C.

c s. m. invar. *C.* — A treia literă a alfabetului şi sunetul ce-l reprezintă: 1) înainte de *a, o, u,* şi de consonante, precum şi la sfârşitul cuvântului, e consonantă orală, afonă, velară şi explozivă; 2) înainte de *e, i,* e africată palatală, afonă (tš); 3) înainte de *he, hi,* e palatală afonă. [În nume proprii din Ardeal, ca o rămăşiţă a şcoalei latiniste, în unele cazuri *Ci* se citeşte *Ţ(i): Ciparіu* (pronunţ. *Ţipariu), Ciura* (pronunţ. *Ţura).* Numele literei este „ce", mai rar „che", în Transilv. (germanism) şi „ţe".] — *N.* din lat. **C,** idem.

ca adv., conj., interj.

A. I. 1°. *Comme.* 2°. *(Plus...) que.* 3°. *Comme si.* 4°. *(À peu près) comme. Environ.* II. 1°. a.) *Tout à fait, bien.* b.) *Réellement, comme (on le fait) d'habitude; à la manière de, à l'instar de...* c.) *Passe encore.* 2°. *En (qualité de...); comme; quant à.* 3°. *Comme, par exemple.* 4°. *En quelque sorte; comme.* B. 1°. *Quand, aussitôt que.* 2°. *Puisque.* C. *Mais.*

A. Adverb de mod. Prin *ca* se indică asemănarea ce există (s. comparaţia pe care o face vorbitorul) între părţile unei fraze. [Adesea stă în corelaţiune cu şi, aşa (de) (cfr. p. 283—285), mai rar cu atâta (de); une-ori e urmat de şi s. întărit prin (în)tocmai, chiar, curat. După *ca,* pron. pers. are, ca după prep., forma acuzativului (cfr. ital. *grande come me*): *Unul ca mine.* CREANGĂ, P. 246. *Nu iaste altul ca tine.* BIBLIA (1688) $6_{pr./44}$; numai în poezia populară (în Ardeal) găsim, din cauza rimei: *Că-i păcat de Dumnezeu, Să pice voinic ca eu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 103, cfr. 205, 206. Substantivul care urmează după *ca* e, astăzi, de cele mai multe ori articulat s. construit cu articolul nehotărît: *Albă ca zăpada; frumoasă ca o floare; plânseră ca nişte copii;* în vechime întâlnim însă adesea forma nearticulată: *Uscase ca urcior vârtutea mea.* PSAL. SCH. $64/_4$ (: ca un urcior CORESI).]

I. Se compară două noţiuni streine una de alta, care însă, în anumite privinţe, prezintă asemănări.

1°. Prin *ca* se face o asemănare reală ce există pentru vorbitor între două (s. mai multe) fiinţe, lucruri, împrejurări, situaţiuni, întâmplări, etc., pe care le găseşte „la fel". Une-ori comparaţia e completă: *Ia mai daţi-vă şi pe jos, căci calul nu-i ca dobitocul, să poată vorbi.* CREANGĂ, P. 107; de cele mai multe ori ea e eliptică: *Se auziră nişte... bubuituri... ca* [bubuiturile] *de tunet.* ISPIRESCU, L. 99, s. *Ochi ca murele* [de negri]. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 18. Cazul din urmă îl avem mai cu seamă când se aseamănă un verb cu un substantiv: *fuge ca vântul,* de-oare-ce „vântul" trece în de-obşte ca tipul mişcării repezi şi întregirea „de iute" este de prisos. Şi mai explicabilă e această construcţiune eliptică când se aseamănă un adjectiv cu un substantiv: *galben ca ceara* s. *ca ceara de galben.* (Exemple pentru toate aceste cazuri urmează subt a.). Dacă se aseamănă două propoziţiuni, astăzi în-

se exprimă o singură dată, iar când el e exprimat şi a doua oară trebue să întrebuinţăm pe cum, precum, după cum: *Să te faci, grâule, nalt, Şi să stai la secerat, Ca mândra la sărutat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 377 = *Şi să stai la secerat, (pre-) cum stă mândra la sărutat.* În vechime se puteă întrebuinţà *ca* şi în cazul când predicatul (acelaşi sau altul) se exprimă în amândouă propoziţiile. (Exemple urmează subt b; cfr. sicil. *diku ka boggyu* = zic precum vreau).

a.) *Că tuturor trupul e ca iarba şi toată slava omul[u]i ca florile ie[r]bilor: seacă ierbile şi florile lor cad.* COD. VOR. $144/_5$. *Neamul să lipseaşte de bunătăţi, ca'n vreamea lui Avraam.* BIBLIA (1688) $6_{pr./32}$. *Au prădat satele; că aşà ţin şi ei prieteşugul, ca lupul cu oaia şi ca cânii Vinerea.* NECULCE, LET. II 441. *Am cheltuit ca la o casă a mea, cum cheltueşte fieştecine la casa sa.* ANTIM, P. XXVIII/$_4$. *Nici un animal nu are atâţia creieri ca omul.* CALENDARIU (1814) 103. *Acum nu mă mai iubeşti ca atunci.* C. NEGRUZZI, I 18. *O iubeam ca sufletul* (= precum îmi iubesc sufletul). id. ib. 66. *O câmpie... lungă ca pustiul, ca moartea de mută.* ALECSANDRI, P. I 189. *Ca'n vis, aşà vii.* EMINESCU, P. 51. *Vai de biet Român, săracul! Îndărăt tot dă, ca racul.* id. ib. 161. *Ca la şerpi îi umblă ochii.* COŞBUC, B. 9. *A şi început a face pregătire, ca pentru o fată de împărat.* CREANGĂ, P. 277. *Tremură ca varga, de frică.* id. ib. 23. *Cum să te duc: ca vântul, ori ca gândul?* id. ib. 197. *Numai gura lui... hojma tolocăneşte pentru nemica toată, curat ca un nebun.* ib. 252. *Ostaşii se pregătiră ca de alaiu.* ISPIRESCU, L. 36. *Nu m'aş da pe zece ca d'alde ăştia.* id. ib. 15. *Nişte bucate alese, ca carile* (= precum)... *n'au mai fost mâncat.* SBIERA, P. $242/_{24}$. *Cât în lume am umblat, Eu ca mândra n'am aflat: Bunişoară şi frumoasă Şi ca ea de drăgostoasă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 19. *Amândoi ne potrivim, Şi la ochi, şi la sprâncene, Ca doi porumbei la pene.* ib. 50. *E neagră ca şi noaptea Şi galbenă ca ceara.* ib. 248. | (Când avem a face cu noţiuni cantitative, *ca* = cât). *Înalt ca casa* [într'o variantă: cât casa], *Verde ca mătasa, Amar ca fierea, Dulce ca mierea?* (= Nucul). GOROVEI, C. 243. | (Spre a generalizà o aserţiune, se aseamănă două noţiuni opuse:) **Ieri ca astăzi** = totdeauna; **unul ca altul** = de o potrivă (v. vol. I p. 123^a). *Două femei, una ca alta de tinere.* ISPIRESCU, L. 7. Tot astfel: *Mor întocmai ca tot omul, Şi bogatul ca şi robul.* ZANNE, P. II 638. *Atâta de bine ştiă lama drumul ca şi Robinson* (= lama şi Robinson ştiau drumul unul ca altul = de o potrivă). DRĂGHICI, R. 102. *Clerul ca şi mănăstirile* (= nici clerul, nici mănăstirile) *n'aveau la început privilegii deosebite.* BĂLCESCU, M. V. 10. ## (În foarte multe numiri de danţuri ţărăneşti, eliptic, prin omisiunea lui „a jucâ") *Ca la uşa cortului; ca la Breaza,* etc.

b.) † Cum, precum, după cum. *E* (= iar) *Iudeii întru nemică nu-i obiduiiu ca şi tu bire ştii.* COD. VOR. 67/ (: cum şi tu bine ştii N. TEST. 1648,

după cum și tu mai bine știi BIBLIA, 1688), cfr. 152/6. *Ca miluiaște tată fiii, miluiaște Domnul fricoșii de el.* PSAL. SCH. 332, cfr. 527. *Ca piiare fumul, așà se piiară; ca topeaște-se ceara de fața focului, așà se piiară păcătoșii de fața Dzeu[lui].* ib. 198. *Ca este tatăl, așà și fiiul.* ib. 528. *Însă nu ca eu voiu, ci ca veri tu.* CORESI, ap. CP. 397, cfr. id. ap. CCR. 1. *Nu feacem c'ai* [= ca ai] *zis noao.* id. PS. 431, cfr. 146, 167, 363, 386, 441, E. 26/7. *Așà iubì Dumnezeu lumea, ca fiiu-său unul născut dat-au.* id. E. 514/26. *Și lasă noao greșalele noastre, ca și noi lăsăm greșiților noștri.* CUV. D. BĂTR. II 124, cfr. 122.

2°. Comparație intensivă, asemănându-se un pozitiv cu un comparativ: „decât". *Cerbul acela este bătut tot cu pietre scumpe, mult mai mari și mai frumoase ca acestea.* CREANGĂ, P. 217. *Mai mare strălucire și gingășie ca aceasta nu se mai văzuse.* ISPIRESCU, L. 38. *Înălțimea voastră, care sânteți mai mic și ca alți împărați.* ȘEZ. IV 189/2. *Ce-i mai rău ca urîtu'?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 8. *Îi mai om ca d-ta.* MÂNDRESCU, L. P. 151/10. *Mai aproape dinții ca* (s. *decât*) *părinții.* ZANNE, P. II 114. *Limba taie mai rău ca sabia.* ib. II 220. *A ajuns oul mai cuminte ca găina* [într'o variantă: decât]. GOROVEI, ib. IV 35. [Funcțiunea aceasta a lui *ca* nu pare a fi veche și singurul exemplu mai vechiu e din M. COSTIN, ap. TDRG.: *Mai rău ca păgânii s'au purtat,* care se analizează: *S'au purtat ca păgânii, (ba) chiar mai rău.* În limba veche după comparativ urmă totdeauna „de", păstrat până azi în construcții ca: *E mai lung de trei metri* și înlocuit mai târziu prin „decât", așà încât azi se poate spune și: *mai lung de* s. *decât* s. *ca trei metri.*]

3°. Comparație hipotetică: **Ca (și) cum:** *Acest cuvânt cu multe fealiuri de nume să arată...: întâi ca cum să zice apă vie...* BIBLIA (1688) 4/pr.3. *Au oborit pre Turci, ca cum i-ar mătură cu o mătură.* NECULCE, LET. II 357. *Nu altă, ce ca cum într'un lavyrinth să fim întrat ni să pare.* CANTEMIR, HR. 75. *Pre cruce s'au înălțat, ca cumŭ ar fi fost vinovat.* MINEIUL (1776) 202^{1}/$_{1}$. *Sufletul mieu saltă de bucurie, ca cum ar auzì glasul îngerului.* MARCOVICI, C. 10. *Îmi mai spuneà că nu știu să scriu, ca cum aș fi avut pretențiunea de a trece ca scriitor.* I. GHICA, ap. TDRG. *Tresari, ca cum ai vedeà un duh nevăzut.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 569. *Trebi de acestea la o împărăție, ca cum te-ar pișcà un purice, nu se mai bagă în seamă.* CREANGĂ, P. 258. *Îmi spune că mă iubește, ca și cum m'ar întrebà ce mai fac.* C. NEGRUZZI, I 55. *Zidul pierì, ca și cum n'ar fi mai fost.* ISPIRESCU, L. 26. **Ca (și) când.** *De nu să vor arătà* [greșalele]..., *atunci e cá și cândŭ nu s'are fi făcut nicecum.* PRAVILA MOLD. 78. *Rămâneà locul negru, ca când n'ar fi fost sămănat nimică niciodată.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 224, cfr. 265. *Furnicile, ca și când s'ar bate, aleargă.* ECONOMIA, 86. *Zice că i-am jurat s'o iau, ca când astfel de jurăminte se mai țin vreodată.* I. NEGRUZZI, I 20. *Picioarele nu se mai mișcară, ca și când ar fi fost butucite.* ISPIRESCU, L. 35, cfr. ZANNE, P. II 427, 484. † (Numai la DOSOFTEIU) **Ca ce cum și ca ce când.** *Puneà mai sus pre marile Vasilie și pogorînd mai gios pre Rostde-aur, că cé cumŭ ar fi stând oarecum lui împotrivă.* V. S. 42$_{12}$. *Au priimit pietrile că cé când să suià în ceriu pre dînsele.* ib. 107,$_{2}$. | (Pleonastic) **Ca un fel de...** († **ca în chip de...**), **ca în loc de...** *Văzum besearică mare și în mijlocul ei ca'n chipŭ de jărtvenic.* DOSOFTEIU, V. S. 80. *Trimise Brâncovanul-vodă la... Duca-vodă, ca în chip de sol, pe un mitropolit.* NECULCE, LET. II 302/4. *Scoțindu-și toporul, sta cu dînsul gata, ca în loc de sabie.* DRĂGHICI, R. 65. | **Nici ca cât** († **nici ca cum**) = deloc, nicidecum. *Copacii neroditori, carii nici ca cum fac poame, fără numai frunză.* DRĂGHICI, R. 42, cfr. 67. *Calul... nu s'a deslipit de domnule lui nici ca cât* [ai bate în palme?]. ISPIRESCU, M. V. 53. *Ia vedeți, vinele lui Țugulea sânt ele unde le-am pus eu? — Ba nici ca cât!* id. L. 317.

4°. Comparație aproximativă: vorbitorul e conștient că noțiunile asemănate „nu sânt întocmai una ca alta" s. „la fel", dar că ele „seamănă mai mult sau mai puțin". De multe ori aceste cazuri se pot explicà a.) ca comparații hipotetice eliptice: *Mi-e greu capul, ca de lut.* COȘBUC, B. 10 = „ca și când ar fi de lut"; sau b.) avem a face cu noțiuni cantitative (număr, timp, spațiu, capacitate, greutate); c.) alte cazuri.

a.) Aproape, cfr. mai. *Oile* [căpiate] *sânt ca turbate.* CALENDARIU (1814) 187/20. *Din adierea vântului prin ierburi, din țârîitul greierilor, din mii de sunete ușoare și nedeslușite, se naște ca o slabă suspinare din sânul obosit al naturii.* ODOBESCU, III 17/27. *Se aude Bâzâit ca de albine.* EMINESCU, P. 195. *A adormit ca mort.* CREANGĂ, P. 97. *Căpitanul rămase ca lovit de trăsnet.* ISPIRESCU, L. 144. | (Gândindu-ne la rezultatul iminent al acțiunii) *Treaba e ca sfârșită.* TDRG. (fran. la chose est comme faite). *M'oiu și duce, îs ca dusă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 188.

b.) Cam, aproape, aproximativ, (la) vreo... (Urmat adesea de vreo s. de prep. de, (până) la, † în; cfr. abruzzez: *ka mmezzę mije* = ca la o jumătate de mie, *ka mo* = ca acum). *Erà de toți bărbații ca pârâ la 12.* COD. VOR. 3/5 (: ca la N. TEST. 1648, ca vro BIBLIA 1688). *Ca în doao ceasure strigară.* ib. 11/9. (: ca vro BIBLIA 1688). *Svânta ieși din cetate ca la trei proaște.* DOSOFTEIU, V. S. 5. *Ducavodă domnit-au și acolo ca la cinci ani.* N. COSTIN, LET. II 19/7. *Au strâns oastea Țerei-munteneștì ca 30.000 de oșteni.* NECULCE, LET. II 220/7. *Fiind om bătrân ca de șeptezeci de ani.* id. ib. II 250/22. *Urzitura temeliii, că la doi coți de înaltă.* CANTEMIR, IST. 129. *De când stăpânește jupânul Gheorghe, sânt ca 60 de ani.* URICARIUL, XVII 204/7. *Stânca de piatră... fiind ca zăce coți de naltă.* DRĂGHICI, R. 53. *Cale ca de două zile.* GORJAN, H. I 4/17. *Urmarăm ca un sfert de leghe calea împărătească.* ODOBESCU, I 229. *Erà... înalt ca de opt palme și jumătate.* ISPIRESCU, U. 28/16. *Că un pumn de bani de-aur și de argint.* SEVASTOS, N. 153/6. *O copilă ca de zece ani de mărișoară.* RETEGANUL, P. I 34/30. *Un râu de foc, lat ca de o prăjină.* ȘEZ. III 237/26. ‡ **Ca mâne (poimâne)** = nu peste mult timp, în curând; ca **ieri (alaltăieri)** = nu de mult timp, ca **astăzi (mâne, ieri, Duminecă,** etc.) = în ziua pe care o avem azi, însă cu (atâția) ani de zile înainte s. după (când e vorba de aniversări, succesiunea unor întâmplări, etc.). *Și așà să svârșì ca astădzi, 26 Octovrie.* VARLAAM, C. II 20. *Mâncați, oameni buni!... că, ca mâni îi anul de când mi-a murit bărbatul, și poimâne doi... de când am luat altul.* ZANNE, P. IV 254. *Ca mâne, poimâne mi se împlinesc anii.* CREANGĂ, P. 161, cfr. ȘEZ. III 115/29-31. *Ca mâne vine postul și rămâi neînsurat.* SEVASTOS, N. 59/22. *La nevoi să nu gândim, Că ca mâine-o să pierim.* TEODORESCU, P. P. 330b. *Au încălicat ca astăzi* (= într'o zi) *ficiorul cel mai mare pe iapă..., ca mâne* (= a doua zi) *a încălicat... ficiorul cel mijlociu.* SBIERA, P. 165/20.

c.) † (În vechime și înaintea unui adjectiv s. adverb) Cam. [Psaltirea] *să dezlegă fiind ca veache.* CUV. D. BĂTR. I 18. *Se deșteptă ca târziu.* MOXA, 381. *Au sosit Ianăș gheneral lângă o baltă, de au descălecat ca în laturi de Prut.* NECULCE, LET. II 354/13. ‖ (Astăzi, în construcțiile) **ca ce (fel de),** rar: **ca cât** = cam ce (fel de), cam cât. *Aflând ca ce fel de marfă va aveà trecere prin acele locuri.* GORJAN, H. II 6. *Filosoafe, vei puteà ghicì Că ce lucru este în ăst sac d'acì?* PANN, P. V. I 48. *Omul la vânătoare... nici nu prinde veste ca ce timp mai este.* ODOBESCU, III 197/22. *Să ne întrebăm mai întâi: ca ce feliu de limbă vorbeau acèle diverse*

popoare? HASDEU, I. C. 184. *Ca ce fel de zăticneală ai puteà să întâmpini din pricina asta?* CREANGĂ, P. 203. *Bine, tătuțule, ca ce să fie asta, de n'am întâlnit eu, cale de atâtea zile, de când viu, nici un sufleţel de om p'aici pe la voi?* ISPIRESCU, L. 101, cfr. 231. *Să-l ispitești* [pe Hristos]... *Și să vezi ca ce foc are În inima-i așà tare?* TEODORESCU, P. P. 112[b]. *Tatăl: Au văzut o piatră mare și groasă.* — *Gheorghe: Ca cât de mare?* DRĂGHICI, R. 78.

II. Se compară o noțiune cu sine însăși s. cu o altă noțiune în care se cuprinde.

1°. Generalizând. Fraza: *Hoții, întâlnindu-l singur în pădure, l-au bătut, precum fac hoții de obiceiu în astfel de cazuri,* se poate exprimà românește mai scurt: *Hoții, ca (toți) hoții, întâlnindu-l singur în pădure, l-au bătut.* Când deci o noțiune se compară cu sine însăși, construcția aceasta corespunde a.) unui adverb de mod: „în felul hoților, cum știu hoții, hoțește“, sau exprimă ideea „ca de obiceiu, (în mod) obicinuit“. Când se pune un accent deosebit pe această comparație, atunci avem b.) o gradațiune, cu înțelesul „de-a binele, cum se cade, cu adevărat, nu glumă!“ Cazul acesta se observă mai ales atunci când a doua parte a comparației e un pronume (pers. s. dem.). Considerându-se cunoscută pățania celui ce a fost bătut de hoți, se poate zice: *Hoții l-au bătut ca pe el* = „foarte tare, zdravăn“, s. *I-au tras o bătaie ca aceea* = „zdravănă, de i-a mers vestea“. În sfârșit se mai întâlnește și c.) construcția: *Hoții ca hoții, dar l-a mai bătut și stăpânu-său,* în care comparația are înțelesul unei fraze concesive, exprimând cevà mai puțin important decât ceea ce se arată în propoziția următoare, introdusă prin dar s. însă. Exemple:

a.) În felul..., cum știu..., cum e obiceiul... *Chivuleasa, rămasă singură, ca femeia, a luptat cu inima, dar nu cu gândul.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Lumea, ca lumea, se uità curios după el.* VLAHUȚĂ, ib. *Tătarii, ca dînșii, răutăcioși și foarte răzbunători,... îi deteră foc.* MARIAN, T. 182. *Copiii, biet, ca copiii, nu știau ce să facă, ce să dreagă, ca să umble după placul ei.* ISPIRESCU, L. 333. | Obicinuit, adevărat, aievea. *Moș Nichifor nu-i o închipuire, ci om ca toți oamenii.* CREANGĂ, P. 105. *A fost și ea femeie ca toate femeile, dar blăstemul părinților... a făcut-o să fie gheonoaie.* ISPIRESCU, L. 4. || (După negațiune) Obicinuit. *Dulce-i gura de diac, dar nu-i dulce ca gura, Ci-i dulce ca și mierea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 410.

b.) De-a binele, de tot, nu glumă. *Fata... căzù moartă ca toți morții.* SEVASTOS, ap. TDRG. | *Ercule dovedì pe acel dulău și-l omorî ca pe el.* ISPIRESCU, U. 56/18, cfr. 36/16, 119/22, L. 107. *Fetei îi plăcea tare (de) Urmă-galbenă, că erà un voinic numai ca el* (= ca nealtul, deosebit). RETEGANUL, P. V 72/34. *Am să-l bat ca pe el* = cum numai bine se cuvine. PAMFILE, J. III. | **Ca acela** = (așà de) mare, mult, etc. *Minciună dară ca aceia cuprinde în sine fabula lui Sulțer, cât o poți pipăi cu mâna.* P. MAIOR, IST. 195. *Din Sătmar până'n Săcele, Numai vaduri ca acèle.* EMINESCU, P. 161 (v. vol. I, p. 15[a]); **unul ca acesta** († **cela ca acela** COD. VOR. 43/6) = un astfel de...,(cu deosebire) **una ca a(cea)sta** = astfel de lucru, așà cevà (mai ales ca expresie de mirare, de indignare, etc.). [Hristos] *au urît biruința ritorilor, nu i-au trebuit limbile filosofilor, n'au slujit cu arme, după cum e obiceiul ostașilor, nici cu alte meșteșuguri asemene acestora, pentru ca să nu aibă putearea nimenea din cei necredincioși să zică că au tras la sine Hristos mulțimea cu unele ca acestea.* ANTIM, P. 2/35. *Au început boierii să zică: ce va să zică una ca aceasta?* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 266/26. (Alte exemple în vol. I, p. 321[b]). | **Ca vai de el** (s. de capul lui) v. vai.

c.) **Treacă-meargă, fie, să zic, haide, mai înțeleg...,** dar... *Acù, ziua ca ziua..., mă mai ieu cu caprele, dar noaptea..., toate stihiile năpădesc pe mine.* ALECSANDRI, T. 616. *Stăpânu-tău ca stăpânu-tău, ce ț'a face el, asta-i deosebit de başca.* CREANGĂ, P. 266. ‡ **Toate ca toate, dar...** = toate le înțeleg, dar... *Toate ca toate, dar cum de nu ți-a fost rușine să faci o faptă ca asta?* TDRG.

2°. Restrictiv. Fraza: *Moș Nichifor, ca omul cu grija, s'a suit în căruță și a început a scormoni în toate părțile.* CREANGĂ, P. 133, se poate interpretà ca exemplele de mai sus (II 1° a), în care prin *ca* se generalizează un caz special: „Moș N., cum fac toți oamenii cu grijă, s'a suit...“. Dar pe *ca omul cu grija* îl putem interpretà și: „el, care erà un om cu grijă“ s. „fiindcă erà un om cu grijă“. În cazul din urmă prin *ca* se indică o anumită înfățișare subt care se prezintă cinevà s. se întâmplă cevà într'o situațiune dată, și noțiunea comparată însemnează o restricțiune față de noțiunea cu care se compară și în care se cuprinde.

a.) În calitate de..., fiind..., de-oare-ce e (s. erà)... *Bătrânii ceia ce-s întru voi rogu, ca bătrâru eu.* COD. VOR. 162/3 (= eu încă bătrân depreună rog N. TEST. 1648; rogu eu, cel împreună bătrân BIBLIA 1688). *Spuiu domnie[i]-tale, ca mai-marele mieu, de ce-am înțeles și eu* (a. 1521). ap. IORGA, L. R. 36. *Judecătoriul, ca un Dumnezău, nu poate să greșască.* BIBLIA (1688) 4pr./33. *Ca niște oameni drepți și proști de răutate, n'au vicleniț în mintea lor,... ci, ca niște oameni blânzi și fără de răutate, au mers după dînsul ca hierul după piatra magnetului.* ANTIM, P. 3/24. *Titlurile... nu existau la început ca titluri, căci nu se dau deosebit, ci reprezentau numai numirea funcțiilor.* BĂLCESCU, M. V. 10/21. *Ca un om care-i mai bătrân, ar fi bine să intre el în vorbă cu șătrarul.* ALECSANDRI, T. 757. *După aceasta încălecă fiecare pe calul său și pornesc, spânul înainte, ca stăpân, Harap-Alb în urmă, ca slugă.* CREANGĂ, P. 207. *Te sfătuesc ca un tată ce-ți sânt.* id. ib. 286, cfr. 52. *Să-ți trăiască calul..., ca un năzdrăvan ce este, căci de nu erà el, te mâncam fript.* ISPIRESCU, L. 5. *Ca* (= fiindu-ți) *superior trebue să te pedepsesc, dar ca* (= fiindcă-ți sânt) *prieten, te admir.*

b.) (Modern, după fran.) Cu privire la..., în ce privește..., referitor la... *De atunci a scris din ce în ce mai bine..., mai original, și ca gândire, și ca formă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Ca poziție socială, țineà de una din cele mai neaoșe familii românești.* D. ZAMFIRESCU, ib.

3°. Explicativ s. enumerativ (când se înșiră noțiuni cuprinse în noțiunea cu care se compară cinevà s. cevà). (Pre)cum..., așà..., bună-oară..., ed exemplu. *Animale sălbatice, ca: lupul, ursul, vulpea* (Cfr. *Unele dobitoace, cum lupii, urșii, leii.* ALEXANDRESCU, M. 321.)

4°. Predicativ. În loc de a spune: *L-au ales membru* se poate zice și: *l-au ales ca membru.* În cazul dintâi numele predicativ „membru“ arată în mod absolut înfățișarea subt care se prezintă cinevà ca purtătorul acțiunei s. ca complement al verbului „alege“; în cazul al doilea se arată că în urma „alegerii“ subiectul s. complementul frazei a devenit „asemănător cu“ orîcare alt individ care are funcțiunea de membru, că el se prezintă de acì înainte „în calitate de membru“. În funcțiunea aceasta *ca* concurează cu prep. de și (m. rar) cu drept *(L-au ales de membru)* s. cu prep. în *(Ii dă paloșul să-l sărute, ca semn de pecetluirea jurământului.* CREANGĂ, P. 207, cfr. ISPIRESCU, L. 39 = în semn). Cu deosebire întâlnim asemenea cazuri a.) după verbe care însele cuprind ideea asemănării, precum „a se părea“, „a semănà“, deci unde avem o construcție aproape pleonastică, și b.) după verbe ca „a ținea“, „a socoti“, „a crede“, „a judecà“, etc., care și ele exprimă în definitiv „o părere“.

a.) Oarecum, un fel de... *Văzù ca un caier de*

fuior. DOSOFTEIU, V. S. 114. *Icoana zilelor noastre celor trecute ni se pare ca un vis lung.* MARCOVICI, D. $3/_{16}$. *Corabia în plutirea ei se păreà ca o pasăre ce zboară.* DRĂGHICI, R. 9.

b.) Drept, în loc de, de. [Erà] *văduvă de doi bărbaţi, — Ipolit se puteà socotì ca mort.* C. NEGRUZZI, I 57. *Să-şi aleagă.... o ladă, care-a vrea ea, să şi-o ieie ca simbrie.* CREANGĂ, P. 289. *Astă noapte am visat, Bade, că te-am sărutat. Şi din somn când m'am trezit, Foarte rău m'am celuit: Ţineam, bade, perina, Ca dulce guriţa ta.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 225.

B. Conjuncţiune. (Numai în texte vechi traduse din slavoneşte, după paleosl. *jako(že).*)

1°. † Temporal. Când, în momentul ce..., cfr. cum. *Şi ca fu a nă duce noao, zmulsemu-nă de la dînşii.* COD. VOR. $24/_5$ (:şi fu când am vrut purceade. N. TEST. 1648; şi după ce fu a purceade BIBLIA 1688), cfr. $32/_6$, $38/_9$, $82/_{13}$, $90/_5$. *Şi ca se apropiiară către poarta cetăţiei, şi iată purtà un mort.* CORESI, E. $383/_5$, $384/_{26}$. *Şi cà sfârşiră tot pre leagea Domnului, întoarseră-se în Galilei.* id. ib. $577/_{29}$, cfr. $12/_3$.

2°. † Condiţional. Dacă, cfr. cum, când. (Adesea acest *ca,* urmat de un timp verbal, exprimă aceeaşi idee ca gerundiul verbului respectiv.) *Şi ca multe dzile prebândì acie, deaci Fistu spuse lu împărat ce e de Pavel.* COD. VOR. $68/_8$ (=şi trecând multe zile acolo... N. TESTAMENT 1648; şi deaca multe zile zăboviià acolo... BIBLIA 1688). *Şi ca nu vădzuiu de slava lumiriei aceei, de mâră prinseră-me.* ib. $40/_2$ (=şi când n'aş vedeà... N. TEST. 1648; şi deaca nu vedeam... BIBLIA 1688). *Ochiul ca-l veri stricà şi veri orbì, tot trupul tău va pipăì în untunearec.* CORESI, ap. GCR. I 23.

C. Interj. (Munt., când ne adresăm cuivà; mai ales după *ci*) Ia! Ci! *„Să dăm foc satului", strigă un flăcău. — „Ci ca ho, voinice, prea o iei repede!" răspunse părintele.* DELAVRANCEA, S. 149. *Ci ca fugi şi d-ta de la fereastră! Ce tot te zgâeşti?* ISPIRESCU, L. 120, cfr. 47. *Ce zici? Ca dă-te mai încoace şi mai spune odată, că n'auz bine.* id. ib. 345.

— Din lat. quam. Cfr. ca mai, cam.

CA conj. A. I. *(Pour) que, afin que (ou de), pour* (suivi d'un infinitif). II. 1°. *Pour, de, à.* 2°. *Que.* B. (Espérant) *que.*

A. Totdeauna urmat de să.

I. 1°. Introduce propoziţii finale. (Adesea precedat de pentru s. precum — exemplele se dau la aceste cuvinte — mai rar de spre aceea, aşà. În cele mai vechi texte, cu aceeaşi funcţiune, numai: *cum să.*) Cu intenţia, cu scopul, cu destinaţia de a..., (spre) a (cu infinitivul). *Vrea cu noi să fie, cà să adevereaze a noastră slobozìia ceea ce avem noi în Is[us] H[risto]s, că noi să ne prinză.* CORESI, ap. GCR. I $15/_{36-37}$. *Şi pre mai mare credinţe ne-am pus şi peceţile, ca să se ştie* (a. 1577). CUV. D. BĂTR. I 26. *Eu-s pus de Domnul craiu în muntele Sionul, Cà să-i spuiu de'nvăţătură.* DOSOFTEIU, PS. 14. [Ulfila] *au tălmăcit unile părţi ale Sfintei Scripturi spre limba lor, ca să să întărească oamenii neamului său.* BIBLIA (1688) $8_{pr./23}$. *Tu m'ai pedepsit, ca să mă întorci la calea luminii.* MARCOVICI, C. $10/_3$. *Orânduind vechil..., ca să oblăduiască împărăţia.* GORJAN, H. I $3/_9$. *Ar fi trebuit să calce peste trupul mieu, ca să se ducă* (= dacă ar fi vrut să se ducă) *a se cununà cu el.* C. NEGRUZZI, I 52. *Nu da împrumut, ca să nu-ţi faci* (= căci s. pentru-că ai să-ţi faci) *duşmani.* id. ib. 249. *Cerul... mie mi-au dat suflet, ca ţie să-l închin.* ALECSANDRI, P. I 137. *Unge toţi părenţii cu sânge, ca să facă şi mai mult în ciuda caprei.* CREANGĂ, P. 25. *Să-mi dai bani de cheltuială, straie de primeneală, arme şi cal de călărie, ca să şi pornesc, fără zăbavă.* id. ib. 185. *Dacă ţi-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac.* ISPIRESCU, L. 2. *Ca să nu se întâmple însă cine ştie ce, ea se culcă pe pragul uşei.* id. ib. 30. *Mai voì el să facă cevà, cumvà, aşà ca să se depărteze.* id. ib. 35. *Fă-mă peană'n clopul tău* (= pălăria ta), *Ca să te umbresc mereu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 61, 63.

2°. Introduce, mai rar, propoziţii consecutive (pseudo-finale). De, încât, că, şi. *Cine sânt eu, ca să ţi-aduci tu aminte* (= de ţi-aduci aminte) *de mine?* MARCOVICI, D. 1. *Prea v'aţi bătut joc de limbă, de străbună şi obiceiu, Ca să nu s'arate-odată* (= astfel, încât se arată acum) *ce sânteţi: nişte mişei!* EMINESCU, P. 249. *Mă voiu duce doară să-mi mai văd odată părinţii şi apoi m'oiu întoarce, ca să nu mă mai duc* (= şi nu mă voiu mai duce) *niciodată.* ISPIRESCU, L. 8.

II. De-oare-ce conj. „să" dă de asemenea une-ori înţeles final propoziţiei pe care o introduce, s'a putut naşte ecuaţia: *Se duce să-l cheme* (= cu scopul de a-l chemà) = *se duce ca să-l cheme.* Urmarea a fost că se găseşte *ca să* în loc de *să* şi în cazuri când nu mai avem a face cu propoziţiuni finale: *Nu va puteà feciorul... ca să ceară giudeţ* (Munt: să ceară judecată) PRAV. 890, ba chiar şi în cazuri când conjunctivul introdus prin „să" are funcţiune de imperativ: *De va începeà* [vinovatul] *în mânule vreunui scaun crăesc, ca să aibă* (Munt.: atunci să aibă) *a-i tăià capul.* ib. 1070. (Acest *ca să* = „să" apare azi şi la cei mai buni scriitori, atunci când între *ca* şi conjunctivul precedat de *să* se intercalează părţi ale propoziţiei: *Să iertaţi, boieri, ca nunta s'o pornim şi noi alături.* EMINESCU, P. 196, sau când în frază urmează după olaltă două conjunctive introduse prin să: *Mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a ajutat să ajung ca să mai puie* (s. *ca să ajung să mai puie*) *mâna pe mine un voinic.* ISPIRESCU, L. 3 — încolo, scriitorii cu stil îngrijit întrebuinţează numai pe „să").

1°. (După cuvinte care însemnează o destinaţie, o menire, o potrivire, etc., răspunzând la întrebările: spre ce, la ce, de ce?) *Învăţătură... vrednică ca să o povestească la fiii lor.* BIBLIA (1688) $3_{pr./14}$. *Vânturile zburătoare... sânt menite ca pe-aiurea să mă ducă.* KONAKI, P. 265.

2°. (Şi după alte noţiuni, în propoziţii completive, subiective s. atributive) *Tit încà nu erà nevoit ca să-l obrezuiască* (= nu l-au silit pe Titu să se supuie circumciziunei). CORESI, ap. GCR. I 15.* *Rugăm ca şi de acum înainte să fii a toată bunătatea pildă.* BIBLIA (1688) $8_{pr./50}$. *Mă tem ca nu cumvà... tovarăşul mieu să-şi deşchiză ochii.* BELDIMAN, N. P. I 48. *Doamne, fă ca în sânu-ţi să mă deştept!* MARCOVICI, C. $16/_{13}$. *Poruncì ca după două zile să fie boierii gata.* GORJAN, H. I $4/_{15}$. *Astăzi nu e destul ca o naţie să-şi aibă un loc pe harta lumei.* BĂLCESCU, M. V. $5/_{19}$. *Alexandru... aveà porunci împărăteşti către hanul Tătarilor... ca să-i deie oricât ajutor.* C. NEGRUZZI, I 137. *De n'a vrea ca să vie...* ALECSANDRI, P. I 7. *Mulţumeşte-te..., amice, ca în loc de o analiză scrupuloasă..., mulţumeşte-te, zic, să-ţi spuiu acì numai...* ODOBESCU, III $12/_{15}$. *Doar s'a'ndurà Dumnezeu Ca să-ţi mântui neamul tău!* EMINESCU, P. 162. *Dă-mi voie ca să mă duc şi eu pe urma fraţilor miei.* CREANGĂ, P. 192. *Ca să trecem prin pădure, e peste poate.* ISPIRESCU, L. 6. *Dumnezeu să aibă milă de mine ca să nu mă lase a murì ruşinat.* id. ib. 14. *Ce nu făcură, ce nu dreseră? Şi ca să aibă şi ei măcar o miarţă de copìl, nici cât.* id. ib. 95, cfr. 44, 311. *Îl rugau să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumvà să meargă la peirea capului său.* id. ib. 4. *Mult, bădiţă, am dorit, Ca să scapi de cătănit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 298, cfr. 103, 243. || (Une-ori înlocueşte pe pron. „care") *N'au rămas nici un neam, nici o limbă... ca să nu citească întru a lor limbă dumnezieasca scriptură.* BIBLIA (1688) $4_{pr./59}$. *Şi acestea câte am lucrat cu mâinile, şi câte am grăit cu limba, cine va vrea să le socotească..., nici una nu va aflà ca să nu fie spre slava lui*

Dumnezeu. ANTIM, P. XXV/35. *Mai fost-au vrun om pe lume ca să cread'a mea durere?* KONAKI, P. 101. *Cine'n lume s'ar aflà Ca să rupă rujița, Mare iubire-ar strică.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 12.

3°. † (Înaintea conjunctivului cu funcțiune de imperativ; Mold.) *De acmù nainte, nime din ruda mea ca să n'aibă a pârî aiastă pără nice dineoară în veaci* (a. 1597). CUV. D. BĂTR. I 77. *Cine va ocolì locul acela unde să cade să plătească vamă, tot negoțul ca să-și piardză* (Munt.: să-și piarză). PRAV. 155. *Orîcine-și va găsì fata sa... curvind cu cinevà, poate să-i facă moarte, însă ca* (= trebue; Munt.: iară însă) *să ucigă împreună și curvariul.* ib. 378.

B. Din contaminarea unor propoziții ca: *I-au tăiat, ca să scape de ei*, și: *i-au tăiat*, [nădăjduind] *că doar va scăpà de ei*, s'a născut construcția puțin obicinuită ca **doar(ă)**: *I-au tăiat, ca doar de ei va scăpà.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *O surpă gios, ca doară ar vedeà...* DOSOFTEIU, V. S. 93,2. *Trăgând... nădejde, ca doară îi vor slobozì să meargă pre la casele lor.* NECULCE, LET. II 213, cfr. GORJAN, H. I 2, DRĂGHICI, R. 40, 43, 154. *Acolo umblă câtva timp... pe din afară, ca doar măiastra va ieșì.* ISPIRESCU, Ł. 279, cfr. 44. *Au mers încolo și încoace ca doară ar da de vro casă.* SBIERA, P. 200, cfr. 179.

— Din lat. qu[i]a.

CĂ conj. *Car. Que.*

Prin *că* se introduc propoziții secundare al căror verb e la indicativ.

I. 1°. (Ca în latinește, și în opoziție cu celelalte limbi romanice) În propoziții cauzale, arătând cauza s. motivul. (Obicinuit în texte vechi și azi în limba populară și familiară; în cea literară înlocuit prin compusele) Căci, pentru-că, fiind-că, (s. prin) de-oare-ce, de-vreme-ce, (în vechime și prin) † de-vreme-că, derept-ce că. *Ferice de bărbatul cela ce reabdă năpasti, că cela ce va fi năpăstuitu, preemì-va curură de viață.* COD. VOR. 112/1 (= căci... luà-va cununa vieții BIBLIA 1688), cfr. 43/1, 51/9. *Privegheați, că nu știți în ce ceas Domnul nostru vine.* BIBLIA (1688) 4pr./36. *Și oamenii n'aveà ce mâncà, că erà săcușorul de făină câte cinsprezece lei.* NECULCE, LET. II 375/25. *Nevrând să i le citesc — că nici aveam vreme, nici îmi este drag să le mai auz — am zis...* ANTIM, P. XXVI/32. *Afară, boaite! Ieșiți, că pre toți vă omor!* C. NEGRUZZI, I 161. *Grăim, Doamnă, cătră tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne ești așà departe.* EMINESCU, P. 243. *Când faci copìi, îți faci dușmani, C'atâta minte au.* COȘBUC, F. 73. *A fost odată ca niciodată, că de n'ar fi, nu s'ar mai povestì.* ISPIRESCU, L. 1. *Să avem și noi o mângâiere pentru pârdalnicele de bătrânețe, că grele mai sânt!* id. ib. 95. *De la o vreme încoace însă, nu știu ce aveà, că erà tot galeș.* id. ib. 2. *Se sfătuiră... Ca să mi-l omoare Pe cel Moldovan, Că-i mai ortoman.* ALECSANDRI, P. P. 1. *Nu știu țese, nu știu coasă, Da nu-mi pasă, că-s frumoasă.* ȘEZ. I 166. *Trage-o cătană să moară. Ș'așà trage de cu milă, Că moare'n țară străină... Ș'așà trage cu năcaz, Că... nu-i pânză pe obraz.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 320. | (Adesea *că* împreună cu verbul său corespunde unui gerundiu cu înțeles cauzal) *Dar tu, că ți-am făcut* (= făcându-ți) *bine, de proastă m'ai socotit.* PANN, P. V. III 36. *Lele, nu mai suspinà, C'ai rămas acum așà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 253. *Dar fratele cel mai mic — Că-i mai mic, e mai voinic — De moarte nu se'ngrozeà.* ib. 500, cfr. ALECSANDRI, P. P. 153.

2°. După propoziții interogative și exclamative, raportul cauzal poate să devină atât de vag, încât el nu se mai exprimă printr'o conjuncție, *că* poate dar lipsì. *(Dar ce folos?... că n'am nici o mângâiere.* KONAKI, P. 103. *Ce folos? Omul bun n'are noroc!* CREANGĂ, P. 200), sau conjuncțiunea românească nu se traduce în alte limbi *(Închide ușa, că-i frig!* = mach' die Türe zu, es ist kalt! TDRG.).

a.) (După propoziții interogative) *Dar cine puteà să se apropie de ele? că azvârleau din copite, de zvântà unde loveau.* ISPIRESCU, L. 28. | (Mai ales după *așà e?) „Așà e că se însoară?“ strigă ea.* C. NEGRUZZI, I 50. *Așà-i c'a venit și rândul mieu?* CREANGĂ, P. 54, cfr. 129, 187, 188, 212, 222, 227.

b.) (După propoziții exclamative s. după imperative) *Să-mi agiute* (= așà să-mi ajute!) *Dumnedzeul mieu, cela ce credz eu întru el, că mai frumoasă fată de aceasta n'am vădzut!* CUV. D. BĂTR. II 147. *Vin'..., că de-acum pe vecînicie ție sufletul îmi vând!* ALECSANDRI, P. I 10. *Las' că l'oiu învățà eu!* CREANGĂ, P. 28, cfr. 123, 177. *Ba păzește-ți treaba, jupânesică; șezi bineșor unde șezi, că bine șezi!* id. ib. 133, cfr. 29, 57, 76, 198, 275, 316, etc. *Taci, fiiule, că ți-oiu da de soție pe... cutare fată de împărat!* ISPIRESCU, L. 2. *Destulă muncă avù; dar fie, că izbutì.* id. ib. 3; cfr. 5, 6, 43, etc. || Din fraze ca: *Hai, ieși repede și pornește, că nu-i vreme de pierdut!* CREANGĂ, P. 212, s'au putut naște, prin elipsă fraze ca: *Hai la culcuș, că se face ziuă!* id. ib. 268. *Aidem, că ne așteaptă tatăl.* ISPIRESCU, L. 37. Tot astfel după interjecții ca *bre!* (CREANGĂ, P. 126), *ei!* (ib. 206), *hei!* (SBIERA, P. 284), *hi!* (CREANGĂ, P. 108), *iată!* (ib. 194, MARCOVICI, C. 7/23, ALECSANDRI, P. II 90, etc.), *mă(i)!* (CREANGĂ, P. 46, 66, etc.), *na!* (ib. 46, 132, etc.), *vai!* (ib. 256, KONAKI, P. 256), *zău!* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 37) ș. a. | P. ext. După: *bine* (DRĂGHICI, R. 6, CREANGĂ, P. 68, 159), *destul* (KONAKI, P. 87, EMINESCU, N. 9), *ferice de el* (CREANGĂ, P. 16), *în zadar* (KONAKI, P. 86, 100), *negreșit* (ib. 268, C. NEGRUZZI, I 66), *noroc* (ISPIRESCU, L. 36), *păcat* (CREANGĂ, P. 74), *pagubă* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 253), în Transilv. și *trebue că este* = trebue să fie s. fi fost (BARAC, T. 14). | (Une-ori, eliptic, omițându-se exclamația „Doamne!“, „zău!“ etc.) *Că nu curge ceea vale, Să mă pot spălà de jale; Că nu curge cel izvor, Să mă pot spălà de dor!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 217 (cfr. căci I 2°).

II. P. ext. 1°. Propoziția introdusă prin *că* corespunde adesea unui gerundiu, exprimând:

a.) un raport temporal. Când, după ce. *Avraam, părintele nostru, au nu de lucru dereptă-se, că îrâlță Isacu, fiiul său, spre giunghetoriu?* COD. VOR. 121/4 (= Au nu s'au îndereptat din fapte, când rădică pre Isaac. N. TEST. 1648; Au nu den fapte s'au îndereptat, aducând pre Isaac fiul lui la jârtăvnic? BIBLIA 1688), cfr. 122/1. | (Astăzi numai ca franțuzism: *acum, că*=maintenant que...) După-ce. *În viață-ți mult te-am iubit, dar acum, că te-am pierdut, te iubesc cu mai multă înfocare.* MARCOVICI, C. 44/21. *Acum, că sânt dezabuzați, cred că ne vor fi de folos.* N. BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 543. *Te ții de cuvânt să mi-o povestești? — Acum, că ne odihnirăm și ospătarăm din bielșug, n'aș aveà încotro face.* CIOCÂRLAN, SĂM. III 137.

b.) un raport condițional. Dacă. *Să fie certat mai puțini decât că are fi făcut bani răi.* PRAV. MOLD. 41. *Copiii născuți dintr'o asemine însoțire pururea rămân slobozi, seau că ar fi tatăl lor slobod, seau mama lor slobodă.* CODICA ȚIV. 23/2. *Ce folos că trag acasă, Că n'am nevastă frumoasă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 183. *Ce hazną* (= folos) *că tot slujești, Și nimic n'agonisești?* ib. 409. (Cfr. megl. *Că murirè, undi sa grăburli?* = dacă muriră, unde li-s mormintele?)

c.) un raport adversativ. (Urmat de... *și*) Deși, cu-toate-că, măcar că, cfr. căci (II 2°). *Calul, că e cu patru picioare, și tot se poticnește!* BARONZI, L. P. 62/20. *Eu, babei mele, — că merge pe douăzeci și patru de ani de când m'am luat cu dînsa, —... și tot nu i-am spus.* CREANGĂ, P. 122. *Cum naiba dor să nu-mi fie? Când și muntele, că-i munte, Și'ncă are doruri multe?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 144.

2º. Prin înlocuirea cauzei prin efect, *că* ajunge să introducă propoziții consecutive: *Tremură, că* (= de-oare-ce) *îi eră frig* devine: *îi eră frig, că* (= încât) *tremură*. (Adesea în corelațiune cu așà, atâta, prea) Încât, așà că, de. *Atâta zavistie au aţiţat, că, în loc de împreunare, nici să auză de numele papii.* URECHE, LET. I 106/12. *De atâta eră strașnic, că mâncà afion dimineața.* CANTA, LET. III 181/14. *Nu putem scrie ce frică trăgeà bieții preoți, că se apucà la bătrânețe să învețe carte.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 198/38. *Eră un om prea fricos de frig, că și vara îmblà cu două blane, și aprindeà și mangal în odaie.* id. ib. III 242/23. *Nevasta i-a murit; și-apoi I-a ars și casa; i-a trăsnit De-odată patru boi. Trăià la praguri și'n nevoi, Că'n urmă-a 'nebunit.* COȘBUC, F. 72. *Eră un senin pe ceriu și așà de frumos..., că-ți veneà să te scalzi pe uscat, ca găinile.* CREANGĂ, A. 64, cfr. P. 76. *Începe ușor A zice cu dor Un cântec duios, Atât de frumos, Munții că răsun[ă], Șoimii se adun[ă].* ALECSANDRI, P. P. 66, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 310, 193. | *Și atunci, în cazul acela, cele scrise să le socotești toate cu amăruntul, cu judecată dreaptă, că le vei aflà adevărate.* ANTIM, P. XXIV/1. | (După întrebări oratorice) *Cu ce nu l-au dăruit ei? Că se mierà și el singur, ce dăduse peste dînsul!* CREANGĂ, P. 135. | (Adesea corespunde unei particule relative; cfr. c a[2] A II 2º) Care, de. *Și mirându-se ce om este acela că ară Dumineca, îndată au trimes... să-l găsească.* NECULCE, LET. II 200/2. *Voi, că sânteți oameni cu minte, și tot îl credeți.* Cfr. TEODORESCU, P. P. 70.

3º. Une-ori *că* apare în loc de conjuncții copulative, adversative s. restrictive:

a.) (Mai adesea după un condițional) Și. *Sigur că tot mă iubeai! — Se înțelege! De-aș fi vroit să nu te iubesc, că nu puteam!* (poate, eliptic, prin omisiunea lui „te asigur"). CONTEMPORANUL, II 285. *În sfârșit, ce-or mai fi dondănit ei și cât or mai fi dondănit, că numai iată, se face ziuă* (poate, eliptic, prin omisiunea lui „nu știu, atâta văzuiu însă..."). CREANGĂ, P. 255. *Să care bărbatul cu carul, și femeia să împrăștie cu poala, că tot se isprăvește!* (cfr. variantele fără *că*) ZANNE, P. IV 251.

b.) (Mai ales după fraze negative) Dar, însă, ci, cfr. căci (II 3º). *Nu știu cine te-a îndreptat la casa mea, că știu că ești berechet bun!* CREANGĂ, P. 162. *Nu mi-e jale că mă duc, Că mi-e jale după plug.* RETEGANUL, TR. 57. *Nu-i el, că-i frate-său!* POP.

c.) Doar. *Da cum nu! Că nu mi-oiu feșteli eu mânuțele!* CREANGĂ, P. 292. *Hai, leliță, la vânat! — Baio, nu, că am bărbat. — Că și eu că am muiere, Da cu tine tot aș mere.* ȘEZ. V 44. | (Adesea subt forma) Că **doar**... *D'apoi calul mieu de pe atunci, cine mai știe unde i-or fi putrezind ciolanele! — Că doar nu eră să trăiască un veac de om!* CREANGĂ, P. 193, cfr. 22, 124, 154, 241, etc. | (Tot cu înțeles restrictiv) **Atâta (numai s. doară) că**... v. vol. I 348b, **numai că**... (v. numai), **nu (doară) că**..., **ci** (s. **dar**)... = să nu credeți cumva că..., ci... *Nu că doară Hristos în fire dumnedzăiască au răbdat munci, ce...* VARLAAM, C. 110. *Nu că mă laud, dar puteți întrebà și pe coconu' ... cum, Doamne iartămă-i zic?* ALECSANDRI, T. 9. *Și nu voiu ca să mă laud, nici că voiu să te'nspăimânt: Cum veniră, se făcură toți o apă și'un pământ.* EMINESCU, P. 241.

III. În exemplele de subt I 2º am văzut cum raportul cauzal exprimat prin *că* poate devenì din ce în ce mai vag. Într'adevăr, când spun: *Noroc că a venit!* chiar lipsa virgulei după „noroc" dovedește că pentru vorbitor *că* nu mai are valoarea lui „de-oare-ce", ci „că a venit" e simplu subiectul propoziției. Același lucru s'a întâmplat după verbe care exprimă o emoție sufletească. Când zic: *Eră tare mâhnit, că nu știà unde se află* (DRĂGHICI, R. 46), *că* are încă valoarea unei conjuncțiuni cauzale, cu înțelesul lui „de-oare-ce, fiind-că", dar când spun: *Mă bucur că e aici*, înțelesul original de: „prezența lui e cauza bucuriei mele" s'a schimbat într'unul mai vag: „prezența lui mă bucură". Astfel, *că* ajunge să nu mai aibă un înțeles, ci numai o funcțiune sintactică, servind la introducerea unor propoziții secundare care țin locul subiectului (*Mă bucur că va venì* = venirea lui mă bucură), a complementului (*Anunță că va venì* = anunță venirea lui) s. a predicatului (*Convingerea mea e că va venì*). Adesea înlocuit prin *cum că*.

1º. (Încă în latinește, după verba sentiendi, apare de vreme quod în locul acuzativului cu infinitiv; înlocuit în celelalte limbi romanice prin alte conjuncții) După cuvinte care exprimă o emoție sufletească s. expresia ei, precum: *simt* (MARCOVICI, C. 10/3), *mi-e frică* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 52, 133), *mi-e teamă* (ib. 52, 411, ODOBESCU, III 97) s. *mă tem* (NECULCE, LET. II 339/26, CREANGĂ, P. 123, 195, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 256), *mă spariiu, mă înspăimânt* (RETEGANUL, P. II 13), *îmi pare rău* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 431), *regret, mă căesc, mă mâhnesc* (MARCOVICI, C. 13/17), *mă supăr* s. *sânt supărat* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 122, 450), *mi-e ciudă, mă mâniiu, îmi pasă* (ib. 250, ALECSANDRI, P. P. 98, TEODORESCU, P. P. 152); *sânt fericit, vesel, voios, mulțumit* (KONAKI, P. 263), *bucuros* (CREANGĂ, P. 218) s. *mă bucur* (ib. 113); *mă mir* (ib. 118); *râd* (C. NEGRUZZI, I 63), *(mă) plâng* (EMINESCU, P. 160), *mă laud* (CREANGĂ, P. 299), *mă fălesc* (DOSOFTEIU, V. S. 37) ș. a. *Eră cam căit că se călugărise.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 239/33. *Simt că mor după tine.* KONAKI, P. 85. *De bucurie că au venit, îi scăpă ea* [de dobitoace]. ISPIRESCU, L. 7. *Cenușotca, că el va sta de pândă la holda cu ovăs, și de celelalte, puțin îi pasă.* MERA, B. 122. *Ciudă mi-i și rău îmi pare C'am iubită și nu-i mare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 431. (Eliptic) *Eu joc..., Dar mi-e* [scil. teamă] *că te-i supără.* ib. 490. [După unele din aceste verbe, când rezultatul acțiunii poate inspirà o îngrijorare, *că* stă în concurență cu *să nu* + conjunctivul: *Mă tem că va pierde* = *să nu piardă*. De asemenea se pune *să* în loc de *că* atuncea când verbul ce exprimă o emoție sufletească e în viitor sau în condițional: *mă bucur c'a venit*, dar *m'aș bucurà să vie; mă mir că râde*, dar *m'aș mirà să râdă*.]

2º. (Ca în lat., în opoziție cu limbile romanice) După cuvinte prin care se arată o acțiune săvârșită cu mintea s. o percepere cu simțurile omenești, s. expresia lor. [Când pentru vorbitor știința s. observarea nu e sigură, în loc de *că* apare *să* + conj.: *știu* s. *se cunoaște* s. *pare că a fost la tine*, dar *nu știu* s. *se cunoaște* s. *nu se pare să fi fost la tine*.]

a.) După cuvinte care exprimă o cugetare, o știință, precum: *(mă) gândesc* (KONAKI, P. 221, MARCOVICI, D. 14/15, ALECSANDRI, T. 139, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 42), *îmi trece prin gând, îmi zice gândul* (ISPIRESCU, L. 8), *cuget* (RETEGANUL, P. II 22), *cred* (COD. VOR. 120/11, KONAKI, P. 81, ISPIRESCU, L. 5, CREANGĂ, P. 185), *știu* (BIBLIA, 1688, 4pr./29, C. NEGRUZZI, I 142, CREANGĂ, P. 97, 192, RETEGANUL, P. II 36, etc.), *dau cu socoteala, socotesc* (ANTIM, P. XXVII/13, MARCOVICI, D. 8/1, DRĂGHICI, R. 160, SBIERA, P. 77), *învăț* (BIBLIA, 1688, 4/pr.18), *țin minte* (CREANGĂ, P. 28), *îmi aduc aminte* (BIBLIA, 1688, 4/pr.16, CREANGĂ, P. 102, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 264), *îmi amintesc, îmi trece* s. *îmi dă* s. *îmi plesnește prin minte* (RETEGANUL, P. V 71), *uit* (MARCOVICI, C. 15/17, BĂLCESCU, M. V. 77), *nădăjduesc* (ANTIM, P. XXV/31), *am nădejde* (ib. XXIV/5), *e nădejde* (LET. I 106/20), *mă îndoiesc* (C. NEGRUZZI, I 245), *sânt încredințat* (MARCOVICI, D. 7/5, BĂLCESCU, M. V. 392/8, CREANGĂ, P. 214) ș. a. *De-aci privegheați, pomenindu că..., noaptea și dzuoa nepristoind învățà.* COD. VOR. 22/5 (= aducându-vă aminte că... N. TESTAMENT, 1648). *Eu, ticăloasa de mine, mă știam că cânt legată.* KONAKI, P. 82. *Ideea tristă...,*

Că lumea moștenire despoților s'a dat. ALEXANDRESCU, M. 7. *Tot chiteà (că) ce să facă și ce să dreagă.* SBIERA, P. 179. *Se culcă pe pragul ușei, cu gând că n'o să poată nimeni intră fără să simță ea.* ISPIRESCU, L. 30.

b.) După verbe care exprimă o observare s. o cunoaștere, precum: *observ, bag de seamă* (ISPIRESCU, L. 8), *iau seama* (KONAKI, P. 114), *aflu* (GORJAN, H. II 28, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 371), *văd* (DOSOFTEIU, PS. 31, ISPIRESCU, L. 29, etc.), *zăresc* (GORJAN, H. IV 33), *cat* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 302), *aud* (ib. 114, ISPIRESCU, L. 1, 3), *mă pomenesc* (ISPIRESCU, L. 134, 213, 209), *cunosc* (BIBLIA, 1688, $6_{pr./22}$, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 26, 50, 249), *(mi) se pare* (DOSOFTEIU, PS. 33, LET. I $106/_{11}$, EMINESCU, P. 208, etc.), *mi se arată, mi se năzare, visez* (EMINESCU, P. 200, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 256), ș. a. *Nu te uità* (= nu băgă de seamă), *lele, hăi, Că mi-s cioarecii cam răi!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 459. *Apoi dă, cumătră, se vede* [lucrul s. treaba] *că și lui Dumnezeu îi plac... puișorii.* CREANGĂ, P. 31, cfr. 112, 134, 141, 186. *De-odată se pomenește cu doi tâlhari că pun mâna pe dînsa.* id. ib. 134. (Cu subiect s. complement dublu) *De-abià s'au fost cunoscând nasul că-i tăiat.* NECULCE, LET. II $210/_{10}$. *Vezi... pe tiran... că se chinuește.* MARCOVICI, C. $19/_{4}$. *Se viseză că este... Dumnezeu.* KONAKI, P. 274. | P. ext. *Se ține că-i frumoasă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 440. *Pe semne c'aista-i Flămânzilă!* CREANGĂ, P. 241. *Adevăr că el nu știe.* KONAKI, P. 263. (Eliptic) *Dacă este* [scil. adevărat] *că a lăsat Dumnezeu să fim mai mari peste alții, ar trebuì să avem milă de dînșii.* CREANGĂ, P. 209 (cfr. lat. est quod...). [După unele din aceste verbe, când ele exprimă o viziune, *că* stă în concurență cu *cum: Visam că se năruià casa: cum se năruià casa.*]

c.) După verba dicendi și declarandi, precum: *zic* (BIBLIA, 1688, $4/_{pr.28}$, C. NEGRUZZI, I 47), *spun* (CORESI, PS. 168, RETEGANUL, P. II 43), *vorbesc* (CREANGĂ, P. 210), *strig* (ib. 241, ȘEZ. II 51), *răspund* (DRĂGHICI, R. 6), *scriu* (LET. I $103/_{3}$), *întreb* (RETEGANUL, P. II 65, etc.), *ispitesc* (BIBLIA, 1688, $3/_{pr.25}$), *vestesc* (CREANGĂ, P. 274), *dau de știre* (ib. 77), *înștiințez* (CREANGĂ, P. 277); *recunosc* (ODOBESCU, III 11), *chizășluesc* (C. NEGRUZZI, I 141), *(mă) jur* (ZANNE, P. IV 180, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 241), *mărturisesc* (MARCOVICI, D. $6/_{18}$), *pun martor* (ANTIM, P. XXV/$_{3}$), *declar, mint, învinovățesc, dau vina pe...* (LET. I $106/_{18}$); *mulțumesc* (ISPIRESCU, L. 3), ș. a. (Adesea cu omiterea verbului „a zice", etc. s. cu trecere la vorbirea directă) *Ieși veaste către mițașul gloateei..., că turbură-se Ierusalimul.* COD. VOR. $34/_{2}$. *Toți se cură* (= se scapă) *cu pricini, unul* [scil. zicând] *că m'am însurat..., altul părechi de boi am cumpărat.* BIBLIA (1688) $3_{pr./32}$. *Iară el țineà pădurile și trimiteà cu înșelăciune soli* [care să spună] *că va să se pleace.* URECHE, LET. I $114/_{13}$. *În zadar se muncește a arătà* (= a demonstrà) *că noi sântem numai pământ.* MARCOVICI, C. $12/_{16}$. *Dumnezeu că ne iubește..., faptele lui dovedesc.* DRĂGHICI, R. 117. *Să-mi spuie că pre Bibi nu-l va uità în toată viața! Va să zică că mai mult iubeà pe cățel!* C. NEGRUZZI, I 66. *Țineà una că: De e curcă, ce se'ncurcă?* ODOBESCU, III $9/_{16}$. *Gura babei umblà cum umblă melița* [zicând]: *că fata lui nu ascultă, că-i ușurică, că-i leneșă, că-i soiu rău..., că-i laie, că-i bălaie.* CREANGĂ, P. 285. *Și iaca așà cu cireșele, s'a împlinit vorba mamei... că: Dumnezeu n'ajută celui care umblă cu furtușag.* id. A. 51. *Eu voesc a-ți da sfat (că) ce să ceri de la tata.* RETEGANUL, P. III 16, cfr. II 24, 70. *Întrebată de Maica-Domnului (că) de ce plânge, a zis că...* ȘEZ. V $36/_{24}$, cfr. $65/_{12}$. *Au întrebat-o, ori de-i de vândut și că ce-ar cere pentru un odor ca acesta?* SBIERA, P. 45. *D'auzit-am o minciună, Că Mureșu-i apă bună.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 62. *Rea veste mi-a venit..., Că-s trei frați de spânzurat.* ib. 499. *Fetele... Or trimis carte la Curte, Că ele-s fete de frunte.* ib 433, cfr. 251. || Într'un exemplu ca: *Boierul o întreabă: „Da ce tot plânge copilul?" — „Că nu știu", răspunse ea* (SBIERA, P. 176), vorbirea directă introdusă prin *că* este dependentă de verbul „a răspunde". Dacă acesta nu se exprimă, *că* poate ajunge să introducă un răspuns s. o replică. Exemple de acestea se întâlnesc adesea în graiul popular, mai ales subt forma: că **bine zici!** = într'adevăr s. **(ba) că chiar!** = nici vorbă! da de unde? — *Poate erà niscaiva aur? — Ba că chiar, și tu ai găcit!* DRĂGHICI, R. 98, cfr. ALECSANDRI, T. 938. *Poate s'o tămăduim. — Că bine zici D-ta, mătușă!* CREANGĂ, P. 175, cfr. 15, 87, ISPIRESCU, L. 95, 215. *Da cum nu! Că nu mi-oiu feșteli eu mânuțele tătucuței și a mămucuței!* id. ib. 292. *Da unde-i badea Petrea? — Că-i dus în țarină.* SBIERA, P. 268, cfr. 51, 52, 54. *Bună ziua, drăguță! — Mulțam d-tale, șezi la noi! — Că n'oiu ședeà.* RETEGANUL, P. III 65, cfr. II 79, V 52, III 59. *Așà zise împăratul, și așà trebuià să se facă. Că hâr, că mâr, pace: zisa împăratului nu se puteà deszice.* ISPIRESCU, L. 376. [După unele din aceste verbe, *că* stă în concurență cu *oare*, s. *dacă*, când ele exprimă o întrebare: *îl întrebă că vine = dacă vine, oare vine?*]

3°. După alte cuvinte. *Ei așteptà el că se va aprinde și va cădeà de năprasnă mort.* COD. VOR. $97/_{1}$ (= așteptă pre el ca să se umfle BIBLIA, 1688). *Lăudăm pre marele Constantin și alții mulți..., îndestulându-ne că... Isus ca o laudă mare ia..., căci iaste de împărătesc... neam.* BIBLIA (1688), $6_{pr./35}$. *Poate că nu au murit!* DRĂGHICI, R. 137. *Te iert... că ai îndrăznit a crede.* C. NEGRUZZI, I 141. *Spânul se preface că i-e sete.* CREANGĂ, P. 204, cfr. 120, 100. *Nu știu, Mureșu-i de vină Că jelesc?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 309. || *Decât că m'am măritat* (= decât să mă fi măritat), *Mai bine m'aș fi'nnecat.* RETEGANUL, TR. 147. *După ce că* (= afară de aceea că)*-i murise femeia, că-i rămase copiii mici, că stare nu avè..., găsì și vaca moartă.* ȘEZ. I 283. *Acum, jupânește, mai că-mi vine și mie să zic... că are să ne fie masul în pădure.* CREANGĂ, P. 128, cfr. ISPIRESCU, L. 16. *Fetele acèle, necunoscând pe împăratul, nici că* (= nici măcar nu) *se cugetau că el să fie pe acì.* RETEGANUL, P. II 22. *Și-l grijeà de jărtvă, făcându-i pre voaie toate, ca ceaia că* (= de oare-ce) *preste treidzăci de dzile erà să-l giunghe de jărtvă.* DOSOFTEIU, V. S. $137,_{2}$ (cfr. căci II). **Din cauză că...** v. cauză, **de vreme că...** v. vreme, **fiind-că...** v. c., **cum că...** v. cum, **pentru-că...** v. c.

IV. În poezia populară întâlnim adesea pe *că* înaintea predicatului, fără ca înțelesul să se schimbe și numai ca un fel de umplutură ritmică. Originea lui se poate explică în mai multe feluri: sau că avem a face cu o întrebuințare pleonastică, punându-se conjuncțiunea la începutul propoziției secundare și repetându-se înaintea verbului, când între *că* și predicat se mai intercalează ceva: *Din mine puteți aflà Că moartea mea că va sta Din trei fire de grâu sfânt* (RETEGANUL, TR. 46), sau că avem a face cu construcții eliptice: *Dacă* [se va întâmplà] *eu că voiu murì, La mormântu-mi ai venì* (BIBICESCU, L. P. 40). *Câte vânturi m'au bătut, Toate* [să știți] *că m'au răcorit* (TEODORESCU, P. P. 284). Deoare-ce acest *că* se întrebuințează mai ales la enumerațiuni și cu deosebire în propoziția care din punct de vedere stilistic însemnează o gradațiune față de celelalte, e probabil că în cele mai multe cazuri avem să ne închipuim un „iată" omis înaintea lui *că: Că de când ne-a cătănit, Plug din curte n'a ieșit, Fiarele au ruginit, Boii 'n grajd că au murit Și caru' a putrezit* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 310). *De odată se opreau Și pe iarbă s'așezau, De ospăț că s'apucau* (ib. 312). În asemenea cazuri acest *că* are aproape înțelesul unui „chiar": *Una'n poală mi-l țineà, Una patul îi făceà, Una cu vin îl stropeà, Una carne că-i frigeà, Una că mi-l desculță,*

Una'n gură-l sărută (ib. 52), sau unui „atunci": *Dar de-odată greu oftă Şi Domnului că-i zicea: „Domnule, Măria-Ta, Cu mine să faci ce-i vrea"* (ib. 500). *Bine vorba nu sfârşea, Iarba că se vestejea, Piatra că se despica, Frunza'n codru jos cădea, Firea'ntreagă că jelea* (ib. 311), sau unui „încât": *Frunză verde de alună, Codrenaş cu voie-bună Se urcă în deal la stână, Se urcă şi chiuia, Toţi ciobanii că fugea* (ALECSANDRI, P. P. 85; cfr. II 2⁰). Exemplele sânt numeroase mai ales în poeziile populare din Ardeal şi din Moldova: *Biata maică, vai de ea, Cosicioara că-şi smulgea Şi murgutul blăstămà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 498, cfr. 75, 204, 310, 319, 487, 493, etc., DOINE, 251/6, ALEXICI, L. P. 49/4, RETEGANUL, TR. 46, BIBICESCU, L. P. 40, 281, etc. *Şade puiul la portiţă, Cere apă şi guriţă. Apuşoară că i-oiu da, Dar guriţă n'oiu mai vra.* ŞEZ. I 11, cfr. 13, 51, etc., ALECSANDRI, P. P. 74, 188, etc. [Despre o funcţiune analogă a lui *que* în dialectul gascon, cfr. MEYER-LÜBKE, ROM. GRAM. III § 564.]

V. Adesea există puncte de atingere între *că* şi *ca*. Se poate zice de o potrivă: *Să faci tocmeală, că după ce ţi-i împlini anii, să ai a luà din casa lui ce-i vrea tu* (CREANGĂ, P. 146), sau: *Să faci tocmeală, ca să ai a luà.* În cazul dintâi, *că* = „de oare-ce", deci cauzal; în cazul al doilea, *ca să* = „pentru ca", deci final. Tot astfel se poate spune: *Zice că să-i aduc pe Dumnezeu la prânz* (RETEGANUL, P. V 52), sau: *Zice ca să-i aduc.* În cazul dintâi, *că* introduce propoziţia obiectivă dependentă de „zice" şi al cărei verb în cazul de faţă e un conjunctiv cu înţeles de imperativ; în cazul al doilea, *ca să* = *să*. Astfel, prin abuz, se găseşte la scriitorii mai puţin îngrijiţi şi prin regiunile extreme ale teritoriului românesc, *că să* în loc de *ca să* şi în alte cazuri. *Că plângeà şi întristà, aşà plecà-mă* (= ca şi când aş plânge, aşà mă plecam). CORESI, PS. 87. *Că să* (: ca să CORESI, PS.) *nu grăiască rostul mieu lucrul omerescu..., eu feriià caile izeacleane.* PSAL. SCH. 40. (În această întrebuinţare, după VAIDA, şi azi, în Sălagiu) *Fă-mă, tată, că să-ţi seamăn.* PANN, P. V. I 4, cfr. 39. *Omul e făcut în lumea asta că să se dedeà cu toate, cu binele şi cu răul.* RETEGANUL, P. IV 62. *Dumnezeu a voit că peste noapte să se facă... o casă.* id. ib. V 48.

[În unele regiuni din Ardeal, locuţiunea *că, zău, doară*... s'a scurtat în *căz doară*, din care s'a despărţit apoi: căz = doară, dar, zău. *Căz ghine zîci!* (Braşov).]

— Din lat. **quod**.

CABADAÍU, CABĂDAÍU † s. m. *Brigand. Gaillard.* — (Turcism de pe vremea zaverei de la 1821) Hoţoman, voinic. *O sumă de inşi călări..., toţi negri cabădai.* ARICESCU, ap. ŞIO. | [În urma revoluţiei de la 1821] *feciorii de boieri luară un fel de aer de cabadaii, termen adoptat de dînşii şi care aveà semnificarea de voinici.* GHICA, S. 45.

— Din turc. **kaba-dayi** „curajos". ŞIO.

CABÁLĂ s. f. *Cabale.* — (La Evrei) Doctrină mistică, născută din tradiţiile biblice modificate de idei orientale; p. ext. (în evul mediu) ştiinţă ocultă în legătură cu această doctrină; p. ext. uneltiri taînice împotriva cuivà, intrigă (în care sânt amestecaţi mai mulţi), cfr. complot. *Dorinţa mea a fost... de a vedeà pe acei care-şi iubesc ţara legaţi între dînşii printr'o comunitate de idei...., iar nu.... prin cabale.* GHICA, S. 148. [Familia: **cabalíst** s. m. = învăţat adânc în taînele cabalei cfr. vraciu, solomonar, cititor în stele, **cabalístic, -ă** adj. = de cabală, cfr. magic; p. ext. taînic, neînţeles. *Formulă cabalistică. Semne cabalistice.*]

— *N.* din fran. (împrumutat, prin lat. medievală, din ebraicul **kabbalah** „tradiţie").

CĂBĂLÁICĂ s. f. **Trou dans un toit servant de cheminée.** — (Putna) Gaură, făcută într'o parte în acoperiş, prin care iese fumul. TDRG.

— Etimologia necunoscută. (Dacă acest fel de case erau caracteristice pentru ţăranii neliberi, cuvântul poate sta în legătură cu rus., rut. *kabala* „iobăgie").

CABALÍST s. m. } v. cabală.
CABALÍSTIC, -Ă adj. }
CABÁN † s. a. v. capan.
CABÁNĂ s. f. (Îmbrăc.) }
CĂBĂNĂCIOÁRĂ s. f. (Îmbrăc.) }
CÂBÂNÁŞ s. a. (Îmbrăc.) } v. cabaniţă.
CĂBĂNICEÁ s. f. (Îmbrăc.) }
CABANICÉR, CĂBĂNICÉR s. m. }

CABÁNIŢĂ †, **CABANÍŢĂ, CĂBĂNÍŢĂ** s. f. (Îmbrăc.) I. 1⁰. Manteau de gala des princes roumains. 2⁰. Manteau de gala des boyards. II. Sorte de limousine (manteau).

I. † (Subt forma *cabăniţă*) 1⁰. Mantà cusută cu fireturi, împodobită cu copce în briliante şi blănită cu blană scumpă; aveà mâneci lungi aruncate îndărăt până la pământ şi cu marginile blănite. Mantaua aceasta o primeau Domnii români (până la 1832, când fu înlocuită prin hervaneà) de la Sultan, la urcarea lor în scaun. ŞIO. Cfr. caftan, hlamidă, contoş. *Împăratul... au adus pre Dimitraşco-beizadè... şi îndată l-au îmbrăcat cu cabaniţă cu spinări de soboli, în loc de caftan, şi l-au pus Domn în Moldova.* NECULCE, LET. II² 300. *Domnul se îmbracă cu haîna cea împărătească ce se chiamă cabaniţă.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 290/6; cfr. ANTIM, P. 65. *Domnul cu boièrii au închinat Ţara-românească fără războiu la împăratul Mehmed cel dintâi, şi..., priimiţi fiind cu bucurie la împăratul, le-au făcut multă cinste,... Domnului dându-i cabaniţă sau hlamidă împărătească, şi cucă, şi sangiac, şi două tuiuri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/22. *La zile mari, Domnul îmbrăcà cabaniţa, care erà un fel de contoş cu ciaprazuri de fir şi cu profiruri de samur.* GHICA, S. 501. *Lăpuşneanul... peste dulama poloneză de catifeà stacojie, aveà cabaniţa turcească.* C. NEGRUZZI, I 148. *Când capătă numirea de la Sultan, Domnii noştri... poartă o clipă... cuca Ienicerilor, şi veşmântul lor albastru, cu copcile de fir — cabaniţa — peste haîna de desubt, roză; un dolman de blană le stă pe umeri.* IORGA, C. I. I 124.

2⁰. P. ext. Mantà scumpă, boierească. *Solul acela leşesc, dacă l-au dus la Împărăţie..., văzând că nu-i dau scaun, cabaniţa ce erà pe dînsul învălindu-o, o au pus jos şi au şezut pre dînsa, în loc de scaun.* M. COSTIN, LET. I 255/36. *Portul* [aprozi]*lor erà: îmbrăcaţi cu şarvanale, cu cabaniţe.* NECULCE, LET. II 199/28; cfr. BĂLCESCU, M. V. 650, ODOBESCU, I 73/14.

II. (Azi, în Banat, subt forma *căbăniţă, cabaniţă*) Suman mai mare (VICIU, GL.), mantà largă de lână (GR. BĂN.), cfr. burcă. *Canura, din care(a) se torc fire mai groase, pentru... zeiche, şube, căbăniţe.* LIUBA-IANA, M. 120, cfr. ALEXICI, L. P. 48/20.

[Şi: (ad I 1⁰) † **cabeniţă** s. f. MAGAZ. IST. II 213. | Diminutive: (ad II) **căbănăcioáră, căbăniceà** s. f. *Zise... pruncului, sfătuindu-l bine să păzească căbănăcioara şi bâtul (toiagul) cu care au umblat după oi.* ŢICHINDEAL, F. 162. *Căbăniceaoa şi toiagul cel păstoresc.* id. ib. 163/2. | Derivat: **cabanicér** (**căbănicér** H. XVIII 4) s. m. (Ban.) = cel care face cabane. Com. MIHALYI. | (Reconstruit?): **cabână**: haînă femeiască (H. III 145) de sărbătoare (ib. 73), **cabón** s. a. = haînă femeiască H. XIV 351 (plur. *-boane* H. XIV 378). | Diminutiv: **câbânáş** s. a. H. III 328.]

— (Ad I) din turc. **kabaniča**, idem şi (ad II) din sârb. **kabanica**, idem.

CABANLÂU † s. m. v. capan.

CABÁT s. a. *Manteau.* — (Pătrăuți pe Suceava, în Bucov.) Mantà, capot. ION CR. II 41.
— Din ung. **kabát** s. rut. **kábat**, idem.

CABÁZ † s. m. *Bouffon; drôle.* — (Turcism, în Mold.) Caraghioz, păcăliciu, bufon; p. ext. mucalit, posnaș, ghiduș. *Își deschise casa la toți cabazii și măscăricii.* GORJAN, ap. ȘIO. *Ian să vedem ce-mi mai scrie cabazul cel de Tachi. Iar o fi ghiduții de-ale lui, că mai Pepelea decât el, nici că s'a mai dat.* ALECSANDRI, T. 658. [Derivate: **(o)cabazlâc** s. a. (< turc. *hokkabâzlyk*; învechit; plur. *-lâcuri*) = caraghiozlâc, bufonerie (ALECSANDRI, T. 1752), bazaconie (COSTINESCU, s. v.), comèdie, ghiduție, posnă, glumă. *Arapul spune ocabazlâcuri.* GORJAN, H. IV 183, cfr. II 171. *Ia lasă glumele de-o-parte, moșule, că nu-i acì locul de spus cabazlâcuri.* ALECSANDRI, T. 768, cfr. 188, 1094. *Are să fie un cabazlâc nostim de tot.* I. NEGRUZZI, IV 518. *Ce ți-ar fi dac'ar umblà* [la Sf. Vasile] *numai oameni de treabă? Da sânt handralăi mari, care nu umblă de alta decât numai de cabazlâc.* ȘEZ. III 178/26, (cu derivatul, neobicinuit) **cabazlicár, -ă** adj. = mucalit. *Pântecos, mâncău, cu aerul lui cabazlicar.* GANE, ap. ȘIO.]
— Din turc. **hokkabâz** „scamator".

CABAZLÂC s. a., **CABAZLICÁR, -Ă** adj. v. **cabaz.**
CÁBEL † s. a. v. **câblă.**
CABENIȚĂ † s. f. (Îmbrăc.) v. **cabaniță.**

CABÍNĂ s. f. *Cabine.* — (Marină) Cămăruță (de culcare) pe un bastiment. *Într'un târziu voì să coboare în cabină.* DUNĂREANU, CH. 151. | P. ext. Cămăruță (într'o clădire mai mare) în care se desbracă cei ce fac baie, în care se poate vorbì la telefon (la un oficiu postal), etc.
— *N.* din fran.

CABINÉT s. a. *Cabinet.* — Cămăruță (accesorie, pe lângă o alta mai mare). *Cabinet de toaletă.* || Spec. Privată, latrină, umblătoare. | Cămăruță de lucru (a unui bărbat), cfr. birou. *Om de cabinet,* care stă mai mult în casă, ocupat cu studii. *Cabinetul unui ministru,* biroul său de lucru și p. ext. funcționarii atașați imediat la persoana lui. *Șef de cabinet al ministrului de interne.* | P. anal. Consiliul de miniștri, ministeriul unei țări, guvernul. *Demisia cabinetului.* | *Cabinet de lectură,* loc unde se pot cetì (s. de unde se pot luà cu împrumut) cărți, reviste, ziare. | Sală sau șir de săli în care se păstrează anume colecțiuni de artă s. științifice. *Cabinet firesc* (= de științe naturale), *într'un care au pieile celor mai multe dobitoace dumestnice... și jigănii.* GOLESCU, Î. 27. *Capu' lui să păstrează și astăzi la cabinet.* ȘEZ. VIII 58. [† și: **gabinét** s. a. (plur. *-neturi*). *Am intrat într'o cameră mare, unde păzeà la ușa gabinetului Chesarului un dejour șambelan.* E. VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, I 284. *Într'aceste trei gabinetури.* id. ib. 282/26.]
— *N.* din fran. (< ital. **cabinetto,** idem).

CÂBLĂ † s. f. *Boisseau.* — (Mold.) Măsură pentru cereale și poame, corespunzând unei găleți și constând din patru ferdele s. fârtale; cfr. baniță. NISTOR, H. W. 145-146. *Câblă de grâu.* IORGA, S. D. XIII 158. [Și: **cábel** † s. a. ib. | Derivat: **câblărít** † s. a. (plur. *-rituri*): un fel de dijmă luată de la recoltă. *Nu se luà... nici dare pe vii, vinăriciul sau câblăritul, sau chilele pe recoltă.* IORGA, C. I. II 163.]
— Din paleosl. **кѣвлѣ,** idem (<germ. **kubil* = Kübel, iar acesta din m.-lat. *cupella.* BERNEKER, SL. WB. 658).

CÂBLĂRÍT † s. a. v. **câblă.**

CÁBLU s. a. *Câble.* — Funie groasă, otgon (de cânepă), spec. otgon de corabie, cfr. parâmă; p. anal. otgon de sârmă slujind de cablu; p ext. *cablu sub-marin (transatlantic, transoceanic),* care stabilește legătura telegrafică, prin fundul mării, între două țări s. continente.
— *N.* din fran.

CÂBLÚCĂ s. f. (Bucov.) Furca pusă la coasă, când se cosesc cerealele; cfr. criveà, hreapcă. Com. A. TOMIAC.
— Din rut. **kablúk** „arc".

CABÓN s. a. (Îmbrăc.) v. **cabaniță.**

CABÓNC s. a. *Vieille pantoufle.* — (Bucov.) Papuc vechiu și rupt. Com. A. TOMIAC. Cfr. bocâncă.

CABOTÁJ s. a. (Marină) *Cabotage.* — Navigație de comerț de-a lungul țărmurilor, la mici depărtări, în deosebi între porturile aceleiași țări.
— *N.* din fran. (din verbul *caboter,* derivat de la span. *cabo* „cap".)

CABRÁȘ, -Ă adj. = abraș (I 1°). Când fruntea și ochii [calului] sânt cărărați, se zice *cal cabraș.* H. II 131. *Cal cabraș* (însemnat de Dumnezeu), fiindcă are ochi învărgați ori cărărați. H. II 137.
— Pare a se fi născut din fuziunea lui cal + abraș; cfr. iabraș.

CABRIOLÉTĂ s. f. *Cabriolet.* — Trăsurică (de un cal), fără coș; cfr. brișcă, chibitcă. [Și: **gabriolétă** s. f.]
— *N.* din fran.

CABÚL s. a. (Turcism; rar, învechit, numai în locuțiunea:) *A face cabul* = a consimțì. POLIZU. *Bine, 'mnea-ta, om care știi să trăești tacticos, se poate să faci cabul la așà cevà?* MARION, ap. ȘIO. [Plur. *-buluri.* POLIZU. | Și: **cábulă** s. f. | Verb: **cabulipsì** IV^a = a primì din condescendență, cfr. catadixì. *Dacă dumnealui cabulipsește să ne onoreze cu atâta cinste...* CARAGIALE, T. II 71/15.]
— Din turc. **kabul etmek,** idem.

CÁBULĂ s. f., **CABULIPSÍ** vb. IV^a v. **cabul.**

CABUR s. m. Nume de câne. H. VII 358.

CĂBÚZ † s. a. *Këbudz* = carbo vivus. ANON. CAR.

CĂCÁ vb. I. 1°. *Chier.* 2°. *Souiller.* 3°. *Enfanter.* — (Cuvânt trivial)
I. (Despre oameni) 1°. A lepădà excrementele prin orificiul anal, (înlocuit adesea prin expresiunile mai cuviincioase) a se pune, a ieșì afară, a se duce în (s. la) poiană, a aveà scaun, a-și face trebuința s. treaba, a se vremuì, a trăpădà; cfr. a se dihocà, a se spârcâì, a se otrăvì, a se cufurì, a urdinà. Se construește de obiceiu refl. (ANON. CAR., ZANNE, P. I 624, II 506, 507, IV 402, H. IV 258), rar, intrans. (în legătură cu *îmi vine* TDRG.).
2°. Trans. A murdărì, a umpleà de excremente. ȘEZ. IV 21^b/28, LB.
3°. P. ext. (Trivial; despre femei) trans. A naște (cu ușurință, fără multe dureri). LM.
II. P. ext. (Despre animale) A se bălìgà, a se găinățà, a se spârcâì. ȘEZ. IV 21^b/28 (capră), ȚICHINDEAL, F. 112 (găină), ZANNE, P. I 256 (cioară), ib. II 376 (vacă), GOROVEI, C. 343 (bou), C. NEGRUZZI, I 249 (lup).
[Derivate: (familia, compuse): **cáca** subst., adj., adv. (în limba copiilor) = murdărie, (lucru) murdar, scârbos (pe care n'au voie să pună mâna). LB., **cácă** s. f. = murdărie uscată din nas (REV. CRIT. III 91); femeie murdară, puturoasă, leneșă

(ib.), căcâce(a) (†căcácea MOXA, 380/31) subst. = om care are slăbiciunea de a ieși des afară, tipul unui om căcăcios; p. ext. murdar, scârnav (ANON. CAR.); fig. de nici o treabă, nevoiaș, fricos, cacâfrică. LB., ZANNE, P. II 691, IV 410, căcăcióș, -oásă adj. = (despre oameni) care are slăbiciunea de a ieși des afară; p. ext. murdar, scârnav (ANON. CAR.); fig. nevoiaș, fricos; (despre boale) care sânt însoțite de diaree (MARIAN, NA. 401, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 7, LB.); (despre poame) care produc cufureală. *Măr căcăcios s. vinecior.* H. XI 325, cácă-frícă subst. inv. = om (foarte) fricos, poltron, cfr. băşinos, căcáină s. f. = femeie leneșă și murdară (REV. CRIT. III 91), căcălău s. a. (plur. *-láie*) = scârnă multă (în cantități mari, cum e grămădită în latrine); p. ext. cantitate mare de lucruri proaste, netrebnice; p. ext. grămadă mare. *Nu se poate spune bucuria ce avură când se văzură cu atâta căcălău de bani.* ISPIRESCU, L. 372. (Adverbial) *Am prins peşte căcălău.* LM., căcălóiu s. a. = căcat mare. LB., căcănár s. m. (disimilat din **căcărar*) = curățitor de latrine (COSTINESCU), latrinar, (Brașov) budar, căcănăríe s. f. = meseria de căcănar, curățirea umblătorilor. POLIZU, căcănáu s. m. (Ornit.): o pasăre. COSTINESCU (cfr. căcău), căcăre s. f.: acțiunea s. trebuința de a se căca, dihocare; spec. cufureală, urdinare, vintre, diaree. (Se construește cu: a-l apucă, găsi, lovi, scăpă, tăia, trece pe cinevă), căcăreà s. f. = bagatelă, o nimica toată. LB., căcăreáză s. f. (căcăreáță s. f. LB. căcăréi s. m. plur. LB.) = excrement în formă de globurele ale unor animale, precum oaia (ȚICHINDEAL, F. 425), capra, iepurele (MÂNDRESCU, L. P. 223/14), șoarecele; (impropriu) găinaț (de vrabie GCR. II 334/19), balegă (de cămilă: *cacarază* CANTEMIR, IST. 105, 124); p. ext. un instrument de lemn, având forma unui 5 și bătut în podul carului din dărăt..., ca să nu scape în afară partea de jos a loitrelor. ȚARA OLTULUI, III nr. 21-22, căcăréț, -eáță adj. = căcăcios. LB., căcărì vb. IV[a] refl. = a-l scăpà căcarea pe cinevà; a se fasolì, a umblà cu căcării. LB., căcăríe s. f. = urdinare, diaree, cufureală, pântecareță, fig. lucru de nimic, moft, secătură, bagatelă. LB., căcăriós, -oásă adj. (pronunț. *-ri-os*) = care umblă cu nimicuri; gingaș, delicat, răsfățat. LB., (+ *cărnat*) cácărnát s. m. = căcat, excrement. POLIZU, căcăşár s. m.: cuvânt de ocară. H. XI 351, căcăstoáre (căcătoáre LB.) s. f. = umblătoare, ieșitoare, privată, budă. LB., căcăstorár† s. m. = căcănar, budar. LB., căcát s. m. = excrement (și de animale mici: *căcat de purece, de muscă*), scârnă (ANON. CAR.); fig. lucru de nimic. *Căcat cu ochi* = om de nimic, (m. ales) copil (se zice, la necaz sau spre despreț, mai ales copiilor obraznici; cfr. boț cu ochi). ZANNE, P. II 508. *Nu mâncà căcat!* = nu spune minciuni! ib. *Căcatul-dracului* (Bot.) = aerel. LB., căcățél (și căcătúț; acesta și ca adj. = nu tare scârnăvit LB.) s. m. = căcat (de copil) mic, căcățíș s. a. (plur. *-țișuri*) = lucru de nimica, fără valoare, fleac(uri), căcătóiu (căcățóiu) s. m. = căcat mare, căcătór, -oáre adj. *Friguri căcătoare:* care produc diaree. LB., căcătúră s. f.: exprimă rezultatul acțiunii. *Căcături de muște* (Brașov), căcău s. m. = om căcăcios (Brașov); (Ornit.) dumbrăveancă. MARIAN, O. I 62, căcă-vácă subst. invar. = om prost de bun ce e, cu care poate face cine ce vrea (propriu: pe care și vacile îl balegă). ZANNE, P. I 689, (+ *muștiță*) caciță s. f. = muștiță (Bucov.). MARIAN, INS. 368.]

— Din lat. cacare, idem.

CĂCĂ s. f. (Ornit.) O pasăre răpitoare (nedefinită mai de aproape). H. X 151.

— Probabil, formație onomatopeică, după strigătul păsării (*ca-ca!*).

CÁCĂ s. f. *Grand'mère.* — (În graiul copiilor) Bunică, mamă-mare. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. bâc[1], bâcă.

CĂCADÁR s. m. (Bot., Mold.) = măceș. ȘEZ. I 63, IV 52, GOROVEI, C. 37, ION CR. I 60, H. I 18, X 198. [Și: cacadăr PANȚU, PL., VAIDA, câcădâr = rug. MARIAN, INS. 253, căcădér DDRF., căcădír ib., cacazdér H. X 149, PANȚU, PL., câcăzdăr = rug, trandafir sălbatec H. X 419, XII 286, 300, cacașdér DICȚ, căcădúș BARCIANU. | Fructul: căcădără cfr. LEON, MED. 71, câcădără MARIAN, căcăzdáre plur. TDRG., căcăcădére plur. PANȚU, PL., cacadérie LB., căcădúșă DDRF.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *kakastaré-fa* = oțetar (rhus typhina). Cuvântul pare a fi fost apropiat, prin etim. pop., de verbul *căcà*, cfr. germ. Arschkitzel, fran. grattecul, ung. segvakaró).

CĂCĂDÁRĂ s. f. (Bot.)
CACADÉRIE s. f. (Bot.)
CĂCĂDÚȘ s. m. (Bot.)
} v. cacadâr.

CÂCÂÍ vb. IV[a] = gâgâi (despre gâște). H. XVII 334.

CACÁO s. m. *Cacao.* — Boaba unui pom din țările calde, care, prăjită și măcinată, se prepară (cu lapte s. cu apă) ca băutură hrănitoare, iar preparată (special, în fabrice) cu zahăr dă șocolata. *Unt de cacao,* unt extras din boabele de cacao.

— *N.* din fran. (< span. cacao, idem, cuvânt împrumutat din graiul indigenilor din Mexic).

CÂCĂRÂȚĂ s. f. (Entom.) v. checheriță.

CĂCĂRDÁC s. a. *Résidu de suif.* — Reziduele seului, după ce s'a topit. BARCIANU.

CACAȘDÉR s. m. (Bot.)
CACAZDÉR s. m. (Bot.)
} v. cacadâr.

CĂCE, CÁCE (†) adv., conj. v. căci.

CACEALMÁ, CACEARMÁ † s. f. 1°. *Contrebande.* 2°. *Perte; attrape.*

1°. † (Subt forma *cacearmà*) Contrabandă, marfă de contrabandă. Cfr. CONV. LIT. XXIII 81, ȘIO.

2°. P. ext. (Azi, subt forma *cacealmà*, numai la joc de cărți, în expresia) **A face s. a trage** (cuivà) **o cacealmà** = a „bate" (cu gândul de a face pe ceilalți jucători „să fugă") fără a avea carte de bătaie, (deci) a păcălì (la joc de cărți). *Acrivița mai căzuse și la darul foițelor... erà și agiamie... și, se'nțelege, pierdea gros. Toate cheltuielile și pierderile astea îl dedeau mult îndărăt pe kir Ianùlea... „Numa de nu ne-ar bate odată toba, cu atâteà cacealmale!"* CARAGIALE, S. N. 28. *Zapciul... cugetà: Prea se face liniștit, n'are lucru mare. E dat dracului. Umblă să mă păcăleascà. Cacealmà? Hm... îmi cunosc eu marfa.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 621. *Se poate să-mi dați și mie două ruble?...* — *Ne tragi ca-a-a, încercà să zicà doctorul* [care erà bâlbâit]. — *Cacealmà, strigà intendentul.* ZAMFIRESCU, R. 204.

[Verb (turc. *kačyrmak*): † cacerdisì vb. IV[a] = a trece contrabandă; fig. a ascunde, a tăinuì (STAMATI); refl. a se refugià peste graniță. *Din partea celor cacerdisiți la hotarele Austriei.* ARICESCU, ap. ȘIO.]

— Din turc. kačyrma „contrabandă". ȘIO.

CÁCER, -Ă adj., subst. v. cacior.
CACERDISÍ † vb. IV[a] v. cacealmà.
CÁCÉȘI adv. v. căci.

CĂCI adv., conj. I *Pourquoi.* II. 1°. *Parce que.* 2°. *Bien que.* 3°. *Mais.* 4°. *Que.* III. *Que.*

I. Adv. Când după verbele *a întrebà, a zice,* etc. urmează o propoziție interogativă, aceasta poate urmă, sau imediat: *Zise îngerul: Ce nu grăiți că-*

tră sfânta? sau ea poate fi legată prin *că* (III 2° c): *Dzise îngerul... că ce nu grăiți către sfânta maica lu H[risto]s?* (CUV. D. BĂTR. II 318). Acest *ce* care introduce propoziția întrebătoare are însă foarte adesea, ca și în cazul de față, înțeles cauzal: „de ce, pentru ce?" Printr'o nerecunoaștere a acestui raport, înțelesul de „pentru ce, de ce?" a fost împrumutat celor două particule *că* și *ce* luate împreună și astfel s'a născut adverbul nou *căce*. La origine accentul era încă pe *ce* și se spunea: *căcè*. Cu timpul însă el a fost mutat pe *că* (cfr. *de-oáre-ce*), ceea ce a făcut ca, de pe la mijlocul sec. XVII, acest *căce* să se prefacă în *căci* (precum *cince*> *cinci, atunce*> *atunci, nice*> *nici*, etc).

1°. † (În întrebări) De ce, pentru ce? (Tot așà la Aromâni: *că te*). *Căce ei se boteazà prespre morți?* CORESI, ap. GCR. I 13*/$_{33}$. *O, căce n'am postit, o, căce n'am miluit mișeii, o, căce nu ne-am pocăit, de se ne fie acum iertate păcatele, ce* (=ci) *am râs și am beut?* CUV. D. BĂTR. II 457. *Dumnezeul mieu, căce mă lăsași?* PSALT. (a. 1651) 172. *Căci m'aș teame în zile de pierire?* ib., ap. GCR. I 155/$_{10}$. *Căci nu-ț[i] fu milă de fratele tău?* VARLAAM, C. 274,$_{12}$. (Pleonastic) *Nu numai din ceriu pre pământ ce să pogorî, ce mai apoi și chinuri răbdă. Căci și pentru ce? Pentru noi păcătoșii, pentru noi nemulțămitorii.* id. ib. 94,$_{2}$, cfr. 185,$_{12}$. *Și zise Domnul Dumnezău șarpelui: căci ai făcut aceasta?* BIBLIA (1688) 3/$_{16}$. *Mateiu, căci faci copilărește, de nu șezi?* AMIRAS, LET. III 141/$_{16}$. *La a doaă dovadă a lui Eder, aș fi poftit să-mi respundă el, căce de la jumătate suta a treisprezecea... până la anul 1791... mai nici o cuscrie nu se feace limbei românești cu limba ungurească.* P. MAIOR, IST. 194. *Alexandru... chemă... pre ceia ce uciseră pre Darie și le zise: căci ați ucis pre Domnul vostru?* ALEXANDRIA, 85, cfr. 73, 74, 155, 158. *Dumnezeul mieu, căci m'ai lăsat?* MARCOVICI, D. 286. *Totdeauna îți vorbesc, și căci nu îmi răspunzi măcar un cuvințel?* GORJAN, H. I 73. *Tu, cum te văz, nu ești tânăr, ci mai mult încă bătrân, Căci dar nu-ți cresc mustăți, barbă și d'amândoă ești spân?* PANN, H. 73. | (Astăzi, resturi în poezia populară și uzual la Moți și în Bihor POMPILIU, BIH. 1006/$_{20}$) *Că ce* (= *de ce*) *n'ai fost la târg?* FRÂNCU-CANDREA, R. 50. *Neguță, Neguță, La lume drăguță, Căci tot dormitezi?* TEODORESCU, P. P. 659. | † (Din contaminarea lui *căce* și *pentru ce* s'a născut **pentru căci,** pe care îl întâlnim une-ori în texte vechi) *Pentru căci ai zis că soră mie este?* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *S'ar întâmplà să-mi zică neștine: pentru căci începi de la stăpânirea adecă de la începătoria papei, și nu începi de la alte întrebări?* (a. 1699) ap. GCR. I 328/$_{12}$.

2° (Astăzi, s'a păstrat în întrebări oratorice și în fraze exclamative prin care se exprimă un regret) De ce...?! Pentru-ce....?! (Doamne,) că (I 2° b)...! *Ah! căci n'am geniul cântătorului raiului, ca să cânt mărimea omului virtuos în căderea sa!* MARCOVICI, C. 45/$_{3}$. *Năvălîiu năcăjit înaintea ei, zicând: o morminte, căci nu înghiți acest dobitoc puturos și mut?!* GORJAN, H. I 73. *Visam fericirea în brațele ce erau să mă vândă!... Ah! căci nu mi-a curmat moartea zilele în ceasurile acèle!* C. NEGRUZZI, I 52. *„Măi, Păsărilă, iacătă-oiu, ia! colo după lună", zise Ochilă; „căci nu pot eu s'o ajung, să-i dau o scărmănătură bună!"* CREANGĂ, P. 268. *Alelei! fecior de lele! Căci răpișì zilele mele!* ALECSANDRI, P. P. 73, cfr. 214, 373, 141. *Foicică de dudău, Căci nu lasă Dumnezeu, Ce-oiu iubì, să fie-al mieu!* TEODORESCU, P. P. 304, cfr. 314. *Mierlă, viersul tău subțire, Căci cântă tot despărțire!* BIBICESCU, L. P. 107; cfr. ȘEZ. I 113. | (Neobicinuit) Iată! *Bogdan IV... au giurat crăimei și craiului Poloniei,... că le va fi credincios și întru agiutoriu împotriva tuturor, afară de Turc..., iară almintrelea va da Leșilor spre toată lipsa lor câte 7000 de ostași, nelegându-se Leșii să-i dea lui vreun agiutoriu când va aveà op de agiutoriu. Căci nebunia omului tânăr!* ȘINCAI, HR. II 223/$_{19}$.

II. Conj. Funcțiunea de conjuncțiune care (împreună cu verbul corespunzător) arată un motiv s. o cauză s'a putut naște din fraze ca: *Oleoleo, soția mea! Căci, puicuță, mi te-ai dus, Păcat mare ai făcut!* (TEODORESCU, P. P. 622), în care unei întrebări oratorice („de ce mi te-ai dus?") îi urmează o propoziție exclamativă („ai făcut păcat mare!"). Între aceste două propoziții independente, s'a putut stabili lesne un raport de intimitate, *căci* considerându-se ca o conjuncțiune prin care se motivează ceva: „de oare-ce te-ai dus, ai făcut păcat mare". Se poate însă ca funcțiunea conjuncțională a lui *căci* să se fi născut și în mod mecanic, punându-se înaintea răspunsului aceeași particulă ca și înaintea întrebării, precum s'a întâmplat cu *de ce: De ce n'ai venit? — De ce am fost bolnav!*

1°. Pentru-că, fiind-că, de-oare-ce, din cauză că, că (I 1°). (Adesea *căci* împreună cu verbul său corespunde unui gerundiu cu înțeles cauzal; se construește cu indicativul).

a.) (Mai rar, propoziția introdusă prin *căci* se pune la locul întâi) *Căce au venit* (= venind, prin faptul că a venit), *el nemică n'au făcut.* PRAVILA MOLD. 174. *Căce iubiți* (= iubind) *deșearte, Dumnedzău va să vă cearte.* DOSOFTEIU, PS. 18. *Căci au îndrăsnit* (= îndrăsnind) *acesta, a se face din Turc creștin, a făcut împăratul toate besericile geamii în Țara-arnăutească.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/$_{4}$, cfr. PANN, E. V 40.

b.) (De obiceiu propoziția introdusă cu *căci* urmează în locul al doilea) *Pre ceia alalți se mâniè, căce nu se întoarseră să dea har lu Dumnezeu.* CORESI, ap. GCR. I 27/$_{19}$. *Nu-ș[i] va piarde avuția, căci o va da* (= dând-o, prin faptul că o va da) *săracilor, ce o va aflà în ceriu.* VARLAAM, C. 278. *Omul cel ce iaste desăvârșit dentru aceasta se cunoaște că iaste desăvârșit, căci pururea socoteala și gândul lui are la săvârșitul acela.* BIBLIA (1688) 6/$_{pr.6}$. *Nu iaste altă... mai de folos în toată viața omului zăbavă decât cetitul cărților, căce cu cetitul cărților și a Scripturii cunoaștem pre ziditoriul nostru Dumnezeu.* M. COSTIN, LET. I 5/$_{25}$. *În multe tulburări... împărăția Romanilor să aflà, ce nu căci puterile, ce căci capetele lipseà.* CANTEMIR, HR. 232/$_{1}$. *Îl puneà pe vornicel... în butuci,... căci n'au scos oamenii... la ruptă.* NECULCE, LET. II 310/$_{4}$. *Sfântul să măhnì, căci nu-și săvârși calea muceniei.* MINEIUL (1776) 582/$_{1}$. *Întrebându-se: „Pentru-ce ai râs?" zise: „Căci văzuiu slava Domnului".* ib. 77^{2}/$_{1}$. *Mi-e scumpă cetatea ce-a domnit, O iubesc, căci e tristă și căci a suferit.* ALEXANDRESCU, M. 11. *Aceasta nu izvorî dintr'o netoleranță, dar* (= ci) *căci Evreii... se împreunau cu aceștia, ca să prade.* BĂLCESCU, M. V. 52. *Eu îi cunosc pre boierii noștri, căci am trăit cu dînșii.* C. NEGRUZZI, I 138. *Noroc numai c'am găsit pe-o teșitură un boț de mămăligă, de-am mâncat, căci îmi gârâiau mațele de foame.* CREANGĂ, P. 145. *Noroc de la Dumnezeu că eră o fată robace și răbdătoare, căci, altfel, ar fi fost vai și'amar de pielea ei.* id. ib. 283. *Ne temem că nu te vei mai întoarce; rămâi cu noi, căci ne zice gândul că vei pierì.* ISPIRESCU, L. 8. *Să știi că ai să-mi aăuci pe stăpâna acestei cosițe, căci de nu, unde-ți stau talpele, îți va sta și capul.* id. ib. 23. *De nu eră doamna palatului afară, dând de mâncare puilor ei (căci așà numeà ea lighionile din pădure), îi prăpădeà negreșit.* id. ib. 7. *Marcu bea și nu prea bea, Căci amăr grija-l rodeà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 489. *Nu ești popă pe dreptate, Căci cununi soră cu frate.* RETEGANUL, TR. 15. | (Înaintea unui proverb) *Câte spune, sânt o frumoasă poveste, dar mare minciună, căci: minciuna boierească trece în Țara-ungurească.* C. NEGRUZZI, I 250. Cfr. CREANGĂ, P. 186. | (Adesea ur-

mat de de, doar, la dreptul vorbind...) *Îi spune toate cu de-amănuntul, căci, de, care om nu ține la viață, înainte de toate?* CREANGĂ, P. 206. *Îi țînură de rău tatăl lor, căci, de, orîce s'ar zice, fiu îi era și ăl mic, și îl dureà la inimă când îl luau în râs.* ISPIRESCU, L. 37, cfr. ZANNE, P. II 377. | † (După numai, cu atâta, pentru aceea, decât) *Cu veșmântul cel dintâi îmbracă-l..., nu pentru altă cevà, numai căci să întoarsè din păcate.* VARLAAM, C. 317,2. *Cu atâta erà mai meșter Zamoischi decât Mihaiu-vodă, căci* (= încât) *cât au sosit, îndată au făcut... băști de pământ înalte.* M. COSTIN, LET. I 224/9. *Fabulele sânt asemenea aerului și apei, care numai pentru aceea, căcĭ pretutindinea sânt, nu se prea aratĭ a fi de mare preț.* ȚICHINDEAL, F. III. *Jupâne, el zise, nu mi-e altă vina Decât căci spuiu dreptul e toată pricina.* PANN, P. V. I 25. || † Subt formele: căce că și pentru căce, chiar și: pentru căci că. *Să nu grijim de viața noastră, ce văm bea, nece de trupul nostru, în ce ne văm îmbrăcà, căce că e un lucru deșert.* CORESI, ap. GCR. I 23/15. *Costantin... se sfătuì cu boiarii, căce că Roman prea îmbătrânise.* MOXA, 392/30. *Aceasta dzise Iuda, nu că doară-i erà grijă de săraci, ce căci că țineà el chelșiugul lui H[risto]s.* VARLAAM, C. 90,2 cfr. BIBLIA (1688) 7/pr. 38, N. COSTIN, LET. II 127/8. *Au vândut-o lui Enache... și giupânesei sale Antimiei, căci că altu' n'au încăput să cumpere această moșie* (Mold. a. 1781). URICARIUL, XXIV 451/19. *Mie îmi iaste milă de Machedoneani, căci că iaste și păcat să moară toți viteajii pentru noi.* ALEXANDRIA, 121. *Nici unul din cei cu minte nu va socotì pre altul de rău, căcĭ că nu se sloboade lesne până nu priceape.* ȚICHINDEAL, F. 41. | *Nu blăstămareți, pentru căce n'au scris cevà vreo mână curată... ce-au scris un om păcătos.* EVSTRATIE (a. 1632), ap. GCR. I 79/31. *Adevăr grăesc voaă: pentru căce ați făcut unui frate al mieu de-acești mai mici, mie ați făcut.* VARLAAM, ib. I 104/12. *Nu căci sânteți mai mulți decât toate limbile v'au ales Domnul pre voi..., ce pentru căci vă iubește Domnul pre voi.* BIBLIA (1688) 131. *Pentru căci au răbdat ispitele cu mare vitejie de inimă, fără zăbavă i-au dat Dumnezeu îndoit cele ce au pierdut.* ANTIM, P. 16. *Numai pentru căcĭ n'a făcut rău, are să-l înveselească de veci în raiu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/20. | *Orîce cuvântà la Împăratul, i se ascultà cuvântul,... pentru căci că cadâna lui erà posadnică Împăratului.* DIONISIE ECLESIARHUL, ap. TDRG.

2°. † (Neobicĭnuit: *căci* împreună cu verbul corespunde unui gerundiu cu înțeles adversativ) Deși, cu toate că, măcar că, cfr. că (II 1° c). *Căce au îmblat* [Isop] *dintr'un loc într'alt loc, tot nu l-au putut scoate din firea lui.* ISOPIE (ca. 1705) ap. GCR. I 350/28.

3°. (Neobicĭnuit) Dar, însă, când, cfr. că (II 3° b). *Mărculeț... prin casă se primblà, Și jur împrejur cătà, Și cătà și prea cătà, Căci de-odată ce vedeà? — Vedeà mândră soțioară, Cu jelită feți-șoară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 488.

4°. † (Neobicĭnuit) Decât că... *Macar de n'are fi făcut altă nemică, căce au fost acolo de față...* PRAVILA MOLD. 174,2.

III. † *Căci* devenind, în desvoltarea sa = *că* (I), îl găsim mai de mult, mai ales la scriitori mai puțin îngrijiți, și cu funcțiunea lui *că* (III), introducând o propoziție secundară obiectivă, etc. Acest lucru s'a putut întâmplà cu atât mai ușor, cu cât după unele cuvinte, *căci* se poate interpretà și ca „de-oare-ce" și ca simplă conjuncțiune funcțională. *Pricina cea adevărată căci* (= că s. pentru care) *Românii din Ardeal aleseră loruși Domn pre Tuhutum, o spune Notariul la cap. 27.* P. MAIOR, IST. 97, cfr. ECONOMIA, 180/17. *A început a înfruntà pe leță* (= leoaică) *căci* (= că s. de-oare-ce) *ea rar numai câte un puiu fată.* ȚICHINDEAL, F. 42. Alte exemple: *Prins căce-i* (= dovedit că e) *creștin.* DOSOFTEIU, V. S. 12, 2, cfr. 2,2, 113. *Să știi căci nu va fi izbânda pre calea carea tu mergi.* BIBLIA (1688) 176. *Ce mi-iaste greșala căce ai gonit după mine și căce ai cercat toate unealtele casii meale?* ib. 23,2, cfr. 8/pr 41, 4,2, 42, 144, 208,2, 237, 338,2. *Trebue să înțelegem, nu că doară până la fântânile ei... s'au fost lungind, ce căci spre fântânile ei s'au fost întinzând.* CANTEMIR, HR. 65/1. *Iară căci limba românească nici o cuscrie nu are cu limba Gotilor... nu e nici o mirare.* P. MAIOR, IST. 194. || (Mai ales după numai și doară, cfr. că II 3° c) *Iar prețară au stricat-o foarte rău Tătarii, că numai căci n'au luat robi, iar altă ce au găsit, tot au luat.* NECULCE, LET. II 262/16. *Mergând asupra lor, nu numai căci i-au gonit de pre hotarĕle împărățiii, ce... i-au răzbit cu bătaie.* CANTEMIR, HR. 245/3, cfr. 17, 198/15, 235/8, 245/8, 292/12. *Și ei se trag din românime... ca și scutelnicii, doar căci scutelnicii s'au numit scutelnici.* ZILOT, CRON. 85. *Află... că ședeà tocmai în spre partea aceea..., doară căci nu-i zisese că șade chiar la dînsul.* ISPIRESCU, L. 186, cfr. U. 70/3.

[Și: (†) căce, căcé (și azi în Brașov, cu înțelesul „de ce", „de-oare-ce"), scris (și pronunțat în alocuri și) căce, câci (RĂDULESCU-CODIN). Pe alocuri, forma contrasă: căi. BIBICESCU, P. P. 152, 461.| Compus: (la Moți) căcéși = de aceea: *Căceș n'am voit.* FRÂNCU-CANDREA, R. 50.]

— Compus din că și ce.

CÂCI adv., conj. v. căci și cât.

CACI interj. Strigăt obicĭnuit de vânători [către cânii lor]. (Mai ales repetat) *Caci-caci.* H. II 88.

CÂCI interj. Strigăt cu care se alungă viței (Zahărești, în Bucovina). Com. GRĂMADĂ.

CĂCICĂDÉRE s. f. (Bot.) v. cacadâr.

CÁCIOR, -Ă adj., subst. 1°. *Bariolé.* 2°. *Absurde, ridicule.*

1°. (Despre oi) Alb în frunte *(cácir)* H. X 354, cu botul și picioarele albe *(cáșer)* TDRG., cu lâna roșietică și cu pete în jurul ochilor *(căciór)* DAMÉ, T.; cfr. *(cácior)* H. VI 153, *(cáciur)* H. I 62, IX 193. | Substantivat. *Caciora* sau *pistrița* = oaie alb-neagră. LIUBA-IANA, M. 112. | P. ext. (Despre piei de oi s. despre haĭne) *O piele de miel... cacioră (pistriță) cu părul dinafară.* ib. 21. *Haĭne caciore*=pestrițe. FRÂNCU-CANDREA, R. 98. | (Despre porci) Pestriț, alb cu negru *(căciór)* VICIU, GL., *(cáciur)* com. A. COCA, *(cácior)* REV. CRIT. III 91; cu pete *(caciur)* HEM. 759/26. | (Despre cai) *Cacior.* H. IV 138, XI 96.

2°. Fig. (Despre lucruri) Neîntemeiat, absurd, vrednic de râs, deșănțat *(cácior).* LB. | (Despre oameni) *Cu doi bani în trei pungi (cácior).* VAIDA.

[Și: căciur, căcir, căcer (pronunțat în Mold. *caśer*), -ă, căciór, -oáră, căciúr, -ă adj., subst. | Abstract: căciorie s. f. = deșănțare, absurditate. LB.]

CĂCIÓR, -OÁRĂ adj., subst. } v. cacior.
CĂCIORÍE s. f., **CĂCIR, -Ă** adj., subst. }

CÂCIU s. a. *Coffre à l'arrière d'une barque.*— (Dolj.; bulgărism) Lădița (în care se țin uneltele) din partea de dindărăt a luntrei, numită și: chichiță, chilnar. DAMÉ, T. 126. [Plur. *câciuri.*]

— Cfr. bulg. къč „partea dindărăt a calului".

CĂCIÚGĂ s. f. (Iht.) v. cegă.
CĂCIULÁ vb. I[8] v. căciulă.

CĂCIÚLĂ s. f. (Îmbrăc.) I. 1°. *Bonnet* ou *toque de fourrure.* 2°. *Homme.* 3°. *Capuchon.* II. 1°-3°. *Chapeau* (de champignon). *Huppe, houpe* (d'oiseau).

Couvercle. Toit. Chapiteau. Une des parties d'un moulin, d'un charriot, d'une meule de foin, etc.

I. 1°. Acoperemântul capului caracteristic al țăranului nostru (mai ales iarna), făcut din piele de oaie argăsită (hârșie), cu blana în afară; cfr. cușmă, muhaiu. *I căciul[ă] neagră* (a. 1760). IORGA, B. R. 224. *Poarta...i-au trimes căciulă, căftan, făcându-l deplin han* [tătăresc]. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 243/23. [Cojocarul subțire] *păreà că desprețuește căciula cu roată a bogasierului.* FILIMON, C. II 325. *Suitarii cu'nalte căciuli flocoase, la care atârnà câte o lungă coadă de vulpe.* C. NEGRUZZI, I 29. *Un cap cu plete... înfundat într'o căciulă de miel.* EMINESCU, N. 33. *Privitorii, cu căciulele în mână, îi urau drum bun, ori încotrò s'a întoarce.* CREANGĂ, P. 307. *Stăi, mă, să-mi iau căciula, că mi-a căzut din cap!* ISPIRESCU, L. 110. *Voinicei..., Cu căciule stogoșate.* ALECSANDRI, P. P. 209. *Ciobani... cu căciuli crețe, De pui de mistrețe.* TEODORESCU, P. P. 76. *Ce-i căciulă, nu-i tulpan; căciula poate să cadă și 'n glod, și-o ia și-o scutură și-i tot căciulă, — da tulpanu', când a căzeà, apoi îi rău.* ȘEZ. I 220. *Reteveiu rotund, Strânge păru'n fund? (= Căciula.)* ib. I 94. *Căciula fârtatului În mijlocul satului?* (= Soarele) TEODORESCU, P. P. 245b. *Căciulă zordâie:* nici albă, nici roșie (Putna, în Mold.). CONV. LIT. XLIV 268. *Căciulă frigiană* (POPOVICI-KIRILEANU, B. 22) = bonetă frigiană.

La așà cap, așà căciulă [s. *chiulaf*]! = cum e omul așà e și purtarea lui. Cfr. ȘEZ. I 219. *Îmi pot eu purtà căciula* (= cinstea, rostul meu). PAMFILE, J. II. *Tulpanu'n cuiu și căciula după ușă:* se zice despre căsniciile în care femeia e stăpânul, în care cântă găina. id. I. **A-i ieșì cuivà părul prin căciulă** = a i se urî (cfr. a i se lungì urechile). id. I. **A fi cu musca pe căciulă**, cfr. muscă. **Asta** (s. aia) **e altă căciulă!** = altceva, altă socoteală, altă vorbă, altă mâncare de pește. id. III 45. *Las'o p'aia! aia-i altă căciulă!* CARAGIALE, M. 306. *Ei, altă zi, altă căciulă* [= fiecare timp cu rostul și nevoile sale]! PAMFILE, J. II. *A schimbat căciula* = a schimbat vorba, părerea, s. purtarea. ZANNE, P. III 46. **Cu căciula în mână** = umilit. *A umblà cu căciula 'n patru* = a se căciulì la toată lumea; a căutà mult și în toate părțile. ib. III 46-47. (Contrariul) *A fi vecînic cu căciula pe cap* = a fi mândru, a nu se rugà de nimeni; a nu aveà trebuință de nimeni. ib. III 48. **A da cu căciula în câni** s. **în grindă** = a fi cu chef, a fi beat. ib. III 49. *(A nu aveà decât)* **sula și căciula** = a fi sărac lipit (pământului), a nu aveà decât meritul său personal. ib. IV 638-639. *Bine, să mă însor, răspunse flăcăiașul, dară eu n'am de nici unele. Sânt golan, precum mă vezi: sula și căciula.* ISPIRESCU, L. 288. *A sta sub căciulă* = a nu aveà nici o locuință, a dormì pe unde apuci. Cfr. ZANNE, P. III 48. *[A umblaj cu căciula într'o parte* s. *a purtà căciula pe-o ureche:* în semn de nepăsare, bătându-ți joc de orîce. ib. III 44. *A îndesà (s. tuflì) căciula pe urechi* = a se face niznai. ib. *A pune căciula pe-o sprânceană* = a se fudulì. ib. *Bună ziua, căciulă, că stăpân'-to n'are gură!* se zice, în bătaie de joc, unuia care intră în casă fără să salute. Cfr. PAMFILE, J. II. (Aluzie la anecdota cu Țiganul, care scăpând căciula pe apă și neputând-o prinde a lăsat-o să se ducă, de sufletul tată-său) **A scăpà căciula pe apă** = a scăpà prilejul (PAMFILE, J. II), a pierde un lucru, dându-l fără voie (ZANNE, P. III 47). *A fi numai burtă și căciulă:* scund. ZANNE, P. II 24. *Tot dintr'o căciulă scoși* = toți de o părere, dintr'o pănură. ib. III 46. *Păcat că te-a făcut Dumnezeu Rumân cu căciulă!* s. *de geaba mai porți căciulă!* se zice unui om prost. ib. III 49. *A fi* prieten (s. *cunoscut*) **de căciulă** *(cu cinevà):* a fi simplu cunoscut, de bunăziua. **Cel cu căciula roșie** = dracul, cfr. tichiuță, scufiță. ib. III 50. | (Bot.) **Căciula-ciobanului** = o floare (nedefinită). H. IX 153. **Căciula-havuzului** = un fel de burete. POLIZU. **Căciula-șarpelui** = popenchiu. PANȚU, PL., H. III 321, 437, V 263, VII 500, X 531.

2°. Fig. (metonimie) Om, persoană, individ; cfr. suflet, gură, rumân. *Boierul le-a dat câte un franc de căciulă.* PAMFILE, J. I.

3°. P. ext. (Hațeg) Glugă (VICIU, GL.), care, în timp de ploaie, se pune în cap (REV. CRIT. III 91), baș lic.

II. P. anal. Diferite obiecte care au forma unei căciuli s. care servesc de coperemânt:

a.) Partea de sus a ciupercilor (bureților) care e ca un fel de pălărie de-asupra piciorului lor. *Este un fel de ciupercă albă, cu piciorul scurt, cu o căciulă puțin țuguiată.* H. IV 71.

b.) Moț (la păsări). *Găină cu căciulă* (Brașov).

c.) Capac (concav). *Un căzănel..., cu căciulă de aramă, pentru ținutul apei.* PISCUPESCU, O. 297. || Spec. (pop.) Căpăcelul de alamă (de la mașineria lămpii) cu o tăietură pe unde iese flacăra fitilului.

d.) *Căciula casei* = acoperișul casei. H. XI 148.

e.) (Dulgh.) Cioplitură în formă de floare, la capătul stâlpilor, baș lic. DAMÉ, T. 99.

f.) (Mor.) O parte a morii (nedefinită). H. II 244, III 228, XIV 351.

g.) Mănunchiu de paie (s. rogoz) răsucit care se pune în vârful căpițelor de fân. *Înălțimea căpiții, cu vârv cu tot, însă fără de căciulă, este de 5 sau 6 palme.* I. IONESCU, C. 121.

h.) Ciocul leucii, la car. DAMÉ, T. 11.

i.) O parte a cleștelui mesei de lemnar. PAMFILE, I. C. 123.

[Înțelesul de „fructul plantei Amomum cardamomum" dat de DDRF. e greșit. Cu acest înțeles se găsește, pe la sfârșitul sec. XVIII, turcismul *caculi*, care n'a fost însă niciodată uzual. | Plur. *-ciuli* (ISPIRESCU, L. 372) și *-ciule* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 298). | Diminutive: **căciulícă** LB., **căciulíță** s. f. = căciulă mică (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 471), bonetă de blană; un joc de copii (H. IV 90, V 9, IX 124, XI 351, XII 242, XIV 447) numit și: *de-a căciulița* (H. II 32, V 434, XII 43). | Augmentativ: **căciulóiu** s. a. | Verb: (rar) **căciulà I**a = a salutà, descoperind capul. *Toată lumea la mine s'a căciulat* (Huși). PĂSCULESCU, L. P. 133, (de obiceiu:) **căciulì IV**a refl. (construit absol. s. cu prep. la s. înaintea cuivà) = a se plecà și a se rugà tuturor secăturilor, a linguși (ȘEZ. V 55/12), a se umilì. *A trebuit să alerg o săptămână, să mă căciulesc la toate autoritățile.* GHICA, S. 664, cfr. 68. *Decât să mă căciulesc, Mai bine mă haiducesc.* ALECSANDRI, P. P. 160/6. *Când oiu sta să mă smeresc, La toți să mă căciulesc, La ce, drac, mai haiducesc?* MAT. FOLC. 166, (cu abstractele) **căciulíre, căciuleálă** s. f. *Erau deprinși... să primească... căciulelile și intitulările de „stăpâne".* IORGA, N. R. A. I 191. | Alte derivate: **căciulát, -ă** adj. = cu căciulă, care poartă mereu căciulă. Cfr. ȘEZ. I 282/4, **căciulár** s. m. = cel ce face căciule (H. X 539, XVI 288); cel ce poartă căciulă, spec. (fig.) dorobanț, infanterist (din armata română, care poartă, în costumul de paradă, căciulă plecată la vârf și împodobită cu pană de curcan), cfr. curcan (PAMFILE, J. I), (în Brașov) cel ce face parte din „junii" îmbrăcați național și cu căciuli în cap, numiți curcani (JAHRESBER. VIII 14). *Aveà doi fini, unul căciular și celulalt căldărar.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II 660. *Toți dorobanți, toți căciulari, Români de viță veche.* ALECSANDRI, P. III 437. *Mormintele cele mari Făcute-s de căciulari, Mormintele cele mici Sânt făcute de voinici.* SEVASTOS, C. 268/4, cfr. VASILIU, C. 93, (cu derivatele, rare) **căciulărésc, -eáscă** adj. *Căciulari căciulărești, Îmbrăcați în haine nemțești.* MAT. FOLC. 261, **căciulărie** s. f. = fabrică s. atelier în care se confecționează căciuli. POLIZU;

căciulán s. m. = țăran, care poartă căciulă, (la Brașov) **căciular** (JAHRESBER. VIII 83). *Domnu' țării se uită la voi, căciulani săteni, ca la sfântu' soare.* JIPESCU, O. 87., (+ *măciulie*) **căciulíe** s. f. = căpățână de usturoiu (LB., ŞEZ. II 185), căpățâna cepei de sămânță (MARIAN, BARCIANU); măciulie de mac (TDRG.), de baston (DDRF.), cfr. **băciulie**; moț (la pasări DDRF., BARCIANU). *Ieu o căciulie sau și numai un fir (cățel) de usturoiu și, împungându-l... cu un ac sau cu un cuțit, rostesc în taină cuvintele de mai sus.* MARIAN, D. 192, cfr. NA. 94. *Mai multe fete și fiăcăi se adună la o casă, pe masă așază mai multe căciulii de usturoiu.* SEVASTOS, N. $4/_{15}$, cfr. ŞEZ. I 182, 248.]

— Acest cuvânt se găsește și la Aromâni *(căciulă, căciuă,* pe Olimp *cățulă* „fes") și la Megleniți (*căciulă, căciuă* „fes"), iar dintre popoarele învecinate, la Bulgari (*kačúla* „glugă, căiță, moț; (Bot.) cupa-vacii; ciocârlan", *kačúlest, kačulát* „moțat", *kačulka* „glugă", *kačulja se* „îmi pun căciula"), la Albanezi (*kačul', kačul'e* „moț de pasări", *kačul'er* „ciocârlan", *kačulós* „stau cu urechile pleoștite"), la Neogreci (κατσούλα „căciulă, căiță", κατσιρούλα „glugă", κατσούλι „creastă de cocoș", κατσουλιέρα „ciocârlan") și la Unguri (*kacsula* „pălărie de joc", *kacsulia* „capră albă cu cap negru"). Se pare că cuvântul s'a răspândit de la Romăni la celelalte popoare, dar etimologia lui nu e încă elucidată, deși s'au făcut mai multe încercări de a o explică (expuse în urmă în JAHRESBER. XV 108).

CĂCIULÁN s. m., **CĂCIULÁR** s. m.
CĂCIULĂRÉSC, -EÁSCĂ adj.
CĂCIULĂRÍE s. f.
CĂCIULÁT, -Á adj., **CĂCIULEÁLĂ** s. f.
CĂCIULÍ vb. IV[a] refl., **CĂCIULÍCĂ** s. f.
CĂCIULÍE, CĂCIULÍȚĂ s. f.
} v. căciulă.

CĂCIUR, CĂCIÚR, -Á adj., subst. v. **cacior.**

CACOFONÍE s. f. *Cacophonie.* — Întâlnire de cuvinte care sună urît împreună; (Muzică) întâlnire de sunete discordante. *Tulburare în limbi... aduce confuzie în idei,... cacofonie și stavilă în inspirație.* RUSSO, S. 79.

— *N.* din fran. (< grec. κακοφωνία, din κακός „rău" și φωνή „sunet".)

CACÓM s. m. (Zool., Comerț) = **ermelin.** (Învechit) 1°. (Animalul) *Mijlocul pardosului..., pelița cacumului, unghiile inorogului...* CANTEMIR, IST. 162. *Hainele lor prea frumoase, împodobite cu lanțuri de aur și blăni de cacom.* IORGA, C. I. I 127.

2°. (Blana lui) *Feregeà* (GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III $325/_{32}$), *giubeaua blănită* (C. NEGRUZZI, I 70), *scurteică îmblănită* (GHICA, S. 501) *de cacom.* | (Atributiv) *O cațaveică cacom* (= blănită cu cacom). URICARIUL, XI $249/_{5}$. *O blană cacom.* IORGA, S. D. VI 194.

[Și: **cacúm** s. m. URICARIUL, XI $249/_{5}$, E. VĂCĂRESCUL, IST. $300/_{39}$.]

— Din turc. **kakum,** idem.

CACÚM † s. m. v. **cacom.**

CÁDĂ s. f. (Dog.) *Cuve.* — Vas mare din doage de lemn și cu cercuri de fier, înalt până la doi metri, cu gura de două ori mai largă ca fundul (PAMFILE, I. C. 166, 219), putină (ŞEZ. VII 185), tocitoare (H. XII 225, LM.), cfr. zăcătoare. Cfr. ANON. CAR., H. III 139, XII 19, DAMÉ, T. 80. Se întrebuințează la prepararea vinului, a rachiului, a argăselei, etc. *Această vie cu cramă și cu două căzi, le-am vândut.* URICARIUL, XI $299/_{26}$, cfr. XXI $363/_{27}$, XXIV $440/_{6}$. *Făina de orz sau secara se pune într'o cadă așezată în podul de sus al velniței, dimpreună cu productul ce este destinat a se preface în rachiu.* I. IONESCU, D. 253, cfr. id. P. 251, C. 194. *Ici mustu 'n cadă se frământă, Ici trec glumind culegătorii.* IOSIF, P. 83. *Cada cu dubală.* CREANGĂ, P. 29. *Cada (tocitoarea) ce stă... după ușă.* ISPIRESCU, L. 260. *Vin de cel ce fierbe 'n cadă.* ALECSANDRI, P. P. $131/_{16}$, cfr. TEODORESCU, P. P. 619, RETEGANUL, P. III $81/_{27}$. *Cu capul cât cada.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 169. *Strugurii se culeg în coșuri, troace și cofe, pe care se duc la ciubăr de se mustuesc, apoi se cară în căzi, unde, lăsându-se o zi sau două, pe urmă se calcă cu picioarele.* H. III 14. (Mold.) *Băi de cadă* = de putină. TDRG. | Spec. Un vas mare de lemn în care se sfințește aghiasma. Com. A. TOMIAC. [După LB. și ŞEZ. VII 185 ar însemnă și „butoiu, poloboc". | Diminutive: **cădișoáră** LB., **cădulíță** ib., DAMÉ, T. 82, **cáduță** LB., **căduțe** ib., **cădățúie** s. f. TDRG. | Derivate: (cfr. ung. *kádár,* idem) **cădár** s. m. = dogar de căzi. ANON. CAR., LB., (cu derivatele neobicinuite:) **cădărésc, -eáscă** adj. = de cădar LB. și **cădări** vb. IV[a] = butnări. ib.]

— Din lat. **cadus (cada)** „un vas", s. din slav. (rus., rut. *kadŏ,* sârb. *kad,* bulg. **káda,** cfr. ung. *kád,* alb. *kadę,* idem).

CADAÍF s. a. (Cul.) v. **cataif.**

CADALÁC † s. a. *District.* — (Turcism) District, județ. *Buciumul în mână luà..., Ciobănași că-și adună..., Cadalâcul tot strângeà.* TEODORESCU, P. P. 475 [în notă, greșit: „cirezile de oi". | Plur. *-lâcuri.*]

— Din turc. **kadylyk,** idem. Cfr. cadiu. ŞIO.

CADÂN s. m. v. **hadâm.**

CADÂNĂ s. f. *Femme de harem.* — Femeie din haremul Turcilor; p. ext. Turcoaică. *Spun precum... să-l fi pârît la Poartă la Țarigrad cadâna, muierea acelui Turc agă.* N. COSTIN, LET. II $46/_{21}$. *Au tăiat pre Turci toți și cadânele lor.* MAG. IST. V $30/_{27}$. *Cadânele trăgeau puști și pistoale după ferestre, de plouà gloanțele.* GHICA, S. 19. *Palida cadână.* ALECSANDRI, P. I 237, cfr. III 4. *Femeile și fetele creștinilor erau răpite și făcute cadâne.* ISPIRESCU, M. V. $5/_{3}$, cfr. $15/_{14}$. *Dă-ți șalul la o parte! Ce te ascunzi, parc'ai fi o cadână?* DUNĂREANU, CH. 193. *Caragheorghe s'a jurat... Să lase Giurgiul sărac: Nici cadână cu bărbat, Nici picior de Turc burlac.* TEODORESCU, P. P. 482, cfr. ALECSANDRI, P. P. 197, 150. *Decât cadână Turcilor, Mai bine rugină pietrelor.* ŞEZ. IV $222^{b}/_{21}$, cfr. MAT. FOLC. 37. # *A sta ca o cadână* = fără a face nici o treabă. ZANNE, P. IV 287. (Aluzie la viața de sclav a cadânelor) *Să știi, cadână nu vreu să-ți fiu!* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. || P. ext. Femeie voinică. PAMFILE, J. II. [Colectiv: **cadâníme** s. f. *Unde Bâcul se răsteà, Haremul se sperià, Cadânimea leșinà Și turcimea alergà.* TEODORESCU, P. P. 607. | Adjectiv substantivat: **cadâneáscă** s. f. = numele unui danț țărănesc (H. II 245, 263, 289, VI 36), jucat de un bărbat și o femeie, care pocnesc din degete cât joacă (H. II 257, cfr. II 285), numit și (adverb) **cadânéște** H. II 312 (danț), H. VII 507 (cântec). | Alt derivat: **cadânéțe** s. f. plur.: o floare (nedefinită). H. III 325.]

— Din turc. **kadyn,** idem.

CADÂNEÁSCĂ s. f. (Cor.)
CADÂNÉȘTE adv. (Cor.)
CADÂNÉȚE s. f. plur. (Bot.)
CADÂNÍME s. f.
} v. cadână.

CĂDÁR s. m. v. **cadă.**

CĂDÁR adj. invar. (Ban., sârbism s. bulgărism; în expresiunea:) *Nu mi-s cadâr să...* = nu am atâta drept s. voie să...: *Nu mi-s cădâr să-mi iau o fălie de pâne.* Com. COCA.

— Din slav. (sârb. **káder,** bulg. **kadŭr,** *kadŭren* = capabil, în stare).

CĂDĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. cadă.
CĂDĂRÍ vb. IV[a] }

CADÁSTRU s. a. *Cadastre.* — Registru oficial în care sînt trecute proprietățile teritoriale dintr'o regiune, cu arătarea precisă a situației, întinderii și evaluării lor. | Operațiunea prin care se stabilesc oficial aceste date. *S'a propus adesea să se înceapă lucrările cadastrului României.* [La Românii din A.-U. și catástru s. a., cu adj. catastrál, **-ă.**]
— *N.* din fran.

CĂDĂȚÚIE s. f. v. **cadă.**
CADAVÉRIC, -Ă adj. v. **cadavru.**

CADÁVRU s. a. *Cadavre.* — Trupul mort, al unei ființe, leș (de om), hoit, stârv (de dobitoace). | Fig. *Cadavru ambulant*, om galben la față, foarte slab, fără multă viață într'însul, numai pielea și osul, cfr. schelet, mortăciune, căzătură. [Adjectiv: **cadavéric, -ă** = de (s. ca la un) cadavru. *Un chip lung, uscat, cadaveric* [al unui rănit]. D. ZAMFIRESCU, R. 271.]
— *N.* din fran. (< lat. **cadaver**, idem).

CĂDEÁ vb. II. I-II. *Tomber* [I. 1°. *Baisser, perdre de sa valeur; renier* (sa foi). 2°. *Pendre; se jeter* (se dit d'une rivière), *frapper* (se dit de la lumière). 3°. *S'écrouler.* 4°. *Se jeter* (aux pieds de qqn.), *prier* (avec ardeur). 5°. *Arriver* (par hasard), *devenir.* 6°. *Pencher* (vers), *s'occuper* (de); *tirer sur* (se dit d'une couleur); *échoir; échouer; se trouver, être situé.* II. 1°. *Être atteint* ou *frappé* (de), *faire* (mal, etc.)] III. *Battre, frapper.* IV. 1°. *Revenir* (de droit à qqn.), *être juste, mériter.* 2°. *Être convenable* ou *séant, aller bien.* 3°. *Falloir.*

I. Intrans. (Aproape sinonim cu a picà, care, mai ales în Mold. și Bucov., l-a substituit în multe cazuri) A se mișcà (repede) spre pământ în urma greutății proprii.

1°. *Cevà* (s. *cinevà*), *de undevà* (*din* s. *de pe cevà*), *cade undevà* (*pe, peste* s. *în cevà*) când încetează a mai fi susținut (s. mânat în sus) și se prăbușește spre pământ (s. spre fund).

a.) *Atunce... tăiară furea* (= funia)... *și lăsară ea se cadză.* COD. VOR. 92/3. *Cădzù o piatră din ceriu.* CUV. D. BĂTR. II 43. *Jeluiià să se sature de farâme ce cădeà den masa bogatului.* CORESI, ap. GCR. I 30/34. *Miroase fiorile-argintii Și cad — o dulce ploaie — Pe creștetele-a doi copìi.* EMINESCU, P. 281. *Piatra* [aruncată de jos cu praștia]... *fiului celui mic... căzù dinaintea lui.* ISPIRESCU, L. 305/20. *Când cade o stea de pe cer, a murit un om.* ȘEZ. II 65/20, cfr. ALECSANDRI, P. P. 2[b]. *Să se suie în pod și, când o veni Busuioc de la vânătoare, să-i cază în cap.* STĂNCESCU, B. 198/1. *L'al nostru măr mă voiu duce, Și încet l-oiu scutură, Mere din el vor cădeà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 82. *Asta-i lelea, bat'o nuorii, Care-a căst* [= căzut] *din podu' morii.* REV. CRIT. I 470/2. *A căzut frunza pe jos.* ȘEZ. I 46/32. *A cădeà de pe cal, de pe capră (din trăsură).* | P. ext. *Căzù cu capul pe masă.* STĂNCESCU, B. 185/13 (cfr. *Capul greu cădeà pe bancă.* EMINESCU, P. 232). (Despre copìi, la naștere) *Se face ...o groapă în chilia unde a căzut copìlul când s'a născut.* MARIAN, NA. 103, cfr. RETEGANUL, P. II 29/8, FUNDESCU, L. P. 57/6. | A se cufundà. *Pânea, udându-se, căzù la fund.* STĂNCESCU, B. 73/15. (Fig.) *Căzuți* (= duși s. vârâți în fund) *în cap sânt ochii.* EMINESCU, P. 200. # **Căzut din cer** = venit pe neașteptate, la timp potrivit (LB.); cu totul strein de cele ce se petrec în jurul său, cu totul nepregătit la o întâmplare. *Toți rămaseră ca căzuți din cer, de spaimă.* ISPIRESCU, L. 99/30.

b.) Spec. (Despre ploaie, zăpadă, grindină, fulger și, după credința obicinuită, și despre rouă și brumă; p. ext. despre lăcuste) Cfr. a da. *Căzut-au o brumă mare, de au stricat pânile cele mici.* NECULCE, LET. II 456/28, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 199. *Nici frunză pe păduri, unde cădeà lăcusta, nu rămâneà.* MUSTE, LET. III 53/20. *Căzù un trăsnet în dom.* EMINESCU, P. 210. *Cădeà o ploaie amestecată cu zăpadă.* Z. BÂRSAN, SĂM. II 102. | P. ext. (Despre frig, ger, seară, noapte, etc.) Cfr. a se lăsà. *Nece soarele, nece stealele se iviră în multe dzile, și cădzù frig nu puțin.* COD. VOR. 88/6. *Au căzut iarnă* (= zăpadă) *prea mare, până la brâu.* NECULCE, LET. II 454/28. *În sara ce cade...* IORGA, N. R. A. I 246. *Amurgul cădeà.* DUNĂREANU, CH. 70. *Apoi când noaptea cădeà...* ALECSANDRI, P. P. 142[b]. || P. anal. (Despre o sărbătoare s. o dată oarecare; cfr. fran. La fête de Noël tombe le 25 décembre, germ. Die Ostern fallen auf...) *Se arată în tablele* [păscăliei] *...în fieștecare an... nașterea lui H[risto]s în ce zi de a săptămânei cade.* CALENDARIU (1814) 35. *Eră a doua zi de Paști și se întâmplase să cadă sărbătorile din vreme.* Z. BÂRSAN, SĂM. II 102.

c.) Fig. A ajunge dintr'o situație bună s. înaltă într'alta rea s. de jos. *Ei au căzútŭ de la Dumnedzău, pentru mulțimea păcatelor sale.* VARLAAM, C. 234/5. *Nu să spăriè, nice să blăznì cu inima, nice din credință și din nedeajde ce aveà cădzù.* id. ib. 304/2. *Din mila ta* [Doamne] *să cádză.* DOSOFTEIU, PS. 21. *Doamne, cum mai plângeà bietul moșneag, văzându-se căzut așà de jos din mărirea la care ajunsese!* RETEGANUL, P. V 12/35. *Dracul... la început a fost înger, da din cauza mândriei lui a căzut din cinstea ce aveà.* ȘEZ. IV 179/3. || A pierde un rang, o situație, o poziție înaltă socială. *A căzut din domnie.* PONTBRIANT. *După ce au căzut Ion... din terzimănie.* AMIRAS, LET. III 148/23. | A se abate de la calea dreaptă, păcătuind, a decădeà. *Înger căzut, înfipt-ai piciorul tău în tină!* ALECSANDRI, P. I 185. *Femeie* s. *fată căzută.* | A se dedà la obiceiuri rele. *Văzând ceilalți boieri cum se poartă trebile și Domnul căzut cu totul la mese mari și zeefeturi..., luară cu toții mare obraz.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 202/1. | A scăpătà. *Și rămâind casele lor sărace și însărcinate și cu datoriile, au căzut multe neamuri vechi și nici s'au mai rădicat.* RĂȘCANU, L. XXXI/7. | A aveà un preț scăzut. *Obligațiunile concesiunei Stroussberg fiind foarte căzute. ele s'au putut cumpărà de societatea formată.* GHICA, S. 455. | A-și pierde valoarea, a ieșì din vigoare. *Dacă tatăl își va ieșì din minte... atunce cade stăpânirea părintească din lucrătoare puterea sa.* CODICA ȚIV. 31/13. | (Despre o lege, un așezământ social) A fi abrogat, a fi oborît. *Iobăgia a căzut.* RETEGANUL, P. V 57/25. | A decădeà. *Târgoviște căzută.* ALEXANDRESCU, M. 12. || A ajunge într'o situație rea, a da de un necaz, de o nenorocire, de o boală, etc. *Nichifor..., căzut în slăbiciunea trupului și neștirea minții..., trebuì să se retragă.* IORGA, L. I 532. *A cădeà în boală* (DOSOFTEIU, V. S. 112, MAGAZ. IST. 110/23, MINEIUL 1776, 160²/1; cfr. lat. cadere in morbum) s. *la boală* (ISPIRESCU, L. 115/22, 157/10), *în zăcare de boală* (N. COSTIN, LET. I 84/25), *în zăcare* (CREANGĂ, P. 184/10), *la grea zăcare* (TEODORESCU, P. P. 117), *la grea slăbiciune* (MINEIUL 1776, 72¹/1), *la grea neputință* (ib. 184¹/2), *în dropică* (ALECSANDRI, T. 99), *de ciumă* (GHICA, ap. TDRG.), *la robie* (N. COSTIN, LET. II 37/22, MÂNDRESCU, L. P. 120/14), *în robie* (ISPIRESCU, M. V. 28/25, id. L. 42/21), *rob* (ȘEZ. II 6[b]/10, V 90[b]/1, ISPIRESCU, U. 53/13, SEVASTOS, C. 74/24, DOINE, 302/17), *la închisoare* (NECULCE, LET. II 214/31, URICARIUL, X 225/4,7), († cu același înțeles) *la opreală* (M. COSTIN, LET. I 244/20), *prins* (ȘEZ. I 41/30), *în cursă* (N. COSTIN, LET. II 126/32), *în capcană* (ISPIRESCU, L. 331), *în greșală* (DOSOFTEIU, V. S. 14, 116, KONAKI, P. 275), *la greșală* (Mold. a. 1747, URICARIUL, V 264/9), *în păcat* (LB., ISPIRESCU, L. 176/17, RETEGANUL, P. III 6/2, ALECSANDRI, P. P. 298[b]), *în păcat cu o femeie* = a intrà

în relații nepermise de dragoste (MÂNDRESCU, L. P. 91/9), *în ispită* (C. NEGRUZZI, I 79, ISPIRESCU, L. 289), *în prepus* (NECULCE, LET. II 261/6, 275/13, SBIERA, P. 240/36, cfr. lat. cadere in suspicionem alicujus), *la bănuială, în îndoială* (KONAKI, P. 274), *în blestem* (MELETII a. 1644, ap. GCR. I 113/32), *supt blestem* (CREANGĂ, P. 110), *din grația cuivà* (BARCIANU), *în disgrație, în urgia cuivà* (ISPIRESCU, M. V. 20/6), *în hulă* (N. COSTIN, ap. GCR. II 10/9), *în hulenii* (DOSOFTEIU, V. S. 146), *în gura cuivà* (KOGĂLNICEANU, LET. III 216/20), *la* (NECULCE, LET. II 408/11), *în* (CODICA ȚIV. 30/32), *subt datorii* (PRAVILA 1814, 119 ; = a face datorii), *la nevoie* (MUSTE, LET. III 77/12, MERA, B. 16), *în nevoi* (DRĂGHICI, R. 37), *în necaz* (ȚICHINDEAL, F. 186), *în nenorocire* (POLIZU), *subt nenorocire* (N. COSTIN, LET. II 49/35), *întru năpaste* (COD. VOR. 109/12, MOXA, ap. GCR. I 56/23), *în primejdie* (NECULCE, LET. II 342/8), *întru reale* (CORESI, ap. GCR. I 31/28), *la loc rău* (ALECSANDRI, P. P. 144), *în sărăcie* (BARCIANU, VARLAAM, C. 279/2), *în ticăloșie* (POLIZU), *la beție* (id.), *în patima beției* (CODICA ȚIV. 18/1), *în patima nebuniei* (PRAVILA 1814, 103), *în nesimțire* (LM.), *în amorțeală* (ISPIRESCU, L. 106/3), *în leșin* (CREANGĂ, P. 15/12), *în necredință* = a deveni necredincios (TEODORESCU, P. P. 328), *la sfadă* = a se certà (DDRF., ODISIA, a. 1750-1780, ap. GCR. II 83/41), *în răspundere* = a fi responsabil (PRAVILA, 1814, URICARIUL, II 25/18), † *subt certare* = a fi pedepsit (DOSOFTEIU, V. S. 31,2), *subt vinovăție de moarte* = a fi acuzat pentru omor (PRAVILA, 1814, 102). ## † *A cădeà din dreptatea moștenirei* = a nu mai aveà drept la moștenire, a fi desmoștenit. *Când fiii... să vor pune de împrotivire părinților spre a nu-i lăsà să-și facă diiată și să-și rânduiască ale lor după bună plăcearea și voința lor..., să cază din dreptatea moștenirii.* PRAVILA (1814) 152. | *A cădeà de la legea strămoșască* (p. ext. *a cădeà la o lege greșită*) = a părăsì legea, a se lepădà de ea, a-și renegà legea; cfr. abjurà. *Oricâți au căzut, adecă s'au lepădat de leage...* PRAVILA BIS., ap. TDRG. *Alexandru-vodă au căzut la legea turcească.* N. COSTIN, LET. I 230/31. Tot astfel: *Doamna au căzut după un agă turc, până la moartea ei.* id. ib. 234/32. | † *A cădeà în dragostea cuivà* = a se îndrăgostì de cinevà (cfr. fran. tomber amoureux). *Din pricina bărbatului să disface căsătoria..., dacă căzând în dragostea altei femei, nu să va părăsì de aceasta.* CODICA ȚIV. 18/13, cfr. PANN, P. V. III 38.

2°. (Fiind vorba de un corp care se lasă într'o direcție, fără a încetà de a fi susținut) A atârnà, a se da în jos. *Erà încins cu un șal roș cu flori, din care o poală i se slobozeà pe coapsa stângă, iar capetele, alcătuind un fiong dinainte, cădeau apoi peste papucii lui cei galbeni.* C. NEGRUZZI, I 16. *Postelnicul lăsă să cadă perdeaua.* id. ib. I 78. *Părul său negru ca nori de ploaie De-a-lung pe umeri neted cădeà.* ALECSANDRI, P. I 20. | P. anal. (Aceeași imagine o avem la corpuri ale căror părticele urmează unele după altele într'o neîntreruptă curgere la vale) A se vărsà (despre ape). *Unde cade apa Savei în Dunărea.* M. COSTIN, LET. I 7/10. *Zburdalnic de pe coaste Gureșe pâraie cad.* COȘBUC, F. 125. | *Luna* (= lumina lunii)-*i cădeà drept în față.* EMINESCU, N. 63. *Linia AB cade perpendicular pe CD.* LM. | (Arătându-se o reducere necontenită a înălțimei) A scăpătà. *Soarele cădeà la vale.* EMINESCU, N. 50.

3°. A încetà de a mai sta drept s. în picioare și (prin pierderea bazei s. a echilibrului) a se răsturnà, a se îmburdà, a se prăbușì, a se nărui, a se surpà, a se dărâmà.

a.) *Scroafa obosì, de căzù și născură odată 30 de purcei.* MOXA, ap. GCR. I 58/28. *Căzù casa.* MOLITVELNIC (a. 1633) ib. 84/40. *Căzdură besearici* [de cutremur]. DOSOFTEIU, V. S. 89. *Le erà foarte cu greu cărăușilor, că le căzuse boii pe drumuri.* NECULCE, LET. II 442/15. *Zidurile le-au înnoit... ce au fost căzute.* HRONOGRAF (a. 1760), ap. GCR. II 74/12. *Simțind picioarele-mi slăbind, am închis ochii și m'am ținut de strană, ca să nu cad.* C. NEGRUZZI, I 54. *Se 'mpiedică... și cade.* ALECSANDRI, P. I 194. *Arald .. în nesimțire cade pe-a jețului său spată.* EMINESCU, P. 208. *Ca prins de friguri șovăì Și'n urmă a căzut.* COȘBUC, F. 74. *Fără să dejuge boii, începe a tăià copacul, să cadă în car de-odată.* CREANGĂ, P. 46/4. *Ajunse să i se pară că stă să cază coliba pe ei.* ISPIRESCU, U. 95/16. *Asta-i mândra, bat-o sfinții, Care-a căst* [= căzut] *și și-a rupt dinții.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 431. *Eu iubesc, maica iubește, Casa ni se putrezește. De-ar iubì și tatăl mieu, Ne-ar cădeà casa 'n părău.* DOINE, 216/2. *La copaciul căzut, toți ale[a]rg[ă] să taie crângi.* PANN, ap. ZANNE, P. I 146. | A se aplecà într'o parte. *Bucatele* (= cerealele de pe câmp, încă necosite s. nesecerate) *cad* = se culcă (Zorleni, în Tutova). ION CR. III 225. *Gardul fără proptele Cade în timpuri grele.* ZANNE, P. III 159 (cfr. Gardul cu proptele nu se îmburdă. ib.) || (Complinit) *A cădeà jos* (CREANGĂ, A. 50, RETEGANUL, P. III 28, STĂNCESCU, B. 108/1, etc.), *la pământ* (DRĂGHICI, R. 42), *spre pământ* (COD. VOR. 38/14), *cu gaibele'n sus* (ISPIRESCU, U. 32/5), *în genunchi* (EMINESCU, P. 242), *pe genunchi* (RETEGANUL, P. III 21/5), *în nas* (STĂNCESCU, B. 193/22), *în bot* (CONTEMPORANUL, III 260), *în brânci* (ib.), *peste cap* (ȘEZ. III 214/13), *pe spate* (TEODORESCU, P. P. 124), *grămadă* (ISPIRESCU, U. 104/24), *morman* (ib. L. 140/30), *mort* (COD. VOR. 97/2, N. TESTAMENT 1703, ap. GCR. I 349/36, ALECSANDRI, P. P. 5), *de moare* (NECULCE, LET. II 358/34), *fără sine* (CREANGĂ, P. 32/14), *țeapăn* (STĂNCESCU, B. 139/15), *leșinat* (KONAKI, P. 87), *amețit* (DRĂGHICI, R. 74), *într'un somn adânc* (ISPIRESCU, L. 73/20), *de frică* (STĂNCESCU, B. 108/1), *de oboseală* (id. ib. 226/21), *de somn* (LB.), *de sete* (MSS. a. 1692, ap. GCR. I 299/18), *de ostenit* (ISPIRESCU, L. 254/21), *de slabă* (RETEGANUL, P. V 53/8), *ca lovit de trăsnet* (RETEGANUL, P. V 12/37), *lat (la pământ).* ## **A cădeà la pat** = a te îmbolnăvì greu (în cât trebue să zaci). *Slăbită..., cum erà, căzù la pat, bolnavă de moarte.* CREANGĂ, P. 13, cfr. ISPIRESCU, L. 187/10. **A cădeà de pe** (s. de ȘEZ. II 187) **picioare** s. **de-a'n picioarele** (STĂNCESCU, B. 226/21 = a nu mai puteà sta, de oboseală. *Flămând, bătut cum erà, mai cădeà de pe picioare; deci se puse jos să hodinească.* RETEGANUL, P. III 29/37, cfr. A. ESCA, LUC. V 134, etc. (expresii analoge la Aromâni, Albanezi și N.-greci, la PAPAHAGI, P. A. nr. 87). || (Figură etimologică) † *A cădeà (la pământ) cădere grea* = a cădeà rău de tot, (fig.) a ajunge la mare nevoie. *Onisifor căzù la pământ cădeare grea.* MINEIUL (1776) 162²/₂. *Ai...* [lui Adam] *viitori nepoți Căzură cădeare grea.* AARON (a. 1802) ap. GCR. II 193/23.

b.) Spec. (Despre luptători) A cădeà mort, a murì (în luptă). *Doamne, Dumnezeul mieu,... să-mi dai rău, de să căzù amù de vrăjmașul mieu în deșert.* CORESI, PS. 13. *Căzut-au la acela războiu 1000 de trupuri de îmbe părțile.* M. COSTIN, LET. I 225/14. *El în foc căzuse, După ce făcuse Vitejii de zmeu.* ALECSANDRI, P. I 56. *Pentr'un Turc care cădeà, Zece de-afară veneà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 494.

c.) Fig. *Împărăția româno-bulgară cade sub izbirile Turcilor.* BĂLCESCU, M. V. 8/18. *Ca tot ce nu e la locu-i, va cădeà trufia lor.* ALEXANDRESCU, M. 23. | (Modern) *Candidatul cade la examen. Guvernul a căzut. Președintele a căzut la alegere. Piesa cea nouă va cădeà la întâia reprezentare.* ## **A cădeà cu inima** = a desperà. LB.

4°. (Căderea e intenționată)

a.) A se plecà la pământ înaintea lui Dumnezeu spre a i se închinà s. în fața unui om spre a-i arătà supunere, spre a-i cere iertare ori ajutor. P. ext. (învechit) A se închinà (lui Dumnezeu), a

rugà (pe cinevà) cu stăruință (adesea complinit prin: *în genunchi, la picioarele cuivà* s. *cu rugăminte*). *Se cădemu înaintea lu H[risto]s și se nu ne sculăm, până nu se va milostivì Dumnedzeu.* CUV. D. BĂTR. II 362. *Cătră Tine Atotțiitoriul, prea sfinte împărate, cazù, de mă rog.* MOLITVELNIC (a. 1633) ap. GCR. I 81/23. *Alaltĭ[i] cădzùrà la svântul, să-i miluiască.* DOSOFTEIU, V. S. 29. *Am propit pe ficiorul Pătrului din moară și l-am dat afară. Pe urmă iarăși au căzut, cu oameni bătrâni,... și l-am lăsat până s'a stricà moara, să se hrănească* (a. 1725). URICARIUL, XXI 264/5. *Au căzut după dumnea-lui..., cu învoiala tuturor, cerșînd să le deie dumnea-lui banii înapoi.* (Mold. a. 1757). ib. XI 232/16, cfr. URECHE, LET. I 176/11. *Căzând cu rugăciune acești boieri la înălțata împărăteasă Ecaterina, l-au iertat.* N. COSTIN, LET. II 127/38. *Au căzut cu rugăminte, zicând că n'are cu cine să încalece, și i-au trimis Sultanului cincisprezece pungi.* NECULCE, LET. II 299/24. *Unu' din Guardia-corpului cea nemțească... m'au întrebat, de sânt eu boierul de la Valahia și au căzut înaintea mea.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 290. *Alt nu rămâne decât să cădem la Dumnezeu cu lacrămi.* ZILOT, CRON. 78. *Mai-marilor voievozi ai oștilor cerești...*, [păziți-ne] *pre noi cei ce cădém cu de-adinsul și strigăm.* CALENDARIU (1814) 10/18. *Ei îndată se înfioreză de spaimă și cad la rugăciuni.* MARCOVICI, D. 364. [Robul] *nu știà ce să facă: să fugă sau să cază să i se închine* [lui Robinson]. DRĂGHICI, R. 167. *N'a rămas om știutor de carte pe valea aceea, căruia Ilinca să nu-i cadă cu rugăminte, ca să-i citească răvașul lui Radu.* VLAHUȚĂ, N. 26. *Văzând Alexandru și muierea lui minunea asta, căzură cu fețele la pământ și mulțămiră lui Dumnezeu.* RETEGANUL, P. V 57/19. *Fiul împăratului și mumă-sa căzù cu rugăciune la găinărească, ca să se facă cum erà la nuntă.* ISPIRESCU, L. 311. | (Complinit) *A cădeà la picioarele cuivà* (DOSOFTEIU, V. S. 2, KONAKI, P. 85, ALECSANDRI, P. II 91, SBIERA, P. 115/3), (neobicĭnuit) *pre picioarele cuivà* (CORESI, ap. GCR. I 27/8), *în genunchi* (C. NEGRUZZI, I 140, CREANGĂ, P. 300/11, STĂNCESCU, B. 146/14, 131/24), *la genunchii cuivà* (LM., TEODORESCU, P. P. 162). # **A cădeà drăguș la căuș**, se zice când unul are nevoie de altul și vine să se roage de el. ZANNE, P. III 92, 184.

b.) A se lăsà s. a se aruncà (în brațele, de gâtul cuivà, etc.). *Deștinse Pavel și cădzù spr'insu* (= pe el), *de-l cuprinse.* COD. VOR. 16/9 (: se plecă spre el. N. TESTAMENT, 1648, căzù peste el. BIBLIA, 1688). *Cădzù pregiur grumadzîi lor.* DOSOFTEIU, V. S. 155. *În brațele-mi întinse să alergi, pe piept să-mi cazi.* EMINESCU, P. 57. [Zmeul] *i-au căzut* [nevestii-sale] *peste grumaz, de-au îmbrățișat-o.* SBIERA, P. 64/18. *Joe se făcù un cuc și căzù la picioarele Junonei.* ISPIRESCU, U. 12/6.

c.) A se aruncà, a se năpustì, a năvălì asupra dușmanului. *Cădzù spre el toată gloata și-și puseră mărule spr'însu.* COD. VOR. 32/9. *Nu mă tem de mii de oameni ce cadu înprejurul mieu.* CORESI, ap. GCR. I 10/21. *Mihaiu căzù cu o furie mare asupra armiei dușmane.* BĂLCESCU, M. V. 431. *Căzură preste oastea Leșilor ca niște lupi flămânzi.* ISPIRESCU, M. V. 47/12. # **A cădeà cu vorba** = a spune cevà pe neașteptate. *Așà, soro, căzù cu vorba Ceaușanca, ca din senin.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

5°. (Ideea mișcării de sus în jos s. a. prăbușirii devine o notă secundară — care poate apoi dispăreà cu totul — și pe planul întâi se ivește rezultatul acestei acțiuni: ajungerea bruscă și neașteptatà undevà)

a.) A nimerì s. a da undevà picând pe neașteptate. *Cine va săpà groapă altuia, să-l surpe, Singur [î]ș[i] va cădeà'n râpă.* DOSOFTEIU, PS. 26. *În oala acoperită nu cad(e) gunoaie.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 12 (cfr. varianta: nu dau gunoaie. ib. IV 13). *Și cum oșpătà el, buf! cade fă ț sine în groapa cu jaratec.* CREANGĂ, P. 32/14. *Când îți cad pe mână, față, ori gât, paingăni, vei primì o veste.* ȘEZ. I 192/27. *Vulpea bătrână nu cade în curse.* ZANNE, P. I 702.

b.) Spec. (Despre pești) A nemerì în mrejele întinse, a se prinde, a picà. *Nu erà zi, să nu cadă 150-200 [de] kilograme de pește.* DUNĂREANU, SĂM. VI 370.

c.) P. ext. A ajunge, a sosì, a da undevà din întâmplare (cfr. a buticà), a nimerì, a picà. (Tot așà la Aromâni: *cad pe ținevă* = îl întâlnesc). *Cădzù în tâlhari.* VARLAAM, C. 343, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 34, 96, 2. *Traian împăratu', după izbândă, au căzut la apa Dunărei.* M. COSTIN, ap. DDRF. *Iară bietul Bucioc vornicul în braniște au căzut la un hin al său.* id. LET. I 241/28. *Aceste vorbe, căzând în urechile prostimii...* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 197/23. *Directorul ministerului de interne vine acì la gazdă... Îl așteptăm să cază dintr'un moment în altul.* ALECSANDRI, T. 862, cfr. 1478. *Am căzut la casă împărătească.* CREANGĂ, P. 257/25. *Mi-o făcut maica gura, De cumvà m'oiu străinà, Să mă stâmpăr cu dînsa; De-oiu cădeà'n v'o casă grea, Să-mi stâmpăr ir'ma* [= inima] *cu ea.* MÂNDRESCU, L. P. 13/10. # **A cădeà la** (s. *în, întru, pe*) **mâna** (s. *mânile*, mai puternic: *în ghiarele*, fam. *în laba*) **cuivà** = a ajunge din întâmplare în posesia, stăpânirea s. în puterea cuivà. *La care mână va cădeà această sfântă carte, acela să aibă a o țineà în mare cinste.* PRAVILA (a. 1640) ap. GCR. I 88/13. *Bator..., rătăcit într'o pădure, au căzut pre mânule oștenilor lui Mihaiu-vodă.* M. COSTIN, LET. I 221/5. *Moșiile lui căzură la mâni străine.* NECULCE, LET. II 274/11. *Alexandria... nu știu cum a căzut în mânile d[omnului] Barac, de a tipărit-o.* C. NEGRUZZI, I 246. *Care rămâneà pe urmă, cădeà în mânile Moldovenilor.* id. ib. 171. *Ispravnicul: Ei! las', Pepeleo, că mi-i cădeà tu la mână.* ALECSANDRI, T. 248. *Căzuse în mâinile lui paloșul lui Greuceanu.* ISPIRESCU, L. 228/22. *La mână mi-ai căzut.* TEODORESCU, P. P. 503. *Să nu cad la Turci pe mână.* BIBICESCU, L. P. 268. (Prin moștenire) *Un lucru să cădzà pre mâna celuia ce va să moșteneascà.* PRAVILA MOLD. 32,2. *De la Miron Stârcea,* [satul] *au căzut la mâna fiului său* (Mold. a. 1716). URICARIUL, V 376/13. (Prin vânzare) *Căzând căsăpia în vânzare la boieri și la alții* [= cumpărând boierii și alții căsăpia]. (Mold. a. 1806) URICARIUL, X 213/29. (Despre sorți, cărți, bobi, etc.) *Împăratul zise:... aruncăm sorți. Deci aruncară și căzù soartea spre fiul ei cel mai mic.* PALIEA (a. 1600-1625) ap. GCR. I 66/39. *Aruncând sorți svinții apostoli, cui unde-i va cădeà să meargă.* DOSOFTEIU, V. S. 28,2. *Ce sorți de viață ți-au căzut!* NECULCE, LET. II 249/19. *A pus sorți să-i osibească și să vază între ei, Cu câți inși o să se lupte fieșcare din cei trei. Și Cretanului căzură trei inși.* PANN, E. II 80. *A cădeà la sorți* = a fi destinat prin sorți la serviciul militar. TDRG. 492b. *Plictichidi: Ai să dai Bizadelei cu cărțile. Daca nu ești proastă, spune-i cum i-ar plăceà mai bine să fie.— Axinia: Cum or cădeà cărțile.* I. NEGRUZZI, IV 494. (Despre voturi) *Asupra cărui ipochimen va cădeà glasuri mai multe, acela și va fi priimit.* URICARIUL, IV 283/21, cfr. 286/20. (Despre o hotărîre, sfătuire, etc., cfr. germ. ausfallen). *Acele divanuri din amiazăzi în desară nu cădeà toate prea de laudă.* NECULCE, LET. II 212/28, cfr. 331/21.

d.) † P. ext. A ajunge (printr'o întâmplare norocoasă, printr'o hotărîre neprevăzută, etc.) la o situație s. într'un rang superior, a devenì, a se face. *După moartea tătâne-său... căzuse el la domnie.* M. COSTIN, LET. I 244/17. *Sobiețchi... care căzuse atuncea de curând craiu.* N. COSTIN, LET. II 15/14, cfr. NECULCE, ib. 282/36, 311/36, 386/5. *Au căzut Dimitrașco-vodă în mare cinste.* NECULCE, LET. II 336/8.

e.) P. gener. A ajunge (la un rezultat). † *A căde la alegere* = a purcede la alegere. *Murî şi Sobievski... şi căzură Leşii la alegere de craiu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 271/23. *A căde la învoială* = a purcede la actul învoielii; (cfr. fran. tomber d'accord) a ajunge la învoială, a se învoi, a se ajunge (din preţ). *Odată, un flăcău dintr'un sat departe de aici, venindu-i vremea de însurăciune, luă cu el pe lângă părinţi şi un Ţigan, care să îndruge la laude în partea flăcăului. Căzând la învoială, părintele flăcăului se lăudă cam aşà...* ŞEZ. IV 230,2. *Cum o să cază ei la învoială, când fiecare vrea să laude... cum vrea el?* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *A căde la pace* = a face pace, a se împăca. *Împăratul... i-au căutat să cază cu dînşii la pace.* CANTEMIR, HR. 336/23. *Mateiaş..., văzând că n'are încotro, căzù la pace.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

6°. Alte înţelesuri:

a.) † A inclină spre..., a se îndeletnici cu... *Căzù la cercetări prelungite şi cu amăruntul pentru verice pricină.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 277/35.

b.) † A se apucà de... s. să... *Sultan Ibrahim... îndată căzù ca să curăţească Marea-neagră de cursari.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 264/31.

c.) † (Despre colori, germanism: ins Rote fallen) A bate, a da în... *Secara... e de trei feliuri: secară de rând, carea cáde cam vânătă...* ECONOMIA, 34.

d.) (Despre scadenţa unei polite. Cfr. fran. échoir) A se împlinì, a fi. *Când cade sorocul poliţei.* PONTBRIANT.

e.) (Despre găini) *A căde cloşcă* = a fi bună de clocit. *Ţi-au căzut... toate găinile cloşci, 'coană Anico?* SANDU, U. P. 152.

f.) (Despre oraşe, ţări, edificii, etc.) A fi situat, a se aflà, a da spre... *Acel brad scobit cade în malul părăului Ciogheşul* (Mold. a. 1804). URICARIUL, IV 92/6, cfr. ARHIVA R. II 102. *Comuna Conceştii... cade pe poala meridională a dealurilor, lângă Prut.* ODOBESCU, II 183.

A căde pe gânduri (rar: *pe cugete* SBIERA, P. 49/15, *în cugetări* DRĂGHICI, R. 25) = a se lăsà pradă meditării, a fi pe gânduri. *Eu pe gânduri cad.* EMINESCU, P. 3.

g.) † A nu izbutì. *Judecă lor Zeul, să cază de cugetele sale.* CORESI, PS. 10 (: decidant a...; qu'ils échouent dans leurs desseins). | A fi înşelat în... *Să nu cădemù de la aşteptare!* MINEIUL (1776) 198^{1}/1.

h.) † A fi redusă (o sumă), a lipsì (cevà dintr'o sumă), a i se iertà cuivà (o parte dintr'o sumă). *Să nu poată face nici o cerere ca să cadă vreun ban din suma cumpărăturei arătate, ce să plătească banii deplin.* URICARIUL, XIV 303/1.

II. Intrans. (Când avem construcţia cu dativul pron. pers., prin care se arată că omul e obiectul interesat s. fiinţa care sufere în urma căderii a cevà, s'au născut câteva înţelesuri nouă. În locul construcţiei: *cevà îi cade cuivà*, poate apăreà construcţia: *cevà cade pe cinevà, asupra, pe capul* s. *pe spinarea cuivà).*

1°. (Între obiectul care cade şi între om nu există nici o legătură. Înţelesul se apropie de) A fi lovit de... *I-a căzut o ţiglă de pe coperiş pe cap.* || Fig. (Despre boale, necazuri, noroc neprevăzut, sentimente, etc.) A fi lovit s. ajuns de..., a da de..., a-i venì, a i se face; a-i prinde, a-i părea. *Deci, den 26 a lui August, au căzut greul asupra Leşilor.* M. COSTIN, LET. I 248/19. *Toată răutatea cade peste cei supuşi şi nevinovaţi.* MUSTE, LET. III 41/20. *Mare spaimă au căzut asupra norodului.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 192/23, cfr. *(frică)* P. MAIOR, IST. 220, *(frică şi cutremur)* ŢICHINDEAL, F. 189. *Leului din fire i-au căzut spaimă, căci el, când aude cocoşul cântând, se sparie şi începe a fugì.* ŢICHINDEAL, F. 114. *De ciudă şi de necaz îi căzù leşin.* GORJAN, H. II 157, cfr. ISPIRESCU, L. 380, TEODORESCU, P. P. 305. *Împilările ce căzuseră pe capul bieţilor locuitori.* ISPIRESCU, M. V. 4/9, cfr. *(urgia lui Dumnezeu)* L. 331/21, *(mare primejdie)* 128/27, *(toate relele)* 206/15, *(blestem de la Dumnezeu)* 206/20. *Tocmai pe mine căzuse păcatul să fiu mai mare între fraţi.* CREANGĂ, A. 64. *A căzut pe capul lui o pacoste.* STĂNCESCU, B. 355/8, cfr. *(necazul)* 356/2. *Foc la inimă-i căde.* BIBICESCU, P. P. 305. *Jurământul ce-oiu jurà, Pe capul tău va căde.* TEODORESCU, P. P. 241. # **A-i căde cuivà cevà bine** = a-i plăceà cuivà cevà, a-i ticnì, a-i face plăcere; **bun** = a-i prinde bine, a-i fi de trebuinţă; **rău** = a nu-i plăceà cevà cuivà, a nu-i ticnì, a o duce rău; (†) **de) amar** = a-i păreà că are s. a-i lăsà un gust amar; a face supărare cuivà; **(cu) urît** = a produce o impresie urîtă, a-i fi urît cinevà cuivà; **(cu) lesne** = a nu simţi nici o greutate; † **cu dulce** = a-i face plăcere; **cu jale** = a-l mâhnì; **(cu) greu** v. c. **(cu) scump** v. c., **(cu) drag** v. c., **(cu) tronc** v. c. **(la inimă), cu jale** v. c., **greaţă** v. c. *Această spaimă a neguţătorilor au căzut foarte bine fraţilor fugari.* SBIERA, P. 6/30. *Vezi ce bine-i cade somnul.* RETEGANUL, P. I 17/17. *Nici mie nu-mi cade bine că ea să mă stăpânească pe mine.* id. II 27/26. *Bătrânului i-a căzut atât de bine la inimă, de peste câteva zile a şi murit de bucurie.* id. III 26/28. *Făt-frumos, vino de taie pe ăst duşman al mieu, că ţi-oiu căde şi eu vre-odată bun la cevà.* ISPIRESCU, L. 19/13. *Îmi cade rău* = mi se pleacă, mă betejesc. LB. *Râzi tu, râzi..., dar unde te duci, fără de mine, rău are să-ţi cadă!* CREANGĂ, P. 244/14. *Of, dragă, măicuţa mea, Să-mi păstrezi nevestica; Să-i dai, maică, lapte dulce, Că d'aici nu s'o mai duce, Să-i dai, maică, ş'un zahar, Daca i-o căde amar.* TEODORESCU, P. P. 622. *De răutate şi de amar ne-au căzut nouă Moldovenilor...* NECULCE, LET. II 293/10. *Cu urît au căzut acest lucru boierilor.* MUSTE, LET. III 41/38. *Tot urîtă mi-ai căzut.* RETEGANUL, CH. 142. *Nu cu lesne, încă prea cu greu le-ar fi căzut.* CANTEMIR, HR. 216/14. *Deaca-l atingi* [pe curvar] *de curvie..., îndată să mâhneşte şi să scârbeaşte, şi învăţătura aceaea nu-i cáde cu dulce.* VARLAAM, C. 325. *Maică, blestemele tale Mult căzutu-mi-au cu jale.* BIBICESCU, P. P. 96. | **A cădeà cuivà (s. pe capul cuivà) beleà** v. c., **năpaste** v. c., **vinà** v. c., **lăcomie** = a face cuivà poftă, a-l face să se lăcomească după cevà. *Numai să scape de răul astei jivine, căzută urdubeleà pe spinarea bieţilor oameni.* ISPIRESCU, U. 122/2. *Staţi, feciori, şi vă uitaţi La poale din şase laţi, Cum le-aruncă din călcâie, Să ne cază lăcomie.* DOINE, 292/8. | **A-i cădeà cuivà în fire** = a-i trăsnì prin gând. *Când văzù o mânăstire, Îi căzù lui cevà'n fire, Şi'n lăuntru se băgă.* ŞEZ. III 37b/7, ALEXICI, L. P. 20/18.

2°. (Obiectul care cade e în posesia omului s. pe el. Înţelesul se apropie de) A-i scăpà cuivà cevà s. a scăpà de cevà. *Stăi, mă, să-mi iau căciula, că mi-a căzut din cap!* ISPIRESCU, L. 110/31. *Îi căzù cuţitul şi furculiţa din mână.* STĂNCESCU, B. 76/25. *Cum se mişcă Alexandru, odată-i căzură fiarele de pe el, ca şi când ar fi fost putrede.* RETEGANUL, P. V 56/29.

3°. (Obiectul care cade e o parte integrantă a omului. Înţelesul se apropie de) A pierde. *Când... îl apucă... frigurile, şi perii de pe trup încă îi cad.* CALENDARIU (1814) 162/10, cfr. C. NEGRUZZI, I 68, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 88. *Măselele şi dinţii i-au căzut.* CREANGĂ, P. 52. | P. ext. (Despre pomi, etc.) *Porumbel cu porumbele,... Cază-ţi porumbelele, Uşte-ţi-să frunzele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 59. # **A-i cădeà cuivà mușchii** = a aveà atacuri de dureri reumatice care se ivesc năprasnic în regiunea crucii spinării şi a şalelor. (Braşov), **împărătuşul** (LB.) s. **omuşorul** (COSTINESCU) = a aveà uvula lăsată în jos, **nasul** = (fig) a rămâneà umilit, a-şi pierde aroganţa şi mândria. *Câţi miniştri mândri [am văzut] la început, şi mai pe urmă cu nasul căzut!* ALECSANDRI, T. 47. **A-i cădeà cuivà buricul** (fig.) = a rămnì la cevà (cfr. a-i lăsà cuivà gura

apă). *Dă-i și lui, să nu-i cadă buricul!* ZANNE, P. II 22. **Nu-i cade coada!** = nu se prăpădește! *Fata, care știà că de făcut treabă nu mai cade coada nimărui, își suflecă mânicile, călcă lut și lipi cuptioriul.* CREANGĂ, P. 287.

III. Trans. (Banat) (Despre ciocane) A bate, a lovi (cevà, neîntrerupt). [Ciocanele] *cad (lovesc) pănura pusă într'o albie... carea neîntrerupt se întoarce.* LIUBA-IANA, M. 105.

IV. Refl. Construcția: **mi se cade** s. **se cade, ca (eu...).** [Pentru nașterea acestei expresii, cfr. în funcțiune intrans. exemplul: *Să aibă dumnealor a-și trage partea ce li va cădeà* (URICARIUL, XIX $40/_{21}$) = care li se va cuvenì după drept. Ca la noi, și în bulgărește, d. ex. *pada ti se da te izede* = ți se cade (= meriți) să te mănânce, *padna mi se da pətuvam cĕla noštь* = mi se cădeà (= trebuià) să călătoresc toată noaptea.]

1°. A-i venì cuivà (ca parte din cevà), a i se cuvenì după drept, a-i fi cu cale s. cu dreptate, a îndreptățì pe cinevà, p. ext. a meritâ. *Dă-mi ce mi se cade partea den avuție.* CORESI, E. $11/_{10}$. *Pravile pentru ceia ce găsesc vreo comoară, cui să va cădeà.* PRAV. MOLD. $42,_{12}$. *Nu i s'au căduță* (= n'aveà să ceară dreptul) *să legiuiască el greșală ca aceasta.* ib. 153. *Pentru mila și darul Domnului nostru..., căruia se cade cinste și închinăciune.* VARLAAM, C. 29. *Să-ți iai certarea ce ți să cade.* DOSOFTEIU. V. S. $146,_{12}$. *Domnii... să nu se mai scoată..., fără cât... se va dovedì vreo vină a lor... de care se cade* (= care îndreptățește) *scoaterea lor.* ap. RĂȘCANU, L. XIII/$_9$. *Să cădeà să mă împărtășesc și de întristarea ta.* GORJAN, H. I $6/_{21}$. *Eu cred că mi s'ar cădeà, Pentru osteneala mea, Un păhărel bun de vin.* MARIAN, NU. 788. *El nici pricepere n'aveà să cearâ simbrie cât s'ar fi căzut.* RETEGANUL, P. III $28/_{17}$. *Ce pedeapsă s'ar cădeà Să sufere...?* POMPILIU, B. $55/_4$. # (Loc. subst.) † **Cel ce (s. de) se cade** = cel în drept, cel competent. *Pentru aceasta se porunceșce și cu înalte porunci celor de se cade, și se opresc aceștia de acest fel de lucru.* TES. II 310. *Poroncă au dat și ei la toți cei ce se cădeà.* BELDIMAN, TR. 427.

2°. A se cuvenì cuivà, a-i ședeà (bine), a i se potrivì. *Dară noao, creștinilor, cade-ne-se a ținea așà Sâmbăta, ca Jidovilor?* CORESI, ap. GCR. I $24/_9$. *Ucenicii tăi fac carea nu se cade a face Sâmbăta.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Începe acest leatopisĕț... nu cum s'are cădeà, de-amăruntul.* M. COSTIN, LET. I $214/_{14}$. *Multe voroave ce nu s'au căzut au grăit Lupul vornicul.* NECULCE, LET. II $386/_{18}$. *Înfrâmseță̆ndu-se sfânta mănăstire cu toate cele ce i s'au căzut* (= cu cele cuviincioase) *înăuntru* (Mold., a. 1762). URICARIUL, III $57/_{27}$. *Harșaua... Se cade calului spre înfrumsețare.* DONICI, F. II 31. *Tot ce-ar zice, i se cade.* EMINESCU, ap. TDRG. *Mare nuntă, că făceà, Cu nuntași nenumărați, Cum se cade la 'mpărați.* ALECSANDRI, P. II 179. *În ziua de Alexii nu se cade să pui mâna pe ac.* MARIAN, SE. II 196. # (Loc. adv. și adj.) **Cum-se-cade** v. c.

3°. A trebuì, a fi necesar. *Întru ostrov oarecarele cade-se noao se cădemu.* COD. VOR. 43 (: trebuește noao să cădem. N. TESTAMENT 1648; trebue să cădem noi. BIBLIA 1688). *Acum te-am împrumutat, și t'am dat un ban, și ți s'au căzut să-m[i] dai 5... Ți se cade să-m[i] dai de 5 ori 40.* ÎNVĂȚĂTURI (a. 1642) ap. GCR. I 95. *Au făcut toate câte s'au căduță* (= cele trebuincioase) *pentru spășenia noastră.* VARLAAM, C. 21. *Mi să cade să lucredz lucrurile celuia ce m'au trimis.* ib. $167,_{22}$, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 85. *Dacă nu v'am lăsat să intrați aici înaintea mea, așà mi se cade* (= așa-mi trebue), *ba încă și mai rău decât așà!* CREANGĂ, P. $253/_{17}$, cfr. ALECSANDRI, T. 752. *Mâncă-te-ar și focul, moarte, Rea ești și fără dreptate, Căci mergi unde nu se cade.* MARIAN, Î. 282^b.

[Prez. *cad* și *caz* (MINEIUL 1776, $28^2/_1$, $197^1/_1$, etc.), imper. *cazi!* (VARLAAM, C. $19,_{22}$), aor. *căzuiu*, part. *căzut* și (Transilv.) *căst* (JARNÎK-BÂRSEANU, D. 431, POMPILIU, B. $42/_{17}$, REV. CRIT. I 470, cfr. văst, găst), gerund. *căzând.* | Derivate: **căzút,-ă** adj. (și cu înțelesul:) † (situat) jos. *Și-i dărui un loc căzútiu.* MINEIUL (1776) $181^2/_1$; (ad IV, învechit) cuvenit, meritat, potrivit; cuviincios; trebuincios, necesar. *Noi nici mai-marilor noștri, atâta celor bisericești, cât și celor mirenești, nu le dăm căzuta cinste, nici lui Dumnezeu.* ANTIM, P. 22. *De va fi vreuna din oi beteagă..., să-i puie căzuta doftorie.* id. ib. 90. *Cărora le-au arătat dragoste și căzută priimirea creștinească.* N. COSTIN, LET. II. $85/_{24}$. *Să li se hotărască* [ucigașilor] *căzuta lor pedeapsă.* RĂȘCANU, L. $36/_{15}$. *Să faceți căzuta cercetare* (Mold. a. 1778). URICARIUL, XVI $128/_2$. *Înlesnindu-vă pre fiecare cu căzutele dreptăți.* ib. I $258/_{20}$. *Îndată ce vremea le dă* [puilor] *căzuta putere, Și unii fug, alții zboară.* KONAKI, P. 295. *Când nu vor fi copìi, atuncea... urmează ca rudeniile ceale din sus să lasĕ căzúta moștenire celor din jos.* PRAVILA (1814) 147. *Ah, priimește ca mai nainte, de a-ți face închinăciunile căzúte.* BELDIMAN, N. P. II 120. *Le da cu mare dărnicie tot ajutoriul trebuincios și toate căzútele sfaturi.* id. I 4. *Cu căzútă sfială, îndată cum a întrat, S'a plecat la împăratul și mâna i-a sărutat.* PANN, E. I 107. *Ar fi călcat regulele buneicuviințe și a căzutului către înalta oblăduire respect.* GHICA, S. 694. *Cele căzute* = cele ce se cuvin, cele meritate. *Ca să lucreze cele căzute la îndatorita lor supunere.* TES. II 311. (Negativul) **necăzút, -ă** adj. = necuvenit, neîngăduit, nepermis. *Gândind că-i vr'un lucru necăzut.* DOSOFTEIU, V. S. 190. *Acel mai mare din lucrurile necuviincioase și necăzute ce s'au înmulțit.* URICARIUL, I $309/_{14}$.] | Adjectiv verbal: **căzătór, -oáre** adj. *Florile tale iară curund veștedzitoare, căzătóare.* CANTEMIR, ap. GCR. I $324/_{10}$. *Stele căzătoare.* LM. | Abstracte: (rar) **căzút** s. a. LB., (foarte obicĭnuit) **căd̆ére** s. f. (ad I a) *Rotire și căd̆ere.* EMINESCU, P. 306; (ad I b) † *Căd̆ere de mas* = oprire a unor zburătoare într'un loc spre a petrece acolo noaptea. *Și nu se porneà* [lăcustele], *până nu se încălzeà soarele bine spre prânz și călătoreà până în deseară, și, până la căd̆ere de mas, căd̆eà și la popasuri.* M. COSTIN, LET. I $324/_{10}$; (ad I c) *Smerenia den căd̆eare scoate pre el.* CORESI, E. $4/_{20}$. *Căd̆eárea păcatelor cine înțeleage?* id. ap. GCR. I $13/_1$. *Adurmì Adam somnul cel amar, începătura căd̆eriei.* MOXA, 346. *Mi-i Domnul vârtute'n vreame de căd̆eare.* DOSOFTEIU, PS. 49, cfr. 59. *Căd̆erea diavolului.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $248/_{34}$. [Mazilii] *au rămas la căd̆ere și la defăimare* (Mold. a. 1803). URICARIUL, IV $80/_{13}$. *Să cânt mărimea omului virtuos în căd̆erea sa.* MARCOVICI, C. $45/_5$. *Cu mustrare-de-cuget este a se norocì cinevà prin căd̆erea altora.* DRĂGHICI, R. 246. *Imperiile și națiile au avut mărirea și căd̆erea lor.* C. NEGRUZZI, I 200. *Multe familii bogate... pribegiră... aducând sărăcie pământului și căd̆ere negoțului.* id. I 144. † *Căd̆ere din dreptate* = pierderea procesului. *Însuși dumnealui postelnicul au fost pricina căd̆erei sale din dreptate de la judecata noastră* (Mold. a. 1794). URICARIUL, XI $313/_{12}$. (Concretizat) Casă de prostituție. *Să duse de o luò dintru aceà căd̆eáre.* MINEIUL (1776) $179^2/_2$; (ad I 2°) *Căd̆ere de apă* = cascadă (DAMÉ, T. 147), cataractă. *Căd̆eri (cascade) de păraie.* MOLDOVAN, Ț. N. 39. *Căd̆erea Rinului.* DDRF. *Căd̆erea soarelui* = asfințit, cfr. scăpătatul soarelui. *În spre căd̆ere* = spre apus. DDRF.; (ad I 3° a) Prăbușire (la pământ), stricare, surpare, prăpădire, ruină. LB. *Nu e căd̆eare gardului, nece prilaz, nece strigare întru ulițele lor.* CORESI, PS. 391. *Casele ceale înalte... cu mare răsipă purceg la căd̆eáre, când cad.* M. COSTIN, ap. GCR. I $199/_{33}$. *Negreșit că ceasul morții ar fi sunat pentru acel cutezător, dacă,*

în căderea sa, turbanul nu i s'ar fi desfășurat. C. NEGRUZZI, I 21. (Figură etimologică) *Onisifor căzù la pămînt cădeáre grea.* MINEIUL (1776) 162²/₂; (ad I 3ᶜb) Moarte (în luptă). *Au înfrânt pre Turci dar nu cu puțină cădere oștii leșești.* MUSTE, ap. DDRF. *Cădeárea necredincioșilor vrăjmași.* MINEIUL (1776) 127; (ad I 3ᵒ c) Scadență. *Căderea unui soroc* (PONTBRIANT). *Căderea ministeriului* (TDRG.), *a unei piese;* (ad II) *Căderea părului* v. chelie. BIANU, D. S.; (ad IV, numai în expresii) *A fi cu cădere* = a fi cuviincios, potrivit; *a aveà cădere* s. *a fi în căderea cuivà* = în competența, în dreptul cuivà; † *bună-cădere* = bunăcuviință (BARONZI, L. P. 97/₁₉); † *după cădere* = după cum se cuvine. *Bine și cu cădere este la toți cei ce ar face călătorii,... a scrie... și a istorisì câte i-ar fi prin putință.* ARHIVA R. II 1. *În poala bădiții mele, Șede-o lele de muiere. Ci n'ar fi, baș, cu cădere, Că lelea are bărbat, El e june de'nsurat.* DOINE, 154/5. *Nu e în căderea noastră a judecà.* LM. *Fiind ei mai mulți, iar acei mai bătrâni boieri suiți după cădere în pendadă (carii și aveà mai mare cădere la ale țărei trebi) mai puțini.* ZILOT, CRON. 76. *Nimeni altul decât Sfintele-locuri n'are cădere de a se amestecà nici la ocârmuirea averilor mânăstirilor celor închinate, nici la întrebuințarea veniturilor* (a. 1833). URICARIUL, V 348/₂₅. *Poarta a propus o lege electorală, care nu este conformă cu căderile ei.* C. BOLIAC, ap. DDRF.; † (Gram. încercare neizbutită de a înlocuì neologismul) Caz (la declinare) LB., cfr. CANTEMIR, ap. DDRF. *Slovenii au șapte căderi (casus) în numărul singuratic.* P. MAIOR, IST. 245, cfr. 244, 239. (Negativul) † necădére = faptă necuviincioasă, faptă care poate constituì o piedecă legală. *De toate necăderil[e] să socotească* (a. 1660). IORGA, S. D. XII 281. *Carii să vor căsătorì, popa să de[a] știre la bisericà... și, de nu să va află între ei nice o necădere, așè-i vom cununà* (a. 1675), ap. GCR. I 217; **căzătúră** s. f. = cădere; † necaz, nenorocire; † ființă căzută; ruină (mai ales despre persoane bătrâne și neputincioase, cfr. hodorog, tombateră); (la plur.) *Căzături* = copaci rupți de vânt și căzuți unul peste altul, printre care se află de obiceiu zmeurișuri (MARIAN). *A căzut de pe scaun sub scenă și din căzătură a dat în friguri.* CARAGIALE, ap. TDRG. *Scrintitura (pro)vine din căzături.* ȘEZ. III 175. *Fără de veste-i va venì zmintealà și grea căzătură.* DOSOFTEIU, PS. 33. *Trântind pre diavol, de-l face căzătură.* id. V. S. 241. *Erà mai nainte 53 de maice, iar acum au rămas numai 30, niște căzături bătrâne și sărace.* I. IONESCU, P. 336. *Cum dar în așà vrâstă să'ndrept eu barbe-albe Și căzături cinstite ce poartă ochelari?* C. NEGRUZZI, II 259/₃. *Nu râde, nu știi ce vra să zică boala: din bărbat verde ajungi babă bătrână, căzătură, hodoroagă.* I. NEGRUZZI, I 107, cfr. IV 13. *O căzătură de om.* LM.; † **cădínță** s. f. (cfr. dubletul cadență) = cuviință; drept, privilegiu. *Nemică cuconesc sau fără cădință să mă facă.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Teodoric Amal... nesuferind luarea Sirminului, la care aveà cădință din anul 489..., au trimis pre Peța Comitul... cu oaste în contra Bulgarilor.* ȘINCAI, HR. I 95/₁₀. cfr. I 35/₁₄, 183/₉, II 17/₃₂. *Măcar că craiul* [Ungariei] *nici odală nu e din vița Ungurilor, totuși cădințele Ungurilor... rămaseră.* P. MAIOR, IST. 206, cfr. 44. (Negativul) † **necădínță** s. f. = ilegalitate. *Cu necădință* (= pe nedrept) *i să fac...* DOSOFTEIU, V. S. 56; (rar) **cădénie** s. f. = cuviință. *Cel mai de frunte dintre sfătuitori luă limbă, după cădenie.* DELAVRANCEA, S. 83; † **căzământ** s. a. = cădere, decădere, decadență. *Căzământul boierilor.* LET. III 282/₃₄.]

— Din lat. **cado, -ēre** (= clas. *-ĕre*), idem. Cfr. scădeà, decădeà.

CĂDELNIȚÁ vb. I[a] v. cădelniță.

CĂDÉLNIȚĂ s. f. *Encensoir.* — Vas de argint, aur sau alt metal, atârnat de lanțuri, și în care se pun cărbuni aprinși și tămâie, cu care preotul aduce în cursul slujbei religioase jertfa de fum de tămâie, afumătoare, tămâietoare; cfr. cățiе. 2 *cădelnițe de argint* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 194. *Făcù vasele measii, blidele ei, și cădealnițile.* BIBLIA (1688) 67, cfr. NECULCE, LET. II 306/₃₁. *Diaconii îmbrăcați în stihare, cu cadelnițile a mână.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 290/₂₂, cfr. II 306/₃₁. *Popi... cu făclii aprinse în mâini și cu cădealnițe de aur.* ALEXANDRIA, 49, cfr. 51. *Gavril... s'ar fi închinat cu cadelnița pe la sfeșnice, în loc de icoane.* I. NEGRUZZI, I 16, cfr. CREANGĂ, A. 7. *M'am trezit trăgând clopotele, aprinzând și stingând lumânările în biserică și purtând cădelnița după popă.* SLAVICI, N. I 158. *Când... popa mi-o descântà, La cap cu cădelnița.* TEODORESCU, P. P. 287, cfr. DOINE, 214. || Fig. *Acești predicatori... aveau ca model înaintea ochilor lor pe acel Demostene cu anteriu al grecității de cadelniță, care a fost Ilie Miniat.* IORGA, L. I 429.

[În vechime, pe lângă *cădealniță* (MINEIUL, 139¹/₂), de obiceiu, ca azi, *cădélniță* (VARLAAM, C. II 35, 86, DOSOFTEIU, V. S. 12, BIBLIA, 58,₂, 310,₂). | Și: (Mold.) **cadélniță** s. f., † (forma etimologică) **cadilniță** s. f. BELDIMANN, N. P. I 23. | Cu alt sufix: (< paleosl. *kadilo*, idem) † **cadilă** s. f. = cădelniță. *De se isprăvească* [rugăciunea mea] *ca o cadilă.* PSAL. SCH. 456/₁₂, cfr. DOSOFTEIU, PS. 384/₁. | Verb: **cădelnițà** I[a] = a mișcà cădelnița, ținând-o de lanț și tămâind cu ea; fig. a aduce cuivà laude exagerate, lingușitoare; cfr. cădì, tămâià. *Popi, șirag, cădelnițând, Ceteau ectenii de comând.* COȘBUC, B. 152.]

— Din slav. **kadilьnica**, idem (schimbat după suf. *-elniță*).

CĂDÉNIE s. f. v. **cădeà.**

CADÉNȚĂ s. f. *Cadence.* — Căderea (mai ales plăcută la auz) a sfârșitului unei fraze, unei perioade, unui vers s. emistih; succesiune ritmică de sunete finale (în muzică și în poezie). *Conachi e poet numai prin ușurința cu care poate da o cadență, un ritm unor cuvinte comune.* IORGA, L. II 504. | P. anal. Mișcare în timpuri egale și uniforme, imitând ritmul muzical, cfr. tact. *Ale valurilor mândre generații ...Zidul vechiu al mănăstirei în cadență îl izbesc.* ALEXANDRESCU, M. 13. [Derivat: **cadențà** vb. I[a] = a da cadență (unei fraze, unui vers, unor sunete, unor mișcări). *Pas cadențat.*]

— *N.* din ital. cadenza „cădere". Cfr. dubletul cădință.

CADÉT, -Ă adj., subst. *Cadet.* — (Ist., în evulmediu, spec. Franța) Al doilea născut dintre copiii unei familii de nobili, p. ext. frate (soră) mai mic(ă), fratele cel mai mic, cfr. mezin, prâslea. | P. anal. *Ramura cadetă* (a unei familii): cea care se trage din fratele mai mic. | Spec. (învechit) Tânăr nobil (cadet) care se destină carierei armelor, cfr. iuncăr, p. ext. (azi, în A.-U.) elev (s. absolvent) de școală militară. *Școala de cadeți* [în München]. GOLESCU, Î. 121.

— *N.* din fran.

CĂDÍ vb. IV[a]. *Encenser.* — A aduce jertfa de tămâie prin afumarea cu cădelnița; cfr. cădelniță, tămâià. *De prin căți cădind cu tămâie.* DOSOFTEIU, PS. 369/₁, cfr. V. S. 12, 135,₂, VARLAAM, C, 368,₂, 371,₁₂, II 83,₂. *Mitropolitul..... cădește întâi sfintele icoane, și apoi masa cea de osfeștanie.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 308/₃₁. *Ar cădì cu sfinte miresme, cu smirnă și cu tămâie, altarul vânătorilor.* ODOBESCU, III 54/₁₅, cfr. MARIAN, Î. 260, NA. 121, REV. CRIT. I 281. *Cățuie* = *un vas de tinicheà.*

cu care preutu' cădește. ȘEZ. I 192. [Abstract: cădíre s. f. *Cu lumini și cu cădiri căzù către racla svântului.* VARLAAM, C. II 84,₂.]
— Din paleosl. **kaditi**, idem.

CADIASCHÉR † s. m. *Juge militaire.* — Mare dignitar turcesc (urmând în rang după marele-vizir) având atribuții de judecător militar, cfr. cadiu, emir. *Venì în București un cadiascher sau emir, cu... oștire aleasă.* BĂLCESCU, M. V. 53, cfr. 83.
[Pronunț.: *-di-a-.* | Și: † **cazaschér** s. m. *Beli-efendi uleama, care stătuse cazascher, și pe urmă au stătut și muftiu.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 241/₂₄, † **caziaschér** subst. (plur. *-schere*). *Caziascherile, cu toate ulimalile.* ARHIVA R. II 17, † **cazischiár** s. m. ȘIO., † **cazechiér** s. m. ib., **caziscúr** s. m. *Întrà... pe la Sultan, pe la caziscuri, căci erà foarte îndrăzneț.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 203/₁₉.]
— Din turc. **kadyasker, kazyasker**, idem. ȘIO., TDRG. Cfr. ascher, serascher.

CADIFEÁ † s. f. v. **catifeà.**
CADÍLĂ s. f. } v. **cădelniță.**
CADÍLNIȚĂ † s. f. }
CADINEÁSCĂ s. f. sing. (Cor.) v. **cadânească.**
CĂDÍNȚĂ † s. f. v. **cădeà.**
CADÍȘCĂ, CĂDIȘCÚȚĂ s. f. v. **cadiu.**
CĂDIȘOÁRĂ s. f. v. **cadă.**

CADÍU s. m. *Cadi.* — (Învechit) Judecător turcesc (îndeplinind în același timp funcțiuni civile și religioase). *Minți aiave, o, cadiule!* VARLAAM, C. II 81. *Vodă..... și-au făcut mărturie de la un cadiu de Hotin..... că au fost bun și n'au luat nemică de la țară.* NECULCE, LET. II 418/₂₃, cfr. N. COSTIN, ib. 97/₁. *Domnul întreabă pe cadiu și pe ceilalți Turci.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 216/₁, cfr. 245/₃₁, RĂȘCANU, L. XIII/₁₄. *Cadii[i] cei din prejur i pașii... să nu se amestece la ale țării noastre, cu nici un fel de pricină.* STOLNICUL DUMITRACHE, C. 462, cfr. 467, 449, E. VĂCĂRESCUL, IST. 253/₃₈, URICARIUL, XIV 108/₁. *Au făcut și cadiu, judecător cetății.* ARHIVA R. II 99, cfr. TES. II 309, FILIMON, C. II 607. *Fata cadiului, Din satul Odriului.* ALECSANDRI, P. P. 149, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 257, etc.
[Și: (pop.) **cadríu** s. m. *Pân' la casa Turcului, Turcului, cadriului.* PAMFILE, C. Ț. 89. | Derivat (rar): **cadíșcă** = fată s. soție de cadiu (?). *Aguș, măre, 'ncălică Și cadișca că-i grăiă...* TEODORESCU, P. P. 612, **cădișcúță** s. f. (explicat prin „femeie frumoasă"). *Tot în vadu' Giurgiului... La cea mică grădiniță Mi-este-o mândră cădișcuță.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 157.]
— Din turc. **kady**, idem. Cfr. cadalâc, cadiascher.

CADÓU s. a. *Cadeau.* — (Franțuzism) (Lucru dat cuivà în) dar (cu prilejul unei sărbători, etc.), prezent, cfr. plocon. *I-a făcut cadou, la ziua lui de naștere, o bibliotecă. I-a dat cadou de nuntă, un cal. A primit multe cadouri.* [Plur. *-douri.*]
— *N.* din fran.

CA(DR)- v. **cua(dr)-, cva(dr)-** și **patru-**

CADRÁ vb. 1ª. *Cadrer.* — (Construit totdeauna cu prep. cu) A se potrivì (a se lovì s. a concordà) întocmai cu firea (faptele, vorbele) cuivà s. cu însușirile unui lucru. *Cele ce-mi spui despre cutare nu cadrează de loc cu cele ce știam eu până acum.*
— *N.* din fran. Cfr. cadră, cadran, incadrà.

CÁDRĂ s. f. *Cadre.* — Pervaz pătrat (și, p. ext., de orîce formă) în care e cuprins un tablou, o fotografie, o oglindă, etc., ramă. | P. ext. Tablou (portret, fotografie, etc., cuprins în ramă), cfr. icoană. *Pereții aceștii săli împodobiți cu cadre mari de 3 și 4 stânjini.* GOLESCU, Î. 85. *Se face că fluieră..., uitându-se la o cadră din perete.* CARAGIALE, M. 22. *Cadre, adecă portrete, nu prea sânt* [prin casele țărănești]. PAMFILE, I. C. 414. *Frumos ca o cadră.* [Și: (mai ales fig.) **cádru** s. a. Ceea ce cuprinde cevà ca într'o ramă. *Viață cu un cadru restrâns.* | (La plur. Armată) Corpul de ofițeri și subofițeri ai unei armate, cei ce au un grad în armată; p. ext. statul-major, fruntașii s. conducătorii unui partid. *Cadrele armatei permanente. Vechile cadre.*]
— *N.* din fran. (< ital. **quadro** „lucru pătrat"). Cfr. cadran.

CADRÁN s. a. *Cadran.* — Suprafață pe care sânt trase sau însemnate linii sau țifre spre a arătà orele zilei, spec. *cadran solar* (s. *lunar*): suprafață plană pe care-s trase linii pentru arătarea orelor prin proiectarea succesivă pe acèle linii a umbrei unui bețișor („stil") înfipt în aceà suprafață, ceasornic de soare (s. de lună). *Egiptenii cunoșteau cadranul solar.* | P. ext. Placă circulară (de metal, etc.) pe care un ac învârtitor s. mobil arată (la ceasornice) orele sau (la busolă, barometru, etc.) alte indicații însemnate pe de margine.
— *N.* din fran. (< lat. **quadrans, -tis**, part. prez. al verbului *quadrare* „a fi pătrat", cadranul solar fiind, la început, pătrat sau dreptunghiular.) Cfr. cadră.

CADRÍL s. a. *Quadrille.* — (Ist.; la origine, în Spania: Trupă de cavaleri împărțită de obiceiu în patru grupe, în culori s. costume deosebite, jucând într'un carusel; p. ext. număr cu soț de persoane așezate câte o pereche în fața alteia, jucând contra-dănțuri; p. ext.) Șir de figuri de contradanț jucate de câte două perechi de dănțuitori. *Am jucat un cadril. Cadrilul are cinci figuri.* | Muzica acestui contra-danț. *Lăutarii au cântat, la urmă, un cadril.* [Plur. *-drile* și *-driluri.*]
— *N.* din fran. (< span. **cuadrilla** „reunire de [cel puțin] patru persoane".)

CADRÍL s. a. v. **cadrilat.**

CADRILÁT, -Ă adj. *Quadrillé.* — Cu desenuri de linii drepte care se întretaie formând felurite figuri (pătrate, romburi, etc.). *Basmale mari cadrilate.* CARAGIALE, S. N. 106. *O haină cadrilată, ruptă la mâneci.* CONV. LIT. XLIII 1055. [Derivat: **cadrilatúră** = s. f. cevà cadrilat, spec. țesătură cadrilată. H. II 118, 207; IV 87, 106. | Reconstruit: **cadril** s. a. (plur. *-driluri*) = (pop.) stofă (de îmbrăcăminte, spec. stambă) cadrilată. H. II 132, III 299, XVI 152.]
— *N.* după fran.

CADRILATÉR s. a. *Quadrilatère.* — (Geom.) Figură plană cu patru laturi. | (Milit.) Regiune cuprinsă între patru laturi în ale căror unghiuri sânt cetăți întărite. *Cadrilaterul dobrogean.* [Și: **cuadrilatér, cvadrilatér, patrulatér** s. a.]
— *N.* din fran. (< lat. **quadrilaterus.**)

CADRÍU s. m. v. **cadiu.**
CÁDRU s. a. v. **cadră.**

CADÚC, -Ă adj. *Caduc.* — Care e aproape să cadă, să piară, menit căderii s. pieirii. *Organe caduce* (ale plantelor). | Spec. (Jur.) Care cade (I 1° c), nu mai are putere legală, nu se mai pune în lucrare. *Orîce dispoziținne testamentară devine caducă, când acela în favoarea căruia a fost făcută a murit înaintea testatorului.* HAMANGIU, C. C. 217. [Abstract: **caducitáte** s. f. = starea a ceea ce e caduc. *Despre revocațiunea testamentelor și despre caducitatea lor.* HAMANGIU, C. C. 216.]
— *N.* din lat. **caducus, -a, -um**, idem.

CADUCITÁTE s. f. v. caduc.
CĂDULÍȚĂ s. f., **CĂDÚȚĂ** s. f. } v. cădă.
CĂDUȚÍE s. f. }

CAFÁ † s. f. Fourrure (de la région cervicale). — (Turcism) Partea de la ceafă a unei blane. ȘIO. *Nurcile..... le spintecă... pe lângă coaste, ca să poată alege pântecele, guşa şi cafaoa.* MS. (sec. XVIII) ap. HEM. 1570/18. *Blana întreagă de nurci 70 tanele cu cafalele lor.* DOC. (a. 1794) ap. ȘIO.
— Din turc. **kafa** „ceafă".

CÁFĂ s. f. v. cafeà.

CAFADÁR † s. m. *Compagnon.* — (Turcism) Tovarăș credincios, prieten. *Șopârlelor, cafadari vechi ai grădinarilor.* RALET, ap. TDRG., cfr. ȘIO.
— Din turc. **kafa-dar**, idem.

CAFÁNĂ, CĂFÁNĂ s. f. v. cafeneà.

CAFÁS s. a. 1°. *Treillage.* 2°. *Chambre grillée.* — (În Romănia)
1°. Gratii de lemn care se întretaie ca o leasă (la ferestre); cfr. zăbrele, ostrețe. *Văzù, prin cafasul de de-asupra porții, că ereà trei dervișì.* GORJAN, H. I 93. *Chioșc de lemnărie, lucrat numai în cafasúri.* ODOBESCU, I 139/1.
2°. Un fel de cameră deschisă în catul de sus al unei case s. într'un turn, îngăduind priveliștea în afară; cfr. foișor, cerdac, slomn. *Cafas* = casă dè zăbrele, casă cu zăbrele de jur împrejur, spre pază. GOLESCU. *Casa cea domnească, ce este pe stâlp de piatră şi cu trei cafasuri.* MAG. IST. II 154/14. *Dintr'al nunții ceas O'nchise, să şază sus într'un cafas.* PANN, Ş. I 73, cfr. E. VĂCĂRESCUL, IST. 274/13. | (La biserici) *În lăuntrul bisericii se vede astupată o uşă, din sus de ferești, prin care intrà Domnul ...şi sta în cafas, să asculte rugăciunile.* I. IONESCU, M. 161. *La etajul intermediar* [al clopotniței] *erà cafasul, iar de-asupra clopotele.* MON. IST. II 72, cfr. URICARIUL, I 156/6.
[Plur. *-fasuri.* | Și: căfás s. a. *Dar Ilinca ce-mi făceà? În căfas mi se urcà, Luà ochian şi se uità.* MATEESCU, B. 80, cafáz s. a. *Casa are două ferestre, cu cafaz în fața uliței.* FILIMON, C. I 742, cafát s. a. *Sus în cafat se suià.* MAT. FOLC. 104, cfr. 111 (tipărit: *cafal*).]
— Din turc. **kafas**, idem (cfr. sârb. *cafaz*).

CĂFÁS s. a., **CAFÁT** s. a., **CAFÁZ** s. a. v. cafas.

CAFEÁ s. f. 1-2°. *Café.* 3°. *Lupinus albus* et *varius.*
1°. Sămânța (sâmburele fructelor) unui arbust cu frunze totdeauna verzi, care crește numai în regiunile tropicale *(coffea arabica)*, semințe cu care se face negoț în toată lumea. Boabele (s. grăunțele) de *cafeà* sânt foarte aprețiate din cauza băuturei ce se prepară din ele, după ce s'au prăjit (în prăjitori de cafeà cfr. IORGA, B. R. 239) şi râşnit în râşnițe sau morişte (s. după ce s'au pisat). *Mergând la insula Martinica...., ca să cumpărăm cafè.* DRĂGHICI, R. I 25, cfr. IORGA, S. D. VIII 29. *Frunză verde de cafeà.* MARIAN, NU. 651. || P. anal. *Cafeà de meiu* (de orz, etc.) = preparat analog din semințe de meiu (orz, etc.). *Cafeaoa cea de meiu, prăjită şi râşnită.* PISCUPESCU, O. 273.
2°. Băutură (caldă) preparată din cafeà râşnită. *Cafeaua* e tare dacă este mai concentrată, groasă s. subțire după cum e mai puțin s. mai mult subțiată cu apă. Când se servește singură, se numește *cafeà neagră* (deosebindu-se, după modul de pregătire, *cafeaua nemțească* s. şvarțul de *cafeaua turcească* C. NEGRUZZI, I 69), iar când se amestecă cu lapte, se numește *cafeà cu lapte* (SANDU, D. N. 238). *Cafeà sadeà* = cafeà neagră, fără zahăr. POLIZU. *Şi-i cinstì paşa cu cafè şi cu cerbet.* NECULCE, LET. II 291/26, cfr. 200/29. *Strecurătoare de cafeà* (a. 1790). IORGA, S. D. VIII 17, cfr. 75. *Abuz de tutun şi de cafeà.* MAIORESCU, CR. II 301, cfr. C. NEGRUZZI, I 222, EMINESCU, N. 37. *Cafeaua-i gata.* BIBICESCU, P. P. 357/16. *Până i-o face cafeaua.* TEODORESCU, P. P. 508, cfr. 572. *Bubele-dulci se tămăduesc şì cu drojdii de cafeà.* ŞEZ. I 56/8. || P. ext. Timp în care de obiceiu se ia cafeaua (cu lapte, dimineața). *Sântem la cafeà.* COSTINESCU. ‡ *Cafeà rusească*, se zice, în glumă, la vin şi, mai ales, la rachiu. ZANNE, P. III 500. *Apă şi dulceți, Cu capu' de părești, Cafè amară, Şi pe uşă-afară!* se zice la o primire proastă. ib. 540.
3°. (Bot.) Cafeluțe. PANȚU, PL., cfr. H. I 19, IX 338, X 534. Cele două specii ale acestei plante se numesc, după coloarea florilor, *cafeà-albă* şi *cafeà-albastră.* H. X 420.
[Ad 1° fără plural, ad 2°-3°: *-féle.* | Şi: (< turc. *kahvè*) † cahvè s. f. ȘIO., † cahfeà s. f. LOG. GHEORGACHI, LET. III 290/2, (< sârb. *kafa*) cáfă s. f. ŞEZ. VII 178, RETEGANUL, P. V 50/20, 51/12, (cfr. germ. *Kaffee*, polon. *kafej*) caféiu s. m. sing. RETEGANUL, P. III 51/13, MOLNAR, ap. JAHRESBER. X 180, caféu s. a. MÂNDRESCU, P. P. 178/14, (<ung. *kávé*) cavéiu s. a. ȚIPLEA, P. P. | Diminutiv: cafelúță s. f. (ad 2°, cu înțeles desmierdător) *Cuconul Ieni... îşi luà cafeluța.* N. REV. R. I 37, (ad 3°, atestat numai la plural) cafelúțe = plantă ierboasă cu flori albe s. albastre cu pete albe *(Lupinus albus* et *varius).* PANȚU, PL. | Adjectiv: (după *castaniu)* cafeniu, -ie adj. = de coloarea cafelei (2°). *Un biniș de postav cafeniu.* DOC. (a. 1790), ap. ȘIO., cfr. CONTEMPORANUL, VIII 1. *O veveriță cafenie.* SADOVEANU, SĂM. V 1005, cfr. ALEXANDRESCU, M. 378, ŞEZ. III 134/13, 197/8.]
— *N.* intrat pe diferite căi în limbă, cu deosebire însă prin contactul cu Turcii (kahvé) şi prin negustori italieni (caffé).

CAFEGÍ-BÀȘA † s. m. }
CAFEGIOÁICĂ, CAFEGÍȚĂ s. f. } v. cafegiu.

CAFEGÍU s. m. 1°. *Serviteur préposé à la préparation du café* (à la Cour, etc.). 2°. *Cafetier.* 3°. *Grand buveur de café.*
1°. † Servitor la Curte însărcinat cu prepararea şi servirea cafelelor. *Cafegiii* erau subt ordinele lui *Cafegì-başa (vel-cafegiu, marele-cafegiu)*, care e designat, de obiceiu, cu numele de *cafegiul.* (Cfr. Tunusli-Sion, 27, Fotino-Sion, 310). *Orânduise Nicolai-vodă de-l păzeà... pe vătaful de copìi, pe cămărașul de dulceți şi pe cafegiul.* AXINTE URICARUL, ap. ȘIO. *Fiind Èni cafegiul cu slujba acolo la Suceav[a]* (sec. XVIII). IORGA, S. D. VI 264. *S'ajungem cafegii, ciubuccii şi cichirgii!* ALECSANDRI, T. 126. || (Azi) Servitor (la birturi s. în case mari) care face bine cafeaua şi e ținut mai ales pentru slujba aceasta.
2°. (Azi) Proprietar de cafeneà.
3°. Cel care bea multă cafeà. DDRF.
[Şì: (ad 1°) † cahfegiu s. m. *Vel-cahfegiu.* RĂŞCANU, L. 77/28, † cahvegíu s. m. *Pe an, lei 240, vel-cahvegiu.* URICARIUL, XIX 339/7, † cafigíu s. m. *Vel-cafigiu... dă Domnului cafè.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 301/21, cfr. 293/17, (ad 3°, Mold.) cafengíu s. m. | Feminin: cafegíoáică, (Mold.) cafegíță = servitoare (în birturi s. în case particulare) care face de obiceiu bine cafeaua, † cahvegidínă = slujitoare de la Curtea Doamnei rânduită la serviciul cafelei. *240 lei pe an cahvegidina G[o]sp[o]dei.* URICARIUL, XIX 393/22. | Compus (< turc. *kahveği-bašy*, idem): † cafegí (cafigí)-bașà s. m. = boier inferior, mai-marele peste cafenele şi peste cafegii, având monopolul cafelei în capitală şi în provincie şi care da cafeà Domnului la ceremonii. GOLESCU, ȘIO., GHICA, S. XIV, IORGA, CH. I. II 160.]
— Din turc. **kahveği**, idem.

CAFÉIU s. m. sing. v. cafeà.

CAFEÍNĂ s. f. (Chim.) *Caféine.* — Alcaloid natural cristalizabil extras din cafeà, întrebuințat în medicină ca stimulant al inimei. *Injecții cu cafeină.* [Pronunț. *-fe-i-*]
— *N.* din fran.

CAFELÚȚĂ s. f. v. cafeà.

CAFENEÁ s. f. *Café.* — Local public de întâlnire și de consumație în care se bea odinioară cu deosebire cafeà (turcească), azi și alte băuturi (la unele putându-se luà și mâncări), în care se citesc jurnale și se joacă biliard, cărți, etc. *Petreceau, chefuind prin cafenele.* GHICA, S. 392. *Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii?* EMINESCU, P. 245, cfr. 229, 246.
[Și: † **cahfeneà** s. f., † **cahveneà** s. f. ȘIO., **cafineà** s. f. *Cafinelele sânt... pline de consomatori.* ALECSANDRI, DAC. LIT. 261, (Transilv., < sârb. *kafána*, idem) **cafână**, **căfână** s. f. ALEXICI, L. P. $8/_{13}$, ȘEZ. VII 178, MAIORESCU, CR. III 256, URICARIUL, XIX $339/_{8}$, (barbarism recent) **caféu** s. a. (plur. *-feuri*) = cafeneà mare, elegantă. | Diminutiv: **cafenelúță** s. f. *Merseseră 'mpreună la cafeneluța unui simbatriot, într'o ulicioară dosnică.* CARAGIALE, S. N. 40. | Verb: (pop., neobicinuit) **căfenì** IV^{a} refl. = a petrece în cafeneà, a bea cafeà. *Ei unde mergeà? La neagră cafeà, Dè se căfeneà.* MAT. FOLC. 69.]
— Din turc. **kahve-hane**, idem (propriu: „han de cafeà").

CAFENELÚȚĂ s. f. v. cafeneà.
CAFENGÍU s. m. v. cafegiu.
CĂFENÍ vb. IV^{a} refl. v. cafeneà.
CAFENÍU, -ÍE adj. v. cafeà.

CÁFER s. m. și a. *Chevron.* — (Transilv.) Căprior pe care se reazemă șipcele coperișului caselor, morilor, etc. LB., LM., PĂCALĂ, R. 59, FRÂNCU-CANDREA, M. 98, PAMFILE, I. C. 109, 439. Coperișul morii e așezat pe *caferi*, care sânt încleștați la capătul de din jos lângă streașină, în niște grinzi groase, numite vanturi. Com. A. BANCIU. [Plur. *căferi*, (rar) *cafére*. LB.]
— Din săsește **kâfer**, idem. Borcea, *Jahresber.* X 180.

CAFÉU s. a. v. cafeà și cafeneà.
CAFIGÍ-BÁȘA † **CAFIGÍU** † s. m. v. cafegiu.
CAFINEÁ s. f. v. cafeneà.

CAFLÉR s. m. *Paresseux.* — (Straja, în Bucov.) Om leneș. Com. A. TOMIAC.

CAFTÁL s. a. (Îmbrăc.) v. caftan.
CĂFTĂLÁN s. m. (Bot.) v. captalan.

CAFTÁN s. a. (Îmbrăc.) 1°. *Cafetan.* 2°. Sorte de *lévite* (juive, etc.).
1°. (Învechit) O haină largă, albă și cusută cu mătăsuri galbene sau cu fir galben, cu mânecile lungi până în pământ și despicate pe la umere, pe unde scoate mâinile când o îmbracă, rămânând mânecile atârnate. Cu acest *caftan* îmbrăcând Împăratul și vechilii lui, cum Vizirul la Țarigrad și Domnii în Țara-românească și moldovenească, pe oarecine îi dăruià cin și slujbă după voința sa, după care căpătà acela nume de cinstit, de nobil. GOLESCU, cfr. ȘIO., IORGA, CH. I. I 159. La început, *caftanul* se da ca semn de mulțumită a Domnului pentru un serviciu făcut; mai târziu (de la sec. XVII înainte) el se dă orîcui e numit într'o slujbă (cfr. căftăni); cfr. cabaniță, feregeà. *Au îmbrăcat pe caimacami cu căftane, mulțemindu-le de slujbă.* N. COSTIN, LET. II $100/_{7}$, cfr. $127/_{13}$, III $13/_{14}$, $239/_{31}$, $242/_{13}$, $243/_{36}$, $253/_{34}$. *Să-l îmbrace cu căftan de domnie, în locul Ducăi-vodă.* N. MUSTE, LET. III $13/_{18}$, cfr. $216/_{26}$, $243/_{23}$, GCR. I 333-335, ȘINCAI, HR. II $179/_{38}$, MAG. IST. $288/_{7}$, IORGA, L. I 315. *Cei iertați robi... nu po(a)t(e) luà... nici pe fica vreunei persoane cinstite cu caftan sau din neam boieresc.* CODICA ȚIV. $25/_{4}$. *Vinde caftanele pe bani.* ZILOT, CRON. 76. *Boier cu caftan.* FILIMON, C. II 626. *Caftan de vornic-mare.* C. NEGRUZZI, I 287, cfr. II 190. *Largi caftane de vizir.* ALECSANDRI, P. I 148. *Te disbracă de caftanul boieriei.* idem, T. 38, cfr. IORGA, L. II 596. *L-a îmbrăcat în caftan de boier cu barbă.* GHICA, S. 39, cfr. RUSSO, S. 14, 32, KONAKI, P. 52. *Scutarul lui Oprișan N'are față de țăran; Pe de-asupra-i cu suman, Dar pe trup are caftan.* ALECSANDRI, P. P. 89, cfr. 202, PĂSCULESCU, L. P. 202, etc. *Caftan mândru domnesc.* REV. CRIT. III 185. | P. ext. Veșmânt. *Să să'mbrace ca'n căftane.* DOSOFTEIU, PS. 385, cfr. MOXA, $362/_{6}$. | Spec. Veșmânt preoțesc. *Caftan cu 14 nasture* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 203. ‡ **A îmbrăcà caftanul** = a deveni Domn; a fi boierit. ZANNE, P. III 51. (Iron.) *A luà un caftan* = a fi bătut. ib., cfr. ALECSANDRI, T. 1045. *C'un caftan de Domn, Taie cap de om:* Domnul aveà drept de viață și de moarte asupra supușilor săi. ZANNE, P. IV 340.
2°. Generalizându-se portul apusean, și haina aceasta pierzându-și rostul de odinioară, cuvântul se întrebuințează pentru deosebite haine, precum: un anteriu ce-l purtà din vechime peste cellalt anteriu, însă cu poalele despre amândouă părțile sumese, rădicate, prinse de brâu (GOLESCU); spec. haina lungă, caracteristică pentru portul jidovesc; cfr. anteriu (2°), halat, laibăr. *Caftanul cel de noapte.* ȘINCAI, ap. DDRF. [Pe Porîl] *îngropară învălit cu caftan de aur.* ALEXANDRIA, 124, cfr. 152. *Caftan jidovesc.* EMINESCU, N. 78, cfr. CONTEMPORANUL, III 820. *La mama purtam caftan, La barbat n'am nici suman.* ȘEZ. III $60^{b}/_{10}$. ‡ *Caftan de popă îi trebue?:* când cinevà vrea un lucru nepotrivit (cfr. tichie de mărgăritar). PAMFILE, J. II.
[Plur. *-ftane* și (rar) *-ftanuri.* MARIAN, NA. 836, POLIZU. | Și: **căftán** † s. a., (numai în rimă, la plur.) **caftăl** s. a. *Cu caftale Rupte'n poale.* MARIAN, SA. 178. | Diminutiv: **caftănél** s. a., MATEESCU, B. 31. | Abstract: **căftănie** s. f. = privelegiul de a purtà caftan, (ironic) boierie. *Ciocoi cu căftănie.* DELAVRANCEA, S. 47. | Verb: **căftănì** IV^{a} trans. = a îmbrăcà cu caftan pe cel numit într'o slujbă, p. ext. a numì într'o slujbă a statului, a boierì (pe cinevà); (ironic) a bate (ZANNE, P. III 51). *Când se căftăneà vreun boier...* ALECSANDRI, T. 81. *Un boier cât de mic, dar căftănit.* I. NEGRUZZI, IV 462, cfr. ALECSANDRI, T. 42, 141. | Alte derivate: (cfr. turc. *kaftanği*) † **caftangíu** s. m. = cel ce păstrează caftanele (cin politicesc). GOLESCU. *Vel-caftangiu.* URICARIUL, XIX $339/_{16}$, IORGA, CH. I. II 160. (Compus, cfr. turc. *kaftanği-bašy*): † **caftangí-bașà** s. m. = maimarele peste garderoba domnească, care puneà caftanul pe spatele noilor boieriți. Cfr. ȘIO.; (cfr. turc. *kaftanly*) † **caftanlíu** s. m. = (ironic) boier căftănit. ȘIO.]
— Din turc. **kaftán**.

CAFTÁN s. m. (Bot.) v. castan.
CĂFTÁN † s. a. (Îmbrăc.)
CAFTĂNÉL s. a. (Îmbrăc.)
CAFTANGÌ-BÀȘA † s. m.
CAFTANGÍU † s. m.
CĂFTĂNÍ vb. IV^{a} trans.
CĂFTĂNÍE s. f., **CAFTANLÍU** † s. m.
CAFTÍZMĂ s. f. (Bis.) v. catismă.
} v. caftan^{1}.

CAFTORÍE s. f. Etoffe. — Un fel de stofă. *Zăbunaș de caftorie.* PĂSCULESCU, L. P.

CĂFUÍ vb. IV^{a}. *Éclater de rire, fondre en larmes, avoir un accès de toux.* — A izbucnì în râs, plâns

tuse. *Animalele încă căfuesc* = tușesc. FRÂNCU-CANDREA, M. 98.

— Cuvânt onomatopeic (cfr. ung. *köhögni* „a tuși", ruten. *kahikati* „keuchen", etc.). Cfr. căhuială, cuhucì.

CAGODÍ vb. IV. *Attendre.*—A aștepta. ȚIPLEA, P. P. *Scris-a mândru 'n cartea lui, De-l voesc și de-l ibĕsc, Să-l cagod, că-i trăbuesc.* ib. 61. [Și: **agodì** vb. IV ib.]

— Cfr. rus. (dial.) **goditь** *(vygoditь, pogoditь)*, idem. (*Cagodì* ar puteà fi asimilat din *pagodì* = rus. *pogoditь*). Cfr. ogodì.

CAHÁL s. m. Communauté religieuse juive. — Comunitatea religioasă a Evreilor; spec. organizație politică-religioasă (secretă) a Evreilor în mijlocul celorlalte neamuri între care lăcuesc. [La GHICA, S. 559, cu un înțeles neobicĭnuit, probabil prin confuzie cu haham: [Israeliții] *au o casă unde se adună de-și împlinesc datoriile religioase, și un cahal care vine din când în când de le citește.*]

— *N.* din evreește **qahal,** idem.

CĂHÁLĂ s. f. *Carreau de brique (de vieux poêle).*— (Transilv.) Olană de pământ ars de la cuptoarele cele vechi. H. XVII 178, REV. CRIT. IV 141, LB., JAHRESBER. X 180. *Camnița constă din căhale.* H. XVII 60. [Plur. *-hale* și *-hăli.*]

— Din germ. **Kachel,** idem. Cfr. dubletele calĕ, cahlă.

CAHFEÁ † s. f. v. cafeà.
CAHFEGÍU † s. m. v. cafegiu.
CAHFENEÁ † s. f. v. cafeneà.

CÁHLĂ s. f. *Cheminée.* — (Mold., Bucov.) Gura ogeagului din pod (ȘEZ. I 192/13), deschizătură prin care iese fumul din horn în tinda casei țărănești, de unde pătrunde în pod și apoi afară sau de-adreptul în pod; *cahla* se astupă de obiceiu după ce s'a stins focul, ca să nu iasă căldura din casă. Cfr. PAMFILE, I. C. 445, JAHRESBER. X 180. *Atâta puteare de fierbinteală și de vapae, ca pre o cahlă izbucneà.* CANTEMIR, IST. 136. *Se suì iute pe acoperiș și se uită pe cahlă în lăuntru, să vadă ce fac ei.* SBIERA, P. 270/26, cfr. 65/34, 112/8, MARIAN, NA. 4, NU. 536, GOROVEI, C. 157. # **Bătaie de cahlă** = asfixiare cu oxidul de cărbune, provenit din cauza astupării pripite a coșului prin punerea capacului. LEON, M. P. 121. *Am astupat soba și ne-au bătut cahla.* ȘEZ. III 23/23. [Derivate: **cahleáță** s. f. = gura hornului din pod, când hornul nu-i scos prin acoperiș, ci se sfârșește în pod. ȘEZ. II 151, cfr. ursoaică; (< rut. *kahljanka,* idem) **căhlíncă** s. f. = borfă, bucată de țol cu care se astupă cahla hornului, ca să nu iasă căldura. Com. A. TOMIAC, G. TOFAN, **căhlíță** s. f. = astupătoarea de la sobă. ȘEZ. I 94.]

— Din rut. **kahlja,** idem. Cfr. dubletele căhală, cală.

CAHLEÁȚĂ s. f., **CĂHLÍNCĂ** s. f. / **CĂHLÍȚĂ** s. f. } v. cahlă.

CĂHUIÁLĂ s. f. *Tintement d'oreilles.*—Vâjâială, h(a)uială. GRIGORIU-RIGO, MED. *Căhuială și un fel de moliciune îi cuprinde tot trupul.* ib. I 85.

— Cuvânt onomatopeic. Cfr. căfui, cuhucì.

CĂHÚIU, -ÚIE adj. *Toqué.* — (Mold.) Turbure la minte, mai mult nebun. ION CR. II 277. Cfr. tehuiu.

CĂHÚLĂ s. f. *Radeau* (servant de bac). — Plută mică cu care oamenii trec peste Mureș, unde nu este pod, servind ca pod umblător, cfr. brudină (2°). PAMFILE, I. C. 107. [Și: căúlă s. f. ibid.]

CAHVÉ † s. f. v. cafeà.
CAHVEGÍU † s. m. v. cafegiu.
CAHVENEÁ † s. f. v. cafeneà.
CAHVIGIDÍNĂ † s. f. v. cafegiu.
CĂI conj. v. căci.

CĂÍ vb. IV[a]. 1°. *Se repentir.* 2°. *Plaindre.*

1°. Refl. (Se construește absolut, ori cu prep. de, pentru s. cu conj. că, pentru-că) A simți remușcări, a aveà mustrări de cuget și părere de rău, a-i părea rău, a regretà o greșală făcută, fiind în același timp hotărît de a nu o mai face în viitor; cfr. pocăì. *Și văzù Domnul când tânjiià,..... și căì-se după mulță milă a sa* (: pœnituit eum). CORESI, PS. 300. *Pre cela ce se căiaște elu-l priimeaște.* idem, E. VI/14, cfr. TETRAEV. (1574) 237. *S'au căit de tocmala ce făcuse.* M. COSTIN, LET. I 226/15, cfr. GCR. I 355. *Mult s'au căit ce au făcut și de multe ori plângeà.* NECULCE, LET. II 266/36, cfr. 340/1. *Cela ce va fi suduit... să cade... să-și tocmască lucrul și să să lase mai mic, căindu-să* (Munt. *părându-i rău*) *ce au făcut și pocăința să fie de față* (= pe față). PRAV. 896, cfr. 12, 208, 896. *Din suflet m'am căit.* BELDIMAN, O. 8. (Figură etimologică). *Se căià căire fără folos.* ZILOT, CRON. 77. *Căindu-se pentru puțina sa credință.* DRĂGHICI, R. 42, cfr. 116. *Încrede-te lui,..... și nu te vei căì!* ISPIRESCU, L. 21, cfr. 16, 22. *Se căià că l-a lăsat netăiat.* id. ib. 82. *Se va căì...,* *pentru-că a osândit pe un om drept.* id. ib. 367. *Începură... a se căì de râsul ce făcuseră de fratele lor.* id. ib. 38. *Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău și de nu mă căesc de aceasta!* C. NEGRUZZI, I 149, cfr. 46. *I-aș spune, și nu 'ndrăznesc; Aș tăceà, și mă căesc.* HODOȘ, P. P. 31, cfr. EPURE, P. 43. || † (Neobicĭnuit) Intrans. *Și căiaște de răutățile oamenilor.* DOSOFTEIU, ap. GCR. 263.

2°. Trans. A compătimì, a plânge pe cinevà pentru un necaz sau o nenorocire ce i s'a întâmplat, cfr. căinà. *Cine iarăși nu va căì nemulțămirea Jidovilor?* VARLAAM, C. 358. *Toți căți... au văzut toate necazurile Moldovenilor..., pre toți oamenii Moldovei îi căià toți.* N. COSTIN, LET. II 27/24. *Împăratul..., văzând jalba țării, au căit pe săraca de țeară.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 200. *Îl plângeà și îl căià.* PANN, E. II 66, cfr. I 80, III 112. *Începură să-i căiască 'nfloritele tinereți Și îi jeleà cu plângere trupețile frumuseți.* id. ib. II 104. *Pe Badiul mi-l căià.* TEODORESCU, P. P. 549.

[Abstracte: **căire** s. f. *Calea spăseniei, întâi iaste căirea.* CORESI, E. 2/10. *Zădărnicia târziei căiri.* I. VĂCĂRESCU, P. 220. *Căire fără de folos.* GORJAN, H. IV 144, cfr. ZILOT, C. 77. *A să face prada păcatului și a căirii.* MARCOVICI, D. 243, (învechit) **căiálă** s. f. *Avut-au mare căială... de înstreinarea sa.* N. COSTIN, LET. II 84/30, cfr. I A 53/31. *Mare căială în urmă și fără folos va simțì.* CANTEMIR, IST. 220. *Căiala și durerea întru carea mă aflu.* BELDIMAN, N. P. I 161. *Moarte fără bănuială și nuntă fără căială* (în variante: *căință*) *nu se poate:* la orĭce lucru se găsește oarece pricină. ZANNE, P. II 621, **căínță** s. f. *Cela ce... va face... nunta cu mestecare de sânge, acela, de se va căì dup' aceaia..., atunce nu-i va folosì nemica aceà căință* (Mold. *pocăință*), *ce* (= ci) *se va certà.* PRAV. 869. *Toate acèle... au adus... pre Leși la mare căință.* M. COSTIN, LET. I 255/27. *Căințele cele de pe urmă* (= regretele postume) *întru nimica sânt.* NECULCE, LET. II 351/9. *Ghimpe de căință.* KONAKI, P. 267. *Începù.... în căință a intrà.* PANN, P. V. II 16. *Lacrimi de căință.* C. NEGRUZZI, I 75, cfr. 309, II 47. *Târzii și zadarnice căințe.* ODOBESCU, III 209/9. (Negativ) **necăínță** s. f. *Nu poate lăsà pe nenorocita în necăință, fără să-i zicà o vorbă bună.* CARAGIALE, S. 97/23. | Adjective: **căít, -ă** = pătruns de căință s. de regrete. *Erà cam căit că se călugărise.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 239/32, cfr. GORJAN, H. II 138. *Ești foarte căit.* DRĂGHICI, R. 93. *Căit dar de pu-*

ţina lui credinţă. ib. 164, (<*căială*) † **căiálnic, -ă** = plin de regrete. *Eleghii căialnice şi traghicești.* CANTEMIR, IST. 308.]

— Din paleosl. **kajati sę**, idem (1⁰). Cfr. **căinà**.

CAIÁ s. f. *Clou à ferrer* (les chevaux et les bœufs). — Cuiu de fier ce se întrebuinţează la potcovirea cailor şi a boilor (cu o măciulie lungueaţă prismatică ce rămâne afară, înfigându-se în pământ, în ghiaţă, în pavaj, când calcă vita şi făcând-o astfel să nu alunece), cfr. ţintă. PĂSCULESCU, L. P., GRAIUL, H. II 30, 147. *Murgul ţi-l potcovește Cu potcoave de argint..., Caiele de sârmă groasă, Să ţie la piatră deasă.* ŞEZ. I $9/_{36}$, cfr. $141/_{33}$. [Plur. *caiele.* | După POLIZU ar însemnà „jumătate de potcoavă".]

— Cfr. turc. **kayar** „potcoavă cu ghimpi, spre a puteà merge calul pe ghiaţă". ŞIO., TDRG.

CAIÁFĂ s. m. *Caïphe. Tartufe.* — Marele-preot al Evreilor, care a osândit pe Isus. ⌗ *A trimete pe cinevà de la Ana la Caiafa,* de la unul rău s. nefavorabil la altul la fel cu el; a amânà pe cinevà, subt diferite pretexte. ‖ P. ext. Fățarnic; cfr. fariseu. *Nu dărueşte un crâmpeiu de salbă iconostasului unde se miruește, caiafa (de el)!* DELAVRANCEA, ap. TDRG., cfr. CONTEMPORANUL, VI II 17.

CĂIAFÉT † s. a. 1⁰. *Costume.* 2⁰. *Aspect.* 3⁰. *Luxe.* — (Turcism)

1⁰. † Port, costum, haĭne, straie. *Amândoi în căiafet tătăresc.* STOLN. DUMITRACHE, C. 448, cfr. 368, 395, 438. *Un Neamţ, un Ungur şi un Leah, cu căiafeturile lor fieştecare.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $290/_{6}$. *Pe căiafetul lor, mi se pare să fie prècum vă spuseiu.* GORJAN, H. I 93. *Caifet turcesc.* BELDIMAN, T. 381.

2⁰. Înfăţişare, aspect. *Am eu caifet (= asemănare) de hoţ?* FILIMON, C. I 764.

3⁰. Lux (în îmbrăcăminte, etc.). ALECSANDRI, T. 1767. *De unde ne hrănim?... Cu ce ne ţinem caifetul?* ib. 861.

[Plur. *-feturi.* | Şi †: **câiafét, caiafét** ŞIO., TDRG., **caifét** (pronunţ. *ca-i-*), **caiefét** s. a. *Umblând prin ţară, cu caiefeturi străine.* URÎCARIUL, IV $64/_{7}$.]

— Din turc. **kyjâfet** „aspect exterior, costum".

CĂIÁLĂ s. f. } v. căi.
CĂIÁLNIC, -Ă † adj. }

CAÍC s. a. *Caïque.*—Vas de plutit (H. I 121, III 19 209, VII 136, 476, XIV 107, XVI 31), de transportat mărfuri şi persoane, luntre uşoară, lungă şi îngustă, cu cele două capete încovoiate, întrebuinţată de Turci, cfr. barcă, şaică, ghimie, gondolă. *Au întrat Împăratul... în caicul lui.* AXINTE URICARUL, LET. II $171/_{15}$, cfr. III $258/_{4}$, ARHIVA, II 11, MAG. IST. II $206/_{15}$, V $143/_{4}$, URICARIUL, IV $70/_{6}$, DRĂGHICI, R. 11, 143, I. IONESCU, M. 487. *Un pescar turc trăgeà la edec... caicul său încărcat.* ODOBESCU, I $140/_{4}$, ALECSANDRI, P. I 147, DUNĂREANU, CH. 131. *Marfă... a cumpărat, Din corabie a descărcat Şi le-au încărcat în caice.* SEVASTOS, N. $127/_{9}$, cfr. MARIAN, NU. 832, ALECSANDRI, P. P. 117, TEODORESCU, P. P. 55, REV. CRIT. III 26, VASILIU, C. 22, PĂSCULESCU, L. P. 244, etc.

[La H. XI 117 e citat plur. *caice* între părţile morii. | Şi: (Dobrogea <rus. *kajuk,* idem) **caiúc** s. a. ap. ŞIO. | Diminutive: **caicáş** s. a. *Caicaşul mi-l opreau.* TEODORESCU, P. P. 559ᵇ, **caicél** s. a. *Caicelul lui oprit, De salcie priponit.* ib. 565ᵇ, cfr. 562. | Alte derivate: (turc. *kaïkčí,* idem) **caicciu** (**caicgíu**) s. m. = proprietar de caice; conducătorul unui caic; cfr. barcagiu, luntraş, gondolier. *Caicciu la Ţarigrad.* AXINTE URICARUL, LET. II $171/_{14}$, cfr. ARHIVA R. II 11. *Caicciul care-l luase să-l treacă Dunărea.* GHICA, S. 303, cfr. C. NEGRUZZI, I 277. *Turcia alesese atunci un caicgiu din Constantinopol, ca să-l pună Domn peste Ţara-Românească.* ODOBESCU, I 496; (turcism: *kâïk-hane,* propriu „han de caice") † **caihană** s. f. = locul unde se ţin caicele. CANTEMIR, ap. ŞIO. | Pronunţ. *ca-ic,* etc.]

— Din turc. **kaïk,** idem.

CAICÁŞ s. a., **CAICCÍU** s. m., **CAICÉL** s. a., **CAICGÍU** s. m. } v. caic.
CĂICIOÁRĂ s. f. v. **căiţă.**

CAÍD † s. a. *Registre, dossier.* — (Turcism) Registru (turcesc), condică, dosar, cfr. delă, (la plur.) arhivă (turcească). *S'au cercetat atunci la caidul ce se păzeşte la împărătescul meu divan.* TES. II 308, cfr. 311. *Să se caute caidurile fieştecăria pricini.* ibid. 312. *Încredinţându-se din caidurile (arhivele) Împărăţiei de acest drept.* C. NEGRUZZI, I 242. ⌗ **A face caid** = a înregistrà. *Copia acestui... firman să o faceţi caid, adică să o treceţi la condicile mehchemelelor.* STOLNICUL DUMITRACHE, C. 468. [Pronunţ. *ca-id.* | Plur. *-iduri.*]

— Din turc. **kaïd,** idem *(kaïd ekmek* „a înregistrà").

CÁIE s. f. (Ornit.) = gaie (1⁰). *Caie* = pasăre răpitoare (H. XII 441), un fel de vultur ce ţipă a ploaie (ŞEZ. II $151/_{32}$). *Nu se vor mâncà..... şorliţa, caia* (: milvum ac vulturem) *şi câte-s aseamene ei.* BIBLIA (1688) 77, cfr. 137. *Caile, puii cloştii să apuce se slobozeà.* CANTEMIR, IST. 129, cfr. 26, 179, MARDARIE, L. 1419, 2306. *Strigă vreo canie* (pronunţ. cańe). ŢICHINDEAL, F. 17. *Aceasta pasere care..... strigă... „caaa!" „caaa!"... se numeşte... caie.* MARIAN, O. I 164, cfr. 134, III $1/_{12}$. ‖ **Caia-găinilor** = bleandă. MARIAN, O. I 119. ⌗ *(A apucà)* **ca caia matul:** fără de a alege, pe apucate. ZANNE, P. I 342, cfr. CANTEMIR, HR. $263/_{6}$. [După MARIAN, O. I 164 şi: **cailă** s. f.]

— Din slav. (sârb., rus., rut.) **kanja,** idem s. din ung. **kánya,** idem.

CAIEFÉT † s. a. v. **căiafet.**

CĂIER s. a. *Quenouillée.* — Cantitate de fuior (3⁰), care se înfăşură şi se leagă pe furcă spre a se toarce; cfr. buc (1⁰), tort. Cfr. DAMÉ, T. 139, PAMFILE, I. C. 8. *Un caerŭ de fuior.* DOSOFTEIU, V. S. 114. *Caierul de burungie, din furcă.* C. NEGRUZZI, I 107. *Caier aşà de rău scărmănat.* ODOBESCU, III $560/_{18}$. *O furcă, cu caierul şi fusul cu totul de aur.* ISPIRESCU, L. 91. *Caier de cânepă* (EMINESCU, N. 88), *de lână* (SEVASTOS, C. $296/_{15}$, MARIAN, NA. 152), *de canură sau de miezură* (PAMFILE, I. C. 9), *de stupă, de butucei, de feştile* (BREBENEL, GR. P.); cfr. SLAVICI, N. II 163, DELAVRANCEA, S. 12, MARIAN, SE. II 49, SA. 145, RETEGANUL, T. $166/_{15}$, JARNÍK-BÂRSEANU, P. P. 387, ŢIPLEA, P. P. 39. *Am un caier de'ndrugat.* DOINE, $70/_{2}$. | Fig. *Toate-acuma sânt cuprinse De lungi fire ce lucesc. Unele s'adună'n caier, Altele, pierdute'n aer, Taĭnic, lin, călătoresc.* ALECSANDRI, P. III 261. *Când torsul s'aude l'al vrăjilor caier.* EMINESCU, P. 60. ‖ (În glumă) Păr. *Te-oiu înşfăcà de caier.* PAMFILE, I. C. 214. ‖ P. ext. Furcă de tors. ŢIPLEA, P. P.

[Plur. *caiere* (CREANGĂ, P. 6) şi *caieri* (BREBENEL, GR. P.). | Diminutiv (în poezia pop.): **căierél** s. a. *Din căierel Lasă fir aurel.* MARIAN, O. I 115, cfr. SE. II 179. *Să-ţi torc un căierel.* EPURE, P. 86, cfr. HODOŞ, P. P. 160.]

— Probabil, dintr'un lat. pop. ***carium** (de la *carere* „a pieptănà lâna"). ZEITSCHRIFT, XXVIII 689-690.

CĂIÉR s. m. v. **cal.**
CĂIERÉL s. a. v. **caier.**
CĂIÉSC, -IÁSCĂ adj. v. **cal.**

CAIÉT s. a. *Cahier.* — (Mic) volum de foi de hârtie (îndoite și cusute împreună) pentru scris, desenat, etc.; cfr. carnet, cărticică, condicuță, libret, fasciculă, trătaj. *Am gătit caiete, condeie nouă..., nimic n'am uitat* [pentru lecția de a doua zi]. C. NEGRUZZI, I 7. *Amețiți... de colbul școlii..... Ascultam... Și pe margini de caiete scriem versuri.* EMINESCU, P. 232. *Începând cu 1775..., Șincai începù să formeze caietele sale de notițe, la care țineà ca la ochii din cap.* IORGA, L. II 200. *Deponentului i se dă la mână un libel de depuneri, un libret, un caiet, o cărticică, un carnet, în care se însemnează sumele depuse.* PANȚU, PR. 62. | Spec. (Ingin., după fran. *cahier des charges*) *Caiet de sarcine,* caiet în care sînt însemnate clauzele cărora trebue să se conformeze cel ce ia asupră-și executarea unor lucrări (publice). [Diminutiv: **caiețél** s. a.]

— *N.* după fran. (de unde și polon. *kajet*), idem.

CAIEȚÉL s. a. v. **caiet.**

CAIFÉT † s. a. v. **călafet.**

CĂIGÁNĂ, CĂIGÁINĂ s. f. (Cul.)=gaigană (VICIU, GL., Com. T. L. BLAGA), ouă sparte în unsoare (H. XVIII 146).

— Cfr. ung. **kajgonya,** idem.

CAIHANÁ † s. f. v. **caic.**

CÁILA s. m. art. Nom de bœuf. — Nume de bou. H. XVIII 103. [Și: căilea s. m. art.: numire de boi mari. H. XVIII 139. | Derivat: **cailác** adj. m. *Dragu mi-s boii cailaci.* DOINE, $56/_{7}$; subst. rătezătură dintr'un butuc. Com. A. TOMIAC.]

— Cfr. ung. **kajla** „încovoiat în jos, cu coarnele întoarse". PROCOPOVICI.

CAILĂ s. f. v. **caie.**
CAILÁC adj. m., subst. v. **caila.**
CAIMÁ s. f. v. **caimac.**

CAIMÁC s. a. *Crême.* — (În România)

I. Smântână groasă care se prinde la suprafața laptelui fiert (și care se vinde adesea deosebit, făcută mici suluri), cfr. frișcă (1°), groșcior, smântână, spumă, cremă; cfr. JAHRESBER. XVI 218. *Caimac, gugoașe, alivenci... se îngropau în stomahul lui.* C. NEGRUZZI, I 286. *Cine știe ca să facă... cataifuri și caimac?* ALECSANDRI, T. 965. *Iaurt,* [cu] *caimac proaspăt!* TEODORESCU, P. P. 120^{b}.

II. 1°. P. anal. a.) Spuma care se face la cafeaua turcească. *De atunci n'am mai băut cafeà cu caimac.* CARAGIALE, M. 286.

b.) Pătura de sus, mai groasă și mai gustoasă, la bragă. TDRG.

c.) Pătura de sus de tutun din ciubuc, de de-asupra cărbunelui s. a ieșcei. *După ce-și aprinse un ciubuc cu caimac.* FILIMON, C. II 610. *Un ciubuc plin de caimac.* I. NEGRUZZI, IV 479.

2°. P. ext. și fig. Partea cea mai gustoasă, mai bună, mai fină, mai de seamă a unui lucru, elementul cel mai ales, cel mai distins, cfr. floare (III 3°), frunte (III), lamură, cremă, elită. ZANNE, P. III 500. # **A luà caimacul** (la un lucru, etc.)=a-i luà (pentru întâia oară, înaintea tuturor) ce are mai bun, mai de valoare (virginitatea).

[Plur. *-macuri.* | Diminutiv: **căimăcél** s. m. sing. TEODORESCU, P. P. 120^{b}. | Și: (<turc. *kajmà*) **caimà** s. f. = fermentul care acrește laptele, maià. MANOLESCU, I. 264. *Pereții putineiului nu se spală de caimà.* PAMFILE, I. C. 25.]

— Din turc. **kaimak,** idem.

CAIMACÁM s. m. 1°. *Caïmacan.* 2°. *Lieutenant du prince roumain, régent, gouverneur provisoire.* 3°. *Lieutenant du „ban".* 4°. Administrateur d'un village. 5°. *Richard; homme gai, rusé* ou *bavard.*

1°. † Locțiitor al diferiților demnitari turci, când lipseau din Capitală. Caimacamul marelui-vizir se numeà *rekiab-caimacam.* (Com. C. GIURESCU). *Ieșise poruncă* [în Țarigrad] *de la caimacamul.., nime dinafară de casa lui să nu iasă.* M. COSTIN, LET. I $254/_{25}$. *Ferhat-pașa, caimacamul.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 260.

2°. † Locțiitor al domnitorului (în caz de vacanță a tronului; de la numirea Domnului până la sosirea lui în scaun; în caz de absență din Capitală, fiind dus la oaste, la Constantinopole, etc.), membru al unei căimăcămii, instituite pentru timpul absenței Domnului sau pentru timpul cât tronul erà vacant, cfr. locotenent domnesc, locțiitor. *Ieșitu-i-au înainte* [noului Domn, venit din Țarigrad] *caimacamii, cu toată slujitorimea.* NECULCE, LET. II $402/_{16}$, cfr. III $217/_{14}$. *Lupul vornicul.., căimăcam până se va așezà Domn în scaun.* MÜSTE, LET. III $55/_{35}$. *Răpezind îndată pe spătarul Dumitrașcu Sturza, caimacam-mare la Moldova, și așà gătindu-se Domnul de toate câte trebuià.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III $239/_{19}$. *Sânt și eu orânduit caimacam.* E. VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, I 282. *Fiind-că la 1 Maiu 1856 expirau puterile Domnilor Știrbeiu și Grigorie Ghica, numiți la 1849 pe termen de șapte ani, ei erau să fie înlocuiți prin caimacami numiți de Poartă, până la alegerea Domnilor de către Camerele elective.* GHICA, S. 425. || (Atributiv) *Boierii caimacami.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III $192/_{8}$.

3°. Locțiitor al marelui-ban (al Craiovei). *Caimacam* în Țara-românească se ziceà cel ce ocârmuià cele peste Olt 5 județe, în locul Domnului Țării (exact: în locul Banului), care își aveà scaunul... în orașul Craiovii. GOLESCU. *Se aflà într'aceà vreme caimacam în Craiova.* DIONISIE ECLES. C. 164. *A fost caimacam în acel oraș* [Craiova]. FILIMON, C. II 76.

4°. P. ext. *Caimacamii satului* = bătrânii unui sat, ce ocârmuesc acel sat. GOLESCU (propriu: locțiitor al proprietarului în sat, la moșie. Com. C. GIURESCU). Cfr. vornic, pârcălab. *Caimacamii târgului.* TEODORESCU, P. P. 506^{b}.

5°. P. ext. (Cu funcțiune adjectivală, subt forma *caimacan;* pentru evoluția înțelesului, cfr. craiu). Bogat, fruntea satului (CONV. LIT. XLIV II 395); p. ext. vesel, șiret, bun-de-gură (PAMFILE, J. I). *Unul mai căimăcan decât alții.* ib. 356. *Ce Rumânaș căimacan.* MAT. FOLC. 97.

[Și: **căimăcám** s. m. (ad 2°.) E. KOGĂLNICEANU, LET. III $195/_{8}$, (după suf. *-an)* **caimacán** s. m. (ad 2°) *Îl lăsase Racoți caimacan în locul lui, purtătoriu de grijă tuturor lucrurilor țării.* MAG. IST. I $314/_{6}$, cfr. ZILOT, CRON. 66, (ad 4°) *Caimacanii Oltului Și boierii târgului.* TEODORESCU, P. P. 478, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 200, 245, (ad 4°-5°) **căimacán** s. m., adj. m. *Căimacanii târgului.* REV. CRIT. III 60, (ad 5°) **căimăcán** adj. m. | Diminutiv: (ad 2°) **caimacamáș** s. m. *Un biet caimacamaș.* GHICA, A. 819. | Feminin: **căimăcăneásă** = soție de caimacam. *Cincizeci de căimăcănese.* PĂSCULESCU, L. P. 160. | Adjectiv: **caimăcănésc, -eáscă** = de caimacam, al caimacamului. *Luà boii și-i făceà ciradă căimăcănească.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 192. | Verb: **căimăcămì** IV[a] = a fi caimacam, a conduce țara în calitate de caimacam. *Au căimăcămit Lupul vornicul.* N. COSTIN, LET. II $127/_{1}$. *Țara căimăcămită de Buhuș.* IORGA, L. I 353, (cu abstractul:) **căimăcămít** s. a. = venit propriu caimacamului din Craiova, care priimeà câte 4 lei de fiecare vită ce treceà în Turcia. ȘIO. | Abstracte: **căimăcămíe** s. f. = locotenență domnească în timpul unui interregn sau în timpul absenței domnitorului; funcțiune s. oficiu de caimacam; timpul cât erà cinevà caimacam. *Viind la căimăcămia țării.* N. COSTIN, LET. II $127/_{22}$. *Stăpânind căimăcămia cu bună învoială.*

NECULCE, LET. II 311/25. *Boierii căimăcămiii.* ZILOT, C. 351. *Întocmește căimăcămia.* id. 353. *Alcătuiți căimăcămie.* FILIMON, C. II 622. *Căimăcămia-de-trei* = formă de guvern provizoriu, instituit subt regimul regulamentului organic și compus din marele-vornic, marele-logofăt și prezidentul înaltului divan, (cfr. turc. *kajmakamlyk,* idem) **caimacamlâc** † s. a.= căimăcămie. ARICESCU, ap. ȘIO. | Compuse: † **baș-caimacăm (baș-caimacân)** s. m. v. baș, † **caimacâm-agà** s. m. *La Țarigrad se 'ntorceà..., Porunceà lui beșleaga Și lui caimacam-aga De colo din Orava.* TEODORESCU, P. P. 636, † **caimacâm-pașà** † s. m. ap. ȘIO.]

— Din turc. **kaimakam,** idem (1°).

CĂIMĂCÂM s. m.
CAIMACÂM-AGÀ † s. m.
CAIMACAMÁȘ s. m.
CĂIMĂCĂMÍ vb. IV[a]
CĂIMĂCĂMÍE s. f.
CAIMACAMLÂC † s. a.
CAIMACÂM-PAȘÀ † s. m.
CAIMACÁN, CĂIMACÁN,
CĂIMĂCÁN s. m., adj. m.
CĂIMĂCĂNEÁSĂ s. f.
CAIMĂCĂNÉSC, -EÁSCĂ adj.
CĂIMĂCÉL s. m. } v. caimacam.

CAIMEÁ † s. f. 1°. *Lettre* ou *note* (officielle). 2°. *Billet de banque turc.* — (Turcism)

1°. Scrisoare s. notă oficială (de la un comandant turc). *Venì o caimè de la Melechi-pașa..., prin care-l înștiință de războiul Nemților.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 294/49. *C'o caimè la Ibrăila dând de știre.* BELDIMAN, T. 353, cfr. 419.

2°. Bancnotă turcească. *Rubielele... sânt astăzi înlocuite cu zdrențeroase caimele.* CONV. LIT. XXII 457, cfr. N. REV. R. I 169[b].

— Din turc. **kaime,** idem.

CĂINÁ vb. I[a]. 1°. *Se plaindre, se lamenter.* 2°. *Plaindre.* 3°. *Faire pleurer.*

1°. Refl. A se văietà de mare părere de rău, a regretà amarnic, a se lamentà. *Nu mă voiu căinà.* BELDIMAN, N. P. I 98, cfr. DRĂGHICI, R. 101. *Se căinà și se întristà în sufletul ei.* ISPIRESCU, L. 26, cfr. 281. *Ce te căinezi Și te văirezi?* MARIAN, Î. 15, GRIGORIU-RIGO, MED. I 17, N. REV. R. I 33, ȘEZ. I 117, VI 90. *Au început... a plânge și a se căinà.* SBIERA, P. 74, cfr. 158.

2°. Trans. A compătimì, a-și arătà marea părere-de-rău, a căì (2°). *Nu-l mai căinà, drăguță!* ALECSANDRI, T. 721. *Copiii căinează nașterea lor.* RUSSO, S. 143, cfr. 67, 86. *După ce ne-a căinat și ne-a plâns bunica...* CREANGĂ, A. 32, cfr. P. 202. *Căinându-l unii, alții făcând glume.* CONTEMPORANUL, III 678, cfr. SEVASTOS, N. 153/25, ȘEZ. II 52. *Vorbeà tot satu' de ea, căinând-o.* N. REV. R. I 33.

3°. (P. ext.) Trans. A necăjì, a face să plângă (pe un copil rău): *Nu-l mai căinà atâta!* Com. CORBU.

[Și: vb. I. *Tot se căinà.* GOROVEI, C. 11, MARIAN. *Îl caini pe cinevà* [când] îți pare rău de nenorocirea sa și-i zici: „sărmanul, săracul!" FURTUNĂ, V., **căini** vb. IV[a]. *Toți... o căineà, cum de așà pasăre... să nu aibă viers.* ISPIRESCU, L. 297. *De ce te căinești, băiețele, și te amărești?* idem, 314, *(+văierà)* **căirà** vb. I[a]. *Ce te văierezi, Ce te căirezi?* MARIAN, D. 246, cfr. ȘEZ. I 124. | Abstract: **căinâre** s. f. = lamentare. *Lunga căinare în versuri proaste.* IORGA, L. II 83, cfr. 135. *Văierările și căinările.* SBIERA, P. 245. | Pronunț. *că-i-.*]

— Probabil, din paleosl. **kajanъ** (part.-adj. al verbului *kajati sę* „a se căì"). CIHAC, II 37, TDRG.

CÂINÁR s. m. Vent du midi, *autan.* — Vânt de miază-zì, cfr. austru, băltăreț. H. I 304.

CÁINE s. m. (ș. d.) v. câne.
CĂINÍ vb. IV[a] v. căinà.

CÁINIC, -Ă adj. 1°. *Lamentable.* 2°. *Pleurnicheur.*

1°. Vrednic de plâns, de compătimit, lamentabil; p. ext. sărman (ALECSANDRI, T. 1703), nenorocit. *Rătăcitul cainic.* ALECSANDRI, P. III 79, cfr. 231. *Cainicul de mine! La ce-am ajuns?* idem, T. 1463, cfr. ALEXANDRIA, 65, 77. *Mila și îndurarea... ce arată Mihaiu-vodă către cainicul său dușman.* BĂLCESCU, M. V. 396. *Geme cainicul amorezat.* OLLĂNESCU, O. 190, cfr. 387.

2°. *Căinic* = care vecînic se tot căinează, se plânge. PAMFILE, J. III.

[Și: **căinic, -ă** adj. *Căinici copilași.* ALECSANDRI, P. P. 318/7.]

— Derivat din căì, prin suf. *-nic* (cfr. rus. *okajanyĭ* „nenorocit"). Cfr. ocaanic.

CĂINÍC, -Ă adj. v. cainic.
CĂÍNȚĂ s. f. v. căì.
CĂIRÁ vb. I[a] v. căinà.

CAÍS s. m. (Bot.) *Abricotier (Prunus armeniaca).* — Pom (originar din Asia) cultivat pentru fructele sale gustoase (de coloare portocalie, cu un sâmbure mare, dulce și vârtos); înflorește foarte de timpuriu. PANȚU, PL., DAMÉ, T. 183, cfr. H. I 314, II 87, IV 83, IX 395, XII 18, 237. Cfr. zarzăr (cu sâmbure amar). *Caișii înfloriseră.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. || Specie: **cais-sălbatec** s. m. = migdal-pitic. PANȚU, PL.

[Fructul: **caisă** s. f., cfr. zarzără. *Buzele ei desfăcute ca și caisa răscoaptă.* SLAVICI, N. II 183. *Caise golașe, galbene sau persicine.* GRECESCU, F. 195. | Adjectiv (rar): **caisiu, -ie** = de coloarea caisei. DICȚ. | Compus: † **cais-pastrámă** s. f. = mușchiu de vacă uscat, pastramă de cea mai bună calitate. COSTINESCU. | Și: (Ban. < ung. *kajszin barack,* idem) **caisin (căisín,** ECONOMIA, 143) s. m. = amigdal. H. XVIII, 3, 40; fructul: caisină = jordileană. MARIAN, Î. 391. | Pronunț. *ca-is,* etc.]

— Din n.-grec. καίσι (turc. *kajsy*) „caisă".

CAÍȘ s. a. v. căiuș.
CAÍSÀ s. f., **CAISÍN, CĂISÍN** s. m. (Bot.)
CAISÍNĂ s. f., **CAISÍU, -ÍE** adj. } v. cais.
CAIȘMÍR s. a. (Comerț) v. cașmir.
CĂIȘÓRI s. m. plur. v. călișor.
CAÌS-PASTRÁMĂ † s. f. v. cais.

CĂÍȚĂ s. f. *Bonnet, béguin, coiffe.*

1°. Bonetă (făcută din horbotă și adesea împodobită) pe care o poartă femeile; cfr. bonetă, beretă, căciuliță, șcufie, tichie, ceapsă. Cfr. H. II 323, IX 285, XI 518, XVII 39. *Kĕiczĕ* = pileolus. ANON. CAR. *Au șters din capul madamei căițele cu sculile.* STOLNICUL DUMITRACHE, C. 365. *Din procovețe făcut-au căițe și altițe.* MAG. IST. IV 339/16. *Keitze de spițuri* (= dantele) (a. 1803). IORGA, S. D. XII 146. *Căițe care se termină de-o parte și de alta a obrazului în „rețeà" (împletituri de ață neagră).* MOLDOVAN, Ț. N. 174. || *Căiță de noapte* = scufie de noapte. BARCIANU.

2°. Scufiță, ce se pune copiilor mici în cap, legată pe subt bărbie. Cfr. COSTINESCU, MARIAN, NA. 89, 90, H. XVIII 146. *Keitzele copìilor* (a. 1803). IORGA, S. D. XII 144.

3°. (Transilv.) Căciulă bărbătească de blană, mai ales de oaie (REV. CRIT. III 91), neagră sau albă, se poartă iarna (MOLDOVAN, Ț. N. 64, PAMFILE, I. C. 368); moț, șapcă (H. XVII 99), cușmă (VICIU, GL.), cfr. H. XVIII 35, 47, 104. *Căiță laie* = șapcă neagră. PAMFILE, I. C. 368.

4°. Membrană (placenta?) cu care este acoperit câteodată capul copilului nou născut (H. XIV 66, 76). Poporul crede că copilul născut cu *căiță* e norocos (MARIAN, NA. 65), că se face însă strigoiu după

moarte, dacă înghite cumvă aceă pieliță (H. I 9, ZANNE, P. II 29, MARIAN, Î. 83); despre *căița* aceasta poporul mai crede că are putere fermecătoare, din care cauză se usucă și se păstrează, întrebuințându-se ca talisman în contra *diferitelor boale, la diferite descântece*, și mai cu seamă la afumatul de deochi (MARIAN, NA. 65, LEON, MED. 99, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 52, 162), cfr. mătrice, cămașă. ♯♯ Născut cu căiță, se zice de un om foarte norocos. ZANNE, P. II 29.

[Plur. *-ițe* și *-iți* (REV. CRIT. III 31). | Și: (Mold.) goiță s. f. = scufie de copil mic, legată pe sub bărbie, scufie împodobită cu monete. | Diminutiv: (ad 2°) căicioară s. f. *Naș-a-i cumpără... căicioare.* CONV. LIT. XXXVI 554. | Pronunț. *că-i-, -go-i-.*]

— Din sârb. kaica „podoabă de cap femeiască (din salbe de monete)".

CĂIU, -IE adj. *Manchot.* — (Banat) Ciung, schilod, schilav. *Căiu* = fără de o mână sau cu o mână strâmbă. Com. LIUBA. *Căiu de picior* = făr'de picior. *A rămas căiu de o mână.* Com. COCA.

CAIÚC s. a. v. caic.

CAIÚȘ † s. a. *Courroie; lasso.* — (Turcism) Cureă; spec. arcan de cureă. *Au început a-i prinde pe cătane și a-i luà cu caiușurile de grumazi, pe lângă cai.* NECULCE, LET. II 453/7. [Plur. *-iușuri.* | La H. II 282 se citează (fără definiție) un cuvânt caiș între părțile plugului.]

— Din turc. kayš „cureà".

CĂIÚȚI s. m. plur. v. căluț.
CĂJMĂ s. f. v. cârciumă.
CAJMÍR s. a. (Comerț) v. cașmir.

CAL s. m. *Cheval.*

1°. Numele generic al speței cavaline; spec. individ masculin din această speță jugănit (cfr. râncaciu; armăsar, armig; iapă). Mânzul dacă nu se ține pentru prăsilă, după ce-i înțărcat, de la un an (după H. II 3, după 6 luni) până la doi (după H. II 59, până la trei) ani se numește noatin, cârlan s. strâjnec, la trei ani tretin, la patru ani pătrar, la cinci ani cincar, când i se zice apoi numai *cal* (după H. II 3, de la doi ani, după H. II 49, 59, 87, de la trei ani în sus) s. *cal desăvârșit* (DAMÉ, T. 47, H. VI 171). Vârsta *calului* se cunoaște după dinți, adecă după crescutul, rozătura s. căderea dinților (cfr. DAMÉ, T. 47-48). *Calul* nechează (nichează), râncheză, (s)forăie (fornăie), miho(eșt)e (mihotește), hohonește (hohotește), horcâne, huhurează, străfită, strănută; face spume s. spum(eg)ă; ciulește urechile. *Calul* are mai multe umblete: la pas, în trăncăneală (trăncălău) s. la țăcăneală, în trepegior, în treapăd, în troancăte s. la trap, în buiestru s. la umblet, în sărite, în saltă s. peste picior, la (s. în) aruncate, în copce, în fugă, lupește, în goană s. în galop; fugând, adesea el se cosește (la picioare), se ajunge, se bate s. se calcă. După fire, temperament, constituție, etc. se zice că e: aprig, ager, iute, sirep, trăgaciu, sumeț, fără splină, moale, leneș, cu năravs. nărăvaș, cu melic, năzuros, spăimos, bâvaș, bâzalnic, candeș, tare (s. moale) de gură, trupeș, pietros, (fig.) șoim, zmeu, năzdrăvan. *Calul* zburdă, se poticnește, bate din picior, (a) zvârle, trântește, se siește, se sperie, își face (s. prinde) nălucă, își face spaimă, ia vânt, zmu(n)ce ște, dă înapoi s. îndărăt, nu ia din loc s. e cu zopor la luătură, se trântește s. tăvălește, se pune jos s. se culcă la pământ, umblă în hoanțe, târâște. *Caii* umblă în herghelii s. în stave. Sânt *cai* sălbateci, neînvățați, învățați s. dresați (la tras s. la călărie). După slujba ce o fac, *caii* sânt de ham, de povară, de călărie (călărit), de șea, de alergătură, de dârvală, de curse, (învechit) de poștă, † de olac, † de menzil. După cum sânt înhămați: înaintaș, (a)lăturaș, rotaș, de rudă, porod s. în cetlău. Atributele și numirile de *cai* mai obicinuite sânt, după coloare: negru (corb), alb, bălan, murg, roib, șarg, sur(an) (suriu), vânăt (vinețiu), șoriciu s. cenușiu, deriș, înspicat, porumb(ac), muced, dedețiu, grangur, buciu, cacior, tărcat, pătat, bălțat, în doi peri, breaz, strănut (stărnut), țintat, pintenog (pintean), ceacâr, abraș, graur, rotat. *Calului* rău s. bătrân i se zice boală, gloabă, mârțoagă, toroapă, ghipcan, bijog. Boalele mai obicinuite ale *calului* sânt: albeața (la ochi), ariciul (la picioare), buba-mânzului (la cap), jigăraia, năduful, osișorul (la picioare), răpciuga, rosăturile de ham, (în)splinarea, suspinul, tignafesul, tusea, zăbalele (bubulițe la gură din cauza zăbalelor), zâmbrele (de sete), mucoare, etc. Cfr. GRIGORIU-RIGO, M. II s. v. După defectele corporale, *calului* i se zice: dupuros, grebănos, deșelat, spetit, șuiu, dăulat (dehulat). *Calul* se ține în grajd s. în coșar; el poate fi odihnit s. stătut; când pasc, caii adesea se priponesc s. se împiedecă. Specii: *cal de câmp, de munte:* pietros (H. IV 153), *de Rusia* (H. II 142), *rusesc* (H. IV 115), *de Olt* (ib.), *oltenesc* (H. II 142), *de Brașov* (H. IV 115), *de Basarabia* (H. II 142), *de Turcia* (ib.), etc. Cfr. at, bidiviu, farij, telegar, călărie. (Numiri de cai, întrebuințate în Ban., la LIUBA-IANA, M. 16; numirile pentru părțile trupului, la DAMÉ, T. 48-49).

Adecă amù cailoru zăbalele în gură lă [=le] *băgăm.* COD. VOR. 122/13. *Nu fireți ca cálulŭ și ca măscoiul ce n'au mente.* CORESI, ap. GCR. I 13/23. *Să fie în pace* (= să fie scutiți) *...de cai împărătești,... de cai de olac.* RĂȘCANU, L. LXXI/28. *Caii repezi, ageri, cu coame răsfirate, Cu nările aprinse, cu gurile spumate.* ALEXANDRESCU, M. 30. *Numai armăsari și iepe sânt priimiți să alerge, cai nu.* C. NEGRUZZI, I 34. *De-aș aveà... Un cal aprig ca un leu, Negru ca păcatul greu.* ALECSANDRI, P. I 4. *Am obosit, ca un cal de poștă ce nu-și are tainul la vreme.* id. T. 117. *Caii lor aleargă alăturea'nspumați.* EMINESCU, P. 212. *Voinicii cai spumau în salt.* COȘBUC, B. 19. *Alege-ți un cal din herghelie.* CREANGĂ, P. 185. *Să-mi dai... cal de călărie.* id. ib. *Calul fiului de craiu începe a sări în două picioare, forăind.* id. ib. *Iată că iese din mijlocul herghelii o răpciugă de cal grebănos, dupuros și slab de-i numărai coastele.* id. ib. 194. *Tot gloaba cea de cal vine.* id. ib. 195. *Moș Nichifor eră și giambaș de cai.* id. ib. 196. *Încalecă și ea pe un cal năzdrăvan.* id. ib. 274. *Un cal gras, trupeș și cu patru aripi.* ISPIRESCU, L. 3. *Făt-frumos înșelă și înfrână calul, și chinga o strânse mai mult decât altă-dată.* id. ib. 4. *Dând pinteni calului, ieși pe poartă.* id. ib. *Nechezau caii.* ȘEZ. I 240/31. *Calul care n'are splină, fuge mai iute și nu ostenește.* ib. III 121/33. *Pe locul unde s'a tăvălit un cal, să nu calci, că faci bătături la picioare.* ib. III 149/17. *Iorgule, cu calul breaz.* ib. I 13/10. *Trei voinici ardelenești, Cu caii brașovenești.* ib. I 44/28. *Vine Ghiță tinerel, Pun cal murg și bididel.* ib. I 183b/8. *Doi voinici... Cu caii sumeți,... Cu caii fugari.* ib. III 41/9. *Ș'o ales un murg îndată, Un cal graur.* MĂNDRESCU, L. P. 218/20. *Stoluri de voinici, Pe cai povârnici.* TEODORESCU, P. P. 92. *Calul bun și mândrele, Alea-mi mâncă zilele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 15. *Calul ți-l potcovește.* ib. 266. *Copita calului.* ib. 485. *Când-i mere a peți, Și la mine nu-i veni, Calu' ți se poticnească, Pe tine să te trântească.* ib. 266. *Tropotul cailor.* ib. 287. *Trei cai de furat, Unu-i roșu ca focu', Altu-i negru ca corbu', Și pe care șed călare, Pintenog de trei picioare.* ib. 290. *Lumea, țara-mi strigă hoț, C'am furat eu caii toți*

Dar eu, zău, nu i-am furat, Făr' cu stava i-am mânat. ib. 291. *Să-mi aleg un cal porumb.* ib. 506. *Alergare* (s. *curse*) *de cai.* cfr. C. NEGRUZZI, I 35. *Hoț de cai. La botul* (v. c.) *calului. Calul troian.* ‡ *Boii ară și caii mănâncă* (ZANNE, P. I 112): cel slab muncește și cel tare mănâncă munca lui (IORD. GOLESCU, ib.). *Pe femeia tânără, când face vreo greșală, o numesc cal neînvățat.* H. II 117. *Calul de dar nu se caută în gură* (C. NEGRUZZI, I 249) s. *pe* (s. *la*) *dinți:* cine primește un dar, nu se uită de are vreun cusur sau ba. *Calul, [că e] cu patru picioare, și [tot] se poticnește:* nu este nimeni care să nu greșească. COSTINESCU. *Calul bătrân nu se mai învață în buiestru. Se bate, ca calul de muscă* = are o nevoie și nu știe cum s'o descurce. PAMFILE, J. II. *Cal bătrân:* se zice unui om bătrân și vrednic (ib.); unui om care nu mai e tânăr, deși ar vrea să fie considerat astfel. **A fi** (s. *a ajunge*) **cal de poștă** = a fi muncit peste măsură, a fi întrebuințat la toate, trimis în toate părțile. ZANNE, P. V 509. *Sărmane, biete Barbule! ai ajuns cal de poștă împrejuru' horii.* ALECSANDRI, T. 85. *De-abiă am venit; să pornesc iar? Da ce? eu sânt cal de poștă?* PAMFILE, J. I. **Cal de bătaie** = cel ce duce greul, care suportă toate. *Nu-s eu calul de bătaie al nimănui* = nu sufer greul nimănui. id. ib. Și cu alt înțeles (după fran. „cheval de bataille" = germ. „Steckenpferd"): chestiunea de predilecție a cuivà, mai ales în atacuri s. lupte politice : *asta-i calul lui de bătaie.* **A face pe cinevà** (s. **a ajunge**) **din cal măgar** = a scoborî în rang, în slujbă (la PAMFILE, J. I: a-l scoate din sărite). *Ia, ascultați, măi, dar de când ați pus voi stăpânire pe mine? zise Gerilă. Apoi nu mă faceți din cal măgar, că vă veți găsi mantaua cu mine.* CREANGĂ, P. 253. *S'a dus cal și-a venit măgar.* PAMFILE, C. **A umblà după potcoave de cai morți** (s. *a căutà* s. *a umblà după cai morți, pentru a le luà potcoavele* C. NEGRUZZI, I 247, CREANGĂ, P. 194): a umblà după câștiguri nerealizabile, a-și pierde vremea, a se aflà în treabă. **A-și alergà** s. **a-și jucà calul** = a-și face mendrele. *Știu eu năzdrăvănii de-ale spânului; și, să fi vrut, de demult i-aș fi făcut pe obraz, dar lasă-l să-și mai joace calul.* CREANGĂ, P. 219. *(A spune, a făgăduì, a visà, a crede)* **cai (verzi) pe pereți:** lucruri fantastice, imposibile, fleacuri, gogoși. (Cfr. ISPIRESCU, U. $126/_9$). *A făgăduit cai pe pereți.* GHICA, S. 199. *Nu-mi place..., e cheltuitoare..., visează cai pe pereți.* ALECSANDRI, T. 784. *Hoțu' cel de pălămariu m'o luat în trii parale, când m'o făcut să cred cai verzi pe pereți.* id. ib. 918. *Ia, păziți-vă mai bine treaba și nu-mi tot spuneți cai verzi pe pereți, că eu sânt Stan Pățitul.* CREANGĂ, P. 179. *Drac'o mai văzut cal verde și Sârb cuminte!* ALEXICI, L. P. I 217. **Cât îi poate (cuivà) calul:** cât îi plătește pielea, de ce e capabil. *Cum ajung acolo, Ipate se și prinde în joc lângă un puișor de fată... Se învățase și el, șiretul, a le alege așà de pe de-asupra, dar numai Chirică băietul știà ce zace în inima lor și cât le poate calul.* CREANGĂ, P. 167. **A deslegà calul de la gard** = a începe vorba. *Desleagă odată calul de la gard, să știu și eu... ce-i al tău și ce-i al mieu.* id., ap. TDRG. **O fugă de cal:** arată o distanță măricică. *Ian cât colè, o palmă de loc, o fugă de cal.* ALECSANDRI, T. 45. **Opt (pe) un cal** (propriu: opt oameni în căruța trasă de un singur cal; și *hop un cal*) se zice, în glumă, când e numai un cal înhămat la căruță (TDRG.) și căruța încărcată tare. *Hii! opt-un cal, că nu-s departe Galații!* CREANGĂ, ap. TDRG. ‖ Jocuri de copii: **de-a caii** (MERA, B. 92, PAMFILE, J. III 35), **de-a calul** (H. XVIII 78, ȘEZ. IX 133, I $271/_{22}$, VIII 124, PAMFILE, J. III 4, II 256, MARIAN, Î. 207). ‖ **Cal de ginere** s. **de mire** = cal primit de zestre (pe care încălecà ginerile când mergeà la cununie). *După moarte, și cal de ginere:* când se întâmplă cevà la timp (s. la loc) nepotrivit, când, după un rău, mai vin și alte necazuri. ZANNE, P. II 619, cfr. MARIAN, NU. 145; cfr. colac peste pupăză. *A-și căutà cal de mire:* a se fudulì, a căutà tot lucruri mari; se zice și celui leneș, care e bucuros să nu găsească ceea ce caută. ZANNE, P. IV 450. | (Mitol. pop.) **Caii lui Sân-Toader:** spirite rele care nu cruță pe nimeni, mai ales pe fetele și femeile care nu le țin zilele. Se serbează la 17 Februarie, când se fac alergări cu cai, s. 7, 8 s. 9 zile, începând din prima Marți la ameazi din Păresemi. Se mai numesc și Sân-Toaderi. MARIAN, SE. II 38, 41, 42, 77.

În compoziții:

a.) (Entom.) **Cal-de-apă** = o specie a calului-dracului, numită și căluț-de-apă, calul-dracului, calul-popii, căluș, păuniță, pițingăul-dracului, scăluș-de-apă, țânțar-de-apă *(Calopteryx splendens).* MARIAN, INS. 559-560, cfr. H. XI 195.

Calul-dracului = a.) insectă cu corpul lung și turtit, de coloare galbenă închisă, cu aripile lungi și late, și străvezii ca o păioară. Zboară foarte iute, mai ales pe de-asupra apelor. Se mai numește: calul-popii, cal-turtit, cobiliță, călugăriță (H. X 355) *(Libellula depressa).* MARIAN, INS. 558 ș. u., „un fel de țânțar mare" H. IX 52. Cfr. H. I 59, IV 54, V 116, IX 437, 473, X 259, XII 27, 374. ‡ *A fi ca calul-dracului,* se zice de un om neastâmpărat. MARIAN, INS. 565. | (De aici) Babă rea, cfr. neagarea. Cfr. COȘBUC, B. 92. *Baba asta (vrăjitoare) eră calul-dracului:* afurisită și rea. PAMFILE, J. I, cfr. ZANNE, P. II 3; — b.) = cal-de-apă. MARIAN, INS. 559.

Calul-popii = a.) calul-dracului. MARIAN, INS. 558; — b.) cal-de-apă. id. ib. 559. Insectă lungă și cu aripile pătate, având ochii mari. H. VII 481; cfr. H. I 59, II 307, 227, 117, V 280, X 151, 355, 498, XII 226, 429, XIV 350, 397, 467.

Cal-turtit = calul-dracului. MARIAN, INS. 558.

b.) (Zool.; la Românii din A.-U.) **Cal-de-apă** s. (după germ. Nilpferd) **-de-Nil** = hipopotam. LB., BARCIANU.

Cal-de-mare = *hyppocampus brevirostris.* BARCIANU. *Cai-de-mare, albi ca spuma.* EMINESCU, P. 114.

2°. P. anal. (Mor.) *Caii* cu spetezele țin coșul și alcătuesc scara coșului (DAMÉ, T. 152, 162); aparatul de lemn prin care se ridică sau se lasă piatra (morii) după trebuința de a măcinà mai mare sau mai mic; cfr. armăsar II 2° (ȘEZ. VII 185, cfr. H. II 29, XI 469). Amândouà capetele punții din moară se reazemă pe câte o altă grindă, așezată perpendicular pe direcțiunea punții și numită *cal.* Com. BANCIU. Scocul morii e așezat pe o grindă numită *cal.* id. Cfr. H. XIV 351, XVII 8. ‖ (Dulgh.) Scaunul cu cleștele de strâns. DAMÉ, T. 113 (fig. 18). ‖ (Țes.) Împiedecătoarea de la sulul dinapoi, unde se învălue pânza (Racoviță, pe Olt). VICIU, GL., cfr. H. XII 33. ‖ (Constr.) Scaunul podului îl compun iepele, de aceeași grosime cu căprioriii, fixate de-a-lungul; tot subt al patrulea căprior apoi *caii,* care vin subt cătușe și se împreună, de o parte și de alta a podului, cu iepele. Cfr. PĂCALĂ, R. 59. ‖ Ca suport pentru oalele de fiert servesc pirostriile, iar pentru lemnele de foc, *calul.* ib. 69. ‖ Figură (cu cap de cal) la jocul de șah. TDRG. | Numele unei figuri a jocului de copii numit „în buși". PAMFILE, J. II 252. | Numele unui aparat de gimnastică, peste care se fac sărituri. ‖ (Astron.) = leul. OTESCU, C. 26.

3°. Ca măsură: a.) (Fiz.) Unitate convențională (HP) pentru a măsură forța motrice a unei mașini de vapori; forță capabilă a ridicà într'o secundă o greutate de 75 de kilograme la o înălțime de un metru. *Mașină de 3, de 4 cai.* Se numește și calvapor (IONESCU, M. 307), putere-de-cal.

b.) (Brașov, până de curând) Cantitate de pește cât se puteà încărcà pe un cal (= 108 ocale s. 136 kgr.). *Un cal de pește* (foarte des în documentele brașovene).

4°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. H. IX 128.

[Plur. *cai.* | Diminutive: **căluşór** s. m. *Şi-mi scoteă un căluşor, Ca un mânz de sprinteior.* POP., ap. HEM. 1768/17, **călulét** s. m. RĂDULESCU-CODIN, ap. CDDE. nr. 209, *(<călău)* **călăiór** s. m. *Un călăior (= căluşor) gălbior.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 13, cfr. 14, cfr. **călușel, căluț, călișor; căluș.** | Augmentative: **călóiu** s. m. = cal mare; p. anal. (Ban., cu pronunțarea *călońu*) scăunoaia rotarului (LIUBA-IANA, M. 122), unealtă a dulgherului (H. XVIII 144); bârnă, lemnul scobit puțin la mijloc, care e la baza unei construcțiuni, de formă pătrată, de-asupra tăpșanului; e ca un cuptor; subt el se face foc; este îngrădit și lipit cu pământ, pe din afară văruit; servește la prinsul fumului și la conducerea lui în pod (Hațeg, VICIU, GL.), o construcțiune de lemn pătrată înțepenită printr'un lemn gros în grinda casei și prin trei lemne groase în pereți; trei laturi ale *călońului* sânt îngrădite și lipite; se văruesc numai de către ușă și ferești (H. XVIII 5); cuptor făcut într'un unghiu al casei din lespezi mari de piatră; constă din doi pereți ce se reazemă cu câte o latură pe cei doi pereți ai casei care formează unghiul, iar laturile împreunate se rezimau pe un drug de fier; subt el se făceà foc și se fierbeà (REV. CRIT. I 42, cfr. III 91, MOLDOVAN, Ț. N. 81, GRAIUL, II 115, ANON. CAR., LB.), cuptor, sobă (H. XVIII 8, 256) de vară (H. XVIII 104) (E posibil ca în acest înțeles din urmă cuvântul să stea în legătură cu slav. *kalz* „lut" sau cu *cală*); călău s. m. = cal mare (se zice, d. ex. la Brașov, mai ales fig. despre un om mare, mătăhălos, lălău). LB. | Adjectiv: **căiésc, -eáscă** = de cal (mai ales în descântece, apoi ca atribut al numirilor de boale, insecte și plante). *Brâncă* (GRAIUL, I 281), *bubă* GRIGORIU-RIGO, M. I 29, ŞEZ. VIII 112), *cârtiță* (TEODORESCU, P. P. 360), *muscă* (H. IX 41, VÂRCOL, V.) *căiască. Măcriș* (LB.), *soare* (MAT. FOLC. 564) *căiesc.* | Derivat: **căiér** s. m. = sătean care are (căruță cu) cai: *Toți căierii au plecat cu lemne la târg* (Ludești, în Dâmbovița). CONV. LIT. XLIV II 508.]

— Din lat. **caballus** (care, în graiul popular, a înlocuit pe *equus*), idem. Cfr. **căluș.**

CÁLĂ s. f. *Cheminée.* — (Ban.) Horn, coș, ogeac. *Iohan ăla, care ne măturâ călile în raiu.* CĂTANĂ, B. III 46. [Plur. *căli.*]

— Cfr. ung. **kályha** „cuptor". Cfr. dubletele **căhală, cahlă.**

CÁLĂ s. f. *Souillon.* — Femeie murdară. ION CR. II 109.

CALABÁCĂ s. f. v. **calabalâc.**

CALABALÁC s. a. 1°. *Cohue, foule; serviteurs, valetaille.* 2°. *Vacarme, tapage, scandale.* 3°. *Effets, bagage.*

1°. † Gloată, lume multă (de rând); spec. slujitorime, servitorime. *Rămaseră... toți ostașii și calabalâcul afară.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 275/22. *Varză pentru calabalâc* (nota: *slugile peste tot*). FILIMON, C. II 341. *Se strecură prin calabalâc.* ISPIRESCU, L. 353-4. *Pâne de calabalâc* = pâne proastă pentru lucrători și servitori. LM.

2°. Fig. (Învechit) Zgomot mare (de voci omenești), demonstrație ostilă a unei mulțimi adunate în grabă, turburare, scandal, zarvă (făcută de o mulțime agitată, la plecarea cuivà — mai ales a Domnului — cu tot bagajul). *S'au făcut mari gâlcevi și calabalâc.* NECULCE, LET. II 252/10. *Precum este obiceiul Moldovenilor, celor necăjiți de strâmbătăți, să facă calabalâcuri Domnilor mazili.* id. ib. II 332/12. *Eră atunce mare calabalâc de slujitori în curte, de-și cereà lefele de la Duca-vodă.* id. ib. II 280/17. *Iar cine s'ar aflà din rudeniile mele (ca) să facă calabalâc...* (a. 1739) URICARIUL, XXIV 441/13. *Lionescu: Vin', Vochițo, să şedem pe laița asta. — Vochița: Așa! Da ce a zice de mine lumea? Bărbatul mieu a face un calabalic...* C. NEGRUZZI, III 23/3. *M'am încărcat de calabalic* = mi-am aprins paie'n cap. ŞEZ. II 151/33. # *A nu face cuivà calabalâc* = a nu-i rupe mânecile, a nu merge des pe la dînsul, a nu sta îndelung la dînsul. LM. (Fam.) *S'a făcut calabalâc la buric:* se zice când se ceartă mai mulți oameni și s'au grămădit unii peste alții (Argeș), ap. ZANNE, P. II 22. || P. ext. Necaz, supărare, bucluc. *Ca s[ă] n'aibă dumnea[lu]i nici un calabalic, pentru aceste zapis[e]* (a. 1721), ap. IORGA, S. D. VI 153.

3°. (Astăzi) Obiecte care se țin de menajul cuivà (cfr. catrafuse); spec. bagajul cu care călătorește (cfr. agârlâc) s. se mută cinevà. *Şi le-au rămas pe loc toată urdia, tunurile, corturile, cazanurile, carele și alte calabalâcuri.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 278/37. *Își aveà calabalâcul de drum acasă.* BARAC, T. 62. *Între o mulțime de mobile stricate și calabalâcuri grămădite, văzuiu, într'un unghiu, un morman de cărți și hârtii.* BĂLCESCU, M. V. 546. *Pe uliță nu întâlnești decât calabalâcuri și oameni fugând încotrò pot.* GHICA, A. 346. *Calabalâcul îmi stă aici, de-o săptămână, gata să-l iau pe mână.* ŞEZ. IX 68. *Calabalâcul miresei.* H. IV 158. # *Unde e calabalâc, e și bucluc:* unde e avere, sânt și griji multe. ZANNE, ap. ŞIO.

[Plur.-*lâcuri.* | Și: † calabalic, (în Sălagiu, ad 2°) **calabâcă** = necaz, supărare, sfadă, ciorobor. BUGNARIU, NĂS. (cfr. calabaș).]

— Din turc. **kalabalyk**, idem.

CALABALÍC † s. a. v. **calabalâc.**

CALABÁȘ s. m. Marchand de céréales ambulant. — (Transilv.) Omul care face negoț cu bucate (grâu, cucuruz), aducându-le de la țară cu căruța și vânzându-le în munți (Roșia, etc.). VICIU, GL. [Derivat: **călăbășì** vb. IV[a] = a aduce bucate de vânzare. ib.]

— Poate stă în legătură cu ung. *kalaba, kalabalé* „bătaie, ceartă, zarvă", *kalabalálni* „a vorbì și a răspunde fără înțeles" (înrudite cu calabalâc), având o trecere de înțeles analogă cu cea întâmplată la cuvântul **bărătul.**

CĂLĂBÚR s. a. *Cheminée.* — (Ban.) Coș de nuiele lipit pe dinăuntru, prin care iese fumul, **budureț** (Coroești, în Hațeg VICIU, GL.), **coșul căloiului** (H. XVII 5).

— Cfr. sârb. *kalaburiti* „a amestecà, a confundà."

CALAÇÁN, CĂLACÁN, CĂLĂCÁN s. m. sing. (Comerț) **CĂLĂCÀNÍ** vb. IV[a] } v. **calaican.**

CALACATÁR s. m. *Grosse chaussure.* — (Mold.) Gheată ordinară, bocanciu (TDRG.), taramptici papuci mari, grei (ION CR. II 22, cfr. H. XII 386); cfr. iminei, calevri, galenți.

CĂLĂCIU, CĂLÁCIU, CÂLÁCIU † s. a. *Sabre.* — (Turcism) Sabie. **Câlâciu (și) caftan** erau insigniile dignității princiare, cu care Sultanul investeà pe Domnii români. Cfr. RUDOW, XVII 398, TDRG. *Viziriul s'au întors bucurându-se, trimițându-i Împăratul călăc și caftan.* MAG. IST. II 15/27. *Trimițându-i și călăc-caftan.* ib. IV 155/19. *Prințipul să se facă dintre boieri,... și Împărăția să aibă a cunoaște pre cel ales, trimițându-i spre cinste câlâciu-caftan.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/35.

— Din turc. **kylyğ (kylyč)**, idem.

CĂLĂDĂU s. a. *Billot, bloc.* — (Ungurism) Trunchiu, buștean, gros. LB. (subt gros). [Și (Bucov.):

coloádă s. f. = copac rupt de vânt şi picat peste altul. Com. A. TOMIAC.]
— Din ung. **kaloda**, idem (cfr. clădi).

CĂLĂF, CĂLĂF, CĂLÁF † s. a. Étui pour bouquin d'ambre (de chibouque). — (Turcism) Toc de imameà. *I-am cusut un călăf de ciubuc, cu mărgele.* ALECSANDRI, T. 559, cfr. *(calaf)* ib. 1759. [Plur. *-lâfuri.* | Derivat: † **încălâfát, -ă** adj. = prevăzut cu calâf. *Ciubuc încălăfat.* C. NEGRUZZI, I 237, RUSSO, S. 103.]
— Din turc. **kylyf**, idem.

CALAFACÍU † s. m. v. calafat.

CALAFÁT s. a. 1°. *Étoupe* à calfater. 2°. *Traversin* (de tonneau).
1°. Scamă formată din anum[it]e frânghii, care se bate printre încheieturile vaselor plutitoare şi se unge cu catran spre a nu intrà apa înăuntru. H. III 348. *Spărsese luntrea'n fund, scoţând calafatul dintre două scânduri şi astupase spărtura cu o şuviţă de cârpă.* SANDU, SĂM. VI 329.
2°. P. anal. (Dog.) Stinghia de la fundul unui butoiu. DAMÉ, T. 89.
[După PONTBRIANT, şi cu înţelesul — suspect — de „capac, coperemânt". | Verb: (cfr. n.-grec. καλαφατίζω, idem) † **călăfătui IV**ª = a astupà găurile unei luntre, corăbii, etc. cu calafat (1°). *Corăbiiariul carile... găuricea carea pişteaşte, cu vreame nu calafatuiaşte.* CANTEMIR, IST. 157. | Derivat: (< turc. *kalafatčy*, idem) † **calafaciu** s. m. = cel ce astupă cu calafat găurile unei luntre s. corăbii. *248 lei calafaciii* (a. 1786) ap. ŞIO.]
— Din turc. (s. bulg.) **kalafat**, idem.

CALAFÁT s. a. *Bruit, vacarme.* — (Neobicĭnuit) Zgomot, tărăboiu, calabalâc (2°). *Iar Turcii, când auzeà, Mare calafat făceà* (Rogojeni, în Covurluiu). REV. CRIT. III 26.

CALAFÁT s. m. Nume de câne ciobănesc. H. VII 227.

CĂLĂFĂTUÍ † vb. IVª v. calafat¹.
CALAFÍRĂ s. f. v. carafilă.
CALAICÁM s. m. sing. (Comerţ) v. calaican.

CALAICÁN s. m. sing. (Comerţ) *Couperose.* — (În România) Sulfat de fier (GRIGORIU-RIGO, M., Com. N. IONESCU) s. de cupru (LM.), sare de cupru (H. III 350), vitriol verde (GRIGORIU-RIGO, M.), piatră-vânătă (LEON, MED. 114). Se întrebuinţează la colorat (cfr. MARIAN, CH. 10, com. N. IONESCU), în medicina populară, etc. *Jumătate ocă lână să* [se] *facă întâi roşie, apoi se ia de zece parale calacan.* MSS. (sec. XVIII) ap. HEM. 1040/1. *Ia calaicán treizeci de dramuri şi, prăfuindu-l, topeşte-l în doao litre de apă curată şi caldă.* PISCUPESCU, O. 319. *Matache fusese uns pe mâni cu calaican.* CARAGIALE, ap. TDRG. *Hârbul cu călacan, cleiu şi tot ce trebue unui ciubotar.* CREANGĂ, A. 82. *Calacan de înnegrit.* CONTEMPORANUL, I 165. *Se presare pe rană praf de calaican şi scrum de tutun* (Argeş). GRIGORIU-RIGO, M. I 163, cfr. II 10. *Se întindeà... pielea pe pământ neted şi cu o perie aspră, muiată în calacan topit, se frecà până când căpătà coloarea neagră.* PAMFILE, I. C. 42, cfr. 249. *Poporul... vindecă* [bubele dulci] *ungându-i* [pe copii] *cu calaican pisat în unt-de-lemn.* TEODORESCU, P. P. 366. *Calacanul e o bună doctorie pentru tămăduit de viermi.* H. III 350. *Îşi dă barba cu calacan, o'negreşte el bine.* ŞEZ. IX 19. *Zamă de calacan.* ION CR. II 299. [Şi: **calacán, călacán, călăcán** BARCIANU, ALEXI, **calaicám** I. IONESCU, M. 694. || Verb (rar): **călăcănì** vb. IVª = a da, a văpsì cu calaican. DDRF. *Douăsprezece iepe Sirepe, Cu cozile călăcănite.* MARIAN, SE. I 35, cfr. GCR. II 336.]

— Ca şi sârb. *kalakan*, idem, derivă din n.-grec. καλαχάνι (χάλκανθον), idem. Cfr. Scriban, Arhiva (1912) nr. 11.

CĂLÁIE s. f. plur. *Accessoires, outils* (de véhicule, de charrue). — La toate părţile căruţei, în genere, se zice *călaiele căruţei.* Sculele de plugărie se numesc *călaiele plugului;* cfr. hâlteiu, tacâm, ciopoc. H. IX 231. — Cfr. călaiu.

CĂLĂÍE s. f. (Cul.) Pâtisserie. — (Braşov, Bran, în Transilv.) Plăcintă din făină de grâu, cu lapte şi cu ouă, coaptă în cuptor s. în vatră, groasă ca de 2 degete, de formă lungăreaţă; se face la sărbători. *Călăiia e de dulce, coca e de post.* VICIU, GL. [Pronunţ. *-lă-i-(i)e.*]
— Cfr. turc. **kaliye** „legume fierte în unt". ŞIO

CĂLĂIÓR s. m. v. cal.

CĂLĂIU s. m. sing. (Met.) *Étain.* — Cositor, zinc. *Lingură de călaiu* (Oraviţa). Com. COCA. [Şi: **calâiu** = cositor. H. XIV 358.]
— Din turc. **kalay**, idem (în Tulcea direct s. prin mijlocire bulgară: *kalaj*, în Ban. prin mijlocire sârbească: *kalaj).* Cfr. călăngì, calangiu.

CĂLÁIU, -IE adj. *Vert, pas encore sec.* — (Despre lemne de foc. Munt. Mai ales la plur.) Verde, neuscat bine, tăiat de curând. *Lemnele călâi se vând mai ieften.*

CALAMANDRÓS s. m. sing. 1°. *Pêle-mêle, désordre.* 2. Danse paysanne.
1°. Amestecătură din multe şi felurite lucruri, neregulă într'o lucrare, încurcală, harababură. CREANGĂ, GL. *D'apoi cu smântânitul oalelor, ce calamandros făceam!* CREANGĂ, A. 44.
2. (Cor.) Numele unui danţ ţărănesc. SEVASTOS, N. 281.

CALAMÁR s. a. (Iht.), **CĂLĂMÁR** s. a.
CĂLĂMĂR s. a., **CĂLĂMÁRĂ** s. f.
CALAMÁRE s. f.
CĂLĂMĂRI s. f. plur.
CĂLĂMĂRIŞ s. a.
} v. călimară.
CALÁMB s. m. v. calapăr.

CALAMBÚR s. a. *Calembour.* — (Franţuzism) Joc de cuvinte întemeiat pe o asemănare de sunete între cuvinte cu înţelesuri deosebite. [Plur. *-bururi.*]
— *N.* din fran.

CALAMITÁTE s. f. *Calamité.* — Nenorocire mare care izbeşte în acelaşi timp pe mai mulţi sau o întreagă naţiune, cfr. urgie.
— *N.* din lat. **calamitas, -tatem**, idem.

CĂLANGÁCIU s. a. *Armon.* — (Beilic, în Constanţa) *Călangâciuri* = lemnele de care ţine oiştea. H. II 244. [Plur. *-gâciuri.*]

CALANGÍ, CĂLĂNGÍ vb. IVª v. calangiu.

CALANGÍU † s. m. *Étameur.* — (Turcism, rar) Spoitor (de vase de aramă), cel care acopere lăuntrul vaselor de aramă cu un strat subţire de cositor. DICŢ. [Rămas azi numai ca nume propriu de familie. DICŢ. dau şi un verb: **calangì, călăngì** IVª = a acoperì cu un strat de cositor.]
— Din turc. **kalayğy**, idem. Cfr. călaiu.

CALÁP s. a. v. calup.
CĂLÁP s. a. v. căleap.

CALAPĂR s. m. sing. = **calomfir.** (Mold., Transilv., Ban.) LB., PANŢU, PL., DAMÉ, T. 86, LEON,

MED. 27, ŞEZ. I 71, FRÂNCU-CANDREA, M. 98, H. I 57, III 48, 226, X 85, XII 24, 170, XIV 349. *Calapăru'* e o buruiană cu un miros foarte plăcut; el se găseşte prin grădinile cu flori ale ţăranului. ŞEZ. I $71^{b}/_{20}$. *Calapăr* = calomfir: o plantă de grădină cu frunza cam lungă şi lată şi cu miros minunat. FRÂNCU-CANDREA, M. 98. *Oale cu magioran, mintă, calapăr şi busuioc.* C. NEGRUZZI, I 323. *Pân'eram eu fată'n păr, Puneam flori şi calapăr.* MARIAN, NU. 706, cfr. NA. 278, Î. 47. *Dragu mi-i cu cine săr, Că miroasă-a calapăr.* DOINE, $71/_{21}$, cfr. BUD, P. P. 54, MÂNDRESCU, L. P. $69/_{15}$, $89/_{14}$. [Şi: (Transilv., Ban.) **călăpăr** s. m. PANŢU, PL. *Mândru călăpăr.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 324, **călupăr** s. m. I. IONESCU, M. 373, **călubăr** s. m. CANDREA, Ţ. O.; **calámb** s. m. *Rădăcină de calamb* (= calapăr) *o amesteci cu rachiu de drojdii* (Covurluiu). GRAIUL, I 315; **canapăr** s. m. (identificat cu „breiu") VICIU, GL., **cănăpăr** s. m. *Miroasă a cănăpăr.* DOINE, $291/_{4}$, **colopăr** s. m. *Frunzuliţă colopăr.* HODOŞ, C. 35.]

— Din sârb. **kalóper**, idem (cfr. rut. dial. **kalupir** „plantago"). Cfr. dubletul calomfir.

CALÂPCÍU s. m. v. **calupciu.**

CALAPÓD s. m. *Forme* (de cordonnier). — (Cism., Cojoc.) Bucată de lemn făcută în forma (labei) piciorului, pe care pantofarul s. cizmarul întinde pielea când face ghetele, cizmele, etc.; forma de lemn pe care cojocarul întinde căciulele. H. XI 259, cfr. calup, tipar. Pe *calapod* se trage s. se bate pielea. || Fig. *D... M..., fabrica de cizme Filaret, zice puţine cuvinte, urmând după calapoadele vechi oratorice.* CARAGIALE, M. $59/_{3}$. *Dacă văzù şi văzù că şi în anul al treilea i-a umblat tot pe calapodul acela* (= la fel)... CONV. LIT. ap. TDRG.

[Plur. *-poade*, (rar) *-poduri.* | Derivat (rar): **calapodár** s. m. = care face calapoade. ALEXI.]

— Din n.-grec. καλαπόδι, idem. Cfr. dubletul calup.

CALAPODÁR s. m. v. **calapod.**

CALARÁBĂ s. f. (Bot.) = **gulie.** (Mold., Transilv.) PANŢU, PL. *Calarabe, rădichi de lună, roşi şi albe* (a. 1795). IORGA, S. D. VIII 30. [Şi: **călărábă** LB., **cărălabă** ib., **caralábă** PANŢU, PL., H. XVII 438, **carárábă** ib., (a. 1808) IORGA, S. D. VIII 44, (Mold.) **caralámbă** PANŢU, PL., **calarámbă** DICŢ.]

— Din ung. **kalaráb**, idem (din germ. *Kohlrübe*, dial. *Kohlrabi, Kal(i)rabi*, etc., ital. *cavolo-rapa).*

CALARÁMBĂ s. f. (Bot.) v. **calarabă.**

CĂLĂRÁŞ s. m. I. *Cavalier.* II. 1°. *Soldat de cavalerie.* 2°. *Courrier monté.* 3°. *Valet monté.* 4°. *Cavalier* (accompagnant de nouveaux mariés).

1. † Călăreţ. LB. *Acest împărat eră călăraş bun şi vânător.* MUSTE, LET. III $13/_{3}$. *Când au întrat calul lui Faraon cu căruţele şi cu călăraşii în mare.* PSALT. (a. 1784) ap. TDRG.

II. 1°. (Mil.) Soldat de cavalerie, călăreţ (II 2°), (†) călariu, cfr. dorobanţ. Odinioară *călăraşii* erau puşi subt comanda hatmanului (cfr. N. COSTIN, LET. II $26/_{24}$) în Moldova, şi a Spătarului în Ţara-românească; erau *călăraşi hătmăneşti* (RĂŞCANU, L. $9/_{1}$) şi *călăraşi-de-ţară* (BĂLCESCU, M. v. 644); prin sec. XVII ei făceau mai mult servicii de poliţie internă decât servicii militare (cfr. BOGDAN, O. 386); astăzi, *călăraşii* formează, împreună cu „roşiorii", cavaleria armatei române (până mai anii trecuţi cavaleria teritorială, fiind, o parte dintre ei, *călăraşi cu schimbul*, care stau la cazarmă numai o parte din timpul de serviciu militar, iar cea mai mare parte din timp acasă, fiind însă obligaţi a-şi cumpără cal din averea lor şi a face un an mai mult în armată; cfr. dorobanţ cu schimbul). Până nu se înfiinţase jandarmeria rurală, *călăraşii* făceau şi serviciile pe care le face astăzi aceasta (cfr. TDRG.). *Kĕlĕrash* = eques. ANON. CAR. *Şaptezeci de călăraşi.* COD. VOR. $53/_{12}$ (: călăraşi N. TESTAMENT 1648; călăreţi BIBLIA 1688). *Au pus la vr'o patru mii călăraş[i] pe margine.* (sec. XVII) IORGA, D. B. 53. *Un cal a unui călăraş.* BIBLIA (1688) $261_{,2}$. *Orânduindu-le să ia şi din siimenii de curte o samă,... şi din catane,... şi din călăraşi.* ACSINTE URICARUL, LET. $157/_{35}$. *Se îmbrăcă crăieşte, şi colo, către ameazi, iese la preumblare, cu un regiment de călăraşi.* RETEGANUL, P. II 20. *Călăraşii ce-i slujeà, Ei la babă-i trimeteà.* TEODORESCU, P. P. 523. *Vin pandurii să mă ducă Într'un mijloc de oraş, Să-mi fac slujba'n călăraşi.* ŞEZ. I $110^{b}/_{17}$. || † (Atributiv) *Strajea lui Ştefan-vodă eră, la Bacău, 400 de oameni călăraşi şi siimeni câţivà.* M. COSTIN, LET. I $314/_{36}$.

2°. Spec. † Călăreţ făcând slujbă de curier, cfr. ştafetă. *I-au sosit un călăraş de la Ţarigrad, cu cărţi, de i-au dat ştire că l-au mazilit.* URECHE, LET. I $206/_{36}$. *Iată şi capichihaelele lui porniseră călăraşi la Bucureşti, cu cărţi, care călăraşi, după obiceiul ce au, întâi se îmbată, şi apoi pleacă.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III $241/_{2}$. *Mardarie, calaraş de Ţarigrad* (Mold., a. 1774). URICARIUL, XX 351. *Lei... 200, de la 40 călăraşi de Ţarigrad, câte 5 lei unul.* RĂŞCANU, L. $11/_{14}$, cfr. $49/_{14}$.

3°. Valet care merge călare pe lângă o trăsură. COSTINESCU.

4°. (Bucov.) Călăreţ care însoţeşte pe miri, cfr. colăcer. Cfr. MARIAN, NU. 219.

[Femininul: † **călărăşiţă** = nevastă de călăraş DOC., ap. CDDE. nr. 210. | Adjectiv: † **călărăşésc, -eáscă**. *Dajdnici călărăşeşti* (a. 1660). IORGA, S. D. IV 271. | Colective: † **călărăşíme** s. f. = cavalerie, cfr. călărime. *Făcut-au atunce Duca-vodă mare gătire de oaste, şi au adus şi câtevà polcuri de Căzaci de la Ucraina, şi călărăşimea.* NECULCE, LET. II $239/_{21}$. | Abstract: † **călărăşie** s. f. = datoria de a face serviciu de călăraş. *Pentru căl[ă]raşii de Coţmani, care şed pe moşii[le] episcopii[i] Rădăuţilor, să le dei[e] paci* [= pace] *de călărăşie; să rămâie să de[ie] bir cu ţar[a].* IORGA, S. D. VI 343.]

— Derivat din călariu s. călare, prin suf. *-aş.*

CĂLĂRĂŞÉSC, -EÁSCĂ † adj.
CĂLĂRĂŞÍE † s. f.
CĂLĂRĂŞÍME † s. f.
CĂLĂRĂŞÍŢĂ † s. f.
} v. călăraş.

CĂLÁRE subst., adj., adv. 1°. *Cavalier.* 2°-3°. *À cheval.* — (În opoziţie cu pedestru s. pe jos, s. în trăsură)

1°. (Subst. masc.; învechit) Călăreţ, călăraş, (†) călariu. *Iară la Vasile-vodă eră 3000 de călări.* M. COSTIN, LET. I $316/_{3}$. *Într'acela ceas să întoarse călarele.* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. CCR. 200. *Durduind soseau călării, ca un zid înalt de suliţi.* EMINESCU, P. 242.

2°. (Substantiv atributiv, întrebuinţat ca un adjectiv) Pe cal. *Au chemat în leafă Unguri călări şi pedestri.* URECHE, LET. I $206/_{13}$. *Aripile ţineà de-a dreapta Petru.., cu oastea călare.* M. COSTIN, LET. I $224/_{3}$. *Nime n'au gândit pentru pedestrimea Căzacilor să iasă vii cinevà, den câţi rămăseşe după fuga oştii cei călări.* id. ib. $314/_{14}$; cfr. $317/_{14}$, $327/_{5}$. *Brudina Dunărei* [eră]... *b*[ani] *15 de omul călare ce va trece în pod, iar de omul pedestru 6 bani.* RĂŞCANU, L. $71/_{7}$. *Tineri călări... însoţesc pe mire.* H. IV 49. *O fată călare. Jandarmi călări.* || † (Neacordat) *Îngerii tăi cei călare.* DOSOFTEIU, PS. 352.

3°. (Substantiv predicativ, mai ales în legătură cu a fi, a sta, a şedeà s. cu verbe ale mişcării; întrebuinţat ca un adverb) Încălecat pe spatele calului s. pe şa, călărind pe cal, p. ext. pe alt animal s. pe altcevà.

a.) (Acordat) *Un om s'au rugat să-i dau un cal, să margă călare.* PRAV. 138. *Şedzând călare pre măgariu.* ib. 510. *Cum ai venit?—Nici călari* (= călare), *nici pedestru* (a. 1784), ap. GCR. II 136/12. *Amândoi, călări pe armăsari turceşti.* C. NEGRUZZI, I 138. *Călări ei intră 'nuntru.* EMINESCU, P. 214. *Pe-un cal negru e călare.* id. ib. 103. *Ades, călare pleacă în mândre nopţi cu lună.* id. ib. 211. *Unele aleargă călări, altele pe jos.* ISPIRESCU, U. 51/18. *Şedeà călare pe burduvul cu banii.* CREANGĂ, P. 54. *M'oiu duce şi eu cât călare, cât pe jos, cum oiu puteà.* id. ib. 197. *Ia-mă, bădiţă, călare.* POP., ap. TDRG. *Călare pe o trestie.* ŞEZ. III 66. *Atunci a zis lupul: suie-te pe mine călare şi hai să mergem la pasăre.* ib. IV 172. *Amândoi tovarăşii mergeau călări.* ŞEZ. V 41/5. *A crescut Murăşu' mare, De nu pociu trece călare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 129. *Negru'... mă poartă călare.* ib. 505. *Când îmi vine dor de cale, Merg pe jos ca şi călare.* ib. 221. # *A venì călare pe prăjină* s. *pe băţ de alun:* repede, mânat de puterea farmecelor. Cfr. ŞEZ. III 66. **Nici călare, nici pe jos:** nici aşà, nici aşà. ib. (cfr. nici în căruţă, nici în teleguţă). **A sta** (s. *a şedeà*) **călare în inima cuivà:** a şti tot ce voeşte şi tot ce cugetă cinevà, a-i cunoaşte toate gândurile, chiar şi cele mai ascunse. ZANNE, P. II 208, cfr. LM. (cfr. a şedeà greceşte în inima cuivà). *Eu şăd călare în inima lor şi, nu că mă laud, dar ştiu toate mărunţăiele dintr'însele.* CREANGĂ, P. 161.

b.) (Neacordat, subt forma sing. călare) *Ostaşii intră călare.* C. NEGRUZZI, II 77/23. *S'au suit ei călare şi-au plecat.* ŞEZ. IV 174.

c.) (Neacordat, subt forma plur. călări s. in rimă, călari) *Copìlul se suie călări şi pleacă.* FRÂNCU-CANDREA, M. 240. *Poate-a fost călari, Ca 'mpăraţii mari.* MARIAN, COLINDE, 41/43.

(Loc. adv., în opoziţie cu de jos s. de-a'n picioarele) **De(-a) călare(a)** s. **de-a'n-călare(le)** = călărind, de pe cal, din fuga calului, mereu pe cal; fig. fără odihnă, fără linişte. *Îi oboară'n fugă somnul, de călare.* DOSOFTEIU, PS. 251. *Din Hotin şi pân' la mare Vin Muscalii de-a călare.* EMINESCU, P. 160. *Flori, pe care le culegeà d'a-în-călarile.* DELAVRANCEA, S. 245. *Mai fă-mi bine şi cu iapa, să mân boii de călare.* CREANGĂ, P. 47. *Îl croì de-a'n-călare cu paloşul, pe cărarea capului.* MUSCEL, 32. *Zi şi noapte, de călare, Se bate'n patru hotare.* ALECSANDRI, P. P. 173, cfr. 292. *Să te sărut de călare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 111. *Să te-ajungă-o jale mare... Şi să pici jos de călare.* SEVASTOS, C. 174/16. *Mi-i hodina de călare Şi mâncarea din picioare.* ŞEZ. I 75. *Au domnit şi el numai un an, tot de călarea, că ţara erà tot bejenită.* N. COSTIN, LET. II 9/31. *Zi şi noapte, de călare, Trage bir din drumul mare.* ALECSANDRI, P. I 36. | (Acordat cu subiectul) *De ce ne-au întrebat, Sama de călări ne-am dat.* ŞEZ. III 41.

[Plur. *călări.* | (Cu pronunţ. dial., în Mold.) *calâre.* C. NEGRUZZI, II 77/23, ALECSANDRI, P. II 10.]

— Din lat. **caballaris, -em.** CDDE. nr. 211. Cfr. călariu.

CĂLĂRÉSC, -EÁSCĂ † adj. *De cavalier* ou *de cavalerie.* — De călăreţ. *Oştiri călăreşti.* GOLESCU, Î. 101. *Meleli va câştigà, căci e bun călăreţ...—Slabă nădejde..., căci n'are nicìcum aer călăresc.* C. NEGRUZZI, I 40.

— Derivat literar din călare, prin suf. adj. *-esc.*

CĂLĂRÉŞTE adv. *En chevauchant, à cheval.* — (Mold., Ban., Ungaria, Transilv.-de-nord) Călare (ŢIPLEA, P. P., CANDREA, Ţ. O)., de-a călarele, pe cal, călărind; cu călăreţi. *Kelereshté* = equitando. ANON. CAR. *Venì călăreşte.* MOXA, 390/12. *Oastea... fiind deprinsă la loc larg, călăreşte a dare războiu, foarte este tare.* NECULCE, LET. II 223/25. *O venit un cotună* [=o cătană] *hormeghiescu călăreşte, cu sabie şi cu pistoale* (Ţara Oaşului). GRAIUL, II 61, cfr. 64. *Trece lancul călăreşte.* MARIAN, P. P. 66. *La făgădăul de peşte Beau voinicii călăreşte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 288. *De te-ar duce călăreşte, Aş mai trage vre-o nădejde, Dar te duce'n car cu boi.* ŞEZ. II 46/7, cfr. BIBICESCU, P. P. 35.

— Derivat din călare, prin suf. adv. *-eşte.*

CĂLĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj., subst. I. *À cheval.* II. *Cavalier, amazone.* — (În opoziţie cu pedestru).

I. Adj. Care umblă s. (despre soldaţi) care se luptă călare, de pe cal. *Mihaiu-vodă văzând că trece oastea călăreaţă* (= cavaleria) *a Leşilor prin alt vad, au întărit pedestrimea.* M. COSTIN, LET. I 224/17. *Guardia călăreaţă.* BĂLCESCU, M. V. 592. *Bateriile călăreţe.* ODOBESCU, ap. DDRF. *Mai mulţi ostaşi călăreţi şi înarmaţi.* ISPIRESCU, L. 134. | (Impropriu) Făcut călare. *Vream... să-i descriu călătoria noastră călăreaţă.* GHICA, A. 258.

II. Subst. (Înlocuind pe mai vechiul călăraş)

1°. Care umblă călare, care călăreşte mult (şi bine). *Acest împărat erà călăreţ bun.* NECULCE, LET. II 220/16, cfr. MUSTE, LET. III 81/5, C. NEGRUZZI, I 40. *Cine are şese picioare, dar numai pe patru îmblă? (Călăreţul călare pe cal).* SBIERA, P. 320. *Aceastà damă este o bună călăreaţă.* COSTINESCU. (Cfr. amazoană).

2°. (Mil., învechit) Soldat de cavalerie, călăraş (2°), † călariu. *Au sărit călăreţii lui Ştefanvodă, şi în loc au înfrânt pre Orheeni.* M. COSTIN, LET. I 315/6. *A trimis pe loc pre căpitanul Turculeţ, c'o strajă de călăreţi.* C. NEGRUZZI, I 170. *Călăreţii umplu câmpul şi roesc, după un semn, Şi în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn.* EMINESCU, P. 242. *A venit un tâlhar de general, cu un regiment de călăreţi, şi toate oalele mi le-a spart.* RETEGANUL, P. II 20.

— Derivat din călariu s. călare, prin suf. adj. *-eţ* (s. dintr'un lat. pop. * **caballaricius, -a, -um.** CDDE. nr. 212).

CĂLĂRÌ, CĂLĂRI adv. v. călare.

CĂLĂRÍ vb. IV[a]. I. *Monter à cheval.* II. 1°. *Monter* (un cheval). 2°. *Faire monter* (à cheval).

I. Intrans. A merge călare. *Keleresk* = equito. ANON. CAR. *Tot alături călăresc.* EMINESCU, P. 105. *Bătrâna Baubo... Pe o scroafă... călăreşte.* GORUN, F. 180. *Va vedeà strigoii călărind pe vacă.* ŞEZ. III 134. *Trestia, pe care călăreà, erà lungă.* ib. 66/20. *L-am văzut în târg, Călărind p'un Sârb.* ALEXICI, L. P. I 217/5. *Nu ştie să călărească. Călăreşte bine.*

II. Trans. 1°. (Complementul e „calul") A-l purtà stând călare pe el, a încălecà. *Prea ai călărit bietul cal, aşà că l-ai făcut numai spumă.* LM. *Caii... 'n grajd îmbătrânesc; Nu-i pot dichisì, Nu-i pot călărì.* TEODORESCU, P. P. 48.

2°. (Rar) A pune pe cinevà pe cal şi a-l lăsà să călărească. *Am călărit copiii până s'au săturat şi ei de atâta călărit.* LM.

[Şi: (neobicĭnuit) vb. IV refl. = a încălecà. *Să mă calăr pe Parnas.* ALEXANDRESCU, M. 273, cfr. LM. | Derivate: călărít, -ă adj. (neobicĭnuit, după fran. *à cheval,* cfr. germ. *beritten*) *Trei Turci, fiind bine călăriţi* (= fiind călări pe cai buni), *avură norocul să scape.* BĂLCESCU, ap. TDRG., necălărít, -ă adj. (despre cal) = pe care n'a călărit încă nimeni. LM.; călărít s. a. = umblare călare. *Tilu Buhoglindă să spurcase la călărit... ş'au hotărît să-şi cumpere un cal.* BARAC, T. 49. *Cal de călărit* = de călărie. *Şcoală de călărit* = de echitaţie. **De-a călăritea** e numele unui joc de copii (descris la) PAMFILE, J. II 302; (neobicĭnuit) † călăritúră s. f. = cavalcadă. STAMATI, ap. CDDE. nr. 210.]

— Derivat din călariu s. călare. Cfr. încălărì.

CĂLĂRÍE s. f. 1°. *Équitation, exercice équestre.* 2°. *Cheval de selle.*

1°. Abstract. Acțiunea s. arta de a călări, călărit. *A învățat călăria.* LM. *La călărie* [eră] *sprinten.* URECHE, LET. I 190/4. *Cal bun de călărie.* ALECSANDRI, P. P. 290/6, SEVASTOS, C. 14/24, ȘEZ. III 60b/22. *Cal de călărie.* CREANGĂ, P. 185.

2°. (Transilv., eliptic din *cal de călărie*) Cal de călărit. LB., REV. CRIT. III 91, BARCIANU. *Doi viței... și o călărie.* AGÂRBICEANU, D. Ț. 7. *„Unde-i călăria mea?“ Călăria i s'a dat, Și el pe ea s'a urcat.* RETEGANUL, TR. 72, cfr. P. IV 30.

[Plur. (numai ad 2°) *-lării.*]

— Derivat din călariu s. călare, prin suf. abstr. *-ie.*

CĂLĂRÍME s. f. 1°. *Cavalerie.* 2°. *Équitation.*

1°. (În opoziție cu pedestrime) Mulțime de călărești, cavalerie, † călărășie, † călărășime. *Călărimea* veche moldoveană trebue s'o împărțim, după arma pe care o întrebuința, în sulițași și arcași... Când *călărimea* descălecă de pe cai, ca să lupte alături cu pedestrimea, se ziceă că ea se pedestrește. BOGDAN, O. 423. *Călărimea serdarului de mazili... se alcătuià de toți boierii ieșiți din slujbă, ce se numeau mazili.* BĂLCESCU, M. V. 592. *Carăle lor și călărimea lor... au înnecat apa Mării-roșie.* BIBLIA (1688) 134, cfr. 9,2. *Atunce s'au ivit toată oastea lui Bogdan-vodă, cu multe steaguri și buciune, și fără călărime, iar multă pedestrime.* URECHE, LET. I 114/20, cfr. 291/22, 312/15, II 355/6, III 49/19, 53/21. *În urma lor strălucind o călărime de tineri.* (a. 1773), ap. GCR. II 89/40. *Unul din cei mai vestiți căpitani de călărime.* BĂLCESCU, M. V. 141. *Balta unde a pierit atâta călărime leșească.* C. NEGRUZZI, I 184, cfr. 36, II 78,2. *Strânse el ostași mulțime, Tot voinici de călărime.* TEODORESCU, P. P. 170, SEVASTOS, N. 353/33. | (Atributiv) *Iar el, cu toată oastea călărime, au mers împrotiva oștii ceii leșești.* M. COSTIN, LET. I 224/18.

2°. † Călărie. *Cal bun de călărime, 20 lei.* DIONISIE ECLESIARHUL, 166.

— Derivat din călariu s. călare, prin suf. col. *-ime.*

CĂLĂRITÚRĂ † s. f. v. călări.

CĂLÁRIU † s. m. *Cavalier.* — (În vechime și azi în Sălagiu) Călăreț, călăraș. *Kĕlary* (pronunț. *călar*) = equester. ANON. CAR. *Lăsară călarii* (scris greșit: *căcarii*) *a mearge cu rusul* (= cu dînsul). COD. VOR. 56/2 (pre călărași N. TESTAMENT 1648, pre călăreți BIBLIA 1688). *Cești în roate și ceia* (scris greșit ↄ↑) *călarii.* PSAL. SCH. 58 (cești în căruțe și ceia calarii CORESI). *Întră calul lui Faraon cu carăle și calarii întru mare.* CORESI, PS. 409. *Calul și călariul.* PALIA (1582), ap. CP. 123, 124. *Toți călarii lu Faraon.* ib. [Colinda la TEODORESCU, P. P. 52, în care se găsesc versurile: *Să-l ridice la rang mare, La rang mare-al oștilor, Mai-mare-al călarilor,* nu poate fi populară. | Și: calár(iu). VAIDA.]

— Din lat. caballarius (atestat numai cu înțelesul de „slugă la cai“). Cfr. călare și dubletul cavaler.

CĂLĂSÍ vb. IV[a]. *Se moquer* (de qqn.). — (Transilv.) A luà în zeflemeà, a batjocurì. VAIDA.

CĂLĂTÓR, -OÁRE adj., subst. *Voyageur.* — (Adesea substantivat) (Cel) care călătorește (I), care face o călătorie, care e în călătorie, la drum, drumeț, drumaș, (face de prisos franțuzismul *voiajor*); cfr. ambulant. *Cela ce va luà de pre lângă drum adăpătorile ce s'au făcut să să adape călătorii,... să să cearte ca un fur.* PRAV. 121. *Iar carii au mers și pe uscat, s'au amestecat printr'alți călători, ca să nu-i cunoască nime.* ACSINTE URICARUL, LET. II 137/25. *Cine este căl[ă]tóriu, foarte să se păzască să aibă pâine în sân și băț în mâini.* BERTOLD (a. 1779), ap. GCR. II 121/11. *Călătoriu pe văi, pe dealuri, pe câmpìi nemărginite.* KONAKI, P. 103. *Nimic nu e mai urît decât orașul Iașii, pentru un călător străin.* C. NEGRUZZI, I 69. *Nații călătoare... Umplut-au... pustiul.* EMINESCU, P. 200. *Un tânăr călător, Sosind pe-acolo, s'a rugat Să bea din cana lor.* COȘBUC, F. 156. *Și cât eră de limpede izvorul, Când a trecut, cu setea-i, călătorul!* CERNA, P. 146. *Valurile de nisip se ridică peste 200 m., sânt adevărate dealuri călătoare.* MEHEDINȚI, G. F. 174. *Luându-și ziua-bună de la călătoarea încredințată lui...* CREANGĂ, P. 95. *Ospătă pe Făt-frumos și-l omenì, ca p'un călător.* ISPIRESCU, L. 5. *Zărește despre soare Cârduri, cârduri de cucoare, Călătoare, zburătoare.* ALECSANDRI, P. P. 145/21. *Badea-i călător, se duce.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 160. *Am avut o măiculiță, Tot pe drumuri călătoare Și'napoi ne'ntorcătoare.* SEVASTOS, C. 8/26. *Fugi, ploaie călătoare, Că te-ajunge mândrul soare!* ȘEZ. I 186/25. *Pasăre călătoare.* ‖ **Baba călătoare n'are sărbătoare:** în cursul călătoriei ești scutit de a ținea prescripțiile bisericii (postul, etc.). Cfr. ZANNE, P. II 4, ROMÂNUL GLUMEȚ, 32/6. **Suflet călător:** se zice omului care e tot bolnav, cu un picior în groapă. ZANNE, P. II 440. ‖ Fig. *Fiind și tu un călător care înaintezi către vecie.* MARCOVICI, D. 15/12. | Trecător. *O! farmec, dulce farmec a vieții călătoare* (traduce pe fran. *passager*). ALECSANDRI, P. III 5. *A pornit să-și deie zor Acest cuvânt, mai călător Decât un vânt.* COȘBUC, B. 17.

[Adjectiv (neobicînuit): **călătorésc, -eáscă** = de călător. *Câți oameni de-orice samă, cu pași călătorești! În sus și'n jos trec zilnic, prin lunca din Mircești.* I. NEGRUZZI, II 84.]

— Derivat vechiu (căci există și la Aromâni) din cale, probabil, după modelul alb. *uðetár,* idem, din *uðe* „cale“ (*uðetoí* „călătoresc“), cfr. megl. *drumător,* idem, din *drum* (fără a există la Megleniți un verb **drumà,* precum nu există la noi **călà).*

CĂLĂTORÉSC, -EÁSCĂ adj. v. călător.

CĂLĂTORÍ vb. IV[a]. I. *Voyager.* II. *Se mettre en route.* III. *Porter* (qqn.) *en voyage* (en parlant du cheval).

I. Intrans. (Termen care face de prisos franțuzismul *a voiajà*) A face un drum (pe jos, călare, înî trăsură, cu trenul; pe uscat, pe mare, etc.) spre a ajunge într'un loc mai îndepărtat (într'alt oraș, într'altă țară, etc.), a fi pe drum (nu acasă). *Să binecuvinteaze... pre Domnul.., când vor călătorì.* BIBLIA (1688) 8 pr./21. *Doă săptămâni deplin au călătorit pre acei câmpi.* N. COSTIN, LET. I A 83/3. *Trii crai di la răsărit, Cu steaua [-au] călătorit.* (a. 1784), ap. GCR. II 139/12. *Mulți din firiografi s'au călătorit într'insul* (= în văzduh), *cu bășici de vânt* (= baloane). PISCUPESCU, O. 66. *Să-i dea voie (ca) să călătorească prin țări străine.* DRĂGHICI, R. 4. *Această boală* (: răul de mare) *se întâmplă celor ce întâia oară călătoresc pe mare.* id. ib. 10. *Stelele clipesc Și pe cer călătoresc.* ALECSANDRI, P. II 107. *Drumurile pe ape și pe uscat erau puțin cunoscute și foarte încurcate și de aceea nu se puteà călătorì așà de ușor și fără primejdii, ca în zina de astăzi.* CREANGĂ, P. 184. *Doi oameni... călătoreau odată, vara, pe un drum.* id. A. 143. *Un an de zile trecuse, de când călătoreà.* ISPIRESCU, L. 357. *Mi-e cuibul lângă drum, Într'o tufă de alun, Câți drumași călătoresc, Toți în el zburătoresc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 204. *Zi, noapte, călătorește Și nu se mai obosește?* (= Gârla). GOROVEI, C. 171. *Cui îi e frică de vânturi, pĕ mare să nu călătorească!* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 88. *A călătorit foarte mult* = a făcut multe călătorii, a umblat mult prin lume. ‖ (Despre pasări călătoare) A se duce toamna în țări mai calde, spre sud. ‖ Fig.

Sufletul călătorește din veac în veac. EMINESCU, N. 49.

II. Refl. A plecà, a porni la drum. PAMFILE, J. II. *Să călătorirĕ în luna lui Dichemv[rie].* STOLNICUL DUMITRACHE, ap. GCR. II 128/13-4. *Având că să mă călătorésc pentru oarecare trebuinți, într'un loc cu depărtare...* GORJAN, H. I 31. *Cât e omul tinerel, Șade dorul lângă el... Dar când omu'mbătrânește, Dorul se călătorește.* ȘEZ. IV 140b, cfr. II 218. *Magii, cum zăriră Steaua mare, Se călătoriră După zare.* TEODORESCU, P. P. 100, cfr. 101, 102b. *Fiii noștri iubiți, De aici bine vă călătoriți.* SEVASTOS, N. 197/1. *Câți din nepază și din fapte de prisos nu vă călătoriți fără voie p'ailantă lume!* JIPESCU, O. 74. | Absolut. A plecà s. a trece din viața aceasta pe lumea cealaltă, a muri. *Iată, mă călătoresc, Nu mă mai chem om lumesc.* ION CR. III 48. | Fig. *Să ne călătorim pe drumul bunei oblăduiri* (a. 1803, Mold.). URICARIUL, VII 128/9. | Spec. (Despre zile) A trece, a se sfârși. *Zilele frumoase de vară începură a se călători.* DUNĂREANU, CH. 73, *Nu trecù mult și ziua se călătorì.* CREANGĂ, P. 56.

III. Trans. (În poezia pop.; subiectul e „calul". complementul „omul") A purtà (în spate) la drum, în călătorie. *Ce mi-e drag în lumea asta? — Numai calu' și nevasta. Calu' mă călătorește, Nevasta mă premenește.* ȘEZ. I 112, ION CR. II 76, cfr. SEVASTOS, C. 150/22.

[Adjectiv: (ad I, cfr. fran. *voyagé*): **călătorit, -ă** adj. = care a călătorit mult, a făcut multe călătorii (depărtate), (om) umblat. *Om învățat și călătorit.* IORGA, L. I 334. | Abstract: **călătorit** s. a. *Prin locurile iestea e cam greu de călătorit singur.* CREANGĂ, P. 199. Cfr. călătorie.]

— Derivat din **călător.**

CĂLĂTORÍE s. f. *Voyage.* — Acțiunea s. faptul de a călători (I), drumul făcut de cinevà când călătorește. Cfr. excursiune. (Face de prisos franțuzismul *voiaj*). Cinevà face o *călătorie*, pleacă s. se duce în *călătorie*, se gătește pentru *călătorie*, se întoarce s. se înapoiază din *călătorie*. (Figură etimologică) *Călătorie ce-au călătorit.* VARLAAM, C. 320. *Arătând vremile și locurile apostoliceștilor călătorìi.* APOSTOL (a. 1683), ap. GCR. I 261/11. *Călătoriile ce ei fac la Indile răsăritului.* CRITIL ȘI ANDRONIUS (a. 1794) ib. II 151/24. *Să se gătească și el pentru această dorită călătorie.* GORJAN, H. I 2/34. *Au hotărît în numele Domnului, ca a doua zi să facă mai înlăuntrul ostrovului o mică călătorie.* DRĂGHICI, R. 57. *În călătorie, toate amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea.* C. NEGRUZZI, I 67. *În călătoria ta, ai să ai trebuință și de răi și de buni.* CREANGĂ, P. 198. *Să facă o călătorie așà de lungă.* ISPIRESCU, I. 42/36. *După o călătorie de câteva săptămâni, ajunseră la smârcurile mărilor.* id. ib. 24. *Călătorie pe mare, de plăcere, pentru sănătate, științifică.* | Urări: *Călătorie bună* (ALECSANDRI, P. I 138) s. *fericită* (DRĂGHICI, R. 14), (în glumă) *sprâncenată!* (CREANGĂ, P. 307). *Călătorie sprâncenată, Câți te-or întâlni, toți să te bată.* CREANGĂ, GL. || Fig. Viață. *Omule! cu durere te-ai născut, cu chinuri vei săvârși călătoria ta.* MARCOVICI, C. 21/9.

— Derivat din **călătorì**, prin suf. abstr. *-ie.*

CĂLĂU s. m. *Bourreau. Tyran.* — Cel care e însărcinat cu execuțiunea osândiților la moarte, gâde, armaș, gelat, cfr. hengher, muncitor. *Aveà un Țigan călău, adecă pierzător de oameni.* M. COSTIN, LET. I 231/17. *I-au tăiat călăul nasul.* NECULCE, LET. II 210/5. *Călăul n'aveà decât să învârtească grindeiul, ca să sugrume pre patient.* C. NEGRUZZI, I 311. *Călăii s'au mirat de omul acela.* SBIERA, P. 236. [Domnul] *strigà: „Jos pe covor, Tăieți-i capul din zbor". Un călău se răpezeà...* ALECSANDRI, P. P. I 182. *Când să-i puie călăul șreangul în gât...* ȘEZ. IV 2/31. || P. ext. Cel ce supune (pe cinevà) la chinuri s. munci, ucigaș. *Își dete duhul în mânile călăilor săi.* C. NEGRUZZI, I 165. || Fig. Sugrumător (al libertăților publice), asupritor, tiran. *Călăii popoarelor.* C. NEGRUZZI, I 274. *„Vai de mine!" ziceà în sine, „cum de s'au îndurat părinții miei de mine, de m'au dat pe mâna unui călău ca acesta! El are să mă piardă".* SBIERA, P. 277. (Cu funcțiune adjectivală) *Acum ar vreà un neam călău S'arunce jug în gâtul tău.* COȘBUC, F. 117. [Și: *călắu*, † (cu forma originală) *calo.* CUV. D. BĂTR. I 272.]

— Din țigănește **kaló** „negru" (*călăii* fiind Țigani). Hasdeu, *Cuv. d. bătr.* I 272.

CĂLĂU s. m. v. **cal.**

CĂLĂÚZ s. m., **CĂLĂÚZĂ** s. f. 1°. *Commandant, chef.* 2°. *Guide.*

1°. † (Subt forma *călăuz*) Comandant, căpetenie, șef. *Călăujii a toată gloateei sale* (duces totius exercitus). PALIA (1582), ap. Magyar nyelvőr, a. 1909, p. 208. *Slujitorii, căpitanii, făcându-se ca la 300 de oameni, și având călăuz pre armaș Burnaz Alicsandru, au purces de s'au dus la Țarigrad.* MAG. IST. II 26/4. *Gheorghe călăuzul și căpitan Niculi, Tâlhari rei și viteji foarte.* BELDIMAN, T. 404.

2°. (În limba literară de azi, mai ales subt forma *călăuză*) Persoană (plătită) care însoțește pe cinevà spre a-i arătà drumul s. a-l conduce prin orașe streine (prin muzee, etc., dându-i și explicările necesare), conducător (face de prisos franțuzismul *ghid* și italienismul *cicerone*). *Keleuz* = director. ANON. CAR. *Am luat de călăuz un om.* URICARIUL, V 170/13. *„Nu știi care e balta...?" am întrebat pre călăuzul mieu.* C. NEGRUZZI, I 184. *Ba că trebile împărăției nu-l iartă să facă o călătorie așà de lungă, ba că n'are călăuz...* ISPIRESCU, L. 43. *Dacă vru a ști ce erà acolo, călăuza se ferì d'a-i spune.* id. ib. 278. *O călăuză bună, Să ne ducă pe calea care-o fi bună.* TEODORESCU, P. P. 180. *La Ierusalim le-am dus Și-am năimit un călăuz.* MARIAN, NU. 810. *La orașul ce se vede, călăuză nu trebue.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 47/20. *Cei fără dĕ ochi călăuză la cei cu ochi:* se zice când cei proști dĕ minte poruncesc celor învățați. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 335. *Călăuza la drum, ca o lumină dĕ felenar.* id. ib. IX 73. || Fig. Îndrumător. *Răul cel de stele e călăuzul tainic, Ce duce la Moldova pe rătăcitul cainic.* ALECSANDRI, P. III 79. *Stăpânirea e călăuza nației.* JIPESCU, ap. ȘIO. *Întristarea morții lui Suleiman se făcù călăuză tătâne-său, lui Orchan, spre mormânt.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/44. | Maestru, model, îndrumător. *Pe dînsul* (cronicarul polon Paul Piasecki) *și-l alese... drept călăuz Miron Costin.* IORGA, L. II 573. | Titlu dat unor cărți care cuprind îndrumări practice în anumite chestiuni. *Călăuza cetățeanului în materie judecătorească.* TDRG.

[Pronunț. *-lă-uz, -lă-u-ză.* | *Călăuz* are plur. *-lăuzi* și *-lăuji, călăuză* are *-lăuze.* | Compuse (turcisme), †: **călăúz-bașă** s. m. = primul călăuz (1°). ap. ȘIO., **călăúz-ceaùș** s. m. (< turc. *kylaguz-čaušu* „cel din capul rândului, la exerciții militare, herold conducător într'o procesiune" LÖBL, C. 238) = ceauș care serveà de călăuză (2°). ȘIO. | Verb (cfr. sârb. *kalauziti*, idem): **călăuzì** († **călăuzlì**) IVa = a conduce în calitate de călăuză (2°), a face pe călăuza; fig. a îndrumà. *Keleuzesc* = dirigo. ANON. CAR. *Care i-au și călăuzlit din Focșani și pân'aicea în București.* STOLNICUL DUMITRACHE, ap. GCR. II 127/25. *Toate aceste vechi rămășițe a gloriei strămoșești... le vizitam, călăuzit de un bătrân mazil.* C. NEGRUZZI, I 184. [Cucoare] *în văzduh călăuzite de-un pilot, bătrân cocor.* ALECSANDRI, P. III 28. *Cotoșmanul însă o apucă înainte și zise vizitiilor să se ție pe urma lui, că el îi va călăuzì.* ISPIRESCU, L. 292. (Fig.) [Mintea cititorului] *călăuzită de o critică judicioasă*

și atrăgătoare. ODOBESCU, III 51. *El nu găseà cevà care să-l călăuzească pentru începuturile principatului.* IORGA, L. II 617. (Refl. = pasiv.) *D'o stea ne călăuzim, Pe Hristos să dovedim.* TEODORESCU, P. P. 104[b]. *Omul ce de rație se tot călăuzì.* C. NEGRUZZI, II 39/16; (cu abstractul) **călăuzíre** s. f. = îndrumare. *A întrebuința... călăuzirea înaintașilor.* CONV. LIT., XX 665.]

— Din turc. **kylavuz**, idem (poate prin mijlocire n.-grec. καλαούζις s. bulg. *kalaúz*; în Ban., prin sârb. *kaláuz* s. ung. *kalauz*).

CĂLĂÚZ-BAȘÀ † s. m.
CĂLĂÚZ-CEAÙȘ † s. m.
CĂLĂUZÍ vb. IV[a]
CĂLĂUZLÍ † vb. IV[a]
} v. călăuz.
CĂLĂVÍE s. f. v. colivă.

CÂLBÁȘ s. m. (Cul.) = caltaboș. PAMFILE, I. C. 54. *În j*[udețul] *Tecuciu se vindecă rănile și mușcăturile cu sleitură de la câlbaș fiert de porc.* LEON, M. P. 103. *Am un balaur mare, Și-i pus în frigare?* (= *Câlbașul.*) PAMFILE, C. 23. [Și: calbáș = cârnat gros (ȘEZ. VII 178), stomah de mascur (= porc), umplut cu crupe (Com. A. TOMIAC). *Calbași de porc.* H. III 500, cfr. VI 97, gâlbáș PAMFILE, C. 23, H. II 141, MANOLESCU, I. 321, cfr. (= caltaboș) 262, (cfr. polon. *kiełbasa*) **ghilbáș** s. m. = un fel de cârnat de carne de porc tocată cu piper [și] usturoiu, cu care se umple intestinul gros al porcului, (cu alt sufix) **gâlbán** s. a. = caltaboș, cârnat făcut din matul cel mare și umplut cu carne de porc, care se fierbe. Com. S. POPESCU.]

— Din slav. (rus. *kolbasa*, bulg. *kalbása*, idem) s. din ung. *kolbász* „cârnat". Cfr. găldăbaș, câlmoiu, caltaboș.

CĂLBĂȘOÁRĂ s. f. (Bot.) v. gălbășoară.
CĂLBEÁZĂ s. f. (Med.) v. gălbează.
CĂLBEJÍ vb. IV[a] v. gălbeji.
CĂLBEJÓS, -OÁSĂ adj. v. gălbejos.
CĂLBEZÍ vb. IV[a] v. gălbeji.

CÂLC interj. Onomatopee care imită sunetul produs de un corp care țâșnește de undevà. *Când, câlc! ieși dintr'însul inima de putregaiu ce-i lăsase ielele.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

— Înrudit cu *gâlgâi.*

CĂLCÁ vb. I. I. 1°-2°. *Mettre le pied* (sur...), *toucher* (du pied). II. 1°. *Marcher* (sur...). 2°. *Passer* (sur...). 3°. *Mettre les pieds, entrer.* 4°. *Passer* (par...). III. 1°-2°. *Fouler, écraser* (en marchant *ou* en passant sur...). 3°. *Briser; soumettre, vaincre, réprimer; opprimer, pressurer, humilier, tyranniser; transgresser, enfreindre, violer* (la loi, etc.); *atteindre;* (refl.) *tomber de fatigue.* IV. 1°. *Fouler, presser; pressurer* le raisin, etc.); (refl.) *se blesser en marchant* (se dit des chevaux). 2°. *Parcourir, traverser.* 3°. *Faire irruption* (dans un pays), *envahir; fondre* (sur...), *empiéter, surprendre.* 4°. *Repasser* (du linge); *aiguiser* (une scie); *s'abîmer* (se dit d'une faux); *côcher.*

I. (În înțelesul cel mai larg)

1°. Intrans. A pune piciorul pe cevà și a se lăsà cu greutatea trupului pe acel loc. *Deaca-l pusĕră pre picioare, au călcat, de au pășit de trei ori.* DOSOFTEIU, V. S. 19. *Calcă cu călcâiul.* MARDARIE, L. 2493. *Fiul împăratului nu cutezà să calce pe pardoseala băii și pe velințele... așternute prin palat, de milă să nu le strice frumusețea.* ISPIRESCU, L. 33. *Mi-a amorțit piciorul; nu pot călcà cu* (s. *pe*) *el.* || Trans. A atinge punând piciorul pe cevà. *De-ar ști, Doamne, cineva, Cum mi-e mie inima, Ar sta'n loc și s'ar mirà, Cum mai pociu călcà iarba.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 219, cfr. RETEGANUL, T. 135/31, GCR. II 61/13. # **A călcà iarbă verde** = a umblà pe pământ, a trăi. *Până va călcà el... iarbă verde, noi n'om fi... în țicnă.* SBIERA, P. 241. **Își calcă în lână** = i se întoarce, i se răzbună răul ce l-a făcut altora, dă de greu și de necaz. Com. I. CORBU (imaginea pare a fi împrumutată de la oile netunse, care, de multă lână ce au, ajung să calce pe ea).

2°. Spec. A mișcà un pedal, apăsându-l cu piciorul. *Fălcelele iepelor* [de la războiul de țesut]..., *pe care calcă boreasa, de schimbă ițele...* BREBENEL, GR. P.

II. Intrans. (Scopul s. rezultatul călcării e o înaintare din loc).

1°. A pune piciorul undevà, cu scopul de a înaintà, a păși (atâta că nu ne gândim la pasul pe care-l face cinevà spre a înainta, ci la rezultatul pășirii, la atingerea pământului cu piciorul s. la apăsarea piciorului pe pământ). *Cunoaștem unde calci tu și pe care cărare.* PANN, E. IV 21. *Călcând pe bătăturile moșnegilor.* C. NEGRUZZI, I 38. *Purcelul calcă înainte pe covoare.* CREANGĂ, P. 83. *Unde calci, urmă nu faci.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 58. *De-ai călcà din piatră'n piatră, Din străin nu-i face tată, De-ai călcà din urmă'n urmă, Din străin nu i face mumă.* ib. 203. *Hai ficior după ficior, Călcați toți într'un picior.* RETEGANUL, TR. 36/16. *O pus... pietricele, Ca să calce murgu'n ele.* HODOȘ, P. P. 47. *Capră neagră în piatră calcă, piatra'n patru bucăți crapă.* ȘEZ. I 273, cfr. ALEXICI, L. P. 216/1. *Pĕ unde calcă leul, să cunoaște urma lui.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 504. (Fig.) *Prin glorii calcă... Poporul împărat.* EMINESCU, ap. TDRG. | (Complinit) *Calcă înțepată și cu trupul țeapăn.* ISPIRESCU, U. 21/21. *Calcă în vârful picioarelor, îndesat, greu, ușor.* # **Calcă a popă**, etc. = ca popii, etc., p. ext. se cunoaște că se va face mai târziu popă, etc., va ieși cevà din el, va „ajunge", e un om care „promite". *Calcă a mare* (JIPESCU, O. 129), *a domn* (ZANNE, P. IV 352), *domnește* (BARAC, A. 15), *a popă* (CREANGĂ, A. 86), *popește* (ROMÂNUL GLUMEȚ, I 55/16), *a preuteasă* (CONTEMPORANUL, VII, II 11), *a om cum se cade* (PAMFILE, J. II), *a erou* (ZAMFIRESCU, R. 225), *a beat* (ZANNE, P. III 466, BARONZI, L. P. I 42/24). **A călcà în urma (s. pe urmele) cuivà și trans. urma (s. urmele) cuivà** = (propriu și fig.) a urmà pe cinevà, a se luà după cinevà, a semănà cu cinevà (în purtări), a avea apucăturile s. obiceiurile cuivà. *Eu nu mă despart de tine, în urma ta voiu călcà.* BELDIMAN, O. 96. *De n'ai fi fermecătoare, Nu m'ai întoarce din cale, Să calc în urmele tale, Cu desagii pe spinare.* RETEGANUL, TR. 124/8. *Nici un os nu mai găseà, Că'n urma voinicilor Calcă ceata lupilor.* ALECSANDRI, P. P. 262, cfr. 277[b]. *Calcă în urmele lui tată-său.* ZANNE, P. IV 660. *Urmele lui Iliodor... călcând..., mijlocul istoriei... am făcut.* CANTEMIR, ap. TDRG. *O cerescule împărate..., nu mă lăsà ca să pieiu, călcând urmele pierzării!* DRĂGHICI, R. 61. **A călcà în strâchini** = (propriu: a nu te uità unde calci) a umblà fudul, (mai rar) a fi greoiu la mișcări (și despre ologi), a fi stângaciu, nătâng, a o nemeri ca Irimia (cu oiștea 'n gard); a se clătinà (despre un om beat). ZANNE, P. IV 129-130. *E o fudulă...; când umblă, calcă'n strâchini.* DELAVRANCEA, S. 15. *Vreun țafandache... cu gulerul stând să-l apuce de nas, umblând par'c'ar călcà numai în strâchini, cu fumurile în cap.* ISPIRESCU, L. ap. TDRG. (Și substantivat) *Sânt Năstase Pătlăgică, Om de treabă... Iar nu târîe-brâie, calcă'n strachini, precum voi.* I. NEGRUZZI, I 157. **A călcà cu dreptul** = a începe cevà bine, într'un ceas bun, cu stângul s. în sec: a nu avea noroc la o întreprindere, a nu izbuti. **A călcà strâmb s. într'aiurea** = a începe să nu mai fii credincios. *Sluga credincioasă a lui Brâncoveanu începù să calce strâmb.* IORGA, L. I 152. *Iubești pe alta... Te-am înțeles eu de mult că-mi calci într'aiurea!* ALECSANDRI, T. 1017. **A călcà de sus s. din pod**: mândru, trufaș, țanțoș. *Și a doua zi, calcă de sus, se simte de șapte palme mai înalt.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Cum o să-și mai răsucească mustața de grozav*

printre tineret; o să calce din pod! DELAVRANCEA, S. 39. **A călcà în gura lăcomiei** = a te lăsà ispitit de cevà ce-ți face poftă.

2°. (Construit cu prep. peste) A trece păşind peste cevà. *Ar fi trebuit să calce peste trupul mieu, ca să se ducă a se cununà cu el!* C. NEGRUZZI, I 52. *Erculean calcă peste piatră.* ALECSANDRI, P. P. 15ᵇ. | Fig. *Au îndrăznit să calce peste voința părinților săi.* DRĂGHICI, R. 30. || Trans. **A călcà pragul** (p. ext. casa) **cuivà** = a trece peste prag spre a ieşì de undevà s. (mai ales) spre a intrà la cinevà. *Dar nici pragul n'am călcat Şi altul mi-am căpătat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 235. *Nici pragul nu le calc!* ŞEZ. I 79/4. *Eu casa nu i-o voiu mai călcà.* RETEGANUL, P. IV 4/29.

3°. A intrà păşind undevà. *A hotărît să nu-i mai calc în casă.* ALECSANDRI, T. 335. *Nimeni nu calcă pe moşia ei fără să fie omorît.* ISPIRESCU, L. 4. *Nu eşti, mândră, vrednică, Să calci în biserică.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 249. | (Subiectul e piciorul) *Pe acèle locuri nu se auzeà să calce picior de om pământean.* SBIERA, P. 132/39. *N'are să-ți mai calce piciorul în casa mea!* DDRF.

4°. (Neobicĭnuit) A trece (pe undevà). *Această linie... a polului miezii-zile/i/ calcă prin Africa.* PISCUPESCU, O. 61.

III. Trans. A apăsà cevà punând piciorul pe el şi lăsându-se cu greutatea trupului pe picior. *Simțiiu că m'a călcat oarecine pe rochie.* ISPIRESCU, L. 236.

1°. A strivì, a zdrobì cu piciorul. *Cându-l va călcà* Munt: *stropşì*) *cu picioarele, sau-l va ucide cu pumnii...* PRAV. 319. *Una* [din semințe] *căzù pre cale şi fu călcată.* VARLAAM, C. 323. *Deaca văzù spurcatele jărtve, le oborî, de le călcà.* DOSOFTEIU, V. S. 50,2. *Măicuța călcatu-i-a, Cu copita calului, Tocma'n capu' pieptului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 485. (Ironic) *A mai fost unu' aşà ca dînsu'* [de] *voinic, l-a călcat un boboc pe cap şi a murit.* ŞEZ. I 219/10, cfr. ZANNE, P. II 721. | (Complinit prin în s. subt picioare) *Calu-i... Calcă trupuri subt picioare.* ALECSANDRI, P. II 16, cfr. *(în picioare)* SBIERA, P. 109/36. *Să călcăm în picioare şi cal şi călăreț.* ISPIRESCU, M. V. 23/2. *Mămăliga şi pânea să n'o calci în picioare, că-i păcat.* ŞEZ. I 127/16. *Să te calc în picioare, Ca pe un şarpe otrăvit.* ALECSANDRI, P. P. 260. (Fig.) *Vijelia 'ngrozitoare... Calcă totul în picioare.* EMINESCU, P. 242. ⌗ **A călcà pe cinevà pe picior**: spre a-i da să înțeleagă cevà s. în semn de dragoste; fig. a-l atinge cu vorba (ŞEZ. II 73/29-30). *Cum se învârteà hora, ba o strângeà pe fată de mână, ba o calcă pe picior, ba..., cum e treaba flăcăilor.* CREANGĂ, P. 163. *Nu mă călcà pe picior, Că ştiu eu de ce ți-e dor; Nu mă călcà pe opinci, Că ştiu eu ce vrei să zici; Nu mă călcà pe picioare, Că ştiu eu unde te doare.* TEODORESCU, P. P. 340. *Îl calcă bârna pe picior* = îl îmblânzeşte necazul. Com. I. CORBU. **A călcà pe cinevà pe bătături** = a-l atinge cu vorba, **a călcà pe cinevà pe coadă** = a-l provocà, atingându-l unde e mai simțitor. (Originea acestei locuțiuni e proverbul: *Şarpele, până nu-l calci pe coadă, nu se 'ntoarce să te muşte.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 20/9)

2°. P. ext. (Subiectul e trenul, trăsura, etc.) A zdrobì, trecând peste cinevà s. cevà. *Merge pe jos..., în primejdie de a fi călcat de carete şi droşce.* C. NEGRUZZI, I 70. *Tina... călcată de care..., Călcată de boi domneşti.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 346. *Călcà-te-ar trenul!* H. XI 278.

3°. Fig. a.) A zdrobì, a nimicì, a abolì, a oborî. *Viața'n pământ să-m/i/ calci atocma* (= făcând-o una) *cu prafu.* DOSOFTEIU, PS. 25. *Călcat-am Domnia-mea acèle obiceiuri rele şi le-am... pus jos* (= desființat). MAG. IST. 133/1. *Chiar muierile noastre... ne calcă cinstea.* GORJAN, H. I 8/29. *Fericit acel ce calcă tirania subt picioare!* ALECSANDRI, P. II 7.

b.) A supune, a învinge, a birui. *Eu merşu la iad, vrăjmaşul călcaiu.* CUV. D. BĂTR. II 364. *Cu aceasta* [cu evanghelia] *călcăm toate relele.* N. TESTAMENT (a. 1703), ap. GCR. I 348/8. *Mojicia şi neştiința cea nebună pot... bunătatea să o calce.* ȚICHINDEAL, F. 232. *Hristos a înviat din morți, cu moartea pre moarte călcând.* || (Despre porniri, afecte, etc.) A învinge, a înfrânge, a potolì. *Pornirea ta să-ți calci.* BELDIMAN, O. 18. *Pentru numele lui Dumnezeu! Să nu faci aceasta, ci calcă-ți mânia!* BARAC, ap. TDRG. (Intrans.) *Calcă, mândră, pe mânie, Acum mi-a trecut şi mie.* HODOŞ, P. P. 189. ⌗ **A-şi călcà pe inimă** (mai rar: **inima** ZANNE, P. II 761) = a învinge sentimentele de repulsiune, teamă, mânie, etc. şi a se hotărî la o acțiune la care nu te simți îndemnat de cugetul tău (cfr. a-şi luà inima'n dinți, a se blăznì 3°). *Ai să-ți calci pe inimă şi să devii nevasta ciocoiului Lipicescu.* ALECSANDRI, ap. TDRG.

c.) (Complementul e omul) A asuprì, a umilì, a persecutà, a nedreptăți (neținând în seamă drepturile lui). *Miluiaşte-mă, Doamne, că mă calcă omul... Călcară-mă dracii miei în toată zi.* CORESI, PS. 145. *Dă mită, pentru să poată călcà mişeii* (= săracii). CUV. D. BĂTR. II 463. *Pe ceilalți boieri au început a-i călcare din obiceiurile lor.* NECULCE, LET. II 259/30, cfr. 265/33. *Şi pe Tătari au început a-i călcà şi a-i pune de a lucrà la cetate de-avalma cu creştinii.* id. ib. II 299/35. *Cu strâmbătatea dreptatea a se călcà.* CANTEMIR, IST. 150. (Instrumentul asuririi se arată prin prep. cu) *Călcându-i foarte tare cu tot felul de dăjdi grele.* AMIRAS, ap. TDRG. *Şi până la atâta rămăsèse de călcați şi de supuşi Nohaii, cât ei la atâta smerire nici odată nu mai venise.* id. LET. III 168/9. *Să fie cu mare dreptate săracilor, neîngăduind pe nime ca să-i calce.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 261/21. *Să nu cunoască pe tată-său, care mă calcă în picioare.* C. NEGRUZZI, I 28.

d.) (Complementul e legea, porunca, zisa cuivà, cuvântul dat, jurământul, făgăduiala, etc.) A nu ascultà, a nu luà în seamă, a nu ținea. *Calcă porunca ta.* CUV. D. BĂTR. II 418. *Cine curveaşte, amù învățătura călcă.* CORESI, E. 8/30. *Şi nemică zisa ta călcaiu.* id. ib. 12/9. *Va călcà pravila aceasta.* PRAVILA MOLD. 4/1. *Să călce cuvântul Domnului.* BIBLIA (1688) 119,2. *Înşine noi de voia noastră de vom face paretisis* (= demisiune), *călcăm porunca şi făgăduiala.* ANTIM, P. XXVII/9. *Călcând Ungurii prieteşugul ce-l aveà cu Petru-vodă.* URECHE, LET. I 170/21. *Au călcat giurământul.* NECULCE, LET. II 334/6. *Calcă pravelile şi legăturile cu giurământ cele adeverite.* id. ib. II 428/13. *Calcă credința căsnicească.* MARCOVICI, D. 91. *Calcă legile.* URICARIUL, X 3/17. *Vai dar de aceà nație care calcă voia lui Dumnezeu.* BĂLCESCU, M. V. 4/11: *Aş călcà hotărîrea ce am făcut, de a spune adevărul.* C. NEGRUZZI, I 38. *Prin ademenirile voastre o faceți de îşi calcă datoriile sale de femeie.* id. ib. 48. *Nu voià să calce sfatul bătrânilor.* SBIERA, P. 42/41. *Cucoană-sa şi-au călcat învoiala de la cununie.* id. ib. 219/8. *Ți-ai călcat cuvântul, ai făcut judecată fără mine.* id. ib. 219/10. *M'a blăstemat măicuța, De ce i-am călcat vorba.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 196. *Cine calcă jurământul, Nu-l primeşte nici pământul.* ib. 258. *N'ar fi vrut să calce voia tătânesău.* RETEGANUL, P. II 4/34. | (Eliptic) A-şi înşelà (soțul s. soția). *Va călcà muiarea fiind cu bărbat şi să va păngărì.* BIBLIA (1688) 98, cfr. pe aceeaşi pag., în alte două locuri.

e.) (Omul e complementul; subiectul e nevoia, focul, etc.) A ajunge, a bate. *Încă nu-i călcàsè acest foc cumplit.* GORJAN, H. I 13. *Măi, podar,... Trage podul, Să trec Oltul, C'aicea te calcă focul Şi te prăpădesc cu totul.* TEODORESCU, P. P. 292ᵇ. *Du-te, bărbate, la boi, Calce-te grele nevoi.* RETEGANUL, CH. 87. *Badeo, ibovnica ta, Înaltă ca săcara Şi galbenă ca ceara Şi dreaptă ca secerea,*

Par'c'o calcă nevoia. id. TR. 161/9, cfr. DOINE, 240/9. (Eliptic) *Mă calcă, adecă nevoia* = mă stropşeşte. LB. *Lelea mică, mititică, Dac'o pui la sac, ridică; Lelea'naltă ca ş'o salcă, Dac'o pui la sac, o calcă* (= se spetească, o doboară sarcina). JARNÍK-BÂRSEANU, D. 435. *Călcă-te-ar!* înjurătură care se aude adesea în Transilv. ‡ *A călcà pe cinevà datoria* = a se simţi obligat moralicește. *Pe părinţi îi calcă datoria să dea bună-creştere fiilor lor.* LM. *Prietenul la aceste s'a silit a-l mângâià, Cum îl călcà datoria şi după cum trebuià.* PANN, E. III 121.

f.) † Refl. (=pasiv; mai ales despre vite) *Se calcă de drum, de osteneală* = se oboseşte, se curmă. LB.

IV. Trans. 1°. A bătători, a îndesà s. a frământà ceva printr'o călcare repetată cu picioarele.

a.) A bătători pământul (iarba, semănăturile). *Pe morcovi, ceapă..., după ce le va sămănà, să le calce.* I. IONESCU, C. 48. *Noi umblăm să colindăm Şi zăpada s'o călcăm.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 512. ‖ Fact. *Călcà ţarinile cu caii săi, ce-i lăsase slobozi, neîmpiedecaţi.* N. COSTIN, LET. II 86/30. *Încălecă şi călcă toată grădina.* FUNDESCU, L. P. 68/14.

b.) A tescui cu picioarele strugurii (în „călcător"). PAMFILE, I. C. 219-220. *Au cules viile lor şi au călcatŭ.* BIBLIA (1688) 181. [Strugure] *de voinici tineri călcat.* IST. POAMELOR (a. 1773) ap. GCR. II 89. *Materiile ce ies din struguri, când se calcă şi fierbe împreună cu mustul, dă vinului trăinicie.* I. IONESCU, C. 195. ‡ (În glumă) *Vin călcat de broaşte* = apă (Covurluiu). ZANNE, P. IV 189.

c.) A frământà cu picioarele lut (cu baligă). *Olarul calcă lutul cu picioarele, până ce-l face ca ceara.* DAMÉ, T. 73. *Fata călcă lut şi lipì cuptiorul.* CREANGĂ, P. 287.

d.) A îndesà cu picioarele (lâna, fânul, etc.) ca să se aşeze. LM.

e.) (Germanism?) *A călcà călcâiul cismei* = a-l scălcià. LB. *A călcà papucii* = a-i tocì. TDRG.

f.) P. anal. *A călcà apa* = a înnotà în apă stând în poziţie verticală, menţinându-se astfel numai prin mişcările picioarelor (ca la călcatul strugurilor, etc.).

g.) Refl. (despre vite). A se lovì (în mers) la picioarele dinainte, cu copitele (potcoavele) de la picioarele dinapoi, rănindu-se; cfr. a se bate, a se così.

2°. (Complementul e un drum, etc.) A bătători (un drum), a cutreierà (un loc), a umblà mult (pe undevà), a străbate (călătorind). *Călcându* (= colindând) *oraşele Caudachilor.* DOSOFTEIU, V. S. 125/12. *A umblà şi a călcà cu silinţă pădurea.* COD. SILV. 31. *Câtva loc au călcat, fără să găsască vreun lucru de mâncare.* DRĂGHICI, R. 62. *De când mă simt bărbat, Multe ţări eu am călcat.* ALECSANDRI, P. I 97. *Toată* [pădurea] *o călcă, până ajunse la o căsuţă.* RETEGANUL, P. IV 13/32. *În zădar voiu călcà calea.* id. ib. V 8/31. *Eu toţi munţii am călcat, Mură-albastră n'am aflat.* ALECSANDRI, P. P. 53b. *Să călcăm cărările.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 57. *Al nostru împărat... târguri a călcat, Toate satele-a umblat.* SEVASTOS, N. 135/22. *Poate fi ulița largă, C'al mieu mândruţ nu o călcă.* DOINE, 120/2. (Complinit prin: cu piciorul s. picioarele) *Cât au călcat cu piciorul, N'au văzut crăişorul.* BARAC, ap. GCR. II 176/12. *Dumnezeu călcà încă cu picioarele sale pietroasele pustii ale pământului.* EMINESCU, N. 3. *Rău, maică, m'ai blăstămat, Să calc cu picioarele, Cât aleargă soarele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 320. | P. ext. (Despre un vas plutitor) A străbate (o distanţă). *Corabia pluteà cu mare repejune..., aşà cât în puţină vreme au călcat mai multe mile.* DRĂGHICI, R. 24. *Călătorie ce-ai călcat cu noi.* DOSOFTEIU, V. S. 156. ‡ **Drum călcat: umblat**, bătut, practicabil. BARCIANU. † A călcà ocina satului = a delimità teritoriul (a 1608). CUV. D. BĂTR. I 162.

3°. Fig. a.) (Subiectul e duşmanul, hoţii, etc.; complementul omul s. ţara, hotarul, casa, fig. dreptur ile lui) A da năvală, a intrà (pe neprevăzute) şi a luà în stăpânire, a încălcà, pustiind, prădând s. jefuind. *Au călcat hotarul altuia.* PRAVILA MOLD. 1,12. *Ne-au călcat* [Turcii], *precum le-au fost voia.* NECULCE, LET. II 293/12. *Ţara Moldovii s'au stricat şi s'au pustiit, oare de schimbările Domnilor, au de oşti ce au călcat-o?* id. ib. II 304. *Mai pe urmă au călcat şi mănăstirile şi casele, desbrăcând lumea.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 195/12. *Stăi, Alexandre! nu mai călcà locul sfânt, că vei pierì şi tu şi oştile tale.* ALEXANDRIA (a. 1799), ap. GCR. II 167/16. *Lezghii fiind ajutători Porţii, năvăliră a călcà unele sate pe hotarul Rusiei.* STOLNICUL DUMITRACHE, C. 367. *Oştile franţuzeşti cu iuţime mare le-au călcat* [pe cele prusiene]. DIONISIE ECLESIARHUL, C. 213, 340. *Le-au călcat la o moşie, prădând tot, le-au şi robit.* BELDIMAN, E. 381. *Oprise asemenea prin străşnică poruncă jaful în oraşe şi sate, hotărînd a fi osândiţi la bătaie toţi oştenii români care o vor călcà.* BĂLCESCU, M. V. 435. *Subprefecţii călcară peste noapte casa din Curechiu, unde dormeà liniştit Crişanul, şi-l prinseră legat.* ODOBESCU, III 533/15. *Ne calc[ă] păgânii, frate.* ALECSANDRI, P. III... *Când te calcă hoţii, cinstea nu te opreşte de-a te luptà în contra lor.* ALECSANDRI, T. 1451, cfr. P. II 36, IV 91, PAMFILE, J. II. *Nu care cumvà să fi trecut să calce Ţara-Turcului?* ISPIRESCU, M. V. 60/5. *Mài că nu erà om bogat..., carele să nu fi fost călcat şi prădat de dînşii.* SBIERA, P. 266/38. (Absol.) *Furii au călcat oareundevà.* MARCOVICI, C. 51/3.

b.) P. ext. A surprinde pe cinevà, a-l prinde în flagrant delict, dând fără veste năvală în casa s. în ascunzişul lui. *Călcându-i împăratul noaptea fără veste acì în iatac, îi găsì pe amândoi adormiţi şi strânşi în braţe.* GORJAN, H. I 3/23. *Prin marş iute şi grabnic, fără veste să-i călcăm.* C. NEGRUZZI, I 116. *Ieşi curând din casa asta, că Doamne fereşte! de te-o călcà aici bărbatul mieu...* CARAGIALE, ap. TDRG. *Să-i calci pe negândite, că-i prinzi!* SANDU-ALDEA, V. P. 101/5, cfr. A. M. 25, SADOVEANU, P. S. 78.

4°. P. anal. a.) A trece cu fierul (de călcat) cald peste o rufă s. o haină spre a o face netedă; cfr. netezì, scrobì. *Să ţi-o calc* [cămaşa] *apoi frumos.* TEODORESCU, P. P. 308b. *Şi mi-o spală* [basmaua] *şi mi-o calcă.* BIBICESCU, P. P. 381. (Absol.) *N'a spălat şi n'a călcat.* TEODORESCU, P. P. 308.

b.) *A călcà un ferăstrău* = a-l ascuţì, strâmbându-i cu dinţarul s. cu pila dinţii, unul într'o parte şi altul într'alta. ‖ Refl. (Despre coasă) A face dinţi ca la ferăstrău. *Coasele slabe în trup şi în gură se calcă, se încreţesc, li se bălţează gura* (Tutova). ION CR. III 227.

c.) (Despre cocoşi, p. ext. şi despre bărbatul altor păsări) (A se urcà cu picioarele pe femelă spre) a îndeplinì actul împreunării sexuale, a cocoşì, a pune ou. Cfr. COSTINESCU, ŞEZ. V 54/21. *Cocoşul calcă găina.* PAMFILE, J. II. [Cocoşule,] *îţi faci toate chefurile tale, călcându-ţi găinile fără vr'o ruşine.* GORJAN, H. I 20. *Curcanu' o dzîs că n'a luà-o* [pe curcă], *Până n'a calcà-o.* VASILIU, C. 188.

[Abstracte: călcâre s. f. (la scriitorii vechi adesea pentru neologismele transgresiune, violare, contravenţiune) (ad III 3° c). *N'au călcare* (= supărare) *de nime.* NECULCE, LET. II 292/34. *Aflându-se la multă neputinţă, de călcarea limbilor* (= din cauza persecuţiilor din partea păgânilor). MINEIUL (1776) 162½, (ad III 3° d) *Călcarea de lege, adecă nebăgarea în seamă celor hotărîte şi aşezate în legi şi în pravile.* ANTIM, P. 96. *Nenumărate călcări ale poruncilor.* MINEIUL (1776) 116². *Călcarea sau zmintirea sfinţeniei hotărîrei* (Mold. a. 1814). URICARIUL, I 225/7. *Se jăluiră Porţii de astă călcare a dreptului naţiilor.* C. NEGRUZZI, I 242. *Îl acuză... de călcarea constituţiunii.* MAIORESCU, D. II 39. *Călcare de jurământ.* IORGA, L. I

323. *Această călcare a vechilor obiceiuri.* SADOVEANU, M. 117. *O rodeà la ficaţi călcarea poruncii tatălui lor.* ISPIRESCU, L. 51, (ad IV 1° a) *Să nu se facă... călcare de fânaţ cu caii poştelor* (a. 1814). URICARIUL, I 204/23, (ad IV 1° b) *Călcarea strugurilor.* PAMFILE, I. C. 219, (ad IV 3° a) *Să se astâmpere, să nu mai facă călcare mănăstirei* (a. 1756). URICARIUL, XXI 166. *Din cetirea acestor documente... se vede lămurit..., că graniţa Austriei este înfiinţată pe pământul României cu călcare în* (= luare fără drept a unei părţi din) *moşia Bresniţa a sf. mănăstiri Tismana.* I. IONESCU, M. 23. *Moşia* (= patria) *o să cadă de isnoavă în călcarea păgânilor.* C. NEGRUZZI, I 140. *Se întâmplase peste noapte o călcare cu omor în hanul unui Jidov.* CARAGIALE, S. 141/„, cfr. 136/12; (cfr. lat. *calcatus, -um*) **călcát** s. a. (ad III 3° e) *Trimiteà apucatul Şi călcatul* [de boală]. MAT. FOLC. 569, (ad IV 1° b) *Călcatul viei.* H. XII 19, (mai des) *călcatul strugurilor.* H. XII 237, (ad IV 4° a) *Fier de călcat;* (ad IV 4° c) *Călcat* = încrucişarea pasărilor. ŞEZ. V 54/21; † **călcátă** s. f. = pas, drum (făcut de cineva). *Cărarea mea şi călcata mea tu ai isleadit.* PSAL. SCH. 449/6; (cfr. lat. *calcatura* „păşire") **călcătúră** (plur. *-turi*) s. f. (ad. I 1° şi II 1°) Pas, mers, păşire, umblet; (concretizat) urmă. *Sfârşaşte călcăturile meale în cărările tale.* CORESI, PS. 33. *Călcătura ei nu-mi place.* BELDIMAN, O. 66 *El purceade mai nainte cu o călcătură mai reapede.* id. P. II 3. *Îl cunosc pe călcătură Că nu are firea bună.* BIBICESCU, P. P. 59. *După multă umblătură şi călcătură..., o dat de târgul unde eră vatafful acela.* ŞEZ. VIII 73. *Multe călcături de iepuri se văd pe aici.* LM. *Să-ţi arăt călcătura.* PĂSCULESCU, L. P. 227; (ad III 3° c) Asuprire, prigonire, supărare. *Şi încă au văzut călcătura lor.* PALIA (a. 1582), ap. CCR; (ad III 3° d) Transgresiune, uzurpare. *Şi alte călcături de lege multe ca aceste făceà.* URECHE, LET. I 192/16. *Câte spurcate de jurământuri călcături... făceà.* CANTEMIR, ap. TDRG.; (ad III 3° e) Stare de boală; (spec.) epilepsie (cfr. agâmbală, stropşală) LB., H. XVII 428; (fig.) inspiraţie rea; (concretizat) bătătură pe pulpă s. pe uger (Munţii Sucevii, în Mold. ŞEZ. II 185/22). „*Ei*", *zise moşneagul, „doară acuma nu va aveà călcătură să mai pofteascà cevà, ci-ţi va da fata*". RETEGANUL, P. V 10. *Ştiutu-te-o călcătura, Că iubeşti numai cu gura.* id. TR. 149. *Du-te, bade, 'n călcătură.* DOINE, 6. *Apucătură, Călcătură De la miezul nopţii.* MAT. FOLC. 569; (ad IV 3° a) † Năvălire, invaziune, prădăciune; dare. *Că va mai puteà apăra Dachia de călcăturile lor.* CANTEMIR, HR. 215/19. *N'or suferì călcătura oştenilor lui Haliţchi.* ACSINTE URICARUL, LET. II 150/10. *Şi au şezut şi acolo alte doă săptămâni, tot aceea călcătură făcând Tătarilor, mâncându-le orzul şi fânul.* AMIRAS, LET. III 158/13. | Adjective: **călcát, -à.** *Murguleţu' mieu, Paşti* (= paşte) *de te mai îngraşi, Fă-ţi spata lată Şi coama călcată* (= lungă, de să calci în ea?). GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 65. (Substantivat) Haînele femeilor sânt:... Pestelcă, ciorapi, călţuni, papuci, cipici, *călcaţi.* H. XIV 430. (Negativul) **necălcát, -à** = care nu a fost s. nu poate fi călcat; spec. pustiu, unde n'a ajuns picior omenesc. *Toată poronca prea înaltului devlet... este la noi pravilă necălcată.* URICARIUL, I 241/18. *Nici o casă n'au rămas necălcată... de dînsul.* SBIERA, P. 13/13. *Pământ necălcatŭ* (= pustiu). BIBLIA (1688) 83. *Locuri necălcate de pas de om.* ALECSANDRI, P. III 318, cfr. BARAC, A. 34. *Pustiuri necălcate.* KONAKI, P. 222. *Iarbă necălcată.* MARIAN, D. 291. Cfr. călcător.]

— Din lat. **calcare**, idem. Cfr. încălcà şi dubletul calchià.

CALCABÚRĂ s. f. v. calcavură.
CĂLCÂIÁ vb. I, **CĂLCÂIÁŞ** s. a.
CĂLCÂIOÁSA s. f. art. } v. călcâiu.

CĂLCÂIU s. a. I. *Talon.* II. 1°. *Paturon. Éperon* (de coq), *ergot.* 2°. Partie postérieure *ou* inférieure de certains objets, *talon.*

I. (La om) Partea dinapoi a piciorului, de la gleznă în jos; p. ext. partea ghetei, a cizmei, a ciorapului, etc., care acopere această parte a piciorului s. pe care calci cu ea; cfr. toc. *Fără-leagea călcâiului mieu încungiură-mă.* CORESI, PS. 127. *Tu veri muşcà şi împunge călcâiulŭ lui.* PALIA (a. 1582) ap. CCR. 52. *Oştenii Râmului nu învăleà în obiele, ce gol picior încălţat cu pele şi cu legături în crucişi, ca gratia, opinci, numai cât ţineà piciorul la călcâiu legat.* M. COSTIN, LET. I 28/13. *Părul i-ajunge la călcâie.* EMINESCU, P. 208. *De te înalţ de subsuori, Te 'nalţă din călcâie.* id. ib. 272. *În multe locuri, porumbul... se pune în pământ cu călcâiul.* DAMÉ, T. 61. *Să-mi cumpere papucei Şi să aibă şi călcâiu, Ca să joc hora cu ei.* ŞEZ. I 75. *Zis-a tata că m'o da După Micloş cătana, Că-i cu peana 'n pălărie Şi cu pinteni la călcâie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 407. *Sub călcâiul cismei mele, Zace dracu' ş'o muiere.* DOINE, 129/14. *Să învârtim fetele, Să-şi toceascà călcâiele.* ib. 173/16. # **A da călcâie calului** = a-l lovì în pântece cu călcâiele, ca să pornească s. să meargă mai repede, cfr. a da pinteni. *Fata dete călcâie calului.* ISPIRESCU, L. 17. *Dă-ţi, popo, pintenii şi bate iapa cu călcâiele!* (C. NEGRUZZI, I 249, cfr. CREANGĂ, P. 39): se zice când cerem altuia ceea ce îi e de mare trebuinţă (IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 549), s. când împrumuţi pe unul şi nu-ţi mai aduce îndărăt sau îţi strică lucrul împrumutat, şi, făcându-ţi trebuinţă, nu-l mai găseşti (id. ib.). *A da* s. *izbì cu călcâiele în pinteni* = a se rănì singur (IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 30). **A sta** s. **a şedeà în călcâie:** pe vine, zgârcit, atingând călcâiele cu partea posterioară a corpului. DDRF., cfr. PONTBRIANT. **Fuge** (s. *merge*) **de-i pârâie** (s. *sfârâie* s. *îşi prăpădeşte*) **călcâiele:** foarte repede. *Mergeà, de-i pârâiau călcâiele, de fricà să nu se răzgândească sfânta Duminecă.* CREANGĂ, P. 293. *Abià mă arătam înaintea vrăşmaşului, şi să te ţii, pârleo! îi sfârâià călcâiele dinaintea feţii mele.* ISPIRESCU, L. 13, cfr. PAMFILE, C., TDRG. **Îi joacă şoarecii în călcâie** (Argeş): se zice unui om neastâmpărat. ZANNE, P. II 31. **A-şi bate călcâiele** s. **a bate în** (s. *din*) **călcâie** = a sărì în sus de bucurie; a-şi bate joc, a nu-i păsà. DDRF., COSTINESCU. **A se învârtì** *(a se întoarce* s. *a sărì)* **într'un călcâiu:** repede (ca soldaţii când fac stânga'n prejur), într'o clipă, a fi iute la treabă. Cfr. ZANNE, P. II 32. *Se întorceà numai într'un călcâiu, când porunceà, şi aşezà lucrurile de călătorie.* ISPIRESCU, L. 13. **A se duce** (s. *a plecà, a pornì*) **cu călcâiele înainte** = a fi dus, mort, la groapă; a sta pe loc, a nu merge unde ai de gând; a fi oprit de la cevà. ZANNE, P. II 33-4, cfr. PAMFILE, C. **A i se aprinde** (s. *a-i sfârâì*) **cuivà călcâiele** (după cinevà) = a se topì de dorul cuivà, a muri de dragoste după cinevà; a nu mai aveà astâmpăr, a fi zorit, nerăbdător. Cfr. ZANNE, P. II 32-3, ROMÂNUL GLUMEŢ, I 48/21, PAMFILE, C. *Când ţi s'or aprinde călcâiele, însoară-te, până a nu îmbătrânì.* C. NEGRUZZI, I 251. *I s'au aprins călcâile... după cuconiţa Anica.* ALECSANDRI, T. 194. *Ipate... se prinde în joc lângă o fată... Şi... i se aprind lui Ipate al nostru călcâiele.* CREANGĂ, P. 163. *Îi arde călcâiele ca să plece.* DDRF. **A nu ajunge pe cinevà la călcâie:** (nici) la degetul cel mic. TDRG. *În cât se atinge de dreapta judecată... nu mă ajungi nici la călcâie.* ALECSANDRI, ib. **Mă doare în călcâie** = nu-mi pasă. DDRF. **A pune** (pe cinevà) **subt călcâie** = a stăpânì cu totul, a nimicì s. a înjosì pe cinevà. ZANNE, P. II 32. **A-şi luà călcâiele de-a umere** (cfr. fran. *prendre ses jambes à son cou)* = a fugì repede, a o luà la sănătoasa. ZANNE, P. II 33. *Mi-am luat călcâile de-a umere, şi m'am dus, m'am dus, m'am dus, până ce m'am văzut departe şi de*

Itic și de agie. ALECSANDRI, ib. **A-și luà rămas-bun de la călcâie** = a plecà englezește, a o șterge fără a-și luà rămas-bun de la nimeni, fără a spune nimănui. *Îndată ce m'am sculat de la masă, luându-mi rămas-bun de la călcâie, fuga la scăldat.* CREANGĂ, A. 60. **Îi rupe călcâile** (pronunț. *călcâńile*) cu ușa = îl scoate afară, îl gonește cu rușine (Coșteiu, în Ban.). ZANNE, P. III 426. | (Literar) **Călcâiul lui Ahil(e)** = partea vulnerabilă a cuivà, cfr. buba.

II. P. anal. 1°. (La animale. Neobicĭnuit) a.) Chișița de la piciorul calului. *Va mușcà călcâiulŭ calului.* PALIA (1582), ap. GCR. I 36/17.

b.) Pintenul cocoșului s. al altor pasări. DICȚ.

2°. Partea dinapoi s. de jos a unor obiecte.

a.) La sanie, partea dinapoi a tălpii, cfr. bour. DAMÉ, T. 22.

b.) Plazul plugului. PAMFILE, I. C. 150, cfr. H. II 140, XII 31, XIV 8, 87 (cfr. fran. le talon d'une charrue).

c.) Partea de jos, dinspre coadă, a ascuțișului securei s. al bardei, numită și barbure. DAMÉ, T. 111, PAMFILE, I. C. 116, cfr. H. VII 184. | Capătul coporîei coasei, în care se înțepenește, cu brățara, custura coasei (Bran, în Transilv.).

d.) Crestătură făcută în partea de jos a căpriorilor, unde se îmbină cu cosoroabele în altă crestătură numită cuib, și se prind de acestea prin cuie de lemn. DAMÉ, T. 93.

e.) (Ban., Mehedinți) Cuiul băgat în fusul roții morii, la capătul de jos de subt linguri. LIUBAIANA, M. 104, cfr. H. XVIII 143. În broasca [morii] se învârtesc *călcâiele* de fier ale ciuturei. H. IX 60, cfr. 37.

f.) (Cu acest înțeles și fran. *talon* și meglen. *călcâńu* = coltuc de pâne) Colț de pâne (PAMFILE, C.), cfr. coltuc, donț; o bucată mare de mălaiu ori mămăligă, cfr. codru (ION CR. III 87). *Se întoarse cu un călcâiu de pâne albă și moale ca pămuca.* MERA, B. 188.

g.) Spatele unei cărți, unde coalele sânt prinse în sfori, cotor. *Ambele capete ale călcâiului cărții.* CREȚU, ap. MARDARIE, L. 4.

h.) Sfârșitul unei scrisori. ALEXI.

i.) Citat, fără explicare, între uneltele de dulgherie. H. VII 184 (Probabil, un fel de rândeà).

[Și: (Mold.) *călcắiu*, (Ban.) *călcâńiu*. *Kélkĕny* = calcaneus. ANON. CAR., (Sălagiu) **călchíiu** s. a. VAIDA. | Diminutive: **călcâiáș** s. a. (dial. *călcâieș*). *Mama v'aduce vouă... Mălăieș, În călcăieș.* CREANGĂ, P. 20, (și cu înțelesul bot.:) numele unor ciuperci (PAMFILE, A.) care se fac toamna, pe mijlocul crângului, rotați, de mărimea farfuriei, albi, știrbi de o parte (H. XVI 400), **călcâiór** s. a. LM. | Adjectiv substantivat: (Ban. + *sănătoasa*) **călcâioásа** f. art. (dial. *călcâńoasa*; numai în expresia) *A o luà la călcâńoasa:* la fugă, la sănătoasa. JAHRESBER. III 318. | Verb: **călcâià** I = (intrans.) a păși cu pași mari (de-a 'ndăratele), a se grăbi (CDDE. nr. 216), (trans.) a strivì cu călcâiul. *Și au început* [oștile] *a călcâià îndărăt, ca să-și vină în minți și să se numere.* CONV. LIT., ap. TDRG. *Întâi legară-i [mucenițeiȝ picioarele la giug de boi și călcâiată* [fiind apoi...] DOSOFTEIU, ib.]

— Din lat. **calcaneum**, idem.

CALCÀM-BALÁC s. m. (Iht.) v. calcan.

CALCÁN s. a. și m. 1°. *Écu, bouclier.* 2°. *Turbot (Rhombus maximus).* 3°. *Mur de derrière* — (Turcism) 1°. † S. a. (Mil.) Scut, pavăză. *Obrăznicia calcán și nestidirea meteriz obrazului făcând.* CANTEMIR, IST. 311. *300 de Căzaci cu sinețe și toți cu calcanuri.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Are voie a face toate ale pompei, câte fac cei cu trei tuiuri, adică nouă calcanuri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/24. *Cai domnești, împodobiți cu... calcane de argint suflate cu aur.* FILIMON, C. II 677. | Fig. *Se sfătuesc între dînșii a cere un caimacam, Ca să îmblânzească țara și să-l aibă de călcan.* BELDIMAN, TR. 387.

2°. S. m. (Iht.) Pește de mare cu corpul lat, în formă de romb. ȘIO, cfr. H. II 319.

3°. S. a. (Zid.) Zidul din spate al unei case care se înalță (ca o pavăză) în fața alteia (astupându-i vederea liberă) sau care e lipit de spatele acesteia, dosul unei case. Cfr. LM., DAMÉ, T. *Când sântem siliți a înălță prea mult un coș peste coperiș, fie din cauza unui calcan, sau unui coperiș prea înalt...* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

[Și: **călcáu.** | Plur. s. a. *-cane* și *-canuri.* | Compus: (<turc. *kalkan balygy*, propriu „pește cu scut") **calcàn-balâc** s. m. ȘIO., **calcàm-balâc** s. m. = pește cu un ochiu. H. XII 171, cfr. XIV 376; cfr. balâc.]

— Din turc. **kalkan**, idem.

CALCÀN-BALÁC s. m. (Iht.) v. calcan.

CALCÁR s. a. (Miner.) *Calcaire.* Rocă în care predomină carbonatul de calciu (ca: marmura, creta ș. a.). *Calcarul comun e o rocă de carbonat de calciu necristalizat... Servește la fabricarea varului. Când cuprinde și argilă poartă numele de marnă.* ISTRATI-LONGINESCU, CH. 180. [Derivat: **calcarós, -oásă** adj. = de (s. cu) calcar. *Creta e o rocă calcaroasă alcătuită din scoici de microorganisme.* id. 182.]

— *N.* după fran. (lat. **calcarius, -a, -um.**)

CĂLCÁTĂ † s. f. v. călcà.

CĂLCĂTÓR, -OÁRE adj., subst. I. 1°. *Vainqueur.* 2°-3°. *Violateur, transgresseur, infracteur.* II. 1°. *Lieu passant, passerelle.* 2°. *Fouloir* (de vendange). 3°. *Pédale.* 4°. Planche sur laquelle le potier pétrit la glaise. 5°. *Courroies d'étriers.* 6°. *Chevron.* 7°. *Rainette.* 8°. Sorte *d'écluse.*

I. Adj. (adesea substantivat) (Cel s. cea) care calcă. (Construit cu de s. cu un genitiv obiectiv). 1°. † Învingător, biruitor (cfr. călcà III 3° b). *Bucură-te, arhanghele, călcătoriu muncilor.* CUV. D. BĂTR. II 314.

2°. (Învechit) (Cel s. cea) care nu ține (un jurământ, o făgăduială, etc.; cfr. călcà III 3° d). *Cu călcătórii de leage* (: iniqua gerentibus) *nu întru.* CORESI, PS. 62. *Ca un călcătoriu a dumnezeeștitor pravile.* PRAVILA DE GOVORA, ap. GCR. I 89/20. *Scăpară toți de cursa Mihniei-vodă, călcătóriului de jurământ* (= sperjur). GAVRIIL (a. 1654), ib. I 172/7. *Făcându-să călcătóriu legii lui Moisi.* DOSOFTEIU, V. S. 125. *În loc de împreunare, nici să auză de numele Papii și a bisericii Apusului, socotind-o în loc de* (= drept) *călcătoarea legii.* N. COSTIN, LET. I 106/14. *Giurământul a calcà călcătorii de giurământ se giurà.* CANTEMIR, IST. 220. *Vreamea călcătoriului de leage* (= apostat) *Iulian.* MINEIUL (1776) 52²/2. *Numindu-o* [pe vulpe] *vicleană și călcătoáre de credință.* ȚICHINDEAL, F. 90. *Afurisește... pe călcătorii acestui așezământ.* C. NEGRUZZI, I 241. *Călcător de drepturile altuia.* ISPIRESCU, L. 43.

3°. (Învechit) (Cel s. cea) care intră (năvălește, se întinde, etc.) în proprietatea altuia, cu gândul de a o prădà (cfr. călcà IV 3° a), cfr. cotropitor. *Prinzând pe niște călcători ca aceștia, îndată să înștiințeze pe stăpânul său.* COD. SILV. 35. *Hoți și călcători.* TEODORESCU, P. P. 413.

II. S. a. și f. Loc pe care se calcă s. instrument în care s. cu care se calcă.

1°. S. f. Loc pe care calcă toată lumea (cfr. bătătură). *În pădure născuiu, În pădure crescuiu, Acasă m'au adus, Călcătoarea satului m'au pus?* (= Puntea). GOROVEI, C. 308.

2°. S. a. și f. Vas, (mai de mult) groapă în pământ, în care se calcă (IV 1° b) strugurii; cfr.

jghiab, lin, cadă. *Călcător* = un fel de albie mare, scobită dintr'un trunchiu de fag gros, în care se calcă strugurii. PAMFILE, I. C. 219, cfr. DAMÉ, T. 80, H. III 14, 65, 139. *Călcătoare* = o bute, mai largă spre fund, în care se calcă strugurii la cules. VICIU, GL. *Un om oarecarele.. răsădì o vie... şi săpă într'însa călcătoare.* VARLAAM, C. 280$_{12}$. *Să vor de biu vărsà călcătorile de vin şi de untdelemn.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 264/$_{25}$. *2 căzi şi teasc călcător* (Mold., a. 1733). URICARIUL, XXIV 440/$_{6}$. *Se calcă poama sau în călcătoriu, sau în lin, sau în cadă.* I. IONESCU, C. 196, cfr. 194.

3°. S. a. şi f. Pedală. (Dog.) *Călcător* = talpa sau tălpiga scăunoaiei, pe care calcă (I 2°) dogarul când lucrează. DAMÉ, T. 88, PAMFILE, I. C. 162. | (Ţes.; Mold., Transilv., Bucov.; mai ales la plur., subt formele) *Călcători*, (rar) *călcătoare* (ŞEZ. VIII 147) = iepele războiului de ţesut, pe care se calcă cu piciorul spre a schimbà rostul. DAMÉ, T. 135, PAMFILE, I. C. 276, ŞEZ. V 55/$_{14}$, PAMFILE, C., VICIU, GL., H. X 22, 33, 69, 86, 111, 261, 480, 500, 506, 512, 539, XI 506. *Mă-sa-i aratà să calce pe călcători.* VASILIU, C. 176.

4°. S. f. *Călcătoare* = scândura, pe care olarul calcă (IV 1° c) lutul cu picioarele până ce-l face ca ceara. DAMÉ, T. 73.

5°. S. f. (Mehedinţi. La plur.) *Călcători* = curelele de la scările şelei, trăgători. CDDE. nr. 219.

6°. S. f. (Muscel) Părţi ce servesc la încheierea unei case; *călcătorile* stau de-asupra cosoroabelor. RĂDULESCU-CODIN.

7°. S. a. *Călcător* = dinţarul cu care se calcă (IV 4°b) dinţii ferăstrăului. DAMÉ, T. 115, PAMFILE, I. C. 120.

8°. S. f. (Pesc.) Acest gard [cu care se închide gârla] are la mijlocul său un spusc s. *călcătoare*, care se poate rădică şi scobori după voinţă. ANTIPA, F. 77.

[Negativ: † necălcătór, -oáre adj., subst. = nesovăitor. *Derept a/c/eaia, fraţi dragi, fiţi tari şi necălcători.* CORESI, ap. GCR. I 15*/$_{4}$. | Derivate (ad I): călcătoreásă (mai rar, călcătoríţă CDDE. nr. 219) s. f. = femeie a cărei meserie e de a călcà (IV 4° a) rufele (cfr. spălătoreasă), călcătorie s. f. = atelier în care se calcă rufele, spălătorie, † călcătorì vb. IV^{a} = a bătătorì un drum, cfr. pomostì. DOSOFTEIU, ap. CDDE. nr. 219.]

— (Ad I) Adjectivul verbal al lui călcà; (ad II) derivat prin suf. instr.-loc. *-ător* şi *-ătoare* (cfr. lat. calcatorium „loc în care se calcă strugurii" CDDE. nr. 219).

CĂLCĂTOREÁSĂ s. f., **CĂLCĂTORÌ** † vb. IV^{a}, **CĂLCĂTORÍE** s. f., **CĂLCĂTORÍŢĂ** s. f. } v. călcător.

CĂLCĂTÚRĂ s. f. v. călcă.

CALCAÚRĂ s. f., **CALCAVÁR** s. a. v. calcavură.

CALCAVÚRĂ s. f. 1°. *Piège.* 2°. *Gifle, mornifle; rossade.*

1°. (Neobicĭnuit) Capcană mică de prins vânat (COSTINESCU), de prins vrăbii (DDRF.).

2°. (În glumă; în legătură cu verbele: a da, a trage, a turnà, a mâncà, etc.) (Lovitură de) palmă, p. ext. bătaie (cu tragere de păr H. III 342). *În loc de bucate, îţi* (=veţi) *mâncà o calcavură de cele tătăreşti.* ALECSANDRI, T. 669, cfr. 1176. *Zmeul trase fetei... o calcavură, de auzì câinii în Giurgiu.* ISPIRESCU, L. 262. *Am să-i torn o calcavură, de are să pomenească şi faţa de la mă-sa* (Botoşani). GRAIUL, I 530. *Mi-o dat nişte călcăvuri* (=bătăi). Com. A. COCA. *Zice repede, de frica calcavurei.* ION CR. IV 61.

[Plur. *-vuri* şi *-vure*. | Şi: (ad 2°) *călcăvúră*, calcaúră MARIAN, TR. 349, calcavár id., calcabúră DICŢ.]

CÁLCE s. f. (Bot.) *Caltha palustris.* — Plantă ierboasă, cu frunze groase, lucitoare, şi cu flori galbene aurii; se mai numeşte şi: calcea-calului, bulbuc, bulbucei, capră-nemţească, (Transilv.) scalce (PANŢU, PL.); buruiană cu floarea galbenă şi frunzele în forma copitei de cal (H. X 496); din frunzele ei late şi cărnoase se fac găluşte (Com. TOFAN); cfr. H. X 353. || Calce-mare = rostopască. PANŢU, PL. | Calce-mică = untişor. PANŢU, PL., cfr. LB. [Plur. *călci*. LB. | Şi: (Zagra, lângă Năsăud, în Transilv.) calciu s. m. = buruiană cu frunze mari şi flori galbene. Com. CORBU, scálcie s. f. LB., (diminutiv) călceà s. f. BARCIANU, ALEXI.]

— Din lat. calx, calcem „călcâiu, picior de om şi de animale" (numită astfel după frunzele ei în forma copitei calului, cfr. fran. dial. *pied de polain*, sârb. *kopitac*). I. A. Candrea, *Romania* XXXI 304.

CÁLCE s. f. (Chim.) *Chaux.* (Franţuzism; întrebuinţat adesea, impropriu, în loc de calciu^{2}) Var. *Când calceá este lipsită de apă, se numeşte calce comună sau oxid de calciu impur sau var nestins...* BIANU, D. S.

— *N.* după fran. (lat. calx, calcem, idem.)

CĂLCEÁ s. f. (Bot) v. calce.

CALCEFÁUĂ s. f. *Palonnier.*—(Bucov.) Adevărata tânjeală se prinde... numai atunci când se ară cu patru boi, iar urcuşul, numit altmintrelea şi cruci sau *calcefaue*, care nu e nimică alta decât un fel de... orcic, se prinde numai atunci, când vitele dinainte cu care se ară sânt cai. MARIAN, D. 59.

— Probabil, din ung. kölcsönfa (propriu: lemn pe care-l împrumuţi). LACEA.

CĂLCÉTE s. f. plur. Sorte de *bottes.*— (Ialomiţa) Cizme răsfrânte şi cusute cu găitane. GRAIUL, I 195, notă. *Dorobanţii cu călcete.* ib.

— *N.* din ital. calcetto „gheată tăiată."

CALCHIÁ vb. I^{a}. *Calquer.*— A copià întocmai trăsăturile unui desen (unei hărţi, etc.) cu ajutorul unei hârtii transparente; fig. a imità servil.

— *N.* din fran. Cfr. dubletul călcà.

CĂLCHÍIU s. a. v. călcâiu.

CALCINÁ vb. I^{a}. *Calciner.*— A arde la un foc intens pietre-de-var spre a le face var (calce^{2}); p. ext. a supune o substanţă oarecare la acţiunea unui foc intens. *Oxidul de calciu... se obţine calcinând marmora albă... la roşu deschis... În industrie se obţine în stare nu tocmai curată şi se numeşte „var nestins". Pentru acest scop se calcinează carbonaţi de calciu (pietrele de var)... în cuptoare.* ISTRATI-LONGINESCU, CH. 174. [Abstract: calcinâre s. f. *Varul gras se obţine prin calcinarea unei pietre-de-var curate.* id. ib. 175.]

— *N.* din. fran. (din lat. *calx, calcis* „var").

CALCIU s. m. (Bot) v. calce^{1}.

CÁLCIU s. m. sing. (Miner.) *Calcium.* — Corp simplu, metalic, alb-gălbuiu, care se obţine prin descompunerea unor săruri ale sale. *Calciul* e foarte răspândit în natură, cu deosebire subt formă de carbonat, sulfat şi fosfat de calciu. ISTRATI-LONGINESCU, CH. 173.

— *N.* din fran. (lat. *calx, calcis* „var").

CĂLCIUNÁR s. m. v. călţunar.

CÁLCUL s. a. *Calcul.*— Operaţiune matematică asupra unor numere date, spre a află rezultatul, socoteală. *Bătrânul dascăl... Într'un calcul fără capăt tot socoate şi socoate.* EMINESCU, P. 221. *Cal-*

cul mental = socoteală din gând. | P. ext. (Mat.) Metodă specială matematică. *Calculul infinitesimal. Calculul probabilităților.* | Fig. (mai ales la plural) Combinații s. măsuri spre a izbândi în ceva, socoteli. *S'a înșelat în calculele sale.* [Familia: calculà vb. I[a] = a face o operațiune de calcul, a socoti, a face o socoteală, calculábil, -ă adj. = care se poate calculà (negativul:) incalculábil, -ă și necalculábil, -ă. *De mare și necalculabilă importanță a fost că Dumitru Brătianu a șezut în sfaturile lui Mazzini.* D. STURDZA, M. 67, calculáre s. f., calculát, -ă adj. (negativul: necalculát, -ă adj.), calculatór, -oáre = (adj., subst.) care calculează (bine), care știe să-și facă bine socotelile în toate afacerile sale. *Un spirit calculator;* (s. a.) mașină de calculat, cfr. abac.]

— *N.* din lat. calculus, idem (propriu „pietricică", socotelile făcându-se la început cu pietricele). Cfr. calcul [2].

CÁLCUL s. m. (Med.) *Calcul.* — Concrețiuni pietroase (pietricele) ce se formează accidental în anume organe animale (mai ales în ficat, în rinichi și în băsica udului), piatră. *Calculi biliari.*

— *N.* din lat. calculus „pietricică". Cfr. calcul [1].

CALD adj., adv., s. m. sing. *Chaud.*

1. Adj. (În opoziție cu rece) Care are o temperatură ridicată dar nu e încă fierbinte (I). *Cela ce va îngropà pri cel mort otrăvit, încà fiind cald* (= nerăcit încă), *și nu-l va lăsà nice să se răcească, face prepus cum să-l fie el otrăvit.* PRAV. 426. *Apă* (GCR. I 351/33), *zeamă de carne* (DRĂGHICI, R. 27) *casă* (COȘBUC, B. 130), *baia* (ISPIRESCU, L. 31) *caldă. Mânuțe calde* (EMINESCU, N. 37). *Aer* (id. ib. 63), *sânge* (ISPIRESCU, L. 304), *prânz* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 197) *cald. Bate fierul până e cald:* nu lăsà să treacă prilejul potrivit, nu amânà un lucru. C. NEGRUZZI, I 247, cfr. ȘEZ. I 221/7. *Soarele, cât de cald, tot nu încălzește lumea toată.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P I. 75. *La cuptorul cald puține lemne trebuesc.* ib. III 137. *Gura lui îi suflă când cald, când rece s. suflă când cald, când rece, tot dintr'o gură:* vorbește când bine, când rău, azi laudă, azi defaimă..., când te ajută, când te derapănă, tot cu un graiu. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 179. *Cu claca nu te mai vezi cald:* nu-ți merge bine. PAMFILE, J. II. || Fig. Cfr. fierbinte, aprins, înflăcărat, arzător. *Căldă credință.* MINEIUL, (1776) 88[3]/2. *O inimă caldă și binevoitoare.* MAIORESCU, CR. III 66. *Poți... Să 'ntuneci ochii miei pe veci Cu-a gurii tale calde șoapte.* EMINESCU, P. 96. *Cu glasul... de 'nduioșare cald.* id. ib. 202. *Și sufletul ei dulce din ce în ce-i mai cald.* id. ib. 209. *Singurătate caldă încă de ființa lui Radu.* VLAHUȚĂ, N. 25. *Un farmec cald și'ntineritor.* id. ib. 27. *Aveà o privire caldă și liniștită.* id. ib. 85. *S'aude șuierul cald* (aburii calzi ce țâșnesc din locomotivă). CARAGIALE, N. 62/3. *Nădejdea caldă'n el slăbeà, Pre cât creșteà de rece gândul.* COȘBUC, B. 84. *La foșnetul cel cald al rochii, Dintr'un copil mă simt bărbat.* id. ib. 217. *Străluceau în tonuri calde alămurile de la instrumente.* ZAMFIRESCU, R. 221. || P. ext. Călduros, care ține (de) cald. *Haine calde.* LM. || Spec. (Despre pâne) Proaspăt. *Bun ca pânea caldă.* ZANNE, P. IV 62. (Fig.) *Vă aduce noutăți calde.* LM. *A le spune calde* (subînțeles: minciunile) DDRF.

II. Adv. (În opoziție cu frig. s. rece și în legătură cu verbele: a (-i) fi cuivà, a (i) se face, a ține à) Cu o temperatură ridicată. *Nu e vânt, Și-i cald.* COȘBUC, F. 74. *Eră vară și cald ca'n casă.* RETEGANUL, P. I 31/1. *Amù-i cald și amù-i bine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 166. *Această mantà ține cald.* COSTINESCU. *Asta nu-mi face nici cald, nici rece* = mă lasă indiferent. TDRG. *Mi-e cald.* | Fig. (Neobicĭnuit) *Să nu fugă Rumânu'... dè muncă, chiar d'o aveà la pungă cald* (=bani). JIPESCU, ap. TDRG.

III. S. m. sing. (În opoziție cu frig s. răcoare) Căldură. *S'au ivit primăvara cu căldulŭ și cu seninul.* VARLAAM, C. 36. *A murì, a crăpà, a [se] înnăbuși de cald.* COSTINESCU. *Viul cald Al formelor rotunde.* COȘBUC, B. 38. | (Despre haĭne) *A ținea de cald.* LM. # *A nu ținea de cald cuivà* = a nu-i fi de nici un folos; a nu-l interesà. ib. *A luà cu cald pe cinevà* = a fi cuprins de fierbințeală, a aveà friguri.

[Diminutive: **căldicél, -ceà**, s. **-cícă** = cam cald, nu tocmai cald, dar plăcut, **călduț, căldișor**, cfr. încropit. (ad I) *Bucatele sânt acum pe masă, acoperite cu capace, care le țin căldicele.* IORGA, IST. R. I 156. *Rana la vite se vindecă cu piatră vânătă topită în apă căldicică.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II 19, (ad II) *Soarele băteà căldicel pe prispă.* VLAHUȚĂ, D. 300; **căldúț, -ă** (ad I) *Apă căldúță.* CALENDARIU (1814) 176. *Două șiroaie de lacrămi călduțe i se înnodară sub bărbie.* SANDU-ALDEA, A. M. 163. *Locurile tăiate le spală bine cu lapte fiert, călduț.* CĂTANĂ, P. II 25, (ad II) *De ar fi acum cojocul..., Ce călduț mi-ar fi!* CONTEMPORANUL, I 569, (ad III) [Capra] *l-au pus* [pe urs] *îndată pe cuptoriu, la călduț.* SBIERA, P. 205/22, **căldișór, -oáră** (ad I) *Nu-i loc căldișorŭ.* CÂNTEC DE CRĂCIUN (sec. XVII), ap. GCR. I 136/33. *Cu multă jale Și cu lacrimi căldișoare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 123, **căldușór, -oáră** (ad I) *Mergi iutișor, Că-i Mărțișor Și-i căldușor.* MARIAN, SE. II 113. | Adjectiv (neobicĭnuit) **căldós** adj. m. ap. CDDE. nr. 228.]

— Din lat. **caldus, -a, -um** (= *calĭdus*), idem. Cfr. încălzì, căldură.

CALDARÂM s. a. *Pavé, pavage.* — Pardoseală cu piatră tăiată (s. cu lespezi s. cu bolovani) a unei strade, a unei curți, etc., pavaj. *O culme de deal, pe care este caldarâm, de întră în cetate.* ISTORIE (a. 1715), ap. ȘIO. *În curte..., dinainte*[a] *casei... a făcut un caldarâm de piatră.* I. IONESCU, M. 418. *Stradele cu caldarâm aspru ale Abrudului.* IORGA, N. R. A. I 371. *Piatră de caldarâm.* H. XI 324.

[Plur. *-râmuri.* | Și: † **caldarâm** COSTINESCU, **caldărâm** TDRG., **căldărâm** SPERANȚĂ, ib. | Derivat: **caldarâmár** s. m. COSTINESCU = (< turc. *kaldyrymğy*, idem) **caldarâmgíu** (**caldărâmgíu, caldărâmgíu** TDRG., **căldărâmgíu** ib., **căldârâmgíu** COSTINESCU) s. m. = meșter care pardosește cu caldarâm, cfr. podar, pietrar. *Astă noapte, doi caldărâmgii au spart păretele casei.* ALECSANDRI, T. 1397.]

— Din turc. **kaldyrym** (bulg. *kaldărzm*), idem.

CALDARÂMÁR s. m. }
CALDARÂMGÍU s. m. } v. caldarâm.

CĂLDĂRÁR s. m. și a. I. *Chaudronnier.* II. Bois servant à suspendre un chaudron.

I. S. m. Meșteșugar care face s. repară căldări și alte vase de aramă; negustor de căldări și alte vase de aramă. H. XVII 48. *Ciocanele caldararilor.* CANTEMIR, IST. 87, cfr. MARDARIE, L. 1896. *Vătaf de căldărari... din București* (a. 1700). IORGA, S. D. V 357. *Aveà doi fini, unul căciular și celălalt căldărar.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV II 660. *Ulița căldărarilor* (în Brașov). (Atribuțiv) *Țiganii căldărari.* PAMFILE, I. C. 1.

II. S. a. Lemnul care ține lanțul căldării (Gorj. CDDE. nr. 229), lemnul de care e atârnat zălarul (Mehedinți, com. N. IONESCU, H. IX 83), **căldărău**.

[Feminin: (ad *I*) **căldărăreásă** s. f. DICȚ. | Adjectiv: † **căldărăresc, -eáscă** adj. *În ureache de pizmă îmbumbăcată și de zavistie astupată, nici buhnetele caldarărești... a rezbate pot.* CANTEMIR, IST. 87. *Marfă căldărărească* (a 1700). IORGA, S. D. V 357. | Cu alte sufixe: (ad I) **căldăráș** s. m. = căldărar. ION CR. II 247, XVIII 144, (ad II) **căldărău** s. a. = lemn de care atârnă lanțul căldării; este înțepenit în budureț (Valea Jiului). VICIU, GL.]

— Derivat din căldare, prin suf. *-ar.*

CĂLDĂRĂREÁSĂ s. f. } v. căldărar.
CĂLDĂRĂRÉSC, -EÁSCĂ † adj. }

CĂLDĂRĂRÍE s. f. 1°-2°. *Chaudronnerie.* 3°. *Ustensiles de cuivre.*

1°. Sing. Meseria căldărarului. *A învăța căldărăria.* LM.

2°. Atelierul, unde se fabrică, s. (mai rar) prăvălia unde se vând căldări și alte vase de aramă. COSTINESCU. *În toată căldărăria vei află doară o căldare pe placul tău.* LM.

3°. Arămuri. TDRG.

— Derivat (ad 1°-2°) din **căldărar**, prin suf. loc.-abstr. *-ie* și (ad 3°) din **căldare**, prin suf. col. *-ărie.*

CĂLDĂRÁȘ s. m. v. căldărar.

CĂLDĂRÁȘ s. m. (Zool.) *Bouvreuil (Pyrrhula europœa* ou *vulgaris).* — Pasăre mică, neagră-întunecată pe creștetul capului, pe gâtlej, pe aripi și pe coadă, cenușie pe spate, cu noada și partea inferioară a pântecelui albe, celelalte părți ale corpului roșii-aprinse. Se mai numește și: (Ban.) lugaciu, (Transilv.) bot-roșu, pasăre-domnească, domnișor, ghimpe. MARIAN, O. I 419, DOMBROWSKI, 316.

— După CDDE. nr. 233, diminutiv în *-aș* al unui cuvânt dispărut din graiu **cărdel*, din lat. pop. **cardillus (= carduelis)* „sticlete", apropiat, prin etim. pop., de *căldare.*

CĂLDĂRĂU s. a. v. căldărar.

CĂLDÁRE s. f. 1°. *Chaudron, chaudière. Fonts baptismaux.* 2°. (Geol., Geogr.) *Cirque.* 3°. *Aquilegia nigricans.*

1°. Vas mare de aramă, în care se fierbe apă, etc.; cfr. cazan, ciaun, pârnaie, arămie, brăcaciu. ȘEZ. VIII 86, H. II 32, 50, 61, etc. III 20, VII 507, JAHRESBER. XVI 215. *Căldarea* are fund, buză s. margine, două belciuges. urechi la buză de care e prinsă toarta, cu care se atârnă de cârlig s. de cujbă, de-asupra focului. Se pune și pe pirostrii. *Kĕldaré* = cacabus. ANON. CAR. *23 de căldări* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 194. *În căldări hierbea-i* [pe mucenici]. VARLAAM, C. 214. *Au rumpt o bucată den căldarea cea mare ce este zidită supt feredeie.* N. COSTIN, LET. II 52/$_2$. *Oala și cu căldarea nu poate să se lovească, că, de s'or lovi, iar oala se va strică.* ACSINTE URICARUL, LET. II 135/$_{30}$, cfr. ZANNE, P. IV 6. *O căldare mare de aramă, plină de galbeni de aur.* MIHALCEA (a. 1747), ap. GCR. II 40/$_{22}$. *O căldare veache, care s'au găsit cu drojdii de unt-de-lemn, în pimniță, eră spartă în fund* (a. 1778). IORGA, S. D. XII 95. [Mustul] *se toarnă în căldare.* ECONOMIA, 167. *Mări în formă de căldare.* MEHEDINȚI, G. F. 61. *Muma pădurei îi va chinui, băgându-le mâinile în căldarea cu jăratic.* ISPIRESCU, L. 292. *Duceam eu la masă glume cu căldarea.* id. ib. 159. *Când fundul căldărei lasă scântei, ploaie va fi.* ȘEZ. III 46/$_2$. *Omul negru ca căldarea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 380. *Câte fete cu pieptare, Toate-s strâmbe de spinare, Ca cârligul la căldare.* ib. 430. *Un berbece de frigare, O mioară d'o căldare.* MAT. FOLC. 116. (În glumă). *Căldare nespoită* = om negru la față, țigan. ZANNE, P. III 52. *A căde dă din căldare în foc:* din lac în puț. DDRF. || Spec. Cazan, în care se fierb prunele ca să se facă rachiu. Se acopere cu un capac, care se lipește pe margini cu mămăligă — la instalații moderne, se nituește — ca să nu răsufle fiertura dinăuntru. Capacul are unul, două s. chiar și trei ciubuce, care se îmbucă cu niște țevi. Când se dă foc în cotlon, subt *căldare*, se zice că *căldarea* e gata de pornit. Cât timp funcționează, se zice că umblă *căldarea* s. velnița. *Căldarea* se încarcă și se descarcă. Cfr. povarnă, velniță; alambic. PAMFILE, I. C. 226 ș. u. *Cazanurile i căldările din toată țara, cu care fac rachiu de tescovine* (Mold. a. 1776). URICARIUL, III 5/$_{23}$. *Pentru velnițe... au fost volnici fieșcine a face pe moșia sa, cu câte căldări au voit* (Mold. a. 1820). ib. IV 217/$_{26}$. || Vasul în care se botează copiii, cristelniță, colim vitră, baptisteriu. *Căldarea de botez.* BIBICESCU P. P. 247.

2°. P. anal. Adâncătură mare, rotundă, de origine glacială, în regiunea munților înalți, cfr. zănoagă. *Căldări* = găurile adânci și râpoase ce se găsesc pe coastele unor munți. H. IX 435. *De odată ni se deschide înaintea ochilor, tocmai sub obârșia văii, un loc larg, formând o mare căldare între piscurile de la vârf.* TURCU, E. 149, cfr. 195.

3°. (Bot.) = căldărușă (II) (Țara-Oașului). CANDREA, Ț. O.

[Dial. (Mold. și Sălagiu) *caldáre.* VAIDA. | Diminutiv: **căldărúță** s. f. GOROVEI, C. 127, cfr. SBIERA, P, 321/$_{25}$, **căldărúșcă** ANON. CAR., cfr. căldărușă. | Augmentativ: **căldaróiu** s. a. DICȚ. | Verb: **căldărí** IV^a = trans. a mânji (LB.), refl. (Ban., Mehedinți) a se coli (N. REV. R. a. 1910, p. 85), (despre mâncări și băuturi) a căpăta gust de aramă (GR. BĂN.). | Abstract: † căldărít s. a. = impozit pe căldări. LM.]

— Din lat. **caldaria, -am,** idem.

CĂLDĂRÍ vb. IV^a } v. căldare.
CĂLDARÓIU s. a. }

CĂLDĂRÚȘĂ s. f. I. 1°. *Petit chaudron.* 2°. Une des parties d'un moulin. II. 1°. *Aquilegia nigricans. Aquilegia vulgaris.* 2°. Sorte de raisin. III Jeu d'enfants.

I. 1°. Căldare mică, vas mic ca și ceaunașul (ȘEZ. VIII 86), cfr. hârgău. *Căldărușă.* MARDARIE, L. 2271. *Într'un colț al vetrei se țin pirosteiele, pe care se așază căldărușa sau hârgăul, când se pune de mămăligă.* PAMFILE, I. C. 444. *Atârnă căldărușa de mămăligă în crăcane.* ISPIRESCU, L. 396. *A dat un cazan și a luat o căldărușă* (Putna). ZANNE, P. III 93. *A face mânile căldărușă:* a le împreună spre a puteă luă apă cu ele. *Făcând mâinile căldărușă, le umpleă cu apă, în spume.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. || Spec. Căldarea mică, în care se ține aghiazma, cu care botează preotul oamenii, casele, etc., la Bobotează s. la zi întâi a fiecărei luni. *Satu-l botează popa... Cu apa'ntr'o căldărușă.* PANN, Ș. II 44. *La zi întâi, când îl luă popa cu căldărușa.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *În ziua de Sf. Ioan, flăcăii din sat iau căldărușa popii din biserică.* H. IV 66. || (Bot.) **Căldărușa-popii** = o plantă urcătoare ca volbura, cu florile ca laurul; face semințe ca roichițele. H. IX 122.

2°. P. anal. (Mor.) O parte a morii (nedefinită mai de aproape). H. VI 200.

II. (Bot.) 1°. Plantă ierboasă cu flori mari negre-viorii s. (altă specie) cu flori albastre, violete, roșii, trandafirii, purpurii, mai rar albe. Se mai numește și: (Botoșani) candeluță, (Transilv.) cinci-clopoței, cinci-coade, toporaș, clopoței-cornuți. PANȚU, PL., cfr. H. IX 49, 396, XI 326, JIPESCU, O. 73, (floare de grădină) H. IX 265, X 420, (cu o floare albastră) H. XIV 65.

2°. Strugurii negri se numesc cracană ori *căldărușă,* având ciorchinii lungi, deșirați, foarte rămuroși, boabele rotunde, de coloare închisă (H. III 65), poamă rară în boabe și cam gălbie (H. II 270), cu boabele rari și cam lătărețe, foarte apoasă (H, III 305), cfr. H. II 319, XIV 348, 415, 436, JIPESCU. O. 53. (Cu funcțiune atributivă) Se mai numește și poamă-căldărușă: neagră, cu bobițele rari. H. XI 516, cfr. III 139, 116, 139.

III. Numele unui joc de copii. H. XVI 162 (scris *căldărușie*).

[Ș]: **căldărúșe** s. f. | Plur. *-rușe* și *-rușĭ* (ad II

1°. H. XI 326). | Diminutiv: (Bot.) **căldărușícă** s. f.: nume de floare (nedefinită mai de aproape). H. IX 472.
— Derivat din **căldare**, prin suf. dim. *-ușă*.

CĂLDĂRÚȘCĂ s. f. v. căldare.
CĂLDĂRUȘÍCĂ s. f. (Bot.) v. căldărușă.
CĂLDĂRÚȚĂ s. f. v. căldare.

CĂLDĂU s. a. = gâldău, apă afundă, unde dintr'odată te bagi în gropan, dar care nu ține mult și îndată ieși la apă mică (Tisa, lângă Dobra, în Transilv). VICIU, GL.

CĂLDICÉL, -CEÁ, -CÍCĂ adj., adv.
CĂLDIȘÓR, -OÁRĂ adj., adv.
CĂLDÓS, -OÁSĂ adj.
} v. cald.

CĂLDÚRĂ s. f. *Chaleur.*
1°. (În opoziție cu frig, răcoare, ger) Temperatura ridicată care ne face să simțim că cevă e cald s. că ne e cald, cfr. fierbințeală, arșiță, zăpuc, zăpușală, vipie. *Căldură animală:* pe care o desvoltă organismul animalelor cu sânge cald, *vegetală:* a plantelor, *atmosferică:* a aerului, *centrală:* din interiorul pământului, *specifică* = capacitate calorică, cantitate de căldură necesară spre a ridică cu un grad temperatura unui kgr. dintr'un corp și exprimată în calorii, *radiantă:* emisă de un corp în toate direcțiile, *latentă:* pe care un corp o absoarbe spre a trece din stare solidă în stare lichidă s. din stare lichidă în stare gazoasă; când e însoțită și de lumină, se numește *luminoasă*, în caz contrariu *obscură*. Cfr. PONI, F. 144-146, 152. La *căldură* corpurile se dilată s. se vaporizează. *Căldura* poate fi uscată (seacă) s. umedă. *O năpârcă din căldură ieși.* COD. VOR. 96/4. *Vara* [nu sânt] *nădușale așà mari, ci cuvioase călduri.* N. COSTIN, ap. GCR. II 3/18. *Căldura văzduhului* (c. 1750). ib. II 64/35. *Carnea supt șaua cailor... de multă greutate și căldură să moaie.* DRĂGHICI, R. 70. *De a vârstii ei căldură, Fragii sânului se coc.* EMINESCU, P. 185. *Cauza cea mai de căpetenie, care nu lasă materia planetară să rămână în repaos, este căldura venită de la soare.* MEHEDINȚI, G. F. 14. *Gerilă se întindeà, de căldură, de-i treceau genunchele de gură.* CREANGĂ, P. 251, cfr. PAMFILE, J. III. *Luceà luna cu lumina Și soarele cu căldura.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 513. *O căldură potrivită.* (Imprecațiune glumeață) *Bată-mi-te căldura!* TEODORESCU, P. P. 452. | Spec. (Adesea la plur.) Epoca cea mai călduroasă a anului. *Căldurile au ajuns nesuferite.* LM.
2°. Fig. Însuflețire, foc, înfocare, ardoare, patimă, zel. *Să... vie căldura dumnezeirii lui în mințile noastre.* NEAGOE-VODĂ (a. 1654), ap. GCR. I 168/21. *Strig cu multă căldură.* DOSOFTEIU, ib. I 242/29. *Să înaintăm cu îndrăzneală și căldură întru cărările sfântului tău cuvânt.* MARCOVICI, D. 96. *Chestia... s'au tratat cu îndestulă căldură de unele din giurnalele franceze și austriene.* URICARIUL, V 193/10. *Șoptește cu căldură.* EMINESCU, P. 252. *Se rugă Domnului cu căldură.* ISPIRESCU, L. 189. *Ș'așà cântă cu căldură, De stă Oltul și nu cură.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 106.
3°. Spec. (Mai ales la plural) Temperatură ridicată a corpului s. sensație de căldură, care însoțește anumite stări de surescitare s. patologice, cfr. fierbințeală (2°), friguri, febră, arșiță. *Tu ești bolnav, ai căldură.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Și dacă tac, îi vin călduri, Să moară.* COȘBUC, B. 124. *În căldura frigurilor, cuvântul nu prinde loc:* adică, întru turburarea norodului, cuvântul în zadar, că nimeni nu-l ascultă. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 559. *A aveà căldură la cap* = a aiură. DDRF. *A intrat în căldură* = e apucat (Tutova). ib. IX 398.
[Plur. *-duri.* | Diminutiv: (ad 1°) **căldurícă** = căldură (nu prea mare și) plăcută. *Cum au dat de călduricà, pe loc li s'au muiet ciolanele și au început a se întinde.* CREANGĂ, P. 251. | Adjectiv (adverb): **căldurós, -oásă** = care are s. dă căldură (multă s. continuă), p. ext. (despre haine) care păstrează căldura corpului, scutindu-l de frigul din afară, cald, (despre om) care suportă ușor frigul, al cărui corp nu se răcește ușor; fig. plin de căldură (2°), cu căldură (2°), înfocat, cu însuflețire, cu foc, cu zel, etc. *Kĕlduros, -ĕ* = calidus, -a. ANON. CAR. *Vara...* [va fi] *călduroasă.* (ca. 1750), ap. GCR. II 59/37. *Un loc... călduros.* DRĂGHICI, R. 141. *Vreame călduroasă.* BARAC, A. 47. *Sfântul soare-i călduros.* TEODORESCU, P. P. 279 b. *Să gustăm vinu' de bun Și soba de călduroasă.* ȘEZ. I 291/3. *Toată fața-i bună, Dacă căptușala-i călduroasă* (Tutova). ZANNE, P. III 147. *Vânt călduros.* H. I 174. *Casă, sobă, zonă călduroasă.* TDRG. *Cu multă dorire, din călduróșu suflet, am pus de s'au tălmăcit.* CAZANII (a. 1742), ap. GCR. II 30/31. *Călduroásă rugăciune.* MINEIUL (1776) 159²/1. *Unul din adepții cei mai călduroși* [ai] *partidului curat românesc.* GHICA, S. 627. *Tot atât de călduroasă a fost și aprobațiunea presei.* HASDEU, I. C. XI. *O strângere de mână călduroasă.* TDRG. *O primire călduroasă.* id.]
— Din lat. pop. **caldura*, idem.

CĂLDURÍCĂ s. f.
CĂLDURÓS, -OÁSĂ adj.
} v. căldură.
CĂLDUȘÓR, -OÁRĂ adj., adv.
CĂLDÚȚ, -Ă adj., adv., s. m. sing.
} v. cald.

CÁLE s. f. 1°-2°. *Chemin, voie, route, rue principale, chaussée.* 3°. *Distance.* 4°. *Fois.* 5°. *Façon, procédé.* 6°. *Sujet.* 7°. *Motif.* 8°. *Fonction.*
La origine, *calea* eră o cărare s. potecă prin munți (cfr. plaiu). În viața de munteni a strămoșilor noștri, cuvântul acesta deveni termenul generic pentru orice fel de drum. Mai târziu, intrând în limbă cuvântul drum, acesta îi făcu concurență, astfel că vechiul *cale* se întrebuințează astăzi pentru un drum lung (și larg) și cu deosebire în locuțiuni și în înțelesuri figurate.
1°. Fâșie (mai largă s. mai îngustă) de loc bătătorit (pietruit s. pavat) pe care se face comunicația de la un loc la altul, drum. Cfr. cărare, potecă, plaiu, șosea, etc. (Ținta la care duce o cale se indică adesea printr'un genitiv: *calea bisericii* = care duce la biserică. *Calea* se închide, când încetează, se deschide, când iese la loc desfătat, ea e îngemănată (ANON. CAR.), când se bifurcă, e (ne)umblată (ne)bătută, îngustă, largă, strâmtă, bună, rea, ușoară, grea, netedă, hopuroasă, dreaptă, strâmbă, întortochiată, urcă, coboară, *căile* se încrucișează, se fac cruce, se taie, etc., *calea* duce, (te) scoate, răspunde undevà, cotește, face la dreapta s. stânga, trece pe la, etc. *Luò iscodnicii și pre latà cale-i scoase.* COD. VOR. 122/2. *Cătră seliștea Bogdăneștilor, unde pogoară calea carului* (astăzi: drum de care) *de la Ruda* (Vâlcea, a. 1608). CUV. D. BĂTR. I 161. *Una* [din semințe] *căzù pre cále.* VARLAAM, C. 323. *Eșì pre căi și pre cărări.* id. ib. 359. *Pustii vor fi căile voastre.* BIBLIA (1688) 91. *Umblând pre cále.* MINEIUL (1776) 110³/1. *Calea* (de obiceiu: drumul) *de sanie, ce avem, tare mult înlesnește această treabă.* I. IONESCU, C. 242. *Căruța... abià înaintează, pe căi fără de urme.* ODOBESCU, III 15/21. *Am greșit calea.* id. ib. 60/17. *Sânt singură, pe căi trăesc, Sânt singură și mor.* COȘBUC, F. 160. *Iese înaintea fecioru-său, pe altă cale, și se bagă subt un pod.* CREANGĂ, P. 185. *De la o vreme, le întrà calea în codru.* id. ib. 199. *De la un loc, se închide calea.* id. ib. 201. *Doar nu m'a albit calea bisericii!* ȘEZ. IX 69. *Mă duseiu în jos pe vale, Mă'ntâlniiu cu doru'n cale.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 70. *Când te*

văz, bade, pe cale, Inima-mi plânge de jale. ib. 83. *Troscoțel de lângă cale.* ib. 518. *Noaptea-i mică, Stele-s multe Și-oiu pierde calea prin munte.* ib. 141. *Mergând la deal, la vale, S'abate puțin din cale.* DOINE, 8/6. *Să te-ajungă jalea mea, Unde-a fi calea mai grea.* ȘEZ. I 9b/18. *Ține* (=urmează) *tot calea aceasta.* LM. *Ne bate calea* (=ne vizitează) *cam des.* DDRF. *Căile cele strâmbe, curse oamenilor se'nțeleg.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 227. *Calea bătută e cea mai scurtă.* DDRF. || Spec. De oare-ce, prin dezvoltarea orașelor, adesea s'au zidit case pe marginea căilor care duceau în diferite direcții și în urmă acestea au fost încorporate la oraș, avem numiri precum *Calea Craiovei,* la origine, drumul care duce în spre Craiova. P. anal. apoi, azi se dă numele de *căi,* în orașe, la străde lungi și relativ largi care merg până la marginea orașului, precum: *Calea Victoriei* (mai nainte *„Podul Mogoșoaiei“:* duce la Mogoșoaia). *Calea Dorobanților,* etc. | (Modern) (După fran. *voie ferrée*) *Cale ferată*=drum-de-fier, șoseaua și șinele pe care circulă trenul. *Ideea căilor ferate... era mai lesne de realizat... cu ajutorul capitalului german.* MAIORESCU, D. I 18. *Pe când nu erau pe la noi căi ferate.* RETEGANUL, P. I 11/14. (După fran.) *Căi de comunicație,* (fig.) *căile respirației. Căi naționale* sânt șoselele întreținute de stat, care pleacă de la capitala unui district, și merg până la capitala altui district, la granița țării sau la vreun port. DR. CONS. 102. *Căi județene:* șosele întreținute de județ, care unesc diferitele comune ale unui județ; *vicinale* sau *comunale:* șosele întreținute de comune, care duc de la o comună la alta învecinată sau la diferitele cătune ale unei comune. | (Astron.) Fâșia luminoasă formată pe cer de miriadele de stele aproape invizibile din cauza depărtării lor de pământ se numește **calea-laptelui** (CULIANU, C. 53, H. II 169, 121) s. **lactee** (CULIAN, C. 53), **calea lui Troian** (H. III 5, IV 75), **robilor** (H. II 121, III 230), **orbilor** (H. II 121, III 230, XI 518), **șchiopilor** (H. III 230), **Țiganului** (H. XVIII 105), drumul-laptelui (H. III 230), drumul-robilor (H. III 5, IV 75), paiele-Țiganului. *Urmând, după cer, Calea-robilor, nimerise la Bălteni.* GHICA, S. 264. **Calea-rătăciților**=(constelația) șarpele. OTESCU, CR. 19.

Loc. adv. și adj. *(A fi, a găsi, a afla)* **cu cale**=potrivit, nemerit, corect, just, (cu s. pe) drept, cuviincios, cuminte, înțelepțesc; bine, frumos; (în opoziție cu) **fără (de) cale**=nepotrivit, necuviincios, (pe) nedrept, necorect (cfr. fără II 1°; construcții analoage la Aromâni și Albanezi. PAPAHAGI, P. A. nr. 416-417). *Să socotească giudețul această frică de va fi cu cále sau de nu va fi.* PRAVILA MOLD. 83,2. *După aceasta am socotit a fi cu cale să scriem împărații Rămului.* N. COSTIN, LET. I 77/34. *Domniei lui Aron-vodă cu cale i-au zis cumplită.* M. COSTIN, LET. I 215/14. *Nici este cu cale să fie temnița supt biserică.* NECULCE, LET. II 309/22. *Judecă Măria Ta... de este cu cale și de se cuvine să fiu lipsit... de amândouă.* ANTIM, P. XXVII/25. *Care* [venituri] *s'au aflat a fi drepte, cu cale și făr' de supărare.* RĂȘCANU, L. 6/3. *Bine și cu cale au judecat* (Mold., a. 1794). URICARIUL, XI 313/29. *Aceea ce au aflat cu căle mintea sa, mâinile pun îndată în lucrare.* BELDIMAN, N. P. I 49. *Dacă cererea îți va fi cu cale, nu-ți tăgăduesc împlinirea ei.* GORJAN, H. I 13-4. *Nu este cu cale a-l defăima, fără să judecăm mai întâi după dreptul cuvânt.* DRĂGHICI, R. 115. *Brâncoveanu era autorizat să deie numai pe cine va găsi el cu cale.* IORGA, L. I 348. *A găsit cu cale să deie fata după feciorul moșneagului.* CREANGĂ, P. 85. *Așà cred eu c'ar fi cu cale, când e vorba de dreptate.* id. A. 146. *Să ascultăm cu oastea noastră de găsirea cu cale ce va face sfatul nostru.* ISPIRESCU, M. V. 11. *Sprincenele tale Tare-s făcute cu cale.* ȘEZ. I 72/21. *Nu găsesc cu cale (=nimerit) să plec acum.* PAMFILE, J. II. *Poate să cearte bărbatul pe muiare-ș[i] pre direptate, iară nu cu înșelăciune și fără de cále.* PRAVILA MOLD. 84,2. *Cuvinte fără de ispravă și fără cale.* ib. 155,2. *Să aibi Măria-Ta știri că acel om îmblă făr' de cale* (c. 1650). IORGA, D. B. 85. *Păzească să nu faci fără de cále.* BIBLIA (1688) 378/2. *Am multe, de mi s'ar ține în seamă, carele nu sânt făr' de cale.* ANTIM, P. XXVIII/3. *Ce om fără cale logofătul: știindu-și jupâneasa boleacă și a nu o ținere aice cu sine!* M. COSTIN, ap. DDRF. *Toată țara Liboniei, ce au luat Șvedul de la strămoșii lui, fără de cale.* NECULCE, LET. II 300. *Nu părăseà la toate mesele domnești a ocărî pre Bogdan Hatmanul și a-i zice cuvinte fără cale.* MAGAZ. IST. III 59/15. *Mâna se tinse fără de cále asupra mea.* MINEIUL (1776) 33²/2. *Rău și fără cale tribunalul și-a declinat competența.* TDRG. | **Din cale afară** s. **afară din cale**=peste măsură, foarte, prea, neobicinuit, extraordinar, excesiv; mare, strașnic. *Două lucruri erà făcute din cale afară.* ACSINTE URICARUL, LET. II 134/26. *Pre mazilii zlotași îi supără din cale afară.* NECULCE, LET. II 314/14. *Erà un vis misterios și blând din cale-afară.* EMINESCU, ap. DDRF. *Copiii cei din cale afară urîți.* MARIAN, NA. 352. *Erà miloasă din cale afară.* CREANGĂ, A. 24. *S'a făcut o bătaie așà de din cale afară, că...* STĂNCESCU, B. 22. | † **P(r)e cale**=(pe) drept, după merit, cum se cuvine. *Cela ce va suduì pre altul, zicându-i cuvinte tot adevărate, pre cále, va scăpà de certarea sudălmii.* PRAVILA MOLD. 128,2. *Foarte bine și prè cále zice.* SICRIUL DE AUR, ap. GCR. I 273/1. *Și începură a-i batere (pe boierinași)...; și pe cale le-au făcut, că vai de boierul ce se roagă mojicului.* NECULCE, ap. TDRG. | † **Alături(a) cu calea**=pe de lături, nu de-a-dreptul. *Vorovind cam alături cu cale, i-au ponosluit pentru feciorii lui că sânt răi.* ALECSANDRU AMIRAS, LET. III 138/17. | (Transilv. și Mold.) **Pe-aceea cale** s. **pe calea ceea**=tot așà, asemenea. *Copiii i se trânteau pe jos de foame, muierea pe-aceea cale.* RETEGANUL, P. I 60/20. *Amù banii i-au prăpădit, nevasta pe calea ceea.* SEVASTOS, P. 28. | **Calea-(ca-)valea** s. (neobicînuit) **calea-vale** (SLAVICI, ap. TDRG.), **cale-vale** (ALECSANDRI, T. 46)=mai merge, treacă-meargă, fie (propriu: calea e dreaptă ca pe vale, merge ușor TDRG.). *Cum grăești acum, calea-valea:* mai merge. PAMFILE, J. II. *Celelalte calea-valea, dar o guriță? cât lumea.* EMINESCU, N. 88. *Toate ca toate, dar urîtul îi venea de hac. În zile de lucru, calea-valea: se luà cu treaba și uità de urît.* CREANGĂ, P. 140. *Mai nainte, calea-valea; erai deprins a trăì singur, dar acum are să-ți cadă greu; mai ales că ți s'a îngreuiat și gospodăria.* id. ib. 161. *Uite ce-am pățit,... mi-a crescut mie un corn și unul la împărăteasă și două coarne la fată; de mine și de împărăteasă, calea-ca-valea! că sântem bătrâni, dar biata fată nu și-a căpătat peținori.* RETEGANUL, P. II 79/6. | **A pune la** (rar în) **cale** († **la o cale,** † **la căi**) Înțelesul fundamental este: a îndrumà, prin fapte s. prin vorbe: a) (a luà măsurile trebuincioase s. a îndeplinì cele de trebuință spre) a îndrumà s. a duce cevà la bun sfârșit, a se îngriji de cevà, a pune în orânduialà, a aranjà; — b) a sfătuì pe cinevà, a-l povățuì, a-l îndemnà (întrigând în contra cuivà), a instigà; —c) a organizà, a (în)tocmì, a conduce, a administrà; — d) a îngriji cu cele necesare (spre a-l scutì pe cinevà de grijile vieții, etc.), a-i face rost (prin căsătorie), cfr. a căpui; — e) a pregătì cevà, a îngriji s. a face ca cinevà să fie pregătit; — f) a-i aplicà cuivà tratamentul cuvenit (spre a-l pedepsì s. a-l nimici, etc.), a isprăvì, a prăpădì, a înlăturà, a direge, a pune bine, a da gata, a învățà minte pe cinevà, a-i face cuivà felul; — g) a se pune în înțelegere s. a luà hotăriri cu privire la cevà, a hotărî; — h) refl. (neobicînuit, în Bucov.) a se sfătuì, a chibzuì, a hotărî.

Exemple: (ad a) *A murit unchiul nostru fără a pune la nici o cale, şi nearătând cui şi cât să se dea cele ce au rămas* (a. 1792). URICARIUL, XIX 39/6. *Puind la cale, după cuviinciosul chip, trebuinţele cele ce se cer de la împărăteştile mele serhaturi* (a. 1802). TES. II 308/1. *Încai lăsaţi-mă să mă duc să-mi pun casa la cale!* C. NEGRUZZI, I 155. *Să punem la cale o cununie.* ALECSANDRI, T. 768, cfr. 344. *Pune la cale să ne gătească un ospăţ.* C. NEGRUZZI, I 147, cfr. ISPIRESCU, L. 3. *Toate trebile şi le puneà la cale singurel.* CREANGĂ, P. 140. *S'a pus la cale-un plan În contra libertăţii.* I. NEGRUZZI, VI 416. *Lucrurile s'au pus iute la cale.* VLAHUŢĂ, N. 7, cfr. SADOVEANU, M. 117. *Pusese* [războiul] *la cale şi-l condusese.* IORGA, L. I 216. — (ad b) *L-au pus la cale ca să facă şeretlic.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 205/5. *L-au pus la căi să se rădice iar cu războiu.* DIONISIE ECLES. 234. *Baba pune la cale şi pe feciorul cel mijlociu; şi-şi ie un suflet de noră întocmai după chipul... celei dintâi.* CREANGĂ, P. 7. *Cine te-a pus la cale să mă iei... în bătaie de joc?* id. ib. 83, cfr. CONTEMPORANUL, VI, 207. — (ad c) *Să îndrepteze ţara, puind la cale bună şi cu odihnă.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 196, 17. *Ei pun ţara la cale în zioa de astăzi.* ALECSANDRI, T. 38. *După-ce se urcă în scaunul tătâne-său,... puse ţara la cale ca şi un om matur.* ISPIRESCU, L. 42. *Baba începù să puie la cale viaţa nurori-sa.* CREANGĂ, P. 5. (Iron.) *Ambiţioşii pun ţara la cale prin cafenele.* SANDU-ALDEA, A. M. 121, cfr. ALECSANDRI, T. 139. — (ad d) *Mi-am pus bine gura la cale, să-mi fie pe toată ziua.* CREANGĂ, A. 60. [Pe Electra] *pusă la cale* (= măritată) *s'o vezi.* BELDIMAN, O. 34. *Un băiet mare, pe care mânipoimâni o să trebuesc să-l pun la cale.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. — (ad e) *Ei! pus-ai toate la cale?* C. NEGRUZZI, I 148. *Puse toate alea la cale pentru drum.* ISPIRESCU, L. 16, cfr. 13, DRĂGHICI, 88. *Du-te... de-ţi pune nora la cale* (= îngrijeşte să fie gata de drum). CREANGĂ, P. 113. — (ad f) *Aşteaptă..., cocolitule,... te-oiu pune eu la cale şi pe tine acuş!* ALECSANDRI, T. 522. *Cât pentru chi/le, mi le pune la cale* (= mănâncă) *pe toate.* idem, 1295. *Pe urs l-am pus eu la cale* (= l-am adormit, de nu mai poate fi primejdios). CREANGĂ, P. 215. *Băietul îl puse şi pe aista* [pe zmeul cu trei capete] *la cale, dar pe al treilea cap nu i l-a tăiat bine.* ŞEZ. I 67/14. — (ad g) *Să stau să vorovesc cu Măria-ta, şi să punem la o cale pentru această pradă..., că să facem pace.* NECULCE, LET. II 358/8. *Zoroastru şi cu flica sa... vroind a pune la cale lucrul acesta.* BELDIMAN, N. P. II 136/12. [El] *au pus la cale ca să ţie în ograda lui cel puţîn o lamă.* DRĂGHICI, R. 165. *Am pus la cale unele ca aceste.* CREANGĂ, A. 101, cfr. SBIERA, P. 242. — (ad h) *Nepoata... să se puie la cale cu bărbatul său, cam pe când să fie botezul.* MARIAN, NA. 167. *Cu aceia s'a pus apoi în cale: cum şi în ce chip să iscodească ţara.* idem, T. 14, cfr. 210. (Abstract:) **Punere-la-cale.** *Cea dorită de bună de obşte punere-la-cale.* URICARIUL, I 9/29. *Sistematica punere-la-cale a acestor lucruri.* ibid. 127/4, cfr. 131/9, 133/10. *Aşezarea, numită altmintrelea şi legătură, învoire, tocmeală, însemnează punerea-în-cale şi conţelegerea* (= înţelegerea) *părinţilor...* MARIAN, NU. 135. | **A (o) scoate la cale (cu cinevà) s. a ieşì la cale (cu cinevà)** = a se puteà învoì cu cinevà, a o scoate s. a ieşì la (un) capăt. *Dacă văzù că nu poate s'o scoaţă la cale cu Ţiganul în nici un fel...* FUNDESCU, ap. TDRG. | † **A aduce pe cinevà la cale** (subtînţeles: la calea *cea bună)* = a-l scoate din rătăcire şi a-l îndreptà spre bine. *La câtă cale şi supunere i-au mai adus... încă nu am trecut a nu scrie.* AMIRAS, LET. III 167/24. | **A fi pe cale (de a s. să...)** = a fi gata, dispus, a aveà intenţia. *E pe cale să se 'nsoare.* DDRF. | **A-i da în cale** = a face pe cinevà să înţeleagă ceva, să se învoiască la ceva, a-l convinge (cfr. a-i da cuivà în bună). *Dacă eu, om bătrân, nu-i dau în cale, apoi cu atâta mai puţin fata mea!* ŞEZ. I 101/29. | † **A aveà cale cuvintelor** = a aveà voie s. libertate de a vorbì. *Atunce având cale Grigorievodă cuvintelor sale, au spus Vezirului cum au sfătuit pre Husain-paşa să iasă din şanţuri cu oastea.* NECULCE, LET. II 225/16, cfr. III 16/34. *Atunce şi Lupul, luându-şi voie să grăiască, au început a grăì şi a se apărà de fapta lui Dumitraşcovodă având cale cuvintelor.* MUSTE, LET. III 54/32. | **A luà cuivà calea din picioare** = a-l scutì de a mai face un drum: *Bodaproste, neicuţule, că ne luminaşi şi ne luaşi calea din picioare!* RĂDULESCU-CODIN, L. *Mărită-te, Marioară, Şi ia-mi calea din picioare!* ib. | **A i se face (s. a-i sta cuivà) calea cruce (s. crucì)** s. **a-i fi calea în cruce** = a ajunge la o răspântie, (fig.) a sta la îndoială, a fi nehotărît, a nu ştì încotrò s'o apuci, a şovăì. *Când li se făcù calea cruci, se opriră.* ISPIRESCU, ap. DDRF. *De urît, m'aş duce, duce, Calea mi se face cruce... Eu mă duc, uritul vine Tot alăturea cu mine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 211, cfr. 214. *Eu m'aş duce, duce, Dar mi-e calea 'n cruce.* TEODORESCU, P. P. 284, ŞEZ. I 111/3. | **A i se închide cuivà calea în codru** = a nu puteà merge mai departe pe drumul apucat, fig. a fi silit să renunţi la viaţa plăcută de mai nainte. *Însă când împliniiu opt ani, atunci, vorba ceea, mi se închise calea'n codru. Părinţii miei... mă aşezară într'o şcoală.* GANE, ap. TDRG.

2°. P. ext. Direcţia luată de cinevà spre a ajunge undevà, călătorie, drum. *Se întoarse Menelai den cale.* MOXA, 352/34. *Cine va treace pre un drum, pre unde nu i-au fost călea să treacă, pre acolea...* PRAV. MOLD. 34/2. *Trudit de cále.* VARLAAM, C. 157/2. *Când-i la mijlocul calei, află un copaciu frumos.* CAZANIE (a. 1643), ap. CP. 365. *Răbdăm greutatea călii.* DOSOFTEIU, V. S. 151/2. *Gătându-se... de cale.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 272/1. *Venind dintr'o cale depărtată.* DRĂGHICI, R. 103. *Săcuii, în cale, uciseră pe prinşii lor.* BĂLCESCU, M. V. 393/29. *Neputând înturnà pre Lăpuşneanul din cale, să-şi urmeze drumul la Constantinopol...* C. NEGRUZZI, I 142. *Duce-m'aş şi m'aş tot duce.. Cine'n cale m'a videà, Să plângă de jalea mea.* ALECSANDRI, P. II 103. *De e curcă, Ce se'ncurcă La răvărsatul zorilor, În calea vânătorilor?* ODOBESCU, III 9/20. *Vântul adunat-a de flori de teiu troiene Şi le aşterne'n cale reginei dunărene.* EMINESCU, P. 212. *Întâlniiu pe Lina'n cale.* COŞBUC, B. 9. *Calul ud de cale.* id. F. 13. *Se opreşte, sfârâmat de cale, Şi chiamă somnul care l-a uitat.* CERNA, P. 167. *Se opresc cu toţi în cale.* CREANGĂ, P. 275. *Mergeau... părându-li-se calea scurtă.* id. ib. 276. *Merg cale lungă, să le-ajungă.* id. ib. 207. *Harap-alb, urmându-şi calea...* id. ib. 228. *Noroc că i se scurtase calea şi ajunse acasă.* ISPIRESCU, L. 36. *Încă pe cale fiind...* id. ib. 21. *În calea ei, începù a curge de printre încreţiturile hainei sale mărgăritare.* id. ib. 40. *Cale lungă şi grea.* id. ib. 27. *Îl tot opreà cinevà în cale.* id. ib. 36. *Nu mai umblu de geaba, Ci mă duc în calea mea, C'ai tăi, dragă, nu mă vrea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 63. *Mi-a fost calea Pe la uşa maică-ta,* ib. 172. *Scurtă mi-a părut calea.* ib. 224. *Cându-mi vine dor de cale, Merg pe jos ca şi călare.* ib. 221. *Din Siret şi până'n Piatră Este-o cale depărtată.* ŞEZ. I 9/24. *Se culcă în tindă, ca să-şi scurteze din cale.* ZANNE, P. III 399. | P. anal. *Oprit-au calea unui părău.* DOSOFTEIU, V. S. 132/2. *Ce rază luminoasă Răvarsă'n a sa cale luceafărul ceresc?* ALECSANDRI, P. I 136, cfr. H. II 291. | Fig. *Cine întoarce păcătosul din rătăcirea caiei lui.* COD. VOR. 136/1 (: din calea rătăciturii. N. TESTAMENT 1648; den rătăcirea căii lui. BIBLIA, 1688). *Învaţă pre noi cu bună înţelepţie cálea spăseniei.* CORESI, E. II/25. *Giudeţul pre cále[a] sa să margă,... iară nu abătându-să giudeţul din cále[a] sa cea direaptă.* M. COSTIN, ap. GCR. I 198/19-22. *S'au fost ispitind şi*

Dabija-vodă să nu meargă la adunarea cu Vezirul, ce să urmează calea lui Grigorie-vodă. N. COSTIN, LET. II 4/38. *Calea luminii* (MARCOVICI, C. 10/4), *vieții* (KONAKI, P. 273), *prosperității* (URICARIUL, VII 239/22), *progresului* (BĂLCESCU, M. V. 4/17), *binelui* (id. ib. 418), *pocăinței* (DRĂGHICI, R. 90), *înțelegerii* (id. ib. 73). *Care este calea noastră națională?* BĂLCESCU, M. V. 1/8. *Preutul i-au mulțămit... pentru că i-au adus femeia la căi bune.* SBIERA, P. 243/19.

(Formulă de salutat, la plecarea cuivă) **Cale bună!** ISPIRESCU, L. 16 s. **bună calea!** CREANGĂ, P. 299. | *(A te duce până la)* **calea întoarsă** = a te întoarce după puțin timp, din călătoria începută, din cauza unui accident, sau fiind-că ai uitat cevà, fiind-că te-ai răsgândit s. te-ai convins că nu vei avea rezultatul dorit, etc. Cfr. EMINESCU, P. 239 (cfr. și **întoarce**). | *(A se oprì la, a se întoarce de la)* **calea jumătate** s. **jumătate calea** = numai o parte din călătorie. | **Calea mânzului** = drum făcut încoace și încolo, înainte și înapoi, alergătură de colò-colò, fără nici o ispravă. *Știu că umblaiu, mamă, calea mânzului!* MERA, B. 36. | **Cale primară** s. **primare** v. c. | **Cale albă** v. c. (vol. I, pag. 95a). | **A ieși** (s. a se duce) **cuivà în cale, a întâmpinà pe cinevà în cale** = a-i ieși înainte s. întru întâmpinare, a-l întâmpinà. *Și ca la mândre nunți de crai, Ieșit-a'n cale-ales alaiu.* COȘBUC, B. 19. *Cu sfetnici vechi de zile mă'ntimpinași în cale.* EMINESCU, P. 201. *Țugulea se duse mai întâi în calea zmeului celui mai mare.* ISPIRESCU, L. 316. *Bădița cu șapcă neagră Iese'n cale și mă'ntreabă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 44. *În căile lor ieșeau fete albe, tinerele.* POMPILIU, B. 79/8. | **A fi în calea cuivà** = a se aflà, a locuì în apropierea drumului apucat de cinevà; a sta **cuivà în cale** = a-i fi (adesea involuntar) piedecà, a-l zătignì în acțiunile sale; a se **pune în calea cuivà** = a se împotrivì cuivà, a-l așteptà (cu gând dușmànos) căutând a-l împiedecà de a merge mai departe, (fig.) de a-și ajunge țintà; a (a)ținea calea (s. căile) **cnivà** = a pândì venirea cuivà spre a-l oprì, a-l atacà, a-l despoià, etc. *Omul de care ți-am vorbit ți-e în cale și te poți abate [pe] la dînsul.* LM. *Începură a li se părea că băiatul le tot stă în cale, li se păreà că de el se tot împiedecă.* ISPIRESCU, ap. DDRF. *O, tu nici visezi, bătrâne, câți în cale mi s'au pus!* EMINESCU, P. 239. *Va ținea căile oamenilor, de va furà.* PRAVILA MOLD. 18. *Sosim* (= sosirăm) *la vamele acealea ce țin căile și opresc pre ceia ce să sue.* VARLAAM, C. II 24,2. *Țineți-i călea, de-l prindeț[i].* DOSOFTEIU, V. S. 88,2. *O femeae mărgând la svântul, ținându-i calea un om, descălecă și-i făceà silă.* id. ib. 118. *Alergând Moscalii de la strajă, să-i ție calea, iar el mai din gios au ieșit în Moldova.* NECULCE, LET. II 328/26. *Din Hotin și pân'la mare Vin Muscalii de-a călare, De la mare la Hotin Mereu calea ne-o ațin.* EMINESCU, P. 160. *Ai de sânt spânzurați pîn văzduhuri au făcut vămi și țin calea la oamenii ăi de mor.* ȘEZ. III 79/12. *Nu țineà calea la două, Ci ține calea la una.* DOINE, 22/14-5. *Frumosul fuge de mine Și urîtul calea-mi ține.* ib. 143/6. ⌜**A face cale** = a merge, a umblà, a se duce. *Vrând a-și face calea către Sirmion.* MINEIUL (1776) 160 1/2, cfr. 110 2/1, etc. *Dragile mamii picioare De-amù n'or mai face cale!* MARIAN, Î. 587. | († și dial.) **A da** s. **face cuivà cale(a)** = a lăsà (pe cinevà) să treacă s. să plece, a slobozì, a da **drumul**, a-i face rost să scape, a-l face scăpat (tot așà la Bulgari. PAPAHAGI, P. A. nr. 419). *Va venì un dobitoc boncăindu-să spre altul, și cela nu-i va da căle, ce-i va sta împrotivă.* PRAVILA MOLD. 11. *Cela ce va ascunde furul, sau de-i va da căle să fugă, să să cearte după voia giudețului.* ib. 176,2. *Însă mai mult Moldovenii, cu multe rane încruntați, n'au mai putut suferì, ce* (= ci) *au dat cale Leșilor și s'au dat înapoi.* URECHE, LET. I 159/18. *Inicerii... le tot făceà cale.* NECULCE, LET. II 307/24. *Mare nevoie au tras, până au scăpat, însă dând bani pe la alți Turci, de i-au făcut cale cu chibzuire, să scape.* DIONISIE ECLES. 202. *Acolo l-o ținut numai două săptămâni la cătănie și i-or dat calea.* POPOVICI, R. D. 147. *Iarna ce se apropie și asprimea timpului nu mai dă cale izbândirei* (= o face imposibilă). BĂLCESCU, M. V. 180. | **A-și face cale** = a-și face loc de trecere, a-și face **drum**; a căutà un prilej s. un pretext, a face rost ca să poți merge undevà fără de a bate la ochi. *Sus la munte, jos pe vale, Și-au făcut dușmanii cale; Din Sătmar până'n Săcele, Numai vaduri ca acèle.* EMINESCU, P. 161. *E târziu... Câte-o stea, căzând..., Spre culcuș își face cale.* CERNA, P. 141. *A-și face cale prin mulțime.* TDRG. *Își face cale pân' la puț, ca să se întâlnească cu el.* PAMFILE, J. II. *Să-mi fac calea pân' la ea.* DOINE, 68/7. | **A-și luà calea (în picioare** PAMFILE, J. II) s. a apucà **calea** = a plecà, a pornì la drum. *El își luă calea iar spre pământ.* EMINESCU, N. 65. [Sufletul] *își ia cale spre drumul veșniciei.* ȘEZ. III 237/20. *Și apucând calea către răsărit, s'a dus.* ISPIRESCU, L. 4. | **A avea cale** = a-i fi drumul (pe undevà), a fi în călătorie (spre...), a trebuì să treci (pe la...). *Având căle către Țarigrad.* DOSOFTEIU, V. S. 21. *De cine mi-e mie drag, N'am cale* (= nu mi-e drumul pe acolo), *și tot îmi fac.* RETEGANUL, T. 187/8. | **A-și căutà, păzì, vedeà de cale, a se duce în cale-și** = a plecà în drumul său, a nu se amestecà în afacerile altuia, a-și vedeà de drum s. de treabă. *Pasă, de-ț[i] păzește călea.* DOSOFTEIU, V. S. 117,2. *Lăsați să-m[i] caut călea* (= să-mi caut de drum). MINEIUL (1776) 130 2/2. *Du-te'n cale-ți, mergi cu bine!* ALECSANDRI, P. P. 31 b/12. *Să-și vază de cale.* DDRF.

3°. (Adesea determinat printr'o măsură de lungime s. de timp) Depărtare, distanță. *Am trecut căle de patru zile.* DOSOFTEIU, V. S. 102. *Socotind pe ceasuri cale până unde va fi să margă.* RĂȘCANU, L. 32/10. *Cale ca trii mile de loc.* DRĂGHICI, R. 155. *Cale de vr'o câtevà ceasuri departe.* BARAC, T. 6. *Alergătorii... sânt datori a face jurul pieții de patru ori, adecă o cale de douăsprezece verste.* C. NEGRUZZI, I 36. *Par'că sântem megieși cu moșiile? — Cale de-un ceas unu' de altu'.* ALECSANDRI, T. 573. *Când urlà* [motanul] *dintr'un cap, s'auzeà cale de-o zi, iar când urlà din câte șapte* [capetele], *s'auzeà cale de șapte zile.* EMINESCU, N. 14. *Am ajuns în satul Pătrășcani, calea jumătate între Bârlad și Poienești.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *S'a dus în Humulești, cale de două ceasuri cu piciorul.* CREANGĂ, A. 15, cfr. ISPIRESCU, L. 26. | (Se vede, se cunoaște, etc.) **cale de-o poștă** = de departe, cât de colo. *Dacă-i omul viță de boier mare..., se cunoaște cale de-o poștă.* id. ib. 606. || (Eliptic) Depărtare mare. *E cald. De drum îndelungat, Picioarele de-abià-l mai țin Și-i cale până'n sat.* COȘBUC, F. 69. *Să-i dea drumu 'n râu la vale, Să se ducă, ducă, cale.* TEODORESCU, P. P. 560.

4°. Dată (în expresiile:) cu **o cale** = tot odată, dintr'o (singură) dată, (Țara-Oașului) **d'o cale** = odată. CDDE. *Dă-mi să mai mănânc odată cum se cade, apoi nu-mi pasă, mă și omoară cu o cale.* RETEGANUL, P. I 23/31. *N'am nebunit, să merg cu vreascuri acasă, ca Țiganii; eu vreau să duc cu o cale toată pădurea acasă.* ib. IV 18/35. (Tot astfel la Aromâni: *unâ cale*, la Vegliоți *kal;* de asemenea la Italieni: *via*, în dial. franceze *voyage*, la Sârbi *pu*, etc).

5°. Fel, chip (de a purcede), procedere, metodă, mijloc. *Dacă s'au așezat Alexandru-vodă la scaun..., tot pre aceà cale ca și la domnia întâi au purces lucrurile.* M. COSTIN, ap. TDRG. *A arătà drumuri și căli de răutăți, cu ce ar luà bani.* NECULCE, LET. II 415/24. *Putem procedà... pe calea tratei... sau pe calea remizei.* CLIMESCU, A. 291. # **A o luà pe altă cale** = a încercà cevà într'alt chip, cfr. **foaie**.

TDRG. | **A afla chip și cale** s. **chip de cale** v. **afla** (pag. 61[a]).

6°. † Sferă (de preocupare), subiect. *Aceasta afară din calea hronicului nostru a fi s'ar videà.* CANTEMIR, HR. 259/16.

7°. † Motiv, cuvânt, posibilitate, pretext. *N'are egumenul Gavriil nici o cale a mai zice nimică* (a. 1755). URICARIUL, XI 367/4. *Nu ar fi cale să mai gândesc la dînsa.* GORJAN, H. II 149. (Înțelesul de „pretext" îl are și span. *calle*).

8. † (Neobicînuit) Însărcinare (oficială) cu împlinirea unei slujbe. *Șătrar-mare pre corturi domnești și în oști și în alte căli, și purtător de grijă tunurilor.* URECHE, LET. I 105/7.

[Gen.-dat. *căii, căiei,* † *caiei,* † *caliei* PALIA (1582), ap. CP. 124, † *calei,* † *călii.* | Plur. † *cai, căi,* († și Ban. JAHRESBER. III 270) *căli.* | Diminutive (rare, neobicînuite): **călicea** s. f. LB. *Am plecat pe-o călicea, Mă'ntâlnìiu c'o alghineà.* MARIAN, INS. 174. *Militaru-i militar, te vede azi și te ademenește și mâni își ia călicеaua (= drumul) și dus e!* PAMFILE, A., **călicică, călișoară** PONTBRIANT, **călița** (Țara-Oașului). *D'o călița*=odată. CDDE., († + *cărărușă*) **călerușă** s. f. *Pi la noi pin prunișori, Călerușă de ficiori: Unu' mere, altu' vine.* MÂNDRESCU, P. P. 96/14.]

— Din lat. **callis, -em** „potecă prin munți s. păduri".

CÁLEA s. m. art. Nume de bou alb (Banat). LIUBA-IANA, M. 115.

CĂLEÁP s. a. 1°. *Petit dévidoir.* 2°. *Écheveau.* — (Mold.)

1°. Mic **rășchitoriu** (MARIAN), ca de 5-5½ palme (id. CH. 32), pe care se rășchie lâna și cânepa toarsă (ȘEZ. VIII 157), un băț lung având două crăcane la fiecare din capetele lui, pe care se deapănă lână toarsă; dacă însă se deapănă cânepă, atunci se chiamă **rășchitor** (CREANGĂ, GL.); cfr. H. X 6, 357. Letca se întrebuințează pentru pusul firelor de pe caleap pe mosoare. H. II 102.

2°. P. ext. Firele de tort rășchiate, scul, bucată (II 4°), jurebie, jurubiță. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 13, 211, MARIAN, CH. 32, ȘEZ. VIII 157, cfr. II 41[b]/23. *Pe-o grindă, călepe de tort.* CREANGĂ, A. 96. *Tot în această zi* [: miezul-Păresimilor] *îndatinează ele de a numără și călepele de in, de cânepă și cele de lâneță.* MARIAN, SE. II 218. *Bărbatul făcù râșchitorul și femeia... râșcheà un tort și făcù un caleap.* ȘEZ. V 10/21. *În Bucovina,... gospodine[le]... se îngrijesc ca la Bobotează să aibă toate călepile spălate.* PAMFILE, A. 167.

[Plur. *-lepe, -lepi* și *-leapuri.* MARIAN, CH. 32. | Și: **căleáp** H. XVI 300, (ad 2°) **călép** PAMFILE, I. C. 211, **călắp** ib., **căleápă** s. f. ib. 13.]

— Din turc. **keleb** „rășchitor" (bulg. *kalъp* „Flachsdocke zum Spinnen").

CĂLEÁPĂ s. f. v. **căleap**.

CALEÁSCĂ s. f. *Calèche.* — (Învechit) Trăsură (de casă) elegantă, cu patru roate, pe arcuri și cu coș; cfr. **droșcă, butcă, rădvan, caretă, brișcă**. *Necontenitul umblet al caleștilor.* GOLESCU, Î. 23. *Puindu-l* [pe Costache Ghica mort] *în calească, pĕ postav negru, luând coșu' după* [= de pe] *calească și puind la calească și 6 telegari* (a. 1822). IORGA, S. D. X 265. *Umblai cu călească.* PANN, E. IV 149. *Au ieșit una după alta calescile cu masalale a Spătarului.* GHICA, S. 10. *Foarte rar se auzeà pe pod duruitul unei calesce.* C. NEGRUZZI, I 15. *O caleașcă trecù în fuga cailor.* id. ib. I 16. *Caleasca e gata.* ALECSANDRI, T. 852. *Careta domnească și caleștile suitei trebuiau să schimbe caii.* CARAGIALE, M. 27/11. *S'a plimbat în caleașcă.* IORGA, N. R. B. 234. *Vizitiii puseră iute caii la căleașca Domnului.* ȘEZ. V 20/29. *Caleașca Radului.* MAT. FOLC. 508, cfr. RĂDULESCU-CODIN, L. 105. [Plur. *-lesci* s. *-lești,* (rar) *-lesce* TDRG. s. *-leșe.* | Și: **caleáșcă, căleáscă.**]

— Din rus. **koljaska**, idem (care e împrumutat din fran., iar acesta din ceh. *kolesa*, cfr. BERNEKER, SL. WB. 549).

CĂLECĂ vb. I v. **încălecà**.

CALEIDOSCÓP s. a. *Kaléidoscope.* — Aparat alcătuit dintr'un cilindru opac în lungimea căruia sânt așezate mai multe oglinzi dispuse astfel încât mici obiecte colorate puse în tub iau poziții felurite și simetrice când aparatul e clătinat. | Fig. Fel de fel de înfățișări care se perindează necontenit. *Caleidoscopul lui A. Mirea* (Titlul unei cărți). [Pronunț. *-le-i-*]

— *N.* din fran. (compus din grec. καλός „frumos", εἶδος „înfățișare, imagine" și σκοπεῖν „a vedeà, a privi").

CALÉM † s. a. 1°. *Chancellerie, bureau, office.* 2°. *Administration.* — (Turcism).

1°. Cancelarie, birou de administrațiune, departament special, oficiu. *Vezir într'aceà vreme eră Halil-Hamid-pașa, om foarte pricopsit, ce slujise și multă vreme la calemul divanului împărătesc.* E. VĂCĂRESCUL, ap. ȘIO. *Condeie ale vistieriei, ce se numesc și calemuri* (a. 1793). ib. *Am orânduit a fi în cancelaria visteriii 16 calemuri, adecă sameș al vistieriei, extractor, logofăt...* (a. 1803). TES. II 364. *Aceste poronci... s'au înscris... în calemul dîvanului* (a. 1819). URICARIUL, I 131/16. *Cumpără mai întâi calemul vinăriciului.* FILIMON, C. I. 604. *La ce calem slujești?* id. ib. II 77. *Calemul armășiei.* id. ib. II 677.

2°. P. ext. Putere administrativă, administrație. *Satul să rămâie sub calemul Ismailului* (a. 1803). ap. ȘIO.

[Plur. *-lemuri.* | Derivat: (< turc. *kalemği* cfr. ȘIO). † **calemgiu** († **calengiu** ZEITSCHRIFT XVII 399) s. m. = funcționar de cancelarie, scriitor de birou (erau socotiți între „ciocoi"), cfr. pisar, contopist, diac, logofăt, copist, impiegat. *Născocitori mai cu seamă și din calemgiii visteriei.* ZILOT, CRON. 77. *Palatul eră plin de boieri și de calemgìi de tot felul.* FILIMON, C. I 609. *Calemgiii... purtau işlic mic.* GHICA, S. 500. | (Fig.) Bun mânuitor al condeiului, scriitor, stilist, cfr. literat. *Nicolae-vodă eră un învățat calemgìu.* IORGA, L. I 398. | (Cu funcțiune adjectivală) Iscusit în ale scrisului, bun stilist. *Unul dintr'înșii, mai calemgìu, A vrut să treacă de secretar.* PANN, A. 31.]

— Din turc. **kalem**, idem (1°, propriu „condeiu").

CĂLEMÁR † s. m. *Marchand, colporteur.* — (Ungurism, numai la ANON. CAR.) Negustător, colportor, boccegiu, marchidan. *Kĕlemar* = mercator, institor.

— Din ung. **kalmár** „negustător". LACEA.

CĂLEMĂR, s. a, **CĂLEMÁRĂ** s. f. / **CALEMĂRI** s. f. plur. } v. **călimară**.

CALEMBÉC † s. m. sing. *Bois d'aloès.* — (Turcism literar) Un fel de lemn negru (ALECSANDRI, T. 1775) din India, frumos, mirositor, din care se făceau mătănii. ȘIO, cfr. aloe. *Cu vânzare de cutnìi și de metanii de calembec.* ALECSANDRI, T. 1237.

— Din turc. **kalembek**, idem.

CALEMCHERÍU † s. a. Sorte d'étoffe. — (Turcism) Un fel de stofă de prima calitate, din care se făceau antereie și turbane. ȘIO. *Dascălul Chiosea, bătrân cu antereu de calemcheriu.* GHICA, S.

50, cfr. 501. *Durban cu calemcheriuri cu flori.* PAPAZOGLU, ap. ȘIO. [Plur. *-riuri.*]

— Din turc. kalem kiari „stofă colorată cu mâna" (cfr. basmà, boiamà), ȘIO.

CALEMGÍU † s. m. v. calem.

CALENDÁR s. a. 1°-2°. *Calendrier, almanach.* 3°. *Homme qui sait beaucoup de choses.* 4°. *Arum maculatum.*

1°. Sistem de împărțire a timpului în ani, luni și zile. *Calendarul iulian (s. ortodox),* făcut din ordinul lui Iuliu Cezar și păstrat la popoarele ortodoxe. *Calendarul nou gregorian* (s. † *al Papiștașilor),* făcut din ordinul papei Grigorie XIII, în a. 1582, spre a îndreptă greșelele celui vechiu (care rămăsese în urmă, atunci, cu 10 zile, iar azi e cu 13 zile în urma celui gregorian); cfr. stil. *S'au ales pace, Septemvrie în 29 pe calendarul nostru, iar pre a Papiștașilor este Octomvrie 9.* M. COSTIN, LET. I 252/13. *Întru aceste vremi, Frâncii au aflat calindariul cel nou, lăsând calindariul cel vechiu care umblà mai de demult, și umblăm și noi acum.* MAGAZ. IST. 220. *De la zidirea lumei, după călindáriul vechiu, 7322.* CALENDARIU (1814), 3/3. *Toți Grecii se jurară, pe toți sfinții din calendarul ortodox.* GHICA, S. 347. *Calendar perpetuu. Calendarul republican* (stabilit de Convențiunea națională a Franței, în 1793), *calendarul pozitivist.*

2°. Tabloul succesiunii zilelor, lunilor și anotimpurilor pentru fiecare an, înșirate într'o broșură s. pe foi separate *(calendar de părete, de masă, de birou,* etc.*)* purtând fiecare zi numele unui sfânt (de cele mai multe ori și cu notițe astronomice și metereologice, cu sfaturi economice, cu povestiri, etc. Cfr. almanah). *Calendari[u]... acum întâi rumânesc.... Brașov, 1733. Calindar mare, pe 112 ani.* RĂȘCANU, L. LXXXV/16. *Calendariŭ la anul de la nașterea lui Hristos 1794, care e prost* (notă: ordinar, nevisect). IORGA, S. D. XIII 17. *Nu ieșeà nici un calendar care să nu-l aibă el întâi.* C. NEGRUZZI, I 4. *Solomonar, care face călindare, adecă (h)astronom.* RETEGANUL, P. III 82/6. *Și calea bisericii o bate Tot la zile mari, Când cânt(ă) popii'n călindar.* MAT. FOLC. 159. ‡ A-și pierde călindarul = a nu ști ce zi este, a greși o dată, (despre femeie) a nu mai ști când are să nască. *Tinco!... noaptea asta îi ziua cea mai fericită pentru mine. — Smărăndița (în parte): Și-a pierdut calendariul, bietul băiet!* ALECSANDRI, T. 320. A-i face cuiva capul călindar: a-i tocà verzi și uscate (PAMFILE, J. II) spre a-l convinge s. momì, a-l zăpăcì de cap, de multe ce-i spui. *Nu-mi faci capul călindar! Nu te cred și nu se poate.* COȘBUC, B. 109. *Destul acum, că ne-ai făcut capul călindar!* CREANGĂ, P. 252/14. A-și face capul călindar s. din cap călindar = a se zăpăcì luând prea multe lucruri asupra sa, a-și încărcà memoria cu câte toate.

3°. P. ext. (Pop. subt forma *călindar)* Om care știe multe. PAMFILE, J. II. *Par'că-i călindar, așà o potrivește de bine.* SLAVICI, N. 69.

4°. (Bot.) *Călindar* = rodul-pământului. PANȚU, PL.

[Și: calindár, (pop.) călindár, (cu asimilare) † cărindár s. a. (ad 2°). *Propoveduesc cărindarele când... au a fi văzute (planetele).* KONAKI, ap. TDRG.]

— *N.* din lat.-biser. calendarium (intrat de timpuriu în limbă); cfr. cărindar, calende.

CALÉNDE s. f. plur. *Calendes.* — (Antic.) Întâia zi a lunii, la Romani, zi întâi. *(A trimite pe cineva, a plăti,* etc.*) la calendele grecești* = la Sfântu'-așteaptă, la Paștele-calului (Grecii neavând „calende").

— *N.* din lat. calendae, idem.

CALENDRÓIU s. m. 1°. *Jeune vaurien. Vieux coureur.* 2°. *Pauvre, misérable.*

1°. Termen glumeț și batjocoritor dat tinerilor care fac năzdrăvănii (TDRG.): strengar; berbant bătrân (ALECSANDRI, T. 1752). *Ce vrei să-mi dai a înțelege, calindroiule?* ALECSANDRI, T. 195. *Guliță: Nu pot să mă'mbrac singur, nineacă. — Chirița: Auzi, coșcogè calindroiu! Doamne! că alintat ai mai fost!* id. ib. 426. *Așà mi ți-i vorba, calindroiule?... care vra să zică, ți-ai bătut gioc de mine, când mi-ai propus să te ieu?* id. ib. 640. *Măi, da calendroiu mi-ai mai fost! Stăpânul tău... mult trebue să fi căutat, până să găsească un puștchiu ca tine.* ISPIRESCU, L. 289.

2°. (Năsăud, în Transilv.) *Calindroiu*=om sărac, calic, necăjit. BUGNARIU, NĂS.

[Și: calindróiu. DICȚ. mai dau și formele neatestabile: *călindroiu, colindroiu.*]

— Poate, derivat din colindră (= *colindă*), prin suf. aug.-peior. *-oiu.*

CALENGÍU † s. m. v. calem.
CĂLÉP s. a. v. căleap.
CĂLERÚȘĂ s. f. v. cale.

CĂLÉTCĂ s. f. *Cage.* — (Ungurism, în Ban.) Colivie. *Kĕlitkĕ* = cavea. ANON. CAR. *Au pus* [papagalul] *întru o călétcă frumoasă.* ȚICHINDEAL, F. 293, cfr. 238. *Domnul cumpără o căletcă mare, bägă paserea înlăuntru.* CĂTANĂ, P. III 8. *Să ieie pasărea, fără căletcă.* POPOVICI, R. D. 164. [Și: † călítcă s. f., (< ung. *kalicka, galicka,* idem) calíțcă (galíțcă) s. f. [Matca] *o bagă în călíțcă, spre aceea treabă făcută.* ECONOMIA, 185, cfr. 187, 191.]

— Din ung. kalitka, idem. PONTBRIANT.

CALÉVRI s. m. plur. *Souliers.* — Un fel de ghete. *Își lepădă calevrii,... și se agață de copaciu, ca să se urce în el.* ISPIRESCU, L. 266.

— Din bulg. kalévra „gheată".

CÁLFĂ subst. *Compagnon* (ouvrier sorti d'apprentissage), *commis (marchand).* — Lucrător meseriaș (mai ales tânăr), care, după ce și-a făcut anii de ucenicie, lucrează pe socoteala stăpânului și e plătit de acesta. Cfr. băiat (I 3°), funcționar comercial. Cinevà iese *calfă;* un negustător, maiestru, etc. scoate pe cinevà *calfă. Să taie cherestè și să cheme și calfa, să facă izvod.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 237/29. *Având la prăvălia lui den București o calfă* (a. 1707). IORGA, B. R. 405. *Calfele ce slujesc pe la dughenele negustitorilor* (Mold., a. 1783). URICARIUL, II 40/21. *Calfele meseriașilor.* I. IONESCU, M. 189. *Doar nu sânt necioplit, cuconiță..., sânt tânăr cu educație..., calfă de spițer.* ALECSANDRI, T. 1159. *O calfă de dulgher stângaciu ciopârțește bârna.* ODOBESCU, III 166/5. *Meștere, când ai de gând să mă scoți calfă?* ISPIRESCU, L. 369. *Acum ești calfă, ai scăpat de ucenicie.* id. ib. 370. *Faurul... porunci călfilor să facă... o căruță.* id. ib. 226. *Calfă veche.* id. ib. 137. *Nouă meșteri mari, Calfe și zidari.* ALECSANDRI, P. P. 186 (variantă: *Calfe* de zidari. TEODORESCU, P. P. 463). ‡ *A pățit-o calfa noastră!* se zice de unul care a umblat să păcălească pe altul și la urmă el e cel păcălit. DICȚ. [*O calfă.* | Plur. *calfe* și, rar, *călfi.* | Diminutiv: călfúță s. f. (Tipogr.) = bătătoare (4°). | Abstract: (după ucenicie, numai la PANN) † călfíe s. f. = starea de calfă. *Trei luni am pân' la călfie.* P. V. II 18.]

— Din turc. (bulg., sârb.) kalfa, idem (propriu „locțiitor"). Cfr. dubletul calif.

CÁLFĂ s. f. *Vieille femme.* — Babă. Com. A. TOMIAC.

CALFATÁ vb. I[a]. (Marin.) *Calfater.* — A astupà cu cârți, smoală și catran crăpăturile unei corăbii spre a nu pătrunde apa în ea, † a. călăfătui. [Și: căl-

fătul, cu derivatele călfătuíre s. f., călfătuít, -ă adj., călfătuitór adj. PONTBRIANT.]
— *N.* după fran. (arab. *calafa*). Cfr. calafat[1].

CĂLFĂTUÍ vb. IV[a] (ş. d.) v. calfată.

CÁLFED, -Ă adj. = galfăd. (Ţara-Haţegului) *Are faţă calfedă. Aşà e de calfed* (= palid şi puhav s. buget la faţă). REV. CRIT. III 91. [Derivat: (Oraviţa, în Ban.) călfezì vb. IV[a] intrans. = a se face palid, a (se) îngălbenì. Com. A. COCA.]

CĂLFEZÍ vb. IV[a] intrans. v. calfed.
CĂLFÍE † s. f. v. calfă.

CALFÍU s. m. (Cul.) Un fel de mâncare. *Ia vină, Vălcan, în casă, Că-i califu' caldă în* [= pe] *masă.* ALEXICI, L. P. $78/_{13}$.

CĂLFÚŢĂ s. f. v. calfă[1].

CALGÁ † subst. *Lieutenant* ou *successeur du khan des Tartares.* — (Turcism) Locţiitorul s. urmaşul hanului la Tătarii din Crimeia, al cărui titlu era *Calgà-sultan.* ŞIO. *Au poroncit Împărăţia lui calgà-sultan, ce era la aceà vreme calgă, să ia pe Ghica-vodă.* AMIRAS, LET. III $135/_{25}$. [Şì: galgà s. m. M. COSTIN, ap. ŞIO.]
— Din turc. kalga, idem. ŞIO.

CĂLÍ vb. IV[a]. I. 1°. *Tremper* (le fer), *aciérer. Souder.* 2°. *Raffermir.* 3°. *Préparer le chou à l'étuvée.* 4°. *Duper.* II. *Se griser.*

I. Trans. 1°. A răcì într'un mod brusc (cufundându-l în apă rece) fierul s. oţelul încălzit la o temperatură înaltă, spre a-l face mai dur şi mai elastic, a iuţì. COSTINESCU, PONI, C. 225. *Lăncile tale sânt bine călite.* DOSOFTEIU, PS. 148. *Oţelul întrebuinţat la fabricarea magneţilor este călit.* PONI, F. 240. *Topor călit.* MARIAN. *Bardă călită.* id. *Ciocanul e de oţel călit bine.* ION CR. III 228. *Nu e paloş de fier, Călit de vr'un săbier.* TEODORESCU, P. P. 571b. *Secerile făcute de fierarii satului... [se] înroşesc în foc..., în urmă... se călesc în apă rece şi se dau la tocilă.* PAMFILE, A. 116. | P. ext. *Fură arş[i] cu jigale de fier şi călìţi cu oţèt şi sare preste arsuri.* DOSOFTEIU, V. S. 90_{v2}, cfr. MINEIUL (1776), 173 $^{2}/_{2}$. || Spec. A încălzì fierul ca să-l poţi lipì de alt fier (Com. A. COCA), a fierbe (II 1°).

2°. Fig. (Întrebuinţat mai ales ca part.-adj.) A întărì, a face resistent, vânjos, a oţelì. *Această ţărănime călită în nevoi şi necazuri de tot felul.* SANDU-ALDEA, D. N. 210. *Înaintea mea, pe capră, văd un stat drept, bine călit.* IORGA, N. R. B. 33, cfr. SBIERA, F. S. 350. *Feciori buni de mână, Călìţi, tari de vână.* ALECSANDRI, P. P. 63 $^{b}/_{23}$.

3°. (Cul.) *A călì varză* = a o fierbe cu untură s. slănină şi cu carne s. (în zi de post) cu unt-de-lemn. PAMFILE, J. II 337, H. IX 440, IV 158, VII 425, XVII 352. (P. ext. şi despre alte mâncări). *O fetişcană... opăreşte un pumn de mălaiu într'o scăfiţă de lemn, zorind ca să călească o burcă pentru ai casei.* M. FLORIAN, SĂM. I 386.

4°. A păcălì (LB.), a înşelà, a trage pe sfoară (REV. CRIT. III 91), cfr. potcovì.

II. Refl. (În glumă) A se îmbătà puţin, a se ameţì (REV. CRIT. III 91), a se chirchilì, a se afumà. *Te călişi curat de-a bine.* CONTEMPORANUL, I 881.

[Abstracte: călíre s. f., călít s. a. *Călitul armelor.* ŞEZ. IX 127, căleálă s. f. (Fig.) *Toţi avem în căleala* (= compoziţia) *firii noastre o picătură cât de mică de deşertăciune.* CARAGIALE, M. $34/_{22}$, călítură s. f. *Ieşind din fieştecare bătătură* [a coasei] *nu numai o adevărată călitură, dar şi o potrivire foarte nimerită după soiul ierbii.* I. IONESCU, C. 112, cfr. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 34. (Fig.) *La două sau trei ţinuturi erau boieri mai aleşi, Ceilalţi, pe-o călitură* [= unul ca altul], *derdemei şi nevoieşi* BELDIMAN, TR. 389. *Limba (poporului)... făcută la călitura încercării, în timp de aproape 20 de veacuri.* JIPESCU, ap. TDRG. | Adjectivul (subt forma negativă) necălít, -ă însemnează în Transilv. şi „fad, fără vlagă, nesărat, neblesnic" (LB.). *Alţii... îi împroşcau* [copilului] *vorbe necălite.* RETEGANUL, P. III $27/_{13}$. *Glume necălite* = fărtăuze, glume proaste, fără sare. FRÂNCU-CANDREA, R. 51.]
— Din paleosl. kaliti, idem (I 1°) (bulg. *kaljá* şi cu înţelesul 2°).

CALIÁN s. m. (Mitol. pop.) v. caloian.

CALÍBRU s. a. *Calibre.* — Diametrul interior al unui cilindru gol înăuntru, spec. al armelor de foc, şi cel exterior al proiectilelor. *Calibru* = lărgimea gurii tunurilor şi a celorlalte arme de foc. I. GOLESCU, D. *Puşcă de un calibru de 8 mm.* | P. ext. Instrument (calapod) al cărui volum serveşte a determinà (s. a verificà) capacitatea unor obiecte fabricate. | Fig. Caracter, stare, valoare (a persoanelor s. a lucrurilor), soiu. [Plur. *-libre* şi *-libruri.*]
— *N.* din fran. (<ital. **calibro**), idem.

CALÍC, -Ă adj., subst. 1°. *Perclus, cul-de-jatte.* 2°. *Gueux, indigent. Mendiant.* 3°. *Parasite* (au fig.). 4°. *Pince-maille, ladre, chiche, lésineur.* 5°. *Menteur, malfaiteur.* 6°. Nom de danse paysanne.

1°. (Mai de mult, şi azi în Bucov.) Olog, paralitic; ciunt (Com. A. TOMIAC). *Calicii şi orbii şi şchiopii şi nevolnicii ad'încoace.* VARLAAM, C. 359. *Să nu râzi de oameni sluţi, De orbi, de şchiopi şi de muţi, Ci când vezi aşà calici, Doamne fereşte să zici.* PANN, P. V. II 15. *E calic de picioare* (Bucov.).

2°. P. ext. Cerşetor olog, om care trăeşte din mila altora, p. gener. sărac (cu înţeles peiorativ PAMFILE, J. II, H. II 32). *Calic* şi sărac se aseamănă la înţeles şi însemnează pe cel lipsit de cele trebuincioase ale vieţuirii, însă: sărac, ca un cuvânt mai de cinste, se zice mai de obşte pentru orice fel de lipsit; iar *calic*, ca un cuvânt mai de necinste, se zice pentru săracul ce stă la drum şi cere milă de la trecători. I. GOLESCU, D. *Calic*, în Moldova, înseamnă numai sărac, sărman, cerşetor. CREANGĂ, GL. *Am hotărît locul calicilor de aice din Iaşi* (a. 1748). URICARIUL, V $318/_{5}$. *Muncesc şi nu s'alege nemica de mine: pentru că tot de stăpâni calici mi-am avut parte.* CREANGĂ, P. 200. *Răspundeà iute, iute şi mornăit, cum cer calicii la pod.* id. A. 90. *Cine era să-i primească pe ei, doi calici?* ISPIRESCU, L. 174. *Să meargă însuşi boieriul, îmbrăcat ca călic.* SBIERA, P. $145/_{22}$. *Boierul nostru a rămas iarăşi calic lipit pământului.* ŞEZ. I $261/_{28}$. *Eră odată o calică şi aveà o fată frumoasă.* E. SEVASTOS, ap. DDRF. *Toată lumea ş'o ales... Bărbat mândru şi de gazdă; Numai eu că mi-am luat... Om calic.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 168. *Podul calicilor* (azi Calea Rahovei), în Bucureşti. *Fereaşcă Dumnezeu de calic; când a face pomană şi dracul ştie!* ION CR. I 57. *La calic slujeşti, calic rămâi.* CREANGĂ, P. 200. *Cu un rac, tot sărac, c'un pitic, tot calic!* C. NEGRUZZI, I 249 (variantă: *cu un co vrig, tot calic!* ZANNE, P. III 534). *Vrabia mălaiu viseză şi calicul comăndare.* C. NEGRUZZI, I 249 (variantă: *şi calicul praznicul.* PAMFILE, J. II). *Calicu-i viţă de Domn, că ţine la ce a apucat.* PAMFILE, J. II. # Se bat calicii în (s. la) gura cuivà v. bate (B. II. 1°. a).

3°. (Om sărăcit) care vrea să trăească de pe spinarea altuia, parazit, cfr. licheà (întrebuinţat adesea numai ca un epitet care arată necazul sau antipatia faţă de cinevà). *Nu care cumvà să te afle calicii de judecători şi de stăpânitori, să ţ'o sufle* [bogăţia] *din mâni.* GORJAN, H. II 141. *Mulţime de Greci calici, lepădaţi de Domnul, ca un nuor de lăcuste trecură mările şi se azvârliră peste*

tine, o țara mea, și supseră sângele tău. BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 573. *Cererile calicului de Joe se încordau și pofteà la jertfe.* ISPIRESCU, U. 85/20.

4°. (Om) care, deși are destul, tot caută să mai apuce și de la alții (LM.), zgârcit de la care nu poți scoate nimic, care se calicește la fiecare ban, avar. *Ce are el cu mine, dacă trag tutun? Çalic, nevoie mare!* CARAGIALE, ap. TDRG.

5°. (Rar) Om care nu spune drept; făptuitor de rele. VÂRCOL, V.

6°. S. f. (Cor.) *Calica* = numele unui danț țărănesc. H. X 543.

[Și (Bucov.): călic, -ă. | Diminutive: călicúț, -ă adj. = slab, slăbănog, uscățiv, sec. BUD, P. P., calicéi s. m. plur. (Bot.) = un fel de bureți (nedefinit). H. X 228. | Adjective: calicésc, -eáscă. *Și-și lepădà hainele lor cele dorobănțești, și se îmbrăcà în ferfenețe calicești.* MAGAZ. IST. IV 341/31. *Da-ți-ar Domnul Dumnezeu O căruță calicească, Să umbli pe* [= prin] *sate a cere.* BIBICESCU, P. P. 52, cfr. ION CR. I 53, DOINE, 121/21, **calicós, -oásă** = care face pe lipsitul, căruia îi place să se calicească, fără a aveà (absolută) nevoie, care umblă și cere ca un calic, care strânge, pune bine, ascunde ca un calic (COSTINESCU), zgârcit. *Această politică tâlhărească, calicoasă, miloagă.* JIPESCU, ap. TDRG. *De multe rele-i bântuit bătrânul; vecînic strânge Și nu se'ndură, calicos, de stare-a se atinge.* OLLĂNESCU, H. A. P. 21, (+ *calicì*) † **calicíos, -oásă.** *Calicios și obraznic feliul acesta* [al mușteloг]. CANTEMIR, IST. 200. | Adverb: **calicéște.** [Un zgârcit] *trăià tot calicește.* PANN, P. V. III 82. *În stremțe mă'nvățește, De mă schimbă calicește.* ALECSANDRI, P. P. 137/23. | Abstract: **calicíe** s. f. = sărăcie, lipsă, mizerie (PĂSCULESCU, L. P.); cerșetorie (LB.); zgârcenie, avariție. *Ciumă și calicie! Spitalele și mănăstirile pline de bolnavi și de cerșetori.* GHICA, S. 492. *Cu calicia s'o luptat zi și noapte.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Nu mâncà pe vatră, că tragi a calicie.* ȘEZ. VI 41, cfr. III 212b/37. *De cât în calicie, Mai bine la haiducie!* TEODORESCU, P. P. 290. *Nu mă duc la sărăcie, Nu mă duc la calicie.* PĂSCULESCU, L. P. 273b. *Se mâhnì până în suflet Prometeu, când văzù până unde merge calicia zeului zeilor.* ISPIRESCU, U. 85/1. | Colectiv: **calicíme** s. f. *A strâns toată calicimea din lume la palat.* DDRF.]

— Din rut. kalika „olog." Cfr. calicì.

CĂLICEÁ s. f. v. cale.
CALICEÁLĂ s. f. v. calicì.
CALICÉI s. m. plur. (Bot.) v. calic.
CALICÉNIE s. f. v. calicì.
CALICÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. calic.
CALICÉȘTE adv. }

CALICÍ vb. IV[a]. I. *(Se)rendre perclus.* II. 1°. *Plonger dans la misère.* 2°. *Tomber dans la misère.* 3°. *Gueuser* 4°. *Lésiner.*

I. Trans. și refl. (Mai de mult și în Mold., azi în Bucov.) A (se) face calic (1°), a (se) ologì, a (se) schilăvì, a (se) ciuntì, a (se) nenorocì (Com. A. TOMIAC). *Pre carii nu-i omorià de tot copacii, iar de mâni și de picioare îi caliceà.* URECHE, LET. I 101/29. *Unul* [din spiritele necurate] *e în stare(a) să-l mușteascà* [pe copìl], *altul să-l caliceascà, al treilea să-l schimoseascà.* MARIAN, NA. 131. *Zgaiba... sapă tot piciorul..., și se calicește vita de ispravă.* DRĂGHICI, ap. TDRG.

II. 1°. A face pe cinevà calic (2°), a-l sărăcì, a-l aduce în (s. la) sapă de lemn. *Orîșice aveà la casă, luà tot, îl caliceà.* BELDIMAN, TR. 414. *Te-oiu învățà eu a cercà să necinstești nevestele oamenilor, după ce calicești bărbații!* ALECSANDRI, T. 1553. *După ce ne-ați calicit, luându-ne moșia și închizându-ne biserica cu zid, închideți acum în ciudă și poarta spitalului.* CREANGĂ, P. 79. [Biată țară,] *Rușii vin, te calicesc!* ALECSANDRI, P. P. 246.

2°. Intrans. și refl. A ajunge calic (2°), a sărăcì. *Mulți negutitori... s'au calicit în acești de pe urmă ani.* I. IONESCU, C. 222. *De când ne-a oropsit, Mai de tot am calicit.* TEODORESCU, P. P. 552. *Tudorel că-mi sărăceà, Tudorel se caliceà.* ib.

3°. Intrans. A cerșì, a se umilì cerșind ca un milog (COSTINESCU). *Văzuiu copiii pe uliți calicind.* C. NEGRUZZI, II 236/24.

4°. Refl. A nu se îndurà de a da banul din pungă, a nu-l răbdà inima pe cinevà, de calic (4°) ce e, să facă nici chiar cheltuielile cele mai necesare. *Nu te calicì pentru un galben!* PONTBRIANT. *Se calicește să cheme un dulgher, ori un lăcătuș.* TELEOR, ap. TDRG.

[Și: (ad I, în Bucov.) călicì vb. IV[a]. | Derivate: **calicire** s. f., **calicit** s. a. (ad II 3°) *Umblă... cu calicitu'* (= cerșetoria) *prin sat.* N. REV. R. I 28, **calicénie** s. f. (ad II 3°) *La oraș este calicenie* (= cerșetorie) *mare.* JIPESCU, O. 4, **caliceálă** s. f. COSTINESCU.]

— Derivat din calic (cfr. rus. *kaličitь* „a ciuntì").

CĂLICÍCĂ s. f. v. cale.
CALICÍE s. f. }
CALICÍME s. f. } v. calic.
CALICIÓS, -OÁSĂ † adj. }

CALÍCIU s. a. *Calice.* — Potir, pahar (de metal, cu picior), cupă; p. ext. (Bot.) învelișul din afară al părții inferioare a corolei florilor, alcătuit de sepale. [Plur. *-licii.* | Și: (direct din grec.) † **cálix, -uri.** I. GOLESCU, D.]

— *N.* după fran. (lat. *calix, -icis* < grec. κάλυξ -υκος, idem, de la καλύπτω „învelesc".)

CALICÓS, -OÁSĂ, CĂLICÚȚ, -Ă adj. v. calic.

CALÍE s. f. sing. (Mitol. pop.) O ființă închipuită, despre care cred copiii, că poate răbdà frig cât de mare. Pentru aceea, vara, după ce s'au scăldat și până se îmbracă, tot într'una o invoacă strigând: *Frigurile mele, La Calie 'n piele!* (Vereșmort, Murăș-Uioara, în Transilv.) VICIU, GL. — Cfr. caloian.

CALÍF s. m. *Calife.* — Suveran musulman considerat ca locțiitor al profetului, întrunind și puterea politică și pe cea religioasă, cfr. sultan, padișah. *Succesorii săi* [ai lui Mahomed] *s'au numit califi, adecă epitropi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/11. *Această cerere aduce doi califi, adică diadohi lui Mohamet.* STOLNICUL DUMITRACHE, 426, cfr. 452. *Califul Damascului poruncì să-i taie mâna dreaptă.* C. NEGRUZZI, I 265. *Se plimbă visătoarea Fatma, frumoasa fată A marelui Ben-Omar, califul din Bagdad.* COȘBUC, B. 14. [Și: † **halíf** (scris și: *chalif*) s. m. | Derivate: † **halifeálă** s. f. CANTEMIR, HR. 335 = (neol.) **califát** s. a. (plur. *-fate* și *-faturi*) = rangul, dregătoria de calif; ținutul peste care stăpânește califul.]

— *N.* mai de mult din turc. khalife, azi din fran. Cfr. dubletul calfă.

CĂLIFÁR s. m. (Ornit.) 1°. *Casarca* ou *Anas rutila.* 2°. Sorte de *pigeon* (de Bagdad).

1°. O pasăre de apă, de coloare ruginie, grumazul galben-întunecat, aripele parte albe, parte negre, coada luciu-neagră; e cunoscută în Muntenia, Dobrogea, Bulgaria și Rusia-de-sud. MARIAN, O. II 382. *Pe această gârlișoară puiază călifarii.* ARHIVA R. II 32. *Privì... mulțimea de găini, gâște, rațe, claponi, cocori și călifari ce furnicau prin curtea boierească.* FILIMON, C. I 603. || Specii: *Călifar alb* = casarca cornuta, *roșu* = casarca rutila. DOMBROWSKI, 332.

2°. P. anal. Un soiu de porumbel H. III 307, IV 54, 272 (care aduce la coloarea penelor cu călifarul)

[Și (ad 1°) gâlifár: o pasere de baltă în forma și de mărimea rațelor domestice. H. II 310.]

CALIFÁT s. a. v. calif.

CALIFICÁ vb. I. *Qualifier.* — A caracteriză (o faptă, un lucru, o persoană) prin atribuirea unei calități anumite. *Legea califică de asasinat orice omor cu premeditare.* [Abstracte: **calificáre, calificáție, calificațiúne** s. f. = atribuirea unei calități s. a unui titlu. *Numai în asemenea caz se poate aplică cualificațiunea de „curat vânătoresc" unui... obiect de artă.* ODOBESCU, III 125/16. | Adjective: **calificát, -ă** = care are calitățile s. condițiile cerute s. trebuincioase; spec. (Jur.) *Furt calificat,* care îndeplinește toate condițiile (împovărătoare: spargere ș. a.) ce constitue, după lege, furtul; (negativul: **necalificát, -ă**); **calificatív, -ă** = care califică, care arată calitatea. *Adjectiv calificativ,* substantivat: *Un calificativ aspru;* (numai subt forma negativă) **incalificábil, -ă** adj. = care nu se poate califică (așà e de rău), care trece orice măsură. *O faptă incalificabilă.* | Scris și pronunțat (învechit) și: **cua-**, mai rar, **cva-**.]

— *N.* din fran. (lat. scolastică **qualificare**, compus din *qualis* „care" și *facere* „a face".)

CALIGRÁF s. m. *Calligraphe.* — Persoană care are o scriere frumoasă (și face din această artă meseria, serviciul s. ocupația sa). [Familia: **caligrafiá** vb. 1ª = a scrie frumos (un text). *Se copiară cronici, se caligrafiară izvoade.* IORGA, L. I 432, **caligráfic, -ă** adj., adv., **caligrafícește** adv. = de caligraf(ie). *Scriere caligrafică;* **caligrafíe** s. f. = arta de a scrie frumos. *Un manual de caligrafie.* IORGA, L. II 327.]

— *N.* din fran. (<grec. καλλιγράφος, din κάλλος „frumusețe" și γράφειν „a scrie".)

CALIMÁFCĂ s. f. v. camilafcă.
CĂLIMÁR, CĂLIMĂR s. a. v. călimară.

CĂLIMĂRĂ s. f. 1°. *Encrier, écritoire.* 2°. *Calmar.*
1°. (Întrebuințat adesea ca plur. tant.) Vas mic (de sticlă, porțelan, metal s. de lemn), în care se ține cerneala și în care muiem condeiul când scriem. (Mai de mult diecii și logofeții îl purtau la brâu LM.; păstrătorul călimărilor Domnului se numeà divictar.) P. ext. Vasul de cerneală împreună cu nisipernița și cu tăvița de subt ele. *Trei călimări cu nisipernițe.* I. IONESCU, D. 111. *Aduse... hârtie și o păreche de călimări de argint.* FILIMON, ap. TDRG. *Mâna pe condeiu puneà, În călimări îl muià.* TEODORESCU, P. P. 601.
2°. † (Iht., subt forma **calamár** s. a., plur. *-maruri;* grecism) Specie de sepie (moluscă care produce o materie neagră ca cerneala). *Feliurimea și mulțimea peștelui este nesocotită: sardele..., caracatițe..., calamaruri...* C. GOLESCU, Î. 81.
[(Ad 1°) Plur. **călimări** (**călemări** COSTINESCU) s. f. (cu noul sing., Transilv.) **călimăr** (**călemăr** DOINE, 166/13) s. a. (plur. *-mare*) și **călimár** s. a. (cu plur. *-maruri* LB.). *Călimariul din carele scrià* (a. 1765). IORGA, S. D. XIII 253. *Să bag mâna 'n buzunar, Să scot pană, călimăr* (Avrig, în Transilv.). ȘEZ. II 35b/15. | Și: **călemără** s. f. COSTINESCU, (Mold., Transilv.) **călămără** s. f. (mai ales la plur.) **călămări** s. f. plur. (cu nouăle sing.:) **calamáre** s. f. (C. NEGRUZZI, II 102/17), **călămár** s. a. (DOSOFTEIU, ap. TDRG.) și **călămăr** s. a. (plur. *-mare*). *I-au trimis și niște călămări de argint, dar.* AXINTE URICARUL, LET. II 144/1. *O leg[ă]tur[ă] călămăr[i]* (a. 1747). IORGA, S. D. XII 45. *Binele mieu din fetie, Nu-i diac să-l poată scrie, Chiar de-ar fi ceriul hârtie Și luna un călămăr, Sfântul soare-un diecel Să tot scrie mărunțel!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 176. *Condeiu cu călămări.* ȘEZ. I 115/22. *Logofete, brânză'n cuiu* (în Munt.: *brânză'n bete*), *Lapte acru'n călămări, Chiu și vai prin buzunări* (CREANGĂ, A. 11): se zice, în bătaie de joc, celor care au crezut că învățătura le va aduce pricopseală și, în urmă, se văd înșelați în așteptările lor. ZANNE, P. IV 419; (<ung. *kalamáris,* idem) † **călămáriș** s. a. ANON. CAR. | Diminutiv: **călimărúță** s. f. TDRG.]
— Din n. -grec. καλαμάρις, idem (1°-2°) (în parte, prin mijlocire slavă: bulg. *kalamár, kzlimár,* sârb. *kalámar, kalamára,* rut. *kałámar).*

CĂLIMĂRI s. f. plur. } v. călimară.
CĂLIMĂRÚȚĂ s. f. }

CĂLÍN s. m. (Bot.) 1°. *Boule-de-neige: Viburnum opulus.* 2°. Nom de danse paysanne.
1°. (Bot.) Arbust sălbatec cu flori albe; fructele sânt niște boabe roșii numite **călíne**, cu gust acrișor; prin grădini se cultivă o varietate cu florile mari și sterpe (PANȚU, PL.); se numește și amăruș. Cfr. H. II 18, 54, IV 52, X 205. *Frunză verde de călin, Îmi înnec aleanu 'n vin.* ALECSANDRI, T. 1609. *Crescut-a... D'un rumen călin.* TEODORESCU, P. P. 50 *Ș'un roșu călin.* ib. 85b, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 49. *Badea, de urîtu' ei, S'o luat a hăituì... Pe dealul cu călinii.* RETEGANUL, TR. 30. *Du-te, drace,... Unde-s mai deși călinii.* MÂNDRESCU, L. P. 111/2. *Când călinul înflorește, Toată lumea se veselește.* GOROVEI, C. 273. (Se întrebuințează și ca nume propriu de bărbați).
2°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281/12, PAMFILE, J. III.
[Fructul: **călină** s. f. ȘEZ. VII 178, N. REV. R. (a. 1900), 85, H. IV 52, X 205. (Se întrebuințează și ca nume propriu de femeie. PAMFILE, J. II, H. XIV 66). *Călinele* se întrebuințează (fierte în rachiu LEON, MED. 28) ca leac contra tusei (ȘEZ. I 191/14, III 13, V. 69/20) s. ca băutură întăritoare de stomac (LEON, MED. 28). *Kĕlinĕ.* ANON. CAR. *Îmbărburează-te încai, în loc de călíne, cu cocoloașe.* JIPESCU, O. 67. *Rumână că călina.* MARIAN, O. II 358, ȘEZ. III 60, cfr. SEVASTOS, C. 62/16. *Foaie verde de-o călină* (ȘEZ. VII 87b), *trei călíne* (TEODORESCU, P. P. 287b, ȘEZ. I 142/6, PĂSCULESCU, L. P. 183). *Am mâncat, badeo, călíne, Să nu mă sărute nime.* SEVASTOS, C. 50/5, cfr. ȚIPLEA, P. P. 94. *Struguri* [=ciorchini] *de călíne.* H. X 534, (cu diminutivul:) **călinúță** s. f. *Călinúță verde'n cuiu,... Călinuță după masă.* MARIAN, NU. 569. | Colectiv: **călinét** s. a. (a. 1579). CUV. D. BĂTR. I 253.]
— Din bulg. **kalína**, idem.

CĂLÍN, -Ă adj. *Tiède.* — (Țara-Hațegului, în Transilv.) Căldicel, călduț. REV. CRIT. III 91.

CĂLÍNĂ s. f. v. călin[1].
CALINDÁR, CĂLINDÁR s. a. v. calendar.
CĂLINDÁR s. m. v. cărindar.

CĂLINDĂU s. m. *Bûche de Noël.* — Buștean care se arde în noaptea de Crăciun. ap. TDRG.
— Pentru etimologie cfr. colindă.

CĂLINÉT s. a. v. călin[1].

CĂLINÍCĂ s. f. (Bot., Ban.) = **filimică.** PANȚU, PL.

CĂLINÚȚĂ s. f. v. călin[1].
CĂLIȘOÁRĂ s. f. v. cale.

CĂLIȘÓR s. m. 1°. *Petit cheval, poney.* 2°. (Au plur.) *Carrousel.*
1°. Diminutivul lui cal (derivat prin suf. *-ișor;* mai ales cu o nuanță de înțeles desmierdătoare). Căluț, căluleț, călușel, călușor. *Tudorel... Călișor încălecà, Într'o fugă se ducè.* TEODORESCU, P. P. 679, cfr. 37, 490. *Să ne oprim aici niței,*

frate, ca să ne mai odihnim căişorii. ISPIRESCU, L. 224.

2°. (Plur.) *Căişori* = carusel, căluşei (IV), comèdie. *Pe la răspîntii şi în pieţe căişori, leagăne, panorame.* SANDU-ALDEA, D. P. 30.

[Plur. *căişori.*]

CALISTÍR s. a., **CALISTÍRE** s. f. *Binette.* — (Rar; Mold.) Sapă mică, întrebuinţată mai ales la bulgărie (Mănăstireni, în Botoşani). ION CR. III 156. *Calistirea* este o sapă foarte mică, apropiindu-se de forma casmalei; cu dînsa se prăşeşte usturoiul, ceapa, etc. PAMFILE, I. C. 128, cfr. id. A. 193. Cfr. săpălugă.

— Cfr. bulg. *kalistirka*, idem.

CĂLÍŢĂ s. f. v. cale.

CALITÁTE s. f. *Qualité.* — Fel de a fi (bun sau rău) al unui lucru s. al unei persoane, cfr. proprietate, † felurime. *O stofă de prima calitate.* | Absol. Fel de a fi bun, cfr. însuşire. *Cutare are mari calităţi.* | P. ext. Însuşire, condiţie (socială, politică, juridică, constituind s. conferind un drept). *A avea calitatea de cetăţean. A luà o măsură, în calitate de director, de frate, de epitrop,* etc. [Adjectiv (adverb): **calitatív, -ă** = cu privire la calitate, din punct de vedere al calităţii. *Analiză calitativă.* | Şi (învechit): **cua-, cva-.**]

— *N.* după fran. (lat. qualitas, -atem, idem).

CĂLÍTCĂ †, **CALÍŢCĂ** s. f. v. căletcă.
CĂLITÚRĂ s. f. v. călţi.

CALM, -Ă adj., s. m. sing. *Calme.* — (Franţuzism) I. Adj. Liniştit, în stare de neturburare, potolit, neturburat, aşezat (II 4°; III), astâmpărat. *O mare calmă.*

II. Subst. Linişte, stare de neturburare (a naturii, a unui lucru, a unei persoane); cfr. sângerece. *Persoanele toate păstrează un calm imperturbabil.* CARAGIALE, M. 325.

[Verb (trans. şi refl.): **calmà** I^{a} = a linişti, a potoli, a înlătură turburarea, a (se) astâmpărà, a (se) aşezà (II 4°), (cu adjectivul, adesea substantivat) **calmánt, -ă** (Med.) = potolitor, liniştitor, (doctorie) care linişteşte (pe cineva turburat, durerile cuivà).]

— *N.* din fran. (ital. calmo.)

CALMÁ vb. I^{a}, **CALMÁNT, -Ă** adj., s. a. v. calm.

CĂLMĂJÍN s. m. *Drap rouge.* — (Ban.) Postav roşu. LIUBA-IANA, M. 18. *Pieptariul... în spate e împrumuseţat cu flori roşii din călmăjin.* id. ib. [Diminutiv: **călmăjiníor** s. m. (Bot.): o floare (nedefinită). H. XVIII 168.]

— Din sârb. **karmažin** „charmasyna pellis" (< ital. *carmesino*). Cfr. dubletul cârmâz.

CĂLMĂJÎNIÓR s. m. (Bot.) v. călmăjin.
CÂLMĂU s. m. v. câlmoiu.

CÂLMÓIU s. a. *Boudin. Homme gras.* — (Braşov) Caltaboş. PITIŞ, CONV. LIT. XXXVI, 560, VICIU, GL. *Câlmoaie cu stafide.* || Fig. (în batjocură) Om gras, cfr. burtea. [Cu alt sufix: **câlmău** = om înalt şi zdravăn. PAMFILE, J. II.]

— Din *câlbaş*, cu schimb de sufix (cfr. gâlban) s'a născut mai întâi ***câlbońu*, cu asimilare *(b-ń* > *m-ń)* apoi ***câlmońu*, în urmă *câlmoiu.*

CALMÚC, -Ă subt., adj. *Kalmouk.* — Numele unei populaţii mongolice; p. ext. (peiorativ) nume dat Ruşilor (ca asupritori de popoare şi ca unii ce-s amestecaţi cu Tătari) *E sora noastră cea mezină, Gemând sub cnutul de Calmuc.* EMINESCU, P. P. 109. [† şi: **calmucésc, -eáscă** adj. *Hanger calmucesc.* C. NEGRUZZI, ap. ŞĂINEANU, D. U.]

— *N.* din fran.

CALOFÍR s. m. (Bot.) v. calomfir.
CALOFÍRĂ s. f. v. carafilă.

CALOIÁN s. m. (Mitol. pop.) Statuette en argile qu'on enterre en cas de sécheresse. — Mică statuetă imitând un om, făcută de fete s. de neveste (tinere), în timp de secetă, din pământ s. din lut, şi îngropată de ele cu prohod şi bocete, invocând ploaia; se numeşte şi muma-pădurii, mama-ploaie; cfr. paparudă. În unele părţi statuia se face din clisă; în unele sate din Moldova se fac două chipuri mititele de pământ, unul bărbătesc şi altul femeiesc: se întinde pe o scândură şi se împodobeşte cu coji de ouă-roşii păstrate de la Paşti, cu fel de fel de flori, mai cu seamă cu busuioc; pe aiurea îl şi îmbracă în haine ţărăneşti, cu opinci şi cu căciulă. În Muntenia se face şi se îngroapă în Marţea a treia după Paşti (la câmp H. II 255), iar în Joia a treia după Paşti, în ziua de paparude, se desgroapă, se duce tot cu petrecanie, se zvârle în fântână, întreg s. rupt în bucăţi, s. se dă pe apă; în urmă fetele şi flăcăii fac pomana-caloianului (PAMFILE, J. II 253-4); de la fântână se pune într'o grădină, în bălării înalte, de unde i se pierde urma (id. ŞEZ. IX 76); e mare ca de o palmă; îi fac un sicriu de scoarţă şi-l învelesc în giulgiu (SEULESCU, ap. MARIAN, D. 299); în alte părţi îl îngroapă între bozii, iar după trei zile îl desgroapă şi-l aruncă pe gârlă, ca să turbure norii şi apele; bărbaţii ară numai până la prânz în ziua *caloianului*, iar de la ameazi până seara beau şi joacă la cârciumă (TEODORESCU, P. P. 209). | La paparudă se obicînueşte facerea unui chip de om de lut, numit *caloienii*, şi-l îngroapă la răspântiile drumurilor; a doua zi îl scoate şi, făcându-se din fete una preot, alta dascal ş. a., urmează pe mort, bocindu-l până la gârlă, unde-l aruncă în apă, iar fetele se udă una pe alta. H. II 263/$_{4}$. *Caloiene, iene, Caloiene, iene, Dute'n cer şi cere.* TEODORESCU, P. P. 211. *Iani, iani, caloiani.* ib. 212. [Şi: **caluián** H. II 255, **călúián** ŞEZ. IX 76, H. XIV 403, (Mold.) **calián** (pronunţ. *-li -an*) SEULESCU, ap. MARIAN, D. 299, PAMFILIE, J. II 253, (Dobrogea şi Ilfov + *scaloiu*) **scaloián** BURADA, ap. MARIAN, D. 299. *Iene, iene, scaloiene, Iene, iene, scaloiene, Du-mi-te la Dumnezeu.* TEODORESCU, P. P. 211b, (Munt.) **coloián** PAMFILE, J. II 253. | Feminin: **scaloiţă**: statuetă reprezentând o femeie. Cfr. PAMFILE, J. II 255.]

— Cuvântul stă, probabil, în legătură cu slav. *kalŭ* „lut" (din acest material e făcut *caloianul*) şi reprezintă poate un adjectiv substantivat: *kalěnŭ* „de lut". Cfr. (pentru obiceiu şi etimologie) I. A. Candrea, *N. Rev. r.* II (1900) 94-97.

CĂLÓIU s. m. v. cal.

CALOMÉL s. m. sing. (Chim., Med.) *Calomel.* — Protoclorură de mercur, praf alb, purgativ, antiseptic.

— *N.* din fran.

CALOMFÍR s. m. (Bot.) 1°. *Herbe-au-coq: Tanacetum balsamita, balsamita vulgaris.* 2°. *Œillet.*

1°. Plantă ierboasă aromatică, cu frunze ovale şi cu flori galbene, numită şi (Mold. şi Transilv.) calapăr, (Ban.) călăpăr, isma-maicei-Preceste (PANŢU, PL.), busuiocul-fetelor s. busuiocul-sfintelor (v. busuioc). Cfr. H. VII 49, 438. *Rupeţi fir De calomfir.* TEODORESCU, P. P. 16, cfr. 306. *Şi pe pieptu-i trandafiri, Şi în mână-i calomfir.* MAT. FOLC. 393. *Mir şi trandafir, Verde calomfir.* PĂSCULESCU, L. P. 42b; cfr. ŞEZ. IV 140.

2°. = garoafă. H. II 310.

[Şi: (ad 1° şi 2°) **caloufír** H. II 26, 125, 382 (dial. *calonhír* H. II 273). *Şade-o dalbă copiliţă*

Pe-așternut de calonfiri. La umbră de trandafiri. ALECSANDRI, P. P. 33, cfr. TEODORESCU, P. P. 82, 452; (toate cele următoare numai ad 1°) **calofír** H. II 11, 79, 130, 142, IV 269, 311, VII 4, IX 49, 447, XI 192, 246, XIV 6, 301. *Rupeți fir De calofir.* TEODORESCU, P. P. 17, cfr. 91, 304b, 452. *Mai mult trandafiri Decât calofiri.* ib. 76, **caramfil** PANȚU, PL. (cu pronunțare dial. *caranhil* ib.). *Merge din casă în casă... dând fiecăruia... stafide și câte un caramfil.* SEVASTOS, N. 83, **colofír** s. m. H. II 99, XI 95; (ad 2°) **caranfínă** s. f. *Foaie verde caranfină* (= garoafă), *S'a dus mândra la grădină.* HODOȘ, P. P. 185, **caranfír** = garofiță. H. XVIII 277.]

— Ad 1°, din bulg. **kalófer** (rus. *kalúfer*, rut. *kanúpir, kanúfer, kałúpir*), idem, care formează dublet cu **calapăr**; ad 2°, din bulg. **karamfil**, idem, formând dublet cu **garoafă**.

CALOMNIÁ vb. I^a. *Calomnier.* — (Trans., complementul e omul pe seama căruia se spun calomniile) A spune pe socoteala cuivà lucruri grave dar neadevărate, cu intenția de a-i atinge onoarea și reputația, de a-l micșorà în stima oamenilor, a bârfì (2°), cfr. **defăimà, ponegrì, clevetì, huli.** [Familia: **calomniatór, -oáre** subst. = persoană care calomniază, bârfitor, clevetitor, **calomníe** s. f. = afirmare mincinoasă cu scop de a atinge reputația și onoarea cuivà, **bârfire**, cfr. **defăimare, ponegrire, clevetire, hulă, calomniós, -oásă** (pronunț. *-mni-os*) adj. = care cuprinde o calomnie, **defăimător**, de hulă. | Și: **calumn-**.]

— *N.* din fran. (lat. **calumniari**, idem.)

CALONFÍR s. m. (Bot.) v. **calomfir.**

CALÓRIC, -Ă adj. *Calorique.* — De căldură. *Raze calorice.*

— *N.* din fran.

CALORÍE s. f. (Fizică) *Calorie.* — Unitate de măsură a căldurii: cantitatea de căldură trebuincioasă spre a ridicà cu un grad centigrad temperatura unui chilogram de apă.

— *N.* din fran. (derivat din lat. *calor* „căldură".)

CALORIFÉR s. a. *Calorifère.* — Instalație specială destinată a încălzì o clădire întreagă cu ajutorul unei sobe s. unui cazan unic și a unor țevi de distribuire a căldurii; p. ext. țevile (vizibile în cameră) ale caloriferului, **radiatoare.** *Calorifer cu aer cald, cu apă caldă, cu aburi.*

— *N.* din fran. (compus din lat. *calor* „căldură" și *fero* „port, duc".)

CALP, -Ă adj. *Faux.* — (Învechit. Despre monete) Fals(ificat), rău; cfr. (†) **mincinos, tăiat.** *Luà acasă la dînsul toți banii, ce se depuneau în păstrare hătmăniei, și-i schimbà... pe bani tăiați sau calpi.* FILIMON, C. II 619. *Toți pe buze au virtute, iar în ei monedă calpă.* EMINESCU, P. 246, cfr. URICARIUL, XIV 249/4, PANN, P. V. II 73, ZANNE, P. V 228. (Adverbial) *Un astaragiu care a lucrat calp sau ar face precupie* (a. 1784). ȘIO. (Joc de cuvinte) *Am fost și eu boier odinioară,... Îmi ziceà lumea banul Arbure, ...dar de când am dat de bani calpi ca banul Vulpe, m'am lepădat de boierie.* ALECSANDRI, T. 1449. | Fig. Neveritabil, nesincer, prefăcut. *Noi în noi n'avem nimica, totu-i calp, totu-i străin.* EMINESCU, P. 180. *Și veselia noastră de multe ori e calpă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

— Din turc. **kalp** *(kalb)*, idem. Cfr. **calpuzan.**

CALPÁC s. a. 1°. *Bonnet de fourrure.* 2°. *Couvercle d'alambic.*

1°. † (Astăzi, rar, numai în poezia populară) Căciulă cilindrică din piele neagră de berbece, blănită pe margini, înaltă și dreaptă, purtată odinioară de Domn și de boierii cei mari, mai târziu și de negustorii streini (ȘIO.), cfr. **işlic.** *Calpacul de blană al Armeanului ibrișimgiu.* FILIMON, C. II 325. *Calpacile și șlicile îngreuià capul.* RUSSO, S. 17. *Românii greciți vroià să moară în anterei și calpace.* id. ib. 110 *Mihaiu purtà pe cap un calpac unguresc, împodobit cu o fulie neagră de pene de cocor, legată cu o copcă de aur.* BĂLCESCU, M. V. 379. [Un dregător înalt al bisericei bizantine] *în cap purtà 'naltul calpac de hârșie fumurie cu fund de serasir.* ODOBESCU, I 133/6. *Odată ce au ajuns însă în scaunul domnici,... pe cap ei pun căciula sau scufia, calpacul Ungurilor.* IORGA, L. I 124. # *Și-a găsit dracu' calpacu'!* PĂSCULESCU, L. P. 107b (cfr. și-a găsit sacul petecul!). || P. ext. (Rar) Boier mare care purtà calpac. *Un boieraș are 20* [de] *slugi, un boier șlicar de la 20 în sus, calpacile se urmà peste sută.* RUSSO, S. 19.

2°. (Ban.) Capacul cazanului de fiert rachiu. LIUBA-IANA, M. 101.

[Și: (ad 2°) **călpác** LIUBA-IANA, M. 101, **calpág** s. a. = acoperemântul cazanului, care e de regulă de fier s. aramă. Com. COCA, (ad 1° pentru rimă) **calpácă** s. f. *Liliecii dacă scapă, Sub căciuli ei fac calpacă.* DELAVRANCEA, S. 218. | Derivat: (< turc. *kalpakčy*, idem) † **calpaccíu** s. m. = fabricant s. negustor de calpace (1°). *Cojocari, calpaccii și alții asemenea oameni cu negustătorii* (a. 1814). TES. II 385.]

— Din turc. (bulg., sârb.) kalpak (ung. *kalpag*) idem (1°).

CALPÁCĂ s. f., **CALPACCÍU** † s. m. } v. calpac.
CALPÁG s. a. }
CALPAZÁN s. m. v. calpuzan.

CALPUZÁN, -Ă adj., subst. 1°. *Fauxmonnayeur.* 2°. *Trompeur, imposteur.* 3°. *Cheval mou.*

1°. (Învechit) Subst. Persoană care face bani calpi, falsificator de monete. *Calpuzáni, ceia ce fac bani răi.* PRAVILA MOLD. 40, cfr. ib. 40/2. [Dacă te prinde cu plagiatul,] *te pune la rând cu pungașii, cu controbonzii, cu calpuzanii.* ODOBESCU, III 147/27. || (Cu funcțiune adjectivală, despre monete) Fals, rău, calp. *Bani răi, calpuzáni.* PRAVILA MOLD. 155.

2°. P. ext. (Învechit) Înșelător, amăgitor (LB.), grosolan (ca termen de ocară. Com. S. POPESCU). *Prea îl văz șiret și calpuzan afar' de orândueală.* GORJAN, H. II 95. *Cel mai mârșav și mai calpuzan dintre toți Grecii din Țara-românească.* FILIMON, C. II 585. *Zic că ești un calpuzan și un ucigaș.* C. NEGRUZZI, III 299/22.

3°. (Subt forma *calpazan*) Cal moale (= care nu vrea să tragă, înșelător). H. XIV 359.

[Abstracte: † **calpuzánie** s. f. = falsificare de monete. *S'au făcut acea calpuzănie la vreun sat.* PRAVILA MOLD. 40,2, (< turc. *kalpazanlyk*, idem) **calpuzanlâc** s. a. (**calpuzanlíc**, plur. *-lâcuri, -licuri*) = batere de monete false; contrafacere, **calpuzănie** (DICȚ.); fig. înșelătorie, șarlatenie, cfr. **pehlivănie.** *Te-a înzestrat cu un venit de una mie galbeni, din care... chiria apartamentelor... e obligatorie pentru mine; aici e calpuzanlicul.* CONV. LIT. XIX, 486. | Verb: **calpuzăní** (după PONTBRIANT † **calpuzì**) IV^a = a alterà monetele, a bate bani falsi.]

— Din turc. **kalpazan**, idem. ȘIO.

CALPUZĂNÍ vb. IV^a }
CALPUZĂNÍE † s. f. }
CALPUZANLÂC, CALPUZANLÍC s. a. } v. calpuzan.
CALPUZÍ † vb. IV^a }

CALT subst. (Zid.) Cuvânt citat între „materialele de zidărie". H. IV 312. (Probabil „lut").

— Cfr. bulg. *kal, kal'* „lut" (articulat: *kalăt, kal'tá*).

CALTABÓȘ s. m. (Cul.) *Boudin.* — Măruntaie de

porc (ficat, bojoci, rinichi și alte bucățele de carne) tocate, amestecate cu orez, ceapă, piper și alte aromate, introduse în maţul gros al porcului și fierte cu maţ cu tot (MANOLESCU, I. 262); se face cu deosebire la Crăciun; cfr. cârnat, călbaș, gâlbaș, călmoiu, chișcă, maioș. Cfr. GRIGORIU-RIGO, M., Com. S. POPESCU, PAMFILE, I. C. 54, H. IV 158, VII 185, XI 401. *Se unge* [pecinginea] *cu unturĕ din caltaboș fiert în noaptea de Paști.* GRIGORIU-RIGO, M. I 145, MAT. FOLC. I 702. *Am un balaur mare, Și-i pus în frigare? (=Caltaboșul).* PAMFILE, C. 23. [Și: (Roman) catalbóș s. m. TDRG., cartabóș (cârtabóș DDRF., BARCIANU) s. m. = sângereață, staniţa-popii, cârnaţ de ficat LB., cfr. LM., H. IV 158, cardabóș s. m. = maţul mai gros umplut cu păsat și carne (VAIDA), chișcă (ȘEZ. VII 178). | Derivat: bușóiu (scurtat din * *caltabușoiu?*) s. m. = cârtaboș. VICIU, GL.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. *gâldăbaș* și alb. *gardumbezi* „maţe umplute", n.-grec. γαρδούμια „maţe de viţel"; asupra diferitelor forme ale cuvântului românesc par a fi influenţat cuvintele: călbaș, cârnaţ și boașe).

CĂLȚĂMÍNTE † s. f. v. încălţăminte.

CALȚAVÉTĂ s. f. *Jarretière.* — (Mold.; mai ales la plur.) Legătură de panglică s. de gumelastic, cu care se ţin ciorapii întinși pe picior, jaretieră. ȘEZ. I 217/8. *Prinţesa Amalia pierduse în focul jocului o calţavetă.* I. NEGRUZZI, VI 79. *O... calţavetă de mătasă brodată.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. ‡ *A legà calţaveta* = a arătà supunere mare unei femei, pe care o iubești. ZANNE, P. III 53. *Să știi că eu... am să-ţi leg calţaveta.* CONTEMPORANUL, II 217. | *Ordinul calţavetei* = ordinul jaretierei, o decoraţie engleză. *Are ordinul calţavetei, ca și infantul Portugaliei.* C. NEGRUZZI, III 265/7.

— Din n.-grec. καλτζοδέτα, idem. CIHAC, II 641.

CÁLTE(A) adv. v. încalte(a).

CÂLȚI s. m. plur. *Étoupe.* — Resturile de fire (mici, groase s. putrede), care rămân din fuiorul de cânepă (mai rar, de in) în dinţii daracului (s. ragilei), cfr. stupă, brebeni, zgrebeni, canură, drugăloc (PAMFILE, I. C. 208, ȘEZ. IX 142, ŢARA OLTULUI, III nr. 26, DAMÉ, T. 139, H. XVII 237), firele de cânepă care au căzut jos la răgălerea (dărăcitul) acesteia (MARIAN), ceea ce rămâne în drâgluri din stupa drăglată (LIUBA-IANA, M. 117), a treia calitate de cânepă (Șișești, în Mehedinţi, com. N. IONESCU, TDRG.). Cânepa.... o rupi în meliţoiu, apoi o ragili și capeţi fuiorul; dacă fuiorul tras prin ragilă se perie, ies păcișele și *câlţii; câlţii* îi piepteni și ies din ei bucii; *câlţii* se întrebuinţează ori ca urzeală, spre a ţese *pânza de câlţi*, ori ca bătătură. CREANGĂ, GL., cfr. I. IONESCU, C. 154. *Câlţii adevăraţi sânt amestecaţi cu păcișele.* PAMFILE, I. C. 208. *Să făcură ștreangurile... ca niște câlţi.* BIBLIA (1688), 186. *Și va fi vîrtutea lor ca puzderia câlţilor.* ib., ap. TDRG. *O tu, craiu, cu barba'n noduri ca și câlţii, când nu-i periĭ!* EMINESCU, P. 190. *A pus... focul în niște câlţi din podul casei.* SLAVICI, N. I 242, cfr. II 122. *Câlţi, buci și alte lucruri, zăhăite prin cele poliţi și colţare.* CREANGĂ, A. 97. *Ragila și pieptenii de pieptănat câlţi.* id. P. 59, cfr. ȘEZ. I 285/28. *Un pițigoiu... aveà cuib în niște câlţi dintr'un știubeiu.* MARIAN, O. II 148. *Feștilă... de bumbac sau de câlţi.* id. Î. 150/5. *Pentru izbitură, se dă bolnavului să puie la ochi... câlţi de in, plămădiţi în rachiu de drojdie.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 91, cfr. PAMFILE, B. 41. *Să ne daţi... câlţi de după blidar, Să facem popii brăcinar.* TEODORESCU, P. P. 180b, cfr. SEVASTOS, N. 211/23. *Cisme... cârpite cu câlţi.* DOINE, 3. *Câlţii cu care spală blidele.* ȘEZ. II 195/22. *Câlţi cătrăniţi.* TDRG. *Sacu' cu câlţii.* VASILIU, C. 161. *Am doi moșnegi cu barba șargă, Când se'ntâlnesc, se trag de barbă?* (= Pieptenii cu *câlţi*). SBIERA, P. 320 și 323. | (Se întrebuinţează ca material de zidărie. H. II 222, VII 424, XIV 377 și ca tort s. ca material de ţesut) *Aţă* (CALENDARIU, 1814, 113/29), *pânză* (PAMFILE, I. C. 212, SEVASTOS, N. 46/16, ȘEZ. V 4/15, H. III 4, 38, 118, X 33, MÂNDRESCU, L. P. 158/19), *ștergar* (CREANGĂ, P. 55/4, SEVASTOS, N. 46), *cămașă* (MARIAN), *haĭne* (BIBLIA 1688, 79,2) *de câlţi. Câlţii de la mămuca mi i-a luat... Din ce să mai facem noi saci?* CREANGĂ, P. 178. *Pentru ţesut*[ul voloculuĭ], *urzala-i de fuior și bătătura de câlţi.* ȘEZ. IV 113/5. *Joimăriţa, dacă găsește femeile ori fetele cu câlţii (cânepa ori inul) netorși...* H. IV 46. *Câlţi în câlţi* se numește pânza cu urzeală și bătătură tot de câlţi; *tort în câlţi:* cu urzeala de tort. PAMFILE, I. C. 351. ‡ **A face câlţi** (pe cinevà s. cevà) = fărâme. [Cânii] *se puseră cu toţii* [pe buturugă] *și roade și roade, de o făcură câlţi.* STĂNCESCU, B. 203/26.

[Diminutiv: **câlţișóri** s. m. plur. (însemnează și „păcișă" PAMFILE, I. C. 208). *Ș'am tors câlţișori, Să-mi dai bani rotunjori, Ș'am tors păcișele...* SEVASTOS, N. 161/3. | Adjectiv: **câlţós, -oásă** = încâlcit, ca câlţii (MARIAN), moale, cu fire ca de câlţi (se zice și despre poame stricate și fără gust COSTINESCU), cfr. aţos, teios. *Lemnul plopului îi câlţos, și de aceea nu se rupe de grabă, când îl tai.* CONV. LIT. XLIV II 132. | Verb: (cfr. bulg. *kz'lcamz* „zdrobesc, fac fărâme") **câlţâì** (**câlţuì** TDRG.) IV(a) = a flocăi. LB. *Și s'au luat la bătaie și la câlţâit și s'au întins și... s'au bontănit.* ION CR. IV 204.]

— Din paleosl. klъci (pluralul de la *klъkъ*; cfr. bulg. *kzlčišta* „câlţi"). Cfr. încâlci.

CÂLȚÂÍ vb. IV[a]
CÂLȚIȘÓRI s. m. plur.
CÂLȚÓS, -OÁSĂ adj., **CÂLȚUÍ** vb IV[a]
} v. câlţi.

CĂLȚÚN s. m. (Îmbrăc.) I. 1°. Sorte de *guêtre* ou de *jambière. Caleçon. Chaussette* (remplaçant la chaussure); *bas.* 2°. *Bottine.* 3°. Fleur. 4°. Nom de chien de berger. — (Întrebuinţat mai ales la plur.) 1°. (În Ardeal) Un fel de ciorapi (fără talpă), un fel de ghetre s. de jambiere care îmbracă și ocrotesc partea de la gleznă a piciorului, cfr. buș, tuzluci; (în Munt. și prin Ardeal) încălţăminte de lână groasă (un fel de pantofi de lână, de ciorapi scurţi până la glesne), de umblat prin casă și prin curte (mai ales pentru copii și femei), cfr. târlici. *Colţuni* = încălţăminte, un fel de ciorapi scurţi, cusuţi din bucăţi de pănură de lână (albă VICIU, GL.); îi poartă mai ales femeile, în loc de obiele. Com. I. CORBU. *Colţoni* = ciorapi scurţi (până din sus de glesne) făcuţi din lână; se poartă iarna, spre a nu răci; vara se încalţă când merg la fân s. la secere spre a apără piciorul de teșituri. *Colţonii* mai lungi (până din sus de genunchi) se numesc cioareci. VICIU, GL. *Colţunii (călţunii, colţonii)* sânt de pănură albă s. din dimie trasă la piuă; flăcăii au pentru sărbători *călţuni* mai lungi decât ciobotele cu cătevà degete, ca să li se vadă vrâstele colorate; femeile poartă iarna *călţuni* lungi, până peste genunchi, făcuţi în casă cu cârligul s. cu andrelele, vara mai scurţi, numai până subt genunchi; copiii mici și cei de școală au *călţuni* împletiţi în casă. Cfr. PAMFILE, I. C. 44, 317, 349, 362, 368. [Bărbaţii din Rășinari care] *poartă opinci, încalţă mai întâi un fel de ciorapi de lână albă ca și cioarecii, numiţi călţuni* (tip. *caltuni*). MOLDOVAN, Ţ. N. 127. *Cioarecii sânt strimţi... iar la glesne sânt vâriţi în niște colţoni (ciorapi) numai de o palmă ieșiţi din opincă.* FRÂNCU-CANDREA, M. 23, cfr. 178. ‖ Spec. *Călţuni* = izmene (MARDARIE, L. 696, traduce pe paleosl. *gašti*, cfr. gaci).

Din șele în călcâie, Tot în călțuni de anglie (Avrig, în Transilv.). ȘEZ. II 34b/10. ‖ P. géner. (Aproape numai în Mold., subt forma *colțun*) Ciorap. *Trăgându-i cibotele, numai cu colțunii au fost încălțat.* NECULCE, LET. II 200/28. *Colțunii cei de porfiră.* BELDIMAN, N. P. I 53, cfr. C. NEGRUZZI, I 32. *Cu colțuni albi m'am încălțat.* SEVASTOS, N. 12/19, cfr. (din Huși) PĂSCULESCU, L. P. 130. *Un colțun de galbeni.* ȘEZ. IV 3/30. *Nu-i dăduse răgaz să lege'n teiu curmeiu, să adune la călțun* (=să pună bani la o parte, la ciorap). M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV II 76.

2°. (Subt forma *călțun*) Gheată (LB.), cizmă (MARDARIE, L. 2002, 3150), ciubotă de sărbătoare, cu tureac scurt, și de-asupra tureacului cu o frunză de piele roșie, purtată la sărbători de bărbați (în Avrig, Transilv. MOLDOVAN, Ț. N. 159), gheată grosolană lucrată din piele, din pănură s. din lemn (LM.), gheată rea (Brașov). *Venì-va după mine mai tare de mine iaste, celui nu-s destoinic călțunii a purtà.* TETRAEV. (1574), 204, cfr. CORESI, E. 11/31. *Căputele cizmelor lor și călțunii lor vechi și cărpăcite în picioarele lor.* BIBLIA (1688), 159. *Stemele crăimei bulgărești... eră: coronă de aur, cănaci de ibrișim și călțuni mohorîți.* ȘINCAI, HR. I 184/33. *Luà-voiu... Călțuni lați... Și la horă merge-voiu.* TEODORESCU, P. P. 87. *Cu călțuni noi încălțată.* DOINE, 28/6. | † *Călțun de gheață* = patină. POLIZU.

‡ (Bot.) **Călțunul-Doamnei** = *Geum rivale*, plantă ierboasă cu flori galbene, cu vinișoare roșietice; se mai numește și: cerențel, crânceș. PANȚU, PL. | (Muscel) **Călțunul-popii** (și **colțunii-popii**) = viorele (-sălbatece) nemirositoare. *Călțunul-popii:* o iarbă mică timpurie, de primăvară. H. IX 142, cfr. 482.

3°. (Bot.) *Călțuni:* numire de floare (nedefinită). H. IV 53, 269.

4°. *Colțun:* nume de câne ciobănesc. H. X 32, 505.

[Și: **colțún, colțón** s. m. La ANON. CAR. e dată o formă *colțunile* (sing. s. plur.?) = încălțământ, soccus, calceus. **Colțúna** s. f. art. se găsește în H. IV 86 între numirile de vite; și nume de sat (*Călțuna*, în jud. Buzău).]

— E italienescul *calzone*, ajuns la noi prin mijlocire bulgărească (*kalcun* „ciorap s. ghetră de stofă") s. n.-grecească (καλτσούνι), trecut și la Turci (*kalčyn*) și Unguri (*kalcon* „cizmă cu carâmbul scurt").

CĂLȚÚNA s. f. art. v. călțun.

CĂLȚUNÁR s. m. 1°. *Bonnetier.* 2°. *Cordonnier.* 3°. Personne qui représente un marié.

1°. Meseriaș care face călțuni (1°) s. ciorapi. COSTINESCU.

2°. Meseriaș care face călțuni (2°), pantofar. LB

3°. Persoană însărcinată de ginere a duce miresei anumite daruri; cfr. vornic. După al doilea rând de bucate, mirele și-alege *călțunarul:* el va merge în casa miresei spre a-i duce călțunii de mătase albă cu flori și mărgăritare, precum și unișlic cu pietre scumpe, un inel și o salbă. IORGA, CH. I. I 178. După masă, pleacă la mireasă ginerele călare..., iar în trăsură merg rudele, din care un bărbat și o femeie din cele mai apropiate rude duc în mâni plocon, cizme, ghete, salbă (acești doi se zic *călțunari*). H. IV 88, cfr. II 119, 208, IV 158, VII 157. *Un cârd de țărani, hălălăind ca după niște călțunari la nuntă.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV II 545.

[Și (ad 2°): **călciunár** (Banat). H. IV 177. | Feminine (ad 3°): **călțunăreásă** (**călțunureásă**) *Călțunăresele* duc darurile (s. lucrurile H. IV 120) miresei, cfr. stolnicească, vorniceasă. SEVASTOS, N. 90/31. Sâmbătă seara, în ajunul nunții, trimete ginerele cel din urmă plocon cu brazi, haine, flori, încălțăminte și alte podoabe pentru mireasă, prin patru flăcăi și două sau patru femei, numite *călțunărese*, dintre rudele sale. H. XI 402, cfr. H. II 208. *Dacă nici ea n'o fi călțunăreasă, d'apoi cine?* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV II 656. *Corerițele, trepădătoarele, vornicesele, stolnicesele, călțunăresele strâng blidele.* SEVASTOS, N. 309/32-3. *În ajunul nunții, cam după amiazi, porneau călțunuresele, tot cucoane alese dintre rudele cele mai frumoase ale ginerelui, în trăsuri înhămate cu armăsari de preț.* GHICA, S 33, **călțunărítă** = una dintre femeile care merg în ziua de nuntă să ia pe mireasă. H. II 225. | Derivat: **călțunărie** s. f. = pantofărie. DICȚ.]

— Derivat din **călțun**, prin suf. nom. agent. *-ar.*

CĂLȚUNĂREÁSĂ s. f.
CĂLȚUNĂRÍE s. f.
CĂLȚUNĂRÍȚĂ s. f.
} v. călțunar.

CĂLȚUNÁȘ s. m. I. *Petit soulier, petite bottine.* II. Nom de fleurs. III. Sorte de gâteau.

I. (Îmbrăc.) Călțun (2°) mic, de copii. LB. | În Orlat (Transilv.), ciorapii, numiți altfel colțoni se numesc *călțunași.* VICIU, GL.

II. P. anal. (Bot.) Nume de flori (H. I 382, II 26, 142, VII 480, XII 24): a) condurul-Doamnei. PANȚU, PL., DAMÉ, T. 185, H. II 243; — b) toporaș. PANȚU, PL.; — c) nemțișor-de-câmp. DDRF., cfr. PAMFILE, C.; — d) gura-leului. H. II 310. *I-am poruncit la un tâmplar o ramă, pe care s'o pirogravez (am găsit un model cu călțunași de toată frumusețea).* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 15. *Foicică călțunaș.* TEODORESCU, P. P. 489b. | Specii: *călțunaș-albastru.* H. I 129; *călțunaș-pitic.* BARONZI, L. P. 129/27; *călțunaș-urcător.* id. ib. 130/1; *călțunașul-popii* = a) condurul-Doamnei. PANȚU, PL.; b) gura-mielului (v. gura-leului). H. II 243.

III. (Cul.; cuvântul fiind întrebuințat în Mold. și Bucov., are forma *colțunaș;* varianta *călțunaș* e atestată numai în DICȚ. și la PAMFILE, C.) O pastă (H. VI 215, X 255, 436, 540, XVI 296), preparată din aluat în trei colțuri, umplut cu brânză (MARIAN), un fel de efcale (COSTINESCU), piroște (H. XII 276, MARIAN, NA. 136).

[Și: **colțunáș** s. m. | Cu alt sufix (ad II) **călțunéi** s. m. plur.: o floare (nedefinită). H. I 344, IV 9, 447. *Călțuneii-popii,* despre care se crede că miroase numai până ce se aude cucul cântând întâi. MUSCEL, 36.]

— Derivat din **călțun**, prin suf. dim. *-aș.*

CĂLȚUNÉI s. m. plur. (Bot.) v. călțunaș.
CĂLȚUNUREÁSĂ s. f. v. călțunar.
CĂLUBĂR s. m. (Bot.) v. calapăr.
CĂLUCENÉȘTE adv.
CĂLUCÉNI s. m. plur.
CĂLUCÉNIU s. a. (Cor.)
CĂLUCÉR s. a. (Cor.)
} v. călușar.

CĂLÚGĂR s. m. (Biser.) 1°. *Moine.* 2°. Danse.

1°. Bărbat, care, după ce a stat câtva timp ca frate (3°) s. novice într'o mânăstire (chinovie, schit, metanie), depune jurământul de ascultare, sărăcie și castitate pe viața întreagă și trăește (departe de lume) ca membru al unei astfel de comunități religioase, monah; cfr. chinovnic, schimnic, pustnic, sihastru, anahoret, eremit. Dacă are hirotonia de diacon, *călugărul* e ierodiacon (cfr. părinte), iar dacă are hirotonia de preot, e ieromonah. Cfr. egumen, stareț, arhimandrit. *Această carte o au tremes patriarhul de la Ierusalim pre un călugărŭ.* CUV. D. BĂTR. II 54. *Ioan... ce-au fost monah, ce să zic(e) călugărŭ.* EVSTRATIE (a. 1632), ap. GCR. I 78/1. *Au nemerit la un părinte călugărŭ.* GAVRIL, NIF. 12. *S'au dus la o mănăstire, de s'au făcut călúgărŭ.* MINEIUL (a. 1698) ap. GCR. I 321/19. *Săbor mare de călugări.* URECHE, LET. I 106/6. *L-au tuns*

călugăr. N. COSTIN, LET. I A. 77/34. *Au poroncit de au scos pe eromonași, călugări greci de pin mănăstirile cele mari, orânduind preoți de mir.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 198/22. *Chilii... pentru locuința călugărilor.* ODOBESCU, I 404. *Călugărul Dan se visase mirean.* EMINESCU, N. 48-9. *Jupânul Ștrul aduceà pentru hatârul călugărilor și a călugărițelor tot ce li trebuià.* CREANGĂ, P. 112. *Tocmai în toiul rugăciunii, unde se coborî un călugăr din turnul bisericii.* ISPIRESCU, L. 99. *Și s'a pus Mărcuț în silă Să ceară mereu la milă, Precum cer călugării, Pe seama mănăstirii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 486. *De când pe lume sânt, N'am văzut călugăr jucând.* ib. 489. *Sus tună, Jos răsună, Negrele* [s. *nègurele* s. *cioarele*] *s'adună? (= Călugării).* ȘEZ. I 95-6. ‡ **A se ține cu** (după **cinevà**) **ca dracul după călugăr:** ca scaiul de oaie, ca gaia maț. *Se ținea după dînsele ca dracul după călugăr.* ISPIRESCU, L. 238. **Maica și călugărul** e numele unui joc de copii (v. maică). ‖ Fig. Om care duce o viață retrasă și înfrânată, căruia nu-i place atingerea cu lumea. LM., PAMFILE, J. I.

2°. (La plur.) Un danț. *În timpurile mai de mult, s'ar fi jucat și călugării.* BURADA, ap. TDRG.

[Plur. *-gări,* † *-gheri* (a. 1602) CUV. D. BĂTR. I 128. | Forma: *călăgăr* (a. 1606) ib. I 157 pare a fi o greșală de scris. | Și: călúgare s. m.: numele unui joc de copii. *Călùgărele.* H. I 172. | Feminin, fam. (pe lângă forma obicînuită *călugăriță,* rar): călúgără (păstrat ca nume toponimic: cfr. C. NEGRUZZI, I 308), nume de oaie prisne neagră. MARIAN, călugăreà s. f. = călugăriță. *Și'n cale mi te-a oprì O neagră călugăreà.* MARIAN, Î. 572. | Diminutive: călugăráș (călugurâș GRAIUL, I 284), călugărél s. m. = călugăr tânăr, mic, drag; frate (3°), novice (DDRF.); (spec.) călugărul ce poartă icoana lui D-zeu în brațe, umblând din casă'n casă spre a căpătà cevà (I. GOLESCU, D.). *Adusĕ amândoi tinereii călugărași.* DOSOFTEIU, V. S. 35. *Călugăraș oarecare eși de supt ascultare.* id. ib. 66,2. *Sprijinindu-se Theoctist proin egumen de Putna și alți călugărași...* (a. 1736). URICARIUL, XIV 181/11. *Oarecare călugărășŭ să aflà la schit.* MINEIUL (1776), 93 3/2. *Toate câte le dase... părintelui egumen și călugărașilor.* ODOBESCU, I 409. *Părintele călugăraș mai spuse odată ghicitoarea.* DELAVRANCEA, S. 259. *Un călugăraș școlar leșină și muri peste câtevà zile.* IORGA, L. II 165. *Moș călugăraș, moș călugăraș, ce coți tu acì?* ISPIRESCU, L. 375. *Amorule, amoraș, Vedeà-te-aș călugăraș, Călugăr la mănăstire, Cu mâinile pe psaltire, Cu ochii după copile.* TEODORESCU, P. P. 314. *Face-l-aș* [pe drăguț] *călugăraș, La mănăstire la Blaj.* RETEGANUL, TR. 105. *Și'n cale că te-or oprì doi negri călugărei.* MARIAN, Î. 572, (DICȚ. mai citează o formă, suspectă) **călugărișor** s. m. (Bot.) = ruin (Scabiosa succisa). | Adjective: **călugărésc, -eáscă** = de călugăr, (ca) al (s. în felul) călugărilor, monahal. *Așișdere pre vecinii* (= țăranii șerbi) *boierești și călugărești încă nu-i da lesne stăpânilor săi.* NECULCE, LET. II 399/7. *Viață călugăreáscă.* DOSOFTEIU, V. S. 90. *Cinul* (MINEIUL a. 1698, ap. GCR. I 321/15), *potcapiu* (TEODORESCU, P. P. 229b), *ghiveciu călugăresc. Tainele* (CREANGĂ, A. 122), *hainele* (ISPIRESCU, L. 374, ALECSANDRI, P. P. 146), *prune, pere călugărești. Măr călugăresc.* H. IV 52, BARONZI, L. 93/16. *Țuică călugăreáscă.* (Substantivat) *Călugăreasca:* nume de danț. H. II 82, (rar) **călugăros** adj. m. *Burete călugăros.* H. X 228. | Adverb: **călugărésce.** *Petreceà* (DOSOFTEIU, V. S. 13), *lăcuià* (MINEIUL 1776 109 1/2), *viețuì* (ib. 146 2/1), *vorbì* (EMINESCU, P. 307) *călugărește.* | Colective (rare): **călugăríme** s. f., **călugărét** s. a. = tagma călugărilor. JIPESCU, ap. TDRG.]

— Din paleosl. **kalugerъ** (*kalogerъ* < grec. καλόγερος, καλόγηρος, idem).

CĂLÚGĂRĂ s. f. v. călugăr.

CĂLUGĂRÁȘ, CĂLÚGĂRE s. m. | **CĂLUGĂREÁ** s. f. | **CĂLUGĂRÉL** s. m. | **CĂLUGĂRÉSC, -EÁSCĂ** adj. | **CĂLUGĂRÉȘTE** adv. | **CĂLUGĂRÉT** s. a. } v. călugăr.

CĂLUGĂRÍ vb. IV[a]. 1°-2°. *(Se) faire moine, (faire) prendre le froc; (faire) prendre le voile.*

1°. Trans. A face pe cinevà călugăr(iță), a tunde pe cinevà călugăr(iță) s. întru monahism (cu de-a sila), a duce la mănăstire întru călugărie. *Călugărescu cu de-a-sila și feciori de Domni și de neamiși* (a. 1635-45). IORGA, B. I 55. *Această prea cuvioasă Theodora..., mergând la o mănăstire de obște, să călugărì.* MINEIUL (1698), ap. GCR. I 319/14. *Pre Domnișor încă l-au prins viu, ce* (=ci) *nu l-au omorît, numai i-au tăiat nasul, și l-au călugărit.* URECHE, LET. I 206/32. *Au lăsat cuvânt episcopilor și boierilor, de ar vedeà că-i spre moarte, să-l călugărească.* N. COSTIN, LET. I A. 32. *Îl călugăriră, puindu-i nume Paisie.* C. NEGRUZZI, I 159. *N'ar aveà loc în pământ, Și l-ar bate Domnul sfânt, Cine m'au călugărit.* ALECSANDRI, P. P. 229, cfr. SEVASTOS, C. 169/21. *Primblă-se călugării, Blăstemându-și părinții, De ce i-au călugărit, Și nu i-au căsătorit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 217, cfr. DOINE, 25/7. ‖ Fig. A sili pe cinevà să trăiască retras de lume. *Nu-ți călugări cocoana, desară e o seratâ venețiană; veniți!* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.

2°. Refl. A se face călugăr(iță), a se tunde întru monahism, a se duce (s. a intrà) la mănăstire întru călugărie. *Muiare ce încă nu va fi călugărită.* PRAVILA MOLD. 108,2. *Eràu în țara Belghiei cu acesta gând, să se călugărească.* M. COSTIN, LET. I 220/15. *El s'a călugărit mai cu toți haidării lui.* CREANGĂ, A. 21. *Am să mă călugăresc, Să mă duc la mănăstire.* TEODORESCU, P. P. 301b, cfr. ȘEZ. I 267/6.

[Și: † **călugherì** PRAVILA (1640), ap. TDRG. | Abstract: **călugărít** s. a. *Tu ai fost bun de călugărit, iar nu de trăit în lume.* CREANGĂ, P. 47. *Fost-a vreme de iubit. Acum, la călugărit!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 449.]

— Derivat din călugăr (cfr. bulg. *kalugerjá,* idem).

CĂLUGĂRÍE s. f. sing. 1°. *Vie monacale, monachisme.* 2°. *Prise de froc; prise de voile.*

1°. Calitate, stare, viață, spirit de călugăr s. călugăriță; p. ext. mănăstire. Cinevà merge s. se duce, pe cinevà îl dă s. trimete la *călugărie. Certarea celora ce-și leapădă călúgărìia.* PRAVILA MOLD. 165,2. *L-au semnat la nas și l-au dat la călugărie.* URECHE, LET. I 176/29. *Au lăsat călugăria.* M. COSTIN, LET. I 220/16. *Fiind slab de boală, apropiat de moarte, s'au giuruit călugăriei, de ar mai aveà viață.* N. COSTIN, LET. I A. 77/31. *Pre dînsa au dat-o la călugărie, și au călugărit-o.* NECULCE, LET. II 203/3. *Ieșise din călugărie.* IORGA, L. II 208. *Acuș îi spun mamei că mă duc la călugărie.* CREANGĂ, A. 121. [Diaconul] *s'a vorbit cu diaconeasa, Mult evlavioasa, Ca ei să... pribegească La călugărie.* TEODORESCU, P. P. 34b. *N'am fost de călugărie, Ci-am fost de căsătorie.* SEVASTOS, C. 169/24.

2°. Călugărire, tundere întru monahism. *Primind întâi călugăria, au răposat.* URECHE, LET. I 189/10. | *Nume de călugărie:* primit la intrarea în tagma monahală. *L-au călugărit și i-au pus nume de călugărie Pahomie.* id. ib. I 189/16.

— Derivat din călugăr, prin suf. abstr. *-ie.*

CĂLUGĂRÍME s. f. | **CĂLUGĂRIȘÓR** s. m. (Bot.) } v. călugăr.

CĂLÚGĂRIȚĂ s. f. I. *Nonne.* II. 1°. *Mantis religiosa.* 2°. *Libellule (Libellula depressa).* 3°. *Coccinella septempunctata.*

I. (Biser.) Fată s. femeie (văduvă ori despărțită de bărbat) care, după ce a stat câtva timp ca soră într'o mănăstire, a depus jurământul de vieață monahală, monahă, (intitulată adesea) maică; cfr. pustnică, schimnică; egumeniță, stareță. *Mănăstire de călugărițe.* DOSOFTEIU, V. S. 22,$_{2}$. *Atâta ascultare și cinste da celorlalte surori călugărițe și stareții.* MINEIUL (1698), ap. GCR. I 319. [Vie] *a călugărițiłor de la Socola* (a. 1735). URICARIUL, VII 55/$_{8}$. *Soborul de maicele călugărițe* (a. 1803). ib. VII 128/$_{17}$. *Călugări și călugărițe nu să pot căsători.* CODICA ȚIV. 13/$_{35}$. *Găteala aceasta seamănă mult cu a călugăriților dominicane.* C. NEGRUZZI. I 308. *S'a sculat maica stariția și a mers cu călugărițele...* ODOBESCU, I 401. *Categoria a treia a călugărițelor (fetele de boier duse cu sila la călugărie) a dispărut asemenea din mănăstirile noastre.* MAIORESCU, CR. III 22. *Protopopul de la Neamț... ar fi zis unor călugărițe...* CREANGĂ, P. 109. *Pusnicul... chemase pe toate călugărițele la ascultare.* ISPIRESCU, L. 30, cfr. 29. *Ibovnica lui Năiță S'a făcut călugăriță.* TEODORESCU, P. P. 288.

II. (Entom.) 1°. Insectă ortopteră cu picioruse lungi și subțirele, numită astfel (în diferite limbi) pentru că seamănă cu o persoană care se închină. MARIAN, INS. 497. *Călugăriță cu necredință.* id. ib. 503, cfr. 504.

2°. = **calul-dracului.** H. X 355.

3°. = **buburuză.** ȘEZ. VII 123, PAMFILE, J. I 364. Cfr. gărgăriță (4°).

[Accentuat (rar) și: *călugăriță.* LB., BARCIANU. | Diminutiv (numai în ghicitori): **călugăricioară.** *Două rățișoare, călugăricioare, Pe unde mergeà, Malul se surpà?* (= Foarfecele). GOROVEI, C. 154, cfr 322. | Adjectiv (numai la DOSOFTEIU) † **călugărițésc, -eáscă** = călugăresc. *Săborul călugărițéscu.* V. S. 223,$_{2}$.]

— Din paleosl. **kalugerica,** idem.

CĂLUGĂRICIOÁRĂ s. f. } **CĂLUGĂRIȚÉSC, -EÁSCĂ** † adj. } v. **călugăriță.**
CĂLUGĂRÓS adj. m. v. **călugăr.**
CĂLUGHERÍ † vb. IV^{a} v. **călugări.**
CALUIÁN, CĂLUIÁN s. m. (Mitol. pop.) v. **caloian.**
CĂLULÉȚ s. m. v. **cal.**

CALUMN- v. **calomn-.**

CALÚP s. a. 1°. *Forme* (de cordonnier, de chapelier, etc.). 2°. *Morceau, pain* (de savon, etc.). 3°. *Chapiteau.* 4°. *Tesson* (dans certains jeux d'enfants). — (Mai ales în Mold.)

1°. Model s. tipar (de lemn) pentru confecționarea încălțămintelor, etc., calapod, cfr. formă (III), fason, tipar. *Calapod* și *calâp* înseamnă o unealtă de lemn, un tipar, după care papugiii, cismarii, cărămidarii, olarii și alți asemenea meșteri taie, potrivesc saftianul pentru papuci, cisme ș. c. l. și pământul pentru oale, cărămizi ș. c. l. *Calâp* de olari, de clopotari, în care se toarnă materia, metalurile topite (I. GOLESCU, D.). *Calupul cizmarului* = calapod. CREANGĂ, GL. *Nu ți-e destul că m'ai ametiț, puindu-ți sfărloagele pe calup?* id. A. 106, cfr. 81. *Cine-a stârnit: hai la sorți!... capul la ciubotari, Fie-i de calupuri mari.* SEVASTOS, C. 280. *Ciocanul și calupul cu care se îndeletniceà a cârpì iminеii sătenilor.* N. A. BOGDAN, ap. ȘIO. *Calup de pălărie, de căciulă:* bucată de lemn de mărimea capului unui om, pe care se potrivește și se fasonează pălăria ori căciula, calapod. *Un calâp de iștic* (a. 1792). ap. ȘIO. *Calup de plăcinte:* formă în care se coc plăcintele. *Nici tu tingire cum se cade, nici tu calupuri.* N. XENOPOL, ib. *Calupuri pentru topoare.* H. II 282. (Zid.) *Calup pentru brâie:* cu care se fac brâiele pe pereți. H. X 111, cfr. 508, 512. *Calupul capetelor de spiță:* cuprinde găuri de diferite mărimi, în care se potrivesc capetele spițelor ce se fixează în ciolane. PAMFILE, I. C. 170. *Calup de oloiniță,* cu care se presează săculețul cu semințe. id. ib. 238. || Fig. Calapod, formă, fason, fel, tipar. *Ne-am deprins unul cu altul, ne sămănăm în toate, par'c'am fi făcuți tot pe-un calup.* ALECSANDRI, T. 1231. *Acest iubit soare mi-au adus odată cu razele sale un șir de idei și de imagine poetice, pe care le vărs în calupuri de strofe.* id. ap. SBIERA, F. 235. *Diavolul căutà să le prefacă* [toate] *după calupul său.* ȘEZ. VI 130. # **A pune s. trage cuivà calupul s. a pune pe cinevà în calup** = a-l înșelà, a-l păcălì, cfr. a trage (cuivà) clapa, a potcovì. DICȚ. (pentru expresii analoge în limbile balcanice, cfr. PAPAHAGI, P. A. nr. 202). *Cotoiul, căruia-i da prin cap toate drăcoveniile, puse și acì calâpul.* CALENDAR (1882), ap. ȘIO. (Joc de cuvinte) *L-am pus în calup pe ciubotar.* ALECSANDRI, T. 1067. **A mâncà calupul** = a te lăsà să fii păcălit, înșelat. DICȚ.

2°. P. ext. Bucată (întreagă) dintr'o masă confecționată într'un tipar. *Calup de sopon.* CREANGĂ, GL. *Să-m[i] trimiț[i] patru calâpuri* [de săpun] (a. 1798). IORGA, S. D. VIII 36. *Săpun în lespede și în calupuri.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIX$_{II}$ 658. | *Povățuind pe cășeri (ca) să-i facă cașcavalu' în calupuri mari* (a. 1810). URICARIUL, XIV 239/$_{16}$. | *Calup de șocoladă* = tabletă. DICȚ.

3°. Bașlâc (2°). DAMÉ, T. 99.

4°. Bucată de olan s. de ciob de strachină în patru colțuri, în jocul „cu puiul." ȘIO., cfr. DDRF., RUDOW, XVII 399.

[Plur. *-lupuri.* | Și (Munt.): **calâp.** | Derivate: (< turc. *kalypčy, kalybğy,* idem) † **calupcíu (calâpcíu)** s. m. = cel care trage cuivà calupul, înșelător, șarlatan. DICȚ.]

— Din turc. (și bulg.) **kalup, kalyb,** idem (< grec. (καλόπους, καλοπόδιον). Cfr. dubletul calapod.

CALUPĂR s. m. (Bot.) v. **calapăr.**
CALUPCÍU s. m. v. **calup.**

CĂLÚȘ s. m. și a. 1°. *Libellule.* 2°. *Chevalet* (de violon). 3°. *Bâillon.* 4°. *Muselière à clous* (pour empêcher les veaux et les chevreaux de têter). 5°. *Chevalet* (de peintre). 6°. *Coin de mire.* 7°. *Poulie* (de métier à tisser). 8°. Une des parties de la charrue. 9°. *Garrot* (de scie, etc.). 10°. Une des parties du moulin. 11°. Bille débitée en planches jusqu'à l'une des extrémités. 12°. Grappe de noisettes. 13°. Épaulette de drap en forme de rouleau d'un uniforme militaire. 14°. *Coin de fer.* 15°. *Siège* (de voiture). 16°. Danse paysanne. 17°. *Empan.*

1°. (Entom.) = calul-dracului. MARIAN, INS. 560.

2°. Bucățica de lemn (anume lucrată) fixată pe partea de de-asupra a unor instrumente cu coarde, ca să susțină coardele întinse, scaun, scăunaș. COSTINESCU, H. II 120, IV 57, VII 32, 448, IX 417, XI 150. *Două coarde îi plesnirà una după alta și căluțul îi căzù din nou, trosnind sinistru pe trupul uscat al viorii.* DELAVRANCEA, T. 50, cfr. 48.

3°. Bucată de lemn care se pune vertical între dinții dinainte spre a ținea gura căscată (de ex. la animale, când li se face o operație în gură); p. ext. mototol de pânză s. orice lucru cu care se astupă gura cuivà ca să nu vorbească (RĂDULESCU-CODIN, L.), să nu strige s. muște. *Astupat la gură c'un căluș de fier.* C. NEGRUZZI, III 371/$_{21}$. *Pune în gura calului* [bolnav de zâmbre] *un băț ca de doi decimetri lungime și în diametru ca de 3—4 centimetri,... numit căluș.* ȘEZ. III 202. *Când boii... se umflă în pântece... li se pune căluș în gură, ca să stea cu gura căscată și să răsufle.* PAMFILE, B. 73. *Căluș în gură-i turnà, De nici nu puteà strigà.* VASILIU, C. 87. # **I-a pus căluș în gură:** i-a înfundat gura, i-a tăiat vorba scurt. PAMFILE, J. I.

4°. Botniță cu cuie, care se pune viteilor și iezilor, ca să-i înțarce (când vreau să sugă; înțepând uge-

rul mamelor lor, acestea nu-i lasă să sugă). DDRF.

5°. (Pict., după fran. *chevalet*) Suport de lemn pe care își așează pictorul tabloul, când lucrează. *Pe căluțul din fața ferestrei... stă o altă pânză, neînceputâ.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

6°. (Mil.) Reazăm, pe care își așează recrutul pușca, când țintește, cfr. rastel. TDRG.

7°. (Țes.) Scripetele țelor. H. IV 87. În loc de scripete cu rotile, am văzut.. un fel de cumpănă, numită *căluș* sau *căluțel*... De multe ori lipsește și *căluțul* sau scripetele și numai niște curele unse, care alunecă de-asupra fușteilor, ridică și scoboară țelele. WEIGAND, ap. PAMFILE, I. C. 278. Iepele se leagă subt iță prin ață cu *căluș*. H. III 73, cfr. H. I 140, II 81.

8°. (Plug.) Pe *căluș* șade grindeiul plugului, legat de un gânj de nuia, numit potâng. H. IV 279.

9°. Betișor cu care se prind două obiecte unul de altul s. de care se leagă o sfoară care se prinde de alt obiect, etc., cfr. bredel. *Îi pătrunseră gleznele și băgară călușuri de hier.* DOSOFTEIU, V. S. 115$_{2}$. | Betișor s. lemnișor cu doi craci, cu care se prind cămășile de funie, cârlig(el) de rufe. LM., ALEXI. | (La buhaiul urătorilor) La mijloc i-am făcut o borticică și am petrecut părul — un păr lung și alb legat de un betișor crestat ce-i zice *căluș*. ION CR. IV 50. | Betișorul de care se leagă capătul aței ieșit afară din nucă și de care tragem ața răsucită pe osâiac (la sfârâiac). PAMFILE, I. C. 348. | Betișorul care se răsucește la mijlocul unei ațe care împreună capetele unei nuiele aduse în formă de arc, și care, descurcându-se din ață, se duce învârtindu-se la o distanță oarecare. id. ib. 336.

10°. (Mor.) O parte a morii (nedefinită mai de aproape, identică, probabil, cu calul s. căluțelul). H. IV 132, XII 140.

11°. (Oltenia) Bușteanul tăiat în scânduri, din care numai o parte mică dintr'un capăt rămâne netăiată, (în Suceava) boc. DAMÉ, T. 176, PAMFILE, I. C. 113.

12°. (Mold., Bucov.) Strutișor (= buchețel) de mai multe alune, numit și căluțel. HEM. 952/$_{31}$. *A desghiocă... alunele de pe căluș.* ȘEZ. II 225.

13°. (Mil.) Rotogol de postav de pe umărul drept al uniformei soldaților, care nu lasă să alunece cureaua puștei, susținător. TDRG.

14°. S. a. Cuiul de fier ce se vede subt veacă [la râșniță] trece prin piatra inferioară în cavitatea celei superioare, unde se înțepenește cu un *căluș* așă fel, ca să poată ține piatra suspendată. PĂCALĂ, R. 72.

15°. † Scaunul vizitiului de la calească, de la caretă ș. c. l. (I. GOLESCU, D.), capră.

16°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. H. V 72, 390, VII 338. Cfr. căluțar, căluțel (III).

17°. Șchioapă (măsura de lungime). LB.

[Plur. *-luși* și *-luțuri*. | Și: scălúș s. m. și a. (ad 1°) *Scăluș-de-apă* = calul-dracului MARIAN, INS. 560 (însemnează și „căluț 2°" ib. 518-519), (ad 3°) LB., COSTINESCU, ZANNE, P. V 580, (ad 8°) parte a plugului (nedefinită) H. IX 43, (mai însemnează:) speteaza care leagă fălcelele de la cârceaua protapului (DAMÉ, T. 13, cfr. I. IONESCU, M. 711). | Verbe (rare): scăluși I^{a} (COSTINESCU) = încăluși I^{a} = încăluși IV^{a} = a pune cuiva căluțul (3°) în gură. *Osândițul o să fie acoperit c'un văl negru, încăluțat.* C. NEGRUZZI, III 375/$_{2}$. *Să zdrumice limba* [românească], *s'o 'ncăluțască cu botniță vinitică* (= venetică). JIPESCU, O. 59. | Derivat (ad 8°?): călușire s. f. (Agric. Munt.) = hatul, hotarul (de obiceiu urma unei singure brazde negrăpate), care desparte două proprietăți mici una de alta, cfr. răzor, cfr. PAMFILE, A. 25.]

— Derivat din cal, prin suf. dim. *-uș*, propriu: „căluț". (Pentru înțelesul 2°, cfr. rus. *kobylka*, pol. *kobyłka*, sârb. *kobilica* „căluș la violină", propriu „iepșoară", pentru 10°, pol. *kobyłka* „Mühlsteg"). Cfr. căluțel, căluțar.

CĂLUȘÁN † s. m. v. căluțar.

CĂLUȘÁR s. a., **CĂLUȘÉRI** s. m. plur. (Cor.) Danse paysanne; danseurs qui exécutent cette danse. — (Subt forma *căluțeri*; mai de mult, în Moldova) *Căluțerii*, în număr fără soț (șapte, nouă s. unsprezece) se adunau odată pe an, îmbrăcându-se cam ca femeile, purtau pe cap cununi împletite din foi de pelin s. alte flori, își acopereau fața și vorbeau cu glas subțire, femeiesc, ca să nu fie cunoscuți. Purtau în mână o sabie, cu care străpungeau pe cei ce voiau să le descopere fața, fără să poată fi pedepsiți de cinevà. Conducătorul lor se numeà staret, iar al doilea conducător, primicer — acesta erà mutul căluțerilor. Ei executau danțuri din cele mai complicate, cu o rară elasticitate, în zilele de la Înălțare până la Rusalii, cutreierând satele și orașele și dormind numai subt cuprinsul bisericelor, ca să nu-i chinuească Frumoasele (strigoaiele). Când se întâlneau două cete de *căluțeri*, se luptau — adesea făcându-se omoruri — iar cei învinși se supuneau învingătorilor pe timp de nouă ani. Tot nouă ani dură timpul pe care se prindeà cinevà în ceata căluțerilor. Ei vindecau și boale, călcând în tactul muzicei pe cei bolnavi, și credința deșartă le atribuià puteri de vindecare supraomenești. Cfr. CANTEMIR, DESCR. MOLD. II, cap. 17. | (Azi în Transilv.— mai ales pe valea Mureșului —, în Ban. și Ung. și la București, în timpul târgului Moșilor) *Căluțerii* sânt niște flăcăi (de obiceiu 12 la număr) îmbrăcați frumos, în cămăși cusute cu fluturi, și cu clopoței la picioare (cfr. LM., GRIGORIU-RIGO, M. P. I 66), care se leagă între sine, cu anumite formalități, pe un timp anumit, în sărbătorile Rusaliilor (LM.), 8 zile de-arândul (GR. BĂN.) s. numai Dumineca și Joia Rusaliilor (GRIGORIU-RIGO, M. P. I 66) s. la Înălțarea Domnului (FRÂNCU-CANDREA, M. 130) s. la sf. Dumitru (SLAVICI, ap. TDRG.), și cutreieră satele de prin împrejurime, executând subt conducerea unui vătaf (care se jură că nu vorbește 40 de zile DDRF.) și purtând un steag tricolor (la București), jocul cu același nume. Patroana *căluțerilor* se numește Irodeasa. Cfr. FRÂNCU-CANDREA, M. 130 ș. u., JARNÍK-BÂRSEANU, D. 478, TDRG. *Banda de căluțeari, care venise* [la Brașov] *tocmai dupe* [= de pe] *malul Mureșului*... ODOBESCU, I 468. *Căluțerii cei mlădioși și iuți la pas.* SLAVICI, N. 135. *Unii ca să fie feriți de lele — femeie sau bărbat — trebue să intre în hora căluțarilor și să joace de-avalma cu ei.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 66. *M'a făcut maica'n coșer, Să fiu puiu de căluțer.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 395. *Căluțeri de pe Câmpie, Cu ochii de ciocârlie; Căluțeri de pe Târnavă*... ib. 415. *În căluțeri n'ar fi rău, Că te-aruncă'n lepedeu. Căluțeru-i om frumos, Și de față și de dos, Și din gură-i mincinos.* BIBICESCU, P. P. 378. || (Subt forma *căluțar*) Danțul jucat de căluțeri, care în cursul timpului s'a modificat. Azi, în Transilvania, e un danț compus din douăsprezece figuri; fiecare figură e jucată mai întâi de vătaf, apoi de ceilalți căluțeri care formează ca o horă în jurul lui; aduce cu danțul banul Mărăcine din Muntenia. În România e de asemenea un „danț voinicesc", cfr. SEVASTOS, N. 281/$_{12}$, BARONZI, L. 91/$_{25}$, PAMFILE, J. II 265, III 9, JIPESCU, O. 52, PÂRVESCU, C. 21.

[După COSTINESCU, *căluțar* ar însemnà și „jucător pe funie, pehlivan, comedian". | Și: (singular nou) **căluțér**; † **căluțán** s. m. CANTEMIR, ap. TDRG., **călucéni** s. m. plur. [Într'un manuscris vechiu, fără dată, vorbindu-se de „dumnezeii limbilor elinești" se arată cum se cinsteà idolul Cupal, apoi se continuă:] Această urîtă închipuire și până acum se ține aicea în țara noastră pre la unele orașe și sate, de se îmbracă bărbați în haine muierești și se numesc Cuci sau *Căluceni*, făcându-și cununi de buruiene, anume de pelin; iar cei ce nu joacă, pelin tot își pun în brâu.

Prostimea se înșală... cum că ar luâ vindecări de toate neputințele sale prin călcarea cucilor. ap. ȘEZ. VI 127. Jocul de azi cu *călucenii*, în Ban., e descris la MARIAN, SE. III 239-240, (singular refăcut din plural:) călucéniu s. a. = călucér s. a. = numire de joc, danț. H. XVIII 15, (cu asimilarea lui *l-r* > *l-l*) călușél s. m. (cu plur. *călușei*) v. călușel III. | Adjectiv: călușerésc, -eáscă. LB. *Arii călușerești.* FRÂNCU-CANDREA, M. 132. *Versuri călușerești.* H. XVIII 153 (mss. din 1812). (Substantivat:) călușereáscă s. f.: un danț. H. XVII 241, SEVASTOS, N. $281/_{12}$. | Adverb: călușerește (călucenește MARIAN, SE. III 240) = în felul călușerilor. LB. (și numirea unui danț. PAMFILE, J. III 9, SEVASTOS, N. $281/_{12}$). | Abstract: călușerie s. f. = ceată de călușeri s. starea de a fi călușer. [Vătaful] *îi întrebă* [pe feciori] *dacă vreau să intre în călușerie.* FRÂNCU-CANDREA, M. 131. *Decât în călușerie, Mai bine cu sapa'n vie!* BIBICESCU, P. P. 378.]

— Faptul că la întreaga instituție a călușerilor una dintre condițiile de căpetenie este legarea de a nu vorbi — avem și un mut — face probabilă derivarea acestui nume de la căluș (3°) (cfr. și căluș 16°). Cfr. T. SPERANȚIA, N. REV. R. I 504. (Și la Bulgarii din Macedonia se găsesc *kalušari* „Gesellschaft junger Burschen, die besonders zur Pfingstzeit Spass machen und tanzen, auch Kranke heilen" WEIGAND, B. WB.)

CĂLUȘEÁ s. f. v. călușel.

CĂLUȘÉL s. m. I. *Petit* ou *jeune cheval.* II. 1°. *Sauterelle. Grillon.* 2°. Une des parties du moulin à vent. 3°. *Poulie* (de métier à tisser). 4°. Grappe de noisettes. III. Danse paysanne. IV. (Au plur.) *Carrousel.*

I. Diminutivul lui cal (derivat prin suf. *-ușel*, adesea cu o nuanță de desmierdare). Cal mic s. tânăr, noaten (COSTINESCU), căluț, călușor, călișor, căluleț. *Kĕlushel* = equellus. ANON. CAR. *5 călușei striji* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 208. *Să ne miluiască... cu bouleani, cu călușei* (după a. 1620). IORGA, D. B. I 35. *Pe un călușel s'a pus.* PANN, P. V. III 89. *Mânând în pas a-lene gloabele lor de călușei.* ODOBESCU, III 14. *Măcelarii se întreceau cu orzarii, pe călușeii lor în buiestru.* MARIAN, SE. II 82. *Am văzut un băiețandru călare pe deșelate pe un călușel.* ISPIRESCU, L. 161. *Doi-trei călușei, Încărcați de gălbinei.* ALECSANDRI, P. P. 97. *Călușelul lui, Puiul leului.* TEODORESCU, P. P. 92b, cfr. MATEESCU, B. 115, BIBICESCU, P. P. 372. *Călușel Irde landa* = poni. PONTBRIANT. || P. ext. *Călușel de mare* = cal-de-mare, hippocampe. DDRF.

II. P. anal. 1°. (Entom.) Numele mai multor insecte din familia lăcustelor: a) (Transilv.) Căluț-pestriț s. roșietic s. gălbiu. MARIAN, INS. 525-6; b) Căluț-de-iarbă. LEON, MED. 83; c) (Bucov.) greier. id. ib. 527.

2°. (Mor.) Caii (2°) care țin coșul morii de vânt. DAMÉ, T. 162, PAMFILE, I. C. 190.

3°. (Țes.) Căluș (7°).

4°. Căluș (12°).

III. (Cor., născut prin asimilare din *călușer*) Numele unui danț țărănesc, cfr. călușar. SEVASTOS, N. $281/_{12}$, PAMFILE, J. III. (Și la plur.) *Danțul călușĕilor.* ALECSANDRI, P. P. 323.

IV. (Prin etim. pop., la plur.) Carusel (cu cai mici de lemn), comèdie, cfr. căișori. POLIZU. *Se învârtì în călușei, în scrânciob.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 364. | P. anal. Un joc de hazard în care se învârtesc mecanic mai mulți căișori de metal, în cercuri concentrice și câștigă cel care s'a oprit mai aproape de o linie anumită. *A fost la Constanța, la călușei.*

[Feminin (neobicĭnuit): (ad 1°) călușeà *(călușă)* = iapă mică s. tânără, iepșoară, noatenă (POLIZU, COSTINESCU). *Călușaua, d'altă parte, Lor răspunde nichezând.* I. VĂCĂRESCU, P. $19/_5$. *Împăratul eră pe o călușà.* PANN, Ș. I 33. | Și: (ad 4°) scălușéi s. m. plur. — citat între uneltele de țesut. H. XI 214.]

CĂLUȘÉR s. m.,
CĂLUȘERÉSC, -EÁSCĂ adj., s. f.
CĂLUȘERÉȘTE adv.
CĂLUȘÉRI s. m. plur., **CĂLUȘERÍE** s. f.
CĂLUȘÍRE s. f. (Agric.)
CĂLUȘÓR s. m. } v. călușar.

CĂLÚȚ s. m. I. *Petit cheval.* II. a) *Locusta viridissima.* b) *Locusta cantans.* III. Danse paysanne.

I. Diminutivul lui cal (derivat prin suf. *-uț*, adesea cu înțeles desmierdător). Călușel, călușor, călișor, căluleț. *Kĕlucz* = equellus. ANON. CAR. *Hai, căluțul mieu!* CREANGĂ, P. 197. *Un căluț prizărît și împiercit* (= închircit) *începù a vorbì către dînsul.* SBIERA, P. 50. *Un voinic din făgădău P'un căluț de la Buzău Suie drumul.* TEODORESCU, P. P. 350. | P. anal. Figură de lemn care reprezintă un cal mic. *Joacă un căluț mic pe care-l fac ei din lemn.* ȘEZ. III $182/_{24}$.

II. P. anal. (Entom.) Numele mai multor insecte din familia lăcustelor. Cfr. MARIAN, O. 59 (nota). Spec. *Căluțul* e de două feluri, unul mai mare, iar altul mai mic. a) Cel mare e de coloare verde ca iarba, pe spate, iar pe pântece alb. Se mai numește și: (Bucov., Transilv.) *căluț-mare, -verde, -de-iarbă* s. *-de-câmp*, (Munt. și Transilv.) lăcustă-verde, (Bucov., Mold., Transilvania și Ung.) cosaș, (Mold., Bucov., Ung.) cosaș-verde, (Mold. și Bucov). cosaș-mare, (Transilv.) cosaciu, (Bucov.) cosariu, cobiliță, cobilițariu (Ban.) scăluș. b) Cel mic e pe spate, de obiceiu, cafeniu-întunecat, cu laturile pântecelui verzi. Fiind scorțos la picioare, țărâește cu ele. Se mai numește și: (Mold., Bucov.) *căluț-mic*, (Bucov.) *căluț-cenușiu* s. *-de-câmp* s. *-de-pământ*, (Mold., Bucov., Ung.) cosaș-mic, (Bucov., Ung) cosaș. MARIAN, INS. 518 și urm. | Căluț-de-apă = calul-dracului. ib. ib. 559. Căluț-gălbiu = călușel (2°. a) id. ib. 525. Căluț-negru = pârâitoare. id. ib. 516. Căluț-pestriț s. -roșietic = călușel (2° a). id. ib. 525. [Pentru acest înțeles cfr. rus., cech. *konik(z)* „cosaș" propriu „cal mic", sârb. *kobilica* „cosaș", propriu „iepșoară".]

III. (Cor.) *Căluț* = călușer (joc). H. XVIII 62.

[Plur. *căluți* și (Mold., Bucov.) *căiuți*. *Țiganul nu-și află calul,... ci o mulțime de căiuți.* ȘEZ. V $82/_{10}$, cfr. MARIAN, O. I 59, PAMFILE, C.]

CALVÍN, -Ă adj., subst. *Calviniste.* — Creștin-protestant (care se ține de doctrina lui Calvin, cfr. protestant, luteran, anglican. *Subt influența propagandei... calvine.* IORGA, L. I 414. (Și ca nume toponimic: satul *Calvini*, în județul Buzău.) || P. ext. (pop.) = (om) fără suflet, tiran (Com. A. TOMIAC); cfr. turc, papistaș, letin, lotrean. *Românii... au zis calvin, înțelegând prin aceasta un Ungur rău și un spurcat eretic.* IORGA, L. R. 69. *Lumea este calvină, Nu te lasă la odină* (Dolj). MAT. FOLC. 1046. [Și: calvinésc, -ă adj. *Asta-i o limbă calvinească și papistășească și îndată ce-o înveți te zăpăcești.* SLAVICI, N. 161. *Catehismul calvinesc.* Adverb: calvinéște; verb: calvinì IV[a], calvinizà I[a]. *Voià să calvinească... și pe Valahi.* IORGA, L. R. 143. *Silințele... pentru a calviniză pe Români.* id. ib. 150. | Derivate: calvinísm s. a. = doctrina religioasă a lui Calvin. *Împotrivirea biruitoare în contra calvinismului.* RUSSO, S. 78, calvinist, -ă adj., subst. = calvin. *Tradiția calvinistă.* id. 74.]

— *N.* din fran.

CAM adv. I. *Approximativement, environ, près de.* II. 1°. *Presque, à peu près, vers; plutôt; pas tout à fait, quasi, passablement, un peu.* 2°. *Assez, trop, en quelque sorte, bien.*

I. Cu înțeles indiferent. Când întrebuințează

pe *cam*, vorbitorul e conștient că afirmarea, comparărea s. datarea pe care o face nu e tocmai exactă, ci numai aproximativă, apropiindu-se mai mult sau mai puțin de adevăr, fără a exprimă că ceva e mai mic s. mai mare, mai mult s. mai puțin, mai aproape s. mai departe, etc.

a) Aproximativ. *Can spre mare.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Nemții se prilejise cam den dosul oștii turcești.* M. COSTIN, LET. I 249/25. *Îi spuneà cumvà cinevà câte cevà de ne undevà, care erà cam așà și nu așà.* CREANGĂ, P. 179. *Cam pe vremea aceea trăià Moș Nichifor..., pe când bunicul bunicului mieu fusese cimpoiaș la cumătria lui moș Dediu.* id. ib. 105. || (Adesea în comparațiuni aproximative și înainte de particule întrebătoare, cfr. ca I 4° c) *Vorbesc românește cam în felul „Franțozitelor" răposatului Costache Facà.* ODOBESCU, III 25/5. *La vânătorie... eu mă pricep cam tot atâta precât se pricepeà vestitul ageamiu.* id. ib. 9/11. *Troncăneà câte una cam de* (=cevà analog cu) *acestea.* CREANGĂ, P. 107. *Să vedem cam cum ar venì trebușoara asta?* id. ib. 262. *Hotărîrea fu gata, cam ce, adică, să facă cu fata împăratului.* ISPIRESCU, L. 353. *E cam ca tine de mare. Cam ce fel de om e? Cam (pe) unde l-aș puteà întâlnì?* **Cam așà** = așà și așà, nici prea prea, nici foarte foarte, nici bine, nici rău, potrivit, șovăind. *Cum îți merge?— Cam așà! Nu știu ce va face, că l-am văzut stând cam așà.* LM.

b) (În legătură cu numere) Ca (I 4° b), ca la, vreo. *Mă costà cam zece lei. Vei umblà cam doi chilometri. Are cam șaptezeci și doi de ani.*

II. Prin *cam* se restrânge s. micșorează cu puțin ideea exprimată prin cuvântul înaintea căruia e pus.

1°. Vorbitorul, neputând precizà, indică prin *cam* că aserțiunea lui nu e tocmai exactă, dar nu lipsește mult spre a fi.

a) Nu tocmai, dar aproape. *Calul se urcà ca vântul până cam de-asupra ei.* ISPIRESCU, L. 5. *Cam pe 'nsăratele..* CREANGĂ, P. 158.

b) Nu tocmai, dar mai mult... [Hotarul merge] *la deal, pe zarea unei vălcele... și de-acolo cam pe costișă.* URICARIUL, XVII 193/21. *Șlicul de samur, pus cam într'o parte, erà înpodobit...* C. NEGRUZZI, I 145. *Cununia se făcù cam pe sub ascuns.* ISPIRESCU, L. 55. *Aduse paloșul cam pieziș și-i reteză capul.* id. ib. 27.

c) Nu tocmai, dar încâtva, în parte, cevà (totuși), oarecum, așà...; cfr. ca (I 4° c). *De nu să va cunoaște lucrul, ci va fi can cu prepus...* PRAV. 202. *Erà pe chipul trupului canù spatoș și canù ghibos.* DOSOFTEIU, V. S. 17,2. *Este can bolnav.* AXINTE URICARUL, LET. II 162/7. *Erà o samă din feciorii lui cam... zlobivi.* NECULCE, ib. 254/27. *Viind la scaun, găsiră țara can turburată.* MAG. IST. II 3. *Doamnă-sa au umblat can 'ncet* (tip. *cancet*), *den ce pricină ea va ști.* ib. 31/7. *Iarna va fi mare și bună... și can îndoită* (sec. XVIII), ap. GCR. II 59/17. *Să-și mai ia odată zioa bună de la împărăteasa, cam fără de veste.* GORJAN, H. I 3/20. *Ierburi triste, can pălite.* CALENDARIU (1844), 69. *Femeie groasă și frumoasă, dar cam prostană.* C. NEGRUZZI, I 246. *Este-o vorbă cam ciudată, Însă plină de-adevăr: Lupul schimbă al său păr, Dar năravul niciodată.* ALECSANDRI, P. III 125. *Bucur se uità lung și cam a om prost la el.* SLAVICI, N. I 99. *O ia cam pe departe și-i spune...* CREANGĂ, P. 171. *Plecă și el, știi, cam în dorul lelii...* ISPIRESCU, L. 33. *Boierul rămase cam supărat.* RETEGANUL, P. I 12/35. *Mi-e cam rușine, da te-aș întrebà d'o vorbă.* JIPESCU, ap. GCR. II 260. *Nu te uità, lele, hăi, Că mi-s cioarecii cam răi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 459. *Am fost cam beat.* ib. 398. | (Adesea aproximația se mai exprimă și prin „oarecum, cevà, întru câtvà, puțin", etc., sau prin forma diminutivală a adjectivului) *Că-m[i] iaste oarece can rău.* COZMA (a. 1692), ap. GCR. I 305/34. *Bine..., zise împăratul, uitându-se la dînșii cam acru oarecum.* CREANGĂ, P. 257. *Un flăcău cam negrișor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 32. *Mândra mea cu d'altul șede. Da șază cu Dumnezeu, Că mie nu-mi pare rău, Numai o țâr' cam cu jale, Că știam vorbele sale, Numai o țâr' cam cu greu, Că știam năravul său.* ib. 158. [Aceeași ideie ca adjectivul precedat de *cam* se poate exprimà prin sufixe diminutive și, când avem a face cu nume de colori, prin sufixe adjectivale restrictive: *prostuț*=cam prost, *albicios*=cam alb, *albăstruiu*=cam albastru, etc.]

d) (Înainte de verbe) O leacă, nițel, (câte) puțin *Turcii l-au can bătut și l-au dat la pașa.* N. COSTIN, LET. II 61/21. *Se cam potoleà zorbaoa, și iar se scorneà.* NECULCE, LET. II 406/12. *După prânz, s'au lăsat să se cam odihnească.* MUSTE, LET. III 67/16. *Când erà micà, a căzut din scrinciob și de atuncea cam șchioapă.* C. NEGRUZZI, I 59. *Sfânta Duminecă cam încrețește din sprincene, dar n'are încotrò.* CREANGĂ, P. 290. *Plecă,... simțind că-i cam tremurau picioarele.* ISPIRESCU, L. 9.

2°. Adesea restricția făcută prin *cam* nu e sinceră; în cazurile acestea efectul ei poate fi tocmai cel opus. Același caz îl avem, bunăoară, la diminutive, și când spun *depărcior, măricel*, adesea înțeleg mai mult decât o depărtare s. o mărime obicinuită. Cele mai obicinuite cazuri pentru această întrebuințare a lui *cam* sânt: α) când avem a face cu o ironie: *Făcându-mi loc printre dame cam* (=nu prea) *cavalerește, călcând pe bătăturile moșnegilor.* C. NEGRUZZI, I 38.—β) cu o glumă: *Iar (cutare) Făt-frumos, El să-mi fie sănătos, Cam* (=împreună) *cu taica, cam cu maica, Cam cu frați, cam cu surori Și cu noi colindători.* TEODORESCU, P. P. 72.— γ) cu o restricție din modestie (adesea prefăcută sau glumeață) *Mi se pare că întru atâta se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea.* ODOBESCU, III 22/22. *Știi că are Românul o vorbă care cam zice că acolo unde nu este putință, la ce-i bună voința?* id. ib. 86/13. *Care va să zică... tu știi?—Cam așà* (=da, știu foarte bine), *Măria-ta.* ISPIRESCU, L. 239.—δ) când vorbitorul s. ascultătorul se află în fața unui fapt s. înaintea unor proporții neașteptate. *Săniuța e cam* (=prea) *strîmtà pentru doi.* ALECSANDRI, P. III 15. *Ivan atunci se cam pricepe* (=începe să înțeleagă) *ce ar fi asta.* CREANGĂ, P. 303. Astfel, *cam* poate însemnà, în unele împrejurări:

a) Destul de (corespunde lui „nu tocmai" + noțiunea opusă) *Văzând Turcu' că le-au mers cam binișor* (=destul de bine) *asupra Nemților..., au și pornit oaste.* NECULCE, LET. II 439/15. *Ierà casa cam grea.* id. ib. 387/17. *Târgul erà cam departe și iarmarocul pe sfârșite.* CREANGĂ, P. 39. *Prin locurile iestea e cam greu* (=nu tocmai ușor) *de călătorit singur.* id. ib. 199. *Bun sosit... zise craiul cam cu jumătate de gură* (=nu tocmai din toată inima). id. ib. 197. *Fata se supuse, dar cam cu îndoială* (=nu tocmai hotărîtă). ISPIRESCU, L. 335. *Haîne noi cu bumbii vechi, Sună cam rău* (=nu sună tocmai bine) *la urechi.* ZANNE, P. III 182.

b) Mai. *Cam rar Domn au fost și a mai fi ca Antioh-vodă.* NECULCE, LET. II 317/3. | Mai mult. *Ipate... se prinde în joc lângă o fată, care chitește că i-ar cam venì la socoteală.* CREANGĂ, P. 163. *Cam târîș, cam grăpiș, Ajunse la suiș.* ZANNE, P. II 773.

c) Prea. *Ziua-ți pare cam scurtă.* DOINE, 5/11. *Cine sare cam sus, îndată cade jos.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 713. *S'a uitat cam lacom în fundul paharului.* ib. IV 40. *Vorbește cam mult.* | După negațiune: *Nu cam știe*=nu prea știe, nu știe de loc. *Nu cam seamănă*=nu prea seamănă. *Bătrânii nu se cam îndură de el.* POP., ap. GCR. II 354/16.

d) (Înainte de verbe) Mai că... *Zic să-i fie dat atunce în cafè otravă, care și cam samănă acel*

lucru să fie fost. NECULCE, LET. II 310/$_{27}$. *Noi cam primim de toate, Numai curând de l'eți scoate.* TEODORESCU, P. P. 172.

e) (Mai ales înainte de verbe) De-a binele, bine (de tot), binișor, prea bine. *La patru luni după ce se mărită, născu o fată. Astă născare fără-vreme cam supără pre tata.* C. NEGRUZZI, I 247. *A început a se cam luà și el pe gânduri, de năsdrăvăniile lui.* CREANGĂ, P. 323. *Stăpâne, ia, de-acum ai femeie cum se cade; numai s'o cam ții din frâu.* id. ib. 178. *Îl cam dedeau în tărbăceală, cu graiuri care mai de care păcălitoare.* ISPIRESCU, L. 36. *Armele-apucați, Că eu cam auz Un glas de cobuz.* ALECSANDRI, P. P. 65. *Colo jos, pe lângă Tisa, Merge mândra cam descinsă, Prin ierbuța pân'la brâu.* ib. 49. *Aseară, pe vremea cinii, Când treceam gardul cu spinii, M'amuțai, mândră, cu cânii. M'amuțai și nici prea tare: Cam știai (că) cine sare, M'amuțai și nice prea, Cam știai cine treceà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 390.

[Și: can adv. ȚIPLEA, P. P., CANDREA, Ț. O. (și în Ban.) La CANTEMIR scris: cani *Cămila... mărindu-se, se cani îmflà.* IST. 175. *Stau cani departe.* ap. TDRG. *Cani prea scurt.* ib.]

— Identic cu ca[1] (cfr. I 4°), derivă din lat. quam (cfr. *aliquam*). Acesta a trebuit să dea forma *că*, din care, prin dispariția nazalizării înainte de vocale, s'a ajuns la *ca* (cfr. grâu, brâu, frâu, o); înainte de consonante, forma nazalizată s'a ținut mai mult și din ea s'a putut desvoltă apoi *can* (cfr. *genuchiu*>*genŭchiu*>*genunchiu*); cele mai obicinuite construcțiuni fiind *can mare, can mic* și *can mult* s'a născut, prin asimilare, *cam mare, cam mic, cam mult* (cfr. *înmulți*>*immulți*) și p. ext. s'a zis apoi și *cam puțin* (precum, în general, *n*>*m* înaintea labialelor), etc. Părerea lui Philippide, *Principii*, 20 (încercare de a da o explicare sintactică la PUȘCARIU, ET. WB. nr. 264, cfr. și CDDE. nr. 203), că *cam* ar fi scurtat din *camai*, nu se poate admite, fiindcă a) *camai* are alt înțeles și b) fiindcă întâmpină greutăți formale, rămânând neexplicată forma mai veche *can*. Lipsa lui *cam* în cele mai vechi texte (unde întâlnim pe *ca*, mai târziu pe *can*, în locul lui) exclude și derivarea din *quam mo[do]*.

CÁMAI adv. 1°. *Plus, le plus possible.* 2°. *Plus, davantage, tout à fait.*

1°. (Înainte de adjective și adverbe, ca mijloc de gradație; în vechime) Și mai, mài. *În cámaĭ aspră petreacere să deade svântul.* DOSOFTEIU, V. S. 18,$_{12}$. *Și-l muncì cámaĭ cumplit.* id. ib. 70, cfr. 94,$_{2}$. *Să adeveresc cámaĭ vederat credința omului acestuia.* id. ib. 130. *Feace camaĭ mare răutăți.* id. ib. 174. *Pre mulți i-au ars prin case, iară ca mai mulți* (=și mai mulți, partea cea mai mare) *au murit de ger.* N. COSTIN, ap. TDRG. (Adesea precedat de forma pozitivului) *Boiariu bogat cu bogățiia de-afară și cámaĭ bogat cu bogățiie dumnedzăiască.* DOSOFTEIU, V. S. 34,$_{2}$. *De-a-hirea și cinsteș, și la suflet cámaĭ cinsteș.* id. ib. 192. | Cât de... *Sănătoșarea va dărui cu melițarea* (=semn cu mâna) *numai, sau cu un cuvânt cámaĭ mic.* id. ib. 56. | Cât se poate de..., cât mai. *Să-m[i] faci acuperemântul camaĭ frumos caselor.* id. ib. 49. *Au căutat... a se apără ca mai bărbătește.* MUSTE, LET. III 54/$_{12}$. (Adesea mai urmează un comparativ) *Dumnezeu... toate le priimește, macară și camaĭ sărăcești și mai mici să* (=dacă) *sânt darurile noastre.* CORESI, E. 124. *I s'au tăiat limba, ș'au grăit cámaĭ limpede și mai curat.* DOSOFTEIU, V. S. 44. *Făceà camai vârtoase și mai trudite rugile ca dînșii.* id. ib. 209. || (Astăzi numai în loc. mold.) **Ca mai bine** =cât de bine, cum e mai bine, de-a binele, (bine) de tot. *Ce rușine! Au pățit-o amândoi! Ș'o să-i râdem ca mai bine!* ALECSANDRI, T. 628, cfr. 216, 594. *Se chirchiliră ca mai bine!* CONTEMPORANUL, V II 148. **Ca mai ba v. ba** (p. 398[b]).

2°. (Înainte de verbe în forma negativă; în vechime) Mai (niciodată nu mai...; de loc nu mai...). *De veri umblà... întru toată lumea, nu veri camai află așà Dumnezei ca aceștia.* MOLITVELNIC (s. XVII), ap. GCR. I 85/$_{28}$. *Să nu se camai vază* (=să nu se mai vadă) *unul cu altul.* PRAVILA (a. 1640), ib. I 90/$_{11}$. *Nu voi camai da-vă de ocară în păgâni* (=je ne vous exposerai plus à l'opprobre). DOSOFTEIU, ib. I 264/$_{12}$. *Trăesc nu ca maĭ de-acmù eu* (=nu mai trăesc eu de acum), *ce trăiaște în mine Hristos.* id. V. S. 29, cfr. 1 pr. | Prea. *Hristos de-aciia nu camai îmblă la arătare în Jidovi.* VARLAAM, C. 89,$_{2}$. *După învierea lui Hristos, nu camai are loc obrezania.* id. ib. II 44. *Fața ei n'au că mai scăzut.* DOSOFTEIU, V. S. 205,$_{2}$. || (Azi, în Mold., Bucov. și Ardeal, numai în locuțiunea) **A se camai** (scris: ca mai și cam mai) **duce**=a se duce de-a binele, a plecà (și a fi plecat), a o porni. *S'au încărcat bine cu merinde și s'au cam mai dus.* BARAC, T. 12, cfr. 56. *Fiul craiului... încalecă calul..., apoi face o săritură înapoi și una înainte și se cam mai duc la împărăție.* CREANGĂ, P. 199, cfr. 41, 170, A. 59. *Se porni la drum și se cam mai duse în lumea largă.* MARIAN, O. I 9, cfr. T. 45. *Își luà mărgeaua și se cam mai duse.* RETEGANUL, P. I 6/$_{27}$, cfr. 12/$_{34}$, 13/$_{24}$, 4/$_{21}$, ALEXICI, L. P. 252/$_{16}$, CONTEMPORANUL, I 510, III 847.

— Din lat. quam magis. (Lat. *quam* urmat de superlativ însemnă „cât (se poate) de...“ *Quam maximus numerus* sau *quam saepissime* a devenit în limba populară *quam magis magnus numerus, quam magis saepe,* ceea ce, în graiul strămoșilor noștri, se prefăcù în *camai mare număr, camai des.* La Aromâni, pe lângă această funcțiune, d. e. *dzîse câte nu cama putù*=cât putù de multe, adverbul *cama* are și funcțiunea particulei comparative: *cama mult*=mai mult).

CĂMĂNĂ s. f. I. 1°. Poids (cinquième partie d'un quintal). 2°. Impôt. II. *Plombs* (d'un filet de pêche).

I. † 1°. Unitate de măsură de greutate, la origine de piatră, cu care se cântăreau cu deosebire mărfurile de băcănie, alcătuind în general a cincea parte dintr'o majă. În Oltenia aveà greutatea de 30 de ocale. Atestată mai întâi la a. 1470 (Cetatea-albă). Cfr. NISTOR, H. W. 152, IORGA, CH. I. II 150. *Suma aceia datorìi face dzeace mii de cámene de galbeni.* VARLAAM, C. 273. *Au legat* [craiul] *să dea.., pe an..., 200 camine de moron.* LET. I 110/$_{36}$.

2°. †P. ext. (Mold.) Impozit care constituià venitul lui vel-cămănar. La început erà, se pare, numai pe pivnițe sau cârciume; în sec. XVII erà o *camănă mare* și o *camănă mică*. Se plăteà (1721) sau „țărănește“, de vadră câte 2 bani, sau cu rupta, câte 8, 10 ori 15 galbeni de pivniță. În afară de taxa pe vadră ori pe cârciumă, mai erà și o taxă anumită de fiecare bute ori poloboc de vin ori de holercă vândute pe la târguri. *Camăna* a fost impusă apoi și la celelalte feluri de pravălii, și chiar la meseriași. Pivnițele cu băuturi ale multor mănăstiri și boieri erau scutite. În Muntenia îi corespundeà, într'o oarecare măsură, căminăritul. C. GIURESCU. *Așijderea și camăna și bezmănul cu cepărie, ce au fost dând cârșmele din toată țara.* N. COSTIN, LET. II 58/$_{5}$. *O pivniță, ce are mănăstirea.., să fie scutită de camănă* (a. 1752). URICARIUL, II 124/$_{26}$, cfr. I 275/$_{13}$, IORGA, S. D. VI 219. *Ca să aibă vel-cupariu a luà din venitul caminii câte 500 lei pe an..., și acești bani să-i ia totdeauna nescăzându-se venitul lui, sau cu preț mai mult de se va vinde camina, sau cu preț mai jos* (a. 1755). URICARIUL, I 80/$_{25}$, 29. *Camana câte doi bani de vadra de vin* (a. 1760). ib. II 34.

II. (Astăzi, pesc.) Setca de cegă... este astfel regulată, încât să pescuiască numai pe fundul apei, îngreoindu-se *camăna* cu plumburi mari... Pe *camăna* [de setcă]... sânt din distanță în distanță

înşirate plumburi alternând cu oase de cal... Pescarul ţine funia în mână şi lasă trandadaia să se târască cu *camăna* ei pe fundul Dunării. ANTIPA, F. 249. *Ţine camăna; nu calcă camăna; taie camăna* (între termenii de pescărie). H. II 281.

[Şi: (ad I) † **cámenă** şi **cámină** s. f., (ad II) **cámână** s. f. | Derivate: (ad I) † **cămănăr (căminăr)** s. m. (Mold.) = cel însărcinat cu strângerea dijmei de ceară pentru domnie sau a camănei (I 2°). **Cămănarul-mare** s. vel-cămănarul era boierul însărcinat cu strângerea dijmei de ceară pentru Domn, plătită în pietre (s. sloiuri) de ceară. C. GIURESCU. Cfr. E. KOGĂLNICEANU, LET. III $236/_{34}$, GHEORGACHI, ib. III $292/_{20}$, IORGA, CH. I. II 150. *Pierit-au în acest războiu oameni însemnaţi den boierii Moldovii, Bucium Stolnicul şi Hristodul Căminariul.* M. COSTIN, LET. I $313/_{38}$. *Către părcălabi..., căm[ă]nar[i], bezmănar[i]* (a. 1741-2). IORGA, S. D. VI 227. *Să fie apăraţi şi de către cămănari* (a. 1754). URICARIUL, II $164/_{33}$. *Au făcut mare jalobă neguţitorii asupra cămănarilor celor mari, făcându-le mare asupreală la pivniţile lor* (a. 1760). URICARIUL, II $34/_{1}$. *Neguţitorii care vor aveà pivniţi şi or vre[a] să se tocmească cu vel-cămănar...* (a. 1760). ib. II 35. *Pe an Lei 2400 vel-camanar...* RĂŞCANU, L. $75/_{24}$. *N. Dimachi vel-caminar* (a. 1803). URICARIUL, IV $176/_{1}$. *Împuternicim pre dumnealui căminariul... asupra alcătuirii fabricii* (a. 1815). ib. I $227/_{21}$. *Rânduì spre slujba sa, din însuşi curtenii săi, pre cuparul... şi pre caminarul Spandonie.* C. NEGRUZZI, I 180. *Căminarul Grigori... eră bun prietin cu răposatu' soţul meu.* ALECSANDRI, T. 327; **cămănărie** (Munt. **căminărie**) s. f. = camănă (I 2°); rangul s. slujba cămănarului. *Încă să fie în pace şi iertat de cămănărie de acolo den târg* (a. 1707). IORGA, S. D. I 285. *Cluceriile, căminăriile, păhărniciile şi celelalte ajunseră de batjocură.* ZILOT, CRON. 76.]

— Din paleosl. **kamenъ** *(kamy)* „piatră" (în înţelesul 1, în documentele latine „lapis"). Cfr. **căminărit**.

CĂMĂNÁC s. a. (Îmbrăc.) v. **comănac**.
CĂMĂNÁR † s. m. } v. **camănă**.
CĂMĂNĂRÍE † s. f. }
CĂMĂNĂRÍT † s. a. v. **căminărit**.
CAMÁR † s. m. (Zool.) v. **homar**.

CĂMÁRĂ s. f. I. *Chambre.* II. 1°. *Cabine.* 2°. *Gardemanger.* 3°. *Chambre aux provisions, cabinet de débarras.* III. 1°. *Appartements* (du palais princier). 2°. Administration des revenus du Prince régnant. 3°. *Administration financière de l'État.*

I. † (În înţelesul cel mai larg al cuvântului) Odaie, cameră; p. ext. (la plur.) apartamente, case. *Kĕmarĕ* = camera. ANON. CAR. *Când să vor găsì singuri într'o cămară...* PRAVILA MOLD. 55. *Le meşterşugì* [curţile] *cu neşte cămăr[i] (case) luminoase* (a. 1648). UDRIŞTE NĂSTUREL, ap. GCR. I $133/_{29}$, cfr. $222/_{21}$. *Ca un mire când stă de purceade Dintr'a sa cămară unde şade.* DOSOFTEIU, PS. 57, cfr. V. S. $97^{b}/_{33}$. *Iară tu, când te rogi, întră în cămara ta.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Făcù trecerea cea de piatră la Uzun-chiopru minunată, pe 60 de cămări lungul.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $256/_{21}$.

II. Odaie mică; cfr. **chilie**.

1°. † Cabină (de baie, într'o corabie); încăpere strimtă (de închisoare). *În cămările acelui feredeu închisĕră svântul.* VARLAAM, C. II $18,_{2}$. *Unul din filosofi, supt camara corăbiii aflându-se...* CANTEMIR, IST. 141. *În dreapta coridorului este o scăriţă pe care suindu-te intri într'o cămară boltită, cu ferestre strimte, care serveà spre schingiuirea prizonierilor.* C. NEGRUZZI, I 311.

2°. (La oraş) Odăiţă (de obiceiu întunecoasă şi răcoroasă) în care se păstrează diferite obiecte, cu deosebire alimente. *Căce ai întrat în cămără şi ai mâncat smochinele?* ISOPIE (sec. XVIII) ap. GCR. I $351/_{27}$. *Să nu fure nemică furii din cămări.* N. COSTIN, ib. II $11/_{24}$. *Giupânesele de la camară ţipau.* RUSSO, S. 22.

3°. (La ţară) În Basarabia, *cămară* se numeşte odaia mai mică unde e patul şi cuptorul, în care ţăranul locueşte zilnic (MANOLESCU, I. 73); la Moţi, odaia în care păstrează lucrurile mai scumpe şi se primesc şi se cinstesc oaspeţii (FRÂNCU-CANDREA, M. 23); în Moldova (Suceava) o odăiţă mică, care se află la toate casele ţărăneşti (ŞEZ. I 271); în Braşov a patra încăpere a casei, în care intri din căscioară şi în care de obiceiu nu se face foc, cfr. **boltiţă** (PITIŞ, ŞCH. 107); în jud. Dâmboviţa, odaia în care se face mămăliga şi se ţine mălaiul (H. IV 157); pe aiurea, încăpere mică despărţită printr'un părete subţire de casa cea mică fără uşă, ocupată mai toată de vatră (PAMFILE, I. C. 403, 424, cfr. DAMÉ, T. 99), **taină** (H. X 6). Bucătărie clădită în dosul casei s. într'o parte, acoperită de prelungirea coperişului, numită şi căsuţă (PAMFILE, I. C. 402); şandramă clădită dinapoia casei, cu intrarea din tindă, numită şi **şopron** (ib. 445); **celar** (MARDARIE, L. 1479, 2040, 4412, COSTINESCU), cfr. **polată, argeà**. În *cămările* ţărăneşti se ţin vase (în dulapuri s. pe poliţe), berbinţe, poloboace cu făină, şteanduri, unelte, etc. (PAMFILE, I. C. 403, 446). *Pentru aşezarea bucatelor sânt bune hămbarele, găvănaşurile sau cămările ceale de ţinut bucate.* ECONOMIA, 57, cfr. 206. *Scoţând o piele de porc sălbatec din cămară...* CREANGĂ, A. 24. *Mergi degrabă la cămară, De ia galbeni din comoară.* ALECSANDRI, P. P. $125/_{26}$. *Şi'n cămară, Ca ş'afară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 442; cfr. ŞEZ. I 271, PĂSCULESCU, L. P. 21, 22, 97, 28, ZANNE, P. IV 679, GOROVEI, C. 29, 315.

III. La curtea domnească, p. ext. în administraţia statului.

1°. † *Cămări* se numeau diferite încăperi s. apartamente ale palatului domnesc, în care se dedeau mese, se găzduiau oaspeţii, care erau destinate pentru membrii familiei, sau în care se ţineau diferite oficii (cfr. ODOBESCU, I $127/_{26}$) s. se păstrau diferite obiecte, cfr. **cameră, odaie, iatac**. *Cămară domnească*, adică în care se ţine, se păstrează averea Domnului. I. GOLESCU, D. *De multe ori poronceà cămăraşului..., de făceà masă boierilor pământeni, la cămara în divanul cel mare.* E. KOGĂLNICEANU, LET. II $235/_{5}$. *Sosind la Iaşi, au conăcit la Curtea domnească, la cămară.* id. ib. $225/_{26}$. *Pe an lei 12.000, cheltuiala cuhnii g[o]sp[o]d la trei mese: la g[o]sp[o]d, la harem şi la cămara g[o]sp[o]d.* RĂŞCANU, L. $80/_{21}$. *Vătaf de cămară.* id. ib. $77/_{17}$. **Cămara de taină**: odaia cămăraşului de izvoade, în care scriau şi uricarii şi diecii de divan. Cfr. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III $292/_{32}$. **Cămara cu arme** = arsenalul. Cfr. BĂLCESCU, M. V. 650. || (Până azi, în lit. pop.) [Nurorile împăratului] *plecară umilite în cămările lor, ca să se schimbe.* ISPIRESCU, L. 40. *Împăratul îl chemă în cămara lui.* STĂNCESCU, B. 183. *Mihnea-vodă adormit, Dormeà pe-un pat aurit, În cămară 'ntunecată, Tot cu şaluri îmbrăcată.* ALECSANDRI, P. P. $203/_{17}$. *În cămara ta* (= a fetii de împărat) *să vin, Să te privesc de-aproape.* EMINESCU, P. 264.

2°. † Spec. (În Principatele române) *Cămara (domnească* s. *gospod)* = administraţia veniturilor speciale ale Domnului (ocne, vămi, dijme), care constituiau ceea ce am numì azi lista sa civilă; cfr. **casetă**; p. ext. **vistierie**. *Pus-au Domnul nostru boiari mari ca să le ia sama a cămărei şi să numere banii* (a. 1652). MAG. IST. I $127/_{1}$. *Trei lei de pungă să ia de la cumpărătorii slujbelor visteriei şi a cămărei, adică din desetină, din vădrărit, din goştină, din vamă şi din ocnă, când se vor vinde.* RĂŞCANU, L. $7/_{3}$. *Leafa li se da de la cămară, prin marifetul meu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $292/_{24}$. *Cumpără ale cămării domneşti*

venituri, ocne, vămi și celelante. ZILOT, CRON. 71. *3.617,43 din banii cămării* (a. 1784-5). IORGA, S. D. VI 183. *Afară de toate rusumaturile cămării gospod, carii sânt pentru ageanzile și alte cheltuiele ale Domnului* (a. 1802). URICARIUL, I $8/_{9}$. *Camara orânduește toți Jidovii croitori A straielor eterii[i] ei să fie lucrători.* BELDIMAN, TR. 343. *Pecetluindu-le (acèle mărfuri)... să le trimiță la cămara domniei mele.* FILIMON, ap. TDRG. | P. ext. *În adevăratul înțeles, camara este cantora sărăriilor, dar în ființă, ea este curtea Târgului-Ocnei. Aice se concentrează toate interesele, nu numai a rufetașilor, ci și a orășenilor. De la camară se împrăștie favorul și desgrația, dragostea și urgia, binele și răul. Într'un cuvânt, ea este o autoritate mai mult sau mai puțin însemnată, după gravitatea camarașului.* C. NEGRUZZI, I 309. | Ladă în care se transportă bani (?). *Iară pagubile de la Tătari i-au plinit toate, șapte sute de pungi de bani i-au adus în Iași, cu niște cămări cu cai.* NECULCE, LET. II $405/_{16}$.

3°. † (Spec., în administrația austriacă, după germ. *Hofkammer*) Administrația financiară a Statului, ministeriul de finanțe, vistierie, fisc, erariu, cfr. comoară. Cfr. IORGA, S. D. I 232, FRÂNCU-CANDREA, M. 36. [Hrisovul] *se ține... în arhivul prea înălțatei cămări ungurești de Curte din Buda.* ȘINCAI, HR. I $327/_{38}$. *Trebuià să se plătească fiscului, adecă cămării cei împărătești.* id. ib. $10/_{33}$. || P. ext. Vistierie. *Cămară* = vistierie. MARDARIE, L. 4097. *Cămările împăratului* (glosă pentru *vistearele*). DOSOFTEIU, V. S. $82_{,2}$.

[Cu pronunț. dial. *camără*. | Diminutive: cămărúță s. f. = odăiță; cămară (II 2°-3°) (mică PAMFILE, I. C. 403, 449). *Preîmblându-se în lung și în lat prin mica cămăruță...* C. NEGRUZZI, I 19. *În cămăruța 'ncuiată Am o puică cucuiată?* (=Cânele). GOROVEI, C. 57, cămărúșă s. f. = cămară mică, strâmtă, de păstrat feluri de obiecte pentru nutriment, etc. COSTINESCU, cămărúie s. f. DULFU, ap. TDRG., cămărúică s. f. LB., I. GOLESCU, D.]

— Cuvântul acesta de origine greco-latină (grec. καμάρα „boltă", lat. *camara, camera*) e răspândit în toate limbile romanice (cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1545), germanice, balcanice și slavice (cfr. BERNEKER, SL. WB. 555-556). Forma cuvântului românesc e mai apropiată de bulg. *kamára* „odaie, firidă în părete servind de dulap" și de n.-grec. καμάρα „odaie". Diferitele înțelesuri ale cuvântului românesc se regăsesc în alte limbi, cfr. medio-lat. *camera* „vistierie", rus. *kamora* „Vorratskammer", polon. *kómora* și ung. *kamara* „Speisekammer", turc. *kamara* „Schiffskajüte", etc. Cfr. dubletele cameră (neol.), comoară (slav.), chimir (turc.).

CAMARÁD, -Ă subst. *Camarade.* — Tovarăș de cameră, de clasă, de școală, de armată, de muncă (se zice despre oameni cam de aceeași vârstă, având — temporar sau permanent — aceeași ocupație, în același loc, și simțindu-se astfel apropiați sufletește), cfr. coleg, (†) ghioldaș. *Camarad de școală.* (Absol., fam.) *De unde ești, măi camarade? Soldatul răspunse: — Din comuna Curmătura.* SANDU, LUC. VI 335. *E o bună camaradă.* [Derivat: camaraderie s. f. = legătură prietenească între camarazi. *Dar totodată, amândoi Și-au amintit și de Maria; — Scurt, țanțoș, s'au lăsat de braț: E ruptă camaraderia.* IOSIF, P. 69.]

— *N.* din fran. (< span. *camarada*, propriu „cei ce dorm într'o cameră", termen militar derivat din *camara* „cameră".)

CĂMĂRĂȘ s. m. 1°-2°. *Chambellan.* Administrateur des revenus publics affectés à la Cour.

1°. † Slujbaș la cămara (camera de culcare, iatacul) domnitorului sau la alte servicii ale cămării (domnești). Cfr. șambelan, camerier. Cfr. LB., COSTINESCU. *Kĕmerash* = camerarius. ANON. CAR. *Zăbovindu-se Traian în Chesaria Capadochiei, au mai omorît și pre Iachentie, cămărașul său.* N. COSTIN, LET. I $78/_{16}$. *[Lui Grigorievodă] s'au rătăcit un cămăraș al lui, anume Iștoc, cu o păreche de desagi cu galbini.* NECULCE, LET. II $214/_{11}$. *Să-i lase numai cămărașiŭ și ciohodariu.* MAG. IST. IV $368/_{8}$. *Să nu stremute stăpânirea urmașilor camarașului său Iacomi* (a. 1753). URICARIUL, XIV $112/_{7}$. *Mavrocordat măritându-și pe fata sa... după... cămărașul său.* ȘINCAI, HR. III $262/_{29}$. *Au venit Emir de la Iaurin... cu 2000 de ostași aleși, cu 50 de cămărași împărătești.* id. ib. II $251/_{7}$. | *Părintele nostru Dimitrie, cămărașul de vase.* DOSOFTEIU, V. S. $34/_{2}$. *Orânduise Nicolai-vodă de-l păzeà* [pe regele Stanislav] *oameni de ai săi: pe... vel-căminar,... pe vataful de copii, pe cămărașul de dulcești și pe cafegiul.* ACSINTE URICARIUL, LET. II $163/_{20}$. || Spec. Rang(uri) de boierie și funcțiune la Curtea domnească: † **Mare(le)-cămăraș (cămărașul-cel-mare, vel-cămăraș,** în doc. și cronici numit adesea numai **cămărașul),** boier de rangul II, în rang după vel-grămătic) care aveà în seamă veniturile Cămării domnești și cheltuielile Curții, precum și jurisdicția negustătorilor streini (Silistreni, Brașoveni, Armeni și Evrei, priveghind ca aceștia să-și vândă marfa cu coturile însemnate „cu boure domnești" date de el); prin el se trimeteau darurile la Turci „și la alte părți"; venitul lui erau plocoanele pe fiștecare an de la cămărășei, venitul cotăritului și „foloase de la cheltuielile Cămării" domnești (50—100.000 de lei vechi pe an), une-ori (când voià Domnul) și jumătate din răsura breslelor și mănăstirilor; aveà și un număr de scutelnici (până la 40); nu aveà semn distinctiv de dregătorie, nici la Divan nu intrà. Cfr. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 292, RĂȘCANU, L. 14, FOTINO, III 308, TUNUSLI 27, 30, 32, 53, 56, 59, 62, 64, 110. *Cămăraș* = cel ce păzește cămara Domnului, un cin politicesc. I. GOLESCU, D. *După agă* [veneau în rang] *vel-grămătic, vel-camăraș, vel-vameș.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 292. *Care acești 30* [de] *bani* [pentru cotărit] *să-i ia vel-cămăraș numai când se va face vel-cămăraș și va îmbrăcà caftan, iar nu pe tot anul. Și vel-cămăraș să fie dator să facă coturi cu boure domnești, halepuri și arșinuri,... dând la fiștecare dughiană câte 2 coturi, un halep și un arșin* (a. 1776). RĂȘCANU, L. 14. [Duca-vodă] *apucasĕ învățătură de la Vasilie-vodă, fiind camaraș-mare la Vasilie-vodă.* NECULCE, LET. II $245/_{27}$. *A doua zi, stringându-se boierii la Curte, au început a-i boieri, făcând logofăt mare pe..., și pe Petrachi Duculeț vel-cămăraș. Și așà petreceà... Domnul... De multe ori poroncià cămărașului Petrachi, de făceà masă boierilor pământeni, la cămară, în divanul cel mare.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 234 ș. u. | Subt marele-cămăraș erà † cămărașul **al doilea (vtori cămăraș),** care, împreună cu caftangiul, îngrijà de garderoba Domnului; aveà 50 de lei (vechi) leafă pe lună (cfr. FOTINO, III 309, TUNUSLI 27). *După vătaful de aprozi,* [veneau în rang, între boieriile mai mici ale Curții,] *vel-cafegiul, credincerul, v[tori]-cămăraș, vătaf[ul] de copii.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III $293/_{18}$. | † **Cămăraș(ul)-de-izvoade,** boier de rangul III numit și logofăt-de-taină; aveà venit „6 bani de [la] tot pecetluitul ce se dau la bresle cu pecete gospod, bez 3 bani noi ai divictariului, bez rânduita leafă" (RĂȘCANU, L. 28). *Al treilea boierii asemine urmează după cinste veliților boieri și* [celor de] *al doilea* [rang]:... *Logofătul de taină, adecă cămărașul de izvoade, carele în vechile vremi au avut și odaie osĕbită în curte, de se numeà cămara de taină.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III $292/_{31}$. *În Gioia cea mare a Sfintelor patimi... însuși Domnul... făceà căutare la toată slujitorimea, strigându-i cămărașul de izvoade pe izvod;... care erà*

bătrân..., se iertă de la slujbă, dându-i cămărașul de izvoade cartea Domnului, să fie scutit de bir. id. ib. III 316. | † **Cămărașul-de-catastișe** (corespunzător, în Țara-românească, cu precedentul?) purtă condica ostașilor. BĂLCESCU, M. V. 651. | † **(Marele) cămăraș al ocnelor,** boier de casa (cămara) Domnului, căruia i se da să administreze în regie („în credință") pe socoteala Domnului ocnele de sare, când venitul lor nu se vindeà (cfr. FOTINO, III 309) — nume păstrat și azi în administrația monopolurilor statului, cu înțelesul de intendent (uneori făcând și slujba de casier) la salinele statului. *Duca-vodă... trecând muntele pe Oituz au. eșit la Trotuș, însă trimețând... strajă înnainte, că acum la Ocnă* [= Târgul-Ocnei] *erà Ilie Pleșca cămăraș, pus de Petriceico-vodă.* N. COSTIN, LET. II 32. *I-au și venit veste de la cămărașii de Ocnă, că...* NECULCE, LET. II 454. *Poruncim cămărașilor ce veți fi la această ocniță, întocmai să fiți următori* (a. 1797). IORGA, S. D. I 245. *Vatafful... dă socoteala cămărașului de la Târgul-Ocnii.* I. IONESCU, P. 354; cfr. C. NEGRUZZI, I 309, RUSSO, S. 109. *Cămăraș din Ocna veche.* TEODORESCU, P. P. 337^{b}.

2°. (Azi, în Șomcuta-mare, Ungaria) Unul dintre feciori însărcinat de ceilalți să păstreze, la sărbătorile de Sân-Văsiiu, chiele cămării în care se țin colacii, rachiul, etc. MARIAN, SE. I 85. || (Transilv.) Funcționar al oficiului statului unde schimbau Moții aurul din mine. Cfr. LB.

[Cu pronunțare dialectală: *camaráș.* | Diminutiv: **cămărășél** s. m. (neobicinuit) = fecior (în casă), camerier. *Ar fi găsit... cămărășeii boabe de mărgăritar... prin odaia de culcare a lui Vodă.* ODOBESCU, I 78, (mai ales la plur.) † cămărășei = „slujitori" fără leafă, sate întregi, la țară, atârnând de marele cămăraș, scutiți de dări în timp de pace, datori de a veni la oaste în timp de războiu (cfr. TUNUSLI 32). | Feminin: **cămărășiță** s. f. = nevasta cămărașului; (azi, neobicinuit) (servitoare) îngrijitoare a cămării, cfr. chelăriță, menajeră. *De-acì sfadă că nu știe a conduce casa. Duduia îi spune: dacă-ți place, bine; eu nu-s cămărășiță.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. | Adjectiv: † **cămărășésc, -eáscă** (păstrat ca nume patronimic). DICȚ. | Abstract: † **cămărășie** s. f. = (ad 1°) boieria și funcțiunea cămărașului (celui mare); localul acestor funcțiuni (cămara). *Venitul cămărășiei cei mari.* RĂȘCANU, L. 14/$_{1}$. *Salahorii cămărășiei* [merg la ceremonia întronării Domnului în „ordinul armășiei"] *pe jos, cu bastoanele în mână.* FOTINO, III 256. *Stavrachi Spătariu', epistatu' cămărășiei* (a. 1806). URICARIUL, V 53/$_{28}$. *Grigoraşco..., ce este la cămărășie* (a. 1809). IORGA, S. D. XII 166. *Se aflau dinaintea cămărășiei ocnelor.* FILIMON, ap. TDRG. | Cu alt sufix: (după m.-lat. *camerarius*) † **cămărár** (ad 1°) LB., POLIZU, LM.; (ad 2°-3°) LM.]

— Derivat din cămară, prin suf. nom. agent. *-aș.* Cfr. ung. *kamarás* „cămăraș (1°)".

CĂMĂRĂȘÉL s. m.
CĂMĂRĂȘÉSC, -EÁSCĂ † adj.
CĂMĂRĂȘÍE † s. f.
CĂMĂRĂȘÍȚĂ s. f.
} v. cămăraș.

CAMARÍLĂ s. f. *Camarilla.* — Coterie influentă la Curte; p. ext. ceată (restrânsă) de oameni (intimi s. favoriți) care influențează actele unei autorități.

— *N.* din fran. (< span. camarilla, idem, literal „cămăruță)".

CĂMĂRÚICĂ s. f., **CĂMĂRÚIE** s. f.
CĂMĂRÚȘĂ s. f., **CĂMĂRÚȚĂ** s. f.
} v. cămară.

CĂMĂȘĂ (Îmbrăc.) s. f. I. 1°. *Chemise.* 2°. *Vêtement, linge de corps.* 3°. *Nappe.* II. 1°. *Placenta.* 2° *Bale, pellicule, membrane, glumelle. lâtui; chemise* (de dossier), etc. 3°. *Toile d'araignée.* 4°. Une des parties de la cornemuse (outre?)

I. 1°. Îmbrăcăminte (la origine, numai) bărbătească (p. ext. și femeiască H. II 14, 31, 207 înlocuind, mai ales la oraș, pe vechiul iie) făcută din pânză (p. ext. din flanelă). Se îmbracă pe piele, acoperind gâtul, trunchiul și brațele. Lungimea ei variază, la țărani, după ținuturi; la bărbați ajunge, de obiceiu, până pe la genuchi, iar la femei e mai lungă. Țăranii noștri mai de pretutindenea poartă *cămașa* pe de-asupra izmenelor și a cioarecilor, iar iarna în unele părți, o vâră în cioareci. *Cămașa* bărbătească are guler (răsfrânt s. nerăsfrânt), gură, mâneci largi, deschise la capăt s. încheiate (cu pumni, pumnași s. mâncițe), apoi dinainți s. piepți, spinare, brățări, poale, clin, pavă, broască. La gât se încheie cu nasturi, cu cheotori s. se leagă cu băieri, la mâneci cu nasturi, cu cheotori s. de loc. *Cămășile* se cos cu refecătură s. cu tivitură, s. se chindisesc (mai ales cele femeești) cu cusături cu altițe, cu pui, cu râuri, cu umărași, (Ban.) cu lătițariu s. cu lătiță, s. se împodobesc cu fluturi. La *cămășile* femeiești se deosebesc, de obiceiu, două părți: ciupagul s. cămașa propriu zisă și poalele. Ele n'au nici guler, nici brățări, unele nici gură, și au mânecile scurte, cam până la coate. Se deosebesc: cămașă treanță (H. IV 158), șăicărească (ib.), fustă-în-foi (ib.), cu și fără platcă. Cfr. PAMFILE, I. C. 281, 312-3, 351-3, 360, 368, 370. *Cămășile* (nemțești ale) orășenilor au, de obiceiu, un guler mic, de care se prinde, cu butoni, gulerul mobil mai lat, și pumni, de care se prind manșetele s. mâncițele. Gulerul cel mobil și piepții sânt, de obiceiu, scrobiți. Se deosebesc cămăși de zi și de noapte. Cele femeiești (de zi) sânt, la oraș, de obiceiu fără guler, decoltate, fără gură și fără mâneci. *Pre lângă piiale cămașe de lână.* MOXA, 394. *Arată-sĕ cum s'au stricat fecioriia featei, pre sânge, ce sĕ va arătà pre ha(i)nele ei și pre cămeașea* [Munt. *iia*] *featei.* PRAV. 800. *Îmbrăcat cu cămeáșe de in.* DOSOFTEIU, V. S. 158. *Să-mi cu[m]peri o cămaș[ș]ă de cele nemțești* (a. 1718). IORGA, S. D. XII 20. *Cămeașe de lână, călugărească* (a 1752). ib. XII 63. *Cămașa voinicească* [= bărbătească] (a 1778). ib. VIII 3. *1 camașe de matase turcească de Țaligrad, lungă* (a 1817). ib. XII 174. *S'au cusut 2 cămăși de bunbac și 2 la copìi* (a. 1820). ib. XII 208. *Muierea lui își câștigà hrană cu cusăturile de cămăși pentru tineri și tinere, în sat.* BARAC, T. 5. *Flăcăi cu cămeși albe.* C. NEGRUZZI, I 104. *Oameni, vrednici ca să șază în zidirea sfintei Golii În cămăși cu mâneci lunge* (= halaturi s. *cămăși de forță*). EMINESCU, P. 246. *Puse pe trupul său... cămeșă de borangic, țesută în lacrămele mamei sale.* id. N. 5. *Au inceput a clănțăni... de frig, de săreà cămeșa de pe dinșii.* CREANGĂ, P. 254, cfr. A. 4. *Fă-mi cămașă de fuior.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 365. *Badiu care-mi place mie N'are casă, nici moșie... Nici o brazdă în holdiță, Făr' cămașe cu altiță.* ib. 39. *Cu flori roșii la cosiță, Cu cămeșă în altiță.* POP. ap. PAMFILE, I. C. 313. ‡ *E mai aproape cămașa decât țundra* (LB.) s. *anteriul* (C. NEGRUZZI, I 249) s. *sumanul* (ȘEZ. I 219/$_{2}$) = interesele personale sau ale rudelor de aproape sânt mai pre sus de ale streinilor. *A nu aveà cămașă pe sine* (DDRF.), *a rămâneà în cămașă* (id., POLIZU), *a luà o fată numai cu cămașa* s. *fără cămașă pe dînsa* (LM., DDRF.): arată gradul extrem de lipsă, de sărăcie, cfr. a nu aveà după ce bea apă, a fi lipit pământului. *A luà și cămașa cuivà* (LM.), *a-și da și cămașa* (DDRF., ZANNE, P. III 64), *a-și bea și cămașa* (LM.): tot, cele de pe urmă lucruri ce le mai are cinevà. *A se certà pe cămașa altuia* (DDRF.), pentru un lucru strein. *Pe unde scoți cămașa?* = cum vei ieși din încurcătură, ce vei mai zice? ZANNE, P. III 61. *A zice* s. *spune pe* (s. *ca prin*) *gura cămășii* = a spune una

și a cugetà alta, a cam minți (ib. III 63), a spune cevà cu sfială (TDRG.). *Da! răspunseiu eu ca prin gura cămășii, neputând tăgăduì lucrul.* GANE, ap. TDRG. *Ca pe mâneca cămeșei:* foarte ușor (cfr. a scurtà din mâne că) (Tutova). ZANNE, P. III 63. *Nu-l încape cămașa* = nu-l încape locul, de treburi multe ce are, e nerăbdător (Olt, Ban.). ib. III 65-6. *Arde cămașa pe el:* de multă dragoste (Roman). ib. III 64-5. *A uscà cănășile la același soare* s. *pe un gard cu cinevà* = a trăi împreună, a aveà aceleași interese; a se înrudì; a-și luà nasul la purtare. ib. III 62. *A făcut cămașa izmene* = și-a greșit planul, n'a izbutit într'o treabă, a ajuns din cal măgar. ib. III 63. | (Loc. adv.) **În cămașă** († **cu cămașa**) = fără altă îmbrăcăminte pe de-asupra. *S'au sculat, fiind numai cu cămcașa.* LET. I 167/19. *Afară-i vremea vrăjmașă, Și eu sânt numa'n cămașă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 375. | Poet. † **A se îmbrăcà cu cămașă de gheață** = a-i intrà frica 'n oase, a înghețà de frică. *Iar Duca-vodă, dacă auzì că șed Cantimireștii la casele lor cu pace, îndată se îmbrăcă cu cămeșă de gheață.* NECULCE, LET. II 297/21. || Spec. **Cămașă de mire (s. de ginerică)** (în Sălagiu *de miroiu*): cusută frumos de mireasă pe seama mirelui. MARIAN, NU. 386, 247, 549. **Cămașă de soacră:** cusută de mireasă pe seama soacrii. *Nunta se făcù și baba își luă cămeșa de soacră.* CREANGĂ, P. 4. (Bucov. și Transilv.-de-nord) **Cămașă de moarte (s. cămașa mortului):** cu care se îngroapă mortul (în caz când n'are *cămașă-de-mire*), și care se face îndată ce omul și-a dat sufletul. MARIAN, Î. 60-1. *Când cămeșa mortului se greșește prea lungă, are să mai moară cinevà din aceà casă.* ȘEZ. I 125. **Cămașă neagră,** murdară; spec. cămașă unsă cu seu s. cu unt, pe care o poartă ciobanii fără s'o schimbe un an întreg. TDRG. (După fran. *chemise* s. *cotte de mailles*) **Cămașă de fier s. de zale** = platoșă. PONTBRIANT, LM. *Se mai află ici-colea și acuma cămeși... de zele.* MARIAN, T. 246. (Modern, după fran. *camisole de force*) **Cămașă-de-forță:** făcută din pânză groasă și tare, cu mânecile mai lungi decât mânile, încheiată dinapoi cu curele s. cu sfori tari; cu ea se îmbracă nebunii furioși s. unii condamnați, pentru a le face imposibilă întrebuințarea mânilor. Cfr. BIANU, D. S. | (Bot.) **Cămașa-broaștei** = algă *(Hydrodictyon reticulatum)* verde de apă dulce, cu celule reunite într'o colonie de forma unei rețele. PANȚU, PL. *Cu cămeșă-de-broască îmbrăcatu-m'au.* MARIAN, V. 113. Brașov și Țara-Oltului) **Cămașa-lui-Dumnezeu** s. (Bucov.) **cămașa-Maicii-Domnului** = volbură. PANȚU, PL., VICIU, GL., ȚARA-OLTULUI, III nr. 26, MARIAN, Î. 247. **Cămașa-rândunicii:** floare (nedefinită mai de aproape). H. V 389 (probabil, rochia-rândunicii).

2°. P. gener. (†) Veșmânt, haină; (astăzi, în Mold., la plur.) rufe: cămăși, izmene, basmale, petece (cârpe), etc. PAMFILE, I. C. 370, cfr. 281, TDRG. *Stătù împărătească de-a-dereapta ta în cămeși* (veșminte CORESI) *poleite înveștită.* PSAL. SCH. 142, cfr. 330. *Împărțirà cămășile meale* (: mes vêtements) *loru-și.* CORESI, PS. 53, cfr. 278, 283, 312. *Nu-i plac bucatele ce-i face muiarea, sau cămeșile* (: vestimenta)... PRAV. 593.

3°. P. anal. Pânzătură, față cu care se îmbracă masa altarului, acoperemânt. *O dă* [cordica] *pălmarului, ca acesta s'o puie sub cămeșa mesei cele sfinte din altar.* MARIAN, NA. 5, cfr. DDRF.

II. P. anal. 1°. Membrana cărnoasă (placenta), în care e învelit fătul în pântecele mamei, cfr. casă, sălaș, căiță, obială, perdeà. *Când fată vaca cuivà și lapădă cămașa* (casa în care a stat vițelul) *în urmă...* MUSCEL, 110. *Unii copìi vin pe lume cu cămeșa.* SEVASTOS, N. 11. *Dacă un copìl se naște în cămeșă, adecă învelit într'un fel de peliță, va fi foarte norocos.* MARIAN, NA. 65, cfr. Î. 418.

2°. Învelitoare (subțire), membrană care pare a îmbrăcà unele materii s. obiecte: *cămașă* numesc zidarii un fel de tencuială, topitorii suprafața învârtoșată a materiei topite, tâmplarii unele căptușeli. COSTINESCU. | Spec. a) Peliță care se prinde de-asupra lichidelor, pojghiță. *Mustul... începe... a prinde pe de-asupra o cămeșă.* I. IONESCU, C. 198. | Materie gelatinoasă, care ia forma butoiului, înconjurând vinul care s'a lăsat mult timp netras, cfr. mumă. *Vinul... oamenii... îl uită cu anii în pivnițe, până ce putrezesc doagele și cercurile poloboacelor și rămâne vinul în cămeșa lui.* GANE, ap. TDRG.

b) Coaja de primăvară a arborilor. H. III 116.

c) Pojghița bobului de grâu, ghioace, pleavă. DAMÉ, T. 57.

d) Toc de hârtie. POLIZU, BARCIANU.

e) Învelitoare de hârtie s. scoarțe de carton, în care se țin hârtii, dosare, etc. LM., TDRG. *O coală de hârtie cu cămașă.* DDRF.

3°. Pânza paianjănului. LEON, MED. 78.

4°. O parte a cimpoiului (nedefinită mai de aproape). H. XIV 66.

[Și: *cămáșe,* († și dial.) **cămeáșă,** (Mold.) **cămése,** (Ban., Transilv., Sălagiu) **cheméșă, cheméșe** VAIDA, **chiméșă, chiméșe** POMPILIU, BIH. XX 1007, LIUBAIANA, M. 16, 100, H. XVIII 145, ZANNE, P. III 65. *Kemeshĕ*=indusium. ANON. CAR. *Plânge..., de... chemeșa de pe el încă tremură.* RETEGANUL, P. III 24/7. *Șapte chimeși... are.* DOINE, 242, cfr. POMPILIU, B. 26. (Pentru diferitele forme dialectale, cfr. studiile lui WEIGAND, „Normalwort" 47). | Plur.: *-măși, -neși, -meșe.* RUSSO, S. 21. || Diminutive: **cămășúță (cămeșúță, chemeșúță** ȚIPLEA, P. P. 77) s. f. (ad I 1°) *Singurică'n cămășuță, brațe albe eu întinz.* EMINESCU, P. 187. *La portițe, răsar... copìi... în cămeșuțe.* IORGA, N. R. B. 128. *Cu mătase isprăvește Cămășuța nunului.* TEODORESCU, P. P. 82; (ad I 2°) Rufe. *Toate cămășuțele ce aveà pe el erau colbăite ca sacul.* MERA, B. 117; (Bot.) **cămășuța-Dumnezeului** = volbură (Brașov); **cămășúică (cămeșúică, chimeșúică** HODOȘ, P. P. 162) s. f. (ad I 1°) *Fata-și coasă Cămeșuica de mireasă.* ALECSANDRI, T. 273. *Unii* [copilași] *n'au decât o cămășuică udă bleașcă, peste bietul lor trup năcăjit.* IORGA, N. R. A. I 373. *M'a trimes mama de-acasă, Să joc fata cea frumoasă; Oiu jucà și cea mai hâdă, Că-i cu cămeșuica mândră.* ȘEZ. I 106. (Plur. *-șuici* MARIAN, NA. 331, *-șuice* CREANGĂ, A. 75); **cămeșúie** (la VICIU, GL., tipărit — greșit? — *cămeșuire* = cămeșoiu) s. f. DOSOFTEIU, ap. TDRG., PALIA, ap. CDDE. nr. 235, LM.; **cămășoáră** s. f. *Mi-am vândut și cămășoara.* TEODORESCU, P. P. 484, **cămășcioáră** s. f. (Gorj) CDDE. nr. 235. | Augmentativ: **cămășóiu, cămeșóiu** (pronunț. în Ban. *cămeșoíŭ*) s. a. = haină țărănească (H. X 22, 540; XI 518, XII 289, 498), cămașă de câlți (com. A. TOMIAC) fără platcă, făcută de-a'ntregul (CREANGĂ, GL.); cămașă pentru copìi până la 7 ani (VICIU, GL.). *În cămeșoaie albe.* SADOVEANU, P. S. 76. *Moș Stan... își sumecă mânicele largi și unsuroase ale cămeșoiului.* CIOCÂRLAN, P. P. 81. *Ițari, bernevici, cămeșoaie.* CREANGĂ, A. 48. *Vr'o șese cămeși de sărbători, vr'o câtevà de purtat, și vr'o două sau trei cămeșoaie.* MARIAN, NU. 144. *Femeile cele bătrâne se schimbă de regulă cu cămăși simple, sau cu cămășoaie.* id. Î. 63, cfr. NA. 279. *Mi-ai țesut de-un an, de doi, N'ai țesut de-un cămeșoiu.* id. SA. 97.]

— Din lat. camisia, idem. Cfr. camizol.

CĂMĂȘCIOÁRĂ, CĂMÁȘE s. f. **CĂMĂȘOÁRĂ** s. f., **CĂMĂȘÓIU** s. a. **CĂMĂȘÚICĂ, CĂMĂȘÚȚĂ** s. f. } v. cămașă.

CĂMĂTÁ † vb. I[a] v. camătă.

CĂMĂTĂ s. f. *Intérêt* (en général usuraire); *usure.* — Dobândă, interese pe care le cere cinevà pentru capitalul împrumutat cuivà; (cu deosebire) dobândă mare, neomenoasă, nelegală, uzură, cfr.

(†) asupreală, (†) aslam. Banii se dau s. se iau cu († în, † pre) *camătă*. *Camătă la* († *spre* MARDARIE, L. 3097, *peste* MĂRGĂRITARE a. 1746, ap. TDRG.) *camătă* = dobândă la dobândă. *Kametĕ* = usura. ANON. CAR. *Datornicilor ce nu le luă cámătă.* CORESI, E. $7/_{15}$. *Avuţiia iaste... din cámete, din furtuşaguri.* VARLAAM, C. $279/_{2}$. *Când va da bărbatul bani în camătă şi încă mai vârtos când va preaasuprì cu camăta.* PRAV. MOLD. 165. *Să nu iai de la dînsul cámătă.* BIBLIA (1688) 90. *Argintul tău să nu-l dai lui pre cámătă.* ib. 90. *Vei plătì cámetele tale.* ib. $267,_{2}$. *Luând bani cu camătă de la Turci?* URECHE, LET. I $206/_{1}$. *Neguţitorii turci... încetase[ră] a face supărări pentru datoriile sale, cum deprinsĕse mai nainte... a face şi a supără cu cametele.* N. COSTIN, LET. II $87/_{15}$. [Grecii] *vând ţara fără milă şi o precupesc pre camete asuprite.* MAG. IST. I $123/_{1}$. *Au dat 10 zloţi(i) camătă... pentru 50 de zloţ[i]* (a. 1809). IORGA, S. D. XIII 34. *Cámătă sau dobândă nu se plăteaşte, când nu iaste la mijloc tocmeală.* PRAVILA (1814) 69. *Camătă neomenoasă.* MARCOVICI, D. 253. *Judanul... n'are inimă, precum dovedeşte camăta ce ne ia.* C. NEGRUZZI, I 324. *Năravurile cele mai viţioase:... camăta, apriga lăcomie de bani.* ALECSANDRI, T. 1391.

[Plur. *-mete.* | Substantive: (<paleosl. *kamatьnikъ*, idem) † **camătnic** (**cămătnic** PSALT. a. 1651, 172) = (cfr. sârb. *kamatar*, idem) **cămătár** s. m. (cu femininele : **cămătăreásă, cămătăriţă** DDRF., TDRG.) = (rar) **cămătáş** s. m. TDRG. = (<*cămătar* + *camatnic*, rar) **cămătárnic** s. m. LB. = uzurar. *Trebuiaşte camatnicul să părăsască de-a hirea camatnic.* VARLAAM, C. 383, cfr. CORESI, E. $18/_{9}$, PRAV. GOVORA, ap. TDRG. *Mişei, cămătari, lacomi.* N. COSTIN, ap. GCR. II $12/_{25}$, cfr. ANON. CAR., MARDARIE, L. 1661. *Cu orice preţ îmi trebuiă bani. Am alergat la cămătarul nostru.* C. NEGRUZZI, III 109. *Trepădase toată ziua după cămătar.* CARAGIALE, N. $28/_{15}$. *Doi datornici erau oarecăruia cămătarnic.* EVANGHELIAR (a. 1894), ap. TDRG. | Adjectiv: **cămătăresc, -eáscă** = de cămătar. *Negoţuri cămătăreşti.* ODOBESCU, II 38. *Dobândă cămătărească.* | Adverb: **cămătăréşte** = în felul cămătarilor. *Socoteşte dobânzile cămătăreşte.* | Abstracte: † **cămătnicíe** († **camatnicíe**) s. f. = **cămătărie** s. f. MARDARIE, L. 1662 = uzură. *Cămătnicia oarece un aluat vechiu iaste...; necurăţie lucrează.* CORESI, ap. HEM. 939. *Çasa cea de lăcomii şi de camatnicii... stătù de fu casa lui D[umne]zău.* VARLAAM, C. $382/_{2}$. *Să părăsască... apucările, asuprealele, camatniciile.* id. ib. 383. *12 la sută! Asta-i curată cămătărie!* | Verbe: **cămătà** I^{a} = † **cămătuì** IV^{a} = † **cămătnicì** IV^{a} = (azi) **cămătărì** IV^{a} = a da bani (cu) împrumut cu camătă (nelegală), a face cămătărie. *Să nu cămetézi fratelui tău camătă de argint şi camătă de bucate şi camătă a tot lucrul carele vei împrumutà.* BIBLIA (1688) 143. *La cel striin să cămătuésti, fratelui tău să nu cămătuésti.* ib. 143. *Preotul sau diaconul de va cămătnicì...* PRAV. GOVORA, ap. TDRG.]

— Din paleosl. kamata (<grec. κάματος), idem.

CĂMĂTÁR s. m., **CĂMĂTĂREÁSĂ** s. f.
CĂMĂTĂRÉSC, -EÁSCĂ adj.
CĂMĂTĂRÉŞTE adv.
CĂMĂTĂRÌ vb. IV^{a}
CĂMĂTĂRÍE, CĂMĂTĂRÍŢĂ s. f.
CĂMĂTÁRNIC, CĂMĂTÁŞ s. m.
CAMÁTNIC †, **CĂMÁTNIC** † s. m.
CĂMĂTNICÌ † vb. IV^{a}
CAMATNICÍE †, **CĂMĂTNICÍE** † s. f.
CĂMĂTUÍ † vb. IV^{a}
CAMBIÁL, -Ă adj. v. **cambie.**

} v. camătă.

CÁMBIE s. f. (Fin.) *Lettre de change, traite.* — Scrisoare pe o foaie de hârtie timbrată (cu un anume formular tipărit) prin care subscriitorul ordonă unei alte persoane, din altă localitate, de a plăti în cutare zi suma arătată acolo, celui în al cărui folos e subscrisă scrisoarea; cfr. sinet, poliţă, trată, bilet. [La Românii din A.-U. **cámbius** s. m. | Adjectiv: **cambiál, -ă** = de (s. privitor la) cambie. *Drept cambial.* | Pronunţ. *-bi-e, -bi-al.*]

— *N.* din ital. **cambio**, idem (propriu: „schimb").

CAMBULĂ s. f. (Iht.) *Pleuronectes flesus.* — Peşte de mare, cu solzi mici şi cu butoni aspri ca ghimpii, galben-cafeniu şi verde-închis, cu pete mai închise pe partea superioară, alb cu pete mici sau puncte negre-cafenii pe partea inferioară. Se mai numeşte şi limbă. ANTIPA, F. 89 ş. u.; cfr. H. XIV 397, (peşte lat) 488. [Şi: **cambură** s. f.: peşte. H. XIV 445.]

— Cfr. bulg. *kambála* „Scholle".

CAMBURĂ s. f. (Iht.) v. **cambulă.**
CÁMCĂ s. f. v. **cange.**
CAM-DE-ODÁTĂ adv. v. **deocamdată.**
CĂMEÁŞĂ (Îmbrăc.) s. f. v. **cămaşă.**

CAMÉE s. f. *Camée.* — Piatră fină (onix ş. a.) sculptată în relief, la care se utilizează colorile variate ale straturilor ei spre a nuanţă diferitele părţi ale obiectului reprezentat.

— *N.* din fran.

CAMELÁUCĂ s. f. (Biser.) v. **camilafcă.**

CAMELEÓN s. m. (Zool.) *Caméléon* — O speţă de reptilă, un fel de şopârlă cu capul mare, cu pielea brobonată, care ia colori deosebite după cum corpul e mai umflat ori mai puţin umflat de aer (iar nu prin reflexul obiectelor învecinate); fig. om care-şi schimbă (din interes) părerile s. felul de a fi, după împrejurări. [Şi: † (direct din grec.) **hameleón** s. m. *Hameleonul la toate amăgitoriu,... la aceasta se amăgì.* CANTEMIR, IST. 251. | Pronunţ. *-le-on.*]

— *N.* din fran. (lat. **c(h)amæleon** <grec. χαμαιλέων, propriu „leu care se târăşte pe pământ").

CAMÉLIE s. f. (Bot.) *Camélia.* — Plantă de ornament cu foi groase şi verzi strălucitoare, copăcel din familia teaceelor; p. ext. floarea sa (frumoasă, albă s. roşie dar fără miros; nu se vestejeşte curând). *Dama cu camelii.*

— *N.* din fran. (lat. botan. **camellia**, făurit de Linné, în cinstea iezuitului P. Camelli, vestit botanist din veacul XVIII).

CÁMENĂ † s. f. v. **camănă.**

CÁMENIŢĂ s. f. *Fourneau, cheminée.* — (Transilv.) Cuptor, sobă. POMPILIU, BIH. 1006, ŞEZ. VII 178. *Untura-i pe căminiţă.* ŞEZ. VI 124. *Hodoliţă, Pe poliţă, Şi mâţa Pe cameniţă?* (= Şoarecele şi mâţa). GOROVEI, C. 366.

[Şi: (formă rotacizată) *cámiriţă*, (Bihor) **cămeníţă** REV. CRIT. IV 337, **căminiţă, cămniţă** = cuptor de formă veche, de căhale, pe care se pregătesc mâncările; cuptor de pâne (VICIU, GL., cfr. H. XVIII 60), cuptor de olane sau lespezi de piatră, aşezate pe o vatră, cu trei picioare şi cu buduroiu (FRÂNCU-CANDREA, M. 10, cfr. 98). *Îl află... după camiriţă, zgribulind de frică.* id. ib. 283; **cámiţă** = bârnele, pe care stă buduroiul (Rachitova, în Haţeg). VICIU, GL. *Pe camiţă pun oale şi alte vase mai mici.* ib.]

— Din ung. **kemence** „cuptor, sobă". Cfr. cămin.

CÁMERĂ s. f. *Chambre.*

1°. Încăpere a unei locuinţe omeneşti, odaie; cfr. cămară. *Camera de culcare* = iatac, cfr. dormitor. *Muzică de cameră* (în opoziţie cu muzica de teatru, de biserică), muzică făcută spre a fi executată într'un salon (particular), spec. sonate, duo, trio, cvatuor ş. a.

2⁰. Spec. Sală (mare) în care se adună dregători (publici) sau membri ai unei instituții (publice) spre a deliberà (cfr. cabinet); p. ext. cei ce se adună spre deliberare; instituția însăși și localul său. *Camera consiliului* (s. *de consiliu*), încăperea (din localul unei instanțe judecătorești) în care se retrag judecătorii după desbateri, spre a deliberà între dînșii. *Camera de comerț. Camera de meserii. Camera de punere sub acuzare*, membrii unei Curți de apel care alcătuesc instanța care confirmă sau infirmă mandatele de arestare. | (Polit., în țările cu regim reprezentativ) *Camera (deputaților)*, una din cele două adunări legiuitoare, care împreună cu senatul compun parlamentul (cfr. dietă), adunarea deputaților (cfr. † obștească adunare).

3⁰. P. anal. (Tehn.) Nume dat la deosebite cavități aducând mai mult sau mai puțin cu o cameră. (Fizică) *Camera neagră* (s. *obscură*), cutie cu o mică deschizătură, în care se poate fixà o lentilă convergentă prin care razele luminoase trecând de la obiectele din afară formează pe fundul cutiei așezat în focarul lentilei o imagine reală a acestor obiecte. *Aparatul fotografic este o cameră neagră.*

[Derivate: camerier s. m. [pronunț. *-ri-er*]=servitor care are de îngrijit în special de camera (de culcare) și de persoana stăpânului, fecior (în casă), cfr. cămăraș, șambelan, odăiaș. *După ce s'a aruncat ancora,... am expeduit pe singurul meu tovarăș de călătorie, un servitor francez..., care-mi serveà de camerier, de reis și de bucătar.* GHICA, S. 383 (cu femininul învechit: **camarieră** = fată în casă. STAMATI), (din fran. < span. *camarista*): camerist,-ă subst. = odăiaș (la autorități publice).]

— *N.* din ital. **camera**, idem. Cfr. dubletul cămară.

CĂMÉȘE, CĂMEȘÚIE s. f. v. cămașă.

CÁMFOR s. m. (Chim., Bot.) *Camphre. Camphrier.*

1⁰. (Numai la sing.) Substanță albuie, transparentă, cu gust amar și caustic, cu miros pătrunzător, foarte volatilă, extrasă din laurul de China, întrebuințată ca antispasmodică, etc.

2⁰. Copăcelul din care se extrage substanța de mai sus, laur de China.

[Și (ad 1⁰): **cánfor** s. m., **cánforă** s. f. *Mama cu față* (= care lăptează) *să nu umble cu canforă.* ȘEZ. VI 59. | Familia: **camforát, -ă** adj. = care conține (s. în care s'a disolvat) camfor. *Alcool camforat.*]

— *N.* din lat. științ. **camphora**, idem (<arab. *kafur*).

CÁMGAR s. m. sing. (Comerț) *Étoffe de fil de laine paignée.* — Un fel de postav pentru îmbrăcăminte (care prin uzare devine lucios).

— *N.* din germ. **Kammgarn**, idem.

CĂMGÍE s. f. v. cange.

CÁMHĂ † s. f. sing. (Comerț) *Étoffe de soie.* — Stofă de mătase (cfr. ȘINCAI, HR. I $393/_{30}$), orientală (IORGA, L. R. 34, B. R. 10, 12), damască (ȘIO.). [Și: (< grec. καμουχᾶς, idem) † **camohás** s. m. sing. *Camohus* (greșală de tipar?) *de Veneția cu fir, camohas sadeà.* FILIMON, C. II 598; (cfr. bulg. *kámuha*, idem) † **hámuhă** s. f. sing. *Catifeà cu fir i hamuha.* TARIF, a. 1792, ap. ȘIO.; (cfr. v.-ital. *cammuccà* „un fel de stofă") † **camocáto** s. m. sing. IORGA, L. R. 34, B. R. 12; (<sârb. *kámuka* s. ung. *kamuka*, idem) † **cămúcă** s. f. *Kĕmukĕ* = damascus. ANON. CAR.]

CĂMÍL † s. a. 1⁰. *Câble, cordage.* 2⁰. *Dérayure.*

1⁰. (Numai în DICȚ.) Funie groasă de corabie (POLIZU, CIHAC, II 642, BARCIANU), funia cea mare a năvodului (SEULESCU, ap. URICARIUL, X $401/_{16}$), otgon, cablu.

2⁰. Adesea,... hotarul se făceà mai lămurit prin săpare de șanț și ridicare de pământ, care se numeà brazdă s. *cămil.* PAMFILE, A. 23.

[Plur. *-miluri.*]

— Din n.-grec. κάμιλος „funie". CIHAC, II 642.

CĂMÍLĂ s. f. (Zool.) *Chameau, dromadaire.* — Animal mare din regiunile calde, patruped și rumegător, cu picioare înalte, cu gâtul foarte lung, cu una s. două cocoașe în spate, întrebuințat, în Orient, la călărit și la cărat poveri. *Cămila* cu o cocoașă se mai numește și dromader. *Kĕmilĕ* = camelus. ANON. CAR. *Mai lesne iaste cămilei pren lăuntrul urechile acului a treace, decât bogatul în împărăția ceriului a intrà.* TETRAEV. (a. 1574) 223, cfr. BIBLIA (1688) 136_{12} *L-au legat de coadele a două cămile.* URECHE, LET. I $196/_{23}$. *Zaharaua ce-și adusese pre cămili.* N. COSTIN, LET. I A. $79/_{34}$. *Cămila mult geloasă, văzând un țap odată...* C. NEGRUZZI, II $295/_{3}$. *Cu brâușoru' de lână, Lână de păr de cămilă.* MATEESCU, B. 38, cfr. SEVASTOS, N. $144/_{36}$. | **De-a cămila** s. **cămilele**, e numele unui joc de copii, numit și de-a calul. PAMFILE, J. II 258, H. XII 43, MARIAN, Î. 206. || Fig. (Termen injurios dat) unui om înalt, măhălos, cfr. girafă. PAMFILE, J. II.

[Plur. *-mile* și *-mili.* | Derivat: **cămilár** s. m. = mânător de cămile. *Au fost mers niște cămilari de a Vezirului, vr'o 20 de oameni și mai bine, drept iarbă spre sat.* N. COSTIN, LET. II $121/_{27}$.]

— Din paleosl. **kamilь** (< grec. καμήλα), idem.

CAMILÁFCĂ s. f. (Biser.) *Bonnet* ou *voile de moine orthodoxe.* — Potcapiu acoperit cu un văl negru, ce atârnă numai pe spate, purtat de călugării ortodocși la zile mari; p. restr. pânza fină de lână neagră care acopere potcapiul. *Egumenul, ...de... -și va fi ascuns potcapocul și chemelavha* (Munt.: *cămilavha).* PRAV. 1120. *Numai cu rasa și cu camilafca și cu mandia* [= mantia]... *nădăjduim că ne vom spàsì.* MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. TDRG. *L-au îmbrăcat cu rasă și în cap cu camilaft.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III $239/_{32}$. [Călugări] *cu camilávce, cu căciuli și cu mantii.* ȚICHINDEAL, F. 346. *Mitropolitul... își scoase culionul, puse pe cap potcapul și camelauca.* V. A. URECHE, ap. TDRG. [Plur. *-lafce* și *-lăfci.* TDRG. | Și: **cămiláfcă ÎNDREPTAREA LEGII**, ap. TDRG., † **cămilávhă, camilávcă,** † **camiláft** s. a., **camilăucă** LM., CIHAC, II 642, **camelăucă**, † **chemelávhă**, (cu metateză, ca în bulg. *kalimafka*) **calimáfcă** s. f. TDRG.]

— Din m.-grec. καμηλαύκα, paleosl. *kamilavka*, idem.

CAMILÁFT † s. a. (Biser.) v. **camilafcă.**
CĂMILÁR s. m. v. **cămilă.**
CAMILĂUCĂ, CAMILÁVCĂ, **CĂMILÁVHĂ** † s. f. (Biser.) } v. **camilafcă.**

CĂMÍN s. a. 1⁰. *Fourneau; cheminée.* 2⁰. *Foyer, âtre.* 3⁰. (Tuyau de) *cheminée.* 4⁰. *Propriété familiale.* 5⁰. (Au figuré) *Foyer.*

1⁰. Cuptor. *Fu aruncat în cămînŭ înfocat* (glosa: cuptoriu de foc). DOSOFTEIU, V. S. $2/_{2}$, cfr. 3, $35/_{2}$, 62, 70_{12}, 85, etc. | (Modern, literar, după fran. *cheminée*) Un fel de cuptor, în cameră, servind a o încălzì. *Focul pâlpâe voios în cămin.* ALECSANDRI, T. 1198, cfr. ODOBESCU, I $153/_{3}$. *Maria întrà deodată în salonul încălzit și luminat numai de razele roșii ale jărateculuì din cămin.* EMINESCU, N. 83, cfr. P. 64.

2⁰. Vatră (cu horn STAMATI), pe care se face focul pentru a fierbe bucatele (LIUBA-IANA, M. 97); spec. vatra faurului s. a potcovarului (LB., BARCIANU, LIUBA-IANA, M. 124); p. ext. întreaga oficină a fierarului, cușniță. H. XVIII 307. *Cuptoare și căminuri se vor surpà.* BIBLIA (1688) 77_{7}. *Vrea să clădească un cămin sau vatră.* HAMANGIU, C. C. 148. *Ganul Țiganul... fără cămin,... fără casă, fără masă, numai c'un bordeiu.* RETEGANUL, P. I $59/_{29}$.

3°. Coș, horn. DICȚ. *Fumul alb a-lene iese Din cămin.* COȘBUC, B. 6.

4°. Moșie după care se numește neamul. CARAGEA, L. 73. *La moștenirea căminurilor totdeauna... să protimisească* [= se preferă, i se dă întâietate] *partea bărbătească, plătind cu bani la partea femeiască analogon, ce li se face să ia din moștenirea căminurilor.* ib. 73. || (În Muscel) Loc de casă. *Are zestre un cămin (de casă).*

5°. Fig. Vatră, casă, moșie (părintească). *Cei de bun neam boieri ai patriei rumânești mișcați fiind de iubirea căminuluĭ strămoșesc.* LOGHICA (1826), ap. GCR. II 252/1. *Învățătura poporului nostru locuește în templurile religiunei și în căminele familiilor.* I. IONESCU, D. 84. *Se vede o casă, albă ca laptele... Curtea, îngrădită..., are hambare..., obor de vite și un grajd... Ast cămin fusese odinioară cu rost ales, pe când trăiă jupân Kivu.* DELAVRANCEA, S. 3. *Omul atâta vreme înstrăinat simți în el putere și o dorință nebiruită de a se întoarce la cămin.* SADOVEANU, M. 178. *Nu mă îndur să las căminul părintesc, că acĭ m'am pomenit.* H. II 31, cfr. OLLĂNESCU, O. 261. *Teamă mi-e să nu-ți prăpădești calea căminului* (= că nu te mai întorci). ȘEZ. IX 123. | (Modern) Azil, institut în care se îngrijesc copii, internat (de studenți). *Căminul studentelor.*

[Plur. *-mine* și *-minuri.* MARCOVICI, D. 264. | Diminutive (ad 1°): **cămináș** s. a. *Ceteà... înaintea unui căminaș sau coptoraș, ce ereà făcut de aur curat.* GORJAN, H. II 206, **căminéte** s. a. = partea din părete unde se face focul. BOCEANU, GL.; cfr. (Mehedinți) CREȚU, ap. MARDARIE, L. 329. *Unde-o văd prin ăl unghete, N'o cunosc din căminete.* MAT. FOLC. I 501, **căminéț** (**chiminéț**, pe Târnave) = piatră tăiată în patru dungi, pusă de-a lungul păretelui, cât ține vatra, ca să nu se aprindă păretele de lemn. *După căminet* se numește locul gol dintre *căminet* și părete, **buduroiu** (5°). VICIU, GL.]

— Din slav. (paleosl. *kămina* „sobă, vatră", bulg. *kamin* „horn", *kamina* „partea aceea a ridicăturei de pământ, lângă care se clădește vatra", rus. *kamin* „vatră". Pentru cuvintele acestea cfr. JAHRESBER. XV 113, BERNEKER, SL. WB. 553-554, G. MEYER, ALB. WB. 172).

CĂMINĂ † s. f. (ș. d.) v. camănă.
CĂMINĂR † s. m. v. cămănar și căminărit.

CĂMINĂRÍT † s. a. Impôt. — (Muntenia) Impozit pe vasele de vin care se vindeau în cârciumele din orașe și pe la bâlciuri. Cei 12 boieri mari și mănăstirile cele mari aveau drept să-și scutească câte o cârciumă. Asemenea scutiri se acordau de Domn și altora. Constituiă, la început, unul dintre veniturile marelui-logofăt, mai târziu (sec. XVIII) al marelui-paharnic. Strângătorii, numiți cămănari și căminari, aveau dreptul să ia seama cârciumarilor „să pue ocale drepte, iar pre cari dintru dinșii... i-ar prinde cu ocale mici, pre unii ca aceia să fie volnic cămănariul să-i globească cu bani 300". De acĭ și expresia, ajunsă populară, „l-a prins cu ocaua mică". Cfr. **camănă** (I 2°). C. GIURESCU. [Pentru] *a ținere căminăritul* [în București] (a. 1695). IORGA, S. D. II 342. *Să aibă a-și scutire o pimniță ce au în orașu' Bucureștilor... de căminărit, de fumărit și de vinurile domnești* (a. 1717). id. ib. I 229. [Și: cămănărít s. a.]

— Derivat din **căminar** (**cămănar**).

CĂMINÁȘ, CĂMINÉȚ, **CĂMINÉTE** s. a. **CĂMINIȚĂ** s. f. v. cămin.

CAMIÓN s. a. *Camion.* — Vehicul de transport (de obiceiu) cu fundul lat, fără carâmbi, cu arcuri. *Pe un camion greoiu, ferecat, târît de doi cai,... veneà pompa mare.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII 451. [Pronunț. *-mi-on.* | Derivate: **camionáj** s. a. (Întreprinderea de) transport cu camioane. *Taxa de camionaj;* **camionár (camionagíu)** s. m. = conducătorul (-proprietar al) unui camion.]

— *N.* din fran.

CĂMÍȘ s. a. *Tuyau* (de pipe). — (Transilv., sârbism) Țeavă de luleà (pipă), cfr. **ciubuc**. FRÂNCU-CANDREA, M. 106, POMPILIU, BIH. 1003, VICIU, GL. [Plur. *-mișuri.*]

— Din sârb. **kàmiš**, idem (< turc. *kamyš* „trestie").

CÁMIȚĂ s. f. v. cameniță.

CAMIZÓL s. a. *Camisole.* — Hăinuță femeiască de purtat în casă, făcută din pânză, din stofă de lână, etc., cfr. **matineu**. *Ea își scoase... talia și corsetul, puse un camisol și se așeză lângă dînsul pe canapeà.* SLAVICI, N. II 298. [Sări] *pe fereastră înveșmântată numai în camizol și fustă albă.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII 447. [Și: **camizólă** s. f., spec. *camizolă* (mai des *cămașă*) *de forță*, camizol cu mâneci înfundate, legat la spate cu curele, cu care sânt îmbrăcați nebunii furioși și unii osândiți, spre a nu se puteà sluji de mâni; (pop.) **camizón** s. a. H. II 147, IV 87, XIV 210, etc.; † (< rus. *kamzolъ*) **camzól** s. a. = haină de casă bărbătească, cfr. **cămașă de noapte, halat**. *Stavarachi, cum s'au sculat din așternut, numai cu izmenele și cu camzol și cu cușmă-cea de noapte...* LET. III 233/2.]

— *N.* din fran. (< veneț. *camisiola* = ital. *camiciola* „cămașă") intrat și în alte limbi: germ. Kamisol, sârb. camižola „Unterhemd", polon. kamizola rus. kamzolъ.

CAM MAI adv. v. camai.
CÁMNIȚĂ s. f. v. cameniță.
CAMOCÁTO † s. m. sing. (Comerț)
CAMOHÁS † s. m. sing. (Comerț) } v. camhă.
CĂMÓRĂ † s. f. v. comoară.

CAMP s. a. (Băieș.) *Quartz mêlé à d'autres éléments métalliques.* — (Ofenbaia, în Munții-apuseni) Cvarț amestecat cu alte elemente metalice. Cfr. **întreg**. FRÂNCU-CANDREA, M. 41.

CÂMP s. m. și a. 1°. *Champ.* 2°. *Plaine.* 3°. *Travaux agricoles.* 4°. *Champ, fond.* 5°. *Côté satiné d'un cuir tanné.* 6°. *Guides, rênes.*

1°. Întindere plană (mare) de pământ pe loc deschis, mai ales la șes, nelocuit (stă deci în opoziție cu **oraș** s. sat) și fără plantațiuni (stă deci în opoziție cu **pădure** s. **grădină**), cfr. **rât**[2]; spec. bucată de pământ cultivată, hotărnicită, dar neînchisă, cfr. **arătură, țărină, agru, ogor, pământ, holdă, lan**, p. ext. totalitatea arăturilor dimprejurul unei comune, cfr. **hotar**. *Vita câmpilorŭ.* CORESI, ap. GCR. I 11/28. *Din vatra satului și din câmpŭ și din țarină... și din pădure* (a. 1591). GCR. I 38/29. *Nu-și puteà ară oamenii pre acei câmpi.* MOXA, 403/15. *Cela ce va fură oaie sau bou sau cal sau alt dobitoc den pădure sau den câmpŭ...* PRAV. MOLD. 36. *Toate florile câmpilorŭ.* VARLAAM, C. 132,2. *(Floare de câmp* în opoziție cu *floare de grădină). Ieșiră afară de Țarigrad la câmpŭ.* id. V. S. 27,2, cfr. PS. 55. *Cutedzați dobitoacele câmpuluĭ, c'au înflorit câmpiĭ pustiei.* id., ap. GCR. I 264/19. *Câmpii despre Nistru.* URECHE, LET. I 97/5. *Cerul viscole stârneà, Și cu fulgi prin neguri câmpii așterneà.* ALECSANDRI, P. I 221. *Și eu am crescut pe câmpul Bărăganului.* ODOBESCU, I 14/1. *Pe câmpul gol el vede un copil umblând desculț.* EMINESCU, P. 191. *Adună toată drăcimea și-o pune la lucru pe câmp.* CREANGĂ, P. 158/17. *Creșteți și vă înmulțiți... Ca iarba câmpurilor.* SE-

VASTOS, N. 108/15. *Cai în câmpuri nechezând.* ALECSANDRI, P. P. 287b/11. *Munții cu urșii, Văile cu fiarele, Câmpurile cu florile.* TEODORESCU, P. P. 177b/2. *Câmp de față, de dos.* JAHRESBER. XIX-tc XX 71. *A mâncà în câmp* (în opoziție cu: în sat, s lacasă, etc.). LM. *Semănăm în câmp și cumpărăm s lâin târg:* nu dobândim nimic din munca noastră. n IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 286. *Artilerie de l câmp* în opoziție cu *artilerie de cetate* s. *de munte.* J ‡‡ **Peste câmp** = de-a-dreptul, nu pe drumul cel C umblat. COSTINESCU, cfr. CREANGĂ, ap. TDRG. r † **A nu da cuivà câmp** = a-i tăià drumul. *Ieșind a de odată, nu le da Leșilor câmp.* N. COSTIN, ap. t TDRG. † **A-și pierde câmpul** = drumul s. direcția. z MUSTE, ap. ZANNE, P. IX 447. **A luà câmpii** = (†) a luà drumul peste câmp; (azi, sinonim cu a-p ucà **câmpii,** cfr. I, p. 214) a o luà la fugă orbește ((de spaimă, desperare, durere, etc.); a-și pierde min-țile, a căpià, a înebuni aproape (PAMFILE, J. I). *Vasi-lie-vodă... au luat cu Timuș câmpii pre la Gradiște.* M. COSTIN, ap. TDRG. *Dacă nu vrei să iei câmpii pe urma lor...* ALECSANDRI, T. 38. *Când gândesc, amărîtul de mine, că am să mă întorc iar la dînsa acasă, îmi vine să turbez, să iau câmpii, nu altă ceva.* CREANGĂ, P. 123/2. *Dacă-ai sta să[-ți] faci voie-rea de toate, zău, ar trebuì de la o vreme s'apuci câmpii.* id. A. 60/16. *De n'aș bea și n'aș mâncà, Și pe puica de-aș uità, Eu câmchii i-aș apucà.* ȘEZ. II 181b/15. **A bate câmpii** v. bate (A. I 1 p). || P. ext. și fig. (modern, literar) Teren, loc. *Câmp de războiu* (MAIORESCU, D. II 213) s. *de bătaie;* (TDRG.) *de alergări; de onoare. Câmpul vast al literaturii. A lăsà câmp liber imaginației sale.* || *Câmpul unui ochean (telescop,* etc.) = spațiul pe care-l cuprinde ochiul dintr'odată privind prin ochean. LM.

2°. (În opoziție cu munte s. deal) Șes, cfr. câmpie. [Casele] *de la câmp... se deosebesc de cele de la munte.* DAMÉ, T. 93. *Cele mai multe sate de munte se compun din mai multe cătune, lucru rar la deal și mai cu seamă la câmp.* MANOLESCU, I. 12. Pe Bistrița, *la câmp* însemnează la stânga, *la munte*: la dreapta. TDRG.

3°. P. ext. Munca (agricolă a) câmpului. *Azi ieșim la câmp* (la muncă). PAMFILE, J. I. *Dragă mi-i mândra micuță, Că la câmp e hărnicuță.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 431.

4°. Coloarea dominantă s. suprafața netedă, fon-dul, pe care sânt desemnurile, podoabele, figurile, gravurile (unui tablou, unei armuri, etc.). *I bohordar de argint, cu câmpul poleit.* FOAIE DE ZESTRE, ap. ODOBESCU, I 422. *Ornamentele* [turnurilor bisericii] *cu câmpul colorat.* id. II 503. *Câmpul portretului eră albastru.* EMINESCU, N. 156/22. *Un leu de aur pe un câmp de argint.* TDRG. *Rochile erau cu câmpul negru și flori de mătase, ori cu câmpul în tot felul.* PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 923.

5°. Fața netedă a pielii tăbăcite. PAMFILE, C.

6°. Hățurile care se pun cailor înhămați la trăsură (Băicoiu, jud. Pahova, Com. v. BOLOGA), cureaua hățurilor, pe care o ține vizitiul în mână, și de la capătul căreia pleacă două curele mai scurte la zăbalele calului; fiecare cal are un *câmp.* TDRG.

[De prin sec. XVII, plur. nou *câmpuri* (DOSOFTEIU, PS. 55, MARCOVICI, C. 17/22, ISPIRESCU, U. 73/25, TEODORESCU, P. P. 179, 456, 549b, MARIAN, SE. II 136, etc.) înlocuește tot mai mult pe vechiul plur. *câmpi* (CORESI, BIBLIA 1688, ap. CP. 128, LET. I, A. 83/3, II 429/9, MAG. IST. I 162/27, KONAKI, P. 265, PANN, P. V. II 143, ALEXANDRESCU, M. 10/6, ALE-CSANDRI, P. II 13, MARIAN, V. 37, etc.), păstrat azi mai ales în expresiunile idiomatice. | Diminutive (ad 1°): **câmpușór** s. a. *Câmpușor cu iarbă verde.* TEODORESCU, P. P. 304, SEVASTOS, C. 203/3, **câmpúț** s. a. LM., **câmpurél** s. a. *Câte flori pe câmpurele, Nu seamănă mândrei mele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 27. | Adjective: (cfr. lat. *camposus, -a, -um*) **câmpós, -oásă** = (care se află pe) șes, de câmp, (în opoziție cu muntos s. deluros) cu câmpii (în-tinse), șesos. *Calea Sorului cea câmpoasă.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Pe coif aveà scris cu semne de argint un loc câmpos.* PANN, E. II 13/11. *Coastele Atlanticului sânt mai câmpoase decât ale Oceanu-lui Pacific.* MEHEDINȚI, G. F. 57, (literar) † **câmpésc, -eáscă** = de la țară, câmpenesc. *Desfătările vieții ceii câmpéștĭ.* BELDIMAN, N. P. I 41, cfr. II 37, KO-NAKI, P. 212. *Toate vestesc... dulceața vieții câm-pești.* C. NEGRUZZI, I 193.]

— Din lat. **campus, -um,** idem.

CAMPÁ vb. I[a] (Milit.) *Camper.* — (Intrans.) A se așezà pe un câmp, în corturi, pe un timp relativ mai lung, a tăbărî, a întinde tabăra, † a se câmpì, † a întinde corturile; cfr. bivuacà. *Campez* = tă-bărăsc, mă așez cu armia. STAMATI. [Derivate: **campaménț** s. a. = camparea unei armate, p. ext. cele trebuincioase pentru instalarea unei armate la câmp; **campáre** s. f.]

— *N.* din fran. Cfr. câmpì.

CAMPADÚRĂ s. f. = bageac. DAMÉ, T. 98.

CAMPAMÉNT s. a. v. **campà.**
CÂMPÁN, -Ă subst. v. câmpean.

CAMPÁNIE s. f. (Milit.) *Campagne.* — Pornirea unei armate la războiu, cfr. expediție. *A intrà în cam-panie. Ținută de campanie. Piese de campanie,* arti-lerie ușoară care însoțește o armată în campanie. | P. ext. Expediție militară, cfr. podghiaz. *Din a-ceste patru, una ține mai puțin..., fiind mai mult o campanie de jaf.* IORGA, L. II 9. *Olimpie sosește la Goleștĭ cu o mică escortă.. , zicând că eră chemat la Târgoviște, (ca) să se înțeleagă cu Ipsilante despre planul de campanie.* GHICA, S. 112. *Campania din Rusia.* | Fig. Luptă (care ține mai mult timp, printr'un șir de articole de ziar, întruniri publice, ș. a.) pen-tru izbânda sau răspândirea unor idei, împotriva unui partid sau unei persoane, etc. *Apoi deschise campa-nia împotriva acelui care l-ofensase.* IORGA, L. I 338. *O campanie științifică, pedagogică, politică. O cam-panie de presă.*

— *N.* după fran. (< ital. *campagna,* propriu „câmpie, șes întins").

CÂMPĂNÚȚĂ s. f. v. câmpean.

CÂMPEÁN, -Ă și **-EÁNCĂ** adj., subst. I. *Cham-pêtre.* II. 1°. *Campagnard.* 2°. Nom patronymique. Nom de bœuf ou de vache née dans une plaine *ou* dans un champ. 3°. Vent (soufflant dans la plaine).

I. Adj. (Rar, numai literar, învechit) De câmp, de la țară, câmpenesc. *Zonele câmpeană și da-nubiană a Românieĭ.* HASDEU, I. C. 203. *Inspi-rațiuni câmpene și primitive.* ODOBESCU, I 199. *Vieții câmpene.* I. NEGRUZZI, II 29. *Satyrii câm-peni.* OLLĂNESCU, A. 30.

II. Subst. 1°. (La feminin și *câmpeancă.* În opoziție cu muntean). Locuitor de la câmp (2°). *Le zic* [Leșilor] *Poleați, adecă câmpeni.* N. COSTIN, LET. I 89/29. *Ambele naționalități* [Dacii și Geții] *având aceeași origine și vorbind aceeași limbă, dar unii fiind plăiași și ceilalți câmpeni.* HASDEU, I. C. 245. *Impresiunea ce resimte câmpeanul care, trecând prin pădure, vede deodată strecurându-se pe lângă dînsul un dobitoc mare și negru.* ODOBESCU, III 134/16. (După fran. *campagnard*) *Junele câmpence se duce-au... să petreacă sărbătoarea în vecini.* id. I 385.

2°. Nume de familie (*Câmpeanu).* | Nume de bou s. de vacă fătată pe un câmp s. la șes. DAMÉ, T. 29, MARIAN, cfr. H. X 85.

3°. Nume de vânt (nedefinit mai de aproape), probabil care vine de la câmp (2°), cfr. austru (1°). H. X 269.

[Și: (ad II 2°) **câmpán, -ă** MARIAN, H. X 85,

(< Câmpuri) **câmpureán** s. m. = nume de câne (Bacău). DAMÉ, T. 181; (ad II 2⁰) **câmpoleán** s. m. MARIAN. | Diminutiv: (ad II 2⁰) **câmpănúță** s. f. MARIAN. | Adjectiv: **câmpenésc, -eáscă.** *Cei mai mulți orășăni nu cunosc viața câmpenească.* MARCOVICI, D. 209, cfr. CREANGĂ, A. 125/22. *Armonia câmpenească împle sara cu miile ei de glasuri.* EMINESCU, N. 50/18. | Adverb: **câmpenéște** = ca la câmp. DICȚ.]

— Derivat din câmp, prin suf. *-ean.*

CÂMPENÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. câmpean.
CÂMPENÉȘTE adv. }
CÂMPÉSC, -EÁSCĂ adj. v. câmp.

CÂMPÍ vb. IV[a] refl. 1⁰. *Camper.* 2⁰. *Se précipiter contre qqn.*

1⁰. † (Despre o armată) A se așeză în tabără, a campă. [Nemții] *s'au câmpit la București.* MAG. IST. II 148/1.

2⁰. (Țara-Hațegului, în Transilv.) A se repezì, a se înieptă asupra cuivà, în mod dușmănos. REV. CRIT. III 91. Cfr. tăbărì.

— Derivat din câmp.

CÂMPIÁN, -Ă adj. v. câmpie.

CÂMPÍE s. f. *Campagne, plaine.* — Câmp (1⁰-2⁰) întins, regiune câmpoasă, (în opoziție cu munte s. deal) șes. Ținutul unde fața pământului e netedă, așà că drumețul merge mult timp fără să suie sau să coboare, se numește *câmpie* sau *șes.* MEHEDINȚI, P. 1. *Kĕmpiĕ* = campestris locus. ANON. CAR. *Și va pierì de tot câmpia.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Mâna care pe câmpie Îngrașă cirezi și turme.* KONAKI, P. 290. *Vesela verde câmpie acu-i tristă, veștejită.* ALECSANDRI, P. III 7. *Ienicerii... și spahiii vin de 'ntunecă pământul la Rovine în câmpìi.* EMINESCU, P. 238. *Vara, turmele se urcau la munte... și iarna se coborau în câmpie.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. *Fluieră odată cu așà putere, încât răsunà câmpiile.* CREANGĂ, ib. *Dete de o câmpie frumoasă, pe de o parte cu iarba înflorită, iară pe de altă parte pârlită.* ISPIRESCU, L. 5. *Pădurile se schimbaseră în câmpìi.* id. ib. 9. *Chiamă din câmpie Calul mieu de voinicie.* ALECSANDRI, P. P. 113/21. *Câte flori sânt pe câmpie, Nu-s ca tine, tu Marie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 380. *Lasă codrii să'nfrunzească, Câmpiile să 'nfloreaseă.* MARIAN, V. 37. *Câmpia Ardealului* (ung. *Mezőség*): podișul (nu tocmai șes) din mijlocul Ardealului, între Mureș și Someș. *Pe Mureș și pe Câmpie, Nu-i mândră să-mi placă mie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 24. || Fig. Suprafața mării, bolta cerului, etc. *A mărilor câmpie.* ALEXANDRESCU, M. 22/6. *Se 'ntindeau pe câmpia cerului.* MARIAN, O. I 357. || Teren. *Atât în câmpiile mele de încercări, cât și în livezile și pășunile artificiale ce am creat.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

[Derivat: **câmpián, -ă** (pronunț. *pi-an)* adj. = de pe Câmpia Ardealului. *Muntenii... nu vor de loc să fie întrecuți de frații lor câmpieni sau țărani.* FRÂNCU-CANDREA, M. 5.]

— Derivat din câmp, prin suf. col. *-ie.* (Forma bănățeană *câmpie* arată că nu putem plecà de la un tip **campinea*, care se regăsește în span. *campiña* „câmp". Mai de grabă s'ar puteà reconstruì un **campilia* după sardul *kampile* „șes", cfr. *Conv. lit.* XXXVIII 701. CDDE. no. 339 presupun **campīva*, TDRG. pleacă de la *campanea*).

CÂMPINĂ s. f. *Plaine, plateau.* — Câmp mic, mai ales între coline s. munți (LM.), podiș între coline (DAMÉ, T.), poiană (POLIZU). [Și ca nume toponimic: oraș pe valea Prahovei.]

— Derivat din câmp, prin suf. col. *-ină.*

CAMPIÓN s. m. *Champion.* — Luptător (într'un câmp închis), cfr. atlet; spec. învingător într'o întrecere de sport. *Campionul României în cursele cu bicicleta.* || Fig. Luptător (pentru o cauză, o idee), apărător și propovăduitor (al unei idei, reforme ș. a.); cfr. protagonist. *Campionul libertăților publice.* [Pronunț. *-pi-on.* | Derivat: **campionát** s. a. = întrecere sportivă în care învingătorul primește titlul de campion.]

— *N.* din ital. campione, idem.

CÂMPÍU, -ÍE † adj. *Plan.* — (Numai la DOSOFTEIU) Șes, de șes, de câmpie, cfr. oblu. *Sosînd la un loc câmpiŭ* (glosat: *de șes*). V. S. 4; cfr. 46.

— Derivat din câmp, prin suf. *-iu.*

CÂMPOLEÁN s. m. v. câmpean.
CÂMPÓS, -OÁSĂ adj. v. câmp.
CÂMPUREÁN s. m. v. câmpean.
CÂMPURÉL, CÂMPUȘÓR, CÂMPÚȚ s. a. } v. câmp.
CĂMÚCĂ † s. f. (Comerț) v. camhă.
CAN adv. v. cam.
CÂN adv., conj. v. când.

CANÁ s. f. *Cannelle.* — Cep de lemn s. de metal găurit, care se bagă cu capătul mai subțire în butoiul din care voim să scoatem lichidul, și care spre capătul din afară e prevăzut cu un robinet, pipă. *Când deschidem canaua de la un butoiu plin cu apă...* TDRG. [Și: caneà s. f. *Turnă un pălărel de rachiu printr'o țeavă de trestie înfiptă în gura buriului, în chip de caneà.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 949, canélă = țeavă cu șurub. STAMATI.]

— Cuvântul italienesc *canella* ne-a venit prin mijlocire n.-greacă κανέλλα s. bulgărească *kanéla,* idem.

CANÁ s. f. v. căneală.

CÁNĂ s. f. *Pot (à eau, à vin, etc.).* — Vas de pământ (zmălțuit ȘEZ. VIII 92), de sticlă, de porțelan, de cositor, etc., cu toartă, (cu pântecele larg, cu gura de obiceiu mai strimtă) cu care se scoate vin s. se aduce apă, etc. (COSTINESCU, DAMÉ, T. 74, PAMFILE, I. C. 389); ulcică de băut apă, bardac (1⁰), cânceu (LB., COSTINESCU), urceor (LB.). (Prin prep. de se arată și materialul din care e făcută cana și conținutul ei; prin abuz se întrebuințează în cazul din urmă și prep. cu) *Kanĕ* = cantharus. ANON. CAR. *Îi duceà dinăoară în săptămână o cană de apă.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Vase... de cusutoriu: o cană de o cupă* (a. 1780). IORGA, S. D. XIII 160. *L-au dăruit cu o cană de bere.* BARAC, T. 39. *Ș'au cumpărat... doao cane de cositoriu, cu coperiș.* id. ib. 57. *S'a rugat Să bea din cana lor.* COȘBUC, F. 156, cfr. 35. *O cană mare de lut, plină cu vin de Odobești.* CREANGĂ, A. 97. *Vin din nouă buți Prin oale, prin cane.* TEODORESCU, P. P. 58, cfr. MÂNDRESCU, L. P. 102/11, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 120. *Cat în cofă, apă nu-i, Cana-i cu pelin în cuiu.* ȘEZ. III 158[b]/4.

[Plur. *cane* și *căni* POLIZU, TDRG. | Diminutive: **cănúță** s. f. *Pe o măsuță... fumegà în căniță vin fiert cu mirodenii.* SADOVEANU, SĂM. VI 1065; cfr. ȘEZ. IV 237[b]/13, SEVASTOS, C. 258/15, **cănúță** LM., DAMÉ, T. | Augmentativ: **cănoáie** (cu pronunțare dial., în Mehedinți *cănoaíe.* N. REV. R. a. 1910, 85).]

— Din bulg. kana (s. germ. Kanne), idem. Cfr. cănăbet și dubletele canată, cantă.

CĂNĂBÉT s. a. *Pot (à eau, à vin, etc.).* — (Toracumare, în Ban.) Cană, vas de lut. VICIU, GL. — Cfr. cană, canată, cantă.

CANABÍU, CĂNĂBÍU, -ÍE adj., s. m. v. conabiu.

CANÁC, CĂNÁC s. m. și a. } v. canaf.
CĂNĂCÉL s. m. }

CANÁF s. m. şi a. 1°. *Frange, gland.* 2°. *Touffe* (de la queue du bœuf).

1°. Ciucure. *2 poale de sârmă la icoane şi cu 50 de canafi* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 197; cfr. 194, 195. *De-asupra acèlor inimi sânt scrise slove: Legea lui Mehmet, pre nişte cănafe sau săcşori de lastră.* N. COSTIN. LET. I A. 81/9. *Platanii desfrunziţi ai bulevardelor îşi tremură printre crăci rodurile de peste vară, ca nişte canafi.* SANDU-ALDEA, D. P. 29. *Canaf de la sulul canapelei.* SADOVEANU, P. S. 170. *Patru cai birjăreşti..., împodobiţi cu canafuri şi zurgălăi.* CONV. LIT., ap. TDRG. *Cămeşă... cu cănafi foarte frumoşi, în loc de cheutori.* MARIAN, T. 158, cfr. NA. 57. [Bètele] *au cănafi mari.* PAMFILE, I. C. 293. *Viţeilor... li se dau găuri la urechi şi li se leagă acolo canafi roşii, ca să nu se deoache.* id. B. 70. *Testemel... Cu canaf de mătasă.* SEVASTOS, N. 126/9; cfr. ŞEZ. I 39/31.

2°. P. anal. Ştiehiul coadei boului. DAMÉ, T. 32.

[Plur. *-nafi, -nafe* şi *-nafuri.* | Şi: (ad 1°) **cănáf** s. m., (după suf. *-ac;* cfr. şi polon. *kanak* „baieră s. salbă la gât") **cănác, canác** s. m. şi a. (e şi numele unei flori Com. A. TOMIAC). *Cănaci de ibrişim.* ŞINCAI, HR. I 184/33. *Cuşma lui mocăneească, cu canace (ciucuri) de fir.* ODOBESCU, III 545/17. *Pipa cea cu cănaci (ciucuri), în gură.* RETEGANUL, P. V 71; cfr. TR. 165, MÂNDRESCU, L. P. 151/14, DOINE, 261/3, etc. [Gazda] *cu tulpanu' naramgiu, Bat canacii tot la brâu.* VASILIU, C. 176.] | Diminutiv: **cănăfiór** s. m. PAMFILE, I. C. 324. *În cunună mai pun un cănăfior de mătase roşie.* SEVASTOS, N. 89/3, **cănăcél** s. m. = ciucuraş; (Bot.) stânjinel, (scris: *cănăşel*) H. X 420, (la plur.) *cănăcei* = flori de trifoiu. VICIU, GL. *Cheotorile sânt un fel de podoabe făcute din canvă, cu cănăcei mulţi şi, printre cănăcei, mărgele şi bănuţi.* H. X 33.]

— Din ung. **kanaf** „ciucure de pânză". CIHAC, II 487 (cfr. şi sârb. *kanaf* „sfoară"). Cfr. canap.

CĂNĂFIÓR s. m. v. canaf.
CÂNÂGÍC, CANÀ-GIUGIÚC, CÂNÀ-GIUGIÚC s. m. (Bot.) } v. canale.

CANÁL s. a. *Canal.*

1°. Conductă de apă, cfr. ţeavă, uluc, sulinar, burlan. | Fig. Mijlocire, cale. *Ştirea a venit prin canalul ministerului de externe.* | P. anal. Un fel de şanţ sau de râu artificial prin care comunică apele a două basinuri, a două cursuri de apă sau a două părţi ale aceluiaşi curs de apă. *Fiindcă aceste două gârle sânt mari au şi deosebite canaluri.* GOLESCU, Î. 131. *Canalul de Suez. Canalul Dunavăţului. Canale de irigaţie.*

2°. Braţ de mare între două uscaturi; cfr. † bogaz, † lagum. *Canalul Mânecei.*

3°. P. anal. (Şt. nat.) Conducte (s. vase) în organismul animal şi în cel vegetal în care circulă substanţe lichide s. semi-lichide; cfr. tub. *Canalul uretrului.*

[Plur. *-nale* şi, învechit, *-naluri.* | Derivate: **canalizà** vb. I[a] = a provedeà cu canale (o regiune); a face să curgă regulat într'un canal; a face navigabil (un curs de apă); **canalizábil, -ă** = care poate fi canalizat; **canalizáre** (**canalizáţie**) s. f., diminutiv: (< ital. *canaletto*) **canalét** s. a. *Plimbându-te cu gondola prin canalete de abiă luminate...* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 229.]

— *N.* din fran.

CANÁL s. m. (Ornit.) v. canar.

CANÁLE s. f. plur. (Bot.) *Balsamine (Impatiens balsamina).* — Plantă ierboasă cu flori albe, roşii s. pestriţe, cultivată ca plantă ornamentală, numită şi copăcei, piersicei. PANŢU, PL., cfr. H. II 26, IV 53, 83, XI 192. [Şi: (dimin.) **canalúţe** s. f. plur. PANŢU, PL., (+ turc. *čiček* „floare"?) **cână-giugiúc** (**cânâ-giugiúc** H. V 389) s. m. = piersăcel H. V 374, **cânâgíc** s. m. = plantă (nedefinită). H. IX 70.]

— Cfr. bulg. *kanela* „scorţişoară".

CANÁLIE s. f. *Canaille.* — Partea cea mai decăzută a poporului; (despre o singură persoană) om care săvârşeşte o mişelie. *N'avem oameni ce se luptă... În aplauzele grele a canaliei de uliţi?* EMINESCU, P. 245. [Pronunţ. *-li-e.*]

— *N.* din ital. **canaglia,** idem (propriu: „haită de câni", de la *cane* „câne").

CANALÍNĂ s. f. (Ornit.) v. canar[2].
CANANARCHISÍ † vb. IV[a] v. canonarh.

CANÂP s. a. *Fil de chanvre.* — (Boureni, în Dolj) Aţă de cânepă, sfoară lucrată cu maşina (ION CR. 251), sfoară de cânepă, mai groscioară (BOCEANU, GL.).

— Din sârb. s. bulg. **kanap** „sfoară". Cfr. canaf.

CANAPĂR, CĂNĂPĂR s. m. (Bot.) v. calapăr.

CANAPEÁ s. f. *Canapé.* — Lung jeţ (îmbrăcat în stofă s. în piele) pe care pot şedeà mai multe persoane una lângă alta, s. pe care se poate întinde ori culcà cinevà; p. ext. bancă (de lemn) în prăvălii, etc. Cfr. divan, sofà. *Şi doaă canapele iarăşi să-mi cumperi..., cu asemene postav fistichiu* (a. 1792). IORGA, S. D. VIII 23. *Olga dormeà culcată pe o canapeà.* C. NEGRUZZI, I 60. *Sulul canapelei.* M. SADOVEANU, P. S. 170. | P. anal. *Ne-am pus pe o canapeà de brazde.* id. ib. I 45. [Şi (Transilv.): **canapéu** s. a. LB., LM., **canapéiu** s. a. *Vodă şezând... pe un canapeiu...* ŞINCAI, HR. III 204/19. *Ce haznă ai de condeiu, Dacă şezi pe canapeiu Şi de dorul mândrei piei?* BUD, P. P. 31. | Diminutiv: **canapelúţă** s. f. *Aud un grozav hărcăit pe canapeluţa unde el* [= căţelul] *dormeà.* C. NEGRUZZI, I 62 (după POLIZU şi COSTINESCU şi cu înţelesul de: lăicioară pentru picioare, scăunel, taburet).]

— *N.* din fran. sau germ. (poate prin mijlocire turc.)

CANAPÉIU s. a., **CANAPELÚŢĂ** s. f. **CANAPÉU** s. a. } v. canapeà.

CANÁR adj. m. (Mold., învechit, în expresiunea:) *Zahar canar* (a. 1792, URICARIUL, IV 132/8, NĂDEJDE, ap. TDRG.): de prima calitate.

— Pentru etimologie, cfr. cuvântul romanic *canna* „trestie", deci „(zahăr) de trestie" s. „(zahăr) din insulele Canare". TDRG.

CANÁR s. m. (Ornit.) *Canari (Fringilla canaria)* — Pasăre mică cu penele galbene (la noi), originară din insulele Canare, al cărei bărbat cântă foarte frumos. *Să-m[i] găseşti doi canari buni, învăţaţ[i] bine cântece frumoase* (a. 1793). IORGA, S. D. VIII 28. *Canarul îmblând după mâncare...* C. NEGRUZZI, II 301/8. | Fig. Iubit, drăguţ. *Unde eşti, iubite? Unde eşti, cănare?* PANN, E. III 144. || (Bot.) **Canarul-bălţii** = *Limosella aquatica,* mică plantă ierboasă, cu flori mici, trandafirii. PANŢU, PL. [Şi: *cănár,* (Braşov) **canál, canárie** s. f. LB., **canaríciu** s. m. (Nadeşul-românesc, în Sălagiu) VAIDA, **canarín** DICŢ., **canalíuă** s. f. BARAC, ap. TDRG. | Femela *canarului* se numeşte: **cănăríţă** MARIAN, O. I 436 (neobicinuit), fig. şi: **cănără** PANN, E. V 139). | Diminutive: **cănăráş** (dial. *canaráş*) s. m. MARIAN, O. I 436. *Mă ademeneşti cu zaharicale, ca pe un canaraş.* ALECSANDRI, T. 336. *Ai un glas aşà de dulce..., ca un canaraş.* I. NEGRUZZI, IV 35, **cănărúş** (şi cu înţeles fig.), **cănărúţ** s. m. *Un cuib din puf de boboc, din pene de cănăruţi.* DELAVRANCEA, S. 253. | Adjectiv: **canaríu** s. **cănăríu, -ie** = care are coloarea (gălbuie a) penelor canarului. COSTINESCU, MARIAN, CH. 54. *Feţele... sânt... alb, canariu.* I. IO-

NESCU, M. 693. *Paţachină cănărie.* MON. OF., ap. TDRG.]

— *N.* după numele insulelor *Canare*, de unde s'a importat la noi pasărea.

CANARÁ s. f. 1°. *Rocher, écueil.* 2°. *Gras pâturage.* 3°. *Groupe.*

1°. Stâncă (H. II 257, 309, XIV 395); spec. stâncă de mare. (Mai ales complinit prin *de piatră*) *Spre partea de la deal în luncă este canară de piatră, munticel, pe care este culă naltă de piatră.* ARHIVA R. II 73. *Stâncile mării, numite canarale.* D. ZAMFIRESCU, ap. ŞIO. *Subt o canară de piatră.* TEODORESCU, P. P. 558 b. [Şi nume de localitate (carieră de piatră) în jud. Constanţa.]

2°. (Mold.) Păşune grasă, unde se trimet oile bătrâne, ca să se îngraşe. TDRG.

3°. Partidă, grupă, cârd, ceată de indivizi. PĂSCULESCU, L. P. *Copiii în ajunul Crăciunului pleacă... făcând mai multe canarale (partide), pe mahalale...* H. XVI 16.

— Din bulg. kanará „stâncă (de mare)".

CĂNĂRÁŞ, CANARÍCIU, **CANÁRIE** s. f. (Ornit.) v. canar.
CÂNĂRÍE s. f. v. câne.
CANARÍN s. m. (Ornit.) **CĂNĂRÍŢĂ** s. f. (Ornit.) **CANARÍU, -ÍE** adj. **CĂNĂRÚŢ** s. m. (Ornit.) } v. canar.

CANÁT s. a. 1°. *Battant, vantail.* 2°. *Cadre* ou *châssis* (de porte).— (În România)

1°. Oblon de uşă s. de fereastră, care se deschide în două (COSTINESCU), aripă de uşă, fofează (I. GOLESCU, D.), una dintre bucăţile s. tablele din care se compune uşa (DAMÉ, T. 98, PAMFILE, I. C. 424). *Deschizând... canaturile ferestrelor, au început a răcni cu toţii.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 249/35. *Uşa cu două canaturi de stejar, căptuşite cu tinichele şi legate cu druguri de fier.* ODOBESCU, I 127/8, cfr. C. NEGRUZZI, III 427.

2°. Pervaz de uşă, cfr. uşcior, toc. *Casa săteanului are o singură uşă la o cameră, voesc să zic, nu două uşi într'un canat.* MANOLESCU, I. 24. *Ciorciovelele de la geamuri şi canaturile de la uşi numai de stejar săpat în chip de flori.* STĂNCESCU, B. 57.

[Plur. *-naturi.*]

— Din turc. kanad (bulg., sârb. kanat), idem.

CĂNÁTĂ s. f. = **cană.** POLIZU, PAMFILE, I. C. 392. *Iată vine la fântână o babă cu două căngţi în mână.* CĂTANĂ, P. I 16. *Cănaţa din care beu apă.* id. ib. II 139. [Şi: *canátă* POLIZU. | Plur. *-năţi.* | Diminutiv: **cănăţúie** (**cănătuie** H. IX 128) = **căniţă** (BOCEANU, GL.); spec. cană mică de măsurat lichide (COSTINESCU). *Ieşiiu înainte-i cu o cănăţuie plină de feluri de flori.* GORJAN, H. IV 26. *Sapă o gaură ca o cănăţuie de apă.* ISPIRESCU, ap. TDRG. | Augmentativ: **cănăţóiu** s. a. LM.]

— Din bulg. kanáta „căniţă"; cfr. dubletul cantă[1] şi cană.

CĂNĂŢÓIU s. a. **CĂNĂŢÚIE, CĂNĂŢÚIE** s. f. } v. cănată.
CANAVÁ s. f., **CANAVAS,** **CANAVÁŢ** s. a. (Comerţ) } v. canavaţă.

CANAVÁŢĂ s. f. (Comerţ) *Canevas.*

1°. (Învechit) Un fel de pânză. *Trimeteă giupâneselor daruri, canavaţe, belacoase.* NECULCE, LET. II 249/12. *Li se dăruiă de către Domn câte o lastră sau canavaţă cu fir.* LOGOF. GHEORGAGHI, LET. III 315/7. *Alţii* [cereau] *canavеţe, belecoase şi alte materii.* MAG. IST. IV 117/27. *O sucnă de canavaţă cu flori de fir* (a. 1741-2). IORGA, S. D. VI 250. *O salteă de credul canefas* (a. 1798). id. ib. XII 123. *O caţaveică de canavaţă, blănită cu singeap* (a. 1787). URICARIUL, XV 347/8. *Căruţă nemţască... învălită, coveltiru' pe din năuntru cu canafas* (a. 1822). IORGA, S. D. VIII 65. *Eră încinsă cu un colan de canavăţ roşu.* FILIMON, C. II 345. *Binişuri de bulur, de cănăvăţ şi de sevaiu.* ODOBESCU, I 134/15. *Stofa ce se puneă în ele* [veşminte] *eră canevaţul de fabrică italiană.* IORGA, CH. I. I 129, cfr. 130. *Catrinţe de canvà, cu firuri şi peteală.* CONV. LIT. XLIV I 653. *Cu antereu de canavaţă, Ce se ţineà numa'n aţă.* CREANGĂ, P. 148, cfr. MARIAN, SA. 244.

2°. (Azi, subt formele canavà şi canevà) Stofă de fire tari şi duble, formând o împletitură de pătrate regulate, cu ajutorul căreia se coase pe pânză. *Pungile şi pernele pe canevà împletite.* ODOBESCU, I 482. *Un „abatjour" cusut pe canavà.* CARAGIALE, T. I 77/6. | Fig. Urzeală. *Câteva forme caracteristice şi fundamentale, oarecum o canavà pentru ţesătura viitoare, rămân neatinse în vicisitudinea timpurilor şi formează unitatea unei limbi în varietăţile ei istorice.* MAIORESCU, CR. III 363.

[Plur. *-vaţe* şi *-veţe.* | Şi (în cea mai mare parte †): **canavéţă, canavíţă, canevăţă, canavăţ** s. a. IORGA, CH. I. I 130, **canavăţ, cănăvăţ, canevăţ** s. a. IORGA, CH. I. I 129, **canavéţ** BARCIANU, **canavás** DICŢ., **canevás** COSTINESCU, **cheneafăş** (a. 1766). IORGA, S. D. XII 81, **canavà, canevà, canvà.**]

— Cuvânt intrat în limbă prin negoţ (fran. *canevas*, ital. *canevaccio*, germ. *Kannefas, Kanevas*, n.-grec. κανναβάτσον, pol. *kanawac, kanavas*, sârb. *kanavas*, bulg. *kanavá*, etc.).

CANAVÉŢ s. a., **CANAVÉŢĂ** s. f. **CANAVÍŢĂ** s. f. (Comerţ) } v. canavaţă.

CANCÁN s. a. 1°-2°. *Cancan.*

1°. (Franţuzism) Vorbe răutăcioase răspândite pe seama cuivă, cfr. mahalagism.

2°. Danţ cu mişcări prea libere, excentrice (danţ desfrânat STAMATI). *O să joace cancan franţozeşte, numai în tricò.* GHICA, S. 216.

[Şi (formă de comedie): **carcán.** ALECSANDRI, T. 446, 1760.]

CÁNCE s. f. v. cange.

CANCELÁR s. m. (Polit., Ist.) *Chancelier.*

1°. (În Rusia şi Germania, mai de mult şi în Austria) Primul-ministru şi în acelaşi timp reprezentantul imperiului pentru afacerile streine (numit şi: † *mare-cancelar*). *Prinţipul Kaonitz, ce eră mare cangelariu al Curţii.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 288/46. *Principele Gorciacov, actualul cancelar al imperiului.* GHICA, S. 99.

2°. (În unele ţări) Înalt dregător al unei instituţii, păstrătorul peceţiilor ei. *Cancelarul universităţii.* | *Cancelarul unui consulat* = păstrătorul pecetei ce se pune pe paspoarte şi pe alte acte diplomatice.

[Familia: **cancelárie** († **canţelerie** RUSSO, S. 70, **canţelárie** GOLESCU, Î. 131) s. f. = birourile oficiale ale unui cancelar; p. ext. ale unei administraţii publice sau particulare. *Când se scriă în cancelaria imperială ordinul de exil...* IORGA, L. I 333. *Scrisoare de la cinstita canţellaria Logofeţii[i] cei mari.* GOLESCU, Î. 131; pop. (subt forma **cănţelérie, cănţelárie** MAT. FOLC. 1402, **canţălárie, cănţălăre** (cu înţelesul germ. *Kanzlei*) = birou, oficiu, spec. primărie [de sat]. *Şede împăratu' Roşu în cănţăleria lui cu Pepelea.* ION CR. II 38. *Numa' una nu-i pustie Ş'aceea-i cănţălărie; Şed trei logofeţi şi scrie.* VASILIU, C. 91; **cancelariát** s. a. = dregătoria de cancelar şi timpul cât e cinevà cancelar, † **canţelarist** s. m., (pop. < germ. *Kanzelist*) **canţelíst** s. m. (JAHRESBER. X 180) = scriitor într'o cancelarie, cfr. conţopist, logofăt, diac, gră-

mătic. *Nici unul din canțellariști nu au știut că Mehadia nu este în ținutul Transilvanii[i].* GOLESCU, Î. 131.]
— *N.* din lat.

CANCELÁRIE s. f. v. cancelar.

CÁNCER s. a. (Med.) *Cancer.* — Tumoare rea care roade țesuturile unor anume părți ale corpului s. anume organe, (pop.) rac, cfr. schiros, sarcom. *Cancer la limbă.* [Adjectiv: cancerós, -oásă = de cancer. *Tumoare canceroasă.*]
— *N.* din lat.

CANCÉU s. a. 1°. *Pot (à eau, à vin, etc.).* 2°. *Poche à mortier.* — (Transilv., ungurism)
1°. Cană, urcior, căniță. Cfr. PAMFILE, I. C. 437. *Să bem cu paharele, Ba și cu canceauele.* SEVASTOS, N. 289/18, MARIAN, NU. 510. *C'un canceu de vin să vii.* VAIDA. *Un canceu cu flori în mână oiu luà.* PÂRVESCU, H. 77b.
2°. (Zid.) Căuș, cu care ia zidarul varul (Brașov).
[Plur. *-ceie* și *-ceauă.* | Și: (ad 1°) *căncéu* PAMFILE, I. C. 437, (ad 2°) **cancióc** DDRF., H. IV 133, **cancióg** DAMÉ, T. 104, **câncióg** DAMÉ, T.]
— Din ung. **kancsó**, idem.

CANCI adv. *Rien, point du tout.* — (Mai ales în gura Țiganilor) Nimica, de loc. ION CR. III 87. *Omul ista nu știe canci (= absolut, nimica) românește.* Com. G. TOFAN. *Halba* [= iapa] *canci!... Nu mai puteà.* MARIAN, SA. 318. *Toată ziua: toc! toc! toc! Dar mâncare, canci!* CONTEMPORANUL, I 405.
— Dinți gănește **kanč** „cevâ", (după negațiune) „nimica". Philippide, *Viața românească* IV (1907), 38.

CANCIÓC, CANCIÓG s. a. (Zid.) v. canceu.

CÂND adv., conj. I. *Quand.* II. 1°. *Quand, lorsque, lors de.* 2°. *Que.* 3°. *Tandis que, comme, voilà que.* 4°. *Au cas où* (avec le conditionnel), *si.* 5°. *Du moment que, puisque, car.*
I. Adverb.
1°. Întrebător. În care timp? în ce moment? (Adesea în legătură cu prep. de, până, pe s. cu cam) *Doamne, cându te-am văzut flămând, cându te-am văzut striin, cându te văzum lânged?* CORESI, ap. CP. 384. *Cându? — Până voiu venì!* BIBLIA (1688) 4pr./31. *Până când* (= cât timp) *să creadă lumea... C'orîce dor de libertate a pierit, s'a stins din voi?* ALECSANDRI, P. II 6. *Ia, ascultați, măi, dar de când ați pus voi stăpânire pe mine?* CREANGĂ, P. 253. *Cam când crezi să isprăvești? Pe când îl aștepți?* | (În întrebări oratorice, cu înțeles afirmativ) *De când m'am sculat eu* (= m'am sculat de mult)! LM.
2°. Nedefinit. **Când și când** = câte-odată, uneori. *Cela ce-i cându și cându nebun, iară nu în toate zile...* PRAVILA MOLD. 146,2. *Printre papuri, când și când, el aude triste șoapte.* ALECSANDRI, P. I 13. *Așà-mi vine când și când...* DOINE 20/17. **Din când în când** = din timp în timp (cfr. span. de cuando en cuando, portg. de quando em quando). *Din când în când și foarte rar se auzeà pe pod duruitul unei calesce.* C. NEGRUZZI, I 15. *Pufneà* [de râs], *din când în când.* CREANGĂ, P. 79. *Din când în când... un pustnic vine pe la ele.* ISPIRESCU, L. 29. | **Când-când** s. când de când s. (rar) **de când de când** = în orice moment, în tot momentul; din clipă în clipă; cât p'aci, gata, aproape (să...), mai; cât de cât. *Noi de multe ori... ne lepădăm de credința noastră și cându-cându giurăm pre sfânta evanghelie.* VARLAAM, C. 377,2. *Așteaptă... când-când să se cufunde.* PANN, E. III 11/10. *Eră bătrân și când-când își așteptà ceasul.* STĂNCESCU, B. 56. *Când de când așteptau prilej... să lovească în țară.* M. COSTIN, ap. TDRG.. *Cându de cându eră să ajungă pre Hasan-pașa, să-l taie cu mâna lui.* MAG. IST. I 231/11, cfr. BĂLCESCU, M. V. 123, *Că-i dușmanul lângă mine Cu două pistoale pline. Când de când să deie'n mine.* ALECSANDRI, P. P. 343b/2. *Așà stă inima'n mine, Ca și paserea pe spine. Când de când să zboare'n lume.* HODOȘ, C. 58, *Așteptându-și când de când ceasul să moară.* ȘEZ. I 97/18. *L-aștept să vină când de când (din clipă'n clipă).* PAMFILE, J. III. *Stă tot gata, de când, de când să se răstoarne la pământ.* CALENDARIU (1814) 162/7. | **Când..., când** = (câte)odată... altă dată, ba... ba, mai... mai (cfr. span. cuando... cuando). *Când nepoții lor domneà..., cându eră boiari.* BIBLIA (1688) 7pr./31-2. *Cându șuieră și-i spăimântà, cându-i rodeà cu dinții.* MINEIUL (1776) 17²/9. *N'au stăpânit nici unul toată împărăția, ci când unul, când altul.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/48. *Aceste state se văzură amenințate... când de Unguri, când de Poloni.* BĂLCESCU, M. V. 8/6. *Nu pot trăì liniștit de răul lui; când îi sar câinii peste gard...; când mojicul își întinde rufele cele strențeroase pe spini...; când își scapă vaca în grădina mea.* ALECSANDRI, T. 253. *Prind cocoșii a cântà... Când mai gros, când mai subțire.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 163. | (La Românii din Austro-Ungaria) **Nici-când** = niciodată. *Să ne ferim de răotatea... vinitoare, carea nec[e]-cându nu printr'altă, ce pre(a)* [= pentru] *binele nostru ne ceartă.* PROPOVEDANIE (sec. XVII) ap. GCR. I 141/23. *Arde foc, dar cu toate acestea nici-când nu e lumină.* MARIAN, Î. 458/6. *Nici-când nu ședeà de geaba.* SBIERA, P. 248/15. *Eu nu am fost nici-când în sat între oameni.* RETEGANUL, P. I 16/13. *Nici-când nu-s săturat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 394. | (Ban.) **Alt-când** = altădată. CDDE. nr. 344. | (Cfr. compusele *fie-când, măcar-când, oare-când, oareșicând, orîcând, ori-și-când, vericând, mai-când-eră).*
II. Conjuncție.
1°. Temporală. (Precedat adesea de tocmai, chiar, cam, etc.; une-ori în corelație cu acum(a); atunci, de-odată)
a) (Coincidență în timp a celor două acțiuni) *Cându vă postiți, nu fiți ca acoperiții ce se întristează.* CORESI, ap. GCR. I *7/31-2. *Să binecuvinteze... pre Domnul și cându să vor culcà și cându să vor sculà.* BIBLIA (1688) 8pr./26. *Întâlnì pre Împăratul la Filippopoli, când se întorceà la Țarigrad.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 261/23. *Nu am mai mare bucurie decât când vorbești de Dumnezău.* DRĂGHICI, R. 48/13. *Toată nobilimea eră la biserică, când am intrat.* C. NEGRUZZI, I 53. *Când trec, Lina s'ascunde.* COȘBUC, B. 8. *Când a văzut pe Malca, nu mai știi ce să facă de bucurie.* CREANGĂ, P. 135. *Tocmai când eră soarele în cruce, ...se răpède.* id. ib. 273/12. *Când eră să treacă flică-sa, de-odată ieși de sub acel pod.* ISPIRESCU, L. 13.
b) (Acțiunea din propoziția subordonată se întâmplă în urma acțiunei din propoziția principală) După ce. *Când i-a pierdut din ochi, voì Să se ridice.* COȘBUC, F. 74/16. *Am dat în urma lui târziu, tocmai când se dusese.* CREANGĂ, P. 145/22.
c) (Acțiunea din propoziținea subordonată se întâmplă înaintea acțiunei din propoziția principală) Înainte de ce, până (a) nu... *Când sosì Alecsandru-vodă, sfânta slujbă începuse.* C. NEGRUZZI, I 148.
d) (În legătură cu prepoziținui) **Pe când** = în timpul în care... *Luceai atît de vie, Pe când eram în lume tu singură și eu.* ALECSANDRI, P. I 119. **De când** = din timpul în care... *Patrusprădzeace dzile sânt aștădzi, de cându așteptați.* COD. VOR. 92/7. *Au fost om rău, de cându ș-au fost.* PRAV. MOLD. 90,2. *Mult, e mult, de când te-aștept!* ALECSANDRI, P. II 91. *De când căzù un trăznet în dom, de-atunci... el doarme ziua toată.* EMINESCU, P. 210. *Sânt și pe la noi fânțari, dar așà de obraznici n'am văzut, de când mama m'a făcut.* CONTEMPORANUL, IV 137. *Mai mâncat-ai sălăți de aceste, de când ești* (= în viața ta)? CREANGĂ, P. 210. **De pe când** = din timpul în care... *Semne*

multe aveà pe trup... și là mâni, de pe când fusĕse slujitor în Țara-Leșească. NECULCE, LET. II 254/18. **Până când** = până în timpul în care..., atâta cât (nu)... *Ulciorul merge la fântână numai până când i se rupe (frânge) toarta.* MARIAN, ap. ZANNE, P. IV 158.

e) (În propoziții cu predicat necomplet) **În timpul...** (+ genet.) *Au pierit de Căzaci, când* [de întregit: erau știutele] *răscoalile* (a. 1711). URICARIUL, V 247/13. *Erà și el cu Dabija..., când bătălia Turcilor cu Nemții.* ALEXANDRU AMIRAS, LET. III 85/16. *Un om, de mult, de când vacu'...* PANN, P. V. II 118. *De când ești, moșule, câți ani ai? — Foi, dragu' mieu, când holera cea mare, eram flăcău.* ȘEZ. II 189/15. *Nu știți că mătușa-i moartă de când lupii albi?* CREANGĂ, A. 23, cfr. P. 159. *Așà ni erà obiceiul să facem la scăldat, de pe când Adam-Babadam.* id. A. 65. (În acest înțeles de obiceiu:) (**De s. pe**) **când cu...** *Pe când cu dascălii greci, ziua copiilor începeà cu răsăritul soarelui.* GHICA, ap. TDRG. *D-ta ne-ai făcut binele cel mare, când cu dihania cea de taur.* RETEGANUL, P. IV 52/36. *De când cu moșii verzi.* BARONZI, L. P. I 48/7. *Nu sântem de când cu basmele.* FUNDESCU, B. 61/4. *Acuma însă, de când cu bubele acestea* [= de când i-au ieșit], *și lor începù a le cădeà tare cu greu și a le fi chiar rușine cu dînsa.* SBIERA, P. 296/25.

2°. (Relativă după noțiuni de timp) (În care. *Va venì ziua, când brațul tău... îl va azvârlì în vecînica noapte.* MARCOVICI, C. 19/18. *În minuta când voiam a mă duce, puterile m'au lăsat.* C. NEGRUZZI, I 52. *Ah! unde-i vremea ceea, când eu cercam un vad, să ies la lumea largă?* EMINESCU, P. 203, cfr. 230. *Acum e timpul, când se dă de mâncare.* ISPIRESCU, L. 7. | (Neobicînuit) *Au fost sol la pacea, când s'au făcut la Carlovi*ț. NECULCE, LET. II 303/17. | **În vreme când** = în vreme ce, în timpul în care..., pe când. *Tu dormi, în vreme când toți ceialalți varsă sudori de moarte muncind.* DRĂGHICI, R. 10. || (Eliptic, cu omiterea subînțelesului „timp"; propoziția introdusă prin *când* devine complementul celei principale) *Nimenea nu știe când are să moară.* LM. *Vitele între acest[e] vremi au când să se odihnească.* I. IONESCU, C. 3. *Le-oiu da lei cu cumpăna, Galbinii cu găleata, Că n'am cân' de-a-i numărà.* ȘEZ. II 4b/29. **A** (nu) **aveà când** = a (nu) aveà timp spre a face ceva. *Mă duseiu Vinerea'n târg, Par'că Joi n'am avut când* [de întregit: să mă duc]. ȘEZ. V 46b/27.

3°. Copulativă s. adversativă (cu o nuanță temporală distinctă). Și, iar, în vreme ce... *Când altuia i-ar crăpà fața de rușine pentru asemenea fapte, tu nu te turburi de loc.* LM. *Tu ești bogat, pe când eu cu greu îmi agonisesc pânea de toate zilele.* TDRG. | (Adesea întregit prin numai ce, iată, ia etc., indicând legătura neașteptată între două acțiuni) Și de-odată, dar de-odată. *Erà să ieie lumea în cap — când de odată vede răsărind... cei șĕpte cai.* EMINESCU, N. 20/32. *În sfârșit trage zăvorul.. Când ia!... ce să vadă?* CREANGĂ, P. 23/19. *Bocănește el, cât bocănește, când pârr! cade copacul peste car.* id. ib. 46/6. *Cât pe ce erà să-l prindă somnul, când numai ce iată, că-i sare o scânteie pe nas.* id. ib. 131/4. *Ajunseră cu nozocire la țărm, când, ce să vezi?* ISPIRESCU, L. 25. (Înainte de determinări locale și temporale, cu elipsa verbului „a fi," „a ajunge") *Când prin dreptul podului, numai iaca și ursul.* CREANGĂ, P. 187/19. *Când pe la amiază, numai iată ce aude... un muget înnăduș*it (= înnăbușit). id. ib. 225/20. *Când la împărțit, le-au venit prea greu să numere ei atâția bani.* SBIERA, P. 4/34. *Când să între în vorbă cu ea, fata ieșì din biserică.* ȘEZ. V 66/21. *Se 'ndrumeà spre Olt fugând; Când la Olt, Oltu-i umflat.* ALECSANDRI, P. P. 159b/3. *Scoate, scoate la ocale, Când... la plată, nu-s parale.* TEODORESCU, P. P. 333b. ‖ **Când la (o a)dică, nu-i nimică:** tocmai când erà să te alegi cu ceva, vezi c'ai așteptat în zadar. Cfr. CREANGĂ, A. 114/17. | **Când colò** (rar: **când acolo** ALECSANDRI, T. 71): exprimă surprinderea în fața unui eveniment s. unei acțiuni neașteptate. *Când colo — iepele nicăieri.* EMINESCU, N. 20/15. *Și când colo, cine erà? — Harap-alb.* CREANGĂ, P. 229/1. *Și când colo ce să vezi? — Toți erau cu părul, cu barba și cu mustețele pline de promoroacă.* id. ib. 256/22.

4°. Condițională (cu o ușoară nuanță temporală). Dacă, de. *Călugărul, ce... va lăcuì la țară, pentru să-ș[i] hrănească părinții, nu să chiamă, că să leapădă de călugărie, când* (MUNT. deaca) *nu-i va puteà hrănì într'alt chip și când* (MUNT. deaca) *va fi cu voia mai-marelui mănăstirii.* PRAV. 1129. *Talandurile..., când nu se dau de la unii la alții, nu se zic talanduri.* BIBLIA (1688) 4 pr./25. *Când va Dumnezeu, și omul nemerește sfatul.* NECULCE, LET. II 262/2. *Ce pot sfaturile mele, când lacrimile d-tale nu folosesc?* C. NEGRUZZI, I 51. *Ce a scos din voi Apusul, când nimic nu e de scos?* EMINESCU, P. 248. *Când faci copìi, îți faci dușmani.* COȘBUC, F. 73/19. *Când m'aș potrivì eu babei la toate cele, apoi aș luà câmpii.* CREANGĂ, P. 77/4. *Când aș ști că-mi vei fi de ajutor..., mai-mai că aș face așà precum zici tu.* ISPIRESCU, L. 16. *Ba, zău, cum s'o părăsesc, Când ca ea nu mai găsesc?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 32. | (În exclamațiuni; construit une-ori cu conj.) *O, g[ospo]dă pomilui* [=Doamne, miluește], *când până 'ntr'atâta agiunge răutatea!* DOSOFTEIU, V. S. 31/2. *Ah! când să fiu eu acum în Europa..., câtă mulțămire aș aveà.* DRĂGHICI, R. 58/17, cfr. 86. *Ah! când ai ști cât te-am iubit!* C. NEGRUZZI, I 62, cfr. CREANGĂ, P. 212/7. | **Ca** (și) **când** și † **ca ce când** v. ca[1] (pag. 2a).

6°. Cauzală. De-oare-ce, fiindcă, odată ce (cu o puternică nuanță temporală). [Bogații] *nice odată în împărăția cerului nu vor întrà, când aș așteaptă agiutoriu de la bogăție, iară nu de la Dumnezău.* VARLAAM, C. 278/2. *Lumea ce-mi folosește, Când a ochilor mei lume din vedere îmi lipsește?* KONAKI, P. 100. *Mă vei iubì tu acuma, când știi a cui sânt?* EMINESCU, N. 9/17. *Când știà că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele.* CREANGĂ, P. 314/2. | (Prin fuziune cu „de-vreme-ce") † **În vreme când** = de oare-ce. *Robinson cum erà să le cunoască, în vreme când nici văzuse, nici au mîncat de aceste?* DRĂGHICI, R. 63/17.

[Și: (dial.) **cân** RĂDULESCU-CODIN, ȘEZ. V 57/32.] — Din lat. **quando**, idem.

CÂNDÁI † adv., conj. — La origine, adverb de timp, cu înțelesul de: „cândvà, vreodată" — care înțeles se mai observă în multe din exemplele ce se vor cità —, *cândai* pierde tot mai mult înțelesul său pregnant, și legătura lui cu conjuncția precedentă devine tot mai intimă.

I. (În propoziții negative) Se exprimă o temere sau dorința ca cevà să nu se întâmple sau paza de o eventuală întâmplare nedorită. De cele mai multe ori se poate redà prin „cumvà"; în traducerile biblice avem, la locurile corespunzătoare, grec. ποτέ, lat. forte, germ. etwa, fran. de peur que (+ conj.).

1°. După verba timendi: *Cândai să nu fie* = (ca) să nu fie cumvà. *Vădzându-l preotul că iaste pruncul în cumpănă de moarte, să va teame cândai să nu-l scape nebotedzat.* ȘAPTE TAINE (a. 1645), ap. TDRG. *Mă tem eu de dînsul, cândai să nu vie să mă lovească* (: ne forte veniens percutiat). BIBLIA (1688) 24. *Ca nu cândai în prepusul de zavistie..., să cadz, adevărul a-ți grăì mă temeam.* CANTEMIR, IST. 258.

2°. Temerea nu-i exprimată, ci subînțeleasă:

a) Construit cu conjunctivul: *Cândai să nu fie* = (de teamă) să nu cumvà (propriu: cândvà) să fie. *De la gonaci mă scoate din grea supărare, Cândai să nu-mi apuce* (: să nu cândvà să pască PSAL. SCH.) *sufletul, ca leul, Când nu-i cine*

mă scoate, cându-mi vine greul. DOSOFTEIU, PS. 24. *Nu grăiască către noi Dumnezău, cândái să nu murim* (: de peur que nous ne mourions). BIBLIA (1688) 53,,, cfr. 29, 236,,. *Văzând fraţii lui Iosif că au murit tatăl lor, ziseră: cândai să nu-ş[i] aducă aminte de rău noao Iosif!* ib. 39. *Pentru-că zise Dumnezeu: cândái să nu se căiască norodul!* (: disait: il est à craindre que le peuple ne se repente). ib. 49. *Iară pre Veniamin.., nu l-au tremis cu fraţii lui, pentru-că zise: cândái să nu i să prinză slăbiciune pre cale* (: car il disait en lui-même: il faut prendre garde que quelque accident mortel ne lui arrive). ib. 32. *Şi zise Isaac: am zis, pentru căce cândái să nu moriu pentru dînsa* (: respondit: timui ne morear). ib. 18,,. *Cândai pre urmă ...să nu paţă mai rău...* [au hotărit] *să-l pue... pre Roman... la domnie* (sec. XVIII). GCR. I 191. | (După ca să nu) *La urechile celui fără de minte nemica nu zice, ca nu cândai să batjocorească pre cele înţelepte ale tale.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Să nu cauţi..., ca să nu zică cândái* (: ne forte dicant). ib. 133. | (Pleonastic, urmat de cumvà) *Fii cu noi, de ne agiută, cândai să nu cumva smentească...* DOSOFTEIU, V. S. 72,,.

b) Construit cu viitorul (indicativ): *Ca nu cândai va fi* (s. *să nu cândai va fi* s. *cândai nu va fi*) =(de teamă) ca să nu fie cumvà (propriu: vreodată). *Să nu să silească a să suì către Dumnezeu, ca nu cândái va piiarde dentru dînşii Domnul* (: dass er nicht etwa sie tödte). BIBLIA (1688), 53, cfr. 132. *Grăbeaşte, ca nu cândái va plecà pre împăratul* (: de peur que le roi ne soit englouti). ib. 229. *Iată Adam să făcù... şi acum să nu cândai va întinde mîna sa şi va luà den lemnul vieţii* (: il faut prendre garde, qu'il n'avance sa main). ib. 3. *Au zis să nu ştie aceasta Ionathan, cândái nu va vrea* (: de peur qu'il n'en soit affligé). ib. 211.

c) Construit cu perfectul (indicativ): *Să nu cândai au fost* = de teamă să nu fi fost cumvà (propriu: vreodată). *Să cearce pre Domnul tău, să nu cândái l-au rîdicat pre el... şi l-au aruncat* (: de peur que l'Esprit... ne l'ait enlevé et ne l'ait jeté). ib. 266.

II. (În propoziţii negative şi pozitive) Se exprimă o bănuială:

1°. Numai să nu.., te pomeneşti că... *Şi* [ucenicii] *gândiià ande sine de grăiià: cândái să nu-l him scârbit în cevà!* VARLAAM, C. 259. *Audzind de ciudesele lui H[risto]s, gândeà în mentea sa şi cugetà: cândai să nu hie acela Mesiia!* id. ib. 38,,, cfr. 39. *Sta în gânduri diaconul de cugetà, cândái va fi înger acesta.* DOSOFTEIU, V. S. 11,,. *Slugile... văzură... uşile cerdacului zăvorîte şi ziseră: cândái să nu şază la jeţuri.* BIBLIA (1688) 175,,.

2°. (În întrebări) Cine ştie? Oare? *Să ispitim învăţătura lui, cândái poate hi de spăsenie* (înţelesul original: vreodată ne poate fi de spăsenie). DOSOFTEIU, V. S. 126. *Ce ai făcut aceasta noao? cândái să nu him greşit* (=am greşit oare) *cevà către tine, pentru căce ai adus preste mine păcat mare?* (: en quoi t'ai-je offensé, que tu aies fait venir sur moi...). BIBLIA (1688) 13,,.

III. (În propoziţii pozitive) Se exprimă o speranţă; de cele mai multe ori se poate redà prin: „doară“ s. „poate“, lat. forsitan, germ. vielleicht, fran. peut-être que...

1°. În legătură cu doară; înţelesul original: „doară vreodată“ devine „doară-doară“, „în nădejdea că doară“; construit cu viitorul sau cu condiţionalul. *Iară ei, când vor cetì acicea, cândái doară se vor puteà derepta.* CORESI, E. III /,,. *Pentru acest lucru... aevoind un micşor peaning ce am luat de la Dumnedzău... să nu-l ascundz în pământ, ce să-l dau şi eu altor..., cândai* (sic!) *doară nu l-are mai împuţinà, ce l-are mai adaoge...* EUSTRATIE (a. 1632), ap. GCR. I 79. *Să-i aducă vreun vraciu bun să-l păzască, cândái doară l-are tămăduì.* PRAVILA MOLD. 49,,.

2°. (Căci) poate, doar.

a) Construit cu viitorul. *Să rogi pre D[umni]dzeu pentru păcatele mele, cândai pentru slujba sfentei liturghii să va milostivì D[umne]dzeu de-mi va iertà păcatele.* ŞAPTE TAINE (a. 1645), ap. TDRG. *Să o ducă* [pe călugăriţă] *la altă mănăstire..., cândai cu canon, cu post, cu rugă, să va puteà cevà folosì.* PRAVILA MOLD. 108. *Că acicea sînt mici şi săraci, iară înaintea lui Dumnedzău cândai vor hi mari.* VARLAAM, C. II 89,,, cfr. *(cândái)* II 86,,. *Vino... la toate pîraele, cândái vom aflà iarbă* (: peut-être que nous trouverons de l'herbe). BIBLIA (1688) 259, cfr. 113,,, 262, 220,, bis, 24,,, 230. *Şi văzù acolo pre un orb..., iară lui Leon i s[e] făcù milă de el şi-l trăgeà de mână să margă mai nainte, cândai va aflà apă să-l adăpe* (a. 1692), ap. GCR. I 299.

b) Construit cu prezentul. *Îl văzù luminat şi blând, cu chip de veaste bună venit. Ce* (=dar) *nu ştiu, cândai iaste venit cu rău şi cu mândrie.* VARLAAM, C. II 82,,. *Am zis: cândái nu iaste teamere* (: forsitan non est timor). BIBLIA (1688) 13,,, cfr. 259,,.

IV. (În propoziţii pozitive) Când = dacă (vreodată...)

a) Construit cu prezentul. *Cândai năvăleaşte vreun hitlean sau vro fiară la tată-tău în pripă, iară* (=atunci) *tu să aibi cu ce-l sprijonì.* MOXA 390/,,.

b) Construit cu viitorul. *Cândai să* (MUNT. cândai doar se) *va fi îndemnat fata..., atunce silitorul să nevoiaşte numai să o îndzestreadze.* PRAV. 797.

c) În întrebări. *Cine ştie, cândai va'ntoarce şi-i va căì* (: qui sait si l'Eternel... ne viendra point à se repentir)? DOSOFTEIU, ap. GCR. I 263.

d) (Când în acelaşi timp în propoziţie se exprimă o temere s. dorinţa ca cevà să nu se întâmple — cfr. I — avem construcţia cu negaţiunea) *Iuste... fratele mieu om păros şi eu om neated. Cândai să nu mă pipăe* (=numai de nu m'ar pipăi) *tatăl mieu şi voiu fi înaintea lui ca un nebăgat în seamă!* BIBLIA (1688) 19.

[Accentuat, mai rar, şi *cándai.* | Şi (cfr. *încailea*): † **cândáilea** = poate. *Cândailea părea-să-va cuivà...* (: opinabitur fortean non nemo). CANTEMIR, HR. 9/,,; cfr. 149/,,. *Şi cândailea împreună cu făcătorii şi faptele tot într'un mormânt s'ar fi îngropat, de n'ar fi fost urmat îndată scrâşnetul condeaelor după tunetul şi trăsnetul armelor.* ib. 170/,,; cfr. 404/,, 418/,,. *Să să ispitească, cândailea fără veaste ar puteà războì în cetate.* ib. 476/,,.]

— Compus din când şi un element -ai, care nu-i clar, precum nu-i explicat nici în *încái*, alături de *încă*. (După TDRG. ar fi persoana a doua a verbului *velle* — neatestată subt forma aceasta — deci *cândai* ar fi aproape identic cu *cândva*; s'ar puteà să fie şi lat. *alias*, căci, deşi acesta n'a lăsat urme în limbile romanice, legătura *quando alias* — ca şi *umquam alias* — e foarte obicinuită în latineşte şi însemnează „când altă dată“...).

CÁNDEL s. m. sing. *Sucre candi.* — Zahăr cristalizat, zahăr de gheaţă. GRIGORIU-RIGO, M. *Lucruri de ale gurii: măsline,... candel.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, 658. *Să pui în... trestie... candel, care să stea până dimineaţa.* ŞEZ. VIII 136.

— Din germ. **Kandel(zucker)**, idem.

CÁNDELĂ s. f. *Veilleuse à huile, petite lampe à huile* (qui brûle devant une image sainte ou devant un tombeau). — Lampă primitivă cu uleu (untdelemn), care dă o lumină slabă şi care se pune de obiceiu la icoane sau la morminte; cfr. opaiţ. *Li se stingeà [fecioarelor nebune] candelele, căci nu aveà untdelemn.* MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. TDRG. *Noaptea candelă s'aprinzi Iubirii pe pământ.* EMINESCU, P. 129. *Dar când nunta se făceà, Vai de el, amar de ea! Candelile se stingeà, Clopotele se dogeà.* ALE-

CSANDRI, P. P. 28b. [Şi: (paleosl., bulg. rus., *kandilo*) **candilă** s. f. DOSOFTEIU, V. S. 74b/20, (sârb. *kàndilo*) **cándile** s. f. = chibrituri. VICIU, GL. | Diminutiv: **candelúţă** s. f. (Bot.) = o floare (nedefinită). H. X 534.]
— Din lat. *candēla*, prin mijlocire slavă.

CANDELÁBRU s. a. *Candélabre.* — Un fel de sfeşnic mare (de metal, de cristal) cu mai multe braţe, (de obiceiu) suspendat de tavan, policandru, cfr. hârzob (3°), p. ext. suport cu mai multe lumânări s. lămpi pentru gaz s. electricitate.
— *N.* din lat. **candelabrum**, idem.

CANDELÚŢĂ s. f. (Bot.) v. **candelă.**

CÁNDEŞ † adj. m.? *Cal candeş* (a. 1797). URICARIUL, XVI 277/25.

CÁNDID, -Ă adj. *Candide.* — Plin de candoare, curat la suflet, neştiutor de relele lumii (ca un copil), cfr. naiv, sincer. [Accent., după fran., şi *candid.*]
— *N.* din lat. **candidus, -a, -um** „de o albeaţă strălucitoare, curat, sincer". Cfr. candidat, candoare.

CANDIDÁ vb. I[a] v. **candidat.**

CANDIDÁT, -Ă subst. *Candidat.* — Persoană care se prezentă la o alegere pentru o demnitate sau o dregătorie publică vacantă, p. ext. la un examen s. la un premiu, (fam.) care e pe cale de a îndeplini cevà, de a fi atins de cevà. *Candidat la deputăţie. Candidat la un concurs, la un premiu al Academiei. Candidat de însurătoare. Candidat la mizerie.* [Familia: **candidà** vb. I[a] = a fi candidat la cevà; **candidatúră** s. f. = acţiunea s. situaţia de a fi candidat. *Şi-a pus candidatura la senat.*]
— *N.* din lat. **candidatus, -a, -um**, part. lui *candido, -are* „a fi de un alb strălucitor" (la Roma, candidaţii la dregătorii publice se îmbrăcau în alb când veneau în faţa alegătorilor); cfr. candid, candoare.

CANDÍLĂ † s. f., **CÁNDILE** s. f. plur. v. **candelă.**

CANDOÁRE s. f. *Candeur.* — Curăţenie de suflet, simplitate şi sinceritate naivă a unui suflet nevinovat (de copil), (iron.) naivitate. *Luptele lui Ştefancel-mare cu Turcii sânt strămutate cu candoare... subt Baiazid Fulgerul.* IORGA, L. I 390.
— *N.* după fran. (lat. *candor, -orem*, idem, propriu: „albeaţă strălucitoare".) Cfr. candid, candidat.

CANDOSÍT, -Ă adj. *Misérable.* — *Candosit:* amărît, prăpădit. Com. OLMAZU.

CANDREÁ s. f. *Couverture* (de laine). — O ţesătură de lână ce serveşte de aşternut. *Din lână se ţes aşternuturi (velinţe, candrele, macaturi).* H. III 73. [Singularul ar puteà fi şi: *candrel.*]

CANDRÍU, -ÍE adj. *Gris.* — (Rar, învechit, fam.) Beat (BARONZI, L. P. I 150/30), afumat de beţie, chirchilit, tămâiat (PAMFILE, J. III, cfr. ISPIRESCU, U. 103/19).

CÂNDVÁ adv. *Jamais; quelquefois; naguère.* — (Despre un timp viitor) Vreodată. *Ochii săi păţiniră, doară cânvà vor vedeà cu ochii.* COD. VOR. 104/11 (: să nu cumvà vază cu ochii. N. TESTAMENT 1648; ca nu cândvà vor vedeà cu ochii. BIBLIA 1688 = ca nu cumvà vreodată să vadă). *Să nu cândŭ-va zică limbile: io* [= unde] *e zeul nostru?* CORESI, PS. 322. *Luoaţi învăţătură, se nu cânvà mănie-se Domnul* (sec. XVI). GCR. I *2/7. *Aşteaptă..., doară cândvà ne vom simţi.* VARLAAM, C. 317. *Nebunul... de să va înţelepţi cândva* (cândvà MUNT.), *nu să va cerţà.* PRAV. 1041. *Cândŭ-và de-aş agiunge să te văz în faţă.* DOSOFTEIU, PS. 139. *Puseiu gând ca să mă mut de aici, ca nu cândŭ-và să mă amăgesc iarăşi.* MINEIUL (1776) 138 2/1. *Daca cândvà vreun nor mâhnicios mă posomoraşte, un allegro vivace mă înveseleşte.* C. NEGRUZZI, I 75. *Speră C'ajungând cândvà miniştri...* EMINESCU, P. 229. *Dacă vei aveà cândvà nevoie de mine, atunci să ştii, că mă chiamă Făt-frumos.* CREANGĂ, P. 88/21. | (Mai rar, despre un timp trecut) Vreodată, oareşicând, odinioară (LB.). [Guzganul] *o burtă mare făcuse, Ca doctorul Lutlier cândvà.* GORUN, F. 89. *Ai fost cândvà la el?* ; Compuse: **oarecândvà.** DDRF. **Altcândvà** = altă-dată, cândvà. *Dacă nu poţi acum, vei puteà alt cândvà.* LM. [Accentuat (în Ardeal) şi *cándva;* pronunţat şi cânvà.]
— Compus din când şi va (persoana a treia a verbului *vrea*).

CÁNE s. m. I. *Chien.* II. *Colombe* (de tonnelier).
I. 1°. Gen de mamifere carnivore digitigrade, (în deobşte) domesticit. Puiul de câne se chiamă căţel, iar femela căţeà. *Câne* bate, baună, blehăe, brâhneşte (brehneşte), chelălăeşte, hămăe, latră, scâncheşte, urlă, zăpăe, etc.; între sine *câni* se mănâncă; pe lângă om se gudură s. se giugiulesc; când îl asmuţi (amuţi, sumuţi), *câne* se dă la om şi-l muşcă. Boalele de care sufer *câni* mai adesea sânt jigodia şi turba (turbarea). După păr, *câne* e: creţ, flocos, lânos, miţos. După fire, e blând, blajin, bun, credincios, hoţ, inimos, linguşitor s. lingar, moale, etc. *Câni* umblă une-ori în haite s. potăi. Atributele şi numirile de câni cele mai obicinuite sânt: alb, bălan, breaz, buţ, căstălan, cioară, cioban, ciolac, ciul, corb, curt, dudaş, flo(a)rea, griv(eiu), gulerat, lăbuş (labeş), lis(eiu), lup(eiu), modol (modoş), moza, mureş, neamţu, ordaş, porumbac, roşca, şoimu, ţelaica, timişan, urs(eiu), valcu, vulpoiu, etc. (cfr. LIUBA-IANA, 114-115); termeni batjocoritori: haită, javră, jigodie, potaie. Specii: *câne de casă* (H. II 143, etc.) s. *de curte, de oi* (H. IV 9, etc.) s. *de stână* (H. II 143, etc.) s. *ciobănesc* (H. III 15) s. *păcurăresc* (LB.), *de măcelărie* (H. II 143) s. *măcelăresc* (LB.), *de vânat, de lux*, etc.; cfr. boldeiu, box, coteiu, copoiu, dulău, mops, mosoc, ogar, prepelicar, vişlă, zăvoiu s. zăvod, etc. *Scrâşneà cu dinţii... ca nişte câni turbaţi.* MOXA, 363. *Ce feace câînele şi hiara cumplită?* DOSOFTEIU, V. S. 25. *Un câne de ogar marsĕ alăturea... şi el, de urlà.* N. COSTIN, LET. II 61/24. *Câini mici de tot, cu părŭ' mare, de care au damele cele mari lângă dînsele* (a. 1810). IORGA, S. D. VIII 49, cfr. 50. *Cine-au îndrăgit străinii, Mâncà-i-ar inima cânii!* EMINESCU, P. 162. *Mânia lui Dumnezeu, ce eràafară: să nu scoţi câne din casă, dar încă om!* CREANGĂ, P. 143/18. *Păcat, sărmanul, să moară ca un câne fără-de-lege.* id. ib. 330/10. *Aud câni bătând.* ŞEZ. I 248/15. *Când va urlà câinele, unul din casă va murì.* ib. III 46/3, cfr. (pentru alte credinţe pop. despre câne) ib. I 17/23, 18/23, 126/31-36, 127/33, 192/11, 241/14, II 194/17, 197/14, III 46/23, 115/38, 122/33, etc. *Pentru tine, rujă 'nvoaltă, Mă rup câinii şi mă latră.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 370. *Când treceam gardul cu spinii, M'amuţai, mândră, cu câni.* ib. 390. *Cap* (PAMFILE, B. 60), *scârnă* (ib. 65), *păr* (ib. 48), *piele* (CREANGĂ, P. 310/19) *de câne.* (Vân.) *A întoarce câinii* = a-i întoarce din urmărirea greşită a vreunui vânat. COSTINESCU. *Ce câinii (să te mănânce)?* = ce păcatele? ce dracu'? *Dar ce câinii să te mânce, ţi-este?* RETEGANUL, P. III 46. *Dar ce câinii ai iar, foame ţi-e, sete ţi-e?* id. ib. III 55. *Câinele care latră nu muşcă.* PAMFILE, J. II, cfr. ŞEZ. I 220/26. *Petreci ca câinele în car* = rău. PAMFILE, J. II, C. NEGRUZZI, I 250, cfr. ŞEZ. II 75/14. *Trăeşte ca câinele la stână* = bine. PAMFILE, J. II. *Din coadă de câne*

sită de mătasă nu se face. C. NEGRUZZI, I 248, cfr. ŞEZ. I 220/35. *Pune câinii pe foc,* se zice de o femeie rea. RĂDULESCU-CODIN, Î. *Par'că-i un câne plouat,* se zice de cel care a pătit vreo rușine. ŞEZ. II 74/18. *Se mănâncă* s. *trăesc ca câinii prin gard* (ib. I 220/36, IX 146), *ca câinele cu pisica* s. *ca câinii* (ŞEZ. II 47/32) = rău, în mare dușmănie. *Este ca un câne de uși multe* = lingar, care trăește de la mulți stăpâni. ROMÂNUL GLUMEȚ, I 54/2. *Îi mănâncă câinii din traistă* = e nătâng, prost. Cfr. CREANGĂ, ib. *Câinele, unde vede ușa deschisă, acolo intră.* PAMFILE, A. *În satul fără câni, te plimbi fără băț.* id. J. II. *Când umblau câinii cu colaci în coadă:* în timpurile bune ca cele din povești. *A duce câinii la apă* s. *a tăià câinilor frunză* = a trândăvì, a nu face nimica. *Pentru a-și mascà poziția sa de taie-câinilor-frunză...* (= derbedeu, leneș), *se introduceà printre slujbașii legației române de acolo.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *A trecut (prin școală) ca câinele prin apă*=nu s'a prins nimic de el, n'a învățat nimic. LM. *Nu ne eră a învățà, cum nu i-e câinelui a linge sare.* CREANGĂ, ap. TDRG., cfr. ŞEZ. II 75/13. | **Câne-lup.** *Un câne-lup cu coada și cu urechile tăiete din rădăcină, dobitoc fioros și rău.* GHICA, S. 523. | (Zool.) **Câne-de-mare** = o specie de pești de mare cu pielea foarte tare. Cfr. LM. Cfr. focă, rechin. | (Entom.) **Câncle-babei** = vierme păros (H. X 30) cât degetul de mare și care are la unul din capete un cârlig osos (H. X 44), larva unor fluturi (de noapte) precum a ochiului-păunului, a porumbacului. MARIAN, INS. 275 ș. u., cfr. 478, H. III 194, 487, X 465, 498, 535, 583. | (Ornit.) **Câne-tătăresc** = nagâț. id. O. II 292. | (Astron.) **Câncle-mare** = o constelațiune din emisfera meridională, subt Orion, cevà mai spre apus; din ea face parte Zorilă s. Luceafărul din zori (Sirius). Se numește și: Dulăul s. Cățelul-mare. Cfr. LM., CULIANU, C. 47, OTESCU, C. 459. **Câncle-mic** = constelațiune din emisfera septentrională, între Hydra și Orion; din ea fac parte stelele Mânerul-Spițelnicului (Procion) și Vârful-Spițelnicului; se numește și: Dulăul s. Cățelul-mic, Sfredelul, Spițelnicul-mic. Cfr. LM., CULIANU, C. 45, OTESCU, C. 460.

2°. Fig. (Ca atribut dat oamenilor răi, întregit adesea prin: la inimă, la suflet, la mațe) Om foarte rău, fără inimă. *L-au dăruit... foarte bine, ca să-l facă prietin, pre un câne.* NECULCE, LET. II 407/1. *Acest vezir ereà un câine de om și un blestemat.* GORJAN, H. II 150. *Când voiam a trăì bine, Atunci m'ai stricat tu, câine!* BARAC, A. 61. *Ești câne la mațe, vreai să te tragi de la muncă!* RETEGANUL, P. V 50. *Ciocoiu de câne!* ALECSANDRI, P. P. 250/4. *Câinii de Turci.* ŞEZ. I 43b/13. *M'a măritat... Dup'un câne de ficior.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 183. *Dar, zău, doru-i mare câne, Peste multe dealuri vine.* ib. 93, cfr. 305. *Măi bădiță, nu fii câne, Eu tot vin, tu fugi de mine.* HODOȘ, P. P. 114. *Nana de urîtul furcii Pustiì casa și pruncii, Se duse'n pădurea verde, Că de furcă doar s'o pierde; Câncle de fus o vede, Și după ea se repède.* DOINE, 75. | (Termen injurios) *Porc-de-câne.* ZANNE, P. III 650. | *Câne turbat* = om furios (ib. IX 575); om beat (H. II 253, cfr. ZANNE, P. III 462).

II. P. anal. (Jud. Suceava, Mold.) Masa de tras doage a dogarului. DAMÉ, T. 87.

[Și: (azi în Munt., mai de mult și aiurea) câine. | Feminin (în descântece, în loc de cățeà) câ(i)noáică. MAT. FOLC. I 591. | Diminutiv (rar, cfr. *cățel*): câ(i)nișór = câne mic (de stat), drăguț. DDRF., cfr. RĂDULESCU-CODIN, Î. 231 | Colective: câ(i)nime s. f. CDDE. nr. 336, (Ban.) câneámă *(cânamă)* s. f. ib., cânărie s. f. *Un lup... Nimerì... tocma într'o cânărie.* DONICI, F. II 27. | Adjective: câ(i)nésc, -eáscă = de câne (mai ales fig.), cfr. canin, canicular. *Câneașcă e gura.* ȚICHINDEAL, F. 10. *O, tu ce prezidezi senatul cel câinesc, Te rog să mă asculți.* ALEXANDRESCU, M. 378/1. *Viața asta câinească m'a făcut sănătos.* GHICA, A. 412. *Afară e o vreme câinească.* CARAGIALE, M. 247. *Turc cânesc.* ŞEZ. II 38/22. *Glumă câinească.* PANN, P. V. II 93. *Bubă câinească.* GRAIUL, I 27. *Zile cânești v.* zi; *soare* (v. c.), *lemn* (v. c.), *dinte* (v. c.) *câ(i)nesc, stea* (v. c.), *boală* (v. c.), *muscă* (v. c.), *iarbă* (v. c.) *căneașcă; arșiță câneașcă* = canicular. *Nu este voie a învățà cu contenire decât numai Duminicile i* [= și] *alte praznice împărătești și în vremea arșiților cănești* (a. 1803). URICARIUL, II 29/19; câ(i)nós, -oásă = pizmătaret, neînduplecat, rău la inimă ca un câne, negru la suflet. CREANGĂ, GL., PAMFILE, C. Ț., RĂDULESCU-CODIN, Î. (complinit mai ales prin la inimă). *Baba, cânoasă la inimă, de cuvânt face cum i-a zis stăpânu-său.* CREANGĂ, P. 65/19. *Că eră ră la inimă și cânoasă* (Miclăușeni, în Roman). ION CR. III 202, cfr. MUSCEL, 91, cânétic, -ă = rău. Com. A. TOMIAC. | Adverb: câ(i)néște = ca cânii (propriu și fig.). *Dentr'un câne născù un fecior de câne, deci făceà tot câneaște.* MOXA, 381/4. *Oameni cătcăuni, dinainte cu obraz de om..., iară dindărăpt cap de câine și lătrà câineaște.* ALEXANDRIA, 99. *Turcul se uità câinește.* TEODORESCU, P. P. 300. *A înnotà câinește* cu mânile pe rând și scoțându-le afară la fiecare trăsătură. PAMFILE, J. I 330. **Câne-câinește** = cu multă greutate (ib.), de-abià, în silă. *Cu spânul tot am dus-o, cum am dus-o, câne-câinește până acum.* CREANGĂ, P. 234/10. *D'abià, d'abià, câine-câinește, putù să urnească din loc aceà murdărie.* ISPIRESCU, U. 42/9. | Abstracte: câ(i)nie s. f. = fire de câne, răutate, nerușinare, mișelie (DICȚ.). *Pizma este o patimă urîtă cu năcaz și cu cânie legată.* CALENDARIU (1844) 65. *Cu dreptatea nu-i de-a trăì în lumea asta rea; haidați, doar vom puteà trăì cu cânia.* RETEGANUL, P. III 85/3. *Se mâncă 'n câinie,* se zice de doi inși care trăesc rău între ei. RĂDULESCU-CODIN, Î., câ(i)noșie s. f. = răutate, ură. CDDE. nr. 336, (despre animalele domestice mai mari) cânitură s. f. = vită stricăcioasă, rea. [D. ex.] *Mâncà-te-ar lupii, cânitură!* MARIAN. *O cânitură de vacă, de bou.* id. | Alte derivate: cânér s. m. = păzitor s. prăsitor de câni (DICȚ.), (fig., Mold.) rău la inimă ca și câinele (CREANGĂ, GL.), poreclă dată la slujbașii satului (ION CR. VI 30). *Până și clopotele, ni le-au oprit de tras cânerii de doftori.* CREANGĂ, A. 79/6. *Afurisit să fie căneriul de vornic!* id. P. 8/25, câ(i)neán s. m. Se au rău unii pe alții, d'aia le zice *câineni.* VÂRCOL, V.]

— Din lat. **canis, canem,** idem.

CANEÁ s. f. v. canà.

CĂNEÁLĂ s. f. *Teinture* (pour les cheveux).—Văpseală s. boială neagră (GIUGLEA-VÂLSAN, R. S., de cănit părul s. de făcut sobele DICȚ.), roșie, violetă s. albastră (ŞEZ. V 55/18). *Căneală, oca 5 bani.* TARIF (a. 1761) ap. ŞIO. *Cafegiul... care vinde și suliman și canà de păr.* CARAGIALE, S. N. 46. *Uns cu căneală sau funingine.* H. IX 92. *Și-mi dă părul la cănele Și fața la rumenele* (Bucov.). POP. [Plur. *-neli.* | Și: canà s. f. POLIZU.]

— Forma *căneală* e derivată din cănì, prin suf. abstr. *-eală,* iar forma *canà* e împrumutată din bulg. **канà, кѣнà,** idem (<turc. kyna „coloare roșie pentru văpsitul unghiilor"). Cfr. boia (lă).

CÂNEÁMĂ s. f., **CÂNEÁN** s. m. v. câne.

CANELÁ vb. I[a] trans. (Arhit.) *Canneler.* — (Întrebuințat mai ales la participiu) A săpà (în lungimea unei coloane) brazde semicilindrice alternând cu muchii paralèle, cfr. ghintuì. *Stâlpi... canelați oblic în partea superioară.* GHIKA-BUDEȘTI, MON. IST. I 23. [Derivat: canelúră s. f. (plur. *-lure* și *-luri*) = brazdă semicilindrică săpată în lungimea

unei coloane și alternând cu muchii paralèle. *Canelùri verticale săpate în piatră.* id. ib. I 22. *Coloane... având un trunchiu cu treisprezece canelure slab pronunțate.* DRĂGHICEANU, ib. I 110.]

— *N.* din fran.

CANÉLĂ s. f. v. cană[1].

CANELÚRĂ s. f. v. canelă.

CÂNEPĂ s. f. sing. (Bot., Industr.) *Chanvre. Filasse de chanvre.*

1°. (Bot.) Plantă textilă cu flori verzui (PANȚU, PL.), cfr. haldan, bârzoci, poșomogi, podbici (porghici). Se deosebește *cânepă de vară* s. *bărbătească*, care nu produce sămânță, și *cânepă de toamnă* (s. *de iarnă*, în Nadeșul-român, în Sălagiu VAIDA) s. *femeiască*, care produce sămânță (MARIAN, cfr. I. IONESCU, C. 147). Un fel de *cânepă de vară* se numește *cânepă nebună* (MARIAN). *Cănepă sălbatecă*, cea care crește pe câmp necultivată. La *cânepă* deosebim rădăcina, firul, bățul s. paiul și floarea, care când e uscată se numește zglăvoc (în Ban. plosconiță, în Muscel măciucă), în care se găsește sămânța de cânepă (numită și jufă s. jùlfă) din care se prepară uleiul de cânepă. *Cânepa* se culege s. se zmulge și se leagă în mănuși (s. maldăre); 12 s. 13 mănuși compun o chită. Cfr. PAMFILE, I. C. 202 ș. u., A. 168-171. *Am înțeles că și cânepă destulă s'au făcut pe acolo* (a. 1697). IORGA, B. R. 62. *9 chite de cânepă.* URICARIUL, XXIII 256/9. *Oloiu de cânepă* (a. 1792). ib. IV 132/21. *S'au strâns toți... de sta ca cânepa de deși.* DIONISIE ECLES. C. 208. *Coaja eră ațoasă, ca cânepa.* DRĂGHICI, R. 51/16. [Stiglețul] *zboară, la cânepă se lasă, Ciupește două fire.* C. NEGRUZZI, II 302/11. *Mă dau iute pe-o creangă mai spre poale, și odată fac: zup! în niște cânepă.* CREANGĂ, A. 49/10. *Să te bată, badeo, bată Nouă boale dintr'odată... Din culesul cânepii, Până'n ruptul cămășii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 265. *Avem cânepă de vară, Ș'o mâncă focul pe-afară, Iară cânepa de toamnă În șopron stă ca o doamnă.* ib. 457. *Te-i duce la maică-ta, Când o'nflorì cânepa.* TEODORESCU, P. P. 270b. *Pe la bordușele noastre, Cu pozdeie de cânepă acoperite.* POP., ap. GCR. II 334/18. ‖ P. ext. Lucrul cânepii. *Văzù trei fete ce munceau la cânepă.* ISPIRESCU, L. 62. *La cânipă eu m'am dus, Dar nimic n'am ajutat.* ALECSANDRI, P. P. 319b/17. # *Las'o moartă'n cânepă!* las'o baltă, încurcată, las'o moartă 'n păpușoiu! ȘEZ. II 75/17, PAMFILE, C. *I-a luat cânepa apa* = a dat peste ce a căutat (PAMFILE, I. C. 214, cfr. ȘEZ. IX 144). **De-a dracu'n cânepă** e numele unui joc de copii (descris în) ȘEZ. II 62. ‖ (Bot.) **Cânepa-codrului** = *Eupatorium cannabinum*, plantă ierboasă, cu flori roșietice, numită și cânepioră, cânepoală, dumbravnic. PANȚU, PL., DAMÉ, T. 186. **Cânepa-vrăbiei** (dial. *vrăghiei*) = nume de buruiană (nedefinită mai de aproape). H. I 19. **Cânepa-dracului** = (propriu: planta) cătină-de-garduri. DICȚ.; (fig. = glumă) păr (femeesc CREANGĂ, GL.), mai ales codele, când e vorba de părulială (ȘEZ. IX 144, BARONZI, L. P. I 150/28), părul încâlcit al babelor rele (RĂDULESCU-CODIN, I.). *Tu s'o iei de cânepa-dracului și s'o trânțești cu capul de păretele cel despre răsărit, cât îi puteà.* CREANGĂ, P. 13/3. *Când se duce băietul acasă fără nici un purcel, îl înhață mușneagul de cânepa-dracului, și-i trage o sfântă de bătaie.* ȘEZ. II 154/14.

2°. (Industr.) După ce *cânepa* s'a culeș și s'a lăsat (strânsă în glugi) să se dubească (s. dospească) câtevà zile și s'a bătut sămânța din zglăvoci, se pune a-moiu ca să se topească, așezându-se mănușile pe o prăștină și formându-se astfel pluta care se vârâ în apă (în alte părți, mănușile se așază într'un ‚clește' — două prăjini groase ca pe mână și legate la capete — care se întepenește apoi cu pari în apă PAVELESCU). Scoțându-se din topilă (s. topitoare) la vreme, partea lemnoasă a cânepii se desprinde și cade în formă de puzderii la melițat, rămânând numai partea textilă, ca fuior de cânepă, care se prelucrează mai departe prin dărăcit (s. răgilat). Acest product vegetal textil, format din numeroase fricele, poartă (p. ext.) și el numele de *cânepă*. Cfr. stupă, păcișă, câlți, câlțișori, brebeni, zgrebeni, canură. Cfr. PAMFILE, I. C. 208 ș. u., A. 173-174. *Niște cânepă i-aduce, un fuior la coadă-i pune.* CONTEMPORANUL, I 688. *Aveà o biciușcă de cele de cânepă, împletită de mâna lui.* CREANGĂ, P. 107/16. *Sfoară groasă de cânepă.* id. A. 138. *Ață de cânepă.* ȘEZ. III 120/26. *Fetele de la Veza Nu știu toarce cânepa, Făr' o' ndrugă ca lâna.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 452.

3°. P. ext. Tort de *cânepă* care se întrebuințează la țesutul pânzii, fuior (2°). Cfr. H. III 73, IV 75. *Tortul de unde ia pânzariul și din ce să face? ...Din in sau cânepă.* DRĂGHICI, R. 77/31. *Pânză* (H. III 73, IV 75), *fol* (H. IV 75) *de cânepă.*

[Și: **cănipă**, (cu rotacizare) *cărepă* POP., ap. PAMFILE, I. C. 202. | Adjectiv: (ad 1°) **cânepíu** (**cânipíu**), **-íe** = de cânepă, de coloarea seminței de cânepă, cenușiu-închis (PAMFILE, C. Ț.); (fig.) ametit de băutură (DDRF.). *Păsăruică cânipie, Spune puiului să vie.* ȘEZ. VIII 190, ION CR. III 154. *Am o găină cânepie, Dă de veste la domnie?* (= Scrisoarea) GOROVEI, C. 340. | Colective -locale (ad 1°): **cânepíște** s. f. (**cânipíște** PAMFILE, I. C. 202, H. X 90, 154, dial. *cânichíște* H. X 507) = loc (ogor, câmp) semănat cu cânepă (MARIAN, GR. BĂN., cfr. H. VII 155, X 507, XVII 17) s. de pe care s'a recoltat cânepa (Mehedinți, N. REV. R. a. 1910, p. 85, H. XIV 106, 236). *Cânipiștele* sânt totdeauna pe văi, pe malul apelor. PAMFILE, I. C. 202. *Trecând printr'o cânepiște, văzù trei fete.* ISPIRESCU, L. 62, cfr. MARIAN, O. I 397, (în Sălagiu) **cânepiștină** s. f. = cânepiște, loc de sămănat cânepa VAIDA, **cânepărie** (dial. **cânipărie**) s. f.=cânepă multă strânsă la un loc (LM.), loc unde se lucrează cânepa (id.), obiecte multe lucrate din cânepă (id.), (mai ales) loc semănat cu cânepă (cfr. PAMFILE, I. C. 202, A. 165.]

— Din lat. **canapa* (= *cannabis*), idem.

CÂNEPÁR s. m. (Ornit.) *Linotte (Linota cannabina).* — Pasăre cu penele de pe de-asupra castanii, fruntea și pieptul roșii, penele aripilor și ale coadei negre, pântecele și gușa albe; se nutrește cu semințe de diferite plante, mai alos de cânepă; se mai numește: (Bucov.) pasărea-cânepei, (Ban.) cânepioară, (Mold.) pietroșel-cânepiu. MARIAN, O. I 396. [Și: **cânipár.**]

— Derivat din cânepă, prin suf. nom. agent. *-ar.* (Pentru cuvintele corespunzătoare din limbile slavice cfr. cânepioară).

CÂNEPĂRÍE s. f. v. cânepă.

CÂNEPIOÁLĂ s. f. (Bot.) v. cânepoală.

CÂNEPIOÁRĂ s. f. (Bot., Ornit.) 1°. *Eupatorium cannabinum.* 2°. *Linotte (Linota cannabina).*

1°. (Bot.) = cânepa-codrului. PANȚU, PL., DAMÉ, T. 188; cfr. *(cânichioară)* H. XI 427. *Tu ești puișor canar! Nu te hrănești cu zahar, Nici măcar cu cânepioară.* E. VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, I 290.

2°. (Ornit.) = cânepar. MARIAN, O. I 396.

[Și: **cânipioáră.** MARIAN.]

— Derivat din cânepă, prin suf. dim. *-ioară.* (Cfr. pentru 1°, rus. *konopélbnikz*, idem, sârb. *konòpljika, konòpljica*, etc.; pentru 2°, ital. (dial.) *canevela*; rus. *konopljánka*, sârb. *konòpljarka*, bulg. *konoparče.* etc., idem). Cfr. cânepiță, cânepoală.

CÂNEPÍȘTE s. f. v. cânepă.

CÂNEPÍȘTERIȚĂ s. f. (Entom.) v. coropișniță.

CÂNEPÍȘTINĂ s. f. v. cânepă.

CÂNEPÍȚĂ s. f. (Bot.) Nume de plantă (nedefinită mai de aproape; probabil, cânepioara (1°) s. cânepoala). H. V 10, 380.
— Derivat din cânepă, prin suf. dim. *-iță*.

CÂNEPÍU, -ÍE adj. v. cânepă.

CÂNEPOÁLĂ s. f. (Bot.) 1°. *Eupatorium cannabinum*. 2°. *Agrimonia Eupatoria*.
1°. = cânepa-dracului. PANȚU, PL.
2°. = turiță-mare. DDRF., BARCIANU.
[Și: cânipoálă LM., cânipioálă DDRF.]
— Derivat din cânepă, printr'un sufix neclar.

CÂNÉR s. m., **CÂNÉSC, -EÁSCĂ** adj. } v. câne.
CÂNÉȘTE adv., **CÂNÉTIC, -Ă** adj. }
CÂNEVÁS s. a. } v. canavață.
CANEVÁȚ s. a., **CANEVÁȚĂ** s. f. }

CÂNFI † s. m. plur. *Pourpre*. — (Atestat numai la CORESI) Purpură. *Un om eră bogat și se îmbrăcà în cânfi și în firure*. CORESI, E. 408/2. [Și cânfe s. a. plur. ib. 404.]

CÁNGĂ s. f. v. cange.

CĂNGÁL s. a. = colac. [Balaurul] *Mare căngal se făceà* (= se încolăceà). GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 271.
— Din sârb. **kangal** (< turc. *kanghal* „funie, păr împletit").

CÁNGE s. f. 1°. *Croc, crochet, grappin*. 2°. *Crochet* de balance. 3°. *Crochet* (de tailleur). 4°. *Serre* (d'oiseau de proie). 5°. *Cravache*. 6°. *Épingle à cheveux; crochet*.
1°. Prăjină lungă cu un cârlig de fier în vârf, spre a puteà apucà cu ea de departe. De *căngi* se servesc bunăoară pompierii (LM.), sau cei ce trag luntrea, buștenii, etc. din apă. *Așà s'au preumblat acèle trupuri, fără cance, pân' ce vor fi dat și în Marea-neagră*. MAG. IST. V 31/4. *Oamenii smulg cartoflele din pământ... cu o cange de cele cu trei crăcăni*. I. IONESCU, C. 215. *Și unii căngi și funii aduc ș'azvârl mereu, Să împresoare moara (luată de valuri)*. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Pare că o cange de fier i se înfipsese în inimă*. VLAHUȚĂ, N. 45. *Prinse* [bucata mare de gheață] *cu cangea, ca s'o ție'n loc*. SLAVICI, V. P. 102, cfr. 98. *Căngii cu vârf ascuțit își aduc și prăjini ferecate*. COȘBUC, Æ. 88/25. *Sări din luntrea lui Spirca în altă luntre...; cei-lalți îl ajutau cu niște căngi și cu lopețile*. CONTEMPORANUL, VI, 46, cfr. DUNĂREANU, SĂM. VI 371, CH. 95. *Răsturnau cu cangea Și străpungeau cu lancea*. ALECSANDRI, P. III 234. | Spec. (Toracul-mare, în Ban.) Brățar s. pârghie cu fier încârligat în capăt (VICIU, GL.). # *A aduce pe cinevà cu cangea* = cu sila. ZANNE, P. V 121. *Nu-i scoate vorba nici cu cangea*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.
2°. Spec. (Munții Sucevei) Cârligul cântarului. ȘEZ. V 54/24.
3°. (Croit.) Fâșie de pănură cu un cârligel (LM.) s. cu un ac îndoit la un capăt, cu care croitorul ține lucrul nemișcat pe genunchi. ISPIRESCU, ap. ȘIO.; cfr. (citat între „uneltele de cusut") H. II 81, 89, 118, VII 8, 445, XI 341.
4°. P. anal. (Mold., Bucov.) Gheară (com. A. TOMIAC) de pasăre răpitoare (p. ext. de drac). ȘEZ. V 54/24, cfr. ALECSANDRI, T. 1783. *Caia o luat mielu' în căngi*. ȘEZ. V 54/24. *Venì un vultur așà de mare și de tare, cât au apucat iapa în căngi*. SBIERA, P. 166/2. *La labe*, [dracul] *are unghii mari și căngi lungi*. ȘEZ. I 241/24. *Un drăcușor mic..., cu niște căngi la mână, ca colții pieptenilor de câlți*. ib. I 28^{r}/27, cfr. 184/13, GCR. II 323/5. | Fig. *Cu greu scăpaiu din cangea crudei morți*. CARP, ap. TDRG. | (Despre mânile oamenilor, în expresia:) *A pune cangea pe cinevà*: gheara. *Când să puie cangea pe hoți...— tufă!* ALECSANDRI, T. 1441. | (Bot., Mold.) Cangea-pasării = a) *Arthrolobium scorpioides* Dr. CRĂINICEANU, ap. ȘIO.; b) Unghia-găii. BARCIANU.
5°. *Căngie* = biciușcă cu plesne la vârf (Clopotiva, în Hațeg). VICIU, GL. *Căngia (= zbiciul) păcurarului* (= păstorului). H. XVIII 141.
6°. (Ilfov, Prahova, Ialomița) *Cangă* = ac de păr (al femeilor), ac-cu-craci, spilcă, ingliță. Com. I. PAVELESCU.
A face cangă = a face ceartă, bocluc, scandal (Covurluiu). ION CR. V 279.
[Plur. *căngi*. | Și: cánce, cángă, cángie (pronunț. *-gi-e*), (ad 6°) cămgie; (cfr. sârb. *ganac, ganač*) gánce COSTINESCU; (ad 3° cfr. n.-grec. γάντζος) gánță s. f.: unealtă de cusut H. V 419, cfr. COSTINESCU; (Răchita, în Caraș-Severin) canigie (pronunț. *cánigi-e?*) s. f. VICIU, GL., cámcă s. f. = un clește de lemn; se zice și: *l-am prins pe cinevà în camcă* (Neamțu). ION CR. V 346. | Derivat: căngér † s. m. = pompier prevăzut cu cange. Cfr. IORGA, CH. I. II 212; căngiuít, -ă adj. = cu vârful în formă de cârlig. *Cu lancea căngiuită în gloată pătrundeau*. ALECSANDRI, P. III 224.]
— Din turc. **kânğa**, idem, trecut și în limbile romanice (MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 4673) și la Bulgari (*kándža, hánža* „cârlig"), la Sârbi (*kándža, hanča* „gheară de vultur, cârlig de corăbii", cfr. *ganač, ganac* < ital. *gancio*), la Neo-greci (κάντζα, γάντζος) și la Unguri (*gáncs, gáncsa*). Cfr. gance[2].

CĂNGÉR † s. m., **CÁNGIE** s. f. } v. cange.
CĂNGIUÍT, -Ă adj. }

CANGRÉNĂ s. f. (Med.) *Gangrène*. — Distrugere completă, prin putrezire, a unei părți moi din țesuturile animale, cu tendența de a se întinde la părțile vecine, cfr. antrax, bubă-neagră, bubărea, dalac, cărbune. *Rana a dat în cangrenă și a fost arsă cu fierul roșu. Cangrena oaselor* = necroză. || Fig. Putreziciune morală într'o societate, cfr. bubă, corupțiune. || P. anal. (Bot.) Boală a arburilor, care le distruge scoarța și partea lemnoasă. [Familia: cangrenà vb. I[a] intrans. și refl. (învechit, cangrenìsì vb. IV[a]) = a da în cangrenă; cangrenát, -ă adj. = atins de cangrenă; cangrenós, -oásă adj. = de natura cangrenei. *O rană cangrenoasă*. || Și: gangr-]
— *N.* din fran. (lat. gangræna < grec. γάγγραινα „putreziciune").

CANGÚR s. m. (Zool.) *Kangourou*. — Numele generic al ordinului marsupialelor. *Cangurul* propriu zis (care se găsește în Australia) e uriașul acestui ordin de patrupede: stând pe labele de dinnapoi, e înalt de doi metri; are o coadă foarte groasă și lungă pe care se sprijină când sare; membrele dinainte i sânt foarte scurte, iar cele dinapoi foarte lungi și puternice; femela are în pielea pântecelui un fel de buzunar în care și-ascunde puii, la primejdie.
— *N.* din fran. (împrumutat din limbile indigene ale Australiei.)

CANI † adv. v. cam.

CĂNÍ vb. IV[a] trans. și refl. 1°. *(Se) teindre (les cheveux)*. 2°. *(Se) salir* ou *(se) souiller* (avec du charbon, etc.).
1°. A(-și) văpsì, boì (barba, părul, sprâncenele, etc. mai ales cu negru, cfr. cernì); spec. (Mold., în munții Sucevei) a boì mieii și alte vite, în frunte, spre a fi cunoscute din cele străine (ȘEZ. V 55/16), cfr. căneală. *Barba potrivită în apărătoare și cănită, mai mult roșie decât galbenă*. GHICA, S. 5. *Pusnicul Chiriac..., care-și căneà părul și barba cu cireșe negre*. CREANGĂ, P. 111, cfr. TEODORESCU, P. P. 157. *Coarne cănite*. ib. 155, 174, cfr. VASILIU, C.

178, SEVASTOS, N. 110/16, PĂSCULESCU, L. P. 21. *Oi... Cu lâna cănită.* MAT. FOLC. I 525. *Mândru' murgu-l potcovește, Mândra șede și-l cărnește.* ȚIPLEA, P. P. 75. | P. anal. *Ce stai, codre, -așà cănit (= trist și desbrăcat de podoabă)? Nu vezi, cucu'ți-a sosit?* RĂDULESCU-CODIN, L.

2°. A (se) murdări cu cărbune (Com. A. COCA) s. cu funingine (H. IX 92), a (se) pătà (com. BANCIU); (despre vase) a prinde cocleală (RĂDULESCU-CODIN, L.). *Unde te-ai cănit pe obraz?* = unde te-ai mânjit cu cărbune? Com. Dr. COCA. *Haină cănită.* Com. BANCIU. *Săteni îmbrăcați în haine albastre nemțești și căniți pe obraz.* MARIAN, NU. 724. *Măriuca... umblă... tot cănită* (în notă: *nespălată*). id. SE. II 288. *Unde mergi, tu, răsucitule? — La ce mă'ntrebi, găuritule? Că la coadă-s aurit, Nu ca tine tot cănit?* (= Fumul și coșul). GOROVEI, C. 161.

— Răspândirea cuvântului în Ardeal face neprobabilă derivarea lui *cănì* din canà[2]; mai probabil avem a face cu ung. *kenni* „a unge, a mâzgăli", care în România a fost apropiat în privința sensului de canà[2].

CÂNÍ vb. IV[a] v. încâinì.

CANIBÁL, -Ă adj., subst. *Cannibale.* — (Om) mâncător de oameni, antropofag; cfr. căpcăun; fig. (om) crud ca un antropofag. [Derivat: **canibalísm** s. a. = antropofagie, fig. cruzime ca de canibali.]

— *N.* din fran. (< span. *canibal*, derivat din *canibi*, altă formă a numelui Caraibilor din Antile.)

CANICULÁR, -Ă adj. *Caniculaire.* — (Numai în expresiunea) *Călduri caniculare*, înnăbușitoare, de Cuptor; cfr. cânesc.

— *N.* din lat. **canicularis, -e**, derivat din *canicula* „steaua Câinelui" (Sirius), care răsare și apune odată cu soarele în perioada de la 11/24 lulie — 11/24 August, a marilor călduri.

CÂNÍE s. f. v. câne.
CANIGIE s. f. v. cange.
CÂNÍME s. f. v. câne.

CANÍN, -Ă adj. (Șt. nat.) *Canin.* — De câne, cânesc. *Rasă canină. Dinții canini* (și substantivat: *caninii*) = dinții (zișì) cânești.

— *N.* din lat. **caninus, -a, -um** „cânesc" (de la *canis* „câne").

CÁNIPĂ s. f. (ș. d.) v. cânepă ș. d.
CÂNIPIOÁLĂ s. f. (Bot.) v. cânepoală.
CÂNIȘÓR s. m. v. câne.
CÂNÍȚĂ s. f. v. cană.
CÂNITÚRĂ s. f. v. câne.

CÁNIV, -Ă adj. = leneș. PAMFILE, A., RĂDULESCU-CODIN, Î.

CÂNJĂU, CÂNJÉU s. a. v. gânjeiu.
CÂNOÁICĂ s. f. v. câne.
CÂNOÁIE s. f. v. cană.

CANÓN s. a. (Bis.) 1°. *Canon; loi, règle.* 2°. Ensemble de certains cantiques. 3°. *Canon.* Instrument musical. 4°. *Pénitence; peine.* 5°. *Torture, supplice.*

1°. Lege, pravilă, normă bisericească, adusă prin hotărîrea unui sobor, cu privire la credință s. la disciplină; p. ext. (impropriu) orice lege s. regulă. (Slav.) Právilo = îndereptare, *canón.* MARDARIE, L. 2596. *Cu toate canoánele ale sfintelor săboarĕ și ap[o]s[to]li.* PRAVILA (a. 1652), ap. GCR. I 158/40. *Pravilă strâmbă și fără canoăne!* CANTEMIR, IST. 108. *După aceasta se săvârșește și ceealaltă orânduială a povelirii, după canoanele sfintei biserici.* LET. III 320/37. *Să gândești ce ceri de la mine, și care ți-este dreptatea și după canoanele Grecilor.* MAG. IST. 89/32. *Dete lege și canon și regule de isnoavă împărăției.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 261/33. *Osĕbit de pedeapsa canonului bisericesc, ce i se va orândui* (a. 1785). URICARIUL, II 87/23. [Omul] *vra să iasă din canonul și măsura lui prescrise.* KONAKI, P. 272. *Este această putere a milei un prea puternic canon firesc.* PISCUPESCU, O. 105. *Țara-rumânească având din vechime canoăne pentru ceale în parte dreptăți ale lăcuitorilor săi...* CARAGEA, L. 1pr./9. *S'au potrivit, afară de regulă, învățătura spițelor, și la cuscrie, așezându-se următoriul canon...* CODICA ȚIV. 10/38. *Canonul 53 a[l] soborului al 6-le[a] zice...* ib. 14/33. *M'a învățat șaptezeci de canoane măestrești.* GORJAN, H. I 126. *După canoanele sfintei noastre biserici pravoslavnice, ticălòșii aceștia merită a fi arși de vii.* C. NEGRUZZI, I 232. | † *Canoanele gramaticei* = regulele gramaticale. *În școalele noastre se învață cu numiri și canoane.* URICARIUL, III 16/29. | Fig. Model. *Țiteron... a ritoricĕi canon.* CANTEMIR, HR. 5/3.

2°. Împreunarea mai multor pesne s. ode (nouă, când canonul e complet) compuse după oarecare norme, adecă după un număr și o măsură determinată, alcătuind un întreg de-sine-stătător. Tot *canon* se numește și partea propriu euharistică a liturghiei, adecă de la „cu vrednicie și cu dreptate" până la „și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă a mări și a cântà"; se numește astfel, pentru-că cuprinde o normă hotărîtă și neschimbată, după care are să se îndeplinească sfânta jertfă instituită de Hristos. Com. T. TARNAVSCHI. *Împlând svânta besearică cu stihire și canoane.* DOSOFTEIU, V. S. 4 pr. *Canoanele osmoglasnicului.* id. ib. 64. *Cánón care ne stâmpără necazurile lumii aceștia.* BIBLIA (1688) 4 pr./10. *Care minune închipuește sfântul botez, după cum scrie sfântul Ioan Damaschin, la un tropariu al canonului de la Înălțarea cinstitei cruci, la a patra peasnă.* ANTIM, P. 116. *Au luminat sfânta biserică, împodobindu-o cu multe canoane de cântări și laude* (a. 1748). URICARIUL, I 63/1. *Amândoao canoánele din octoih.* MINEIUL (1776) 15. *Canoanele de la Poivecernie.* RĂȘCANU, L. LXXXIV[b]/37. *Îți cânt acatist și paraclise, Citesc canoane d'acei sfinți scrise.* ZILOT, CRON. 348. *La șese ceasuri din noapte spre Sâmbătă, este obiceiu de iesĕ Domnul iarăși la biserica cea mare, și la canonul cel întâi se face dare de făclii de ceară la toți.* LET. III 312/11. || Spec. *Canonul-de-mângăiere* = paraclisul Maicii-Domnului. Cfr. ENCICL. R. *Canonul sfântului Andreiu* s. *cel mare* = complexul cântărilor de penitență (compuse de sf. Andreiu), care se cântă Miercuri seara, în a cincea săptămână din păresimi. Cfr. ib. *Canonul la ieșirea sufletului.* MARIAN, Î. 40. || † P. ext. Cântare eroică. [Mateiu Corvin] *porunci cântăreților de cântă în canoane faptele a oameni bine numiți și îndrăzneți la războaele cu Turcii, în stihuri scrisĕ pre limba a lor de moșie.* LET. I 38/7. || P. anal. Cântec monoton și plângător. [Baba] *întinde mâna și începe duios, după canonul ei: „Faceți-vĕ milă și pomană, măiculiță!"* CARAGIALE, S. N. 256.

3°. (Muz.) Formă muzicală în care diferitele voci, intrând succesiv, se imită riguros una pe alta, executând fiecare aceeași melodie, dar nu simultan, în unison, ci succesiv, în armonie. ENCICL. R. || Instrument muzical de origine orientală, format dintr'o ladă sonoră de formă trapezoidă, cu coarde, puse în vibrațiune de amândouă mânile; cfr. țiteră. ib. *David... jucând cu cântări și cu canoane* (ἐν κινύραις) *și cu alăute.* BIBLIA (1688) 224. *Canonul* (ψαλτήριον) *și copuzul.* ib. 4, cfr. 352,,, 372.

4°. Pedeapsă (care constă din post, rugăciuni cu mătănii, etc.) dată călugărilor (și călugărițelor) care greșesc contra canoanelor bisericei (cfr. COSTINESCU) s. rânduită la spovedanie de duhovnic s. pe care și-o impune cinevà de-bună-voie, pentru ispășirea păcatelor, cfr. osândă, pocăință, penitență; p. ext.

împlinirea acestei pedepse. Cinevà are, e supt, își pune, (își) face, își trage (DDRF., BARCIANU), își ispășește (ȘEZ. II 151/35) *canon(ul). Sânt supt canon greu de păcate.* MARDARIE, L. 4263. *Mare canónŭ și mare greutate au pre sufletele sale unii ca aceia.* VARLAAM, C. 378$_2$. *Aceștia... să aibă canon 5 ai.* ȘAPTE TAINE (a. 1645) ap. GCR. I 116/28. *Să o închiză* [pe călugăriță], *cândai cu canónŭ, cu post, cu rugă să va puteà cevà folosì.* PRAV. MOLD. 108. *Să va pocăì și-ș[i] va face canónul.* ib. 111,$_2$. *Părinții pusnici din sfânta-Agură mi-au dat canon să mănânc lapte numai de la o vacă.* CREANGĂ, P. 116. *Popa Todică... te'ntrebà tăti* [= toate] *celea la spovĕdanie,... și-ți da canun cum să cade: să faci atâtea mătănii...* CONV. LIT. XLIV 1 649. *M'a fost blăstămat un om, pe care-l înșelasem, să mă fac măgar și chiar azi mi s'a împlinit canonul.* RETEGANUL, P. III 85/21. *Își pusese el canonul, când cu probaza starețului, ca până la sfârșitul vieței să petreacă în adâncă singurătate.* ȘEZ. VI 136. *Bate, Doamne, pe popa, Că mi-o spovidit mândra. Nu știu ce canon i-o dat, Că de-atuncea m'o lăsat.* MÂNDRESCU, L. P. 147/13, HODOȘ, P. P. 177, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 194, ȘEZ. IV 232/26. ‖ P. ext. Pedeapsă (LB.), osândă (de la Dumnezeu). *Câte urmează a i se întâmplà nu să poate socotì decât ca un canon rânduit de la dumnezeiasca pronie.* DRĂGHICI, R. 207.

5°. P. ext. Chin, tortură (com. N. IONESCU), caznă, muncă. *Ce canon pre bietul om, că de săptămâni nu poate închide ochii!* LM. *Eră în toate clipele vieții lui pătruns de gândul, că viața omenească e un canon.* SLAVICI, N. I 246.

[Și: (cfr. paleosl., rus. *kanunъ*, sârb., turc. *kanun*) **canún** (**cănún** Com. N. IONESCU) s. a. RĂDULESCU-CODIN, L. 63, ȘEZ. II 151/35, IV 232/26, PAMFILE, C. ț. 208, 231.]

— Din paleosl. **kanonъ** (grec. κανών), idem.

CANONÁDĂ s. f. (Milit.) *Canonnade.* — Descărcare (deodată) de multe tunuri, bătaie prelungită cu tunul, bombardare, bubuituri de tun.

— *N.* din fran. (derivat din *canon* „tun").

CANONÁRHI s. m. *Premier chantre.* — (Învechit) Primul psalt în biserici mai mari (cântând mai ales canoanele 2°). TDRG. [Verb: **canonarhisì** IV^a = a deveni s. a fi canonarh, a cântà ca un canonarh. *Își trămiteau copiii la dascălul Chiosea..., ca să învețe să cananarchisească* (sic!), *să ție ison cântăreților din strană.* GHICA, S. 55.]

— Din n.- grec. κανονάρχης, idem.

CANONARHISÍ vb. IV^a v. **canonarh.**

CANONÍ vb. IV^a trans. și refl. 1°. *Imposer une pénitence.* 2°. *Punir, châtier, torturer.* (Refl.) *Se tourmenter, faire des efforts inutiles.*

1°. Trans. (Bis.; învechit; subiectul e episcopul, duhovnicul, etc.) A da cuivà canon (4°). *Preotul să se ispovedească de păcatul lui la arhiereul său, și arhiereul să-l canonească, iară nu să-i ia darul.* PRAVILA (1652) ap. GCR. I 161/3. *Duhovnicul... să nu canonească pre dânșii greu.* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Pentru unii împotrivitori ca aceia, să-i canonească după pravilă* (a. 1751). URICARIUL, V 424/4. *Să se canonească ca furii de sfinte* (a. 1716). ib. 369/15.

2°. P. gener. (trans.) A pedepsì (LB.), a chinuì, a torturà, a căznì, a muncì (pe cinevà). *A crescut băiatul, canonit și muncit.* CARAGIALE, N. 54/20. *Se uità la vita canonită* [jupuită de vie]. id. S. 13/33. *Ne mai știind cum să-și canunească nora...* RĂDULESCU-CODIN, L. 10. *Mâna pe cioban puneà, Mi-l bătea, mi-l canuneà.* MATEESCU, B. 8, cfr. MAT. FOLC. 50. *Bate-l, mâre, și-l căznește... Cu chinuri mi-l canunește.* TEODORESCU, P. P. 96. ‖ Refl. A se chinuì, a se trudì. *Așà se canoneà până despre ziuă.* VLAHUȚĂ, D. 327. *Te iartă inima să mă lași canonindumă să aflu ceea ce tu poți să-mi spui în trei cuvinte?* SLAVICI, V. P. 83. *Dacă cel ce este în agonie se canonește prea mult până să-și dea sfârșitul, adică dacă hârcăește și se trudește cu moartea...* MARIAN, Î. 35. *Să nu mănânce decât rădăcini. — Pentru ce să mă canonesc așà, Haralampie?* MUSCEL, 25. *Din pricina Dochiei se canunesc oamenii.* RĂDULESCU-CODIN, L. 4. (Reciproc) *Vă canoniți unul pe altul de geaba, nici tu nu ești de ea, nici ea de tine.* CARAGIALE, T. I 12/7.

[Și: **canunì** vb. IV^a, **încănunà** vb. 1^a = a pune greutăți în spinarea cuivà, a face cuivà necazuri. Com. N. IONESCU.]

— Derivat din **canon.** Cfr. canonisì.

CANÓNIC -Ă adj., s. m. I. *Canonique.* II. *Chanoine.*

I. Adj. Conform cu canoanele (bisericei), privitor la canoane. *Dreptul canonic.*

II. S. m. (În biserica greco-catolică) Călugăr care e membru al capitulului unei biserici catedrale (arhiepiscopești sau episcopești). *Timoteiu Cipariu a fost canonic în Blaj.*

[Accentuat (ad II) și: *canonic.* | Abstract: (cfr. m.-lat. *canonicatus*) **canonicát** s. a. = demnitatea s. beneficiile de canonic. *Se înfruptară din beneficiile canonicatului.* IORGA, L. II 414. | Feminin (ad II; numai la DOSOFTEIU): † **canonícă** = călugăriță V. S. 25. *La canonice feace un zidiu mare.* ib. 33,$_2$; **canonicitáte** s. f. = conformitate cu canoanele (bisericești).]

— Ad I, neol. din lat. **canonicus**; ad II, din m.-grec. κανονικός.

CANONÍCĂ † s. f. v. **canonic.**

CANONIÉRĂ s. f. (Marina milit.) *Canonnière.* — Mic vas de război înarmat cu unul sau mai multe tunuri.

— *N.* din fran.

CANONISÍ vb. IV^a trans. (Bis.) 1°. *Établir, régler.* 2°. *Canoniser.* 3°. *Imposer une pénitence.* — (Învechit.)

1°. A stabilì prin lege s. prin canoane (1°); p. ext. a orândui, a prescrie, a regulà, a ordonà. *Peste dăjdiile canonisite să se puie... a da... câte o jumătate de leu.* DOC. (a. 1804) ap. TDRG. *Priimeà fără deosebire după greșalĕ și canonisita pedeapsă.* PISCUPESCU, O. 25. [Bolnavul] *canonisit* [= căruia i s'a prescris] *să bea la ceas la ceas câte un feligean.* id. ib. 251. *Alcătuirea acestii pravili este o deslușire a pravililor împărătești... și a canonisítelor obiceaiuri ale pământului.* CARAGEA, L. 105. *O regulată și canonisită lucrare a acestei codici.* CODICA ȚIV. VI/1. † *Limbă necanonisită* = fără canoane (regule gramaticale), nefixată din punct de vedere gramatical. DDRF.

2°. (Despre oameni) A așezà între sfinți, între preafericiți, a beatificà (COSTINESCU); (despre cărți) a declarà că e în conformitate cu canoanele bisericei. *Nu se cade a cetì... cărți necanonisite, ci numai cele priimite ale testamentului vechiu și nou.* PRAV., ap. TDRG.

3°. A da cuivà canon (4°), a canonì (1°); p. ext. a pedepsì. (Refl. cu înțeles pasiv) *De care păcate nu s'au canonisítŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 96. *De unde aș hi eu învățat a da chip cuivà și să-i canonisĕsc?* id. ib. 133,$_2$. *Cei ce sânt canonisiți după d-zeeștile pravile..., de vor îndireptà păcatele lor...* MĂRGĂRITARE (a. 1691) ap. TDRG. [Mitropolitul și episcopii] *să-i certe, iar nu să-i globească (canonisind pe fieștecare).* RĂȘCANU, L. LXVIII/20. *Să se canonisască cu lipsire de vrednicia preoției* (a. 1785). URICARIUL, II 90/28.

[Și: (ad 2°, neol.) **canonizà** vb. 1^a. | Derivate:

canonisíre s. f. (ad 1°) *Un om muncitoriu poate să-şi adaogă sârguinţa numai cu buna-orânduială şi canonisirea zilii.* DRĂGHICI, R. 148, (ad 3°) *Toată vremea aceea care este de la Duminica întrării Domnului Isus Hristos în Ierusalim pân' la ziua patimilor, au rânduit biserica noastră, ca să fie vremea canonisirii şi a pocăinţii.* ANTIM, P. 158. *Să tocmeşti pocăinţa şi îndreptare lor, prin canonisire potrivită cu stare[a] fieştecărui* (a. 1828). URICARIUL, X 270/18.]

— Din n.-grec. κανονίζω, idem.

CANONÍT, -Ă adj. v. **canonì.**
CANONIZÁ vb. I[a] v. **canonisì.**
CÂNOPÍŞTERIŢĂ s. f. (Entom.) v. **coropişniţă.**
CÁNORĂ s. f. (Industr.) v. **canură.**
CÂNÓS, -OÁSĂ adj., **CÂNOŞÍE** s. f. v. **câne.**
CANT s. a. v. **cantă[2].**

CANT, -Ă adj. *Sot.* — Prost, tont, nerod (ION CR. IV 188), uşor la minte, zăpăcit (Com. OLMAZU).

[Şi: **cantaur, -ă**=stricat la minte (jud. Teleorman ION CR. V 316), uşor la minte, zăpăcit (com. OLMAZU). | Verb: **cănţì** IV[a] = a prosti, a zăpăci. *Mi-i tontești Şi mi-i cănţeşti* (Descântec). MAT. FOLC. 683.]

CÂNT s. a. *Chant.*

1°. Cântec (1°). *Cântul mamei de-obiceiu e trist.* COŞBUC F. 131/6. | P. anal. Cântec de pasări. *Raiule, grădină dulce, Eu din tine nu m'aş duce, De mirosul florilor, De cântul paserilor.* (Pop.?) MARIAN.

2°. Cântec (2°). *Alfred de Musset a pus în gura plăiaşului un cânt vesel.* ODOBESCU, III 83. *Cânturi nouă smulge tu din liră-mi.* EMINESCU, P. 49, 58, 206, 211, 214. *A fost atâta chiu şi cânt, Cum nu s'a pomenit cuvânt.* COŞBUC, B. 21, cfr. F. 131/6.

3°. Spec. (Literar) Parte a unei poeme epice s. didactice, cântare. *Al treilea cânt al lui Iung asupra* [celei de] *a doa veniri.* MARCOVICI, C. 5. *Sara am cetit tatălui mieu tot cântul întâiu din moartea lui Avel.* C. NEGRUZZI, I 11.

[Plur. *cânturi.*]

— Formaţiune literară, după fran. *chant.*

CÁNTĂ s. f. *Pot de métal. Broc, cruchon.* — (Ungaria, Ban., Transilv. de vest) Oală de metal (LB.); vas de lut cu coadă, la gură ca o ulcică, încolo mai largă, un fel de cană (POMPILIU, BIH. 1006); cfr. canată. *Canta-i cu pelin pe masă. Ia canta să beie odată.* RETEGANUL, TR. 29/20-1. *De-ai şti toarce Sâmbăta, Cum te'ntorci Dumineca, N'ai fi goală ca o oală Şi 'mbrăcată ca o cantă.* HODOŞ, C. 85. *Ie canta de su' masă Şi m'o adă de vin rasă.* ALEXICI, L. P. I 134/19. [(Probabil, avem acelaşi cuvânt în) *1 cantŭ de făninĕ* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 206. | Şi: **cănţúlă** s. f. = vas făcut din lut. POMPILIU, P. P. 63. *Opt cănţule de piţule.* id. ib.]

— Din sârb. s. ung. **kanta,** idem. Cfr. dubletul cănată.

CÁNTĂ s. f. *Lisière* (d'étoffe). — (Rar, germanism) Fâşie colorată de la capătul unei bucăţi de stofă, şiştoare, cfr. bată (2°). DDRF. [Şi: (Legăt.) **cant** s. a. *Legat cu cant* = legătură cu buze, la cărţi sau la registre. G. IONESCU, C. T.]

— Din germ. **Kante** „muche, margine.“

CÂNTĂ vb. I. *Chanter* (I 2° *jouer* [d'un instrument]; II 3° *lire, réciter;* II 5° *[se] plaindre, [se] lamenter; pleurer* qqn.).

I. Intrans. A emite cu vocea s. cu un instrument un sunet muzical sau o serie de sunete muzicale care se rânduesc într'o gamă (acord, melodie, arie, etc.). Cinevà *cântă* din gură s. din (în, la s. cu) vreun instrument, pe din afară (după auz) s. de pe note, singur (solo) s. în cor (orchestră), ori fiind acompaniat (secundat, însoţit, întovărăşit, cfr. hang, ison) de altcineva. După felul vocii, deosebim sopran, alt, tenor, bariton şi bas, care voci pot fi clare sau voalate, ori să facă impresia că zgârie s. zbârnâe. După intensitate, cinevà *cântă* (cu glas) tare s. încet (cfr. fredonà); după mişcare (tempo), deosebim cântări iuţi, vioaie, încete, trăgănate; după impresia ce o produce, omul poate *cântà* corect, bine, frumos s. fals, greşit, urît, rău; după înălţime, omul *cântă* gros (jos, adânc) s. subţire (sus, înalt, piţigăiat, cfr. în falset).

1°. (Omul cântă din gură, cfr. zice, doinì, horì, hăulì, chiuì, dârlâì) *Se neştire biresufleteză* [=dacă cinevà e vesel], *se cânte!* COD. VOR. 134/7. *Popa ce va... cântà mireneaşte, să se goneascĕ den popie.* PRAV. DE GOVORA, ap. GCR. I 91/7. *La veseliile ceale de nuntă, în mâini plesnind şi în masă bătând, cântă.* ISTORIA ROSILOR (circa 1750) ib. II 51/27. *Vin cântând în stoluri fete De la grâu.* COŞBUC, B. 6. *Bună calea, Ivane, zise Dumnezeu. Dar cânţi, cânţi, nu te 'ncurci!* CREANGĂ, P. 299/18. *Umblam seara prin oraş, Tot cântând şi fluierând.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 168. *Cântă, mândră, trăgănat, Să te-aud de la Bănat.* ib. 290. *Pune, frate, mâna 'n şale, Să cântăm una de jale.* ib. 310. *Cântă ca de zori* = dulce şi plăcut. ZANNE, P. IV 295. *Cântare-ar dracii în tine* = lua-te-ar dracii! Com. I. PAVELESCU. || Fig. (Complementul e averea cuivà) A cheltuì pe cântece (şi beţii). RĂDULESCU-CODIN, Î. || Spec. A cântà în biserică (în Maramureş păstrat numai în acest înţeles, pe când în înţelesul general de „chanter“ a fost înlocuit prin horì. BUD, P. P.). *În uşa bisericii, Unde cântă diecii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 173. ‡ **A-i cântà (cuivà) popa** (PANN, P. V. II 84) **la cap** (HODOŞ, P. P. 131) = de îngropăciune. *Cânta-ţi-ar popa la cap* = vedea-te-aş mort.

2°. (Omul cântă din, la, cu, în vreun instrument muzical, cfr. a zice, a suflà, a trage din...) *A cântà la pian.* DDRF. *Puse muzicele a cântà şì din gură şì din surle.* ISPIRESCU, M. V. 23/23. *Cântând din frunză.* id. L. 130. *Copìlul tot cântà din fluierĕ.* RETEGANUL, P. II 35/20, cfr. *(în fluieraş)* ALEXICI, L. P. 183/22. *Ştiau să cânte puţin din scripcă.* ŞEZ. I 281/18, cfr. *(în scripcă)* ib. IV 136/31. *Să vă cânt cu tambura.* ib. V 63/18. *Cu trâmbiţe a cântat, Mare oaste-a adunat.* SEVASTOS, N .366/30. ‡ *Joacă cum îi cântă* (ZANNE, P. IV 292) = face cum îi porunceşte altul. || P. ext. (Instrumentul e subiect) A produce sunete muzicale, a (ră)sunà. *Cântà trâmbiţe jalelor astrucării.* LET. I 29/36. *Îngânat de glas de ape, Cânt'un corn, cu'nduioşare.* EMINESCU, P. 102. *Ce jalnic cântă Clopotele-acum în sat!* COŞBUC, F. 128. *Uşurel vânt când băteà, Fluierul frumos cântà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 510. | Fig. (despre pomi, frunze în care suflă vântul) *Ulmule... Tu cântai.* COŞBUC, F. 124. (Despre mecanisme neunse) *Când obezile se usucă... roata se zice că-i hârbuită şi cântă.* PAMFILE, I. C. 129.

3°. (Pasărea *cântă;* în general se socotesc între „pasările cântătoare“ numai cele cu glas plăcut, între care Românul numără şi pe cuc, dar adesea poporul spune că şi alte pasări *cântă,* ca rândunica, vrabia, chiar şi buha, pupăza, cucuveaua, vulturul, etc.; spec. despre cocoş, ca în latineşte). *Feliuri de pasări frumoase care cântă cu un glas prea dulce.* DRĂGHICI, R. 97/13, cfr. ISPIRESCU, L. 17. *Face-m'aş privighitoare, De-aş cântà noaptea 'n răcoare.* ALECSANDRI, P. I 4. *Face-m'aş un vultur mare, De-aş cântà ziua la soare.* id. ib. I 5. [Cucoşul] *începe a cântà: cucurigu!!! cucurigu!!!* CREANGĂ, P. 68/10. *Începură a cântà cucoşii de ziuă.* RETEGANUL, P. IV 12/16, cfr. ISPIRESCU, L. 17. (Cfr. cântător) *Când găina cântă cucoşeşte, nu-i a bine.* ŞEZ. I 17/19. *Când pe o casă va cântà cucuveuca, trebue să moară din aceà casă cinevà.* ib. I 18/24. *Puiu' de găină, de cântă* (= piue) *în găoace, e năzdrăvan.*

ib. I 19/10. *Cântă puiul cucului În mijlocul codrului. Ş'așà cântă de cu dor, Frunzele în vânt că zbor; Ş'așà cântă de cu jale, De pică frunza pe cale; Ş'așà cântă de duios, De pică frunzele jos.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 220, cfr. 122, DOINE, 132/17. *Duceți-vă, rândunele, La fereastra mândrei mele, Şi cântați-i* (= ciripiți) *voi cu jele.* HODOŞ, P. P. 90. *Cântă buha'ntre hotară, Şi s'aude-a nuoa țară?* [= Clopotul]. GOROVEI, C. 88. *Vrabia* (DICȚ.), *pupăza cântă* (H. I 170). || (Unele pasări trec de auguri, deci:) **A cântà a...** (mai rar: în..., de..., să..., sau chiar construit trans.) = a prooroci, a prevesti, a menì, a cobì. *Pierit-ai-fi puiu de cuc! Tu mi-ai cântat să mă duc; Mi-ai cântat mie de cale Şi mândrei de lungă jale.* ALECSANDRI, P. P. 297/3. *Pasăre galbenă'n cioc, Rău mi-ai cântat de noroc!* ib. 373/4. *De ți-a cântà cucul bine, Trage nădejde de mine; De ți-a cântà cucul rău, Grijască-te Dumnezeu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 43. *Câte păsărele'n codru Toate-mi cântă mai la modru, Numai biata ciocârlie Aia-mi cântă'n pribegie.* ib. 198. *Mierlă, viersul tău subțire! Căci cântă tot despărțire!* BIBICESCU, P. P. 107. *Neagra ciocârlie Cântă mie-a dușmănie, Că ea-mi cântă-a cătănie.* RETEGANUL, TR. 55/3, cfr. 56/8.

4°. (Unele insecte *cântă*; tot astfel broasca; cfr. bâzâì, țârâì, orăcăì) *Ascultă pre grieri, carii cântă toată ziua.* GRECEANU (a. 1691) ap. GCR. I 291/31. ‡ *Cântă ca un bânzoiu:* urlt. Cfr. MARIAN, INS. 198. *Îi cântă grierul în sobă* (Vasluiu): e sărit la minte. ZANNE, P. III 375. *A bea vin de unde cântă broasca:* apă.

II. Trans. (complementul putând să lipsească, uneori construcția e absolută)

1°. (Complementul e cântarea) A face să răsune, a executà (o cântare), cfr. recità. *Cela ce va cântà acealea cântece...* PRAV. 975. *Au cântat un paraclis.* LET. II 352/29. *Cântă-ți, fată, cântecul... Că, dacă te-i mărità, Să cânți nu-i mai cutezà.* HODOŞ, P. P. 141. *Orchestra a cântat o simfonie.* ‡ **A-şi cântà cântecul** = a povestì ceea ce a pățit cinevà din vina sa proprie. Cfr. ZANNE, P. IV 296.

2°. Fig. (Absol.; numai literar) A face s. a scrie versuri. *La picioare-i poetul cântà.* ALECSANDRI, P. II 29. *Şi'n această sărăcie te inspiră, cântă, barde!* EMINESCU, N. 42/20. | (Complementul e obiectul poeziei) A descrie, a povestì în versuri. *Lumii cânt cu jale cumplită viața.* M. COSTIN, ap. GCR. I 202/14. *Încordà-voiu a mea liră să cânt dragostea?* EMINESCU, P. 230. | (Complementul e o persoană) A preamărì, a glorificà (în versuri). *Voiu spune numele tău fraților miei, prin mijlocul besericii te voiu cântà.* MOLITVELNIC (a. 1698), ap. GCR. I 317/10, cfr. DOSOFTEIU, PS. 39, 223.

3°. P. anal. (Fam.) A recità o lecție (cu glas monoton, papagalicește), a torăì, a slovenì, a cetì (o scrisoare). *Ia cântă-mi cartea aceasta!* Com. A. COCA. || (Scrisoarea, cartea devine subiect) A cuprinde, a scrie, a spune. *Cum cântă cartea?* id. *Să vedem ce cântă această carte?* COSTINESCU. | A glăsuì, a prescrie. *Să se căsătorească Tinerii când sânt de vârstă, După cum şi legea cântă.* MARIAN, NU. 412b.

4°. A spune cuivà (lucruri — presupuse — plăcute, ca un cântec), a-i tocà, a-i îndrugà, mereu (fără folos) același lucru (ca şi când i-ai recità cevà). *Ce-mi mai cânți tu de viitor? Nu vezi în ce hal am ajuns?* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Dă-l la târg [pe băiat]...! Iacă ce-i tocà unu şi-i tot cântà cellalt mereu mereu, până ce-l plecară pe Moş Trohin.* RĂDULESCU-NIGER. ib. *Să-mi cânte lumea câte vrea: Mi-e dragă una, şi-i a mea.* COŞBUC, B. 112. *Vra să zică nu vrai? Spune aşà, dar nu cântà de nihiliști, de poliție, de dracul, de tată-su.* CONTEMPORANUL, III 822. *Tu ce-i cânți şi el ce îți descântă?* PANN, P. V. I 86. || A tot spune cuivà despre urmările (rele ale) unei fapte ce e pe cale de a săvârşì, a-i prezice, a-i prevestì cevà. *Ți-am cântat eu c'ai s'o pățești.* PAMFILE, J. II. *La zurbavă s'a'ntărtat, Şi-a pățit cum i-am cântat.* CONTEMPORANUL, II 419. || (Înțelesuri neobicinuite) *După ce s'au făcut papă, aceleaşi îndărăpt le-au cântat* (= au retras toate ofensele aduse mai nainte). CANTEMIR, HR. 116/26. *Mi se aduse o a doua scrisoare... Cine-i subscris? Curico. — Curico? Nici pe acesta nu-l cunosc. Ce cântă* (= ce mai vreà şi) *el?* I. NEGRUZZI, V 11.

5°. (Transilv. Complementul e un om, de obiceiu un mort) A bocì, a jelì, a plânge (pe cinevà, cu vorbe, ca într'un fel de melopee), a tânguì, a căinà. *O, dragul nostru şi domnul nostru! cum te ucisè Alexandru împărat! Şi-l cântà cu multă jali.* ALIXANDRIA (1784) ap. GCR. II 134/24. *Ştie că n'are cine să-l cânte, cine să-l plângă cu adevărată durere la moartea lui.* RETEGANUL, P. IV 35. *Mamă-sa se jăluià, Şi pre Vălean îl cântà.* CATANĂ, B. 64. *Eu mă duc, codru' rămâne, Plânge frunza după mine, Poți-mă, frunză, cântă, Că io-oiu trece Dunărea.* RETEGANUL, CH. 90. *De-ar aveà fetele minte, Când voiu nurì, să mă cânte!* DOINE, 213/8. || Refl. (construit şi cu prep. după ȚIPLEA, P. P., LB.) A se văietà, a se bocì, a se tânguì, a se jeluì (LB., BUD, P. P.), a se glăsuì (1°), a bocì pe un mort, a cântà jalnic ca şi cum ai bocì (ȚIPLEA, P. P.). *Prinseiu a mă cântà, Prinseiu a mă văietà.* MARIAN, NA. 8, cfr. V. 123, PÂRVESCU, H. 77, 70. *Ce te cânți, Ce te vaieți, Ce te tânguești, Ce te hăulești?* MARIAN, D. 101, cfr. ALEXICI, L. P. I 210/4. *Spune-i tu măicuței mele... După min' să nu se cânte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 172, cfr. RETEGANUL, TR. 54/18.

[Abstracte: (< lat. *cantatus*) **cântát** s. a. (mai ales despre păsări), **cântáre** s. f. (adesea concretizat cu înțelesul de „cântec, muzică"), **cântătúră** s. f. (numai cu sensul de „tânguire, vaiet" LB.). (Ad I 1°-2 şi II 1°) *În cântătul canoanelor stând la svântul oltariu.* DOSOFTEIU, V. S. 9. *Eu am dat bani pe bucate, Nimeni nu-mi dă pe cântate.* PANN, P. V. I 18. *De cântat, ți-aş mai cântà, Dar mi-e friptă inima.* MARIAN, Î. 114/20. *Toți se bucură întru cântări de cântece.* MOLITVELNIC (sec. XVII), ap. GCR. I 83/12 (Concretizat) *Doao cărți de cântare* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 196. *Auzì cântări şi glasuri.* CORESI, E. 12/4. *Şi au mers înainte-i cu cântări.* LET. II 306/31. *În viața lui eră tot în primblări, şi tot cu mese mari, şi cu cântări, şi cu feluri de feluri de muzici.* ib. 412/4. *Cântări cu curvele de iuboste* [= dragoste] *scorniiă.* MOXA, 387. *Roman, făcătoriul de cântări.* MINEIUL (1776) 1. *Cântările stelii* (a. 1784) ap. GCR. II 139. *Fieştecare să ştie cântările sau glasurile bisericești* (a. 1810). IORGA, S. D. XII 201. *S'a stins viața falnicei Veneții, N'auzi cântări, nu vezi lumini de baluri.* EMINESCU, P. 55. *Încet, adânc răsună cântările de clerici.* id. ib. 199. *Cântarea cea dulce multă poftă ne aduce.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 271. *Moartea fără jale ca o nuntă fără cântare.* id. ib. II 625. *Cântările proştilor* (= cântece populare). P. MAIOR, IST. 95. *Cântări bătrâne* = cântece bătrânești, balade. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. I. **Cântarea cântărilor,** o poemă din vechiul testament, atribuită lui Solomon. BIBLIA (1688) 7 pr./8. (ad I 3°) *Cântatul cucului* (MARIAN, Î. 270/32), *pasărilor* (H. II 35). După *cântatul (întâi, al doilea, al treilea al) cocoşilor* ştie țăranul român când se face ziuă şi cam ce oră din noapte este (H. I 194, IV 68; cfr. cântător). *Până la cântatulŭ cocoşilor, poate să te tâmpine moartea negata.* VARLAAM, C. 336,, cfr. CREANGĂ, P. 224/12, ISPIRESCU, L. 376, MARIAN, INS. 71. *Pe la cântatul de-al doilea al cocoşilor.* SANDU-ALDEA, A. M. 34. *Pasări... plăcute la cântare.* POP., ap. DDRF. *Cântarea cocoşului* (MARDARIE, L. 2935, cfr. H. X 538), *privighitoarei* (ȚICHINDEAL, ap. ZANNE, P. I 541). *Melodioasa cântare a crestoasei* (= moțatei) *ciocârlii.* C. NEGRUZZI, I 191. (ad I 4°) *Cântatul grierilor.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. (ad II 2°) [„Risipirea Ierusalimului" | *o am împărțit*

în 9 cântări (=cânturi). BARAC, ap. GCR. II 236/22. (ad II 3°) *Nici un cuvânt nu e de ajuns către cântarea* (= preamărirea) *minunilor tale.* PROLOG (a. 1675) ib. I 225/34. *Sufletele celor buni petrec în raiu, în laude și cântări lui Dumnezeu.* ȘEZ. III 238/28. (ad II 5°, Transilv., Ban.) *Cântări de priveghiu* = bocete. MARIAN, Î. 118/22, cfr. 226/9.]

— Din lat. **cantare**, idem. Cfr. descântă, încântă.

CANTALÓȘ s. m. (Bot.) v. **cantalup.**

CANTALÚP s. m. (Bot.) *Cantaloup.* — Un fel de pepene galben, foarte parfumat, cu coastele proeminente și zgrăbunțoase. PANȚU, PL. [Și: **cantalóș.** PAMFILE, A. 175.]

— *N.* din fran. **cantaloup** (< ital. *Cantaluppo* = o vilă a papilor în apropiere de Roma, unde s'a obținut mai întâi această varietate de pepeni. PANȚU, PL.).

CÂNTÁR s. a. I. *Quintal.* II. 1°. *(Balance) romaine.* 2°. *Balance à bascule.* 3°. *Niveau à perpendicule. Niveau à bulle d'air.* III. 1°. *Brimbale* (de puits). *Arbre de couche* (de moulin). 2°. *Volée* (de chariot). 3°. *Levier de moulin.* 4°. *Crochet de suspension* (d'un gouvernail de radeau). 5°. *Cric.*

I. † Unitate de greutate de 44 de ocale (CLIMESCU, A. 214) s. de 50 de kilograme (LM.), majă (NISTOR, H. W. 149). *Cântarul de posmagi câte 84 galbini de aur cumpără Turcii.* LET. I A. 82/27. *Le trimeteă câte un cantar-două de in.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 221/28. *Se găsì în cetate... pesmet cântare 500.* STOLN. DUMITRACHE, C. 380. *43 de saci cu lân(ă), cantare doaă sute treizăci* (a. 1801). IORGA, S. D. XII 141. *Doao cântare de silitră și doao cântare de bronștain* (a. 1807). id. ib. VIII 41. *Cântare de grâu, de miere, de ceară, de tămâie.* ODOBESCU, II 13.

II. 1°. (Astăzi) Instrument cu care se măsoară greutatea; are două brațe neegale (spre deosebire de cumpănă); pe brațul lung se mișcă o greutate (coiul cântarului); *cântarul* poate aveà două puncte de suspensiune: unul cât mai apropiat de capătul brațului scurt, pentru greutățile mari, și altul mai depărtat, pentru greutăți mai mici (astfel că se vorbește de greul și ușorul cântarului și de așezarea lui în greu s. în ușor); balanță romană. Cevà se trage s. se pune la *cântar* = se cântărește; cevà trage la *cântar* = cântărește; *cântarul* se cumpănește = e în echilibru. *În cumpăna cântăriului, piatra mică pre alta cu multul mai mare și mai grea decât sine în aer rîdică.* CANTEMIR, IST. 152. *2 cantare de cele mari le-au stricat și le-au lot* (=luat) (a. 1760). IORGA, B. R. 224. *Orîce fel de marfă... se va trage la cantar.* RĂȘCANU, L. 39. *Cumpene și cântare* (a. 1778). IORGA, S. D. XII 99. *Plecă din sară'n stână, Cu cântarul la ciochină.* TEODORESCU, P. P. 514b. *Al buzdugan Care-mi trage la cântar... Peste cinci mii de ocale.* ib. 580. *În cântar că mi-o puneà* [măciuca], *Zece oca că-mi veneà.* ib. 599. *Nici moartă, nici vie, Numai din coadă adie? (= Cântarul).* GOROVEI, C. 59. *Ce-i mai mic decât oul Și ține cât și boul? (= Cântarul).* ib. 60. *Se lasă și se ridică, Și tot te înșală? (= Cântarul).* ib. 61. *Cântarul mincinos și măsurile îndoite, urîte sânt înaintea Domnului.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 228. *Venitul* (*taxa* I. IONESCU, P. 111) *cântarului* = care se luà pentru cântărit. Cfr. RĂȘCANU, L. 39/1, URICARIUL, I 87/16, IV 200/15. || Fig. *Un 'pedant... aticismul limbei tale o să-l pună la cântariu.* EMINESCU, P. 225. *Om cu cântar la cap* (PAMFILE, C.): cu mintea sănătoasă, cu scaun la cap. (Numai la la DDRF.) *Cântar cu două coade* = balanță, fig. om nesigur, care șovăe, pe care nu te poți lăsà.

2°. P. ext. (Mai ales în Transilv.) Balanță cu basculă, decimal. DDRF. *Cântărită cu cântaru' satului.* DOINE, 69/12.

3°. (Zid., Ban.) Nivelă făcută dintr'o scândură în trei colțuri, având în partea unghiului de sus un plumb. LIUBA-IANA, M. 128, cfr. H. XVIII 307. | *Cântariu-de-apă*=o țeavă de sticlă cu apă (cu care se stabilește poziția orizontală a unui obiect). id. ib.

III. P. anal. 1°. Cumpăna fântânii (cu buturugă). *Fântâna cu cântar.* HODOȘ, P. P. 163.

2°. Crucea (H. II 322) s. cumpăna (H. XIV 417 cfr. 377) căruții.

3°. (Mor., Dolj) *Cântarul pietrelor* = buhaiu (III 2°). DAMÉ, T. 151.

4°. (Transilv.) Scoaba de la plută, de care se agață cârma. VICIU, GL. 159. || *Cântarul lemnului* =cumpăna lemnului. CIUPALĂ, PL.

5°. (Ban.) O unealtă cu care se ridică trunchii mari pe car, numită și suveică. Com. M. ITTU.

[Și: **cantár, căntár.** | Diminutiv: **cântărăș** (**cântarăș**) s. a. și m., însemnând o varietate de struguri. H. V 97.]

— Lat. *centenarius*, trecând la Greci (κεντηνάριον), s'a răspândit la popoarele balcanice (bulg., sârb. *kantar*, n.-grec. καντάρι, turc. *kantar*), de la care l-am primit noi (în înțelesul I și II 1°). Cfr. dubletul țitnar.

CANTARAGÍU s. m. *Peseur* (officiel). — Persoană care, pentru o plată mică, veneà cu cântarul pe la case ca să cântărească (TDRG.); spec. funcționar de vamă (ȘIO.), de gară (TDRG.) sau de obor, care cântărește bagajele, mărfurile, etc., cântăritor. *20 bani de tot carul cu marfă, ce luà cantaragiii vămei, când întrà în vamă.* RĂȘCANU, L. 40, cfr. URICARIUL, I 88/9. *Cantaragiii să nu fie supărați de bir* (a. 1826) ap. ȘIO. *Fată de cântaragiu.* MAT. FOLC. 421, cfr. *(cantaragiu)* PAMFILE, C. Ț. 98. *Cantaragiul cu cântarul de gât să va înfățișà la cel Prea Înalt.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 128. | Fig. *Un lucru care din întâmplare e bun și fără aprobarea acestor cantaragii* (= critici) *gratuiți.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. [Și: **cântaragíu** s. m.]

— Din turc. **kantarğy**, idem.

CÂNTARÁȘ, CÂNTĂRÁȘ s. a. și m. (Bot.) v. **cântar.**

CÂNTĂREÁLĂ s. f. v. **cântări.**

CÂNTĂRÉȚ, -EÁȚĂ adj., subst. I. *Chanteur.* II. 1°. *Chanteur, chanteuse, cantatrice.* 2°. *Chantre.* 3°. *Chantre, poète.*

I. Adj. (Despre oameni și pasări) Care cântă (1 1°, 7°) frumos și cu plăcere, care știe cântă din gură, cântător. *Cântăreațele muze.* BARAC, A. 18. *O cântăreață priveghetoare.* ALEXANDRESCU, M. 343/3. *Pasăre cântăreață.*

II. Subst. 1°. Artist(ă) care cântă bine din gură. *Au auzì-voiu... glasul celor ce cântă au al cântăreățelorŭ?* BIBLIA (1688) 236. *Musicul Nicolae și cântărețul Olivarie.* ȘINCAI, HR. II 295/22. *Cântăreț de stradă, de operă.* | P. anal. (Despre pasări) *A dumbrăvii cântăreață, gingașa priveghetoare.* C. NEGRUZZI, II 14. *Bate vântul frunza'n dungă, Cântărețiì mi-i alungă.* EMINESCU, P. 15. *Sturzulețule, cântărețule.* TEODORESCU, P. P. 457b.

2°. *Cântăre(a)ț(ă) (de biserică)* = persoană angajată în serviciul bisericei (s., la mănăstiri, orânduită) spre a cântă răspunsurile liturgice, cantor, cfr. diac, pălimar, psalt, canonarh, dascăl. *Aduc mortul la biserică..., mergând înaintea boierilor cântăreții și preoții.* M. COSTIN, LET. I 29/33. *Începe protopsaltul cu al doilea cântăreț a cântă troparul și condacul prazniculuì.* LOGOFĂTUL GHEORGACHI, LET. III 300/29. *Numaidecât au început a zice cu trâmbițele în biserecă, și cântăreț cântă, dup'al lor obiceaiu și rânduial(ă).* GRECEANU, ap. GCR. I 335/12. [Popa] *plecă la cântăreți, îi sculă și pe ei, se duceau la biserică.* ȘEZ. II 67/6.

3°. Poet(ă) (care cântă în versuri faptele unui erou s. o întâmplare). *Cântăreţu precurvariu* [a fost] *prorocul David* (ca. 1750). GCR. II 61/41. *Divinul cântăreţ al Divinei Comedii.* ODOBESCU, III 34/9.
— Derivat din **cântà**, prin suf. nom. agent. *-ăreţ.* Cfr. cântător.

CÂNTĂRÍ vb. IV[a]. I. 1°. *Peser, soupeser;* (refl.) *se faire peser.* 2°. *Acheter, racheter.* 3°. *Évaluer, estimer.* II. 1°. *Peser.* 2°. *Valoir.*
I. Trans. 1°. A determină greutatea unui corp prin ajutorul cântarului (cumpenei, balanţei, basculei), a cumpăni. *Sare de se va cântări...* RĂŞCANU, L. 39/6. *Va vrea să o cântărească, ca să ştie câte ocă trage marfa sa.* id. ib. 39/10–1. *Se va da semnalul alergării, îndată ce se vor cântări concurenţii.* C. NEGRUZZI, I 40. *Luna... n'are mai mare greutate ca 6000 de ocă. — Cum, de unde ştii...?— Dacă nu credeţi,... n'aveţi decât s'o cântăriţi!* ŞEZ. IV 188/16. *De când trăesc cu străinii, O scăzut carnea pe mine; Staţi, surori, s'o cântărim, Nici o litră nu găsim.* ib. III 64/3, cfr. VASILIU, C. 148. *Lână necântărită.* ## *Dracu', când n'are de lucru,-şi cântăreşte coada.* BARONZI, L. P. I 49/6. || Refl. (Despre oameni) A se aşezà pe un cântar spre a-şi constatà greutatea. *Când s'a cântărit la Sf. Gheorghe, s'a rupt cântaru' cu d-lui.* MARION, ap. ŞIO. || P. anal. *A cântărì în mână* = a luà un obiect în mână spre a-i constatà aproximativ greutatea. *Le cântăreà* [ghemele] *în mâni.* RETEGANUL, P. I 54/20, cfr. 55/14. | *A cântărì din ochi* = a da cu socoteala după vedere, fără a pune la cântar, cât e de greu cevà s. cinevà. *Cum se uità la curcan, Şi pe gard cum stà privindu-l Şi cu ochii cântărindu-l, zice...* SPERANŢĂ, ANECDOTE 97. || Fig. *Puterea prea înaltă, Care cântăreşte lumea în cumpăna sa cea dreaptă.* KONAKI, P. 262. *Ţi-am cântărit eu faptele, ţi-am măsurat cuvântul!* OLLĂNESCU, ap. DDRF. ## **A-şi cântărì (bine) vorbele** = a-şi alege (bine) vorbele, a luà bine seama la vorbă.
2°. (Mai ales subt forma refl., cu înţeles pasiv) A plătì, a (răs)cumpărà (propriu: a da atâta pentru cevà cât ar trebuì pus în terezia cumpenii spre a ajunge la echilibru, cfr. *Iepele care-s cu mânzi Fac cinci sute de florinzi, Iar de soiu moldovenesc Cu galbeni se cântăresc.* ALECSANDRI, P. P. 314b/10. *Rangurile se cântăresc cu bani.* ALECSANDRI, T. 1338. (Fig.) *Să-l cântăreşti cu aur* (BARONZI, L. P. I 69/20), atâta e de valoros.
3°. (Fig., complementul e omul) A-şi da seama de valoarea cuivà, a apreţià, a preţuì; a judecà, a cercetà, a studià (PAMFILE, J. II) pe cinevà. *Mă înţelesese şi mă cântăreà.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Îndată ce l-am cunoscut, l-am şi cântărit.* DDRF. *L-a cântărit din ochi.* SANDU-ALDEA, U. P. 149.
II. Intrans. 1°. A aveà o greutate de..., a trage (la cântar). *Cuţărul cântăreşte 30 de kilograme.* TDRG. *Cât cântăreşti?* ALEXI.
2°. Fig. A aveà valoare s. preţ, a valorà, a preţuì. *Vorba ta nu cântăreşte mult pentru mine!* LM. *A cântărì cât doi.* BARCIANU.
[Abstracte: **cântăreálă** s. f. = acţiunea de a cântărì. *Marfă bună şi cântăreală dreaptă,* **cântărire** s. f. PONI, F. 36, **cântărít** s. a. | Subst. verbal: **cântărítór** s. m. = cel care are slujba (publică sau particulară) de a cântărì mărfuri, cantaragiu.]
— Derivat din **cântar.**

CANTARIATICÁ † s. f. invar. *Taxe de pesage.* — Taxa cântăririi vamale; venitul cântarului. *B*[ani] *6 să i se ia la 44 ocă cantariatică, orîce fel de marfă a fi şi se va trage la cantar.* RĂŞCANU, L. 39. *Să plătească cumpărătorul cantariatica.* id. ib. 39, cfr. URICARIUL, I 87/24, IV 200/6, 201.
— Dintr'un n.-grec. (neatestat) καντ(αριατικά (= καντάρι „pesée", cfr. giuvaericà, etc.).

CANTARÍDĂ s. f. (Zool.) *Cantharide.* — Insectă coleopteră care răspândeşte un miros greu; uscată şi pisată, se întrebuinţează în farmacie în prepararea vesicătorilor, etc.
— *N.* din fran. (lat. *cantharis, -idis* <grec. καν(αρίς).

CANTARÍG s. a. v. **hantarig.**
CÂNTĂRITÓR s. m. v. **cântărì.**

CANTÁTĂ s. f. (Muz.) *Cantate.* — Compoziţiune destinată a fi cântată din gură (pentru una, două sau mai multe voci solo, cu cor şi orchestră), prin opoziţiune cu sonata, destinată a fi executată de instrumente; numită azi mai ales: scenă lirică, simfonie dramatică, poem simfonic, etc. ENCICL. R.
— *N.* din ital. **cantata,** idem.

CÂNTĂTÓR, -OÁRE adj., subst. I. *Chanteur.* II. 1°. *Chanteur, chanteuse, cantatrice.* 2°. *Chantre.* 3°. *Chantre, poète.* 4°. *Coq.* III. *Chant du coq, minuit; aube, point du jour.*
— Adjectivul verbal al lui **cântà,** derivat prin suf. **-ător.**
1°. Adj. (Despre oameni şi pasări) Care cântă (I 1° 7°), care ştie să cânte. Cfr. cântăreţ (I). *Ne venì glas de cântători a gloate multe.* DOSOFTEIU, V. S. 80, cfr. BIBICESCU, P. P. 366. *Sorioară cântătoare.* HODOŞ, P. P. 105. *Pasările cântătoare.* COSTINESCU.
II. Subst. 1°. (Astăzi înlocuit prin) Cântăreţ (II 1°) de profesiune. ANON. CAR. *Cuvântul lui David dat mai-marelui cântătorilorŭ.* PSALTIRE (1651) ap. GCR. I 154/7. *Cântăreţi şi cântătoare 200.* BIBLIA (1688) 337. *Cânticile bătrâneşti... care s'au păstrat pe la cântătorii din sate.* ODOBESCU, III 261/7. | Fig. (Despre pasări) *Melodiosul cântător al pădurilor* [= priveghetoarea]. MARCOVICI, C. 68.
2°. (Astăzi înlocuit prin) Cântăreţ (II 2°) de biserică, dascăl, cantor. ANON. CAR. *În mica biser[i]cuţă... Cântă-şi nouă cântători.* TEODORESCU, P. P. 42b.
3°. (Rar, învechit) Cântăreţ (II 3°), poet. *Apollo... Cel mai 'nalt din cântători.* I. VĂCĂRESCU, P. 4/22. *Căci n'am geniul cântătorului raiului!* MARCOVICI, C. 45/4.
4°. (Vechiu şi pop.) Cocoş. *În această noapte ainte până cântătoriul nu va fi cântat, de trei ori te vei lepădà de mine.* TETRAEV. (1571) 248. *Ei mi se sculau din zori, După glas de cântători.* TEODORESCU, P. P. 439.
III. S. f. plur. (în locuţiunea) **(Pe) la (până, în, despre,** rar, prin) **cântători** = pe la cântatul cocoşilor (ŞEZ. V 58/5, CHIRIŢESCU, GR.), pe vremea când cântă cocoşii (ŢIPLEA, P. P.) întâia oară (MARIAN, O. II 242), pe la miezul nopţii (ALECSANDRI, P. P. 395/21, MARIAN, SE. I 108); (pe alocuri) după miezul nopţii (ŞEZ. VIII 81), pe vremea cântatului de cocoşi pentru ziuă, în zori (PAMFILE, C. Ţ.), despre ziuă, când să se lumineze de ziuă. *Mi-o făcut nevasta astă-noapte pe la cântători.* ALECSANDRI, T. 1556. *Au venit doi îngerei... Noaptea pe la cântători, Când zorile-s albe.* id. P. II 183. *Când pe aproape de cântători, Scaraoschi... porneşte... la locul ştiut.* CREANGĂ, P. 303/19. *Lupta ţinu... până despre cântători.* ISPIRESCU, L. 254. *Şede şi ceteşte Ne'ncetat, din zori Până'n cântători, Şi din cântători Pân'la răsăritului soarelui.* MARIAN, NA. 186. *Mă străjuieşte Din miază-noapte Până'n cântători, Din cântători Până'n răsărita soarelui.* id. ib. *Când fu despre cântători, Pân'a nu răsări zori.* ALECSANDRI, P. P. 130b/2, cfr. 203/13. *Când eră la miez de noapte, Vălenaş trăgeà de moarte; Când eră la cântători... Când eră la ziuşoară... Când soarele răsăreà...* ŞEZ. II 79/5. (+ miez-de-noapte) *Vă vin colindători.... Pe la miez-de-cântători.* MARIAN, SE. I 10. (Complinit prin de noapte) *Pre la cântători de noapte.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. | (Neobicinuit) *A umblà cu cântătorile:* cu sorcova. H. II 35.

CANTAUR, -Ă adj. v. cant[2].

CÂNTEC s. a. 1°-2°. *Chant, chanson.* 3°. *Lamentation funèbre.*

1°. (În sensul cel mai larg) Serie de sunete muzicale care se urmează în mod armonic, cântate de om din gură (cu s. fără text) s. dintr'un instrument, cântat, cântare; cfr. arie[4], melodie, viers. *Cântecul nevinovat al copilului.* EMINESCU, N. $3/_{14}$. *Ivan... o duceà tot într'un cântec, de par'că era toată lumea a lui.* CREANGĂ, P. $299/_{15}$. *Ce cântec dulce Trecù pe drum..?* CERNA, P. 151. | P. anal. Cântare de pasări s. de insecte. *Păsăruicele nu cântă aceleași cântice voioase sau jalnice?* RUSSO, S. 111. *Miile de pasări cântau fel de fel de cântece.* ISPIRESCU, L. 17. *Un bondar... glăsuește'ncet un cântec.* EMINESCU, P. 196. **Cântecul lebedei** = (cu aluzie la credința că lebăda, imediat înainte de a muri, cântă un cântec foarte melodios) cea din urmă operă a unui muzicant, poet, scriitor, etc. Cfr. ZANNE, P. I 502. **De cântecul cucului** = de geaba, în zadar, de pomană; cfr. de florile mărului. BARCIANU.

2°. (De obiceiu) Poezie (mai ales scurtă și lirică) care se cântă după o melodie oarecare; p. ext. poezie (și fără melodie); spec. o scurtă poezie lirică ușoară (mai ales cu conținut anacreontic), cfr. cânt (2°). *Cântec de jale, de dragoste, de dor,* cfr. doină; *de stea:* pe care-l cântă colindătorii cu steaua; *de lume* s. *lumesc* (GCR. I $181/_{20}$) s. (în glumă) *de inimă albastră,* cântec de dragoste, romanță, în opoziție cu cel *bisericesc; bătrânesc* (ODOBESCU, III $261/_{7}$) s. *bătrân* (H. II 90) s. *vechiu* (RUSSO, S. 78) = baladă populară cu conținut eroic. *Cântecul lui David* (GCR. I 1*) = psalm. † *Cântecul cel înalt* = Cântarea cântărilor. MARDARIE, L. 3391. *Limba cântecelor populare.* RUSSO, S. 52. *Când au murit boierii aceia, ieșise și un cântec,* [pe] *care-l știà tatăl mieu pe de rost.* C. NEGRUZZI, I 185. *Și cum vin cu drum de fier, Toate cântecele pier.* EMINESCU, P. 161. *La ureche-i un cântec vechiu străbate.* id. ib. 209. *De întâlneà pe drum neveste și fete mari, cântà cântece ștrengarnice.* CREANGĂ, P. $108/_{11}$. ‡ *A scoate cuivà cântec [de ocară]* = a povestì în versuri lucruri scandaloase (despre o femeie). LM.; cfr. pamflet. *Cela ce va scrie versuri sau va scoate cântece într'un ocară cuivà...* PRAVILA MOLD. $137/_{2}$. *Povestea* s. *vorba cântecului* = povestea vorbii s. ăluia. PAMFILE, J. II. *Ca povestea cântecului* = cum se zice, cum e vorba (Tutova). ZANNE, P. IV 296. *Povestea cântecului: las' că era de la Piatră de locul ei, dar era și îmbojorată Malca.* CREANGĂ, P. $114/_{9}$. *Vorba cântecului: Fugi de-acole, vină 'ncoace! Șezi binișor, nu-mi da pace!* id. ib. $276/_{12}$. *Aista ți-i cântecul (vorba)?* PAMFILE, J. II. *Așà merge cântecul* = așà merge vorba, așà se spune; așà se potrivește, așà da! ZANNE, P. IV 296. *Lucrul are cântecul său* = are istoria sa, are explicarea sa (ascunsă), nu e așà de simplu cum crezi. TDRG. *Actul întâi din „Moartea civilă"... are cântecul său, și acel cântec voiu să vi-l istorisesc astăzi.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. || (Modern, literar) Parte a unei poeme (epice), cânt (3°), cântare. *Epopee în 12 cântece.*

3°. *Cântec (de jale)* = bocet. MARIAN, Î. $118/_{23}$. *Cântecul cel mare* e numele unui bocet, care se cântă la înmormântarea feciorilor și a fetelor, precum și a bărbaților și nevestelor tinere. id. ib. $177/_{3}$. *Cântecul zorilor,* e numele unui bocet cântat în zori de zi, în Banat. id. ib. $226/_{13}$. Cfr. cântà II 5°.

[Și: **cântic,** (< lat. *cantica*) **cântecă** s. f. LB., ȘEZ. V $57/_{33}$. | Diminutive: **cântecél (cânticél)** s. a. *Niște paseri... cântà niște cânticeale frumoase.* ALEXANDRIA, 100. *Șapte ani, răspunse cântecélul* [privighetoarei]. ȚICHINDEAL, F. 459. *Pentru plăcintele mâncate, rămase bun plătit numai cu cânticelul dascălului Caracangea.* ODOBESCU, III $10/_{6}$. *Destule cântecèle făcuiu eu mai de mult, Ce fetele le cântă.* C. NEGRUZZI, II $219/_{8}$. *Dă-mi răgaz să cânt un cântecel.* ISPIRESCU, L. 338. *Un greiere... zboar' apoi săltând, Prin iarbă cântecelu-i repetând.* GORUN, F. 15. *Cântecel comic* (la Alecsandri) = monolog comic, satiric, cfr. cançonetă; (rar) **cântecáș** s. a. *Mă băteà dada să'nvăț Un cântecaș cam șugubăț.* MARIAN, SA. 341, **cântecúță** s. f. LB., **cânteceà** s. f. *Cântă-mi o cânteceà.* CĂTANĂ, B. 102, (neobicinuit) † **cânteciúne** s. f. *Auzind asfel de cânteciune.* GORJAN, H. I 95.]

— Din lat. **cantĭcum,** idem.

CÂNTECĂ s. f., **CÂNTECÁȘ** s. a. / **CÂNTECEÁ** s. f., **CÂNTECÉL** s. a. / **CÂNTECIÚNE** †, **CÂNTECÚȚĂ** s. f. } v. cântec.

CÂNȚÍ vb. IV[a] v. cant[2].

CANTILÉNĂ s. f. (Muzică) *Cantilène.* — Cântec lumesc (în opoziție cu motet, cântec bisericesc); p. ext. cântec, melodie (gravă, sentimentală), spec. cântec tărăgănat, monoton.

— *N.* din ital. **cantilena,** idem (lat. *cantilena*).

CANTÍNĂ s. f. *Cantine.* — Local (pe lângă o cazarmă, o fabrică, o școală, ș. a.) în care se vinde (adesea aproape fără câștig, une-ori cu fise, în loc de monedă) mâncare (gătită) s. lucruri de mâncare și băutură la cei din așezământul pe lângă care e alipit acest local de consumație; p. ext. instituție (societate) pentru susținerea sau ajutorarea unor astfel de localuri. *Cantinele școlare.* [Derivat: **cantinier, -ă** = persoană care ține o cantină.]

— *N.* din ital. **cantina,** idem (propriu, „pivniță")

CANTITÁTE s. f. *Quantité.* — (Matem.) Tot ce e considerat ca format din părți omogene, putând fi mărit sau micșorat, măsurat sau numărat, cătățime. | (Algebră) *Cantitate pozitivă,* cea precedată de semnul plus, *negativă,* precedată de semnul minus. | (Metrică, Gram.) Durata rostirii unui sunet sau unei silabe. *Versificarea în limba greacă veche și în cea latină era întemeiată pe cantitatea silabelor.* || (În vorbirea obicinuită) Număr (mare) de lucruri sau ființe; cfr. cvantum, grămadă. *Din păduri se scot haraci în cantități considerabile.* I. IONESCU, P. 70. [Derivat: **cantitativ, -ă** adj., adv. = de cantitate, privitor la cantitate, care arată cantitatea; în ce privește cantitatea. *Adjectiv cantitativ.* (Chimie) *Analiză cantitativă,* care determină proporțiile elementelor unui corp compus. | Și (învechit): **cuant-, cvant-.**]

— *N.* după fran. (lat. **quantitas, -atem,** idem.)

CÁNTO s. m. sing. (Muzică) *Chant.* — Curs sistematic de muzică vocală, cfr. cânt. *Clasa de canto de la conservatorul de muzică.*

— *N.* din ital. **canto** „cânt, cântec".

CANTÓN s. a. 1°-3°. *Canton.*

1°. Colț (înfundat) de țară; spec. (Geogr.) ocol (dintr'o plasă de județ, în Franța).

2°. (Geogr.) Unul din cele douăzeci și două de mici state care alcătuesc confederația elvețiană.

3°. Locuința celui care are în pază și spre bună întreținere o secțiune hotărîtă dintr'o șoseà sau o cale ferată.

[Verb: (ad 1°) **cantonà** 1[a] = a (se) așezà (vremelnic, fiind la drum) într'un loc oarecare, refl. (fig.) a se închide (într'o discuție) într'un anumit punct de vedere. *Armata a cantonat în satul...* | Adjectiv: (ad 2°) **cantonál, -á** = de canton. *Sistemul cantonal elvețian e foarte potrivit pentru statele cu populație de mai multe neamuri.* | Abstract: **cantonaménț** s. a. = așezare (a trupelor în marș) în anume locuri de popas (mai îndelungat), locul în care sânt instalate trupele. *Cantonamente de iarnă.* | Nomen agent. (ad 3°) **cantoniér** s. m. (cu femininul, rar, **cantoniéră, cantonieriță**) = persoană însărci-

nată cu paza și buna îngrijire a unei părți hotărîte dintr'o șoseà sau cale ferată.]
— *N.* din fran. (ital. cantone.) Cfr. dubletul cătun.

CANȚONÉTĂ s. f. *Chansonnette.*—Cântecel; spec. cântecel comic.
— *N.* din ital. **canzonetta,** idem.

CANTONIÉR, -Ă subst. } v. canton.
CANTONIERÍȚĂ s. f. }

CÁNTOR s. m. (Biser.) *Chantre.*—(În biser. catolice și protestante și la Românii din A.-U.). Cântăreț, cfr. psalt, protopsalt.
— *N.* din germ. **Kantor** (lat. **cantor**).

CANTÓR s. a., **CANTÓRĂ** s. f. v. **comptoar.**

CANTORĂ s. f. *Vacarme.* — (La Moți) Ceartă, zgomot, larmă. FRÂNCU-CANDREA, M. 98.

CĂNTÚLĂ s. f. v. **cantă** [1].

CANÚLĂ s. f. (Med.) *Canule.*—Țeavă (mică, de cauciuc, de sticlă, etc.) întrebuințată la operațiuni chirurgicale, la spălături și la clistire.
— *N.* din fran. (lat. **cannula,** dimin. din *canna* „trestie, țeavă"). Cfr. canură.

CANÚN s. a. (ș. d.) v. **canon** ș. d.
CĂNÚNT, -Ă adj. (ș. d.) v. **cărunt.**

CÁNURĂ s. f. *Bourre de laine.*—Lâna (de oaie BUGNARIU, NĂS.) după ce se spală, se scarmănă, se piaptănă, se trage ușor cu mâna (s. cu pieptenele) și se aleg din ea firele mai lungi, care se numesc păr și firele mai scurte care se numesc *canură,* din care apoi, printr'o nouă scărmănare se alege miezura; p. ext. tort din canură, mai gros și întrebuințat sau pentru țesături groase (straie, ciorapi de iarnă, șubi, cioareci, etc.) sau pentru bătătură (cfr. CREANGĂ, GL., PAMFILE, I. C. 6, 8, 208, DAMÉ, T. 68, VICIU, GL., MARIAN, CH. 13, ȘEZ. II 185/13, IX 143, LIUBAIANA, M. 120, H. XVIII 268). *Ițele se fac din ață sau canură răsucită pre speteză.* LIUBA-IANA, M. 117. *Mai stai numai nițel, Mărioaro, să-mi puiu niște canură pe rășchitor.* SANDU-ALDEA, D. N. 228. *Canură toarsă nu eră pentru bătătură.* CREANGĂ, A. 62. *Torceam... câte-o movilă de drugi de canură.* id. ib. 63. *La vaci* [contra deochiului] *le pune roșu, canură roșie la coadă.* PITIȘ, CONV. LIT. XXXVII 717. *Copiii mici... se înfășie în scutece țesute din lână și se învelesc într'un petec mai mare țesut mai gros, din canură.* LIUBA-IANA, M. 14. *Puse lelea pânza 'n șură, Nu-i ajunse bătătură, Bătură cu ce putură, Cu canuri de lângă șură.* RETEGANUL, CH. 152. [Cuvântul se întrebuințează de obiceiu la singular, zicându-se *niște canură*; când ne gândim însă la firele ce-o compun, se poate zice și *canuri* (CREANGĂ, GL.) și *cănuri* (H. X 69), de la care noul sing. **cănură** s. f. *Se ia un copac de lemn de prun și se împodobește cu cănură (lână) roșie.* MARIAN, Î. 99.] Și: **cánoră** s. f. BUGNARIU, NĂS., H. XVI 11.]
— Cuvântul se găsește și la Bulgari *(kánura* „Gebinde von Fäden"), la Sârbi (*kànura* „Strähn od. Baumwollengarn"), și la Neogreci (κάνουρα), probabil împrumutat din românește. Cuvântul român însă nu e clarificat etimologicește (TDRG. crede că e disimilat din **carură* și că derivă din lat. **carula* din *carere* „a scărmănă", iar Papahagi, Not. etim. 214-215, constatând că la Aromâni *canură* însemnează și „țeavă pe care s'a depănat tort pentru bătătură", crede că acesta e înțelesul original și avem să plecăm de la lat. *cannula* „țeavă mică (de trestie)", cfr. canulă.

CĂNÚȚĂ s. f. v. **cană.**

CANVÁ s. f. v. **canavață.**
CÂNVÁ adv. v. **cândva.**
CĂOÁCIU s. m. (ș. d.) v. **covaciu.**

CĂOÍ vb. IV[a]. *Glouglouter.*—(Despre curcă) A bolborosi, a chiorcăi. H. XI 232.

CAOLÍN s. a. (Industr.) *Kaolin.* — Argilă refractară, albă, friabilă, care intră în compoziția porțelanului. [Pronunț. *ca-o-*]
— *N.* din fran. (cuvânt de origine chineză).

CĂOTÁ vb. I (ș. d.) v. **căută.**

CAP s. a. și m. *Tête* (I 3° *Cheveux.* 4°. *Cou.* 5°. *Mal de tête, migraine.* 6°. *Chevet.* II 2°. *Individu, personne; tête.* 3°. *Taxe par tête.* 4°. *Capital* (placé à intérêt). III. *Raison, intelligence.* IV 1°. *Vie.* 2°. *Perte de la vie, mort.* 3°. *Motif, raison.* 4°. *Possibilité.* V 1°. *Partie principale de qqch., quintessence.* 2°. *Chef.* VI. 1°-3°. *Partie supérieure, sommet, commencement, source, origine.* 4°. *Extrémité.* 5°-6°. *Partie inférieure, fin, bout.* 7°. *Chapitre, chant, paragraphe, article, point, condition.* 8°. Pain que l'on porte à l'église en mémoire des morts. 9°. *Testicules* (de nouveau-né). VII. *Cap*).
I. (Ca parte a corpului)
1°. Partea superioară a corpului omenesc (anterioară, la animale), mai mult sau mai puțin sferică, legată prin gât de restul corpului (cfr. glavă, căpățână, în glumă și în batjocură: bostan, dovleac, oală, etc.); constă din două părți: cea de sus și dinapoi formată de craniu (cfr. hârcă, țeastă, scăfârlie, tidvă) și cea dinainte, numită față. (Cfr. brahicefal, dolicocefal, microcefal, macrocefal, hidrocefal). *Nece uruia de voi păr din capu nu-i va cădeà.* COD. VOR. 92/13-4. *Cu trestie mă ucideà* (= loveà) *pre capu* (sec. XVII). CUV. D. BĂTR. II 36. *Să-i taie capul.* PRAV. 116. *Crierii capului.* ib. 493. *Țestul capului.* MARDARIE, L. 793, cfr. 1565. *O fiară despre capŭ ca omul, iară despre picioare ca măgariul.* ib. 2255. *O spândzurară cu căpulŭ în gios.* DOSOFTEIU, V. S. 4/2. *Capul viperiei.* CANTEMIR, IST. 51. *Un motan cu șepte capete.* EMINESCU, N. 14. *Căzuți în cap sânt ochii.* id. P. 200. *Capete pletoase.* id. ib. 241. *Sub cap o mână puiu, Dorm colea pe pământ.* COȘBUC, F. 74. *Pune cușma pe cap* (mai des: *în cap).* CREANGĂ, P. 81. *Îi eră drag ca ochii din cap.* id. ib. 153. *Taie... căpețala din capul unei iepe.* id. ib. 125. *Puindu-i frâul în cap.* id. ib. 195. *Luându-și pălăria din cap.* id. ib. 238. *Îi smuncește perna de sub cap.* id. ib. 312. *Ai să-mi aduci pe stăpâna acestei cosițe; căci de nu, unde-ți stau talpele, îți va sta și capul* (= îți voiu tăià capul). ISPIRESCU, L. 23. *Își tot întorceà capul și se uità.* id. ib. 36. *Udă cârpa 'n apă rece, Te leagă la cap și-ți trece.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 14. *Pun capul pe căpătâiu.* ib. 89. *Capu' mă doare.* ib. 419. *Capu' mi l-a spart.* ib. 461. *La Turc se repezeà Și capul îi retezà.* ib. 490. ‡ *Peștele de la cap se împute.* C. NEGRUZZI, I 250. *Dreptul* [mai obicinuit: *dreptatea*] *îmblă cu capul spart.* id. ib. 248. *Capul de-ar fi sănătos, că belelele curg gârlă!* CREANGĂ, P. 219. *Cu capul gol* = descoperit, fără pălărie. LB. ‖ Diferitelor mișcări ale *capului* li se dă diverse interpretări convenționale: aprobarea se face mișcând capul de sus în jos *(a da din cap că da);* negarea s. reprobarea, ridicându-l de jos în sus (și pronunțând un fel de *t* cu inspirațiune) s. mișcându-l de mai multe ori din stânga spre dreapta *(a da din cap că nu);* clătinarea lui (întovărășită adesea de un *t* inspirat care se repetă la fiecare mișcare) însemnează nedomirire, îngrijare, imputare, dojană, amenințare; plecarea capului *(punerea lui în pământ)* însemnează supunere, resemnare, umilință, rușine, îmbufnare; ridicarea lui e semn de mândrie, curaj

dârz, împotrivire, sfidare, etc. *Spânul, după ce-i ascultă pe toți cu luare-aminte, clătină din cap și zise...* CREANGĂ, P. 233. *Doctorul... da din cap.* EMINESCU, N. $77/_{13}$. *Dau din cap și lung privesc... spre mine.* COȘBUC, F. 125. *„Hm, hm!“ zise ea suspinând și dând din cap.* SBIERA, P. $29/_{25}$. *Am plecat capul la poala Dumne[a]lui* (= l-am rugat cu umilință) *să fiu iar rumân* (a. 1650). GCR. I $134/_{22}$. *Capul plecat nu-l taie sabia!* C. NEGRUZZI, I 250. *Bat'o cruciulița lele, C'aseară i-am dat inele, Ș'acum o văz fără ele. Eu o 'ntreb ce le-a făcut, Ea pune capu'n pământ Și spune că le-a pierdut.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 242. *Murgu' capu 'n jos plecă. Și cu jale necheză.* TEODORESCU, P. P. 498. *A umblà cu capul pe sus* = a fi mândru. *Capetele voastre Domnului să le plecați!*

Din cap până în (rar: **la**) **picioare** = din creștet până'n talpă, peste tot trupul, desăvârșit. *Eră cuprins de o boală, din căpŭ până la picioare.* MINEIUL (1776) $160^1/_3$. *Înarmați din cap până în picioare.* C. NEGRUZZI, I 138. *Natalia mea... este muzicantă din cap până în picioare.* id. ib. 75. *Eră chiar mă-sa, din cap până în picioare.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. **Peste cap** = cu capul în jos și cu picioarele în sus; fig. pe dos; prea destul. *Treaba merge peste cap* = rău (Olt). ZANNE, P. II 58. *Mi-e* (s. *mi-a ajuns până*) *peste cap* = sânt sătul. Com. I. CORBU. **A se da** (**de-a roata** SBIERA, P. $262/_{14}$) **peste cap** = a face tumba, cfr. de-a'n boulea, de-a berbeleacul, de-a rostogolul; fig. a face tot ce e cu putință (cfr. pe dracu'n patru) spre a izbuti în ceva; (mai ales despre negustori) a da faliment. *Dracii se dedeau peste cap.* EMINESCU, N. $56/_{17}$, cfr. ȘEZ. IV $25/_{26}$. (În basme *darea peste cap* e actul ce precedează o metamorfozare) *Broasca se dădù de trei ori peste cap și se făcù o zână.* ISPIRESCU, L. 35, cfr. 18, STĂNCESCU, B. $62/_7$, SBIERA, P. $18/_6$, $33/_9$, $68/_1$, RETEGANUL, P. I $36/_{14}$, $37/_5$, II $45/_{22}$, $65/_{29}$, III $51/_{31}$, etc. **A da** (**pe cinevà**) **peste cap** = a-l trântì astfel ca să cadă tumba, a-l da gata, a-l pune bine; p. anal. *a da paharul peste cap* = a-l goli dintr'o dușcă. ZANNE, P. IV 40. *În caic săreà Și pe cel Arap Îl da peste cap.* ALECSANDRI, P. P. $117^b/_5$. † **A**(**-și**) **da peste cap** (**tumba**) = a venì peste cap, a cădeà rostogolindu-se (de la o oare-care înălțime). *Fiind și o râpă adâncă, mai mulți peste capete și-au dat, cu cai cu tot.* LET. II $118/_{21}$. *Bieții șoareci, tot peste cap dându-și... care'ntr'o parte, care într'alta fugeà.* ȚICHINDEAL, F. 144. *Cine se razimă de umbră, Dă'ndată peste cap tumbă.* PANN, P. V. II 64. † **A**(**-și**) **da în cap** = (intrans.) a da în nas, a cădeà de oboseală; (trans.) a dobori. *Eră caii Moldovenilor leșinați, de-și da în cap.* LET. II $364/_{25}$. *Orîcine face rele, îl dă în cap Dumnezeu.* PANN, P. V. I 77. **Cu capu 'n jos!** = cu curu'n sus, de-a doasele; spre peire. *Lumea asta e pe dos, toate merg cu capu 'n jos!* CREANGĂ, P. 248. *Toată monarhia cu capul în gios prăvălește.* CANTEMIR, IST. $51/_{26}$. *Deade în gios cu capul* (= căzù). DOSOFTEIU, V. S. 43. *Și-l dădù cu capul în jos în baltă.* STĂNCESCU, B. $208/_{12}$. **Ori** (**cu**) **capul de piatră, ori** (**cu**) **piatra de cap** (PAMFILE, C.) = într'un fel sau într'altul, fie ce-o fi! *Stăpâne, zise atunci calul, de-acum înainte ori cu capul de piatră, ori cu piatra de cap, tot atâta-i; fii odată bărbat și nu-ți face voie-rea.* CREANGĂ, P. 212. **A legà în cap** = a luà de nevastă, cfr. a înveli. *Zis-a badea să nu joc Pân' la storsul vinului, Când voiu fi mireasa lui. Iată storsul a trecut,... Badea 'n cap nu m'o legat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 142. **A scoate capul în lume** = a ieșì din casă, a ieșì în lume. *N'aveà să scoată capul în lume Sultănica,... că începeau șușuitul și ponoasele.* DELAVRANCEA, S. 14. † **A ridicà cap** = a se răsculà (analogii din limbile balcanice la PAPAHAGI, P. A. nr. 223; tot așà fran., germ. etc.). *Traian... s'au sculat cu oștì... asupra Armeanilor, carii râdicase cap.* CANTEMIR, HR. $192/_{10}$, cfr. ZILOT, CRON. 334, BELDIMAN, TR. 387. *Hotărîrea... d'a ridicà cap și sabie împotriva Domnului.* BĂLCESCU, M. V. 475. **A i se urcà** (s. **suì s. a-i sărì**) **cuivà în cap** = a ajunge să-i poruncești. *Dacă-i dai mult nas, ți se urcă 'n cap!* BARONZI, L. I $62/_{26}$. **A se pune 'n cap** (**și 'n cur** POLIZU) **să...** = a face tot posibilul, a se face luntre și punte să (nu izbutească cevà). *De v'ați pune'n cap cu toții, Eu [tot] ași fi primar în sat!* COȘBUC, F. 26. **A fi cap tăiat** (**cinevà**) = a aveà o asemănare mare, a fi leit (cinevà). *E tată-său, cap tăiat!* ZANNE, P. II 61. **A nu-ți** (**mai**) **vedeà capul de...** = **a nu ști unde-ți stà capul de...** = a nu mai ști ce să mai faci de..., a nu mai prididì. *Nu-mi văd capul de trebi* (= sânt foarte ocupat). CREANGĂ, A. 62. **N'are unde-și pune capul** = e fără adăpost. POLIZU. **A-l dureà capul** (**pe cinevà**) = a aveà dureri de cap (din cauza...); fig. a-i păsà, a fi îngrijat. *Treceà prin pădure, fără să-l doară măcar capul.* ISPIRESCU, L. 8 **A-și vârî capul la...** = a se băgà la stăpân. *De ce nu-ți vâri capul la vreun om de treabă?* PANN, P. V. I 25. **A-și vârî** (s. **băgà s. pune**) **capul sănătos** (s. **teafăr** PAMFILE, J. II) **subt evanghelie** = (propriu) a se însurà (mirii îngenuchind subt evanghelie la cununie), a-și legà viața de atul, (p. ext.) a se pune subt ordinele altuia, a luà un angajament formal față cu cinevà; a se vârì, fără a aveà nevoie, într'o beleà. Cfr. PAMFILE, J. II. *Păzește-ți treaba, omule, ce să-ți bagi capul teafăr-sănătos subt evanghelie?* SEVASTOS, P. 89 (Cfr. băgà I 1°). **A-ți luà capul în poale** = a o luà la sănătoasa, a fugì; a te face că nu auzi și nu vezi nimic (Argeș). ZANNE, P. II 46. *[Dobitoacele] capul în poale luându-și, în monarhia pasirilor au pribegit.* CANTEMIR, ib. **A umblà cu capul între urechi** = a nu fi cu luare-aminte, a umblà gură-cască, a nu-și da seamă de ceea ce se petrece în jurul tău. ZANNE, P. II 54. **A se da** (s. **bate** PAMFILE, C.) **cu capul de** (**toți**) **pereți**(**i**) (s. **de vatră**) = a nu mai ști ce să faci de desperare, de ciudă. *Vii acasă supărată, Te dai cu capu' de vatră.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 448, cfr. SEVASTOS, N. $130/_1$. *Se bate cu capul de pereți și nu știe cum să facă.* PAMFILE, C. **Cu noaptea** (s., mai rar, **cu ziua**) **în cap** = des-de-dimineață. *Ai ieșit de-acasă cu ziua 'n cap.* ALECSANDRI, T. 259. *Cu noaptea 'n cap, din casa lor, Pe viscol am plecat.* COȘBUC, B. 215, cfr. CREANGĂ, P. 6. **A**(**-și**) **luà** (s. **a apucà**) **lumea 'n cap** = a lăsà toate în voia soartei și a plecà, rătăcind, în lume, cfr. apucà p. 214ª. *Desperat, eră să ieie lumea în cap.* EMINESCU, N. 20, cfr. P. 101. *Am să-mi ieu lumea 'n cap!* ȘEZ. VII 137. (Neobicinuit) *Am luat munții în cap.* DOSOFTEIU, V. S. 83. **A-și aprinde** (v. c. p. 203^b) **paie'n cap. La așà cap, așà căciulă** (v. c.) s. **chiulaf** (v. c)!

(Bot). **Capul-ariciului** = buzdugan (6°). PANȚU, PL. | **Capul călugărului** = Leontodon autumnalis, plantă ierboasă, cu flori galbene. id. ib. | **Capul-cucului** = floare (nedefinită). H. XII 429. | **Cap-de-cocoș** = dulcișor. BRANDZA, FL. 557. | **Cap-de-zmeu** = mătăcină. BARCIANU. | **Capul-popii** = trifoiu. H. XVIII 17. | **Capul-șarpelui** = Echium rubrum, plantă ierboasă, acoperită cu peri aspri, cu flori roșii ca sângele. PANȚU, PL., cfr. H. XVII 7. | **Capul-viperei** = iarba-șarpelui. PANȚU, PL.

(Entom.) **Capul-lui-Adam** s. **-morților** s. **cap-de-mort** s. **-de-moarte** = strigă. MARIAN, INS. 268. *Cap-de-mort = (fluture) de vei vedeà, să nu-l omori, căci el duce apă morților.* ȘEZ. III $44/_{28}$. | **Capul-cerbului** = boul-lui-Dumnezeu. MARIAN, INS. 141.

(Iht.) **Cap-de-delfin** s. **-de-mops** = monstruozitate de șalău, produsă prin încovoierea oaselor frontale de la mijlocul lor și totodată prin lățirea lor. ANTIPA, F. I. 22. | **Cap-sec** = pește (nedefinit). H. XII 227.

(Geol.) **Cap-de-șarpe** = fosile terebratule (Muscel). LEON, MED.

(Astron.) **Capul-balaurului** = o parte a constelațiunii numită balaurul (II 1°). OTESCU, CR. 10. |

Capul-boului: constelaţiune (nedefinită). MARIAN, SE. I 109.

2°. Efigia cu capul domnitorului de pe monete. *Cap ori pajură?*

3°. Părul capului. *Cei ce-şi tunseră capetele.* COD. VOR. 2/5. *Mergeà la fântână, să-şi spele capul.* DRĂGHICI, R. 148. *Capul bălaiu.* EMINESCU, P. 212. *Cu capul nepieptănat.* DOINE, 207/20. ‡ **A-şi pune mânile în cap** = a se apucà cu mânile de păr, a nu şti ce să mai faci de necaz, de ciudă, de mirare, de desperare. Cfr. ŞEZ. III 17/18, CREANGĂ, P. 261, 292. *Mi-am pus mânile în cap, când am auzit!* PAMFILE, J. II. **A căutà** (v. c.) **în cap.**

4°. Gât. *Bate-mă, Doamne, să zac... Cu mândra pe după cap.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 382.

5°. Dureri de cap, migrenă. *De aseară m'a apucat iară capul!*

6°. Căpătâiu (capul unuia culcat s. al unui mort). *Ipolit o priveà stând la capul ei.* C. NEGRUZZI, I 60. *Puse seara la capul fiecărui din ei câte un mănuchiu de flori.* ISPIRESCU, L. 20. *Celui care doarme greu, poţi să[-i] tai lemne la capul lui.* ŞEZ. II 72/32. *Nu m'oiu duce* [după diac], *Pân' mi-or pune la cap cruce.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 74.| P. ext. Partea aceea a patului unde e căpătâiul. *Punându-l* [mănuchiul de flori] *la capul patului său, se culcă şi dormì dusă.* ISPIRESCU, L. 20.

II. (Pars pro toto; capul fiind considerat ca partea principală a omului. Cfr. *Capul face, capul trage!* PAMFILE, J. I)

1°. (Când e vorba de nevoi, griji, belele, etc. care copleşesc pe cinevà, cfr. spate, spinare) *Capul cuivà*=cinevà. *Să-şi plătească nevoia şi datoria ce aveà după cap.* LET. II 296/23. *Nu-s păcate aiste? nu-s belele pe capu' omului?* ALECSANDRI, T. 233. *Cine l-a adus iar pe capul nostru?* N. XENOPOL, ap. TDRG. *Acum se găseà cu cinci condamnări pe cap.* VLAHUŢĂ, N. 183. *Biata mamă nu ştie de astă mare urgie ce i-a venit pe cap!* CREANGĂ, P. 25. *Mare foc şi potop a căzut pe capul nostru!* id. ib. 27. *Am tare multe trebi pe capul mieu.* id. ib. 169. *Aceştia-s curat sărăcie trimisă de la Dumnezeu pe capul mieu!* id. ib. 262. *Bucurie peste bucurie veneà pe capul mieu.* id. A. 33. *Când va cădeà vr'o pacoste pe capul norodului tău...* ISPIRESCU, L. 328. *N'avem noi destule pe cap, mai... ne încurci şi tu?* STĂNCESCU, B. 303/18. *Decât cu urît în casă, Mai bine cu boală 'n oasè; De boală bolesc şi scap, Dar urîtu-i tot pe cap.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 180. (Neobicinuit, cu alte prep.) *Iară la a doua domnie cu mult schimbat într'alt chip, după patimi ce-i venisè şi lui la cap.* LET. I 256/13. *De când nu mai am pe nime în capu' mieu ca să mă sileascà la treabă...* ALECSANDRI, ap. TDRG. ‡ **Vai de capul lui!** = vai de el! **Haram de capul vostru!** = haram de voi! *Ca vai de capetele lor îmblà, rugându-se ţăranilor.* LET. II 325/24. *Vai de capul lor! piereau cu sutele şi ei şi caii.* C. NEGRUZZI, I 154. *Bolnavă ca vai de capul ei!* CREANGĂ, P. 286. *Haram de capul vostru! De n'aş fi eu aici, aţi păţì voi şi mai rău!* id. ib. 310. **Ce-i de capul tău?** (C. NEGRUZZI, I 207) = ce-i de tine? **Nu-i nimic de capul lui** = nu-i nimic de el, n'are nici o calitate. **A cădeà, a se întoarce, a se sparge** etc. **(cevà) în (s. pe) capul cuivà** = a ajunge (vreo nenorocire) pe cinevà. *I se va întoarce în capù răutatea.* DOSOFTEIU, PS. 26. *Pacatul în cap şi ocara în obrazul lor să fie.* CANTEMIR, IST. 95. *Răul cel mai mare şi osânda cade în capul lui.* LET. II. 274/13. *Nebuniile Domnilor se sparg în capul poporului.* LM. *Să se întoarcă pe capul aceluia, care a trimis-o.* CREANGĂ, P. 233. *Înălţate împărate, Pune pace, nu te bate, C'or cădeà pe capu-ţi toate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 316/3. † **(Singur s. însuşi) cu capul său** = însuşi, în persoană, singur (fără tovarăşi, aliaţi, familie, etc.). *Când merge el singur cu capul său, de-i soţie, şi singur cu sine să facă greşala.* PRAV. 1136. *Avgust Chesari împotriva Panonilor... singur cu capul său mergând...* CANTEMIR, HR. 78/30. *Venit-au numai singur gheneralul Heizir cu capul lui, cu vr'o sută de oameni.* LET. II 261/30. *Brâncovanul-vodă cu capul său cu Muntenii...* ib. 262/28. *Sultan Mehmet singur cu capul său, împreună cu Vezirul şi cu Tiuchel-grof, au purces la oaste.* ib. 276/13. *Se mărginì Traian, că iară însuşi cu capul său să meargă cu oastea romană asupra Dachilor.* P. MAIOR, IST. 5. (Rar) **Capul mieu** = chiar eu. (D. ex. *Mă duc capu' mieu.* RĂDULESCU-CODIN, L. **Nu ştiu ce să-mi fac** (s. **n'am ce-mi face**) **capului** = n'am ce mă face, n'am încotrò. *Nici nu mai ştiau ce să-şi facă capului, cu atâtea avuţii.* DELAVRANCEA, ib. *Pe fiul cel mai mic... nu-l trăgeà inima a plecà în peţit. Dară n'avù ce-şi face capului, căci tată-său îl trimeteà într'una să caute a se căpătuì şi el.* ISPIRESCU, L. 33. **A cădeà pe capul cuivà** = a trage (s. a venì să stai mai multă vreme) la cinevà (care n'are loc s. nu e bucuros să te primească); a venì la cinevà cu o cerere (de împrumut, de serviciu) de care acela nu prea e bucuros. *S'a dus la Bucureşti şi a căzut pe capul lui frate-su.* **A 'sta, a se ţineà, a se legà, a se apucà** (v. c. p. 212b) **de..., a se pune pe..., a se duce de pe capul cuivà** = cinevà. *Toată ziua am stat de capul tatii, să-mi facă un buhaiu.* CREANGĂ, A. 41. *Mama s'a pus pe capul tatii* (= a stăruit mult) *(ca) să mă dea... la şcoală.* id. ib. 16. *Duceţi-vă de pe capul mieu* (= lăsaţi-mă în pace), *că mi-aţi scos peri albi!* id. P. 270. *Se ţine de capul lui, ca gaia maţul.* ZANNE, P. I 465. *Ce te legi de capul mieu?* CONTEMPORANUL, I 852. (Altă construcţie:) *Nu-mi leg eu capul de fata asta!* (PAMFILE, J. II) = nu-mi leg viaţa de..., nu mă însor cu... **A-i da (cevà) cuivà de cap** = a i se întâmplà cevà (neplăcut), a o păţì, a i se înfundà; a pune bine pe cinevà. *Le-au făcut sfârşitul, adecă le-au dat de cap.* ŢICHINDEAL, F. 35, cfr. 475. *Acum mi-a dat de cap Şi n'am nădejde să scap.* PANN, E. II 13. *Îi dăduse de cap zmeului.* STĂNCESCU, B. 98/18, cfr. 95/5, 194/21. *Asta a fost şi-a trecut; da acum mi-a dat alta de cap.* RETEGANUL, P. II 53/10. *Vai de mine, ce să fac, Că mi-a dat dorul de cap?* id. CH. 175.

2°. (Mai ales la numărări s. împărţiri) Individ. (Despre oameni) Persoană, om, cfr. Rumân, creştin, suflet, căciulă (2°), cur. *Vine pe cap câte 5 lei.* LM. *Să plătesc pentru şosele, Pentru vin, rachiu, pavele, Pe moşie şi pe cap.* ALECSANDRI, T. 40. *Împărţind câştigul pe cap.* CONV. LIT. XLIV1 656. (Complinit) *Un cap de bărbat* = un bărbat. LB. *Cap de creştin* = om. RĂDULESCU-CODIN. *Nice un cap de boier nu rămăsèse.* LET. II 123/23. *Se dase trândăvièi, pentru un cap de muiere.* ISPIRESCU, U. 71/11. | (Despre animale, spec. despre vite) Bucată (III 4°). *Patruzeci de mii de căpete* [de albine]. ECONOMIA, 173. *Viţeilor* [să le dea] *câte un dram* [de sare]... *de fieştecare cap.* I. IONESCU, C. 5, cfr. P. 448. *De rămâneau cirezile peste noapte în bătătură, dimineaţa bieţii păstori cu paguba gata: două-trei capete lipseau.* AGÂRBICEANU, LUC. III 175. ‡ (La Românii din A.-U., după germ. Kopfsteuer) **Dare de (s. pe) cap** = impozit personal.

3°. † P. ext. Dare de cap, cfr. capitaţie. *Acest Domn* [Constantin Mavrocordat]... *într'aceasta a doa domnie multă supărare au făcut ţărei cu obiceaiuri nouă..., pre toată luna cereà capuri, şi mulţi oameni de fricà şi de sărăcie fugeà prin munţi.* LET. III 179/25.

4°. (Averea ţăranului nostru stând odinioară mai ales în vite, plur. *capete* însemnà) Capital (vârît într'o întreprindere s. într'un negoţ, ori dat s. luat împrumut cu dobândă). *Să socotească giudeţul tot vinitul ce va fi fost dentr'aceà ocină, deci giumătate den tot să numere şi să facă să fie capete, să să iuşureadze din datorie.* PRAV. 16. *Partea ce va prisosì a banilor, să-i de[a] cu dobândă, spre în-*

mulțirea capetelor (a. 1804). URICARIUL, V 45/23. *Veniturile moșiei să socotesc în camăta banilor și în cápetele datoriei.* PRAVILA (1814) 51, cfr. 22. *Aceasta nu mai iaste dobândă la dobândă, ci dobândă la cápete.* CARAGEA, L. 32/5. *Să ceară capitile banilor împrumutați.* CODICA ȚIV. 40/34. *Creanțele, ale căror capete nu sânt nici odată exigibile...* HAMANGIU, C. C. 479. *Dobânda neputându-se plăti niciodată, ea se adună la capete și acestea sporeau an cu an.* I. BOTENI, SĂM. IV 549. *Nu să'ncarcă sumă piste sumă, cu dobânzi și cu capete.* JIPESCU, O. 64. *Am vândut cirezile Și mi-am scos capetele, Ș'am să beau dobânzile.* TEODORESCU, P. P. 546. ‡ **A îndoi capetele** = a adăogă încă odată pe atâta banii împrumutați ori băgați în comerț. COSTINESCU. **A-și scoate din capete** = a nu rămâneà în pagubă, a fi răsplătit pentru osteneală, a se răzbună cu prisosință asupra cuivà. *Tu ți-ai bătut joc de mine. Fie, că și eu mi-am scos din capete!* ISPIRESCU, L. 283. *Își scoase Ercule din capete și asupra lui Augia, căci merse asupra lui cu războiu, îl bătù...* id. U. 42/18, cfr. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, 40. **Nu mă ține capete** = nu mă costă nimic, nu mă importă. POLIZU. ‖ P. ext. (in singular) *Va mărturisì... și va da... cápulŭ* (traduce pe grec. κεφάλαιον = suma totală) *și a cincea lui.* BIBLIA (1688) 97,2. **Capul banilor** = capitalul pus intr'o marfă, prețul cumpărării. *Spune-mi capul banilor.* BIBICESCU, P. P. 284. *Câștig s'arată bun, dar nu iese capul banilor* (Brașov), se zice [în ironie] despre un folos nu tocmai însemnat. ZANNE, P. V 153. **A câștigà cap la cap** = sută la sută. Cfr. I. IONESCU, D. 312.

III. (Capul considerat ca centru al facultății gândirii) Minte, (fel de) cugetare, predispoziție a inteligenței, inteligență, pătrundere, pricepere; memorie, ținere-de-minte (LB.); cfr. glagore, doxă. *Amà cap și la banul!* FILIMON, C. II 354. *Capul tău e de poet și al lui de oștean.* C. NEGRUZZI, I 64. *Invențiunea unui cap genial.* MAIORESCU, CR. I 166. *Alcătuirea paradigmelor este operațiunea seacă și uscată a unui cap geometric.* id. ib. 372. *Bunicul însă erà așezat la mintea lui; lăsà pe bunica într'ale sale, ca un cap de femeie ce se găsecà.* CREANGĂ, A. 24. *Toți au casă și moșie, Numai eu trag la urgie; Nimănui vină nu-i bag, Fără prostului de cap.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 180. *Unde nu-i cap, vai de picioare!* PANN, P. V. II 4. ‡ (Pentru frazeologie v. și minte, gând). **Cu cap** = cu multă minte, deștept, cu judecată, (in opoziție cu) **fără cap** = necugetat, fără plan, rău. *Bărbatul mieu e bun la suflet, dar se socoate prea cu cap.* ALECSANDRI, T. 313. *Tot noi mai cu cap!* id. ib. 61. *Nu-i lucru cu cap!* Com. I. CORBU. **Cu scaun** (v. c.) **la cap** = cu judecată dreaptă, logic, cuminte. **A (nu) avea cap** = a (nu) aveà minte, a (nu) face progrese (H. II 58); **a aveà cap să...** = a se gândi să..., a-i trece cuivà prin minte să... *Mult mă mir de tine ce cap ai să vii aici?* RETEGANUL, P. V 40. **A fi bun** (LB.), **ușor** (H. IV 160), **chitit** (CREANGĂ, P. 142) **la** (s. **de**) **cap** = a fi deștept, cu învățătură înaltă (LB.); contrariul: **a fi greu** (H. IV 160, cfr. greu I 3°), **tare** (H. IV 160, ZANNE, P. II 49) **la** (s. **de**) **cap**. Unuia mai prost i se zice și = **cap gros, greu** (ALEXICI, L. P. 21/16), **sec** (RETEGANUL, P. II 77/20), **de Bulgar, de cuc** (ALECSANDRI, T. 114), **de știucă, de bostan, ca dovleacul**, etc. (cfr. TDRG., ZANNE, P. II 48, 50, 52). Adjective ca **ametit, buimac, năuc, zăpăcit**, etc. sânt adesea întregite prin: **de cap. A nu aveà capul la loc** = a fi zăpăcit. **Cu capul mare** = incăpățânat, îndărătnic (LB.); ametit de băutură (Brașov). **A-i fi (cuivà) în cap cevà** = a se gândi (mult, continuu, mai pre sus de toate) la... *Lui nu-i erà țara în cap.* MARIAN, T. 284. **A-i băgà** s. **vârî (cuivà) în cap (cevà)** = a-l face să creadă. *Cine ți-a vârît în cap și una ca aceasta, acela...* CREANGĂ, P. 194. **A nu-i intrà** (v. c.) **cuivà în cap cevà** = a nu puteà pricepe. **A-i intrà** (v. c.) s. **da** (v. c.) s. **trece** (v. c.) s. **a-i venì** (v. c.) s. **plesnì** s. **trăsnì** (v. c.) **prin** (s. **în**) **cap să...** = a-i venì gândul să..., a se gândì la cevà. **A-i ieșì (cuivà cevà) din cap** = a nu-i mai sta gândul la..., a renunță de a mai sperà cevà. *Dar de când m'am măritat, Mi-au ieșit toate din cap.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 177. **A nu-i mai ieșì (cuivà cevà) din cap** = a nu puteà uità, a-l stăpânì mereu un gând. **A luà în** (s., mai des, **a băgà la**) **cap** = a pricepe, a ținea minte. *Făt-frumos luà în cap tot ce-l învățà grădinarul.* ISPIRESCU, ap. TDRG. **A-l duce** s. **a-l tăià** (v. c.) **pe cinevà capul** = a se pricepe la cevà. *Au început a vorbì care ce știà și cum îi duceà capul.* CREANGĂ, P. 232, cfr. 78, 245. **A duce pe cinevà capul la cinevà** (s. cevà) s. **ca să** = a-i sta mintea la..., a se ținea de..., a-i trece prin minte, a-i da în gând să... *Mai bine că al nostru nu poate vorbì, și nu-l duce capul, ca pe alții... la atâtea iznoave.* id. P. 78. *Dar te mai duce capul, ca să-l botezi?* id. ib. 245. **A-i sta capul la cevà** = a-i sta mintea s. gândul la..., a se gândì la... *Capu-i stă la sărutat.* COȘBUC, B. 67. **Nu știu la cât îmi va sta capul cu cinevà:** cum o voiu scoate la cale. *Cu omul roș nu știu, zău, la cât mi-a sta capul!* CREANGĂ, P. 234. **A-și bate** (v. c.), **frământà** (v. c.), **sparge** (v. c.) **capul** = a se gândì mult, mereu, intensiv la cevà, a-și frământà mintea. **Bătut** (v. c.) **la cap** = prost. **A-i întoarce** s. **sucì capul cuivà** = a momì, a înșelà pe cinevà (ZANNE, P. II 84), a-l face să se îndrăgostească de cinevà. *Fata îi întoarce capul, și Ipate vede că nu-i de lepădat.* CREANGĂ, P. 165. **A deschide capul cuivà** = a-l face să înțeleagă s. să vadă cevà, a-i explicà cevà, a-i atrage atenția asupra unui lucru. *Negustorul îi deschise capul și-l făcù să priceapă cum merg lucrurile prin orașe.* ISPIRESCU, ap. TDRG. **A-și pierde** (v. c.) (s. **a nu ști unde ți-e**) **capul** = a-și pierde mintea, a te zăpăcì (de treabă multă), a nu mai ști ce faci. ZANNE, P. II 53. **A face cuivà capul calendar** (v. c.) = a-l plictisì pe cinevà cu vorbă multă, a-l zăpăcì. *(A fi, a face, a umblà, a rămâneà,* etc.) **de capul său** = liber, independent (necontrolat, fără stăpân), de sine, cum i-a plăcut, cum a socotit (el singur) că e bine. *Îmblă ei de capul său* (a. 1637). IORGA, D. B. 60. *Cineși de capul lui, cum vrea așà făceà.* LET. II 309/1. *Umblăm de capetele noastre, făcând fieștecarele ce ni se pare.* ANTIM, P. 23. *Ciobanii holtei, carii sânt de capul lor, fără stăpân și fără așezare* (a. 1809). URICARIUL, VI 466/6. *Calfele ce vor ieși de capul lor* (a. 1814). ib. XIV 9/6. *Am rămas liberă, de capu' mieu.* ALECSANDRI, T. 74. *Să nu lucreze de capul său.* MAIORESCU, CR. III 123. *Are să urmeze cum știm noi, nu cum vrea el, că doar nu-i de capul său* CREANGĂ, A. 120. *Las' să fie rău. nu bine, Că n'am ascultat de nime, Ci-am făcut de capul mieu, Și m'a bătut Dumnezeu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 218. *De capul lui, craina:* se zice când umblă cinevà în craialâcuri. RĂDULESCU-CODIN. **Din cap** = iscodit, nu auzit de la altul s. cetit din cărți (după LB. și „de-a rostul"). **(A face cevà) din capul său** = fără a întrebà pe altul, cum se pricepe el singur. *Va cercà fără svatul stăpânului celuia cu locul, așà numai den capul lui.* PRAVILA MOLD. 42,. *Alei! femeie nepricepută! Ce-ai făcut? De te-a învățat cinevà, rău ți-a priit; iar de-ai făcut-o din capul tău, rău cap ai avut!* CREANGĂ, P. 88. **A da în cap pe cinevà** = a scoate din minți, a seduce, a momì. *El* [își] *bătuse capul mult și bine să dea în cap pe fata împăratului, în lipsa fiului său.* ISPIRESCU, L. 128, cfr. id. ap. TDRG. **Ajuns** (v. c.) **la** s. **de cap. A băgà** (v. c.), **a vârî** (v. c.), **a luà** (v. c.), **a prinde** (v. c.) **la** s. **în cap. Cu gărgăuni** (v. c.) s. **sticleți** (v. c.) **la cap.**

IV. (Capul e considerat ca partea de care e legată existența cuivà. Cfr. *La Turc eu nu te-oiu da, Până capul sus mi-o sta.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 492 = până voiu trăi).

1°. Viață. *Uciderea ce face neștine de frica altuia, pentru să-și scoată capulŭ den mâna lui.*

PRAVILA MOLD. 60, cfr. 65. *Pentru să-şi poată amistui capul.* PRAV. 1193. *Care lucru apoi au mâncat capul Vizirului.* LET. I 278/37. *Numai norocul lui, s'au tâmplat o blană de hulpe de Mosc neagră, prea bună şi scumpă; şi aceea i-au scos capul; că, ducând-o la Vezirul, au arătat-o Împăratului.* LET. II 220/29, cfr. 233/30, 240/4. *Pre urmă aflându-se, or petrece rău capetele.* ib. 310/1. *Iată că pentru vulpe, puţin de nu pierdurăm căpetele.* ŢICHINDEAL, ap. GCR. II 212/20. *Trebue s'ascult, că mi-i capul în primejdie.* CREANGĂ, P. 212. *Spânul vrea să-ţi răpuie capul.* id. ib. 213. *Ai să scapi din toate cu capul teafăr.* id. ib. 222. *Veţi plăti cu capul obrăznicia ce aţi întrebuinţat faţă cu mine.* id. ib. 263. *Îl rugau să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumvă să meargă la peirea capului său.* ISPIRESCU, L. 4. *Fiindu-mi capul în joc...* id. ib. 27. *Mulţam, Doamne, ziseră atunci amândoi, că ne-ai adus pe această cale, de putem mântui cap de om.* RETEGANUL, P. I 14/20. *Se duce de acum în lume, să-şi găsească binele capului.* ŞEZ. I 208/15. *Fă cu mine, nu cu altul, Că-ţi dau bani, de-ţi plătesc capul.* DOINE, 216/14. *Să-şi facă osânda, că omorîse cap de om.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 118. *A plătit cu capul lui.* ♯ **A-şi pune capul (la mijloc)** = a-şi pune viaţa în joc s. în primejdie; a garanţă cu viaţa sa pentru cinevă (cfr. a-şi băgă mâna'n foc), a susţineà cu toată tăria un rămăşag (cfr. COSTINESCU); a se prăpădì. *Şi căpulŭ ş'au pus.* VARLAAM, ap. GCR. I 107/4. *Pune-m[i]-voiu şi capul săvai.* DOSOFTEIU V. S. 97. *Au căzut la prepus, de şi-au pus şi capetele.* LET. II 260/3, cfr. id. ib. 299/13. *Aceasta e cu punerea capului.* LB. *Să-mi pun capul pentr'o Lină? Să mă fac un om pribeag?* COŞBUC, B. 9. *Par'că despre asta mi-aş pune capul la mijloc.* CREANGĂ, P. 170. *Mândră, ochişorii tăi I-o pus maică-ta cu cleiu, De-mi pun capul pentru ei.* DOINE, 115. *O plecat badea la drum, Şepte mândre capu-şi puñ.* ŞEZ. I 78. † **A-şi aduce capul (s. capetele) la (s. subt)...** = a se pune subt ascultarea s. subt scutul cuivà, a cere ajutorul cuivà. *Şi-au adus capul la poala Împărăţiei.* LET. II 225/33. *Toţi boierii şi toată slujitorimea şi ţara s'au lăsat de Petriceico-vodă, şi au venit şi şi-au adus capetele supt mila Împărăţiei.* ib. 227/25. **Cu capul a-mână** v. a-mână (2°). **A se pune cu capul** = a se împotrivì cu primejdia vieţii. *Dar cu capul mi te pune, Să n'o joace alţi feciori.* COŞBUC, ap. TDRG. (În blesteme) **Fi-ţi-ar de (s. în) cap!** *Toc, toc, toc... De capul vostru fi-v'ar atâta tocat!* CONTEMPORANUL, I 405. (Formule de ameninţare) *De capul tău* s. *de capul ce te ţine!* (Zagra, l. Năsăud) Com. I. CORBU, cfr. ZANNE, P. I 643. **A-i da cevà cuivà de cap** = a o păţì, a i se'nfundà. **Odată cu capul!** = cu nici un preţ, nici mort! *Nu mă dau, odată cu capu'!* LB. *Nu mă las odată cu capul, să ştiu că m-oiu pierde şi viaţa!* GORJAN, H. IV 21. *St! Nu deschide, odată cu capul!* CARAGIALE, T. I 94/16. În (s. de-a ALECSANDRI, ap. TDRG.) **ruptul capului** (mai rar: **rupe-te capului**) = cu primejdia vieţii, chiar dacă şi-ar pierde viaţa, p. ext. foarte, (după negaţiune) de loc, cu nici un preţ. *Nu se astâmpără, nici în ruptul capului.* CREANGĂ, P. 217. *Satul, văzând că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul capului, hotărî să-l spânzure.* id. ib. 329. *Nu poţi s'o întorci* [lumea] *cu umărul, măcar să te pui în ruptul capului.* id. ib. 223. *Ţiganul... nu voià rupe-te capului să piardă sfinţia din mâni.* SBIERA, P. 285. **Pe capete** s. **pe un cap** = în ruptul capului; p. ext. pe întrecute, de zor, care mai de care (ZANNE, P. II 474). *Se luptară pe capete.* ISPIRESCU, L. 254. *Când auziră muiereturile despre una ca asta, se adunară numai într'o clipeală, ca frunza şi ca iarba, alergând pe capete, care de care să ajungă la mare mai curând.* id. U. 51/15. *Îi bate pe un cap* (= *mult*). PAMFILE, J. II. *Slugile fugeau pe-un cap.* GANE, ap. TDRG. † **A se apucà pe cap** = a se jurà pe viaţă (cfr. apucà VI). *Se apucase pe cap înaintea divanului că-i este năpaste.* LET. II 314/30.

2°. P. ext. Pierderea vieţii, moarte. *Din slugă credincioasă nepriiatin de cap* (= duşman de moarte) *îl face.* CANTEMIR, IST. 38, cfr. 45. *Craiul îndată au trimis cărţile sale pretutinderea, de cap îngrozind* (= ameninţând cu moartea) *carele se va băgà să treacă peste învăţătură.* LET. I 178/12. *Rău au greşit, că n'ar hi păţit pedeapsa care i s'au tâmplat atocma cu capul* (= pedeapsă capitală). ib. II 127/8. *Atunce împăratul l-au iertat de cap.* ib. II 220/32. *Îi lovise un vicol mare cu ninsoare, de îşi sta Moscalii de capetele sale.* ib. II 453/27. *Vând în tot ceasul pre boierii ţării la domnia mea, cu pâri de cap.* MAG. IST. I 132/18. *Să i să dea muncă de căpŭ.* MINEIUL (1776) 104 2/1. *Când va pârî pre fiul său cu vinovăţie de cap.* PRAVILA C. 153/11. *Averile... ori căruia pământean supus la orice învinovăţire criminalicească de cap, rămân(e) a moştenitorilor sau a neamului său* (a 1827). URICARIUL, II 209/6. ♯ **A face cuivà de cap** s. **a pune capul cuivà** = a-i face capăt (4°), a-i face de petrecanie, a-l pierde, a-l omorî, a-l pune bine, a-i prilejì moartea (PAMFILE, C. Ţ.). *Hotărîră să-i facă de cap.* STĂNCESCU, B. 336/21, cfr. 329/25. *Îmi pune capul Codrean.* MARIAN, NU. 262. *Mândra capul ţi l-a pune! — Ce să-l mai puie, că e pus, Numai cât mai stă în sus.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 97, cfr. 13. *Dragostea capu' mi-l pune.* ib. 9, DOINE, 195/15. **A-ţi face de cap** = a face cevà ce poate să-ţi primejduească viaţa s. să te nenorocească (cfr. ZANNE, P. II 60); a face blăstemăţii. *L-am lăsat să-şi facă de cap în casa mea.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Îţi faci de cap, Ioane!* COŞBUC, B. 111. *Poate să mai doarmă cinevà, de răul nebunelor istor de privighetori? par'că-şi fac de cap, nu altă cevà.* CREANGĂ, P. 131. *La alţi le-ai făcut pe plac, Ţie ţi-ai făcut de cap.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 223. *Singur de cap ţi-ai făcut, După vina ce-ai avut.* TEODORESCU, P. P. 516b. *De cine mi-i dor şi drag, În tot ceasu-mi fac de cap.* DOINE, 20/6. *De cap şi-a făcut, de cap i-a fost!* (LM.) = fiecare sufere după faptele sale. ZANNE, P. II 60. *De cap şi-a făcut, de cap să-i rămâie!* PAMFILE, J. II.

3°. Fig. Motiv, pricină; bază, temeiu. *Să afle cap de price* (= casus belli). LET. I 122/1. *Împăratul Persilor arătând cap de neprietenie, au început a călcà hotarêle împărăţiii.* CANTEMIR, HR. 246/22. *De patrie şi de patrioţi... dau înţelepţi/i/ legiuitori de seamă, că este cel mai întâi cap de dreptate firească şi politicească.* PISCUPESCU, O. 14. ♯ (Jur.) **Cap de acuzare** = motivul principal pe care se întemeiază acuzarea. *Unul din capii* [azi: *capetele*] *de acuzaţiune a Porţii în contra lui Constantin Brâncoveanu a fost, că a îndrăznit să bată medalii proprii ale sale.* STURDZA, ap. HEM. 2432/6. *În contra d-sale nu a găsit nici un cap de acuzare.* MAIORESCU, D. II 39.

4°. Posibilitate (în expresia:) **a (nu) aveà cap (şi Dumnezeu** LB. **s. şi chip) să s. de...** = a (nu) fi în stare, a (nu) aveà putinţa. *N'ai cap să trăeşti, de răul lor!* ALECSANDRI, T. 471. *N'am cap şi chip pe toţi să-i spuiu.* COŞBUC, B. 155. *Aveà cinevà cap să treacă pe aici, fără să fie jĕfuit, bătut ori omorît?* CREANGĂ, P. 119. *Moşul n'aveà cap s'o mărite.* REV. CRIT. I 39. *Rea bucată-i dragostea; Cine prinde-a o gustà, N'are cap de-a o lăsà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 8. *Bate-l, Doamne, cui nu-i place Gura de faţă bărnace; Că nici mie nu-mi plăceà, Păn' nu m'am dedat cu ea. Dac' am prins a mă dedà, N'a fost cap de-a o lăsà; Dac' am prins de-a o iubì, N'a fost cap a o urî.* ib. 382, cfr. 164.

V. (Capul e considerat ca partea cea mai de seamă, conducătoare a omului)

1°. Partea principală, esenţială, cea mai bună, mai aleasă, mai mare, chintesenţă, frunte (III),

floare (III 3°). *În capul* (grec. κεφάλαιον) *prăzilor.* BIBLIA (1688) 119$_{2}$, cfr. 120. *Şi ce iaste cápul lucrului, spre toate primejdiile priimitoare şi suferitoare voiu fi.* CANTEMIR, IST. 46. *Tăcerea cápul filosofiei iaste.* id. ib. 82. (Predicativ) *Pricina de va fi lucru mare şi capŭ...* PRAVILA MOLD. 173. ## † **De cap** = capital (cfr. IV 2°). *Greşala ce va face iaste de cap.* ib. 144$_{2}$, cfr. 177, ARHIVA R. I 63. **Capul mesii (s. al bucatelor)** = locul de onoare la masă, fruntea mesii. *Fieteunde între oameni pasă, şi ei — precum că bogat eşti ştiindu-te — locul cel mai de sus şi capul measii îţi vor arătà.* CANTEMIR, ap. HEM. 1554/$_{22}$. *Socrul roagă 'n capul mesei să poftească să se pună Nunul-mare.* EMINESCU, P. 195. *Preoţi, preotese, Prin capuri de mese.* SEVASTOS, N. 139/$_{27}$. *El vrea să fie totdeauna în capul bucatelor.* || (Modern) **Cap-de-operă** v. capo-d'operă.

2°. (Astăzi s. m.) Căpetenie, şef, mai-mare, conducător, comandant; p. ext. stăpân, ocârmuitor (STAMATI). [Hristos] *ni-i capul nostru.* EVANGHELIE CU TÂLC (a. 1619), ap. GCR. I 55/$_{1}$. *Tăiară... pre toţi boiarii şi toate capetele.* MOXA, 405/$_{32}$. *Cumu-i... mirele cápŭ nevestei sale...* VARLAAM, C. 287. *Fie la ce greşală, ceia ce sânt cápete să ceartă deplin.* PRAVILA MOLD. 150$_{2}$, 149. *M'ai pus capŭ preste alţii.* DOSOFTEIU, PS. 16. *Erà svinţi părinţi cápete, adecă arhierei, trei sute.* id. V. S. 61. *Erà cápŭ în boiarii sfatului.* id. ib. 99. *Cápetele ereaselor,* id. ib. 146,$_{2}$. *Capul bisericei.* ANTIM, P. XXVIII/$_{26}$. *Alte... capete au avut Italia mai vestite şi mai veachi decât acel Fliac.* LET. I 11/$_{9}$. *După ce au luat toată oastea lui Racoţi în robie şi toate capetile Ardealului...* ib. 334/$_{13}$. *Zic de acest Turc, că erà cap mare la Turci.* ib. 334/$_{31}$. *Pusĕră pe Cârstea-vornicul cu toţii să fie cap târgului.* LET. II 123/$_{24}$. *Boierii munteneşti ridicasĕ cap un Domn în locul lui Grigorie.* ib. 214/$_{38}$. *Au pus capete dintre dînşii pe Zaharia şi pe Sandul.* ib. 258/$_{13}$. *Iablonovschi, hatmanul coronii... erà cap la tot sfatul începăturilor leşeşti, cel mai mare.* ib. 300/$_{19}$. *Soldaţii atunce, pierindu-le capul, s'au părăsit de năvală.* ib. 361/$_{32}$. *Învrednicindu-ne Dumnezeu... să fim cap acestei ţări, unul asupra tagmei preuţiei, şi altul asupra raelii împărăţiei.* LET. III 251/$_{12}$. *Cap slujbii* (a. 1741-2). IORGA, S. D. VI 213. *Capŭ oştilor sale.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 250/$_{6}$. *Bărbatul este capul familiei sale.* CODICA ŢIV. 15/$_{26}$. *Capul a 500 se numeà vătaf.* URICARIUL, XXII 423/$_{21}$. *Boierii erau slujbaşii ţării, adecă capii şi ofiţerii puterei armate.* BĂLCESCU, M. V. 10/$_{10}$. *Capetele ostirilor erau... mădulari ai svatului domnesc.* id. ib. 597. *Academia... îl alese... de mădular al său, în nădejde de a-l aveà într'o zi cap* (= preşedinte). C. NEGRUZZI, II 144/$_{10}$. *Capii unui alt partid erau ţinuţi sub acuzare.* MAIORESCU, D. II 207. *Regele ca cap suprem al puterii executive, numeşte pe funcţionari.* DR. CONS. 34. *Şi-ai venit pân' la fereastă, Şi-ai luat capul din casă* (= tatăl). MARIAN, Î. 278. *Înşeală capetele alor trei împărăţii.* MERA, B. 263. **Capulŭ răutăţilor** (DIONISIE ECLES. 223)=cel ce e iniţiatorul s. conducătorul răutăţilor (cfr. lat. *caput scelerum*). **Capul legii** = preot. *Le iese înainte diavolul, în chip de călugăr. —Părinte..., să ne dai răspuns la o întrebare... Dacă nu-i şti Sfinţiata, care eşti capu' legii, cine să ştie altul?* RĂDULESCU-CODIN, Î. 47. || († Cu funcţiune adjectivală) De frunte, principal. *Va cercetà giudeţul carele dentr'aceia va fi mai cápŭ.* PRAVILA MOLD. 183. *Când să va prilejì în mijlocul a mulţi, de vor fi unii dentr'înşi mai cápeie, cumu s'are zice ispravnici, nu va micşurà giudeţul certarea.* ib. 149. *Dintre carii mai cap erà ţerii... Bucioc.* LET. I 237/$_{35}$. *Au legat pre câţiva den boieri, ce erà mai capite.* ib. 263/$_{23}$, cfr. II 305/$_{20}$. *Cu agiutorul şi mila şì a prorocilor mai cap, Muhamed Mustafa.* LET. II 105/$_{19}$. *Iusuf Mîrza, ce erà mai cap între Mîrzaci.* LET. III 155/$_{32}$.

VI. *(Capul* considerat ca partea cea mai de sus s. ca partea cu care se termină ceva; adesea în opoziţie cu mijloc s. coadă)

1°. Partea de sus, vârful (de obiceiu bulbucat) al unui obiect. *Aceasta* [piatră] *fu în capul unghiului.* COD. VOR. 146/$_{6}$, cfr. VARLAAM, C. 281, $_{2}$. *Au pus... paznici... pren capetele munţilor.* BIBLIA (1688) 181, cfr. URICARIUL, IV 272/$_{25}$. *Se taie de la bucium* [de viţă] *capul.* ECONOMIA, 158. *Capul cometei.* CULIAN, C. 354. *Ia de atunci e rău în lume, de când a ajuns coada să fie cap.* CREANGĂ, P. 23. *Lemnele se pleacă Cu capul cătră pământ.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 152, cfr. MARIAN, Î. 101. *Aduc apă vie şi apă moartă de la munţii ce se bat în capete.* ISPIRESCU, L. 126.

2°. Partea dinainte, început, frunte (II 2°); începătură, origine, obârşie. *Să însĕmnează capul hotarului.* CANTEMIR, HR. 60/$_{3}$. *Tot capul şi sfârşitul filosofiii iaste: cinevà pre sine... a se cunoaşte.* id. IST. 60. *Am aflat cap şi începătură moşilor, de unde au izvorît în ţară.* LET. I 95/$_{8}$. *Puindu-l în capul* (= în fruntea) *unei oştiri nouă.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/$_{41}$. *Veneà în frunte batalionul I al regimentului al zecelea de dorobanţi, care trebuià să formeze capul coloanei din dreapta.* ZAMFIRESCU, R. 253. *Şi mă cată, mamă, cată... La capul şireagului, Chiar la poala steagului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 324. ## **Din cap** = de la început (pentru expresii analoage în limbile balcanice. cfr. PAPAHAGI, P. A. nr. 218). *Să iau din cap iar calea ce de mult am părăsit.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. **De-a capul** = de la începutul rândului, (cu) alineat nou, din nou, de la început, cfr. din capăt. *Ia mai spune încă o dată povestea, de-a capul.* **Capul locului** = partea cu care se începe un loc. *Decât în faţa ariii, mai bine în capul locului.* PANN, P. V. II 144. *Munceau mai departe, ştergându-şi repede pe furiş câte o lacrimă, între două brazde de coasă sau la întorsul plugului, la capul locului.* SANDU-ALDEA, D. N. 286. **Din capul locului** = înainte de a începe cevà, înainte de-a face primul pas, (în mod) prealabil. *Fie acestea zise din capul locului!* ODOBESCU, III 11/$_{1}$. *Dacă vom zice din capul locului nu, atunci nu se vor convocà acele camere de revizuire.* MAIORESCU, D. II 197. [Romăncele] *întrebuinţează din capul locului, nemijlocit după naştere,... diferite prezervative* [contra deochiului]. MARIAN, NA. 352. *Ipolita... ar fi voit să-şi dea cingătoarea (brâul) din capul locului.* ISPIRESCU, U. 53/$_{12}$. **Cap de an** = începutul unui an. *Dacă eşti muncitor şi te porţi bine, îţi sporesc simbria la fiecare cap de an.* SANDU, LUC. VI 449. **Cap de primăvară s. capul primăverii** = 1 Martie, ziua cea dintâi de primăvară, la baba Dochia (MARIAN, SE. II 135) s. 24 Februarie st. v., la Dragobete s. la Aflarea-capului-Sf.-Ioan-Botezătorul (H. IV 97). *Având în vedere că capul primăverei este sosit.* I. IONESCU, M. 202. *Marele Vasile, capul primăverei Sâmbăta de Paşti.* ŞEZ. V 146. **Cap de iarnă** = 1 Decemvrie, Sf. Andreiu. HEM. 1122/$_{24}$. **Capul săptămânii** = Luni. MARIAN, Î. 248. **Cap de murg**: când începe a înserà, a da în amurg. H. XVIII 142. **În cap de noapte** s. **în capul nopţii** = după ce s'a întunecat bine. *Cum vreai d-ta, finule, să pleci acum* [după cină] *în cap de noapte pe acì încolo?* RETEGANUL, P. I 76/$_{3}$, cfr. 12, III 82/$_{13}$. *Plecă Ţiganul cătră casă în capul nopţii.* id. ib. I 77/$_{21}$. **Capul neamului** = acela de la care se trag mai multe generaţii înrudite. Cfr. HAMANGIU, C. C. 159.

3°. Spec. a) † Capitel de coloană, başlâc. *Şi erà întocma de jos, şi într'un chip, den cápete într'o asămănare.* BIBLIA (1688) 66.

b) *Capul unei bube* s. *unui buboiu* = umflătura bubei produsă prin dare în copt şi strângere de puroiu. LM. *Buba cap nu face, Până nu se coace.* PANN, P. V. I 60.

c) *Capul pieptului* = partea de unde începe pieptul. MARIAN, SE. II 17. *Măicuţa călcatu-i-a Cu co-*

pita calului, Tocma'n capu' pieptului. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 485.

d) (Dog.) Partea de de-asupra a scăunoaiei, cu care se strânge doaga, numită şi: căpăţână, clobanţ, cioc, ciochie, ceacâie, broască. DAMÉ, T. 88, PAMFILE, I. C. 161-2.

e) (Dulgh.) Partea dinainte a scaunului, fruntea. DAMÉ, T. 114, PAMFILE, I. C. 123.

f) Gura s. fălcile cleştelui. id. ib. 117, DAMÉ, T. 113.

g) Partea de de-asupra, vârful fusului. BREBENEL, GR. P.

h) (Plug.) *Capul jugului.* BREBENEL, GR. P.

i) (Ţes.) Începutul urzelii. *Pe noduraru' mare se bagă capu' urzălii.* BREBENEL, GR. P.

j) (Tip.) Fruntea (II 6⁰), partea de sus a caracterelor tipografice.

l) Fructul, gămălia s. măciulia macului. *Rotunde ca un cap de mac Stau sânurile pline.* COŞBUC, B. 42.

m) Speteaza de de-asupra, pusă orizontal, a smeului. PAMFILE, J. II 329.

n) *Capete* (la viţa de vie) = lăstarele de un an, care se întind spre a formă coardele. H. IV 245.

o) Izvorul, obârşia (unui râu, cfr. arom. *cap de arâu.* PAPAHAGI, P. A. nr. 142). *Şi pe urmă de la capul Vislei până la apa Odera... au stăpânit.* LET. I 89/14. [Murăşul zice:] *Dară cum nu voiu veni Şi turburat nu voiu fi, Când în capul apei mele Se bat două taberi grele?* MARIAN, P. P. 73.

p) Începutul unei cărţi. COSTINESCU.

4⁰. Partea extremă, cu care se începe s. se termină un corp, un hotar, o ţară, etc., capăt (2⁰). *Un vornic-mare purtă un cap de danţ şi alt vornic-mare purtă alt cap de danţ.* LET. II 238/9. *Ducavodă sta în capul podului de ceea parte de Nistru.* ib. 220/22, cfr. LET. III 13/13, ALECSANDRI, P. P. 153/7, ŞEZ. VII 58. *Unde se întimpină hotarul Sileştilor cu al Găozenilor în capete* (a. 1741). URINARIUL, XXV 314/33. *Care loc se alătură în cap cu Cocul dumi-sale Ilie* (a. 1755). ib. VII 24/5. *În capul stradei San-Gregorio.* ODOBESCU, III 70/4. *Am legat un cap al cearceafului de vergeaua de alături.* DELAVRANCEA, ăp. TDRG. *Ş'o luăm noi... tocmai din capul satului din sus, cu gândul să umblăm tot satul.* CREANGĂ, A. 42 (cfr. v.-sard. *capu de villa). Falcelele la capu' ălălant îmbucă tânjală de care trag boii.* BREBENEL, GR. P. ‡ **Cap în cap** = învecinându-se cu părţile extreme. *Judeţele României vin cap în cap câte două yi trei de la munţi la Dunărea, de-a curmezişul.* I. IONESCU, M. 30. **Din cap în cap** = de la inceput până la sfârşit (LB.), de la o extremitate până la cealaltă (COSTINESCU). *Uliţa... ce s'au deschis acum, în lăţime de 2 stânjeni... din cap în cap* (a. 1815). URICARIUL, II 18/25. **Cap de ţară (s. de lume)** = inceputul s. sfârşitul ţării (lumii), margine; fig. lucru de mare preţ, lucru mare. *Totdeauna la cap de ţară să-ţi faci casă.* PANN, A. 21. *Nu te mai pune şi d-ta pentru te-mieri-ce şi mai uemica, că doar n'are să fie un cap de ţară!* CREANGĂ, P. 152. *O săptămână două nu-i un cap de lume, până va veni boieriul.* RETEGANUL, P. I 16/21. (Despre un bolnav s. convalescent care a stat multă vreme lungit în pat, — despre un prunc care nu poate incă umbla) **A stă în capul oaselor** = pe şezut (nu plecat s. adus de spate s. culcat), (ridicat) in sus, drept. *Făceà multe nopţi albe, chinuit, în capul oaselor, ca să n'adoarmă.* VLAHUŢĂ, N. 86. *Boierul Daniil stà acum cu ochii mari deschişi, în capul oaselor şi se gândeà.* SADOVEANU, M. 104. ‖ Spec. *Capetele* osiei. PAMFILE, I. C. 130. *De partea osiei, unde se învârte roata, se pune de către cap şi umere, sus şi jos...* BREBENEL, GR. P.

5⁰. Partea de jos s. dindărăt a unui lucru (in opoziţie cu mijloc şi mai ales cu vârf), capăt (3⁰), p. ext. sfârşit. *Au descălecat tocma la uşa unui beciu, ce este la capul scării.* LET. III 47/17. *Doamne, stat-am să te 'ntreb, Când e capul veacului, Sfârşitul pământului?* TEODORESCU, P. P. 23. ‡ **A aveà cap** = a se sfârşi. *Toată boala are leac, Da urîtu' n'are cap.* H. XVIII 99. **A ajunge în cap** = a sfârşi, a termină. LB. **A-i da cuivă de cap** = a-i veni de hac, a-l răzbi (Vâlcea, ap. ZANNE, P. II 60), a o scoate la cale cu cinevà. *Şase argaţi nu le da de cap (vitelor), până nu se potoleau de bunăvoie.* DELAVRANCEA, ap TDRG. **A (o) scoate la cap s. a ieşi la un cap** (PAMFILE, C.) = a termină bine, a ajunge departe, a reuşi, a o scoate la cale, la capăt, la socoteală. *Cu Leşii nu va puteà scoate lucrul la cap.* LET. II 10/36. *Să nu facă lucru ca acesta, ce nu-l va puteà scoate la cap.* MAG. IST. I 322. *Ei. dragă, cu ruşinea astăzi n'o scoţi la cap.* ALECSANDRI, ap TDRG. (După numerale) **În** (neobicinuit: **la** GORJAN, H. II 189) **cap** = (in)tocmai, fără să lipsească s. să rămână cevà (vreo fracţiune), exact! *Aşà este,... că sânt douăsprezece în cap?* ISPIRESCU, U. 68/11. *O mie de lei în cap.* **Nu are cap, de rău (ce e)** = e foarte rău. LB.

6⁰. P. ext. Bucăţică (ruptă de la începutul s. sfârşitul unei aţe, funii, etc.), căpătâiu (II 4⁰), lucru de nimica. *Pre un cap de păr au stătut atunci viaţa lui Constantin-vodă.* LET. I 351/27. *În loc de ştergar, întrebuinţează... vreun cap de ţol de cânepă.* MANOLESCU, I. 250. ‡ **Până la un (s. într'un) cap de aţă** = absolut tot, până la cel mai neinsemnat lucru. *Şi i-au plătit lucrurile toate acèle..., până la un cap de aţă.* LET. II 210/33, cfr. 229/30. **A apucà cap de fune**—v. apucà (I 1⁰).

7⁰. (Învechit) Capitol (al vreunei cărţi s. scrisori LB.), † glavă (2⁰), cânt (al unui poem), paragraf (de lege), articol (II 1⁰), punct, condiţie (de pace). *Capù dintâi, de fapta lumiei.* CUV. D. BĂTR. II 103. *Evanghelia din Mateiu, în douădzeci şi cinci de capete.* VLRLAAM, C. 222,9. *La capetele ce scriem mai sus.* PRAV. 970. *Cáp 1.* BIBLIA (1688) 1/2. *Porunceşte D[o]mnul, la al 6 căpù al lui Ioan evanghelistul.* ib. 8 pr./28. *Au zis cătră Măria-Ta..., cum să fiu făcut 24 de capete asupra măriei-Tale împotrivă.* ANTIM, P. XXVI/22, cfr. XXIII/15. *Tot trupul istorii* [in] *zeace cărţi, şi fietecare carte în câtevà, capete am împărţit.* CANTEMIR, HR. 52/13, cfr. 66/13. *Precum vii* [= vei] *înţeleapd mai bine la capul deosébit.* LET. I 9/13. *Capetele de pace au fost aceste...* ib. 217/20. *Omir cel vechiu..., carele la al 16-le cap a Iliadii au scornit începătura a tuturor lucrurilor a fi Ocoanul.* ib 41/14. *S'au făcut sobor mare..., ca să poată împreunare biserica răsăritului cu a apusului, pentru multă neîngăduinţă şi price pentru capetele legii.* ib. 106/6. *Au deschis* [pravila] *la un loc şi la un cap, unde ziceà...* MAG. IST. V 124/8. *Capul al 22 de la soborul al şesele* (a. 1764). URICARIUL, I 310/10. *Capù de pravilă.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/10. *Capetele armistiţiii.* id. ib. 302/23. *In capul acesta al lui Eusevie, acestea scrie Valesie.* ŞINCAI, HR. I 47/25. *Câtevà capete din al-coran.* GORJAN, H. II 192. *Excepţiunile statornicite la capul care trateazà despre servitudini.* HAMANGIU, C. C. 125.

8⁰. (La parastas s. la înmormântări H. II 82) Un *cap* constă din 9 colaci şi o pâne cu colivă pe ea. MUSCEL, 109. Cfr. căpeţel. *Obişnuesc să facă capete la biserică, de sufletul lor.* ib. *Fac parastas, capete atâtea, câte urcioare a cumpărat.* SEVASTOS, N. 343/3, cfr. PAMFILE, A. 159.

9⁰. (Bucov.) *Cap-mare* = testicule mari, la copiii nou născuţi. MARIAN, NA. 67.

VII. (Neol.) 1⁰. (Geogr.; plur. *cápuri:* de obiceiu urmat de numele propriu) Colţ al uscatului care intră în mare, cfr. promontoriu. *Capul Buneisperanţe.* ODOBESCU, III 31/6.

2⁰. (Alchimie) **Cap-mort** = caput mortuum = rămăşiţele din alambic. *Agiunsem la cuvântul himi-*

cilor, adecă la capul mort. CANTEMIR, ap. GCR. I 360/25.

[Plur. *căpete* (afară de VII și V 2°), mai nou, (prin Transilv. și Bucov. și) *căpuri* LET. III 179/25, ECONOMIA 216, SEVASTOS, N. 139/27, RETEGANUL, P. V 40, 76/8, TR. 44/38, GOROVEI, C. 165, MARIAN, O. I 369, Î. 272, (ad V 2°, rar, ad IV 3°) *capi.* | Diminutive: **căpuț** s. a. LB., **țiplea**, P. P., **căpșór** s. a. *Scoate căpșorul din apă!* ȘEZ. I 229/10, cfr. ALEXICI, L. P. 83/21, TEODORESCU, P. P. 659, GORUN, F. 153, **căpcél** s. a. *M'a bătut bărbățelul, Frângă-i Dumnezeu căpcelul!* EPURE, P. P. 36. *Și de apă c'o umpleà, Pe căpcel că mi-o puneà.* MAT. FOLC. 36, **căpceán** s. a. VLAHUȚĂ, ap. DDRF. | Augmentativ: **căpóiu** s. a.=cap mare. | Adjective: **căpós, -oásă** = cu cap (I 6°), deștept. GRAIUL. *Nu știà carte, da eră căpos, prindeà tăt.* ib. I 491. *Și ca să vedeți cât eră băietul de căpos, am să vă povestesc...* ION CR. III 263, **cápeș, -ă**=energic; încăpățânat. DICȚ. *Doamna Chiajna, muiere capeșă și dăunoasă,... știù să doboare cu armele împotrivirea Românilor.* ODOBESCU, I 118/17.]

— Din lat. **caput,** idem (cele mai multe din sensurile românești se găsesc în lat.). Cfr. dubletul șef.

CAPÁBIL,-Ă adj. *Capable.* — (Construit cu prep. de) În stare (de a săvârși ceva). *Capabil de crime.* (Jur.) Care are capacitatea legală (pentru un act oarecare). *Este capabil de a primì donațiune între vii oricine este conceput în momentul donațiunii.* HAMANGIU, C. C. 191. | Absol. Înzestrat cu multă inteligență, pricepere și pregătire (pentru o muncă oarecare), de valoare, cfr. destoinic. *Un om capabil.*

— *N.* din fran. (lat. -decad. **capabilis,-e.**) Cfr. capacitate.

CAPÁC s. a. 1°. *Couvercle.* 2°. *Retroussis, parement.* 3°. Instrument de pêche.

1°. Parte (mobilă sau liberă) ce se lasă sau se pune de-asupra deschizăturii unui vas, cufăr, coșciug, unei cutii (PAMFILE, I. C. 157), fântâni, sobe, etc. spre a le acoperì sau închide; cfr. pocriș, coperiș, (a)coperemânt, acoperitoare, fedeu, coperioară, pleoapă (de sicriu). *4 tingeri, cu capacele lor* (a. 1809). URICARIUL, X 254/23. *O fântână... cu un capac deschis în lături.* CREANGĂ, P. 204. *Ivan atunci nu pierde vremea, face tranc! capacul de-asupra* [raclei]. id. ib. 323. *Capacul oalei* (ISPIRESCU, L. 364), *chichiței* (id. ib. 10). *Ai pus capacul la sobă?* | (Fig.) *Căpăcul minciunii de-asupra tingirii vicleșugului adăogând.* CANTEMIR, IST. 225. # *Și-a găsit tingirea capacul (și lelea bărbatul)* = a dat de unul (în căsătorie) ca și el, a aflat pe cinevà care să-l învețe minte și să-l pună la locul lui; cfr. și-a găsit sacul petecul. ZANNE, P. IV 147. *După* (s. *cum e) tingire(a), și capacul* = după om și treaba!, cfr. cum e Turcul, și pistolul. Cfr. ib. IV 147. *Găsește capac la toate* = găsește cusurul vorbei, nu lasă fără răspuns, dă răspunsul cuvenit (Covurluiu). ib. III 502, cfr. PANN, P. V. III 42. *A-i pune capac* = a-i închide gura cu un răspuns bine potrivit; a acoperì, a ascunde greșelile cuivà (Vasluiu, Putna). ZANNE, P. III 502. *Asta pune capacul (la toate)!* = asta pune vârf la toate! Atât a mai trebuit! Asta-i prea de tot! (Brașov). *Vorbă fără capac* = fără rost. PAMFILE, A. | (Cul.) *Friptură, ouă,* etc. *la capac* = gătite într'un vas acoperit. || Spec. Coperișul căldării de fiert rachiu; se lipește pe margini cu mămăligă ca să nu răsufle fiertura din el; are una, două s. chiar și trei ciubuce care se îmbucă cu țevile ce străbat o cadă cu apă rece numită durbacă; vaporii de rachiu se ridică din căldare și trec prin *capac* în țevi. PAMFILE, I. C. 227-8, cfr. 236.

2°. Partea răsfrântă a mânecii unei blăni, unei haine. *1 blană de guș/i/ de vulpe de Mosc, cu capacele ei* (a. 1778). IORGA, S. D. VIII 3. *Pentru capacel(e) bunzii, adecă blan(ă) de vulpii* (a. 1790). id. ib. 85. || *Purtà pantaloni de nanchin galben, cu capac, băgați în cisme ungurești.* GHICA, S. 502.

3°. Instrument de prins pește. ANTIPA, F. I. 114.

[Plur.-*pace,* (rar)-*pacuri.*] Diminutiv: **căpăcél** s. a. = capac mic; spec. țest mai mic, în care se coace mălaiul. VICIU, GL. *Scuipă în pipă, îi închise căpăcelul de alamă...* SADOVEANU, SĂM. VI 165.]

— Din turc. (bulg., sârb.) **kapak,** idem.

CĂPĂCÉL s. a. v. **capac.**

CAPĂCHEHAIALÂC † s. a. v. **capichehaia.**

CAPACITÁTE s. f. 1°-2°. *Capacité.*

1°. Cuprinsul (în lărgime și adâncime) s. încăperea (unui vas, unei cavități); p. ext. întinderea puterii s. însușirii de a face cevà. *Litrul este unitatea de măsură pentru capacitate. Capacitatea de absorbire a unui corp.*

2°. (Jur.) Putere (legală) de a săvârși un act. *Despre capacitatea de a dispune... prin testament.* HAMANGIU, C. C. 191. Putere de a săvârși (bine) cevà (cu care e înzestrat cinevà de la natură sau pe care o capătă în urma unei pregătiri speciale și care se constată oficial pentru exercitarea unor anume drepturi), cfr. destoinicie. *Capacitatea de a cunoaște. A trecut cu succes examenul de capacitate pentru învățământul secundar.* | Absol. Persoană de o deosebită capacitate; p. ext. persoana înzestrată cu o pricepere s. destoinicie deosebită în cevà. *Cutare e o mare capacitate medicală.*

[Negativul: **încapacitáte** (învechit **necapacitáte**) s. f. *Despre necapacitatea, exclusiunea și destituirea din tutelă.* HAMANGIU, C. C. 98.]

— *N.* din lat. **capacitas, -atem,** idem; cfr. capabil.

CĂPĂLÍ vb. IV[a] (Agric.) v. **căpăluì.**

CĂPÁLNĂ † s. f. *Chapelle.* — (Ungurism) Capelă[2], cfr. paraclis. *Să facă o căpâlnă la Mirislău.* ȘINCAI, HR. II 284/12.

— Din ung. **kápolna,** idem.

CĂPĂLUÍ vb. IV[a] (Agric.) *Piocher.* — (Transilv., ungurism) Trans. și absolut. A săpà. *Se sapă (căpăluésc) legumile.* ECONOMIA, 119. [Și: **căpălì** vb. IV[a]. JAHRESBER. XIX-XX 82. *Decât în călușerie, Mai bine cu sapa'n vie; Cât îi ziua, căpălești.* BIBICESCU, P. P. 378. | Derivat: **căpăluít** s. a. *Pre vremea săpatului (căpăluítului).* ECONOMIA, 41.]

— Din ung. **kapálni,** idem.

CAPAMÁ s. f. I. *Viande à l'étuvée.* II. *Vêtement de coton* ou *de soie.* — (Turcism, în România)

I. (Cul.) O mâncare, un fel de iahnie dreasă cu lămâie (COSTINESCU); carne de miel s. de puiu gătită (cu sos alb PONTBRIANT, DDRF. și) cu stafide (LM., ȘIO.). *Bucate de cele sănătoase..., precum: musacà, capamà.* ALECSANDRI, T. 74, cfr. 505.

II. (Comerț, învechit) Haină de bumbac s. de mătase. *Capamà de șamalagià sau cutnie.* TARIF (a. 1870), ap. ȘIO.

— Din turc. **kapama,** idem.

CAPÁN s., a. și m. 1°. *Magasin d'approvisionnement.* 2°. *Personne influente.* — (Turcism)

1°. S. a. † Magazie de aprovizionare a Împărăției turcești. FILIMON, C. II 79 nota. *Să le vânză* [zaherelele] *după prețul ce se polițifsește la reizii corăbiilor ai capanului.* TES. II 310. *Acei ce duc zahereaua țărei la împărătescul caban al Țarigradului* (a. 1805). URICARIUL, II 132/6. *Sămănà popușoiu..., iar nu grâu și orz, care este pentru îndestularea cabanului împărătesc.* ib. IV 347/4. *Prețurile... se fixau pe fiecare an de marele-capan din Țarigrad.* GHICA, S. VI. | *Logofătul capanului* (măcelăriilor) ține soco-

telile pentru grăsimea, untul, brânza și orice zahereà ce rădică capanlâii din țară pentru Constantinopole. FOTINO, III 303. ‖ *Fig.* Grânar. *Acest județ* [Teleormanul] *este un capan împărătesc nesecat.* FILIMON, C. II 79.

2°. S. m. (Azi, în jud. Suceava) Om într'o slujbă mare, cu influență, priceput. *El erà măi isteț și măi priceput și măi agiuns de cap decât tăți. Erà la lucru printre dînșii ca un feliu de capan.* ȘEZ. VI 2.

[Și: (ad 1°) † **cabán** s. a. | Derivat (< turc. *kapanly* „negustor instalat în capan" LÖBL, CONTR. 239): † **capanlâu (capanlíu, cabanlâu)** s. m. = furnisor al magaziei împărătești de aprovizionare, negustor turc care veneà în țară să cumpere ieftin proviziunile (grâu, unt, miere, seu, cirviș) pentru îndestularea impărăției turcești și a garnizoanelor din cetățile dunărene (ȘIO.); *fig.* retrograd (PONTBRIANT, ZEITSCHRIFT, XVII 400). *Dumitrache Papazoglu capanlâu* (a. 1793). IORGA, S. D. I 240. *Viind neguțători capanlâi, să va vinde după prețu' ce să va rupe* (a. 1803). ib. XII 147. *Ș'au vândut ei și zaharelele la capanlâi, cu prețuri îndestul de folositoare* (a. 1813). URICARIUL, I 196/1. *Cabanlâii acei ce duc zahereaua țărei la împărătescul caban al Țarigradului.* ib. II 132/6. *Capanliii au tăiat nartul grâului la schelele Dunărei pe șase lei chila.* GHICA, S. 512.]

— Din turc. **kapan,** idem (1°).

CAPANGE † s. f. plur. *Piège.* — (Turcism) Cursă, capcană. *Îl prinse și pe acesta în capange.* GORJAN, ap. ȘIO. [Poate: *capangeà.* | DICȚ. dau și un sing. *capangă* și înțelesul de „fiare, cătușì".]

— Din turc. **kapanğa,** idem. Cfr. capcană.

CAPANLÂU, CAPANLÍU † s. m. v. capan.

CĂPĂRĂ s. f. *Arrhes, acompte. Fiançailles.* — (Ban., Transilv. de vest)

1°. Arvună (1°). LB., FRÂNCU-CANDREA, M. 98, REV. CRIT. III 91, VICIU, GL. *I-am dat căpară pre boi.* GR. BĂN.

2°. Spec. Arvuna ce o primește fata de la cel ce a pețit-o, când se învoesc (H. XVIII 269). *Din două vorbe fu târgul gata, primì fata căpara, o sărutare, și într'o săptămână erà să fie ospățul.* CĂTANĂ, P. II 58.

3°. P. gener. Logodnă (H. XVIII 308). Cfr. arvună (2°). *Cu banii de la căpară, Să-mi fi luat lumini de ceară.* HODOȘ, C. 78, cfr. 141.

[Verb: (cfr. sârb. *kapar(is)ati* „a arvuni") **căpărì (căpări)** IV^a = (trans., cu complementul *fată*) a îndeplini ultimul act de pețire a unei fete, arvunind-o de la părinți; refl. a se logodì (JAHRESBER. III 318). *Se duce tata feciorului cu alți doi și căpăresc fata părinților ei, dându-le 10-20 fl[orini].* H. XVIII 30. *Mândră, când te-am căpărit, Mai bine să fiu murit.* HODOȘ, P. P. 141. *De li-i găsì* [pe badea] *adurmit, Să-i spui că m'am căpărît.* HODOȘ, P. P. 89. | Abstract: **căpărîre** s. f. = logodnă. H. XVIII 284, 308.]

— Din sârb. **kapara** (< ital. *caparra*), idem.

CĂPĂRÁ vb. I. *Gratter.* — (Transilv.) A zgârià. DICȚ. *Vai, cum m'a căpărat mâța!* (Sălișteì) VICIU, GL. *Alege-te, Culege-te, Meșteșug cu lucru rău, Nu mă căpără, Nu mă îmflà* (Descântec). BUGNARIU, NĂS. (glosat: *căpărare* = junghiare, durere, ib.) [LB. mai dă înțelesurile: „a fermentà, a fierbe (despre vin); a zvâcnì (despre sânge); a scânteià (despre ochi)"; cfr. scăpără.]

— Din ung. **kaparni** „a râcâì, a scurmà".

CĂPĂRÍ, CĂPĂRÎ vb. IV^a v. căpără.
CAPÁSTIE s. f. (Mar.) v. copastie.
CĂPĂSTRÁ vb. I^a } v. căpăstru.
CĂPĂSTRÁȘ s. a. }

CĂPĂSTRU s. a. 1°. *Licou.* 2°. Une desparties d'un moulin.

1°. Legătură cu care se țin caii, alcătuită dintr'un ochiu de funie s. de cureà care se pune în capul calului (măgarului, etc.), numit botniță (botelniță, botelnic, botar) și dintr'un dârlog (șteang s. une-ori lanț de fier) de care se leagă la iesle, se duc la apă. Cfr. DAMÉ, T. 50. *Kĕpestru* = capistrum. ANON. CAR. *Muiarea să tragă măgariul de dârlogul căpestrului.* PRAVILA MOLD. 96$_3$. *Pune-voiu căpăstru prejur nasul lui.* BIBLIA (1688) 381. *Pe cămilă de căpestru purtà.* CANTEMIR, IST. 134. *Frânghiile, șteangurile, căpestrele și alte obiecte de cânepă.* I. IONESCU, M. 736. *Iepele... iarna... sânt puse în căpăstru și ținute la grajd.* id. D. 264. *Un cal, când scapă pe câmp fără căpăstru...* C. NEGRUZZI, II 244. *Sare să apuce căpăstrul unuia din cai.* SLAVICI, N. II 123. *Un căpăstru, un frâu, un biciu și o șea.* CREANGĂ, P. 194. *Voind să lege căpăstrul calului de propteaua porții...* ISPIRESCU, L. 389. ‡ *Calul fără căpăstru cade în prăpăstii.* ZANNE, P. IX 578, cfr. I 389. *Vrei să mă duci la apă de căpăstru?* (= vrei să mă legi la gard?) întreabă cinevà, ca să arăte că pricepe pe cel viclean. ȘEZ. II 73. | Țăranii, în unele părți, duc bucatele la câmp legate *în căpăstru.* Cfr. H. X 131, XVII 39.

2°. P. anal. (Mor.) O parte a teicei, numită și: întinzător s. struneà. DAMÉ, T. 153, PAMFILE, I. C. 185.

[Și: † **căpéstru.** | Diminutive: (cfr. lat. *capistellum*) **căpestrél** s. a. *Cu căpestrel Slab și supțirel.* POP. ap. GCR. II 296/28, **căpăstráș** s. a. DICȚ. | Verbe: (lat. *capistrare* „a legà cu căpăstru") **căpăstrà** I^a, **căpăstruì** IV^a = a coase marginile din afară ale unui petec de jur împrejurul cusăturii prin care s'a cusut petecul la o haină; p. anal. a trage o brazdă de jur împrejurul unui loc arat (cfr. PAMFILE, A. 63); *fig.* a termină. Când o haină are o gaură neregulată, se rotunjește cu foarfecele sau se face în patru laturi, se pune un petec pe dos și marginile găurii se *căpăstruesc.* PAMFILE, A. *Noi căpăstrăm cartea II prin o paralelă mângâitoare pentru moralitatea locuitorilor acestei țări.* SUȚU, ap. TDRG., (cu derivatele) **căpăstráre** s. f. = un fel de cusătură făcută în jurul unui petec. SĂGHINESCU, ap. CDDE. nr. 244, **căpestreálă** s. f. = a doua cusătură la un petec pus la o haină, de un diametru mai mic. PAMFILE, J. II.]

— Din lat. **capistrum,** idem.

CĂPĂSTRUÍ vb. IV^a v. căpăstru.

CÁPĂT s. a. 1°. *Tête, sommet.* 2°-5°. *Bout, extrémité, fin; solution. Mort.* 6°. *Tête (de bétail). Nombre.* 7°. *Chapitre, paragraphe.* 8°. *Chef.*

1°. Partea de sus s. dinainte a unui lucru (în opoziție cu mijloc și mai ales cu coadă), cap (VI 1°-2°), frunte (II 2°), vârf (COSTINESCU), început. *Și vor adunà aleșii lui de patru vânture, den capetele cerului până în sfârșitul lor.* TETRAEV. (1572) 243, cfr. DOSOFTEIU, PS. 58. *Capătulŭ nasului.* FIZIOGNOMIE (a. 1785) ap. GCR. II 144/17. ‡ **Din capăt** = de la început; de-a capul. *Alți boieri de țară, ce se tâmplase în Iași, din capăt.* LET. II 295/29. *Spuse din capăt toată întâmplarea, pe unde-a fost și ce-a pățit.* CREANGĂ, P. 45. **În capăt** = în cap (V 1°), în frunte. *Iar în capăt*[ul mesii] *cine șade?* ALECSANDRI, P. P. 206.

2°. P. ext. Partea extremă cu care se începe s. se termină un corp, un hotar, o țară, etc., cap (VI 4°), margine. *Pământul se va cutremurà den toate capetele(a)* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II 454, cfr. 455. *Iarà'n căpătul orașului erà curtea împărătească.* DOSOFTEIU, V. S. 46$_2$. *În capătul moșiei din jos* (a. 1820). URICARIUL, VI 172/5. *Din corabie, au agiuns să arunce capătul unei frânghii.* DRĂGHICI, R. 11. *Capetele* [șalului], *alcătuind un fiong*

dinainte, cădeau apoi peste papucii lui. C. NEGRUZZI, I 16. *Capătul aleei* (id. ib. 45), *uliței* (EMINESCU, N. 63), *unei laiți* (id. P. 192), *satului* (GOROVEI, C. 358), *albinței* (CREANGĂ, A. 21). *Capăt de lume* (id. P. 192), *de pod* (id. ib. 298). *A feștelit bătu' de amândouă capetele.* ȘEZ. I 218/11. *La capăt pocnește zbiciul!* (comit. Aradului). ZANNE, P. III 361. *Ciomagul are două capete, și cu cel de-al doilea se dă totdeauna mai cu sete.* ib. III 112, cfr. I 119. # **Din capăt până în capăt** = de la început până la sfârșit, cfr. (pentru cărți de citit) din scoarță'n scoarță. *Le spusĕ povestea, din cápătŭ până în cápătŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 153. *Din capăt până în capăt prin toată țara Nigriților.* CANTEMIR, IST. 149.

3°. Spec. a) Extremitățile osiei carului. H. X 209, CREANGĂ, GL. *Taie un sulhariu de fag și face un capăt minunat. Apoi îl așează cum trebue, pune roata la loc.* id. P. 135, cfr. 124. *Leuca.., se sprijină jos pe capătul osiei.* PAMFILE, I. C. 134. | Partea inimei ce se află la spatele carului și trece afară din osie, se numește *capătul* s. coada inimei. DAMÉ, T. 9.

b) Extremitățile de de-asupra coardei, ale brațelor ferăstrăului, numite și: mere, cioace s. umeri. id. ib. 86.

c) Dacă brațele războiului sânt prelungirile picioarelor, se numesc *capetele* picioarelor. PAMFILE, I. C. 271. | Extremitate a sulului în care e înțepenit zăvorul războiului. DAMÉ, T. 136.

4°. P. restr. Partea de jos s. dindărăt a unui lucru (în opoziție cu mijloc și mai ales cu vârf), sfârșit, cap (VI 5°-6°), margine (COSTINESCU, ȚIPLEA), fig. încheiere (COSTINESCU, STAMATI), deslegare. *Notariul lui Bela... au scris istoria sa către capătul sutei a doăsprezecea.* P. MAIOR, IST. 195. *Văzând Avraam că nu va fi capăt bun între el și între nepotu-său.* CALENDARIU (1814) 107. *Pe la capătul anului 1593.* BĂLCESCU, M. V. 48, cfr. 107. *Vede'n capăt începutul Cine știe să le'nvețe.* EMINESCU, P. 132. *Acuma se vedeà la capătul dorinților sale.* SBIERA, P. 97/11. *În capăt, se întâlnește cu o mâță.* ȘEZ. IV 227/8. || Spec. (rar, în Ardeal) Sfârșitul vieții, moartea. *Să nu mă spui la Vizor, craiul șerpilor, (că) ce ți-am descoperit, căci atunci e capăt de mine.* RETEGANUL, P. II 43/37, cfr. 24/26, IV 42/2. # **Fără capăt** = fără sfârșit. DDRF. *Într'un calcul fără capăt, tot socoate și socoate.* EMINESCU, P. 221. **Capăt e de lucru mieu!** = i s'a pus capăt, s'a zădărnicit. ȚIPLEA, P. P. **Capătul zilei** = către seară. BARCIANU. **A pune (rar, da) capăt unui lucru** = a face un sfârșit, a termină. *Pune capăt trebii* (o sfârșește). PAMFILE, J. II. *Este vreme a da capăt chestiei Principatelor.* GHICA, A. 449. **A face capătul cuivà** = a-i face de petrecanie, a-l pune bine, a-l omorî. *S'au sfătuit acuma maică-sa cu smeul cum să-i facă capătul.* SBIERA, P. 30/40, cfr. 24/9, 62/29. **A da de capăt** = a da de sfârșit, a ajunge la sfârșit. *Nu-i mai dădeau de capăt* [poveștii]. EMINESCU, N. 67. *Săp de atâta vreme și tot nu mai dau de capăt.* ȘEZ. IV 194/17. **A scoate (s. duce** ISPIRESCU, L. 18) **cevà la** (s. în) **capăt (bun)** = a termină cevà cu succes, a izbuti, a ieși bine dintr'o încurcătură. *Să vadă, cum a s'o scoată la capăt bietul vlădică.* C. NEGRUZZI, I 226. *Aceià imagine încà vie a războaielor dacice, scoase la bun capăt de gloriosul Traian, o vom vedeà poate într'o zi.* ODOBESCU, III 68/16. *Asta-i o treabă foarte grea, și mare lucru să fie, ca s'o putem noi scoate la capăt!* CREANGĂ, P. 157. *Știu cum se fac de greu trebile acestea și rar le scoatem în capăt!* id. ib. 172. *De mă vei ascultà, pe toate ai să le birueștì și să le scoți la capăt bun.* ISPIRESCU, L. 22, cfr. ȘEZ. I 97/23. **A o scoate la** (în MARIAN, SE. II 188) **capăt cu cinevà** = a se înțelege, a se învoi, a avea traiu bun cu cinevà, a o scoate la cale, a ieși la socoteală. *Nu-i chip de a o scoate la capăt cu omul acesta.* C. NEGRUZZI, I 93. *Să-mi dea fata de nevastă, că n'o scoate cu mine la capăt.* ȘEZ. VI 14, cfr. PAMFILE, J. II. **A scoate pe cinevà în capăt** = a-l ruinà, a-l pune într'o stare încât să nu mai știe ce să facă. COSTINESCU. **A ieși în capăt** = a avea traiu bun, a o sfârși bine. *Trebue să strămute casa, grajdul sau ce este, sau să le părăsească cu totul. Altmintrelea nu poate ieși în capăt.* MARIAN, NA. 79. **A umblà fără nici un capăt** = fără căpătâiu, fără nici un rost, de frunza frăsinelului. *L-o găsit îmblând prin păduri, ia așà, fără nici un capăt.* ȘEZ. VI 2. (După numerale) **În capăt** = (în)tocmai, exact, în cap, deplin. *Cinci mii în capăt?* ALECSANDRI, T. 257, cfr. 1143. *Oblu 2 zile în capăt.* LUC. III 363. *După ce se împlinesc trei ani în capăt, iar pornește la Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 313.

5°. Bucățică mică, rămășiță, lucru de nimica, căpătâiu (II 4°), cap (VI 6°), cfr. căpețel, muc. *Un capăt de lumânare.* COSTINESCU. *Mie nu-mi pierise... nici un capăt de ață.* SANDU-ALDEA, A. M. 25, cfr. CREANGĂ, A. 99.

6°. (Neobicinuit) Bucată (de vită), cap (II 2°). *Vreun capăt de vită.* MARIAN, Î. 293. || P. ext. Număr. *Am oi, de nu le mai știu capătu'.* ȘEZ. VI 9.

7°. † (Rar) Capitol, (†) glavă, paragraf (de lege), cap (VI 7°). *O adevereadză marele dascal limba-de-aur Ioan, la 22 și 26 de capăt de poslania cătră Evrei.* DOSOFTEIU, V. S. 32$_3$. *Când se va găsì cu cale să facă vreun capăt de pravilă nou...* URICARIUL, IV 289/2.

8°. † (Rar; cu funcțiune adjectivală) Căpetenie, fruntaș, cap (V 2°). *Boierii carii erà mai capăt în țară.* LET. II 302/31.

— Singular nou, refăcut din **capete**, plur. lui *cap*.

CĂPĂȚ s. a. (Mor.) *Boisseau.* — (Ban., Mehed., Vâlcea) O măsură de lemn, cu care se ia vama la moară (com. A. COCA, H. VIII 14), mertic, gâf 2°, cfr. căuș. [Și: **căpéț** s. a. VICIU, GL., VÂRCOL, V., **căpéte** s. m. = vas de lemn s. de tinicheà, de o ocà, cu care se ia vamà la moară. BOCEANU, GL., cfr. CREȚU, ap. MARDARIE, L. 329.]

CĂPĂTÁ vb. I trans. I. 1°. *Acquérir, gagner.* 2°. *Attraper.* 3°-4°. *Obtenir.* 5°-6°. *Recevoir.* 7°-8°. *Attraper.* 9°. *Être pris* (par...). 10°. *Trouver.* II. *Cueillir.*

I. A ajunge în posesiunea (definitivă s. vremelnică) a cevà.

1°. (În urma unei munci, sforțări, silințe, etc.) A câștigà (prin muncă s. prin pățanie proprie), a agonisì, a dobândì, a ajunge la..., a obținea (cevà). *Căpét* = acquiro, conquiro. ANON. CAR. *Cându-mi va murì trupul, Fă să-mi capete sufletul A raiului mărire.* S. CLAIN, ap. GCR. II 188/2, cfr. ALECSANDRI, P. P. 211b. *Socotesc că după aceasta va mai căpătà la minte.* DRĂGHICI, R. 12. [Cavalerii] *se luptau ca să capete o ochire de la dama inimii lor.* C. NEGRUZZI, I 36. *Fata Împăratului-roș nu se capătă așà de lesne cum crezi tu.* CREANGĂ, P. 244. *Un copil orfan... a plecat prin lumea mare, cum pleacă omul năcăjit, să-și capete pânea de toate zilele.* RETEGANUL, P. III 27/4. *Pentru badea, bădițu', Bucuros mi-aș da șurțu'..., Numai de' l-aș căpătà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 9. *Am lăsat-o ca să crească, Minte'n cap să-și dobândească; Ea minte și-o căpătat...* DOINE, 246/15. *Fân bun din iarbă proastă a-nevoie a căpătà.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 162.

2°. A pune mâna pe..., a da de... *Au trimes la Neculachi, ca să se trimată cartea, să-l pedepsească; atunce l-au urnit, zicând că nu-i îndămână, dar va capatà-o și a trimite-o.* LET. III 257/19. *Îl deaderă în mânile vrăjmașilor, carii dănțuià de bucurie, căci îl putură odată căpătà în mâni.* CALENDARIU (1814) 112/18. *Aduce piatra la mine și i-o plătesc cât nu face; ba încà sânt bucuros că o pot căpătà.* CREANGĂ, P. 218. *Ah, urîte, cum te-aș vinde, Numai de te-aș puteà prinde; Dragoste, cum te-aș*

luă, Numai de te-aș căpătă! JARNÍK-BÂRSEANU, D. 78.

3°. (În urma unei solicitări, cereri, stăruințe) A obține, a i se da, a-i veni. *Rămăsese... deprinderea, ca flecare mitropolit, după ce se alegeă, să înștiințeze pe patriarhie și să-și capete încuviințarea.* C. NEGRUZZI, I 241. *Am venit înaintea judecății, să capăt dreptate.* CREANGĂ, A. 147. *Cine-i gazdă și avut, Toți îi dau bani împrumut; Da noi care nu avem, Cerem și nu căpătăm.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 415. *Copilul până nu plânge, nu capătă țâță.* ZANNE, P. II 83. *A căpătat un post.* PONTBRIANT.

4°. Spec. (în Ardeal și Mold.) A obține, a primi un preț la vânzarea unui lucru. *Nu poți căpătă pe calul acesta mai mult de 10 galbeni.* LM. *Din o falce sămănată în in poate să capete pe lăor și sămânță peste 480 lei, iară... pentru că va toarce lăorul acesta, va căpătă mai 1000 [de] lei.* I. IONESCU, C. 42.

5°. A primi în dar, a i se da (cevà) de pomană. *Își bägă haïnele cele frumoase ce le căpătă, în dăsagi.* ISPIRESCU, L. 308. *Păcală fu bucuros că rămâne acasă să capite și el prescuri de la popa.* ALEXICI, L. P. I 244/16. *Mi-am pus, zău, peană uscată, De la tine căpătată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 116. *Străinu-s ca puiu' de mirlă, Nu capăt nici prânz, nici cină.* ib. 207. *S'a dus să capete* (= după căpătat, în cerșit). PONTBRIANT.

6°. (În urma unor împrejurări pe care nu avem putința de a le cârmui noi) A primi, a i se da... *De la cine ai căpătat tu scrisoarea aceasta?* EMINESCU, N. 76. *Multe palme-i căpătă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 318. *Și-o capătă!* = își primește ocara s. pedeapsa. Cfr. POLIZU. ## A căpătă de ofițer = a primi grad de ofițer. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.

7°. A se alege cu..., a avea parte de... *Tânără m'am măritat Și rea soacră-am căpătat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 170. || (În Mold., prin contaminare cu *a se alege*) Refl. *Dacă vrei și de te-apuci, C'un bacșiș frumos te capeți.* SPERANȚĂ, ap. TDRG. *Dar atât știu, că Țiganul s'a căpătat cu o flescheială (palmă) sdravănă de la boier.* ION CR. II 221. *E, he! he! știi că mă pot căpătă cu fluierul.* ib. III 296.

8°. (Complementul e o boală, paraziți, etc.; cfr. dial. Muggia *kapità una malatia)* A se alege cu..., a se umpleà de..., a face (V 3°). *Cum putem apără dobitoacele să nu cápete păduchi.* CALENDARIU (1814) 181/6. *Când odată apă pe osteneală, au căpătat oftică.* DRĂGHICI, R. 3. *A căpătă friguri, răni, dor de inimă,* etc. LM.

9°. A fi cuprins (sufletul s. inima) de... *Atunci pierde toată iluzia, și, în locul fericirii, capătă pizmă și împietrire.* C. NEGRUZZI, I 56. *Peste umăr m'am uitat, Mare spaimă-am căpătat.* ȘEZ. IV 221 b/2.

10°. A da de..., a găsi, a află (pe cinevà undevà, a-l află vinovat s. cu minciuna LB.). *Ori pe unde am umblat, Odihnă n'am căpătat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 9. *Te-am lăsat Și alta mi-am căpătat.* ib. 257. *Prunc căpătat* = aflat lângă garduri, copil găsit. LB.

II. A culege (de pe jos, d. ex. urzici, pietricele, poame LB., cânepă, prune, mere, etc. POMPILIU, BIH. 1006).

[La CANTEMIR și: † încăpătă vb. I (cfr. lat. *incapitare* CDDE. nr. 241) trans. și refl. = a ajunge la..., a pune mâna pe..., a găsi. *Această poveaste... de unde să o fi încăpătat Sarmiție, n'am putut deslușì.* HR. 129/13. *Pune-voiu nevoință să deslușim, acel Simion de unde s'au încăpătat de această grozavă minciună.* ib. 136/14 (cfr. încăpuì). | Abstracte: **căpătáre** s. f. (și cu înțelesul de „dobândă, câștig" LB.) *Căpătarea acestui al doilea ordin.* IORGA, L. I 348. *Astfel pierdeau oamenii mai multă vreme fără folos și fără căpătare.* MERA, P. 77, **căpătát** s. a. (ad 1°) Cinevà umblă (LM.), pleacă (POLIZU), se duce după s. (mai rar) în s. cu *căpătat(ul),* trăește din *căpătat(e* BARCIANU). *Se duse cu pâinea de căpătat.* PANN, P. V. III 89, cfr. MARIAN, NA. 114/3. *Copiii gătiți în vechituri de căpătat.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Tată-său, ca popa: umblà după căpătat.* CREANGĂ, A. 92. *Babele umblă cu capatatul.* ȘEZ. IX 137. *Să umbli prin sat, După căpătat.* ib. I 9b/33. *Fugită de la bărbat, Cu altu', de căpătat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 233. *Face-ți bine și iertați, Că luminele-am gătat, Și n'am bani de cumpărat, Pân' m'oiu duce'n căpătat.* CĂTANĂ, P. 128, (Transilv.) *Copìl de căpătat* = din flori. MARIAN, NA. 60, **căpătătură** s. f. (ad 1°) = copil lepădat de părinți, aflat și luat de altcinevà străin, care îl crește ca pe al său. LB., LM.]

— Se admite în general că verbul *căpătà* derivă dintr'un tip lat. -pop. ***capitare,*** pe care unii (d. ex. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1635) îl cred derivat din *capĕre,* cu care se potrivește la înțeles, iar alții (d. ex. Ascoli, *Arch. glott.* XI 428) îl consideră ca un derivat din *caput, capĭta:* din înțelesul de „capital" (cfr. cap II 4°) s'ar explicà cel de „a câștigà" (cfr. trecerea analogă de sens la a dobândì și contrariul la a scăpătà, „a sărăci"), iar din cel de „capăt, sfârșit" (cfr. cap VI 5°) s'ar explicà înțelesul de „a ajunge (la capăt)"; pentru toate aceste înțelesuri se găsesc analogii în limbile romanice (cfr. PUȘCARIU, ET. WB. nr. 273, CDDE. nr. 241, MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1635 și 62-65); s'ar puteà admite că derivatul din *caput* să fi fost influențat în desvoltarea lui semantică de *capere.* Bătător la ochi e însă faptul că despre existența cuvântului românesc n'avem nici o urmă în scrierile vechi, iar arom. *căpitari* are cu totul alt înțeles („a tunde oile în jurul capului"); înțelesurile cuvântului nostru le are și ung. *kapni* „a obținea, a primì, a pune mâna, a găsì", cfr. căpuì.

CĂPĂTÂIÉR s. m. v. căpătâiu.

CĂPĂTÂIU s. a. I. 1°-2°. *Chevet. Traversin, oreiller.* 3°. Etoffes données en dot à une paysanne. 4°. Pièce de bois servant à soutenir qqch. II. 1°. *Tête, sommet, commencement.* 2°-4°. *Extrémité, bout, fin.* III. Charge de bois qu'on peut porter sur la tête.

I. 1°. Partea (patului s. a mormântului) unde vine capul, cfr. cap (I 6°). *Iacov... au luat piatră și au pus la căpătâiul lui.* MĂRGĂRITARE (1746) ap. TDRG. *Crucei înfipte la căpătâiul mormântului.* N. REV. R. I 63. *La căpătấiu*[l patului] *sânt căpătấie (perini).* LIUBA-IANA, M. 97.

2°. P. ext. Perină, umplută cu paie (ION CR. IV 121), cu vreji de cucuruz s. cu fulgi (LIUBA-IANA, M. 97), etc., p. ext. orice obiect ce se pune subt cap, ca astfel omul să stea cu capul mai ridicat, când se culcă (COSTINESCU). *Képeteny* = fasciculus, cervical. ANON. CAR. *Cela sac îi eră căpătâĭ de dormit.* DOSOFTEIU, V. S. 9. *1 plapomă, 4 căpătâie de maldeh cu flori* (a. 1798). IORGA, S. D. XII 123. *Și eră el în fundul corabiii dormind pre un căpătâiu.* N. TESTAMENT (1648) ap. GCR. I 128/28. *Pe căpătâiul său sta un potcap.* C. NEGRUZZI, I 160. *S'a tologit așà îmbrăcat cum eră, pe un divan moale ca bumbacul, punându-și turbinca și cele două carboave sub căpătâiu, și așternându-se pe somn.* CREANGĂ, P. 302. *Smeul se tăvăleà pe 9 căpătâie în pat.* ȘEZ. VI 146. *Scoală, scoală, măi bărbate, Nu mai tot zăceà pe spate, Că mi-am urît zilele, Mutând căpătâiele, Când la cap, când la picioare, Când la umbră, când la soare.* ALECSANDRI, P. P. 53, cfr. MARIAN, Î. 37. *Soțiorul cel dintâi... te pune pe căpătâie, Și cu vorba te mângâie.* ȘEZ. III 19. *Trei frați, Într'un botez botezați, Într'un căpătâiu culcați.* MARIAN, D. 82. *Pun capul pe căpătâiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 89. *Am 12 boi, dorm pe un căpătâiu?* (= Podelele pe grindar). GOROVEI, C. 300. *Căscatul dintâi Cere căpătâiu.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 515. | (Adverbial) *Pun, țin, fac cevà căpătâiu* = aștern subt cap, în loc de căpătâiu. *Un sultan... dormeà, ținându-și căpătâiu*

mâna cea dreaptă. EMINESCU, P. 234. *Am să vi-l spuiu* [basmul], *dacă mi-o face poala căpătâiu o fată frumoasă.* DELAVRANCEA, S. 239. *Luaiu șaua, o puseiu căpătâiu și mă culcaiu în grâu, cu fața în sus.* SANDU, LUC. VI 147. (Poet.) *Puseiu dorul căpătâiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 144. || Spec. *Căpătâie* se numesc cele două perinițe, pe care le așterne lăutarul înaintea mesei, până nu pleacă nunii acasă, ca să înghenuche pe ele mirele și mireasa. MARIAN, NU. 581. | Fig. **A da de s. a face (de) căpătâiu** = a (se) însură s. mărită, a(-și) asigură existența, a (se) căpătui (I 1°), cfr. rost. *Să-ți faci și tu un căpătâiu.* FUNDESCU, L. P. 64/$_{25}$. *Am trei feciori, Măria Ta... — Apoi să le facem de căpătâiu; să-i însurăm.* ODOBESCU, ap. TDRG. **A nu ști de căpătâiul cuivă:** de rostul cuivă. *Își aduse aminte de tatăl său și de mumăsa și se întristă, că nu știa nimic de căpătâiul lor.* ISPIRESCU, ap. TDRG. **A aveà căpătâiu** = a duce viața unui om, cu rost, însurat, așezat. *Geaba mă mai duc acasă, Că-s flăcău și n'am nevastă, Nici nevastă, nici copii, Nici un fel de căpătâiu.* TEODORESCU, P. P. 277^{b}, cfr. 330. **Fără căpătâiu** = vagabond, care n'are nici casă, nici masă (COSTINESCU), derbedeu (ȘEZ. II 73), nestatornicit (ȘEZ. II 73), fără rost, fără ocupație (statornică), neașezat. *Unde-l trimiț, unde-l mâiu, Umblă fără căpătâiu.* PANN, P. V. I 100. *Îl alungă ca pe un om fără căpătâiu și vagabond.* C. NEGRUZZI, III 198/$_{23}$. *Are să mă dea afară, s'agiung pe uliți, fără căpătâiu.* ALECSANDRI, T. 919, cfr. 1567. *Un sat de oameni fără căpătâiu.* CREANGĂ, A. 1. (Poet.) *Biet suflet fără căpătâiu.* VLAHUȚĂ, P. 118. (Neobicinuit, la plur.) *Oameni făr'de nume și făr'de căpătâie.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

3°. P. ext. Țesături (cu deosebire perini) care îmbracă o casă țărănească și care se dau miresei de zestre. Cfr. MARIAN, NU. 144, cfr. (citat între țesăturile țărănești) H. V 17, 123, IX 43, XIV 87, 187.

4°. P. anal. Diferite obiecte care prezintă o asemănare cu perina pe care-ți reazemi capul:

a) (Mor.) Broasca (II 4°, a) pe care se reazemă capătul grindeiului roții morii. DDRF., Com. BANCIU. *Căpătâiul fusului.* H. II 146. *Drăguța mea cea dintâie Fac'o dracul căpătâie, Și pe cea de-a doua oară Fac'o dracul pod la moară.* RETEGANUL, CH. 78. *Moara că mi-o amăgeà, Și pe loc că mi-o prindeà, Pe căpătâiu mi-o puneà.* POP. ap. GCR. II 336. *Ia mai mișcă din călcâie, Ca moara din căpătâie.* ȘEZ. I 210, cfr. III 124. || *Căpătâie* = bucăți de lemne pe care se încheie scândurile care formează scocul morii. Com. ITTU.

b) (La car) Vârtejul care se așează orizontal de-asupra perinocului de pe osie, feleherț. Cfr. VICIU, GL., H. X 69, PAMFILE, I. C. 131. Pe car sânt două *căpătuie.* H. XVII 236. | Perinoc. MARIAN, D. 58, Com. ITTU.

c) (La plug) Partea rotilelor, pe care se reazemă grindeiul (corespunde mesei carului). H. XVIII 142, cfr. PAMFILE, A. 40, JAHRESBER. XIX-XX 79.

d) Scaunul urzitoarei. DAMÉ, T. 141.

e) (La alte construcții) [La construirea unui coșar] *se așterne în curmeziș peste picioare 16 bucăți căpătâie, și se pune peste căpătâie de-a-lungul 2 tălpoaie.* I. IONESCU, C. 167. *Aceea are să fie de trebuință la talpa iadului, că au început a putrezì căpătâiele.* CREANGĂ, P. 147, cfr. 178. Întreaga construcție a morii e așezată pe niște grinzi puternice numite talpa morii. Pe acestea sânt așezate iepele, și pe acestea alte bârne: *căpătuiele.* Com. BANCIU.

f) Lemn scurt și gros, care se pune subt o bute, ladă, sipet, etc., ca să stea depărtat de umezeala pământului (COSTINESCU, cfr. LM., PAMFILE, I. C. 223), orice bucată de lemn pe care se așază alte lemne, cfr. năclaz (Com. ITTU); spec. trunchii pe care se așază podelele de scânduri (id.). *O însămnată îmbunătățire pentru stogurile aceste cu pâne este de a pune tulpina lor... pe gratie de lemn rădicată la 1 sau 2 palme de la pământ pe căpătâie.* I. IONESCU, C. 137. *Tocitorile sânt așezate frumos pe căpătâie.* ODOBESCU, I 84/$_{6}$. *Ș'om mai venì vr'o doi-trei, și ți-om pune un căpătâiu* [poloboculuì]. CREANGĂ, A. 139.

g) Plută, când e alcătuită dintr'o singură bucată. CIUPALĂ, PL., cfr. H. X 585. | Un număr de 11-18 trunchi legați în plută; două *căpătâie* fac o plută. Com. ITTU.

II 1°. Partea de sus s. dinainte a unui lucru (în opoziție cu mijloc și mai ales cu coadă), cap (VI 1°-2°), capăt (1°), frunte (II 2°), vârf (COSTINESCU), început (cfr. MARDARIE, L. 698). *Un borderou trebue să conție... în căpătâiu, la stânga, firma casei.* ȘTEFĂNESCU, C. 57. *Pedagogii... așezați în căpătâiele celor două mese lungi.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Către căpătâiul dintâiu al vremilor, până unde prastia minții nu azvârle.* id. S. 79. *A nu aveà nici coadă, nici căpătâiu* (cfr. echivalentul, întrebuințat mai des, „a nu aveà nici cap, nici coadă"): nici un scop, nici un înțeles, a fi contra rațiunei, ordinei, etc. ZANNE, P. I 433. *Parul se înfige cu căpătâiul în pământ.* IORD. GOLESCU, ap. ib. III 278. || Spec. Capitel de coloană, baș|âc, cap (VI 3ª). *Căpătâile* (grec. κεφαλίδες) [stâlpi]*lor.* BIBLIA (1688) 58$_{2}$, 66$_{2}$.

2°. Partea extremă, cu care se începe s. se termină ceva, cap (VI 4°), capăt (2°), margine. *Vei împreună belciugele den cheotori de căpătâe.* BIBLIA (1688) 57$_{2}$. *Căpătâiul podului.* MAG. IST. II 339/$_{2}$. [Pământul] *rătund și apăsat la cele doao în potrive căpătâiuri* (=poluri). PISCUPESCU, O. 55. cfr. 135. *Căpătâiele sfoarei.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Oasele cele lungi se împart în trup și căpătâie.* CREȚULESCU, ANAT. 18/$_{3}$. *Sculpturile din căpătâiele aticului.* ODOBESCU, III 73. *În județul Ilfov se numesc ‚coțofene' căpătâiele lișițelor (furculițelor) ce se încrucișează peste inima carului.* DAMÉ, T. 10. *Puse iarăși căpătâiu la căpătâiu celelalte oscioare.* ISPIRESCU, L. 59. *O să mă fac Vie lângă mare, Cu nouă răzoare, Pe la căpătâiu Gutui și lămâi.* TEODORESCU, P. P. 458. || Spec. Podvalele joagărului. DAMÉ, T. 175.

3°. P. restr. Partea de jos s. dindărăt a unui lucru (în opoziție cu mijloc și mai ales cu vârf), sfârșit, margine (COSTINESCU), cap (VI 5°), capăt (4°). *Ața când va vrea să coasă, S'o 'noade la căpătâiu.* PANN, H. 31. *Sternul... jos de tot se sfârșaște printr'un căpătâiu foarte subțire.* CREȚULESCU, ANAT. 34/$_{2}$. *Ce n'are căpătâiu?* (= Drumul) GOROVEI, C. 135. *Dac'a fost mojic întâiu, E și pân' la căpătâiu.* PANN, ap. ZANNE, P. IV 459. ‡ **A o scoate la căpătâiu (bun)** s. a ieși la căpătâiu (PONTBRIANT) = a termină cu succes, a ajunge departe, a reușì, a o scoate la capăt s. la cale. *Câte slujbe le fac toate Și le scot la căpătâiu.* I. VĂCĂRESCU, P. 210/$_{5}$. *Cu pizma nu o scoate nimenea la căpătâiu.* PANN, P. V. III 21, cfr. GHICA, A. 430. *Cu ajutorul lui Dumnezeu, vei scoate-o la căpătâiu bun și slujba cu care te-a împovărat împăratul.* ISPIRESCU, L. 27. **A o scoate s. a ieși cu cinevà la căpătâiu** = a se înțelege, a se învoì, a se împăcà, a o scoate la cale. **A da de căpătâiu** = a ajunge la sfârșit, a termină; fig. a descurcà, a descifrà, a tâlmăcì. *Mulți s'au ispitit a deslegà cimilitura; nemini însă nu-i dă de căpătâiu.* HASDEU, I. C. 44. *E greu să dai de căpătâiu, Dar, dacă dai, merg strună toate.* COȘBUC, B. 66. *Cine știe, ce încurcătură vei face p'acolo, de să nu-i mai dea nimeni de căpătâiu, cât hău'!* ISPIRESCU, L. 13, cfr. U. 7/$_{10}$, 41/$_{17}$. [Orașului, de mare ce erà] *nu-i dădeai de căpătâiu.* STĂNCESCU, B. 129/$_{22}$, cfr. 214/$_{7}$, 356/$_{10}$. *S'adună toți meșterii și lemnarii..., cercetează buturuga, dar nu-i puteau da de căpătâniu, pe unde s'o deschiză.* REV. CRIT. I 42. *Nici dracul mai întâiu Nu-i dă de căpătâiu.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 57/$_{20}$. **Nu i se înțelege căpătâiul** = nimeni nu știe

de unde să-l apuce, cum să se poarte cu el. Cfr. COSTINESCU.

4º. Bucată mică tăiată, ruptă s. frântă, mai ales din capătul unui obiect lung, cap (VI 6º), capăt (5º). *Un căpătâiu de ață, de fune* (LM.), *de mătase, de bumbac* (COSTINESCU). *Două căpătâie de lemne.* LM. *Legă un căpătâiu de scândură de vârful copacilului.* DDRF.

III. (Ban.) Sarcină de lemne, care o poate duce cinevà în cap. CDDE. nr. 240.

[Plur. *-tâie*, rar *-tâiuri*. | Și: (după suf. *-uiu*) **căpătúiu** s. a. Com. BANCIU, H. XVII 236, (Sălagiu) **căpătíiu** s. a. VAIDA. | Derivat: **căpătâiér** s. m. = om care și-a făcut *căpătâiu*, însurându-se și stabilindu-se undevà cu casă și masă, cap de familie, care plătește contribuție personală, gospodar. LM. *Clasele plătitoare de dări erau clăcașii, bejenarii hrisovoliți, căpătâierii.* I. IONESCU, D. 117, cfr. RICARIUL, XIII 328. *Căpătâierii plugari și lucrători.* ȘUȚU, ap. TDRG.]

— Din lat. **capitaneum**, neutrul substantivat al adjectivului *capitaneus, -a, -um* „de cap".

CĂPĂȚÁN s. a. = **căpăstru** (în Transilv.). VICIU, GL. [Și: **căpuțán** s. a. ib. (subt căpețel), (+ *căpățână*) **căpățân** s. a. *Căpățânu de frâu.* IORGA, D. B. I 89 (în JAHRESBER. III 318 e dat ca s. m. cu înțelesul „legătură de lemne"). | Derivat: **căpățânár** s. a. = căpăstru. VICIU, GL.]

— Dublet depărtat cu *căpețeà*: din lat. *capitium* derivă ital. *cavezzone*, care a trecut la Germani, dând (cu etimol. pop.) **Kappzaum**, de la care îl avem noi și Slavii (rus. *kapcun*, pol. *kawecan* etc.), cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1637, BERNEKER, SL. WB. 484.

CĂPĂȚÂN s. a. și m. v. **căpățan**.

CĂPĂȚÂNĂ s. f. 1º. *Crâne.* 2º. *Tête, caboche.* 3º. *Crâne* ou *tête* (d'animal). 4º. *Bulbe, oignon, tête* (de pavot, etc.), *pomme* (de chou). 5º. *Tête* (d'objet), *moyeu. Pain* (de sucre).

1º. Cutia osoasă a capului omenesc, care cuprinde și apără creerul, p. ext. cap de om mort despoiat de piele și păr (LM.), cfr. craniu, țeastă, tigvă, scăfârlie, hârcă. *Kĕpeczenĕ* = calvaria. ANON. CAR. *Făcù o piramidă de patruzeci și șepte căpățîne* [de boieri uciși]. C. NEGRUZZI, I 156. *Dete peste niște grămezi de căpățâni și oase de oameni.* ISPIRESCU, L. 100. (Complinit) *Căpățâna capului.* MARIAN.

2º. (Mai ales ironic) Cap omenesc (mare și disproporționat s. prost LM.), cfr. dovleac, glavă. *Pleșuvul clătină din căpățână.* EMINESCU, N. 76. *Parul strigà tot mai tare: cap, cap! îndreptându-se par'că spre căpățâna Pădurețului.* MERA, B. 160. *În cap mâna că-i puneam, La pământ îl aduceam, Căpățâna i-o tăiam.* ALECSANDRI, P. P. 89$^{b}/_{27}$, cfr. PĂSCULESCU, L. P. *Două căpățâne într'o căciulă*, se zice despre cei ce au tot un gând, tot o părere. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 61.

3º. Cap de animal (mort s. tăiat; adese preparată ca mâncare), glavă (1º), glăvățână. *Căpățână de cal* (ISPIRESCU, L. 324), *de porc* (H. IV 125, MARIAN, SE. I 47, ȘEZ. IV 6), *de mistreț* (ODOBESCU, III 75), *de oaie* (a. 1749, ap. GCR. II 44/$_{16}$), *de miel* (CARAGIALE, S. N. 106, M. 161), *de câne* (PISCUPESCU, O. 313), *de vulpe* (I. IONESCU, M. 700), *de porumbel* (ȘEZ. VI 36), *de știucă* (ZANNE, P. I 664).

4º. P. anal. Partea bulbucată a unor plante (de obiceiu: legume) alcătuită, de obiceiu, din foi cărnoase suprapuse strânse unele peste altele, cfr. măciulie, băciulie, căciulie, bulb, tubercul. *Căpățână de curechi* (ANON. CAR., I. IONESCU, C. 87, etc., SBIERA, P. 179, ȘEZ. II 73) s. *de varză* (BIBICESCU, P. P. 319), *de usturoiu* (COSTINESCU, BIBICESCU, P, P. 375), *de mac* (TDRG.), *de flori de trifoiu* (I. IONESCU, C. 161). *La un fir de ceapă desvoltat, deosebim rădăcinile..., ceapa sau căpățâna, și... foile.* PAMFILE, A. 143. (Atributiv) *Am pus pe iarnă varză tăiată și varză căpățână* (Brașov).

5º. Partea bulbucată a unui obiect:

a) (Dog.) Partea de de-asupra a scăunoaiei, cu care se strânge doaga, numită și: cap, clobanț, cioc, ciochie, ceacâie, broască. DAMÉ, T. 88, PAMFILE, I. C. 161-2.

b) (La car) Butucul (II 2º) roții. PAMFILE, I. C. 129, DAMÉ, T. 8, com. N. IONESCU, H. II 29, IV 44, 86, XI 283, XVI 4, 10. Partea din afară se numește: *căpățâna la fus* s. *spre leucă*, iar partea din dosul roții: *căpățâna la val* s. *spre umăr.* DAMÉ, T. 8. *Căpățâna se face de ulm, fiindcă e teios.* H. V 153. *Prin mijlocul căpățânii treceà osia.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 61.

c) (Mor.) Valul morii. H. XVI 10.

d) *Căpățână de zahăr* = bucată mare de zahăr, de formă conică, pusă în comerț. *Fără un fund de ceaiu și o căpățînă de zăhar, nici nu gândeà să-mi lese băiatul.* CONTEMPORANUL, VII 292.

[Plur. *-țâni* și *-țâne*. | Și: (hiperurbanism în Mold.?) **căpățînă** s. f. | Adjectiv: **căpățânós** (**căpățînós**), **-oásă** = cu capul mare (propriu și fig.: încăpățânat), prostălău; căpos, mintos, ajuns de cap, priceput (MARIAN), cfr. capsoman. *Kĕpeczenos* = capito, capitosus. ANON. CAR. *Dobitocul capețînos.* CANTEMIR, IST. 60. *Eràu... mic la obraz, căpățînos.* BERTOLD (a. 1779) ap. GCR. II 118/$_{23-4}$. *Pasăre mare, lăboasă și căpățînoasă.* GORJAN, H. II 85. *Àsta căpățânosul e Țane, Bulgarul.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II 214. *A venit cu Vasilica, Frumușica, căpățânoasa.* TEODORESCU, P. P. 124. *Ce folos că ești frumoasă Și la cap căpățânoasă?* ALECSANDRI, P. P. 340, cfr. MAT. FOLC. I 460, ZANNE, P. II 564. *Sânt o mulțime de oaspeți și boieri adunați, cari de cari mai vorbăreți și mai căpățânoși.* MARIAN, T. 147. (Substantivat) **Căpățânoásă** s. f. (Bot.) = rostogol. PANȚU, PL.]

— Din lat. **capitīna*, **-am** (derivat din *caput, -ĭtis*), cfr. încăpățânat.

CĂPĂȚÂNÁR s. a. v. **căpățan**.
CĂPĂȚÂNÓS, -OÁSĂ adj. v. **căpățână**.
CĂPĂTÍIU s. a. v. **căpătâiu**.
CĂPĂȚÍNĂ s. f. (ș. d.) v. **căpățână**.

CĂPĂTUÍ vb. IV. 1º. *(Se) caser, (s')établir, (se) marier.* 2º. *Se procurer, s'approvisionner, s'enrichir.* 3º. *Abriter qqn. dans sa maison, loger.*

1º. Trans. și refl. A (se) face om cu căpătâiu, cu rost, a (-și) asigura existența, viitorul (cuivà), a (-și) procura subsistența, traiul, spec. a (se) însurà, a (se) mărità, a da (pe cinevà) la casa lui, a se așezà, a prinde loc (Com. A. TOMIAC). *Un ministru care-și căpătuește nepoții, punându-i în funcțiuni.* Cfr. LM. *Să înzestreze și să căpătuiască pe orfani.* ODOBESCU, II 42. *Aveà din ce să trăească și nu se temeà că-i vor rămâneà copiii necăpătuiți.* SLAVICI, ap. TDRG. *Nu mă voiu deslipì de tine, până ce nu te-oiu căpătuì, și nu te-oiu vedeà om în rândul oamenilor.* ISPIRESCU, L. 287. *Pe fiul cel mai mic însă nu-l trăgeà inima a plecà în pețit. Dară n'avù ce-și face capului, căci tată-său îl trimeteà într'una să caute a se căpătuì și el.* id. ib. 33. *L-a sfătuit să se însoare, că, dĕ, fieștecare vrea să-și vadă odată gloata* (= copiii) *căpătuită.* ION CR. II 231.

2º. (Rar) A-și procurà cevà, a se aprovizionà cu cevà, a se îngriji de-ale mâncării, a pune bine, a se căpuì de cevà; spec. a-și face stare, a se îmbogățì. LM. *S'ar fi căpătuind* [din niște găinuși și gâște sălbatice] *toată trebuința hranii, de peste tot anul.* PISCUPESCU, O. 64. (Construit cu prep. de, cfr.

căpuĭ) *D'astea nu se poate căpătuĭ hiecare rumân.* JIPESCU, O. 50.

3°. Trans. (Rar) A oferĭ adăpost, a găzduĭ. *Cu dragă inimă v'aș primĭ, răspunse gazda, dară... n'am unde să vă căpătuesc pe toțĭ.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

[Abstracte: **căpătuíre** s. f. *Femeia poate... să dea imobilului său dotal... pentru căpătuirea copiilor săĭ dintr'o căsătorie anterioară.* HAMANGIU, C. C. 316, **căpătuiálă** s. f. (și peiorativ: „ajungere la un căpătâiu s. rost din mila s. prin protecția altora") *Se'ngroașă gluma și căpătuiala* [= măritișul] *vine.* DELAVRANCEA, S. 16. *Umblă după căpătuială.* PAMFILE, C., **căpătuít** s. a. *Când lelea tot zâmbește, umblă după căpătuit* (Suceava). ZANNE, P. II 848.]

— Derivat din **căpătâiu** și modificat după suf. *-uĭ*. Cfr. căpuĭ.

CĂPĂTUIÁLĂ s. f. v. **căpătuĭ.**
CĂPĂTÚIU s. a. v. **căpătâiu.**

CĂPĂTÚȘCĂ s. f. *Fichu.*—(Bucov.) Basmă. MARIAN, NA. 256, nota. *O căpătușcă albă și una cu flori.* id. ib.

— Poate, derivat din **capăt**, prin suf. dim. *-ușcă.*

CĂPĂU s. m., **CĂPĂUĂ** s. f. } v. **copoiu.**
CĂPĂÚCĂ s. f., **CĂPĂÚȚĂ** s. f. }
CĂPCÁN s. m. (Mitol. pop.) v. **căpcăun.**

CAPCÁNĂ s. f. *Piège.*—(Mold.) Cursă pentru prins fiare, pasări, șoareci, etc. Animalul (fig. omul) cade, dă (ZANNE, P. IV 297), se prinde în *capcană. Picioarele să-m[i] scoț[i] din căpcână.* DOSOFTEIU, PS. 78, cfr. 115. *Ne făceà căpcăni de prins vrăbiĭ și stigleți.* GANE, ap. ȘIO. *Dar deodată se auzì:... clamp! Capcana (cursa) se închise și prinse laba lupului ca într'un clește.* ȘEZ. III 113/15. | Fig. *Te-ai prins singur în capcană.* ALECSANDRI, T. 203, cfr. 262. *Încercarea sa de a liberă pe bietul vodă prins în capcană e povestită cu toată lauda.* IORGA, L. I 224. *Plecară, zicându-i să se păzească a nu cădeà în capcană.* ISPIRESCU, L. 331. *Mi-ei cădeà tu vr'odată în capcană!* PAMFILE, C. [Plur. *capcáne* și *căpcăni.* | Și: **căpcână** s. f. | Verb (rar): **capcanì** IV[a] = a prinde (Mahalà, în Bucov.). Com. NANDRIȘ.]

— Din turc. (rut.) **kapkan**, idem. Cfr. capange.

CAPCANÍ vb. IV[a] v. **capcană.**

CĂPCĂÚN s. m. (Mitol. pop.) Ființă legendară pe care poporul nostru și-o închipue subt diferite aspecte și cu diferite atribuții, ca uriaș (H. II 39, 84) s. pitic (H. IV 69), jumătate om, jumătate câne (H. IV 94, XVIII 314), cu cap de câne (ȘEZ. II 25, CREANGĂ, GL.), cu bot de câne după ceafă (H. IV 16), cu două guri, una dinainte și alta dinapoi, la ceafă, prin care ieșeau oasele celor mâncați de el (H. II 71, cfr. 209), cu cioc (H. XI 167), cu patru ochi (H. IV 323), cu un ochiu în ceală (H. XIV 424), cu trei ochi, doi în față și unul în ceafă, cu care vedeà și când dormeà (H. IV 69), cu patru picioare (RĂDULESCU-CODIN); sălbatec (H. II 22), foarte rău (H. IV 94), antropofag (H. II 246, IV 16, MARIAN, O. II 292, com. A. TOMIAC), mănâncă creștini (H. II 71, ION CR. II 270) s. fete mari, copiĭ mici (H. IV 69), se mănâncă și unul pe altul (H. III 234). Cfr. ȘEZ. II 25-26, III 30/12, H. II 81, 123, 171, IV 323, IX 14, etc. *Mearsĕm în țara căpcânilor.* DOSOFTEIU, V. S. 79. *Și ajunse la o țară cu oameni cătcăuni, dinainte cu obraz de om și grăià omenește, iară dindărăpt cap de câine și lătrà câinește.* ALEXANDRIA (1842), ap. TDRG. || P. ext. Om mâncăcios (RĂDULESCU-CODIN), om care mănâncă de geaba de la altul, fără să muncească (H. II 293), cfr. trântor, parazit. | *Cătcăun* = om slab la minte (H. XVII 247), prostălău (ib. 175). | Om rău, hain, cfr. păgân, calvin, letin. *Fugi, căpcăunule, că mi-ai omorît odoru'!* ALECSANDRI, T. 975. *L-a omorît hoțul de căpcân, jupânul Pogan.* RETEGANUL, P. III 48. || Spec. Numire dată Tătarilor (TDRG., LIUBA-IANA, M. 75) și Turcilor (RĂDULESCU-CODIN, L., cfr. ION CR. II 270). *De-aș aveà eu atâția gonitori în ocol... câțĭ Căzaci, căpcâni și alte lifte spurcate au căzut morțĭ aicĭ,... bine-ar mai fi de noi!* CREANGĂ, P. 117. *Venit-au Căpcânii și Tătarii și alte lifte rele, și multe daune și supărări au făcut bieților Romîni.* MARIAN, T. 13, cfr. 14. *Se întoarse biruitor dintr'o goană* [a] *căpcânilor de Tătari.* ȘEZ. VIII 68. *Nici de Leah, nici de Căpcăun, nici de Turcariță, nici de Grec.* JIPESCU, ap. TDRG. *De frica Căpcăunilor, am luat-o 'ncoà.* RĂDULESCU-CODIN, L. *Rău mă doare inimioara... De măicuța ce mă are, Că-i creștină și bătrână, Ș'a s'ajungă-a fi cadână, De râsul Căpcânilor, Pin casa păgânilor.* ALECSANDRI, P. P. 197.

[Pe lângă *căpcăun* H. II 22, 39, etc., IV 16, 69, 323, XI 167, XIV 424, XVIII 314, se găsesc și formele **cătcáún** (LB., H. IV 94, V 40, 347, XI 66, 181, 262, REV. CRIT. III 92, ȘEZ. III 30/12, GORJAN, H. I 44, POPOVICI, R. D. 164), **cătcăhún** s. m. (H. V 347), (Mold., Transilv.) **căpcân** (H. III 234, MARIAN, O. II 292, ION. CR. II 270, ȘEZ. II 25, Com. A. TOMIAC). | Feminin: **căpcăunoáică** (**cătcăunoáică** H. V 40) s. f. = antropofagă. H. IX 14. | Adjectiv: **cătcăunésc, -eáscă.** *Soare cătcăunesc.* MAT. FOLC. 564. | Colectiv: **căpcăuníme** (**căpcâníme**) s. f. *Trecură piste noi câte stoluri... de ungurime, lehime, căpcăunime, muscălime, nemțime, turcime și tot soiu' de jigănii omenești.* JIPESCU, O. 89. *A doua oară venì toată căpcânimea asupra lui Dalea.* LIUBA-IANA, M. 75. | Pronunț. *-că-un.*]

— Pare a fi traducere paleosl. *pьcoglavъ* = grec. κυνοκέφαλος, intrată în limbă prin cărțile poporane. (Despre raportul acestor figuri mitologice cu Alexandria, v. N. Cartojan, *Alexandria în lit. rom.*, Buc. 1910, p. 95-96).

CĂPCĂUNÍME s. f. }
CĂPCĂUNOÁICĂ s. f. (Mitol. pop.) } v. **căpcăun.**

CĂPCEÁ s. f. *Puisoir.*—(Hațeg, în Transilv.) Căuș de băut apă, scobit din lemn, cu coadă scurtă; bărbații o poartă legată de straiță, când sânt la munte (Jiiu). VICIU, GL., cfr. H. XVII 100.

CĂPCEÁN, CĂPCÉL s. a. v. **cap.**
CÁPCHIN, -Ă † adj., subst. } v. **capiu.**
CÁPCHIÚ, -IE adj. }
CAPECHEHÁIE † subst. v. **capichehaià.**
CAPEGÍU † s. m. (ș. d.) v. **capigiu.**
CAPÉICĂ s. f. v. **copeică.**
CAPÉL s. a. v. **capelă[1].**

CAPÉLĂ s. f. 1°. *Bonnet* (de soldat). 2°. *Chapeau.* 1°. Bonetă de postav făcând parte din uniforma de toate zilele a soldaților (moale, cu cozorocul tot de postav, în deosebire de chipiu, care e tare și cu cozoroc de mușamà și e purtat în uniforma de ceremonie). *Soldatul... își așează capela 'n cap, puțin plecată.* SADOVEANU, P. S. 85, cfr. ib. 75. *Brigadierul Frunză,... cu capela vecĭnic pe-o sprânceană.* SANDU-ALDEA, A. M. 68. *Dragu mi-i seara pe lună, Venind de la caraulă,... Cu pușculița pe spate, Cu capela la o parte.* PAMFILE, C. Ț. 275.

2°. (Fam., pop.) Pălărie (de oraș), (învechit) pălărie de dame. STAMATI; H. III 292. *Părul său negru... eșeà... de subt o capelă de paie.* DACIA LIT. 263. *Frățiĭe 'ntre căciulă și capelă.* JIPESCU, O. 11.

[Și (ad 1°): **capél** s. a. PAMFILE, C. Ț. | Diminutiv (ad 2°): **capelúță** s. f.]

— *N.* din ital. **cappello** „pălărie".

CAPÉLĂ s. f. 1°. *Chapelle.* 2°. *Orchestre.*

1°. Bisericuță (a unui castel sau a unei case boierești, a unui cimitir, a unei școale, etc.), cfr. paraclis; spec. (în bisericile catolice) partea dintr'o biserică în care se află un altar secundar. *O capelă apusieneascĕ din Iași.* URICARIUL, XIV 131/16. *De vale 'n capela Madonei slăvite, O mamă... Se 'nchină.* ALECSANDRI, P. II 146. *Din paraclis făcut-a capelă luterană.* id., ap. ȘĂINEANU, D. U.2 *La 25 Martie* [Ipsilante] *intră triumfal în București, trage la casa Belului..., face o rugăciune în capela din fundul curții...* GHICA, S. 106. *Capela română de la Paris.*

2°. Reuniune de muzicanți care dau concerte în localuri publice (la origine, care cântau într'o capelă 1°), cfr. taraf, bandă, orhestră. *Dispuse a se intona... imnul popular prin capela muzicei militare.* ap. ODOBESCU, I 472. *O capelă de dame.*

[Și (ad 1°, după ung.): † **căpălnă** s. f. LB. | Derivate: (ad 1°) **capelán (caplán)** s. m. = preotul unei capele catolice, (la biserici catedrale s. parohii mai mari) preot s. diacon ajutător al parohului. *Se vede, capelane, c'o veste rea m'așteaptă.* I. NEGRUZZI, VI 292; (cu adj.) **căplănésc, -eáscă** = de capelan, a(l) capelanului. IORGA, S. D. XIII$_{II}$, 55; (ad 2°) **cápelmàistru** s. m. (< germ. *Kapellmeister*) = dirigentul unei capele, șef de orhestră, cfr. primicer. H. X 180.]

— *N.* din ital.

CAPELÁN s. m. v. **capelă**[2].

CĂPELÉȘ s. m. *Conducteur* (de danse). — (Munții-apuseni, în Transilv.) Fecior [= flăcău] însărcinat cu conducerea jocului, birău. FRÂNCU-CANDREA, M. 133.

CÁPEL-MÀISTRU s. m. v. **capelă**[2].

CĂPENEÁG s. a. (Îmbrăc.) I. 1°. *Manteau* (de soldat). 2°. Sorte de *capuchon*. 3°. *Fond* (de chapeau, de bonnet). II. Sorte de *manteau*. III. Arbuste.

I. 1°. (Transilv., Ban., Ung.) Mantà (JAHRESBER. V 189, H. XVIII 26, 262), cfr. ghebă, zeghe, suman, ipingeà; spec. mantà de militar (MÂNDRESCU, L. P. 240). *Un căpeneag* (a. 1811). IORGA, S. D. XII 227. *2 chepeneje noi* (a. 1817). id. ib. XII 174. *Ducând o pasăre supt chepeneag.* ȚICHINDEAL, F. 233. *Haĭna sa cea pre dedesupt mai lungă decât căpeneagul.* BARAC, T. 74. *Toate mândrele-s bitege După cei cu căpenege, Numai mândra-i sănătoasă, Că-i căpeneagu' acasă.* MÂNDRESCU, L. P. 134/3-4, cfr. BUD, P. P. 53. *Afară la câmp ieșeà, Căpenegele-așterneà.* RETEGANUL, TR. 43. ## **După ploaie, căpeneag!** = prea târziu! Cfr. ȚICHINDEAL, F. 120, PANN, P. V. III 15. **Și-a întors căpeneagul pe dos** = a întors cojocul, și-a schimbat părerea pe neașteptate; s'a supărat, s'a iuțit. ZANNE, P. III 103.

2°. Un fel de glugă (Valea Bistriții, ȘEZ. VII 145, notă), gluga ipingelii (BOCEANU, GL., H. V 129, DAMÉ, T. 169).

3°. P. restr. Fundul căciulei s. pălăriei. RĂDULESCU-CODIN.

II. 1°. † (Munt. Subt forma *chepeneag*) Un fel de mantà de gală. *Azi Mihnea a'mbrăcat chepeneag de catifeà roșie cu ceaprazuri și cu bumbi de aur.* ODOBESCU, I 71/18. *Căpitanii erau... pe umeri cu chepenege cusute cu fir.* ISPIRESCU, M. V. 44/2.

2°. (Mold.) *Chepeneagul* are croiala spențerului; unele au guler răsfrânt, blănit cu blană de vulpe, ca și piepții, iar restul cu blană de oaie; are găitane cu care se încheie în față ca și tunicele...; e de postav gros; altă dată erà haĭna de însurătoare a flăcăilor, cfr. giubeà. PAMFILF, I. C. 357.

III. (În munții Sucevei) Copăcel. ȘEZ. II 185/26.

[Și: **chepeneág** (ad I 2°), **chipinég** s. a. H. IX 85, (în rimă, odată) **chepeneà** s. f. *Cu giubeà de chepeneà.* PAMFILE, C. Ț. 62.]

— Din (ad I) ung. **köpenyeg** „mantà" s. (ad II) turc. **kepenek** „mantà (a ienicerilor)".

CÁPERĂ s. f. (Bot., Comerț) *Câpre.* — (Întrebuințat mai ales la plural) Bobocii unui arbust, cu flori mari, albe s. roșietice; murați în oțet, se importează ca articol de bucătărie. PANȚU, PL. *69 ll. capere* (a. 1766). IORGA, S. D. XII 80. *2 ocă capere bune* (a. 1794). id. ib. VIII 30. *Am și după dînsul pe Ennibaharul..., Capera, Măslina.* PANN, P. V. I 121. [Și (+ *capră*) **cápre** s. f. plur. = nescari boambe; tufă s. spin pe care se fac aceste. LB.]

— Din ital. cappero (poate prin mijlocire n.-grecească: κάππαρις), idem.

CÁPEȘ, -Ă adj. v. **cap**.
CÁPEȘTE † s. f. v. **capiște**.
CĂPESTÉR † s. a. } v. **căpistere**.
CĂPESTÉRE s. f. }
CĂPESTREÁLĂ s. f. }
CĂPESTRÉL s. a. } v. **căpăstru**.
CĂPÉSTRU † s. a. }
CĂPÉȚ s. a., **CĂPÉTE** s. m. (Mor.) v. **căpăț**.
CĂPEȚEÁ † s. f. v. **căpețel**[1].

CĂPEȚEÁ s. f. 1°. *Têtière.* 2°. Pièce de bois supportant l'arbre de couche d'un moulin.

1°. Parte a frâului (I) alcătuită din curelele (s. sforile) care trec peste capul (cfr. ceafă s. comar), fruntea (cfr. fruntar și ochelari) și botul (cfr. botniță) calului și de ale cărei capete de jos sânt prinse zăbalele; p. ext. toată curelăria care se pune în capul calului. DAMÉ, T. 50. *Nu-s... căpițele.* ALECSANDRI, T. 397. *Vizitiul potrivì căpețeaua calului din hart.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 870. *Taie baierile de la traistă, mai căpețala din capul unei iepe, și face cum poate, de leagă el gârnețul, unde trebuià..* CREANGĂ, P. 125. *Leagă câte o năframă de căpețelele cailor.* MARIAN, NU. 600. *Ia apoi de la calul din dreapta căpețala de pe cap.* id. ib. 633.

2°. (Bucov. Mor.) *Căpețeală* = broasca (II 4° a) morii. SBIERA, ap. CDDE. nr. 238.

[Dial. *căpățeà* DAMÉ, T. 50, *căpățà* CDDE. nr. 238, **căpeteálă** *(capetálă, căpițálă, căpățeálă)*, **capeţél** s. a. VICIU, GL. *(căpățel* DDRF., *căpițel* DAMÉ, T.). | Cu schimb de sufix: **căpíciu** = căpețeală (1°). DAMÉ, T. 50. *Să iei căpicele* [cailor], *când le dai apă.* BOCEANU, GL.]

— Din lat. **capitium** (care în limbile romanice însemnează și „căpețeà") s'a născut o formă **căpeț*, de unde diminutivul *căpețel*. Cuvântul întrebuințându-se mai ales ca plur. tant. *(capitia > *căpețe)*, avem diminutivul *căpețele*, cu noualе singulare *căpețeà* și *căpețeală*. — Cfr. căpățan.

CĂPETEÁN s. m. v. **căpitan**.

CĂPEȚÉL s. a. 1°. *Commencement.* 2°. *Chapiteau.* 3°. *Bout.* 4°. Pains que l'on porte à l'église en mémoire des morts; aumône modique.

1°. † Început (într'o carte). *Întru căpețele de carte scrisu-s'au pentru mine.* BIBLIA (1688), ap. TDRG.

2°. † (Numai în BIBLIA 1688) Capitel, bașlâc. Cfr. cap (VI 3°). *Stâlpi 2, de coți 35 de nalți, și căpețeálele lor de 5 coți.* 310, cfr. 67$_2$, 68, 310. *Căpețeálele cortului.* 96.

3°. Bucățică mică, rămășiță, căpătâiu (II 4°), cap (VI 6°), muc. *Căpețelul de lumânare... sta în gâtul gărafei.* EMINESCU, N. 44, cfr. MARIAN, Î. 29.

4°. (Mai ales la plur. La parastase s. la îmmormântări) Colivă, colaci și prescuri care se duc la biserică pentru morți, la anumite termene hotărite de datine, capete, soroace. PAMFILE, J. III, cfr. H. IV 260. Un *căpețel* e compus din: o năpurosnie..., de-asupra ei se pune colivă presărată pe de-asupra cu nuci pisate și zahăr pisat și așezat cu gura cu-

ţitului în felurite figuri (laba gâştei, etc.); se mai pune apoi o prescură şi un ar[h]anghel (3°). MUSCEL, 44. Colac care se duce preotului la trei zile, la nouă, la trei săptămâni, la şease săptămâni, la o jumătate de an şi de aici încolo la fiecare an de la moartea cuivă. Com. IZVERNICEANU. Şapte pâni şi şapte făclii, care se pun la parastase şi la îmmormântări pe seama preotului (Braşov). P. ext. Pomană mică. RĂDULESCU-CODIN, cfr. H. IX 484. *Nici pomană, nici soroace, nici căpeţele, nici pomnete, nici prescură, nici colăcei, nimic la capu' şi la sufletu' lui.* JIPESCU, O. 133. *După moarte, femeia care rămâne văduvă nu e bine să aleagă grâul, când se fac căpăţelele.* ION CR. III 82.

[Şi: (ad 4°) **căpăţél**, (ad 2°) † **căpeţeà** s. f. BIBLIA (1688) 247.]

— Din lat. **capitĕllum** „căpşor, sfârcul ţâţei, ghem". MEYER-LÜBKE, R. WB. 1636 (pentru înţelesul 4°, cfr. cap VI 8°); cfr. dubletul capitel.

CĂPEŢÉL s. a. v. **căpeţeală.**

CĂPETÉNIE s. f. I. 1°. *Chef, commandant.* 2°. *Élite.* 3°. *Troupe.*

1°. Persoană care stă în fruntea unei întreprinderi s. instituţii, şef, mai-mare, conducător (suprem), preşedinte (al unei adunări, etc.), comandant, cap (V 2°) (al unui complot, al unei intrigi, al unei armate, etc.), persoană principală. *Sânt căpeténii ereselor.* DOSOFTEIU, V. S. 61. *Căpeténie fu rânduit de D[u]mn[e]zĕu.* id. ib. 112,$_{2}$, cfr. 35,$_{2}$, 130,$_{3}$, 143,$_{3}$. *Căpeténiĭ preste toţi.* BIBLIA (1688) 49. *Căpeténiile neamurilor fiilor lui Levi.* ib. 168, cfr. 346,$_{2}$. *Şi fiind Dragoş mai de cinste între alţi nemeşi, domni şi căpitenii, l-au rădicat cu toţii să le fie Domn.* LET. I 91/$_{9}$. *Boierii şi... căpiteniile Ardealului...* ib. I 220/$_{16}$. *Căpitenii mai de gios.* LET. II 413/$_{3}$. *Este căpitenie pe oastea leşească.* LET. III 93/$_{14}$. *Boierime şi... alte căpitenii.* ib. 41/$_{1}$. *Hrizea..., cu alţi 12 căpetenii.* MAG. IST. I 314/$_{29}$. *Căpetenia turcească ce-i zic Rieala.* STOLN. DUMITRACHE 385. *O domnule şi căpetenie al duhurilor din văzduh! zise bătrânul către zmeu.* GORJAN, H. I 35. *După fuga lui Ipsilanti şi a celorlalte căpitenii...* C. NEGRUZZI, I 196. *Cantemir, vestita căpetenie de Tatari.* IORGA, N. R. B. 222. *Scaraoschi, căpitenia dracilor.* CREANGĂ, P. 48. *Căpetenia noastră să fie Hristos.* ISPIRESCU, M. V. 11/$_{26}$, cfr. 29/$_{23}$. *Se lăudă în toate părţile că el ar cânta mai frumos decât căpetenia căpeteniilor de cântăreţi, Apolon.* id. U. 109/$_{13}$. *Dumnezeu şi dracu', căpiteniile celor doauă cete.* ŞEZ. II 60. ‖ (Cu funcţiune adjectivală) *Unul ce se vedeà între alalţ[i] îngeri mai căpeténie.* DOSOFTEIU, V. S. 144,$_{2}$. ⋕ **De căpetenie** = de frunte, principal, capital, esenţial, suprem. *Îi slobozim* [sânge calului]... *din cea mai de căpeténie vână.* CALENDARIU (1814) 162/$_{15}$. *Nesocotind nimic mai de căpitenie decât legile* (a. 1817). URICARIUL, IV 301/$_{26}$. *Ideile de căpetenie...* ODOBESCU, I 211. *Slujba lui de căpetenie eră să ducă...* ISPIRESCU, L. 164. *Cea mai de căpetenie fericire.* id. U. 27/$_{23-4}$. *Sărbătoarea a mai de căpetenie este cea de la 9 Martie.* MARIAN, SE. II 145. (Neobicinuit) *Au fost una din cauzele ceale căpetenii.* P. MAIOR, IST. 34.

2°. (Învechit; sing. cu înţeles colectiv) Cei mai de frunte, elită, frunte, floare, lamură. *Vei trimite... toată căpeténiia dentru ei.* BIBLIA (1688) 102,$_{2}$. *Căpeteniia* (κεφάλαιον) *fiilor lui Caath Israil.* ib. 96, cfr. 115. *Pre tarii şi de Dumnezeu vestitorii propoveduitori, căpeténiia ucinicilor tăi, Doamne, i-ai primit.* CALENDARIU (1814) 28.

3°. † Ceată, oaste. *Ieşi în trei căpeténii.* BIBLIA (1688) 203,$_{2}$. *Căpeténiile* (despre o ceată de îngeri). MINEIUL (1776) 155.

[Dial. *căpiténie.*]

— Derivat din capete (plur. lui *cap*), prin suf. abstr. *-enie.*

CĂPETENÍE † s. f. v. **căpităníe.**

CĂPIÁ vb. I$^{(a)}$ intrans. 1°. *Avoir le tournis.* 2°. *Perdre la tête.*

1°. (Veter., despre oi, capre H. IV 293, rar, despre cai DAMÉ, T. 52, porci ECONOMIA, 102 şi alte vite. Com. TOFAN) A aveà capie (capiu, căpială). Oaia *căpiată* îşi întoarce capul spre coaste şi se învârteşte mereu pe loc (ECONOMIA, 95, DAMÉ, T. 69), se dă înapoi şi cade jos; nu mănâncă, nu bea, nu vede şi în sfârşit piere (ŞEZ. IV 126/$_{16}$). Porcul *căpiat* umblă cu capul strâmb aleargă câtva timp, apoi deodată se opreşte şi cade la pământ (ECONOMIA 102-3). *De multe ori capchie oile.* ECONOMIA 95. *Dacă se tund ghimpii de pe ariciu şi se dau la oi în sare, oile nu mai căpiază* (Haţeg). HEM. 1652/$_{29}$. *Nu-i bine de tors Marţea, căci au să căpieze oile.* ŞEZ. VI 59.

2°. Fig. (Despre oameni) A se zminti, a se turbură (pentru lucruri de nimic), a-şi pierde capul, a-şi ieşi de-odată din minţi s. din sărite, a înnebuni, a deveni capiu (II 1°). LB., COSTINESCU, BUD, P. P., ION CR. III 377, Com. MARIAN, Com. COCA. *Vrei să te'nsori? — Ba, fereaşcă Dumnezeu,... doar n'am căpchiet, la vârsta mea!* ALECSANDRI, T. 960. *Au căpchiet lumea!* id. ib. 1087. *„Eu să-mi pângăresc mâinile, cu un tuleu de-aiestea?" îi răspunse Titirezul. „Doară nu-s nebunul vostru, nici n'am căpchiat încă".* SBIERA, P. 181. *Ce vorbeşti, bărbate? ori ai căpiat astăzi?* ISPIRESCU, L. 268. *Cine-şi schilodeşte limba şi vorba, e sec, dahiu, pădureţ, căpiat, lud.* JIPESCU, O. 60. *Că puica n'a căpiet, Să dea gură la băiet.* SEVASTOS, C. 112/$_{16}$. *De cine doru' se leagă, Nu mai ţine mintea 'ntreagă, Că se culcă îmbrăcat, Şi se scoală căpiat, Şi apucă 'ntr'un oftat.* HODOŞ, C. 39, cfr. 63. *Mândruluţ cu păr tăiat, După tine-am căpiat.* BUD, P. P. 34^{b}. ‖ (Rar, trans. = fact.) *Aţi căpchiet cu toţii în casă..., ba încă m'aţi căpchiet şi pe mine.* ALECSANDRI, T. 505.

[(Mold., mai ales subt forma dialectală:) *căpchià.* | Abstracte: **căpiáre** (**căpiére** s. *căpchiére*) s. f. (ad 1°) Boală a oilor (CALENDARIU 1814, ECONOMIA 96, MARIAN, ŞEZ. IV 126/$_{15}$, RĂDULESCU-CODIN, H. VII 510), a porcilor (ECONOMIA 102). Cfr. H. III 141, IV 91, IX 500; (ad 2°) turburare, sminteală, nebunie, uluială (LB., COSTINESCU, BARONZI, L. P. I 103/$_{25}$), spec. nebunie în urma înveninării cu bureţi (Com. ITTU). *Nici rugăciunile gazdei, nici frica de căpiare nu l-a putut opri de a merge să vază pe aceà măiastră.* ISPIRESCU, L. 278; **căpiát** s. a. (ad I 1°) H. V 396; **căpietură** s. f. (ad 1°) H. XVIII 271. *Leac pentru căpietură.* DRĂGHICI, ap. TDRG., **căpiálă** s. f. (ad 1°) ŞEZ. II 185/$_{23}$, H. II 122, 155, IX 60, XII 187, (ad 2°) = năuceală, nălucire, un fel de ipohondrie; omul bolnav de *căpială* oftează, se usucă pe picioare, are frică şi nu poate ieşi noaptea din casă, i se pare că-l strigă morţii, i se arată întrupaţi, cerând să le caute de cele religioase, să le facă pomeniri. LEON, MED. 124. | Pronunţ. *-pi-a-.*]

— Derivat din **capie (capiu).**

CĂPIÁLĂ s. f. v. **căpiă.**
CAPÍC s. a. v. **copeică.**

CAPICHEHAIÁ, CAPICHEHÁIE † subst. 1°. Agent diplomatique des Princes roumains près de la Sublime Porte. 2°. Agent diplomatique des princes roumains auprès des pachas des villes turques situées le long du Danube. 3°. Soldat de la garde du palais du grand vizir. — (Turcism)

1°. Reprezentantul Domnilor români pe lângă Poarta otomană (având mai ales grija să urmărească uneltirile ce se pregăteau de duşmanii lor la Constantinopol. Cfr. IORGA, L. I 208). *Ţiindu-l Vasilie-vodă de credinţă, l-au trimis la Poartă capichihaie, văzându-l om contenit la toate.* LET. I 336/$_{29}$. *Iară Mihaiu-vodă aşează capichihae la Poartă pe Cupă-*

reşti, pre doi fraţi a lui Iordachi Vornicul. LET. II 308/14. *Iar de cele rele ce socotesc ei, nu-i de nici unele, că aşà are el veste de la capichihăile lui.* ib. 324/5. *Dară de mazilie nemică n'au ştiut, nu numai el aice, ce nici capichihaelele lui în Ţarigrad.* LET. III 148/32. *Au trimes vezirul de au rădicat pe feciorul lui Mihaiu-vodă, şi l-au pus la închisoare, împreună cu capichihaeaoa lui.* ib. 148/38. *Au sosit mai în desară şi Domnului veste cum că au îmbrăcat capichihaelele căftan de Ţara-românească.* ib. 234/10. *Capichehaeaoa lui îi scrià să vie la vizir, că pre urmă va fi rău.* MAG. IST. I 348/20. *Domnul... îndată au scris la capichehaielele şi la alţi pricteni la Poartă.* ib. IV 143/26. *Această boierie o aveà boierii greci din cei mari, feciori de capichihaèle şi gineri de capichihaèle* (a. 1786). IORGA, S. D. VIII 12. *Nu se luptase, nefiind aceasta menirea unui capuchehaie, care aveà de apărat interese moldoveneşti.* IORGA, L. I 339. *Această cursă o cunoaşte şi o aprobă noul capuchehaie muntean Dimachi.* id. ib. 367.

2°. Agentul diplomatic al Domnilor români pe lângă paşii din cetăţile turceşti de-a lungul Dunării. *Capuchehaielilc de Brăila, Silistra, Giurgiu, Nicopole şi Vidin au câte 200 lei leafă pe lună: aceştia sânt boieri cu caftanuri şi cu ranguri, având fiecare scutelnici, după rangul său.* FOTINO, III 305.

3°. Soldat din garda palatului marelui-vizir. ŞIO. *Au pus Vizirul pe capichehaiaua lui de au pus pecetea.* DIONISIE ECLESIARHUL, ib.

[Plur. (de la *capichehaià) -iele* şi (de la *capichehâie) -hăi* (LET. I 229/6, II 417/29). | *Un* şi *o capichehaià*, la plur. *două capichehaiele.* | Şi: **capechehâie** (LET. III 202/32), **capichihâie** (LET. III 237/1, MAG. IST. V 149/30), **capucheháie.** | Compuse: † **baş-capichehâie** v. baş; † **capuchehaià-béiu** v. chehaie. | Abstract: (<turc. *kapu kehaialyk)* † **capichehaialâc (capichihaialâc, capăchehaialâc, capuchehaielâc)** s. a. = funcţiunea, postul, rangul de capichehaià. *Pe aceste vremi, la Ţarigrad Stavarachi se mâncà cu socrul său, Manoli Spatarul, nelăsând pe socrul său să se amestece la capichihaelâc.* LET. III 238/35. *Puind şi tot chipul de silinţă ca să lipsească Neculachi din capichihaelâcul Moldovei.* ib. 260/13. *Socoteli de capăchehaealâc.* STOLN. DUMITRACHE, 369. *Mihaiu-vodă lăsă ca reprezentanţi la Constantinopol pe doi dintre Cupăreşti,... împreună cu obişnuiţii oameni ai capuchehaielâcului.* IORGA, L. I 365.]

— Din turc. **kapu kehaiasy,** idem.

CAPICHIHÁI † subst. (ş. d.) v. **capichehaià.**
CĂPICIOÁRĂ s. f. v. **căpiţă.**
CĂPÍCIU s. a. v. **căpeţeală.**
CAPICLÁRIU † s. m. v. **capitular.**

CÁPIE s. f. (Veter.) *Tournis.* — O boală de oi (mai rar de alte vite), un fel de ameţeală convulsivă, pricinuită de prezenţa unui vierme în centrele nervoase, căpială (cfr. căpià). H. XIV 67, JAHRESBER. VIII 315. [Dial. *capchie* H. X 25, 72. | Pronunţ. *-pi-e.*]

— Din paleosl. **kapľa** „picătură" (sârb. „apoplexie", pentru înţeles, cfr. gută).

CĂPÍE s. f. *Porte.* — (Sârbism) Poartă cu boltă (la cetăţi): *Pe căpie că-i băgă.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 83, 112.

— Din sârb. **kapija,** idem.

CAPIGÍU † s. m. *Huissier du sérail.* — (Turcism) Portar al seraiului; căpitanul lor (însoţit de capigii) eră trimes în Ţările-române în caz de mazilire a Domnului s. la inaugurarea unei domnii nouă. *Şi mergând, l-au şi tâmpinat capigiii împărăteşti, carii veneà să-l ia den scaun, să-l ducă la Împărăţie.* LET. I 207/19. *Au trimis de la Poartă, împăratul, capigiu şi i-au tăiat capul.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 165. *Au venit un capigiu de la Poartă, de l-au chemat să sărute mâna împăratului.* MAG. IST. I 291/9. *Capegiii şi inicerii făcură gâlceavă mare asupra împăratului şi a vizirului, ca să le dea 6 lefi.* ib. V 27/11. *I-a dat... şi divan-ciauşi, capigìi, şi mecterhanè împărăteascâ.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/26. *Ţara a avut durerea şi umilinţa de a vedeà pe agentul său de la Constantinopol... transformat în capugiu al Porţii.* GHICA, S. 640. [Şi: † **capegiu,** † **capugíu** s. m. | Căpetenia *capegiilor,* un fel de mare-şambelan, se numeà (<turc. *kapyğy-bašy,* idem) † **capigí-başà (capegí-, capugí-, -başà, -baş)** s. m. Cfr. baş-capegiu. *Bogdan-vodă... în legea turcească s'au săvârşit; agiunsèse la Împărăţie de eràcapigi-başe.* LET. I 234/34. *Au venit un capegi-baş, cu ferman împărătese, ca să-i ia cu sila din Ţara-muntenească.* LET. II 55/8. *Iar când au fost a doua zi, chemat-au capegì-başa pe toţi boierii la Curtea domnească, să le ceteascâ un ferman de mazilie a lui Constantin Duca.* ib. II 305/18. *Capegi-başa care strângeà birul în Galaţi.* ib. 323/12. *Moartea capegì-başei.* LET. III 29/34. *Şi aşà cu acestea au trimis Împăratul capegi-başă, cu barat* [= berat] *împărătesc, de i-au dat domnia ţării, aducându-i caftan, buzdugan, după obiceiu.* MAG. IST. I 291/3. *Oare vizirul şi capugi-başa vor fi găsit pre vreunul care dă mai mult pentru domnia acestei ţări?* FILIMON, ap. ŞIO. *Turcul capugi-baş, călare înainte, arhierei purtând racla* [cu moaştele]... C. NEGRUZZI, I 284/5. | Cel mai de frunte dintre *capegibaşi* se numeà † **capigilár-chehaiasì** (<turc. *kapuğiler-kehaiasy)* **(capegilár-, capigelár-, capugilár-, -chihaià, -chihaiasì, -chihaiesì)** s. m. ŞIO. *Au sosit la Tighinea capigilar-chihaè a vezirului şi au adus ferman lui Abdi-paşa, cum că l-au făcut Împărăţia sarascher.* LET. II 176/6. *Capigilar-chihaiasî al Vezirului, ce l-au trimis cu caftanul de domnie.* ib. 189/17. *Sosit-au şi capegilar-chihaesì împărătesc de la Ţarigrad, cu caftan la Grigori-vodă, să meargă să fie Domn în Ţara-românească.* ib. II 411/15. *Mai jos de chioşchiu..., acolo aleargă ceauş-başa cu capigelar-chehaesì, de-l iau cu cinste.* ARHIVA R. II 19.]

— Din turc. kapuğy, idem.

CAPILÁR, -Ă adj. *Capillaire.* — Subţire (fin, îngust) ca un fir de păr. *Vase capilare* = cele din urmă ramificaţii ale sistemului circulator, la plante şi animale. *Subt piele găsim... o ţesătură de vase foarte mici, numite vase capilare.* CREŢULESCU, A. 3/12. [Derivat: **capilaritáte** s. f. = proprietatea ce au vasele capilare de a face ca lichidele ce circulă în ele să se urce. *Principiul capilarităţii.*]

— *N.* din fran. (lat. **capillaris, -e** „de păr", din *capillus* „păr".)

CÀP-ÎNTORTOCÁT s. m. sing. } v. capîntortură.
CAPÎNTÓRTORĂ s. f. (Ornit.) }

CAPÎNTÓRTURĂ s. f. (Ornit.) *Torcol, longuelangue (Junx torquila).* — Pasăre mică, ca o vrabie, cu penele de pe spate cenuşii deschise şi cu puncte întunecate, iar pe pântece albă, cu pete întunecate, cu guşa şi partea inferioară a grumazului galbene, cu liniuţe negre; de la ceafă până la coadă are o dungă negrie; celelalte părţi ale penelor de pe spate sânt împestriţate cu pete negrii, ruginii şi surii; îşi întoarce gâtul ca un şarpe şi face diferite schimonosituri. Se mai numeşte şi vârtecap, sucitoare. MARIAN, O. I 89 ş. u., H. IV 154. [Şi: **capintórtură** H. IX 450, (Ban.) **capuntúrtură** (MARIAN, O. I 90), **capuntúltură** (ib.), (+ *capră)* **caprantúrtură** (ib., Com. A. BANCIU), **caprantúrture** (Com. A. COCA), (Gorj) **caprentórtură** (MARIAN, O. I 90), **caprîntúrtură** (Com. ITTU), **capräintórtoie** s. f. H. IX 122, **càp-întortocát** s. m. sing. ap. TDRG.; **capovénie** s. f. RĂDULESCU-CODIN.]

— Compus din cap şi un subst. postverbal **tor-*

tură (dintr'un verb **tórtur* <lat. **tortulo*; cfr. **codobâță** CONV. LIT. XXXV 829) sau din **cap-întort** (= întors) + suf. *-ură* (TDRG.).

CAPÌ-OLÁN † s. m. v. **capu-olan.**

CAPIOLDÁȘ † s. m. *Compagnon de service.*— (Turcism) Camarad de serviciu, cfr. cardaș, tovarăș, coleg. *Dar ce o să zică capioldașii (amicii) miei, când vor aflà?* FILIMON, C. II 322; cfr. ALECSANDRI, T. 1587.

— Din turc. **kapu-ioldašy**, idem. LÖBEL, CONTR. 239.

CAPIȘÓN s. a. *Capuchon.* — Acoperemânt de cap (mai ales pentru femei și copii, de obiceiu de stofă groasă, de lână, pentru vreme de iarnă) în formă de scufiță și cu un volănaș care se lasă pe gât și pe umeri, sau în formă de glugă. H. I 239, II 31, IV 282, XVIII, 141, 146, BOCEANU, GL. [Rar, și: **capșón** s. a. *O femeie cu fața înfundată în capșon...* EMINESCU, N. 34. | Derivat: **(ne)capișonát, -ă** adj.=(ne)acoperit cu capișon. *Sepale necapișonate la vârf.* GRECESCU, FL. 129.]

— *N.* din fran. Cfr. capuțin.

CÁPIȘTE s. f. *Temple païen; église chrétienne non orthodoxe.* — (Învechit) Templu (s. altar) păgânesc, (†) idolniță, p. ext.; orice biserecă a unui cult creștin neortodox. *Kapiste*=fanum. ANON. CAR. *Puseră nume beseareciei Capitòl, și de atunce până acum noi chemăm beseărecile latinești românească capiște.* MOXA, 356/21. *Svântul sĕ dusĕ preste noapte și pusĕ foc într'o căpiște păgânească a unii boadze.* VARLAAM, C. II 61. *Să surpi căpiștile lor.* BIBLIA (1688) 56. *Biserica sau capiștea cea păgânească ce se chiemă Pantheon... fu detunată și arsă.* LET. I 78/21. *Capiștea armenească.* ib. 271/10. *Mai buroși sânt* [papistașii] *să meargă la biserica românească decât la capiștea celoralalți Unguri.* LET. I A 38/30. *Dinaintea căpiștii lui Apollon.* CANTEMIR, IST. 119. *Căpiștile idolești surpând.* MINEIUL (1776) 311/2. *O capiște întru slava dumnezeoaei Ceres.* BELDIMAN, N. P. I 3. *Acolo găsiiu un oltar sau capiște anume Panteu.* GORJAN, H. I 132. *În proaste capiști, care treceau de sfinte, Al idolilor preot...* ALEXANDRESCU, M. 32. *O capiște a lui Joc.* ISPIRESCU, U. 76/9, *Când întri într'o capiște și ai bolfe, să te lovești la ele de 3 ori c'un ciolan de mort și-ți trece.* ȘEZ. I 192/15. | Fig. *Casa erà capiștea desfătărilor.* C. NEGRUZZI, I 86. *Bucureștii li se înfățișau ca o Gomoră, o lume stricată, capiștea tuturor viițiilor.* VLAHUȚĂ, D. 238. [Și: † **cápește.** *Au ieșit din cápeștea Artemii(i).* ILIODOR (1773), ap. GCR. II 91/11, cfr. 196/32.]

— Din. paleoslav. **kapište** „statue, idol".

CÁPIȘTE s. f. v. **căpiță.**
CĂPISTÉLE s. f. v. **căpistere.**

CĂPISTÉRE s. f. *Huche, maie.* — (Munt.) Albie (mai mică), în care se cerne s. se păstrează făină s. mălaiu, cfr. copaie, postavă (GRAIUL, H. IV 157, RĂDULESCU-CODIN, Î., MANOLESCU, I. 57, VÂRCOL, V.) s. se frământă pânea, cfr. troacă, covată (COSTINESCU, GRIGORIU-RIGO, M. P., cfr. H. V 17). *Tărâțe din căpistere.* ȘEZ. IV 22. *Aduceți inima... cutărui la loc, Ca aluatu'n căpestere.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 60b. *Cum se plămădește mierea în fagure, Pânea în căpistere...* MAT. FOLC. I 552. ‡ **Alb în căpistere** v. alb (II 3o). **Din capul căpisterii** = de unde ai, oricât de puțin ai aveà. RĂDULESCU-CODIN, Î. || Spec. *Căpisterile morii:* în care curge făina de la piatră. COSTINESCU. [Și: **căpestére** s. f., **căpistérie** s. f. POLIZU, DELAVRANCEA, S. 229, † **căpestér** s. a. ANON. CAR., **căpistéle** s. f. = albie mică pentru cernut făina și mălaiul și pentru frământat coca. PĂSCULESCU, L. P. *Mătură ambarele, Toate căpistelile, Și să-mi faci merindele.* ib. 305b.]

— Din lat. **capisterium** „vânturătoare".

CAPITÁ † vb. 1a v. **decapità.**
CĂPIȚÁ vb. 1a v. **căpiță1.**

CĂPÍȚĂ s. f. *Meule* (de foin, etc.). — Grămadă de fân (și de altfel de nutreț) de formă conică. Mărimea variază după regiuni: (prin Munt.) mărimea ei este obicinuit de la 1-4 trăsuri (car, căruță, tragă). *Căpița* este o îngrămădire provizorie a fânului până să se mai așeze. După ce s'au uscat, brazdele de fân se strâng mai întâi în porcoaie, adică mici grămezi cât poate luà omul odată în furcă; acestea sânt apoi adunate, în aceeași zi, și făcute *căpițe.* Pentru ca fânul să nu se strice din cauza umezelii de jos, dedesuptul *căpiții* se pun târși, iar de vârf i se agață prăjini sau prăștini, spre a nu fi împrăștiat de vânt. După câtva timp (de obiceiu 2-3 săptămâni) căpițele sânt cărate de pe fânețe și grămădite pentru iarnă în clăi sau șire (C. GIURESCU); (prin Transilv.) grămăjoară făcută din mai multe pale s. din mai mulți porcșori, pentru ca apoi din *căpițe* să se clădească claia (cfr. boaghe, buglă, basalic, porcan, ploscă, clăiță) de 5 s. 6 palme de înaltă cu vârf cu tot, însă fără căciulă (I. IONESCU, C. 121), grămăjoară de fân cât o poate luà un bărbat harnic de vreo trei ori cu furca (RETEGANUL, P. I 3). De obiceiu *căpițele* se fac la câtevà zile după-ce fânul a fost strâns în porcoaie și are ca scop numai înlesnirea încărcatului. PAMFILE, A. 158. Când *căpițele* sânt mari și menite să rămână peste iarnă..., ca să se poată scurge lesne apa pe subt ele, li se pun dedesubt niște târși..., s. se pune subt ele un prepeleac (cfr. lipă, prepeliciu). ib. 159, cfr. CREANGĂ, GL. *Căpița de vară* e mică, făcută din mai mulți porcani; din mai multe căpițe de vară se face *căpița de măsură,* care e ascuțită [=conică] la vârf (I. IONESCU, C. 107-108) și e până la un stânjen de mare (TDRG.). | Picior de claie. VICIU, GL. | Grămadă de mai multe maldăre de coceni de porumb, cfr. clucă, glugă, ciuclă, pop. DAMÉ, T. 62, PAMFILE, A. 224. | Prin unele regiuni (d. ex. în Dobrogea) se strâng și bucatele în *căpițe.* Cfr. PAMFILE, A. 137. *Văzând că nu va puteà scăpà..., s'au vârît într'o căpiță de fân.* LET. I 183/37. *Își va luà... dejma..., de zĕce căpiți una* (a. 1803). URICARIUL, IV 163/12. *Unii brazdele răstoarnă, în căpiți alții le-adună, Le clădesc apoi în stoguri și cu stuh le încunună.* ALECSANDRI, P. III 68. *Și-i cânți* [copilului] *s'adoarmă 'n umbra Căpițelor de fân.* COȘBUC, F. 43. *Au dat de o poiană foarte frumoasă și mare, pe carea erà acum fânul lucrat și pus în căpiți.* SBIERA, P. 174. *Dădură într'o poiană frumoasă, unde erà câteva căpițe de fân și otavă groasă pe lângă ele.* RETEGANUL, P. I 46. *Mă duseiu astăzi la fân... Mai strângeam câte-o căpiță Și mai dam pe la guriță.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 380. *Căpița fără vârf.* SEVASTOS, C. 319/16. *Capu' ei cât o căpiță.* ȘEZ. VII 124. || Fig. (predicativ) Grămadă. *Ce bucurie, ce răcnet au fost, când și-au văzut pajura puii săi teaferi în cuib și stârvul dușmanului căpiță la poala muntelui!* SBIERA, P. 86.

[Plur. *-țe* și *-ți* (CREANGĂ, P. 38). | Și: (Munt.) **copiță,** (iar din plur. *copiți,* noul sing.) **copită** s. f. (PAMFILE, C., A. 158). *O șiră de paie și niște copițe de fân.* ODOBESCU, I 148/20. *Copiți de iarbă grasă.* TEODORESCU, P. P. 149b. *O culcă într'o copită cu fân.* DELAVRANCEA, S. 253. *Copită de fân.* H., IV 65. | Cu alt sufix: (cfr. sârb. *kopište* „loc pe care s'au clădit căpițe") **cápiște** s. f. = porcan (porcoiu, basalic) de fân, paie, etc. PAMFILE, J. III. | Diminutive: **căpicioáră** s. f. TEODORESCU, P. P. 630, **căpițíe** s. a. = grămadă de 50-60 de mănuși de cânepă, puse în cerc, cu florile înlăuntru. JAHRESBER. XIX-XX 92, **copițeà** (dial. *copiță*) s. f. = grămăjoară de fân cât

ai luà odată s. de două ori în furcă, porcoiaș. BOCEANU,GL., Com. N. IONESCU. *Adun toate copițălile la un loc și le fac claie* (Vâlcea). GRAIUL, I 37. | Augmentativ: **căpițoáie** s. f. (Broscăuții-vechi, în Bucov.) Com. T. SMOLINSCHI, **copițână** s. f. Com. A. COCA. | Colectiv: **copițărie** s. f. = fânul strâns puțin (Ban.). ZANNE, P. IX 446. | Verb: **căpiți** IV[a] s. **căpîță** I[a] = a adunà fânul în căpițe. *Adunăm și căpițăm.* CONV. LIT. XLIV$_1$ 656. *Cosesc, adună, căpițesc.* MARIAN, NA. 267. *Ce-am cosit, am căpițit.* TEODORESCU, P. P. 630, cfr. 382 bis, (cu abstractele) **căpițáre** s. f. COSTINESCU; **căpițit** s. a. *Ziua de căpițit fân o falce.* SUȚU, ap. TDRG.]

— Din bulg. **kopica,** idem (schimbat în *căpiță* prin etim. pop., după *cap*).

CĂPÍȚĂ s. f. (Îmbrăc.) = căiță. (Sârbism, în Ban.) *Pre cap li se dă* [copiilor] *o căiță sau căpiță din lână de bircă.* LIUBA-IANA, M. 14; cfr. REV. CRIT. II 334, ALEXICI, L. P. 172/$_2$, HODOȘ, C. 110.

— Din sârb. **kapica,** idem.

CAPITÁL, -Ă adj., subst. I-II. *Capital. Capitale.*

I. Adj. (substantivat une-ori) 1°. De cap, care atinge (răpune) capul (persoana, vieața) cuivà, de moarte, cu moartea. *Meritâ osândă, pedeapsă capitală.* ALEXANDRESCU, M. 258. *Nesupunerea pusese pe comandantul lor în trista pozițiune de a ordonà mai multe execuțiuni capitale.* GHICA, S. 110.

2°. Care se află în capul (în fruntea) unor lucruri la fel. (Tipogr.) *Literă capitală,* (substantivat) *capitală* = literă mare cu care (de obiceiu) se începe un alineat, majusculă. *Manuscripte... scrise cu litere capitale.* ODOBESCU, I 343. *Titlurile cuvintelor din acest dicționar sânt tipărite cu capitale.* | S. f. († s. m.) *Capitală (a unui Stat, a unui județ, etc.)* = orașul de căpetenie, cel dintâi oraș (al unui Stat, etc.), scaunul (Domniei, etc.), reședința autorității centrale (a unui Stat, județ, etc.). *Sofia, capitalul Bulgariei.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 256/$_{20}$. *Lisabona, capitalia crăiei Portugaliei.* DRĂGHICI, R. 29. *Un boier mare din capitalie.* RUSSO, S. 17. *Acest târg... ajunsese a fi capitalie de ținut.* C. NEGRUZZI, I 129. *Tudor... atunci a părăsit și el capitala, pornind... spre Pitești.* GHICA, S. 110.

3°. Care alcătuește partea cea mai de seamă (de frunte) a unui lucru, esențial, fundamental, de căpetenie. *Cvestiile* [= chestiunile] *capitale.* RUSSO, S. 114. *Pentru partea mai veche, izvorul capital trebuià să fie Dlugosz.* IORGA, L. I. 91. *Punctul capital al discuției. Opera capitală a unui scriitor.*

II. S. a. Averea în bani a cuivà (considerată ca partea de căpetenie în afaceri, în opoziție cu dobânda s. venitul, considerat ca parte secundară), capete. *Bărbatul... singur are drept de a urmări pe debitorii și pe deținătorii averii dotale, de a luà fructele și dobânzile și de a primì capitalurile.* HAMANGIU, C. C. 313. | Spec. Banii considerați ca instrument de producere (într'o întreprindere sau dați cu dobândă), capete, fond (de comerț), p. ext., (econ. pol.) orice bun produs prin munca omenească (și servind mai departe ca mijloc de producțiune), (jur.) orice lucru producător de venit (chiar și o valoare imaterială, ca d. e. renumele unei firme, întru cât privește pe proprietarul ei, brevetul de invențiune la o fabrică, etc.). *Nici un tovarăș nu poate să-și tragă capitalul părții sale din tovărășie.* CARAGEÀ, L. 40/$_{12}$. *Capitalul băgat într'o industrie. Impozitul pe capital.* ⌗ (Despre o vorbă spusă de cinevà mai mult în glumă, etc.) **A o luà de capital** = a o luà (foarte) în serios, a o repetà mereu, a se ținea de ea. | Fig. *Măsura după care înăuntrul celor două tabere sânt cuvenite gradele e capitalul politic pe care-l reprezintă, fie în virtutea abilității, fie în virtutea rudeniei.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 46.

[(Plur. (ad II) *-tale* și *-taluri.* | Și: (ad I 2°): † **capitálie** s. f. | Derivate: (ad II) **capitălàș** s. a. = mic capital. *Să le faci dumneata rost de un capitălaș, să s'apuce și dînșii de vre o negustorie.* CARAGIALE, S. N. 36. *Se bucurà de mare trecere la minister, pentru un frumos capitălaș de voturi ce aveà în oraș și în județ.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 248; **capitalísm** s. m. sing. = puterea capitalului, a celor ce posedă capital; **capitalíst, -ă** adj., subst. = de capital, în care stăpânește capitalul; persoană care are capitaluri, mai ales puse în întreprinderi financiare, industriale, comerciale, (fam.) locuitor al unei capitale. *Marele Mihail Cantacuzino, mândrul capitalist și dibaciul agent politic.* IORGA, L. I 25. *Nu voiu... epitropia Bucureștenilor, capitaliștilor, asupra noastră.* CARAGIALE, T. I 197. *Organizația capitalistă a societății;* **capitalizà** vb. I[a] = a transformà în capital (II), a pune de-o parte (venitul), a strânge, a nu cheltuì (câștigul în bani). *Dacă interesele calculate... se adaugă la capital (se capitalizează)....* I. PANȚU, PR. 30, (cu abstractul) **capitalizáre** s. f.; (ad I. 2°) **capitalúță** s. f. (Tipogr.) = literă capitală mai mică decât a corpului respectiv. *Numele autorilor la exemplele citate în acest dicționar sânt tipărite cu capitalițe.*]

— *N.* din fran. (lat. **capitalis, -e,** derivat din *caput* „cap".)

CĂPITÁN s. m. *Capitaine, commandant; ancien chef militaire qui commandait 1000 hommes.*

1°. (Învechit, azi înlocuit prin comandant) Cel care comandă o trupă mai mare de ostași (făcând parte dintr'o oaste s. armată întreagă având un comandant suprem). *Kĕpitan* = capitaneus. ANON. CAR. *Slujitoriul* (= soldatul) *iaste datoriu să agiute căpitanului său.* PRAVILA MOLD. 65,$_2$. *Fu trimis căpitănŭ* (nota: *voivod*) *de ’mpăratul la Italia.* DOSOFTEIU, V. S. 84,$_2$. *Trimise cătră el un căpitănŭ de 50 de oameni.* BIBLIA (1688) 263. *Căpitanii pe dinaintea gloatelor și a bulucurilor se primblà.* CANTEMIR, IST. 186. *Intrară sub cortul, unde el* [Domnul] *ședeà, încongiurat de boierii și căpitanii săi.* C. NEGRUZZI, I 138. *Din nenorocire, armata pandurilor nu mai eră ce fusese la început. Nesupunerea pusese pe comandantul lor în trista poziție de a ordonà mai multe execuțiuni capitale chiar asupra unora din căpitani.* GHICA, S. 110. *Împăratul făcù un ospăț foarte mare în cinstea nepotu-său, la care ospăț au fost poftiți cei mai strălucițí oaspeți: împărați, crai, voievozi, căpitanii oștilor, mai-marii orașelor și alte fețe cinstite.* CREANGĂ, P. 231. *Calul lui însă l-au luat căpitanul oștii și au purces mai departe.* SBIERA, P. 122. *În urmă veniră și Muntenii de la munte, cu căpitanul lor în frunte.* MARIAN, T. 13. *În sfârșit să mai știți bine, Că și împăratul vine, Cu căpitani, cu catane.* TEODORESCU, P. P. 172. ⌗ *A fi fata banului, Sora căpitanului,* se zice fetelor fudule și de neam mare (Vâlcea). ZANNE, P. IV 250. || P. anal. Căpetenie. *Aice s'a fost ascuns căpitanul dracilor.* SBIERA, P. 11. || (Modern, avându-se în vedere calitățile strălucite de conducător al unei armate victorioase, cfr. general, strateg) *Napoleon I fu cel mai mare căpitan al timpurilor nouă.* LM. *Carol I, marele Căpitan.* ⌗ **Ori Stan, ori căpitan!** se zice când cinevà pune totul în joc, voind sau să piardă tot ce are, sau să se aleagă cu un câștig însemnat. Cfr. PAMFILE, J. II. (Fam., în glumă) *Ai să dai de căpitan Tăvăliciu* = de tăvăleală, de beleà, de bătaie. ib.

2°. Spec. (În vechea organizare a armatei române) Comandant al unui corp de ostași sau slujitori (care nu aveau însă numai îndatoriri militare), cunoscuți în Țara-românească subt denumirea generală de roșii, iar în Moldova subt aceea de curteni. Aceștia se împărțeau în cete, care purtau diferite numiri: logofeței, postelnicei, pâhărnicei, vornicei, călărași, dorobanți, etc.

Fiecare ceată cuprindeà mai multe steaguri, comandate de *căpitani*. Numărul slujitorilor care alcătuiau un steag nu erà determinat, nici nu-l putem stabilì. Slujitorii însărcinați cu paza hotarelor erau comandați de *căpitani de margine*. Tot în steaguri sau căpitănii erau organizați și lefeciii — Sârbi, Cazaci, Nemți etc., după naționalitate — care alcătuiau partea cea mai însemnată din armata permanentă a Domnului. După însemnătatea lor, determinată de numărul slujitorilor pe care-i comandau, unii dintre *căpitani*, cei *de margine* mai ales, purtau titlul de *vel-căpitani*. Slujitorii care alcătuiau o căpitănie erau împărțiți în mai multe steaguri mai mici, comandate de iuzbași, cărora în Moldova le corespundeà, se pare, hotnogii (Com. C. GIURESCU). [Slav.] *tysąštьnikъ* = *căpitan, carele iaste preste o mie de oameni, miiaș.* MARDARIE, L. 3733. *Văzură pre căpitanulŭ, și viteajii părăsiră de a bate pre Pavel.* N. TEST. (1648) (: văzură miiașulu. COD. VOR. 35; văzând pre polcovnic. BIBLIA 1688). *Ștefan-vodă... de războ[a]ie se gătì, că au împărțit oștii sale steaguri, și au pus hotnogi și căpitani.* LET. I 118/18, cfr. BOGDAN, O. 421. *Un buluc de Nemți, cu căpitanul lor.* ib. 249/22. *Îndată au chemat căpitanii, dându-le poroncă să purceazĕ într'aceà dată, cu slujitorii, și den slugi boierești, și den târg, cine va vrea să meargă în dobândă, să lovească pre Tătari.* ib. 292/30. *Am dat Domniamea tare poruncă, atât pe la ispravnici, cât și pe la căp[i]t[ani] i alții dregători ce sânt pe afară, pe la județe, ca să vă apere* (a. 1765). IORGA, B. R. 393. *Lei... 50 de la căp[i]t[an] ot Jora... ot Cărjov*, etc. RĂȘCANU, L. 57/12. *Boierii dîntâi, de al doilea și al treilea trepte, boiernașii, căpitanii, zabiții, și toți lăcuitorii Țării-rumânești... ne rugăm și arătăm...* STOLN. DUMITRACHE, 461. *Se vor alcătuì și 30 slujitori, având și un zapciu a/l/ lor sub nume de căpitan, care vor fi în toată apărarea de toate dările* (a. 1813). URICARIUL, I 200/24. | Spec. *Căpitan de arnăuți* (LET. III 298/7), *de băltag* (RĂȘCANU, L. 15/8, URICARIUL, VII 377, XIX 326/2), *de călărași* (RĂȘCANU, L. 50/21), *de dărăbani* (LET. III 293/24, 316/14, BĂLCESCU, M. V. 644), *de dărăbanți* (LET. III 138) s. *dorobanți*, numit și *căpitanul cel mare* (BĂLCESCU, M. V. 590, 593), *despre Doamna (carele au avut steag de călărași, de au purtat trebile Doamnii.* LET. III 293/26), *de drăgani* (RĂȘCANU, L. 8/7, 74/13, LET. III 293/25, URICARIUL, XIX 319/8), *de lefegii* (LET. I 327/7, 303/15, BĂLCESCU, M. V. 591), *de leventi* (RĂȘCANU, L. 74/21), *de margine* (= de frontieră, AXINTE URICARUL, ap. TDRG.), *de podari* (RĂȘCANU, L. 31/1), *de scaun* (BARONZI, L. P. I 126/24), *al spătărici* (BĂLCESCU, M. V. 591), *de vânători* (RĂȘCANU, L. 8/25, LET. III 399/12, BĂLCESCU, M. V. 591) *Căpitan-porucinic.* LET. II 73/12.

3°. (În armatele moderne) Ofițer venind în rang între locotenent și maior, comandantul unei companii de infanterie, al unui escadron de cavalerie, al unei baterii de artilerie, etc. *Poartă haine înfirate, De-i și simplu trumbițaș; cine-l vede, îl socoate Căpitan, iar nu ostaș.* C. NEGRUZZI, II 75/8. *Căpitane Pavele, Unde-ți duci cătanele? — Da la foc, sărmanele! — Căpitane, căpitane, Pe drum nu le duce tare, Că-s răgute tinerele, Și pe drum nu prea știu mere* (= merge). JARNÍK-BÂRSEANU, D. 302. *De la Dunăre la vale, Merg căpitanii călare, Cu trei sute de cătane.* HODOȘ, P. P. 226. ‖ P. anal. (Marină) **Căpitan de vapor** s. **de corabie** = care are comanda supremă pe un vapor s. o corabie. *Robinson... au văzut pe un tânăr de vârsta lui, fiul căpitanului unei corăbii, care curând erà să purceadă la Londra.* DRĂGHICI, R. 5. **Căpitan de port** = ofițer însărcinat cu poliția maritimă s. fluvială într'un port.

4°. Căpetenia unei bande de hoți s. de haiduci. *Căpitan de codru.* MUSTE, ap. TDRG. *Tâlharii o duse la căpitanul lor.* ISPIRESCU, L. 134. *Da-i ficior de ardevan, Peste-o sută-i căpitan.* ȘEZ. I 10/22. *Căpitane Răducane, Coboară din deal de vale.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 505-6.

5°. P. anal. Cel care poartă „gâsca" la jocul de-a-gâsca, numit și gâscar. MARIAN, Î. 214.

6°. P. ext. Conducător s. șef în diferite funcțiuni administrative. (Bucov., după germ. *Landeshauptmann) Căpitanul țării* = mareșalul țării, dregătorul suprem administrativ al provinciei și reprezentantul autonomiei ei (fiind și prezidentul dietei provinciale și al comitetului permanent al țării; e numit de către împărat dintre deputații aleși). (După germ. *Kreis-* s. *Bezirkshauptmann) Căpitan (al unui district)* = șef administrativ al unui județ, prefect, † ispravnic. (Mold., învechit) *Căpitan de târg* (RUSSO, S. 33) s. (Transilv., după germ. *Stadthauptmann) Căpitanul orașului* = prefect al poliției, † agă. | † *Căpitan de poștă.* POLIZU; *căpitan de barieră* = păzitorul barierei orașului (ib.). # (Bot.) **Căpitanul-leacurilor** = fierea-pământului. MARIAN.

[Și: (rar, apropiat de *căpetenie)* **căpeteán** JIPESCU, O. 88. | Rangul mai înalt de *căpitan* (2°) se exprimă prin: † **vel-căpitán** s. m. *Vel-căp[i]t[an] de Neamț..., de Trotuș*, etc. RĂȘCANU, L. 9/8, cfr. 75/3, LET. 999, 293/22. *Vel-căpitan de dărăbani* (RĂȘCANU, L. 25/8, 78/25), *al hătmăniei* (id. ib. 8/14) s. *hătmănesc* (id. ib. 74/4), *de lefecii* (id. ib. 25/1, 74/4). | Sub-căpitan, ajutor de căpitan: (Transilv.) **vice-căpitanul orașului,** (Bucov.) **vice-căpitanul țării.** | Diminutive (desmierdătoare): **căpitănáș** s. m. I. NEGRUZZI, V 232, RETEGANUL, TR. 17/9, **căpitănél** s. m. ib. 17/28. | Augmentativ: (în batjocură) **căpitánóiu** s. m. JIPESCU, ap. TDRG. | Feminin: **căpităneásă** = soția unui căpitan (când, excepțional, o femeie comandă o ceată de luptători, se numește *căpitan*, nu *căpităneasă* LM.). *Tu ești din Brăila: poate cunoști pe căpităneasa de care vorbește moșul.* DUNĂREANU, CH. 21. | Adjectiv: **căpitănésc, -eáscă.** *Au trecut în ceea parte la gazdă, în casele căpitănești.* LET. II 411/27.]

— Italienescul *capitano*, trecut la noi mai de mult prin mijlocire slavă (bulg. *kapitan*, rus. *kapitanъ*, etc.) s. ungurească *(kapitány)*, mai târziu ca neologism. Cfr. căpitan-pașa, căpitănie.

CĂPITĂNÁȘ s. m. v. **căpitan.**
CĂPITANÁT s. a. v. **căpitănie.**
CĂPITĂNEÁSĂ s. f., **CĂPITĂNÉL** s. m. } v. căpitan.
CĂPITĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. }

CĂPITĂNÍE s. f. 1°-2°. *Capitainerie.* 3°. *Chef, capitaine.*

1°. Slujbă de căpitan, comandă (peste o trupă s. armată, s. peste o regiune). *Când căpetenìia și cinstea lui Andreiu.* DOSOFTEIU, V. S. 178. *Și întru această începătură au fost domnia ca o căpitănie.* LET. I 99/13. *Ce neclăsând în voia căpităniilor de Ardeal împăratul nemțesc, au socotit și cu sabia să-i supuie.* LET. I 220/19. *Grigorie-vodă l-au făcut* [pe Iordache Costache] *stolnic-mare și i-au dat și* **căpitănia-Codrului** *și tot ținutul Fălciului în seama lui.* LET. III[3] 160, cfr. HISTOR, H. W. 27. *Polcovnicìi, căpitănii și alte asemenea iraturi.* GOLESCU, Î. 61. ‖ Localul unde-și are oficiul un căpitan administrativ (de țară, de district, de port). *Legară bine luntrea lângă căpitănia portului.* CONTEMPORANUL, VII 31.

2°. District, peste care se extinde autoritatea unui căpitan (LM.); detașament militar condus de un căpitan, cfr. căpitan (2°). *Képiteniĕ* = capitaneatus. ANON. CAR. *Darabanii, pedestrime împărțită în opt căpitănii, sub opt căpitani.* BĂLCESCU, M. V. 644. *În urma lor veneau roșiorii și verzișorii călări, despărțiți în căpitănii, fiecare cu steagul ei.* ODOBESCU, I 73. *Zapcilâcurile, polcovniciile de poteră și căpităniile de județ.* FILIMON, ap. TDRG. *Căpitănia Argeșului.* LM.

3°. (Prin apropiere de *căpetenie*) Căpetenie, cap (V 2°), mai-mare, șef. *Scaraoschi, căpitănia dracilor.* CREANGĂ, P. 303.

[Și: (+ *căpeténie*) † **căpeténie** s. f. | Alt abstract: (neol., cfr. ital. *capitanato*) **capitanát (căpitanát, căpitănát)** s. a. = căpitănie (1°-2°). *Radu Negru, viind în Țara-românească, găsi acì deosebite căpitanaturi, pe care deși le supuse sieși, dar tot le păstră întocmirea lor.* BĂLCESCU, M. V. 606. *Moșia Carăpciul... în căpitănatul și județul Stovojîneștului.* SBIERA, F. 53.]

— Derivat din **căpitan**, prin suf. abstr. *-ie.*

CĂPITĂNÓIU s. m. v. **căpitan.**

CĂPITÁN-PAȘÀ † s. m. *Grand amiral turc.* — (Turcism literar) Comandantul, amiralul flotei turcești. *Turcii... au și pornit pre căpitan-pașa cu câteva galioane și cu levinți, ca să apere Azacul.* LET. II 428/$_{28}$, cfr. 171/$_{13}$, 433/$_{7}$, 444/$_{38}$. *Porni pe Musah-pașa și pe Iosuf capetan-pașa, cu armadă și cu oaste la Crit.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 264/$_{38}$. *Acest Domn fiind cirac al unui căpitan-pașa al oștilor de pe mări, fost-au mai pre sus decât alți Domni, care acest căpitan-pașa eră gătit cu mare putere de oști, cu galioane pre mări și pre uscat.* DIONISIE ECLESIARHUL, 167. *Da'n caic cine eră? — Eră căpitan-pașa.* ALECSANDRI, P. P. 124. [Și: † **capudán-pașà.** *Mavrogheni intră mai întâi slugă la Asan-beiu capudan-pașa.* MAG. IST. I 190/$_{6}$. *Capudanul-pașa Piale eră Ungur.* ODOBESCU, I 121/$_{17}$.]

— Din turc. **kapudan (s. kaptan)-paša**, idem. ȘIO.

CAPITÁȚIE, CAPITAȚIÚNE s. f. *Capitation.* — Dajdie ce plătește cinevà pentru persoana sa, pentru capul său (POENARU), dare (bir) pe capete (STAMATI), impozit personal. *Împărățeștile dajdii, haracii adecă, și capitațiile celor ce întru acest sfințit schit se găsesc.* URICARIUL, II 195/$_{27}$.

— *N.* din fran. (lat. **capitatio, -onem**, idem, din *caput* „cap.“)

CĂPIȚEÁ s. f. v. **căpiță**[1].

CAPITÉL s. a. (Arhit.) *Chapiteau.* — Partea cea mai de sus, de obiceiu mai bulbucată și sculptată, a unei coloane, a unui stâlp; cfr. baș lâc. *Stâlpi de piatră...., cu capitele imitate după forma corintică.* MON. IST. I 23.

— *N.* din lat. **capitellum**, propriu „căpșor“. Cfr. dubletul căpețel.

CĂPIȚÉL s. a. v. **căpețeală.**
CĂPIȚÍ vb. IV[a]
CĂPIȚÍC s. a. } v. **căpiță**[1].
CĂPIȚOÁIE s. f.

CAPÍTOL s. a. 1°—2°. *Chapitre.*

1°. Fiecare din diviziunile unui tratat, unei convențiuni, unei cărți, unui cod, unui buget, etc. indicată prin acest cuvânt însoțit de un număr de ordine sau prin număr singur, (†) cap, † capăt (7°), cfr. articol, paragraf; fig. obiectul special al unei convorbiri. *Făgăduim că toate capitulurile și punturile (pre carile împărații noștri... de la noi a poftit)... să le păzim.* CANTEMIR, I. 177. *S'au întărit vecînică pace între imperiul Rusi[e]i și al Porții otomanicești, după aceste mai jos capitule.* STOL. DUMITRACHE, C. 450. *Am deschis cartea lui Petru Maior și i-am cetit un întreg capitol.* C. NEGRUZZI, I 12. *Această carte* [= scrisoare] *au fost o mare ispită,... capitul din mijloc a unui roman politic.* RUSSO, S. 114. *Să trecem la alt capitol.*

2°. (Mai ales subt forma *capitul*) Corpul canonicilor unei dieceze catolice (sau unite) (numirea se derivă de la cuvântul ‚capitulum‘, fiindcă cei ce erau membri într'o asemenea corporațiune odinioară se adunau în fiecare zi ca să asculte un capitul din statutele sau regulele lor. Dr. AUG. BUNEA, ENCICL. R.) *Capitulul metropolitan.*

[Și: **capítul** s. a. | Derivat: **capitulár, -ă** adj. = de la (s. privitor la) capitulul unei dieceze, † **capiclárĭŭ** s. m. *Pusĕ pre un capiclariŭ anume Maxim să-i străjuească.* DOSOFTEIU, V. S. 141/$_{8}$.]

— *N.* din lat.-biser. **capitulum** „căpșor, cap“.

CAPITONÁ vb. 1[a]. *Capitonner.* — A umpleà spațiul dintre căptușală și față (la o haină, la un jeț, etc.) cu o materie lânoasă (vată, câlți etc.), fixând-o prin cusătură din loc în loc.

— *N.* din fran. (derivat din *capiton* < ital. *capitone* „câlți de gogoși de mătase“).

CAPÍTUL s. a. v. **capitol.**

CAPITULÁ vb. 1[a]. *Capituler.* — (Despre o fortăreață, o armată) A se predà inimicului (în urma unor tratări care au stabilit clauzele — „capitulele, articolele“ — convențiunii s. învoielii de predare); fig. a se da învins (într'o discuțiune). *Bazaine capitulează la Metz.* MAIORESCU, D. I 31. [Abstract: **capitulâre** s. f. *Convenție de capitulare;* (după fran. și:) **capitulâție, -lațiúne** s. f. *Luă prin capitulație orașul.* ARH. R. I 105.]

— *N.* din fran. (lat. târzie **capitulare**, din *capitulum* „capitol, articol, clauză“.)

CAPITULÁR, -Ă adj. v. **capitol.**
CAPITULÁRE, CAPITULÂȚIE s. f. v. **capitulà.**

CAPITULÂȚIE, CAPITULAȚIÚNE s. f. *Capitulation.* — Convențiune (între un stat creștin și Poarta otomană) care regulează situația supușilor creștini din imperiul turcesc din punct de vedere administrativ, fiscal și judecătoresc. (S'a crezut că asemenea *capitulațiuni*, prin care li se recunoșteà autonomia și li se stabileà raporturile față cu puterea suzerană, ar fi avut și Principatele române; textul lor nu este însă autentic). *Capitulațiunile încheiate de vechii noștri Domni.* GHICA, S. 623.

— *N.* din fran. (derivat din *capitulà.*)

CÁPIU, -IE subst., adj. I. *Tournis.* II. 1°. (Bête) *ayant le tournis.* 2°. *Ahuri. étourdi.*

I. S. m. sing. = **capie.** HEM. 1060/$_{13}$, H. IV 293, X 37.

II. Adj. (une-ori substantivat) 1°. (Oaie, capră, etc.) căpiată, cu capie. *Oaie cachie.* ȘEZ. IV 126/$_{16}$. *Berbece capchiu.* MARIAN.

2°. Fig. (Despre oameni) Amețit, buimac (COSTINESCU), tehuiu de cap, care se învârtește într'un loc și nu știe ce face (MARIAN), ieșit din minți (id.), nebunatec (id.), zăpăcit (ION CR. III 377, RĂDULESCU-CODIN), năuc (ALECSANDRI, T. 1773), nebun (PAMFILE, J. II). *Fapta-m[i] vr'un capiu nu îndrăznească De poltronie să osândească.* I. VĂCĂRESCU, P. 465/$_{3}$. *Ca să ne arate nebuni, capii, visători de neposibil.* GHICA, A. 677. *Ardă-l focu', că mare capchiu îi!* ALECSANDRI, T. 1165. *Un copil bolnav și capiu.* CARAGIALE, S. 65/$_{16}$. *D'ar fi de față, și tot n'ar fi așà de proastă și capie. Zi-i făptură sucită, și pace bună!* DELAVRANCEA, S. 31. *Acolo șade o măiastră, și oricine merge la dînsa se întoarce capiu.* ISPIRESCU, L. 278. ‡ **A umblà capiu**: ca nebunii, fără nici un scop. *Umblà capiu până'n sară.* PANN, P. V. I 156. *Umbli capchiu pe la gardurile oamenilor, să te latre cânii și să te faci de râsul și ocara satului.* VLAHUȚĂ, N. 129. **Capiu de femei** = nebun după femei. *D'o fi vr'un holteiu, Capiu de femei...* TEODORESCU, P. P. 493.

[În Mold., mai ales subt forma dialectală: *cápchiu,-ie, cáchiu,-ie* PAMFILE, J. II. | Și (poate reprodus greșit) † **cápchin, -ă** adj., subst. *Și așà s'au stins de sine, îmblând (precum scrie Radul*

Greceanu) ca și niște capchini. ȘINCAI, HR. III 170/27.]
— De aceeași origine cu substantivul *capie*.

CÁPLĂ s. f. *Fonçaille* (de tonneau avec le fausset). — Partea [= fundul] care închide hermetic gura butoiului și care poartă cepul. Com. M. OLMAZU.

CAPLADISÍ † vb. IV[a]. *Doubler* (un vêtement avec de la soie). — A căptuși cu mătăsărie o giubea. COSTINESCU.
— Din n.-grec. καπλαδίζω, bulg. *kapladisvam* (= turc. *kaplamak*) „a căptuși". Ofr. caplamà.

CAPLAGEÁ s. f. (Bot.) = **alac** (PANȚU, PL.), un fel de grâne (H. XI 177, XIV 72, 209) care se cultivă mai mult pentru vite (H. XI 5).
— Din bulg. **kaplъgà** (<turc.), idem. JAHRESBER. XIX-XX 85.

CAPLAMÁ s. f. (Numai în locuțiunea adverbială) *A bate* (s. *așează*) *scândura caplamà* =a așeză scândurile unei podele astfel ca marginea mai subțire (s. scobită) să se îmbuce peste marginea scândurei de alăturea (DAMÉ, P. 95, cfr. PAMFILE, I. C. 421), a bate peste un rând de scânduri un al doilea rând, care acopere locurile goale dintre scândurile rândului dintâi (TDRG.).
— Din turc. (bulg.) **kaplama** „căptușală". Cfr. capladisì.

CAPLAMÁ s. f. = **șubă**. H. XIV 437.
— Poate același cuvânt ca precedentul, șuba fiind o mantă căptușită cu blană.

CAPLAMÁ s. f. v. **capamà**.
CAPLÁN s. m. v. **capelă**[2].

CAPLĂN † s. m. 1°. *Turban* (de certains soldats turcs). 2°. Soldat turc portant le turban. — (Turcism literar)
1°. † Un fel de turban (făcut din piele de tigru); îl purtau unii soldați turci. *Un gavaz cu caplan* (a. 1784). ap. ȘIO.
2°. Soldat turc care purtà caplan. *Apoi către ceaușii cu nume de caplani.* ALECSANDRI, ap. ȘIO.
[Căpetenia *caplanilor* (2°) se numeà **caplàn-pășà** † s. m. *Atuncea au bătut și târgul Liovul un caplan-pașă, trimis de Împăratul, de la Cameniță.* LET. II 9/5, cfr. 8/18, 17/12, 223/32.]
— Din turc. **kaplan** „tigru".

CĂPLĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **capelă**[2].
CĂPLÁR s. m. v. **căprar**[2].
CĂPLĂÚG, -Ă, CĂPLEÁN, -Ă adj. v. **clăpăug**.
CAPLÓN s. m. v. **clapon**.
CAPOCELÍU † adj. m., **CAPÓD** s. a. v. **capot**[1].

CĂPO-D'ÓPERĂ s. m. și f. *Chef-d'œuvre.* — Lucrare capitală, desăvârșită, perfectă. *Erà atât de frumoasă, încât văzându-o cineva trebuià... să o privească ca pe un cap d'operă a naturei.* C. NEGRUZZI, I 38. *Îndată după capodopera sa din 1512, Macarie ajunse mitropolit.* IORGA, L. R. 51. *Scriau capodopere.* VLAHUȚĂ, D. 56. [Articulat: *un* și *o capo-d'operă*. | Cu o formă românizată, și: **cap-de-operă**, cu plur. (învechit) *cap-d'opere* (GHICA, S. 172) și *capete-de-operă*.]
— *N.* din ital. **capo d'opera**, idem (la origine, în evul mediu, „lucrarea capitală pe care trebuea s'o facă un meseriaș în fața ‚juraților', spre a dobândi titlul și drepturile de meșter").

CĂPOIÁȘ s. m. v. **căpău**.
CĂPÓIU s. a. v. **cap**, s. m. v. **copoiu**.

CAPORÁL s. m. (Milit.) *Caporal.* — Militar cu gradul cel mai de jos (inferior sergentului), nume dat acestui grad mai ales în infanterie; corespunde brigadierului din cavalerie și artilerie (grad arătat prin două trese late de stofă de bumbac galbenă), (pop.) **căprar**[2]. *Grija... de caporal și pușcă.* C. NEGRUZZI, II 248. [Și (din rus.): † **căprâl** s. m. *Din cavalerie uciși... 571 căprali și de cei de rând.* LET. II 74. | Derivat: (Politică) **caporalism** s. m. sing. = regim politic în care predomină spiritul militar. *Caporalismul prusian.*]
— *N.* din fran. (<ital. *caporale*, idem). Cfr. dubletul căprar[2].

CĂPÓS, -OÁSĂ adj. v. **cap**.

CAPÓT s. a. 1°. *Manteau.* 2°. *Peignoir, robe de chambre.*
1°. (Mai de mult) Un fel de mantă boierească s. militărească. *Îmbrăcă... pe unii cu blane, pe alții cu caftane, pe alții cu capoturi.* LET. III 291/24, cfr. (a. 1784) IORGA, S. D. VI 187. [O femeie îmbrăcată bărbătește] *fugind călare și cu pletițele peste capot pe spate (că i-au fost căzut caucul din cap)...* STOLN. DUMITRACHE, 448. *Făcuse căpitănii..., îmbrăcând căpitanii cu capoduri domnești.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 173. *Tată-mieu, care pe atunci erà hatman, se leagă în grabă cu șalul la cap, își pune capotul cel roșu și încalecă calul.* GHICA, S. 320. *Unul c'o sabie 'ntoarsă, c'un capot roș înfirat Și haĭne înaurite, este turcește 'mbrăcat.* C. NEGRUZZI, I 120. [Călăreți turci] *purtând pe dînșii capoate de filendreș, de ghermesuturi și de felurite stofe, care îmblănite, care cusute cu flori.* ODOBESCU, I 133/21. || (Astăzi, în Mold., pop.) Palton, pardesiu.
2°. Îmbrăcăminte femeiască de casă; cfr. halat. *Au putut vedeà pe tânăra nevastă, într'un larg capot alb.* C. NEGRUZZI, I 78. *Văzură copila ieșind din iatac, în capot de noapte.* id. ib. 227. *Tița, în capot numai horbote, îi sărea înainte răzând.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.
[Plur. *-poate* și *-poturi*. | Și: **capód** s. a. H. II 81. | Diminutiv: **capoțél** s. a. (cu derivatul) **capoceliu** † adj. m. = îmbrăcat cu capot (1°). ȘIO. *Postelnici capocelii și înarmați* (a. 1787). ib.]
— În înțelesul 1°, din turc. (bulg.) **kapot** *(kapod)*, idem (<ital. *capotto*, cfr. fran. *capote*); în înțelesul 2°, neol. din fran. Cfr. dubletele cabat, căput.

CAPÓT † adj. invar. *Capot.* — (La joc de cărți; numai în expresia:) *A face* (pe cinevà) *capot* = a nu lăsà (pe celălalt jucător) să facă nici un joc. *Voiu face capot pre ministru!* C. NEGRUZZI, I 281.
— *N.* din fran.

CAPOȚÉL s. a. v. **capot**.
CAPOVÉNIE s. f. (Ornit.) v. **capîntortură**.

CÁPRĂ s. f. I 1°. *Chèvre.* 2°. *Peau de chèvre.* 3°. *Poil de chèvre.* II 1°. *Homme fier. Grec. Prêtre. Juif. Diable.* 2°. Sorte d'*arlequin.* III 1°. *Cheval de bois.* 2°. *Tréteau, chevalet.* 3°. *Chevalet* (de câble, etc.). 4°. *Chevron* (de charpente). 5°. *Chevalet* ou *chèvre* (de scieur). 6°. *Chèvre* (de moulin). 7°. *Chèvre.* 8°. *Chevalet* (d'instrument à cordes). 9°. *Chevalet* (du dévidoir); *rancher.* 10°. *Chevalet. Chèvre.* 11°. *Siège* (de cocher). 12°. *Branche* (de sauterelle *ou* fausse équerre). 13°. *Compas* (de tonnelier). 14°. *Cheminée.* 15°. *Osselet.* 16°. *La Chèvre.*
I 1°. (Zool.) Mamifer din familia rumegătoarelor, cu coarne tari și cu barbă; se ține mai cu seamă, pentru lapte și păr; spec. femela acestei specii (în opoziție cu țap). Până suge, se numește iadă, cfr. ied); de la un an până la doi ani s. până fată, se numește vătuie s. țuguie (cfr. vătuiu, țuguiu). *Capra* sbiară, behă(ește)e, brehăește s. face behehe! mecăcăește (mechechereză), mucucurează, prisnește, etc. *Capra* are păr, nu

lână (PAMFILE, I. C. 2, B. 14). *Capra* umblă în turme. Numirile și atributele mai obicinuite ale *caprelor* sânt: breaza, șileana, albuia, secera (LIUBA-IANA, M. 112), bălțată, mărgelată, sivă (H. XI 6), șută (= fără coarne), radeșă (fără păr), pulpoasă (cu ugerul mare), etc. *Caprele* se chiamă, strigându-le: piță, piță! (id. ib.), s. sisilica, sisilica! (Com. I. PAVELESCU), iar când se alungă, se zice: herea breaza! (id. ib.). s. sisi! (Com. I. PAVELESCU). Fiind ieftină și fiindcă se mulțumește cu nutreț mai slab, i se zice și: vaca săracului (MEHEDINȚI, G. F. 185). (Pentru terminologie, cfr. și oaie). *Și va pune oile de-a dereapta lui, iară caprele de-a stânga.* CORESI, E. $26/_{9}$. *Zic în fluier, să mi se coboare caprele de la munte.* LET. II $206/_{18}$. *Caprile prin stânci, ciutele pre șesuri.* CANTEMIR, IST. 130. *Să nu mănânce carne de capră.* ZODIAR (ca. 1750), ap. GCR. II $66/_{27}$. *Laptele de capră îl mai ușură puțin.* C. NEGRUZZI, II $154/_{36}$. *Capra cu trei iezi.* CREANGĂ, P. 19. *Dumnezeu aveă oi și Sarsailă capri* (= capre). ȘEZ. III $7/_{10}$. *Cine se naște cu barbă? (= Capra).* ib. I 63. # *Capra sare masa și iada sare casa* = copiii întrec pe părinți, cfr. ce naște din pisică șoareci mănâncă s. mărul nu cade departe de pom. CREANGĂ, P. 250. *Sare ca capra în zestre,* se zice (în Vasluiu) când se face o arababură, un talmeș-balmeș s. fetelor celor obraznice. ZANNE, P. IV 694. *Capra, să-i pice coada de râie, și tot sus o ține.* PAMFILE, C. *Capra râioasă poartă coada îmbârligată:* sărac și mândru (Săliște, în Transilv.). ZANNE, P. IX 578. *Capra, măcar că i se vede rușinea, da tot șede cu coada bârligată.* ȘEZ. I $219/_{28}$. *Ține nasul ca capra coada.* H. IV 53. *E greu să'mpaci și capra și varza* (aluzie la problema din fabula cu lupul, capra și varza care trebue trecuți unul câte unul peste o punte, fără ca să mănânce lupul pe capră și capra pe varză). PAMFILE, C. *Brânza de capră strică și pe cea de oaie.* ZANNE, P. III 485. | **De-a capra** e numele unui joc de copii (H. XII 43), descris la PAMFILE, J. I 278-9.

(Zool.) **Capră-de-munte** s. **-neagră** s. **-sălbatică** = *Antilope rupicapra:* rumegătoare din genul antilopei, care trăește prin regiunile alpine. DICȚ. *Pe stânci albicioase ce se pierd în văzduh s'arată sfiață capra neagră, cu cornițele-i crescute în formă de cârlig.* ODOBESCU, ap. TDRG. *Sare ca capra neagră.* ZANNE, P. I 397.

(Bot.) **Capră-nemțească** = calcea-calului. PANȚU, PL. | **Capra-oii** = caprafoiu (1° a). LEON, MED. 28.

(Ornit., Ban.) **Capra-dracului** = berbecel II 1°. MARIAN, O. II 77, 79.

2°. P. restr. Piele de capră lucrată (pentru încălțăminte). *Să-i cumperi cisme de capră, Că altele se tot crapă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 437, cfr. ALECSANDRI, P. P. 363^{b}.

3°. (Brașov) Păr de capră tuns (care se bagă în urzeala straielor de calitate mai proastă).

II. Fig. 1°. Om (parvenit s. sărac) mândru (RĂDULESCU-CODIN). ‖ Spec. Grec (H. II 117, PAMFILE, J. I). *Surugiul:... de-mi vine rândul Să duc vr'o capră sau vr'un Judan, La prăvălișuri îi culc de-a-rândul.* ALECSANDRI, T. 46. (Adesea complinit) *Capră râioasă.* LM. | Popă. PAMFILE, J. I. | Jidan. ib. | Drac. ib.

2°. Flăcău mascat cu un cap de *capră* (cioplit din lemn), învelit într'un lăicer s. cojoc, și cu clopoței la gât. *Capra* joacă în seara de Sf. Vasile s. la priveghiu. Cfr. brezaie. Cfr. ȘEZ. III 181-2, MARIAN, Î. 204, PAMFILE, J. III.

III. P. anal. (Tertium comparationis sânt de cele mai multe ori picioarele răscrăcărate ale caprei)

1°. (După germ. Bock) Aparat de gimnastică, cu patru picioare, pentru sărit, mai scurt decât calul (2°).

2°. Picioare (constând din niște craci depărtați la bază unul de altul și împreunați printr'o bârnă orizontală) pe care se așază scânduri spre a formă o punte (pe care se suie zidarii, tâmplarii, dogarii, etc., ca să poată ajunge să lucreze la oarecare înălțime). LM. | Spec. *Capra podului* = două picioare, unite sus cu o cosoroabă. PAMFILE, J. I. *Capra podului se'ncarcă, căci acolo năvăleà.* BELDIMAN, TR. 380. *Capul Grecului tăià, Apoi trupu-i târâià,... Pân' la capra unui pod, Și podeaua ridică Și sub pod îl aruncà.* ALECSANDRI, P. P. $138^{b}/_{5}$.

3°. Lemne încrucișate cu care se întărește o construcție sau pe care se deapănă odgoane, etc. *Am văzut eu cum a lucrat Nae* [la zăgazul morii]...: *trebue să bați piloți la margini, să tragi pleter printre ei, să întărești pleterul cu capre și să mai faci și un gard în fața pleterului.* SLAVICI, V. 51. *Cum alunecau, ca pe ciripie, de-a-lungul odgonului de sârmă întins ca o râmă uriașă, între urechile a două capre, de pe maluri.* CONV. LIT. XLIV. I 39.

4°. *Capra (casei)* = o grindă groasă în acoperișul casei. Com. M. ITTU. | Doi căpriori încheiați la vârf alcătuesc o *capră.* PAMFILE, I. C. 424. | La casele vechi, peste corzi [= coarde] se așează trei *capre;* o *capră* are un drug de teiu, de obiceiu răzimat pe altul, astfel că formează cu podul un triunghiu isoscel; capetele brațelor *caprelor* se săpurează, adecă se taie oblic, ca să se lipească bine de capetele corzilor... brațele *caprei* se unesc sus... cu un cuiu;... la unele case în loc de trei *capre,* se pun numai două, iar pe subt încheietura brațelor și sprijinindu-se pe niște stinghii se pune un samar. id. ib. 421-2. | Căprior (II 2°). DAMÉ, T. 93. | Pentru o mai bună asigurare în contra furtunelor, acoperișul se provede pe de-asupra cu două prăjini strașnice, numite *capre,* care ajung de la coamă până sub streașină, unde sânt prinse de chingile ce se înalță pe lângă pereții colibii. PĂCALĂ, R. 75, cfr. H. III 229.

5°. Unealtă de lemn cu patru picioare, câte două la fiecare capăt, împreunate cruciș, pe care se taie lemnele cu ferestrăul (COSTINESCU, RĂDULESCU-CODIN), cracanele pe care se pun lodvele, când se taie (Com. A. TOMIAC).

6°. (Mor.) Parte a morii, pe care se ridică piatra de de-asupra pentru a o feri cu ciocanul de fier cu dinți, numită și cumpănă. H. II 29, XII 571, cfr. II 322, III 4, 18, XII 140, XIV 351. | Roata, cu care se întoarce moara spre vânt. H. II 282, XVI 407.

7°. (După franc. ?) Mașină de ridicat greutăți. DICȚ.

8°. O parte a vioarei. H. XII 142.

9°. Un lemn cu mai multe ramuri, întrebuințat ca picior pentru vârtelnița de depănat (Com. M. ITTU) s. ca prepeleac pentru uscatul trifoiului (id., VICIU, GL. 125).

10°. Crăcan, pe care pune ciubărul cu rufe (Giorocuta, în Sălagiu). VICIU, GL.

11°. Scaunul (s. lada) dinaintea trăsurii (s. căruții), pe care șade vizitiul, când mână caii. Cfr. H. XII 480, XVI 105 (Cfr. germ. Bock). *În ceealaltă parte a trăsurii eră pe ici pe colo sânge închegat, și capra de asemenea eră pe ici pe colo încruntată, deși ploaia spălase sângele de pe ea.* SLAVICI, N. II 122. *Vezeteul iarăși se dă jos din capra trăsurei.* CREANGĂ, P. 65. *Moș Nichifor se azvârle pe capră.* id. ib. 117.

12°. (Dulgh.) Tocul, în care intră limba colțarului-cu-limbă, numit și: clește, matcă, plășele s. locaș. DAMÉ, T. 113, PAMFILE, I. C. 117, cfr. H. I 85, XI 27, XIV 308.

13°. Compasul dogarului, pas(nic). DAMÉ, T. 87, PAMFILE, I. C. 162, RĂDULESCU-CODIN.

14°. (Prin Țara-Hațegului) *Capra ('n pod)* = babură, urloiu, ursoaie. (REV. CRIT. III 86), horn de-a-lungul podului căsii din lăuntru, în lungime ca de un metru, prin care se strecoară fumul în pod (VICIU, GL.)

15°. Arșic de capră; cfr. mieà. PAMFILE, J. II 293. *Averea noastră în arșice se suià... până la două mii, tot capre curățite în var.* GHICA, ap. HEM. $1742^{b}/_{16}$, cfr. PITIȘ, SCH. I 233.

16°. (Astron.) Steaua principală din constelațiunea numită „vizitiul". OTESCU, CR. 18, cfr. CULIANU, C. 47. | **Zodia caprii:** *Luna lui Sĕpte[m]vrie, a caprii zodie.* ZODIAR (ca. 1750) ap. GCR. II 66/21.

[Diminutive: **căpriță**=a) capră mică (cfr. iadă, țuguie, vătuie) s. drăgălașă; p. ext. nume de oaie (DAMÉ, T. 182, H. III 18) s. de vacă (H. X 44) de coloare cafenie (MARIAN), care seamănă la coarne cu caprele (id.); unealtă în formă de furcă, cfr. capră 9° (POPOVICI, R.D. 164); b) (Bot.) plantă ierboasă *(Atriplex litoralis)* alburie, cu flori verzi, care crește prin locuri sărate și la malul mării, numită și **lobodă** (PANȚU, PL.); p. ext. o boală de vite (H. XIV 405) când pasc iarba numită **căpriță**. Când vita mănâncă o iarbă numită *căpriță*, atunci se umflă, adică se splinează. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 21, H. II 116. *Căprița* crește în locurile grase și este foarte hrănitoare la vite, însă grea la mistuit; are trunchiul tare, cărnos, foile mici, de coloare verzie, sămânța măruntă și neagră ca pulberea de pușcă. H. III 66, cfr. II 130, 252, III 306, 385, VII 75, 223, XI 327, XIV 396, PAMFILE, J. I. *Căpriță arsă*=(Bot.) brâncă[3] (2°) DICȚ., **căprúță** s. f. LB., **căprică** s. f. (în ghicitori) GOROVEI, C. 232, ȘEZ. VII 122, **căpricea** s. f. (în rimă) PĂSCULESCU, L. P. 230, 234[b], **căprișoáră** s. f. DICȚ. (după BARCIANU, însemnează și planta brâncă[2] 2°), **căprișór (căprușór** DICȚ.) s. m.=(Bot.) mică plantă ierboasă *(Cyperus flavescens)*, cu flori gălbui (PANȚU, PL.). *Căprișor oacheș =Cyperus fuscus:* cu flori brune (ib.). Cfr. căprior. | Augmentativ: **căpróiu** s. a.=(în Ban. pronunț. *căprońu* și în Ungaria) fusul cu trei picioare pe care stă vârtelnița, capră (9°). LIUBAIANA, M. 118, REV. CRIT. IV 141, H. XVIII 144, 307, Com. M. ITTU. | Nom. agent.: (< lat. *caprarius*, idem) **căprár** s. m. (cu femininul, rar, **căprăreásă** s. f. DICȚ.)=păstor de capre. LB., ȚIPLEA, P. P. *Căprariu eram.* BIBLIA (1688) ap. TDRG., **căpráș** † s. m. (traduce pe slav. *kozak) Pentru că eră sprinteni și sălbateci, le-au zis Cozaci, adecă căprași,... adecă capră sălbatică, sau că îmblând ei la câmp pentru capre sălbatece.* LET. I 287/12. | Adjective: **căprésc, -eáscă** = de capră. *Râia e de două soiuri: râie curată și râia căpreasc㠄.* ȘEZ. II 70/5, cfr. VII 91. *Și unde nu ne trezim într'o bună dimineață plini ciucur de râie căpreasc㠄, de la caprele Irinucăi!* CREANGĂ, A. 27. *Cârțiță căpreasc㠄.* TEODORESCU, P. P. 360. *Soare căpresc.* MAT. FOLC. I 564. *Cocean căpresc* v. cocean, **căprós, -oásă** = mândru și trufaș ca o capră: *Din căprosu' voinic se face... o stană de piatră.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 144, (< lat. pop. **caprineus, -a, -um*) **căpríu** (cu schimb de suf. **căprúlu**, cu metateză **crăpúiu**), **-ie** = (despre ochi) cu pupila cafenie-galbenă, (despre oi) cu lâna roșietică și aspră (MARIAN). *Ah! ochișori vii, Cam negri-căprii!* KONAKI, P. 69. *O-drazlă zmeadă... cu ochi căprii.* PISCUPESCU, O. 142. *Și-a întors tânjitorii ochi căprii.* C. NEGRUZZI, I 17, cfr. ALECSANDRI, P. I 126/11, MÂNDRESCU, L. P. 126/11, TEODORESCU, P. P. 372[b]. *Șarpe gălbuiu, Cu ochii crăpui(u).* TEODORESCU, P. P. 394. *Berbece căpriu; lână căprie.* MARIAN; (substantivat, cfr. lat. *caprina*> arom., megl. *căprină* „lână de capră") **căprínă** s. f.=oaie cu lână lungă și necreață (H. XVIII 141), teioasă și aspră (ib. 295). | Adverb: **căprește:** ca o capră. | Colectiv: **căprámă** s. f. (Ban.) CDDE. nr. 247, **căprít** s. a.=turmă de capre. ȘEZ. V 55/23. *Naiba își păștea și el căpritu' lui.* ib. III 8/2. | Local: **căprărie** = staul de capre (LM.), strungă în care se odihnesc caprele. Cfr. H. X 538. *Dumnezeu și-a păscut oile până la amiazi, le-a adus pe urmă la strungă, le-a muls, și dracu' tot nu mai venise în căprăria lui cu caprele.* ȘEZ. III 9/2, **căprărít** s. a. = staul de capre, locul unde dorm caprele mai multă vreme. ȘEZ. V 55/21, (< lat.-pop. **capraricia*, idem) **căprăreáță** s. f. = (Ban.) staul de vite (H. XVIII 303), loc de odihnă pentru capre (GR. BĂN.), loc de păscut caprele (N. REV. R. a. 1910, 85), cfr. arom. *căpărleață*, idem. | Verb (substantivat): (cfr. surselv. *kavrir* „a cojì copaci") **căpríre** s. f. = cicatrizare a cojii copacilor. Com. M. OLMAZU. | (Formațiune glumeață, în ghicitori) **căpriátă** s. f. *Într'o'naltă țuguiată Zbiară o căpriată; Capra sbiară, Jigăniile s'adună?* (= Biserica). PAMFILE, C. 17, cfr. ION CR. II 307.]

— Din lat. **capra,** idem. (Pentru înțelesuri: ad III 2° sârb. *koze* „Baugerüst", 3° rus. *kozelz* „pari încrucișați", 4° eng. *k'avret*, rut. *kizłyne* „căpriori", 5° n.-prov. *kabro*, germ. *Sägebock*, 9° rus., slov. *koza* „Dreifuss", 11° ceh. *kozel*, germ. *Bock*, 16° lat. *capra*).

CAPRAFÓIU s. m. (Bot.) 1°. a) *Chèvrefeuille des jardins (Lonicera caprifolium).* b) *Lonicera nigra.* c) *Chèvrefeuille des buissons (Lonicera xylosteum).* 2°. a) *Spiraea ulmaria.* b) *Spiraea ulmifolia.*

1°. Mai multe specii de arbuști: a) cu flori roșietice, gălbui s. albe, foarte mirositoare; fructele sânt boabe eliptice portocaliu-brunii; cultivată ca plantă ornamentală; b) cu flori roșii-purpurii s. alburii; fructele sânt boabe negre, concrescute în partea inferioară; c) cu flori gălbui păroase; fructele sânt boabe roșii, concrescute în partea inferioară; aceste două specii din urmă cresc prin pădurile din regiunea muntoasă. Toate speciile se mai numesc și: **cașie**. PANȚU, PL. Copăcel al cărui lemn e greu aproape ca al stejarului; din el sătenii își fac bețe, iar ciobanii bâte împistrite (Munții Șucevei). ȘEZ. II 23/25. O tufă ce-o mănâncă caprele. H. XII 300, cfr. 286, X 419. Com. M. ITTU. || P. ext. Fructul acestor arbuști. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 88.

2°. a) = **cretușcă.** PANȚU, PL. || b) = **cununiță.** ib.

[Și: (ad 1°) **caprifóiu** s. m. PANȚU, PL., **căprifoáie** s. f. PONTBRIANT, **capra-oii** LEON, MED. 28/7, (ad 1°b) **caprizói** s. f. plur. *Să bea bolnavul caprizoi dospite în rachiu de chimion.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 88, (ad 1°) **catrafóiu** s. m. ȘEZ. V 55/7, H. X 29.]

— Cfr. lat. **caprifolium,** idem (probabil, latinism, intrat în limba populară).

CAPRĂÎNTÓRTOIE s. f. (Ornit.) v. **capîntortură.**
CĂPRÁL † s. m. (Milit.) v. **caporal** și **căprar**[2].
CĂPRÁMĂ s. f. v. **capră.**
CAPRANTÚRTURĂ, CAPRANTÚRTURE s. f. (Ornit.) } v. **capîntortură.**
CÀPRA-ÓII s. f. (Bot.) v. **caprafoiu.**
CĂPRÁR s. m. v. **capră.**

CĂPRÁR s. m. (Mil.) *Caporal.*—(Pop.) Caporal (mai ales la infanterie). LB., ȚIPLEA, P. P. *691 căprari și cei de rând.* LET. II 74/37. *S'au rănit 2 căprari, 5 husari și 18 cai.* STOLN. DUMITRACHE, C. 373. *Căprariu în oaste.* CONTEMPORANUL, III 370, cfr. COȘBUC, B. 84. *Câți feciori de lingurari, Toți i-o pus Neamțu' căprari.* MÂNDRESCU, L. P. 166/4, cfr. ȘEZ. I 72/8, ȚIPLEA, P. P. 80, HODOȘ, P. P. 227, DOINE, 81, RETEGANUL, TR. 107, SBIERA, P. 147. | P. ext. (în jocul cu țurca) MÂNDRESCU, L. P. 209/11. [Și: **căplár** s. m. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 26. Feminin: **căprărițâ** = nevastă de căprar (a. 1805) IORGA, S. D. VIII 168, **căprăreásă** MAT. FOLC. 91. | Derivat: **căprărie** s. f. = detașament mic de soldați subt comanda unui căprar; fig. grupă de elevi (s. de oameni care merg undevà) subt supravegherea unuia din ei. *Goarna sună semnalul de alarmă; o căprărie fu rânduită jos, la scara spitalului.* VLAHUȚĂ, D. 202. *Copiii din școală sânt despărțiți în mai multe căprării, cum am zice.* SLAVICI, N. I 157. *Alegătorii țărani sânt duși la vot pe căprării.*]

— Din ung. **káprár** *(kaprál,* bulg. *kapral,* sârb. *kaplar),* idem (< *caporal*).

CĂPRĂREÁSĂ s. f. v. capră și căprar [1].
CĂPRĂREÁȚĂ s. f. v. capră.
CĂPRĂRÍE s. f. v. capră și căprar [2].
CĂPRĂRÍT s. a. v. capră.
CĂPRĂRÍȚĂ s. f. v. căprar [2].
CĂPRÁȘ † s. m. v. capră.
CÁPRE s. f. plur. (Comerț.) v. capere.
CAPRENTÓRTURĂ s. f. (Ornit.) v. capîntortură.
CĂPRÉSC, -EÁSCĂ adj., **CĂPRÉȘTE** adv. } v. capră.
CĂPRIÁTĂ, CĂPRÍCĂ, CĂPRICEÁ s. f. }

CAPRÍCIU s. a. *Caprice.* — Voință subită, nemotivată, schimbătoare; cfr. arțag, bâzdâc, pârțag, toane, chef, hachițe; p. ext. gust venit deodată, neașteptat și trecător; cfr. fantazie. *Carol XII... îi scosese din sărite, cu capriciile lui de femeie.* IORGA, L. I 140. *Capriciile modei.*

[Și: (formă de comedie, din fran.) † **caprís** s. a. ALECSANDRI, T. 543, **capríțiu,** (pop., formă de comedie) **capríț** s. a., † **capríție** (STAMATI, I. GOLESCU) s. f. | Adj. și adv.: **capriciós -oásă (caprițiós, -oásă)** = cu (s. din) capricii, fluturatec (STAMATI). *Libertatea... la un popor... este... capricioasă.* GHICA, S. 194. *Alegerea izvorului e tot așà de capricioasă.* IORGA, L. I 91. *Dacă plouă..., capriționsa Vălcică... se face... mare.* C. NEGRUZZI, I 316. *Fire capricioasă.*]

— *N.* din ital. **capriccio** (din *capra* „capră", cu referire la săriturile neașteptate în mersul acestui animal).

CAPRICÓRN s. m. *Capricorne.* — Căprior (3°), una din cele 12 constelații ale zodiacului, figurată printr'un țap și ocupând în zodiac locul unde soarele intră în solstițiul de iarnă; e numit și Țapul, Căpriorul și Cornul-caprei; poporul crede că atunci când fulgeră la Cornul-caprei ploaia e sigură. OTESCU, CR. 29. *În anul acesta stăpânește planeta Mars, cu semnul Capricornului.* CALENDARIU (1844) 72. *Tropicul capricornului* = cerc paralel cu ecuatorul, pe care pare a-l descrie soarele la epoca solstițiului de iarnă, prin punctul cel mai depărtat de la miază-zi.

— *N.* din lat. **capricornus, -i,** idem.

CAPRIFOÁIE, } v. caprafoiu.
CAPRIFÓIU s. m. (Bot.) }
CĂPRÍNĂ s. f. v. capră și coprină.
CAPRINTÚRTURĂ s. f. (Ornit.) v. capîntortură.
CĂPRIOÁRĂ s. f. v. căprior.

CĂPRIÓR s. m. I. 1°. *Chevreuil.* 2°. Nom de bœuf. 3°. *Capricorne.* II. 1°. *Chevron.* 2°. *Chevalet, tréteau.* 3°. *Poutre.*

I. (Zool.) 1°. Un fel de cerb mai mic, cu coarne scurte, cilindrice, cu o singură ramificație, numit (spre deosebire de căprioară) și țap (sălbatec). *Căpriorul* zbiară s. brehnește. *Kĕprior* = capreolus. ANON. CAR. *Ce vrâstă socoți că poate să aibă căpriorul acesta?* C. NEGRUZZI, I 330. *Dar pe drumul pe care venise ea, deodată răzbătù un țap speriat, cu cornițele înălțate. Lângă ea se oprì. Întinse capul, o mirosì par'că. Căprioara mugì încet, abià auzit, par'că spuneà ceva trist și ridică botul uscat spre căprior.* SADOVEANU, SĂM. VI 338.

2°. Fig. Nume de bou. H. X 582. Cfr. cerb.

3°. P. anal. (Astron. pop.) Capricorn. Cfr. CALENDARIU (1844) 23, BARCIANU.

II. (Dulgh.) 1°. Bârnă lungă prinsă cu capătul de de-asupra în culmea s. coarda casei, iar cu cel de din jos (cu călcâiul) în cosoroabe; coperișul unei case are mai multe perechi de *căpriori* (numite și legători) așezate paralel; pe ei se bat lații (pe care se așază țiglele s. șindila, ori scândurile pe care vin tablele de tinichea); cei patru *căpriori* de pe colțuri se numesc sape, cel de la mijloc țăpoiu s. sugar, iar *căpriorii* alipiți de sape se numesc (în Mold.) lipaci s. copileți; cfr. și corn, cafer, cătușă, coțofană. Cfr. DAMÉ, T. 93, PAMFILE, I. C. 419, 440, ȘEZ. V 55/19, VII 185, RĂDULESCU-CODIN, H. II 118, 222, X 69, 506, 539. *Kĕprior* = tigillum, transtrum. ANON. CAR. *Până la căpriori au căptușitu-o* [casă]. BIBLIA (1688) 246. *Să se aducă de la Răchiteni pentru mănăstirea Trei-Sfetitele căpriori, grindzi și amnari de stejar* (a. 1741-2). IORGA, S. D. VI 214. *La acoperemânt, ce se face șindilit sau cu scânduri, trebuesc 22 de căpriori.* I. IONESCU, C. 168. *Vântul începù... a scutură casa cea mică, în toate încheieturile căpriorilor ei.* EMINESCU, N. 10-1. *Dete... de șase mii de galbeni lemne de casă..., adecă: căpriori, lați...* JIPESCU, O. 68. *Mare casă ai avut, Aceea nu ți-o plăcut, Alta mică ți-ai făcut, Cu căpriorii de lut.* MARIAN, Î. 508. # (În graiul de cazarmă) *(Îți dau o palmă, dc) îți mut căpriorii:* fălcile (cfr. fălcior). PAMFILE, J. II. *Îți toarnă niște propele la fălci, de-ți strămută căpriorii.* ALECSANDRI, T. 5, cfr. CARAGIALE, N. 95/19.

2°. Capră III 2°. *În alt colț un pat, adică câteva scânduri pe doi căpriori, acoperite c'un mindir și c'o plapomă roșie.* EMINESCU, N. 38. *Niște planșe de ale statului-major, tăiate în două și rezemate pe căpriori, serveau de mese de joc.* ZAMFIRESCU, R. 202.

3°. (Rar) P. ext. Orice lemn mai gros și lung, de care se servește cineva spre a împinge și mișcà ceva greu (LM.), bârnă (MARIAN, O. II 286). || Spec. (Transilv.) Bârna orizontală care împreună o pereche de căpriori (II 1°), chingă. LB., JAHRESBER. XIX-XX 100.

[Pronunț. *-pri-or.* | Feminin: (ad I 1°) **căprioáră** = femela căpriorului I 1° (MARIAN, SE. I 222); p. gen. numele generic al speciei; poet. femeie tânără, sveltă, sprintenă și grațioasă. *Kepriorĕ* = dama, caprea. ANON. CAR. *Va mâncà pre el ca o căprioáră sau cerb.* BIBLIA (1688) 135$_2$. *În frigare vrând să tragă O căprioáră întreagă.* BARAC, A. 36. *Iată că'ntr'o dumbrăvioară El zărește-o căprioară.* ALECSANDRI, P. II 89. *După ce mâncă o strachină de lapte-dulce de căprioară...* ISPIRESCU, L. 114. *Acum începù a săgetà la căprioare și la ciute.* id. ib. 123. *Carnea... de căprioară bătrână este tare.* BIANU, D. S. *La vânătoare După urși și căprioare.* ALECSANDRI, P. P. 207b. *În codrutul cu izvoare Și cu mândre căprioare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 290. *Căprioara, orice frunză găsește, cu aceea se hrănește.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 397. *Ce mai puiu de căprioară!* COȘBUC, F. 86. (Fig.) *Filioara, hățașul căprioarelor cu sprincene, scăpate din mănăstire.* CREANGĂ, A. 72. | Diminutive (ad II 1°): **căpriorél** s. a. RĂDULESCU-CODIN, **căprioráș** s. a. = una dintre cele patru grindișoare numite și răscruci, care sprijinesc grindeiul scrânciobului, cfr. săgeată, fus, drevă. PAMFILE, I. C. 470, MARIAN, S. III 138. | Verb (ad II 1°): **căprioríi** IV^a trans. = a pune căpriori unei case. PAMFILE, I. C. 422, RĂDULESCU-CODIN, L., H. IV 157. *Fiindcă am* (tip. *cum*) *ajuns la poditul casilor și nu pot meșteri[i] să căprioreascâ, nefiind podit* (a. 1810-37). IORGA, S. D. I 318, (cu abstractele) **căpriorít** s. a. PAMFILE, I. C. 422, H. IV 139, XII 140, **căprioreálă** s. f. = construcția s. încheierea căpriorilor; întăritură (cu căpriori). *Ziduri, care pe de o parte se afundau în apă, proptite cu largi căprioreli de piatră.* ODOBESCU, I 125. *Căprioreala bordeiului se face încâtva ca la case.* MANOLESCU, I. 44.]

— Din lat. **capreolus,** idem (I și II).

CĂPRIORÁȘ s. a.
CĂPRIOREÁLĂ s. f.
CĂPRIORÉL s. a.
CĂPRIORÍ vb. IV^a } (Dulgh.) v. căprior.

CĂPRÍRE, CĂPRIȘOÁRĂ s. f. }
CĂPRIȘÓR s. m. (Bot.), **CĂPRÍT** s. a. } v. capră.
CAPRÍȚ s. a. (ș. d.) v. capriciu.
CĂPRÍȚĂ s. f. v. capră.

CAPRÍŢIE s. f. †
CAPRÍŢIU s. a. (ş. d.) } **v. capriciu.**

CĂPRÍU,-ÍE adj. **v. capră.**

CAPRIZÓI s. f. plur. (Bot.) **v. caprafoiu.**

CĂPRÓIU s. a., **CĂPRÓS-,OÁSĂ,** adj. **v. capră.**

CĂPRÚCI subst. *Vigne taillée.* — Viţa tăiată la doi muguri (Vânju-Mare, în Mehedinţi). HEM. 1868. — Cf. căpuşă (II 2°).

CĂPRÚIU,-ÚIE adj. **v. capră.**

CĂPRÚSNIC s. m. (Bot.) **v. căpusnic.**

CĂPRÚŞOR s. m. (Bot.), **CĂPRÚŢĂ** s. f. **v. capră.**

CÁPSĂ s. f. 1°. *Boîte.* 2°. *Capsule.* 3°. *Bouton à pression.*

1°. † (Latinism) Cutie. *Ca'ntru o neagră capsă... le ţin închise.* P. MAIOR, IST. 270.

2°. Alveolă de aramă conţinând o materie fulminantă, care slujeşte a comunică focul la armele cu percusiune (puşcă, pistol), când „capsa" e izbită de „cocoş". *Puşti şi pistoale cu capsă vin din Orşova.* I. IONESCU, M. 743; cf. H. II 31, X 107.

3° Dispozitiv de metal pentru încheierea părţilor unei mănuşi, haine, etc., alcătuit din două părţi, care se îmbucă una într'alta; cf. copcă.

— *N.* din lat. **capsa,** idem (înţelesul 2° şi 3° după germ. **Kapsel,** idem). Cf. capsulă.

CAPSOMÁN, - Ă adj., subst. *Entêté.* — (Munt. şi Mold.) Încăpăţânat, cf. căpăţânos, căpătălan (III). *Eu cu budalaua, cu capsomanul ăsta de Ianùlea, mult n'am să mai fac purici.* CARAGIALE, S. N. 34. *Satele de hoţomani Şi Grivanii capsomani.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 885. *Uf! Capsoman, tot capsoman!* JIPESCU, ap. TDRG.

CĂPŞÓR s. a. **v. cap.**

CĂPŞÚG s. a. *Vessie de porc* (servant de tabatière). — (Rutenism, în Bucov.) Băşică de porc uscată în care îşi ţine ţăranul tutunul, jaşcău. Com. G. TOFAN, A. TOMIAC. *Mi-am prăpădit asară căpşugul cu tabac cu tot.* id.

— Din rut. **kapšúk,** idem.

CÁPSULĂ s. f. 1°. *Cosse.* 2°-4°. *Capsule.*

1°. (Bot.) Fruct uscat, care se deschide la maturitate punând seminţele în libertate, cu una sau mai multe „căsuţe".

2°. (Zool.) Înveliş ligamentos al unor organe sau articulaţii. *Capsulele renale:* ţesut mai tare de la suprafaţa rinichilor.

3°. (Farm.) Un fel de cutiuţă (rotundă) de materie solubilă, fără savoare, în care se pun unele medicamente neplăcute la gust (d. e. chinina), spre a le puteà înghiţi fără a le simţi gustul, cf. bulin.

4°. (Industr.) Un fel de capsă de cositor care acopere dopul şi gâtul sticlelor (cu apă minerală, etc.), spre mai bună păstrare a conţinutului lor.

| (Chim.) Mic vas în care se ard sau se topesc substanţe.

[Accent., şi: *capsúlă.* | Derivat: **capsulár,-ă** adj. = care ia formă de capsulă. *Fruct capsular,* fruct, care se deschide de la sine la maturitate.]

— *N.* din fr. (lat. **capsula,** „cutiuţă"). Cf. capsă.

CAPSULÁR,-Ă adj. **v. capsulă.**

CĂPŞÚN s. m. (Bot.) **v. căpşună.**

CĂPŞÚNĂ s. f. (Bot.) 1° *Capronier.* 2°. *Capron.*

1°. (Dial.) Plantă ierboasă, târîtoare, cu flori albe *(Fragaria elatior)* s. albe-gălbui *(Fragaria collina),* cultivată adesea pentru fructele sale aromatice, ca nişte fragi mari. *Frunzişoară de căpşună...* HODOŞ, P. P. 186, cf. 47. *Păşteà frunză de căpşună.* ŞEZ. III 243.

2°. (Mai ales) Fructul acestei plante. PANŢU, PL. *Ape de... căpşune, de liliac alb...* PISCUPESCU, O. 298. *Ea mergeà căpşuni s'adune, Fragi s'adune.* COŞBUC, B. 108. *Fragi şi căpşune.* CREANGĂ, A. 85. *Am... încălecat şi pe-o căpşună, şi v'am spus... o mare şi gogonată minciună.* id. P. 34, cf. ŞEZ. II 208.

[Plur. *-şúne* şi *-şúni.* | Şi: **căpuşúnă** s. f. (ad 1°) H. III 242, XII 322, **căpşún** s. m. forma literară pentru înţelesul 1°. PANŢU, PL., MARIAN, CH. 54, H. XIV 301, **căpşúne** s. m. (ad. 1°-2°). *Kĕpshuné* = fragum. ANON. CAR. *Frunză verde de căpşune...* ALECSANDRI, P. P. 329. Forma *căpciún(ă)* citată de DICŢ. nu se poate atestà. | Diminutiv: **căpşunícă** s. f. (Bot.): buruiană-de-rânză H. IV 84 (cf. căpuşnică). | Adjectiv: **căpşuníu,-íe** = în coloarea căpşunei (1°). MARIAN, CH. 54. | Nom. agent.: **căpşunár** s. m. (Entom.): o insectă (nedefinită) H. III 130, 307.]

— Derivat din **căpuşă** (care în dial. arom. are şi înţelesul de „căpşună") cu sufixul augment. **-une** (< lat. *-onem), căpşuna* fiind comparată cu o «căpuşă mare». DR. II 593-4.

CĂPŞUNÁR s. m. (Entom.),
CĂPŞÚNE s. m. (Bot.),
CĂPŞUNÍCĂ s. f., **CĂPŞUNÍU,-ÍE** adj. } **v. căpşună.**

CAPTÁ vb. I^{a}. 1°-2°. *Capter.*

1°. A prinde s. câştigà (pe cineva s. cevà) prin meşteşugiri, prin şiretenii. *A captà o moştenire.*

2°. A prinde (într'un rezervoriu şi în ţevi) izvorul unei ape (mai ales minerale), chiar la obârşia ei.

[Abstracte: **captáre, captáţie, captaţiúne** s. f.]

— *N.* din fr. (lat. **captare,** din *capere* «a prinde»). Cf. captiv, capţios, captură.

CĂPTĂ s. f. *Forme* (de cordonnier). — (Ban., ungurism) Calapod. LIUBA-IANA, M. 126. *Kaptĕ* = crepita. ANON. CAR.

— Din ung. **kapta,** idem. Cf. căptuşi.

CĂPTĂLÁCI s. m. plur. (Bot.) v. **căptălan.**

CĂPTĂLÁN s. a. şi m. I. 1°. *Calotte* (de ruche). 2°. *Cadre* ou *casier* (de l'ourdissoir). II. *Petasites officinalis.* III. *Homme à grosse tête.*

I. S. a. 1°. (Apic., Mold. şi Bucov.) = **căptar** (DAMÉ, T. 75, 119, PAMFILE, I. C. 93, MARIAN, INS. 145, HEM. 743/$_{21}$), acoperemânt de scoarţă jupuită de pe brazi (foltău) la ştiubeie (CREANGĂ, GL.).

2°. Căpătâiul s. scaunul urzitoarei. PAMFILE, I. C. 264.

II. S. m. (Bot.) Plantă ierboasă mirositoare, cu frunze mari şi late, şi cu flori purpurii, mai rar trandafirii, numită şi brustur (H. I 84), brustur-dulce (Braşov), buiedea-ciumei (Ban.), rădăcina-ciumei, cucuruz(i), sudoarea-laptelui (PANŢU, PL.), lipan (VASILIU, C.), un fel de podbal cu frunze foarte mari, ce creşte pe marginea apelor la munte (CREANGĂ, GL., ŞEZ. VII 153, cf. H. I 19, V 278, VI 104, X 150, 315, XII 373, XVI 280), care se întrebuinţează uneori în loc de coperiş la ştiubeiele de albine. *Răstoarnă albinele frumuşel din pălărie în buştihan, îl întoarce binişor cu gura în jos, îi pune de-asupra nişte căptălani, ca să nu răzbată soarele şi ploaia înlăuntru...* CREANGĂ, P. 239. *Frunză verde captalan* (ŞEZ. II 183/$_{10}$), *căptălan* (VASILIU,

C. 56). || **Captalan-negru** = *Verbascum nigrum*, plantă ierboasă, cu flori galbene, cu stamine violete, numită și somnoroasă. PANȚU, PL.

III. S. m. Fig. Om cu capul mare, căpățânos (cf. capsoman) (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

[Și: **captălán, captalăn,** (ad. II) **căftălán** (H. XVIII 267, BOCEANU, GL.), (cu schimb de suf., ad. II) **căptăláci** s. m. PANȚU, PL.]

— Pare a fi rezultat din **căptan** *(=căptar)* prin schimb de sufix.

CĂPTĂLÚG s. m. *Radeau.* — Plută de trunchi mai scurți de 10 m. (Rus, jud. Murăș-Turda, com. ITTU).

CĂPTÁN s. a. v. **captar.**

CAPTÁR s. a. (Apic.) *Calotte* (de ruche). — Capac s. pocriș (din coajă de teiu H. XIV 338, une-ori o strachină s. o scafă DAMÉ, T. 119) cu care se acopere știubeiul de albine spre a-l apăra de ploaie și de soare (H. X 355, MARIAN, INS. 145) și care se întrebuințează adesea, spre a băgà în el albinele, când au să roiască H. XIV 445. Cf. PAMFILE, I. C. 93, 391, H. VI 115. || P. ext. O coajă de brad care se pune dinainte, între găleată și locul unde șade ciobanul, când mulge, pentru ca laptele să nu sară pe straiele ciobanului, și picăturile ce sar să se scurgă iarăși în găleată. ȘEZ. VII 185. [Și: **căptár,** (cu schimb de sufix) **căptán** s. a. MARIAN, INS. 145, HEM. 743/21, PAMFILE, I. C. 93.]

— Din ung. **kaptár,** idem. ȘIO. Cf. căptălan.

CAPTÁȚIE, CAPTAȚIÚNE s. f. v. **captà.**

CAPȚIÓS, -OÁSĂ adj. *Captieux.* — Care caută să te prindă, să-ți surprindă și să-ți înșele mintea, cf. insidios. *Întrebarea îmi pare prea capțioasă.* MAIORESCU, D. I. 222. *Un argument capțios.* [Pronunț.: *-ți-os*].

— *N.* din lat. **captiosus, -a, -um,** idem. Cf. captà, captivant.

CAPTÍV, Ă adj. *Captif.* — Adj. și subst. (Despre oameni) *Prins* în (s. de) *război* (ARISTIA, PLUT.), prizonier, închis, pus la închisoare, lipsit de libertate, luat rob, sclav, cf. (†) luat de grumaji, † fuglu, ferecat; căpuit, găbuit. | Fig. *Chiar Atride se plecă Unei virgine captive.* OLLĂNESCU, H. O. 128. *O săptămână m'a ținut... captiv.* CARAGIALE, M. 280. | P. ext. *Balon captiv* = balon care nu se poate înălța decât până la oarecare distanță, fiind ținut legat de o frânghie.

[Familia: **captivà** vb. I(a) = a supune, a luà rob (a ținea captiv), cf. a fermecà (3°), seduce (numai în înțeles fig.), a pune stăpânire pe... [Pe Eminescu] *nici o individualitate femeiască nu-l puteà captivà și ținea cu desăvârșire în mărginirea ei.* MAIORESCU, CR. II 303. *Știà să ne captive atențiunea.* id. D. I 98. *Te-oiu captivà, Fiesco, asta o așteptam de la frumusețea mea.* I. NEGRUZZI, V 489; **captivánt, -ă** adj. = care captiv(eaz)ă. *O privește... zâmbind... de râsul ei drăgălaș, captivant.* VLAHUȚĂ, D. 277. *O scriere captivantă;* | Abstractul verbal: **captiváre** s. f.; part. adj. **captivát, -ă;** adj. verbal: **captivatór, -oáre; captivitáte** s. f. = starea în care se află cel prins în război, închisoare (LB.), privare de libertate, robie; timpul cât ține această stare. *Captivitatea Babilonului.*]

— *N.* din lat. **captivus, -a, -um,** idem. Cf. captà, captură.

CARTIVÁ vb. Ia ș. d. } v. **captiv.**
CAPTIVITÁTE s. f. }

CĂPTÚH s. a. *Doublure* (de chemise). — (Craiova, Rucăr) Căptușala de pânză, care se aplică la cămășile țărănești, la piept și la spate. *6 coți captuh vânăt închis* (Craiova, a. 1778). FURNICĂ, I. C. 80. [Și: **captúh** s. a.; (Țara-Oltului) **cuptúv** s. a. = căptușală de pânză mai groasă, cu care se căptușesc pe dinlăuntru cămeșile bărbătești, de la mijlocul spatelor în sus peste umeri, până la gaura pieptului, ca să fie mai durabile. ȚARA OLTULUI, III, Nr. 23.] — Cf. căptuși.

— Termen de croitorie s. lipscănie din germ. ***Kapptuch** «învălitoare». DR. II 595.

CAPTURÁ vb. Ia *Capturer.* — A prinde, a pune mâna (în timp de război) pe cinevà s. cevà (un inimic, un transport, o corabie a vrăjmașului, etc.), cf. † a prinde de grumaz. *Un escadron de roșiori captură câteva care de proviziuni destinate oștilor turcești din Rahova.* ODOBESCU, III 597. *În chestiunea Vixenului, capturat de Ruși pe coasta Circasiei, pentru că duceà arme și muniții lui Abi Melek...* I. GHICA, S. 178. [Abstractul verbal: **capturáre;** part.-adj.: **capturát, -ă.** | Familia: **captúră** s. f. = capturarea unui om, unui transport, etc., secvestrarea lucrurilor de contrabandă, lucrul capturat. Fig. *Captura lui s'o facem noi.* CARAGIALE, M. 73.]

— *N.* din fr. (lat. **captura** «prindere, găbuire»). Cf. captà, capțios, captiv.

CAPTÚRĂ s. f.
CAPTURÁRE s. f. } v. **capturà**
CAPTURÁT, -Ă adj. }

CĂPTÚȘĂ s. f. v. **cătușă.**

CĂPTUȘÁLĂ s. f. v. **căptușì.**

CĂPTUȘÍ vb. IVa I. *1°. Doubler. 2°. Lambrisser, planchéier; tapisser; garnir de fer, ferrer. 3°. Revêtir. 4°. Gifler. 5°. Attraper. 6°. Couvrir, cacher. 7°. Voler, subtiliser, filouter. II. 1°. Attraper. 2°. Se griser.*

I. Trans. 1°. A coase, pe dosul unei haine, o stofă, spre a o face mai călduroasă, mai durabilă. Cf. capladisì. *Îmbrăcat-au pre craiu cu caftanul cel împărătesc, căptușit fiind cu cojoc de samur.* MAG. IST. II 170/26. *Niște ciubote mari, căptușite cu blană de iepure.* CONTEMPORANUL, II 220. *A căptușì cu vată* = a vătui, a bumbăci, *cu blană* = a blănì (1°), *cu astar* = a astărì. *Căciulă necăptușită.* | P. ext. (ton glumeț). *Privește Sandule,... m'am căptușit* [= am dat să-mi căptușească hainele] *cu stofe de mătasă.* ALECSANDRI, T. I 664.

2°. P. anal. A îmbrăcà s. acoperì cevà pe dinăuntru s. pe din afară cu un strat (subțire), d. ex. cu lemn (scânduri, lați, trunchi, dulapi, com. ITTU cf. blănì 2°), cu hârtie (cf. a tapetà), cu postav, cu piele s. cu fier (cf. a ferecà). *Și cu chedru au căptușit casa denlăuntru.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Laviție căptușite tot cu postav roșu.* FILIMON, ib. *Pereții căptușiți cu hârtie bogată în liliac și trandafiri.* DELAVRANCEA, S. 121. *Bârnele căptușite cu bucățele de lați.* PĂCALĂ, R. 60. *A căptușì o corabie.* COSTINESCU, LM.

3°. P. ext. A acoperì, a învelì cu un strat subțire. [La vărsat] *să căptușaște* (= se încarcă) *limba și gâtlejul cu un muc galben sau negru.* PISCUPESCU, O. 249. [Firea] *i-au căptușit limba* [boului] *cu colți întorși înapoi.* I. IONESCU, C. 88. *La unele dobitoace mai toată pielea se află oarecum căptușită de asemenea mușchi.* CREȚULESCU, ANAT. 3/21. | Fig. *Voroava mea nu de ascuțite, ce de căptușite urechi ar fi lovit.* CANTEMIR, IST. 87. *E căptușit cu toți dracii* = e drăcos. MARIAN.

4°. Fig. A bate (POLIZU, PAMFILE, J. II) cu palma, a da (s. trage) o palmă, o calcavură. *Stăi, măi porcane, că te căptușește ea. Mărioara acuș.* CREANGĂ, A. 49. *Îți căptușesc una, de-ți blestemi și laptele supt la sînu' mumii-ti.* ȘEZ. IX 114.

5°. (Prin confuziune cu *căpuì, găbuì*). A pune mâna pe..., a-l prinde. MARIAN, CREANGĂ, GL., Com. A. TOMIAC. *Ah! ce bine-mi pare că i-am căptușit!* ALECSANDRI, T. 460. *Ia! am căptușit niște iepuroi, și am de gând să-i jumulesc.* CREANGĂ, P. 304, cf. 206, A. 53. *Lasă, că te-oiu căptuși eu!* MARIAN. 6°. † (Numai la CANTEMIR) A acoperì (mai ales figurat), a ascunde, a învelì (în întunerec). *Ceriul cu palma să căptușască.* HR. 24. *Nici așà adevărul să poate căptuși, precum nici soarele cu tină să poate lipì.* ib. 119/8. *Mărturiile... curate și necăptușite să le aducem.* ib. 111/17, cf. IST. 225, 310/2. 7°. A furà, a șterpelì (un lucru); a înșelà (o persoană), cf. a potcovì, păcălì. DICȚ. *A căptușit acest orologiu.* COSTINESCU. *M'a căptușit cu câtevà mii de lei.* LM.

II. Refl. 1°. (În glumă) A se alege cu (s. a aveà parte de) cevà, a se căpuì cu... *De nu agă, dar măcar socru... Tot m'am căptușit cu cevà.* ALECSANDRI, T. 1140.

2°. A se ameți de băutură, a se îmbătà. DDRF. Cf. (a se) chirchilì.

[Și: (Transilv., Ban.) **cuptuși** vb. IV(a) (ad 1°) *Kuptuseszk*=subduco vestem. ANON. CAR. *Cuptușit* = paleosl. podšilŭ (= cusut). MARDARIE, L. 2431. (ad 2°) *Paturi... cuptușite cu scânduri.* ECONOMIA, 219. Are și sensul de «a înnăbuși acoperind pe cinevà»: *Mama-pădurii e o babă care cuptușește, adecă astupă oamenii în somn.* H. XVIII, 272. *Dracu... țâpă pă gură foc..., P'amândoi îi cuptușe Și în brață îi strânje.* ALEXICI, L. P. 187/11. În Zagra (jud. Bistrița-Năsăud) se zice *căptușesc o haină*, dar *cuptușesc găina cu o corfă*, când o acopăr cu o coșniță, ca să nu poată fugì când se ouă. Com. N. DRĂGANU. | Abstracte: **căptușire** s. f., **căptușit** s. a., † **căptușitúră** s. f. = înșelătorie, amăgire. *Alta nu iaste fără numai căptușituri, amăgeale și mascarale.* CANTEMIR, ap. HEM. 1004/11; — **căptușálă, cuptușálă** s. f. (plur. *-șeli, -șele* și † *-șale;* mai ales concretizat) = stofă (tablă de fier, scânduri) cu care se căptușește cevà; îmbrăcămintea, învelitoarea, tocul (unui pian, unei mobile, unei tobe, etc.); bătaie cu palma, cf. calcavură, scatoalcă (DDRF.); înșelătorie (COSTINESCU); † înveliș, taină. *Kuptusale* = subductura. ANON. CAR. „*Căței lor*", *în care vine ușa, li se fac cuptușele din scânduri.* LIUBA-IANA, M. 95. *Mai scumpă căptușala decât haina* = mai scumpă ața decât fața (Tutova). Cf. ZANNE, P. III 71. *A fi căptușala cuivà* = a înlocuì pe cinevà, fără însă a prețuì cât dînsul. id. ib. *Spuneți celui ce v'au trimis, ca să se ferească să nu dau peste el, de nu vre[a] să fac... din pielea lui căptușală dobelor mele.* C. NEGRUZZI, I. 140. *Trecù la piano, îl deschise, sfâșiind căptușala cu care erà acoperit.* ZAMFIRESCU, R. 110. *Ne vom apucà, ca cât mai pre scurt vom puteà, căptușala acestii basne până la goliciune să o descoperim.* CANTEMIR, HR. 144. *A vicleșugului căptușală o făceà.* id., IST. 226/1. | Adjectiv: **căptușít, cuptușít, -ă** (negativ: **necăptușit, -ă**).]

— Derivat din **căptuh.**

CAPUCHEHÁIE † subst. (ș. d.) v. **capichehaià.**

CAPUCÍN s. m. v. **caputín.**

CAPUDÁN-PAȘÀ † s. m. v. **căpitan-pașa.**

CAPUGÍU † s. m. (ș. d.) v. **capegiu.**

CĂPUÍ vb. IVa 1°-2°. *Mettre la main* (sur...), *attraper.* 3°. *Se procurer.* 4°. *(S')approvisionner, (se) pourvoir, (se) munir, (s')équiper.* 5°. *Caser, établir, marier.*

1°. Trans. A pune mâna (pe cinevà s. pe cevà, mai ales când caută să se ascundă s. să scape), a ajunge în posesiunea unui lucru, prinzându-l, cf. găbuì. *Au dat în grabă drumul la șoimi, s'o prindă; și zburând ei după dînsa, au căpuit-o îndată și au adus-o.* SBIERA, P. 65/11, cf. 119/25. *Las' c'așà mi-a trebuit, C'am lăsat ce-am căpuit.* PAMFILE, C. Ț. 200.

2°. Spec. A pune mâna pe cinevà, a prinde pe cinevà cu scop de a-i face un rău (PAMFILE, J. II), a găbșì, a găbuì (id. C. Ț.), a pune brânca s. laba pe...; p. ext. a țineà cu forța în posesiunea sa, a țineà închis, captiv, în captivitate. *N'ai lăsat... Pizmașii miei să mă căpuiască.* DOSOFTEIU, PS. 101. (Absol.) *Ca leu în ogradă ascuns leșuiaște, Tupilă s'apuce și să căpuiască.* id. ib. 33, cf. 180. *Smeul ademenise cu vorba soarele și luna și căpuindu-i la strâmptoare...* RĂDULESCU-CODIN, Î. 98, cf. ȘEZ. IX 122.

3°. A face rost de cevà, a-și procurà (din vreme). *Stăpânirea să îndatoreze satu'... și județu' a-și căpuì și căpătà... sămânță pentru... holdili satelor.* JIPESCU, O. 50. *Mergem să mai căpuim vreo șa de la vecini* (Bran, în Transilv.).

4°. Trans. și refl. (construit cu prep. de s. cu). A face rost de cele trebuincioase (cf. LUNGIANU, CL. 219); p. ext. a (se) aprovizionà cu cele necesare într'o călătorie, într'o întreprindere, etc., a(-și) procurà cevà, a se îngrijì de..., a prevedeà s. echipà (BARONZI, L. R. I. 99/4) un soldat, o corabie, o casă, etc. cu cele trebuincioase. (COSTINESCU). *A se căpuì cu vite.* LM. *Se nevoià Măria Sa... ca pre toți să-i odihnească și să-i căpuiască cu de toate cele trebuincioase.* MAGAZ. IST. IV 172/17. *Ca să aibă vremea de a-și căpuì toate ale lor, li să dă și soroc de un an.* STOLN. DUMITRACHE, 458. *Se căpuește din vreme să-și împlinească datoria.* DOC. (a. 1815) ap. TDRG. *Toată sfera de lucrare a unui viețuitor să mărginește întru a căutà hrană... a-și clădì un cuib sau a să căpuì cu o peștere.* MARCOVICI, D. 214. *Te voiu căpuì de o funie și de o sécure.* BARAC, ap. TDRG. *Norocire că nevasta și fata, ce nu visà la d'al-de alea, se căpuiseră d'un ginere pe potriva lor.* GHICA, A. 691. *Cine din vreme se căpuește, mai nici odată lipsă are.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 266.

5°. Trans. A face pe cinevà om cu rost, a-l așezà, a asigurà existența, viitorul cuivà, a-i procurà subsistența, traiul; spec. a însurà, a mărità, a căsătorì, a da (s. așezà) pe cinevà la casa lui, a căpătuì (1°). Cf. LM.

[În funcțiune refl. DICȚ. mai dau sensurile: «s'entêter, s'obstiner, s'opiniâtrer» (PONTBRIANT); «se garder, se tenir sur ses gardes» (DDRF), care nu se pot atestà, întocmai ca și: *a se căpuì pe cinevà* «nuire à quelqu'un» (PONTBRIANT). || Abstracte: **căpuire** s. f. (ad. 3°) *De se va tocmì, să fie slobod vânzătoriul de căpuirea lucrului.* CARAGEA, L. 16, — **căpuít** s. a. (ad. 2°) *Pușca-i iar de pușcărit, Pe ciocoi de căpuit.* PAMFILE, C. Ț. 287. | Adjective: **căpuít, -ă** adj. (ad 4°) *Așà pe toți bine căpuiți și mângâieți îi aduseră în țară cu destulă cinste.* STOLN. DUMITRACHE, 444. *Așà căpuit și pregătit de drum, pleacă către satul unde trăiau părinții lui.* ISPIRESCU, L. 104, (ad 5°) *Să vază pe copiii și nepoții lor crescuți și căpuiți.* MARCOVICI, D. 171. (Negativul) *Întâmplându-se de ne-au pierit părinții și rămâind noi copìi mici și necăpuiți* (a. 1692). IORGA, S. D. III 227. *Pentru ce . . .trăești . . . cu copiii necăpuiți, necăpătuiți și neluminați?* JIPESCU, ap. TDRG.; **căpuitór, -oáre.** | Și: **încăpuì** vb. IVa (ad 4°) *De când am încăpuit eu singur o corabie . . .* CARAGIALE, S. N. 18. (part.-adj.) **încăpuít, -ă.** (ad. 5°) *Au fost înzestrate surioarele amândouă și amândoi frățiorii încăpuiți.* id. ib. 37.]

— Din ung. **kapni** «a obținea, a căpătà, a apucà, a pune mâna pe...» DR. II 595.

CĂPUÍRE s. f.
CĂPUÍT, -Ă adj.
CĂPUITÓR, -OÁRE adj. } v. **căpuì**

CĂPÚN s. m. (Ornit.) v. **clapon.**

CĂPÚNĂ s. f. *Baquet.* — (Ezerişul-mare, Ban.) Vas din doage de molid, cu o ureche, cam de 4-8 litri; prin ureche se aplică o rudiţă, se întrebuinţează la scosul apei s. mutatul cominei. Cf. ş a f r u. Com. ITTU.

— Din sârb. **kapunja** «găleată».

CAPU-OLÁN † s. m. *Messager du prince.* — (Turcism). Omul trimis de Domn în ţară, de la Poartă, înaintea instalării sale pe tron. ŞIO. *Capuolanul, ajungând cu cea mai mare grabă la Bucureşti, merge întins la Mitropolie.* FOTINO, ap. id. [Şi: **capi-olán** † s. m. *Ne întâmpină un capi-olan al Măriei Sale Alex. Ipsilant-voevod.* STOLN. DUMITRACHE, ap. id.]

— Din turc. **kapu o(g)lany** «comisionar al unui ambasador strein (verbal: om al Porţii)». ŞIO.

CĂPU-'NTOÁRCE s. f. (Ornit.) = **capîntorţură** (Răşinari). PĂCALĂ, M. R. 29.

CĂPÚŞĂ s. f. I. *Tique.* II. 1°. *Ricin (Ricinus communis).* 2°. *Bourgeon de vigne.* III. Partie de la voiture.

I. (Entom.) Arahnid (acarian) (RĂDULESCU-CODIN, H. VII 388, IX 396, X 259, XII 585, GOROVEI, CR.) parazitar cu abdomen mare (cf. PĂSCULESCU, L. P.), care trăieşte pe animale (COSTINESCU, com. LIUBA, H. VI 81), mai ales pe vite (H. XIV 213) cornute (ŞEZ. IV 122), în special pe oi (LB., ŞEZ. II 186/1, PRECUP, P. 21, 54), rareori pe găini (NOVACOVICIU, C. B. 6). Se înfige în pielea animalului, mai ales în bărbie (DAMÉ, T. 30) şi-i suge sângele până se umflă. Unele *căpuşe* ajung până la mărimea unei alune. E tare la piele (ŞEZ. IV 122). Se mai numeşte şi: a c ă r i ţ ă, b ă t u c e l, b o t o ş, c h i c h e r i ţ ă, c h e r c h e l i ţ ă, m i e l ă r i ţ ă, m u s c ă - d e - c a l, p ă d u c h e (cf. GOROVEI, CR.). *Këpushë.* ANON. CAR. *53 de căpuşi pline de sânge.* CANTEMIR, IST. 105, cf. 221. *Zi-i odată de căpuşă.* PĂSCULESCU, L. P. # *A mâncă ca o căpuşă* = a nu se mai sătura. ZANNE, P. I. 398. *A se face căpuşă* = a fi sătul peste măsură. (RĂDULESCU-CODIN), cf. a fi sătul c i n c e. *A fi ca o căpuşă* = umflat. ZANNE, P. IX 583; cf. c a r a b ă 3°. *Eu însu-mi l-am văzut cu ochii mieі îndesându-şi burduvul şi, când l-a umplut, era îmflat ca o căpuşă.* MARIAN, T. 320. || Un fel de vierme care roade rădăcinile porumbului. PAMFILE, A. 91.

II. (Bot.) 1°. Plantă ierboasă s. arborescentă, cu flori roşietice şi gălbui; seminţele, precum şi uleiul extras din ele, sânt întrebuinţate în medicină ca purgativ; r i c i n. PANŢU PL., cf. H. I 57, III 139, 242. *Se dă bolnavului* [la încuiere] *bere amestecată cu căpuşă pisată.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 88. *Unt de căpuşă* = uleu de ricin. DICŢ.

2°. Mugur (LM.) de viţă (RĂDULESCU-CODIN, H. IV, V 4, ZANNE, P. II 198), din care se desvoltă c o a r d a şi r o d u l (PĂSCULESCU, L. P.). Cf. n o d, o c h i u. *Viile... se păruesc primăvara, înainte de a da căpuşele.* ECONOMIA, 155. *Încorditul şi săpatul* [viei] *trebue a se face nainte de a crăpa ochii sau căpuşa.* I. IONESCU, P. 250. *Distanţa între noduri sau căpuşi, din care ies alugerii, e mai mică decât la alte soiuri de viţă* (Haţeg). HEM. 1531/28.

III. O parte a căruţei (nedefinită mai de aproape). H. IX 466.

[Plur. *-puşe* şi *-puşi.* | D i m i n u t i v: **căpuşiţă-de-râie** s. f. (Zool.) = *Sarcoptes scabiei*, arahnidă care produce râia. LEON, MED. 84. | V e r b: **căpuşi** IV^a) = (ad I, refl.) a mâncă prea mult, până i se umflă pântecele, ca (la) o căpuşă (com. LIUBA-IANA), (ad II 2°, i n t r a n s. mai ales **încăpuşà** I^a, **încăpuşi** IV^a) = a înmugurî. *Vlăstari încăpuşaţi de salcie.* DELAVRANCEA, S. 51. *Flori încăpuşate.* id. ib. 60. *Creşte-un măr Şi creşte-un păr, Creşte, creşte 'nmugureşte, Mugureşte, 'ncăpuşĕşte, Căpuşĕşte...* SEVASTOS, C. 70/1. *Cireş verde 'ncăpuşeşte* ib. 151/11.]

— Cuvântul, care pare a fi derivat din **cap** cu suf. **-uş**, se găseşte şi la Aromâni şi e răspândit şi la Albanezi (*kepuše* ad I), la Bulgari (*kâpuš* ad I şi II 1°, cf. *kapuška* «Traubenstrunk») şi la Sârbi (*krpuša* ad I) care l-au împrumutat probabil de la noi. DR. II 593-4. Cf. c ă p ş u n.

CĂPUŞÍ vb. IV^1 } v. **căpuşă.**
CĂPUŞÍŢĂ-DE-RÂIE s. f. (Zool.) }

CĂPÚSNIC s. m. (Bot.) = **crăstăval** Cf. H. X 85. [Şi: **capúsnic** H. X 489. *Se scaldă într'o apă, în care au fost fierte hemeiu, capusnic şi floare de romăniţă.* MARIAN, NA. 5; (+ *căpuşă*) **căpúşnic** PANŢU, PL., (+ *crăpă*) **crăpúsnic** *Crăpusnicul* creşte prin locurile mlăştinoase, are floarea albie, spinoasă, frunzele lungăreţe şi crestate pe margini, e întrebuinţat la băi şi oblojeli contra boalei l i p i c a (H. I 33), e bun şi de dragoste (H. XI 516), cf. H. V 114, X3, 150, 464, XVI 96, **crăpúşnic** DAMÉ, T. 186, PAMFILE, B. 66, **crăpúşnică** s. f. H. XVI 146, **crepusnic** MARIAN, NA. 5, BARONZI, L. 132/7, (+ *capră*) **căprúsnic** MARIAN, SE. II 55.]

— Din slav. ***kapústnikъ** (*<kapústa* «varză», cf. numirea germană «Wiesenkohl»). TDRG.

CĂPÚŞNIC s. m. (Bot.) v. **căpusnic.**

CĂPUŞÚNĂ s. f. (Bot.) v. **căpşună.**

CĂPÚT s. a. Sorte de *manteau; veston* (de paysan). — (Transilv., Ban., Mold.) Haină bărbătească (H. XVIII 21, 284), groasă, bătrânească (Târnave, ISVORAŞUL, IV, 8), de lână, de pânză, de vară, de iarnă (STAN, M. 148), în formă de mantă (cf. VICIU, GL. 48), m i n t e a n (ION CR. II 219), s u r t u c (CABA, SĂL.), l a i b ă r (DENSUSIANU, Ţ. H.). *Keputuri de moldon* (a. 1803). IORGA, S. D. XII 145, cf. 174. *Pentr'un sumănuţ cernit,* [mi-or da] *Căput mândru tot bumbit* [milităresc]. DOINE, 193/18, RETEGANUL, TR. 76/31. *De mândru şi de avut, Nu îmblu făr' cu căput, Cu căput şi cu nădragi.* MÂNDRESCU, P. P. 185/13. [Plur. *-puturi.*]

— Din ung. **kaput**, idem. Cf. dubletele c a b a t, c a p o t.

CĂPÚT s. a. (Muz.) v. **cobuz.**

CĂPÚŢ s. a. v. **cap** şi **cobuz.**

CĂPUTÁ vb. I (a) 1°. *Remonter* (des bottes). 2° *Ravauder* (des bas). 3°. *Ajuster* (l'un à l'autre.) 4°. *Rapetasser, raccommoder.*

1°. A pune (din nou) c ă p u t e (2°) la o încălţăminte s. la partea de sus a ei. *Keputedz.* ANON. CAR. *Să-i căputezi ciubotele.* CREANGĂ, A. 107. *La cizme se pot încăputà cărâmbe.* MARIAN, NU. 437. *Ciubota căputată, Bună ar fi, când n'ar fi spartă.* ŞEZ. V 15. # *Decât cizmă 'ncăputată Mai bine lipsă de toată,* se zice celor care voesc să se căsătorească cu o văduvă. ZANNE, P. III 116.

2°. P. e x t. A cârpi (ciorapi), împletind vârful s. călcâiul s. toată laba. DICŢ. *Încăputează-mi ciorapii.* DDRF.

3°. F i g. A (se) potrivi astfel încât unul să fie tot atât de întins, cât celălalt (ca să vină ca o căpută la încălţăminte). *Pământu-l greşise Dumnezeu, de-l făcuse mai mult decât cerul..., şi cerul eră mai mic decât pământul şi nu se puteau ajunge să se încăpute unul cât altul. Şi atunci Dumnezeu a trimis albina la ariciu, ca să spună el cum să facă să încăpute pământul cu cerul, că Netăhârsu zisese să taie din el şi să răstoarne în apă.* ION CR. III 208.

4°. P. ext. A înnădi (de mântuială), a înciocolà. *Scurteica... o scurtase mereu pe la poale ca să-şi încăputeze mânecile.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *În faţă, pe patul încăputat din câtevà scânduri... zace o femeie.* CIOCÂRLAN, P. P. 8. || P. ext. A face rost de, a scoate. *S'a încăputat numai din globitul lor douăzeci de pogoane de seceră.* SANDU-ALDEA, U. P. 99. *Ia pune anu' rău..., Cu ce încăputezi Arendă mare şi sămânţă?* ap. TDRG [Şi: **încăputà** vb. I(a). | Abstracte: **(în)căputáre, (în)căputătúră** s. f. (concretizate la plur.) *căputări* = cizme căputate LB., cf. COSTINESCU, *căputături* = căpute (puse la o cizmă s. la o gheată), cizme căputate. Cf. id., POLIZU. *Leafă... aveà... 30 de lei vechi pe lună şi două rânduri de căputături pe an.* GANE, ap. TDRG.; — **căputát** s. a. COSTINESCU. Part.-adj.: **(în)căputát** (cu negativul **neîncăputát**), **-ă.**]

— Derivat din **căpută.**

CĂPÚTĂ s. f. 1°. *Cou-de-pied.* 2°. *Empeigne.*

1°. Partea de deasupra (opusă tălpii) a (labei) piciorului, de la încheietura glesnei în jos până la degete. LB., COSTINESCU, MARIAN. *Puindu-l* [mama pe copil] *cu picioruţele pe căputa picioarelor sale.* id. NA. 342. *Din cap şi până la căputa picioarelor.* DAN, P. 47. *Glesne la glesne, Căpută la căpută, Tălpi la tălpi.* TEODORESCU, P. P. 375_2. *Cel-pierit să mi-l scoateţi... Din vârvu' degetelor. Din căputele picioarelor.* MARIAN, D. 85. || (Entom.) **Căputa-calului** = **tăun.** id. INS. 347.

2°. P. ext. Partea încălţămintei care cuprinde *căputa* piciorului. *Keputĕ*=crepita. ANON. CAR. *Căpútele cizmelor lor.* BIBLIA (1688) 159. *L-a 'ncălţat c'o pereche de ciobote Numai borte, Cu tureatca Fără căpută Şi cu căputa Fără tureatcă.* MARIAN, S. 233, cf. SEVASTOS, N. $160/_{22}$.

[Derivat: **căputár** s. m. = pantofar s. cizmar care pune *căpute*, cârpaciu. LM.; s. a. (Banat) calapod. Cf. LIUBA-IANA, M. 126.]

— Etimologia necunoscută. (Poate, înrudit cu ung. *kapta* «calapod», cf. captă. Deşi analogia ruteanului *holová* «Vorschuh» e ademenitoare, legătura cuvântului cu *cap* nu e probabilă).

CĂPUŢÁN s. a.1 °. *Têtière* (pour le cheval). 2°. *Muselière à clous* (pour empêcher les veaux de têter). — (Provincialism, Transilv.-de-nord).

1°. Căpeţeà (1°), frâu. (Valea Someşului, com. N. DRĂGANU, S. POP).

2°. Botniţă cu cuie, care se pune viţeilor spre a-i împiedecà să sugă, căluş (4°) (Com. OROSZ).

— Din germ. **Kappzaum**, poate prin mijlocire ruteană *(kapeún)*.

CĂPUTÁR s. m. v. **căpută.**

CAPUŢÍN, -Ă adj., subst. *Capucin, -e.* — Călugăr(iţă) catolic(ă) dintr'unul din ordinele franciscane. *Pe poartă ieşeà cine cu popi, cine cu călugări, cine cu capuţini, cine cu dominicani, cine cu franciscani.* ARHIVA R. II 192. [Şi: **capucín, -ă;** (după germ.; termin de cafeneà; numirea aceasta i s'a dat din cauza colorii cafenii a hainei purtate de capucini) **capuţíner** s. a. [plur. *-ţinere*] = cafeà cu lapte cu cremă (smântână). *Am comandat un capuţiner*].

— *N.* după fr. (germ. **Kapuziner**, ital. **cappuccino,** idem, propriu «care poartă rasă cu *cappuccio*», dimin. de la *cappa* «glugă»).

CAPUŢÍNER s. a. v. **capuţin.**

CAR † interj. v. **cât.**

CAR s. m. (Entom.) v. **cariu.**

CAR s. a. 1°. *Charrette, chariot, char. Fourgon.* 2°. *Charretée, voie, charge. Grand nombre, grande quantité.* 3°. *Prestation* (corvée de charroi). 4°. *Chariot* (de la scierie mécanique). 5°. *(Grande) Ourse.*

1°. Vehicul cu patru roate, tras (de obiceiu) de boi (LB., H. XVIII 142, mai rar de cai), care serveşte la cărat (COSTINESCU, PAMFILE, A. 140) poveri, mai rar (la munte) persoane. Cf. căruţă (2°), căruţ (1°). Pentru terminologie cf. DAMÉ, T. 7 şi u., LIUBA-IANA, M. 105-106. *Carul* se încarcă, se răstoarnă, e tras de boi, scârţâe; cu *carul* se cară. *Kár* = currus. ANON. CAR. *Carele lu Faraonu.* PSALTIRI, $310/_{10}$. *I car mare de 4 cai.* CUV. D. BĂTR. I 206. *Să se ştie... de cai şi de cară şi de tot dobitocul.* ib. I 192. *N'au cale să meargă cu carile la moară.* ib. 226. *Când sĕ va fi răsturnat vreun car.* PRAV. 131. *Pentru carăle ce ar fi să vie den ţara dumneavoastră* (a. 1708). IORGA, B. R. 33. *Să porunceşti ca să s[ă] facă 2 cară cu cai* (a. 1768). id. ib. 36. *Smoală de la car.* CALENDARIU (1814), $192/_{10}$. *S'au ţinut toată slava şi mărirea în cai şi în rădvane (hinteae, carpente sau cără do[m]neşti).* ŢICHINDEAL, F. 246. *Poposit-au... Zece care mocăneşti, Cu boi albi.* ALECSANDRI, P. II 104, cf. P. P. $78\,b/_{14}$. *Prăvale carul în vale.* C. NEGRUZZI, I 251. *Boii pasc pe lângă car.* COŞBUC, F. 126. *Care cu poveri de muncă Vin încet şi scârţâind.* id. P. 5. *Un car plin de palce.* CREANGĂ, P. 305. *Ieşi pe poartă ca vântul, şi după dînsul carăle cu merinde.* ISPIRESCU, L. 4. *Acolo erau două drumuri care se despărţeau. Unul erà bătut de care şi cellalt părăsit.* ŞEZ. IV $171/_{30}$. *O luat sfredelu' şi o dat bortă în capătu' inimei carului.* ib. II $17/_{19}$. *Şapte care cu chirie Ale lui neica Ilie, Să-l rog să-mi facă şi mie: Cu roate de rosmarin, Loitrile de flori de crin, Cu spiţe de marbotin, Răscoalele de dafin, Resteicle de măslin, Cu obezi de calomfir, Cu jugu' de trandafir, Cu proţap de busuioc, Cu şiţeţ de flori de soc Şi cu leuci de siminoc.* N. REV. R. II, supl. II 170. *Apoi carele'ncărcà Şi pe toate* [căile] *le cără.* ALECSANDRI, P. P. $389/_7$. *Du-te, dor, cu carele, N'aşteptà căruţele; Căruţele-s mititele, Şi nu'nchepi, dorule, 'n ele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 90. *Carele ferecate.* ib. 387. *Un car cu şese boi.* ib. 396. *Car-de-triumf* s. *triumfal* (cu două roate), cf. TDRG. *Car funebru* s. *funerar* (BARCIANU), s. *-de-morţi* s. *carul morţilor* (MARIAN, I. 251) = dric. | Panal. (Ban., Transilv.-de-nord) **Car-de-foc** = tren (locomotivă) ŞEZ. VII 185, PAMFILE, S. T. 162. *Şi fluieră odată, de nici fluierul de la carul de foc nu l-ar fi întrecut.* RETEGANUL, P. V $6/_6$. *Cei frumoşi* [se duc] *pe car-de-foc* id. TR. $53/_{21}$, HODOŞ, P. P. 219. | Spec. Car cu muniţii şi proviant în războaie. *Două-trii polcuri de Muscali să rămâie să apere carele de călărimea Turcului, de or venì să le deie năvală.* LET. II $360/_3$, cf. I $243/_{34}$, II $264/_{23}$, III $278/_{37}$. || Fig. *Carul credinţei.* BIBLIA (1688) 4 $pr./_{11}$. *Par'că s'ar oprì carul vremii..* MARCOVICI, C. 56. *Frumoasa primăvară acuma se grăbeşte La caru-i să înhame pe zefirii uşori.* ALECSANDRESCU, M. 102. *Fiecare cetăţean are hambiţionul să se jertfească pe altarul patriei, făcându-se roată la carul statului.* ALECSANDRI, T. 94. # *Petreci ca cânele în car:* rău. C. NEGRUZZI, I 250, cf. ŞEZ. II $75/_{14}$. *Pune (încarcă), că-i carul altuia!* = zi, că fac eu! PAMFILE, J. I. *Înjugă sacii la car şi hai la moară, să măcinăm boii:* nu vezi ce prostii vorbeşti? id. ib. *I s'a rupt caru'n drum* = a scrintit-o 'n mijlocul lucrului, când la-adică, nu-i nimică, o scrinti tocmai când erà să zică: Doamne ajută! id. ib. *Cutare e de unde s'a rupt carul cu proştii.* id. ib. *Sui în car! — Ba iu! — Dă-te jos! — Ba iu!* se zice de cel care nu e mulţumit cu nimica. id. ib. *Nici în car, nici în căruţă, (nici în teleguţă),* cu acelaşi înţeles. *Muierea fără bărbat, Ca carul fără proţap.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 300. *S'a pus sacii în car* = a făcut ce doreà, nu-i mai pasă de nimeni şi de nimic (Tutova). ZANNE, P. III 352.

A-şi pune carul în pietre = a-şi pune în gând cevà, cu toată hotărîrea, a stărui cu tot dinadinsul pentru împlinirea unui lucru. *O văduvă frumoasă şi vicleană îl ochì bine pe fecior, vedeà că e voinic, frumos, dar neumblat în lume; deci îşi puse carul în pietri să-l amăgească.* RETEGANUL, P. III 58/20. *Începù să plângă, că doară l-ar puteà oprì, dar toate fură înzadar: feciorul şi-a pus caru'n pietri să nu se oprească până nu va da de soru-sa.* id. ib. v. 23/28. | **Cu carul**, în opoziţie cu: p e j o s s. c ă l a r e; f i g. cu grămada, mult, cu îmbelşugare. *Tatăl:... Curând erà să purceadă la Londra. — Nicolai: Cu carul?* DRĂGHICI, R. 5. *Când vei voì să te apuci de cevà, prinde iepurele cu carul.* C. NEGRUZZI, I 249. *Îi aduce în casă cu carul, şi ea tot nu-i mulţămită.* PAMFILE, J. I. | **În car** s. **de-a carul** e numele unui joc cu boabe, pe trei pătrate (descris la) PAMFILE, J. I 279 ş. u. || (Bot.) **Carul-pădurilor** s. **-zânelor** = a r n i c ă. PANŢU, PL.

2°. P. e x t. Cantitate (de fân, paie, lemne, etc.) care se poate încărcà odată pe un car, î n c ă r c ă t u r ă. LB. *Erà o scumpete mare de pâne şi de fân, (în)cât ajunsese carul de fân cu doi boi câte patru lei.* LET. II 443/11. *Se duce la pădure să-şi aducă un car de lemne.* CREANGĂ, P. 143. *Nouă care de secară Şi nouă de grâu de vară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 369. *Cinci galbeni pe săptămână, Pe lună o pungă plină, Şi pe an caru' de bani.* ŞEZ. III 212/17. *O livade de un car* (= care dă atâta fân cât încape într'un car). IORGA, S. D. XIII 205. # *Ajunge* (s. *e destul*) *o măciucă (bună* s. *boată bună) la un car de oale*, pentru un om simţitor ajunge să i se spună odată cevà ca să înţeleagă LM., cf. ZANNE, P. IV 9 ş.u., CREANGĂ, P. 258, ŞEZ. I 219/55 | F i g. O cantitate s. un număr mare. *A aveà un car de copii.* LM. *A spune un car de minciuni.* id. *De un car de ani nu mai venise prin Rădin.* GHIBĂNESCU, ap. TDRG. *Decât un car de frumuseţe mai bine un car de minte.* ZANNE, P. II 568. (Ca urare) [Să-ţi dea D-zeu] *un car de minte şi un dram de noroc!*

3°. † Impozit care obligă pe locuitori să facă servicii obşteşti, cărând diferite poveri cu *carul. Şi au scos şi care pe ţară, de cărà fân şi lemne la oaste în Iaşi.* NECULCE, LET. II 442/11. *Şi alte nevoi erà multe pe ţară; care, chile, ialoviţe, văcărit.* id. ib. II 443/12.

4°. Parte a joagărului (fierăstrăului) compusă din două bârne s. dreve legate prin stinghii şi purtate pe şase s. opt rotiţe (s. duri), pe care se aşază buşteanul de tăiat în scânduri. Se mai numeşte şi: c ă r u ţ ă), r ă z b o i u, s c l a i u. Cf. DAMÉ, T. 173 ş. u.

5°. (Astron.) Ursa (H. I 425) mare (LB., H. VII 394, XIV 285, cf. H. II 14, 50, 90, 102, 169, 177, 214, 283, 291, III 5, X 501, 543, MARIAN, SE, I 109, PAMFILE, CER. 189). Se mai numeşte şi: *carul-cu-(doi-* H. VI 99 s. *patru-* ib. s. *şase-* H. XII 556) *boi.* H. II 126, X 467. Pentru a se puteà deosebì una de alta, ursa mare se numeşte *carul-(cel-)mare* (H. II 4, 82, 149, 186, 245, IV 286, X 319, 358, 521, PAMFILE, CER. 163), iar ursa mică *carul-(cel-)mic* (H. II 4, 149, 186, 245, X 319, 358). Acesta se mai numeşte şi c ă r u ţ ă (6°). *Carul-cel-mare*, compus din 7 stele, stă răsturnat cu oiştea ruptă şi o boldeicuţă păzeşte hamurile. H. IV 286. *Vede şi carul cum stă.* COŞBUC, Æ. 61/21. *Se uità pe cer la drumul robilor, vedeà cum se mişcà carul.* ISPIRESCU, L. 247. || (Astron. pop.) **Carul-dracului** = **Perseu.** PAMFILE, CER. 169; **Carul-lui-Dumnezeu** = **Vizitiul** id. ib. 169.

[Plur. mai vechiu *cară* se întrebuinţează azi în graiul popular şi în poezie, fiind înlocuit în proza literară prin *care*, (neobicinuit) *caruri.* PAMFILE, J. II. || A u g m e n t a t i v e: **cărói** s. a. = car mare. DICŢ., K. BRANDSCH, L. W., **cărán** s. a. = car mare. DICŢ. (Numai la POLIZU) *Căran de cale ferată* = vagon. | D i m i n u t i v (rar, în rimă) **cărúie** s. f. *Păpărue, rue, Suie-mă'n căruie.* PAMFILE, J. II 93. Cf. c ă r u ţ, c ă r u ţ ă.]

— Din lat. **carrus**, idem.

CÂR! interj. Interjecţie onomatopeică (de obiceiu cu *r* susţinut) care imità strigătul cioarei (rar al altor pasări, precum cloşca) şi cu care se alungă pasările s. se batjocoresc Ţiganii. Cf. g a r, h â r (II 2°). *Corbu...: Ai vrea D-ta să mă fac cuc, ş'apoi câr, Corbule, câr, moşule... spune câte vrute, câte nevrute.* ALECSANDRI, T. 241. *Atuncea s'auzì un cârrr.* CONTEMPORANUL, II 13. *Cloşca, cum l-au văzut, au început să strige: cârrr! clonc! clonc!* SBIERA, P. 292. *Moşneagu'se întoarce răpezindu-se spre pui şi strigând tare: câr, câr, câr!* ŞEZ. II 58/22. *Câr, clonc, cioară!* MARIAN, SA. 235. # **Câr(a) mâr(a)** s. **că(-i) câr, că(-i)) mâr** s. **gâr(a) mâr(a)** s. **gări măr** s. **ba(că) cârc, ba (că) mârc**: arată (cf. «c'o fi tunsă, c'o fi rasă», «c'o fi aşa, c'o fi pe dincolo») încercarea cuivà de a scăpà, prin încunjur şi prin fel de fel de vorbe, dintr'o încurcătură s. dintr'o situaţie neplăcută; vorbă multă fără a se puteà ajunge la vreo înţelegere; ciorovăială, ceartă; cf. h â r, m â r. (Une-ori substantivat) *Fără să se înţeleagă, Tot cu gâr-mâr să trăiască, Veçinic să se amărească.* PANN, ap. HEM. 1024/19. *Façe să 'nceapă între ei gâră-mâră.* id. ib. I 53. *Ce să mai zicà puiul? Nu mai încăpeà câr-mâr.* CARAGIALE, S. N. 13. *De coleà până coleà... gări măr... a trebuit, coniţa mea, să ţedeze.* id. T. I. 216/3. *Popa tot se codeà: că-i câr, că-i mâr, în sfârşit rămâne ca... a doua zi să-mi dea banii.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Mă, Mihaile, bagă-ţi minţile în cap şi şezi la locul tău... Ba că nu vrau, ba că voiu să văd lumea mai de-aproape, ba că cârc, ba că mârc, arhanghelul se tot codeà pe lângă D-zeu.* N. A. BOGDAN, ap. id. *Ce cauţi, măi, prin sat? — Că-i câr, că-i mâr.* SADOVEANU, P. S. 62. *Ca să scape de gâra-mâra, că nu-i mai tăceà fleoanca* [Ţigancei], *puse de-l tăiè.* ISPIRESCU, L. 69. *Strâmbă-lemne au început a face câr, mâr, ba una, ba alta, şi s'au trecut astă dată aşà.* SBIERA. P. 82/6. *Ba că soacra-i de vină, ba cârc, ba mârc,... până ce, cu vai-nevoie a ajuns la crâşmă.* SEVASTOS, N. 317/26. *Mai bine în pustie te lasă, Decât cu gâr-mâr în casă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 188. *Totdeauna gâra, mâra şi raiu cu vătraiu.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I 35/4. [Şi: (variantă ortografică?) **car** † *Cioara... se slobozì şi: car, car, car! de trii ori poftorì.* CANTEMIR, IST. 117; — **cra** *Din gura corbului n'auzi decât cra!* PANN, P. V. I 96; — **crau** *Când văd, mai ales copiii, câte un Ţigan, îi strigă:... crauuuu!* ŞEZ. I 214; — **câra** *(-mâra)*, **gâr(a)** *(-mâra)*, **gări** *(-măr)*, **cârc** *(-mârc)*; — *(+gaie)* **gărăgáie** s. f. = găläie, cârâit de gâşte. *Gâştele fiind din întâmplare deşteptate s'au speriat, şi prin gărăgaia lor au deşteptat pre cei din casă.* MARIAN, SE. II 12].

— Onomatopee. Cf. g a r, h â r, c â r â i.

CARÁ s. f. (Joc de cărţi) v. **caro**[2].

CĂRÁ vb. I. I 1°. *Charrier, charroyer.* 2°. *Porter, transporter.* 3°. *Porter, apporter, donner* en grande quantité ou à plusieurs reprises. 4°. *Emporter* II 1°. *Voiturer. Aller en voiture, à cheval.* 2°. *Se hâter, s'élancer, se précipiter.* 3°. *Se sauver, ficher le camp.* 4°. *Se traîner.*

I (Complementul e un obiect, o povară). T r a n s. 1°. A duce, a transportà cevà (în cantităţi mari) cu carul. *Să-şi care snopii.* PRAVILA MOLD. 21. *Svintele lor trupuri creştinii le cărárà şi le astrucară în oraş.* DOSOFTEIU, V. S. 9[2]. *Nu mai biruià a cărare trupurile în Nistru.* M. COSTIN, LET. I 249/31. *După ce se desfac popuşoii de pene, se cară la coşer.* I. IONESCU, C. 164. *Ca să duc să car la noi Averile de la voi.* ALECSANDRI, P. P. 78. *Să cărăm mereu la fân.* id. ib. 258/2.

2°. P. ext. (Instrumentul s. mijlocul cu care se transportă poate fi altul decât «carul»). A duce, a transportă cevà cu braţele, cu spinarea, cu un vas, etc. *Îl puse să lucreze la pământ, să care apă, să ude florile.* ISPIRESCU, L. 150. *Dacă ţie ţi-i ruşine să cari apă cu burduhul nostru, apoi dă-l încoace, c'oiu cărà eu apă cu el.* SBIERA, P. 179/28. *Să-ţi care cu cofiţa Apă turbure 'n temniţă.* ŞEZ. II 6/24, cf. SEVASTOS, C. 76/5, 187/6. *Cară vinul cu urciorul.* TEODORESCU, P. P. 271. *Ce eşti, lele, lată'n şele? — Am cărat, dragă, nuiele, Şi bărbatu' blestemat Cu multe m'a încărcat.* ŞEZ. IV 238/2. *Când porcii cară paie 'n gură la culcuş, are să fie frig.* ib. IV 119/10. *Măgarul cară pentru alţii povară.* ZANNE, P. I. 535. | Absol. (une-ori complinit prin cu + mijlocul de transport). *Am lăsat o mânzişoară, Să-şi care* [bucatele] *cu ea la moară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 291. *Alţii cărau* [snopi de grâu], *alţii durau girezi.* CREANGĂ, P. 158. *Iar bărbatul ei, săracul, Cară la moară cu sacul.* ALECSANDRI, P. P. 350b/7. # *A cărà apă cu ciurul (la nuntă)* = a nu face nici o treabă, a nu da nici un ajutor (ZANNE, P. IV 528), a susţineà cevà neadevărat, ce nu se poate dovedì. *Căram apă cu ciurul* [la nuntă]. RETEGANUL, P. III 26/8. *Apă cu ciuru' cară Dumnealui Engel.* P. MAIOR, IST. 197, cf. 164. (După germ. «Wasserträger»?) *Cară apă la ceilalţi,* se zice, în glumă, despre nişte copii s. pui mai slabi decât fraţii lor. (Zagra, l. Năsăud). Com. I. CORBU.

3°. Fig. (Instrumentul devine o notă indiferentă; prevalează nota «în cantităţi mari»). A duce, a aduce, a băgà, a da, etc. în cantităţi mari s. de repetite ori (cf. *cu carul* = mult) Cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. *Începù A ticsì mereu în gură, pân'ce nu mai încăpù, Şi tot cară, tot mănâncă.* CONTEMPORANUL, I 162. *La masă s'aşează... Şi'ncepù să care zdravăn Cât îi încăpeà pe gât.* DULFU, ap. TDRG. *Cară mereu la gură* = se ameţeşte de băutură. DDRF. *Au strâns o mulţime de oauă de gâscă şi tot le cărà la târg, de le vindeà.* SBIERA, P. 249/27. *Băuiu trei zile de vară, Strigând: scoate mereu, cară!* ALECSANDRI, P. P. 265 b/4. # **A-i cărà** (cuivà palme, gârbace, cu bâta, la pumni, etc.) = a-i da, una după alta, lovituri (cu palma, pumnul, bâta, etc.), a tot lovi (RĂDULESCU-CODIN, Î.). *Începe să-i care... gârbace 'ndesate.* PANN. P. V. II 101. *Cu un ciumag porneşte în spinare a-i cărà.* id. S. II 4. *Radu şi Dinu tăbărîseră pe ea şi-i cărau la pumni.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Pârâiau măciucile în lăncile lor,... ne facem drum spre ei şi începem a le cărà la mir.* COSMOVICI, SĂM. I 37. *Ciobanul începù a carà cu bâta în burduf.* ŞEZ. V 84/33. *Ercule ştiu că mi-i cărà mereu la chilomi d'ăia d'ai lui.* ISPIRESCU, U. 58/16.

4°. Spec. A luà cevà ce nu e al tău şi a-l duce (în cantităţi mari). *Desbrăcând ţara rău, cărà banii la Ţarigrad.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 264/7. *Băiatul... cără banii în bordeiu.* ŞEZ. III 96/20.

II (Omul e obiectul pasiv).

1°. Trans. A preumblà (în căruţă, în trăsură, etc.). *Că şì domnii au drăguţe, Le cară vara'n căruţe.* DOINE, 136/23, cf. HODOŞ, P. P. 178. (Poetic) *Toţi amoraşii mă înconjoară, Mă car' p'a nopţei tăcere sfântă.* I. VĂCĂRESCU, P. 466/3. || Refl. A merge pe sus (cu carul, cu căruţa, călare, etc.), a se căruţà (BUD, P. P.). [Omul] *a trebuit să renunţe în parte la această neatârnare... cărându-se după un bou ori după un cal.* ODOBESCU, I 378. *Eu murgu' nu ţi-oiu da, Că n'am cu ce mă cărà.* SEVASTOS, C. 308/2. || Fig. (Subiectul e păcatul) *M'a cărat păcatul şi l-am bătut, şi de atunci n'are ochi să mă vadă:* m'a împins păcatul. PAMFILE, A. cf. MUSCEL, 111. *Cine ştie pe unde l-or mai cără păcatele!* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.

2°. Refl. (Mijlocul de transport e indiferent; prevalează nota iuţimei). A se duce (repede, după cinevà), a se luà după cinevà, a se repezi. *Buzeştii s'au cărat după el, şi i-au ajuns oştile dincoace de Focşani, la un râu.* ŞINCAI, HR. II 290/3. *Aniţa s'o mâniat..., La'mpăratu' s'o cărat.* ALEXICI, L. P. I. 16/6. *Lumea toată ca s'auză, La biserică să care.* TEODORESCU, P. P. 42. *Cete de voinici, Pe cai povârnici, Unde vă căraţi Şi de ce-mi umblaţi Pe la miez de noapte?* ib. 92. *Vai, săracu' diacul, Când aude clopotul, Ţîpă coasa 'n buruiene Şi se cară la pomene!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 470. *De pe murg descălecă Şi în crâşmă se cără.* ŞEZ. IV 8/23.

3°. Refl. (Mai ales la imperativ, în ton poruncitor s. amenințător). A plecà cât mai repede (RĂDULESCU-CODIN, Î.), a fugì de undevà (pentru a scăpà de o primejdie), a se cărăbănì (II), a o şterge, a se duce în treabă-i (BUD, P. P.), a-şi luà tălpăşiţa s. catrafusele. *Târgoveţii de pe laturi s'au cărat cu totul pe la mănăstiri.* LET. II 48/32. *Banul Barbu... se cară de acolo, de frica Turcilor.* HASDEU, I. C. 80. *Boierilului nu-i plac ţirliiturile ţigăneşti! Hai, căraţi-vă!* ALECSANDRI, T. 79. *Iţi dau cât ceri, numai te cară îndată din casa asta!* id. ib. 288. *Hai, cară-te! — Iaca mă car.* id. ib. 485. *Ieşi afară. Fevruarie, şi tu, Martie, du-te, cară-te!* ODOBESCU, III 225/31. *Căratu-te-ai?* MARIAN. *Aide, ridică masa şi te cară de acì!* ISPIRESCU, L. 356. *Îndată au început fiecare a se cără pe-acasă, unul c'o mână frântă, altul cu ochii scoşi.* SBIERA, P. 202/7. *Acum voi căraţi-vă afară la lucru' vostru!* RETEGANUL, P. II 51/22. *Ia cofă albă'n mână Şi te cară la fântână.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 231. *Cară-te la crâng în ştuf, Că la câmp e prea zăduf!* TEODORESCU, P. P. 486b. *Cară-te din ochii miei!* ALEXI.

4°. Refl. (Despre oameni, vite slabe, etc.). A se mişcà (încet, cu greu), a se târî. *Moşu-mieu... zace ia acolo în vizunia aceea şi... abià se cară, de bătrân.* SBIERA, P. 260/26. *Se află mulţime de vite,... dară atât de uscate şi prizărite, cât abià se cără.* id. ib. 162/2.

[Part. - adj. **cărat, - ă,** (negativ) **necărat, - ă.** (ad I 1°). *Şi am rămas cu grâul necărat.* DDRF. || Abstracte: (rar, din cauza omonimiei) **cărare** s. f., (mai des) **cărát** s. a.: acţiunea s. faptul de a (se) cără; timpul când se cară fânul s. mai ales bucatele; chirie de cărăuşie (BARCIANU). *Blagosloveaşte şi mulţeaşte şì aria aceasta şì căratulŭ viptu-rilor şerbilor tăi.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 1639/10. *Să se plătească... preţul tăiării şi al căratului acestii cherestele.* TES. II 311. *Pre vreme[a] căratului de grâu pornirà noaptea cu carul la holde.* ŢICHINDEAL, F. 18. *Găseà de cărat lemne.* DUNĂREANU, CH. 18. *Căratul snopilor, căratul de snopi sau căratul pânii se face cu carul.* PAMFILE, A. 140. *Căratul toamna cu carul boierului.* CONV. LIT. XLIV. I 656. *Pe noi ne-a despreunat Din arat până'n cărat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 265; — **cărătúră** s. f. = acţiunea şi rezultatul; lucruri cărate, transport. *Cărătură de materii de zidiri* (a. 1813). URICARIUL, I. 198/22. *Timpul cărăturii.* LB. *Au început a le întrebuinţà* [lamele] *spre cărătura celor trebuincioase.* DRĂGHICI, R. 102. *Fieştecare să se silească a-şi face iarna toate cărăturile de pâni şi altele.* I. IONESCU, C. 1. *Guvernul să obligarisască pe locuitori a face cărături pentru acei bani.* ALECSANDRI, T. 1388.]

— Din lat. pop. ***carrare** (din *carrum*). Cf. cărător.

CÁRĂ s. f. v. **cârâi.**

CÁRĂ s. f. (Iht.) = **zvârlugă** (în jud. Neamţu) ANTIPA, F. I. 199, cf. H. X 4, 76, 96, 152, 188, 260, 465, 478, 499, 538, DAMÉ, T. 127.

— Cf. rus., rut. *kyra* «găină».

CĂRĂ s. f. v. **cârâi.**

CARÁBĂ s. f. (Muz.) 1°. *Sorte de flûte primitive.* 2°. *Tuyau de cornemuse.* 3°. *Cornemuse;*

gonflé. 4° *Jambe (de chèvre* ou *d'ours).* 5°. Partie du toit du chalet.

1°. Instrument muzical (LIUBA-IANA, M. 7, H IX 128, XVI 31, XVIII 280) făcut din ţevi de soc s. de cucută; un fel de naiu (POMPILIU, BIH. 1006); fluieraş făcut din cotorul foii de dovleac s. din soc (RĂDULESCU-CODIN) s. din ciumăfaie (CALENDARIU, 1844, 69) s. din cotorul unei pene de gâscă (Com. N. IONESCU); cf. tilincă. *Se crede că cărăbile lui Marian cântau şi singure.* LIUBAIANA, M. 63.

2°. Spec. Fluierul dela cimpoiu (REV. CRIT. II 91; cf. H. II 245, 282, XII 142, XIV 66, XVII 101); unul din tuburile de lemn împlântate în burduful cimpoiului; e prevăzut cu 3-7 găuri (eventual şi cu 1-2 clape), dă o serie de 8-10 tonuri şi serveşte la producerea melodiei (PAMFILE J. III 40); ţeavă pe care joacă degetele cimpoierului (H. IX 93) cf. DENSUSIANU, Ţ. H., LUNGIANU, CL. 219), constând uneori din două ţevi (H. X 23). Cf. hang, bute (II 3°), cioacă. *Caraba* e de prun, corn s. cireş, cu pliscoaie de soc înlăuntru (ŞEZ. VII 190). || P. anal. Pană de gâscă crăpată. LUNGIANU, CL. 219.

3°. P. ext. Cimpoiu H. XVIII 315, 284, CONV. LIT. XLIV, II 844. || Fig. (Adverbial) Umflat (ca un cimpoiu, cf. LUNGIANU, CL. 219), sătul (ION CR. V 316), cf. tobă (Com. M. OLMAZU), căpuşă (RĂDULESCU-CODIN), cince. *Cu chimirul doldora şi sătul — carabă.* ION CR. II 193. *Caprele carabele.* LUNGIANU, CL. 219.

4° P. anal. Picior (de capră s. de urs). LUNGIANU, CL. 219; cf. carabană, gaibarace, gionat.

5° P. anal. Unul din cei trei corni de pe coperişul mutării, pe cari se bat leţurile. Cf. PRECUP, P. 11.

[Plur. *carabe*, şi (ad 1°) *cărăbi* CALENDARIU (1844) 60, LIUBA-IANA, M. 7. Şi: (ad 4°) **caráibă** s. f. LUNGIANU, CL. 219, **cărăbă** H. XVII 101, (ad. 2°) **carávă** PAMFILE, J. II 40, † **carádă**, (greşală de tipar?) *Deateră în tâmpene, în surle, în trimbiţe, în carade şi în organe.* ALEXANDRIA, 160. | Diminutiv: (ad 1°, < sârb. *karabice*, idem) **carabíţă** s. f. *Carabiţa* e făcută din soc. FRÂNCU-CANDREA, M. 52; (ad 3°) *Pulpa a si* [=va fi] *ca doniţa, Ţâţăle ca cărăbiţăle.* T. PAPAHAGI, M. 126/45, cf. DR. IV 1084. | Nom. agent. (Ban). **cărăbáş** s. m. = care cântă din *carabă*, cimpoier (?). *Se zice că Mărian Mârşovilă a fost un cărăbaş în Măidan. Pre acesta l-a purtat zinele cu ele prin văzduh, să le cânte în cărăbi.* LIUBA-IANA, M. 63. | Adjectiv: (ad 3°) **cărăbít,-ă.** *Găsì-te-aş cărăbit:* umflat, mort. Com. N. IONESCU, cf. CONV. LIT. LIV, 165.]

— Din sârb. **karabe** «un fel de fluier ciobănesc». TDRG. (Cu greu se poate admite o legătură cu turc. *qarabba* «garafă, ploscă», v. Bogrea, DR. I 286).

CARÁBĂ adj. f. (Vieille femme) voûtée. — (Rar, pop.). Numai în expresiunea: *babă carabă:* gârbovită de bătrâneţe, cf. cotoroanţă, hoancă[1], hoaşcă, HEM. 2267/10, ZANNE, P. II 5-6. [Şi: **cărábă.** *Dar stai tu, babă cărabă, că multe le făcuşi până acuma!* MERA, B. 238.]

— Poate, identic cu *carabă* (3°), cf. însă şi catarambă.

CARABÁN s. m. (Entom.) 1°. *Orycles nasicornis* 2°. *Lucanus cervus.*

1°. Gândac castaniu, gol pe spate, iar pe pântece şi pe picioare acoperit cu peri de coloarea vulpei. Trăeşte prin apropierea dubălăriilor (tăbăcăriilor). Se mai numeşte şi: dubălar, forfecar, băligar-cu-corn, taurul-lui-Dumnezeu. MARIAN, INS. 9 ş. u. Cf. H. I 21.

2°. = **rădaşcă.** MARIAN, INS. 34.

[Femeiuşca *carabanului* se numeşte **carabánă** s. f. MARIAN, INS. 9, 34, H. XII 515.]

— Etimologia necunoscută; cf. carabaşcă, carabete. (Hiecke, *Jahresber. XII 151*, crede că s'a născut din *cărăbuş* prin substituire de sufix).

CARABÁNĂ s. f. *Jambe, cuisse.* — (Cuvânt suspect, atestat numai în DICT.) Picior (DDRF., cf. BARCIANU), şold (ALEXI), cf. carabă (4°), gaibarace.

CARABÁNĂ s. f. (Entom.) v. **caraban.**

CĂRĂBĂNÍ vb. IV[a]. I. 1°. *Emporter, porter* (à la bouche, avidement, en grande quantité ou à plusieurs reprises). 2°. *Rouer* (de coups) 3°. *Tuer. II.* (Refl.) *Déguerpir, ficher le camp.*

I. Trans. 1°. A cără (I 3°), a luà repede, cu fuga (CREANGĂ, GL.); a luà mai multe lucruri, a le transportà (ŞEZ. XXXII 16); a duce (cevà greu, com. AR. TOMIAC s. pe cinevà fără voia lui s. cevà furat), a aduce, a băgà (repede, cu lăcomie în gură, cf. COSTINESCU) în cantităţi mari s. de repetite ori. *Au apucat de spate pe bătrînu' preutu Lazăr... şi l-au cărăbănit cu sine* (a. 1819). URICARIUL, VII 83/3. *De-ar crăpà odată să crape şi harabagiul care v'au adus, c'atunci ştiu că n'ar aveà cine să vă mai cărăbănească aşà de des pe la târg.* CREANGĂ, P. 110. *Ìneep cu toţii a cărăbănì la saltele cu puf, perini moi, o legătură cu demâncare şi alte mărunţişuri.* id. ib. 117. *Ìncepe Flămânzilă a cărăbănì deodată în gură câte o harabà de pâne.* id. ib. 261. *Incep a cărăbănì la cireşe în sân, crude, coaple, cum se găseau.* id. A. 48. *Mi-am cărăbănit toate lucrurile acasă.* PAMFILE, J. II.

2°. A da cuivà lovituri dese cu palma, cu pumnul s. cu bâtul (cf. COSTINESCU, ION CR. V 152), a bate, a snopì în bătăi. *Ajungând la ţara uriaşilor, se luă cu dînşii la luptă. Săgetă pe unii, tăià pe alţii, toroipănì pe cei mai mulţi şi mi-i cărăbănì ca pe ei.* ISPIRESCU, L. 57/15. # **A-i cărăbănì cuivà la pumni,** rar **a cărăbănì cu pumnii în cinevà** = a lovì pe cinevà cu pumnii, una după alta. Cf. PAMFILE, J. II cf. cără (I 3°). *Cărăbănindu-mi la pumni în spinare, fără nici o pricină.* GANE, ap. TDRG. *Bre!..., da ce l-o apucat, de cărăbăneşte cu pumnii în oameni?* ALECSANDRI, T. 926.

3°. A ucide. PAMFILE, S. T. *Sfete Spiridon, de mare ciudă..., le reteză capul la amândoi şi plecă, lăsându-i cărăbănifi.* ib. 187.

II. Refl. A-şi luà catrafusele şi a plecà repede de undevà, fără a lăsà în urmă părere-de-rău (cf. COSTINESCU, CREANGĂ, GL., ŞEZ. V 55/24, com. N. IONESCU, RĂDULESCU-CODIN, Î.); a plecà oarecum fără voie, dela casa cuivà (id. 4.), a părăsì locul (com. AR. TOMIAC), a se repezì; (mai ales la imperativ, în ton poruncitor s. amenintător) a fugì de undevà (pentru a scăpà de o primejdie), a o şterge, a-şi luà tălpăşiţa, a se cără (II 3°) (com. AR. TOMIAC). *Luaţi-vă catrafusele şi începeţi a vă cărăbănì de la casa mea, căci nu vă mai pot suferì.* CREANGĂ, P. 270. *Atunci diavolii odată încep a se cărăbănì unul peste altul în turbincă, de par'că-i aduceà vântul.* id. ib. 303. *De-o aşa mare nevoie ne-am ridicat şi ne-am cărăbănit cu tot avutul nostru în Buceag.* COSMOVICI, SĂM. I 36. *Iţi dau voie să-ţi iai un lucru care ţi-i mai drag la casa mea, şi-apoi te cărăbăneşte îndata mare.* SBIERA, P. 224/19. *I se pune* [cârtiţei] *într'un muşinoiu o furcuţă cu caier şi fus, şi se zice: toarce, ori te du! Şi ea, neputând toarce, se cărăbăneşte de pe acel loc.* ŞEZ, V 127. *Sf. Petru îi strigă să se cărăbănească din raiu.* ib. IX 71. *Cărăbăneşte-te (cară-te) de aici, că dai de beleà!* PAMFILE, J. II.

[Adjectiv: **cărăbănit, -ă.** | Abstract: **cărăbăneálă** s. f. = bătaie, trânteală repede însoţită de lovituri. COSTINESCU.]

— Pare a fi derivat din **caravană** «car mare de transport» (cf. chervan şi ruten. *karavan* «car mortuar»), cu o desvoltare semantică influenţată de *cără*. G. Pascu. *Etimologii*, 63.

CĂRĂBĂNÓS -OĂSĂ adj. *Vil, roturier.* — (Botoşani, Dorohoiu) De jos, gospodăresc, nu boieresc. ION CR. VI 217.

CARABÁŞ, CĂRĂBÁŞ, -Ă adj., subst. (Mouton) *au museau tacheté de noir.* — Oaie (s. berbece H. IV 270) neagră pe bot şi încolo albă, afară de picioare (VÂRCOL, V., com. M. OLMAZU; cf. H. V 433, XI 6, 98, XIV 106), pistruie pe bot, oacără (DRAGOMIR, O. M. 202); [DDRF. dă sensul — suspect — «qui a l'œil vairon». | Şi: **cărbáş, -ă.** *Oaie cărbaşă.* H. V 389.]
— Din turc. (bulg.) **karabaš**, «cap negru». Cf. cărăbuş.

CĂRĂBÁŞ s. m. v. **carabă**[1].

CARABAŞÁG s. a. (Bot.) *Blé noir, sarrasin.* — (Tulcea) Grâu negru; e de două feluri: unul cu spicul negru şi altul numai cu pana neagră. H. XIV 444.
— Din turc. **karabašak**, idem.

CARABÁŞCĂ s. f. (Entom.) v. **rădaşcă.**

CARABĂŢ s. m. (Entom.) v. **carabete.**

CARABÉIU s. m. Espèce de raisin. — Un soiu de strugure. Com. M. OLMAZU.

CARABÉT s. m. (Entom.) } v. **carabete.**
CARABÉŢ s. m. (Entom.) }

CARABÉTE s. m. (Entom.) 1°. *Larve du cousin* et *du taon).* 2°. *Artison.*
— 1°. Larva ţânţarului, numită şi ou (MARIAN, INS. XIII 309) şi a strechii-oilor (ib. 362). *Carabete* = vierme mare ce se face mai ales în nasul cârlanilor slabi şi în apă clocită. ŞEZ. V 54/26. *Carabeţ* = un fel de crustaceu strâns cârcel (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. *Carabeţi de copaci.* H. IX 307, cf. XII 429. [Către un peşte] *Tu vei trăi în tot feliul de ape, şi te vei hrăni cu gâze, carabeţi, râme şi cu alte lighioi ce vei puteà prinde.* ŞEZ. II 31/30. || Fig. *Carabeţ* = om mic de statură. Com. A. TOMIAC.
2°. = **cariu** (Banat, com. ITTU).
[Plur. *-beţi.* | Şi: **cărăbéte** (Banat, com. ITTU), **carabéţ, carabăţ** MARIAN, INS. XIII 309, 362, **carabét** H. X 151.] Cf. carabaş, cărăbuş, caraban.

CABABÍN s. a. † v. **carabină.**

CĂRĂBÍN † s. a. *Claque.* — (Numai la ANON. CAR.). Sunetul produs în urma unei lovituri peste bucile umflate, pleoscănitură. *Kĕrebin = sclopus.*
— Cf. carabă (1°-3°).

CARABÍNĂ s. f. *Carabine* — Puşcă uşoară, cu ţeavă scurtă, de obiceiu ghintuită, purtată de cavalerie, cf. flintă, durdă. STĂMATI, H. IX 55, IV 87, etc. *Gheorghe Geantă, cu o rugină de puşcă... mai bine decât altul cu o carabină ghintuită... m'a adus de multe ori cu vânat.* ODOBESCU, III 15. *Stau dorobanţii la masă... C'o mână pe carabină.* SEVASTOS, C. 274. *Fiul paşei din Ianina Blând desmeardă alba frinte A nevestei, dar din munte Moarte-aduce carabina.* COŞBUC, B. 29. [Şi (<germ. *Karabiner)* **carabín** † s. a. LB. | Familia: **carabiníer(iu)** STĂMATI, **carabinér(iu)** † s. m. = soldat (în Franţa, Italia, etc.) care purtà carabină; p. ext. soldat (fără carabină) de cavalerie care aveà platoşă şi coif de aramă. *Trămise Potemkin pe Cacavinţki ghinăral, cu o seamă de carasiri i carabineri.* DUMITRACHE, 423.]
— *N.* din fran.

CĂRĂBÍT, -Ă adj. } v. **carabă**[2].
CARABÍŢĂ s. f. (Muz.) }

CĂRĂBOÁNŢĂ s. f. } v. **car-**
CARABOÁVĂ, CĂRĂBOÁVĂ s. f. } **boavă.**

CARABOIÁ s. f. † (Comerţ) *Vitriol vert* — (Turcism) Vitriol (DICŢ.) de aramă, galiţ(c)ă (H. XVIII 137). *Caraboià 18 ocă 1 leu vechiu* (a. 1761) ap. ŞIO. [Şi (după sufixul *-oiu*): **carabóiu** (H. XIV 102, com. M. OLMAZU) = calaican PAMFILE-LUPESCU CR., **cărăbóiu** s. m. sing. (H. XVIII 137).]
— Din turc. **karaboya**, idem (propriu «vopseà neagră»). Cf. boià.

CARABÓIU s. m. (Comerţ) } v. **caraboià.**
CĂRĂBÓIU s. m. sing. (Comerţ) }

CARABÓIU s. m. (Bot.) 1°. *Cerfeuil.* 2°. *Racine de Crocus Heuffelianus.*
1°. = **baraboiu.** DICŢ.
2°. (Valea-mare, în Muscel) Rădăcina miţoverei (= brânduşei-de-primăvară). H. IX 436.
— Dacă aceste plante se întrebuinţează la vopsit, ar puteà fi identic cu *caraboiu = caraboià.*

CÂRA (**-MÂRA**) interj. v. **câr.**

CARABURÁ † s. f. Sorte d'étoffe. — (Turcism) Un fel de stofă pentru fote. ŞIO.; cf. caragiu. *Caraburà halepcă testeaua 13 bani... caraburà sau fote albe, două în testè, 5 bani.* TARIF (a. 1761) ap. id.
— Din turc. **kara** «negru» şi **burya** «ţesătură groasă». RUDOW, ap. ŞIO.

CĂRĂBÚŞ s. m. (Entom.) I. *Hanneton (Melolontha vulgaris).* II. 1°. Sobriquet donné aux Bohémiens. 2°. Epithète d'un boeuf (aux cornes ayant la forme des antènnes du hanneton).
I. Insectă coleopteră ale cărei antene, picioare şi elitre sânt de coloare roşietică-castanie, iar restul corpului mai închis; apare pe la începutul lunii lui Maiu şi zboară pe înserate; larva, numită ciormag, roade rădăcinile plantelor. Se mai numeşte şi: **cărăbuş-de-Maiu** s. **-de-păpuşoiu** s. **-de-primăvară,** gândac(-de-Maiu, Braşov s. -de-prun), găinuşă (-de-seară), vruh, bu(n)zar, bondar (6°), bongar, grângoaşe-de-zvârnaică (MARIAN, INS. 19 ş. u.) *Şi voiu întoarce, de voiu da voaă în locul anilor ce-au mâncat lăcusta şi cărăbúşii.* DOSOFTEIU ap. GCR. I 264/27. *Vin ţânţarii, lăutarii, gândăceii, cărăbuşii.* EMINESCU, P. 196. *Vai, sărmane cărăbuş, Pe-a cui mână-mi încăpuşi:* versuri pe care le repetă copiii când se joacă cu moriştele s. zbârnăitorile făcute cu *cărăbuşi.* MARIAN, INS. 26, cf. PAMFILE, J. II, ALECSANDRI, T. 234. || **Cărăbuş-de-hrişcă** s. **-de-iarbă** s. **-mic(şor)** s. **-mănânţel** s. **-roşu** s. **-de-vară** = **cărăbuşel.** MARIAN, INS. 16-18; **cărăbuş-verde** = **ileană.** id. ib. 11.
II. P. ext. 1°. Poreclă dată Ţiganilor, cf. cioară, cioroiu, balaur. Cf. PAMFILE, J. II.
2°. Nume de bou (H. X. 85) cu coarnele aduse ca antenele *cărăbuşului.* (Une-ori ca atribut al substantivului coarne). *O vacă...., coarnele cărăbuşe.* MON. OF. (a. 1878), ap. TDRG.
[COSTINESCU dă şi înţelesul de «copil nebunatic». | Femeiuşca se numeşte: **cărăbúşă.** s. f. | Şi (poate printr'o propriere savantă de lat. *scarabaeus):* **scărăbúş** s. m. MARIAN, INS. 20 ş. u., PAMFILE, J. II | Diminutiv: **cărăbuşél** s. m. = *Rhizotrogus solstitialis,* insectă coleopteră cevà mai mică

decât *cărăbuşul*, cu care se aseamănă de altfel; apare în luna Iunie. Se mai numeşte: c ă r ă b u ş - d e - h r i ş c ă s. - d e - i a r b ă s. m i c (ş o r) s. m ă n â n ţ e l s. - r o ş u s. - d e - v a r ă s. g â n d a c - d e - h r i ş c ă s. h r i ş c a r. MARIAN, INS, 16-18.]

— Pare a se fi născut, prin schimb de sufix, din *carabaş* «cu capul negru», care se găseşte şi în bulgăreşte *(karabaš)* cu înţelesul de «hanneton».

CĂRĂBÚŞĂ s. f. (Entom.) **CĂRĂBUŞÉL** s. m. (Entom.) } v. **cărăbuş.**

CĂRĂBÚŢ s. a. v. **cărăbuţă.**

CĂRĂBÚŢĂ s. f. = **roabă.** PAMFILE, I. C. 153. [Şi: (†) *căruţ)* **cărăbúţ** s. a. ib.]

— Contaminare între **car** şi **tărăbuţă** *(tărăboanţă).*

CARÁCAL s. m. v. **caraculac.**

CARACATÂR s. m. (rar, învechit) = **calacatâr,** papuc fără toc. ION CR. III 366.

— Din turc. **qara** «prost» + **katyr** (cf. c a t â r I 2°) Al. P h i l i p p i d e, V. R. IV 39-40.

CARACATICIOÁRĂ s. f. (Zool.) v. **caracatiţă.**

CARACÁTIŢĂ s. f. (Zool.) *Polype, poulpe.* — Animal marin din clasa moluscelor, rotund la corp, cu 8 tentacule de vreo patru ori mai lungi decât corpul; p. e x t. carnea acestui animal (pregătită, uscată). *Krakaticzĕ* = polypus. ANON. CAR. *Alvaua, icrele, cracatiţele şi celelalte havaricale de post.* 1. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Nişte ape fioroase, fără fund, unde dormeau cracatiţele cu mii de picioare încolăcite.* GANE, ap. id. *Un copil.... schimonosit, care dădea ca o cracatiţă din mâni şi din picioare.* SADOVEANU, P. S. 149. [Şi: (Mold.) *carácatiţă* TDRG., **cracatiţă** s. f. *20 oca cracatiţă bună* (1792, Iaşi) URICARIUL, IV 132/5. | D i m i n u t i v: **caracaticioáră** s. f. (în glumă, mai ales în poezii hazlii, fiind vorba de broască). *Dar oe peşte prindeà? Tot de ăle caracaticioare, De cele cu patru picioare.* CĂTANĂ, P. III 62, cf. MARIAN, SA. 259.]

— Din rus. **karakatica,** idem (cf. sârb. *krakatnica,* pol. *krakacica).* CIHAC, II 79.

CARACÁXĂ s. f. (Ornit.) v. **caragaţă.**

CĂRĂCÉNIE s. f. v. **cârâi.**

CARACLĂU s. m. *Corneille* (mâle) — (Straja în Bucov.) Cioroiu. Com. AR. TOMIAC.

— Cf. ung. *harákló* (de la *harákolni* «a-şi drege glasul»).

CARACOLÁC s. m. v. **caraculac.**

CARACTÉR s. a. *Caractère.*

I. Semn săpat (în piatră, în metal ş. a.) sau scris. *Îţi dăm slobozenie să baţi bani însămnaţi cu caracterul tău, în toată crăimea ta.* ŞINCAI, HR. I 240. *Caractere hieroglifice, caractere algebrice.* | S p e c. Semn de scriere, semn dintr'un alfabet, literă. *Iniţialele acestei cărţi cu buchi erau... caractere slave.* EMINESCU, N. 44. *Inscripţia are caractere şterse, în parte.* | P. e x t. (Tipogr.) Mică prismă de metal (aliaj de plumb, cositor şi antimoniu) având la unul din capete, în relief, figura unei litere (p. ext. a unei cifre s. a unui semn de punctuaţie), servind pentru tipar; litere de tipografie. *Maşinele, uneltele şi caracterele* [tipografice] *cele mai alese.* URICARIUL, XIII 342. | F i g. *Cuvintele ce mi-ai spus vor rămâneà scrise în inima mea în caractere neşterse.*

II. F i g. 1°. Trăsătură particulară, adâncă, ce hotărăşte (s. ţine de) firea s. înfăţişarea unui lucru, semn distinctiv, fel propriu (al unui lucru s. al unei speţe, a cevà.) *Caracterul fondamental al oaselor este d'a fi totd'auna tare.* KRETZULESCU, A. 11. *Haracterii* [ierburilor]. CALENDARIU II 69. *De cel de-afară-i caracter... să poate zugrăvire?* I. VĂCĂRESCU, P. 385. *O petiţie care poartă caracterul nevinovăţiei.* URICARIUL, X. 19. *Caracterul... obligator* [al convenţiunilor], ib. 366. *Lăsăm expresiilor reproduse mai sus tot caracterul lor.* MAIORESCU, CR. II, 33. *Zăpada... hotăreşte caracterul râurilor.* MEHEDINŢI, G. F. 95. *Comunicarea aceasta nu are caracter oficial.* | Titlu (însărcinare, misiune) care dă demnitate sau calitate de... *Cantemir... nu putù îndată aveà audiinţă de la regele, pentru că caracterul de ministru plenipotent nu aveà drept la aceasta.* C. NEGRUZZI, II 151. | S p e c. Trăsătură s. expresiune particulară, izbitoare. *O pictură fără caracter. Dans de caracter,* care înfăţişează o mică acţiune şi sentimente.

2°. P. e x t. Trăsătură (s. trăsături) izbitoare şi permanente ale înfăţişării s u f l e t e ş t i a unui om, ceea ce distinge, sufleteşte, pe o persoană (s. o comunitate) de alta, f i r e. *Din haractirurile unui om aveà obiceaiu a judecà asăminea de toată ghinta.* P. MAIOR, IST. 191. *Şi-au făcut haine după al său caracter.* PANN, E. II 5. *Un istoric... nu ar puteà găsì urmele caracterului naţional decât în timpul domnirii prinţilor români.* C. NEGRUZZI, I 282. *Vioiciunea glumeaţă a caracterului său a lăsat plăcute şi vesele suvenire.* ODOBESCU, III 22. *Am luat îndrăzneala, de am scris aceste obiecturi, satire, prin care arăt osebite caracteruri şi rele năravuri.* MUMULEANU (a. 1825). *Comedie de caracter:* a cărei acţiune izvorăşte din cusururile oamenilor, din firea lor (în deosebire de «comedia de moravuri s. de cea de intrigă»).

3°. S p e c. Însuşiri sufleteşti izbitoare ale simţirii şi voinţei unui om, ale i n i m e i lui (spre deosebire de inteligenţa s. m i n t e a lui). *Iaste el om de caracter ales.* ŢICHINDEAL, F. 59. *La haractirul ce poartă nimic nu se îndoià.* BELDIMAN, TR. 64. *Veţi ferì inima voastră de pizma care... strică caracterul.* MARCOVICI, D. 235. *Dulceaţa şi blajinătatea biruesc şi supun în sfârşit toate caracterurile.* id. D. 150. *Ce delicat caracter!* PANN, E. II 28. *Nu avusese vreme a-şi desvălì urîtul caracter.* C. NEGRUZZI, I 142. *Haractiriul cel cinstit al lui Vineri.* DRĂGHICI, R. 193. *Un caracter foarte slab,* GHICA, A. 828. *Măşti râzânde puse bine pe-un caracter inimic.* EMINESCU, P, 180. || A b s o l u t. Fire cu calităţi morale distinse, cu t ă r i e m o r a l ă. *Cu haractir şi ştiinţă.* BELDIMAN, TR. 98. *Caracterul e mai preţios decât inteligenţa. Om de caracter. Om lipsit de caracter.*

[Accentuat şi: *carácter.* | Plur.: *-tere* şi (învechit) *-teruri.* | Şi: (direct din grec.) † **caractir,** † **haractír(iu),** † **haractér** (GORJAN, H.... 114, URICARIUL, X 122, MARCOVICI, C. 44). || F a m i l i a: (*<fr. caractéristique*) **caracteristic, -ă** = care arată (s. alcătuieşte) caracterul special a cevà. *Un portret atât de caracteristic.* C. NEGRUZZI, I. 237. *Publicaţiunea întreagă este un semn caracteristic al stării în care a ajuns literatura română în anul 1867.* MAIORESCU, CR. I, IV *Melancolia în vârsta lui este semnul caracteristic al orfanilor.* EMINESCU, N. 35. (Substantivat) **caracteristică** s. f. = trăsătură s. însuşire (fizică s. morală) caracteristică. *Impiegatul... îl observă* [paşaportul], *uitându-se când la mine, când la caracteristicele însemnate într'însul.* GHICA, S. 244. *Una dintre caracteristicele geniului e originalitatea.* | (Mat.) *Partea întreagă a logaritmului poartă numele de caracteristică.* CULIANU, A. 191.

(Gram., subînţelegându-se «vocală s. literă»): vocala după care se vede de ce conjugare e un verb: *„a" este în limba română caracteristica verbelor de conjugarea I.* | Verb: (< fr. *caractériser*) **caracterizá** vb. I. şi (m. des) I[a]. = a alcătui (constituì, arătà s. scoate în mai multă lumină) caracterul (însuşirea, caracteristică) a cevà s. cuivà; cf. categorisì. *De n'aş fi Român, încă aş iubì limba română, pentru dragostea frăţească ce o caracterizează.* C. NEGRUZZI, I 264. *Modestia care-l caracterizà nu i-a permis să primească a fi numit ... ca titular.* GHICA, S. 670. *Iată calităţile ce caracterizà stilul sculpturii din timpul lui Traian.* ODOBESCU, III 75. *Va fi de ajuns să caracterizăm numai creşterea acestei mişcări nesănătoase.* MAIORESCU, CR. I 212; (cu abstractul verbal) **caracterizáre** s. f. *Nu este fără interes pentru caracterizarea ziaristicei noastre, dacă reproducem din «Curierul de Iaşi» următoarea scrisoare.* MAIORESCU, D. I 108. *Discursurile... vor să servească numai ca nişte documente vii pentru caracterizarea mai exactă a unei întregi transformări a opiniei publice.* id. D. I, 1. *S'a zis, cu o aşà de bună caracterizare etică a lui: Eminescu erà omul cel mai impersonal.* id. CR. II 366; (part.-adj.) **caracterizát, -ă.** *Ochii mititei în fundul capului, obrajii scoşi şi nasul numai o fărâmiţă de sfârc: tipul de Mongol cel mai bine caracterizat.* GHICA, S. 517; (adj. verbal) **caracterizátor, -oáre** (învechit: **-zătór**). *In plasa Dumbrava, caracterizătoare regiunei de pădure, este cea mai multă pădure de cualitate bună.* I. IONESCU, M. 131; **caracterisì** † IV[a] *Cuceria şi simplitatea năravurilor sânt însuşirile ce trebue să caracterisească pe meşter.* MARCOVICI, D.]

— N. din fr. (lat. **character** < grec. *χαρακτήρ*, unealtă de tras linii, de însemnat s. întipărit un semn; semn făcut cu aceà unealtă; literă; însuşire izbitoare — din verbul *χαράσσειν* «a ascuţì, a sgârià, a gravà»).

CARACTERÍSTIC, -Ă adj., s. f. } v. **caracter.**
CARACTERIZÁ vb. I[a] }

CARACÚDĂ s. f. (Iht.) 1°. *Carassin (Carassius vulgaris).* 2°. *Menu fretin, populace.*

1°. Propriu. Peşte care aduce puţin cu crapul, dar e mai lat şi mai mic decât acesta; are corpul înalt, cocoşat şi turtit, solzi mari, capul scurt, botul cârn, buzele moi, înguste şi fără mustăţi, spinarea, de obiceiu, verde-cafenie, iar laturile galbene-alămii cu un luciu metalic; dar sânt şi varietăţi negre. Carnea ei e gustoasă. Se mai numeşte şi: (Mold.) caras (H. III, 174), sorean (DAMÉ, T. 127), obleţ (ib.). Cf. ANTIPA, F. 121 ş. u. H. II 12, 50, 88, 117, 167, 176, 186, 194, 203, 207, 221, 244, 253, 281, III 309, IV 10, 55, IX 308, 437, XII 6, 28. | P. ext. (Mold. la singular, cu înţeles colectiv) Peşte mult şi mărunţel (ŞEZ. IX 155). *Chiticul se 'ncântase Şi cărăcude mii În preajmă-i adunase.* DONICI, ap. TDRG. *Caracudă vie, scoasă din heleşteu.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV$_2$, 660. *Ei la masă ce mănâncă? — Numai ştiucă şi păstrungă Şi galbenă caracudă.* TEODORESCU, P. P. 500, cf. 504 || Varietăţi: **caracudă-de-baltă** s. **de-lac**, caracterizată printr'o spinare foarte înaltă, ANTIPA, F. 122, cf. H. XII, 139; **caracudă-de-heleşteu**, caracterizată printr'o spinare joasă şi un corp lungăreţ. ANTIPA, F. 122; **caracudă-de-Dunăre.** id. ib. 124; **caracudă-de-gârlă.** H. XII, 139; **caracudă-ţopârleasca** s. **ţopârlacă**, varietate mică de tot, de prin heleşteie şi de prin jepci, numită şi luniţă. Cf. ANTIPA, F. 124.

2°. P. anal. (cu peştele mărunt, de mai puţină valoare. Numai la sing., cu sens colectiv). Lume de rând, fără însemnătate, prostime. (ZANNE, P. III 502), codaşii societăţii (ŞEZ. IX 155). *Tacâmurile sânt de argint pentru vodă, oaspete şi boierii cei mari, de lut pentru boierii ai doilea, de lemn pentru caracudă.* IORGA, IST. R. I, 155. *A rămas numai caracuda, şefii au fugit cu toţii.* ZANNE, P. III 502. *Caracuda*, poreclă dată de A. Naum, cu ocaziunea unei Aniversări, unui număr destul de însemnat de membri ai «Junimei», care, mai tineri şi mai modeşti, şed obicinuit prin colţuri, vorbesc foarte puţin, cârtesc pe la ureche foarte mult şi aşteaptă cu nerăbdare momentul când se aduc ceaiul, cafeaua şi cozonacul. I. NEGRUZZI, CONV. LIT. LVI 460. [Şi: **cărăcúdă** s. f.]

— Din bulg. **karakuda**, idem (1°). (Subt forma *caracudia* îl întrebuinţează şi pescarii greci de la noi. ANTIPA, F. 124).

CĂRĂCÚDĂ s. f. (Iht.) v. **caracudă.**

CARACULÁC s. m. 1°. *(Peau de) caracul, lynx.* 2°. Nom d'un fonctionnaire turc.

1°. (Zool.) Pisică sălbatecă; p. ext. blana acesteia. Cf. ŞIO, DICŢ. *Blană de caraculac* (a. 1870), ap. ŞIO. *Piei... de ied negru, de caracolac, de lup.* MON. OF. (a. 1875), ap. TDRG.

2°. † P. ext. Numele unui funcţionar ataşat pe lângă marele-vizir sau pe lângă chehaia-beiu. ŞIO. *Un atlaz ce au dat dar lui Ibraim-agà, caraculac al lui Mustafa-paşa, serascheriul oţ Bagdat.* CONDICĂ (a. 1693), ib. *Caraculacul lui chehaia-beiu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 300/$_{27}$.

[Şi: **caracolác** s. m., (din germ.?) **carácal** s. m. = râs BARCIANU.]

— Din turc. **kara-kulak** *(< kara* «negru» şi *kulak* «ureche») idem. ŞIO.

CARÁDĂ † s. f. v. **carabă[1].**

CARADÁICĂ s. f. 1°. *Guimbarde.* 2°. Homme trapu.

1°. Căruţă rea (CONV. LIT. a. 1910, 3), mare (Baia, Suceava, ŞEZ. XXXII 15).

2°. (Bucov.) Om scurt şi gros. Com. AR. TOMIAC, Cf. bondoc.

— Contaminare între **car** şi **daradaică.**

CARADÁŞCĂ }
CĂRĂDÁŞCĂ } s. f. (Entom.) v. **rădaşcă.**

CARAÉL s. m. sing. *Vent de l'ouest* ou *de l'est.* — (Turcism). Numele unui vânt care bate de la apus (H. II 247, 286) s. de la răsărit (H. II 283). Cf. H. II 304. [Pronunţ. *-ra-el.*] Şi: **caraiál** s. m. H. II 247; **caraíl** s. m. H. II 283.]

— Din turc. **kara-yel** «vent du nord-est».

CARÁFĂ s. f. v. **caraftă.**

CARÁFĂ s. f. v. **garafă.**

CARAFEFÍZ † s. m. Volontaire turc du temps de la révolution de 1821.—(Turcism) Voluntar turc din timpul zaverei. ŞIO. *Caravia... atacă pe carafefizi cu 800 de zavergìi călări.* GHICA, S. 114.

— Numiţi astfel după **Carafefiz**, faimos căpitan de cârjalii. ŞIO I 72.

CARAFÍLĂ s. f. *(Petite)carafe.* — Garafă (mică COSTINESCU). *Fr'o [= vreo] 40 caranfile* (a. 1784). IORGA, S. D. VIII 8. *Pun apă proaspătă în caramfile.* FILIMON, C. II 608. *Clondire, calafire de vin şi rachiu pline.* POP. ap. TDRG. [Şi: **carafínă** s. f. = vas cilindric de tinicheà, în care se ţine petroleu (Micheş, l. Turda) VICIU, GL., **caramfilă, caranfilă** s. f. COSTINESCU, **calafíră** s. f.]

— Din ung. **karafina** (cf. rus. *karafinŭ*) idem. TDRG.

CARAFÍNĂ s. f. v. **carafilă.**

CĂRĂFIOÁRĂ s. f. = **gărăfioară.** *Pe o tavă de argint o cărăfioară cu răchiu şi trei pahare ca trei degetare.* SANDU-ALDEA, A. M. 90.

CARÁFTĂ, CĂRÁFTĂ s. f. (Ţes). Partie du métier à tisser. — Unul din cele două lemne orizontale (stinghii) înfipte în capetele de sus ale furcilor, care ţin vatalele. Se mai numeşte şi c i o a c ă. Cf. DAMÉ, T. 135, PAMFILE, C., H. X 261, XII 140, XVI 209. [Şi: **caráfă** s. f. (Mahala, Bucov. com. ITTU.]

CARAGÁCE s. f. (Ornit.) v. **caragaţă.**

CARAGÁŢĂ s. f. *Pie.* II. Jeu d'enfants.

I. (Ornit.). Coţofană, ţarcă. MARIAN, O. II 48, H. II 253, cf. H. III 386, XII, 6. *De astă dată mă făcù o caragaţă.* ŞEZ. VII 53. *Coţofana, numită şi caragaţa sau prevestitoarea oaspeţilor.* H. II 253. | F i g. Femeie care nu mai tace din gură. LM., g a i ţ ă. *Mai tacă-ţi gura, caragaţă.*id. | P. e x t. (Cu funcţiune de interjecţiune) Imită strigătul coţofanei. *Taci,... muiere; şi ce-ai văzut, şi ce-ai auzit mai bine le vedeà şi le-auzeà coţofenile, că tot atâta erà. Gara-gaţa, ca şi ele; şi ce mi-e mintea lor, ce mi-e mintea ta!* DELAVRANCEA, S. 224.

II. Numele unui joc de copii. H. XII 43. (=de-a mama-gaia?)

[Şi: **caragáce** s. f. *Poporul crede că la casa unde cântă caragacea vor venì oaspeţi.* COSTINESCU, — **gara-gáţa** interj., — **caragáţin** s. m. MARIAN, O. II 48, — (din grec.) **caracáxă** s. f. DDRF.]

— Cf. n.-grec. *καρακάξα,* bulg. *karakaška,* idem, turc. *kara kargha* «corb».

CARAGÁŢIN s. m. (Ornit.) v. **caragaţă.**

CARAGEÁ adj. inv., s. f. I. *Noir foncé.* II. *Rose d'Inde (Tagetes patula).*

I. A d j. i n v. (s. la plur. cu terminaţiune turcească) Negru închis. ŞIO, BRĂESCU, M. *Brâuri carageala, cusute.* FILIMON, C. II 599. | (Substantivat) *Surliţă Pestriţă, Carageà [= pasare neagră?] de os?* [= Ghionoaia]. TEODORESCU, P. P .229 b. *Tutun cărăgeà:* soiu bun de tutun. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.

II. (Subst. Bot.)=**văzdoagă.** Cf. BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3—4, 69, CABA, SĂL. *Pe uliţa casei mele, Busuioc şi cărăgele. Dar cine le-a semănat? — Din clopul badii-au picat.* RETEGANUL, TR. $84/_{17}$. *Ie-ţi, mireasă, pe vecie, Rămas bun de la fetie, De la fir de busuioc... De la fir de carageale, De la prietenele tale.* MARIAN, NU. 592.

[O comună din judeţul Buzău se numeşte *Caragèle.*]

[Plur. *-geale* şi *-gele.* | Şi: **cărăgeà** adj. inv., s. f.] — Din turc. **karağa** «negricios» ŞIO.

CĂRĂGEÁ adj. inv., s. f. v. **carageà.**

CARAGHIÓS, -OÁSĂ s., adj. m. şi f.
CARAGHIOSLÂC s. a.
CARAGHIOSLÚC s. a.
} v. **caraghioz.**

CARAGHIÓZ, -OÁZĂ s., adj. m. şi f. I. 1°. *Bouffon, pitre.* 2°. *Pantin, jocrisse.* 3°. *Ridicule, grotesque.* II *Alosa pontica nigrescens.* — (În Regatul vechiu).

I. 1°. S. m. Personaj care te face să râzi, spunând glume, făcând strâmbături, etc., cf. b u f o n, p ă c ă l i c i u, m ă s c ă r i c i u, s o i t a r i u, p a i a ţ ă, m a s c a r a, p ă c a l ă, c h i m i ţ ă, c l o v n. Cf. CANTEMIR, ap. ŞIO. *Glumeţul Costache Sturdza, când îl vede gătit astfel, îl apucă râsul şi-l primeşte cu: ce e asta, caraghiosule?* GHICA, ap. TDRG. *Să râză toţi de dînsul, ca de un caraghioz.* STAMATI, ap. ŞIO. *Anton Aghiuţă, un pitic ghebos, care erà caraghiozul satului.* GANE, ib.

2°. S. m. şi f. Persoană ridicolă, om care se face de râs, prostălău. Cf. PAMFILE, J. II. *Jidanul tot sta la gânduri, iar eu stam ca un caraghioz.* CONTEMPORANUL, III 821.

3°. A d j. Ridicol, de râs, comic. *Porecle şi născociri de cuvinte caraghioaze.* GANE, ap. ŞIO. *Ce uliţi caraghioaze! nu mergi două minute linie dreaptă; pretutindeni numai cotituri.* XENOPOL, ap. TDRG. *A lăsà pe cinevà caraghios.* PAMFILE, J. II. *Eşti caraghios* (ridicol). id. ib. *De-o fi una caraghioasă, Dumnezeu să-ţi facă casă.* MAT. FOLC. 1378.

II. (Iht. Turcism) S. m. Scrumbie de Dunăre, cu cap negru. ANTIPA, F. 225.

[Şi (după suf. *-os*): **caraghiós, -oásă** s., adj. m. şi f. | Plur. m. *-ghioji* (Mold.) TDRG. şi *-ghioşi.* | A b s t r a c t (< turc., *karagözlük* «bufonerie»): **caraghiozlâc, caraghioslâc, caraghioslúc** s. a. (plur. *-lâcuri, -lucuri)* = lucru ridicol, faptă s. farsă de caraghioz, bufonerie. *Soitarii, îmbrăcaţi în haine pestriţe, cu coade de vulpi la căciuli, jucând chiocecurile, strâmbându-se la lume pe uliţă, şi făcând fel de fel de caraghioslâcuri.* GHICA, S. 322. *Nişte patrioţi fără posturi se încercară a face... o revoluţie... un caraghioslâc, ca toate revoluţiile de la noi.* ALECSANDRI, T. 115. *Aerul răsună de glasul cel tare şi ţipător al telalilor, carii făceau din caraghiosluc şi datoria funcţiunei lor un ce identic.* FILIMON, C. II 614.]

— Din turc. **karagöz,** idem (propriu: «ochiu negru»).

CARAGHIOZLÂC s. a. v. **caraghioz.**

CÂRĂGÍ vb. IV^a v. **cârav.**

CARAGÍU † s. a. *Drap grossier.* — Postav prost. HASDEU, CUV. D. BĂTR. I 258. *Nadragi* [de] *caragiu* (a. 1589). ib. Cf. c a r a b u r a.

— Din ung. **karázsia** *(poszló)* «postav tare», s. pol. **karazia** «un fel de postav prost din care îşi făceau haine soldaţii». ib.

CARAGRÓS s. m. v. **caragroş.**

CARAGRÓŞ s. m. Monnaie turque. — (Turcism, păstrat în poezia populară) Monetă turcească cu diferite valori în diferite timpuri: 2 lei vechi s. 80 de parale (ŞIO.) s. de cinci lei (RĂDULESCU-CODIN, L.), taler de argint dela Maria Terezia (TDRG.). *Moneta banilor turceşti erà pe aceà vreme* [a. 1775]: *...caragroşi de doi zloţi şi alţii de doi lei.* DIONISIE ECLES. 166. *Caragroş ce au fost doi lei, acum* [la a. 1815] *2 lei şi 25 par*[ale], *caragroş ce au fost 2 lei şi jumătate, acum 3 lei 15 par*[ale]. id. 224. *Cu chimiru' plin de bani, Numai caragroşi turceşti.* POP., ap. ŞIO. *Galbeni, caragroşi.* ap. GCR. II $347/_1$. [Şi (reconstruit din plural, după cuvântul *gros)* **caragrós** s. m. *5 taleri, 60 bani, adică 5 şi jumătate caragrosul ordinar* (a. 1819). FURNICĂ, I. C. XXIX. *Vr'o trei pui de cazalnici Cu solzu' cât caragrosu'.* POP. ap. ŞIO, cf. RĂDULESCU-CODIN, L. 89.]

— Din bulg. **karagroš** «ban de argint», turc. **kara guruş,** piastru spaniol (Zenker), piastru turc, valorând 40 de parale (Youssouf), (propriu «groşiţă neagră»).

CÂRÂÍ vb. IV^a I. 1°. *Croasser, jacasser, caqueter, cacarder.* 2°. *Grogner.* 3°. *Râler.* 4°. *Gargouiller* (en parlant des boyaux). II. 1°. *Croasser* (envers qqn.) 2°. *Taquiner, quereller, gronder.* III. *Se traîner* (en parlant d'un malade qui ne reste pas alité).

I. I n t r a n s. Imită sunetul produs de

1° diferite păsări, precum:

a) cioara (mai ales când zboară în stoluri mari);

cf. croncăni, cloncăni, corăi. *Cioara cârâe* (H. II 273, III 429, VI 215, VIII$_1$ 98, VIII$_2$ 251, X 4, 499, 538, XI$_1$ 301, XIII 67, XIV 416, XV 4, XVII 94), *cârâeşte* (H. I 22, VIII$_2$ 34, XVII 232), *cărăeşte* (H. VI 30, VIII$_2$ 260), *cărâe* (H. VIII$_1$ 7, XVII 310, XVIII 304), *cărie* H. VIII$_1$ 215, 275), *gârâe* (H. XI 131, XII 171, ION CR. III 148), *gărăe* (H. V 16, XIV 59, 209), *gărăe* (IX 6), *gărăeşte* (VII 29). *Copaci bătrâni printre ramurile cărora cioarele cârâesc toată noaptea.* EMILGAR, SĂM. IV 22. *Atâtea ciori cine-a mai văzut! Şi când cârâe ele, par'că te străpunge cevà prin inimă.* AGÂRBICEANU, LUC. V 367, cf. ION CR. III 206. *Gărăesc ciorile, trebue să dea vreme (viscole, vifore).* H. II 131. *Săvai, cum mai gărăià* [cioara]! PĂSCULESCU, L. P. 210. *Bănănăii sânt cioare care gărăe foarte urît.* H. I 7. || Fig. (despre Ţigani, care, din pricina colorii lor negre, sânt porecliţi «cioare»)A vorbì. *Da cască-ţi pliscul mai tare, cioară, şi cârâe mai desgheţat!* ALECSANDRI, T. 392.

b) corbul *cărăe* (cf. CODRESCU, subt. croasser), *gărăe* (H. XVI 9).

c) coţofana: *Când ţarca (coţofana) bate (cărie ori strigă): îţi vor venì musafiri, prieteni.* ŞEZ. II 65/$_{27}$.

d) cârsteiul: *Un ochiu de apă..., din care fugì un cârsteiu cârâind.* T. CERCEL, SĂM. III 443.

e) găina (cu deosebire cloşca), când se simte în primejdie sau când vrea să ouă (COSTINESCU, H. II 117). *Găina (cloşca) cârâe* (H. I-IV, VII-XIV), *cărăe* (IX 154, XIII 448, XVII 349, XVIII 4), *cărie* (II 99, XII 301, XIII 375), *cârâeşte* (V 53), *cărăeşte* (XVIII 140). *O găină începù să cârâe.* DUNĂREANU, CH. 119. *Cloşca se tot duce cârâind.* CONTEMPORANUL, III 261. *Fură cloşca de pe ouă, fără să cârâe.* ZANNE, P. I 422.

f) cocoşul (H. X 498).

g) gâsca (Numai forma *gârâi*). *Gâsca gârâe* (H. IV 54, 251, IX 283, 429), *gărăe* (H. IX 220, XVI 47), *gărăe* (cf. PĂSCULESCU, L. P.), *gârâeşte* (H. XIV 247), *gărăeşte* (H. VII 476, IX 308). *Par'că gârâesc gâştele.* PANN, P. V. III 9. *Cum se văzù între gâşte străine, ea începù să gârie.* FUNDESCU, L. P. 161/$_2$. *Par'că gărăesc gâştele.* MARIAN, O. II 376. | (Despre om). A face ca gâştele. *(El) da de mâncare la păsări şi conversà cu ele. Gârâià gâştelor, măcăneà raţelor.* TELEOR, ap. TDRG.

2°. (Despre porc; suspect) A grohăì. DICŢ.

3°. (Despre o persoană guşată). A suflà greu, producând un hârâit din gât. Cf. CREANGĂ, GL. *Aveà o guşă la gât, cât o ploscă de cele mari şi gârâià dintr'însa ca dintr'un cimpoiu.* id. A. 25. | P. anal. Despre o persoană care se pregăteşte să bea o băutură alcoolică şi scoate din gât acelaşi hârâit ca un guşat. Cf. id. GL.

4°. (Despre intestine) A chiorăì, a ghiorăì. Cf. CREANGĂ, GL. *Noroc numai c'am găsit pe-o teşitură un boţ de mămăligă, de-am mâncat, căci îmi gârâiau maţele de foame.* id. P. 145. *Au început a-i cârâì maţele, de foame.* MARIAN, O. II 316.

II. Trans. 1°. (Despre cioară) A strigà după cinevà ca şi cum l-ar luà în râs. *Te-or cârâì şi cioarele, de te-or auzì.* ALECSANDRI, T, 1589.

2°. A supărà cu vorba, a cicălì (COSTINESCU, RĂDULESCU-CODIN, L.), a ţineà de rău (BARONZI, L. 161/$_{24}$, cf. REV. CRIT. IV 141), a cârtì mereu (COSTINESCU), a înfruntà (CABA, SĂL.), a certà, a-i face imputări cuivà, *Kereiesk.* ANON. CAR. (Construit şi cu prep. asupra) *Asupra altiia alta cevà mai mult şi mai de ocară poate să gârâească.* CANTEMIR, IST. 53. *Lasă-mă dracului, nu mă mai cârâì şi tu.* SLAVICI, N. II 127, cf. 137. *Toată lumea mă cârâeşte, Că mi-s tâlhar de neveste.* REV. CRIT. IV 141. | Refl. (cu înţeles de reciprocitate) *Lumea sta grămadă, ascultând cum se cârâiau unul pe altul trei inşi.* GHICA, S. 502.

III. Intrans. (Prin apropiere de cârav) A fi bolnav, dar nu greu, a duce boala pe picioare, a cârăgì, a govì (2°). Cf. ION CR. VI 30. *O pălì boala de lângoare; zăcù cât zăcù, cârâì aşà pe picioare.* CONTEMPORANUL, VI 299.

[Şi: *cărăì, cărâì, gârâi, gărăì,* **gărâi** vb. IV(a) *(+cutcudăţì)* **cârcârăţi** vb. IV^a. *Găina când cârcârăţeşte, Tot la oul său gândeşte.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 471. || Abstracte: **cârâire** s. f. COSTINESCU, — **cârâiâlă**, *(cârăiálă)*, **gârâiâlă**, *(gărâiálă)*, s. f. (ad. I) gălăgie, cloncăneală. Cf. COSTINESCU. *Deodată se deşteptă, auzind o gărâială de graiuri omeneşti.* ISPIRESCU, L. 214, (ad. II, 2°) cicăleală, cicălitură, cârtire (COSTINESCU), ceartă, sfadă, neînţelegere (PAMFILE, C.), supărare. *Cam cu cârâială, cam cu sila, fu nevoit să treacă.* ISPIRESCU, L. 153. *Ca să nu rămâie nici urmă de cărăială între noi.* id. ap. TDRG, — **cârâít, gârâít** s. a. (ad I 1° a) [Ciorile] *iar se'nalţă'n zbor, umplând cuprinsul cu cârâitul lor jalnic.* I. CIOCÂRLAN, SĂM. IV 150, (ad I 1° g) H. I 262, — **cârâitúră**, *(cârăitúră)*s. f. (ad I) DICŢ., (ad II 2°) cicăleală, ceartă. *Cârâiturile curgeau gârlă pe capul lor.* GANE ap. DDRF. || Part.-adj. **cârâít, -ă** (despre glas) = răguşit. *Acum mult a fost, puţin a rămas, zise Anghel, cu un glas cârâit, ca de cocoşel ce se simte şi el la timp.* REV. CRIT. I 129; adj. verbal: **cârâitór** s. m. (termen de «argot») = hoţ. BARONZI, L. P. I 149/$_6$. *Limba cârâitorilor.* id. ib., — **cârâitoáre** s. f. = (ad I 1° a, despre ţigance) cioară (fig.). *Slujitorul* [către ţigancă]: *hâş, cârâitoare!* ALECSANDRI, T. 392; scârţâitoare cu care se alungă pasările. PAMFILE, A. 148, (Apahida, Com. OROSZ). | (Postverbal) **cârâ, gârâ** s. f. (ad II 2°) cicăleală, ceartă continuă, clevetire. *Ca să scape de câra ei.* DDRF. *Ei, ne-am bătut, ne-am înjurat, acuma ho!... Ce, o să ne ţinem de cârâ mereu?* VISSARION, FL. 172. *Dar nu mai sânt înconjurată... Cu gârâ.* PĂSCULESCU, L. P. 116/$_5$. # *A se ţineà de câra cuivà* = a stărui pe lângă cinevà, a urmări (PAMFILE, J. III), vorbindu-i într'una, repetându-i mereu acelaşi lucru. *Împăratul... sta de câra lui, ca să-l taie.* GORJAN, H. I 51. *Sfatul împărăţiei... se tot ţinea de câra împăratului, ca să se însoare.* ISPIRESCU, L. 306, cf. 69, 333, u. 58/$_{24}$; (în acelaşi sens şi): **cărăcénie** s. f. Com. IZVERNICEANU.]

— Derivat din onomatopea **câr (gâr)**. Cf. corăì.

CARAIÁL s. m. v. **caraeł.**

CÂRÂIÁLĂ s. f. v. **cârâi.**

CARAIANÁC s. m. sing. (Med. pop.) Maladie du bétail. — (Rar, pop.) Boală de vită, ardere de ficat, de care moare vita vara. H. II 292. [Şi: **caráinic** s. m = bubă care se pune în gât, numită şi bubă-nepomenită. H. XIV 353.]

— Cf. turc. *kara* «negru» şi *yanak* «obraz»?

CARÁIBĂ s. f. v. **carabă.**

CÂRÂIE s. f. *Traînée* de sueur, *saleté* sur la peau. — (Rar) Brazdă, dungă s. dâră (de sudoare); murdărie pe piele, tină (RĂDULESCU-CODIN). *Sudoarea curgeà în cârâie, pe obrajii grăsulii.* DELAVRANCEA, S. 45. *Îşi ştergeau sudoarea (care le alunecà în cârâie creţe pe ceafă şi obraji).* id. ib. 136, cf. id. H. T. 136.

CARAÍL s. m. v. **caraeł.**

CARAIMÁN s. m. v. **caraman.**

CARÁINIC s. m. v. **caraianac.**

CARAÍT s. n. *Caraïte.* — Sectar evreu, care nu primeşte tradiţia *(Talmudul)*, ci admite numai Scriptura. [Pronunţ. *-ra-it*].

— *N.* din. fr.

CÂRÂITOÁRE s. f. v. **cârâi.**

CARALÁMBĂ s. f. (Bot.) v. **cararabă.**

CARALÍBE s. f. plur. *Pattes.* — (În glumă.) Laba, picioare: *L-a împuns berbecele pe gâțul (=iedul) acela, de s'a întors cu charalibele 'n sus!* (Giorocuta). VICIU, GL.

CÁRĂM s. m. *Montant de l'échelle.* — (Voila, jud. Făgăraș) *Cărămi* = cele două rude paralèle de la scară, în care sânt băgați fușteii (VICIU, GL.); d r u g i i scării. [Și: (jud. Sibiiu) **cârem** s. m. (plur. *carimi*)].

— Din lat. **calamus (*calemus)** «trestie, harag, prăjină». DR. I 226. Cf. c a r â m b.

CĂRÁM s. a. v. **cârâmb.**

CARAMÁN, -Ă, s. m. și f. Nom de bœuf (vache) au poil noir. — Nume de bou (de vacă) cu părul negru. DAMÉ, T. 28, H. XIV 444, cf. H. II 131, 319. [Și: **cărămân** s. m. H. III 68; — (influențat, probabil, de numirea geografică) **caraimán** s. m. = nume de câne (ciobănesc) H. II 28, 274, (de vânat) H. XI 85].

— Din turc. **karaman**, «negru, de coloare neagră». LÖBL, CONTR. 239. Cuvântul turcesc a pătruns și în bulgărește **(karaman)**, cu înțelesul de «om înalt; câne sau cal negru» și în sârbește **(karaman)** «nume de persoană s. de ogar».

CĂRĂMÁN s. m. v. **caraman.**

CARÂMB s. m. Différentes parties de la voiture: a) Pièce de bois horizontale ayant dans la ridelle le rôle d'un montant dans la composition d'une échelle. b) *Ridelle.* c) Parties de la cheville ouvrière. d) *Volée.* e) Bout d'essieu. 2°. Bâton sur lequel on marque la quantité de lait obtenue après avoir trait les brebis. 3°. *Moussoir.* 4°. *Tige* (de botte). 5°. Lieu d'abri pour le bétail pendant la nuit.

1°. O parte a căruței. H. II 13, 29, 117, 221, III 49, 153, X 479, XI 60, XVI 10, XVIII. 306:

a) Unul dintre cei doi drugi paraleli ai loitrei în care intră spetezele. *Carâmbul-de-sus* și *carâmbul-de-jos.* Se mai numesc și: s u l e t e, l o i t r e t, d r ă g h i n a r, d r u c (-d e-s u s și -d e-j o s) (DAMÉ, T. 10), d r u g (H. XIV 285), d r a g h i n ă TDRG. Cf. H. II 239, V 154. *Din mesteacăn se fac(e) butuci de roți, oiști, carâmbi.* I. IONESCU, D. 437. *De-acum numai să te ții bine de carâmbi și de speteze.* CREANGĂ, P. 126. *În belciugul dela carâmbul de desubt — din stânga — eră aninată o bărdiță.* id. ib. 106.

b) P. e x t. Loitră. Cf. COSTINESCU, RĂDULESCU-CODIN, I. 61.

c) (La plur.) Părțile din care e format dricul căruței. H. II 88, IV 44, cf. XI 389.

d) Crucea (dinapoi) a căruței împreună cu amândouă lambele. (Straja, în Bucov.) Com. AR. TOMIAC. *În valea păcurariului, Bate floarea macului, La carâmbu' carului.* ȘEZ. XII 72.

e) Capătul osiei (REV. CRIT. IV 141) care iese afară din buciumul roatei. ib. III 92. Partea osiei cât o ocupă roata. H. XVIII 142.

2°. (În Bucov., Maramureș, munții Sucevei, munții Rodnei și în jud. Ciuc). Băț pe care se înseamnă, cu vârful cuțitului, înălțimea laptelui de la o mulsoare (ȘEZ. II 186), c o t, h ă r a g. Cf. PAMFILE, I. C. 32, DAN, P. 100, T. PAPAHAGI, M., PRECUP, P. 7.

3°. = **brighidău.** (Suciul-sup., jud. Solnoc-Dobâca, com. ITTU).

4°. P. a n a l. (Cism.) Partea cizmei de la căpută în sus, t u r e a c, t u r e a t c ă. Cf. COSTINESCU, PĂSCULESCU, L. P. *Cizmele sătenilor se fac numai cu o talpă și cu carâmbi lungi până la genunchiu.* I. IONESCU, M. 704. *Văd cum i se urcă o furnică pe carâmbul cizmei.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 91. *Iar cel hoț de căpitan... Mâna pe carâmb băgă, Mititel pistol scoteă.* TEODORESCU, P. P. 602. *Bea-mi-și Turcul Cu papucul, Bea-mi-și Marcul Cu carâmbul.* id. ib. 664, cf. ȘEZ. IX 172, PĂSCULESCU, L. P.

5°. (Sântău, jud. Sălaj; subt forma *cărâm)* Loc închis pentru adăpostul oilor s. vitelor peste noapte, un fel de s t a u l. Com. ITTU.

[POLIZU dă și înțelesul «patul puștii». | Plur. și (rar) *carâmburi.* ION CR. III 274. | Și: **cărâmb** s. m. ȘEZ. II 186, PAMFILE, I. C. 32, REV. CRIT. III 92, IV 141, H. II 88, IV 44, XI 60, 389, XVI 10, 97, XVIII 142, 306, Suciul-sup., jud. Solnoc-Dobâca, com. ITTU; — (refăcut, probabil, din forma dialectală a pluralului *carânghi)* **carâng** s. m. DAMÉ, T. 10; — (ad 2°) **cărâmbă** s. f. (Tulgheș, jud. Ciuc) com. ITTU; — (ad 5°) **cărâm**; — *(+ băț?)* **carâmbăț** s. m. = parte a căruței. H. XVIII 26. | V e r b: (ad 2°) **carâmbi** IV^a = a măsură laptele cu carâmbul, (cu abstractul) **carâmbít** s. a. *Laptele muls separat îl pun pe rând în budaca de cărâmbit.* PRECUP. P. 7.]

— Din lat. ***calamulus**, diminutivul lui *calamus* «trestie, harac, prăjină» (cf. *calamellus).* Sensul fundamental e cel de «drug, sul, tub». Drugii de la scară s'au numit *carâmi* (s. v.) < *calami*, iar cei de la loitre, care nu-i decât o «scară mică», **calamuli.* Din punct de vedere formal, cuvântul latin a devenit mai întâiu **carâmlu*, cu intercalarea unui *b* între *m* și *l* (ca în *îmblătî, jimblă*, etc.): ** carâmblu*, apoi *carâmb*, prin disimilare din forma articulată **carâmblul*, sau dintr'o formă intermediară **carâmbru* (cf. *primblu > plimb, gâmflare > (în)gânfare).* DR. II 596 ș. u.

CĂRÂMB s. m. v. **carâmb.**

CARÂMBÁ vb. I refl. *Se courber.* — (Aghireș, jud. Cluj). A se curbă, a se încovoia, a se s c o v â r d à (despre lemne, scânduri). Com. G. GIUGLEA.

— Contaminare între **carâmb** și **scălâmbà.**

CĂRÂMBĂ s. f.
CARĂMBĂȚ s. m.
CARÂMBÍ vb. IV^a
} v. **carâmb.**

CARAMBÍE s. f. (Bot.) = **caramfil?** *Măi nevastă cu chindeu, Vai, hâd îi bărbatul tău! — Da, io văd bine că-i hâd, Nu mă pot băgà'n pământ. Frunză verde carambie, Nu mă pot băgà de vie.* MÂNDRESCU, L. P. 111/$_8$.

CARAMBÓL s. a. v. **carambolaj.**

CARAMBOLÁJ s. a. *Carambolage.* — (La jocul de biliard) Atingere a celorlalte două bile de către bila împinsă cu tacul; p. e x t. ciocnire, izbire neprevăzută cu cineva. [Și: (prin apropiere de diminutive în *-aș)* **caramboláș** s. a.; (din germ. *Karambol)* **caramból** s. a. (întrebuințat mai ales f i g.) **a-i face cuiva carambolul** s. **un carambol**, a-i face cevà neașteptat, care-l surprinde mai ales neplăcut («boroboață, cabaslâc, comèdie», COSTINESCU, «ceartă, sfadă, neînțelegere, amestecătură» ȘEZ. XVIII 269, XXXII 15). | Plur. *-bóluri* și *-boăle.*]

— *N.* din fr. (< span. **carambola,** «bila roșie în care se izbește cu cea împinsă»).

CARAMÉL s. a. v. **caramelă.**

CARAMÉLĂ s. f. *Caramel.* — Bomboană din zahăr topit și în parte ars; cf. a c a d e à. [Și: **caramél** s. a.].

— *N.* din fr. (span. **caramelo**, id., de origine arabă.

CARAMFÍL s. a. (Bot.) v. **calomfir.**

CARAMFÍLĂ s. f. (Bot.) = **garoafă.** Cf. *calomfir* (2°).

CARAMFÍLĂ s. f. v. **carafilă.**

CĂRĂMÍDĂ s. f. (Zid.) *Brique* — Bucată de lut frământat (uneori amestecat cu paie) pusă într'un tipar, uscată apoi la soare, în urmă (de obiceiu) arsă în cuptoare; se întrebuinţează la zidit, etc. *Cărâmida* MARDARIE, L. 195. *Să facem cărămizi şi să le ardem în foc.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Au făcut doi stâlpi, unul de piatră şi altul de cărămidă.* LET. I 44/27. *Acolo erà ziduri de cărămizi,* ib. A. 82/6. *Cu var şi cu prav de cărămidă.* CANTEMIR, IST. 127. *Glonţul... se înfipse într'o cărămidă din părete.* C. NEGRUZZI, I 21. *In Mehedinţi se fac plasturi din cărămidă pisată, cu rachiu.* LEON, MED. 114. [Aduceţi] *Var şi cărămidă!* TEODORESCU, P. P. 462. *Până ţi-am fost, bade, dragă, Ţi-erà casa văruită, Cu var peste cărămidă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 234. | (La sing. şi cu înţeles colectiv) *A face* s. *a vinde cărămidă.* TDRG. || P. anal. (După coloare) Nume de capră. DENSUSIANU, Ţ. H. 83. [Plur. *-mizi* şi (mai rar) *-mide.* BIBLIA (1688) 42$_2$, MAIORESCU, CR. III 365. || Diminutiv: **cărămijoáră** (cf. LM., ISPIRESCU, ap. TDRG.), **cărămiz(i)oáră** s. f. (DICŢ.) **De-a-cărămizoara** e un joc de copii, la care se aruncă mingea într'o cărămidă aşezată pe muche. Cf. ISPIRESCU, ap. TDRG. || Nom. agentis: **cărămidár (cărămizár** GRAIUL, II 104) s. m. (cu femininul **cărămidăreásă** COSTINESCU) = cel (cea) care face cărămidă. Cf. COSTINESCU, H. X 356, 500. *Cărămidări carii lăcuescu în Taim.* BIBLIA (1688) 290. *L*[ei] *10 de la starostele de cărămidari.* RĂŞCANU, L. 15/25. *Grădinariul l-au vândut la un cărămidariu* [pe măgar]. ŢICHINDEAL, F. 105; (cu derivatul) **cărămidărie** s. f. = loc unde se fac cărămizi (LB., cf. COSTINESCU), cuptor de cărămizi (LB.), fabrică cu mai multe cuptoare de cărămizi (cf. COSTINESCU); meşteşugul de a face cărămizi, lucrul cărămidarului. Cf. LM., H. II 13, X 507. *I-au petrecut pre ei pren cărămidărie.* BIBLIA (1688) 228$_2$. *Le chinuià viaţa lor... cu lutul şi cu cărămidăriia.* ib. 39, cf. 42$_{1,2}$. *Instrumente... pentru tăbăcărie, cărămidărie.* ODOBESCU, II 95; | Abstract: (numai în BIBLIA 1688) **cărămizie** † s. f. = meşteşugul s. lucrul cărămidarului. *Tocmeala cărămiziei care ei vor face.* 42$_1$. | Adjectiv (poate, *cârmâziu* + *cărămidă*) **cărămiziu, -ie** adj. = în coloarea cărămidei. MARIAN, CH. 53. *O basmà cărămizie.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Haina de desupt e de brocard cărămiziu.* IORGA, IST. R. I 115. *Un fluture mare, de culoare cărămizie.* ŞEZ. IV 23/31.]

— Din m. grec. *κεραμίδα* «idem» (poate prin mijlocirea paleosl. **keramida**, idem). Cf. ceramică.

CĂRĂMIDÁR s. m. (Zid.)
CĂRĂMIDĂRÍE s. f. (Zid.)
CĂRĂMIJOÁRĂ s. f. (Zid.)
CĂRĂMIZÁR s. m. (Zid.)
CĂRĂMIZÍE † s. f. (Zid.)
CĂRĂMIZ(I)OÁRĂ s. f. (Zid.)
CĂRĂMIZÍU, -ÍE adj.
} v. **cărămidă.**

CĂRÁN s. a. v. **car.**

CĂRẮN s. m. *Pâtée* (pour les chiens). — Orice se dă de mâncare cânilor de la stână, cu deosebire zăr cu mămăligă. VICIU, GL. — Cf. cărânie.

CARANFÍL s. a. (Bot.) Nume de floare (H. VII 369), probabil *calomfir.*

CARANFÍLĂ s. f. v. **carafilă.**

CARANFÍNĂ s. f. (Bot.)
CARANFÍR s. a. (Bot.)
} v. **calomfir.**

CARÂNG s. m. v. **carâmb.**

CĂRÂNÍE s. f. Marc (de prunes). — Lături din comină de prune. NOVACOVICIU, C. B. 6. — Cf. cărân.

CĂRÂNJEÁ s. f. (Bot.) *Jalousie* (Dianthus barbatus). — (Someşul-rece, jud. Cluj) Garofiţă-de-grădină. Cf. BULET. GRĂD. BOT. V, nrele 3—4, 57.

CARANTÍNĂ s. f. *Quarantaine.* — Şedere (timp de patruzeci de zile, p. ext. şi mai puţin) la care sânt supuşi într'un loc izolat (pe bordul unui vas sau într'un lazaret), la graniţă, călătorii, lucrurile şi mărfurile care vin dintr'o ţară s. localitate bântuită de o boală molipsitoare primejdioasă (spec. de holeră şi ciumă) sau care au călătorit pe un vapor, pe care s'a ivit un caz de boală molipsitoare gravă. *Deleanul şi Pendedeca ca nişte lei înfocaţi Priveà din carantină cum să bate ceilalţi.* BELDIMAN, TR. 52. *Poliţia carantinilor întocmite spre asiguranţia sănătăţii statului.* URICARIUL, II, 219. *Terminând la Giurgiu zilele de carantină...* GHICA, A. 28. *Până după miezul nopţei am stat numai într'o fumăraie de baligi, ca la carantină.* CREANGĂ, A. 125. *Frunză verde de grenate, Am avut un Toader frate Ş'au trecut în ceea parte... Iar Cazacii l-au zărit... Şi l-au prins şi l-au legat Şi'n carantină l-au dat.* ALECSANDRI, P. P. 238. | Fig. Ţinere la distanţă s. îndepărtare vremelnică a cuivà (bănuit s. compromis).

— *N.* după fr. (derivat din *quarante* «patruzeci», şederea aceea obligatorie fiind la început de 40 de zile).

CARAÓL s. m.
CARAOLEÂNCĂ s. f. (Cor.)
} v. **caraul.**

CARAÓSCHI s. m.
CARAÓSTI s. m.
CARAÓŢCHI s. m.
} v. **scaraoschi.**

CARAPÁCE s. f. (Zool.) *Carapace.* — Ţeastă osoasă care acopere corpul broaştelor ţestoase, cf. bagà; p. ext. înveliş tare (şi al altor animale).

— *N.* din fr. (< span. *carapacho*).

CARAPẮR s. m. (Bot.) = **calomfir.** BULET. GRĂD. BOT. V, nrele 3—4, 55.

— Din **calapăr** (cu asimilaţia lui *l* la *r* următor).

CARAPELÍT s. m. (Bot.) 1°. Sorte de *chêne.* 2°. *Charme.* — (Turcism; rar).

1°. Varietate de stejar (H. II 280), stejar negru (H. II 289).

2°. Carpen. H. II 309.

— Dintr'un cuvânt turcesc, al cărui prim element de compoziţie e *kara* «negru»; cf. cazălpelit.

CARÁR † s. a. *Résolution.* — (Turcism literar) Hotărîre, rezoluţiune. *Neguţitorii să aducă zahereà şi din alte părţi, numai să se dea carar pentru îndestularea obştescului norod* (a. 1794). ŞIO. *S'au dat caral prin sfatu' tuturor.* CONDICĂ (a. 1813) ib. [Şi (cu disimilare): **carál.**]

— Din turc. **karar,** idem.

CĂRĂRÀ vb. I^a v. **cărare.**

CARARÁBĂ s. f. (Bot.) = **calarabă.** [Şi: **caralámbă** s. f. ŞĂINEANU, D. U.]

CARARĂU s. m. v. **cărare.**

CĂRÁRE s. f. I 1°. *Voie carossable.* 2°. *Sentier.* 3°. *Raie.* II 1°. *Route, marche, cours.* 2°. *Voie, sentier.*

I 1°. Înţelesul original de «drum de care» se recunoaşte numai în unele locuţiuni proverbiale, precum: *Când porneşte carul, să-şi ştie cărarea!* PAMFILE, J. II 384.

2°. P. ext. Drum îngust la şes, pe hotar, între două sate (comit. Făgăraşului, Com. D. VASU); p. gener. orice drum îngust de umblat cu piciorul, potecă pe câmp, prin pădure s. prin munţi, cf. călicuţă, hăţaş, plaiu, trecătoare. *Keraré* = semita. ANON. CAR. *Ferice de omul ce... cu răii nu va sta'n cărare.* DOSOFTEIU, PS. 11. *Cărárea cea făcută de picioare.* ILIODOR (a. 1773) ap. GCR. II 93/8. *În cea pădure veche ...Cărarea-i încălcită.* ALECSANDRI, P. III 297. *Printre crengi scânteie stele, farmec dând cărării strimte.* EMINESCU, P. 7. *Cărarea netedă pe deal urcă... Azi poteca e urîtă.* COŞBUC, F. 122. *Cărarea sau poteca pe lângă marginea râurilor navigabile sau flotabile.* HAMANGIU, C. C. 144 *Cârnind pe o cărare, mai merg ei o leacă înainte.* CREANGĂ, P. 204. *Cărare lăturalnică.* id. ib. 298. *Ciobanul... mi-l purtă Pe cărări şi pe potici.* ALECSANDRI, P. P. 208. *Cărare alunecoasă.* TEODORESCU, P. P. 16. *Să vie... nici pe drum, nici pe cărare.* ŞEZ. I 101. *A plecat cutare Pe cale, pe cărare.* ib. III 193, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 81. *Haide, bade, sările, Nu-ţi uită cărările.* ib. 107. *De la noi Pân' la voi Tot făşii de teiu?* (= *Cărările*). ŞEZ. I 96. # **Pe toate cărările** = în tot locul, pretutindeni, la tot pasul. *Dac'ar sta cinevă să-şi facă samă de toate cele..., apoi atunci ar trebui să vezi tot oameni morţi pe toate cărările.* CREANGĂ, P. 235. **A umblă pe două cărări** = a umblă clătinându-se, a fi beat. Cf. ZANNE, P. IX 447. *Nu-l vedeai umblând pe două cărări.* DELAVRANCEA, S. 25.

3°. Linie formată prin despărţirea în două părţi a părului capului (s. al bărbii). *Care semn trăeşte şi astăzi... la Maramureş, de se celhuesc oamenii cu cărare împrejurul capului.* LET. I[2] 109. *Cu părul lins şi cu cărarea aleasă drept în creştetul capului.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Mi-o bătea, mi-o chinuia... Pe cărarea capului, Cu sfârcu' gârbaciului.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 12. *Cărare să nu suferi să ţi se facă prin barbă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 11.

II. Fig. 1°. Drum, cale făcută de cinevă, călătorie. *Nu fii mâhnit de-oboseala cărării.* COŞBUC, Æ. 52/42. *Până eşti june şi poţi, Faci cărări în toate părţi, Faci cărări în şezători, La fete şi la feciori; Iară când eşti însurat, Cărările s'au scurtat.* DOINE, 227. # **A scurtà s. tălà cărările (cuivà)** = a închide calea cuivà; a face pe cinevà să se întoarcă s. să înceteze de a mai călători s. de a mai venì undevà. *Mare lucru să fie, de nu ţi s'or tăià şi ţie cărările!* CREANGĂ, P. 187. *Prin locurile iestea e cam greu de călătorit singur; nu cumvă să-ţi iasă vr'o dihanie cevă înainte şi să-ţi scurteze cărările.* id. ib. 199. cf. SBIERA, P. 46. **A-şi îndreptà cărările într'o parte** = a apucà drumul într'acolo. *Într'acolo deci şi dînsul îşi îndreptă cărările pentru care se ostenise atâta mare de vreme.* ISPIRESCU, L. 215. || Fig. *Peştii mă-iei ce îmblă cărările măriei.* CORESI, ap. GCR. I 11/8. *Luna... Din ţărm în ţărm durează o cărare de văpaie.* EMINESCU, P. 253. | Mers, curs. *Ceasornicul urmează lung'a timpului cărare.* id. ib. 219.

2°. Cale, drum, direcţie, urmă, făgaş. *In carairile lui îmblară.* PSAL. SCH. 391, cf. 393. *Tu mă'ndereaptă 'ntr'a ta cărare.* DOSOFTEIU, PS. 46. [Titlu:] *Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare.* POPA IOAN DIN VINŢI, ap. GCR. 274/17. *Un istoric Enia Silvie... şi câţiva alţii pre urmă, şi pre cărarea sa au scris istoriia sa.* LET. I 10/8. *Îndreptează cărárea noastră către H[risto]s!* MINEIUL (1776)13½. *Omule, la fericire ca s'ajungi, iată cărare: Mulţumeşte-te cu zĕstrea ce de la ceriuri ţi-i dată.* KONAKI, P. 268. *Toată mărirea sa izvorăşte din sânul lui Dumnezeu, de unde a ieşit şi taina cea mare a veşnicilor sale cărări.* MARCOVICI, C. 123. *Suferinţele... mi-au stricat inima, au depărtat-o din cărarea aceà înflorită, pe care o visează o inimă de douăzeci ani.* C. NEGRUZZI, I 47. *Cărările vieţei fiind grele şi înguste...* EMINESCU, P. 229.

[Şi: (Mold.) *caráre,* † (numai în PSAL. SCH.) **cărâire** 453, *carâire* 392, cu plur. art. *cărairile* 459; *carairile* 392, *carâirile* 332, 395, 417, dar şi *cărariloru* 71, (cu disimil.) **calâre** s. f. JAHRESBER. III 318. | Diminutive: **cărărúşă** (cu disimilare: **cărăúşă** DDRF.) s. f. (plur. *-ruşe* şi *-ruşi*) = potecuţă. *Erà pre lângă aceà râpă o cărărúşe strâmtă, şi pre aceea cărărúşe mă trăgeà.* DOSOFTEIU, V. S. 46. *Vezi numai cărăruşi mândre, tot cu roze semănate.* C. NEGRUZZI, III 93/8. *De-a lungul zidurilor împrejmuitoare, mergeau cărăruşe pe coasta dealului.* EMINESCU, N. 95. *Cărăruşe şerpuitoare, drăgălaşe potecuţe ce se pierd printre fânaţele mirositoare ori prin poieni mândre.* AGÂRBICEANU, LUC. V 380. *Dar pe lângă ele* [= lanuri] *trece o cărăuşă pe care numai la căratul grâului şi la culesul cucuruzului umblă cară.* id. ib. V 41. *Îmblând ei prin grădină pe cărăruşi încolo şi 'ncoace, îşi culeaà unul altuia flori.* SBIERA, P. 89. *Cărăruşa merge'n rât, Dragi am fost şi ne-am urît; Cărăruşa merge'n vii, Dragi am fost de mici copii; Cărăruşa merge'n sat, Dragi am fost şi ne-am lăsat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 162. *Am avut o cărăruşă Pân'la puiculiţa 'n uşă.* SEVASTOS, C. 94/11, cf. RETEGANUL, TR. 140, 180, HODOŞ, P. P. 56. *Ori ţi-ai pierdut cărăruşa Prin vale pe la Brânduşa?* ALECSANDRI, P. P. 398; — **cărărúie** s. f. *Neplivită-i buruiana Celor patru cărărui.* GOGA, P. 88. *Iacă un unchieş ş-o babă pe-o cărăruie.* ION CR. III 296. *Lasă-mă ca să mă duc, Cărăruia să-mi apuc, Cărăruia codrului.* TEODORESCU, P. P. 290, cf. 26; — **cărărúică** s. f. *Kĕrerujkĕ.* ANON. CAR. *Apoi furca 'n brâu să puiu, Cărăruica să-mi tot suiu.* TEODORESCU, P. P. 641; — (mai rar) **cărărúţă** s. f. DICŢ. *Cărăruţă printre brazi.* HODOŞ, P. P. 69; — (rar, în rimă în poez. pop.) **cărăreà** s. f. *Frunză verde mieşunecà, Hai, Doamne, Măria-Ta, Ştiu ascunsă cărăreà Printre stânci, strâmtă vâlceà, Să nu simţă pasărea.* TEODORESCU, P. P. 478. *Ie seama, fiicuţă, bine, când vei merge'n ceea lume, Că sânt două cărărele.* MARIAN, I. 572. *Tu, pânzuca mea, Să te faci o cărăreà, Să mă duc la sora mea, S'o aduc la maica mea.* RETEGANUL, P. IV 67. || Alte derivate: **cararău** s. m. = care bate mereu cărările. (Straja, în Bucov. Com. AR. TOMIAC), derbedeu, pierde-vară (T. PAPAHAGI, M.); — **cărărà** vb. I[a], **cărărì** vb. IV[a] = a face cărări, dungi. *A cărărà grădina* (LM.), *ouă cu negru şi galben* (id.) *Unii cărăreau ştiuleţii cu sula ori cu cuţitul.* CERCEL, SĂM. III 662. Spec. A da dinţii ferăstrăului în dreapta şi în stânga ca să taie mai bine (Muntele-Săcelului, jud. Turda-Arieş. Com. ITTU), a rosti, a deschide s. a drumuì ferăstrăul. (Întrebuinţat mai ales la part.) **cărărát, -ă** = dungat, cu dungi, (munte) cu multe cărări; (umblet) clătinat; (dar mai ales cal) vărgat. *Uşor ca însuşi cerbul păşeşte vânătorul Pe coama cărărată* [a] *piciorului de munte.* ap. ODOBESCU, III 87/8. *Al fârfânatic are şi cuvântu' afânat şi mers cărărat.* JIPESCU, O. 79. *Când fruntea şi ochii* [calului] *sânt cărăraţi, se zice cal cabraş.* H. II 131, 137, HEM. 90. *Pielea anumitor animale este cărărată.* LM. *Fetele de la Galaţi Cu papucii cărăraţi.* PAMFILE, C. Ţ. 319.]

— Din lat. **carraria** *(din carrus).* Dacă înţelesul de «drum făcut de care», deci un «drum lat» a ajuns să însemneze «potecă», pe care nu poţi umblà decât pe jos sau călare, aceasta se explică prin traiul în regiuni muntoase al strămoşilor noştri. Cf. S. Puşcariu, *Locul limbei române,* p. 34-35.

CĂRĂREÁ s. f.
CĂRĂRÍ vb. IV^a
CĂRĂRÚICĂ s. f.
CĂRĂRÚIE s. f.
CĂRĂRÚȘĂ s. f.
CĂRĂRÚȚĂ s. f.
} v. **cărare.**

CARÁS s. m. (Iht., Mold.) = **caracudă** (1°). ANTIPA, F. 124, H. III 341, XIV 436, cf. DAMÉ, T. 127, H. II 270, III 17, 38, 48, X 478, 505, 507, XI 428, XVI 96, 104. *Du-te, Rusalie, pe ceea lume, și să vii înapoi, când or ieși carașii fripți din Bahluiu!* ALECSANDRI, T. 1017. *Vine ciopul de la baltă, Cu plătica 'mbăirată, Cu suducul în pohod Și carasul în nevod.* id. P. P. 384/$_4$. [Și: **caráș** s. m. DICȚ., MARIAN, INS. 57, H. X 4, 31. || Diminutiv: **cărășél** (cu formele dialectale) *cărășăl* (H. X 87, 409), *căraș*él (H. III 432, X 543, XIV 437), *carășél* (H. I 37), *caraș*él (H. X 112, 538, 572) s. m. cu înțelesurile de caracudă măruntă (ANTIPA, F. 124, cf. MARIAN, INS. 466, 469, H. X 409, 538) și dans țărănesc (ȘEZ. III 109/$_{31}$, PAMFILE, J. III, PÂRVESCU, H. 48, H. I 37, III 292, 432, VI 17, X 87, 112, 543, 572, XIV 437); — **caraș**ic s. a. plur. = (numai în înțelesul figurat) fleacuri, nimicuri, glume. LUNGIANU, CL. 220].

— Din rus. **karasi**, s. bulg. **karaš**, idem.

CARÁȘ s. m. (Iht.)
CĂRĂȘÉL s. m. (Iht.)
CARAȘÍC s. a. plur.
} v. **caras.**

CARASTÓLĂ s. f. *Cale* (pour caler les roues d'une voiture.) — (Ungurism, la Moți). Bucată de lemn atârnată subt căruță, cu care se împiedică roatele de dindărăt. Cf. FRÂNCU-CANDREA, M. 98.

— Cuvântul pare a fi un postverbal al lui ***cărăstăli** < ung. *keresztelni* «a împiedecà» sau *cărăstoli* < ung. *keresztülni*, idem, cf. *keresztülfa* «traversă de lemn de la calea ferată». N. DRĂGANU.

CARÁT s. a. *Carat.* — A douăzeci și patra parte a «dinarului», unitate de măsură care serveà să se evalueze titlul aurului (dintr'o bijuterie, etc.) *(Cercei de) aur de 18 carate*, având 6 părți aliaj și 18 părți de aur curat. *Aur de 24 de carate*, aur pur; fără nici un aliaj. *Mai înainte, aurul fin se estimà în carate.* CLIMESCU, A. 259. P. ext. Unitate de greutate (de «patru grăunțe», adică de aproximativ 20 de centigrame) de care se servesc încă giuvaergii pentru cântărirea diamantelor, pietrelor prețioase, mărgăritarelor. *Un diamant de 30 de carate.* [Și: **carátă** s. f.]

— Din fr. s. din ital. **carato** (< arab. *girat* «a 24-a parte dintr'un dinar», din grec. κεράτιον «a treia parte dintr'un obol»).

CARÁTĂ s. f. v. **carat.**

CARÂTĂ s. f.
CARÂTÁR s. m.
CARÂTÁȘ s. m.
CARÂTĂȘÍE s. f.
} v. **caretă.**

CĂRĂTÉNIE s. f. (Mehedinți, în expresii ca:) *De nărod ce e, nu-i dai de cărătenie* = de rost. *Nu știu singur de cărătenia mea, nu știu ce să fac capului.* BOCEANU, GL. *A da în cărătenie* = a regăsì, a reaflà, a descoperì scaune (la car). (Sișești) Com. I. IONESCU. *Om fără cărătenie:* fără socoteală, fără rost, vagabond. ȘEZ. XXXII 136.

CĂRĂTÓR, -OÁRE adj., subst. I. *Porteur. Portefaix, facteur.* II. *Tonneau.* — Adjectivul verbal al lui **cără**, substantivat în parte.

I. Adj., s. m. și f. (Bărbat) care cară (I) ceva, spec. hamal. *Adună împăratul Solomon 70 de oameni cărători cu umărul.* BIBLIA (1688) 309. *Cărătorii sau hamalii portului umblau în sus și în jos ca furnicile.* ODOBESCU, III 248/$_{20}$. | Spec. (Agric.) Care cară bucatele (în clăi). *Au venit cărătorii și m'au împuns cu țăpoaiele și m'au zvârlit în car.* ȘEZ. VII 73. | (La fem.) Femeia însărcinată să care apă la «slobozirea apei» pentru mort. MARIAN, Î. 397.

II. Subst. 1°. S. a. *Cărător* = butoiu în care se pun prune ca să se frământe (PONTBRIANT), zăcătoare.

2°. S. f. *Cărătoare* = poloboc de mijloc, ca mărime, vechiu și desfundat la un capăt, care se înțepenește în car, și în care se cară strugurii mustuiți acasă. Cf. pritoacă. PAMFILE, I. C. 218.

CĂRĂTÚRĂ s. f. v. **cără.**

CĂRĂUÍ vb. IV^a v. **cărăuiu.**

CĂRĂÚIU, -IE adj. 1°. *Gris, ivre.* 2°. *Fou.*

1°. (Puțin s. pe jumătate) beat (COSTINESCU), amețit de băutură, călit, chirchilit, afumat, candriu; turtit de băutură (RĂDULESCU-CODIN). *Mă culcaiu în iatacul mieu, cu capul cam cărăuiu de ospățul ce avusesem în noaptea aceea.* GORJAN, H. I. 105.

2°. P. ext. Smintit. RĂDULESCU-CODIN.

[Și: *caraúiu, -ie* RĂDULESCU-CODIN, **cărúiu, -ie** DICȚ. | Derivat: **cărăui (cărui)** vb. IV^a = a (se) îmbătà, a (se) amețì de băutură. DICȚ.]

CARAÚL † s. m., **CARAÚLĂ** s. f. 1°. *(Corps de) garde, patrouille, escorte.* 2°. *Garde, veille* (dans les villages).

1°. Corp (s. soldat) de gardă s. de streajă (cf. sentinelă, vardă, post, pichet, patrulă); p. ext. escortă de pază. *Gheneralii carii îi puseše în Țara leșească, pre marginea Nistrului, pentru caraul, adecă pentru pază.* LET. II 321/$_{23}$. *I-au dus cu vartă (cu caraul) până la Harcov.* ib. 369/$_4$. *Când vrea merge boierii caimacami la gheneral sau aiurea, tot cu soldați de caraul mergeà.* ib. 452/$_{32}$. *Venit-au poroncă... să ia și pre boierii caimacami cu caraul, de nu vor fi plinit banii.* ib. 452/$_{34}$. *Caraulul Turcilor care strejuià în vad, doar cât și-au deșertat praful armelor ce purtà asupră-le, și au fugit de-asupra dealului, unde le erà ordia.* STOLNICUL DUMITRACHE, 422, cf. 439. *Intr'un loc să vede schimbând caraulul.* BELDIMAN, N. P. I 44. *Stai!... răsteà câte o caraulă din când în când.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *O curte dosnică a palatului, de nu vedeai... numai soldații de erau de caraulă.* STĂNCESCU, B. 85. *Prin streji și prin carauli s'au prins trei oameni străini.* TEODORESCU, P. P. 102. || P. ext. Locul unde se află caraula. COSTINESCU # A face **caraul** = a așteptà pe cinevà (uitându-te în toate părțile). *In zădar făcuiu caraul vr'o două ceasuri pe piață. V... nu veneà.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 285. (Învechit) **A pune (un copil) la caraul** = în colț, ca pedeapsă. *Să te duci de grabă la caraul și să nu crâcnești!* ALECSANDRI, T. 417, cf. 422.

2°. (Azi, în organizația satelor) Streajă de noapte prin sate, cf. boactăr (PAMFILE, J. III), oameni mulți de pază (VÂRCOL, V.); spec. garda ce se face la primărie (H. IX 87). *La noapte sânt de caraulă* = mi-a venit rândul să fac pe păzitorul de noapte (Bran, în Transilv.). *Se duse la primărie și-i dete... doi oameni de caraulă, ca să-l ia pe Duțu... mort ori viu.* SLAVICI, N. II 328. *Drag mi-e sara pe lună, Când viu de la caraulă, Cu rănicioara pe mână.* RĂDULESCU-CODIN, Î.

[Pronunț. *-ra-ul, -ra-u-lă.* | Plur. *-raule*, rar *-rauli.* | Și: **caraól** s. m. TDRG. | Derivate:

caraulăş (pronunţ. *-ra-u-*) s. m. = om care stă de caraulă, strejer, colgiu. RĂDULESCU-CODIN, *I.*; **cărăuleáncă** (H. IX 128), **caraoleáncă** (H. V 168) s. f.: numele unui danţ ţărănesc.]

— Din turc. **kara(v)ul**, idem (rus. *karaulъ*, bulg. *kara(v)ul*, sârb *karaula)*.

CARAULÁŞ s. m. } v. **caraul.**
CĂRĂULEÁNCĂ s. f. (Cor.). }

CĂRĂÚŞ s. m. 1°. *Charretier.* 2°. (Astron.) *Alcor.* 1°. Om care cară (I. 1°), ca meserie, mărfuri cu carul s. cu căruţa, pe plată; cf. căruţaş, chirigiu, † prahovean. *Kĕreush* = auriga. ANON. CAR. *Cără fân... şi fiind iarna mare, le erà foarte cu greu cărăuşilor, că le căzuse boii pe drumuri.* LET. II 442/15. *El au fost singuru, şi cărăuş*[i] *vro zece oameni* (a. 1709). IORGA, S. D. X 210. *În ce chip este cărăuşul cu carul, aşà şi sufletul cu trupul.* MĂRGĂRITARE (a. 1746) ap. TDRG. *Vătăjia de cărăuşi cu cară şi de chiragii cu căruţe.* RĂŞCANU, L. 38/1, cf. URICARIUL, XIX 362. *A plăti la osebiţi cărăuşi moldoveni* (a. 1802). ib. I 301/23. *Cărăuşii te-or călcà.* ALECSANDRI, P. P. 403. *Prinde caii, cărăuş!* DOINE, 291/5. *Mare scârşnetul roatelor astupă voroava cărăuşilor.* CANTEMIR, IST. 47. # *Nevoia învaţă pre cărăuş.* C. NEGRUZZI, I 249, CREANGĂ, P. 56. | Spec. (La nuntă) *Cărăuşii* = cei ce au venit cu carele anume ca să ducă pe mireasă la mire. MARIAN, NU. 564, cf. 219.

2°. (Astron.) Numele unei stele mici, care abià se vede, din Carul-mare, de lângă a doua stea din proţap, numită în ştiinţă alcor s. saidac, iar de ţărani şi: căţeluşă, paloschiţă, ucigă-l-toaca s. -crucea, văcarul. OTESCU, CR. 5, cf. H. X 467.

[Pronunţ. *-ră-uş.* | Derivate: **cărăuşie** (pronunţ. *-ră-u-*) s. f. = meseria cărăuşului (cf. chirigie), transportarea mărfurilor cu carul; chiria ce se plăteşte cărăuşului pentru transport (cf. fraht). *Pentru cărăuşii, caii sânt nepreţuiţi.* ECONOMIA, 74. *Toţi răzeşii se ocupă nu numai cu lucrul pământului, dară şi cu facerea de cărăuşii.* I. IONESCU D. 391. *Tustrei feciorii babei umblau în cărăuşie şi câştigau mulţi bani.* CREANGĂ, P. 4. *Bărbatul femeii pornise la cărăuşie, ca să câştige cevà parale.* ŞEZ. I 59/15. *Ariciul e o umflătură ce o fac boii ce umblă mult la cărăuşie.* HEM. 1656/29. *Decât în cărăuşie, Mai bine cu sapa'n vie!* SEVASTOS, C. 191/10. *Cărăuşia-i scumpă.* ALECSANDRI, T. 954. | Adjectiv: **cărăuşésc**, **-eáscă** (pronunţ. *-ră-u-*) LM. | Adverb: (rar) **cărăuşéşte** (pronunţ. *-ră-u-*) DDRF. | Verb: **cărăuşì** (pronunţ, *-ră-u-*) † IVa = a face cărăuşie, a avea meseria de cărăuş. *Kĕreushesk* = aurigam ago. ANON. CAR. (cu abstractul:) **cărăuşít** (pronunţ. *-ră-u-*) s. a. *Românii* [din Ţara Oltului] *se ocupă cu lucrul câmpului, cu economia de vite, şi în măsură mai mică, mai ales prin satele de pe lângă drumul ţării* (= şoseà naţională) *şi cu cărăuşitul.* MOLDOVAN, Ţ. N. 172.]

— Derivat din **cără**, prin suf. nom. agent. *-ăuş* (cf. *jucăuş, bătăuş)*.

CĂRĂÚŞĂ s. f. v. **cărare.**

CĂRĂUŞÉSC, -EÁSCĂ adj. }
CĂRĂUŞÉŞTE adv. }
CĂRĂUŞÍ vb. IVa } v. **cărăuş.**
CĂRĂUŞÍE s. f. }

CĂRĂUŢÍ vb. IVa v. **căruţă.**

CÁRAV, -Ă adj. *Languissant.* — (Mold., Transilv.) Bolnăvicios, care mereu e tot bolnav (ŞEZ. V 57/35) şi nu se simte bine (VICIU, GL.), care boleşte, boleac, gubav (3°). *Să-mi lecuiască... copiii miei, care erà cam cărągi* (dial. pentru *căravi*). ŞEZ. III 143/25. [Verb: **cărăvì** (cu pronunţ. dial. *cărągì*) IVa = a gogì (= govì 2°), a bolì, a zăceà de o boală (ŞEZ. V 57/24), a fi bolnav, dar nu greu, înainte de a ajunge să zaci (ib. IX 147).]

— Pare a fi slav. ***chyravъ** (cf. firav) «bolnăvicios». Cf. cârâì (III).

CARAVÁ s. f. Instrument du matelassier. — (Mold.) Instrument al fabricantului de saltele, constând dintr'un lemn încovoiat în formă de arc, ale cărui capete sânt legate printr'o coardă (TDRG.), drâng.

— Tiktin, *Dicţ. rom. germ.* îl compară cu n. -grec. *καράβι* «corabie», ital. *caravella* «un fel de corabie». Cf. caravelă.

CARÁVĂ s. f. (Muz.) v. **carabă.**

CARAVÁNĂ s. f. 1°. *Caravane.* 2°. *Voiture (de transport). Char funèbre.*

1° (În Africa de miază-noapte, Asia-Mică, Arabia, etc.) Ceată de negustori călători sau pelerini (hagii) străbătând pustiul (pe cămile); p. ext. orice ceată de oameni care călătoresc împreună. *Mai mulţi tineri urmau caravana călări.* GHICA, S. 324. # *Câinii latră, caravana trece.*

2°. Căruţă (cf. chervan), car mare pentru transport (PĂSCULESCU, L. P.) *Pornesc cu caravana părinţilor mei spre o rudă, la ţară.* SADOVEANU, P. S. 206. *Şi 'ndată umpleà nouà caravane* (Ţăndărei, Ialomiţa). PĂSCULESCU, L. P. 24. | (Bucov.) Dric. *Cei mai avuţi se duc la groapă cu pataşca sau caravana.* MARIAN, Î. 250.

[Familia: **caravanseráiu** s. a. = (în Orient) han (1°) mare pentru adăpostul călătorilor (dintr'o caravană) şi a vitelor lor. Cf. cărvasarà, curvăsărie.]

— În înţelesul 1°, neol. din fr. (< pers. *karwan* «ceată de călători»), cf. dubletul chervan. În înţelesul 2°, din rut. **karavan** «car mare, dric».

CĂRĂVÁNE s. f. plur. (Îmbrăc.) *Pantalons* (larges en haut et serrés en bas). — Pantaloni (cum poartă muncitorii turci, bulgari s. sârbi), sus largi, de la genuchi în jos mai strâmţi şi, jos la glesne, strânşi cu nasturi de gâitan sau cu copci de sârmă, poturi. Cf. COSTINESCU. Cf. şalvari, nădragi. *Îmbrăcat... cu caravani de pânză de casă văpsiţi cafeniu.* FILIMON, ap. TDRG. *Cu caravani (nădragi) de pânză albă.* id. C. II 631. [Şi: **caraváni** s. m. plur.]

— Din bulg. **karavani**, idem.

CARAVÁNI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. **cărăvane.**

CARAVANSERÁIU s. a. v. **caravană.**

CARAVÉIU s. a. *Débris.* — (Teleorman) Bucată (dintr'un întreg), fărâmă (ION CR. VI 152); scurtătură de lemn, reteveiu (CONV. LIT. LIV 165). *Plesneşte şi creapă cevà, de se face caraveie.* Com. M. OLMAZU. *Ghintu la ochi că-l puneà Şi'n Burilean mi-l slobozeà, Patru caraveie-l făceà.* MAT. FOLC. 146. [Şi: **cărăvéiu** subst. = trunchiu de copac. VÂRCOL, V, **caravél** s. m. (plur. -vei) = lemn necrepat aşezat în steri (Sălaşul-de-sus, Haţeg) Com. ITTU.]

CARAVÉL s. m. v. **caraveiu.**

CARAVÉLĂ † s. f. *Caravelle.* — Corabie (de războiu). *Armada turcescă erà de 15 galioane i* [= şi] *5 sambechià, 8 caravele şi trei alte mai mici bastamente.* STOLNICUL DUMITRACHE, 385.

— Din ital. **caravella** «un fel de corabie». Cf. caravà.

CÂRĂVÍ vb. IV[a] v. **cârav.**

CĂRĂZUÍ vb. IV[a] *Echalasser.* — (Cujir, în Transilv.) A aşezà parii de la vie în rând. Com. T. L. BLAGA. [A b s t r a c t: **cărăzuít** s. a. = împăruit(ul viei). H. VIII 302, cf. XVII 48.]
— Din ung. **körözni** «a încunjurà, a împrejmuì» LACEA.

CÂRBÁCIU s. a. v. **gârbaciu.**

CĂRBÁŞ, -Ă adj. v. **carabaş.**

CARBÍD s. a. (Chim.) *Carbide.* — O carbură de calciu, întrebuinţată la fabricarea acetilinei.
— *N.* din fr.

CARBOÁNŢĂ s. f. v. **carboavă.**

CARBOÁVĂ s. f. 1°. *Rouble en argent; pièce de cinq francs.* — (În vechiul regat; începe a fi învechit) Rublă rusească (de argint), odinioară în circulaţie şi în ţările româneşti, valorând pe alocurea 12 lei vechi (ŞEZ. II 186/2-3); p. e x t. (pop.) piesă de cinci lei (românească), p a t a c ă (ALECSANDRI, T. 1779, WEIGAND, B. B. 95, ŞEZ. II 186/2-3, PAMFILE, C. Ţ.). *Baronul Kalicewski, scoţând cu lene vreo trei carboanţe din buzunarul jiletcei...* FILIMON, C. II 329. *Ian să videm, ce bacşiş mi-o aruncat boieriu'?... O jumătate de carboanţă?* ALECSANDRI, T. 45. *Unde-i carboava, hoţule?* id. ib. 531. *Deschid eu* [jocul] *cu o carboanţă, zise majorul, aruncând un ban rusesc de argint. — Se poate să-mi daţi şi mie două ruble? întrebă civilul.* D. ZAMFIRESCU, R. 204. *Peste vreo opt zile, m'a călcat d. Guţă iar, şi iar mi-a şters carboava.* CARAGIALE, M. 284. *Trei carboave, boierule.* SANDU, D. N. 246. *Îşi pipăi în chimir punga plină de parale: două hârtii de câte douăzeci şi celelalte carboave.* SADOVEANU, LUC. VI 98. *L-au slobozit din oastea* [rusească]... *dându-i şi două carboave de cheltuială.* CREANGĂ, P. 297. *Numa'n creştetul capului aveà un semn cât o carboavă (rublă).* ŞEZ. VII 144. *C'aşa-i place lui neica Să poarte pe puicuţa Cu o cărboavă de cinci lei.* ib. XII 204. *Podul curţii mele e numai carboave.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG. *Na-ţi carboava şi parale, Nu-mi scurtà viaţa pe cale.* PAMFILE, C. Ţ. 36[b], cf. 37.
[Şi: **cărboávă, caraboávă, cărăboávă** ŞEZ. II 186/3, **carbovân** s. m. PONTBRIANT, (învechit) **carboánţă** (cu plur. *-boanţe* şi *-bonţi*. ŞEZ. VII 44), **cărăboánţă** ŞEZ. II 186/2.]
— Din rus. **karbóvecъ, karbovánecъ**, idem (propriu: «monetă cu zimţi»).

CARBÓL s. a. (Chim.) *Eau phéniquée.* — Acid fenic. [A d j e c t i v: **carbólic, -ă** = fenic].
— *N.* din. germ. **Karbol(wasser).**

CARBÓLIC (Chim.) adj. v. **carbol.**

CARBÓN s. a. sing. (Chim.) *Carbone.* — Corp simplu, metaloid, care se află în natură sau cristalizat (diamant, grafit), sau amorf (cărbune de pământ, antracit, lignit). *Plantele sînt compuse din două feluri de substanţe: unele... cum este oxigenul, hidrogenul, carbonul...* I. IONESCU, M. 312. *Mă voiu fi intoxicat cu oxid de carbon.* SANDU-ALDEA, A. M. 111. [F a m i l i a: **carbonát, -ă** adj., s. m. = sare minerală a acidului carbonic. *Hidrogen carbonat* = sare formată din combinarea acidului carbonic cu o bază. *Carbonat de magnezie* (ap. C. NEGRUZZI, I. 317), *de calce* (cretă, marmură, piatră-de-var), *de fier* (PONI, CH. 20) etc.; — **carbónic, -ă** adj. (în expresia:) *acid carbonic* = gaz (otrăvitor) format dintr'un atom de carbon şi două de oxigen. *Apa gazoasă este apa amestecată cu acid carbonic;* — **carbonifér, -ă** (Geol.) adj. = care conţine straturi de cărbune-de-pământ. *Tărâmuri anterioare tărâmurilor carbonifere.* PONI, CH. 127; — **carbonizà** vb. I[a] = a preface în cărbune (prin ardere), a cărbunì; (cu a b s t r a c t u l): **carbonizáre** (după fr. şi): **carbonizáţi-(ún)e** s. f.; (p a r t i c i p i u - a d j.): **carbonizát, -ă.** *S'au găsit în dărâmăturile casei incendiate două cadavre carbonizate.*]
— *N.* din fr. (lat. **carbo, -onem** «cărbune»). Cf. dubletul c ă r b u n e.

CARBONÁR s. m. (Ist.) *Carbonaro,* — Membru al unei societăţi revoluţionare secrete din Italia, la începutul veacului XIX (răspândită apoi şi în Franţa subt Restaurare), al cărei scop principal erà izbânda ideilor liberale şi unificarea Italiei [Şi: † (după n.-grec.) **cărvunár** s. m.: nume dat (la începutul renaşterii noastre în secol. XIX) tinerilor români cu idei înaintate, luate din Apus; cf. b o n j u r i s t, p a n t a l o n a r, d u e l g i u. *Proiectul de constituţiune al cărvunarilor de la 1821.* | D e r i v a t: **carbonarísm** s. m. sing. = doctrina carbonarilor.]
— *N.* din ital. **carbonaro,** propriu «cărbunar» (nume luat de membrii acelei societăţi, fiindcă la început se întâlneau în păduri). Cf. dubletul c ă r b u n a r.

CARBONÁT s. m. (Chim.)
CARBÓNIC, -Ă adj. (Chim.)
CARBONIFÉR, -Ă adj.
CARBONIZÁ v. I[a] (ş. d.)
} v. **carbon.**

CARBÓŞ s. m. *Liure.* — C h i n g a unei luntre. DAMÉ, T. 126.

CARBOVÁN s. m. v. **carboavă.**

CĂRBÚNA s. f. art.
CĂRBUNÁR s. m.
CĂRBUNĂREÁSĂ s. f.
CĂRBUNĂRÍE s. f.
CĂRBUNÁŞ s. m.
} v. **cărbune.**

CARBÚNCUL s. a. (Med.) *Carboncle, charbon.* 1°. (La om şi alte animale) Bubă roşie şi tare înfocată (LM.), b u b o i u, f u r n i c e l, f u r u n c u l. 2°. (La plante) Arsură şi uscătură de prea multă căldură sau prea mult frig (LM.).
[Şi: † **carvúncul** s. a. CANTEMIR, ap. DDRF.]
— *N.* din *lat.* **carbunculus.**

CĂRBÚNE s. m. I. 1°-3°. *Charbon.* 4°. *Houille.* 5°. *Anthracite.* II. 1°. *Raiponce (Phyteuma Vagneri).* 2°. *Charbon.*
I. 1°. (În înţelesul cel mai larg al cuvântului) Corp solid care prin ardere a pierdut o mare parte din elementele sale combustibile (cf. s c r u m, c e n u ş ă, z g u r ă) şi în care predomină corpul simplu, numit în chimie c a r b o n. Cf. f u n i n g i n e, s t i r i g i e. *Pânea s'a făcut cărbune, în cuptor.*
2°. S p e c. Bucată de lemn consumat în parte prin foc; cf. t ă c i u n e.
a) În stare incandescentă, numit şi *cărbune aprins* (GCR. 211/8, lat. carbo candens) s. *viu* (LB., MARIAN, NA. 396, lat. carbo vivus) s. *roşu,* cf. j a r, j ă r a t e c. *Kĕrbune* = carbo. ANON. CAR. *Cărburii aprinseră-se d'insu.* PSALTIRI, 25/11. *Tătarii... multă răutate au făcut oamenilor din Moldova, muncindu-i şi pe cărbuni puindu-i.* LET. II 11/22. *Cu cleaştele cărbunele din cuptoriu... gândì să scoată.* CANTEMIR, IST. 64. *Pe vatra cuptiorului, în cenuşă, mai licureau căţivà cărbuni.* EMINESCU, N. 21. *A frige carne pe cărbuni.* LM. *Când îţi cere cinevà un cărbune, să nu-i ţii tu s'aprindă, că-ţi cad dinţii.* ŞEZ. II 195. *Un tăciune Ş'un cărbune,*

Taci, băiete, nu mai spune. ISPIRESCU, L. 68. *A bătut-o preotu' Să-şi spună ibovnicu'. — De m'ar frige pe-un cărbune, Ibovnicul nu-l voiu spune.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 10. *Am un grajd plin cu cai roşii; dacă bagi pe negru' ntr'înşii, el îi scoate toţi afară?* (= Cărbunii şi vătrarul). ŞEZ. I, 96. *Scoate trei cărbuni roşiţi, din foc.* PAMFILE, S. T. 117. *Cine strânge cărbuni cu mâna altuia, nici să mănjaşte, nici să ardă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 133. [Când se descântă de deochiu] *se sting în apă neîncepută trei, şapte sau nouă cărbuni.* PAMFILE, B. 16. # *L-au bătut cărbunii la cap:* e beat. PANN, P. V. I 111 || Fig. *Ochii lui sânt doi cărbuni înfocaţi.* LM. *Cărbune stins* s. *potolit* s. *acoperit*, se zice unei persoane tăcute, ascunse şi pline de răutate şi vicleşug. Cf. COSTINESCU, ŞEZ. II 73. | **De-a-** s. **cu -cărbunele** e numele unui joc de copii descris la PAMFILE, J. II 319 şi ŞEZ. IX 136.

b) Stins. LB. *Negru ca un cărbune* (LM.) s. *ca cărbunele* (PAMFILE, J.). *Şi necrezând noi c'ar fi hotar vechiu, l-am desgropat şi am găsit subt stâlp cărbuni, cărămidă şi hârburi de oale* (a. 1743). URICARIUL, V 263/16, cf. VII 17/27, XXV 314/6. *Faţa voastră să se negrească ca cărbunele.* C. NEGRUZZI, I 233. *Cărbune stins, La inimă aprins*, se zice celui îndrăgostit. Cf. ZANNE, P. IX 448. *Zugrăvitau c'un cărbune, copilaşul cel isteţ, Purceluşi cu coada sfredel.* EMINESCU, P. 192. *Câte greşeli va face, să i le însemne cu cărbune pe cevă.* CREANGĂ, A. 3. | Fig. *Tuturor li-i lumea lume, Numai mie mi-i cărbune* (= mi se pare neagră, tristă); *Tuturor li-i lumea dragă, Mie mi-i cerneală neagră.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 221. *Câtă boală e sub soare, Nu-i ca doru' arzătoare; Că doru', unde se pune, Face inima cărbune* (= o arde, o consumă). HODOŞ, P. P. 32. | (Bot.) **De-ale -cărbunelui** o specie de mere. DR. II 706.

3°. (Industr.) Combustibil obţinut prin arderea lentă şi necompletă a lemnului, numit şi *cărbune-de-fum* (ŞEZ. III 88/30), mangal (COSTINESCU). Cf. PONI, CH. 128-9. *Să-i dea fier şi cârbune să-şi făureze el o sabie şi un buzdugan.* ISPIRESCU, L. 137. *Negreala din cărbuni de lemn, care se face din cărbuni pisaţi şi apoi muiaţi în apă, nu ţine mult. O folosesc mai ales dulgherii.* PAMFILE-LUPESCU, CH. 223. # *A cumpără cărbuni de la faur* s. *de la faur cărbune* = a cumpără cevă scump, din mâna a doua, nu de-a-dreptul de la producător. Cf. DICŢ. | *Cărbune* de lemn de salcie s. alt lemn moale, de care se servesc pictorii şi desenatorii, spre a face schiţe. *Vom isprăvi cu penelul ceea ce am schiţat cu cărbunele.* HASDEU, I. C. 32. | *Cărbunele vegetal* se întrebuinţează în medicină; este un praf negru, foarte fin şi foarte uşor, fără savoare; se face din ramuri de plop s. de teiu. Cf. BIANU, D. S. *Cărbunele animal* se obţine prin descompunerea substanţelor animale cu ajutorul căldurii. Cf. PONI, CH. 130/5.

4°. (Geol.) Cărbune fosil care arde cu flacără şi cu fum şi care, destilat, dă gazul de iluminat şi alte materii combustibile. Se mai numeşte şi: *cărbune-de-pământ* (PONI, CH. 127) s. *-de-piatră* (LB., DAMÉ, T.) s. huilă; cf. antracit, lignit.

5°. † (Miner.) = **antrax** (1°). *Piatra ce să zice cărbúne.* BIBLIA (1688) 4 pr./13. *O piatră (ce să chiamă adrascu) adică cărbune* (ca. 1750). GCR. II 61/30.

II. 1°. (Bot.) Plantă mică ierboasă, cu flori negre-violacee. Se mai numeşte şi: spinuţă (PANŢU, PL.), bănişor (2°), baraboiu (5°).

2°. (Med.) = **antrax** (2°). Numit şi: *cărbunele-celrău* (BIANU, D. S.), dalac (H. XII, 150), talan (ION CR. I, 129).

[Derivat: **cărbúna** s. f. art. = nume de capră (H. IX 220, XVI 47, DENSUSIANU, Ţ. H. 83) s. de oaie neagră (CANDREA, Ţ. O.), cu capul negru (DENSUSIANU, Ţ. H. 82) s. neagră la bot (PRECUP, P. 24). | Diminutive: **cărbunáş** s. m. *Să vii şi la pragul mieu, Să te miluesc şi eu C'o mânuţă de tărâţe, Să ştii că ţi-am fost drăguţă, Prin tărâţe cărbunaşi, Să vezi ce mândruţă laşi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 262, cf. SAVASTOS, C. 175/7. *Supărare, voie-rea, Te-ai pus la inima mea... Ţ'ai făcut acolo loc, Ca un cărbunaş de foc* (Maramureş). GRAIUL, II 53; **cărbunél** s. m. DICŢ.; (Bot.) specie de iarbă ce creşte pe munte. T. PAPAHAGI, M. | Adjective (rare): **cărbuniciós, -oásă, cărbunós, -oásă** = ca cărbunele, care conţine cărbune. DICŢ.; **cărbuníu, -íe** = negru ca cărbunele. MARIAN, CH. 51, cf. id. O. I 320; (substantivat) **cărbuneáscă** s. f.: numele unui danţ ţărănesc. PAMFILE, J. III | Nom. agent.: (< lat. *carbonarius*) **cărbunár** s. m. = persoană care face s. vinde cărbuni (I 3°); cf. dubletul carbonar; (Ornit.) pasăre acvatică, corb-de-mare (TDRG.). *Cărbunáriul şi pânzariul* (circa 1705). GCR. I 353. *Lei... 3 de la 2 cărbunari.* RĂŞCANU, L. 13/12. *Bresle ce nu plătesc bir: Liuzii... 21 cărbunari gospod.* URICARIUL, VII 377, (cu feminin ul) **cărbunăreásă** DICŢ. | Abstr.-loc.-colect. **cărbunărie** s. f. = meseria de cărbunar; loc în pădure (COSTINESCU), cuptor (POLIZU, LM.) unde se fac cărbuni (I 3°); cămară, magazie de cărbuni (DICŢ.); cărbuni mulţi îngrămădiţi la un loc. *Cărbunarii să aibă în grijă şi foarte să iaie sama ca stolurile cărbunăriei...* COD. SILVIC, 39. *Cărbunăria eră aşezată chiar pe malul Dunării.* DUNĂREANU, CH. 197. | Verbe (rare): **încărbunâ** Ia = a înnegrì cu cărbuni; a preface în cărbuni. COSTINESCU; **(în)cărbuní** IVa = a carbonizà, a preface în cărbune. POLIZU, LM.; cu part.-adj. **încărbunát, -ă** (poreclă dată Ţiganilor, cf. întâciunat). ŞEZ. I 214.]

— Din lat. **carbo, -onem**, idem.

CĂRBUNEÁSCĂ s. f. (Cor.)
CĂRBUNÉL s. m.
CĂRBUNICIÓS, -OÁSĂ adj.
CĂRBUNÍU, -ÍE adj.
CĂRBUNÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **cărbune.**

CĂRBÚŞ s. m. (Entom.) **cărăbuş.**

CARBÚRĂ s. f. (Chim.) *Carbure.* — Corp compus, format din combinarea carbonului cu un corp simplu altul decât oxigenul. *Petrolul ar fi datorit acumulării hidrocarburelor ce nasc, întocmai ca aceţilena, din contactul apei cu carbure metalice (corpi compuşi din cărbune şi un metal) care s'ar găsì în miezul incandescent al pământului,* MURGOCI, SĂM. VI 387. *Carbidul este o carbură de calciu.* [Familia: **carburà** vb Ia = a combinà (prin procederi chimice) un corp simplu (altul decât oxigenul) cu carbon, a supune un corp la acţiunea carbonului; (cu adj.-part.) **carburát, -ă; — carburáţie, carburaţiúne** s. f. = operaţia prin care un corp (altul decât oxigenul) e supus la acţiunea carbonului. *Carburaţia fierului îl preface în oţel;* — **carburatór** s. a. = aparat prin care se produce o saturaţie completă a gazului de iluminat sau a aerului prin vapori de uleiuri hidrocarburate.].

— *N.* din fr.

CARBURÁŢIE, s. f.
CARBURAŢIÚNE s. f.
CARBURATÓR s. a.
} v. **carbură.**

CÂRC interj. (În expresiunile:) **A nu zice**, s. **a nu face** (MARIAN, T. 291, RĂDULESCU-CODIN, I. 151) **nici cârc** = a nu zice nici o vorbă, nici pis, a nu sufla, a tăceà chitic. *Acum, drăguţu', nu mai zice nici cârc, căci i-a astupat gura pământu'* [= a murit]. ALECSANDRI, T. 101. *Când le vorbeam, ei nu îndrăzneau să zică nici cârc.* I. NEGRUZZI, IV 49. *Auzind noi ce ni se pregăteşte.*

ghiontitu-ne-am unul pe altul, chicotind înnăduşit, şi ca mai ba să zicem nici cârc. CREANGĂ, A. 128/16. *Sarsailă nu ziceà nici cârc, tăceà cum tace porcu' în păpuşoiu.* ŞEZ. II 104/5. (În Mold.) **Cârc, Frangoleo!** *Cum ieşi din sat, apuci de-a-dreptul prin Pădurea Lupului, şi cât ai zice, «cârc, Frangoleo!» ajungi în cotunu' Sătulei, unde-s casele boiereşti...* ALECSANDRI, T. 606. *Vorba ceea: Cârc, Frangoleo... huştiuliuc... s'o dus!* id. ib. 844, cf. 1000. **Cârc-mârc** interj. v. *cârc.* [Verbe: **cârcni**, (mai des) **crâcnì** IVa (mai ales după negaţiune) = a (nu) zice (nici) cârc, a (nu) suflà (nici) o vorbă. *N'au crăcnitu nimea cu limba den fii[i] lui Israil.* BIBLIA (1688) 160/2. *Cum pociu eu să crâcnesc?* PANN, P. V. III 115. *Ceilalţi miniştri nici crăcnesc înaintea lui.* C. NEGRUZZI, III 274/10. *Să nu cârcneşti, cioară, că te-am prăpădit!* ALECSANDRI, T. 352, cf. 1124. *Marş înainte şi nu crâcnì!* id. ib. 233, cf. 407, 417. *Odată să-i pună mâna pe gât şi nu mai crâcneşte!* SLAVICI, N. D. 273. *Dacă va crâcnì o vorbă măcar către cinevà...* ISPIRESCU, U. 111/24, cf. L. 239, JIPESCU, O. 64. *M'a jurat să nu crăcnesc o vorbă către nimeni.* ZAMFIRESCU, ap. TDRG.; (cu abstractul) **cârcneálă** s. f. *Fără leac de cârcniálă, ascultători şi următori să ne arătăm.* CANTEMIR, IST. 176.]

= Onomatopee (cf. paleosl. *krъknǫti* «a piui», slovean *krknem*, *krkniti* «mucksen»), cf. cârâì şi cârcâì.

CĂRCÁ vb. I v. **încărcà.**

CÂRCĂ s. f. sing. *Echine.* — (Învechit) Partea de sus a spinării omului, a spatelui, când duci cu el o povară.; spate (DENSUSIANU, Ţ. H. 61). *Trudindu-să în greutatea lucrului, muncind cu cârca.* DOSOFTEIU, V. S. 14. || P. anal. Muchea, creştetul muntelui (Câmpul-lui-Neag, jud. Huniedoara) Com. ITTU. || Astăzi, numai în loc. adv.) **în** s. **din cârcă.** *Le-au rîdicat în cârcă* [coşniţele]. DOSOFTEIU, V. S. 196. *Un leu puternic care i-a sărit în cârcă.* ODOBESCU, III 125/3. *Ia voineşte în cârcă pe mort.* CARAGIALE, S. 10/14. *Acest centaur... treceà gârla pe oameni în cârcă.* ISPIRESCU, U. 74/10. *Mai bine sui-te în cârca mea.* RĂDULESCU-CODIN, L. *Apoi trupul înghiţit Plin de rane, otrăvit, El în cârcă-l rădicà.* ALECSANDRI, P. P. 12b/3. # *Pe cine-l duci în cârcă, tot p'ala-l do(a)r(e) picioarele* = tot acela, căruia-i faci bine, se vaită de tine. RĂDULESCU-CODIN. **A luà pe cinevà în cârcă**: a-l luà subt sprijinul său; a-l luà la vale, în râs. PAMFILE, J. II. **A aveà cu cinevà** s. **a-i fi cu cinevà în cârcă** = a da de potcă cu cinevà, a o păţi cu cinevà. *Să-ţi iei tălpăşiţa, că cu mine ai în cârcă.* SEVASTOS, ap. TDRG. *De m'a fi înşelat, apoi cu mine îi* [cetească: *i-i*] *în cârcă.* id. ib. [La PONTBRIANT: *cârcă de struguri* = grappe de raisins. | Derivat: **cârcáş** s. m. = cel care aduce lemne cu spatele din pădure (Coşteiu, jud. Caraş-Severin) com. ITTU.]

— *În cârcă* — de unde s'a extras substantivul *cârcă* — corespunde sârb. *(nositi)* **na-krke** «(a duce) în cârcă».

CÂRCÂÍ vb. IVa I. 1°. *Glousser, caqueter, chanter, glouglouter.* 2°. *Coasser.* II. *Grommeler.*

I. Intrans. 1°. Imită sunetul produs de diferite pasări, precum:

a) găina, când vrea să ouă (ŞEZ. II 66/16) s. când e mulţumită s. după ce a ouat (PONTBRIANT) s. când se simte în primejdie (cf. ŞEZ. VII 178). Cf. cotcodăcì (În Munt. cârcâitul e sunetul mai slab, când găina ciugulește s. râcâie s. chiamă puii pentru de mâncare s. merge încet prin curte, iar cotcodăcitul sunetul tare, repetat, ce-l scoate după ce a ouat). *Găina cârcâe* (ŞEZ. II 66/16, H. II 12, 88, 273, III 4, 17, 140, IV 10, 54, IX 396, 429, X 507, XI 339, XII 171), *cârcâe* (ŞEZ. VII 178, H. X 507, XVI 132), *cărcâe* (H. III 48, X 538), *gârcâe* (H. IX 27). *Cocoş potcovit, De oaste gătit, Găina cârcâià, Să meargă şi ea?* [= *Plugul*] GOROVEI, C. 299. *Găina care cârcâe* [*cărcăeşte* DDRF.] *seara, dimineaţa nu face ou.* ZANNE, P. I 469. | Refl. *Găina, pân'o trăit, Tot aşà s'o cârcâit: Că trebue bani de-argint, Că de-aramă Nu-s de samă.* MARIAN, NU. 669b/2. | Fig. *Fie-care cu norocul ei, dupà cum o cârcâì.* DELAVRANCEA, S. 39.

b) cocoşul: *Cocoşul cârcâe.* H. III 290; cf. cântà.

c) curca: *Curca cârcâiè, S'o iei[e] şi pe ea.* VASILIU, C. 188.

d) bibilica: *Picherea va cârcâì.* PAMFILE, VĂZD. 4.

2°. Imită ocăcăitul broaştei. *Broasca cârcâe.* H. V 210.

II. Trans. *A cârcâì cevà din gură* = a cârti. *Şade iarna întreagă, fără să aibă drept să cârcâie cevà din gură.* BREBENEL, GR. P.

[Şi: *cârcâì, cărcâì*, **gârcâì, cârcâţì** † vb. IVa. *Unde cârcâţeşte găina, ş'unde oul să-l găsească.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 473. | Abstracte: **cârcâire** s. f. DICŢ., — **cârcâit** s. a. (ad I, 1° a) # *Cârcâite multe şi ouă puţine* = multă vorbă şi puţin folos. ZANNE, P. IV 583, (ad I 2°) *In cârcâitul broaştelor.* PĂSCULESCU, L. P. 224, — **cârcâitúră** s. f. DICŢ. | Adj. verbal = **cârcâitór, -oáre.** (ad I 1° a) *Găini cârcâitoare* = care cârcâe (mereu). GOROVEI, CR., (cu negativul **necârcâitór, -oáre).** *Găinele noastre necârcâitoare şi ouătoare, iar ale duşmanilor cârcâitoare.* MUSCEL, 7.]

— Onomatopee. (cf. bulg. *krъkam* «înghit», sârb., rus., rut. *krakati* «cârâì» (despre cioară), dial. ital. (Bergamo) *carcoja* «gracidore, certo gridare della gallina e dell' oca»). Cf. cârc, cârâì.

CÂRCĂIÁC s. m. (Entom.) *Scolopendra. Lithobius forficatus.* — Miriapod (GOROVEI, CR., ŞIO) care trăeşte în locuri umede şi întunecoase, prin pivniţi (LM.) s. în pământ (H. XIV 246) s. în buşteni (H. IV 85); e de coloare verde şi are un suc otrăvitor (H. IV 270, cf. LEON. MED. 98); se mai numeşte şi: patruzeci-de-picioare (PAMFILE, B. 48) s. carete (H. IV 85). Cf. H. IV 116, V 389, XIV 65. *Şoaricii, moliile şi cârcăiecii se folosesc de acèle rămăşiţe.* ODOBESCU, I 334. [Şi: **cârcâiác** s. m. GOROVEI, CR., H. IV 85, 270, XIV 246, **cârcălág** s. m. PAMFILE, B. 48, H. V 389, **cârcâiág** GOROVEI, CR., H. XIV 65.]

— Din turc. **kyrkayak** «scolopendre, millepieds» (din *kyrk* «patruzeci» şi *ayak* «picior»). ŞIO.

CÂRCĂIÁG s. m. (Entom.) v. **cârcăiac.**

CARCALÉTE s. m. v. **cărcălì.**

CĂRCĂLÍ vb. IVa. *Faire de la mauvaise besogne, bousiller, gâcher.* — A face cevà prost, urît, de mântuială, spec., a scrie prost (COSTINESCU), a desenà urît (id.); (+ *părpălì*) a frige cevà (mai ales păpuşoiu) numai pe deasupra, a părpălì (MARIAN). *Băgaţi bine de seamă... pe cine puneţi ochii la alegeri, să nu cârcăliţi lucru' mai rău.* JIPESCU, O. 99. (Absolut) *De i-or simţì (ţăranii pe învăţătorii de plugărie) că cârcălește, că sânt uşurei la plugărie...* id. ap. TDRG. *Puşcă alt cerb şi-l puse'n frigare să se frigă, dar de-abià apucă să se cârcălească o leacă, şi furà acì ortacii de la vânat.* RETEGANUL, P. III 63/18. *Cine mănâncă popuşoi cârcăliţi sau copţi repede, se bolnăveşte.* ŞEZ. VIII 38. [Şi: **cârcăli.** | Adj.-verbal: **cărcălítór, -oáre** = care scrie, desenează s. zugrăveşte urît (COSTINESCU), autor, scriitor care scrie prost (id.), cârpaciu. | Abstracte: **cărcălíre, cărcăleálă, cărcălitúră** s. f. = scrisoare urîtă, încurcată ce nu se poate ceti (COSTINESCU), (cel din urmă şi cu înţelesul) hârtia scrisă ori lucrul desenat prost (id.); **cârcálă, cărcálă** s. f. = lucru neisprăvit, murdărie.

RĂDULESCU-CODIN. *Noi nu luăm două lucruri de odată, ci de-a-rândul, întâiu unul, şi, când e gata, al doilea, că, dacă nu, rămânem în cârcală* (Bran, în Transilv.). | Alt derivat: **carcaléte** s. m. = nume de batjocură dat lăutarilor (Nemţişor-Vânători, jud. Neamţu). ION CR. VI 313].

— Din sârb. **krkaliti** «a se băligă, a murdări», **krkala** «baligă». DR. II 595-6.

CARCALÍU s. a. Unealtă de tăiat mămăliga, făcută dintr'o aţă (s. sârmă) prinsă ca o coardă de capetele unui arc de nuia. ANTIPA, P. 759-60.

CARCANDÍLĂ s. m. *Diable.* — (Fam., în glumă) Drac. (Munţii Sucevii, în Mold.) ŞEZ. II $185/_{15}$.

— Cf. turc. *kara-konğoloz* «loup-garou» alb. *harkanğol* «strigoiu», bulg. karakondžul. n.-gr. *καλικάντσαρος*. Cf. G. Meyer, Alb. Wb. 179.

CÂRCÂRĂŢÍ vb. IV^a v. **cârâi.**

CĂRCÁŞ s. m. v. **cârcă.**

CÂRCÂŢÍ † vb. IV^a v. **cârcâi.**

CĂRCÁTIŢĂ s. f. v. **cratiţă.**

CÂRCEÁ s. f. v. **cârcel.**

CÂRCEÁG s. a. *Cruche.* — (Sârbism, în Ban.) Ulcior de pământ având în partea de sus (la gură) nişte găurele şi în toartă o ţâţă din care se bea apa sugând (LIUBA-IANA, M. 99, 91, com. COCA, cf. H. XVIII 145, ZANNE, P. III 503), burloiu, cf. burdac. *De se leagă* [dorul] *de-o copilă, Ia cârcegele pe mână, Şi se duce la fântână.* HODOŞ, P. P. 38. *Cârceagu' merge de multe ori la fântână până se sparge* (Coşteiu, în Banat). ZANNE, P. III 502.

— Din sârb. **krčag**, gen. **krčága** «ulcior». BERNEKER, SL. WB. 665.

CÂRCEÁG s. m., **CÂRCEÁN** s. m.
CÂRCEÍ vb. IV^a, **CÂRCEIÁ** vb. I^a
CÂRCÉIE s. f., **CÂRCÉIU** s. m. şi a. } v. **cârcel.**

CÂRCÉL s. m. şi a. I. 1°. *Crampe.* 2°. *Querelle.* II. 1°. *Vrille.* 2°. *Queue (du melon).* 3°. Fleur brodée sur l'épaule de la chemise 4°. *Grappillon.* 5°. *Arbre couvert de givre.* III. *Virole, anneau de fer, douille.* IV. *Ixodes ricinus.*

I. 1°. (Mai ales la plur.) Contracţiune dureroasă care produce o înţepenire momentană a muşchilor, crampe, cf. furnicei, spasm; p. anal. contracţiune spasmodică a stomahului, zgârciu, mătrice (MARIAN, NA. 7). Pe cinevă îl apucă (LEON, MED. 124, GRIGORIU-RIGO, M. P. 77, GOROVEI, CR.) îl prind, îl frământă s. îl zgârcesc (cf. CREANGĂ, A. $15/_5$) *cârcei*, cuivă i se pune un *cârcel. Apucându-l cârcei la stomac, crezù că i s'a apropiat ceasul morţii.* BĂLCESCU, M. V. 78. *Zgârcit de cârceii de prin toate încheieturile, se ghemuì sub plapomă.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Îmi pierdusem curajul, şi acuma, de ostenit ce eram, nu aşteptam decât să mă prindă cârceii şi să cad la fund.* DUNĂREANU, CH. 190. *Un fel de cârcei de stomah care frământă pre copii înnăuntru.* MARIAN, NA. 376. *Holera şi ciuma... se arată cu cârcei.* ŞEZ. II $190/_{19}$. # **Cârcìul-babei** (şi *curcea-* s. *crucea-babei):* un joc de copii, când se dau de-a tumba. PAMFILE, J. III 34.

2°. Fig. Sfadă, ceartă; cf. crâmpiţă. *Caută cârcel.* PAMFILE, J. II.

II. Bot. 1°. Filament (răsucit în spirală) cu ajutorul căruia plantele cătărătoare (cu deosebire viţa de vie) se acaţă de corpurile din jurul lor, acăţele, cir. Cf. GOROVEI, CR., H. III 139. *Legând la vie mânzul său, şi la cârceiu* (= *ἕλικι*) *mânzul măgăriţii lui.* BIBLIA (1688) 38. *Cu mlădiţele viţei şi cu cârcéele mlădiţelor tare erà cezluit.* CANTEMIR, IST. 78. *Foile au vârful peţiolului primar transformat în ciri (cârcei).* GRECESCU, FL. 184. | (Predicativ) Răsucit ca un cârcel. *O venì ş'a mea drăguţă... Cu cosiţa tot cârcel.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 393. || P. anal. *Pe bătul furcii, din rămurele de la noduri, erau suciţi cârcei (inele) tot învăluiţi cu nojiţe.* BREBENEL, GR. P.

2°. P. anal. Codiţa cu care e legat de curpen fructul pepenelui. PAMFILE, A. 177.

3°. (Răşinari, Transilv.) Floare brodată pe umerii iei, bănicel. PĂCALĂ, M. R. 519.

4°. P. ext. (subt formele *cârceiu*, plur. *cârcei*, şi *cârciu)* Ciorchine mic de struguri (REV. CRIT. III 92, PAMFILE, I. 217, cf. H. VI 198) având de la două bobiţe până la 20 (H. III 496), ciorchine de struguri curăţat de boabe (BUCUŢA, R. V.), greş (H III 13). *Dă-mi şì mie un cârceiu de poamă.* H. III 496. *Rămăşiţa de cârcei se numeşte comină sau tescovină.* H. XVI 41.

5°. P. anal. *Cârciu* = arbore acoperit cu brumă, iarna. H. XIV 352.

III. P. anal. Cerc (inel, lanţ, etc.) care se aplică în jurul unor obiecte spre a le legà sau prinde de altul (cf. gânj^a):

a) *Cârceà* (VICIU, GL. subt cârceià), *cârceaie* (LB.) = cerc s. inel de fier.

b) (La plug, grapă, car) Cerc de fier (s. de nuiele) s. lanţ scurt (cu cătevà zale şi cu belciuge la capete) s. unealtă de lemn (cf. DAMÉ, T. 13, H. IV 279, MARIAN, D. 59) servìnd a prinde o tânjală de car s. a o înnădì de proţap, când trag mai multe perechi de boi, cf. zale, cârlig, scripţ. Cf. *(cârceie*, art. *cârceia)* CREANGĂ, GL., PAMFILE, I. C. 138, H. II 80, 88, III 228, IV 156, V 29, IX 452, X 6, 77, 110, 465, 489, 505, 539, XI 259, 401, 429, XIV 152, XVI 4, XVIII 19, ŢARA OLTULUI nr. III 35, *(cârceiu)* COSTINESCU, ŞEZ. VIII 148, (plur. art. *cârceile)* H. IV 253, *(cârcel)* H. III 140, XVIII 142, *(cârceà)* H. XVI 10, PAMFILE, A. 44, *(cârce)* PAMFILE, A. 44, *(cârciu)* H. II 254. *Sclipuim de colè o coasă ruptă, de ici o cârceie de tânjală.* CREANGĂ, A. 42. *Mă lovì cu o cârceie.* RETEGANUL, TR. 169, 22. *Cârceili pocneà.* VASILIU, C. 177, cf. ŞEZ. II $222/_{25}$.

c) *Cârceie* = brăţară (3°) cu care se înţepeneşte de coporâie custura coasei. PAMFILE, A. 126, ION CR. III 226.

d) (Transilv.) *Cârceie* = inel de fier fixat de prăselele briceagului, de care se leagă acesta la şerpar. ŢARA OLTULUI, III nr. 35.

e) *Cârceie* = o parte a joagărului, care leagă ceafa de jos a jugului cu mâtca. DAMÉ, T. 176, PAMFILE, I. C. 112.

f) *Cârceiu* s. *cârceà* = amnarul (II 2°) de la războiul de ţesut. PAMFILE, I. C. 274. ŞEZ. VIII 148.

IV. (Entom.) *Cârcel* s. *cârceiu* = o insectă (H. VI 105, VII 388, 420, IX 473), ce se lipeşte de vite (LM.), păduche de oaie mic de tot, uscat şi vârtos (PRECUP, P. 21), mielăriţă (LB., POLIZU), căpuşă (MARIAN, LEON, MED. 84, BARCIANU), după PĂCALĂ, M. R. «Melophagus ovinus». *Lindini, păduchi, lipitori şi cârcei.* CANTEMIR, IST. 239. *Când le smulgeam (boilor) căpuşele şi cârceii înfipţi în piele.* ap. TDRG. Cf. cârcioabă.

[Plur. *cârcei* şi (ad I 1°) *cârceiuri* ap. HEM. $1620/_{25}$. | Şi: **cârcéiu** s. m. şi a., apoi: **cârceà, cârcéie** s. f., **cârciu** s. m. | Verb: (cf. slav. *-kъrčiti*) **(în)cârceià, (în)cârcià** (pronunţ. *-ci-à)* vb. I^a, **cârceì, (în)cârcì** (DICŢ.) IV^a trans. şi refl. = a (se) încovoià, a (se) îndoì spre înăuntru (LB.), a (se) zgârci, a fi apucat de cârcei; a legà în fiare, în lanţ. *Colică cârceitoare.* ap. TDRG. *Nu-l junghià,*

Nu-l cârcià. MARIAN, NA. 399. *Mi se cârceiază piciorul.* LB. *Mi se încârceià stomahul.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Cum o zări, d'odată i se zvârlì păru' în creştet şi i se încârciară vinilì.* JIPESCU, O. 155. *Pe Ion... l-au cârceiat jandarii* = l-au legat (Proştea-mică, în Transilv.) VICIU, GL. | **(în)cârcit** = (în)chircit. DDRF., PAMFIEL, A. | Alte derivate: (< bulg. *kărčjan* «boală de oi») **cârceán** s. m. = păduche mare de oaie. Com. M. OLMAZU, cf. (citat între boalele de vite) H. VII 77, 491, XIV 498; — **cârceág** s. m.: boală de oi (H. VII 341) s. de vită (H. II 250, V 73, 280, 474) un fel de friguri la oi (DRAGOMIR, D. M. 212); — **cârciór, -oáră** adj. = strâmb, încârligat. Com. LIUBA. *Un lemn s. bât cârcior.* id. [Păcurarii au] *o lingură cârcioară, ca să poată mâncà lapte din găleată.* LIUBA-IANA, M. 114. *Fier cârcior.* id. ib. 126. *(Oaie) cârcioáră* = cu lâna creaţă (DAMÉ, T. 67) s. cu coarnele sucite (H. XVIII 272).]

— Cuvânt de origine slavă (lui *cârciu* I 1° îi corespunde sârb. *krč* «crampe», iar lui *cârciu* II 5° bulgărescul *krъčъ* «chiciură, promoroacă»; *cârcel* e sârb. *krčel* «uncus»; din pluralul *cârcei* s'a format singularul *cârceiu*, care corespunde şi bulg. *gъrčej* = *gъrč* «crampe»). Cf. zgârciu şi chirci.

CÁRCERĂ s. f. *Cachot, prison.* — (La cazarme, la şcoale) Loc de închisoare pentru cei pedepsiţi (de obiceiu, încăpere mică, întunecoasă) [Plur. *cárcere* şi *cárceri* | Şi (învechit): **cárcere** s. f. = temniţă. ARISTIA, PLUT.]

— *N.* din lat. **carcer.**

CÁRCERE s. f. v. **carceră.**

CÁRCHIN s. a. (Med.) *Chancre, cancer, ulcère.*— *Cárchin* = boală de om. H. IV 91 (după BARCIANU şi CODRESCU: cancer, la animale şi la om; după PONTBRIANT: «ulcère»). [Şi: **cârcín** s. a. = broască (II 1°) (Bogeşti în Tutova) HEM. 218, urcior la ochiu DDRF. | Adjectiv: **carehinós, -oásă** = canceros. PONTBRIANT.]

— Pare a fi n.-grec. *καρκῖνος* «cancer». (PONTBRIANT) sau paleosl. *karĭkinŭ*, idem.

CARCHINÓS, -OÁSĂ adj. v. **carchin.**

CÂRCÍ vb. IV^a } v. **cârcel.**
CÂRCIÁ vb. I^a }

CĂRCĬCÁ † vb. I^a v. **crâşcà.**

CARCIFOÁIE s. f. (Bot.) v. **carciofoi.**

CÂRCIMĂ, CĂRCĬMĂ s. f. v. **cârciumă.**

CÂRCÍN s. a. (Med. pop.) v. **carchin.**

CÂRCIOÁBĂ s. f. (Entom.) = **căpuşă.** LEON, MED. 84. [Cuvânt suspect; DICŢ. dau şi forma **cârcoábă** s. f.] — Cf. cârcel, cârciog.

CÂRCIÓB s. a. }
CÂRCIOBÁR s. m. }
CÂRCIOBÁŞ s. m. } v. **cârcioc.**
CÂRCIOBÓV s. m. }

CÂRCIÓC s. a. *Ruse, subterfuge, truc, chicane (d'avocat).* — (Mold. Întrebuinţat mai ales la plur.) Tertip (ALECSANDRI, T. 1771), apucătură, şiretlic judecătoresc (id. ib. 1779), subterfugiu, chichiţă, chiţibuş, bucluc; dificultăţi făcute în afaceri; judecăţi, procese (Baia, Suceava, ŞEZ. XXXII 16). *Cunosc orice cârcioguri şi orice coţcării De'mpricinaţi purtate prin judecătorii.* ALECSANDRI, T. 257. *Mărturiseşti că n'ai dreptate... cauţi numai cârciocuri.* I. NEGRUZZI, IV 240. *Nu există... un alt loc decât acesta, unde să fie mai multe fiinţe cu aşà talent de inventat cârciocurile. Dovadă.., colosalul număr de advocaţi.* IANOV, ap. TDRG. *Omul ista umblă numai cu cârcioguri.* (Baia. Suceava). ŞEZ. XXXII 16. [Plur. *-ciocuri.* | Şi: **cârcióg, cârciób** s. a., *(+ corci?)* **corcióc** s. a. MAIORESCU, CR. III 243. | Nom.-agent. **cârciocár (cârciogár, corciogár, cârciobár,** ŞEZ. XXXII 16, **cârciobáş, cârciobóv)** s. m. = om care caută cârcioguri, bucluc, sfadă, şvornic (ION CR. VI 126), care caută pricina cu lumânarea, (la plur.) care umblă cu judecăţi, cu procese (Baia, Suceava, ŞEZ. XXXII 16); apărător de pe la judecătorii (CREANGĂ, GL.), cârcotaş, chiţibuşar. *Hoţu' de Pepelea îi cârciocar de frunte!* ALECSANDRI, T. 840. *E un cârciogar, care caută pricini la toţi vecinii.* I. NEGRUZZI, IV 291. *Corciogarii, porecliţi şi apărători...* CREANGĂ, A. 150/$_{10}$. *E cârciobov al dracului!* N. REV. ROM. I 71. | Abstract: **cârciocărie (cârciogărie)** s. f. DICŢ. | Adjective: **cârciocărésc (cârciogărésc), -eáscă** = de cârciocar. *Doar am deprins eu să întorc şuruburi cârciogăreşti.* ALECSANDRI, T. 257; — **cârciocós, -oásă** = plin de cârciocuri. *Mi-am câştigat şi procesul cârciocos.* id. ib. 257.]

— Din rus. **krjučok,** rut. **kručok** «cârligel; supterfugiu, chiţibuş advocăţesc.» D. Scheludko, *Balkanarchiv* I 161. (Pentru trecerea semantică, cf. germ. *Ränke* «intrigi», de la *Ranke* «cârcel de plante». TDRG).

CÂRCIOCĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. }
CÂRCIOCĂRÍE s. f. } v. **cârcioc.**
CÂRCIOCÓS, -OÁSĂ adj. }

CARCIOFOI † s. m. plur. (Bot.) *Artichaut.*— Anghinară. *Tot fealiul de sălată: macrişul, mărarìul, anişul... cimbrul, şparga, carciófoii ş. c.* ECONOMIA, 124. [Şi: **carcifoáie** s. f. (transcris greşit într'o cimilitură a fragilor s. a vârtelniţii:) *Într'o foaie Cartifoaie, Şede-o oaie oacără.* DR. I 262.]

— Cuvântul pare a fi introdus de Şincai de-adreptul din ital. **carciofo** (din arab. *al-charschof)*, idem; dacă e însă popular, atunci a ajuns la noi prin mijlocire slavă (sârb. *karčofao*, polon. *karczof, karczoch*, rut. *karčocha.* BERNEKER, SL. WB. 489).

CÂRCIÓG s. a. (ş. d.) v. **cârcioc.**

CÂRCIÓG s. m. (Zool.) = **hârciog.** PĂCALĂ, M. R. 29.

— Contaminare din *cârtiţă* şi *hârciog.*

CÂRCIÓR, -OÁRĂ adj. }
CÂRCIU s. m. } v. **cârcel.**

CÂRCIUMĂ s. f. *Cabaret.* Local (popular, de obiceiu în sate s. în mahalalele oraşelor) în care se bea (s. se vinde cu amănuntul) vin, ţuică şi alte băuturi spirtoase, şi în care adesea se află spre consumare sau vânzare şi alte mărfuri (cf. prăvălie) şi unde une-ori se poate şi mâncà (cf. birt, ospătărie), mai rar şi mâneà (cf. han^1 (2°), făgădău. *Mearge la cârciumă să mănânce şi să bea acolo.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. *Ei la cârciumă aleargă.* PANN, P. V. I 110. *Ton de cârciumi.* ALEXANDRESCU, M. 257/$_9$. *Să fie toate cârciumele în cinste* (= gratis), *tot omul... să mănânce şi să bea fără plată.* RETEGANUL, P. III 44/$_{26}$. [Plur. *-ciumi*, (mai rar) *-ciume.* | Şi (Mold şi Ardeal, plur. în *-e)*: **cârcimă, cârcimă** s. f. *Kĕrcsmĕ*= taberna, caupona. ANON. CAR. *Încă fiind pivniţă, supt beserică ţineà unii cârcimă.* MAG. IST. III 76/$_{29}$. *Lei 2 de toată cârcima mare, iar de cârcima mică pe giumătate.* RĂŞCANU, L. 16/$_{20}$, cf. 43/$_{18}$, LET. II 442. *Am băut şi adalmaş la cârcima lui*

Badaca. C. NEGRUZZI, I 306; — **cârşmă** s. f. *Care popă... va îmblà la cârşme... să i se ia popie[a].* (a. 1675), ap. GCR. 217/26. *Mâind la o casă de cârşmă.* DOSOFTEIU, V. S. 236. *Au fost dând cârşmele din toată ţara.* LET. II 58/5; cf. 442/11, CANTEMIR, IST. 123. *Satana făcuse cârşmile şi rachiu'.* ŞEZ. III 2/10. *De doruţul mândrii mele, Nici în cârşmă nu pot bea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 91, cf. 216; — **crâcîmă** s. f. (dintre exemplele vechi, cu chirilice, unele pot fi cetite şi: *cârcîmă*). *Să meargem la crâcîme.* CORESI, ap. GCR. 20. *A stat în crâcîma lui Satana* (= bordel). DOSOFTEIU, V. S. 24. *Locul... crâcîmei.* URICARIUL, X 87/8 cf. 225/30, PRAVILA (1814) 176, GCR. I 24, 91. *Adunările crâcîmelor.* RUSSO, S. 109; — **crâşmă** s. f. *Cei ce beau la crâşme.* DOSOFTEIU, PS. 223. *Au ieşit... dintr'o crâşmă.* LET. II 206/22, cf. IORGA, S. D. XIII 265. *S'au dus la o crâşmă, unde s'au pus să bea.* C. NEGRUZZI, I 32; cf. EMINESCU, N. 34/9, CREANGĂ, P. 108, ALECSANDRI, P. P. 316/1, ŞEZ. IV 97. *Cine-a făcut crâşma'n drum...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 385, cf. 388, 454, MÂNDRESCU, L. P. 57/8, ZANNE, P. III 504; — **crâjmă** s. f. *Bărbaţii-s cu plugurile. Nevestile bat crâjmile.* MÂNDRESCU, L. P. 109/12, cf. ap. ODOBESCU, III 553/27; — **câjmă** s. f. (Com. N. IONESCU, IORGA, S. D. XIII 264); — **crîjmă.** s. f. BIBICESCU, P. P. 269; — **crîşmă** s. f. PAMFILE, I. C. 472, VICIU, GL., RETEGANUL, TR. 33/30, GCR. II 224. | Diminutive: **cârciumioáră** s. f. ION CR. IV 89, cf. TEODORESCU, P. P. 545; **crâşmuşoáră** s. f. ALECSANDRI, T. 1538; **crâşmúţă** s. f. MARIAN, SA. 22, SEVASTOS, P. P. 315/8, 264/2, ŞEZ. I 14/2, | Nom. agent. (cf. rus. *korčmarь*, sârb. *korčmar*, bulg. *krъčmar(in)*, idem): **cârciumár, crâşmár** (etc.), **crîşmáş** (H. XVII 63) s. m. = cel care ţine o cârciumă. *Kércsmar* = tabernarius, caupo. ANON. CAR. *Tot cliricul să nu fie cârciumariu.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. *Fata cârşmăriuluĭ.* DOSOFTEIU, V. S. 236. *Croitorii, blănarii, cărcîmarii.* LET. II 345/5. *Noi cârciumari nu sântem, să vindem vin* (a. 1708). IORGA, B. R. 77, cf. PRAVILA (1814) 176, CALENDARIUL (1814), 68. *Zice la crişmari...* FURDUI, ap. GCR. II 224. *Măi podar, Măi cârciumar, Trage podul, Să trec Oltul.* TEODORESCU, P. P. 292b. *Cârşmaru' s'a brodit beat.* (Vâlcea) Com. DRAGU. *Petre Tudosiicăi, crîşmariul nostru.* CREANGĂ, A. 17, cf. ŞEZ. IV 8/32, FRÂNCU-CANDREA, M. 143, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 388, 224, (cu feminine:) **cârciumăreásă** (aceasta la plur., însemnând şi planta «ochii-cucului». PANŢU, PL., cf. H. IV 84,) **cârci(u)măriţă** (şi numele unei flori, H. XI 349), **crâşmăriţă, crâşmăreásă,** (Mold.), **câşmăreáţă** (MAT. FOLC. 421) s. f. = femeia cârciumarului; femeie care ţine o cârciumă. *Jupâneasă cârciumăreasă.* BARAC, T. 31. *Pivnicioara-i mititică. Cârcîmăreasa frumuşică.* TEODORESCU, P. P. 331. *Îşi ia nevastă frumoasă Ş'o pune cârciumăreasă, Cârcîmăreasă buţilor, Iubeaţă voinicilor.* BIBICESCU, P. P. 181. *Femei cârcimăriţe* (a. 1741). URICARIUL, IV 405/3. *Crâşmăriţa, cum ne-a văzut, pe loc ne-a sărit înainte.* CREANGĂ, A. 96, cf. ŞEZ. III 20 b/23, ALECSANDRI, P. P. 254 b/11, ZANNE, P. V. 212. *La Şanta, la crâşmăreasă...* ALECSANDRI, P. P. 88/6, cf. 265/17, C. NEGRUZZI, I. 315. *Cârşmăriţa-i de Român.* PĂSCULESCU, L. P. 259. *Pivnicioara-i mititică, Cârcimăriţa frumuşică.* TEODORESCU, P. P. 331. *Cârjmăriţă.* ŢIPLEA, P. P. | Verb.: **cârciumări** (etc.) vb. IVa = (intrans.) a ţinea o cârciumă, a vinde, a servi băuturi) s. a bea în cârciumă; (învechit, trans.; cf. v.-bulg. *krъčьmi'avati* «a face pe băcanul, pe cămătarul») a face negoţ (ruşinos) cu cevà, a speculà (CUV. D. BĂTR. I 432), a traficà, a se tocmì pentru lucruri ilicite (BARONZI, L. P. I. 104/1). *Kércsmeresk* = educillo. ANON. CAR. [Domenţian] *cărcîmăriià veniturile.* MOXA, 360/13. *Doamna sa de altă parte cărcîmăreà bucatele din casă, pânea ori pe unde aveà, şi băutura şi pocloanele ce le veneà la beciu.* LET. II 21/22. *Doamne! veniră străinii... şi îndrăzniră a vinde, a cârciumări sfinţele tale.* ODOBESCU, I 431. *Care-i Badu cârciumaru', De ziua cârciumăreşte Şi noaptea măcelăreşte?* MAT. FOLC. 71, cf. TEODORESCU, P. P. 538 b. *Să crâşmăresc vin şi bere La recrute tinerele.* MAT. FOLC. I 502, cf. BUD, P. P. 21, ŞEZ. IV 8/36. *Tu Aniţă, crâşmăriţă, De nouă ani îmi crâşmăreşti.* ŞEZ. I 108 b/7. *Vin cine vindeà Şi-mi cârciumăreà? Chira Chiralină.* TEODORESCU, P. P. 647b, (cu abstractele:) **cârciumărire** s. f., **crâşmărit** s. a. *S'adunaţi pe toţi cântătorii într'o casă încăpătoare, în loc de cârciumărire.* JIPESCU, O. 51. *Trăesc din crâşmărit.* BUD, P. P. 21. | Abstracte: **cârciumărie** s. f. = meseria cârciumarului. COSTINESCU, H. II 118, 221, XII 32; — † **cârciumărít** (etc., plur. *-rituri*) s. a. = dare pe cârciumi. *Au scăzut şi desetina... şi cărcîmăritul.* LET. II 403/1. *Şi au scos şi cărcîmărit, câte cinci lei de cărcîmă.* ib. 425/25, cf. 442/10.]

— Din slav. (paleosl. rus. *krъčьma*, *kъrčьma*, bulg. *krъčma*, sârb. *krčma*) şi din ung. **kores(i)ma, koresoma**, idem.

CÂRCI(U)MÁR s. m.
CÂRCI(U)MĂREÁSĂ s. f.
CÂRCIUMĂRÍ vb. IVa
CÂRCIUMĂRÍE s. f.
CÂRCIUMĂRÍT † s. a.
CÂRCI(U)MĂRIŢĂ s. f.
CÂRCI(U)MIOÁRĂ s. f.
} v. **cârciumă.**

CÂRCNEÁLĂ s. f.
CÂRCNÍ vb. IVa
} v. **cârc.**

CÂRCOÁBĂ s. f. (Entom.) v. **cârcioabă.**

CÂRCOFEÁLĂ s. f.
CÂRCOMÍ vb. IVa refl.
CÂRCOSEÁLĂ s. f.
CÂRCOSÍ vb. IVa
CÂRCOTÁ vb. I
} v. **cârcotă.**

CÂRCOTĂ s. f. I. *Dispute, querelle, chicane,* II. 1°. Personne qui n'est jamais contente de rien. 2°. Personne qui chipote, qui embrouille, qui hésite. 3°. *Foule, agglomération.*

I. Abstract. Pricină, ceartă, gâlceavă (COSTINESCU), neînţelegere, sfadă (ION CR. III 186, cf. ŞEZ. V 57/37), şicană (DDRF.). Cineva umblă cu *cârcota* (REV. CRIT. III 92), se bagă, intră (POLIZU) s. se pune (ŞEZ. V 57/37) în *cârcotă* cu altul. *Cu boieri în cârcotă nu mă bag!* CARAGIALE, S. N. 43

II. Concretizat. 1°. Un om pururea nemulţumit. PAMFILE, C.

2°. Om care migăeşte, încurcă, nu se decide, caută subterfugii, trăgănează, se dă îndărăt. Cf. REV. CRIT. III 92.

3° P. anal. (Cu înţeles colectiv) Mulţime de oameni îngrămădită la un loc; îmbulzeală, înghesuială. Cf. NOVACOVICIU, C. B. 6.

[Şi: (ad. I) **cârcută** s. f. ŞEZ. V 57/37. || Verb: **cârcoti** vb. IVa, **cârcotà** vb. I (cu prez. pers. 3 *cârcotă* NOVACOVICIU, C. B. 8) = (ad I) a umblà cu cârcota (REV. CRIT. III 92), a face gâlceavă, a se certà, a se sfădì (DICŢ.); (ad II 1°) a cârtì, a-şi arătà nemulţumirea (PAMFILE, J. II C.); (ad II 2°) a migăì, a încurcà, a nu se decide, a căutà subterfugii, a trăgănà, a se da îndărăt.; p. ext. (Banat; despre viermii dintr'un cadavru) a se mişcà încolo şi încoace, a foi, a viermuì, a vermeti, a mişunà. Cf.

NOVACOVICIU, C. B. 8. *I-am tot spus să se apuce de lucru, dar el îmblă tot cârcotind.* REV. CRIT. III 92, (cu abstractul) **cârcoteálă** s. f. DDRF. | Adjective (subst.): **cârcotáş, -ă** adj., subst. = (ad. I) care umblă cu *cârcote*, care caută pricini, gâlcevitor (COSTINESCU), buclucaş (ION CR. III 186); (ad II 1°) care cârteşte, e veşnic nemulţumit (PAMFILE, J. III). *Tata [tânărul]ui, Cam cârcotaş din fire, Vrea o tocmeală ca la târg 'Nainte de cuscrire.* RĂDULESCU, ap. TDRG.;— **cârcotós, -oásă** = certăreţ (PONTBRIANT). *În Dealul Spirii... sânt cei mai cârcotoşi dintre toţi Bucureştenii.* SLAVICI, N. I 280. *Mişěi, verigaşi şi cârcotoşi.* IIPESCU, O. 78. | Din aceeaşi familie par a fi: **cârcosí** vb. IV^a refl. = a se migăi. Com. AR. TOMIAC; **cârcomí** vb. IV^a refl. = a se codi (de lene s. nesupunere). Com. N. IONESCU. *Nu te mai cârcosí atâta* = nu zăbovi cu nimicuri. ION CR. VII 155; (Banat) **cârcuşí** vb. IV^a (atestat numai la part.) **cârcuşít, -ă** adj. = plin de gâlci, de tuse, de boale venerice (NOVACOVICIU, C. B. 6); (cu abstractele) **cârcoteálă (cârcofeálă** (BARCIANU), **cârcoveálă, cârcoseálă** (ION CR. VII 155) s. f. = pretext, subterfugiu. BARCIANU. *Sigismund să dea chizeşi lui Basta că nu va umblà cu cârcovèle.* ŞINCAI, HR. II 294/$_9$. *Nu umblà cu cârcofele* = nu umblà cu minciuni. (Oraviţa, în Banat). Com. A. COCA.]

— Etimologia necunoscută (TDRG. îl compară cu sârb. *krkotja* «neflexibilitate»; poate înrudit cu *cârc(c)-, cârcnì* s. cu *cârciog).*

CÂRCOTÁŞ, -Ă adj., subst.
CÂRCOTEÁLĂ s. f.
CÂRCOTÍ vb. IV^a
} v. **cârcotă.**

CÂRCOTÍ vb. IV^a refl. *Rire, ricaner.* — A râde, a chicoti. Com. AR. TOMIAC.
— Onomatopee.

CÂRCOTÓS, -OÁSĂ adj., subst.
CÂRCOVEÁLĂ s. f.
} v. **cârcotă.**

CÂRCSĂRDÁR † s. m. v. **cârcserdar.**

CÂRCSERDÁR † s. m. *Capitaine de gendarmerie.*—(Turcism din epoca Fanarioţilor) Căpitan de jandarmerie (turcă) căruia îi era încredinţată paza ordinei (ŞIO); capul unei potere trimeasă să prindă un haiduc. *Lei 650 cârcserdarul.* FOTINO, III 312. *Beşlegi, cârc-sărdar pe-afară, el singur au rânduit.* BELDIMAN, TR. 389. *Carageà pierduse doi cârcserdari şi un tufecciu.* GHICA, S. 289. [Şi: † **cârcsărdár** s. m.]

— Din turc. **kyrserdary** *(kyr* = câmp şi *serdar* «păzitor», schimbat prin etimologie populară în *cârcserdar*, după turc. *kyrk* = patruzeci), idem. Cf. TDRG.

CÂRCUŞÍ vb. IV^a
CÂRCUTĂ s. f.
} v. **cârcotă.**

CÂRD s. a. *Bande, troupeau, harde, vol.* — Grupă mare de animale (azi, mai ales de pasări de casă) care umblă împreună, cf. stol, ciurdă, cireadă, turmă, ciopor, haită; p. ext. (mai mult în batjocură) ceată, bandă de oameni (adunaţi la întâmplare s. mergând în dezordine). O turmă mare de oi s. o cireadă mare de boi se împarte în două sau mai multe *cârduri* (Cf. URICARIUL, II 150/$_{22}$, IV 41/$_{16}$). *Cârd de oi* (ALECSANDRI, P. P. 55/$_2$, BIBICESCU, P. P. 251), *de berbeci* (ŞEZ. I 98/$_{24}$), *de cârlani* (TDRG.), *de mieişori* (GOROVEI, C. 133), *de vaci, de boi* (I. IONESCU, D. 329), *de zimbri* (ALECSANDRI, P. P. III 200), *de porci, de pasări* (CREANGĂ, P. 68/$_{15}$), *de gâşte* (SBIERA, P. 250/$_2$), *de boboci* (EMINESCU, P. 191), *de gâşte sălbatice* (ODOBESCU, III 23/$_8$), *de raţe* (LM.), *de cucoare* (ALECSANDRI, P. III 7, P. P. 141/$_9$), *de vulturi* (ALECSANDRI, P. 116), *de cocostârci* (ŞEZ. IV 119/$_8$), *de dropii* (ODOBESCU, III 14/$_2$), *de iepe* (a. 1741-2, ap. IORGA, S. D. VI 264), *de măgari* (ISPIRESCU, L. 282), *de cerbi* (EMINESCU, P. 29), *de capre-negre* (ODOBESCU, III 81/$_{24}$), *de lupi* (LM.), *de peşti* (ANTIPA, P. 222), *de hoţi* (COSTINESCU). *Femeile lor le-au împărţit tuturora lor să le dea petrecanie, fără lege alegându-şi întâiu şie un cârd.* LET. I. A. 53/$_{12}$. *Pe acèà vreme vitele Moldovanului din numeroasele sale cârduri, cirezi, herghelii, turme, îi aduceà însemnate folosuri.* I. IONESCU, C. 219. *Vitele în care a dat boala încep a rămâneà în urma cârdului.* id. D. 474. *Cârd de fete şi neveste de la sat aduc merinde.* ALECSANDRI, P. III 42. *Doi ani trecuse, înainte ca ei să poată adunà un cârd de oştire.* ODOBESCU, I 425. *Gheisa şi fiul său, regele Sfântul Ştefan, amândoi renumiţi prin ardoarea cu care ademeneau în Panonia numeroase cârduri de Saşi.* HAŞDEU, I. C. 10. *De sus, din mănăstire... Să văd cârduri de copile.* ALECSANDRI, P. P. 229/$_8$. *Nu te apucà s'o păzeşti* [pe femeie]; *mai lesne poţi păzì un cârd de iepuri.* C. NEGRUZZI, I 251 | (Predicativ, adesea repetat) *Boii ce se rump cărduri din cirezi şi fug* (a. 1784). URICARIUL, II 150/$_{22}$. *Fetele stau cârd pe punte, ziua toată.* COŞBUC. B. 133. *Pe subt seară... băieţii se adună cârduri, şi se duc pe unde îi chiamă.* ŞEZ. I 91/$_{19}$. *Sus la stână se duceà, Ş'oile cât le vedeà, Cârduri-cârduri le rupeà.* ALECSANDRI, P. P. 55/$_2$, cf. SBIERA, P. 250/$_1$. *Ce vă ţineţi cârd Şi intraţi aşà cântând?* TEODORESCU, P. P. 129^b. || P. anal. Mulţime, grămadă (de ani, de vreme). *Nu se mai spovedise de un cârd de vreme.* SANDU-ALDEA, U. P. 219, cf. ION CR. IV 137. *Cu bătrânul erà cunoscută de un cârd de ani.* ap. TDRG. *De la un cârd de vreme...* # Loc. adv. *Cu cârdul* = un număr mare, o ceată întreagă. *N'am avut câte una* [câte o drăguţă], *Ci cu cârdul, totdeauna.* JARNÍK-BÂRSEANU, ap. TDRG. | **A se pune** s. **a intrà** s. **a-şi pune** s. **a-şi băgà (boii) în cârd cu cinevà** (s. cu **dracul**) = a se întovărăşi cu cinevà (ZANNE, P. I 332), a se asocià, a-şi face cu cinevà de lucru, a se potrivì cuivà. Cf. băgà. *Nu-ţi băgà'n cârd cu dracul.* PANN, P. V. III 25. *Văzând bietul popă că s'a pus în cârd cu nebunii, începe s'o întoarcă la şurub.* CREANGĂ, A. 95/$_3$, cf. P. 32/$_{20}$, 250/$_{18}$. *Gândeşte bine, c'apoi intrì'n cârd cu mine!* SPERANŢĂ, ap. DDRF. [Plur. *cârduri.* | Şi: **cărd** s. a. || Diminutive: **cârdúţ** s. a. *Şi mi-i cară cu cârdußul, Pân'ce împlu Cernăußul.* ŞEZ. I 51/$_6$; — **cârdurél** s. a. *Mai tare-i prind şi-i leagă* [pe voinici] *Şi mi-i cară cârdurele.* ib. I 51/$_4$. | Verbe: **(în)cârdui** vb. IV$^{(a)}$ (Prez. *-duesc* şi *-duiu* PAMFILE, J. III). = a despărţì, a rupe în cârduri, a face (o turmă) clăţaie-clăţaie; a (se) adunà în cârduri, a (se) formà cete (GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 72, 75); (refl.) a se întovărăşi, a se înhăità, a se cărdăşì, a-şi băgà în cârd cu cinevà. *Şi mă văd ca câinele la lupi, la ceia carii fac pagubă în besearica lui Dumnedzău, şi cârduesc oile. Şi n'oiu părăsì lătrându-i şi muşcându-i, până îi voiu piiarde cu agiutoriul lui Dumnedzău.* DOSOFTEIU, V. S. 146/$_2$. *Frunzele copacilor încep a îngălbinì şi a picà; paserile a se cărduì şi a (se) călătorì.* I. IONESCU, C. 157. *S'a încârduit pe uliţă.* SANDU-ALDEA, U. P. 212. [Domnii] *se încârduesc numai cu boierii.* IIPESCU, ap. TDRG. *Se încârduesc mai mulţi şi pleacă să adune floricele.* MUSCEL, 36. *Îi încârduirăm şi p'ăia în ceată.* VISSARION, FL. 38. *Ea pe cal încălecă, Toată oastea-o 'ncârduià* (variantă: mi-o strângeà). ŞEZ. VII 58, 59; (cu adj.-part.) **încârduít, -ă** = întovărăşit, înhăitat. *Încârduit cu terchea-berchea, trei lei părechea.* PANN, P. V. I 15].

— Din sârb. **krd** «cârd de animale de casă, mai ales de porci».

CÂRD s. m. (Bot.) = **varga-ciobanului.** PANŢU, PL.

CARDABÓJ s. m. (Cul.) = **caltaboş.** CABA, SĂL.

CARDABÓŞ s. m. (Cul.) v. **caltaboş.**

CARDAMÁ s. f. (Bot.) = **drobuşor.** PANŢU, PL.: (plantă originară din India, ale cărei rădăcini şi seminţe servesc la bucătărie, ca aromatice (LM.); se întrebuinţează a face tiriacul (COSTINESCU). *Să n'aîb parte de cardamà.* ISTORIA POAMELOR (a. 1773), ap. GCR. II 98/17. *Cardamà şi alte feluri de săminţii de sălături* (a. 1807). IORGA, S. D. VIII 43. *Frunză verde cardamà.* ALECSANDRI, P. P. 344, T. 267. || Specii: **Cardamà-de-izvoare** = năsturel. PANŢU, PL.; **cardamà-sălbatecă** = iarbă-lungă-de-lac, cu frunzele ca de pătrunjel. I. GOLESCU, C. I. [Şi: **cardámă** s. f. PANŢU, PL., **cardamán** (*cărdamán* POLIZU) s. m. DICŢ., **cadalmà** s. f. *Frunză cadalmà.* ŞEZ. IV 136, **cherdáme** s. f. DICŢ.]

— Cf. n.-grec. *κάρδαμον* «cresson» (PONTBRIANT).

CARDÁMĂ s. f. (Bot.) } v. **cardamà.**
CARDAMÁN s. m. (Bot.) }

CARDAMÍNĂ s. f. (Bot.) *Cardamine.* — Plantă cu flori viorii, care creşte prin livezi şi înfloreşte primăvara. *Cardamină de pădure, cardamină amară, -de-pâraie, -de-fâneţe.* BRANDZĂ, FL. 123 şi u.

— *N.* din fr. (*<gr. καρδαμίνη).*

CARDARMÁ s. f. *Chaussée.*—Şoseà pietruità. *Să mă uit pe cardarmale, Să văd din obezi ieşind vâlvare.* PĂSCULESCU, L. P. 208b (în glosar explicat greşit prin «roată de car şi de căruţă»).

— Din sârb. **kaldrma** idem. (*<* turc. *kaldarym).* V. BOGREA. Cf. dubletul caldarâm.

CARDÁŞ s. m. 1°. *Compagnon.* 2°. Danse paysanne.

1°. Tovarăş, soţ, ortac, camarad. *Ştii câţi cardaşi sântem, de se vor scula toţi.* ŢICHINDEAL, F. 279.

2°. (Cor.) Numele unui danţ ţărănesc. SEVASTOS, N. 281/14, PAMFILE, J. III.

[Abstract: **cărdăşie,** (+ *cârd)* **cârdăşie** s. f., (din turc. *kardašlyk)* † (întrebuinţat ca turcism, de Ion Ghica) **cardaşlâc** s. a. = tovărăşie, gaşcă, clică. *Cârdăşia lui... erau flăcăi de muncă.* DELAVRANCEA, S. 25. *Interesul, prietenia, cărdăşia de partid politic.* IORGA, SĂM. V 203. *Când (sătenimea) vede în sine că toată cărdăşia dregătorilor d'acolo e unită cu' streinu' lacom...* JIPESCU, ap. TDRG. *Eteria eră formată după tipul vechilor fraţii... turceşte cardaşlâc.* GHICA, S. 94. || Verbe: **(în)cărdăşi, (în)cărdoşi** (COSTINESCU) vb. IVa, **încârdoşà** vb. Ia (JAHRESBER. VIII 85) = (trans.) a formà o cărdăşie, o societate, o clică; (fig.) a *snopi* în bătăi (ŞIO); (refl.) a se însoţi, a se înhăità, a se încârdui. *Atunci rămâne fiecărui epitrop politic a-şi cărdăşì un cerc de oameni mlădioşi.* JIPESCU, ap. TDRG. *Reşliii lui Abdulah... Cu măciuci că-l cărdăşeà.* MAT. FOLC. 55. *Când pe seară jos se da, Toţi Turcii că-l cărdoşeà,* ib. 58. *Tudor, încărdăşindu-se şì cu alţii, au ieşit din Bucureşti.* ARICESCU, ap. ŞIO.]

— În vechiul regat, direct din turc. **kardaš** «frate, tovarăş» (ŞIO.) sau prin mijlocire bulgară **(kardaš);** în Banat, prin mijlocirea sârbescului **kardaš,** idem (care e tot din turc.).

CĂRDĂŞÍ vb. IVa } v. **cardaş.**
CĂRDĂŞÍE s. f. }
CARDAŞLÂC s. a. }

CARDÉNĂ s. f. *Gond.* — (Latinism, întrebuinţat de Coşbuc în traducerea Eneidei) Ţâţână. *Grelele porţi dau vuet în negrele cardeni.* COŞBUC, AE. 21; ib. 120.

— *N.* din lat. **cardo, -inis,** idem. Cf. cardinal.

CARDIÁC, -Ă adj., subst. (Med.) *Cardiaque.* — Care priveşte inima; spec. care întăreşte funcţiunile inimei, întăritor, întremător, împuternicitor, tonic. *(Medicament) cardiac.* | S. m. şi f. Persoană atinsă de o boală de inimă. [Pronunţ. *-di-ac*].

— *N.* din fr. (lat. **cardiacus, -a, -um** *<* grec. *καρδιακός,* din *καρδία,* inimă).

CARDINÁL, -Ă adj., s. m. *Cardinal, -e.*

1°. Adj. (Şt. nat.) Pe care se învârteşte ceva ca într'o ţâţână. *Dinţi cardinali:* dinţi principali ai îmbucăturii celor două părţi ale scoicilor bivalve. | Fig. Care alcătueşte partea esenţială, fundamentală, principală, pe care se sprijină s. se întemeiază un lucru s. altele în legătură cu el. *Numerale cardinale* (unul, doi, trei... zece... o mie): numeralele principale, cele care arată cantitatea şi din care derivă celelalte feluri de numere (d. e. cele ordinale: al doilea, al treilea..., cele distributive: câte unul, câte doi...). *Din partea bărbaţilor politici ai ţării, ea* [regenerarea spiritului public] *presupuneà hotărîrea de a sprijinì dinastia ce şi-o aleseseră şi de a aveà totdeauna luarea-aminte aţintită asupra acestui punct cardinal.* MAIORESCU, D. I 15. | Spec. *Cele patru puncte cardinale:* cele patru puncte principale ale orizontului (răsărit, apus, miază-zi şi miază-noapte), după care se determină situaţia locurilor pe pământ. *Cum se arată primăvara, el* [Emsul] *începe a se gătì, ca să priimească mulţimea călătorilor... din tus-patru punturile cardinale.* C. NEGRUZZI, I 326. *Virtuţile cardinale:* cele patru virtuţi principale (dreptatea, prudenţa, cumpătarea şi tăria de suflet).

2°. S. m. Fiecare din cei 70 de prelaţi catolici (episcopi, preoţi, diaconi) care alcătuesc «sacrul colegiu» care alege pe papa şi dintre care se alege papa şi care sânt miniştri şi consilieri ai săi; purpura e culoarea costumului lor oficial. *Sidor, mitropolitul Chievului,... pre care îl făcuse cardinal Papa Evghenie de la Râm.* LET. I. 117. | Fig. (din cauza culorii lor roşii). Numele unei speţe de pasări (din America şi Africa); numele unei speţe de fluturi.

[Derivat: **cardinalát** s. a. = demnitatea de cardinal. *Doreà în tot chipul să câştige favoarea împăratului, ca printr'însul să dobândească cardinalatul.* BĂLCESCU, M. V. 327. DICŢ. dau şi forma: **cardinalíe** s. f., neîntrebuinţată].

— *N.* din lat. **cardinalis, -e** (din **cardo, -inis,** ţâţână).

CĂRDOŞÍ vb. IVa v. **cardaş.**

CÂRDUÍ vb. IV(a) }
CÂRDURÉL s. a. } v. **cârd.**
CÂRDŨŢ s. a. }

CÁRE pron. I 1°. *Quel? quelle?* 2°. *Qui? quel? quelle? lequel? laquelle?* II. *Qui, que (lequel; celui qui; chacun; l'un... l'autre, celui-ci... celui-là).*

I. Pronume întrebător. Când întrebăm *care?* nu voim să ştim numai despre cine sau ce este vorba, ci întrebarea aceasta presupune că avem, până la un oarecare grad, o idee despre cine sau ce e vorba, dar că voim să ştim anume şi în ce fel se prezentă. La origine deci calitatea (= lat. qualitas, din qualis) e nota esenţială care ne interesează. Cu timpul însă înţelesul lui *care* se slăbeşte şi el devine simplu pronume întrebător (adjectiv sau substantiv).

1°. (În funcţiune atributivă, *care* are rostul unui adjectiv pus înaintea substantivului) Ce (fel de...) *Întrebă dintru care despus iaste.* COD. VOR.

56/9 (: den *care* ţînut iaste. N. TEST. 1648; den c e eparhie iaste. BIBLIA 1688). *Care* (MUNT. c e) *certare vor luà ceia ce se vor găsì acolea de faţă?* PRAV. 1182. *Carii ochi văd mai bine? — Ai zavistnicului.* PANN, P. V. III 22. *Care om nu ţine la viaţă înainte de toate?* CREANGĂ, P. 206. *Stau în loc şi-mi fac de lege, Peste care munte-oiu trece?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 150. | (Rar, — în poezie, din cauza ritmului — aşezat după substantiv) *Să vedem spre sfârşit care ceriul au vrut a ne naşte?* KONAKI, P. 259. # **Care alta** = ce altcevà. *De asta te plângi stăpâne? D'apoi de care alta, mă Chirică?* CREANGĂ, P. 155.

2º. (În funcţiune p r e d i c a t i v ă, adesea întregit prin o a r e) Cine oare...? Cine şi cum se face de...? cine şi în ce fel...? Ce fel de om ..? Ce şi cum (de...)? Ce şi în ce chip...? *Carele este omul cela ce nu ştii cetatea efeseiască?* COD. VOR. 11/14 (: c i n e iaste om. N. TESTAMENT 1648; *care* easte omul. BIBLIA 1688). *Carele-s acealea?* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II 100. *Carele nu va suspinà văzând fiică-sa fecioară... să o ia oarecine şi să-şi râză de dînsa?* LET. I 175/18. *Cării ne asupresc pre noi, mişeii au bogaţii? Cării ne trag la giudeaţe? Cării ne dosădesc? Cării ne obiduesc?* VARLAAM, C. 186/2. *Cărele ţi-i lucrul tău cel nalt cătră* D[u]*m*n[e]*dzău.* DOSOFTEIU, V. S. 133/2. *Căre iaste talantul?* BIBLIA (1688) 3 pr./39. *Cării îţi sânt părinţii?* MINEIUL (1776) 130²/2. *Care oare va fi rezultatul final al acestei căi?* BĂLCESCU, M. V. 3/5. *Tălul lui care este?* KONAKI, P. 267. *Spune-mi tu care este păsul tău.* ISPIRESCU, L. 16. *Spune-mi, bade, - adevărat, Pentru care m'ai lăsat.* RETEGANUL, CH. 162. *M'a mânat maica la joc... Să joc fata cea frumoasă... Dar din trei cine le-a şti, Cea frumoasă care-a fi?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 361. *O dat poruncă'n ţară, care s'o d-aflà să-i fure caii babii?* ALEXICI, L. P. I 257/9. *Am avut eu un dor mare, Şi care, Dumnezeu, nu l-are?* BIBICESCU, P. P. 362. (Neobicinuit) *Se făcù întrebare, care dacă n'a mai rămas cineva* (contaminare între: *care a rămas şi dacă n'a rămas cineva) netrecut.* FUNDESCU, B. 70/2. | (În întrebări directe, predicativ la subînţelesul «tu» sau «ăla» etc.) *Strig: «Care eşti ăla, măi?»* SANDU-ALDEA, A. M. 27. *«Care-i acolo?» întreabă de data asta moşul.* DUNĂREANU, CH. 11. | Cine (dintre cei prezenţi) s'ar potrivì mai bine să... *Dejugară boii şi se rânduiră, care să vază de ei?* VISSARION, FL. 230. # **Care pe care?** = care din doi e astfel, încât să poată întrece s. biruì pe celălalt? *Ei! beţi şi vă veseliţi de-acum, copìi, că eu mă duc să mă odihnesc puţin... Moş Corbule, să te văd... care pe care,... cei bătrâni pe cei tineri sau cei tineri?* ALECSANDRI, T. 237. *Ce să fac? Mă uitam la un ţânţar care goneà un lup. — D'apoi? Care pe care?* SANDU, LUC. VI 449. *Acum să vedem care pe care? Ori el pe draci, ori dracii pe dînsul.* CREANGĂ, P. 301. *Cu Stanca se rămâşà Pe cin*[ci] *sute de florinţi, Cari pe cari s'o 'nşelà-re.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 54.

II. P r o n u m e r e l a t i v. (Încă în latineşte, *qualis* devenise aproape identic cu q u i).

1º. a) (Propoziţia introdusă cu *care* e relativă, înlocuind un atribut: *cânele pe care-l baţi* = cânele bătut; *pasările care călătoresc* = pasările călătoare. În cazul acesta, în ortografia română *nu* se pune virgulă înainte de *care*). *Oştile care le lăsase la Leva...* LET. II 213/28. *Vreun cuvânt carele să nu fie fost pe plăcerea Măriei Tale.* ANTIM, P. XXIV/21. *Gura carea grăeşte hulă...* MINEIUL (1776) 73. *Tărna pe care-o poartă vântul...* KONAKI, P. 109. *Dobitoace cari au minte ca şi omul.* DRĂGHICI, R. 103. *De-ar crăpà... harabagiul care v'a adus!* CREANGĂ, P. 110. *Pentru mândra care-mi place, Trei zile la domni aş face.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 11. *Sărută mâna pe care n'o poţi muşcà.* ZANNE, P. II 244 || (În corelaţie cu (a)c e l a). *Sprijineaşte obrazul cela carele* (Munt.: *cel ce) iaste credincios.* PRAV. 864. *In sălţa aceaia carea ei gătară Li s'au prins piciorul.* DOSOFTEIU, PS. 31. *Eu sânt acela Foca carele cercaţi.* id. V. S. 25. *Aceia carii nu cinstesc închipuirile lui H*[risto]*s...* MINEUL (1776) 68¹/2. *Moartea este viaţă pentru cei care o cer.* KONAKI, P. 114. *Să-ţi scoatem costiţa ceea care ţi-am spus eu.* CREANGĂ, P. 174. *S'a dat poruncă ca să-i deschiză... tronurile..., spre a-şi alege... acelea care îi va plăceà.* ISPIRESCU, L. 3. || (În legătură cu prepoziţii) *Mijloacele cu carele să vie ţara la mai bună stare.* TES. II 307. *Ţ'ii minte ziua 'n care...* KONAKI, P. 100. *Pricina prin care se deosibeşte...* MARCOVICI, C. 13/3. *Făgăduinţa pentru care m'am născut...* ISPIRESCU, L. 2. *O căsuţă... pe care erà crescut nişte muşchiu.* CREANGĂ, P. 213. (Prepoziţia substantivului determinat se repetă înaintea lui *care) Acolo, dzice-ţi-se-va de toate de carile dzisă ţi-e să faci.* COD. VOR. 40/1 (dar: d e t o a t e c a r e l e N. TESTAMENT, 1648; p e n t r u t o a t e c a r e l e BIBLIA 1688) *În minutul în carele...* MARCOVICI, C. 7/19. *Pornì... pe-acelaşi drum Pe carele-a venit.* COŞBUC, F. 77. *Femeia nu-i... deacelea de care gândeşti tu.* CREANGĂ, P. 171. (Când nu se poate naşte amfibologie, în limba de azi poate lipsì în astfel de cazuri prepoziţia înainte de *care) Nu-i de cei care crezi.* (În limba veche şi pop. prepoziţia lipseşte chiar când înţelesul poate fi echivoc) *De lancea care eu m'am rănit* (= de care am fost rănit). CANTEMIR, IST. 261. *În sara care* (= în care) *s'au cununat.* LET. III 254/25. *La vârsta care* (= la care) *sânt.* RETEGANUL, P. I. 35/34, cf. 36/16, III 41/37. (La cei vechi lipseşte uneori prep. înainte de *care*, chiar când substantivul determinat e fără prep. sau cu altă prep.) *A ta sfântă bunătate Cărea* (= cu care) *întorci pre om din răutate.* DOSOFTEIU, PS. 76. [Să arate] *cele neadevărate carele* (contra cărora s. cu care) *mă lupt în zadar.* ANTIM, P. XXVI/16. *Până'n ceasul care* (= în care) *moare.* KONAKI, P. 86. (Spre a se înlătură echivocul urmează, mai ales în limba populară, pronumele personal legat cu prep. care ar trebuì să stea înainte de *care) O peşteră care se vedeà a lăcuì om într'însa.* MINEIUL (1776) 137. *Dacă mi-i aduce calul împăratului de verde care de atâta vreme mă bat cu dînsul..., eu ţi-oiu da pasărea.* ŞEZ. IV 173/19. *Fata care îngheţase sângele în ea de frică, îşi pierduse cumpătul.* ISPIRESCU, L. 13. *Făcù două palaturi cari la soare te puteai uità, dar la ele ba.* FUNDESCU, L. 138/32. *Să merg la mândra mea Care m'am iubit cu ea.* ALECSANDRI, P. P. 252b /18, cf. id. ib. 229/11, 295b /15, TEODORESCU, P. P. 318b, BIBICESCU, P. P. 44, SEVASTOS, P. P. 159/11, ŞEZ. III 215/15, III 215b /13. *Bată-te, bădiţă, bată Zilele toate deodată, Cele două zile grele Care-i Sâmbăta'ntre ele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 257. (Astfel de construcţii se găsesc cu deosebire după particula comparativă *ca*, spre a se evità cacofonia *ca care*) *Are un cal..., care nu-i în toată ţara cal frumos ca acela.* BARAC, T. 44. *Am să taiu... Mioriţa ochişa, care nu-i în oi ca ea.* RETEGANUL, TR. 22/3. (Şi când *care* e la acuzativ adesea lipseşte prep. *pe* înaintea lui) *Darurile lui Dumnezău care... iaste fără de putinţă a le dobândì.* BIBLIA (1688) 5pr./4. *Aceste 12 capete care le însemnăm aici.* ANTIM, P. XXIII 15. *Tot pasul care vei face.* KONAKI, P. 273. *Fii ai Romăniei Care tu o ai cinstit.* ALEXANDRESCU, M. 15. *Vreun dor ascuns care nu-i veneà a-l spune.* CREANGĂ, P. 276, cf. 215, 289. *Bade, mândruliţa ta Care-o iubeşti acuma...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 248.

b) Propoziţia introdusă prin *care* e explicativă (în ortografia noastră se pune în acest caz virgulă înainte de *care*). *Să plătească pre toată dzua câte 12 aspri, carii fac doi potronici de argint.* PRAV. 36. *Au trimis pre Grozea vornicul cel mare şi pre Barbovschi hatmanul, carii erà mai credincioşi din*

boierii săi. LET. I 157/22. *Sântem pe moşia unei Gheonoaie, care e atît de rea, încât...* ISPIRESCU, L. 4. *Craiul acela mai aveà un frate mai mare, care erà împărat într'o altă ţară.* CREANGĂ, P. 183. | (După pron. pers.) *Puteà-voiu eu să prevăz..., eu, care nu sânt în stare de a prevedeà...* MARCOVICI, D. 6/27, cf. 1. *Tu, care eşti pierdută... Şi care-odinioară luceai...* ALECSANDRI, P. I 119. | (După un vocativ) *Oltule, care-ai fost martur vitejiilor trecute...!* ALEXANDRESCU, M. 14. | (Substantivul determinat se repetă une-ori, pentru ca să se evite o amfibologie) *Au tălmăcit... cântarea cântărilor, câre tălmăcirea aceaea asemănare nici au primit, nici va priimì în veaci.* BIBLIA (1688) 7pr./8. *Hotărîrea... să se facă înaintea cadiului de Giurgiu,... care cadii ai Giurgiului sânt datori...* TES. II 309. *Ia mursa aceea şi iute se duce de o toarnă în fântâna din grădina ursului, care fântână erà plină cu apă până în gură.* CREANGĂ, P. 214. | (În legătură cu o particulă comparativă) *Pe mine de m'ar luà... împăratul, i-aş face doi feţi-logofeţi..., ca şi care în lume n'ar mai fi copìi.* RETEGANUL, P. II 23/4.

2°. (Adesea propoziţia explicativă introdusă prin *care* ar puteà fi înlocuită printr'o propoziţie principală introdusă prin: Şi s. iar el s. acesta). *Aceaste greşale... iaste preacurvia, sodomia, ereticia, carele* (Munt.: a c e a s t e a) *trebue să se arate la giudeţ întregi.* PRAV. 563. *Iacov şi Ion cerşură locul cel mai de cinste, căróra Domnul le răspunse.* VARLAAM, C. 74. *Pre tainâ spuserâ* [jupânes]*ei de Petru-vodă, carea înţelegând de Petru-vodă, cu dragoste l-au primit la casa ei.* LET. I 162/28. *Iară l-au scos la divan la boieri, pre care l-au rânduit boierii cu pravila ca să ia moarte pentru moarte.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 255/13. *Cei mai mulţ*[i] *zăceà fără glas, din cărìi şi muriră trei cuconi.* DOSOFTEIU, V. S. 31/2. | (Întărit, pleonastic, prin pron. demonstrativ a c e s t a, a c e l a) *Care aceà bucurie pre urmă au venit în suspinuri şi amar.* LET. II 325/5. *Care acest sat este la Strungă* (a. 1709). URICARIUL, V 246/9. *Care aceşti 30 bani să-i ia velcămăraş.* RĂŞCANU, L. 14/9.

3°. (Din asemenea cazuri s'a putut naşte funcţiunea de p r o n u m e d e m o n s t r a t i v) Acela care, cel ce, cine. *Veniţi carei v'aţi însetoşat, la această apă.* CORESI, E. VI/24. *Care-i* [= pe cei ce îi] *scriu mai sus* (a. 1596). CUV. D. BĂTR. I 75. *Ceri milă de la cărele* (= acela căruia) *nice o milă nu i-ai făcut.* VARLAAM, C. 331/2. *Carele* (Munt.: c i n e) *nu să va plecà supt tăria învăţăturii legii şi giudeţului, nu să va certà cu moarte.* PRAV. 1063. *Scoţ*[i] *din greutate pre carii-ţ*[i] *vor bine.* DOSOFTEIU, PS. 26. *Cărìi au frică De Domnul, îi rădică.* id. ib. 42. *Eu sânt cel dentâi, adecă dentru câre sânt toate.* BIBLIA (1688) 6/11. *Au poroncit ca carile din boiari... va vrea să-şi ţie creştinătatea să iasă din curte.* CANTEMIR, HR. 234. *Care dintre cai a venì la jăratic să mănânce, acela are să te ducă la împărăţie.* CREANGĂ, P. 192. *Mai mincinos care nu crede.* FUNDESCU, B. 61/10. *Las' să fie* [voinici] *tot de-a-rându', Dacă nu-i care mi-i gându'; Las' să fie tot şîrag, Dacă nu-i care mi-i drag.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 109. *Care-a fost mai voinicel, Acum e mai vai de el; Care-a fost voinic mai mare, Acum e legat mai tare.* ib. 287. || (Mai ales neutral) Ceea ce, care lucru. *Să dăm den carele avem.* ÎNVĂŢĂTURI (a. 1642), ap. GCR. 97/4. *Ţi s'au hărăzit domnia Ţării-rumâneşti, pentru care s'au dat şi ţi s'au trimis acì această sfântă a mea poruncă.* TES. II 307. *De câre pornindu-se împăratul cu mânie, porunci de-l bătură.* MINEIUL (1776) 13. *Câre văzând ucigaşii, să cutremurară.* ib. 104½. *Un văcar adese tot se mânià, De care sătenii nimic nu ştià.* PANN, P. V. III 16. *Baba îşi luă cămeşa de soacră, ba încă netăiată la gură, care însemnează că soacra nu trebue să fie cu gura mare.* CREANGĂ, P. 4. *A fost odată... un împărat mare şi înţelept, pentru care şì erà iubit foarte mult de poporul său.* ŞEZ. I 97/6. *Dete de-o ospătărie, acì se băgă'nlăuntru şi mâncă, băù şi trăì cum i poftì inima, pentru care plătì bani nenumăraţi.* RETEGANUL, P. I 70/5. *Ajungând la cal, îl vei lovì iar cu vătrarul în frunte, de care va învià.* id. ib. 58/22. (Complinit prin *lucru*). *Muiarea poate să se despartă de dîns, pentru care lucru* (Munt.: p e n t r u c ă a c e s t a l u c r u) *se chiamă codăş şi hotru muierii sale.* PRAV. 553. *Apostoliceştii bisearecì te-ai arătat ajutoriu... câre lucrul acesta iaste cel dintâi al bunătăţilor.* BIBLIA (1688) 7 pr./51. *Pentru care lucru mergând eu la Curte... i-am zis...* ANTIM, P. XXIII/22. *De care lucru aprinzându-se de mânie inima lui Petru-vodă, de sirg au strâns oaste de războiu.* LET. I 158/35. *Şi zic să-i fie dat atunce în cafè otravă, care şì cam samănă acel lucru să fie fost şì cam adevărat.* LET. II 310/27. | (Deci şi în funcţiune atributivă) *Care muiare* [= muierea aceea, care] *va furà pe bărbatu-şi, să nu aibă certare.* PRAV. 181. *Şi pre carii tâlhari, pre unde i-au prins, cu rele şi groznice morţi i-au omorît.* NECULCE, LET. II 393/19. *În care zi a ieşit Lot din Sodoma, a plouat foc şi piatră pucioasă din cer.* EVANGHELIE, ap. TDRG. # **La** s. **după care** = la s. după ceea ce. *Mirele au zis să-l ierte că nu poate să meargă, fiind gata să şeadă la masă, rugându-se să nu-l supere; la care mergând trimesul, i-au spus pricina că nu poate venì.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 254/28. *«Amin» zise Domnul... după care apoi se depărtă.* EMINESCU, N. 16. *După care Ercule se întoarse la Micena.* ISPIRESCU, U. 55/2. **Care va să zică...** = ceea ce însemnează, de unde urmează, drept aceea, adecă. *Orizonul politic s'o posomorît!... Care vra să zică iar bejènie!* ALECSANDRI, T. 123. *Care va să zică, eu lipsesc d'acasă de vr'o 16-17 ani.* STĂNCESCU, B. 32. **Care cum s'ar prinde...** = ceea ce însemnează..., cu alte cuvinte. *N'aveà nici cai?... care cum s'ar prinde... te-ademenise cu vorbe dulci.* ALECSANDRI, T. 574.

4°. (În limba veche şi în cea populară, adesea *care* nu se raportă la un substantiv, ci la întreaga propoziţie precedentă, având aproape o funcţiune conjuncţională) Şi, iar..., dar (în astfel de împrejurări...), după aceea, din care cauză, de unde... *Spun pe cum după ce s'au mazilit Constantin Duca-vodă, să-l fi pârît la Poartă la Ţarigrad cadâna, muierea acelui Turc agă, pentru moartea bărbatului său, care şi Constantin Duca-vodă au ieşit la divan faţă cu aceà cadână, şi nimică nu i-au stricat.* LET. II 45/22. *De le trebue o doagă, o sîtă, încă aleargă la Moldova; care vedem că nice un bine nu va fi de Moldova, săraca!* ib. 60/32. *Şi au trăit Cârnul până la o doua domnie a lui Mihaiu-vodă Racoviţă, şi atunce au murit, care mare cinste i-au făcut împăratul la moartea lui.* LET. II 210/38. *Şi după ce au mers în Bucureşti, Grigorie-vodă îi tot băteà şi-i chinuià pre acei boieri şi pre giupânese; care lăsăm acum povestea lui Grigorie-vodă.* ib. 215/28. *Vezirul au arătat-o împăratului; care s'au mirat şi împăratul de aceà blană.* ib. 220/30. *Brâncovanul-vodă au adus pe Moscali. Care Dumnezeu pentru suspinurile săracilor i-au plătit, de s'au stins pomenirea lui cu totul.* ib. 264/14. *In scurtă vreme au murit* [Bogdan hatmanul]; *care moartea lui multă jale au avut Antioh-vodă.* ib. 313/17. *Mai pre urmă au întrat în scaun, îmbrăcând caftan de domnie nouă în Moldova; care şi Grigori-vodă au îmbrăcat pre boierii caimacami şi pe alţii, după obiceiu.* LET. III 192/11. *Multe ziduri au căzut; care şi mănăstirea Goliei, fiindcă o tocmeà într'aceà vară şi o acopereà cu fier alb..., au căzut toate cubelile mănăstirii peste dînşii.* ib. 192/23. *Au venit să vadă pre mort; care văzându-l toţi, au cunoscut că l-au lovit cu cuţit.* ib. 255/3. *După aceasta l-au trimes*

la închisoare...; care peste câteva zile,... iară l-au scos la divan la boieri. ib. 255/11. *Ţiind bătăile până la 1773 Dechemvrie 30; care încă tot nu mai luase sfârşit.* ib. 280/14. *Pentru paretesis ce mi-au venit poruncă de la Măria Ta ca să fac, zic cum că nu îndrăznesc, pentru făgăduielile care dăm noi înaintea lui Dumnezeu, când ne hirotonisim. Care şi noi înşine, de voia noastră de vom face paretesis, călcăm porunca şi făgăduiala.* ANTIM, P. XXVII/8. *Acel împărat zisese: cine se va află să mă facă să râd, să-şi ceară de la mine trei daruri şi-i voiu da; care mulţi s'au ispitit... să facă pe împăratul să râză.* ŞEZ. II 118/23.

5° (Urmat de alt pronume, de un adverb s. de prep., *care* are înţelesul p r o n u m e l u i n e h o t ă r î t; adesea articulat) Fiecare; cf. c a r e ş i. *Accasta avuţie de nu va hi întoarsă înapoi cărea a cui este...* VARLAAM, C. 279$_2$. *Cu tot feliul de paseri Care cântă'n feliu de glasuri, Care după seminţia sa.* MARIAN, NU. 579. *De nu veţi iertà cărele de voi cineş... greşalele fratelui său.* VARLAAM, C. 275. *Să* (= dacă) *va întrebà* [Dumnezeu] *cu slugile sale cărele cum au cheltuit darul ce i-au dat.* ib. 299$_2$. *Cu boierii trăià bine... şi-i ştià pre toţi, tot anume, pre carele cum erà.* LET. II 254/21. *Îi cunoscù care cum îl văzù.* RETEGANUL, P. V 44/1. *Care cum poate* = fiecare cum poate. PAMFILE, C. *Au început a vorbì, care ce ştià şi cum îi duceà capul.* CREANGĂ, P. 232. *După războiu, oastea, care încotrò i-au fost calea, s'au risipit.* LET. I 221/38. *Fugit-au toată boierimea, care încotrò au putut.* LET. II 218/18. *Oamenii săriră buimaci, care dincotrò, crezând că-i foc.* CREANGĂ, A. 113. *Dacă văzù care încotrò* (= cum) *merge treaba, îşi cam mutà gândul şi plecă în ale sale.* ISPIRESCU, U. 69/13. *Se tologeşte care unde apucă.* CREANGĂ, P. 251. *Le poruncì să meargă care de unde a venit.* RETEGANUL, P. V 64/22, cf. TEODORESCU, P. P. 103b. *Să ştii care sămânţe când trebue să le seameni.* ECONOMIA, 120. *Voevozii nu ştià care pre unde au ieşit la lume.* ALEXANDRIA, 54. # **Care... mai** = orîcare, orîce (fel de), orîcât. *N'oiu venì la atâta nesimţire, de mi-ai face cáre cazne mai cumplite ce nu s'au mai auzît.* DOSOFTEIU, V. S. 55. † **Nice care** = nici un (fel de). *Nice cáre cuvânt nu ajunge cătră lauda minunatelor tale.* id. ib. 200. **Care altul** = vreunul. *Aron Pumnul... a ştiut să deştepte şi să învioşeze, ca rar care altul, conştiinţa naţională a învăţăceilor săi.* SBIERA, F. 151. **Care cumvà** (scurtat din *carevà cumvà*) = (†) oarecare, vreun, vreo, poate; (astăzi, după negaţiune) (vre unul) cumvà. *Măniem pre D*[u]*m*[ne]*dzău cu vrun păcat sau cu vro curvie carea cumvà.* VARLAAM, C. 290. *Va fi băut niscare băutură carea cumvà.* PRAVILA MOLD. 68$_2$. *Să-şi prepue andesine carea cumvà cu înşelăciune, să nu omoară unul pre alt.* ib. 82$_2$. *Nu care cumvà ai socotit că...?* DELAVRANCEA, S. 111. *Îl rugaiu să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumvà să meargă la peirea capului său.* ISPIRESCU, L. 4. *Când îi întrà la pasăre, s'o iei, dar să nu care cumvà să te muşte.* ŞEZ. IV 172/28. *Însă nu care cumvà să vă pună păcatele să...* RETEGANUL, P. I 701/6.

6°. (În corelaţiune cu sine însuşi, *care... care* însemnează) Unul... altul, acesta... acela, parte... parte. *Să dăm... carele bucate, carele cuvânt bun, carele milcuire.* ÎNVĂŢĂTURI (a. 1642), ap. GCR. I 97$_{4-5}$. *Se află... multe porecle între Români, care de la Unguri, care de la Sârbi, care de la Nemţi.* P. MAIOR, IST. 157. *Şi ne luăm noi de la şcoală şi ne ducem cu toţii. Şi cari săpau cu cazmalele, cari cărau cu tărăboanţele, cari cu căruţele, cari cu covăţile; în sfârşit lucrau oamenii cu tragere de inimă.* CREANGĂ, A. 8/7. *Şi cum l-a prins, care ziceà să-l spânzure, care să-l taie, care să-l împuşte.* ŞEZ. IV 173/8. *Să-ţi facă o rochie de logodnă, frumoasă ca câmpul, cu fel de fel de flori, care înflorite, care îmbobocite.* ib. VI 171. *Ginerele altădată mergeà tot călare, după căruţa miresii, şi după el ceilalţi oameni, care călare, care în căruţă, care pe jos.* PITIŞ, CONV. LIT. XXIV 937. *Fulga masă că-şi găteà, Miei de piele că-i jupeà, Care prin frigări frigeà, Care prin căldări fierbeà.* ALECSANDRI, P. P. 56/5. *Poftim care cu linguriţa, Care cu furculiţa.* SEVASTOS, N. 284/24-5. # **Care (mai) de care** = unul mai (mult, tare etc.) decât altul, pe întrecute. *Să'ndesà cáre de cáre va'ncăpeà mai nainte.* DOSOFTEIU, V. S. 54$_2$. *Gătindu-să cării de cării să apuce înainte.* id. ib. 100. *Se sfădeà.. şi Domnii din Ardeal cu crăiia leşească, care de care să cuprinză ţara.* LET. I 215/17. *Alergaţi la cei străini Greci, de-i apucaţi care de care să vă fie gineri.* LET. II 442/23. *Gospodarii se întrec care de care să fie mai bun şi mai cinstit.* I. IONESCU, C. 234. *Ce să fie acolo, ziceau oamenii alergând care de care, din toate părţile.* CREANGĂ, A. 8. *Începură a-i da care de care mai mulţi bani.* SBIERA, P. 131/27. *Alergând pe capete, care de care să ajungă la mare mai curând.* ISPIRESCU, U. 51/15-6. *Se gătirà care mai de care să plece mai curând.* id. ib. 33. *Care de care-i după treabă.* SEVASTOS, N. 52/5. *Tot feciorul e cu plosca de vin în mână, care mai de care ploşcă mai frumoasă şi vin îndulcit.* PITIŞ, CONV. LIT. XXIV 1062. (Neobicinuit) *Acì de gazdă, care din care se îndesà ca să povestească mai înainte.* DRĂGHICI, R. 249.

[Astăzi forma genet.-dat. e, în funcţiune adjectivală, *cărui, cărei, căror*, iar ca pronume interogativ şi relativ: *căruia, căreia, cărora*. În vechime şi dialectal (Moldova, Ardealul nordic) găsim încă accentuarea originală: *cărúi(a), cărêi(a), cărór(a)*, iar pentru genet.-dat. singular feminin şi forma *cărti(a)* Cât despre formele cu *-a* final, scriitorii mai vechi şi dialectele moderne le întrebuinţează şi în funcţiune adjectivală, iar formele fără *-a* se găsesc întrebuinţate şi la pronumele interogativ şi relativ: *Hristos, cărúia mulţemită şi închinăciune tremitem.* VARLAAM, C. 110/1, cf. 74. *Li s'au înfăţoşat o corabie.... căria luându-i sama ca doară o ar cunoaşte, au auzit nişte glasuri ţipând.* DRĂGHICI, R. 25. *Îl cuprinsese o mâhnire negrăită pentru preacurvia împărătesei sale, căria nimic din lume nu îi lipseà un minut.* GORJAN, H. I 4/1. *Uită-te la indianul a căruia proastă minte N'au învăţat a preface cele din fire urzite.* KONAKI, P. 263. *Mintea căriea sânt slujitoare.* id. ib. 271. *Dulce somn! tu, al căruia balsam...* MARCOVICI, C. 6/5, cf. 4/20, 8/15, 14/8, 15/24. *Tu, cării speranţa s'arată...* ALEXANDRESCU, M. 127, cf. 10. *Voinicele stoluri, căror a mea fiinţă un semi-zeu părea.* EMINESCU, P. 200. *Acela strigă căruia îi arde casa.* ZANNE, P. III 83. *Spune-mi cărui stăpân ai jurat credinţă?* dar: *El e stăpânul căruia i-ai jurat credinţă.* TDRG. Pluralul *care* (articulat şi nearticulat) pentru amândouă genurile — corespunzând lat. *quales* — se găseşte din timpuri vechi *(Muncile, cu care...* BIBLIA (1688) 3/pr.10, cf. 3/pr.11. *Oştile, care...* LET. I 449. *Făgăduielile care...* ANTIM, P. XXVII/5. *Lăcăşurile ceale cereşti, întru carele...* MINEIUL (1776) 81 2/1, cf. 114 1/2, 118 1/2. *Cei care...* KONAKI, P. 84, cf. 104. *Împăraţi... care...* GORJAN, H. I 1. *Ani care...* MARCOVICI, C. 10/17, cf. 12/24, 20/26, D. 4/13, 8/15, etc. *Suflete... care...* CREANGĂ, P. 100, cf. 152, 191, 208. *Leacuri care...* ISPIRESCU, L. 1, cf. 2, 4, etc. *Cireşile... care...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 37, cf. 314, 298, 374, 432, etc.), la cei mai buni scriitori, adesea promiscue, cu plur. *cari (Scaunele cu carile* (Munt.: c a r e l e). PRAV. 1165. *Unii... cari...* ANTIM, P. XXVI/13. *Dobitoace cari...* DRĂGHICI, R. 103. *Haĭnele cu cari...* CREANGĂ, P. 193, cf. 28, 265, 301. *Câţiva nebuni carii...* ISPIRESCU, L. 5, cf. 9. *Car' pă car' v'ăţi birul...* ŞEZ. III 216/11, cf. TEODORESCU, P. P. 632b. *Bani, ca şi cari n'au avut nimeni.*

RETEGANUL, P. I. 69/22, cf. II 36/10. *Maiorii cari...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 296, cf. 415). În textele vechi, cu deosebire la Coresi, se găseşte şi plur. *carei*, corespunzând unui mai vechiu *carel'i*, pluralul de la *carele (Popilor carei slujesc* CORESI, ap. CCR. 21. *Slugi... carei...* SICRIUL DE AUR, ib. 126. *Ţări carei se desbatusĕ.* LET. I 80/38). Din această formă s'a desvoltat pluralul articulat *carii*. Forma nearticulată, mai rară în textele vechi *(Locul în care* (Munt. c a r e l e) *s'a făcut sudalma.* PRAV. 904. *Domnul care lăcuiaşte...* DOSOFTEIU, PS. 30. *Care să fie şi talandul acesta?* BIBLIA (1688) 3/pr.51. *Scriptura iaste care află raiul omului.* ib. 5/pr.11; cf. 3/pr.37, 3/pr.48, 4/pr.13, 4/pr.23, 4/pr.50, 7/pr.24, 7/pr.36 etc. *Slăbiciune, care...* LET. II 13/26. *Supunere care...* ANTIM, P. 4/17, cf. XXV/2. *Lumina care...* MINEIUL (1776) 74 2/1, cf. 74 1/2, 78 1/2, 160 1/2) e azi aproape singura stăpânitoare, pe când cea articulată precumpăneşte până pe la începutul secolului trecut *(Carele omul creştin?* CUV. D. BĂTR. II 99. *Carii? Păgânii.* VARLAAM, C. 99. *Pizmaşii carii...* DOSOFTEIU, PS. 23. *Gloate carile...* id. ib. 25; cf. 12, 14, 22, etc. *Carea iaste neguţitoria?* BIBLIA (1688) 3/pr.89, cf. 3/pr.46, 4/pr.4, 4/pr.45, 4/pr.58, 6/pr.16, etc. *Leşi..., de carii...* LET. I 160/3, cf. 165/16, 172/4, 243/25, II 5/5, 213/22, III 179/14. *Brusa..., carea...* MAG. IST. I 88/16, *Mitrofan... carele...* ANTIM, P. XXIII/8, XXIV/9, 3/1 etc. *Doica ei carea o crescuse.* MINEIUL (1776) 45 1/1, cf. 49 1/2, 50 2/2, etc. *Ochiul carele...* KONAKI, P. 261, cf. 101, 293. *Alţii, carii...* PANN, P. V. I 8, cf. I 62, III 22. *Shaziman carele...* GORJAN, H. I 5/4. *O apă mare, carea...* DRĂGHICI, R. 5 cf. 51. *Vestitul ageamiu, carele...* ODOBESCU, III 9/18. *Capul... carele...* ISPIRESCU, L. 6. *Carele... acela...* ZANNE, P. IV 607, — formă rămasă însă pretutindeni în rugăciunea domnească: *Tatăl nostru, carele eşti în ceruri...*]

— Din lat. **qualis, -em.** Cf. n e s c a r e, f i e c a r e, o r i (ş i) c a r e, o a r e (ş i) c a r e, v e r i c a r e.

CAREÁ † s. f. (Milit.) *Carré.* — Trupă (de pedestrime) aşezată astfel (spre apărare) încât alcătuià un p ă t r a t. *Din careaua lui Gudovici se dete din tobe semnalul de nazat.* STOLNICUL DUMITRACHE, C. 396. *Potemkin ghinăral, alegând din corposul său trei batalioane, îi rânduì în trei carèle, povăţuind însuşi pe cea din mijloc.* id. ib. 440. [Plural: *carèle.* | (Modern) şi: **caréu** s. a., plur. *caréuri* = a) «o formaţiune defensivă a infanteriei împotriva cavaleriei, care a rămas în regulamentele noastre până prin 1908. Trupa formă un p ă t r a t, pe două rânduri, cu faţa în afară». PAMFILE, C. Ţ. 38. *Faceţi, fraţilor, careu, De-mi scăpaţi sufletul mieu.* id. ib. 38; b) orice formaţiune în p ă t r a t. *Un careu de dans.* | F a m i l i a: **careláj** s. a. (franţuzism) = pardosire (şi pardoseală) cu lespezi pătrate.]

— *N.* din fr. (la începutul veacului al XIX-lea, intrat în limbă, probabil, prin mijlocire rusească: *karé*, idem).

CARELÁJ s. a. v. **careá.**

CÁRELEŞI, CÁREAŞI † pron. v. **careşi.**

CARÉNĂ s. f. (Marină) *Carène.* — Aceà parte a unei corăbii care stă în apă, subt linia de plutire. *Când apele din golful Ioniei... sfărmă-vor, urlând, carena ta.* OLLĂNESCU-ASCANIO, O. 369. [(Pop., pesc.) şi: **carínă** s. f. = (Romanaţi) lemnul curbat care formează partea de jos a dubei (= luntrei) şi ale cărui extremităţi formează piscurile. ION CR. IV 250. *Duba e foarte solid construită, având o carină groasă de tufă de stejar... Unii pun pe carină şi o şină de fier.* ANTIPA, P. P. 465.]

— *N.* din ital. **carena,** idem. (La popor intrat prin mijlocire neo-grecească: *καρῆνα*, idem).

CARÉNŢĂ s. f. (Jur.; Biol.) *Carence.* — Lipsă a tuturor obiectelor mobiliare, care ar puteà răspunde pentru o datorie. *Proces-verbal de carenţă.* | S p e c. (Duel). Refuz de a primì «cartelul» (provocarea la duel). | (Biol.) Lipsa unor principii alimentare necesare organismului. *Scorbutul este o boală de carenţă.*

— *N.* din fr. (<lat. **carere** «a lipsì»).

CÁREŞI pron. 1°. *Qui.* 2°. *Chacun.*

1°. † P r o n u m e r e l a t i v. *Careşi* corespunde unui «care însuşi», «care iarăşi s. tot», «şi el însuşi», «şi tot el». *Unul iaste Dumănăzău, cărele mai apoi să feace om.* DOSOFTEIU, V. S. 163,2. *H[risto]s căreşŭ iaste mucenicilor cununĕ.* id. ib. 169,2. *Întru careşi zi voiu chemà pre tine.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Hronicul vechimei neamului moldovinesc (în carileş tot numele Vlahilor se cuprinde)...* CANTEMIR, HR. 179/34.

2°. (Păstrat în unele regiuni în limba poporului) P r o n u m e n e h o t ă r î t. Fiecare; cf. c a r e (II 5°). *Cântà careaşŭ în chipul ei.* MOXA, 387/41, cf. 29, 346/5. *Va da cărŭiaşŭ după lucrul lui.* VARLAAM, C. II 17, cf. 261,2, 297,2, 299, 300,2, etc. *Au pus stealelor măsură, Şi numere, cáreaşi pre făptură.* DOSOFTEIU, PS. 488. *12 brâe, cáreleşŭ de sine înşirat.* id. V. S. 46,2. *Va plătì cărŭiaşŭ pre lucrurile ce or hi lucrat.* id. ib. 188,2. *Deşarte grăì careleş cătră deaproapele său.* PSALTIRE (a. 1680) ap. CCR. 230. *Sta tot norodul privind, cáreşŭ de la uşa cortului său.* BIBLIA (1688) 63,2, cf. 65,2. *Pre carele toate dacă le-am luat sama, le-am socotit a fi adevere, şi pe care le-am tocmit careşi la locurile sale.* LET. I 170/19, cf. MAG. IST. I 292/7. *Împăraţii s'au întors careşi la scaunul său.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 170, cf. 200. *S'au împrăştiat carişi pe la casele lor.* SBIERA, P. 66/15. *Luându-şi ziua bună unul de la altul, s'au dus careş în partea sa.* id. ib. 267/16, cf. 272/89, 157/12, etc. *Să meargă careşi la casa sa.* MARIAN, NU. 581. *Tot felul de copaci, Careşi după roada sa.* TEODORESCU, P. P. 166b. # † **Câte unul careleşi** = fiecare, unul câte unul. *Adusĕră-i la H[risto]s, şi-şi puse mânele pe câte unul careleşŭ d'inşii.* VARLAAM, C. 309, cf. 200. *Careşi pe unde* = fiecare pe unde apucà s. pe unde puteà. *Se împrăştiară ca puii de potârniche, careşi pre unde.* ISPIRESCU, L. 14, 144, cf. 212.

[Mai ales articulat: **cáreleşi, cáreaşi.** Se declină ca pron. *care*, adăogându-se un *-şi*.]

— Din **care** + **-şi.** Cf. c i n e ş i.

CARÉTĂ s. f. *Carrosse.* — Trăsură elegantă cu patru roate, închisă (cu coş, cu uşi şi cu geamuri), p. e x t. trăsură uşoară (WEIGAND, B. B. 95), cf. l a n d o u, c a l e a s c ă, b u t c ă, r ă d v a n, c u p e u, d r o ş c ă. [Împăratul] *odată se puse într'o carătă ferecată cu aur.* NEAGOE, ÎNV. 118, cf. 57. *Au venit carâta cea împărătească, să-l rîdice, să-l ducă la Ţarigrad.* DOSOFTEIU, V. S. 145. *Ieşind Ştefan-vodă o milă de loc înainte-i,... în carătă cu sine solul nu l-au pohtit.* LET. I 254/9. *Iar caii le-au murit toţi din obuz, de le-au rămas carele şi carătele.* LET. II 264/23. *Carătă cu şase cai.* MAG. IST. 172/17. *Am mare trebuinţă pentru o caretă de drum, sigură, ţapănă* (a. 1817). IORGA, S. D. VIII 54. *Marele Romil, întru o carâtă minunată, patru cai mai albi decât zăpada erà înhămaţi.* BELDIMAN, N. P. I 61. *Să nu mai slujeşti atâta, Ci să umbli cu carâta.* BARAC, A. 44. *Trece într'o caretă.* RUSSO, S. 104. *Merge pe jos,... în primejdie (de) a fi călcat de carete şi droşce.* C. NEGRUZZI, I 70. *O carâtă închisă bine, Cu o duducă ş'un cuconaş.* ALECSANDRI, T. 46. *Caretele şi butcile boierilor.* FILIMON, I 610. *Apoi a fost la noi şi doctorul, cu careta.* SLAVICI, N. I. 300. *După dejun... se suie în careta ce-au tras de mult la scară.* I.

NEGRUZZI, II 52. *Carăta domnească.* IORGA, C. I. I 170. *O caretă dusă de doi telegari trece repede.* CONTEMPORANUL, V 524. *La o staţie, unde careta domnească şi caleştile suitei trebuiau să schimbe caii, călătorii noştri deteră peste o scenă destul de neplăcută.* CARAGIALE, U. 27. *Caretă (kocie).* CALENDARIU, II 73. *Se puseră în carâta smeoaicei, care erà numai şi numai de sticlă.* ISPIRESCU, P. 197. *Tot rădvane cu cucoane Şi carâte stoborîte, Prin afară zugrăvite, Cu postavuri învălite, Că de nuntă sînt gătite.* TEODORESCU, P. P. 656b/17. *Să-mi descuie portile, Să-şi bage carâtele.* MAT. FOLC. 110. [Şi: (învechit şi pop., din pol. *karyta*, idem) **carâtă, carătă** s. f. | Nom. agent. **caretáş,** (învechite şi pop.) **carâtáş, cărătáş, carâtăr** (POLIZU) s. m. = fabricant de carete, rotar; (învechit, rar) vizitiu s. proprietar de carete. *Au tocmit un boiar de ai noştri cu Gherghe cărătaşul* (mai jos: *carătaşul).* IORGA, B. R. 84. *Vezeteul luasĕ pe boier sadeà de carătaş* RUSSO, S. 17. *Cei mai ghibaci carătaşi, lăcătuşi şi stoleri sînt Nemţi.* ŞUŢU, ap. TDRG. *Te sfărâm în bucăţi, de nu te-a puteà drege nici un carâtaş.* ALECSANDRI, T. 588. *Trăsuri pe care le aruncase de o parte... caretaşii din Viena...* IORGA, L. II 32. *L[ei] 6, de la 4 carâtaşi câte 1 pol leu.* RĂŞCANU, L. 13/8, cf. 77/6; (cu derivatul) **caretăşie, (carâtăşie, carătăşie)** s. f. = fabricare de carete (TDRG.); meseria de caretaş.]

— Din rus. **kareta** (< ital. **carretta**), idem.

CARETÁŞ s. m. (ş. d.) v. **caretă.**

CARÉTE, CĂRÉTE s. m. (Entom). *Vermisseau.* — (Mai ales la plur. *careţi)* Viermuleţi mici: în lemn (COSTINESCU), cărîu (GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.), vierme de brânză (REV. CRIT. III 92, MARIAN, INS. 391), de slănină (REV. CRIT. III 92), de carne (H. VII 259), din măseà (LEON, MED. 124), de la şezutul cailor (H. V. 375), de buturi s. bușteni (H. IV 85); larva găselniţei (MARIAN, INS. 295), larva muşiţei (id. ib. 369); cf. H. V 280, XVIII 4; cf. bondreţ, cârcâiac. *Nu mai are astâmpăr, ca un carete.* REV. CRIT. III 92. (Fig.) *Mai aşezaţi-vă, căreţilor!* se zice cătră copîi [neastâmpăraţi] ib. *Să-ţi dau din ea* [= din iapa moartă] *carne... e foarte bună, Cu careţii ca pe mână.* MARIAN, INS. 369. *Căreţi Pe păreţi.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 352. [Cu alt sufix: **cariciu** s. m. = vierme; (în glumă) organul genital al bărbatului (PAMPILE, J. II). *Pare că are carici pe limbă!* (Transilv.) ZANNE, P. IX 583.]

— Derivat din **cariu,** prin suf. dim. *-ete* (= *eţ).* JAHRESBER. XII 157.

CARÉU s. a. v. **careà.**

CAREVA pron. nehot. *Quelqu'un.* — Vreunul, oarecare s. cinevà (din mai mulţi pe care-i ştii). *Se fereà de toţi, par'că-i erà frică să nu înceapă carevà a-l mângâià.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Spune cine te-a'ntrebà, Că nu e la Dumnea-ta* [răvaşul], *Ci la altul carevà.* SEVASTOS, C. 108/13. [Accentuat: *carevà* şi *cáreva;* † (articulat) *cáreleva* LB; (cu adverbialul *-şi)* **carevăşi** pron. nehot. BUDAI-DELEANU, Ţ. 497.]

— Compus din **care** şi **-va.**

CAREVĂŞI pron. nehot. v. **careva.**

CÁRFĂ s. f. (Ban.; ungurism) = **spetează** *(la loitră).* Loitra constă din doi fucei şi 10 *carfe.* H. XVIII 143, cf. LIUBA-IANA, M. 102, 106. Com. COCA.

— Din ung. **karfa** «spetează».

CARFIÓL s. m. sing. (Bot.) = **conopidă.** (Transilv.) [Pronunţ. *-fi-ol.* | Şi (+ germ. *Kartoffel* > săseşte *Kartifiol*, idem): **cartafiól** LB., **cartifiól** ECONOMIA 156, **cartofiól** (a. 1808). IORGA, S. D. VIII 44, **cartafión** (a. 1784), ib. 82.]

— Din germ. (bulg., ung.) **karfiol** (< ital. dial. *cavol fior),* idem.

CARFÍŢĂ † s. f. *Épingle.* — (Grecism; învechit) Ac cu gămălie, bold. DICŢ. *Câtevà carfiţe (ace) de aur, cu pietre scumpe.* FILIMON, C. II 599.

— Din n.-grec. *καρφίτσα,* idem.

CÂRGEALÂU s m. v. **cârjaliu.**

CARGOBÓT s. a. (Mar.) *Cargo-boat.* — Vapor destinat anume pentru transportul mărfurilor.

— *N.* din fr. (< engl. **cargo-boat),** idem.

CÂRHÁLĂ s. f. v. **crihală.**

CĂRHÁN s. m. (Entom.) v. **corhan.**

CÂRHÓIU s. a. *Rocher (couvert d'arbres).* — (Banat) Ridicături de piatră, care pot fi acoperite şi cu arbori, ce se află de-asupra coamei unui deal ori munte. H. XVIII 137. — Cf. corhană.

CĂRÍ vb. IVa v. **cariu.**

CARIÁT, -Ă adj. v. **carie.**

CARIATÍDĂ s. f. (Arhit.) *Cariatide.* — Statuă de femeie (modern şi de bărbat), drapată, susţinând, ca o coloană s. pilastru, un tabulament, o cornişă. [Pronunţ. *-ri-a-*].

— *N.* din fr. (ital. **cariatide** < lat. *caryatis, -idis* < grec. *καρυάτις -ιδος,* propriu «femei din Caryai», oraş din Pelopones).

CARICÁ vb. Ia v. **caricatură.**

CARICÁ vb. Ia v. **cărică.**

CĂRÍCĂ s. f. *Petite roue.* — (Transilv., Ban., Mold.) Rotiţă. *Kĕrikĕ* = rotula. ANON. CAR. *Vă dau... cărîga asta să o daţi de-a roata prin curte.* LUC. III 360. (Cu funcţiune adv.) *De căpiiat să'nloarce* [oaia] *aşa cărigă.* DENSUSIANU, Ţ. H. 131.

Spec.: a) rotiţa de care atârnă sforile iţelor. DAMÉ, T. 135.

b) scripetele sucalei. id. ib. 140, PAMFILE, I. C. 262.

c) rotiţa de la fus. JAHRESBER. IV 328. *Prin găurica de lângă fus a cărigei este noada (aţa).* BREBENEL, GR. P.

d) roata olarului pe care pune pământul de-l lucrează. H. XVII 98, DICŢ.

e) (plur.) roatele concentrice de la plită, care se pot luà jos ca să ajungă flacăra direct pe fundul oalei (Braşov), capace.

[Şi (ad c) **carică,** (ad d) **cărígă,** (ad a şi b) **gărígă,** cu plur. *-rigi.* | Verb (numai la ANON. CAR.): **cărícà** Ia = a învârti, a suci. *Kerikĕdz* = roto, (cu part.-adj., cf. *rotat):* **cărícát (cărigát), -ă.** *Kĕrikat* = rotatus. ANON. CAR. *Mere cărigate.* HODOŞ, P. P. 58, (cu diminutivul) **cărigăţél, -eă** adj. *Fă-mă măr cărigăţel.* ib. (nota: măr cu mere timpurii, coapte pe la Sâm-Petru).]

— Din ung. **karika, garika,** idem.

CARICATÚRĂ s. f. *Caricature.* — Reprezentare «încărcată» (prin exagerarea unor trăsături), grotescă, schimonosită, a unei persoane s. a unui lucru (prin desen, pictură s. p. ext. prin cuvinte), făcându-l (cu s. fără intenţie) ridicul; înfăţişare (figură s. persoană) pocită, de râs, schimonositură. *Eaca Daniil Scavinschi, cel mititel la statură, Cărui îi căzù musteaţa şi e chiar caricatură.* C.

NEGRUZZI, I 208. *Formele unei spoieli de civilizaţie occidentală, strecurată în mod precipitat până în acel strat şi transformată aici într'o adevărată caricatură a culturei moderne.* MAIORESCU, CR. II 173. *Alegerea... devine caricatura sistemului constituţional.* id. D. II 262. | [Verbul: **caricaturizà** Ia, mai rar şi: **caricaturà,** învechit (după germ. s. ital.) **caricà** Ia = a înfăţişà cevà s. pe cinevà în (s. ca o) caricatură; (cu abstr.) **caricaturizáre, (caricaturáre, caricáre)** s. f.; (part.-adj.) **caricaturizát, -ă (caricaturát, -ă, caricát, -ă).** *Ai un singur bloc de marmură: dacă îl întrebuinţezi pentru o figură caricată, de unde să mai poţi sculptà o Minervă?* MAIORESCU, CR. I VI. | Familia: **caricaturist** s. m. = artist (m. ales desenator) care are talentul (s. profesiunea) de a face caricaturi (de obiceiu pentru jurnale umoristice). *Caricaturişti de la «Journal pour rire» ilustrează în fiecare toamnă, la deschiderea vânătoarei, pe bieţii burghezi parisiani.* ODOBESCU, III 156.]

— *N.* din fr. (ital. **caricatura,** din **caricare**, a încărcà).

CARICATURÍST s. m. } **CARICATURIZÁ** vb. Ia } v. **caricaturà.**

CÁRIE s. f. (Med.) *Carie.* — Boală a oaselor, spec. a dinţilor, care le face să se găunoşeze, să se strice, să se mănânce, găunoşire. *Caria atinge mai cu seamă dinţii şi măselele, sternul (osul pieptului), coastele, vertrebele, oasele lungi... Semnele sânt: o durere vie, mai ales noaptea, umflătura osului, apoi ivirea puroiului (abces rece) care miroasă urît.* BIANU, D. S. | Panal. Boală a boabelor de grâu; putrezire a părţii lemnoase a arborilor. [Pronunţ.: *-ri-e.* Accent. şi: *carie.* | Verbul: **carià** vb. Ia (pronunţ.: *-ri-a;* trans. şi refl.) = a (se) stricà prin carie, a (se) roade, a (se) măcinà (cevà) precum roade cariul lemnul (şi fig.). *Înlăuntru*[l împărăţiei romane] *se plămădeau idei şi credinţe noui, care încet şi temeinic cariau temeliile ei.* TAFRALI, V. D. 151; (cu abstr.) **cariáre** s. f.; (part.-adj.) **cariát,-ă.** *O măseà cariată* = stricată, găunoasă.]

— *N.* din fr. (lat. **caries,** putrezire). Cf. dubletul cariu.

CARIÉRĂ s. f. *Carrière.* — (Propriu, term. de antichit. romane). Loc închis cu bariere pentru alergări cu care s. cu cai, cf. arenă. | Fig. Cursul (calea s. drumul) vieţei cuivà, timpul cât ţine vieaţa cuivà. *Asemenea şi creştinul reînoeşte cariera sa şi să coprinde de nădejdi şi de temere.* MARCOVICI, D. 4. *Văzându-se aproape de sfârşitul carierii sale, se însufleţeşte.* id. C. 111. || Pext. Drum în vieaţă (pe care vrea să înainteze cinevà). *Frumoasa şi penibila carieră ce ţi-ai preînsemnat.* GHICA, A. 848. *După terminarea studiilor a început cariera sa în diplomaţia rusească.* MAIORESCU, CR. III 63. *Dedicând broşuri la dame, a căror bărbaţi ei speră, C'ajungând cândva miniştri, le-a deschide carieră.* EMINESCU, P. 229. *Carieră de diplomat.* | Spec. Drum ce şi-l alege cinevà în vieaţă ca profesiune. *Căutau a găsì vreo altă carieră, care le promiteà cel puţin un adăpost şi o bucată de pâne la bătrâneţă.* C. NEGRUZZI, I 346. *Diplomat de carieră = de profesiune.* [Pronunţ. *-ri-e.*]

— *N.* din fr. (s. din ital. *carriera,* de la lat. *carrus,* car). Cf. cărare.

CARIÉRĂ s. f. *Carrière.* — Loc de unde se scoate piatră (de construcţie s. de pavat), marmură s. nisip; cf. baie, mină. [Pronunţ. *-ri-e.*]

— *N.* din fr. (< ital. **carriera),** idem.

CARÍGĂ s. f., **CARIGĂŢÉL, -EÁ** adj. v. **carică.**

CARÍNĂ s. f. v. **carenă.**

CĂRINDÁR s. m. sing. 1°. *Janvier.* 2°. *Calendrier. Récit* (malicieux).

1°. (Popular) Ianuarie. CALENDARIU (1844), 72, ALECSANDRI, P. P. 34, BARONZI, L. 91/10, H. XII 133, MARIAN, SE. I 94, 95. *În luna lui Cărindar, pe un ger de crăpau lemnele şi pietrele, bătù Rusciucul.* ISPIRESCU, M. V. 15/10. *După Crăciun, vine luna lu' Cărindar, după aia se pune Faur.* DENSUSIANU, Ţ. H. 172.

2°. (Învechit, în Transilv.) Calendar. *Cărindariul din 1794, apărut la Sibiiu.*

3o. Pext. (Pop., în glumă. Cf. calendar 3°.) Povestire (în versuri) răutăcioasă vizând defectele cuivà (în felul povestirilor din calendare). *Ascultaţi, voi flăcăiaşi, cărindarul fetelor ăstora leneşe.* ŞEZ. XII 33.

[Rostit şi: **cărindáriu** s. m. sing.].

— Din lat. **calendarius, -a, -um** «care se ţine la calende». (Calendele lui Ianuarie au fost confundate cu serbările Crăciunului, care se ţineau în luna Ianuarie. Cf. DACOROMANIA, I 464). Cf. dubletul calendar.

CARIÓLĂ s. f. *Carriole.* — (Franţuzism) Trăsurică cu două roate; cf. cotigă, faeton. [Pronunţ. *-ri-o.*]

— *N.* din fr. (< ital. **carriuola),** idem.

CARITÁBIL, -Á adj. *Charitable.* — De caritate, milostiv, de milostenie, care vine din iubirea deaproapelui. *O faptă caritabilă.*

— N. după fr.

CARITÁTE s. f. *Charité.* — (Teol.) Iubirea lui Dumnezeu şi a de-aproapelui. *Caritatea e una din cele trei virtuţi creştine.* || Pornirea sufletească de a face s. a dorì binele altuia. | Spec. *Soră de caritate* = (la catolici) călugăriţă făcând parte dintr'o congregaţie care-şi consacră vieaţa îngrijirei bolnavilor şi săracilor; (la noi) femeie dintr'un fel de congregaţie laică, având ca ocupaţiune îngrijirea (gratuită s. cu plată) de bolnavi. *Ne-a adus de acolo medici militari şi surori de caritate.* MAIORESCU, D. II 134. [† (după grec.) şi: **haritáte** s. f. *Fapte de haritate.* URICARIUL, IV 439. *Soră de haritate.* I. IONESCU, D. 193.]

— *N.* din lat. **caritas, -atis,** «scumpete, iubire».

CARIU s. m. (Entom.) *Artison.* — Orice insectă sau larvă care trăeşte în lemn şi-l roade (MARAIN, INS. XII, H. II 49, cf. H. IV 85, 297, VII 259, IX 154, X 465, XII 170), cărăbete, cărete; spec. larvă de rădaşcă (LEON, MED. 84). Se numeşte şi **cariu-de-stejar** (MARIAN, INS. 35) = larva vespoiului (id. ib. 257); mică insectă care roade lemnul, numit şi **cariu-mic** (*Anobium pertinax.* id. ib. 60), mic gândac care roade căzăturile din pădure, numit şi **cariu-mare,** s. **-de-pădure** s. **-de-scoarţă** (*Bostrychus tipographus.* id. ib. 96) *Cariul mănâncă, roade, găureşte s. strică* lemnul (PAMFILE, CER. 87). Tărâţa lemnului ros de *cari* se numeşte *făină de cari. Mâncat de cari.* POLIZU. *Un lemn... are un car într'însul.* NEAGOE, ÎNV. 253. *Lovì pre ei ca în chip de cari.* BIBLIA (1688) 365. *Pe vârtoasa inima stejariului moale dintele cariului făină făcând-o, o mistuiaşte.* CANTEMIR, IST. 152. *Pizma veache easte ca cariul în inima copaciului.* id. ib. 37. *Drept dascăl, toacă cariul sub învechitul mur.* EMINESCU, P. 18. *La căpătâiul patului Un laiţ găurit de cari.* IOSIF, P. 10. *Rodeà în nurori, cum roade cariul în lemn.* CREANGĂ, P. 12 [Pronunţat monosilab. | Şi: **car** s. m. || Verb. **cărì** IVa = a roade lemnul (despre cari). MARIAN, INS. 63; (cu part.-adj.) **cărít, -ă** = mâncat de cari. *Grinzile afumate şi cărite, încovoiate-s de greutatea coperişului aproape năruit.* CIOCÂRLAN, P. P. 7.

(Fig.) *Ce vierme neadormit îi căreşte măduva osului?* JIPESCU, ap. TDRG.]

— Din lat. **caries,** idem. (E atestată şi forma **carius** «animal qui et tinea dicitur») Cf. carete şi dubletul carie.

CÂRJĂ s. f. 1°. *Crosse (d'évêque).* 2°. *Béquille; bâton, gourdin, trique.* 3°. *Bâton* avec lequel on remue le lait dans le chaudron. 4°. *Manivelle* (de la scierie mécanique). 5°. *Liure.* 6°. Outil avec lequel le pelletier rase les peaux. 7°. Outil des mineurs.

1°. Baston pastoral, înalt şi adus s. puţin încovăiat la capăt (având sus la capăt o cruce), semnul demnităţii episcopale. Cf. hazran. *Episcopii îmbrăcaţi în mantii şi cu cârjăle amână.* LET. III 290/19. *Pe-un jeţ tăiat în stâncă stă ţapăn, palid, drept, Cu cârja lui în mână, preotul cel păgân.* EMINESCU, P. 204.

2. Băţ tare, având în vârf o bucată de sprijin (s. două beţe îmbinate jos şi împreunate la mijloc şi sus, unde-s mai depărtate, prin câte o spetează; ajunge până la subsuoara infirmilor, care se sprijinesc pe ea). Infirmii de picioare (ologi, cu picioarele moi, numai cu un picior s. cu unul mai scurt, şchiopi) umblă în cârji. P. ext. Băţ adus s. puţin încovăiat la capătul de unde se apucă cu mâna (PAMFILE, I. C. 127-8, H. XVIII 173), care serveşte de sprijinit la mers (bătrânilor PĂSCULESCU, L. P.). Cf. baston, băţ, bât, bâtă, botă, toiag. *A umblà în cârji.* POLIZU. *Crucea este şchiopilor cârjă.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Un bătrân... şchiop... rezimat în cârjă le priveà cu multă băgare de seamă.* GORJAN, H. IV 170. *Acum pe cârje se propteà! N'aveà puteri şi tot veneà.* COŞBUC, F. 162/3. *Avuşi, badeo, ochii dârji, Ş'acum eşti cu trupu'n cârji.* ALECSANDRI, P. F. 338b. *Îşi ridicà genele, Genele cu cârjele, Ca să-şi vadă oaspele.* id. ib. 151b. *Tudorel că-mi săràceà, Tudorel se caliceà, Şi, de slăbit ce-mi slăbeà, În cârje se sprijineà.* TEODORESCU, P. P. 670. | Fig. Sprijin. *Vinul, cârja bătrâneţelor.* ZANNE, P. IV 181. **De-a cârja** e numele unui joc copilăresc. H. IV 57. | P. ext. Bătaie cu cârja. *Of! Of! Of! se văità Tândală în gândul său, când a văzut că popa, în loc de prescuri, îi dă cârje.* ŞEZ. III 130/30.

3°. P. ext. Băţ (lung ca de un metru şi jumătate, cu o stinghie în cap. LUNGIANU, CL. 220) cu care mestecă baciul în căldare, când fierbe urda. H. II 28, cârlig (I, 2°).

4°. Coaca s. cocârla de la joagăr (Muntele-Săcelului, Turda-Arieş) com. ITTU.

5°. Chinga unei luntre. Cf. carboş. DAMÉ, T. 126.

6°. Unealta cu care rade cojocarul pieile (fiind adusă ca o cârjă). H. XVII 98.

7°. (Băieş.) Un fus sprijinit pe doi stâlpi, de care e legat un coş cu o funie s. cu un lanţ, care se învârte pe fus, lăsând coşul în mină s. ridicându-l, după trebuinţă. VICIU, GL.

[Plur. *cârji* şi *cârje.* | Şi: **cârj(i)e** s. f. | Diminutiv: **cârjioáră** [Pronunţ. *-ji -oa-*] s. f. *Moşi pe cârjioare.* MARIAN, Î. 490b/21. | Augmentativ: **cârjóiu** s. a. = babă (II, 4°.) aşezată pe mărginari, la un scoc de pădure (Vişeul-de-sus, Maramureş, com. ITTU). | Verb: (neobicinuit) **cârjâi** IVa = a umblà sprijinit pe cârjă (despre bătrâni). *Din cârji cârjâind.* MAT. FOLC. 1230-3. | Alt derivat (apropiat ca sens de *cârjaliu*) **cârján** s. m. = voinic, spătos. ZANNE, P. IV 298.]

— Din paleoslav. **kryžь** «cruce».

CÂRJÂÍ vb. IVa v. **cârjă.**

CÂRJALÍU s. m. 1°. Certain brigand turc. 2°. *Homme hardi, téméraire; bandit, brigand.*

1°. Tâlhar turc care făceà parte din cetele, disciplinate de rebelul Pazvantoglu, care, în a doua jumătate a secolului trecut, năvăliră în Serbia, Bulgaria şi Oltenia, arzând oraşele şi jefuind pe locuitori. Cf. posvantliu, pasvangiu. (Cf. DIONISIE, C, 198, ŞIO., ZANNE, P. IV 298). *Au pătimit ţara, de la o vreme încoace, despre partea tâlharilor cârgialâi.* ZILOT, ap. ŞIO. *Pasvandu s'au unit cu cârjalîii şi face mari turburări împărăţiei.* DIONISIE, C. 198.

2°. P. gener. (Rar) Om viteaz, fără teamă şi fără ruşine, care nu ţine socoteală de nimic; tâlhar, hoţoman (cf. ZANNE, P. IV 298, ŞIO). *Să mă amenin̂ţe el... hoţu', ieniceru', cârjaliu'.* ALECSANDRI, T. 832, cf. 285, 636, 1171. (Cu funcţiune adjectivală) *Că eu oiu să te vând, Tot din joş de Dii, La Turci cârjălii.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 65. (Glosarea «neputincioşi», dacă e adevărată, arată că avem a face cu o apropriere de sensul cuvântului *cârjă* cf. DR. I 273).

[Şi: **cârgealâu, cârjăliu** s. m. | Adjectiv: (alterat s. grafie greşită?) **chirjaliésc, -éască** = ca de cârjaliu, cumplit. *Veţi luà fiecare câte o sută baliage chirjalieşti pe talpe.* C. NEGRUZZI, I. 24].

— Din turc **kyrğali** «haiduc, tâlhar.» ŞIO.

CÂRJĂLÍU s. m. v. **cârjaliu.**

CARJÁN s. m. v. **cârjă.**

CARJÁNCĂ s. f. (Iht.) = **plătică** (mică, în comerţ). ANTIPA, F. I. 142, JAHRESBER. IX 227. [Diminutiv: **cârjencúţă** s. f. id. ib.]

— Etimologia nesigură. După TDRG, derivat din **cârjă,** prin suf. *-ancă,* peştele fiind numit astfel din cauza botului său (care are însă mai mult forma unei potcoave, decât a unei cârje). Posibil ar fi şi o derivare din slav. *kъrga* (Berneker, SL. WB. 667), cf. bulg. kъrža «murdărie», de-oare-ce masculul are adesea nişte bube pe piele (pescarii noştri zic în acest caz că «plătica e răpănoasă»), iar femelele au icrele atât de lipicioase, încât de multe ori le rămân lipite pe burtă şi pe poală (cf. ANTIPA, F. I. 143 — 144).

CÂRJE s. f. v. **cârjă.**

CÂRJENCÚŢĂ s. f. (Iht.) v. **cârjancă.**

CÂRJIE s. f. / **CÂRJIOÁRĂ** s. f. } v. **cârjă.**

CÂRJMĂ s. f. v. **cârciumă.**

CÂRJOB, -Ă † adj. / **CÂRJOIÁT, -Ă** adj. } v. **gârjob.**

CÂRJÓIU s. a. v. **cârjă.**

CÂRLÁC s. a. v. **cârlaciu.**

CÂRLÁCIU s. a. (Mar.) *Bateau à voile.* — Vas cu pânze (DICŢ.), luntre mică cu fundul turtit (ŞĂINEANU, D. U.). [Şi: (dacă nu e cumvà un singular refăcut, greşit, de la plur.) **cârlác** s. a. H. III 209.]

— Cu schimb de sufix, din sârb. **krilaš** «un fel de vas, pe Dunăre» (din *krilo* «aripă») ŞĂINEANU, D. U.

CÂRLÁN, -Ă s. m. şi f., adj. f. I. 1°. *Agneau sevré.* 2°. *Poulain* âgé de plus d'un an. 3°. *Coureur (de femmes).* II. (Laine) *courte et fine.* III. 1°. *Chapiteau.* 2°. *Tuyau de cheminée.*

I. Subst. 1°. Miel s. mia (mai rar ied. H. II 207) după înţărcat (H. II 87, CREANGĂ, GL.), cam de la două (GIUGLEA, DR. I 245) la trei (H. II 131) patru (H. II 185, 203, dinspre toamnă ib. III 68) şase luni (DAMÉ, T. 68) după fătat, sau până la Martie viitor (H II 131, cf. GIUGLEA, DR. I 245) ori până la un an (COSTINESCU, H. II 27, 49, CREANGĂ, GL., ION CR. IV 50, com. LIUBA) s.

până la doi ani (LM., H. I 58, IX 482, PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 1057, MARIAN). Cf. H II 79, 207, 239, III 4, 265. Cf. berbecel, berbecuț, noaten, mioară. *Cârlanii* (gr. *ἀμνοί*) *i-au împărțit Iacov.* BIBLIA (1688) 22b. *Tot felul de oi mari și de cârlani.* LET. III 263/15. *Un cojoc de cârlan.* (a. 1792). URICARIUL, IV 135. *Pun cinci cârlani rămășag.* C. NEGRUZZI, III 13. *Toată ziulica bate prundurile după scăldat, în loc să pască cei cârlani.* CREANGĂ, A. 13. *O cârlană la păr ursesc.* MON. OF. (a. 1907), 7599. *Un urs mi-a luat un cârlan.* MARIAN, NA. 248. *Să ia sare la mioare, Și bolovani la cârlani, Și tărâțe la oițe.* ALECSANDRI, P. P. 54. *O turmă de cârlani, Păscută de opt ciobani.* ib. 58/4. *La cârlani să mițuiască.* PĂSCULESCU, L. P. 275b. *Șepte fete pe-o cârlană, Și cârlana-i fără miță.* ȘEZ. I 70.

2. P. anal. Mânzul care a împlinit un an (VÂRCOL, V.) până la doi ani (H. II 220, III 67, IX 51), cal de doi ani (LM., DAMÉ, T., H. V 131, IX 265) până la trei ani (H. II 185, RĂDULESCU-CODIN, I), de la trei ani în sus, când îl încalecă (VÂRCOL, V.), până la patru ani (H. XVI 42) s. până la șase ani (VÂRCOL, V.). Cf. H. II 79, 117, IV 9. Cf. noaten. *Calu', cărlan de trei ani, 8 lei.* DIONISIE, C. 166. *Cum, pe câmp sărind, se joacă o cârlană de trei ani.* OLLĂNESCU, O. 215. *Ce mă ții închis d'un an, Pentr'o iapă și-un cârlan?* MAT. FOLC. 390. # *Te duci unde a dus mutul iapa și țiganul cârlanul* (departe s. într'un loc necunoscut). ZANNE, P. II 643.

3. Fig. Bărbat care se ține numai după femei, craiu. Cf. taur. *S'au stins cu acel cârlan fără rușine lăudata casă a Batoreștilor.* LET. I, A. 53.

II. Adj. f. *Lână cârlană* = scurtă, subțire la păr, tunsă de pe cârlani s. de pe oi tinere. COSTINESCU.

III. S. m. (P. anal.) 1°. = **baș lâc** (2°). DAMÉ, T. 2. (Transilv.) Hornețul de la cuptorul din casă până în pod, făcut din cărăli, ursoaie (B-Huniad). VICIU, GL.

[Și: **cărlán, -ă** s. m. și f. (ad. I 1°), **gârlán** s. m. Com. LIUBA. | Diminutive: **cârlăiór (cărlăiór), -ioáră** s. m. și f. (ad I 1°) *Pe cel mic de cârlăior, Berbecel, Doamne, crescut Pe mila ciobanilor, În coada tăciunilor.* MATEESCU, B. 8, (ad. I 2°) H. XI 184. *Iorgu Iorgovan, Fecior de mocan, Pe cal, pe cărlan, Cărlăior d'un an.* ȘEZ. I 113/29. *Peste câmp că se uită, Trei cârlăiori năzăreă.* MAT. FOLC. 124. *Cârlăioară brează Pe munte necheză?* (= *Suveica*) ȘEZ. VII 124; — **cârlănáș (cărlanáș)**, s. m. (ad. I 1°) JIPESCU, O. 48. *Lupul... cu toată pofta țărna, ca cum carne de cârlănaș ar fi, înghițeă.* CANTEMIR, IST. 79. *Cârlănaș de la Ispas, Tinerel, rotund și gras.* ALECSANDRI, P. P. 87, (ad I 2°) *Mânzul.... crescuse, de se făcuse un cârlănaș zburdalnic.* ISPIRESCU, L. 161; — **cârlănúț** s. m. GIUGLEA, DR. I 247; — **cârlăníță** s. f. *Atâtea cârlănițe.* PĂSCULESCU, L. P. 6. | Cu schimb de sufix: **cârlău** s. m. (ad. I 2°) *Dar* [iapa] *nu erà singureà, Cu cinci cârlăi după ea.* MAT. FOLC. 390. | Nomen agent.: **cârlănár** s. m. = cioban care păzește cârlanii (H I 34, 139, VII 484, XII 227), mieii, berbecii, mioarele, cârlanele și sterpele (MARIAN). Cf. H. II 261, X 260. *Se întâlnește cu un cârlănar, care păștea o turmă de cârlani, berbeci.* MARIAN, INS. 401.]

— Etimologia necunoscută. (După G. Weigand, *Jahresber.* XVI 222, *cârlan* reprezintă un slav. **krdlan* «miel s. cal care intră în cârd.» După G. Giuglea, DR. I 246, *cârlan* s'a desvoltat din **cărnar(e)* care ar fi lat. **carnalis** «din carne»; *miel cârlan* adecă «cărnos» s'ar fi zis mai întâiu mieilor ținuți pentru prăsilă).

CÂRLĂNÁR s. m. } v. **cârlan.**
CÂRLĂNÁȘ s. m. }
CÂRLĂNÍȚĂ s. f. }

CÂRLÁNȚĂ s. f. *Fourche, croc.* — (Atestat numai în REV. CRIT. IV 141). *Chîrlanță*=furcă s. cârlig cu care se trage gunoiul din case. Cf. cârlig.

CÂRLĂNÚȚ s. m. } v. **cârlan.**
CÂRLÁU s. m. }

CÂRLEBÁ s. f. (Brebis) aux cornes en spirale. — (Banat) (Oaie) cu coarnele sucite (rotunde LIUBA-IANA, M. 111), întoarse înainte (H. XVIII 141). Cf. H. XVIII 142. [Accentul? | Diminutiv: **cârlibúșă** s. f. Nume de capră în Țara Hațegului. DENSUSIANU, Ț. H. 83].

— Etimologia necunoscută. (O tulpină *cârlib-* se găsește și în arom. *cârlibană* «cârlig, cață ciobănească»; poate înrudit cu bulg. *krlebam* «leagăn, scutur», cf. bulg. *krljak* «furcă de fân»). Cf. cârlibonț, cârlionț, cârlobat.

CARLIBÚȘĂ s. f. v. **cârlebă.**

CÂRLIBÓNȚ s. a. *Crochet.* — (Transilv.) Cuiu de lemn s. de fier din capătul cârligului, cu care se scoate apă din fântână (Ghiorbom). VICIU, GL. — Cf. cârlebă.

CÂRLÍG s. a. I. 1° — 2°. *Croc, crochet, grappin. Passe-partout, pince-monseigneur. Valet* (d'établi). *Chevron. Hameçon. Agrafe.* 3°. a. Partie de la charrue. b. *Armon.* c. *Ancre.* d. *Tolet.* II. *Houlette* (pourvue d'un crochet). *Sceptre.* III. 1°. *Plant, provin, marcotte.* 2°. Motif d'ornementation. 3°. Entaille aux oreilles des brebis. 4°. Nom d'une danse paysanne. IV. 1° Attache, circonstance (secrète) qui attache qqn. à qch. ou qui l'empêche de faire qch. 2. *Truc, expédient.*

I. Unealtă (de lemn s. de fier) adusă la un capăt, cu care se poate apucă cevà s. de care se poate atârnà cevà, cf. cange, clenciu.

1°. *Cârligul* s. cleștele de strâns de la scaunul dulgherului (DAMÉ, T. 114, PAMFILE, I. C. 123), *cârligul* cu care buștenarii prind buștenii dați pe apă (Muscel), țapină, *cârligul* cu care se închide o fereastră s. o ușă (DICȚ.), *cârligul* de fier (al fierarului) cu care se îndepărtează zgura topită din cărbuni (LIUBA-IANA, M.), *cârligul* s. limba cleștarului de care se servește dogarul (DAMÉ, T. 88), *cârligul* cu care se smulg paiele din claie (PAMFILE, I. C. 140, ȘEZ. I 299), *cârligul* de fier cu care se apucă sacii de lână (Brașov), *cârligul* tocului în care se ține gresia, și cu care se acață tocul de brâu (DAMÉ, T. 37), *cârligul* de lemn îndoit, înfipt în pământ, de care se acață toarta ceaunului (cf. cujbă, vârtej. ȘEZ. VIII 88, PAMFILE, I. C. 195), *cârligul* tocăliei de care pescarul prinde capătul viței când începe a o depănà (cf. ANTIPA, P. 170), *cârligul* cu care pescarul prinde iglița aruncată supt ghiață, secere (id. ib. 483, 487), *cârligul* cu care mestecă baciul în căldarea cu zer, când scoate urda, cârjă (3°), (cf. brighidău, com. GIUGLEA), *cârligul* întrebuințat în loc de cheie spre a deschide broaștele ușilor (PONTBRIANT). *2 cârlige de magherniț[ă]* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 194. *Împăratul au poroncit de au pus în cărlige despre Galata pre Vișnoveț chi și pre Pisacenț chi.* M. COSTIN, LET. I 184/12. *O spânzurară în cârligŭ cu lanțuh.* DOSOFTEIU, V. S. 4,2. *Căldările și cârligele... și toate vasele ceale de aramă cu carele slujesc cu eale, au luat.* BIBLIA (1688) 286,2. *I-au pus de vii în cărlige..., și în cărlige au trăit vii până a treia zi.* LET. I. A. 72/9. *Dar nu-i frig ei* [pe berbeci] *cum se frige, Ci-i anină prin cârlige, Și-i întoarce prin belciuge, Să le facă carnea dulce.* ALECSANDRI, P. P. 262. *Câte fete cu pieptare, Toate-s strâmbe de spinare, Ca cârligul la căldare.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 430. *Mie-mi trebui țesătoare, Fată ta-i scurtă'n picioare, Nu ajunge la tălpige, De*

nu i-oiu pune cârlige. ib. 435. *La moara de pipirgi Șapte babe* [spânzurate] *'ntr'un cârlig.* DOINE, 288. *Tot copaciul ce va să fie bun de cârlig, dĕ timpuriu începe a se strâmbà.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 145. Omului care se ține cu mânile de pântece din pricina unei dureri, i se zice: *Măi, cârlig, ia mai prinde-te și tu de v'o treabă!* ȘEZ. V 58/1. || (Predicativ și atributiv) *A se face cârlig* = a se ghemui, *(făcut) cârlig* = ghemuit. *Moartea... se uscase, de se făcuse cârlig* (se strâmbase, se încovăiase) *în chichiță.* ISPIRESCU, L. 10. *Cu inima cârlig, de frica lupilor.* SANDU-ALDEA, A. M. 122. # *Nu scoți vorba, cu cârligul, din el!* PAMFILE, J. II. *A pune cârlig într'o întreprindere* = a încurcà treaba, a pune bețe în roate. PONTBRIANT. *Tovarăș numai la câștig, La pagubă pune cârlig.* PANN, P. V. II 80. *A se pune în cârlige* = a face cauză comună. *S'ajung* (= se înțeleg) *tăți cii mari, se pun în cârlige, ș'atunci noi încotrò ne-om întoarce?* CONV. LIT. XLIV1 651. *A fi cârlig una cu cineva:* în strânsă prietenie. *Erau cârlig una cu alta* (Folticeni) ȘEZ. XXXII, XXI, 29. | (Fig. La plur.) Răutate. DDRF. | **De-a-cârligul** e numele unui joc de copii, descris la PAMFILE, J. I 46-7. Cf. DENSUȘIANU, Ț. H.

2°. Spec.

a) Băț lung s. prăjină cu clenciu la vârf, de care se atârnă coșa când se scoate apă din fântână, cf. ciutură, cârlibonț. *Iaca... stau pe la fântână. Dă-mi cârligul!* COȘBUC, F. 88/2. *Umblam din mână'n mână, Ca cârligul la fântână.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 158. *Moșu' suie și coboară Cu mătușa subsuară? (= Coșa și cârligul).* GOROVEI, C. 97.

b) Căprior (Ighiu, Alba-Iulia, com. ITTU).

c) Unealtă de cusut (H. IV 57, X 508), de împletit mănuși (PAMFILE, I. C. 318, 360) s. ciorapi (Săcele, jud. Brașov, MUSCEL, 30, POLIZU), de tors mătase (H. XII 195) (în acest înțeles, mai ales dimin.) cârligel. Cf. igliță, undreâ, croșet. *Și bătrâna înșirà ochiurile pe cărlige, da din cap și vorbeà.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Ciorapi lucrați într'un cârlig.* ib.

d) O vărguță cu un clenciu la vârf, care se leagă de coporâia coasei prin două ațe (numite cheotori); se pune la coasă, când se cosesc grâne; câte odată se pun și câte două *cârlige,* cf. hreapcă, buhaiu (III 3°), coasă-împiedicată, PAMFILE, A. 128, ION CR. III 226.

e) (Pesc.; mai ales la plur.) Instrument de prins pește, constând dintr'o serie de undițe — numit de aceea și *șire de cârlige* — de toate dimensiunile, legate fiecare cu câte o sfoară de 40 — 80 cm. de lungă, numită petilă și atârnate, fiecare la o distanță de vreo 50 cm. una de alta, de o coardă mai lungă și mai groasă numită trupul-cârligelor s. anà; supt-vârful lor cel ascuțit au, de regulă, un ghimpe întors înapoi, numit limbă, ureche, zâmboc, cioc s. uhă, astfel încât *cârligul* odată înfrat în carnea peștelui întâmpină rezistență la scos, de unde apoi și numirea de *cârlige-cu-limbă* (cf. ANTIPA, P. 68, 69, 93, 304, 305, F. I. 114, IM.); undițe mari și groase, de fier (s. de oțel ȘEZ. IV 116/6), foarte bine ascuțite la vârf (I. IONESCU, M. 85); spec. partea undiței în care se înfige nada (F. R. ATILA, P. 28). Cf. DAMÉ, T. 123, PAMFILE, I. C. 69. Spec.: *cârlige-cu-bărbie* s. *cârlige-de-cârlige,* care au o curbătură ieșită în afară în locul unde e îndoit *cârligul* (ANTIPA, P.) *cârlige-fără-bărbie* (id. ib.) *cârlige-cu-mâncare* s. *-cu-nadă,* care nu sânt puse la adânc și prind peștele în același mod ca și undița, adecă de gură (cf. pripon, ANTIPA, F. I. 14, id. P. 305 — 306), *cârlige-fără-mâncare* s. *-fără-nadă* = carmace (id. F. I. 249, P. 305) *cârlige japoneze* = carmace-de-mare de Japonia (id. 332), *cârlige-de-fund* (id. F. I. 25), *cârlig-de-somn-cu-țăruș-la-mal,* care constă dintr'un singur *cârlig* mare cu ureche, legat cu o sfoară groasă... al cărei capăt se leagă de un țăruș care se înfige în mal (id. P. I. 127, cf. 295 — 296), *cârlig-cu-coadă* s. ghergheriță, instrument simplu cu care se prinde crapul iarna supt ghiață, constând dintr'un *cârlig* de fier lung ca de 12 cm. și care e legat cu sfoară s. sârmă subțire de capătul unui băț (id. ib. 295), *cârlig-de-mână* s. undiță-de-mână, care n'are prăjină și e legat de o sfoară care se ține în mână (id. ib. 299), *cârlige-de-Stoie* = carmace mai grosolane cu care se prindeau mai nainte morunul și nisetrul și care se numeau așa după un fierar țigan, care le făceà mai de mult (id. ib. 327). *Unul are un cârlig, altul două, unul o mreją, altul alta, la un loc tot facem cevà.* CONTEMPORANUL, VI 1 21. *Bărbații prind lipeni și lostuce, cu mai multă dibăcie: ziua cu cârligul, iar noaptea cu mreja.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 90.

f) Partea copcii care se acață în babă (II 5°). BREBENEL, GR.

g). (Păst.) Băț cu care păstorul mestecă, când face urda, în zerul fiert, frecând sau răzând în același timp cu capătul în formă de semilună pe fundul cazanului, ca să nu se lipească de el partea solidă care se alege încetul cu încetul din zer; cârjă (3°). DR. III 583.

h) *Cârlig* s. *cârligel (de rufe)* = bucățică de lemn (de fag) cu o tăietură la mijloc, cu care se prind rufele spălate, când se întind pe frânghie ca să se usuce.

3°. Pl. anal. a) (La plug) La plugurile primitive, fără cotigă s. rotile, e o prăjină lungă, legată de grindeiu prin potâng, având la celălalt capăt un *cârlig,* de care se prinde jugul cu ciocâlteul (cf. PAMFILE, A. 35). La plugurile cu cotigă, *cârligul* e o parte a acesteia (MARIAN, D. 58, H. II 3), numită și proțap-mic (H. III 71); e fixat într'o dăltuitură din podul osiei cotigei, e drept și are un cuiu, numit cuiul potângului, de care apucă potângul plugului, iar la celălalt capăt are o gaură care se vâră în tânjelar spre a o apucà cu cuiul tânjelarului; mai are o gaură pe unde intră cuiul cocârțelei (cf. PAMFILE, A. 38, 44, ION CR. VIII 89). La unele pluguri, nu se prinde de-a-dreptul de tânjelar, ci de cârceie (cf. id. ib. 45). La plugurile fără cotigă, se numește așà *cârligul* de fier, înțepenit în grindeiu, de care se agață proțapul pentru boi s. crucea pentru cai (cf. id. ib. 42). *Cârligul* servește a aduce roata în brazdă, când se abat boii alături, ca să nu facă plugul amnare, adică să rămână loc nearat (ION CR. VIII 89) s. a împinge de el, când întoarce plugul la brazdă (H. IV 156) s. a cârmui cormanul cu el (Săliște, com. BANCIU). Cf. H. II 13, 50, 80, 88, 117, 194, IV 75, X 77, 500, XI 233.

b) Piscul s. gruiul saniei s. carului (Sân-Mihaiu, jud. Mureș-Turda). Com. ITTU.

c) † (Numai la DOSOFTEIU) Ancoră, cf. cătușă, mâță. *Să-i leage de-a grumaz un cărligŭ de curabie și să-l afunde în mare.* V. S. 157.

d) Cuiul de care se prinde vâsla de luntre, strapazanul (Mehedinți, ANTIPA, P.).

II. Spec. Bâtă ciobănească adusă puțin la un capăt (cf. PĂSCULESCU, L. P.), la fel, probabil, cu cața; servește și ca armă. Cf. cârjă (1°), țuc. *Ciobanii, unii ca de somn adormitând, în cârlige răzimați.* CANTEMIR, IST. 129. [În] *mâna stângă, cârlig de cioban.* PĂSCULESCU, L. P. 114. *Și Fulga că se piteà, Cu cârligul îl mințeà.* ib. 297. | (Bot.) **cârligul-ciobanului** = o buruiană. H. X 420. | P. anal. Sceptru. *Un cârlig de împărat Cu pietre scumpe lucrat.* ALECSANDRI, P. P. 203 b.

III. P. anal. 1°. Mlădiță de viță de 1, 2, până la 3 palme de lungă (cf. I. IONESCU, P. 247) care se răsădește (H. II 251) primăvara (H. II 272). Cf. DICȚ. *Au obicĭnuit unii a legà mai multe*

cârlige de viţe laolaltă şi, astupându-le în gropi, a le udă, ca să sloboadă din ochiuri rădăcini, apoi a le sădi. ECONOMIA, 148. *Pământul se pregăteşte, făcând în el gropi în care se pun cârligile.* I. IONESCU, P. 245. *Zgârcit ca un cârlig de vie.* ALECSANDRI, T. 615.

2°. Motiv de ornamentare făcut în forma *cârligului:* a) pe cojoace. Cf. PĂCALĂ, M. R. 515;

b) pe ouă încondeiate. Cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 185—6. Spec. *Cârligul-popii.* PĂCALĂ, M. R. 504.

3°. Semn făcut în urchea oii (PĂCALĂ, M. R. 145), clenciu, cf. preduceà.

4°. (Cor.) Numele unui danţ ţărănesc (H. XVIII 284) s. figuri făcute de jucători care joacă brâul, constând din împletirea picioarelor (cf. PÂRVESCU, H.) *Alte-ori... flăcăii... jucau până da luceafărul. Atunci îşi puneau bine picioarele pe o săptămână şi strânşi de umere le frământau pe loc răsucindu-le în cârligele brâului.* id. ib. 49.

IV. Fig. 1°. Împrejurarea (tăinuită) care ţine pe cineva legat de ceva s. îl împiedecă să facă ceva, clenciu, nadă. *Ion are el un cârlig (taină) pe undevà, de vine întotdeauna târziu acasă.* PAMFILE, J. III.

2. Apucătură, expedient; cf. cârciog, chichiţă, chiţibuş, clenciu. *Advocatul şi judecătorul nedrept ştiu află cârlige, ca să încurce dreptatea cea mai învederată.* LM. *Are un cârlig Cu care poate face ca nimeni să nu ştie Cum am ieşit la căpăt cu cea negustorie.* OLLĂNESCU, ap. TDRG.

[Şi: *cărlig*, | Plur. art. şi: *cârligile.* | Diminutive: **cârligél** s. m. şi a. = cârlig mic, spec. cârlig de împletit (horbotă, îmbrăcăminte ş. a.), croşet; cârlig de fereastră (COSTINESCU); igliţă; cârlionţ de păr; cârlig de prins rufe pe frânghie; (Bot., mai ales la plur.) căldăruşă (DR. I 362), micşunele (com. COCA), viorele (com. id.), cf. H. IX 4, XVII 7, XVIII 41, 102, 168; (Bot.) **cârligei-pătaţi** = trei-fraţi-pătaţi (BULET. GRĂD. BOT. V, nrele 3—4, 70). (ad I). *Şi din pod vom coborî Slănina din cârligele.* MARIAN, SAT. 185. *Fă-mă* [Doamne,] *floare de hemeiu La mândra sub cârligei.* DOINE, 142/2. (ad II) *Să-mi dai tu cârligelul tău, Să-ţi dau băltăcelul meu.* MAT. FOLC. 211; — **cârlígúţ** s. a. (ad. I 1°) *Diverse coptùri, şi anume:... covrigi, colăcei, scăruţe, cârliguţe mici, făcute asemenea din făină de grâu.* MARIAN, I. 165/13; — **cârligiór** s. m. = (Bot) dentiţă (PANŢU, PL.); — **cârligioárà** s. f. = (Bot.) iarbă-roşie (ib.); || Alt derivat: **cârligeán** s. m. = hoţ, tâlhar (cf. JAHRESBER. VIII 315, cf. cârjan). | Verb: *cârligà* I v. *încârligà.*]

— Etimologia necunoscută. (Derivarea cuvântului din lat. *calabrix, -icem* «un fel de spin», propusă de G. Giuglea, DR. III 1090 nu e sigură. — Avem a face cu un vechiu termen păstoresc, care se găseşte şi la Românii din sudul Dunării: megl. *cărlig* «cataă păstorească; ac de împletit ciorapii», cf. *cărl(ă)uş* «scripeţii de la războiu», *cărliciu* «leagăn atârnat pe două beţe», arom. *cârlig* «ac mare de împletit, bâtă ciobănească, cataă», unde se găsesc şi variante în *b: cârlibană* «bucată de lemn în formă de S, care se pune la un capăt al bâtei şi serveşte pentru a prinde vitele», ca şi la noi, cf. cârlebă, cârlibană, cârli(b)onţ, cârlobat, cârlanţă. Tot astfel la Bulgari — fără familie în celelalte limbi slave —: *kърлúк* «Wandhaken; Schäferstab», *kърljak* «Heugabel», *kърlug* «Hirtenstab», *kърljúška, kърljáška* «Schauckel, Wiege», tot sensuri care par a plecà de la o tulpină *kърl-* «creangă, clenciu», cf. *kърlébam* «schwanken machen, schütteln». Şi în ruteneşte găsim *karljuka* «krummer Ast», *karljučka* «Haken, Schlinge», pe când *girliga* «oben gekrümmter Hirtenstab» e împrumutat din româneşte).

CÂRLIGÁ vb. I.
CÂRLIGÁT s. m.
CÂRLIGÁTĂ s. f. (Bot.)
CÂRLIGĂŢEÁ s. f.
CÂRLIGĂŢÍCĂ s. f. (Bot.)
CÂRLIGĂŢÚRĂ s. f. } v. **încârligà.**

CÂRLIGEÁN, CÂRLIGÉL s. m.
CÂRLIGIÓR, -OÁRĂ s. m. şi f. (Bot.)
CÂRLIGÚŢ s. a. } v. **cârlig.**

CÂRLIOÁNŢĂ s. f. (Pesc.)
CÂRLIÓN s. a. } v. **cârlionţ.**

CÂRLIÓNŢ s. m. şi a. 1°. *Boucle* de cheveux. 2°. Instrument de pêche.

1°. S. m. şi a. Şuviţă de păr încreţită în spirală, cf. bucă, zuluf, perciun, cârligel, scâr. Cf. H. IV 87. *Cârlionţii blonzi, fini, care îi tivesc ca o umbră ceafa rotundă.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Pletoasele capete... cu cârlionţi bogaţi.* IORGA, IST. R. I 137. | P. anal. *Aur nepreţuit Fruntea mi-a'mpodobit, Cu cârlionţi de fir.* I. VĂCĂRESCU, P. 100/18. || Adverbial. Răsucit. *A fost fugind dracu' cu coada cârlionţ.* STĂNCESCU, B. 363.

2°. S. a. (Pesc.) Unealtă de prins peşte, de forma unei linguri foarte mari, constând dintr'o prăjină de brad, lungă ca de 2—2,5 m., numită coada-cârlionţului, de capătul căreia e legată, în prelungirea ei, o nuia încovăiată în sus, numită celnicul-cârlionţului; perpendicular pe coadă, puţin mai sus de locul unde e legat celnicul, este legată de ea, în formă de cruce, o altă prăjină, ale cărei capete sânt de asemenea îndoite în sus, ca şi capătul celnicului; acestea sânt coarnele-cârlionţului. Celnicul este legat din apropierea vârfului său cu o sfoară, numită sfoara celnicului, al cărei celălalt capăt se prinde de locul unde se încrucişează coada cu coarnele. Această sfoară e bine întinsă şi ţine celnicul încârligat («încârlionţat»). Întregul instrument în fine e îmbrăcat pe din afară cu o plasă pătrată, **întinsă** foarte bine peste cruce. Se mai numeşte şi: chipcel, târboc, cârstaş, posfat. Cf. năpatcă. Cf. ANTIPA, P. 377 ş. u., F. I. 161, F. R. ATILA, P. 107, com. I. C. PANŢU, H. I 297, II 319, VII 358, 483.

[Pronunţ. *-li-onţ.* | Plur. *cârlionţi* şi *cârlioanţe.* | Şi: (ad 2°) **cârlioánţă** s. f. (H. VII 69), (ad 1° ROSETTI, ap. TDRG., ad. 2° H. VII 69) **cârlión** s. a. POLIZU, **scârlionţ** s. m. *În jurul buzelor îi mijeau tuleie răsucite ca scârlionţii răţoiului.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIVII 656, cf. TELEOR, ap. TDRG. | Verb: **(în)cârlionţà** Ia **(încârlionţi)** IVa PĂSCULESCU, L. P. 289] trans. şi refl. = a (se) face (părul) cârlionţi, a (se) încârligà, a (se) încreţi. *Doi copilaşi cu chica ciuf, cârlionţată.* DELAVRANCEA, S. 40. *(Părul) mai mult se'ncârlionţează.* PANN, ap. TDRG. *De ce-l muiă şi-l trăgeà, de-aia firul se'ncârlionţà şi mai tare.* CARAGIALE, S. N. 12.] — Cf. cârlig, cârlibonţ.

CÂRLIONŢÁ vb. Ia v. **cârlionţ.**

CARLÍŢĂ, CÂRLIŢĂ s. f. *Auge.* — (Sârbism, în Ban.) Albie s. covată făcută dintr'o bucată de lemn (com. COCA), troacă lungăreaţă, mare (LIUBAIANA, M. 99), corită H. XVIII 145. [La VICIU, GL., tipărit: *cárlita* = covata, s. troaca de pâne (Lăţunaş, I. Vârşeţ). | Şi: **cârliţă** s. f. = troacă mică din care se dă ovăs (Lăţunaş) com. ITTU.]

— Din sârb. **karlica,** idem.

CÂRLOBÁT, -Ă adj. v. **gârjob.**

CÂRLOGÁN adj. m. v. **cârlogancă.**

CÂRLOGÁNCĂ s. f. (Bot.) Variété de raisin. — Varietate de struguri (DDRF., VÂRCOL, V., JIPESCU, O. 54), cu peliță picurie și boaba mare cărnoasă (H. XVI 41). [Și: **cârlogán** s. m. H. V 88].

CÂRMĂ s. f. 1°. *Barre.* 2°. *Poupe.* 3°. *Rame.* 4°. *Levier* (du moulin à vent). 5°. *Gouvernement.* 6°. *Conducteur, chef.*

1°. Piesă mobilă în partea dindărăt a unui vas plutitor, cu care se dă vasului direcția dorită. *Cârma* plutei are două părți: lopata s. p(e)ana și coada s. condeiul (Transilv.). Com. ITTU. *Slăbiră furile* (= funiile) *cârmeloru.* COD. VOR. 94/2-3 *Au tras corabia într'o parte din cârmă iute* (a. 1783). GCR. II 129/33. *Îndreptând cârma corăbiei către aceà parte.* DRĂGHICI, R. 20/1. *Ai puteà să lepezi cârma, și lopețile să lepezi, După propria lor voie să ne ducă unde repezi.* EMINESCU, P. 254. *Ia măriți voi cârmile, Trageți cu lopețile.* MAT. FOLC. 80. | *La plută sânt două cârme, în partea de dinainte.* VICIU, GL.; cf. CIUPALĂ, PL. # *Cârma din mână când scapă, Mormântul ți-l sapă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 275.

2°. P. ext. Partea dindărăt a unui vas plutitor, unde e așezată cârma, pupa, cur. LB., cf. ANTIPA, P. 365, 465. *Cârma flăngeà-se* (= se frângeà) *de greața* (= greutatea) *undelor.* (: partea de îndărăpt. N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688) COD. VOR. 94/90.

3°. Vâslă, cu care se și cârmuește luntrea. Cf. ANTIPA, P. 442.

4°. P. anal. Proțapul morii-de-vânt. DAMÉ, T. 162, PAMFILE, I. C. 189.

5°. Fig. Conducere, (o)cârmuire, guvernare. *Îi deade dvorba și cârma orașului.* DOSOFTEIU, V. S. 16,2. *Și de aice au început a aveà rĕ* [= rea] *cârmă Dația și Țara-ungurească.* LET. I 82/22. *Stătù împărat însuși Alexandru, den cârma mâne-sa, Mamia, nefiind încă la vârstă.* ib. 82/25. *Nu sânt vremile supt cârma omului, ce bietul om supt vremi.* ib. 304/29. *Dumi-sale se va cădè să ia cârma asupra noastră, și noi după poronca Dumi-sale vom face.* ib. 318/10. *Longhin sutașul (carile cârma oștii purtà și toate lucrurile lui Traian după vreare le plineà)...* CANTEMIR, HR. 82/29. *Sub imediată cârmă a ortodoxiei...* (a. 1776). URICARIUL, I 179/6. *Poporu 'ncrede cârmele-i la fiii ce-și alege.* I. VĂCĂRESCU, P. 75/19. *Să nu se mai încredințeze cârma arhipăstorească la străini ierarhi.* C. NEGRUZZI, I 241. *Aflând că sânteți bine cu toți acei bărbați Ce stau la cârma țării.* I. NEGRUZZI, II 40. *Cârma toată a acestei mici ceremonii o are viitoarea nănașă.* MARIAN, NA. 138.

6. P. ext. Ocârmuitor, îndreptător (LB.), căpetenie, conducător. *Coborându-se Cenușotca, armășarul o luă la fugă după herghelie, care... a luat-o la sănătoasa, îndată ce a încălecat Cenușotca cârma lor.* MERA, B. 124.

[Derivat: (ad. 2°) **cârmóc** s. a. = partea dinapoi a luntrii. ANTIPA, P. 76.]

— Din paleoslav. **kъrma,** idem. Cf. cârmaciu, cârmui, cârmi.

CARMÁC s. a. (Pesc.) Sorte de *ligne de fond.* — (Întrebuințat aproape numai la plur.) Instrument de pescuit (ca o cange CHIRIȚESCU, GR. 248) numit și cârlige-fără-nadă (cf. cârlig I 2), deoare-ce cu ele se prinde peștele fără mâncare, agățându-se de corpul lui, s. perechi, constând din cârlige mari cu urechi și foarte ascuțite la vârf. Unele *carmace* au două rânduri de undițe, unele care merg în josul coardei și altele în sus. În unele regiuni, o șiră de 70 — 75 de cârlige se numește *carmacă* s. parceà. Pe fundul Dunării, se pun serii întregi de *carmace,* ancorându-se lângă fund, iar de fundul mării *carmacele* sânt legate cu pari bătuți în fund, s. dacă nu e posibil, se ancorează cu saci de nisip. Cu *carmacele* se prind mai cu seamă morunul, nisetrul, viza, păstruga, șipul și cega. *Carmacele umblătoare* se scot zilnic din apă și, după ce se ascuțesc și se ung, se aruncă înapoi; *carmacele statornice* s. *stătătoare* se caută în fiecare zi pe loc, dar nu se scot din apă decât la 6-7 zile odată. La aceste carmace, de fiecare din cei doi bolovani de la capete e legată câte o frânghie lungă și mai groasă numită prepuscă s. păpuscă; *carmace-de-față* s. *-de-mare, carmace-de-fund* s. *-de-Dunăre, carmace-de-mare-de-Japonia* s. cârlige japoneze s. japonca, mai nouă și cu cârlige mai mari decât *carmacele-de-Astrahan;* cu un singur rând de cârlige care spânzură în jos; *carmace-de-Dunăre,* cu un singur rând de cârlige, foarte mari, numite daldon, cu o plută mare tăiată într'o formă specială numită bulber și *carmace-de-Dunăre* cu două rânduri de cârlige. Cf. ANTIPA, F. I. 245, 249, 253, 269, P. 319-373, DAMÉ, T. 123, F. R. ATILA, P. 396, H. II 25. *Știa Moiseiu atunci, că nisetrul, morunul, păstruga au căzut cu ușurință în cârmaciu.* DUNĂREANU, SĂM. VI 366. *Petrea a fost om sârguitor și 'n puțină vreme a putut să-și cumpere și cârmaci la mare.* id. ib. 369. *Păi, furtuna-i aur curat, când nu face pagube. Tot peștele îl mână spre carmace.* TAFRALI, S. 16. [Plur. *-mace,* rar *-macuri* ANTIPA, P. 330. | Și: *cârmáce* plur. id. ib. 319, *cârmâce* plur. id. F. I. 249. | Singulare refăcute din plur.: **cârmáciu** s. m. DAMÉ, T. 123, DUNĂREANU, SĂM. VI 366, cu plur. *cârmaci,* **carmácă** s. f. ANTIPA, P. 327. | Diminutive: **cărmăcúțe** s. **cărmăcéle** (de cegă) s. f. plur., cu care se prinde cega, numite și sfori (F. R. ATILA, P. 96). *Cărmăcuțe cu un rând de cârlige* s. *simple* și *cărmăcuțe cu două rânduri* s. *duble.* Cf. ANTIPA, P. 321-325, id. F. I. 249, F. R. ATILA, P. 401. | Alt derivat: **carmacgiu** s. m. = pescar care pescuește cu *carmace.* Cf. ANTIPA, P. 25.]

— Din rus. **karmakъ** «ein Angelgerät».

CARMÁCĂ s. f. (Pesc.) v. **carmac.**

CÂRMÁCEA s. f. art. v. **cârmaciu.**

CĂRMĂCÉLE s. f. plur. (Pesc.) }
CARMACGÍU s. m. (Pesc.) } v. **carmac.**

CÂRMÁCÍ † vb. IV[a] v. **cârmaciu.**

CÂRMÁCIU s. m. (Mar.) 1°. *Pilote, timonier.* 2°. *Conducteur, chef.* 3°. *Grand bélier.* 4°. Partie du traîneau.

1°. Cel ce ține cârma unui vas plutitor, pilot. (Spec., la plute) Plutașul dinainte, care e și cel mai destoinic. CIUPALĂ, PL., cf. TDRG., cf. dălcăuș, plutaș, văta v. *O corabie, de nu va aveà cârmaciu..., pre lesne se va înecà.* MĂRGĂRITARE, (a. 1746), ap. TDRG. *S'au înfățoșat cârmaciul la căpitanul.* DRĂGHICI, R. 19. *Junimea nu se mai aplică la această treabă, care formează carmacii și luntrașii cei buni.* I. IONESCU, P. 407.

2°. Fig. Cel ce stă la cârma unei țări, care cârmuește pe alții, cârmuitor, cf. guvernator, administrator. *Sutașul cârmacii ascultă.* COD. VOR. 85/14, cf. 86. *Acela fuse cărmaciul și de pravili dătătoriul.* KONAKI, P. 301. *Velitii aceștia... ai Divanului cel mare, fiind cărmaci toatei oblăduirii republicei.* URICARIUL, IV 282/13. *Mai multe daruri trebui un bun cârmaciu să aibă.* C. NEGRUZZI, II 192. *Înainte aveau de cârmaci: gornișți, doboșeri și muzică.* ȘEZ. III 184. *Toți boierii târgului, Cârmacii divanului.* MAT. FOLC. 105.

3°. P. anal. Berbece mare (VÂRCOL, V.), oaie s. miel cu clopot, care merge în fruntea turmei (Vale, jud. Sibiiu, com. ITTU).

4°. Pisc de sanie. PAMFILE, I. C. 154.

[Şi: *cărmâciu, carmáciu* (H. II 25), (cu schimb de sufix, în Mold., ad 1°) **cârmáş** s. m. TDRG. | Fem. (ad 3°) **cârmáce.** *Cârmacea*, nume de oaie (DENSUSIANU, Ţ. H. 82) *Cele două Ţări româneşti, ambele cărmâce ale mişcărilor de redeşteptare naţională.* HASDEU, I. C. 43, (cu funcţiune adjectivală) *Neamuri cârmace.* KONAKI, ap. DDRF. | Verb: (numai la DOSOFTEIU) **cârmâci,** IV^a = a cârmi, (cu part.-adj.) **cârmăcít, -ă** (ad 1°). *Trupurile svinţilor ieşind din mare cărmăcite de Dumnedzău,* V. S. 50_2. (ad 2°) *Mănăstiri... cârmăcite... de acest părinte.* ib. 47_2.]

— Din bulg. **kърмáč,** idem (1° cf. rut. *kormáč*) sau derivat românesc din **cârmă** prin suf. nom. agent. *-aciu.*

CÂRMÁCIU s. m. (Pesc.) } v. **carmac.**
CĂRMĂCÚŢE s. f. plur. (Pesc.) }

CARMAJÍN, CĂRMĂJÍN s. m. sing. *Cuir cramoisi.* — Piele colorată, roşie (închisă), cârmâzie. *Flori tăiete din carmajin (pe cojoc).* BARCIANU. *20 jupe bune carmajin* (a. 1771). IORGA, S. D. XII 86. *Biciu de carmajin, cu codăriştea de os.* SLAVICI, ap. ŞIO. *Au, lele, eu n'am obiele, Că le-am rupt, tăind nuiele, Să fac gardul mândrei mele, Şi-am avut de cărmăjin, Toate le-am rupt prin grădini.* HODOŞ, C. 89. [Şi: **cărmăjínă** s. f. = haras colorat (Zagra, lângă Năsăud). Com. N. DRĂGANU.]

— Din ung. **karmazsin** «piele roşie» (< ital. *carmasino* < arab. *carmesi*). Cf. cârmâz, cârmâziu.

CĂRMĂJÍNĂ s. f. v. **cărmăjin.**

CĂRMĂNÁ vb. I v. **scărmănà.**

CÂR-MÂR adv. v. **cârâi.**

CÂRMÁŞ s. m. v. **cârmaciu.**

CÂRMÂZ s. m. sing. 1°. *Cochenille.* 2°. *Phytolacca decandra.* 3°. *Kermès.* 4°. Principe colorant. 5°. *Sirop* (préparé avec la Phytolacca decandra). 1°. † (Entom.) Insectă care trăieşte pe o specie de stejar şi a cărei femelă depune pe acest arbore mici gogoşi rotunde şi roşii, coccinilla, chermes (-animal). Cf. COSTINESCU, CODRESCU (subt cochenille şi kermès). 2°. (Bot.) Plantă ierboasă cu flori mici albe-trandafirii; fructele sânt boabe globuloase roşii s. negre; se mai numeşte şi: rume(n)ioară, (în ştiinţă) cârmâz-vegetal. PANŢU, PL. cf. H. IV 84, IX 472, PAMFILE-LUPESCU, CR. 110 ş. u. [Contra gălbinării se dau] *boabe de cârmâz pus pe o felie de lămâie.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 80. *Bolnavul de* [pojar]... *să bea cârmâz cu rachiu.* LEON, MED. 123, cf. *(cârmuz)* PAMFILE, B. 25. *Rachiu roşu, făcut cu cârmâz şi cu alte dresuri.* SEVASTOS, N. $316/_{18-9}$. *Foaie verde [de] cârmâz.* MATEESCU, B. 13. 3°. Preparaţie de antimoniu, întrebuinţată în medicină, numită în ştiinţă şi chermes(-mineral). *Cărmez bobonat* (a. 1819). IORGA, S. D. VIII 88. *Cârmâz mineral doao grăunţe.* PISCUPESCU, O. $258/_8$. 4°. Materie de colorat, stacojie, extrasă din gogoşile insectei s. din sucul roşu închis al fructelor plantei cu acelaşi nume (COSTINESCU, ŞIO., PANŢU, PL.), p. ext., vopseà (de alte colori); cf. carmin. *Cârmâzul ocà 54 bani.* TARIF (a. 1792) ap. ŞIO. *Cârmâz (coloare neagră şi albă) cu 2 galbeni oca cel negru şi 20 sfanţi eel alb.* I. IONESCU, M. 694. *I se grămădiră sub tâmple două benghiuri de o roşaţă ca de cârmuz.* VLAHUŢĂ, N. 147. [Florile de fasole-copăcel] *la culoare-s roşii ca cârmâzu'.* ION CR. IV 250. [Copiii fac cerneală] *şi din cârmâz roş sau albastru (violet).* PAMFILE, J. II 344. | (Atributiv) *Atlaz cărmăz* (a. 1681). HEM. 2066. 5°. (Braşov) Sirop preparat din *cârmâz* (2°). [Copiilor] *le dă cârmâz, îl cumpără din şpiţărie.* PITIŞ, CONV. LIT. XXXVI 550.

[Şi: **cârmúz, cârmús** (PAMFILE-LUPESCU, CR. 110), **cârméz** †, (Braşov, ad 5°) **acârmâz,** (ca neol. din fr.) **chermés.** BIANU, D. S.]

— Din turc. **kyrmyz** «cochenille». Cf. carmajin.

CÂRMÂZÍU, -ÍE adj., s. m. *Écarlate, cramoisi.* — Roşu închis (ca şi cârmâzul), stacojiu, cf. carmin, DICŢ. [Şi: *(< cârmuz)* **cârmuzíu, -ie** adj. *Îşi privì mult faţa-i uscată şi albă... cu două benghiuri cârmuzii în umerii obrajilor.* VLAHUŢĂ, N. 97; — (+ *cărmăjin)* **cârmijíu, -ie** adj. *Iie cărmijie, umplută cu fir de aur.* PITIŞ, CONV. LIT. XXIV 921; — (cf. bulg. *hrimiz* «cârmâz») **hermâzíu, -ie, irmizíu, -ie** adj. *A băut vin hermâziu.* TEODORESCU, P. P. 540. *Vin d'ăl irmiziu.* ib. 575; **irmizíu** s. m. = piele roşie. *Cu cizme de irmiziu.* ib. 474; (cu schimb de sufix) **irmizeâ** = cizmă roşie (ŞIO)? *Irmizele cumpără şi de nuntă se găteà.* ib. 642^b).

— Din turc. **kyrmyzy,** idem. Cf. carmajin.

CÂRMEÁLĂ s. f. v. **cârmi.**

CÂRMÉZ † s. m. sing. v. **cârmâz.**

CÂRMÍ vb. IV^a. I 1°. *Gouverner.* 2°.—4°. *(Faire) tourner.* 5°. *Esquiver* (une promesse), *biaiser.* II. *Conduire, gouverner.*

I. 1°. Trans. (Complementul e «corabia, pluta, luntrea», etc.) A da, cu ajutorul cârmei (p. ext. cu alt mijloc), o direcţie anumită unui vas plutitor, a cârmui (1°), a conduce. *Şoloparu' cârmì luntrea din lopeţi şi o dete la mal cu cârma înainte.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 330.

2° P. anal. (Complementul e «carul») A întoarce (carul) într'o direcţie anumită; cf. hartoì. *Apucă, omule, boii de funie, cârmeşte, întoarnă carul!* SEVASTOS, N. $50/_{28}$.

3°. P. gener. (Cu alt complement) A suci, a întoarce (într'o direcţie anumită), a cârnì (II 1°). *Întinse mâna lui preste sicriul lui Dumnezău ca să-l ţie pre el, şi-l ţinù, căci îl cârmise pre el viţelul* (îl sucise, lunecând). BIBLIA (1688) 224. *A cârmì capul spre dreapta.* LM. *A cârmì roata morii* = a-i da apă. PONTBRIANT. (Fig.) *Planul să nu mi-l cârmească.* COŞBUC, Æ. $27/_{26}$.

4°. Absol. (Fără complement; de obiceiu complinit printr'un adverb, care arată direcţia) A apucà (cu luntrea, cu carul s. mergând) o anumită direcţie, părăsind drumul luat, a cotì (la dreapta s. la stânga), a cârnì (II 2°). *Radu cunoscù semnele bătrânului... pe care-l lăsase la mal. El cârmì într'acolo... grăbind lopătarea.* ODOBESCU, I $145/_3$. *Gata a cârmì la dreapta, ca să coborîm în sat.* ODOBESCU, III $194/_9$. *Îl văzuiu cârmind la dreapta.* SANDU-ALDEA, V. P. $73/_4$. *Naţia stă ca'nlemnită şi nu poate cârmì 'nainte.* JIPESCU, O. 9. *Îl povăţueşte cum Poate cârmì din drept drum.* I. VĂCĂRESCU, P. $363/_{28}$. *Calea ţine dreaptă, până la cutare loc, de-acolo cârmeşte la stânga.* LM.

5°. Fig. A se abate de la cele zise, a se codì de a mai face cele promise, a căutà pretexte spre a nu face ceva, a cârnì (II 3°). *Aşà trebue să urmezi, că n'ai încotrò să cârmeşti.* GORJAN, H. I. 141. *La vorbele tătâne-său, Erotocrit cam cârmeà. Nu-i vineà să spuie dreptul, ci alte pricini găseà.* PANN, E. I. $51/_{16}$. *Ar fi voit s'o cârmească împăratul, spre a nu-i da fata de soţie.* ISPIRESCU, L. 52. *O mai cârmì mătuşa, dar n'avù încotrò.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 316.

II. † Fig. A cârmui (2°), (†) a ocârmui, a conduce. *Bine cârmind svânta besearecă 22 de ai...* DOSOFTEIU, V. S. 82.

[Adjectiv şi subst. verbal: (ad II) † **cârmitór, -oáre** = (adj.) care cârmeşte; (s. f.) cârmă. *Cu mila lu Dumnezeu, cârmitoriu legiei creştineascâ...* CORESI, E. I/16. *Irina băteà să fie însăşi cârmitoare.* MOXA 382/$_8$. *Corabiile se întorcu de mitiuteà* (= mititică) *cârmitoare.* (: cârmă N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688). COD. VOR. 123/$_5$ | Abstract: **cârmeálă** s. f. (ad I 4°) *Rândunica.... zboară foarte rèpede... făcând fel de fel de întorsături şi de cârmeli,* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG., (ad 5°) DICŢ. *Radul văzând că nu e loc de cârmeală, că oastea i se înmoaie, dete dosul,* CONV. LIT., ib. | Alt derivat: **cârmiş** s. a. (în locuţiunea) *Loc de cârmiş* = loc de întors, de cârmit (3°) (PAMFILE, A.); fig. scăpare (VĂRCOL, V.); cf. cârniş. *Mergeam pe drum, prin mijlocul pădurii, şi deodată iată lupul înainte; loc de cârmiş n'aveam.* id. ib. *Acì nu-e'n Bucureşti, Cu cai să te fudulești; Aici sântem la hăţiş, La hăţiş de cărpeniş, Nu mai e loc de cârmiş.* TEODORESCU, P. P. 507 b, cf. PĂSCULESCU, L. P. 237, MAT. FOLC. 160, MATEESCU, B. 59, ŞEZ. XII 89.]

— Din paleosl. **krъmiti,** idem (I 1° şi II). Cf. cârmă, cârmaciu, cârmuì.

CÂRMIJÍU, -ÍE adj. v. **cârmâziu.**

CARMÍN s. a. *Carmin.* — Materie colorantă de un roşu aprins (de obiceiu scoasă din coccenilie: *Cocus cacti);* p. ext. coloarea aceasta însăşi, stacojiu; cf. cârmâz, carmajin. *Vorbesc... garoafele din glastră: Carminul să ni-l strângem şi 'n pulbere măruntă Pe-obrajii ei să cernem uşor, în zi de nuntă.* ANGHEL, SĂM. V. 1012.

— *N.* din fr.

CÂRMÍŞ s. a. v. **cârmì.**

CÂRMÍŢĂ s. f. v. **cârmă.**

CÂRMITOÁRE † s. f. v. **cârmì.**

CÂRMOÁJĂ s. f. *Miette, croûte de pain (sec).* — (Mold. ,Transilv.) Resturi (Com. CORBU), fărâmituri. *S'au fost pus amândoi la masă şi au ospătat. Când la urmă le-au rămas vr'o câteva cârmoji.* SBIERA, P. 170/$_{41}$. || Coajă de pâne uscată (ŞEZ. V 58/$_4$, T. PAPAHAGI, M.). *În căuş cârmoji de pâne, cu zamă de ehliţă.* S. TEODORESCU-KIRILEANU, SĂM. III 102. *Strânge de pe masă cărmoajele cele de pâne, că-i păcat de Dumnezeu să se istrăvească!* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN («Miluirea» e strâns legată de *cârmoajă,* mai ales în poeziile poporale, care sânt mai conservative) *Să te miluesc şì eu, Cu cârmoaja cea uscată, Pe cea poliţă-aruncată.* BIBICESCU, P. P. 55, ŞEZ. I 9b/$_{37}$. *Te-oiu miluì, C'o cârmoajă de mălaiu, Făcută de şepte ai.* ŞEZ. V 90b/$_{26}$; cf. VASILIU, C. 130. [Plur. *-moji* şi *-moaje.* | Şì: **cârmúj** † s. a. (Plur. *cârmujure*) Prinos, jertfă, dar, ofrandă, pomană, comândare. *Şi dzise Domnul: io săntu Dumnedzei[i] lorŭ, ce ei upuvăiìà spr-inşi; ce grasul cumândariloru lă mâncaţi, şi beaţi vinul [,] cărmujurele lor? Se vie* (se învie VOR.) *şi-se agiute voao şi se vie* (= «fie») *voao coperitori.* PSALT. 317/$_{14}$. (Cf. vinum libaminum; levin de leurs aspersions; prinoasele, COD. VOR.; vinul trebilor. DOSOFTEIU; vinul turnărilor lor, BIBLIA 1688; vinul pomenelor lor, BIBLIA 1914); — **cârmójie** s. f. H. II 25. *Tătărcuţă roşie, Plină pe cârmojie?* (= Piperul). GOROVEI, C. 289; cf. gârbojie DR I 290 | Diminutiv: **cărmojiţă** s. f. *Să vii şì la-a mea uşiţă, Să-ţi dau şì eu o cărmojiţă, Uscată de nouă ai* (Cuşma, l. Bistriţa) VICIU, GL.]

— Din intermediarul slav **kermuš** sau *kermuša* al germanului medieval *kermisse, kermesse,* orientat după rom. *coajă,* care a intervenit atât ca sens cât şi ca formă (cf. sorb. sup. *kermuša* 'Kirchmess'; sorb. inf. *kermuša;* ceh. dial., mor. *karmaš (karmeš),* idem, şi 'Bewirtung nach dem Begräbnis oder nach dem Fürgang'; slovac. *karmaš;* pol. *kiermasz,* dial. *kiermaz,* vechiu *kierchmasz,* idem, 'Jahrmarkt', dial. 'Jahrmarktsgeschenk', vechiu şi 'Festlichkeit, Gelage' în general; din pol. rut. *[kérmeš],* rus. alb. *[kérmâš],* ap. BERNEKER, 501). N. DRĂGANU.

CÂRMÓC s. a. v. **cârmă.**

CÂRMÓG s. a. 1°. *Mentonnet.* 2°. Instrument de pêche.

1°. Ciocul leucei. DAMÉ, T. 11, PAMFILE, I. C. 134.

2°. Instrument de pescărie. H. XII 117. Cf. carmaciu, cârmoc.

— Derivat, probabil, din **cârmă,** prin suf. *-og.*

CARMÓJIE s. f. } v. **cârmoajă.**
CÂRMOJÍŢĂ s. f. }

CÂRMUÍ vb. IV^a. *Gouverner.*

1°. Trans. (Complementul e corabia, luntrea, pluta) A conduce cu ajutorul cârmii, a cârmì (I 1°). *Un caìc mic, care lesne puteà a-l cârmuì.* DRĂGHICI, R. 146/$_{26}$. *Toader pluta-şi cârmueşte.* N. GANE, ap. TDRG.

2°. Fig. (Complementul e un om, o ţară, un oficiu, etc.) A conduce, a guverna; a domnì, a administrà. *Să plătească Dumnezeu sfetnicilor carii au cărmuit pe Dumitraşco-vodă!* LET. II 112/$_9$. *Tu, ce pretutindeni eşti, Ce zidirea-ţi cârmueşti.* I. VĂCĂRESCU, P. 70/$_{12}$. *Dumnezeu cărmuià toate.* KONAKI, P. 297. *Cârmueşte-ţi casa cu înţelepciune.* MARCOVICI, D. 11/$_{27}$. *Fapte... cârmuite de egoism.* id. ib. 410. *Pornirea unei inimi amorul o cârmueşte.* PANN, E. I 55/$_6$. *Dreptul de a se cârmuì independent după legile lor.* BĂLCESCU, M. V. 9/$_2$. *Domnul... cârmuià ţara împreună cu un svat de doisprezece boieri.* id. ib. 9/$_{18}$. *Un Neamţ sarbăd şi flegmatec, care cărmuià birtul.* C. NEGRUZZI, I 67. *Eşti în stare a cârmuì şì pe alţii.* CREANGĂ, P. 185/$_5$. *Se năpustiră... asupra aripei drepte cârmuită de voievodul Baba-Novac.* ISPIRESCU, M. V. 51/$_{11}$. *Fiul unui împărat... menit să cârmuiască un popor.* ŞEZ. I 101/$_{10}$. *Neputându-se cârmuì şi economisì singuri, i-ar trage cânii pe drumuri.* ib. 265/$_{13}$. (Absol.) *Măria-Sa nu prea ştià rândul ca să cărmuiască.* LET. III 254/$_{11}$.

[Abstracte: **cârmuíre** s. f. = (ad 1°) dirijarea nare, conducere, administrare; ocârmuire, guvern, unui vas plutitor cu ajutorul cârmei; (ad 2°) guverisprăvnicie, prefectură (DICŢ.). *O cârmuire blândă şi cu măsură* (a. 1773). ap. GCR. II 87/$_1$. *Nimenea nu-l întreceà în cârmuirea plutelor.* N. XENOPOL, ap. TDRG. *Greutatea cea mai mare este a află omul căruia să i se încredinţeze cârmuirea şi privigherea asupra grădinei.* I. IONESCU, C. 11. *Împăratul voeşte a da cârmuirea Ardealului lui Basta.* BĂLCESCU, M. V. 412/$_{12}$. *Cum să-şi împlinească datoriile către cărmuirea care se îngrijeşte pentru binele lor?* C. NEGRUZZI, I 299. *Ardeleni aduşi de cârmuirea austriacă.* IORGA, N. R. B. 64. *Asupra cârmuirei împărăţiei n'am nimic să-ţi zic.* ISPIRESCU, L. 41. | Adjectiv (subst.) verbal: **cârmuitór, -oáre** (ad 2°) *Erà bun cărmuitor.* C. NEGRUZZI, I 179. *Cârmuitor al Ardealului.* ISPIRESCU, M. V. 49/$_7$. *Hoţi şi călcători, Răi cârmuitori.* TEODORESCU, P. P. 413, (cu adjectivul neobicinuit) **cârmuitorésc, -eáscă** adj. (ad 2°) *N'ai suplinit lipsele legei şi nepăsarea cârmuitorească.* ODOBESCU, III 38].

— Derivat din **cârmă,** prin suf. denom. **-uì.** Cf. cârmì, o (t) cârmuì.

CÂRMUITORÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **cârmuì.**

CÂRMÚJ † s. a. v. **cârmoajă.**

CĂRMUJUREÁ † s. f. v. **cârmoajă.**

CÂRMÚS s. m. sing. / **CÂRMÚZ** s. m. sing. (ş. d.) } v. **cârmâz.**

CÂRMUZÍU, -ÍE adj., s. m. v. **cârmâziu.**

CÂRN, -Ă adj., subst. I 1°. *Au nez coupé, sans nez.* 2°. *Camard.* 3°. (À la pointe) *recourbée* II 1°. *Bac.* 2°. Nom d'un insecte aquatique.

I. Adj. 1°. Cu nasul tăiat, fără nas (COSTINESCU). *Iustinian Cârnul* (Iustinian Rhinotmetus). MOXA, 378. *Nicolae Cârnul:* Spătarul Milescu (căruia i se tăiase nasul, ca pedeapsă). Cf. LET. II 210/26. *Găseşte... pe Ţigan cârn, fără nas şi fără urechi.* ŞEZ. II 156/34. *Mătuşa n'aveà nas, că erà cârnă.* ION CR. IV 124.

2°. (Mai ales atributiv, pe lângă *nas*, p. ext. pe lângă *bot*). Cu nasul fără vârf s. cu vârful turtit în sus (astfel că se văd nările întregi). *Buldog cu botul cârn şi turtit.* ODOBESCU, III 149/24. *Caii... mici, pletoşi şi cârni.* HASDEU, I. C. 196. *Om mărunt, spanchiu şi cârn.* DUNĂREANU, CH. 49. *S'o'ntâlnit c'o babă cârnă şi bătrână.* MĂNDREŞCU, L. P. 219/13. *Nalt şi'nholbat, Cârn şi buzat.* MARIAN, SA. 232. *De nas cârnă.* id. V 233 || Substantivat. Om cârn. *Tunde cârna oile.* PAMFILE, J. II, cf. ŞEZ. VII 167b | Box (câne cu botul turtit). H. II 27.

3°. P. ext. (Despre obiecte) Cu vârful strâmbat s. adus (în sus); p. ext. strâmb. *Cuţit cârn* [de tăiat struguri; cf. cosor]. ISTORIA POAMELOR (a. 1773) ap. GCR. II 98. *În pădurea aceasta mare nu puteai vedeà nici un lemn drept, ci toate cârne.* FRÂNCU-CANDREA, M. 274. *Făcù cătevà* [secere] *mai cârne, Să secere babe bătrâne.* TEODORESCU, P. P. 142, cf. ŞEZ. IV 165, PĂSCULESCU, L. P. 20. 24, 29. *Şi sânt cârne, de bătrâne, Picioare*[le] *nu le mai ţine.* HODOŞ, P. P. 81.

II. S. f. 1°. Vas plutitor pentru a trece oamenii de la un ţărm la altul. H. VII 359; cf. brudină (2°.)

2°. (Entom.) Insectă de apă cu foarte multe picioare, în forma unei obede (Araniag, jud. Arad), obeadă, lătăuş. Com. ITTU.

[Diminutive: (ad. I 2°.) **cârnicél, -cică** adj., subst. *Cârnicico, când o să-ţi crească nasu'?* D. TELEOR, ap. TDRG.; — **cârşór, -oáră** adj. = strâmb, încovăiat. Com. A. COCA. | Augmentativ (ad I 2°.) **cârnóg, -oágă** adj., subst. DICŢ. (Dicţionarele mai dau şi o formă, suspectă, *chirnog, -oagă* = milog). | Abstract: **cârnie** s. f. = defectul omului cârn; (personificat) om tare cârn (LM.). *Erà frumos, de pică, bată-l cârnia!* STĂNCESCU, B. 145. | Alte derivate: **cârnic, -ă,** subst. = (Săliştе, în Transilv.) om căruia îi place să-şi sucească, să-şi schimbe vorba odată dată (Com. A. BANCIU); om fără căpătâiu (RĂDULESCU-CODIN); oaie care umblă rasna (DAMÉ, T. 68); *(+ cârmă)* conducător: *oaia asta-i cârnicu'* (VICIU, GL.); (+ *crâcni*, cf. cârnì III) care se vaită uşor. *Zise ursului să-i pipăe ranele, fiind-că el nu e cărnic* (= nu crâcneşte) *şi să-i aşeze toate oscioarele la locul lor, de vor fi zdrobite.* ISPIRESCU, L. 329; — **cârnéciu** s. m. = poreclă dată unui om cârn (COSTINESCU, POLIZU, RĂDULESCU-CODIN); cosor mic pentru viţă (RĂDULESCU-CODIN); (prin confuziune cu *corneciu;* Entom.) rădaşcă. (MARIAN, INS. 35); în acest înţeles din urmă şi: **cârnéce** s. f. ib.]

— Din paleoslav. **krъnъ** «cu nasul ciuntit».

CÂRNĂCIÓR s. m. v. **cârnaţ.**

CÂRNĂ-LÉMNE, s. m. v. **cârnì.**

CĂRNĂRÍE s. f. v. **carne.**

CARNASIÉR, -Ă adj., subst. (Zool.,) *Carnassier.* — (Franţuzim, rar) Carnivor, spec. care se hrăneşte cu carne crudă şi e lacom de carne | Subst. Ordinul *carnasierelor* = carnivorele. | Spec. **carnasiéră,** s. f.: măseaua cea mare de fiecare parte a fălcei, sus şi jos, la carnivore. *Ursul brun are carnasierele tocite.* [Pronunţ. *-si-er.*]

— *N.* din fr. (din provensalul **carnassier,** derivat din *carn* «carne».)

CÂRNÁT s. m. şi a. v. **cârnaţ.**

CÂRNÁŢ s. m. şi a. *Saucisse.* — Tocătură de carne (de porc, amestecată cu drèsuri), umplută într'un maţ; cf. mititei, trandafir, gâlbaş, caltaboş. H. I 287, ŞEZ. VI 77. *Kĕrnat(z)* = farcimen. ANON. CAR. *Am mâncat colac cu cârnaţ.* COLINDE (ca. 1820) ap. GCR II 228/29. *Cel cârnaţu murat, Ce-e bine pipărat.* ORAŢIE, ap. IORGA, S. D. XIII 41. *Cârnatul, când se îndeasă, începe a crăpà.* IORD. GOLESCU, ap. DDRF. *Cârnaţ crud, fript, verde:* de curând făcut, proaspăt. LM. | (Trivial) Excrement de om. (LM.) | Membrul viril (PAMFILE, J. II). # *A'nghiţit cârnaţul* = a înghiţit-o! PAMFILE, J. II. *Se ţine cârnaţ* = într'una. id. ib. *Când plouau cârnaţii şi erau pasările cu ciocul de argint (aramă):* în vremurile fericite ale basmelor. Cf. ZANNE, P. I 406. *Nu în toate zilele plouă cu cârnaţi, nici nu e în toate zilele lăsatul secului!* V. A. URECHE, ap. TDRG. *A lungì cârnatul* = a lungì treaba. ZANNE, P. III 506. [Plur. *-naţi* şi (rar) *-naţe* (MARIAN). | Şi: (singular nou din plur. *cârnaţi,* mai de grabă decât din lat. *carnatus* «cărnos»; prin Munt.) **cârnát** s. m. şi a. (plur. *-naţi* şi *-nate* TDRG., CDDE.) | Diminutive: **cârnăţél** s. m.; — **cârnăciór** s. m. *Kĕrnecshor* = farcimen parvum. ANON. CAR. | Nomen agent. **cârnăţár** s. m. = fabricant s. negustor de cârnaţi, (cu feminin) **cârnăţăreásă** s. f. | Colectiv-local: **cârnăţărie** s. f. = fabrică, prăvălie de cârnaţi şi de afumături; cârnaţi mulţi şi de tot felul. | Instrumental: **cârnăţár** s. a. = maşină cu care se umplu cârnaţii, puşcă. BARCIANU.]

— Din lat. ***carnacius, -um,** derivat din *caro, carnem* «carne».

CÂRNĂŢÁR s. a. şi m. / **CÂRNĂŢĂREÁSĂ** s. f. / **CÂRNĂŢĂRÍE** s. f. / **CÂRNĂŢÉL** s. m. } v. **cârnaţ.**

CARNAŢIE s. f. v. **carnaţiune.**

CARNAŢIÚNE s. f. *Carnation.* — Colorăţiunea cărnurilor (spec. a pielei feţei) unei persoane. *Un copìl cu o frumoasă carnaţiune.* [Şi: **carnáţie** s. f.]

— *N.* din fr. (deriv. din lat. *caro, carnis,* carne).

CÂRNĂU, -ÁIE adj. 1°. (Blé) *de première qualité.* 2. (Brebis) *à queue grasse.*

1°. (Numai ca atribut al substantivului grâu) *Grâu cârnău* = de prima calitate (DICŢ.), cu grăuntele turtit (DAMÉ, T.), grâu arnăut, cu speciile: grâu-cârnău-mustăcios s. -de-vară s. -vărateç şi -de-iarnă s. -de-toamnă s. -tuns s. -umblător. (PAMFILE, A. 103, I. IONESCU, C. 170). Cf. H. III 306, X. 581. *Grău cărnău* (a. 1812). URICARIUL, IV 346/9.

2°. (Numai ca atribut al substantivului oaie) *Oaie cârnaie* = cu coada groasă. TDRG. *Oi... cârnăi.* DRĂGHICI, ib.

— Etimologia necunoscută (După TDRG., din *carne,* după DAMÉ, T., din *cârn).*

CARNAVÁL s. a. *Carnaval.* — Câşlegile de iarnă, dulcele Crăciunului, mai ales timpul

desfătărilor şi al petrecerilor, de la Bobotează până la lăsata secului de postul mare (începutul păresimilor), cf. STAMATI, COSTINESCU; p. ext. aceste petreceri însele (cu travestiri şi procesiuni publice, în oraşele din Apus), cf. cârneleagă, câşlegi, frupt 3°, fărşang. *Am văzut Iaşii în carnaval.* ALECSANDRI, T. 307. *Baluri, ospeţe, făclii, muzici, gondole, teatre, carnaval de cinci luni, iată Veneţia.* C. NEGRUZZI, IV 406. *Îmi pare c'am trăit odată în Orient şi când, în vremea carnavalului, mă deghizez cu vre-un caftan, cred a reluà adevăratele mele veşminte.* EMINESCU, N. 85. *«De-ale Carnavalului» este o simplă farsă de carnaval, precum se şi numeşte.* MAIORESCU, CR. II 196. *Brezaia se obicînueşte mai cu seamă în carnaval sau câşlegi.* H. IV. 14. *Ţăran de carnaval:* persoană îmbrăcată ţărăneşte, dar nereprezentând sincer ţărănimea. [Plur. *-vále* şi *-váluri*. | Şi (după ital., rar, învechit): **carnevál** s. a. | Adj. **carnavalésc, -eáscă**, de carnaval. RUSSO, S.]

— *N.* din fr. (< ital. **carnevale**).

CARNAVALÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **carnaval.**

CARNAXI! interj. (Învechit, vulgar) Înjurătură de ciudă, de necaz. *Pazvangiii de loc nu gândeà la scrisele lui vodă şi făgăduielile nazirului, ci, după ce au săvârşit scoposul lor, ne mai având la ce şedeà în Craiova..., într'o noapte s'au sculat şi au ieşit, făr'a le zice cinevà măcar un carnaxî!* ZILOT, ap. ŞIO. *Chiriţa: ...Carnaxî! că erà să mă chiorască!... Cine-asvârle cu bulgări?* ALECSANDRI, T. 392, cf. 395, 411. [Învechit, şi: **carnaxî**! Accentuat: *cárnaxi* şi (învechit) *carnaxî*.]

— Din turc. **karnaksy** «plesnire-ai!» (propriu «colică, durere de pântece», din *karn* «pântece» şi *agrysy* «dureri, colică»). ŞIO.

CÁRNE s. f. 1°. *Chair.* 2°. *Viande.* 3°. *Chair.* 4°. *Poulpe.* 5°. *Placenta.*

1°. Muşchii corpului omului s. al animalelor vii s. moarte (cf. hoit, mortăciune), spre deosebire de oase, zgârciuri, vine, piele, păr, etc.; cf. hant, heiţ. *Ce nu toată cárnea* [e] *aceaeaşi carne, una cárne iaste a oamenilor, alta a dobitocului, alta a peaştelui, alta a pasărilor.* CORESI, ap. GCR. I 14/1-2. *Când ţi-oiu spune până la sfârşit, cred că ţi s'a încrâncinà şi ţie carnea pe tine.* CREANGĂ, P. 77. *Îi tremură carnea pe dânsul de frică.* id. ib. 23. [Pentru vătămătură] *arzi ţepi sau carne de ariciu, le faci praf, le plămădeşti în rachiu, şi beai.* PAMFILE, B. 67. *Cine desparte doi dulci, Ducă-i corbii carnea'n nuci; Cine desparte doi dragi, Ducă-i corbii carnea'n fagi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 281 (Fig.) *Făt-frumos priveà şi creşteà carnea pe el de mulţumire.* ISPIRESCU, L. 108. # *Carne şi oase tată-său* = seamănă bine. PAMFILE, J. II. *A fi în carne şi în oase:* în fiinţă, viu. ZANNE, P. II 64. *A fi cu cinevà prieten unghie şi carne:* frate de cruce. *Vărului mieu Ioan cu care (Pavel) erà prieten unghie şi carne.* CREANGĂ, ap. TDRG. *(Bucată de) carne cu ochi* = prost, nătărău, cf. boţ cu ochi. DICŢ. *A fi cu carnea bălţată* = năzuros, răutăcios (Vâlcea). ZANNE, P. II 63. *A-şi băgà carnea în saramură (pentru cinevà)* = a se face luntre şi punte, a-şi pune viaţa. *Când îi fi la vreun aman, să ne dai de ştire, că ne-om băgà carnea în saramură şi nu te-om lăsà.* SANDU-ALDEA, U. P. 231/4. *Creşte pe cineva carnea* s. *cineva prinde* s. *pune carne* = prosperează, se îngraşă. *Sultănica... nu erà d'alea tărtăneţele ce pune carnea pe coaste cu lopata, şi trece prin toate.* DELAVRANCEA, S. 23. *A-şi mâncà carnea de pe sine* s. *din carne*, de rău s. de inimos ce e; a ajunge rău, nebun. ZANNE, P. II 62. *Ca racul, îşi mănâncă carnea singur*, se zice despre omul îndărătnic şi pizmaş. id. ib. I 633. **Carne vie** = carne de om viu, carne fără piele; (Pat.) ţesături parazitare care cresc pe rane nevindecate, fără a se face piele pe ele, (în acest sens din urmă, după BARCIANU: *carne moartă*, după LM. *carne putredă). Pielea se ia, şi rămâne carnea vie, rana.* PAMFILE, B. 12. **A da** (s. **trage**) **în carne vie:** în duşman, nu în gol. *Pe când trăgeam noi tot în gol, El* [Turcul] *tot în carne vie.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Când aduceà fata paloşul... ea da în carne vie.* ISPIRESCU, L. 27. **A tăià în carne vie** = a curmà răul fără cruţare, prin mijloace energice. DICŢ.

2°. Spec. Carne (1°) (de mamifere şi pasări), întrebuinţată ca aliment (crudă, gătită, friptă, fiartă, tocată, afumată, sărată, etc., cf. PAMFILE, I. C. 52—56). *Carnea* e grasă, s. slabă (macră, cf. heiţ), tare s. moale (fragedă), vânoasă, zgârcioasă, uşoară s. grea (de mistuit), *carnea* se bate (ca să se frăgezească), se toacă, etc. *Nici cu pâne, nici cu carne nu-i puteà sătură.* LET. III 120/9. *Din bucatele* (= vitele) *lor taie carne* (a. 1776). URICARIUL, XXI 217/1. *Mănâncă... carne crudă.* DRĂGHICI, R. 39. *Zamă de carne.* id. ib. 27. *Carnea fiartă se mănâncă cu mujdeiu de usturoiu.* ŞEZ. VI 80. *Am mâncat carne de miel.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 364. *Lângă pită carne friptă, Lângă carne, două cane.* ib. 120. *Ca să fiarbă bine carnea de vită bătrână, i se aruncă la fiert un cuiu de fier (piron) în vas.* ŞEZ. III 150/12. *A mâncà carne* = a nu posti, a mâncà de dulce. COSTINESCU. | P. restr. Carne de vită (în opoziţie cu carne de pasăre s. cu peşte). *Nu mai cumpără astăzi carne, ci taie câţiva puişori.* LM. # *Cine poate, oase roade; cine nu, nici carne moale!* (CREANGĂ, P. 248) = cel puternic (bogat) toate le poate face, cel slab (sărac) nici cele mai simple lucruri. *Nici carnea nefriptă, nici frigarea să se arză!* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 508. **Carne albă** (v. c.) s. **neagră** (v. c.). **Săptămâna cărnii** = săptămâna fiului rătăcit, săptămâna dinaintea săptămânii brânzii şi a doua săptămână înaintea postului mare, în care se mănâncă şi miercurea şi vinerea carne (cf. harţi). TDRG. || P. ext. (Măcel.) *O carne de miel* = un miel întreg tăiat. ib.

3° Fig. Corpul (în opoziţie cu spiritul), considerat ca sediu al vieţii sensuale; *Cine vrea să-şi înduplece carnea, se adresează la inimă.* I. NEGRUZZI, VI 7. # *A fi carne rea* s. *rău de carne* = aplecat la plăceri sensuale. ZANNE, P. II 63. *Negustori de carne omenească.* LM.

4°. P. anal. Partea suculentă, de subt coajă, a unor fructe, cf. miez, pulpă. *Pomii, după cum le iaste coaja, cárnea, miezul şi sâmburii rodului, bine se împărţesc în patru fealuri.* ECONOMIA, 142/3. *Cireaşe cu carnea roşie.*

5°. Casa copilului din pântecele mamei, placenta. DICŢ.

[Cuvântul se întrebuinţează de obiceiu la sing.; pluralul († *cărni* şi *cărnuri*), mai uzitat în vechime decât azi, însemnează «feluri de carne I 2° (d. ex. de porc, de miel, de vacă, etc. s. pulpă, pecie, etc.), carne preparată în diferite feluri (friptă, fiartă, etc.), s. bucăţi de carne I 1°, s. întreaga carne (I 1°) de pe corp, s. carne (I 1°) în descompunere (pe un cadavru). *Cine ne-ar da noao den cărnurile lui să ne săturăm?* BIBLIA (1688) 376. *O fabrică de cărnuri conservate în cutii de tinicheà.* SUŢU, ap. TDRG. *El scoase o torbă plină de cărnuri fripte.* ALECSANDRI, ib. *Să apropià supra mea făcătorii de rău, întru să mănânce cărnile meale.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 247/29. *Cărnurile viţelului şi pialea şi balega vei arde cu foc.* BIBLIA (1688) 60. *Vor mâncà câinii cărnurile Izavelii.* ib. 273. *Vedeai căzându-ţi cărnurile dimpreună cu sângiurile.* MINEIUL (1776) 112²/1. [Făptura] *cea bărbătească este mai plină la*

oase, la cărnuri şi la vârtute. PISCUPESCU, O. 144. *Porunci de tăiă un bou, şi alese toate cărnurile la un loc.* ISPIRESCU, U. 86/13. *Îi sărise inima de frică şi-i tremurau toate cărnurile.* id. L. 133. *Băieţii, cam zglobii, Trag la naiba prin pustii, Nu ca mine'n cărnuri vii.* TEODORESCU, P. P. 291 b. *Stârvurile ceale mai grase şi cărnurile ceale mai seoase cu corbul şi cu vulturul şi cu alalţi ai lor sfeatnici împreună le vor împărţi.* CANTEMIR, IST. 104. *Femei... mâncându-şi copiii şi dându-i şi lui să guste din cărnurile lor reci şi putrede.* FILIMON, ap. TDRG. | Diminutive (mai ales cu înţelesul de «carne bună, fragedă, gustoasă») : † **cărniceà** s. f. CANTEMIR, ap. CDDE. nr. 266. *Kĕrnicsè* = caro modica. ANON. CAR.; — **cărnicică** s. f. = bucăţică (gustoasă) de carne. BĂRCIANU. *Tot ciolanul Pe tot dealul, Toată cărnicica Pe toată vălcica.* SEVASTOS, C. 305/29. *Ce stă în călecică Şi aşteaptă cărnicică?* (= Spinul) GOROVEI, C. 353; — **cărnişoără.** s. f. *Dulceaţa a fragedii cărnişoărei mielului.* CANTEMIR, IST. 71. *Să-mi mănânci din cărnişoară.* TEODORESCU, P. P. 615 b; — **cărniţă.** s. f. *Iar din cărniţa cea grasă Mi-oiu face mie o masă, Din cărniţa cea mai multă Mi-oiu face un pic de nuntă.* MARIAN, SA. 22. | Colectiv-local: **cărnărie** s. f. = carne multă (adunată la un loc); loc unde se păstrează carne (sărată COSTINESCU), (rar) măcelărie (LM.) *Casapul zăbovindu-se în căsapniţă (mesarniţă, cărnărie, măcelărie) după lucrul său...* TICHINDEAL, F. 197. | Adjective: **cărniciós, -oásă** (despre poame) = cu carne multă pe ele. *Poame mândre, arătoase, Cărnicioase şi frumoase.* MARIAN, NU. 319; — **cărníu, -ie** = în coloarea cărnii. id. CH. 51. Cf. cărnos. | Verb: **cărnuí** IV^{a} (Tăbăc.) = a curăţi pieile de carne, a cârnosi. *După ce s'a curăţit de var, se cârnueşte pre carne cu faţul, pentru ca să se potrivească şi să fie [pielea] tot una de groasă în toată întinderea ei.* I. IONESCU, M. 702. *După ce se spală în apă rece, se cărnuesc, adecă se curăţă de carnea ce pre piei ar fi rămas de la belit.* LIUBA-IANA, M. 122.]

— Din lat. **caro, carnem,** idem. Cf. cărnos.

CÂRNEÁLĂ s. f. v. **cârnì.**

CÂRNÉCE s. f. (Entom.) } v. **cârn.**
CÂRNÉCIU s. m. }

CÂRNELEÁGĂ s. f. *Mardi gras. Carnaval.*— (Adesea la plur. Înţelesul variază, după regiuni.) Cea din urmă zi care încheie câşlegile, înainte de post (Zagra, l. Năsăud, com. CORBU), cea din urmă săptămână a carnavalului (CREANGĂ, GL.), săptămâna hârţii (explicarea lui I. CREANGĂ); hârţi (MARIAN, SE. I 114), săptămâna cărnii (TDRG.), săptămâna antepenultimă a câşlegilor de iarnă (CREANGĂ, GL.), săptămâna dinainte de hârţi, pentru că se mănâncă în toate zilele carne (ŞEZ. VIII 160), dulcele Crăciunului (LM.), carnaval, câşlegile de iarnă (MARIAN, SE. I 114, Ţ. 381/1, NU. 92, CREANGĂ, GL. Com. A. TOMIAC), săptămâna din urmă din postul mare, (VAIDA, cf. DDRF); spec. o sărbătoare la Saşii din Şoroştin, comit. Târnava-mare (VICIU, GL.). *Prin câşlegile Crăciunului, aproape de cârneleagă.* CREANGĂ, ap. TDRG. *Într'o Duminecă, prin cârneleagă, a venit tatăl mamei.* id. A 18/1. *În săptămâna hârţii sau cărneleaga, moş Vasile... duce feciorului său şi trei purcei grijiţi gata.* id. ib. 107. *În tot decursul dulcelui Crăciunului sau cârnelegi ori câşlegi — cum se zice în limbagiul popular.* TEODORESCU, ap. TDRG. *Când colea, în cârnileagă, Vede fata că nu-i şagă; Scoate capu' pe ferastă: Amar, maică, şi de mine, Că iară rămâiu cu tine Şi pe anu' care vine.* VAIDA. # *Chef! făsui teci în cârnelegi,* se zice pentru o vorbă la locul ei. ZANNE, P. III 548. [Şi: **cârnileágă,** s. f., **cârnelígi** s. f. plur. *Racii se mănâncă, fie păresimi, fie cârneligi.* ŞEZ. XIII 147.]

— Compus din **carnem** + **liga** (imperativul lui *ligare*, deci, propriu: «leagă carnea». Cuvântului *a legà* i se atribuie aici — d. ex. în LB., JAHRESBER., XIX-XX, 14 — înţelesul de «a opri, a interzice», în opoziţie cu *a deslegà*, «a da voie». După alţii, compoziţia e *cărnem* + *ligat* «adecă epoca în care lumea se leagă să nu mănânce carne» CDDE. nr. 270. După LM. în *-leagă, -legi* ar trebui văzut cuvântul *lege*, deci «zile legiuite pentru carne». O explicare convingătoare din toate punctele de vedere nu s'a dat încă acestui cuvânt.) Cf. câşlegi, carnaval.

CÂRNELIGI s. f. plur. v. **cârneleagă.**

CARNÉT s. a. *Carnet.* — Caiet mic de buzunar, pentru însemnări, caieţel, cărticică (de însemnări), condicuţă. *Răsfoiesc un carnet în care treceam note aproape zilnic în vremea când eram judecător.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 126. | Spec. Caiete cu foi cu unele însemnări tipărite pentru o anume întrebuinţare. *Banca trece suma de care dispune la creditul său şi-i dă un carnet de cecuri cu un număr oare-care de foi-cecuri.* ŞTEFĂNESCU, C. 44. *Carnetul de primire, — de predare.* CIUPALĂ, PL. *Carnet de lucrător* [Plur. *-néte.* | Diminutiv: **carneţél** s. a., plur. *-ţéle.*]

— *N.* din fr. (diminut. din v.-fr. *caern* — azi *cahier* — din lat. **quaternum.**)

CARNEŢÉL s. a. v. **carnet.**

CARNEVÁL s. a. (ş. d.) v. **carnaval** (ş. d.)

CARNEVÓR, -ÓRĂ adj. † v. **carnivor.**

CÂRNÍ vb. IV^{a} I 1°. *Devenir* ou *rendre camard.* 2°. *Rechigner.* 3°. *Émonder* (*la vigne ou le maïs*). II 1° *Tordre, tourmenter* (fig.) 2°. *Tourner, faire dévier.* 3°. *Chercher des prétextes, biaiser.* III (Ne pas) *souffler mot.*

1°. (Rar) Intrans. A devenì cârn, a se face cârn (PONTBRIANT.); trans. (complinit prin: *de nas)* a face pe cineva cârn, a-i tăiă nasul (DENSUSIANU, Ţ. H.); refl. a devenì cârn. *M'am trezit şi m'am găsit... De nas cârnită.* MARIAN, Î. 15/35, cf. PĂRVESCU, H. 77. *Nasul s'o cârnit.* ŞEZ. XVIII 15.

2°. *A cârnì nasul* s. *din nas* = a strâmbà din nas (de miros greu, de nemulţumire), a arătà printr'o încreţire a musculaturei nasului neplăcere s. desaprobare. *Să fiu cucoană? ... — Ei las'... nu-ţi mai cârnì nasul, că ştiu că-ţi pare bine.* ALECSANDRI, T. 330. *Ion:... cârneşte el* [Chir Iani] *din nas, pentrucă cei mai mulţi Români beu de la mine.* id. ib. 1538. *Când i-am spus, a cârnit din nas şi-a tăcut.* PAMFILE, C. *Cârnì din nas şi nu vru să spuie adevărul.* ŞEZ. V. 136/18.

3°. P. ext. A ciuntì vârfurile (unor crengi, etc.). *Frunzare* [sânt] *vârfuri de crenge din copacii cârniţi încă cu frunza verde.* LIUBA-IANA, M. 102. | Spec. A rupe vârful viţei s. porumbului la prăşit, că să le meargă mai bine; de unde se rupe vârful viţei, când o *cârneşti,* mai cresc două feşnice; porumbul se *cârneşte* la prăşit, la târşit, via tot la prăşit (BOCEANU, GL., cf. H. V. 34); a rupe s. retezà lăstarii sterpi (Com. N. IONESCU); a rupe, cu ocazia plevilei, vârfurile lăstarelor ce au struguri. (H. IV 246). Când au crescut viţele prea mari, atunci *se cârnesc,* adică le mai retează din vârf (H. V. 278), silind via a nu se face mai înaltă decât numai până la brâu (I. IONESCU, M. 370).

II (În Mold. şi părţi ale Ardealului, prin confuzie cu *a cârmì)*

1°. A sucì (LB.), a întoarce, a smintì din loc (com. A. TOMIAC), a cârmì (I 3°). *Au înhăţat-o de*

picioare [pe vulpe], *şi, cârnindu-le, au întors vulpea.* SBIERA, P. 167/13. | Fig. A aduce s. a întoarce cu vorba. *Maică-sa-l sucește, îl cârnește* [pe băiat] *că ce are, ce-l doare, dar el pace!* SEVASTOS, P. 201. *Om cârnit* = sucit. LB.

2°. Trans. şi intrans. A întoarce (carul) la dreapta s. la stânga, a face din drum (CREANGĂ, GL.), a face la drepta s. la stânga (Com. A. TOMIAC), a se abate, a coti, a luà calea în dreapta s. în stânga (MARIAN); p. ext. a se mişcà, a urnì din loc, a pornì (CREANGĂ, GL.), a cârmì (I 4°) *Am cârnit oiştea spre mal.* ALECSANDRI, T. 15. *Cum am cârnit la cârnitura de la hudiţa noastră, am şi răsturnat carul.* Com. TOFAN. *Apucă iepele de dârlog, şi cârneşte căruţa şi-o târeşte cum poate, până în poiană.* CREANGĂ, P. 129/1. *Cârnind pe o cărare, mai merg ei o leacă înainte, până ce ajung într'o poiană.* id. ib. 204/19. *Se suì pe o trăsură, cârnind spre un oraş învecinat.* ŞEZ. V. 79/2. *A ajuns la răspântie şi apoi a cârnit la dreapta.* PAMFILE, C. | Refl. A se îndreptà. *Nu mai ştià încotrò să se cârnească de atâta pojalic.* ŞEZ. VI 1.

3°. Fig. (Intrans.) A căutà pretexte spre a nu face cevà, s. a nu spune adevărul, a se codì, a umblà cu cârcofele (LB.), cârmì (I 5°). *Să nu umble minţind şi cârnind.* ŢICHINDEAL, F. 101. *Părinţii cam cârneà dintru început şi nu voià să facă moarte de om pentru dînsa.* SBIERA, P. 140/1. *Tată-său ştià dînsul toate,... dară n'au vrut să-i spuie acuma şi lui... şi au prins a cârnì şi 'ncolo şi 'ncoace* id. ib. 152/25. *Dac'o văzu*[t] *că n'are încătro cârnì, o spus.* ŞEZ. IV 200/10.

III. (În Mold. şi Transilv., prin confuzie cu *a cârcnì*) A face cârc, a cârâì, (negativ) a nu spune, a nu suflà nici o vorbă. *Jigăniuţa aceasta cevà mai mult a cârnì nici va şti (pentru prostimea), nici va puteà (pentru frica).* CANTEMIR, IST. 149. *Au măritat pre Eufrosina... după Noga, hanul Tătarilor, de a căruia frică Constantin n'au cutezat una să cârneascà.* ŞINCAI, HR. I 280/3. *Ne-am învoit, să nu mai cârneşti.* PAMFILE, C.

[Şi: **încârnì** vb. IVa. | Part.-adj.: **cârnít, -ă** = (ad I 3°.) retezat. NOVACOVICIU, C. B. 8. | Abstracte: **(în)cârnire** s. f. *Cârnirea sau întoarcerea plugului.* PAMFILE, A. 54. *Încârnirea* (= abaterea) *de pe calea apucată...* SBIERA, F. S. 210; — **cârnít** s. a. *Cârnitul viei.* H. IV 246, V 4 XVIII 260; — **cârneálă** s. f. = (ad. I 1°) om cu nasul strâmb într'o parte. ŞEZ. II 187/15, (ad II 3°) pretext. DDRF.; — **(în)cârnitúră** s. f. = (ad. II 2°) întorsătură, cotitură. LB. [Stările se fac] *pe la respântiile şi cotiturile sau cârniturile drumului.* MARIAN, I. 289/5; cf. *(încârniturile* drumurilor) ib. 302, id. T. 234. | Alt derivat: **cârniş** s. a. = cârmiş (în expresia) *loc de cârniş* = de întors carul; de scăpare. *Prin hăţiş, prin cărpiniş, Unde nu-i loc de cârniş.* ALECSANDRI, P. P. 208/12 (în ediţia I: cârmiş. TDRG). | Compus: **Cârnă-lemne** s. m. Figură din basmele noastre, numită mai adesea Strâmbă-lemne. *Acesta erà năzdrăvanul Cârnă-lémne.* FRĂNCU-CANDREA, M. 274.]

— Derivat din **cârn.** (Pentru I, cf. paleoslav. *o-kъrniti* «a amputà», rus. *kornátь* «a ciuntì urechile, coada»).

CÂRNIC,-Ă subst. v. **cârn.**

CĂRNICEÁ s. f. v. **carne.**

CÂRNICÉL,-CÍCĂ adj., subst. v. **cârn.**

CÂRNICÍCĂ s. f. / **CÂRNICIÓS,-OÁSĂ** adj. } v. **carne.**

CÂRNÍE s. f. v. **cârn.**

CÂRNILEÁGĂ s. f. v. **cârneleagă.**

CÂRNÍŞ s. a. v. **cârnì.**

CĂRNIŞOÁRĂ s. f. / **CĂRNÍŢĂ** s. f. / **CĂRNÍU, -ÍE** adj. } v. **carne.**

CARNIVÓR, -ÓRĂ adj., subst. *Carnivore.* — Care se nutreşte (numai s. mai mult) cu carne, mâncător de carne. *Toată lumea cunoaşte lupul, fiara asta carnivoră şi nesăţioasă.* C. NEGRUZZI, I 279. | (Zool.) Substantivat. *O parte de animale se hrănesc de-a-dreptul cu vegetale şi se numesc erbivore, iar altele se hrănesc cu carnea erbivorelor şi se numesc carnivore.* MEHEDINŢI, G. F. 178. [† Şi: **carnevór, -óră** adj. POLIZU.]

— *N.* din fr. (lat. **carnivorus, -a, -um,** din *caro, carnis* «carne» şi *voro* «mănânc cu lăcomie»).

CÂRNÓG, -OÁGĂ adj., subst. v. **cârn.**

CĂRNÓS, -OÁSĂ adj. *Charnu.*

1°. Plin de carne, cu multă carne, numai de carne (LM.), musculos. [Cânii de vânat să aibă] *coapsele cărnoase, dar nu grase.* ODOBESCU, III 64. *Eu n'am vrut să taiu vârful limbilor..., eu am tăiat rădăcinile lor, pentrucă-s mai cărnoase.* SBIERA, P. 126/25.

2°. (Despre fructe, frunze, etc.) Cu carne, cu miez mult, cărnicios. Cf. C. NEGRUZZI, I 103, GRECESCU, FL. 14, 19. [Pomi] *pomoşi-cărnoşi, precum sânt: perii, merii, gutâii, scoruşii şi sorbii.* ECONOMIA, 142. *Cireaşe foarte cărnoase.* LM. *Armurariu' este cu frunza latâ, cărnoasă* (Sineşti, în Iaşi). HEM. 1714/15. *Mitârcile* [sânt] *nişte ciuperci... cu pălăria cărnoasă.* H. IV. 71. *Strugure cu boabele lungi, groase şi cărnoase.* H. XIV 84.

[Abstract (rar, formaţiune literară): **cărnoşie** s. f. = faptul de a aveà carne multă, de a fi plin (la faţă). *Ea-şi pierduse colorul trandafiriu al obrajilor, ba încă cevà şi din cărnoşia lor.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.]

— Din lat. **carnosus, -a, -um,** idem.

CÂRNOSEÁLĂ s. f. v. **cârnosì.**

CÂRNOSÍ vb. IVa I. 1°. *Hacher.* 2°. *Écharner.* 3°. *Tourmenter.* II. 1°. *Faire des m'amours.* 2°. *Devenir mou comme la chair, prendre la couleur de la chair.*

I. Trans. 1°. A sfâşià, a rupe carnea în bucăţi, a măcelări. CREANGĂ, GL. *De i-ar împinge păcatul să-mi deschidă uşa,... ştiu că i-aş cârnosì şi jumulì.* CREANGĂ, P. 21/9.

2°. P. anal. (Tăbăc.) A prepară o piele, curăţind-o de carne, a cărnuì. DICŢ. [Pieile] *se cârnosesc, adecă se curăţă de toată carnea ce a putut rămâneà pre dînsele la jupuitu' vitei, se cârnosesc cu gripca (cele mari) şi cu coasa (cele mici).* I. IONESCU, M. 698, cf. HEM. 1569/34.

3°. Fig. A muncì, a trage, a necăjì pe cinevà (ŞEZ. II 187), a chinuì (Com. A. TOMIAC).

II. Refl. 1°. A se hârjonì, a se drăgostì (Com. A. TOMIAC).

2°. (Numai la COSTINESCU) A se muià ca şi carnea; a dobândì coloarea cărnii.

[Şi: (+ *cărnos)* **cârnoşì, cărnoşì** vb. IVa DICŢ. || Abstract: **cârnoseálă** s. f. = chin (Com. A. TOMIAC).] Cf. cârvosì.

CÂRNOŞÍ vb. IVa v. **cârnosì.**

CĂRNOŞÍE s. f. v. **cărnos.**

CĂRNUÍ vb. IVa v. **carne.**

CARO interj. (Term. de «argot») *Détale!, décampe!*—Fugi, șterge-o! *Têrcava sau caro! = fugi!* BARONZI, I 150.

— Probabil din vre-un cuvânt țigănesc, care înseamnă «fugi, șterge-o».

CARÓ s. a. (Joc de cărți) *Carreau.* — Una din cele două colori roșii ale cărților de joc, cf. t o b ă. *Astăzi chiar și copiii știu jocurile toate, Secolul 'naintează. Caro: vezi că ți-e rândul.* GR. ALEXANDRESCU, M. 265. *Așteptam pe riga de caro, și-mi eșă cel de ghindă.* ALECSANDRI, T. 947. [Plur: *-rouri* | Și: **carà** s. f. (plur: *-rale*) *Conu Costache intră de două ori la șapte carale.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 86.]

— N. din fr. **carreau,** idem (propriu: «mic pătrat, pătrățel», coloarea aceasta de cărți de joc având pătrățele roșii).

CAROÁFĂ s. f. (Bot.) = **garoafă.** PONTBRIANT.

— Pentru etimologie, v. g a r o a f ă.

CĂROÁIE s. f. 1°—2. *Charrette.* 3°. *Brouette.* 4°. *Chariot allongé.* — (Transilv.)

1°. T e l e a g ă cu două roate, cu care se transportă p l u g u l (VICIU, GL.), d r i c, dindărăpt cu două roate (BREBENEL, GR. P.). Cf. c o t i u g ă, t e l e g u ț ă.

2°. Teleaga morarului, cu două roate, cu care se transportă la moară măcinișul. VICIU, GL.

3°. Roabă. DICȚ.

4°. Carul cu boi desfăcut și lungit, cu care se aduce fânul de la pădure. VICIU, GL. Cf. g h i o c i u. *Căroaia* se formează așezându-se pe dricul dinainte al carului două lemne lungi care se târâesc pe pământ și se împreună în partea dindărăpt printr'un alt lemn de-a curmezișul, numit o p l e a n. H. XVII 234. *Unde te duci, tu brâncă, cu brâncoiu' în căroaie?* MAT. FOLC. I. 620.

[Plur. *-roaie*].

— Derivat din **car,** prin suf. *-oaie.*

CAROFÍL subst. (Bot.) v. **garoafă.**

CĂRÓIU s. a. v. **car**[3].

CAROLINGIÁN, -Ă adj. (Ist.) *Carolingien.* — Al dinastiei lui Carol-cel-Mare (Charlemagne). [Pronunț. *-gi-an.*]

— *N.* din fr.

CARÓTĂ s. f. (Bucăt.) *Carotte.* — (Franțuzism). Morcov mic, tânăr.

— *N.* din fr.

CAROTÍDĂ adj. f., s. f. (Anat.) *Carotide.*—Una din cele două artere (de o parte și de alta a gâtului) care duce sângele la cap | D e r i v a t: **carotidián, -ă,** adj. [pronunț. *-di-an*] *Canal carotidian:* canal în osul tâmplelor, prin care trece carotida.]

— *N.* din fr. (gr. *καρώτις, -ίδις*).

CAROTIDIÁN, -Ă adj. v. **carotidă.**

CARP s. a. (Anat.) *Carpe.* — (Cele opt oase mici — arșice — care alcătuesc) articulația dintre antebrat și palmă, î n c h e i e t u r a mânii. Cf. BIANU, D. S.

— *N.* din lat. **carpus** (gr. *κάρπος,* «pumn»).

CÂRPĂ s. f. 1°. *Chiffon, torchon, langes, haillon.* 2°. *Fichu.* 3°—4°. *Mouchoir.* 5°. *Robe.*

1°. Bucată de pănură s., mai ales, de pânză (LM., slabă, proastă COSTINESCU), p e t i c ă (PAMFILE, A. 127, făcută din rufe vechi LM., PAMFILE, I. C. 371, MARIAN, cf. COSTINESCU), c â r ț ă (ȘEZ. II 187/27), z d r e a n ț ă (DICȚ., PAMFILE, C. 54), întrebuințată pentru înfășat copiii mici (MARIAN, NA. 89, 175, cf. p e l i n c ă, s c u t e c e), pentru strecurat lichide (LM.), pentru legat răni (cf. c o m p r e s ă, c a t a p l a s m ă), pentru șters praful, vase, etc. (DICȚ., cf. o t r e a p ă p a c e a u r ă,) pentru pus cenușa, când se face leșie (PONTBRIANT, cf. c e n u ș a r) etc. *Kêrpě* = tela. ANON.CAR. *De mult amù în cârpe și în cenușă pocăì-se-vrea.* TETRAEV. 218. *Freacă bine arginturile, apoi le ștearge bine cu o cârpă uscată au abà, mai bine.* CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II 46/18. *Nici cârpe cu care să-i lege* [pe răniți] *nu aveà.* ȘINCAI, HR. I 4/9. *Să se strecoare pîntr'o cârpă.* PISCUPESCU, O. 218. *Scamă de cârpă.* id. ib. 280. *Neavând cârpe să-l învăluiască* [pe prunc]. BARAC, T. 7. *Eràmoale ca de cârpă.* SANDU-ALDEA, U. P. 187/5. *Mai multe pelinci, numite altmintrelea și cârpe, apoi vr'o câteva scutece.* MARIAN, NA. 89. *Pentru unsul osiilor țăranii întrebuințează un bățuleț cu o cârpă la un capăt, numit feleștiuc.* DAMÉ, T. 13. *Cu fum de cârpă te-oiu afumà.* ȘEZ. III 193 b/19. *Spăl cârpe sângerate, De la voinici aruncate.* BIBICESCU, P. P. 168. # *A face pe cinevà cârpă (de șters)* = a-l vorbì de rău (ZANNE, P. III 72), a-l batjocori (PAMFILE, J. I. subt c â r p i). *S'a îmbătat și s'a făcut cârpă:* s'a muiat. PAMFILE, J. II. *Are urechi de cârpă* = nu aude bine. ib. II 464, cf. ISPIRESCU, L. 339. *A aveà gură de cârpă* (BARONZI, L. P. I. 45/1) = a nu puteà păstrà o taină, a flecărì. || F i g. Om de nimic, z d r e a n ț ă, p a c e a u r ă. DDRF., LM.

2°. S p e c. B a s m à (2°), de obiceiu colorată, întrebuințată (prin unele părți numai de femei măritate) ca legătură de cap (s. la gât). Cf. H. V. 72, VI 233. Cf. b r o b o a d ă, t e s t e m e l, t u l p a n, b a r i ș, n ă f r a m ă, m a r a m ă, p e ș c h i r, ș t e r g a r, etc. *Ca cum ar luà oarecine cârpa unei femei din cap, așà țineà ei că or luà și or bate puterea împărăției turcești.* NECULCE, LET. II 353/26. *1 kerpe galbine de mătase* (a. 1803). IORGA, S. D. XII 145/3. *16 kirpe de batist pentru grumazi,.. 1 kirpa pentru grumazi* (a. 1817). id. ib. XII 174. *De când bădița s'a dus, Cârpă roșă n'am mai pus.* BIBICESCU, P. P. 45. *Ia cârpă albă'n cap.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 55. # *A fi (muiere* s. *nevastă) cu cârpă (în cap)* = a fi frumos (Basarabia, ap. ZANNE, P. II 301), fricos s. slab ca o femeie. *Ba eu prins că nu m'oiu da,... Că nu-s nevastă cu cârpă, De Unguri să-mi fie frică,* MARIAN, P. P. 42, cf. ȘEZ. VII 20. # *A pus bărbatul cârpă* = femeia poruncește în casă. ZANNE, P. IV 264-5. *A pune cârpă în cap* = a se mărità. *Fetele, pânăsânt fete, Prin cârciumă nu se vede; După ce pun cârpă'n cap, Prin cârciumi nu mai încap.* TEODORESCU, P. P. 339. | Un joc: **de-a-cârpa** GHICA, S. 35.

3°. B a s m à (2°) de legat și dus cevà în ea. Cf. m e r i n d a r. *Prescurile făcute din făină albă sânt puse în cârpă.* SLAVICI, N. 57. *Omu' mieu a plecat... și nu mi-a lăsat nici un gologan în cârpă.* JIPESCU, O. 33. *Miu' în cârpă le luà* [poamele]. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 165. | *Cârpă de bucate* numită și m e r i n d ă r i ț ă, țesută din tort, cu care se învălue merindea în traistă. BREBENEL, GR. P.

4°. B a t i s t ă (2°) (pentru șters nasul). POMPILIU, BIH. 1066. 1 *kirpe de burdunariu* (a. 1803). IORGA, S. D. XII 146. | *Ia cârpă la feciori, Să o joace'n sărbători.* DOINE, 54/7. | (Pe Târnave) **Cârpă-de-credință** v. n ă f r a m ă. MARIAN, NU. 23.

5°. (Rar) Rochie. ION CR. I 153.

[D i m i n u t i v e: **cârpúță** s. f. *Ți-oiu trimete... O cârpuță încipcată.* DOINE, 31/20; — **cârpulíță** s. f. (ad 1°). *O cârpulíță curată de in.* PISCUPESCU, O. 254; — **cârpușoáră,** (Munt.) **cârpșoáră,** (Brașov) **cârșoáră** s. f. *El mă ia de cârpușoară, Și mă dă pe ușă-afară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 462. | A u g m e n t a t i v (ad 2°): **cârpoáie** s. f. = cârpă ce

poartă femeile pe cap. VÂRCOL, V. | Colectiv: **cârpărie** s. f. = mulțime de cârpe. DICȚ. *Ce va să zică atâta cârpărie?* DDRF.]

— Din slav. (paleosl. **krpa**, bulg. *krpa*, sârb. *krpa*, idem 1°). Cf. cârpi, cârpaciu, încârpui.

CÂRPĂCEÁLĂ s. f.
CÂRPĂCÍ vb. IV^a
CÂRPĂCÍE s. f. } v. **cârpaciu.**

CÂRPÁCIU s. m. 1°. *Raccommodeur, ravaudeur, savetier.* 2°. *Bousilleur, gâcheur.*

1°. Meseriaș care nu confecționează obiecte întregi, ci numai drege s. petecește pe cele stricate, care cârpește (I 1°-2°) lucruri vechi, spec. haine și încălțăminte. *Tatăl lui Tilu au fost un cârpaci, om de treabă.* BARAC, T. 5. *Un cârpaciu de cizme.* PANN, P. V. I 30. *Cine să fie...? vorbi cârpaciul, lăsând sula din mâni.* DUNĂREANU, CH. 68.

2°. Cel care nu-și pricepe bine meseria, nu lucrează bine, meșter prost. *Mi-ai pus piele scoaptă, cârpaciule, zise Mogorogea înfuriat.* CREANGĂ, A. 106/$_1$. | P. ext. Orice om nepriceput în cariera sa. DICȚ. *Cârpaciu, nu advocat.* LM.

[Verb: **cârpăci,** (cu prefacerea lui ă în o după labială) **cârpoci,** (terminația *-oci* s'a modelat după sufixul *-ogi*) **cârpogi** (cu pronunțare dialectală: *cârpoji*) vb. IV^a = (ad 1°) a cârpi (I. 1°), a coase rău (PAMFILE, I. C. 346), (ad 2°) a face lucru prost, de mântuială. *Căputele cizmelor lor... vechi și cărpăcite.* BIBLIA (1688) 159. *Cu durere privește cinevă la unii din țăranii goli, umblând cu rufele cărpogite.* I. IONESCU, C. 42. *Vai! tot mai gândești la anii, când visam în academii, Ascultând pe vechii dascăli, cârpocind la haina vremii?* EMINESCU, P. 230; (cu abstractele:) **cârpăcire** s. f., **cârpăcit** s. a., **cârpăceală, cârpoceală** (COSTINESCU) s. f. (și cu sensul concretizat de:) lucru cârpăcit; **cârpăcie** s. f. = meseria cârpaciului (1°). *Taci de cârpăcia cu al ei venit.* PANN, P. V. I. 32.]

— Din bulg. **krpáč,** idem.

CÂRPĂLÁB s. m. v. **pârcălab.**

CĂRPĂNÓS, -OÁSĂ adj., subst. 1°. (Bois) *dur.* 2°. *Avare, méchant, dur, entêté.*

1°. Adj. (Lemn) vânjos (Zagra, l. Năsăud). Com. CORBU.

2°. Fig. Sgârcit (CREANGĂ, GL.), rău, împietrit la inimă (MARIAN), cerbicos (Zagra, l. Năsăud. Com. CORBU), egoist (Baia, Suceava. ȘEZ. XXXII 15). *Cârpănosul de Sava îi purtà numai cu vorba.* CIOCÂRLAN, LUC. V 124. *Și moș Vasile erà un cărpănos ș'un puiu de zgârie-brânză, ca și mătușa Mărioara.* CREANGĂ, A. 50. *Avutul, fiind un om foarte cărpănos și sgârcit, n'a voit să-i dea plugul, când l-a cerut.* MARIAN, SE. II 146. *Cărpănoșii și răutăcioșii frați cu puterea nu-și putură nici de cum ajunge scopul dorit.* id. T. 82.

[Și: **cârpănós, -oásă.** | Abstract: (ad 2°) **cărpănoșie** s. f. = sgârcenie. CREANGĂ, GL. *Odată venise lui Oșlobanu rândul să cumpere lemne; și așà, cu toată cărpănoșia lui, iese câne-câneșe în medean,... și găsește un țăran... cu un car încărcat cu lobde de fag.* CREANGĂ, A. 82.]

— Derivat din **carpen,** prin suf. adj. *-os.* (MARIAN, comunicând cuvântul, îl explică prin «încâlcit la inimă, ca carpenul la crengi». Mai de grabă termenul de comparație este tăria, vânjoșia lemnului de carpen, pe care nu-l poți îndoi).

CĂRPĂNOȘÍE s. f. v. **cărpănos.**

CÂRPĂRÍE s. f. v. **cârpă.**

CARPÁTIC, -Ă adj. *Des Carpathes.* — (Literar) Din munții Carpați, (cevà) al Carpaților. *Vulturii carpatici cu zborul îndrăzneț.* ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U. *Flora carpatică.* [(Cu alt sufix) și: **carpatín, -ă** adj. *Românii carpatini.* DDRF.]

— Formațiune (a limbei literare) din numele propriu **Carpați,** cu suf. neol. *-ic* (și *-in*).

CARPATÍN, -Ă adj. v. **carpatic.**

CĂRPĂTÓR s. a. I. *Planche* (pour la cuisine). II. 1°. *Table de boulanger.* 2°. *Pelle à four.*

I. Taler de lemn, rotund, pătrat ori lungăreț (cu coadă) pe care se răstoarnă mămăliga din căldare s. se taie tăieței (BARCIANU), carnea, ceapa, etc., s. pe care se servesc bucatele la masă (H. XVII 352), fund(-de-mămăligă). Cf. PAMFILE, I. C. 195—6, PĂCALĂ, R. XLI 70, BUCUȚĂ, R. V., H. XVI 11, XVII 39. *I krupetoriu* (a. 1803). IORGA, S. D. XII 146. *Dracu' a mâncat plăcintele și cărpătorul stă de față.* PANN, P. V. I 53. *Aduce pe un cărpător mămăliguța fierbinte.* RETEGANUL, P. II-III 83/$_2$. [Tusea] *o mai dobândește omul, când mănâncă mămăliga nerăsuflată din căldare, înainte de a o pune pe masă ori cârpători[u].* ȘEZ. IV 29. *Unde sânt șapte surori, Nici coji pe cârpători, Nici călți pe'ncheiători.* TEODORESCU, P. P. 256.

II. P. ext. 1°. Tablă s. masă pătrată pe care se întinde aluatul (Vașlab, Giurgeu, în Transilv.) și i se dă formă rotundă, pentru pâne (Coșeiu, lângă Dej, etc.) VICIU, GL. 37, 78.

2. Lopată de pâne (PAMFILE, I. C. 197), de băgat și scos turta din foc (RĂDULESCU-CODIN, L., Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU) întrebuințată mai înainte și pentru fripturi (RĂDULESCU-CODIN, L.); lopată rotundă și cevà mai mare pe care se pune mălaiul spre a-l băgà în țest (BOCEANU, GL.). *Turnă apă călduță în căpistere și după'ce o frământă, puse cârpătoriul lângă pat, și repede turnă două turte.* ION CR. III 173, cf. IV 197. *L-a bătut cu cârpătoru' de l-a frânt.* BOCEANU, GL. *Jurător Pe cârpător, Ochii miei, Să sară-ai tăi.* RĂDULESCU-CODIN. *A mâncat turta, dar a rămas cărpătorul,* se zice despre cei care tăgăduesc oarece, când semnele îi vădesc. ZANNE, P. IV 155.

[Plur. *-toáre* și (rar, Mold.) *-tóri.* | Și: **cârpătór,** (ad 2°, disimilat) **cârlpătór** DENSUSIANU, Ț. H., **crupătór(iu)** †, (ad 2°) **crapatór(iu)** VICIU, GL., **curpătór** s. a. (Vale, Sibiiu) com. ITTU, (ad 2°) DENSUSIANU, Ț. H., (cu schimb de sufix) **curpatóiu** MARIAN, ap. TDRG.]

— Din lat. **coopertorium.** Înțelesul fundamental a fost «capac» de lemn, care se punea pe oală (cf. fund), întrebuințat mai târziu și pentru alte scopuri culinare. Din **cupărtor* e metatezată forma *crupător* (la Aromâni *crăpitor)* sau *curpător,* din care, prin apropiere de «a crăpà» sau de alt cuvânt, s'a născut *cărpător* (la Aromâni *cărpitor, crăpitor, cripitor).* D. P[ușchilă], în CONV. LIT. XLII, II, 91—92.

CÂRPEÁLĂ s. f. v. **cârpi.**

CARPÉLĂ s. f. (Bot.) *Carpelle.* — Frunză modificată care intră în constituția pistilului unei flori. *Carpele numeroase dispuse în vârf pe un receptaclu convecsu.* C. NEGRUZZI, I 103. *Organele femele sânt carpelele.* GRECESCU, FL. 3.

— *N.* din fr. (gr. *κάρπος,* «fruct»).

CÁRPEN s. m. (Bot.) *Charme (Carpinus Betulus).* — Arbore mare, al cărui lemn este tare și alb, întrebuințat la construcții și în rotărie; tot din acest lemn se fac și jugurile. PANȚU, PL. *Carpănul* trăește foarte mult în apă, și de la o vreme se împietrește; din lemn de *carpăn* împietrit se

face cutea cu care ascut bărbierii bricele. CREANGĂ, GL. Cf. H. II 11, IV 52. *Karpĕn.* ANON. CAR. *Carpenii stufoşi... cresc amestecaţi cu falnici jugastri.* ODOBESCU, I 147, cf. *(carpin)* ib., 7. *Dracu' trage mai mult la carpin.* ŞEZ. III 80/27. *El mi se culcă... Prin carpeni vărgaţi.* TEODORESCU, P. P. 65. [Şi: **cârpin,** *cârpăn, cârpân* PANŢU, PL., (cu schimb de declinare, în Munt.) **cârpene** s. m. JAHRESBER. VIII 272; (cu adăogarea sufixului *-ar,* cu care se derivă numiri de pomi) **cărpinár** s. m., cu acelaşi înţeles. *Când a face plopul pere, Cărpinariu' porumbele.* RETEGANUL, TR. 155/27. | Fructul: **cârpenă (cârpină)** s. f. *M'am urcat pe-un carpăn sus, Să culeg carpine.* T. SPERANŢIA, CONTEMP. I 852. | Diminutive: **cărpinúţ** s. m. *Într'un vârf de cărpinuţ.* DOINE, 274/22; **cărpináş** s. m. COSTINESCU. *Supt un carpanaş, zace-un iepuraş?* (= Furca cu fusul) GRAIUL, I 535; **cărpinél** s. m. COSTINESCU; **cărpiniţă (cărpeniţă)** s. f. = *Carpinus Duinensis,* cf. sfineac. *O ridicătură stâncoasă, acoperită cu cărpiniţe.* LIUBA-IANA, M. 37. | Colective: **cărpiníş, cărpeníş** s. a. = pădurice de (s. partea din pădure plină cu) carpeni mici şi deşi, desiş de carpeni (tineri). *Pin hăţiş, pin cărpiniş.* ALECSANDRI, P. P. 208. *Mierla prin stufiş, Sturzu'n cărpeniş.* TEODORESCU, P. P. 453b. *Cărpiniş, pădure deasă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D.; **cărpinét** s. a. DICŢ., DAMÉ, T.]

— Din lat. **carpinus,** idem. Cf. cărpănos.

CÁRPENĂ s. f. v. **carpen.**

CÁRPENĂ s. f. (Bot.) *Melampyrum arvense nemorosum* = **condroniu.** PANŢU, PL.; **sor-cu-frate.** id. ib., LB. *Pe dealul cu florile El ar pasce oile, Pe valea cu carpeńele Ar înturnă caprele.* MARIAN, NA. 271. [CIHAC, II 644 accentuează *carpénă,* BARCIANU dă forma **cârpenă** s. f.]

CÂRPENĂ s. f. (Bot.) v. **carpenă.**

CÁRPENE s. m. (Bot.) } v. **carpen.**
CĂRPENÍŢĂ s. f. (Bot.) }

CARPÉNT s. a. † *Carrosse.* — (Latinism) Trăsură luxoasă; cf. rădvan, caleaşcă, caretă, droşcă. *S'au ţinut toată slava şi mărirea în cai şi în rădvane (hinteae, carpente sau cară domneşti).* ŢICHINDEAL, F. 246.

— *N.* din lat. **carpentum, -i,** idem.

CARPÉTĂ s. f. (Ţes.) *Carpette.* — (Franţuzism) Covoraş, mică scoarţă ţesută de pus în cameră pe jos (la pat) s. în părete.

— *N.* din fr. (engl. *carpet).*

CÂRPÍ vb. IV[a]. I. 1°—2°. *Rapiécer, raccommoder, ravauder.* 3°. *Faire de nouvelles semailles. Remplacer les pieds de vigne morts.* 4°. *Flanquer (un soufflet, des coups).* 5°. *Débrouiller, se débrouiller* (avec peine). 6°. *Tromper.* 7°. *Inventer (un mensonge).* II 1°. *S'entr'aider.* 2°. *Améliorer* (sa situation materielle). 3°. *Pourvoir* à ses besoins. 4°. *S'enivrer.*

I. Trans. 1°. A coase cevă descusut s. rupt, a pune petec, a drege adăogând (s. punând deasupra) un petec, a peteci, a împletì (un ciorap, o reţea) pe unde e rupt. Cf. cârpăci, repară. *Niminea amù nu poate spărtura cârpì cu pânză nenălbită spre cămaşe veache.* TETRAEV. 213. *Nimeni nu va cârpì veşmântul vechiu cu petec nou.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Păscarii ieşisĕ de-ş[i] cărpiià mrejile sale.* VARLAAM, C. 308. *Cârpeà cisme la săteani.* BARAC, T. 5. (Poetic) *Noi cârpim cerul cu stele.* EMINESCU, P. 181. (Absolut) *Nevasta care iubeşte, Spală noaptea şi cârpeşte.* ALECSANDRI, P. P. 350/2. *Te gândeşte, Că nu-i petec să-l cârpeşti, Ci e veac să vecueşti.* TEODORESCU, P. P. 303. *Ţundra... mi-o dă să i-o cârpesc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 277. *Borţile să le cârpească.* MARIAN, SA. 233. *Unde sĕ sparge pielea dĕ lup, cârpeşte-o cu piele dĕ vulpe.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 510. *Unul croeşte şi altul cârpeşte.* ROMÂNUL GLUMEŢ, 44. | (Complementul e omul căruia i se cârpesc haĭnele). *Nevasta mă premeneşte, Mă spală şi mă cârpeşte.* TEODORESCU, P. P. 294. *Să nu cârpeşti pe alt cineva, că-i cârpeşti minţile.* ŞEZ. XII 172. (Refl.) *Să ne cârpim, că nu (ne) putem să ne tot înoim.* ROMÂNUL GLUMEŢ, 24. # **A avea ochii cârpiţi (de somn)** = lipiţi s. închişi (de somn), fig., a fi prost (ZANNE, P. II 353). *Ea se sfieşte să-i iasă nainte, cu ochii cârpiţi de somn.* VLAHUŢĂ, D. 207. *Clipeà numai din ochişorii lui cârpiţi, ca un broscoiu în pierzare.* CARAGIALE, M. 14, cf. 291. **A cârpì (de-a) fuga** s. **a o cârpì de fugă** = a o rupe la fugă. LM., PAMFILE, J. I.

2°. Ext. A drege şi astupà crăpăturile unui obiect crăpat sau spart, cf. meremetisì, repará. *Calcă cevà lut şi mai cârpeşte cei păreţi. E de lipsă a cârpì luntrea, care ia apă pre mai multe locuri.* LM. *A-şi cârpì fagurii* [străpunşi cu cuţitul]. ECONOMIA, 200. | (În batjocură). A îndreptà şi sporì materialul unei cărţi. *Lumea se măgliseşte... Cu prăvălì nou cârpite.* I. VĂCĂRESCU, P. 47/9.

3°. (Agric., vierit) A semănà porumb a doua oară, pe unde n'a răsărit întâiu. DAMÉ, T. 61. | A împlinì via cu mlădiţe nouă. Cf. ECONOMIA, 158. *Din sadniţa aceasta... se pot întemeià vii noao sau cârpì ceale vechi.* ib. 150.

4° (Prin asemănare cu dresul unui părete, pe care se lipeşte tencuiala izbind-o cu putere). A da cuivà o lovitură (cu palma, cu bătul, etc.), a lovì, a bate. COSTINESCU, PAMFILE, J. I. (Complementul e palma ce se dă). *Cu'njurături îndată câteva palme-i cârpesc.* PANN, Ş. II 15/23. (Complementul e omul căruia i se dă palma) *Grădinarul voind să-l cârpească, fu oprit de fata cea mai mică.* ISPIRESCU, L. 152.

5°. Fig. A împlinì (cevà) cu greutate, superficial, cum dă Dumnezeu, a-ţi ajutà cu expediente de tot soiul spre a scoate cevà la capăt sau a-ţi plătì o datorie, cf. drege, încropì. *Cârpeà boierii cum puteà trebile ţerii.* M. COSTIN, LET. I, 263. *Zice lumea că m'am uitat la banii tăi, pentru ca să-mi cârpesc sărăcia.* ALECSANDRI, T. 1579. *Nu ţi-ai prăsit un ban, să-ţi poţi cârpì o nevoie la o vreme grea.* VLAHUŢĂ, N. 129. | *A-ţi cârpì vieaţa, traiul* = a-ţi duce traiul, a-ţi petrece vieaţa cu necazuri, ajutându-ţi de pe o zi pe alta, cum poţi. *Vatra în jurul căreia şi-au cârpit zi cu zi traiul, îndrugând poveşti şi basme.* DELAVRANCEA, S. 203. *Auzi zile blestemate, Să-ţi cârpeşti viaţa, măi frate. Tot cu lemne 'ncrucişate, Tot cu fiare 'ncovăiate Pe răzoarele arate.* TEODORESCU, P. P. 291. # *Viaţă, cârpită cu aţă!* PANN, P. V. III 155.

6. (Neîntrebuinţat) A înşelà pe cinevà. DICŢ., cf. potcovì. *Pre cine n'a cârpit acel înşelător? — Şi pe mine m'a cârpit cu câteva mii de lei.* LM.

7°. Fig. A scornì, a născocì, a inventà, a trage o minciună, spec. a drege o situaţie dificilă. *Noi tuturor le aflăm vină, şi de tot fealiul, de piadece le cârpim.* ŢICHINDEAL, F. 139. *Ce minciună să-i cârpesc?* ALECSANDRI, T. 235. *Se gândeà cam ce linguşală să cârpească împăratului.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Ajunge în sat la frate-său, şi pe loc cârpeşte o minciună, care se potriveà ca nuca în părete.* CREANGĂ, P. 47/6. | (Eliptic) *Ştie să le cârpească.* LM.

II. Refl. (fig.) 1°. (Cu înţeles reciproc) A se împrumutà unul cu altul (RĂDULESCU-CODIN), a se ajutà cu bani spre a astupà momentan o gaură.

2°. A se alege, a se procopsì cu cevà (de la cinevà), a se înţolì. *Nu ne putem cârpì cu*

nimica de la el. LM. *Mai mă rup şi mă sparg încă, în loc să mă cârpesc.* DDRF. [Cartoforii] *măsluesc... şi le merge, se cârpesc.* CONTEMPORANUL, II 26. *Gândeşti să te cârpeşti, şi mai rău te rupi.* PĂSCULESCU, L. P. 111.

3°. A se ajută, a-şi împlini lipsele (cu cevà strein). *Nu mă putuiu cârpì cu dînsul în nici un chip.* GORJAN, H. I 159. *Limba moştenită de la străbuni se cârpeà cu feluri de peticări eterogene.* C. NEGRUZZI, I. 337.

4°. (Mold.) A se îmbătà, a se ameţì. ALECSANDRI, T. 1768, 1770, MARIAN, PAMFILE, J. II, cf. a se chirchilì. *Se vede că s'o cârchit vărul Enachi.* ALECSANDRI, T. 1011. *Bre, dar groaznic te'mbătaşi, te-ai cârpit de tot, sărmane.* CONTEMPORANUL, I. 881.

[Prez. ind. pers. III *cârpeşte*, (rar) *cârpe: Şi-ţi cârpe prohapurile.* ŞEZ. XXXV, XX 129. | Abstracte: **cârpíre** s. f. COSTINESCU; — **cârpeálă** s. f. (la plur. şi cu înţelesul concretizat) **cârpéle** = nişte lemne cu care se adaogă tânjalele, când se ară cu patru boi. H. XVIII 142, cf. cârceà (ad I. 1°) COSTINESCU. *Ei aveau cârpele de ziceri germane şi maghiare.* C. NEGRUZZI, I 338. *Viaţa din casă? relaţiile cu oamenii civilizaţi?... Minciună şi cârpeală toate!* DELAVRANCEA, S. 112; — **cârpitúră** s. f. [plur. - *turi*] (şi concret, cu înţelesul de lucru cârpit) *Aşteptau să vie niscai vechituri* [de încălţăminte], *Şi să ia parale după cârpituri.* PANN, P. V. I 31. *Mai bine din nou decât tot să cârpeşti; că cârpitura îndată sẽ rupe.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 275. (ad I 7°) *Auzind fata Dumineii cârpiturile lui Strâmbă-lemne şi Sfarmăpiatră..., au zis că toate câte le spun ei, nu-s adevărate.* SBIERA, P. 88/30; — **cârpít** s. a. DAMÉ, T. 61, PAMFILE, I. A. 70. *Cârpitul cămăşilor.* LM. | Substantiv verbal (rar): **cârpitór** s. m. = cârpaciu. COSTINESCU. | Adjectiv: **cârpít, -ă.** *Suman... cârpit.* RETEGANUL, TR. 165/28. (ad. II 4°) *Om cârpit* = ameţit de rachiu. MARIAN].

— Din slav. **krъpiti**, (bulg. *krъpъ*, sârb. *krpiti)*, idem.

CÂRPÍCIU s. m. v. **cherpiciu.**

CÂRPÍN s. m. (ş. d.) (Bot.) v. **carpen.** (ş. d.)

CÂRPITÓR s. m. } v. **cârpi.**
CÂRPITÚRĂ s. f. }

CÂRPOÁIE s. f. v. **cârpă.**

CÂRPOCÍ vb. IV^a }
CÂRPOGÍ vb. IV^a } v. **cârpaciu.**
CÂRPOJÍ vb. IV^a }

CÂRPŞOÁRĂ s. f. }
CÂRPULÍŢĂ s. f. }
CÂRPUŞOÁRĂ s. f. } v. **cârpă.**
CÂRPÚŢĂ s. f. }

CÂRŞÁG s. a. *Cruche.* — (Ungurism, prin Banat şi Bihor) Cană, ulcior. VICIU, GL. *Cârşejile că-mi spălà Şi la apă sẽ duceà.* ALEXICI, L. P. I 70/7. [Şi: **cârşeág** s. a. | Plur. *-şege.*]

— Pare a fi o contaminare din ung. **körsög** şi **korsó,** amândouă însemnând «ulcior».

CÂRSÂIÁC s. m. (Bis.) v. **eclesiarh.**

CÂRŞCÁ vb. I v. **crâşcà.**

CÂRŞEÁG s. a. v. **cârşag.**

CÂRŞÉNIE ş. f. *Querelle, procès.* — Cârcotă, încurcătură, bucluc (BOCEANU, GL.), proces, daravelă (com. OLMAZU, din Teleorman), cf. tărăşenie. *Să nu te împrieteneşti cu el, că dai de cârşenie, şi o să-ţi pară rău mai pe urmă.* BOCEANU, GL. [Cu pronunţare dialectală: **cârşánie.** Com. OLMAZU].

— Din bulg. **kъršene** «ruptură, îndoitură».

CÂRSIÁC s. m. (Bis.) v. **eclesiarh.**

CÂRŞIE s. f. *Rocher.* — Stâncă (DENSUSIANU, Ţ. H., com. COCA, Bucova, jud. Hunedoara, com. ITTU), vârf stâncos (LIUBA-IANA, M. 36). Cf. H. II 176, V 15, XI 57, 95, XII 258, XVI 3, XVIII 69. *Ambele cărpenişe sânt foarte stâncoase, din piatră de var şi cu cârşie (vârf stâncos), pre carea nu se poate umblà.* LIUBA-IANA, M. 36, cf. 82. *Să-l cauţi prin cărăule, cărşii şi stânci* (Banat.) GCR. II 342/21. [Şi: **cârşie, carşiă** (greşală de scris?) H. IV 114].

— Din sârb. **kršje,** idem (atestat numai în croaţeşte, din *krš* «stâncă»).

CÂRSÍNCĂ s. f. (Îmbrăc.) *Blouse.* — (Mold.) Haină ţărănească. H. I 24, cf. casâncă.

— Cf. rut. **krasinčina,** un fel de haină femeiască.

CÂRŞMĂ s. f. (ş. d.) v. **cârciumă.**

CÂRŞNÍ vb. IV^a v. **scrâşnì.**

CÂRSNIC s. m. (şi a.) v. **crâsnic.**

CÂRŞOÁRĂ s. f. v. **cârpă.**

CÂRŞÓR,-OÁRĂ adj. v. **cârn.**

CÂRSTĂ s. f. *Tas de gerbes (mises en forme de croix).* — (Oltenia). Grămadă de snopi (câte 7, 9, 11 s. 13 (ION CR. II 163), câte 9, 10, 11, 12, 13 şi mai ales 9, 11, 13 (ib. IV 100), puşi unul peste altul (în) cruciş (ION CR. II 163), (în Munt.) jumătate (subînţeles: de claie). Două *cârste* fac un picior, patru *cârste* o claie. PAMFILE, A. 134. Cf. cruce, clăiţă, petiţă, popă, măgar. [Şi (din bulg., *krъstéc*ъ, idem): **crâstéţ** s. m. şi (reconstruit greşit din plur., *crâsteţi*, ca *musteţi* — *mustaţă*, forma metatezată) **cârstáţă** s. f. (plur. *-stăţi)* = grămadă de 11 snopi de grâu, secară, etc., aşezaţi pe câmp în formă de cruce (BOCEANU, GL.), jumătate de claie (Mehedinţi, ION CR. III 225, PAMFILE, A. 134), claie (id. ib.), cf. id. J. II. *Fiecare familie să secere câte o jumătate de pogon de grâu şi să-l facă crâsteţi.* I. IONESCU, M. 467. *Înfige secerea'n cârstaţă.* id. A. *Câte cârstăţi de grâu aveţi la lot?* BOCEANU, GL; — (Gorj, cf. bulg. *krъstakъ* «cruce, încrucişare») **cârstácă** s. f. = claie. DAMÉ, T. 56.]

— Din paleoslav. **krъstъ** «cruce», sârb. **krst** «cruce, grămadă de 18—20 de snopi» (cf. bulg. *krъstina*, sârb. *krstina*, rus. *krestёnka*, idem), cf. cruce. Cf. cârstată, cârstov.

CÂRSTÁCĂ s. f. v. **cârstă.**

CÂRSTĂNEÁSĂ s. f. (Bot.) = **barba-boierului** (PANŢU, PL.), (plantă întrebuinţată de vrăjitoare la scăldat H. IX 122), cf. H. V 352. [Şi: **cârstineáşă** JIPESCU, O. 74, H. II 125, IV 194, **cristeneáşă** PANŢU, PL., **crâstineáscă** s. f. H. XVI 46, **creştineáşă** s. f. LEON, M. 34, PAMFILE, B. 62, (Ban.) **crestăneáşă** s. f. = ramurele sterile de Gratiola officinalis PANŢU, PL., cf. HEM. 2175, **cresteneáşă** s. f. HEM. 2175, **crestineáşă** s. f. HEM. 2177, **cristineáşă** s. f. PAMFILE, D. 246, **cristineáscă** s. f.: buruiană de pădure, cu trunchiu subţire şi de mărime mijlocie, cu frunzele mai mari ca a[le] dudului (H. XII 24), buruiană bună de afumat spărieţi (H. XIV 216). De obiceiu compus: **avrămeasă-(şi)-crestăneasă** etc.].

— Pentru etimologie, v. avrămeasă.

CÂRSTÁŞ s. a. (Pesc.) v. **crâstaş.**

CÂRSTÁTĂ s. f. (Biser.). *Pain béni.* — (Şişeşti, în Mehedinţi) Prescură numai cu trei cornuri. Com. N. IONESCU.
— Din bulg. **krъstátъ** «în formă de cruce, cruciş, patrat, cubic». Cf. cârstă, cârstov.

CÂRSTÁŢĂ s. f. v. **cârstă.**

CÂRSTEÁLNIŢĂ s. f. (Bis.) v. **cristelniţă.**

CÂRSTEIÁŞ s. m. (Ornit.) v. **cârsteiu.**

CÂRSTÉIE s. f. Bande de fer. — Şină. *Unii bat dintr'o şină, numită cârsteie, şi fac fel de fel de ghiduşli.* ION CR. IV 81.

CÂRSTÉIU s. m. (Ornit.).—*Roi des cailles, râle des genêts (Crex pratensis).* — Pasăre cu penele de pe spinare castanii-deschise, aripile roşietice, guşa albă, şi cu voce scârţiitoare. MARIAN, O. II 348 ş. u., cf. COSTINESCU, H. V 417, XI 231, XVI 10. *Cerşură şi vereră crâstei* [HURM. potârnichi] *şi păre din ceriu sătură ei.* PSAL. 221. *Potârnichea, prepeliţa, crâsteiul.* CANTEMIR, IST. 179/10. *Cristeiul cu răguşitul glas.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Un ochiu de apă plin de... rogoz..., din care fugì un'cârsteiu cârâind.* T. CERCEL, SĂM. III 443. *Cârsteiul din arături.* TEODORESCU, P. P. 283. *Când o cântă ştiuca'n baltă Şi cârsteiul pe corlată.* MAT. FOLC. I 477 (= niciodată. ZANNE, P. IX 583). | **Cârsteiu-de-apă** s. **de-baltă** = rallus aquaticus. BARCIANU, DOMBROWSKI, 329. [Şi: (Transilv.) **crâstéiu, crâstéu** s. m. MARDARIE, L. 1572, MARIAN, O. II 2348, (plur. în rimă *crâsteáe* † DOSOFTEIU, PS. 365), (Mold.) **cristéiu** s. m. MARIAN, O. II 348; (cu schimb de sufix) **cârstél** s. m. MARIAN, O. II 348, H. I 7, XVI 10, ŞEZ. II 211/5, (Bucov.) **crâstél** s. m. id. ib., GOROVEI, CR. 939; (Banat) **crastáiu** (?) s. m. id. ib.; **crestéţ** s. m. id. ib.; **crâstéţ** s. m. TDRG. | Diminutiv: **cârsteiáş** s. m. *Cârsteiaşul ţiueşte.* TEODORESCU, P. P. 283 b.]
— Din v.-bulg. **krastělъ**, idem.

CÂRSTÉL s. m. (Ornit.) v. **cârsteiu.**

CÂRSTÉŢ s. m. v. **cârstă.**

CÂRSTINEÁSĂ s. f. (Bot.) v. **cârstăneasă.**

CÂRSTÍTEL † s. m. (Bis.) *Jean-Baptiste.* — (Slavonism bisericesc) Botezător. *Ioan Cârstitelŭ.* VARLAAM, C. 24 v., DOSOFTEIU, V. S. 10 b/25 etc.
— Din paleosl. **krъstitelъ**, idem.

CÂRSTNIC s. m. şi a. v. **crâsnic.**

CÂRSTOV subst. (Slavonism bisericesc) = **ziua Crucii.** *La cârstov să nu mănânce unt.* PRAVILA DE LA GOVORA, ap. TDRG. *Luam buţile de pe la Cârstov* (nota: 14 Septemvre) *şi le deregeam.* GRAIUL, I 51. [Tot *cârstov* trebuie cetit, probabil: *Să aibu a-i da banii la cârtovul viilor.* Doc. (a. 1683) ap. HEM. 976/22.]
— Din paleoslav. **krъstovъ dinъ**, idem. TDRG.

CART s. a. *Seau en bois.* — (Transilv., Banat). Cofă, doniţă (REV. CRIT. III 92), mică doniţă s. cofiţă din doage de lemn, cu acoperiş (H. XVIII, 262) întrebuinţată la mulsul vacilor (Clopotiva, Haţeg, VICIU, GL.), şuştar (H. XVII 100, com. T. L. BLAGA), vas pentru ducerea bucatelor la câmp (H. XVIII 48), pentru păstrarea cheagului (H. XVIII 45), vas de bucate (H. XVII 256). Cf. PAMFILE, I. C. 164, cf. hârdău. [Plur. *cărturi* REV. CRIT. III 92. | Diminutiv: **cărtúţ** s. a. H. XVII 100.]
— Cf. bulg. **karta,** «ploscă, vas de lemn pentru măsurat».

CART s. a. *Quart.*—(Franţuzism). A patra parte dintr'o unitate, dintr'un tot, sfert, pătrar; cf. firtă, ciosvârtă. *Vino peste un cart de oră.* | Spec. (Mar.). Serviciu de veghie pe bordul unui vapor, timp de patru ore la rând. *Izbirea vaporului de stânci s'a întâmplat în cartul al doilea.* [Plur. *carturi.* | Şi: **cuart, cvart**].
— N. din fr. (lat. **quartus, -a, -um,** «al patrulea»).

CÁRTĂ s. f. v. **carte.**

CÁRŢĂ s. f. 1° — 2°. *Carte.*
1°. (Învechit). Hartă. *Când carta are de scop de a reprezintà numai o porţiune din întinderea suprafeţei terestre... poartă numirea de cartă particulară.* CULIANU, C. 109. *Nesce charte geografice imaginare.* HAŞDEU, I. C. XI. *Acolo se construesc... chartele meteorologice ale fie-cărei zile.* PONI, F. 186.
2° Carte (I 2°—3°, III 1°—2°).
[Ad. 1° scris şi: **chártă.**]
— N. din fr. **carte** (lat. **charta,** «hârtie, scrisoare, scriere»).

CÂRTÁ vb. I[a] v. **cârtì.**

CÂRŢĂ s. f. *Chiffon.* — (Mold., Bucov., Transilv.) Petec(ă), cârpă, cf. (co)treanţă, râză, zdreanţă. MARIAN, SE. II 204, ION CR. 27, WEIGAND, B. B. 90, ŞEZ. II 187/27, VICIU, GL. *Copilu'o fost bine învălit în cârţe* (Vasláb, Varviz). id. ib.

CÂRŢÂBÁCIU s. m. *Hâbleur.* — *Cârţâbaciu şi ciofală* = om căruia îi place vorbă lungă. ION CR. IV 305.

CÂRŢÂBÁN s. a. *Estomac.* — (Straja, în Bucovina). Stomac. Com. TOMIAC. Cf. bârdâhan.— Cf. carte, cartaboş.

CARTABÓŞ, CÂRTABÓŞ s. m. (Cul.) v. **caltaboş.**

CARTÁC s. a. (Zid.). Outil de maçon. — Instrument pentru tras tencuiala udă (H. X 111), drişcă s. dreptar? [Şi: **cartáş** ş.a. citat între uneltele de zidărie, alăturea de mistrie, ciubuce. H. III 153, **cartáj** s. a. H. III 464].

CÂRTÁC s. m. (Bot.) = **salcâm.** *Oamenii au plântat pre la maluri sălci, răchiţi... bägrini (cârtaci sau acaţi) etc.* LIUBA-IANA, M. 3.

CARTÁCE s. f. plur. † (Mil.). *Mitraille.* — (Învechit) Ghiulele mari de tun (COSTINESCU), de plumb, care se sfărâmă imediat după ce ies din ţeavă. *Să arunce în cetate şì cu cartace.* DIONISIE ECLESIARHUL, ap. TDRG. *În loc de cartece, cuie şi piroane le-au trimes.* BELDIMAN, TR. 379. [Şi: **cartécă** † s. f. plur. *-tece* şi *-teciuri*) POLIZU.]
— Din ital. **cartaccia,** s. germ. **Kartätsche,** idem, probabil, prin mijlocire rusească.

CARTAFIÓL s. m. sing. (Bot.) v. **carfiol.**

CARTAFIÓN s. m. sing. (Bot.) v. **carfiol.**

CÂRŢÂÍ vb. IV ş. d. v. **scârţâì** ş. d.

CARTÁJ s. a. (Zid.) v. **cartác.**

CARTÁL s. m. (Ornit. Turcism, în Dobrogea) = **vultur.** H. II 289, 299, 310, 319, XIV 353. Sânt mai mari decât gâsca, negri, mănâncă leşiuri. H. XIV 445. [Şi: **cartálă** s. f. = porumbel sălbatec (identificat greşit?) H. II 289 *Kĕrtalĕ.* ANON. CAR.]
— Din turc. **kartal,** vultur.

CARTÁLĂ s. f. (Ornit.). v. **cartal.**

CĂRŢĂLÚIE s. f. v. **carte.**

CĂRTÁR s. m. v. **cărţar.**

CĂRTÁR s. m. (formaţinne cărturărească, numai în Dicţionare) = **cartofor.** BARCIANU ALEXI. [Şi: **cărtár.** s. m. DDRF. TDRG.].
— Derivat din **cărţi** (plur. lui *carte*), prin suf. nom. agent. *-ar.* Cf. c ă r ţ a ş.

CÂRTÁR s. m. (Oier.) Chevreau ou agneau qui n'a pas encore un an. — Ied ori miel mai tânăr de un an. BUGNARIU, NĂS. Cf. c â r l a n.

CARTÁŞ s. a. (Zid.) v. **cartac.**

CĂRTÁŞ s. m. v. **cărţaş.**

CĂRTÁŞ s. m. 1°. *Scribe.* 2°. *Joueur (aux cartes).* — (Transilv., Ban.).
1°. (Ban.). Omul care poartă cărţile (= scriptele) pentru cancelaria comunală. VICIU, GL.
2°. (Transilv.) Cartofor.
[Şi (ad 2°): **cărtáş** TDRG.].
— Derivat din **cărţi** (plur. lui *carte*), prin suf. nom. agent. *-aş.* Cf. c ă r ţ a r.

CÁRTE s. f. I. 1°. *Lettre.* 2°. *Ordonnance.* 3°. *Aete, charte.* II. 1°—3°. *Livre.* 4°. *Livre, registre.* 5°. *L'art de lire et d'écrire, science, érudition, instruction.* III. 1°. *Carte* (à jouer). 2°. *Charte.* IV. *Feuillet (des luminants).*

I. (Vechiu şi popular). 1°. Scrisoare, cf. e p i s t o l ă, r ă v a ş. *Karté* = epistola. ANON. CAR. *Carte înaiu spre fraţii ceia dintru Damascu.* COD. VOR. 38/5 (: c ă r ţ i luând. N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688). *Cum şi apostol Pavel la începutul cărţiei lui către Ovrei scrie.* CORESI, E. 2/9 *De va fi apucat neştine o scrisoare den mâna vrăjmaşului său şi o va fi ars sau o va fi spart, să să dea giurământ celuia cu cartea.* PRAVILA MOLD. 34. *S'a sfătuit să trimiţă carte cu mare jalobă şi plângere la Sultan.* URECHE, LET. I 165/25. *Gligorie-vodă fiind şi el agiuns în cărţi cu Craiul, să fie tot una, după ce au sosit craiul la Hotin, au tocmit oastea.* N. COSTIN, LET. II 10/28. *Au scris nişte cărţi viclene, şi le-au pus într'un băţ sfredelit şi le-au trimes la Constantin-vodă.* NECULCE, LET. II 209/35, cf. PRAVILA MOLD. 161. *Neculachi văzând aceă scrisoare, îndată au deschis plicul, de au cetit acele cărţi.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 256/20. *Logofete Dinule,... am venit să-ţi dau o carte de la băbaca Dumitale.* FILIMON, C. I 752. *De din vale de Rovine, Grăim, Doamnă, către Tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne eşti aşà departe.* EMINESCU, P. 243. *Împăratul... căzând în zăcare, a scris carte frăţine-său craiului, să-i trimiţă grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoţi.* CREANGĂ, P. 184. *Trimise soli cu cărţi la Domnii Moldovei.* ISPIRESCU, M. V. 10/23. *Măi bădiţă de departe, Mai trimete-mi câte-o carte, Dar nu o pecetlui, Ca s'o pociu şi eu cetì.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 117. (Pleonastic) *Mi-au trimes carte scrisoare, Pân' soarele nu răsare, Să mă duc şi să-l cunun.* SEVASTOS, C. 187/17. *T'oiu scrii* [= scrie] *ravaş în carte.* ŞEZ. II 137/17. | S p e c. Scrisoare de recomandaţie. [Împăratul] *dea-mi cărţi către Domnii cei decindea de râu, ca să mă treacă până voiu veni la Iuda.* BIBLIA (1688) 344/2. *Feciorul craiului... primind carte de la dînsul către împăratul,... porneşte.* CREANGĂ, P. 185. | S p e c. (Termen din cărţi, făcut, neîntrebuinţat) *Carte-de-cărat* = fraht, epistolă de transport, s c r i s o a r e-de-trăsură. Cf. ŞTEFĂNESCU, C. 19. || (În opoziţie cu *carte scrisă*): *carte albă* = hârtie (de scrisoare). *Adă-mi călămar şi pană Şi-o leacă de carte albă, La tata să ştiu de samă.* BIBICESCU, P. P. 298. (Sensul de «hârtie», neobicinuit, nu poate fi cel vechiu, al cuvântului latin; la Aromâni înţelesul de «hârtie» e luat din n.-grec. χάρτη).

2°. S p e c. Ordin (domnesc) în scris. *Cărţi împărăteşti cu poruncile orânduialelor.* DOSOFTEIU, V. S. 58. *Olăcari cu cărţi în toate părţile... să se trimaţă.* CANTEMIR, IST. 27. *La un divan, au zis* [Antioh-vodă] *vlădicăi de Huşi, lui Varlaam, strigând: Popo, ce nu giudeci drept, când îţi vin cărţile mele? — ţi-oiu rade pletele.* LET. II 62/9. *Scrie carte Împăratul, scoate veste'n ţara toată, Cine s'ar găsì pe fete de la smei să i le scoată.* EMINESCU, L. P. 124. *Dă-mi-te, Iancule, prins, Precum este'n carte scris.* MARIAN, P. P. 43. *Na, mândruţo, vin şi bea, Că mai mult nu mi-i vedeà, C'a venit o carte iute Să mă duc între regute.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 312. *Dragu' mieu, drăguţu' mieu, Da uită-te pe fereastră, Că-ţi vine carte domnească, De la noi să te pornească.* ŞEZ. II 46/5, cf. III 42/6.

3°. (Adesea întregit printr'un atribut complinitor) A c t s c r i s dat de cancelaria domnească, de o autoritate publică s. făcut între particulari, document (uneori sinonim cu:) a c t (de posesiune, de hotărnicie, etc.), î n s c r i s, z a p i s, d i p l o m ă, r e s c r i p t, e d i c t, h o t ă r î r e, s e n t e n ţ ă, p r o c u r ă, c e r t i f i c a t (de identitate, de şcoală, etc.), î n v o i a l ă (în scris), c o n t r a c t; spec. foaie de zestre (MARIAN, NU. 138); citaţiune (ŞEZ. VII 172). Cf. şi HASDEU, CUV. D. BĂTR I 162, IORGA, S. D. XII. 189, 282-3, 293 etc. *I-am căutat şi cărţile lu Sarchiz..., să-şi ţie moşiia pre cărţi* (a. 1608). CUV. D. BĂTR. I 162. *Scriseră cărţi de adeverit.* MOXA, 401/14. *Cela ce va sminti solii sau le va luà cărţile ce aduc, iaste adevărat suduitoriu de domnie.* PRAVILA MOLD. 3[illegible]2. *Fac oamenii pentru credinţă cárte cu peceate, când fac vr'o tocmală ande sine.* VARLAAM, C. II 432. *Muiarea să va certà mai puţin* [decât bărbatul], *când va sparge carte domnească.* PRAV. 155. *Celor căsătoriţi le făceà cărţi de scuteală, ca să n'aibă nici o supărare, şi aşà îi trimeteà pe la casele lor.* AXINTI URICARIUL, LET. II 145/24. *Şi le-au dat cărţi de volnicie, să strângă oameni de oaste cât de mulţi.* NECULCE, LET. II 258/14. *Să mi să dea... cartea de nemişug* (a. 1750). IORGA, S. D. XII 56. *Nimenea din tinerii ucenici nu se va suì nici la o cinste, de nu va arătà cărţile şi a dascalului celui dintâiu şi a celorlalţi didascali de la Academiu Iaşului* (a. 1775). URICARIUL, I 77/32. *Şi cărţile acestor slujbe scriindu-se după ponturile ce se vor strigà la Cochii-vechi să se protocăluiască de vel-logof*[ăt]. RĂŞCANU, L. 7/5. B[ani] *15 de toată cartea g*[o]*sp*[o]*d de hotărît cu pecete.* id. ib. 22/8. *Acei domnişori*[i] *mi-au făcut carte de pace la mâna mea şi la mâna lor* (a. 1799). IORGA, S. D. XII 127. *Dat-am carte D*[om]*niei Mele... Boierului nostru... Costache Ghica... să stăpânească şi să ia venitul de la toţi ce vor fi cu locuinţa pe această moşie* (a. 1805). URICARIUL, I 148/3. *Răzăşia... mi-ai mâncat-o de haram, cu cărţi minciunoase, cu plastografii.* ALECSANDRI, T. 1585. *Nici o carte orăşenească nu ni s'a păstrat din acest timp, precum s'au păstrat astfel de zapise din târgul de jos al Bârladului.* IORGA, IST. R. II 191. *Sânt din neamul răzăşesc... Şi am cărţi bune domneşti, Din Domni vechi moldoveneşti.* SEVASTOS, C. 320/19. *Este-un popă la Poiană Şi cunună de pomană; Este-un popă la cetate Şi cunună fără carte.* HODOŞ, P. P.

163. *Mândră, zău, mărturisesc, Că pe tine te iubesc; Dau-ți carte de la mine Că nu m'oiu lăsà de tine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 380. # **Ai carte, ai parte** = ai act de stăpânire asupra unei proprietăți, câștigi la judecată, ți se recunoaște dreptul, ești bun stăpân. (Contrariul:) *N'ai carte, n'ai parte.* Cf. CREANGĂ, A. 153. **Carte de judecată** = sentență judecătorească. BARCIANU. *De-i va fi făcut giudețul carte.* PRAVILA MOLD. 2. *Pentru orice pricină vor judecà ispravnicii, să fie datori să dea carte de judecată la mâna cui s'a cădeà.* RĂȘCANU, L. 42/3. (Modern, cu înțeles restrâns) Hotărîre a judecătorului de pace. *Cărțile de judecată sânt pronunțate de judecătorii de pace,... sentințele de Tribunale... deciziunile de Curți.* MAIORESCU, L. 45. **Carte de soroc** † = somațiune, cu termen de plată. *S'au făcut și o carte de soroc la to[ț][i] datornicii Dumisale* (a. 1677). IORGA, S. D. X 161. **Carte de hotărnicie** (a. 1732). id. ib. XII 223. **Carte cu limbă de moarte** † = testament. *Harta testamentului, adecă cárte cu limbă de moarte.* DOSOFTEIU, V. S. 65. **Carte de blestem** s. **de afurisanie** † = scrisoare din partea unui arhiereu prin care se îndatorează unul s. mai mulți a spune cu jurământ adevărul, a mărturisì ceea ce știu asupra unei crime s. alt cevà, amenințându-i cu anatema, de vor tăgădui. COSTINESCU. *Făcând o carte de afurisaniea părintelui patriarhului la to[ț][i] sătenii din Teșală... ca să mărturisească ce vor ști adevărul... Și așà nimini n'au vrut să ia aceà carte asupra sufletului lui* (a. 1695). IORGA, B. R. 136. cf. 264. **Carte de lăsăciune** † s. (mai nou, dar tot învechit) **de despărțire** s. **despărțenie** = hotărîrea autorităților prin care un bărbat se desparte de femeea sa, sentență de divorț. Cf. COSTINESCU. *Zis fu: cineș va lăsà muiarea lui, să dea ei carte de lăsăciune.* TETRAEV. 207. *Cel ce după desfacérea însoțirei întâi, va voì a venì cătră a doua, trebue să dovedească că însoțirea cea de mai înainte s'au desfăcut după lege, adecă ori prin moarte, sau prin carte de dispărțenie.* CODICA ȚIV. 13/30. **Carte de voie veghiată** † = permisiune de a merge undevà și a se întoarce fără a fi împiedecat, salv-conduct («carte-blanche»). Cf. BARONZI, L. R. 98/4.

II. 1°. Un număr mai mare de foi, broșate sau legate la un loc, cuprinzând un manuscris sau (azi, de obiceiu) o scriere tipărită. Formatul cărții poate fi in-folio, in-quarto, octav etc. Cartea poate fi într'unul sau mai multe tomuri sau volume; când cuprinde un număr mai mic de foi se numește de obiceiu broșură. *Cărțile se vor deschide.* CORESI, E. 27/14. *Cum nu sânt un șoarec, Doamne,... Mi-aș mâncà cărțile mele.* EMINESCU, N. 42. *Cartea să nu fie deschisă, când mănânci, că uiți.* ȘEZ. III 121/7. *După diac nu m'oiu duce, Că prânzu', când e mai dulce, El'ia cartea și citește.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 75. *Câmpul alb, oile negre, cin' le paște, le cunoaște?* [= Cartea]. SBIERA, P. 322—324. *Legătorie de cărți.*

2°. P. ext. Scrierea (de conținut literar, științific, didactic etc.) unui autor apărută în formă de carte (II, 1°). *Cartea ce se chiamă ev[an]g[he]lie cu învățătură.* CORESI, E. I/1. *Au alcătuit o carte pravilicească* (a. 1819). URICARIUL, IV 208/6. *Cea dintâiu ediție a acestei cărți.* MARCOVICI, C. 5/9. *Aĭ voi, amice, ca mai nainte de a o tipărì, să citesc eu, în manuscript, cartea românească ce tu ai compus.* ODOBESCU, I 9. *Vorbește ca din carte. Spune ca de pe carte* [= înțelepțește, cuminte]. PAMFILE, J. I. *Că nu scrie la cartea popei* (= nu există) *că găina să cânte și cocoșul să cotcodocească.* V. A. URECHE, ap. TDRG. # *Adânc din cărți știà* (= erà foarte învățat). NECULCE, LET. II 257/25. *Cartea cântecelor* † = cântarea cântărilor. CHEIA ÎNȚELESULUI, ap. GCR. I 238/35-6. *Cartea neamului* † = genealogică. ib. II 20/11. *Carte de școală* = manual. *Carte de citire* s. *de lectură. Carte de bucate* = care conține rețete de mâncări. **Din carte** e numirea unei flori la iie. BREBENEL, GR. P.

3°. P. restr. Parte mai mare decât un capitol s. cap a unei opere. *Scrie Varro în cartea a patra de viața Romanilor.* M. COSTIN, LET. I 30/4. *Pravila, condica Armenopol, cartea a patra, titlu 12, fila 311 hotărăște așà...* (a. 1785), URICARIUL, II 89/24.

4°. P. anal. Registru. *Scrie-un scriitor, C'o mână pe cárte scrie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 28. Spec. (Comerț. Fin.) *Cartea-mare* = registrul care conține rezumatul tuturor compturilor s. partidelor, maestru. ȘTEFĂNESCU, C. 112. *Cartea depunerilor spre fructificare* = registru mare în care banca ține evidență despre deponenți. PANȚU, PR. 63. *Carte-de-gir* = cont-de-gir. id. ib. 81. (Transilv., după germ. Grundbuch). *Carte funduară* s. *catastrală* = de cadastru. BARCIANU. | Fig. **Cartea sorții,** cf. Psalm 138, 16. *Cartea soartei îi deschisă.* KONAKI, P. 262. *Scris în cartea vieții este... Eu să fiu a ta stăpână.* EMINESCU, P. 235. **Dumnezeu șterge** (s. **rade) pe cinevà din cartea vieții** (s. **viilor)** = cinevà moare. *Dumnezeu pe urmă fără de zăbavă l-au ras din cartea viilor.* AMIRAS, LET. III 118/35. *Mă ștearge* [Doamne,] *și pre mine din cartea vieții.* ȚICHINDEAL, F. 218.

5°. Fig. Arta de a ceti și scrie, învățătură, studiu, știință, instrucție, erudiție, cultură. *Multele carți întru neistovu te întoarseră.* COD. VOR. 80/9 (: cărțile ceale multe te duc la nebunie. N. TESTAMENT 1648; cartea cea multă spre nebunie te întoarce. BIBLIA 1688). *O, amar cela ce hulește cartea și scriptura* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II 464. *Creștinat-au Sfântul Zlataust pre Rumâni, ...învățând pre unii dentr'înșii cárte și limba elinească.* BIBLIA (1688)8 pr./16. *Pre Ștefăniță-vodă l-au dat tată-său... la carte la prieteni.* M. COSTIN, LET. I 348/28. *Costantin-vodă au fost un Domn de carte prea învățat.* N. COSTIN, LET. II 46/23. *Foarte înțelept și prea învățat la cartea elinească.* id. ib. II 46/27. [Cantemir-vodă] *carte nu știà; ce numai iscălitura învățase de o făceà.* NECULCE, LET. II 254/16. *Se apucà la bătrânețe să învețe carte.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 198/38. *Învățară tot meșteșugul cărții.* MINEIUL (1776)68 2/1. *Un biet morar, Fără nici un pic de carte....* ALECSANDRI, P. III 121. *Din moștenirea acestuia făceà parte însă și cartea slavonă.* IORGA, L. R. 130. *Întreceà mai pe toți băieții și din carte și din nebunii.* CREANGĂ, A. 2. *Dascăle prea învățate, Cel ce'nveți școlarii carte...* TEODORESCU, P. P. 254. | Spec. *Sfânta carte* † = studiul teologiei. *Acel părinte l-au învățat svânta cárte.* DOSOFTEIU, V. S. 13, cf. 137. # *Cine are carte, are patru ochi.* TDRG., cf. PAMFILE, J. I. *A nu ști boabă de carte* = nici citì, nici scrie (cf. boabă I 3°). *Sărmane omule, dacă nu știi boabă de carte, cum ai să mă înțelegi?* CREANGĂ, A. 17. | *Tobă* (s. *dobă*) *de carte* = foarte învățat, erudit, cult. *La Socola să mergem, dacă voim să ieșim dobă de carte.* id. ib. 115.

III. 1°. (Sens neologic, după fr. *carte.*) Bucată de carton (mai rar de hârtie), cu însemnări scrise cu mâna ori tipărite sau cu ilustrațiuni, servind pentru diferite scopuri (indicate de obiceiu printr'un atribut). *Carte de intrare* într'un teatru sau la un concert. *Carte de vizită. Carte poștală; carte poștală închisă. Carte de student. Carte de alegător.* (Pentru toate acestea și forma *cartă*). || Spec. **Cărți (de joc):** întrebuințate la joc (și de cărturărese s. ghicitoare la ghicit, la prezicerea viitorului). 52 (sau 32) de foi s. foițe formează un joc, o pereche, un rând sau o legătură (a. 1747 IORGA, S. D. XII 45) de *cărți. Cărțile* se fac s. se amestecă, se taie, se împart, se trag sau se bat. Jucătorul iese cu o carte, care poate fi mare sau mică sau (la unele

jocuri) cere o carte de la cel care dă s. face cărţile şi care (la jocul de bacará ş. a.) se numeşte bancher, ţine banco (s. banca); când cuiva îi vin cărţi mari (as s. figuri) se zice că are *carte bună*. Cei ce (se) joacă în *cărţi* sau joacă *cărţi(le)* fac o partidă de *cărţi*. Cărturăreasa dă cu *cărţile* s. în *cărţi*. *Tot la masă îl puneà, şi se giucà în cărţi cu dînsul.* NECULCE, LET. II 209/32. *6. tul. cărţi de joc rum(ăneşti), franţuz(eşti)* (a. 1809-14). IORGA, B. R. 25. *Joacă kértzile din greu* (a. 1822). id. S. D. XII 179. *Să nu mai puie'n ghicitori temeiu, În bobi şi cărţi date de proaste femei.* PANN, P. V. I 50. *Venitul de la cărţile de joc.* I. IONESCU, P. 111. *Trageţi toţi câte-o carte.* ALEXANDRESCU, M. 265. *Grupe de jucători de cărţi.* EMINESCU, N. 37. *Erà beţiv, jucà cărţile.* IORGA, L. II 93. *Îmi da şi mie în cărţi, une-ori.* SADOVEANU, P. S. 153. *Manea cu împărăteasa băteà cărţili.* ŞEZ. IV 202. # *A da cărţile pe faţă* = a-şi arătà pe faţă gândurile şi intenţiile. ZANNE, P. IV 299. *A(-şi) juca ultima carte* = (într'o întreprindere etc.) a întrebuinţà cele din urmă mijloace de care poate dispune.

2°. (Modern, după fr. *charte*, m. ales cu forma *cartă*) Lege fundamentală (a unui stat), constituţie. *Regulamentul organic erà o chartă care conţineà şi dispoziţiuni administrative.* GHICA, S. 469. | Spec. *Marea chartă* (a Angliei), prin care Ioan-fără-ţară a acordat libertăţile naţiunei engleze.

IV. (Numai în LB., probabil tradus după germ. Buch, cu acelaşi sens, şi fără legătură cu megl. *carti* = plămâni, arom. *frândză di h'icate*). Stomacul al treilea al rumegătoarelor, a cărui cavitate interioară este îmbrăcată în foiţe, «burtuşul cel puturos a vitelor rumegătoare».

[Plur. *cărţi* şi *carti* † (a. 1588) CUV. D. BĂTR. I 194, cf. 363, VARLAAM, C. II 58 etc. | În sensul III şi **cartă** (după ital. s. lat.), scris şi **chartă** s. f. || Diminutive: **cărticeà, cărticícă** s. f. [plur. *-cele*] carte mică, broşură; şi cu înţelesul spec. de: pachetel de foiţe de ţigare. *Kërticsè* = libellus. ANON. CAR. *Am aflat şi această cărticeà carea să chiamă Floarea darurilor* (a. 1700). GCR. I 340/15-6. *Băieţii alergau din toate părţile cu cărticelele subsuoară.* CONTEMPORANUL, III 615. *A poruncit (ca) să sĕ tipărească o carte ce poartă în frunte titula «Cărticica năravurilor bune»* (a. 1810). IORGA, S. D. XII 202. *Astă cărticică, ce se alcătueşte din două volume 8°.* C. NEGRUZZI, I 260. *Şi să scriu o cărticeà, S'o trimit la maică-mea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 215. *Numa' trei zile treceà, Cărticică că-i soseà, Carte de la Bucureşti Cu peceţile domneşti.* TEODORESCU, P. P. 612b. *Tutun şi cărticică ţi-ai luat?* CARAGIALE, T. II 19/5. *Şi până la cărticelele cu foiţe de ţigară, toate le găseşti.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV. II 658; — **cărţişoáră** s. f. DICŢ., **cărţişoáră** s. f. *Cărţişoarele Să-mi daţi, Că sânt de la 'mpărăţie, Cărţi scrise pentru Domnie.* TEODORESCU, P. P. 441; — **cărţulíe** s. f. şi cu înţelesurile de: bilet de vamă (POLIZU), livret, ce se dă de poliţie lucrătorilor şi servitorilor, cuprinzând numele, locuinţa lor etc. (COSTINESCU); condicuţă (cu numele, locul, plata patentei) pentru negustorii ambulanţi, etc.; foiţele de desubt ale bureţilor (CONV. LIT. XLIV, II 130). *Această mică cărare, cărţulie numită.* CCR. 128. *Eu Pătraşco Păturniche fac mărturie cu această mică cărţulie, cum am avut o Ţigancă la mănăstire de Bistriţa.* CUV. D. BĂTR. I 77. *Ispravnicul dând cărţulie la cărăuş, să fie nesupărat de pârcălăbie.* URICARIUL, XIX 357. *Să plătească* [vamă] *câte douăzeci bani noi de vită cuniţă, de nu vor aveà cărţulii de plată* (a. 1794). URICARIUL, IV 41/20, cf. I 91/3. *Cărţulie de încărcare* = adeverinţă despre mărfurile încărcate pe un vapor şi condiţiile de transport. TDRG, cf. consament; — **cărţălúie** † (ad II 2°). *Adusu-mi-au şi o cărţăluie mică în limba noastră românească tipărită.* VARLAAM, ap. BIBL. V. I 151. (ad I 1°) *Scrisăr'o cărţăluie* (Tutova). GRAIUL, I 415. | Augmentativ: (mai mult în gluma) **cărţóiu** s. a = carte mare, voluminoasă. | (Într'o ghicitoare; + *foaie*) **cartifoáie** s. f. *Într'o foaie, cartifoaie, şade o oaie acănă?* (= Fragile) PĂSCULESCU, L. P. 83].

— Din lat. **chartă, -am** «hârtie, scrisoare, scriere»; forma românească a fost refăcută din plur. *cărţi (carţi)*. Pentru înţelesul de «scrisoare» şi «arta de a cetì şi scrie», în limbile balcanice, cf. PAPAHAGI, P. A. nr. 60-61 şi Th. Capidan, DR. I 335, 521. Cf. dubletele cartă, hartă, hârtie.

CARTÉCĂ † s. f. (Mil.) v. **cartace.**

CARTEFIÓL s. m. sing. (Bot.) v. **carfiol.**

CARTÉL s. a. *Cartel.*

1°. (Duel) Hârtie (scrisoare) prin care se adresează o provocare la duel şi, p. ext., provocarea însăşi.

2°. (Învechit). Convenţiune scrisă (între state în războiu) pentru schimbul sau răscumpărarea prizonierilor. || P. ext. (înţelesuri actuale) Învoială scrisă între fabricanţi sau negustori de un anume produs spre a regulà fabricarea sau desfacerea lui (de obiceiu, în scopul urcării preţului). | Învoială între partide politice. *Cartel electoral*=înţelegere pentru alegerea unor candidaţi comuni.

[Derivate: **cartelà** vb. Ia refl. = a formà un cartel în vederea fabricării şi desfacerii mărfurilor. *Fabricanţii de acid carbonic s'au cartelat;* (cu abstractul) **carteláre** s. f., (şi part.-adj.) **cartelát, -ă**].

— *N.* din fr. (ital. **cartello**), idem.

CARTELÁ vb. Ia v. **cartel.**

CARTÉLĂ s. f. *Carnet de bons.* — Carton (cu numere care se anulează pe măsura întrebuinţării) pentru abonament la restaurant, la bărbier, pentru procurarea de alimente etc. Cf. carte (III 1°).

— *N.* din ital. **cartella**, idem.

CÂRTÉLNIC, -Ă adj. v. **cârti.**

CARTEZIÁN, -Ă adj., subst. (Filos.) *Cartésien.* — De doctrina lui Descartes; partizan al acestei doctrine. [Pronunţ. *-zi-an.* | [Derivat: **cartezianísm** s. a. = filosofia lui Descartes].

— *N.* din fr. (din *Cartesius*, numele latinizat al lui Descartes).

CARTEZIANÍSM s. a. v. **cartezian.**

CÂRTÍ vb. IVa. I. 1°. *Grogner, bougonner, murmurer, se plaindre.* 2°. *Gronder, chicaner.* 3°. *Blâmer, médire, critiquer.* II. *Mettre en pièces.* III. *Désirer; conseiller.*

I. 1°. Intrans. (Se construeşte absol. s. cu prep. cu, (în) contra, împotriva, asupra, la, de, despre, † spre, † înaintea, s. † cu dat.). A-şi arătà nemulţumirea prin murmur sau critici, a face vorbă pentru lucru de nimic (COSTINESCU), a se plânge, a face observaţii, a desaprobà; spec. a se plânge contra soartei s. a lui Dumnezeu. *Să* [= dacă] *nu se săturarĕ, cârti-vor.* CORESI, PS. 153. *De multe ori cârtiià clirosul a ce nu să suic în scaun să şeazĕ cumu-i obiceaiul.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I. 259/6. *Cârtiià spre dînsul şi-l suduià.* BIBLIA (1688)6 pr./47. *Erà norodul cârtindŭ rău înaintea Domnului.* ib. 101. *Să cârtim celui ce ca un stăpân ale sale, cum au vrut, au orânduit.* ARHIVA

R. I, 143. *Solii ceilalți ar fi cârtit, zicând că de ce n'au așteptat.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 182. *Iar cine s'ar ispiti din frații noștri să strice sau să cârtească...* (a. 1710). URICARIUL, XXII 79. *Cârteà califul împotriva lui Abdul.* GORJAN, H. II 112. *Începù a cârti și a se plânge.* BĂLCESCU, M. V. 326. *Fără a cârti vr'odată și fără a-i venì greu, Nădăjduià'n ajutorul și mila lui Dumnezeu.* PANN, P. V. II 59. *Norodul se învoià cu oblăduirea lui Alexandru-vodă, cârteà numai asupra ministrului său Moțoc.* C. NEGRUZZI, I 150. *Cârteșle la toate.* TDRG. *Soacra nu trebue să fie cu gura mare și să tot cârtească de toate cele.* CREANGĂ, P. $4/_{24}$. *Fata împăratului începù a cam mârâi și a cârti, că ei nu i-i îndămână aice de șezut.* SBIERA, P. $43/_{8}$ *Eu mă supun, fără să cârtesc.* ISPIRESCU, L. 181. *Nici că se gândeà a cârti împotriva lui Dumnezeu.* id. ib. 286. *Trebuià să se supună soacrei și să nu cârtească contra ei.* RETEGANUL, P. II $47/_{14}$.

2°. Trans. (Complementul e un om). A certà, a mustrà, a cicălì, a împunge, a atinge cu vorbe de nemulțumire pe cei din casa sa (COSTINESCU), a secà (= cicălì) cu vorbe pe cinevà (com. LIUBA). *Au început să-l cam cârtească pentru daunele ce i-au făcut.* SBIERA, P. $10/_{40}$ *Cârteà pe toți cei ce fumà.* id. ib. $303/_{34}$. *Dac'o'ntrebi, dac'o cârteșli, Ea zice c'o bănueșli.* TEODORESCU, P. P. 345 b.

3°. Trans. (Complementul e un om). A defăimà, a hulì (LB.), a vorbì de rău, a criticà. *N'a voit ca lumea și mai ales dușmanii s'o cârtească.* POPOVICI, ap. TDRG.

II. (Ban.). A sfâșià; cf. ciocârtì. *Un câne dormind... au venit un lup, și au vrut să-l mănânce, iară el au început a-i grăi să nu-l cârteáscă acuma, căci e foarte mârșav.* ȚICHINDEAL, F. 97.

III, (Bucov.) A dorì; a îndemnà (Straja). Com. A. TOMIAC.

[Înțelesul «a se codì» dat de dicționare pare suspect. | Și: **cărtì** vb. IV^{a} ; — în înțelesul II, la ȘINCAI, HR. III $^{7}/_{9}$ și **cârtà** vb. I^{a}. *Legați de cozile cailor îi târeà și cârtà ca pre niște nimici ai săi.* || Abstracte: **cârtíre** s. f. (ad. l. 1°) [Omul] *pwrurea în cărtire de a sa însuși prostime, Une-ori cade și pică în deplină tăvălire.* KONAKI, P. 261. *Vaetele și cârtirile poporului... îl înfiorară de frică.* BĂLCESCU, M. V. 77. *Iată cărtirile noastre, Dumnezeule părinte.* C. NEGRUZZI, II 40; — **cârtít** s. a. (ad l. 1°). *În fiecare zi de naștere, soacra găseà de bănuit și de cârtit, cum că se zdruncină sănătatea scumpei sale fiice.* GANE, ap. TDRG.; — **cârteálă** s. f. (plur.-*teli* și -*tele*) (ad I 1°). *I să cuceriiă fără cârteálă.* DOSOFTEIU, V. S. 195. *Voiu rădicà de la tine cârteála fiilor lui Israil.* BIBLIA (1688) 109. *Fără preget și fără cârteálă.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Cu mulțămită și fără de cârteálă* (a. 1780). URICARIUL, V $394/_{23}$. *Vrednic de cârteálă și de dojană.* ODOBESCU, I $47/_{4}$. *Sacrificiile de repaos ce, fără cârteálă, le aduceà pentru dînsul.* SBIERA, F. 358. (ad 2°) Cioandră, sfadă. LB. *Ei se deprinseseră cu aceste cârtele și porecle, așà de tare, cât nu le mai băgà în samă.* SBIERA, P. $252/_{13}$. *De cè, maică, m'ai făcut... Să trăesc tot cu cârteálă?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 178. *De cât pâine cu cârteálă, mai bine corcofeálă, în liniște și pace.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P.-VIII 276.| Adjectiv: **cârtítor, -óare** (negativ: **necârtítor, -oáre**). *Cârtitor de ele și nemulțămit în toate.* KONAKI, P. 259. *Săcuii erau neodihniți și cârtitori.* BĂLCESCU, M. V. 139. *Unchiul lor îmbătrânise, de-abià mai umblà, vecînic cârtitor și răutăcios.* VLAHUȚĂ, D. 239. *Baba și cu odorul de fiică-sa tot cârtitoare și nemulțămitoare erau.* CREANGĂ, P. $284/_{4}$. *Boierii cei mai tineri... erau cârtitori asupra trecutului.* id. A. 152. *Chiar moș Neculcea așà necârtitoriu cum erà, tot bănuià, zicând că-i trebue vărărie la poartă.* NĂDEJDE, ap. TDRG.; —(învechit) **cârtélnic, -ă** adj. = cârtitor, bombănitor. DICȚ. *Kĕrtèlnik.* ANON. CAR. | **Cârtoájă** s. m. = om cicălitor (pe Târnave, Transilv.) Com. VĂTĂȘAN (cf. numele propriu *Cartojan*).]

— Cuvântul, de origine slavă, a intrat pe mai multe căi în limba noastră. În înțelesul de «a împunge cu vorba» amintește pe bulg. *kvrtja* «scormonesc» (înrudit cu cârtiță) și m.-bulg. *krъtěnije* «grunnitus»; în înțelesul II — în Banat — vine din sârb. *krtiti* «a chinuì» (cf. ciocârtì); iar sensul III — în Bucovina — se leagă de rusescul (dial.) *kortĕtь* «a dori fierbinte».

CÂRȚIB s. a. *Robinet.* — (Transilv.) Cep de bute pe care iese vinarsul (= rachiul) ori vinul. (BUGNARIU, NĂS.), can(e)à. [Accentul?]

CĂRTICEÁ s. f. v. **carte.**

CÂRTICÉR s. m. v. **cârtiță.**

CĂRTICÍCĂ s. f. v. **carte.**

CÂRTICIÓS, -OÁSĂ adj. v. **cârtiță.**

CÂRTÍE s. f. v. **hârtie.**

CARTIÉR s. a. *Quartier.*

1°. Parte s. despărțitură (administrativă) a unui oraș, mahalà. *Trăsura trece printr'un cartier de vile frumoase.* IORGA, N. R. A. I 245. *Cartierul latin (în Paris) e cartierul universității.*

2°. (Armată) Locul ocupat de un corp de trupe în campanie s. în manevre; casa unde-s găzduiți unul s. mai mulți militari. *Principele sosește în cartierul imperial.* MAIORESCU, D. II 87. *Cartier general:* locul unde se află comandantul și statul-major al unei armate. *Avusesem norocul să mă trimită de la cuartierul-general la Zimnicea.* D. ZAMFIRESCU, R. 213.

[Și: **cartír** s. a., **cuartiér** s. a.]

— *N.* din fr. **quartier,** idem. Cf. dubletele cvartir (cfartir) și cortel și verbele încartierà, încartiruì, încvartirà, încortelà.

CARTIFIÓL s. m. sing. (Bot.) v. **carfiol.**

CARTIFOÁIE s. f. v. **carte.**

CĂRTÍGE s. f. plur. (Plug.) *Avant-train (de charrue).* — (Transilv.) Rotilele plugului (Merișor, Jiu). VICIU, GL. [Și: *cărtigi* (Țara Hațegului)].

CARTILAGINÓS, -OÁSĂ adj. } v. **cartilaj.**
CARTILÁGIU s. a. }

CARTILÁJ s. a. (Anat.) *Cartilage.* — Țesut animal flexibil, elastic, de o consistență mijlocie între cea a oaselor și cea a ligamentelor, sgârciu. *Scosăturile oaselor acoperite cu cartilagiuri s'au numit cap.* KREȚULESCU, A. $18/_{23}$. *Nisetrul... oase nu are ci numai rontiu (nevri, cartilagie).* I. IONESCU, M. 88. *Cartilajul nasului, al urechilor* [Plur.: *-láje* și *-lájuri.* | Și: **cartilágiu** s. a. | Adjectiv: **cartilaginós, -oásă** adj. = (alcătuit) de cartilaje, sgârcios. *Desvoltarea oaselor... prezentează trei perioade, numite:... de starea mucoasă, de starea cartilaginoasă și de starea osoasă.* KREȚULESCU, A. $12/_{17}$. *Țesut cartilaginos.*]

— *N.* din fr. (lat. **cartilago, -inis**), idem.

CARTÍR s. a. v. **cartier.**

CĂRȚIȘOÁRĂ s. f. } v. **carte.**
CÁRȚIȘOÁRĂ s. f. }

CÂRȚIȘOÁRĂ s. f. (cu înțeles neprecizabil). *Frunză verde cârțișoară, Chiue badea, să moară.* RETEGANUL, CH. 99.

CÂRTIȚĂ s. f. 1°. *Taupe (Talpa europaea).* 2°. *Courtilière.* 3°. Nom d'une maladie (de peau). 4° Nom d'une plante.

1°. (Zool.) = **sobol,** o r b e ț, m i t o r l a n. CALENDARIU (1814), COSTINESCU, BARCIANU, LEON, MED. 85, cf. H. II 3, 99, VII 480. *Cârtița chițăe.* H. XIV 209. *Cârtița să-ți deie pruba aratului în câmpie.* KONAKI, P. 298. *Tot gospodarul bun... trebue să nu îngădue a-l păgubì cârtițile.* I. IONESCU, C. 46. *Cârtițele orbețe.* ODOBESCU, III 185/23. *Muşunoaie de cârtițe.* EMINESCU, N. 95/7. *Cârtița pĕ supt pământ umblă, dar urma ei i sĕ cunoaşte d'asupra pĕ pământ.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 399, cf. IX 583. *Lăbuțele cârtiței, numite lopățele.* ŞEZ. V 128/4.

2°. (Entom.) = **coropişniță** (Transilv.). Com. ITTU.

3°. (Med. pop.) Buboiu care se face mai ales pe picioare (LM.), bube mari, roşii-vinete (PAMFILE, B. 21), un fel de bube s. buboaie care se fac pe întreg corpul omenesc (MARIAN), un fel de noduri ce se fac subt piele (LEON, MED. 124/85, ŞEZ. V 128/4), s c r o f u l e (H. IV 91), boală de om (H. VI 11, 86, XIV 439), boală de vită (H. X 525, XIV 22), de cai (H. XIV 367), r ă p c i u g ă (BIANU, D. S.), *Să curățesc pre (cutare) De cârtiță cârticioasă,... De cârtiță viermănoasă...* TEODORESCU, P. P. 360, cf. PAMFILE, B. 22. *Fapt cu cârtiță.* TEODORESCU, P. P. 374b. *Cârtiță căiască* (= de cal) ib. 360.

4°. (Bot.) Numele unei plante (nedefinite) BARONZI, L. 130/12.

[Plur. *cârtițe* şi (Mold. şi) *cârtiți.* CONTEMPORANUL, II 220. | Şi: *cărtiță.* | M a s c u l i n u l: **cârtițóiu** s. m. = bărbatuşul cârtiței (MARIAN); (cu pronunțare dialectală: *cârtițoiu* s. m., ad 3°) umflătură (NOVACOVICIU, C. B. 7) cf. b r o a s c ă; muşunoiu (id. ib.) | A d j e c t i v: **cârticiós, -oásă** (numai în descântece, ca atribut al substantivului *cârtiță;* une-ori substantivat). *Să curățesc pre (cutare) De cârtiță cârticioasă, De cârticioasă crăpăcioasă.* TEODORESCU, P. P. 360. | A l t e d e r i v a t e: (rar) **cârtițár** s. m. = bărbatuşul cârtiței (PONTBRIANT); prinzător de cârtițe (COSTINESCU); (s. a.?) muşunoiu de cârtițe (MARIAN); — **cârticér** s. m. = un fel de bube s. buboaie care se fac pe corpul omului (MARIAN), probabil identic cu *cârtiță* 3°].

— Din bulg. **kъrtica** s. sârb. **krtica** «sobol», cf. bulg. **kъrtičina** «sobol, scrofule».

CÂRTIȚÁR s. m. }
CÂRTIȚÓIU s. m. } v. **cârtiță.**

CÂRTOÁJĂ s. m. v. **cârtì.**

CÂRTÓC s. a. v. **cârtog.**

CARTÓF s. m. (Bot.) *Pomme de terre (Solanum tuberosum).* — Plantă (importată din America) cultivată pentru tuberculele comestibile ce le produce. Se mai numeşte şi: a l u n ă (-d e - p ă m â n t), b a d a l i u r c ă, b a n d r a b u r c ă, b a r a b o i u, b a r a b u l ă, b a r a b u ş c ă, b i g h i r o a n c ă, b i g u r ă, b o a m b ă, b o b ă l c ă, b o b o a ş ă, b u l u g h e a n ă, c o l o m p i r ă, c o r o a b ă, c r u m p e i, c r u m p e n e, c r u m p i, c r u m p i r i, c u r u l ă, e r d ă p a n e, f i d i r e i e, g h i b i r o a n c ă, g h i s t i n ă, g o a ț ă, g o g o a ş ă (-d e - p ă m â n ț), g o n e l e, g r a m c i r i, g r u m b ă, g r u m c i r i, g r u m p e (n e), g r u m p i r i, h a d a b u r c ă, h i l i b e, h i r i b e, m ă g h e r u ş t e, m ă r (-d e - p ă m â n t), n ă p c i, n a p (-d e - p ă m â n t), o u - d e - p ă m â n t, p a r ă (-d e - p ă m â n t), p e r u ş c ă, p i c i o (i) c ă, p i r o ş c ă, p o a m ă - d e - p ă m â n t, ț e r m e r, v o v i c i. Cf. PANȚU, PL., PAMFILE, A. 188-9, HEM. 2462, BIANU, D. S., BUGNARIU, NĂS., LIUBA-IANA, M. 102, VICIU, GL. 105. *Au găsit... niște cartofle, pe care au socotit să le coacă.* DRĂGHICI, R. 84. *În Austria se întrebuințează cartoflele întru facerea rachiului.* URICARIUL, VIII 135/23. *La munte a început a se cultivà cartoflile.* I. IONESCU, M. 124. *O broşură învățătoare meşteşugului de a face... crohmală de cartofe.* C. NEGRUZZI, I 3. *Nu cumvà te-au înecat vr'o cartoflă?* ALECSANDRI, T. 1035. *Apa vine mare şi te pomeneşti că-ți înneacă pepenii şi cartofii.* SLAVICI, V. P. 35. *Cartoful, pornit din Chile... s'a întins în toate ținutrile temperate, devenind mai ales în spre zona rece pânea de toate zilele a săracilor.* MEHEDINȚI, G. F. 176. *La schitul Rarău, până la 1050 m. reuşeşte încă cartoful.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 40. || F i g. (în glumă) *I-am dat o cartoafă (scatoalcă) la ureche (o palmă).* PAMFILE, Č. | Om tembel. PAMFILE, C. *Cartoafă nenorocită:* nume ce se dă în bătaie de joc acelor care se tot vaietă de rele închipuite. ZANNE, P. I 135. [Şi: **cartó(a)fă** s. f., (în Mold., învechit) **cartóflă** s. f. (mai ales la plur. *cartófli, cartófle*) PANȚU, PL., PAMFILE, A. 188, VICIU, GL. 104. | D i m i n u t i v: **cartofiór** s. m. [Pronunț. *-fi-or* şi *-fior*) = cartof mic. | Alte d e r i v a t e (rare, creațiuni personale): **cartoflár** s. m. = (în batjocură) mâncător de cartofi, cf. c o t o f l e a n ț. *Iorgu* [unui Neamț]: ... *Sărmane cartoflăriule!* ALECSANDRI, T. 1034; — **cartoflărie** s. f. = loc unde se cultivă cartofi. *Ovăsul se face... în... o popuşoişte sau o cartoflărie* I. IONESCU, C. 23.]

— Din germ. **Kartoffel,** idem.

CARTÓ(A)FĂ s. f. (Bot.) v. **cartof.**

CARTOFIÓL s. m. sing. (Bot.) v. **carfiol.**

CARTOFIÓR s. m.
CARTÓFLĂ s. f. (Bot.)
CARTOFLÁR s. m.
CARTOFLĂRÍE s. f. } v. **cartof.**

CARTOFÓR s. m. *Joueur de cartes passionné.* — Persoană care are patima (s. meseria) jocului de cărți. *Cartofor! Scârboasă breslă.* CONTEMPORANUL, II 26. *Juni cartofori, bătrâni cerşetori.* ZANNE, P. IV 299. [D e r i v a t: **cartoforíe** († şi: **hartoforie**) s. f. = pasiunea (s. meseria) jocului de cărți. *Prăpădiiu mai toată avrea... cu hartoforii... zamparalâcuri, cu beții.* GORJAN, H. II 51.

— *N.* din grec., χαρτοφόρος, idem (apropiat de cuvântul românesc *carte*).

CARTOFORÍE s. f. v. **cartofor.**

CÂRTÓG s. a. *Retraite* (de bêtes sauvages), *gîte, tanière, grotte.* — Culcuş, ascunzătoare (PAMFILE, A.) de animale sălbatice (com. LIUBA), loc de odihnă al animalelor sălbatice (GR. BĂN.), culcuşul iepurelui (com. COCA); s p e c., culcuş făcut din fân, d. ex. pentru câne (Bouțariu, Haţeg. VICIU, GL.), c o t â r l ă, c o t e ț, c o c i n ă; p. e x t. peşteră în care locuiau oamenii în timpurile primitive (LIUBA-IANA, M. 96); loc cu iarbă pe unde s'au tăvălit doi inşi (BUCUȚĂ, R. V.). Cf. v i z u n i e, b â r l o g, g a u r ă. *Cânele zace în cârtog* (Oravița). Com. COCA. *Clietul... la cele mai multe case se află de o parte a tinzii, sub care de regulă sânt cârtoage sau cotețe pentru porci, gâşte, rațe, etc.* LIUBA-IANA, M. 96. *Şi oaia din lunca, Porc din cârtog.* MAT. FOLC. I 589. [Plur. *-toage, -toguri.* Com. LIUBA. | Şi: **cârtóc** s. a. = gaura de subt vatra cuptoriului (Clopotiva, Haţeg). VICIU, GL.]

— Din bulg. **kъrtog** «bârlog, culcuş de animale sălbatice».

CARTOGRÁF s. m. *Cartographe.* — Persoană care alcătueşte hărți (geografice, astronomice ş. a.). [D e r i v a t e: **cartografià** vb. 1a = a executà hărți;

abstractul: **cartografiáre** s. f.; part.-adj.: **cartografiát, -ă;** adj.: **cartográfic, -ă** = de cartografie; **cartografie**=arta cartografului. *Confuziunea pe care o observăm în descrierea... lacului de lângă Prut este iarăşi proprie cartografiei din evul mediu.* HASDEU, I. C. 33.]

— N. din fr. (din *carte* «hartă» şi *γράφειν* «a descrie, a desenà».)

CARTOGRAFIÁ vb. I-a
CARTOGRÁFIC, -Ă adj. } v. **cartograf.**
CARTOGRAFÍE s. f.

CĂRTÓIU s. a. v. **carte.**

CARTOMANŢÍE s. f. *Cartomancie.* — Meşteşugul de a ghici din cărţi (de joc) trecutul, prezentul şi viitorul oamenilor, dat(ul) în cărţi. [Şi: (direct din n.-grec.): **hartomandíe** s. f. †. *Şi-ţi spuiu din hartomandie Ce-a fost, ce e, ce-o să fie.* I. VĂCĂRESCU, P. 549/12].

— *N.* din fr. (din *carte* şi *μαντεία* «ghicire»), idem.

CARTÓN s. a. *Carton.*—Foaie groasă fabricată din resturi de hârtie, de pânză ş. a., mucavà. *Cărţi... cu legătură de carton.* I. NEGRUZZI, I 12. | (Constr.) *Carton gudronat* (*cătrănit* ALEXI), întrebuinţat la acoperirea (provizorie) a clădirilor. || Spec. Foaie de carton mai subţire sau de hârtie groasă pe care un pictor desenează la mare modelul ce trebuie executat apoi în fresco; în vitralii, în tapet etc. *Cartoanele lui Leonardo da Vinci.* || P. ext. Mic tub de hârtie groasă la ţigarete, alcătuind partea care se vâră în gură, prin care se fumează. *Cere un pachet* [de ţigarete] *«cu carton».* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | Cutie (de mucava); p. ext. conţinutul ei. *Am adus copiilor un carton de prăjituri.* || Dosar din două scoarţe de mucavà, în care se pun acte, scrisori, ş. a. *Astfel a fost depusă «petiţia de la Iaşi» în una din primele şedinţe ale Camerei de la 1871 şi — zace încă în cartoanele arhivei.* MAIORESCU, D. I 70.

[Diminutiv: **cartonáş** s. a. *Scrisul adreselor pe cartonaşele cernite.* SADOVEANU, P. S. 193. | Verb: (Legât.) **cartonà** vb. 1a = a legà (o carte etc.) în scoarţe de carton; (cu abstractul) **cartonáre** s. f.; (şi part.-adj.) **cartonát, -ă.** *Scoase din sân o broşură cartonată.* C. NEGRUZZI, I 7. | Alte derivate: **cartonáj** (şi: **cartonágiu**) s. a. = acţiunea (s. industria) fabricării obiectelor din carton (legătorie, cutii etc.); obiect făcut din carton. *Fabrică de cartonaje;* **cartoniéră** s. f. = dulăpior cu cartoane pentru hârtii, cf. fişieră.]

— *N.* din fr. (ital. **cartone,** augmentativul lui *carta* «hârtie»). Cf. cartuş.

CARTÓN s. a. (Ţesăt.) *Cretonne.* — (Pop.) Pânză albă, tare, din cânepă şi in, creton (s. pânză de bumbac, stambă?), cit. *2 sucne de stambă, 3 şurţuri de carton* (Foaie de zestre...), ap. PITIŞ, N. R. R. I 106. *Cartonu pl. -nuri:* der Cattun LB. *Mândra cu şurţ de carton Ar fi bună dup'un domn.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 437. *Horă mare de cocoane Tot cu şorţuri de cartoane.* BIBICESCU, P. 215. [Şi: **cartún** s. a. POLIZU; com. A. TOMIAC.]

— Din germ. austriac **Karton**=Kattun (< croat., polon. **kartun**), idem.

CARTONÁ vb. Ia
CARTONÁJ s. a.
CARTONÁŞ s. a. } v. **carton**[1].
CARTONIÉRĂ s. f.

CARTOS s. m. (Bot.) Numele unei flori (nedefinite) H. II 207.

CĂRTÓV † s. m. v. **cărstov.**

CĂRTULÁRIU † s. m. şi adj. m. v. **cărturar.**

CĂRŢULÍE s. f. v. **carte.**

CĂRTURÁR s. m., adj. m., (rar şi f.), s. a. I 1°. (Chez les Juifs) *Scribe.* 2°. *Lettré, savant, érudit.* 3°. *Scribe, secrétaire, auteur de livres.* 4°. *Joueur (de cartes), tireur de cartes.* II *Bibliothèque.*

I S. m. 1°. † Învăţat evreu, cunoscător şi tălmăcitor al legii. Cf. fariseu. *Scularâ-se cărtularii, partea fariseească, şi se pârîià urul alaltu.* COD. VOR. 48/6. (:cărtularii. N. TESTAMENT 1648; cărturarii. BIBLIA 1688). *Şi adună întâi preuţii şi cărtularii omeneşti, şi întrebă de înşii, io* [= unde] *e H[risto]s să nască?* TETRAEV. 202. *De nu va fi mai multă dereptatea voastră mai vârtos de a cărtularilor şi a fariseilor, nu aveţi a întrà în împărăţia ceriului.* CORESI, E. 7/23. *Adună toţi vlădicii şi cârtulârii jidoveşti.* VARLAAM, C. II 39. *Cărturari şi farisei.* TEODORESCU, P. P. 108.

2°. P. ext. Care ştie citì şi scrie (LM.); (mai ales) cunoscător de carte, care ştie carte (multă), învăţat, erudit, (om) cult, cultivat. *Kĕrturar* = literatus. ANON. CAR. *Erà iute şi îndrăzneţ şi cărtulariu.* MOXA, 379. *Au cunoscut taina credinţei, ca o cărtuláre şi înţeleaptă ce erà.* DOSOFTEIU, V. S. 162/2. *Erà un boier... prea învăţat şi cărturar şi ştià multe limbi.* NECULCE, LET. II 209/29. *Omul cărturariu iaste vistiiariu desăvârşit.* ALEXANDRIA, 98. *Oare apelul la ţară este numai aşâ, o ficţiune, care o spunem noi, cărturarii constituţionali?* MAIORESCU, D. II 218. *Eu, biet, nici cărturar nu sânt, nici scriitor.* ISPIRESCU, U. 3/8, L. 366. *Se duceà omul după cărturari iscusiţi, şi nici unul n'a putut deslegà ce erà scris, decât o moaşă din Bacău.* ŞEZ. I 287. *Bogdanul cel glumeţ, Şi la luptă îndrăzneţ, Şi de carte cărturar.* ALECSANDRI, P. P. 175. *Să ne aduceţi, socri mari, Oameni cărturari.* TEODORESCU, P. P. 175. *Mai mult ştie Stan păţitul decât toţi cărturarii.* BARONZI, L. P. I 67/2-3.

3°. † Scriitor (MARDARIE, L. 1487, LM.), registrator, arhivar, secretar (LM.), grămătic, logofăt, † calemgiu, † pisăr, † uricar, † iazagiu; (neobicinuit) autor de cărţi (COSTINESCU); cf. diac. *Şi tocmì cărtularul gloata.* COD. VOR. 11/12. (:logofătul. N. TESTAMENT 1648; cărturariul. BIBLIA 1688). *Pentru un dieac, ce erà foarte de treabă de scrisoare, s'au rugat boierii să-l ierte, că este cărturar bun.* M. COSTIN, LET. I 231/3.

4°. (Neobicinuit, numai în Dicţ.) Jucător de cărţi (8°), cartofor (POLIZU), care dă în cărţi (8°) (ALEXI).

II. S. a. (Transilv.) Dulap de cărţi (LB.) s. de documente (LM.) construit în părete (BARCIANU), dulăpior în care se păstrează cărţi de rugăciune şi calendare, şi ocupă unghiurile dintre părepi longitudinali şi păretele din faţă. PĂCALĂ, TRANS. XLI/62.

[DICŢ. mai dau şi înţelesul de «librar». | Şi: **cărtulárie** † (la DOSOFTEIU **cărtuláre** adj. f.); (ad 2°) **cărturéţ** s. m. T. PAPAHAGI, M. | În sensul II plur. *-raruri* LB. | Negativ (ad I 2°) **necărturar, necărturáreţ** † s. şi adj. m. *Cantemir* [erà] *la fire blând... necărturar.* LET. I 39/28. *Proşti şi necărturari.* ib. I 94/26. *Ia* (= ea) *dzisă că n'a mearge după om necărturariu.* DOSOFTEIU. V. S. 161/2. *Necărturareţŭ înţelepciune au învăţat.* id., ap. HEM. 396. | Feminin (ad I 4°) **cărturăreásă** = femeie care ştie să dea în cărţi (s. cu cărţile. PAMFILE, C., cf. ŞEZ. III 234); p. ext. femeie care dă cu bobii. *Zodierii şi cărturăresele pe la cari căutase pentru mine... îi băgase mamei.o mulţime de bazaconii în cap.* CREANGĂ, A. 12. *Zavragioaicele sânt cărturărese vestite, de se zice că ghicesc totul, până şi numele.* ŞEZ. III 36. *Maica e*

cărturărească, Când o chiamă de p'acasă, Ia bobii şi pleacă'n ţară. TEODORESCU, P. P. 351b. | A d j e c t i v: **cărturărésc, -eáscă** = de cărturar (I 2°) *Sub alte numeroase puncte de vedere, mai puţin cărturăreşti.* ODOBESCU, ap. DDRF. | A d v e r b: **cărturărește.** *Vorbeşte cărturereşte.* | A b s t r a c t: **cărturărie, cărtulărie** † s. f. (ad I 2°) *Altuia* [i se dă] *cărutúlăriia.* CUVÂNT PENTRU CURĂȚIE (ante 1618), ap. GCR. I 51/21. *Şi le dede Dumnezeu înţelegere şi înţelepciune întru toată cărturăria şi înţelepciune.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *De vor fi cunoscuţi şi cu cărturăria,... cum vor puteà şedeà?* PISCUPESCU, O. 12. *Ţerile noastre n'au avut numai un trecut de fapte mari şi de fapte bune,... ci şi un trecut de cărturărie şi de artă.* IORGA, IST. ROM. II 3. *Când să-ţi petreci şi tu tinereţea, apucă-te de cărturărie!* CREANGĂ, A. 123, (ad 4°). *Să ne ferim... de patimile cele streine, curvia, beţia şi cărturăriea.* PISCUPESCU, O. 168].

— Din m.-grec. χαρτουλάριος «arhivar, scriitor de documente», (cu asimilarea lui *l* faţă de *r* următor s. precedent). Desvoltarea formală şi semantică se explică prin influenţa cuvântului *carte* (cf. bulg. *knižnik*, idem).

CĂRTURĂREÁSĂ s. f.
CĂRTURĂRÉSC, -EÁSCĂ adj.
CĂRTURĂRÉȘTE adv.
CĂRTURĂRÍE s. f.
CĂRTURÉȚ s. m.
} v. **cărturar.**

CARTÚS s. m. *Casquette.* — (Rusism, în Basarabia). Chipiu cu cozoroc. Cf. WEIGAND, B. B. 95.

— Din rus. **kartuzŭ,** idem.

CARTÚȘ s. a. *Cartouche.*

1°. Cilindru de carton sau de metal, conţinând încărcătura unei puşci, unui revolver, unui pistol etc.; cf. g l o n ţ. *Ş'o pus un plumb de cartuşă Ş'o plesnit-o drept în guşă.* ION CR. IV 5.

2°. Încadrare sculptată, gravată etc., în formă de carton îndoit la colţuri, în care se scrie o deviză, o inscripţie, un titlu la o hartă, la un tablou etc.

[În înţelesul 1°, pop. şi: **cartúşă** s. f. | D e r i v a t: **cartuşiéră** (pronunţ. *-şi-e-*) s. f. = săculeţ (de piele) în care soldaţii îşi pun cartuşele, în campanie, p a t r o n t a ş. *Soldaţii începură... să-şi lustruiască raniţele... centurele şi cartuşierele.* SANDU-ALDEA, A. M. 123.]

— *N.* din fr. (ital. **cartoccio,** din **carta,** «hârtie»).

CARTÚȘĂ s. f. v. **cartuş.**

CĂRTÚȘĂ s. f. Un lemn prins de proţap cu două cuie ca să ţină jugul. H. XVII 274.

CĂRTÚȚ s. a. v. **cart** [1].

CARÚB s. m. = **roşcov.** *O pădure de maslini, de carubi, de lauri şi de rodieri.* ALECSANDRI, CONV. LIT. VIII 43, ap. TDRG.

— *N.* din fr. **caroube** (caroubier), idem (de origine arabă).

CĂRUCMÁN s. a. v. **căruţ.**

CĂRUCÉR s. m.
CĂRUCIOÁRĂ s. f.
} v. **căruţă.**

CĂRUCIÓR v. **căruţ.**

CARUGEÁ, CĂRUGEÁ s. f. (Bot.) v. **carageà.**

CĂRUÍ vb. IV[a] v. **cărăuiu.**

CĂRÚIE s. f. v. **car.**

CĂRÚIU, -IE adj. v. **cărăuiu.**

CĂRULEÁN s. a.
CĂRULÉL s. a.
} v. **car.**

CĂRUNCIÓR, OÁRĂ v. **cărunt.**

CĂRÚNT, -Ă adj., subst. I. 1°. *A cheveux gris, chenu.* 2°. *Vieux.* II. 1°. Nom de chien (à poils gris). 2°. Nom de chèvre (à poils gris).

I. A d j. 1°. (Despre părul capului, din barbă, din gene etc., p. e x t., om cu părul) jumătate alb, care a început să albească (de bătrâneţe), s u r, cf. a l b (I. 1°). *Kĕrunt* = canus. ANON. CAR. *Amândoi erà bătrâni şi cărúnţi.* VARLAAM, C. II 86. *Faţa bugedă, barba afumată, capul cărunt.* MAGAZ. IST. III 27/27. *Nu vorbì copilării, că eşti om cărunt.* ALECSANDRI, T. 1429. *Căruntul păr văpsindu-şi, se unge cu pomadă.* C. NEGRUZZI, II 244/19. *Cărunta-i barbă netezind, Stă mut.* COŞBUC, B. 97. *Clipind din genele cărunte.* GOGA, P. 22. *Te sărută Moşul cu barba cărută?* MARIAN, SA. 87. *Înaintea celui cărunt să te scoli, cu cinstea ta.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 266. | P. e x t. (despre animale, cf. II. 2°). *Au legat o tinícheà După coada unui câne... cărunt.* CONTEMPORANUL, I 834.

2°. P o e t. Bătrân, vechiu, învechit. *Nime din Ţara grecească nu-i bătrân, căci tânără pururе este mintea voastră, întru care nu-i nici o ştiinţă cărută.* N. COSTIN, LET. I 49/8. *Un manuscript românesc de o vechietate cărută.* SBIERA, F. 407. (Cu deosebire, despre munţi acoperiţi de zăpadă şi despre ape spumoase). *Munţilor cărunţilor.* ALECSANDRI, P. I 95. *Visul apelor adânce şi a stâncelor cărunte.* EMINESCU, P. 180. *Bătrâne Olt! — cu buza arsă Îţi sărutăm unda cărută.* GOGA, P. 13. *S'a dus... În codri cărunţi.* ALECSANDRI, P. P. 14b, cf. TEODORESCU, P. P. 34b, MARIAN, NU. 170.

II. S u b s t. 1°. s. m. Nume de câne (sur la păr). Cf. JIPESCU, O. 51.

2°. s. f. Nume de capră (sură la păr). DAMÉ, T. 182, H. II 28, IX 220.

[Şi: **cănúnt, -ă** (Sălagiu). VAIDA. | D i m i n u t i v e: **cărunciór, -oáră** adj. = cam cărunt. *O ciută mioară, Pe bot gălbioară, La păr căruncioară.* TEODORESCU, P. P. 58b, **cărunţícă** adj. f. DDRF., **cărunţíu, -ie** adj. CIHAC, I].

— Din lat. **canutus, -a, -um,** idem. Cf. c ă r u n t e ţ e, (î n)c ă r u n ţ ì.

CĂRUNTÁ vb. I[a] v. **încărunţì.**

CĂRUNTÁTE s. f.
CĂRUNȚEÁLĂ s. f.
CĂRUNȚEĂȚĂ † s. f.
} v. **căruntețe.**

CĂRUNTÉȚE s. f. 1°. *Grisonnement, canitie.* 2°. *Vieillesse.* 3°. *Cheveux gris.* 4. *Blancheur (de la neige).* — (Mai ales la plural).

1°. Înfăţişarea, starea celui cărunt (de bătrâneţe), coloarea părului cărunt. *Căruntеáţe.* MARDARIE, L. 3630. *Kĕruntècè* = canities. ANON. CAR. *Barba-mi strică faţa Şi trei fire de musteţe, Cari mi-au dat în căruntеţe.* BIBICESCU, P. P. 303.

2°. P. e x t. Etatea omului cărunt, spre bătrâneţe. *Iară căruntеaţea iaste mintea oamenilor.* PAREMIARIU (a. 1683) ap. CP. 132. *În vrâstă de căruntеáţe Şi până la bătrâneaţe.* DOSOFTEIU, PS. 233. *Împiedecat de bătrâneţe şi buiguit de căruntéţe fiind.* CANTEMIR, IST. 119. *Nici lor nu le folosiră căruntеţele, nici lui nu-i stricară tinereţele.* MĂRGĂRITARE (1746) ap. TDRG. *Căruntеáţele sânt înţelepciunea oamenilor.* MINEIUL (1776) 82. *Au murit în bune căruntеţe.* ŞINCAI, HR. I 107/25. *Eroul a îmbătrânit, căruntеţile i-au răcit sângele.* C. NEGRUZZI, I 272. *Abià la vremea căruntеţei dobândì şi el un copil.* ISPIRESCU, L. 366.

3°. (Concretizat) Păr cărunt. *Râmlenilor le place a se rade, și în chipul ceatlăului acoper cărunteţele sale.* M. COSTIN, LET. I 28/26. *Având înflorite cărunteáţele.* DOSOFTEIU, V. S. 55, cf. MINEIUL (1776) 45 2/1. *Bătrânii plângeà... și-și smulgeà cărunteţele.* MĂRGĂRITARE (1746) ap. TDRG., cf. ȘINCAI, HR. I 143/2. *La privelișteа cărunteţilor lui, oamenii se opresc.* MARCOVICI, D. 172. *Din cetățuia strălucirii, Coboară razele de lună Și pe argintul cărunteţei Din aur împletesc cunună.* GOGA, P. 23. *Am intrat* [în codru] *făr' de musteaţă, Ș'acum aruncc cărunteaţă.* ALECSANDRI, P. P. 252.

4°. Poetic. Albeaţa (zăpezii). *De nouă ori... iarna cu cărunteţa pe pământ s'au învârtit.* KONAKI, P. 119.

[Și: † **cărunteáţă** (LB.), **cărunţéţă.** Cu alte sufixe: (ad 1°-2°) **cărunţie** s. f. *L-au ajuns vremuri de cărunţie.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.; — **cărunţíme** s. f. *Vei aduce cărunţímea lui cu sânge în iad.* BIBLIA (1688) 242 b; — (derivat din verbul *cărunți*) **cărunţeálă** s. f. BIANU, D. S. *Perii capului dădură în cărunţeală.* DDRF.; — **căruntáte** s. f. *Folosindu-ne de cerșerea anilor noștri, să ne putem făli cu cărunţăţile noastre.* MARCOVICI, D. 170.]

— Derivat din **cărunt,** prin suf. *-eţe, (-eaţă).*

CĂRUNȚÍ vb. IVa
CĂRUNŢÍ vb. IVa } v. **încărunți.**

CĂRUNȚÍCĂ adj. f. v. **cărunt.**

CĂRUNȚÍE s. f.
CĂRUNȚÍME s. f. } v. **cărunțețe.**

CĂRUNȚÍU, -ÍE adj. v. **cărunt.**

CARUSÉL s. a. 1°. *Carroussel.* 2°. *Chevaux de bois.*

1°. Un fel de joc de petrecere (cu lupte cu lancea etc.) executat de oameni călări (în costume de cavaleri nobili) alcătuind cadrile. | P. ext. Locul und se ţin aceste jocuri.

2°. P. anal. (În Transilv., după germ. *Karussell*) Cai (mai rar alte animale) de lemn, cum se văd pe la târguri, fixaţi pe un disc mare, care se învârteşte în jurul unui cilindru și pe care încalecă mai ales copiii, spre a avea sensaţia că merg călare; cf. călușei, căișori, comédie.

— *N.* din fr.

CĂRÚȚ s. a. 1°.—2°. *(Petit) chariot, charrette, (petite) voiture.* 3°. *Brouette.* 4°. Partie de la scierie mécanique. 5°. Les quatre roues sur lesquelles roule la machine à imprimer. 6°. *Petite ourse.*

1°. Căruţă (trasă de cai). *Tremură pe pietre căruţul hârbuit.* C. NEGRUZZI, II 206/22. *Când ieșì căruţul, Iancu răcnì odată la un mânz, ce da să scape după trăsură.* AGÂRBICEANU, LUC. V 43. *Unde mi se nomolì otopina de cal, de nu mai puteà nici picioarele să și le mișce, necum să mai târască și căruţul* [mai sus: căruţa] *cu butoiul de rachiu.* ISPIRESCU, L. 373. *De-aș ști că mă duc în raiu, Aș luà căruţ și cai.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 373. *Dacă se scoboară baba din căruţ, e mai ușor bălaii* (Basarabia). ZANNE, P. II 722. (Trasă de boi) *Cine trece p'ângă noi? Un căruţ cu șase boi.* EPURE, P. P. 72.

2°. Car (1°) mic, care se trage cu mâna, pentru cărat gunoiu, lut etc. (PAMFILE, I. C. 140), în care se duc copiii (LM.), cu care se joacă copiii (id., H. XVIII 142, PAMFILE, J. II 333). *Iată că ți-am trimis jucărei și căruţ, să te joci.* ALEXANDRIA, 30. | *Căruţ-de-vergi,* făcut din nuieluşe, semănând mai mult cu o sanie cu tălpi. PAMFILE, J. I. 336.

3°. Roabă[2]. LB.

4°. Parte a ferestrăului (joagărului), car (4°), **căruţă** (4°). DAMÉ, T. 175.

5°. (Tipog.) Cele patru roate care circulă pe șinele patului și pun toată maşina în mișcare. CĂL. TIP.

6°. (Astron.) Ursa mică. (DENSUSIANU, Ț. H.) **căruţă** (6°), cf. car (5°).

[Diminutive: **căruciór** s. a. (mai ales ad 2°); cf. **căruciоară.** *Au avut craiul optzeci de mii de oaste... și altă pihotă și cu căruciore treizeci de mii în tabără...* LET. I. A. 19/20. *Dân meștereà cu briceagul un cărucior pentru fetiţă.* VLAHUȚĂ, D. 300, cf. PAMFILE, T. II 333, I. C. 140. *Sânt cai, sânt căruciore, sânt păpuși.* SLAVICI, N. 301; — **căruceán** s. a. (ad 1°) *Unde ai mai văzut tu muierile mergând la pădure, după un cărucean de lemne, cu bărbat cu tot?* RETEGANUL, P. I 2/4].

— Derivat din **car,** prin suf. dim. *-uţ.* Cf. căruţă.

CĂRUȚĂ vb. I(a) v. **căruţă.**

CĂRÚȚĂ s. f. 1°.-2°. *(Petit) chariot, charrette.* 3°. *Affût.* 4°. Partie de la scierie mécanique. 5°. *Voiture.* 6°. *Petite ourse.*

1°. (Rar) Car (1°) mai mic tras de boi. *Eu stam pe carâmbul căruţii... și mă gândeam ce fericit trebue să fie nenea Ștefan că el șade în scărilă și mână boii.* I. BOTENI, SĂM. IV 546. *Are căruţă, dar n'are boi.* PAMFILE, J. II. *Căruţă moldovenească:* mare și grea, trasă de boi. id. I. C. 128.

2°. (De obiceiu) Vehicul de forma carului, dar mai mic și mai uşor; el e tras de cai și serveşte la transport de marfă și persoane s. de poveri mai mici (gunoiu, lemne etc.); în loc de protap are oiște s. rudă (când se înhamă doi cai la ea) ori hulube (când e trasă de un singur cal); unele căruţe sânt pe arcuri, au capră, șerigli, lese, coș etc. (Termeni învechiţi) *Căruţă braşovenească*; v. braşoveancă, *nemţească* (a. 1708, IORGA, B. R. 86), *de poștă* (PAMFILE, I. C. 158, PONTBRIANT). *Ipodrom = loc unde cură caii și aleargă căruţele.* MARDARIE, L. 1434. *El va înhămà în căruţă și va trece în Ardeal.* LET. II 304/14. *De se clinteà* [Grigore-vodă Ghica] *până afară din târg..., tot cu căruţa cea de cupărie după dânsul, că preste tot ceasul bea ori vin cu pelin, ori vutcă.* ib. 413/18. *Vătăjia de cărăuși cu cară și de chiragli cu căruţe.* RĂȘCANU, L. 38/2. *O seamă de tineri ar fi fost expeduiţi spre Dunăre, în căruţe de poștă.* ALECSANDRI, ap. TDRG. [Vânătorii de dropii] *pitulaţi în căruţele lor acoperite cu covergi de rogojină, și mânând în pas a-lene gloabele lor de călușei.* ODOBESCU, III 14/13. *Tramvaie, automobile, căruţi, sonerii de biciclete.* I. TEODOREANU, M. II 128. *Căruţa lui, deși erà ferecată cu teie, cu curmeie, însă erà o căruţă bună, încăpătoare și îndemânatecă.* CREANGĂ, P. 106. *Zâna poruncì și trase la scară o căruţă ferecată în aur, cu patru telegari.* ISPIRESCU, L. 38. *Du-te, dor, cu carele, N'aşteptà căruţele; Căruţele-s mitetele Și nu'nchepi, dorule, 'n ele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 70, cf. 43, 440, 443. # **Nici în căruţă, nici în teleguţă,** se zice despre un om năzuros care nu primeşte nici una din alternativele propuse. **A rămas cu căruţa în drum:** la mijlocul trebii. PAMFILE, J. II. *Când e drumul bătut, pot trece căruţele.* ZANNE, P. I 158. | Spec. Care cu muniţii și proviant în războaie. *Unii se apără de Leși, alţii săpă bărbăteşte, de aruncă pământ pre căruţe și'ntr'o mică de ceas au rădicat șanţ.* LET. I 319/31. || P. ext. Materialul încărcat pe o căruţă. *Două căruţe de lemne.* LM.

3°. † Afetul (cu roţile) pe care steteau și se transportau tunurile («puștile») în vechime. *Unde vedeà câte un buluc de Turci..., ei și întorceà câte o puşcă cu căruţa și da în Turci.* LET. II 357/15.

4°. Parte a ferestrăului (joagărului), car (4°), căruţ (4°). DAMÉ, T. 173.

5°. (Bucov., Ban.) Trăsură (Com. A. TOMIAC), caleașcă (H. XVIII 142), trăsură de lux (Ban.; com. A. COSMA).

6°. (Astron.) Ursa mică. H. XIV 285. Cf. car (5°), **căruț** (6°).

[Plur. *-ruțe*, rar, *-ruți*. SBIERA, P. $70/_{30}$. | Diminutiv: **cărucioáră** s. f. (cf. cărucior). *Iată, o cărucioară, fără să fie trasă de cai, venì.* ISPIRESCU, L. 188. *O fetișoară Să te poarte'n cărucioară.* SEVASTOS, C. $175/_{1}$. *O cărucioară de lemne.* MUSCEL, 33. *Cărucioară de poștă.* DICȚ. | Nom. agent.: (Munt., Transilv.) **căruțáș,** (Mold.) **cărucér** s. m. = persoană care transportă cu căruța persoane, marfă s. poveri (COSTINESCU), care mână caii unei căruțe (LM.), cf. cărăuș, chirigiu; (Astron.) *Cărucer* = vizitiu. CULIANU, C. 47. *Soma surugiilor, a cărucerilor* (a. 1814). URICARIUL, I $37/_{23}$. *Două scrisori ce le aduceà cărucerul.* C. NEGRUZZI, III 196. *M'am schimbat în straie de cărucer.* ALECSANDRI, T. 529. *Vânători și căruțași, culcați toți la pământ, dorm acum duși, la târlă.* ODOBESCU, III $19/_{16}$. *Cărucer m'oiu face Și pe drum oiu trece, Cu cară cu povară.* MARIAN, O. I 266. *Toți grănicerii, afară de așà porecliții «căruțași», adică precupeții și misiții târgului, care prin sfânțuială erau făcuți scutiți și de «oceanie» și de podvezi, fură tăbărîți pe dighiu.* M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 921. | Abstract-colectiv: **căruțărie** s. f. = meșteșugul s. uneltele, lucrările (TDRG.) căruțașului. *Are ateliere pentru toate meșteșugurile necesare agriculturei, precum: rotărie, fierărie, căruțărie.* I. IONESCU, D. 192. *Unelte de drum de fier, unelte telegrafice, căruțărie.* ODOBESCU, II 95. | Verbe: **căruțà** vb. $1(a)$, **încăruțà** vb. I, LB., **căruți,** (+ *cărăuș*) **cărăuți** vb. V^a trans. și refl. = a (se) duce s. a (se) primblà cu căruța; a plecà (cu carul) la drum (PAMFILE, J. III); p. ext. a (se) primblà cu luntrea (LM.). *Îl căruță cu rădvanul său cel de județ.* P. MAIOR, IST. 36. *Acestea zicând, se cărăuți spre Giurgiu.* ISPIRESCU, M. V. $30/_{6-7}$. *Pe supt seară se duceau la Dunăre să se scalde ori să se căruțe cu luntrea.* SANDU-ALDEA, SĂM. V 15.]

— Derivat din **car,** prin suf. dim. *-uță*, cf. căruț.

CĂRUȚĂRÍE s. f.
CĂRUȚĂȘ s. m.
CĂRUȚÍ vb. IV^a. } v. **căruță.**

CARVÁNĂ s. f. (Bot.) v. **cervană.**

CARVANSARÁ † s. f.
CARVASÁR † s. m. sing. } v. **carvasarà.**

CARVASARÁ † s. f. *Douane.* — (Turcism) Edificiul în care se aflà vama turcească, în care trăgeau în gazdă negustorii turci, cu mărfurile lor. TDRG. Cf. COSTINESCU, ȘIO. *Nu facereți casa tatălui mieu casă de negoțătorie și cărvăsărie.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. *Gândurile... întră și ies cum are îmblà pentr'o cherváságrie multime de oameni.* VARLAAM, C. $324/_{2}$, cf. 372, $369/_{2}$. *Turcii din cărvăsărie unii erà duși la iarmaroc, la otace.* LET. II $111/_{16}$. *Au prădat cărvăsăria turcească.* NECULCE, LET. II $277/_{21}$. *Au prins atunce și pe balgi-başa Hanului..., și cărvăsăria au lovit.* LET. III $29/_{9}$. *Pe neguțitorii turci ce erà la cărvăsără i-au lovit.* LET. III $98/_{16}$. *Urmărirea datoriilor lui Cerchez Suliman din cărvăsărie* (a. 1740-41). IORGA, S. D. VI 214. *Marfă orice fel ar fi viind la carvasară, vameșii să aibă voie s'o descarce și s'o prețuiască... cărțuliile carvasaralei să se ție în seamă la toate vămile.* TARIF (a. 1792), ap. ȘIO. *Douăzeci lei pe toată luna, de la carvasaraua vămii gospod, pentru făclii, unt-de-lemn și tămâie la biserică* (a. 1804). URICARIUL, VIII 37. *Să-mi dai bani turcești sau sfanțih de care umblă la noi; alți bani să nu-mi dai, că nu-i priimește carvasaraoa de la București* (a. 1801). IORGA, S. D. XII 141. *Sameșilor de carvasară* (a. 1806-7). id. ib. VI 206. *Vameș de carvasarà* (a. 1814). URICARIUL, III $50/_{18}$. *Să arăți d-ta porunca aceasta la vel-vameș al carvasaralii.* FILIMON, ap. TDRG. [Și: **cărvăsără;** (cu înlocuire de sufix) **cărvăsărie** s. f.; (+*caravană*) **carvansarà** s. f. TDRG.; **chervăsărie** s. f.; și azi mai numesc Evreii o stradă în Iași, unde a fost odinioară vama turcească) **Carvasăr** s. m. sing. TDRG. | Derivat: **carvasaragíu** † s. m. = vameș. ȘIO. *Au îndemnat pre Turcii carvasaragìi să meargă la Poartă, să pârească pre Nicolai-vodă.* N. COSTIN, LET. II $91/_{23}$].

— Din turc. **kervan seray,** «caravansérail, hôtellerie pour les caravanes». ȘIO. Cf. curvăsărie.

CĂRVĂSĂRÁ † s. f.
CARVASARAGÍU † s. m.
CĂRVĂSĂRÍE † s. f. } v. **carvasarà.**

CARVOSÍ vb. IV^a. *Gronder.* — (În Munții-Apuseni, Transilv.) A ocărî. FRÂNCU-CANDREA, M. 98. Cf. cârnosì.

CÂRVÍNĂ s. f. *Peine, mal.* — (Sârbism în Banat) Necaz, rău: *Mare cârvină pe capul mieu!* Com. COCA.

— Cf. sârb. *krvnìna* «Blutgeld».

CAȘ s. m. și a. I. 1°. *Fromage (frais).* 2°. Substance blanche qui se forme aux coins du bec des petits oiseaux ou de la bouche humaine. *II. Fromageon (Malva rotundifolia).*

În timpurile vechi, *caș* erà și la noi, ca astăzi la Aromâni, Megleniți și Istro-români, termenul generic pentru orice fel de brânzeturi, precum dovedește termenul *câșlegi.* Mai târziu, sensul s'a specializat. Dacă în unele regiuni din Ardeal — la oraș e — subt brânză se înțelege numai brânza sărată, preparată în țară (mai ales cea de burduf), iară cu *caș* se numesc toate brânzeturile streine, precum și cele mai fine dintre cele indigene (d. ex. cașcavalul), această deosebire se datorește influenței limbei maghiare, care face aceeași distincție între *turó* «brânză» și *sajt* «caș».

I. 1°. Substanță alimentară cu gust acrișor, preparată din lapte de oaie (de vacă s. de capră) închegat, apoi mestecat bine, scurs de zer în strec(ur)ătoare (s. crintă), lăsat să se svinte, să piardă zerul și să dospească pe hârzob, și uscat pe poliță s. pe leasă. Din *caș* se face brânza (v. c.). Cf. urdă, telemeà, bulz, smăcoiu, saramură. | Specii: *caș dulce* s. *proaspăt* s. *în zer* (scăpat numai de zerul cel mult): nesărat, *caș sărat, caș murat* (păstrat în zer sărat? Cf. H. VI 30), *caș cu înăcreală* (= brânză zburată. PAMFILE, I. C. 27). Cf. PAMFILE, I. C. 33, ȘEZ. VII 99-100, JAHRESBER. XVI 217-8, DAMÉ, T. 69, H. II 299, III 49. | P. ext. Masă din această substanță căreia i s'a dat o formă prin tescuirea în sedilă, teasc, cășar (2°) etc. Cf. cașcaval, turtă. Specii: (atestat din Brașov, numai în *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt,* II-III, între anii 1535-1547) **caș-baciu** † s. m. (cunoscut și astăzi la Românii din sudul Dunării) e, probabil, *cașul* numit saramură. Cf. *Daco-romania,* IV 293, 346-7, 1565-6. *Pro 3 caseis kazbacsh asp. 7 den 1.* (II 414), cf. 565, 566, III 28, 29, 30, 64; *Kash* = caseus. ANON. CAR. *M'ai închegat pre mine asemenea cu căşulŭ?* BIBLIA (1688) 367 b. *Vite au multe, asemenea lapte, caș, unt.* P. MAIOR, IST. 188. *Leasa pe care se usucă caşii.* DRĂGHICI, ap. TDRG. *Aceste zece caşuri du-le capului preste o mie.* BIBLIA (1871), id. *Buboaiele sparg, dacă le pui deasupra o felie de caș*

proaspăt. PAMFILE, B. 21. *Odată, vine la el un cioban, c'un drăguț de caș, de să-l mănânci și cu ochii.* RETEGANUL, P. III, 7/11. *Am drăguț păcurăraș, Vine seara,—aduce caș.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 410. *Albă-i lelea ca și cașul.* RETEGANUL, CH. 10. *La Ispas un pumn de caș.* PĂSCULESCU, L. P. 66. *Felioară de caș Cu sare presărată, Miercurea mâncată?* [= Ridichea]. GOROVEI, C. 315. # *Pește în baltă, caș la stână.* ZANNE, P. I 591. **A fi pâne și caș:** prieten bun, nedespărțit (Olt). id. P. IV 63. *Așà ia și ursu' cașu'* (Tutova). ib. II 602. *A deșertà cașul* = a o zbughì, a fugì (Olt). ib. III 513. **De-a-cașul** e numele unui joc de copìi. H. IV 402. || (Bot.) (Cf. ung. papsajt, germ. Pfaffenkäse. LB.) **Cașul-popei** = plantă ierboasă, cu flori trandafirli-albicioase, întrebuințată în medicină pentru proprietățile sale emoliente. Se mai numește și: caș, **cașul-găinei** (= nalbă H. XVII 15) s. **-vrăbiilor** (= nalbă-de-câmp H. III 437), cășuții-popei (LB.), nalbă (-mărunță s. -mică). PANȚU, PL. Cf. LB., H. III 66, DAMÉ, T. 187, BARONZI, L. 130/17.

2°. P. anal. Substanță albicioasă care se formează în colțurile ciocului puilor de pasări; p. anal. un fel de spuzeală de o parte și de alta la încheietura gurei (omului) (ȘEZ. VI 41, GOROVEI, CR.). Cf. coadă. *Să nu mănânci nimica, când scapătă soarele, căci vei face caș la gură (la chiotorile gurii.* ION CR. III 148). ȘEZ. VI 41. # **Cu cașul la gură,** copil fără experiență, nematur, nepriceput. ZANNE, P. III 512, PAMFILE, J. II. *N'ați lepădat încă cașul de la gură* (LM.), *nu i-a picat (căzut* ALEXI) *cașul de la gură* (BARONZI, L. 86/17): prea tânăr, fără experiență etc. *Tot cu caș la gură pai!* JIPESCU, ap. TDRG.

II. (Bot.) = **cașul-popei.** PANȚU, PL.

[Plur.: *cași* și (rar) *cașuri.* | Diminutive: **cășúț** s. m. TEODORESCU, P. P. 511. (Bot.) *Cășuți = Chrysanthemum cinerarii-folium:* floare cultivată mult la țară pentru frunzele-i binemirositoare. BULET. GRĂD. BOT. V nr. 3-4, p. 55. (Bot.) **Cășuții-popei** = cașul-popei. LB.; — **cășuleț** s. a. *Ceale zeace cășuleațe.... vei duce celui mai mare preste mie.* BIBLIA (1688) 208; —**cășuleán** s. m. LB. *Sermanul om... aveà... numai un cășulean în casă.* CONV. LIT. ap. TDRG. | Colectiv: **cășét** s. a. DICȚ. | Adjectiv: **cășós, -oásă** = plin de caș, care cuprinde mult caș; de natura cașului (DICȚ.), cum e cașul (T. PAPAHAGI, M.) | (Formație glumeață) **câșcovă** s. f. = mâncare închipuită, cf. blejdă, cascote. *Avem blejde și cașcove* (Olt și Tutova): nu avem nimica de mâncare. ZANNE, P. III 477. | **Cășulína** s. f. art. Nume de oaie albă. DENSUSIANU, Ț. H. 82.]

— Din lat. **caseus, -um,** «brânză». Cf. cășar, câșlegi.

CÂS Interjecție care imită sâsâitul gâștelor. [Verb: **câsâì** IVa, **câscâì** IV = sâsâì, hâsâì. *Mă pomenìu că începù la mine: câsss... câsss! «Măi... Un boboc așa mic, să știe câssâì ca gâștile cele bătrâne!* VISSARION, FL. 102. *Găinușa mea, Când câscâie ea, Se strânge lumea la ea?* (= Vioara). ȘEZ. XIII 34 II].

— Onomatopee.

CÂȘ, -Ă adj. Qui n'a pas un ou plusieurs doigts, qui a une main paralysée. — Căruia îi lipsesc unul s. mai multe degete, beteag de degete (ION CR. I 64), cu o mână beteagă s. paralizată (PAMFILE, J II), (adesea complinit prin: *de un degct),* ciung (ION CR. III 54), ciunt, ciolac (ARHIVA a. 1921, nr. 2 p. 200). *S'a întors la Suceava, îmbătrânită și câșă de mâna stângă.* ADAM, S. 160. *Îi câșă la mâna dreaptă.* ION CR. III 54.

— Pare a fi un singular nou din pluralul *câși,* iar acesta din sing. * *câs,* care ar derivà din bulg. **къs** «scurt» (paleosl. **кжсъ** «cu coada tăiată»).

CÂȘ ! interj. (ș. d.) v. **hâș.**

CASÁ vb. Ia (Jur.). *Casser.* — A sfărâmà, a desființà, a anulà (un act, o judecată, o procedură), în virtutea autorității, pe temeiul legii. *Ministrul a casat concursul* (= — propriu — rezultatul concursului, hotărîrea dată de comisiunea de examen). | Spec. (Despre Curtea de casație). *Inalta Curte* (= Curtea de casație) *a casat sentența Curții de apel.* | P. ext. (falsă întrebuințare, în Bucov. și Transilv.) A. desființà, a anulà, a face să înceteze; refl. a ieșì din uz, a fi lăsat în părăsire. *De vr'o 40 de ani încoace însă, datina aceasta s'a casat mai pretutindenea.* MARIAN, I. 224. [Abstract: **casáre** s. f. *Motivele de casare au fost respinse;* — part.-adj.: **casát, -ă.** | Familia: **casáție** (învechit: **casațiúne**) s. f. = casare, numai în expresiunea: **Curtea de casație și justiție** (și absolut: **Casația**): tribunalul suprem de judecată în Stat, care singur poate anulà, în ultimă instanță, o hotărîre de judecată a celorlalte instanțe sau o deciziune ministerială, pentru viții de formă, călcare a legii sau abuz de putere și care judecă pe miniștrii pușì subt acuzare de către corpurile legiuitoare pentru actele lor ca miniștri. *Propunem ca funcționarii prevaricatori să fie judecați de Curtea de casațiune.* ap. MAIORESCU, D. 59. *Dacă urmează recurs în Casațiune, pricina se va tratà de urgență.* HAMANGIU, C. C. 49.]

— *N.* din fr. **casser** «a sparge, a rupe, a sfărâmà, a casà» (< lat. *quassare,* frecventativul lui *quatere,* «a sgudui, a sgâțâì»). Cf. dubletul pâsat.

CÁSĂ s. f. I. 1°. *Maison. Demeure, abri.* 2°. *Hôtel. Temple.* 3°. Administration des ressources et dépenses de certaines institutions. 4°. *Chambre.* 5°. *Cuisine.* II. 1°. *Cercueil.* 2°. *Rucher.* 3°. *Placenta.* 4°. Certaine partie de différents objets. 5°. *Gemma.* III. 1°.-3°. *Famille. Maison.* 4°-5°. *Ménage.*

I. (În folosința omului) 1°. În înțeles larg se înțelege subt *casă* nu numai clădirea destinată a servì de locuință omului s. toate încăperile de subt un acoperiș (cf. LB.), ci și toate acaretele, curtea, grădina etc. care se țin de o clădire (cf. PAMFILE, I. C. 399). După materialul din care sânt clădite, se deosebesc *case de piatră (de cărămidă), de lemn, de bârne, de nuiele* (lipite cu pământ) etc. Părțile principale din care sânt construite *casele* sânt: tălpile, stâlpii, temeliile, fundațiile, tărașii, popii, pălimarii, (a)coperișul, coama, căpriorii, lații, cosoroabele, boldurile, prăștinile, streașina, burlanele, coarda, dușumeaua, podinile s. scândurile, grinzile, pragurile; apoi zidurile, pereții, ușile, ferestrele, scările s. treptele, coșul, etc. Încăperile principale și părțile casei sânt: pivnița (beciul), podrumul, pridvorul, prispa, foișorul, cerdacul, sala, tinda, odăile, cămara, bucătăria, c(h)elarul, pimnița, polata, firidele, podul etc.; casele de la oraș au adesea și galerie, terasă, subsol, parter, etaje s. caturi etc. Cf. PAMFILE, I. C. 401-3, DAMÉ, T. 91-100, LIUBA-IANA, M. 92-7. Cf. palat, † beilic (1°), bordeiu, bujdă, bojdeucă, cocioabă, magherniță. Sânt (mai ales la oraș) *case* de închiriat, mobilate s. nemobilate. *Dè acì întrămu în casa lui Filip evanghelistul.* COD. VOR. 26/9. *Domnul caseei.* CORESI, ap. CCR. 6. *Il duse în casă-ș[i] cu cinste mare.* MOXA, 388. *De va face neștine casă pre loc strein... stăpânul acelui pământ să fie biruitoriu asupra aceii case.* PRAV. 90. *Pragurile ușilor căselor lor.* BIBLIA (1688) 3 pr./17. *Au scos atunce pre țară fumărit, câte un leu de casă.* NECULCE, LET. II 204/1. *Dobitoacele...*

sânt de doao fealiuri, adecă selbatice şi blânde sau de casă (= domestice, după germ. «Haustiere»). ECONOMIA, 73. *I-a ars... casă.* COŞBUC, F. 72. *Tu, măi, eşti bun de trăit în pădure cu urşii, dar nu în case împărăteşti.* CREANGĂ, P. 252. *Pe la toate căşile.* ŞEZ. II 10. *De la noi a treia casă, Este-o fată ş'o nevastă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 394. *Loc de casă.* ib. 436. *Ce căşi are taică-tău?* POMPILIU, B. 29/8. | Fam., în glumă. *Piatra* (de moară) *din casă:* fată de măritat (m. ales de oarecare vârsta, căreia i-a cam trecut vremea). *Am să mă cotorosesc de fată! Slavă Ţie, Doamne, că-mi urnesc piatră din casă!* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Fată'n casă:* servitoare, cf. jupânească. #*Îi urlă cânii la casă:* sărăcie întrupată, nici cânii n'au ce mâncà la casa lui. ZANNE, P. III 81. *Casa scumpului, pururea pustie.* IORD. GOLESCU, ap. ib. VIII 229. *Casă cu chirie, marfă pe datorie.* PAMFILE, VĂZD. || Fig. Adăpost, lăcaş, locuinţă. *Casa lui e pe unde apucă.* PAMFILE, J. I. *Cu casa în căciulă.* id. ib., cf. ZANNE, P. III 85. *Ca o vrăbiuţă, să mâiu fără casă.* DOSOFTEIU, PS. 35. | (În corpul omenesc) Lăcaş, încăpere (a unor organe). **Casa sufletului** = capul pieptului, unde se află organele respiratorii. *Pe Busuioc mi-l loveà Sus la capul pieptului, Pin foaia ilicului,... La casa sufletului, Un[d]e-i păs voinicului.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 109, cf. ŞEZ. II 78. *Când îţi zice Bujdeiu (scripcarul) câte una, te arde la casa sufletului, nu alta.* (Vicovul-de-sus, în Bucov.) Com. G. NISTOR. *Doru' unde se lasă, Face lacrimilor casă.* HODOŞ, P. P. 32. *Ţi le-a alege Din casa rărunchilor, Din baierile inimei.* ŞEZ. II 96b. || P. anal. Găoace, carapace, ţest. *Casa melcului* s. a *broaştei ţestoase.* PAMFILE, I. C. 97. || *Casa de paianjen* = pânza lui, spec. conul ţesut mai des, de unde paianjenul pândeşte muştele. id. I. I., cf. ZANNE, P. III 178. *Casa şoarecilor* = mişună. PAMFILE, J. I. *Casa apei* = locul ocupat de apă într'o fântână. PAMFILE, J. I. || (În graiul copiilor). Figură la jocul numit în bușe. id. ib. 277. *La casa dracului* s. *rea* = într'un colţ, unde e trimes cel prins în jocul de-a-dubasul s. de-a-mija. id. ib. 284.

2°. P. ext. Clădire (mare) cu destinaţie specială, publică s. particulară. (În COD. VOR.) Templu păgân. *Făceà case de argint Artemideei.* 8/3 (: făceà besearici de argint Dianei. N. TESTAMENT 1648; făcând beseareci de argint Artimidei. BIBLIA 1688), cf. 9/6. (Astăzi, mai ales complinit). *Casa Domnului* (LM). s. *lui Dumnezeu* = biserică. *Vreame e a înceape giudeţul din casa lu' D[um]n[e]dzău.* COD. VOR. 161/8. *Împăratul Solomon au făcut casa Domnului, cu 3 despărţituri.* ANTIM, P. 70. *Domnul care mă grijeaşte Din sfânta sa casă.* DOSOFTEIU, PS. 36. *Casă de rugăciune* = casă (cu o singură cameră s. numai o cameră într'o clădire cu mai multe încăperi) întocmită primitiv de o comunitate bisericească săracă s. puţin numeroasă (m. ales de credincioşii unei secte religioase) pentru îndeplinirea serviciului divin. Cf. LM., MARDARIE, L. 4383. **Casă obştească** †, azi **Casa obştei** = un fel de eforie comunală s. a unei comunităţi (de proprietate) pentru administrarea unei averi în devălmăşie (Cf. IORGA, IST. ROM. II 206), s. casă de economie. [Banii] *să se dee cu dobândă la case obşteşti.* CODICA ŢIV. 40/11. *La Bârlad e şi astăzi o Casă a obştei.* | **Căse de bolnavi** † (MARDARIE, L. 302) s. **de vindecare** † (id. ib. 484) = spital. | **Căse de judecată** † = judecătorii. Cf. MARDARIE, L. 2718. | **Case de oaspeţi** † (MARDARIE, L. 427, cf. 756, 2236) s. **de streini** † = ospătărie, han. *Ospătărie, ce să zice căsă de streini.* PRAVILA MOLD. 33. | **Casă nebunească** † (GORJAN, H. IV 18), s. **de nebuni** (EMINESCU, P. 249), **de alienaţi** (= balamuc), **de sănătate** (= sanatoriu), **de curvie** † (= bordel) (VARLAAM, C. 288), s. **de curvăsărie** † (MINEIUL, 1776, 179²/₂), **de prostituţie.** | (În Ardeal şi Bucov. după germ. «Rathaus») **Casa sfatului** = primăria. DICŢ. (În batjocură) **Casă de sfat** = cârciumă. *Şi dacă cevà vindeai, La casa de sfat mergeai.* ION CR. II 207. || Stabiliment de comerţ, firmă comercială (adesea complinit). *Are o casă la Constantinopol, alta la Galaţi.* COSTINESCU. *Multe case de negoţ, însemnate, au căzut în acest an.* LM. *Încheerea socotelelor unei case de comerţ.* ŞTEFĂNESCU, C. 1. **Casă de lombard** s. **de amanet** s. **de zălog** = munte de pietate. PANŢU, PR. 55. | La bănci... care se ocupă cu afaceri de cec, compensarea s. chiarificaţiunea se face zilnic într'un anumit local numit *casă de chiarificaţiune, de saldare* s. *de compensaţie* (cf. engl. clearing house, fr. maison de compensation). PANŢU, PR. 74. | **Casele** (acum societăţile) **de asigurare** se ocupă cu garantarea averilor de ameninţările şi pierderile provenite din diferite cauze. ŞTEFĂNESCU, C. 557. | (Braşov) **Casă rece** = cameră mortuară (la cimitir), unde se ţine mortul până se îngroapă, cf. morgă. | (Odinioară în Ardeal, după germ. s. ung.) **Casa de sus** s. **a magnaţilor:** senatul, în opoziţie cu **casa de jos:** camera deputaţilor. LM.

3°. Administraţia veniturilor şi cheltuelilor unor instituţiuni (şcoală, biserică, poduri etc.), cf. cămară (III 2°). *Casa milei* † (a. 1803, URICARIUL, I 124/5), *răsurilor* † (a. 1814, ib. I. 42/29, 188/5), *podurilor* † (a. 1815, ib. I. 236/11, 237/2), *bisericii, şcoalei* (a. 1828, ib. III. 37/9), *şcoalelor* ib. XIII 379/6), *pensiilor* (ib. XIII 379/5), *epitropiei* (a. 1856, ib. IV. 413/9), *emigraţiei* (GHICA, A. 433). *Să aibă şi pe schitul Vărătecul sub ascultarea lor, făcându-se tot o casă* (a. 1803). URICARIUL, VII 131/11. *Iar ce am lucrat în 7 ani ce am fost acolo* [la mănăstirea Snagovului], *nu atâta din venitul casei, cât din sudorile feţei mele, lucrurile acelea mărturisesc la toţi.* ANTIM, P. XXIV/27, cf. XXV/13.

4°. Spec. Odaie, cameră, cf. încăpere, chilie, iatac, sobă, cămară (II 3°, III 1°). LB., VAIDA, PITIŞ, ŞCH., REV. R. I. 107. *Şezând Domnul în scaun în casa cea de mijloc.* ALEXANDRU AMIRAS, LET. III 118/25. *Vă luaţi o casă (odaie) şi voiu veni şi eu acolo.* BARAC, T. 32. *A băgat-o în bucătărie, apoi s'a pierdut de ea prin cele căsi multe.* RETEGANUL, P. II 20/37. *Tune'n tindă şi prin casă Şi'n capu' cui nu ne lasă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 281. | **Casa** (**cea** s. a) **mare** = odaia cea mai mare (dinspre stradă, la loc de frunte. PĂCALĂ, TRANS. XLI 61) a unei case ţărăneşti, în care ţăranul îşi ţine curat, şi primeşte oaspeţii, cf. (la oraş) salon, spre deosebire de **casa** (**cea** s. a) **mică** s. căsuţă, în care locueşte de obiceiu cu toată familia (şi care e despărţită de *casa cea mare* prin tindă MARIAN, Î. 73). Cf. LM., PAMFILE, I. C. 148, 248, CONV. LIT. XLIV I 309, FURTUNĂ. *Făcând Nicolai-vodă divan în casa cea mare...* ACSINTI URICARIUL, LET. II 186/10. [Mortul] *se pune pe o masă sau şi pe nişte scânduri, care se aşează în mijlocul casei celei mari.* MARIAN, Î. 73. *Atunce noaptea... scoaseră şi pe Velicico Vornicul din beciu de supt casa ceà mică, şi-l duseră la fântână, de-i tăiară capul.* N. COSTIN, LET. II 43/33.

5°. Spec. (Banat) Bucătărie. LIUBA-IANA, M. 96, com. COCA.

II. P. anal. 1°. (Mai adesea complinit) Cosciug, sicriu; mormânt. LB. *Casa mortului* (Banat, MARIAN, Î. 235) s. *de brad* (Transilv. id. ib.). *Iaca Ivane, şi casa de veci, zise el. Trei coţi de pământ, atâta-i al tău.* CREANGĂ, P. 321. *Tatăl său casă-i făceà.* DOINE, 15/2.

2°. Şopron în care sânt aşezaţi stupii, stupină. *Unii îi pun* [stupii] *în căsi, alţii pre podul căsilor.* ECONOMIA, 206.

3°. Placenta copilului (BIANU, D. S.), p. ext. a vițelului (DAMÉ, T. 31); cf. sălaș, cămașă (II 1°), obială. *Cu casa (placenta) de copil se vindecă scrofulele.* LEON, MED. 99, cf. GRIGORIURIGO, M. P. I 164. *Moașa trebue să caute ca femeia care a născut, până a treia zi de la naștere, să nască numai decât și locul s. casa, în care s'a aflat copilul.* MARIAN, NA. 134. *În locut unde se îngroapă casa unei lăuze, se pune și o pară de argint.* IONEANU, ap. TDRG.

4°. Corpul unor obiecte în care se cuprind alte părți: a). Corpul carului s. căruței, în care stau persoanele s. obiectele de cărat (LM.), dric (H. VII 485). | b). *Casa* morii se compune din opt tălpi, pe care se pun mai mulți amnari dăltuiți la două părți, pentru a puteà sta scândurile ce formează pereții; în capătul amnarilor se pun opt costoroave, pe care se face acoperemântul cu stuh s. șindrilă (Bivolari, în Iași). HEM. 1097. *Casa pietrelor de moară* = colacul de lemn s. de piatră, în care stau așezate pietrele. Cf. LM. Cf. DAMÉ, T. 148; PAMFILE, I. C. 182, H. X 466. | c). Coșul teascului. PAMFILE, I. C. 222. | d). Găoacea ghindei (Araniag, jud. Arad) com. ITTU. | è). Despărțitură (pătrată), fiecare din cele 64 de câmpuri de pe tabla de șah (LM.), (la jocul de «table») partea în care fiecare din cei 2 jucători trebuie să-și aducă piesele. | (Tipogr.) Despărțituri în care se pun literele de tipar. *Pe lângă casele obișnuite pentru cules, în tipografie mai sânt un fel de case cu găurile mai mari pentru păstrarea literelor ce prisosesc.* G. IONESCU, C. T.

5°. (Astron. pop.) Steaua gemma numită și coliba s. cociorva, din constelațiunea numită coroana boreală, popular hora s. *casa cu ograda s. curtea ei.* OTESCU, C. 19.

III. Fig. 1°. Locuitorii unei case (care, mai de mult, fiind subt ascultarea unui cap de familie, s'a putut naște sensul de) familie (cu servitorime cu tot), cuprins, cf. liotă. Cf. LB. *Sânt oameni leneși, cărora e urît a săpà și a-și hrănì fămeia și casa sa.* CORESI., ap. IORGA, L. R. 79. *Să botezară, cu toată casa lor.* DOSOFTEIU, V. S. 126_2. *Norodul... veți aduce după casă, și casa... veți aduce după om.* BIBLIA (1688) 157_2. *Și întorcându-se în Maramorăș, luatu-și-au casele s'au ieșit cu toții den Maramorăș.* N. COSTIN, LET. I $91/_7$. *El tot au rămas, că-i eră casa bolnavă.* id. ib. II $117/_{24}$. *Fugind Ioan-vodă Carageà în Țara-nemțească, cu toată casa lui.* ZILOT, CRON. *Tot venitul... să-l împartă milostenie la ... casă scăpătate* (a. 1822). URICARIUL, XI $350/_5$. *Am sculat toată casa; am trimis după doctor.* C. NEGRUZZI, I 62. *Casa s'a mai îngreuiat cu un mâncău.* CREANGĂ, P. 6. *Împăratul nu mai putù de bucurie, când văzù că fiul său cel mai mic îi aduce în casă* [ca noră] *minunea minunilor.* ISPIRESCU, L. 38. *Rămâi, casă, sănătoasă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 513. *Casa fără muiere, ca un trup fără suflet.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 229. *A fi stâlpul casei* se zice de acela care ține pe ai săi prin munca, priceperea, influența lui. id. ib. III 90. # **Ai casei:** membrii familiei. *A făcut Noe o corabie mare-mare dè tot, dè a încăput el, ai casii și tot felu' dè lighioane.* ȘEZ. III 107. **Casă grea:** familie numeroasă (și greu de întreținut, pentru mijloacele de care dispune). *Doamnă aveà de treabă, bună și milostivă, cuconi cinci și cucoane trei, și-i eră casa cam grea.* NECULCE, LET. II $387/_{17}$. *A aveà o casă de copìi* = mulți copii. *Să nu lase Femeea lui săracă, c'o casă de copìi?* C. NEGRUZZI, II $199/_{28}$. *Dacă mă vede că-s o văduvă sărmană și c'o casă de copìi, mai trebue să-și bată joc de casa mea?* CREANGĂ, P. 28.

2°. Totalitatea celor ce se trag din același strămoș, neam (distins, de domnitor, cf. COSTINESCU). Cf. PAMFILE, I. C. 399. *Fiind între împărații greceștì netocmală de casă.* N. COSTIN, LET. I $86/_{12}$. *O parte țineà cu casa Ieremiei-vodă, iar altă parte cu casa lui Simion-vodă.* M. COSTIN, LET. I $228/_2$. *Boierii carii eră mai capăt în țară și eră toți de casa Cantimireștilor.* NECULCE, LET. II $302/_{37}$. *Aceà casă suverană ajunsese în scurt timp la atâta prestigiu în Europa...* MAIORESCU, D. I 15. *Să te ferească Dumnezeu de casa Vădenilor* = de cei din neamul Vădenilor, de-al-de Vădeanu! PAMFILE, I. C. 399. | P. ext. Neam (bun s. mare), familie (2°) mare. *Poftim... Testemel de legat, Cu canaf de mătasă, Ca la cucoane de casă.* SEVASTOS, N. 126.

3°. Totalitatea persoanelor care sânt în serviciul cuivà s. țin de el (ca partizani, favoriți s. ocrotiți ai săi), spec. cei ce țin de un domnitor s. de un personagiu cu situație socială înaltă. Cf. LM. Cf. clientelă. *Om de casa lor.* PRAVILA MOLD. 27. *Pierit-au și boierii toți câți s'au prilejit de venise cu oastea, tot oameni de casa Ieremiei-vodă.* M. COSTIN, LET. I $230/_{28}$. *Au dat isprăvniciile și alte boicrìi mai mici oamenilor casei.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III $192/_{13}$. *Unul fiind din cei mai de casă slugi.* MINEIUL (1776) $27^2/_2$ # *A țineà s. a fi de casa cuivà* = a fi dintre oamenii cuivà, a fi clientul s. partizanul cuivà. Cf. LM., DDRF. *Tâmplându-se de eram și eu de casa lui Antioh-vodă.* NECULCE, ap. TDRG. *De-a putere-a fi, acum ești de casa noastră.* CREANGĂ, P. 312. **Copil din (în s. de) casă** † = fiu de boier care făceà servicii de paj la Curte, p. ext., fecior în casă. *S'au măniiat Dumitrașco-vodă, de au pus copìi din casă, de l-au scos din târg numaĭ pe un cal călare, fără slugi.* N. COSTIN, LET. II $102/_8$. *Beizedelile, după ce iau făcliile, le dau la unii din cei mai aleși copìi în casă ce au.* GHEORGACHI, LET. III 302. *Cătălin, Viclean copìl de casă. Ce umple cupele cu vin Mesenilor la masă, Un paj...* EMINESCU, P. 270. | (După fr. maison militaire) *Casă militară* = aghiotanții, ofițerii de pe lângă persoana unui principe, unui suveran, a căpeteniei statului. *Boierul Hasanache, care făceà parte din casa militară a lui Ioniță Sturza, a fost arestat.* GHICA, S. 119. | *Casă civilă* (a unui domnitor) = persoanele civile de pe lângă persoana suveranului, în serviciul Curței.

4°. Căsnicie, traiu comun între bărbat și femeie. *De va nebunì bărbatul, să să împartă* (= despartă) *aceaia casă.* PRAVILA MOLD. 82. *Iscodì casele oamenilor.* CREANGĂ, P. 233. *Apucase a cântà găina la casa lui și cucoșul nu maĭ aveà nici o trecere.* id. ib. 285. # **Om cu casă** = însurat. DDRF. **A ținea casă cu cinevà** = a trăì în căsătorie. *O va luà altul, di va ține casi cu el.* ZODIAR (ca. 1750) ap. GCR. II 67/9. *Ba zău, încă mă mier c'am avut răbdare să țin casă cu baba pân'acum.* CREANGĂ, P. 118. *De ar ști bărbatul câte știe satul, până-i lumea n'ar țineà casă.* ZANNE, P. IV 257. | **A face o casă** = a însurà s. mărità. LM. *A(-și) da fata la casa ei* = a o mărità. Cf. LM. *Au făcut nunta Vasilie-vodă fiicei sale... după cneazul Ragivil... Numai cu ce inimă și sfat au făcut aceà casă după om de lege calvinească?* M. COSTIN, LET. I $284/_{17}$. *Știu a face case bune.* ALECSANDRI, T. 11. | **A strică** *(sparge s. pustiì)* **casa cuivà** = a stricà armonia dintre soți, a face să se învrăjbească s. să se despartă o pereche de oameni căsătoriți, spec. a-i luà cuivà bărbatul (s. femeia). Cf. LM., ZANNE, P. III 90, PAMFILE, J. I. *Cu clevetele sale, au spart case, și soți de soți au despărțit.* CUV. D. BĂTR. II 342. *Bună cas'ai pustiit!* ȘEZ. VI 122. *N'a stricat (spart) Dumnezeu (Domnul) două case* (ZANNE, P. III 87) se zice când, într'o căsătorie, amândoi casnicii sânt răi. IORD. GOLESCU, ib. III 88. *Mi-a pus foc la casă* (Dobrovăț, în Vasluiu) = a purtat vorbe, a vârît o intrigă, de unde e traiu-rău în casă ZANNE, P. ib. III 85. | **A face** (s. **duce**) **casă (cu cinevà** s.

împreună) = a se învoi, a trăi laolaltă în bună înțelegere (fiind mai ales vorba de soți); a se stabili, a se așeză, a ședea mult undevà. Cf. ZANNE, P. III 89-90. *Dumnezeu n'o vrut să facem casă'mpreună.* ALECSANDRI, T. 1502. *Nici cu asta nu fac casă.* id. P.P. 352. *Cânele nu face casă cu pisica.* ZANNE, P. III 90. | **Casă neprimenită** = căsnicie în care nici bărbatul n'a mai fost însurat cu alta, nici femeia n'a mai fost măritată cu altul. Cf. LEON, MED. 152.

5°. Gospodărie, economie casnică, tot ce are omul (PAMFILE, I. C. 399), m e n a j. *Bărbatul să fie socotitoriu caseiș[i].* PRAV. 534. *Pentru lucrurile și tocmelile casei lui.* M. COSTIN, LET. I 256/18. *Desparță-te de muierea ta, și lipsește din casa ta și din toată agonisita ta.* ANTIM, P. XXVII/16. *Femeia care să nu fi fost adus zeastre în casa bărbatului...* PRAVILA (1814) 163. *Acum se bucură văzându-și adunate pânile, din care parte le prifface în bani, și parte le păstrează pentru trebuința casii sale.* I. IONESCU, C. 232. *Caută de casă, cum se cuvine unei bune gospodine.* C, NEGRUZZI, 147. *Bărbatu-mieu — Dumnezeu să-l ierte! — nu s'a putut plânge că l-am înșelat sau i-am răsipit casa.* CREANGĂ, P. 4. *Slavă Domnului, am ce mâncà la casa D-tale.* id. ib. 188. *Casă de becher.* PONTBRIANT. *Pâne, pânză, șervete* (C, NEGRUZZI, I 151) *de casă.*: lucrate s. făcute de gospodină în opoziție cu cele „de (s. din) târg", cumpărate de la prăvălii, lucrate de fabrică. *Casă bine ținută.* # **Casă deschisă** = în care oricine e bine primit. **A aveà casă și masă** = a fi însurat, având gospodăria sa (și oarecare avere). Cf. LM: Contrariul: *a nu aveà nici casă, nici masă* = a fi sărac lipit. Cf. ZANNE, P. III 86. *Maico, din copiii tăi Toți au casă, toți au masă, Numai eu trag la pedeapsă; Toți au casă și moșie.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 180. *Taci, să-ți fie casa casă și masa masă.* PANN, P. V. I 21. *N'am ajuns la casa lui,* adică la ajutorul lui. PAMFILE, I. C. 399.

[Pluralul se întrebuințează foarte adesea și când e vorba de o singură clădire (mare TDRG.) cu mai multe camere (= case I 4°). *Strada rusească, casele Petrescu.* id. *Tot de-a-lungul uliței, La casele Marcului.* ALECSANDRI, P. P. 125b. Cu același înțeles *o păreche s. un rând de case: Erau puse spre vânzare mai multe moșii, patru vii lucrătoare..., șase părechi de case.* FILIMON, ap. TDRG. | Plur. *case,* dialectal *căsi* ȘINCAI, HR. I 45/19, ȘEZ. V 55, VAIDA, *căși: Căși̯le tăte* (=toate) *erau de argint.* FRÂNCU-CANDREA, M. 280. *Se duseră fieștecare la căși̯le lor.* ALEXICI, L. P. 246/22. || D i m i n u t i v e (cu înțelesul de «casă mică s. drăguță»): **căscioară (căși̯oară** PSALT. ap. CANDREA 173/24; **căsicioară** † LET. II 64/4; **căștioară** GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 200; **căștoară** JAHRESBER. VII 34; **căștorână** ib.; **căși̯oreà** PĂSCULESCU, L. P. 270; **căscioriță** s. f. RĂDULESCU-CODIN, ap. CDDE, nr. 279; **căși̯oară** † LET. I 188/6 s. f. (ad I, 1°). *I-au astupat ferestrile căși̯oareei.* MOXA, 385/34. *Căși̯o[a]ră* (lemma pentru b o r d e i a ș) DOSOFTEIU, V. S. 100$_2$. *Acolo am eu căși̯oară, Pe un vârf de delișor.* I. VĂCĂRESCU, P. 7/21. *O căși̯oară întunecoasă, ce sta să cază pe dînși̯i, de povara paielor.* GORJAN, H. IV 81. *S'au clădit case și căscioare.* GHICA, S. 496. *Departe'n văi e o căscioară, Cu prispă netedă de lut.* COȘBUC, B. 231. *Mai merse nițel și dete peste o căscioară, și bătù la poartă.* ISPIRESCU, L. 348. (ad I 4°) *A treia încăpere la care se intră prin tindă e «căscioara», la care se adaugă uneori o a patra încăpere «cămara»... Din «casa mare» și din căși̯oară fumul iese prin niște «(h)orințe».* PITIȘ, N. REV. R. I 107. (ad II, 2°) *Toată albina își apără căși̯oara și hrana lor cu acele și cu veninul său.* URECHE, LET. I 188/6, (ad III, 4°) *Începù baba ddese să meargă La aceà femeie, căși̯oara să-i spargă.* PANN, P. V. I 54; — **căsușoară** (GRAIUL, I 3), **căsășoară** (în rimă ȘEZ. 11b/4) s. f.; **căsuță (căși̯uță** DOSOFTEIU, V. S. 99,2, ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG.). cu plur. *-suțe,* în Mold. și *-suți*), **căsiță** (rostit *căsâță* DENSUSIANU, Ț. H.) s. f. = casă mică (PAMFILE, J. I), cu o singură odaie, fără tindă, unde se stă mai ales iarna (id. I. C. 415, 426); odăiță (POPOVICI, R. D.) în care locuește țăranul zilnic cu familia sa, casa (I 4°) cea mică (cf. FURTUNĂ); bucătăria (PAMFILE, I. C. 402); celulă de fagure (LM); partea mai bulbucată a inelului, în care e prinsă piatra (PONTBRIANT). *Zburați, porumbi drăguți, Tot sălțând și colindând a noastre jalnici căsuți.* KONAKI, P. 58. *Aveà o căsuță ascunsă sub vr'o trei butuci de vie.* C. NEGRUZZI, I 110. *Mai pe urmă și-a înjghebat și o căsuță, și apoi s'a statornicit în satul aceala.* CREANGĂ, P. 139. *Vin' colo pe sub coastă, Până la căsuța noastră.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 77; — **căsúică (căsúie** CIHAC, **căsúcă** T. PAPAHAGI, M.) s. f. și: alveolă de fagure (MARIAN, INS. 145); o parte a cimpoiului (H. XII 142); un joc de copii, (H. V 321). *Kĕsujkĕ* = domuncula. ANON. CAR. *Văzuiu... o căsuică mitiică.* ION CR. II 53; — **căsulie (căsălúie** LB, **căsălúică)** s. f. și: odăiță, chiliuță (LB) de călugări (LM); cabină de corabie (LM); cutioară; alveolă în fagure (VAIDA); cheutoare la haină, în care se încheie nasturele, b a b ă, c ă ș i ț ă (Transilv.-denord VICIU, GL.); ochiul ițelor, prin care intră câte un fir din urzeala pânzei; căsuța construită de-asupra torentului de apă, pe care plutașii mână plutele la vale (VICIU, GL. 99). *Aceste bordeic sânt niște colibuțe sau căsulii mici, construite din bolovani.* TURCU, ESC. 134. *La năvădit, copilul dă mamei fir de fir, de-l trece prin căsuliile ițelor.* BREBENEL, GR. P.; — **căsuliță** s. f. (Banat) TDRG.]

— Din lat. **casa, -am** «colibă», care primise în limba latină vulgară înțelesul de «casă», înlocuind pe *domus* și *aedes.* Sensul «odaie» îl are și bulg. *kăšta.* Cf. a c a s ă, c ă ș i ț ă, c ă s o i u, c ă s a ș, c ă s a r, c ă s ă t o r (i), c ă ș e a n, c a s n i c etc.

CÁSĂ s. f. *Caisse.*

1°. D u l a p s. l ă d i ț ă (de fier) în care se țin banii, hârtiile de valoare etc. *Casă:* aerarium, thesaurus. LB. *Am o casă Wertheim.* | (Adesea, complinit) C a s ă d e b a n i.

2°. P. e x t. (Într'o prăvălie) Masa s. pupitrul la care se primesc banii pentru cele cumpărate, cf. t e j g h e a, c o n t o a r. (La o bancă, la o fabrică etc.) Despărțimântul unde se păstrează casa (s. casele) de bani și unde se primesc și se plătesc sumele operate (i n c a s ă r i l e și p l ă ț i l e). *Casa este deschisă de la 9-12* (anunț la bănci).

3°. Fondurile (din «casele» de fier) cu care lucrează o casă de comerț, o bancă, o administrație etc. **A face casa** = a stabili bilanțul încasărilor și al plăților. **Registru de casă** = registru în care se trec sumele plătite și cele primite.

4°. Așezământ financiar (de stat, județ, comună) care primește fonduri în depozit, le administrează, le valorifică; cf. c a s ă[1] (I, 3°). *Luându-se foriei școalelor dreptul de dispunere a acestor averi, luându-se fondurile monastirilor și înglobându-se toate aceste fonduri într'o casă centrală...* MAIORESCU, D. II 156. *Diferitele fonduri provenite... din case speciale.* HAMANGIU, C. C. XXXIV. **Casă de economie** s. (în Transilv. după germ. «Sparkasse») **de păstrare** s. **de cruțare** = instituție pentru încurajarea economiilor, unde se pot depune cu dobândă și cele mai mici sume. **Casă de depuneri și consemnațiuni** = instituție care primește spre păstrare (cu dobândă) sau spre consemnare depozitele judiciare, cauțiuni etc. *Casa împărătească* [de depuneri] (a. 1793). IORGA, S. D. VIII 28. *Capitalul împrumutat de la casa de depuneri.* ȘTEFĂNESCU, C. 568.

[Scris și **cássă** s. f. | F a m i l i a: **casiér** (pronunț. *-si-er*) s. m., cu femininele **casiereásă** s. f. = soție

de casier, **casieriță**, (rar) **casiéră** s. f. = persoană (funcționară) însărcinată cu ținerea «casei» unei bănci, unei societăți, unei administrații etc.;—(în Transilv.-Bucov., învechit, artificial, și): **ca(s)sár(iu)** s. m.;—(Banat, cu suf. *-aș*) **căsăráș** s. m. *La căsăraș în Cenad am stat și eu la un givan.* IRINEU, S. B. 49, cf. 41;—**casierie** s. f. = a) localul în care se centralizează încasările Statului: *casieria centrală* (în Capitală), *casierie județeană* (azi «administrație financiară»); b) funcțiunea casierului (s. casieriței).]

— *N.* din ital. **cassa,** idem.

CÁȘĂ s. f. *Bouillie de grîuau de blé.* — (Numai în DICȚ.) Papă s. cir de griș, cf. caşcă (2°).

— Din slav. (bulg. rus. rut.) **kaša** sau ung. **kása,** idem.

CASABÁ † s. f. *Bourg, petite ville.* — (Turcism din sec. XVIII) Orășel s. târg turcesc (ȘIO), cf. câşlă. *Gheni-Șehri este oraș, casabà mare, iar nu cetate* (a. 1715) ap. ȘIO. *La Chișinău și la Soroca și la alte târguri și casabale.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 230/30. *Și iarăși mare stricăciune și pierzare făcând Moscalii în oștile turcești, au luat și toată casabaua, cu toate averile ei.* id. ib. 280/33. *Să nu să dea voie de a întrà în pământul Țării-românești și Moldovii, fieștecare din cei care se află pè lângă marginea Dunării și pè la serhaturi și casabale.* DUMITRACHE, 467. *Când se duc raelile Țării-rumânești la casabale, sate și târguri.* TES. II 310. [Păstrat pe alocuri și azi, subt forma **casábă** s. f. = orășel, cătun. BRĂESCU, M.]

— Din turc. **kasaba,** idem. ȘIO.

CASÁBĂ s. f. v. **casabà.**

CASABAȘALÂC † s. a. } v. **casap.**
CASAB-BÁȘA † s. m. }

CASÁC s. a. *Vêtement d'homme.* — Haină bărbătească (H. XII 261, XIV 107) nedefinită. (Poate că e ortografiat greșit în loc de *cazac,* cf. cazacă).

CĂSÁCI s. m. plur. v. **căsaș.**

CĂSĂGÍU s. m. v. **chesăgiu.**

CĂSĂÍ vb. IV[a] *Trotter.* — (Ban.; sârbism, la ȚICHINDEAL) A alergà. *Ogarul, când căsăește în zadar, umblă el pre ici pre colea, iară când se sloboade după iepure, așà mearge de iute, cât gândești că zboară ca plumbul din pușcă.* F. 417.

— Din sârb. **kasati,** idem.

CÂSÂÍ vb. IV[a] v. **câs.**

CÂSÂLGEÁ s. f. Espèce de froment. — Specie de grâu, nedefinită. H. II 319.

CASÁLNIȚĂ s. f. (Entom.) Un fel de vierme (H. X 151), probabil găselniță (v. c.).

CAȘALÓT s. m. (Șt. nat.) *Cachalot.* — Mamifer din familia cetaceelor, diferit de balenă prin aceea că în loc de lame, are dinți fixați în falca de jos, iar în cea de sus cavități în care intră acești dinți.

— *N.* din fr.

CĂSĂLÚIE s. f. } v. **casă**[1].
CĂSĂLÚICĂ s. f. }

CASÂNCĂ s. f. *Fichu.* — (Mold., Bucov.) Un fel de testemel de lână, cu flori pe margini (MARIAN, NA. 299), basmà de mătasă, cu care se îmbrobodesc fetele, mai ales când sânt de mijloc; flăcăii o fac legătoare (cravată) la gât; se ia din târg s. se capătă pe la botezuri, înmormântări și nunți, când sânt ca vornici și când o poartă pe piept (PAMFILE, I. C. 364), broboadă (GRAIUL, I 430, nota), cf. H. I 65, III 19, 50, 268, X 33, 77, 436, 506, XII 289, XVI 134, 153. *Finii duc cumătrilor... o casâncă ori un tulpan.* MARIAN, NA. 301. *Soacra dă nunei casâncă.* SEVASTOS, N. 295/5. *Femeile umblă... cu casâncă* (Bacău). GRAIUL, I 430. *Rochița nu-i a ta Și casânca tot așà* (Basarabia). id. II 8. *Mi-o cerut rociț'albastră, Și casâncă di mătasă.* VASILIU, C. 169.

[Și: **casíncă** s. f. CIHAC, II 45, H. I 65, X 33, 506 etc., **caséncă, casúncă** s. f. PAMFILE, I. C. 364.]

— Din rus. **kosynka,** «cârpă triunghiulară».

CASÂNT, -Ă adj. *Cassant.* — Care se sfărâmă sau se sparge lesne, cf. fragil. *Oțelul călit e casant.* | Fig. (despre vorba cuivà) Tăios. *Ne-a vorbit cu un ton casant.*

— *N.* din fr. Cf. casà.

CASAÓC s. m. (Zool.) Sorte d'écureuil. — Un fel de veveriță care trăește mai mult cu alune; mănâncă și mere. MARIAN.

— Cf. rus *kosoókij* «chior, care se uită ponciș».

CASÁP s. m. *Boucher.* — (Mold., Ban.; rar sau † în alte părți) Măcelar. *Le taie Șerimii și Mărzacii, ca un casap.* NECULCE, LET. II 403/26. *Cojocari, croitori,... casapi.* MAG. IST. II 177/13. *Cu ce preț să vândă casapii peile de tălpării* (a. 1792). URICARIUL, IV 132. *Nici unul din căsapii jidovi să nu cuteză* (=cuteze) *a vinde carne...* (a. 1823). ib. III 280/23. *Căsápul zăbovindu-să în căsapniță.* ȚICHINDEAL, F. 197. *Au mers la un căsap.* SBIERA, P. 272/1. *Casapi cu masatele.* TEODORESCU, P. P. 136. *Cincizeci de becheri, Feciori de boieri, Și de negustori, Casapi de la Diiu, Haiduci de la Jiiu.* ib. 651. *Bägà mâna pe tureac, Scoate cuțit de casap, Și se pune-a-l ascuți.* RETEGANUL, TR. 21 | (Fig.) Om crud. *Fabiani pentru voi e păstor, pentru noi e casap.* C. NEGRUZZI, III 266/17. [Și: **căsáp,** (rar) **hasáp** BARONZI, L. P. 161. || Compuse: (turcisme): (*<kassab bašy)* **casáp-, casáb-** s. **hasáp-bàșa** † s. m. = starostele măcelarilor, la Turci s. la Tătari (însărcinat a cumpărà vite în timp de războiu). ȘIO. *Așijdere și câteva pungi de bani să de*[ie] *la omul lui casap-bașa; să cumpere oi pentru sulgeria împărătească.* NECULCE, LET. II 461/19. *Un postav șalu i un atlaz, ce s'au dat casap-bașii al Hanului* (a. 1693). ȘIO. *Lui Casap-bașa i s'au dat câteva pungi de bani, de-au cumpărat oamenii lui oi împărătești.* LET. III 179/2. (*< kassab bašlyk*) **casáp-başlâc** †, **casabaşalâc** † s. a. = meseria și funcțiunea lui casap-bașa. ȘIO. *Cu pricină dè casabaşalâc sè pricinuià multe asuprèle la țara noastră, cu silnice hrăpiri locuitorilor.* STOLNICUL DUMITRACHE, 463].

— Din turc. **kasap (kassab),** idem; în Banat, prin mijlocire sârbească.

CASÁP-BÀȘA † s. m. } v. **casap.**
CASĂP-BAȘLÂC † s. a. }

CĂSĂPÍ vb. IV[a]. *Tuer, tailler en pièces.* — (Mai ales în Mold.) A măcelări (oameni), a tăià în bucăți, a ciopârți, a face (în) bucăți. *Ne privesc cu ocheana, în ce chip ne căsăpesc.* BELDIMAN, TR. 383. *Din Turci el căsăpeà Câți pe mână-i încăpeà.* ALECSANDRI, P. P. 138, cf. 173, PĂSCULESCU, L. P. 282. [Part.-adj. **căsăpít, -ă** = cioplit (?). *Furcuțe zugrăvite Și linguri tot căsăpite Pentru ale d-voastră guri gătite.* MARIAN, NU. 179, cf. 849 b].

— Derivat din **casap.**

CĂSĂPÍE s. f. *Boucherie.* — (Mold., Ban.) Măcelărie. *Li se dau... de către țiitorii căsăpiilor acèle pelcele* (a. 1805). URICARIUL, IV 143/26. *Vânzând*

căsăpia cu anul (a. 1806). ib. X 213/24. *Căsăpia să fie în purtarea de grijă a episcopiei* (a. 1813). ib. V 17/9. *Căsăpia târgului să dee pe tot anul câte cincizeci* [de] *lei venit la cutia târgului* (a. 1823). ib. VI 476. *Boii și vacile ce sĕ vor cumpĕrà pentru trebuința . căsăpiilor țării* (a. 1826). ib. XXII 298. *Ne țin aici ca pe o turmă de oi de căsăpie.* ALECSANDRI, T. 1515. *Și luând nebunul vițelul, l-au tăiet și, belindu-l, au spânzurat carne în căsăpie.* ȘEZ. II 117/22. (Cu pronunțare dial.) *În bricică se suià, La căsăchie mergeà.* BIBICESCU, P. P. 325. [Cu alt sufix: (Ban., din sîrb. *kasapnica*) **căsăpniță** s. f. ȚICHINDEAL, F. 197].

— Derivat din **casap,** prin suf. abstr.-loc.-*ie.*

CĂSÁPNIȚĂ s. f. v. **căsăpie.**

CĂSÁR s. m. } v. **casă**[2].
CĂSĂR s. m. }

CĂSÁR s. m. 1°. *Qui possède une maison, homme établi, marié.* 2°. *Casanier.*

1°. † (Une-ori, cu funcțiune adjectivală, ca atribut la o m). Care are casă, om stabilit, cu casă, căsătorit, soț, c a s n i c (II 2°), c ă s a ș (1°). *Pentru care vine să despart căsării, ce să zice bărbat, de fămeae-ș*[*i*]. PRAVILA MOLD. 76. *Să va prilejì un om căsăriu în viața lui să-ș*[*i*] *dăruiască avuția sa fămeii sale.* ib. 50, cf. 76, 77$_2$, 82$_2$. *De sĕ va înțeleage, cum vreun chip dentru căsari, au bărbatul au muiarea, va să hiclenească pre soțu-său cu otravă.* PRAV. 595. *Câte 105 parale să dee fieștece om căsar; holteiul cel cu părinți câte 55 parale.* CANTA, LET. III 178/11, cf. (a. 1760) URICARIUL, XX 95, (a. 1805) ib. II 146/11.

2°. (Maramureș.) Cel ce rămâne acasă (T. PAPAHAGI, M.), casnic (I 2°).

— Derivat din **casă**[1], prin suf. nom. agent. *-ar* (cf. lat. *casarius, a, -um,* aparținător casei, *casarius, -um,* servitor). Cf. c ă s a ș.

CĂȘÁR s. m. și a. 1°. *Fromager.* 2°. *Moule à fromage.*

1°. S. m. Cel care face caș s. cașcaval (la stână s. la c ă ș ă r i e), cf. b a c i u[1] (1°). *Povățuind pe cășeri ca să-i facă cașcavalu' în calupuri mari* (a. 1810). URICARIUL, XIV 239/16.

2°. S. a. C a l u p de lemn, ca o cutie, încrestată pe părțile dinlăuntru, în care se tescuește cașul, de i se dă forma unei turte, f o r m ă (III).

[Plur. (ad 1°) *-șari* și (dial.) *-șeri,* (ad 2°) *-șare.* | F e m i n i n e (ad 1°): **cășăriță.** DICȚ., **cășăreásă, cășereásă.** LM. | L o c a l: **cășărie** (dial. **cășerie**) s. f. = clădire (s. o parte a stânei) în care se face cașul, brânza s. mai ales cașcavalul. DICȚ., H. VII 262, XVI 142, cf. I 367, II 145, III 228, 309, IV 86, VI 116, IX 194. *Ne-au [spus] baciu'de la cășărie că... a venit 3 hoț*[*i*]*, de au lot* [= luat] *15 cașcavale* (a. 1760). IORGA, B. R. 225. *Ei dă voie ca să țânie* [= ținâ] *la Bran 2 cășării* (a. 1760). id. ib. 390. *Să-i fie marfa gata, la cășărie mè* (a. 1810). URICARIUL, XVI 239/10. *Cășăria, baciu', hierbătoarea... toți și toate ar hi'nsuflețite de ighirea* (= ivirea) *tea.* JIPESCU, O. 48. *Ai și tu puțină brânză la putină, și crezi acum că ai cășărie.* ZANNE, P. III 485].

— Derivat din **caș,** prin suf. nom. agent. și instrum. *-ar.* (Cf. lat. *casearius,-a -um* «de caș»).

CĂȘĂRÁȘ s. m. v. **casă**[2].

CĂȘĂREÁSĂ s. f. }
CĂȘĂRÍE s. f. } v. **cășar.**
CĂȘĂRÍȚĂ s. f. }

CĂSÁRIU s. m. } v. **casă**[2].
CĂSĂRIU s. m. }

CĂSÁRMĂ (Mil.) } v. **cazarmă.**
CĂSĂRMĂ (Mil.) }

CĂSÁȘ s. m. 1°. *Homme établi, marié, possesseur d'une maison.* 2°. *Membre de la maison, domestique.*

1°. (Une-ori în funcțiune adjectivală) Om stabilit, cu casă, soț, care are o casă (BARCIANU), c ă s ă t o r (i t), c a s n i c (II, 1°), c ă s a r (1°), g o s p o d a r (II). *Un om oarecarele eră căsáș și răsădì o vie.* VARLAAM, C. 280$_2$. *Nu va puteà să despartă căsașii.* PRAV. 599. *Scoteà cu sorți căsași de prin orașe și de prin sate și-i mutà la alte țări.* M. COSTIN, LET. I 18/30. *Să dea de tot omul căsaș câte o sută și cinci părale la cîvert, iar holteii cei cu părinți să dea câte cincizeci și cinci de părale.* NECULCE, LET. II 459/3, cf. URICARIUL, I 355/22. *Cu neputință eră pre Romanii căsași a-i scoate din Dachia.* P. MAIOR, IST. 29.

2°. (Mai ales la plur.) Persoane care locuesc într'o casă (subt un cap de familie), care se află în serviciul cuivà, ai casei, c ă s e a n, membru al familiei. *Nărocul acel desăvârșit ce iaste în ceriu gătat slugilor și căsășilorŭ lui D*[*u*]*m*[*ne*]*dzău.* VARLAAM, C. 359. *Acolo plângere și tânguire eră de Doamna sa Elena și de fiii săi... și de fiică-sa... și de alți căsași.* URECHE, LET. I 163/19. *Aceasta de la ficiorul și căsașii lui... suferind.* CANTEMIR, HR. 203/13. *Mirele merge cu toți căsașii săi după mireasă.* MARIAN, NU. 495. *Bună ziua La dumneavoastră, Căsași de casă!* id. ib. 830. *Nu face supărare căsașilor și sâială femeiei.* ȘEZ. VI 110, cf. II 26, 32, 189.

[Și: (ad 2°) **căsaci** plur. *S'au milostivit Ion Orășteanu împreună cu soția Stană și toți ai dumisale căsaci, de l-au cumpărat* (a. 1768). IORGA, S. D. XIII 39.]

— Derivat din **casă,** prin suf. substantival *-aș.* Cf. c ă s a r[1].

CĂSĂȘOÁRĂ s. f. v. **casă**[1].

CASÁȚIE s. f. } v. **casă.**
CASAȚIÚNE s. f. }

CĂSĂTÓR † s. m. v. **căsătoriu.**

CĂSĂTOREÁLĂ s. f. v. **căsători.**

CĂSĂTORESC, -EASCĂ adj. *Conjugal.*—(Rar) De căsătorie, privitor la căsătorie (DICȚ.), c a s n i c (COD. SILVIC, 51, 10). *Legăturile familiei sĕ alcătuesc prin căsătorească tocmeală.* CODICA ȚIV. 11/9. *Șese luni trecuseră, de când gustà Postelnicul această ticnită fericire căsătorească.* C. NEGRUZZI, I 73. *Dragoste șvăbească, târguire căsătorească.* ALECSANDRI, T. 351. *Ei, ce cunosc că viața căsătorească toată De-o parte-i și de alta o jertfă necurmată?* I. NEGRUZZI, II 66. [Cu alt sufix: **căsătórnic, -ă** † adj. *Cine va creade una ca aceaea, e semn că nu știe ce este căsătornica soțietate.* P. MAIOR, IST. 14. | A d v e r b: **căsătorésțe.** DICȚ.]

— Derivat din **căsător,** prin suf. adj. *-esc.*

CĂSĂTORÉȘTE adv. v. **căsătoresc.**

CĂSĂTORÍ vb. IV^a. 1°. *Marier.* 2°. *Se marier.*— (Construit a b s o l. sau cu prep. c u s. d u p ă).

1°. T r a n s. A unì legitim (s. cu cununie) un bărbat cu o femeie (prin căsătorie), a însurà, a mărità, a da la casa sa; cf. c ă p ă t u i. *Pe dealu' cu strugurii, primblă-se călugării, Blestemându-și părinții, De ce i-au călugărit Și nu i-au căsătorit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 217.

2°. (Mai ales) R e f l. (Despre bărbat s. femeie) A se unì prin căsătorie, a se însurà, a se mărità, a face nuntă (cu cinevà), a luà (bărbat s. nevastă)

cu cununie. *Kĕsĕtoresku-mĕ* = nubo. ANON. CAR. *Nu vor puteà acealea obraze dup'acia să sĕ mai căsătorească nici cu alte obraze streine.* PRAV. 859. *Căsătorindu-sĕ cu o femeae.* DOSOFTEIU, V. S. 121. *Într'această iarnă în căşlegile Crăciunului, s'au căsătorit Antioh-vodă.* LET. II 47/29. *Îmi pare că trăesc numai de când m'am căsătorit.* C. NEGRUZZI, I 75. *Cei tineri să năzuiască, Ca să se căsătorească.* MARIAN, NU. 789. *Că banii ţ'or trebui Dacă t'ei căsătorì.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 372.

[Şì (ad 1°, neîntrebuinţat): **încăsătorì** vb. IVa. COSTINESCU. | Adj.-part.: **căsătorít, -ă** = însurat s. măritată (de curând LM.) *Nu e de cuviinţa unui om căsătorit a lăudà astà desbrăcătoare şi ruinoasă patimă.* C. NEGRUZZI, I 74. *Tinerii s. noii căsătoriţi,* cf. însurăţel. *Căsătorit pentru a doua oară.* DDRF. Negativ: **necăsătorít, -ă,** = celibatar, cf. holteiu, becher, burlac. *Ajutoriu al celor necăsătoriţi.* MINEIUL (1776) 173 1/2. *Vieaţă necăsătorită La bătrâneţe e cea mai urîtă.* ZANNE, P. IV 484. | Abstracte: **căsătorire** s. f., **căsătorít** s. a., (neobicinuit) **căsătoreálă** s. f. = căsătorie. *Ori vremea că ţi-a venit, Vremea de căsătorit Şi de'nsurătoare Şi de căsătoreală?* MAT. FOLC. 49.]

— Derivat din **căsător.**

CĂSĂTORÍE s. f. 1°. *Mariage.* 2°. *Mariage, ménage.*

1°. Unire legitimă (cu cununie) între un bărbat şi o femeie, însurătoare, măritiş, cf. cununie, nuntă. *Căsătoria religioasă* se face înaintea preotului; *căsătoria civilă* înaintea ofiţerului stării civile. *Căsătorie mixtă:* încheiată între persoane de religiuni s. confesiuni diferite. *Căsătorie morganatică,* pe care un principe s. un nobil o încheie cu o persoană de condiţie socială inferioară. *Căsătoria* se face, se încheie, se celebrează, se desface. Cinevà dă pe fiul său s. pe fica sa cuivà în căsătorie. Cinevà ia pe o persoană în căsătorie. *Kĕsĕtorié* = matrîmonium, uxoratio, (mâritatio). ANON. CAR. *Căsătoriia să sĕ înceapă cu cuvântul lui Dumnezĕu, şi să sĕ facă cu jurământ, să ştie ce-i căsătorie.* SAVA, AŞEZĂMÂNTURI (a. 1675) ap. GCR. I 217/33, 35. *Căsătoria te arată că eşti om, iar nu dobitoc.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII/267. *Căsătoria a doua.* HAMANGIU, C. C. 210. *Contract de căsătorie.* TDRG.

2°. Traiu comun între soţi, viaţă conjugală, căsnicie (2°). *Abià începuse a gustà dulceţile unei căsătorii potrivite.* C. NEGRUZZI, I 41. *Pe lângă toată sărăcia lui, i-au fost încă şi căsătoria stearpă.* SBIERA, P. 225/4. *Căsătoria, cât de dulce, multe necazuri ne aduce, când unirea lipseşte.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 267. *Bărbatul surd şi nevasta oarbă, cea mai ticnită căsătorie.* id. ib. 269. *Copìi din a doua căsătorie.* DDRF.

[Negativ (neobicinuit): **necăsătorie** s. f. = celibat, viaţă de persoană necăsătorită, traiu de burlac s. de fată bătrână, burlăcie, burlăcărie, burlăcărit. *Zilele lor se veştejesc în necăsătorie.* MARCOVICI, D. 234].

— Derivat din **căsător,** prin suf. abstr. *-ie.*

CĂSĂTORIU † s. m. *Homme établi, marié.* — (Une-ori cu funcţiune adjectivală). Om stabilit, cu casă, căsătorit; tată de familie, stăpân al casei; casnic (II 1°), căsaş, căsar[2] †. *Podobnic iaste omul căsătoriu, cela ce scoate din vistiariul lui noaole şi vechile.* TETRAEV. (1574) 224. *Om neştine eră căsătoriu.* CORESI, ap. CP. 226. *Nu pociu suferì a mearge după căsătoriu mai prost de cât mine.* DOSOFTEIU, V. S. 161/2. *Ce asemenea este împărăţia ceriurilor omului căsătoriu, carele...* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Vai de căsătoriul cela ce nu-ş[i] va deşteptà fomeaia* (sec. XVII). CUV. D. BĂTR. II 51.

— Adj.-verbal al unui verb dispărut din limbă ***căsà** din lat. vulg. ***casare** «a întemeià o căsnicie». Cf. cazà.

CĂSĂTÓRNIC, -Ă † adj. v. **căsătoresc.**

CAŞ-BACIU † s. m. v. **caş.**

CASC s. a. v. **căscă.**

CĂSCĂ s. f. (Milit.) *Casque.* — Acoperemânt de metal (m. rar de piele groasă) al capului, purtat de militari, coif, cf. chivără. *Infanteria după modelul rusesc, cu căşci şi şepci.* URICARIUL, XXII 440,1. *După sfârşitul căluşului, steagul, casca mutului, sabia şi iepurele sânt sfărâmate în bucăţi şi îngropate.* PAMFILE, S. V. 70. | P. ext. (Herald.) Figură heraldică, reprezentând o cască pe scut; împodobire exterioară a scutului, variind după însemnătatea personagiului. | Fig. (Zool.) Creastă groasă şi tare a unor pasări. | (Bot.) Pinten în formă de cască al unor orhidee. [Plur. *căşci* (ap. TDRG), *căşti.*] Familia: (după fr. *casquette*) **caschétă** s. f. = acoperemânt de cap, de stofă, cu cozoroc, făcând parte din uniforma marinarilor, a şcolarilor ş. a., şapcă, cf. chipiu, ceapsă, căiţă; învechit şi: **caschét** s. a. POLIZU. *Şedeà în picioare, cu pardesiul pe umeri şi o caschetă englezească în mână.* TEODOREANU, M. II 307;— (+ *baionet* s. *panganet*) **cascanét** s. a. *Dragu copilu' măi-sii, că el îi cu cascanet şi cu pangañet.* ALEXICI, L. P. I 254].

— *N.* din fr. (< span. *casco,* propriu «craniu, căpăţână»).

CĂSCĂ vb. I. I. 1°. *Ouvrir (la bouche), bâiller.* 2°. *Écarquiller (les yeux).* 3°. *Entre-bâiller.* II. 1°. *Bâiller.* 2°. *Crier.* 3°. *Avoir envie* (de...). III. *S'ouvrir, bâiller, s'entr'ouvrir.*

I. Trans. 1°. (Complementul e gura, p. ext. fălcile, gâtlejul — despre oameni şi animale; ciocul, pliscul — despre păsări). A deschide gura mare spre a vorbì, a strigà, a-şi da sufletul, a îmbucà etc. cevà, (despre animale) spre a urlà, a îmbucà s. înghiţì etc. cevà s. pe cinevà. *Gâtlanul lor... cască.* M. COSTIN, ap. GCR. I. 206/22. [Calul] *nu poate căscà gura.* CALENDARIU (1814) 174/26. *Îndată sĕ umflă, căscând gurile spre a-şi defăimà limba sa cea de patrie.* LOGHICA (a. 1826) ap. GCR. II 253/3. *Şi când le dă de mâncare, o mănâncă răsturnaţi, L[e]-e lene gura să-şi caşce.* PANN, P. V. I. 109. [Dracul] *cască o gură cât o şură şi, când chiue odată, se cutremură pământul.* CREANGĂ, P. 54. *Acestea zicând, căscă gura de trei ori, şi-şi dete sufletul.* ISPIRESCU, L. 41. *Fetele căscară gura, să răspundă, dar muma lor le luă vorba din gură.* RETEGANUL, P. II 25/3. *Nu căscà, fată, gura, Că mă tem că mi-i mâncà.* DOINE, 88/1. | (Fără complement) *Văzuiu bălaur căscând Şi din gură foc vărsând.* POP. ap. GCR. II 322 b/28. *Unul cască gura, şi altul înghite.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 513. # **A căscà gura (la** s. **după cevà** s. **cinevà)** = a se uità dus (cu gura deschisă), plin de curiozitate naivă, interes, mirare s. admiraţie copilărească, a privì prosteşte; p. ext., a sta s. a umblà fără nici o treabă (privind în dreapta şi în stânga), a pierde vremea, cf. a tăià cânilor frunză. *Chir Iani... căscà gura la copila ascultând.* PANN, Ş. 9 II 46. *Lălăii cască gura la mărfurile expuse prin magazine.* C. NEGRUZZI, I 329. *Oamenii căscau ironic gura, când îl vedeau.* EMINESCU, N. 42. *Mai şede el, cât şede, de cască gura prin târg, şi-apoi îşi ia tălpăşiţa spre casă.* CREANGĂ, P. 44. *Căscam gura... pe la toate serbările.* ISPIRESCU, L. 32. *Căscase gura şi bleojdise.*

ochii la cele ce spuneà vânătorul. id. ib. 141. *Ziuliţa îndelungată, şade numai şi mănâncă şi cască gura după cei drumari, că numai a se gătì ştie.* RETEGANUL, P. I 51/8. | **A rămâneà** s. **sta cu gura căscată** = mirat (PAMFILE, J. II), buimăcit, înşelat în aşteptările sale (ZANNE, P. II 190). *Rămăsesem încremenit, cu ochii holbaţi, cu gura căscată, căci nu înţelegeam nimic.* C. NEGRUZZI, I 6. *Dar morariul sta în vatră, Cu gura căscată.* MARIAN, SE. I 29. | **Gură-cască** s. **-căscată**(şi cu plur. *guri-căscate* s., rar, *gură-căscate*), **cască-gură** s. m. invar. = persoană care te priveşte năuc fără să te înţeleagă, p. ext. care nu-i de ispravă s. care pierde vremea în zadar, oprindu-se să se uite la tot ce întâlneşte'n cale, sau care nu-i atent la ce trebue, cf. căscăun, tândală, nătăfleţ, prostănac, neghiob, tont. *Se necăjà foc pe el, când îl vedeà aşà gură-cască, pentru că... îi plăceau băieţii dezgheţaţi şi iuţi.* VLAHUŢĂ. ap. TDRG. *Umblà de colò până colò p'în mulţimea de gură-cască.* CARAGIALE, N. 28/21, cf. M. 276. *În preajma cortului erà adunată gloata de gură-cască.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV 381. *Se duce în treaba lui spre casă, lăsând pe Dănilă gură-cască tot pe loc.* CREANGĂ, P. 42, cf. 285. *Bărbatul însă fiind un gură-cască şi un lasă-mă să te las...* MARIAN, SE. II. 102. *Să ne ducem cu toţii la gură-cască?* ION CR. II 174. *Gura-cască* [= gura căscată] *semn de minte proastă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 183. (Loc. adv.) [Nerodul] *umblă gură-cască, Până să-ţi vorbească.* PANN, P. V. I 96. *Ori-care gură-căscată... se preocupă numai dacă orizonul politic este posomorît sau neposomorît.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Văd nişte guri-căscate uitându-se la mine, şi nu-mi pot da samă, de ce vă miraţi aşà.* CREANGĂ, P. 243. *Din mijlocul gură-căscatelor.* ION CR. II 279. *De când e prefectură, Noi, sărmanii cască-gură, Câmpii, zău, am apucat.* ALECSANDRI, T. 728. *Dacă ochii acestor cască-gură,... nu erau mulţumiţi de priveliştea stradelor, totuşi pe chipurile lor se citeà nedomirirea şi neliniştea: «Vin Ruşii!»* ZAMFIRESCU, R. 7. | P. ext. **A căscà gura** = a vorbì, a spune cevà ce n'ar trebuì spus altuia. *Să nu-ţi casci gura!*=să nu spui ce ţi-am spus, să nu sufli.

2. (Cu complementul: ochii) A deschide (ochii) tare (mai ales după somn s. de mirare), a (în)holbà, a bleojdì, a zgâì (ochii) spre a vedeà mai bine; fig., a băgà de seamă, a se uità cu (mare) atenţie. *Cască ochii la tocmeală, iar nu după ce te'nşală.* PANN, H. 9. *Mă trezesc, casc ochii şi caut să mă dumeresc unde mă aflu.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Brâncovene Constantin,... Cască ochii-a te uità, De-ţi cunoşti tu pielea ta.* ALECSANDRI, P. P. 212. *Cască-ţi ochii în spre uşă!* ŞEZ. IX 159b.

3°. (Prin asemănare cu gura pe care o căşti, despre capacul unei lăzi şi p. ext. despre o uşă, o fereastră) A deschide (proptind-o), a ridicà puţin în sus lăsând o deschizătură, a crăpà mai tare. LB. *Lăsase uşa căscată.* DDRF. *Căscà numai lespedea (care formà capacul lăzii) de cătrà păreţi, cât să-i încapă mâna pe căscătură.* CONV. LIT., ap. TDRG.

II. Intrans. 1°. (Despre oameni şi animale) A deschide gura mare printr'o mişcare reflexă de inspirare adâncă, urmată de o expiraţie prelungità şi adeseori zgomotoasă, cauzată prin pofta de a dormì, de foame, oboseală, plictiseală, s. după deşteptarea din somn etc., a uştà. Omului îi vine să caşte. *Kask* = oscito. ANON. CAR. *Florin: Ca.. .a...sc toată ziulica şi do...o...rm toată nopticica.* ALECSANDRI, T. 899. *Cine-a întâlnit vr'odată în calea sa un popă... căscând cu zgomot, când nu-şi găseà omul cu care să stea la vorbă?* CREANGĂ, P. 133. *Ei se sculară, apoi începură a se 'ntinde şi a căscà.* ISPIRESCU, L. 202. *Omul ciumurluit... veşnic cască de somn.* ŞEZ. II 131. *Cască, cască, nea Ioane!* ROMÂNUL GLUMEŢ, 24/4. (Une-ori complinit) *Stan se scoală întinzându-se şi căscând o gură, de gândeai că vrea să-i soarbă.* RETEGANUL, P. IV 19/27. *Împăratul se sculă cam a-lene şi, destul de mânios că i-au speriat somnul cu astfel de minciuni, căscă una mare, se scărpină în ceafă.* id. ib. IV 13/11.

2°. (Vechiu — şi în descântece; altfel, rar, în poezia populară; despre oameni) A strigà. *Ei căscà, strigà, grăieà.* TĂRAEV. (1574) 251. *În loc ce-ţ[i] trebueaşte să plângi, iarà tu câşcì şi te bucuri.* DOSOFTEIU, V. S. 1962. *Nici să sufle, nici să caşte, Nici inima să mai batà.* ŞEZ. IV 130 b/18. (Cu complementul: *gura*, şi construit cu prep. asupra) *Niminea nu ar zice că eşti tu de vină, ci toţi ar căscà gurile asupra mea.* ŢICHINDEAL, F. 281.

3°. † (P. asemănare cu animalele care se reped asupra pradei cu gura deschisă) A râvnì, a tinde (la cevà). *Pre ap[o]s[to]li că învieà morţii...* [Jidovii] *căscà să-i ucigă.* VARLAAM, C. 333. *Văzând că Turcii din an în an se întăresc, şi cască asupra Ardealului să-l cuprinză...* M. COSTIN, LET. I 220/5. *Având ţeară, şi ţeara altuia a o cuprinde cască; şi aşà, lăcomind la a altuia, sosesc de pierd şi al său.* id. ib. 277/24; cf. ODOBESCU, III 151.

III. Refl. (Despre lucruri) A se deschide, a se desface, a (se) crăpà, (despre nuci LB.) a plesnì, a se desghiocà. *De cutremure pământul se cască în multe locuri.* LM. *Uşa se cască* = nu se închide bine. BARCIANU. *Fălcelele iepelor* [de la războiu]... *pe care calcă boreasa, de schimbă iţele, să se caşte rostu'.* BREBENEL, GR. P.

[Pers. II sing. *casci* şi *caşti*, pers. III sing. conj. prez. *să casce* şi *caşte*. || Şi: (derivat din *căscare*) **căscărì** vb. IV4 (ad II, 1°) *Când se trezì uriaşul şi se ridicà căscărind, picà. Parsion din mâneca sumanului lui.* RETEGANUL, P. V 60/25. || Derivate: **căscáre,** (în descântece,+ *strigare*) **căşgáre** s. f. Cf. DICŢ, (ad II, 2°) COSTINESCU, (ad II, 2°) *Să mă speli şi pe mine... De strigare, De căscare, De faptu' cel mare.* MARIAN, D. 122. *Spălatu-o, limpezitu-o... De strigări, De căscări, De uriciuni şi minciuni.* id. V. 71, cf. 118, ŞEZ. III 138, PĂSCULESCU, L. P. 128. *Beşică prin căscare.* POP. ap. GCR. II 341/24, *9 strigări, 9 căşgări.* ŞEZ. II 88/20; — **căscát** s. a. (ad I, 1°) *Nu e timp de căscat gura.* LM., (ad II, 1°) *Keskat* = oscitatio. ANON. CAR. *Dacă în timpul descânteculuì, îl apucà pe descântàtor căscatul, boala are leac.* PAMFILE, B. 27. *Căscatul două lucruri însemnează: ori că ţi-e somn, sau că nu-ţi place vorba.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 269. # *Umblà din pom în pom... Ca căscatul din om în om.* PANN, P. V. I 100; — **căscătúră** (plur. *-turi*) s. f. (ad II, 2°) *Colo, înainte c[ă] miezul nopţii... îl apucà pe sluga babei nişte căscături ţapene şi adoarme ca pământul.* MERA, B. 160, (ad III) Crăpătură (LB.), deschizătură. *Văzù faţa pământului despicată cu o căscătură.* DOSOFTEIU, V. S. 412, cf. 219. *Sărì şearpele în căscătúra tăului.* id. ib. 210. *Căscă... lespedea... cât să-i încapă mâna pe căscătură.* CONV. LIT. ap. TDRG;—(Postverbal, Ban., ad II, 1°) **casc** s. a. NOVACOVICI, ap. CDDE nr. 282. *Kaskul* = oscitatio. ANON. CAR.; — (ad II 1°) **căscotă** s. f. (POLIZU) Formaţiune glumeaţă (= «mâncare făcută din căscat») întrebuinţată mái ales la plur., vrând să spună cuivà care cere de mâncare — în special unui copil mofturos la mâncare sau care cere să mănânce mereu ori la nevreme — că trebue să aştepte, că nu e nimic de mâncare s. că e prea pretenţios, cf. răbdări prăjite, caşcovă. *N'ai vrea să-ţi dau cascote acuma?* BOCEANU, GL. | Adj.-part. **căscát, -ă,** une-ori substantivat, cu înţelesul de gură-căscată. *Om căscat* = gură căscată. LB. *E un căscat:* un neatent,

un nătăfleaţă. *Cât am vînt prin nouă sate, N'am văst* (= văzut) *ca aici căscate. Cât am umblat pe sub munte, N'am văst ca aici urîte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 451; ad III) larg deschis, cu o deschizătură (mare), gata să cuprindă ceva. DICŢ. *Prăpaste căscáte.* DOSOFTEIU, V. S. 46. *Nu prevedeà groapa ce sta căscată dinainte-i.* ODOBESCU, I 86/15. *Arc de triumf... namilă de marmură, cu o boltă mare căscată la mijloc.* id. III 71. *Ochii ei, un hău căscat.* EMINESCU, N. 7.]

— Din lat. pop. ***casco, -are** (grec. *χάσκω*), idem. Cf. căscăun (d).

CASCÁDĂ s. f. *Cascade.* — Cădere de apă, (de obiceiu) a unui şivoiu sau pârâu, de la o (mare) înălţime (la munte), urlătoare, săritoare; cf. cataractă, vâjoiu. *Întâmpinam vederi de lucruri... cum:... cascade...* GOLESCU, Î. 66. *Cerna... se bate de-a ei stânci... şi'n cascade albe saltă.* ALECSANDRI, P. I 212. *Toate râurile Africei se aseamănă într'o privinţă: pământul fiind un podiş, apele cad din treaptă în treaptă şi fac cascade.* MEHEDINŢI, P. 27. | Poet. *Curcubeul se'ntinde cu mărire... formând... Măreţe... cascade de cristal.* C. NEGRUZZI, II 133.

— *N.* din fr. (< ital. *cascata*, din *cascare* «a cădeà»).

CAŞCADÂR s. m. (Bot.) Arbore sălbatic (H. VI 15.), poate caşcadârul.

CÂSCÁCIU s. a. (Mor.). Morceau de bois qui arrête la marche du moulin à vent. — (Turcism) Lemnul care opreşte mersul morii (H. II 282), lanţul de strâns la o moară de vânt, halatul (Constanţa, ŞIO. I 396). *Lanţul câscâciurilor* = cleştele de oprit moara de vânt. DAMÉ, T. 162. [Plur. *-câciuri.* | Şi: *căscâciu.* H. II 282.]

— Din turc. **kyskač**, «scară portativă care se deschide şi se închide». ŞIO.

CÂSCÂÍ vb. IV v. **câs.**

CĂŞCĂLÍ vb. IV[a] *Saveter, gâcher.* — A face ceva în grabă, de mântuială, ca un cârpaciu, a cârpăci; (spec.) a mâncà pe apucate (Principele-Ferdinand, Teleorman). Cf. ION CR. V 316. — Cf. cărcălì.

CASCANÉT s. a. v. **cască.**

CÂSCÂNÉU s. a v. **chischineu.**

CĂSCĂRÍ vb. IV[a] v. **căscà.**

CĂSCĂÚIU s. m. }
CĂSCĂÚN s. m. } v. **căscăund.**

CĂSCĂÚND, -Ă subst., adj., m. şi f. *Nigaud, niais, bénet.* — Cel ce cască gura la tot ce vede şi aude însă fără să înţeleagă cele văzute sau auzite; p. ext. cu puţină pricepere şi judecată (LM.), gură-cască (CONV. LIT. a. 1910, 955), boblete (RĂDULESCU-CODIN); cf. nătărău, nătăfleţ, tont, prostănac, neghiob, tândală, năuc, zevzec, zăpăcit, hăbăuc, zăbăuc. *Sta căscăúntù, fără glas.* DOSOFTEIU, V. S. 54. *Ei devin vagabonzii uliţilor, căscăunzii răspântiilor, trântorii cafenelelor.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Să-i aducă, drept dovadă, Vr'o trei oameni... Fi-vor teferi ori nebuni, Ori zăluzi şi căscăuni.* CONTEMPORANUL, III 730. *Ei îl porecleau, zicându-i căscăundul satului.* ISPIRESCU, L. 229, cf. 230. *Când ţi-ar zice un căscăund: Moară-ţi boulenii!* JIPESCU, ap. GCR. II 260/5. | (Rar) Adj. *Erà tont şi molatic. De boiul lui, mărunţel, cu chipul căscăund, grosolănia se vedeà pe faţa lui.* CONV. LIT. ap. TDRG. [Şi: **căscăúnt, căscăún,** s. m., (modelat după derivatele în *-uiu*) **căscăúiu** s. m. = zevzec, zăbăuc, zăpăcit, năuc, uituc (Voiceşti, în Vâlcea). ION CR. VI 252.].

— Din lat. pop. *** cascabundus, -um,** idem. TDRG., Candrea, *Romania* XXXI 305.

CĂSCĂÚNT s. m. v. **căscăund.**

CAŞCAVÁL s. a. şi m. Espèce de fromage. — Specie de brânză, preparată din caş, mai rar din brânză închegată, dospită la soare, frământată şi sărată (H. IV 86), având forma unui taler, unei turte groase. De obiceiu caşul de oaie dospit şi lăsat un timp în apă sărată e pus în veşcă (văşcălie) spre a-i da formă rotundă; în alte părţi caşul se taie în felii subţiri, se opăreşte cu apă fierbinte şi se pune la teasc; în unele regiuni, se pune la fum, spre a se svântà şi rumeni (H. IX 54). PAMFILE, I. C. 86, cf. H. II 71, 117, 145. *Caşcavalul de vacă,* se face numai prin munţii şi dealurile Munteniei şi Ardealului sudic. Cf. PAMFILE, I. C. 28. *30 oca de caşcaval, taleri 3.* CONDICA (1693) ap. ŞIO. *Caşcavali care sânt rîncezi.* N. COSTIN, ap. GCR. II 12/15. *Au lot* [= luat] *15 caşcavale* (a. 1760). IORGA, B. R. 225. *Caşcavali de car 5 lei.* TARIF (a. 1761) ap. ŞIO. *Trimise maica... doă caşcavali* (a. 1780). IORGA, S. D. VIII 5. *Să-i dau zece mii ocă caşcaval* (a. 1810). URICARIUL, XIV 239/6. *Refuză şi limbi şi caşcaval.* ALEXANDRESCU, M. 314. *Poruncì o felic de caşcaval de Penteleu.* GANE, ap. ŞIO. *Caşcaval grecesc:* foarte tare, uscat, şi sărat mult. # **A se întinde la caşcaval** = a se obrăznicì (ZANNE, P. III 515, PAMFILE, J. II), a-şi luà nasul la purtare. *A se întinde ca caşcavalul prăjit:* fără sfârşit. *Prea se întinde abonamentul lui ca caşcavalul prăjit.* CARAGIALE, ap. ŞIO. *A se da caşcaval* = a fi moale, prost. ZANNE, P. III 515. | Fig. *Până a nu mă muşcà ...pofta de a gustà din caşcavalul bugetului.* ALECSANDRI, T. 113. | P. ext. Brânzeturi streine, în felul *caşcavalului. Caşcaval de Elveţia* (PONTBRIANT), *de Parma* (ALEXANDRESCU, M. 210): parmezan. *Din Olanda ne vin caşcavalurile cele roşii, în chip de ghiuleà.* MEHEDINŢI, P. 19. [Plur. *-vale* şi *-valuri* (= specii de caşcaval), † *-vali.* | Şi: † **caşcaveà** s. f. (H. IX 54), **caşcavélă** s. f. (cu plur. *caşcavele,* † *caşcavealc* a. 1719. IORGA, B. R. 374), **caşcavét** s. m. (numai la) LB. | Derivate: **caşcavalár** s. a. = unealtă de ciobănie (H. III 449), probabil văşcălia; — **căşcăvălărie** s. f. = căşărie unde se prepară caşcaval. *Să aducă oile la 18 munţi,... să facă căşcăvălărie, tocmindu-să să dea oca câte 3 parale* (a. 1741-2). IORGA, S. D. IV 248].

— Cuvântul se găseşte în toate limbile balcanice, şi e împrumutat din ital. **cacio-cavallo,** «un fel de caş care se anină de-a-călarele (= *a cavallo*) pe prăjini, ca să se svinte». TDRG., WEIGAND, JAHRESBER. XVI 221, cf. ŞIO.

CAŞCAVALÁR s. a. }
CĂŞCĂVĂLĂRÍE s. f. }
CAŞCAVEÁ s. f. } v. **caşcaval.**
CAŞCAVÉLĂ s. f. }
CAŞCAVÉT s. m. }

CASCHÉT s. a. }
CASCHÉTĂ s. f. } v. **cască.**

CĂSCIOÁRĂ s. f. }
CĂŞCIOÁRĂ s. f. }
CĂŞCIOREĂ s. f. } v. **casă**[1].
CASCIORÍŢĂ s. f. }

CÂSCLĂ s. f. = **poiată** (Tulcea). PAMFILE, A. 217.

CĂSCOTĂ s. f. v. **căscă.**

CÁȘCOVĂ s. f. v. **caș.**

CĂSEÁN, -Ă adj., subst. I. *De la maison, domestique.* II. (Au pluriel) *Personnes de la maison, domestiques.*
I. Adj. † (Numai la LB.) (Care se ține) de casă, casnic (I, 1°).
II. S. m. (Mai ales la plural) Persoane care locuesc într'o casă (subt un cap de familie), care se află în serviciul cuivà, ai casei, familia (cuivà). *Așteptà adeverirea veștii ca să fugă și el cu căsenii săi, la munți, prin păduri.* SBIERA, F. 97. *Strigătul buhei... prevestește... moartea unui dintre căseni.* MARIAN, O. I 209. *Dacă cel ce a ținut lumânarea e un căsan...* id. I. 155. *Un cuptor făceà aerul nerespirabil, deși căsenii dormeau împrejurul lui.* PAMFILE, I. C. 400. *Hodinesc căsenii!* SBIERA, P. 49/20. [Și: (dialectal) *căsán*].
— Derivat din **casă,** prin suf. adj. *-ean.*

CASEÍNĂ s. f. v. **cazeină.**

CÂȘÉLNIȚĂ s. f. *Niche.* — (Cacova, lângă Aiud, în Transilv.) Firidă cu două mici ușițe; în ea se ține câte cevà de ale mâncării. VICIU, GL.
— Pare a sta în legătură cu bulg. *kъšej* «bucătură (de pâne)».

CASEMÁTĂ s. f. v. **cazemată.**

CASÉNCĂ s. f. v. **casâncă.**

CĂȘEREÁSĂ s. f. } v. **cășar.**
CĂȘERÍE s. f. }

CASÉRNĂ s. f. v. **cazarmă.**

CĂȘÉT s. a. v. **caș.**

CASÉTĂ s. f. *Cassette.* — Casă[2] mică, căsuță, cutiuță (lucrată, de obiceiu, din metal sau din lemn ori alt material de preț) în care se păstrează bani sau scule prețioase, «sipetel, besacteà, besacteluță, lădiță» (COSTINESCU). | Fig. Visteria particulară (a unui suveran); *p. ext.* banii cuprinși în ea. *Trezorierul mieu să-mi verse caseta în mânile voastre.* I. NEGRUZZI, IV 125. *«Fundațiunea Carol I» a fost întemeiată și înzestrată de regele Carol cu fonduri din caseta sa particulară.* [Pop. (cf. cășiță 2°) și: **cășítă** = cutie (Neamțu și Putna) MAT. FOLC. 1209, cf. ȘEZ. II 186/8.]
— *N.* din fr. (< ital. **casseta**), idem.

CASÍA † s. f. *Cannelle.* — (Neologism împrumutat de primii traducători ai Psaltirei) Scorțișoară. *Smirna și istacti și casia.* PSAL. 87/5 [Acc. și: *cásie* † BIBLIA (1688) ap. TDRG].
— Din paleosl. **kasia** (grec. *κασία*), idem.

CAȘIC subst. (Mor.) Cuvânt citat între termenii de morărit, fără explicație. H. XIV 315. [Accentuat, probabil, *caștc*].
— Cf. turc. *kašyk* «lingură».

CĂȘICIOÁRĂ † s. f. v. **casă.**

CÁȘIE † s. f. (Bot.) = **caprafoiu.** (Transilv.) PANȚU, PL., BARCIANU. — Cf. casia, casiță.

CASIÉR s. m. }
CASIÉRĂ s. f. }
CASIEREÁSĂ s. f. } v. **casă**[2].
CASIERÍE s. f. }
CASIERÍȚĂ s. f. }

CASÍNĂ s. f. v. **cazinò.**

CĂȘÍNĂ vb. 1[a] v. **cășunà.**

CASÍNCĂ s. f. v. **casâncă.**

CASIÓPE s. f. (Astr.) *Cassiopée.* — Constelație din emisfera septentrională, numită și scaunul-lui-Dumnezeu s. mănăstirea. OTESCU, CR. 16, cf. CULIANU, C. 44. [Pronunț. *-si-o-*. | Și: **casiopée** s. f., **casiópa** s. f. art. DDRF.]
— *N.* după fr.

CĂȘÍȚ s. a. v. **chișiță.**

CASÍȚĂ s. f. (Bot.) = **crin-galben.** BULET. GRĂD. BOT. V nr. 3—4, p. 59. — Cf. casia, cașie.

CĂSÍȚĂ s. f. v. **casă**[1] și **casetă.**

CĂȘÍȚĂ s. f. 1°. *Alvéole.* 2°. *Petite boîte.* 3°. Morceaux de bois placés aux deux bouts des stères comme soutien. 4°. *Cuvelage.* 5°. *Boutonnière.*
1°. Alveolă de fagure, căsuică, căsuță. MARIAN, INS. 222, ȘEZ. VII 185, REV. CRIT. III 92, cf. H XII 342.
2°. Cutie de lemn s. de coajă de mesteacăn, în care se ține sare (ȘEZ. V 5, cf. VIII 89), cf. solniță, sărăriță, sălăriță. | Lădiță mică sau despărțimânt într'un sertar (REV. CRIT. III 92), cf. chichiță, puiu, sipet, casetă. | Despărțitură în șerpar. *Cureaua de încins... are cășiță de pus parale, tabac, liuleaua.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, I 658. | Firidă. *La chip, am pomenit un zid în patru părețî, partea de cătă* (= către) *drum eră scobită, eră o cășiță.* DENSUSIANU, Ț. H. 95.
3°. La șireagurile de steri, lemnele așezate cruciș la capetele sterilor, ca să nu se dărâme (Arad, com. ITTU).
4°. Colacul s. ghizdurile fântânii (Soborșin, jud. Arad, com. ITTU).
5°. (Tisa, Huniad) Chiotoare la cămașă, în care se încheie nasturele (VICIU, GL), căsulie.
[Plur. *-șițe* și (Mold.) *-șiți.* ȘEZ. V 5].
— Cuvântul nu pare a fi un diminutiv românesc din *casă* (căci am aveà *căsiță),* ci apropiat ulterior de acest cuvânt. În acest caz ne-am puteà gândi la un slav. **kučica* din *kuča* (rut. *kuča, kúčka* — cf. cușcă —, sârb. *kuća*) «casă». În înțelesul de «lădiță mică într'un sertar» și «firidă» amintește viu pe chichiță; în sensul de «despărțitură într'un șerpar» pe rut. *kišenja* «buzunar».

CĂȘÍȚĂ s. f. *Mors.* — (Mehedinți) Zăbală la gură. Ñ. REV. R. 1910, p. 85. [Și: **chișiță, chișíță** s. f. ib.].
— Stă, probabil, în legătură cu paleosl. *kusati* «a mușcà», cf. bulg. *kъšej* «bucată, îmbucătură».

CĂȘÍȚĂ s. f. *Pilotis.* — (Bucov.) Construcție de bârne, umplută cu pietre și alte obiecte grele, pe care se așază podurile peste o apă mai mare (MARIAN), hatie de bârne (Com. A. STRATAC). *Cășițele* se aplică ca razim unei clădiri în apă, greblă (Transilv. com. ITTU). Cf. căsoaie (II 9°).
— Din rut. **kašícja** «dig zidit piezîș în apă».

CĂȘÍȚĂ s. f. v. **chișiță**[1].

CÂȘÍȚĂ s. f. (Entom.) *Piophila casei.* — Un fel de vermișori foarte mici și subțiri, ca scamà, cu capul negru și încolo de coloare albă-gălbie, care se fac în brânza nesărată; p. ext., musca ce îi produce. Se mai numește: (Țara-românească) carete, (Bucov.) codaț, (Transilv.) codaciu, (Ungaria) codaț, strepede. MARIAN, INS. 391—2. Cf. mușiță.
— Legătura etimologică cu *caș* e îndoioasă; cf. rus. *kišiti* «a mișunà».

CĂȘIOÁRĂ † s. f. v. **casă**[1].

CÂȘLÁ † s. f. v. **câșlă.**

CÂȘLĂ s. f. 1°. *Quartier d'hiver (tartare).* 2°. *Campement* (des Turcs ou des Tartares). 3°. Lieu où l'on fait paître des vaches, des moutons etc. *Laiterie, fromagerie, étable.* 4°. *Catégorie.*

1°. † Cartier de iarnă (tătăresc) *Hanului să-i deà din an în an daruri și miere, și șepte sate să fie de câșlele Hanului în Bugeag.* M. COSTIN, LET. I 217/22. *Pe Elagasi... l-au trimes să năzuiască la câșla hănească.* ALEX. AMIRAS, LET. III 154/32, cf. 155/2. *Purcegând pe Ialpuh în jos tot prădând și arzând și tăind și Tătari și muieri și copii... pogorându-se până împotriva câșlei cei mari.* LET. II 31.

2°. † Așezământ provizoriu (turcesc s. tătăresc). *Stricase Capegi-bașa... câteva câșle tătărești.* NECULCE, LET. II 403/32. *Au pârît pre Grigori-vodă la Poartă, pentru câșle, adecă: odăile lor, ce le stricà Grigori-vodă de pe hotarul Țării-munteneșți.* id. ib. II 416/20. *Acești Laji... nu țineà case mari, ci numai câșlele, și veneà și se ducea la Bender.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 224/25, cf. 227/18 și IORGA, S. D. VI 213.

3°. (Păst.) Așezământ de păstori, unde sânt mai multe mii de oi (H. XIV 446), loc unde se mulge o cireadă de vaci, și se face brânză și unt (TDRG.); casa unde șed ciobanii (H. X 356), grajd, poiată (Dobrogea, ION CR. IV 305), cf. H. X 538. Cf. târlă, stână, suhat, căsoaie (II, 5°). *Negutitorii și alții din stăpânirea austrieceascâ, care au câșlele lor aici în Moldova, vor plăti cuniță de toată vita câte 40 bani noi* (a. 1799). URICARIUL, I 90/11. *Dându-i voie să facă o câșlă de vite, cu hotărît loc pentru păsunea vitelor* (a. 1803) ap. TDRG. *Boi, vaci sau iepe și cai care le țin în osebită câșlă, afară din cireada celorlalți săteni* (a. 1805). URICARIUL, II 140. *Pe locul imașului târgului nimenea... să fie volnic a face locuință sau grădini sau câșle* (a. 1816). ib. V 200/5. *Orî-ce averi... adică: satili, săliștili, câșlili, păscăriile și alte acareturi* (a. 1818). GCR. II 219/31. *La toată câșla sau odaie unde se strânge fructul vacilor trebuește a fi o pivniță.* DRĂGHICI, ap. TDRG.

4°. Categorie (Măgurele, Teleorman). Com. OLMAZU.

[Și: (cu accent turcesc) **câșlà** s. f. † *Să surpe câșlalile care se făceà la Țara-rumânească* (a. 1802). TES. II 309. *Dincolo de apă eră câșlaua (cazarma beilicului).* GHICA, S. 322 (tipărit: *câșlava*). || Derivate: **câșlár, câșlăș** (a. 1803 URICARIUL, III 209) s. m., (cu feminine: **câșlăríță, câșlăreásă** LM.) = cel ce ține câșlă (LM.), cel ce strânge fructul (tipărit *căslar* I. IONESCU, D. 370), cf. H. X 5; — **câșlărie** s. f. = câșlă (3°) (TDRG.), loc de la câmp, unde se strânge laptele de la multe vaci (DAMÉ, T. 31, PAMFILE, I. C. 27), locuința ciobanului (H. I 47)].

— Din turc. **kyșla** «cazarmă, cartier de iarnă, loc de iernat vitele» (bulg. *kъšlá* «cartier de iarnă»).

CÂȘLÁR s. m.
CÂȘLĂREÁSĂ s. f.
CÂȘLĂRÍE s. f.
CÂȘLĂRÍȚĂ s. f.
CÂȘLÁȘ s. m.
} v. **câșlă.**

CÂȘLÉGI s. f. plur. *Jours gras, carnaval.* — Timp în care se mănâncă (de) dulce (COSTINESCU, MARIAN, SE. I 114, CREANGĂ, GL.); spec. dulcele Crăciunului, care ține de la Crăciun până în postul-mare, carnaval, cârneleagă, fărșang, fruct 3°, cf. moșii-de-iarnă (LB., POLIZU, COSTINESCU, ALECSANDRI, T. 1748, 1758, REV. CRIT. I 170, CREANGĂ, GL.), numite mai ales *câșlegi-de-iarnă* (MARIAN, SE. I 114) s. *câșlegile-Crăciunului*, spre a le deosebi de *câșlegile-Paștilor*, care țin opt săptămâni după Paște (TDRG.), *câșlegile Sân-Pietrului*, de la Sân-Pietru până la 1 August, și *câșlegile-de-toamnă*, de la Sântă-Mărie până în postul Crăciunului (cf. COSTINESCU, TDRG.) *Au bătut pregiur curtea, din câșlegi pân'la miază-păresime.* M. COSTIN, LET. I 200/20. *Într'această iarnă, în câșlegile Crăciunului, s'au căsătorit Antioh-vodă.* N. COSTIN, LET. II 47/19. *Atuncea dar pre câșlegi, având Măria-sa și nuntă a face.* MAG. IST. II 343/6. *Sânt o mulțime de țărani carii Dumnezeu știe dacă se mai înfruptă în câșlegi cu carne, sau de nu trăesc mai toate câșlegile numai cu sec.* I. IONESCU, C. 40. *Chiar veselia din câșlegi este oprită.* ALECSANDRI, T. 59. *Le-am adus la Iași... ca să pitreacă câșlegile.* id. ib. 405. *Când puneà mama laptele la prins, eu, fie post, fie câșlegi, de pe a doua zi și începeam a linchi grosciorul de pe de-asupra oalelor.* CREANGĂ, A. 44/22. *Toamna târziu și mai ales prin câșlegile de iarnă, fiind nopțile mari, mă puteam repezi din când în când.* id. ib. 116/10. *Rămas-bun, câșlegilor ...A sosì el și al mieu* [mire], *A sosì 'n zile cu zori, În câșlegile cu flori.* MARIAN, SE. I 278. *Supărate-s fetele, Că se trec câșlegile.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 450, cf. DOINE, 34/7. *Fecioraș de lele-ai fost, Că m'ai sărutat în post. Ce n'ai lăsat prin câșlegi, Să-ți dau gură să te'nneci?* SEVASTOS, C. 151/10. *Am șepte răcliți descuete, șepte încuete, și o mână de bucurie; gâciți, boieri, ce să fie?* [= *Câșlegele de iarnă, postul și Paștele).* ȘEZ. I 299. | P. ext. Petreceri de carnaval. *Ostenit de furtunoasele câșlegi ale acestui an.* RUSSO, S. 166. [Și: *căslegi*; (neobicinuit) **câșlégiu** s. a. *Trecù Nașterea-Domnului..., trecù câșlegiul.* DELAVRANCEA, S. 50].

— E pluralul unui compus străvechiu **caș + leagă** (ca: *gură-cască* etc.), după modelul lui *cârneleagă*, cuvântul «carne» fiind înlocuit prin «caș», căci în biserica răsăriteană lăpturile sânt oprite în post (cf. săptămâna albă, săptămâna brânzii). Înțelesul verbului «a legà» în aceste compoziții este cel opus verbului «deslegà», adecă cel de «a opri, a interzice (carnea, cașul)». Numirile romanice pentru carnaval se dau după zilele lui din urmă sau după primele zile de post, pe care biserica le aminteà, ca un fel de memento, credincioșilor, în veselia lor de carnaval. Astfel trebue înțelese numiri ca *sdirri, derrers-dies* «zilele din urmă», *l'ultimo giorno, carnes tolendas* și cuvintele care se reduc la *incipere, introitu, carne laxare, carne levare* (> carnevale), *carne ligare* etc. Cf. LB. TDRG. și C. Merlo, *Die romanischen Benennungen des Faschings*, în *Wörter und Sachen*, III — 1911 p. 88 ș. u.

CÂȘLÉGIU s. a. v. **câșlegi.**

CÂȘLÍG s. a. (ș. d.) v. **câștig.**

CASMÁ s. f. v. **cazmà.**

CÂȘMĂREÁȚĂ s. f. v. **cârciumă.**

CÂSMÉT s. a. *Sort, chance.* — (Turcism; rar) Soartă, noroc. H. XIV 102. [Și: **câșmét** (Teleorman) s. a. ION CR. V. 316, **câzmét** (Măgurele, în Teleorman) com. OLMAZU.]

— Din turc. **kesmet,** (bulg. **kъsmet**), idem.

CÂȘMÉT s. a. v. **câsmet.**

CAȘMÍR s. a. (Comerț) *Cachemire.*—Stofă foarte subțire, făcută din lâna caprelor de Cașmir (stat în India). *Rochii de cașmir.* ȘEZ. III 125/15. | P. ext. Șal făcut din această stofă. Cf. PAMFILE, I. C. 364, ȘEZ. IX 45. *Cașmir de matase în cap*

mi-a aruncat. ŞEZ. VII 198. [Şi: **cajmír** s. a. PAMFILE, I. C. 364.]

— *N.* din fr. s. germ., intrat şi în limba populară. Cf. c h i s m e r i u.

CÁSNĂ s. f. (ş. d.) v. **caznă** (ş. d.).

CASNÁC s. a. (Mor.) *Cercle.* — (Turcism; rar) Cercul (H. II 282) s. îngrăditura pietrelor (H. XIV 398) de moară, v e ş c ă, v ă c ă l i e, t o c, o c o l, o b o d.

— Din turc. **kasnak** «cerc de fier s. de lemn».

CÁSNIC, -Ă adj., subst. I 1°. *De la maison, domestique.* 2°. *Économique.* 3°. *Homme, femme d'intérieur, casanier.* II 1°. *Homme établi, marié.* 2°. *Maître de maison.* 3°. (Au pluriel) *Personnes de la maison.* 4°. *Domestique, compagnon.*

I. A d j. 1°. (Care se ţine) d e c a s ă, din casă, al casei, al familiei, c ă s e a n †. LB. *Pentru aceea* [bărbatu]*lui mai ales să cuvine a fi povăţuitoriu casnicei ocârmuiri.* CODICA ŢIV. 15/$_{27}$. *Obiceiuri casnice.* RUSSO, S. 14. *Trebile casnice şi ale statului... nu-l putură înturnà de la ocupaţiile literare.* C. NEGRUZZI, II 146/$_{18}$. | (Despre animale: numai la ŢICHINDEAL, F. 220, probabil după germ. *Haustier* «animal domestic») Domesticit, îmblânzit. *Pre un urs cásnic îl ţineà un Ţigan în lanţ.*

2°. (Învechit) Economic. Cf. POLIZU. *Priviri asupra casnicei gospodării a ţărei noastre.* URICARIUL, XIV 144.

3°. (Persoană) căreia îi place să stea pe acasă (LM), să se îndeletnicească cu ale casei, cu gospodăria. *Un om casnic, vrând (ca) să samene grâu curat în holda lui, pune multă nevoinţă, de-l cerne.* ANTIM, P. 126. *Muiere casnică.* LM.

II. S. m. 1°. (Învechit; astăzi numai cu funcţiune adjectivală) Om stabilit, cu casă, căsătorit, însurat, soţ, c ă s a r †, c ă s a ş, c ă s ă t o r †, (adj.) de căsnicie. *Pentru care vini se dăspart oamenii casnici, ce să zice bărbat de fămeae-şi.* PRAVILA (MUNT.) 551. *De va fi neştine casnic şi va feace silă vre unii feate, şi apoi, căce are muiare, nu poate să o ia...* ib. 792, cf. 346, 560, 588, 595, 598, 599. *Oameni casnici, adecă însuraţi, cu muieri, cu prunci.* P. MAIOR, IST. 14. *Doi casnici săvârşesc numai un trup.* MARCOVICI, D. 159.

2°. (Probabil, după germ. *Hausherr*) † Proprietarul casei (cf. LB.), stăpân. *Ţapul cásnicului au început a-l goni şi a-l boldì cu coarnele.* ŢICHINDEAL, F. 172.

3°. (Mai ales la plur.) Persoane care locuesc împreună într'o casă (având acelaşi cap de familie, formând o familie), ai casei (LB.), c ă s e a n, c ă s a ş. *Pre dîns ce-l priimiră cásnicŭ* (în lemma: l ă c u i t o r i u). DOSOFTEIU, V. S. 2 pr. *De casnicii tăi poartă grije.* ESOP (a. 1812) ap. GCR. II 208/$_{17}$. *Şi la câte cere casnica rânduială să se supue, ea cum şi toţi casnicii.* CODICA ŢIV. 15/$_{33}$. *Bune gazde... adună pe seama lor şi a casnicilor.* GOLESCU, Î. 3. *Nu se întâmplă adeseori în lume într'o casă un mort, carele, în viaţă fiind, nu-l iubeà casnicii?* RUSSO, S. 13. *Ducându-le la sine acasă, le mănâncă ea cu casnicii săi.* MARIAN, NA. 154. *Şedeau casnicii la lucru iarna.* ISPIRESCU, L. 285. *Chiperul şi sarea din solniţă de se varsă, te vei sfădì cu casnicii.* ŞEZ. I 19/$_{15}$. *Când se strică oglinda, unul din casnici moare.* ib. VI 46. | (În funcţiune adjectivală) *Ca nu cumvà... să facă rău oamenilor casnici.* MARIAN, SE. II 51.

4°. Persoană care se află în serviciul cuivâ, care ţine de casa cuivà, om de al cuivà, tovarăş, soţ. *Porunceşte să se taie din casnicii şi ostaşii lui Geta 20.000.* ŞINCAI, HR. I 16/$_{30}$. *Săracii, slugile, cásnicii, rudeniile... nu sânt priimiţi spre mărturie.* PRAVILA (1814) 75. *De casnicii noştri ne vedem a fi prădaţi.* BELDIMAN, TR. 345. *Stăpânul şi stăpâna dau mâna cu noii casnici ori cu vechii oameni ai casei.* EMINESCU, N. 141. *Vorbeà cu un casnic al Movileştilor.* IORGA, L. R. 132.

[N e g a t i v (neobicinuit): **necásnic, -ă** adj., subst. = persoană căreia nu-i place să se îndeletnicească cu ale casei (cf. LM.); de burlac, de necăsătorit. *Necásnica îndrăgind viaţă.* DOSOFTEIU, V. S. 68$_1$. | A d j e c t i v: (ad II 1°) (învechit) **căsnicésc, -eáscă** adj. = (care se ţine) de căsnicie, conjugal. *Dragostea căsnicească le uşurează şi îndulceşte amărăciunea lor.* MARCOVICI, D. 161. *Hoţ de cinste căsnicească.* FILIMON, ap. TDRG. *Cel ce se 'nsoară, ş'a tras dantul căsnicesc.* PANN, P. V. II 116. | A d v e r b: (rar) **căsnicéşte** DICŢ. | V e r b (rar): **căsnicí** IV^a = (refl.) a se căsători (DICŢ.); (intrans.) a trăì în căsătorie. *Să trăiţi, Cu noroc să căsniciţi Curs de ani nenumăraţi.* PANN, E. V 97, (cu p a r t. -a d j. n e g a t i v:) **necăsnicit, -ă** = necăsătorit. DICŢ. | A b s t r a c t: **căsnicíe** s.f. = administraţia treburilor casei, economie casnică, gospodărie, menaj; traiu între soţi, vieaţă conjugală, menaj; (rar, n e g a t i v u l:) **necăsnicíe** s. f. *Ham, tu ară pământul şi păzeşte căsnicia şi alte meşteşuguri trebuitoare, fă ca un ţăran.* LET. I 47/$_{23}$. *Acest bărbat cu femeia sa trăesc bine s. rău în căsnicia lor.* COSTINESCU. *Ea de mult devenise tezaurul căsniciei lui.* EMINESCU, N. 83. *Ar fi fost o copilărie să facă o apropiere între o biată căsnicie la întâmplare şi între o gospodărie care se înjgheabă cu grijă, cu sfinţenie, ca un altar.* SADOVEANU, SĂM. IV 417. *Miresele închină lumânările... ca să-i dea copìi frumoşi şi să-i ocrotească căsnicia.* SEVASTOS, N. 340/$_{14}$. *Va aveà noroc în căsnicie.* ŞEZ. I 146/$_{27}$. *Umblu după căsnicie Şi dau peste sărăcie.* TEODORESCU, P. P. 273. *Alte griji, însuşite necăsniciii.* MARCOVICI, D. 118].

— Derivat din **casă,** prin suf. adj. *-nic.*

CĂSNICÉSC, -EÁSCĂ adj.
CĂSNICÉŞTE adv.
CĂSNICÍ vb. IV^a
CĂSNICÍE s. f.
} v. **casnic.**

CĂSOÁIE s. f. I. *Bâtisse grande (et laide). Grande chambre.* II. *Cabane.* 1°. Maison d'été bâtie dans la cour à côté de la grande maison. 2°. *Cuisine d'été.* 3°. *Office, cabinet de débarras. Chambre de débarras.* 4°. *Chai.* 5°. *Cabane de berger.* 6°. *Cabane du garde-forestier.* 7°. *Ruche.* 8°. *Lucarne.* 9°. *Pied de pont.* 10°. Partie de la scierie mécanique. 11°. *Baraque.*

I. (Numai în Dicţ. şi la scriitori de la oraş) Casă mare (LB.) şi urîtă, disproporţionată. [Satul Şura-mică] *nici nu e altceva de cât o lungă înşirare de şuri zidite, căsoaie mari ale Săsimii stăpânitoare.* IORGA, N. R. A. I 173. || P. r e s t r. Cameră mare. LB.

II. Casă mică (RĂDULESCU-CODIN) s. casă constătătoare dintr'o singură încăpere. S p e c.:

1°. Casă făcută în ogradă lângă casa principală; în ea stau oamenii vara. CREANGĂ, GL.

2°. (Transilv.) Bucătărie de vară (Secădate). VICIU, GL.

3°. Un fel de cămară, de ţinut vase şi alte lucruri de gospodărie (CREANGĂ, GL.), odăiţă fără ferestre alăturea cu odaia de locuit a ţăranului (cf. COSTINESCU). | *Căsoaia* se compune, de obiceiu, din două părţi; partea din fund e de cele mai multe ori săpată în pământ, cu pereţii ziditi une-ori cu cărămidă; aici se ţin poloboacele cu vin, rachiul, varza murată şi verdeţurile pentru iarnă; această parte are uşi largi; în faţa ei se află altă parte, ca un fel de tindă, unde se ţin vase deşerte, scule etc., despărţitura din fund este podită, iar cea din faţă nu; în pod se ţin lucruri diferite: doage, cercuri etc.; *căsoaiele* se fac din bârne (PAMFILE, I. C. 426). Cf. c e l a r. *Pioa-i în căsoaia de*

alături. CREANGĂ, P. 5. *Şoldul oaiei Din fundul căsoaiei.* PĂSCULESCU, L. P. 22.

4°. Casă la vie (VÂRCOL), unde se duce ciubărul cu struguri mustuiţi, de se varsă în cadă (DAMÉ, T. 80, PAMFILE, I. C. 218, 223); mai de mult era construită ca şi *căsoaia* (3°) de lângă casă; tinda servea de bucătărie pentru tot timpul cât ţinea lucrul viei (PAMFILE, I. C. 427, cf. id. J. I.) *Un pogon şi jumătate cu trei prăjini, ce am lăsat de căso[ai]e în deal* (a. 1718). URICARIUL, XX 88. *25 pogoane de vie... cu crămi şi căsoaie* (a. 1813) ib. XIV 300/13.

5°. (Păst.) Colibă a păstorilor (JAHRESBER. III 319), statornică, construită din bârne ca o casă cu două încăperi şi cu ferestre şi acoperită cu draniţă, cf. mutare, târlă (cf. PRECUP, P. 11), stână.

6°. (Straja, în Bucov.) Casa pădurarilor. Com. A. TOMIAC.

7°. (Mehedinţi) Loc pentru adăpostul albinelor, stup. N. REV. R. a. 1910, 85.

8°. (Muscel) Ferestruie mică în acoperişul casei pentru a lumină podul, cu acoperiş separat. RĂDULESCU-CODIN.

9°. Picior de pod făcut peste râuri de munte din patru pereţi de bârne în formă rombică şi umplut cu piatră, spre a se împotrivi mai bine furiei apelor, cf. căşiţă[3]. CREANGĂ, GI Cf. POPOVICI-KIRILEANU, B. 65.

10°. Locul în care se învârteşte coaca de la jugul fierăstrăului (joagărului), coteţ. DAMÉ, T. 176. PAMFILE, I. C. 112, (Varheghiac, jud. Ciuc). Com. ITTU.

11°. Şatră de scânduri. BARCIANU.

[În Ban. rostit *căsoane.* JAHRESBER. III 319. | Şi: (cu gen schimbat) **căsóiu** s. a. = casă cu o singură odaie (ION CR. 80), poieţică lipită, bucătărie de vară, fără pod; iarna se transformă în adăpost pentru vite mari ori mai adesea pentru oi (PAMFILE, I. C. 427), căsuţă mai mică din bârne, chiler (ION CR. I 175), chelar. *Hădăragu'... l-am ascuns în hlujanii din ungherii casoiului.* N. REV. R. I 33. *Stă... aninată când supt cosoroaba căsoiului rumânesc, când supt laţii coperişului stânilor.* JIPESCU, O. 60. *Pune pe fiică-ta să-mi strângă tot păsăţelul cela vărsat în căsoiu.* ION CR. II 175.]

— Derivat din **casă** prin suf. augm. şi dim. *-oaie.*

CĂSÓIU s. a. v. **căsoaie.**

CASOLÉTĂ s. f. *Cassolette.* — Un fel de vas, în care se ard mirodenii şi cu care se afumă prin casă, afumătoare (cf. COSTINESCU), tămâier; cf. cădelniţă. *Unde ard în casolete flori de plantă-aromatică.* ALECSANDRI, P. III 87.

— *N.* din fr. (< span. *cazoleta,* diminutivul lui *cazuela* «vas»).

CĂŞOS, -OÁSĂ adj. v. **caş.**

CASRĂC † subst.? *5 oca de păcură cu casrăcŭ* (a. 1792). URICARIUL, IV 132/25.

CÁSSĂ s. f. ş. d. v. **casă**[2].

CAST, -Ă adj. *Chaste.* — (Mai ales despre fecioare) Care-şi păstrează sufletul şi trupul curate, nepătate, neîntinate, nevinovate, neprihănit, fără prihană, cf. fecioară, fecior(esc), virgin(al). *Acteon... a cutezat să-şi desfăteze vederile cu uimitoarea privelişte a castei zeiţe, scăldându-se în pârâu.* ODOBESCU, III 56/4. *Şi castă încă te mai numeşti?* GANE, ap. DDRF. *O sărutare castă.* I. TEODOREANU, M. II 15. *Sânii sânt aşa de caşti, că-ţi vine să le surâzi.* ib. II 51. [Abstract: (< lat. *castitas, -atem*) **castitáte** s. f. = însuşirea celui cast; curăţenie, neprihănire, nevinovăţie; feciorie, cf. virginitate. *Stricăciunea ce se depusese, în anii din urmă, peste inima lui bună, peste iubirea şi castitatea copilăriei lui.* VLAHUŢĂ, D. 33. *Comăneşteanu îl ascultă în tăcere. Era iar fără tact. Dar aşa îl croise firea. Castitatea lui sufletească îl făceà nedrept.* ZAMFIRESCU, R. 216.]

— *N.* din lat. **castus, -a, -um,** idem. Cf. castă.

CÂŞT s. a. v. **câştiu.**

CĂSTĂ s. f. *Caste.* — (La Egiptenii vechi şi în India) Fiecare din clasele sociale închise, alcătuind împărţirea ierarhică a societăţii. | P. ext. Clasă (socială), tagmă, neam (bucurându-se de privilegii şi având un spirit de excluziune faţă cu cei din alte clase). *Desfiinţarea castelor şi privilegiilor.* [illegible]ICA, S. 704. *Aceste principie, care singure constituesc o castă nobiliară, n'au fost niciodată recunoscute în ţările noastre.* BĂLCESCU, M. V. 10/16. *Fraternitatea lor de idei, de talent şi de suferinţi, i-au apropiat, i-au strâns ca într'o castă şi i-au izolat de lume.* VLAHUŢĂ, D. 211. | *Spirit de castă:* închis, strimt, excluzivist. Cf. gaşcă.

— *N.* din fr. (< portg. *casta,* propriu. «rasă neamestecată», din *casta,* adj. fem., «castă» < lat. *castus -a, -um,* «pur, neamestecat, cast»). Cf. cast.

CASTÁLA s. f. v. **castană.**

CASTÁMBOL † s. a. (Comerţ) Sorte d'étoffe. — Un fel de pânză mai bună decât astarul şi decât marasul. I. GOLESCU, C. I. 110, cf. stambă. [Şi: **castánbou** † s. a *Castanboul pentru perine.* IORGA, S. D. VI 205].

CASTÁN s. m. (Bot.) *Châtaignier (Castanca vesca s. sativa), marronnier.* — Arbore mare cu frunze late şi flori frumoase, care produce fructele numite *castane.* La noi — afară de câteva regiuni (Oltenia-Banat, Maramureş) — e cunoscută numai specia **castanului-sălbatic** s. **-porcesc** s. **-decai** (GRECESCU, FL. 148), s. **castanul-calului** (LEON, MED. 29), cu flori mari albe s. trandafirii, al cărui fruct nu se mănâncă. [Şi: **căstán** (com. LIUBA) *sălbatic* LB; **caftán** JAHRESBER. V 189; (Transilv. (ungurism) refăcut din *aghistină*) **aghistín** s. m. ECONOMIA, 142. | Colective (rare): **castanét** s. a. = loc plantat cu castani, pădure de castani. DICŢ., DAMÉ, T., **castaníş** s. a. PONTBRIANT.]

— Neologism (cf. germ. *Kastanienbaum,* paleosl. *kastanъ,* bulg. *kástan,* mai des *késten.*)

CÁSTĂN s. a. *Garde-robe.* — (Germanism; în Transilv. şi Ban.) Dulap, garderob, scrin. *Măsarul face din scânduri căstănele.* H. XVII 237. [Şi: **cásten** s. a. (a. 1803). IORGA, S. D. XII 146, **căstin** s. a. PONTBRIANT, JAHRESBER. X 181, (Braşov) **coástin** s. a. *În dreapta pe podişor lângă coastin* (glosă: masa epitropilor). PITIŞ, CONV. LIT. XXXVI 555, **coástăn** s. a. JAHRESBER. X 183. *Coastănele (scrinuri) cu două aripi.* PĂCALĂ, M. R. 488. | Diminutive: **căstănél (castănél), căstinél** (JAHRESBER. X 181); **căstănáş, costănáş** s. a.]

— Din germ. **Kasten,** idem. Cf. caşte.

CĂSTÁN s. m. (Bot.) ş. d. v. **castan** ş. d.

CASTÁNĂ s. f. (Bot.) I 1°. *Châtaigne, marron.* 2°. *Pomme de terre.* II *Hydrophilus piceus.*

I 1°. Fructul castanului (sălbatec). *Kĕstanyĕ* = castanea. ANON. CAR. *Gâlcă, de mărimea unei castane.* KREŢULESCU, A. 10/6. *Frunză verde trei castane.* SEVASTOS, C. 112/2, ŞEZ. I 141, cf. 12. # (Prin aluziune la fabula (lui La Fontaine) în care pisica scoate din foc castanele pe care le mănâncă

maimuţa; expresie pe care o găsim în toate limbile culte; la noi, din fr.) **A scoate castanele din foc** *(cu mâna altuia)* = a se folosi de ajutorul altuia spre a îndeplini cevà primejdios, în folosul său. ZANNE, P. III 516. *Noi ne batem şi murim, iar cei mari scot din spuză castane cu mânile noastre.* CONTEMPORANUL, VI. I 49. | *Castane zaharisite* (= fr. marrons glacés): pregătite în cofetărie şi acoperite cu sirop de zahăr. | S p e c i i: **castană bună** (PANŢU, PL.) s. **mare** (PONTBRIANT): fructul comestibil al castanului. **Castană-de-apă** s. **-de-baltă** s. **-de -lac** = cornaci, PĂNŢU, PL., cf. LB., LM., BARCIANU. **Castană sălbatecă** s. **a calului** s. **pădureaţă** (cf. g h i s t i n ă) = fructul castanului sălbatic. LB., LM., CALENDARIU (1814) 187/4.

2°. P. a n a l. (Rar) Cartof. ŞEZ. IV 44, nota.

II. (Entom. Subt forma *castală*) B o u - d e - b a l t ă. TDRG.

[Şi: (ad I. 1°) **căstánă,** (ad I 1°; ad II prin asimilarea lui *n-l* în forma pluralului articulat *castanele:)* **castálă** s. f. *Nucile, alunile, castálile.* ISTORIA POAMELOR (a. 1773) ap. GCR. II 98/8. *Foaie verde trei castale.* ŞEZ. III 22, V 64/26, cf. II 137, VII 84, VIII 63; — (Transilv. = ad I 1°-2° < ung. *gesztenye*) **ghistínă** (LB., VICIU, GL.), **aghistínă** s. f. (Giorocuta, în Sălagiu. VICIU, GL.) *Făriná de căstane (ghistine pădureaţe).* CALENDARIU (1814) 187/4. *Un cal, cu părul în faţa* (= coloarea) *aghistinei.* ŞINCAI, HR. II 302/13. [Gheorghe Racoţi II eră] *cu părul în faţa ghistinei.* id. ib. III 86/24. *Barabule* (= cartofi) = *ghistine.* ŞEZ. IV 44].

— Femininul lui **castan.**

CĂSTĂNÁŞ s. a. v. **castăn.**

CASTÁNBOU † s. a. (Comerţ) v. **castambol.**

CASTĂNÉL s. a. } v. **castăn.**
CĂSTĂNÉL s. a. }

CASTANIÉTĂ s. f. (Cor.) *Castagnette.* — (Întrebuinţat la plural) Instrument alcătuit din două bucăţi mici de fildeş s. de lemn de merişor, scobite, ca două scoici, care se leagă de degete astfel (una de degetul cel mare, iar cealaltă de degetele din potriva lui), încât, lovindu-le una de alta, să răsune, bătând tactul unui danţ s. al unei arii, g e a m p a r a (l e). *Trei femei... ţinând în mâni «castanete», un feliu de ciolane cu cari bat tactul, jucau un feliu de horă.* CONTEMPORANUL, IV 140. *Danţurile spaniole se joacă cu acompaniament de castaniete.* [Pronunţat cu *ń*, ca în fr.]

— *N.* din fr. (< span. *castañeta*, derivat din *castaña* «castană»).

CASTANÍU, -ÍE adj. *Châtain,* (couleur) *marron.* — (Despre părul oamenilor şi al cailor) de coloarea castanelor, cf. c a f e n i u. *Părul ei castaniu ce se slobozeà în unde de matase pe albii ei grumazi.* C. NEGRUZZI, I 17, cf. 21. *Căstăniu la faţă.* SBIERA, F. 100. *Dînsu' e chipeş, căstăniu, roşcat.* JIPESCU, O. 100. *Cal castaniu.* H. II 165. *Un păr castaniu, sclipeşte şi-i lung până în călcâiu.* ŞEZ. V 8/32. *Fratele cel mijlociu Şi cu părul castaniu.* ARNÍK-BÂRSEANU, D. 499. | (Cu funcţiune adverbială) *Aşà să se urmeze udătura părului... până să va văpsì părul castaniu.* PISCUPESCU, O. 318. [Şi: **căstăníu, -ie.**]

— Derivat din **castană,** prin suf. adj. *-iu.*

CASTÁR † s. a. v. **astar.**

CAŞTARÍGE s. f. plur. v. **cătărig.**

CĂSTĂU s. m. = **acăstău.** *Să mor, dragă, spânzurat, În căstăi de petrinjei, În fune de clopoţei.* MARIAN, SA. 32.

CASTAURĂ s. f. *Bâtisse laide.* — (Bucov.) Casă, şură mare, lucrată urît şi prost, cf. h a r d u g h i e, m a g h e r n i ţ ă; p. e x t. orice obiect mare şi lucrat prost. [D. ex.] *Bre, da ce ţi-i bună castaura asta? — Mai bine făceai o căsuţă cilibie şi frumoasă* (Vicovul-de-sus). Com. G. NISTOR. [Accentul?]

— Cf. rus. *kostjorú* «grămadă mare de lemne».

CÁŞTE s. f. *Casse (d'imprimerie).* — Cutia în care se ţin literele separate în atâtea despărţituri mici (numite g ă u r i), câte litere sânt, c a s ă. CĂL. TIP. DICŢ. *Jeţarul cu literele bine regulate al*[e] *unei caştie de imprimerie.* ODOBESCU, II 63, cf. III 313/25. [Şi: **căştie** s. f. După unele DICŢ. s'ar întrebuinţà numai la plural.]

— Din germ. **Kasten,** prin mijlocire polonă **(kaszta)** sau ungurească **(kásta).** Cf. c a s t ă n.

CASTÉIU † s. a. *Château.* — (Ungurism) Castel. *I-au dat casteiul din Vinţii-de-gios.* ŞINCAI, HR. III 176/36.

— Din ung. **kastély,** idem. Cf. dubletul c a s t e l.

CĂŞTÉIU s. m. *Avare.* — (Rar, învechit. Rusism.) Zgârcit. *Căştei de soiu.* PANN, ap. CIHAC, II 45. [Şi: **coştéiu.**].

— Din rus. **kaščeĭ, koščeĭ** «om slab; zgârcit». CIHAC, II 45.

CASTÉL s. a. *Castel, château.*

1°. (Ist.) Clădire înaltă întărită, spre apărare (a unei tabere, a unui oraş etc.), post întărit, f o r t, c e t ă ţ u i e, cf. c a s t r u. [Cetăţile] *cele mai vechi cele mai mici sânt, şi ca nişte castele adecă turnuri au fost, precum şi tocmite.* LET. I 24/2. [Craiul] *trimeteà pen* [= prin] *toate cetăţile sale şi casteluri, izgonind şi ucigând creştinii.* VARLAAM ŞI IOSAFAT (1764), ap. GCR. II 76/35—6. *De cu primăvară iarăşi trecură Ruşii la Tulcea şi omorîră pe câţivaşi Turci, puţini, câţi erà de paza acelui castel.* DUMITRACHE, 400. *Ce castel e acesta, întrebă Sobieţchi, când, ridicând capul, zări pe sprânceana dealului înălţându-se trufaşă dinaintea lui cetăţuia Neamţu.* C. NEGRUZZI, I 168. | Ajuns, în unele regiuni, cuvânt popular. *Castelul de la Bran.* S p e c. *Castel de apă,* rezervoriu de apă, o construcţie mai înaltă în care se pompează apă spre a fi distribuită în încăperi sau locuri de care ţine.

2°. Locuinţă regală, princiară sau seniorială (de obiceiu la ţară, la munte, izolată, pe o înălţime; în evul mediu, în Europa apuseană, locuinţă feudală întărită, apărată de ziduri înalte, turnuri şi şanţuri; acum, vechiu castel medieval s. clădire impozantă la ţară (imitând vechile castele) servind de locuinţă (de vară m. ales) unui mare proprietar. Cf. c u l ă. *Pare că se trezeşte transportat ca prin farmec în un castel descris de Walter Scott.* C. NEGRUZZI, I 192. *Pe o stâncă neagră, într'un vechiu castel.* BOLINTINEANU. *Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri.* EMINESCU, P. 250. *Reşedinţa de vară a regelui e la Castelul Peleş.* | F i g. *Castele în Spania,* visuri, planuri himerice, irealizabile; cf. v i s, c ă l u g ă r e!

[Plur. *-tele* şi (învechit s. popular) *-teluri.* | D i m i n u t i v (†, formaţiune din epoca Fanarioţilor): **castelách** † s. a. *Cetatea Argos în coaste de la vale are un castelachi, făcut de Frânci, pentru paza cetăţii.* ARHIVA, II 101.]

— *N.* intrat de timpuriu în limba românească, pe mai multe căi (lat. **castellum** — mai ales în sensul 1°—, pol. *kasztel, kastel,* germ. *Kastell,* ital. *castello,* idem).

CASTELÁCHI † s. a. v. **castel.**

CASTELÁN, -Ă subst. 1°. *Châtelain.* 2°. *Gardien d'un château.* 3°. *Châtelain, -aine.*

1°. (Ist.) Comandant al unui castel (1°) guvernator al unei cetăți, cf. pârcălab, portar, burgrav. *Trimis-au cărți la castelanul de Halici.* LET. I 198/6. *Unul ce eră castelean Cracovschie* [= al Cracoviei] *și hatman Polnii.* ib. II 30/29. *Au trimis sol la Suliiman împărat pre Critcovschi, castelanul de Breslau,* MAGAZ. IST. 171/12. *Voiem dar ca toți cei mari episcopi, castelani, cetățeni și fieșcare ofițer să stea înșuși de față la jurământul său prin epitropie.* DUMITRACHE, 416. *Să dea pe tot anul castelanului suprascrisului castel Mehadia, cine va fi după timp, câte trei groși de fiecare casă.* HASDEU, I. C. 27.

— 2°. P. ext. (devenit în unele regiuni cuvânt popular) Păzitorul s. îngrijitorul unui castel (princiar, regal). *Castelanul castelului de la Bran.*

3°. Stăpân(ă) s. locatar(ă) a(l) unui castel (2°); (fem.) soția unui castelan. *Fanfara triumfală a vânătorilor feodale... din acei timpi de vesele și elegante petreceri, când nobilul castelan,... se porneà călare pe falnicu-i armăsar, ca să vâneze.. cerbul și mistreții.* ODOBESCU, III 54. *Vorbesc* [florile] *de-o prea frumoasă și mândră castelană Ce le-a purtat de grijă o 'ntreagă primăvară.* D. ANGHEL, SĂM. V 1012.

[(Ad. 1°) și: (din polon.) **caștelán** † s. m., (modelat după suf. *-ean*) **caștelean** † s. m.]

— *N.* intrat de mult în limba românească, pe mai multe căi (m. -lat. **castellanus,** pol. *kasztellan,* germ. *Kastellan,* idem.)

CAȘTELÁN † s. m. | **CAȘTELEÁN** † s. m. | v. **castelan.**

CÁȘTIE s. f. v. **caște.**

CÂȘTÍG s. a. 1°. *Peine.* 2°. *Soin.* 3°. *Gain.*

1° † (Transilv.) Trudă, muncă. *Și câștigul* [în celelalte Psaltiri: muncile, ostenealele, în slavonește trud] *oamenilor luară.* PSAL. 222/25.

2°. (Arad și Banat) Grijă. *Căută, având câștig, cum va face din vulpe păpară.* ȚICHINDEAL, F. 12, cf. 476. # *A da vitele în câștig* = a le da spre îngrijire unui strein, nu servitorului, a le încredința cuivă să le păzească (Hălmăgel, jud. Aradului). GAZETA TRANSILVANIEI, a. 78, nr. 115.

3°. (În opoziție cu pierdere s. pagubă) Ceea ce câștigă cinevà, agonisită, folos, profit. *Câștigul* iese s. vine (= rezultă) din cevà; cevà aduce *câștig. Ai casă și gloată, ai priiatini, aceastea sânt veselitoare, și câștigul mântuitoriu și fericit.* GRECEANU (a. 1691) ap. GCR. I 292/4. *Din roadă mânilor sale răsedì câștigŭ.* PENTICOSTAR (a. 1694) ib. 313/6. *Oareși-ce câștig să aibă, spre răsplătirea ostenelelor.* RĂȘCANU, L. 4/14. *Nu te bucură la câștiguri mici, pentru că cu un rac tot sărac.* C. NEGRUZZI, I 249. *Numai banul îl vânează și câștigul fără muncă.* EMINESCU, P. 248. *Societatea universală a câștigurilor este aceea prin care membrii ei pun la mijloc câștigurile din industria lor, ce cu orice titlu ar dobândì în cursul societății.* HAMANGIU, C. C. 380. *Ca tovarăș, eră părtaș la toate: și la pagubă și la câștig.* CREANGĂ, P, 247/20. *Să nu aștepți în deșert câștiguri.* ISPIRESCU, U. 23/5-6. *Cine-i tânăr și voinic Mere noaptea la câștig, Fără par, fără pistoale, Numai cu mânele goale.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 286. *Câștigul cel mai drept, cel ce din muncă iese drept.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 272. *Nu s'alege câștigul din pagubă.* BARONZI, L. P. 47/15. *Tovarăș numai la câștig.* ZANNE, P. IV 230. *A împărți câștigul.* PONTBRIANT. *Câștig la loterie.*

[Plur. *-guri.* | Și: *căștíg,* **câșlíg** s. a. *Căruia-i dă câșlig, îi dă și nebunie.* CONV. LIT. XLIV. I 662; — **chișlíg** JIPESCU, ap. TDRG. | Derivat: (rar, învechit) **câștigós, -oásă** adj. = care aduce (mult) câștig, din care câștigi (mult), avantajos, profitabil, productiv, lucrativ. *Kĕshtigos* = industrius, solers. ANON. CAR. *Meseria lor eră mai câștigoasă.* MARCOVICI, D. 230. Negativul (neobicinuit): **necâștigós, -oásă.** POLIZU.]

— Substantiv postverbal din **câștigà.** Cf. câștigă.

CÂȘTIGÁ vb. I. 1° *Élever* (les enfants). 2°. *Soigner, nettoyer.* 3°. *S'inquiéter* (de...) *se soucier.* 4°. (Refl.) *Se parer, se préparer.* 5°. *Se procurer, se pourvoir de... Acheter.* 6°. *Communier.* II (Refl.) *Se plaindre.* III *Se tourmenter, peiner.* IV 1°—3°. *Gagner (conquérir, obtenir, acquérir).* 4°. *Mériter.* V *Serrer.*

I 1°. (Numai în Ardeal și Banat; complementul e un copil, subiectul părinții) A educà, a crește, a îngriji, a vedeà de... *Câștig prunci* = cresc, (lat.) educo. LB. (Ideea de a «mustrà, a admonestà, a pedepsì» a cuvântului latin (castigare pueros verbis, verberibus) apare întru câtvà modificată în românește. Aceeași trecere semantică o observăm la v.-fr. *chastier* «a educà, a instruì»; cazul invers se găsește la Neo-greci, al căror *παιδεύω* «instruesc copii» a devenit «pedepsesc», cu care sens l-am primit și noi.)

2°. P. ext. (Complementul e un animal, p. ext. casa) A vedeà de..., a îngriji de..., a ținea bine; a deretecà, spec. a curăți. VICIU, GL., FRÂNCU-CANDREA, M. 98. (Trecerea aceasta de sens e veche. În latinește *castigatio* însemnează, la Plinius, «îngrijirea arborilor prin curățirea lor de uscături», iar în Savoia *tsapyé* «a afânà pământul în jurul viței tinere și a o curățì de pui».) *Bătrâna i-a dat iapa s'o ducă la păsune, dar i-o prichit (l-o făcut atent) să o câștige (îngrijaseă) bine.* FRÂNCU-CANDREA, M. 98. *Văind* [= văzând] *că'n casă nu-i câștigat, luă mătura de după ușă, și, cât bați în pălmi, casa fu câștigată, și toate puse la locul lor.* id. ib. 260. *Maică, măiculeana mè, Câștigă nevasta mè, Cu țâpău, cu lapte dulce, Dor de mine doar n'o duce.* ALEXICI, L. P. 90. *Livezi câștigate* = grijite (Munții-apuseni). VICIU, GL. | Intrans. (construit — după «a vedeà de...» — cu prep. de...; despre vite). A purtà grijă (de), a vedeà (de). *Se plânseseră... de față, că nu poate câștigà de toate caprele* (Hălmăgel, jud. Arad). GAZETA TRANSILVANIEI, a. 78, nr. 115.

3°. Refl. (După ce *câștigà* a devenit sinonim cu *îngrijì,* reflexivul a putut însemnà) A se îngriji, a se îngrijorà de..., a aveà grijă de..., a-i păsà de... (construit cu prep. de). *Și de veșmint ce te câștigi?* TETRAEV. (1574) 209. *Nu vă câștigați amù, grăind... ce vrem mâncà sau ce vrem bea.* CORESI, ap. GCR. 17. [Decheval] *se câștigă de arme.* P. MAIOR, IST. 5.

4°. Refl. A se gătì, a se îmbrăcà frumos, a se dichisì; spec. a se gătì de drum. LB. *Măi muiere, noi avem un fin! El ne chiamă să-l cununăm! Tu să te ridici și să te câștigi după obiceiul din babaluc ([stră]moșesc).* MARIAN, NU. 662/21. *Tot am zis și-am sfătuit, Ca să meargă la muncit; Dar ea, biata, n'are grijă, Ci mai frumos se câștigă; Când aude că e joc, Sare ca arsă de foc.* HODOȘ, P. P. 191. *Șoimii au răpit Firul aurit, Când m'am câștigat.* POP, ap. GCR. II 328b.

5°. Trans. («A se îngriji de cevà» devine:) A(și) procurà cevà. *Kĕshtig* = procuro. ANON. CAR. *Aveà un câne de departe câștigát.* SYNDIPA (a. 1802) ap. GCR. II 189/21. *Plugarii... de lipsă iaste ca să-și câștige vaci tinere.* ECONOMIA, 80. *Îi mulțămì și lui că l-a scăpat de năcaz, ne mai având grijă de-acì înainte de bălaur, să-i câștige tot la o jumătate de an o fată.* RETEGANUL, P. IV 48/29. *Câștigați ce trebue, că frate-tău moare.* JAHRESBER. IV 306. | A pregătì. *Ian câștigă-m*[i] *străicuța, Și-m*[i] *caută bâtuța, Să mă duc la măicuța.*

ALEXICI, L. P. 94/8. | (Obiectul de care ne îngrijim se arată prin prep. de) *Mă câștig de bani* = [lat.] comparo, procuro, [germ.] verschaffen. LB. *Îl lasă pe el ca să câștige de făină și să o bage în saci.* FRĂNCU-CANDREA, M. 252. | Spec. A-și procură prin cumpărare, a cumpărà. *Se duse Țiganca și câștigă de-un taler mai făină, mai brânză.* RETEGANUL, P. I 72/33. (În acest sens și în BIBLIA din 1688:) *Iosif să aduse la Eghipet și-l câștigă pre dînsul Pentefri.* 29.

6°. Refl. (Munții-apuseni; după «a se griji» cu același sens) A se cumineca. DR. IV 676.

II Refl. (Numai în Ardeal și Banat; complementul e identic cu subiectul). «A se pedepsi» devine «a-și procură o durere» și — efectul substituind cauza—«a se tângui, a se căinà, a se plânge cuiva»: *Pe cel deal, pe cel colnic, Câștigă-se un voinic; Tinerel s'a însurat, Tinerață și-a luat, De l-a ajuns sărăcia.* POP. în TRIBUNA, a. 1888, nr. 73.

III † Refl. (În Ardeal; complementul e identic cu subiectul). A se pedepsì devine «a se munci» și, ca și acesta, «a se trudì, a se ostenì». *Omul... în deșertu se câștigă* (în celelalte Psaltiri: se muncește, se învăluiește, se smenteește, se aruncă) CORESI, PS. ed. CANDREA, 74/36.

IV (Pe întreg teritoriul român) Scopul trudei, «agonisita», devine, din notă accesorie ce erà la început, nota principală: *a se câștigà pentru cevà*, «a se trudì spre a agonisì cevà» devine *a câștigà cevà*, «a agonisì prin muncă». Avem dar tocmai cazul invers de la «a lucrà», care din «a agonisi» devine «a munci». Și la Slavi găsim cevà analog: de la verbul *kazati* «a arătà, a ordonà, a învățà»— cf. ucaz «ordin», cazanie «învățătură»—avem derivatul rus. *nakazati* «a pedepsì» și derivatul *kazni* «ordin, pedeapsă, caznă». (În opoziție cu a pierde s. a păgubi).

1°. Trans. (Complementul e de obiceiu: averea s. pânea cea de toate zilele). A agonisì prin muncă, prin trudă, prin încordare. *A zeacea dau den tot cât câștigŭ.* CORESI, E. 1/13. *Au câștigat pungi de bani.* CANTA, ap. GCR. II 82/1. *Mă povățuià cum să câștig bogății.* MARCOVICI, C. 18/21. *Aceștia aleargă ca să câștige 1500 de ruble.* C. NEGRUZZI, I 36. *Câștigând cu clipoceală nervum rerum gerendarum.* EMINESCU, P. 231. *Tustrei feciorii babei umblau în cărăușie și câștigau mulți bani.* CREANGĂ, P. 4/15. *Părăluțe-am câștigat.* PAMFILE, C. Ț. 68. *Numa- un leu am câștigat.* MARIAN, SA. 38. (Absol.) *Anevoie se câștigă, lesne se cheltuește.* PANN, ap. DDRF. *Vara cine își câștigă, Iarna nu se încârligă.* ZANNE, P. I 84. (Obiectul din care rezultă câștigul, e construit cu prep. la) *Când îi vine vremea, câștigi la el din gros.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV II, 657.

2°. (Trans.) A luà ca pradă cevà într'o luptă, a dobândì, a rămâneà cu un profit dintr'o judecată, dintr'un rămășag, dintr'o întrecere s. dintr'un joc de noroc; (când complementul este cel învins) a învinge, a birui, a rămâneà pe cinevà. *Chiros au câștigat Perșilor împărățiia.* HERODOT, 356. *În capul cortegiului îmblau niște muzicanți... apoi o trupă, cu armele câștigate.* BĂLCESCU, M. V. 35, cf. 392/24. *Țara* [pe] *care a câștigat-o e mare.* PONTBRIANT. *A câștigà o biruință* s. *victorie, o luptă, un premiu, experiență.* (Absolut) *Mâni ies Turcii la halcă, Sus, în Haidar-pașà, Și ori-cine-a câștigà, Roabă lui Hanul m'a da.* ALECSANDRI, P. P. 106/15. *Doamne, fă să câștig de câte ori voiu jucà cu cărțile aceste.* C. NEGRUZZI, I 83. | *A câștigà un proces* s. *o cauză, o pricină*=a obținea o sentență favorabilă. *El n'a venit la mine ca să-mi asculte pledoaria; el a venit ca să-i câștig pricina, și i-am pierdut-o.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 52. | (Modern, după fr.) A face progrese, a sporì, a crește: *Stilul său a câștigat în eleganță.* || Spec. Fig. (Complementul e un om a cărui iubire, prietenie, simpatie, favoare etc. voim s'o avem) A cucerì, a dobândì. *Cu vorbele ceale dulci să câștigŭ mulți priiatini.* ANTIM, ap. GCR. II 5/28. *Viața... Se sfârșeà, de bucuria nădejdei... De-a te câștigà, Zulnio.* KONAKI, P. 100. *Moșul, câștigat de răzvrătirea lui Stama...* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II 551. *Ai câștigat mult în ochii miei.* LM.

3°. P. gener. (Nota «încordării» spre a ajunge la cevà dispare cu totul). Trans. A obținea, a dobândì, a primì, a se alege cu, a căpătà un folos oarecare. *Nemort* [= nemuritor] *nume să-ț*[i] *câștigi.* MĂRGĂRITARUL (a. 1691) ap. GCR. I 290/34. *Când un neam piarde sau câștigă iarăși slobozenia* (a. 1773). GCR. II 87/27-8. *Ne-am învrednicit a câștigà statornicia cea dorită a stărei și a stăpânirei* (a. 1775). URICARIUL, I 135/27. *Să câștig iertare.* MINEIUL (1776) 200. *Pre tine, una nădeajde te-am câștigat.* ib. 207²/2. *La orice prifacere a binalelor să-și poată câștigà ulițile orașului lărgimea ființei lor* (a. 1813). URICARIUL, I 199/28. (Complinit) *Legatum, care după moartea dăruitoriului să câștigă în stăpânire.* PRAVILA (1814) 164. *Să se silească a câștigà oareșicare procopsală și cunoștință de lume.* DRĂGHICI, R. 5/5. *Care s'a întors de la ușa mea, fără să câștige dreptate și mângâiere?* C. NEGRUZZI, I 140. *Tot de of și de oftat Foarte m'am îndestulat, Nimica n'am câștigat, Fără doar m'am întristat.* TEODORESCU, P. P. 276. | (Subiectul nu e omul) A aduce, a pricinuì, a agonisì (III), a cucerì. [Taina evharistiei] *viață de veaci ne câștigă.* LITURGHIE (1702) ap. GCR. I 345/12. *Toate aceste daruri îți vor câștigà inimile.* MARCOVICI, D. 10/4. | (P. ext.) *Veți câștigà... favorul prea puternicului... părinte.* DRĂGHICI, R. 157/11. *El n'a avut multă greutate a câștigà inima ei.* C. NEGRUZZI, I 21. *Pricina, nu rezultatul, laude ți-a câștigà.* ALEXANDRESCU, M. 15/14. *Negreșit că nu invențiunea gravurii cu apă tare... îi va câștigà mai mult preț în ochii tăi.* ODOBESCU, III 61/7. | (Complementul e cevà rău, neplăcut, nedorit) Trans. A aveà parte de..., a se alege cu...; refl. a provenì (din), a se căpătà. *Așà durere, ce câștigà el de la acele muște.* DRĂGHICI, R. 129. *Rânza sau răsturnatul rânzei se câștigă din ridicături peste măsură.* ȘEZ. IV 25/23.

4°. (Neobicinuit; germanism, după «verdienen») A meritâ. *Oare frumos îi aceasta? Așa am câștigat eu să faceți voi cu mine? Nu vi-i rușine feței voastre!* SBIERA, P. 271/22.

V † Trans. (Din sensul de «a mustrà, a pedepsì» s'a născut cel de «a luà de scurt, a strânge cu ușa» cf. lat. *castigare equum frenis*, și apoi, p. ext. «a strânge, a împresurà din toate părțile», cf. lat. *insula castigatur aquis.* Acest sens pare a se fi păstrat în) A strânge, a adunà. *Nu câștigareți aur, nece argint, nece arame pre brânele voastre* (: nu strângereți aur, neci argint, neci bani în pungile voastre. NOUL TEST. 1648). TETRAEV. (1574) 215.

[Și: *căștigà*, (Mold.) *caștigà*, **câșligà.** DOSOFTEIU ap. TDRG. WEIGAND, B. B. 95. MAT. FOLC. 1378. *Doi câșligi Și trei mănânci, Ce-ți rămâne, Pune'n pungă.* PAMFILE, C.; (poate, greșală de tipar) **gâștigà** † (ad I, 5°) *Așà și-au mai gâștigatŭ Sârbii arme de apărare.* TES. II 230; (cu asimilare vocalică) **chiștigà** † (ad I, 2°) *Cinsta și omenia el o chiștigă.* CORESI, ap. GCR. I 30/2; — **încâștigà, încâștegà** refl. † = a se îngrijì, a se trudì, a se turburà, a se neliniștì, cf. I 3, III. *Cu adevăr în deșert se încâștigă.* PSALTIREA (1651) ap. CCR. 107. *Să încâștegă tot orașul.* MOLITVELNIC (sec. XVII) ap. GCR. I 233/9. | Abstracte: **câștigát** s. a., **câștigáre** s. f. *Câștigárea dumnezăeștei desfătăciuni.* BIBLIA (1688) 8 pr./55. *Isteciunea iaste mai bogată de cât toată câștigárea.* ANTIM, ap. GCR. II

5/27. *Ca să... dobândească câştigárea împărăţiei cereşti.* MINEIUL, (1776) 165¹/₁. *Câştigare biruinţii.* VĂRNAV (1802), ap. GCR. 196/11-12. *Căsătoriia cea legiuită între bărbat şi femeae, spre câştigare de soţie şi de fii.* PRAVILA (1814) XI. *Câştigarea vreunui lucru* (DRĂGHICI, R. 109/21), *unei bătălii* (PONTBRIANT), *unei ţări* (id.); — **câştigătúră** s. f. (plur. *-turi*). | Adjective: **câştigătór, -oáre.** *Cel câştigătóriu.* MARDARIE, L. 2728. *Kështigĕtor* = procurator. ANON. CAR.; — **câştigát, -ă** adj. (şi cu înţelesul activ de) care rămâne cu (s. are oarecare) câştig din cevà, profitat (în opoziţie cu păgubit). *Întru ce D-zeu ar fi mai câştigat?* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Măgarul, când te loveşte, să fugi şi să-i mulţumeşti, că mai câştigat eşti.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 535; (+ *păgubaş;* neobicinuit; formaţiune personală a lui ALECSANDRI, pentru rimă) **câştigáş** s. m. *Aldamaş, aldamaş, O-biceiu drăgălaş, Pentru-acel păgubaş Şi acel câştigaş.* T. 290].

— Din lat. **castigare** «a certà; a pedepsi; a conţineà, a strânge». Cf. câştig, câştigă.

CÂŞTÍGĂ † s. f. *Soin, sollicitude.* — (Ban. şi Transilv.) Purtare de grijă, grijă. LB. *Keshtigĕ* = sollicitudo. ANON. CAR. *Spre sine ş'au lăsat surumanul căştiga sa.* PSALT. (1651) ap. JAHRESBER. III 172. *Lucrul nostru-i de castiga* (traduce pe ung. nyomoruság), *lucrul lui de veselie.* TODORESCU, 148. *A ta-i căştiga de mâne.* CUV. D. BĂTR. II 123. *În loc de a purtà căştiga războiului, acolo se deade spre deprinsele sale desfătăciuni.* P. MAIOR, IST. 3. *Părinţii lor... mare căştigă sau grijă purtà.* id. ib. 264.

— Substantiv postverbal din **câştigà.** (Derivatul acesta pare a fi vechiu, căci îl întâlnim nu numai la Aromâni, ci şi în celelalte limbi romanice, iar din italieneşte a trecut subt forma *kaştig* şi *kaştiga* «pedeapsă» şi la Sârbi). Cf. câştig.

CÂŞTIGÁŞ s. m.
CÂŞTIGĂTÚRĂ s. f.
CÂŞTIGÓS, -OÁSĂ adj. } v. **câştigà.**

CÁSTIN
CĂSTINÉL } s. a. v. **castăn.**

CĂŞTIOÁRĂ s. f. v. **casă**[1].

CASTITÁTE s. f. v. **cast.**

CÂŞTIU s. a. 1°. *Terme.* 2°. *Loyer.* 3°. *Prix.* 1°. Ratà; spec. (jumătate, a treia sau a patra parte de) arendă a unei moşii. *Să dea taleri 1500 pe an în două câştiuri..., însă la Ianuarie 1 taleri 750 şi la 6 luni, adică la Iulie 1, alţi taleri 750* (a. 1795). ŞIO. *Banii vămii, cămării, şi a[i] casei răsurilor, împărţindu-se în câştiuri pe 12 luni* (a. 1826). URICARIUL, XXII 310. *Banii câştiurilor pe tot anul se vor plătì pe jumătate la Sfântul Gheorghie şi pe jumătate la Sfântul Dimitrie* (a. 1828). ib. IX 449. *Nici arendarul să se înşele a da un câştiu mai mare de cât face venitul moşiei.* I. IONESCU, C. 250, cf. D. 308, 312. *Ceilalţi au adus câştiurile moşiilor.* C. NEGRUZZI, I 87. *Am primit toate câştiurile înainte pe 5 ani.* ALECSANDRI, T. 1354. *Fac parte din întâiul colegiu proprietarii de moşii, al cărora câşt anual este de la şapte sute galbeni în sus.* ap. MAIORESCU, D. I 62. | **Câştiul Ghevmei** † = desfacerea socotelilor la scoaterea unui Domn din domnie, care urmà între visterie cu caimacamii Domnului nou. URICARIUL, I 397/3.

2°. (Bucov.) Chirie (la case).

3°. Banii vânzării, preţul vânzării. *C'am vândut cirezile, Şi-am băut câştiurile.* MAT. FOLC. 74.

[Plur. **câştiuri.** | Şi: **câşt,** în Munt.]

— Din turc. **kyst,** «parte scadentă dintr'o datorie, trimestru». ŞIO.

CĂŞTOÁRĂ s. f. v. **casă.**

CASTÓR s. m. *Castor.* — Mamifer rozător trăind în Europa şi America de miază-noapte, având picioarele de dindărăt palmate şi coada solzoasă turtită orizontal, clădindu-şi cu multă măiestrie, pe marginea râurilor, locuinţe întinse, adevărate colonii, † breb, biber. *Dobitoace sălbatice: castorh, crocodil.* GOLESCU, C. 51. *Castorul şi alte lighioni* (titlul fabulei). *Fraţi, zise un castor, Zidar, de soiul lui, Eu asta socotesc: De mi-eţi da ajutor Să m'apuc să clădesc Zid tare pe pământ...* ALEXANDRESCU, M. 390. | P. ext. Blana castorului. *Căciulă de castor.* [Accentuat, ca în lat., şi: *cástor.* | Derivat (după fr. *castorine*): **castorínă** s. f. = postav făcut din păr de castor amestecat cu lână. *Înălţimea Sa e îmbrăcată astăzi cu haina Sa castorină.* I. NEGRUZZI, VI 27.]

— *N.* din fr. (lat. **castor**), idem.

CĂŞTORÁUĂ s. f. v. **casă**[1].

CASTORÍNĂ s. f. v. **castor.**

CASTRÁ vb. Ia. *Châtrer.* — A extirpà (la un animal, la om) testiculele, cf. jugăni, scopi. [Familia: Abstracte: **castráre,** (după lat. *castratio*) **castráţie,** (mai rar) **castraţiúne** s. f. = jugănire, scopire; part.-adj., şi substantivat: **castrát, -ă** = jugănit, scopit, scapet, scopeţ (†), famen, cf. eunuc, clapon; fig. om lipsit de bărbăţie. *Secta castraţilor, aşà de întinsă în Rusia, a început să se întindă şi în ţara noastră.* LM. *Ruşine de acest secul* (= secol) *de castraţi, ce nu e bun de nimica.* I. NEGRUZZI, V 158.]

— *N.* din lat. **castrare,** idem.

CASTRÁŢIE s. f.
CASTRAŢIÚNE s. f. } v. **castrà.**

CASTRAVÁN s. m. (Bot.) v. **crăstăval.**

CASTRAVÉTE s. m. (Bot.) *Concombre, cornichon (Cucumis sativus).* — Legumă cu tulpină acătătoare (curpen) cu cârcei, cu flori galbene, cultivată pentru fructele ei mari şi lunguieţe, care se mănâncă gătite în mâncări sau ca salată, proaspete sau murate în saramură s. în oţet *(castraveţi acri).* Se mai numeşte şi: (Banat) cucumăr, (Moldova-de-sus şi Bucov.) pepene. PANŢU, PL. Cf. cuib, curpăn. [Porunci] *castravétilui.* ISTORIA POAMELOR (a. 1773) ap. GCR. II 98/20. *Castraveţii să nu-i pui în pământ Miercuri ori Vineri, că ies amari.* ŞEZ. I 154, cf. III 120. *Capul de castravete, partea cu care a fost legat de curpăn, se taie şi se pune pe frunte* (când te doare capul). PAMFILE, B. 21. *Foaie verde castraveţe* (TEODORESCU, P. P. 279), cf. *castraveţi* (ŞEZ. II 8). *Cu mustăţi În multe părţi, Ca vrejul de castraveţi.* TEODORESCU, P. P. 558. *Da de cină ce-mi vei da? — Castraveţi ca iedera.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 74. # **A vinde castraveţi la grădinar:** a lămuri (s. explicà s. spune) cevà unuia care ştie (s. se pricepe) mai bine decât tine. *Nu vinzi castraveţi grădinarului!* PAMFILE, J. II. *A semănat castraveţi Şi a răsărit scăeţi.* BARONZI, L. P. I 56/21. *Castravetele şi midia îţi deschide pofta văzându-le numai.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 136. *Muierea, ca castravetele: până e verde se mănâncă.* id. ib. II 298. *Samănă crastaveţi pe părepi:* muncă zadarnică (s. absurdă; cf. cai verzi pe pereţi) ib. III 290. (În glume de copìi) *Măi băiete Cucuiete, Şade 'mă-ta la perete Şi mănânc' un castravete.*

Specii: **Castravete pentru oţet** = *Cucumis sativus viridis,* cu fructe mici, verzi şi cu proeminenţe verucoase. PANŢU, PL. **Castravete-românese** = *Cucumis sativus flavus,* cu fructe mai lungi şi

mai groase, puţin arcuate, netede şi gălbenii la maturitate. PANŢU, PL.

[Şi: **crastavéte.** s. f. BIBLIA (1688) 101,2, LB., ECONOMIA 125, MARIAN, I. 8, PAMFILE, C., J. II., ŞEZ. I 191/23, DOINE 239/3, **crăstăvéte** GRECESCU, FL. 389, SBIERA, P. 223.]

— Din bulg. **krastavica** s. sârb. **krastavac,** idem (din *krastav*, «râios»). Forma românească e un singular nou, refăcut din pluralul — mai des întrebuinţat — *castraveţi.*

CASTRIÉT † s. a. *Renonciation.* — (Turcism literar) Renunţare. *Înţeleptul Domn... alergă la prea Înalta Poartă şi făcù castriet şi prostire Domniei.* E. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I 279.

— Din turc. **kasriyed,** idem. ŞIO.

CÁSTRIŢĂ s. f. v. **cratiţă.**

CASTROÁLĂ s. f. v. **castron.**

CASTRÓN s. a. 1°. *Écuelle, soupière.* 2°. *Casserole.*

1°. Vas (de pământ s. de metal) mare şi adânc (cu sau fără capac), în care se aduce ciorba s. supa pe masă, c i o r b a l i c (COSTINESCU, cf. DAMÉ, T. 75, cf. H II 32, 64, 82, 90, 132, 147, 208, 226, IV 57, XVI 5), s t r a c h i n ă foarte mare (id. ib.), b l i d de cositor, cu toarte s. urechi (PITIŞ, IV. R. R. I 151), cf. s a h a n. *4 castroane de bucate* (a. 1802). IORGA, S. D. XII 143. *Castroane de supă* (a. 1804). id. ib. VIII 41. *7 castrone de rasol cu căpace* (a. 1822). id. ib. XII 179. *1 castron cu capac.* URICARIUL, XX 343 31. *Aduc o strachină mare adâncă sau un castron, îl pun pe masă plin cu apă, în care mai toarnă şi un pumn de tărâţe, şi în castron dă drumul unei piese de 50* [*de*] *bani sau* [*de un*] *franc.* ŞEZ. I 92/8. | **Castronul mării** = golf? *Da pe Gruia că-l duceà La castronul mării La roşteiul temniţii.* BIBICESCU, P. P. 297.

2°. Vas în care se gătesc bucatele (H. III 120, VII 9, IX 232), cratiţă (LM., cf. LB.), cf. tingire (LM.) hârb, tripod (LB.), tigaie de aramă (BARCIANU, cf. ALEXI). *Tingiri, castroane şi sahane.* ALECSANDRI, T. 432. *Vase negre de cuhnie, tigăi, castroane.* MON. OF., ap. TDRG.

[Şi: (cu metateză) **crastón** s. a. H. X 542, (ad 1°) H. X 506, strachină mare. PAMFILE, I. C. 93, (ad 2°) H. X 35, 70. *Frunză verde trei crastoane.* ŞEZ. III 60/20; — **castroálă** s. f. = vas mare de tinicheà (Straja, în Bucov.) com. A. TOMIAC; — **crăstólă** s. f. H. XVIII 6; — (ad 2°) **crastól** s. a. ALEXI. | D i m i n u t i v e: **castronáş** s. a. (ad 1°) COSTINESCU, POLIZU, DAMÉ, T. *4 castronaşe de hrean* (a. 1802). IORGA, S. D. XII 143; — **castronél** s. a. DICŢ.]

— Din fr. **casserole** prin mijlocire săsească **(Kastrol),** polonă **(kastrol),** sârbă **(kastrola)** s. bulgară **(kastrolь),** idem.

CASTRONÁŞ s. a. } **CASTRONÉL** s. a. } v. **castron.**

CÁSTRU s. a. *Camp.* — (Ist. La Romani) Lagăr întărit, tabără. *Iulus aleargà spre maluri cu roibul în spume la castru dat răsvrătirii.* COŞBUC, Æ. 99/25.

— *N.* după lat. **castra, -orum,** idem.

CĂSÚICĂ s. f. } **CĂSÚIE** s. f. } v. **casă 1.**

CASUÍST(IC), -Ă adj., subst. v. **cazuist(ic).**

CĂŞULEÁN s. m. şi a. } **CĂŞULÉŢ** s. m. şi a. } v. **caş.**

CĂSULÍE s. f. v. **casă 1.**

CĂŞULÍNA s. f. art. v. **caş.**

CĂSULÍŢĂ s. f. v. **casă 1.**

CĂŞUNÁ vb. I(a)

I. *Venir à l'improviste* (impers.), en parlant 1°. d'une idée, d'un désir; 2°. de l'amour; 3°. de soupçons injustes; 4°. d'une douleur physique; 5°. d'un avortement. II. 1°. *Arriver à l'improviste, tomber* (chez qqn.). 2°. *S'en prendre* (à qqn.), *accuser sans raison, en vouloir* (à qqn.). 3°. *Insister* (auprès de quelqu'un). 4°. *Reprocher.* 5°. *Être de mauvais présage.* III. *Occasionner, causer* (surtout dans un sens péjoratif).

Cuvântul latin *occasio* însemnà «întâmplare, prilej favorabil». Verbul derivat din acest substantiv trebuià să cuprindă aceste două note: a) «a se ivì în mod întâmplător, independent de voinţa noastră activă» — ceea ce explică funcţiunea lui i m p e r s o n a l ă — şi b) «a prilejì».

I. I m p e r s. 1°. T r a n s. şi r e f l. (Subiectul — neexprimat — este «gândul» sau «pofta») *Îi* (s. *i se*) *căşună* = i se năzare dintr'o dată, îi vine pe neaşteptate, îi abate (I, 3°), îi trăsneşte prin cap, îl apucă, îi vine (poftă de...), capătă (gust de...) (Vicovul-de-sus, în Bucov., com. G. NISTOR), doreşte, pofteşte (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC, Oraviţa, Ban., com. COCA), îi vine (s. are) un capriciu, cu stăruinţă. Cf. ŞEZ. XXXII 136. *I-a căşunat să plece la miezul nopţii pe ploaie.* LM. *V'a căşunat să vă însuraţi.* id. *Ce-ţi căşună?* BARCIANU. *Nu ţi-am spus eu, jupâne, că aşà îţi căşuncază dumitale? M'ai făcut să alerg ca nebunii, să-mi rup gâtul! Doamne fereşte! dacă făceam şi moarte de om?* CARAGIALE, T. II 67/27. *I-a căşunat să joace.* ŞEZ. XXXII 136. *Ştii ce mi s'a căşunat mie acuma? — Ce? — Să mănânc fragi.* Com. G. NISTOR. *I-a căşunat să mănânce carne de porc* (Oraviţa, în Banat). Com. COCA. *Mi s'o căşunat să mănânc numai decât niste brânză de oi* (Bilca, Bucov.). Com. TOFAN. *Ce ţi s'o căşunat astăzi?* id. *Nu ştiu ce i-a căşunat; destul, că şi-a schimbat gândul* = nu ştiu ce nu i-a plăcut, nu i-a venit la socoteală, destul că... (Zagra, l. Năsăud). Com. CORBU. | P. e x t. Îi place, îi prieşte. *Arinului îi căşună la apă.* (La băieşii din Somogy) Com. ITTU.

2°. (Subiectul — neexprimat — este «dorinţa, pofta de a avea»; persoana asupra căreia se răsfrânge dorinţa se exprimă prin prep. p e) *A-i căşună cuivà pe cinevà* = a prinde [dintr'o dată] dragoste de cinevà, a pune ochiul pe cinevà (Zagra, l. Năsăud). Com. CORBU. Cf. LM, (pop.) a-i c ă d e à c u t r o n c. *Amicului nostru i-a căşunat pe o văduvă, şi cu orice preţ să o ia de soţie.* LM. *Pe cine i-o fi căşunat, nu ştiu, că nu spune, să-l tai.* DELAVRANCEA, S. 57.

3°. (Subiectul — neexprimat — este «bănuiala», persoana atinsă de ea se exprimă prin prep. p e) *A i se căşună pe cinevà* = a crede vinovat pe cinevà. *Uite, nene, i se căşună pe mine.* RĂDULESCU-CODIN, L.

4°. (Subiectul — neexprimat — e o durere, un necaz etc.) A se ivì dintr'odată, pe neaşteptate, în vreo parte a corpului. *Nu ştiu ce mi-a căşunat în picior.* LB. *A-i căşună cuivà cevà greu* = a-i cădeà greu. *Nici odată însă nu-i căşunase afurisita asta de grănicerie mai greu ca acum.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIII 923.

5°. (Transilv.; subiectul — neexprimat — e o spaimă, provocătoare de avort) *I s'a căşunat unei femei* = a lepădat (avortat). MARIAN, NA. 74.

II. I n t r a n ş. (Subiectul e omul).

1°. A picà pe neaşteptate (tam-nesam, poftit-nepoftit (RĂDULESCU-CODIN) în casa cuivà.

2°. (Construit cu prep. p e) A se legà, din senin, de cinevà, cu învinuiri nedrepte; a năpădì asupra cuivà, a prinde ciudă, necaz pe cinevà.

(RĂDULESCU-CODIN, L.), a cădeâ necazul pe cinevà, a o ţineà una (LUNGIANU, CL. 220). *A căşunat pe mine, aşà din senin. Ce-ai căşunat pe mine?* RĂDULESCU-CODIN, L. *Domnul Şutul, hiara cea cumplità... căşună pre beserică mai cu dinadinsul.* ZILOT, CRON. 72. *Ceilalţi argaţi căşunară pe dânsul, şi-l tot luau peste picior, iară el nu luà aminte de flecăriile lor şi-şi căutà de treaba lui.* ISPIRESCU, L. 229. | Refl. *A se căşunà pe cinevà* = a voì să se răzbune, să se desdaunеze pe socoteala cuivà. PONTBRIANT.

3°. (Construit cu prep. asupra s. pe s. şi absolut) A stà de (s. a cădeà pe) capul cuivà, a nu-l slăbì, a stărui pentru cevà (RĂDULESCU-CODIN) s. pe lângă cinevà să facă cevà, a se acăţà de cinevà s. cevà, a ciocănì (de cap) pe cinevà s. cevà. *După şease ani de luptă crâncenă, în care victoriile se precumpăneau, puterile Europei, căşunând asupra Porţii, au silit-o să încheie pace.* GHICA, S. 28. *Erà s'o pat şì mai rău cu Mavrogheni; căşunase pe mine: ba nu! că să-mi dea pe fie-sa, şi mai multe nu.* id. ib. 504. *Unde să-i găsesc eu potrivă, ziceà împăratul toată ziulica, dând cu toiagul de còlo còlo o pietricică, pe care căşună în neştire.* DELAVRANCEA, V. V. 9. *A căşunat, ca baba la mormânt.* PANN, P.V. III 4, cf. ZANNE, P. II 5.

4°. (Construit cu dat. Braşov) A face cuivà imputări pentru cevà. *Mi-a căşunat vecina, că n'am fost la botez.* Com. C. LACEA.

5°. (Construit cu dat. Braşov) A cobì. *Ne-ai căşunat, de când am plecat de-acasă, şi ne-a apucat ploaia pe drum.* Com. C. LACEA.

III. Trans. A prilejì, a cauzà (ALECSANDRI, T. 1781), a pricinuì (ŞEZ. II 186/9), mai adesea o pagubă s. nenorocire (STAMATI, une-ori implicând nota «aşà din senin, fără a aveà vreun motiv», RĂDULESCU-CODIN, L.) a provocà, a produce. *De la perzarea Avarilor, prin Pipinus căşunată, Romanii cei din Dachia au avut pace.* P. MAIOR, IST. 56, cf. 249. *Scrisoarea a căşunat la toţi ai casei mare şi nespusă bucurie.* LM. *Ploile au fost multe şi au împiedecat trieratul, căşunând stricăciune.* I. IONESCU, M. 354. *Te las să-ţi închipueşti mirarea ce a căşunat vederea astei nouă dovezi.* C. NEGRUZZI, I 231. *Asta poate să-ţi căşuneze vr'o supărare.* ALECSANDRI, T. 1365. *Fiecare asociat rămâne răspunzător către societate de daunele căşunate prin culpa sa.* HAMANGIU, C. C. 382. *Îi căşunează moartea.* DAN, P. 383. *Copilul... uită de plâns şi durerea căşunată prin căderea sa.* MARIAN, NA. 341. *Nu-i erà destul Dochiei de amarul ce căşunase ea pe capul lumii, cu lemnele?* RĂDULESCU, L.

[Prez. ind. *căşunéz*, mai rar *căşún* şi *căşun*. | Şì: **căşinà** vb. I(a) MARIAN, Î. 68. | Abstracte: **căşunáre** s. f. = prilej. *Nici căşunare de plânset nu dau... Mamei.*COŞBUC, Æ. 171/17, **căşunătúră** s. f. = durere fără veste; idee capricioasă (LB.). *De-o fi de pocitură, De-o fi de căşunătură... Voi puterea să i-o altoiţi.* MARIAN, D. 342. *Tuse cu căşunătură.* ŞEZ. VII 93. | Adjective: **căşunát, -ă, căşunătór, -oáre.**]

— Din lat. ***accasiono, -are** (cu schimb de prefix, în loc de **occasiono, -are*, derivat din *occasio, -onem*). Cf. MEYER-LÜBKE, ETYM. WB. Nr. 6029; cf. v. fr. *achoisoner* «accuser, inquiéter, vexer».

CASÚNCĂ s. f. v. **casâncă.**

CĂSUŞOÁRĂ s. f. v. **casă[1].**

CĂŞÚŢ s. m. v. **caş.**

CĂSÚŢĂ s. f. } v. **casă[1].**
CĂŞÚŢĂ s. f. }

CAT s. a. 1°. *Étage.* 2°. *Entre-pont.*
1°. Rândul de camere s. apartamentele unei case care se găsesc la aceeaşi înălţime, etaj. *Catul de jos* = parterul. DICŢ. *Cele mai multe case sânt cu un cat, cu toate aceste sânt case şi cu două caturi.* I. IONESCU, M. 150. *Catul de jos al caselor abià aveà pe ici pe colea câte o crestătură.* ODOBESCU, I 126/25. *Nişte trepte de lemn duceau în catul de sus.* EMINESCU, N. 37. *Jos, la catul întâiu, e casa lor privată.* MAIORESCU, C. II 389. *Ai nişte palaturi Cu câte patru caturi.* TEODORESCU, P. P. 132b. | P. anal. (La scrierea chirilică) Şir de litere aruncate de-asupra rândului s. cuvântului de care ţin. *Scrisoare complicată, care, prin trăsuri fine şi rotunjite, superpuneà în 2 şi 3 caturi diferitele litere ale unui cuvânt.* FILIMON, ap. ŞIO.

2°. (Mar.) Etaj între cele două punţi ale unei corăbii. PONTBRIANT.

[Plur. *caturi*].

— Din turc. **kat,** idem (1°).

CÂT, -Ă adj., adv., conj., numeral, pron., s. a. A. I. 1°. *Cambien, quel, quelle,* (exclam.) *que de, tant que, autant que.* 2°. (pour exprimer la durée) *Combien, tant que.* 3°. *Autant que.* 4°. *Combien, quel, quelle* (exprime la grandeur). II. 1° — 2°. *Aussi... que, autant que, comme.* 3°. (correlatif) (autant) *Que,* (autant) *autant.* 4°. (tant, autant) *que.* 5°. (autant) *autant,* (plus) *plus, dans la mesure où, aussi... que possible.* 6°. *Que.* III. 1°. *Autant... que Si... que.* 2°. *Si... que, tout... que.* 3°. *Autant... que.* IV. 1°. *Autant... que.* 2°. *Quant à, en ce qui concerne.* 3°. *Tantôt... tantôt, soit... soit, et... et.* B. 1°. *Tant que, si bien que.* 2°. *Dès que, lorsque.* 3°. *Tant que.* C. I. 1°. *Autant que, combien?* (à quel prix?). 2°. *Combien?, autant* (de fois) *que.* 3°. *Tant que, tous ceux qui, tout ce que.* 4°. *Tant que.* 5°. *Autant que.* II. *Quelque peu de.* III. *Quel? Quelle?* (rang, place). IV. (Distributif) *Chacun, chacune* — avec un nom de nombre: un *par* un, deux *par* deux etc. V. *Quotient.*

În întrebări, prin *cât* voim să ne informăm asupra cantităţii (mărime, preţ, număr, extensiune, măsură, greutate, grad, intensitate, iuţime, spaţiu, timp); numai din context reiese dacă aceasta e mare sau mică. Întrebarea poate să atingă verbul *(cât costă?)* — în care caz *cât* are funcţiune adverbială — sau un substantiv *(câte zile ai stat?)* ori un adjectiv *(cât de bătrân este?)*, deci funcţiunea lui poate să fie adjectivală. În cazul din urmă, *cât* se leagă de adjectiv prin prep. de; cazurile fără de sânt rare: *De are fi făcut cătù lucru mare.* PRAVILA MOLD. 20a. În întrebări une-ori apare, prin atracţiune, înaintea lui *cât*, prepoziţia care va întovărăşì răspunsul: *De cât timp eşti bolnav?—De trei zile.— Cu cât vinzi merele? — Cu zece lei.* Răspunsul imediat la întrebarea *cât?* este gestul sau cuvântul care întovărăşeşte sau poate înlocuì acest gest: *atât, tot;* cu acestea apare în corelaţiune în propoziţii afirmative *(Îţi dau atât cât ceri, tot cât vrei);* corelativul poate şì lipsì *(Îţi dau cât ceri, cât vrei).*

A. Adverb şi adjectiv.

I. Exprimă o idee de cantitate.

1°. (Ideea de cantitate exprimă o mărime, mulţime, intensitate, grad etc. Precizarea cantităţii o dă abià cuvântul de care se leagă *cât).*

a) (În întrebări şi exclamări) Ce mare (mic), mult, tare (intensiv), greu (uşor), iute (încet)!? În ce măsură (grad)!? *Adecă*[=iată] *puţin foc câte luclule* [=lucruri] *arde!* COD. VOR. 123/10. (mare pădure aprinde. N. TESTAMENT 1648; cât de mare materie aprinde. BIBLIA 1688). *O, cât să ne teamem de curvie!* VARLAAM, C. 290. *Câtù îţi iaste de luminată viaţa, câtù îţi sânt de frumoase picioarele, cât iaste de minunată plecarea!* MINEIUL (1776) 132²/2. *Câtă scârbă şi durere*

va fi simțind tatăl mieu! DRĂGHICI, R. 102/22. *S'o vezi cât s'a făcut de bisericoasă!* C. NEGRUZZI, I 65. *Cât se bate, cât suspină, O inimă de dor plină!* ALECSANDRI, P. I 25. *Nu pot să-ți spun... cât — ah! cât — îmi ești de dragă!* EMINESCU, P. 188. *Vezi..., câtu-i de-a dracului lumea astă?* CREANGĂ, P. 127/15. *Vai de mine cât dor duc!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 94. (Neobicinuit) **Pe cât** = ce mult, ce tare. *Vezi tu pe cât te iubește?* KONAKI, P. 288.

b) (În răspunsuri și afirmări) Mărimea (micimea), tăria (intensitatea), greutatea (ușurința), iuțimea (încetineala), măsura (gradul) în s. cu care... *Mai puțină datorie avù soția sa decât cât fu el datoriu domnu-său.* VARLAAM, C. 272/2. *Dzîcă cât le place!* DOSOFTEIU, PS. 35. *Tu vezi câtu-mi sânt coarnele meale.* ȚICHINDEAL, F. 236. *O portiță, cât puteà să treacă o lamă.* DRĂGHICI, R. 102/22. *Când jeleà el așà, iaca și capra, veneà cât puteà.* CREANGĂ, P. 25/20. *Oprindu-și pentru dînsul merinde numai cât a putut duce calul.* ISPIRESCU, L. 4/17. *Cine n'are dor pe vale, Nu știi luna când răsare Și noaptea câtu-i de mare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 87. *Cât te uiți în lung și'n lat, Nu mai vezi pământ uscat.* ib. 320. | **P(r)e cât** = în măsura în care... *Îi dau toate laudile, pre câtù poate slujì mintea omenească* (a. 1794) ap. GCR. II 151/3. *Rabdă pe cât vei puteà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 151. *Întinde-ți picerile, pe cât pătura te iartă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, II 592. † **Până în cât** = în ce măsură. *Să vază până în cât sânt Leșii de simeți la războiu.* LET. I 223/32. (Neobicinuit) **Cu cât.** *Cu cât ești de ghizdav să-ți scriu în frămseațe.* DOSOFTEIU, PS. 147. **Încât** v. c. # **Cine știe cât** = mult, foarte, tare. *Ne credeam cine știe cât de învățați!* SBIERA, F. 98. **Nu știu cât** (fam. *nu-ș' cât*) = (foarte) mult, cf. neș c â t. *Mergând înainte cale de nu știu câte zile, dete de palaturile lui Verdeș-împărat.* ISPIRESCU, L. 44/14. **La cât vine** s. **ajunge cinevà** = în ce mizerie s. hal ajunge, cum decade cinevà. *Erà... mare și tare..., iar acmù la cât venise!* LET. II 425/8. *Giudecați la cât agiunge omul, când patimile îi întunecă mintea!* DRĂGHICI, R. 162/7. **Nu știu la cât mi-a sta norocul** (CREANGĂ, P. 219/14) = ce noroc voiu aveà, cum mă va ajutà norocul. **Nu știu la cât mi-a sta capul cu cinevà** = cum o voiu scoate la cale cu cinevà. *Cu spânul tot am dus-o, cum am dus-o, câne-cânește, până acum. Dar cu omul roș nu știu zău la cât mi-a sta capul.* id. ib. 234/11. **Cât se poate,** în legătură cu un adjectiv s. adverb (la pozitiv și comparativ) arată gradul suprem posibil: f o a r t e. *Un boierinaș frumos și bun la inimă, dar desfrânat cât se poate.* C. NEGRUZZI, I 31. (Adjectivul s. adverbul stă mai ales după locuțiune, și e unit cu aceasta prin prep. d e, când e în gradul pozitiv). *Dacă știai să potrivești din gât pe moș Nichifor, apoi erà cât se poate de șăgalnic.* CREANGĂ, P. 108/3, cf. 128/24. *Le lă și le îngrijește, cât nu se poate mai bine.* id. ib. 289/17. *Să aibă cât va putè mai multe poame și stridii.* DRĂGHICI, R. 165/12. *Ah! am strigat, luând un aer cât am putut mai melodramatic.* C. NEGRUZZI, I 49. *Împodobì palaturile și cetatea cât se putù mai frumos.* ISPIRESCU, L. 36/21. **Cât ce pot** = din toată puterea. PAMFILE, J. I. *Fuge cât ce poate* [de iute] *cu sarcina în spate.* CREANGĂ, P. 215/25. *Să strigi cât ce-i puteà* [de tare]. ALECSANDRI, P. P. 170 b/2, cf. 378/3.

2°. (Exprimă întinderea în t i m p.)

a) (În întrebări și exclamațiuni) Ce durată de timp!? *Cât va trăì pe pământ? — Treizeci și trei de ani.* TEODORESCU, P. P. 107b. *Cât a făcut de la București la Cluj? Cât am așteptat în zadar!*

b) (În răspunsuri și afirmațiuni; în legătură cu *vreme* s. *timp* s. subînțelegându-se acestea) În timp ce..., până când.... *În câtă vreame împărățesc... pravilile...* CONDICA (a. 1773) ap. GCR. II 87/29-30. *Căci în câtă vreame neamurile Evropii nu băgà în seamă limba sa ceaia ce să vorbeà, erà musele închise în mănăstiri și în palaturi.* LOGHICA (a. 1826) ib. II 252/30. *Câtă vreme nu-ți cei iertare, n'ai ce căutà în casa mea.* LM. | (Singur) În timp ce, până (ce), pe s. până când. *Am aflat eu întru tine odihneală cătù am fost întru tine.* APOCALIPSUL, (sec. XVI) ap. CUV. D. BĂTR. II 423. *Încă cât erați în față, săraci de maic'ați rămas.* KONAKI, P. 49. *Cât n'om aveà drumuri de fer, tot de-aceste o să pățim.* ALECSANDRI, T. 957. *Eu îs bun, cât îs bun, dar...* CREANGĂ, P. 253/4. *Apoi, măi, cât trăià, Frați de cruce se prindeà.* ALECSANDRI, P. P. 12b/8. *Să n'ai grijă pentru tine, Cât ăi fi tu lângă mine; Să n'ai frică pentru mine, Cât oiu fi eu lângă tine!* id. ib. 24/18. *Cât m'am iubit cu ele, Le-am dat salbe și inele.* id. ib. 346b/4. *Câtu-i postul lui Crăciun, Toate fetele se ține.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 447. *Cât ești năcovală, suferă; cât ești ciocan, lovește.* ROMÂNUL GLUMEȚ 29/8. *Omul, cât trăește, învață, și tot moare neînvățat.* ib. 20/5. *Țin'te mare, cât ai mălaiu în căldare.* ZANNE, P. IV 425. | (Mai rar) **În cât.** *Rămase craiu Ungurilor Ioan, însă cu legătură la pace, ca în căiù va trăì, iar după moartea lui Ioan, să rămâie la strălucită casa Austriei.* E. VĂCĂRESCU, IST. 261/12. *Și în cât trăim pe lume...* KONAKI, P. 286. *Încep mulți fără sfială a se încărcà fățiș, Căci în cât erà domnia, tot erà cam pe furiș.* BELDIMAN, TR. 353. *Mustul, în cât stă în cadă..., începe a sfărâi.* I. IONESCU, C. 198.

3°. (Predicatul se repetă în legătură cu *cât*, care devine — ca și *ce* (A IV), întrebuințat cu aceeași funcțiune — un fel de acuzativ al măsurii; tot astfel în bulg. *otide kolko otide* = merse cât merse). O bucată (de vreme), un timp, un drum (mărișor), o leacă... *Merse ea, cât merse, pe un drum.* CREANGĂ, P. 286/14. *În sfârșit mai strigă el, capul cerbului, cât mai strigă... și de la o vreme se face tăcere.* id. ib. 227/3. *Mai merge el înainte prin codru, cât merge.* id. ib. 200/4. *Se frământă el cu mintea, cât se mai frământă, și... adormì.* id. ib. 158/13. *Tace el, cât tace, dar coace.* MERA, B. 260.

4°. (Mai rar) Mare, coșcogeà,... nu glumă. *Un baciu tânăr în cămașe, cu câta căciulă la o parte.* CARAGIALE, S. 12/16. (Urmat de *mai*) *Snagovul e în mijlocul unei câtă mai bălți.* ODOBESCU, I 449. # **Din câte** s. **de-a'n-câtele(a)** = din răsputeri, cât a putut, foarte mult. *Și așà duși pe jumătate pe altă lume, hohoteau din câte și urlau, de trebuià să-ți astupi urechile.* JARNÍK, ap. TDRG. *D'o fi fată, o s'alerge d'a'n-câtelea pe la Soare-răsare.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 1164. *Umblam d'a'n-câtele, ca să fugim de la părinți.* CALENDARUL BASMELOR. ib. *Grădinarul umblà d'a'n-câtelea, să găsească un ajutor.* ib. ap. ib. 1165.

II. Ideea de c a n t i t a t e servește la c o m p a r a ț i u n i. Comparația poate fi completă: *Aveam un nas cât al lui de mare.* C. NEGRUZZI, I 7, sau eliptică, omițându-se, ca de la sine înțeles, adjectivul cantitativ: *Mearele cât o alună* [de mici]. BARAC, A. 16. Când asemănarea se face numai prin adjective, regula gramaticală este: se leagă prin *ca* adjectivele care nu au un sens de cantitate, iar prin *cât* cele la care ideea de cantitate predomină: *Nalt cât casa, verde ca mătasa, dulce ca mierea, amar ca fierea.* TEODORESCU, P. P. 235b. După *cât*, pron. pers. are, ca după prep. și după c a, forma acuzativului. Substantivul cu care se compară e articulat sau construit cu articolul nehotărît.

1°. Atât de (mult, mare, tare etc.) ca, cum, precum, după cum. *Departe de Dumnezău, cătù e iadul de raiu.* BIBLIA (1688) 6 pr./19 *Groasă cât mine.* C. NEGRUZZI, I 59. *Am fost să cumpăr un car de lemne, dar mi-o cerut cât dracu' pe*

tată-său. ALECSANDRI, T. 826. *Creşteà într'o lună, cât alţii într'un an.* EMINESCU, N. 4/23. *Ochii i-au ieşit afară din cap, cât cepele de mari,* CREANGĂ, P. 53/8. *Aţi băut fiecare, cât şeptesprezece.* id. ib. 262/19. *Nu aveà milă de om, nici cât de un câne.* id. ib. 248/1. *Doi drugi, cât casa de înalţi.* ISPIRESCU, L. 59/25. *Un buzdugan de fier, mare cât o bute de 50 de ferîi.* RETEGANUL, P. V. 29/9. *Am ucis pe frate-tău, Viteaz mare, cât un leu.* ALECSANDRI, P. P. 79/5. *Ce mi-i urît, nu mi-i drag, De-ar fi cât caşul de alb.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 14. | **Pe cât** = încă odată atât (de mare, tare etc.) *Asta n'aş face-o eu, de-ar mai fi el pe cât este.* CREANGĂ, P. 229.

2°. (Asemănarea nu se face între două noţiuni de acelaşi fel, ci termenul de comparaţie e o propoziţie) *Strâmt cât păşeşte găina* [= pasul găinei] *Şi lung cât vezi cu ochii* [= depărtarea cea mai mare]. GOROVEI, C. 392. | (Adesea în corelaţie cu a ş â; la scriitorii moldoveni de la începutul sec. XIX, în acest caz, *cât* poate fi precedat de prep. *în* sau *pre*) Precum, după cum. *Numele acesta îmi iaste aşà de iubit, în cât îţi iaste şi ţie.* BELDIMAN, P. I 11. *La ochii noştri* [Dumnezeu] *se vede înţelept şi tare, Pre cât în mica jivină, aşà şi'n felul cel mare.* KONAKI, P. 272. *Dar băiatul nu e aşà prost cât seamănă* (franţuzism = pare). C. NEGRUZZI, I 65. # (Anumite comparaţii de acest soiu au ajuns expresii stereotipe — întrebuinţate apoi şi în afară de comparaţii, spre a indicà o mulţime mare, o cantitate mică, o deosebire mare, un timp îndelungat, maximul unei sforţări etc.). **Cât cerul de pământ** = foarte deosebit. *Albina de viespe, cât cerul de pământ.* IORD. GOLESCU, ap. TDRG. **Nici cât p'o măseà** = foarte puţin, o cantitate mică. ZANNE, P. II 267. **Cât (e) hăul (şi dudăul** s. **şi părăul)** v. h ă u. **Cât (e) lumea (şi pământul)** = în vecii vecilor, nesfârşit, totdeauna, (după negaţiune) niciodată, cât e hăul, nicăiri. *Cât lumea lângă tine aş vrea (ca) să trăesc.* ALECSANDRI, P. I. 166. *Alt stăpân... nu mai face brânză cu Harap-Alb, cât îi lumea şi pământul.* CREANGĂ, P. 230/7. cf. 324/18. *Când c omul tinerel, Lesne-i vine a gândì Cât pământul c'a trăì,* ALECSANDRI, P. P. 305b/7. *Dragostea se sfârşeşte, Şi cât lumea nu trăeşte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 219, cf. 396, 25. *Maică, la inima mea Este-un ghem de voie-rea: Câtu-i lumea nu se ia.* MĂNDRESCU, L. P. 26/15. **Cât veacul** (după negaţiune) = cât oiu trăi, niciodată, cât e hăul. *N'am să-l văd cât veacul!* COŞBUC, B. 34. **Cătă frunză, (şi) cătă iarbă** s. **cătă pulbere şi spuză** = grozav de mult. *Când văzuiu a lor mulţime, cătă frunză, cătă iarbă...* EMINESCU, P. 240. *Au şi început a curge furnicele cu droaia, cătă pulbere şi spuză, cătă frunză şi iarbă.* CREANGĂ, P. 264/4. **Cât e negru subt unghie** s. (†) **câtu-i negrul bobului** = foarte puţin, în cantitatea cea mai mică posibilă. *Nici cât e negru sub unghie nu vei află acolò.* P. MAIOR, IST. 141. *N'au fost ei nici câtu-i negru supt unghie mai buni.* ŢICHINDEAL, F. 61. *Câtu-i negrul bobului macară cevaşi a sminti peste socoteala omenească este.* CANTEMIR, IST. 110/18. cf. ib. 240. **Cât un lucru mare** = lucru mare, foarte tare, mult de tot, din cale afară. *Erà vesel împăratul pentru aceasta, cât un lucru mare.* ISPIRESCU, L. 39/9, cf. 213/7, 222/26. **A strigà cât te ia gura** = cât poţi de tare. *Strigà, cât îi luà gura, că moare de frig.* CREANGĂ, P. 239/21. **Cât îţi poate calul** = cât poţi, cât îţi plăteşte pielea, cât te ţin curelele. *Numai Chirică băietul ştià ce zace în inima lor şi cât le poate calul* [fetelor]; *că ce-i mai greu de ales decât omul?* id. ib. 167/6 || (Eliptic, rămânând neexprimată comparaţia) **Nici (ca) cât** = atâta cât nimic, nici o clipă, nici de cum, de loc. Cf. c a (A. I 3) *N'am dormit nici cât.* LM. *Calul... nu s'a deslipit de domnul lui nici ca cât.* ISPIRESCU, M. V. 53. *Ia vedeţi, vinele lui Ţugulea sânt ele unde le-am pus eu? — Ba nici cât!* id. L. 317. | (Spre a indicà o durată scurtă de timp) **Cât ai bate în** s. **din palme, cât ai scăpărà din(tr'un) amnar, cât te-ai şterge la ochi, cât ai clipì din ochi,** († **cât clipeala ochiului**), **cât ai zice „pis", cât cioara în par, cât trece cioara peste gard, cât ai potcovì puricele.** *Şi cât clipala ochiului, s'au aprins şi biserica sfântului Dimitrie.* LET. III 76/1. *Prăpădì şi el, cât ai bate în palme, tot ce câştigase.* C. NEGRUZZI, I 81. *Lucruri de gospodărie, făcute de mâna lui Chirică, cât ai bate din palme.* CREANGĂ, P. 153/21. *Cât ai scăpărà dintr'un amnar, se ascunse pintre nişte rădăcini dese.* MARIAN, O. I 311. *Cât te-ai şterge la ochi, lupul fu acì.* ISPIRESCU, L. 77/19. *Cât cioara'n par şi vinu'n pahar.* ZANNE, P. IV 189. *Cât trece cioara peste gard, copilul flămânzeşte.* ib. II 81. *Se suie'n slava ceriului, Cât ai potcovì puricele la un picior.* GOROVEI, C. 398/22. **Cât (cântă) cucul** = foarte puţin, niciodată. ZANNE, P. I 452. **Cât va da din deget** = cât va fi, cât va trăì. ZANNE, P. II 111. | (În legătură cu adverbe de timp şi de loc) **Cât colo** = la oarecare depărtare, (tare) departe. *Văzând că aveà un gust foarte neplăcut, l-au zvârlit cât colo.* DRĂGHICI, R. 62/24. *Cât colo, o altă trâmbă din cei mai juni.* BĂLCESCU, M. V. 541/29. *Fata îi pune atunci mâna în piept, îl brânceşte cât colo.* CREANGĂ, P. 277/23. *Aruncând căciula cât colo, cu carte cu tot, scoase fluierul.* RETEGANUL, P. I 17/8. *Dar colò, cât colo'n fund Iată-un negru...* ALECSANDRI, P. P. 79b/17. **Cât de colo** (neobicinuit în acest sens: **cât colo**) = de departe, de la (o mare) distanţă. *Se vedeà cât de colo, că vorbeà cu înţelepciune.* ISPIRESCU, L. 22/23. *Românul cât colo îţi bate la ochi!* ODOBESCU, I 468. **Cât pe colo** = grozav de întins, mare. *Se cutremurară, când văzură namila de lighioană lângă dînşii şi un lac de sânge cât pe colo.* ISPIRESCU, L. 202/13. *Un baltac de sânge, cât pe colo de mare.* id. ib. 343/20. **Cât colea** = (tare) aproape, în apropiere, nu departe, la o parte. *Aud, cucoane?... dacă-i lungă poşta denainte?... Ba nu... ian cât colè, o palmă de loc, o fugă de cal.* ALECSANDRI, T. 45. (Repetat) *M'am luat, cât colè, cât colè, pe urmele fugarilor.* id. ib. 227. *Purceiul... se ia după moşneag, şi cât colea, mergeà în urma lui.* CREANGĂ, P. 82/3. *Se oprì şi el mai cât colea, după un mărăciniş.* ISPIRESCU, L. 109/9. *Eu mă duc, ia, cât colea, să taiu nişte lemne.* id. ib. 334/4. *Fugeà el, dar şi eu: cât coleà în urmă-i.* PAMFILE, C. Ţ. *Dina la poartă ieşeà, Şi potera cât coleà.* ib. 39b. *Paşte murgul şi rânchează, Gheorghe doarme şi viseză; Iară Nuţa, cât coleà, Pe Gheorghiţă îl păzeà.* BIBICESCU, P. P. 56. *Ce stai, bade, cât coleà, Cu-atâta inimă-rea?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 46. *Trecù neica, cât coleà; Ghiaţă la inima mea!* DOINE, 77/15. **Cât ici, cât coleà** = în curând, nu după multă vreme. *Dumnezeu porneşte cu sfântul Petre, şi, cât ici, cât colè, ajung pe Ivan.* CREANGĂ, P. 299/14. **Cât de ci** † = de departe. *Armasariul... cât de cii şi apropiiarea lupului simţì.* CANTEMIR, IST. 77/9. **Cât pe ce** s. **pe-acì** = aproape, mai, mai că..., puţin a lipsit, n'a lipsit mult să..., gata să... *Vez[i] la ce mă aduseşi: Cât pe ce să te jertveşti.* BELDIMAN, O. 74/1. *Cât p'acì să-mi dea şi mie.* PANN, P. V. I 122. *Cât pe ce erà să mă trimeată băbaca* [la Paris]. ALECSANDRI, T. 345. *Cât pe ce erà să i se rumpă o vână a inimei.* EMINESCU, N. 77/7. *Calul... începe a sărì în două picioare, forăind, şi cât pe ce să izbească pe stăpânu-său.* CREANGĂ, P. 185/23. *Îl strânse în braţe şi cât p'acì erà să-l înghiţă.* ISPIRESCU, L. 90/5. (Repetat) *Şi cât pe ce, cât pe ce, să nu-l ieie carul înainte.* CREANGĂ, P. 41/16. *Erà cât pe ce să mor.* PAMFILE, C. **Cât ce,** (Transilv.-de-nord, Maramureş) **câci** = îndată ce, imediat ce. ŢIPLEA. *La mine'n prag veneà, Mamă-sa cât ce-adurmeà.* COŞBUC, B. 10/2.

cf. 106/11. *Cât ce-ai sta cu el, face treabă.* PAMFILE, J. II. *Cât ce vorbeşte el, noi să credem?* id. C. *Cât ce-l văzură adormit, îi luară cornul.* RETEGANUL, P. II 75/9. *Câci acolo am întrat Clopu* [= pălăria]*'n masă l-am ţipat* [= aruncat]. RETEGANUL, TR. 172/5. *Care voinic îi frumos, Cât ce-ajunge* [la moară], *toarnă'n coş.* MĂNDRESCU, L. P. 96/28. *Câci l-o prins, în lanţ l-o pus.* ŢIPLEA, P. P. 8. *Pentru-o iţie de bere Cununà-ne-ar câci om mere.* BUD, P. P. 10. (Învechit) **Îndată cât** = îndată ce, imediat ce... *Vitele fără lapte să tămăduià îndată cât vrea bea de ceaia apă.* DOSOFTEIU, V. S. 49. *Îndată cât au luat ierbi, au şi început a vărsare otrava.* LET. I 238/8. *Orzul nu trebue legat îndată cât se seceră.* ECONOMIA, 51.

3°. (În corelaţie cu *atât*, îl determină pe acesta; une-ori întărit prin şi, mai rar precedat de p r e) *Macar de-are fi atâtea de multe, pre căţi oameni vor fi într'acea casă.* PRAV. 1055. *Faraon au strâns în cei şapte ani mănoşi atâta pâne, câtă să ajungă în ceilalţi şapte ani nerodiţi.* I. IONESCU, C. 212. *În lume sânt atâtea condiţiuni câţi şi oameni, un lanţ de inegalităţi.* I. GHICA, ap. TDRG. *Atâta amar de veacuri, câte port pe umerile acestea.* CREANGĂ, P. 190/21. *Câţi frăgari pe la Arad, Atâtea gânduri mă bat; Câţi frăgari pe la Ineu, Atâtea gânduri am eu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 139. (Alte exemple subt a t â t II 1°).

4°. (În corelaţie cu *atât;* comparaţia nu serveşte spre asemănare, ci spre completarea ideii) De o potrivă, precum şi; (după negaţiune, adesea întărit prin şi, m a i a l e s, m a i c u s e a m ă, m a i v â r t o s) nici, totuşi, mai ales. *Nu le ajunge atât din rândul mâncatului, cât şi din rândul purtatului.* LET. III 282/16. *Nu atâta din venitul casei, cât din sudorile feţei mele.* ANTIM, P. XXIV/27. *Mult s'au sporit aceaste mănăstiri, atâta cu petreacerea cea plăcută lui Dumnezeu, cât şi cu veniturile.* MINEIUL (1776) 30[1]/1. *Au rămas... atât moşie, bani, case..., cât şi la Iaşi vii* (a. 1792). URICARIUL, XIX 39/2. *Boieri, atât cei în slujbă cât şi cei din afoară.* BĂLCESCU, M. V. 10/6. *Puteă să înghită în largele sale pântece atâtea vedre, cât şi o butie de la Dealul-mare.* ODOBESCU, III 14/23. *Lele, nu mai suspinà... Că-i atâta vina mea, Cât şi, lele, vina ta.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 253. *Atât făina, cât şi aluatul, tot cu împrumutare.* ZANNE, P. III 544. (Neobicinuit) *Nici un lucru nu vă spuiu cu atâta bucurie, cât ca pentru Dumnezeu.* DRĂGHICI, R. 48/9.

5°. (Comparaţie intensivă; exprimă proporţia sau gradaţia între două gândiri; mai adesea în corelaţie cu *atât;* acesta sau *cât* sânt adesea urmate de un comparativ) **Cu cât (şi)** = precum, în raport cu, pe măsură ce. *Cu cătu greşeşti, cu atâta te pocăiaşte.* VARLAAM, C. 336[2]. *Precum o frumuseaţe, cu cât are mai mulţi ibovnici* [= admiratori], *cu atâta are mai mare slavă.* ANTIM, ap. GCR. II 8/7. *Cu cât omul se poate încredinţà mai mult în puterile sale, cu atâta mai puţinà trebuinţă are de ajutorul celorlalţi.* MARCOVICI, D. 11/5. *Grijile cresc, cu cât şi omul învaţă a cunoaşte mai bine nestatornicia norocului.* id. ib. 115. *Drumul se lungeşte, cu cât şi setea-i creşte.* ALECSANDRI, P. IV 113. *Omul, cu cât oftează, Cu atât se uşurează.* TEODORESCU, P. P. 276/b. *Trandafirul, cu cât mai frumos, cu atât mai puţin ţine.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I. 297. | (Cu acelaşi înţeles) **De cât..., de** (s. **cu**) **atâta** şi **pre cât.., pre atât.** *De cătu să strică omul den afară, cu atâta să înoiaşte cel din lontru.* VARLAAM, C. 244[2], cf. II 83. *De cât mai mult îl munceaşte, de atâta mai mult să'ntăriiă ceialalţ[i] creştini.* DOSOFTEIU, V. S. 157. *Cu atâta are mai mare slavă... şi domnul, de cât iaste cu mai mulţi oameni curtea lui.* ANTIM, ap. GCR. II 8/8. *Pre cât mai mult sĕ acopere, pre atâta mai tare să descopere.* CANTEMIR, ap. HEM. 203. **(Măcar) cât de...** (mult, puţin, mic...) = foarte (mult, puţin, mic...). *Să veselì... Samuìl... cât de tare.* BIBLIA (1688) 202[b]. *În lipsa lui* [= a soarelui] *cea* [=steaua] *cât de mică şi de departe luminează.* CANTEMIR, IST. 32/25. *Nu socotim cât măcar de puţin mulţimea valurilor.* MARCOVICI, C. 53/12. *Neputând cinevà să scoată cât de mic cuvânt din gura lor.* DRĂGHICI, R. 21/6. *Mi-a făcut-o cât de bună.* PANN, P. V. I 168. *La drum, e bine să porneşti cât de dimineaţă.* CREANGĂ, P. 115/1. *Vină cât de rare ori.* DOINE, 23/9. *Cât mai de grabă să piaiă.* TEODORESCU, P. P. 360. (Învechit) **(Cu) cât mai vârtos** = cu atât mai vârtos, cu atât mai mult; (după negaţiune) cu atât mai puţin. *De vreame ce Ulfila... iaste lăudat..., cu cât mai vârtos eşti Măria-Ta vreadnic de cinste.* BIBLIA (1688) 8 pr./24. *Iaste cu dreptul să zică cinevà unui om, cu sila: desparţă-te de muierea ta..., dar cu cât mai vârtos să îndemne cinevà pre un arhiereu să-şi lase eparhia?* ANTIM, P. XXVII/19, cf. XXVIII/25. *Atâta de mult peşte se videà în mare(a), încât cu mâinile numai puteà să prindă mulţime; cu cât mai vârtos cu mreja.* DRĂGHICI, R. 90/26. *Nu le-ar fi putut nici pune în gând; cât mai vârtos să le facă.* GORJAN, H. IV 155. *El nu văzusè nici un tăbăcariu macar; cu cât mai vârtos de a dubì piei.* DRĂGHICI, R. 142/17. *Nime nu îndrăzneà a grăì împotriva lui; cu cât mai vârtos a lucrà cevà.* C. NEGRUZZI, I 143.

6°. (Neobicinuit; exprimă comparaţie intensivă, după un comparativ). Decât. *Socotind folosul ce puteà aveà de la foc, mai mult cât orice, înălţà neîncetat glasuri mulţămitoare către ceriu.* DRĂGHICI, R. 75/22.

III. Pe lângă idea de c a n t i t a t e, exprimă şi un raport c o n d i ţ i o n a l sau c o n c e s i v. (Verbul la condiţional poate şi lipsì. De-oare-ce condiţionalul poate fi, în anumite cazuri, exprimat şi prin viitor şi imperfect, iar în vremile mai nouă condiţionalul cu *să* are sens de conjunctiv, s'a putut introduce şi construcţia cu indicativul):

1°. (Une-ori întărit prin *şi mai cât*, adesea în corelaţie cu *tot.*) Oricât, fie cât, indiferent în ce cantitate, mărime, măsură, grad etc. *Piatra adamant, cătù să o are ucide cu hierul, tot nu să zdrobeaşte.* VARLAAM, C. 212[2]. *De are face neştine bani cât de buni....* PRAVILA MOLD. 41. *Jidovul, daca să va botezà, de are fi făcut câte păcate şi scârnăvii, pentru darul botezului toate să vor curăţì.* ib. 162. *Să strângă oameni de oaste cât de mulţi.* LET. II 258/14. *De s'ar smerì cât şi mai cât, şi s'ar rugà, nimene nu se încrede lor.* ŢICHINDEAL, F. 50. *Cine... minte nu prea are, Nu-i bine, cât de bun la inimă să fie.* DONICI, F. 42. *Nici o nenorocire, cât de grozavă va fi, nu ne va aduce la desnădăjduire.* MARCOVICI, D. 17/14. *Să vă deprindeţi a vă lipsì de lucrul ce aţi iubì cât de mult.* DRĂGHICI, R. 157/2. *Cât dormi, tot nu te saturi de somn.* LM. *Luà stejarul cât de gros, îl îndoià cu mânile.* C. NEGRUZZI, I 245. *Ajungeà cu mâna la lună, la stele, la soare, şi cât voià de sus.* CREANGĂ, P. 245/8. *Soacră, soacră, poamă acră! De te-ai coace cât te-ai coace, Dulce tot nu te-i mai face.* id. ib. 10/18. *Lăutari sânt? — Ho, ho! Câţi pofteşti.* id. ib. 309/8. *Tunuri mari, Ce sparg ziduri cât de tari.* ALECSANDRI, P. P. 210[b]/1. *Vină, zău, şi-mi iartă Greşala mea toată, Cât este de mare, Şi grea de iertare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 503. *Cătu-i moşu' de bătrân, Tot ar mâncà măr din sân.* ib. 467. *Sufle vântul cât de rece,... Tot de dorul tău nu-mi trece.* DOINE, 205/3. *Furnica, cât e de mică, dacă o calci pe picior, se întoarce şi te muşcă.* ROMÂNUL GLUMEŢ, 20/11.

2° (Cu sens concesiv) Ori-cât, cu-toate-că, deşi atât de (mult, tare etc.)..., aşà (mare, mult etc.) cum este... *Cât erà de pusnic Dănilă* [= deşi ţineà

Dănilă la cele sfinte, ca un pustnic evlavios], *tot mai mult se bizuià în drughineață decât în sfânta cruce.* CREANGĂ, P. 55/6. *Măi Chirică, d'apoi știi că și boieriul, câtu-i de boieriu, a pus-o de mămăligă.* id. ib. 161/1. *Babele, câtu-s ele de-a dracului, de prefăcute și iscoditoare, tot nu l-au putut face să se însoare.* id. ib. 142/10. *Și eu, mai dăunăzi, cât mă vezi de voinic, de-abiă am scăpat.* id. ib. 202/11. *Zi de vară, cât de lungă* [= așà de lungă precum se știe că sânt zilele de vară], *Vânătorul o alungă.* ALECSANDRI, P. P. 164b/2. *Că și stejarul, cât ți-i de stejar, tot dintr'o ghindă răsare.* SEVASTOS, N. 46/8. *N'am văzut verde frunzuță, Ca la mândra'n grădinuță: Cât o ninge, cât o plouă, Ea e tot mândră și nouă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 21. *Câtu-i* [= așa mare cum e] *Țara-românească, Nu-i ca fata-ardelenească.* ib. 31, cf. 8, 303, 29. *Cât am fost eu de urît, Multe dragoste-am avut.* TEODORESCU, P. P. 326 b.

3° (În limba veche, în corelație cu *iară* = cu toate acestea) Oricât, chiar, numai, doar. *Îi legară la roată, de-i bătea cât în vedeare, iară nemică nu s'atingeà de dînșii durerea.* DOSOFTEIU, V. S. 90. *Și cât împingeà Căzacii den foc pre Turci, iar Leșii îi loveà den aripă.* LET. I 248/17. *Câtu să păreà acelora că-i bat, iară ei nici un rău nu pătimiià.* MINEIUL (1776), 174.

IV. Cu înțeles r e s t r i c t i v. (În propoziții ca: *ți-am spus cât am știut* sau *cât am putut, am făcut*, cuvântul *cât* arată totdeauna o cantitate mică. Trecând sensul propoziției întregi asupra lui *cât*, acesta a putut — mai ales întâiu în legătură cu verbe care însemnează putință, știință, părere, înțelegere etc. — să primească un sens r e s t r i c t i v. De-oare-ce *cât îmi aduc aminte* devine în acest caz aproape sinonim cu *după* (s. *pe*) *cum îmi aduc aminte*, sau cu *în măsura în care mi-aduc aminte*, s'au putut naște, prin contaminare sintactică, expresiile *după* (s. *pe* s. *în*) *cât mi-aduc aminte;* tot astfel, *cât* exprimând aceeași idee ca «numai» sau «fără», s'au putut naște combinațiile *numai cât* s. *fără cât*).

1° În măsura în care... *Cât va fi prin putință, să ne agiutăm înșine pre sine.* DRĂGHICI, R. 164/16 | (De obiceiu în legătură cu prep.) **După** (s. **întru** s. **pe,** mai rar **de** s. **din** s. **în**) **cât** = în măsura în care, după cum. *Ne-am silit den cât am putut.* N. TESTAMENT (1648) ap. GCR, I 126/31. *De cătu ne iaste putearea, spunem cu adevăr.* MOXA, ib. I 57/7. *După câtu va fi putință, să se ferească de aceastea.* ANTIM, ap. TDRG. *Pe câtu îm[i] aduc aminte...* (a. 1773) ap. GCR. II 89/31. *Nu vom conteni a urmà purtare-de-grijă, în cât se va putè spre agiutoriul stării boierești* (a. 1804). URICARIUL, I 18/12. *Neamul tău, în cât se poate, să-l ridici.* BELDIMAN, O. 35, cf. 78. *Nevoia l-au silit a se ajutà în cât îi eră la putință.* DRĂGHICI, R. 132. *Robinson de aceste, pe cât să vede, nici aveà în cuget.* id. ib. 5/7. *La 1821..., pe cât îmi aduc aminte, intrase Ipsilant în țară.* ALECSANDRI, T. 955. *Aista nu-i semn bun, după cât știu eu.* CREANGĂ, P. 186/9. *Pe cât... am înțeles, S'a născut.* TEODORESCU, P. P. 110. *Și cum scăpă, de cât îi scăpărau picioarele, așà fuguliță...* ION CR. III 269. **Numai** (s. **doar** s. **fără** ȘINCAI, ap. TDRG.) **cât** = atâta numai (s. doară) că... *Însă acesta istoric nu așà greu nepriiatin iaste, cât numai acest nume Vlah, de pe Flah Hatmanul că iaste, scrie.* LET. I 5/14. *Om de șeptezăci de ani, de numai cât nu-i sosisè ceasul morții și lui.* ib. II 266/16. *Făclia... Numai cât ne năcăjește, iar de rău nu ne desprinde.* KOȘAKI, P. 281. *Numai cât a gândit Făt-frumos, și îndată au și fost de față părinții împărătesei lui.* CREANGĂ, P. 102/11. *Zic vecinii: Auzi, june, Mândra capu' ți l-a pune! — Ce să-l (mai) puie, că e pus, Numai cât mai stă în sus.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 97. *Doar cât nu plângeà, așà eră de tristă.* | **Cât să...** = numai ca să. *L'am întrebat cum îl chiamă, cât să zic c'am vorbit ceva cu el.* LM. | **Cât de cât** = măcar câtvà, puțin de tot; cât (se poate) de puțin, oarece, oarecât (LB); (după negațiune) absolut de loc. *Să apuce, cât de cât, și din ovăs.* ECONOMIA, 90, cf. 127. *Mâncare le trebue, îmbrăcăminte, cât de cât.* CONTEMPORANUL, IV. 496. *Cu coaja ți-alungi batăr odată foamea, cât de cât.* RETEGANUL, P. IV 29. *Cât de cât, tot muncesc și eu, adecă.* PAMFILE, C.

2° (Ca în fr. *quant à...* și alb. *sa për*) **Cât pentru** (s. **despre** s., neobicinuit, **către**) = în ce privește, cu privire la..., fiind vorba de..., relativ la... *Hazreti Isà, cât pentru alte legi, cu un cuvânt ne arată, a nu puteà vedeà raiul.* E. VĂCĂRESCU, IST. 249/10. *Așà este, cât către noroadile cele politicite; dar pentru niște varvari ca aceștia...* DRĂGHICI, R. 265/13. *Cât pentru străinul brunet, el păreà că nu bagă samă...* C. NEGRUZZI, I 37. *Cât pentru mine, mă cutremur la singură ideea de a iubì.* id. I 45. *Vase de argint existente, bine chezășuite cât despre a lor proveniență.* ODOBESCU, II 207. *Poziția morală, în care se află poporul român, este poate unică în istorie, cât pentru greutatea ei.* MAIORESCU, CR. I 390/4. *Nu mai puțin excelente sânt poeziile populare cât pentru delicatețа expresiunilor.* id. ib. 130. *Cât despre apă bună, nu vă îngrijiți.* CREANGĂ, P. 204/12. (Rar) **În cât pentru,** cu același înțeles. *În cât pentru caii engleji, zic că mărimea trupului lor stă în sacul cu ovăs.* I. IONESCU, C. 2.

3°. (Mold. și Transilv.) **Cât... cât** = parte... parte, mai... mai, când... când, une-ori... alte-ori, și... și. *Avem așternut truda noastră și iarba moale a pământului, ne învălim cât cu cătășurile, cât cu necazul.* SADOVEANU, SĂM. V 1003. *M'oiu duce și eu, cât călare, cât pe jos, cum oiu puteà.* CREANGĂ, P. 197/24. *De se'ntâmplà că'n locul fetei să ia* [flăcăul] *pe câte o babă* [în brațe], *cât într'adins, cât în greșală, apoi s'auzi bajocuri și ocări.* ȘEZ. III 179/28. *Se culcă Ileana, cât de frică, cât de supărare, cât de rușine și cât de bucurie.* RETEGANUL, P. I 53.

B. C o n j u n c ț i u n e. Funcțiunea sintactică a lui *cât* se poate ușor schimbà din a d v e r b i a l ă în c o n j u n c ț i o n a l ă, fără ca adesea să fie posibil a spune în mod neîndoios când este încă adverb sau a ajuns să fie conjuncțiune.

1°. (Când, în loc de a spune: *eră (așà de) înalt cât bradul*, ne exprimăm — lipsindu-ne în momentul expunerii termenul de comparațiune — *eră (așà de) înalt cât... nu se poate închipuì*, între cele două propoziții stabilim ușor un raport de subordonare și *cât* ne face impresia unei conjuncții ce introduce o propoziție c o n s e c u t i v ă sau e x p l i c a t i v ă). Încât, de, că. (Învechit s. regional: în Mold. și Trans.; în Munt. și în limba literară, în aceste cazuri, azi numai «încât»). *Se tâmplà de fu cutremur mare, cătu se risipiià besearecile.* MOXA, 389/37, cf. 402/4. *Să socotim... ce svenți sânt aceia, cât numai pentru numele cine-i pomenește, încă sosește destul a să teame neștine d'înșii.* VARLAAM, C. 197a. *Deaca crește..., se face copaciu, cât vin pasările ceriului și sălășluesc în ramurile lui.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Au frânt pre Batoreștі, cât abiă au scăpat ei cu capetele.* LET. I 226/34. *Ioan-vodă eră minunat de om bun, cât nici acum nu pot uità Muntenii bunătatea lui.* ib. II 388/21. *Nu-l lăsară, până a nu-l târî, câtù însuși împăratul porunci de-l lăsară.* MINEIUL (1776) 105. *Minciună dară ca aceea cuprinde în sinul său fabula lui Sulțer, cât o poți pipăì cu mâna.* P. MAIOR, IST. 195. *Ne-ai stricat obiceiele, cât am rămas săraci și n'avem nici o armă.* BĂLCESCU, M. V. 602/4. *Urieșii... au trântit un hohot mare, Cât s'au răsunat pământul.* ALECSANDRI, P. IV 42. *Începù a geme și a se văierà, cât îți*

eră mai mare mila de dînsa. SBIERA, P. 28/34, cf. 111/4. *Au venit pînă la mine Miros dulce de la tine, Cât am pus în gîndul mieu Pe-o aripă să te ieu.* ALECSANDRI, P. P. 31/15. *Cînd ai noştri un deal suiă, Trâmbiţele amar ziceau, Cât gîndeai că lumea piere De necazuri şi de jele.* RETEGANUL, TR. 71/5. | (Adesea în corelaţie cu *aşà* s. *(într')atâta;* cf. a ş à III 1°, *atât* II 5°) În aşà măsură s. atât de mult, aşà de tare etc..., încât. *Aşà i-au cuprins pre Turci o negură, cât nu se vedeà unul cu altul.* URECHE, ap. GCR. I 71/16. *Apostolii atâta au plecat oamenii, cătŭ nice moartea n'au socotit.* VARLAAM, C. 210/2. *Într'atâta smerenie... venì, cătŭ nu numai din ceriu pre pământ ce se pogorî, ce...* id. ib. 94/2. *Dracii din trupurile oamenilor aşà de cu puteare mare-i scoteà, cătŭ numai cu cuvântul ce grăiiă.* id. ib. 264/2. *Vedem neamul omenesc înpletecindu-se în... nefolositoare învăluiale, atâta cât a îndemnà şi pre Solomon să strige.* BIBLIA (1688), 3 pr./23. *Aşà mureà* [vitele], *cât nu mai biruià oamenii să le despoaie.* LET. II 333/35. *Aşà au bătut Moscalii pe Turci..., cât abià au scăpat puţinei.* LET. II 428/31. *Aiât sânt de multe învăţăturile lor..., cât întrec la număr năsipul mării.* ANTIM, P. 200. *Atâta mureà, cât nu-i puteà dovedì cu îngropatul.* LET. III 192/35. *Din patimi, fapte bune Iese aşà de viteze, cât nimic nu le răpune.* KONAKI, P. 283. *Se făcù cutremur mare atâta, cătŭ au căzut ceale înalte lăcaşuri.* MINEIUL (1776), 162²/2. *Aşà de rău au înfrânt pre Daci, cât n'au rămas nici carii să agonisască pământul.* ŞINCAI, HR. I 7/3. *Corabia pluteà cu mare repejune..., aşà, cât în puţină vreme au călcat mai multe mile.* DRĂGHICI, R. 24/26. *Gloria te puse l'atâta înălţime, Cât n'aveai tu de-asupra-ţi şi-alăturea pe nime!* ALECSANDRI, P. III 253. *Păleà şi soarele atât de cumplit, cât cugetai că te aprinde.* SBIERA, P. 227/16. *Au fost slăbit de picioare într'atâta, cât nu mai puteà să meargă.* id. ib. 77/27. *Şi aşà bine ce-i părù smeului, cât nu se poate spune.* ISPIRESCU, L. 337/17. | (Mai rar în corelaţie cu *astfel*) Aşà... că. *Evreii se ocupă şi cu vânzarea băuturilor prin sate, astfel cât mai toate cârciumele sânt luate în arendă numai de cătră Evrei.* I. IONESCU, D. 77. *Astfel e atunci omorul, cât ostaşul încetează Obosit.* ALEXANDRESCU, M. 22. *Astfel gerul e tare, Cât îngheaţă'n orice loc şi a gurii răsuflare.* ALECSANDRI, P. III 356.

2°. C o n j. t e m p o r a l ă. (Une-ori în corelaţiune cu î n d a t ă, ş i s. † a ş à) Îndată ce, cum. *Cătŭ vreai căută într'însa, tu vreai cunoaşte.* MOXA, 389/5. *Cătu-l vădzù, aşà-l şi cunoscù.* VARLAAM, C. II 30/2, cf. II 59/2. *Cătŭ o loveaşte hierbenţeala soarelui, îndată sacă* [sămânţa]. id. ib. 325. *Hotrul vreunii muieri cu bărbat, cătu-l vor prinde întâia dată, să-l bată cu pialea.* PRAVILA MOLD. 91/2. *Cătu l-or vedeà, să-l şi ucigă.* DOSOFTEIU, V. S. 154/2. *Deci, cât i-au dus ceauşii, îndată le-au tăiat capetele.* LET. I 233/44. *Cât s'au făcut vară, s'au gătit împărăţia Turcului şi au purces cu oşti.* LET. II 218/35. *Dar Saşii, nemulţumitori şi mişei, cât bănuiră slăbiciunea făcătorului lor de bine şi văzură că şi împăratul e împotrivă-i, nu pregetară a-l părăsì.* BĂLCESCU, M. V. 481/29. *Codrii şi drumurile împănate de cete de hoţi, cari jefuiau şi căzneau, cât ieşeà omul din streaja Bucureştilor afară.* GHICA, S. 492. *Tu să stai la spatele mieu, şì, cât vei auzì că încep a croì câte una mai deocheată, tu să mă tragi de mânica hainei.* ODOBESCU, III 46/2. *Frunza'n codru cât învie, Doina cânt de voinicie.* ALECSANDRI, P. P. 224b/3. *Şi cât lucrul a sfârşit, Iată, mărì, s'a stârnit Un vânt mare pe pământ.* id. ib. 387b/15. *Căci, cât omul glaja de gură atinge, Toată supărarea pe loc i se stinge.* SEVASTOS, N. 291/1. (Întărit prin n u m a i) *Numai cât vei îmbrăcà tu pre un gol, eu îndată simţ căldura şi mă încălzesc.* MĂRGĂRITARE (a. 1746) ap. TDRG. **Cât... cât** = îndată ce (s. cum)... îndată. *Căzacii..., cât le va da ştire, cât vor venì.* LET. I 192.

3°. (C o n j. a d v e r s a t i v ă, după propoziţiune negativă) Ci (mai ales), fără (cu deosebire). *Nemţii te batjocoresc Şi ciocoii te hulesc. Nu mi-e ciudă de străini, Cât de pământeni haini.* ALECSANDRI, P. P. 246/8.

C. N u m e r a l şi p r o n u m e.

I. (Ideea de c a n t i t a t e poate implicà şi p r e ţ u l sau n u m ă r u l; în acest caz *cât* — care poate fi întrebuinţat şi în funcţiune substantivală — devine n u m e r a l nehotărît).

1° (În întrebări şi exclamări) (Cu) ce preţ?! (în răspunsuri şi afirmări; une-ori precedat de prep. *pre, cu,* mai de mult şi de *în*) Preţul ce (s. cu care)... *De nu vor să plătească pre cât vor luà ei..., de două ori pre cât au luat să dea giudeţului.* PRAV. 15. *De la cine i-au cumpărat şi în cât i-au cumpărat...* LET. III 220/9. *Ia banii, cu cât se învoieşte, şi se duce.* CREANGĂ, P. 160/20. *Norà-mea vrea să meargă la Piatră. Cât să-ţi dau ca s'o duci?* id. ib. 113/2. *Cât ţi-i, Grece, nevasta? — O sută de lei.* SEVASTOS, C. 233/2. *Cu cât dai lemnele?*

2°. (În întrebări şi exclamări) În ce număr?! (în răspunsuri şi afirmări) Numărul în care... *De când badiu te-a lăsat, Tu cu câţi te-ai sărutat?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 403. *Câţi pomi vin într'un rând?* (Referitor la dată) *În câte* [scil. zile] *avem astăzi?* VLAHUŢĂ, D. 188. (sau: *În câte e astăzi?*). *Cât e ceasul? La câte* (*ceasuri*) *vii la mine? — La trei.* (În Transilv.) *La cât e* [ceasul]? # **De câte ori** (une-ori în corelaţie cu *de atâtea ori*) = de fiecare dată, totdeauna când; în multe rânduri, adesea. *De câte ori ce vrea să deşchiză cartea, nu-i trebuià lumânare.* DOSOFTEIU, V. S. 18. *De câte ori fudulia... au născut fapte înalte de laudă!* KONAKI, P. 283. *Inima uită de câte ori nădejdile ei au rămas înşelate.* MARCOVICI, D. 8/7. *De câte ori da, de atâtea ori cădeà.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Ori de câte ori l-am văzut...* DDRF. *De câte ori te-a întrebat? — De trei ori.*

3°. (În corelaţie cu *tot*) (În numărul în) care... *Aceà înţeleaseră toţi Iudeii şi Elenii, căţi viià întru Efes.* COD. VOR. 6/3 (tuturor Jidovilor şi Grecilor c e l o r a c e lăcuià în Efes. N. TESTAMENT 1648; la toţi Jidovii şi Elinii c e i a c e lăcuià Efesul. BIBLIA 1688). *Dărui-ţie Dumnezeu toţi căţi noată cu tine.* ib. 89/13 (: pre toţi c a r i i. N. TESTAMENT 1648; pre toţi c e i a c e. BIBLIA 1688), cf. 105/11, 881/13, 60/13—4, 73/6—7. *Tot, cătŭ avù, vândù.* CORESI, ap. GCR., I 17/36. *Să plătească toată paguba, câtă să va fi făcut în turmă.* PRAV. 66. *Pre toţi-i cinstì cu daruri, căţi eră sveatnicii lui, şi căţi eră cu deregătorìi, şi căţi eră de oaste, şi căţi eră de cei proşti.* NĂSTUREL (a. 1648) ap. GCR. I 133/1—2. *Noi cu toţii, câţi ne eră casele în Iaşi.* LET. II 359/22. *Câte ciume şi răutăţi, toate le-au făcut.* ib. II 235/14. *Rele-or zice că sânt toate, câte nu vor înţelege.* EMINESCU, P. 226. *Spune-i, că te prinzi să-i dai în girezi tot grâul, cât îl are semănat.* CREANGĂ, P. 155/17. *Nu mai sta din pocnit cu biciul, de şuguit cu toţi drumeţii, ce câţi îi întâlneà.* id. ib. 112/4. (Se repetă predicatul în amândouă propoziţiunile) *Toate trebile, câte le făceà, le făceà pe dos.* id. ib. 39/19. *Mi-e cuibul lângă drum..., Câţi drumaşi călătoresc, Toţi în el zburătoresc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 204, cf. 198). | (Corelativul *tot* rămâne neexprimat; adesea în corelaţiune nouă cu *mult, alt, acela)* Tot ce, toate care, care în număr atât de mare... *Chemă Pavel căţi eră întânii Iudeilor.* COD. VOR. 100/11 (: pre c e i mai mari ai Jidovilor. N. TESTAMENT 1648; pre c e i a c e eră Jidovi de frunte. BIBLIA 1688).

Şi mulţi de căţi au crezut... ib. 6/7 (: mulţi den c e i a c e credeà. N. TESTAMENT 1648; mulţi dentru c e i a c e crezuse. BIBLIA 1688). *Nu fuiu protivnic cereştiei vedeare, ce a căţi erà în Damasc.* ib. 78/11—12 (: mainte c ă r o r a erà în Damasc. N. TESTAMENT, 1648; ce c e l o r den Damasc. BIBLIA, 1688). *Să să ceae de păcate căte au faptu* (sec. XVI). GCR. I 9/14. *Sfinţii apostoli şi căţi voesc şi lucrează lucruri apostoleşti.* BIBLIA (1688) 6 pr./24. *Eu oiu da samă de ale mele căte scriu.* LET. I 5/7. *Se păreà, că este anume urgia lui Dumnezeu, sosită asupra acei oşti, câtă erà despre Vasilie-vodă.* LET. I 313/30. *Am scris singur dintru a mea ştiinţă, cât s'au tâmplat de au fost în viaţa mea.* ib. II 195/27. *Cine nu este dator, din căţi ne fierbem într'această ticăloasă ţară?* ANTIM, P. XXVIII/7. *Acestea câte am lucrat... şi câte am grăit..., să le socotească.* id. ib. XXV/32. *Câte vra el..., acele făceà.* LET. III 181/3. *Nici zăreşte acele rele pe câte în altul le ocăreşte.* KONAKI, P. 284. *Boierii, căţi i-au mai lăsat vii, numai frica morţii îi mai ţine.* C. NEGRUZZI, I 138. *Câte spune, sânt o frumoasă poveste, dar mare minciună.* id. I 250. *Ţii tu minte, câte'n lume-ai auzit?* EMINESCU, P. 225. *Dintr'al prinţilor şirag, Câţi au trecut al casei prag, De-bună-seamă cel mai drag a fost ales.* COŞBUC, B. 16. *Nu ţi-or puteà răbdà, câte ţi-am răbdat noi.* id. ib. 286/8. *Şedeà spânul la ospăţ, împreună cu moşu-său, cu verele sale şi cu alţii, căţi se întâmplase.* id. ib. 210/16. *Câte ştii tu, numai dracul cred că poate să-ţi dee de fund.* id. ib. 169/5. *Căţi îl văd, de el se plâng.* ALECSANDRI, P. P. 162/8. *M'a făcut maica pe mine, Să fiu doftor de copile; Pe câte le-oiu doftorì, Prea frumos mi-or mulţumì.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 374. *Pân'eram la maica fată, Căţi voinici mă întâlneau, Îmi zâmbeau.* ib. 177. (Eliptic, cu înţeles neutru) Ce (fel de) împrejurări. *Dacă ar fi lăsat-o în câte a aflat-o, de-bună-samă că n'ar fi păţit ceea ce a păţit.* MARIAN, T. 300/21. *Nu te voiu lăsà câte zile voiu aveà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 32. # **Câţi... toţi,** mai ales la feminin, **câte (...) toate** = nenumărate şi felurite, multe, de tot felul. *Câte slujbe le fac toate.* VĂCĂRESCU, P. 210/4. *Calcă câte locuri toate.* BARAC, A. 35. *Şi-mi spune câte toate: Că-s scump, că ea nu poate, Că prea sânt multe...* COŞBUC, B. 34. *Încărcat de câte podoabe de toate.* MARIAN, O. I 18. *Închipuià fel de fel de flori, de pasări şi câte nagode toate.* ISPIRESCU, L. 38. | *Tu iubeşti pe câte toate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 246. *Zis-a maica că mă scoate De la câte, de la toate; De la două nu mă poate: De la mândră, de la moarte.* ib. 7. *Mi-a spus câte de toate.* (Cu un sens asemănător) **Câte şi (mai) câte, câte alte** s. **şi mai multe, câte în lună şi în stele (s. în soare), câte vrute şi nevrute** = de toate, de tot soiul, tot felul de (nimicuri, minciuni, prostii etc.). *Să vă povestesc câte şi câte mii de faceri-de-bine au făcut David lui Saul.* MĂRGĂRITARE, (1691) ap. TDRG. *Au mers la Ţarigrad, făcând mare pâră asupra Lupului agăi, arătând câte şi mai multe că le-ar fi făcut.* LET. III 200/2. *Brânzurile de munte, păstrăvii afumaţi..., vinurile de Odobeşti şi de Cotnari şi câte şi mai câte alte producte alese ale ţării.* GANE, ap. TDRG. *Îi spune codoşca câte şi mai multe, s'o face pe femeie să se alunece cu mintea.* CREANGĂ, P. 172/24. *Li dă el pilde câte şi mai multe.* id. 164/5. *Şi câte şi mai câte nu cântă Mihaiu lăutariul din gură şi din scripca sa răsunătoare!* id. ib. 118/18. *Mă rog, nebunìi de-a[le] lui, câte'n lună şi în stele.* id. P. 247/11. *Începură... a vorbì de strigoi şi câte alte năzdrăvănii înfiorătoare.* id. ib. 14/6. *Învăţă şi de la dînşii câte în lună şi în soare.* ISPIRESCU, L. 183/25. *I-a spus câte şi mai multe* = i-a umplut capul cu minciuni. PAMFILE, J. II. *Spune câte vrute şi nevrute.* ZANNE, P. II 743.

4°. (După un numeral, are funcţiune de p r o n u m e r e l a t i v) Care, cel ce. *Din nouă, căţi eram, Rămas-am singur eu.* ALECSANDRI, P. III 438. *Din trei feciori, căţi are tata, niciunul...* COŞBUC, B. 188/16.

5°. (La plural, ca subiect al verbului repetat, cf. A I 3°) Câţiva, unii, dar nu toţi. *Merseră căţi merseră. Fugiră căţi fugiră.* LM.

II. (Subt forma invariabilă **câta,** mai rar *câtă,* uneori întărit prin n i c i; în Ban. şi Serbia; tot astfel la Istroromâni) Puţin, cevà. *Dă-mi câtă pâne!* VICIU, GL. *S'or întors oştile năpoi, fără nici câtă bătaie.* ALEXICI, L. P. I 257/3. *Să-mi dea mândra câta gură.* HODOŞ, C. 46. *Nici un pic nu-mi pare rău, Ci-mi şede câta că ţi-am luat năravul tău.* id. ib. 151. *Ar trebuì câta ţuică.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 356. | (Acordat) *Acolo ne-am luptat ce ne-am luptat, câtăea* [nota: c â t e v a] *focuri* (Mehedinţi). GRAIUL, I 3.

III. Subt forma masculină **al câtelea?** şi feminină **a câtea?** şi **a câta?** se întrebuinţează, în întrebări, când voim să ştim ce loc ocupă cinevà s. cevà într'un şir de persoane s. obiecte, fapte etc. de acelaşi fel; este deci întrebarea la care răspundem cu numeralele ordinale. *Al câtelea frate eşti? Al şaselea. A câta casă? A zecea. A câtea greşeală e asta?* [La plural nu se întrebuinţează.]

IV. Subt forma invariabilă **câte** e o parte constitutivă, cu funcţiune d i s t r i b u t i v ă, a unor locuţiuni adverbiale s. atributive:

a). Urmat de numerale, arată că cele spuse se raportă la fiecare dintre numele determinate. Dacă locuţiunea e formată cu o prep., aceasta se poate pune şi după *câte,* d. ex. *Copìi de câte* (s., mai rar, *câte de*) *zece ani.* | (Cu numerale cardinale) *Kete doj* = bini. ANON. CAR. *Ducatul iaste câte 5 costande.* ÎNVĂŢĂTURI (Câmpulung, a. 1642), ap. GCR. I 95/30. *Daţi-le puteare căte pre dzeace cetăţi.* VARLAAM, C. 301/2. *Serafimii cei căte cu şease arepi.* id. ib. II 22. *Să plătească pre toată dzua căte* (MUNT. *câte*) *12 aspri.* PRAV. 36. *I-au tot tăiat câte în patru bucăţi.* LET. II 258/25. *Strânge câte 30 bani de stup* (a. 1814). URICARIUL, I 215/5. *Fieştecare din copìi s'au tras câte într'o parte a grădinei.* DRĂGHICI, R. 153/24. *Patru grinzi căte de un stânjin de lungi.* I. IONESCU, C. 46. *Toate* [scrisorile] *îmi vesteau câte o supărare.* C. NEGRUZZI, I 55. *P'ici pe colo mai străbate câte-o voce mai curată.* EMINESCU, P. 257. *Vidre câte cu douăzeci şi patru de capete.* CREANGĂ, P. 94/14. *I-a dăruit patruzeci şi nouă de mioare, oacheşe numai de câte un ochiu.* id. ib. 105/12. *Intrară fiecare în câte o baie.* ISPIRESCU, L. 38/4. *Făcură din holda secerată patru grămezi mari şi se puse fiecare din fraţi pe o grămadă, să doarmă peste noapte.* RETEGANUL, P. V 59/30. *A ales cincisprezece iepe, Tot sirepe, Câte de zece ani sterpe.* TEODORESCU, P. P. 151. *Merg răgute tinerele, Câte trei, ori câte patru.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 309. *De când maica m'a făcut, Zău, drăguţă n'am avut... Că n'am avut câte una, Ci cu cârdul totdeauna.* ib. 374. **Câte doi** e numele unui danţ ţărănesc. H. X. 482. | P. a n a l. *N'a stăpânit nici unul toată împărăţia, ci când unul când altul, pe câte jumătate.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/48. || (Cu omiterea numeralului, rar) De, lângă. *Strângând părintele Duhu para câte para, şi-a comisionat cărţi spiritiste.* CREANGĂ, A. 141/19. || (Urmat de numerale multiplicative) *De şapte ori câte de 70 de ori fac 490.* MARDARIE, L. 3192. *De 7 ori căte de şeptezeci de ori.* MOLITVELNIC (a. 1669) ap. GCR. I 183/29. *Câte de trei patru ori pe an mergeà în Ţara-leşească de prădà.* LET. II 263/31. *Obicinuind a se spălà câte de trii ori pe zi.* DRĂGHICI, R. 149/19. | (Urmat de numerale nehotărîte) *Heruvimii cei căte cu ochi mulţi.* VARLAAM, C. II 22. *Noaă ne sîmt datori oamenii mai căte puţin, numai căte*

o sută de lani. id. ib. 269. *Au început câte puțin a-și deschide ochii.* DRĂGHICI, R. 27/15. *Au pus într'o toate foile câte puțintel fân.* BARAC, T. 28. *Ia, pe la sfântul Andreiu, îmblă și ei mai câte mulți la un loc.* CREANGĂ, P. 121/14. *De acum trebue să ne mai punem și câte pe-o leacă de carte.* id. A. 100/10. *Din fiecare fel de bucate luă câte nițele.* ISPIRESCU, L. 39/26. *Câte câți galbini căpătă unul?* LB. ‡ **(Tot) câte unul (doi** etc.) s. **(câte) unul câte unul** s., rar, **câte unul, unul** = nu deodată mai mulți s. toți, ci unul după altul, pe rând. *Întrară către Noe în chivot câte doao câte doao.* BIBLIA (1688), 5b/20. *Boierii... au ieșit din Iași tot câte unul.* LET. II 305/34. *Să le tipăresc toate câte una.* MINEIUL (1776) 28. *Câte una-una, căruțele sosesc la târla sau la stâna, unde vânătorii au să petreacă noaptea.* ODOBESCU, III 18/6. *Isvôresc din veacuri stele una câte una.* EMINESCU, P. 243. *Și'ncepù Marcu-a jucà Și câte-o hain'a țîpà* [= aruncà] *Pân' se zări sabia.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 490. *Verși cu pumnul și aduni (culegi) câte unul.* PANN, ap. ZANNE, P. II 423. | **Câte unul** † = fiecare, toate pe rând. (Pleonastic) *Li să arătară lor limbi împărțite ca o pără de foc, și sĕ puseră de ședzură pe câte unul careleși dinșii.* VARLAAM, C. 200. *Cine poate să scrie câte una poruncile cele grele ec veneau totdeauna lui Nicolai-vodă?* AXINTE, ap. TDRG. | **Câte** (m. des **câteși**) **trei, patru, cinci** etc. = toți trei, patru, cinci etc. (Substantivul următor e articulat). *Erà lumin' în pesteră la câte patru unghiurile.* MINEIUL (1776) 138½. *Omorî pe câte 19 frații cei mai mici.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 262/44. *Stați acì câte trei la ușă și priviți.* GORJAN, H. IV 14. *Dintr'o lovitură îi tăidu câte trele capetele.* ISPIRESCU, L. 304/5. *Frații câte trei plecară.* TEODORESCU, P. P. 639/39. *Crâșmele... cercà. Cercà una, cercà două, Pân'împlinià câte nouă.* ALECSANDRI, P. P. 137. (Numerálul are articol pronominal) *Câte ăi trei băieți ai lui din prăvălie.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | **Câte un** = oarecare, câtvà. *Gustul câte de o mâncoare de carne nu-i lipsă* (= lipseà). DRĂGHICI, R. 149/17. *Și iar mai bea câte un răstimp* [= câtvà timp] *și iar morpăește.* CREANGĂ, P. 214/24. *Dar și, când da câte-o vorbă dintr'însul, vorba erà vorbă.* id. ib. *Când spuneà câte una* [= câte o vorbă], *ori te țineai cu mâna de inimă râzând, ori te făceà să-ți sară inima din loc, de frică.* id. ib. 120/6. | **Câte doi-trei** (s. **trei-patru** etc.) = câțiva, câteva, un număr nu tocmai mare de... *Mai trase câte-o duscă-două de rachiu.* id. ib. 297/12. *Sta câte două-trei zile pe lângă casă.* id. ib. 111/16. | (Urmat de substantive, pronume și adverbe) **Câte odată** = din timp în timp, când și când, uneori. *Măcar câte odată că (măcar numai odată* MUNT.) *pravila pre unii aceștia hotri îi scoate den toată eparhia giudețului și altă dată îi poartă pre toate ulițele.* PRAV. 678. *Prin aer câte-odată se văd trecând în zbor lungi cârduri de corbi negri.* ALECSANDRI, P. 341. *Mama-mi spune câte-odată...* EMINESCU, P. 192. *Lupi și alte dihănii mi-au ieșit înainte câte-odată.* CREANGĂ, P. 119/25. *Cu bărbatul băutor, Nu-i face pită'n cuptor; Când ai face câte-odată, Nu-i făină, nici lopată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 465. *Așà-mi vine câte-odată.* ib. 201. *Binele — câte-odată — așteaptă și rău.* CREANGĂ, P. 7/24. *Îi sătul de dulce, vrea și amar, câte-odată.* ZANNE, P. III 441. || P. ext. **Câte cevà(și)** (s. **oarece** †), arată o cantitate mică (distribuită în intervale s. la mai mulți inși). *Să ia el câte oari ce (câte cevà* MUNT.) *dobândă.* PRAV. 658. *Aduceà câte oare ce hrană.* LET. I 250/3. *La toate începăturile cărților, câte oarece pridoslovie, înnainte trimițînd.* CANTEMIR, HR. 49/11, cf. 51/31, 281/19. *Și câte cevași Domnul cu Haizler voroavă făcând îl îmbună cu cuvinte de mângâiere.* MAG. IST. II 163/12. *Mai bine e și câte cevà răotate și supărare a răbdà.* ȚICHINDEAL, F. 219. *Florin:... mâncà-ți-aș ochii! — Florica: Vezi, mâncău', tot ar vrè să'mbuce câte cevà.* ALECSANDRI, T. 896. *Stăi, să mai bem câte-o leacă de apă!* EMINESCU, N. 10/5. *Într'una din zile moșneagul voește a merge la târg, să mai cumpere câte cevà..* CREANGĂ, P. 76/20. *Când îi spuneà cumvà cinevà câte cevà de pe undevà, care erà cam așà și nu așà, Ipate fluturà din cap.* id. ib. 179/11. | (Rar) **Câte cinevà** = cinevà, oarecine. LB. [Odată întâlnim *cât* acordat în loc de invariabilul *câte: Care căță șese dinpreună vor cercetà trebuința.* URICARIUL, IV 289/9.] || (Mat.) Numărul de aflat, în operația împărțirii. (În Transilv.) coțient, cvoțient. *Câtul este și el o potență a numărului.* CLIMESCU, A. 49, 65.

[Și: (adesea numai variantă grafică, mai ales în scrierea veche, cu chirilice) **cât, -ă.** | P. MAIOR a încercat, fără să izbutească, a introduce în limbă forma latinizantă **cănt.** *Au vrut să dea la lumină cănte cuvinte au Slovenii luate de la Latini.* IST. 280. | Gen.-dat., sing. fem. (neobicinuit) *câței*, plur. *câtor(a);* în general dativul e înlocuit prin prepozitiv: *La câți săraci le-ai dat pâne?* | Derivate: (Neobicinuit) **câtuiálă** † s. f. = parte, ce se cuvine cuivà dintr'un venit, cotă, cota-parte. *Fieșicarea (din biserici) după cumu-i va fi venitul, așà să aibă și câtuiala preoților, diaconilor și altor clirici.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. (Numai la CANTEMIR, creațiune personală) **câtínță** s. f. † = cantitate, întindere. *Acmù ea la întrebarea ceințíi, da răspunderea câtínții și feldeințíi.* IST. 59/30, cf. 136. *Ori câte în a câtínții cerìului cuprindere sĕ cuprind.* ap. GCR. I 323/13. Cf. câtime].

— Cuvântul *cât* formează, pentru simțul limbei de azi, un singur cuvânt; etimologicește însă el e rezultatul amestecului a trei cuvinte deosebite: lat. **quantus, -a, -um,** lat. **quotus, -a, -um** și lat.-pop. **cata** (< greç. *κατά*). Amestecul acesta e atât de intim, încât une-ori e imposibil a mai deosebi astăzi unul de altul cele trei cuvinte, care s'au influențat și în privința formei (*quantus* a dat *cânt*, păstrat încă în arom. *nișcânt* și a pierdut pe *n* subt influența lui *cât* < *quotus* și **cătă* < *cata*, atrăgând după sine și un **tât* < *tantus*, al cărui *n* se păstrează încă în arom. *ahântu*, dar a dispărut în al nostru *atât*). Atunci când sensul cantitativ predomină, recunoaștem ușor pe lat. *quantus* și tot astfel când corelativul său e *atât;* când înțelesul lui e distributiv, etimologia lui e lat.-pop. *cata* (cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II § 569); când înțelesul lui este enumerativ și tot astfel când corelativul său e *tot*, recunoaștem pe lat. *quotus*, iar în forma **câtelea** avem, poate, a face cu lat. **quotus-libet** (DR. III 397). Une-ori însă înțelesurile acestor trei cuvinte latine sânt atât de apropiate, încât s'au confundat. Astfel, *câte ore avem* ar puteà fi *quantae horae* sau *quota hora;* în *câte capete, atâtea căciuli*, noi interpretăm pe *cât*, precum arată și corelativul său «atâtea», cu înțeles cantitativ («așà de multe»), deși acest proverb se exprimă în latinește prin *quot capita, tot sententiae.* (Apropierea lui *cât* de *quotus* a făcut-o mai întâiu A. Procopovici, în *Dacoromania* I 173). Cf. câtvà, câtuși, deacât, încât, nește hi, oarecât, oarecâtva, oricât, varecât.

CAȚ! interj. v. **cât**[1].

CÂȚ! Interjecție cu care se alungă pisica. ȘEZ. III 189/3, H. X 498, (Zaharești, în Bucov.) com. ION GRĂMADĂ. *Câț, mâță de-aicì!* PAMFILE, C. *Câți, mâță, Neagră priscornită!* MARIAN, Î. 17/8. [Și: **câți!** (Brașov) **caț!** (Mold. și Bucov.) **cheț!** ȘEZ. III 189/3, com. ION GRĂMADĂ. | Derivate: **câțâi** vb. IV(a) = (complementul la acuzativ e pisica) a alungà pisica, strigând: câț! Cf. PAMFILE, C. | Compuse: **câț-mâț** s. m. sing. = colindatul la Joia-mare; copiii pleacă pe la fete, de le întreabă

ce au tors s. lucrat. H XI 180, **caţii-mâţii** subst. invar. = datina colindatului la Joi-mari (Oltenia). PAMFILE, DUŞM. 107. *Pentru copîi e mare bucurie să umble după câţii-mâţii.* ION CR. II 187.]

— Onomatopee. Cf. germ. K a t z e (săs. *kôez*, mosel. *kâz*, idem).

CÂŢ! interj. (Mai ales repetat) *Câţ-câţ* = sunetul, scârţâitul ce-l face plugul când ară. RĂDULESCU-CODIN, Î. *Şi-a arănit* [= hrănit] *boii... i-a înjugat la plug şi a început să are: câţ... câţ... câţ!* ib. 278.

— Onomatopee, cf. s c â r ţ.

CATÁ, CĂTÁ vb. I v. **căutà.**

CĂTĂ prep. v. **către.**

CÂTA num. invar. v. **cât** (C. II).

CÁŢA! Interjecţie care imită strigătul coţofanei. *Venì o coţofană şi jucând ziceà: Caţa, caţa! să prindeţi o coţofană faură.* ISPIRESCU, L. 345. [Şi: **câţara!** RĂDULESCU-CODIN, Î. 319.]

— Onomatopee, cf. c ă ţ ă i.

CĂŢĂ s. f. *Bâton de berger* (pourvu d'un crochet). — Băţ lung ca de $2^1/_2$ metri (ŞEZ. II $23/_{33}$), cu cârlig la vârf, cu care ciobanii prind oile, împlântându-l în lână (MARIAN, H. IV 99, ION CR. II 162) s. prinzându-le de picior (H. III 265), când nu stau să le sugă mieii (ION CR. I 60) s. la tuns (MARIAN, H. III 401, IV 155, VII 134, IX 406. Cf. H. I 23, II 131, 261, III 38, 195, 228, IV 10, X 77, 465, XI 428, XII 29, XIV 436), ţ u c. *Ia cară-te cu bine, Pân'nu'ncarc caţa pe tine.* PANN, P. V. III 144, cf. II 46. *Mă băgaiu la cioban slugă, Îmi deteră caţă, glugă.* ALECSANDRI, P. P. 265. *Sânt ciobănei În căţi răzimaţi.* TEODORESCU, P. P. 75b. *Chiar c'un lup de mă'ntâlnesc, Cu-aceastâ caţă îl lovesc.* ib. 111, cf. 502. # **A prinde** s. **umblà cu caţa** = a înşelà s. minţì pe cinevà. Cf. DDRF., ZANNE, P. I 400, BARCIANU. | **A sta caţă înaintea cuivà** = drept, smirnă, băţ. *O să-ţi stau caţă dinainte, Plec, uite, de-i plecà şì tu.* RĂDULESCU ap., TDRG. [Plur. *caţe* şi *căţi*.]

— Postverbal de la ***căţà** (= *acăţà*) din lat. *captiare* «a prinde». Aceeaşi trecere semantică o întâlnim în albanezul *krăbe* «caţă», înrudit cu *grap* «prind, apuc». Din româneşte e împrumutat rut. *kaca* «caţă», cf. şi n.-grec. *κατζούνα, κατζούνι* «croc, crochet».

CÁŢĂ s. f. *Mauvaise langue.* — Gură-rea. (LM.), persoană care vorbeşte într'una, căreia nu-i mai tace gura (mai ales cicălind), c i c a l ă, c i c ă l i t o r. *Nu-i mai tace caţa.* LM. *Ce caţă rea e şi muierea aceasta.* id. # **A se pune caţă pe capul cuivà** = a stărui mult pe lângă cinevà. ZANNE, P. I 400.

— Postverbalul lui **căţăì** (I. 2°).

CĂŢĂ s. f. (Îmbrăc). Haină femeiască, nedefinită. H. V 430. [Şi: (variantă ortografică?) **câţie** s. f. = ţesătură de lână. H. V 258.]

— Din ung. **kaca** «haină femeiască de iarnă, mantà femeiască».

CÂŢĂ s. f. (Ornit.) = **bibilică**. (Oltenia) MARIAN, O. II 273, H. IV 429, DICŢ.

CAŢABÁIE s. f. Fille aux grands seins. — (Bihor) Fată cu ţâţe mari, cf. m a m i l a c ă. REV. CRIT. IV 141.

— Cf. ung. *kacabáj* (*kacabajka, kacsamajka*, înrudit cu c a ţ a v e i c a noastră) «haină femeiască».

CATABÓLEA s. f. (Mitol. pop.) *Croquemitaine.* — (Bucov.) Fiinţă imaginară cu care se sperie copiii, cf. b o r d e a, b o r z a, b a b a u, b o l e a, g o g a. MARIAN, NA. 342, cf. PAMFILE, D. 274.

— Contaminare între două cuvinte, dintre care cel de al doilea e **Bolea** (< *boală;* cel dintâiu ar puteà fi *cataroiu*).

CĂTĂ-CEÁRTĂ s. m. v. **căutà.**

CATACLÍSM s. a. *Cataclysme.* — Zdruncinare mare a suprafeţei pământului prin răvărsări de apă, cutremur, erupţia unui vulcan etc.; p. e x t. mare nenorocire socială s. naţională pricinuită de cauze economice, politice etc. Cf. c a t a s t r o f ă. *Dănuţ îl urmărea cu o privire de supravieţuitor al unui cataclism.* I. TEODOREANU, M. II 19. [Plur. *-clisme* şi (învechit) *-clismuri.*]

— *N.* din fr. (< lat. *cataclysmus*, din grec. *κατακλυσμός*, derivat din *κλύζειν*, «a se răvărsà»).

CATACÓMBĂ s. f. *Catacombe.* — Subterană care serveà odinioară de cimitir. Cf. b o l n i ţ ă (3°), o s u a r i u. *Se duce de s'ascunde sub pământ în catacombe.* GHICA, S. 315. *Ciocanele spărgeau catacombele Romanilor şi cenuşa lor o aruncau în vânt.* C. NEGRUZZI, I 203. *Sub biserica asta nouă sânt catacombele monastirii, în care se pun oasele morţilor, când le desgroapă.* id. I 215. *S'a văzut o catacumbă cu o mulţime de oseminte omeneşti.* ODOBESCU, II 178. [Şi (din lat. *catacumba*): **catacúmbă** s. f.]

— *N.* din fr. (< ital. *catacomba*).

CATACRÉZĂ s. f. *Catachrèse.* — Figură de retorică, întrebuinţare figurată a unui cuvânt spre a designà un alt obiect decât cel al înţelesului său propriu, cu care însă acesta are o analogie parţială: *Un ochiu de fereastră, braţele unui fotoliu.*

— *N.* din fr. (lat. *catachresis* < grec. *κατάχρησις*, propriu «abuz, întrebuinţare abuzivă a unui cuvânt»). Cf. dubletul c a t a h r i s i s.

CATACÚMBĂ s. f. v. **catacombă.**

CATADIXÍ vb. IV^a (Ne pas) *daigner.* — I n t r a n s. şi (mai rar) r e f l. (Cuvânt din epoca fanariotă, întrebuinţat mai numai în clasa cultă din Vechiul regat, aproape ieşit din uz. Întrebuinţat aproape numai după negaţiune) A aflà de bine, a găsì de cuviinţă (să faci ceva pentru cinevà pe care-l găseşti că e vrednic de acel lucru), a condescinde, a se scoborî până la cinevà (cf. ALECSANDRI, T. 1759). *Chiriţa: Cuconaşii din Ieşi nici nu catadixesc să se uite la bietele copile.* ALECSANDRI, T. 427. *Cucoana nu se mai catadixeşte să caute de gospodărie.* id. ib. 505, cf. 1087. *Nici măcar catadixeşte să sărute mâna la cucoanele bătrâne, par'că-i cine ştie ce boier mare!* I. NEGRUZZI, IV 213. *Adecă ce? nu catadixeà domnu' judecător şi «madama Dumisale» să vie!* VLAHUŢĂ, D. 266. *Mama lui Nicu nu catadixeà să meargă la mama Mărioarei.* CONTEMPORANUL, V. II 482. [Şi: (cf. arom. *câtândisì*) **catandisì** vb. IV^a. *Ai auzit... la ce neruşinare A catandisit Pezostrat... Ai nădăjduit... unul ca el să vie Să te ceară...?* PANN, E. III 76. | A b s t r a c t e: **catadixire** s. f., **catadixit** s. a., **catadixeálă** s. f. ALEXI].

— Din n.-grec. *καταδέχομαι* (viit.-*δεχθῶ*, aor. *-δέχθηκα*) «accepter, accorder, permettre», CIHAC, II 644.

CATAFÁLC s. a. *Catafalque.* — Estradă decorativă funebră ridicată în biserică s. în casă, pe care se aşează mortul (pus în sicriu) până la înmormântare, sau se închipue a fi, la comemorări. Cf. u r a n i s c, n ă s ă l i e, p a t a ş c ă. *Pe catafalc întinsă, de flori împresurată, stă albă şi frumoasă. La cap îi ard făclii.* VLAHUŢĂ, P. 1. *În unele locuri şi anume prin oraşe, precum şi la*

rezeşii şi ţăranii cei avuţi, se pune [mortul] *pe o masă sau şi pe nişte scânduri care se aşează în mijlocul casei celei mari, în formă de catafalc, şi se acopăr cu lăicere sau cu scoarţe frumoase.* MARIAN, I, 74. [Plur.: *-falce* şi *-falcuri.*]

— *N.* din fr. (< ital. *catafalco.*)

CATAFRĂCT † s. m. Couvert d'une armure de fer. — (Călăreţ) îmbrăcat în fier, în zale. *Leşii rânduiră catafracţi, carii sânt îmbrăcaţi în fier.* ŞINCAI, HR. III 113/8, cf. id. II 118/9.

— *N.* din grec. *κατάφρακτος (ἱππεύς),* idem.

CATAGRAFÍE s. f. 1°. *Inventaire.* 2°. *Recensement.* — (Aproape învechit).

1°. Inventar, cf. izvod, listă, catalog, cens. *Catagrafia, adică aceà cu amăruntul însămnare de toată averea sărăimanilor, trebuie neapărat totdeauna să se facă.* CODICĂ ŢIV. 38/36. *Să facă catagrafie de toată averea lui* (a. 1793). URICARIUL, XVI 328/11. *Însă deacă să va dovedì prin catagráfiea moştenirii, că nu le-au rămas deplin falchidion...* CARAGEA, L. 165. *După săvârşirea catagrafiei, mărfurile... se vor da sindicilor.* COD. (a. 1840), ap. TDRG. *Proprietarul mai ţine încă şi o a doua condică, de catagrafia tuturor acareturilor moşiei.* I. IONESCU, C. 247. *Să-mi facă mie catagrafie, par'că aş fi marfă de băcălie!* ALECSANDRI, T. 393, cf. id. ib. 605. *Consiliul familiei sau... tribunalul ţinutului va regulà facerea catagrafiei averei minorelui.* HAMANGIU, C. C. 101. *Lucrurile de preţ ale casei, despre care «budalaua» habar n'avusese să facă şi el, ca orice negustor cuminte, o catagrafie.* CARAGIALE, S. N. 34.

2°. Recensemânt. *Să facă catagrafie de toţi preoţii şi diaconii câţi se vor aflà* (a. 1785). URICARIUL, II 271/17. *De trebuinţă fiind ca să se afle de faţă izvoadele şi catagrafiea fieccăruia ţinut* (a. 1804). ib. I 22/4. *Toate faptele câte se raportă la populaţiune se constată prin două operaţiuni administrative: catagrafiele sau recensimentele şi rezumatele stărei civile.* I. IONESCU, D. 66. *Necăjit şi obosit de lucrările catagrafiei, la care mă îndatorà sarcina mea de deputat.* C. NEGRUZZI, I 220. *Catagrafia acestor osebite clase, ce se renoeşte la fiecare şepte ani.* ŞUŢU, ap. TDRG.

[Accentuat şi: *catagráfie.* | Adjectiv: (în Dicţ., neîntrebuinţat) **catagráfic, -ă** †=de catagrafie, relativ la catagrafie. *Operaţiuni catagrafice.* LM. | Verbe: **catagrafià** † Ia (DDRF.), (< n.-grec. *καταγράφω* «înregistrez») **catagrafisì** † IVa (ad. 1°) = a înregistrà, a inventarià. *Să se catagrafisască în condică* (a. 1852). URICARIUL, II 198/1. *Delegatul tribunalului, însoţit de procuror şi de tutore, vor catagrafisì averea minorelui.* HAMANGIU, C. C. 101.)

— Din grec. *καταγραφή,* idem.

CATAGRAFIÁ † vb. Ia
CATAGRÁFIC, -Ă † adj.
CATAGRAFISÍ † vb. IVa
} v. **catagrafie.**

CATÁHRISIS † s. a. *Abus.* — (Grecism) Abuz. ALECSANDRI, T. 1778. *Ca să conteneaască acest catahrisis, de acum înainte* (a. 1785). URICARIUL, II 78/10. *Ca să conteneaască aceste catahrisuri...,* daniile să fie slobod numai a se face numai între rudenie (a. 1785). ib. IV 35/3. *Urmându-se... chipuri de catahris* (a. 1814). ib. I 202/23; cf. ib. I 31/15, 207/17, 247/22. *Mult catahrisis se făceà mai nainte în privinţa vinăriciului* (a. 1803). ap. TDRG. *Femeia deacă va nebuni şi bărbatul o va părăsì, făcând catáhrisis cu zestrea, atuncea să pune zestrea supt secvestru.* CARAGEA, L. 102. *Să puteţi face cuvincioasa îndreptare unora asemine catahrisuri aducătoare de vătămare obştiei.* DRĂGHICI, R. 276. *Obştească obicinuita Adunare au ajuns o adevărată adunătură slugarnică, care încuviinţează toate catahrisurile.* ALECSANDRI, T. 1338. [Şi: **catáhris** † s. a. ALEXI (cu plur. *-tahrisurì*); (formă glumeaţă, în comedie) **catahrismíe** † s. f. *Auzi D-ta, aşa batjocură!... aşa catigorie!... aşa catahrismie!* ALECSANDRI, T. 453.]

— Din grec. *κατάχρησις,* idem. Cf. dubletul catacreză.

CATÁHRIS † s. a.
CATAHRISMÍE † s. f.
} v. **catahrisis.**

CATAHRISTICÓS † adv. *Abusivement.* — (Grecism) În mod abuziv. *Cu lipsirea şi de a clăcilor ce catahristicos să urmà de la o vreme încoace de către dregători* (a. 1820). URICARIUL, I 255/31. *Câte din datoriile unui post au trecut la altul catahristicos* (a. 1827). ib. VII 98/6.

— Din grec., *καταχρηστικῶς,* idem.

CĂŢĂÍ vb. IV(a) I. 1°. *Jacasser* (en parlant de la pie). 2°. *Caqueter.* II *Quereller, gronder.*

I. Intrans. 1°. (Despre coţofană) A strigà. H. VI 215, IX 123. DICŢ.

2°. A flecărì. *Aşà e moara trândavilor; căţăe, că nu ţine parale.* DELAVRANCEA, S. 25.

II. Trans. A cicălì, a necăjì cu vorba, a sta de capul cuivà. Cf. caţă 2. *Femeile ne căţăesc aproape trei sferturi din traiul lor.* DDRF.

— Derivat din **caţa.**

CĂŢĂÍ vb. IV(a) v. **căţ** 1.

CATAÍF s. a. (Cul.) Sorte de vermicelle très fin dont on fait un gâteau. — Un fel de tăieţei subţiri. *Fideà, steluţe, orzişor... şi cataif* (a. 1875). MONITORUL OFICIAL, ap. TDRG. | (Adverbial) *Tutun cataif* = tăiat fin. TDRG. || P. ext. Prăjitură făcută din astfel de tăieţei, cu sirop şi frişcă. *Cataifurile treceau pe dinaintea lui, fără macar să le atingă.* C. NEGRUZZI, I 286. *Cine ştie ca să facă... cataifuri şi caimac?* ALECSANDRI, T. 965. [Pronunţ. *-ta-if.* | Plur. *-ifuri.* | Şi: **cadaíf** s. a. DICŢ.]

— Din turc. **kataif,** vulg. **kadaif,** idem. CIHAC II 557, ŞIO. Cf. catifeà.

CĂŢĂLÁ vb. Ia v. **căţel.**

CĂŢĂLĂNDRÍCĂ s. f. v. **căţelandru.**

CATALBÓŞ s. m. (Cul.) v. **caltaboş.**

CATALÉCTIC adj. m. (Prosod). *Catalectique.* — (Vers grec s. latin) care se termină printr'un picior necomplet.

— *N.* din fr. (din lat. *catalecticus,* din grec., *καταληκτικός,* derivat din *καταλήγειν* «a se sfârşì»).

CATALEPSÍE s. f., sing. (Med.) *Catalepsie.* — Încetarea aparentă a vieţii prin suspendarea simţirii exterioare şi a mişcărilor voluntare şi prin înţepenirea corpului. [Adjectiv: (după fr. *cataléptique*) **cataléptic, -ă** adj. = de catalepsie. *Stare cataleptică.* (Substantivat) *Un cataleptic* = persoană atinsă de catalepsie.]

— *N.* din fr. (< lat. *catalepsis,* din grec. *κατάληψις,* propriu «surprindere»).

CATALÉPTIC, -Ă adj., subst. (Med.) v. **catalepsie.**

CATALFOÁSE s. f. plur. v. **catrafuse.**

CATALÍCĂ s. f.
CĂŢĂLÍCĂ s. f.
} v. **cătărig.**

CĂŢĂLÍE s. f. v. **ţăcălie.**

CATALÍG s. a. } v. **cătărig.**
CĂTĂLÍGĂ s. f. }

CĂTĂLÍNĂ s. f. (Bot.) = **tufănică.** BULET. GRĂD. BOT. V, n-rele 3-4, 56.
— Nume de persoană, devenit apelativ.

CATALÍTIC, -Ă adj. v. **cataliză.**

CATALÍZĂ s. f. (Chim.) *Catalyse.* — Acțiunea prin care un corp, în cantitate mică, înlesnește reacțiuni între cantități mari de alte corpuri, fără a intră el însuși în compoziția lor. *Cataliza e întrebuințată mult în industrie.* [Familia: (după fr. *catalytique*) **catalític,-ă** adj. de cataliză. *Fenomene catalitice;* adj. verbal m. (de la un verb neîntrebuințat *cataliză*), subst. m. **catalizatór:** (corp) care are însușirea de a produce cataliză. *Catalizatorii au fost asemuiți cu unsoarea care înlesnește mișcarea roatei pe osia ei.*]
— *N.* din fr. (din gr. *καταλύσις* «dissoluție»).

CATALIZATÓR adj., s. m. (Chim.) v. **cataliză.**

CĂTĂLNIȚĂ s. f. Sorte de ver. — Un soiu de viermușori unșuroși, mititei și iuți, care se fac la doaga de jos a știubeiului, când nu-l îngrijești (jud. Botoșani și Dorohoiu). ION GR. VI 217. [Cu alt sufix: **cătălúie** s. f. = vatră de vegetație (Teleorman) com. M. OLMAZU.]
— Cf. bulg. **kotilo** «cuib, locul unde se clocesc puii».

CATALÓG s. a. *Catalogue.* — Listă (alfabetică) cuprinzând la rând cărțile dintr'o bibliotecă, tablourile dintr'o colecție, numele elevilor dintr'o clasă etc., catastih; profesorul strigă catalogul la intrarea în clasă (spre a vedeà cine e de față și cine lipsește), pune note în catalog. *Nimeni din catalogul ieraticesc, de la presviter și până la cel din urmă slujbaș, nu este iertat a intrà în cârciumă.* PRAV. ap. TDRG. *Iară pre mine în catalogul adevăraților prieteni numărându-mă...* CANTEMIR, ap. DDRF. *Vidra iata că din catálogul jiganiilor cu sfatul a tot statul s'au ras.* id. IST. 115, cf. id. ib. 49. *Fiește-care din deputați să aducă cu dânsul adevăratu' catalog, încredințat și mărturisit pentru ceata cavalerilor și a boierilor.* DUMITRACHE, 416. *Acela ce va fi din catalogul preoțăsc..., să se caterisască* (a. 1764). URICARIUL, I 316/17. *Copie... de pe catalogul osebitelor tipăriri.* ib. VII 225/5. *De la 26 Ianuarie 1841 până la sfârșitul lui Decemvrie 1845, s'au ucis — după cataloagele vișteriei — acești lupi.* C. NEGRUZZI, I 282. *Manuscriptul este trecut în catalogul Espoziției cu titlul complet.* RĂȘCANU, L. LXXXIV/27. *Din lecția cea mai știută nu s'a ales decât — un zero la catalog.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Băieții alergau... ca să scape cetirea catalogului.* CONTEMPORANUL, III 615. *Catalogul Manuscriptelor românești, întocmit de Ioan Bianu.* | † Tablă de materii. Cf. DOSOFTEIU, MOL. || (Astr.) Înșirarea [coordinatelor ecuatoriale ale stelelor] în coloane verticale... formând ceea ce se numește un *catalog ceresc.* CULIANU, C. 43. *Catalogul cometelor.* id. ib. 354. [Accentuat și: *catálog* † s. a. || Verb: **catalogà** Ia (cu prez. *catalogez* și *cataloghez*), (rar) **catalogizà** Ia DICȚ. = a înregistrà într'un catalog. *Să o catalogheze între monumentele istorice ale Iașului.* I. TEODOREANU, M. II 71. (Cu abstractul:) **catalogáre** s. f. și part.-adj. **catalogát** (negativ: **necatalogat), -ă.**]
— Intrat, în limba veche, din grec. *καταλόγος*, «numărare, numărătoare», iar, în limba mai nouă, ca neologism, din fr.

CATALOGÁ vb. Ia } v. **catalog.**
CATALOGIZÁ vb. Ia }

CĂTĂLÚIE s. f. v. **cătălniță.**

CĂTĂMÂIU s. a. Morceau de bois. — Căpătâiu, buștean care se pune subt diferite vase, mai cu seamă subt cele de băuturi, spre a le ridicà de la pământ: *Să-l puiu eu cătămâiu la lemne.* RĂDULESCU-CODIN, I. 285. | Butuc care se atârnă de cumpăna fântânii, greutate (Fădimac, în Ban. Com. MICULA), coinac. [Și: **cătămúiu** s. a. = cărăveiu, trunchiu de copac. VÂRCOL, V. 91.]
— Ar puteà fi o formă metatezată din *căpătâiu* (*căpătuiu*): **cătăpâiu* (*cătăpuiu*), cu asimilarea *p -n* > *m -n*, pe timpul când se rosteà încă *cătăpânu* (un caz analog în DR. I 323). RĂDULESCU-POGONEANU.

CĂTĂMÚIU adj. invar. *Sale.* — (Mehedinți și Ban.) *Cătămúiu* adj. invar. = murdar, negru (N. REV. R. a. 1910, 85, cf. GR. BĂN.) *Umbli cu cămașa cătămuiu.* N. REV. R. a. 1910, 85 *Mai lapădă cămașa de pe tine, că s'a făcut cătămuiu, de când o ții.* ib., cf. GR. BĂN. | Substantivat. *Spală-te, cătămuiule!* N. REV. R. a. 1910, 85. *Spală-ți picioarele, cătămuiulie!* GR. BĂN.
— Poate, identic cu cuvântul precedent: *cămașa cătămuiu* ar fi deci «cămașa murdară ca un cătămâiu». RĂDULESCU-POGONEANU.

CĂTĂMÚIU s. a. v. **cătămâiu.**

CĂȚÂN s. m. I. 1°. *Plat, écuelle.* 2°. *Maie.* 3°. *Petit étang.* II. 1°. *Rocher.* 2°. *Pinus Pumilio.* 3°. *Taillis.* — (Cuvânt aproape dispărut din graiu).
I. 1°. † Farfurie, strachină, blid. PALIA (1582) ap. CDDE. [În acest sens păstrat la Aromâni: *cățână.*]
2°. P. ext. (Subt forma *cățână*, în Vălcăul-românesc, Sălagiu) Covată, troacă de pâne. VICIU, GL.
3°. (Subt forma *cățin*, în Brăila) Bălțile mici și foarte puțin adânci, care se usucă vara, ANTIPA, P.
II. P. anal. Grupă de stânci mari, formând o căldare. (În acest sens păstrat în toponimie, d. ex. *Cățânii* s. *Cățunii* Bucegilor).
1°. *Cățâm(n)i*=stânci pleșuve pe munți (Zagra, l. Năsăud, com. CORBU); *cățân* = bolovan, piatră mare, stâncă. BUGNARIU, NĂS.; cf. T. PAPAHAGI, M. || *Cățun* = un loc foarte înalt și priporos. MARIAN, O. II 213.
2°. (Bot. Bucov.) *Cățân* = **jepi** (care cresc pe astfel de locuri stâncoase) cf. PANȚU, PL. *Cățuni* = o specie de brad, nalt ca 1/2 metru; crește pe Călimani. ȘEZ. II 23/36.
3°. P. ext. *Cățun* = un fel de pădure mică dar tufoasă. MARIAN, O. II 213.
[Plur. și *cățâmni.* | Și: **câțín** s. m.; (după suf. *-un*) **cățún** s. m.; **cățână** s. f. || Adjectiv: **cățânós, oásă** = (munte) pietros, stâncos. T. PAPAHAGI, M.]
— Din lat. **catīnum** «strachină» (cf. *catinus saxorum*).

CĂTĂNĂ subst. 1°. *Soldat (hongrois ou autrichien). Service militaire.* 2°. *Garçon d'honneur* (de la mariée).
1°. (În Vechiul regat) Soldat din armata ungurească s. austriacă; (mai de mult) *cătane* = miliție, numite și slujitori de scuteală (BĂLCESCU, M. V. 589) *cătane-de-țară* (cf. DIONISIE ECLES. 164); (în Transilv.) soldat. Pe un tânăr îl ia s. duce s. bagă *cătană*, s. la s. în *cătane*, îl face *cătană*, îl scrie *cătană* s. la *cătane.* Un tânăr se duce s. se dă *cătană* s. la s. în *cătane*, pleacă la s. în *cătane* (ȚIPLEA, P. P. BUD, P. P.), e la s. în *cătane.* Ca nume de familie e atestat, în cronicele brașovenești, de la începutul secolului XVI. *Kathana sive Koste Hoczul* (a. 1530). QUELLEN ZUR GESCHICHTE DER STADT KRONSTADT, II 227, cf. 173 (a. 1529). *Kětanĕ*=miles.

ANON. CAR. *S'au întors Mihnea-vodă în Târgoviște, unde eră toate oștile strânse, și Racoți i-au dat o samă de Nemți ai săi, și catane.* M. COSTIN, LET. I 342/25. *În cetatea Neamțului eră un căpitan, cap cătanelor, anume Frenția.* NECULCE, LET. II 388/36, cf. 389/28. *Au pornit oastea cea ușoară, călărimea, donți, calmâși, catane, și cu o samă de draguni.* id. ib. II 449/18. *Ai lui Mihaiu-vodă vineà Cazacii, Moldovenii înainte, și de altă parte vineà haiducii, și catanele, și în mijloc vineà el cu ai lui.* MAG. IST. I 236/11. *Iată altă veste vine: că pogoară cătanele nemțești la Rușava,* ib. IV 47/16. *Vitele caril[e] le-au fost negușat dumne[a]lui jupânul Mihalache cu catanile* (a. 1719). IORGA, B. R. 218. *Puteà să se facă svon pe la cafenele că m'am dus* [la Viena] *să aduc catane, iar nu pe fiii Domnului.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 291/39. *S'au dus sumă de dragoni și catan[e] la hotar, spre pază* (a. 1821). IORGA, S. D. VIII 146. *Fecior din cătane* (a. 1821). ib. 171. *Bătrânul, țapul și trei soldați (cătâne sau panduri).* ȚICHINDEAL, F. 347. *Până la Hroiot vine cu pas lin și măsurat, Fără grijă, deși este de catane 'nconjurat.* C. NEGRUZZI, I 119. *Învinse fiindu-i cătanele* [Mariei Tereziei] *în războiu de ianicerii turcești.* ODOBESCU, III 520. *Șese ani de zile am fost catană* [în armata austriacă] *și m'au trimes prin multe țări.* I. NEGRUZZI, V. 113. *Și câte oștiri străine, și o droiae de cătane călări, tot Nemți de cei mari, îmbrăcați numai în fir, au trecut în vremea copilăriei mele.* CREANGĂ, A. 74. *Odată se schimbă într'o catană (oștean), cu sabia goală în mână.* ISPIRESCU, L. 261. *Luând o pușculiță frumoasă și sabie și o patrontașcă cu plumbi și toate câte sânt de lipsă unei cătane.* RETEGANUL, P. III 13. *Împăratul a poruncit, că pe fecior să-l facă cătană (ostaș).* id. ib. III 7. *Foaie verde buruiană, Vai, maică, m'a scris cătană!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 295. *Azi mi-l duce* [pe bădița] *cătană.* ib. 299. *Cine m'a băgat cătană, Nu-i mai trebuie pomană.* ib. 304. *Eu mă duc, mândră, 'n cătane.* ib. 306. *Haideți, feciori, la cătane, Să mâncăm pită cu carne.* ib. 317. *La cătane m'a luat.* ib. 319. *Îs cătană 'mpărătească.* ib. 323. *Unde mei* [= mergi], *doamne Orbane? — Să scriu feciori la cătane.* MARIAN, P. P. 22. *Și împăratul vine Cu căpitani, cu catane.* POP. ap. GCR. II 315/14. *Căpitane Surdule, Trăi-ți-ar cătanele.* PĂSCULESCU, L. P. 248. | *Cătană de margine* † = plăieș, grănicer? (a. 1809). IORGA, S. D. XII 200. | *Cătană bătrână* = veteran (LB.), soldat în al doilea s. mai ales al treilea an de serviciu, nu recrut (răgută). *Îs cătană bătrână* = nu mă poate înșelà, am văzut și știu multe. ZANNE, P. IV 301. | *Cătană proastă* = fără nici un grad. LB. || P. ext. Starea s. slujba militară, militărie, cătănie. *Ascultă-mă, draga mea, Catana e grea beleà.* ȘEZ. II 8. *Din cătane m'o luat.* T. PAPAHAGI, M. 21/45.

2°. (În Munții-apuseni, în Transilv.) Vornicul mirelui... cere de la vornicul miresei și două *cătane*, spre a le fi călăuze, ca să nu rătăcească drumul. *Cătanele* sânt cei doi frați de mireasă, care îi pun în car lada, hainele și alte obiecte și care însoțesc mireasa până la socrii-mari, unde rămân până la isprăvitul ospățului. MARIAN, N. 595.

[Se construește cu art. nehot. *o* și cu femininul adjectivului. La plur., în unele construcții însemnează: trupă, (detașament s. corp de) armată. | Și (mai ales prin Mold.): **catână** subst., **cotună** subst., VAIDA, ALEXICI, L. P. I 175/10, GRAIUL II 58, 61. | Diminutive: (mai ales ca atribute pe lângă numele unor haiduci, în deosebi al lui Ghiță *Cătănuță*) **cătănuță,** (în poezie, construit cu masculinul adjectivului) **cătănuț** s. m. *Primblă-mi-se prin colnic Tânăr cătănuț voinic.* PANN, Ș. II 67. *Ghiță cătănuț voinic.* TEODORESCU, P. P. 627. (Și nume propriu al aceluiași haiduc) *Pe cel deal, pe cea culmiță, Plimbă-mi-se Cătănuță.* MAT. FOLC. 168, cf. 173 etc. *Am o cătănuță tare, legea ține?* [= Lacătul]. GOROVEI, C. 194, **cătăniță** subst. *Pe cel deal, pe cea colniță, Primblă-mi-se-o cătăniță.* ALECSANDRI, P. P. 97/3. Și cu înțelesul de: nevasta unui soldat: *Să mi-și iau cătănița Și nevasta altuia.* DENSUSIANU, T. H. 300; **cătănioară** subst. (și numele unui danț țărănesc. H. XVIII 27 și a unei flori, nedefinite mai de-aproape. H. XVIII 41). *Vai, sărace cătănioare, Că n'au nici o sărbătoare, Numai pușca pe spinare.* HODOȘ, P. P. 221. | Adjectiv: **cătănésc,** (Maramureș) **cătunésc** (BUD, P. P., ȚIPLEA, P. P.) **cotunésc, -éască** (MÂNDRESCU, UNG. 55). *Ocârmuirea mea interimală cătănească.* GHICA, A. 310. *Ciacău mândru cătănesc.* DOINE, 193/16. *Cămașa cătănească,* (dial.) *cătunească,* o poartă la miliție, e lungă și cu mâneci strimte. ȚIPLEA, P. P. [Cămașa] *o croiește bărbătească, Și o coase cătănească.* DOINE, 194/1, cf., RETEGANUL, TR. 63/31, (substantivat) **cătănéasca** s. f. e numele unui joc cu lăutari. PÂRVESCU, H. | Adverb: **cătănéște,** (Maramureș) **cătunéște** ȚIPLEA, P. P., cf. BUD, P. P.; (< ung. *katonás* «soldățește») **cătănășéște.** *Pășește cătuneșce.* ȚIPLEA, P. P. 42, cf. BUD. P. P. 36. *Să n'o coși* [cămașa] *omenește, Ci s'o coși cătănășește.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 307. | Abstracte și colective: **cătăníe, cătunía, cotunía** (MÂNDRESCU, UNG. 54) s. f. = serviciul militar, starea de soldat, timpul cât servește cinevà în oștire; oștire, miliție, armată. *Kětěnič* = militia. ANON. CAR. *Așà și cu cătăniile, zic că Românu' fuge de starea ostășească.* ȚICHINDEAL, F. 429. *Cătănia, slujba militară, e privită... de țăranii români ca o străsnică osândă.* IORGA, B. R. 118. *Trei ani vor fi la toamnă, de când l-au dus în cătănie.* SLAVICI, N. I. 35. *După ce trecură toți trei feciorii de anii cătăniei.* FRÂNCU-CANDREA, M. 244. *Munte, munte, piatră seacă! Lasă voinicii să treacă, Să treacă la ciobănie, Să scape de cătănie.* ALECSANDRI, P. P. 294. *M'o scris Neamțu' pe hârtie Și m'o dus la cătănie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 301. *Vin doi frați din cătănie.* ib. 310. *Duc flăcăi la catunii* (Suceava). GRAIUL, I 465. *Iau voinici la cătunie.* ȘEZ. I 50. *Cântă cucu'n vârf de munte, Eu gândesc că-mi cântă mie, Ci el cânt'a cătunie.* MARIAN, O. I. 31, cf. PĂSCULESCU, L. P. 65. *Cămașa de cununie Duce oiu în cătunie.* BUD, P. P. 40; — **cătănime** s. f. = cătane multe, armată, soldățime. LB.]

— Din ung. **katona,** idem (cu aceeași prefacere a lui *o* > *a* ca în sârb. *katana,* slov. pol. *katan;* formele *cătun-* din rut. *katun(a)*. Cf cătănì.

CĂTÂNĂ s. f. v. **cătină.**

CĂȚÂNĂ s. f. v. **cățân.**

CAȚÁNĂ s. f. (Pesc.) *Banc du mât.* — (La Turtucaia și în Dobrogea) Bancă a catargului, scaun. ANTIPA, P. 468.

— Cf. bulg. *kacvam* «mă, așez».

CĂTĂNĂȘÉȘTE adv. v. **cătană.**

CATANDISÍ vb. IV(a) v. **catadixì.**

CĂTĂNEÁSCA s. f.
CĂTĂNÉSC, -EÁSCĂ adj.
CĂTĂNÉȘTE adv. } v. **cătană.**

CĂTĂNÍ vb. IV[a]. 1°. *Faire son service militaire.* 2°. *S'engager* (comme soldat). 3°. *Enrôler.* — (Transilv.)

1°. Intrans. A face serviciul militar, a slujì la oaste, a fi soldat, a face armata. *Eu voios aș cătăni.* ALECSANDRI, P. P. 294. *Cătănire-aș,*

cătănì, Numai puşca de n'ar fi! JARNÍK-BÂRSEANU, D. 303. *Cătunì-u-aş, cătunì, La compania mândrii.* MÂNDRESCU, P. P. 163/14, cf. ŞEZ. III 51. *Cătunire-aş fără frică, Dară n'am drăguţă mică.* BUD, P. P. 41.

2°. Refl. A intrà (s. a se angajà) în armată, a se face cătană (PAMFILE, C. Ţ.), a face serviciul militar. *Iar de când m'am cătănit, Viaţa mi s'a otrăvit.* ALECSANDRI, P. P. 295/5. *Cine nu se cătuneşte, Nu ştii lumea, cât trăeşte!* ION CR. I 119. *Cătunì-m'aş, cătunì, Numai puşca de n'ar fi!* ŞEZ. II 79.

3°. Trans. A luà în armată, a înrolà. *Aceste sate* [= tinerii din aceste sate] *s'or cătănì* (a. 1767). IORGA, S. D. XIII 265. *Foicică de bujori, Vai de mama cu feciori! Necăjeşte, până-i creşte, Împăratu-i cătăneşte!* BIBICESCU, P. P. 124. *Generalii... Care cătănesc feciorii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 296 (: Care au *cătunit* feciorii. MÂNDRESCU, L. P. 39/16). *De când ne-a cătănit, Plug din curte n'a ieşit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 310. *O mai fost alţi împăraţi, Da n'o cătunit doi fraţi!* MÂNDRESCU, P. P. 40/13. *De-i fecior, îl cătuneşte, De-i fată, se văduveşte.* ŞEZ. VII 84. | P. ext. (În blesteme; subiectul e o boală) A chinuì (ca pe o cătană, în armată). *Ian ieşi, maic', afar' din sat, De vezi cum mă duc legat... Minteni să mă cătănească. Cătănì-i-ar frigurile Ca pe mine gândurile, Ca pe maica lacrimile.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 306.

[Şi: **cătunì**. | Abstract: **cătănire**, (mai des) **cătănít** s. a. *Mult, bădiţă, am dorit, Ca să scapi de cătănit!* ib. 298.]

— Derivat din **cătană**.

CĂTĂNÍE s. f.
CĂTĂNÍME s. f.
CĂTĂNIOÁRĂ subst.
CĂTĂNÍŢĂ subst.
} v. **cătană**.

CĂTĂNITÓARE s. f. (Bot.) Nom de fleur. — Nume de floare, nedefinită. Cf. catălină. *Mureşul e atât de tăcut sub nouraşii roşcaţi ca nişte flori de cătănitoare.* IRINEU, S. B. 56.

CĂŢÂNÓS,- OÁSĂ adj. v. **căţân**.

CĂTĂNÚŢ(Ă) subst. v. **cătană**.

CAŢAÓN s. m. *Grec* (péjor.).—Termen injurios dat Grecilor, cf. grecoteiu, capră-râioasă. *Părintele Nectarie, cu caţaunii săi,... destul se luptară.* ZILOT, CRON. 73. *Caţaonii toţi orbeşte năvălesc.* BELDIMAN, TR. 343. *Un caţaon alungat din ţara lui şi care îşi batjocoreşte numele de Grec prin fapte mârşave.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Nu-mi mai pomeni de caţaonul cel de dascal.* id. T. 366. *De te-aş prinde, caţaoane, Să-ţi dau foc la fustanele, Să scape ţara de ele, De lepră şi de belele.* DELAVRANCEA, S. 177. *Să-şi bată caţaonul joc de mine?* DUNĂREANU, CH. 214. *Iuda de caţaun.* DDRF. [Şi: **caţaún** s. m. | Derivat: (formaţiune literară glumeaţă, personală) **caţaonì** vb. IVa refl.: = a se grecizà. *Toate personagiile însemnate ale nuvelei sale devin grece... Subiectul s'a caţaonit cu totul.* ODOBESCU, I 450.]

— Formaţie glumeaţă, în care se recunoaşte n.-grec. *κάτσα, κατσίκι* «capră». Philippide, *Viaţa românească*, IV (1907) 38, V. Bogrea, DR. I 79, 552.

CAŢAONÍ vb. IVa v. **caţaon**.

CATAPETÁZMĂ † s. f. (Bis.) v. **catapeteasmă**.

CATAPETEÁSMĂ s. f. (Bis.) 1°. *Voile du temple de Jérusalem.* 2°. *Retable.* 1°. † (În templul din Ierusalim) Vălul care despărţeà partea numită sfântă de sfânta sfintelor, unde se află chivotul legii, toiagul lui Aron şi mana. ENCICL. ROM. *Şi chivotul mărturiei şi drugii lui şi oltariul lui şi cat*[a]*petazma.* BIBLIA (1688) 65.

2°. (Astăzi, în biserica ortodoxă) Despărţitura împodobită cu icoane dintre altar şi navă (nartex), tâmplă. (Slav.) *Zaveasa = zavease, catapeteázmă.* MARDARIE, L. 1101. *Mitropolia veche au tocmit-o şi au acoperit-o, şi i-au făcut catapiteasmă, şi toate ce au trebuit.* MUSTE, LET. III 34/35. *Catapeteázma besearecii rumpându-se.* MINEIUL (1776) 97 1/1. *Catapeteasma şi strane, bucăţică n'au rămas.* BELDIMAN, TR. 82. *Biserica creştină, a ei catapeteasmă De-un fulger drept în două e ruptă.* EMINESCU, P. 208. | Fig. *Iar catapeteasma lumii în adânc s'a înnegrit. Ca şi frunzele de toamnă toate stelele-au pierit.* id. ib. 223.

[Şi: **catapeteázmă** s. f., **catapiteázmă** s. f., **catapetázmă** † s. f.]

— Din paleosl. **katapetazma** «velum» (< grec. *καταπέτασμα* «rideau»). CIHAC, II 644.

CATAPETEÁZMĂ s. f. (Bis.)
CATAPITEÁZMĂ s. f. (Bis.)
} v. **çatapeteazmă**.

CATAPLÁSMĂ s. f. (Med.) *Cataplasme.*—Pastă medicinală pregătită din burueni pisate, prafuri s. mai ales făină (de muştar şi de in etc.), pusă între două bucăţi de cârpă, aplicată de obiceiu caldă pe o parte a corpului, spre a muià o inflamaţie (buboiu, abces) şi a grăbì «coacerea» ei s. a scoate răceala, junghiurile etc. Cf. LEON, MED. 156. Cf. oblojală. *Cataplasmă de făină de muştar.* LEON, MED. 156.

[Şi (formă incultă): **catapleásmă** s. f. ap. TDRG.]

— *N.* din lat. **cataplasma** (< grec. *κατάπλασμα*, derivat din *καταπλάσσειν* «a aplicà cevà pe altcevà».)

CATAPLEÁSMĂ s. f. (Med.) v. **cataplasmă**.

CATAPÚLT s. f. **catapultă**.

CATAPÚLTĂ s. f. *Catapulte.* — (La popoarele vechi) Maşină de războiu (pusă în mişcare prin frânghii) cu care se aruncau pietre grele, săgeţi, asupra inamicului, cf. praştie. [Şi: **catapúlt** s. a.]

— *N.* din lat. **catapulta**, idem.

CATÁR s. a. (Med.) *Catarrhe, gros rhume.* — Inflamaţie acută s. cronică a unei mucoase însoţită de hipersecreţiune. *Catar de plămâni, de băşică* etc. | Spec. Guturaiu. LB. [Plur. *-tare* şi *-taruri*. || Adjective: **catarós**, **-oásă** = cel ce are catar s. guturaiu (DICŢ.); — (după fr. *catarrhal*) **catarál,-ă** = (ce ţine) de catar, în legătură cu catarul. *Tuse cataralĕ.* LM. *Afecţiuni cataralĕ.* HAŞDEU, I. C. 179. *Anghină, conjuctivită cataralĕ.*]

— N. din lat. **catarrhus** (< grec. *κατάῤῥοος*, derivat din *καταῤῥεῖν* «a curge în jos»). Cf. cataroiu.

CAŢÁR s. m. (Entom.) Insectă care strică lăstarul la vii. H. VII 481. — Cf. acăţără.

CATÂR s. m., adj. (Zool.) I. 1°. *Mulet.* 2°. *Chaussure usée. Savate.* 3°. *Arbre noueux.* II. *Hybride.*

I. Subst. 1°. Animal produs din împărecherea unei iepe cu un măgar (H. I 57, IV 84) s. unei măgăriţe cu un armăsar (COSTINESCU). Cf. H. IV 9, mulă, † muşcoiu. *Mâşcoiu, catâr.* MARDARIE, L. 1890. *Adus(ă) un catâr.* COZMA (a. 1692) ap. GCR. I 304/32. *Zaharaua ce-şi adusese pre cămili şi pre catâri.* N. COSTIN, LET. A. I 79/34. *Nu fireţi ca calul şi catârul, cărora nu este înţelegere.* id.

ib. II 62. *Două sute de mii de catâri.* ALEXANDRIA, 125. *Pleacă Costea la Galaţi, Cu catârii'nsămăraţi.* TEODORESCU, P. P. 513. *Ajunge din cal măgar Şi catâr din armăsar.* PANN, ap. ZANNE, P. I 355. *Catârii sânt cu mult mai buni decât măgarii cei mai buni.* GOLESCU, ap. DDRF.

2°. Încălţăminte proastă (COSTINESCU, cf. POLIZU), gheată rea, scâlciată, papuc fără toc (Braşov), b o c a n c i u.

3°. (Straja, în Bucov.) Copac noduros, încârcit, t e r ş. Com. A. TOMIAC.

II. P. e x t. (satiric) A d j. Hibrid, eterogen (ŞIO), amestecat, (VÂRCOL) corcit. *Boierii dau adesea naţiunii un guvern curat catâr.* ORĂŞANU, ap. ŞIO.

[Şi: **cătâr,** H. I 57; (reconstruit din femininul *catârcă*) **catârc** s. m. *Stăpânul muşcoiului (sau al catârcului) n'au auzit cuvântul.* ŞINCAI, HR. I $113/_{16}$. | F e m i n i n: **catâră** (la ŢICHINDEAL, F. 160: **cătără), catârcă** s. f. femela catârului (COSTINESCU), m u ş c o a i e, m a z g ă; (fig.) prostituată de la mahalà (Com. P. VLADIMIRESCU). *Obicinuise Mihail Cantacuzenul a călări pre o muşcoaie sau catârcă.* ŞINCAI, HR. II $232/_{14}$. *Catârca zestre ţi-a dat.* PĂSCULESCU, L. P. 259. | D i m i n u t i v e: **catâraş, cătâraş** (MAT. FOLC. 168) s. m. *Catâraşii 'nsămârâ.* TEODORESCU, P. P. 513, cf. 626, 676. *Doisprezece catâraşi, Încărcaţi cu gălbinaşi.* ION CR. III 272; **catârél** s. m. *Cu 12 catârei, Încărcaţi, cu gălbinei.* POP, ap. ŞIO. | N o m. a g e n t i s: **catârár** s. m. = păzitor s. mânător de catâri. DICŢ., (< turc. *katarğy* «conducteur d'une file», cf. DR. IV 862) **catârgiu** s. m. cu acelaşi înţeles. ib., şi **catargiu** = nume de câne ciobănesc (H. I 347.)]

— Din turc. **katyr,** idem. ŞIO. Cf. c a l a c a t â r, c a r a c a t â r.

CĂTÂR s. m. (Zool.) v. **catâr.**

CATÁRA † s. f. sing. *Malédiction.* — (Grecism în ÎNDREPTAREA LEGII, a. 1652.) Blestem, anatemă, afurisenie. *Acela să fie blăstemat de catara.* ap. TDRG. *Acela de doaori să fie supt catara.* ap. id.

— Din grec. *κατάρα,* idem.

CATÁRĂ s. f. (Zool.) }
CĂTÁRĂ s. f. (Zool.) } v. **catâr.**

CÁŢARA! interj. v. **caţa.**

CĂŢĂRÁ vb. I. *Grimper (en s'agrippant)* (Despre om) A se urcà, apucându-se cu mânile (de ramuri, de colţurile stâncilor etc.), cf. a b u r c à; p. e x t., a se urcà, a se suì; (despre căprè, şi alte animale) a se urcà pe locuri repezi; (despre unele plante) a creşte în sus, prinzându-se de ramuri, de ziduri etc. (cu cârceii). *Dat-am mie nu puţină ostenealâ... cătărindu-mă de la feluri de stânci* (a. 1819). URICARIUL, VII $74/_5$. *Mă cătărám pe stâncile ceale mai mari.* BELDIMAN, P. II 34. *Mă cataăr pe Parnas.* DONICI, F. II 55. *Aveà o căsuţă ascunsă sub vr'o trei buluci de vie, care se cătară până pe coperemânt.* C. NEGRUZZI, I 110. *Norodul începuse a se cătărà pe ziduri.* id. I 155. *Se cateră p'un munte stâncos.* id. II $252/_7$. [Caprele] *se acaţără peste tot locul.* ALECSANDRI, T. 613. *Vede-un băiet, că se acătără pe stâlpul porţei, de teama cânilor.* CREANGĂ, P. 147. *Chiricâ, cum îi treaba băieţilor, se acătera pe cele garduri.* id. ib. 163. *Muma smeului... trecù muntele, cătărindu-se, din colţ în colţ.* ISPIRESCU, L. 25 (: *cătărându-se.* id. M. V. $47/_1$). *Acătărându-se ca nişte capre sălbatice pe vârvul stâncelor.* MARIAN, T. 188. *Atunci îşi cercă iornorogu' norocul său prin înot, dar acăţerându-se de dînsul atât din oamenii, cât şi din vietăţile ce pluteau pe apă, şi prinzându-se unii de coarnele lui, alţii suindu-se pe spatele lui late, îl cufundară în adânc.* ŞEZ. VI 103. *Cu coarne ca boul, Cu şea ca un cal, Se acaţără* (într'o variantă: s e u r c ă ib.) *pe pomi?* [= Melcul] GOROVEI, C. 118. *Pre leul mort şi şoarecii se caţără.* CANTEMIR, ap. ZANNE, P. I. 505. [Pers. III, prez. ind.: *căţără,* (la C. NEGRUZZI, probabil greşală) *căţără.* | Şi: **căţerà** vb. I, **câţeri** vb. IV^a BARCIANU, **acătărà, acăţerà** vb. I. (Conjugat dialectal la prezent şi: *acheţeri, achéţerà.* MARIAN.) | A b s t r a c t e: **(a)căţărare** s. f., **(a)căţărát** s. a., **(a)căţărătură** s. f. | A d j. **(a)căţărát,-ă.** | A d j. şi s u b s t. v e r b a l: **căţărătór, -oare.** (Adj.) *Plante, pasări căţărătoare.* (Subst.; Ornit.) *Căţărătoare* = c i o c ă n i t o a r e. (MARIAN, O. I 74); s c o r ţ a r (id. ib. II 153).]

— Contaminat din **acăţà** şi din bulg. **katerja se** «mă caţăr». Cf. H. S c h u c h a r d t, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXVIII 41.

CATARÁCT s. a. v. **cataractă.**

CATARÁCTĂ s. f. 1°.-2°. *Cataracte.*

1°. Căderea unei mari ape curgătoare (fluviu) de la o (mare) înălţime. Cf. c a s c a d ă. [Nilul] *nu peste puţine catarácte se zdrobeşte.* CANTEMIR, IST. 140. *Această lucrare ar constà în a face... un opust care să oprească năvălirea apelor la cataractul ce ele şi-au făcut.* I. IONESCU, D. 59. *Aici încep cataractele, care împiedică navigaţiunea până la Orşova.* id. M. 76. *Frumoasa-i limpezime în clipă turburată se schimbă'n largi troiene de spume argintii, Ce valmeş se răstoarnă... formând o avalanşă de cataracte mii.* ALECSANDRI, P. III 135. *Ea copià cu destul talent, de pe acuarelă, cataractul Rinului.* I. NEGRUZZI, III 325. || P. e x t. Potop de ape ce cade, ce se varsă din nori cu îmbelşugare. COSTINESCU.

2°. (Med.) = a l b e a ţ ă (2°).

[Şi: **cataráct** s. a.]

— *N.* din lat. **cataracta** (<grec. *καταράκτης,* «ruptură» din *καταράσσειν* «a rupe»).

CATARÂGE s. f. plur. v. **cătărig.**

CATARÁGI † s. m. plur. Nom d'une troupe de Cosaques. — (Mai ales ca atribut pe lângă C a z a c i) Diviziune a vechei miliţii a Cazacilor; ei nu primeau leafă şi serveau pentru simple scutiri de dăjdii, cf. BĂLCESCU, M. V. 608, ŞIO. Cf. m a r t a l o g i.

— Cf. turc. *katarmak* «a lovì cu lancea». ŞIO.

CATARÁL, -Ă adj. (Med.) v. **catar.**

CATARÁMĂ s. f. 1°. *Boucle.* 2°. Jeu d'enfants.

1°. Un fel de inel sau pătrat de metal (la mijloc cu o traversă cu unul s. mai mulţi d i n ţ i) la capătul unei cingători (curele, panglici etc.) şi în care intră celălalt capăt, făcând ca cingătoarea să se încheie s. să se strângă prin introducerea dinţilor în găurile ei; cf. (în) c h e i e t o a r e (GR. BĂN.), a g r a f ă, p a f t à, c o p c ă. *Catarama* s e încheie s. s e pune, s e d e s c h e i e s. s e d e s f a c e. *Kătăramé.* ANON. CAR. *Ţi-a dat catarama cu diamanturi, de la mantaua lui.* C. NEGRUZZI, III $342/_{15}$. *A păstrat... două cătarame de aur de la şea.* ODOBESCU, II 185. *Îmbrăcate* [scoarţele] *cu piele, şi începciate cu cătărămi de alamă sau de fier.* MEHEDINŢI, CONV. LIT. XLII 81. *Să ne daţi... câlţi de după blidar, Să facem popii brăcinar, O ţâră de aramă, Să-i facem şi catarámă.* TEODORESCU, P. P. 180. *Curele'n cătărămi.* PĂSCULESCU, L. P. 253^b. *Frumuşel că-l închingà* [calul], *În catarámi îl strângeà.* ib. 266. *Mai lasă din cătăramă* = lasă mai slobod, nu mai forţà aşà tare (Galşa, comit. Aradului) ZANNE, P. III 91. | L o c. a d j. şi a d v. **La cataramă** = strâns tare,

strașnic, extrem de. *Combăteam la cataramă.* VLAHUȚĂ, D. 36. *Prieteni* (TDRG.), *prieteșug* (id.), *bătaie* (ZANNE, P. IV 268, PAMFILE, J. I), *beție* (ZANNE, P. III 490) *la cataramă. Bea la cataramă.* PAMFILE, J. I.

2°. Numele unui joc de copii. H. VI 83. (Cf. numărătoarea la jocuri de copii: *Anarama, catarama.* ALEXICI, L. P. I 220/4).

[Plur. *-rame* și *catarămi* și *cătărămi.* | Și: (ad 1°) **cataráme** s. f. ap. TDRG., **cătărámă** s. f., **cătărámbă** s. f. (și cu înțelesul de) babă bătrână (Orlat, în Transilv.) ap. HEM. 2267/8, cf. cotoroanță. *Dragele badii copile, De v'ar puteà badea crește, Să vă facă tot neveste, Din neveste babe, slabe, Și din babe cătărambe.* ib. | Diminutiv: **cătărámúță** s. f. LB. | Verb: **cătărămà** vb. Ia (LB.), **încătărămà** vb. Ia (MARIAN) = vb. Ia = a încheià o cataramă; **încătărâmbà** vb. Ia = a se împreunà (despre un bărbat și o femeie). H. XVII 179; **descătărămà** vb. Ia = a descheià (o haină ș. a.) strânsă cu cataramă. *O curelușă ce se încătărămează preste dosul piciorului.* MANOLESCU, I 238. *Când în casă că întrà, El se descătărămà.* MAT. FOLC. 55.]

— Dintr'un săsesc (neatestat) **Kattenramen,** care corespunde germanului *Kettenriemen* «cureà cu lanț». LACEA.

CĂTĂRÁMĂ s. f.
CĂTĂRĂMÁ vb. Ia
CĂTĂRÁMBĂ s. f.
CATARÁME s. f.
CĂTĂRĂMÚȚĂ s. f.
} v. **cataramă.**

CĂTARÁN † s. a. v. **catran.**

CĂTĂRĂNÁT adj. m. (În Maramureș; cu sens neprecizabil) *Mărsu-ți-[i] pe legânat, Rozmolin cătărănat, Dulce-ai fost la sărutat, Pare -m[i] rău că te-am uitat.* ȚIPLEA, P. P. 69. [Și: **cătărânít** adj. m. *Rozmolin cătărăñit, Dulce-ai fost la drăgostit.* ib. 69b.]

CĂTĂRĂNÍT adj. m. v. **cătărănat.**

CATÂRÁR s. m.
CATÂRÁȘ s. m. (Zool.)
} v. **catâr.**

CĂȚĂRĂTÓR, -OÁRE adj., s. f. v. **cățărà.**

CĂTĂRĂÚȚĂ s. f. Nom de chien. — Nume de câne ciobănesc. H. XI 276.

— Poate, diminutiv în **-uță** dintr'un compus **«cată -rău».** RĂDULESCU-POGONEANU.

CATÂRC † s. m. (Zool.) v. **catâr.**

CATÁRCĂ s. f. v. **catargă** [2].

CATÂRCĂ s. f. (Zool.) v. **catâr.**

CĂTÁRCĂ s. f. v. **catargă.**

CATÂRÉL s. m. (Zool.) v. **catâr.**

CATÁRESIS † s. f. Ordre de destitution. — (Numai la ȘINCAI, HR. III 249/16) Ordin de îndepărtarea cuivà (dintr'o slujbă), destituire, caterisire. *Cercând lucrurile, au aflat că toate sânt meșteșugurile Mitropolitului Antim, și făcând sfat Vodă cu boierii cei despre partea sa, au scris la Patriarhul și de acolo au venit cataresis, și au ales Mitropolit pe Mitrofan.*

— *N.* din grec. *καταίρεσις* «năruire, cădere». Cf. caterisi.

CATÁRG s. a. (Mar.) 1°. *Mât.* 2°. *Sapin servant à faire des mâts.* 3°. *Hampe.*

1°. Prăjină de lemn groasă și lungă, rotundă și dreaptă, fixată în picioare pe o corabie s. luntre și de care se leagă pânzele (cf. ANTIPA, P. 468—469, cu ilustrație), numită și arbore (II. 2°). *Corabie cu un catart, cu două s. trei catarte.* LM. *Să sui desupra catârtului, să îndrepteaze veatrile.* VARLAAM, C. II 31/2. *Chiparoși de la Livan s'au luat, ca să facă catarturi.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Corăbieri urcându-se pe catarguri.* GOLESCU, I. 81. *Li s'au frânt cele mai trebuincioase catarguri.* DRĂGHICI, R. 25. *Catartul fără pânze.* ALEXANDRESCU, P. 90. *Aviso ambasadei ruseșli suià Bosforul spre Marea-neagră, purtând steagul de onoare la catartul cel mare.* GHICA, ap. TDRG. [O păsărică]. *Pe catarg... saltă.* ALECSANDRI, P. II 42. *Îmi explică folosul și întrebuințarea diferitelor părți ale corăbiei, precum catarturi, pânze.* ODOBESCU, III 248. *Iar din umbra de lą maluri se desface-acum la larg Luntrea cu-ale ei vintrele spânzurate de catarg.* EMINESCU, P. 253. *Brăila i se arătă în față, strejuită de o pădure de catarguri.* SANDU, SĂM. VI 325. *Mi-a legat cosițe din cap, În jos de catart.* TEODORESCU, P. P. 651. *Mi-o legà, Cu plete din cap, De vârf de catârg.* ib. 644b, cf. MAT. FOLC. 88. *Sosește D'un caic negru, smolit, Cu catargul zugrăvit.* PĂSCULESCU, L. P. 192.

2° P. ext. Brad lung și gros curățit de crengi și de coajă (din care se fac catarguri. I. NEGRUZZI, V 124), rotund, de 28—30 m. lungime, 40 cm. la mijlocul lemnului; se leagă patru la plută (CIUPALĂ, PL.); p. ext., (pe Bistrița) plută formată din trei s. patru brazi de aceștia legați la un loc (PAMFILE, I. C. 104, I. NEGRUZZI, V 124, cf. WEIGAND, JAHRESBER, IX 226), cf. galion (2°). *Să se ia, de tot catargul ce se coboară pe Siretiu, 30 bani.* URICARIUL, I 87/6, cf. XIX 380/17, RĂȘCANU, L. 67/22. *Strunga e închisă de un catarg care o iezește.* GANE, ap. DDRF. *Se coboreà pe catarguri, în jos, până la Piatra.* I. NEGRUZZI, V 124.

3°. (Neobicinuit) Băț de steag. *Se duce în grădină, lângă catartul steagului.* GHICA, S. 430.

[Și: (învechit) **catárt.** | Plur. mai ales *-targuri. -tarturi,* dar și *-targe* (POLIZU), *-targi* (DRĂGHICI, R. 10). | Diminutive: **catargél** s. a. (ad 1°) DDRF., (ad 2°) PAMFILE, I. C. 104, trunchiu rotund de molid cam de 26 m de lung și 45 cm de gros; se leagă cinci bucăți în plută. Com. ITTU; — (+*catargă* ad 2°) **cătărgeà** s. f. WEIGAND, JAHRESBER. IX 226.]

— Din n.-grec., *καταρτι,* idem, trecut și la Ruși *(katartĭ)* și Sârbi (la care găsim și formele *kătârka,* vechiu *kătârga,* probabil prin aceeași confuzie cu *catarga);* pentru sensul 3°, cf. sârb *katàrište* «băț de steag».

CATÁRG † s. a. (Mar.) v. **catargă** [1].

CATÁRGĂ † s. f. (Mar.) *Vaisseau. Galère.* — (Păstrat și în poezia populară) Corabie, spec., galeră, fig. muncă silnică pe galeră. Pe cinevà îl dă (s. pune la s. îl bagă în) *catargă.* Cinevà e la *catargă. Drept* [= pentru] *ucidere grabnică... trimitu-l, de-l bagă în catargă.* PRAV. 331. *Îi certà* [= pedepsește] *cu caterga* (MUNT.: *catârga) în toată viața lor.* ib. 678. *Ori să-i puie supt sabie, ori să-i deie la catargă.* M. COSTIN, LET. I 268/8. *Ori-carele din trei zile va mai zăbovì, la catargă să se puie.* ARHIVA, R. II 10. *Sosind cu cătărgile supt Țarigrad, au scos câtăva oaste la uscat.* CANTEMIR, HR. 476/32. *Slobozîndu-și pe cei ce vor fi la catargă sau la alte închisori.* DUMITRACHE, 451. [Alexandru] *ajunse la Marea-albă... și puse meșteri să facă catarge douăsprezeace mii.* ALEXANDRIA, 52. [Să ajungi] *rob la Turci pe Marea-albă, Să-mi tragi ziua la catargă, Să-mi tragi catarga pe uscat.* MAT. FOLC. 318. [Plur. *-targe, -târgi.* | Și **catărgă** † s. f.; (prin confuzie cu *catârg* = catart) **catârg** †

s. a. *După ce au scos pe capichihăele de la catarg, i-au chemat Vizirul la Poartă.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 258/26; **catergă** † s. f. | Derivat (‹n.-grec. *κατεργάρις* «sclav de pe o galeră») **catergár** † s. m. = strengar. ALECSANDRI, T. 1777. *Bre, ce katergar! are libovnici!* id. T. 1277, cf. 384.] ...

— Din grec. *κάτεργον* «galeră, pedeapsă», trecut și la Ruși (*katargă, kàterga*, idem.).

CATÁRGĂ, CĂTÁRGĂ s. f. *Petit traîneau.* — Hurișteа, este tot o sanie mică pe care o trage omul, cu lemnele, din pădure; pare a se numi și *catarcă* sau *catargă*. PAMFILE, I. C. 155. *Cătargă* = sanie mică, cioaclă (Jud. Sibiiu). Com. I. MATEIU. [Și: **cătárcă** s. f. (Ilimbav, jud. Sibiiu) Com. ITTU.] — Cf. targă. Cf. DR. II 820.

CATÁRGĂ † s. f. (Mar.) v. **catargă**[1].

CĂTĂRGEÁ s. f. (Mar.) } v. **catarg**[1].
CATARGÉL s. a. (Mar.) }

CĂTARGÍU, CATÂRGÍU s. m. v. **catâr.**

CĂTĂRÍG s. m., **CATARÍGĂ** s. f., **CĂTĂRÍGĂ** s. f. 1°. *Échasse.* 2°. *Homme à longues jambes.* 3°. *Adolescent.*

1°. (Mold. și prin Bihor, mai ales la plural) Picioroange. *Catarigi* = două bucăți de lemne, cu cuie la capetele de jos, cu care băieții merg ca și cu picioarele libere. ȘEZ. II 185. *Catalige* = două crăcane sau cârlige pe care se urcă cineva și umblă cu ele spre a se arătà mare, nalt. COSTINESCU. *Cataligele* le fac copiii și umblă în ele. Înălțimea lor nu se hotărăște. Piciorul se prinde într'un laț de funie sau într'un ciot. Copiii se slujesc de un al treilea sprijin sau reazăm înainte de a începe să umble în ele. PAMFILE, J. I 336. *Boțoase genunchele, catalige picioarele.* CANTEMIR, IST. 107. *Să mă 'nalț pe catalici, Să fiu mândru cu cei mici.* ALECSANDRI, T. 908. *Jocul pe catalige și alte spectacole.* IORGA, L. II 50. *Când mergeà, gândeai că are catalige la picioare.* CONTEMPORANUL, I 405. *Eu i-oiu pune catalige, Și ajunge la tălpige.* MARIAN, SA. 24, cf. ION CR. III 52. *Un picior sănătos e mai de priință de cât două catalige.* CALENDAR (a. 1853) ap. ZANNE, P. II 406. || P. anal. Picioarele oamenilor înalți, s. picioare lungi de pasăre, crăcane, compasuri, fuse. PAMFILE, J. I. *Cocostârcii, cu lungile lor catalige.* GANE, ap. TDRG. || *Catariga* = nume de capră (H. XVI 47), probabil, cu picioare lungi.

2°. Fig. (Mold.) *Catarigă* = porecla ce să dă unui om cu picioarele lungi. ȘEZ. II 185/18, MAT. FOLC. I 1209.

3°. P. anal. (la vârsta aceasta copilul crește repede în înălțime, mai ales prin lungirea picioarelor, care se aseamănă cu niște picioroange. † *S. m.* și *f.* Adolescent, tinerel, flăcăiandru; cf. durlan. *Cătărigu «νέος*, june în etatea pubertății». CANTEMIR, D. 4 ap. DR. IV, 812. *Cătărigă iaste* [omul] *den 15 ani până în doaozeci și doi.* PRAVILA TÂRGOVIȘTE (1646) ap. GCR. I 164, cf. IORGA, S. D. XVI, 17. [Slav.] *junoša = tinăr cătărig ca de 20 de ani, voinic.* MARDARIE, L. 4490. [Slav.] *otročište = cătărigă, 9 ai.* id. ib. 4352. *Vârsta cătărigului tot în toate cu a copilului se potrivește.* CANTEMIR, ap. TDRG.

[Și: **cătárig,** s. a. și m., **cătărígă** s. f., **cătărâge** s. f. plur. = catalige. POMPILIU, BIH. 1006; **catalígă** s. f., **cătălígă** s. f. DICȚ., **catalícă** s. f., **cătălícă** s. f. DDRF., (reconstruit din plur.) **catalíg** s. a. MARIAN, GOROVEI, CR., **cataríți** (?) s. f. plur. DDRF., (+ ung. *kastolni* «a umpleà de noroiu») **caștarige** s. f. plur. VAIDA, (+ cotoroage «piftii») **cătăroáge** s. f. plur. = cătălige. DR. IV 812. | Abstract: **cătărigíe** † s. f. = vârsta cătărigului. (3°). *Vârstele sânt aceste: pruncia, copilăria, catarigia, voinicia, bărbăția, căruntețele și bătrânețele.* CANTEMIR, ap. DDRF.]

— Cf. bulg. **katerjaga** «scară» (din *katerjasa* «mă suiu, mă cațăr», deci înrudit cu cățărà). Pentru trecerea de sens de la «picior» la «copil», cf. V. Bogrea, *Dacoromania* IV 812.

CĂTĂRÍGI s. f. plur. (Cul.) = **piftii.** (Transilv.) LB., COSTINESCU, ALEXI, VICIU, GL., CANDREA, T. O. *O. tăiară* [oaia] *și făcură cătărigi (răcituri) și le așezară pe masă.* REV. CRIT. I 232. [Și **catarigi.** DICȚ.).

— Cf. sârb **kotrig** «articulație, încheietură». Cf. cotoroage, cotonogi.

CĂTĂRÍGÍE † s. f. v. **cătărig.**

CĂTĂRILE v. **acătare.**

CATARÍNCĂ s. f. v. **caterincă.**

CATARÍȚI s. f. plur. } v. **cătărig.**
CĂTĂROÁGE s. f. plur. }

CATAROÁICĂ s. f. }
CATARÓIE † s. f. } v. **cataroiu.**

CATARÓIU s. a. (Med.) *Apoplexie.* — (Învechit, astăzi numai dial., cu înțeles nedeslușit) Damblà, apoplexie, gută (2° LB.), moarte repede ca de trăsnet (H. XI 10), boală de om (H. XI 455) s. de vite (HEM. 1339/1). Despre căderea stelelor poporul zice că smeii scuipă spre pământ, și, dacă scuipatul lor ar cădeà jos pe pământ, ar produce boala *cataroiul;* și stelele, când ei scuipă, se reped și-l iau. H. IV 146. Pe cinevà îl lovește *cataroiul,* cuivà îi vine (s. (îi) cade) *cataroiu.* (Întrebuințat mai ales în blesteme) *Lovi-te-ar cataroiu'!* (Brașov) *La al treile ceas de noapte l-au lovit de paliz, adecă cataroi, și după aceà lovitură au mai trăit încă o săptămână.* N. COSTIN, LET. II 36/33. *Oblicind că au poprit Ungurii banii, l-au lovit cataroi, ce se zice damlà, de voie-rà, și au murit în loc.* NECULCE, LET. II 246/22. *Pe acest prot[opop] lovindu-l cataroia, i s'au luat graiul* (sec. XVIII) ap. DEȘTEPTAREA, nr. 8. *I-au venit cataroi și au murit.* MAG. IST. IV 165/30. *Au răposat cu moarte grabnic[ă], căzându-i cataroi* (a. 1766). IORGA, S. D. XII 78. *Lovi-te-ar cataroiu', de bleandă ce ești!* GORJAN, H. IV 176, cf. 76, II 165. *Noroc și bani, Și moarte în Jidani, Cataroiu în ciocoi!* REV. CRIT. III 65. || P. ext. Om s. femeie răutăcioasă, tartor(iță). *Arză-te focul, cataroiu bătrân, moșneag rău și arțăgos!* ION CR. IV 26. *Dar ți-ai găsit, cu cataroiul de împărătească! Par'că-i ninge și-i plouà.* PAMFIL, CERUL 17.

[(Prin apropiere de neologismul *catar,* la cărturari și cu sensul de) Catar, guturaiu (COSTINESCU, STAMATI, ALECSANDRI, T. 1768, ȘIO I 153), gripă (POLIZU, LM.) | Întrebuințat adesea nearticulat. | Și: **cataróie** † s. f. (*cataróiă* † s. f.), **catarúie** † s. f. = catar. MOLNAR, ap. DR. IV 390, **cătarúie** † s. f. = gută (2°) LB.; (orientat după sufixul *-oiu -oaică*) **cataroáică** s. f. (Într'un descântec) *Și am văzut nouăzeci și nouă de idoli, cu idoloaicele lor, Nouăzeci și nouă tartori, cu cataroaicele lor.* PĂSCULESCU, L. P. 138.]

— Din grec. *καταῤῥοή* «fluxio». CIHAC, II 644.

CATARÓS, -OÁSĂ adj. (Med.) v. **catar.**

CATÁRT s. a. (Mar.) v. **catarg**[1].

CATÁRTIC, -Ă adj. (Med.) *Cathartique.* — Care scoate afară, purgativ (mai activ decât un laxativ și mai puțin energic decât un purgativ drastic).

— *N.* din fr. (‹ grec. *καθαρτικός,* din *καθαρός* «curat, pur»).

CATARTOSÍ † vb. IV[a] v. **catortosì.**

CATARÚIE † s. f. (Med.) } v. **cataroiu.**
CĂTĂRÚIE † s. f. (Med.) }

CÂTÂSPEI subst. (Ornit.) Nume de pasăre, nedefinită mai de aproape. H. XII 301.

CATÁSTASIS † s. f. *Etat, situation.* — (Grecism, atestat într'un DOC. din a. 1804) Stare, situație. *După catastasis ce (= în care) într'această vreme se află țara.* ap. TDRG.
— Din grec. *κατάστασις*, idem.

CATASTÍF s. a. *Registre, livre, journal.* — (Aproape ieșit din uz și înlocuit prin) Registru, carte, catalog, caiet, listă, jurnal (LB), condică (de socoteli), protocol. A scrie, a trece (a pune) la (s. în), a însemnà la (s. pe), a scoate din (s. de la), a șterge din *catastif. A ținea catastifele*=a purtà contabilitatea unei afaceri. CIHAC, II 645, POLIZU, ALEXI. *Ținerea catastifelor* = contabilitatea. POLIZU, ALEXI. *Catastih de la manastire de la Galata* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 192. *Kĕtastiv* = catalogus. ANON. CAR. *Catastihŭ.* MARDARIE, L, 2832. *Au cumpărat iapă den târg den Neamțu și e scris și la catastivul târgului* (a. 1604—19). IORGA, D. B. 25. *Au cumpărat aceà iapă în târg în Suceav(ă)... și-i scris în catastih la popa cel domnesc* (sec. XVII) id. ib. 23. *Vor fi având catastije* (MUNT.: *catastișe*) *și izvoade.* PRAV. 209. *Să-mi dați[i] catastișile și zapisile.* SIMION DASCĂLUL (ca. 1650) ap. GCR. I 144/$_{20}$. *Visternic mare... și toate catastijile țării în mâna lui.* URECHE, LET. I 104/$_{28}$. *Cei ce sânt slujitori în catastiji* [= înregistrați]. M. COSTIN, LET. I 216/$_{29}$. *După paraclis, ai cetit catastihul cel de tocmală ce au făcut lui Dumitrașco-vodă.* NECULCE, LET, II 352/$_{21}$. *Visterniculuì Păladi îi da pricină, pentru catastișele țării și izvoadele, căci le luase toate Constantin-vodă, și n'aveà pe ce îi luà sama.* id. ib. II 424/$_{24}$. *Iar nevoi în țară erà multe, de chile, de ialoviște, de care și de alte nevoi nespuse, tot ieșite pe catastizile banilor hârtiilor ce fusese de primăvară.* id. ib. II 446. *După masă, mergeà vornicul Doamnei, cu catastif, ce aveà pecetluit cu pecetea gospod.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 235/$_{5}$. *Câți ziseră că sânt robiți, săraci, fugiți, morți, pre toți îi scoase de la catastich.* MAG. IST. IV 354/$_{29}$. *De-i vom întrebà a evgheniì catastih și a ghenealoghiì rând.* CANTEMIR, HR. 13/$_{24}$. *A cărora numere* [= nume] *în catastivul* [= lista alfabetică] *ce urmază... le veți vidè.* id. ib. 52/$_{5}$. *Au adus sfinții îngeri ai lui D-zeu catastiful păcatelor mele la mine.* MĂRGĂRITARE (a. 1746) ap. TDRG. *Să se scoată și din catastivul visteriei domnești* (a. 1764). URICARIUL, I 312/$_{3}$. *Au avut tòt un catastih aceste două bresle* [a ciubotarilor cu a tălpălarilor] (a. 1766). ib. XIV 1/$_{10}$. *Întocmiră catastișe pentru venituri.* ZILOT, CRON. 69, cf. 83. *Aveam catastichŭ de cheresteà ce trebue.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 292/$_{19}$. [Epitropul] *datoriu iaste să facă doao catastișe, anume de priimirea averii și a datoriei nevârsneculuì.* CARAGEA, L. ap. HEM. 552. *Le are însemnate chiar cu mâna sa, în acest catastih.* GORJAN, H. II 14. *Pus în catastihul nostru, ca însurat de curând.* PANN, P. V. II 145. (După fr. *registre-journal*) *Orice negustător este dator a aveà un catastih-jurnal.* CODICELE DE COMERCIU (1840) ap. TDRG. *Cămărașul de catastișe purtà condica ostașilor.* BĂLCESCU, M. V. 651. *Câte hoți îmi vor fi scăpat din vedere, însemnați-le pe un catastich.* FILIMON, C. I 596. *Trebue să te trecem în catastiful barierii.* ALECSANDRI, T. 393. *Verdulescu:... Fă socoteală... — Petcu: N'am nevoie... Îmi cunosc eu catastihul* [= (caietul cu) daraverile]. id. ib. 1232. *Apoi dacă are-atâtea sumi de bani, de ce n'a zis* (= spus) *Cum va răfuì condeiul care'n catastif e scris De-atâți ani și nu-mi plătește?* I. NEGRUZZI, I 157. *În fitece oră, socoteli și catastișe, bufneli și chiondoreli!* DELAVRANCEA, S. 122. *Cred că el* [dracul] *are un catastif în care scrie păcatele oamenilor.* H. XI 261. *Dacă s'ar deschide catastifele de la marele stat-major...* GOGA, Ț. N. VI 1297. | Fig. *Ciobanul ia legătura de răbușuri și înșiră pe acest catastif al său care câte oi are și de ce fel are.* EMINESCU, N. 142. # *A aveà pe cinevà însemnat la catastif* = la răboj, a urmări cu atenție faptele cuivà, spre a se răzbunà asupra lui, spre a-l prigonì, sprè a-i puteà dovedì necorectitudinea ș. a. *Jupân Dumitrache:... Ala-i de-al ciocoilor, îl știu eu; cât a umblat dînsul fel și chip, să scape de gardă... — Ipingescu: Și eu îl am însemnat pe musiu Tache la catastiful mieu; e finul lui Popa-Tache.* CARAGIALE, T. II 14/$_{13}$. *Catastih mic* = listă ce poartă cinevà cu sine spre a însemnà daraverile într'însul, carnet. Cf. COSTINESCU, PONTBRIANT. [Plur. *-tife* (POLIZU) și *-tifuri.* | Și: **catastív, cătastív** s. a., **catastih,** (scris și *catastich*) s. a., cu plur. *-tișe, -tiși, -tije, -tiji, -tizi, -tihuri* (LB.)]
— Din n.-grec. *κατάστιχον*, idem. CIHAC, II 645.

CATASTÍH s. a. } v. **catastif.**
CATASTÍV s. a. }

CATASTRÓF † s. a. v. **catastrofă.**

CATASTRÓFĂ s. f. 1°. 2°. *Catastrophe.*
1°. Întorsătură năpraznică a soartei, întâmplare neașteptată, cu urmări hotărîtoare și dezastroase, cf. cataclism. *În urma catastrofei de la Drăgășani, n'a mai rămas din armata grecească de cât trupe izolate.* GHICA, S. 115.
2°. P. anal. (Într'o tragedie s. dramă, într'un poem epic) Eveniment decisiv, care duce la desnodământul tragic al acțiunei. *Pasiunile sânt actele de sine stătătoare în viața omenească: ele au o naștere și o terminare pronunțată, au un început simțit și o catastrofă hotărîtă.* MAIORESCU, CR. I 55.
[(Neobicinuit) **catastról** † s. a. *În prilejul catastrofului întâmplat în acest Prințipat la anul 1821—22* (sec. XIX). CAT. MAN. XIX 71. | Adjectiv: **catastrofál, -ă** = care produce o catastrofă (1°).]
— *N.* din fr. (< lat **catastropha,** din grec. *καταστροφή* «întoarcere».)

CATASTROFÁL, -Ă adj. v. **catastrofă.**

CĂTĂȚÍME s. f. v. **câtime.**

CĂTĂTORÍE s. f. v. **căutător.**

CATATREHMÓS † s. a. v. **catatrexì.**

CATATREXÍ † vb. IV[a]. *Persécuter.*—(Grecism) A prigonì, a persecutà. *Căpitan-pașa... catatrexise pe vizirul Hali-pașà, cu pricină că au iscălit tractatul.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 293/$_{24}$. *Dacă aș fi fost vreodată opozant, înțeleg să fiu catatrixit.* ALECSANDRI, T. 91. [Scris și: *catatrehsì* POLIZU. Și: **catatrixì.** | Abstract: (<n.-grec. *καταρεγμός*) **catatrehmós** † s. a. = prigonire, persecuție. POLIZU.]
— Din n.-grec. *καταρέχω* (viitorul *-ρέξω*) idem. TDRG.

CATATRIXÍ † vb. IV[a] v. **catatrexi.**

CĂTĂTÚRĂ s. f. v. **căutà.**

CAȚAÚN s. m. v. **cațaon.**

CATAVÁSIE s. f. (Bis.) Hymne religieux pour l'office du matin. — Irmosul care completează fiecare din cele nouă cântări ale canoanelor; se cântă, la utrenie, Dumineca şi în sărbători. În vechime, catavasiile se cântau de amândouă stranele, cântăreţii coborînd în mijlocul bisericii. *Catavásie.* MINEIUL (1776) 32½. [Accentuat (în Ardeal) şi: *catavasíe.* | Derivat: **catavasiér** († **catavasiáriu**) s. a. (pronunţ. *-si-er*, † *-si-ĭar*) = cartea care conţine catavasiile. ENCICL. ROM. I 755. *Catavasier la praznice, cu Paschalia şi cu naşterea lunei.* RĂŞCANU, L. LXXXV/21. *Catavasiariu, cu alte trebuincioase cântări ce să cântă preste tot anulu.* Bucureşti 1724.]

— Din paleosl. **katavásije** ‹grec. *κατάβασις* «scoborîre».

CATAVASIÉR s. a. (Bis.) v. **catavasie.**

CAŢAVÉICĂ s. f. 1°. Manteau de paysanne fourré. 2°. Femme rusée. 3°. Nom de chien. 4°. *Petite truelle.* — (1°.-3°, numai în graiul moldovenesc).

1°. (Îmbrăc). Haină ţărănească (H. II 132, X 86, XIV 351, 378) purtată de femei (H .II 262, X 516); mantà femeiască, puţin aşezată pe corp, de coloare sură s. cenuşie, blănită pe dedesubt cu blană de oaie, iar la guler şi piepţi cu şuviţe de piele de vulpe s. de lup, cu mâneci largi, neblănite; e lungă până la genuchi; de o parte şi de alta în dreptul şoldurilor are două crăpături piezişe, fără buzunare; cheotori n'are (PAMFILE, I. C. 362, cf. 366, ŞEZ. IX 44, H. III 16), scurteică (POLIZU, LM., H. X 210). Cf. fermeneà, maloteà. *Kaczavejka 4 h.* IORGA, S. D. XIII 3. *O caţaveică cacom* [= ermelin] (a. 1813). URICARIUL, XIV 234/14. *O să-mi fac un pieptar mie şi femeii o caţaveică.* C. NEGRUZZI, I 32. *Un bărbat tânăr... îşi duce în car nevasta bolnavă, culcată pe perna înfloritâ, supt caţaveica de blană.* IORGA, N. R. A. I 328. *Femeile... deasupra* [hainei] *purtau o caţaveică de catifeà.* ŞEZ. XII 7. *Fetele se duceau la joc cu caţaveici, că altfel nu erau de loc luate în seamă.* PAMFILE, I. C. 366. *Caţaveică în spate am luat.* SEVASTOS, N. 12/21. *Caţaveici cu vulpi.* id. ib. 139/21.

2°. Femeie şireată. *Iar muierea erà o caţaveică d'alea de te joacă în ciur fără văcălie.* ION CR. III 188.

3°. Nume de câne. (Bacău) DAMÉ, T. 181.

4°. (Zid. Prahova) Mistrie mică. DAMÉ, T. 103, DDRF.

[Plur. *-veice*, (mai ales) *-veici.* | Şi: (ad 4°) **caţavéin** = unealtă de dulgher (nedefinită mai de aproape) H. XVI 11 (şi ca patronimic.)]

— Din rut. **kacavejka,** idem. Cf. caţabaie.

CAŢAVÉIU s. a. (Dulgh.) v. **caţaveică.**

CĂTCĂDĂCÍ vb. IVa
CĂTCĂDĂŢÍ vb. IVa } v. **cotcodăci.**

CĂTCĂHÚN s. m. (Mit. pop.) v. **căpcăun.**

CÂTCÂÍ vb. IVa = **cotcodăci.** DICŢ. *Cocoşul cântă, cotcodăceşte şi cătcăreşte.* H. III 325. [Şi: *cătcăi, cătcăr.*]

— Onomatopee.

CATCÂRÂGÍ vb. IVa
CÂTCÂRÂÍ vb. IVa
CÂTCÂRIGÍ vb. IVa } v. **cotcorigi.**

CÂTCÂRÍGU! v. **cucurigu.**

CĂTCĂÚN s. m. (Mitol. pop.) v. **căpcăun.**

CÂTE pron. invar. v. **cât** (C. IV).

CĂŢEÀ s. f. I *Petite chienne.* II *Chienne.* III 1°. Danse paysanne. 2°. Nom d'un jeu. 3°. Un des osselets. Jeu d'osselets. 4°. *Gâchette.* 5°. *Chienne* (fig., en parlant d'une femme méchante). 6°. *Mauvaise langue.* 7°. Terre qui n'a jamais été labourée.

I (În corelaţie cu *căţel*, ca în celelalte limbi romanice, a dispărut aproape cu totul şi cuvântul a fost înlocuit prin deminutivul *căţeluşă*). Puiu de câne de sex feminin: Cânele când e mic se numeşte *căţel* şi *căţeà*. H. III 168.

II (În corelaţie cu *câne*, ca în portg. *cadela*) Femela cânelui, gudă, haită (II. 3°). Numiri de *căţele* sânt: braica, bujleica, dolfa, floarea, floria, griva, lucea, luica, lupa, moza, pinţa, potaia, puica, roşca, scânteia, ţelaica, vidra, zalinca etc. Cf. LIUBA-IANA, M. 114/5, JIPESCU, ap. GCR. II 260. *Kĕczè* = canis femella. ANON, CAR. *Îi ziseră Moldova pre numele unii căţeale, ce-i ziceà Molda.* URECHE, LET. I 97/24. Cf. CANTEMIR, HR. 155/7. *Am o căţeà cu dinţii de oţel.* CREANGĂ, P. 90. *Nu pot să te iubesc, C'am o căţeà lătrătoare Şi o soacră simţitoare.* HODOŞ, P. P. 164. *Câte căţele-s în sat, Toate după mine bat.* RETEGANUL, TR. 144. # *Căţeaua, până nu ridică coada, cânii n'o miroase.* ZANNE, P. I 401, cf. PAMFILE, J. II. *Sluga însurată, Ca o căţeà fătată.* ZANNE, P. IV 595. *Muierea rea, Întreagă căţeà.* ib. II 295. | *Căţeà de câne* = căţeà rea (fig. şi despre femei în sens despreţuitor, cf. haită de câne). *Nu minţi, căţeà de câne!* BUD, P. P. 18. | Nume de jocuri de copii. **De-a-căţeaua** (H. IX 116); **la argeà** (s. **războiu**) **căţeà.** (PAMFILE, J. III 18). | (La petreceri, îndemn la cântec, la joc) *Zi, mă, să ţipe căţeaua!*

III P. ext. 1°. (Cor.) Numele unui danţ ţărănesc, cu lăutari (SEVASTOS, N. 281/15), un fel de brâu (ŞEZ. III 109/32). Cf. JIPESCU, O. 51, H. II 120, IV 90, V 382, IX 128, X 87, 534, XII 302, XVI 313, XVII 142. Numit şi **hi! căţeaua.** PAMFILE, J. III.

2°. Numele unui joc la care flăcăii se bat, pe întunerec cu căciulile şi cu curelele, descris la PAMFILE, J. II 345. # *A da pe cinevà căţeaua* (de la obiceiul de a chinui câinii, învârtindu-i, la lăsata secului) = a bate pe cinevà zdravăn, apucându-l de păr şi învârtindu-l. *Spiridon:... Ce-i porunca, jupâne? — Jupân Dumitrache: Porunca: vino să-ţi dau poruncă (îl ia de păr). — Ipingescu: Hahà! hahà! dă-l căţeaua!* CARAGIALE, T. II 54/2. *Şi-l mai dară căţeaua, de credeai că se pierde prin mâinile lor.* ISPIRESCU, ap. TDRG. **De-a căţeaua** = pe-o ureche, pe-o parte, peste picior (ION CR. IV 305), într'o parte (ca un om cu chef). *Puneà căciula de-a-căţeaua.* ib. *Mă iei de-a-căţeaua.* ib. *Da ce ţi-i, măi babă, par'c'ai mâncat mătrăgună, a zis moşneagul, care stăteà mai departe, cu cuşma de-a-căţeaua, luând pe babă în taraboanţă.* ib. II 176. *Albà tetei cea găsită, Când te-ai face potcovită, Cu şaua de-a-căţaua, Să se miere mahalaua.* CONTEMPORANUL, III 127/3.

3°. (La jocul în arşice) Gioala pusă în mijloc la un anumit joc cu acelaşi nume (descris la) PAMFILE, J. II 296. **Om** s. **gaură cu căţeà** se zice, dacă ori ichiul ori gioala au căzut şi au rămas vertical, adecă într'un cap. id. ib. II 294. Cf. ţuţ.

4°. Trăgaciul puştii (Vişag, Cojocna) Com. ITTU. Cf. cocoş.

5°. Fig. Femeie rea (ca o căţeà), ticăloasă, necinstită şi rea de gură, haită (II 4°), gudă. DICŢ., PAMFILE, J. II. *Îi căţeà şi muşcă* = femeie rea şi arţăgoasă. ZANNE, P. IX 585. *Pre căţeaua asta voiu s'o taiu... împreună cu tâncul ei.* C. NEGRUZZI, I 161. *Şi le-am tras bune şi rele Pentr'o căţeà de muiere.* TEODORESCU, P. P. 308. *Fa, căţeà De nora mea, Spune drept!* ib. 623. *Mă iubiiu cu multă frică, Dar vecina, căţeaua, Mă pârî către*

maica. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 187. *Măi femeie, măi căţeà, Taci, nu mai vorbì aşà!* MARIAN, SA. 79. *Dar tu eşti mare căţeà.* DOINE, $221/_{21}$. | *Căţeà de nouă uşi* (s. *praguri*) = se zice unei femei umblătoare (= căreia îi place să umble mult pe la casele altora). PAMFILE, J. II. || P. ext. (Cf. germ. Hundewetter) *Căţeà de vreme* = vreme foarte rea. *Cu copilul gol puşcă, pe aşà căţeà de vreme.* DELAVRANCEA, S. 183.

6°. Gură-spartă s. rea. BARCIANU.

7°. Pământ care n'a fost arat niciodată. H. VII 184. Cf. ţelină.

[Dialectal, şi: *căţă* (H. IX 116, X 87, 543), *căţă* (ŞEZ. I 123, TIPLEA, P. P.), *caţă* (H. XII 302), *caţă* s. f. (H. V 272). | Diminutiv: **căţelúşă** (dial. *căţălúşă*) s. f. = căţeà mică; (fig.) nume de steà (PAMFILE, CERUL 163) şi un joc de copii (H. XVIII 284). *Din întâmplare, îi ieşì înainte o căţeluşă bolnavă, ca vai de capul ei.* CREANGĂ, P. 286. *Am o căţăluşă albă Şi tot câmpul aleargă?* [= Coasa]. ŞEZ. IV 83—84. *Într'o vălceluşă. Latră-o căţeluşă?* [= Melita, melitoiul]. GOROVEI, C. 225. *Cum nu-i lelea căţăluşă, Face patu' după uşă.* ŞEZ. III 125; — **căţelícă** s. f. [Măicuţa Domnului] *a văzut o fată de Jidov Şi a zis: Căţelico, ia vino'ncoace!* PAMFILE, S. T. 21 b.]

— Din lat. **catella** «căţeluşă». Cf. căţel, căţină, căţeli, încăţelà.

CÂTE-CEVÀ adv. v. **cât.**

CATECHÍSM s. a. v. **catehism.**

CATECHIZÁ vb. Ia v. **catehizà.**

CATECÚMEN, -Ă subst. (Bis.) *Catéchumène.* — Persoană care învaţă învăţăturile religiunii creştine, spre a se pregăti la primirea botezului. (În graiul liturgic) *Catecumenii* = cei chemaţi. LM. *Nu se primeau ca naşi necredincioşii, ereticii, catehumenii.* MARIAN, NĂ. 166. [Şi: **catehúmen** s. m., **catihúmen** † s. m. DOSOFTEIU, MOL.].

— N. din lat. **catechumenus** (grec. *κατηχούμενος* «cel care primeşte învăţătură din viu graiu»).

CATÉDRĂ s. f. 1°. *Siège.* 2°—3°. *Chaire.* 4°. *Siège* (d'un évêché, d'un prince, d'une capitale).

1°. (Neobicinuit astăzi) Scaun comod (LM), fotoliu, jeţ, tron. *Împăratul... cum şezù pe catedră, îndată à poruncit ca toţi viteji să vie înaintea-i.* PANN, E. II 79.

2°. (Astăzi; în şcoală etc.) Construcţie (de scânduri) având un podiu pe care se înalţă, în partea din faţă, un pupitru şi pe care stă scaunul pentru profesor, conferenţiar etc., cf. tribună. | (Bis.; rar) Amvon. Cf. LB.

3°. P. ext. Post, funcţie de profesor (COSTINESCU), profesură (LM.). *Două lecţii pe zi, adică 24 de ceasuri de catedră pe săptămână.* GHICA, S. 252. *Catedra de limbi romanice la universitatea din Cluj.*

4°. (Ieşit din uz) Scaunul, reşedinţa unui cap de stat, unui patriarh, unui episcop, unui prelat (LM.), capitală. *Poarta nici odinioară nu s'au amestecat la alegerea obrazelor bisericeşti, nici chiar acolo, în cathedra turcească, necum aici în ţară slobodă.* ZILOT, CRON. 72. *Deputaţii cei aleşi pin* [= prin] *judeţuri şi trimişi la catedra republicei.* URICARIUL, IV $293/_4$.

[Accentuat rar, după latineşte, şi **cátedră** † s. f. LB].

— N. din lat. **cathedra** (< gr. *καθέδρα*, idem). Cf. catedrală.

CATEDRÁLĂ adj. f., s. f. (Bis.) *Cathédrale.* — Adj. (Întrebuinţat numai în legătură cu biserică) Care este scaunul unei dieceze. *Intrarea în biserica catedrală.* (a. 1834). URICARIUL, VIII 186. *Doamna B. este rugată să binevoiască a venì la 5 ceasuri deseară la biserica catedrală, spre a asistà la cununia D. Ipolit B. cu D-na colonela D.* C. NEGRUZZI, I 53. | Substantivat: Biserica scaunului mitropolitan s. episcopal; p. ext. biserica principală dintr'o localitate. *Politia Romanului întemeiată de Romani şi numită Praetoria Augusta şi mai apoi Forum Romanorum este catedrală episcopală şi capitală de ţinut.* C. NEGRUZZI, I 194. *Catedrală Colosală Notre-Dame, cât aş dorì Subt a tale Mândre sale Oasele a-mi odihnì!* id. II $103/_{10}$. *Au pornit pe la casele lor, ducând mai întâiu pe Păstorul în slavă, ca nişte relicvii sfinte, la catedrală.* RĂŞCANU, L. LVI$/_{37}$.

— N. din fr. (< lat. bis. **cathedralis** «care ţine de «scaunul episcopal», de la *cathedra* «scaun»). Cf. catedră.

CATEFEÁ s. f. v. **catifeà.**

CATEGÓRIC, -Ă adj.
CATEGORICÉSC, -EÁSCĂ † adj.
CATEGORICÉŞTE † adv.
} v. **categorie**[1].

CATEGORÍE[1] s. f. 1°—3°. *Catégorie.*

1°. (Filos.). Fiecare din formele fundamentale s. noţiunile cele mai generale ale cugetării omeneşti subt care subsumăm toate percepţiile şi ideile noastre despre lume (substanţă, stare, relaţiune, cauză ş. a.). *Categorii sânt zece forme subt carile Aristotel toate fiinţele lucrurilor cuprinde.* CANTEMIR, IST. 13. *Categoriile loghicăi n'au citit.* id. ib. 59.

2°. Treaptă, rând, clasă (ŞTAMATI), fiecare din clasele în care aşezăm fiinţe, lucruri, fapte etc. după deosebirile de grad dintre ele. *Mănăstirile... clasificate după importanţa lor în patru categorii* (a. 1855). URICARIUL, IV $438/_{25}$. *Breslele se alcătuiau de oarecari slujbaşi mai mici ai ţării şi de deosebitele categorii ale burgheziei, locuitorilor din oraşe, ale moşnenilor şi oamenilor liberi.* BĂLCESCU, M. V. $10/_{25}$. *Categoria a treia a călugăriţelor... a dispărut... din mănăstirile noastre.* MAIORESCU, CR. III 22. | *După categorii* = după clase. BARCIANU.

3°. P. ext. Clasă de lucruri etc. de acelaşi fel. *Generalizări pripite de această categorie.* HASDEU, I. C. 176. *Aceste două lucruri nu sânt de aceeaşi categorie* = nu se potrivesc. COSTINESCU. *Aceşti oameni sânt de aceeaşi categorie* = au aceleaşi năravuri şi caractere. id.

[Adjective (< lat. *categoricus, -a -um,* < gr. *κατηγορικός*) **categóric, -ă,** (vechiu) **categoricésc, -éască** = despre care nu mai încape nici o îndoială, hotărît, precis, limpede. *Probele sânt numeroase şi categorice.* HASDEU, I. C. 101. *Turcia nu răspunsese în mod categoric la aceà notă.* GHICA, S. 376. *Ca o consecinţă a acestei declarări categorice de acceptare... vine apoi fraza finală.* MAIORESCU, D. II 186. (Logică) *Judecăţile s'au mai împărţit în categorice şi hipotetice. Categorice sânt judecăţile, în care predicatul arată ce este sau ce nu este subiectul.* id. L. 48. (Cu funcţiune adverbială) *Ceea ce se afirmă categoric despre subiect.* id. ib. 49. *Spun opinia mea clar şi categoric.* id. D. I 149. Alt adverb (învechit): **categoricéşte** = în mod categoric. DICŢ. || Verb: (ad 3°) **categorisì** IV[a] = a aşeză după categorii, a pune lucrurile de acelaşi fel laolaltă. *Toţi îşi numărau banii, îi categoriseau şi se pregăteau să-i aşeze prin buzunare.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 618.]

— N. din lat. **categoria** (< grec. *κατηγορία* «spunere, afirmare»). Cf. dubletul categorie[2].

CATEGORÍE[2] † s. f. *Médisance; calomnie,* — Descriere (s. apreciere) nefavorabilă (a cuivà), bârfeală; hulă, clevetire, defăimare (ŞTAMATI),

calomnie (ALECSANDRI, T. 1760). *Acei ce se depărtează sub categorie de vină...* (a. 1819). URICARIUL, I 129/11. [Omul] *se ţine... de laudă sau de catigorie.* PISCUPESCU, O. 114. *Şi Măria-Ta ai crezut toate aceste catigorii?* FILIMON, ap. TDRG. *Auzi D-ta, aşa batgiocură!... aşa catigorie!* ALECSANDRI, T. 453. [Şi (mai des, cu rostire neo-greacă): **catigorie** † s. f. || Verbe: (învechite < n.-grec. *κατηγορῶ*, viitorul *-ρίσω*) **categorisì** (DICŢ.), **catigorisì, categurisì** † IVa = a face aprecieri nefavorabile despre cinevà, a vorbì de rău (pe cinevà), a băgà vină (cuivà pentru cevà); a calomnià (POLIZU). [Poarta] *nădăjduește la dreapta judecată a prietenilor sale, cum că nu o va categorisì pentru urmările sale ce au făcut.* DUMITRACHE, 426. *Nime n'ar aveà dreptate să mă catigoriească, c'am căutat să împac interesurile mele cu fericirea Adelei.* ALECSANDRI, T. 1265 (explicat nu tocmai exact prin «a critică», ib. 1782). [Lumea] *te catigoriește pe dumneata ca pe-un părinte fără prevedere.* id. ib. 1432. *Cum poţi, fără să le fi văzut toate astea cu ochii d-tale, fără nici un temeiu, să catigorișești asifel pe o prietenă?* CARAGIALE, S. N. 30. | Abstract: **categorisíre** s. f., DICŢ. | Part. adj. **categorisít, -ă.** DICŢ.]

— Din n.-grec: *κατηγορία*, idem. Cf. dubletul categorie[1].

CATEGORISÍ vb. IVa | **CATEGURISÍ** † vb. IVa | v. **categorie** 1-2

CATEHÉT s. m; (ş. d.) v. **catihet.**

CATEHÍS † s. a. v. **catehism.**

CATEHISÍ vb. IVa | **CATEHISÍE** † s. f. | v. **catehizà.**

CATEHÍSM s. a. *Catéchisme.*

1°. Învăţătură orală (procedând prin întrebări şi răspunsuri) a principiilor şi tainelor religiunii creştine. *Ce iaste aceasta catihismŭ? — Iaste învăţătură scurtată pentru întreagă creştinătatea.* CATIHISISU MIC (a. 1774), ap. GCR, II 99/30.

2°. P. ext. Cartea care cuprinde învăţăturile principale ale religiunii creştine. *Catehismul cel mare al lui Şincai din anul 1783.* Cf. IORGA, S. D. XIII 13. *Catehismul românesc de la 1544.* | Fig. Carte în care se rezumă esenţa unei doctrine. *Generaţia veche a admirat cu iubire scrierile lui Alexandrescu. Le-a avut ca un catechism de virtute şi de patriotism.* GHICA, S. 673. *Catechismul de morală.* MAIORESCU, CR. II 184.

[Scris şi **catechism.** | Şi **catihísm** s. a., (< grec. *κατήχησις*) **catihísis** † s. a. (ad 1°). [Şcoala] *ce s'au aşezat acum din nou la Socola, pentru îndreptarea şi catihisis tuturor acelor hotărîţi pentru cinul preoţiei* (a. 1804). URICARIUL, I. 17/4. *Învăţătura limbii româneşti, cu gramatică,... catihisis* (a. 1828); ib. III 36/19, cf. VII 179/29; (ad 2°) *Carte catihisis în scurt.* RĂŞCANU, L. LXXXV/23. *Sfinţitul catihisis fiind tălmăcit* (a. 1815). URICARIUL, II 230/2; (românizat) **catehís** † s. a. LB. **catihís** s. a. (ad 1°) URICARIUL, VII 179; (ad 2°) *Alţii dintr'o răsuflare spuneau... cele şepte taine din catihisul cel mare.* CREANGĂ, A. 84.]

— N. din lat. **catechismus,** introdus prin propaganda luterană şi cea calvină din secol. XVI (< grec. *κατηχισμός*) idem. Cf. catecumen. catehizà.

CETEHIZÁ vb. Ia *Catéchiser.* — A învăţà (pe cinevà) oral principiile religiunei, procedând prin întrebări şi răspunsuri. *Muierea ce se catihiseşte, ca să se boteze.* ap. TDRG. | Fig. A-i ţineà cuivà cuvântări spre a-i vârî în cap o doctrină, cf. catihisì. [Scris şi *catechizà* vb. Ia DICŢ. | Şi: (< n.-grec. *κατηχῶ* idem) **catehisì** vb. IVa DICŢ., **catihisì** vb. IVa *Fiecare frate cunoscând numai pe şeful său imediat, diacon, preot sau arhiereu, acel care-l catihisise, îl iniţiase.* GHICA, A. 454; refl. (cu înţeles pasiv) *În cele dintâiu veacuri ale bisericii creştineşti... să botează şi tinerii... după ce însă să catihiseà în dogmele credinţei.* MARCOVICI, D. 187; fig. *Trimite pe Albu la Cuţovlahi, să-i catihiseze şi să le ia parale.* GHICA, A. 454. | Abstracte: **catehizáre, catehisíre, catihisíre, catehisíe** † s. f. **catechizáţie** s. f. DICŢ. *Învăţătura, îndreptarea şi desăvârşita catehisie a celor cari se vor învrednici... a se hotărî să primească darul cinului preoţiei* (a. 1804). URICARIUL, III 39/14, cf. ib. VII 58/19. *Cu catechizarea tinerilor erau însărcinaţi diaconii.* MARIAN, NA. 166. | Part.-adj. **catehisít, -ă** = care a învăţat catehismul, dogmele religiunii creştineşti, p. ext. şi ale alteia s. ale unei doctrine (politice etc.). *Acum tânărul eră catechisit şi... gata a primì Islamismul.* GHICA, A. 17.]

— N. după fr. (lat. **catechizare** <grec. *κατηχίζειν*, idem).

CATEHÚMEN s. m. (Bis.) v. **catecumen.**

CĂŢÉL s. m. 1°. *Petit chien.* 2°. *Petit* (d'un animal sauvage). 3°. Nom d'amitié donné à un nourrisson qui mord la mamelle en tétant. 4°. *Flatteur intrigant.* 5°. *Larve* (d'abeille, de bourdon, de guêpe, de fourmi). 6°. *Vésicule* sous la langue. 7°. *Gousse (d'ail).* 8°. *Poignée* de fils à tisser. 9°. Pointe du manche dans lequel s'emboîte la faux. 10°. *Mentonnet.* 11°. *Panneton.* 12°. Partie du métier à tisser. 13°. Diverses pièces de bois travaillé utilisées dans les constructions. 14°. *Tirebottes.* 15°. *Poteau.* 16°. Pièce de métal. 17°. *Mouche* (barbe). 18°. Nom d'une constellation.

1°. Puiu de' câne (de curând născut LM., care încă sugę COSTINESCU, în anul prim H. X 497), p. anal. câne mic. LM., cf. COSTINESCU, H. I 7. Cf. ţânc (H. I 199), coteiu. *Kăcĕl* = catellus. ANON. CAR. *Miliort* [= mylord] *căţelu',... au murit* (a. 1784). IORGA, S. VIII 9. *Mai mult iubeà pre căţel.* C. NEGRUZZI, I 66. *Negeii... se dă să-i lingă un căţel sugariu, că apoi cad.* LEON, MED. 183. *Luând doi căţei de la o căţea, ce fătase de curând, îi arătă doamnei sale.* ISPIRESCU, L. 64. *A doua zi, băiatul îşi luă căţeii şi plecă la vânat.* id. L. 337. *Când cineva intră pe nesimţite în casă,* [se zice] *a intrat tuchiluş* (= tupilus, pituliş), *ca căţelu'.* ŞEZ. II 75. # (A plecà) **cu căţel, cu purcel** = cu totul, cu toţi ai lui şi cu tot ce are. Cf. ZANNE, P. I 402; PAMFILE, C. *Tup în vapor! Guliţă, tup după mine! Ioana ţiganca, tup după Guliţă! Şi, vorba ceea, cu căţel cu... dm plecat.* ALECSANDRI, T. I. 70. *Duşmanii îşi luaseră de mult tălpăşiţa şi intraseră cu căţel cu purcel în Vidin.* CONV. LIT. ap. TDRG. | *Om fără căpătâiu, nici căţel, nici purcel,* se zice de omul care nu are nimic după dînsul, adică nici casă, nici femeie, nici copii. ZANNE, P. III 68. | **Uşa căţelului** = uşă secretă. BARONZI, I 151/22. || (Zool.) **Căţelul-pământului** sau **şoarece-bălţat** (H. VII 170), un fel de şoarece griv (ib. 386), numit şi grivan (ib. 419), ţânc ul-pământului, tocăniţă (com. ITTU) = *Spermophilus Citillus.* DICŢ. (Cf. ung. földi kutya = id. ap. TDRG., bulg. slĕpo kuče s. kjoravo kuče = *spalax typhlus.* SBORNIK, VII 418); p. ext. animal care joacă un rol în mitologia populară. *Căţeii-pământului,* — de le zice şi şuiţe — cari scot capul la amiazi din găuri, ca să latre la soare. ODOBESCU, III 185. *În codri-adânci căţelul-pământului tot latră.* EMINESCU, P. 204. *Se vede c'au dat de căţelul-pământului.* SLAVICI, N. II 67. *Două sau trei neamuri de ale lui se duc de cu*

noapte la mormânt şi-l stropesc cu apă adusă într'un ulcior, îl tămâiază şi apoi aprind toiagul, care stă aprins... zicând că prin aceasta se îmblânzeşte căţelul-pământului, ca să nu latre pe noul oaspe venit între celelalte mormânturi. MARIAN, Î. 156. *A ascultà la căţelul-pământului* = a dormì (PAMFILE, A.), a adormì adânc, dus; a fi mort (ZANNE, P. I 402).

2°. P. a n a l. Puiu de orice alt animal (sălbatic TDRG) care seamănă cu cânele, *căţel de lup, de urs, de vulpe etc.* LM. *Vulpea... fiind grea,... au fătat căţeii săi.* ŢICHINDEAL, F. 2. *Doamne, înviază tu căţelul ăsta* [de lup]! ŞEZ. III 190.

3°. (F i g.) (Expresie de desmierdare adresată unui) copil care muşcă ţâţa, când suge. LM.

4°. (F i g.) Om linguşitor (LM. BARCIANU). *Căţel de două uşi:* linguşitor (Gura-Râului, Transilv.) ZANNE, P. IX 586. Cf. «m i e l care suge la două oi».

5°. (Entom.) Larvă de albină (LB. DAMÉ, T. 120, MARIAN, INS. 146, 234, H. I 16, X 498, XVIII 103, cf. ib. II 253, IV 54, XII 429, XIV 375, 397), clocitură de trântor (PAMFILE, I. C. 94), nu de albine (Ilişeşti, Bucov. Com. V. HALIP), larvă de bondar (MARIAN, INS. 196), de viespe (ib. 223), de furnică (ib. XIII), Cf. o u, p u i u. *Fără de apă, nu se pot nici fagurii întocmì, nici mierea preface, nici căţăii plămădì.* ECONOMIA, 202. *Stupul cutare are să roiască, pentrucă are căţei* [de trântori] (Ilişeşti, Bucov.) Com. V. HALIP. || **Căţelul-frasinilor** s. **căţel-de-frasin** s. **căţel-de-turbă** = *cantharis visicatoria* = c a n t a r i d ă, o insectă coleopteră, şi de coloare verde strălucitoare, care trăeşte pe frunzele frasinului şi ale liliacului, răspândeşte un miros neplăcut şi care se întrebuinţează în medicină (la vezicători etc.) şi (de viţioşi) ca afrodiziac. Se mai numeşte şi: g â n d a c (-d e-f r a s i n, -d e-t u r b ă, -d e-t u r b a t, -d e-t u r b a r e, -d e-t u r b s. -v e r d e), g â n d ă c e l (-d e-f r a s i n s. -v e r d e). MARIAN, INS. 73 ş. u., cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 22, LEON, MED. 93.

6°. (Med. pop.) **Căţel (-de-turbă)**=boală de om (H. X 88, XII 303) s. de vite (H. XII 303), beşicuţe ce se fac, uneori, subt limbă, la oameni, primăvara, pe vremea când turbează cânii (Com. MARIAN, cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 37, ŞEZ I. 17); vinele de subt limbă, în care se găsesc, precum se crede, un fel de fire pe care sânt înşirate mai multe g â l m e de carne care au forma unor *căţei* (LEON, MED. 149), cf. z g a i b ă. [Vitele] scapă de turbă, dacă li se frige cu un fier roşu *căţeii*, un fel de beşicuţe de pe dosul limbei. ŞEZ. III 205. *La oameni se descântă în cofa cu apă, şi în scurt timp căţeii ies cu pişatul.* ib. III 138. # **A-i face cuivà căţei pe inimă** = a-l supărà rău, fără ca să poată zice cevà (Slatina, Olt). ZANNE, P. II 125.

7°. (Bot.; mai ales la plur.) Fiecare din părţile unei c ă p ă ţ â n i s. c ă c i u l i i de usturoiu (s. aiu). Cf. ŞEZ. XVIII 52. Cf. b a i b. *Vreo câţiva căţei de usturoiu şi vreo două cepe. Atâta erà tot în casă.* CONTEMPORANUL, III 922. *Ia trei căţei, adică trei fire de usturoiu.* MARIAN, D. 27. *În gură să-i pui* [unui şarpe] *un căţel de usturoiu.* ŞEZ. VI 58. *De la noi şi pân' la voi Sânt tot căţei de usturoi?* [= Drumul prunduit]. GOROVEI, C. 137. *Şapte pite şi-un pitoiu, Şi-un căţel* (variantă: *ş'un găvan*) *de usturoiu*, se zice omului lacom la mâncare. ZANNE, P. IV 83.

8°. (Ţes. Banat.) La r â ş c h i a t (facerea m o t c h e l o r) se observă aşà numitele n u m ă r ă t u r i şi *căţei*. Într'o numărătură sânt 30 de f i r e. Trei fire din numărătură fac o v e a r b ă, iar un *căţel* are 20 de verbe, adecă 60 de fire din motcă. LIUBA, M. 118.

9°. (Industr.) Coada coasei ce se leagă cu lemnul se chiamă m ă s e à... Măseaua are un d i n t e numit şi *căţel*, (b o n ţ o c s. m ă s e à PAMFILE, A. 125), perpendicular pe măseà, care intră într'o scobitură făcută în coada coasei. id. I. C. 141. M ă n u ş a s. m â n a coasei... are... m ă s[e]a u a s. *căţelul* ce intră în locul măselei (o gaură în toporişte) (Zorleni, Tutova). ION CR. III 226. Gaura din d â r j a l a (coada) coasei unde se prinde coasa. REV. CRIT. III 92. Partea legată de m â n e r (c o p ă r i e) la coasă. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. *Luaiu coasa de picior Şi'n văzduh îi deteiu zbor, Ş'o izbiiu de-un păducel, Sărì coasa din căţel.* ALECSANDRI, P. P. 259 b, cf. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 337.

10°. (Numai în DICŢ.) Partea în care se îmbucă veriga unei uşi. (LM., cf. BARCIANU), cf. copil (III. 1°).

11°. Partea (crestată a) c h e i i, care intră în gaura cheii. (Braşov) Com. LACEA, cf. f l o a r e.

12°. (Ţes.) La războiu, o scândurică cu crestături în care se bagă s l o b o z i t o r u l şi î n t i n z ă t o r u l, când ţesătoarea vrea să oprească s u l u r i l e să nu dea înapoi. Se mai numeşte şi: s c a u n, t o c ă l i e, c r i p a l c ă, c o r d e n c i u, p r o p t a r, p i e d i c ă, s c a r ă, r ă z u ş. DAMÉ, T. 136.

13°. (La construcţii) Butucul pe care se reazemă o parte orizontală (sulul morii) a unei maşini motrice care transmite mişcarea. Cf. DDRF. In b u l v a n i se fac atâtea p i l u g i s. ţ o p u r i, câte sânt de lipsă, iară în aceste pilugi vin băgaţi *căţeii*, care stau perpendicular. În *căţei*, de ambele părţi, încă se scobesc v ă l ă i e, în care se bagă b â r n e l e, u s c i o r i i uşilor şi a ferestrilor. *Căţeii*, de regulă, sânt de 2·3 metri, dar sânt şi de 2·9 m de înalţi, cum adecă stăpânul voeşte să fie de înaltă chilia. LIUBA, M. 94. *Căţeii* sânt la case din lemn, iar la cele din piatră sânt u s c i o r i încheiaţi. ib. 95, nota. Z a p l a z u r i l e se fac aşà că b â r n e l e cioplite se pun una peste alta în lungime şi se încheie la capete cu altele în z i m ţ i s. *căţei*. PAMFILE, I. C. 447. Capătul unui stâlp tăiat potrivit ca să poată intrà în scobitura altui lemn (Tulgheş, jud. Ciuc). Com. ITTU. Cf. l i m b ă, c e p, m u c. (La o clădire de lemn) O bucată de trunchiu fixată în părete între cheutoare (vurghină) şi uştior (Muntele Baişor, jud. Turda-Arieş). Com. ITTU. Cf. b ă r n u i a l ă, g r o ş t i o r. *Căţel* = zimţ (Straja, Bucov.). Com. AR. TOMIAC.

14°. T r ă g ă t o a r e a care se întrebuinţează ăla descălţatul cizmelor. Se mai numeşte şi: s l u g ă (PAMFILE, I. C. 348), d e s c ă l ţ ă t o r.

15°. Stâlp (Făget, Banat) Com. ITTU.

16°. (Teslărie. Mold.) Piesă de metal găurită care se pune în t i g a i a s. c u i b u l unui p ă j. Cf. TDRG.

17°. (Mold.) Firele de barbă lăsate să crească numai subt buza inferioară, m u s c ă. Cf. TDRG.

18°. (Astron. pop.) Numele unui grup de stele, numit şi c â n e l e m i c. PAMFILE, CERUL 174.

[Dial. şi: *căţăl* s. m. || D i m i n u t i v e: **căţelúş** (dial. *căţălúş*), (neobicinuit) **căţelăş** *(căţălăş)* s. m. (LB.) (ad 1°) *Kĕczelush* = catellus. ANON. CAR. *Doi căţăluş[i] mici, frumoşi.* (a. 1796). IORGA, S. D. VIII 34. *Mângâià... Un căţeluş mic din casă.* ALEXANDRESCU, M. 285. *A găsit-o* [pe căţeà] *culcată pe un mindir de paie şi având împrejurul ei o grămadă de căţeluşi, mici cât pumnul.* ODOBESCU, III 42. *Un coteiu (căţeluş)... le-a ieşit înainte.* ŞEZ. IV 180/$_{19}$. *Lângă un părâuţ, Bate* (= latră) *un căţeluş?* [= Broasca] GOROVEI, C. 31. (F i g. ad 4°.) *Căţeluş de nouă uşi* se zice unui om, mai ales unui băiat şiret, pe care nu-l poţi prinde cu nimic (Braşov). Com. LACEA. | A l t e d e r i v a t e: **căţelán** s. m. = căţel de vreo câteva luni. MARIAN, INS. 221 nota; (cu acelaşi sens, în jurul Turdei) **căţelóiu** s. m. Cf. c ă ţ e l a n d r u. | A d v e r b.: **eăţelêşte** (dial. *căţălêşte*) = ca un căţel, ca un câne. *Unul bâte căţeleşte, altul hăune*

lupește. DENSUSIANU, Ț. H. 293. [Înnotatul numit] *cățălește, cipăind, cum se mai zice: Arunci mâinile afară înaintea capului, cam plescăind apa.* ȘEZ. XIII 78.]

— Din lat. **catellus,** idem. (Pentru înțelesul 7°, care se regăsește și în arom. *căță̆l*, cf. abruzz. *kakkyę* «un sfert din sâmburele nucii» < *catulus;* totuși s'ar puteà ca în acest înțeles să avem a face cu urmașul lat. *cap[i]tellum* «căpșor», cf. S. Pușcariu, *Lat. Ț u. Ķ*, p. 10 și *Etymol. Wörtb.* nr. 315). Cf. cățeà, cățelì, încățelà.

CĂȚELÁ vb. Ia v. **cățelì.**

CĂȚELÁN s. m. v. **cățel.**

CĂȚELANDRÍC, -Ă subst. v. **cățelandru.**

CĂȚELÁNDRU s. m. 1°. *Jeune chien.* 2°. *Renardeau.* 3°. Terme d'amitié pour un petit enfant. 4°. *Jeune gars.* 5°. *Flatteur intrigant.* 6°. *Bavard.*

1°. *Cățelandru* nu-i, la origine, nici cățel mic, nici mare, ci un cățel la care ții pentru frumusețea sau calitățile sale. Astfel se explică că definițiile date acestui cuvânt par a se contrazice: Cățel mic sau măricel (COSTINESCU, cf. RĂDULESCU-CODIN, PAMFILE, J. III) când îl fată mă-sa (H. X 447), de la patru (H. IV 53) s. șase luni până la un an (H. II 131), de un an (H. II 261), după ce nu mai suge (H. II 87), cățel mai mare (H. IV 99, IX 244, I 58) care nu mai este puiu, dar nici n'a ajuns la deplină desvoltare de câne (LM.), câne de stână (H. I 122), cf. H. I 306, 487, II 79, X 535, XI 273. *Când lupul îmbătrânește, toți cățălandrii își fac râs de dînsul.* MAT. FOLC. I 726. *Dară Dolca Dolcilor, Mama cățălandrilor, De trei ori* [stâna] *mi-o'ncunjură Și'n urma lui Fulga da.* VASILIU, C. 16.

2°. P. anal. Puiu (mărișor) de vulpe. PAMFILE, J. III. Cf. cățel (2°). *Cei din urmă pui ai vulpei se făcuse*[ră] *cațelandri.* ISPIRESCU, ap. DDRF.

3°. (Fig.) (Expresie de desmierdare) Se zice copiilor, în glumă. PAMFILE, J. III. Cf. cățel (3°).

4°. Fig. (Mehedinți) Băiețandru. Cf. CDDE.

5°. Fig. Unul care se vâră în toate, cu lingușiri. PAMFILE, J. III.

6°. Fig. Om ce vorbește mult, verzi și uscate (H. XVIII 268), palavragiu.

[Dial. și: *căță̆lándru* s. m. | Diminutiv nou: **cățelandric** *(căță̆landric)* s. m. = cânele în anul al doilea. H. X 497, cf. H. XII 287, 309; (ad 4°) **cățelándrică** s. f. = fată tânără (Mehedinți) ap. CDDE.]

— Derivat din **cățel,** prin suf. *-andru.*

CĂȚELÁȘ s. m. v. **cățel.**

CÂTELEA, CÂT(E)A pron. v. **cât.**

CĂȚELÉȘTE adv. v. **cățel.**

CĂȚELÍ vb. IVa. I (En parlant des chiennes, louves etc.). 1°. *Mettre bas, chienner.* 2°. *S'accoupler.* II 1°. (En parlant d'une maladie) *empirer.* 2°. *Exciter.* III. (En parlant de l'oignon et des bruyères) *Taller; s'étendre.* IV (En parlant de la reine des abeilles) *Pondre.* V (En parlant de plaies) *S'étendre.*

I (Despre cățele, vulpoaice, lupoaice; rar)

1°. Trans. A fătà. DICȚ.

2°. Refl. A împlinì actul împreunării sexuale, a se puì. (PAMFILE, S. T.), a se încățelà.

II (Aluzie la răutatea și irascibilitatea *cățelelor*)

1°. (Despre boale) Refl. A se înrăì, a se stârnì din nou. *Cel bolnav de cel-pierit nu mănâncă borș, că i se cățelește (se stârnește) boala.* ȘEZ. VI 65.

2°. (Straja, în Bucov.) A scornì, a ațâțà, a nu da pace (AR. TOMIAC), cf. a zădărî.

III (Aluzie la fertilitatea *cățelelor*, cf. și *cățeà* 6°; despre ceapa mare, crescută). Intrans. A încolțì: *ceapa cățelește.* LM. | (Despre ierburi) Refl. A se înțelenì, a se întinde. PAMFILE, S. T.

IV (Ad *cățel* 5°; despre matca albinelor) A ouà, a depune ouăle (Ilișești, în Bucov.). Com. V. HALIP, cf. MARIAN, INS. 146.

V (Ad *cățel* 6°; despre bube și răni) A se lățì, a sporì (LB.), a se întinde (LM., com. M. SADOVEANU), a se mărì (cf. MARIAN, D. 48), a se boboti (Vicovul-de-sus, în Bucov. Com. G. NISTOR), a puià (NOVACOVICIU, C. B. 7). *Rofiile nu dor, ci numai ustură, din care cauză apoi copiii devin nerăbdători, și mai ales, când îs mărișori și când încep a le zgârià și prin aceasta a le face să se cățelească și punoiază mai tare.* MARIAN, NA. 387. *Niște bubuțe... cari neîncetat se îmmulțesc și se cățelesc.* ibid. 394.

[Dialectal și: *căță̆lì, cață̆lì* vb. IVa (Straja, în Bucov.) Com. AR. TOMIAC, **cățelà** vb. Ia LB., LM., **încățelà** vb. Ia (despre câne) H. XVII 229, (despre boale) POLIZU; **încățelí** vb. IVa LB. || Abstracte: **cățelíre** s. f., **încățeláre** s. f. BARCIANU; **cățelít** s. a. (ad IV) MARIAN, INS. 146; **cățelitúră** s. f. (ad I 2°) CIHAC, **încățelătúră** s. f. POLIZU. | Adjectiv: **cățelít, -ă** (ad V) *Beșică cățelită.* MARIAN, NA. 45, (negativ ad I 2°) **necățelít, -ă** = (cățeà) care încă nu s'a împreunat. POLIZU, **încățelát** (ad I 2°) *Eu am un cățel încățelat, Cu lanț de fier legat.* MARIAN, D. 235.]

— Derivat din **cățeà** și **cățel;** cf. încățelà. (Pentru verbe derivate în limbile slave,de la substantivul «pisică», și având sensul de «a fătà», cf. Berneker, SL. WB. 589-540).

CĂȚELÍCĂ s. f. v. **cățeà.**

CĂTELÍN } adv. v. **cătinel.**
CÂTELÍN }

CĂȚELITÚRĂ s. f. v. **cățelì.**

CÂTELNÚȚ adv. v. **cătinel.**

CĂȚELÓIU s. m. } v. **cățel.**
CĂȚELÚȘ s. m. }

CĂȚELÚȘĂ s. f. v. **cățeà.**

CATÉNĂ s. f. 1°—3°. *Chaîne.*

1°. (Termen cărturăresc, ne mai întrebuințat) Lanț (făcut din mai multe inele de metal prinse unul într'altul). ARISTIA, PLUT. *Cine dar vorbeà aicea de catene și robie?* ap. DDRF. *Deci, cu plugul ferecat, Cu cateni de fier legat.* TEODORESCU, P. P. 139 (de sigur textul popular a fost falsificat de culegător). Fig. *Falsificându-se o singură verigă, nu vom mai puteà înțelege totalitatea catenei.* HASDEU, I. C. IX.

2°. (Geogr.) Șir (de munți), lanț. | (Chim.) Lanț (de atomi cu legături). *Catenă ciclică, catenă lineară.*

3°. (Mat.). Metodă de a aranjà mărimile cunoscute și necunoscute, la calculul catenar, regula conjugată.

[Adjectiv: (ad 3°) **catenár,-ă** (în expresia) **calcul catenar** = calcul, cu ajutorul căruia putem aflà o mărime necunoscută — din alte două s. mai multe mărimi cunoscute care variază direct s. invers proporțional — prin atâtea reduceri la unitate câte mărimi cunoscute avem date. Com. CIORTEA.]

— *N.* din lat. **catena,** idem. Cf. dubletul cătină.

CÁTENĂ s. f. v. **cătină.**

CATENÁR, -Ă adj. v. **catenă.**

CÂTENÉL adv.
CÂTENELÁȘ adv.
CÂTENELÚȚ adv. } v. **cătinel.**

CÂTE-ODÁTĂ adv. v. **cât** (C IV).

CĂȚERÁ vb. I v. **cățărà.**

CATERESÍ † vb. IV[a] v. **caterisì.**

CATÉRGĂ † s. f.
CATERGÁR † s. m. } v. **catargă**[1].

CĂȚERÍ vb. IV[a] v. **cățărà.**

CATERÍNCĂ s. f. (Mold.) = **flașnetă.** TDRG. *Și'n caterincă, ostenit, El învârteà necontenit O veche melodie.* IOSIF, P. 39. [Și: **catarincă** s. f. TDRG., (Mold.) **catrincă** DDRF.]

— Din rut. **katerinka,** idem (numită astfel după un cântec vechiu nemțesc, care începeà cu cuvintele «Charmante Katharine», care se cântà la acest instrument. În rusește îi zice, din aceeași cauză, *šarmanka*). TDRG.

CATERISÍ vb. IV[a] trans. (Bis.) *Interdire un prêtre.* — A destituì un preot, a-i luà darul, cf. r ă s p o p i. *Să scrie la Țarigrad să mă și caterisească.* ANTIM, P. XXIII/$_{14}$. *Acel ce au hirotonisit și acèl ce s'au hirotonisit să fie caterisiți...* (a. 1764). URICARIUL, I 310/$_{8}$. *Preotul Antiohiei cel ce au catheresitŭ pre Pavel Samosateu.* MINEIUL (1776) 174[1]/$_{1}$. (Complinit) *Să se caterisească de darul preuției* (a. 1785). URICARIUL, II 89/$_{33}$. *Dacă vreunul din clerici ar îndrăzni să ocărască pe episcop sau măcar pe presviter, să se caterisească.* PRAVILA BISERICEASCĂ, ap. TDRG. [Și: **cateresi** vb. IV[a]. | A b s t r a c t e: **caterisire** s. f. *Unii ca aceia să fie sub blestem și caterisirea preosfințitului Mitropolit* (a. 1761). URICARIUL, VII 29/$_{14}$; — (< grec. καταρίσις) **caterisis** † s. f. = caterisire. *De acolo i-au venit caterisis și au ales Mitropolit pre Mitrofan.* MAG. IST. IV 51/$_{17}$].

— Din n.-grec. *καθαιρῶ* «degradez» (aor. *-αίρησα*) TDRG.

CATERÍSIS † s. f. v. **caterisì.**

CÂȚEȘI num. invar. v. **câtuși.**

CATÉTĂ s. f. (Geom.) *Cathète.* — (La un triunghiu dreptunghiu) Fiecare din cele două laturi care alcătuesc unghiul drept. [Accentuat și: *cátetă.* | D e r i v a t: (< fr. *cathétomètre*, Fiz.) **catetométru** s. a. = linie gradată în lungul căreia alunecă o lunetă cu axă orizontală spre a măsurà diferența de înălțime verticală între două puncte.]

— N. din fr. (<lat. *cathetus* <grec. *κάθετος* «dus de sus în jos»).

CÂȚEȚÍME s. f. v. **câtime.**

CATETOMÉTRU s. a. (Fiz.) v. **catetă.**

CATHISMĂ † s. f.
CATHIZMĂ † s. f. } (Bis.) v. **catismă.**

CÂȚI interj v. **câț!**

CATICHÉT s. m. v. **catihet.**

CATICHISÍ vb. IV v. **catihisì.**

CĂȚÍE s. f. v. **cățuie.**

CÂȚIE s. f. (Îmbrăc.) v. **cățe.**

CATIFEÁ s. f. (Comerț) 1°. *Velours.* 2°. Nom de fleur.

1°. Stofă fină și prețioasă (de mătase, de lână s. de bumbac); țesătura ei numai pe dos e ca a stofelor obicinuite, pe când fața, cu peri deși, scurți și fini, face impresia unei blăni, u r ș i n i c, cf. c e a t m à, s o m o t, p l u ș; p. e x t. haină făcută din această stofă. (Întrebuințat une-ori și la plur.) *Catifè, bucata 220 bani.* TARIF (a. 1761) ap. ȘIO. *Catifeà cu fir i hamuha, cotul 16 bani... fețe de perină de catifeà sadeà.* TARIF (a. 1792) ib. *Jiletca de catifeà vișinie, cu găitan de fir de jur împrejur.* GHICA, S. 150. *Peste dulama poloneză de catifeà stacoșie, aveà cabaniță turcească.* C. NEGRUZZI, I 148. *Baronii... îmbrăcați în catifeà.* id. II 78/$_{4}$. *Părul de aur, acoperit de o pălărie de catifeà neagră.* EMINESCU, N. 81. *Rochie de catifeà, Umblà domnii după ea.* BIBICESCU, P. P. 222. *Bate-o, bate-o la podè, La fușta cu catifè.* ȘEZ. V 15. | S p e c i i: *Catifeà cu și fără flori, săpată* = velours d'Utrecht. PONTBRIANT. | (P. a n a l.) *În veșmânt de catifele un bondar rotund în pântec, Somnoros pe nas, ca popii, glăsuește'ncet un cântec.* EMINESCU, P. P. 196.

2°. Nume de floare (H. XI 427), c a t i f e l u ț ă (ȘIO). *Foaie verde catifeà, Derept la Greci că-mi apucà.* POP., ap. ȘIO.

[Plur. *-fèle* și (termen negustoresc, de mahalà, cu înțelesul: feluri de catifeà): *-féluri. Scurteică d'alea de atlaz și de catifeluri.* RĂDULESCU, ap. TDRG. | Și: **catefeà** (CONTEMPORANUL, III 654), **cadifeà** †, **cadefeà** † s. f. *I abai cadefe ne(gru),... on abai sirma i cadife* (a. 1579). HEM. 65. | A d j e c t i v e: (probabil, formațiune nouă după fr.: *velouté*) **catifelát, -ă** adj. = (moale) cum e catifeaua. *O insectă ce și-a înfipt picioarele și capul în pielea ei albă și catifelată.* VLĂHUȚĂ, ap. TDRG. *Pleoapele cu gene lungi catifelate.* SADOVEANU, P. S. 175; — (neobicinuit, formațiune personală) **catifeliu, -ie** adj. = cu luciu de catifeà. *Ochi mari negri catifelii.* ALECSANDRI, ap. ȘIO. | V e r b e (rare): **încătifelì** vb. IV[a] (PONTBRIANT), **încatifelà** vb. I[a] (COSTINESCU) = a face să fie ca o catifeà].

— Din turc. **katifà** (vulgar **kadifè**), idem. Cf. c a t i f e l u ț ă, c a t a i f.

CATIFELÁT, -Ă adj.
CATIFELÍU, -ÍE adj. } v. **catifeà.**

CATIFELÚȚĂ s. f. 1°. *Chenille (à broder), ruban de velours.* 2°. Nom de fleur.

1°. (Comerț) Fir de catifeà de brodat, panglică (îngustă) de catifeà (DICȚ.) *Panglici unicolore de atlas-papier și catifeluțe ordinare.* MONIT. OF. ap. TDRG.

2°. (Bot.) = **trei-frați-pătați.** (DICȚ., BARONZI, L. P. 130/$_{18}$), **vâzdoagă** (Tagetes patula TDRG.) Cf. H. VII 480, IX 472, XVI 103, 159.

[BARONZI, L. I. 95/$_{2}$ dă și un plur. **catifeluți,** ca nume de porumbei.]

— Derivat din **catifeà,** prin suf. dim. *-uță.* (Pentru sensul 2°, cf. germ. S a m m t b l u m e, bulg. *kadifenka*, sârb. *kadifica* «amarant»). ȘIO.

CATIFELÚȚI s. m. plur. v. **catifeluță.**

CATIGORÍE † s. f.
CATIGORISÍ † vb. IV[a] } v. **categorie**[2].

CATIHÉT s. m. *Catéchète, catéchiste.* — Cel care învață pe copii catehismul, dogmele religiunii; profesor de religie (într'o școală laică); (învechit) profesor de teologie. *Te orânduim catihet al acestui ghimnaziu* (a. 1828). URICARIUL, VII 182/$_{21}$. *Galbeni, stupi... trebuià să ducă dascălii poclon catihetului de la fabrica de popi din Folticeni.* CREANGĂ, A. 81. *Eram... pe drum... împreună cu... catihetul gimnazial.* SBIERA, F. 226. *Figura*

părintelui catihetu, profesorul nostru de religie. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. [Scris și: **catichét.** Și: **catehét** s. m. DICȚ. | A b s t r a c t (formație mai mult glumeață și personală) **catiheție** s. f. = școală primitivă, având ca profesor numai un c a t i h e t (cf. CREANGĂ, A. 80-81) de preoție, cf. s e m i n a r. *Fire-ar afurisit să fie cine-a mai desființat și catihețiile cele* [aproape de satul lor, pe când Socola, la care se duceau acum, era departe]. CREANGĂ, A. 123. || A d j e c t i v: **catihétic (catehétic),-ă** = (ținut) de catihet. *Auzim că Nică Oșlobanu s'a dus să învețe la școala catihetică din Folticeni.* id. ib. 80; s u b s t a n t i v a t: **catihétică (catehétică)** s. f. = știința de a predà catehismul s. religiunea, procedând prin întrebări și răspunsuri; p. ext. învățământul religiunii. DICȚ.].

— *N.* din grec. *κατηχητής*, idem (la început «cel care, în timpurile primitive ale creștinismului, aveà sarcina de a învățâ pe alții dogmele religiei»). Cf. c a t e h i s i, c a t e h i s i e, c a t e h i s m, c a t e h i z à.

CATIHÉTIC, -Ă adj., s. f. } v. **catihet.**
CATIHEȚÍE s. f. }

CATIHÍS s. a. v. **catehism.**

CATIHISÍ vb. IV^{a} } v. **catehizà.**
CATIHISÍE † s. f. }

CATIHÍSIS † s. a. } v. **catehism.**
CATIHÍSM s. a. }

CATIHIZÁ vb. I^{a} v. **catehizà.**

CATIHÚMEN † s. m. v. **catecumen.**

CÂȚII-MÂȚII subst. invar. v. **câț**[1].

CÂTILENÁȘ adv. } v. **cătinel.**
CÂTILÍN adv. }

CATILINÁRĂ adj., s. f. *Catilinaire.* — Una din cele patru cuvântări puternice ale lui Cicero împotriva lui Catilina; p. e x t. cuvântare violentă împotriva unui personaj public care a abuzat de situația sa.

— *N.* din lat. **catilinarius, -a, -um** (de la numele propriu *Catilina*).

CĂTILINÁȘ adv. v. **cătinel.**

CÂTÍME s. f. *Quantité, grandeur.* — (Formațiune literară) Cantitate. *Când ochii ca microscopul la lucruri ar da mărime, Și am fi văzut țânțariul în însutită cătime.* KONAKI, P. 268. *Acești tâlcuitori drept au socotit rudenia după duh a fi mai mare după feliurime, iar nu după cătime.* CODICA ȚIV. 14/$_{41}$, cf. 50/$_{8}$. *Cătimea* [de sămânță] *ce se va pune în o falce..* I. IONESCU, C. 19, cf. 195. *Și la ei se introdusese iarba rea (deși în mai mică cătime de cât la noi).* C. NEGRUZZI, I 338. *Averea națională a Românilor este astăzi o cifră fixă, energia lor intelectuală se află asemenea într'o cătime fixată.* MAIORESCU, CR. I. V/$_{15}$. *Iată ce se spune asupra cătimei lemnăriei ce sânt datori locuitorii să taie...* POPOVICI-KIRILEANU, B. 57. | (Mat.) *Cătimi pozitive și... cătimi negative.* CULIANU, A. 8. *Cătime de prisos* = excedent. PONTBRIANT. [Și: (neobicinuit) **câțíme** BARCIANU. | A l t e d e r i v a t e: **câtățime** *(cătățime)*, **câtețime** (PONTBRIANT, MARIAN, CH. 52) s. f. *Pentru deplinirea cunoștințelor noastre în privirea cătățimii.* CAT. MAN. 136, 306. *Socotește că nu le poate plăti o îndestulă cătățime de fericire.* MARCOVICI, D. 100. *El porunci să pună în pivnițele acelei mănăstiri o mare cătățime de praf de pușcă.* BĂLCESCU, M. V. 159. *Această abstracțiune a gândirii are grade deosebite, și gradarea se face după cătățimea mai mare sau mai mică de sensibilitate ce se mai păstrează în gândirea noțiunilor.* MAIORESCU, CR. I 162, cf. III 126/$_{17}$. *Miere în mici cătățimi.* H. IV 85.]

— Derivat din **cât,** prin suf. abstr. *-ime.*

CÂȚÍME s. f. v. **câtime.**

CATIN s. m. } v. **cătină.**
CĂTIN s. m. }

CĂȚÍN s. m. v. **cățân.**

CATINĂ s. f. v. **cătină.**

CĂTÍNĂ s. f. (Bot.) 1°. Nom de divers arbustes. 2°. *Xanthium spinosum.* 3°. *Cuscuta europaea.*

1°. Nume (urmate mai ales de adjective calificative) a diferiți arbuști și a fructelor lor: mărăcine des și ghimpos care face niște bobițe roșii și mărunte (COSTINESCU), plantă cu ramuri lungi și subțiri (PĂSCULESCU, L. P.), un fel de răchită: nuielele de cătină sânt cele mai bune de legat cu ele grâu (H. IX 4), lemn-cânesc care se pune pe șanțuri, de servește ca gard viu (ION CR. IV 305), un fel de arbore (H. IX 121) sălbatec (H. I 54, II 79, III 305, 398, IV 83, IX 493, XI 325), un fel de buruiană (H. XVI 320). Cf. H. XVII 7, CHIRIȚESCU, GR.

Cătină(-albă s. **-cenușie** BARCIANU) = *Hippophaë rhamnoides,* arbust alburiu, spinos și foarte ramificat, cu frunze albicioase, flori galbene ruginii, cu fructe ca boabele, de o frumoasă coloare galbenă-portocalie. PANȚU, PL.

Cătină(-de-garduri) = *Lycium vulgare,* arbust spinos, otrăvitor, cu ramuri lungi, subțiri și flexibile, cu flori viorii-roșietice (purpurii), cu fructe ca boabele, roșii și lungărețe. Se mai numește și: (Transilv.) l i c i n ă, (Bucov.) l i ț i a n, r ă c h i ș o a r ă, z a h a r i c ă. id. ib.

Cătină(-mică s. **-roșie)** = *Myrica* s. *tamarix germanica,* arbust frumos, cu tulpină roșietică, foarte ramificată, cu flori albe-trandafirii. Ovarul devine la maturitate o capsulă ovală, de coloare galben-deschisă. Ramurile verzi pot înlocuì hameiul în fabricațiunea berei. Această plantă poate servì în văpsitorie spre a colorà în negru. Se mai numește și: (Transilv.) t a m a r i s c ă. id. ib.

Cătină-roșie = a). *Tamarix gallica,* arbust cu ramuri lungi, flexibile și închis-roșietice, cu flori trandafirii; *Tamarix Pallasii,* cu flori dispuse în spice mai scurte și mai groase decât la specia precedentă. id. ib.; b). = **pomușel.** BARCIANU.

Spinii — porumbrei, cătini și alți spini — să nu fie popriți, ce fiește-cine să taie fără a (nu) da nici o zăciuială stăpânului moșiei (a. 1792). URICARIUL, I 351/$_{3}$, cf. IV 46/$_{18}$. *Nu se mai saturà privind coșurile cu cătină încărcate până în buze cu pește proaspăt.* DELAVRANCEA, S. 65. *Creșteà cătina în obrazul Milcovului ca o barbă încâlcită și roșcovană.* D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XXXVIII 650, cf. id. R. 117. *Sălciile și tufele roșii de cătină se vedeau răsturnate în oglinda apei.* SANDU, SĂM. V 16, cf. id. LUC. VI 148. *Buturugile, grâul, cătina, borceagul și rapița zăceau sub unde și sloiuri.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 927. *Frunză verde de-o cătină.* JAHRESBER. VII 70. *Nuielușă de cătină, Arar voinic o răjghină?* [= Vița]. GOROVEI, C. 395. *Rădăcină de cătină, Puținei sânt ce-o răsfină?* [= Cartea]. PĂSCULESCU, L. P. 76, cf. ȘEZ. XIII 16.

2°. = **holeră.** PANȚU, PL.

3°. = **torțiel, cânepa-dracului.** DICȚ.

[Accentuat și *cătină.* Și: **catină** s. f. H. IX 4, 121, XI 325, ION CR. IV 305, **cătenă** s. f. H. III 305, **cătână** s. f. H. XVII 7, (numele arbustului) **cătin** H. IX 493, **catin** s. m. H. I 54. | D i m i n u t i v: **cătineà** s. f. *Se duse prin cătinele, Să mănânce căpșunele.* TEODORESCU, P. P. 143. | C o l e c t i v:

cătiníş s. a. *Gardurile se suprimă, când cătinişul plantat s'a îndesit şi formează el singur un gard viu.* PAMFILE, I. C. 430. | A d j e c t i v (cf. lat. *catenatus* «legat strâns (în lanţ)»): **cătinát, -ă** adj. = des cum e cătina. *Un brad verde cătinat.* ALECSANDRI, P. P. $21^b/_{20}$. | A l t d e r i v a t: **cătinár** s. m. (Ornit.) = o păsărică gălbuie pe subt pântece, iar în genere negricioasă, trăind mai ales prin cătină (plantaţii foarte obicinuite pe şanţuri, care ţin loc de garduri). Com. FURTUNĂ].

— Pare a fi lat. **catena** «lanţ, legătură» (păstrat în arom. *cătină* «coloană vertebrală»). CDDE. Sensul s'ar explică prin faptul că nuielile de cătină servesc la legat şi la împletituri.

CĂŢÍNĂ s. f. v. *Chienne.* — (În părţile Năsăudului) *Căţină* = căţea, haită. BUGNARIU, NĂS.

— Din lat. pop. ***catīna** (din tulpina de la care a fost derivat şi *cat-ulus, cat-ellus* şi sufixul *-inus, -a*, cu care se derivă nume de pui de animale). DR. III 665.

CĂTINÁR s. m. (Ornit.) v. **cătină.**

CĂTINÁŞ adv. v. **cătinel.**

CĂTINÁT, -Ă adj. v. **cătină.**

CATÍNCĂ s. f. (Bot.) Nume de floare, nedefinită mai de aproape. H. I 57.

— Probabil, din numele femeiesc **Catinca**, cf. c a t i ţ ă, c a t r i n u ţ ă, c ă t ă l i n ă.

CĂTINEÁ s. f. v. **cătină.**

CĂTINÉL adv. (Faire un mouvement) *lentement et avec précautions.* — (În vechime şi azi în Mold., Bucov., Transilv.-de-nord, Maramureş; uneori repetat, conţine simultan două idei: a m i ş c ă r i i î n c e t e şi a p r e v e d e r i i) Încet şi prevăzător, lin şi cu luare-aminte, încetinel, încetişor, domol, lin; mereu, tiptil. LB., ŞEZ. II $187/_{28}$, CREANGĂ, GL., PAMFILE, C. *Bătând cătinélŭ cu mâna în uşe.* DOSOFTEIU, V. S. $133/_2$. *Mearse cătinélŭ la şcarpe şi-i zîse.* id. ib. $209/_2$. *Aşà eră sfatul, să meargă tot cătinel, zăbăvind, doară se va întoarce şi Toma de la Brăila.* NECULCE, LET. II $352/_{25}$. *Catanele au purces cătinel a se apără alături cu tufele, pe supt Hlince.* MUSTE, LET. III $68/_{18}$. *Merg cătinel, fiind că nici un vrăjmaş nu au văzut pre acolò.* P. MAIOR, IST. 212. *Scoţându-şi sabia, o apropià de gâtul său, şi atingeà cătinel cu dînsa grumazii săi* (a. 1803). URICARIUL, I $277/_6$. *Mai bine îmi place a trage cătinel şi multă vreme din pipa asta.* RUSSO, S. 28. *Cum se şterge întâiu plânsul dispărţirei, şi apoi cătinel-cătinel toate amintirile copilăriei lor.* id. ib. 105. *În vârful degetelor, cătinel, ţiindu-şi răsuflul, au trecut prin un şir de odăi.* C. NEGRUZZI, I 78. *Şopteà şi îmblà cătinel, ca să n'o audă împăratul.* CREANGĂ, P. $97/_{17}$. *Malca zise cătinel: Să nu mai zici că vine lupul!* id. ib. 120. *Au zărit în apă o mreană cu solzi de aur. El s'au plecat cătinel şi au prins-o.* SBIERA, P. $156/_{20}$. *S'au luat... cătinel după dînşii.* id. ib. $170/_8$. *Este datină... a lovì cătenel cu sicriul de trei ori pragul uşei de la tindă.* MARIAN, Î. $264/_{20}$. *De grabă mare, a prins fuga tot cătinel, până acasă.* id. NU. $702/_{27}$. *Pe podul de după el, Merge Iancu cătenel.* id. P. P. 21, cf. 83. *Şi te uită după el, Cum mere de cătinel.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 113, cf. MAT. FOLC. 364. *Hai cu danţul cătinel.* SEVASTOS, N. $220/_8$. *Bate vântul cătinel.* POP. ap. DDRF. *Cătinel s'o scoborît Pe scări de-argint.* MARIAN, D. 172. # **Nel-cătinel** = încetul cu încetul. PAMFILE, J. III. *Şi astfel, niel-cătinel, ajunse acasă.* ISPIRESCU, U. $59/_8$. | **(Cătinel) pre cătinel** † = încetinel, încetul cu încetul. *Pre cătinélŭ totdeauna să pogorîià Adam cu rodul său, din bine în rău.* VARLAAM, C. 347. *După aceea cătenel pre cătenel, să-şi umple toată pocaania.* PRAVILA DE GOVORA (1640) ap. TDRG. *Pre cătinélŭ premeniră la cunoştinţa lui Dumnezĕu pre to[ţ]i lăcuitorii.* id. ib. DOSOFTEIU, V. S. 74_2. *Pre cătinel se trăgeà pre Nistru în gios.* NECULCE, LET. II $341/_{15}$. [Şi: **cătinél, cătenél;—cătelín, cătilín, cătelín** adv. BUD. P. P., MARIAN, D. 177, cf. VICIU, CUL. *Întru multe dzile căteliru nutând.* COD. VOR. $84/_{10}$ (: vânslând c ă t i n e l. N. TESTAMENT 1648) *Cătelinŭ-cătelinŭ voiu goni ei înaintea ta.* PALIA (1582) ap. CCR. 75. *Nu ustenì feciorul, ce blămu cătiliru.* CUV. D. BĂTR. II 190. *După şoprul cel de fân Ne-om sărută cătilin.* BUD, P. P. 33, cf. ŢIPLEA, P. P. 17; — **chitenél** † adv. *Kitenel* = paulatim. ANON. CAR. | C u a l t e s u f i x e: **cătingán, cătingán** adv. LB., VAIDA., POMPILIU, BIH. 20, CANDREA, Ţ. O., CABA, SĂL.; — **chitingán** adv. = încetişor. [D. ex.] *Mergi mai chitingan.* FRÂNCU-CANDREA, R. 50; — **cătináş** adv. (prin părţile Năsăudului) Com. N. DRĂGANU; — **cătinícă** adj. f. *Mai trecând cătinică vreme la mijloc, se pomeni împăratul cu veste de la un alt împărat.* ISPIRESCU, L. $169/_{21}$. (Substantivat) *Povestea... este mare. Eu ţi-oiu spune o cătinică din ea.* id. ib. $101/_{23}$. | D i m i n u t i v e: **cătinelúş** adv. *Sculându-să cătinelúşŭ, şezù.* DOSOFTEIU, V. S. 45_2. *Joacă zestrea pe surcele, Cătineluş, vornicele, Cătinel, nu te sili, Că slujba ţi-i prăpădì.* MARIAN, NU. $568/_2$; — **cătineluşél** † adv. *Cuconul, tremurând cătineluşélŭ, tindeà mânuşiţele.* DOSOFTEIU, V. S. 237_2; — **cătenelaş** adv. MARIAN, D. 177; — **cătinelúţ** (LB., LM.), **cătenelúţ** adv. MARIAN, D. 177; **cătelnúţ** adv. MARIAN, D. 177; — **cătilináş** adv. T. PAPAHAGI, M., **cătilenáş** adv. *Eu cu lelea duce-m'aş Prin ţarină şi imaş, Povestind cătilenaş. Nu ne-ar trebuì nănaş.* RETEGANUL, TR. $190/_7$. | La BARONZI, L. I $110/_{13}$ e dat şi un **încătinél** s. m. = om molesit, care abià se mişcă.]

— Din lat.-pop. * **cautelīnus** s. * **cautelēnus** «cu precauţiune, în mod prevăzător» (din *cautēla* «prevedere»). Cuvântul s'a simţit, prin etimologie populară, compus din *caute* şi *lenis*. Primul element, *căte*, a fost confundat cu *câta* «puţin» (cf. c â t B II) şi astfel s'a format la Megleniţi *căterou* «repede» (= câta + rău), opus lui *cătelin* «încetişor». După analogia lui *încetinel*, i s'a modificat sensul şi s'a metatezat forma mai veche *cătelin* în *cătinel*, iar prin substituire de sufix, s'a născut *cătinaş* şi (după *niţel-niţică, puţinel-puţinică*), *cătinică*. Forma bihoreană *cătingan* s'a putut naşte prin substituire de sufix (după *multigan, tirigan, viŕigan*) DR. III 658. (Mai puţin probabilă — cf. DR. IV 1322 — e etimologia lui L. S p i t z e r, DR. IV 656—662, care vede în *cătelin şi cătinel* derivate din *cattus*, cu sensul de «tiptil ca o pisică»).

CÂTINÉL
CÂTINELÚŞ adv.
CĂTINELUŞÉL adv.
CĂTINELÚŢ adv.
CĂTINGÁN adv.
CÂTINGÁN adv.
CÂTINÍCĂ adj. f.
v. **cătinel.**

CĂTINÍŞ s. a. v. **cătină.**

CÂTÍNŢĂ † s. f. v. **cât.**

CATIÓLCĂ s. f. v. **catolcă.**

CATISMĂ s. f. (Biser.) Chacune des vingt sections d'un psautier. — Psaltirea se împarte în douăzeci de secţiuni, numite *catisme* s. (†) ş e d e r i; cf. z a c e a l ă. Cf. SBIERA, F. 77. «Citanie de

închinăciune, de rugăciune, pe șezute». I. GOLESCU, C. *Dumineca sara catismă nu este* (Văleni, Maramureș). IORGA, S. D. XVII 203. [În vechime se scrià cu *th* (*Θ*) și se accentuà *cáthismă* MINEIUL (1776) 31²/₂ și *cathísmă* ib. 83¹/₂, 107²/₁. *Să cânte acmù la noi la utrăni Dumineca înaintea sfintei evanghelii cathìsma aceasta cu tâlc, ce le dzîcem antifoane.* DOSOFTEIU, PS. 428. | Și: **câthizmă** † s. f. *Care tălcuri s'au tălmăcit de pre limba jidovască și elinească și pentru toate cathizmele cu tropare și cu molitve de rugăciune.* PSALTIRE (a. 1743, ap. V. B. II 78; — (Cu pronunțare slavă:) **caftísmă** s. f. *Fiecare stâlp... conține cinci caftisme.* MARIAN, I. 224].

— Din paleosl. **kathisma** (grec. *κάθισμα*) idem. Cf. acatist.

CÁTIȚĂ s. f. (Bot.) = **stânjen, stânjinel** (Orlat, în Transilv.) VICIU, GL., PĂCALĂ, M. R. 23. **Catiță vânătă** = *Iris caespitosa.* PĂCALĂ, M. R. 24.

— Probabil, numele femeiesc **Catița,** cf. catincă, catrinuță, cătălină.

CÂTLÂC † s. a. (Turcism). *Disette, cherté des vivres.* — Lipsă, scumpete de traiu. ȘIO. *Tot nu erà nici de o treabă, ce numai doar cât făceà cătlăc și foamete în tabără.* ARHIVA R. II 120. *Dintr'aceasta se pricinuește câtlic* (în text, greșit: *câșlic) la carnea de oaie.* DOC. a. 1801, ap. ȘIO.

— Din turc. **kytlyk,** idem. ȘIO.

CÂȚ-MÂȚ s. m. sing. v. **câț¹.**

CATÓC † s. a. ? *23 co[i] plisă pentru 2 canapele... pe trii catocuri* (a. 1807). IORGA, S. D. VI 205. [Plur. *-tocuri.*].

CATÓD s. a. (Fiz.) *Cathode.* — Polul negativ al unei pile electrice [Adj.: **catódic,-ă** = care pornește de la un catod. *Raze catodice* (într'o ampulă electrică goală de aer).]

— *N.* din fr.

CATÓLCĂ s. f. *Pot de fonte, chaudron.* — (Tulcea, rusism) Oală de tuciu, căldare. H. XIV 400. [Și: **catiólcă** s. f. H. XIV 400.]

— Din rus. **kotelókŭ** (gen. *-lká*) «căldărușă».

CATÓLIC, -Ă adj. subst. (Bis.) 1°—2°. *Catholique.*

1°. (Ieșit din uz) Universal, obștesc, ecumenic, sobornicesc, (†) chiuzd. Cf. COSTINESCU. *Biserica catolică.* LM.

2°. Care ține de biserica în fruntea căreia e papa de la Roma, roman (s. romano-catolic), latin (pop. letin), papistaș. Cf. greco-catolic, unit, (uniat). *Sfătuitu-s'au cu un prietin să se facă catolic, că într'alt chip nu va puteà scăpà de moarte.* LET. II 214/₃₂. *Începù a sili pre străini și pre catolici a-și lepădà relegea.* C. NEGRUZZI, I 144. *În următoarea zi, în vreme ce regele polon mergeà la biserica catolică, ca să se comunice* (= cuminece), *stafetele lui Nicolaivodă plecau ca să vesteàscă Vezirului...* C. NEGRUZZI, I 180. # **A fi mai catolic decât papa** = mai habotnic, mai riguros (în privința unor forme ce se cer) chiar decât cei mai mari în a căror sarcină e păzirea lor. *Îmi pare bine că sânt mai catolic decât papa, în această cestiune.* MAIORESCU, D. II 192.

[Adjectiv (ad 1°, învechit): **catolicésc, -éască.** *Sfintei și catolicéștii și apostolicéștii biseareci în multe părți te-ai arătat ajutoriu.* BIBLIA (1688), 7 pr./₅₀.; (ad 2°) = papistășesc. | Adverb: (ad. 2°) **catolicéște** = în felul catolicilor, potrivit cu credința bisericii catolice (COSTINESCU), papistășește. | Abstract: (ad 2°) **catolicísm** s. m. sing. = credința, confesiunea, doctrina catolică, papistășie. | Colective: (neobicinuite) (ad 2°) **catolicíme** s. f. sing., **catolicitáte** s. f. sing. = totalitatea catolicilor, lumea catolică (DICȚ.), papistășime. | Verb: **catolicì** IV[a] trans. și refl. = a (se) face catolic, a trece la catolicism, a se papistășì; (cu part-adj.) **catolicít,-ă** = devenit catolic, trecut la catolicism, papistășit. *Un strănepot al marelui Mircea, catolicit și ajuns în Ungaria la înaltă treaptă de archiepiscop.* HASDEU, I. C. 27; — (formă pop., incultă) **catolnici** vb. IV[a] refl. = a nu mai ținea datinele străbune, a nu mai urmà prescripțiile tradiționale ale religiei ortodoxe, a se papistășì. *Amù se catolnișește* (glosat prin: «se face nelegiuită») *lumea* (Ferești, jud. Vasluiu). GRAIUL, I 489.]

— *N.* din lat. **catholicus, -a, -um,** idem (< grec. *καθολικός* «universal»).

CATOLICÉSC, -EÁSCĂ adj.
CATOLICÉȘTE adv.
CATOLICÍ vb. IV[a]
CATOLICÍME s. f. sing.
CATOLICÍSM s. m. sing.
CATOLNICÍ vb. IV[a]
} (Bis.) v. **catolic.**

CATÓN s. m. *Caton.* — Om cu moravuri austere, de o cinste desăvârșită. [Accentuat și: **câton.** | Și: (<ital.) **catóne** s. m.]

— N. din fr. (numele propriu *Cato,* censorul, Roman vestit pentru moravurile sale austere).

CATÓPTRICĂ s. f. sing. (Fiz.) *Catoptrique.* — Partea opticei care se ocupă cu reflexia razelor luminoase.

— N. din fr. (< grec. *κατοπτρικός,* din *κάτοπτρον* «oglindă»).

CATORTOSÍ vb. IV[a] † *Parvenir, réussir.* — (Grecism) A pune la cale, a ajunge, a parvenì, a izbutì, a reușì, a executà cevà cu succes (ALECSANDRI, T. 1775 și 1784). (Trans. și absolut) *Poarta avea știință... cum că... erà (ca) să cathortosească încheierea hotarelor.* DUMITRACHE, 434. *N'o catortosit să mă scoată din minte.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Nu ești mândru de-o epohă ca aceasta, unde tot omul poate să catortosească prin vrednicia lui?* id. T. 1234, cf. 1359. [Și: (mai ales cu asimilare vocalică) **catartosì** vb. IV[a]; *N'am catartosit... a izbutì (că) să mă rânduiască secretar.* ALECSANDRI, T. 95, cf. 72. | Abstract: **catortosíe** † s. f. DICȚ.]

— N. din n.-grec. *κατορθό(ν)ω* (viitorul *κατορθώσω*) «a organizà, aranjà.

CATORTOSÍE † s. f. v. **catortosì.**

CĂTOȘ subst. Outil de maçon. — Unealtă de zidărie, nedefinită mai de aproape. H. XVI 134. — Cf. cătușă (II).

CĂTRĂ prep. v. **către.**

CATRAFÓIU s. m. (Bot.) v. **caprafoiu.**

CATRAFÚSE s. f. plur. *Hardes, effets, bagages.* — (Rar) Calabalâc (sărăcăcios), zdrențe (DICȚ.); sculele casei aruncate în dezordine (RĂDULESCU-CODIN). *Toate catrafusele își aveau vătaful lor, și nimic nu erà nerostit.* ISPIRESCU, L. 354. *N'au avut cine știe ce catrafuse.* RĂDULESCU-CODIN, Î. # (Mai ales în expresiunile) **A-și luà** (rar: **a-și strânge** CIHAC, II 488, BARCIANU) **catrafusele** = a-și împachetà tot (a-și face bagajele) și a plecà (cam fără voie ȘEZ. XXXI 111), a fugì, a da dosul (CREANGĂ, GL., ȘEZ. V 55/₈, cf. ZANNE, P. III 91), p. ext., a se cărà, a se mutà, a fugì dintr'un loc. (LM.) Cf. a-și luà tălpășița, a

spălà putina, a se cărăbănì. *Până la ziuă, şi-au luat catrafusele de acolò, de frică să nu-l apuce pentru gâştele de la nuntă.* BARAC, T. 15. *Ia-ţi catrafusele şi fugi ca dracul de tămâie.* C. NEGRUZZI, I 249. *Într'o dimineaţă, pe la toacă,... mi-am luat catrafusele şi am spălat putina.* ALECSANDRI, T. 70, cf. 423. *Luaţi-vă catrafusele şi începeţi a vă cărăbănì de la casa mea.* CREANGĂ, P. 270. *Văzând peţitorii cum merg trebile aice în casă, n'au mai rămas mult, ci şi-au luat catrafusele şi s'au cam mai dus.* SBIERA, P. 253/4. *Peste vr'o lună, satul erà pustiu, şi baba îşi luase catrafusele de acolo.* ŞEZ. II 190/14. [Şì: **catâlfoásă** s. f. = rămăşiţă de tot felul de lucruri, aruncate fără nici o noimă. ŞEZ. II 185/16; — (+ *vase*) **catravése** s. f. plur. = unelte. GRAIUL. *Şi luă nevoadele, Toate catravasăle* (Gângiova, jud. Dolj). ib. I 74.]

CATRÁMĂ, CĂTRÁMĂ s. f. v. **catran.**

CĂTRĂMÍ vb. IVa v. **cătrănì.**

CATRÁN s. m. sing., adj., adv. I 1°. *Goudron, poix, bitume.* 2°. *Extrémité soufrée de l'allumette.* 3°. *Poison* (pr. et fig.). II 1°. *Noir, bleu* (de colère). 2°. *Terriblement.*

I. S. m. s i n g. 1°. Gudron (din destilarea cărbunilor); p. e x t. păcură (H. II 251, IV 175, IX 4, XIV 352, 444, XVIII 138) groasă (H. IX 87), cu care se ung corăbiile, funiile de la corăbii etc. spre a nu se stricà de apă (COSTINESCU), cf. d o h o t, s m o a l ă. *Iară Săcuii strinsese lemne uscate şi catran şi răşină şi altele de aprins foc şi au aruncat în cetate.* N. COSTIN, LET. I A 113/34. *Ca mai lesne iaste cinevà o mie de ani în fântânele catránului să lucreaze, şi cu catrán să nu se pice, decât un ceas zavistnicul cu cela căruia zavistuiaşte voroava să facă şi cuvânt pizmos din gură-i să nu-i iasă.* CANTEMIR, IST. 52. *I s'au înfăţoşat... o mulţime de materie amestecată cu pietre, ce arde ca cătranul.* DRĂGHICI, R. 112. *L-a despuiat în pielea goală, l-a uns cu cătran, din creştet până în tălpi.* GHICA, S. 41. *Pământul... înghiţi palatul într'o prăpastie plină cu catran şi zmoală, ce clocoteau, de fierte ce erau.* DELAVRANCEA, S. 103. *Încăperea mică miroasă a peşte sărat şi a cătran.* DUNĂREANU, CH. 43. *Ca să nu rugineascà fierul... se dă cu şmoală sau catran.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 223. *Astronoame Valtazare, Varsă din cer foc şi sare, Cu catran şi cu pucioasă, Pe acest tiran să-l arză.* TEODORESCU, P. P. 105b, cf. 106. *Casa mea mi-o închiseşi, Pecete mare tu-mi puseşi, Cu catran mi-o înegrişi.* MARIAN, Î. 131. *Şeapte rogojini luà, Cu catran le cătrăneà.* PĂSCULESCU, L. P. 193. *Supărat foc şi negru la faţă şi la inimă, cum e catranul.* RĂDULESCU-CODIN, L.

2°. P. e x t. (Transilv.) Vârful de pucioasă al chibritului, cf. c ă t r ă n i ţ ă (1°). ŞIO.

3°. F i g. Venin, otravă (LB.), amar, mare supărare (propriu şi fig.) *Păhărelul Turcului Cu vin să-l înjumătăţeşti, Cu rachiu [să-l] împlineşti, Cu cătran să-l cătrăneşti, Să-i dai Turcului să bea, Doar Turcul s'o îmbătà.* REV. CRIT. III 95. # *A băgà cătran în cinevà* = a supărà foarte tare pe cinevà, a-l întârâtà. LB. *Întârâtat se umflă şi însuflă Celuia în inimă tot cătranul.* I. BUDAI-DELEANU, ŢIG. 41. **Ca** (s. **cum e**) **catranul** = foarte tare (d. ex. despre oţet). LB.

II. 1°. F i g. (întrebuinţat a d j e c t i v a l s. a d v e r b i a l) Negru (PAMFILE, J. III) la faţă (de mânie) cum e catranul (în expresia) **A se face catran** (de mânie) = a se cătrănì, a se face foc (de mânie), a se mânià tare, a se înfurià. *Se supără, de se făcù foc şi catran, de mânie.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Când a auzit mai-marele Voditei, s'a făcut catran.* RĂDULESCU-CODIN, L.

2°. Rău (PAMFILE, J. II). # **Catran de...** = foarte, extrem de, (pop.) al dracului de, afurisit de... *Borş* (HEM. 215), *vin* (DDRF.) *catran de acru.* Cf. BARCIANU. *Catran de scump* (PAMFILE, J. III) *de urît* (id. ib.) *Începù a se face catran de rău.* H. IV 61.

[Plur. (rar, cu sens de «feluri de c.») *-tranuri.* | Şì: **cătrán,** († sârb. *kàtran*) *cătran* †, **cătarán** † s. a. (a. 1799) GCR. II 171/16; — **catránă** s. f. sing. *Venin, negru, de catranâ.* SEVASTOS, C. 241/8. *Cu catranâ cătrănite.* PĂSCULESCU, L. P. 34b; — (cf. sârb. *kátram*, ital. *catrame;* Bucov.); — **cătránă** s. f. sing. (ad I 1°) T. PAPAHAGI, M.; — **catrámă, cătrámă** s.f. = un fel de rugină metalică (MARIAN), un fel de venin (id. SE. I 31, notă), cevà acru şi amar (Vicovul-de-sus, în Bucov., com. G. NISTOR) *Curţile Domniilor voastre Sânt tot cu var văruite, Cu şindil' acoperite, Cu cătramă cătrămite.* MARIAN, SE. I 31 b. *Paştile ţigăneşti... se fac.. Cu ouă de cal, Şi mai cu samă Cu cătramă.* id. SA. 291. *Iha! că pepenele ista îi cum îi catrama* (Vicovul-de-sus, în Bucov., com. G. NISTOR). | D e r i v a t e: **cătrănós, -oásă** adj. = plin de cătran, care cuprinde mult cătran, (fig.) plin de amar, de venin, de mare supărare. DICŢ.; — **cătrănár** s. m. = (la origine în glumă şi batjocură, însemnând) cel ce pune catran în băutură, înveninează băuturile, cârciumar (Munţii-apuseni). Com. ST. PAŞCA.]

— Din turc. **katran,** idem., intrat la noi şi prin mijlocire slavă (bulg. *katran*, sârb. *kàtran*, rus. *katranŭ*), iar în Ardeal prin mijlocire ungurească *(katrány)*. Cf. c ă t r ă n ì, c ă t r ă n i ţ ă şi dubletul g u d r o n.

CĂTRÁN s. a.
CATRÁNĂ s. f. sing.
CĂTRÁNĂ s. f. sing.
CĂTRĂNÁR s. m.
} v. **catran.**

CĂTRĂNEÁLĂ s. f. v. **cătrănì.**

CĂTRĂNÍ vb. IVa I. 1°. *Goudronner.* 2°. *Noircir, roussir.* 3°. *Se mettre en fureur; se désoler.* II. *S'échauffer* (la bile). *Empoisonner.* III. *S'empuantir (de goudron).*

I. T r a n s. 1°. A unge s. spoì cu catran (LM.) o corabie, funiile ei s. altcevà, spre a nu se stricà de apă (COSTINESCU), a g u d r o n à; cf. a c a l f a t à. *Cârlige legate cu sfară* [= sfoară] *cătrănită.* I. IONESCU, M. 85. *Maghiarul răsuceşte mustaţa-i cătrănită.* ALECSANDRI, P. III 336. *Luntrea erà nouă şi bine cătrănită.* CONTEMPORANUL, IV 42. *Cu paşi uşori începù să se primble pe puntea cătrănită.* DUNĂREANU, CH. 149. [La facerea bidinelelor] *se cătrăneşte pânza de păr cu catran, topit.* PAMFILE, I. C. 1-2. *Du-te, de caută nouă piei de bivol, să le cătrăneşti.* ISPIRESCU, L. 27. *Trupu-i cătrăneà, După ce-l goleà, Apoi foc îi da.* ALECSANDRI, P. P. 118, cf. TEODORESCU, P.P. 664, 668, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 302. *Trei rogojini c'aduceà, Şi, frate, le cătrăneà.* MAT, FOLC. 48.

2°. P. e x t. A înnegrì (POLIZU), a face întunecat (cf. PAMFILE, J. III); a pârlì, a arde (partea care se vâră în pământ a unui bulamac, a unui stâlp de telegraf etc.) — făcându-l astfel să nu putrezească, ca şi când se unge cu catran). *Îşi zărì ca prin vis chipul oglindit în apele cătrănite ale Ghenunei dracului.* ODOBESCU, I 179/11. *Cătrănit* se zice celui ce are hainele prea negre (Rudina, în Mehedinţi). H. IX 92. *Iată steaua care vine Şi pe tine te aprinde, Cu schintei cătrănite, Cu fulgere...* BIBICESCU, P. P. 238. *Un pom ofilit, un pom cătrănit.* TEODORESCU, P. P. 413. *Boalele cătrănite pe care Ucigă-l-toaca le scuipă din văgăune.* ODOBESCU, ap. TDRG.

3°. Fig. Trans. și refl. A (se) umpleà de amărăciune, a (se) aprinde de mânie; a se necăji, a se supărà (cf. NOVACOVICIU, C. B. 8, ȘEZ. XXXII 23). (Adesea complinit prin de mânie, necaz, ciudă etc.) *Domnul, cătrănit de mânie, îl învinovățì de trădător.* BĂLCESCU, M. V. 29. *Cucoana Mariţa se cătrăneşte că tot n'a sosit încă Spiridon cu cega.* SLAVICI, N. I 286. *Am făcut o faţă cătrănită.* EMINESCU, N. 97. *De ce-i bate acum la uşă şi o cătrăneşte mai tare?* POPOVICI, ap. TDRG. *Sărăcia, bat-o amarul, mi-a cătrănit sufletul într'atâta, că m'aş vinde şì la Tătari de m'ar cumpărà.* CONTEMPORANUL, VI, II 2. *Muma smeului,.. cum erà de cătrănită şi amărîtă, se urcă...* ISPIRESCU, L. 26. *Se cătrănì de mânie, când văzù necuviincioasa purtare a haiducului.* id. ib. 143. *Împăratul s'au cătrănit asupra Ţigăncii.* SBIERA, P. 115. *Se întoarse acas' tot supărat şi cătrănit.* CĂTANĂ, P. II 30. *Olteanca din Slatina, Cu ochii cât strachina, Mi-a cătrănit inima.* TEODORESCU, P. P. 337.

II. Trans. (Fig.) A transformà în catran; fig. a otrăvì, a înveninà (MOLNAR-PIUARU, DR. IV 387). [Calul] *departe-l azvârleà* [pe călăreţ], *Fierea 'ntr'însul cătrăneà, Mort pe jos îl aşterneà.* TEODORESCU, P. P. 523.

III. Refl. A se umpleà de miros greu (ca de catran) *Aerul se cătrănì, se îngreunà.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLII 452.

[Şì: **cătrănà** vb. Ia (ad I 1°) *Ca să nu rugineascâ, fierul... se şmoleşte sau se cătrăneşte (cătrăneazâ).* PAMFILE-LUPESCU, CR. 223; **cătrămì** vb. IVa MARIAN; **încătrănì** vb. IVa LB.; (Bucov.) **încătrămì** vb. IVa refl. = a te supărà atât de tare, încât să nu mai poţi nici vorbì; a se împietrì la inimă (MARIAN). *Încatramnì* = a căpătà un gust deosebit (de ex. când pui câteodată oţet în borş şi totuşi borşul nu e bun); a devenì tăcut şi posomorît (A. TOMIAC). | Adjective: **cătrănít -ă;** (Bucov.) **încătrănit, -ă** = înfuriat, furios (S. BODNĂRESCU, ap. TDRG.); pietros, călţos la inimă: *Da nu fi aşa de încătrănit la inimă, aibi îndurare, doară eşti de carne şi de ciolane, nu de piatră!* (Vicovul-de-sus). Com. G. NISTOR. | Abstracte: **cătrănire** s. f.; **cătrăneálă** s. f.; **cătrănitúră** s. f. (ad I 3°) *Cătrănitura asta n'o mai pot răbdà.* SLAVICI, ap. TDRG.; **cătrănít** s. a. (ad I 1°) *Ceasurile libere şi le petreceà la ascuţitul cârligelor sau la cătrănitul sfoarei.* DUNĂREANU, SĂM. VI 370].

— Derivat din **catran.**

CĂTRĂNÍŢĂ s. f. 1°. *Allumette.* 2°. Auge dans laquelle on conserve le goudron.

1°. (Transilv. de sud) Chibrit (VICIU, GL., V. HANEŞ, Ţ. O. 112.) aprinjoară. *Până nu erà cătrăniţele (chibrituri muiate mai întâi în pucioasă şi apoi în catran), p'atuncia vreme toată casa aveà şi trebuià să aibă amnar, cremene şi iască, de scăpărà.* PITIŞ, ȘCH. I 231.

2°. (Boureni, în Dolj) Troaca în care se ţine cătranul (păcura). ION CR. 276.

— Derivat din **cătran,** prin suf. *-iţă* sau (ad 2°) *-niţă.* (În sensul 2° pare a fi împrumutat direct din bulg. *katranica* «Teerfass»).

CĂTRĂNITÚRĂ s. f. v. **cătrănì.**

CĂTRĂNÓS, -OĂSĂ adj. v. **catran.**

CĂTRĂNŢĂ s. f. }
CĂTRĂŢÓIU s. a. } v. **catrinţă.**

CĂTRĂŢÍRĂ s. f. Stofă s. pânză de proastă calitate? *Cu cămeşi de cătrăţiră, Să nu-l ţină nici o ţiră.* MARIAN, SA. 244.

CATRAVÁSE s. f. plur. v. **catrafuse.**

CĂTRE prep. I *Envers, pour.* II. *Contre.* III. 1°—2°. *Vers.* 3°. *En.* 4°. *À.* IV. *Pour, à.* V 1°. *De, du côté de.* 2° *Auprès de.* VI. *Outre, à; sur.* VII 1°. 2°. *Vers* (en parlant de lieu, de temps).

Sensul originar al lui *cătră* erà «cu faţa (întoarsă) spre...»: *insula, quae contra Brundisium portum est* = insula care este (întoarsă cu faţa) către portul Brindisi, *contra aquam remigare* = a vâsli cu faţa întoarsă spre izvor = în direcţie opusă curgerii apei. Această poziţie «faţă'n faţă» ne-o putem închipuì, ca în exemplele citate, ca stare, sau ca mişcare; în cazul din urmă, prepoziţia arată direcţia spre ceva, fără însă să implice ajungerea ţintei, ca în sau la («zboară în cuib» «se întoarce la pui»). În exemple ca lat. *contra aliquem pugnare* «a luptà împotriva cuivà», sensul originar erà numai: «cu faţa întoarsă spre duşman, faţă 'n faţă cu...»; abià cu timpul, în urma contactului mai intim cu verbe ca pugnare, i s'a adaos nota sentimentală de stare sau mişcare protivnică, adversară, duşmănoasă, precum o întâlnim, de obiceiu, în lat. *contra*, în urmaşele lui romanice şi în limba veche românească. Tot aşà de bine, deşi mai rar, întâlnim şi sensul de stare sau mişcare prietenoasă, care e mai deasă în românește: *clementia contra minus validos* «către cei slabi», *pro amore et benevolentia quam contra te habeo* «pe care le am către tine».

I (Arată o poziţie, o atitudine, un raport) În faţa, faţă de, cu privire la...

1°. (Atitudinea e neutrală s. e urmarea unei obligaţii) *Carile sânt tot într'un chip către altul al triilea, tot într'un chip sânt între sine.* CANTEMIR, IST. 39. *Să fiţi îndrăzneţi către chinuri.* MINEIUL (1776) $76^{1}/_{1}$. *Epitropii... cari către aceşti ţin locul părintelui lor.* CODICA ŢIV. $26/_{27}$. *Să fii cu sârguinţă către lucrurile tale.* DRĂGHICI, R. 92. *Către dîns sânt tare vinovat.* DONICI, F. II 8. *A plăti datoria noastră către virtute.* MARCOVICI, C. $51/_{15}$. *Îndatorirea Românilor către Turci stă într'un uşor tribut anual de 3000 bani roşii.* BĂLCESCU, M. V. $9/_{5}$. *Văd şi eu că am greşit, de am ponegrit-o aşa de tare către d-ta.* CREANGĂ, P. I 134. | (Reciproc) *Faţă către faţă pre el vedeţi.* MINEIUL, (1776) $70^{1}/_{1}$. | **De către** † = în faţa..., faţă de, cu privire la, în ce priveşte (pe), în privinţa... *Veri să blastămi leanea ce te-ai lenit de către Dumnedzău.* VARLAAM, C. $138/_{2}$. *Domnul... Leage ne-au pus de către păcate.* DOSOFTEIU, PS. 76. *Eşti ca şi mortul de către trup.* id. V. S. 192. *Cei ascunşi de către tine.* BIBLIA (1688) $131,_{2}$. *Leşii se mântuià de către Vasilie-vodă şi ziceà că nu sânt Leşi, ce sânt Moldoveni acei ce pradă.* NECULCE, LET. II $204/_{11}$. *Să nu rămâie Vezirul ruşinat de către Împăratul.* id. ib. II $315/_{9}$. *Acel învăţător care isprăvindu-şi povăţuirile de către norod, adună destule părăluţe.* GORJAN, H. IV $6/_{15}$.

2°. (Atitudinea e ostilă, păgubitoare) *Bun mai ales* pentru *săraci, dar aspru* către *boieri.* RĂŞCANU, L. XXXII 29. *Este fără îndoire păgubire... către acei ce fac ziditi* (a. 1813). URICARIUL, I $198/_{24}$. *De la venirea mea cu a doua domnie... am arătat asprime către mulţi.* C. NEGRUZZI, I 149.

3°. (Atitudinea e prietenoasă) *Numai Muntenii erà cu două obraze; arătà prieteşug şì către Antioh-vodă şì către partea lui Mihaiu-vodă.* NECULCE, LET. II $315/_{32}$. *Bunăvoinţa împărăţiii mele către tine.* TES. II 307. *După mila şi milostivirea împărăţiii mele către ei.* ib. II 311. *Mă ştiam că sânt legată Numai cu prietenie şi cu inimă curată Către omul ce cu cinste m'au iubit şi mă iubeşte.* KONAKI, P. 82. *Am dragoste către părinţi.* LB. *S'a purtat bine către mine.* PONTBRIANT. *Dobitoacele sălbatice arată mai multă mulţămire către*

făcătoriul lor de bine. DRĂGHICI, R. 103. *Mişcat fiind de dragoste mare şi de firească aplecare către fratele său.* GORJAN, H. I 2/8. *Vrând supunere să dea Către iubitul său tată, după cum i se cădea.* PANN, E. I 110. *Iubirea ce ai către împăratul.* ISPIRESCU, L. 15.

II † (Arată direcţia cu faţa spre...; intenţia e duşmănoasă; astăzi înlocuit prin) Împotriva (sau prin neologismul) contra, în contra, (în vechime sinonim cu) în aleanul, asupra. *Măhăi cu mâra către oameri.* COD. VOR. 36/10 (: amenință cu mâna *către* oameni. N. TESTAMENT 1648). *Lă se cădeă înaintea ta să vie a grăi [ce] au către mine.* ib. 62/3 (: să mă pârască, să au ceva împrotiva mea. N. TESTAMENT 1648; de au ceva *către* mine. BIBLIA 1688). (În opoziţie cu prep. cu, cf. lat. *contra-pro*) *Nu apărareţi lui, cine nu e către noi, cu noi iaste.* CORESI, ap. CP. 195. *Măntu* [= *mint*] *unii către alţi* (sec. XVI) GCR. I 2/6. (Pleonastic) *Oştesc împotrivă... către ceale duhovniceşti ale vicleniei.* BIBLIA (1688) 8 pr./32. *Adunatu-s'au către Atila şi alte ţări de împregiur.* N. COSTIN, LET. I 85/33. *Stând împotrivă către împăraţi cumpliţi.* MINEIUL (1776) 65^1/1. *Izbânda Turcilor către Nemţi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 271/21. *O ură nebiruită au ele către durere.* KONAKI, P. 278. (Arhaizant) *Sub o purpură sântă e un piept nevrednic şi răzvrătit către cer.* BĂLCESCU, M. V. 368. | (Precedat de prep. de) *Se sprejeneà unii pre alţii de către vrăjmaşi.* MOXA, 404/9. *Dând războire de către Bosna.* DIONISIE ECLES. 173/34. *Au trimis norodului său linişte de către acele fiere sălbatice.* NECULCE, LET. II 408/27. *Apără... ţara de către vrăjmaşi.* MOXA, 373/9. (Arhaizant) *Apără vitejeşte independenţa ţării sale de către Poloni.* BĂLCESCU, M. V. 9/9.

III (Arată direcţia cu faţa spre...; intenţia e indiferentă)

1°. (După cuvinte care arată o mişcare, răspunzând la întrebarea în cotro?) Spre, în spre, la. *Ketrě* = erga, versus. ANON. CAR. *Vere* [= vine] *către noi.* COD. VOR. 27/3 (: venì la noi. N. TESTAMENT 1648; venind *către* noi. BIBLIA 1688). *Se apropiè către miiaş.* ib. 44/8 (: mearse la căpitan. N. TESTAMENT 1684), cf. 68/3, 104/2. *Eraţi ca oile rătăcind, şi întoarsetu-vă acmù către păstoriul cela, socotitoriul sufletelor voastre.* ib. 150/12. (: v'aţi întornat acmù *către* păstoriul. N. TESTAMENT 1648; v'aţi întors acum la păstoriul. BIBLIA 1688). *Eu trebuesc de tine a mă botezà, şi tu vii către mine.* TETRAEV. (1574) 204. *Duseră sfânta Veneri către foc* (sec. XVI), ap. CUV. D. BĂTR. II 154. *Să deştingă* [= să descindă, să se coboare] *către mine Arhanghel Mihail* (sec. XVI). ib. II 312. *Nu să va întoarce către mănăstire.* PRAV. 1131. *Să nu-mi scap paşii către pierdzare.* DOSOFTEIU, PS. 46. *Hanul, întâiu au purces către Crîm, şi Zamoischii spre ţara sa.* M. COSTIN, LET. I 217/28. *Către acel săhastru Ştefan au năzuit.* ARHIVA R. I 51. *Să trimiseră aceşti prea înţelepţi de la cel ce eră atuncea patriarh Ierusalimului către hulitoriul de H[risto]s acela împărat.* MINEIUL (1776) 63^2/1. *Văd multe urme către tine, iar de către tine nici una.* ŢICHINDEAL, F. 9. *Au apucat alt drum către mare.* DRĂGHICI, R. 51. *Îţi doresc întoarcerea cu bine către părinţii tăi.* id. ib. 93. *Ale turnurilor umbre... Către ţărmul din potrivă se întind, se prelungesc.* ALEXANDRESCU, M. 13. *Ei! pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic către Armaşul său.* C. NEGRUZI, I 148. *Vulturul... se ridică şi zboară către nori.* ALECSANDRI, P. I 136. *Încercarea, drumul către Nirvana a fost tot aşà de dureroasă cât şi de strălucită.* CARAGIALE, N. S. 15. *Tot da către fântână zor.* COŞBUC, F. 69. *Apucând calea către răsărit, s'a dus.* ISPIRESCU, L. 4. *De la nouri către soare, Printre lună şi luceferi, Stele mândre lucitoare.* CREANGĂ, P. 221. *Cântă cucu'n par de vie, Să mă duc la cătănie, Să-mi las boi şi grâu'n paie, Şi s'o iau către bătaie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 302. | (În sens moral) *S'au întors către credinţa cea adevărată.* PRAV. 576. *Leagea Domnului... Sufletele'ntoarce către sine.* DOSOFTEIU, PS. 58. *Gândul... îl tinzi către Dumnezĕu.* BIBLIA (1688)6 pr./53. *Îşi deate duhul către Domnul.* MINEIUL (1776) 174 ^{2}/1. *Către născătoarea de Dumnezeu... să alergăm.* ib. 207^2/2. *Veniţi... către curata lumină.* KONAKI, P. 259. *Sufletul stă gata a zbură către veşnicul părinte.* MARCOVICI, C. 20/4. *Fiind şi tu un călător care înaintezi către veçie.* id. D. 15/12. *Să ne întoarcem iarăşi către* [= să revenim la] *Robinson.* DRĂGHICI, R. 159. *De atunci omenirea a intrat în calea care o duce gradat către perfecţia sa.* BĂLCESCU, M. V. 3/4. [Vânătorul] *cu gândul zboară, poate, către alte doruri.* ODOBESCU, III 17/16. # **A se duce către Domnul** = a muri. *Către Domnul s'au dus.* MINEIUL (1776)57^1/2. *Ei, mititeii, s'au dus către Domnul, şi datoria ne face să le căutăm de suflet.* CREANGĂ, P. 30. | († Precedat de prep. de) *Pasă despre răsărituri, de către curtea împăratului.* DOSOFTEIU, V. S. 130$_2$. *Să nu mergi de către Dumnezeii limbilor.* BIBLIA (1688) 130$_2$.

2°. (Fiind vorba despre ochi, despre privire, despre o mişcare a capului, a corpului etc.) Spre, în spre... *Porcul... nu poate căotà către soare.* VARLAAM, C. 15. *Însă boierii n'au mers să-i sărute mâna, nefiind Domn aice, ce numai către Turcul s'au închinat, după ce au cetit fermanul.* NECULCE, LET. II 411/20. [Oaia] *cu capul către pământ plecat, abià răsuflă.* CALENDARIU (1814) 188/11. *Ardică-ţi ochii către cer.* MARCOVICI, D. 15/19. *Întorcându-şi ochii către partea de unde vineà glasul, au văzut...* DRĂGHICI, R. 161. *Pustnicul... către fata de împărat cum zburà cu Galben-de-soare.* ISPIRESCU, L. 30. *Toate lemnele* [= arborii] *se pleacă Cu capul către pământ, Şi mă'ntreabă de ce plâng.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 152. *De când, maică, m'ai băiat, Cu amar m'ai blestemat, Cu mânile către soare, Să trăesc cu supărare; Cu mânile către lună, Să n'am nici o voie-bună; Cu mânile către stèle, Amar de zilele mele!* ib. 184. | **A privì către** † = a se referì la. *Driturile persoanelor pe de o parte privesc către personalicile însuşiri sau legături, iar pe de altă parte se întemeiază pe legăturile familiei.* CODICA ŢIV. 4/6.

3°. (După verbele *a nădăjduì, a aveà credinţă* etc.; învechit) În, la. *Către tine, Doamne, mi-i toată nădejdea.* DOSOFTEIU, PS. 35. *Pune-ţi nădejdea către Dumnezeu.* DRĂGHICI, R. 93. *Credinţă către sfânta pronie.* id. ib. 43.

4°. (După verbele *a zice, răspunde, scrie* etc. arată destinaţia comunicării pe care o face cineva; astăzi e adesea înlocuit printr'o construcţie cu dativul). *Pavel grăiià către ei.* COD. VOR. 15/1. *Către tine strig.* DOSOFTEIU, PS. 50. *Către cine grăià.* id. V. S. 29$_2$. *Fotie... scriind către* [= lui] *Mihail.* BIBLIA (1688) 7 pr./52. *Că pofteà să se descopere către Nicolai-vodă, să-l ştie cine este.* N. COSTIN. LET. II 162$_{38}$. *Vestirea lui Gavriil către fecioara s'au făcut.* MINEIUL (1776) 208^2/2. *Descoperindu-şi cugetul către unchiul său Hamza, i dete steagul stăpânirii sale.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/25. *Scrisoarea către Zulnia.* KONAKI, P. 99. *Destăinueşte-te către dînsul, fără sfială.* MARCOVICI, C. 43/12. *Copiii... s'au adresarişit* [= adresat] *ei, cu întrebarea către tatăl lor.* DRĂGHICI, R. 107. *Pe lângă aceste, aveà porunci împărăteşti către Hanul Tătarilor, Nogai, ca să-i deie ajutor.* C. NEGRUZZI, I 137. *Acel glas triumfător, Ce se 'nalţă pân' la ceruri... Ca o lungă salutare Către un falnic viitor.* ALECSANDRI, P. II 5. *Versuri dulci,... Către vreo trandafirie şi sălbatică Clotildă.* EMINESCU, P. 232. *De din vale de Rovine, Grăim, Doamnă, către tine, Nu din*

gură, ci din carte. id. ib. 243. *Îți dau o scrisoare de recomandație către el.* TDRG. *Moș Nichifor s'a răsuflat, la un păhar cu vin, către un prieten al său, despre întâmplarea din codrul Bălaurului.* CREANGĂ, P. 136. *Carte* [=scrisoare]... *către împăratul.* id. ib. 187. *Nu cumvà să bleștești din gură către cinevà despre ceea ce a urmat între noi.* id. ib. 207. *Zis-a mândra către mine: Mă mărit, te las pe tine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 231. *Mă pârî către maica.* ib. 187. *Am zis către mama.* DOINE, 99/7.

IV † (Din sensul de «mișcare în direcția unei ținte» s'a putut naște sensul final) Cu scopul, pentru, spre, întru. *Bură pristaniște către iernare.* COD. VOR. 86/3 (vadul bun a i e r n à N. TESTAMENT 1648; tocmit bine fiind vadul d e i e r n a t i c BIBLIA, 1688). *Vedeți holdele, că sâmt plăvițe amù, către seacere.* VARLAAM, C. 160,1. *Încălecând, au purces către întâmpinarea Domnului.* LET. III 295/33. *Să rânduiască tunuri și să le trimeată să le așeze către împușcare.* ARHIVA R. II 110.

V (Mișcarea spre o țintă devine o a p r o p i e r e de ea).

1°. (După verbe care însemnează o apropiere, apoi: dependență, teamă, apărare etc.) De, despre, (din) spre. *Venit-au cu blândeațe, ca să te apropii cu îndrăznire către'însul.* VARLAAM, C. 94. *Aveți către Domnul teamă.* DOSOFTEIU, PS. 68. *Și au apropiat pe socru-său către sfaturile sale.* N. COSTIN, LET. I 83/19. [Reni] *sat de țară pre Dunăre, ascultător către ocolul Galaților.* M. COSTIN, ib. I 253/8. *Pre cât vor fi statornici la stejărul supunerii și ascultării către prea-puternica împărăție.* TES. II 311. *Însă frica trebue să se giudece după mărimea primejdiei și după apropierea către adevăr.* CODICĂ ȚIV. 13/3. *În partea de dinainte mă vor apărà copacii, iar către cea dinapoi muntele.* DRĂGHICI, R. 49. *Se apropie soarile către amiazăzi.* id. ib. 15.

2°. † (După verbe care însemnează o stăruire) Pe lângă, la. *Au stătut Hanul la mijloc către Vezirul, de au așezat să-l puie pre dînsul Leșii craiu.* NECULCE, LET. II 231/6. *Iară boierii care avusêse greutate la Nicolai-vodă sta tot vârtos către Dimitrașco-vodă, ca să pârească pre Nicolai-vodă.* id. ib. II 334/2.

VI (Apropierea implică o alipire, un adaos, sau chiar o cuprindere, încorporare, amestec; mai ales la scriitorii vechi moldoveni și ardeleni și astăzi prin Ardeal. Tot astfel la Istroromâni, unde *către* = la; întrebuințarea aceasta nu poate fi deci socotită ca o influență a ung. *-hoz, -hez.* În limba literară se exprimă printr'un dativ s. prin) La, pe lângă, pe, peste, afară de... *Către aceasta facem știre Măriilor voastre pentru rândul iobagilor.* IORGA, D. B. I 17, cf. 13/2, 28. *Către'aceà tu veaghe de faptele tale.* VARLAAM, C. 138. *Iar pre mai mare credință, noi am pus peceatea târgului și ale noastre către cest zapis* (a. 1614). GCR. I 45/16. *Cetăți multe le luase și le alipise către țara Moldovii.* URECHE, LET. I 98/29. *Trimițându-i și 2000 de ieniceri către 60000 de oaste ce aveà tătărească.* N. COSTIN, LET. I 216/20. *Cuprinzând țara Ardealului iar către sine.* id. ib. I 226/20. *Și de atunce sânt date* [câteva sate] *către Smil.* id. ib. 253/8. *Către aceste, să cauți ce scrie iscusitul istoric Topeltin.* N. COSTIN, LET. I 77/16. *Bogdan... adunat-au către sine pre Valahi și au întrat în țară.* id. ib. I 90/19. *După aceasta stăpânì Bosna... și în urmă toată Albania; către acestea stăpânì Evripu și Mitilinu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/28. *Împăratul l-au îmbrățișat către pieptul său.* ȚICHINDEAL, F. 163. *Către toate aste dară și 'mpăratul a poftit Ca să vază cine este âst cântăreț.* PANN, E. I 33. *Aceștia își zidesc și case, au și capiști..., iar către aceste se ocârmuesc și de împărați.* DRĂGHICI, R. 65. *Pune puțină apă către oțet, că-i prea tare.* (Auzit în jurul Aradului). || (Fiind vorba de o îngrămădire; cu repetirea substantivului) Lângă, peste. *Adunăm păcate către păcate, cât măsură n'au.* VARLAAM, C. 271,2. *Petrecù trudă către trudă și dureare către dureare adăogeà.* id. ib. II 14.

VII (Apropierea devine aproximație, cf. s p r e, fr. v e r s, germ. g e g e n).

1°. (În legătură cu noțiuni l o c a l e) Aproape de..., în partea..., mai spre..., pe la..., în spre, pe lângă... *Un împărat mare către răsărit... a fost prea vestit.* PANN, P. V. I 30. *Făcù zece pași și zări către un desiș un fel de casă.* ISPIRESCU, L. 59. *Mai către mijlocul grădinei se făceà că erà o fântână de marmură albă.* id. ib. 244. | (Precedat de prep. d e; învechit) *Lăcuià la țară de către orașul Pilusion.* DOSOFTEIU, V. S. 97. *Hotarăle Moldovei... au fost până la Sarafiniți de către Horodinca* (a. 1782). URICARIUL XI 265/30.

2°. (În legătură cu noțiuni t e m p o r a l e; mai ales precedat de prep. d e) Spre, pe la, aproape de. *În multe rânduri s'au dus la groapă și mai de noapte și mai de către dzuă.* VARLAAM, C. 145,2. *Venì muiarea de către demineață.* BIBLIA (1688) 189,2. *Într'o Marți sara spre Miercuri, către Blagoveștenie.* N. COSTIN, LET. II 36/32. *Ziceà oamenii că au înserat de către noapte.* id. ib. II 49/28. *De către sară veneà la scaunul său.* GHEORGACHI, ib. 326/29. *Notariul lui Bela... au scris istoria către capătul sutei a doaăsprezecea.* P. MAIOR, IST. 195. [Pe trântori] *îi... omoară albinele de către toamnă.* ECONOMIA 175. *De către seară se arată despre o parte o gură luminoasă.* CALENDARIU (1814) 81/20. *Către căpătâiul dintâiu al vremilor... se povestește... că omul erà croit din alte foarfeci.* DELAVRANCEA, S. 79. *Chiar în aceà zi, către sară, baba începù să puie la cale viața nurorii-sa.* CREANGĂ, P. 5. *Se luă de gânduri fata. Când, către nămiezi, ce-i venì ei, se uità și în sus.* ISPIRESCU, L. 46. *Jucà până către seară.* id. ib. 185. *Să aștepte până în primăvara următoare, căci atunci, când îi rugà ea mai cu stăruință, erà de către toamnă.* MARIAN, T. 217. *De către dimineață însă, în revărsatul zorilor, afipì.* CĂTANĂ, P. B. III 86. *Cându-i colea către sară, Badea murgul și-l înșală.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 286. (Contaminat din *către sară* + *în seară*) *Și iar au mers..., când a patra zi, colo de către'n seară, iacă...* MERA, B. 39.

[Și: **câtre,** † **cătru** COD. VOR. 86/9, PSAL. SCH. 52; (în Mold. și Transilv. se păstrează încă forma mai veche) **către (câtră),** din care s'a născut forma literară (muntenească) *către,* prin fonetică sintactică înaintea unor cuvinte care aveau un *e* sau un *i* în silaba începătoare (de ex. *către tine, către ele*); (Transilv., Ban., Maramureș, Țara-Oașului, prin disimilare față de *r* al cuvintelor următoare în construcții ca acestea: *către cer, către prânz*) **cătă** JAHRESBER. VI 40, ȚIPLEA, P. P., CANDREA, Ț. O., DENSUSIANU, Ț. H. 40, ȘEZ. XIX 105, CABA, SĂL. *Vulpea... o pus pește să se frigă, zicând cătă lup.* ALEXICI, L. P. 230/26. *Cătă câți băsădește... Cătă câți se uità.* VAIDA. *Cât'alalță* = unul către celălalt. CANDREA, Ț. O.]

— Din lat. **contra.**

CATRÉNȚĂ s. f. v. **catrință.**

CĂTRÉȚ s. a. (Sorte de) *poulailler, cage* (à volaille).—(Ungurism, în Transilv.-de-nord, Banat) Despărțitură făcută din scânduri s. din nuiele (într'un grajd s. într'o cămară), în care se țin găini (Năsăud). Com. s. POP. C o t e ț de galițe, cușcă în care se transportă galițele (Bacamezău, Caraș-Severin) Com. L. SIRCA. *Cătreț, cotreț* = coteneață,

coteț de găini. VICIU, GL. 36. [Când se pune claponul la clocit] *se acopere eu un cătreț, ca, desmețindu-se coponul, să nu poată fugi.* ECONOMIA, 106. [Și: (+ *coteț*, cf. slovac. *kotrec*, idem) **cotréț** s. a. (Năsăud). Com. N. DRĂGANU, cf. VICIU, GL. 36].
— Din ung. **ketrec,** idem. LACEA. Cf. c o t e ț.

CATRÍNCĂ s. f. v. **caterincă.**

CATRÍNȚĂ, s. f. *Cotte,* sorte de jupe faisant partie du costume des paysannes.—Haină femeiască în locul fustei (nu însă cusută încheiat, ca fusta, și din stofă de târg, ci o bucată de stofă — mai rar pânză—țesută, de obiceiu, în casă); se încheie dinainte, peste brâu, cu bârnețe [= bete]; e țesută din lână boită în fel de fel de colori, predominând roșul; numai dosul e negru (CREANGĂ, GL.), cf. v â l n i c, o p r e g. În unele ținuturi *cătrință* se numește f o t a întreagă (cf. ALECSANDRI, T. 1752, 1765, MARIAN, I. 63, WEIGAND, B. B. 95, ȘEZ. IV $17/_{23}$. LIUBA-IANA, M. 120, H. II 4, IV 87, VI 236), în altele numai partea dinainte, ș o r ț u l (cf. LB., MOLDOVAN, Ț. N. 66), iar în altele partea dinapoi (cf. MOLDOVAN, Ț. N. 160), z a d i a. *Crătință de lână* (a. 1752). IORGA, S. D. XII 63. *Fuste cari au remplasat* [=înlocuit] *cu mare succes catrințele și prijitorile.* I. IONESCU, D. 499. *Femei... În cătrință, în bondi(n)ță, În cămeșă cu altiță.* ALECSANDRI, P. III 588. *Fusta în cute e îngustă și compusă din două bucăți, cusute una de alta, mai sus de genuchi, precum sânt încă vâlnecile sau cretințele țesute de țărancele române.* ODOBESCU, I 418. *Stăpâna casei... își netezește catrința.* EMINESCU, N. 141. *În biserica cea mare... vezi... albele cojoace de păstori, cu fachioalele ștrengărești și catrințele, «cretințele», negre, vărgate în lat cu supțiri dungi roșii, ale femeilor.* IORGA, N. R. A. I 168. *Dinapoi au* [femeile din Avrig] *altă șurță, colorată cu fel de fel de alesături, mai mult roșii, aceste șurțe se numesc crătințe.* MOLDOVAN, Ț. N. 160. *Iată vine-a mea drăguță, Cu cătrința cu zăluță.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 360. *Iese mândra la portiță, Numa'n iie și'n cretință* (*crătință* DOINE $160/_9$). ib. 72. *Dinainte lungă'n șurță, Dindărăt lungă'n cretință.* ib. 426. *Mândruța șede'n portiță, Cu mâni albe de cătrință.* HODOȘ, P. P. 121. *Vinde-ți, mândro, crătința Și-mi plătește temnița.* BIBICESCU, P. P. 176. *La mama purtam rochiță, La barbat n'am nici catrință.* ȘEZ. III 60. *Cătrință vișinie.* MAT. FOLC. 497. *În pădure născuiu, În pădure crescuiu, Acasă dacă m'aduse, Cretință vărgată îmi puse?* [= Grinda cu straie]. GOROVEI, C. 120. | **A-i mirosi cuivà a cătrință** = a începe a aveà pofte sexuale, a începe a se uità după femei. Cf. CREANGĂ, GL., ZANNNE, P. III 92. *Când s'a face mai mărișor, are să înceapă a-i mirosi a catrință.* CREANGĂ, A. 14 [Și: **cătrințâ** s. f., **catrânță** s. f. JAHRESBER. IV 328, **catrénță** s. f. H. XVIII 262. *Catrențe de mătase.* ISPIRESCU, L. 349, († *cotreanță?* Banat) **cotrínță** (VICIU, GL., H. XVIII 144, 269), **cotrânță** = șurța dinainte. VICIU, GL., cf. JAHRESBER. III 318. *Fetelor, numai după ce au trecut de 4—5 ani, li se dă o cotrință dinainte... Cotrințele sânt sau cumpărate și sânt de lână, somot* [= catifea] *sau mătasă în diferite colori, sau femeile le țesă din păr de lână în diferite colori...; cotrânțele sânt și din pânză albă, țesută de ele.* LIUBA-IANA, M. 15—17; — (cu metateză) **crătínță** JAHRESBER. IV 328, (+ *creț?*) **cretínță** s. f. JAHRESBER. IV 328. | A u g m e n t a t i v: **cătrânțóiu** s. a. = partea dindărăt a fotei. Cf. DENSUSIANU, Ț. H. *Dinainte poartă cătrință, îndărăpt cătrânțoiu de lână sau opreg, țesut numai în partea superioară, în lățime cam de-o palmă, iar de-acî în jos ciucuri nețesuți, până la călcâie.* MOLDOVAN, Ț. N. 66.]
— Etimologia necunoscută (Același cuvânt ca ung. *katrinca, karinca, kirinca,* idem, care însă se întrebuințează prin Ardeal și pare a fi luat de la Români. Cihac II 488 compară cuvântul nostru cu pol. *katan(ka), katana* «jupe courte» și lituanul *katenka* «corsage, camisole»). Cf. c o t r a n ț ă.

CATRINÚȚĂ s. f. (Bot). Nom d'une fleur. — (Bucovina) Numele unei flori. (Vicovul-de-sus, com. G. NISTOR; Straja, com. AR. TOMIAC).
— Probabil, diminutivul numelui propriu **Catrina.**

CĂTRU † prep. v. **către.**

CĂTRÚNĂ s. f. (Bot) = **tigvă** (Tulcea) H. XIV 349, 444. [Plur.-*truni.* H. XIV 444].

CÂTUIÁLĂ s. f. *Quote-part, quotité.* — Cotaparte, parte (dintr'o sumă care se împarte în mod egal între mai mulți). *Fieși-carea [din biserici], după cumu-i va fi venitul, așà să aibă și câtuiala preoților, diaconilor și altor clirici.* ÎNDREPTAREA LEGII (a. 1652) ap. TDRG.
— Derivat cu suf. abstr. **-eală** dintr'un verb, neatestat, *câtui,* derivat din **cât.**

CĂȚÚIE s. f. (Bis.) *Cassolette.* — Vas de metal (tinichea) s. de pământ, cu coadă și cu găurele în pereți (une-ori un hârb PAMFILE, C. Ț.), în care se pun cărbuni și peste ei tămâie, pentru tămâiere în biserică. MARIAN, SE. II 206, ȘEZ. I $192/_3$, PAMFILE, C. GOROVEI, CR. Cf. a f u m ă t o a r e, c ă d e l n i ț ă. *2 căți* [cit. c ă ț i i] *cu cănafi și cu măhreme albi.* CATASTIF (1588) ap. CUV. D. BĂTR. I 194. *Căția.* MARDARIE, L. 4551. *De prin cățâi cădind cu tămâie.* DOSOFTEIU, PS. 369. *Vei face... cățiile... de aur curat.* BIBLIA (1688) 57. *I cățiie poleită* (a. 1790). IORGA, S. D. VIII $18/_1$. *Katzie de arame* (a. 1803) ib. XII 146. *Măgulitorii Ce aleargă cu cățuia, tămâind stăpânitorii.* KONAKI, P. 258. *Căție de argint, cu flori suflate în aur, din care ieșeà fum de udagaciu.* GHICA, S. 33. *Am cerut o cățuie și foarfeci; am tăiat fărâmele scrisoarea și răvășelele viclenei, și le-am pus pe jăratecul din cățuie.* C. NEGRUZZI, I. 66. *O căție sau afumătoare de argint, în forma unei sfere cu capac conic.* ODOBESCU, I. 459, cf. 422. *Să ia foc întru căție și să puie tămâie albă.* ION GR. II 272. *Toderel Din firicel Sus se suie, Din cățuie?* [= Fumul]. PAMFILE, C. 23. *Umblare-oiu pe ulicioare, Cu cățuie de tămâie.* PAMFILE, C. Ț. 197. [Și: **cățíe** s. f.].
— Din n.-grec. *χατζί* «pelle à feu». CIHAC, II 645 (modificat după suf.-*ie* și *-uie).*

CATÚN s. a. *Cotonnade, indienne.* — (În Bucov., germanism) Stambă. *Mărămi frumoase de catun.* MARIAN, ap. TDRG.
— *N.* din germ. **Kattun,** idem. Cf. c a r t o n².

CĂTÚN s. a. I 1°. *Village montagnard.* 2°. *Hameau.* 3°. *Faubourg.* II 1°. *Cabane.* 2°. Four creusé en terre. 3°. *Tanière.* III Endroit entouré d'arbres.
În sensul vechiu al cuvântului, *cătun* pare a fi însemnat o așezare (definitivă sau vremelnică) a păstorilor români. Documentele sârbești ne arată pe Vlahii din evul-mediu locuind în astfel de *cătune,* iar în Istria multe nume de localități se numesc *Katun,* urme ale așezărilor păstorilor vlahi în acele regiuni. Dintre românii sudici îl au numai Megleniții, cu înțelesul de «sat», pe când la Aromâni cuvântul e cunoscut numai în toponomie (cf. DR. IV 334).
La noi, cuvântul a primit accepțiuni nouă, care se explică toate din cel originar.
I 1°. (Numai în Dicționarul lui Prale din 1827) *Cotune* = sate prin munți. CCR. 659.

2°. (Din sensul de «așezare de case primitive», în opoziție cu «satul», s'a născut cel de) Grupă de case țărănești, izolată, sat mic (fără biserică COSTINESCU, BRĂESCU, M.) aparținând, întru cât privește administrația, unui sat vecin, ca subdiviziune a unei comune rurale (cf. LM., TDRG., PAMFILE, C. Ț.), parte din sat, cot (PAMFILE, C. Ț.). *Cătun* se zice adunarea cea mai mică, de puține case, p'împrejurul unui sat, unui oraș. I. GOLESCU, C. I. 240 b. *Cetăți, orașe, sate și cătune.* DUMITRACHE, ap. ȘIO. *Moșiile, sate întregi, Pașcanii, cu toate cotunurile* (a. 1805). URICARIUL XI 325/25. *Cătune legate la alte sate nici-cum să nu mai fie* DOC. (a. 1813), ap. ȘIO. *Curtea eră plină de vânători de prin cătunele vecine.* GHICA, ap. TDRG. *Cătunu-i adormit.* VLAHUȚĂ, P. 61. *Am răsbătut... împărății și cetăți, târguri și cătune.* ISPIRESCU, L. 307.

3°. (Ban.) *Cotun* = mahalà. Com. COCA. *Kotunĕ* = magala. ANON. CAR.

II (Din sensul de «case păstorești» s'a născut cel de)

1°. Colibă (GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.) ciobănească (H. V 417, XIV 65, 284), locuință pentru porcari și pescari (PĂSCULESCU, L. P.), bordeiu (GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.), cf. hodaie. *Sus, la poala muntelui, În frunza vizdeiului, În umbrița teiului, La cătunu' Pătrului.* ib. 95. *Golea ici, Golea colea, Golea'n margine de lac, Într'un cătun afumat.* PĂSCULESCU, L. P. 273.

2°. *Cotună* = un fel de cuptor improvizat în câmp. Se face o săpătură în pământ cam de o jumătate de metru pe o suprafață de 1—2 m². La o margine, se face o gaură în păretele săpăturii pentru foc (cu paie s. cu tizic), ca o sobă. Gaura răspunde deasupra și acolo se așează căldarea. Găuri de acestea pot fi mai multe (Bărăgan). Com. I. C. PANȚU. Cf. cotlon.

3°. P. ext. *Cotună* = vizunie (Ciacâru, în Brăila). H. I. 128.

III. Locșor gol, încunjurat («ocolit») de copaci (Rucăr. Com. C. LACEA); hățiș, desiș (PONTBRIANT). *Haideți iarna la ciocoi, Să cărăm fân pentru boi, Pân' ce-a da frunza'n cătun Și-a cântà cucu'n alun.* ALECSANDRI, P. P. 258b, cf. 389b. *Ține-mă, stăpâne, bine, Căci ca mâne anul vine, Și-a da frunza pe cătun Și ți-oiu lăsà slujba 'n drum.* SEVASTOS, P. P 289/22.

[Plur. *-tune* și *-tunuri. Toate cătunurile românești* (a. 1869). URICARIUL, XIV 147/29. | Și: (+ cot, Mold.) **cotún** s. a. PAMFILE, C. Ț., (cu asimilare) **cutún** s. m. sing. (întrebuințat, numai ca nume propriu, pentru denumirea unei mahalale a Brașovului. Com. LACEA); **cătúnă** s. f. ap. TDRG., **cotúnă** s. f. JAHRESBER. IX 226. *Sătenii din aceeași cotună.* BOGDAN, ap. ȘIO. | Diminutiv: **cătuiór** s. a. = bordeiu. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. *Pe-ale ostroave de mare Iestè nouă cătuioare.* ib. 121. | Cf. numele patronimic *Cătuneanu.*]

— Cuvânt balcanic, care se găsește în albaneză: **katund(i)** «sat», **katund** «vilă», în Elbasan **ketun** «sat», în Borgo Erizzo **kotun,** tosc **katunt, katundi** «sat», în medio-greacă: *κατοῦνα* «lagăr (de corturi), bagaj, cort», în neo-grec. «câmp, cartier», «casă, apartament, cameră», în paleoslavă: *katunĭ* «lagăr», în sârbește: *katun* «sat de păstori albanezi și români», mai târziu «sat, ținut, district», astăzi «loc unde pasc și se mulg vitele, mai ales oile, la munte; stână; locul unde se așază stâna», în bulgărește *katún,* «colibă de ciobani, cort de țigani», *katunar, katunin* «păstor s. țigan nomad», *katunište* «tabără țigănească», în țigănește: *katúna* «cort țigănesc». Cuvântul pare a fi de origine albaneză, înrudit cu lat. **tenio,* grec. *τείνω* (< ind.-germ. *ten*) «întind (un cort s. coardele unui instrument)». N. Jokl, *Indogermanische Forschungen,* XXXIII, 5. Heft.

CĂȚÚN s. m. v. **cățân.**

CĂTÚNĂ s. f. v. **cătun.**

CĂTUNÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. **cătană.**
CĂTUNÉȘTE adv. }

CĂTUNÍ vb. IVa v. **cătăni.**

CĂTUNÍE s. f. v. **cătană.**

CĂTÚR s. a. 1°. *Souche, tronc d'arbre.* 2°. *Jeune arbre.* 3°. *Hallier, buisson, taillis.* — (Transilv.)

1°. Butuc de lemn (REV. CRIT. III 92), trunchiu (GRAIUL, II) de arbore tăiat (rătezat DENSUSIANU, Ț. H.), care rămâne în pământ (VICIU, GL.); cf. ciot, buturugă, buștean. *Pe de-o parte mulțimea săracă, silită de nevoie să fure, pe de alta porunci strașnice să nu se miște un cătur din trupul pădurii.* ADAM, R. 170. *Biata mamă nici lemne de foc n'o fi având, că harnicii de frați nici lemne nu ï-or fi dus; hai să-i duc eu un cătur, batăr.* RETEGANUL, P. V 34/15.

2°. Fag, stejar, brad s. alt arbore de grosimea unui lăstar până la a unui butuc de roată; p. ext. arbore înalt și subțire. VICIU, GL.

3°. P. ext. Huciu (VICIU, GL.), huceag. *Cântă cucul din cătur, Vara, cându-i dor destul.* ibid.

[Derivat: **căturóiu** s. a. = fag, stejar, brad s. alt arbore mai gros decât căturul, dar nu așà de gros ca un copac format. Cf. VICIU, GL.].

— Pare a sta în legătură cu bulg. *katurjam* «răstorn», *căturul* fiind un trunchiu răsturnat, doborît.

CĂTURÓIU s. a. v. **cătur.**

CĂTUȘÁ vb. Ia v. **încătușà.**

CĂTÚȘĂ s. f. I *Chat.* II 1°. *Souricière.* 2°. *Ancre.* 3°. *Fers, menottes.* 4°. Pièce de bois courbée, fixée â l'extrémité du timon, qui sert à relier le joug au timon. 5°. Traverse qui relie deux pièces de bois emboutées à angle aigu afin d'en empêcher l'écartement. III *Marrube noir (Ballota nigra).*

I. În înțelesul original de «pisică», precum se întrebuințează în dialectul aromân și meglenit, îl găsim atestat numai într'un glosar slavo-român din sec. XVIII: *cătușa* = slav. mačka CUV. D. BĂTR. I 272, în nume de localități și în descântece. *Face pită de cenușă Și cu lapte de cătușă.* MARIAN, D. 229, cf. ȘEZ. XX 85.

II. P. anal. Diferite obiecte care se prind, se înfig sau cuprind cevà, cum prinde pisica cu gheara.

1°. Fierul (cursa) de prins șoareci. ȘEZ. VII 101.

2°. † Ancoră. MARDARIE, L. 92. *Lepădară 4 cătuși.* COD. VOR. 91/4. (Azi, arhaizant?) *Vasele ciocul spre larguri îl au; cu dintele trainic doarme cătușa'n adânc.* COȘBUC, Æ. 105/5, cf. 15/12.

3°. (Mai ales la plural, mai rar la sing.) Fiare, obezi (ȘEZ. V 55/29), unealtă de supliciu în care se pun mânile ori picioarele (ori grumazii LB.) criminalilor (COSTINESCU) s. nebunilor s. animalelor sălbatice (LM.); cf. butuc (II 1°). *Fă-ți cătușŭ* (= cătuși) *de lemn pregiur grumaz.* DOSOFTEIU, V. S. 104. *Îi bägă în cătușă de her.* id. ib. 119. *Cei băgați în cătuși se vor opri cu fune de sărăcie.* BIBLIA (1688) 378₂. *În obezi și în cătuși băgându-i, la Costandin-vodă cu un agă i-au trimis.* MAG. IST. II 201/24. *Luară pre Staico și pre ai lui, băgați în fiară și în cătuși, și-i puseră într'un car mocănesc.* ib. V 121/30. *Mă luară, mă legară, în cătuși de lemn m'au pus, Și bătut, ca vai de mine! la ispravnici drept m'au dus.* PANN, ȘEZ. II 84. *Pe bădița Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul, îl cetluiau acum zdravăn și-l puneau în cătuși, să-l trimeată la Piatra.* CREANGĂ, A. 8. *Am fugit de pieire, rupându-mi cătușa.* COȘBUC, Æ. 32/36. *Să*

te duci, bădiţă, duci, Pân'îi picà rob la Turci, Cu picioarele'n butuci Şi cu mânele'n cătuşi. ALECSANDRI, P. P. 17, cf. SEVASTOS, C. 277/2. *În temniţă la Opriş, Unde-mi zace Corbea'nchis,... Cu lacăte pe la uşe, Cu mâini dalbe în cătuşe.* TEODORESCU, P. P. 517. *Rob la Turci, Cu picioarele'n butuci Şi cu mânile'n cătuşi.* ŞEZ. V 90. | Fig. *Îl liberează şi-l mântueşte de toate cătuşile streine.* SBIERA, F. 312.

4°. Bucata de lemn încovoiată, prinsă de capătul dinainte al proţapului (la car, căruţă s. plug) s. al tânjelii, în care se îmbucă jugul. E înţepeniţă în proţap prin două cercuri de fier şi un cuiu. Prin ea şi prin proţap pătrunde cuiul care ţine jugul. Cf. jânchiţă, japiţă, armăsărel (2°), cocoş. Cf. PAMFILE, I. C. 137, MARIAN, D. 59, REV. CRIT. IV 141, BUGNARIU, NĂS., ŞEZ. V 55/10, com. MARIAN, com. AR. TOMIAC, H. X 46, 69, 77, 110, 209, 466, 500, 505, 507, 509, 512, XII 195. *Place-mi fata cea cu guşă, Ca tânjala cu cătuşă.* REV. CRIT. IV 141. Cf. MĂNDRESCU, L. P. 133. *Săniuşă cu cătuşă, Dragă mi-i leica cu guşă.* BUGNARIU, NĂS.

5°. Bucata de lemn care ţine căpriorii, alcătuiţi în capră (s. părţile uşii cf. RĂDULESCU-CODIN) ca să nu se desfacă. Se mai numeşte şi coţofană, limba-caprei, cocoşlău, găinar, chingă, primblă, căprior, prinsoare, scleamă (Cf. PAMFILE, I. C. 424, RĂDULESCU-CODIN, com. ITTU). *Puteà să taie din zăvoiu vrăjari, nuiele, zob şi pari pentru capre şi pentru cătuşe.* SBIERA, F. 50. *Aici se păstrează cucuruzul, risipit pe jos sau acăţat de cătuşe, în coarde împletite.* PĂCALĂ, M. R. 405. *Pe cătuşi dorm găinile, sub coperiş.* Cf. ŢARA OLTULUI III n. 35. || P. anal. Linia orizontală a literei A (mare). ŢARA OLTULUI III n. 35.

III (Bot.) Plantă ierboasă, cu miros greu şi cu flori roşii (PANŢU, PL., cf. ŞEZ. XIX 168), cebare. Cf. cătuşnică.

[Plur. *-tuşe* (dial. *-tuşă*) şi *-tuşi*. | Şi: **cătúşe;** (+ *cotoiu?*) **cotúşă** = pisică DDRF. || Verbe: **cătuşà** Ia, **cătuşì** IVa v. încătuşà, încătuşì. | Nomen agentis: (numai la COSTINESCU) **cătuşár** † s. m. = cel care la o închisoare are sarcina de a pune cătuşe prizonierilor criminali. | Alt derivat: **cătuşoáică** s. f.: numele unei plante (probabil *cătuşă* III). Cf. ŞEZ. XIX 168.]

— Derivat dintr'un mai vechiu **cată*, din lat. **catta** «pisică», prin suf dim. *-uşă*, cf. LB. Sensurile figurate se explică prin asemănarea cu ghearele pisicei, care «prind, cuprind cevà» sau «se înfig în cevà» (DR. III 666); dintre ele, cel de «ancoră» se găseşte în multe limbi (cf. Berneker, SEW. p. 589—591) şi la noi pare a fi un decalc după slavoneşte. În înţelesul de «fiare, obezi», cuvântul a trecut la Ruteni (*katuša* «tortură») şi la Polonezi (*katusz, katusza* «tortură», apropiat prin etimologie populară de *kat* «călău»). Cf. cotoiu.

CĂTUŞÁR s. m. v. **cătuşă.**

CĂTÚŞE s. f. v. **cătuşă.**

CÂTUŞI adv., pron. 1°. *Si* peu *que* ce soit, *un tant soit* (peu). 2°. (Au plur.) (Tous) *ceux qui.* 3°. *Tous les.*

1°. Adv. (Exprimă un raport concesiv, fiind urmat de prep. de şi adj.-adv. puţin, mic). Cf. cât. (III) Oricât. *Să să cearte de pururea, câtuşi are fi de micşoară certarea.* PRAVILA MOLD. 121/2. *Citeà fără câtuşi de puţină ruşinare cărţi în potriva năravurilor celor bune.* MARCOVICI, D. 21. *A născut pruncul, fără a simţi câtuşi de puţin durerile facerei.* CREANGĂ, P. 101/2. (Neobicinuit) Cât. *Să plecăm câtuşi mai cu curând.* GORJAN, H. II 58. # **Câtuşi de cât** = cât de cât, (ori)cât (de puţin), cât se poate mai puţin, (după negaţiune) absolut de loc, de fel (Cf. cât IV). *Ascunde-te câtuşi de cât, până va trece mânia Domnului.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Doar s'a încălzì câtuşi de cât, şi n'a mai clănţănì din măsele.* CREANGĂ, P. 246/19. (Întărit prin măcar) *Ce folos că citesc orîce carte bisericească? Dacă nu ştii a însemnà măcar câtuşi de cât, e greu.* id. A. 18. *Boierii jurară că vor merge unde va merge şì Domnul lor, fără să cârtească câtuşi de cât.* ISPIRESCU, M. V. 37—8. *Bătù în sus, bătù în jos, şi peşte să prinză, câtuşi de cât.* id. L. 280/5.

2°. † Pron. rel. (Numai la plur.) Toţi câţi, care. Cf. cât (C I 3°). *Aceasta nu învaţă Domnul pre unul sau pre doi, ce pre toţi câţişi sânt credincioşii săi.* VARLAAM, C. 316. *Pre unii i-au omorît, pre alţii mulţi i-au şi botezat, câţişi s'au aflat Turci în ţara lui.* LET. I 342/20. *Pre câţişi n'au putut scăpà din târg, au început* [duşmanul] *a-i batere din tunuri.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Jăcuind pânile de pre la oameni din câţăşi erà în ţară.* ib. id.

3°. (Subt forma invariabilă *câteşi*, cu funcţiune distributivă, urmat de numerale cardinale, arată că cele spuse se raportă la fiecare dintre numele determinate) **Câteşi trei, patru, cinci etc.** = toţi trei, patru, cinci, etc. Cf. cât (C IV). (Substantivul următor e articulat). *Într'această zi întrà Noe... şi câteşi trele fămeile fiilor lui cu dînsul în chivot.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Venirà câteş[i] cinci.* ib. 324. *Scoase inimile din câteşi şapte caii.* EMINESCU, N. 22. *Porniră câteşi trei spre zâna crăiasa.* ISPIRESCU, L. 77/25. *Apoi intrară câteşi trele smeoaicele în casă.* id. ib. 221/20.

[Şì (adesea numai variantă grafică): *cătuşi.* | Plur. † *câţişi*, (dial.) *câţăşi.*]

— Compus din **cât(u) + şi.**

CĂTUŞÍ vb. IVa v. **încătuşà.**

CĂTÚŞNIC s. a. (Bot.) v. **cătuşnică.**

CĂTÚŞNICĂ s. f. (Bot.) 1°. *Herbe aux chats; Menthe de chat (Nepeta Cataria).* 2°. *Marrube vulgaire (Marrubium vulgare).* 3. *Mélisse (Melissa officinalis).*

1°. Plantă ierboasă, cu miros aromatic pătrunzător, cu flori albe s. roşietice, pe dinlăuntru cu puncte roşii. Are proprietăţi tonice, excitante. Pisicile caută foarte mult această plantă, se tăvălesc peste ea şi o mănâncă cu mare poftă. Se mai numeşte şi: iarbă-flocoasă, iarba-mâţei, iarba-vântului, minta-mâţei. PANŢU, PL., cf. LB., LM., ION CR. I 8, CREANGĂ, GL., GOROVEI, CR., ŞEZ. III 152, IV 123, (Straja, în Bucov.) com. AR. TOMIAC, H III 129, 242, VI 104; X 30, 85, 141, 445, 464, XVI 103. *Nu se lasă, până ce găseşte un buştihan putregăios, îl scobeşte cu ce poate şi-i face urdiniş; după aceea aşează nişte ţepuşi într'însul, îl freacă pe dinăuntru cu cătuşnică, cu sulcină, cu mătăciune, cu poala-Sântă-Măriei şi cu alte buruiene mirositoare şi prielnice albinelor.* CREANGĂ, P. 238. *Se pune în prima scăldătură... cătuşnică, ca să fie* [copilul] *vârtoşel.* MARIAN, NA. 84, cf. 280, PAMFILE, B. 62, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 157. || **Cătuşnică-sălbatică** = 1° voronică; 2° unguraş. PANŢU, PL.

2°. = **unguraş.** LB. POLIZU.

3°. = **roiniţă.** BULET. GRĂD. BOT. V, nrii 3-4 p. 61.

[Şì: (ad 1°) **cătúşnic** (PANŢU, PL), **cotúşnic** s. a. BARONZI, L. I 132/3. Cu alt sufix: **cătúşniţă** s. f. = buruiană bună pentru «strânsul cel mare (sancă)». H. III 448, XII 203.]

— Derivat din **cătuşă,** prin suf. adj. **-nic, -nică,** cf. cătuşă (III), cătuşoaică.

CĂTÚŞNIŢĂ s. f. (Bot.) v. **cătuşnică.**

CĂTUŞOÁICĂ s. f. (Bot.) v. **cătuşă.**

CÂTVA, CÂTĂVA adj., adv. I. 1°. *Quelque(s)*, (au plur.) *quelques un(e)s.* 2°. *Assez grand(e).* II. *Quelque temps, quelque peu de* (temps, d'espace etc.), *un peu.*

I. Adj. 1°. (Uneori întărit prin vreo) Arată o parte s. un număr oarecare (relativ mic) din s. de...: oarecare, puţin, niţel, (la plur.) unii, unele, vreo doi-trei. *Keteva — aliquot.* ANON. CAR. *Alţi proroci cătva.* PALIA (1582) ap. GCR, I 37/24. *După cătăva ceas să alină marea.* VARLAAM, C. II. 35/2. *Să-l scoată den ocinele lui cătâva* (MUNT. *câtâva*) *vreame.* PRAV. 104. *De vor treace câteva dzile, să să cearte amândoi.* ib. 197. (Neobicinuit, după subst.) *De are treace... şi vreame cătăva, nu vor aveà nice o certare.* ib. 200. *După cătăva* (astăzi: oarecare s. puţină) *luptă între oşti, au lovit Leşii pe oastea ungurească.* LET. I 218/9. *Este... de aice o dumbravă, de ţine câtva loc.* ib. I 318/30. *Un paşă cu cătăva oaste.* ib. II 228/3. *După cătăva pierdere de vreame.* CANTEMIR, ap. GCR. I 360/16. *Mai nainte cu cătăva vreame.* MINEIUL (1776) 52²/1. *Clădesc vr'o câtva fân.* ECONOMIA, 48. *Domnul luând vr'o cătăva oaste turcească, s'au întors la Bucureşti.* ŞINCAI, HR. III 249/11. *În cătăva depărtare se zăreşte foc.* DRĂGHICI, R. 19/20. *Trebue să zmulg câteva de aceste mai tinere şi să le răsădesc.* id. ib. 49/1—2. *Nu poţi rostì pe î, ă, ş, c, şi altele vr'o câteva.* C. NEGRUZZI, I 9. *De câtva timp încoace îţi stau gogoaşele în gât.* ALECSANDRI, T. 135. *Purcelul... răstoarnă câtevà oale, cu rîtul.* CREANGĂ, P. 81/11. *Mai mergând câtva loc, au sosit la alt puţ.* SBIERA, P. 106/8. *Câţiva nebuni, carii s'au încumes a o face, d'abiă au ajuns.* ISPIRESCU, L. 5/11. *Am avut vreo câţiva lei, Şi i-o dat* [bărbatul] *pe doi viţei.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 181. | **A da cuivà câtevà** = a-l lovì (cu palma, cu băţul etc.) de mai multe ori. *O să te mustre ş'o să-ţi dea câtevà — după lege.* PANN, E. III 86/22. | **De câtevà ori.** *Îi mai sărută de câtevà ori pe amândoi.* CREANGĂ, P. 199/6.

2°. † Adj. f. invar. (Numai la CANTEMIR) Cam mare, mărişoară. *Aveà câtăva herghelie de iape.* IST. 75/30. | **Cătăvà de** = cam, destul de. *O apă mare şi cătăvà de lată cureà.* ib. 204/20.

II. Adv. Puţin, oarecare (timp). *Câtvà* (la Românii din Şerbia *cătăva*, cf. cât C. II) = un timp oarecare, puţin (timp, loc etc.). *L-au închis în mănăstirea Sfântului Sava, de au şezut câtva.* LET. II 14/22. *Au râs cătăvà.* MINEIUL (1776), 77²/1. *În marginea Ţigănimei, câtvà afară din sat... trei Arnăuţi au lăsat.* BELDIMAN, TR. 75, 397. *După ce s'au frecat lemnile câtvà în toată puterea, au început a slobozì puţin fum.* DRĂGHICI, R. 69/20. *După câtva se smulge plantele cari sânt prea dese.* DATCULESCU, ap. TDRG. *Abiă dacă într'acel haos de idei străine subiectului... ne mai deşteaptă câtva descrierea furtunei.* ODOBESCU, III. 90/2. *Hotărî a mai merge câtva.* ISPIRESCU, L.357/25. *Mai îngădue câtăva.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 200. *Şi cătăvà fugeà.* id. ib. 227. *Să mi-ajuţi cătăva.* id. ib. 147, cf. 112, 174. | **În cătvà** (LB., POLIZU) s. **întru cătvà** = în parte, puţin, în oarecare măsură. *Dacă am auzit aşà, am zis şi eu, în gândul mieu, că are întru câtva dreptate maica.* CREANGĂ, P. 116.

[Accentuat: *câtva*, (astăzi, mai ales) *cătvà.* | Şi: (adesea numai variantă grafică) *cătva*, (cu adverbialul -şi, învechit) **cătvâşi, cătăvâşi** (ad I. 1°). *Căpetenie peste cătevaş[i] steaguri.* DUMITRACHE (a. 1782) ap. GCR. II 127. (ad II) *De acolo iară câtvaşi trecând.* LET. ap. TDRG. *Acì au stătut cătvâş* PANN, E. I 78/20.]

— Compoziţie din **cât** şi **va** (pers. III sing. ind. prez. a verbului *vrea*).

CÂTVÂŞI, CÂTĂVÂŞI adj., adv. v. **câtva.**

CÁU, s. m. sing. v. **caua.**

CÁUA s. f. art. sing. (Superst. pop.) *Épouvantail* (pour enfants), *croquemitaine.* — Fiinţă imaginară cu care se sperie copiii, sperietoare pentru copii, «gânganie, arătare cu care se sparie copiii» (Baia, jud. Suceava, ŞEZ. XXXII 15), gogoriţă (ALECSANDRI, T. 1746), cf. bau, babau(a), băbăluc², bodaie, borza, bordea, bolea, mama-pădurii. *Se vor teme de tine ca copiii de caua.* ALECSANDRI, T. 1661, cf. 31, 436. *Taci că vine bodaia (sau càua)!* ION CR. IV 122. *Merge caua pe părete Şi mănâncă şeapte fete.* MARIAN, NA. 340. [Se întrebuinţează articulat (şi după prep.). | Şi: **cau** s. m. sing. *Taci, mamă, că vine cau'.* PAMFILE, J. I. *Dacă copilul caută să iasă afară într'amurg, din preajma lui se aude numai decât: «Fugi, că acolo e Càu sau Càul! Nu deschide uşa, că intră Cau!»* id. DUŞM. 272. *Càu, càu, un' te duci? — La Cocuţa s'o mănânci. Da' de unde s'o apuci? Ia, de colo şi de ici.* id. ib. III 43. (Cu funcţiune de interjecţiune) [Copilul] *vine încet,... în brânci, cu capul plecat ori acoperit cu cevà, şi îngână: ca-ù!, ba-ù!* id. ib. I 55].

— Din rut. **kava,** cu acelaşi sens, **kau! kau!** interjecţie care imită strigătul ceucei.

CĂŢÁCIU s. m. v. **covaciu.**

CÁUC s. a. 1°. Grande *louche* qui sert à puiser de l'eau et à boire. 2°. Outil de maçon.

1°. Vas de lemn (de frasin s. de paltin H. XVI 9) s. de metal (aramă, tinicheà) cu coadă (H. XVII 100), ca o lingură mare (com. COCA), cu care se scoate apă de băut (dintr'un vas mai mare, din găleată, doniţă, hârdău (H. XVIII 145); căuş (REV. CRIT. III 92). Pădurarii poartă, de regulă, *caucul* legat de teşilă (com. ITTU). Cf. LB., LM., LIUBAIANA, M. 92, VICIU, GL., H. IX 8. Cf. fârg, bocaliţă, olviţă, căpceà, chepcel. *La fântână, după ce a scos apa, ia cu caucul din vadră odată şi toarnă jumătate în şofiu.* MARIAN, I. 488. *Iau cu caucul apă din găleată.* ION CR. II 210. *Iară Voiciţa vineà Cu şofeiu'n cap la apă, Cu şofeiu şi cu caucu'.* ALEXICI, L. P. 50. # *În tot şofeiu' vrei să fie cauc,* se zice pentru cel pretenţios şi leneş (Coşteiu, în Banat). ZANNE, P. IV 125.

2°. (Zid.) Unealtă de zidărie (H. V 374), nedefinită mai de aproape, probabil căuşul.

[La Polizu, Cihac şi DDRG. şi forma *căuc,* cu sensul «sapă». | Şi: **căucă** s. f. com. ITTU; **chéuc** s. a. DENSUSIANU, Ţ. H. | Diminutiv: **căucél** s. a. LM. (din care pare a se fi desvoltat formele *căpceà* s. v. şi *chepcel* s. v.); (+ *căuş*)**căucúş** s. a. = lingură mare. (Banat) Com. I. PETROVICI.]

— Din lat. **caucus** «cupă de băut». LB. LM.

CÁUC, -Ă adj. *Sot.* — (Transilv.) Prost; cf. năuc. *Vai, cauc mai eşti!* VICIU, GL.

CAÚC s. a. 1°. Haut *bonnet* rond, avec le dessus plat. 2°. *Toque* de moine et de nonne.

1°. (Ieşit din uz) Acoperemânt de cap, făcut din pâslă, ca o bonetă înaltă, rotundă, lată în fund, purtată înainte de nobili turci, iar, la noi, de boieri (s. boierese), mai târziu de boierinaşi şi de slugile boiereşti. ŞIO. II. *Caúc,* cealmà, saric şi turban se zice legătura împletită ce po[a]rt[ă] Turcii în cap. I. GOLESCU, C. I 204b. *După ieniceri mergeà solaciii cu arce, ce poartă cauce în cap, cu sirmă cusute, de pâslă, albe.* LET. I A. 81/3. *Iară Stqvarachi, îmbrăcându-se turceşte şi cauc în cap, luând câţiva Turci Arnăuţi, au încălecat şi au ieşit pe poarta grajdiului.* ib. III 246/4. *Un ciohodar al lui Abdul-Razac, scăpând cu femeia lui, trăgeà la otacu'*

stăpânu-său, și câți o vedea(u) fugind călare și cu pletițele peste capot pe spate (că îi au fost căzut caucul din cap), toți s'au învitat cu gloată și cu zgomot, gonindu-i până la otac. DUMITRACHE, 448. *Două cauce, un șal negru cu flori, altul cu plisă* (a. 1821) ap. ȘIO. *În cap cu cauc de șal, a cărui coloare nu se puteà distinge, din cauza peticelor de diferite materii, cu care erà cârpit.* FILIMON, C. 600. *La cap, cu cauc de taclit vărgat cu cearșaf alb.* GHICA, S. 51. *Vizitiul, cu cojoc peste cămașa lungă, și cu doi feciori dindărăt, cu cauce pe cap.* id. ib. 498. | (Numai la BARCIANU) *Cauc de noapte* = bonetă de noapte.

2°. P. anal. (Azi) Acoperemânt de cap (făcut din pâslă) purtat de călugări și de călugărițe. Cf. comanac, culion, potcapiu. *Întâlnì un călugăraș, îi dădù veștmintele ei și îi luă rasa și caucul lui.* DELAVRANCEA, S. 258. *Biata călugăriță... Unde vede voinicul, îi tremură caucul.* TEODORESCU, P. P. 301.

[Derivate: **caucciu** † s. m., **caucár** † s. m. = fabricant s. negustor de cauce. DICȚ.]

— Din turc. (sârb. bulg.) **kauk** «grand bonnet de drap ouaté».

CĂUCĂ s. f. v. **cauc**[1].

CAUCÁR † s. m. v. **CAUCCÍU** † s. m. } v. **cauc**[3].

CĂUCÉL s. a. v. **cauc**[1].

CAUCIÚC s. a. (Comerț) *Caoutchouc.* — Sucul închegat al unor arbori din India etc., cf. gumă (2°), gumilastic. *Cauciuc vulcanizat:* combinat cu o oarecare cantitate de pucioasă, spre a nu se alterà subt acțiunea căldurei. [Plur. *-ciucuri.*] Derivat: **cauciucát, -ă** adj. = (roată) cu cauciucuri. *Trăsura are roți cauciucate.* TEODOREANU, M. II 305].

— *N.* din fr. (împrumutat din limbile americane).

CAUCIUCÁT, -Ă adj. v. **cauciuc.**

CĂUCÚȘ s. a. v. **cauc**[1].

CAUDÁL, -Ă adj. (Șt. nat.) *Caudal.* — Ce ține de coadă. *Înnotătoare caudală:* în care se termină coada peștilor.

— *N.* după fr. (<lat. *cauda*, «coadă»). Cf. caudat.

CAUDÁT, -Ă adj. (Șt. nat.) *Caudé.* — Cu coadă. *Fructele achenii numeroase, lung caudate.* GRECESCU, FL. 21.

— *N.* după fr. (<lat. *cauda* «coadă»). Cf. caudal.

CĂULĂ s. f. v. **căulă.**

CĂÚLĂ s. f. *Petit radeau* (servant de bac). — Căpătâiu de 4—5 lemne, care servește la transportul oamenilor sau greutăților de pe un mal pe altul (CIUPALĂ, PL.), vas de plutit (H. X 33) format din 3—4 (H. X 277) s. 7—8 grinzi (H. X 69); un podișor de bârne (plută) ca de 3 m. de lung și 1 m. de lat, o plută mai mică (pătrată ANTIPA, P.), fără cârmă, compusă din scânduri groase ori lătunoi, legată la capete cu grinzi și mânată cu ruda [= prăjina] s. cu cechea, plută încheiată din trunchi lungi de 11—21 m. (com. ITTU) cf. podumblător, brudină. Com. I. BOTEZ, VICIU, GL., H. X 6, 111, 357, 585, XII 289. *Ca(h)ula chipcelului*, instalație de pescuit, descrisă la ANTIPA, P. 378—379 (ilustrație în tabela V). [Și: **căulă** s. f. com. ITTU, **căhúlă** s. f. VICIU, GL. 101. La H. X 22 se dă, fără definiție, între cuvintele privitoare la plutire, **căune** (pluralul de la *căună?*), care ar puteà fi același cuvânt, căci forma articulată *căulele* s'a putut disimilà în *căunele* (dacă nu cumvà forma cu *n* e cea etimologică)].

CĂULÍ vb. IV[a] v. **căuni.**

CAÚN s. m. (Bot.) *Melon jaune.* — (Turcism, în Dobrogea) *Cauni* = Pepeni galbeni. H. XIV 349, 444.

— Din turc. **kaun** «melon».

CĂUNĂ s. f. *Mine.* — Ocnă. *Opină se zice la materialul grămădit înaintea unei caune sau ocne.* Com. LIUBA. *Ștefan... a găsit o bucată mare de plumb. Tot aici se cunoaște și locul unei caune (ocne).* LIUBA-IANA, M. 28.

— Ar puteà fi un lat.-pop. ***cavĭna** (de la *cavus*), care a lăsat urme și în alte limbi romanice, cf. Pușcariu, EW. nr. 324.

CĂUNE s. f. (plur.?) v. **căulă.**

CĂUNÍ vb. IV[a] (En parlant du chien) *Japper.* (En parlant de la dinde) *Glousser.* — (Despre câni, în special despre copoi, când alungă iepurele) A chielălăi. Com. VÂRCOL. Cf. chefni. | (Despre curcă) A strigă. H. XVI 47. [Prez. *Curca căune.* | Și: (+ *hăulì*) **căulì** vb. IV[a] refl. *Cânele se căulește.* H. XVII 349.]

— Onomatopee.

CĂÚȘ s. a. 1°. *Louche, écope, casse, mesure, seau.* 2°. Engin de pêche. 3°. Petit panier d'écorce. 4°. *Truelle.* 5°. *Auget.* 6°. *Feuille* d'oignon.

1°. Vas în formă de cupă sau de lingură mai mare, cu mâner s. coadă, cu care se scoate un fluid sau o materie care «curge» dintr'un recipient, spre a se turnà în altul. E de obiceiu din lemn (de răchită s. de plop ȘEZ. VIII 89), dar poate fi și de metal (aramă, Brașov), având un mâner lung, vertical (Măgurele, în Teleorman, com. OLMAZU). Servește în deosebi la scosul sau căratul apei din fântână (nu de la puț PAMFILE, J. III, cf. VICIU, GL., PAMFILE, I. C. 165), apoi la turnatul vinului din pritoacă în cadă (DAMÉ, T. 126), a strugurilor mustuiți (I. IONESCU, P. 252) sau a prunelor, când se fierbe rachiul (com. N. DRĂGANU). Tot *căuș* se numește lopățica cu care se scoate apa din luntre (ispolul, DAMÉ, T. 126, ANTIPA, P. 470), apoi vasul de lemn (căușel) cu care se măsoară sau se «vămuește» făina, fasolea etc. (GOROVEI, CR.), se aduce făina din pod s. se iau grăunțe pentru dat la pasări etc. (PAMFILE, I. C. 170), cf. cauc[1], ciutură. *Un căușŭ mare de vin.* DOSOFTEIU, V. S. 266 b/$_{34}$. *Ia... sulița de lângă capul lui și căușului apei.* BIBLIA (1688), 216 b, cf. 57, 67. *Doi oameni iau cu căușu' strugurii mustuiți.* I. IONESCU, P. 252. *Nuntașii pot... să dea... pâne albă, fie o merță, o dimirlie sau baniță, ba chiar mertic și căuș nu-i rău.* SEVASTOS, N. 301/$_{12}$. *Ispolul sau căușul..., cu care se scoate apa din lotcă și cu care beau apă din lotcă lopătarii...* ANTIPA, P. 470 (fig. 239 h). *Porcu' zise către moșneag: «... pe mine să mă chemi cu un căuș cu grăunțe: cică! cică! cică!»* ȘEZ. II 111. *Se mai dă moașei un căuș sau strachină, plină cu făină și sare de-asupra.* ib. I 153. *Apa ciuruiă din țeve aurite și o luă cu năstrape și cu căușe de aur.* ISPIRESCU, L. 38. [Iepele] *grâul că mi-l vânturau, Cu urechile'n saci îl puneau, De nici căuș nu trebuia(u).* POP. ap. GCR. II 336. *Am un căuș de alune Și numai două-s bune?* [= Soarele și luna]. GOROVEI, C. 351. *Ce mai atâta vorbă, pentru un căuș de tărâțe?* ZANNE, P. IV 142. # **A veni s. a cădeà (cuivă) drăguș la căuș** = a fi nevoit a cere ajutorul cuivà (care te are la mână, care are cevà cu tine, care nu ți-e binevoitor), a aveà nevoie de cinevà (cf. a-l prinde pe cinevà la strâmtoare, a-i veni cuivà apa la moară). Cf. ZANNE, P. I 84. *Eu îi sânt popa de-acum! Am să-l călugăresc, cât ai zice Tatăl nostru. A! mi-a căzut drăguș la căuș!* ALECSANDRI,

ap. TDRG. *Acuși iar, acuși îl văd c'a să-mi vie drăguș la căuș!* id. T. 201, cf. 270. *Las' că mi-a mai venì el drăguș la căuș; atunci l-oiu chibzuì eu, cum ştiu că i se cade!* SEVASTOS, P. 175. *Ia, amìi mi-o vinit şì mii* [= mie] *drăguș la căuș!* ŞEZ. II 103. *Vei venì tu drăguș la căuș! Iarnă este, vară este!* ZANNE, P. I 84. | **A luà cu căuşul de la inimă** = a alinà durerile, necazurile cuivà de odată, ca şì când le-ar fi luat cu căuşul. LAMBRIOR, ap. ZANNE, P. III 93, cf. a luà cu mâna. *Ţiganii... încep un cântec de inimă albastră, care pune pe gânduri până şì pe cei mai zurbagii; iar unii, cei mai cu foc, încep să strige lăutarilor că au nemerìt-o, căci par'că le ia cu căuşul de la inimă.* MARIAN, NA. 250.

2°. Unealtă (de metal) pentru pescuit. *Să iei căuşul ist de prins peşte, de ici, şi du-te aşa spre soare-răsare, până-i vedeà aşa departe ca o scântee de foc... Odată ajuns, umpli căuşul cu tăciuni.* ŞEZ. XXI 27.

3°. Coş mic făcut din scoarţă, în care se pun fructe, răşină etc. Com. ITTU. Cf. c o r u g ă.

4°. (Zid.) Lingura cu care zidarul ia var din albie. Se mai numeşte şì: c a n c i o g, cf. c a u c[1] (2°). DAMÉ, T. 104, cf. H. XIV 66.

5°. (Mor.) C u p a roatei de moară, în care cade apă; b l i d, c i u t u r ă (DAMÉ T. 150), f ă c ă u. *Ţăranii din munte întrebuinţează... morile cu roate aşezate de-a curmezişul (roate cu căuşe sau făcaie).* ODOBESCU, II 107. *Apa, izbind în căuşe, învârteşte* [roata morii]. H. IV. 145.

6°. P. a n a l. (din cauza formei găvănate a acesteia) Foaie de ceapă. *Se iau 12 căuşe (foi) de ceapă.* MUSCEL 10.

[S. m. la PANN, P. V. I 17: *un căuş-doi, cu apă.* | D i m i n u t i v: **căuşél** s. a. = căuş mic (ŞEZ. VII 89, RĂDULESCU-CODIN, Î), cu care se ia făină din covată de se pune în ceaun s. în căldare (PAMFILE, I. C. 140), v â n t u r ă t o a r e, v â n t u r e ş c ă. *Să-ţi dau şì eu de pomană un căuşel de făină.* SEVASTOS, C. 175/6. *Podoabe ce au fost arse odată cu mortul:... broşe,... şi căuşelul delicat, întreg, încât cel plecat nu s'a însetat, de sigur, trei mii de ani pe lumea ceea.* IRINEU, S. B. 43. (La BARONZI, L. I 104/6 şi la DDRG. şì cu sensul — suspect s. de «argot» — de «căprar», «grade militaire inférieur»; poate confuzie cu *ciauş*). || Verbe: **căuşà** Ia refl. = (despre tencuiala de pe case) a se burdusì, a se slăbănogì; f i g. (despre om) a se slăbì. RĂDULESCU-CODIN, Î.; (Transilv. de sud, termen glumeţ pentru «a îmbătà», adecă «a duce prea des căuşul cu vin la gură») **căuşì, (causì** PĂCALĂ, M. R. 525) IVa = a buimăcì, a gâmboşì (PĂCALĂ, M. R. 525), a ameţì de cap, a năucì. *L-o căuşit cu boscoane, de nu mai ştie de capul lui.* ŢARA OLTULUI, a. III nr. 19—20, (cu part.-adj. şi subst.) **căuşit (causìt), -ă** = tărbăcit, buimăcit (Sălişte, com. A. BANCIU), uluit, distrat şi perplex totodată, care nu ştie ce zice şi ce face, ci fac alţii cu el ce vreau: *N'o mai pot duce cu căuşitul ăsta!* ŢARA OLTULUI, a. III nr. 15—16].

— Derivat, prin suf. instr. **-uş,** dintr'un verb **cau*—**care* <lat. **cavo, -are,** care, pe lângă înţelesul de «a scobi, a da o formă concavă», trebue să fi avut şì pe cel de «a scoate un lichid dintr'un recipient», ca în ital. *cavare il vino* «Wein schöpfen». DR. III 666 ş. u., IV 656.

CĂUŞÁ vb. Ia refl.
CĂUŞÉL s. a.
CĂUŞÍ vb. IVa
} v. **căuş.**

CAÚSTIC,-Ă adj. 1°—2°. *Caustique.*

1°. Care arde, roade, mănâncă, distruge ţesutul animal şi vegetal, cf. c o r o z i v. *Piatra iadului are proprietăţi caustice.* Cf. COSTINESCU. *Sodă caustică.*

2°. F i g. Muşcător, satiric, de o ironie (s. glumă) arzătoare. *Un ironist... a cărui putere caustică, arzând fulgerător, ar fi făcut cinste oricărei literaturi.* IORGA, SĂM. V. 283.

[Pronunţ. *ca-ú-stic.* | D e r i v a t: (după fr. *causticité*), **causticitáte** s. f. = proprietatea substanţelor (s. f i g. spiritelor) caustice. [*Oxidul de potasiu*] *pus în contact cu pielea, o moaie şi o distruge; această proprietate se numeşte causticitate.* PONI, C. 176.]

— *N.* după fr. s. din lat. **causticus** (<grec. καυστικός «care arde», din καίειν «a arde»). Cf. c a u t e r.

CAUSTICITÁTE s. f. v. **caustic.**

CÁUT,-Ă adj. *Circonspect, prudent.* — Precaut, cu băgare de seamă. *Şi un maior cu cal cu şea Către noi acum zicea: «Staţi, feciori, şi nu vă daţi, Ci ca voinicii vă luptaţi, Dar fiţi cauţi şi vă'ngrijiţi Şi de moarte vă feriţi.* RETEGANUL, TR. 69/17.

— Mai de grabă latinism **(cautus,-a,-um,** idem) decât cuvânt popular.

CĂUTÁ vb. I. 1°. *S'intéresser à, s'occuper de.* 2°. *Soigner, se soigner; exorciser; surveiller; garder; pourvoir; protéger; administrer.* 3°. *Veiller à.* 4°. *Chercher à, s'efforcer de, tâcher.* 5°. *Examiner, étudier, scruter.* 6°. *Étudier, débattre.* II. 1°. *Regarder.* 2°. *Viser.* 3°. *Avoir l'air.* 4°-5°. *Regarder, être orienté, tourné vers.* 6°. *Se tourner vers.* 7°. *Regarder, concerner.* 8°. *Regarder, avoir égard à, considérer.* III. 1°. *Chercher.* 2°. *Fouiller.* 3°. *Chercher, voir, faire* (dans des expressions comme: n'avoir rien à faire, à voir quelque part). 4°. *Scruter* (les astres, les lignes de la main, les cartes) pour prévoir l'avenir. 5°. *Chercher à obtenir, à gagner.* 6°. (Surtout au passif, en parlant d'un objet ou d'un être précieux) *Rechercher.* 7°. *Percevoir.* 8°. *Fréquenter.* 9°. *Demander.* IV. (Impersonnel) *Falloir.*

Căutarea este o încordare a puterilor sufleteşti spre a puteà luà o atitudine faţă de influenţele din afară. Această atitudine poate să fie, după împrejurări: atenţiune încordată, observaţie atentă, privire scrutătoare, examinare sau cercetare cu băgare-de-seamă, interes viu, străduinţă, ocupaţie intensă, purtare-de-grijă, pază etc. Din aceste multe posibilităţi de manifestare se explică înţelesurile multiple pe care verbul *căutà* le are în limba noastră, înţelesuri care adesea se unesc şi se întretaie.

I. 1°. (Prevalează ideea de «interes» şi «ocupare»; construit astăzi cu prep. d e, mai de mult şì cu s p r e, cu dativul s. acuzativul) T r a n s. şi i n t r a n s. A se interesà (de...), a se ocupà (de s. cu...); a se preocupà (de...), a aveà gândul (mereu) la... *Spre simbrie numai ce căutatù* [= căutarăţi] *şi nu căutatù folosul oamenilor, ce* [= ci] *căutatù ce e de la oameni dobândă spurcată.* CORESI, ap. CP. 4-5. *Păcătoşii căotă numai lumiei şi binelui ei.* VARLAAM, C. 15. *N'au căutat spre slujba lui Grigorie-vodă şi s'au apucat iară de alte amestecături să facă.* LET. II 407/10. *Fieştecare să se silească a-şi face iarna toate cărăturile de pâni şi altele, ca vara să nu caute de altă, fără numai de lucrul câmpului.* I. IONESCU, C. 1. *Acum, dragă doamnă, du-te de-ţi vezi de copìi şi caută de casă, cum se cuvine unei bune gospodine.* C. NEGRUZZI, I. 147. *Cine caută gurii, I se desgolesc turii.* PANN, ap. ZANNE, P. II 174. || R e f l. (Construit cu prep. d e) A se interesà de, a se ocupà (intens mai departe s. nestingherit) de..., a-şi reluà (s. a revenì la) ocupaţia cu..., a continuà ocupaţia cu..., a-şi vedeà mai departe de... *Să ne întoarcem dar de unde am plecat şi să ne cătăm de împărăţii.* GORJAN, H. I 11. *Căpitanul... căpităneasa şi surora ei... îşi caută de ceaiu, sorb a-lene.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Tempea putù de-acum înainte să-şi caute* [= să se ocupe mai stăruitor] *de parohie.* IORGA, L. II 157. *Arde! — Las'o să arză, răspunse el, şi-şi căută*

de somn [=își urmă nestingherit somnul]. ISPIRESCU, L. 248. *Să-i lăsăm pe toți la Dumnezeu încolo și să ne cătăm de povestea cu Chimera.* id. U. 121/13. *Să-și ia catrafusele și să-și caute de sărăcie.* id. ib. 122/10. *Cată-ți tu de cerul tău și eu de pământul meu.* ALECSANDRI, P. P. 27b. # **A-și căutà treaba** (azi, mai ales: **de treabă**) = a se ocupà de treburile sale fără a se interesà de ale altora, a-și vedeà de treabă. *Nu spuse nimănui nimica, ce-și căută treaba și slujba sa.* GAVRIL PROTUL (a. 1654), ap. GCR. I 171/41. *Să meargem să ne căutămŭ treaba.* DOSOFTEIU, V. S. 11/2. *Le porunci-se... să-și caute deosebit treaba* LET. II 307/9, cf. 322/21. *Luând averea, și-au căutat de treabă.* LET. III 269/38. *Te poftesc, dă-mi pace și-ți caută de treaba dumitale.* C. NEGRUZZI, I 84. *Ce vrei?... Cată-ți de treabă* [= lasă-mă în pace]! EMINESCU, P. 271. *Ipate acum nici de treabă nu-și mai căută, nici mâncarea nu se prindeà de dânsul.* CREANGĂ, P. 166. *Sosind cle mai aproape de Ercule, pe când cea dintâiu își cătà de treabă* [= mergeà în drumul ei, fără să se intereseze de E.], *cea de a doua... aleargă către dînsul.* ISPIRESCU, U. 22/5. | **A-și căutà calea** (mai des: **de cale, de drum** s. **de ducă**) = a se ocupà numai cu drumul său, fără a se interesà de altcevà, a-și continuà drumul, a plecà, a-și vedeà de drum. *Lăsați să-mi căutŭ calea* [= dați-mi bună pace să plec]. MINEIUL (1776) 130²/2. *Domnule, fă-mi plăcerea de a-ți căutà de drum* [= a plecà]. ALECSANDRI, T. 753. *Se despart cu sănătate și-și caută fiecare de cale.* RETEGANUL, P. III 85/33. *Câte păsărele'n luncă, Toate cină și se culcă, Numai eu îmi cat* [= îmi văd] *de ducă.* SEVASTOS, C. 215/18. (Eliptic) *Dacă-i fi culcată bine, Să mă dau pe lângă tine; Iar de-ai fi culcată rău, Să-mi caut* [scil. de drum = să plec] *cu Dumnezeu.* ȘEZ. IV 140 | **A-și căutà de seamă** (neobicinuit) = a-și vedeà de drum. *Dă-mi giuncanii tăi drept vamă Și îți cată-apoi de seamă.* ALECSANDRI, P. P. 99. | **A-și căutà de sănătate** = a se ocupà de sănătatea sa zdruncinată, a umblà după vindecare. *Am să mă duc la băi, să-mi caut de sănătate!* | **A-și căutà de obiele** = a-și căutà de interese, a se sili să ajungă la capăt bun fără ajutor strein (Coșteiu, în Bănat). ZANNE, P. III 254. | **A-și căutà de suflet** = a se ocupà de binele sufletesc, a aveà gândul la cele poruncite de biserică pentru vieața sufletească și a le împlinì. *Nu puteà oamenii nici la biserică să meargă, să-și caute de suflet, să se pricistuiască.* LET. II 426/18. *Moșnege, nu ți-ai putut căutà de suflet de un veac, de când nu ne-am întâlnit?* C. NEGRUZZI, I 91. *De ce nu vă astâmpărați în mănăstire și să vă căutați de suflet, măcar în săptămâna patimilor?* CREANGĂ, P. 110. | *A căutà unui mort de suflet* = a face cele trebuincioase (după credința religioasă) pentru mântuirea sufletului mortului: rugăciuni, slujbe, pomeni pentru sufletul lui. *Ei, mititeii, s'au dus către Domnul și datoria ne face să le căutăm de suflet.* id. ib. 30. | *A-i căutà cuivà de dreptate* = a se interesà de cauza lui, spre a face să-și poată validità drepturile, să-și scoată dreptatea. *Vai, Române, de capul tău, Cum te-ajunse ceasul rău Și n'avuși măcar un frate, Ca să-ți cate de dreptate.* ALECSANDRI, P. P. 238, cf. 308.

2°. (Prevalează ideea de «grijă» și pază. Construit cu de s. cu acuzativul)

a.) În general. A se îngrijì de..., a îngrijì pe..., a purtà grijă (cuivà), a aveà grijă de... *Cela ce nu căotă numai de binele și de folosul său..* VARLAAM, C. 300/8, cf. 331, II 40. *Căută și de mine într'a ta milă.* DOSOFTEIU, PS. 30. *Pân' oiu fi vie, s'au adeverit Dumnelui nepotul Lupașco să mă cate și să mă socotească* (a. 1699). HEM. 333/1. *Socotit-au și la această țară, macar că n'au mai fost căutat-o alții ce au fost Domni de mai nainte.* LET. I 103/21. *Îmblăm toți ca niște oameni hămeiți și nu ne căutăm orânduiala războiului.* ib. II 361/1. *Iordachi Stolnicul... n'au căutat spre slujba lui Grigorie-vodă și s'au apucat iară de alte amestecături.* LET. II, ap. TDRG *Am s'o învăț eu, cum trebue să caute altădată de bărbat!* CREANGĂ, P. 126. *Umblă pre la temnițe, de căută pre cei închiși.* MINEIUL (1776) 186.

b.) Spec. A îngrijì pe un bolnav, (despre medic) a face unui bolnav vizita medicală, a-l tratà. *Doctorii obștește sânt îndatoriți să caute pe ucenici* (a. 1803). URICARIUL, III 30/7. *A căutat-o la boală.* CREANGĂ, P. 291. *A căutat... de tată-său când a fost bolnav.* SBIERA, P. 1/10. *Orbaltul ține multă vreme, dacă nu se caută.* ȘEZ. I 116/18. *Nouă ani ea l-a căutat... L-a căutat tot ca pe-un frate; Zi și noapte l-a veghiat, Perne albe i-a mutat.* ALECSANDRI, P. P. 112b. *Mergi, maică, la vrăjitoare, De-mi cată de-a mele boale.* SEVASTOS, C. 151/29. (Construit cu dativul) *Vrăjitoarea este chemată ca să coate bolnavului.* ȘEZ. XIX 131. | Refl. A consultà un medic (un vraciu, o babă etc.), a-și vedeà de sănătate, a luà doctorii spre a se vindecà de o boală (Doctoria se arată cu prep. cu, medicul cu prep. cu, pe s. la). *Se vede că omul cel din car e bolnav, și-l duceți la vr'o doftoroaie undeva, să se caute.* CREANGĂ, P. P. 330. *Cătatu-s'a el pe la vraci, pe la vrăjitori.* ION CR. II 198. *Ai, du-te și caută-te la răni.* VISSARION, FL. 175. *Dacă nu te cauți în pripă, ciumurluiala degenerează în alte boli primejdioase.* ȘEZ. II 131. *Opt ani să se cate cu leșie, Și să nu se mai lecuiască.* TEODORESCU, P. P. 106. (În glumă, cuiva care susține ceva absurd, ca unul care aiurează) *Du-te și te caută* (subînțeles: *cu un medic*).

c.) (Despre deochiați) A descântà. *În Sălagiu... și împrejurimea Șomcutei-mari, mama miresei... cheamă... pre bătrânele cele mai iscusite... și acestea toate, până 'ntr'una, coată* (*adică descântă*) *miresei de deochiu.* MARIAN, NU. 162/14.

d.) (Despre copìi mici, nevârstnici, pui, iubită, flori etc.) A le purtà de grijă, a-i păzì. *Ca pe-o floare te-oiu cătà De diochiu, de soarte rele.* ALECSANDRI, P. P. 8. *Când e gerul mai cumplit... atunci zboară corbii de pe ouă, lăsându-le să crape de ger, și, când văd că acuma ouăle sânt bine crepate, se duc apoi la dînsele și, scoțându-și puii din găoci, caută mai departe de dînșii.* MARIAN, O. II 7. *Femeia, după ce a născut, trebue tare bine să caote de copil.* MARIAN, NA. 129. *Nani, nani, copilaș, Dragul mamei fecioraș! Că mama te-a legănà Și mama te-a căutà Ca pe-o floare drăgălașă, Ca pe-un îngerel în față.* ALECSANDRI, P. P. 381/4. *Cucușor frumos de munte, Rămâi în curte și-mi cântă, Că'n curte de mi-i cântà, Tare bine te-oiu catà, Și ț'oiu face de mâncat Aleor și grâu spălat.* ȘEZ. III 157. *Copilul necăutat..., dă în mâncătură.* ib. IV 32.

e.) (Despre vite) A păzì (oile, porcii etc.) LB. (Zagra, l. Năsăud) Com. CORBU; cf. câștigà.

f.) † (Despre streini; construit cu prep. cu) A provedeà (cu...). *De a cărui sosire înțelegând Nicolai-vodă, cu cele ce s'ar fi căzut unui om de cinste și străin deplin l-au căutat, trimițându-i la gazda lui de toate ce i-ar fi trebuit.* LET. II 85/37.

g.) † (Despre călători; construit cu acuzat. persoanei și prep. de) A ferì, a pune la adăpost de... *De acolo l-au trecut în țara leșească, cu oamenii săi petrecători, căutându-l de o primejdie ca aceea ce i se gătise.* LET. III 38/17.

h.) (Despre moșii etc.) A îngrijì cu atenție (de o proprietate), p. ext. a administrà. *Având eu o moșie... și neavând pe cine pune să-i caute venitul, m'am rugat de dumne(a)ei, ca să puie omul dumi-sale să caute venitul acestei moșii* (a. 1770). URICARIUL, XXI 352. *Această vie îmi eră cu depărtare a o căutà* (a. 1811). ib. X 119/18. *Să caute moșiile singuri, să nu aibă vătași prin curți.*

GORJAN, H. IV 2. *Ori în vânzare de vor fi ocnile, sau în credință de se vor căuta* ... (a. 1828). URICARIUL, II 186/5. *Grădina..., neudată și necăutată de nimeni.* EMINESCU, N. 28. *Ți-erà dragă lumea, să privești la o grădină așa de cu amănuntul căutată.* ISPIRESCU, U. 13/14.

3°. (Prevalează ideea de «atențiune»; construit cu *să* sau absolut; la imperativ, mai ales în unire — prin *de*, *și* sau fără conjuncție — cu alt verb înrudit ca sens) A fi atent, a da atenție, a-și îndreptà luarea aminte, a băgà-de-seamă. *Cinge-ți coapsa ta, cată și ascultă!... Ziua dreptății se apropie.* BĂLCESCU, M. V. 577. *Pe mine căutați să nu mă smintiți: fata și ochii din cap!* CREANGĂ, P. 266. *Numai caută (ca) să-mi fie banii gata, că apoi nu ne-om prea învoì.* SBIERA, P. 36. *Caută și vorbește tot binișor cu dânsul.* ib. 41/32. *Eu mă duc, măicuță, 'n lume, Inima aici rămâne, Cată, maică, strânge-o bine.* ȘEZ. I 46.

4°. (Prevalează ideea de «străduință»; construit cu infin. s. cu conj. *să*). A vrea (cu tot dinadinsul), a-și da silința s. osteneala (să...), a se străd(ăn)uì, a tinde (să...), a se silì, a umblà (să...), a năzuì (să...), a da (să...), a încercà (să...), a probà (să...), a dorì (să...). *Și tot nărodul căutà să se apropie de el.* CORESI, ap. GCR. I 19/15. *N'au căutat să-i mai plătească* (a. 1728). URICARIUL, XXIV 437/1. *Caută să te întorci mai curând la părinții tăi.* DRĂGHICI, R. 93. *Văzând aceasta, au căutat să fugă de acolo.* id. ib. 112. *Mircea-cel-bătrân... caută a-și dobândì Bulgaria și Moldova.* BĂLCESCU, M. V. 8/22. *La umbră cată să pătrunză.* ALECSANDRI, P. III 247. *Eu, de-aș fi în locul dumitale, aș căutà să o mângâiu.* C. NEGRUZZI, I 45. *La blânda ta mustrare... Eu caut a răspunde, nu știu ce să răspund.* EMINESCU, P. 201. *Vor cătà vieții tale Să-i găsească pete multe,...* id. ib. 226. *Caută a le tăgăduì dreptatea și folosul.* MAIORESCU, CR. I, IV. *Când vei ajunge și tu odată mare și tare, îi căutà să judeci lucrurile de-a-fir-a-păr.* CREANGĂ, P. 223. *Tată-său îl trimiteà într'una să caute a se căpătuì și el.* ISPIRESCU, L. 33. *Cătà acum să se însoare de a doua oară.* id. U. 68/15. *Cine o vedeà din față, cătà* [=simțeà dorința] *s'o vadă și din dos.* MARIAN, V. 83. *O, tu, om nesocotit, La aceasta ai venit, Ca să mă omori pe mine? Amù ce va fi de tine? Cum nu căutai a ști Praf și cenușă că'i fi?* TEODORESCU, P. P. 117b. *Și eu șed tot pe cuptor Și caut* [= aștept] *ca să mor.* ȘEZ. I 12. *Nu căutà a amăgì calul cu sacul deșert.* ZANNE, P. I 357.

5°. (Prevalează ideea de «examinare»; construit cu acuz. sau absolut, în graiul popular cu prep. *de* = cât este de...) A cercetà, a examinà, a luà seama la, a aveà în vedere, a iscodì. Cf. MARDARIE, L. 3514. *Iară ceaste pravile împărătești... caută și cercetează.* PRAVILA MOLD. 773. *Iară rândul pofteaște ca iarăși așà pre scurt de acest Decheval și de venirea lui Ulpiu Traian cu oștile asupra lui, și de stingerea crăiii Dachilor să căutăm.* CANTEMIR, HR. 80/27. *Le-au căutat scrisorile și dovezile și cercetând...* (a. 1758). URICARIUL, XIX 8/20. *Căutând socoteala după inamuri și după condica...* (a. 1814). ib. I. 205/22. *Vulpea... Căutându-și neamul bine, Și ea rudă* [cu lupul] *s'a găsit.* SPERANȚĂ, ap. TDRG. *Doctorul cătà pulsul bolnavului.* NĂDEJDE, ap. id. *După ce le-au luat* [ploscele], *au început să le caute pe toate părțile și să se mire de lucrul cel rar și iscusit.* SBIERA, P. 69/2. *Căutară rața, adecă peana-i erà din aripa cea dreaptă picată.* RETEGANUL, P. III 19/29. *Măi băiete, ia să vedem n'ai tu vr'un semn la picior? Caută băietul, îl vede cu pecetea la picior.* ȘEZ. I 6/23. *Mai dați-o* [pânza] *și pe la noi, S'o cătăm de lătunoi.* SEVASTOS, N. 70/9, cf. 295/8. *De aș ști cântà ca cucul, Nu m'aș mâncà cu lucrul, Ci-aș zburà din creangă 'n creangă Și-aș căutà lumea de largă.* RETEGANUL, TR. 80. *Nu cătai bruma de groasă.* HODOȘ, P. P. 168. *Io l-întreb de sănătos, El cată paru' de gros.* MĂNDRESCU, L. P. 113/2, cf. 202/26. # *Nu-i căutà de boi bălțați* = nu-l menajà. RĂDULESCU-CODIN, Î. *Calul de dar nu se caută în gură.* C. NEGRUZZI, I 249, cf. BARONZI, L. P. I 53/9 (variantă: *nu se caută pe dinți). Nu se caută haina, ci cel din haină.* ZANNE, P. III 180. **A căutà o pasăre de ou** = a o examinà, pipăind-o, spre a vedeà de are ou în ea. *Și cum i-o dau în mână* [pupăza], *javra dracului se face a o căutà de ou, și-i desleagă atunci frumușelața de la picior.* CREANGĂ, A. 57. **A că(u)tà ouăle** = a le examinà la lumină, spre a cunoaște dacă sânt proaspete. COSTINESCU. | (Vânât.) *Un câne care caută bine* = care miroase, adulmecă bine urmele vânatului, până îl găsește. COSTINESCU.

6°. (Prevalează ideea de «studiu»; în funcțiune transitivă cu complementul *treaba, judecata, pricina, procesul* etc., mai rar cu prep. *de*; termen juridic învechit) A cercetà (o afacere), a studià o cauză, un proces, spre a puteà aduce o hotărîre, o sentență), a judecà (un proces). *Voiu căotà treaba.* DOSOFTEIU, V. S. 11. *De nu va căutà giudețul de zeastre, ce numai să cearte pri cel vinovat, atunce i va certà pre amândoi, ca pre niște vinovați.* PRAVILA MOLD. 75. *Moarte de om sau furtișag, care se cuvine a se căutà cu divanul domnesc* (a. 1705). URICARIUL, II 104/31, cf. V 252/15. *Iar giudecățile (le) căutà caimancanii, cărora să le facă Dumnezeu giudecată, că erà tot jucuri în toate părțile.* LET. III 195/19. *Le-au spus Domnul pre amăruntul, arătând cu cât necaz și cheltuială s'au căutat această poroncă.* ib. III 226/32. *Acești străini să-și aleagă pre unul dintre dînșii... și să se facă judecători... să caute pricini ce vor aveà mai mici, iară lucruri mai mari ce vor aveà, să li se caute judecata cu divanul domnesc* (a. 1756). URICARIUL, I 356/29, cf. XI 245/10, RĂȘCANU, L. 25/19. *Toate pricinile de giudecăți ce se vor căutà și se vor hotărî de veliții boieri a[i] divanului.* id. ib. 33/12. *Însă Lunea și Miercurea să se căute pricini celor ce s'au judecat la departamenturi... și au cerut cu apelație să iasă la divan.* PRAVILA LUI IPSILANTE, (a. 1780), ap. GCR. 125/8, 11. *Judecătorii... să șadă până la vremea prânzului, ca să caute judecăți.* id. ap. TDRG. *Judecățile și pricinile lor se căutà de mine.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 299/49. *În pământul Moldovii, împărțealele de țigani au urmat a se căutà fără paragrafi.* CARAGEA, L. 171. *Din vremea când procesurile se căutà înaintea Domnilor* (a. 1835). URICARIUL, XIV 46/8. | **A-și căutà (cu) judecata cu cinevà** = a se răfui la judecată, a se judecà cu cinevà, a purtà proces cu cinevà. *Până și-a mai căutà egumenu' judecata cu divan* (a. 1764). URICARIUL, X 190/11. *Având cinevà a răspunde, aciia își vor căutà cu giudecata divanului* (a. 1779). ib. XXI 393. *Nu poate creditoriul să fie urnit cu cuvânt, ca să meargă să-și căute cu îndatoritorul său.* CARAGEA, L. 54. | **A căutà pe cinevà cu legea** s. **la judecată** = a da pe cinevà în judecată. LB. || **A se căutà** = a-și căutà dreptatea. *Ai dreptate, măi Gerilă, numai nu te cauți!* CREANGĂ, P. 253.

II. (Din ideea de «grijă, pază, observare atentă, examinare», s'a născut cea de «privire», mai întâiu în expresiile *a căutà cu ochii* s. *în ochi;* aceeași trecere semantică se găsește și aiurea, d. ex. lat. *curare* «a păzì» a dat pe alb. *k'ùroń*, «privesc, văd», ital. *guardare* «păzesc» apare în dialecte cu sensul de «a se uità», d. ex. în Ampezzo *vàrdà*).

1°. (Construit în mod absolut s. cu prep. direcției: *la, către, spre*, mai de mult și *în, pre, asupra*; în vechime și cu dativul) A aveà privirea îndreptată (spre...), a privì, a se uità (spre), a da cu ochii (de cinevà), (la imperativ) a vedeà; (*refl.*, mai ales despre privirea în oglindă, cf. *cotătoare*) a (se) privì, a se uità. *Caut* = quaero, aspicio. ANON. CAR. Cf. MARDARIE, L. 2547, 1211,

1213, 2751. *Stătù de-mi dzise: Savle, frate, iane caută! Şi eu într'acela ceasu căutaiu spri'nsu.* COD. VOR. 40/12, 13 (: Savle frate, i a v e d e a r e, şi eu într'acel ceas vădzuiu pre el. N. TEST. 1648, Saul frate, c a u t ă, şi eu într'acela ceas a m c ă u t a t la el. BIBLIA 1688). *Căută Pavelu spre zboru.* ib. 46/1 (: c ă u t â n d spre săbor. N. TEST. 1648, c ă u t â n d Pavel la adunare. BIBLIA 1688). *Spre cela ce acmù nu căutaţi, creadeţi.* ib. 140/4 (: carele n e v ă z â n d, îl iubiţi. N. TEST. 1648, pre carele n e ş t i i n d, îl iubiţi. BIBLIA 1688). *Dumnezeu din cer caută spre fiii oamenilor.* CORESI, PS. 139. *Şi căutaiu şi vădzuiu toată lumea.* CUV. D. BĂTR. II 420. *Când va căutà în obrazul cuivà şi de-i va dzice fur...* PRAV. 1084. *Căutaiu în gios pre pământu.* id. ib. II 421. *Porcul nu poate caotà către soare.* VARLAAM, C. 15. *Căotáţi pre pasările cerului.* id. ib. 225. *De la sfântul scaun din cer căutà Domnul.* DOSOFTEIU, PS. 36. *Mişelul mieu de suflet ţie căută.* id. ib. 185. *Îi căutà Ecaterinei cu multă dragoste.* id. V. S. 162/2, cf. 3, 42/2, 52, 167. *Svânta căută în ceriu.* id. ib. 7. *Căutátă cum vine călare cel Grec.* id. ib. 88/2, cf. 117/2. *Căută din fereastră, de-l văzù.* id. ib. 102. *Să nu căuţi asupra nesilniciei norodului acestuia.* BIBLIA (1688), 133. *Veţi căutà şi nu veţi vedeà.* ib. ap. TDRG. *Cată-te dar acmù, cetitoriule, ca într'o oglindă, şi te priveaşte de unde eşti.* LET. I 9/8. *Atunce zic unii cum să hie zis Ion-vodă: «Ah! Caută că eu multe feluri de morţi groznice am făcut!»* ib. I 196/25. *Caută la ce aduce roata lumii mari case.* ib. I 325/9, cf. III 37/22. *Au căutat Radu-vodă la boieri şi le-au zis...* ib. I 257/33. *Nici cu ochii asupra lor nu căută.* ib. III 45/12. *Ci văzând că se apără tare Mitropolitul, au început Domnia a-i căută cu faţă posomorîtă.* ib. III 248/4. *Facem ştire cu acest ispisoc... tuturor celor ce pre dînsul vor căutà* (a. 1757). URICARIUL, X 60/8. *Căutând ù în sus, îl văzù.* MINEIUL (1776) 192 1/2, cf. 200 2/2. *Întru aceaeaşi vreame erà vulturii şi corbii căutând la bătaie.* ŢICHINDEAL, F. 32. *Minunea lumei tu eşti, Căci, când caţi, inimi răneşti.* KONAKI, P. 33, cf. 86, 87. *Îţi cătà cu o mănie, încât te luà hiori.* BELDIMAN, TR. 367. *Caută maicii tale, caută-i cevà mai blând.* id. 0.35. *Cu aceeaşi mirare caut şi cu asupră-le.* MARCOVICI, C. 83. *Une-ori sta şi îi căută ţintă în faţă.* DRĂGHICI, R. 267. *Cată cam pieziş din fire.* PANN, P. V. I 26. *Să-ţi spun io, cată la mine.* id. ib. I 115. *Care morţii în faţă poate căutà, om slobod e.* CALENDARIU (1844) 65. *Să se aşeze... alăturea oştilor, şi d'acolo să caute la războiu.* BĂLCESCU, M. V. 617. *Pe soare poţi cătà, şi pe mine, ba?* ALECSANDRI. T. 795. *Florica: ...ţi-am adus papă. Ian cată coleà.* id. ib. 896. *Lenţo, ...caută drept în ochii miei.* id. ib. 1453. [Trecătorii] *beau multă apă, cătând la fată.* id. P. I 20. *De trei zile cată'n drum, Dar nimică nu zăreşte.* id. ib. I 27. *El cu ochii caută vânatul.* ODOBESCU, III 17/15. *Mă caut în păretele de-oglinzi.* EMINESCU, P. 187. *Dincolo câmp şi lan şi flori, Ei cată!* [= ian te uită!]. *Şi doine şi secerători; Părău-i lat, şi să nu mori? Ei cată!* COŞBUC, B. 183. *Strângeà cuţitu'n pumn, cătând Cu-atâta drag la el.* id. F. 75. *El căută când la împăratul, când la fratele împăratului.* ISPIRESCU, L. 277. *Pustnicul... cătă către fata de împărat cum zburà cu Galben-de-soare.* id. ib. 30. *Când o căutai* [= te uitai la ea, dai cu ochii de ea], *erà cu ochii scăldaţi în lacrămi.* id. ib. 126. *Cătă cu ochianul.* id. ib. 46. *Când se întoarce necontenit cu faţa la părete şi caută cu ochii peste cap..., atunci e un semn că n'are s'o mai ducă mult.* MARIAN, î. 24. *Când ţi-a tot cătà cânele în ochi* = când se va uità mult în ochii tăi. GOROVEI, CR. *Iar pe Mihul dacă-l vrei, Cată drept în ochii miei.* ALECSANDRI, P. P. 208. *De-am fost mare pre pământ, Cată-acum, de vezi ce sânt.* ib. 211. *Cată'n jos şi cată'n sus, Cată asupra caselor, Vede casa-acoperită Tot de vineţi porumbei.* TEODORESCU, P. P. 79. *Căutaţi spre fiii dumnea-voastră.* ib. 166. *Când vor fi feciori mai mulţi, La mine să nu te uiţi, Să cauţi numa'n pământ, Să zică că ne-am urît.* RETEGANUL, TR. 120. *Hai, puicuţă, şi te schimbă Şi te cată în oglindă.* ŞEZ. I 12. *Omir-aga mi-auzeà Cată-i* [nota: priveşte numai, să vezi numai!] *...mumă-sa, O pungă nu-i ajungeà.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 40, cf. 43, 115, 160. *Leliţo cu alunei, Nu cătà la doi, la trei, Şi cată la ochii miei, Că-s albaştri ca şi-ai tăi.* POP. ap. GCR. II 308b/31-2. *Cauţi chiar ca o găină, Cu'n ochiu la făină Şi alt la slănină.* PANN, P. V. 26. | († Rar, cu funcţiune t r a n s i t i v ă) *Proştii numai pământul căotâ, iară nu ceriul.* VARLAAM, C. 362. *Când vedem vreun sărac gol plângând şi strigând..., îndată zicem: Ia caută-l cum strigă, vicleanul şi mincinosul!* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. (Cu complement intern) *De abià a îndrăznit a căutà o căutătură smeritâ asupra lui.* BELDIMAN, P. II 108. | (Cu sens de reciprocitate) **A-şi căutà (în ochi)** † = a se uità unul la altul, a se privì unul pe altul, a se pândì unul pe altul. *Şi-şi căutárà amândoi, de să cunoscură.* DOSOFTEIU, V. S. 154. *Şi au şezut aşà vreo lună de zile şi mai bine, aşà, ca lupul cu oaia, de-şi căutà într'ochi.* LET. II 454/20. | **A căutà la cinevà cu ochi buni** = a privì cu bunăvoinţă, cu dragoste la cinevà. COSTINESCU. | *A cătà în ochii cuivà* = a iubì pe cinevà şi a se ţinea de sfaturile lui. ZANNE, P. II 349. | **A căutà rău** s. **nu bine cuivà)** = a se uità urît, cu ochi răi, duşmăneşte la cinevà. *Aşijdere şi Dimitraşco-vodă cu boierii moldovineşti încă căutà rău, şi grăià şi ei să nu facă pace.* LET. II 362/18, cf. 402/30. *Şi pre carii boierii îi aflase că au fost sfetnici la rădicarea ţărei asupra tătâne-său..., încă nu le prea cătà bine.* ib. II 213/30. *Atunci Dumitraşco-vodă n'au căutat bine, unde i-au răspuns împăratul aşà.* ib. II 373/15. *Greci la cari cei de loc nu prea căutà bine.* RĂŞCANU, L. LII/3. *De! de! rău nu-mi căutà, Vino, ñu te depărtà.* PANN, E. V 137. | **A cătà** (variantă: a s e u i t à) **în coarnele cuivà,** s. (mai des) **a-i căutà (cuivà) în coarne** = a-l ascultà cu supunere, a-i intrà în toate voile. ZANNE, P. I 439. *Bărbatul... silit fiind să caute şi'n coarnele femeii sale... se duse iarăşi.* MARIAN, O. II 160. | **A cătà la mâna altuia** = a aşteptà să-i dea alţii ce-i trebue. ZANNE, P. II 237.

2°. A ţintì, a luà la ochiu (cu puşca) DICŢ. *Din tabie două tunuri slobozeà neîncetat, Dar fără folos..., unde apucà necătat* [= fără să se fi ţintit bine]. BELDIMAN, ap. GCR. 245/23.

3°. (Împreună cu adverbe s. adjective predicative) A aveà privirea..., a aveà înfăţişarea... *Când ieşeà afară în norod, tot posomorît căutà.* LET. II 215/26. *Caută mai voioasă.* TEODORESCU, P. P. 165. *Văd bine că m'a urît, Că-mi cată posomorît.* HODOŞ, C. 68. # **Cautà a...** = are înfăţişarea, expresia, ca şi când...; tânjeşte, cobeşte a... *Mustăţile îi caută a oală* (se zice despre omul beţiv). PANN, P. V. I 111. *Adeseori Radu, cu ochii aiurit pironiţi în deşert, par'c'ar fi cătat a drum, rămâneà... dus pe gânduri.* VLAHUŢĂ, N. 12. *Ochii osteniţi şi părul nepieptănat... căutau a melancolie.* DELAVRANCEA ap. TDRG. *Cată a bătì* = doreşte bătaie, cf. ZANNE, P. III 23. [În Transilv., după germ. «aussehen», ung. «kinézni», *caută* sau chiar *caută afară* se întrebuinţează de clasa cultă cu înţelesul de «arată (I, 6°)». *Cauţi rău (afară)* = arăţi rău.]

4°. F i g. A fi îndreptat cu faţa (vârful, ascuţişul etc.) spre... (ca şi când ai privì într'acolo). *Moscalii, scoborîndu-se la Fălcii pe de iastă parte de Prut, îşi căută în ochi* [= stăteau faţă în faţă *cu Turcii, că de ceea parte erà multă oaste tur ceascâ.* LET. III 276/4. *Soarele acum cătà spre sfinţi*

BĂLCESCU, M. V. 120. *Când soarele cată'napoi, la asfinţit,* [= razele soarelui se răsfrâng pe cer GOROVEI, CR.], *se va îndreptă vremea.* ŞEZ. VII 63, cf. IV 120, GOROVEI, CR. *Când merge de-acasă, acasă cată, Când vine din pădure, în pădure cată?* [= Toporul pe umăr]. GOROVEI, CR. 368.

5°. P. anal. (învechit) A fi situat s. aşezat spre..., a fi cu faţa spre... *Se ierneadze în pristaniştea Critului, ce căută spre Liva şi cătru Horu.* COD. VOR. 86/9 (: carele *caută* cătră... N. TEST. 1648; vadul Critului văzând ce iaste spre... BIBLIA 1688). *Poarta cea ce caută spre răsărit.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Altă pânză pe muchea din sus ce caută spre munţii de la deal.* ARHIVA R. II 105. *Care piatră caută spre cetăţuie* (a. 1781). URICARIUL, X 176/9, cf. XVI 317, V 323/3. *La regiunea cervicală, apofisele articulare alcătuesc un fel de coloane. Cele de sus caută prin faţa lor în sus şi înapoi.* KRETZULESCU, A. 25/28.

6°. A se îndreptă (într'o direcţie). *Cel Grec căută direpţ la mine cu suliţa.* DOSOFTEIU, V. S. 88/2. *Şase argaţi nu le da de cap, până nu se potoleau de bună voie, şi nu căutau spre obor.* DELAVRANCEA, S. 18.

7°. † A privì (cevà), a se referì (la cevà). *Aici numai câte la propozitul nostru caută, vom pomenì.* CANTEMIR, HR. 154/24. *Otcârmuirea pricinilor ce caută spre oştiri.* TES. II 307, cf. 308. *La aceasta caută şi dintr'aceste se alcătueşte epistasia boieriei a vorniciei de obşte* (a. 1803). URICARIUL, I 126/3.

8°. (Cu trecerea de sens «a privì» — «a considerà» — «a luà în considerare»; rar tranzitiv, construit, mai ales, cu prep. spre, pre, la, în, de s. cu dativul s. urmat de prop. secundară introdusă prin că(ci), cum că.) A ţinea socoteală s. seamă (de), a luà în seamă (că...), a se uità (la s. că...), a băgà în seamă, a socotì, a considerà, a luà în considerare, a se luà după..., a respectà. *Şi vreţi căutà spre cela ce poartă veşmênte lumirate.* COD. VOR. 116/13. (: veţi *căutà* pre cela. N. TEST. 1648, BIBLIA 1688). *Să-l spândzure, să nu caute că-i(i) întâiu.* PRAVILA MOLD. 108. *Judecătorii să nu facă strâmbătate la judecata lor, şi de sărac să nu-i fie milă..., cum am zice... să nu-i caute* [= să nu se lase influenţaţi] *căce* [= că] *e săracu, ce* [= ci] *să-l judece pe dreptate.* PRAVILA (1652), 3. *Domnul pre rugămentea ei nu căotă.* VARLAAM, C. 305/3. *Căutându nărodului.* DOSOFTEIU, V. S. 104/2. *Iară de-mi vei spune ales cine eşti, atuncea te voiu căutà într'alt chip.* LET. II 162/30, cf. 272/10. *Voi aţi căutat căci* [= că] *strigă aman, şi nu i-aţi luat de grumaz.* ib. II 377/23. *Dar nu caută cum că... mai mulţi săraci se găsesc* (a. 1793). URICARIUL, VI 169/1. *Legea văz că nu ne'nvaţă ca să căutăm la neam.* PANN, P. V. III 38. *Nu căută că-s ruşinos dinaintea oamenilor...; îs tare cu duh, când sânt singur.* ALECSANDRI, T. 354. *Desculţă, cu picioarele cojite şi arse, nu mai căta la bolovani şi mărăcini.* DELAVRANCEA, S. 196. *Nu le căută lor, citeşte!* ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Nu caut la preţ.* TDRG. *Nu căută că-s mic, dar trebile care ţi le-oiu face eu, nu le-a face altul, macar să fie cu stea în frunte.* CREANGĂ, A. 152. *Eu caut mai mult la oameni şi sânt îndestulat, dac'oiu aveà ce mâncà.* SBIERA, P. 7/37. *Cine în vieaţa lui e om cinstit şi caută la dreptu, cine munceşte cu râvnă şi se roagă lui Dumnezeu, acel n'are nevoie să se ieie după gura nimărui şi treburile lui vor merge strună.* ŞEZ. V 41/33. *Cântă, cântă, gură mândră, Nu căută că eşti flămândă.* RETEGANUL, TR. 34. *Bătrâneaţă, scula rea, Vinde-te-aş, de te-aş puteà, N'aş cotà pe ce te-aş da.* id. CH. 27. *Nu căta la bogătate, Ci la sprâncene 'nghinate* [= îmbinate] JARNÍK-BÂRSEANU, D. 375. *Cată, maică, cui mă dai. Nu căta argintului* [= nu te lăcomì la bani], *Şi mă da urîtului!* ŞEZ. I 12. *Nu-i căută, să fie măcar de şapte palme în frunte!* ZANNE, P. II 161. *Când ţi-e foame, nu caţi că mălaiul e în cuptor.* ib. III 556. *Nu căta la câne, uite-te la stăpân.* ib. IV 619. *Cioarei cât să-i cauţi macar, Ea tot îţi va zice: gar!* MARIAN, O. II 37. (În glumă) *Ia; nu căta că nu-i:* te poftește ca cum n'ar fi tocmai de ajuns (ca din modestie). ION CR. III 174. # **A că(u)tà (cuivà) în obraz** (s. **la obrazul cuivà**) **în barbă, în cinste** şi **a căutà în cinstea cuivà** = a aveà consideraţie pentru cinevà, a-i arătà respect, stimă, a-l cinstì, a-l respectà. Cf. ZANNE, P. II 325, 12. *Judecătorii să se arate... fără de pizmă... fără de a căutà la obrazul cuivaşi.* PRAVILA IPSILANTI, ap. TDRG. *Nu-ţi mai caută'n obraz, Îţi dă cu luleaua'n nas.* PANN, P. V. III 37. *Femeia să caute în cinstea bărbatului, iar el să aibă milă de ea.* SEVASTOS, N. 341/19. *Nu caut în cinstea cânelui, caut a cui e cânele.* ŞEZ. I 218. || (Neobicinuit) Refl. A se ţineà, a se crede, a se socotì. *Merge Ana prin poiană, Şi se caută ca ş'o doamnă?* [= Vulpea]. GOROVEI, C. 398.

III. (Sensul cel mai pregnant al verbului; el s'a născut din înţelesul «a privì, a examinà cu atenţiune, a cercetà cu atenţiune, cu de-amănuntul», când i s'a adăogat scopul «spre a găsì». S'a putut naşte şi din înţelesul «a se străduì», când în construcţia *caut a...* s. *să...* se intercalează un complement intern, ca în: *Olga nu mai eră acum pentru dînsul decât o supărare, de care căută vreun mijloc a scăpà.* C. NEGRUZZI, I 49. *Chip căutam cu vicleşnie Să te fac să'nlrebi.* COŞBUC, B. 12).

1°. Trans. (Adesea în opoziţie cu «a găsì», «a aflà» sau «a pierde») A cercà să găseşti pe cinevà s. cevà (pierdut); cf. cercà; spec. (despre vânător) a umblà singur s. cu un câne după vânat (com. ITTU). *Caut* = quaero, aspicio. ANON. CAR. *Ceale pierdute nu le căutatŭ* [= căutaraţi]. CORESI, ap. CP. 164. *Carei* (=cei ce) *vor căuta, aflà-vor.* id. E. V/24. *În multe părţi am întrebat ş'am căutatŭ.* id. ib. VII/4. *Un loc aproape de ţărmurile mării caută pe hartă.* DRĂGHICI, R. 15. *Secuii se apucară a căutà prin păduri şi prin strâmtori pe nobilii cari îmblau rătăcind.* BĂLCESCU, M. V. 392/20. *Sosind acasă, slugile îmi spuseră că politmaistru' şi doctorul S. mă căutaseră.* C. NEGRUZZI, I 54. *Vânătorul n'are nevoie să umble pe jos, să caute vânatul ajutat de cânele său.* ODOBESCU, III 15/8. *A credinţei biruinţă cătă orice cavaler.* EMINESCU, P. 241. *Caut în vocabular.* POLIZU. *Să ştii că mă chiamă Fătfrumos şi să mă cauţi* [cf. germ. «aufsuchen»] *la mănăstirea-de-tămâie.* CREANGĂ, P. 88. *Iar cauţi sămânţă de vorbă, măi Buzilă?* id. ib. 255. *Aprinde lumânarea şi începe a căutà prin casă în toate părţile.* id. ib. 302. *N'ai să găseşti slugă cum cauţi d-ta.* id. ib. 202. *Nu aşteptă să-i mai zică odată, ci primì cu toată mulţumirea, ca unul ce aceea şi căutà.* ISPIRESCU, L. 8. *Mulţam că mi-ai cotat* [cf. germ. «aufsuchen»] *casa Şi mi-ai cinstit masa!* FRĂNCU-CANDREA, M. 5. *Când ei căutară de mâncare, găsiră şterpul babei în cuptor şi-l mâncară bine.* ŞEZ. II 26. *De cum [se] joacă, îşi caută prilej unu' altuia de a se ciondănì.* id. III 182. *O capră... s'o dus în pădure să coate de mâncare iezilor.* ALEXICI, L. P. 235/3. *Oiu cătà prin baltă O trestie'naltă.* ALECSANDRI, P. P. 8. *Aşà mândru şi frumos, Poţi să cauţi nouă mări, Nouă mări şi nouă ţări.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 37/6. *Şi mă cată, mamă, cată, Unde-s cătane grămadă,* ib. 323. *Căţaţi-l, Cercaţi-l,... Unde l-iţi cătà şi mi l-iţi aflà, Nu-i daţi loc de fel.* MARIAN, V. 24. *Nu te-am aflat nicăirea, Şi te-am cotat tătă lumea.* VAIDA. # *Cel ce caută, va aflà.* GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 264. *Ce-au căutat, pe nas le-au dat.* CREANGĂ, P. 25. *Nu cauţi, şi-o găseşti.* id. ib. 53. **A căutà ziua de ieri:** cevà ce a trecut şi nu mai poţi aflà, a umblà fără scop, în zadar, fără folos (ZANNE, P. II 516). *Caută ce n'a pierdut* = umblă fără scop, în zadar, fără folos; caută să fure. ib. *Caută fulgii găinii în*

oul găinii = caută cele peste fire. IORD. GOLESCU, ib. I 461. *Şede pe măgar şi caută măgarul!* C. NEGRUZZI, I 248. *A căută ca iarba de leac:* cu mare dorinţă, ca pe un lucru rar, preţios. *Unde, Doamne iartă-mă, să fie?... îl cat, ca iarba de leac.* ALECSANDRI, T. 99. *A căuta ca pe un ac:* cu deosebită atenţie. **A căutà cevà cu lumânarea** = cu tot dinadinsul. *Minunat! să vă caute cinevà cu lumânarea, nu v'ar puteà găsì mai potriviţi.* ALECSANDRI, T. 775. **A căutà (cuivà) ceartà** (neobicinuit: **de ceartă), pricinà (cu lumânarea), vrajbă** = a căutà prilej de ceartă etc. *Dac'ai pierdut averea, de ce-mi caţi de ceartă mie?* OLLĂNESCU, ap. TDRG. *Ne mai având ce pricină să le caute, rămâne pe gânduri.* CREANGĂ, P. 265. *Dumneata, moşule... cauţi pricină, ziua — amiaza-mare, cu lumânare.* ib. 82, cf. ISPIRESCU, U. 54/25. *Să le dea mână de ajutor împotriva unui împărat, care le tot cătà vrajmă şi se sculase pe nedrept asupra lor.* ISPIRESCU, L. 75/16. Cf. Cată-ceartă. **A căutà cuivà nod în papură** = a te străduì cu tot dinadinsul să găseşti vinovat pe cel fără de vină, ca să-l poţi certà, pedepsì etc., a vrea să găseşti cu ori-ce preţ defecte, cusururi, greşeli — acolo unde ştii bine că nu sânt. *Orice făceà, nu mai erà de mulţămire, toată vorba erà ponciş, îi cătà curat nod în papură.* CONTEMPORANUL, VI 103. *Basta, ca unul ce căutà nod în papură lui Mihaiu, îi spuse că împăratul pe dînsul l-a pus comandant de căpetenie.* ISPIRESCU, M. V. 57/5. | *I-a catat cotleţe* = i-a catat pricină = să-i găsească greşeli. ŞEZ. IX 151. | *A-şi căutà vreme* † = a căutà un bun prilej, ocazie potrivită. *Cătatu-s'au* (sic!) *vreme Grigorie-vodă, şi au fugit de la Beciu la Veneţia.* LET. II 214/35. *A căutà vreme cu prilej* = a căutà un bun prilej (spre a face cuivà un rău). *Un duşman de lup... de mult căutà vreme cu prilej ca să pape iezii.* CREANGĂ, P. 21, cf. 29. *A căutà pe dracul* = a da de buclue, amestecându-se în treaba altuia, a da de dracul. *Cată ei pe dracul?... Las' să sară, c'apoi dracu's eu!* CONTEMPORANUL, II 782. **A căutà cu gândul** = a încercà să-ţi aduci aminte. *Veta: De la Iunion? (caută cu gândul).* CARAGIALE, T. II 46.

2°. (Complementul e omul s. o parte a lui, a îmbrăcămintei lui). Trans. A scotoci prin buzunarele s. prin hainele, pe supt îmbrăcămintea lui, spre a află un obiect despre care presupui că e ascuns acolo; refl. a-şi cercetà buzunarele, hainele etc., scotocindu-le, spre a află un obiect care poate fi acolo. *Dar Sucnă-murgă nu i-au crezut şi s'au dat să-l caute, şi, cercetându-l de-amăruntelul, au aflat floarea în tureatca ciubotei.* SBIERA, P. 101/33. *De nu-mi credeţi, mari boieri, Ia-l căutaţi în posunar, În posunar şi'n pieptar, Că-ţi găsì odoarele, Strălucind ca soarele.* TEODORESCU, P. P. 70. *Măi dăscălèle, Ia caută-l tu pân'la piele: N'ei da de niscaiva mahmudele?* ib. 130. *Se căută apoi prin buzunare şi află un taler, pierdut din ziua de ieri.* RETEGANUL, P. I. 72/23. *În pieptar mi se cătà, Un inel că mi-şi scoteà.* TEODORESCU, P. P. 621. *Moş Drăgan, cum auzeà, De pe Şalga jos săreà Şi la brâu se căutà* ib. 691. # **A-i căutà (cuivà) în cap**: de păduchi s. lindine; fig. a descântà pe cineva cu băţul, a-l bate (ION CR. VI 217). *O babă bătrână... sta cu capul ...în poalele unei roabe tinere... care-i căutà în cap.* EMINESCU, N. 19. *Pune-te, să-ţi caut în cap.* RETEGANUL, TR. 21. *A-l cătà pe cinevà de lindină* = a-i căutà ceartă. ZANNE, P. I 508. (Cf. sic. *circari la testa* = a pieptănà).

3°. (În unire cu o determinaţie locală; complementul e «ce»; mai ales în întrebări şi în negaţii): *Ce cauţi (undeva s. la cinevà)?* = ce (interes) te aduce, cu ce scop vii? *N'ai ce căutà (undevà)* = nu ai treabă, n'ai drept să mai vii, n'ai de ce să mai vii. *Puiule Secuiule! ce caţi tu la noi în munte?* ALECSANDRI, P. II 23. *La ce-ai venit, regină, aicea în pustiu? Ce cauţi la barbarul sub streşina-i de cetini?* EMINESCU, P. 201. *În sat el ce-ar căutà? El ştie tot ce-ar mai fi vrut Să ştie'n vieaţa sa.* COŞBUC, F. 77. *Nu mai ai ce căutà la casa mea.* CREANGĂ, P. 193. *Bădiţa cu şase boi N'are ce cătà la noi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 38. *La argeà, fără vergeà, N'ai ce căutà.* ZANNE, P. III 4. (Construit cu la ce?) *Drăguţa s'a măritù, Acasă la ce-oiu cătà?* DOINE, 198/4. *Ce să cătăm?* = ce să mai umblăm s. încercăm? *Dacă n'am mers prin Ţaramunteneascà, când ne îmbià Şerban-vodă, iar de aice ce să cătăm?* LET. II 242/9.

4°. Spec. (Complinit prin «în palmă», «în cărţi», «în bobi», «bobii» etc.; complementul subînţelese «soarta», «viitorul» etc.; desvoltarea semantică ar puteà fi şi: «a privì cu atenţiune în cărţi, în palmă etc.», cu scopul de a ghicì) A ceti în palmă etc., a ghicì din cărţi, bobi etc., a prezice, a încercà să afli trecutul, şi mai ales viitorul, din diferite semne şi arătări. *A îmblat pe la vraci şi filosofi ca să caute la stele şi să le ghicească, dacă or să facă copìi.* ISPIRESCU, L. 1. *În bobi nu se poate căutà decât cu grăunţe de păpuşoiu.* ŞEZ. III 126. *Când baba căutà bogi* [= bobii] *la mai mulţi din casă, schimbă un bob din cei 41 şi apoi caută.* ib. *Ţiganca începe a căutà cu ghiocu' pe la cei de gazdă.* ib. III 181. *Unii aleargă pe la babele vrăjitoare, ca acestea să le caute în cărţi şi în palmă.* MARIAN, S. I 60. *Ştiu bine că-i a mea* [Maria]; *C'am cătat în păscălie Şi mi-o dă maică-sa mie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 81. *Caută, maică, cu sita, Doar m'oiu puteà mărità.* ib. 446.

5°. Trans. (A încercà de) a procurà cevà, (a se străduì de) a ajunge în posesiunea unui lucru, a tinde să obţii, să dobândeşti cevà, a umblà (după...), a gonì (MARDARIE, L. 2390—1), p. ext. (uneori exprimă, odată cu acţiunea, şi rezultatul încercării) a găsì, a dobândì, a face de..., a agonisì (LB.) [Păgânii] *îşi căutà săvârşitul lor.* BIBLIA (1688), 6 pr./19. *Cum şi patriarhul Alexandriei viind aice, de-ar fi avut mănăstirea vr'o dreptate, şi-ar fi căutat dreptatea lui* (a. 1765). URICARIUL, V 390/21. *Maica la pui cată hrană.* KONAKI, P. 295. *În sânul tău caut scăpare.* MARCOVICI, D. 9/13. *Toate dobitoacele iubesc şi caută sare.* I. IONESCU, C. 4. *Ştiinţa nouă... căutând realizarea în omenire a dreptăţii şi a frăţiei.* BĂLCESCU, M. V. 3/1. *Hai copìi de-acelaşi sânge!... Libertate-acum sau moarte să cătăm să dobândim!* ALECSANDRI, P. II 7. *Dute, de caută nouă piei de bivol.* ISPIRESCU, L. 27. *Când văzuiu vara cu soare, Cătat-am pădurea deasă, Ca să ţin cu dînsa casă, Ş'am cătat galbini tăieţi, Să fac zale la băieţi, Ş'am cătat galbini uşori, Să fac rochii la surori.* ALECSANDRI, P. P. 255. *Celui care nu se mulţumeşte cu binele ce-l are* [i se zice:] *caută pâne mai bună decât [cea] de grâu, caută pe mama grâului.* id. II 47. *Cotoii bătrâni caută şoareci tineri.* ZANNE, P. I 441.

6°. (Despre un lucru de preţ, o marfă etc.; sensul s'a putut naşte şi din cel de «a considerà»). Refl. (= pasiv) A aveà trecere, a se vinde; a se cere, a se obţineà greu. *Plăcintele şi gugoaşele erau mult mai căutate.* C. NEGRUZZI, I 286. *Ofiţerul învăţat şi destoinic, căutat în saloane pentru spiritul său vioiu, respectat şi temut printre colegi...* ZAMFIRESCU, R. 236. *Se caută ca pânea albă.* ZANNE, P. IV 63. *Calul bun se caută în grajd.* id. I 348. *Când ţi-i gura amară, se caută cine ţi-o îndulceşte* [= rar se găseşte cineva să ţi-o îndulcească], *c'apoi, când îi dulce, orişicine o sărută.* id. II 180.

7°. † (Despre impozite; refl. = pasiv) A încasà, a percepe. *Să nu mai fie slobozenie a se mai căutà aici, într'această ţară, oieritul de cu primăvară.* DOC. (a. 1805) ap. TDRG.

8°. (Despre oameni; după germ. «aufsuchen»?) Refl. *Ne căutăm* = ne vizităm, ne cercetăm (Braşov). Com. I. C. PANŢU

9°. (Neobicinuit, ca arom. *caftu*) A cere. *Poate, cine ştie, de nu este menită s'o caut de soţie.* I. NEGRUZZI, II 8.

IV. Unipersonal (Numai rar acordat cu subiectul; urmat de infinitiv sau de conj. să; construit în limba veche şi azi, în poezia populară, cu dativul persoanei interesate care e subiectul logic, cf. îi trebue, i se cuvine; pentru trecerea de sens, cf. *Ca craiu, caut să pedepsesc prihanele.* BARAC, ap. TDRG. = «mă străduesc» sau «sânt în dreptul mieu, e de datoria mea, sânt datór, sânt obligat, trebue», — sau: *De nu ai bătrân, cată să-l cumperi.* ZANNE, P. II 486 = «grijeşte să...» sau «trebue să...»).

A fi în interesul cuivà, a trebui, a fi nevoit (să...), a fi necesar (să...), a fi obligat să..., a(-i) veni vremea să... *Vă căotă a muri.* VARLAAM, C. II 36. *Le-au căotatu a pogorî svânta scriptură tot mai pre înţelesul oamenilor.* id. ap. B. V. I 140/18. *Imochinului câotă să seaće.* id. ib. 311. *Ce* [=çi] *numai ce-i caută să margă după bărbat.* PRAVILA MOLD. 640. *Aice ne caută a trăgănà condeiul istoriei noastre.* LET. I 84/24. *Au căutat lui Constantin-vodă ...a ieşire cu fuga din Iaşi.* ib. I 228/4, cf. 162/15, 222/5, 243/4, 250/19, II 199/1, 269/28, III 254/30. *Mai tare pre dulău amuţind şi îmbărbătând, atâta cât căută lupului a da dos.* CANTEMIR, IST. 72. *Pătru-vodă strângându-şi oastea, s'au dus de i-au încungiurat, iar ei, de nevoie, le-au căutat a se închinà.* MAGAZ. IST. I 220/29. *Căută să se aleagă la un fel.* DIONISIE ECLESIARCUL, 214. [De gălbează] *oilor le căută să se stângă.* ECONOMIA, 94. *Stăpân am pr'adevărul, lui cată să mă'nchin.* ZILOT, CRON. 338. *I-au căutat să meargă la lucru.* BARAC, T. 16. *Cată să le satisfacem curiozitatea.* C. NEGRUZZI, I 109. *Un pasagiu din bătrânul Pliniu, pe care cată să-l reproducem întreg.* HASDEU, I. C. 223. *Vru să ştie lucruri ce căutau* [= ar fi trebuit] *să rămâie ascunse.* ISPIRESCU, U. 95/9. *De-ar fi apa până'n piept, La mândra caută să trec.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 15. *Vai, mândră, cată să mor!* ib. 103. *Pe mândra o tras pe horn, Că n'are uşă la casă, Cată-i dar pe horn să iasă.* RETEGANUL, CH. 98. *Bade, pentru domnia-ta M'a urît şi măicuţa... La prilaz nu-mi dă răgaz, Caută, bade, să te las.* id. TR. 87. # *Ai intrat în horă, caută să joci.* ZANNE, P. IV 379; cf. BARONZI, L. P. 50/15. *Cine vrea trandafiri, Cată să vrea şi spini.* ib. 60/10. (Forma *ca(u)tă să* s'a putut sincopà în *ca(u)t'să*, încât une-ori nu mai ştim dacă avem a face cu construcţia unipersonală sau cu cea acordată: *Eu caut să rămân acasă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 458. *Cat să şed, că n'am ce face.* ib. 193).

[Rostit *cá-ut* şi *caut* (monosilab), adesea şi în poezie, pentru trebuinţa măsurii versului: *Sau cu sete să caut forma...* EMINESCU, P. 229. *Sânt căutaţi în cafenele...* ib. | În vechime s'a conjugat, de sigur: *cáutu, cáuţi, cáută, cătămu, cătáţi, cáută; cătám, cătât, cătáre* etc. Din aceste forme s'a generalizat sau cea cu *au*, din formele accentuate pe tulpină, deci şi *căutăm, căutaţi, căutam, căutat, căutau* etc., sau cea fără *u*, din formele accentuate pe terminaţiune, deci *cat, caţi, cată, să cate.* Cele două forme *căută* şi *cătà* se repartizează geograficeşte astfel, că cea dintâiu e întrebuinţată excluziv la Aromâni *(caftu)*, Istroromâni *(câftu, câptu)* şi în cea mai mare parte a teritoriului dacoromân: Banat, Oltenia, Muntenia, Ardealul de miază-zi, Crişana şi în multe regiuni ale Moldovei; forma *cătà* e meglenită, iar la Dacoromâni se găseşte mai ales în Câmpia Ardealului, pe Mureş în sus, prin Maramureş şi prin Moldova de miază-noapte (în timpurile mai vechi mai puţin răspândită decât astăzi). În unele regiuni — prin Moldova, Maramureş, Ardeal, Muntenia — există amândouă formele, întrebuinţându-se sau după cerinţele ritmului în poezia populară: *Ce caţi, mândră, pe-aicea? Eu îmi caut dragostele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 52, sau după deosebirile de sens, d. ex. *caut* «încerc», *cat* «grijesc» (JAHRESBER. IX 174). Tot astfel, în limba literară, unde Moldovenii au introdus forma *cătà*, se observă la unii scriitori încercări individuale de a repartizà asupra diferitelor sensuri cele două forme, d. ex. Ispirescu pare a aveà pentru «chercher» numai *căută*, dar pentru «regarder» întrebuinţează mai ales pe *cătà*. | Variante: Din *căută* s'a desvoltat **căotă,** († şi astăzi în Banat, CDDE nr. 295, TEODORESCU, P. P. 219) **căltă,** (la Istroromâni şi în Banat cf. JAHRESBER, III 222) **căptà,** (cu prefacerea lui *ău* în *o*) **cotà,** conjugându-se apoi la prezent: *cot, coţi, coată, cotăm, cotaţi, coată; să coate* (BUD, P. P., BREBENEL, GR. P., FRÂNCU, M. 77); în sensul IV, prin Ardeal foarte des forma scurtată: *coa'să* = caută să, trebue să. Prezentul de la **cătà** e *cat* mai rar *cât* (JAHRESBER. IV 278). || Adjective: **căutât** (cu negativul **necăutât), -ă; — că(u)tătór, -oáre.** *Trimisu-şi-a... Zori căutători, Luceferi ispititori.* TEODORESCU, P. P. 20. *Lume... Cătătoare de pricină, Miluiţi pe o bătrână.* ib. 131b; (substantivat) **că(u)tătór, -oáre**=cel (s. cea) care spune din cărţi viitorul etc., ghicitor, -oare, vrăjitor, -oare (MÂNDRESCU, L. P. 150); (învechit) administrator de moşie, cf. vechil, epistat, logofăt; spec. (şi subt forma *cătător-de-casă* SEVASTOS, N. 49/26, cf. H I 190, RĂDULESCU-CODIN, I), cel care e trimis de se informează despre un tânăr de însurat şi despre averea lui, cercetător, cf. votru, (cu abstractul **cătătorie** s. f., citat între cuvintele privitoare la nuntă. H. II 62, 119). *Mamă..., Aleargă la cătător, Să-mi vrăjască cărţile, Să-mi lungească zilele.* MÂNDRESCU, L. P. 150. *Se alcătueşte un nou căutător. moşiei Broşteni, cu leafă de 400 galbeni pe an* (a. 1859), ap. POPOVICI-KIRILEANU, B. 15. *Când tinerii sânt din sate deosebite..., părinţii fetei... trimit în satul băiatului cătători... şi aceştia în şoaptă şi pe nesimţite cercetează despre toate cele care privesc grijile despre viitorul fetei.* A. ELIADE, N. R. R. IV 70; — **căutătoáre (cotătoáre** POMPILIU, BIH. 1008, VAIDA) = (Transilv.) oglindă (adică: lucru în care te uiţi, te priveşti, îţi vezi chipul). *De nemică altă nu gândeaşte, fără numai...: de netezături, de căutătoare (oglinde), de schimbarea hainelor.* ŢICHINDEAL, F. 262. *Din zori de zi până în prânzul cel mare,* [*crăşmăriţa*] *nu s'a mai mişcat de la căutătoare.* SLAVICI, ap. TDRG. *Mai de-asupra, o căutătoare (oglindă).* MARIAN, NU. 661. | Abstracte: **că(u)táre (cotáre,** cu negativul **necă(u)táre)** s. f.=îngrijire, păzire (MARDARIE, L. 1951), pază; îngrijirea unui bolnav, tratament medical; descântare (MARIAN, NA. 7); îngrijire, administrare a unei moşii (PONTBRIANT); năzuinţă, străduinţă, ţintă, pretenţiune, (LB.); cercetare, examinare, iscodire (MARDARIE, L. 35/2); (cercetare medicală la) recrutare (Transilv. Com. A. BANCIU), † inspecţie, revistă militară (BĂLCESCU, M. V. 596); încercare de a află cevà s. pe cinevà acasă, vizită; privire, vedere, înfăţişare; ochire cu arma, p. ext. bobiţa din capătul ţevii care serveşte la ţintit (DICŢ.); consideraţie, importanţă, vază, trecere; preţ, vânzare cu preţ (COSTINESCU, com. I. C. PANŢU) (ad I 1—2°). *Câţi îi loveà boala, îi scoteà la câmp, orânduind şi o breaslă pentru căutarea bolnavilor, care le zic ciocli.* LET. III 193/2. *Având multă căutare şi folos de către ficioru-său* (a. 1768). URICARIUL, XVI 49. *Poate însă nelegiuitul fiiu* [= fiiul nelegitim], *cu dreptul, să ceară de la părinţii săi cheltuiele pentru hrana, creşterea şi căutarea boalelor sale.* CODICĂ ŢIV. 29/29. *Oricare sărac află în toată vremea aici căutare şi ospătare.* C. NEGRUZZI, I 214. *Vânatul, mesele, căutarea grădinei urmau ca înainte, deşi cu mai puţină veselie.* I. NEGRUZZI, I 326. *În*

grajdiul împăratului se află acum cu un cal mai mult. Acestuia îi trebuià mai multă căutare decât la toți ceialalți cai. SBIERA, P. 76. *Își făcuse un nume așà de bun, în specialitatea de căutare de moșie, încât treceà epistat de la o moșie la alta.* GHICA, S. 302; (ad. I 4⁰) *Cât îți hi uniți într'un suflet și o cătare, nu vă calcă niminea dreptu' vostru.* IIPESCU, O. 64; (ad I 5⁰). *Spre căutărea cărții acestiea.* CAZANIA DE GOVORA (1642), ap. GCR. I 97/22. *Și s'au prilijit atunce, de veniseră și den ținuturile den jos niște steaguri de călărași, la căutare.* LET. I 232/3. [Traian] *au făcut căutare oștilor sale, în care au aflat creștini 10.000 și i-au urgisit.* ib. I 78/11, cf. 246/32, II 10/37, 243/27, 36⁶/8, III 50/7. *Au poroncit cu câteva zile mai nainte să fie toți siimenii hătmănești și cei agești de căutare gata, și cineși cu capul său, iară nu argații lor să se afle la căutare.* ib. II 89/21. *Au strâns cu cărți pre toți igumenii de pre la mănăstiri, la Boboteză, de le-au făcut căutare de câte moșii au.* ib. II 410/10. *La începutul lui Iulie 1597, el făcù căutare armiei sale, care erà de 15.000 [de] oameni și dete de fiecare ostaș câte cinci talere.* BĂLCESCU, M. V. 248, cf. 178; (ad II 1⁰). *Apă limpede la cătare.* ZILOT, ap. DDRF. (Complinit) *Numai din căutarea ochilor își arătà Înfocarea și durerea ce inima lor o cercà.* PANN, E. I 117. *Dar Elisabeta pleacă-a sa cătare Înnecată'n lacrimi și în întristare.* BOLINTINEANU, ap. TDRG. *Un boier tânăr, ca d-ta, mă luà la cătare; apoi, apropiindu-se, îmi zise...* FILIMON, ap. DDRF. [Fata erà] *mândră de-a cătare.* COȘBUC, F. 151 (cf. acătare, acătării); (ad II 2⁰) *A luà pușca la* (s. *în* COSTINESCU) *cătare* (H. IV 155)=a o pune la ochiu spre a ținti, a ochi. *A luà pe cinevà* s. *cevà la că(u)tare*=a luà la ochiu (cu o armă). Cf. DICȚ. *Îl ia* [pe urs] *la cătare și-l culcă jos, dintr'o lovitură de pușcă.* I. IONESCU, M. 96. *Când d'odată s'arată șoldanul —, ca într'un fulger el ia pușca la cătare și trage.* ODOBESCU, III 42/11. *O să-ți mai vază ochii hărțuieli și bătălii, cât tunu' va hauì și pușca o aveà cătare pe țeavă.* JIPESCU, O. 88. *Când văd... ciocoii... Îmi așez durda spre vânt, Și mi-i iau la căutare, De la cap pân' la picioare, Și chitesc și socotesc Pe unde să mi-i lovesc.* ALECSANDRI, P. P. 260. *Cu trei poteri se 'ntâlneà, Care mi-l înconjurà Și ți-l luà la cătare, Când cu pușci, când cu pistoale.* TEODORESCU, P. P. 589. *Punctul de cătare* = ținta unde ochește cinevà, când vrea să lovească, fig. scopul, sfârșitul unde țintește cinevà să ajungă. COSTINESCU; (ad II 8⁰ și III 6⁰) *Am avut cinste și căutare în zilele Măriei-sale.* LET. II 318/9. *Iar boierii mazili nu aveà căutare și rămâsese la sărăcie.* ib. II 458/5, cf. 145/12, 271/19, III 250/80. *Nu totdeauna numai cei pogorîți cu hârzobul din ceriu erà în bună cătare în fața scaunului domnesc.* URECHE, ap. TDRG. *Întrebà: «De unde vine? De la ce locuri streine? Și de ce feliu de neam mare Și ce căutare are?»* BARAC, A. 40. *Productele au avut căutare în tot timpul anului.* I. IONESCU, M. 355. *Va fi om cu vază și cu cătare printre ai săi.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *O astfel de marfă nu și-a pierdut cu desăvârșire căutarea.* id. ib. *Hei, asta-i poveste veche, boierule, are cătare la ăi care nu se pricep la vicleșug.* RĂDULESCU, RUST., ib. *Că-i erà fata frumoasă și cu cătare.* CIOCÂRLAN, LUC. V 124. *El aveà acuma la împăratul mult mai mare trecere și căutare.* SBIERA, P. 76. *Eu sânt hoț. Meseria aceasta nu mai are căutare.* ISPIRESCU, L. 368/28. *Ca tine cu căutare, Cine n'ar dorì să fie Ibovnică numai mie?* ȘEZ. VIII 28. # *Cojocul căutare Numai la iarnă are.* ZANNE, P. III 122; (ad III) *Cuget' a mă duce întru căutarea acestor tâlhari de smei.* ISPIRESCU, L. 219. *O capră ce-mi rămâsese Și prin crânguri se dusese O luaiu la căutare, Cât e ziulica mare.* ALECSANDRI, P. P. 265b/12; **că(u)tát (cotát,** cu negativul **nec(ă)utát)** s. a. (mai ales cu sensul II 3⁰ și III 1⁰) *După căutatul lui Dumnedzeu.* COD. VOR. 138/8-9 (: din știința dintâi a părintelui Dumnezău. N. TEST. 1648, după mai nainte știință a Dumnezăului părintelui. BIBLIA 1688). *Înfricate slugile s'au pus pe căutate, și nici o ascunzătoare... nu le scăpă din vedere.* MERA, B. 134. *Acum să pleci după cătat, Și-mi ad'un prunc nevinovat.* TEODORESCU, P. P. 107. *Kĕutatul* = aspectus. ANON. CAR. *Iosif va creaște făt crescând și frumos pre căutatŭ.* PALIA (1582), ap. GCR. 36/23. *De este sărac, moare cu zile, din necătat* [= nefiind îngrijit]. PANN, P. V. II 115; **că(u)tătúră** s. f. (plur. *-turi*, mai ales cu sensul de:) privire, înfățișare, expresie, mină (PAMFILE, C. Ț.), uitătură. (ad II 8⁰) *Când se pârăște un curtean c'un țăran, mai de cinste să fie curteanul, și la cuvântu' și la căutătúra Domnului.* M. COSTIN, ap. GCR. I 198/21, (ad II 3⁰) *Kĕutĕturĕ* = aspectus. ANON. CAR. *Ca niște îndrăciți schimbă-și fața și-și schimosescu câotătúra.* VARLAAM, C. 239. *De sfânta-ți cătătúră, Pizmașii s'or face zgură.* DOSOFTEIU, PS. 20, cf. 34. *O femeae stâlpind cu căutătúra tot la svântul.* id. V. S. 97. *Acest Domn Constantinvodă erà un om prea mic de stat, și de făptură prost, și căutătura încrucișată, și vorba lui înnecată.* LET. II 419/7. *Mi-a aruncat o căutătură lungă și galeșă.* ALECSANDRI, T. 1302. *Nu'nțelegi tu din a ei căutătură, că deprindere, grimasă, este zimbetul pe gură?* EMINESCU, P. 305. *Numai ochii... nu sânt ai noștri, deși căutătura lor are aceà pătrundere bună, care deosebește privirea Românului.* IORGA, N. R. B. 228. *Bună vremea, cumătro... — Bună să-ți fie inima, cumătre, cum ți-e cătătura.* CREANGĂ, P. 30. *O leacă ce nu-i veneà mamei la socoteală căutătura mea...* [= felul cum mă uitam cu ochii, și care trădà o stare de boală], *îndată pregătea cu degetul îmbălat puțină tină din colbul adunat pe opsasul încălțării.* id. A. 35. *Băiete, făptura ta, căutăturile tale, istețimea și îndrăzneala ta arată cum că tu nu ești din oameni proști.* MARIAN, T. 97. *L-o cumpărat cu cinci degete s'o cătătură rea* = l-a furat. ZANNE, P. II 106. *Au căutătură vulturească.* id. ib. I 715. *Căutătura dulce lat de dragoste ne aduce.* I. GOLESCU, ap. id. VIII 264. *Într'o căutătură* = într'o clipită. BARCIANU, † *A trece cu căutătura* = cu vederea. DOSOFTEIU, MOL.; (ad II 8⁰, învechit) *Iară noi ...fugim... de ceia ce-au căutătură de unde ei au fost necredincioși, că Domnul nu gândește de văzătura oamenilor, iară noi avăm ceea ce aveà căutătura nu într'alt chip învățat.* CORESI, ap. GCR. I 16*/1,3-4. | Compus: **Cătă-ceártă** s. m. = om iubitor de ceartă, buclucaș, care caută cearta cu lumânarea, arțăgos, arțăgaș. DICȚ., BARONZI, L. I 96/6.]

— Din lat. ***cavitare,*** derivat din *cavĭtum (cautum)*, participiul lui *caveo, -ere* «a(se) păzi, a grijì» *(cave ne cadas* = caută să nu cazi). *(*Cavitare* a devenit în mod normal în lat. pop. **cautare*, deci nu trebue să pornim de la *cautus* «prevăzător», ca Burlă, *Studii filol.* 93 și CDDE. nr. 295. Din **cauto—*cautare* se explică în mod normal reflexele românești *caut — cătà*, care sânt evident forme ale aceluiași cuvânt; deci pentru *cătà* nu trebue să plecăm de la *captare*, propus de Hasdeu, susținut de Schuchardt, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXVIII 38 și, într'o vreme, și de Pușcariu, ibid. 676). Cf. acătare, cautelă, cauțiune, cătelin.

CĂUTĂTOÁRE s. f. } v. **căutà.**
CĂUTĂTÚRĂ s. f. }

CAUTÉLĂ s. f. *Cautèle.* — Precauțiune (inspirată de neîncredere), măsură luată spre a preîntâmpinà o primejdie, un rău etc. DICȚ. [Pronunț. *ca-u-*]

— *N.* după fr. (lat. **cautela,** idem, din *cautus,-a, -um* «șiret»). Cf. dubletul (derivat) cătelin.

CAUTÉR s. a. (Med.) *Cautère.* — Instrument cu vârf incandescent cu care se arde un ţesut, o rană. [Verb: (< lat. *cauterizare)* **cauterizà** Ia = a arde (o rană) cu un fier roşu s. cu o substanţă caustică. | Abstracte: **cauterizát** s. a. **cauterizáre, cauterizáţie** s. f. DICŢ.; part.-adj. **cauterizát, -ă.**]

— *N.* din lat. **cauterium** (< grec. *καυτήριον* — din *καίειν* «a arde»). Cf. caustic.

CAUTERIZÁ vb. Ia (ş. d.) v. **cauter.**

CAÚŢIE s. f. (Jur.)
CAUŢIONÁ vb. Ia (Jur.)
CAUŢIONĂMÂNT s. a. (Jur.)
CAUŢIONAMĔNT s. a. (Jur.)
CAUŢIUNÁ † vb. Ia (Jur.)
} v. **cauţiune.**

CAUŢIÚNE s. f. (Jur.) *Caution.* — Suma pe care o depune s. se angajează cinevà a o plătì pentru un angajament luat (de altul s. de sine însuşi), garanţie, chezăşie, (†) adeverinţă (2º); cf. amanet. | P. ext. (Rar) (Drept de) ipotecă. | Cineva dă, pune, ia s. cere *cauţiune. Cauţiunea* se ridică, se şterge, se prescrie. *Vechilul... se îndatoreaşte... ca să dea caúţie înaintea judecăţii, pentru împlinirea celor ce să vor hotărî prin judecată ca să se dea.* PRAVILA (1814) 20. *Întru toate să îndatoreaşte să dea cáuţie şi chiezeşie, adecă de iaste bogat, să dea cáuţie în lucruri nemişcătoare sau mişcătoare, iar de nu, să dea chiezaş.* ib. 137. *Vinderea sau cesiunea unei creanţe coprinde accesoriile creanţei, precum cauţiunea, privilegiul şi ipoteca.* HAMANGIU, C. C. 356. *În orice materie afară de cele comerciale, străinul reclamant, care nu va aveà imobile în România de o valoare suficientă pentru a asigurà plata cheltuielelor de judecată şi a daunelor-interese ce ar puteà rezultà din proces, va fi ţinut de a da cauţiune pentru plata acestora.* id. ib. 15. *Nici o cauţiune nu se va cere de la ziarişti, scriitori, editori, tipografi şi litografi.* id. ib. XVII. *Este dator a da cauţiune, că se va folosì ca un bun părinte de familie.* id. ib. 136. *Cauţiunea ce întrece datoria,... e validă numai până în măsura obligaţiunei principale.* id. ib. 413. | Spec. *Cauţiune dotală* (HAMANGIU, C. C. 1244), *a soţului supravieţuitor,* (id. ib. 682), *a eredului beneficiar.* (id. ib. 718). | (În Ardeal, după germ. *Kaution*) Zestrea prevăzută de regulamentele militare pentru căsătoria ofiţerilor. [Şi: **caúţie** (rostit trisilab şi, prin Ardeal, bisilab): **cáuţie** s. f. | Derivate (toate aproape eşite din uz): **cauţionà († cauţiunà** PONTBRIANT) vb. Ia = a da cauţiune, a chezăşuì, a luà în chezăşie pe cinevà, a se pune chezaş, a garantà. Cf. COSTINESCU, (cu abstractul) **cauţionáre (cauţiunáre)** s. f. DICŢ., (cu subst. verbal) **cauţionatór** s. m. = cel ce dă cauţiune, chezaş, garant. Cf. HAMANGIU, C. C. 416. | Alt abstract: (< fr. *cautionnement*) **cauţionamént (cauţionământ)** s. a. = chezăşuire, cauţiune. Cf. COSTINESCU. *Creanţele rezultând din abuzuri şi prevaricaţiuni ale funcţionarilor publici, în exerciţiul funcţiunei lor, asupra cauţionamântului lor, precum şi asupra dobânzilor, ce ar fi produs acel cauţionament.* HAMANGIU, C. C. 433.]

— *N.* după fr. (< lat. **cautio,** din *cavere* «a luà seama»). Cf. căutà, cautelă.

CAUZÁ vb. Ia v. **cauză.**

CÁUZĂ s. f. *Cause.*

I. 1º. (Filos.) Fenomenul anterior, căruia îi urmează necesar alt fenomen se numeşte *cauza* acestui fenomen. MAIORESCU, L. 148. (În limba de toate zilele) Tot ce produce un anumit efect, ce face să se întâmple cevà, pricinà (LB.). *Legea evangelică, descoperind spiritului cauza absolută, proclamând mărirea omenirei şi a lumei, împinse mintea omenească la demonstrarea şi realizarea ei.* BĂLCESCU, M. V. 2/19. *Nu vedeţi c'aceà iubire serv'o cauză din natură?* EMINESCU, P. 256. *Cauzele fenomenelor consecutive, pentru noi aceleaşi întotdeauna, există şi lucrează momentan.* id. N. 33. *Nu e efect fără cauză, cum nu e cauză fără efect.* LM. | *Cauză finală* = scop, ţintă, sfârşitul care determină desfăşurarea unui lucru, unui fenomen. # Loc. prep. **Din cauza** s. **din cauză de...** = din pricina, pentru. *Am suferit mult din cauza ta. A lipsit, din cauză de boală.* | Loc. conj. **Din cauză că** = pentrucă, fiindcă, de-oare-ce. **Din ce** (s. **care) cauză?** = pentru ce? *Cele două întrebări specific omeneşti: din ce cauză? spre ce efect?* MAIORESCU, CR. I 53.

2º. Faptul pentru care se face cevà, cuvânt, pricinà, motiv, mobil; p. ext. vinà. *Pentr'aceaia cáuză* [glosat prin vină] *vru de să adusă de maică-sa.* DOSOFTEIU, V. S. I. *Ia spune-mi, flăcăule, ce este cauza de cântă pasărea măiastră, cum pui tu piciorul în biserică, şi tace, dacă ieşi?* ISPIRESCU, L. 299. *Cauzele divorţului.* HAMANGIU, C. C. 211—5.

II. (Jur.) P. ext. 1º. Afacere pentru care cinevà se înfăţişază înaintea judecăţii, pricinà, price, pârà (LB.), proces. *Cu a căruia giudecată de nu se vor îndestulì, să poată mânà cauzele sau pârile sale la giudele curţii noastre.* ŞINCAI, HR. II 29/35. [Pun] *prenepotenţial* (= plenipotenţiar) *în locul mieu până la ispranitul* (sic!) *cauzi[i] mele cu muiarea mea, pentru pricină de despărţanie* (a. 1804). IORGA, S. D. XII 157. | (Devenit pe alocuri popular) *Am o cauză la judecătorie.* FRÂNCU-CANDREA, M. 98. | (După fr.) *A pledà cauza cuivà.* TDRG. *A avea câştig de cauză* (într'un proces, într'o discuţiune) = a câştigà, a birui; *a da cuivà câştig de cauză* = a hotărî procesul în favoarea cuivà.

2º. Totalitatea intereselor care sânt de susţinut, de pus în lumină s. în valoare în favoarea cuivà; p. ext. chestiune (importantă, care preocupă o naţiune, un partid etc.), afacere, interes. *Scrisoarea M. Sale Domnitorului Alecsandru Ioan I. către Sofronie Patriarcul Constantinopolei, în cauza independenţei bisericei române* (a. 1865). URICARIUL, X 367/17. *După ideea mea, singura cauză de căpetenie, politică şi economică, dinaintea importanţei căreia toate celelalte dispar...* (a. 1869). ib. XIV 145. *Prin lucrările lor literare asupra vechilor autori clasici câştigasc cauzei greceşti toate spiritele universităţilor.* GHICA, S. 93. *Fiii voştri vor ascunde a lor frunte în ţărână, Dacă voi veţi acum pierde marea cauză română,* ALEXANDRESCU, M. 164. *Cum voiţi să faceţi anchetă parlamentară într'o cauză privată?* MAIORESCU, D. II 166. *Cea mai dreaptă cauză a neamului românesc: «Unirea», sfânta Unire!* CREANGĂ, A. 152. | (După fr.) *A fi în cauză* = interesat (într'o chestiune); (după fr. «être hors de cause») *A fi afară din cauză* = an u fi în pricină, a fi afară din urmărire s. din discuţie; (după fr. *en connaissance de cause* s. după germ. «Sachkenntnis», «Sachkenner») *În cunoştinţă de cauză* = cunoscând bine lucrurile despre care e vorba. *Cunoscător în cauză.* BARCIANU; (după fr. «faire cause commune avec qqn.») *A face cauză comună cu cinevà* = a-şi unì interesele cu ale altuia, a se unì cu dânsul. COSTINESCU.

[Pronunţat trisilab: *cá-u-ză* şi bisilab *cau-ză*, une-ori în poezie, pentru măsura versului. | Şi: **cávză** † s. f. (glosând cuvântul «prilej») DOSOFTEIU, ap. B. V. I 243, cf. id. V. S. 216, 217. | Verb: **cauzà** Ia = a fi cauza (a cevà ce se întâmplă), a pricinuì, a produce, a aduce; cf. căşunà (III). *Aş fi dorit a puteà ascunde ...dureroasa*

surprindere ce mi-a cauzat inițiativa luată de Prea-fericirea Voastră (a. 1865). URICARIUL, X 369/14. *Lăcustele cauzară multă stricăciune bucatelor.* LM. *Mi-au cauzat pagubă de vr'o 20 [de] chile* (a. 1889). URICARIUL, XIV 249/25; (cu abstractul) **cauzáre** s. f. DICȚ., (și part.-adj.) **cauzát, -ă** = produs, prilejit, pricinuit. *Mișcarea cauzată prin aceste ocupațiuni trecătoare va încetà.* MAIORESCU, CR. I 51. || Adjective: (<lat. *causalis, -e*) **cauzál, -ă,** (<lat. *causativus, -a, -um*) **cauzatív, -ă** = cu privire la o cauză, de cauză. *Condițiunea cauzală este aceea ce depinde de [h]azard, și care nu este nici în puterea creditorului nici într'aceea a debitorului.* HAMANGIU, C. C. 239. *Raportul cauzal între antecedente și secvente.* MAIORESCU, L. 112. (Gram.) *Conjuncție cauzală,* care anunță că se va arătà cauza celor ce s'au spus mai nainte. *Propoziție cauzală,* care arată cauza celor ce s'au spus mai nainte; (învechit; formațiune literară românească) **căuzáș, -ă** adj. și s. m. = partizan al unei cauze (secrete), spec. cel care, la 1848, luptà pentru «cauza națională» (cf. TDRG.); p. ext. membru al aceluiași partid, susținător al cauzei (naționale, într'o organizație secretă), conspirator, revoluționar. *Mi-e teamă că căuzașii au dreptate, zicând că umbli să te faci Domn.* GHICA, A. 575. *Frați căuzași, m'ați auzit?* ALECSANDRI, T. 34. *Ce sânteți D-voastră, mă rog? Vagabonți de pe uliță? Nu... Căuzași? Nu... D-voastră, adică noi, sântem cetățeni, Domnule, sântem onorabili.* CARAGIALE, T. I 139/26. *Strada Căuzași* (în București); (cu derivatul învechit) **căuzășésc, -éască** adj. = de căuzaș. *De cele d'acì pricini căuzășești, asemenea puține sânt, căci au încetat.* GHICA, A. 574. || Abstract: (după fr. *causalité*) **cauzalitáte** s. f. = raportul dintre cauză și efect, unul din principiile fundamentale ale minții omenești (una dintre «categorii») pentru priceperea lumii, în virtutea căruia tot ce se întâmplă trebue să aibă o cauză. *Cu firul cauzalității în mână, mulți vor gândì a fi ghicit sensul întâmplărilor.* EMINESCU, N. 84. *Omenirea, împinsă în sufletul ei de forma apriorică a cauzalității, se urcă și se coboară pe scara timpului în sus și în jos.* MAIORESCU, CR. I. 54. *A urmări fenomenele naturei pe șirul cauzalității înapoi.* id. ib. I 399.]

— *N.* din lat. **causa,** idem.

CAUZÁL, -Ă adj.
CAUZALITÁTE s. f.
CĂUZÁȘ adj. și s. m.
CĂUZĂȘÉSC, -ÉASCĂ adj.
CAUZATÍV, -Ă adj.
} v. **cauză.**

CÁVĂ s. f. *Creux.* — (Transilv.) Scobitură, parte concavă (a unui lucru). Com. ITTU. *Cavă* = adâncitură săpată înlăuntru, găunoa ă ARISTIA, PLUT. Cf. |găvan (I 1°). *Cava linguriì.* Com. ITTU.

— Din lat. **cavus, -a, -um,** substantivat subt forma feminină. Forma *cavă,* în loc de **ca,* se explică din *cauă* (cf. *măduvă, văduvă*), refăcut din forma articulată *caua.*

CAVÁC †, **CĂVÁC** † s. m. v. **cavaf.**

CAVÁF s. m. *Cordonnier* (de bas étage), *savetier* — (Turcism; învechit) Pantofar, cizmar (ordinar); negustor de încălțăminte (ordinare, de calitate inferioară). DICȚ. *Cavaful* (a. 1748—9). IORGA, D. VI 45. *Cavafi din gura pieții.* ZAMFIRESCU, R. 6. *Compania cavafilor.* CAT. MAN. 245, (542). *Ulița cavafilor.* [Și: (modelat după suf. *-ac*) **cavác (căvác)** † s. m. URICARIUL, XIV 3/25, 3/32 (a. 1766). *Mi-au dăruit-o Misc Dimitri, căvacul.* CAT. MAN. II 563 (313). | Abstract (colectiv, local) (rar; învechit): **căvăfie** s. f. = meseria cavafului (ȘIO), localul, magazinul, atelierul unde se lucrează ori se vinde tot felul de încălțăminte; marfă compusă din pantofi, cipici, cisme, papuci etc. (COSTINESCU); impozit plătit de cavafi. *Toți ciubotarii... să deie, supt numele de căvăfie, câte pol* [= o jumătate de] *ocă ceară la praznic* (a. 1814). URICARIUL, XIV 8/13. | Compus (turcism): **cavăf-bașă (-băș)** † s. m. = starostele cavafilor. ȘIO. *Carte de stărostie de cavaf-bașă* (a. 1785), ib.].

— Din turc. **kavaf** «negustor de încălțăminte».

CAVÁF-BAȘÀ † s. m.
CĂVĂFÍE s. f.
} v. **cavaf.**

CAVÁL s. a. (Muz.) *Chalumeau (des bergers).* — Fluier mare (H. V 259) ciobănesc (LM.), făcut din lemn de paltin s. de alun, de 70—82 cm. de lung și de 5 cm. de gros; la capătul pe unde se suflă, e mai strâmt decât la capătul opus; în jumătatea inferioară are 5—6 găuri, împărțite în două grupe: 3—3, 3—2; la amândouă capetele e legat cu coajă de cireș s. cu piele, ca să nu crape; cele mai multe sânt împodobite cu crestături; cf. fluierar, fluieroiu. PAMFILE, J. III 39, ENCICL. R., COSTINESCU, cf. H. I 8, II 33, 90, 120, 147, 245, IV 12, 57, IX 312, X 401. [Ciobanii] *cântând pe fluier sau pe caval doinele lor duioase.* ODOBESCU, I 229. *Cântă în amurg cavalul.* ZAMFIRESCU, R. 246. *Plecă cu cățelușii săi, cântând din caval.* ISPIRESCU, L. 340. *Să'nvețe pe băieții și fetele satului la cântări cu... fluieru', flaotu', cavalu'.* JIPESCU, O. 51. *Vântul, când bătea, În caval suflà, De jale-mi cântà.* TEODORESCU, P. P. 437. *Merg pe cale Tot cântând, Din cavale șuierând.* ib. 679. [Diminutiv (cu sens desmierdător): **căvălaș** s. a. *Când m'or îngropà... Să-mi puie la cap Ce mi-a fost mai drag: Căvălaș de soc, Mult zice cu foc; Căvălaș de os, Mult zice duios; Căvălaș cu fire, Mult zice subțire.* TEODORESCU, P. P. 436, cf. 681. *Stâlp ce mi-i puneà? Căvălașul lui.* MAT. FOLC. 4.]

— Din turc. (alb., serb., bulg.) **kaval** «flûte des bergers».

CAVALARÍE † s. f.
CĂVĂLĂRÍE s. f.
} v. **cavalerie.**

CĂVĂLĂȘ s. a. (Muz.) v. **caval.**

CAVALCADÁ vb. Ia v. **cavalcadă.**

CAVALCÁDĂ s. f. *Cavalcade.* — Preumblare călare (în fuga calului), făcută de mai multe persoane împreună, cf. călărie; (p. ext.) grupă de mai multe persoane călări. *Aceste cavalcade a domniței cu curteanul da ocazie de multe bănuiele oamenilor răi.* C. NEGRUZZI, I 107. *Găsesc numai că uneori tu ai prea multă plăcere a vedeà cum trec cortegele și cavalcadele reginei.* id. III 279/23. *Ia să te mai lași de cavalcade.* VLAHUȚĂ, D. 97. | P. anal. *O cavalcadă de Engleze călări pe măgari, ne anunță că intrăm în oraș.* C. NEGRUZZI, I 325. [Verb (atestat numai la V. A. URECHIĂ; despre călăreți eleganți): **cavalcadà** Ia = a călări. *Printre carâte cavalcadau boierii deprinși în buiestru.* ap. TDRG.]

— *N* din fr. (< ital. *cavalcata,* idem, < *cavallo* «cal»).

CAVALEÁRIU † s. m. v. **cavaler.**

CAVALÉR s. m. I. *Cavalier.* II. 1°-4° *Chevalier.* III. 1°. *Cavalier.* 2°. *Galant homme, chevaleresque.*

I. (Mil. Numai în Dicț.) Călăreț (II 1°); soldat din cavalerie, călăraș (2°), † călariu, cavalerist. | P. ext. Greutate de sârmă care se pune călare pe brațul balanțelor de preciziune (pentru greutăți foarte mici).

II. (Ist.) 1°. (În vechea Romă) Cetățean din ordinul mijlociu între patrici și plebei, ordinul

călăreților (numit astfel, fiindcă fiecare aveă nn cal întreținut pe socoteala Statului).

2°. (În evul mediu, în Apus) Nobil care obținea acest titlu ca membru al ordinului s. instituției «cavaleriei» (cu un deosebit ceremonial) și căruia, prin aceasta, i se impuneau despretul pericolului, lealitatea, apărarea celor slabi, curtenia față de femei. *Noi Frederic, cu mila lui Dumnezeu împărat Prusiei,... vă trămitem sănătate... către toți supușii i* [= și] *boierilor din ceata cavalerilor.* DUMITRACHE, 414. *Ființa funcționarilor civili și militari. toți înmunditați, da acestei priveliști o pompă solemnă, ce aduceà aminte de turnerile cavalerilor vrâstei de mijloc.* C. NEGRUZZI, I 36. *De pe zalele aurite Se cunosc că-s cavaleri.* id. II $78/_{12}$. *Singur numai cavalerul suspinând priveà balconul.* EMINESCU, P. 251. *Francisc I a fost făcut cavaler de către cavalerul Bayard.* | (Modern, în statele monarhice cu titluri de nobleță) Cel mai puțin înalt rang de nobleță (subt «baron»). *Aurel cavaler de Onciul.*

3°. P. ext. Membru al unor ordine militare și religioase instituite pentru lupta împotriva necredincioșilor. *Luă ostrovul Rodos de la cavalerii de Malte, după asediu de cinci luni.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $261/_{1}$. *S'a 'mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta.* EMINESCU, P. 239. *Este el, cum îl arată sabia lui și armura, Cavaler de ai credinței sau al Tibrului stăpân, Traian?* ALEXANDRESCU, M. 14. *Cavalerii Teutoni, cavalerii Ioaniți.*

4°. P. ext. Membru al unui ordin onorific instituit de suveran. (În Principate, la sfârșitul secol. XVIII și întâia jumătate a secol. XIX, persoana decorată cu un ordin împărătesc, rusesc s. austriac). *Se dedică de Marile Logofăt a Dreptății și Cavaler Constantin Sturza.* CODICA ȚIV. III/14. *Arhivist Statului și cavaler aga Gheorghe Asaky* (a. 1844). URICARIUL, VIII $98/_{24}$. *Prea puternica imperatriță cinstì pe conte Panin, făcându-l cavaler a cei dintâiu tagme a lui Sfetii Gheorghe.* DUMITRACHE, 381. *Graf Petru Romianțov, ...Cavaler al Sfântului Apostol Andreiu.* id. 450. *Gheneral Leitnant și a marilor ordine Cavaler Pavel Dimitrievici de Chiselef.* CODICA ȚIV. VI/12. | Spec. (astăzi; aiurea și la noi) Persoană căreia i s'a dat gradul cel mai puțin înalt al unui ordin care are mai multe grade (cavaler, ofițer, comandor...). *Cavaler al ordinului Mihaiu Viteazul, al Coroanei României.*

III. P. ext. (În limba de societate a oamenilor din «lumea mare»).

1°. Bărbat (spre deosebire de damă. COSTINESCU) care însoțește o doamnă sau domnișoară, sau care, la un bal, dansează cu o femeie, sau care «face curte» unei femei. *Amarnici îs cavalerii din ziua de astăzi.* ALECSANDRI, T. 1154. *Ploșnița ceea-i bătrână, cuvios în mers pășește, Cela-i cavaler...,e iute...; oare știe franțuzește?* EMINESCU, N. 43. *Din când în când treceà pe lângă el câte un tânăr cavaler, cu căciula țurcănească.* id. N. 57. | **Cavaler de onoare** = tânăr care însoțește, împreună cu o domnișoară de onoare, pe miri, la cununie, frate-de-mire, cf. vornicel, chiemător. | (În ironie, după fr. «chevalier d'industrie») **Cavaler de industrie** = persoană care, prezentându-se subt înfățișarea unui om bine crescut, face înșelătorii în stil mare și trăește din potlogării și expediente.

2°. P. ext. Om onest, politicos, leal, cu purtări nobile. (În ironie) *Să tac de slujnica lui, care au băgat-o mai târziu, ca un cavalir* (a. 1817). IORGA, S. D. XII 173. *Ba zice mai încolo... că el au îmbrăcat de nou și casa mea și casa Paciurii, la vreamea nunții, și precum că eu nice păpuci în picioare n'aș fi avut, când au venit în casa mea. Aferim, ce cavalleariu!* id. ib. | (În funcțiune adjectivală) *Aștept din parte-ți, o, rege cavaler, Că-mi vei da prins pe-acela ce umilit ți-l cer.* EMINESCU, P. 202.]Vocativ: *cavalerule* și *cavalere: Bravo, cavalere! dar după câte văd, ai o adresă...!* I. TEODOREANU M. II 18. | Și: (după germ. *Kavalier*) **cavalír** † s. m.; **cavaleáriu** † s. m.; (prin Transilv., după ung. *gavallér*, ad. III) **gavalér** s. m. | Adjective: **cavalerésc, -eáscă,** (opus: **necavalerésc, -eáscă**), (rar, în ironie) **cavalerós, -oásă** = de cavaler, vădind un caracter distins, nobil; voinicesc, semeț, mândru (COSTINESCU); aventuros (POLIZU). *Purtare cavalerească* LM. *Laurent erà un caracter independent și cavaleresc.* GHICA, S. 431. *Și cu noi să se fălească Franța, națiia cea mare, Națiia cavalerească.* ALEXANDRESCU, M. 166. *Această ghiontire mi s'a părut mie, tânărului cavaleros, prea dureroasă.* SBIERA, F. 132. | Adverb: (ad III) **cavalerésțe** = în felul cavalerilor (III), ca un cavaler. *Eu, făcându-mi loc printre dame, cam cavalerește, călcând pe bătăturile mașnegilor..., am alergat la celălalt capăt a galeriei.* C. NEGRUZZI, I 38. | Colectiv: (Ist.) **cavalerie** s. f. = (în evul mediu) instituția s. ordinul cavalerilor (II, 2°); — (ad I, rar) **cavalerime** s. f. = cavalerie, călărime (I). *Precum un lanț de valuri pe marea albăstrie, Cavalerimea'n linii se'ntinde pe câmpie.* ALECSANDRI, P. II 158. | Abstract: **cavalerism** s. a. = (ad III 2°) purtare de cavaler, politicoasă, generoasă. *Acì se deșteaptă un sentiment de cavalerism rău înțeles.* MAIORESCU, D. II 59.]

— *N.* intrat la noi mai întâiu din rusește **(kavalerŭ),** apoi din limbile apusene (ital. *cavaliere*, fr. *chevalier*, *cavalier*). Cf. dubletul călare.

CAVALERÉSC,-EÁSCĂ adj. }
CAVALERÉȘTE adv. } v. **cavaler.**

CAVALÉRIE s. f. (Milit.) *Cavalerie.* — Partea unei armate («arma») care se compune din soldați călări, oștire călăreață, călărime (1°), † călărășie, † călărășime. | Spec. *Cavalerie ușoară*, pentru explorări, *grea* s. *de rezervă*, pentru atac, *de linie*, care ține mijlocul între aceste două. ȘĂINEANU, D .U. Cf. călăraș (II 1°), roșior. *1345 de cavalerie, infanterie și artilerie uciși.* LET. II $75/_{21}$. *6 escadroane de cavalerie..* URICARIUL, XXII 438. *Cadeți de cavalerie.* ALECSANDRI, T. 1105. *Din trupele lor se mai formează o rezervă generală, având aici colonelul Cerchez comanda infanteriei, colonelul Crețeanu a cavaleriei.* MAIORESCU, D. II $89/_{17}$. *Abià de 15 ani..., intrase în cavalerie.* CONTEMPORANUL, IV 299. [Accentuat, în Transilv. și Bucov., după germ. *Kavallerie*, și *cavalerié*].

— *N.* primit prin mijlocire rusească **(kavalérija** idem) și apropiat mai târziu de ital. **cavalleria,** idem.

CAVALERÍE s. f. *Décoration, ordre.*—(Învechit, aproape eșit din uz) Decorație (în grad de cavaler), ordin. *S'au întors Luca Visternicul la Dimitrașcovodă, aducând lui Vodă de la Împăratul daruri un left cu diamanturi, cavalerie, pecete împărătească și câțiva soboli.* LET. II $338/_{22}$. *Cinstì și pe Conte Spiritof cu cavaleria Sfântului Andreiu.* DUMITRACHE, $389/_{5}$. *Îi aveà Muscalii la mare cinste, dându-le Împărăteasa și cavalerìi, cruci cu pietri scumpe și cu aur ferecate.* DIONISIE, C. $164/_{14}$. *Muscalii au trimes cavalerìi la 3 prefecți, Iancu, Axentie și Balint.* GHICA, A. $504/_{3}$. *Pierduse (din piept) o cavalerie.* DDRF. [Și: (< n.-grec *καβαλαρία*) **cavalarie** † s. f.; (pop. și fam., învechit) **căvălărie** s. f. *Domnii după vremi da aceste cărți de scutelnici acelora carii se arătà cu credincioase slujbe cătră domnie și cătră patrie... iar întru adevăr sânt cavalarìi ale scaunului țării.* ZILOT, CRON. 84. *Ofițeri încărcați de cavalarìi.* GORJAN, H. IV 2. [Un împărat] *pierduse din pieptuși... O cavalarìe.* PANN, P. V. I 41, cf. 44. [Englezul] *aveà o groază* [= o mulțime] *de căvălărìi.* CARAGIALE, T. II $181/_{25}$. *Limba... e mai scumpă și decât căvălăria, și decât potcapiu', și decât tot*

bunu' după [= de pe] *lumea-asta.* JIPESCU, O. 59, cf. 58; **căvălíre** † s. f. POLIZU.]
— Din rus. **kavalerija,** idem.

CAVALERÍE s. f. (Armată) v. **cavalèrie.**

CAVALERÍME s. f. (Milit.) } v. **cavaler.**
CAVALERÍSM s. a. }

CAVALERÍST s. m. (Milit.) *Cavalier.* — (În Transilv., Banat, Bucov.) Soldat din cavalerie, cf. c ă l ă r a ş, r o ş i o r.
— *N.* din germ. **Kavallerist,** idem.

CAVALERÓS, -OÁSĂ adj. v. **cavaler.**

CAVALÉT s. a. (Pict.) = **şevalet.** DICŢ.
— *N.* din ital. **cavalletto,** idem.

CAVALÍN, -Ă adj. *Chevalin.* — (Mai ales în legătură cu cuvântul «rasă») A(l) cailor. *A făcut mari îmbunătăţiri rasei cavaline.* I. IONNSCU, D. 176.
— *N.* din ital. **cavallino,** idem.

CAVALÍR s. m. v. **cavaler.**

CĂVĂLIRÍE † s. f. v. **cavalerie.**

CĂVÁLIU s. m. *Maréchal ferrant.* — (Bucov. Rutenism) Potcovar. *Omul eră căvaliu. Deci, rugându-l ea, căvaliul i-a potcovit calul.* MARIAN, O. I. 361.
— Din rut. **kovalĭ,** idem. Cf. î n c o v ă i à, n i c o v a l ă.

CĂVÁN s. a. v. **găvan.**

CÂVÂRGÍC adj. inv. v. **chivirgic.**

CAVÁS s. m. *Gendarme turc, agent de police.* — (Turcism; învechit, reluat de scriitorii moderni, când vorbesc de Turci) Jandarm (pedestru RUDOW, XVII 405), agent de poliţie (ŞIO.) *Trămite cavaji, de pază.* CRON., ap. RUDOW, XVII 405. *Cavasi doi înainte şi înarmaţi.* DOC. (a. 1787), ap. ŞIO. *Porneşte cavazi îndată pe topcìi a-i înfrână.* BELDIMAN, TR. 389. *Fu trimis, sub pază de cavas, la Seraskerat.* GHICA, A. 626. *Nu ajunsesem bine pe deal acasă, când vine un cavas şi mă chiamă la Emirghian, la Reşid-paşa.* id. S. 427. *Un curier turcesc, pe care îl întovărăşeşte un cavas.* ALECSANDRI, ap. RUDOW, XVII 405. [Plur. *-vaşi.* | Şi: **caváz** † s. m. (cu plur. *-vazi, -vaji*); (cf. şi alb. *gavas,* bulg. *gavaz*) **gaváz** † s. m. (cu plur. *-vazi*). *Un gavaz cu caplan.* DOC. (a. 1784), ap. ŞIO. *Ceauşi, gavazi şi allele.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $255/_{24}$. | (< turc. *kavvaz bašy*) **Cavàz-báş(a)** † s. m. = slujbaşul Curţii care sta în picioare afară la uşa Domnului (ŞIO) şi eră mai mare peste cavaşii de strajă (IORGA, IST. ROM. II 160). *8 lei emiclicul lui cavaz-baş.* DOC. (a. 1785), ap. ŞIO. *Mă pomeniiu într'o dimineaţă cu cavázbaşa al împăratului.* GORJAN, H. II 142.]
— Din turc. **kav(v)as** «sbire, huissier».

CAVATÍNĂ s. f. (Muz.) *Cavatine.* — Bucată de solo făcând parte dintr'o operă şi deosebindu-se de a r i e prin aceea că e mai puţin desvoltată, conţine mai puţine ornamente şi are un caracter mai liric. ENCICL. R. I.
— N. din ital. **cavatina,** idem.

CAVÁZ † s. m. } v. **cavas.**
CAVÀZ-BÁŞA † s. m. }

CAVÉIU s. a. v. **cafeà.**

CAVÉRNĂ s. f. *Caverne.*—Peşteră, cf. s p e l u n c ă, g r o t ă. *Ursul cavernelor. Omul preistoric locuià în caverne.* | P. e x t. (Med.) Excavaţie făcută în plămânii atinşi de ftizie. | [A d j e c t i v: (< lat. *cavernosus,* fr. *caverneux*) **cavernós, -oásă** = cu caverne, cu peşteri, cu scobituri; (despre voce) care pare că vine dintr'o cavernă. *Munţi cavernoşi.* LM. (În funcţiune adverbială) *Glasul îi răsună cavernos, ca dintr'o groapă.* VLAHUŢĂ, N. 88.]
— *N.* din fr. (< lat. **caverna,** idem, din *cavus, -a, -um* «gol, găunos»).

CAVERNÓS,-OÁSĂ adj. v. **cavernă.**

CAVGÁ s. f. *Ennui.* — (Turcism; învechit; se aude la generaţia bătrână din Târgovişte) *Dai de cavgă* = dai de bucluc. Com. I. BRĂTESCU-VOINEŞTI.
— Din turc. (bulg.) **kavgha (ghavgha)** «dispute, querelle».

CAVIÁR s. m., sing. *Caviar.* — (În Transilv. şi Bucov. Franţuzism, prin mijlocire germană) Icre negre (moi sau tescuite) puse în comerţ. [Pronunţ. *-vi-ar.*]
— *N.* din germ. **Kaviar** (< fr. *caviar*), idem.

CAVITÁTE s. f. *Cavité.* — Loc gol mai mult s. m. puţin întins, parte g ă u n o a s ă în interiorul unui corp solid; cf. g a u r ă, b o r t ă, g ă u n². *În cavitatea scripetelui este pus un fir de mătasă.* PONI, F. 20. (Anat.) *Cavitatea toracică, cavitatea abdominală.*
— *N.* din lat. **cavitas, -atem,** idem (derivat din *cavus* «gol, găunos».)

CAVÓU s. a. *Caveau.* — (Franţuzism) Construcţiune funerară într'un cimitir (de obiceiu, pentru o întreagă familie), c r i p t ă, g r o p n i ţ ă; cf. m a u s o l e u. *A fost înmormântat în cavoul familiei.* [Plur. *-vouri.*]
— *N.* din fr. (derivat din *cave* «pivniţă», din lat. *cava,* fem. lui *cavus,* «gol, găunos»). Cf. c a v e r n ă.

CAVÚRMĂ s. f. Sorte de mets. — (Turcism; în jud. Teleorman) Un fel de mâncare (H. XIV 87), c o l e a ş ă (H. XIV, 187).
— Din turc. **ka(v)urma** «mâncare (carne) prăjită».

CÁVZĂ † s. f. v. **cauză.**

CAZ s. a. 1°—4°. *Cas.* 5°. *Cas.* (Gramm.)
1°. Tot ce se întâmplă s. se poate întâmplà; întâmplare, accident, eveniment (COSTINESCU). *Cazu* = întâmplare. CODICĂ ŢIV. A. $4/_{15}$. *Pe mine nu mă preocupă cazul izolat de la Dorohoiu.* MAIORESCU, D. II $165/_6$. *Caz fortuit.* HAMANGIU, C. C. 1431—1435. *Un caz extraordinar.* | (Med.) Felul în care se înfăţişează o boală; p. e x t. ivirea unei boale. *Un caz grav, rar. În oraş sânt câteva cazuri de scarlatină.*
2°. Împrejurare (COSTINESCU), circumstanţă, situaţie, condiţie. *Sânt însă cazuri fatale, când un om, ce are cel mai mic sentiment de onor, nu poate face altfel.* C. NEGRUZZI, I 212. *Cazurile în care donaţiunile se pot revocà.* HAMANGIU, C. C. 829—840. *Caz de forţă majoră* (id. ib. 1431—1435): împrejurare în care purtarea ne-a fost hotărîtă de întâmplări mai puternice decât voinţa noastră. *Cunosc cazul d-tale. Un caz de conştiinţă:* împrejurare în care e în luptă conştiinţa morală a cuivà. # **A pune** (s. **admite**) **cazul că...** = a presupune, a admite că... || L o c. a d v. **În cazul acesta, în acest caz** s. **în** (s. **într'un**) **asemenea caz** = în asemenea împrejurări, atunci,...; **în** (prin Transilv., **la**) **tot cazul** s. **în** (în Transilv., germanism, **subt**) **orice caz** = în orice împrejurări, orice s'ar întâmplà, ori-cum; **în caz contrariu** = altfel, dacă împrejurările sânt altele; **de la caz la caz** (în Transilv. şi Bucov., după germ. «von Fall zu Fall» **din caz în caz**) = după împrejurări. *Sper că d-l Socec... în asemenea caz ar primi de sigur să-ţi fie editor.* ODOBESCU, III $12/_5$. *Iar în caz contrariu, vă rog*

scrieți-ne (a. 1872). URICARIUL, XIII 341/14. *Ministeriul Taaffe era maestru a-și face majoritate din caz în caz.* SBIERA, F. 329/39. | Loc. prep. **În caz de** = dacă s'ar ivi...; **afară** (rar: **fără**) **de cazul** (cu gen.) = cu excepția cazului când... *În caz de nemulțemire, cadiul din Brăila va da sfârșit pricinei.* RĂȘCANU, L. XIII/13. *Peste cifra de 30.000 [de] oameni... nu se va trece..., fără de cazul vreunei înțelegeri prealabile cu Sublima Poartă.* URICARIUL, X 365/27. **În** (prin Transilv. **la**) **cazul când** (s.—franțuzism—**în cazul că**) = când s'ar întâmplà să..., dacă. *La caz când unul din ii* [= ei] *s'ar săvârși din vieață...* URICARIUL, V. 27/20.

3°. Prilej (COSTINESCU), ocazie, loc.

4°. Chestiune. *În cazuri de materii dogmatice.* URICARIUL, V. 152/1. # (Franțuzisme) **A face caz (mare) de cevă** = a considerà cevà ca un fapt s. ca un lucru important; **a face caz (mare) de cinevă** = a prețuì mult pe cinevà, a scoate la iveală calitățile, meritele cuivà.

5°. (Gram. În anumite limbi) Funcțiunea (arătată mai ales prin dezinențe diferite) substantivului, adjectivului, pronumelui, numeralului, ca subiect, complement drept, nedrept s. circumstanțial. *Limba latină are și cazul ablativ.*

[Plur. *cazuri.* | Probabil, tipărit greșit *cazuri*, în loc de cauze, într'un document tradus din grecește: *Au găsit 3 cazuri* [pe pag. următoare: pricină] *ce au pustiat zisul ospital* (a. 1862). URICARIUL, I 118/42. | Adjectiv: (<lat. *casualis, -e*) **cazuál, -ă** (pronunț. *-zu-al;* ad 1°—2°) = ce atârnà de împrejurări; întâmplător (COSTINESCU), accidental, eventual (LM.), nesigur (BARCIANU), cf. contingent; (ad 5° Gram.) care arată cazul gramatical. (Jur.) *Condițiunea cazuală este aceea ce depinde de [h]azard* (iar nu de voința creditorului sau a debitorului). HAMANGIU, C. C. 239. *Terminațiune cazuală.* | Abstract: (ad 1°; neobicinuit) **cazualitáte** (pronunț. *-zu-a-*) s. f. = calitatea, starea a tot ce e supus întâmplării, a tot ce e accidental, nehotărît, nesigur; întâmplare, cf. contingență. Cf. COSTINESCU. *Cazualitatea multor evenimente nu se poate negà.* LM.]

— *N.* din lat. **casus,** propriu «cădere», în parte cu înțelesurile fr. *cas.*

CĂZ conj. v. **că.**

CAZÁ † s. f. *District; arrondissement.* — Turcism) District (ȘIO.), plasă, despărțire administrativă (PĂSCULESCU, L. P.) s. judecătorească. *Să nu cuteze... a intrà în țară serhatlâi și alții din lăcuitorii cazalilor după* [= de pe] *Dunăre.* TES. II 309, cf. URICARIUL, VI 437. *Când vor merge raielile Moldovei la târgurile cazalelor și satelor peste Dunăre* (a. 1802). ȘIO. *Lângă marginea hotarălor a plecatului nostru pământ cătră cazaoa Ismailului* (a. 1802). TDRG. (Păstrat în poezia populară) *Trei Turci arambagii, Care țin cazaua'n Dii.* PĂSCULESCU, L. P. 218, cf. 219 b.

— Din turc. **kaza,** idem. ȘIO.

CAZÁ vb I^a *Caser.* — (Franțuzism) (Despre lucruri) A așezà cevà în căsuța (despărțitura) sa; p. ext. (mai ales despre persoane, trans. și refl.) a pune pe cinevà într'un post (care-i asigură bine traiul). *Și-a cazat tot neamul.*

— *N.* din fr. Cf. cază, cazier.

CÁZĂ s. f. *Case.* — (Franțuzism) Despărțitură regulată (într'un dulap s. birou), căsuță.

— *N.* din fr. (<lat. *casa* «casă mică»). Cf. cazier.

CAZÁC s. m. 1°. *Cosaque.* 2°. Soldat faisant partie d'une troupe indigène organisée à la manière des Cosaques. 3°. *Sbire* (iron.) 4°. *Gaillard.* 5°. Nom de chien. 6°. Danse paysanne. 7°. *Vent d'est.*

1. Recrutați, la început (sec. XIV), din elemente nemulțumite cu regimul moscovit, *Cazacii* se organizară mai târziu, subt influența tătărească, în oștiri de călăreți temuți și la noi (mai ales Zaporojenii, cei de Don — donții —, de Iaic — ieiții —, de Cuban ș. a.) pentru incursiunile lor sălbatice. Recunoscuți subt Ivan cel Groaznic (a. 1570) de țari, ei începură încetul cu încetul să facă parte din armatele acestora, formând corpuri speciale de cavalerie ușoară, cu anume orânduieli și privilegii (având o căpetenie a lor, hatmanul). *O pagubă ce au făcut..., când cu Căzacii.* HRISOV (a. 1651) ap. GCR. I 151/5. *Sânt Cazacii, de neamul lor, Ruși, rămășiță din oștenii a Cnezilor ruseși.* M. COSTIN, LET. I 286/36. *Timuș, feciorul lui Hmil Hatmanul, cu 8000 de căzaci într'ales, trece pre la Soroca Nistrul.* id. ib. I 305/9, cf. 248/13. *Minih feldmareșal..., cu cinzeci de mii Căzaci horodivi și cu trăizeci de mii de Zaporojeni.* NECULCE, LET. II 433/16. *Cincisprezece mii de Căzaci din olatul Harcovului și cinci mii de Căzaci ce le zic Eiți, ce trăesc peste Don.* id. ap. ȘIO, cf. 357, ib. *Adu-s-au Mihaiu-vodă lângă oastea sa și oști străine... 2000 de Tătari și 7000 de Cazaci zaporojeni, de la Hanul, aice în Iași.* MUSTE, ib. *Cazacii botcalii adecă zaporojeni... de porunca Hanului ascultă.* AMIRAS, ib. cf. id. LET. III 154/23. *Se ivì despre Focșani un Ilie Lepușneanul, cu vre-o 50—60 de oameni, între care eră și cinci-șase Cazaci, iar ceilalți Moldoveni, amestecați.* DUMITRACHE, ap. GCR. II 126/28. *Priveam Prutul cum curge și fericeam pe cazacul cu barba lungă, de la pichetul din ceea parte.* C. NEGRUZZI, I 61. *Prutu-i mare, Prutu-i lat, Și cazacu-i deșteptat.* CARANFIL, ap. ȘIO. *Alexandru împărat Încă ne-a încunjurat Cu Cazaci și cu Muscani.* RETEGANUL, TR. 27/21. *De-aș aveà eu atâția gonitori în ocol și d-ta atâția băieți, câți căzaci, căpcâni și alte lifte spurcate au căzut morți aici..., bine-ar mai fi de noi!* CREANGĂ, P. 117. || P. gener. Rus. *Mai răi au fost Cazacii, cari au venit în urma Turcilor.* RĂDULESCU-CODIN, L. 89.

2°. † Soldat făcând parte dintr'un corp de pedestrime și călărime pământeană (întocmită în felul Cazacilor ruși) în număr de 2000, subt comanda agăi, iar mai târziu redus la 240, subt polcovnicul de oraș și polcovnicul de Târgoviște. ȘIO., cf. BĂLCESCU, M. V. 592. *Lei... 18, de la 9 zapcii de la 3 steaguri Căzaci.* RĂȘCANU, L. 59/15. *Vel-căpitan de cazaci, cu sârmaciul și toboșul său...; cazacii agești pedeștri, cu cimpoiul i tobele lor.* DOC. (a. 1783) ap. ȘIO. *Vodă Ipsilant, cu oaste: arnăuți, ciohodari, cazaci, rumânii horvați și cazacii rumâni și pandurii.* DIONISIE, ib., cf. 209, 216, ib. || † (Munt.) Cătane s. slujitori de scuteală, în număr de 18000, subt 18 căpitani, răspândiți prin județe, neprimind leafă, scutiți de dări și împărțiți în două diviziuni, subt numele de *cazaci cataragi* și *cazaci martalogi.* ȘIO., cf. BĂLCESCU, M. V. 608.

3°. (Ironic) Zbir, agent de poliție. ȘIO. *Ce te-apucase mai dinioare, s'amuți cazacii asupra noastră?* ALECSANDRI, T. 1139.

4°. Fig. Copil s. om voinic și cu curaj. RĂDULESCU-CODIN, L.

5°. Nume de câne (DAMÉ, T. 181, JIPESCU, O. 51) ciobănesc (H. II 28, IX 438).

6°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. PAMFILE, J. III 14, H. IX 128.

7°. (Mold., Transilv.) Vânt de răsărit (ce bate din spre țara Cazacilor) (H. X 407, ȘIO.), cf. crivăț. *Vânt de la Cazac.* PAMFILE, VĂZD. 55.

[Și: **căzac** s. m. DOSOFTEIU, V. S. ap. TDRG. | Diminutiv: **căzăcél** s. m. (ad 1°). *Măi Cazace, Căzăcele, Ce cați noaptea prin argele?* MAT. FOLC. 458; cf. H. IX 44. | Feminin: **căzăcioáică (cazacioáică)**=nevastă de cazac; (ad 6°, neîntrebuințat) **cazácă** = danț al Cazacilor. COSTINESCU, cf.

căzăceáscă. | Adjectiv: **căzăcésc, -ească** = de cazac(i), al Cazacilor. *Toată năvala Turcilor au fost asupra taberii căzăceşti.* M. COSTIN, LET. I 247/7. *S'au mutat la Volodijin, un oraş căzăcesc.* id. ib. I 316/32. *Să hie toate pre sfatul lui ca unui vestit slujitor şi ştiutor obiceiului şi hirii căzăceşti.* id. ib. I 318/1, cf. 321/22. *S'au rădicat Hmil, hatmanul căzăcescŭ, asupra Leaşilor.* id. ap. GCR. I 201/14. *Nu ştiu: oastea-i căzăcească Ori urdie-i tătărească?* CARANFIL, ap. ŞIO. (Substantivat) **căzăceáscă (cazaceáscă** H. XIV 251, **căzaceáscă)** s. f. (rar) **căzăcéscu(l)** s. m. art. H. X 426. (Cor.) Numele unui danţ ţărănesc, în care sânt şi mişcări ce se joacă pe vine (introdus de Cazaci, ŞIO.), şi melodia lui, numit şi cazac (6°), **căzăcel, căzăceşte**, cf. cazacă. SEVASTOS, N. 281/16, PAMFILE, J. I. 289, PÂRVESCU, H. 32, H. I 32, II 33, 245, 285, III 312, 388, IV 90, VI 228, XI 402, XVI 51. *O căzăcească şi câtevà ceardaşuri.* GHICA, R. II 174. *Aveà un mierloiu care fluierà căzaceasca.* CARAGIALE, N. S. 52/7. (Cu alte sufixe): (< rus. *kazačka* «căzăcioaică») **cazácică** s. f. *Grişa cântà cazacica, şi doi flăcăi s'au prins să joace, frământând pământul cu ciubotele grele.* TAFRALI, P. 30; **cazacíncă** s. f. *Începe a chiuì prin iad şi a jucà horodinca şi cazacinca.* CREANGĂ, P. 310; (< rus. *kazačĕkŭ* «jocul cazacilor») **cazacióc** s. a. *Un cântec, la auzul căruia nici un Rus... nu poate să nu joace, anume cazaciocul.* CONTEMPORANUL, VI 36. | Adverb: **căzăcéşte (cazacéşte)** = ca un Cazac, în felul Cazacilor. *Legături i-au pus de in, Ca să-l ducă la Hotin, Şi să-l judece ruseşte Şi să-l bată căzăceşte.* ALECSANDRI, P. P. 238/14; (ad 6°) SEVASTOS, N. 281/16, H. III 80, X 191, 543, XII 282. | Colectiv: **căzăcíme** s. f. *Învăţându-i, dacă vor slobozì focul, să se răpază în căzăcime.* URECHE, LET. I 198/38. *S'au pornit toată căzăcimea, cu singur Timuş, la locul unde cuprinsese Nemţii.* M. COSTIN, LET. I 321/29. *Mazepa s'au închinat cu toată căzăcimea la Craiul şvedesc.* AMIRAS, ap. ŞIO. *Cel vodă bogdănesc Da năvală'n căzăcime, Şi da proaşcă'n tătărime.* COŞBUC, F. 114. | Verb: **căzăcì** IV[a] refl. = a se face Cazac, a trece în comunitatea Cazacilor (subînţeles: Ruşilor). *Când erai Român curat, Sufletul mieu ţi l-am dat, Dar de când te-ai căzăcit, Eşti ca dracul de urît.* ALECSANDRI, P. P. 411[b]/9.]

— Din rus. **kazakŭ**, idem. Cf. cozac, cazacliu.

CAZÁCĂ s. f. *Casaque.* — (La alergări de cai, termen de curse) Haină (de uniformă) de o anume coloare sau combinare de colori, care arată în numele cui aleargă (al cui e calul încălecat de) cel ce o poartă; fig. calul călărit de cel îmbrăcat în aceà haină, p. ext. proprietarul său. *La cursele de ieri a ieşit în frunte cazaca tricoloră.*

— *N.* din fr. (< ital. **casacca**, cuvânt, probabil, de aceeaşi origine, ca cel precedent).

CAZÁCĂ s. f. (Cor.)
CAZACEÁSCĂ s. f. (Cor.)
CĂZĂCEÁSCĂ s. f. (Cor.)
CĂZĂCÉL s. m.
CĂZĂCÉŞTE adv.
CĂZĂCÍ vb. IV[a] refl.
CAZÁCICĂ s. f. (Cor.)
CĂZĂCÍME s. f.
CAZACÍNCĂ s. f. (Cor.)
CAZACIOÁICĂ s. f.
CĂZĂCIOÁICĂ s. f.
CAZACIÓC s. a. (Cor.)
} v. **cazac.**

CAZACLÂU s. m.
CAZACLÍE s. f.
CAZACLIÉSC, -ÁSCĂ adj.
} v. **cazacliu.**

CAZACLÍU s. m. 1°. *Marchand de vins russe.* 2°. *Marchand de fourrures de Russie.* — (Învechit; păstrat astăzi numai în poezia populară şi în onomastică).

1°. Negustor de vinuri şi rachiuri (la origine, din ţara Cazacilor şi, în genere, rus, făcând negoţul de vinuri între Moldova şi Rusia.) Cf. ŞIO., ALECSANDRI, P. P. 122, notă. *Iar pentru horilcă* (= rachiu) *...afară din marfa ce vine la Iaşi şi din negoţitorii cazaclìi... să să descarce... la margine* (a. 1743). IORGA, S. D. VI 247. *Venitul vămii cazacliilor* (a. 1772). URICARIUL, XXI 354/6, cf. I 88/26. *Vinul cules se vinde must. Preţul lui se rupeà de către cazaclìi.* I. IONESCU, P. 275. *Mult vinaţ se trece, Că-l vinde Rădiţa, Rada crâşmăriţa, Şi-l beau cazaclìi, Negustori de vii.* ALECSANDRI, P. P. 121.

2°. Negustor (la origine, din părţile Cazacilor) care aduceà în ţară blănì scumpe din Rusia s. le treceà în Turcia. ŞIO. *Cazaclìi cu blane, de s'au aşezat, să deie câte 16 lei vechi de car* (a. 1761), ap. ŞIO. *Işlicul... marelui tertibaşa păreà că reclamă prioritatea nobleţei asupra căciulei de cazacliu a cojocarului subţire.* FILIMON, C. II 325. *D'atunci începuse cazaclâii să aducă în Ţarigrad scumpele blănì din Mosc.* ODOBESCU, I 133/13. *Pelceluşe cumpărà, Pelceluşe brumării, Le vindeà la cazaclìi.* TEODORESCU, P. P. 604, cf. 552.

[Şi: **cazaclâu** s. m. | Adjectiv: **cazacliésc** (pronunţ. *-li-esc*), **-áscă.** *A cumpărat pelcèle, stârpituri, ca să facă căciuli cazaclieşti sau boznegeşti* (a. 1785), ap. ŞIO. *Hai, Ileană, 'n Bucureşti, Să-ţi fac straie muschiceşti Şi papuci cazaclieşti.* SEZ. II 223 b/21. | Feminin: **cazaclíe** s. f. = căciulă (de cazacliu, ca a cazacliilor) de hârşie neagră, cu fundul de postav alb. ŞIO. *În cap purtà Tudor căciulă dreaptă şi înaltă, numità cazaclie.* ib.]

— Din turc. **kazakli** «originar din ţara Cazacilor» (neatestat în dicţionare). ŞIO.

CĂZĂÍ vb. IV[a] *Aboyer* (?) — A lătrà? *Ogarul, când căzăeşte, în zadar umblă.* ŢICHINDEAL, ap. ZANNE, P. I 566.

CAZÂLBÁŞ † s. m. *Persan.*—Persan. *Având şi cu Cazâlbaşii amestecare* (= neînţelegeri, războiu), *începută pentru Bagdad.* LET. I 274/27. *Turcul îmblà să facă pace cu Cazilbaşii şi da mulţime de bani Şahului Cazilbaşilor, ca să facă pace.* ib. II 431/34, cf. 421/33, 423/18. [Şi: **cazilbáş** † s. m. || Adjectiv: **căzălbăşésc, -eáscă** † = persan. *Sabie bună căzălbăşască* (Mold. a. 1748). IORGA, S. D. VII 233. | Adverb: **cazilbăşéşte** † *Cu portul schimbat cazilbăşeşte.* LET. II 423/22.]

— Din turc. **kyzyl-baš** (propriu: «cap roşu».)

CĂZĂLBĂŞÉSC, -EÁSCĂ † adj. v. **cazâlbaş.**

CÂZÂLCEÁ s. f. (Bot. Turcism, în Dobrogea) = **grâu-de-toamnă** (Constanţa). H. II 289. [Şi: **câzlâgeà** s. f. H. II 298.]

— Probabil din turc. **kyzylğa** «rougeâtre», numindu-se grâul astfel după coloarea lui roşietică.

CAZĂL-PELÍT s. m. (Bot.) Sorte de *chêne.*— (Turcism, în Dobrogea) Varietate de stejar (H. II 280), stejar roşu (H. II 288).

— În partea întâia a cuvântului se recunoaşte turc. *kyzyl* «roşu», cf. cara-pelit.

CAZĂM s. m. sing. (Med. pop.) v. **cazamâc.**

CAZAMÂC s. m. sing. (Med. pop.) *Rougeole.*— (Turcism, în Dobrogea) Boală de om (H. XIV 405),

probabil p o j a r. [Şi: (după suf. *-lâc*) **cazamlâc?** (scris: *câzamlac*) = pojar H. II 216, **câzám** = boală H. II 246].

— Din turc. **kyzamuk** «pojar».

CĂZĂMÂNT s. a. v. **cădeà.**

CAZAMLÂC s. m. (Med. pop.) v. **cazamâc.**

CAZÁN s. a. I. 1°. *Chaudière, alambic.* 2°. *Bassin.* 3°. *Famille tartare.* 4°. *Régiment de janissaires. II.* (Mouton à laine) *rougeâtre.*

I. S. a. 1°. C ă l d a r e mare (de aramă) în care se fabrică băuturile spirtoase, mai ales rachiul şi ţuica (PAMFILE, I. C. 227, 236), în care se fierbe jarul din care iese urda (H. II 88, cf. 12, 145), se gătesc bucate (H. II 132, 147, 226, III 20) s. se spală rufele etc., cf. c e a u n, c ă l d a r e, t u c i u. *Şi le-au rămas pe loc toată urdia, tunurile, corturile, cazanurile, carele şi alte calabalâcuri.* LET. III $278/_{36}$. *Cazanurile i căldările din toată ţara, cu care fac rachiu de tescovine* (a. 1799). URICARIUL, III $5/_{23}$. *2 cazane de câte 5 vedr[e] unul... pentru prefăcut rachiu* (a. 1804). IORGA, S. D. 153. *Două cazane de aramă roşie, pentru făcut spirt din rachiu* (a. 1829). ib. VIII 75. *Cazanul fierbe.* CARAGIALE, M 291. *Plecară apoi, aducând după puţin un cazan mare, plin cu borş.* DUNĂREANU, SĂM. VI 369. *Vine împăratul cu o mulţime de oameni, cu cazmale ascuţite şi cu cazane pline cu uncrop.* CREANGĂ, P. 256. *Poruncì la niste credincioşi ai săi (ca) să aibă pregătit la îndemână câteva cazane cu smoală.* ISPIRESCU, L. 186. *Puse un cazan cu lapte să fiarbă pe foc.* ŞEZ. I $8/_{19}$. *În odaie erau cazane pline cu aur topit.* REV. CRIT. I 224. *Ibovnică îmi d'aveà Pe Veta de la Soceni, Tocmai c'un căzan de bani.* RETEGANUL, TR. $18/_{24}$. # *Cu picătura din cazan butea se umple până în vrană de rachiu.* IORD. GOLESCU, ap. ŞIO. *A dat un cazan şi a luat o căldăruşă* = a dat un lucru de preţ şi a primit altul de puţină valoare. Cf. ZANNE, P. III 93. *Cazanul unei maşini de bucătărie, al unei locomotive. Mâncare de la cazan* (la cazarmă: de la cazanul cel mare, unde se găteşte pentru soldaţi).

2°. P. a n a l. Formaţiune geologică s. de altă natură semănând cu un *cazan*, cf. c ă l d a r e (2°). *Activitatea apei, de a spăla fundul într'o parte şi de a depune în alta, este diferită, şi de aceea fundul îşi capătă acel relief variat. În unele locuri avem Cazane (la «Porţile-de-fier» în piatră), în altele gropi.* ANTIPA, P. 192.

3°. † (La Tătari) Familie constând din vreo zece inşi. ŞIO. *Selim Ghirai, hanul Tatarilor, s'aducă cu sine la câmpul de bătaie câte doi oameni din fiecare cazan.* CANTEMIR, ap. ŞIO.

4°. † Regiment de ieniceri. ŞIO. *În două zile, de astăzi, cazanuri şi toţi porniţi, Prin Silistra îi să treciţi; de-ţi greşì, sânteţi pieriţi.* BELDIMAN, E. 113.

II. A d j. (Oaie cu lâna) roşiatică. DAMÉ, T. 67.

[Plur. *-zane*, şi † *-zanuri*. | Şi: **căzán** s. a. CABA, SĂL. || D i m i n u t i v: **căzánél** s. a. (ad I 1°.) *Mai întâiu trebueşte să fie un căzănel foarte curat şi spoit bine, ca de o vadră: cel mai bun şi mai îndemână este cel cu căciulă de aramă, pentru ţinutul apii.* PISCUPESCU, O. 297. | L o c a l. *(cazan + iţă)* **căzăniţă** s. f. = cuptor pentru cazanul de fiert rachiu, cf. p o v a r n ă. *Unii* [oameni] *au căzăniţă, în care se ţine căzanul de fript* (= fiert) *răchie* (= rachiu). LIUBA-IANA, M. 101; **căzănărie** s. f. = povarnă; o parte a zalhanalei, unde se prepară cirivişul sau seul (ŞIO), unde sânt cazanele. *Proprietarul... a clădit o căzănărie cu două cazane, spre a scoate rachiu din comina ce aduc oamenii.* I. IONESCU, M. 511. *În fundul zaanalei, căzănaria, unde se topeşte seul şi se face cirivişul.* MARION, ap. ŞIO. | N o m e n a g e n t i s: (< turc. *kazanğy* «căldărar») **cazangíu (cazancíu)** s. m. = fabricant sau meşter de cazane, căldărar (DICŢ.); cel care topeşte seul în căzănărie (ŞIO), lucrătorul (meseriaşul) de la cazane. *La zaană, cazanciii forfotesc de colo până colo.* MARION, ap. ŞIO; **cazangerie** s. f. = negoţ cu vase (cazane ş. a.) de aramă; mărfuri de aramă. | (Ad 3°—4°) C o m p u s (turcesc): **cazán-ahcesì** † s. m. sing. = impozit pe care Tătarii erau îndatoraţi a-l plăti Turcilor. ŞIO. *După ce au făcut Turcii pace, au trimis la Tătari, ca să-şi dea cazan-ahcesi.* LET. II $53/_4$, cf. $49/_2$.]

— Din turc. (bul., sârb., rus., rut.) **kazan** «chaudron, marmite, chaudière» sau (în Transilv.) din ung. **kazán,** idem. (Ad 3°) Mârzacii îşi numărau supuşii după cazane, şi (ad 4°) ienicerii aveau o mare veneraţie pentru cazanul care serveà la împărţitul hranei. ŞIO.

CAZÁN-AHCESÌ † s. sing.
CĂZĂNĂRÍE s. f.
CAZANCÍU s. m.
CĂZĂNÉL s. a.
CAZANGERÍE s. f.
CAZANGÍU s. m.
} v. **cazan.**

CAZÁNIE s. f. (Bis.) *Sermon; Explication de l'évangile, vie de saint. Recueil de sermons* ou *de vies des saints. Long récit ennuyeux.* — Predică, o m i l i e (citită dintr'o carte anume). | (De oare-ce în Biserica ortodoxă predicile constau de obiceiu din explicarea evangheliei sau din istorisirea vieţii sfântului zilei, cuvântul *cazanie* s'a putut întrebuinţà şi pentru) Tâlc al evangheliei, vieaţă de sfânt. | P. e x t. Carte cuprinzând predici (omilii) pentru dumineci şi sărbători (c h i r i a c o d r o m i o n, a d u n a r e a c a z a n i i l o r), explicări a e evangheliilor (t â l c u l e v a n g h e l i i l o r, c a r t e c u î n v ă ţ ă t u r ă s. î n v ă ţ ă t o a r e) ori vieţi de ale sfinţilor (v i e ţ i l e s f i n ţ i l o r). *De ce pentru aceaia şi voi toţi câţi veţi nemerì aceste cazánie, schimbaţi-vă mintea aceà rea.* EVANG. ÎNVĂŢĂTOARE (a. 1644), ap. GCR. I $111/_{13}$. *Cazanie la a opta dumineacă după pogorîrea Duhului sfânt.* CHEIA ÎNŢELESULUI (a. 1678), ib. I $237/_{26}$. *Să facă cazánie, de folosul sufletelor.* DOSOFTEIU, V. S. $51/_2$. *La cazaniia, carea râsul* (= linxul) *împotriva păcii făcuse, dulăul cel bătrân într'acesta chip răspunse.* CANTEMIR, IST. 328. *Cazanii de prăznuire... ale lui Ilie Miniiat* (a. 1742), ap. GCR. II $30/_3$. *Cazanii, ce cuprinde în sine evangheliile tâlcuite ale dumineciior de preste an şi cu cazaniile evnaxariului praznicilor împărăteşti şi ale sfinţilor celor mari. Râmnic* 1748 (Titlu). *Iar tu, cobe rea, du-te de fă cazanii la biserică, iar nu în casa mea.* FILIMON, ap. DDRF. *Şi pân' va venì aici, Să citesc numai cazanii De-a sânţilor mucenici.* C. NEGRUZZI, II $75/_{23}$. || P. e x t. Descriere, povestire lungă şi plicticoasă (cf. COSTINESCU). # *Toată ziua-mi toacă la câzănii* = îmi spune verzi şi uscate (PAMFILE, J. II), m ă d ă s c ă l e ş t e. [Plur. *cazanii* şi (mai rar) *căzănii.* | Şi: **căzánie, câzánie** s. f.]

— Din v.-sârb. **kazanije** «explicaţiuni de texte» s. din polon. **kazanie** «predică». (În paleoslavă însemnà «institutio, admonitio»).

CĂZÁNIE, CÂZÁNIE s. f. (Bis.) v. **cazanie.**

CAZANIÉR, -Ă adj. *Casanier.* — (Franţuzism) Căruia-i place să stea mai mult acasă c a s n i c. [Pronunţ. *-ni-er*]

— *N.* din fr. (< ital. **casaniere,** din *casana* «casă»).

CĂZĂNÍŢĂ s. f. v. **cazan.**

CAZARMÁ vb. I^a (Mil.) v. **cazarmă.**

CAZÁRMĂ s. f. (Mil.) *Caserne.* — Clădire mare în care au locuinţa trupe de soldaţi; (p. ext.) toţi soldaţii dintr'o cazarmă. *Fură scoşi din odaie, cu cuvântul: la cazarmă!* URICARIUL, X $13/_{20}$. *Fiecare cazarmă are infirmeria sa.* ib. XXII 474. *Viind la cazarmă, mă aruncam pe tristul mieu pat.* C. NEGRUZZI, I 332. *O bucată de vreme, drumul e tot acela care duce la Turdaş, printre vile, căsărmi cu inscripţie germană, parcuri şi plantaţii.* IORGA, N. R. A. I 260. *Că decât să fii cătană, Să dormi noaptea la cazarmă, Mai bine cioban de oi, Dormi noaptea pe pat de flori.* BIBICESCU, P. P. 144. *Şi'n casarmă m'au băgat Şi pe mine m'au jurat Pre cruciţa sabiei, În ţara Italiei.* RETEGANUL, TR. $58/_{30}$. *Glume de cazarmă:* grosolane, triviale; cf. cazon. || Fig. Clădire mare lipsită de stil. *Astea nu-s palate, ci cazărmi.* [Plur. *cazarme, cazărmi* şi (pop.) *căzărmi.* || Şi: (Transilv., prin apropiere de *casă*) **casârmă, căsârmă** (LB.) s. f.; (<ung. *kaszárnya*) **casârnie** s. f. PAPAHAGI, M. LXIV, DR. IV 1704. | Verb (< fr. *caserner*, idem): **încazarmă** Ia (învechit, **cazarmà**) = (trans.) a aşeză (trupele) în cazarmă; (refl.) a se aşeză în cazarmă; (p. ext.) a pune (un elev) într'un internat, a supune regimului internatului. (Cu abstractul) **(în)cazarmáre** s. f., (part.-adj.) **(în)cazarmát, -ă.** *Tinerimea să se crească în familie, iar nu cazarmată în internatele statului.* MAIORESCU, D. I 476. | Adjectiv: (rar, formaţiune populară-personală) **căzărmésc, -eáscă** = de (s. din, de la, ca la) cazarmă. *La cazarmă (ţăranul) e... râsul lumii căzărmeşti.* JIPESCU, ap. TDRG. | Alte derivate: (familiar, adesea ironic) **cazarmagíu** s. m. = (soldat) care e mai de mult în cazarmă, care ştie cele ce se 'nvaţă (s. cum se trăieşte) la cazarmă, cf. deşcă. *Din când în când, soldaţii mai bătrâni, cazarmagii învechiţi, îşi ridicau fruntea plină de sudoare cătră cer şi invocau pe zeul tunetelor.* ZAMFIRESCU, R. 71; (neobicinuit; atestat numai la GORJAN; cf. n.-grec. ἀρμάδα «armée, flotte») **cazarmádă** † s. f. ⇐ flotă? [Împărăţia] *aveà o cazarmădă cu nenumărate corăbii de războiu.* H. I $130/_{7}$; (< fr. *casernement*) **cazarmaménţ** s. a. = încazarmare.]

— *N.* din rus. **kazarma,** idem (< germ. *Kaserne* < fr. *caserne*).

CAZARMÁDĂ † s. f.
CAZARMAGÍU s. m. (Mil.)
CAZARMAMÉNT (Mil.) s. a.
CĂZĂRMÉSC,-EÁSCĂ adj. (Mil.)
} v. **cazarmă.**

CAZASCHÉR † s. m. v. **cadiascher.**

CĂZĂTÓR, -OÁRE adj.
CĂZĂTÚRĂ s. f.
} v. **cădeà.**

CAZECHIÉR † s. m. v. **cadiascher.**

CAZEÍNĂ s. f. (St. nat.) *Caséine.* — Substanţă albuminoidă coagulabilă care se găseşte în lapte. [Pronunţ. *-ze-i-*]

— *N.* din fr. (< lat. *caseus* «caş»).

CAZEMÁTĂ s. f. (Mil.) *Casemate.* — Întăritură subterană boltită, făcută spre a pune la adăpost de bombe oamenii şi muniţiile; p. ext. închisoare subterană.

— *N.* din fr. (< ital. *casamatta*, propriu «casă nebună»).

CAZIASCHÉR † subst. v. **cadiascher.**

CAZÍC s. a. *Pieu.* — Ţăruş puternic, fixat pe mal bun, de care se leagă pluta, cu temeiu (CIUPALĂ, PL.), şteampul cel gros şi bătut afund în pământ de care se leagă pluta în schela de destinaţie (Com. ITTU).

— Din turc. **kazyk** «pieu».

CAZIÉR s. a. *Casier.* — Mobilă (un fel de dulap) cu căsuţe («caze») în care se orânduesc hârtii (de afaceri), scrisori, documente, dosare, condici ş. a. | P. ext., spec. *Cazier judiciar* (al unui individ): dosarul în care o autoritate judecătorească sau poliţienească a adunat însemnări privitoare la un individ care a fost (de mai multe ori) osândit pentru fapte necinstite sau e suspect. [Pronunţ. *-zi-er.*]

— *N.* din fr. (derivat din *case*). Cf. cază², căză.

CAZILBÁŞ † s. m.
CAZILBĂŞÉŞTE † adv
} v. **cazâlbaş.**

CAZÍN s. a. *Casino.* — (În oraşe şi spec. în staţiuni de băi) Local de întâlnire (adesea concesionat de stat s. comună, în cazul când în el e o întreprindere de jocuri de noroc) unde se adună lumea (în Transilv., membrii contribuabili) spre a sta de vorbă, a citi gazete, a jucà biliard, cărţi, table ş. a., a face muzică, a dansà. Cf. cafeneà, club. [Plur. *-zinuri.* || Şi (mai ales în localităţi de vilegiatură s. balneare, cu accentuare franceză): **cazinò** s. a. (cu plur. *-zinouri*); *Cazinoul din Sinaia şi cel din Constanţa au fost închise.* (Transilv., subt influenţa germ. *Kasino*) **casínă** s. f. *Şi abătându-mă, după ce ajunseiu în acest oraş, la casina română, întrebaiu pe un domn.* MARIAN, I. II; — (formă incultă, de mahalà) **gazín** s. a. *În mijlocul «gazinului», faţă cu sute de oameni, îi strigase...* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, II 212].

— *N.* după fr. **casino** (< ital. *casino*, diminutiv din *casa* «casă»).

CAZÍNCĂ s. f. *Fichu, châle.* — (Huşi) Bocceà (colorată), dirmeà. MANOLESCU, I. 195. Cf. casâncă.

CAZINÓ s. a. v. **cazin.**

CAZISCHEIÁR † s. m.
CAZISCÚR † s. m.
} v. **cadiascher.**

CÂZLÂGEÁ s. f. (Bot.) v. **câzâlceà.**

CÂZLÁR-AGÀ † s. m. *Chef des eunuques.* — Şeful eunucilor (care păzeau haremul Sultanului). *Căzlar-agà, care este peste toată casa împărătească şi pre fete mai mare.* LET. I. $277/_{7}$, cf. $278/_{5}$, II $427/_{6, 21}$. *S'au făcut alaiul validemii, a împărătesii, ieşind cu tot haremul, cu căzlar-aga, cu parataxis, după obiceiu.* ARHIVA R. II 18. [Refăcut (păstrat şi în poezia populară): **câzlár(iu), chizlár** s. m. = eunuc. *Prin alaiul falnic, torent de bei, de paşi Şi de imami fanatici şi de chizlari pizmaşi.* ALECSANDRI, P. III 377. *Copilaş de Sârb sărac, Mult mi-eşti drag şi-mi eşti pe plac, Dar eu, frate, mult mă tem De căzlariul din harem, Cel cu chipul de Arap.* ALECSANDRI, P. P. 106.]

— Din turc. **kyzlar-agasi** «idem» (propriu «maimarele fetelor»). ŞIO.

CÂZLÁR(IU) † s. m. v. **câzlar-agà.**

CAZMÁ s. f. 1°-2°. *Pioche, pic.* 3°. *Bêche.*

1°. (Mold.) Unealtă de fier, cu coadă de lemn, care seamănă cu un ciocan lung, având o parte ascuţită şi alta lată. Cu ea se sapă pământul când e tare s. pietros (CREANGĂ, GL.) se sparge zidul (H. IV 56) se sfarmă pietre (COSTINESCU) s. se scot buturugile (DAMÉ, T. 38). Se mai numeşte şi: (Munt.) târnăcop, chirlopan, ciocan. Cf. DAMÉ, T. 104, PAMFILE, I. C. 157. *Să-şi ia armele şi cazmalele.* (a. 1715), ap. ŞIO. *Spinii se stârpesc arzându-i, tăindu-i şi apoi cu cazmaua săpând pământul şi scoţând afară rădăcinile.* I. IONESCU, M. 320. *Vine şi împăratul cu o mulţime*

de oameni cu cazmale ascuţite. CREANGĂ, P. 256, cf. 8. || P. ext. Lovitură de cazmà. *Se apucă şi numai din două cazmale scoase câteva cărămizi.* ISPIRESCU, L. 372.

2°. Unealtă de fier de forma unui topor mare, lat la capăt şi adus, care serveşte la săpat pământul; săpoiu, sapă-de-laz. Cf. PAMFILE, I. C. 140.

3°. (Munt.) Unealtă de săpat pământul: o lamă de fier lată, dreaptă şi ascuţită la partea de jos, vârâtă într'o coadă lungă; se sapă cu ea pământul apăsând cu piciorul pe partea de sus a lamei, cf. (Mold., Transilv.) hârleţ. DAMÉ, T. 38, PAMFILE, I. C. 145, cf. H. III 4, IV 138, V 375, IX 438, XIV 285.

[Şi: **casmà** s. f. | Diminutiv: **căzmălúţă** s. f. *Căzmăluţele luà.* PĂSCULESCU, L. P. | Nomen agentis: (neobicinuit) **cazmagíu** s. m. = lucrător cu cazmaua. DICŢ.]

— Din turc. (bulg., sârb.) **kazma** «idem (1°)». ŞIO.

CAZMAGÍU s. m. }
CĂZMĂLÚŢĂ s. f. } v. **cazmà.**

CÂZMÉT s. a. v. **câsmet.**

CÁZNĂ s. f. 1°. *Torture, supplice, tourment.* 2°. *Peine, affliction.* 3°. *Effort, peine, fatigue.* 4°. *Raillerie.*

1°. Chin (suferinţă fizică), supliciu, muncă, canon; spec., tortură, chinuire la care e supus un vinovat sau un bănuit de o crimă, spre a o mărturisi, spre a face destăinuiri (Cf. COSTINESCU). *Cu mare cáznă giurui-i că-l va certà.* VARLAAM, C. 154_2. *Rădicară cáznă asupra lui.* GAVRIL (a. 1654) ap. GCR. I $171/_3$. *Destule cázne am făcut asupră-i.* DOSOFTEIU, V. S. 36_2. *Să temeà de cáznele muncilor.* id. ib. 134_2. *Eu multe feluri de morţi groznice am făcut, iară cazná ca aceasta n'am ştiut să fac.* LET. I $196/_{25}$. *Îi tot omorià* [pe tâlhari] *cu fel de fel de cazne.* NECULCE, LET. II $258/_{22}$. *Cáznile iadului sânt fără de număr.* FILOTHEIU (a. 1700), ap. GCR. I $338/_{12}$. *Au cerut de la împăratul, cu mare rugăminte, să poroncească să-i dea moarte, pentru ca să se mântuiască din caznele ce pătimeà.* ANTIM, P. 47. *Au răbdat cáznele ceale cu dureare.* MINEIUL (1776) $26^2/_1$. *Fără de meşteşug dovezi numim cărţile, martorii, jurământul, cartea de blestem şi cázna.* CARAGEA, L. $94/_{29}$. *Pedepsele şi caznele se înmulţesc.* MARCOVICI, C. 115. *Ca să nu mă puie la cazná..., am căutat să-mi mărturisesc păcatul.* BARAC, ap. TDRG. *Le iscodeau vinovăţii şi îi munceau cu feluri de cazne.* C. NEGRUZZI, I. 269. *Îl băgară la puşcărie, spre a fi pus la cazne.* ISPIRESCU, M. V. $7/_4$. *Moartea cu cazná.* BARCIANU. | Fig. (Mare) suferinţă morală, chin. *Trag inima-m*[i] *roabă lor, Nu plăcere ca să-i dea, Numai foc şi cazná grea.* I. VĂCĂRESCU, P. $534/_4$. *Bun pentru cei ce aveau glas, erà adevărată cazná pentru nenorociţii fără glas.* CONTEMPORANUL, V. I 198. *Mai bine mă duc cât văd cu ochii, decât să rabd eu aşà cazná şi ocară, apoi chiar la mine acasă.* RETEGANUL, P. III $40/_{7\text{-}8}$.

2°. (Transilv., rar) Necaz, amar (LB.), ciudă. *Casnă mi-i şi mi-i ruşine, Că râde râsul de mine.* DOINE, $281/_4$.

3°. Silinţă, osteneală, încordare, muncă foarte obositoare, trudă (H. IX 9°), aplicaţiune mare la o lucrare (COSTINESCU). *După multă casnă şi îngânare, n'a putut să spuie decât: «frate Manolache».* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 216. *Ori câtă cazná-mi dau, să isbutesc Cevà măcar dintr'însă să ştirbesc...* GORUN, F. 57.

4°. (Numai în LB.) Batjocură.

[Şi: **cásnă** s. f. | Şi: **hásnă** s. f. = chin, trudă grea. (Numai la) PAMFILE J. III).

— Din paleosl. (v.-bulg.) **kazni**, «pedeapsă» (cf., rus. *kazni*, «pedeapsă, execuţie cu moarte», pol. *kaźń*, «pedeapsă, închisoare, chin»).

CÁZNĂ s. f. † *Monstre.* — (Numai la ANON. CAR.) *Kazně* = monstrum, prodigium.

— În legătură cu verbul slav *kaziti* «a stricà», cf. sârb. *na-kaziti* «a desfigurà», *nákaz* «Missgeburt», *nakázan* «pocit, stricat». Cf. căznat, căzni[2], necaz.

CAZNACÉIU † s. m. *Caissier (militaire).* — (Rusism) Casier (la armată). CIHAC, II 46.

— Din rus. **kaznačej**, idem. Cf. cazon.

CĂZNÁT, -Ă adj. *Laid, bizarre, étrange.* — (Vechiu şi dial.) Urît, desfigurat; (astăzi, în Munţii-apuseni) curios, ciudat. *Un uriaş mare, negru şi căznátŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 46, cf. 47, 127, 148_2. *Pe acolo sânt, măi frate, Nişte cărări încurcate, Şi nişte copile căsnate, Şi vr'o una'n spate Mi s'a aruncà.* MARIAN, NU. 370, cf. 501, 846. [Şi: **căsnát -ă** adj.]

— Pentru etimologie, cf. cazná[2].

CĂZNÍ vb. IV[a]. I. 1°. *Torturer, supplicier, tourmenter.* 2°. *Chagriner, contrarier, ennuyer* 3°. *Railler; violer.* 4°. *Duper, tromper.* II. 1°. *Souffrir des tortures, se tourmenter.* 2°. *S'efforcer de, se donner de la peine pour.* 3°. *S'occuper de, veiller sur.* 4°. *Se tromper.* 5°. *Faire des efforts pour..., avoir des épreintes.*

I. Trans. 1°. A chinuì, a muncì, a canonì, a face cuivà cazná[1] (1°), a supune la tortùri, a tortură; a siluì. *Rău sânt căzniţi de îngeri.* MARDARIE, L. 4263. *O spânzurară în gios cu capul, de-o căzniră.* DOSOFTEIU, V. S. 20. *Tu ai căznit* [văduva], *ca să omori pre fiiul ei.* BIBLIA (1688) 259. *Tătarii sânt lupi apucători: pradă, robesc, bat şi căznescŭ pre creştini.* NECULCE, LET. II $229/_{23}$. *Voiu să te dau şi muncitorilor* [= chinuitorilor, torturatorilor] *să te căznească fără de milă.* ANTIM, ap. TDRG. *Întinzându-vă, mucenicilor, şi căznindu-vă cumplit, şi aruncându-vă hiarelor... nu v'aţi lepădat de credinţa cea fără prihană.* ib. $562/_1$. *Căznindu-o mai cumplit, aşà într'aceale cazne, ş'au dat sufletul.* ib. 186. [Muştele] *îi căznésc* [pe pui] *de moarte.* ECONOMIA, 112. *Unchiul său... potolise răscoala... pedepsind pe şefi cu mare cruzime, căznind pe unii, la alţii tăindu-le capul, pe alţii spânzurându-i.* BĂLCESCU, M. V. 233. *Bate-l, mâre, şi-l căsneşte... Cu 'chinuri mi-l canuneşte.* TEODORESCU, P. P. 95. *Ai auzit d'un Jiian,... ce căsneşte pe podari?* ib. 292. *Doamne, bate-i şi-i căsneşte.* CĂTANĂ, B. 34. | Fig. A chinuì (sufleteşte) *Cumplitele mijloace ce-aveai, ca să mă căsneşti...* I. VĂCĂRESCU, P. $247/_8$. [Miul] *mi-a căsnit sufletul.* PĂSCULESCU, L. P. 239[b]. *Dorul, ce mă căzneaşte, Mai tare se întăreaşte.* BARAC, A. 68. *Dadaco, ce mă tot căzneşti şi tot îmi dai povaţă?* PANN, E. III 14. | Absol. *Codrii şi drumurile împănate de cete de hoţi, cari jefuiau şi căzneau.* GHICA, S. 492.

2°. A necăji (LB.), a supărà (COSTINESCU), a nu lăsà în pace, a plictisì (PONTBRIANT).

3°. A batjocorì. LB., FRÂNCU-CANDREA, M. 98. (Trivial) A siluì, a violà. *Io pe deal, badea pe vale, Ştie-l dracu' ce gând are, Are gând să mă iubească, O are gând să mă căznească; Căznì-o pe mumă-sa, Că io m'oiu şti cumpătà.* POP., ap. FAMILIA, 38, 42.

4°. A păcălì, a înşelà. (Numai la) LB.

II. Refl. (rar intrans.) 1°. A suferì chinuri, a se chinuì. *Pentru credinţa lui H[risto]s căzníndŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 73. *Tu cel ce noaptea toată La 'ntunerec te căzneşti Cu patima.* BARAC, ap. TDRG. *A dat de un vultur mare de tot, care aveà o aripă ruptă. Şi a zis el: «mă duc să omor*

bleanda aia, să nu se mai căsnească». ION CR. III 139.

2°. A se muncì, a se canonì, a-şi da silinţă, a se străduì. *Să căznesc să areate precum Românii noştri să nu fie din Romanii lui Traian.* CANTEMIR, HR. 260/11. *Calul său într'aceà vreme căzneà a se deslegà.* PANN, E. II 74. *După ce căzniiu cu el... Atuncea se isprăviră şi zilele lui.* id. H. 59. *Nu vă căzniţi cu tot felul de mijloace să aflaţi ceea ce se face în casa altuia.* MARCOVICI, D. 47. *În zadar se căzneà să alunge gândul acesta.* SLAVICI, N. II 210. *Se prefăceà că se căsneà să-şi scoată ce-i intrase în ochi.* SANDU-ALDEA, A. M. 55. *O să mă căsnesc să-ţi găsesc un loc sigur.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 62. *(Veveriţa) ţiind cu labele dinainte o ghindă sau o alună, pre care se căzneşte să o spargă.* ap. TDRG. *Se căsnì, până ce îi scoase* [ursului] *steapul.* ISPIRESCU, L. 326. *Se căsneà să scoată pe bălana din noroiu.* H. IV 62. *Căzneşte-te să vii mai de grabă acasă, să nu înnoptezi pe drum.* (Muscel) Com. C. LACEA, *Dracii... ai de sânt pe pământ căznesc de povăţuesc pe oameni la rele.* ŞEZ. III 77/4.

3°. A se ocupà cu cevà, a vedeà s. îngrijì de cinevà. *Cu ele* [= cu păpuşile]*-m[i] petreceam vremea, tot la dînse gândeam, Ele-m[i] eră mângâere, şi cu ele mă căzneam.* PANN, E. 59. *L-am prins* [pe băiat] *de pe Dunăre, sânt şaisprezece ani, şi nu eră atunci mai mare ca de trei-patru ani. D'atunci m'am căsnit cu el, cum am putut.* RETEGANUL, P. III 8.

4°. (Numai la LB.) A se înşelà.

5°. (Basarabia, Mold.) A se screme. Com. G. GIUGLEA.

[Şì: **căsnì** vb. IV^a. | A b s t r a c t e: **căznire** s. f. **căznít** s. a., **căznitúră** s. f. DICŢ. | A d j e c t i v e: **căznit, -ă** adj. adv. = chinuit, trudit, necăjit. *Ce căznită şi nenorocită viaţă ce are unul ca acesta!* ANTIM, ap. TDRG. *Atuncea Arghir ruşeaşte* (= roşeşte) *Şi căznít aşà grăeaşte...* BARAC, A. 26. *Se scoală Ameţit, căznít de boală.* id. ib. *Blând cu soldaţii căzniţi.* ZAMFIRESCU, R. 210. *Jalea cuprinde orice simţire, când vede cinevà frumoasa noastră limbă căznită şi schingiuită astfel.* C. NEGRUZZI, I. 266; — **căznitór, -oáre** adj. DICŢ. *Căznitóriu.* MARDARIE, L. 1443.]

— Din slav. **kazniti** (cf. pol. *kazniti* «a pedepsì», rus. *kaznítĭ* «a pedepsì aspru, a executà», (refl.) «a se chinuì, a se pocăì, a-i părea rău», rut. *kaznyty*, sârb. *kazniti*, «a pedepsì»).

CĂZNÍ † vb. IV^a *Bousiller, gâter qqch.* — (Numai în LB.) A blăznì, a stricà, a face rău (vreun lucru).

— Pentru etimologie, v. c a z n ă^2.

CĂZNÍ vb. IV^a *Parler.* — (Bran, în Transilv.) A vorbì; cf. b ă s n ì. *Să căznim acum cum se cade.*

— Înrudit cu *cazanie*, pare a fi derivat dintr'o formă corespunzând participiului slav *kazan-* de la *kazati* «a arătà, explicà, predicà».

CĂZNITÚRĂ s. f. v. **căznì.**

CAZÓN, -Ă adj. (Mil.) *Fourni par l'Etat* (au soldat). — Al statului, al stăpânirii, (primit de militar) de la cazarmă (în opoziţie cu ceea ce e al său, cu ce îşi cumpără el), cf. e r a r i c, e r a r i a l, f i s c a l. *Pâne cazonă. Cizme cazone.* | P. e x t. De (la s. ca la) cazarmă, grosolan, trivial. *Cuvinte cazone.*

— Din rus. **kazjonnyĭ** (казённый) «aparţinător coroanei, fiscal». P h i l i p p i d e, *Viaţa rom.* vol. IV (1907), 38.

CAZUÁL, -Ă adj. }
CAZUALITÁTE s. f. } v. **caz.**

CAZUÁR s. m. (Ornit.) *Casoar.* — Pasăre care trăeşte în insulele Americei centrale şi seamănă cu struţul, numai că are aripile mai scurte. [Pronunţ. *-zu-ar*]

— *N.* din fr. (< malaeză *cazuari*, idem).

CAZUÍST s. m. *Casuiste.*—Teolog care caută să rezolve c a z u r i l e de conştiinţă; (p. e x t.) cel căruia îi place a pătrunde până în cele mai mici amănunte ale fiecărui c a z, analizând şi subtilizând, cu gândul de a da o deslegare mai exactă şi mai documentată. [Pronunţ. *-zu-ist.* | A d j e c t i v: (< fr. *casuistique*) **cazuístic, -ă** = de cazuist; care subtilizează. *Expunerea sistematică şi cazuistică din Institute şi Pandecte.* MAIORESCU, CR. III 99. (S u b s t a n t i v a t:) **cazuístică** s. f. = aceà parte din teologie care-şi propune să deslege cazurile de conştiinţă; p. e x t. dispoziţie spre subtilizare.

— *N.* din fr. (< lat. *casus* «caz de conştiinţă»).

CAZUÍSTIC,-Ă adj. }
CAZUÍSTICĂ s. f. } v. **cazuist.**

CAZÚLCĂ s. f. (Pesc.) Engin de pêche. — (La pescarii ruşi din Dobrogea) *Cazulca* este, ca şi b r i ş c a, un instrument special pentru prinderea subt ghiaţă a peştilor răpitori. ANTIPA, P. 302, cf. (cu ilustraţie) 303.

— Din rus. **kazulĕka** (propriu «şarpe, gândac»).

CĂZÚT, -Ă adj. v. **cădeà.**

CE pron., conj., subst. invar. A. I. 1°. a) *Quoi?* b) *que? c) quel? quelle?* 2°. a) *Pourquoi?* b) *à quoi?* c) *pourquoi?* 3°. *Quel! quelle! que!* 4°. a) *Quel? quelle? quelle sorte de?* b) *Quel! quelle? combien! que de!* 5°. *Comment?* II. 1°. *Ce que; que; quoi.* 2°. *Le... où, le... que.* 3°. a) *Celui qui.* b) *Ce que, ce qui; parce que, de ce que.* 4°. *Quel... que, quoi... que, quiconque, quelconque.* III. 1°. *Qui, lequel, que; dont; dans, pour, avec, sur lequel, laquelle; où; depuis que, après que.* 2°. *Que.* B. 1°. *Mais, pourtant.* 2°. *Par conséquent, donc.* 3°. *Parce que, car.* C. *Quelque chose.*

A. P r o n u m e.

I. Î n t r e b ă t o r şi e x c l a m a t i v.

1°. *Ce?* este pronumele prin excelenţă întrebător, prin care ne informăm despre un l u c r u, despre o situaţie, acţiune etc. necunoscute, şi corespunzând lui *cine?* (cu care întrebăm despre o f i i n ţ ă).

a). A b s o l u t (Întrebăm *ce?* mai ales când am fost strigaţi sau când n'am auzit cevà bine, dar şi când cele văzute sau auzite ne surprind; în acest caz întrebarea *Ce?* se rosteşte de obiceiu într'un ton răstit). Aud? Cum? Nu cumvà? *Bine, mişelule! Nu ţi-e destul cu atâta? Ce? vrei să las vulpea bearcă?* ODOBESCU, III 47/9. *Ce? să'ngâni pe coarda dulce, că de voie te-ai adaos La cel cor ce'n operetă e condus de Menelaos?* EMINESCU, P. 230. [Mândra] *zău, capu' mi l-o pune. Ce să mi-l puie, că-i pus, Numai cât mai stă în sus.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 13. # *Ce? am uscat cămăşile pe un gard?* se zice celui care se obrăzniceşte (ZANNE, P. III 62), permiţându-şi intimităţi nedorite.

b). N e u t r a l (în legătură cu verbul). *Ce faceţi plângând?* COD. VOR. 27/14. *Ce să văd? Bietul Bibi eră în spasmele agoniei.* C. NEGRUZZI, I 62/16. *Ce să faci? Trebue să urli cu lupii.* ALECSANDRI, T. 64. *Arald, ce însemnează pe tine negrul port Şi faţa ta cea albă, ca ceara neschimbată? Ce ai?* EMINESCU, P. 211. *Despre ce e vorba?* TDRG. *Ce este? l-am întrebat.* C. NEGRUZZI, I 53/27. *Da' ce-a fost aici, copile? — Ce să fie, mămucă?* CREANGĂ, P. 27/7. *I...ra! da' ce stai de vorbeşti, jupâne Strul?* id. ib. 115/5. *Cu ce nu l-au dăruit ei?* id. ib. 135. *Stăpâne, ştii ce?* (= ştii ceva?) *Culcă-te şi te odihneşte.* id

ib. 158. *Din ce să mai facem noi saci?* id. ib. 178. *Ei, moşule, ce mai zici? — Ce să zic, nepoate?* id. ib. 216/14. *A doua zi, de, tinereţe nu e? Ce-i faci?* STĂNCESCU, B. 137. *Dragostea din ce-i făcută? — Din omul cu vorbă multă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 80. *De mândra ce mai ştii?* ib. 118. *Ţi-am spus, dragă, regulat, La mine ce-ai mai catat?* SEVASTOS, C. 195/4. *Ce mi-e mintea lor, ce mi-e mintea ta?* DDRF. *Ce mi-e Rada baba, ce mi-e baba Rada?* = e acelaşi lucru (se răspunde cuivà care crede că propune altcevà decât ce erà în discuţie şi, în fond, propune acelaşi lucru, numai subt altă formă). *Ce-are a face?* v. f a c e. *Ce mai faci?* întrebarea cu care se întâmpină cei ce se 'ntâlnesc. *Ce* (mai) *spui? Ce mai e pe la voi?* | (Urmat de: D u m n e z e u, d r a c u l, f o c u l etc.) *Ce dracu' are dulapul ista, de nu vrea să se deschidă?* ALECSANDRI, T. 336. *Dar ce Dumnezeu? Par'c'au întrat în pământ.* CREANGĂ, P. 24/4. *Ce focul, bade, te ţine, De nu vii seara la mine?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 237. *Tu, bade, ştiut-ai bine Că nu-s frumoasă ca tine. Ce foc ai căutat la mine?* ib. 271. | **Pe ce (ne prindem** s. **ne rămăşim)?** întreabă cel care se prinde (se rămăşeşte) cu cinevà. | *Ce (mi)-ar fi?* = n'aş aveà ce zice. *Dacă i-ar fi luat Dumnezeu, ce mi-ar fi? — D'apoi aşà.* CREANGĂ, P. 31. | *Ce mai* (rar, *ce-i*) *încoace şi încolea, ce mai la deal, la vale, ce mai în sus, în jos?* = pentru ce să mai întindem vorba, la ce atâta vorbă (de prisos)? *Ce-i încoace şi încoleà, tractatele pentru pace la mijloc puind, unii trăgeà, alţii împingcà, iară cevà de adevăr şi de folos nu se alegeà.* CANTEMIR, IST. 360/1. *Ce mai la deal, la vale? Bună, ne-bună, na-ţi carul şi dă-mi-o.* CREANGĂ, P. 42/10. | **Ce ce(r)i?** e numele unui joc de cărţi, un fel de s t o s. Cf. FILIMON, C. II 329. *Scoteau din brâu câte o pereche de cărţi soioase şi cepeau a trage un «ce cei?» sau un «uite popa, nu e popa».* GHICA, R. II 173.

c). A d j e c t i v a l. *Ce folos iaste de la amândoao?* BIBLIA (1688)/4 pr./27. *Ce vină dar vom puteà da celui ce nu poate suferì amarul inimii sale?* URECHE, LET. I 175/21. *Ce lupte a purtat pentru realizarea legei lui Dumnezeu?* BĂLCESCU, M. V. 5/15. *Ce gândire amărîtă astfel te-a posomorît?* ALECSANDRI, T. 161/6. *Da' ce vânt te-a abătut pe-aice?* CREANGĂ, P. 30. *Ce lucru poate să fie, Să mă bage în robie, Nelegat, nevinovat?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 101. *Ce haznă, badeo, de tine, Ce haznă că tot slujeşti Şi nimic n'agoniseşti?* ib. 409. *Ce folos, fată, de tine? Te gată maică-ta bine, Mergi la joc, nu te ia nime!* ib. 447. *Ce limbă vorbiţi?* | *Ce lucru?* = ce? DICŢ. | *Ce alta?* cf. a l t (I 1°).

2°. Prin întrebare ne informăm în acelaşi timp despre c a u z ă s. m o t i v: Din care cauză? Pentru care motiv?

a.) Pentru ce? De ce? *Savle, Savle, ce mă goneşti?* COD. VOR. 77/2. *De îmbrăcămente cé vă grijiţi?* VARLAAM, C. 225. *Ce-ai venit?* DOSOFTEIU, V. S. 58/2. *Neştiind ce o chiamă.* id. ib. 90. *Popo, ce nu giudeci drept, când îţi vin cărţile mele?* N. COSTIN, LET. II 62/5. *Cè ai făcut aceasta?* MINEIUL (1776) 117²/2. *Albă păsărică! Ce stai singurică Lângă cuibul tău?* ALECSANDRI, P. I 196. *Boierii ieşiră mâhniţi. Moţoc rămase. — Ce-ai rămas? întrebă Lăpuşneanul.* C. NEGRUZZI, I 140/22. *De e curcă, ce se'ncurcă, La răvărsatul zorilor, În calea vânătorilor?* ODOBESCU, III 9/18. *Ce te miri? Eu viu, fârtate, Trist, aşà, şi liniştit.* COŞBUC, F. 123/14. *Da' ce stai aşà pe gânduri?* CREANGĂ, P. 189. *Alei! Toma Alimoş... Ce ne calci moşiile Şi ne strici fânele?* ALECSANDRI, P. P. 73/16. *Cucule, pasăre sură, Ce tot cânţi la noi pe şură?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 122. *Nu ştiu ce s'or supărat, Că de mine s'or legat.* ALEXICI, L. P. I 179/13. *Ţi-am spus, dragă, hotărît, La mine ce-ai mai venit?* SEVASTOS, C. 195/6. *Ian gâci' soro, ce-s căruntă?* ib. 218/6. *Mult mă 'ntreabă sfântul soare, Ce m'am uscat din picioare.* DOINE, 75/4, cf. | **Ce căci** † cu acelaşi înţeles. *Cè căci ai mers a darea războiu?* BIBLIA (1688) 183/2.

b). La ce? de ce folos? *Lor ce le mai este bună viaţa?* ACSINTE URICARIUL, LET. II 166/35. *Au zis că: «ce-i este bun Eghipetul fără Iosif?»* E. VĂCĂRESCUL, IST. 260/15. *Tatăl: Pururea să băteà cu gândurile... cum ar face o corabie. — Ioan: Ce îi erà bună?* DRĂGHICI, R. 142/31. *Vine ea şi turturica mai pe urmă, dar ce ţi-e bună?* CREANGĂ, P. 274. | **Ce mai atâta...?** = la ce (s. pentru ce) atâta? *Ce mai atâta grijă pentru astă pustie de gură?* CREANGĂ, P. 331/23. *Ce mai atâta vorbă pentru un căuş de tărâţe?* ZANNE, P. IV 142.

c). De obiceiu în legătură cu prepoziţii. **De ce?** s. **la ce (bun)?** (cf. *pourquoi*) **pentru ce?** †**d(e)rep(t) ce?** (v. d r e p t). *Pentru ce aceasta?* BIBLIA (1688) 3 pr./12. *De ce plângi cu jale?* ALECSANDRI, P. I 196. *De ce nu m'aţi sculat?* CREANGĂ, P. 11. *Spune, mândră, şi-mi ghiceşte: Codru' de ce 'ngălbineşte, Voinic de ce 'mbătrâneşte?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 212. *De ce dracul n'am aflat, Că tu eşti de măritat?* ib. 371. **De ce, de ne ce,** se zice unuia căruia nu voim să-i răspundem la întrebarea: d e c e? *Fătul mieu, zice împăratul supărat, asta nu se poate. — De ce, Măria-ta? — De ce, de ne ce... Uite, pentru că nu vreau eu!* CARAGIALE, S. 112. | *Nu s'au băgat Muscalii în cetate, neavând la ce.* DIONISIE ECLES. 221/10. *La ce-ai venit, regină, aicea în pustiu?* EMINESCU, P. 201. *La ce, maică, m'ai făcut Chiar pe vatra cea de lut, Să trăesc tot cu urît?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 179. *Nici n'am la ce murì, nici la ce trăì!* PANN, ap. ZANNE, P. II 639. *La ce bun ai mai venit la noi? | Pentru ce n'ai fost la şcoală?*

3°. E x c l a m a t i v (Arată mirarea, surprinderea, durerea etc.; a b s o l u t şi a d j e c t i v a l; adesea complinit prin m a i s. t o t). *Se întoarse şi zise vizirului: ce mirare, că nici unul n'are barbă!* E. VĂCĂRESCUL, IST. 252/39. *Ce fire naltă, măreaţă!* KONAKI, P. 274. *Of!... ce viaţă amară!* MARCOVICI, C. 7/16. *Nu l-au scăpat de foame şi de sete? şi încă tot este mic la suflet. Ce ruşine!* DRĂGHICI, R. 73/18. *Petrecuse toată juneţa sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură şi a lui Pârle-vodă. Ce mai vremi acele!* C. NEGRUZZI, I 246/6. *O, ce frumoşi ochi ai!* EMINESCU, P. 209. *Câte ţermuri înflorite, ce palate şi cetăţi!* id. ib. 220. *Ce mai freamăt, ce mai zbucium!* id. ib. 241. *D-sa iubeşte «la causerie» ca la Paris... Ce mai galicism!* MAIORESCU, C. II 84/7. *Ce fete dragi! Dar ce comori Pe rochii lungi ţesute'n flori!* COŞBUC. B. 19/3. *Doamne, ce vorbă ţi-a ieşit din gură!* CREANGĂ, P. 9/17. *Mă!... că rău mi-a mai mers astăzi! Ce zi pocită!* id. ib. 46/25. *Uite ce vorbeşte gârbova şi neputincioasa!* id. ib. 191. *Ce puiu de voinic erà în tinereţele lui!* ISPIRESCU, L. 15/25. *Vai de mine, ce-am ajuns! Să iubesc pe sub ascuns! Vai de mine, ce păcat, Să iubesc ce am lăsat!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 81. *Vai, ce lună şi ce bine! Şi bădiţa nu mai vine!* ib. 100. *De-aş aveà un făgădău, Ce crâşmar aş mai fi eu!* ib. 224. (Întărit prin: D o a m n e i-a r t ă-m ă etc.): *Ce, Doamne iartă-mă! îi* [= vei] *face broaşte în pântece, de atâta apă!* CREANGĂ, P. 242/20. | **Ba ce!** = nu cumvà? Cf. POLIZU. | **Ce face?** = cum? se poate? *Mă împuşc! — Ce face?... săraca de mine! ai nebunit?* ALECSANDRI, T. 577.

4°. A t r i b u t i v şi p r e d i c a t i v. Întrebând ne informăm şi exclamând ne mirăm de **c a n t i t a t e** sau **c a l i t a t e**.

a). C a l i t a t i v (mai ales în legătură cu verbe ca «a vedeà», «a ştì») Ce fel de, care (I). *Ce e sfârşitul celora ce se potrivescu evangheliei dzeului?* COD. VOR. 161/9 (c u m va fi **sfârşenie** N. TESTAMENT,

1648). *Mirându-se ce om este acela că ară Duminica.* NECULCE, LET. II 200/2. *Carii din zi în zi cercà prilej, cum şi în ce chip s'ar putè mântuì de acel Domn al lor.* MUSTE, LET. III 59/19. *Dar ce-i pricina, de eşti vesel?* GORJAN, H. I 6/4. *Nu ştii ce venin este acesta.* C. NEGRUZZI, I 50/29. *Ştiu ce nevoie te-a adus pe la mine.* CREANGĂ, P. 213. *A dracului treabă! ‚Uite, ce blândă mi-a ieşit pe trup.* id. ib. 264. *Dumnezeu ştie peste ce soiu de sămânţă de oameni îi da.* id. ib. 286. *Bine, măicuţă, dar nu ştiu ce trebi am să fac.* id. ib. 289. *Să vedem ce procopseală a să-mi faci.* ISPIRESCU, L. 15/7. *Calul spuse fetei cu ce tertipuri îmblă ta tă-său să-i încerce bărbăţia.* id. ib. 16/35. *L-am prins* [pe drăguţul meu] *într'o cercare, Să vedem ce fire are; Şi l-am prins la noi la poartă, Să vedem ce minte poartă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 67. *Spune-mi, mândră, ce ţi-i gându'?* ib. 240. *Să vezi ce mândruţă laşi.* ib. 262. # *Vasul curat spune în ce mâni a picat.* ZANNE, P. IV 172. *Nu dă* (≐ de) *ce lemn e plosca, ci ce e în ploscă.* IORD. GOLESCU, ib. IV 93. | **Ce fel de**, cf. fel (III). *L-au întrebat vezirul ce fel de oameni sânt Moscalii şi ce fel de războiu au.* NECULCE, LET, II 329/25. *Ca ce feliu de mărime avè, tată, ostrovul acela?* DRĂGHICI, R. 154/15. *Ce feliu de treabă e aceasta? Noi să lucrăm şi ea să doarmă?* CREANGĂ, P. 8/18. *Nu ştiu ce feliu de împărat e acesta, de ne lasă fără scânteie de foc în vatră, să degerăm aicea.* id. ib. 256/4. **Te miri ce** v. mirà.

b). Cantitativ: Cât (de...) cât de (mult), cum. *Doamne, ce se înmulţiră ceia ce mă trag cu pârâ.* DOSOFTEIU, PS. 16. *Să vezi ce cinste îmi fac mie fiii miei cei sufleteşti!* ANTIM, P. XXVI/28. *De mirat erà încà şi cât stătusă, de s'au bătut, ce putincioşi erà ei să se bată cu oaste turcească!* NECULCE, LET. II 355/9. *Ne arată, dreptatea ce mult poate.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 250/12. *Ce te-a mai căutat tată-tău!* LM. *Şi de-atunci copiii ce-l tot pomenesc!* ALECSANDRI, P. I 42. *Nu vedeţi... ce mare şi frumuşel s'a făcut?* GANE, ap. TDRG. *Ce mult se iubeau şi ce bine trăiau ei!* VLAHUŢĂ, ib. *Ce (n')am râs!* ib. *Dar auzi... ce jalnic cântă Clopotele-acum în sat!* COŞBUC, F. 128/2. *Uite, graurii pe luncă, Veseli, fericiţi ce sânt!* id. ib. 129/7. *Eu văd de-atâtea dăţi Ce cuminte-i firea!* id. ib. 129/17. *Ia, auzi privighetorile ce haz fac!* CREANGĂ, P. 129. *Când ai şti cu ce greutate se capătă!* id. ib. 211. *Ce-aş mai râde, să te văd întorcându-te cu nasul în jos!* ISPIRESCU, L. 15/8. *Doamne, ce se bucurară, când îşi văzură chiliile orânduite frumos!* RETEGANUL, P. IV 5/16. *Soarele sfinţeà. Roşu ce erà! De sânge părea!* TEODORESCU, P. P. 456/532. *Copilă ce eşti!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 366. *Ce păcat!* ib. 377. || **Ce nu** = cât, cum. *Cé nu-l strângeà, ce nu-l sărută, cé nu grăind şi cé nu făcând, într'atâta cât şi cealea ce n'au suflet vrea face voie bună.* DOSOFTEIU, V. S. 59. | **Ce de(-a)** s. **ce mai de** s. **ce de mai** = cât (de mult; cf. fr. *que de*, lat. *quid hominum* «ce de oameni»). *Mirându-ne, ce de cale şi cât de groaznică o trecum.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Acel ofiţer au venit în chip de iscoadă, ca să vază ce de oaste este.* LET. II 159/38. *Care Dumnezeu ştie ce de greu erà pe această ţară!* II 417/17. *Ce de oameni, apă, bani, timp pierdut!* LM. *Ia uitaţi-vă, ce de mai dame frumoase, ce de mai cavaleri plăcuţi se uită la D-voastră!* ALECSANDRI, T. 309/18. *Hei!... în vremea boierilor cu işlic şi cu anteriu, ca mine, ce de mai veselii! ce bancheturi!* id. ib. 81/1. *Vlad-Ţepeş... zice, cu gând rău: Ce de mai ţepi aş face, stejar, din codrul tău!* id. P. III IV 131. *Ce de lume plecà din Bucureşti!* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Câte mame bogate, ce de-a cocoane mari şi cu fete frumoase n'or să vrea de ginere pe Radu al ei!* id. ib. *D'apoi acolò, aoleo! ce de păzitori mai sânt!* ISPIRESCU, L. 372/2. *Prin îndemnul său, ce mai de pomi s'au pus în ţinterim!* CREANGĂ, ap. TDRG.

5°. Întrebarea este de mod.: Cum (de . . .)? *Acesta Irod fecior erà lu*[i] *Irod împărat, cel ce ucise tinerii întru Vithleem. Cè să înţeleagem aceasta?* CORESI, E. 609/9. *Nevastă secerătoare, Ce seceri vara la soare Şi mijlocu' nu te doare?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 37. *Badea 'nalt cât un cireş, Mândra cât un fedeleş; Badea 'nalt cât o prăjină, Mândruţa-i toată'n ţărână; Mă mir ce se mai iubesc, Că nici când nu se 'ntâlnesc.* ib. 429.

II. În propoziţii afirmative, e adevărata particulă neutră pe care o întrebuinţăm de câte ori nu simţim nevoia de a precizà ideea printr'un cuvânt cu sens hotărît.

1°. Neutral. *Să cunoscù pre sine, în ce-au căzut.* VARLAAM, C. 17/2. *S'au sfătuit cu tainà, ce vor face, ca să se poată curăţi de dînsul.* URECHE, LET. I 175/5. *Dobitoacele nu aveà ce paşte.* id. ib. I 203/27. *Nu aveà cu ce se hrănì.* id. ib. I 206/18. *Să înţelegi şi să ştii din ce şi de când, şi cu ce vină şi sfaturi au pierit şi s'au schimbat Crăia ungurească.* M. COSTIN, ap. DDRF. *Ce au adaos la această limbă îndreptată..., nimene din cei vechi nu ne lăsă scris.* P. MAIOR, IST. 233/1. *Despre ce* [= de pe ce] *putem cunoaşte* [că] *anul fi-va neroditoriu.* CALENDARIU (1814) 89. *Stând mult în gânduri, de ce să se mai apuce, în sfârşit au închipuit aceasta.* DRĂGHICI, R. 141/22. *Oiu să-l trag la judecată,... şi ce-o vrea Dumnezeu cu mine!* GORJAN, H. IV 69. *Posteşte.., că n'are ce mâncà.* C. NEGRUZZI, I 250/6. *Se vede că-i dase supa fierbinte sau cine ştie ce.* id. I 62/13. *Sânt bun Român şi ştiu ce vreu.* ALECSANDRI, T. 32/18. *Controlor de nu ştiu ce.* id. ib. 64/27. *N'ai de ce să te plângi.* DICŢ. *Eu caut a răspunde, nu ştiu ce să răspund.* EMINESCU, P. 201. *Habar n'aveà de ce face norăsa.* CREANGĂ, P. 6/15. *Ştii ce-am gândit eu, cât am stat lângă foc?* id. ib. 132. *Tot a ştiut ce-mi trebue la drum.* id. ib. 134. *Nu mai ai ce căutà la casa mea.* id. ib. 193. *Nu mai ştià ce să facă, de bucurie.* id. ib. 135. *Ai cu ce să ţii nevasta şi copiii.* id. ib. 154. *Să văd ce-i de făcut.* id. ib. 214. *Mergeau... Dumnezeu şi cu sfântul Petre, vorbind, ei ştiu ce.* id. ib. 298. *Ce-a mai fi, a mai fi.* id. ib. 269. *Dracul ştie ce are!* id. ib. 304/23. *Mai face el ţăranul şi alte feluri de mâncări gustoase, când are din ce le face.* id. A. 103/25. *Chirică atunci — el ştie cê face şi cum face — că într'o clipă adună toată drăcimea.* id. ib. 158. *Îi spuse curat, ce căută.* ISPIRESCU, L. 5/20. *Pentru mândra care-mi place, Nici părinţii n'au ce-mi face.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 11. *Nu ştiu, mândră, ce-i asta: Ori iubesc alta, ori ba, Pe tin' nu te pot uità.* ib. 80. *Toate cină şi s'alină; Numai eu n'am ce cină, Nici cu ce mă alină.* ib. 203. *N'am ce zice* = recunosc că e aşà. # **Iată ce!** *Iată ce ai de făcut.* CREANGĂ, P. 224. *(A şti, a află)* **ce(-i) şi cum (e)** = a fi bine informat despre cevà. Cf. POLIZU, PAMFILE, J. III. **Ce-i drept** = într'adevăr, e adevărat, de fapt. *Trăesc, ce-i drept, mult mai greu, dar fără nici pic de huzur.* ALECSANDRI, T. 113. *Doi icusari plătise... pentru ciubote. Dar, ce-i drept, făceau parâlele acèle.* CREANGĂ, A. 103/12. (Eliptic, în loc de: **nu ştiu ce**) *Ce face, ce drege, dar ştiu că izbuteşte totdeauna.* TDRG. *Nici o frunză, nici un fir de iarbă, dar nimica,* [ştii] *c-ei nimica.* RETEGANUL, P. V 35/36. **Din ce în ce** = cu cât trece timpul, cu atât mai mult, tot mai mult. *Din ce în ce cântarea... tot creşte.* EMINESCU, P. 206. *Slăbesc din ce în ce.* FUNDESCU, L. P. 29. (Mold.) **Cu mare ce** = cu mare greutate, după multă osteneală. *Cu mare ce scăpând din labele* [ursu]*lui, am găsit cu cale să mă întorc la d-ta acasă.* CREANGĂ, P. 186. *Fata babei îndrugà şi ea, cu mare ce, câte un fus.* id. ib. 284. **Numai ce (iată)** = (iată că) de odată; (†) numai (că...); abià; (†) doar' atâta că..., (†) doar' numai. *Iar*

boierii munteneşti, dacă l-au văzut, numai ce au încremenit. NECULCE, LET. II 215/16. *Şi cum sta ea în preajma fântânei, numai ce iaca pe slujnica ştiută.* CREANGĂ, P. 99/13. *Smăul... numai ce s'au înflat odată şi s'au despironit şi descătuşit de pe părete.* SBIERA, P. 51/27. *Mergând ei tot pe munte în sus, numai ce văd că de la o vreme nu se mai pot ţineà 'n picioare.* RETEGANUL, P. III 61/30. *Nu plecase bine baba din casă, şi numai ce vine la fată un chiţigoiu.* ŞEZ. V 66/7. *Câte odată, arare-ori, numai ce-o vezi cu câte-o brânduşă în păr.* DELAVRANCEA, S. 10. *Troianii ieşiră şi văzură pristanişte pustie, numai calul ce aflară.* MOXA, 353, cf. 369. *Numai dănăoară într'un an ce întru.* VARLAAM, C. II 27. *Păţînd toate aceastea svântul, atâta numai ce dzîceà întru sine:...* DOSOFTEIU, V. S. 43/1. *Atâta s'au dat cu nevoinţa, cât numai ce mâncà puţinteà zamă de orz.* id. ib. 122/2. *Numai ce au zis, că va venì acolo la loc, cu oastea sa.* URECHE, LET. I 136/2. *Ce* (= ci) *Despot, dacă s'au văzut aşezat la domnie, nemic de aceea nu grijeà, ce* (= ci) *numai ce prădà şi făceà răutăţi în ţeară.* id. ib. I 180/14. *Pre boieri... îi luase la oaste cu sine, numai ce lăsase caimacami pre Nicolai Racoviţă... şi pre Toader Paladie.* N. COSTIN, LET. II 28/35 *Numai norocul Ducăi-vodă ce au fost, de nu şi-au pus capul.* NECULCE, LET. II 216/29. *Numai ce plecă bărbatul, şi pe dată şi scrise (Duduia) lui Nicolesco.* NĂDEJDE, ap. TDRG. | *Aceia numai ce n'ar avè păcat.* (sec. XVI) CUV. D. BĂTR. II 330. *Dece* (= deci) *cumu-i voia Domnului, numai ce-l caută să le placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba ţărîi, care obiceaiu şi până astăzi trăiaşte.* URECHE, LET. I 98/6. *Şi, oricum, într'alt chip a fi nu poate, numai ce sânt făcute de Dacii cei vechi.* M. COSTIN, ap. DDRF. *Turcii s'au spăriat a mai da năvală la obuzul moschicesc, ce* (= ci) *mergeà[u] pre departe...; fără cât numai ce ieşeà de se hărăţeà câte doi-trei.* NECULCE, LET. II 357/5. *Nu-l văzură nimenea ce se făcù, numai ce să vedeà praful înaintea lui.* ALEXANDRIA, 15. | **Care numai ce** † = (aşà) încât. *Breslaşii... strigà... Care numai ce huià divanul împărătesc.* NECULCE, LET. II 315/14. | **Mai mult ce** † = mai mult, atât numai că. *Mai mult ce răzbeà Căzacii pen păduri, pe la cetăţi aproape, şi aduceà câte oarece hrană, ce* (= ci) *iară nu de ajuns.* M. COSTIN, LET. I 250/4. | **Tocmai ce** † = tocmai, de sigur, cu siguranţă. *Îţ[i] pare că tocmai ce mi-i întoarce de la creştinătate.* DOSOFTEIU, V. S. 102. | **Cât pe ce** = cât pe-acì, aproape, mai-mai (să...).

2°. Adjectival. Care. *În ce zi* [= în ziua în care] *veţi mâncà, cu moarte veţi murì.* BIBLIA (1688) 2²/10. *Un an vine, trece, ş'alt an îl moşteneşte, Şi ce nădejdi dă unul, acelălalt le ia.* ALEXANDRESCU, M. 4/4. (În corelaţiune cu acela) *În cè ceas te veri rugà..., într'acela ceas va iertà păcatele tale.* VARLAAM, C. 316. *Cu ce măsură veţi măsurà, cu aceea vi se va măsurà.* LM.

3°. Demonstrativ şi determinativ. a). † (Rar, raportându-se la persoane) Cel ce, acela care. *Să se pleace şi să se ruşineaze cé cerură sufletul mieu, să se toarne* (= întoarne) *înapoi şi să se spământe cé cugetă mie rău.* CORESI, PS. 86. *Ce faci ciudele* [= minunile], *tu eşti zeu singur.* id. ib. 235, cf. 270.

b). Aceea ce, ceea ce. *Să direagă ce pre unde va fi stricat.* PRAVILA MOLD. 23₂. *Nu-şi schimbă cuvântul Cătră soţ, de ce dzîce.* DOSOFTEIU, PS. 42. *Ce vrea să facă, făceà.* URECHE, LET. I 206/9. *Din ce am zis înaintea Măriei-tale, nu voiu ieşì.* ANTIM, P. XXVIII/34. *Ce-am fost, acum nu sânt.* KONAKI, P. 213. *Ce se atinge de stilul* [pare a fi germanism: was den Stil betrifft...; azi: în ceea ce priveşte stilul...] *limbei, eu am privighet după putinţă a fi lămurit şi preţizu.* CODICA ŢIV. VII/20. *Cu ce am, nu mă pot ajunge.* LM. *Ce cauzează părere-de-rău, nu este de dorit.* MAIORESCU, L. 82. *Şi ce-a făcut, Destul de rău a fost.* COŞBUC, F. 72/19. *Cu mine însă aveà ce aveà.* CONV. LIT., ap. TDRG. *De ce ţi-e mai drag în lume, tocmai de aceea n'ai parte.* CREANGĂ, P. 31. *Eu ştiu ce ştiu eu.* id. ib. 118. *Ţine minte ce-ţi spun eu.* id. ib. 192. *Să sfârşesc ce am pus de gând.* ISPIRESCU, L. 16/1. *Nu-mi tigneşte nici ce mânc, Nici ce beau.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 89. # *Ce-i e scris omului, în frunte-i e pus.* CREANGĂ, P. 220. *Oaspele nu mănâncă ce gândeşte, ce* [= ci] *mănâncă ce găseşte.* ZANNE, P. IV 227. *Ce ţie nu-ţi place, altuia nu face.* TDRG. *De ce te temi, [de aia] n'ai să scapi.* id. (În corelaţie cu tot) *Jupânul Strul aduceà, pentru hatârul călugărilor şi-a călugăriţelor, tot ce li trebuià.* CREANGĂ, P. 112/8. | (Înlocueşte construcţii cu prepoziţiuni) La (a)ceea ce. *Ia sama ce iubeşti.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 251. | Pentru (a)ceea ce. *Au dat arz la Împăratul, jăluind pre Nicolai-vodă ce le-au făcut.* NECULCE, LET. II 334/17. *S'au căit ce au făcut.* id. ib. II 340/1. | De (a)ceea ce. *Să se mire tot târgul Ce mi-a făcut urîtul, Să se mire şi lumea Ce mi-a făcut dragostea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 275. | **De ce** = pentru că. *M'a blăstemat măicuţa, De ce i-am călcat vorba.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 196, cf. 61, 217. **Pentru ce** † = pentru că, de-oare-ce. *Pentru ce mă arăt eu cu cuvente bune cătră tine, pentr'aceà te măreşti atâta.* VARLAAM, C. II 62. *Tatăl ce-şi va ucide feciorul, pentru ce-şi va fi lepădat leagea lui H[risto]s.* PRAVILA MOLD. 52₂. **A ce** † = pentru că. *Bocină a ce rămasără săraci.* DOSOFTEIU, V. S. 160. *Cu mânie le va dzîce A ce stătură cu price.* id. PS. 14. **Din ce** † = din care cauză; pentru că. [Sfântul] *l-au înfruntat* [pe împărat], *din ce spre mânie să pornì împăratul.* id. V. S. 40₂. *Cerşù iertăciune, din ce l-au supăratu-l.* id. ib. 49₂. **De ce..., de ce** (s. **de aceea**) = cu cât (..., cu atât). *De ce o lepădà de la sine H*[risto]*s..., de-aceà ea să rugà mai cu milă.* VARLAAM, C. 305₂. *De ce mergeau înainte, de ce lui Harap-alb i se tulburau minţile.* CREANGĂ, P. 275. *De ce merge, de ce mai tare se îndeseşte* [pădurea]. ŞEZ. I 5/21. *De ce joc, d'aia-aş jucà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 362. *Scârna, dă* (= de) *ce o scormoneşti mai mult, mai mult şì pute.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 718. **Într'aceea ce** † = pe când. *Şi 'ntr'aceaia ce cugetà, adecă* [= iată] *soseaşte călare svântul.* DOSOFTEIU, V. S. 117₂.

4°. Nehotărît. Oricare, orice, oricât. *Ce preot să va aflà..., să pomenească şì pre Rad*[ul] (a. 1571). CUV. D. BĂTR. I 18. *Ce om* [= oricărui om care] *vrea face vitejie..., făceà-i chipul lui.* VARLAAM, C. 187₂. *Nu s'are puteà mai plătì cu bani, macar de are scoate ţara din ce nevoe.* PRAVILA MOLD. 48. *Cela ce va zice giupânu-său, să are fi ce boiarin, să nu-i voroveascà cu muiarea, şi el tot va vorovì, poate să-l ucigă.* ib. 57₂. *Da de la sine din casă, unde ce trebuià ţării.* N. COSTIN, LET. II 21/21. *Agiungând la împăratul cu acei bani, au astupat gurile tuturor cine ce cereà.* NECULCE, LET. II 276/24. *Eu pun rămăşag pe ce vrei, că sluga mea are să-mi aducă pielea cerbului.* CREANGĂ, P. 218. *Zicà cine ce va vrea, Eu tot joc pe voia mea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 359. # **Ce-a** (în Munt. **ce-o**) **da târgul şi norocul** = nu importă rezultatul, orice va fi, oriunde va ieşì. *Am să le vorbesc curat pe faţă, ce-a da târgul şi norocul.* CONTEMPORANUL, VI. I 485. | **Ce cum** †=oricum, oricare. *Vor fi făcut răscumpărarea atunce şi curund, după ce le vor fi făcut aceà vătămare, ce cum va fi.* PRAVILA MOLD. 181. | (Verbul predicat se repetă şì după ce; une-ori întărit prin mai) Orice, oarece, cevà (cf. cât A. I 3°). *Făt-frumos ospătă ce ospătă, dar apoi, luându-şi buzduganul de-a umăr, merse mereu pe dâra de piuă.* EMINESCU, N. 8/10. *A stat ce-a stat şi-i dete 'n gând Să iasă după*

fată. COȘBUC, F. 110/19. *Numai fii ce-i fi, asta nu mă privește.* CREANGĂ, P. 162. *Pune el ce pune la rană, și pe loc se tămăduește.* id. ib. 177. *Așà e lumea asta, și, de-ai face ce-ai face, rămâne cum este ea.* id. ib. 223. *Mai trecù ce mai trecù și iată că și fata cea mică zise...* ISPIRESCU, L. 14/28. *De mergeà ce mai mergeà, Vâlcul, măre, ajungeà, Cu murgul alăturea Colo'n țara muscăleascâ.* TEODORESCU, P. P. 433/31. *Maică, lucră ce-i lucră, După urît nu mă da.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 274. *Fă-mă, Doamne, ce m'ei face...* ib. 405. *De-ar fi târgul la Mica, Mi-aș mânà ibovnica, Și o-aș da pe ce o-aș da, Și o-aș da pe bani de lut, Numai să n'o văz mai mult.* ib. 453.

III. Relativ (În limba populară și la scriitorii vechi — care-l întrebuințează și după prepoziții — *ce* e mai des decât în limba literară, care-l ocolește atunci când se raportă la persoane și preferă adesea, din cauza posibilității de a fi declinat, pe *care*).

1°. Care, de. *Protivitorilor* [le este] *piatră ce nu o săcotiră ziditorii.* COD. VOR. 146/4 (: necredincioșilor piatră c a r e a o lepădară ziditorii. N. TESTAMENT 1648; celor neascultători piatra c a r e a nu o băgară în samă ziditorii. BIBLIA 1688). *Aflămu o corabie ce treccà întru Finichiia.* ib. 24/10 (: aflând o corabie trecând în Finichiia. N. TESTAMENT 1648). *Nu pomeniră mâinile lui zioa în ce* [azi: în care] *izbăvì ei.* CORESI, PS. 213. *Lucruri ce* (MUNT. : c a r i l e) *să fac în protiva dumnezăeștii pravile.* PRAV. 1077. *Pentru vre o greșală mare ce* (MUNT. : c a r e) *va fi făcut.* ib. 366. *Cum au făcut un muncitoriu* (= tiran) *de la Athina, ce* (MUNT. : p r e c a r e l e) *l-au chemat Pisistratos.* ib. 1087. *Pentru bărbații ce-ș*[i] (MUNT. : c a r i-ș i) *vor hotrì muierile lor.* ib. 678. *Muiarea ce* (MUNT. : c a r e a) *va fi făcut preacurvie.* ib. 524. *Muiarea sa ce* (MUNT. : d e) *va fi făcând preacurvie.* ib. 685. *Bărbatul poate să-și puie muiarea în hiară, pentru doaă vine, de ce* [= din care] *una iaste când o va aflà făcând preacurvie.* PRAVILA MOLD. 85/2. *Ferice de omul ce n'a mearge În sfatul celor fără de leage.* DOSOFTEIU, PS. 11. *Vă certați cu cuvântul Toți ce giudecați pământul.* id. ib. 15. *Blagoslovit să fii, Doamne sfinte, Ce mi-ai datu-mi știință și minte.* id. ib. 44. *Apele 'fugì-vor... de rea'nfocare Ce-a să slobodzască Domnul cu suflare.* id. ib. 51. *Piatra cea de mult preț ce să zice cărbune.* BIBLIA (1688) 4 pr./13. *Darul ce am luat.* ib. 4 pr./16. *Din zilele lui Traian ce au adus pe aceste locuri Râmleni.* N. COSTIN, LET. I 88/3. *L-au ospătat cu pâne și cu pește fript, ospeț păscăresc de ce* [azi: de care] *mâncà și ei.* URECHE, LET. I 162/21. *L-am scris* [letopisețul] *de pe niște izvoade ce* [= pe care le] *am aflat la unii și alții.* NECULCE, LET. II 195/24. *Le-au dat moșiile înapoi, iar altă nimică nu le-au dat ce* [= din ceea ce] *le luasĕ.* id. ib. II 207/23. *Tractatul ce el închieiè cu Baiazet la 1393, asigurează Românilor drepturile următoare...* BĂLCESCU, M. V. 8/28. *Dinainte erà un bălan ce puteà să aibă 35* [de] *ani.* C. NEGRUZZI, I 37/19. *Tu, ce stingi cu-a ta aripă Candela de pe mormânt.* ALECSANDRI, P. I 10. *Coroanele ce regii pe frunte le așează, Și stelele ce veĭnic pe ceruri colindează.* EMINESCU, P. 202. *Pe ea o ține-acuma, ce fu a morții pradă.* id. ib. 209. *Îl văzù refuzând a îndeplini ordinele ce i se dăduse*[ră] *în privința lui Brâncoveanu, ce trebuià prins.* IORGA, IST. LIT. I 238. *Veneà dinspre târg, cu un car nou, ce și-l cumpărase chiar atunci.* CREANGĂ, P. 40/5. *Harap-alb rămâne bucuros, mulțămind sfintei Dumineci pentru buna găzduire și îngrijirea ce are de el.* id. ib. 214/5. *Oamenii ce priveau, și mai ales băieții, leșinau de râs.* id. ib. 306/14. *De multe ce dăduse peste dânsul, se făcuse cam hursuz.* id. ib. 111/11. (După un subst. nearticulat) *Halal de nepoți ce are!* id. ib. 189. *Are să-și ție cuvântul, ca unul ce erà om de omenie.* ISPIRESCU, L. 43/13. *Pe Dumineca ce vine, Să-și gătească peana bine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 40. *Când gândesc, mândră, la tine, Nu mai am inimă'n mine; Puțintică ce mai este, Nu mai e de vreo nădejde; Puțintică ce-a rămas, Mi s'a fript și mi s'a ars.* ib. 114. *Jurământu' ce-oiu jurà, Pe capul tău va cădeà.* ib. 241. *Eu cum să nu-mi fac* [voie-rea] *Pentru unul ce mi-i drag.* ib. 214. *Pâinea, ce ieĭ din gura altuia, cam sărată se pare.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 55. | (Construcție neobicinuită) *Leșii încă ce au avut oaste mai aleasă* [= oastea mai de frunte ce (s. pe care) au avut-o], *o au tras de prin aripi în frunte.* M. COSTIN, LET. I 243/3, cf. 215/15. || (L o c. a d v.) **Pe zi ce merge** (s. **trece**) = din zi în zi. *Apoi de zi ce treceà,* [cometa] *tot se urcà pe cer.* N. COSTIN, LET. II 23/2. *Slăbește, pe zi ce merge.*

(Vechiu și popular, înlocuește gen.-dativul pronumelui relativ) (Al) cărui(a). *Un bărbat ce-i erà numele Anania.* COD. VOR. 40/6. *Urii dă*[n] *Asia Iudei, ce lă se căde înaintea ta să vie.* ib. 62/1. *I va fi pierirea de unul ce-i va fi numele Fița.* MOXA, 373/37. *O fămeaie, cé-i curgeà sîngele de doisprăzeace ai* (= ani), *o tămăduì.* VARLAAM, C. 246. *Să fie iarăși a stăpânului ce* (MUNT. : a c ă r u i) *au fost mai de mult.* PRAV. 13. *Unui om de ocară ce* (MUNT. : c ă r u i a) *nu-i ține nime în samă cuvântul.* ib. 649. *Nice vei da trupul să să strice A sfântul tău ce i-ai dat ferice.* DOSOFTEIU, PS. 45. *Unde văz copilele Ce le răsar țițele, M'apucă frigurile.* ȘEZ. I 175 b/14. *Au fost odată un voinic ce-i ziceà Teiu-legănat.* SBIERA, P. 80/17.

(Vechiu, astăzi înlocuit prin *care* precedat de prepoziții) În (pe, de, la, pentru, după, prin, cu etc.) care, unde. *Cetate mare ce* [=în care] *lăcuiă un împărat.* CUV. D. BĂTR. II 164. *Petrecù acolo, într'acel loc ce erà, 2 dzile.* VARLAAM, C. 782. *Omul cel dintâiu n'au putut plăti greșala cu munca ce fu muncit în iad.* id. ib. 272. *Nice poate hì mai mare milă de*[= decât] *aceasta ce au iubit H*[risto]*s pre vrăjmașii săi.* id. ib. 315. *Pentru a treia pricină ce* (MUNT. de c a r e a) *șuvățește cel vinovat.* PRAV. 1009. *Pentru a patra pricină ce* (MUNT. : p e n t r u c a r e a) *micșureadză giudețul certarea.* ib. 1031. *Pentru a noa pricină ce* (MUNT. : d e n c a r e a) *înmicșureadză giudețul certarea.* ib. 1076. *Cu aceasta certare ce* (MUNT. : c u c a r e a) *să va certà.* ib. 1179. *Dumnedzău toate veade, Din scaunul său ce șeade.* DOSOFTEIU, PS. 14. *În urcior ce aveà tălharii vin, s'au tras o năpârcă.* id. V. S. 34. *Care casă este din jos de casa dumisale hatmanului ce șede Iorga* (a. 1762). URICARIUL, X. 75/22. *S'au temut... a mergere, pentru acele amestecături ce-l amestecasă Vasilie-vodă la Pașa.* M. COSTIN, LET. I 277/2. *Cetind fermanul de domnie nouă ce l-au miluit Împărăția.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 191/9. *Să plătească cărăușul după prețul ce se va vinde vinul acolo unde se descarcă.* RĂȘCANU, L. 40/22. *Peștera aceaea ce răposase sfinții.* MINEIUL (1776) 130¹/2. *După slăbăciunea ce se află toți locuitorii țerei* (a. 1823). URICARIUL, V 181/27. *Alergà, pe cât puteà, după dînsa, spre locul ce o zărise.* GORJAN, H. II 174/15. *Am venit să ne vindecăm de boalele ce sântem coprinși.* id. ib. IV 219/20. *Pravilele ce se ocârmuià pământul Moldovei.* URICARIUL, IV 207/1. *În năcazuri ce sântem cuprinse, mai avem timp ca să și glumim.* RETEGANUL, P. II 23/12. | (Prepoziționea care ar trebui să stea înaintea lui *ce*, îi urmează în aceeași propoziție, în legătură cu pronumele personal) *Întunear*[e]*cu gros, ce te poți răzimà de el.* (sec. XVI) CUV. D. BĂTR. II 228. *Svânta raclă ce-i într'însă veșmântul sfintei lui D*[umne]*dzău născătoarei.* DOSOFTEIU, V. S. 12.

(Vechiu și popular, după noțiuni de timp) În (s. din) care, (de) când (II 2°), cât, că. *D*[o]*mnul*

H[risto]s într'aceaiași dzi ce învise (= înviè) *din morți... să arătă ucenicilor.* VARLAAM, C. 135_2. *Într'acel ceas ce au făcut răutatea.* PRAVILA MOLD. 177_2. *De demineață din mânecușuri, Până'n sară cè mărg la culcușuri.* DOSOFTEIU, PS. 241. *Aducându-și aminte de adease ori ce-l fusease svântul Ioan dojenit.* id. V. S. 120_2. *Acmù ce m'am spodobit dorului, nu-m[i] voiu face voia-rea.* id. ib. 167_2. *La vremea ce vor auzì doba lui, să dea den toate părțile năvală.* M. COSTIN, LET. I $321/_{25}$. *Ce am lucrat în 7 ani ce am fost acolo,... lucrurile acelea mărturisesc la toți.* ANTIM, P. XXIV/$_{26}$. *Au stăpânit tot Românii pân'amù, ce-au încăput dumnealui Ștefan* (a. 1702). URICARIUL, XIV $267/_{14}$. *După multă vreame cè stătù spânzurat... l-au băgat în temniță.* MINEIUL (1776) $186^2/_2$. *Că de trii ani ce-ai plecat, Ploaie multă s'o vărsat.* POMPILIU, B. $53/_6$. *Până mâne ce* = până mâne înainte de a..., până mâne când... *Bine, babo, voiu da fata mea după feciorul tău, dacă până mâine ce răsare soarele, va curge pe sub puntea cea de aramă o apă mare.* MERA, B. 11. | (Loc adv.) **De** (și **în**) **vreme ce,** v. vreme. | **Până când ce** † = până ce; după ce. *Să nu vază moarte, până când ce va vedeà pre H[risto]s.* DOSOFTEIU, V. S. 51. | *Dimineață să deșteptă starețul, ce văzù aceà videanie.* id. ib. 197. *După patru ceasuri ce începusă pușcile a batere în Căzaci, au ieșit Căzacii și au făcut năvală la pușci.* M. COSTIN, LET. I $248/_8$. *După câtevà săptămâni ce-au șezut Timuș aicea în Iași.* id. ib. I $296/_{19}$.

(În corelațiune cu (*a*)*cel*(*a*) etc.) *Ce iaste ceaia ce ai a-mi spune?* COD. VOR. $52/_3$ (: ce iaste carele vei să-mi spui? N. TESTAMENT 1648; ce iaste carea ai să-mi spui mie? BIBLIA 1688). *Cela ce lăcuiaște fără gâlceavă.* MARDARIE, L. 148. *Pre ceia ce-au îmbătrânit.* ib. 1143. *Ceia ce vor fi într'un gând cu ceia ce vor face o greșală, să să cearte toț[i] cu o certare, și ceia ce n'au făcut.* PRAV. 1151. *Dzîcă cât le place, ceia cè n'au minte.* DOSOFTEIU, PS. 35. *Luminând pre cei ce sânt supt ascultarea Măriii-tale.* BIBLIA (1688) 8 pr./$_{48}$. *Între acei feciori de Domni, ce au nemerit locul acesta, au fost și Dragoș-vodă.* URECHE, LET. I $99/_3$. *Dumnezeu cela ce-i ocârmuitor tuturor celor ce i se roagă...* id. ib. I $163/_{12}$. *Pe o ploaie și furtună ca aceea, ce nici de un sporiu nu erà.* M. COSTIN, LET. I $313/_{34}$. *Am făcut cele ce am făcut.* ANTIM, P. XXVIII/$_2$. *Arătându-se acestea ce se zic în urmă.* TES. II 308. *Erà înlăuntru ceaia ce* [= aceia pe care îl].*căutà.* MINEIUL (1776) 181. *Aceea ce ne pare că-i un rău.* KONAKI, P. 272. *Ca să te'ncredințezi de aceste ce-ți ziseiu, Cetește mai jos.* id. ib. 221. *Vă învățăm acele ce socotim de cuviință spre folosul și împodobirea năravurilor voastre.* DRĂGHICI, R. $4/_5$. *Arată semn acelor ce nu voesc să crează.* ALEXANDRESCU, M. $5/_5$. *Trage-ți mâna din cel joc Ce se 'ntoarce lângă foc.* ALECSANDRI, P. I 8. *Îmi vei da prins pe-acela ce umilit ți-l cer.* EMINESCU, P. 202. *Au rămas încrementi de ceea ce au auzit.* CREANGĂ, P. 278. # *Nu se mănâncă tot ceea ce zboară.* ISPIRESCU, L. $14/_{21}$. *Vai de cel ce spală paharul pă din afară, iar pă dinlăuntru plin dă spurcăciune.*IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 39. | † (În locul pron. relat. în dat.) *Ferice de cei ce* [= cărora] *lăsară-se* (= li s'au iertat) *fărălegile.* CORESI, PS. 77.

2°. (În legătură cu verbul «a fi» — mai rar «a se găsì» — relativul *ce* se întrebuințează cu sens explicativ) *Ca un D[u]m[ne]dzău ce erà, știiă că va murì Lazar.* VARLAAM, C. 79. *Un prostac ce sânt, și nevreadnic.* DOSOFTEIU, V. S. $116/_2$. *Ființă ticăloasă ce sânt! adormeam pe nădejdea făgăduințelor lui!* C. NEGRUZZI, I $52/_2$. *Ca băiet străin ce se găseà..., s'a oploșit de la o vreme într'un sat.* CREANGĂ, P. 139. *Am s'o dau dracului de pomană, soiu rău ce este ea!* id. ib. 174. *Te sfătuesc, ca un tată ce-ți sânt* [= în calitate de tată, după datoria mea de tată]. id. ib. 286. *Să-ți trăiască calul,... ca un năzdrăvan ce este.* ISPIRESCU, L. $5/_8$. | **De... ce** = atât (de...), așà (de...). *Cum văd, tu numai nu dai în gropi, de prost ce ești.* CREANGĂ, P. $52/_{11}$, cf. 140, 167. *Le țiuià urechile, de urît ce li erà* (= așa le erà de urît). id. ib. $73/_{11}$. *Pere galbene ca ceara, de coapte ce erau.* id. ib. 290. *Mosneagul a rămas pleșuv..., de mult ce-l netezeà baba pe cap.* id. ib. 294. *De rele ce sânt, nu pot să trăiască la un loc.* ISPIRESCU, L. $5/_{30}$. *Nu puteà nimeni să steà lângă dânsa. Atât de spurcată ce erà, dihania!* id. ib. $195/_{23}$. *Vai, tare-ai îngălbenit! — Cum să nu mă 'ngălbenesc, De-atâta gând ce gândesc!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 189. *Vestea'n lume că mergeà De frumoasa Ilinca Și harnică ce erà.* BIBICESCU, P. P. 262. *De iubit ce ne iubim, Tot la anul ne 'ntâlnim.* ROMÂNUL GLUMEȚ, $51/_6$.

B. Conjuncțiune (În limba veche, regional, în unele cazuri, până astăzi. Începând cu sec. XVI, dar mai ales din sec. XVIII încoace, înlocuit tot mai mult prin forma *ci*). Când pronumele relativ *ce* nu mai e raportat la substantivul de care se ține, ci la conținutul propoziției precedente întregi, el primește funcțiunea unei conjuncții.

1°. Cazul cel mai obicinuit e acela în care între propoziția precedentă și cea următoare se simte un raport adversativ. Astfel fraza: *Au doi bândit cetatea Bistrița ce* (= pe care) *nu o putù ținè îndelung*, devine: *Petru-vodă... au dobândit de la Săcui cetatea Bistrița. Ce* (= dar, însă) *nu o putù ținè îndelung, având grijă de la Sultan Selim să nu-i vie bănat.* LET. I $157/_{39}$. Tot astfel: *Cercatu-s'au Antioh-vodă, când au vrut să se căsătorească, pentru o fată și la Constantin Brâncoveanul, Domnul de Țara-românească, ce* (= care încercare > însă această încercare) *nu i s'au trecut.* LET. II $47/_{26}$. *În multe tulburări și de multe părți clătită, pe acea vreame împărăția Romanilor se află; ce* (= căreia > dar ei) *nu căci puterile, ce căci capetele lipsiia.* CANTEMIR, HR. $232/_1$. Une-ori avem chiar combinația lui *ce* cu pronumele demonstrativ: *De mirat iaste că limba Moldoveanilor și a Munteanilor mai multe cuvinte are în sine rămlenești decât Italiianii... Ce aceaia* (= care lucru> de fapt acest lucru, dar acest lucru) *nu iaste de mirat.* LET. I $10/_3$.

a). (După o negațiune, ascultătorul găsește în a doua propoziție cauza însăși a negațiunei exprimată în propoziția dintâiu; astfel *ce* devine conjuncția care corespunde prin excelență lui «sed» lat., «mais» fr., «sondern» germ. etc.) Dimpotrivă, ci (1° a). *Ce* = sed. ANON. CAR. *Nu ești făcătoriu legiei, ce giudeț.* COD. VOR. $129/_{14}$. *Nici pre noi nu lăsă săraci, ce tremise noao sfinții săi apostoli.* CORESI, E. III/3. *Deci cel nebotezat nu va priimì botezul, ce-l va întoarce și nu-l va botezà.* CUV. D. BĂTR. II 332. *Porunci să nu iasă din ceata featelor, ce să stea în besearică.* DOSOFTEIU, V. S. 8. *Tălmăcind... nu oarecare părți, ce toată scriptura.* BIBLIA (1688) 8 pr./$_{25}$. *Vedem neamul omenesc necunoscându-și cinstea lui, ce împleticindu-se.* ib. 3 pr./$_{22}$. *Pre Ardeleni nu-i lăsà să odihnească, ce pururea le făceà nevoie.* LET. I $98/_{27}$. *Că nemică, după cc s'au așezat la domnie, n'au zăbovit, ce de războaie s'au apucat.* ib. I $157/_4$. *Nice de pre un izvod a nimărui, ce am scris singur dintru a mea știință.* ib. II $195/_{26}$. *Nu dormeà Ieremia-vodă, ce, deși avea nădejde în Leși, iară îndată au agiuns la Hanul.* ib. II $217/_{14}$. *Nime n'au dosit, ce toți l-au așteptat.* MAG. IST. III $76/_{21}$. (Se mai găsește, în sec. XIX, prin Moldova și prin Ardealul nordic) *Părinții lui Robinson însă nu au avut asemine înțăleaptă îngrijire pentru dânsul, ce l-au lăsat slobod în toate voințele lui.* DRĂGHICI, R. $4/_{10}$. *Tatăl său la aceasta nu-i da ascultare, ce, dimpotrivă, îl mustrà* id. ib. $5/_{12}$, cf. $51/_3$, $142/_{23}$. *Bunătatea stofei nu stă în*

înfloritură, ce în ţesătură (Folticeni). ZANNE, P. III 385. *Da nu-i frige (ca) cum se frige, Ce-i torceà în cârlige.* JAHRESBER, VI 67. *Nu-i de vină gura, ce-i de vină chiuitura.* VAIDA. | (În corelaţiune cu n u n u m a ï s. n e c u m s. n u c a să s. n u a l t m i n t r e l e a, şi urmat une-ori de şì s. încă s. t o c m a i şì) *Eu nu numai legat se fiu, ce şì se moriu gata sânt.* COD. VOR. 28/2—3. *Necum să agiutorească pre cineva, ce încă gândesc, de unde vor luà.* VARLAAM, C. 311$_3$. *Darul... nu l-am luat numai pentru noi, ce şì pentru alţii.* BIBLIA (1688) 4 pr./$_{17}$. [Om] *nu numai slujit la ceale politiceşti.... ce şì ales bogoslov.* ib. 7 pr./$_6$ *Nu numai apa Moldovii sau Siretiul le-au fost hotar, ce până la Nistru şi până la mare s'au lăţit.* LET. I 98/$_{21}$. *Atunce Ungurii, necum să se bage să-i jăcuiască, ce încă i-au păzit.* ib. I 172/$_{26}$. *Şi nu numai căci limba şi graiul tot unul le-au fost, ce încă căce* (= căci, fiindcă) *şì dintr'un loc au ieşit.* CANTEMIR, HR. 74/$_{20}$. *Făcuiu ceast'-adunare... De stihuri... Şi nu ca să-mi fac fală, ce încă mai vârtos S'arăt cum pierde omul ceasuri fără folos.* ZILOT. CRON. 331/$_8$. *Nu numai broaştele Bahluiului au rădicat glasul, nu numai prorocii Iaşenilor au cuvântat, ce şì Vulturul ardelenesc îşi scutură aripa.* RUSSO, S. 57.

b). (După o propoziţie introdusă prin «măcar», «deşi», «săvai») Cu toate acestea, totuşi. *Măcar c'am şì răbdat munci, ce aşà să cădeà...* VARLAAM, C. 179. *Săvai că şì păţiià de la păgâni, cè de la D[u]mn[e]dzău li să iuşurà.* DOSOFTEIU, V. S. 113. *De au şì greşit, ce sv[i]nţia ta eşti dzăul celor ce să pocăesc.* id. ib. 88. *Măcar că scriu une[le] letopiseţe moldoveneşti că au prins pe Petru-vodă Aron şi l-au omorît Ştefan-vodă, ce nu-i adevărat.* LET. II 8/$_{34}$. † (Complinit prin «însă») *Săvai că-ş[i] duceà darurile îndoite, ce însă erà nebăgat samă.* DOSOFTEIU, V. S. 10/$_2$.

c). (După o propoziţie hipotetică s. condiţională) Dar, însă, ci (1° b). *T[i]-aş cântà cântecul cu viersuri, ce n'am deagiuns muzică.* DOSOFTEIU, V. S. 112/$_2$. *O, Moldovo, săracă Moldovo! De ar fi Domnii tăi cari domnesc întru tine toţi înţelepţi, încă nu ai pierì aşà lesne. Ce domniile, neştiutoare rândului tău şi lacome, sânt pricina peirei tale.* M. COSTIN, ap. BĂLCESCU, M. V. 642/$_7$. *Aş maidormì puţinel, ce mi-au zis să sârguesc.* LET. ap. TDRG.

d). (După o propoziţie afirmativă, căreia însă vorbitorul îi opune o afirmaţie contrarie sau o restricţie importantă) Dar, cu toate acestea, totuşi, însă, ci (1° c). *Altă avuţie iaste dintr'agonisită direaptă, ce ş'aceasta să cade să o cheltuiască bine.* VARLAAM, C. 279/$_2$. *Unii sânt de le slujeaşte avuţiia; ce nu d[u]m[ne]dzăiaşte.* id. ib. 228/$_2$. *Micşor Ioan despre stat să are, ce la D[u]mn[e]dzău are cinste mare.* DOSOFTEIU, V. S. 115. *Răii stricară lumea, cè Domnul din scaun preste toţi prăveaşte.* id. PS. 40. *Vor unii să-i zică Moldovei că au chemat-o Ştitiia..., ce Ştitiia cuprinde loc mult...* LET. I 97/$_4$. *Cu toţii s'au rădicat asupră-i; ce nimică n'au isprăvit.* ib. I 155/$_6$. *Păscarii l-au dus la casa unui boierin unguresc...; ce pre domnul nu l-au aflat acasă, numai pre giupăneasa lui.* ib. I 162/$_7$. *Sultanul... au scăpat la grajduri; ce l-au găsit ienicerii.* ib. I 255/$_{11}$. *Trimiţând rânduri după rânduri să vie mai curând, ce nu aveà cui zice.* ib. 319/$_{22}$. *Se băteà la Narva cu Şvezii, iar pe altă parte dede oaste lui Avgust, craiului leşesc întru agiutor. Ce birul Şvedul pe craiul Avgust şi-l goni în Saxonia.* ib. II 301/$_1$.|† (Une-ori complinit prin «însă»). *Într'ascuns ţâneà creştineaşte, ce însă nu puteà ascunde.* DOSOFTEIU, V. S. 25,$_2$. *Mirean la post, cè creştin însă.* id. ib. 186,$_2$.

e). (După o întrebare oratorică) Dar. *Până când, milostive, vei face zăbavă Să mă 'ntorci din pierzare spre sfânta ta slavă? Cè te milostiveaşte.* DOSOFTEIU, PS. 23

f). Iară, însă. *Pavel întru zbor, cum ar vrea cevà a întrebà de el, ce tu amù să nu asculţi* (i a r ă tu nu-i creade pre ei. N. TESTAMENT 1648; d e c i tu să nu-i asculţi BIBLIA 1688) *de ei.* COD. VOR. 52/$_8$. *De va dzice neştine cuiva «hain», carele mai de mult cu adevărat va fi fost hain, ce-l va fi iertat domnu-său* (i a r ă apoi MUNT.; qui a été traître..., m a i s à qui son prince a pardonné;) PRAV. 925, cf. 71, 1171. *Ce mai apoi şì cu singele său ne-au răscumpărat.* VARLAAM, C, 271/$_2$.

g). (Serveşte une-ori spre a aduce vorba asupra unui subiect întrerupt, spre a tăià vorba cuivà s. numai ca un îndemn înaintea unui imperativ) Dar, ci (1° d). *Răspunse· Ce amù, pasă!* COD. VOR. 64/$_1$. *Eu sânt Isus cela ce tu-l goneşti. Ce te scoală (ce* scoală N. TESTAMENT 1648; *ce* te scoală BIBLIA 1688) *şi stă pe picioarele tale.* ib. 77/$_7$. *Ce de aceste destulu-i; să ne întoarcem la ale noastre.* LET. I 106/$_{24}$. *Ce să... mergem după Sarmiţie.* CANTEMIR, HR. 131/$_{22}$.

2°. C o n s e c u t i v şi c o p u l a t i v.

a). Prin urmare, deci, de aceea, din care cauză, încât, cât despre..., ci (2° a). *Cu limba lor înşală Să facă'n lume sminteală. Ce le dă, Doamne, osândă!* DOSOFTEIU, PS. 21. *Scriitorii noştri n'au avut de unde strânge cărţi; că de la lăcuitorii de'ntâiu n'au aflat scrisori, că n'au lăsat..., ce şi ei au scris mai mult den basne şi den poveşti.* LET. I 95/$_{26}$. *De multe ori omul însuşi ceale ce veade cu ochii săi nu poate să le puie pe rând şi multe sminteaşte...; dar ceale de demult şi răsuflate de atâta vreami de ani! Ce eu, cum am aflat, aşà am arătat.* ib. I 96/$_8$. *Şi n'au fost cine le sta împotrivă. Ce multă pradă şi robie au făcut.* ib. I 140/$_{25}$. *Fără drum, fără povaţă, au dat la strimturi ca acele, de nu erà nice de cal, nice de pedestru; ce i-au căutat a lăsare calul.* ib. I 162/$_{15}$. *Ca şì la domnia de 'ntâiu au purces lucrurile. Ce cârpeà boierii, cum puteà, trebile ţării.* ib. I 263/$_{34}$.

b). Mai mult decât atâta, ci (2° b). *Să îndestulăm de trebuincioasele lor cheltuiale, ce încă şì oareşce câştig să aibă.* RĂŞCANU, L. 4/$_{14}$.

3°. C a u z a l Pentrucă, din care cauză..., deoare-ce, căci (II), că. *Lor descuperì-se, ce nu şie... slujiià.* COD. VOR. 114/$_2$. (: cărora-i arătat că nu şieşi... au slujit. N. TESTAMENT 1648; cărora s'au descoperit, c ă c i nu lor... slujeà. BIBLIA 1688). *M'oiu închinà cu rugă În frica ta cè ţi-s slugă.* DOSOFTEIU, PS. 21. *Gândeà că s'a curăţì de ruşine, ce-au strigat asupra Ninivei şi nu i s'au izbândit.* id. V. S. 23/$_2$. *Nice obiciaiele ţărâi bine nu-s aşezate, ce toată direptatea au lăsat pre cel mai mare să o giudece.* LET. I 98/$_4$. *Iar Turcii au fost rădicat oaste în Ţara-ungurească, asupra împăratului nemţesc, mai vârtos îndemnând Hasan-paşa al Bosnei, vrând să-şi curăţească ruşinea den anul trecut, ce n'au putut luà Osecul.* MAG. IST. I 226/$_{26}$. | **Ca ce că** † = pentru că. *Mucenici... aleşi ca viteaţii lui H[risto]s şi ca cè că băură păharul svinţiii sale.* DOSOFTEIU, V. S. 4 pr. | **Că ce,** v. c ă c i; † **d(e)rep(t) ce,** v. d r e p t.

C. S u b s t a n t i v invariabil (Numai precedat de articolul nehotărît u n; literar, învechit, simţit acum ca cevà strein spiritului limbii şi înlocuit prin) (Un) lucru (oarecare s. anumit), cevà. *Deci tu, prea înţeleptule, îndată legaşi pace, Şi-i dăi un ce, şi ţara ta laba lui să nu calce.* ZILOT, CRON. 333/$_{38}$. *Văz un ce alb aşternut.* PANN, Ş. I 13. *Adesea pe câmpie Auz o armonie, Un ce melodios.* ALEXANDRESCU, M. 49/$_3$. *I se va întâmplà un ce groaznic şi de moarte.* BĂLCESCU, M. V. 82/$_{17}$. *Am să-ţi spun un ce misterios.* ALECSANDRI, T. 704/$_{25}$. *Oameni cari n'aveau dreptul să dispună de un ce care nu erà al lor.* ODOBESCU, II 22. *Pe câmpia şeasă văzurăm însă un ce negru şi rotund, despre care nu ne prea puteam da seama.* id. III 251/$_{28}$. *A servit ca organ a unui ce superior.* MAIORESCU,

CR. II 238/14. *Perfecţia lucrărilor noastree ste şi va fi un ce relativ.* URICARIUL, V. 133/25. *Simţi că în creerii lui se petrece un ce de care nu-şi puteà da seama.* ISPIRESCU, L. 241/1. | (Cu funcţiune adjectivală, mahalagism) *Leonida: Ba nu zi*[ce] *asta; puteai trage un ce profit.* CARAGIALE, T. I 79/5. *S'a crezut omul dator, ca un ce de politică, pentru ca să ne firitiească.* id. ib. I 80/2.

[Şi: († şi Mold.) **ci.** CUV. D. BĂTR. I 175, TDRG. | Abstracte (formaţiuni personale): **ceinţă** † s. f. = calitate. *Acmù ea la întrebarea ceinţii da respunderea câtinţii şi feldeinţii.* CANTEMIR, IST. 59/30, cf. 136/10; **ceime** † s. f. = stare, calitate (?). *Îşi vine la treapta dintâi şi ceimea-şi priveşte.* PANN, E. III 80/15.]

— Din lat. **quĭd** «ce» *(quid est?* «ce e?» *quid tu venis?* «(de) ce vii?» *quid est tibi nomen?* «ce nume ai?» etc.) cf. căci, cevà, fiece, oarece, oareşice, orice, nişte, verice, ci.

CEA interj. *Hue, hurhaut!* (exclamation pour faire tourner un attelage à droite). — Strigăt cu care se mână boii (mai rar caii) de la stânga spre dreapta (ALECSANDRI, T. 1753, H. X 498, MARIAN, ŞEZ. VIII 83, (Zahareşti, în Bucovina), com. I. GRAMADĂ, cf. hăis; p. ext. dreapta, partea dreaptă. Cu *cea* se mână boii din stânga. RĂDULESCU-CODIN. *«Hăis şi cea!» — gem subt poveri Carele greoaie.* IOSIF, P. 53. *Să dea cea în spre partea locului de unde au încărcat.* JIPESCU, O. 159. *Dete cea pe lângă boi.* TEODORESCU, P. P. 296/22. *Cea... Roată, măi!* (refren) PĂSCULESCU, L. P. 19 b. *Începură a plesni boii mânându-i: cea, Surilă, ho, bourean, ho!* RETEGANUL, P. V 32/36. *Badiu... Care mi-ară la iosag, Mânând boii: cea, Virag!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 32, cf. BUD. P. P, 53. *Să trag cu mândra la el* [= la car]... *Eu la heis, puica la cea.* ŞEZ. IV 140 b/9. *În oaste am fost numai de zbucium: hăis, haram! cea, haram!* CREANGĂ, P. 320/15. || Simplu strigăt de îndemn, la drum. *Cea, cea, cea, murguţ, mai tare!* DOINE, 240/10. | Boul de-a stânga tânjelei se numeşte *boul-de-cea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 333, notă. *Îţi dau şase boi de cea Şi şase de-a oidea.* DOINE, 184/14. [Şi: (Mold., Bucov.) **ţa!** interj. TDRG., com. I. GRAMADĂ; (Mold., Bucov.) **ceála!** interj. MARIAN, com. I. GRAMADĂ, **ţeála, ţála!** interj. id. *Strigătul de hăis-ceala, al băieţilor cu popuşoi, răsună a deşert.* CONTEMPORANUL, V, I 289. *Zice unul hăis şi celălalt ţeala.* ib. VI I 496. *Te dau toate de sminteală Ş'apuci hoisa'n loc de ceală.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Când noi vroiam să facem hoisa, ne sfătuiai să luăm ceala.* id. T. 233. *Ţine ceala şi trage hois:* se zice celor nehotărîţi (Tutova). ZANNE, P. IX 587. *Boul-din-ceala:* de la dreapta, din spre om. ŞEZ. VIII 83, **ceála-ceà!** *Unul zice ceala-cea, altul hăisa-hăis.* CIHAC, II 47. || Verb: **ceì** IVa intrans. = a ţineà la dreapta (Frata, în Câmpie). Com. V. BUCUR.]

— Exclamaţie care se găseşte şi la unele din popoarele învecinate. (După A. Philippide, *Zeitschrift*, XXXI, 302 şi G. Nandriş, *Revista filologică*, I 185—188, *cea* ar fi scurtat din *cea parte*, adecă, de la mânător, partea cealaltă. În cazul acesta ung. *csálé*, rut. *ča*, *čala*, morav. *čale*, pol. *chala*, cu acelaşi sens, ar fi împrumutate din româneşte).

CEABÁRE s. f. (Bot.) v. **cebare.**

CEABÍL † s. a.
CEABÚL † s. a.
CEABÚN † s. a.
CEABÚR † s. a.
} v. **ceambur.**

CEABÚR s. m. şi adj. v. **cheabur.**

CEAC s. a. *Gaffe* (dont on se sert pour conduire les billes lancées à l'eau). — (Ungurism) Băţ lung provăzut cu un fier ascuţit şi, la acelaşi capăt, cu un cârlig de fier, care serveşte la prinderea butucilor scăpaţi sau la mânarea lor pe apă. PAMFILE, I. C. 108, cf. id. I. II, cârlig, ţapină.

— Din ung. **csák** «vârf, cuiu».

CEÁCĂ! interj. *Attends!*—(Numai repetat, într'o zicătoare) Stai, aşteaptă! *Ceacă, ceacă, Şi apa* [într'o variantă: *râul*] *la matcă Şi săracul* [în variantă: *prostul*] *la teapă.* PĂSCULESCU, L. P. 107 (glosat prin: încet, binişor).

— Probabil, din bulg. *čakaj* «aşteaptă!».

CEACADÁIE s. f. v. **cehadaie.**

CEACÂIE s. f. 1°. Sorte de mauvais couteau. 2°. Tête de la chaise à tailler.

1°. Cuţitaş (ION CR. II 218, REV. CRIT. IV 290) rupt (ib. III 287), mic şi prost (ib. VI 313), cu plăsele de lemn (Codlea, jud. Ialomiţa. Com. N. I. DUMITRAŞCU, ap. COM. SAT. 49), cuţitaş în cârceà cu mănunchiu de lemn (tipărit: *ciacâe* ib. VI 153), cf. H. VII 185 (dat între armele sătenilor), cf. buricaş, custură.

2°. Capul scăunoaiei. DAMÉ, T. 88, PAMFILE, I. C. 161.

[Şi **ceachíe** s. f. = briceag (Măgurele în Teleorman). Com. OLMAZU]. — Cf. ciochie.

CEACÂIU, -IE adj. v. **ceacâr.**

CEACÁL s. m. (Zool.) 1°. *Chacal.* 2°. Chien tacheté de blanc au front et aux pattes.

1°. † = **şacal** *Hulpea, ceacalul, mâţa sălbatecă.* CANTEMIR, IST. 26/7, cf. 43/4.

2°. Câne (copoiu H. II 299, căţeà H. II 290) cu pete albe (şi negre H. II 290) pe frunte şi la picioare H. II 289.

[Feminin: **cecálă** †. *Cecale şi urşi cumpliţi.* STAMATI, ib.]

—Din turc. **čakal**, idem. ŞIO. Cf. dubletul şacal.

CEACĂNĂU s. m. Homme irrésolu. — (Prin părţile Năsăudului) Prostălău: care nu ştie, mâncà-va sau bea-va (BUGNARIU, NĂS.), terchea-berchea (Com. S. POP.) [Feminin; **ceacanáucă** s. f. ib.]

CEACANÁUCĂ s. f. v. **ceacănău.**

CEACÂR, -Ă adj. 1°. *Aux yeux vaitrons* (soit que l'iris soit entouré d'un cercle blanchâtre, soit que les deux yeux soient de couleur différente). 2°. *Louche.* 3°. *Abruti par la boisson, gris.* 4°. Sorte de blé d'automne.

1°. (Despre om.) Cu ochi spălăciţi (ALECSANDRI, T. 1745), (cal) cu ochii mai de tot albi (H. IX 389). *Nu cunoaşteţi pe... Măriuca cea cu ochii ceacâri?... mi-i ibovnică mie.* ALECSANDRI, T. 5. *Puteţi întrebà şi pe cuconu'... cum, Doamne iartă-mă, îi zic?... unu' cam ceacâr.* id. ib. 9. | (Despre animale, mai ales despre cai) (Bou) care are lumina ochiului înconjurată cu un cearcăn albuiu (DAMÉ, T. 28, cf. COSTINESCU), care are un ochiu de o coloare diferită de a celuilalt (ib.), (cal) care se naşte cu un ochiu albicios (H. III 399) s. cu un ochiu albastru şi cu altul negru (DAMÉ, T. 48), cf. H. II 12, 289, X 150, (despre câni) H. II 289, 290, IX 54, (despre oi) H. III 96, VII 406, X 535. *O bivoliţă... ceacâră de amândoi ochii.* MON. OF. ap. TDRG. *Un bivol... ceacâr de ochiul stâng.* ib.

2°. (Om) care nu se uită cu amândoi ochii în aceeaşi direcţiune, care se uită cruciş (COSTINESCU), chiorîş, ponciş, şaşiu, ceur, cu un ochiu la făină şi cu altul la slănină (cf. PITIŞ, CONV. LIT. XXXVI 561), şpanchiu, honchiu, încrucişat (ION

CR. V 183), care se uită rău, chiorîş de un ochiu s. de amândoi (ION CR. IV 306), (vită) cu un ochiu (ib.).

3°. Fig. (Despre om) Posac; cherchelit, ameţit de băutură. ŞIO, ŞEZ. XXXII 15. *Când se întorceà păsărarul, erà în totdeauna ceacâr, n'aveà chef de vorbă.* MARION, ap. ŞIO. *Aga ca un chior Bea dintr'un urcior, Iar nenea Murat E ceacâr turbat.* ORĂŞEANU, ib.

4°. (Bot.) Un soiu de grâu de toamnă, cu mustăţi. I. IONESCU, P. 239, cf. H. II 165, III 306, XIV 348.

[Şi: (ad 4°) **cichír,-ă** adj. (Baia, Suceava) ŞEZ. XXXII, 15; — (+ *şaşiu?*) **ceacâiu, -ie** adj. cf. PAMFILE, J. II. | Unele DICŢ. dau şi derivatele neobicinuite: **ceacârie** = căutătură crucişă, piezişă (COSTINESCU); strabism (DDRF); **ceacârà** vb. I^a = a se uità, a privì ceacâr, crucişş, pieziş. ib.]

— Din turc. **čakyr** «bleu strié de gris, qui a les yeux bleus; ivre, gris».

CEACÂR s. a. (Ţes.) v. **cicărâc.**

CEACÂRÁ vb. I^a v. **ceacâr.**

CEACÂRÉU s. a. (Ţes.) } v. **cicărâc.**
CEACÂRG s. a. (Ţes.) }

CEACARÍBĂ s. f. (Bot.) = **nap-turcesc.** BUGNARIU, NĂS. [Şi: **ciocarîbă, ciocarápă** s. f. DR. II 901, cu metateză: **ciopărică** s. f. JAHRESBER, XIX. 93.]

— Din germ. **Steckrübe** «nap», cu rostire săsească, LACEA.

CEACĂRÍE s. f. (Ţes.) v. **cicărâc.**

CEACÂRÍE s. f. v. **ceacâr.**

CEACĂU s. a. (Mil.) *Shako.*—(Ungurism, în Transilv., rar aiurea) Un fel de chipiu de paradă, cu cozoroc tare, purtat de soldaţii austriaci. Cf. H. VII 185. *Măi, Neamţule, nu ţi-i greu, Când vezi sânge pe ceacău, Izvorînd din capul mieu?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 315. *Te uità, mândră, bine, Cum m'or îmbrăcà pe mine, Pentr'un clopuţ românesc, Ceacău mândru cătunesc.* RETEGANUL, TR. 76/$_{29}$. *De puşcă şi de ceacău, Rău mă doare capul mieu.* ŞEZ. III 51/$_{13}$, cf. MAT. FOLC. 780. || P. anal. Coif de hârtie făcut de copii. PĂCALĂ, M. R. 421, 423. [Plur.-*căie.* BIBICESCU, P. P. 151. | Şi: **ceacóu** s. a. VAIDA, **ceáco** s. a., plur. *ciacuri.* DELAVRANCEA, S. 226/$_9$.]

— Din ung. **csákó** s. germ. **Tschako,** idem (împrumtat din slav.).

CEACĂU s. m. Nom de bœuf. — (Ungurism, în Sălagiu) Nume ce se dă boilor. VAIDA. [Cu alt sufix: **cecáiu, -ie** adj. = (vită) cu coarnele plecate s. întoarse în afară. VICIU, COL. cf. ţapoş. *A prins 12 boi... Cu coarnele... cecaie.* ib. 172]

— Din ung. **csákó** *(ökör)* «(bou) cu coarnele aduse în afară». LACEA, DR. II 901.

CEÁCE s. m. sing. Terme villageois d'amicale déférence envers un homme plus âgé ou un frère aîné. — (Sârbism, în Banat) Nume de respect cu care te adresezi unei persoane mai în vârstă: n e n e, b a d e, t e t e. (Cf. VICIU, GL.) *Ceace* zice fratele ori sora mai mică fratelui mai mare. H. XVIII 269. [D i m i n u t i v: (< sârb *čajko*) **ceáică** s. m. sing. ib.]

— Din sârb. **čáča** «tată». — Cf. t e t e a.

CEACHÍE s. f. v. **ceacâie.**

CEÁCLĂ s. f. v. **ceaglă.**

CEACLĂU s. a. v. **ceatlău.**

CEACLÍE s. f. v. **ceaglă.**

CEÁCO s. a. v. **ceacău.**

CEÁCOT s. m. *Frange.* — (Banat). Ciucure. *Stă o masă rotilată, Masă galbină de peatră, Cu măsaiul de argint, Cu ceacoţii la pământ, De n'am văzut de când sânt.* POP. ap. LUC. III 136.

CEACÓU s. a. v. **ceacău.**

CEÁC-PÁC adv. *Comme ci comme ça.* — (Expresie orăşenească, din ce în ce mai rară). Aşà ş'aşà, binişor. [Şi: **ceat-pat].**

CEACŞÂRI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. **ceacşiri.**

CEACŞÍRI s. m. plur. (Îmbrăc.) Sorte de pantalon large (à la turque). — (Turcism, pe cale de dispariţie) (Odinioară) Pantaloni turceşti, largi, roşii, mai lungi decât s a l v a r i i; (astăzi, în jud. Constanţa şi Ialomiţa) pantaloni groşi (H. II 245), albi, care se poartă numai iarna (H. II 285), lucraţi din lână mai groasă şi ţesută în formă de abà (H. VII 360). Cf. c i o a r e c i, i ţ a r i. *O pereche ceacşiri dradidam* [= «drap de dames», postav fin pentru rochii de doamne], *noi* (a. 1838). IORGA, S. D. XIV 180. *Nu voiu ca pazarghidanul mieu să poarte ceacşiri şi işlic.* FILIMON, C. I 758. *Boierii cei mari se îmbrăcau cu ceacşiri roşii, cu meşi.* GHICA, S. 501, cf. 258. *Lăutari de Bucureşti... Cu papucii gălbiori, Cu ceacşirii roşiori.* TEODORESCU, P. P. 520. *Fecioraş de Sârb bogat,... Ia te-apucà de 'mbrăcat* [în haine femeieşti], *Pune ceacşiri streiori Peste şalvari roşiori.* ib. 641. [Rar la singular: *Ciacşirul vântul îl umflă.* PANN, P. V. I 43. | Şi: **ceacşâri** s. m. plur. H. II 285, VII 360.]

— Din turc. **čakšyr,** idem. CIHAC, ŞIO.

CEADÂR s. a. *Tente militaire.* — (Turcism literar †; azi, rar, în Dobrogea, în regiuni cu populaţie turcă, şi la Românii din Serbia) Cort militar. ŞIO. *Având supt câte trei mii după tacrirul Mustaitpaşii, al cărora muhimat împreună cu 2 tunuri şi ceadărurile le-au fost lăsat cu ordie afară din Razgrad.* DUMITRACHE, C. 447. *Şi pe un paşă singur îl strică* [pandurul], *Îl ia cu lancea de sub ceadâr.* BOLIAC, ap. ŞIO. *El şideà 'n palat, da'noi în ceadâr* (Momghiol, în Tulcea). GRAIUL, I 360. [Plur.-*dâre* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 276, -*dâruri.*]

— Din turc. **čadyr,** idem. ŞIO. Cf. c e a d i r i u.

CEADÂRÍU,-ÍE adj. v. **ceadiriu.**

CEADIRÍU,-ÍE adj. *Vert-tendre.* — (Învechit, pe cale de dispariţie) Verde ca paiul grâului. ŞIO. *Coliba haiducului cu poturi ceadirii şi cu şerparul verde.* DELAVRANCEA, S. 165/$_8$. *Se află acuma pus bine, înfăşurat într'un testemel ceadiriu, în fundul sertarului de jos.* CARAGIALE, S. N. 46. *Cu panglice ceadirii Atârnate de chelii.* TEODORESCU, P. P. 337. [Şi: **ceadâríu, -íe** adj. ŞIO. **cederíu, -íe** adj. DICŢ.]

— Din turc. **čadyry (yešil)** «couleur de vert gris» (literal «de coloarea cortului [turcesc]», cf. c e a d â r) ŞIO.

CEADLĂU s. a. v. **ceatlău.**

CEÁFĂ s. f. I. 1°. *Nuque.* II. 1°. Partie supérieure du joug. 2°. Partie du cadre de la scierie mécanique. 3°. *Têtière.* 4°. *Mentonnet.*

I. 1°. Partea dinapoi a gâtului (la om şi la animale), cf. c e r b i c e, g r u m a z. *Csafĕ*=occiput. ANON.CAR. *Mai iuşor lui i-ar fi să-şi spânzure o râşniţă a satului de ceafa lui şi să se afunde în volbura mării* [= mării]. TETRAEV. 230. *Preste ceáfă cu pietri ucigându-o.* DOSOFTEIU, V. S. 20$_2$. *La cap din dos, la ceafă, tundeà părul, să fie capul tot slobod de sudori şi în răcoreală la ostenele.* LET. I 28/$_{27}$. [Isopie] *erà... duplecat la ceaf(ă)* (ca. 1705). GCR. I 350/$_{33}$. *E ros, ca ceafa boului de jug.* PANN, P. V. I 146. *Unul cu pălăria naltă pe ceafă şi cu*

mânile unite pe spate. EMINESCU, N. $37/_{15}$. *În sfatul Țării se adun' să se admire Bulgăroi cu ceafa groasă, Grecotei cu nas subțire.* id. P. 247. *Tu să știi că eu dorm iepurește și, pe lângă iști doi ochi, mai am unul la ceafă.* CREANGĂ, P. $5/_{24}$. *Dar și Costea ce făceà? Pas lui Fulga nu-i dedeà, Ci la el se repezeà Și de ceafă l-apucà Și din gură-l judecà.* TEODORESCU, P. P. 511 b. *Buzduganul repezeà, După ceafă mi-l loveà, La casa sufletului, Unde-i pas' deliului.* ib. 580. | (Fig.) *Ne-ai suit păgânii în ceáfă.* DOSOFTEIU, PS. 210. # ***Să te văd, când mi-oiu vedeà ceafa***: nici odată. Cf. ZANNE, P. II 66, PAMFILE, J. II. *Rămânere-aș păgubaș de dînsul și să-l văd când mi-oiu vedeà ceafa.* CREANGĂ, P. $227/_{17}$. *Vorbește pân' ți s'o duce gura la ceafă.* PAMFILE, J. II. *Mănânci? — Păi, cred că nu duc la ceafă.* id. ib. **Gros la ceafă:** bogat, cu influență. ȘEZ. IX 149, cf. PONTBRIANT, ZANNE, P. II 64. **Tare de ceafă:** bogat. ib. II 65. **Tare 'n ceafă:** obraznic. PAMFILE, J. II. *Gros în ceafă și tare 'n chică.* PAMFILE, J. III. *Lupul are ceafă groasă (grasă), Că-și gătește singur masă.* ZANNE, P. I 509, cf. ROMÂNUL GLUMEȚ, $15/_{8}$. **A făcut ceafă:** s'a îngrășat; a prins la coiț, s'a obrăznicit. PAMFILE, J. II. **A stricà** (PAMFILE, J. II), s. **a scărpinà pe cinevà la ceafă** (ZANNE, P. II 65), **a-i muià cuivà ceafa** (PAMFILE, J. II): a-i da câtevà [palme], a-l bate. **Să nu ne stricăm la ceafă:** să nu ne sfădim. id. ib. **A pune la ceafă:** a da uitării, a nesocoti o poruncă dată, a nu-i păsà cuivà de cevà. ZANNE, P. II 65; cf. a pune la ciochină.

II. P. anal. Partea aceea a unor obiecte, care prezentă o asemănare cu ceafa omului s. care se așază pe ceafa animalului.

1°. Partea de deasupra a jugului, ce vine pe ceafa boului. Se mai numește și: cerbice, jug, butucul jugului, sulul jugului, grindeiul jugului, drug de jug. DAMÉ, T. 13, PAMFILE, I. C. 137, cf. H. IV 253, IX 201. Se obișnuește [și] un alt soiu de jug mai mare, care se compune din: *ceafa*, care are cinci găuri pentru resteie, bulfeie și cuiul japiței și alte găuri pentru a mutà resteiele și bulfeiele mai aproape s. mai departe, potrivind, în chipul acesta, ca boii să meargă drept pe ristavuri. PAMFILE, A. 78.

2°. Bârna pe care se reazemă vatalele jugului, la joagăr. DAMÉ, T. 176, PAMFILE, I. C. 112.

3°. Cureaua de la partea aceea a frâului, care vine îndărătul urechilor calului; se mai numește și: comarul căpețelei. DAMÉ, T. 50.

4°. Măseaua leucii. DAMÉ, T. 11, PAMFILE, I. C. 134, cf. H. IV 86.

— Din alb. **k'afe** «gât».

CEAFLÉNDER s. m. sing. (Astr. pop.) *Vénus.* — (În jud. Dolj) Luceafărul de ziuă. H. V 463.

— Pare a fi o corupție (în graiul țigănesc), glumeață la origine, din *luceafăr.*

CEÁGĂR s. a. *Piquette.* Sorte de cidre. — (Ungurism, Banat, Hațeg și Mehedinți). Un fel de băutură (H. XVIII 27), zeamă de prune crude (H. XVIII 35); mustul ce iese din prunele fierte (VICIU, GL.); oțet de prune (N. REV. R. a. 1910, 85); livej (H. IX 62); struguri necopți (GR. BĂN.), cf. chiseliță, aguridă. *Plânge ceagărul din vine* (=vie) *Că nu-l ia să-l mânce nime.* H. XVIII 150. [Și: **țighériu** s. a. = must de poame (Bistra, VICIU, GL.), liur, vin de poame, de trevere (= drojdii). LB.; **țighír** s. a. = un fel de băutură (H. VI 97), vin rău (cf. poșircă), vin de poame (BARCIANU). *Gubernatorul... îi trăgeà jos țighiriul, îi spărgeà butile.* ȘINCAI, HR. III $200/_{3}$; **cighér(iu)** s. a. = liur, vin de poame, de trevere (= drojdii). LB.; **cighír** (scris și *cidir*) s. a. = vin de poame, vin de vară. VAIDA, CABA, SĂL. După ce [se] stoarce vinul, peste tescovină se pune apă și se lasă așà, să se dospească, și apoi se poate bea: acest vin se numește *cidir.* REV. CRIT. III 92; **civír** s. a. (În expresia:) *Acru ca civirul* = foarte acru (Măidan, în Banat) Com. LIUBA; **cinghír** s. a. CIHAC II 490; **ciughír** (rostit *șughir*) s. a.=oțet de mere (Gherla). VICIU, GL., **ciughériu** (scris *ciuderiu*) s. a. = must de mere s. de pere verzi. ȘEZ. VII 178. | Plur. *-ruri*].

— Din ung. **csiger** *(csigér, cségér, csügör, ciger,* trecut și în sârb. *činger)* «piquette, cidre» CIHAC II 490.

CEÁGLĂ s. f. *Pic.* — (Transilv.; ungurism) Săpoiu, ciocan, târnăcop, cu care se sparge gheața. Com. OROSZ. [Și: **ceáclă** s. f. = săpoiu, târnăcop (Sân-Mihaiu, jud. Mureș-Turda) Com. ITTU; — **ceaclie** = patină (Bistrița, Com. C. REBREANU), o unealtă de lemn (nedefinită mai de aproape) Com. OROSZ. *Csaklié.* ANON. CAR.]

— Din ung. **csáklya,** idem. LACEA, DR. II 901, III 742-3. Cf. cioaclă, țaglă.

CEAGLĂU s. a. v. **ceatlău.**

CEAH! Interjection imitant 1°. le ramage des oiseaux; 2°. le sifflement produit par le brandissement du sabre.

Onomatopee, care imită:

1°. cântecul pasărilor. *Să aud pasările făcând ceah, ceah, ceah...* ALECSANDRI, T. 180.

2°. șuieratul săbiei. *Fata... făcù odată ceah! cu sabia, spre capul lui, și... i-au ras nasul.* SBIERA, P. $276/_{37}$.

CEAHĂÍ vb. IV^{a} v. **cehăi.**

CEAHLĂU s. m. (Ornit.) *Vautour fauve.* — Vultur auriu. Se mai numește și: (Transilv.) sorliță, (Banat) șurliță, (Țara-românească) pleșuvul răpitor de miei, zăgan. MARIAN, O. I 178, cf. AR. TOMIAC. [Și: **cealhău** s. m. MARIAN, O. I 178, (Balaceana, în Bucov.) com. AR. TOMIAC. *Mâncà-te-ar cealhăii! (cealhău* = un fel de pasăre). Com. N. DRĂGANU. | Augmentative: **cilihóiu** s. m. MARIAN, O. I 178; — **cilioáie** s. f. = pasăre pestriță, cât o sarcă (Ieud). T. PAPAHAGI, M., cf. MARIAN, O. I 178; — **cilehoáie** s. f. = pasăre urîtă. ION CR. II 163, (cu transcriere greșită a rostirei dialectale și cu sens evoluat) **chilihoáie** s. f. = namilă, matahală. PAMFILE, J. II.]

— Din ung. **csaholó** «care scheaună». (După pasăre a fost numit muntele *Ceahlău*). DR. III 673-5. Cf. cehăi, cehni, ceahnă.

CEÁHNĂ s. f. v. **cehăi.**

CEAHÓL s. a. *Bâche (d'un chariot).* — Coviltir, cf. burduf, coș (de trăsură). DICȚ.

— Din rus. **čeholŭ,** idem. CIHAC, II 46. Cf. cehluì.

CEÁICĂ s. m. sing. v. **ceace.**

CEAIM s. a. v. **ceam,**

CEAINĂ s. f. Vieille vache maigre. — Vacă bătrână și slabă. H. IX 87. [Accentul?].

CEÁINĂ s. f. *Maison de thé.* — (Rar, în Mold.) Local în care se servește ceaiu (TDRG.), ceainărie. [Și (mai des; derivat cu suf. col.-loc. *-ărie*): **ceainărie** s. f. *Deschisese ceainărie.* CONTEMPORANUL, VI 1 36, cf. III 570.]

— Din rus. **čajnyĭ** «de ceaiu».

CEAINĂRÍE s. f. v. **ceainĂ.**

CEÁINIC s. a. *Théière.*—Vas în care se oparește ceaiul. *1 ceainic de argint* (a. 1788). IORGA, S. D. VIII 16. *1 ceainic cu capac* (a. 1824). URICARIUL,

XX 343/32. [Derivat (rar): **ceainicár** (cu rostirea moldov. *-cáriu*) s. m. = cel care ţine un local unde se bea ceaiu (şi alte băuturi). *Această prubă de ceainicariu venise 'n Sulina de la muntele Atos, unde fusese călugăr.* CONTEMPORANUL, VI 1 36.]
— Din rus. **čajnikŭ,** idem.

CEAINICÁR(IU) s. m. v. **ceainic.**

CEAÍR s. a. 1°. *Herbage clos.* 2°. *Côte.* 3°. *Vallée.* 4°. *Plaine.* 5°. *Enclos* pour les veaux. — (Necunoscut în Transilv.).

1°. Loc şes (împrejmuit cu gard şi cosit din timp în timp COSTINESCU), de păşunat (H. IV 86, XIV 353, VÂRCOL, V.), pentru cai (LM., CREANGĂ, GL.) în apropierea unei ape curgătoare (Buzău); p. ext. islaz, fânaţ (cf. COSTINESCU, PAMFILE, A. 151); câmpie nelucrată (H. II 254, XIV 377), în apropierea apei (CHIRIŢESCU, GR. 248), livadă de fân (BRĂESCU, M.). *Apoi au luat spre Socola, în şes, la ceir, la părăul ce vine pre acole.* LET. I 327/26. *Şi caii lui Cantemir-vodă din ceair i-au luat Crupenţchi, cu un podgheaz leşesc.* ib. II 256/10. *Este obiceiu şi purtare-de-grijă lui velcomis ca să scoată caii domneşti la ceiriu.* ib. III 316/35. *Ceirul cailor dumi-sale beşliagăi.* URICARIUL, V 189/17. *În ceiruri Moldovenii slobod caii, spre a răsuflà un aer curat.* I. IONESCU, C. 91. *Caii zburdă prin ceairuri.* ALECSANDRI, P. III 33. *Am ajuns într'un târziu, noaptea, în cieriul Socolei şi am tras cu căruţa sub un plop mare.* CREANGĂ, A. 128/21, cf. id. ib. 51/9. *Eu am avut val odată, când am scăpat de la Tătari, cu capul gol, călare, pe deşelate, pe un cal prins în fugă din ceair.* SADOVEANU, SĂM. V 928. *În ziua de ajun, când ai vite în ceir, dacă îţi vine întâiu un bărbat în casă, vaca are să aibă un bouţ.* ŞEZ. VI 61. *A da caii la ceair* = la păşunat. PONTBRIANT.

2°. P. restr. Coastă [de deal]. H. II 243.

3°. Vale. H. II 297.

4°. P. gener. Şes. H. XIV 358.

5°. Spec. Ocol îngrădit în care se bagă viţeii (Muscel). Com. C. LACEA. *Păzeam viţeii în ceair.* I. BOTENI, SĂM. IV 725.

[Plur. *-ruri.* | Şi: **ceír** s. a., **ceíriu** s. a. LET. I 346/29, **ciér, ciériu** s. a. PAMFILE, A. 151. | Derivat: (neobicinuit) **ceairár** s. m. = păzitor de ceair. COSTINESCU].
— Din turc. **čayir** «prairie». CIHAC II 560. Cf. ceairort.

CEAIRÁR s. m. v. **ceair.**

CEAIRÓRT s. a. (Bot.) = **grâuşor.** H. II 289.
— Cuvânt turcesc, probabil compus din **čayir** «livadă» şi **ot** «iarbă».

CEÁIU s. a. 1°. *Thé.* 2°. *Infusion, tisane.*

1°. (Bot.) Arbust cu flori albe, care creşte cu deosebire în China, în India şi în America, ale cărui frunze au un gust şi un miros amăruiu dar plăcut şi se vând în comerţ subt acelaşi nume. | Specialităţi: ceaiul-verde şi ceaiul-negru, care diferă unul de altul după modul de preparare al frunzelor, pentru export (cf. PANŢU, PL.); ceaiu rusesc, cel venit (din China) pe uscat, prin Rusia; ceaiu englezesc, cel venit pe apă, prin Anglia. *I cutie pentru ceaiu* (a. 1771). IORGA, S. D. XII 86. *O jumătate de funt de ceaiu fain* (a. 1780). ib. VIII 5.

2°. (Cul.) Băutură preparată prin opărirea (infuziunea) frunzelor uscate ale plantei cu acelaşi nume; p. ext. băutura obţinută prin opărirea s. mai ales prin fierberea (decocţiunea) frunzelor altor plante (medicinale): ceaiu de muşăţel, de ismă, de (flori de) teiu, de soc, de siminichie, de ierburi etc. (De aceea, spre a se deosebì de acestea din urmă, băutura de ceaiu propriu zis se mai numeşte şi ceaiu rusesc). Cf. te, tizană. *Acesta intrând în vorbă cu Robinson, l-au poftit în corabia sa, ca să beaie te sau ceaiu.* DRĂGHICI, R. 16/10. *Adusese ceaiu şi ciubuce.* C. NEGRUZZI, I 74.

[Plur. *ceaiuri.* | Diminutiv: **ceişór** s. a. *Câteva prăvurele, un ceişor.* NĂDEJDE, ap. TDRG].
— Din rus. **čaj,** idem. Cf. ceainărie.

CEAÍZ s. a. Cérémonie de fiançailles. — (Rar) Logodna sau *ceaizul* este astfel: flăcăul vine cu părinţii şi alte neamuri de aproape, părinţii fetei strâng neamuri şi amici. Pe părеţi şi în teancuri sânt expuse lucrurile de casă ale fetei; acì se cinstesc cu vin, rachiu sau ţuică şi se hotărăşte zestrea amândoror juni (Suţeşti, în Brăila) H. I 331. *Logodnă, ceaiz.* H. I 121.
— Din bulg. **čeizъ** «înzestrare» (< turc. *ğehiz* «zestre»).

CEÁLA interj. v. **cea.**

CEÁLA pron. v. **cèla.**

CEÁLA-CEÁ interj. v. **cea.**

CEALĂU † s. a. *Buisson.* — (Turcism) Tufiş. *Sânt feţe de dealuri foarte frumoase, cu livezi, iar sânt şi mărăcini, cealăi, crâng.* ARHIVA R. II 41.
— Din turc. **čaly** «ronce». ŞIO.

CEALĂU s. a. = **gealău.** H. XIV 66 (dat fără definiţie între uneltele de dulgherie).

CEALĂU s. m., adj. m. 1°. *Trompeur, charlatan.* 2°. *Appât, amorce.* — (Ungurism.)

1°. Înşelător (VAIDA), amăgitor, pungaş (BUD, P. P.) *Un blăstămat prieaten,... călău şi viclean, gata la orice răutate,... ochiè iubitul lucru.* ŢICHINDEAL, F. 288, cf. *(celăule!)* 120/17. *Într'un sat învecinat se aflau odată doi oameni tare vicleni şi mari cealăi.* CĂTANĂ, P. III 40. *Neico, cu suflet celău, De te-ar bate Dumnezĕu, Nici mai bine, nici mai rău Decât cum voiu zice eu.* HODOŞ, P. P. 133.

2°. (Pesc.) Nadă (pentru prins peştii). *Se prind peştii cu celău.* H. XVIII 4.

[Şi: **celău** s. şi adj. m.]
— Din ung. **csaló,** «amăgitor, înşelător; nadă». Cf. celuì.

CEALMÁ s. f. (Îmbrăc.) 1°. *Turban.* 2°. Coiffure de femme. — (În vechiul Regat şi în Banat).

1°. Turban ordinar (ŞIO), legătura împletită ce o poartă Turcii în cap, cf. cauc, saric. I. GOLESCU, C. I 204 b. Cf. H. II 323, cf. durman. *Au început a merge la divanul împărătesc cu calevi, adecă cu cealmaua ce poartă Vezirii, care vine în trei cornuri.* LET. II 174/20, cf. 234/22 *Îl rugă să-şi scoaţă cealmaua şi hainele.* GORJAN, H. IV 74/21. *Cealmalele cele rotunde şi pline de semeţie ale artiştilor musulmani.* FILIMON, C. I 611. *Zburau capetele, ca mingile, unele cu cealmale turceşti, altele cu chivere ruseşti.* GHICA, S. 19. *Îmbrăcat în costum de paşă şi purtând pe cap o cealmă mare cu o semilună în vârf.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Un chip lung, uscat, cadaveric, cu o legătură la cap ca o cealmă.* ZAMFIRESCU, R. 271. *Ies ziua la primblare Numa 'n fesuri şi 'n cealmale.* ŞEZ. V 11. *Capetele cu cealmale, Trupurile cu pistoale.* TEODORESCU, P. P. 548 b, cf. 334, 481.

2°. (Banat) Conciul purtat de femeile măritate. *Mâne zi* [= a doua zi] *urmează apoi învălirea miresei, care... stă din conciu, cu păr învăluit, şi se numeşte cealmă.* MARIAN, NU. 705/28, cf. 239/32. *Cu şalmă dĕ gât îl luvară.* ALEXICI, L. P. I 40/26

[Plur.-*male*. | [Şi: **celmà** s. f. *Au lepădat celmaoa şi au întrat în divan.* LET. III 149/4. *Cadiul se 'ngălbineà, Celmaoa pe ochi puneà...* ALECSANDRI, P. P. 151/10; — **celmeà** s. f. [Plur. *-mele*] *Şi luà d'o floricea Şi-i atârnà de celmeà.* MAT. FOLC. 55. *Aşà stau celmelele.* PĂSCULESCU, L. P. 266, cf. GRAIUL, I 53; — (în Ban. şi la Românii din Serbia, din sârb. *čalma*, cu accentul pe silaba iniţială) **ceâlmă** s. f. H. XVIII 279. *Cum mai cad florile, Aşà le săr celmile.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 62; — **ciulmà** s. f. *Pe cap* [purtau] *un fes roşu, în jurul căruia erà înfăşurat un şal turcesc, zis ciulmà.* ŞEZ. XII 7. | Diminutive: **cealmelúţă, celmelúţă** s. f. *Cealmeluţa i-o luà.* PASCULESCU, L. P. 258 b. *Celmeluţa i-o luà.* ib. 199 b.]

— Din turc. **čalma,** idem. ŞIO.

CEALMELÚŢĂ s. f. (Îmbrăc.) v. **cealmà**.

CEALMÚC s. m. sing. Sorte de *mortier*. — Pământ galben frământat cu apă; e bun de lipit. (Caraula, în Oltenia). CONV. LIT. LIV, 165, cf. lut, imală, muruială.

CEAM s. a. *(Grande) barque.*—(Turcism). Luntre mare, şlep (LM), mai mare decât barca (H. II 300), magazie plutitoare (CHIRIŢESCU, GR.); corabie cu pânze care face transporturi pe Dunăre (ANTIPA, P. 776); imbarcaţie. Cf. H. I 121, II 262, 312, XIV 66, 107. *Sânt să-i vie doao butci de porunceală, de la Beci* (= Viena), *cu ceamu'* (a. 1807). IORGA, S. D. VIII 42. *Caici, şlepuri, ceamuri* (a. 1875), ap. TDRG. *Lângă mal erau ancorate şi legate ceamuri cu lemne de salcie.* SANDU, SĂM. VI 324. *Poposirea ceamurilor din susul râului.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIII 925. [Plur. *ceamuri* | Şi: **ceaim** s. a. H. XIV 87, (+ *cin?*) **cean** s. a. LM., DDRF., **ceaum** s. a. H. VII 136.]

— Din turc **čam,** idem (la origine «brad») ŞIO.

CEAMBÚL † s. a. v. **ceambur.**

CEAMBÚR † s. a. *Détachement (de hordes tartares) pour saccager un pays; expédition de proie, razzia.* — Detaşament de trupe (spec. de horde tătăreşti), trimes în ţară străină spre năvălire, neaşteptată şi prădalnică; expediţiune de pradă, cf. podgheaz. (Se construià cu verbele a face, a da, a lăsà, a slobozì, a trimite, a purcede în...) *De la amândoă aceste ţări luà daruri, ca să nu le facă, cu ceambulurile lor, stricăciunea ţerilor lor.* LET. I 16/16. *Trecând peste munţi, s'au tăbărît la Torian, şi de acolo au slobozit călărimea ceambur şi au prădat oraşele Săculor.* ib. I 173/27. *Ce, cât sta lucrul gata şi sfatul numai să purceazà în ceambuluri Tătarii, sosesc de la hanul olăcari la Şerim-beiu.* ib. I 322/23. *O samă de Turci i-au trimis în ceambur prin ţara leşască, de au prădat-o.* ib. II 9/4. *După ce s'au întors Hanul şi cu Calgasulian din ceambururi, au scris la Poartă de toate ce au lucrat.* ib. II 335/18. *Au şi purces Tătarii pre Bahluiu în sus... şi de la Siret încolo au şi slobozit ceambururi, a prădà cât au putut cuprinde.* ib. II 390/32. *Ce Tătarii, după obiceiul lor, au şi lăsat ceambur în toate părţile, în şese zile, de au prădat şi au robit.* ib. III 69/36. *Şi trecând Adăl-Ghereisultanul Nistrul iarăşi dincoace... au aşezat sfatul şi au hotărît să dea ceambururi în toate părţile.* ib. III 155/8. *Tătarîi... în Thrachia trecând, peste tot au prădat..., până la Greţia cu ceabilurile agiuns.* CAMTEMIR, HR. 384/2. *În toate părţile năvrapii şi ceabulurile trimiţându-şi.* id. ib. 450, cf. *(ciabururile)* 208, *(ciambul)* 432. *Peste câtevaşi zile se învitară volintirii ca... să facă ceabul satelor.* DUMITRACHE, C. 420. || (Arhaism) Hoardă. *Şi toţi, de la generalii Împărătesii... până la cel din urmă pahonţ, se purtară ca niştе sălbateci, ca un ceambur de Tătari fără inimă.* IORGA, L. I 442. # (Astăzi, numai în locuţiunile) **A bate ceamburul** (ŞEZ. V 56/24, ION CR. III 85), s. **ceambura** (ION CR. III 377), **a umblà ceambura** (PAMFILE, J. II), s. **ceamburul** (ION CR. IV 22), **a da drumul** (vitelor) **ceamburu'** (H. XVI 267), **a umblà în geamburìi** (Râmnicul-Sărat, com. RĂDULESCU-POGONEANU) = a bate bambura, a umblà lela, de geaba, fără nici un rost, fără treabă, fără ţintă, a şedeà de geaba, a nu face nimica, a-şi trece vremea cu nimicuri, cu jocuri, a-şi pierde vremea în primblări, a nu se mai astâmpărà, a se ţineà de primblări. [Plur.-*bururi*. | Şi: **ceambúl** † s. a., **ceabúl** † s. a., **ceabíl** † s. a., **ceabúr** † s. a. ap. ŞIO., **ceabún** † s. a. ib., **geabúl** † s. a. DUMITRACHE, ap. id., **ceambúra** s. f. art., **geamburii** s. f. plur. art.].

— Probabil cuvânt de origine tătară, înrudit cu turc. *čapul* «incursiune de hoarde tătare», trecut şi la Ruteni *(čambul* «patrulă de călăreţi tătari sau de cazaci zaporojeni») şi la Poloni (*czambul* «incursiune»). Cf. ŞIO.

CEAMBÚRA s. f. art. v. **ceambur.**

CEAMENÍU, -ÍE † adj. Nom de couleur ? — *I rochie dă belacoasă ceamenie, dă fir* (a. 1740). IORGA, S. D. XI 266.

— Cf. rut. *čamjanij* «frumos» ?

CEAMFÍR s. m. v. **cimşir.**

CEAMFISTÍC s. a. (Med. pop.) *Amande de pistache.* — (Turcism; termen de medicină populară; rar, spre dispariţie) Nuces pistaciae. CONV. LIT. XXVI 452.

— Din turc. **čam fystygy** «pomme de pin, pignon». ŞIO. Cf. ceam şi fistic.

CEAMPARÁLE s. f. plur. v. **geamparale.**

CEAMŞÁ s. f. (Cor.) Nom d'une danse paysanne. — Numele unui danţ ţărănesc (SEVASTOS, N. 281/24) cu lăutari (PAMFILE, J. III).

CEAMSACÂZ s. a. (Med. pop.) *Résine de lentisque.* — (Turcism; rar, spre dispariţie; în medicina populară) Pix alba. CONV. LIT. XXVI 452. *Ceamsacâz cântarul 100 bani* (a. 1792). TARIF ap. ŞIO. [Şi: **geamsacâz** s. a. † ŞIO.].

— Din turc. **čam sakyzy,** idem (propriu «răşină de brad») ŞIO. Cf. ceam şi sacâz.

CEAMÚR s. m. sing. (Zid.) *Mortier.* — Pământ muiat cu apă şi amestecat cu paie, pentru tencuit (N. REV. R. a. 1910, 85), lut frământat bine pentru făcutul caselor (ION CR. I 121); p. ext. amestec de nisip, var şi apă (Şişeşti, în Mehedinţi, com. N. IONESCU). Cf. PAMFILE, I. C. 448—9; cf. imală, muruială, chirpici. *În România, pe şes şi în unele locuri din Dobrogea, casele se fac de ceamur, din stuh împletit pe inimă sau pe brâu.* SEVASTOS, N. 2/5. *Greblă de ceamur.* H. IX 61. *Ciorba sau ceamurul.* H. XVI 11. [Şi: **ceamúri** s. f. plur. H. XIV 447, **cemúr** s. m. sing. H. IX 7 (trecut, greşit, între numirile uneltelor de zidărie), **cimúr** s. m. sing. DICŢ. | Verb: (+ *murul*) **cimur(u)ì** IV^{a} = a tencuì. Cf. DICŢ.].

— Din turc. **čamur** «argile, limon». ŞIO.

CEAN s. a. v. **ceam.**

CEANÁC s. a. *Terrine, jatte, écuelle.* — Vas mare de pământ (s. de lemn LM., cf. ION CR. VII 155), smălţuit pe dinlăuntru, în parte şi pe din afară, care conţine mâncare pentru mai multe persoane (MANOLESCU, I. 66), strachină H. II 245, 256, V 5) mare (GRIGORIU-RIGO, M. P. I 136, com. OLMAZU) s. ma imică (DAMÉ, T. 74, PAMFILE, I. C. 390, RĂDULESCU-CODIN), în care se pun bucatele pe masă (H. IV 57, VII 228, 337, 426, IX 312, 344, XII 176) s. în care se gătesc bucate (H.

VII 9, IX 128, cf. II 126, 168, 208, 282, IV 157, VII 374); spec. strachină mai mare cu marginile întoarse înlăuntru, pentru coacerea unor anumite mâncări în țest (Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU), blid (COSTINESCU, GRAIUL, II), castron (ib., PAMFILE, J. III), năstrapă (BARCIANU). *Maria îi pregăteà un ceanac cu lapte cu cafeà.* DEMETRESCU, ap. TDRG. *Baciul, când se 'ntoarse la foc, aduse și două cenace de lemn, pe cari, umplându-le cu jintiță, ni le dădù în mâni... Flămând ca un lup, goliiu repede castronașul.* CIOCÂRLAN, SĂM. III 122. *Adu-mi un cenac, să puiu în el mierea.* BASME, ap. ȘIO. *Și nu așteaptă să li se toarne în cenac.* PAMFILE, V. 116. *Un cenac cu lapte dulce.* ION CR. IV 245. *Se crede că aceluia care mănâncă din oală, neașteptând să i se toarne în cenac, îi plouă la nuntă.* MUSCEL, 6. [Și: **cenác** s. a. | Diminutive: **cenăcúț** s. a. RĂDULESCU-CODIN, **cenăcél** s. a. LM., ION CR. VII 155].

— Din turc. **ćanaq** «plat de terre, écuelle». CIHAC II 559.

CEANÁIE s. f. plur. Outils de menuisier. — *Ceanăe* = lucruri de tâmplărie (Nemțișor, jud. Neamțu). ION CR. III 187.

CEANATÉIE s. f. plur. *Paillettes.* — (Bucovina) Fluturi (3⁰) *șanateie* = Flitter. WEIGAND, B. B. 97.

CEÁNCĂ † s. f. (Zool.) Serpent venimeux.—Șarpe veninos, cf. viperă. *Ceancă neagră înnainte ișitu-i-au.* DESCÂNTEC (a. 1784) ap. GCR. II 138/18. [Și: **ceángă** s. f. *Nu mănânci, mâncă-te-ar ceanga!* H. IX 92. *Pietricele mărunțele, Ceanga-langa după ele?* (= Drumul). GOROVEI, C. 136].

CEÁNDRAȘ s. a. v. **ceardaș**[2].

CEANFÉS † s. a. (Comerț.) v. **geanfes.**

CEÁNGĂ s. f. v. **ceancă.**

CEANGĂU s. m. Hongrois de la Moldavie et d'une partie de la région sud-orientale de la Transylvanie. — Ungur dinMoldova și din regiunea sud-estică a Transilvaniei, din Săcele, de lângă Brașov. *Coloniile șvăbești, țipțerești, slovăcești și ale Ceangăilor.* MARIAN, NU. 268. | P. ext. Vagabond. Cf. STAN, M. 149.

— Din ung. **csángó,** idem.

CEÁNSTE † s. f. v. **cn'ste.**

CEAÓN s. a. v. **ceaun.**

CEAP s. a. *Ruse, tour.* — (Numai la POLIZU care-l consideră turcism) Șiretlic, apucătură. [Plur. *ceapuri* id.]

— Etimologia necunoscută (După CIHAC II 488, din ung. *csáb* «appât, leurre»; după ȘIO., din turc. *čep* «trompeur»; cf. și ung. *csap* «palmă, lovitură»).

CEÁPĂ s. f. (Bot.) *Oignon (Allium cepa). Bulbe.* — Plantă cultivată pentru mâncare și trebuințe culinare, al cărei bulb are o aromă puternică. În glumă i se mai zice în popor și slănină-de-post s. brânză-sârbească. PAMFILE, A. 191. Se întrebuințează mult în medicina populară (cf. PAMFILE, B. 13, 32, 35, 38, 39, 61, 66, 67). *Csapě* = *caepa.* ANON. CAR. *Ceápa.* BIBLIA, (1688), 101₂. *Luăm făină de orz, lapte, apă și 2 ceápe tăiate.* CALENDARIU (1814), 178/22. *În toată împrejmuirea, un miros greu de oaie, de ceapă și de rachiu.* ODOBESCU, III 18/16. *De mâncare? O ceapă, un usturoiu și o bucată de mămăligă rece.* CREANGĂ, P. 6/4. *De trântitură scapi cu greu, de nu pui nimic; dacă pui ceapă coaptă în foc, ori ceară de albine, ea coace mai din timp și scapi.* ȘEZ. I 252/29. *Bunu-i vinu' decât apa Și friptura decât ceapa.* ib. I 104/17. *Cine mănâncă ceapă și nu lăcrămează?* GOLESCU, ap. DDRG. *Jucării cu foi de ceapă.* PAMFILE, J. I. || P. ext. (după fr.) Umflătură în formă de ceapă a unor plante, alcătuită din pieliță și foi rudimentare cărnoase, lipite strâns unele de altele, bulb. *O ceapă de laleà s'a vândut cu prețul fabulos de zece mii* [de] *galbeni.* C. NEGRUZZI, I 97. || **Lapte de ceapă:** se întrebuințează în medicina populară împotriva negeilor. PAMFILE, B. 50. **Nu plătește** (s. **nu face** s., m. rar, **nu ajunge) nici o ceapă (degerată** s., rar, **coaptă)** = nu are nici o valoare. Cf. ZANNE, P. II 416, PAMFILE, J. I. *Ghicituri desvănate, și care nu ajung o ceapă degerată.* P. MAIOR, IST. 270/29. *Câte trei nu fac o ceapă.* GHICA, A. 248. *Una fără alta, aceste bulendre nu fac nici două cepe degerate.* ISPIRESCU, L. 215/15. *Tropa, tropa pe podele, La oala cu ruminele* (= rumenele, sulimanuri) *Cine nu s'a ruminì, Nici o ceapă n'a plătì.* ȘEZ. VIII 61. *Calu-i șchiop și iapa-i oarbă, Amândoi nu fac o ceapă.* ȘEZ. IX 95. **A mâncà o ceapă degerată** = a nu reuși. Cf. ZANNE, P. III 518. **L-a făcut ceapă cu apă:** de râs. PAMFILE, J. II. **Cu ochii cât ceapa**=mari de tot, umflați (de plâns), boboșați. Cf. PAMFILE, J. I. *Ochii i-au ieșit afară din cap, cât cepele de mari.* CREANGĂ, P. 53/8.

Compuse (Bot.): **ceapă-blândă** = praz, PANȚU, PL.

ceapă-boboloașă. DR. I 361.

ceapa-câinelui = **ceapă-de-mare.** Cf. TDRG.

ceapă-câinească = porumbel. BARCIANU.

ceapa-cioarei s. **-ciorii** = 1⁰. *Gagea pratensis* s. *stenopetala:* mică plantă bulboasă, cu flori galbene; se mai numește și scânteiuță. PANȚU, PL. || 2⁰. *Muscari comosum:* Plantă bulboasă, cu flor, albastre; se mai numește și: floarea-viorelei, zambile, zambul. (Variantă:) *Muscari tenuiflorum.* PANȚU, PL. || 3⁰. = porumbel. PANȚU, PL. || 4⁰. = bălușcă. PANȚU, PL. || 5⁰. = brânduță-de-toamnă. PANȚU, PL. || 6⁰. = *hyacynthus comosus.* LB. *Foaie verde ceapa-cioarei, Se mărità fata chioarei.* ȘEZ. IV 236/18. # **A mâncat ceapa-cioarei** = e nebun, spune prăpăstii. Cf. ZANNE, P. I, 139, IX 448. *Dar n'am mâncat ceapa-ciorii, să plec acum, noaptea, la drum!* PAMFILE, C., cf. H. IV 9, IX 447, X 30, XI 502.

ceapă-cioreasecă = 1⁰. *Allium fistulosum:* Plantă bulboasă cu flori alburii; se mai numește și: ceapă-lungă, cepșoară. PANȚU, PL. || 2⁰. = turtă. id. ib. || 3⁰. = *hyacynthus comosus.* LB., Cf. ECONOMIA, 47. *Săracele fetele, Multu-și bat picioarele Pe toate răzoarele, S'adune ceapă-cioreasecă, Fața să și-o rumenească.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 439.

ceapă-de-mare = *Urginea maritima* s. *Scilla maritima:* Plantă bulboasă, cu flori alburii; bulbii acestei plante sânt întrebuințați în medicină mai cu seamă ca medicament diuretic. PANȚU, PL. Numită și: ceapa-câinelui. *Șasě cepe mari dě mare* (a. 1809). IORGA, S. D. VIII 48. *Se fierbe și se bea ceapă-de-mare.* PĂCALĂ, R. 252.

ceapă-franțuzească = hașmă. Cf. DDRF.

ceapă-lungă=ceapă-cioreasecă, cepșoară: *Allium fistulosum.* PANȚU, PL.

ceapă-lunguiușă DR. I 361.

ceapă-mănuntă = arbagic. Cf. TDRG.

ceapă-rea=sorbestreâ. BARCIANU, cf. DDRF.

[Diminutive: **cepúță** s. f.; **cepișoáră** s. f. DICȚ.; **cepșoáră** s. f. = ceapă mică; ceapă-cioreasecă (PANȚU, PL., DDRF); hașmă (BARCIANU); **cepușoâră** s. f. = ceapă mică; aiul-șarpelui (cf. LM.). *La gâtul găinii anină felii de cepușoară.* SEVASTOS, N. 57/22. | Augmentativ: **cepóiu** s. a. = ceapă mare; un soiu de ceapă (mare). Cf. ȘEZ. V 56/7, PAMFILE, A. 193. *Csépony* = caepae mas. ANON. CAR. | Adjective: **cepós, -oásă** = plin de ceapă, (gătit) cu multă ceapă;

cepésc, -ească = (mare s. roşu) ca o ceapă. *Mere cepeşti* s. *de ceapă:* mari, rotunde (Braşov). DR. II 705. | Colectiv-local: **cepărie** s. f. = ceapă multă (strânsă la un loc); loc semănat cu ceapă. DICŢ.; (neobicinuit) **cepét** s. a. PONTBRIANT. | Nomen agentis: (cf. lat. *cepārius*) **cepár** s. m. = negustor s. vânzător de ceapă. DICŢ. (cu femininul: **cepăreásă** s. f. COSTINESCU). | Alt derivat: **cepár** s. a. = (Cul.) plăcintă cu ceapă coaptă în cuptor (Ţara-Haţegului) REV. CRIT. III 92; (Med. pop.) absces la subsuoară (mare cât o ceapă; cf. broască II 1°.), cf. scurtă, udmă DDRF.]

— Din lat. **caepa,** idem.

CEAPÂC s. a. Partie (?) d'un radeau. — Cuvânt care face parte din terminologia plutăriei (H. V 394), plasă (ALEXI) [Şi: **ciopăc** s. a. H. V 169, **ciopârc** s. a. ALEXI].

CEAPÁR s. m. (Ornit.) v. **ceapur.**

CEAPÁR(IU) s. a. Instrument de charpentier. Unealtă de dulgherie. H. VI 82.

— Ar puteà fi turc. *čapa* «pioche, houe» + suf. *-ar.*

CEAPARMACÁR s. m. sing. v. **şahăr-mahăr.**

CEAPĂT s. a. Morceau de jambon. — (Transilv. Ungurism) Diferitele bucăţi de şuncă se numesc în Ardeal hoşmuri, *ceapături* şi hoşmeie. PAMFILE, I. C. 55. [Accentul? | Plur. *-turi.*]

— Cuvântul pare a însemnà «bucată (de şuncă)», precum arată etimologia, care pare a fi ung. *csapat,* «parte, cantitate de...» LACEA.

CEAPÁUĂ s. f. plur. *Lacets des sandales.* — (Ungurism, în Suciul-superior în Transilv.) Curele la opinci, nojiţe VICIU, GL. [Singularul pare a fi *ceapău.*]

— Din ung. **csapó** «cureaua biciului». Cf. ceaplău.

CEÁPCĂ s. f. *Shako.* — Chipiu (polonez), cf. şapcă, ceacău. *Ei* [Polonii] *merg, bătând din pinteni!.. Zburdalnica lor ceată Străluce de departe în haine poleite: Dulămi cu flori de aur la piept împodobite Şi 'ncinse cu paftale de piatră nestimată, Ceapce purtând un vultur şi pene, la mijloc.* ALECSANDRI, P. III 200.

— Din polon. **czapka,** idem. Cf. dubletul şapcă.

CEAPCÂN s. adj. m. I. *Cheval d'amble.* II. (Homme) *méchant, rusé.* — (Turcism, necunoscut în Transilvania).

I. †Subst. Cal (îm)buiestraş. *Căutaţi, cum mai în grabă, să ne răpeziţi doi ceapcâni (doi cai îmblători buni) şi mai pe urmă patru telegari suri.* LET. III $256/_{29}$.

II. Subst. şi adj. Om rău la inimă (CREANGĂ, GL.), şiret, rafinat (ŞIO). *Măi! al dracului venetic şi ceapcân de popă.* CREANGĂ, A. $42/_{25}$. *Dedu Ivan, care erà mai ceapcân ca ei.* CALENDAR (1881), ap. TDRG. *D'o venì Fulga bătrân, Fur bătrân Şi om ceapcân.* TEODORESCU, P. P. 513b.

[Abstract: (< turc. *čapkynlyk*) **ceapcâniác** s. a. = şiretlic. *A arătat mult ceapcânlâc, multă diplomaţie.* TELEOR, ap. ŞIO.]

— Din turc. **čapkyn,** idem (1°—2°), CIHAC II 559, ŞIO.

CEAPCÂNLÂC s. a. v. **ceapcân.**

CEAPCHÉN †s. a. }
CEAPCHÍN †s. a. } v. **cepchen.**

CEAPLĂU s. a. *Mêche* (de fouet). — (Transilv. Ungurism) Pleasnă de biciu. Com. OROSZ; cf. sfârc.

— Din ung. **csapló,** idem. LACEA, DR. II 901. Cf. ceapană.

CEAPRÁZ s. a. 1°. *Passement, galon, brandebourg; frange; bouton de soie.* 2°. *Rainette, tourne-à-gauche.*

1°. (Îmbrăc.) Pasmanterie, bordură (de obiceiu de mătase sau fir, dar şi de bumbac, lână etc.), ţesătură sau împletitură cu fire sau ciucuri atârnaţi, aplicată pe perniţe, perdele, haine etc.; p. ext. galon, găitan, brandeburg, canaf, ciucure (de fir, de mătase s. de lână, cf. COSTINESCU); nasture de mătase (cf. IORGA, C. I. I 129). *Ceaprazuri cu mărginile de sârmă galben[ă] şi mijloacele de sârmă albă, şi în mijloc să să facă floarea de cabarale, adecă de fluturi galbeni şi albi* (a. 1792). IORGA, S. D. VIII 24. *Veşminte de postav verde, cu ceaprazuri albe.* FILIMON, C. I 611. *La zile mari, Domnul îmbrăcà cabaniţa, care erà un fel de contoş cu ceaprazuri de fir şi cu profiruri de samur.* GHICA, S. 501. *Mihnea a îmbrăcat chepeneag de catifeà roşie cu ceaprazuri şi cu bumbi de aur.* ODOBESCU, I $71/_{18}$. *Ilicele erà[u] de parchet* (= barchet) *alb, cu găitanuri negre pe piept, cusute ca ceaprazurile.* PITIŞ, ŞCH. I 110. *Băuiu preţul murgului Şi ceaprazul surului.* MAT. FOLC. I 407. # *A face cepraz* = a face dunga tălpilor de la ciobote mai mare, mai lată. Com. MARIAN.

2°. (Dulgh.) Dinţarul cu care se îndreptează dinţii ferestrăului, cf. zimţar, călcător, ciaprăzar. DAMÉ, T. 115, PAMFILE, I. C. 120, H. IX 510.

[Plur.: *-zuri* | Şi: **cepráz** s. a.; **cepreáz** s. a. TDRG.; **ceprăză** †s. f. = cheutoare, butonieră. MARDARIE, L. 2300; (după suf. *-ag, -eag*) **ceprág** s. a. CIHAC, II 559, **cepreág** s. a. DAMÉ, T. *Haine tot de feleandrăş, cu nasturi şi cu ceprage tot de argint.* LET. I $233/_{21}$, cf. $254/_{6}$. | Instrument: **ceaprazár** s. a. = ceapraz (2°), dinţar. DAMÉ, T. 115, PAMFILE, I. C. 120. | Nomina agentis: **ceaprazár, ceprezár** (COSTINESCU), (din *ceprag*) **ceprăgár** †, **cepregár** †, **ceprigár** †, **ciprăgáriu** † (a. 1748—9, IORGA, S. D. VI 45) s. m. = fabricant s. negustor de ceaprazuri; p. ext. de chipiuri şi obiecte în legătură cu uniformele militare. *Lei 1,60 de la un ceprigar.* URICARIUL, XIX $324/_{3}$. *Lei 10 de la starostele de cepregari.* ib. XIX $327/_{12}$. *Alăturea cu locul lui Gligore ceprăgariului.* ib. XXIII 249. *Dacă stărostia voià să-i dea patentă de bogasier, el nu o primeà, zicând că este ceaprazar.* FILIMON, C. II 57; (cu derivatul) **ce(a)prăzărie** s. f. = meşteşugul ceaprăzarului; diferite feluri de ceaprazuri; (cu deosebire) prăvălia ceaprazarului. *Ceaprăzăria, rufăria felurită.* ODOBESCU, II 95. *Să lucrăm... ceprăzării, pălării femeieşti.* JIPESCU, O. 69. | Adjectiv: **ce(a)prăzărésc, -éască** adj. = (ce ţine) de ceaprazar. ŞIO. *Mosor ceprăzăresc.* STAMATI, ap. ŞIO. | Verb: (neobicinuit) **ceprăzì** $1V^a$ = a împodobì cu ceaprazuri. PONTBRIANT.]

— Din turc. **čapraz** «bouton avec houppe, boutonnière à brandebourgs d'or». CIHAC, II 559.

CEAPRAZÁN s. a. Partie de la barque. — O bucată de lemn ce se pune la luntre s. la dubă pentru a se băgà într'însul cuiul care ţine gujba. Se mai numeşte şi broatec (Grojdibodu, în Romanaţi). ION CR. IV 250. Cf. strapazan.

CEAPRAZÁR s. m.
CEAPRĂZĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. **ceapraz.**
CEAPRĂZĂRÍE s. f.

CEÁPSĂ s. f. 1°. *Bonnet, béguin, coiffe.* 2°. *Tête* (de clou). — (Azi, numai în Banat, Transilv. şi Bucovina).

1°. (Îmbrăc.) Bonetă (cf. LB., POMPILIU, BIH. 1006, VAIDA) purtată de copii (LM.), în unele regiuni, de fete (LIUBA-IANA, M. 14) sau numai de

femei măritate (BUD, P. P., DENSUSIANU, Ț. H. 242, MARIAN, NU. 704/5, cf. H. XVII 8, XVIII 35, XVIII 279), s. de nevestele tinere (Frata, Câmpie, com. V. BUCUR), peste conciul cu două coarne și fiind îmbuiată frumos (MOLDOVAN, Ț. N. 65). Cf. scufă, scufiță, căiță. *Mărirea îmbrăcămințiĭ lor și cepsele.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *[Cere] ceapsă copilii cei mici d'un an* (a. 1779.) IORGA, S. D. VIII 81. *Apoĭ fuge de la fereastă, pentru ca să prindă pe Ileana, care a furat ceapța bunicăi.* SLAVICI, N. 30. *Mi-oiu alege de pin dughene rochiile și cepsele cele mai iscusite.* SBIERA, P. 250/6. *Le tot privesc, țărăncile înalte și drepte, de la ceapța din cap până la opincile lor ciudate.* IRINEU, S. B. 7, 26,45. *Crâșmăriță, ceapță neagră, Numai ceapța ta mi-e dragă Și peteaua di sub barbă.* MÂNDRESCU, L. P. 138. *Ard'o focul ceapsa rea, Dor mi-a fost, dar mult mi-i grea.* MARIAN, NU. 707/1, cf. HODOȘ, C. 75. *Feciorii cu struțurile, Nevestele cu cepsele.* BUD, P. P. 20. || (Rășinari) Rochiță, recăluț. PĂCALĂ, R. 166.

2°. P. anal. Latul cuiului (VAIDA), capul cuiului.

[Și: **ceápță** s. f. | Diminutiv: **cepsúică** s. f. MARIAN, NA. 90/11. | Alt derivat: **cepsoáie** s. f. *Cepsoane* = (oaie) cu coarnele întoarse îndărăt. H. XVIII 141].

— În Banat, din sârb. **čèpac** «scufiță de femei», în Ardeal și Bucovina din ung. **csápca, csápsza** «scufiță». Cf. CIHAC, II 47. Cf. cepiță.

CEÁPȚĂ s. f. v. **ceapsă**.

CEÁPȚĂ s. f. *Soufflet.* — Palmă. *I-am dat o ceapță* (Frata, Câmpie, com. BUCUR).

— Stă, probabil, în legătură cu ung. *csapni* = a lovi, a plesni (pe cineva); modelat după *cleapță (cleapsă).*

CEAPUCLÚC † s. a. *Ruse.* — (Turcism literar rar, care n'a circulat niciodată în limba vie) Șiretenie, vicleșug. ȘIO. *I-au silit, cu un ceapucluc, până a nu le proftaxì alt praf din corposul ot Ligăreștì, să treacă ca să-și tepelediseascâ de-a-mâná.* DUMITRACHE, C. 443.

— Din turc. **čapukluk** «vitesse». ȘIO.

CEAPÚR s. m. (Ornit.) *Héron.* — (Delta Dunării; rusism) Stârc. ANTIPA, P. 776. *Ceapur alb* = ardea alba, stârc alb s. bălan. DOMBROWSCHI, 325, bâtlan. [Și (Dobrogea): **ceapâr** s. m. SCRIBAN, ARHIVA a. 1921, Nr. 2, p. 238.]

— Din rus. **čapura** «bâtlan». Cf. A. Scriban, *Archiva* a. 1921, p. 238.

CEAR subst. Cheveux? — Păr (cosiță)? (Într'o poezie populară: E vorba de un voinic, care ademenește cu flori pe o doamnă să vină la el și, punându-i mâna dreaptă în *cear*, o răpește pe calul său) *Dar Iovițâ ce-mi făceà? Cu stânga la flori se da, Dreapta în cear că-i puneà Și călare mi-o puneà.* MAT. FOLC. 1239.

CEÁRĂ s. f. I. 1°. *Cire.* 2°. *Cire d'Espagne.* 3°. *Cire* (dans les oreilles). II. *Liane à fleurs de cire (Hoya carnosa* s. *Asclepias carnosa* s. *syriaca).*

I. 1°. Substanță gălbuie s. albă și moale ce se topește ușor, pe care o produc albinele și din care fac ele fagurii (de aceea, pentru preciziune, se numește adesea ceară de albine; cf. mai jos ex. din ȘEZ.) Scosul cerii din faguri se face prin topire, iar sloirea cerii se face după fierbere, turnându-se ceara în strâchini (PAMFILE, I. C. 95—6); se vinde de obiceiu în formă de turte; se întrebuințează la fabricarea lumânărilor (de ceară) și (mai ales cea albă) a făcliilor, la modelat și la lustruit (scândurile, parchetele, încălțămintea). *Csarĕ* = *cera.* ANON. CAR. *Ca ceara muià-se.* CORESI, EV. 198/35. *Duca-vodă au scos pre țarani miere și ceară, de au dat pe desătina de stupi, și de porci, de tot masc[urul] și de un stup, câte o ocă de miere și de ceară.* LET. II 303/7. *Lei 1½ de oca de ceară ce va trece piste hotar.* RĂȘCANU, L. 66/17. *Să meargă la meșteru' acela ce au făcut 6 făclii de ceară în sfeșnicele cele mari pentru Mănăstirea-dintr'unlemn, ca să cerceteze pricina cu meșteru' acela, că eu am dat de aicea 10 oc[ă], 175 de dram[u]ri ceară* (a. 1816). IORGA, S. D. VIII 53. *Stupii sânt frumoși și cu ceară multă* (a. 1825). id. ib. VIII 163. *Într'un salon... ardeau două mari policandele cu lumînări de ceară galbenă.* C. NEGRUZZI, I 60. *Face un scăuieș de ceară anume pentru lup.* CREANGĂ, P. 30/1. *De trântitură scapi cu greu, de nu pui nimic; dacă pui ceapă coaptă în foc, orì ceară de albine, ea coace mai din timp și scapi.* ȘEZ. I 252/29. *D'auzit-am și știu bine Că n'oiu murì pre perine, Ci-oiu murì în țări streine, Unde n'oiu aveà pe nime: Fără lumină de ceară, Fără om din a mea țară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 194. *Ceară bună*=produsă de către albine. Com. A. TOMIAC. | (Pentru felul de a spăla ceara, e instructivă următoarea ghicitoare): *A trimis doamna de sus la doamna de jos să-i dea batista spălată în apă caldă și uscată în apă rece? (ceara).* ȘEZ. I 93. | (Aluzie la coloarea galben-albuie a cerii) *A fi (galben) ca ceara* s. *ca turta de ceară* s. *(ca) de ceară* = palid (din fire s. mai ales devenit astfel dintr'o dată, din cauza unei puternice emoțiuni: frică, groază ș.a); (m. rar) slab, pipernicit, fără fire, fără vlagă. Cf. MARIAN, INS. 185, ȘEZ. II 47/27, PAMFILE, C. *O parte se îngălbinise ca ceara și își frângeà mânile cu jale.* DRĂGHICI, R. 21/2. *Privitorii... semănau a niște statui de ceară.* C. NEGRUZZI, I 295. *Cu mânele-i de ceară ea tâmpla și-o mângâie.* EMINESCU, P. 208. *Îl găsiră tot cu cartea în mână și searbădă și galben ca turta de ceară.* ISPIRESCU, L. 102/36. *Până țineam cu codrul, Eram roșu ca focul; Dar de când țiu cu țara* (= șesul), *Gălbenit-am ca cera.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 290. | (Aluzie la chinurea din vremile trecute a vinovaților s. bănuiților, picându-le pe corp ceară fierbinte, spre a-i sili să mărturisească) *Să-l pici cu ceară* = să-i faci orice și tot nu cedează, nu ascultă. Cf. ZANNE, IV 67, IX 449, PAMFILE, C. | Fig. (Aluzie la moliciunea cerii, care poate fi modelată ușor) Persoană docilă, supusă, fără voință proprie, care se lasă să fie condusă în totul de către altul. *Nevastă-mea... este o ceară moale, pe care o întorc cum mi-e voia.* C. NEGRUZZI, I 77.

2°. P. anal. (Comerț.; mai ales complinit cu atribute) *Ceară roșie* s. *tare* s. *de pecetluit* (scrisori etc.) = o compoziție de gumă, lac și rășină, de diferite colori, cu care se pecetluesc scrisorile ș. a. *Domnul țării să aibă pecetea neamului său, iară nu cea de obștea Domnilor Țării-muntenești, iară cu ceară roșie.* LET. I, A 109/22. *L*[eu] *1, ceară tare i cerneală* (a. 1772). URICARIUL, XXI 365/32, cf. RĂȘCANU, L. 75/21. *Clarinetu-i hârbuit, lipit cu ceară tare.* CONTEMPORANUL, VI, 1. || (Miner.; după germ. *Erdwachs*) *Ceară de pământ* = ozocherită.

3°. P. anal. Secrețiune care se formează și se îngroașă în ureche. *Când încep* [buboaiele] *a se face, dacă le spurci ori le ungi cu ceară din urechi, atunci scapi de ele.* ȘEZ. I 256/17, cf. LEON, M. 99.

II. (Bot.). Arbust acățător, totdeauna verde, cu flori albe-trandafirii, plăcut mirositoare. Se mai numește și: floare-de-ceară. PANȚU, PL., ceara-albinii. BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V. n-rele 3-4, p. 54, cf. BARONZI, L. 130/25, H. XI 338.

[Plur. (rar): *ceri.* Neclar în: *Cearcănul sau cerile carele uneori împrejurul soarelui ca brâul se veade.* CALENDARIU (1814) 78/1. | Diminutive: **cerúță** s. f. *Floricele n'au găsit, Ci-au găsit o mică-albiniță, Și din albiniță s'a făcut o ceruță, Și din ceruță s'a făcut o luminiță.* MARIAN, NA. 188/7, cf. VICIU, COL., **ceríță** s. f. *Din mieriță*

Se face ceriță. id. INS. 174, **cerișoáră** s. f. DICȚ. | Adjective: **ceríu, -íe** = galben ca ceara. MARIAN, CH. 51, **cerós, -oásă** = plin de (s. bogat în) ceară, ca ceara. DICȚ. | Nomen agentis: (lat. *cerarius)* **cerár** s. m. = negustor de ceară, cel care lucrează ceara. DICȚ., (cu femininul): **cerăreásă** s. f. = nevasta cerarului; vânzătoare de ceară. DICȚ., (cu derivatul abstract, colectiv și local): **cerărie** s. f. = negoț cu ceară; meseria cerarului; fabrică, prăvălie-magazin, depozit de ceară; ceară multă strânsă la un loc, obiecte multe de ceară. DICȚ. | Abstract: **cerărít** † s. a. = impozit asupra cerii. LM. | Verb: **ceruì** IV^{a} = a acoperì cu un strat subțire de ceară, a unge, frecà, lustruì cu ceară. *Cĕruiĕsk* = caera ungo. ANON. CAR., (cu adjectivele:) **ceruít, -ă.** *Curțile cu cerdacuri și scări a*[le] *căror scânduri curate și ceruite sclipeau în lună.* EMINESCU, N. 56/$_{29}$, **ceruitór, -oáre,** (cu abstractele:) **ceruíre** s. f., **ceruít** s. a., **ceruiálă** s. f. **ceruitúră** s. f.].

— Din lat. **cera,** idem. Cf. cerat.

CEÁRBĂ s. f. (Zool.) v. **cerb.**

CEARC † s. a. *Cercle.*— (Turcism; numai la POLIZU) Compas; cerc; cearcăn. [Plur. *cearcuri*].

— Din turc. (sau bulg.) **čark** «roată».

CEÁRCĂ s. f. v. **cercà.**

CEARCAGÍ-BAȘÀ †. s. m. v. **cearcagiu.**

CEARCAGÍU † s. m. *Escarmoucheur.*—(Turcism literar) Soldat din avant-gardă. ȘIO. *În ziua de-a no*[u]*a, avangardia rusească, prohorisind mai nainte, să întâmpină cu Turci 500 cearcagìi și, dând războiu, îl pierdură.* DUMITRACHE, C. 438. [Și: **cercagíu** † s. m. COSTINESCU. | Compus: **cearcagí-baș**[ă] s. m. Căpetenia cearcagiilor. ȘIO. *Au trimis cearșagi-baș*[a] *limbă* [= înștiințare secretă], *pe un Franțuz.* ISTORIA (a. 1715), ib.].

— Din turc. **čarkağy,** idem. ȘIO.

CEÁRCĂN s. a. 1°. *Cercle.* 2°. *Cerne (d'arbre).* 3°. *Halo.* 4°. *Disque du soleil ou de la lune.* 5°. *Eclipse de soleil.* 6°. *Demi-cercle.* 7°. *Arc-en-ciel.* 8°. *Cerne* (qui entoure les yeux fatigués ou malades ou une plaie). 9°. *Compas* (de tonnelier).

1°. Cerc (tras pe pământ, pe nisip s. pe un obiect COSTINESCU), inel (Com. AR. TOMIAC). *S'au ivit în ceriu o cununĕ, cearcănŭ de steale.* DOSOFTEIU, V. S. 31. *Acolo făcù un cearcăn, cu cuțitul, pe pământ.* GORJAN, H. I 127/$_{5}$. *Pe buzele-ți înseamnă adânc un cearcăn încruntat, Atunci când lacomi dinții tăi îți mușcă-un sărutat.* OLLĂNESCU, O. 57. | Fig. *Și iar din cap începe S'înșale, să s' înșale: D'ăst cearcăn al greșalei E toată istoria.* I. VĂCĂRESCU, P. 53/$_{20}$.

2°. Cerc concentric ce se vede în tăietura curmezișă a unui arbore și care însemnează creșterea lui anuală. COSTINESCU.

3°.Cerc (II 1°) de vapori care se vede une-ori în jurul soarelui s. mai ales al lunii. PAMFILE, CER. 34. *Cearcănul sau cerile carele une-ori împrejurul soarelui ca brâul să veade.* CALENDARIU (1814), 78/$_{1}$. *Într'o noapte de Marți, zărind un cearcăn în jurul lunii...* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Cearcăn de lună.* PĂSCULESCU, L. P. 65. *Bată-te, bădiță, bată Cearcănul de lângă soare Și dreptatea mea ast' mare, Cearcănul de lângă lună Și dreptatea mea ast' bună.* RETEGANUL, TR. 143/15-17, cf. VAIDA, (cu varianta: cercuțul de p'ângă soare) **BUD, P. P.**

4°. Discul (soarelui s. al lunei). *Soarele... se adună din trei, că are cearcănul, are lumina, are și înfierbințeala.* MĂRGĂRITARE (a. 1746) ap. TDRG. *Tată, ce-i așa de ros*[u] *la fereastră? — Cearcănul lunii va fi, dragă!* CONV. LIT. ap. TDRG.

5°. (Astr. pop. Beilic, jud. Constanța) Eclipsa soarelui o numesc *cearcăn,* iar a lunii svârcolaci; *cearcănul* aduce moarte, iar svârcolacii resbel. H. II 245.

6°. Semicerc. BUGNARIU, NĂS.

7°. Curcubeu. BUGNARIU, NĂS.

8°. Cerc (vânăt), vânătaie care înconjoară ochii obosiți s. bolnavi, s. care se formează în jurul unei răni. *Lungi cearcăne vinete se trăgeau împrejurul ochilor.* EMINESCU, N. 4. *Această infirmitate, ca și cearcănele vinete de pe obraz, se datorește abuzului nemăsurat al gogoșilor de ristic.* CARAGIALE, M. 88. *Câteva pete rumene, cu cearcăne gălbui, îi răsăriră în obraji.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

9°. Compas (de dogar). DICȚ.; cf. țărcălan. [Plur. *cearcăne.*| Și: (+*țarc,* cf. țărcălan) **târcăn** s. a. (ad 3°) *Țarcănu' de p'ângă lună.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 257. | Diminutiv: **cercănél** s. a. (ad 3°) *Cercănel de lângă lună, Spune-i badii voie-bună; Cercănel de lângă soare, Trimete-mi, bade, scrisoare.* PAMFILE, C. T. 186, cf. id. CER. 34. | Verb (neobicinuit) **cercăní** IV^{a} = a face (a trage) cearcăn în jurul unui centru. COSTINESCU.]

— Din lat. **circinus,** (> * *circanus* cf. DR. III 396—397) idem. Cf. cerc.

CEARCEÁF s. a. }
CEARCEÁV s. a. } v. **cearșaf.**

CEARCLĂU † adj. m., s. m. I. (Ducat) *cordonné*(e). II. Ancienne monnaie qui circulait autrefois en Valachie. — (Turcism)

I. Adj. m. (Galben) cu zimți (POLIZU), zimțat.

II. S. m. Monetă în valoare de trei lei vechi, care circulà în țară pe timpul lui Carageà-vodă. ȘIO. II 35.

[Și: **cercliu** † adj. m., s. m. ȘIO.]

— Din turc. **čarkly** «muni de roues». ȘIO.

CEÁRDĂ s. f. *Auberge, cabaret.*— (În Transilv.; ungurism) Cârciumă, han. ION CR. II 219. *În malul apei verzi, niște case mari, obosite, dintre cari una-și poartă și pe românește firma, în aceste cuvinte: «La cearda (crâșma) podului Simerii».* IORGA, N. R. A. I 263. [Derivat: (< ung. *csárdás,* idem) **ceardáș** s. m. = cârciumar. ION CR. II 219].

— Din ung. **csárda,** idem. Cf. ceardaș.

CEARDÁC s. a. v. **cerdac.**

CEÁRDAȘ s. m. și a. 1°. Nom d'une danse hongroise. 2°. *Plumet.*

1°. (Cor.) S. a. Numele unui danț unguresc, jucat pe alocuri, în Transilv., și de Români. SEVASTOS, N. 281/$_{18}$, PAMFILE, J. III, ION CR. I 155, H. II 33, XII 149. *O adevărată fanfară de sunete... alimentà un ceardaș, pe care-l frământau de foc doi ungureni și-o Kati.* VLAHUȚĂ, D. 5. *Bunu-i jocu' românesc, Când cu mândra mă 'nvârtesc; Rău e, Doamne, lung îți pare, Când joci ceardașul cel mare.* HODOȘ, P. P. 182.

2°. (Bot.) S. m. = **colilie.** PANȚU, PL.

[Plur. (ad 2°) *ceardașe* și *ceardașuri.* | Și (ad 2°): **ceardiș** H. II 257, XVI 373; **ceándraș** s. a. PAMFILE, J.; **ciórdaș** s. a. H. X 97.]

— Din ung. **csárdás,** idem (propriu: [joc] de cârciumă).

CEARDÁȘ s. m. v. **ceardă.**

CEARDÍC s. a. *Rangée de dents.* — (Numai la DDRF.) Șir de dinți.

CEARLATĂN † s. m. v. **șarlatan.**

CEARLĂU s. a. v. **ceatlău.**

CEÁRMĂ s. f. Femme noiraude et laide.—Femeie neagră şi urîtă. BUGNARIU, NĂS.

— Cf. ung. *csárma* «lărmuitor», cu care pare a se fi amestecat şi slav. *čьrnъ* «negru». Cf. cearnapoacă, cermăluì.

CEARNAPOÁCĂ s. f. Femme noiraude et laide. Femeie neagră şi urîtă. BUGNARIU, NĂS. — Cf. cearmă.

CEARŞÁF s. a. 1°. *Drap (de lit), linceul; châle.* 2°. Billet de banque de 100 lei.

1°. Bucată mare de pânză (albă, une-ori cu cusături şi broderii cf. IORGA, I. R. I 128), de aşternut pe pat, (Mold.) prostire (H. XII 105, COSTINESCU), (Transilv.) lepedeu. *Cearşaf de pat* = care se aşterne pe saltelele patului; *de plapomă* = care se pune pe dosul plapomei, cf. IORDAN, ARH. 199; *de baie* = cu care te ştergi pe corp după baie s. după fricţiuni cu apă rece. *Un cearşaf cosut mătasă* (a. 1579). HEM. 65. *Voiu da voao 30 de cearşáfuri.* BIBLIA (1688), 185. *3 cearceafuri de borangiuc* (a. 1809). URICARIUL, X 254/22. *3 cearşafuri, însă unul cu fir şi 2 de purtat.* ib. XXI 368/18. *Medalìa de bronz... pentru un cearşaf cusut în gherghef.* I. IONESCU, P. 548. *Găsì pe zeiţă învelită într'un cearşaf.* FUNDESCU, ap. RUDOW, XVII 406. *Înfăşură perna într'un cearşaf mare.* BASME, ap. ŞIO. *Ea se plecă spre el, întinse cearşaful şi aşeză la loc.* D. ZAMFIRESCU, R. 279. *Un cearşaf verde luà Şi pe Turc dacă-l legà, Şi pe Turc dacă-l bătèa, În cearşaf îl înfăşeà.* TEODORESCU, P. P. 660b, cf. *(cearşaf în picăţel)* 78/24. | P. ext. Pânză de turban, şal. *Banul... cu cauc cu cearşaf alb.* FILIMON, C. II 322. | Spec. † Pânză în care se învelește trupul mortului, giulgiu, linţoliu. *Şi luând trupul lui Iosif, îl învălì în cearşaf curat.* BIBLIA (1688), ap. TDRG.

2°. (În glumă, din cauza mărimei bancnotelor de 100 sau 1000 de lei, în comparare cu cele de 20 de lei, mai mici) Hârtie-monedă de 100 sau 1000 de lei. *Stama, cu chef, plătì... un cearşaf, 3 bumăşti... şi o fifirică.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV2. 547.

[Plur. *-ceafuri.* | Şi: **cearceáf** s. a., **cerceáf** s. a. URICARIUL, XIV 234/22, **cearceáv** s. a. H. II 132, **cerşáf** s. a. H. III 81, **cerşág** † s. a. = pânză de in, linţoliu. MARDARIE, L. 2331, 2488.]

— Din turc. **čaršaf, čarčaf**, idem. CIHAC, II 559, ŞIO.

CEARSÁLĂ s. f. } v. ţesală.
CEÁRSĂLĂ s. f. }

CEARSĂLÍ vb. IV v. ţesălà.

CEARŞÍT † s. m. *Espion.* — (Turcism literar) Spion. *Mai găsind pre un boier moscal, ce îmblà tiptil ca să găsească oameni de oaste, arnăuţii şi alţii străini prinzându-l şi zicând că ar fi cearşit, în postul cel mare i-au tăiat capul.* LET. III 186/34. *Într'aceastâ zi,... au prins pe un cearşit slavon, găsindu-l ascuns în casa Imamului de-acolo.* ARHIVA, R. II 70.

— Dinturc **čašyd**, idem. ŞIO., cf. ceaşitlâc.

CEÁRTĂ s. f. 1°. *Querelle, dispute, démêlé, différend.* 2°. *Rumeur, murmure.* 3°. *Discorde, inimitié, hostilité, haine.* 4°. *Réprimande, blâme.* 5°. *Punition, châtiment.*

1°. Schimb de vorbe aspre, de imputări între două s. mai multe persoane, rezultat din deosebire mare de păreri s. de interese, discuţie aprinsă, sfadă (cuvânt care corespunde regulat în Pravila Moldovei lui *ceartă* din Pravila Munteniei), gâlceavă (2°), cioandră (LB.), cf. ciorovăialâ, price, (†) voroavă, altercaţie, controversă, dispută, itigiu, disensiune. Cinevà începe, corneşte (MARDARIE, L. 2437), face, are (cu altul) *ceartă*, se apucă (cu altul), la (s. seiala) (s. † în) *ceartă*, pentru (s. dins. dela) cevâ. *În carte sau în sfade.* CORESI, EV. 123/16. *Deci după moartea lui [Radu] boieri[i] nu să puteà voì pre cine vor pune domn; că unii ziceà să fie cesta, iar alţii ba cela, şi erà gâlceavă şi ceartă întru dînşii.* GAVRIL PROTUL (a. 1654) GCR. I 171/1. *Să luară în ceártă şi în cuvinte.* MINEIUL (1776) 120b/1. *Zgârciul urechii drepte de să va clătì, ceartă sau gâlceavă vii* (= vei) *aveà.* TREPETNIC (a. 1779) ap. GCR. II 123/14. *De-acum să vedeţi voi certe, Lupte, vrajbe 'ntre boieri, Pentru scaun şi averi.* ALECSANDRI, P. II 106. *Şi-apoi, dup'o vreme, văzuiu Că dînşii la ceartă 'ncepură.* COŞBUC, F. 83/1. *Aşà trăiau de la un cârd de vreme, cu certuri şi împăcăciuni.* ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Văzând cearta iscată între tata şi mama, din pricina mea,* [bunicul] *a zis...* CREANGĂ, A. 18/3. *Se vede că a avut vr'o ceartă cu soră-sa şì, viind s'o gonească de pe tărâmul ei, a pârlit iarba, pe unde a trecut.* ISPIRESCU, L. 5/34. *Unde să calce ea cuvântul bucătăresei şi să se amestece în certurile şi becisnicìile celorlalţi?* id. ib. 309/10. *Ei s'au luat la ceartă, de la o varză ce crescuse în mijlocul vărzăriei lor, că adecă a cui să fie.* ŞEZ. IV 5/2. | Fig. *Ceartă literară.* # *Cearta fără bătaie* (s. *fără părială*) *e ca nunta fără lăutari.* LM., cf. ZANNE, P. IV 526, ISPIRESCU, L. 215/1. # *A căutà cearta, cu lumânarea* (BARONZI, L. P. 47/13) = a căutà cu râvnă prilej de ceartă, a provocà ceartă cu dinadinsul, a umblà după ceartă. *Şi de astă dată se (a)legară de dînsul şi-i căutà cearta, cu lumânarea.* ISPIRESCU, L. 248/3. **Cată-ceartă** (BARONZI, L. P. 96/8) subst. = persoană care caută mereu prilej de ceartă. || (Bot.) **Cearta-casei** = vineriţa (Braşov). PANŢU, PL.

2°. († s. învechit) Gălăgie, gâlceavă, murmur (de nemulţumire). *Fu ceartă mare.* COD. VOR, 48/6-6 (: scorni-se... strigare mare. N. TESTAMENT 1648; să făcù strigare mare. BIBLIA 1688). *O ceartă de cântece voioase.* DDRF.

3°. Discordie, neînţelegere, duşmănie, vrajbă, ură. *Stăi, cuscre cadiule, Să ne-ăscultăm vorbele, Că junii fac certele Şi bătrânii pacele.* ALECSANDRI, P. P. 151b/19. *De-i vrăjmaş şi om de ceartă, Mihneavodă-acum îl iartă Şi-l pofteşte ca să vie, Ca un frate, la Domnie.* ib. 203/6. *Cum e Badiul pus la chin, Să-i dau un pahar de vin, De certuri să ne'mpăcăm, De greşeli să ne iertăm.* TEODORESCU, P. P. 547/.

4°. Înfruntare aspră adresată cuivà pentru o greşală, mustrare (LM.), dojană, reprimandă. Cinevà (în Transilv.), capătă *ceartă* s. îşi ia o *ceartă* (în vechiul Regat) se alege cu, primeşte s. mănâncă *o ceartă* = e certat pentru cevà; cinevà trage cuivà o *ceartă (zdravănă).*

5°. († şi dial.) Pedeapsă; cf. certare. *Canonul acesta arată şi feliul bătăii şi a certii.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. *Ar fi trebuit să o simţi de mai de mult, şi să înţelegi că eu atât de mult mă tem de cearta legilor, încât frica îmi deschide minţile şi-mi luminează calea pe care umblu.* SLAVICI, N. II 153.

[Gen.-dat. *unei certe* s. *certi*; plur. *certe, certuri*, rar *certi* TDRG. | Derivat: (rar) **certáş** s. m. = căruia-i place cearta, certăreţ; care e *certat* cu cinevà. *Certaş, vrăjmaş câne şi lup, Tot pe un calup.* PANN, ap. TDRG. *Certaşii s'au împăcat cu judicata cucoanei, şi s'au dus acasă.* SBIERA, P. 219/4.]

— Vechiu substantiv postverbal din **certà**, probabil încă din epoca latină-vulgară (cf. alb *k'arte*, cu acelaşi sens).

CEAS! Interjecțiune cu care se îndeamnă vaca să stea liniștită la muls (MARIAN, PAMFILE, J. II), să-și dea piciorul de către mulgător îndărăt, ca acesta să poată umblà la uger (REV. CRIT. III 92). *Ceas, Bălaie, mamă, ceas!* PAMFILE, I. C. 21.

— Probabil interjecție primară, ca *st!* etc. (După Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 302, ar fi lat. *cessa*, imper. lui *cessare*).

CEAS s. a. 1°. *Heure.* 2°. *Heure, temps, moment, heur.* 3°. *Occasion.* 4°. *Office religieux, heures (canoniales), petites heures.* 5°. *Montre, pendule, horloge.* 6°. Danse paysanne.

1°. Timp cuprinzând a 24-a parte a zilei, sau 60 de minute, o (a) r ă. *Ca în doao ceasure strigară.* COD. VOR. 11/10. (: până la doao *ceasure* strigând. N. TESTAMENT 1648; ca vr'o doao *ceasuri* strigând. BIBLIA 1688). *Ce graba în ceas... nu isprăvește, aceea delungarea vremii... biruiaște.* CANTEMIR, IST. 168. *Ceasurile se primenesc fără încetare.* MARCOVICI, C. 20/7. *În curgere de două sau trei ceasuri putem agiunge acolo.* DRĂGHICI, R. 8. *Prin câte depărtate locuri poate să umble duhul omului, în minute de ceasuri.* id. ib. 69/1. *Hrana să li se dea* [vitelor] *regulat la ceasuri hotărîte.* I. IONESCU, C. 3. *Nici că poate cinevà să fie un ceas în liniște.* ALECSANDRI, T. 183. *Tu citești scrisori din roase plicuri Și într'un ceas gândești la viața toată.* EMINESCU, P. 47. *Peste-un ceas păgânătatea e ca pleava vânturată.* id. ib. 243. (Complinit) *Dup' un ceas de vreme, mamă-sa venind Nu știu ce să-i spuie...* COȘBUC, F. 97/16. *Nu trece nici un ceas la mijloc, și-un cuptioriu de plăcinte, câțiva pui... erau gata.* CREANGĂ, P. 10/5, cf. 70/2, 174/1. *Mergeau, fără a simți că merg, părându-li-se calea scurtă și vremea și mai scurtă, ziua ceas și ceasul clipă.* id. ib. 276/18, cf. 130/23. *Un ceas ținù lupta.* ISPIRESCU, L. 18/26. *Mereu mă iau la fiori, Din tălpi până 'n susuori, Într'un ceas de nouă ori.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 91. *Când nu te văd un ceas...* ib. 97. # *Nu aduce anul ce aduce ceasul.* ZANNE, P. I. 2, cf. 3. *Rabdă un ceas, că trăești un an.* PAMFILE, J. II. *Cu un ceas mai nainte* (s. *mai curând* DDRF) = fără întârziere, fără a mai aștepta. ZANNE, P. III 94, cf. DDRF. *Cere, ce mai ai de cerut, cu un ceas mai curând.* ISPIRESCU, L. 29/14. *Pe ceas* = la fiecare oră (BARCIANU); îndată, la moment (id., CIHAC, II 47). *La ceas* = la fiecare oră, la ora anumită. Cf. POLIZU. *La tot ceasul* = la fiecare oră, id. (În Transilv., construcție neromânească, după germ.) *La toate două ceasuri* (id.) s. *tot la două ceasuri* = tot la intervale de două ore = la fie-care două ore, din două în două ore. *Cu ceasurile* s. (neobicinuit, în rimă) *cu ceasul* = timp îndelungat. *La orice îi sare glasul Și râde nebun, cu ceasul.* PANN, P. V. I 97. | *A luà o trăsură de piață cu ceasul. Am plătit birjarului un ceas și jumătate. Ceasul* (= cursa de un ceas, cu trăsura de piață) *e cincizeci de lei.* || Spec. Distanța pe pământ, întinderea, spațiul parcurs (cu trăsura s. călare) timp de o oră. *I-au ieșit Antioh-vodă înainte pe Bahluiu cale de un ceas.* NECULCE, LET. II 292/32. *Aga Turcul alăturea cu dînsul, cu ceasornicul, ca să vadă câte ceasuri au călcat Moscalii hotarul.* id. ib. II 323/30. *Două ostroave mici cari cu câteva ceasuri se socoteau a fi depărtate de ostrovul unde se află el.* DRĂGHICI, R. 46. *El avea treizeci și două [de] ceasuri în lungime, adecă de la un capăt al Basarabiei până la cellalt și două în lățime.* IORGA, IST. ROM. II 104. *Muma smeului... suflă văpaie din gura ei cea spurcată, cale de trei ceasuri.* ISPIRESCU, L. 26/3. *Acest sat e la trei ceasuri de București. Un ceas bun* (s. *bunicel* s. *bunișor*) = mai bine de un ceas. || (Determinat printr'un numeral) Una din cele 24 de părți în care e împărțită o zi de calendar, parte determinată prin arătările unui ceasornic; p. ext., bătaia ceasornicului. (Azi, după numărătoarea oficială, ceasurile unei zile se numără începând cu ceasul «unu» după miezul-nopții și continuând cu ceasurile 2, 3, 4... până la 24; neoficial, în graiul zilnic, ceasurile se numără numai până la 12, începând cu «unu» tot după miezul-nopții și numărându-se cele următoare până la 12 — la amiază — după care începe din nou numărarea de la «unu» ziua până la 12 noaptea, făcându-se deosebirea între «unu după miezul-nopții» s. «noaptea» s. «din noapte» și «unu după amiază», s. «după prânz», s. «ziua», s. «din zi». Mai de mult se întrebuința numărătoarea bisericească (orientală, turcească) când «unu din zi» începeà la «șase dimineața», iar «unu din noapte» la «șase seara»). *Se meargă... din al treile ceas de noapte.* COD. VOR. 53/14. *De-aceasta apă grăì Domnul H*[risto]*s cu Samareanina, la puțul lui Iacov, în șease ceásuri de zi.* VARLAAM, ap. GCR. I 107/31. *Am lucrat în via Domnului, de nu ca cel de* [la] *al nouălea ceas, măcar ca cel de la al unsprezecelea ceas.* ANTIM, P. XXV/30. *Această comită* [= cometă] *răsăreà de cu seară, la un ceas din noapte* [= la ora 7 seara]. DIONISIE ECLES. 163/36. *Bate un ceas!... Noi nu numărăm ceasurile, fără numai după ce le-am pierdut.* MARCOVICI, C. 10/5. *Cum știè el... toldeauna ce ceas erà?* DRĂGHICI, R. 150/17. *Iar în ceasul al nouălea a strigat Iisus cu glas mare.* EVANG. ap. TDRG. *E un ceas. Sânt două ceasuri. Ceasul e unul, două, etc. E ceasul unu. Sânt ceasurile două etc. La patru ceasuri fix. Cât e ceasul* (s. *câte ceasuri sânt*)? *Am fost la line pe la (ceasurile) trei.* (Modern) *Trenul sosește la ceasurile 23 și 17 (minute).*

2°. Durată de timp în cursul căreia se întâmplă ceva; a cărei lungime depinde de poziția subiectivă a vorbitorului. Când vorbitorul e indiferent față de ea, *ceas(uri)* e aproape sinonim cu «timp, vreme» și durata trebue precizată printr'un atribut, de ex. *mult ceas* († s. învechit) = timp îndelungat, *o mică de ceas* = o clipă; când vorbitorul e nerăbdător să se întâmple ceva, atunci *ceas* = «timp scurt» și se întrebuințează aproape în același înțeles ca «minută, moment, clipă». Poziția subiectivă a vorbitorului reiese și din atribute ca *bun* sau *rău*, care întovărășesc cuvântul *ceas.* || Cu înțelesul de «timp, vreme» (azi numai la plural sau determinat printr'un genitiv sau atribut). *În ceasul de cină.* CORESI, EV. 412/28. *După câtva ceásù să alină marea.* VARLAAM, C. II 35/2. *Popa idolilor mult ceas s'au muncit în văzduh.* DOSOFTEIU, V. S. 2. *Căutând* (= privind) *curvei ceas mult.* id. ib. 52. *Șezând seara la vorbă mult ceas.* DIONISIE ECLES., C. 195/41. *Nu după mult ceas și-au și dat duhul.* DRĂGHICI, R. 27. *Unde sânt ceasurile cele trecute?* MARCOVICI, C. 10/12. *Ah! căci nu mi-a curmat moartea zilele în ceasurile acèle!* C. NEGRUZZI, I 52. *Cu-a tale umbre azi în van mă 'mpresuri, O, ceas al tainei, asfințit de sară!* EMINESCU, P. 53. *Adesea ieșeà la vânătoare, ca să-și petreacă ceasurile ce-i prisosèà.* ISPIRESCU, L. 42/9. || Cu înțelesul de «moment, clipă». *Se vindecă dentr'acela ceasù* (= îndată). CORESI, EV. 322/5. *Să nu mă 'nfruntedzi, Doamne, la ceas de mânie.* DOSOFTEIU, PS. 22. *Mulți, în ceasul bucuriei, au murit.* CALENDARIU (1844) 66. *I-a bătut ceasul norocului.* PANN, P. V. II 68. *El însă nu-și pierdù cumpătul, la un ceas așa greu.* C. NEGRUZZI, I 226. *Prieteni buni, să bem și să mâncăm, căci poate mâni vom da de ceas amar* (= clipe amare)! ALECSANDRI, T. 551. *Sânt ani la mijloc, și încă mulți vor trece, Din ceasul sfânt, în care ne 'ntâlnirăm.* EMINESCU, P. 49. *Din ceasul acela, au început a vorbì ele înde ele că spânul...* CREANGĂ, P. 210/3. *Plângeau în pumni, blăstămându-și ceasul în care s'au născut.* id. ib. **În ceasul ce...** (s. **care**) s. **în ce** (s. **care**) **ceas** = când, în clipa

(s. momentul) în care... *Cela ce-şi va ucide fata, în ceasul ce o va află curvind cu cineva, nu se va certà ca un ucigătoriu.* PRAVILA MOLD. 46,$_2$. *Nu ştiţi în ce ceas Domnul nostru vine.* BIBLIA (1688) 4 pr./$_{37}$. *Va rămâneà curat, luminat, ca în ceasu' maică ce l-a făcut.* DESCÂNTEC (a. 1784) ap. GCR. II 139/$_2$. 240/$_{14}$. († şi dial) **în(tr')acel ceas** = în momentul acela, atunci, imediat, îndată, pe loc. Cf. MARDARIE, L. 2204. *În acela ceas, căutaiu spri 'nsu.* COD. VOR. 40/$_{13}$. (: î n t r ' a c e l c e a s. N. TESTAMENT 1648; î n t r ' a c e l a c e a s. BIBLIA 1688). *Acesta ispravnic, cumuşi va murì stăpânul, într'acel ceas poate să ia aceale bucate.* PRAV. 215, cf. 660. *De-l va ucide într'altă dată, iară nu într'acel ceásŭ, când veniià asupră-i, ca să aibă certare ca şi un ucigătoriu.* PRAVILA MOLD. 47, cf. 45$_2$. *Va arătà* [femeea] *într'acel ceásŭ răutatea* [bărbatu]*lui.* ib. 82. *Într'acel ceas, i-am dat în scris aceste 12 capete.* ANTIM, P. XXIII/$_{14}$, cf. XXVI/$_{24}$. *Şi într'acel ceas s'au strigat la meceturi ezanul ce se chiamă iaţă, la doă ceasuri de noapte.* AXINTE URICARUL, LET. II 165/$_{19}$. *Atingându-se de dînsul, întru acel ceásŭ să tămăduiră.* MINEIUL (1776) 105 ^{2}/$_1$. *Simţind ostaşii că puteri nu le-au rămas, Plini de frică, cu grămada alerg, fug, într'acel ceas.* PANN, E. I 40/$_6$, cf. II 43/$_2$, 100/$_{11}$. P. V. I 100. *Alergă la el chiar într'acel ceas, şi căzù la picioare, şi-i cerù iertăciune.* SEVASTOS, N. 204/$_2$. **Într'acest ceas** = acum, la moment, imediat, momentan. *La opt* [clăi] *vârfuri le-am făcut; Numa una mi-a rămas Să-i fac vârf într'acest ceas.* TEODORESCU, P. P, 633/$_{10}$. **În** (s. **pe,** s. rar **peste) tot ceasul** = totdeauna, în fiece clipă, în tot momentul. *Stă'ntr'a sa pizmă'n tot ceas păcătosul... Şi căile sale pre tot ceásul spurcă.* DOSOFTEIU, PS. 32, cf. 29. *Mă vezi preste tot ceásulŭ.* id. ib. 20. *Îmblà în tot ceasul, cum se zice, cu zilele a-mână.* M. COSTIN, LET. I 231/$_{24}$, cf. LET, II 233/$_{26}$, 333/$_{30}$. *Cum să se împace* [sufletul] *...Când îl înnec, pe tot ceasul, cu suspinul şi cu plânsul?* KONAKI, P. 103. *Totdauna şi'n tot ceasul umblà necăjit.* PANN, E. II 17/$_{17}$. *De cine mi-i dor şi drag, În tot ceasu-mi fac de cap.* DOINE, 20/$_6$. **Din ceas în ceas** = din clipă 'n clipă, din moment în moment. *Aşteptà din ceas în ceas să-i vie om de la Poartă.* NECULCE, LET. II 334/$_{28}$. *Din ceas în ceas vedeai Iaşul groaznic a se depărtà.* BELDIMAN, TR. 358. *Aşteptà din ceas în ceas moartea.* DRĂGHICI, R. 136. **Pe ceas, pe ceas** = din moment în moment, mereu. *Aceà înfricoşare pe ceas, pe ceas tot slăbeşte.* KONAKI, P. 284. (Mold.) **Pe** (s. **într'o) mică** s. (ne mai înţelegându-se ce însemnează «mică», acesta e înlocuit cu **nimică), pe** (s. **de) ceas** = în fiecare moment, mereu, neîntrerupt. *Să-şi piardză viaţa într'o mică de ceas.* VARLAAM, C. 213/$_2$. *Acum şi-a luat diploma de doctor şi-l aştept să se întoarcă, pe mică, pe ceas.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *I-a dat o mulţime de reţete, pe care le schimbà pe mică, pe ceas.* XENOPOL, ib. *Pe mică, pe ceas, tot ar vrea să-i dau de mâncare.* Com. TOFAN. *Pe nimică, pe ceas, beam câte-un cofăiel întreg de apă.* CREANGĂ, A. 15. *Într'o nimică de ceas au fost toate gata.* SBIERA, P. 160. || (În legătură cu un genitiv atributiv) Clipele imediat premergătoare (unui eveniment important) **Ceasul naşterii** s. **de naştere** = momentele naşterii s. facerii; **ceasul morţii** s. **de moarte** (KONAKI, P. 211) s. **de apoi** (GCR. I 48) s. **cel (mai** DRĂGHICI, R. 11) **de pe urmă** (MARCOVICI, C. 10/$_{11}$) = momentele din urmă ale celui ce moare, cf. a g o n i e. *Ceasul de naştere venì.* ALEXANDRIA (a. 1799), ap. GCR. II 166/$_{10}$. *Mai nainte însă de a venì ceasul naşterii, copilul se puse pe... plâns.* ISPIRESCU, L. 2/$_6$. *Cu secùri m'a spintecat. Inimioara mi-a mâncat, Sângele mi l-a vărsat, în eas de moarte m'a lăsat.* TEODORESCU, P. P. 387^b, cf. ŞEZ. III 137/$_2$. *Sănătatea mi-o luat, Ceas de moarte că mi-o dat.* MARIAN, I. 13/$_{31}$. *Puterea i-o luat, Ceasuri de moarte i-o dat.* id. D. 103. # *A băgà în ceasul morţii* (PANN) = a (se) sperià rău. ZANNE, P. II 631. *A se da de ceasul morţii* = a-şi chemà moartea, de mare supărare, a se frământà de necaz. ib. II 631. *Să se dea fiul împăratului de ceasul morţii, de ciudă, când auzì una ca aceasta.* ISPIRESCU, L. 311/$_{16}$, cf. 21/$_{12}$. | (E l i p t i c) *Acum vrând să nască, că i-a sosit ceasul* [naşterii], *Plânge.* PANN, P. V. II 141. *Femeia îşi aşteaptă ceasul* [naşterii], *cu frică. Îşi aşteaptà numai ceasul* [morţii], *să vie să-l omoare.* NECULCE, LET. II 205/$_{36}$. [Cei de pe mare] *coprinşi de mare frică Aşteaptă fiecare Când ceasul* [morţii] *o să-i vie.* I. VĂCĂRESCU, P. 119/$_{13}$. *Moartea... l-a înştiinţat că fiind că i-a sosit ceasul* [morţii], *dumneei a venit să-l ieie.* C. NEGRUZZI, I 90. *De-ar fi mândra ca o floare, Dacă-i vine ceasul* [morţii], *moare.* JARNÎKBÂRSEANU, D. 148. *I-a venit vremea, dar nu i-a venit ceasul* (Fedeşti, în Tutova), se zice unei femei care e aproape să nască s. unei fete de măritat care încă nu şi-a găsit bărbat. ZANNE, P. III 94. # **Ceasul bun, ceasul rău** (s. **slab** DENSUSIANU, Ţ. H. 244) este, în credinţa poporului nostru (ca şi la popoarele balcanice, cf. PAPAHAGI, P. A. 363 şi 366), conjunctura norocoasă sau nenorocoasă în care se întâmplă s. în care se săvârşeşte ceva. De aceea *(fie) într'un ceas bun!* e urarea obicinuită care se face cuivà când începe s. întreprinde ceva, iar *ceasul cel rău* (s. *cel slab*) devine în mitologia populară numirea unor spirite de noapte, rău-făcătoare, un fel de smei (PAMFILE, DUŞM. 244, 265), iar în medicina populară este o boală pricinuită de duhuri necurate (GOROVEI, CR.), care se capătă din spaimă şi se manifestă prin tresăriri şi plâns în somn (numită şi **ceas-rău-cu-lipitură** PAMFILE, B. 22, 23, 43, H. X 72), la copìi, însoţită de tremurături, cu slăbire mare şi cu «sfărâmare» în piept **(ceas-rău-cu-speriat** MARIAN, NA. 382/$_{11}$, 349/$_3$), iar la adulţi e termenul popular pentru «epilepsie» (HEM. 1626/$_{32}$, LEON, MED. 124, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 13, 17, BIANU, D. S., ŞEZ. I 123/$_{29}$, II 91/$_{31}$), poate, şi pentru p l e u r e z i e (HEM. 721/$_{12}$). Se vindecă cu **buruiana-de-ceas-rău** (cf. b u r u i a n ă). *Au urat pe Domn, zicându-i să-i fie într'un ceas bun.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 250/$_{18}$. *Începe într'un ceas bun.* I. VĂCĂRESCU, P. 315/$_{10}$. *Franţ: Să-ţi fie de bine! — Zamfira: Amin' şi într'un ceas bun!* ALECSANDRI, T. 327. *Dacă s'a născut* [copilul] *într'un ceas bun, în toată viaţa lui are să fie norocos şi fericit.* MARIAN, NA. 62/$_{23}$. *Face-s'a încredinţarea şi cununia într'un ceas bun sau rău?* id. NU. 163/$_1$. (Eliptic) *Ceas bun, Noroc să vă trimeată Milostivul Dumnezeu!* TEODORESCU, P. P. 167^b. | P. a n a l. (Neobicinuit) *Mă jur în ceas curat Să-ţi torc haine de mătasă.* ALECSANDRI, P. I 9. *A se naşte, a grăì, a pornì etc. într'un ceas rău.* Cf. PAMFILE, B. 1. *Aceia gonesc dinaintea sa duhurele şi ceasurele rele* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II 468. *Iată-au sosit în ceas rău, Pe malul unui pârău.* ALECSANDRI, P. I 30. *Îi dase ceasul rău în drum.* COŞBUC, F. 95/$_9$. [Soldatul] *sub jupuitura briciului cu care au mai fost raşi încă patruzeci înaintea lui, se strâmbă; ... bărbierul ... îl consolează: «Ceasu' rău, băieţaş; ce vrei să-i faci? Ceasu' rău!».* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 157. *Dacă s'a născut* [copilul] *într'un ceas rău, în toată viaţa lui are să fie nefericit.* MARIAN, NA. 62/$_{25}$. *Pe mine unul, de n'aş grăì într'un ceas rău, până acum, dă, m'a ferit Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 119/$_{23}$. *Ei, copile, ce ispravă ai făcut? — Ia mai nemica, stăpâne,... se vede c'am pornit într'un ceas rău.* id. ib. 145/$_{18}$, cf. 234/$_{17}$. *Oh! dragu' mieu! ce ceas rău te-au adus pe tine pe-aice? Tu ai venit ca să mă scapi pe mine de smeu, dară tare*

mi-i frică că aice ți-a fi peirea ta. SBIERA, P. 94/8. *Vai! Român, de capul tău, Cum te-ajunse ceasul rău!* ALECSANDRI, P. P. 238. *Ascultați ce-am pățit eu, De mă dau de ceasul rău.* TEODORESCU, P. P. 440b. *Veneă ca ceasul cel rău* = repede (Olt). ZANNE, P. IX 399.

3°. † Prilej, ocazie. *Dacă și eteriștii nici ceas nu-i dau de răgaz.* BELDIMAN, TR. 347, cf. O. 10/17. *Te-am rugat fierbinte Ceas să-mi dărurești, Ca să văz, noroace, P'aceea ce-mi place.* PANN, E. V 130/12.

4°. (Bis. La ortodocși) *Ceasurile* = slujbele dumnezeești săvârșite la anumite ore din zi, și anume: *ceasul întâiu* dimineața la 6 ore, *ceasul al treilea* dimineața la 9 ore, *ceasul al șaselea* la 12 ore și *ceasul al nouălea* la 3 ore după amiază-zi. Astăzi, aceste slujbe nu se mai fac separat, ci împreună cu altele, și anume *ceasul întâiu* cu utrenia, *ceasul al treilea* și *al șaselea* cu liturghia, și *ceasul al nouălea* cu vecernia. (Com. Dr. N. STINGHE, cf. ENCICL.R. subt oară, TDRG.). Cf. mijloceas, ceaslov. *Zi de mânie iaste zioa aceea,... zi fără de ceásuri și de peardere.* CORESI, E. 28/9. *Slujba beserecii ce sẽ zice vecerniea, itrosul, ceasurile.* ȘAPTE TAINE, ap. TDRG. *Cel ce este logofăt al treile de-cu-sară ia răspunsul de la Domn, la câte ceasuri va să iasă la biserica cea mare după poartă, la ceasuri și la liturghie.* GHEORGACHI, LET. III 297/8. *Apoi rânduiala ceásului al treilea o săvârșeà... după ceásulŭ al șaselea să grijà cu puținâ mâncare.* VIEȚILE SFINȚILOR (a. 1809) ap. GCR, II 203/29, 31. *Bătrânul nu scăpà Nici utrene, nici ceasuri, nici liturghia 'n veci.* C. NEGRUZZI, II 233/24. | (În biserica catolică) Rugăciuni cuprinse în breviar ce trebue recitate la anume ore din zi. *Andreiu luă breviarul în mână, se puse a citì la lumina lunii ceasurile canonice.* BĂLCESCU, M. V. 388/23.

5°. Aparat care servește a arătà orele, ornic, ceasornic, orologiu, cf. cronometru. (Azi, în acest sens, începe a se întrebuința mai puțin cuvântul *ceas* și mai mult ceasornic). Sânt *ceasuri* de buzunar, de părete, de turn, de masă, cu cuc. *Ceas* de soare = cadran solar; *ceas* de nisip (fr. «sablier») = aparat (întrebuințat mai ales la baie) în care o cantitate de nisip fin scurgându-se dintr'o despărțitură în cealaltă, măsoară o scurtă durată de timp; *ceas de apă* = clepsidră. *Ceasul* merge s. umblă (bine, rău, înainte, îndărăt) s. stă. *Ceasul* se întoarce s. (în Transilv., după germ.) se trage. Unele *ceasuri* bat la fiecare (jumătate s. sfert de) oră. *Au zidit o biserică cu ceas.* ȘINCAI, HR. I 14/38. *Când m'am uitat la ceas, eră aproape miezul nopții.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Îi dete trei lucruri: un inel, un ceas și o lădiță de aur.* RETEGANUL, P. II 10/19. *Când băteà ceasul la unu', Eram gata ca păunu'; Când băteà ceasu la doi, Eram cu mândra-amândoi; Când băteà ceasul la trii, Ne jucam ca doi copìi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 300. *Ceasul umblă, love*ște, *Și vremea stă, odihnește.* PANN, ap. ZANNE, P. III 94.

6°. (Cor.) Numele unui dant țărănesc, cf. ceasornic (2°). PAMFILE, J. III.

[Plur. *ceasuri*, † *ceasure* | Diminutive: (Mold., Trans. LB.) **ce(a)scúț** s. a. = ceas scurt, timp (foarte) scurt, clipă, moment. *Cela ce va dzice: pasă, de ucide pre Ioan, și prespre un cescuț să-i dzică: pasă, de bate pre Ioan...* PRAV. 1253. *Preste un cescúțŭ văzuiu preuți întrând.* DOSOFTEIU, V. S. 12, cf. 54, 16. *Eu ziș* [= ziseiu] *că la mine nu am, ce, de-i va fi voia, un cescuț, să merg să aduc.* CANTEMIR, IST. 136/18. *După un ceascuț, lunca au și fost arată toată.* SBIERA, P. 190/25, cf. 202/3. *Peste un cescuț, după ce s'au fost culcat cu toții și dormeà acuma bine, iată că au venit drăguțul crâșmăriței.* id. ib. 235/40, cf. 234/39. *Nu mai este decât un cescuț de vreme, și-l socotim ca veacuri.* SEVASTOS, N. 52/3. *Aruncă-te rufă'n cuiu, Că desară clacă nu-i!... Mama peste un cescuț vine Și te ia la botejune.* MARIAN, SA. 96; — **cesúț** s. a. JIPESCU, ap. TDRG; — **cesculéț** s. a. POLIZU. | Augmentativ: (în vrăji) **ceasoáie** s. f. = ceas rău. *Ieși ceas, cu ceasoaie.* MARIAN, D. 234. | Alte derivate: (neobicinuit) **cesáriu** † s. m. = ceasornicar. LB.; — **ceásnic** † s. a. = ceas (5°), ceasornic. *Puind și ceasnic, sus, în clopotniță.* MAGAZ. IST. II 196/20. | Compus: (*ceas + brățară;* ad 5°) **ceàs-brățáră** s. a. = ceas prins, cu o cureluș*ă* s. cu un lănțișor, de braț, deasupra încheieturii mâinii. *Se uită la ceasul-brățară, îndreptându-l spre fața lunii.* TEODOREANU, M. II 230].

— Din paleosl. **časŭ,** idem (înlocuind pe vechiul *oară* și înlocuit, la rândul său, în parte, prin neologismul *oră*). Cf. ceaslov, ceasornic.

CEÀS-BRĂȚÁRĂ s. a. v. *ceas.*

CEÁȘCĂ s. f. *Tasse.* — Vas mic de porțelan, cu (m. rar fără) toartă, servind la băut (cafeà, ceaiu, lapte etc.), cf. felegean (ȘEZ. II 227/14); p. ext. conținutul lui. *Domnilor, nu poftiți o ceașcă de ceaiu?* ALECSANDRI, T. 1708. *Se duse să puie ceașca pe masă.* ZAMFIRESCU, R. 166. *I s'a dat o ceașcă de aur plină cu vin roș*[u]. ȘEZ. IV 14/15. | (Neobicinuit) O cantitate, mai mică decât o litră. *De când trăesc cu străinii, O scăzut carnea pe mine; Stați, surori, s'o cântărim, Nici o litră nu găsim, Nici o litră, nici o ceașcă, Că de dușmani nu-i rămasă; Nici o ceașcă, nici un dram, Că-i mâncată de dușmani.* ȘEZ. III 64b. [Plur. *ceșli* și *cește* | Diminutive: **ceșcúță, cescúță** (DAMÉ, T.) s. f. plur. *-cuțe,* (în Mold. *-cuți*). *Cafeaua în cescuță cât un deget.* SADOVEANU, P. S. 188. *Se măsoară bine nouă cescuți cu apă.* ȘEZ. II 128/32; **ceșculiță** s. f. PONTBRIANT. | Colectiv (rar): **ceșcărie (cescărie)** s. f. = cantitate mare de cești. POLIZU].

— Din rus. **čaška,** idem.

CEASCÚȚ s. a. v. **ceas.**

CEAȘÍN s. a. *Goût?* — (Turcism) Gust? *S'au luat de la acest isnaf* [al brutarilor]... *înscris... cu îndatorire că, după ceașinul ce se va face din vreme în vreme, vor scoate pâine și jămnă* [= jimblă] *de vânzare la norod, albă, coaptă bine* (a. 1826). URICARIUL, V 169/9. [Plur. *-șinuri?*]

— Cf. turc. **čašni** «gust».

CEAȘITLÂC † s. a. *Espionnage.* — (Turcism literar) Spionaj. *Sau să facă ceașitlâcuri Și alte multe hainlâcuri.* HRISTACHE (a. 1818) ap. ȘIO. [Plur. *-lâcuri.*]

— Din turc. **čašytlyk,** idem. ȘIO. Cf. cearșit.

CEASLÓV s. a. (Bis.) *Livre d'heures, heures, bréviaire.* — Carte bisericească rituală care cuprinde rugăciunile și cântările ce au să fie rostite și executate la anumite ore (cf. ceas 4°) și care serveà înainte vreme și drept abecedar sau carte de cetire pentru copii, la școală, orologier, orologhion. Cf. ENCICL. R. *Nu se întâmplă a aveà totdeauna ceaslov sau calindariu.* DRĂGHICI, R. 56/27. *N'au alte cărți decât ceaslovul și psaltirea.* I. IONESCU, D. 85. *Am însemnat în ceaslov; m'am cununat spre sfinții Aftanase și Chirilă.* ALECSANDRI, T. 955/23. *Țineam ceaslovul deschis, și, cum erau filele cam unse, trăgeau mușt*ele *și bondarii la ele, și, când clămpăneam ceaslovul, câte zece-douăzeci de suflete prăpădeam deodată.* CREANGĂ, A. 4/12. *Se ia popa mieu cu muierea mortului, își aprinde pipa, își ia ceaslovul și patrahirul subsuoară și merg către casa mortului.* RETEGANUL, P. II 64/28. *Am o găină pestricioară, Șede la popa pe lăicioară? (Ceaslovul).* ȘEZ. I 195. # (Rar, învechit) **A-și face capul ceaslov** = a-și încărcà memoria cu câte toate,

a-și face capul c ă l i n d a r. *Vorbesc puțin și ascult mult, adecă îmi fac capul ceaslov, de havadișuri, fără ca alții să poată afla de la mine ceva.* FILIMON, ap. TDRG. [Plur. *-loave* și (rar) *-lovuri* LB. | Și: (pop.) **ceasclóv** s. a. GRAIUL II 106; — (forma originală și oficială, din care *ceaslov* s'a născut prin haplologie, eră) **ceasoslóv** † s. a. *Ceasoslóvu, acum întâiu tălmăcit în limba rumânească... de preasfințitul Mitropolit al Ungrovlahiei, Chir Anthim Ivireanul... în... Scaunul Târgoviștei, la anul 7223* (=1715); — (< rus.-paleosl. *časoslóvecŭ*, idem) **ceasoslovéț** † (**ceaslovéț** † a. 1588. CUV. D. BĂTR. I 196) s. a. *Ceasoslovéțŭ, care are întru sine slujbele de noapte și de zi...* Bălgrad, 1685].

— Din paleosl. **časoslovŭ**, idem.

CEASLOVÉȚ † s. a. (Bis.) v. **ceaslov.**

CEASMÁ s. f. (Pesc.) *Filet, rets.* — Mreajă de prins pește în apele mari (Dunăre), în forma unei case de paianjen, cu un diametru de 2—3 metri, cu rețeà de sfoară și pe margini cu gloanțe, iar în centru legată cu o funie. *Ceasmaua* se aruncă în apă, gloanțele se strâng și peștele rămâne prins în rețeà. Se mai numește și p r o s t o v o l. Com. I. PANȚU.

— Formă metatezată din bulg. (< turc.) **sačmá** «alice». Cf. c e ș m è.

CEÁȘMĂ s. f. v. **cișmeà.**

CEÁSNIC † s. a. v. **ceas.**

CEÁȘNIC † s. m. (Slavonism) = **paharnic** (cu rangurile *vel-ceașnic* «paharnicul cel mare» și *al doilea ceașnic*). *1 potir d'argintu, de la Radul ceașnic* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 204, cf. URICARIUL, VII 43/24. *Neculaiu Moghildea vel-ceașnic* (Iași, a. 1657). GCR. I 173. *Ștefan, al doilea ceașnic* (Iași, a. 1662). IORGA, S. D. XV 166.

— Din paleoslav. **čašniků**, idem. Cf. c e a ș c ă.

CEASÓRNIC s. a. și m. 1°. *Montre, pendule, horloge.* 2°. Danse paysanne. 3°. *Fleur-de-la-passion (Passiflora cærulea).*

1°. Aparat care arată ceasurile, c e a s (5°), o r n i c, cf. o r o l o g i u, p e n d u l ă; cf. c r o n o m e t r u. *Csesornik* = horologium. ANON. CAR. *După ce l-au omorît, au găsit ceasornicul în sân, de aur, cu diamanturi.* LET. II 202/34. *Făcut-au și turn foarte înalt în curtea domnească pre poartă, și ceasornic mare.* ib. II 405/34. *Au socotit să facă și un ceasornic de soare.* DRĂGHICI, R. 150/21. *Ceasornicul arătă* [ora] *patru.* C. NEGRUZZI, I 53. *Cinci ceasornici de părete și vr'o cincisprece de masă Și de buzunar Leandru are întru a sa casă.* id. II 306. *Pupăza eră ceasornicul satului.* CREANGĂ, A. 55/25. *Gânganie fără suflare, Umblă făr'astâmpărare, N'are duh, nici nu viază, Toată lumea îndrepteză?* (= *Ceasornicul).* ȘEZ. I 194, cf. IV 65. || **Ceasornicul-casei** (s.-**de-casă** s. **-morții**) = cevà nevăzut (H. II 109, H. III 296), o vietate (PAMFILE, DUȘMANI, 76), o insectă H. III 39, IV 16, IX 482), asemenea cariului (H. II 209), c a r i u l (H. III 80, X 485), g r e i e r e l e (H. II 127) care ticăește, ca ceasul, în perete, în giurgiuvelele ferestrelor, în icoane etc.; se mai numește și: ș a r p e l e - c a s e i (s. -d e - c a s ă) s. ș t i m a - c a s e i. PAMFILE, DUȘM. 76. | **Ceasornicul-casei** = gospodina bună care conduce afacerile casei cu regularitatea unui ceasornic; se mai zice și: c h e i a - c a s e i. H. II 39.

2°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc, cf. c e a s (6°). JIPESCU, O. 52, H. II 100, 120, X 543.

3°. (Bot.) Plantă acățătoare, cu tulpina lemnoasă, cu flori albe, trandafirii și albăstrii; se mai numește și: f l o a r e a - s o f e r i n ț e i. PANȚU, PL., cf. DAMÉ T. 184, H. III 139.

[Plur. *-so(a)rnice*, rar (Mold.) *-sornici* (C. NEGRUZZI, II 306/2). | Și: **cesórnic** † s. a. | D i m i n u t i v: **ceasornicúț** s. a. TDRG. | N o m e n a g e n t i s: (cf. bulg. *časovnikarь*, idem) **ceasornicár (cesornicár †)** s. m. = fabricant, reparator s. negustor de ceasornice, o r o l o g i e r. Cf. H. X 539. *Csesornikar* = horologiarius. ANON. CAR. *Drcgeà ceasornicele stricate ale cunoscuților lui, căci ceasornicar în oraș nu eră încă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 211; (cu f e m i n i n e l e:) **ceasornicăreásă** (POLIZU) = «nevastă de ceasornicar» s. mai ales «negustoreasă de ceasornice»; **ceasornicăríță** (a. 1794). IORGA, S. D. I 141 = «negustoreasă, de ceasornice s. mai ales «nevastă de ceasornicar» (și cu derivatul a b s t r a c t și l o c a l) **ceasornicărie** s. f. = orologerie, prăvălia ceasornicarului; meșteșugul ceasornicarului.]

— Din bulg. (s. v.-rus.) **časovnic,** idem, apropiat de **ornic.**

CEASORNICÁR s. m.
CEASORNICĂREÁSĂ s. f.
CEASORNICĂRÍE s. f.
CEASORNICĂRÍȚĂ s. f.
CEASORNICÚȚ s. a.
} v. **ceasornic.**

CEASOSLÓV † s. a. (Bis.)
CEASOSLÓVEȚ † s. a. (Bis.)
} v. **ceaslov.**

CEASOVÓIU s. m. *Sentinelle.* — (Rusism; rar) Sentinelă, streajă. (Mai ales în expresia) *A sta ceasovoiu:* de streajă. PAMFILE, VĂZD. *Doar n'ăi crede e'am să-ți stau toată ziua ceasovoiu la ușă.* ib.

— Din rus. **časovoj** «sentinelă».

CEĂSTIE † s. f. *Poste de police.* — (Rusism, în Basarabia) Secție, poliție. *De la jăcuitoriu tâlharii au furat O pungă cu parale, Iar el la ceastie îndat' au reclamat.* DONICI, F. II 37.

— Din rus. **častĭ** «parte, secție, poliție». CIHAC, II 47.

CEÁTĂ s. f. 1°. *Corporation, classe.* 2°. *Troupe, corps; bande.* 3°. *Groupe.*

1°. (Învechit) C l a s ă s. c o r p o r a ț i u n e de oameni, de aceeași condițiune sau situație socială, t a g m ă, c i n, cf. ș c o a l ă, o r d i n, b r e a s l ă, t e a p ă. *Csete* = ordo, status, sors. ANON. CAR. *Carele din boieri sau dintr'alte cete și breslași nu va veni la oaste asupra păgânilor, și-a pierde și moșiile și va fi și poddan(* (=supus). LET. II 112/30. *Ceată de popi luminați.* DOSOFTEIU, V. S. 12. *Acesta eră din ceăta sfatului.* id. ib. 34. *Ceata senatului.* id. ib. 12. *Eră în ceată la școala Icanaților.* id. ib. 72/2. *Filosofii cari sânt din ceata Epicurilor.* CANTEMIR, ap. DDRF. *Ceata boierimii* (a. 1728). URICARIUL, I 51/7. *Vă trimitem sănătate... către toți supușii i boierilor din ceata cavalerilor.* DUMITRACHE, C. 414. *A nimfelor ceată.* BARAC, A. 18. # **A face** (s. **a sta în**) **ceată cu cinevà** † = a intrà într'o tagmă oarecare, a se alià cu cinevà, a se î n c e t i. *Au făcut ceată cu toți mai marii.* DOSOFTEIU, V. S. 30. *Stătiu în ceată cu apostolii.* id. ib. 129. || S p e c. (și azi, Bis.) **Ceata sfinților.** *Pre noi, Doamne, să ne spodobești să treacem în ceăta sventilor.* VARLAAM, C. 342b. (Bis.) **Cetele îngerești** s. **de îngeri** = corul îngerilor. *Sânt 9 ceăte de îngeri.* id. ib. II 22. *Ascultând vecînica armonie a cetelor îngerești.* MARCOVICI, C. 34/3. *Sfânta armonie a cetelor de îngeri.* ALECSANDRI, P. I. 134. *Dascăle prea învățate... Spune-mi mie ce sânt nouă? — Nouă cete îngerești.* TEODORESCU, P. P. 255/80. **Ceată de colindători** = de copii care pleacă la colindat. PAMFILE, CRĂC. 37. | Asociație, tovărășie. Pescarii de la năvoade au format între ei diferite feluri de asociații sau tovărășii...

Forma cea mai răspândită astăzi pentru asemenea tovărăşii este c o m p a n i a sau c u m p a n i a..., la Turtucăieni zisă şi *ceata*. ANTIPA, P. 492.

2°. Trupă mai mare s. mai mică de oameni înarmaţi; s p e c. (Milit., în vechea organizaţie a armatei noastre) *cete războinice* = contingente militare ale boierilor noştri (asemănătoare cu «bandèriile» nobililor unguri sau cu «Gefolgschaft» -ele Germanilor); afară de *cetele* boierilor de la Curte, mai erau cele ale boierilor de la ţară, ale mănăstirilor şi episcopiilor, apoi ale pârcălabilor şi staroştilor şi, în sfârşit, ale târgurilor sau oraşelor fără cetăţi. După steagul pe care îl purtau, *cetele* primiră şi numele de s t e a g, care, începând din sec. XVII este înlocuit prin cuvântul de origine turcească b u l u c; *cetelor de călăreţi* li se ziceă, cu un cuvânt polon sau rusesc (de origine germană), şi r o a t e. BOGDAN, O. Cf. c o h o r t ă, d e t a ş a m e n t, c o m p a n i e, r e g i m e n t, c o r p, t r u p ă, o r t à, h o r d ă. *Să năemească ceate de voinici.* MOXA, 370. *Atunce se spăre şi adună ceată şi se rădicară, de uciseră pre Mihail.* id. 389, cf. 384, 392. *Fiind slujitoriu în ceata ce zic Frâncii «numeris», adică în ceata domnească...* (a. 1675). GCR. I 221. *S'au pomenit de sosirea lui Timuş la Suceavă..., iar alte cete pre la alte mănăstiri au purces în jac.* LET. I 320/18. *Câmpii între Nipru şi între Nistru, ei* [Cazacii], *cu cetele lor stăpânesc.* ib. 290/3. *Ceata lui, toată, o mie şi o sută şi patru de voinici.* DOSOFTEIU, V. S. 9. *Să păzească mormântul, cu ceáta sa de slujitori.* MINEIUL (1776) 97^{1}/2. *În acel hrisov, Radu-voevod zice că Mihaiu Viteazul a cumpărat satul Costeşti de la Miclea cu ceata lui.* RĂŞCANU, L. LXXIII/28. *În oraşele Tatta şi Şimlău încă erau nişte cete de Nemţi.* BĂLCESCU, M. V. 412/6. *O junâ Doamnă... fugând de cetele tartare.* ALEXANDRESCU, M. 11/13. *Pe colnice, pe-a lor coaste, Se coboară-o mândră oaste, Cu trei steaguri de oşteni Şi trei cete de curteni.* ALECSANDRI, P. II 109. *Braţul lui fără 'ncetare Bate oardele tătare, Bate cetele maghiare.* id. P. P. 173/9. *Călării... Printre cetele păgâne trec, rupându-şi large uliţi.* EMINESCU, P. 242. *Am fugit în vremea zaverei... de frica unei cete de Turci, care se bătuse chiar atunci cu volintirii, la Secul.* CREANGĂ, A. 20/20. || S p e c. Totalitatea ţiganilor aparţinători unui boier. *Dat-am cartea... Sandului... şi lui Gligoraş, să fie volnici... a cercà pin ţară şi oriunde ar găsì ţigani ai Pilăteştilor, să aibă a-i luà, cu tot ce vor avea, şi să-i strângă la ceata lui* (a. 1754). URICARIUL, XXI 388/3. | B a n d ă de haiduci (azi, de hoţi s. de tâlhari). *O ceată de haiduci puse mâna pe noi.* ISPIRESCU, L. 290. *Mult mi-e dor şi mult mi-e sete Să văd frunza 'n codru verde, Să mai strâng vr'o şapte cete.* ALECSANDRI, P. P. 287/4. *A mai fost prins unul* [= un hoţ, tâlhar] *din ceata lui.* | (La jocuri) Una din grupele de jucători care stau faţă în faţă; cf. p a r t i d ă. Cf. TDRG.

3°. Un număr oarecare de persoane adunate la un loc (pentru o acţiune comună), g r u p ă, c â r d, p â l c, cf. t u r m ă, s t o l, c i u r d ă; p. e x t. mulţime, grămadă. *Porunci să nu iasă din ceata featelor* (= fecioarelor). DOSOFTEIU, V. S. 8. *Marturul întâiu ne iaste ceata istoricilor vechi.* CANTEMIR, IST. 101/26. *Au fugit şi Hatmanul Antioh şi Mavrodin, de se făcuse o ceată mare, în Ţaramuntenească, de boieri din Moldova.* LET. II 279/35. *Beizadè Scarlat cu mare ceată de boieri greci au mers şi i-au isprăvit domnia Moldovei.* ib. III 239/3. *Să trăiţi!!! strigă norodu 'n cete.* I. VĂCĂRESCU, P. 146/7. *Cum nu vii tu, Ţepeş-Doamne, ca, punând mâna pe ei, Să-i împarţi în două cete: în smintiţi şi în mişei?...* EMINESCU, P. 249. *O 'ntreagă ceată din popor, Spre tribunal acum păşeşte.* COŞBUC, F. 59/1. *Veneà o ceată de fii de împăraţi şi de boieri mari.* ISPIRESCU, L. 246/19. *Bărbaţii se strâng grămadă de o parte şi femeile de altă parte, fiecare ceată vorbind de ale sale.* MARIAN, NA. 247/14. *Cât ţine ziua de vară, Cete de flăcăi muncesc, Cârduri de fete snopesc.* TEODORESCU, P. P. 311b. | (Cu funcţiune adverbială, adesea repetat) *Când soarele răsărise, Curvele cete venise.* ŞEZ. II 79/12. *Începù a se strânge în cetecete.* C. NEGRUZZI, I 154. *Oamenii umblau cete-cete prin cetate, ca în zi de sărbătoare.* ISPIRESCU, L. 36/23. *Din codru mi s'adună Câte unu', câte doi, Câte treizeci de flăcăi; Cete-cete că veneà, Par'că la rezbel erà.* ŞEZ. IV 131b/18. || P. e x t. (Despre câni) Haită. *O ceată de dulăi ţepeni, lătrând cu înverşunare.* ODOBESCU, III 18/10. | F i g. *Miezul-nopţii s'a ivit Şi prin lume-a răspândit Ceata viisurilor dalbe.* ALECSANDRI, P. II 108.

[Şi: **céte** († *ceate*) s. f. *Să laude numele luì în ceate(a)* PSALT. HUR. 307. (= în z b o r u SCH., în s ă b o r u VOR., în h o r ă DOS.) [Neînţelegerile între colindători] *nu se curmă decât dacă cetea venită mai pe urmă ştie colindul «Cetea de fecior».* PAMFILE, CRĂC. 48. | D i m i n u t i v: **cetişoáră** s. f. (ad 1°) *Radul Golescul, Grigorie Băleanul, Şerban Bojoreanul au tras şi pre alţi boiari în partea lor şi s'au făcut o cetişoară, şi au început a se sfătui.* MAGAZ. IST. IV 95/12. | D e r i v a t: **cetáş** s. m., adj. m. = membru al unei c e t e 1°—3° (ŞEZ. V 56/10); părtaş, soţ, tovarăş, ortac, partizan; căpetenie a unui grup de luptători, căpitan (de haiduci), conducător (al unui grup de jucători). *Cetaş veri fi cu ce[i] din raiu.* EPITAFUL LUI RADU BUZESCU, ap. GCR. I 44/12. *Cu nusele* [= dînsele] *mă fă şi pre mine cetáşù.* MOLITVELNIC (ante 1633). ib. I 81/1. *Dimonul s'au făcut în chip de oştean, ca un cetaşŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 29. *De trupul lui H[risto]s să ne cumenecăm, ca să him lui cetáşi întru slava împărăţiei ceriului.* VARLAAM, C. 47$_2$. *Feciorii lu Zevedeiu, ce erà cetáşi lui Simon.* id. ib. 308$_2$, cf. 205$_2$, 300$_2$, II 80. *Bărbatul cu fămeea-şi sânt cetaşi unul cu altul.* ŞAPTE TAINE, ap. TDRG. *Dând mâzdă vreunui cetaş a lui sau vreunui slujnic.* PRAV. 657. *Cela ce va face niscare măscăriciuni, de să rădză cetaşii lui.* ib. 885. *Cu nişte cetaşi ce aveà Tătarul, au fugit cu Constantin-vodă.* LET. I 230/13. *Au chemat Costandin-vodă pre toţi căpitanii de dorobanţi, iusbaşii şi ceauşii, vătaşii şi cetaşii, de s'au svătuit cu dînşii.* MAGAZ. IST. IV 337/12. *Făcându-se Vasili Stârce cetaş, cu catanele* (a. 1741-2). IORGA, S. D. VI 249. [Vânătorii] *voesc a se scrie printre vrednicii cetaşi ai sfântului Hubert.* ODOBESCU, III 48/37. *Fiecare cetaş bate mingea, hălită de baciul cetei protivnice, numai odată.* CONV. LIT., ap. TDRG. *Căpitan Caracatuci, Cetaş mare de haiduci.* ALECSANDRI, P. P. 59b/15. *Cetaşi şi vătaşi.* PĂSCULESCU, L. P. 10b, cf. ION CR. I 147. | (Cu funcţiune adjectivală) *Prin jaloba ce au dat Domniei-mele bulubaşii şi giuzii şi toţi ţiganii cetaşi ai acestor două bresle cu plângere* (a. 1793). URICARIUL, I 282/23.]

— Din paleosl. **četa** «tagmă, falangă, cohortă, tovărăşie». Cf. î n c e t i. (După I. B o g d a n, *Organ. arm.* 369, împrumutul acestui cuvânt — trecut şi la Albanezi, Unguri, Turci şi Neogreci — «trebue să dateze din epoca imediat următoare invaziunilor, când Românii, după ce pierduseră toate noţiunile specifice militare ale Romanilor, afară de una singură, generală şi permanentă, o a s t e a, au găsit la Slavii aşezaţi în patria lor străveche acele mici începuturi de organizare armată, care caracterizează nu numai pe Slavi, ci şi... pe Germani... De sigur contingentele cnejilor din sec. XII şi XIII se numeau în limba naţională *cete*». E însă foarte probabil că acest cuvânt slav s'a suprapus peste un cuvânt cu formă şi înţeles asemănător, de origine latină, şi care erà — precum au întrezărit chiar autorii *Lex. Bud.* — lat. *coetus* «adunare de

oameni» şi pierdut, poate şi din pricina omonimiei sale cu adjectivul *cet* (păstrat în încet) din *quietus*.

CEÁTĂ s. f. v. **încet.**

CEÁŢĂ s. f. I. Maladie de l'œil. II. 1°. *Brume, brouillard.* 2°. *Halo* (autour de la lune). 3°. *Pruine.*

I. (În limba veche, păstrat şi astăzi în unele regiuni) Boală de ochi, înrudită cu albeaţa, care întunecă vederea, un început de albeaţă (Mold. com. R. DEMETRESCU); p. ext. tulburare a vederii clare, împaienjenire a ochilor (cf. LB.). *Şi-i eră părul alb ca omătul şi să puneà pre ochi ceáţă, de albìea lor.* DOSOFTEIU, V. S. 81. *Că i s'o făcut ceaţă cu albeaţă.* VAIDA. *Da voi mergeţi Şi vă duceţi, De curăţiţi albeţele Şi ceţele De pe ochii lui Gheorghe.* MARIAN, D. 4. *Toată lumea lumineză, Numai mie-mi puni* [= pune] *ceaţă.* WEIGAND, B. B. 97. # *Îmi eşti deal şi ceaţă înaintea ochilor* = nu te pot vedeà în ochi, nu te pot suferì (Zagra, l. Năsăud). Com. I. CORBU.

II. P. anal. 1°. Aburi de apă necomplet condensaţi care plutesc în aer aproape de suprafaţa pământului (H. IV 51) şi turbură transparenţa aerului, negură uşoară şi fină, pâclă rară (Com. A. TOMIAC). Cf. bastardă, bârnă, boaghe, bură, burhaiu, burhăială, buştină, chidă, mocirlă, negur(iţ)ă. *Ceaţa se lasă, se pune, se întinde, se limpezeşte, se ridică, se împrăştie.* Când zarea pare fumurie, astfel încât împiedecă vederea lămurită a lucrurilor, se zice că este *ceaţă*, lucru care se datoreşte vaporilor de apă din atmosferă. PAMFILE, VĂZD. 64. *Să făcù întunearec, negură, ceáţă, pre tot pământul.* BIBLIA (1688), 46b. *La 'ntunerec de ceaţă Va vedeà lucori de viaţă.* DOSOFTEIU, PS. 391. *Să răsăresc cum zbucneşti* [= zbucneşte] *şi răsari sfântul soari, din toţi nourii şi din toati ceţile.* DESCÂNTEC (a. 1784), ap. GCR. II 137/34. *Numai luna, printre ceaţă, Varsă apelor văpaie.* EMINESCU, P. 9. *S'a mai limpezit ceaţa!* COŞBUC, F. 92/16. *Dimineaţa eră rece şi jilavă, ceaţa nu se rădicase încă.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Pe deasupra codrilor, Peste vârful munţilor, Prin ceaţa măgurilor.* CREANGĂ, P. 220/24. *Când e ceaţă prin Bârgău, Atuncea caii se ieu; Când e ceaţă şi cu bură, Atuncea caii se fură; Când e ceaţă şi cu vânt, Atuncea caii se vând.* MARIAN, SA. 189. *Iată că 'ntr'o dimineaţă, Dimineaţă fără ceaţă, Chiruţa... se sculă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 191. *Când se lasă ceaţă jos, Este semn de timp frumos.* ZANNE, P. I 20. *Ce merge prin pădure şi nu sună? (Ceaţa).* ŞEZ. IV 66. || Fig. *Din ceaţa veciniciei, stea blândă luminoasă, Te văd lucind departe.* ALEXANDRESCU, M. 72. *O ceaţă i-a acoperit razele de voie-bună, ce i se vedeau în faţă.* C. NEGRUZZI, I 86. *De când, neică, mi te-ai dus, Ceaţă* (= tristeţe) *'n casă mi s'a pus.* HODOŞ, P. P. 157. *A aveà fum (ceaţă) în creieri* = a fi beat (Slatina, în Olt). ZANNE, P. II 93. || Spec. Aburii care se aşează pe o sticlă. *Telescopul lui Arago prinse ceaţă.* C. NEGRUZZI, I 335.

2°. Strat de aburi în jurul lunei, ceàrcăn. *Luna are ceaţă* (Braşov).

3°. Strat fin care acopere, ca o brumă, unele poame, precum prunele (şi de aceea le şi strigă Oltenii vânzători, în Bucureşti, «prune brumării»), strugurii, brumă (2°), promoroacă. *Eră toamna, şi prunele se arătau prin frunzişul copacilor, cu ceaţa lor brumărie.* CONTEMPORANUL, III 654.

[Adjectiv: **ceţós, -oásă** = (încărcat) cu ceaţă. *S'a luminat a ploaie; lumină ceţoasă; începe să cearnă mărunt şi întepos.* CARAGIALE, M. 7. | Verbe: (de la *ceţos*) **(în)ceţoşà** Ia = a face ca (ochii cuivà) să se îmbolnăvească de *ceaţă. Vânturile s'a bătut, Ochii (cutăruia) I-a turburat, I-a 'nceţoşat.* MAT. FOLC. II 1593; — (de la *ceaţă*) **ceţuì** IVa (formaţiune personală) = a aburì. *In darn a mea suflare sticla rece ceţueşte.* C. NEGRUZZI, II 61.]

— Din lat.-pop. (în glose) **cæcia** «caligo oculorum» (derivat din *caecus* «orb»; acesta şi derivate ale sale însemnează în limbile romanice şi «negură, cearcăn al lunei, volbură de ninsoare», deci fenomene naturale care împiedecă vederea clară). S. Puşcariu, *Conv. lit.* XXXVII 598, O. Densusianu, *Romania* XXXIII 74. (Legătura cu *caecus* întrezărită încă în LB.)

CEATÁL s. a. Partie du moulin. — (Turcism, în Dobrogea) Parte a morii, nedefinită (H. II 244). [Şi: **cetál** s. a. H. II 271, XIV 351].

— Cf. turc. **čatal** «fourchette, fourche à deux dents». LACEA.

CEATARÂŞ s. m. v. **ceteră.**

CEATÂRNĂ s. f. v. **cetârnă.**

CEATÉLNĂ † s. f. v. **ucitelnă.**

CEATLĂU s. a. I. 1°. *Garrot, tortoir.* 2°. *Corde* qui sert à fixer la flèche du traîneau. 3°. Instrument de torture. Serviette serrée autour de la tête. 4°. *Palonnier.* 5°. Pièce de bois ou de fer attachée à un chariot ou à une voiture à laquelle on attelle un troisième cheval. II. 1°. *Gros bâton, massue.* 2°. Gros morceau de bois, *pilier.*

I. Obiect (o bucată de lemn s. o cârpă înfăşurată) cu care se strânge, se cetlueşte s. se înnădeşte ceva.

1°. Par s. bucată de lemn tare cu care se răsuceşte funia s. lanţul trecut peste o sarcină (de fân, de lemne etc.), spre a o strânge cât mai mult (ION CR. VI 126, MARIAN, VR. 218). Cf. bredel, renghe, sânzău. *Ceatleiele se taie totdeauna de la rădăcină* [pentru ca lemnul să fie mai tare]. MARIAN, VR. 218. | (Păst.) Un băţ scurt trecut pe subt nodul străcătoarei care se învârteşte, pentru ca să se scurgă jintuitul din caş (CREANGĂ, GL., DAMÉ, T. 69, H. X 108).

2°. (La sanie) Apărătoarea s. gânjul cu care se leagă de sanie protapul s. tânjala. PAMFILE, I. C. 155.

3°. (Mai de mult, în Mold.) Instrument de tortură (probabil un colac de fier înfierbântat) care se puneà împrejurul capului cuivà; (astăzi, rar) şervet strâns în jurul capului, contra durerii de cap (cf. PAMFILE, B. 21). Cf. cetluì (2°). *Râmlenilor le place a se rade, şi în chipul ceatlăului acoper căruneţele sale,* LET. I 28/26, (cf. rândurile 31 şi 34).

4°. (La car) Lemnul care prinde loitrele carului în partea dinainte, sus, (şi corespunzătorul său în partea dinapoi a carului) şi pe care poate şedeà (stând cu picioarele pe protap) cel ce mână boii (ŢARA OLTULUI, III, n-rele 21-22, cf. VICIU, GL.), crucea-carului, scară, măgăriţă, feleherţ, flântar, răscol (cf. RETEGANUL, P. IV 26/12). *Pe urmă e carul, şezând pe ceaglăul dinainte cuscrii... şi pe ceaglăul dinapoi lăutarii.* MARIAN, NU. 423/13.

5°. Prăjină de lemn s. drug de fier adăogat la o căruţă (prins s. legat de crucea s. — printr'o prăjină — de inima căruţei) spre a înhămà un al treilea cal, praştie, lăgău (COSTINESCU, DDRF, BARONZI, L. P. I 104/21). *Miu s'a aruncat pe şalele calului din cetlău.* DELAVRANCEA, S. 203.

II. P. gener. 1°. (Mold. şi Bucov.) Băţ gros, bâtă, ciomag (ION CR. IV 26, com. A. TOMIAC). *Îndată oiu luà un ceatlău şi ţi-oiu da vr'o două, că nu te-ai puteà urnì.* Com. TOFAN. *Uită-te... cu ce ceatlău zvârle după ea şi o loveşte!* ŞEZ. III 204/2.

2°. † Lemn gros, stâlp. *Pugorîndu-o de pre cetlăulŭ acela* [pe care o spânzurase pe sfânta], *o deade herilor* [= fiarelor]. DOSOFTEIU, V. S. 85_{2}.

[Plur. *-laie*, *-leie* şi *-lăie* (TDRG). | Şi: **cetlău** s. a.; — (ad I 3°) **ceadlău** s. a. (Teaca, jud. Cojocna) com. ITTU; — **ceaclău** s. a. RETEGANUL, P. IV $26/_{18}$; — **ceaglău** s. a. DDRF., **ceglău** s. a. (cu plur. *ceglauă*, ad 4°) PĂCALĂ, R. 455, (Blaj) com. ITTU; — **cearlău** s. a. VICIU, GL., **cerlău** s. a. ŢARA OLTULUI, III n-rii 21-22; — **ciorlău** s. a. (Cubleş, l. Dej) com. ITTU; (ad 4) **ceslău** s. a. BARONZI, L. P. I 104/.; — (cu schimb de sufix) **ciorlán** s. a. (Sălaj) com. ITTU; || Derivat: **cetlăiáş** s. m. = cal înhămat în ceatlău (I 4°). TDRG. *Harabale... trase de câte şase şi opt rimonţi* (= cai ai armatei), *cu rotaşi, cu înaintaşi, cu cetlăiaşi.* CONV. LIT. XLIV, II 71.]

— Din ung. **csatló**, idem. CIHAC, II 488.

CEATLUÍ vb. IV^{a} v. **cetlui.**

CEATMÁ † s. f. Sorte de soie ou de velours brodé; *fichu.* — (Turcism) Un fel de ţesătură fină, mătase; p. ext. basmà. *Caftane de ceatmà* (a. 1557), ap. ŞIO. *2 zaveaze... de ceatmà, roşii* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 197, cf. 198. *Pe care mână are v[el] spat[ar] şi o năframă ce-i zic cecmeà.* LET. III $298/_{30}$, cf. $302/_{5}$. [Şi **cecmeà** † s. f.]

— Din turc. **čatma** «ţesătură de mătasĕ pentru covoare şi perne» ŞIO.

CEÁT-PÁT adv. *Par-ci par-là, comme ci comme ça.* — (Învechit subt această formă; azi, aproape numai subt forma *ccac-pac*) Cu una cu două, ici şi colo, oarecumva, câte cevà, aşà ş'aşà. *Cât ştiam eu niţel*, [turceşte], *Ccat-pat, l-am vândut* [calul]. PANN, ap. TDRG. *Povestindu-vă tot ce mai ţiu minte din câte am citit şi eu, ciat-pat, până am cărunţit, să nu luaţi în nume de rău.* ISPIRESCU, U. $2/_{5}$. | Una-alta; cf. a l a - b a l a. *Ce mai ceatpat (ceac-pac) pe la târg, ce mai e nou?* PAMFILE, J. III [Şi: **ceác-pác** adv.]

— Din turc. **čatpat,** «din timp în timp, pe ici pe colo, rar». ŞIO (sau din bulg. **čat-pat** «oarecumva»).

CEÁUCĂ s. f. (Ornit.) v. **ceucă.**

CEAÚLĂ s. f. (Bucov., în expresia) *Om cu ceaulă* = om bine făcut, cu înfăţişare plăcută (com. A. TOMIAC), cu statură şi cu gesturi simpatice (com. G. NISTOR). *Nici nu mi-i ciudă, dacă va fi el vornic* (= primar), *că încalte-i om cu ceaulă, i se şede.* id.

— Avem, probabil, a face cu o pronunţare dialectală şi cu acelaşi cuvânt ca *hiulă*, poate şi *făulă*. Cf. şi DR. I 258, 557, III 866.

CEAUM s. a. v. **ceam.**

CEAÚN s. a. 1°. *Chaudron de fonte, marmite.* 2°. *Niveau* (de maçon). 3°. Danse paysanne. — (În vechia Românie).

1°. C ă l d a r e (mică) de tuciu (fontă), cu toartă, cu fundul rotund, în care ţăranii (păstorii) fac mămăligă (RĂDULESCU-CODIN, î., ŞEZ. V $4/_{25}$, IV $118/_{3}$, H. II 68, 226, III 20, 49, IV 57, XIV 378, XVI 161), (mai ales când sânt la câmp, punând ceaunul la foc pe pirostrii s. în crăcană. RĂDULESCU-POGONEANU), în care se mai fierbe laptele, seul etc.; căldăruşă fără urechi (Frata, în Câmpie, com. V. BUCUR), cf. t u c i u, c a z a n, p â r n a i e, a r ă m i e, b r ă c a c i u. *Ceaùn* = căldare, tuciu, în care erau puşi banii îngropaţi. RĂDULESCU-CODIN, L., cf. PAMFILE, COM. 9. *Vr'o doi Români... Încungiură ceaunul ce fierbe fumegos pe foc.* ALECSANDRI, P. III 90. *Bătrânu...-şi ciopleà frigarea şi pociumbii pentru ceaun.* SLAVICI, N. I 333. *Chiar atunci luase ceaunul de pe foc, să mestece mămăliga.* CREANGĂ, P. $147/_{11}$. *Prăjau pe foc, într'un ceaun mare, nişte hoştine cu său.* id. A. $15/_{23}$. *Se pomeni cu doi Arapi, negri ca fundul ceaunului.* ISPIRESCU, L. $107/_{23}$, cf. *(ca ceaunu)* ŞEZ. I $285/_{26}$, *(ca dosul ceonului)* ib. IV $179/_{26}$. *Ceaunul, sau orice altă oală, se leagă cu o sfoară de toartă şi se scufundă în apă, umplut cu pietre şi cu bucăţi de mămăligă: Peştele vine atras de mămăligă...* ANTIPA, P. 173. *Când rămâne mămăligă lipită pe ceaun, să n'o mănânci, că-i napaste.* ŞEZ. I $17/_{25}$. *Când arde scrumul pe fundul ceaunului, are să vremuiască.* ib. I $17/_{15}$. *S'o dus la stână... c'un ceaun, să le deie lapte.* ib. II $17/_{13}$. *Am o vacă neagră şi, când fată, toţi copiii aleargă? (= Ceaunul).* ib. I 195.

2°. (Zid.) *Ceaon* = cumpăna orizontală. DAMÉ, T. 104 (care se aseamănă cu un ceaun răsturnat).

3°. (Cor.) *Ceaon:* numele unui danţ ţărănesc. H. IV 12.

[Pronunţ. *ča-un*, | Şi: **ceaón** s.a. MARIAN, NA. $44/_{4}$, II. II 168, 226, IV 12, 57, **ceón** s. a. ŞEZ. IV $179/_{26}$. | D i m i n u t i v e: **ceaunáş** s. a. = ceaun mic. ŞEZ. VIII 86. | A l t e d e r i v a t e: **ceunár** s. m. = cel ce are sama (grija) c e a u n i l o r (= ceaunelor) cu lapte, la fiert ori prins. PAMFILE, C. Ţ. *Şi sfat bun lui Costea da, Un strungar*, [= care ia seama oilor la strungă], *un ceaunar.* ib. 86].

— Din tatarul **ča(h)un** (cf. turc. *čuyen* «tuciu»), poate şi prin mijlocire ruteană **(ča(v)un** «oală de tuciu»). cf. W e i g a n d, *Jahresber.* XVI 222, G a s t e r, *Zeitschrift.* V 169, ŞIO. — Cf. dubletul *ciuel.*

CEAUNÁŞ s. a. v. **ceaun.**

CEAURÍCĂ s. m. Sobriquet donné aux Bohémiens. — Poreclă dată copiilor de Ţigani, d ă n c i u c. *Da ce ai păţit, măi ceaurică, de te văicărezi aşà?* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

— Din ţig. **čavoro** «copilaş». TDRG.

CEAURÍT, -Ă adj. *Troublé, ahuri.* — (Teleorman) Amăgit, zăpăcit. ION CR. V 316.

— Cf. ung. *csábulni* «a înnebuni» (cf. c e b ă l u i) + *aiurit?*

CEAÚŞ s. m. I-II. *Chiaoux. Courrier, huissier. Officier.* III. 1°. *Chef.* 2°. *Bas officier.* 3°. *Gardien, geôlier.* 4°. *Chef de postillons.* 5°. Serviteur de synagogue. 6°. *Courtier.* 7°. Personnage au jeu de «Calushari». 8°. Personnage dans les fiançailles populaires. IV. Danse paysanne. V. Variété de raisins. — (În România vechie; învechit, aproape în toate accepţiunile; întrebuinţat numai când e vorba de vremuri trecute, în care erau încă în fiinţă slujbe cu acest nume).

I † (La Turci) Funcţionar inferior al Sultanului turcesc, făcând mai ales serviciu de uşier la Curte, de curier însărcinat să transmită poruncile în toate părţile Imperiului sau de aprod aducând pe vinovaţi înaintea justiţiei. *Ceauşii* se recrutau dintre subofiţerii bătrâni din corpul ienicerilor. Cf. ŞIO. *Trimiţând* [Sultanul] *ceauşi la craiul leşesc, dându-i ştire că vine asupra crăiei lui, cu toată puterea sa.* LET. I $245/_{3}$. *Au chemat* [împărăţia] *pre boiarii ţării Moldovei, cu ceauş împărătesc, la Poarta Veziriului.* ib. II $9/_{17}$, III $245|_{4}$, $291/_{1}$, cf. I $255/_{31}$, $235/_{2}$, $233/_{7}$, $164/_{10}$, II $226/_{17}$, $363/_{37}$. *Pupăza, ca ceauşii, la alaiu îi aşează.* CANTEMIR, IST. 186. (Păstrat în poezia populară) *Împăratul de vedeà, Nici p'atât nu se lăsà, Semn ceauşului (că) făceà, Şi de grabă c'aduceà, Un cal negru...* TEODORESCU, P. P. 608, cf. $484^{b}/_{2}$, $539/_{75}$.

[C o m p u s e: **băş-ceáuş** † s. m. v. b a ş; **băş-ceauş agiesc** † RĂŞCANU, L. $78/_{27}$; — **baş-alaiu-ceauş** † şi **alaiu-baş-ceauş** † v. b a ş; **al doilea alaiu-ceauş**

† RĂŞCANU), L. 78/11; — (< turc. *čauš-baši*) **ceauş-başa** † şi (< turc. *čauš-baši-agha*) **ceauş-baş-aga** † = comandantul suprem al ceauşilor; asistà la şedinţele înaltei Curţi de justiţie şi purtà grijà de captivii Statului; ca mareşal al Curţii, introduceà pe ambasadorii streini. Cf. ŞIO., LÖBEL, CONTR. 247. *S'au găsit un creştin şi l-au învăţat, de au mers la Paşa Capsi, la ceauş-başa, şi să-i spuie toată pricina.* LET. III 267/8, cf. II 156/38, III 149/35, ARHIVA, R. II 12, *(ceauşi-başi †)* DIONISIE ECLES.; C. 200/17, *(Ispir-aga, ceauş-başa †)* DUMITRACHE, C. 439; — (< turc. *čauš-baš-kesedari)* **ceauş-baş-chiesadár** † s. m. = locotenentul lui ceauş-baş. ŞIO.; — (< turc. *čaušler-kiatibi)* **ceauşlàr-chialíp** † s. m. = logofătul ceauşilor, însărcinat cu dosarele afacerilor remise de Marele-vizir tribunalelor. ŞIO.; — (< turc. *čaušlar-kylauz)* **ceauşlàr-colaúz** † s. m. = căpitan de ceauşi. ŞIO. LÖBEL, CONTR. 242; — (< turc. *čaušlar-du'ağı)* **ceauşlàr-doagisí** † s. m. = ceauş însărcinat să rostească aclamarea cu care ceauşii primeau pe Marele-vizir. ŞIO.; — (<turc. *čaušlar-emini*) **ceauşlàr-eminí** † s. m. = ofiţer de ceauşi în serviciul tribunalului de lângă Marele-vizir. ŞIO. *Au trimes* [Vizirul] *pre Enicer-efendi şi pre Ciauşlar-emeni cu mare grabă...* LET. III 281/16, cf. II 140/6; — **iciolàn-ceaús** † v. i c i o l a n].

II † (La noi, prin imitaţie) Funcţionar investit cu funcţiuni analoage. Comandantul ceauşilor de la Curte se numea **vel-ceauş.** O importanţă mai mare aveà şi **ceauşul spătăresc** = comandant al lefegiilor spătăreşti (BĂLCESCU, M. V. 591/13) şi **ceauşul de aprozi.** *1 covor verde, de la un ceauşŭ.* CUV. D. BĂTR. I 192. *Cantemir... întâiu au fost herghelegiu, apoi lefeciu, apoi şi ceauş la steagul spătăresc.* MAG. IST. II 202/14, cf. LET. I 353/36, II 254/9, 413/34. *Au chemat Constantin-vodă pre toţi căpitanii de dorobanţi, iusbaşii şi ceauşii, vătaşii şi cetaşii, de s'au svătuit cu dânşii.* MAG. IST. IV 337/12. [În suita domnească] *înaintea izbaşii, ceauşii cu cioianile* [= un fel de toiege] *lor a-mână.* LET. III 298/2. *4 ciauşi, de la 4 steaguri de leventi, câte 10 lei unul.* RĂŞCANU, L. 74/25, cf. 15/10. *Un ispravnic al ceauşului de aprozi.* URICARIUL, XIX 331/20, cf. VI 465/26, RĂŞCANU, L. 21. *Ceauş de podari.* RĂŞCANU, L. 31/2.

III (În desvoltarea de mai târziu)

1°. (Învechit; păstrat în poezia pop.) Căpetenie (CHIRIŢESCU, GR.), comandant, şef. *Hotărîm 6 suintgii..., din care unul să fie calfă,... altul să fie ceauş* (a. 1804). URICARIUL, V 44/7. *Pornirăm amândoi pe jos, spre casa clucerului, la care, în urma noastră, ceauşul de slujitori înşiruià oameni de jur împrejur.* GHICA, S. 9. *Iar ceauşul poterii, Slujitorul Domniei, De-l vedeà, Îi tot ziceà: Iancule, Jianule...* TEODORESCU, P. P. 291b.

2°. † Grad mic în armată (RUSSO, S.), căprar (de dorobanţi DICŢ.). *Alergau aleşii, cu ceauşii, să prinză flăcăi la miliţie.* DDRF. (Până prin 1880 trăiau, pe alocurea, bătrâni care avuseseră acest grad, în tinereţea lor, şi li se ziceà cu acest nume adaos la numele lor: *Ceauş Marin, Ceauş Preda*).

3°. † Aprod, temnicer. *Un ceauş îi aduce înainte doi împricinaţi, să-i judece.* GHICA, S. XVI. *Pe uşa* [temniţei] *voie n'aveà, Că ceauşul n'o lăsà.* PAMFILE, C. Ţ. 26b.

4°. † Vătaful s. căpetenia surugiilor de la poştele statului. COSTINESCU. *Opt cai, cu doi surugii, precedaţi de un ceauş călare.* GHICA, ap. TDRG.

5°. † Servitor la sinagogă. TDRG. *Strângerea însă a acestor bani, după izvod, se va urmà de la Jidovi prin epitropii toţi, cu ceauşii lor* (a. 1815). URICARIUL, I 245/17, cf. II 40/32.

6°. (Pe Lotru, plut.) Mijlocitorul între plutaşi şi expeditorul plutelor, cf. d r a g o m a n. Com. ITTU.

7°. (Banat, subt forma *ceiuş*) Personaj al jocului de călugări. LIUBA, ap. PAMFILE, S. V. 55, DR. II 218.

8°. (Banat, subt forma *ceiuş*) Ajutor al nunaşului şi nunaşei, care poartă darurile nunaşului şi hainele goviei până la tânăr acasă. H. XVIII 147. *Luceafărul mare Erà cumătra mare, Luceafărul cel mic Îl făceà vornic, Carul ca ceiuş, Iar Purcariul Erà stegariul, Şi câte stele 'n ceriu Veneau ca nuntăşei.* POP. (Banat). CONV. LIT. XXXV 524.

IV. (Cor.) Numele unui danţ ţărănesc. SEVASTOS, N. 281/17, PAMFILE, J. III.

V. (Bot.) O varietate de struguri. DAMÉ, T. | (Cu funcţiune adjectivală) *Poamă ceauşă:* struguri albi, se coc mai de vreme, cu boabe mari, cărnoase şi gustoase; nu-s buni pentru vin; [viţa] originară din Anadol. H. III 208. Varietăţi: **ceauş-negru.** BARONZI, L. 94/6, **ceauş-mare.** id. ib.

[Şi: **ceúş** † s. m. (a. 1650). GCR. I 135/14; (Banat) **ceiúş** s. m. | D i m i n u t i v: **ceauşél** s. m. = ceauş mic (de statură). TEODORESCU, P. P. 564. | A d j e c t i v: **ceauşésc,- ească** † = de ceauş. *Aprozii ceauşeşti* (a. 1783). ŞIO. | A b s t r a c t: **ceauşie** s. f. = (†) starea şi rangul ceauşului. *Lei 6000, de la vel-ceauşie.* ib.; (la plutărit) însoţirea plutaşilor care voesc să plece cu un rând de plute (pe Lotru). Com. ITTU. | V e r b: **ceauşì** IVa = a ajunge (s. a face slujbă de) ceauş. *De când tu mi-ai ceauşit, Nici o slujbă n'ai făcut.* MAT. FOLC. 122.]

— Din turc. **čauš,** idem (1); (în Banat, din sârb. **čauš**). Pentru sensul V, cf. turc. *čauš üzümü* «excellente qualité de raisin aux grains dorés, originaire de Taïf en Arabie». ŞIO.

CEAUŞÉL s. m.
CEAUŞÉSC, -EÁSCĂ adj.
CEAUŞÍ vb. IVa
CEAUŞÍE s. f.
CEAUŞLÁR -
} v. **ceauş.**

CEB subst. Se zice despre forma coarnelor boului şi vacii H. VI 94. (Greşală de scriere, în loc de *cerb?*)

CÉBĂ s. f. = **ghebă (chebă).** *Să te jupască pe tine Şi să-mi facă cebă mie.* VASILIU, C. 38b. [Plur. şi: *-buri.* ib. 29.]

CEBÁLĂ s. f. v. **cebăluì.**

CEBĂLUÍ vb. IVa 1°. *Ahurir, étourdir.* 2°. *Gâter, déchirer, mettre en pièces, massacrer.* 3°. *Se moquer de qqn.*

1°. † A ameţì, a zăpăcì. *Csĕbeluiĕsk.* ANON. CAR. *A-i turburà crierii şi a-i cebăluì mintea.* CORESI, EV. 83/18, cf. 277/33. | R e f l. *Mintea nu se cebăluiaşte.* id. ib. 83/20.

2°. P. e x t. A stricà cevà (Mehedinţi, N. REV. R. a. 1910, 85), a rupe, a pocì, a diformă (Oltenia, CONV. LIT. LIVI 65), a ciocârti, a măcelări, a căsăpì (SCRIBAN, ARH. a. 1912, nrul 4). *Vezi c'ai cebăluit-o?* N. REV. R. a. 1910, 85.

3°. A-şi bate joc de cinevà. *Să fi auzit cum m'a cebăluit!* (Mehedinţi, N. REV. R. a. 1910, 85).

[Şi: *cŭbăluì* † vb. IVa CORESI, EV. 277/33, (ad 2, + *ciob*) **ciobăluì** vb. IVa (SCRIBAN, ARH. a. 1912, nr. 4). || A d j e c t i v e: **cebăluitór, -oáre.** *Csĕbĕluitor.* ANON. CAR.; — **cebăluit, -ă** = (ad 1°) ameţit, zăpăcit; (ad 2°) rupt, stricat, pocit, deformat. CONV. LIT. LIV, 165. *Îngreuiat de somn, povestind Pavel multă vreme, cebăluit de somn, căzù.* N. TESTAMENT (1648) (: p l e c ă - s e... de somn. COD. VOR. 17; b i r u i n d u - s e de somn. BIBLIA 1688). | A b s t r a c t e: **cebăluitúră** s. f. (ad 1°) *În cebăluitură va fi.* CORESI, EV. 273/30; — (postverbal) **cebálă** s. f. = lucru neîntreg, rupt, c e b ă l u i t (Oltenia, CONV. LIT. LIVI 65); p. e x t. (prin apropiere de b a l ă) animal degenerat, mic şi urît, b ă l ă t e n i e (Goicea-mică, în Dolj, ION CR. V 279). *Csĕbalĕ.* ANON. CAR.]

— Din ung. **(el- s. meg-) csábulni** «a fi sedus, înşelat, a se înşelà; a se buimăcì, a se ameţì», cf. **csábult** «istovit, biruit de..., rupt, obosit». LACEA, DR. II 901. Cf. d e s c e b ă l u i.

CEBÁRE s. f. (Bot.) 1°. *Pimprenelle (Poterium sanguisorba* s. *sanguisorba minor* s. *poterium polygamum*). 2°. *Ballote (ballota nigra).* — (Rar).

1°. Plantă ierboasă, cu flori la început verzi, devenind mai târziu roşietice. PANŢU, PL.

2°. = **căţuşă.** BARCIANU.

[Şi: **ceabáre** s. f. DICŢ., **cebárie** s. f. BARCIANU].

— Din ung. **csabair(e)** «pimpinella» (CIHAC, II 490), dacă cumva nu avem a face cu un nume de origine savantă, corespunzând lui «poterium» din nomenclatura ştiinţifică, adecă cu lat. *ciboria* «potir». (V. B o g r e a, DR. IV 894).

CEBÁRIE s. f. (Bot.) v. **cebare.**

CEBÚC s. a. ş. d. v. **ciubuc.**

CEC s. a. (Comerţ). *Chèque.* — Efect de comerţ, constând dintr'un ordin de plată sau mandat, cu ajutorul căruia o persoană retrage, în parte sau în total, banii ce se află la dispoziţia sa la o Bancă, sau la orice persoană şi care sânt trecuţi la creditul contului său. ŞTEFĂNESCU, C. 43. *Banca trece suma de care dispune la creditul său şi-i dă un carnet de cecuri, cu un număr oarecare de foi-cecuri.* id. ib. 44. [Plur. *cecuri.* | Şi (grafic): **cek** s. a].

— *N.* după fr. (<engl. **check**, de la verbul *to check* «a controlà»), idem.

CÉCĂ s. f. (Ornit.) = **ciuhurez.** Cf. MARIAN, O. I 236, DOMBROWSKI, 304, DICŢ.

CECĂDÁIE s. f. v. **cehadaie.**

CECÁIU, -IE adj. v. **ceacău²**.

CECÁL † s. m. v. **ceacal.**

CECÁL, -Ă adj. (Anat.) v. **cecum.**

CECÁLĂ † s. f. v. **ceacal.**

CECĂLÍ vb. IV^a v. **cicălì.**

CECÂR s. a. (Ţes.) }
CECĂRCĂ s. f. } v. **cicărâc.**

CÉCE † s. m. *Pois chiches.* — (Italienism, la Şincai) Năut. *Ceale păstăioase... sânt: fasolea... mazerea, lintea, bobul..., cecii* ş. c. ECONOMIA, 124.

— *N.* din it. **cece,** idem.

CÉCHE s. f. (Pesc.) *Bouille.*—(Mold.) Prăjină de mânat peştele la voloc. ANTIPA, P. 776. Cf. b o l d.

— Cf. rus *čekatĭ* (*čokatĭ*) «ciocănì».

CECILÍZ s. m. (Zool.) *Orvet (Anguis fragilis).* — Un fel de şopârlă care, neavând picioare, seamănă în totul cu un şarpe mic; e cafenie şi neveninoasă; f r a g i l. DICŢ.

— Cuvânt savant, în Ardeal (ca şi f r a g i l), la baza căruia e lat. *caecilia* (sau ital. *cecilia*).

CECITÁTE s. f. (Med.) *Cécité.* — Lipsa văzului; orbire.

— *N.* din fr. (lat. **caecitas, -atis),** idem.

CECIÚGĂ s. f. (Iht.) v. **cegă.**

CECMEÁ † s. f. v. **ceatmà.**

CECMEGEÁ s. f. v. **cicmigeà.**

CECRÍC s. a. (Ţes.) v. **cicărâc.**

CÉCUM s. a. sing. (Anat.) *Caecum.* — Întâia parte a intestinului gros, cuprinsă între intestinul subţire şi colon şi închisă la bază printr'o înfundătură (apendicele cecal). [F a m i l i a: (după fr. *caecal*, idem) **cecál, -ă** adj. = care ţine de cecum. *Inflamarea apendicelui cecal e boala numită apendicită.*]

— *N.* din fr. (lat. **caecum,** propriu «orb», această parte a intestinelor terminându-se într'o înfundătură) idem.

CECÚŞĂ s. f. *Massue* — (Rusism; rar) Măciucă. ANTIPA, F. I. 270.

— Din rus. **čakuša,** idem.

CEDÁ vb. I^a. I—II *Céder.*

I. T r a n s. A lăsà cevà (un obiect, o proprietate etc.) cuivà, renunţând la dreptul său. *Turcia, în urma resbelului ce avusese cu Rusia, violà toate tractatele şi capitulaţiunile noastre, cedând puterii învingătoare jumătate din teritoriul Moldovei.* C. NEGRUZZI, I. 331. *Subt Petru-vodă, fiiul lui Alexandru-cel-Bun, o vedem* [Chilia] *din nou în posesiunea Moldovenilor, care o cedează pe un moment Ungariei.* HASDEU, I. C. 9/$_7$. | (Construit cu prep. d i n, subînţelegându-se: o p a r t e — s. c e v à — d i n) *Vânzarea... se poate face între soţi... când bărbatul cedă* [= cedează] *femeiei, chiar neseparată, din averea sa, pentru o causă legitimă...* HAMANGIU, C. C. 336. *Eu nu ced* [= cedez] *cât îi negru sub unghie din dreptul mieu.* SBIERA, F. 272/$_{18}$. | (Comerţ) A trece altuia, prin vânzare. *A cedà o prăvălie, un fond de comerţ, o invenţie.*

II. I n t r a n s. 1°. A se lăsà (în voia cuivà s. a cevà), încetând de a-i mai rezistà (într'o discuţiune, într'o deosebire de păreri etc.), a nu se mai împotrivì, a da cuivà în bună, a se supune. *Cel mai cuminte cedează.* TDRG. *A cedat rugăminţilor mele. A cedat forţei.* | S p e c. (despre o femeie) *I-a cedat* (unui bărbat), *într'un moment de slăbiciune* = i s'a dat.

2°. A se lăsà pe sine, a se da la o parte (în faţa altuia), a slăbì (din putere). *Interesele personale sau de partid trebuie să cedeze în faţa intereselor publice.* | S p e c. (Med.). *Boala* (s. *temperatura*) *a mai cedat.*

3°. (Despre lucruri; franţuzism) A nu rezistà unei împingeri s. unei apăsări. *Au împins cu putere în uşă şi uşa a cedat.*

[Ind. prez.: *cedéz* şi † (neobicinuit) *ced, cezi, cedă.* | A d j e c t i v: **cedát, -ă** = care este lăsat sau dat cuivà, renunţând la dreptul de proprietate asupra lui. | S u b s t a n t i v: (Jur., Contab. < fr. *cédant,* idem) **cedánt** şi (cu hiperlatinizare) **cedént,** † **cedénte** s. m. = cel care cedează (1) cevà (în opoziţie cu c e s i o n a r u l). *Cedantul... de la care scompătm sau primim efectul.* ŞTEFĂNESCU, C. 120. *Debitorele, care a acceptat pur şi simplu ca un creditore să facă cesiunea drepturilor sale unei alte persoane, nu mai poate invocà în contra cesionarului compensaţiunea care ar fi avut loc în privinţa cedentului, înaintea acceptaţiunei.* HAMANGIU, C. C. 275. *Predarea între cedente şi cesionar se face prin remiterea titlului.* id. ib. 354. | A b s t r a c t: **cedáre** s. f. = acţiunea de a cedà, de a renunţà la dreptul ce ai asupra unui lucru, de a nu mai rezistà. *Îndărătul cedării Dobrogei şi a retrocedării Basarabiei se ridică înreaga chestie a Dunării.* MAIORESCU, D. II 117.]

— *N.* după fr. (lat. **cedo, -ĕre),** idem. Cf. r e t r o c e d à, c e s i u n e.

CEDÁNT s. m. (Contab., Jur.) }
CEDÉNT s. m. (Contab., Jur.) } v. **cedà.**

CEDERÍU, -ÍE adj. }
CEDIRÍU, -ÍE adj. } v. **ceadiriu**

CEDÍLĂ s. f. v. **sedilă.**

CÉDRU s. m. (Bot.) 1°.-2°. *Cèdre:* (*Cedrus Libani*).

1°. Arbore din familia coniferelor întotdeauna verde, cu ramurile întinse orizontal, cu lemnul tare. Creşte în Liban, Taurus, Cipru şi Atlas, uneori cultivat ca plantă ornamentală. Este unul dintre giganţii regnului vegetal, căci atinge înălţimea de peste 40 m., iar trunchiul său poate ajunge la 12—13 m. în circumferenţă. Cf. PANŢU, PL. *În fiecare grădină, câte trei şi patru copaci mari, Cedri de Liban.* GHICA, S. 534. *Murad se crede — un cedru şi nu-i decât un brad!* ALECSANDRI, P. III 253.

2°. P. e x t. Lemnul acestui arbore. *Aşezaţi într'o luntre de cedru, coborau pe ascultătoarele valuri ale fluviului.* EMINESCU, N. 67.

— *N.* din lat. **cedrus** (din gr. *κέδρος*), idem. Cf. dubletul c h e d r u.

CEDÚLĂ s. f. v. **ţidulă.**

CÉDVĂ s. f. *Bille de bois creusée.* — (Ruşiori, lângă Haţeg). Jumătate dintr'un trunchiu de copac, din care se scobeşte o moldă s. covată (Com. ITTU).

— Etimologia necunoscută (cf. ung. *csög*, «butuc» şi l o d b ă).

CEF s. a. v. **chef.**

CEFÁLIC, -Ă adj. (Şt. nat.) *Céphalique.* — De la cap; a(l) capului. *Indicele cefalic.*

— *N.* din lat. **cephalicus** (< gr. *κεφαλικός*, de la *κεφαλή* «cap»), idem.

CEFALOPÓD s. m. (Zool.) *Céphalopode.* — Moluscă având un număr de picioare (opt, zece, etc.) prevăzute cu ventuze şi în legătură cu capul. *Caracatiţa, sepia, nautilul sânt speciile principale ale cefalopodelor.*

— *N.* din fr. (compus din gr. *κεφαλή* «cap» şi *ποῦς, ποδός* «picior»), idem.

CEFERÍST, -Ă subst. Employé des chemins de fer roumains. — Slujbaş(ă) a(l) căilor ferate române. [Şi: **chefcrist,-ă** subst.]

— Formaţiune (din limba jurnalelor, la început glumeaţă, acum intrată în uzul general) din iniţialele C. F. R. (pronunţate *ce-fe-rè* s. *che-fe-rè*, scrise pe vagoanele *Căilor ferate române*), cu suf. *-ist.*

CEFÉU s. m. (Astron.) *Céphée.*—Constelaţiune pe emisfera nordică a firmamentului, între Ursa-mică, Balaur, Lebădă, Cal (Pegasul) şi Casiopea. Termenul popular e «coasa» (OTESCU, CR. 15). *Acestor deosebite configuraţiuni ale stelelor li s'a dat numiri particulare, ca Ursa-mare, Ursa-mică, Dragonul sau Balaurul, Cefeu, Casiopea şi altele.* CULIANU, C. 44.

— *N.* din lat. **Cepheus,** regele Etiopiei, bărbatul Casiopeei şi tatăl Andromedei.

CEFLÂC † s. a. v. **ciftilâc.**

CEFLÉC s. a. v. **cioflec.**

CEFLÉC † subst. *Quart.* — O pătrime de vadră. DRĂGHICI, ap. TDRG.

— Cf. turc. *čiftlik* «cu soţ». TDRG.

CEFTÈ-CAÍC † s. a. v. **cifteà.**

CEFLÍC † s. a. v. **ciftilic.**

CEFTELÂC † s. a.
CEFTELÍC † s. a.
CEFTLÂC † s. a.
CEFTLÍC † s. a.
} v. **ciftilâc.**

CÉGĂ s. f. (Iht.) *Sterlet (Acipenser ruthenus).* — (Puţin cunoscut în Transilv.) Peşte de apă dulce (mai ales de Dunăre), asemănându-se cu v i z a. cu corpul de grosime mijlocie, cu pielea acoperită cu solzi foarte mici, dar pe mijlocul spatelui cu un rând de discuri dorsale cu vârfuri ascuţite şi încălecându-se unul pe altul, cu botul ascuţit şi foarte lung. Se pescueşte pentru carnea sa delicioasă, în lunile Maiu, Iunie şi Iulie, în mijlocul Dunării şi unde este mult pietriş. ANTIPA, F. I. 246, DAMÉ, T. 127, H. II 88, 117, 144, 167, 176, 207, 281, 299, IV 85, 117, XII 28, XIV 85, 105. *Morunul, nisetrul, păstruga, ciga, nu mănâncă peşti.* I. IONESCU, M. 88. *Cega veneà pe Dunăre, nevoie mare.* CONV. LIT. ap. TDRG. *Tu de mi-i aduce, D'o cigă păstrună.* MARIAN, INS. 341. *Dar cu ce se ospătà? De mâncare ce mâncà? — Numai cegă şi păstrugă.* TEODORESCU, P. P. 504. # *A vorbì cegă şi păstrugă* = a vorbì fleacuri. ZANNE, P. I. 404. || S p e c i i: **cegă-cu-botul-scurt** = Acipenser ruthenus brevirostris. ANTIPA, F. I. 250-1, **cegă-de-mare** s. *cegă corcită cu păstrugă* = Acipenser ruthenus stellatus: reuneşte caracterele cegei cu ale păstrugei. id. ib. 271. [Gen.-dat. *cegei, ceghei, cegăi*, plur. *cege* şi *cegi.* || Şi: **cigă** s. f. LB., ANTIPA, F. I. 249, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 76, H. II 12, 270, III 17, 130, 227, 309, V 28, 381, X 152, 260, 583, XI 437, XIV 65, XVI 124; — *(+ ciucă)* **ciúgă** s. f. H. XVIII 74, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 125, 126; — **căciúgă** s. f. LB., LM., **checigă** s. f. H. IV 177, (Mold.) **ceciúgă** s. f. ANTIPA, F. I. 249; **ciciúgă** s. f. ANTIPA, P. 249. Com. MARIAN. | D i m i n u t i v: **cigulíţă** s. f. = nostiţă. I. IONESCU, M. 86. | A l t e d e r i v a t e: **cegár** s. m. = pescar de cegă (pe Dunăre). ANTIPA, P. 285; — **cegárniţă** s. f. = setcă de prins cegă (p. e x t. şi alţi peşti). ANTIPA, F. I. 27, F. R. ATILA, 401. *Cegarniţa de scrumbiţă, de mărunţiş.* ANTIPA, P. 439.]

— Cuvântul se găseşte, cu diferite variante şi cu acelaşi înţeles, la Sârbi *kèčika, čiga*, la Ruteni *čečúha*, la Poloni *czeczuga* şi la Unguri *köcsög(e), kecsege, csuka*, fără ca provenienţa cuvântului să fie clară.

CÉGĂ s. f. v. **cigă.**

CEGÁR s. m., (Pesc.)
CEGÁRNIŢĂ s. f. (Pesc.) } v. **cegă.**

CEGHÍRIU s. a. v. **cighir [1].**

CEGLĂU s. a. v. **ceatlău.**

CEGORNICÉR s. a. v. **cheag.**

CEH, CÉHĂ subst., adj. *Tchèque.* — (Locuitor) al vechiului stat Boemia (astăzi incorporat în republica Cehoslovacia), b o e m. *Şi Boemilor le zicem Cehi, de pre numele lui Ceh.* LET. I $89/_{27}$. *Vino, maică, pân' la cruce, De vezi Neamţu' cum mă duce... Pe foaia tuleului, Oblu 'n ţara Ceului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 308. *Poporul ceh, limba cehă.* [Plur. *cehi*, † *ceşi.* (LET. I 121), fem. *céhe.* | Şi: (pop.) **ceu** s. m. | A d j e c t i v: **cehésc, -éască, ceşésc, -áscă** † *Ţara ceşască* = Boemia. URECHE, ap. TDRG. *Folosirea* (= întrebuinţarea) *graiului cehesc.* SBIERA, F. $210/_{39}$. | A d v e r b: **cehéşte.** *La suplici ceheşti, să se răspundă ceheşte.* id. ib. $329/_{22}$. | L o c a l: **Cehía** s. f. = Boemia, Ţara Cehilor. | C o m p u s: **ceho-slovác, -ă** adj. subst. = (locuitor) al statului **Ceho-slovacia** (mai rar: **Ceho-slovachía**) s. f. (accentuat mai rar *-vác-(h)ia*); (cu adjectivul) **ceho-slovăcésc, -éască,** (adverbul) **ceho-slovăcéşte** (şi colectivul) **ceho-slovăcíme** s. f.]

— Din paleoslav. **čehŭ,** idem.

CEHADÁIE s. f. (Plug.) *Timon* de l'avant-train de la charrue. — (Ungurism; în Bihor) Ruda

de la cărucioara plugului, de care se prinde tânjala (REV. CRIT. IV 141) cf. schimbătoare. [Şi: (cu înţeles figurat, asemănându-se omul nestatornic cu schimbătoarea plugului) **ceacadáie,** (cu rostire dialectală *şacadáie*) s. f. = (termen de batjocură) Om nesuferit, nestatornic (Teleorman). ION CR. IX 125; **cecădáie** s. f. = flecar, batjocoritor (Mureş-St. Ana). VICIU GL.; **cicătáie** (cu rostire dial. *şicătaie*) s. f. = om de nimic (Poiana, lângă Năsăud) com. S. POP.]

— Din ung. **cságató** (*cságatyó, cságatyú (csávattyú)*) «lemnul strâmb care dă direcţia rudei de la cărucior al plugului». DR. III 673.

CEHĂÍ vb. IV^a 1°. *Aboyer, japper.* 2°. *Agacer, ennuyer.* — (Mold.)

1°. † A lătră. *Ca câinele... Pregiur târgul tot să cehăiască.* DOSOFTEIU, PS. 194.

2°. A-i bate cuivà capul (Com. A. TOMIAC; ŞEZ. XXX 268) cu cevà, a stărui foarte mult cu vorba pentru cevà, a sili să facă o treabă (ŞEZ. V 55/$_{30}$), a sta de capul cuivà, a necăji pe cinevà prin stăruinţă prea multă, a plictisi cu stăruinţa prea mare. *Aristiţa... cihăià pe Stănilescu, de ce nu stărue s'ajungă maior.* CONTEMPORANUL, VIII 209, cf. ib. 7. *Tot cihăià mama pe tata, să mă mai dea undevà la şcoală.* CREANGĂ, A. 12/$_7$. *Cât nu m'a cihăit de cap, să-i spun, şi tot nu i-am spus.* id. P. 122/$_{17}$, cf. 165/$_3$, 308/$_{17}$. *De ce-ai plătit aşa de scump? — Dacă m'o tot cehăit, de-mi erà şi ruşine amù!* ŞEZ. V 55/$_{30}$. *Veşnic o cihăià să se lese de spalat cămeşile în ziua de Sf. Vineri.* ib. I 59/$_{17}$. *L-am cihăit destul.* ib. XXX 268. *A început a mă tot rugà şi a mă cehăi, ca să-i dau şi lui să mănânce, că erà fript de foame.* SBIERA, P. 107/$_{15}$. *Femeia, folosindu-se de lipsa bărbatului, care veşnic o cihăià...* PAMFILE, DUŞM. 120.]

[Şi: **ceahăi** vb. IV^a = a necăji pe cinevà cu vorba. Com. A. TOMIAC; **cihăi** vb. IV^a = a bate capul, a stărui în tot felul (CREANGĂ, GL.), a bate la cap, a cicăli (PAMFILE, A.); † **cehnì** vb. IV^a = a lătrà (cu derivatele) † **cehnít** s. a. şi † **cehnitúră** s. f. = lătrat, lătrătură, **ceáhnă** s. f. = câne, pujilă (Com. A. TOMIAC); (fig.) om sgârcit (Poiana, com. S. POP). *Coteii de cehnit, ogării de scâncit, dulăii de brehăit... amurţise.* CANTEMIR, IST. 203/$_{22}$. *Dulăii îndată toţi munţii... de cehnituri şi de chelălăituri împlură.* id. ib. 236/$_2$.]

— Din onomat. ung. **csah,** care imită lătratul cânelui când urmăreşte vânatul (cf. *csaholni* «a lătrà, a scheunà, a chelălăi, a flecări»). Cf. ceahlău.

CEHÉSC, -EÁSCĂ adj. **CEHÉŞTE** adv. **CEHÍA** s. f. } v. **ceh.**

CÉHIE s. f. v. **ciochie.**

CEHLUÍ † vb. IV^a v. **cetluì.**

CEHNÍ † vb. IV^a **CEHNITÚRĂ** † s. f. } v. **cehăi.**

CEHO-SLOVÁC adj. subst. (ş. d.) v. **ceh** ş. d.

CEHREÁ † s. f. *Grimace.* — (Turcism) Grimasă (COSTINESCU), strâmbătură.

— Din turc. **čehre** «mine, grimace, visage» CIHAC, II 560.

CEÍ vb. IV^a. *Tenir la droite.* — A ţinea la dreapta (Frata, pe Câmpia Ardeleană). Com. v. BUCUR.

— Derivat de la **cea,** exclamaţie cu care se mână boii spre dreapta.

CÉICĂ s. f. *Tante.* — (Banat) Mătuşă (LIUBAIANA, M. 24, VICIU, GL., H. XVIII 269, com. COCA), soră mai mică a tatălui (H. XVIII 146), cf. tătăişă, nică; p. ext. termenul general prin care cinevà se adresează unei femei mai în vârstă, lele, nină, ţaţă (ib.), dadă, daică, mamă. — Cf. ceaică.

CEÍR s. a. v. **ceair.**

CEIRE pron. întreb. *Quoi, qu'as-tu dit?* — (La Moţi) Ce (ai zis)? FRÂNCU-CANDREA, M. 98.

— Poate din *ce ii* (= vei) *vre(a).*

CEÍRIU s. a. v. **ceair.**

CEIÚŞ s. m. v. **ceauş.**

CEL, CEA pron., art. *Celui (-là), celle (-là); ce(t)... (là), cette... (là), celui, celle qui, lequel, laquelle; l'autre. Le, la.*

A. Pronume demonstrativ al depărtării = **acel.**

(În literatura veche, iar azi în scrieri cu colorit dialectal sau popular; în limba literară de astăzi numai în anumite construcţiuni).

1°. În funcţiune substantivală. *Mântuiţi furà ceia de Pavel din corabie.* COD. VOR. 95/$_8$. *Nimea de ceia nu-ţi pot ajutà* (ca. 1550). CUV. D. BĂTR. II 451. *Erà o muiare...; ceia bătrânise în dzile multe.* VARLAAM, C. 54,$_2$. *De se va legà de un direpţ... şi cela* [Munt. acela] *nu se va da.* PRAV. 259. *Cum să tinse céla la făclii, sfântul încă slobozì glas.* MINEIUL (1776) 162°/$_2$. *Au luat înapoi toate câte le răpise ceii.* P. MAIOR, IST. 46 *Tu ai dreptate; cela aiurează.* ISPIRESCU, L. 178/$_{18}$. *Şi le-o venit laptele înapoi la oi, dacă l-o lăsat pe ceala de bătut.* ŞEZ. II 18/$_4$. *Poganiciul cel mai mic, Acela mi-a fost iubit, Poganiciul cel mai mare, Cela mi-a fost drag mai tare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 345. | (Neutral.) *La noi nice un lucru nu-i mai bun ca ceáia când murim.* DOSOFTEIU, V. S. 15/$_2$. **Toate cele(a)** = totul, toate. *Toate celea în mine ş'au prefăcut în durere.* KONAKI, P. 85. *Când m'aş potrivì eu babei la toate cele, apoi aş luà câmpii.* CREANGĂ, P. 77/$_4$. *Erà năzdrăvană şi ştià toate celea.* RETEGANUL, P. III 21/$_{26}$. **Alte cele(a)** = altcevà; lucru neobicinuit, ne mai pomenit, monstruos, altă aia. *Domnul* (=proprietarul, boierul) *nostru ne-a chemat ieri la lucru, iar eu, având alte cele pe acasă, mi-am trimes nevasta.* RETEGANUL, P. II 49/$_{19}$. *Să mi-i tundă ca pe mieli* (= miele), *Să-ţi pară că-s alte celi* (= cele). ŞEZ. IV 135^b/$_8$. **Multe cele(a)** = multe şi de toate. *Eşti negustor vestit, Multe cele-ai petrecut Şi toate le-ai isprăvit.* SEVASTOS, N. 146/$_{19}$. **Cealea între cealea** † (exprimă un superlativ:) deosebit de bune, de alese, de mari etc., care mai de care; cf. cela de cela. *Mâncările cealea între cealea* (ca. 1600). CUV. D. BĂTR. II 228, cf. 226.

În corelaţie: ea cu (*a*)*cesta. Face-vremu ceasta sau ceaia.* COD. VOR. 130/$_{14}$ (: face-vom ceasta sau *ceaia.* N. TEST. 1648, vom face aceasta sau aceaea. BIBLIA 1688). *Ceşti în roate şi ce[i] în călarii, noi în numele Dumnezeului nostru chemăm.* PSAL. SCH. 58. *Luându-şi amândoi, céla svântul botez, cesta iertăciune.* DOSOFTEIU, V. S. 118/$_2$. *Ceşte* (= aceştia) *cu un nume mai de obşte Elini, iară ciia Ioni se chemà.* CANTEMIR, HR. 90/$_5$. *Eresul lui Luther şi a lui Calvin... s'au întărit, cela îmbrăţoşindu-l tot neamul săsesc, cesta partea cea mai mare a Ungurilor.* P. MAIOR, IST. 255. | b) cu sine însuşi: unul-altul. *Arătând céla céluia ce au luat.* DOSOFTEIU, V. S. 203. *Toţi boierii şi căpitanii au purces cela după cela, pre rând.* LET. II 227/$_7$. *Încep a se defăimà unul pe altul, a înfricoşà cela pe cela.* BELDIMAN, N. P. I 97/$_{22}$. *Voi, în ziua de astăzi, La ea de nu vă duceţi De cu zi, pe ceia de ceia, Pre voi eu voiu legà.*

TEODORESCU, P. P. 382b. *La fereastră or alergà, Ceia pe ceia s'or întrebà.* MARIAN, V. 159. **Cela de cela** † = care mai de care; cf. c e a l e a î n t r e c e a l e a. *Şi ieşind boierii înaintea Vezirului, se ţineà cela, de cela să-i aleagă de domnie.* LET. II 212/12. **Ba ceea..., ba ceea** = ba una..., ba alta. *Ba c'o doare ceea, ba c'o doare ceea.* CREANGĂ, P. III/15. **Iasta ceea** cf. a s t (2° a).

2°. În f u n c ţ i u n e a d j e c t i v a l ă. (Pus după substantiv) *Vezi tu muntele cela de colo?* ISPIRESCU, L. 41/25. *Să văd ce s'au făcut poamile cele:* DRĂGHICI, R. 86/3. *Ah, unde-i vremea ceea, când eu cercam...* EMINESCU, P. 203. *Ia mai sfârşeşte odată cu lupul cela! Altă-ceva n'ai de vorbit?* CREANGĂ, P. 123/15. *Pe 'nsărate, ajunge la curţile cele.* id. ib. 301/5. *Nu ne-am putut odihni, din pricina Rusului celuia.* id. ib. 304/22. *Vorba ceea: La plăcinte înainte, Şi la răsboiu înapoi!* id. ib. 189/2. *Să cumpere ea lucrurile celea.* ŞEZ. II 115/22. *Împăratu' l-o dat afară şi l-o pus pe filosofu' cela.* ib. III 110/5. *Ar puteà să-i ducă haramul ceala pe amândoi.* id. ib. V 41/17. *Erà odată un om. Şi omul cela aveà...* id. ib. IV 193/3. *A învăţat-o să doarmă noaptea ceea în pod.* SEVASTOS, NU. 272/36. || (Înaintea substantivului) *Să ne ducem în cea cetate* (:în *cel* oraş N. TEST. 1648; în *cea* cetate BIBLIA 1688). COD. VOR. 130/6. *Numai, trebue să arate aceà învăţătură a celui* [Munt.: a c e l u i] *domn.* PRAV. MOLD. 1069. *Smochinele cu lapte, ca'n célŭ ceas luate.* DOSOFTEIU, V. S. 106/2. *A stat în cel loc.* RĂDULESCU-CODIN. I. | (În limba veche, — şi azi încă în poezia populară — mai ales când substantivul mai are un atribut sau o determinare) *Se ivì atunci cea stea comit* (= cometă), *ca o sabie.* MOXA, 374/24. *Acest mai mare a săborului mai iubiià să vază pre ceà fămeae bolnavă, decât să facă d[omnu]l H[risto]s ciudesă.* VARLAAM, C. 355/2. *Sultanului sosindu-i cea amară ştire, s'au umplut de mare mânie.* DUMITRACHE, 378. *La cea casă mare, Cu fereşti în soare...* ALECSANDRI, P. P. 121. Une-ori e greu de stabilit, dacă avem a face, în astfel de cazuri, cu pronumele demonstrativ sau numai cu un articol; astfel: *Vreadnic de minune iaste cel lăudat neam al Măriei Tale.* BIBLIA (1688) 7 pr./20 poate fi înţeles ca «acel neam lăudat» sau ca «neamul cel lăudat» (cf. C 1°).

II. (Păstrat până azi în strânsă unire cu *ce;* scris de unii *celce, ceeace,* într'un cuvânt). Propoziţia relativă poate fi o explicare a lui *cel;* în acest caz *cel ce* = «acela care, cine»: *Cel ce ară primăvara, seceră toamna.* Neliterar, dar destul de des la scriitorii vechi, găsim pe *cel ce* referindu-se la un substantiv sau în corelaţie cu pronumele *care, cine, acesta* etc., având funcţiunea literarului «care», deci tipurile: *plugarul cel ce ară primăvara, seceră toamna* sau *care (cine, acesta) este plugarul cel ce ară primăvara.* Adesea *cel ce* serveşte numai spre scoaterea în evidenţă a subiectului: *eu sânt cel ce te-am iubit* = *eu* te-am iubit. Când *cel* determină sau scoate în relief cele exprimate prin propoziţia relativă, atunci *cel ce* + verb exprimă aceeaşi idee ca un adjectiv (verbal) substantivat şi articulat: *Tatăl lui Mehmet celui ce a luat Ţarigradul.* BIBLIA (1688) 7 pr./25 (= Mehmet, cuceritorul Ţarigradului). *Ţie încredinţez pe toţi cei ce-mi sânt iubiţi.* MARCOVICI, C. 7/8 (= pe toţi iubiţii miei).

1°. **Cel ce.** *Carele iaste omul cela ce nu ştii cetatea efeseească?* COD. VOR. 12/1 (= cine iaste om c a r e l e n'ară şti. N. TEST. 1648; care iaste omul a c e l a c a r e nu ştie? BIBLIA 1688). *Tot ucigătoriu iaste omul acesta, cela ce mântuì noi de mare.* ib. 96/10 (: iaste vrăjmaş omul acesta c a r e l e... N. TEST. 1648). *Eu erà cela ce-i băgà* (= eu i-am băgat) *în temniţă.* ib. 42/6. *Corabia cea ce întru ea* (= corabia, în care) *puţinei mântuiră-se de apă.* ib. 156/7, cf. 96. *O, mişei[i] de noi, cum ne ruşinăm* (= ruşinarăm) *noi, 1000 de bărbaţi, cei ce* (=care) *eram în cetate, de o fată!* CUV. D. BĂTR. II 152. *O, amar celue ce-şi uriaşte fratele* ib. II 463. *O, Doamne, cela ce eşti de toate văzătoriu!* MOXA, 380/32. *Feciorul ceiia ce* [= aceleia care MUNT.] *va face preacurvie.* PRAV. 529. *Vor blăstămà păcătoşii dzua în ceaia ce* (= ziua, în care) *au născut.* VARLAAM, C. 28/1, cf. 200/2, 237/1. *Priimeaşte Dumnedzău pocăinţa hiecui celuia ce* (= care) *să pocăiaşte.* id. ib. 76/1. *Căile tale, cealea ce-s de viaţă, să le păzesc.* DOSOFTEIU, PS. 52. *Neamul omenesc, cel ce iaste de Dumnezău zidit.* BIBLIA (1688) 3 pr. /20. *Vin dulce pică în inimile celorŭ ce-l beau.* ib. 4 pr./5. *Nu va fi cel ce* (= cine) *să le apere.* ib. 146,2. *Se făceà... ca şi fata ceea, ce zice unui voinic: Fă-te tu a mă trage, şi eu oiu merge plângând.* LET. II 307/28. *Peceatea... în mânule celui ce-l alege Dumnezeu.* LET. I 99/9. *Pre cei ce sânt pricina răutăţii, îi ştiu cine sânt.* ANTIM, P. XXVI /11. *Nimenea célŭ ce* (= care) *aleargă la tine, nu iase ruşinat de la tine.* MINEIUL, (1776) 209 1/1. *Ceea ce zici întâmplare, e isprava de-o gândire.* KONAKI, P. 273. *Fericiţi cei ce nu se mai deşteaptă.* MARCOVICI, C. 7/4. *Deşi n'a fost ceea ce se poate numì un om învăţat, el ştià greceşte bine.* IORGA, L. 38. *Şezi coleă şi să ospătezi o leacă din ceea ce ne-a dat Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 32/5. *Şi-a pus mânile în cap, de ceea ce-a găsit acasă.* id. ib. 290/20, cf. 278/4, 159/13, 206/4. *Întorcându-se roabele, spuse Doamnei lor cele ce văzură.* ISPIRESCU, L. 24 27. *Nu se mănâncă tot ceea ce zboară.* id. ib. 14/21. *Pe cel ce nu-l laşi să moară, acela te omoară.* ZANNE, P. II 639 (variantă: Pe c i n e nu laşi să moară, nu te lasă să trăeşti). *Nu e nebun cel ce mănâncă şapte pite, ci cela ce i le dă.* ib. IV 80. *Nu crede ceea ce vezi, bărbate, ci ceea ce-ţi spuiu eu, frate!* ib. IV 261. # **Ca ceaca ce** † = ca unul care, de oare-ce. *L-au sfătuit, de s'au tuns în călugărie, ca ceaca-ce erà destoinic să să pue în cinul cliricilor.* DOSOFTEIU, V. S. 3, cf. 1372. **Pentru ceaca ce** † = pentru că. *Pentru ceáea ce ne-am scăpat de pemintești, nu ne lăsà de ceale cereşti să ne scăpăm.* ib. 56. **Acela cela ce** † = acela care. *Părându-i de o grabă, că iaste acela cela ce-au început svada.* PRAV. MOLD. 62/2. **Fiecine cela ce** † = fiecare care. *Priimeaşte D[u]m[ne]dzău pocăinţa hiecui celúia ce să pocăiaşte.* VARLAAM, C. 761.

2°. (Mai ales la scriitorii moldoveni, *ce* a fost înlocuit une-ori prin *care,* iar dialectal, în Ţara-Românească, prin *de*) *De ceálea carile-s* (= de cele) *străine să mă aperi.* DOSOFTEIU, PS. 59. *Cei Moldoveni, carii mersese la Azac, au încunjurat Azacul.* LET. II 428/25. *Moartea este viaţă pentru cei care o cer.* KONAKI, P. 114. *Să nu fiu din cei carì* (=din cei ce) *zic: Lasă-mă, să te las.* C. NEGRUZZI, I 250. (Mai rar *cel* apare, în limba veche, despărţit de *ce* prin alte părţi ale propoziţiei) *Celui împărat ce ţine ceriul şi pământul.* PARACLIS (1639) 38 v/15. *Ceale tocmeale cu legătură, ce s'au făcut.* PRAVILA MOLD. 87. *Atâta erà de... vicleani, cât ţineà pre céi oameni ce întrasă într'ânşii, tot în gropi.* VARLAAM, C. 237. *Datu-ţi-am ceale meare, ce le-ai pus în patu-ţi.* DOSOFTEIU, V. S. 15. *Au trimes pe cneazul Coreţchi, fratele celuia* (azi: acelui) *Coreţchi, ce fugise.* LET. I 242/15. *De la această apă, până la marginea celor vechi hotare ce sânt între Rusia şi Lehia.* DUMITRACHE, 412. *Te-ai adaos La cel cor ce'n operclă e condus de Menelaos.* EMINESCU, P. 230.

III. (Când *cel* arată spre cea mai depărtată dintre d o u ă poziţii) = **celalalt,** cf. ă l (B I 3°) (Mai ales în Mold., Bucov. şi Transilv. de nord; poartă accentul şi deci i se adaugă, de obiceiu, finalul *-a*).

1°. În funcţiune s u b s t a n t i v a l ă. *De să va prilejì cela ce va să strice tocmala să nu fie arat, atunce ca să are şi cela* (Munt. c e l a l a l t). PRAV. 4, cf. 450. *Şi-i porunci de murì în locul céluia.* DOSOFTEIU, V. S. 122. *Dar golanul naibei, care*

'ndopă la merindea celuia, dete din umeri. RETEGANUL, P. I 22/2.

2°. În funcțiune adjectivală, ca atribut înaintea unui substantiv. *Mână-i să treacă în corabie de ceăia parte de mare.* VARLAAM, C. 258. *Bägă o jivală înfocată în ureache, până 'n ceăia ureache pătrunzând.* DOSOFTEIU, V. S. 36. *În cela mal de Dunăre, iaste cetatea Severinului.* CANTEMIR, HR. 158/14. *Mihaiu-vodă de acolea nu eră departe în munți, viind să se împreune cu ceea oaste.* LET. I 225/37. *La un loc anume Buşa, mai sus de Soroca, peste Nistru ceea parte.* ib. I 235/21. *Dumitraşcu Sturdza vel-cămăraş..., pre care îl luase Domnul, încă din ceea domnie, la Țarigrad.* ib. III 218/16. *Din marginea boltei până în ceăia margine eră tinsă o masă.* MINEIUL (1776) 29'/1. *Priveam Prutul cum curge, şi fericeam pe cazacul... de la pichetul din ceea parte.* C. NEGRUZZI, I 61. *Da bine, moşnege, când ai venit în cela rând, par'că erai în toată mintea.* CREANGĂ, P. 83/10. *Zina l-au ascultat şi au bägat o mână pe de o parte de copaciu în crăpătură şi ceea mână pe de cealaltă parte.* SBIERA, P. 37/2 *Ține de cela capăt de țiglă; şi eu oiu ține de cestalalt.* id. ib. 34/3. *Muierea, care auzise din ceea casă vorbele feciorilor, nu se mai putù răbdà să nu meargă la ei.* RETEGANUL, P. III 10/3. *Şi spre Dunărea plecă, Apa'n două despică, Se sältă din val în val, Pân' soseà la cela mal.* ALECSANDRI, P. P. 132b/5. *Cum se topeşte ceara De faţa focului, Aşà să se topească cârtiţele Pânà'n cea Duminecă.* TEODORESCU, P. P. 360b. *Altă brânză în ceea traistă!* ZANNE, P. III 488. # **Nici cela.... nici cela** = nici unul, nici celalalt. *Numai temeiul oştilor nu s'au lovit niciodată, că nu cuteză nici ceea parte, nici ceea.* LET. II 423/35. **Ce(e)a lume** = lumea cealaltă s. de apoi, (în basme) celălalt tărâm. *Nu trebue să se ducă pe ceea lume flămînd şi însetat.* C. NEGRUZZI, I 247. *Împăratul par'că eră dus pe ceea lume.* CREANGĂ, P. 98/7. *Ajünse fiul oii pe cea lume.* RETEGANUL. P. III 65/9. *El a dat calului jăratec şi a pornit la podul de aramă, a trecut peste pod, pe ceea lume.* PAMFILE, VĂZD. 35. *Şoimul... se numeşte vântul cel mai de sus, care e şi pe cea lume, de-asupra noastră.* id. ib. 43. *Că păcatul dacă-l faci, Pe cea lume ai să-l tragi.* id. C. Ț. 98b.

IV. † = **el.** (La Varlaam) *Mila D[o]mnului nostru lui Is[us] H[risto]s, celui* (= lui i) *să cade slava şi mărirea.* VARLAAM, C. 100, cf. 123$_2$, 232$_2$, II 51$_2$.

V. O particularitate a limbei române, de care limba literară păcat că nu prea face uz, e următoarea: Prin pronumele demonstrativ *cel* — care în cazul acesta poartă accentul şi e aşezat înaintea substantivului — se arată asupra unui lucru cunoscut. Prin acest abuz de demonstrație se indică nota subiectivă a vorbitorului, care, după împrejurări, poate să fie — sau să simuleze — admirație, indiferență, lipsă de considerație, dispreț, ironie, glumă etc. *Cel* în cazul acesta — întocmai ca al B 2°, cf. ăst 4°; cest I 3° — nu are un conținut precis semantic, ci mai mult stilistic, fiind un fel de: acela pe care-l ştiți (cât e de vrednic de admirație, de dispreț etc.), îl cunoaşteți (şi nu mai trebue să vi-l descriu), despre care am mai vorbit sau voiu mai aveà ocazie să vorbesc, care nu importă cine sau unde e:te etc. Une-ori se poate redà prin pronumele posesiv sau prin cel nehotărît. (Cevà analog se găseşte în epopeele vechi franceze: *je vus ferai cele teste colper* = am să pun să-ți taie cèl cap). *Mirind Despot..., s'au sfătuit cu cele slugi* (= cu nişte slugi oarecare), *să zică că el este nepot lui Despot.* LET. II 202/12. *Craiul Şvedului... în toate zilele ieşeà la primblare afară numai cu câte cinci-şase oameni, cale câte de un ceas-două, alergînd pre cele câmpuri* (= la întâmplare, pe câmp) *drept vânatul, că nu ştià rândul ţărilor acestora, să îmble cu gloată.* ib. II 321/15. *Şi s'au sculat împreună cu Hanul calmăşesc, şi s'au dus la Crâm, la cei Moscali.* ib. II 429/5. *Pentru mai bună hazmodie erau şi ei rânduiți pă alocurea cu batalioane, sau mai bine să zicem celù* (= cunoscutul) *cuvânt turcesc: Nerede ciocluc, orîda bocluc.* DUMITRACHE, 440. *Ia deci îmbrațe cea* (= simpatica) *ploscă burduhoasă şi-ți răcoreşti gâtlejul.* C. NEGRUZZI, I 245. *Vino, moş Trohine, de gioacă cu noi; hai, doar ți-i mai scuturà din cele bătrâneţe* (=bătrâneţele tale uricioase)! ALECSANDRI, T. 380. *Mai uitând cele nevoi.* VLAHUȚĂ, P. 9. *Chirică, cum îi treaba băieților, se acățerà pe cele garduri.* CREANGĂ, P. 163/13. *Cozile acestea eră foarte flocoase; ia, cum sânt pe la cei dulăi* (= dulăii pe care-i ştiți, pe care-i vedeți în toate zilele). SBIERA, P. 14/28. *După ce-şi sfârşi treburile, se gândì să ducă celei neveste şi celor copii* (= nevestei şi copiilor, — cum e datoria). ION CR. II 278. *Unde ați mai fost, fraților, de când nu ne-am mai văzut şi ce-ați auzit prin cea lume mare?* RETEGANUL, P. I 24/21. *Ziua mai lucrà, ce puteà, pe lângă cea casă* (=casa sa). id. ib. III 28/21. *Cele babe, slabe de gură, îi scoaseră vestea c'ar fi chiar leneoasă, ca toți lenioşii.* id. ib. I 51/5. *Las' să mâne boii tare, Că nu duc pe cel domn mare* (= pe cine ştie ce domn mare), *Ci duc pe un rob legat.* id. TR. 32/6. *Iar la cea măicuță* (= măicuței mele mult iubite), *să nu-i spui, drăguță, Că la nunta mea A căzut o stea.* ALECSANDRI, P. P. 3b/5. *Alelei! mocănaş dragă, De mine dorul se leagă. Fă şi tu pe dorul mieu, Că bun e cel Dumnezeu.* ib. 87/9. *Mîncatu-s de nevoi, Ca iarba de cele oi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 191. *Pentru tine, măi bădiță, Mă teme cea măiculiță* (= mama mea). ib. 409. *Cea chişcă de sânge Pe mine mă plânge; Cel cărnaț de porc Pune-mi-l la foc; Cea oacă de vin Adă să ți-o 'nchin.* ŞEZ. II 10b/12. *Adă-mi o cupă de vin, Să o beu de osteneală, Că mă duc în ceea țară* (= în țară streină). ib. IV 8/20. *Pe pelin verdi mă culc, Ca s'adorm, să dorm mai mult, Celea gânduri* (= gândurile mele supărătoare) *să le uit.* ib. III 21/14. *O fierturà de boz..., cu care se spală cele răni* (= orice fel de răni). ib. III 83/10. *Cucule, dincotro vii? — De pe cele văi pustii.* SEVASTOS. C. 221/11. *Ceala ficior de 'mpărat, Cu Rzita Cătana, El destul că e bogat.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 194. *Vai, săraca, cea nevastă, Fugită de la bărbat, Cu pruncul nebotezat!* BIBICESCU, P. P. 203. *Mai scurtează-ți cea limbuță* (= limba ta cea ascuțită, rea)! ZANNE, P. II 225.

B. 1°. Rostul de pronume demonstrativ al lui *cel* se manifestă în aceea că el înlocueşte substantivul exprimat în cele precedente, spre a evità repetarea lui. (Cf. it. *conosceva assai bene la natura umana, quella cattiva e quella buona* = cunoşteà foarte bine firea omenească, cea [= firea] rea şi cea [= firea] bună; fr. (sec. XVII—XVIII): *je joins à ma lettre celle écrite par le prince.* Cf. MEYER-LÜBKE, ROM. GRAMM., III § 84). *Alăturându-le* [izvoadele vechi] *cu celù* (= izvodul) *elinesc...* BIBLIA (1688) 4 pr/16. *Şi eu, Grigorie Ureachi... cu multă nevoință am cetit cărțile şi izvoadele, şi ale noastre, şi celor străine.* LET. I 95/3. *Corbu: Încă o duşcă, Bujoraş dragă!... Bujor: Şi cele multe înainte!* ALECSANDRI, T. 239. *Mîndra mică, rotunjoară, Cu iubirea te omoară... Place-mi şi cea* (= mândra) *năltişoară, Place-mi şi cea* (= mândra) *rotunjoară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 76. *Oul din sate, mai bun ca cel* (= oul) *de acasă.* ZANNE. P. IV 33. | Cu deosebire când avem a face cu o comparație sau cu din şi de partitiv. *Un lucru ce nu se face... la o biserică de cele* (= biserici) *proaste.* ANTIM, P. XXVII/22. *Este silit să sape groapa unei ființe din cele* (= ființele) *mai iubite.* MARCOVICI, D. 9/11. *Îi ieşì leul înainte...,*

cu niște colți ca cei (= colții) *de fildeș.* ISPIRESCU, L. 17/18. *Nu se știă care din toate acèle vorbe este cea* (= vorba) *adevărată.* CREANGĂ, P. 233/7. *Trage... un somn de cele* (= soamne) *popești.* id. ib. 303/18. *Tot haiduci de cei voinici.* ALECSANDRI. P. P. 58 b/2. *Grâu mărunțel de cel roș.* TEODORESCU, P. P. 147.

2°. Pronumele demonstrativ poate să se repete după o pauză, spre a explică substantivul precedent; în cazul acesta el se poate redà prin «și acesta este» sau «care este». Ceva analog se întâlnește în vechea limbă franceză și provensală: *Gautier cel de Vimeu; Folquets cel de Marselha,* cf. MEYER-LÜBKE, ROM. GRAMM. III § 252. În exemplele ce urmează se poate presupune, la origine, acest sens, și deci s'a pus virgula — care lipsește în text — înainte de *cel*). *La boala mea-mi trimite mila sa, cea multă.* DOSOFTEIU, PS. 23. *Vi le-a spune..., Zulnia, cea mai frumoasă decât zorile, la față.* KONAKI, P. 82. *Badea mieu, cel supărat, D'a-seară ce-ai cinat?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 54. | Regional, poporul întrebuințează în acest caz forma emfatică *cela,* care indică și mai clar că *omul cela bun* trebue analizat ca *omul cela,* (*adecă*) *bun* sau ca *omul,* (*și adecă*) *cela* (*care e*) *bun.* În textele vechi, mai ales din Transilvania și Munt., iar azi cu deosebire în Muntenia, întâlnim și construcția: *omul cela bunul,* care la origine trebue de asemenea analizată *omul cela* (= acela), *bunul* (= cel bun). *Fratele cela smeritul.* COD. VOR. 111/4 (fratele smerit N. TEST. 1648; fratele cel smerit BIBLIA 1688). *Neștiința oamenilor celora nebunilor.* ib. 148/8 (oamenilor nebuni N. TEST. 1648; oamenilor cel or fără minte BIBLIA 1688). *Cine* [= cui] *i-e frică de Dumnezeu, acela uraște... căile cealea hitleanele.* CORESI, EV. 48/20. *Dracii noștri ceia neadurmiții și vrăjmașii ceia iuții subt picioarele noastre... să cază.* ib. 188/2, cf. 149/13, 137/37. 230/15 etc. *Această carte e scrisă de tatăl mieu cela nevăzutul.* CUV. D. BĂTR. II 52. *Lepădà-se-vor depreună în focul cela marele.* ib. II 227, cf. 44, 45, 48, 51, 53, 226, 420 etc. *Întru locul, cela de plângere.* ib. II 226. *Încă n'ai văzut munca ceia, mare.* ib. II 344. *Cela, ucisul de mulți* PRAV. MUNT (= cel ucis MOLD. 1059). *Părintele vostru, cela din ceriu* VARLAAM, C. 316. *Dacă se scularà ceia, înfricoșați, să repezirà leii la dânșii.* MINEIUL (1776) 137 1/2. *Ea samănă celora, îndrăgiți de singuri ei-și.* EMINESCU, P. 186. [Pere] *mari ca ouăle, celea, de gâscă.* RETEGANUL, P. II 77/25, cf. I 42/16, III 10/14. *Pe dealul, cela cu spinii, Mere* (= merge) *bădița cu câinii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 81. *Ianuș Unguru', Cela bătrânu', Cela voinicu'.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 66. *Genele, sprineenele, celea îngălatele.* PĂSCULESCU, L. P. 54b.

C. Ca și lat **ille,** *cel* poate scădeà la funcțiunea de articol — prepozitiv — devenind un simplu instrument gramatical fără conținut semantic.

1°. Ca în exemplele de subt B 2°, la origine, există o deosebire de sens între *omul bun doarme liniștit* și *omul cel bun doarme liniștit.* În cazul din urmă analiza erà: *omul, care e bun, doarme liniștit.* De asemenea, când se ziceà: *e bun ca pânea albă,* se făceà o simplă comparație între bunătatea omului și gustul bun al «pânei», fără să se apese în deosebi asupra calității («albe») acesteia; când însă se ziceà *e bun ca pânea cea albă,* gândul erà: bunătatea omului se aseamănă cu gustul bun al pânei, și adecă (în special, mai exact) al pânei care e albă. Între celelalte limbi mai cunoscute, numai grecească veche are o construcție analogă: *ὁ ἄνθρωπος σοφός = omul înțelept; ὁ ἄνθρωπος ὁ σοφός = omul cel înțelept.* Astăzi, deosebirea între *omul bun* și *omul cel bun* este atât de palidă, încât cei mai mulți Români n'o mai simt și chiar poeți ca Eminescu întrebuințează forma *omul cel bun* numai din nevoia măsurei versului: *La pământ dormeà, ținându-și căpătâiu mâna cea dreaptă* (P. 234; în proză, ar fi zis: *mâna dreaptă*) sau: *Feți-frumoși cu păr de aur, zmei cu solzii de oțele. Cetitorii cei de zodii și șegalnicul Pepele* (ib. 194; în graiul obicinuit: *cetitorii de zodii*). Și din alte două fapte se poate cunoaște că ecuația *omul cel bun = omul bun* este, azi, aproape desăvârșită. Până nu de mult, acest *cel,* simțindu-se ca ținând de substantivul precedent, se acordà cu el, nu numai în gen și număr, ci și în caz: *Inima bălaurului celui viclean* (BIBLIA 1688, 4 pred./7); la ALEXANDRESCU, M. 7/9 încà *Aripele morții celei mântuitoare;* astăzi, când *cel* a devenit numai un instrument gramatical, articulând adjectivul, începe să se zică tot mai des (mai ales la masculin): *balaurului cel viclean, morții cea mântuitoare.* Când două expresii devin sinonime, limba caută să le diferențieze, stabilind nuanțe nouă semantice sau sintactice. Așà se pare că se întâmplă și în cazul nostru, și adecă începe să se stabilească un uz nou, de natură sintactică: formula cu *cel* e preferită atunci când atributul nu e un adjectiv simplu, ci o construcție perifrastică; deci: *pânea albă,* dar *pânea cea de toate zilele; ceasul înaintat,* dar *pân' la ceasul cel de moarte.* Funcțiunea demonstrativă a lui *cel* se cunoaște încà mai ales în exemple vechi, în care el puteà precedà substantivul întovărășit de atribut (cf. A I 2°).

Zise cătrà ea celù împărat. CUV. D. BĂTR. II 147. *Cei boiari buni și bătrâni, unii muriră.* MOXA, 388/4. *Sfatul celui înger căzut l-au luat.* ib. 347/14. *Când să vor iubì amândoi, răpitoriul cu fata cea răpită.* PRAV. 726. *După pravilele celórù împărat[i] bătrâni vechi, li s'au fost făcând moarte.* PRAV. MOLD. 70. *Deagetele mânei céii direapte.* VARLAAM, C. II 83/2. *Calea păgânilor cea strâmbă va pierì.* DOSOFTEIU, PS. 12. *Acesta-i ficiorul cei văduve din Sarepta.* id. V. S. 23,2. *Îi vei paște cu toiagul célù de her.* id. PS. 15. *Să făcù cea sută de talanți de argint.* BIBLIA (1688), 67,2. *Conoștința célor dumnezeești și omenești lucruri.* ib. 5 pr./7. *Scriptura cea noo.* ib. 7 pr./55. *Am aflat cap și începătură moșilor, de unde au izvorît în țară..., ca să nu se înnece anii cei trecuți.* LET.I 95/10. *Zidità de cuvântul lui Dumnezeu celui puternic.* ib. I 3/26. *Au mers împotriva oștii ceii leșești.* ib. I 224/19. *Sub legătura cea grea a afuriseniei.* ANTIM, P. XXIV/15. *Raza Dumnezeirii céii în trei lumini.* MINEIUL (1776) 41/½. *Soră decât toate mai aproape ciei italienești.* P. MAIOR, IST. 194. *Împlinirea faptei cei cu bunătate.* KONAKI, P. 266. *Satele cele de pîn preajma Tătăriei.* GORJAN, H. I 2/24. *Au început câte puțin a-și deschide ochii cei cu totul apuși.* DRĂGHICI, R. 27/16. *Robia și proprietatea cea mare* (= marea-proprietate) *trebuiră să producă... stricăciunile lor.* BĂLCESCU, M. V. 6/18. *Aripele morții celei mântuitoare.* ALEXANDRESCU, M. 7/9. *Fiiul Romei cei bătrâne Scapă armele din mâne.* ALECSANDRI, P. II 20. *Iar steaua cea polară i-arată a lui cale.* EMINESCU, P. 204. *Zidul de mine durat al Troiei cei fără credință.* COȘBUC, Æ. 103/2. *Iedul cel mare și cu cel mijlociu dau prin băț, de obrăznici ce erau.* CREANGĂ, P. 19/2. *Toți boierii cei mari și cei mici.* ISPIRESCU, L. 4/7. *Ochii tăi cei negrișori Umple-mi trupu' de fiori, Fruntea ta cea albineață Umple-mi sânul de dulceață.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 31. *Și acuma m'o lăsat Pentru sluta cea din sat.* ib. 253. *Limba cea moale frânge oase.* ZANNE, P. II 218. || Expresii ca *cel bun* etc. s'au cristalizat cu deosebire atunci când atributul e un epitet stabil sau pus ca apoziție. *Duhul cel sfânt* BIBLIA (1688), 6 pr./36. *De domnia lui Bogdan-Vodă cel orb și grozav, feciorul lui Ștefan-Vodă, celui bun.* (Titlul capitolului XIII). LET. I 146/3. *Uriaș e al Daciei sau e Mircea cel bătrân?* ALEXANDRESCU, M. 14/16.

Suirea lui Ştefan celui Mare pe tronul Moldovei. SBIERA, F. S. 37/39. *Că e ziua lui Crăciun, Lui moş-Crăciun cel bătrân.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 513. (Astăzi, *cel* nu se mai acordă în caz cu substantivul precedent: *Statuia lui Ştefan cel Mare. Domnia lui Mircea cel Bătrân.* Alături avem însă şi construcţiile fără *cel: Mihaiu Viteazul. Duhul sfânt).*

2°. *Cel* înlocueşte un substantiv de la sine înţeles: *cel bun răspândeşte bunătate* = omul bun; *şi-a luat cele trebuincioase pentru drum* = lucrurile trebuincioase. Astfel, *cel* ajunge — ca *ăl, al* B II 3° — la funcţiunea de a substantivà adjective, iar *cel bun* exprimă acelaşi lucru ca *bunul*, cu deosebirea că, voind să redăm în franţuzeşte, am traduce pe *bunul, relele* cu «le bon, les maux», iar pe *cel bun, cele rele* prin «le bon homme, les choses mauvaises» (LM). Construcţia cu *cel* se întrebuinţează mai ales în cazurile când avem a face cu o noţiune exprimată nu printr'un singur cuvânt, ci printr'o perifrază, care nu poate fi substantivată prin articolul postpozitiv, — deci *cel fără-de-vină* = nevinovatul; *cele din potrivă* = potrivnicele etc. — şi regulat în cazuri ca: *cele şapte zile ale săptămânii*, când adecă se articulează un substantiv precedat de un numeral. (La Aromâni avem construcţia cu articolul enclitic: doil'i oameń «cei doi oameni»; sensul de pronume demonstrativ al lui *cel* în această din urmă întrebuinţare se mai cunoaşte în exemple ca: *Făcuse Leşii în cele trei zile o tabie.* LET. I 250/17. *Să-şi aleagă de soţie pe una din cele trei fete ce avea.* ISPIRESCU, L. 5/19).

Ferice de omul ce n'a mearge În sfatulŭ celórŭ fără-de-leage. DOSOFTEIU, PS. 11. *Vei da celórŭ buni plata.* id. ib. 45 *Ion Cantacuzino..., slujît la ceale politiceşti.* BIBLIA (1688) 7 pr./5. [Izvodul] *cel elinesc al célorŭ 70 de dascali.* ib. 4/pr. 46. *De la cei leaneş(i) să scuture trândăvia.* ib. 3 pr./19. *Au fost râvnitori a scrie nu numai ale sale, ce şi ceale străine.* LET. I 96/3. *Este pornit omul din tinereţele lui spre cele viclene.* ANTIM, P. XXVI/5. *Rumpându-i-să ceale din lăuntru* (= mărunţaiele). MINEIUL (1776) 101 2/1. *Pământul... cele de folos dă lumei cu cele de desfătare.* KONAKI, P. 264. *Cel cu pricina.* PANN, P. V. I 35. *Cele pământeşti.* MARCOVICI, D. 276/22. *Ştie cele viitoare.* DRĂGHICI, R. 36/21. *Ceiĭ cele scrise.* C. NEGRUZZI, I 46. *În ţara orbilor, cel c'un ochiu e împărat.* id. ib. I 248 (Variantă: În ţara orbilor, chiorul e împărat) *Ochii-i se făcură grei, ca celui îmbătat.* COŞBUC, F. 75/3. *Pătruns de sine însuşi odihneà cel nepătruns.* EMINESCU, P. 221. *Cei trei Regi sau Cingătoarea lui Orion.* CULIAN, C. 47. *Milostiv este cel de sus.* CREANGĂ, P. 84/6. *Ipate, ca cel cu grija în spate, se frământă... cu mintea.* id. ib. 158/12. *I-a spus ce se petrecuse... în cele două nopţi din urmă.* id. ib. 99/4. *Cei trei prieteni.* RETEGANUL, P. III 82. *Să câştige de mâncare la cei o sută de copiĭ.* ib. IV 16/3. *Sămănat-am mac în prag, Să vie cine mi-e drag; Şi-a ieşit macul mărunt, Luatu-m'a cel urît.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 169. *Să cine* [=cineze] *cu cei de-acasă.* ib. 179. *Vă gătiţi... cu cele de ospătare.* TEODORESCU, P. P. 172/209. *Cel pă jos cu cel călare anevoie se învoiesc.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 288. *Cele nouă Joi.* PAMFILE, A. 14. **Cele-cinci-degete** (şi Bot.): buruiană ce creşte, cu cinci ramuri în forma degetelor, în păduri şi pe câmpii. Babele caută această buruiană pentru leac, pentru boala pe care o numesc «dânsele». H. III 368; cf. PAMFILE, B. 64. | (În vechime, în funcţie neutrală se întrebuinţà şi masculinul) *Cel puţin ce are încă să va luà de la dînsu'.* VARLAAM, C. 301/2. *Acel trimis de va face mai mult de cum i-au fost învăţătura, acela sângur să va certà drept cel mai mult ce au făcut* [=pentru aceea ce a făcut mai mult]. PRAVILA MOLD. 183. *Vei face cel plăcut şi cél bun înaintea Domnului.* BIBLIA (1688) 130/2. (Şi azi în expresiile:) **Cel mult**, loc. adv. = în cazul cel mai favorabil s. extrem. **Cel puţin**, loc. adv. = admiţând numărul s. măsura cea mai mică, pe puţin (socotit), măcar, barim, încalte. *Lăsaţi măcar strămoşii ca să doarmă 'n colb de cronici; Din trecutul de mărire v'ar privì, cel mult, ironici.* EMINESCU, P. 249. *Să ţie în ograda lui cel puţin o lamă măcar.* DRĂGHICI, R. 165. *Caii de la roate erà cel puţin de trei stânjeni depărtaţi de naintaşii, pe care-i mânà un frumos băiat.* C. NEGRUZZI, I 37. *Socotirĭ... că tâlharii trebue să fie cel puţin doi.* ISPIRESCU, L. 373/21. | **Cele sfinte** = sfânta cuminecătură. Cf. MARIAN, Î. 18/14. *Săteanul, când se vede că s'a apropiat funia de par, chiamă la el pe popă, îl spovedeşte şi-l împărtăşeşte, şi apoi, întărit cu cele sfinte, aşteaptă moartea nepăsător.* ŞEZ. III 115/24. **Cel-de-sus** = Dumnezeu. *Copiii şi nevasta să-i las în grija Celui-de-sus.* CREANGĂ, P. 46/15. *Moartea...-i supusă poruncilor lui Dumnezeu, căci numai de acolo coseşte sufletele, de unde-i porunceşte Cel-de-sus.* ŞEZ. III 113/28. **Cel-pădureţ** † = cancer. DOSOFTEIU, V. S. 60/3. **Cel-pierit** = 1). (Med. pop.) Sifilis (BIANU, D. S.), un fel de şancăr în gât şi la nas (GRIGORIU-RIGO, M. P. I 38, cf. LEON, MED. 124), (Bucov.) un fel de scrofule tainice, învechite, care... se ivesc mai întâiu la nas (MARIAN, D. 86), cf. H. III 440, VI 11, X 25, 72, XI 446; cf. sfrinţie. (Descântec) *de cel-pierit.* MARIAN, D. 84-5, cf. PAMFILE, B. 24. *Şi-l curăţă de buba inimii...Cu cel-pierit.* id. ib. 19b; 2) (Bot.) Spălăcioasă (PANŢU, PL.), cruciuliţă (id. ib.). *Se obloşeşte cel-pieritul* (= bolnavul de «cel pierit») cu *frunze de arin* [cu planta] *cel-pierit.* PAMFILE, B. 24. **Cel-adânc** † (HEM. 263) s. **cel-fără-de-fund** † = abis, haos. *Întunecarea zăceà preste célŭ fără de fund.* BIBLIA (1688) 1/7. **Cel-alb** = îngerul care păzeşte o comoară, ştima banilor. PAMFILE, COM. 17. (Med. pop.) **Cei-răi** e numele unei boale de care omul s. vita se umflă în coş. Cf. PAMFILE, B. 24. **Cel-rău** = (Med. pop.) răul cel mare (id. ib. 57), o boală ca şi ceasul-rău (GOROVEI, CR.). *Nici-cel rău nu se poate apropià de ea.* id. ib. Termeni eufemistici pentru drac: **cel-de-pe-comoară** (CREANGĂ, P. 150/4, PAMFILE, COM. 19), **cel-din-bolovani** (id. ib. 53), **cel-cu-coarne** (id. ib. 21), **cel-cu-chitia** [ION CR. III 288), **cel-cu-căciula-roşie** (ZANNE, P. III 50), **cel-din-puţ** (PAMFILE, DUŞMANI, 282), **cel-din-baltă** (id. ib. 280, 284), **cel-de-pe-scorbură** (id. ib. 38, 221. RĂDULESCU-CODIN).

3°. Se întrebuinţează — ca dialectalul ăl — în legătură cu numeralele ordinale (formate mai des cu prop. de) când acestea stau singure sau se pun înaintea substantivului: *cel dintâiu*=întâiul, *cel de-al doilea copil* etc. *Eu sânt célŭ dintâiu.* BIBLIA (1688) 6 pr. 9/10. *Am lucrat în via Domnului, de nu ca cel de al nouălea ceas, măcar ca cel de al unsprezecelea ceas.* ANTIM, P. XXV/29. *Cel de al doilea congres.* DUMITRACHE, C. 425. *El nici să bucură pentru cea dintâiu, nici să mâhneşte pentru cea de al doilea.* MARCOVICI, D. 9/12. *După ce s'a făcut ziuă..., cea mai întâi treabă au fost... să facă o gustare.* DRĂGHICI, R. 51/6. *Un punct se mişcă..., cel întâiu şi singur.* EMINESCU, P. 222. *Câtă poamă e tomnie, Nice una nu-i dulcie, Ca măicuţa cea dintâie.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 209. **Cel de pe** (dial. **după**. s. **din**) **urmă** = ultimul; **cea (mai) de pe** (dial. **după**) s. **din urmă** = (subst.) dorinţa din urmă (înainte de moarte); urma urmelor; **în cele** (s. **cea) (mai) de pe** (dial. **după** s. **din) urmă** = (loc. adv.) la urma urmelor, în sfârşit. *Să judece la divanul cel după urmă faptele tuturor.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/29. *Ceasul cel după urmă a bătut.* MARCOVICI, C. 10/11. *Judecata cea de pe urmă.* MARIAN, Î. 438. *Să împlinească cea mai de*

pe urmă a moşului. CREANGĂ, P. 184/19. *Iacă-ţi mai dau odată carul, dar asta ţi-a fi cea de pe urmă.* id. ib. 45/23. *Erà price între boiari, pentru Domn, pre cine ar pune; însă în cea după urmă au rădicat cu voia tuturor pre Mihnea.* MAG. IST. 111/30. *În cele mai de pe urmă, dete şi peste calul tatălui său din tinereţe.* ISPIRESCU, L. 15/19. **Cel de apoi** = cel din urmă, ultimul; **cea (mai) de apoi** = (adj.) cea din urmă, ultima; † (subst.) urmă, sfârşit; † (loc. adv.) la sfârşit, la urma urmelor. *Eu sânt cêlŭ dentâiu şi cêlŭ de apoi.* BIBLIA (1688), 6 pr./1. *Ceale de apoi hotară ale lumii.* ib. 58. *Va hi omului aceluia cea de apoi mai amară decât cea dintâiu.* VARLAAM, C. II 23$_2$. *Erà strânsă mulţime multă, să vază ceà de apoi ce a hi.* DOSOFTEIU, V. S. 165. [Trupul] *până la ceà de apoi să strică.* BIBLIA (1688) 3 pr./37. *Când fu ceà de apoi, unii... mearseră la împăratul.* MINEIUL (1776/35). *Ceà mai de apoi, scriptură iaste care află raiul omului.* ib. 5 pr./11. [Boierii] *socotind cea mai de apoi, să nu vie vreo peire ţării, nu-i prinstâneà.* LET. I 237/34.

4°. Despre *cel* în legătură cu *alalt* v. *celalalt.*

5°. Serveşe (ca *ille* în limbile romanice şi ca dialectalul *ăl* B II 2°) la formarea s u p e r l a t i v u l u i din comparativ. *Cea decât toate mai mare..., sfintei bisearici... te-ai arătat ajutoriu.* BIBLIA (1688) 7 pr./50. *Zise Avram slugii lui cei mai bătrâne...* ib. 15,2. *Toată direptatea au lăsat pre cel mai mare să o giudece.* LET. I 98/4. *Cea mai scârnavă jivină, dobitocul cel mai mare...* KONAKI, P. 267. *Erà o grădină din cele mai frumoase din lume.* GORJAN, I 4/9. *Pierdem cele mai multe ceasuri în trândăvire.* DRĂGHICI, R. 58/16. *Dar pentru ce oraşul atât de strălucit, scaun între oraşe, e cel mai umilit?* ALEXANDRESCU, M. 10/12. *Colonia romană devenì una din cele mai frumoase provincii ale întinsei împărăţii romane.* BĂLCESCU, M. V. 6/8. *Avem să-ţi aducem cea mai frumoasă împărăteasă de sub soare, de soţie.* ISPIRESCU, L. 3/1. *Ţara în care împărăţeà fratele cel mai mare erà tocmai la o margine a pământului.* CREANGĂ, P. 183/15. *Pâine, la foame, udată E cea mai dulce bucată.* ZANNE, P. IV 52. [*Cel mai mic* poate însemnà nemţeşte «der kleinste», dar şi — după C 2° — «der kleinere», de ex.: *Busuioc roşu răsare, Unul mic şi altul mare; Cel mai mic Mi-i ibovnic, Cel mai mare Mi-i drag tare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 22.]

[Se declină azi: *cel, célui, cei, célor,* fem. *cea célei, céle, célor;* la toate aceste forme se poate adăogà finalul *-a* (din *cea* + *a* s'a născut *ceea* pronunţ. *ceia*) când au funcţiune de substantiv, sau când, ca adjectiv, urmează substantivul. Mai de mult se accentuà — şi dialectal se accentuiază încà: *celúi(a)* VARLAAM, C. 47, 94,2 etc., *celór(a)* id. ib. 16,2, 22,2, 27,2 etc. (dar *célorŭ* BIBLIA 1688, 4 pr./46, 8 pr./51). Mai găsim: în loc de *cela,* dialectal **ceala** (ŞEZ. II 17/27); — în loc de *cei* formele: *cii* (DRĂGHICI, R. 26/4, (VAIDA) şi *ci* (VAIDA). iar în loc de *ceia* formele: *ciia* şi *ciie* (VAIDA); — în loc de *ceea,* în vechime: *ceaia* (COD. VOR. 169/10 etc.), formă păstrată încà în Transilv. şi Mold. în scurtarea *ceai* (scris *cei) Sănduleasâ cei frumoasâ.* ŞEZ. II 137b/37; în loc de *ceea ce* şi *cea ce* (MARDARIE, L.); — în loc de *célei(a),* care e o formă anologă după tipul «stelei», mai de mult, şi regional şi azi, numai *cei* (la MARCOVICI, D. întâlnim alături *Izvorul bucuriei cei adevărate* 15/15 şi *Întâmplările zilei celei următoare* 7/1), *céii* (MINEIUL, 1776, 139^1/2 etc), *ciei (Soră... limbei ciei italieneşti.* P. MAIOR. IST. 194), *cie, cii, ci* (VAIDA); — în loc de *cele(a),* în limba mai veche şi regional şi azi *ceale(a)* (COD. VOR. 19/2, 59/5 etc.). | În Transilv. de nord, cu finalul *-şi* (cf. a c e l a ş i): **celaşi, céeaşi** (cu gen.-dat. sing. *ciiaşi,* şi plur. masc. *ciiaşi, ciieşi*) VAIDA.]

— Variantă (din cauze de fonetică sintactică) a lui **acel.**

CELÁINĂ s. m. v. **celui.**

CÉLALALT, CEÁLALTĂ pron. *L'autre.*

1°. (În opoziţie cu c e s t a l a l t şi cu a c e s t a.) Dintre doi (sau mai mulţi) cel mai depărtat, care nu e vorbitorul sau cel despre care e vorba; între doi, cel spre care se arată ca fiind mai departe şi opus sau ca formând părechea; al doilea. (Adesea în corelaţie cu u n u l, (a) c e l a, sau cu sine însuşi). A d j. *Să face cale celialalte învăţături: că cine iubeaşte pre de-aproapele său, acela şi pre D[u]m[n]dzău iubeaşte.* VARLAAM, C. 294. *Când să va tâmplà bărbat cu fămeaie să fie amândoi eretici, şi unul de dînşi să va întoarce spre pravoslavie... şi celalalt obraz să rămâe tot* [e]*retic...* PRAV. 574. *Piarde-şi-va toată aceà parte ce au luat singur, numai ce va rămâneà cu ceailaltă parte ce au fost neluată.* ib. 217. *Celalant rob, ce sta de o parte şi prăveà toate lucrurile neomeniţilor acelora..., văzând pe toţi îndeletnicindu-să întru junghierea celuelant, fără de veste au rupt-o de fugă.* DRĂGHICI, R. 166. *Iute se întoarnă înapoi, zburând neîncetat, de frică să nu-i mai rupă cinevà şi celalalt picior.* CREANGĂ, P. 96/2. *La capătul punţii, Scrisu-i dorul mândruţii; La capătul celalalt, scrisu-i ş'al badei bănat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 161. (E vorba de două grupe) *Zece ereà muieri, iar ceelalţi zece ereà arapi, toţi îmbrăcaţi muiereşte.* GORJAN, H. I 5/10. | S u b s t. *De va biruì cel dentâi pre celalalt...* PRAV. 63. *Nu poate obrazul cela ce au făcut preacurvia să dzâcă celuialalt* (Munt. *ceiialalte*) *soţiia lui, cum iaste eretic.* ib. 572. *Cum şi în ce chip ies[ă] preacurvia unuia, să va puteà tocmì şi a celuialalt preacurvie.* ib. 560. *Ieşind din ei unul afară la treabă, Moşul, găsind vreme, pe cellalt întreabă.* PANN, P. V. I 11. *Un prinţ... C'un braţ în şoldì şi pe prăseà cu celalalt.* COŞBUC, B. 19. *Nora cea mai mare tălmăcì apoi celeialalte despre ochiul soacră-sa cel a-toate-văzătoriu.* CREANGĂ, P. 7/21. *Şi odată mi ţi-o înşfacă ei, unul de-o mână şi altiul de ceealaltă.* id. ib. 269/3. *Iar cellalt zise şi el:...* ISPIRESCU, L. 19/14. *Pân' se 'ncalţă la picior, Soarele-i la prânzişor; Până 'ncalţă celălalt, Soarele-i la scăpătat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 174. *Calu' ţi se poticneascâ, Pe tine să te trântească, Mâna stângă să ţi-o frângă, Pe cealaltă să ţi-o rupă.* ib. 266. | N e u t r a l. *Dacă în una vi s'au părut cu dreptate, Pentru ce în ceealaltă să paie cu strâmbătate?* KONAKI, P. 266. **Lumea (vremea** etc.) **cealaltă** = care va veni după moarte, viitoare, cf. c e l A III. *Acest veacu e de pocaanie, iară cela alaltă de plată.* CORESI, E. 537/29. *Aceasta iaste vreamea de pocaanie, iară ceaia alaltă de judeţ; aceasta iaste vreamea de nevoinţă, iară ceaia alaltă de cununi.* MS. (sec. XVII) HEM. 913. *Să o găseşti pe lumea cealaltă.* ISPIRESCU, L. 341/13. *Mori, mândră, să mor şi eu, Să ne facă-un copârşeu, Ca pe lumea ceialaltă Să fim, dragă, la olaltă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 57. *Lumea asta nu-i a mea, Ceealaltă nici aşà* (jud. Cluj). ZANNE, P. IV 213.

2°. (La plur.) Toţi (cei de un fel s. de faţă) afară de unul (care vorbeşte s. despre care s'a vorbit) s. afară de acesta s. de aceştia; toţi cei de felul s. de seama acestuia s. acestora, a mea etc.; toţi cei care au mai rămas afară de cel s. cei pomeniţi mai nainte, restul, alţii. A d j. *Nu vor puteà să dzâcă nemică ceialalţi răzeaşi.* PRAV. 92. *De să va sculà o soţie de a calpuzanilor şi va vădì către giudeţ pre cealealalte soţii.* ib. 287. *Atunce se 'ntoarse împăratul către ceialalţi cuconi şi...* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Cealealálte lucruri mici aduc folosinţele.* BIBLIA (1688) 7 pr./53. *Mai du cel dovedit şi Măriii-sale i dumnealor celorlanţi vânzători câte cevaşi.* ZILOT, CRON. 78. *Se deosibeşte din celelalte vieţuitoare.* MARCOVICI, C. 13/4. *Pentru ce aştepţi de la ceilalţi oameni o fericire ce-ţi poţi face însuţi?* id. D. 10/16. *Eşti o floare Ce lucieşti mai viu la soare*

Decât celelalte flori. ALECSANDRI, P. I 210. *Ce-or fi isprăvit ceilalți draci, nu știm, dar acestui de la pădure nu i-a mers bine în aceà zi.* CREANGĂ, P. 144/13. *În tot timpul ospățului, să steie numai la spatele stăpânu-său și nici măcar să-și ridice ochii la ceilalți meseni.* id. ib. 231/20. *Chirică, cum îi treaba băieților, se acățerà pe cele garduri și se hlizeà cu ceilalți băieți.* id. ib. 163/14. *Ca și la celelalte fete, tată-său dete pe de altă parte, și-i ieși înainte.* ISPIRESCU, L. 16/32. *A pornit, ca să vadă și el pe ceilanți oameni.* ȘEZ. V 148/23. | Subst. *Ucigătorii să vor omorî, iară ceialalți* (Munt. *ceilalți*), *ce le-au fost agiutoriu, să vor certà, după voia giudețului.* PRAV. 1056. *Cine i-au făcut rana cea de moarte și cine i-au făcut cealealalte, ce nu-s de moarte.* ib. 1059. *Va fi celoralalte învățătură bună,* ib. 757. *Cu aceia au învățat pre céialálți.* BIBLIA (1688) 8 pr./17. *Întâi să tăiè capul sfântului mucenic Sadoth, apoi ale céloralálți.* MINEIUL (1776) 115²/2. *Câți bani au dat lui vadă, banului, vornicului... și celorlanți.* ZILOT, CRON, 78. *Toate părțile lumei sânt lănțuite într'astfel de chip, că e peste putință de a cunoaște una fără celelalte și fără totul.* BĂLCESCU, M. V. 5/6. *Doi* [alergători] *care întrec pe ceilalți... primesc...* C. NEGRUZZI, I 36. [Dracul] *a lăsat și bani și lot, și s'a dus după ceialalți.* CREANGĂ, P. 60/7. *Ceilalți jucau, nu jucau; dară zâna, când jucà, păreà că n'atinge pământul.* ISPIRESCU, L. 39/12. (Întărit prin toți, toate) *Sudalma... fealei treace și până la ceialalți la toți.* PRAV. 936. *Toți cialanți s'au așăzat fieștecare la locul său.* DRĂGHICI, R. 59. *Pe lângă ea, toate celelalte femei erau slute.* C. NEGRUZZI, I 64.

3°. Acela despre care a fost vorba, cel de mai nainte s. de mai sus, precedent. *Acesta încă să aibă certarea celuialalt* [despre care a fost vorba în paragraful precedent] PRAV. 56. *Să sé cearte, ca și ceialalți,* ib. 979.

[Și: **célălalt,** (cu sincopa lui *ă*) **cellalt,** (cu disimilare) **célalant, célălant, céllant,** (dialectal și) **célalan** (ȘEZ. IV 196/13). | În limba mai veche, cele două părți constitutive se simțeau mai bine decât astăzi și se scriau adesea deosebit, sau accentul se punea pe amândouă părțile cuvântului; astăzi. accentuarea obicinuită e *célálàlt,* dar se aude și *célalált.* | Se declină numai partea dintâiu, iar partea a doua se schimbă numai după gen și număr: *celorlalți. celorlalte;* mai de mult erau întrebuințate și următoarele forme, care, regional, se întâlnesc și azi: în loc de *celuialt,* și *celuia alalt, celuielalt;* în loc de *ceilalți,* și *ceia, alalți céelalți, cialanți;* în loc de *cealaltă* și *ceaia alaltă, céielaltă* (a. 1839) FURNICĂ, I. C. 414; în loc de *celeilalte,* și *ceiialalte;* în loc de *celorlalți,* și *celoralalți, celuralalți* IORGA, S. D. XVI 381; în loc de *celorlalte,* și *celoralalte.* | Și: † **acélalalt, acélălalt, acéealaltă, acéalaltă** pron. (ad 1°) *Un an vine, trece, ș'alt an îl moștenește, Și ce nădejdi dă unul, acealălalt le ia.* ALEXANDRESCU, M. 4; (ad. 2°) *Ceilalți boiari, carii... au auzit de peirea aceloralalți, cu toții au fugit.* MAG. IST. I 182/1. *Deci dintre toate Acelelalte Neamuri scăzute În vremi pierdute.* ZILOT, ap. HEM. 913.]

— Compus din **cel(a)** și **alalt,** căruia i s'a substituit cu totul în graiul de azi. (Compoziția e veche, căci se găsește și la Istroromâni).

CÉLĂLÀLT pron.
CÉLALÀN(T) pron.
CÉLĂLÀNT pron.
} v. **celalalt.**

CELÁNCĂ adj. f. v. **celui**

CELÁR s. a. *Cellier, office, chambrette, gardemanger, cave.* — *Celarul* este o încăpere mică în care se păstrează (la origine: în care se ascundeau) lucrurile, mai ales cele de mâncare, s. băuturile. În regiunile în care se mai păstrează, cuvântul are astăzi accepțiuni diferite, precum: odăiță (PĂSCULESCU, L. P.), alipită la camera principală (V. HANEȘ, Ț. O. 113); cea mai mică din cele două odăi ale casei, despărțite de tindă, căsuță (cf. MANOLESCU, I. 37), care servește de locuință de iarnă (H. XVI 11); bucătărie, în casele țărănești mai vechi, comunicând cu tinda, și în care mâncau cei ai casei și păstrau bucatele (RĂDULESCU-CODIN, Î.); cămară (cf. MARDARIE, L. 1479, 2040), cămăruță s. podrum (PAMFILE, I. C. 439), în care se păstrează merinde (BARONZI, L. P. 104/8, CHIRIȚESCU, GR.), mălaiu, vin (H. V 479), lucruri de rezervă, berbinți etc. (ȘEZ. II 186/11); pivniță (H. XI 99), beciu (H. XVII 406, cf. IX 364, X 209); grajd de bucate (PĂCALĂ, M. R. 114); chițimie, ascunzătoare (PĂSCULESCU, L. P.); despărțitură mică, în coliba de la stână, în care se păstrează vasele pline cu lapte (MARIAN), despărțământ în stână, cât o cămăruță, unde țin unt, (foi de) brânză, rachiu ș. a.; stâna foilor (VÂRCOL, PĂCALĂ, M. R. 450. VUIA, Ț. H. 86, DRAGOMIR, O. M. 205). Cf. chiler, polată. *Ca un ginere ieșì din celariul său.* CORESI, PS. 44. *Întrați în celariul vostru, închideți ușile voastre.* id. ib. 428, cf. CUV. D. BĂTR. II 120. *Trece la tarabă, d'acolo în celar, și ascultă prin ușă, pe care a lăsat-o crăpată.* CARAGIALE, T. I 48/4. *Vinul se ține în celariu.* IORGA, L. R. 33. *Și peste tindă e celarul, Un greier cântă 'n el de zor.* RĂDULESCU, ap. TDRG. *Făina ce căpătă... o întindeà pe foale în celar, ca să se răcorească.* CONV. LIT. XLIV,II 79. *În dosul caselor, este o șură ce înlocuește vechea cămară și care, fiind mai mare, servește și ca celar și ca magazie.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 125. *A pus o piele de purcică,* [*pe*] *care o aveà de vreo câțiva ani în podu' celariului.* ION CR. IV 50. *Hainele, ce le lăsă fata, baba le scoase din casă și le dete în celarul ce aveà lângă coliba ei.* ISPIRESCU, L. 396/28. *Și mai intră în celar, De scoate un mic cioltar.* TEODORESCU, P. P. 612b. *Eră zina zinelor, Iana sora soarelui; Și-a găsit-o și-a luat-o, În celar că mi-a băgat-o, În celar, în pănuar.* REV. CRIT. I 3. *Este o casă mare, Înaltă'n foișoare, Cu nouă celare.* MAT. FOLC. 139. *Unii baci au celariul lângă stână.* VICIU, GL. *După ce s'a luat cașul din teasc, se scoate din săculeț și se pune să fermenteze în celariu.* PĂCALĂ, M. R. 297. # *Din tindă* (*până*) *în celar* = de la un loc la altul, de la Ana la Caiafa; (despre oamenii uituci) prea curând, de Joi până mai apoi. *Ce mă trimeteți din tindă 'n celar? vrei să scapi de mine?* RĂDULESCU-CODIN.

[Dial. și: *celáriu* | Diminutive: **celăráș** s. a. *Pe mândra o luà, În celăraș intrà* MAT. FOLC. 68;—**celărél** s. a. LM. *Acum du-te 'n celărel, Să-mi aduci un cojocel, Și-mi scoate ăl buzdugan.* TEODORESCU, P. P. 580. *Intrà-o-ar colea 'n celărel, În celărel din pătinel, Cu o șea de stejărel.* PĂSCULESCU, L. P. 55b, cf. RĂDULESCU-CODIN, I.]

— Din lat. **cellarium,** «cămară (în care se țineau cu deosebire mâncările)». Precum arată corespondentele romanice și germ. *Keller,* însemnă și «pivniță». Cf. dubletele chelar, chiler.

CELĂRÁȘ s. a.
CELĂRÉL s. a.
} v. **celar.**

CELÁRNIC, -Ă † adj. v. **celui.**

CÉLAȘI, CÉEAȘI pron. v. **cel.**

CELĂU s. a. v. **cealău.**

CELĂUȘÁG † s. a. v. **celui.**

CELBÍȘ † s. a. (Turcim, cu înțeles neprecizabil). *Fote celbiș, părechea 30 bani.* TARIF (a. 1761), ap. ȘIO. [Plur *-bișuri.*].

— Etimologia necunoscută. (După ŞIO, înţelesul originar ar fi «în valoare de 45 de bani» şi cuvântul ar derivă din turc. **cihil beş** «patruzeci şi cinci»).

CELBÓS, -OÁSĂ adj. *Bossu.* — (Straja în Bucov.) Ghebos. Com. A. TOMIAC. Cf. c h e l b o s.

CELEBILÂC † s. a. v. **cilibiu.**

CELEBÍU [1], **ÍE** adj. v. **cilibiu.**

CELEBÍU [2] † s. m. v. **gelep** [1].

CELEBRÁ vb. I[a]. 1°.-2°. *Célébrer.*

1°. T r a n s. A săvârşi cu solemnitate (printr'o slujbă religioasă etc.) un act de mare însemnătate publică sau privată, cf. p r ă z n u i. *Actul sinodului din Constantinopole care s'a celebrat pe timpul împăratului Paleologu...* URICARIUL, X 375/22. *Căsătoria se va celebrà în public, înaintea ofiţerului stării civile.* HAMANGIU, C. C. 48.

2°. T r a n s. A prăznuì, a sărbătorì în mod public şi cu pompă un eveniment memorabil. *Astăzi celebrează Lehimea 'n sărbătoare Victoria dorită a zilei viitoare.* ALECSANDRI, P. III 206. | A preamări, a ridicà în slavă, a lăudà cu strălucire, a proslăvì (cu cântări solemne), cf. c e l e b r u. *Mii de glasuri sunătoare Celebrează însoţirea naturei cu mândrul soare.* id. ib. 58. *Clio, pe care erou, pe care muritor Vei celebrà cu lira ta, cu flautu-ţi sonor ?* OLLĂNESCU, H. O. 53.

[P a r t i c i p i u l - a d j e c t i v: **celebrát, -ă** adj. = (despre un act bisericesc) care a fost săvârşit cu mare solemnitate; prăznuit, sărbătorit; lăudat, preamărit, proslăvit; — (rar, franţuzism) **celebránt, -ă** = care celebrează. *Preotul celebrant.* COSTINESCU. | A b s t r a c t e: **celebráre** s. f., (învechit, aproape † — franţuzism) **celebraţiúne** s. f. = acţiunea de a celebrà; prăznuire, sărbătorire; preamărire, proslăvire. *Formalităţile relative la celebrarea căsătoriei.* HAMANGIU, C. C. 48. *Nimeni un poate reclamà titlul de soţ şi efectele civile ale căsătoriei, dacă nu prezintă un act de celebraţiune a căsătoriei, înscris în registrul stării civile.* id. 52.]

— *N.* după fr. (< lat. **celebro, -are**), idem.

CELEBRÁNT, Ă adj. } v. **celebrà.**
CELEBRAŢIÚNE s. f. }

CELEBRITÁTE s. f. v. **celebru.**

CELÉBRU, -Ă adj. *Célèbre.* — (Despre o persoană) Al cărui nume este pretutindeni cunoscut şi lăudat, ridicat în slavă, vestit (în toată lumea), preamărit, preaslăvit, care e renumit («însemnează mai puţin decât i l u s t r u şi este mai nobil decât f a i m o s». COSTINESCU). *Celebrul Vlad-vodă, supranumit Dracul, acordă neguţătorilor din Polonia şi din Moldova un privilegiu doganiar* (= de vamă). HASDEU, I. C. 6/8. *De la Pesta ne-a venit o provocare măreaţă, subscrisă de bărbaţi celebri.* MAIORESCU, CR. I 333/11. [F a m i l i a: **celebritáte** s. f. = însuşirea celui (s. a lucrului) care e celebru, nume mare, renume, reputaţie mare. *Aveau şcoli...; acele de la Chio, de la Chidonia şi din Bucureşti dobândiseră o adevărată celebritate.* GHICA, S. 93. *Filimon... a cunoscut toate celebrităţile curţilor boiereşti.* id. 64. *Pe temeiul acestor celebrităţi monocotiledoane, s'au încercat, ce e drept, editorii germani, să puie în circulaţie şi celelalte versificaţii ale lui Becker şi Schneckenburger.* MAIORESCU, CR. II 228/8. | P. e x t. Persoană celebră. *Scriitorul cutare e o celebritate europeană.*]

— *N.* după fr. (lat. **celebris, -e**), idem.

CELÉD s. a. 1°. Enfants et serviteurs d'une maison. Famille. 2°. *Bébé.* — (Ungurism).

1°. (Cu înţeles colectiv) Copiii şi servitorii dintr'o casă (ŢIPLEA, P. P.), servitorimea din casă (VAIDA), membrii familiei fără capul familiei (id., cf. POMPILIU, BIH. 1007), f a m i l i e, c o p i i (T. PAPAHAGI, M.), l i o t ă, cf. g l o a t ă (II, 1°). *Am ajuns sfântu' Crăciun... Cu cinstită giupânească, Cu frumos celedĭ în casă.* ŢIPLEA. P. P. 97[b]. *A plecat la târg, cu tot celedu'* (Braşov).

2°. Copil (mic, de curând născut) (Suciul superior, Someş). VICIU, GL., cf. p r u n c. *Că n'au mâncat costul de la mine în 4 luni şi o jumătate, cu muiarea sa şi cu ciledul său* (a 1817). IORGA, S. D. XII 179.

[Plur. *-leduri.* | **Şi ciléd** s. a., rostit în regiunile nordice, cu muiarea consonantelor ca în ruteneşte, (*čel'ad'*): *cil'ed'* ŢIPLEA, P. P., *ciledĭu* POMPILIU, BIH. 1007, *cileghĭŭ* VAIDA; *ciuléghiu* s. m. T. PAPAHAGI, M.).]

— Din ung. **cseléd** (= *család*), cu aceleaşi înţelesuri.

CELÉDNIC s. m. 1°. *Valet de ferme.* 2°. *Apprenti.*

1°. † Servitor, argat. *Au ieşit, de au prins limbă pre un celednic leah, şi acela au spus câte steaguri sânt de Cazaci.* NECULCE, LET. II 244/33.

2°. (Astăzi, în Bucov.) Ucenic. MARIAN.

[Şi: (ad 2°) **celétnic** s. m. Com. A. TOMIAC. | F e m i n i n: (cf. rut. *čeljadnica*, rus. *čeljadinka* «servitoare») **celétnică** s. f. = chelneriţă, femeie stricată (PONTBRIANT). *Cine nu vede şi nu ştie mărimea stricăciunii norodului românesc, ce să pricinuieşte cu beţia şi cu curvia, şi să lucrează în nenumăratele cârciumi, cu priveleghiate cclétnice.* PISCUPESCU, O. 4/10. *Cete rătăcite de celétnice şi de haimanale.* id. ib. 134/2. *O frumoasă celetnică, cum se numeau pe atunci femeile din hanuri şi cârciumi.* V. A. URECHE, ap. TDRG.]

— Din rut. **čelednik** «ucenic», rus. *čeljádnikŭ* «servitor». TDRG., H. B r ü s k e, *Jahresber.* XXVI–XXIX, 18.

CELELÍE s. f. (Bot.) Citat între numele de ierburi. H. XIV 463 (poate, c o l i l i a).

CELÉNCHIU † s. a. v. **celenghiu.**

CELÉNGHIU † s. a. *Décoration, aigrette.* — (Turcism). Decoraţiune militară ce se purtà pe calpac, constând dintr'o egretă în formă de săbiuţă s. steguleţ şi având penele împodobite cu mărgăritare. ŞIO. *I-au pus celenghiu de argint în cap, sămn de vitejie...; aceste celenghiuri... sânt făcute de argint cu trei penişoare, în chipul penilor de găină de cele mai mari, şi jos, unde sânt împreunate, au codişoară, [pe] care o înfige în saric* (a. 1715). ARHIVA R. II 113. *Pentru că... nu-i cinstì cu celenghiuri, îl omorîră.* DUMITRACHE, C. 367. *S'au găsit... Turci morţi, ţiind în mână capete dă soldaţi, pentru ca să ia celenghiuri.* ib. 440. *De pe celenghiu îl cunoaşte.* BELDIMAN, TR. 399. *Să-şi dea şi patria, pentru un celenghiu de zece parale.* GORJAN, H. II 95/14. [Plur. *-lenghiuri.* | Şi: **celénchiu** † s. a. ŞIO.]

— Din turc. **čelenk,** idem. ŞIO.]

CELÉNŢIE † s. f. v. **excelenţă.**

CÉLEB s. a. (Bot.) v. **ţelină.**

CELERITÁTE s. f. *Célérité.* — (Latinism în Ardeal, franţuzism în vechea Ţară) Iuţeală, repeziciune.

— *N.* după fr. s. din lat. **celeritas, -atem** (din *celer* «iute, repede»).

CELÉST, -Ă adj. *Céleste.* — (Franţuzism) Ceresc, din cer(uri), al cerului; (întrebuinţat mai mult în sens f i g. de) îngeresc, serafic.

— N. după fr. (lat. **caelestis, -e,** din *caelum* «cer»).

CELÉTNIC s. m. } v. **celednic.**
CELÉTNICĂ s. f. }

CELHUÍ † vb. IV[a] v. **cetluì.**

CELÍ vb. IV[a] refl. 1°. *Flétrir.* 2°. *Commencer à pourrir.*
1°. (Despre plante) A se ofili, a se veştejì repede, ca şi cum ar fi fost opărite. *Uite, s'a celit scumpia, de căldura asta* (Vale, jud. Sibiiu, com. ITTU).
2°. (Despre lemne) A începe să putrezească, a se bârzoì (Com. ITTU).
[Şi: **ciulì** vb. IV[a] (Valea Someşului, Năsăud) Com. ITTU.]
— Poate, acelaşi cuvânt ca **ciulì.**

CELIBÁT s. a. *Célibat.* — Starea unei persoane necăsătorite, burlăcie, burlăcărie, holteie. *Preoţilor catolici le e impus celibatul.* [Familia: (după fr. *célibataire*, idem) **celibatár, -ă** subst. (m. şi f.) = persoană care, deşi are vârsta cerută, trăieşte necăsătorită, nu se însoară, necăsătorit(ă), burlac, holteiu, becher, flăcău tomnatec, flăcău unguresc; — (latinism, în Transilv.) **célibe** s. m.= celibatar. BARCIANU.]
— N. din (lat. **cœlibatus, -us,** din *coelebs, -ibis* «necăsătorit, holteiu»).

CELIBATÁR, -Ă subst. } v. **celibat.**
CÉLIBE s. m. }

CELIBÍU † s. m. v. **gelep**[1].

CELÍC s. a. **cilic.**

CELÍCHIU s. a. Jeu d'enfants. — (Sarinasuf, în Tulcea). Joc de copii, cu două beţe, unul mai scurt şi ascuţit la amândouă capetele şi altul mai lung; în Vlaşca şi Ilfov se zice popic. H. XIV 430. Cf. ţurcă.
— Din bulg. **cĕlik (čelek)** «joc de copii» (probabil, din turc. *čelik* «bouture», deci dublet cu cilic).

CÉLINĂ s. f. (Bot.) v. **ţelină.**

CÉLLALT pron. v. **celalalt.**

CÉLLANT, CEÁLANTĂ şi **CÉLANTĂ** s. **CÍILANTĂ** pron. v. **celalalt.**

CELMÁ s. f. (Îmbrăc.)
CELMEÁ s. f. (Îmbrăc.) } v. **cealmà**
CELMELÚŢĂ s. f. (Îmbrăc.)

CÉLNĂ s. f. v. **chelnă.**

CÉLNIC, -Ă adj. *Seul.* — (Crişcior, Munţii apuseni) Singur, fără nimic aproape: *Nu sta acì celnic, că numa te bate cineva. Celnic te duci la pădure, fără boi?* Com. ST. PAŞCA.

CÉLNIC s. a. (Pesc.) Baguette du bordigue. — Nuiaua încovoiată şi legată de coada cârlionţului (2°). ANTIPA, P. 378.
— Din slav. **čelnikъ**, derivat de la *čelo* «frunte» (cf. bulg. *čelnikъ* «străgălia de la roata carului», sârb. *čeonik* «fruntaş», arom. *čelnic* «mare proprietar de oi»). Sensul cuvântului nostru a fost deci «nuia care se pune în frunte» (cf. fruntar 2°). Cf. celniţă.

CÉLNIŢĂ s. f. Morceau de bois qu'on met dans le feu. — (Mold.) Bucată de lemn de lungimea nacladului (dar mai subţire decât acesta, POPOVICI-KIRILEANU, B. 134), care se pune cu capetele pe buzari, de-asupra jăraticului (Suceava). ŞEZ. II 186/12.

— Dintr'un slav **čel(ì)nica** (cf. sârb. *čeonica* «frontală»), derivat din *čelo* «frunte»; pentru sens, cf. rus. *čelo* «gura sobei», *čelesnikŭ* «gaura cuptorului, sobei». Cf. celnic[2].

CELT, -Ă subst., adj. *Celte.* — Popor de rasă indo-europeană, ale cărui mari migraţiuni sânt încă din timpurile preistorice. Celţii au locuit şi în regiunile noastre; împinşi apoi din Europa centrală în Galia, Ispania şi insulele britanice, au fost absorbiţi în mare parte de Romani; urmaşii lor, păstrând până astăzi limba proprie, sânt în nordvestul Franţei (în Bretagne), în Ţara Galilor şi în Irlanda. [Familia: (lat. *celticus, -a, -um*) **céltic, -ă** adj. = (de) al(l) Celţilor. *Limba celtică; influenţă celtică.*]
— *N.* după fr. (lat. **Celtæ, -arum** idem.

CÉLTIC, -Ă v. **celt.**

CÉLU interj. v. **purcel.**

CELUÌ vb. IV(a). 1°. *Tromper, duper, décevoir, séduire.* 2°. *Se tromper, avoir une désillusion.* — (Ungurism în Transilv. şi Mold).
1°. Trans. A înşelà. POMPILIU, BIH. 1006, ŢIPLEA, P. P., com. A. TOMIAC, BUD. P. P. *Cseluiesk* = decipio, fallo. ANON. CAR. *E rău, pre cei buni să celue.* ŢICHINDEAL, F. 325. *Să-ţi fi pusă, lume, nume, Să-ţi fi pusă 'nşelăciune, Că pe mulţi ai celuit.* VAIDA. | A amăgì pe cineva cu vorbe s. cu purtări ademenitoare, a ademenì, a seduce, a atrage în cursă, a momi, a amăgì. Cf. LB. *Şarpele ciăluì-mă, şi mâncaiu.* PALIA (1582) ap. CCR. 51. *Pe mine m'a celuit de la părinţi, când eram numai de trei ani.* RETEGANUL, P. I 35/36. *Rar când ajută* [dracul] *pe om la bine, şi atunci numa' pentru a-l celuì, să se deie lui.* ŞEZ. IV 180/27. *Dar moartea-a venit Şi te-a celuit Şi m'a sărăcit.* MARIAN, Î. 124/13. | A purtà cu vorba, a minţì. *Zis-a badea c'a venì Până'n fundul grădinii, Să-i dau gura şi ochii, Da-a minţit şi n'a venit! Doamne, rău m'a celuit!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 97. | A înşelà în dragoste. *Ştii tu, mânpră, cum erai, Când cu mine te iubeai? Cum umblai din mână 'n mână, Ca cârligul la fântână?.. Dar de când mă celueşti, Nimărui nu trebueşti.* ib. 244. *Dar nu te-oiu iertà, Ci te-oiu blăstămà, Că nu m'ai iubit, Şi m'ai celuit.* ib. 503. | A seduce o fată, a o scoate din minţi. *Am fost floare desmierdată, Cât am fost la maica fată, Tu, bade, m'ai celuit Şi inima mi-ai topit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 263. *De m'aş face fată'n păr, Vai, vaì, vai, voinic ar fi, Cine m'ar mai celuì, Că badea voinic a fost Şi din fire că m'a scos!* MÂNDRESCU, P. P. 68 69/18. *Bată-te sfântul pe tine, Cum m'ai înşelat pe mine. — Ba, eu nu te-am celuit, Numai te-am prăbăluit.* BUD, P. P. 16.
2°. Refl. A se înşelà, a se vedeà înşelat, a aveà desiluzii. *Cum mă culc, cum te visez, Pun mâna, nu te găsesc... Doamne, cum mă celuesc!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 16. *Astă noapte am visat, Bade, că te-am sărutat, Şi din somn când m'am trezit, Foarte rău m'am celuit: Ţineam, bade, perina, Că dulce guriţa ta.* ib. 225. *Mult stau şi mă tot gândesc, Din doi pe cari să iubesc Şi să nu mă celuesc?* RETEGANUL, TR. 82/22.
[Şi: **încelui** IV(a) (ad 1°) *El ne încelue.* ŢICHINDEAL, F. 74. *Zise către mumă-sa să înceluiască (înşele) cânii 'nlăuntru. Şi-i încelue bătrâna.* RETEGANUL, P. III 40/32—33. *Amândoi mă'nceluiţi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 277. | Adjective: **(în-) celuit, -ă.** *Ochişori negri, cerniţi, Luaţi samă ce iubiţi, Să nu v'aflaţi celuiţi!* MÂNDRESCU, L. P. 41/21. *Las', bade, să-ţi fiu urîtă; Bine că nu-s celuită!* id. ib. 62 2 cf. VAIDA. *Babele noastre foarte tare sânt înceluite.* ŢICHINDEAL, F. 18. *Câte fete sânt în lume, Nu-i nici una amărîtă Ca fata cea*

nceluită. MARIAN, NA. 321. *Eu să-l taiu, de adormit, El s'o ţine 'nceluit.* PĂSCULESCU, L. P. 214; **—(în)celuitór, -oáre** adj., subst. *Cseluitor,-ĕ* = deceptor,-trix. ANON. CAR. Cf. PSAL. SCH. $22/_{30}$, $101/_{20}$. *Celuitoare, Pismuitoare.* MARIAN, INS. 504, cf. PAMFILE, S. V. 140. *Bade, bădişorul mieu, Înceluitorul mieu! M'ai făcut de ţi-am jurat, Şi tu ai mândruţe 'n sat!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 241. | A b s t r a c t e: **celuíre** s. f. PSAL. SCH. $54/_{35}$, etc.; **celuít** s. a. *Cu gură de 'nceluit.* HODOŞ, P. P. 54; **—înceluiálă** s. f. *Că cerneală-i multă 'n ţară Ş'o fi vreo înceluială* id. ib. 217; — **celuitúră** s. f. *Cseluiturĕ* = deceptio. ANON. CAR.; — (<ung. *csalsâg* «înşelăciune») **cel(u)şág, înceluşág,** (+ *cealău*) **celăuşág** † (PSALT. SCH.), **celşug** (CABA, SĂL.) s. a. (plur. *-şaguri, -şuguri*) = înşelăciune, amăgire, ademenire, seducere. *Cselshag* = deceptio, fallacia. ANON. CAR. *Toate trebue să le întoarcă, fără de celşag şi înşelăciune.* ŞINCAI, HR. II $120/_{13}$. *Răpesc cu nedreptul, cu sila, cu celuşagul sau cu înşelăciunea.* ŢICHINDEAL, F. 54. *Ieşi, mândruţă, până'n prag, Nu te teme de celşag, Că io-s omu' tău cel drag.* VAIDA. *Ţi-e glasul bărbătesc Şi ţi-e portul muieresc Şi mă tem de celuşag.* RETEGANUL, TR. $26/_{10}$. *Punga şi pălăria care mi le-a luat cu înceluşag.* RETEGANUL, P. II $80/_{12}$. | A l t e d e r i v a t e: (cf. ung. *csalóka* «înşelător») **celáncă** (tipărit greşit în loc de *celaucă?*) adj. f. = înşelătoare. *Ţiganca hamişă şi celancă* (= celaucă?) *ca toţi Ţiganii începù a arătà crăiesei câte toate.* id. P. I $48/_{6}$; — **celáină** s. m. = şarlatan. Com. IZVERNICEANU; — (<sârb. *čâlarnik* «fallax, simulator») **celárnic, -ă** † adj. = înşelător. *Cselarnik, -ĕ* = fallax. ANON. CAR.]

— Din ung. **csalni** «a înşela, amăgi etc.» CIHAC, II 488.

CELŞÁG s. a. } v. **celuí.**
CELŞÚG s. a. }

CELÚLĂ s. f. I — III. *Cellule.*

I. Cameră mică. 1°. (La mănăstire). Încăpere mică în care locueşte un călugăr sau o călugăriţă, c h i l i e, cf. c ă m ă r u ţ ă, c ă m a r ă, o d ă i ţ ă, c h i l i o a r ă, c h i l i u ţ ă.

2°. (La închisori). Încăpere mică, în care este închis, izolat, un condamnat; cf. c a r c e r ă.

II (La fagure de miere) Gaură, chilioară, chiliuţă, bortă, a l v e o l ă, c ă s u i c ă (cavitate exagonală, de ceară), în care albinele îşi depun mierea.

III (S t. n a t.) Element anatomic din care sînt alătuite ţesuturile animalelor şi ale plantelor. *Celulele sângelui, celulele nervoase. Celula e alcătuită dintr'o masă de protoplasmă înconjurată de o membrană şi cuprinzând un nucleu.*

[F a m i l i a: (după fr. *cellulaire*, idem) **celulár, -ă** adj. = de (s. din) celule. (Ş t. n a t.) *Ţesut celular.* (La închisori) *Sistem* s. *regim celular* = închisoare în care fiecare condamnat este ţinut închis izolat într'o celulă; — (St. nat. după fr., *celluleux*, idem) **celulós, -oásă** adj. = cu celule. *Subt această ţesătură celuloasă, se află muşchii aşezaţi aşternuturi, aşternuturi,...* KRETZULESCU, A. $3/_{28}$.]

— *N.* după fr. (lat. **cellula, -am,** idem). Cf. c e l u l o i d, c e l u l o z ă.

CELULÁR, -Ă adj. v. **celulă.**

CELULOÍD s. m. (Comerc.) *Celluloïd.* — Substanţă fabricată dintr'un amestec de camfor şi de fulmicoton şi care imită bagaua, mărgeanul etc. *Din celuloid se fac piepteni, bile de biliard etc.* [Pronunţ. *-lo-id.*]

— *N.* din fr. (engl. **celluloid,** compus din lat. *cellula* şi gr. *εἶδος* «formă, înfăţişare»), idem.

CELULÓS, -OÁSĂ adj. v. **celulă.**

CELULÓZĂ s. f. *Cellulose.* — Corp organic care alcătueşte ţesuturile vegetale şi în special membrana celulelor vegetale. (În măduva de soc, în bumbac ş a. o găsim în stare mai cu totul curată. PONI, C. 338). | Produs artificial, din lemn, întrebuinţat cu deosebire la fabricarea hârtiei. *Fabrica de celuloză din Zărneşti.*

— *N.* după fr.

CELUŞÁG s. a. v. **celuí.**

CÉMĂR s. m. sing. }
CEMĂRLUÍ vb. IV^{a} } v. **ciumurluí.**

CÉME s. f. *Sommet de la tête.* — (Sârbism, în Banat) Creştetul capului. Cf. LIUBA-IANA, M. 22. — Din sârb. **tjeme,** idem.

CEMÉNT s. a. (ş. d.) v. **ciment.**

CÉMER s. m. sing. v. **ciumurluí.**

CEMÉTIE s. f. sing. }
CEMÉŢIE † s. f. } v. **cimotie.**

CEMIŞÍR s. m. v. **cimişir.**

CEMPOÁIE † s. f. v. **cimpoiu.**

CEMÚR s. a. (Zid.) v. **ceamur.**

CENÁC s. a. }
CENĂCÉL s. a. } v. **ceanac.**

CENÁCLU s. a. *Cénacle.* — [Propriu; (Biser.) Sala în care Isus Cristos s'a întrunit cu ucenicii săi pentru cină şi în care erau adunaţi apostolii când au primit Sfântul-Duh; p. e x t., f i g. — în româneşte numai cu acest înţeles] Reuniune (nu prea mare) de literaţi, de artişti etc. care împărtăşesc aceleaşi idei, urmează aceeaşi direcţie, alcătuesc acelaşi «curent»; cf. ş c o a l ă, c e r c, b i s e r i c u ţ ă, c o t e r i e, g a ş c ă, t a g m ă. *Ce interesanţi sânt prietenii d-tale! Am fost şi i-am văzut în cenaclul lor din Strada Fântânii.* VLAHUŢĂ, D. 261. | P. e x t. (impropriu) Sală. *O păclă grea se răspândeà din cenaclul adunărilor.* GOGA, Ţ. N. VI 130. [Plur. *-nacluri* şi *-nacle.* | Şi: † (+ *cină*) **cinácul** s. a. COSTINESCU.]

— *N.* după fr. (lat. **cœnaculum** «locul de cină» la Romani, din *cœna* «cină»).

CENĂCÚŢ s. a. v. **ceanac.**

CENĂTUÍ vb. IV^{a} v. **cinătuí.**

CÉNDEA s. m. sing. v. **cendeş.**

CÉNDEŞ s. m. sing. Nom de bœuf. — Nume de bou. H. XVII 228. [Accentuat şi: *cendéş.* VAIDA. | Şi: **céndea** s. sing. Nume de bou (H. XVII 228) s. de vacă (H. XVII, 67).]

— Din ung. **csendes,** idem (propriu: «blând»).

CÉNE † pron. }
CENEVĂ † pron. } v. **cine.**

CENGERE s. f. plur. *Cordes.* — (Sârbism în Banat) Funii (legate de două bâte) cu care se aduce fân s. paie în spate. Com. LIUBA, H. XVIII 173. [Accent?]

— Cf. sârb. *čengel* «cârlig». Cf. c i n g h e l.

CENGHEMÉNGHE adj. fem. plur. (Poires) *St. Germain.* — (Răşinari, jud. Sibiiu) *Pere cenghemenghe* sau o r ă ş e ş t i = pere St.-Germain. PĂCALĂ, M. R. 279.

— Formă stâlcită din fr. **Saint-Germain.**

CENOBÍT s. m. (Bis.) *Cénobite.* — (Opusul lui a n a h o r e t) (Mai ales despre întâiele vremuri ale bisericei creştine) Călugăr care trăeşte în obşte, laolaltă cu ceilalţi călugări, în mănăstire, în c h i n o v i e, c h i n o v i t.

— *N.* după fr. (<lat. bis. **cœnobita**, din gr. *κοινόβιον* «viaţă laolaltă»), idem, cf. dubletul c h i n o v i t.

CENOTÁF s. a. *Cénotaphe.* — Mormânt gol, ridicat în amintirea unui mort al cărui corp nu s'a putut află, sau e îngropat în altă parte.

— *N.* din lat. **cenotaphium** (<gr. *κενός* «gol» şi *τάφος* «mormânt»), idem.

CENS s. a. 1°.-3°. *Cens.*

1°. (La Romani) Înscriere în listă, la fiecare cinci ani, a numărului cetăţenilor şi a averei fiecăruia spre a-i împărţi în clase, a aşezà dările etc., r e c e n s e m â n t, cf. c a t a g r a f i e.

2°. P. e x t. (În evul mediu, subt regimul feudal) Rentă funciară pe care o plăteà către seniorul feudului de care depindeà oricine intrà în stăpânirea unei moşteniri. *Petru Rareş primì ca zălog Bistriţa, şi izbutì după 1530 să-şi puie părcălabii acolo, luând de la orăşeni censul regal.* IORGA, I. R. II 96.

3°. P. a n a l. (Până de curând, înainte de introducerea votului universal) Câtimea de impozit necesară spre a fi alegător şi eligibil. «*Fac parte din a treia clasă comersanţii şi industriaşii cari plătesc către Stat o dare de 30 lei noi cel puţin. Sânt scutiţi de cens în această clasă toate profesiunile liberale...*» ap. MAIORESCU, D. I 63. *Censul nu se poate dovedì decât prin rolul de contribuţiune.* HAMANGIU, C. C. XXIV, cf. PRETORIAN, DR. C. 21.

[Plur., rar, *censuri.* | În Ardeal, după model german, şi: **cenz** s. a.]

— *N.* din lat. **census, -us**, idem. Cf. c e n s i t a r, c e n s o r, c e n s u r ă.

CENSITÁR, -Ă adj. *Censitaire.* — Cu dreptul întemeiat pe cens (3°). *În zilele de apăsare ale regimului cenzitar...* GOGA, Ţ. N. VI 2. [Scris şi pronunţat — fals — şi: **cenzitár**].

— *N.* după fr.

CÉNSOR s. m. 1°-4°. *Censeur.*

1°. (La Romani) Fiecare din cei doi magistraţi însărcinaţi cu facerea recensemântului cetăţenilor (c e n s u l u i) şi învestiţi cu puterea de a supravegheà moravurile publice, a mustrà şi a pedepsì pe cei care săvârşau fapte împotriva bunelor moravuri.

2°. (Astăzi) P. e x t. F i g. Persoană care îşi ia de la sine rolul de a mustrà public pe alţii pentru faptele, pentru purtările sau pentru operele lor.

3°. (Astăzi) S p e c. Cel însărcinat (de către guvern s. altă autoritate publică (mai ales în timpul cât e decretată într'o ţară sau o regiune «starea de asediu») să controleze (să c e n s u r e z e) publicaţiile date la tipar (cărţi, broşuri, ziare, desene ş. a.). | Şeful biroului de censură.

4°. (Finanţe) Cel însărcinat (de către «adunarea generală» a membrilor unei societăţi, unei bănci etc.) de a controlà gestiunea fondurilor instituţiunei. *Banca [naţională] face avansuri, adică împrumută pe garanţie de efecte publice naţionale... în condiţiunile care se fixează periodic de administraţiune, în unire cu consiliul censorilor şi cu aprobarea Ministerului de Finanţe.* ŞTEFĂNESCU, C. 492.

[Scris şi pronunţat — fals — şi: **cénzor** s. m.]

— *N.* din lat. **censor, -oris**, idem.

CENSURÀ vb. I[a] v. **censură**.

CENSÚRĂ s. f. 1°-3°. *Censure.*

1°. (La Romani) Funcţiunea c e n s o r ú l u i.

2°. P. e x t. (Astăzi) Pedeapsă disciplinară (mustrare) dată de către autoritatea în drept subalternilor sau membrilor unui corp constituit.

3°. P. e x t. (Astăzi) Cercetare (de către un superior, care are sau îşi ia un drept de control) a scrisului cuivà (destinat tipăririi) spre a opri de la publicare părţile socotite primejdioase. *De la o vreme bag de seamă că d-l director îmi aplică censura, în toată regula. Nimic, nici o vorbă de rău, la adresa guvernului, nu se mai puteà publicà în «Steaua României».* VLAHUŢĂ, D. 36. | S p e c. (subt regimul «stării de asediu») Cercetare oficială prealabilă (din partea unui c e n s o r 3°) a celor destinate publicităţii (prin tipar, reprezentaţie etc.) în deosebi a ziarelor, spre a oprì răspândirea unor idei socotite primejdioase, imorale etc. *Ridicarea censurei în privirea tuturor treburilor şi a interesurilor din lăuntrul ţării...* (a. 1848). URICARIUL, II $11/_{31}$. *Cum am zice, Poliţia în contra Literaturei! Censura guvernamentală în contra spiritului comedìilor!* MAIORESCU, CR. II 179. *Nici censura, nici o altă măsură preventivă pentru apariţiunea, vinderea sau distribuţiunea oricărei publicaţiuni nu se va puteà înfiinţà.* HAMANGIU, C. C. XVII. *Măsurile preventive şi censura nu sânt admise de Constituţiunea noastră.* PRETORIAN, D. C. 50. | P. e x t. Cei însărcinaţi cu această cercetare.

[Plur. *-sure* şi *-suri.* | Scris şi pronunţat— fals — şi: **cenzúră** s. f. | D e r i v a t: (după fr. *censurer*) **censurà** (scris şi rostit şi **cenzurà**), v. I[a] = a exercità acţiunea de c e n s o r (2°—3°), a aplicà c e n s u r a (2°—3°); (la Românii din foasta Austro-Ungarie, după germ. *zensurieren*) a examinà lucrările în scris la un examen. *Luciliu... liber fiind prin înalta sa poziţiune de a censurà şi oamenii şi faptele.* ODOBESCU, I $46/_{25}$. | P a r t. - a d j.: **censurát** (cu negativul **necensurat**), **-ă** = care a fost supus unei censure. | A b s t r a c t e: **censuráre** s. f., **censurát** s. a. = acţiunea de a censurà. *Transcriem acì pe rând aceste două poetice nestemate, în care cea mai aspră critică va aveà foarte puţin de censurat.* ODOBESCU, $293/_{14}$. | F a m i l i a: (după fr. *censurable*, idem) **censurábil, -ă** = care merità să fie censurat; — (rar, după lat. s. germ.) **censuránt** s. m. = persoană care examinează («censurează») lucrările în scris la un examen. *I-am explicat că eu, ca examinătoriu şi censurant, am să mă conving... de candidatul este versat... în specialitatea sa.* SBIERA, F. S. 345.]

— N. din lat. **censura.**

CENSURÁBIL, -Ă adj. v. **censură**.

CENT s. m. (Comerţ) 1°—2°. *Cent.*

1°. (În Statele-Unite din America) Monedă de aramă, având valoarea de o s u t i m e dintr'un dolar. *În Statele-Unite: dolarul... împărţit în 100 [de] cenţi.* CLIMESCU, A. 290.

2°. (În Olanda) Monedă de aramă având valoarea de o sutime dintr'un florin. *Florinul... împărţit în 100 [de] cenţi.* id. 26.

— N. după fr. (lat. *centum* «sută»). Cf. c e n t i m ă, c e n t e z i m ă şi s u t i m e.

CENTÁUR s. m. 1°-2°. *Centaure.*

1°. (În mitologia veche) Fiinţă mitică cu corpul jumătate om, jumătate cal. *După ce l-am văzut... într'armând pre Lapitheni asupra Chentavrilor...* (a. 1773). ILIODOR, ap. GCR. II $90/_{24}$. *Mă luaiu după un centaur (dobitoc), până mă scoase la o câmpie.* GORJAN, H. IV 153.

2°. (Astron.) Numele unei constelaţiuni din hemisfera australă.

[Pronunţ. *-ta-ur.* | Şi (<gr. *κένταυρος*): **chentávru** † s. m.]

— *N.* din lat. **centaurus** (gr. *κένταυρος*), idem. Cf. ţintaură.

CENTENÁR, -Ă adj. s. m. şi a. I—II. *Centenaire.* I. Adj. (rar, neobicinuit) (Vechiu) de o sută de ani, cf. secular. *Cultura centenară nem[e]ască a Românilor bucovineni pregătise de minune terenul pentru noii năvălitori culturali.* SBIERA, F. 350. | Substantivat (s. m.) Bătrân care a împlinit vârsta de o sută de ani.

II. Subst. (s. a.) Aniversare a împlinirei unei sute de ani a unui eveniment însemnat (s. a naşterii s. morţei unui om mare). *În 1921 s'a sărbătorit centenarul revoluţiei lui Tudor Vladimirescu.*

[În sensul II şi: **centenáriu** s. a., cu plur. *-narii.*]

— *N.* din lat. **centenarius, -a, -um,** din *centenus* «de o sută de ori», din *centum* «o sută».

CENTENÁRIU s. a. v. **centenar.**

CENTÉZIMĂ s. f. (Comerţ) *Centime.* — A suta parte (o sutime) dintr'o liră italiană, cf. ban, pară. [Familia: (<fr. *centésimal,* idem) **centezimál, -ă** adj. = ale cărei părţi sânt sutimi].

— *N.* din it. **centesima,** idem. Cf. dubletul centimă şi cent.

CENTEZIMÁL, -Ă adj. v. **centezimă.**

CENTIÁR s. a. *Centiare.* — A suta parte dintr'un ar (v. c.), adică un metru pătrat. *Centiarul care este o sutime de ară.* CLIMESCU, A. 203. [Pronunţ. *-ti-ar* | Şi: **centiară** † s. f. *O centiară este tocma un metru patrat.* id. 203].

— *N.* după fr. (compus din lat. **centum** şi fr. **are**), idem.

CENTIÁRĂ † s. f. v. **centiar.**

CENTIGRÁD adj. *Centigrade.* — Împărţit în o sută de grade. *Termometrul... centigrad sau Celsian* [= *al lui Celsius*]. PONI, F. 101.

— *N.* după fr. (compus din lat. **centum** «sută» şi **gradus** «grad»), idem.

CENTIGRÁM s. a *Centigramme.*— A suta parte dintr'un gram. CLIMESCU, A. 209. [Plur. *-grame* şi (învechit) *-gramuri.*]

— *N.* după fr. (compus din lat. **centum** şi fr. **gramme**), idem.

CENTILÍTRU s. m. şi a. *Centilitre.* — A suta parte dintr'un litru. CLIMESCU, A. 208. [Plur. *-litri,* mai rar *-litruri* şi *-litre.*]

— *N.* după fr. (compus din lat. **centum** şi fr. **litre**), idem.

CENTÍMĂ s. f. *Centime.* — A suta parte (o sutime) dintr'un franc sau dintr'un leu (nou). Cf. ban, pară. *Ar plăti un impozit de cel puţin 10 centime pe kilogram de pâne.* GHICA, S. 598. *Ceapă, ce astăzi se poate cumpără cu câteva centime...* C. NEGRUZZI, I. 97. [Şi: (franţuzisme, forme inculte) **santímă** s. f. şi **santím** s. a. (plur. *-muri*). *Vine un ras ori un tuns 25 de santimuri, cu pudră, unt de migdale, livandă.* CARAGIALE, T. II 79/e.]

— *N.* după fr. Cf. dubletul centezimă şi cent.

CENTIMÉTRU s. m. şi a. 1°-2°. *Centimètre.* 1°. A suta parte dintr'un metru. *Centimetrul* [este] *a zecea parte din decimetru, sau a suta parte din metru.* CLIMESCU, A. 202. **Centimetru pătrat** = pătrat cu fiecare latură având o lungime de un centimetru. *Suprafeţele de tot mici... se măsoară cu... centimetrul pătrat.* id. 204. **Centimetru cub** = cub cu fiecare faţă de câte un centimetru pătrat. *Submultiplii metrului cub sânt: decimetrul cub, centimetrul cub,...* id. 205.

2°. P. ext. Panglică (de stofă s. de metal) având lungimea de un metru (s. mai mult), împărţită în centimetri, întrebuinţată la măsurat de către croitori, cismari etc.

[Plur. *-metri* şi (mai ales în sensul 2°) *-metre.* | În înţelesul 2°, şi: (formă incultă, franţuzism) **santimétru** s. m. şi a. *N'o să-i măsor eu, la bătrâneţe, vorbele cu santimetru!* CARAGIALE, S. U. 13.]

— *N.* după fr. (compus din lat. **centum** şi fr. **mètre**), idem.

CENTIRÓN s. a. (Milit.) v. **centuron.**

CENTRÁ vb. Ia (Mecan.)
CENTRÁL, -Ă adj.
CENTRÁLĂ s. f.
CENTRALIZÁ vb. Ia
CENTRALIZÁŢIE s. f.
CENTRALIZAŢIÚNE s. f.
CÉNTRIC, -Ă adj.
CENTRIFÚG, -Ă adj.
CENTRIFUGÁL, -Ă adj.
CENTRIPÉT, -Ă adj.
CENTRIPETÁL, -Ă adj.
} v. **centru.**

CÉNTRU s. a. şi m. I-II. *Cenire.*

I. (Geom.) 1°. Punctul din mijlocul unui cerc s. unei sfere, la egală distanţă de toate punctele circumferenţei s. ale suprafeţei sferei; cf. mijloc, ţeft); p. ext. (la o elipsă, o hiperbolă, un poligon regulat, un paralelipiped ş. a.) punct prin care orice dreaptă care uneşte două părţi opuse ale figurii este împărţită în două părţi egale. Se mai numeşte şi: *centru de simetrie.* Cf. MELIK, G. 212, MURGOCI-LUDWIG, MIN. 12. *Chentru = Ţinta, punctul carile este tocma în mijlocul lucrului rătund.* CANTEMIR, IST. 13. *Punctul O, centrul cercului înscris şi a cercului circumscris, se numeşte centrul poligonului regulat.* MELIK, G. 126. *Centrul cristalului.* PONI, CH. 13. *Magul priiveà pe gânduri în oglinda lui de aur, Unde-a cerului mii stele ca 'ntr'un centru se adun'.* EMINESCU, P. 69. | (Optică) *Centrul unei lentile* s. *optic* (PONI, F. 374), punct interior situat pe axa principală astfel încât orice rază refractată care trece prin el nu sufere nici o deviaţiune. | Fig. Miez, fund, adânc. *Mintea vrea să pătrundă până în centrul lucrurilor.*

2°. P. ext. (Ceea ce este în) mijlocul unei întinderi, unui spaţiu, cf. buric (5°). *Suspinele dreapte ceriurile pătrund şi lacrămile obidite chentrul pământului potricălesc.* CANTEMIR, ap. HEM. 1534. *Atunci pământul, din centru luând a sa strămutare, ar cădeà.* KONAKI, P. 271. | *Centrul unei ţări, unei provincii. Centrul unei armate,* (în opozie cu aripile). | (Polit.) *Centrul (unei adunări legiuitoare):* locurile din mijlocul sălii de şedinţe, p. ext. deputaţii care ocupă acele locuri (alcătuind un partid cu opiniuni moderate între partidele din — s. de — dreapta şi cele din — s. de — stânga).

II. 1°. (Mecanică) Punctul în care lucrează rezultanta mai multor puteri. *Într'aceaste 2 steale, adecă ţinta a mijlocirii câtinţii ceriului, şi în aceà adevărată mijlocire a rătundzealii pământului să aşeadză, carile din părtatea a acelor. 2 drept-cumpănite, şi potrivite steale, acealea câte de asupra chentrúlui întemeiate sânt, nici cum în sus sau în gios, în dreapta sau în stânga, a să mută sau a să clătì pot, ce ori câte în a câtinţii ceriului cuprindere să cuprind. toate într'acel în mijloc dreptmijlocit chentru să radzimă spreste tot.* CANTEMIR, ap. GCR. I 323 | *Centru de greutate* s. *de gravitate* (s. *de gravitaţie* s. *al gravităţii* POLIZU), punctul unui corp prin care trece constant rezultanta forţelor gravităţii care au acţiune asupra fiecăreia

din moleculele sale. Cf. PONI, F. 33. *Toate lucrurile către chéndrulŭ lor să pleacă.* N. TESTAMENT, a. 1703, ap. GCR. I 347/24. | (Pleonastic). *Fietecarea cu greuimea sa spre chentrul mijlocirii pohârnindu-se vor trage.* CANTEMIR, IST. 152/28. | *Centru de oscilaţie*, într'o pendulă compusă, în care moleculele superioare tind a iuţi oscilaţiile, iar cele inferioare a le încetini — punctul în care aceste două acţiuni contrarii se compensează. | P. anal. (Anat.) *Centre nervoase* (s. *centri nervoşi*) = părţile sistemului nervos (în creier, măduva spinării etc.) de unde pleacă şi unde vin ramificaţii nervoase (nervii) şi în care sînt localizate condiţiunile imediate pentru anume mişcări sau funcţiuni sufleteşti. *În a treia circumvoluţiune frontală stângă e centrul vorbirii.*

2°. P. anal. Loc unde vin să se întâlnească (s. de unde pornesc, se împrăştie) felurite puteri, acţiuni, loc în care e cea mai vie mişcare. *Toate oştile şi răzscoalele despre părţile noastre ca dintr'un chentru spre apus şi spre răsărit slobozindu-se.* CANTEMIR, HR. 354/29. *Un oraş, centru de lumini şi de activitate.* GHICA, S. 229. *Centrul de acţiune şi scaunul direcţiunii să fie în Constantinopol.* id. A. 61. *Vânzarea se urmăreşte înaintea tribunalului în circumscripţiunea căruia să găseşte centrul exploataţiunei.* HAMANGIU, C. C. 463. *Un centru comercial, industrial, politic.* | Fig. *Omul este centrul din care izvorăsc doă nemărginiri împrotivitoare.* MARCOVICI, C. 11/6. | (Eliptic) Putere administrativă centrală, din capitală, ocârmuire. *Domnul Ghiţă Samson zâmbeşte, căci stă foarte bine cu centrul.* SADOVEANU, M. 166. | *Centre mari*, = oraşele mari, în care se găsesc cele mai importante instituţii comerciale, politice etc. | Loc. prep. (neobicinuită) *În centrul...* = în mijlocul, în toiul... *Mahomet chiar în pat, în centrul plăcerilor sale, puse mâna pe cuţit şi ucise fără milă pe aceă jertfă nenorocită a ambiţiei mumei sale.* BĂLCESCU, M. V. 236/21.

[Plur. *centre* şi (Anat.) *centri*. | Şi: (<grec. *κέντρον*) **chéntru** † s. a., (cu rostire neogrecească) **chéndru** † s. a. || Adjective: **centrál** (**chentrál** † STAMATI), **-ă** = care se află în *centrul* (I) unui cerc, unei sfere etc., din (s. de la) *centru* (II), care are însemnătatea, puterea, funcţiunea unui centru; (locul) unde se întâlnesc felurite puteri, acţiuni etc.; care cuprinde s. conduce totul; p. ext. principal. (ad I) *Scheletul se compune de o coloană centrală ce se numeşte şi coloana vertebrală.* KRETZULESCU, A. 14/5. *Faţă de acest izvor de putere (căldura soarelui), căldura care ne mai vine şi din adâncul planetei (căldura centrală) este puţin lucru.* MEHEDINŢI, G. F. 16; (ad II) *Administraţie centrală. Vama centrală din Iaşi* (a. 1833). URICARIUL, VII 224/23. *O autoritate sinodale centrale pentru afacerile religiunii ortodoxe în România* (a. 1865). ib. X 371/25. *A fost trimis la Focşani, ca membru în comisia centrală.* GHICA, S. 670. *Nu puţin însă ne-au servit chiar în Bucureşti Biblioteca centrală.* HASDEU, I. C. IX/I. *Ea... făcuse câteva clase de şcoală centrală.* CONTEMPORANUL, VIII 193. (Substantivat) **centrálă** s. f. = oficiul central. *Centrala telefonică;* — (ieşit din uz) **céntric, -ă** = central (1°). *Punct centric.* LM.; — (< fr. *centripète*) **centripét, -ă**, (după germ. *zentipetal*, idem) **centripetál, -ă** = care tinde spre centru. *Forţă centripetă* = forţă prin care un mobil, care se mişcă descriind o curbă, e atras spre centrul acelei curbe; — (după fr. *centrifuge*) **centrifúg, -ă**, (după germ. *zentrifugal*, idem) **centrifugál, -ă** = care tinde a se depărta de centru. *Forţă centrifugă* = forţă prin care un mobil care se mişcă făcând o curbă, tinde a se depărta de centrul acestei curbe. Cf. PONI, F. 29. || Verbe: **centrà** Ia (Mecan.), **centralizà** Ia = a aduna s. a strânge (multe s. toate lucrurile etc. de acelaşi fel) într'un centru, a concentrà (COSTINESCU); (cu abstractele) **centralizáre centralizáţie, centralizaţiúne** s. f. = acţiune prin care forţele (spec. instituţiile, organele etc. ale unei întreprinderi, unei administraţii, ale unei ţări) se adună în(tr'un) centru (în capitală); spec. sistem în care acţiunea politică, administrativă, culturală ş. a. a unui stat e luată de la comune, de la judete, şi e concentrată în mânile guvernului central (opus: descentralizare, cf. autonomie). *Tot aceea ce vrea[u] Ungurii a păstrà mai mult, adică integritatea ţării, limba lor diplomatică şi chiar şi centralizaţia...* GHICA, A. 318. *Ţara luă o organizaţie oştăşească şi o centralizaţie puternică.* BĂLCESCU, M. V. 11. *Prin centralizare administrativă înţelegem raportul ce există între puterile locale cu cele centrale.* PRETORIAN, DR. C. 57. *Să nu fie lipsă de centralizare, căci ne-ar duce la anarhie.* MAIORESCU, CR. III 154/19; (cu adjectivele) **centralizatór** = care centralizează. *De legi centralizatoare are lipsă monarhia.* LM.; **centralizát, -ă.** DDRF.]

— *N.* din lat. **centrum** (< grec. *κέντρον*, propriu «punct»). Cf. concentrà.

CENTÚPLU, -Ă *Centuple.* — (Latinism, în Transilv.) Însutit.

— Din lat. **centuplus, -a, -um**, idem.

CENTÚRĂ s. f. (Îmbrăc.) *Ceinture.* — Cingătoare (de stofă s. de piele), cf. brâu (1°), brâneţ (2°), [bete, cordon, şerpar, cureà; centuron. Plur. *-turi*, mai rari *-ture.*]

— *N.* după fr. (<lat. *cinctura*).

CENTURIÁT, -Ă adj. **centurie.**

CENTÚRIE s. f. *Centurie.* — (Ist.) În vechea Romă, număr de o sută de cetăţeni formând una din diviziunile politice ale poporului roman; spec. diviziunea cohortei formată din o sută de oameni; cf. sutime. *Fiecare ceată se subîmpărţeà în zece centurii, sub un sutaş.* BĂLCESCU, M. V. 590/8. | Termenul a fost luat din nou acum, în instituţia «cercetaşilor». [Familia: (< lat. *centuriatus, -a, -um*) **centuriát, -ă** (pronunţ. *-ri-al*) adj. = pe centurii. *Câtva timp după introducerea constituţiunei numite a lui Servius Tullius, legislaţiunea trece şi asupra comiţiilor centuriate, adecă a adunării cetăţenilor după censul averii şi după îndatorirea la serviciul militar.* MAIORESCU, CR. III 116.]

N. din lat. **centuria, -am.**

CENTURIÓN s. m. (Ist.) *Centurion.* — Ofiţer din armata romană care comandà o sută de oameni, sutaş, cf. † iuz-başă. [Pronunţ. *-ri-on.*]

— *N.* din lat. **centurio, -onem.**

CENTURÓN s. a. (Mil.) *Ceinturon.* — Cingătoare de piele, de care se agaţă sabia, baioneta etc., † brâneţ (4°). [Şi (pop.) **centirón** s. a., **cintrón** s. a. *Aidal du-te iute şi cere cocoanii să-mi dea sabia şi cintronul.* CARAGIALE, T. II 17/5.]

— *N.* după fr.

CENUŞÁ vb. Ia v. **cenuşă.**

CENÚŞĂ s. f. sing. I. 1°-2°. *Cendre(s).* *II.* 1°. *Cendre.* 2°. *Poussière.*

I. Propriu. 1°. Substanţă minerală prăfoasă şi (de obiceiu) răcită (în opoziţie cu spuza, care e fierbinte) care rămâne după arderea unor corpuri organice (lemne, cărbuni etc.) *Csënushë* = cinis. ANON. CAR. *Derep-ce cenuşe* [: ceruşe HURM.] *ca pâne mâncaiu* PSALT. 208/5. *Se cocă pe vatra sură două turte în cenuşă.* EMINESCU, P. 192. *Ai să-l găseşti dormind în cenuşă, cu nasul în tăciuni.* CREANGĂ, P. 52/23. *Merse ce merse şi dete de un cuptor, care-i strigă...: Fată-mare, fată-mare, vino de mă lipeşte şi mă şterge de cenuşe.* ISPIRESCU,

L. 348/13. *Pe unde ai văzut flacăra, să iai și să presari cenușă.* PAMFILE, COM. 43. *Eu la joc, mândra la joc, Mălaiul — de Joi la foc. Cu mândruța jucăușă, Mânci mălaiul tot cenușă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 421. *Mândra cu șurț de carton Ar fi bună dup'un domn, Dar cenușa-ajunge 'n horn.* ib. 437. *D'ar fi calea tot cenușă Până la Dinoaia 'n ușă, Tot m'aș duce la Gheorghiță Să-i duc o țăr' de guriță.* BIBICESCU, P. P. 25. *Cenușa în zile de post să n'o dai afară din sobă, că-ți mănâncă uliul galițele.* ȘEZ. I 51/28. *Cenușă cu apă să bea pentru mătrice.* LEON, MED. 114. *Cărbunele cenușe se face când multă vreme îl ții în cuptor.* ZANNE, P. I 434. *Cărbunele, ca să trăiască, în cenușă se 'nvelește.* IORD. GOLESCU, ap. DDRF. # **A se alege** (s. **a nu rămâneà decât**) **praf și cenușă** (**din cevà**) = a nu se alege nimic, a se spulberà totul. *Nimic nu mai rămase din acel păr decât praf și cenușe.* ISPIRESCU, L. 224/26. **A nu aveà nici cenușă în vatră** = a nu aveà absolut nimic, a fi sărac lipit pământului. Cf. PAMFILE, J. II. *Nu-i casa lor, în care stau, Și'n casă nici cenușă n'au.* COȘBUC, ap. TDRG. **A luà** (s. **a vinde**) **cuivà și cenușa din vatră:** absolut tot. LM. *Mâini îi vadeaua birului și vine să ne împlinească..., are să ne vânză și cenușa din vatră.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. **A-și pune cenușă pe cap** = a se pocăi, simțindu-se vinovat. ZANNE, P. II 45. **A-i da** (**cuivà**) **luleaua prin cenușă** = a-l terfeli, a-l face de râs. id. ib. III 211. **A trage cenușa** (s. **spuza**) **pe** (s. **subt** id. ib. IV 154) **turta sa** = a-și îngriji interesul propriu, a-și apărà cauza sa proprie (une-ori, în paguba altora). *Ai cercat să mă strici cu Florica, pentru ca să tragi cenușa pe turta ta!* ALECSANDRI, T. 930. **A luà cuivà cenușa de pe turtă**=a-l despoià de ce are mai bun. Cf. TDRG. **A prefacе în cenușă** = a arde, a da foc (la cevà), a distruge cu totul. *Pojarul de la 20 Iulie prefăcuse în cenușă mai mult de jumătate a orașului Iași.* C. NEGRUZZI, I 15. *Toate s'au prefăcut în cenușă* = a pierdut tot. PAMFILE, J. II. **Bate para în cenușă** = s'a stins focul. id. ib. **Vântură-cenușă** (id. ib.) vagabond, cf. v â n t u r ă - ț a r ă. || S p e c. *Cenușa* întrebuințată în leșie s. la fabricarea colorilor (cf. PAMFILE-LUPESCU, CR.) *Și noi, pe căldurile cele, ne ungeam cu leșie tulbure, ședeam afară la soare, cu pielea goală, până se uscà cenușa pe noi.* CREANGĂ, A. 28/5. | *Cenușă vulcanică.* | (Transilv. după ung. *hamú zsir*) *Oleu de cenușă* = potasă. Cf. LB.

2°. Ce rămâne în urma arderii mortului (pe rug s. în crematoriu). *Strâng cenușa trupului lui Tulie, o pun într'un vas.* BELDIMAN, N. P. I 172/11. *June geniu aripat... purtând... o urnă funerară, păstrătoare de cenuși.* ODOBESCU, I 212/23. | P. anal. Rămășițele, țărâna morților. *O salce... să umbrească cenușa mea.* LM.

II. Fig. 1°. Resturi, rămășițe. *Puternica ta liră, de mâna-ți pipăită, A veacurilor stinse cenușă-ar fi mișcat.* ALEXANDRESCU, M. 27/20.

2°. Praf, pulbere, colb. *Azi în țărnă și'n cenușă ale tale se prefac.* KONAKI, P. 204. *Cu aceste arme s'au rădicat și s'au înălțat omul din cenușa lui, la cunoștința și orânduiala omenească cea desăvârșită.* PISCUPESCU, O. 91/9.

[Plur., rar, *-nuși.* | Și: **cenúșe** s. f. În textele rotacizante: *cerușe.* | D i m i n u t i v e: **cenușúță** s. f. = cenușă mică, fină, puțină. LM.; **cenușoáră** s. f. (Bot) = p o d b e a l, c e n u ș o a s ă. PAMFILE, DUȘM. | A u g m e n t a t i v e-d e p r e c i a t i v e: **cenușóiu** s. m. (DICȚ.), **cenușoáică** s. f. (DICȚ.), (în Transilv., Ban.) **cenușótcă** s. m. și f. = persoană leneșă și murdară care stă tot lângă vatră, lângă sobă, de se umple de cenușă; s p e c. (în basme) c e n u ș ă r e a s ă, c e n u ș ă r i ț ă. *Csénushotkĕ* = Endymio. ANON. CAR. *Feciorul cel mai mic eră prăpădit..., nătângtav și nespălat... Ședeà în gura cuptorului, îngropat în... cenușa arsă în vatra focului... Din această pricină, cei din casă îl numeau Cenușotca.* MERA, L. B. 117. *El aveà numele de Petru Cenușotcă. Ast nume i l-o dat tatăl său, pentrucă tot în gura cuptorului o șezut.* FRÂNCU-CANDREA, M. 243. | A d j e c t i v e: **cenușiu, -ie,** (prin Sălaj) **cenușóiu, -oáie** = de culoarea cenușei, cf. s u r, s e i n. *Cal* (H. II 116, 166), *câne* (H. II 131) *cenușiu. Ceață* (C. NEGRUZZI, I 57), *zare* (ALECSANDRI, P. II 11/1) *cenușie. [Graurii] au clocit ouăle lor cenușii.* ODOBESCU, III 31/8; (s u b s t a n t i v a t) **cenușie** (**cenușlie** DAMÉ, T. 186) s. f. (Bot.) = f i r i c i c ă; — **cenușós, -oásă** = plin de cenușă; ca cenușa. DICȚ. *Câne cenușos.* ȚICHINDEAL, F. 331; (s u b s t a n t i v a t): **cenușoásă** s. f. (Bot.) = s p ă l ă c i o a s ă (BARCIANU); p o d b e a l, c e n u ș o a r ă (DICȚ.). | V e r b e: **cenușà** Ia (DOSOFTEIU, ap. CDDE., LB., LM., COSTINESCU), **cenușì** IVa (PONTBRIANT), **încenușà** Ia, **încenușì** IVa = a (se) preface în cenușă (prin ardere) s. în praf; a preparà cu cenușă; a da (la cevà) fața cenușei, (r e f l.) a se face cenușiu; a acoperi, a presărà cu cenușă. DICȚ. *Csĕnushĕdz* = incinero. ANON. CAR. *Copiii... au încenușat capetele lor.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Inima, de oftat arzând, s'au încenușat.* KONAKI, P. 172. *Ca să-i ia părul* [de pe piele], *cerneau peste păr cenușă și începeau să frece părul cenușit, cu coada toporului sau cu alt băț.* PAMFILE, I. C. 42. *Când se vede că* [firele] *s'au colorat bine, se scot, se încenușesc, adică se presară cu cenușă.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 105. *De unsoarea părului, se cenușează fața.* PISCUPESCU, O. 320/2; (cu part.) **(în)cenușát, -ă** adj. = prefăcut în cenușă, făcut praf, ca cenușa (COSTINESCU), c e n u ș i u (ib.); f i g. turbure (ca și când ar fi acoperit cu cenușă). *Csĕnushat* = incineratus. ANON. CAR. *Iar de e* [luna] *încenușată și întunecată,... va să fie vânt mare.* CALENDARIU (1814) 78/28; (și cu abstractul) **cenușătúră** (**cenușetúră**) s. f. *Plecă (cutare) Pe cale, pe cărare, Se 'ntâlnì cu urâciunile toate 'N cale, Cu gunuituri, Cu funingituri, Cu cenușeturi.* MAT. FOLC. 1556.]

— Din lat. ***cinusia** (din *cinus* = *cinis* «cenușă»). Cf. c e n u ș a r.

CENUȘÁR s. m. și a. I. 1°. *Ramasseur de cendre.* 2°. *Cendrillon.* 3°. *Gratte-papier.* 4°. *Vernis du Japon* (*Ailanthus glandulosa*). II. 1° — 2°. *Cendrier.* 3°. *Urne funéraire.* 4°. Chiffon formant sac où on met de la cendre pour faire la lessive. 5°. Grande baille dans laquelle on prépare le lait de chaux.

I. S. m. 1°. (Rar). Cel care adună cenușă (pentru fabricarea săpunului. COSTINESCU, POLIZU.)

2°. (În povești) C e n u ș o t c ă, c e n u ș ă r e a s ă. *Românul aveà nouă feciori și unul ședeà în cenușă. Șezând Românul la masă cu ăi opt, și dându-i și ăluia de mâncare,* [*zise*]: *Ține și tu, cenușerule.* PAMFILE, COM. 33.

3°. (Mold., învechit; termen glumeț și batjocoritor, dat după c e n u ș a ce o puneau în loc de nisip peste scrisul proaspăt, ca să usuce cerneala.) Copist prost. (ALECSANDRI, T. 1758), scriitor (de cancelarie), cf. l o g o f ă t, p i s a r, d i a c, g r ă m ă t i c. *Am pățit-o... Cenușerii de la giudecătorie o râs de mine, cu hohot.* id. ib. 918. *Mă duc mai deunăzi în tipografie și... dictez unui cenușer, ce ședeà acolo, semnalmentul deplin al unui medic șarlatan.* I. NEGRUZZI, V 211.

4°. (Bot.) Arbore cu flori mici, galbene-verzui, cu miros neplăcut. Se mai numește și: a r b o r e - p u t u r o s. PANȚU, PL.

II. S. a. 1°. Locul subt sobă unde cade cenușa (COSTINESCU); locul unde se strânge și se păstrează cenușa (MARIAN, CH. 41).

2°. (Rar) Scrumieră, c e n u ș e r n i ț ă. Cf. TDRG. *Limba asta d'o vorbiți voi acuma... nimeni*

n'a mai zis că e nici limbă de furat, nici limbă... bună de zbilțuit ori de'mproțăpit cu zgardili și cu harcurili ălor luminători de ișiră'n vacu' d'acuma din cenușaru' năbâdăios al logofeților deunăzi cărturari d'alantăieri. JIPESCU, O. 59.

3°. (Rar) Urna în care se păstrează rămășițele morților. Cf. PONTBRIANT.

4°. Un țol mic s. un cearșaf în care se pune cenușă (amestecată cu paie BREBENEL, GR. P.) de-asupra rufelor spălate și așezate în zoluriță s. putină (BUD, P. P.) s. prin care se strecoară leșia când se albesc cămășile (MARIAN, CH. 41), leșier, cârpă, cf. POLIZU. *Bată-te, mândră, hoheriul, Că ți-ai beut cenușeriul.* BUD, P. P. 62.

5°. O cadă mare îngropată în pământ și în care se pune var nestins, de se topește și se face lapte de var. I. IONESCU, M. 701.

[Și: **cenușér** s. m. și a. | Feminin: (Munt.) **cenușăreásă** (**cenușereásă**) și **cenușăriță** (**cenușeriță**) DICȚ. = femeie care adună cenușă (COSTINESCU); femeie murdară (mereu, de cenușă) și proastă; spec. (în basme) fată-mare, desprețuită și prigonită de către mama vitregă și surorile vitrege din pricina frumuseței, fineței și vredniciei ei (daruri ce lor le lipsesc), ținută numai la bucătărie, să gătească, să scoată cenușa din vatră și dându-i să poarte haine urîte, dar descoperită în cele din urmă de Făt-frumos, care o ia de soție, cf. cenușotcă. (Cf. COSTINESCU). *Ar fi de dorit să știm cine a fost aceà doamnă, a[l] cărei picior întreceà pe al cenușeresei.* C. NEGRUZZI, I 101. | Verb: (rar) **cenușări** (**cenușeri**) IV^a = a preface în cenușă. *Au lăsat în urmă, grămadă la un loc, O lungă risipire cenușărită 'n foc.* ALECSANDRI, P. II 87. | Alte derivate: **cenușărie** s. f. = cantitate mare de cenușă; loc unde se strânge cenușa. LM.; — **cenușérniță** s. f. = scrumieră (BARCIANU, PAMFILE, C.). *Își aprinse țigara și puse lemnușul de chibrit în cenușernița ce sta pe pat lângă el.* SLAVICI, N. 265.]

— Derivat din **cenușă**, prin suf. nom. agent. și instr. *-ar*.

CENUȘĂREÁSĂ s. f.
CENUȘĂRÍ vb. IV^a
CENUȘĂRÍE s. f.
CENUȘĂRÍȚĂ s. f. } v. cenușar.

CENUȘĂTÚRĂ s. f.
CENÚȘE s, f. } v. cenușă.

CENUȘÉR s. m. și a.
CENUȘEREÁSĂ s. f.
CENUȘERÍ vb. IV^a
CENUȘERÍE s. f.
CENUȘERÍȚĂ s. f.
CENUȘÉRNIȚĂ s. f. } v. cenușar.

CENUȘETÚRĂ s. f.
CENUȘÍ vb. IV^a
CENUȘÍU, -ÍE adj. s. f.
CENUȘLÍE s. f. (Bot.)
CENUȘOÁRĂ s. f. (Bot.)
CENUȘÓIU, -ȘOÁIE și **-ȘOÁICĂ** adj., subst.
CENUȘÓS, -OÁSĂ adj., s. f.
CENUȘÓTCĂ s. m. și f.
CENUȘÚȚĂ s. f. } v. cenușă.

CENZ- v. cens-.

CEO- v. cio-.

CEÓN s. a. v. ceaun.

CEOTÍ vb. IV^a *Infecter.* — (Banat.) A infecta. Com. v. BRANISCE. [Pronunț.: *ce-o-?*].

CEP s. a și m. 1°. *Branche de sapin, nœud de sapin.* 2°. *Cep de vigne.* 3°. *Racine de maïs.* 4°. *Broche, fausset, bondon.* 5°. *Cannelle.* 6°. *Trou du tonneau.* 7°. *Cheville, goujon.* 8°. Extrémité d'un poteau taillée de manière à s'ajuster â une autre pièce de bois. 9°. *Tourillon.*

1°. Ramură de brad s. de molid (Bran; com. MARIAN, ȘEZ. V 56/$_5$, VÂRCOL, H. XII 355, XVII 90) ciuntată, fără frunze, ciot (ION CR. III 303); nodul din tulpina unui brad s. molid din care crește ramura (COSTINESCU, Straja, Bucov. com. A. TOMIAC). *Îngrăditura livezilor întinse... se face cu răslogi și druci,* (= drugi), *așà că tot între doi druci înfipți în pământ, ale căror vârfuri se țin la un loc cu colaci de cepuri de brad, se pun orizontal răslogi de nouă urme de lungi.* PAMFILE, I. C. 447. *De atunci au rămas «cepurile cu cruce» în fiecare brad.* MARIAN, Î. 112/$_{12}$. *Eu nu trag cepurile, Ci eu trag giunghiurile.* id. V. 143. *Pe brazi se fac cepi și cetină.* H. XVII 90.

2°. (La plivitul viei) Vița lăsată pe rod (HEM. 1868/$_{20}$), ciuntată pe din sus de ochiul al doilea s. al treilea de jos în sus (H. XVIII 3), joarda cea scurtă pe care se lasă doi lăstari (H. XVI 42). *Cepuri* se numesc două s. trei vițe lăsate mai lungi decât celelalte, la tăiatul viței (H. V 278), niște lăstare de aceeași etate (un an) ce se lasă numai cu trei muguri, spre a produce capete (H. IV 245); p. ext. cap de viță tăiat împreună cu strugurele și pus spre păstrare (RĂDULESCU-CODIN).

3°. P. anal. Fir de rădăcină de porumb, numit și ghiară s. viță, care dă chiar deasupra moșoroiului de pământ, se întinde în jos și intră apoi în pământ. PAMFILE, A. 87, cf. DAMÉ, T. 63.

4°. Dopul, astupușul de lemn cu care se astupă gaura de jos (pe unde curge lichidul) a unui vas (butoiu, bute, șteand) (COSTINESCU, LM., RĂDULESCU-CODIN, com. MARIAN); spec. astupușul de de-asupra al buții (în opoziție cu vraniul) Com. LIUBA. *Csép* = epistomium. ANON. CAR. *Vede bolobocu' fără cep și vinu' curs tot pe pământ.* N. BOGDAN, ap. DDRF. *Trase cepurile la câtevà buți d'odată.* ISPIRESCU, L. 323/$_9$. *Un dop, cocean sau cep de lemn.* F. R. ATILA, 90.

5°. P. ext. Canà, pipă. H. IX 83. *Ia trageți-mi încoà câte o cinzeacă, de la cep* (scoasă proaspăt). ODOBESCU, I 84/$_8$. *Procatărul umple pe cep o glajă.* RETEGANUL, P. III 87/$_{10}$. *Cu gura la cep de bute.* ALECSANDRI, P. P. 314. || **A da** (s. **pune**) **cep unei buți** = a începe o bute plină. *El dete cep la o butie cu vin.* ISPIRESCU, U. 38/$_{22}$. (P. ext.) *Dați-i cep, băieți!* (arătând garafa). ALECSANDRI, T. 238. | (Numai în DICȚ.) **Lingecep** s. m. = bețiv.

6°. (Sens extras din expresia: *a da cep butoiului*) Gaura butoiului în care se pune cepul s. canaua. Gaură dată pentru înlesnirea pritocitului, cu spițelnicul, la fundul butei sau butoiului (RĂDULESCU-CODIN); gaura butoiului în care se bagă canaua (COSTINESCU, PAMFILE, I. C. 223). *Vinul se scoate din cadă, trăgându-l pe cep.* I. IONESCU, C. 199. *Prin un cep sloboade apa* [din bute]. C. NEGRUZZI, I 96.

7°. (Dulgh.) Cuiu de lemn cu care se împreună două lemne, mai ales două obezi, cf. pâj, cățel. (DAMÉ, T. 8, PAMFILE, I. C. 128, APOLZAN, U. 19, RĂDULESCU-CODIN, H. XVI 10, II 29, IV 44, VII 184, X 69, 539, XII 118). *Faci cu sfredelul trei borte în pragul casei și apoi le astupi, bătând în ele cepuri (cuie) de lemn.* PAMFILE, B. 60.

8°. Limba de la capătul unui stâlp tăiată potrivit ca să poată intrà în scobitura altui lemn spre a se îmbină cu el (Blaj, com. ITTU). Cf. cățel.

9°. (Mor.) Boldul s. *cepul* se numește fierul ce se pune une-ori în capul grindeiului. DAMÉ, T. 150. Capetele fusului (fiind ascuțite la vârf) se numesc *cepuri* (Săliște, jud. Sibiiu, com. A. BANCIU).

[Plur. *cepi* și *cépuri*. | Diminutiv: **cepușór** s. a. LM. | Augmentativ: **cepău** s. f. (cf. 8°, la joagăr) = capătul de fier al fusului roții, care se învârtește în scobitura unei bârne (DAMÉ, T. 173), (la moară) partea unde se învârtește ciutura cu pietrele (H. IV 10). | Adjective: **cepós, -oásă,** (din plur. *cepuri*) **cepurós, -oásă** = (lemn, copac, mai ales brad) cu multe *cepuri* (1°), noduros, coturos. ȘEZ. V 56/$_6$, MARIAN. *Toiage cepoáse.* DOSOFTEIU, V. S. 36, cf. 38. *O mulțime de copaci groși și cepuroși, răsturnați claie peste grămadă.* MARIAN, T. 236/$_9$. | Nomen agentis: **cepár,** (de la plur. *cepuri*) **cepurár** (H. XVII 448) s. m. = cel care are cepul buriului, la nuntă. H. XII 35. | Nomen instrumenti: **cepár** s. a. = burghiu, sfredel (RĂDULESCU-CODIN, H. VI 172) de găurit butoaiele spre a le da cep (Muntele-Săcelului, com. ITTU), **cepurár** s. a. = sfredel cu care se fac găurile pentru cepii care împreună câte două obezi (H. XVII 4). | Verb: **cepuì** (**cepurì** com. ITTU) IV^a = a curăți un arbore de ramuri, a ciuhui, ciungări, crenguì, dărâmà (Vișeul-de-sus, în Maramureș, com. ITTU); a împreunà cu cepuri (7°) două bucăți de lemn (DDRF.); a face cepuri (8°) cu rindeaua; (cu abstractul:) **cepuít** s.a. (și adjectivul verbal substantivat:) **cepuitór** s. a. Cu rândeaua pentru *cepuit* ori [*cu*] *cepuitorul* se fac cepurile. APOLZAN, U. 19. | Abstracte: † **cepărít** s. a., (plur. *-rituri*),† **cepărie** s. f. = impozit asupra cârciumelor. *Câte 6 p(o)tronici de cepăritul de bute* (a. 1741-2). IORGA, S. D. IV 219. *O pivniță care să fie scutită... de bezmăn,.. de cepărit* (a. 1765). URICARIUL, I 275/$_{14}$, cf. V 422/$_5$. *Bezmănul cu cepărie, ce au fost dând cârșmele din toată țara.* LET. II 58/$_5$.]

— Din lat. **cippus** «columnă ascuțită, de piatră s. de lemn», care în limbile romanice are și înțelesul de «trunchiu», «rădăcină», «viță de vie» etc., dialectal chiar și «dop de lemn pentru astupatul butoaielor». Peste acest cuvânt de origine latină s'a suprapus slavul (bulg.) *čepъ* (cu înțelesul de «dop de lemn» și de «creangă» și (bulg.) *čepka* «vie» (înțelesuri pe care le are și ung. *csap*), mărindu-i conținutul semantic. (Aromânescul *čep* «dop», cu al său č, e împrumutat din bulgărește).

CEPÁR s. a. și m. v. **ceapă** și **cep**.

CEPĂREÁSĂ s. f. v. **ceapă.**

CEPĂRÍE s. f. v. **ceapă** și **cep.**

CEPĂRÍT † s. a. v. **cep.**

CEPÁȘ s. a. 1°. *Ornière.* 2°. Partie riche du filon. — (Ungurism).

1°. (Banat) Urmă de roată, făgaș, șleau. Com. LIUBA, H. XVIII 172.

2°. P. ext. (În Munții-apuseni) Partea bogată a vinei de aur. FRÂNCU-CANDREA, M. 41. | P. ext. Bucată mai mare de aur, Com. ȘT. PAȘCA.

— Din ung. **csapás,** idem (1°). LACEA, DR. II 901.

CEPĂTOÁRE s. f. v. **începe.**

CEPĂU s. a. v. **cep.**

CEPCÉL s. a. v. **chepcel.**

CEPCHÉN † s. a. Sorte de veston ou de manteau court, aux manches fendues. — (Turcism). Haină boierească scurtă, cu mânecile desfăcute, care se purtà pe umeri, peste fileică. Cf. ȘIO. *Se îmbrăcà cu poturi, cu mintean și cu cepchen.* GHICA, S. 45, cf. 156, 290. *Seimenii purtau cepchen roșu cu mânicile despicate.* BĂLCESCU, M. V. 597$_1$. *Cepchen de filendreș stacojiu, numa'n fir și 'n mărgăritare.* ODOBESCU, I 132. [Și: **ceapchén** † s. a. DRĂGHICESCU, ap. ȘIO., **ceapchín** † s. a. C. NEGRUZZI, I 121.]

— Din turc. **čepken,** idem. ȘIO.

CÉPE † vb. III (ș. d.) v. **începe** ș. d.

CEPELEÁG, -Ă adj., adv., subst. (*Persoane*) *qui zézaie. En zézayant.*—(Mold.) (Despre om) Adj. Peltic (ALECSANDRI, T. 1757). *Ori se nasc cu gura strâmbă, ori muți, ori cepelegi.* SBIERA, P. 318/$_{20}$. *Doi prieteni, unul însă cepeleag și tătăit.* CONTEMPORANUL, V 428. *Unii vorbeau... că-i și cepeleagă.* ION CR. IV 124. | Adv. *Vorbeà pripit și cepeleag.* VLAHUȚĂ, D. 19. || P. ext. (despre limbă) Adj. *Îngână câte un răspuns hazliu cu limbuța ei cepeleagă.* IORGA, N. R. A. I 221. || (Cu funcțiune de substantiv abstract) *Ce te-apucă? Gângăvia ori cepeleagu'?* ALECSANDRI, T. 903. [Și **șepeleág, -ă.** CIHAC, II 386, **șepeleáv, -ă** † adj. *Poftescu-l, ca șepeleavii meale limbi... ascultătoare ureache să pleace.* CANTEMIR, IST. 111. | Verb: **șepelegì** IV^a = a șoptì, a gângăvì (CIHAC, II 386), probabil sens neexact, în loc de «a vorbì peltic, a cepelì».]

— Prin hiperurbanism în loc de *șepeleag,* iar acesta din *șepeleav* (orientat după suf. *-eag*), din rut. **šepeljavii** (adj.), **šepeljavo** (adv.) «peltic». Cf. cepelì.

CEPELÍ vb. IV^a *Zézayer.* — (Bucov.) A vorbì peltic. Com. TOFAN. [Și: **șepelì** LB., **șupelì** vb. IV^a (Bucovina), com. L. MORARIU.]

— Cf. rut. **šepeljati** «a vorbì peltic». Cf. șepeleag.

CEPÉLNIȚĂ s. f. v. **începe.**

CEPÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. **ceapă.**
CEPÉT s. a. }

CEPHÁNÁ † s. f. (Mil.) v. **gebhaneá.**

CEPIȘOÁRĂ s. f. (Bot.) v. **ceapă.**

CEPÍȚĂ s. f. *Casquette, képi.* — (Ungurism; rar) Șapcă (Com. A. TOMIAC), chipiu (ION CR. II 39).

— Din ung. **csapica,** idem. Cf. ceapsă.

CEPLÁC † s. m. *Misérable, pauvre.* — (Turcism.) Nevoiaș, golan. *Iară pe Elagasi... și cu alt ceplac... l-au trimes să năzuiască la câșla hănească.* LET. III 154/$_{31}$. *Unde și unde apoi, mai răsăreà câte un ceplac de ienicer, pribegit din orlale.* DRĂGHICI, ap. ȘIO.

— Din turc. **čyplak** «nu, dépouillé, pauvre». ȘIO.

CEPLEGEÁ s. f. (Bot.) = **alac** (1°). ȘIO, ALEXI,

— Din turc **kaplyğa** «ivraie, folle avoine, chiendent» s. bulg. **kaplağa** «grăunțe de nutreț» ȘIO. (*ceplegeà* s'a desvoltat din *čaplağa*, iar acesta, prin asimilarea lui *c* -*ğ* la *č* -*ğ*, din *caplağa*).

CEPLÍ † vb. IV^a v. **ciopli.**

CEPÓIU s. a. (Bot.) v. **ceapă.**

CEPÓS, -OĂSĂ adj. v. **ceapă** și **cep.**

CEPRÁG s. a.
CEPRĂGÁR † s. m. } v. **ceapraz,**
CEPRÁZ s. a. }

CEPRÁZĂ † s. f.
CEPRĂZĂRÉSC, EÁSCĂ adj.
CEPRĂZĂRÍE s. f.
CEPRĂZÍ vb. IV[a]
CEPREÁG s. a.
CEPREÁZ s. a.
CEPREGÁR † s. m.
CEPREZÁR(IU) s. m.
CEPRIGÁR † s. m.
} v. ceapraz.

CEPSOÁIE s. f. v. **ceapsă.**

CEPȘOÁRĂ s. f. (Bot.) v. **ceapă.**

CEPSÚICĂ s. f. v. **ceapsă.**

CEPUÍ vb. IV[a]
CEPUITÓR s. a.
CEPURĂR s. m. și a.
CEPURÍ vb. IV[a]
CEPURÓS, -OÁSĂ adj.
} v. cep.

CEPUȘOÁRĂ s. f. (Bot.) v. **ceapă.**

CEPUȘÓR s. a. v. **cep.**

CEPÚT † s. a. v. **început.**

CEPÚȚĂ s. f. (Bot.) v. **ceapă.**

CER s. a. I. 1°—2°. *Ciel, firmament.* 3°. *Palais* (de la bouche). 4°. *Perche* (fixée le long du parc des moutons). 5°. *Ciel* (de lit), *baldaquin.* II. 1°. *Horizon.* 2°. *Ciel* (séjour de la Divinité). 3°. *Ciel* (Divinité, Dieu, Providence.). 4°. *Ciel* (séjour des bienheureux).

Întrebuințat foarte adesea la plural (ca în lat. biblică: *cœli*, care, la rândul său, e grecism biblic *οὐρανοί*, după hebr. *schamajîn;* tot astfel la Slavi: *nebesa*).

I. Propriu. 1°. (Astron.) Spațiu nesfârșit în care se mișcă toate astrele, universul (afară de pământ). *Csér* = caelum. ANON. CAR. *Nu s'au pomenit pentru semnele ceriului carele s'au tâmplat mai nainte de aceste toate răutăți.* LET. I 323/19. *Stelele ce veĉnic pe ceruri colindează.* EMINESCU. P. 202 *Soarele și luna din ceriu le rădeă.* CREANGĂ. P. 279/11. *Răsunau (țările) cerurilor, de bubuitul tunurilor.* ISPIRESCU, M. V. 41/7. *Cerurile străluceа[u].* ALECSANDRI, P. P. 28/15. | P. ext. Toate corpurile cerești, tot ce există în spațiu (dincolo de pământ), cf. lume. *Văz că-i făcut cériul de mânule tale.* DOSOFTEIU. PS. 27. *Jurueșce-i ceriul și pământul.* CREANGĂ, P. 170/17. | P. ext. Imaginea cerului înstelat oglindită în apă. *Și-aduce-aminte marea de jertfele iubirei Ș'aprinde în adâncuri un cer și pentru ele.* P. CERNA. P. 46.

2°. Parte din spațiu care pare a alcătui o boltă emisferică circumscrisă de orizont de-asupra pământului, firmament, tărie; p. ext. tot ce se cuprinde în această parte de spațiu, atmosfera pământului, văzduh, aer; p. restr. partea din spațiu de de-asupra capului nostru. *Cerul* e albastru, senin, limpede, curat, înno(u)rat, plumburiu, cenușiu, ploios, întunecat, dulce, aspru etc. Adesea stă alături s. în opoziție cu pământul. *Ceriul deade ploaie.* COD. VOR. 135/10. *Furtună sau nuor, carele din cérlu să sloboade.* MARDARIE, L. 3292. *Supt gol cérlu* [= afară, neadăpostit] *chinuindu-să.* DOSOFTEIU, V. S. 69. *Precum este depărtat cerul de pământ, așà sânt depărtate sfaturile mele de sfaturile voastre.* LET. II 141/1. *Hirile Domnilor se potrivește cu linul mărilor și cu sămnul cerîului,* NECULCE, ib, II 425/5. *A sa ființă. pătrunde pământ, cer și lumea toată.* KONAKI, P. 272/24. *Nimică altă nu vedeà* [Robinson] *împregiurul său, decât apă și aer, și deasupra capului numai ceriul.* DRĂGHICI, R. 7/18. *Dumnezău... are supt a sa purtare-de-grijă pasările ceriului.* id. ib. 40/16. *Cerul erà turburat; nori groși se primblau ca niște munți pe el.* C. NEGRUZZI, I 57. *A[l] Moldovei steag de fală fâlfâe falnic în cer.* ALECSANDRI, P. I 32. *Să văd... cerul fulgerând.* id. ib. I 194. *Crivățul... vâjie, Spulberând zăpada 'n ceruri, de pe deal.* id. ib. III 13. *Pe ceruri limpezi... plutește-o ciocârlie.* EMINESCU, P. 189. *Atlas în vechime sprijineà cerul pe umăr.* id. ib. 221. *Din ceruri, luna lunecă și se coboară.* id. ib. 234. *Întins pe spate, într'o văgăună. cu fața la cer albastru.* SADOVEANU, SĂM. V 1009. *Se făcù un zid de cremene până la cer.* ISPIRESCU, L. 26/3. *Când e ceriùl senin, are să cadă rouă sau brumă.* ȘEZ. IV 120/19. *Iar când Domnul cuvântà,... Ceriul se întunecà.* ALECSANDRI, P. P. 29/12. *Ceriu-i mare, stele-s multe.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 100. *Zis-a badea c'a venì, Luna'n ceriu când s'a ivì.* ib. 134. *Ne'ntâlnim cu Dumnezeu, Cu veșmântul mohorît, Lung din cer până'n pământ.* ib. 512. *Dragu-mi-i cerul norat Și voinicul ne'nsurat, Dragu-mi-i cerul cu stele, Și voinicul fără' muiere, Dragu-mi-i cerul cu ceață Și voinicul cu musteață.* HODOȘ. P. P. 68 | *Vestitul lăutar Dumitrache... sub alt cer* [= într'altă țară] *ar fi dobândit un renume european.* I. GHICA, ap. TDRG. # *Scară la cer și pod peste mare nu se poate.* ZANNE, P. III 365. *Cerul curat de trăsnet nu se teme,* adică cel nevinovat nici o temere are. IORD. GOLESCU, ib. I 18. *Când s'a lini cerul de pământ* = niciodată. ZANNE, P. IX 400. **Subt cer.** LB. = pe pământ. *Nu mai sînt minuni subt cer!* **Până-i cerul** = cât e lumea; (după negațiune) niciodată. *Eu mă duc, mândruță, duc, Unde 'nfloare piperiul Și nu vin până-i ceriul.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 113. *Aceste două lucruri sânt departe unul de altul,* **ca cerul de pământ** = nu se potrivesc de loc, e o mare diferență între ele (COSTINESCU). sânt în cel mai mare contrast. **Înălțimea cerurilor** s. **înaltul** (s. **slava**) **cerului:** cea mai mare înălțime a acestui spațiu. *Noaptea..., așezându-se întru înălțimea cerurilor..., întinde schiptrul său de plumb preste o lume adormită.* MARCOVICI, C. 7/24. *Calul ... zboară cu dânsul în înaltul ceriului.* CREANGĂ. P. 278/15, cf. 220/19. [Puricele] *s'aruncă în slava cerului.* ISPIRESCU. L. 1/9. (Imagine împrumutată din basme:) *Balauri care vin cu o falcă'n cer și una'n pământ,* atât sânt de imenși; dar, fiindcă ei vin totdeauna cu cea mai mare iuțeală și furioși în potriva eroului basmului, de aci fig. **Cu o falcă'n cer și una'n pământ** = vijelios, plin de furie (gata să distrugă tot în drumul său). *Pe când Reșid erà urgisit..., soseste generalul Mencicof. cu o falcă în cer și alta în pământ.* GHICA. ap. TDRG. *(Nu) se va face gaură* (s. **hortă**) **în cer** = (nu) va fi lucru mare, (nu) va urmà vreo mare nenorocire. *Ori cum, tată, spune-ne și nouă, că doară nu s'o face gaură în cer, dacă vom ști și noi ce lucru te amărăște.* ISPIRESCU, L. 12/21. **A căderà** (s. **pică**) **cerul pe cineva** = a fi surprins foarte neplăcut (LM., PAMFILE, C., ION CR. III 252), în cel mai mare grad, de o veste s. un fapt cu desăvârșire neașteptat. **A picà din cer,** a fi pus în fața unui lucru cu totul neașteptat. ib. *A se uità la cer* = a fi mândru (Slatina, jud. Olt). ZANNE, P. IX 400. *Când s'a lipì cerul de pământ* = niciodată (Broșteni, jud. Suceava). ib. IX 400. **Bolta cerului** = firmamentul. *Chiotele despicau bolta ceriului.* EMINESCU, N. 4/20. **Brâul** (s. **cununa**) **cerului** = curcubeul. PAMFILE, VĂZ. 157. **Poalele cerului** = marginile spațiului circumscris de orizont. Cf. id. CER. 1, 3. *I-am găsit la capătul pământului; La*

poalele cerului. id. ib. 3. **Toartele (torţile) cerului** = marginile cerului. *Dracul... s'apucă zdravăn cu mânile de torţile ceriului.* CREANGĂ, P. 54/3. **Inima cerului.** PAMFILE, CER. 3, 23. **Crângul** (s. **brâul luminos ai**) **cerului** = calea laptelui. PAMFILE, CER. 188.

3°. P. anal. (Anat.) **Cerul-gurii**=palatul gurii. (Cf. alb. *k'elezε*, retorom. *cel della buocha*, lomb. *čel della gola*, sard. log. *kelu de sa bukka*, n.-prov. *ceu de la bouco*, span. *cielo della boca*, portg *ceo da bocca*, ngr. *οὐρανίσκος*, bulg. *nebce*, rus. *nëbo*). *Într'acesta an s'au născut un copil... fără mâni şi fără ceriul gurii.* LET. II 58/27. *Uscat e cerul gurii lor.* COŞBUC, B. 97. *Dochia... eră o zgripţoroaie cu ceriul gurei negru.* MARIAN, SE. II 123. *Înfierbântă un fier lat, până la roş[u], frige ceriu' gurei calului, mai ales pe lângă dinţi...* ŞEZ. III 202/19.

4°. (Munţii Rodnei şi Bucov.) Prăjină înfiptă de-a lungul strungei, în care sânt întărite spătarele şi e legată de durobeaţă. Se mai numeşte şi: *ceriul strungei* s. *fierul spătărilor.* Cf. DAN, P. 103, PRECUP, P. 13, com. AR. TOMIAC.

5°. Acoperemânt de-asupra patului de dormit, de-asupra unui tron etc., uranisc, baldachin; p. ext. bolta bisericei (Frata, pe Câmpie, Com. V. BUCUR). *Văzurăm aceaia ce crà supt acel cériu.* ARAVICON MYTOLOGICON, ap. GCR. II 130/33. *În Vinerea Paştilor, oamenii trec pe subt cer* (Braşov).

II. (Fig.) 1°. (Neobicinuit) Orizont. *Ceriul trecutului.* RUSSO, S. 99, cf. 126.

2°. Regiunea de-asupra pământului considerată de oameni ca lăcaşul divinităţii (care, după credinţa poporului, are «porţi» şi «se deschide». PAMFILE. DUŞM. 32, 71, id. S. T. 122, id. CRĂC. 33, ŞEZ. I 126/19). *Nu vă giurareţi nece cu cerul* (: nu giurareţ nece pre ceriu. N. TEST. 1648; nu vă juraţi nici pre ceriu. BIBLIA. 1688). COD. VOR. 133/14. *Iaste de-a-dereapta lu D[um]n[e]dz[ă]u întru ceriure* (: suindu-să în ceriu. N. TEST. 1648; mergând în ceriu. BIBLIA, 1688). ib. 157/1-2, cf. 141/6. *Cel ce lăcueşte în ceriuri va batjocori pre dînşii.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Proslăvì-se-va tatăl vostru ce iaste în ceriure.* TETRAEV. (1574), 206. *Tatăl nostru, carele eşti în ceruri...* (: începutul rugăciunii domneşti). *Iată amù plata voastră multă e la ceriure.* CORESI, ap. CCR. 12. *Veniţi toţi îngerii ceia ce viià în ceriure.* CUV. D. BĂTR. II 360. *De la sfântul scaun din cériu caută Domnul.* DOSOFTEIU, PS. 36. *Pogorându-se din cériu.* BIBLIA (1688), 4 pr./23. *În ceri cercându-l, pre pământ îl află.* CANTEMIR, HR. 287/5. *Domneà în pace şi voie-bună... ca şi Dumnezeu în ceriuri.* SBIERA, P. 304/36. *Îşi ridică mâinele către ceruri.* ISPIRESCU, M. V. 40/15. # **A se rugà (de cinevà) cu cerul (şi) cu pământul** = cu tot ce are mai sfânt, cu cea mai mare stăruinţă. (Cf. RĂDULESCU-CODIN, I). *Te rog, cu cerul, cu pământul, să nu mă dai pierzării.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Se rugase cu cerul şi cu pământul, de mă-sa, s'o lase.* CARAGIALE, S. 79/19.

3°. P. ext Dumnezeire, Dumnezeu. *Dar ce să fac? ceriuri sfinte!* KONAKI, P. 84/13. *Cerule, fii îndurător!* DRĂGHICI, R. 10/7. *Oh! când ar voì femeile să ştie ce înaltă solie au priimit de la cer!* C. NEGRUZZI, I 56. *Bată-te ceriul de om!* HODOŞ, P. P. 76. *O nedreptate strigătoare la cer.*

4°. Spec. Lăcaşul celor fericiţi; p. ext. fericirea (după moarte). În mitologia populară românească se vorbeşte de 7, 9 s. mai multe *ceruri.* Cf. PAMFILE, S. T. 22, CER. 7. Adesea: **împărăţia cer(i)ului** (s. **cerurilor**). CORESI, E. II/30, BIBLIA (1688), 8 pr/54. CREANGĂ, P. 298/21. *Visul... m'a ridicat în al 19-lea cer.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Privindu-mă cu ochii, în care-aveai un cer, mi-ai zis...* EMINESCU, P. 202. *Ea eră în ceruri, de bucuroasă.* SEVASTOS, ap. TDRG. *Nici în cer nu se găsească o mai mare frumuseţe ca ceea ce aveau ei dinaintea ochilor lor.* ISPIRESCU, L. 39/19. *Taci şi mori în legea ta, Că lu ceriu-i căpătà.* ALECSANDRI, P. P. 211b/27. # *A fi în al şeaptelea* (s. *în al noulea*) *cer:* a sări în sus, de bucurie. **A ridicà pe cinevà în slava cerului** s. **a înălţà pe cinevà (până) la cer** = a-l lăudà foarte mult, a-l încărcà de laude. Cf. COSTINESCU, ZANNE, P. II 696. *În primul moment, Pradon fu înălţat la cer, prin laudele entuziaste ce i se dau.* MAIORESCU, CR. II 114/10. **Ştie şì toaca 'n cer:** *tot, şì lucrurile* cele mai greu de ştiut. Cf. ŞEZ. II 74/27. **Se crede căzut (cu hârzobul) din cer:** e foarte încrezut. Cf. id. ib.

[Şi: (vechiu şi dialectal) **céri(u)** s. a. | Plur. *-ruri*, (vechiu şi dialectal) *-riuri*, *-riure* †. || Adjectiv: (poate, din lat. *cœlestis*, *-e*, care ar fi dat ***cereşte**, cu plur, *cereşti*, de la care s'a putut face noul singular *ceresc*, după adjectivele derivate cu suf. *-esc*) **cerésc, -ească** (ad I. 1°—2°) = a(l) cerului, care e (se află) în (s. vine din) cer, (care ţine) de cer; (ad II. 2°—4°) dumnezeesc, divin. *Glob, corp ceresc.* COSTINESCU. *Sferă cerească.* ib. *Omule, ...te bizueşti să afli înuntrul pe din afară şi să însemnezi şì pravile pe-a mişcărei cereşti cale.* KONAKI, P. 276/10. *Crezi în poezie, în sfânta armonie din boltele cereşti.* ALECSANDRI, P. I 130. *Luceafărul ceresc.* id. ib. 136. *Nu fuiu protivnicu cereştiei vedeare* (: arătării cereşti. N. TEST. 1648; cereştii vederi. BIBLIA, 1688). COD. VOR. 78/11. *Cereasca hrană.* DOSOFTEIU, PS. 48. *Ca un sunet* [al] *unii cerésti trâmbiţe să răsune.* BIBLIA (1688) 3 pr./18. *Cereştile taine.* ib. 4 pr./22. *Prea înaltului şi cerescului împărat.* RĂŞCANU, L. LXXXIII/31. *Lăcaşuri cereşti, unde nemuritorii gustă plăceri nemărginite.* MARCOVICI, C. 16/28. *Să mulţumească bunătăţii cei nemărginite a cerescului părinte.* id. D 4/9. *Pronia cerească.* DRĂGHICI, R. 17/28. *Toate bunătăţile cereşti.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/30. *An nou! Aştept minunea-ţi, ca o cerească lege.* ALECSANDRESCU, M. 6. *Eliza e viaţa ce toate 'nsufleţeşte; Zâmbirea-i e cerească, privirea ei Amor.* id. ib. 106. *Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească întru împărăţia cerească.* CREANGĂ, A. 22/3. *Fugi diochiu dintre ochi, că te-ajunge, te soseşte Şi amar te pedepseşte Mânia dumnezeiască, Cu sabie de foc cerească.* ŞEZ. III 195/14. *Oştile* s. *cetele cereşti* = îngerii, cetele îngereşti. *Nici toate cetele cereşti* [nu] *pot preface în ţărână nesimţitoare şi mută întregimea fiinţei mele.* MARCOVICI, C. 12/9. | † (Substantivat la plur., cf. lat. *cœlestia*) Cei din cer, zeii. *Cinstea coadii meale nebeteşită cereştii să o păzească.* CANTEMIR. IST. 75/28, cf. 235/5. | Adverb: **ceréste** = ca în cer (II), într'un chip ceresc, divin. Cf. DICŢ.]

— Din lat. **cælum,** idem.

CER s. m. (Bot.) *Chêne-chevelu (Quercus Cerris).* — Arbore mare şi frumos, cu lemn tare (foarte căutat ca lemn de ars), înrudit cu stejarul şi gorunul, cf. tufă. Fructul, numit ghindă, este mic, aproape conic şi brun. PANŢU, PL., DAMÉ, T. 183, com. LIUBA. H. IX 85, XIV 159, XVIII 294, *Csér*=quercus. ANON. CAR. *Apoi se începe dumbravă şi pădure de stejar, de cer, de gârniţă.* ARHIVA R. II 142. *În valea Vamvului sânt goruni, gârniţă şi cer.* I. IONESCU, M. 615. # *Nici cerul cerc de bute, Nici mojîcul om de frunte!* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 139. | (Din cauza tăriei acestui lemn) **Cer-bocnă** = tare, ca osul. Cf. bocnă. *Unde dădeà cu capul, cer-bocnă, nu alta.* ION CR. IV 206. [Diminutive: **ceruléţ,** (refăcut din plur.) **ceruléţe** H. XVIII 302) s. m. şi a. *Cserulécz* = quercus. ANON. CAR. *O pădure mare de cer şi ceruleţe.* FRĂNCU-CANDREA, M. 244. | Augmentativ: **cerói** (cu pronunţare dialectală;

ceroñu) s. m.=cer (H. IX 85), specie de stejar cu frunza mai păroasă, cu coaja nu așà de groasă și de tare (H. XVII 436). Cf. H. XVIII 301, VÂRCOL, V. *Ceru' pentru foc și ceroniu e bun la edificat* (= construcții). H. XVIII 302; **ceroáică** s. f. = yeuse (Quercus ilex). BARONZI, L. P. I 130/28, DAMÉ, T. 183. | Colectiv-local: **cerét (cerăt** LIUBA-IANA, M. 43) = pădure de cer. *Cserét* = quercetum. ANON. CAR.]

— Din lat **cĕrrus, -um,** idem.

CER s. a. v. **ciur.**

CERÁC s. m. v. **cirac.**

CERÁMIC, -Ă adj. *Céramique.* — Privitor la fabricarea vaselor de pământ (ordinar s. fin), porțelanurilor, faianțelor. | (Mai ales) *Ceramică* s. f.=arta olăriei. *În numeroși articoli din foile sale, «Buciumul» și «Trompeta Carpaților», a consemnat adesea noțiuni prețioase despre descoperirile de numismatică, de ceramică.* ODOBESCU, II 413 22. [D. e r i v a t: (după fr. *céramiste,* idem) **ceramíst** s m. = învățat care se ocupă cu arta ceramicei.]

— *N.* după fr. (<grec. *κεραμικός*, din *κέραμος* «obiect de lut, olărie».) Cf. c ă r ă m i d ă.

CERAMÍST s. m. **v. ceramic.**

CERÁP s. m. (Îmbrăc.) v. **ciorap.**

CERÁR s. m.
CERĂRÍE s. f.
CERĂRÍT † s. a.
CERĂRÍȚĂ s. f.
} v. **ceară.**

CERÁR(IU) s. a. v. **cerime.**

CERĂȘ s. m. (Bot.). v. **cireș.**

CERĂȘĂ s. f. (Bot.) v. **cireașă.**

CERÁT,- Ă adj. Enduit de cire. — Acoperit (s. uns) cu ceară, ceros. *Tablele cerate.*

— *N.* din lat. **ceratus -a, -um,** idem.

CERĂT s. a. v. **cer 2.**

CERĂTÓR s. m.
CERĂTÚRĂ s. f.
} v. **cere.**

CERB s. m. (Zool.) 1°. *Cerf.* 2°. *Cerf-volant* (*lucane*). 3°. Nom de bélier et de bœuf. 4°. Masque affublé d'une tête de cerf.

1°. Mamifer patruped rumegător, cu coarne ramificate, care cad și se înnoesc în fiecare an. *Cerbul* z b i a r ă s. r a g e. *Cserb* = cervus. ANON. CAR. *În ce chip deșiră* [= dorește] *cerbul la izvoarele apelor...* PSALT. 80/3. *Sfârșit au picioarele meale, ca cérbii.* CORESI, PS. 40. *Picioarele meale le-ai tocmit să salte ca cérbulŭ.* DOSOFTEIU, PS. 54. *Ține-te, cerbule, cu coarnele cele boure!* LET. II 317/29. *Vânatul lor este: cerbi, ciute, capre.* LET. III 300/13. *Se urcau pe dealul Catalinei, la vânătoarea cerbilor, ciutelor și căprioarelor.* C. NEGRUZZI, I 106. *Ce-i de făcut cu cerbul?* CREANGĂ, P. 224/2. *Copita de cerb rasă praf, amestecată cu oțet, se dă de băut la epilepsie.* LEON, MED. 85. *Cerbul cu iepurele se sfădesc amândoi, cine din doi are picior mai iute.* ZANNE, P. I 404. *Puiu de cerb.* PONTBRIANT. *Fuge ca cerbul* = foarte repede. ZANNE, P. IX 587. || (Entom.) **Cerbul-lui-Dumnezeu** = r ă d a ș c ă. MARIAN, INS. 34. || Bot. **Limba-cerbului,** v. l i m b ă; **spinul-cerbului,** v. s p i n.

2°. (Entom.) P. a n a l. (având mandibulele ca niște coarne, ca cerbul) = **rădașcă.** MARIAN, INS. 35, 38. Cf. c e r b a r.

3°. P. a n a l. Nume de berbece cu coarne lungi și drepte. PRECUP, P. 24. | Nume de bou, cf. c e r b a n. H. II 319, VII 27.

4°. Obiceiul de a umblà la colindat, la Crăciun și la Sf. Ion, cu un om îmbrăcat cu cap de cerb, cf. b r e z a i a, t u r c a, ț u r c a. H. XVIII 263, VICIU, GL., PAMFILE, CRĂC. 172, DENSUSIANU, Ț. H. 259, DR. II 217. (Tot așà în rusește: *olenь*).

[Femeiușca cerbului se numește: mai rar (<lat. *cerva*) **ceárbă** LB. (suspect: **cérbă** (LM., com. MARIAN), **cerboáie** (LB.), mai ales **cerboáică** (DICȚ., com. MARIAN, H. XI 231) s. f. cf. c i u t ă. *Acolo te-așteaptă Ciute cu ciutoaie, Cerbi cu cerboaie, La muls aplecate.* MARIAN, D. 237. *Și cerboaica, cât de mare, când vede pe puii săi că de lup se sfâșiază, departe de ei stă și cu amar lăcrămează.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 404. | D i m i n u t i v e: **cerbúț** s. m. (ad 1°) BARONZI, L. P. 104/20. *Un cerbuț cam surior.* ALEXICI, L. P. 155/7; (ad 4°) BARCIANU, PAMFILE, CRĂC. 172; — **cerbuléț** s. m. (ad 1°). DICȚ.; — **cerbușór** s. m. (ad 1°) *Și-a vânat, cât a vânat, Și nemică n'a aflat, Numai cât un cerbușor.* MARIAN, SE. I 14; — **cerbișór** s. m. LM.; — **cerbíca** s. f. nume de vacă. Com. MARIAN. | A u g m e n t a t i v: (ad 1°) **cerbóiu** s. m. DICȚ; — **cerbán** s. m. = nume de bou (H. IX 37, XVII 268), cu coarnele mari și simetric, frumos crescute. Com. MARIAN; — **cerbánă** s. f. = nume de vacă, cu coarnele mari și simetric, frumos crescute. Com. MARIAN. *Rage rujana din pădure Și cerbana din genune Și taur De la faur?* [= Scăpărătorile]. GOROVEI, C. 330. | N o m e n a g e n t i s: **cerbáș** s. m. = cel care umblă cu *cerbul* (4°) la Crăciun. DENSUSIANU, Ț. H. 259 ș. u. | C o l e c t i v - l o c a l: **cerbărie** s. f. = locul unde se țin cerbi, parc de cerbi. Cf. PASCU, S. 186. | A d v e r b: **cerbéște** = ca cerbii. *Murgulŭl mieu... mi te cearcă cerbește.* CORCEA, B. 12. (A d j e c t i v u l e: *de cerb : corn, piele de cerb*). | A l t e d e r i v a t e: **cerbălúță** s. f. (Bot.) = i a r b a - c a n a r a ș u l u i. DAMÉ, T. 187b.; — (cf. lat. *cervarius*) **cerbár** s. m. (Entom.)=r ă d a ș c ă. MARIAN, INS. 34, 38; Bot.) n ă v a l n i c (germ. «H i r s c h w u r z, H i r s c h z u n g e»). DICȚ.]

— Din lat. **cervus,** idem.

CÉRBĂ s. f. (Zool).
CERBĂLÚȚĂ s. f. (Bot.)
CERBÁN s. m. (Zool.)
CERBÁNĂ s. f. (Zool.)
CERBÁR s. m. (Entom.)
CERBĂRÍE s. f.
CERBÁȘ s. m.
} v. **cerb.**

CÉRBER s. m. (Mit.) *Cerbère.* — (În mitologia antică) Câne cu trei capete care păzeà porțile infernului. | P. e x t. Păzitor neînduplecat. *Un cerber din opoziție... luase cuvântul în Cameră.* VLAHUȚĂ, D. 5. [Accent.: *cérber* și (după fr.) *cerbér.*]

— *N.* din lat. **Cerberus** (< grec. *Κέρβερος*, nume propriu).

CERBÉȘTE adv. v. **cerb.**

CERBÉT s. a. v. **șerbet.**

CERBÍCA s. f. art. (Zool.) v. **cerb.**

CERBÍCE s. f. I. 1°-2°. *Cou, nuque.* 3°. *Durillon* (à la main). 4°. Maladie. II. 1°. Partie du joug qui porte sur la nuque du bœuf. 2°. Partie de la charrette. — (Cuvânt ieșit aproape cu totul din uz).

I. 1°. Partea exterioară a gâtului, g r u m a z (MARDARIE, L. 654, CHIRIȚESCU, GR.); p. r e s t r partea dindărăt a gâtului, c e a f a (mai rar la om

mai des la animale). *Cserbicse* = cervix. ANON. CAR. *I-au turnatu-i jeratec preste cerbice.* DOSOFTEIU, V. S. 20,2. *L-au rădicat de cerbice.* id. ib. 25,2. *Vrea să leapede giugul de pe cerbicea lor.* CANTEMIR, HR. 291/13. *Că-i este cerbicea lui vână de fier şi fruntea lui de aramă.* ANTIM, P. 96/28. *La dobiloc se va arătà cevà albà peliţă la gură, la grumaz sau cerbice.* CALENDARIU (1814) 182/15. *Ducipal luò pre calul lui Por, cu gura, de cerbice.* ALEXANDRIA, 123. *Vei şi de aicea a-ţi mai îngrăşà cerbicea.* BARAC, A. 72. *O osteneală zdrobitoare se lăsă pe cerbicea lui Zibal.* CARAGIALE, S. 146/4. # † **A cădeà pe († spre) cerbicea cuivà** = a luà pe cinevà de după gât, a-l îmbrăţişà (cf. lat. dare brachia cervici). *Multă fu plângere tuturora şi căzură spre cerbicea* (: pre grumazii BIBLIA 1688) *lu Pavel* (se jetant au cou de Paul). COD. VOR. 23/14. *Căzù pre cérbicea lui şi sărută el.* CORESI, E. 11/26. [După FRÂNCU-CANDREA, M. 99 «partea din jos de la grumajii boului».]

2°. Fig. (Mai ales în expresii figurate, *cerbicea* animalului de jug fiind considerată ca partea pe care apasă tot greul, care poartă povara, care rezistă etc.) Cf. spate. *În cerbice m*[a] *lucrară păcătoşii* (: sur mon dos). PSAL. SCH. 431. *Voiu sfărâmà giugul împăratului... de pre cerbicea tuturor limbilor.* DOSOFTEIU, V. S. 104. *Eu ştiu... cerbicea ta cea năsilnică* (: ton cou roide). BIBLIA (1688) 150. *Poporul român se gândeà cum să trăiască, cum să ducă pe cerbicea sa burduşită de lovituri greutăţile blestemate ale timpului.* GION, ap. DDRF. # **A plecà (a frânge, a rupe, a asupri** s. a muià, a tăià) **cerbicea cuivà** = a supune, a învinge, a umilì rezistenţa, mândria, aroganţa, trufia cuivà. *Acesta plecă cerbicea Egipteanilor.* MOXA, 361/1. *Cu biruinţa armelor cerbicea plecându-le, mânule li-au legat.* CANTEMIR, HR. 88/10. *Nu ne plecăm cerbicea, de trufia multă ce avem.* ANTIM, P. 46/25. *A asupri cerbicea mândrilor.* ŞINCAI, HR. I 252 36. *Ca să le plèce cerbicea... le trimiteà cerul ocârmuitori.* C. NEGRUZZI, I 274. *Braţul roman frânsese cerbicea Germanilor.* CONV. LIT., ap. TDRF. *Trebuiă să frângă cerbicea unui ispravnic necinstit.* SADOVEANU, P. S. 216. *Să muiem cerbicea nelegiuitului.* ISPIRESCU, U. 11/14. **A fi tare** (s. vârtos) **la** (în s. de) **cerbice** = a fi tare, vârtos, rezistent, neînduplecat, dârz, încăpăţânat, a nu se mlădià, a nu se plecà la cereri, la rugăminţi. *Norodul acesta iaste tare la cerbice.* BIBLIA (1688) 63. *Afurisanii de care, cu cerbice tare, nici seamă nu băgaţi.* ŞINCAI, HR. I 394 35. *Trebue să fii mai tare de cerbice..., să te înfrânezi.* CONTEMPORANUL, VI, I 49. | (P. ext.; despre seminţe) Rezistent (la umezeală). *Bobul este cel mai vârtos în cerbice, măcar de l-ar sămănà cinevà într'o arătură cât de umedă.* I. IONESCU, C. 31/8.

3°. (Med. pop.) Neg (la mânà) (Banat). CDDE, H. XIV 67. (Probabil, la început, pielea îngroşată pe grumazul boului de jug).

4°. (Med. pop.) O boală (de gât?). *Boale la om:... gâlci, cerbice, dor de gură.* H. XIV 67.

II. P. ext. 1°. Partea de de-asupra a jugului, care se reazemă pe ceafa boilor, ceafa jugului. DAMÉ, T. 13, PAMFILE, I. C. 137, REV. CRIT. IV 337, FRÂNCU-CANDREA, R. 49, (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC, H. XII 140, XVI 161.

2°. O parte a căruţii (probabil «podul osiei», cu scobitura ce se aseamănă cu *cerbicea* jugului). *Părţile căruţii sânt: patru roate, două osii, coşu', 4 leuci, inima, perinoc, vârtej, cerghicea, rânca, scara, crucea, 4 lambe, jug...* H. XVI 161.

[În vechime întrebuinţat şi ca plur. tant. *Domnul dereptu tăià-va cerbicele păcătoşilor.* PSALT. 322/11. | Şi: (suspect) *cervice* † s. f. ANON. CAR., (cu pronunţare dialectală) *cerghice* s. f. DAMÉ, T. 13, PAMFILE, I. C. 138, (poate prin înlocuirea terminaţiei prin suf. *-iş(ă)* şi *-iţă*, sau, mai de grabă, în Moldova, cu rostirea lui *č* ca *š*) **cerbíşă, cerghíşă** s. f. **cerghíş** s. a. DAMÉ, T. 13, PAMFILE, I. C. 137, H. II 88, **cerdíţă** s. f. (probabil pronunţat: *cerghiţă*) FRÂNCU-CANDREA, R. 49, 50. | Derivate: (moderne, cărturăreşti): **cerbicíe** s. f. = încăpăţânare, tenacitate. *Odată erau numai boierinaşi ungureşti, cu obiceiuri primitive şi cu cerbicia neînvinsă.* IORGA, N. R. A. I 253;—(după lat. *cervicosus*) **cerbicós, -oásă** adj. = orgolios, dârz. *Mateiu pedepsì încă cu crâncenie* [pe] *cerbicoşii nobili.* BĂLCESCU, ap. TDRG].

— Din lat. **cervix, -icem,** idem.

CERBICÍE s. f.
CERBICÓS, -OÁSĂ adj.
CERBÍŞĂ s. f.
} v. **cerbice.**

CERBIŞÓR s. m.
CERBOÁICĂ s. f.
CERBOÁIE s. f.
CERBÓIU s. m.
CERBULÉŢ s. m.
CERBUŞÓR s. m.
CERBÚŢ s. m.
} (Zool.) v. **cerb.**

CERC s. a. A. I. 1°. *Cercle, cerceau.* 2°. Instrument qui sert à serrer les douves. 3°. *Cercle* (de roue). 4°. Partie de quelques instruments de pêche. 5°. *Toupie.* 6°. *Diadème.* 7°. *Troussis.* 8°. Pièce de bois en forme d'arc de cercle utilisée dans les attelages russes 9°. *Bandage herniaire.* 10°. Verge de coudrier. 11°. *Echalassement* (de la vigne).

II 1°. *Cercle.* 2°. *Halo.* B. *Cercle.*

A. (Sensuri vechi şi populare).

I. Obiect s. instrument format de o bandă circulară (de lemn, de metal etc.) îndoită în formă de inel.

1°. (Dog.) Nuià (crăpată în două, de-alungul) s. bandă de fier care leagă doagele unui vas de lemn (bute, butoiu, hârdău etc.) *Beţele pentru cercuri.* URICARIUL, IV 44/7. *Atunci ea de-odată s'a văzut încinsă cu un cerc zdravăn de fier peste mijloc.* CREANGĂ, P. 88 13. *Cercurile vreunui butoiu vor plesnì.* ŞEZ. III 47. *Plecat-a Moţul la ţară, Cu cercuri şi cu ciubără.* POP. *A legà, a bute cu cercuri* = binden, bereifen. POLIZU. *Nici cerul* (= lemnul de cer) *cerc dă bute, Nici mojâcul om dă frunte.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 139, cf. III 391, IV 306. | Pe burete[le roţii], de o parte şi de alta a spiţelor, sânt două *cercuri de fier*, numite *cercurile de la burete.* PAMFILE, I. C. 129. | *Cercul naiului.* H. XII 142. | *Cercul* pe care-l bat copiii, jucându-se. PAMFILE, J. II 84-85.

2°. P. ext. (Dog.) Instrument cu care se strâng doagele înainte de a pune cercurile. (1°). DDRF.

3°. Şina s. raful de fier cu care se leagă roata, cf. obadă. LM. *Sare un raf (serc) de pe roată.* RETEGANUL, P. I 33, cf. (parte a căruţei, nedefinită) H. II 13, III 38, 40, 195.

4°. (Pesc.) Nuiaua sacului şi a crâsnicului de mână, îndoită în formă de arc, numită şi arc. ANTIPA, P. 105, 114.

5°. Sfârleză (Rogna, jud. Maramureş, com. ITTU).

6°. Fâşie de metal s. de stofă împodobită cu broderii s. cu pietre scumpe, pe care o poartă mai ales femeile, pe cap, ca pe o diademă. *Unul din ei* [= boieri] *cu fruntea într'un cerc de aur, bătut cu diamante.* EMINESCU, N. 6/26. *Cerc:* podoabă femeiască. H. IX 56.

7°. *Cerc de rochie* = îndoitură rotundă a materiei, la o rochie, în formă de cerc. COSTINESCU

8°. Lemn arcuit, care încunjură gâtul calului înhămat rusește. TDRG.

9°. Bandaj herniar, s u s p e n s o r i u. Cf. BIANU, D. S., COSTINESCU.

10°. Nuia de alun fixată în pereții casei de lemn înainte de a-i lipi cu lut (Suciul-superior, jud. Solnoc-Dobâca, com. ITTU).

11°. (Vier.) Via are șapte lucrări: tăiatul, hărăcitul, *cercu'*, sapa după *cerc*, sapa după lăstari plevila și sapa după plevilă. H. XI 400. Hărăceala... se face tot odată cu *cercu'*;... în alte părți nu se zice *cerc*, ci «hărăcit». H. II 58.

II. F i g. Figură, desen, linie, mișcare etc. în formă de inel s. roată.

1°. Rotocol, arman, roată, horă. *Au văzut într'un loc un chip de șanț ca un cerc, săpat în pământ.* DRĂGHICI, R. 158/8. *Cocostârcul... în cercuri line zboară.* ALECSANDRI, P. III 26. *Apa, unde-au fost căzut, în cercuri se rotește.* EMINESCU, P. 263. | A d v e r b i a l. *Se prind de mâni și se desprind, S'adună cerc și iar se 'ntind.* COȘBUC, B. 21/10. # *Toate-s în cercuri* = merg rău, pe dos. ZANNE, P. 522, PANN, P. V. II 148/20.

2°. Cearcăn (în jurul lunii. PAMFILE, CER. 34, 62, ochilor etc.) *Ochii... împrejurați de un cerc purpuriu.* C. NEGRUZZI, I 6 *Bată-te... cercul cel de lângă lună..., cel de lângă soare.* DOINE, 209/18.

B. (Sensuri moderne și cărturărești, după fr. «cercle»).

1°. (Mat.) Suprafață plană mărginită printr'o circumferență (MELIK, G. 35), linie curbă ale cărei puncte sânt toate la o egală distanță de un punct fix numit centru. *Ecvator... este un cerc din cele mari.* GORJAN, H. II 77. *Raza, diametrul, periferia cercului. Cercuri de declinațiune; polare (arctic și antarctic); de latitudine, de longitudine; de iluminațiune. Cerc orar* = meridian ceresc. CULIANU, C. 16.

2°. P. e x t. (Astron.) Calea pe care o porcurge un corp ceresc, o r b i t a unui astru. DICȚ. *Cercuri diurne* = cercuri descrise de astri în mișcarea lor diurnă. CULIANU, C. 16. || F i g. Reuniune de persoane grupate în jurul uneia la o recepție, într'un salon. *Fiindcă amicul se duce din cercul nostru, propun să începem masa și s'o sfârșim cu un toast în sănătatea lui.* ALECSANDRI, T. 1691. *Regele, făcând cerc, a vorbit cu fiecare din cei prezenți.* | Asociație de oameni care întrețin cu cheltuială comună un local unde pot să se întrunească; p. e x t. localul unei asemenea asociații, cf. c l u b. *Cercul militar.*

3°. P. e x t. Grupă de persoane aparținând aceleiași clase sociale, s. având aceeași funcțiune, aceleași principii ori interese comune. *Asemenea oameni... nu pot aparține cercurilor, în cari te miști tu. Eu sânt jos.* EMINESCU, N. 72/29. *Trăind în cercul vostru strâmt, norocul vă petrece.* id. P. 282. *Popoarele sânt chemate a se consolidă în cercuri etnografice.* MAIORESCU, CR. I 356. *Autorii... și-au făcut școala literară în cercul «Junimei».* id. ib. II 349. *Dan vorbeă de cercurile literare din București.* VLAHUȚĂ, D. 61. *El voi să exercite o ultimă presiune asupra cercurilor oficiale.* IORGA, L. II 65.

4°. F i g. Cuprins, sferă, întindere, teren, limită (în atribuțiuni, cunoștințe, ocupațiuni etc.). c â m p. *O autoritate care să poată judecă după rațiune întinderea cercului libertății fiecăruia.* GHICA, S. 202. *Nu vom puteă face altă decât a ne învârti mereu într'un cerc de neputință.* URICARIUL, XIV 147/5. *Ne vom mărgini în cercul strict al obiectului în sine.* HASDEU, I. C. 111/39. *Întreprinsesem... a căutà în cercul literelor și al artelor imagine vânătorești.* ODOBESCU, III 60. *Strâmtul cerc luminos al conștiinței.* MAIORESCU, L. 21. *Epitropia bisericească o găsim amintită... fără de a i se. preciză cercul de competință.* SBIERA, F. 364/40. *Aceasta nu intră în cercul studiilor mele.* TDRG | *Cerc vițios* = raționament în care se ia drept premisă tocmai ceea ce ar fi de demonstrat. | † (La Românii din fosta monarhie austro-ungară, după germ. *Kreishauptmann*) *căpitan de cerc* (s. *cercual*) = șef administrativ al unei regiuni numite «cerc».

[Plur. *cercuri.* | D i m i n u t i v e: **cerculéț** s. a. (ad IV 1°). *Cămășile tinerilor... au laturile gurii și pepții cămășii înfrumusețate cu îndoituri verticale (cerculețe).* MANOLESCU, I 171; —**cercuréi** s. a. *Lăsând îndărătul lor Pe luciul apelor Vălurèle ușurèle Și vârteje 'n cercurèle.* ALECSANDRI, P. P. 136; —**cercuríca** s. f. art. Nume de capră. DAMÉ, T. 182; —**cercúț** s. a. *Soare, lună cu cercuț.* PAMFILE, CER. 34, 66. *Cercuțu' de p'ângă* [= pe lângă] *lună.* ȚIPLEA, P. P. *Cercuțu' de p'ângă soare.* ib.; —**cercușór** s. a. *Gura gârliciului îi prinsă pe un cercușor de lemn.* ȘEZ. IV 115/35. | A d j e c t i v: **cercuríu, -íe** = arcuit, adus în formă de arc; s p e c. (la plur.) (coarne) aduse în sus în formă de *cerc;* (bou H. II 26, I 344, II 117, VII 149 s. vacă) cu coarne arcuite. *Argeà însemnează, la zidiri, o formă cercurie boltită cu piatră; așà, la case, pivnițe etc.* (Gropnița, Iași). HEM. 1575/5 jos. *O vacă la păr vânăt, coarnele cercurii în sus.* MON. OF. a. 1907, 7598. *O junică la păr porumb, coarnele laci-cercurii.* ib. | N o m e n a g e n t.: **cercurár** s. m. = cel care face s. care pune cercuri. DICȚ., (cu a b s t r a c t e l e) **cercurărie** s. f. = meseria cercurarului. LM., **cercurărit** s. a = plata pentru pusul cercurilor. LM.]

— Din lat. **circus** «cerc». Cf. dubletele c i r c și ț a r c, derivatul c e r c u i, familia: c e r c e l, c e a r c ă n, (în) c e r c à, c e r c e t à și compusul s e m i c e r c.

CERCÁ vb. I. I. 1°. *Borner* (une propriété), *rechercher* ou *vérifier* les bornes. 2°. *Rechercher, examiner. Contrôler. Sonder. Étudier, consulter; explorer; expérimenter; faire une perquisition, une investigation; fouiller.* 3°. *S'informer, se préoccuper de savoir, demander.* 4°. (Refl.) *Chercher à se rapprocher* (de qqn), *à conclure une alliance.* II. *Envahir, piller.* III. *Poursuivre.* IV. 1°. *S'efforcer, tâcher* (de...). 2°. *Essayer.* 3°. *Éprouver, tenter* (Dieu, la fortune). 4°. *Essayer, goûter.* V. 1°. *Chercher.* 2°. *Chercher à, essayer* d'obtenir, de provoquer, de faire. 3°. *Faire appel, adresser une prière.* 4°. *Gagner.* VI. 1°. *Regarder.* 2°. *Visiter, fréquenter.* VII. 1°. *Éprouver, souffrir, subir. sentir.* 2°. *Obséder, envahir* (en parlant d'une sensation, un sentiment etc.)

1. Înțelesul orginar al latinescului *circare* era «a încunjurà cu un cerc (inel, verigă)»: *anulo aureo vulnus circat,* apoi «a încunjurà, a face o mișcare ocolitoare, a face ocolul (unui lucru), a percurge de jur-împrejur, a da târcoale»: *circare montem.* Acest sens s'a păstrat până azi la Spanioli și Portughezi și se găsește și în limba veche italiană.

În graiul măsurătorilor de moșii (în care e atestat mai cu seamă cuvântul latinesc), *circare* a trebuit să însemneze «a face ocolul unei moșii, a-i da ocol, spre a-i fixà hotarele». Acest sens îl regăsim în românescul:

1°. † *A cercà o moșie* = a merge de jur împrejurul ei spre a o delimità, *a cercà hotarele* = a merge de jur împrejur pe la toate hotarele spre a le determinà, a le hotărnici, a le pune semne, *a cercà semnele* = a inspectà, controlà, verificà, examinà, de jur împrejur, semnele prin care se hotărăște o moșie. *Am luat hotarnici pe Timuș Crupenschi logofițel și, hotărînd Timuș logofițelul, au făcut salul în trei bătrâni pol* [= și jumătate]*..., cu care hotărîri neodihnindu-se răzășii și plângându-se de strâmbătate..., au fost poroncul Măria-Sa d-sale lui Toderașcu Cantacuzino și d-sale Sturza Clucer, (ca) să vie aice să cerce aceà moșie* (a. 1741). URICARIUL, XV 311. *Nu ne-[a]u fost vreme*

acmù să ne cercăm hotarele [călcate] (pe la 1650). IORGA, D. B. I. 91. *Să cerci sămnele şi, pe unde or fi stricate sămnele, să le pui la loc* (a. 1729). URICARIUL, XXII 410.

2°. P. gen. (adesea înlocuit azi prin *încercà*) Trans. şi absol. A examinà, a supune unei cercetări, a cercetà (cu de-amănuntul), a scrutà, a sondà (pe cinevà), a căutà să afli, a iscodì, a ştirici. *Trebue giudeţul să cearce şi foarte mult să cearce.* PRAV. MOLD. 577. *Cela ce nu va lăsà* [pe vameş] *să cearce negoţul...* ib. 25,2. *Tu cerci de-amănuntul inima şi zgăul.* DOSOFTEIU, PS. 25. *Iscoade sânteţi, a cercà urmele ţărâi aţi venit.* BIBLIA (1688) 32/1. *Mai nainte de ce nu vei cercà. nu hulì; gândeşte întâiu şi atunce dojăneşte.* LET. II 62/11. *L-au învăţat Vezirul, pe taină, să cerce pentru pâra ce-l pârîse Deltaban...*, [dacă] *este adevărat aşa, au ba.* ib. II 276/8. *Într'acesta chip dară au fost ieşitul, începătura şi călcarea Gothilor de la Huni; iară acum să cercăm după aceasta... ce au mai lucrat.* CANTEMIR. HR. 262/23. *S'au trimes de s'au cercat la sfânta pravilă, care dieată să cade a să ţineà în samă* (a. 1717). URICARIUL, XXV 281/24. *Cercând fântânele cu slatină* (a. 1815). ib. I 227/8. *Celui ce va să cearce începutul limbei româneşti.* P. MAIOR, IST. 232. *Toţi copacii ce cercase nu erà decât copaci neroditori.* DRĂGHICI, R. 42/1. *De am cercà starea lui Robinson, atuncea am înţălege că aceea ce nouă acum ni se pare a fi nemică, lui trebue să-i fie de o mare fericire.* id. ib. 144/19. *Cercând ca scumpătate a fabulei sujet...* DONICI, F. II 24. *Necromanţii şi vrăjitorii cearcă în zodii şi cu bobii viitorul sufletelor.* ODOBESCU, II 370. *Ca ţiganul care bagă degetul prin rara casă de năvod, cu-a mele coate eu cerc vremea de se'nmoaie.* EMINESCU, N. 42/29. *Unul din ei, pleşuv şi uscat, venì să-i cerce pulsul.* id. ib. 79/22. [*Îţi cerci de la 'ncepere neamul.* COŞBUC, Æ. 137/42. *Am trebuit să cerc mai întâiu toate actele şi scrisorile parohiale.* SBIERA, F. 79/22. *Am trimes pe Pepelea afară, să cerce ori de nu-i pândeşte cinevà.* id. P. 5. *Dracii au deslegat sacii şi, cercându-i, i-au aflat toţi plini de cenuşă.* id. ib. 17. *D[umne]zeu umblà cu Sf. Petru pe pământ printre oameni şi le cercà firea şi inima.* RETEGANUL, P. III 56. *Oamenii cercăm: Care-s cu păcate, Care-s cu dreptate.* TEODORESCU, P. P. 92. *Veniţi înapoi La (cutare), La noi, De-l căutaţi Şi-l cercaţi, Din creierii capului, Din nările nasului.* ib. 382. *A cercà din fir în păr.* BARCIANU. *Verzarea* [= ciocănitoarea] *cearcă copaciul şi, mai slab unde găseşte, acolo ciocăneşte.* PANN, ap. ZANNE, P. I 689. *Vasul plin se cearcă des* = omul bogat de toţi e căutat. ib. IV 172. | (Construit cu în) (Absolut) *De la sfântul scaun din ceriu caută Domnul, Cu ochii săi cei sfinţi, de cearcă'n tot omul.* DOSOFTEIU, PS. 36. | (Obiectul examinării se arată prin prep. de) A supune unei cercetări, a controlà, a verificà, a face o constatare. *Ieşind sufletul, îi ies nainte ceata de draci şi cearcă întâiu de clevete.* DOSOFTEIU, V. S. 96. *Dat-au şi strinsoare mare, de cercà pre oameni de peceţi.* LET. II 459/18. | (Mijlocul examinării se arată cu prep. cu). *S'au cercat cu divan giudecata numiţilor boieri* (a. 1755). URICARIUL, XI 366/27. *În valurile Volgăi cercam cu spada vad.* EMINESCU, P. 200. || Spec. A sondà. *Nu cercà marea cu degitul.* ALECSANDRI, T. 1443, cf. CREANGĂ, P. 260/3. | A studià, a consultà. *Nu numai letopiseţul nostru ce şi cărţi străine am cercat, ca să putem aflà adevărul.* LET. I 95/19. | A experimentà. *Să cuvine a să urmà pământescului obiceiu, carele, în curgere de mulţi ani de obşte păzindu-să şi întru giudecătorii cercându-să, s'au întărit.* CODICĂ ŢIV. 3/4. | A explorà. *Înţelepţii cu mare osârdire şi nevoinţă cearcă şi sapă pământul.* PRAV. MOLD. 1. | (Jur.) A perchiziţionà, a face perchiziţii, cercetări, investigaţii. *Poate să cearce pren toate casele pre unde-şi va prepune sau va cunoaşte niscare seamne de furtuşag.* PRAV. MOLD. 17/2. *Având grijă să nu-i cerce casa, o scatulcă ce aveà cu odoarele sale le-au trimis... la un mitropolit.* LET. II 43/7. *Starostele să aibă voie a cercà toate dughenile, ca să vândă... cu cumpăna dreaptă* (a. 1783). URICARIUL, II 42/14. | A cercetà, a scotocì. *Şi cercă în toate hainele şi săculeţele călătoriului aceluia şi, neaflând nimica...* MARGĂRITARE (a. 1746), ap. CCR. 197. *Iş[i] băga mâinile în sân, pipăind şi cercând ceale ce căută.* MINEIUL (1776) 27 2/2.

3°. (Construit cu prep. de s. cu doară) A întrebà, a se informà, a se interesà, a ştirici. *Când va fi îmblat, de va fi cercat şi va fi întrebat cela cu paguba...* PRAV. 162. *Să meargem în Tir, să cercăm de Simon, ce face.* DOSOFTEIU, V. S. 151. *Cu lacrimile meale... [i]m[i] moiu aşternutul, De când nu cerci de mine.* id. PS. 23, cf. 40. *Irod... a cercat cu de-amănuntul de la dânşii, de vremea întru care s'a arătat steaua.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Dă-i vin cât a puteà bea, Da de bani nu te 'ngrijeà, Da nici de vin nu cercà, Că, de-a trece, ţi-oiu mai da.* BIBICESCU, P. P. 295. *Nu ştiu, dragul micu; fără* (= însă), *fiindc'ai bătut atâta amar de cale, o să cerc, doară vor şti supuşii mei.* RETEGANUL, P. V 65.

4°. † Refl. A face întrebare, a căutà legături, relaţii s. simpatii, a începe tratative (în vederea unei alianţe). *Şi de atunce Hmil au început a stricare legătura ce aveà cu Tătarii şi se cercà la Mosc.* LET. I 325/7. *Duca-vodă, domnind în Ţara muntenească, erà Muntenii acum sătui de dînsul, ci începuse a se cercà mai vârtos Şerban Logofătul cel mare, cu fraţii lui.* ib. II 16/32. *Până erà acestea la Bugeag, începuse Petriceico a se cercà la Turci.* ib. II 34/8. *Cercatu-s'au Antioh-vodă, când au vrut să se căsătorească, pentru o fată şi la Constantin Brâncoveanul...; ce* [= ci] *nu i s'au trecut.* ib. II 47/28. *Zic că atunce se cercà acel Han să se închine la Împărăţia Mosculuiş şi să lipsască de subt Împărăţia Turculuiş.* ib. II 216/7.

II. Chiar în latineşte legătura etimologică a lui *circare* cu *circus* «cerc» începuse să se piardă şi *circare totam regionem* (în inscripţii) însemnà «a cutreierà, a străbate (în lung şi în lat, de la un capăt la altul) o regiune». Acest înţeles s'a păstrat în italieneşte şi se reflectă în alb. kerkoń «a călătorì». La noi îl recunoaştem în înţelesul «a cutreierà, a străbate (prădând) o ţară, a face incursiuni prădalnice (undeva)». *Tătărî, pornind cete în toate părţile, carele mai mult de opt zile cercară ţara, arzând oraşele, hrăpind bucatele, robind pe locuitori.* BĂLCESCU, M. V. 229/30.

III. † Când scopul acestei «cutreierări» este a prinde (un hoţ) sau a ajunge (pe dușman), avem sensul: a umblà (mult, cu tot dinadinsul) după cinevà, a-l urmări. *Şi nu până la o vreame i-au cercat Constantin-vodă, ce vreo doi ani.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Voi să cercaţi pre Perşi, să le daţi certare..., că aşà li se cade acelora.* HERODOT, 252.

IV. Într'o frază ca: *A cercat toată ţara, să afle un vraciu* înţelesul vechiu e «a umblat în lung şi în lat, a cutreierat toată ţara, cu scopul de a găsì un medic». Făcându-se însă cu timpul o legătură tot mai strânsă între verb şi scopul acţiunei, s'a născut unitatea semantică *a cercat să afle* (cu noul complement *un vraciu*) = «a umblat să afle, şi-a dat silinţa să afle, a căutat să afle», ca în multe dialecte romanice. (Azi, înlocuit adesea prin *încercà*).

1°. (Urmat de să....) A umblà să..., a-şi da osteneala s. silinţa să..., a se strădui, a se silì, a se ţrudì, a face sforţări să..., a vrè să..., a căutà (6°) să... *Acest voinic bogat cercà traiu mult să custe* (= să trăiască). VARLAAM, C. 227,2. *Ruşine să*

pață... carii ceárcă sufletul să-mi piară. DOSOFTEIU, PS. 135. *Ștefan-vodă... nu cercă să așeze țara, ce* (= ci) *de războaie se gătì.* URECHE, ap. GCR. I 70/34. *Atunce se cercà acel han să se închine la împărăția Mosculuì și să lipsască de subt împărăția Turculuì.* LET. II 216/17. *Veștì... în tot ceasul totdeauna cercà, de trimeteà la Poartă.* ib. II 333/31. *Cine cearcă a înșelà pe Dumnezeu, așà se osândește.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 156/48. *Eu voiu cercà, de voiu puteà, să fac o umbreală ca a lui.* DRĂGHICI, R. 59/20. *În zadar cearcă ei să ridice un zid... despărțitor.* ALECSANDRI, P. II 119. *Ea cercà a surâde.* EMINESCU, N. 76/13. *Unii oameni... nu se astâmpără... măcar că au pățit multe, tot cearcă în pădurea lui, să vadă nu-l vor puteà găbuì cumvà?* CREANGĂ, P. 218/1. *Cercà feliu și chip ca s'o răpească.* SBIERA, P. 315. *Ian cercați a-i da ceva.* id. ib. 247. *Cercà... să cheme pe Român.* ȘEZ. V 80. *Voiu cercà să văd.* RETEGANUL, P. II 50. *Lupul, unde a mâncat mielul, nouă anì cearcă a-și găsì hrană.* ZANNE, P. I 567. || Refl. (După sinonimul) «a se străduì, a se trudì»). *Cela ce să cearcă* (să ispitește Munt.) *să otrăvească pe cineva...* PRAV. MOLD. 414, cf. 746. *S'au cercat Muradin Sultan și la Moscalì să se închine.* LET. II 49/11. *M'am cercat să cetesc un romanț din acèle manuscrise.* C. NEGRUZZI, I 11. *Vulturi... se ce[a]rc[ă] vesel ca să zboare.* ALECSANDRI, II 6. *Să te cerci a dovedì.* ODOBESCU, III 48/18. *Oricum se cercà bietul om să-și scoată carul din imală, nu puteà, nicì într'un feliu.* SBIERA, P. 199. *Să nu să cerce în zădar a-l însură.* RETEGANUL, P. III 32. *Biata fată de împărat se cercà să zică și ea ceva, dară împăratul îì tăiè cuvântul.* ISPIRESCU, L. 23/29. *Eì se tot cercà, Zidul că 'ndreptà.* TEODORESCU, P. P. 462b.

2°. Absol. A face o încercare (s. încercări), a probà (într'o doară), a căutà. [Tâlharii] *cercat-au pre la toate mănăstirile, până au lovit la mănăstirea Putna* (a. 1622). IORGA, D. B. I 40. *Îndată au chemat pe Costachi la Curte, apucându-l să mărturisească care au arătat casa, ca să cerce, dar el nu știe nimică.* LET. III 233/28. *Din mânie și mai mare ar fi cercat, că ar fi chemat pre Turcì întru agiutoriu, de nu o ar fi așezat unìi dintre boierii cei mai de frunte.* ȘINCAI, HR. II 28/21. *Nu să cade de prisosit să cercăm, că cercarea de prisosit la mulțì le-au fost spre stricăciune.* ȚICHINDEAL, F. 178/14. *Îngăduește să cerc și eu vitejește.* BARAC, A. 13. «*Bine*», *răspunse smeul, «cearcă, și vom vedeà ce voinic ești».* SBIERA, P. 134. *Muierea cereà cu el și cu buna..., dar nărodul nărod rămâne și 'n ziua de Paștì!* RETEGANUL, P. I 1. *Un părău cu apă rece, Cine bea de dor îì trece: Am cercat și am beut, Și de dor nu mi-a trecut.* HODOȘ, P. P. 216. *Iarba-cu-foaialată e cea mai bună doftorie de cap, și, de vrei să mă asculți, cearcă, și vei vedeà,* ȘEZ. III 151. (Urmat de doară, dacă, de) *S'au vorbit vr'o trei copìi S'apuce 'n codrul de teì, să cerce de-s voinicei.* ALECSANDRI, P. P. 289, cf. 87. *Eu, peun fir de romăniță Voiu cercà de mă iubești.* EMINESCU, ap. TDRG. *Ea cercà toate chipurile, doară ar deslipì-o de la inima împăratului, dară nu puteà.* SBIERA, P. 117. *Hai la noi slugă, că mama de multă vreme tot cearcă, doară va aflà o slugă.* RETEGANUL, P. IV 16. *Închide ochiì, pentru ca să cerce dacă poate trece podul cu ochiì închiși.* ȘEZ. III 56. || A probà în toate chipurile, a face tot posibilul, a întrebuință (toate) mijloace(le), a face și-a drege. *Vaì, mândro, mândruța mea, Ce putuși, mândră, cercà, De io nu te pot uità?* HODOȘ, P. P. 136.

3°. Trans. A pune (pe cinevà) la încercare, la probă; a ispitì, momì, ademenì (pe cinevà). *Csĕrk=* tento, probo. ANON. CAR. [Călugărița] *nu să duce să cearce pre nime, cumu-i bărbatul, de mearge de o smomeaște.* PRAV. MOLD. 757. *Mi-ai cercatu-mi inima.* DOSOFTEIU, PS. 46. *De barce, plute, luntrì nu sânt împovărat Și greutatea lor asupra-mi n'am cercat.* DONICI, F. II 17. *Relele... țì s'au trimis din cer, ca să se cerce credința ta.* MARCOVICI, D. 15/26. «*Cum ai să îeì d-ta... un Rus? Rusul e ca porcul*» — *o cerc eu.* IORGA, B. 233. *Se pricepuse îndată că inima smeului nu poate fi acolo, și că el căută numaì s'o cerce.* SBIERA, P. 63. *Eu v'aș sfătuì ca să nu cercăm răbdarea lui Dumnezeu până în sfârșit, ci să ne lăsăm de tâlhărit.* id. ib. 267. *Eu numaì cercasem firea muierii.* RETEGANUL, P. V 82. *Să vă cercați puterile, să văd care sânteți mai tarì.* id. ib. IV 17. *Aseară și-alaltăseară, Mă cercà doru' p'afară.* DOINE, 159. # **A-și cercà norocul** = a-și pune norocul la încercare. *Atrași de frumusețea fetei și de bogăția părinților, au voit să-și cerce norocul.* SBIERA, P. 140. *S'o dus acolo la fântână, ca să-și cerce norocul, să vadă, n'a puteà să scape fata împăratului de la un nacaz ca aista?* ȘEZ. IV 197.

4°. Trans. A căutà să vezi dacă (ceva) e bun, valoros, potrivit etc., făcându-i proba; a probà (o haină), a gustà (o mâncare, o băutură), a încercà (o armă) etc. *Apostolul, sugând un pahar, strigă că încă de la nunta din Cana nu băuse așà vin minunat, și poftì pe gazdă să-l cerce.* C. NEGRUZZI, I 83. *Să-mi mai cerc astă rugină* [de pușcă]. ALECSANDRI, P. I 61. *Cearcă-l* [șalul] *d-ta, ca să știm de se prinde pe o talie elegantă.* id. T. 308. *Cercară toate femeile condurul și la nicì una nu se potrivì.* ISPIRESCU, L. 187/20, cf. SBIERA, P. 215. *Nu odată și-au cercat tăiușul cuțitelor, coaselor și al securilor, vârful sulițelor și al furcilor de fier în capurile și coastele Tătarilor.* MARIAN, T. 264/4. «*Cum voești să ne batem? Din fugă, din sabie, ori din trântă?*» — «*Haì să le cercăm pe toate!*» *răspunse Sucnă-murgă.* SBIERA, P. 92. *În ziua de moși... se cercă lut pe lut (omul cearcă blidele, de-s tarì).* ȘEZ, I 128/14. *Iar când a'nserà de noapte, Să mai cerc durda, ce poate.* ALECSANDRI, P. P. 256. *Când eram de optsprezece* [anì], *Cercam vinul dacă-i rece.* ib. 254. *Să cercăm vinul de-i bun.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 273 *Trecuiu în țară streină, Cercaiu pânea de e bună, Și luaiu odată'n gură, Pânea mi se pare tină.* TEODORESCU, P. P. 285. | (Modern, după fr.) A încercà să faci, să încep cevà. *Nu e 'n stare nicì o mână ca să cerce-al tău portret.* ALECSANDRI, P. I 161.

V. Când scopul *cercării* (= umblării de jur împrejur, cutreierării) este aflarea, ajungem la ideea exprimată prin «a căutà», care e sensul principal al urmașelor lui *circare* în limbile romanice și care se găsește la noi în Moldova și Transilvania nordică.

1°. Trans. și absol. A căutà (adesea în opoziție cu aflà s. găsì). *Venì păstoriul... cercându oaia cea pierdută.* VARLAAM, C. 381. *Unde-l cercì, acolo-l aflì.* id. ib. 80,2. *Mearse cu multă nevoință, de cercă locurile pustiei.* DOSOFTEIU, V. S. 11. *Fu cercatŭ de la 'mpăratul și aflat și pus iarăși la cinstea cea dintâiu.* id. ib. 22,2. *Mâna Dumnezăului nostru preste toți ceia ce-l cearcă pre el, și mânia lui preste toți ceia ce-l părăsescu pre el.* BIBLIA (1688) 341. *De vei cercà la cărțile besericii, vei aflà scris viața sfinției sale.* LET. I 103/14. *Au trimis oamenii să cerce locurì mai bune de hrană.* ib. 1 85/18. *Turcii... pre toți morții i-au desgropat, cercând pentru avere.* ib. II 122/38. *Într'adins am cercat-o, ce* [= ci] *nu s'au aflat.* CANTEMIR, HR. 162/7. *Să fie volnic a cercà pe un țigan ciubotar.* (a. 1740). URICARIUL, XXI 387. *Tâlharii... pretutindenea să se cerce și să se prindă.* ȘINCAI, HR. I 352. *Cercându-și loc de lăcuință, unìi s'au așezat în Bulgaria.* P. MAIOR, IST. 184/19. *Odinioară Teucru, eroul Salaminei, cercà pe luciul mărilor... o patrie mai ferice.* ODOBESCU, I 252.

Cercând așà, n'au găsit nici o casă, dar au aflat o bortă în pământ. SBIERA, P. 200. *Sânta Duminică a întrebat-o ce cearcă?* id. ap. TDRG. *Au mai cercat-o prin grădină, prin toate ungherele, dar degeaba, n'au dat de dânsa.* id. ib. 90. *Ce cați, Magdule, la noi?... Am venit să cerc* [fete] *pe aici. De-oiu găsì una mai mare, Să-mi fie de însurare.* ALECSANDRI, P. P. 377. *Ileana... erà o fată, cât să-i cerci părechia, de frumoasă ce erà.* RETEGANUL, P. I 51. | (Urmat de *să...*, *de...*, *doară...*) *Cercà pretutindeni, doar ar găsì vr'un copaciu care să-l poată scobì.* DRĂGHICI, R. 143. *Cercam un vad, să ies la lumea largă.* EMINESCU, P. 203.

2°. † A căutà să obții, să pricinuești, să provoci, să ridici, să faci etc. *De te deslegi de muiare, nu cercà muiare* (a. 1618), ap. GCR. I 52/21. *Păcătosul cearcă direptului moarte.* DOSOFTEIU, PS. 124. *Pizmași ce-mi cearcă scârbă.* id. PS. 17. *Cămila cercând coarne, și-au pierdut și urechile.* CANTEMIR, IST. 102/32. [Grigore Ghica-Vodă] *cercà dreptatea fieștecui la judecată.* LET. III 81/6. *Au început sf. mănăstire a-i supără și a cercà pretenție pentru aceà culme* (a. 1845, Craiova). IORGA, S. D. XXI 355. *A cercà mijloace* = a căutà fel și chip, mijloace spre a..., *prilej* = a căutà o ocaziune binevenită, *sfat* = a te duce să iei sfat (de la cinevà), a te sfătuì, *slujbă* = a căutà un angajament, *strâmbătate* = a căutà mijloace de răzbunare, *vreme* = a așteptà ocazia, timpul oportun. *De nu s'are hi prilejit o samă dintre capete să cerce mijloace și să nu alerge la Împărăție, are hi fost la perire țeara aceasta.* LET. I 236/34. *Din zi în zi, cercà prilej, cum și în ce chip s'ar puteà mântuì de acel Domn al lor.* LET. III 59/19. *Ovreii toți i-au scos ocară Și cărturarii lor cercară Prilegiu să piardă pe Hristos.* COȘBUC, B. 30/5. *Unul cu altul cercà sfat, ce vor puteà face ca să poată hălăduì.* LET. I 161/17. *Sta împrotiva împărăției Neamțului, cercându-și și Halițchie slujbă la Racoție.* LET. II 85/18. *Deci Turcul i-au dat răspuns să-și cerce strimbătatea, că el n'are acolo amestic, fiind bucuros să se înceapă gâlceava acolo și el să aibă pace.* LET. II 397/1. *Cu gândul lui nepotolindu-se — că erà sufletul lui amărît — deci tot cercà vreme.* LET. II 20/8.

3°. † A apelà la cinevà, a se adresà cuivà cu o rugăminte, a rugà. *Avem șeapte sute de îngeri împrotiva* [diavolu]*lui, de-i vom cercà, să ne hie agiutori.* VARLAAM, C. 268. *Cine te ceárcă cu rugă curată, îl grijești la lipsă.* DOSOFTEIU, PS. 30, cf. 112. *Ceia ce-l cearcă* [pe Dumnezeu]. NIFON, 6. *Burii cu toți soții lor cearcă pre Traian ca, făcând pace, să se întoarcă acasă.* ȘINCAI, HR. I 4.

4°. (Ungurism, în Maramureș, după ung. *keresni* «a căutà» și «a câștigà») A câștigà bani lucrând (Rogna). Com. ITTU.

VI. Ajuns în sfera de sinonimie a lui «căutà», *cercà* a putut primì și alte înțelesuri ale acestuia.

1°. † A se uità, a privì, a căutà. *Turcii, după ce au trecut în Lichirești, cercându-și în preajmă, și văzându-se fără zăligneală, se îndreptară noaptea către Slobozie.* DUMITRACHE, C. 394. (Acest sens s'a putut naște și din cel de «a examinà» sau poate chiar în lat. să fi existat expresia *circare oculos* «a-și rotì privirile, a-și face ochii roată», cf. ital. *cercare con l'occhio* = investigare col guardo și lat. med. *circator* «păzitor, streajă»).

2°. (Ca și lat. *visitare*) A umblà des (pe undevà s. pe la cinevà), a cercetà, a vizità (LB.), a căutà (pe cinevà), a frecventà (o școală). *Învățând mai nainte pre gazda sa (de-l va cercà neștine) să spună că s'au dus.* ȘINCAI, HR. II 247/22. *Tinerimea nobleții... cearcă academiile* (a. 1827, Transilv.) ap. CA. 618. *Poate că nici crâșmăriței nu-i erà tocmai urît a sta între noi, de ne cercà așà des.* CREANGĂ, A. 92/13.

VII. Într'o frază ca *durerile au cercat pe bolnav*, avem a face cu o expresie figurată, de felul lui *năvălitorii au cercat țara*, adecă «l-au străbătut, cuprins, răvășit». Printr'o inversiune obicinuită între subiect și complement, se poate zice și: *bolnavul a cercat dureri*, în care construcție sensul e pasiv: «bolnavul a fost străbătut, cuprins, răvășit de dureri», adecă «a îndurat, suferit, simțit». La acest sens s'a putut adăogà o nuanță nouă de la *cercà* = a pune la încercare. (Azi, mai cu seamă înlocuit prin *încercà*).

1°. (Subiectul — omul — e obiectul pasiv, fiind vorba, de obiceiu, de o întâmplare s. sensație neplăcută) A trece prin încercări, a suferì, a îndurà, a aveà parte de..., a fi expus la..., a gustà, a (se) simțì. *N'ar fi cercat osândă sluga cea c'un talant, ci mai vârtos dobândă, de nu l-ar fi îngropat.* ZILOT, CRON. 65/22. *Țara aceasta au cercat atâtea răutăți, încât săracii lăcuitori ajunseseră la o desăvârșită desnădejduire.* DOC. (a. 1804), ap. TDRG. *Primejdie ca aceasta alta nu cred c'ai cercat.* BELDIMAN, O. 62/25. *Câtă greutate a cercat Numa, spre a puteà călcà o hotărîre ce erà mai scumpă decât vieața!* id. P. II 144/6. *Toți patimi cercăm, necazuri răbdăm.* PANN, E. IV 123. *Cercaiu multe. scârbe.* GORJAN, H. I 116, cf. (*lipsă*) I 8/24, (*ticăloșì*) II 1, (*mâhnire*) II 229. *Nici o patimă nu cearcă a voastră proastă simțire.* KONAKI, P. 252. *Împăratul cearcă întristare pentru noi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 284/41. *Toți poeții cearcă 'n lume feliuri de nemulțămiri.* DONICI, F. II 56. [Amorul] *mă făceà a cercà toate chinurile despărțirii.* C. NEGRUZZI, I 61. | (Neobicinuit, fiind vorba de o sensație plăcută) *Eu mă purtam către dînsul ca cu un Turc, și cercà mare plăcere.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 289/45. | Subiectul e cevà neînsuflețit) *Veri ce stricăciune va cercà lucrul cel închiriat... chiriașul nu să îndatorează.* CARAGEA, L. 23. *Când cearcă pământul vr'o mică zguduială...* ALEXANDRESCU, M. 255. *Trei groaznice focuri a cercat acest oraș.* C. NEGRUZZI, I 70.

2°. Unipersonal (Despre stări sufletești) A se ivì, a venì din când în când, (despre om) a simțì ivindu-se în răstimpuri (ca o încercare, tentație, ademenire etc.), a fi cuprins, obsedat (ca de o presimțire vagă). *De câtva timp îl cercà în răstimpuri un junghiu în piept.* VLAHUȚĂ, N. 14. *Și astăzi încă, din această pricină, mă cearcă păreri-de-rău.* SADOVEANU, P. S. 44. *Și tot îl cercà amintirea cu Lipovanul.* id. ib. 20. *Se întâmplà a doua sau a treia oară: par'că-l cercà, par'că-l prevesteà în singurătatea vieții lui, loviturile acestea par'că erau ușoare bătăi în ușă ale morții.* id. M. 103.

[Adjective: **cercát, -ă** (cu negativul **necercát, -ă**) = încercat, cercetat, examinat, întrebat; (cu înțeles activ și trecut, cf. germ. ein geprüfter Mann) experimentat, cu experiență, priceput, pățit; căutat. (ad I 2°). *Domn harnic..., cercat și înțelept.* TES. II 307. *Sânge ce se varsă, Domnul necercatŭ nu lasă.* DOSOFTEIU, PS. 30. *Necercat de Mihaiu-vodă de-i trebue oaste, au dat iarlâc la Bei-Mârza.* LET. III 120/4. *Războinicii viteji și cercați.* BĂLCESCU, M. V. 325/24. *Un copil necercat în ale războiului.* ISPIRESCU, L. 193. *Sufletele lor cercate prin multe nenorociri.* RALET, ap. TDRG. (ad V 1°). *Pravilă... cercată și găsită.* EUSTRATIE (a. 1632), ap. GCR. I 76/13. *N'a rămas țară necercată de mine.* LM.; — **cercătór, -oáre** = care cearcă, cercetează, cercetător; (mai ales substantivat, învechit) om trimes să cerceteze, să caute, să sondeze terenul, să examineze; cercetător, cercetaș, investigator, explorator, iscoadă, informator; (spec. la pețit), pețitor; † spion (COSTINESCU); — (substantivat subt.forma feminină) **cercătoáre** s. f. = sondă. DICȚ. *Cercătorii* (= cei care căutau) *aflând pe Temistoclei și întrebându-l de sfântul Dioscorid, răspunse că*

nu-l ştie unde-i. DOSOFTEIU, V. S. 233. *Moisi den pustie trimease să caute ţara cea făgăduită şi porunci cercătórilor să aducă din rodul acelui pământ.* CAZANIA (a. 1642) ap. GCR. I 100/16. *Să stînsără cercătórii de cercături.* DOSOFTEIU, V. S. 48$_2$, cf. MINEIUL (1776) 34$_2$. *Toţi învăţaţii şi cercătorii adeverinţii istoriilor.* CANTEMIR, HR. 52/4. *De* [= dacă] *mirele e din alt sat..., tatăl şi mama feţei... merg cercători.* SEVASTOS, N. 49, cf. H. III 141. *Au venit cercătorii ce-i trimisese Jicmond, de au cercat să ştie de oastea lui Sinan-paşa, ce s'au făcut.* LET. I A. 113, cf. I 130. *La ce alt se poate cercà metalul aurului şi argintului decât la piatra cea cercătoare?* ODOBESCU, I 299/6. *Nu e rău... ca traducătorul român să consulte şi pe cei cari, mai nainte de dînsul, s'au cercat a interpretà în limbe moderne pe autorii vechi, dar... nu se cuvine ca noul cercător să-i ia orbeşte drept călăuze.* id. II 367/12. | Abstracte: **cercáre** s. f. (azi înlocuit de obiceiu prin *încercare*) = examinare, cercetare, † investegaţie, † studiu, explorare (LM.), experimentare, (pe la mijlocul sec. XIX redă, în limba literară, adesea, pe) experienţă; încercare, probă, ispită (LB.), (concretizat, cf. cercală) jerbie de tort cu care se cearcă coloarea cea roşie, ca să se vadă dacă aceasta se prinde bine ori nu (PAMFILE-LUPESCU, CR. 122); † (urmărire; silinţă, tentativă) punere la încercare; căutare (LB.); vizită (LB.); îndurare, suferinţă; spec. durere pe care o simte femeia însărcinată când i se apropie ceasul naşterei. (Mai rar, negativul **necercáre** s. f. = lipsă de experienţă. DICŢ.) (ad I 2°). *Când va aveà o pricină, cu mare cercare să se dovedească* (a. 1741). URICARIUL, IV 402/1. *Să-i facă cercáre, căci e creştină.* MINEIUL (1776) 27^2/1. *Cea mai scurtă vreme de la zămislire pân la naştere sânt şase luni întregi, după cercarea celor întru aceste ispitiţi, vechi şi noi bărbaţi.* CODICA ŢIV. 25/30. *Cercarea oamenilor din veac în veac fac să înainteze meşteşugurile.* MARCOVICI, D. 224/22. *Din hotărîrile dobândite, după ce vor trece prin focul curăţitor al cercărilor practice, vor ieşi adevăruri lămurite.* I. IONESCU, C. VI/13, cf. 19/26, 253/20. *Rădeţi, domnilor, pentru că nu aveţi cercarea mea.* C. NEGRUZZI, I 77/16, cf. I 90/29, I 272. *Cercarea niciodată s'o iei în zadar.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 115. # *Prin cercare* † = din experienţă. *N'a putut încă cunoaşte prin cercare, că soarta omului este schimbătoare?* MARCOVICI, D. 14/19. *Cercarea îl încredinţă în cea mai de pre urmă.* GORJAN, H. I 83/26. *Am aflat că poate cineva să facă o prubă..., de voiţi a vedeà în faptă, vom face o cercare.* DRĂGHICI, R. 113/27, cf. 119/4, 52/16. *Cercare cu gustul.* POLIZU. *Drept cercare, hai, fă-te lu cerşilor, la capătul ist de pod.* CREANGĂ, P. 298/16. *Fătul babei, căruia-i păsă mult ca fata... să se încredinţeze că el ştie... mai multe decât ea, au primit şi această cercare.* SBIERA, P. 146. *Văzând că toate cercările lui sânt fără izbândă, se fereà din calea ei....* ŞEZ. V 136/1. # *Într'o cercare*=într'o doară, de probă. *L-am ales, într'o cercare, Să vedem ce minte are.* RETEGANUL, TR. 78, cf. JARNÍK-BÁRSEANU, D. 66. *A face (o) cercare*= a încercà, a probà. *Făcând cercare, au nimerit.* DRĂGHICI, R. 119. *Nu mă leg ca să prind pe tâlhari, ci numai o cercare să fac.* ISPIRESCU, L. 83/3, cf. 16/4, 20/6. 83/8. (După germ. Prüfstein =probă doveditoare; cf. *piatră cercătoare* ODOBESCU I 299/6). *Istoricul vieţii mele va fi o piatră de cercare pentru prietenia noastră.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. (ad III). *Cu multe feluri de meşteşuguri şi cercări, Şerban-vodă printr'alle părţi îl căută şi-l goneà.* MAG. IST. II 200/27. (ad IV 1°). *N'am lăsat nici o cercáre* [să te înduplece]. BELDIMAN, O. 38/6. *Bunătăţile pe care ne odihnim dormilând sânt cercări, iar nu răsplătire pentru fapte rele.* MARCOVICI, C. 26/24. *Cercare zadarnică! fiind contrară imaginaţiei mele vagabonde.* ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 81. (ad VI) *Robinson ...au început iarăşi a încunjurà muntele, că doar' va găsì loc îndemânatic de locuinţă; însă... au fost zădarnică toată cercarea sa.* DRĂGHICI, R. 48/21. *Au dat boală între oi şi acuma-i cercare prin sat şi la cine s'ar aflà lână neopărită, acela a fi foarte aspru pedepsit.* SBIERA, P. 238. (ad VII) *Păţirea sau cercarea a multor lucruri.* MARCOVICI, C. 65/23. *Însuşi am făcut cercarea asta* [e vorba de nenorocirile îndurate]. BELDIMAN, N. P. II 33/4. *Dacă femeia capătă înainte de naştere de repeţite ori cercări, e un semn că i-a făcut cineva* (Bucov.). MARIAN, NA. 45; — **cercát** s. a. = încercat, probat, examinat, căutat. *Csĕrkat* = probatio. ANON. CAR. *Umblă cu cercatul?* PANN, E. V 27. *Moşneagul a rămas pleşuv şi spetit, de mult ce-l netezise baba pe cap şi de cercat în spatele lui cu cociorva, dacă-i copt malaiul,* CREANGĂ, P. 294/24. *Ş'a apucat-o la cercat, La cercat şi la mustrat.* TEODORESCU, P. P. 152. *Am o neagră salbuliţă, De cercat la gâtul tău, Care nu te-a prinde rău.* ALECSANDRI, P. P. 36. *După aceea s'au luat ei iară la cercat drumul, ca doară ar nimerì acasă.* SBIERA, P. 68; — (învechit) **cercătúră** s. f. = încercare, probă (LB.); examinare, tentativă, experienţă (LB.); probă, gustare (a bucatelor care se pregătesc); cercetare (a unei cauze), investigaţie (judecătorească); control (făcut de stăpânire relativ la strângerea veniturilor ţării din partea contracciilor FILIMON, C. II 331). *Iani să căutăm din sfintele scripturi această cercătură.* DOSOFTEIU, V. S. 59/2. *Căpitanul Domnului de Ardeal care va fi pus acolo pentru cercătura vinei şi a faptei.* LET. I A 109/32. *Am făcut jalobă la Poartă şi au isprăvit un ferman şi au venit un agă, ca să facă cercătură.* ib. II 181/10. *La cercătur*[ă], *găsindu-se călătorul făr' de pecete de la sat au nescris pe faţa lui, va plătì pecete împătrit.* IORGA, S. D. VI 217. *N'ai decât să scoţi... cercătura în ţară.* FILIMON, C. II 331. *Şi îndată să se iee* [şerbetul de pe foc], *fără cercătură.* DRĂGHICI, ap. TDRG. *Înainte de a se utilizà zeama aceasta, se face o cercătură într'o oală curată.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 115. *Aceste frământături au darul de a fi cele mai bune cercături pentru cei streini.* ŞEZ. II 157. | Alte derivate: (Postverbal) **ceárcă** s. f. = întâiul ou care se colorează de Paşti, numit şi merişor, mingişoară, norocul-copiilor (Bucov.). PAMFILE-LUPESCU, CR. 187; — **cercálă** s. f. = jirebie de tort, cu care se cearcă coloarea (roşie), ca să se vadă dacă se prinde bine sau nu (MARIAN, V. 166); cercare (din care ar puteà fi o formă disimilată şi apropiată în urmă de suf. *-ală*). *Nainte le-o ieşit, Cercală albă o 'ntins Calea le-o cuprins.* MARIAN, D. 163, cf. (*cercală roşă*) id. V. 163. *Cunună de cercal*[ă]. PAMFILE, B. 28; — † **cercăréţ, -eáţă** = cercetător. *Cercăreaţa făcutelor de noi venire.* DOSOFTEIU, M. 111].

— Din lat. **circare.** De remarcat că acest verb s'a pierdut în dialectele transdunărene şi nu se poate atestà în Codicele Voroneţean, în Psaltirile husite şi la Coresi. Cf. cearcă, cercăreţ, cercală, încercà. Cf. *Dacoromania* IV, 671—674.

CERCAGÍU † s. m. v. **cearcagiu.**

CERCÁLĂ s. f. (Crom.) v. **cercà.**

CERCÁLĂ s. f. (Pesc.) Sorte de *filet de pêche.*— (Bucov.) Unealtă (în formă de sac. MARIAN, V. 166) de pescuit, constând din două nuiele îndoite în formă de arcuri aşezate cruciş şi legate la mijloc; nuielele acestea au câte o crestătură la capetele lor, astfel încât să se poată legà de ele nişte sfori, cu care se închide între dânsele o plasă pătrată. Se mai numeşte şi crâsnic-de-mână

s. fără coadă s. cristaș fără coadă s. ghelbereu. ANTIPA, P. 114, cf. 47, 113, 145, F. 40, 134.

— Pare a fi același cuvânt ca **cercalan**, apropiat de *cerc* sau de *cercà*.

CERCALÁM s. a. } v. **țărcălan.**
CERCĂLÁN s. a. }
CERCALĂU s. a. }

CERCĂNÉL s. a. } v. **cearcăn.**
CERCĂNÍ vb. IV^a }

CERCĂTÁ † vb. I^a v. **cercetà.**

CERCĂTÚRĂ s. f. v. **cercà.**

CERCEÁF s. a. v. **cearșaf.**

CERCEÁLĂ s. f. v. **țesală.**

CERCÉL s. m. 1°. *Boucle d'oreille.* 2°. Nom d'une fleur. 3°. *Anneau* fixé en bas de la pièce de bois courbé qui soutient la ridelle et dans lequel entre l'essieu. 4°. *Anneau* où entre le bout supérieur de cette pièce. 5°. *Barrette* qui est au milieu de la ridelle. 6°. *Chaîne.* 7°. Partie de la bordigue. 8°. Nom de bœuf. 9°. Nom d'une étoile.

1°. Verigă de metal (în care pot fi fixate s. de care pot fi atârnate pietre prețioase, monede ș. a.) purtată de fete și femei în urechi, ca podoabă. (Cf. H. II 14, 147, 168, 204, IV 12, MARDARIE, L. 3982) une-ori și de băieți și bărbați, cărora li se pune de mici, spre a-i feri (după credința pop.) de boala-rea (epilepsie); adesea pusă și la animale domestice, ca semn de proprietate s. de recunoaștere (și în acest caz e de metal) s. ca podoabă (și în acest caz e de lână). *Văzù cercéii.* BIBLIA (1688) 16_2. *Au cercat cămilă, să-i puie cerceii la urechi.* MAG. IST. IV $107/_5$. *Cercei, 5 părechi.* DOC. (a. 1750), ap. IORGA, S. D. XII 54. *I păreche cercei de aur* (a. 1809). URICARIUL, X $254/_{14}$. *Împodobești urechile, în loc de cercei, cu aripi și os de pește.* DRĂGHICI, R. $158/_{31}$. *Câte fete-s cu cercei... Toate-așteaptă să le ceiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 371. *Spăriat badea mă'ntreabă... de cercei, Cine-a dat banii pe ei?* ib. 77. *La fete să nu se puie cercei când ies plugarii la câmp, căci li se rup urechile* [Credință pop.]. ȘEZ. III 121. *Cercelul Doamnei urlă'n fundul oalei?* (= *Clopotul*) GOROVEI, C. 86. *Încârligată, învârligată, În ureche de carne aninată?* (= *Cercelul*). ȘEZ. I 196. (Variantă:) *Usturime cu durime, Când o puiu, îmi pare bine?* (= *Cercelul*). *O vită* (bou, oaie ș. a.) *cu cercei. Un pisoiu* s. *un cățeluș cu cercei.* # *Vulpe cu cercei* se zice unei femei prefăcute și viclene. ZANNE, P. I 709. *Cercel la ureche* = lucru fără importanță, care servește numai ca podoabă, floare la ureche. Cf. ib. III 97. *Cercei mi-au căzut, dar urechile mi-au rămas* = averea am prăpădit-o, dar nu mă las. PAMFILE, CRĂC., cf. ZANNE, P. III 967. || (Bot.) **Cercelul-Doamnei** = papucul-Doamnei. Cf. DAMÉ, T. 184, H. X 3, 205, 465, XII 281, XVI 207; **cercelii-babei** = lemn-râios. PANȚU, PL.

2'. (Bot.) Numele unei flori (nedefinite). H. II 142, IX 482.

3°. Inelul s. ochiul de fier de la capătul de jos al leucii prin care intră osia. Com. MARIAN, DAMÉ, T. 10.

4°. Rânca, postorunca s. runcul, în care vine băgat capătul de sus al leucii. Cf. LIUBAIANA, M. 106.

5°. Bucata de lemn (de stejar s. de frasin) s. de fier care ține legați carâmbii loitrei, la mijlocul spetezelor (și e îndoită pe după carâmbul de sus și fixată în dăltuitura scării s. în crucea de mijloc cf. H. III 72, X 46). Cf. DAMÉ, T. 10, PAMFILE, I. C. 133, H. II 3, 132, 168, 221, X 500, XI 350, 506.

6°. (La plur.) Lanț. *Atârnă cercei de fier* (*lanț*) *prin copaci, dacă vrei să nu vie dihorul.* GOROVEI, CR. 99.

7°. (Pesc. La plur.) Niște inele mari făcute din mlajă arcuită, legate, la distanță de câte 50 cm. unul de altul, pe coarda de sus a mrejei (cf. ANTIPA, P. 163, 164); verigi s. gânjuri de ridicat cutița lesei, numite și colbe s. inele (cf. id. ib. 608, 613).

8°. Nume de vită (H. II 176), de bou (com. MARIAN. H. VII 27), probabil, când i s'a pus cercel. Cf. și onomasticul *Petru Cercel.*

9°. (Astron. pop.) Numele unei stele (nedefinite). H. XI 366.

[Și: (Maramureș) **ciurcél** s. m. *Și-o pereche de ciurcei, Cu cincizeci și cinci de lei.* BUD, P. P. 6. | Diminutive: **cercelúț** s. m. DICȚ.; —**cercelúș** s. m. (ad 1°) *Urechiuși de cercelași.* TEODORESCU, P. P. 54b. *Cercelușul Doamnei, în jurul căldării?* [= Clopotul]. GOROVEI, C. 86. (Bot.) a). *Fuchsia coccinea:* frumos arbust; florile pestrițe, atârnă în jos, caliciul, de forma unei pâlnii, este roșu. *Fuchsia fulgens:* arbust cu ramurile roșii, frunzele mari, fiorile cu caliciul roșu, atârnă în jos. *Fuchsia splendens:* arbust, florile cu două muchi de coloare roșie, cu petale galben-verzui. PANȚU, PL; b). = lăcrămioare. id. ib.; c). = coada cocoșului. id. ib. Cf. H. 26, IV 53, VII 148, 224, 335, 475, XI 327, 349, XIV 436; — **cercelaș** s. m. LB.; — **cercelíca** s. f. art. = nume de capră (DAMÉ, T. 182) s. de vacă (JIPESCU, O. 49). | Augmentativ: **cercelóiu** s. m. = cercel mare; porumbel cu guler alb. Cf. BARONZI, L. P. 95_4—$_5$ | Alte derivate: **cercelía** s. f. art. (substantivare dintr'un adjectiv ne mai întrebuințat *cerceliu*) = nume de vită. H. II 221; — **cercelár** s. m. = cel care face s. vinde cercei, p. ext. boccegiu (DICȚ.) tolbaș, copcar (COSTINESCU), mămular (POLIZU), gogonar (Com. STRÂMBULESCU) (cu femininul:) **cercelăreásă**, s. f. DICȚ. (și cu colectiv-localul:) **cercelărie** s. f. = meseria cercelarului; fabrică de cercei; mărfuri de ale cercelarului, ib. | Verb: (rar) **cercelà** I^a = a da forma cercelului (LM), a împodobi cu cercei, a atârnà (cuivà s. la cevà) cercei. *Am cercelat-o, mărgelat-o, Cu basmale am legat-o.* ION CR. II 15, (întrebuințat mai ales la part.) **(în-)cercelát, -ă** adj. = (despre păr, cf. v. -fr. *recercelé*, prov. *recercelat* «buclat») buclat, încrețit (LM), cârlionțat; (despre coarne) crescut în formă de inele (?) *Pădurile în depărtare, cu tulpini fumurii, ciucurate de ninsoare, par cercelate cu flori de zarzări și de corcoduși.* DELAVRANCEA, S. $5/_1$. *Decât încercelată, mărgelată și flămândă, mai bine ciulă și sătulă* (Mehedinți). ZANNE, P. III 555. *Coarnele boului sânt cercelate.* H. I 58. *Cercelată* = numire de oaie. H. I 62, X 535.]

— Din lat. **circellus** «ineluș», în limbile romanice și «cercel».

CERCELÁ vb. I^a }
CERCELÁR s. m. }
CERCELĂREÁSĂ s. f. } v. **cercel.**
CERCELĂRÍE s. f. }
CERCELÁȘ s. m. }

CERCELÉIE s. f. plur. *Loquet.* — Mânerul, ivărul ușei (Șepreuș). VICIU, GL.

— Rostire dialectală în loc de *certeleie;* singularul *certeleu*, ar corespunde unui ung. *csertelő* «care clănțănește, zurue» (cf. *csertetni* «a clănțăni, zurui», *csörtölni, cserditni, cserdülni* «a face zgomot, a clempăni»).

CERCELÍA s. f. art. } v. **cercel.**
CERCELÍCA s. f. art. }

CERCELÍȚĂ s. f. (Entom.), v. **chercheriță.**

CERCELÍU † s. m. Ancienne monnaie valant trois piastres. — (Cuvânt suspect, dat numai de DDRF.) Monedă veche, de trei piastri.

CERCELÓIU s. m. }
CERCELÚȘ s. m. } v. **cercel.**
CERCELÚȚ s. m. }

CERCETÁ vb. Ia. I. 1°. *Examiner, vérifier, contrôler, inspecter.* 2°. *Etudier, faire des recherches, réfléchir.* 3°. *Enquêter, étudier, instruire* (une affaire). 4°. *Interroger.* 5°. *S'informer, s'enquérir.* 6°. *Chercher.* II. 1°. *Aller voir, visiter, fréquenter.* 2°. *S'intéresser* (à), *assister* (qqn.). 3°. *Mettre à l'épreuve.* 4°. *Châtier.*

I. Înțelesul etimologic este «a da mereu târcoale»; când în acest sens e implicat scopul: «spre a vedeà din toate părțile», se naște noua accepțiune «a examinà din toate părțile (s. din toate punctele de vedere), cu atenție».

1°. Trans. A privì de aproape spre a te convinge de starea unui lucru, a examinà cu luare-aminte dacă cevà este just, (deci:) a controlà (o socoteală), a face controlul (la vamă), a inspectà, a revizuì, a face revizia (LM.), a verificà, a observà, a căutà, a cercà (I 2°), a scrutà; (mai de mult) a examinà un școlar la o materie (DICȚ.). *Căpi[anul] dator să fie, cu podarii cari or fi de rând, pe toată ziua să cerceteze podurile.* RĂȘCANU, L. $31/_{13}$. *Vacanius totdeauna este dator a se întâlnì cu învățații ulemali..., spre a cercetà toate vestirile, pricinile și scrisorile ce merg și vin la împărăție.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $246/_{7}$. *Aceste valori mobiliere s'au cercetat, numerotat și evaluat, cu ocaziunea facerei statisticii.* I. IONESCU, M. $150/_{22}$. *Să cercetăm și să întrebăm și pe această nație românească... ce a făcut.* BĂLCESCU, M. V. $5/_{14}$. *A cercetà conștiința cuivà.* PONTBRIANT. *Nu trebue să cercetăm faptele celor morți.* id. *Am găsit examenul pe la sfârșit. Se cercetase istoria, geografia ș.c.l.* C. NEGRUZZI, I $4/_{27}$. *Fata împăratului după ce se uità și cercetà mai toate armele, își alese o sabie cam ruginită.* ISPIRESCU, L. $21/_{9}$. *Ocolì de vreo două trei ori, cercetând fiecare cămară.* DDRF. *Dă-l încoace*[paloșul], *fătul mieu, Ca să-l cercetez și eu, Și să-ți spun adevărat, Dac'ai fost tu înșelat.* ALECSANDRI, P. P. 137. *Serb-Sărac descălecă, Potcoavele cercetă... Nici un cuiu nu le căzeà.* ib. 107. [Manea] *în câmp se uità, Drumul cercetà.* ib. 188. | (Construit cu prep. pentru) [Dumnedzeu] *ș'au întors fața sfânta căutătură, Să nu cerceteádze pentr'a sa făptură.* DOSOFTEIU, PS. 34. | Refl. A se examinà însuși. DDRF.

2°. Trans. și absol. A face cercetări, studii, a studià (științificește), a meditâ (asupra unui lucru), a cântări, a consultà (cărți), a scrutà. *Cercetați scripturile.* BIBLIA (1688) 5 pr./$_{6}$. *Au cercetat întru gândul lui de multe ori aceastea cuvinte.* COZMA (a. 1692), ap. GCR. I $297/_{1}$. *Cercetează cu scumpătate toate împrejurările.* MARCOVICI, D. $16/_{24}$. *Cercetând originea și limba lui, se văzù că e Roman.* C. NEGRUZZI, I $202/_{21}$. *Omul ce mult cerceteză nu doarme în odihnă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 645.

3°. (Jur.). A examinà din punct de vedere al legalității, a face anchetă, a anchetà, a face investigație, a căutà (8°). *Dup'aceà trebue să foarte cerceteadze*[cute MUNT.] *giudețul și să socotească, de va fi fost aceà nevoie și aceà sărăcie a părinților, carea să nu se fie putut într'alt chip ocârmì cu altceva meșterșug.* PRAV. 676. *Nice iaste datoriu acesta să cerceteadze tocmala aceaia, direaptă-i, au cu asupreală.* ib. 1070. *Veneà* [oamenii] *la divan cu mărturia boierilor, și însuși el* [Constantin Mavrocordat] *cercetà mărturia, și, după cum socoteà, așa și hotărea.* LET. III $177/_{25}$. *Domnul Țării-românești după vreme, cercetând cu dreptate pe jeluitor și pe pârît, să împlinească dreptatea ce se va dovedì.* TES. II 309. *Să se mai cerceteaze de iznoavă pricina lor.* CARAGEA, L. $5/_{3}$. *Cercetându-i pricina, într'acest chip i-a vorbit...* PANN, E. I 50. *De-i videà-o* [pe femeie] *că nu vra să plămădească și toată ziua cerne, cercetează-ți casa, pentru-că bătaia e din raiu.* C. NEGRUZZI, I $251/_{16}$.

4°. Trans. A luà (pe cinevà) la întrebări, a supune unui interogatoriu, a chestionà, † a ispitì (LB.) *Când va prinde giudețul vre un calpuzan, trebue să-l cerceteadze mai are soți, și cine le dă agiutoriu, de fac acel lucru.* PRAV. 288. *În Țarigrad, după ce împăratul au cercetat pe Neculachi Suțul și pe Grigori-vodă Calimah, și văzând cum că Domnul nu-l arată nici la unile vinovat pe Neculachi Suțul, mâniindu-se împăratul, au poroncit ca să-i taie.* LET, III $277/_{38}$. *Mai târziu, am cercetat pe oamenii din localitate.* ISPIRESCU, ap. DDRF.

5°. (Trans. s. absol. s. construit cu prep. de, despre, pentru) A căutà să știi, să afli (COSTINESCU), a te informà, a face întrebare. *Ori în ce cetate au sat veți intrà, cercetâți cine iaste într'însa harnic.* TETRAEV. (ca. 1650-1675), ap. GCR. I $194/_{27}$. *Mergi... la schele, cercetează pentru vreo corabie ce are a se pornì acum.* DRĂGHICI, R. $14/_{11}$. *El întrebă cine are o slugă cu un chip așa de neplăcut, și toți magnații, după ce cercetară și căutară, îi răspunseră că un asemenea om nu se află în armie.* BĂLCESCU, M. V. $392/_{3}$. *Pricina însuți o vezi... și încă mai cercetezi?* C. NEGRUZZI, I $119/_{16}$. *Numai prin satul lui n'a cercetat despre fata cea frumoasă.* ȘEZ. V $67/_{10}$. *Împăratul nostru... A cercetat numele Domniei-tale.* SEVASTOS, N. $391/_{15}$. *Cercetà el despre acest Gerion, și aflà că șade într'o țară spre soare-apune.* ISPIRESCU, U. $55/_{9}$.

6°. Trans. și absol. A căutà, a cercà (V 1°). *Orbul a doua zi cercetând acolò, nu găsì banii.* GOLESCU, ap. GCR. II $257/_{6}$. *Cercetându-l de-a-mărunțelul, au aflat floarea în turcatca ciubotei.* SBIERA, P. 101. | (Construit cu de) *Ei veneà încet-încet, De la Dunărea 'n Siret, Vadurile străbătând, Malurile cercetând, De-un Vulcan de-un căpitan.* ALECSANDRI, P. P. 134.

II. Ca în lat. *vis(it)are*, înțelesul «a privì pe cinevà» s'a putut transformà în «a merge lâ el, a-l vizità». Când scopul vizitei nu este numai preocuparea de a-l întâlnì, ci și de a-i sta într'ajutor, avem aceeași desvoltare de sens ca în «a se uità după cinevà, a-l căutà».

1°. Trans. (În vechea Românie, învechit s. popular; întrebuințat și azi în Trans. și Bucov.) A se duce s. venì la cinevà spre a-l întâlnì, a vizità pe cinevà s. un loc, spre a te informà de starea lui, spre a-i ajutà, s. a-i arătà sentimente de dragoste s. de compătimire, a-l mângâià etc., a căutà (4°), a cercà (VI 2°). *Să ceárcetù beseareca... lui.* CORESI, PS. 64. *Socoteaște să cearceți toate limbile* (= neamurile: intende ad visitandos omnes gentes) id. ib. 151. *Cercetà-iăm toate cetățile.* id. EV. $213/_{4}$. *Mergeà... starețul de-i cercetà.* MINEIUL (1776) $52^{1}/_{1}$. [Doctorul] *să fie datoriu a merge ori zi, ori noapte, ca să cerceteze pe bolnav* (a. 1799). URICARIUL, I $97/_{16}$. *Ia vezi cum te iubesc eu, că tot des te cercetez.* PANN, P. V. III 4. *Cei ce-l cercetează* [mortul]. MARIAN, Î. $143/_{11}$. *Luni dimineață noii căsătoriți se duc de cercetează pe nun.* SEVASTOS, ap. TDRG. *Așa-mi zice mândra mea, Să fac ziua ce-o vrea ea, Seara să o cercetez, S'o sărut, s'o 'mbrățișez.* DOINE, 52. (În Transilv., după germ. «die Schule besuchen») *A cercetà școala* = a frecventà, a merge regulat la școală spre a învățà carte. (LM.), a umblà la școală. | Absol. *Rărișor să cercetezi Și mai puțintel să șezi.* PANN, ap. ZANNE, P. IV 203. || A aduce cuivà un dar, vizitându-l. *Frate, câte vr'odată cercetează de la*

țară, la socru-mieu, cu câte ceva unt, brânză proaspătă, găini..., că așa se cade. IORGA, S. D, XXI 240. || (Subiectul e o boală, complementul omul; în Bucov., după germ. heimsuchen) A cuprinde, a se atinge (de cineva). *Dacă cel pătimaș de această boală se afumă cu pene de corb, se zice că în scurt timp se vindecă și mai mult boala nu-l cercetează.* MARIAN, O II. 11.

2°. A se interesă de cineva (spre a-i veni în ajutor), a vedeà de cineva, a-i aveà grija, a îngriji, a căutà (1°). (În limba veche erà complinit prin cu spăsenia, cumila etc.) *Să ceargete* (sic!) *săracii și văduole întru scârbia lor.* COD. VOR. 116/2 (: a socotì săracii și văduole. N. TEST. 1648; a socotì pre săraci și pre văduve. BIBLIA 1688). *Pașteți ceaia ce e întru voi turma lui Dumnedzeu, cercetându-o nu... cu vamă, ce cu milă.* ib. 162/8 (: socotindu-o. N. TEST. 1648, BIBLIA 1688). *Blagoslovit Domnul zeul lui Israil, că cercetă și feace izbăvire oamenilor săi.* PSALT. 334/14. *Ceárcetă noi* (: visita nos) *cu sp[ă]senia ta.* CORESI, PS. 294. *Să cearcete și ale noastre neputințe și să ne vindece.* id. EV. 43/8–9. *Cercetă Dumnezeu omenește* (: au socotit D. pre norodul lui. BIBLIA 1688) id. ib. 345/14. *Nu cunoaște oile, căce nu de pururea cercetează iale.* id. ib. 486/6. *Împăratul Mosculuí... îi va cercetà cu mila sa și-i va scoate de supt giugul robiei Turcilor.* NECULCE, LET. II 346/25. *Bolnavii să-i caute, pre cei din temnițe să-i cerceteze cu milă.* MAGAZ. IST. IV 119/24. *Bolnav* [am fost], *și m'ați cercetat.* MARCOVICI, C. 119/23. *Cum se poate... să stea omul trei zile la poarta mea, și să nu meargă nimeni să-l cerceteze?* ISPIRESCU, L. 44/21. *Împărăteasa se duse să cerceteze găinile* (= să le caute de ouă?) id. ib. 184/35.

2°. † Trans. A vizità spre a pune la încercare, a încercă (4°), a cercà (IV 3°). *Ispitit-ai inema mea, ceárceți-o noaptea.* CORESI, PS. 33. *Pre care om iubește Dumnedzeu, pre acela și ceárcetă.* VARLAAM, C. 206.

3°. † Trans. A vizità pe cineva spre a-i da răsplata, a pedepsì, a certà. *Cercetà-voiu cu fuște fără-legile lor* (: je châtierai leur transgression par la verge). CORESI, PS. 246. *Ne cercetează* (= ne ceartă) *Dumnezeu.* id. EV. 60/10. *Ca un eretic să va cercetà* (pedepsì. MUNT.) PRAV. 966.

[La scriitorii vechi și vb. I: *ceárcetu, ceárceți, ceárcetă, să ceárcete;* une-ori amândouă formele: *Celù ce cercetează boalele, Domnulù, să cearcete neputințele noastre.* CORESI, EV. 539/21. | La DOSOFTEIU și: (+ *cătà*) **cercătà** † vb. I (ad II). *Dumnedzău pre toți cercăteadză și socotește.* V. S. 28$_2$, cf. 27$_2$, 320; — (+ *încercà*) **încercetà** vb. I^a (ad I 3°) *Io an dat o hârtie la procurori, să vie jăndari la fața locului, să 'ncerceteze* (Vasluiu). GRAIUL, I 489 | Adjective: **cercetát** (cu negativul **necercetat**), **-ă.** *Junii lor mâncă focul și featele lor necercetate fură.* CORESI, PS. 216. *Nimic nu lăsau necercetat.* C. NEGRUZZI, II 142/26. *Pricină cercetată* = judecată. PONTBRIANT. *Loc des cercetat* = frecventat. DDRF.; — **cercetătór, -oáre** (adesea substantivat) = (cel) care cercetează; spec. (om) care caută să descopere cu mintea adevărul, scrutător; vizitator; † mângâietor; † examinator (la școală POLIZU); † inspector (LM.); † controlor (de vamă POLIZU); † (investigator judecătoresc), † trimis al guvernului ca să cerceteze, să examineze o întâmplare, o faptă extraordinară (COSTINESCU); † episcop, arhiepiscop (MARDARIE, L. 112), păstor sufletesc. *Toată turma întru ceaia ce voi duhul s[f]ânt puse-va cercetători* (: păstori. N. TEST. 1648, socotitori. BIBLIA 1688, *ἐπισκόπους*). COD. VOR. 21/8. *Cercetătoárea celor bolnavi.* MINEIUL (1776) 87^1/$_2$. *Recele... cercetător cu mintea.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 216. (Adverbial) *Se uită cercetător* = cu atențiune. DDRF. | Abstracte: **cercetáre** s. f. = (în scrierile mai vechi adesea în accepțiuni ne mai întrebuințate azi și înlocuite prin neologisme) examinare, examen (POLIZU), inspectare, controlare; studiu, investigație științifică; anchetă, investigație, instrucție judecătorească; întrebare, chestionare; informare; vizitare, vizită (LB.), frecventare (a unei școli), † îngrijire (a bolnavilor), † mângâiere. (ad I 1°) *O din nou cercetare a monumentelor istorice.* URICARIUL, V 142/14. *Prin cercetarea ce a făcut* [copacilor], *au aflat unul potrivit cu a sa nevoie.* DRĂGHICI, R. 40/29. *Când intrăm în cercetarea nelegiuitelor întocmiri sociale...* ODOBESCU, ap. DDRF. *Cercetarea unei socoteli.* POLIZU; (ad I 2°) *A minței cercetare.* KONAKI, P. 289/9. *Au luat pricina 'n cercetare.* DONICI, F. II 47. *Iubirea cercetărilor curioase și a speculațiilor metafizice.* C. NEGRUZZI, II 144/2. *Să fii răsplătit... pentru toate cercetările serioase..., pentru toate ostenelile ce ai depus în opera ta.* ODOBESCU, III 10/15. *Cercetări psiho-fizice.* MAIORESCU, CR. II 143. *Paginile următoare cuprind un șir de cercetări critice asupra câtorva forme de cultură română.* id. ib. I/IV; (ad I 3°) *Dzua cercetarei.* COD. VOR. 147/13. (: zuoa socotinței. N. TEST. 1648; zioa socotinții. BIBLIA 1688). *Prin desăvârșita cercetare aflându-se drepte și făr' de supărare...* RĂȘCANU, L. 4/21. *Acel căpitan, carele prin cercetare se va află în urmă neurmător datoriei sale, să se lipsască de slujbă* (a. 1814). URICARIUL, I 203/16. *Să intrați în cercetări* (a. 1819). ib. X 203/27. *Să facă cercetare la fața locului.* C. NEGRUZZI, I 226/3. *În cercetarea instanțelor criminale.* MAIORESCU, D. II 75/5. *La boieri că se plângeà, Și boierii l-ascultà, Cercetare că făceà, Pe ciocoiu îl pedepseà.* TEODORESCU, P. P. 297. *Cercetare prin mărturii* = anchetă; *cercetare neprecurmată* † = investigație. COSTINESCU. *Cercetarea mărturiilor* = audierea martorilor. PONTBRIANT. *A condamnà fără nici o cercetare.* LM. *Cercetarea paternității* (HAMANGIU, C. C. 307), *maternității* (id. ib. 308); (ad I 4-5°) *Merge hatmanul... înaintea solului, făcând cercetare pentru sănătatea lui, din partea Domnului.* LET. III 322/26. *Trimis-au pre Nicolai, Vornicul de Țara-de-jos, pentru limba leșească, cu închinăciunea și cercetarea venirii lui.* ib. II 86/2. *Îl opreau din drum și-l zăpăceau cu cercetările.* DELAVRANCEA, S. 216. *Îi răspundeà la orice cercetare.* DDRF.; (ad II 1°-2°). *Căce că cercetare priimesc* [oile] *de el* [= din partea lui]. CORESI. EV. 488/10. *Bolnavilor cercetare.* PARACLIS (1639) 17/14. *Bolindu-mi trupul și sufletul, socotinței dumnedzăești și cercetării ceii de la sfinția ta mă spodobește.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 214/28. *Tămăduiaște, curată, neputința patimilor meale, învrednicindu-mă cercetării tale.* MINEIUL, (1776) 86^2/$_1$, cf. 165^1/$_2$. *Despre vizite sau cercetări* [Titlu]. PANN, P. V. III/3. *Cercetările mai bune sânt cele mai rare.* ZANNE, IV 203. *Cercetarea regulată a școalei de către școlari.* LM.; — **cercetát** s. a. = faptul de a cercetà; † vizită. *În vreamea de cercetatulù lorù.* CORESI, EV. 236/12. *Cauze de cercetat.* LM.; — † **cercetătúră** s. f. = cercetare. LM., CIHAC. | Alte derivate: **cercetáș, -ă** subst. = persoană trimisă să cerceteze, să ia informații despre ceva; spec. (Milit.) soldat trimes în recunoaștere; b) (sens modern, traducând pe engl. *boy scout*) băiat, fată, tânăr(ă) care face parte dintr'o organizație liberă a tineretului după un sistem de educație care exercită în observația atentă a naturii din punct de vedere practic și în spiritul de inițiativă; (cu derivatele) **cercetășie** s. f. = instituția cercetașilor, **cercetășésc, -éască** adj. = de cercetaș, **cercetășime** s. f. = mulțime de cercetași, totalitatea cercetașilor. (ad a) *Am zărit mai adineauri trecând într'acolo doi cercetași de ai voștri.* ODOBESCU, III 571/11, cf. II 185/8. *Într'o zi, cam pe înserate, cercetașii domniei, rupți de oboseală...*

DELAVRANCEA, V. V. 219. *Iată că un al doilea cercetaş soseşte, în puterea calului, în Strâmtură şi spune că Borşa arde.* MARIAN, T. 193/7. *Împăratul... trimise îndată cercetaşi prin toate locurile, ca să-i caute.* ISPIRESCU.

— Din lat. **circitare** «a da târcoale», cuvânt pierdut în celelalte limbi romanice.

CERCETÁŞ, -Ă subst.
CERCETĂŞÉSC, -EÁSCĂ adj.
CERCETĂŞÍE s. f.
CERCETĂŞÍME s. f.
CERCETĂTÚRĂ s. f. †
} v. cercetà.

CERCEVEÁ s. f. 1°. *Cadre, chassis.* 2°. *Croisillon* (de la fenêtre). — (În vechia Românie şi în sudul Ardealului, pe la Braşov, Răşinari).

1°. Cadrul (de lemn, m. rar de metal) în care e prins de câte patru părţile un tablou, o oglindă, o uşă, (cf. uşori) s. mai ales o fereastră, cf. cadru, pervaz, ramă. În unele regiuni însemnează toc (de fereastră), în altele numai rama în care se fixează geamurile şi care vine apoi prinsă în tocuri prin balamale (cf. H. IV 119). *Să facă nouăzăci de jeamuri, după gergevelele ce trimeasău* (a. 1805). IORGA, S. D. VIII 41. *Cercevelile ferestrelor se curmau sub presiunea zidiurilor vechi.* EMINESCU, N. 38/10. *O să fie pusă în cerceveà.* CARAGIALE, ap. ŞIO. *Priviiu la aceà fereastră, dar tocmai atunci cercevelele se deschiseră şi o femeie tânără... privì drept şi lung la mine.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Acì giurgiuvelele erau date de perete.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 370. *Cârligul aplicat la cerceveaua uşei.* PĂCALĂ, TRANS. XLI 61. *Oglinzi mari, cu cercevele de aur.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Ciorciovelele de la geamuri şi canaturile de la uşi, numai de stejar săpat în chip de flori.* STĂNCESCU, B. 57. *Un portret de fată-mare, pus în nişte giurgiuvele de lemn.* TELEOR, ap. ŞIO. *Ceasornicul casei... bate în giurgiuvelele ferestrelor.* H. IV 16. *Încheierea ciurciuvelelor la tablouri.* H. II 29.

2°. P. restr. Lemnăria din mijlocul ferestrei în forma crucei, în care sânt prinse ochiurile de geamuri, cruce. Cf. LM., DAMÉ, T. 98, ŞEZ. III 240/27, ION CR. III 274, IV 28. *Scoate o scară de mătase, o aruncă pe fereastră şi leagă capătul de cerceveà.* C. NEGRUZZI, III 183/24. *Cinevà bătuse de două ori foarte desluşit în cerceveà: tac! tac!* SADOVEANU, M. 170. *Sparse geamurile şi, ieşind afară cu cercevele cu tot..., o rupse de-a fuga.* BASME, ap. ŞIO.

[Întrebuinţat de obiceiu la plur. | Şi: **ciorcioveà, ciurciuveà** s. f., DICŢ., MANOLESCU, I 26, **gergeveà** s. f. DELAVRANCEA, T. 21, **giurgiuveà** H. II 81, 255, IV 119.]

— Din turc. **čerčivè (čerčivè)**, idem (literal: «patru stinghii de lemn»). CIHAC, II 560, ŞIO.

CERCHEBOÁLĂ s. f. Sorte de *balançoire.* — (Ungurism, în Agrişteu, jud. Târnava-mică) Un fel de scrânciob (descris la) VICIU, GL.

— Din ung. **cserkabala,** idem. LACEA, DR. II 901.

CERCHELÍGI s. f. plur. *Buisson* brouté par les chèvres. — Tufe mici (roase de capre) de nici o treabă (Banat). Com. LIUBA.[Şi: **circhiligi** s. f. plur. id.].

— Pentru etimologie, cf. ung. *cserekłye* «ramuri uscate căzute». Cf. SZINNYEI, 294.

CERCHÉZ, -Ă subst., adj. 1°. *Circassien.* 2°. Nom de *lévrier.* 3°. Nom d'un *vêtement* paysan.

1°. Numele unei seminţii arice din grupa vestică a popoarelor din Caucaz. [Dinaintea] *Neculei Cerchiazului* (nume propriu) (a. 1642) ap. GCR. I 93/19. *Potoţchi... au purces den Var... spre Cercheji pre Nipru.* M. COSTIN, LET. I 291/10. *Acel capegìbaşa... de neamul lui erà Cerchez.* NECULCE, ap. ŞIO. *Hanul au zăbovit toată iarna acolo, pe la Cerchezi.* id. ap. id. *Frumoasa doamnă cercheză a lui Vasile Lupu.* IORGA, N. R. B. 29.

2°. Nume de ogar. H. XI 6.

3°. *Cercheză* = O haină, purtată în satele răzeşeşti. H. X 489.

[Plur. *-chezi şi -cheji.* | Feminin: **cerchéză,** (mai rar, pop.) **cercheáză** şi **cerchezoaică** s. f. TDRG. | Adjectiv: **cerchezésc, -eáscă.** *Au trimes Vasilevodă pre Catargiul în ţara cerchezească.* M. COSTIN, ap. ŞIO. *I-au adus lui Nicolai-vodă şi un cal cerchezesc.* AXINTE URICARIUL, ib. (Substantivat, cu fem.) **cerchezeàsca:** numele unui danţ ţărănesc. SEVASTOS, N. 281/19, PAMFILE, J. III, H. II 245. | Adverb: **cerchezéşte** = în felul Cerchezilor (şi ca numire de dans H. II 312). *Să mă tunzi cerchezeşte.* MAT. FOLC. 128, cf. 129, 130, 151, ŞEZ. VII 58, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 89—91, PĂSCULESCU, L. P.]

— Din turc. **čerkez,** idem. ŞIO. Pentru sensul 3°, cf. rut. *čerkeska* «Oberkleid». Cf. dubletul circasian.

CERCHEZÉSC, -EÁSCĂ adj.
CERCHEZÉŞTE adv.
CERCHEZOÁICĂ s. f.
} v. **Cerchez.**

CERCÍ vb. IVa v. **cerşì.**

CERCÍCĂ s. f. (Bot.) Nom d'une *fleur.* — Numele unei flori, ce se ţine în casă. H. IX 396, 493.

— Poate, forma feminină a lui *cercel.*

CERCÍLĂ s. f. *Bagage.* — Bagaj (Straja, în Bucov. com. AR. TOMIAC), povară, greutate (BUGNARIU, NĂS.) *Ia-ţi cercila, frate'n spate Şi te du a râzà pe sate.* ib. [Pronunţarea ar puteà fi dialectală, în loc de *certilă.*]

CERCLÍU † adj. m., s. m. v. **cearcliu.**

CERCOFERÍNŢĂ † s. f. v. **circumferenţă.**

CERCOV s. m. *Garniture* de bonnet de femme.— (La plur) *Cercovii* sânt nişte garnituri ale scufiei femeeşti. H. II 325. [Accentul?]

— S'ar puteà să fie vorba de o podoabă cu care se gătesc femeile când merg la biserică şi deci cuvântul să stea în legătură cu bulg. *čerkova* «biserică».

CÉRCOVI s. m. plur. v. **Circovi.**

CERCÓVNIC s. m. v. **ţârcovnic.**

CERCUÁL, -Ă adj. v. **cerc.**

CERCÚGI s. m. plur. v. **Circovi.**

CERCUÍ vb. IVa I. 1°. *Cercler. Fretter* une roue). 2°. *Encercler.* 3°. Fixer des verges de coudrier dans les murs d'une maison. 4°. *Lier* (la vigne). 5°. *Entourer.* II. *S'asseoir en cercle* (autour du feu). *Décrire un cercle* (en parlant de la lune):

I. Trans. 1°. (Complementul e un vas cu doage) A-i pune cercuri, a-l strânge, a-l legà cu s. în cercuri. *Cšerkuiėsk* = circulos ligo. ANON. CAR. [Buţile] *se cercuesc.* ECONOMIA, 161. *L-au cercuit* [polobocul] *bine, cerc lângă cerc.* SBIERA, P. 78/35. *A adus un fierar şi pe nevastă-sa... a cercuit-o pe pântece, cu trei cercuri de fier.* ŞEZ. II 113/23. || Spec, A legà căpăţâna roatei în cercuri, să nu crape. COSTINESCU, DDRF.

2°. (Subiectul e cercul, brăţara etc.) A cuprinde s. înfăşurà ca într'un cerc. *Benzi de fir cuprind braţul..., iar altele cercuesc de mai multe ori încheietura mânei.* IORGA, IST. R. I 113.

3°. A fixà nuiele de alun (cercuri 10⁶) în pereții casei de lemn, înainte de a-i lipi cu lut. (Suciul-superior, jud. Someș). Com. ITTU.

4°. (Complementul e vița de vie) A tăià și legà (cu teiu) vița, de araci (la origine de cerc, cf. H. XVIII 291) în primăvară, după ce s'a desgropat LB. RĂDULESCU-CODIN, î. Cf. hărăci. *De va luà neștine o vie în parte și... nu o va cercuì, plivì, clădì...* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG.

5°. (Întrebuințări literare personale, neobicinuite. Complementul e un loc, o persoană) A cuprinde ca într'un cerc, a face cerc s. a se adunà în jurul cuivà, a înconjurà pe cinevà. *Cercuind lumea întreagă în poienița înflorită..., voinicul... urîse izbânzile sale de mai nainte.* ODOBESCU, III 203/3. *Pe împăratul... îl cercuiră, cu mângâieri și desmierdări, odrasla lui de trei fete.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

II. Intrans. (Întrebuințare literară personală neobicinuită) A se așezà în formă de (semi)cerc s. de roată în jurul cuivà s. a unui obiect. *Oamenii de azi, când cercuesc în jurul tăciunilor și povestesc...* DELAVRANCEA, S. 81/3. | (Despre lună) A se mișcà descriind un arc. *Unde-aud cucu' cântând Și mierlița șuerând... Luna pe cer cercuind..., Nu mă știu om pe pământ.* MAT. FOLC. 299.

[Și vb. IV: *cércue.* RĂDULESCU-CODIN, î. | Și: **încercuì** vb. IV^a DICȚ. | Adjective: **cercuit** (cu negativul **necercuit**), **-ă** = strâns în cercuri, adus în formă de cerc, arcuit; (despre vie) legată de araci. (ad I 1°, fig.). *Spiritul ți-l ține cercuit, Într'un cuprins cât poți mai mărginit.* GORUN, F. 103. *Fruntea cea suită, Cu sprânceane cercuită.* BARAC, A. 19. (ad I 2°). *D'apoi să vedeți pe nunul, Cu gâtul său larg ca tunul, Ca butucul cel de roată, Cercuită cu fier toată.* SEVASTOS, N. 290/3, (ad I 4°). *Vie cercuită.* H. II 165, IV 8; — **cercuitór, -oáre** (adesea substantivat) = care cercuește; cel care face s. pune cercuri, care leagă un vas cu cercuri, dogar, butnar (LB., PAMFILE. I. C. 167); **cercuítór** s. m. = cel care umblă cu cercuri de nuiele și leagă vasele cu doage (Munții-apuseni, com. ITTU). | Abstracte: **cercuíre** s. f. = acțiunea s. faptul de a cercuì; (la scriitorii mai vechi traduce pe) circulație. *Când se împiedecă cercuirea sângelui...* VASICI, ap. HEM. 679/30; — **cercuit** s. a. (ad I 1°) *L*[ei] *22.90 de cercuit* (a. 1773). URICARIUL, XXI 363/30. [Cercuitorii] *lucrează la cercuitul vaselor de lemn.* PAMFILE, I. C. 167, (ad I 4°) *Hărăcitul sau cercuitul viei.* H. II 11, cf. IV 104, 246, XVIII 291, 302; — **cercuiálă** s. f. DICȚ.; — **cercuitúră** s. f. ib.]

— Derivat din **cerc**, prin suf. **-uì.**

CERCUIÁLĂ s. f.
CERCUITÓR s. m.
CERCUITÚRĂ s. f.
} v. **cercuì.**

CERCULÁRIU † s. a. v. **circulară.**

CERCULÉȚ s. a. v. **cerc.**

CERCUMFERÉNȚĂ † s. f. v. **circumferență.**

CERCUMSPÉCT, -Ă † adj. v. **circumspect.**

CERCUNFLÉS † adj. v. **circumflex.**

CERCURÁR s. m.
CERCURĂRÍE s. f.
CERCURĂRÍT s. a.
CERCURÉL s. a.
CERCURÍCA s. f. art.
CERCURÍU, -IE adj.
} v. **cerc.**

CERCUSCRÍE † vb. III v. **circumscrie.**

CERCUȘÓR s. a. v. **cerc.**

CERCUSTÁRE † s. f. v. **circumstanță.**

CERCÚȚ s. a. v. **cerc.**

CERDÁC s. a. I. 1°. (Sorte de) *chambre haute, terrasse.* 2°. *Véranda.* Partie du moulin à vent. 3°. *Proue.* II. 1°. *Pavillon, belvédère, kiosque.* 2°. *Toit* protecteur d'un monument ou d'une fontaine. — (În România veche, cu Bucovina).

I. Clădire ținând de corpul unei case.

1°. (Învechit) Încăpere (mică, construită din lemn), uneori ieșind afară din zid s. de-asupra casei, foișor. *Erà făclii multe în cerdacù.* N. TEST. 1648, ap. COD. VOR. p. 17 (: comarnicu. COD. VOR., foișorul. BIBLIA 1688). *Să-i facem lui dară cerdácŭ, loc mic, și să-i punem lui acolo pat și masă și scaun și sfeașnic.* BIBLIA (1688) 267$_2$, cf. 175$_2$. *Cerdace ghizdave și frumoase, afară din zid, asupra apii scoase aveà.* CANTEMIR, IST. 128. *Rândul caselor dedesupt erà, iară al doilea rând, cerdácile, ca trulele în sus se rîdicà.* id. ib. *Au făcut și cerdacurile cele înalte despre casa domnească cea mică..., ca la Țarigrad.* LET. II 16/9. *D'a stânga bisericei lui Mircea, se aflau casele domnești, purtând pe d'asupra lor un coviltir cu ceardac nalt și întins.* ODOBESCU, I 126/25. *Atunci împăratul, bucuros, Rugă pe Rada Valaha Să se urce în cerdac Și-o poftì pe scaun.* ȘEZ. III 231^b/17.

2°. Platformă (acoperită) cu balustradă ieșind în afară din fațada unei clădiri, la nivelul pardoselei (la unele case, închisă cu obloane s. cu geamlâc, așezată, de regulă, deasupra gârliciului pivniței) și comunicând cu interiorul printr'una s. mai multe uși, pridvor (BARONZI, L. I 160/9, DAMÉ, T. 99), foișor (ALECSANDRI, T. 1749, DAMÉ, T. 99), țârnaț (ȘEZ. V 56/8), balcon (ALECSANDRI, T. 1760, ȘEZ. V 56/8), ț slomn, verandă. Servește la unele case, la țară, de vestibul s. chiar de salon. Spec. Parte analogă a morii de vânt, numită și pridvor s. tindă. DAMÉ, T. 162. *Va ieșì înainte, să-l împine la giumătate de scări a cerdacului.* NECULCE, LET. II 292/37. *A doa zi, boierul erà căftănit și meterhaneaua turcească îi târlàià sub cerdac.* ALECSANDRI, T. 141/28. *Fiecare din noi aveà odaia sa, Salonul erà faimosul ceardac, care împodobește mai toate casele în provincie.* id. ap. TDRG. *Abià unde și unde se mai vede câte un palat vechiu... cu cerdace mari.* C. NEGRUZZI, I 71. *Ziua tologit în soare, pândind cozile de șoarec, Noaptea 'n pod, cerdac și streșini hemizând duios la lună.* EMINESCU, N. 43/23. *Un gâscan închis din neștire într'un ceardac.* DELAVRANCEA, ap. ȘIO. *Văzând pe cuconița într'un ceardac, ei începură să se jeluiască la dînsa.* ISPIRESCU, L. 180/7. *Soția lui a ieșit în cerdac, la răcoare.* SBIERA, P. 157/29. *La cârciuma cu ceardac.* TEODORESCU, P. P. 556/596.

3°. (Pesc.) Piscul s. prora lotcei. ANTIPA, P. *Lotca, mergând încet, cu ceardacul înapoi...* ib. 365, cf. 465.

II. Construcție de sine-stătătoare, izolată.

1°. Clădire (de lemn) izolată într'o curte, grădină, vie s. pădure, constând, de regulă, dintr'o singură încăpere, așezată pe o terasă s. pe stâlpi înalți, de unde se poate vedeà în depărtare, servind adesea de post de observație, pavilion (COSTINESCU, ȘEZ. V 56/8), foișor, chioșc, cort (POLIZU). *Căpitanul... și cu cei ce erà de paza curții într'aceà zi au apucat în curte cerdacul cel de piatră și s'au orânduit de apărare acolo.* LET. I 327/17. *Făcând și cișmè lângă cerdac, cu apă curgătoare.* ib. III 203/2. *Și descălecând Domnul la cerdacul lui Mihaiu-vodă,*

merge supt saivant. ib. III 294/3. *Un ceardac în piață, pentru cântărit și măsurat.* I. IONESCU, D. 111. *Unde-i grădina de la cerdacul lui Ferenț?* C. NEGRUZZI, I 321. *Și acesta era Târgul-boilor, unde vameșii Domnului își aveau cerdacul.* IORGA, IST. II 197. *La grădină, la cerdac Lui Hagi-Baba-Novac.* ALECSANDRI, P. P. 149/1. *Sus la munte, la cerdac, La cerdacul lui Novac, La masă de os de pește, Bea Novac și libovește.* ȘEZ. I 107/25. *Costică cel viclean Și-au făcut cerdac pe deal Și l'au zugrăvit cu var.* SEVASTOS, C. 168/11.

2°. Construcție făcută deasupra unei cruci s. unei fântâni spre a o apără de ploi etc. *Au făcut o movilă și o cruce mare de piatră și cerdac iarăși de piatră deasupra crucii, ca să fie de pomenire.* NECULCE, LET. II 390/81. *Cruci și cerdac cătră movilă am făcut* (a. 1716). URICARIUL, X 83/13. *La fântâna cu cerdac.* ALECSANDRI, P. P. 411/6.

[Plur. *-dace, -dacuri* BIBLIA (1688) 306$_2$. | Și: **ceardác** s. a., **ciordác** s. a. *Colo jos la scăpătat, La ciordacul lui Novac, Este-un cort mare, rotat.* CĂTANĂ, B. 108. | Diminutive: **cerdăcúț** s. a. (ad I 1°) *Biserica zidită pe la 1770, are la turn același cerdăcuț de lemn supt cruce, care deosebește pe toate cele din jurul Orăștiei.* IORGA, N. R. A. I 251. (ad I 2°) *La toată casa în cetate, câte un cerdăcuț de aceă materie de marmure se află.* CANTEMIR, IST. 131/23. *Casa părintelui din ograda bisericei, cu cerdăcuțul de scânduri boite galben ..., e văruită până unde ajunge cerdacul.* I. NEGRUZZI, I 11; — **cerdăcél** s. a. (ad I 2°) *La Hurez el a pus, ca și dincolo, un cerdăcel înaintea pridvorului, pe stâlpi* IORGA, IST. II 43. (ad II 1°) *Făcù un cerdăcel denaintea bisericii, pre 4 stâlpi de marmură, pestriți, foarte minunată boltită și zugrăvită și învălit și acela cu plumb* (a. 1654) ap. GCR. I 172/35. (ad II 2°) *Pre tronul cu moaștele, au făcut un cerdăcel de piatră și l-au zugrăvit frumos.* MAG. IST. IV 258/24.]

— Din turc. (s. bulg.) **čardak,** idem, CIHAC II 560 (literal: «patru stâlpi»).

CERDĂCÉL s. a. }
CERDĂCÚȚ s. a. } v. **cerdac.**

CERDÍȚĂ s. f. v. **cerbice.**

CÉRE vb. III. I. 1°. *Chercher.* 2°. (Réfl.) *Être demandé, faire besoin* (se dit d'une marchandise). II. 1°. *Chercher à faire.* 2°—4°. *Demander, réclamer, revendiquer.* 5°. (Réfl.) *Être exigé, nécessaire; il faut.* III. 1°—2°. *Demander.* 3°. *Demander en mariage.* 4°. *Demander l'aumône.* 5°. *Demander la permission de...*

I. În limba veche, verbul *cere* aveà — ca la Istro-români și parțial la Megleniți — înțelesul fundamental al lat. *quaerere,* adecă «a căutà», păstrat până astăzi în anumite construcții și expresii, pe care însă noi le interpretăm de obiceiu ca și când ar cuprinde înțelesul francezului «demander».

1°. † Trans. A umblà să întâlnești, să afli, a căutà. *Cerșiiu* [: cerșui CORESI] *Domnul și auzì-me.* PSAL. SCH. 99. *Laudă Domnul ce* [= acei ce] *cerù el* [: laudabunt Dominum qui requirunt eum] CORESI, PS. 54. *Veri ceare locul lui și nu-l veri aflà.* id. ib. 93, cf. 57, 351. (Refl.= pasiv). *Ceare-se* [: quaeretur] *păcatul lui și nu se află.* id. ib. 23. *Vru amù Irod să ceară* (: Hérode cherchera) *coconul, să-i piarză.* TETRAEV. 203. *O femeaie cerșindu-s[i] odorul.* DOSOFTEIU, V. S. 213. *Mântuire ceiu, sau spășenie acum.* MARDARIE, L. 288. || Refl. (= pasiv). *Unde se găsește frâul, se cere* [în variante: se caută] *și calul.* ZANNE, P. I 461.

2°. Refl. (= pasiv). A se căutà, a aveà căutare, trecere (în negoț). *Grâul a început să se ceară.* DDRF.

II. 1°. † Trans. (cu dativul persoanei). A căutà să faci (cuiva) cevà. *Dereptu casa Domnului... cerșiiu* [cerșuiu HURM.; COR.; căutaiu VOR.; cercat-am DOS.] *bire ție.* PSALT. 270/10. *Ce* [= acei ce] *cérù rău mie...* CORESI, PS. 187.

2°. Trans. A căutà să obții cevà, a dorì, a poftì (să ai), a voì, a încercà. *Draculu ca u[n] leu îmblă, cerându* [: căutându N. TEST. 1648; cercându BIBLIA 1688] *neștire* [= pe cine] *să înghiță.* COD. VOR. 163/13. *Corabnicii ceindu* [: să ispitiià N. TEST. 1648; cercându BIBLIA 1688] *să fugă din corabie, spândzurară luntrea în mare.* ib. 91. *A fată îi i[e]reà dragă, ca și suletu'; îi făcuse o căsuță numai dă sticlă și orice cereà îi da; lapte dă pasăre să fi cerut, și lapte dă pasăre i-ar fi găsit.împăratu'.* ȘEZ. III 73/11. *Când apa te înneacă, ce ceri s'o mai bei?* ZANNE, P. I 105. | (Construit cu prep. de) *Boierul... trage ca să-și dea sufletul și mereù cere de domnia-ta.* ODOBESCU, ap. TDRG. | Refl. (construit cu adv., adj. s. part., în Mold.) A dorì să fie... *Par'că i-ar fi tot a-lene și s'ar cere sărutată.* EMINESCU, P. 304. *Mă cunosc vinovată Că m'am cerut măritată.* SEVASTOS, C. 227/6. *De-acù nu mă lasă sabia să plec... Se cere afară, se cere iar purtată.* SADOVEANU, SĂM. V 932. || (Subiectul e mai ales inima, sufletul, trupul) *Zi și noapte, cu durere, Duios sufletu-mi te cere.* ALECSANDRI, P. I 85. *De se'ntâlnește drag cu drag, Cum inima ta cere.* EMINESCU, P. 76. *Trupul lui n'a cerut femeie, buzele lui n'au cerut copil de sărutat.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Mâncară și se veseliră, cât le cerù inima.* ISPIRESCU, L. 39/27. *Dacă inima îți cere, Te 'nsoară și-ți ia muiere.* ZANNE, P. IV 392. # *Ochii văd, inima cere, Ce folos, că nu-i putere!* ap. TDRG.

3°. Trans. A căutà să ai (pe cineva s. cevà), a reclamà (cu stăruință). *Să iubască a merge mai vârtos la masa unui sărac decât la masa Domnului său, carele-l roagă și-l ceâre.* VARLAAM, C. 363. *N'au putut isprăvì, căci țara toată sta și strigà, cerșind pre Mihalache Racoviță.* N. MUSTE, ap. DDRF. *Sabiienii... te cer pe tine* [de rege]. BELDIMAN, N. P. II 15/20. *El cere... de la voi... iubire.* KONAKI, P. 81. *Crișcă iadul și mă cere, Pentru păcate de-a mele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 468.

4°. A pretinde (în baza unui drept), a revendicà (Subiectul e omul) *Camătă pre camătă cerșindù...* CORESI, EV. 287/5. *Cerșură locul cel mai de cinste.* VARLAAM, C. 74. *Are a-și cere paguba.* PRAV. MOLD. 47. *Talandul cu dobândă va să ni-l ceără Domnul.* BIBLIA (1688) 3 pr./40. *Viziriul au cerșut zapis de la Dimitrașco-vodă...* MAGAZ. IST. III 22/26. *Să nu ceie de la dânșii nici un fel de dajdie* (a. 1774). URICARIUL, I 83/1. *Poate să pornească jalobă și să ceaie dreptul său.* CARAGEA, L. 9/18. *Nu trebue să cerem de la vânător o aprețuire rece și nepărtinitoare a întâmplărilor.* ODOBESCU, III 47/24. *Nu trebue să ceri poeziei o altă influență morală decât o ceri muzicei:* MAIORESCU, CR. II 184/1. *A cere cuvântul* (la o adunare). ALECSANDRI, T. 30. *A cere satisfacție* (neobicinuit: *duel.* ALECSANDRI, T. 535.) | (Urmat de o prop. secundară introdusă prin să s. (ca să). *Poate să ceară de la giudeț să-i facă bărbatul zapis cu chizeșie.* PRAV. 614. *Nu va puteà feciorul nice nepotul... ca să ceară giudeț ca să cearte pre tată-său.* ib. 890. *Constantin... s'au sculat cu oaste asupra lui Constans, cerșind să-i mai dea Africa și Italiia.* CANTEMIR, HR. 247/31. *Și au cerșut o sumă mare de bani să le deie Leșii.* LET. I 242/16. # **A cere seamă** s. **socoteală (cuivà** s. **de la cinevà)** = a trage pe cinevà la răspundere. *Trăgându-i la giudecată, cerând samă de la dânșii...* LET. III 236/18. *Ce lupte a purtat pentru realizarea legii lui Dumnezeu?... Istoria, lumea are drept a-i cere astă seamă.*

BĂLCESCU, M. V. 5/17. *Dumnezeul lor va cere samă.* C. NEGRUZZI, I 27. *Cine mă chiamă?— Moartea, care-mi cere seamă.* ALECSANDRI, P. P. 305/10. *De gură-mi cere samă.* DOINE, 184. **A-şi cere seama** = a-şi pretinde leafa. *Îşi cerù seama de la stăpân.* ODOBESCU, III 44/27. **A-şi cere legea** (*cu cinevà*) † = a chemà pe cinevà în judecată. *Leşii... s'au sfătuit să trimiţă sol la împăratul cu jalobă, să-şi ceie lege cu Petru-vodă.* LET. I 16[1]/2. † **A cere la judecată** = a aduce în faţa justiţiei, a da în judecată. *În multe rânduri aceà Soroceniţă fiind cerşută la giudecată de... igumen...* (Cernăuţi, 1778). IORGA, S. D. XXII 255. || (Subiectul e datoria, slujba, cinstea, firea s. o însuşire inerentă a unui lucru) A avea nevoie (de cevà), a impune (ca o datorie s. ca o necesitate). *Firea omenească ceáre de mâncat.* MINEIUL (1776), 51. *Baiazid de piere, cinstea lui aşa cere.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/10. *Starea lui cereà liniştire.* GORJAN, H. I 4/23. *Aceasta cerând... multă osteneală şi trudă.* DRĂGHICI, R. 164/25. *Rânduiala cere şi furtuni şi vijelie.* KONAKI, P. 266. *Luţerna cere un pământ foarte bun.* I. IONESCU, C. 41. *Sistemul acest raţional de preţeluire cere cunoştinţe întinse de gospodărie.* id. ib. 254. *Cum! aşa degrabă ne laşi?...— Slujba o cere.* C. NEGRUZZI, I 39. *Bucatele cer ploaie.* LM. *Sângele dreptului cere răzbunare.* PONTBRIANT. *Băutura cere mâncare şi mâncarea băutură.* ZANNE, P. III 476. # **Trebuinţa cere** = trebue, e nevoie, e necesar. *Fără apărare trebuinţa ceare ca să se îndeletnicească cu o nespusă osteneală întru o îndelungată cetire.* CARAGEA, L. XVIII. *Iată, anin harta pe copaciu, ca, cerând trebuinţa, să vă o arăt.* DRĂGHICI, R. 19/18. *Piatra..., deşi se despicase în patru bucăţi, însă tot fiind destul de mare, cereà trebuinţa de mai multă putere.* id. ib. 118/11. *Anica: Nu cere trebuinţa, verişorule.* ALECSANDRI, T. 198.

5°. Refl. (mai ales unipers.) *Se cere* (urmat de obiceiu de să...) = e nevoie, e necesar, trebue, caută să...; e o datorie, o obligaţie, se pretinde; se cade, se cuvine. *Acel păgubaş să ceare să cearce casa nescui.* PRAVILA MOLD. 17/2. *Dacă credeţi că să mai ceare şi altăceva din parte-mi, să ne povăţuiţi, ca să o facem* (a. 1774). URICARIUL, I. 176/12. *Toate trebuincioasele pricini care se cer şi s'au încredinţat la vrednicia ta...* TES. II 307. *Sămânţa de grâu se cere să fie îngropată cel puţin de un palmac.* I. IONESCU, C. 178/3. *Şi peste acestea toate încă, spre împlinire, Se cere prieteşugul cu credinţă şi iubire.* KONAKI, P. 81. *Se cere să fim şi noi acolo.* DDRF. *Minte de bătrân, putere de tânăr şi îndrăzneală de nebun la războiu se cere.* ZANNE, P. IV 564. *Se cere os la o lucrare, adecă putere, vlagă, stăruinţă.* ib. II 383. *Afurisita de gramatică îmi scoate peri albi, trăsnit-o-ar fi s'o trăsnească! Parcă ai ce face cu dînsa la biserică? Dar dacă se cere?* CREANGĂ, A. 87/8. *La o fată atât de înţeleaptă, se cere un bărbat şi mai înţelept.* CĂTANĂ, P. 134.

III Astăzi mai ales cu înţelesul, atestat încă în latineşte, de:

1°. Trans. A-şi exprimà faţă de cineva dorinţa de a avea cevà, a stăruì pe lângă cinevà pentru obţinerea unui lucru, a-i arătà cuiva ceea ce doreşti să-ţi facă s. să-ţi dea, cf. solicità. (Construit cu dativul persoanei s. cu prep. de la, rar cu la). *Cser* = peto. ANON. CAR. *Nu aveţi, derep-ce nu cereţi. Cereţi şi nu dobândiţi, derepce reu cereţi.* COD. VOR. 127/8—16. *Acesta apropie-se către Pilat, cerşù trupul lu Is*[*us*]. TETRAEV. 252. *Cine se va ceare, da-i-se-va.* CORESI, E. V/25. *Cu multă rugăciune cerşutu-am de la Sfinţica-lui.* id. ib. VII/8. *Cerşură pace.* MOXA, 403/27. *Au trimis la Sas, de m'au cerşit; ei au cerşuit 300 tal.* (a. 1601). IORGA, D. B. 6. *Bogatul... cu rugămente cerşù aceasta şi nu dobândì.* VARLAAM, C. 332. *Cădzù la picioarele svântului, de-ş*[*i*] *cereà iertăciune.* id. ib. II 34. *Iară de nu va fi luat* [vamă], *ce numai va fi cerşut...* PRAV. 164. *N'ai cerşútù la Domnul puteare.* DOSOFTEIU. PS. 174. *Să-ţi cer voie să-i afurisesc de faţă pre cei ce le scornesc.* ANTIM, P. XXVI/26. *Să facă rugă la Dumnezeul creştinilor şi să ceie agiutor împăratului.* LET. I 81/7. *Cereau icrtare, voind a se întoarce înapoi.* BĂLCESCU, M. V. 413/8. *Fiiul Romei cei bătrâne... 'n durere Moartea chiamă, moarte cere!* ALECSANDRI, P. II 20. *El ceruse dispreţ şi sperà amor.* EMINESCU, N. 75/24. *Aştept din parte-ţi, o rege cavaler, Că-mi vei da prins pe-acela ce umilit ţi-l cer.* id. P. 202. *Când ţi-am cerut ouă, ştii ce mi-ai răspuns...* CREANGĂ, P. 69/13. *Pot să-ţi dau orice-i cere de la mine.* id. ib. 300/7. *Se înfăţişează înaintea boierului şi cere găzduire.* id. ib. 301/7. *Uite, maică, urîtul Cum îmi poartă inelul; Eu i-l tot cer să mi-l deie, El zice c'o să mă ieie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 274. *Eu îi ceruiu* [badii] *o peniţă, El cerù la min' guriţă.* HODOŞ, P. P. 65. *Am cerut ministerului permutarea mea în alt oraş.* TDRG. || Spec. La jocul de cărţi, se întreabă: *Ce cei?* H. II 33. | La tocmeli. *De vânzare ţi-e găinuşa ceia..., măi băiete? — De vânzare, moşule. — Şi cât cei pe dînsa? — Cât crezi şi dumneata că face.* CREANGĂ, A. 56. *Şi ce mi-i cere tu pentru trei ani? — Ce să-ţi cer? Ia să-mi dai de mâncare şi de purtat.* id. P. 151/8.

2°. (Construit cu să, ca să s. a + inf.) A rugà să... *Mearscră la igumenul, cerşindù... să le spuie.* MINEIUL (1776) 57[1]/2. [Boierii] *cerù a se înnoì preaînalta poruncă.* TES. II 308. *Căzù cu rugăciune şi cerù a se supune.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 257/29. [Solii] *cereau (ca) să se hotărască ce să facă cu oraşul Clujului.* BĂLCESCU, M. V. 413/4. *Du-te la împăratul şi cere să-ţi dea douăzeci de corăbii.* ISPIRESCU, L. 24/1. *Ştii, bădiţă, cum cereai, Seara, când la noi veneai, Să-ţi dau paharul cu miere, Şi io-ţi dam buzele mele; Cereai paharul cu vin, Io-ţi dam buzele deplin?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 258. | † (Construit cu acuzativul persoanei) A rugà pe cinevà, solicitându-i cevà. *Se rugară lu Hristosù şi-lù cerşură să se ducă de pre hotarulù lorù.* CORESI, EV. 242/2. # **A cere voie să...** = a se rugà să obţină permisiunea să... *Cerură voie să rămâie a-l întovărăşì.* C. NEGRUZZI, I 142.

3°. Spec. (Trans.; complementul e fata, fig. după fr., mâna ei; adesea complinit prin de nevastă, de soţie, în căsătorie) A face unei fete sau părinţilor ori tutorului ei propunere de căsătorie, a peţì. *O cerşù un boiarin.* DOSOFTEIU, V. S. 29. *Cerşù şi o fată să-i dea, să-i fie doamnă.* LET. II 283/28. [Pe fiica mea] *atâţia crai au cerşut-o în zadar.* BELDIMAN, N. P. I 178/23, *Craiul Maruzilor... au venit însuşi în curţile tătâne-mieu, ca să mă ceaie pentru fiiul său.* id. ib. 50/11. *Cerù mâna tinerei domniţe.* C. NEGRUZZI, I 107. *Nu s'o înfăţoşat nici un holteiu, ca să ceie duducile?* ALECSANDRI, T. 418. *Şi-au plăcut unul altuia. Şi Ipate, ne mai având răbdare, se şi duce la tată-său şi la mă-sa de-o cere.* CREANGĂ, P. 168/5. *Cine s'o bizuì, să vie s'o ceară de nevastă...* id. ib. 78/3. *Cine-a vrea ca să mă ieie, Meargă-acasă, să mă ceie.* ALECSANDRI, P. P. 49/18. *De seară viu la voi... Să te cer de la ai tăi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 366.

4°. Trans. şi absol. (Subiectul e un om sărac, lipsit etc.) A se adresà cuivà (mai ales trecătorilor) cu rugămintea de a fi ajutat, a solicità mila şi pomana, (azi înlocuit în limba literară prin) a cerşì (construit cu dativul persoanei, cu prep. de la s. la şi complinit prin milă s. — mai ales — prin de pomană). *Rădicându-se să se mute-se fiii lui se ceără.* PSALTIRI, 235/13.

Un orb... şedeà pre cale, de cereà. VARLAAM, C. 375$_2$, cf. CORESI, EV. 438/$_{25}$. *După moartea lui, văduva lui au cerşutu prin Ardeal.* ŞINCAI, HR. III 89/$_{36}$. *Să meargă într'alt loc strein, unde ca o cerşetoare să ceaie hrana sa.* BELDIMAN, N. P. I 42/$_{16}$. *De-am avut, de n'am avut, Eu la altul n'am cerut.* ŞEZ. IV 219/$_{24}$. *Măi sărace, sărăcilă, De când umbli cerând milă...* ALECSANDRI, P. P. 130/$_8$. *Să ceară mereu la milă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 486. *Un cerşitoriu... şedeà pe comoară şi cereà milostenie.* CREANGĂ, P. 134/$_{17}$. *Din bogat ce erà, azi cere de pomană.*

5°. Refl. (Urmat de o propoziţie secundară introdusă prin (ca) să; construit une-ori cu prep. (de) la) A solicită voia, permisiunea de a..., a stărui să fie lăsat să... *Să cereà... cu lacrămi să şerbască lui D[u]m[ne]dzău.* VARLAAM, II 1$_2$. *Să cerşù să meargă la svintele locuri.* DOSOFTEIU, V. S. 56$_2$. *S'au cerşut de la mine David, până la Villeaem, cetatea lui, să margă.* BIBLIA (1688) 211$_2$. *S'au cerşut Mărzacul... să-i hie cu voie să-i sloboază.* LET. I 320/$_8$. *Copilul se cere să meargă la şcoală.* LM. *Aice s'au cerut ei (ca) să-i primească peste noapte şi i-au primit bucuros.* SBIERA, P. 113/$_{16}$. *Fiul cel mai mic... se cerù şi el de la tată-său (ca) să-l lase să pândească şi el.* ISPIRESCU, L. 73/$_{23}$. | (Prop. secundară finală se subînţelege) *Lupul s'a cerut la leu nazîr pe oi.* DONICI, ap. TDRG. *Aş vrea să ies. «Poi nimic mai simplu, cere-te la preşident».* VLAHUŢĂ, ap. id. *Într'una se cere 'n războiu.* COŞBUC, Æ. 181/$_{41}$. *Maicăsa de accea îi tăgăduià pe surorile lui, pentru-că se temeà ca nu cumvà să se ceară după dînsele şi să caute a le scăpà din mâna smeilor.* SBIERA, P. 131/$_{13}$. [Silea] *nici nu zâmbeşte, nici nu se cere la dânsa.* id. ib. 142. *De ceea parte îi întâlnì un om, şi te cere la dânsul peste noapte; el te-a primì bucuros.* id. ib. 150/$_{28}$. *Tot la oaste m'am cerut.* SEVASTOS, C. 279/$_8$. *Elevul se cere afară* = la privată.

[Prez. ind. 1. *cer* († *ceriu* CORESI, PS. 64 etc., *ceiu* PSALT., MARDARIE, L. 1859, 2736, 4375, LET. I 11/$_2$, MINEIUL (1776) 3 pr., ALEXANDRESCU, M. 6/$_{13}$, ISPIRESCU, L. 253/$_6$, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 455 etc., dial. *ceu* RĂDULESCU-CODIN, L.), 2. *cei* (*ceri* VARLAAM, C. 273$_2$, I. VĂCĂRESCU, P. 157/$_{19}$ etc.) 3. *cere;* prez. conj. 1. *să cer* († *să ceri* CORESI, EV. 495/$_{31}$, *să ceiu* MOLITVENIC 12v/$_{14}$, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 371, ŞEZ. I 270/$_4$, 106b/$_{18}$, BUGNARIU, NĂS.), 2. *să cei* ISPIRESCU, L. 42/$_{27}$ etc. (*să ceri* id. ib. 3/$_{18}$, BIBLIA (1688) passim), *să ceară* CORESI, PS. 209 etc. (*să ceaie, să ceie* PRAV. 564 etc.); — Imper. *cere!* — Aorist şi participiu: (formele **ceşiiu* şi **ceşit*, corespunzând lat. *quaesīvi, quaesītum* nu s'au păstrat, căci, amestecându-se tulpina prezentului *cer* cu acestea, a rezultat contaminarea) † *cerşiiu*, † *cerşit* (din care s'a construit noul prezent şi infinitiv *cerşesc* -*cerşì* v. c.), iar cu orientare după verbele cu aor.-part. în *-uiu, -ut, *ceşiiu* s'a schimbat în † *ceşuiu* PSALT. 252/$_{27}$, iar *cerşiiu, cerşit* în † *cerşuiu*, † *cerşut;* de la tulpina prezentului au fost create formele foarte rare în textele vechi şi exclusiv întrebuinţate azi: *ceruiu* (*cerură* CORESI, PS. 347/$_7$), *cerut;* — gerundiu: *cerând(u)* COD. VOR. 163/$_{13}$. PSALT. 72/$_{15}$ etc. alături de *ceind(u)* COD. VOR. 91, PSALT. 40/$_{38}$ etc. (de la tulpina iotacizată) şi de forma analogă *cerşind(u)* PSALT. 69/$_{34}$ etc.; din contaminarea lui *cerând* şi *cerşind* s'a născut † *cerşând* CORESI, EV. 327/$_{21}$, 322/$_{28}$. | Adjectiv: **cerút** (cu negativul **necerut**), **-ă**, † **cerşút, -ă** = căutat; dorit, reclamat, pretins, revendicat; obligatoriu, indicat (de la sine), cuviincios, convenabil, reglementar; solicitat; cerşit. (ad I 3°-4°) *Să se îndatorească a pune banii cerşuţi, în secvestru.* CARAGEA, L. 20. *Toate formele cerşute după pravilă.* id. ib. 150. *Buna oblăduire ce erà cerută de la el.* TES. II 307. *Să cercetează pricina, cu cerşuta scumpătate şi luare-aminte.* CODICĂ ŢIV. 2/$_{25}$. *N'ai încă vârsta cerută.* TDRG. (ad III 1°-2°). *La facerea logodnii iaste mai întâiu cerşută să fie voinţa părinţilor.* CARAGEA, L. 96. *Îndată i se aduc cele cerute.* CREANGĂ, P. 300/$_{22}$; — **cerătór, -oáre** = (substantivat) persoană care cere cevà de la altul. GOROVEI, CR. Cf. cerşetor. | Abstracte: **cérere** (cf. cerşire), (în Oltenia, accent. şi) **cerére** s. f. = căutare, (în limba veche şi) † cercetare, întrebare; dorinţă, reclamare; pretenţiune, revendicare; rugăminte, solicitare, implorare; exigenţă; petiţie, suplică, (ad I 1°) *Nu mă precepeà eu de aceasta cerere* (: îndoindu-mă eu de întrebările acealea. N. TEST. 1648; îndoindu-mă eu spre cercarea acestuia. BIBLIA 1688). COD. VOR. 70/$_7$, cf. 156/$_{13}$. (ad I 2°) *Cursul acestor valori variază, după cum cererea sau oferta este mai mare sau mai mică.* ŞTEFĂNESCU, C. 522 (ad II 2°) *Da-ţi-va cererea* (: cerşirile) *îremiei tale.* PSALT. 67/$_3$. (ad II 3°-4°) *Nici cerere de dăjdi, nici războiu, nici pace, nici nimic nu se porunccşte fără fetfà.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/$_{18}$. (ad III) *Împlă* [= îndeplineşte] *Domnul toată cererea ta.* PSALT. 33/$_1$. *Sărăcească cererea cerşù orbului.* CORESI, EV. 441/$_{18}$. *Merg oamenii la besearecă, cum acolo... să facă rugăciune şi ceáreri derept toate ticalele şi nevoile meserătăţiei tuturora.* id. ap. GCR. I 25/$_{11}$. *Nu treace cererea mea.* PALIA (1600-1625), ap. id. 67/$_{38}$. *Câte cereri sânt în Tatăl-nostru?* (a. 1607). CUV. D. BĂTR. II 105. *Ca să dobândească ceárerea lor.* GRECEANU (a. 1691), ap. GCR. I 293/$_{17}$. *Cu rugăciunea şi cu ceárerea cu D[u]mnezeu te-ai împreunat.* MINEIUL (1776), 90^2/$_1$. *El ştie ceea ce ne trebueşte, nu popreşte, ci comandă cererea* (a. 1774). URICARIUL, I 173/$_{11}$. *Trimiseră soli la Sultan Mehmed, pe care-i primì cu multă politeţă şi le făgăduì cererile.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/$_1$. *Această cerere a lui erà prea nesocotită şi fără nici un temeiu.* DRĂGHICI, R. 4/$_{30}$. *După cererea sa, îl conduse dinaintea stareţului.* C. NEGRUZZI, I 219. *Cereri de nulitate (a căsătoriei).* HAMANGIU, C. C. 162-184. *Cererea d-voastră s'a încuviinţat.* TDRG. *Fă o cerere să ţi se recunoască gradaţiile. Cerere în căsătorie;* † **cerút,** + **cerşút** s. a. (Cf. cerşit) = cerere (III 1°); cerere de pomană (cf. cerşit); (ad III 1°-2°) *Ştie amù Tatăl vostru ce vă trebueşte, înainte de cerşutul vostru.* TETRAEV. 208. *Cere ce mai ai de cerut..., că iată mă sfârşesc.* ISPIRESCU, L. 29/$_{13}$. (ad III 4°). *Să-ţi faci pomană Cu o săracă,... Cării nădejdea şi tot avutul E ajutorul ce-i dă cerşutul.* I. VĂCĂRESCU, P. 333/$_8$. *Să nu alerge la cerşut.* GORJAN, H. I 130/$_{23}$. *După cerut mi-i ruşine să-l trimet* [pe băiatul mieu]. NĂDEJDE, ap. TDRG. (La plural, în Transilvania) *Toţi s'au fost săturat de cerutele ei şi nu-i mai da nimeni nimic.* RETEGANUL, P. I 68/$_{11}$; — (neobicinuit) **cerătúră** s. f. DOSOFTEIU, ap. CDDE. nr. 317; — (modern, literar) **cerinţă** s. f. pretenţiune, condiţiune, obligaţii (convenţionale), nevoie. *O cerinţă principală a programului naţional.* MAIORESCU, D. I 5. *Vin apoi cerinţele artistice.* id. CR. I 45, cf. 374, II 135. *Însurătoarea n'am făcut-o după inema mea, ci după cerinţele societăţii.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 203. *Corespunde tuturor cerinţelor.* TDRG.]

— Din lat. **quaero, quaesīvi, quaesītum, quaerere** «a căutà, a cere».

CEREÁLE s. f. plur. *Céréales.* — Plante graminee ale căror boabe făinoase servesc la hrana oamenilor (mai ales măcinate, ca făină) şi a animalelor: grâu, secară, ghircă, porumb, orz, ovăz, orez; grâne (2°), grâneţe (2°), (Munt.) bucate (III 3°), (Mold.) pâne. [Întrebuinţat, de unii, în contra uzului general, şi la sing.: *cereálă.* | Pronunţ.-*re-a.*]

— *N.* din fr. (< lat. **cerealis, -e,** de la *Ceres,* zeiţa secerişului, la Romani).

CEREBÉL s. a. (Şt. nat.) *Cervelet.* — Creierul mic, c r e i e r u ş.
— Din lat. **cerebellum** (diminutiv din *cerebrum* «creier»).

CEREBRÁL, -Ă adj. *Cérébral.* — De la (s. din, în) creier. *Fenomenele afaziei... dovedesc localizări cerebrale deosebite pentru cuvântul vorbit, pentru cuvântul scris şi pentru înţelesul cuvântului.* MAIORESCU, L. 23. | P. e x t. (impropriu) Sufletesc, mental, intelectual, de inteligenţă. [F a m i l i a: **cerebralitáte** s. f. = fel de vieaţă sufletească, fel de a cugetà.]
— *N.* după fr. (< lat. **cerebrum** «creier»).

CERÉBRO-SPINÀL, -Ă adj. (Şt. nat.) *Cérébro-spinal.* — A(l) creierului şi a(l) măduvei spinării. *Axa cerebro-spinală.*
— *N.* din fr. (< compus din lat. **cerebrum** «creier» şi **spina** «şira spinării»).

CERÉC s. a. *Quart.* — (Turcism; învechit) Sfert s. jumătate de parte (la împărţeala peştelui). Cf. ANTIPA, P. 361, 492, 766. [Şi: (jud. Buzău, numai despre bucăţi de pâine) **ciríc** s. a. (cu plur. *-ricuri* şi *-rice*) = o jumătate dintr'un sfert (de pâine), o optime. Com. I. A. RĂDULESCU-POGONEANU.]
— Din turc. **čeriek** «quart».

CEREGÉU s. m. sing. *Credo.* — Balaceana, Bucov.) Crezul. Com. AR. TOMIAC.
— Pronunţare dialectală a lui *credeu* (forma ardeleană-bucov. a cuv. «crez»), contaminat cu *cere.*

CEREMONIÁL, -Ă adj., s. a. v. **ceremonie.**

CEREMONÍE s. f. *Cérémonie.*
I. 1°. Forme exterioare şi regulate şi de oarecare pompă, la săvârşirea unui cult religios, p. e x t. la orice solemnitate (serbări la Curte, cununii, înmormântări, mese etc.) spre a-i da mai multă însemnătate, mai multă strălucire; cf. s o l e m n i t a t e, p o m p ă, p a r a d ă, s a l t a n a t, f a s t, r i t. *Sosit-au acel sol în Iaşi..., venit-au şi la curte, de s'au împreunat cu Nicolai-vodă, cu multe ţeremonii.* LET. II 154/12. *Îl puneà craiul Sobieţchi* [pe mitropolitul Dosoftei] *de se îmbrăcà cu vestmintele cele scumpe... şi slujeà liturghie la zile mari şi iordan la Bobotează, cu ţeremonie, după obiceiul ţării noastre...; şi... craiul... lăudà frumoasa ţeremonie ce erà în biserica ţării noastre.* ib. II 257/29. *Ţeremoniile obicinuite plinind.* CANTEMIR, IST. 134. *Ţerimonia besericească.* BELDIMAN, N. P. I 5. *Numa... se întoarce, cântând cântarea nunţii, o dulce şi curată ţerimonie.* id. ib. II 87. *Toată ţerimoniia ce să cuprindeà de persoanele cele pământeşti.* GOLESCU, I. 85. *Mai toate legile* [=religiile] *cele vechi au avut asemenea ţeremonii* [ca botezul]. MARCOVICI, D. 186. *Toată ţeremonia îngropării.* BARAC, T. 76. *Ieşind cu ceremonie mare din Constantinopole, merse de tăbărî la Daut-paşa.* BĂLCESCU, ap. TDRG. *Ţeremoniile curţei, ţeremonii mai amplificate decât ţeremoniile curţei craiului celui mare al Franţei.* RUSSO, S. 110. *Ceremonia se sfârşise. Toţi fericitau pe tinerii soţi.* C. NEGRUZZI, I 53. *Luau sama însă că... patru tunuri sta[u] îndreptate spre poartă, dar socoteau că sânt puse pentru a serbà, după obiceiu, ceremonia, prin salve.* id. I 150/23. *Participarea exclusivă a senatului academic la cerimoniea liturgică din biserica catedrală greco-orientală.* SBIERA, F. 349/22. *Nu erà ţârmonie la curte, unde să nu fie şi el chemat.* ISPIRESCU, L. 192. | *Maestru de ceremonie* (LM.) s. *de ceremonii,* e cel ce, la o solemnitate oficială, e însărcinat a rândui ordinea ceremoniilor. || P. e x t. Costum de ceremonie, mare ţinută. *Au fost de faţă* [la examen] *şi prinţipul, în cel* (= cea) *mai mare ţeremonie, cu toţi boierii patriei* (a. 1830). IORGA, S. D. XIII 20.
2°. Manifestaţie în cinstea unei persoane, primire solemnă, cf. a l a i u. (2°). *Mi s'a aplecat, de atâtea ţirmonii ce îmi face lumea, ori pe unde trec.* GORJAN, H. IV 17/18.
II. (În relaţiile sociale, în viaţa privată).
1°. Forme de politeţe, de deferenţă, cu oarecare solemnitate (spre deosebire de felul intim, familiar). *Dacă au luat domnia,... au scris carte la Moisei-vodă, cu mare mulţămită... După această ţeremonie au purces... den Ţarigrad.* M. COSTIN, ap. TDRG. (Pleonastic) [*Şuţu*] *nu-i primì* [pe boieri] *cu dragoste sau macar o ţermonie politicească.* ZILOT, CRON. 68. *După ceremonia dulceţilor şi a cafelei, cucoana începe a-şi arătà turbanul şi boierul a spune novitale.* C. NEGRUZZI, I 239/18. *O vizită de ceremonie.*
2°. P. e x t. (La plur.). Forme de politeţe exagerată, f a s o a n e (2°). *De ceremonii sântem sătui, am vrea fapte pozitive.* LM. # **Fără ceremonie** s. **ceremonii** = familiar, fără (multe) forme (Cf. PONTBRIANT). *A poftì pe cinevà, fără ceremonie.* id. *Haide, haide, fără ceremonii, domnul mieu, aveţi un drept la recunoştinţa mea.* I. NEGRUZZI, V 41.
[Accentuat şi *ceremónie.* (Tot aşà, probabil, uneori, şi în formele următoare, mai ales în cele vechi) † **cerimonie** s. f. POLIZU, † **ţeremonie** s. f., † **ţerimonie** s. f. LB., STAMATI, † **ţirmonie** s. f., † **ţârmonie** s. f. POLIZU, DDRF. | A d j e c t i v e: **ceremoniál** († **ţeremoniál**), **-ă,** [pronunţ. *-ni-al*]=de ceremonie. *Cărţi ceremoniale* = cărţi bisericeşti care cuprind normele pentru ceremoniile de la diferite ocaziuni. LM.; (m. ales s u b s t a n t i v a t) s. a. (cu plur. *-ale* şi *-aluri.* TDRG.) = totalitatea ceremoniilor, ceremonii (I-II); formular de etichetă care trebue observat la ceremonii publice sau în relaţii sociale; p r o t o c o l. Cf. STAMATI. *Cartea ce cuprinde regulele titlelor şi a ţeremonialului scrisorilor.* RALLET, ap. TDRG.; —**ceremoniós** († **ţeremoniós** (STAMATI), **-oásă,** [pronunţ. *-ni-os*] = cu ceremonie, care face prea multe ceremonii, fasoane, moşturi, afectat. *Un moment se opreşte gânditor, într'o atitudine ceremonioasă.* VLAHUŢĂ, D. 214. *O primire ceremonioasă. Chinezii sânt foarte ceremonioşi.* — (În funcţiune adverbială) *Îşi netezì barbetele şi salutà ceremonios.* VLAHUŢĂ, D. 13. *Comăneşteanu se înclină foarte ceremonios, deşi nu-l vedeà nimeni.* ZAMFIRESCU, R. 115.]
— *N.* intrat în limba mai veche din pol. **(ceremonia, cerymonia)** s. rus. **(ceremónija),** iar mai târziu din lat. **cæremonia,** sau din ital. s. f.

CEREMONIÓS, -OÁSĂ adj. v. **ceremonie.**

CERENŢÉL s. m. (Bot.) 1°. *Benoite* (*Geum urbanum*). 2°. *Dryas octopetala.* 3°. *Geum rivale.*
1°. Plantă ierboasă, cu flori galbene aurii. Se mai numeşte şi: c r â n c e ş, c u i ş o a r i ţ ă (c u i ş o r i ţ ă. DAMÉ, T. 186), r i d i c h i o a r ă. PANŢU, PL.
2°. = **arginţică.** PANŢU, PL., cf. C. NEGRUZZI, I 97.
3°. = **călţunul-Doamnei.** PANŢU, PL.
[Şi: (ad 2°) **cerencél** s. m. BARONZI, L. 130/27, PANŢU, PL.; (ad 1°, + *cernì*) **cernitél** s. m. PAMFILE, DUŞM.; — (+ *ceriţă*) **ceriţică** s. f. = p i d o s n i c (Cerinthe minor). PANŢU, PL.]
— Din lat. **cerinthe** «arginţică» (< grec. *κήρινθον* «o floare de vară»),. cu sufixul diminutiv *-el.* Cf. O. D e n s u s i a n u, *Romania* XXXIII 73.

CERÉSC, -EÁSCĂ adj. **CERÉŞTE** adv. } v. **cer**[1].

CERESTÉU s. a. = **ferăstrău.** (cu pronunţare dialectală, în Bucov.) Cf. MARIAN, D. 346.

CERESTUÍ vb. IV^{a} = **ferăstruì.** (cu pronunţare dialectală, în Bucov.) MARIAN, D. 346.

CERÉT s. a. v. **cer**^{2}.

CERETÉIU s. m. *Broussailles basses, taillis.* — (Mold.) *Ciritei* = tufiş (Vicovul de-sus, Bucov. Com. G. NISTOR), *ceritei* = copăcei care fac desişul pădurilor (CREANGĂ, GL.) pomişori mici şi spinoşi (MARIAN); spec. *ciritei* = măcieşi ce nu cresc mari (CONV. LIT. XLIV$_{2}$, 130 rect. 268). *Cât ce puteà, ciriteaele scuturà şi cu picioarele uscate frunze... sunà.* CANTEMIR, IST. 73/$_{32}$. *Au scos şi el toată oastea la câmp, cu tocmală, puind oastea prin văi şi prin ceretei supuse.* LET. I, 246/$_{35}$. *Vr'o 2000 de Cazaci, carii păşteà caii, ţinându-i de-a-mână, prin ceritei.* ib. 249/$_{24}$. *Câţiva codri merei... au rămas câmp, numai abià se cunosc ciriteii* (a. 1792). URICARIUL, I 349/$_{7}$. *Pe unde vor fi ciritei, să-i curăţască* (a. 1794). ib. IV 48/$_{20}$. *Un piseuşor... încungiurat de un pâlc de ciritei.* DRĂGHICI, R. 120/$_{26}$. *Fiica lui Romul se deosebeà dintre toate, ca un copaciu mare în mijlocul unor ciretei.* BELDIMAN, N. P. II 177/$_{9}$. *Ne încurcăm printre ciritei de brad.* CREANGĂ, A. 30/$_{20}$. *Sub frunziş de ciritei, Unde trec turme de miei.* ALECSANDRI, P. P. 257/$_{13}$. [Şi: **ceritéiu, ciritéiu, ciretéiu,** COD. SILVIC, 34 s. m. şi a. | Cuvântul se întrebuinţează mai ales la plur.: *ceretéi*, din care s'a refăcut noul singular **ceretél (ceritél, ciritél)** = desiş; spec. s. m. *ciritel* = arbore (H. I 18), pom care creşte mai mult în lat (Vicovul-de-sus, Bucov. Com. G. NISTOR); arbust, copăcel; (Bot.) o plantă (Straja, în Bucov. Com. A. TOMIAC), cununiţă = Spiraea ulmifolia (PANŢU, PL.). *Frunză verde stejărel, Ici în vale 'n ciritel, S'a ivit un voinicel.* ŞEZ. I 10/$_{5}$. *El au jucat supt un ciretel, până i s'au rupt cojocul.* SBIERA, P. 10/$_{16}$. *Şi mi se jucà Sub un ciretel Un mic iepurel.* MARIAN, SA. 234. | Cu alt sufix (orientat după *desiş* s. *tufiş*) **ciritiş** s. a. (plur. *-şuri*). *Luncile şi pometele, ciritişurile şi tufişurile... încep iarăşi a slobozì mugurul.* MARIAN, O. I 1.]

— Din rut. **(o)čeret,** «păpuriş». Cf. P. Skok, *Revue des Etudes Slaves* III, 64.

CERETÉL s. m. v. **cereteiu.**

CEREVÍŞ s. a. v. **cerviş.**

CÉRGĂ s. f. 1°. *Couverture.* 2°. *Bâche.*

1°. Ţesătură de lână (H. VI 9), cu care se acoper ţăranii, când se culcă s. care se aşterne pe pat s. care se pune pe cal (cf. LM.), pătură, plocat (COSTINESCU), ţol (BUD, P. P.), cf. velinţă, scoarţă; cf. covor, plapomă. Cf. H. II 3, V 4, X 509. *I cerga vânăt(ă) de la Dragomir* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 193. *O cergă albastră turcească* (a. 1669), ap. ŞIO. *Cergă bună, de 7 un leu; cergi de cai, de 14 un leu* (Tarif, a. 1761), ib. *O cergă noaă, cu laţă* [= laţe] *mici* (a. 1730) ap. IORGA, S. D. VI 156. *A doua zi dimineaţa, i-am văzut mult oviliţi, Unii goli, alţii în ţoluri, alţii în cergi înveliţi.* BELDIMAN, TR. 383. *Ştii una, jupâne,.. acoperi-te cu cerga, ca să nu te vadă* [tâlharii]. ALECSANDRI, T. 49. *În vremea aceasta, cârlanul tremură, cu urechile dăbălate, sub cerga fluturută de vânt.* SLAVICI, N. II 4. *Pe pat (laiţă) sânt cergi de lână.* MANOLESCU, I. 73. *Să n'o apuce ziua cu cerga 'n cap.* PAMFILE, A. 83. *Şi băù şi se 'mbătă Şi acasă se luvă* [= se luă = se pornì, se duse]. *Şi pe cap se strofocă Şi su* (= subt) *şĕrgă se băgă.* ALEXICI, L. P. I 134/$_{11}$. *Şi pe iarbă Cergă albă.* BUD, P. P. 19. # *Cât ţi-e cerga* (variantă: plapoma) *atât te 'ntinde.* ZANNE, P. II 591. *Pentru un purece, nu puiu cerga 'n foc.* ib. III 98. | Spec. *Cerga* (pătura) se întrebuinţează la prins peştele, în Oltenia; se prinde cu ea ca cu volocul. ANTIPA, P. 776.

2°. (Banat) Coviltir (la căruţe) Com. A. COCA. [Plur. *cergi* şi *cerge.*]

— Se pare că a intrat în limba noastră pe mai multe căi: turc. **cerga** «petite tente» (bulg. «covor prost», sârb. «şatră», alb. «pătură pestriţă de lână»), ung. **cserga** «şatră» şi **cserge** «pătură» (ţig. *čerga* «cort»). ŞIO.

CERGHÍŞ s. a. } v. **cerbice.**
CERGHÍŞĂ s. f. }

CERÍM s. a. v. **cerime.**

CERÍME s. f. *Voûte, plafond.* — (Banat, Munţii-Apuseni) Tavan, plafon (VICIU, GL., cf. «coperiş» FRĂNCU-CANDREA, M. 41); spec. (Băieş.) partea de de-asupra (tavanul) galeriilor din mine (Crişcior, în Munţii-Apuseni, com. ŞT. PAŞCA); fig. bolta cerească (Timişoara, ION CR. II 247). Plafonul se acopere cu scânduri sau se face din ţiple de lemn, iar pre acestea se prind nuiele de alun sau trestie, care, spoindu-se, se zice *cerime.* LIUBA-IANA, M. 96. [Şi **cerím** s. a. (Miniş, jud. Arad) Com. A. VICIU; **cerîniu** (rostit *cerìń*) s. a. | Cu schimb de sufix: **cerárin** s. a. VICIU, GL.]

— Din sârb. **čèrjen** «boltă de-asupra vetrei» (Prin etimologie populară, cuvântul a fost considerat ca un colectiv în *-ime* de la *cer*^{1}).

CERIMONIE † s. f. v. **ceremonie.**

CERÍNIU s. a. v. **cerime.**

CERÍNŢĂ s. f. v. **cere.**

CERIŞOÁRĂ s. f. } v. **ceară.**
CERÍŢĂ s. f. }

CERITÉL s. m. } v. **cereteiu.**
CERITÉIU s. m. şi a. }

CERIŢÍCĂ s. f. (Bot.) v. **cerenţel.**

CERIU s. m. v. **cer**^{1}.

CERÍU, -ÍE adj. v. **ceară.**

CERLĂU s. a. v. **ceatlău.**

CERMĂLÁIE s. f. v. **cermălui.**

CERMĂLUÍ vb. IV^{a} *Faire du vacarme.* — (Ungurism, în părţile Năsăudului) A face sgomot, larmă, a lărmălui: *Doamne, cât îmi cermăleşte copilul ăsta în cap; mă mir că nu nebunesc!* Com. N. DRĂGANU. [Derivat: (cf. harmalaie) **cermăláie** s. f.: larmă. Com. N. DRĂGANU.]

— Din ung. **csármálni,** idem. Cf. cearmă.

CERN, -Ă adj. *Noir.* — (Atestat numai la feminin) *Cernă* = Oaie neagră. H. V. 274, XIV 187, cf. ib. XIV 86. *Opt oi, şi anume una cernă, breză în frunte.* MON. OF. a. 1907, 7598. [Derivate: **cérnea** s. m. şi f. = nume de boi şi de vaci (H. IV 247) şi nume de familie; — **cernéiu** s. m. = nume de câne ciobănesc. H. XII 30; — (*cerneiu* + *uţ*) **cernăúţ** s. m. = nume de bou. H. X 85.]

— Derivat din paleosl. **črŭnŭ,** idem. Cf. cerni, cerneală.

CERNĂTÓR, -OÁRE adj., s. a. } v. **cerne.**
CERNĂTÚRĂ s. f. }

CERNĂÚŢ s. m. v. **cern.**

CÉRNE vb. III. I. 1°. *Tamiser, cribler, bluter.* 2°. *Répandre, parsemer.* 3°. *Bruiner.* II. *Discerner, analyser, examiner.*

I. 1°. (Subiectul e omul) A trece (făină, nisip etc.) prin sită s. prin ciur. *Csĕrn* = excerno. ANON. CAR. *Cenuşea cu sâa... cearne.* DOSOFTEIU, PS. 490. *Cum să cearnă făina, cum... să facă dintr'însa pâne.* DRĂGHICI, R. 143/21. *Se cerne cu ciurul.* BREBENEL, GR. P. *Şi-m*[i] *cerneau cu sâtele, Ca să-mi facă pitele.* ŞEZ. III 213/8. # *Femeia care nu voeşte să frământe, toată ziua cerne.* ZANNE, P. II 154, cf. ib. IV 58, ROMÂNUL GLUMEŢ, I 34/23, C. NEGRUZZI, I 251. | (Subiectul e sita; absolut) *Sita nouă cerne bine.* TDRG. || P. anal. A face cu sita aceeaşi mişcare ca la cernut. *Să-i pui* [puii de la cloşcă] *în sită şi să-i cerni pe vatra cu foc* = să simulezi că cerni, fiind puii în sită. GOROVEI, CR.

2°. P. anal. A face să cadă (fulgi de zăpadă, flori etc.), cum cade făina trecută prin sită, a presără. *Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă.* ALECSANDRI, P. III 9. *Numai trandafirii mai cern petale diafane.* ANGHEL, Î. G. 36. | (Refl.) A trece, a se strecură, a străbate ca prin sită. *Se aşează trudit sub streşina-i largă* [*a pomului*], *prin care se cerneau mărunţel razele soarelui.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. | Fig. A face să cadă peste cevà s. cinevă (încet, dar continuu). *O beznă grea, ca giulgiul morţii, Să cearnă pace-adormitoare.* GOGA, P. 115. *Soartă nemiloasă... nu cerne asupră-vă deçât năcazuri mii şi mii.* CONTEMPORANUL, IV, vol. I, 479.

3°. Unipers. A plouà ca prin sită, a plouà mărunt (POLIZU), a burà. PAMFILE, J. II. *Nu plouă, numai cerne* (Zagra, Î. Năsăud) com. CORBU. *Burniţă* = *ceaţă deasă care aproape cerne.* PAMFILE, B. *Afară era moină, cerneà de sus o bură mărunţă.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.

II. Fig. (literar) A trece prin examinarea judecăţii, a supune unei analize amănunţite, deosebind esenţialul de accesoriu, a distinge, a lămuri, a discerne. *Săvârşit gâlcevii aceştiia să punem,... ca nu cândai mai îndelung sculurându-se şi cernindu-se voroava cătră aceastea, încă mai multe shismate şi erease să se scornească.* CANTEMIR, IST. 34/15. *Sfatul cernând lucrul cu de-amăruntul...* BARAC, T. 24. *Să cernem însă elementele cronologice şi biografice ale unei teorii atât de ciudate.* HAŞDEU, I. C. 79/27. *Gândul îmi erà a cerne prin sita studiilor clasice cele mai multe din acele datine bătrâneşti, pe care noi cei de astăzi le-am apucat încă.* ODOBESCU, III 227/18. *La judecata de pe urmă regii şi cerşetorii se cern tot printr'o sită.* I. NEGRUZZI, VI 93. | Refl. (= pasiv) (Despre un lucru) A fi pus la cale, a fi în curs de săvârşire, cf. a se frământà. *Tocma atunci, când se cerneà lucrul,* [Vasile] *Lupul au chemat înapoi pre trimişii săi.* ŞINCAI, HR. III 33/24.

[Aor. *cernuiu*, part. *cernut*, imperat. *cerne*, conj. pers. 3. *să cearnă.* | Abstracte: **cérnere** s. f. (ad I, 2°) *Uitându-se la cernerea fulgilor reci şi moi.* SANDU-ALDEA, A. M. 147; — **cernút** s. a. (ad I, 1°) *Fetele şi alte femei ce sânt la casă încep a cerne făina care este să fie pentru ospăţ; pentru aceea, se zice aceasta ziua cernutului.* MARIAN, NU. 263/18. (Ghicitoare) *În casă ninge şi afară nu.* (= *Cernutul*). ŞEZ. IV 68; — **cernătúră** s. f. DICŢ. | Adjective: **cernút** (cu negativul **necernut**), **-ă.** (ad I 1°) *Bucatele, mai nainte de a se luà de pre arie, trebue foarte bine cernute.* ECONOMIA, 56. *Cine mănâncă mămăligă necernută* (= făcută din făina care nu a fost trecută prin sită. GOROVEI, CR.), *face bube pe limbă.* ŞEZ. VI 23. (ad I 2°) *O fâneaţă, cernută pe d'asupra cu flori de nenumărate feţe.* DDRF. (Substantivat subt forma fem.) *Cernută*=un dans ţărănesc. H. IV 98; — **cernătór, -oáre** adj. = care cerne; substantivat subt forma ambigenă) *cernătór* = unealtă de zidărie pentru cernutul nisipului. H. IX 61, cf. BARCIANU]

— Din lat. **cerno, -ere,** idem. Cf. discerne.

CÉRNEA s. m. şi f. v. **cern.**

CERNEÁLĂ s. f. I. 1°. *Teinture noire.* 2°-3°. *Deuil.* II. 1°. *Teinture noire.* 2°. *Encre.* 3°. *Café.*

I. Abstract. (Rar) 1°. Faptul de a cerni (1°), înnegrì, cănì; cernire, văpsire cu negru, înnegrire, cănire. *Precât dară iaste pentru bileală în cerneală şi cerneala în bileală, adecă pentru văzătoriul în întunearec şi orbecăitoriul în lumină, liliacul... aşezământul pre lesne îi iaste.* CANTEMIR, IST. 115/8. *O, dragul mieu marchize! căci îţi cernesti barba, iaste-ţi de cevà ajutoriu cerneala?* ALEXANDRIA, 155. *Băduleasa mea frumoasă!... Mergi de-grabă în cea casă, Pune faţă la ghileală, Buze moi la rumeneală Şi sprâncene la cerneală.* ALECSANDRI, P. P. 125/12.

2°. † Doliu (cf. cernì 2°). *Deci viind Smarandei boală grea şi fără leac, au murit şi o-au îngropat cu cinste mare..., iar Gligorie Postelnic Beleanul au rămas întristat şi în cerneală, cu tot neamul lui.* MAGAZ. IST. II 35/17.

3°. Fig. (Rar) Amărăciune, tristeţe (cf. cernì 3°). *Tuturor li-i lumea lume, Numai mie mi-i cărbune; Tuturor li-i lumea dragă, Mie mi-i cerneală neagră.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 221.

II. Concret. 1°. (În acest înţeles, învechit sau numai popular-regional: Mold. şi Transilv.) Coloare neagră, cu care se văpseà, cu deosebire materiile textile sau se căneà părul (cf. PAMFILE, CRĂC.), negreală, cf. chinoros. *Mai de mult..., prin cerneală se înţelegeà orice negreală, care... slujeà... şi la boit cu negru, la cernit.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 211, cf. 136, PAMFILE, I. C. 249. *Părăuţ, apă amară, Face-te-ai neagră cerneală, Ca să-mi cernesc eu portu', Că m'a lăsat drăguţu'.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 160, cf. TDRG., DOINE, 179, PAMFILE, CRĂC. 88. *Din scrum şi-ar face cerneală, Să-şi facă sprâncenile, Să-şi văpsească genile.* MĂNDRESCU, L. P. 82/11. *Înnegreşte pânura în cerneală pregătită de popor* (Zagra l. Năsăud). Com. I. CORBU.

2°. Spec. (Une-ori complinit prin de scris, de tipar) Lichid (la origine negru, p. ext. de orice coloare) preparat anume spre a servì la scris s. la tipărit (cf. farbă), negreală. *Învăţătură de a face cerneală de scris bună.* CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II 46/2. *Cheltuiala visteriei: hârtie, cerneală, ceară tare.* RĂŞCANU, L. 75/20. *De ce pana mea rămâne în cerneală? — mă întrebi.* EMINESCU, P. 228. *Iniţialele acestei cărţi cu buchi erau scrise ciudat, cu cerneală roşie ca sângele.* id. N. 44/27. *Prutule, apă vioară, Facete-ai neagră cerneală, Spuma ta o mesişoară, Stuhul tău o penişoară, Ca să scriu o hârtioară.* ŞEZ. I 47/9, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 117. *Cerneala nu se prinde de hârtia unsă.* GOLESCU, ap. DDRF. # (În Mold.) *Doar n'am băut cerneală* (= nu m'am prostit, n'am căpiat), *să-l împrumut!* PAMFILE, J. I. *Flori de cerneală* e numele unui joc de copii. id. ib. *Cerneală simpatică* = care nu e vizibilă decât dacă supunem unor anumite procedee hârtia pe care s'a scris.

3°. (Argot) Cafeà. BARONZI, L. 149/16.

[Plur. *-nele, -neli* şi — în comerţ, când e vorba de diferite specii — *-neluri.* PAMFILE, J. II 344.]

— În înţelesul I, derivàt din **cernì,** prin suf. abstr. *-eală;* în înţelesul II, în loc de **cernilă*, din paleosl. **črъnilo** (sau bulg. *černilo*, rus. *černila*), idem, confundat cu derivatul românesc în *-eală*.

CERNÉIU s. m. v. **cern.**

CERNÍ vb. IV^{a}. 1°. (*Se*) *noircir,* (*se*) *teindre en noir.* 2°. (*Se*) *mettre en deuil, porter le deuil, prendre l'habit de moine.* 3°. (*S'*)*attrister,* (*s'*)*assombrir.*

1°. Trans. A înnegrì, a văpsì în negru (GRAIUL II 89). spec. a-și căni părul, a înnegrì (pănura) muind-o în coloare neagră («cernealâ» Zagra, I. Năsăud, com. I. CORBU). *Erà om... bătrân; numai își cerneà barba.* NECULCE, LET. II 245/28. *Maică, dușmanele mele, De-ar aveà ele putere, M'ar arde, m'ar face scrum. Maică, cu scrumul din mine Și-ar cernì sprâncenele, Dar deșì le-ar tot cernì, C'ale mele tot n'or fi.* DOINE, 173. || Refl. A se înnegrì, a se colorà în negru. *Lăcașele inorogului, pășunile, grădinile cernească-se, pălească-se, veștejască-se, nu înflorească, nu înverzească.* CANTEMIR, IST. 307/20. *În urmă se pun firele [în zeamă], ca să se cernească.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 159. *Domnul nu vă facă parte! Să stați tot nemăritate Și cu mânile 'ncleștate, Pânzele vi se 'nnegrească, Pânzele vi se cernească, Ca cerneala din condeiu.* TEODORESCU, P. P. 563b/135.

2°. Spec. Trans. A înnegrì (s. a îmbrăcà în negru) în semn de doliu, a pune doliu. DICȚ., ȚIPLEA, P. P. *A cernì o casă.* DDRF. *Tu, bădițăașa-ai gândit Că, dacă mă vei lăsà, Altu' nu mioiu căpătà Și portu' mi l-oiu cernì Și pe tine te-oiu jelì. Io portu' nu l-oiu cernì, Ci bine l-oiu soponì.* DOINE, 123, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 235. *Iie albă mi-oiu cernì, Dacă tu, bade,-i pornì; Părul mi l-oiu despletì Și pre tine te-oiu jelì.* id. ib. 110. | Fig. (factitiv) A face pe cinevà să poarte doliu. *Moarte nemilostivă, care pre toți ne cerneștì... răpind pre fiii, pre frații, pre părinții noștri.* ARHIVA, I 71. || Refl. A se îmbrăcà în haine negre de doliu, a pune, a luà s. a purtà doliu, a fi în doliu; spec. a se călugărì, (propriu: a se îmbrăcà în rasa neagră a călugărilor). *Dacă până la împlinirea de doi ani, din ziua osândirei ei, nu să va învoì sau de va murì el, atunce să va cernì femeia și va rămâncà în mănăstire.* CODICĂ ȚIV. 18/26. *Mă lepăd de toate-a lumei, mă cernesc, mă întristez.* KONAKI, P. 98. *Când văd o barză neagră, zic că-i văduvă și s'a cernit dându-se prin Marea-neagră.* ȘEZ. VIII 53. *Cu strai(e) negre m'oiu cernì, De tine m'oiu despărțì.* SEVASTOS, C. 140/18. *El că se cerneà, Se călugăreà.* MARIAN, O. I 272.

3°. Fig. Trans. și (mai des) refl. A (se) întunecà, a (se) mâhni, a (se) întristà, a (se) amărî. *Astfel de gânduri îmi cerniră inima.* TDRG. *Atunci i s'au cernit fața și ochii s'au turburat.* KONAKI, P. 50/12. *Când își puneà în minte scârba ce vor simțì moșnegii, i se cerneà și mai strașnic inima.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 103/34.

[Adjective: **cernit** (cu negativul **necernit**), **-ă** (ad 1°) *Corbule, pasăre cernită, adu-mi tu mie un cioc de apă.* ISPIRESCU, L. 223/10. *Pentr'un sumănuț cernit* [îmi vor da] *Căput mândru tot bumbit.* DOINE, 193/17. *Bată-te Dumnezeu, naș, Cu cine mă cununași: Cu urîta cisnovită, Ca căldarea de cernită.* HODOȘ, P. P. 141. *Acel șes, aceà dumbravă și colnicele cernite îl privesc, Și de-a lui jale Par'că-s și ele mâhnite.* C. NEGRUZZI, II 15/23. *Atâta-s de supărat, Cumu-i ceriul înnorat, Și atâta-s de scârbit, Cumu-i ceriul de cernit!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 221. *Mie-mi pare că-i cernit* [codrul]. DOINE, 115/9. (ad 2°) *Puind Domnul straie cernite....* LET. III 231/32. *Tație i-au petrecut, îmbrăcat în haine cernite.* BELDIMAN, N. P. I 19/9. *Hotărî s'o jelească cât va trăì pre pământ... și 'n toată a sa viață să se poarte tot cernit.* PANN, E. II 46. *Îs cernit* [nu pot giucà]. ALECSANDRI, T. 457. *Poarta eră cernită. Biata cumnată-mea eră întinsă în sdlon, pe un catafalc alb.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Cu părul și barba netăiete, cu gulerul cernit.* NĂDEJDE, ib. *Plicuri cernite.* ib. *Văduviță dragă, Tânără și fragă, Dragă copiliță, Ca o garofiță, Nu umblà cernită Și nepremenită, Jalnică, 'ntristată Și nepieptănată!* TEODORESCU, P. P. 315b/9; (ad 3°) *Ce pot fi cernite cântecile ce auziiu.* CANTEMIR, ap. DDRF. *O văd umblând necontenit galbenă și cernită.* C. NEGRUZZI, III 345/6. *Norodului se arătà tot vesel...; numai inima lui știeà, că eră cernită,* MAGAZ. IST. IV. 35/30. *Craiu nou, strălucite! Plânsă m'ai găsit, Cu gânduri mâhnite, Cu chipul cernit.* ALECSANDRI, P. 21/20. *Inima!... Ce-ți slujește a plânge, într'a[l] lumei val cernit?* id. ib. II 101. *Urlà prin aerul cernit mama-pădurilor cea nebună,* EMINESCU, N. 7/27. *Văzând că începem cu sujete cernite și posomorîte.* RALET, ap. TDRG. (Substantivat subt forma feminină) *Cernita* = numele unui danț țărănesc (care se aseamănă cu ciubetul. ȘEZ. I 272/28, SEVASTOS, N. 281/20, PAMFILE, J. II H. VI 10, X 8, 35, 54, 165, 436, 467, 543, XII 290); — **cernitór, -oáre** adj., subst. = (cel) care înnegrește, care văpsește cu negru. DICȚ. *Iară fața mi-o voiu da La Turda, la rumenèle, Părul la făcut inele, Ochișori la scriitori, Sprâncene la cernitori, Buzele la tipărie, Ca mine să nu mai fie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 236. | Abstracte: **cernire** s. f. = înnegrire; (aproape ieșit din uz) doliu. *Răbdare încă zece zile, până s'a împlinì vremea cernirei mele.* ALECSANDRI, T. 177. *Mai bine mi-ar ședeà un brodod de cernire decât veștmintele bogate ale nunții.* I. NEGRUZZI, VI 492; — **cernít** s. a. *Al mieu puiu doar a murit? — De-aș ști bine c'a murit, Pune-aș portul la cernit și fața la vestejit.* MARIAN, I. 405/15; — **cernitúră** s. f. = văpseà neagră; doliu. PONTBRIANT.]

— Din paleosl. **črъniti** «a înnegrì». Cf. cern, cerneală. cernușcă, ciornă.

CERNIȚÉL s. m. (Bot.) v. **cerențel.**

CERNÚȘCĂ s. f. (Bot.) = **negrușcă** și **negrilică.** PANȚU, PL., cf. H. I 33, XVI 280, GOROVEI, CR. *Iei sămânță de cernușcă* (= chimion negru), *o pisezi ca pe o făină, o amesteci cu moare de curechiu și o dai bolnavului.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 101, cf. LEON, MED. 31.

— Din rus. **černuška,** idem. TDRG.

CERNÚȚ s. m. *Gros clou.* — (Atestat numai la GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 3. care îl glosează prin) Piron. *Pe cea mică Dunărică, Fuge-o șaică mititică, Caicu' lui' Stănislav, Cu cernuți de aurei.*

— Cf. paleosl. **černъ** (**črěnъ**) «mâner», bulg. **čéren,** **crĕn.** idem, sârb. **crèn** (**črèn**), **crèm** «mâner, plăsele».

CEROÁICĂ s. f. (Bot.) } v. **cer²**.
CERÓIU s. m. (Bot.) }

CERÓS, -OÁSĂ adj. v. **ceară.**

CEROSTÉIU s. a. v. **pirostrii.**

CERPÍ † vb. IV[a] *Puiser.* — (Slavism, la DOSOFTEIU) A scoate (apă, din fântână). *Cerpiți cu cofa apă în veselie, den fântânele ceale de spășenie.* ap. CP. 368, cf. CCR. 664, DOSOFTEIU, MOL.

— Din paleosl. **črъpa-črěti** s. din rus. **čerpatь,** idem.

CERȘÁF s. a. } v. **cearșaf.**
CERȘÁG † s. a. }

CERSÁLĂ s. f. v. **țesală.**

CERSĂLÁ vb. I v. **țesălà.**

CERȘĂTÓR, -OÁRE adj., subst. (ș. d.)
CERȘETÓR, -OÁRE adj., subst. (ș. d.) } v. **cerși** ș. d.

CERȘÍ vb. IV[a]. I. *Demander.* II. *Demander l'aumône, mendier.*

I. = **cere** (însă numai în aorist, gerundiu, participiu trecut şi în compusele cu acesta. Exemplele s'au dat la verbul *cere*).

II. A b s o l. (Şi în prezent, infinitiv şi în compusele cu acesta) A cere (*III* 4°) de pomană, a cere milă, a umblà cu cerşitul; f i g. a cere cu mare stăruinţă. *El se da tot mai aproape şi cerşeà copilăreşte.* EMINESCU, P. 104. *S'au întâlnit pe uliţă cu o muiere bătrână, care cerşeà de la trecători.* RETEGANUL, P. II 37/32. *Toată iarna ţi-am cerşit Să-mi dai două-trei parale.* TEODORESCU, P. P. 289. *Să umbli cerşind.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 261. | T r a n s. *Cântări tânguitoare prin zidurile reci Cerşì-vor pentru mine repaosul de veci.* EMINESCU, P. 32.

[Şi: (cu asimilare consonantică) **cercì** vb. IV^a PĂSCULESCU, L. P. 197; — (Cu sufixul *-uì*) **cerşuì** vb. IV^a BARAC ap. TDRG. *Cerşuesc săracele, Pe toate uliţele.* MAT. FOLC. I 77. | A b s t r a c t e: **cerşire** s. f. =† cerere, rugăminte (DOSOFTEIU, ap PSALT. 67/21); (azi) cerere de pomană; — **cerşit** s. a. = cerere de pomană. *Paràlele ce adunase din cerşit.* ISPIRESCU, L. 364/29. *S'a tot dus, mâncând ce căpătà cu cerşitul.* RETEGANUL, P. III 27/8. *Să nu mai poţi lucrà Şi 'n cerşit tu vei plecà.* HODOŞ, P. P. 128; — **cerşitúră (cerşetúră)** s. f. = † cerere, rugăminte; (azi, rar) cerşire, cerşit. *Mainte de cerere, tuturor cerşetúrile le dai.* DOSOFTEIU, PS. 499, cf. id. ap. PSALT. 33/17. | A d j e c t i v e: **cerşit** (cu negativul **necerşit**), **-ă**; — (Mold., Transilv.) **cerşitór** (Munt. **cerşetór, cerşătór**) **-oare** (mai ales substantivat) = (om) care cerşeşte (de profesie), cf. o l o g, c a l i c, p o m a n a g i u. (Adj.) *Am venit acum aicì, ca să întind o mână cerşitoare pentru acei cari sufer.* ALECSANDRI, T. 1311. (S u b s t.) *Chêrshitor* = mendiens. ANON. CAR. *Săracul acesta cerşetor... a zidit până şi bisericì.* C. NEGRUZZI, I 253. *Am păţit şi noi ca un cerşitoriù care şedeà pe comoară şi cereà milostenie.* CREANGĂ, P. 134/17. *Îl întâmpinà, în pragul uşei, cerşitoarea.* id. ib. 213/15. *Iatà-un biet de cerşitor.* ALECSANDRI, P. P. 129b/19. *Să te fereşti de boierul nou şi de cerşetorul vechiu.* ZANNE, P. IV 278. (Cu derivatele:) **cerşitorésc, -ească** adj. BARCIANU; — **cerşitoréste** adv. id.; — **cerşitorie (cerşetorie)** s. f. = meseria cerşetorului; faptul s. obiceiul de a cerşì, cf. m i l o g i r e. *Destulà cerşetorie.* IORGA, L. R. 175; — **cerşitórime** s. f. = ceatà s. tagmà de cerşitori. COSTINESCU; — **cerşitorì (cerşetorì, cerşătorì)** IV^a = a cerşì, a umblà cu cerşitul (ca meserie), a venì să ceri cevà (ca) de pomană, a cere ca un cerşetor. *Spancioc, a cărui avere ai jefuit-o, lăsându-i femeia şi copiii să cerşetorească pe la uşile creştinilor.* C. NEGRUZZI, I 164. *Vă aduceţi aminte de un sărac, pre care îl întâlneaţi... cerşitorind mila creştinilor.* id. I 252. *Aceasta scutì (pe) familia ilustrului poet de a cerşătorì, ca să capete pânea de toate zilele.* id. I 336. *Amândoi* [Ion Brătianu şi Mihail Kogălniceanu] *se înfăţişară nu ca unii ce cerşetoresc cevà, ci cu fruntea sus.* STURDZA, M. 14. *Pacea va cerşătorì.* OLĂNESCU, O. 195. *Moşu'... cerşitoreà la aceà biserică.* ŞEZ. VI 169. (Cu abstractele): **cerşitorire** s. f., **cerşitorít (cerşetorít)** s. a. *Părintele Isaia, în loc să umble morţiş, ca alţi popi, după cerşitorit..., dimpotrivà ziceà că este de altà părere.* CREANGĂ, A. 138/.]

— Formaţiune nouă din aoristul *cerşiiu* şi part. *cerşit* ale verbului *cere* (v. c.).

CERŞITÓR, -OÁRE adj., subst. (ş. d.) **cerşì** ş. d.

CERŞUÍ vb. IV^a
CERŞÚT, -Ă † adj. } v. **cere.**

CERT, -Ă adj. *Certain, sûr.* — De care nu ne putem îndoì, n e î n d o i o s, s i g u r, cf. a p r i a t, i n c o n t e s t a b i l. *Moartea e sfârşitul cert a vieţii omului, însă ziua morţii nu e certă.* Cf. LM. *Un fapt cert.* TDRG. *Dată certă.* id. | (Cu funcţiune adverbială) *E cert că lucrurile au decurs în felul arătat.*

— N. din lat. **certus, -a, um,** idem. Cf. c e r t i f i c à, c e r t i f i c a t, c e r t i t u d i n e.

CERTÁ vb. I. I. 1°. (Refl.) *Se quereller, se fâcher; se brouiller.* 2°. *Gronder, quereller.* II. *Châtier.* III. 1°-2°. (Réfl.) *S'instruire.*

I. Latinescul *certare*, care aveà înţelesul de «a luptà, a se luà la întrecere în luptă», nu se refereà numai la o luptă cu armele, ci şi cu vorba (*verbis, oratione certare*). Acest sens de «a căutà să birueşti pe adversar cu vorba» s'a păstrat în românește, unde însă, funcţiunea verbului a devenit reflexivă, deoarece înţelesul lui cuprindeà ideea reciprocităţii («unul cu altul»).

1°. R e f l. (Prep. c u arată persoana, prep. p e obiectul, prep. p e n t r u cauza certei). A se apărà cu glasul ridicat s. a învinuì cu vorbe aspre şi cu imputări, a se sfădì s. a discutà cu aprindere şi cu vorbe grele, a se luà la ceartă, a se gălcevì; (cu efectul:) a întrerupe relaţiile (de prietenie), a se supărà, a se sfădì, a se învrăjbì cu cineva; (a b s o l.) a aveà un temperament certăreţ. *Nici să dosădimù sau să ne certămù..., căcì că... toate vrăjmăşiile şi pierzăturile dragostea le biruieşte.* CORESI, EV. 47/8. *În toate zilele ne rânjimù şi ne certămù.* ib. 341/25. *Se scularà oarecarii dentru cei den adunare..., certându-se cu Ştefan.* BIBLIA (1688) ap. GCR. I. 284/3. *Cine să înnoieşte în toate zilele, să cearte cu croitorul în tot ceasul.* BERTOLD (1779) ib. II 121/5. *Nu te certà cu cei ce ştiu mai mult decât tine.* C. NEGRUZZI, I 250. *Florì şi stele Se certau noaptea 'ntre ele.* ALECSANDRI, P. II 177. *Copila, spăimântată, cu dorul ei se cearta, Ar vrea, ar vrea să fugă, dar inima n'o iartă.* id. ib. III IV 125. *Ei mergând ca vântul, se cearta şi se 'ntreabă.* EMINESCU, P. 213. *Noi nu ne certăm, ci numai ne sfădim.* ISPIRESCU, L. 215/3. *Nu erà ziuliţă lăsată de Dumnezeu, să nu se certe cu el, ca să-şi gonească copila.* id. ib. 347/13. *Nu vă puteţi jucà, fără să vă certaţi?* LM. *De când ne-am certat amândoi, nu mai vorbim unul cu altul.* id. *Nu mă întâlnesc bucuros cu el, căcì îi place să se certe.* # *A se certà furcă,* cf. f u r c ă (II, 4) DDRF. *Se certà, de-şi mănâncă capetele.* PANN, ap. ZANNE, P. II 55. *Gârla să cearta cu marea,* se zice când cei mici se sfădesc cu cei mari. IORD. GOLESCU, ib. I 185.

2° (Din funcţiunea reflexivă a derivat cea) t r a n s. A mustrà pe cineva răstindu-se la el, a dojenì cu vorbe grele, a împroşcà cu învinuiri, a înfruntà (LB.) cu imputări aspre, cf. a o c ărî, a s f ă d ì. *Csért* = arguo, increpo. ANON. CAR. *Hristos împutà şi opriià şi certà pre ei, că fără minte cercà ei acel lucru.* CORESI, EV. 89/28. *Certà vânturile şi marea, şi fu linişte mare.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Şi deşì obliceà Antonievodă, încà nu le ziceà nimică, şi nu-i certà cu cuvântul, ca un părinte ce le crà.* LET. II 235/22. *De aveà pre cineva a-l certà, cu blândeţe răspundeà, zicând: Ce* (= pentru ce) *ai făcut aşà?* ib. II 46/28. *Astà noapte veniră Dumnezeii voştri la mine, şi mă certară foarte rău pentru voi.* ALEXANDRIA, 36. *Spre bine vă cert şi vă sfătuesc.* PANN, Ş. I 50. *Mama mă tot certă, Şi tata-i supărat.* COŞBUC. B. 26/21. *S'ar bucurà De-o noră, biata mamă, Să-i deie sfaturi şi s'o certe, Când nu ia luà sama.* GOGA, P. 31. *Ileana Simziana... prinse a certà pe negustător, că o înşelase.* ISPIRESCU, L. 25/3. [Grădinarul] *începù a certà pe argat, de ce n'a îngrijit de grădină.* id. ib. 151/19. *Împăratul... o mai certà câte odată, din care pricină împărăteasa nu erà mulţămită cu starea ei.* RETEGANUL, P. II 127/. (Absolut) *Ceartă, mamă, cu gura, Numai nu*

mai blestemă. BIBICESCU, P. P. 94. || (Neobicinuit) A criticà. *Aceste fapte... Prin scrieri înfocate ce tând ai prostlăvit.* DONICI, F. II 60.

II. În latineşte *certare* se întrebuinţă şi în înţelesul special de «a trage pe cinevà la răspundere în faţa judecătorilor». Din acest sens s'a născut — când subiectul e judecătorul (p. ext. supremul judecător, Dumnezeu, legea etc.) — cel de «a pedepsì (cu o pedeapsă corporală), a canonì (LB.), a condamnà (la o pedeapsă), a amendà». Trans. (refl. = pasiv; întrebuinţat şi ca termen juridic; pedeapsa se arată prin prep. cu). *Pre ccla ce nu ceartă Dumnedzău aicea, acolò în ceaia lume-l va certà.* VARLAAM, C. 50. *Atunce judecătorul îl va certà cu bani sau cu dobitoc.* PRAVILA DE LA TÂRGOVIŞTE, ap. CCR. 176. *Pre nebunul nu-l pot certà trupeaşte.* id. ib. *Ceia ce vor tăià pomii, aceştia să să ceárte ca neşte tâlhari.* PRAVILA MOLD. 12. *Să-l cearte cu ocna.* ib. 18. *Să să cearte, pentru ce au stătut în protiva oamenilor celor domneşti.* ib. 25_2. *Uciderea să să cearte.* ib. $61/_2$. *De are şì certà pravila pentru aceaia greşală cu moarte...* ib. 144. (Figură etimologică) *Pentru că ce iaste încà nu de vrâstà, nu să va puteà certà certare deplin* ib. 184. *Se va certà de la domnul den Moldova,... să va certà de la biruitorul locului aceluia.* PRAV. 713. *Când se va certà* (MUNT. pedepsì) *cela ce au rănit pre altul, şi când nu să va certà* (MUNT. pedepsì) ib. 498. *Domnul... Nu ceartă'n toate dzâle.* DOSOFTEIU, PS. 26. *Şi cu dereptariul va socotì Domnul, De-a certà cu leage vina a tot omul.* id. ib. 30. [Moise] *când greşiià norodul la Dumnezău, tăià, omorîià, certà.* BIBLIA (1688) 6 pr./$_{47}$. *S'au făgăduit Dumnezeu... lui Noe, cum nu va mai certà lumea cu potop.* LET. I $46/_{27}$. *Dumnezeu ceartă şi iarăşi tămăduieşte.* LET. II $141/_4$. *Fiind voia lui Dumnezeu ca să se certe încà şi cu aceasta pământul Moldovii,... s'au orânduit... agi împărăteşti, ca să meargà cu oştile la Hotin* ib. II $175/_{36}$. *Pe cine iubeşte Dumnezeu, îl ceartă, pentru ca să se îndrepteze.* MUSTE, ap. DDRF. *I-au certat pe unii cu moarte, pe alţii cu închisoare.* LET. III $123/_{22}$. *Aşà ceartă Dumnăzău pe mândrii.* CANTEMIR, HR. 347. *Să-i desbrace şi să-i cearte* (a. 1709). URICARIUL, VIII $236/_{18}$. *Să aibà a-i certà cu sfânta pravilă.* RĂŞCANU, L. LXVIII/$_{11}$. *Gazdele de tâlhari... să ceártă de cătră judecată de o potrivă cu tâlharii.* PRAVILA (1814) $173/_{15}$. *Dumnezeu certându-ne, nu încetează de a răvărsà împrejuru-ne bunătăţile pământului.* MARCOVICI, D. 445. *Dumnezeu au voit să te certe, pentru că ai călcat poronca sa.* DRĂGHICI, R. $94/_{17}$. *Ca un stăpân şi părinte ceartă, dar şi milueşte.* C. NEGRUZZI, II 11. *Dar acù, vei vrea cu oaste şi războiu ca să ne certi.* EMINESCU, P. 239. *Cu săgeata-i otrăvità a sosit ca să mă certe Fiul cerului albastru ş'al iluziei deşerte.* id. ib. 291. *Îi certase Dumnezeu în acest an, cu o secetă atât de groaznică.* SANDU ALDEA, U. P. 115. *Te-am crescut de-atâta vreme, Şi n'avuşi de ce te teme; Nici cu vorba te-am mustrat, Nici cu palma te-am certat.* TEODORESCU, P. P. 668. *De tată n'am ascultat, Dumnezeu că m'a certat, Ş'am făcut eu cum am vrut, Dumnezeu că m'a bătut.* HODOŞ, P. P. 157. *Doamne, atunci-i poţi iertà, Şi pre mine a mă certà.* RETEGANUL, TR. $49/_{14}$. *Gaia lesne să iartă, iar porumbiţa să ceartă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 464.

III. Cu o desvoltare de sens tocmai opusă de la cea care a făcut ca pedepsì «instruire les enfants» să însemneze «punir», *certà* «a pedepsì» a ajuns să însemneze «a instruì» (Cf. *Mama bună îşi ceartă băiatul.* ZANNE, P. IV 467).

1°. † Trans. A instruì, a învăţà pe cinevà, a luminà, a deschide ochii cuivà, a face atent. (Slav.) *Nacazúiu* = învăţ, cértù. MARDARIE, L. 1957. *Şi de năravure ceartă puţin.* COD. VOR. $137/_7$. *Ceartă amù, se nu cazà de înţelepciurea credinţeei.* ib. $168/_7$. *Dumnezeu pururea de ce e folos, pre noi învaţă şi ne ceártă ce e spre spăsenie cuviinţă.* CORESI, ap. GCR. I $31/_{23}$. *Şi-i certáţi cu teamere.* CUVÂNT PENTRU CURĂŢIE (ante 1618) ib. I $50/_{19}$. [Domnul] *l-au certátù pre el.* BIBLIA (1688) 150_2. *Îmi ieşiră înainte doi sfinţi îngeri, şi mă certară să nu merg mai înainte, că voiu pierì.* ALEXANDRIA (1784) ap. GCR. II $133/_{35}$.

2°. † Refl. A luà învăţătură (de la cevà); a-şi trage seama, a se luminà, a se instruì, a se cuminţi. *Din chipul ce-ş[i] pune înaintea ochilor sfânta scriptură, te ceartă.* VARLAAM, C. 351. [Hristos] *deade* [draci]*lor voie pre porci să-i piardză, ca să ne certămù noi, să nu petreacem porceaşte.* id. ib. 238. *Vă certáţi cu cuvântul Toţi ce giudecaţi pământul.* DOSOFTEIU, PS. 15, cf. BIBLIA (1688) ap. GCR. I $283/_{13}$. *Spune-ne, doară te-ai certátù însu-ş[i] şi te-ai înţelepţit.* id. V. S. 95. *Certându-să cu nevoinţa învăţăturii.* id. ib. 75.

[Prez. ind., neobicinuit *certéz: D-ta să-i certézi cu bătaia la vederea obştiei* (a 1792). URICARIUL, IV $130/_5$. | Adjective: **certát** (cu negativul **necertat**), **-ă** = supărat, învrăjbit, sfădit (cu cinevà), în rele relaţii cu cinevà; dojenit, mustrat, ocărît cu vorbe aspre; pedepsit. (ad I 1°) *Şi ca certată-apoi Şi-a pus privirile 'n pământ.* COŞBUC, F. $157/_5$. *Cei certaţi să se împace înainte de a se cumineca.* LM. (Fig.) *E certat cu biserica, cu justiţia* = nu se împacă, nu se are bine cu... DICŢ. (ad I 2°) *Femeia... temându-se să fie nu numai certată şi asuprită de bărbatul său, ci chiar şi bătută...* MARIAN, NA. 5. *Muierea necertată e ca moara neferecată, nu macină bine.* ROMÂNUL GLUMEŢ, $40/_{16}$. (ad II) *Carii erà răi, ei erà certaţi.* MOXA, $398/_{11}$. *Să fie certaţi cu capul* (= pedepsiţi cu tăierea capului). DOSOFTEIU, V. S. 71. *Astfel de nelegiuiri nu rămân necertate de cel preaînalt.* GORJAN, H. IV $218/_2$;— **certătór, -oáre** = care (se) sfădeşte bucuros, căruia îi place cearta, sfadnic (LB.), gâlcevitor (COSTINESCU), certăreţ; care ceartă (mustră, dojeneşte), pe temeiul unei autorităţi; pedepsitor. (ad II) *Igumenii să fie certători şi judecători* (a. 1693). URICARIUL, I $58/_{23}$. *Că nu el, ce Dumnezeu simeţeşte pre unul ca acela să fie plinitor şi certător de păcate ca acele.* LET. I $175/_{23}$;— **certăréţ, -eaţă,** mai rar **certáreţ, -ă** POLIZU şi **certáş, -ă** CDDE nr. 321 adj., subst. = căruia-i place cearta, care caută ceartă, iubitor de ceartă. *Om certăreţ, de fire, de cârteà şi asupra lopeţilor prin ajutorul cărora scăpase din nevoie.* CONV. LIT. ap. TDRG. *Gloate 'mprejur de Numizi certăreţi.* COŞBUC, Æ. $67/_{22}$. | Abstracte: **certáre** s. f. = mustrare, dojenire; ocărîre; ceartă; pedeapsă (corporală), canon, amendă, condamnare; † învăţătură (MARDARIE, L. 1955). (ad I 2°) *Pre unii miluiţi cu certarea.* CUVÂNT PENTRU CURĂŢIE (ante 1618), ap. GCR. I $50/_{18}$. *Aş suferì şi cele mai mari certări şi mustrări a*[le] *oamenilor.* DRĂGHICI, R. $80/_{11}$. *Certarea cu cuvânt, cea mai bună povaţă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 645. *De certare nu se ruşinează, de bătaie nu se 'nfricoşează.* PANN, ap. DDRF. *Efratul, Tigrul, Dunărea cu Nilul* [î]*şi fac certare, Din ele care mai ades să-i facă adăpare.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $261/_{49}$. *Se întâmplă certare între slugile lui Avraam şi a*[le] *nepotu-său Lot.* CALENDARIU (1814) 107. *Aveam în tot momentu certări şi împăcare, Ş'îndată după lacrimi urmà o sărutare.* I. NEGRUZZI, II 7. (ad II) *A aveà certare* † = a fi pedepsit. *A face certare* † = a pedepsì. *Zac întru certărea focului de veaci.* CUVÂNT PENTRU CURĂŢIE (ante 1618) ap. GCR. I $49/_{25}$. *Rogu-mă să aibà acei oameni răi certare mare* (1604—19). IORGA, D. B. 25. *Şi va vrea să-i dea şi vreo certare pe trup.* PRAVILA DE LA TÂRGOVIŞTE, ap.

CCR. 176. *Atunce le va schimbà certarea pre bani* ib. *Să plătească omul greșeala sa, cu certáre de munci și de moarte.* VARLAAM, C. 109. *Dumnedzău sloboade certări de rane și de boale.* id. ib. 244. *Să-i pedepsească* [giudeațele] *foarte cu mari certări pre furi.* PRAVILA MOLD. 16/2. *Să-i dea certare pre trup..., acestuia să-i fie certarea cu bani.* PRAV. 134. *Să scape răpitoriul de certarea* (MUNT. pedeapsa) *morții.* ib. 723. *Nice o certare* (MUNT. pedepsire) *să nu aibă.* ib. 297. *Ar treabuì unii ca aceae să aibă certare(a) despre(a) dumne-voastră* (ante 1652). IORGA, D. B. I 102. *Să neștine ț'ar suduì icoana obrazului, i-ai face grea certare.* DOSOFTEIU, V. S. 70. *Să-ț[i] iai certárea ce ți să cade.* id. ib. 146/2. *Prevăzând din cursul ceresc că eràì Dumnezeu să certe lumea cu doă certări, cu apă și cu foc.* LET. I 44/31. *Dumnezeu nu-și plinise certarea Moldovei deplin.* ib. I 207/27. *Dumnezeu... cu... certare pedepsește pre cei ce calcă giurământul.* ib. I 139/25. *Că nu puțină certare au fost acest Domn pământului nostru.* MUSTE, ap. DDRF. *După luminată poronca Măriei-tale, le-am dat câte o certare* (a. 1744). URICARIUL, XXI 159/10. *Vor luà și certare cei ce m'or mărturisì.* BELDIMAN, TR. 344. *Boala mea o să fie o certare prea dreaptă de la Dumnezeu.* GORJAN, H. IV 221; — **certát** s. a. (ad I 1°) *De certat, eu nu mă cert.* LM. (ad II) *De eră de certat,* [ziceà] *dați-i atâte toiege.* N. COSTIN, LET. II 46/30; — **certătúră** † s. f. (ad I 2°) DICȚ. *Cserĕturĕ* = increpatio, ANON CAR.]

— Din lat. **certo, -are** «a luptà, a se luà la ceartă».

CERTÁREȚ, -Ă adj. subst.
CERTĂRÉȚ, -EÁȚĂ adj. subst.
CERTÁȘ, -Ă adj. subst.
CERTÁT, -Ă adj. } v. **certà.**

CERTÁT, -Ă adj. *Qui n'a qu'une corne.* — (În Mehedinți, despre bou și vacă) Ciutac, cionc, melcit, ciut de-un corn, DAMÉ, T. 28.

— Probabil dintr'un mai vechiu **certac*, din slav. **čirtakъ*, de la *čirtą-čersti* «a tăià». Cf. certì.

CERTĂTÚRĂ † s. f. v. **certà.**

CERTEJÍ vb. IVa v. **certì.**

CERTELIȚĂ s. f. (Entom.) v. **checheriță.**

CERTÍ vb. IVa *Ecorcer.* — (Mehadia, în Banat) A cojì un arbore în picioare, ca să se usuce, a săcui, plesurà, înconjurà, cheretuì, ciungì. Com. ITTU. [Și (din slav. *čertež* «tăieturà», cf. rut. *čertiž* = loc arabil câștigat prin tăiarea unei păduri): **certejì** (rostit *certegì*) = certì (Roșia j. Arad). Com. ITTU].

— Din slav. *čьrta-čersti* «a tăià» (în sârbește, de unde va fi intrat cuvântul în Banat și în părțile Aradului, nu găsesc forma și înțelesul corespunzător, iar *crtež* însemnează «liniamenta», dar în slovenește există *čŕtati* «a zgârià»). Cf. certat2, certie.

CERTÍE s. f. (Ornit.) *Grimpereau* (*Picus canus*). — Ciocănitoare sură. DICȚ. — Cf. certi.

CERTIFICÁ vb. I. *Certifier.* — A încredința că un lucru e adevărat, a adeverì (2°) (printr'un act s. punând semnătura pe un act), a atestà, a arătà (I 3°). *Certific prin acest înscris.* LM. | P. ext. A notà (pe un act). *Președintele găsind actul investit cu toate formele cerute de lege pentru inscripciune, va ordonà inscripțiunea sa, după care se va țertificà pe actul original data și numărul de ordine sub care s'a înscris în registru.* HAMANGIU, C. C. 448. [Accentuat în prez. *certífic* și (rar) *certific.* | Abstracte: **certificáre,** (rar, învechit, după fr. *certification*, idem) **certificáție, certificațiúne** s. f. = încredințare, adeverire, atestare, adeverință (3°) (în scris), † scrisoare de adeverință, întărire în josul unei înscris, unui memoriu, unui registru de socoteli (COSTINESCU), certificat, atestat. | Adjectiv: (rar, după fr. *çertificateur*, idem) **certificatór (certificătór), -oáre** = care încredințează despre adevărul unui lucru, care adeverește, adeveritor, (substantivat) acela care certifică în scris, din oficiu) o mărturie, un înscris (DICȚ.).]

— *N.* din lat. med. **certificare,** idem (compus din *certum* «sigur» și *facere* «a face», ital. *certificare*, fr. *certifier*). Cf. cert, certificat, certitudine.

CERTIFICÁT s. a. *Certificat.* — Act (oficial sau cu iscălitură îndreptățită, de la o persoană competentă) prin care se adeverește un fapt, atestat, adeverință (3°), † scrisoare de adeverință, dovadă, testimoniu, cf. † chitap, diplomă, patalamà. *Certificatul* se dă, se face, se prezintă. *Certificat de studii.* LM. *Pe lângă petițiunea de înscriere la examen vor trebui să înainteze și următoarele acte: ...certificat public de trecerea examenelor primare, ...certificat public de promoțiune din clasa secundară precedentă.* MON. OF. 7. *Certificat medical. Certificat de naționalitate. Certiifcat de bună purtare, de paupertate* ș. a. | P. ext. Dovadă, încredințare. *Veselia e un certificat de sănătate.*

— *N.* din lat. med. **certificatum,** idem (ital. *certificato*, fr. *certificat*).

CERȚIFICÁȚIE s. f.
CERTIFICAȚIÚNE s. f.
CERTIFICATÓR, -OÁRE adj., s. m. } v. **certificà.**

CERTITÚDINE s. f. 1°.-2°. *Certitude.*

1°. Caracterul a ceea ce pentru cugetarea noastră e absolut sigur, neîndoios, siguranță absolută despre adevărul unui lucru, încredințare deplină că e adevărat, cf. convingere. *Certitudinea unor judecăți.* MAIORESCU, L. 103. *Certitudinea... este aceà stare sufletească, în care o judecată ne pare evidentă. Numai că evidența este un alt cuvânt pentru certitudine ca și pentru convingere.* id. ib. 108.

2°. (Impropriu, învechit) Statornicie, nestrămutare (COSTINESCU), stabilitate, regularitate (LM.). *Nu e certitudine în lucrurile lumei acesteia.* LM. *Certitudinea cursului astrelor.* id.

[Negativul: **incertitúdine** s. f. = nesiguranță, îndoială. MAIORESCU, D. III 52.]

— *N.* din lat. **certitudo, -ĭnem,** idem.

CÉRTURI s. f. plur. *La maison et ses dépendances.* — (Năsăud, în Transilv.) Casa și clădirile ținătoare de ea. (BUGNARIU, NĂS.), cf. acaret uri, dependențe.

CERUÍ vb. IVa
CERUIÁLĂ s. f.
CERUITÚRĂ s. f. } v. **ceară.**

CERULÉȚ s. m. și a. (Bot.)
CERULÉTE s. m. (Bot.) } v. **cer3.**

CERÚMEN s. m. sing. (Anat.) *Cérumen.* — Cleiu s. ceară din urechi. [Adjectiv: (după fr. *cérumineux*) **ceruminós, -oásă** = cu cerumen, de felul cleiului din urechi.]

— *N.* după fr. (lat. med. *cerumen*, derivat din *cera* «ceară»). Cf. ceară.

CERUMINÓS, -OÁSĂ (Anat.) adj. v. **cerumen.**

CERÚȚĂ s. f. v. **ceară.**

CERÚZĂ s. f. 1°. *Céruse.* 2°. *Crayon.*
1°. Subcarbonat de plumb, substanță albă, care se face ușor în pulbere și se întrebuințează ca șuliman, dres, coloare în zugrăveala clădirilor, din care se face smaltul porțelanului s. a. Cf. PONI, CH. 246/34. Cf. ș t i u b e t e. BIANU, D. S. (sub plumb).
2°. (Transilv.; întrebuințat din ce în ce mai puțin) Creion, cf. p l a i v a s, p l u m b. *Ceruză roșie.* DICȚ.
— *N.*, în sensul 1° după fr. (=lat. **cerussa,** idem); în sensul 2°, după ung. **ceruza** «creion».

CERVÁNĂ s. f. (Bot.) *Lycopus europaeus* s. *exaltatus.* — Plantă ierboasă, cu flori mici, albe. PANȚU, PL., cf. LB., BARCIANU, DAMÉ, T. 184. [Dicționarele mai dau variantele: **carvánă** s. f. PANȚU, PL.; **chervánă** s. f. FUSS, ap. TDRG.; **ciorvánă** s. f. CIHAC, BARONZI, L. I 131/7, PANȚU, PL.; **corvánă** s. f. PANȚU, PL.; **țervánă** CIHAC, **țerváne** s. f. PANȚU, PL.]
— Etimologia necunoscută (CIHAC, II 48 îl aduce în legătură cu paleosl. *črъvenъ* «roșu», din cauza rădăcinei care se întrebuințează la boit cu roșu — ceea ce contestă Tiktin, Dicț. s. v. —. Numirea acestei plante, cu variantele ei curioase, face mai degrabă impresia unui termen farmaceutic intrat în limba poporului).

CERVÉȘ † s. a. v. **cerviș.**

CERVÉT † s. m. v. **cetvert.**

CERVICÁL, -Ă adj. (Anat.) *Cervical.* — Care ține de partea dindărăt a gâtului, de cerbice (I 1°). *Prin care jgheab trec rămurile dinainte ale nervelor cervicale* (azi: *nervilor cervicali*). KRETZULESCU, A. 26/18. *Vertebrele cervicale.* [Și (+ *cerbice;* învechit): **cerbicál, -ă** adj. DICȚ.]
— *N.* după fr. (< lat. *cervix, -vicis* «cerbice»).

CERVÍCE † s. f. v. **cerbice.**

CERVÍCIU † s. a. v. **cerviș.**

CERVÍȘ s. a. *Graisse de bœuf fondue. Colle de pâte.* — (Învechit; necunoscut în Transilv.) Grăsime curată scoasă din cărnuri și oase prin fierbere în zalhană și care se păstrează în băsici, pentru bucătărie (COSTINESCU), grăsime de bou topită (DAMÉ, T.). *Cervișul boilor* (a. 1826). URICARIUL, XIX 284. *Unt, miere, cerviș, seu etc.* GHICA, S. VI. || P. e x t. *Ciriviș* = materie lipicioasă (Buzău. Com. ST. POPESCU), spec. c i r (DDRF.)
[Plur. *-vișe* și *-vișuri* POLIZU. | Și: **cervéș** † s. a. FURNICĂ, I. C. 378, **cereviș** s. a. DICȚ. *Exportațiunea mărfurilor... a seului, a cerevișului.* I. IONESCU, M. 744; **cirviș** s. a. *Își puse o băsică de cirviș în cap.* ISPIRESCU, L. 150; **ciriviș** (cu pronunțare dialectală **cirighiș**) s. a. *Cu mantaua în jurul șoldurilor enorme, zidite, d'o parte și de alta, ca două burdufe de ciriviș.* DELAVRANCEA, S. 125/6. *Să lucrăm... unt și untură, cirighiș, pometuri și pomărie.* JIPESCU, O. 70; **cerviciu** † s. a. *Seu și cerviciu, din vitele ce se tăiă* (a. 1812). URICARIUL, IV 348/5, cf. XXII 299. *Că acel car erà plin de bărdane și băsici, În care la căsăpie se pune seu și cerviciu.* STAMATI, ap. ȘIO.]
— Din turc. **červiš** «grăsime de anumite animale, seu topit» ȘIO. CIHAC, II 560

CESÁLĂ s. f. (ș. d.) v. **țesală.**

CESÁR s. m. (ș. d.) v. **cezar.**

CESÁRIU † s. m. v. **ceas.**

CEȘCĂRÍE s. f. v. **ceașcă.**

CEȘCEVÁ pron. nehot. *Un tout petit peu.* — (Bucov., Transilv.-de-nord) (În) câtvà, puțintel, (măcar) cât de puțin. *Tot trebuie să rămână măcar ceșcevà din firea cea mai dinainte.* SBIERA, P. 120$_{41}$. *El s'a ținut ceșcevà în drept să facă aceasta* (auzit în Cernăuți). [Și: **cișcevà** pron. nehot. *Apa trebue să fie numai cișcevà călduță.* MARIAN, NA. 81. *Pe atari pasări, care numai cișcevà seamănă una cu alta..., nu odată le confundă.* id. O. I 205. [Căsenii] *să aibă măcar cișcevà timp a dormì.* id. I. 193/18. *Toate femeile însărcinate care știu cișcevà carte, să citească în fiecare zi Visul Maicii Domnului.* id. NA. 22/1. *Începură a umblà încolo și 'ncoace, ca niște besmetici, doară află măcar cișcevà de rândul gurei.* id. T. 200/18; — (cu adverbialul *-și*) **ceșcevăși** pron. nehot. *Cum dă ceșcevași secetă, îndată seacă toate izvoarele.* RETEGANUL, P. I 25.]
— Compus din ***ceș[t]** < lat. **quid scio** «ce știu» + **ceva.** Cf. arom. *čuștucare,* megl. *știștiucare* «oarecare».

CEȘCEVĂȘI pron. nehot. v. **ceșcevà.**

CESCULÉȚ s. a. v. **ceas.**

CEȘCULÍȚĂ s. f. v. **ceașcă.**

CESCÚȚ s. a. v. **ceas.**

CESCÚȚĂ, CEȘCÚȚĂ s. f. v. **ceașcă.**

CESEÁLĂ s. f. v. **țesală.**

CEȘÉSC, -EÁSCĂ † adj. v. **ceh.**

CEȘÌ vb. IV^a v. **țeși.**

CESÍBIL, -Ă adj. (Jur.) *Cessible.* — Ceea ce poate fi cedat (I). *Drepturi cesibile.* LM.
— *N.* după fr. (< lat. med. **cessibilis, -e,** din *cessus,* part. verbului *cedere* «a cedà»).

CESIONÁ vb. I^a (Jur.) }
CESIONÁR s. m. (Jur.) } v. **cesiune.**

CÉSIU s. m. sing. (Chim.) *Césium.* — Metal alcalin, corp simplu. PONI, CH. 28/32.
— *N.* din fr. (lat. *caesius, -a, -um* «sur-albastru», după cele două dungi albastre pe care le produce cesiul în spectrul solar).

CESIÚNE s. f. (Jur.) *Cession.* — Cedarea (a cevà, prin forme legale) altei persoane, trecere (a cevâ) asupra altuia. [Tutorele] *nu poate nici a cumpărà bunurile minorului, nici a le luà în arendă, nici a primì cesiunea a vreunui drept sau a vreunei creanțe în contra pupilului său.* HAMANGIU, C. C. 100. *Cesiunea bunurilor este abandonarea stărei sale întregi, făcută de debitorele ce nu poate plătì creditorelui, sau creditorilor săi... Cesiunea bunurilor e voluntară sau judiciară.* id. ib. 269. [Verb: **cesionà** I^a = a cedà (I) cevà altuia prin forme legale, a face o cesiune, (cu part.-adj.) **cesionát, -ă.** *Dreptul de abitațiune nu poate fi nici cesionat, nici închiriat, afară de excepțiunea adusă la art. 572.* HAMANGIU, C. C. 142. || S u b s t a n t i v: **cesionár** m. = (în opoziție cu c e d e n t) = persoană căreia se face o cesiune. *Dețitorele care a acceptat pur și simplu ca un creditore să facă cesiunea drepturilor sale unei alte persoane, nu mai poate invocà în contra cesionarului compensațiunea care ar fi avut loc în privința cedentului înaintea acceptațiunei.* HAMANGIU, C. C. 275.]
— *N.* după fr. (lat. **cessio, -onem,** idem, din *cedere* «a cedà»).

CESLĂU s. a. v. **ceatlău.**

CÉȘME s. f. plur. *Plombs de chasse, grenaille.* — (Banat) Alice de plumb. H. XVIII 172, com LIUBA, VICIU, GL.

— Pluralul cuvântului *ceașmă*=*ceasmă* (cu ș din cauza lui ĕ precedent), iar acesta metatezat din *sačmă*, din sârb. (< turc.) *sačma* «alice». LACEA. Cf. c e a s m à.

CEȘMÉ s. f.
CEȘMEÁ s. f.
CEȘMEGÍU s. m. } v. **cișmeà.**

CÉSNIC, -Ă adj. *Mauȣsade, renfermé.* — (Atestat numai din jud. Teleorman) Închis la inimă, tăcut și retras. ION CR. V 374.

— Probabil din **cestnic* < bulg. česten «cinstit» (modelat după suf. *-nic*). Desvoltarea de sens ar fi: «cinstit» — «neaplecat a face transacții» — «neîndoplecat» — «închis la inimă».

CEȘNÍU † s. a. v. **cișniu.**

CÉSÓRNIC † s. a.
CESORNICÁR † s. m. } v. **ceasornic.**

CEST, CEÁSTĂ pron. I. 1°. *Ceci; celui-ci; cet, celui, ce. L'autre.*

(Astăzi aproape ieșit din uz și păstrat numai în unele regiuni în limba și mai ales în poezia populară cu caracter mistic. Se întrebuințează adesea în opoziție s. în corelațiune cu c e l, une-ori chiar în locul lui, când vorbitorul interpretează ca apropiată poziția ce o ocupă cinevà sau cevà mai departe de el).

I. A c e s t a, ă s t a, (a) i s t a s. c e l de aici, din apropierea noastră s. de acum, s. despre care s'a vorbit înainte s. se va vorbi îndată.

1°. În funcțiune s u b s t a n t i v a l ă.

a. (Stând singur). *Csasta* = ista. ANON. CAR. *Atunce-i dzise H*[risto]*s: priimește ceásta, și-i deade o evanghelie; dzise lui și Preácista: priimește și césta, și-i deade un omofor.* VARLAAM, C. II 33. *Luându-și amândoi, cela svântul botez, césta iertăciune...* DOSOFTEIU, V. S. 118$_2$. *Unii în Evropa, iară alții în Asia stăpânea... ceștea cu un nume mai de obște Elini, iară ciia Ioni se chiemà.* CANTEMIR, HR. 90/$_4$. *Eresul lui Luter și a*[*l*] *lui Calvin... s'au întărit, cela îmbrățoșindu-l tot neamul săsesc, cesta partea cea mai mare a Ungurilor.* P. MAIOR, IST. 225. | (În corelație cu a l t u l) Unul... altul. *Grăesc cestuia «du-te»... și altuia «vino».* CORESI, EV. 228/$_{23}$. | (Urmat de c e) *Să-l dea cestuia* (Munt. c e l u i a) *ce s'au tocmit întâiu.* PRAV. 211. *Nu-i destul că mi-ai scos astă dimineață un ochiu, mai vreai să-mi scoți și pe cesta ce, bietul, mai am?* RETEGANUL, P. I 23/$_{24}$. | (În corelație cu a c e l a) *Acela amù pentru talanți rugà-se, iară acesta pentru dinari, acela de o mie de talanți, iară cesta...* CORESI, EV. 284/$_{23}$. | (În corelație cu sine însuși) Acesta... acela. *Iaste pus înainte și lucrul bogatului și mișelului..., cestuia cu sațiul..., iară cestuia cu suspinele.* CORESI, EV. 363/$_{18}$. || N e u t r a l (întrebuințat une-ori la plur.). *Face-vremu ceasta sau ceaea.* COD. VOR. 130/$_{14}$ (: face-vom c e a s t a sau ceaea. N. TESTAMENT 1648; vom face a c e a s t a sau aceaea. BIBLIA 1688). *Să aș face ceásta.* CORESI, PS. 13. *De ai vr'o putere, frate! dă-mi la ceasta ajutor.* PANN, E. I 68/$_{19}$. (Urmat de c e) *Învrătoașadză Dzeu ceásta* (CORESI: a c e a s t a) *ce fapt-ai întru noi.* PSAL. SCH. 204. *Ah!... cerule, cum mai rabzi Cestea ce s'urmează azi?* ZILOT, CRON. 74/$_{15}$.

b) (În legătură cu alte cuvinte următoare) *Ceștiîn roate și ce în călarii, noi în numele Dumnedzeului nostru chemăm.* PSAL. SCH. 58. *Ceștipăcătoși și ce mulțiră în veac ținură bogăție depreună.* CORESI, PS. 192. *Den ceștitrei ce au venit cu tine.* MOXA, 383/$_6$. *Fu nemearnic den cei de sus întru céști de gios.* VARLAAM, C. 240. *În vreamea de acmù, ceștimai tineri s'au tocmit toți împreună.* PRAV. 206. *Mutatul de la ceáste pemintești spre ceale cerești.* DOSOFTEIU, V. S. 59$_2$. *Românii erà atuncea la aceà vreme în Maramorăș,... ar ceștidincoace, unde iaste acmù Moldova.* LET. I 4/$_{35}$. *Iară slugile carii n'au pardoși, pun scoarță de ceste turcești.* ib. I 224/$_{29}$. *Deci numai ce au căutat cestor ai noștri a plecare fuga.* ib. I 351/$_9$. *Au pribegit... unii în Țara-leșească, ce ceștii de aice în scurtă vreme și-au făcut pace.* LET. II 301/$_{32}$. *Un tată dă ceștipământești.* ANTIM, P. 50. *Fac alișverișuri ca și ceștide loc* (a. 1731). URICARIUL, II 30/$_{21}$. *Iuțimea îngroziriicéștii de acum.* MINEIUL (1776) 163 ^{2}/$_1$. *Din care cuvinte ale anonimului nostru cuvântul iarăși, cest mai de pre urmă, se poate lăsà afară.* ȘINCAI, HR. III 9/$_{12}$. *Poziția Petrii e foarte poetică. Ea stă întredoi ascuțiți munțișori. Cest mai înalt se numește Petricica, celalalt Cozla.* C. NEGRUZZI, I 196. *Au prins cu toții a jucà... Ceștia din casă iarăși sesfărmà de perit, la joc.* SBIERA, P. 10/$_{27}$.

2°. În funcțiune a d j e c t i v a l ă, ca atribut.

a) (După un nume) *În calea ceásta ce îmblà, ascunseră cursà mic.* CORESI, PS. 386. *Noi céștea ce-am credzut din limbi.* VARLAAM, C. 234. *Acesta obiceaiu iaste de curund în pravilele ceaste mai nouă.* PRAV. 414. *Va fi cu bani la vreun om di ceștimai mici și proști.* ib. 1092. *Darul céstù nou a svintei evanghelii.* DOSOFTEIU, V. S. 112$_2$. *Să adeveresc ca mai vederat credința omului cestuia..* id. ib. 130. *Tot unul erà Dumnezău acela ce au pus leagea și ceásta și aceaia.* id. ib. 183. *Luaseră în voroavă cu sine și pre siimenii ceștide loc, asupra Nemților.* LET. I 327/$_9$. *De vreme că ceimari stăpâni ai noștri... calcă pravelile..., dar noi ceștimici văzând pre cei mai mari, cum le vom ținea?* LET. II 428/$_{14}$. *Noi, ceștimai de pre urmă, mai nici o știință fără prepus putem aveà.* CANTEMIR, HR. 177/$_{18}$. *Noi céști de pre pământ.* MINEIUL (1776) 31. *Iaste-adevărat Că'n locul cést singuratec...* BELDIMAN, O. 5/$_6$. *Fă-ți un bine... și-mi leagă piciorul cest bolnav.* SBIERA, P. 57/$_{65}$.

b) (Înaintea unui subst.) *Cestù* (: a c e s t BIBLIA 1688). *mitari* CORESI, EV. 11/$_7$. *Înseșù cuvintele ale ceștii evanghelie.* id. ib. 14/$_{20}$. *Céstui nărod fiilor tăi cu inemă sfătuiiu.* id. PS. 193. *Spuneți-mi, ce voiu face ceștii magheniți?* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II 154. *Credința cestúi hotnog agiută.* VARLAAM, C. 231. *Ceste pravile împărătești, ce sânt mai noo.* PRAV. 773. *Și-i dă ceástă scrisoare..* DOSOFTEIU, V. S. II. *Tatăl cestúi copil.* id. ib. 30$_2$. *Mărturisim cu cestu adevărat zapis al mieu* (a. 1685). URICARIUL, XX 187/$_3$. *Jeluind ceastă săracă de femeie* (a. 1702). ib. XVII 24/$_6$. *Iacob So. biețchi, tatăl cestui Sobiețchi ce au fost acmù craiu-* LET. I 251/$_{14}$. *Au trimes Împăratul, de l-au întrebat, cum de nu sânt oameni pe cesta loc.* ib. II 276/$_{37}$, cf. 304/$_{19}$. *Scriu și mărturisesc cu ceastă scrisoare a noastră* (a. 1763). URICARIUL, XI 284/$_{21}$. *Pe cea noapte 'ntunecoasă... Nemerirăm ceastă casă.* TEODORESCU, P. P. 17 b. *Bună vremea'n ceaste case.* ib. 27. *Mai din jos de vadul lor, Scaldă-se ici cest om bun, Cest om bun, jupân* (cutare). ib. 29. *P'înaintea cestor curți, Cestor curți, cestor domnii, Plimbă-mi-se, mi se plimbă, Măicuța Sântă-Mărià.* ib. 31 b. *Voi, cesti* (= ceștii) *nouă frați, Voi să m'ascultați.* ib. 51. *Noi să-mi petrecem, Ceștia juni buni, Juni colindători.* ib. 58. *Din toți pomii ai mâncat..., Numai din cest pom mai mare, C'ala-i pomul cel iudesc.* BIBICESCU, P. P. 234. *Cine-i în ceste corturi?* id. ib.

244. *Ale cui sânt cestea oi?* id. ib. 252. *D'alăturea cestui sat.* PĂSCULESCU, L. P. 50. | (Cu de partitiv) *Se tâmplă, de se află de cest fel de oameni, de se lipesc mai lesne mai la toți Domnii.* LET. II 313/36.

3°. (În funcțiune adjectivală. Se întrebuințează, une-ori, nu atât spre a arătà spre cinevà s. spre cevà, cât spre a exprimà un sentiment de compătimire, de despreț, de durere, etc.) Cf. ăl (B. I. 2°), ăst (4°), cel (VI). *Rodul nostru céstŭ omenesc.* DOSOFTEIU, V. S. 112₂. *Trupurile noastre ceste de carne.* ANTIM, P. 13. *Au necinstit făr' de milă părul mieu cest înălbit.* DACIA LIT. 144. *Dumnezeu cu Sfântul Petru... umblau prin lume, printre oamenii ceşti păcătoşi.* RETEGANUL, P. V. 69/13.

4°. (În funcțiune adjectivală; în opoziție cu alt, celalalt) Acest (4°) de dincoace, ăst (5°). *Pre ceásă parte.* MARDARIE, L. 4255. *Dacă au trecut Nistrul în ceasta parte, purceasă înainte la Tighinea.* LET. II 291/33. | (În legătură cu viață, lume) Pământesc, terestru (în opoziție cu viața, lumea ce(e)alaltă, ceea lume). *Om ce e învățat dulceției ceștii vieți.* CORESI, EV. 26/36. *Grija ceștii lumi.* id. ib. 53/32. *Nu e de pre ceastă lume împărăția lui H*[risto]*s.* MOXA, 360, cf. PRAV. 649. *Viiața ceástă deşartă.* MINEIUL (1776) 63 2/1.

5°. (În funcțiune adjectivală, în legătură cu cuvinte care însemnează o măsură de timp) Prezent, de față, acest (5°), ăst (6°). *Că întru ceasta noapte-mi stătù înainte îngerul.* COD. VOR. 89/7 (: într'această noapte. NȘ TESTAMENT 1648; în noaptea aceasta. BIBLIA 1688). *Ceastă vreame de post.* CORESI, EV. 56/23. *În cestŭ veac.* id. ib. 182/21. *În céstŭ ceas* [= îndată, imediat] *să le duci de aicea.* DOSOFTEIU, V. S. 63, cf. MINEIUL (1776) 78 2/1. *În ceastă seară a se isprăvì nădăjduesc slujba mea.* CANTEMIR, ap. DDRF. *În ceastă dată* [= deocamdată] *dară tomul al doilea încă nesăvârşit fiind, socotit-am... mai mult să nu prelungim.* id. HR. 52/15.

II. (Numai la CORESI, PS. 200) **Cesta... cesta** † = acesta... celalalt. [Dumnezeu] [pe] *césta smereaşte, e* [= iar] [pe] *césta rădică, că păharul... Pleacă den* [mâna] *ceásta în ceásta.*

[Une-ori, cu finalul *-a*, chiar când stă înaintea substantivului. Pentru declinațiune cf. acest. | Și: **cist** † (a. 1670) ap. GCR. I 207/12.]

— Se raportă la *acest* ca *cel* la *acel*.

CEST † s. a. Un des fragments que le prêtre rompt du pain consacré. — Una din bucățile pe care le taie din prescură preotul, la proscomidie. TDRG. *Meridele sau cesturile celea ce scoate popa proscomidie.* ÎNDREPTAREA LEGII, ib. [Plur. *cesturi*, ib.]

— Din bulg. čest «parte» cf. TDRG. Cf. cesnic.

CÉSTĂLALT, CEÁSTĂLALTĂ pron. *Ceci.* — În opoziție cu celălalt.

1°. (Din doi) acesta din apropierea noastră (care e perechea celuilalt). *Nu cu atâta lungime cum iaste limba* [de mare] *ceastă lallă, despre noi.* LET. I 7/19. *Ajunse la cestllalt mal.* CONV. LIT. XLIV, I 39. *Moşneguțul au astupat polobocul şi de cestalalt capăt.* SBIERA, P. 79/6.

2°. (La plur. s. în legătură cu un substantiv colectiv) Toți (cei de un fel) afară de unul (despre care s'a vorbit) s. de acela s. de aceia. *Şi aşà, de pre Cetatea-Albă luând dovadă că acea cetate cu mult mai înainte au fost de Traian, poate fi cestelalte de Râmleni, după ce au descălecat Traian aice.* M. COSTIN, LET. I 24/7. *Românii din Țara-Munteneascâ au trecut munții, aşezându-i la Olt, la Herțeag şi pe la Făgăraş; iar cestiialți, unde sântem acum noi,... au trecut munții la Maramoroş.* id. ib. I 31/8. *De goană, mai buni sânteți voi decât oastea mea ceastălaltă.* id. ib. I 353/16.

[Și: **céstalalt, ceástalaltă;** cu sincoparea vocalei dintre accentul principal şi cel secundar, la masculin şi: **cést'lalt, ceástălaltă.** | Cu disimilarea lui *l* în *n*, **céstălant, ceástălantă.**]

— Compus din **cest(a)** şi **alalt.** Cf. celalalt, ăstalalt, istălalt.

CÉSTĂLANT, CEÁSTĂLANTĂ pron. v. **cestalalt.**

CESTER (accentul?) s. a. *Grosse corde.* — (La plutărit) Funie groasă cu care se leagă pluta de cazic, în schelă, cf. odgon, țenchiu, cioană. Com. ITTU.

CESTÍ † vb. IV[a] v. **cinstì.**

CEŞTÍ vb. IV[a]. *Elaguer un sapin.* — (În munții Sucevei) A tăià cepurile bradului. ŞEZ. V 56/9.

CÉSTIE, CESTÍUNE s. f. v. **chesti(un)e.**

CÉST'LALT, CEÁSTĂLALTĂ pron. v. **cestalalt.**

CESTOÍD s. m. şi a. (Zool.) *Cestoïde.* — Vierme intestinal, turtit, în formă de cureà, din care specia cea mai cunoscută este panglica (tenia). [Pronunț. *-sto-id.* | Plur. *-izi* şi *-ide*].

— *N.* din fr. (compus din grec. κεστός «cingătoare» şi εἶδος «formă», propriu «în formă de cureà»).

CÉSTOR s. m. } v. **chestor.**
CESTÚRĂ s. f. }

CESÚȚ s. a. v. **ceas.**

CESVÂRTĂ s. f. v. **ciosvârtă.**

CET adv. s. a. v. **încet.**

CETÁ vb. I v. **încetà.**

CETACÉU s. a. (Zool.) *Cétacé.* — Mamifer de mărimi considerabile; trăeşte în mare şi are forma unui peşte; cf. chit. *Balena, delfinul, caşalotul ş. a. fac parte din ordinul cetaceelor.*

— *N.* din fr. (< lat. *cete* < grec. κήτη, nume dat peştilor mari). Cf. chit.

CETÁL s. a. v. **ceatal.**

CETĂL-MEZÍL † s. a. *Poste; estafette.* — (Turcism) Diligență, stafetă, poştă grabnică. Cf. ŞIO. *Îndată Capichehaia au scos cetalmezil, de au dat ştire la Grigori-vodă, cum că au murit, iar peste trei ceasuri au scos alt mezil, cum că s'au trezit.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 193/35. *Cantemir Dumitraşcu au venit în Moldova cu mare grabă, prin cetal-menzîl.* DRĂGHICI, ap. ŞIO. *Caimacamii însă, ajungând la Iaşi, cu poştă grabnică, cetal-menzîl, Mavrocordat au găzduit la Curtea cea nouă.* id. ib. [Şi: **cetàl-menzíl** † s. a. *Cetàl-mezeà*, cum se găseşte în ediția II a Letopiseților, în exemplul citat mai sus din E. KOGĂLNICEANU, se pare a fi o retipărire greşită. Cf. ŞIO, TDRG.]

— O compoziție turcească **čatal-menzil** nu e atestată în dicționare; ea ar puteà să însemneze «poştă (menzil) care face două căi» (*čatal* = furcă, furculiță; bifurcat). Cf. ŞIO.

CETÀL-MENZÍL † s. a. v. **cetal-mezil.**

CÉTĂRĂ s. f. (ş. d.) v. **ceteră** ş. d.

CETARÍE † s. f. (Comerț) v. **citareà.**

CETÂRNĂ s. f. 1°. *Gouttière; canal.* 2°. *Cuveau.* — (Ungurism în Ardeal, trecut și în unele părți ale vechei Românii).

1°. Jgheabul în care se scurge apa de pe coperiș, burlan, uluc, streașină (cf. LB. etc.), spec. scoc de lemn, în formă de ladă, pe care vine apa, ca să întoarcă roata de la moară, jilip (VICIU, GL. com. ITTU), scobul pe unde curge făina în albioară. ȘEZ. VII 189. *În sunetul cetărnelor* (sloatelor PSALT. SCH. 81) *tale.* PSAL. (1652) ap. JAHRESBER. III 172.

2°. Vas mare de doage, în care curge vinul de la botul linului. VĂRCOL, cf. DAMÉ, T. *În cetărnă cu vodu* (a. 1780). IORGA, S. D. XIV 98.

[Și: **cetărnă, cetérnă** s. f. (ad 1°) DICȚ., **citérnă** s. f. ȘEZ. VII 189, com. ITTU; (apropiat, prin etimologie populară, de atârnă) **ceatârnă** s. f. (Sebeșul-săsesc) DR. II 815.]

— Din ung. **csatorna,** idem (1°). Cf. H. Schuchardt, *Zeitschrift* XXVII 169. Cf. dubletul, cisternă.

CETÁȘ s. și adj. m. v. **ceată.**

CETÁTE s. f. 1. 1°. *Forteresse, citadelle.* 2°. *Place forte, cité.* (II. 1°. *Droit de cité (romaine).* 2°. *Grêle*).

1°. Loc întărit, fortăreață, baște. (Despre *cetățile de pământ* cf. DACOROMANIA I 156). *Vor deschide poarta cătăției* (ca. 1550). CUV. D. BĂTR. II 460. *Cetatea Chiliei.* BIBLIA (1688) 7/pr. 28. *Se află și de Greci făcute cetăți, cum este turnul Neoptolim, o cetate pustie.* LET. I 24/$_{23}$. *Banul ce s'au aflat mai jos de Roman, la nărăiturile unei cetăți.* ib. I 25/$_{25}$. *Pre multe locuri a zidiului acestuia au lăsat și borte, ca la cetăți.* DRĂGHICI, R. 165/$_{1}$. *Mai mult de șaptezeci cetăți, împreunate cu drumuri minunate, așternute cu piatră.* BĂLCESCU, M. V. 6/$_{9}$. *Îmi vorbeà de fortificațiile cetății Hotinului.* C. NEGRUZZI, I 30. *Lună,... Câte țărmuri înflorite, ce palate și cetăți, Străbătute deal tău farmec, ție singură ți-arăți!* EMINESCU, P. 220. *L-am dus pe năsălie la biserica Sfântului-Dumitru, de sub cetate, unde slujește.* CREANGĂ, A. 43/$_{5}$. *Am să le las să trăești cât zidul Goliei și Cetatea-Neamțului.* id. ib. 324/$_{13}$. *Craiova fu și cetate veche, preste care au trecut nenumărate catastrofe.* FRUNZESCU, ap. TDRG. *Și nu-i casă, ci-i cetate, Cu ușile ferecate, Cu ferestrele 'nzăuate.* TEODORESCU, P. P. 188. *Mărculeț s'a dus de-acasă Și Turcu' a d'oblicit Și la el d'a drept a vint Și rău l-a batjocorit, Cetatea prădatu-i-a.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 485. *Gura omului sparge cetăți.* ib. II 172. *Unde-i cetatea mai tare, acolo bate dracul războiu mai puternic.* CREANGĂ, P. 236/$_{30}$. | Fig. Loc de apărare, de siguranță, de refugiu. *Cetatea ta să-ți fie dragostea norodului.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 646. | P. anal. (În glumă) *S'a pus după cetate* = după cuptor, adecă la adăpost (Zagra, l. Năsăud). Com. CORBU. | Spec. O parte dintr'un pătrat, la jocul numit bătălia cu tunuri. PAMFILE, J. I 319. || P. ext. Locuitorii s. soldații dintr'o cetate. *Cetatea când flămânzește, de vrăjmași se stăpânește.* IORD. GOLESCU, ap. DDRF.

2°. Oraș întărit (cf. târg) s. partea împrejmuită de ziduri și întărituri într'un oraș; p. ext. oraș (mare). *Prin toate cetățile mărturisească și grăiască.* COD. VOR. 20/$_{1}$ (: spre toate orașăle zicând. N. TESTAMENT 1648; pren *cetăți* mărturisească. BIBLIA (1688). *Vădzuiu fărăleage și cearte în cetate.* PSALT. 105/$_{1}$. *Și-i scoaset den cetăți în cetăți.* TETRAEV. (1572) 241. *Ierusalimul zidind ca cetăte.* CORESI, PS. 345. *În cetatea ținutului domniei meale, în Brașov.* id. E. 1/$_{25}$. *I tăiară capul în cetatea Râmului.* PRAV. 1030. *Într'acest ținut... iaste o cetate foarte aleasă, ce să zice Clujul.* GEOGRAFIA ARDEALULUI (ca. 1660—1680) ap. GCR. I 177/$_{1}$. *Și veți vedeà... cetățile... de sânt între ziduri au între neziduri.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Prăznuiaște astăzi cetátea cea împărătească* (= Constantinopolul). MINEIUL (1776) 102^{1}/$_{2}$. *Oamenii umblau cete, cete, prin cetate.* ISPIRESCU, L. 36/$_{23}$. *Dar de-o fi vreo răutate, M'oiu oprì în vreo cetate Și ți-oiu scrie, maică, carte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 295. *În cetate, pe uliță, Fată ca o păuniță, Ducându-mi-o la temniță.* ib. 215. | (În Ardeal, după ungurește székváros) **Cetate de scaun** = capitală (de județ). *Unvar, ce să chiamă secvarăș, de cătră răsărit, iaste cetate de scaun.* GEOGRAFIA ARDEALULUI (ca. 1660—1680) ap. GCR. I 177/$_{11}$. || P. ext. Locuitorii unui oraș. *Și iată toată cetate ieșiră în timpinatul lui I[su]s.* TETRAEV. (1572) 212.

II. Sensuri neexistente în limbă, ci atribuite greșit cuvântului românesc de întâii traducători ai cărților bisericești, prin falsă înțelegere a cuvântului din limba din care traduceau.

1°. † (Numai în COD. VOR.) Drept de cetățean (roman). *Eu cu mult preț agonisiiu aceasta cetate* 45/$_{2}$ (: cu multă sumă de preț am agonisit orașul acesta. N. TESTAMENT 1648; cu multă cheltuială politiea aceasta am câștigat. BIBLIA 1688 = j'ai acquis cette bourgeoisie).

2°. † (În PSALT. 12/$_{7}$, 138/$_{8}$, 290/$_{6}$, 221/$_{3}$, prin traducere greșită a paleosl. *grad*ъ, care înseamnă «oraș» și «grindină») Grindină.

[Și: **citáte** † s. f. CANTEMIR, HR. 385. | Diminutive: **cetățúie** s. f. = fortăreață mai mică, cf. castel, citadelă. LB. *La podul lui Traian peste Dunărea, în Țara muntenească, la județul Jiiului, este năruită o cetățuie.* LET. I 25/$_{6}$. *Care piatră caută spre cetățuie* (a. 1781). URICARIUL, X 176/$_{9}$. *Îl îngropase... în cetățuia de la Gherla.* BĂLCESCU, M. V. 395/$_{7}$. *Zări înălțându-se trufașă dinaintea lui cetățuia Neamțu.* C. NEGRUZZI, I 168. *Toate locurile ce poartă astfel de numire, la noi, precum și în țările slavone, au fost în vechime provăzute cu întăriturì, cu cetățuì.* ODOBESCU, II 179. *Pe de-asupra de prăpăstii sânt ziduri de cetățuie.* EMINESCU, P. 184. (Fig.) *Toate aceste sotietăți sânt pe atâtea cetățuì culturale de apărare, opuse năvălitorilor cu tendințì înstreinătoare.* SBIERA, F. 353; — (cf. ital. *cittadella*) **cetățeà** † s. f. LB. (Conservat mai ales în toponimie) *Cetățele* = o parte de hotar cu legenda unei cetăți (Zagra, l. Năsăud, com. CORBU); — **cetățúică** † s. f. LB. *Cetățuicile le-au întărit cu stregearì și cu baliste angliceștì.* ȘINCAI, HR. I 337, cf. I 3/$_{21}$. | Adjective: **cetățuít, -ă** † = întărit ca cetate. *Brașovul este mic și cetățuit.* GOLESCU, I 5; — **cetățésc, -eáscă** † = cetățenesc, public. *Trebile politicești și cetățăștì.* DOSOFTEIU, V. S. 22/$_{2}$.]

— Din lat. **civitas, -tatem** «drept de cetățean, popularitate», în limbile romanice «loc întărit, oraș întărit». Cf. cetățean, încetățenì.

CETĂȚEÁ † s. f. v. **cetate.**

CETĂȚEÁN, -EÁNĂ și **-EÁNCĂ** subst., adj. 1°. *Habitant d'une ville forte.* 2°. *Citadin, bourgeois.* 3°. *Citoyen.*

1°. Subst. † Locuitor cu îndatoriri militare al unei cetăți (1°), al unei fortărețe, al unui oraș întărit. *Iară cetățenii* (din cetatea Sucevei) *tare se apără.* LET. I. A. 19/$_{20}$. *Cetățeánii Negranului nu se supun poruncii lui.* MINEIUL (1776) 143^{b}. || (În funcțiune adjectivală; neobicinuit) *Au rădicat o besearică, făcându-ă feritoare și cetățeánă* = (ca o cetate apărătoare a) *orașului.* DOSOFTEIU, V. S. 182. || Adj. De cetățeni a(l) cetățenilor. *Alergară la 'mpăratul, Dându-i veste și zicând: Întâmpină cu oștirea cetățeană mai curând.* PANN, E. IV 57.

2°. Subst. Locuitor de la oraș (une-ori în opoziție pe de o parte cu «nobil, boier, aristocrat», pe de alta cu «țăran, sătean» și cu «lucrător, muncitor, proletar»), cf. orășan, târgoveț; burghez, pârgar. *Din neștiuta cetate cetățeanu* (: părgariu. N. TEST. 1648; oroșanŭ BIBLIA 1688). COD. VOR. 36/6. *Și mearse, de se lipì unuia den cetățeani ce lăcuià într'aceaia parte.* CORESI, E. 17/17. *Boiarii ungurești și cetățeanii împreună cu tot nărodul.* CANTEMIR, ap. GCR. I. 362. *Pre cetățenii Ierusalimului celui de sus să-i lăudăm, pre Petru și Pavel.* PSALT. (1784), ap. TDRG. *Moartea unui cetățeanŭ nu iaste nici folositoare, nici neapărat trebuincioasă.* CONDICA (1773), ap. GCR. II 87. *Vin orășani din câmpuri, Vin cetățeni din vale.* I. VĂCĂRESCU, P. 28/8. *Cetățeni a[i] Agrigentei, zise, s'au aflat printre voi oameni ticăloși și vicleni.* C. NEGRUZZI, I 232. | P. ext. Locuitor. *Ai cerului cetățeani.* CORESI, EV. 478/35. || (Cu funcțiune adjectivală) Din cetate, din (s. de la) oraș; de cetățean, cetățenesc. *Un șoarece cetățean au pornit la un sat.* ȚICHINDEAL, F. 143.

3°. P. ext. (Modern, după fr. *citoyen*) Locuitor (al unui stat) cu drepturi civile (și politice). *Și-a câștigat, prin naturalizare, dreptul de cetățean român.* | (Cu funcțiune adjectivală). *Ginta unguréască... are cădința să fie cetățeană în Ardeal.* P. MAIOR, IST. 107. | Fam. Apelație, înlocuind pe «domn». *Ce mai faci, cetățene?*

[Dial. și: *cetățán* s. m. MARDARIE, L. 761. | La feminin, ca subst., și: **cetățeáncă**. || Plur. †*-țeani, -țeane, -țeance*. | Adjectiv: **cetățenésc, -ească** adj. = de (s. ale unui) cetățean; orășenesc; burghez; civil. DICȚ. *Drepturi cetățenești.* | Adverb: **cetățenește** = ca un cetățean. DICȚ. | Abstract: **cetățenie** s. f. = calitate s. drept de cetățean (3°). *A dobândì cetățenia.* DDRF. *Soldați cărora li se acordà dreptul de cetățenie.* GHICA, S. 163. | Colectiv: **cetățenime** s. f. (ad 1°) = clasa cetățenilor, spec. clasă mijlocie, burghezi(m)e (spec., în opoziție cu «nobilime, aristocrație» și cu «țărănime, muncitorime, clasa lucrătorilor, proletariat»). DICȚ.]

— Derivat din **cetate**, prin suf. adj. **-ean**. Cf. încetățeni.

CETĂȚEÁNCĂ s. f.
CETĂȚENÉSC, -EÁSCĂ adj.
CETĂȚENÉȘTE adv.
CETĂȚENÍE s. f.
CETĂȚENÍME s. f.
} v. **cetățean**.

CETĂȚÉSC, -EÁSCĂ † adj.
CETĂȚÚICĂ † s. f.
CETĂȚÚIE s. f.
CETĂȚUÍT, -Ă adj.
} v. **cetate**.

CÉTCĂ s. f. (Pesc.) *Corde.* — Sfoară groasă care ține rețeaua de pescuit și e terminată la capetele ei cu câte o cheutoare. ANTIPA, P. 498 ș. u. [Derivat: **cetcuì** vb. IV^a = a împletì plasa de năvod pe odgoane. PĂSCULESCU, L. P. *Cetcuiți nevoadele.* id. ib. 176.]

CETCUÍ vb. IV^a v. **cetcă**.

CÉTE s. f. v. **ceată**.

CETEĂ s. f. (Ornit.) Sorte d'oiseau? — Un fel de pasăre (?) *Da ce mai erà? — Doi pui de ceteà. Cum făceà? — Tiri-tiriatița.* PAMFILE, J. III 66. — Cf. cetie.

CETÉLNĂ † s. f. *Bibliothèque?* — Bibliotecă (dulap de cărți)? — (În pomelnicul mănăstirei Bisericani din sec. XVIII, între alți donatori e citat) *Varlaam icromonah ș. a. Acesta au dat... o cetelnă.* IORGA, S. D. XVI 247.

— Cf. rus. *čitalinja* «bibliotecă».

CÉTEN s. m. (Bot.)
CÉTENĂ s. f. (Bot.)
} v. **cetină**.

CETERĂ vb. I. 1°. *Jouer du violon.* 2°. *Rabattre les oreilles de qqn., quereller.*

1°. Intrans. (în Ardeal) A cântà din ceteră (= alăută, vioară). LB., ȚIPLEA, P. P.; p. ext. a cântà (din alt instrument s. din gură). *În vremea mea, Ceteră nu-mi trebuià, Ceteram cu gura mea.* RETEGANUL, CH. 31. *Drept în trii o despicaiu, Și cu una fluera[m], Și cu una cetera[m], Și cu una șuera[m].* ȚIPLEA, P. P. 10.

2°. Trans. (Mold.; cu o trecere analoagă de sens cu la cântà (II 4°-5°) A bate capul cuivà (CREANGĂ, GL.), a plictisì pe cinevà cu vorba; a face cuivà observații, a-l certà. *Ia tacă-vă gura de-acum, zise Flămânzilă. Destul e o măciucă la un car de oale! Nu toț cetărați pe Măria-sa, că om e Dumnealui!* CREANGĂ, P. 258/12. *Începù a-l cetarà, zicându-i: fugi de-aici, ticălosule, că m'ai oftigit!* ȘEZ. I 89/37. *Ceatără-l de mazere și el cacă bobu 'ntreg* (Smulți, în Covurluiu): se zice despre cinevà, când i s'a spus să nu facă cutare lucru, că-i rău, și el face alta mai pe sus. ZANNE, P. III 658.

[Și: **cetărà** (dial. **cetarà**); (< lat. *citharizo*, în Basarabia) **ceterezà** vb. I = a colindà, a urà (com. G. GIUGLEA). | Prez. pers. I: *céter* (LB., ȚIPLEA, P. P.), *cétăr, ceáter, ceátăr* (PHILIPPIDE, Viața rom. IV 38), *ceterés* (CIHAC, II 488, BARCIANU), *cetăréz* (PHILIPPIDE, Viața rom. IV 38).]

— Derivat din **ceteră** (cf. v.-ital. *ceterare*).

CÉTERĂ s. f. (Muz.). 1°. *Instrument à cordes. Guitare; harpe.* 2°. *Violon.*

1°. † Instrument muzical cu coarde (greu de identificat; une-ori pare că e vorba de) chitară (IORGA, IST. LIT. REL. 31) s. de harfă. *Cănțu ție în ceaterì.* PSALT. 139/11. *Scoală-te psăltire și ceatărea* (: mon luth et ma harpe; *ceaterì* VOR., *ceterile* HUR., *ceateră* COR., DOS.). ib. 233/7. *Ispovediți-vă Domnului în ceáterì, în psaltire cu zece mațe cântați lui.* CORESI, PS. 79 (la DOSOFTEIU, PS. 108: *În ceáterca cea de zece strune Și 'n psăltire viersul să răsune*). *Toț cântați Domnului în ceterì* (: psalmodiez à l'Eternel avec la harpe). *În ceáterì* (: avec la harpe) *și cu glasurele cântărilor.* id. ib. 268, cf. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 249/10. *Priimiți cântec și dați tâmpănă, Psaltire frumoasă cu ceáterì* (: cum cithara). CORESI, PS. 223. *O, amar cela ce bc[a] și mănâncă cu cimpoi și cu ceterì.* CUV. D. BĂTR. II 464 (în COD. TOD. 88 v° 12: *ceatere*). *Aceasta va să întreacă pre a lui David proroceasca ceátere și psăltire.* DOSOFTEIU, V. S. 197.

2°. (Astăzi, în Transilv.) Vioară, violină, cf. (a)lăută, diblă, scripcă. LB. H. XVIII 62, MĂNDRESCU, L. P., BUD, P. P., ȚIPLEA, P. P. *Cu sunetul ceaterei și cu cântarea scoțând șoarecii, îi înecă în râul cel aproape de oraș.* P. MAIOR, IST. 130/7. *Se înmoaie corzile pre ceáteră sau lăută.* CALENDARIU (1814) 87/15. *Ține, aici ai o ceteră* (*lăută, diblă*). RETEGANUL, P. V. 37/37. *Cât îi baba de bătrână, Când aude cetera, Își tocmește năframa.* id. TR. 183/19. *Decât c'o ceteră rea, Mai bine cu gura mea. Cetera-i cu patru strune, Și mai rele, și mai bune... Gura mea toate le spune; Cetera mai și greșește... Gura mea le potrivește.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 357. *Cetăra-i cu două strune, Cetăraș' nu-i de lume.* II. XVIII 88. *Când încep ceterele, Desfătează inimele.* MARIAN, NU. 658/14, cf. Î. 115/4. *Bine zice cetera, Mài bine joacă mândra.* BUD, P. P. 63.

[Plur. *ceteri, cetere*, (*ceateri, ceatiri* PSALT. (VOR. 308/35). | Şi: **cétără, ceáteră** †, **ceátără** † PSALT. (HUR.) 109/34, **ceátere** †, **ceátăre** †. s. f. | Diminutive (ad 2°): **ceterúică** s. f. LB. *Cârţii, cârţii, ceteruică, Du-te-acasă, nevestuică, Că ţi-i beteag bărbatul.* RETEGANUL, TR. 163/14, cf. MĂNDRESCU, P. P. 108/11, **ceterúţă** s. f. POLIZU, **cetereà** s. f. RETEGANUL, ap. CDDE, nr. 323. | Alte derivate: **ceteráş** (*cetăráş* H. XVIII 88, **ceatarăş** VAIDA) s. m. = lăutar (care cântă din violină), scripcar, alăutaş, diblaş. LB., DENSUSIANU, Ţ. H., H. XVIII 62, MARIAN, NU. 116/28, 228/29, ŢIPLEA, P. P. *Se arătă satana orăşeanilor, în chip de ceteraş sau alăutaş.* P. MAIOR, IST. 130. *Cine 'n lume-a mai văzut... Nuntă fără ceteraşi?* MARIAN, I. 281/15, cf. NU. 619/5, NA. 304/11. *De-acì pân' la Făgăraş, Nu-mi trebue ceteraş; Ceteraş e gura mea, Şi-mi pociu zice, când oiu vrea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 363. *Adă-mi tu un ceteraş... Să-mi zîcă zîcălile, Să-mi treacă durerile.* MĂNDRESCU, L. P. 110/26. *Floricá Ceteraşul.*]

— Din lat. **cithera** = (*cithara*) «ţiteră cu patru coarde». Cf. ceterà şi dubletele chitară şi ţiteră.

CETERÁŞ s. m. } **CETEREÁ** s. f. } v. **ceteră.**

CETEREZÁ vb. I. v. **ceterà.**

CETÉRNĂ s. f. v. **cetârnă.**

CETERÚICĂ s. f. } **CETERÚŢĂ** s. f. } v. **ceteră.**

CETFELÂC † s. a. v. **ciftilic.**

CETFERÍC † s. m. Măsură de capacitate? *I-au dat numai 9 cetferici* [de pâne], *iar 11 cetferici au rămas* (s. XVIII). IORGA, S. D. VI 233. — Cf. certvert, sfert.

CÉTIE s. f. (Ornit.) *Héron, butor.* — Bâtlan, cocor de baltă. VAIDĂ. [Rostit bisilab: *ce-tie.*]

— Pare a fi împrumutat din ung. *csett* «pocăniţor» (cf. *csettenni* «a pocăni»).

CÉTIN s. m. (Bot.) v. **cetină.**

CÉTINĂ s. f. (Bot.) *Branche* ou *aiguille de sapin. Sapin, pin, genévrier.* — (În înţelesul cel mai obicinuit) Ramuri s. crengi de brad (H. XVIII 30) pe copac sau tăiate; p. restr. acul s. frunza bradului (FRĂNCU-CANDREA, R. 50, com. MARIAN); p. gen. brad (N. REV. R. a. 1900 p. 85, GR. BĂN.), (după alţii) ienuper (LB., PANŢU, PL.), pin (CIHAC II 48), brad-alb (DDRF). (Înţelesul nerezultând totdeauna în mod clar din exemple, le dăm în cele următoare împreună) *O brad frumos! Cu cetina tot verde.* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Boul... au ras* [= răgit] *aşà de tare, cât văile s'au turburat, munţii s'au cutremurat, cetina de pe copaci jos au picat.* SBIERA, P. 189/11. *Atunci noi ne-om lăsà, Când mă-ta a numărà Cetina de p'un buhaş Şi iarba de pe imaş.* DOINE, 120. *Ce-i mai mic decât acul Şi mai înalt decât bradul?* (= *Cetina*). ŞEZ. I 197. *Amintirea mândruţelor, cărora vânătorul le destină câte o «cetină frumoasă de brad, verde, neuscat», drept semn.* ODOBESCU, III 90. *Ce cauţi la barbarul, sub streşina-i de ceteni?* EMINESCU, P. 201. *Luceferii ce tremur' aşà reci prin negre ceteni.* id. ib. 254. *Îl duse* [pe copil] *şi-l anină de cetina unui brad.* MARIAN, T. 20/18. *Câteva rămurèle dintr'o măturà... de cetinà.* id. NA. 384/10. *Vânătorii... fac... colibe de citină.* id. O. II 213. *Legănat într'un leagăn de cetină.* RETEGANUL, P. I 14/30. *Ce te legeni, codrule, Şi cu vânt şi fără vânt, Cu cetina la pământ?* MĂNDRESCU, L. P. 119//20. *Astă vară mi-am vărat Sub o cetină de brad.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 63. *La hotarul Branului, Subt cetina bradului.* MATEESCU, B. 79, cf. PĂSCULESCU, L. P. 8. *Luceferi ce răsar Din umbră de cetini.* EMINESCU, P. 165. *Du-te dor pe cel izvor, Şi-mi despică molidu', Nu-mi despică sufletu', Şi-mi despică cetina, Nu-mi despică inima.* DOINE, 101. *Frunză verde de cetină.* ŞEZ. III 55/5. *Frunză verde de cetin, Da nici cucul nu-i strein.* MARIAN, O. I. 286. *Pe câmpia verde, 'ntinsă Şi de cetine coprinsă, Şade Toma Alimoş.* TEODORESCU, P. P. 581b/9. *Apoi cine m'o dat jelii, Zică 'n frunza cetinii, În fereasta temniţii.* MĂNDRESCU, L. P. 19/13. *În sus pe Argiş, La cetinu 'nalt.* MATEESCU, B. 15. *Hei, codrule, cetinule, Ce te legini?* ŢIPLEA, P. P. 55. | (În poveşti) *Cetină-Împărat.*

Cetenă-de-negi = *Juniperus Sabina* s. *Sabina officinalis*, arbust totdeauna verde, cu tulpină foarte ramificată, cu ramurile neregulat întinse, înclinate s. târîtoare. Plantă veninoasă, întrebuinţată în medicină. Se mai numeşte şi sabină. PANŢU, PL.

[Baronzi, L. 104/23 dă şi înţelesul: frunza ce se taie de la partea inferioară a unui arbore, ca să se dea caprelor de mâncare. | Plur. *-tini* şi *-tine.* Şi: **cétenă, citină** s. f.; (în înţeles de copac şi: **cétin, céten** s. m. = ienuper (POLIZU, BARCIANU, ŢIPLEA, P. P. specie de brad. MATEESCU, B. 15), molid: *Ceatinul* (die Fichte) *trebuiaşte ceva loc bun.* COD. SILVIC, 20. | Diminutive: **cetioárà** s. f., **cetinícă** s. f. (cu plur. *-nèle*). *Dară eu când oiu cântà, Brazi înalţi s'o legănà, Cetioara mi-o curà.* GRAIUL, I 118. *Cetinèle, cetioară, dragă ler! Oltul mic mare-a venit.* TEODORESCU, P. P. 61, cf. PĂSCULESCU, L. P. *Cetinică, cetioară dragă, Oltu' mic, mare-a venit* (Argeş). ION CR. III 166, 167. || Colectiv: **cetiníş** s. a. = pădure tânără de brad. FRĂNCU-CANDREA, R. 50. || Adjectiv: **încetinát, -ă** = (brad) cu cetină deasă, cu multă frunză, cu multe ramuri. Cf. PAMFILE, C. Ţ. *Brad încetinat, De unde-ai tunat?* MARIAN, î. 101. *Aduce-şi brazi încetinaţi, Cu molifţi alăturaţi.* MĂNDRESCU, L. P. 212. Cf. GRAIUL, II 111.]

— Din slav. **četina,** colectivul lui *četъ* «ţepe, perie» (bulg. **četina** «ienuper» sau sârb. **četina** «ace de conifere»). Ung. *csetina* «crengi tinere de brad», fiind răspândit în Ardeal, e împrumutat din românește.

CETINÉL, -EÁ şi **-ÍCĂ** adv., adj. v. **încet.**

CETINÍCĂ s. f. (Bot.) } **CETINÍŞ** s. a. (Bot.) } **CETIOÁRĂ** s. f. (Bot.) } v. **cetină.**

CETIŞOÁRĂ s. f. v. **ceată.**

CETLĂIÁŞ s. m. } **CETLĂU** s. a. } v. **ceatlău.**

CETLUÍ vb. IVa 1°. *Garroter.* 2°. *Serrer la tête de qqn* (avec un instrument de torture ou avec une serviette). *Tonsurer* une raie tout autour de la tête. 3°. *Rosser.*

(Întrebuinţat mai ales în Moldova şi prin Transilvania).

1°. A legà foarte strâns (cf. PAMFILE C., com. A. TOMIAC) s. strângând succesiv (PAMFILE, C. Ţ.) o sarcină cu ceatlăul (I 1°) s. cu o funie (cf. MARIAN, V 218, ION CR. VI 126), cf. a legà butuc, a legà fedeleş, a legà cobză; spec. (Păst.), a strânge caşul în străcătoare cu ceatlăul, ca să se scurgă zîntuitul din el (cf. CREANGĂ, GL.

PAMFILE, C. 35). *Fură... cetluiți cu vârteaje.* DOSOFTEIU, V. S. 234b. *Îi bătură vârtos și-i cetluíră.* id. ib. 28. *Ei îl legară cot la cot, apoi îl așezară de-a-spinarea pe șaua calului..., îl cetluiră din nou așa de cumplit, încât abiă (se) mai răsuflă.* GANE, ap. TDRG. *Moș Ilie cetluește în gânj de salcie... sculele de plugărie.* N. REV. R. II 225. *A tăiet lemne, a încărcat carul zdravăn și l-a cetluit bine.* CREANGĂ, P. 143/4. *Pe bădița Vasile îl prinsese la oaste, cu arcanul, îl cetluiau acum zdravăn și-l puneau în cătușì.* id. A. 8/18. | Fig. *Durerea m'a cetluit.* PAMFILE, C. *Unde-i astăzi cântărețul, Glasul codrilor s'asculte, Cetluind pe patru strune, Taina zvonurilor multe?* GOGA, P. 123.

2°. (Mai de mult; cf. ceatlău I 3°) A pune pe capul cuivà instrumentul de tortură numit ceatlău; (astăzi, rar) a legà capul strâns cu un șervet, când te doare (cf. PAMFILE, B. 21); p. anal. (refl.) a se tunde s. a se rade împrejurul capului (cf. *Semnul aceii tunsuri, ca un ceatlău, au fost semn tâlhăresc, cu care însemnà Râmlenii pe oamenii cei rău-făcători.* LET. I 28/34). *I-au ars împrejurul capului, de le-au pârjolit părul cu un hier înhierbântat: care semn trăește și până astăzi în țeara Moldovei și la Maramoruș, de se cehluescŭ prejur cap.* LET. I. A. 3/15. *Prinsau Cantemir-vodă pe Iordachi Postelnicul Rusăt, de l-au închis și l-au muncit, că i-au cetluit capul.* ib. II 256/16. *Tătarii... multă răutate au făcut oamenilor din Moldova, muncindu-i... și la cap cetluindu-i.* ib. II 11/22. *Se celhniesc oamenii cu cărare împrejurul capului.* ap. TDRG.

3°. P. ext. A bate zdravăn, a căznì, a muncì. *Și-l pugorîră... de pre cruce, de-l cetluíră.* DOSOFTEIU, V. S. 119. *Toți... pun pe el mâna, Unu-l leagă, altu-l ține, Unu-l țasălă o leacă, cetluindu-i colea bine.* EMINESCU, L. P. 127.

[Și: **ceatluì** vb. IVa = a legà cu funia o sarcinà și a o strânge șurub cu ceatlăul: *Se ceatluește... o șarcinà de fân.* ION CR. VI 126; — (cf. *c(e)aglău, ceaclău*) **celhuì** †, (cu metatezà) **celhuì** † vb. IVa; (numai la CANTEMIR, IST. 78/12) **cezluì** † vb. IVa. || Abstracte: **cetluíre** s. f. DICȚ., **cetluít** s. a. (ad 1°) *Zerul gros ce curge la cetluit se numește țâțeiu.* DAMÉ, T. 69, — **cetluitúră** s. f. *Munci[i] cu foc și cu sabie... și cetluitúri de Domnul Galatiei.* DOSOFTEIU, V. S. 16b. | Adjectiv: **cetluit, -ă.** *Cu mlădițele viției și cârceele mlădițelor tare erà cezluit.* CANTEMIR, IST. 78/12. *I-un călăreț, un biet Rumân în capul gol, ce-și bate pe amândouă părțile călțul cetluit în pulpele lui vânjoase.* SANDU, D. P. 38. (Fig.) *Ferecate 'n cetluita versurilor închestare.* VLAHUȚĂ, P. 78. *Pe veci cetluite în marmură rece, Dorm clipele noastre de slavă.* GOGA, P. 55, cf. 63.]

— Din ung. **csatolni,** idem, s. derivat românesc din *ceatlău.*

CETOÁRE s. f. v. **cheotoare.**

CETÓS, -OÁSĂ adj. v. **cet.**

CEȚÓS, -OÁSĂ adj. } v. **ceață.**
CEȚUÍ vb. IVa }

CETVÁRNĂ s. f. (Cor. Mold.), Nom d'une danse paysanne. — Numele unui danț țărănesc. Cf. SEVASTOS, N. 281/21.

— Cf. rus. *četvërka* «danț jucat de două părechi». TDRG.

CETVÁRTĂ † s. f. v. **ciosvârtă.**

CETVÉRT † s. a. = **sfert** (a patra parte dintr'un întreg). TDRG. [Și: **cervét** † s. a. *4 cerveți de păraginà, cu pământ[ul] ei, în dealul Mărtăneștilor* (jud. Buzău, a. 1824). IORGA, S. D. VI 137.]

— Din rus. **četvertь** «sfert». Cf. dubletele sfert, ciosvârtă.

CEU s. a. *Marmite.* — (Ungurism, în Turdaș, în Transilv.) Oală de fier. VICIU, GL.

— Din ung. **cső** «țeavă (de metal)».

CEU s. m. v. **ceh.**

CEUC, -Ă adj. *Louche.* — Ceacâr. PONTBRIANT. Cf. ceur, ceuș. [Derivate (cu același sens): **ceucúș, -ă, ciocúș, -ă** adj. = chioruș (REV. CRIT. IV. 87), chior, cruciș la vederea ochilor (VAIDA). *Dragă mi-e lelea ciocușă, Suflă'n foc, se uilă'n ușă, Gura-i plină de cenușă.* RETEGANUL, CH. 80.]

— Din ung. **csóka** «cu ochii mari și de coloare nedeterminată; cu lumina ochilor înconjurată cu un cerc sticlos». (Cf. germ. Krähenauge). LACEA. Cf. ceuș.

CÉUCĂ s. f. (Ornit., Bot.) I. 1°. *Choucas.* 2°. *Pie.* II. *Raisin noir.*

I. (Ornit.) 1°. Specie de cioară (H. IX 122, ȚIPLEA, P. P.), în unele părți: cioară mică (H. XI 231, XVII 229, CREANGĂ, GL.), în altele: cioară neagră (H. XVII 229, REV. CRIT. I 172), lucioasă (com. N. IONESCU), cu penele cenușii (H. IV 250, BOCEANU, GL.). Se mai numește și stancă (CREANGĂ, GL., MAT. FOLC., ȘEZ. II 186/17, VII 178, com. AR. TOMIAC), stăncuță (GOROVEI, CR.), stăncușoară (MARIAN, O. II 26), cioară-pucioasă (ib.), papagal-țigănesc (ib.). E numită așà [ceaucă] fiindcă face «ciauc, ciauc»; mulți o mănâncă. BOCEANU, MEH. *Csaukĕ* = monedula. ANON. CAR. Cf. PĂCALĂ, M. R. 30. *Păunul și ceuca.* ȚICHINDEAL, F. 154. *Vestita cetate a Neamțului... străjuită de ceucele și vindireii care au găsit-o bună de făcut cuiburi într'însa.* CREANGĂ, G. 73/5. *Când umblă cioarele și stăncile (ceucele) cărăind, se va strică vremea.* ȘEZ. VI 26. *Sus tună, Jos răsună. Ceucele s'adună?* [= Lingurele]. ib. VII 104. *Cioacă cu cioacă se 'nțelege:* se înțelege prost cu prost. ZANNE, P. I. 407. || Fig. Țigan, cf. cioară. *Așa o pățiră cioacili și graurii de Ighipteni.* JIPESCU, O. 101. (Atributiv) Neagră. *Mă suiiu pe o cioacă de căldare* (= plină de funingine). FRÂNCU-CANDREA, M. 272.

2°. (Muscel) Coțofană. RĂDULESCU-CODIN, JAHRESBER. VIII 318.

II. P. anal. (Bot.) Un fel de strugure de tot negru. H. XVIII 40.

[Plur. *ceuci*, mai rar *ceuce.* | Și: (ad I 1°) **ceáucă, cioáucă, cioáică, cióică** (BARCIANU), **ciócă,** s. f. H. IV 85, V 129, XVII 442, CABA, SĂL. *Ți-erà mai mai mare mila să te uiți la el: și slab și ciugulit de cioci.* STĂNCESCU, B. 168, **cióucă** s. f. Cf. MARIAN, O. II 26. || Diminutive: **ceucúță, ceucușoáră** s. f. ib. II 26, **ciochiță** s. f. = un soiu de cioară (com. OLMAZU), mai mică, cu capul albvânăt; nu face stricăciuni (H. V 273). || Verb: **ciucăi** IVa = a scoate strigătele caracteristice *ceucii*; (atestat numai cu înțeles figurat) a cicăli, a cârâi pe cineva. *Jidovii mă ciucăiau Și tot una îmi ziceau Ca s'o taiu* [crucea] *mai mică.* PAMFILE, I. C. 114.]

— Din ung. **csóka,** idem. (I 1°. II), în unele regiuni din bulg. **čávka** sau sârb. **čâvka,** idem. Pentru *ciucăi*, cf. slav. *čûkati* «a țipà (despre cucuvaie)». BERNEKER. SL. WB. 163.

CEUCÚȘ, -Ă adj. v. **ceuc.**

CEUCUȘOÁRĂ s. f. (Ornit.) } v. **ceucă.**
CEUCÚȚĂ s. f. (Ornit.) }

CEUNÁR s. m. v. ceaun.

CÉUR, -Ă adj. *Louche.* — Ceacâr (3º) (DICȚ., com. BANCIU), chior (PĂCALĂ, M. R. 525), care se uită chiorîș, cruciș; fig. strâmb, necorect; cf. ceuc, ceuș. Slav. kosvénii = *cel ceură.* MARDARIE, L. 1536. *Cséur.* ANON. CAR. *Trecù împărăția grecească și la Anastasie Ceurul, ce cum eră el, așa aveà și viață ceură, că ceurî dințâiuși strâmb spre eresa lu Evtihie.* MOXA, 369/26 [Accentuat și: *ceúr.* LB. || Verb: **ceurî** † vb. Ia = a se uità chiorîș. *Cséurédz.* ANON. CAR.]

— Din sârb. *ćör* «chior». Cf. dubletul chior.

CEURÉZ s. m. (Ornit.) v. **ciuhurez.**

CEURÎ † vb. Ia v. **ceur.**

CEÚȘ s. m. v. **ceauș.**

CEÚȘ, -Ă adj. *Louche.* — (Numai la LB.) Care se uită chiorâș, ceacâr. — Cf. ceur, ceuc(uș).

CEVÀ pron. nehot.; adv. *Quelque chose; quelque peu de..., un peu.* (Après une négation équivaut à) *rien.*

Face cevà însemnà la origine «face ce vrea»; *cevà* se deosebeà deci de *ce*, pe care-l întrebuințăm de câte ori nu simțim nevoia de a exprimà o idee printr'un cuvânt propriu, prin faptul că arătà și desinteresarea, indiferența vorbitorului față de acțiunea săvârșită de altul (cf. *fă orice* = fă ce vrei, ce-ți convine). Din această atitudine indiferentă decurge nota nehotărîtă a pronumelui: «face ce vrea» = face un lucru care nu mă importă mai de aproape și deci nu simt nevoia să-l precizez, face un lucru oarecare. — Din punct de vedere sintactic, *cevà* are la origine funcțiune substantivală, stând în raport de complement drept față de predicatul transitiv. Abia după-ce, în urma evoluțiunei semantice, ajunge să exprime aceeași idee ca adjectivul «puțin», s'a putut întrebuințà și în funcțiune adjectivală sau adverbială. — Prin adăogarea elementului *-și* sau *-șile(a)*, sensul lui *cevà* se intensifică: *cevași* se deosebește de *cevà*, precum se deosebește «câtuși de puțin» de «cât de puțin». Formele acestea amplificate sânt întrebuințate azi aproape numai în graiul popular și familiar.

I. 1º. (Cu funcțiune substantivală) Oarece, un lucru oarecare. *Cseva* = orece, aliquid. ANON. CAR. *Nu că limba mea aveà ceva a cleveti* (: nu că aș aveà ruda mea pren cevà a o pârî. N. TEST. 1648; nu ca având cevà a pârî pre limba mea. BIBLIA 1688). COD. VOR. 101/11. *Să facă cevașŭ.* CORESI, EV. 245/1. *Și unde să veți aflà ceva neisprăvit bine.* id. ib. 6/30. *Cela ce se va îndatorì cu ceva la altul, sau când îi va da neștine ceva să ție...* PRAV. 186. *Dă-mi cevà! dă-mi un pahar cu apă cu ghiață.* C. NEGRUZZI, I 63. *Lucrul nu prea are înțeles, dar cuvintele sună a cevà.* MAIORESCU, CR. II 25. *De-am fost răi, tu ni-i iertà, căci și răul câteodată prinde bine la cevà.* CREANGĂ, P. 275/10. *Simți un nu știu ce, coleă la inimioară, pare că îl săgetase cevà.* ISPIRESCU, L. 35/7. *De unde vii, măi creștine?... Luat-ai la drum răvaș, Să nu pățimești cevași?* ALECSANDRI, P. P. 162/15. | (Accentuat) Un lucru. *Mândră, mândruleana mea, Toată vara mi-ai lucrat, La o masă de bumbac, Ca să meri* [= mergi] *după diac; Numai cèva ai greșit: Diacu' nu ți-o venit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 453. | (În ghicitori) Lucru, ce. *Am un cevà: Când îl bat cu ciocanul, nu se strică.* (= Hârtia) GOROVEI, C. 186. | (Pleonastic) *Și de va fi ceva, vreun lucru, de fier făcut...* CORESI, EV. 407/6. | (Introdus în construcția «este de» + participiul substantival) Lucru. *Cucoșul său eră cevà de speriet.* CREANGĂ, P. 68/13. | **Câte ceva(și)** = câteva lucruri. *Pentru neamul românesc câte cevaș însemnat ne-au lăsat.* CANTEMIR, HR. 110/14. *Dă-le și lor câte ceva de lucru!* || (Adesea în legătură cu o negațiune, poate fi înlocuit prin) Nimic s. cât de puțin. *Nece întru băsearecă, nece întru chésariu ceva greșiiu* (: nece spre împăratul n'am greșit. N. TEST. 1648; nici la chesariu am greșit cevа. BIBLIA 1688). COD. VOR. 66/10. *Că nu va fi ceva ascuns.* CORESI, EV. 37/4. *Nu-l lasă nici ceva să facă.* id. ib. id. 290/7. *De începătura cea dintâiu a Romanilor cevași nu pomenesc.* CANTEMIR, HR. 157/19. *În ceva cu inima, să nu scădeți, vă poftesc.* id. IST. 99/28. *Cevași de pomenit... nu aflăm.* id. ib. 236. *Scriu cu prelungire mulți această jalnică istorie, și nu rămâne a mai scrie și eu cevași.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/19. *Dar d-ta, moșule, n'o să spui cevà?* C. NEGRUZZI, I 245. **Măcar cevà(și)** = (absolut) nimic. *Macar cevași înpotriva noastră nefăcând...* CANTEMIR, IST. 9.

2º. (În funcțiune adjectivală; cu deosebire în Mold. și Transilv. de nord; de obiceiu înaintea substantivului, mai rar în urmă) Oarecare, oarecât, câtva; (une-ori corespunde ca înțeles lui) câte un, câte o, vreo... *Va luà de la dâns ceva bani.* PRAVILA MOLD. 178. *De eră mai înainte de acel săbor neîngăduință cevà între aceste beserici, eră nădejde că se vor tocmì și vor venì la împreunare,* LET. I 106/19. *Mult au stătut Turcii să priimească Leșii cevași bir.* ib. I 252/11. *Însă Ștefan-vodă sileà să nu deie cevà pricină Leșilor.* ib. I 253/30. *Să fi avut... în Dachia cevași ținut.* P. MAIOR, IST. 60/8. *Doară ar pătimì ceva schimbare legeĭ lor.* id. ib. 257. *Leul și ursul au pornit prin pădure, căutându-și ceva leac pentru foame.* ȚICHINDEAL, F. 25. *De-acum înainte mai aveți și cevà treabă de făcut.* CREANGĂ, P. 262/20. *Eu nu am venit să te întreb asta,... ci dacă ai cevà leacuri care să ne facă să avem copìi.* ISPIRESCU, L. 1/26. *Țiganca... a ajuns iarăși la cinste și aveà și cevà trecere la împăratul.* SBIERA, P. 110/36. *Au întrebat pe cumnatu-său Brumă, ori de n'au prins cl cevà veste de soția lui.* id. ib. 53/32. | Vreo două-trei. *Herșcu:... Nu poftiți cevà mărunțușuri.* ALECSANDRI, T. 19. | Ca un... *Măi băiete, ascultă și tu; pare că aud ceva glas năbușit, ca și cum ar fi plâns de copil mic.* RETEGANUL, P. I 14/2, cf. II 13/1, V 16/18. | **Fără... cevași** † = fără nici un. *O văzù sănătoasă, fără sămn cevăși, să se cunoască loc de rane.* DOSOFTEIU, V. S. 20₂. **Așa cevà** = asemenea, lucru asemănător, un lucru ca acesta (Cf. așa p. 286b). *Nici nu mai auzise până atunci de așa cevà.* ISPIRESCU, L. 124/27. || (Adesea după un substantiv precedat de articolul nehotărît sau — în mod pleonastic — chiar de vreun, vreo, are mai mult un rol stilistic decât semantic și poate corespunde, după contextul întregei propoziții, lui) Oarecarè, bunăoară s. ceva analog... *Cela ce va luà vreun lucru cevà de la casa ce arde,... acesta să se ccarte ca un fur.* PRAVILA MOLD. 132. *Domnilor, nu metahirisiți în astă seară un stosișor cevà?* ALECSANDRI, T. 455. *Trebue neapărat... să te alegi un deputat cevà, altfel nu putem face nimic.* VLAHUȚĂ, D. 98. *Cuțit și furculiță își aduce fiecare nuntaș de acasă, învelite într'o cârpă cevà.* PITIȘ, 937. *Nu cumvà să-ți iasă vr'o dihanie cevà înainte.* CREANGĂ, P. 199/22, cf. 187/8. *Odată a vrut împăratul să le facă o petrecere cevà.* SBIERA, P. 129/22. *O întrebă ori de mai știe și acuma vreun leac cevà, ca să se poată însănătoșà.* id. ib. 29/14. (Rar) **Cevà vre-un...** *De va lăsà neștine ceva vreun lucru să se hrănească cinevà cu dâns.* PRAVILA MOLD. 215. || **Alt... cevà** = de altfel, oarecum (cf. alt p. 121b). *Alt rău cevà vom pățì pentru liubovul lui H*[risto]*s.* VARLAAM, C. II 5/2. *De se va fi prilejit nescui,... să sape sau să*

cosească undevà sau alt lucru ceva să facă la vreun loc undevà, aceştia să fie volnici să strice aceà tocmeală. PRAV. 9. | **Câte cevà** = oarecare, vreun. *Fiind mănăstirile câte cu ceva venit, au socotit Măria-sa că este lucru cu cale să fie închinate mănăstirile iarăşi la Sfântul-mormânt.* LET. II 463/29. *De multe ori, vrând să-şi ţină feciorul cu câte ceva mâncări mai bune, chemà pe-al bucătăresei.* RETEGANUL, P. IV 37/31. | **Nimic cevà(şi)** † = (absolut) nimic. *La D[umne]zeu nemică ceva dă-i-se.* CORESI, EV. 386/5. *După a sufletelor de nemică cevaş oprită pătrundere.* CANTEMIR, ap. GCR. I 323/26.

II. (Indiferenţa vorbitorului nu e absolută, ci imitată: *cevà* = oarece, dar nu prea mult.)

1°. (Cu funcţiune s u b s t a n t i v a l ă). Un lucru (cât de) mic, o cantitate s. o parte (cât de) neînsemnată, (cât de) puţin. *Şi cugetând întru inima sa cum ar puteà înţelege ceva de Domnul său, au, mers la pescari, să-i întrebe.* LET. I 162/33. *Precum este deprinsă firea Moldovenilor, grabnică la lucruri nouă; numai cât li se părea cevaşi boierilor moldoveni spre Domnul lor, se şi duceà în pribegie.* ib. III 41/30. *Măcară de i se vrea întâmplà şi cevâşi, care să nu poată mântuì...* MINEIUL (1776) 19²/1. *Iubea mai mult să-şi petreacă vremea cu giucării... decât să înveţe cevà de trebuinţă şi folositoriu.* DRĂGHICI, R. 4/13. *Trimite pe nevoiaş Să-ţi slujească la cevaşi.* PANN, P. I 104. *Fără a-i mai sta 'mpotrivă, au cevaşilea să-i zic...* id. E. II 61. *Se băgà prin cămări a-şi pişcà cevaşi de mâncare.* BARAC, T. 11. *Trebue înainte de toate să reprezentăm cevaşi.* GHICA, A. 566. *Toderică îi poftì întâiu să guste cevà.* C. NEGRUZZI, I 85. *Pe sus în case nu-ţi dă nimeni pas să vorbeşti cevaşi în taină.* ODOBESCU, I 82/4. *Dă-ne cevaşilea.* id. III 224/22. *Viu şì eu după tine numai decât, numai să vorbesc cevaşilea cu ţăţica.* CARAGIALE, T. II 26/15. *Dacă s'o întâmplà să zăboveascà* [bucătarul], *să-i păstreze cevaşilea de-o-parte.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 361. *Acum de-odată, mă duc să văd, nu mi-a picà cevà la turbinçă?* CREANGĂ, P. 300/25. *Luminate crăişor, miluieşte baba cu cevà.* id. ib. 191/3. *Dacă te-i purtà bine, îţi voiu da sîmbria cuvenită, iar dacă te-oiu prinde cu cevaşi, nu-ţi va merge bine.* MERA, B. 160. *Cât se scoală, Cată 'n oală, N'a rămas cevà d'aseară?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 436. *Până ce iubeam copile, Mai erà cevà de mine: Dar de când iubesc nevèste, Creşte barba fără veste.* ib. 367. || **Cu cevaşi** = n'a lipsit mult să (nu)..., cât p'aci să... *Cu cevaşi gramaticii români au agiuns la caos, călărind pe gramaticele latine.* RUSSO, S. 54. | **Nu cevà** = nu numai puţintel, bine de tot, nu altceva (cf. a l t p. 122b), nu alta. *I-a căzut tronc la inimă, nu cevà.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 4. *Cugetaiu că a turbat, nu cevà.* MARIAN, O. I 15. *Arşiţa focului îl frigeà de viu, nu cevà.* ŞEZ. V 49/15.

2°. (Cu funcţiune a d j e c t i v a l ă; şi în legătură cu substantive la plural) Puţin, câtva. *Ceva pizmă.* CORESI, EV. 48/36. *După ceva dzîle prinseră şi pre sv[â]ntul Evghenie.* DOSOFTEIU, S. V. 23₂. *Şi să hie mai avut cevaşi vreme Timuş, nice o mănăstire n'are hi rămas neprădată.* LET. I 317/30. *Focul lacrimilor mele... abia cevà potolire au avut la sânul tău.* KONAKI, P. 96. *Robinson..., mergând la ţărmurile mării, şi-au strâns şi cevà stridii.* DRĂGHICI, R. 60/31. *Pleacă către pădure, în mână cu o săcure, cevà lemne să doboare.* PANN, P. I. 89. *Leafă aveà, pământ aşişderea, mai cevà vitişoare.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 97. *Lapte, brânză, unt şi ouă, de-am puteà sclipì să ducem în târg, ca să facem cevà parale.* CREANGĂ, P. 6/8.

3°. (În funcţiune a d v e r b i a l ă; absol. sau în legătură cu adjective, arată o cantitate mică, o durată de timp scurtă, un grad scăzut) Puţin, cât mai (s. de) puţin, întru câtva, cu câtva. *Petru-Vodă... au trecut pre lângă mănăstirea Bistriţii, şi lăsându-se ca să poată cevaşi odihni în munte de-asupra mănăstirii...* LET. I 162/10. *Au socotit şi au scos tuiurile şi corturile afară din Iaşi, spre Balica, ca să mai chiverniseascà lucrul cevà înainte, să vadă oamenii că purcede în gios la oaste înaintea Vezirului.* ib. II 338/30. *Ca să răsufle cevà de zăduf.* MINEIUL (1776) 51¹/2. *Găsind drum mai larg cevaşi.* TES. ap. TDRG. *Cevaş mai slab şi mai nestatornic este.* ARH. I 143. *Cevaşi mai pre larg vorbesc despre aceasta analii secuieneşti.* ŞINCAI, HR. II 191/22. *Taie cu firezul toţi păduceii de la pământ, cu o palmă sau cevaşi mai sus.* ECONOMIA, 117. *De nu m'aş fi despărţit de el, poate încă s'ar fi prelungit cevà zilele vieţii sale.* BELDIMAN, N. P. I 158/24. *Şi maica, după multe udături, şi-au mai venit ceva în simţire.* DRĂGHICI, R. 27/17. *Dormind cevà, a doua zi capul grozav îi urlà.* PANN, P. I 118. *Cevà prin piaţă până se vor învârtì, O să vie să mănânce, după-ce se va gătì.* PANN, P. I 66. *Aceasta erà mai în vrâstă şi cevà încrucişată.* CREANGĂ, P. 7/13. *Începură, de la o vreme, par'că a cunoaşte ceva locul.* SBIERA, P. 68/16. *Din sus, măscle nu-s; Şi din jos, dinţi i-am scos; Numai cèva de-o mai trece, Sânt de patruzeci şi zece.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 447. || (P l e o n a s t i c). *Ca puţin cevaşi să nu dobândească mângâiare.* CORESI, EV. 368/37. *Nu puţinel ceva cerşù.* id. ib. 441/18. *Să vă veţi şì trudì ceva puţinel, vă veţi iuşurà.* VARLAAM, C. 289. *De va fi luat cevaşi cât de puţină certare.* PRAV. 1106. *Atuncea cu cevaş puţină vreme mai nainte merge un Vornic-de-poartă la Cupărie.* LET. III 299/21. | **Cu nişchitu ceva de** † = cu cevà mai puţin decât. *Înmicşurat-ai elu cu nişchitu ceva de îngeri.* PSALT. 11/5. | **Ceva-ceva** = Cât(uşi) de puţin. *Cevà-ccvà să-l fi contrariat, apoi strigà...* GHICA, S. 518. *Nu ştià sărmanul ce să facă şi cum să-şi îmbunătăţească soartea măcar cevà, cevà.* SBIERA, P. 225/6. | **Nu... cevà** † = de loc, câtuşi de puţin. *Ca să poată stinge numele cel rău a frăţine-său, şi ca să nu se arăte ceva abătut de la pravoslavie.* LET. I 174/19.

III. (Ca şi «puţin», *cevà* poate primì, printr'o intonaţie deosebită a frazei, tocmai înţelesul contrariu:) Lucru de seamă, valoros, important, mult. *Nu înţelegeam nimic, eu, care mă ţincam că ştiu ceva.* C. NEGRUZZI, I 6. *Eu mă tocmesc pe trei ani odată... Vreau să cunosc cevà, când voiu ieşì de la d-ta.* CREANGĂ, P. 151/5. *Pe dumia-ta te văd de pe de-asupra că eşti cevà mare şi fruntaş.* SBIERA, P. 123/22. | (Mold.) **Mai cevà** = mai de seamă, mai frumos, mai bun etc. *Am putut să am fete mai cevà; dar vezi, nu-mi plac intrigile amoroase.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Cum păţise şi alţi peţitori, poate mai cevà decât aceştia.* CREANGĂ, P. 249,18.

[(În Transilv. şi Oltenia) Accentuat şi: *céva.* | Şi: **cevâşi, cevâşile, cevâşilea.**]

— Compus din **ce** şi **va** (pers. 3 ind. sing. a verbului *a voì*; cf. *Dimineaţa-aş bea rachie Şi-aş mâncà ce va să fie.* RETEGANUL, CH. 142). Cf. c a r e v à, c e ş c e v à.

CEVÂŞI pron. nehot., adv. }
CEVÂŞILE(A) pron. nehot., adv. } v. **cevà.**

CEVREÁ † s. f. v. **gevreà.**

CEVRÍCĂ † s. f. = **gevreà.** *O mantà de abà cevrică* (a. 1792). URICARIUL, IV 136/15.

— Din *cevreà* (= *gevreà*), prin substituirea terminaţiei *-eà* cu suf. *-ică* (ca în *rândunçà — rândunică* etc.).

CEZÁR s. m. *César.* — Împărat roman (la început, din familia lui Iuliu Cesar: *Istoria celor doisprece Cesari, de Suctoniu*). | P. ext. împărat, cf. chesar (1°), imperator, suveran, ţar, monarh. *Pe malurile Senei, în faeton de gală, Cezarul trece palid, în gânduri adâncit.* EMINESCU, P. 121. [Accentuat şi: *cézar;* Scris şi pronunţat şi: **césar** (şi *cesár*). | Adjective: (rar, învechit) **cezáric, -ă** şi (în rimă, rar, învechit, < lat. *caesarinus, -a, -um*, idem) **cezarín, -ă** = împărătesc. *Austria... poartă cu mândrie coroana cezarină, La care însuşi Carpaţii şi Dunărea se 'nchină.* ALECSANDRI, P. III 335; — **cezarián, -ă** = în felul cezarilor romani. *Va veni timpul despotismului cezarian să ne regulamenteze pe toţi.* MAIORESCU, D. I 222/22. (Med., după fr. *opération césarienne*, germ. *Kaiserschnitt* < lat. *cæsar* «copil scos din pântecele mamei prin incisiune», de la *cædere* «a tăia»). *Operaţie* s. *tăietură cezariană* = operaţiune făcută prin incizie în pereţii abdominali (de obiceiu spre a scoate copilul din pântecele mamei); p. ext. orice asemenea operaţie prin care se deschide pântecele; — **cezaricésc, -ească** † a(l) împăratului Austriei, aparţinător împăratului austriac. *Hascal Haim, jidov, sudet cezaricesc.* URICARIUL, XI 314/13. | Adjective compuse: (după germ. *kaiserlich-königlich*) **cezáro-regèsc** (s. **-regàl** s. **-crăèsc**), **-ească** = aparţinător împăratului-rege al Austro-Ungariei, cf. chesaro-crăesc. | Abstract: (după fr. *césarisme*, idem) **cezarism** s. m. sing. = guvernământ (ca) al cezarilor, sistem politic care consistă în guvernarea unui împărat sprijinit de-a-dreptul pe popor, fără parlament, sau cu micşorarea drepturilor parlamentului.]

— *N.* din lat. **Cæsar** (numele său a fost adoptat de urmaşii săi, ajungând să însemneze «împărat.») Cf. tripletele chesar şi ţar.

CEZARIÁN, -Ă adj.
CEZÁRIC, -Ă adj.
CEZARICÉSC, -EÁSCĂ † adj. } v. **cezar.**
CEZARÍN, -Ă adj.
CEZARÍSM s. m. sing.

CEZLUÍ † vb. IV[a] v. **cetlui.**

CEZMĂN † subst. (?) *De nişte cai... şi de un cezmăn şi nişte hamuri de bulgariu* (a. 1639). IORGA, S. D. XVI 63.

CEZÚRĂ s. f. *Césure.* — (În metrică) Pauză ritmică înlăuntrul unui vers, regulându-i cadenţa şi făcând prin aceasta impresia unei tăieturi în mijlocul versului. [Scris şi pronunţat (din ce în ce mai rar) şi: *cesúră.*]

— *N.* după fr. (< lat. **cæsura** idem, din *cædere* «a tăia»).

CEZVÂRTĂ s. f. v. **ciosvârtă.**

CF- v. **CV-** şi **CU-**

CFARTÁNĂ † s. f. (Med.) *Fièvre quarte.* — Friguri care revin din patru în patru zile. *Cfartana mădularile trupului scuturâ.* CANTEMIR, IST. 98.

— *N.* din lat. **quartana**, idem.

CFITÁNŢĂ s. f. v. **chitanţă.**

CFINÉT † subst. *Finette.* — Finetă (numele unei stofe de bumbac ţesută în iţe încrucişate, pufoasă pe dos şi care se întrebuinţează pentru vestminte de pe dedesubt. *Zăbun negru de cfinet* (a. 1752, Sibiiu). IORGA, S. D. XII 63. [Şi: **finét** † s. a. *6 co[i] tupoltăc* (= germ. Doppeltuch) *finet* (a. 1747, Sibiiu). id. ib. XII 45; (astăzi, după fr.) **finétă** s. f.] — Din ital. **finetto** «ţesătură de bumbac». DRĂGANU.

CHEAB s. a. v. **chiup.**

CHEÁBĂ s. f. *Canif.* — (Sârbism) Instrument (Haţeg), spec. cuţitaş, briceag (Bocşa-montană, Banat). VICIU. [Scris şi: **teábă** = instrument, unealtă; fig. *nu-i a teabă* (despre om) = nu-i acătare. REV. CRIT. III 170.]

— Din sârb. **kebe** «briceag mic, briceguţ».

CHEABÁP s. a. (Cul.) v. **chebap.**

CHEABÚR, -Ă adj. subst. *Très riche, opulent* — (În vechia Românie) (Foarte) bogat, bogătan, cu stare, înstărit, avut (CREANGĂ, GL., ŞEZ. II 150/10, XIX 53, com. AR. TOMIAC), (mai ales dispunând de avere în bani), cu dare-de-mână, cu stare (mare), (în Transilv.) gazdă, găzdac, cf. barosan. *E cheabur, se scaldă'n averile sale.* PANN, P. I 164. *1500 galbeni!* [zestre]... *m'am făcut chiabur.* ALECSANDRI, T. 433. *Îl schimbă, din pălmaş, ca vai de om, în fruntaş cheabur.* CALENDAR (1895), ap. ŞIO. *Negustori cheaburi.* CARAGIALE, N. 91/18. *Mi-a venit un ţăran de la Mândreşti, ţăran cheabur, se cunoşteà după port.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 54. *Uit'te cucoana cea mare! cheabura! l-a îmbogăţit pe fecior-mieu.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Acest cuprins de casă este al unei familii cheabure.* MANOLESCU, I. 16. *Cel mai mare erà harnic, grijuliv şi cheabur.* CREANGĂ, P. 37/5. *El cunoşteà de mult pe un cioban cheabur.* ISPIRESCU, L. 207/32. *De toată grămăjioara cu urători, se dă mulţămită un colac. De la cei cheaburi, se dau şi bani.* ŞEZ. III 181/9. *Ce eşti fat' aşa fudulă? — Cum n'oiu fi, dacă-s cheabură.* ib. IV 238/2, cf. 14[b], VII 38. *Ţiganul... S'ajungă cheabur, bogat, Tot pleacă să ceară'n sat.* ib. V 151/10. [Şi: **gheabúr, -ă** subst., adj. = om bogat (Dâmboviţa). REV. CRIT. IV 85; **ceabúr, -ă** subst., adj. = bogat. ŞEZ. XIX 43. | Adjectiv: (rar, pentru trebuinţa rimei) **cheaburésc, -eáscă** = de cheabur, de om bogat. *Mustaţa să-mi răsucească După-o fată cheaburească.* POP. ap. REVISTA NOUĂ IV 102. | Verb: (mai ales refl.) **cheaburì** şi **încheaburì** IV[a] = a ajunge bogat, a strânge avere (mare), a (se) îmbogăţi (foarte tare). *Tudorel se 'mbogăţeà, Tudorel se cheabureà.* TEODORESCU, P. P. 670. *Noi cu el am haiducit, Noi cu el am cheaburit.* ib. 552[b]. *Au strâns bogăţii, să încheaburească din ele gloate de urmaşi.* GAZ. SĂT. ap. TDRG.]

— Din turc. **kjabir** «puternic, bogat». Cf. CIHAC, II 562, ŞIO.

CHEABURÉSC, -EÁSCĂ adj. }
CHEABURÌ vb. IV[a] } v. **cheabur.**

CHEAFÍR † s. m., adj. *Infidèle.* — (Turcism literar) Necredincios (faţă cu religia musulmană); cf. gheaur. (ŞIO). *Din damuit şi din cheafir... Nu-l mai puteai potoli.* HRISTACHE (1818), ap. ŞIO. *Selim Rahid cheafirul.* ALECSANDRI, ap. RUDOW, 409.

— Din turc. **kjafir**, idem (forma literară pentru gheaur). ŞIO.

CHEAG s. a. I. 1°. *Présure.* 2°. *Caillette.* 3°. *Caillot.* II. 1°. *Noyau* (d'une fortune). 2°. *Pivot, centre* (d'un groupement, d'une société).

I. 1°. Substanţă activă (ferment) extrasă din sucul gastric al mamiferelor, care încheagă cazeina din lapte; se extrage din ultimul compartiment stomacal al rumegătoarelor tinere: din stomac de miel (CREANGĂ, GL., ŞEZ. IV 123/19, cf. H. XIV 489) s. de viţel sugător (LIUBA-IANA, M. 111), până nu mănâncă iarbă (H. IV 252, PAMFILE, I. C.

25). Această parte se umple în chegornicer (ŞEZ. VII 99), cu sare (CREANGĂ, GL.) până se umflă puţin (PAMFILE, I. C. 25), se moaie în zer şi se amestecă cu coajă de corn (cf. LIUBA-IANA, M. 111, com. N. GRĂMADĂ) şi apoi se usucă. (PAMFILE, I. C. 25). Din *cheag* se taie câte puţin şi se pune în lapte (încălzit binişor, cf. LIUBA-IANA, M. 111, la cele mai multe stâni, smântânit TURCU, E. 78), ca să se prindă (PAMFILE, I. C. 25) spre a prepară brânza (CREANGĂ, GL.). *Cheagul* se plămădeşte adesea în apă călduţă (PAMFILE, I. C. 32). Se mai numeşte şi ghem-de-miel-mic. H. XI 232. Cf. maiă, străgheată. Laptelui i se dă *cheag;* laptele se dă la *cheag* (DAMÉ, T. 69). În medicina populară se întrebuinţează şi *cheag* de purcel (PAMFILE, I. C. 25, LEON, MED. 103), de iepure mic (PAMFILE, I. C. 25), de şoarece mic (LEON, MED. 109) s. de găină (id. ib. 91). *Kjag* = coagulum. ANON. CAR. *Un bulgăraş de chcag cât un fir de cânepă.* ŞEZ. III 13/9. *Contra pântecăriei, se dă vitelor de băut cheag de miel.* ib. IV 123/10. *Cu cheagul de şoarece mic se vindecă broaştele la ochi.* LEON, MED. 109. *Cheagul de purcel se plămădeşte în rachiu şi se bea pentru deochiu.* id. ib. 103. *Cheag de găină în lapte dulce se bea pentru diaree.* id. ib. 91. | Fig. (din cauza pielei zbârcite). *Cheag zbârcit* se zice moşnegilor neputincioşi; cf. jap, căzătură. Cf. CREANGĂ, GL. *Eşti un cheag zbârcit, mai ca şi mine, şi iată ce-ţi urlă prin cap.* CREANGĂ, P. 127/10.

2°. P. ext. Rânza (H. XII 497) mielului, în care se găseşte *cheagul*, cavitatea a patra a stomacului rumegătoarelor (DDRF.).

3°. (Med.) Masă roşie gelatinoasă în care se transformă sângele coagulându-se, coagul. BIANU, D. S. | P. ext. Orice materie care se coagulează.

II. Fig. 1°. (Popular; une-ori complinit prin «bani», «avere») Fondul iniţial al averei cuivă (sâmburele), prin care (s. în jurul căruia) se poate strânge s. s'a strâns avere(a) (mare) (de) mai târziu. *Din câştigul acelei afaceri a ieşit cheagul averei frumoase de care se bucură.* CARAGIALE, S. 118/13. *Acele maşini blestemate de drumuri-de-fier au luat chcagul grânarilor noştri.* DELAVRANCEA, S. 221/2. *Dacă nu simte el că prinde niţel cheag, te lasă oricând.* SANDU-ALDEA, A. M. 30. *În partea negoţului şi a plugăriei, iute prinzi cheag, dacă pipăi lucru' cu hărnicie.* JIPESCU, ap. TDRG. | P. ext. Avere, bogăţie, stare (mare strânsă la un loc). **A avea cheag** = a avea bani puşi la o parte, a fi bogat. DICŢ., cf. PAMFILE, C. **A prinde cheag** = a se îmbogăţi, a începe să se îmbogăţească. DICŢ. *Are cheag la inimă.* PANN, P. III 105. *Eşti cald la pungă, ce te milogeşti, că ai cheag destul.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *E nesocotit omul care intră 'n daraveri fără cheag de avere.* SLAVICI, N. 52. *Nu lucrase decât în cheagul lui, cu bani naht.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV2 657. *Şi să aveţi cheag destul la pungă.* JIPESCU, ap. DDRF., cf. id. O. 65.

2°. (Literar) Element care încheagă, care ştie adună şi ţineă strâns împreună, centru, sâmbure, cf. ciment. *Mutându-se în oraşul nostru, el deveni în scurt timp cheagul societăţii.*

[Plur. (rar întrebuinţat) *cheaguri.* | Scris adesea *chiag.* | Derivate: **chegórniţă, cheagórniţă** (cu pronunţare dialectală *ciagórniţă* BUGNARIU, NĂS., PRECUP. P. 14, *cigórniţă* (Bucov.) com. AR. TOMIAC), **cheghérniţă** (com. MARIAN) s. f. = vas în care se prepară şi se păstrează cheagul (ŞEZ. II 23b/4, com. AR. TOMIAC, BUGNARIU, NĂS., H. X 377, XII 366, cf. XVIII 305); putină de brad mai largă la gură decât la fund şi de două ori mai înaltă decât largă, în care se încheagă laptele, bărbânţă, budacă, închegătoare (cf. PAMFILE, I. C. 32, DAMÉ, T. 69, AR. TOMIAC), p. ext. berbincioară pentru slatină (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC) — **chegornicér, cheagornicér(iu)** (com. MARIAN), **chigornicér(iu)** (H. 31, 96, XII 350, com. I. GRAMADĂ) s. a. = vasul în care se prepară s. se păstrează cheagul (ŞEZ. VII 99, com. MARIAN, com. GRAMADĂ); vas în care se stoarce caşul (H. X 317); — (în Bucov.) **chegălău, cheagalău** s. a. = budâiu mic înfundat în care se păstrează cheagul. Com. MARIAN; — (Banat) **chegár(iu)** s. a. (cuvânt citat între termenii de ciobănie, nedefinit mai de aproape, alături de cheag şi urdariu. H. XVIII 283); — **chegăréte** (scris *chegăreate*) s. m. = vas de lemn în care se ţine cheagul (H. XVII 95) = **chegăréţ** s. a. (CDDE) = **chegăriţă** s. f. (CDDE, cf. H. XVII 305) = **chegăreáţă** s. f. (H. XVIII 34); — (neobicinuit) **chegărie** s. f. = persoană bătrână, sbârcită la faţă, căzătură; cf. cheag (I 1°. fig.). *Par' că-i lânăr, nici nu vede că-i o chegărie.* CONTEMPORANUL, III 837.]

— Din lat. pop. ***clagum** < *quaglum* (Archiv. f. lat. Lex. XI 357) < *coag(u)lum*, idem. Cuvântul românesc a pătruns la popoarele învecinate. Cf. închegă.

CHEAG s. a. (Pesc.) (Rusism). La pescuitul în Dunăre, o legătură de trei carmace sau de trei perimete formează împreună un *cheag* sau teag (sau periteag sau tacâm), iar o sută de *cheaguri* alcătuesc un zăvod. Cf. ANTIPA, F. I. 269, p. 319—373. [Plur. *cheaguri.* | Şi: **teag** s. a. şi (corespunzând rostirei dialectale a lui *g* rusesc ca *h*): **cheah** s. a. *Pe când eră aproape să isprăvească un cheah, flăcăul simţi la capătul cârmaciului o zmucitură puternică.* DUNĂREANU, SĂM. VI 371. *Trânti cheahurile de câteva ori în apă, ca să le spele, şi le aşcză grămadă în luntre.* id. ib. VI 372.]

— Din rus. **tjaga,** idem (propriu «tragere»).

CHEAGALĂU s. a. (Păst.)
CHEAGORNICÉR(IU) s. a. (Păst.)
CHEAGÓRNIŢĂ s. f. (Păst.)
} v. **cheag**[1].

CHEAH s. a. (Pesc.) v. **cheag**[2].

CHEÁHNĂ s. f. Nume dat pisicii (când e alungată). *Marş, cheahnă, de aici!* (Bilca, în Bucov.). Com. TOFAN. — Cf. ceahnă.

CHEÁIE adj. f. v. **chel.**

CHEÁLFĂD, -Ă adj. *Pâle.* — (Bihor, cu transcriere greşită) *Tialfăd* = palid, galben la faţă. POMPILIU, BIH. 1019. [Şi: (cu înlocuirea terminaţiei *-ed* prin *-et*, ca în *fraget, suleget* etc.): **cheálfet, -ă** † adj. [La judecata din urmă] *toţi într'un chip şi într'u[n] obrazu vor învia; acolo nu e p[lă]voşi, nice mai n[e]gri, nice ma[i] varo[şi]* (= roşii), *nece chelfeţi.* COD. TOD. 148 v.]

— Forma *chealfăd* e refăcută din vechiul *chelfezi*, cu rostire dialectală, în loc de *călfezi*, care e derivat din *calfăd* = *galfăd* < lat. ***galfīdus, -a, -um** «gălbuiu». derivat din **galfus, -a, -um*, forma oscică sau umbrică a lui *galbus, -a, -um* = *galbinus.* S. Puşcariu, *Dacoromania* IV 686. Cf. chefed.

CHEÁLFET, -Ă † adj. v. **chealfăd.**

CHEANŢ s. a. *Rocher; montagne abrupte.* — Stâncă (H. II 47, cf. IX 387), munte, deal (repede RĂDULESCU-CODIN), muche formată din pietre mari (H. II 26); (la plur.) locuri înţesate cu mărăcini (RĂDULESCU-CODIN). *Fuga, de întoarce oile, că dau de cheanţ.* H. II 26. *Limba-vecinei* [= o plantă] *se găseşte prin cheanţuri (stânci), vara.* H. II 47. [Plur. *cheanţuri*]. — Cf. cleanţ.

CHEÁNȚĂ s. f. (Bot.) Numele unei plante care se face din rădăcină de stuf. H. VII 480. — Cf. cheață.

CHEANTAÚN adj. m. v. **cheantaur.**

CHEANTAÚR adj. m. *Ivre; sot.* — Ameţit de băutură. ŞEZ. XXXII 136. *Umblă tot cheantaur.* ib. | Dobitoc, prostolan (Poiana-Sibiiului, com. GH. MUNTEANU). [Şi: **cheantaún** adj. m. Poiana-Sibiiului, com. GH. MUNTEANU.] — Cf. cheaun.

CHEAR adv. v. **chiar.**

CHEAR † s. a. *Gain.* — (Turcism). Câştig, profit. ŞIO. *Ceia ce cumpără pentru chearul şi negustoria lor.* DOC. a. 1794, ib.
— Din turc. **kjar,** idem. ŞIO.

CHEÁRĂ s. f. (Ţes.) v. **teară.**

CHEÁRFĂ s. f. v. **tearfă.**

CHEART s. a. *Jardin.* — (Ungurism, prin Transilv. de nord) Grădină. [Bostanii pe cari îi] *poţi prăsi şi în grădină (keartiu).* ECONOMIA 100. [POLIZU dă şi înţelesul de «ogradă, curte, îngrăditură». | Plur. *chearturi.* | Prin Sălagiu şi **chert(iu).** VAIDA.]
— Din ung. **kert,** «grădină».

CHEARUVÁN † s. a. v. **chervan.**

CHEAŞ subst. Sobriquet. — Poreclă (nedefinită mai de aproape). RĂDULESCU-CODIN.
— Probabil din *unchiaş,* despărţit greşit în *un* + *cheaş.* LACEA.

CHEÁȚĂ s. f. (Bot.) Nume de floare nedefinită mai de aproape. H. II 11. — Cf. cheanță şi gheață.

CHEÁȚĂLĂ s. f. *Tablier (court).* — (Sârbism, în Banat). Şorţ mai scurt. H. XVIII 5.
— Din sârb. **kècelja,** idem (ung. *kecele, kötöly*).

CHEATĂP † s. m. } v. **cheatip.**
CHEATÍB † s. m. }

CHEATÍP † s. m. *Scribe-secrétaire.* — (Turcism). Scriitor, secretar (turc). ŞIO.; cf. grămătic, pisar, logofăt, diac. *500 tal. s'au trimis lui Hamza, cheatip al Vizirului, dar.* CONDICĂ (a. 1693) ap. ŞIO. *În ograda unei geamii..., unde şed cheatipii, cu călămările în brâu.* RALLET, ap. TDRG. [Şi: **cheatíb** † s. m. VĂCĂRESCU, ap. TDRG. — **chetíb** † s. m. ALECSANDRI, ap. RUDOW, XVII 408; — **cheatăp** † s. m. (Mold. a. 1760). IORGA, S. D. XXII 135.]
— Din turc. **kjatib,** idem. ŞIO.

CHEÁUN, -Ă adj. *Ivre, étourdi; sourd.* — Beat zăpăcit (Săliște, în Transilv., com. A. BANCIU); într'o ureche, surd (CHIRIȚESCU, GR. 248. PĂCALĂ, M. R. 525). *Ar trebui să fie chiaun, ăla care să se prindă să răzbească până ací, în propta mâniei de ape.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 928.
— Pare a fi adjectiv postverbal din *cheuni.*

CHEÁZĂ s. f. v. **piază.**

CHÉBĂ s. f. (Îmbrăc.) v. **ghebă.**

CHEBÁP s. a. (Cul.) *Rôti.* — (Turcism învechit, ieşit din uz). Friptură (la frigare, pregătită după bucătăria turcească). FILIMON, C. II 69, notă. *Chebapuri de căprioară.* ODOBESCU, III 39/9. [Plur. *-bapuri.* | Şi: **cheabăp** s. a. *Îţi făgăduesc o friptură care să întreacă toate cheabapurile de la masa lui vodă.* FILIMON, C. II 69.]
— Din turc. **kebâb,** idem. CIHAC, II 561.

CHEBÁR(IU) s. a. (Îmbrăc.) *Vêtement court.* — (Vâlcea) Haină scurtă. VĂRCOL.
— Derivat din **chebă** (v. ghebă), prin suf. *-ar* (cu care se derivă nume de haine).

CHÉBE s. f. (Îmbrăc.) v. **ghebă.**

CHEBREÁ s. f. v. **gebreà.**

CHEC s. m. *Avorton.* — (Năsăud, în Transilv.) Om mic, mizerabil, ticăit. BUGNARIU, NĂS.

CHÉCE † s. f. v. **checeà.**

CHECEÁ † s. f. *Tapis de feutre.* — (Turcism) Covor de pâslă. ŞIO. *I checeà de Ţarigrad* (a. 1779). IORGA, S. D. XI 103. Cf. DOC. a. 1669, ap. ŞIO. [Şi: (în Banat) **chéce** † s. f. *Kécsé* = stragulum. ANON. CAR.]
— Din turc. **keče** «feutre, tapis ou couverture de feutre». Cf. checeliu. În Banat, împrumutat din sârb. **kéča,** «un fel de glugă».

CHECELÍU † adj. şi s. m. (Janissaire) *coiffé d'un bonnet de feutre.* — (Turcism) (Ienicer) cu căciulă de pâslă. Cf. ŞIO. *Doi ieniceri checelii.* FOTINO, ap. id. *Un checeliu împărătesc.* id. ap. id.
— Din turc. **kečelü,** idem. ŞIO. Cf. checeà.

CHECHERÍŞ s. a. v. **chichiriș.**

CHECÍGĂ s. f. (Iht.) v. **cegă.**

CHECIU s. a. *Tournevis.* — Şurubelniță. DICŢ. [Plur. *checiuri*].
— După ŞIO. ar fi turc. **egeč** «crochet»; după TDRG. turc. **keğ** «strâmb», **keğé** «cârlig»»

CHÉDEN s. a. (Ţes.) v. **pieden.**

CHEDÉR † s. a. *Dommage.* — (Turcism). Pagubă, daună. ŞIO. *Li se pricinuise cheder şi zălignire, cu luatul teşcherelelor de la starostea.* DOC. a. 1795, ap. id. *Pe lângă chederul ce Giurgiuvenii au dat la celelalte orânduieli, au strâns şi venitul huzmeturilor domneşti.* DOC. (a. 1821), ap. id. [Plur. *-deruri.*]
— Din turc. **keder** «tort, préjudice». ŞIO.

CHÉDRU s. m. (Bot.) = **cedru.** Cf. MARDARIE, L., LB. (Învechit; azi numai popular, rar) *Chiedrul* sau *livanul* se află numai la munţii Carpatului a Tatrelor, creşte printre stânci şi colţuri de piatră. COD. SILV. 20 *Frânge Domnul chedrii Livanului.* PSALT... 49/1, cf. NEAGOE BAS. ÎNV. 249. *Dereptul ca chedrii Livanului înmulţeaşte-se.* CORESI, PS. 256. *Miroseşti ca un chedru.* MINEIUL (1776) 105 bis 2/2. *El se îmbogăţeà şi creşteà ca chedrul, până la ceriu.* MAG. IST. IV 243/28. *Pentru ce chedrii... privesc... chirotind subt dânşii nişte slabe tufişoare?* KONAKI, P. 260. *Chedrul ranurile-şi tinde.* BARAC, A. 46. *Mihaiu şi soţii 'n viteje, Ca chedrii 'nalţă capul lor pe munte, pe câmpie.* I. VĂCĂRESCUL, P. 149/9. *Să te 'nalţe Dumnezeu... Ca chedrii Livanului, În înaltul cerului.* SEVASTOS, N. 393/28. [Şi: **chidru** s. m. T. PAPAHAGI, M. *Tu chidrule, molidule, Ia-n pleacă-ţi tu vârfuţul, Să-mi anin liuliuţul.* BUD, P. P, 7. *Frundzucă verde din chidru, Mai înschimbă-mi, Doamne, gându'.* T. PAPAHAGI, M. 28/1. || Diminutiv: **chidruț** s. m. *C'acolo-i mormântu' mieu; Cu ruji albe-i îngrădit, Cu chidruț acoperit.* T. PAPAHAGI, M. 3/16.]
— Din paleoslav. **kedrŭ,** idem (< grec. κέδρος). Cf. dubletul cedru.

CHÉDVEȘ, -Ă adj. *Joli.* — (Ungurism; în Sălagiu) Plăcut, drăgălaș. VAIDA. [Diminutiv: **chedveșél, -eà** s. **-icĕ.** *Până-s fete mititele, La părinți-s chedveșele.* POP. ib.]

— Din ung. **kedves,** idem.

CHEDVEȘÉL, EÀ s. **-ÍCĂ** adj. v. **chedveș.**

CHEF s. a. 1°. *Bonne humeur, gaîté.* 2°. *Désir, envie.* 3°-4°. *Joie. Envie* 5° *Habitude frisant la manie.* 6°. *Festin, bombance,* 7°. *Griserie.* — (În România veche; în timpul din urmă cuvântul pătrunde tot mai mult în noile provincii).

1°. Dispoziție (veselă), bună dispoziție, veselie, voie-bună, toane bune. *Și-au cam stricat cheful și nunta, auzind de mazilie.* LET. III 225/19. *N'aș vrea să-ți stric cheful.* LM. *Ai noroc că m'ai găsit în chef bun.* C. NEGRUZZI, I 94. *Cinevă n'are totdeauna chef să spuie toate cele.* id. ap. ȘIO. *De mult n'am râs așa cu chef.* ALECSANDRI, T. 568. *Sermanul Baltag... pierde cheful și pofta de mâncare.* GANE, ap. TDRG. *Ajunsese biata fată să nu mai aibă chef, să nu mai vorbească.* STĂNCESCU, ap. ȘIO. *Când ți se varsă cofa cu apă chiar la fântână, face a chef* (= a veselie). GOROVEI, CR. *După cum va vedeà cinevà întâiu dimineața un om leneș sau harnic, așa-i va fi cheful* (= dispoziția de lucru) *toată ziua.* id. ib. *Cheful la om — cea mai mare fericire.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 232. *Cheful îngrașă pe om.* id. ib. *Până vine cheful bogatului, iese sufletul săracului.* PANN, P. V. III 73. *Prier fără ploaie Cheful Românului moaie.* MANGIUCA, ap. ZANNE, P. I 64. # **A fi cu chef** = a fi bine dispus. *Când a ajuns acasă, eră foarte vesel, încât nu știà baba lui ce l-a găsit, de-i așa de cu chef.* CREANGĂ, P. 136/4. (Contrariul) **A fi fără chef.** *Nu voià, vezi, să-l vadă, nici o clipă de ochiu măcar, fără chef.* ISPIRESCU, L. 103/29. **Chef și bucurie** s. **voie-bună!** se zice, când închină cinevà cu un pahar de băutură. TDRG. *Chef și voie-bună! zise cellalt, scoțând o hrincă înghețată din desagi.* CREANGĂ, ap. ȘIO.

2°. Voie, vrere, dorință, plăcere, poftă (LM.). *De bun chef ul vostru îmi veți dà făgăduința de a vă povestì.* DRĂGHICI, R. 174/5. *Ți-au făcut și băieții biserică aici pe loc, după cheful tău.* CREANGĂ, A. 39/10. *Eu, bărbățelul mieu, Când mă gat la făgădău, Furca iese'n drumul mieu, Și-mi oprește caierul, Și nu-mi dă pace fusul, Ca să-mi împlinesc cheful.* RETEGANUL, TR. 162/18. # **A avea chef de cevà** = a fi dispus să faci cevà. *Am chef de lucru.* LM. *N'am chef de joc.* ALECSANDRI, ap. ȘIO. **A face pe cheful cuivà** s. **cuivà cheful** = a-i împlinì cuivà voia, a-i face pe plac. *Dumnezeu... voià să mai facă și pe cheful lui Ivàn, nu tot pe-a[l] morții.* CREANGĂ, P. 315/11. *Lui Stan cheful să i-l fac, Să-mi fiu și mie pe plac.* TEODORESCU, P. P. 587. **A lăsà pe cinevà în cheful** (s. **chefurile**) **lui** = în voia lui, în apele lui, în banii lui. *Tineri lăsați în voile și chefurile lor.* DRĂGHICI, R. 4/19.

3°. Dorință curioasă, neașteptată, poftă, toane, capriciu; cf. hachițe. *Am chef să te bat.* LM. *Dacă nu se făceau toate după cheful ei..., gura ei umblà ca o moară stricată.* GANE, ap. TDRG. — *Bărbat bun, învățat, câștigă de ajuns, urât nu-i, toate chefurile ți le face..., ce mai pofteștì?* NĂDEJDE, ib. # *Să mor cu cheful mieu, iar nu cu gustul lor,* se zice când unul ne împinge la fapte care ne pot aduce vre-o pagubă (Moviliță, în Putna). ZANNE, P. II 637. **A-și face cheful** = a-și împlinì pofta, capriciul, damblaua, a-și sărà inima. *Au mai șezut... cu dânsa, până și-au făcut cheful.* NECULCE, LET. II 246/31. (Cu un atribut care arată în ce constă pofta cuivà). *Nu și-au putut face cheful pismei cei vechi ce aveà* id. ib. II 296/31. *L-a băgat* [*la răcoare*]; *dar vorba-i, și-a făcut cheful?* VLĂHUȚĂ, ap. TDRG.

4°. Bucurie, plăcere. *Cheful tuturor eră să o necăjească, când comiteà vre-o copilărie.* CONV. LIT. ap. TDRG. *Par'că-s o pereche de porumbei, de aceea nici nu le stric cheful.* N. XENOPOL, ib. *Când mă vedeà intrând pe ușă, îmi ziceà cu chef: he, he! bine-ai venit, nepurcèle!* CREANGĂ, A. 46/23. *Dar ce chef și veselie au avut el atuncea, când au cercat să zică într'însul* [în fluier], *și când au văzut că joacă toate dinaintea sa!* SBIERA, P. 7/28. *Ți-a cumpărat un fes..., Ca să-ți fie cheful deplin.* TEODORESCU, P. P. 164.

5°. (Învechit) Tabiet, gustare liniștită, cu confort oriental, a cafelei și a ciubucului. ȘIO. *Își făceà cheful cu ciubuc și cu cafeà, după obiceiul oriental, pe când fruntașii satului stau în picioare dinaintea lui, smeriți și respectuoși.* GHICA, S. 349,

6°. Petrecere veselă cu mâncări și băuturi din belșug (și cu lăutari), cf. guleaiu, huleaiu. ȘIO. Cinevà face s. trage (un) *chef,* dă un *chef* cuivà, se pune la s. pe *chef,* se apucă de *chef; cheful* se sparge. *Acum Stambulul râde, și bea, și clocotește De-un chef, ce până'n ziuă, crescând, se prelungește. Dar cheful cel mai mare îl gustă pe sofà Doi gemeni de beție: Murad și Mustafà.* ALECSANDRI, P. III 383. *Nici un chef nu se făccà Fără astà cobz'a mea.* id. T. 80. *Și când venì ceasul de a se sparge cheful...* ODOBESCU, ap. TDRG. *Ar fi vrul să tragă un chef mai nainte de a plecà.* SLAVICI, N. II 301. *Știi, a făcut oamenii chef, c'aseară a fost lăsata-secului.* CARAGIALE, ap. ȘIO. *Într'o zi (împăratul) eră la chef mare.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Și cu păharul plin în mâni, Precum e felul din bătrâni, La orice chef între Români, El a 'nchinat.* COȘBUC, B. 23/5. *Mai întâiu să dai un chef strengarilor.* CONV. LIT. ap. TDRG. *S'a petrecut tinerețea'n chefuri și strengării.* S. NĂDEJDE, ib. *S'ar fi lăudat, la un chef, ce au făcut cu toții, că știe unde este Ileana Sinziana.* ISPIRESCU, L. 23/18. *Se puseră la masă și traseră un chef, de să se ducă pomina.* id. ib. 141/5. *Capul te doare și când ai făcut vre-un huleaiu* (*chef*) *cu prietenii.* ȘEZ. III 14/17. *Masă mare că'ntindeà și la chefuri se puneà.* TEODORESCU, P. P. 541. *Și pe chefuri se puneà, De tot bea și chiuià.* ib. 549. *Și după ce-l îngropară, Dă chefuri mi s'apucară.* ȘEZ. IV 133b/24. # *Face chef de curcă beată* (PANN, P. V. II 93): prostește. ZANNE, P. I 457. *Chef, neneaco!* s. *nenai!* sânt exclamații de îndemnare la petrecere. *De roșu, roșu! De acru, acru! De Ploești, Ploești! chef nenai!* PANN, P. V. I 113. *Chef, neneaco, cu banii babachii* = a petrece pe socoteala altuia. ZANNE, P. IV 303.

7°. Dispoziția sufletească (de veselie) a omului care a băut (cam mult, dar nu e încă beat de-a binele). *A fi cu chef* = a fi cam amețit de băutură, dar nu încă beat. Cf. ZANNE, P. III 460. *A prinde* (*la* LM.) *chef* = a se ameți de băutură, a fi aproape de a se îmbătà, a începe a se îmbătà (LM). *Arvinte: Doar numai să-l îmbăt, să-i fur mințile... Omu' la chef multe face.* ALECSANDRI, T. 840. *Ei mai susțin că Gavril* [preotul] *ar fi slujit de câteva ori fiind cu chef.* I. NEGRUZZI, I 16. *Cine-a bea, cu chef să fie!* SEVASTOS, P. P. 257/11. *Mă mustră felele, C'am băut găinile. Da dacă m'oiu mâniè, Și cucoșu' mi l-oiu bè, Ori pe vin ori pe rachiu; Că nu-i treaba nimărui, Numai cu chef să mă știu.* ȘEZ. IV 231b/22.

[Plur. *chefuri.* | Diminutive: **chefșór, chefușór, chefulét** s. a. (ad. 6°). *Tot să bei, să veselești, Chefușorul să'mplinești.* SEVASTOS, N. 296/26. | Verbe: **chefuì** IVa intrans. și (mai rar) refl. = a petrece (cu băutură, cu cântece și lăutari); a face chef (6°); a se ameți de băutură, a se (cam) îmbătà. *Ce folos, fată, de tine, că te gată mă-ta bine; Vii la joc și chefuești, Mergi acasă, te sfădești,* DOINE, 79.

Zoe: O să chefueşti cu poporul... — *Caţavencu:... Chefuesc.* CARAGIALE, T. I 232/21. *Trei zile şi trei nopţi ţinură petrecerile, şi se chefuiră şi se bucurară, de o ţinură minte, cât trăiră.* ISPIRESCU, L. 41/12. (Figură etimologică). *Ţărănimea se sculă, Şapte buţi de vin scoteă, Mare chef că chefuiă, Şi trei zile că-mi tot bea.* TEODORESCU, P. P. 298b. *Haideţi, haideţi d'un pelin, haideţi să ne chefuim.* VULPIAN, ap. ŞIO. *Cu rudele, bea şi chefueşte, dar negustătorii să nu faci* (Covurluiu). ZANNE, P. IV 572. *Cum se chefuià, îi veneà şi chef de lucru.* CONTEMPORANUL, V. II 142; — (Mold.) **chefălui, chefelì** (PAMFILE, C.), **chefuluì** (H. II 32) IVa. = (refl.) a se ameţì de băutură, a se îmbătà, (trans. = fact.) a îmbătà pe cinevà. *Vreu să ne întrecem la masă, măcar să ştiu că m'oiu chefăluì.* C. NEGRUZZI, I 222. *Boierii s'o cam chefăluit.* ALECSANDRI, T. 554. *De la o vreme, se chefălueşte Ivan, cum se cade, şi unde nu începe a chiuì prin iad.* CREANGĂ, P. 310/5. *După masă şi după ce mesenii s'au chefăluit, colacarii părăsesc pe găzdaşi.* ŞEZ. I 39/11; — (cu adj.) **chefăluit, -ă** = cu chef (7°), ameţit de băutură, (şi cu abstractul) **chefăluiálă** s. f. (DDRF). *Eu încă colea, cam chefăluit.* C. NEGRUZZI, ap. RUDOW, XVII 407. *Din când în când, un oaspe chefăluit întinde un pahar de vin scripcarului ori cobzarului.* MARIAN, NA. 249/13. | Adjective: (< turc. *kefli*) **chefliu, -ie** = vesel, voios (COSTINESCU), bine dispus, cu chef (1°); căruia îi plac chefurile (7°); cu chef (8°), ameţit de băutură. *Erà om foarte vesel, chefliu şi vorbitor.* TELEOR, ap. TDRG. *Acest Bacus, fiind de firea lui chefliu, aveà pre lângă dânsul tot prieteni de teapa lui.* ISPIRESCU, U. 103/25. *Bună ziua, frate, strigă chefliul, intrând în casă.* BASME, ap. ŞIO. *Iacă soseà Neculcea, Cam beut şi cam chefliu, Cu cheful de zurbagiu.* TEODORESCU, P. P. 546, cf. 544b; — (Mold.) **chefós, -oásă** = vesel, voios, bine-dispus, cu chef (1°); cu mare chef (6°), cu mâncări şi băuturi din belşug. *Cu socotinţa că-i motanul mieu, şi chefos că-l găsesc, căci erà vânător bun, îl prind.* ŞEZ. I 147/24. *Să ştiţi să-mi spuneţi, dacă G. are să vie chefos, voinic şi în duşi buni.* ib. III 126/30. *Cei ce se întorceau de la târg erau chefoşi.* ib. V 40/26. *Cumătria fu chefoasă şi plină de bunătăţi.* ib. II 200/35.]

— Din turc. **kef, ke(j)f** «bien-être, bonne humeur, gaîté, ivresse légère» (*kef etmek* «se divertir», *kef olmak* «se griser»). ŞIO.

CHEFĂÍ vb. IVa v. **chefnì.**

CHEFÁL s. m. (Iht.) *Muge, mulet de mer: Mugil capito* s. *cephalus.* — (În România veche). Peşte de mare din familia acantopterigienilor, cu partea superioară a capului mare şi turtită; aduce, ca formă, cu cleanul. *Chefalii săraţi şi afumaţi* se împachetează în lăzi şi se vând în comerţ sub numele de licurini. || Specii: **chefalul-cu-capul mare,** numit şi balaban, **chefalul cu-coada-lată, chefalul-cu-nasul-ascuţit.** Cf. ANTIPA, F. I. 74, 76, 82, P. 29, 274, 572, 639, 656, F. R. ATILA P. 378, 379, 381. *Acolea ies... chefalii, din care scot icrele de chefal.* ARHIVA, R. II 28, cf. FILIMON, C. II 335.

— Din n.-grec. *κέφαλος,* idem. CIHAC, II 645.

CHEFĂLUÍ vb. IVa v. **chef** şi **chefelui.**

CHEFĂLUIÁLĂ s. f. v. **chef.**

CHEFĂNEÁLĂ s. f. v. **chelfănì.**

CHÉFE s. f. *Brosse.* — (Ungurism; prin Ardeal). Perie. VISKI, CAMP. 221, DENSUSIANU, Ţ. H. 60. ŞEZ. VII 185. [Plur. *chefe.*]

— Din ung. **kefe,** «perie». Cf. chefelui.

CHÉFED, -Ă adj. *Pauvre.* — (Dolj). (Porumb, pământ) şiscav, slab, sărac. H. V 148. — Cf. chealfăd.

CHEFELÍ vb. IVa v. **chef.**

CHEFELNÍ vb. IVa v. **chefeluì.**

CHEFELUÍ vb. IVa 1°. *Brosser.* 2°. *Battre.* — (Ungurism.; în Ardeal şi Mold.).

1°. A perià. *Chefeluesc hainele.* STAN, M. 149.

2°. P. anal. A bate; cf. chelfănì. *Mi ţi l-am chefăluit frumos.* ALECSANDRI, T. 844. *Pe Nuţu l-or chefeluit bine, la făgădău.* STAN, M. 149.

[Şi: (ad. 1°) **chefelì** vb. IVa VISKI, CÂMP. 221, **chefelnì** vb. IVa *Am drăguţă, nu-i de-aici Şi nu umblă cu opinci, Da cu cisme chefelnite, Cu obiele soponite.* BÂRLEA, C. H. II 19. (Notă: *chefelnesc* = curăţ); — (ad 2°) **chefăluì** vb. IVa.]

— Din ung. **kefélni** «a perià».

CHEFÍL † s. m. *Garant.* — (Turcism). Chezaş, garant. *Să dăm zapisele, numai de va fi solul chefil că nu se vor pierde.* ISTORIE (a. 1715) ap. ARHIVA R. II 8.

— Din turc. **kefil,** idem. ŞIO.

CHEFLÍU, -ÍE adj. v. **chef.**

CHEFNÍ vb. IVa 1°. *Japper.* 2°. *Claquer de la langue en mangeant.*

1°. (Despre câni) A lătrà de bucurie (când au dat de urma vânatului). DDRF., ODOBESCU, III 88, cf. căuni, clănţănì. *Lăsând în urma lor toţi cânii mahalalei lătrând şi chefnind a bucurie.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

2°. A ciofăì din gură, mâncând, a clefăì. Cf. CIHAC, II 61, BARCIANU.

[Şi: (ad. 1°) **chevnì, chemnì, chegnì** vb. IVa com. VÂRCOL, **cheofnì** (DR. IV 885), **chefăì** vb. IVa *Copoiul chefăe.* H. IV 251. || Derivat (ad. 1°): **chefnít** s. a. *Chefnitul* [copoiului] *e aproape.* ODOBESCU, III 88/25. *Un chefnit de câne sunase de două ori în adâncimi, ca subt nişte bolţi nemărginite.* SADOVEANU, SĂM. VI 337.]

— Onomatopee. Cf. cheof, clefăì.

CHEFÓS, -OÁSĂ adj. v. **chef.**

CHEFŞ † s. a. v. **cheşf.**

CHEFŞÓR s. a. v. **chef.**

CHEFTEÁ s. f. (Cul.) v. **chifteà.**

CHEFUÍ vb. IVa
CHEFULÉŢ s. a.
CHEFULUÍ vb. IVa
CHEFUŞÓR s. a.
} v. **chef.**

CHEGĂLĂU s. a.
CHEGĂREÁŢĂ s. f.
CHEGĂRÉŢ s. a.
CHEGĂRÉTE s. m.
GHEGĂRÍE s. f.
CHEGĂRÍŢĂ s. f.
CHEGÁRIU s. a.
} (Păst.) v. **cheag.**

CHEGĂTOÁRE s. f. (Păst.) v. **închegà[1].**

CHEGHÉRNIŢĂ s. f. (Păst.) v. **cheag[1].**

CHÉGLĂ s. f. *Quille.* — Popic. PONTBRIANT

— Din germ. **Kegel** «popic», poate prin mijlocire ruseassă (*keglja,* idem). Cf. cheglu, cuglă.

CHÉGLU s. m. (Tip.) *Corps* (de la lettre). — Mic instrument în turnătoria de litere, care dă lățimea corpului, adică 6, 8, 10, 12 puncte etc. CĂL. TIP.

— *N.* din germ. **Kegel,** idem. (Cf. și rus. *kegl*ь, idem). Cf. c h e g l ă, c u g l ă.

CHEGNÍ vb. IV[a] v. **chefnì.**

CHEGORNICÉR s. a. (Păst.) } v. **cheag**[1].
CHEGÓRNIȚĂ s. f. (Păst.) }

CHEH s. m. sing. v. **chehe.**

CHEHĂÍ vb. IV[a] v. **chihăì.**

CHEHAIÁ, CHEHÁIE subst. 1°. *Intendant* du grand vizir ou d'un pacha. 2°. *Agent diplomatique* des Princes roumains près de la Sublime Porte. 3°. *Sous-officier.* 4°. *Douanier.* 5°. *Chef des gardes forestiers.* 6°. *Maire* de village. — (Turcism; în România veche; acum ieșit din uz).

1°. † Intendentul vizirului s. al unui pașă, însărcinat cu inspecțiunea curții sale. ȘIO. *Până a agiunge ei la Vizirul, au venit într'o noapte, poate-hi cu știrea chihaei Vizirului... și au legat pre câțiva den boieri.* LET. I 263/$_{22}$. *Puțin de n'au perit singur pașa, iar chihaia lui au plătit aceà faptă cu capul.* ib. I 352/$_{23}$. *Trimețând Vezirul pre chihaia lui la Împăratul, cu vestea isprăvii.* ib. II 139/$_{11}$. *Și după rădvan mergeà chihaelile pașilor.* ib. II 166/$_{15}$. *Într'un an și giumătate, ce* [= cât] *au fost Domn* [Mihai-vodă], *s'au schimbat trei Veziri și șepte chihaele.* ib. II 310/$_{11}$. *Cu voia chiaei Viziului.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Abdulah-pașa, ce atuncea fusese chehaià.* MAGAZ. IST. IV 150/$_{7}$. *Și înțelegând Viziriul de aceasta, numai decât au trimis pre chehaiaoa lui, cu o seamă de oști turcești prea alese.* ib. V 23/$_{3}$. *Plecă la Craiova, unde eră Domnul Manoil-vodă cu chehaiaoa pașii ot Diiu, 2000 iniccri.* DUMITRACHE, 390. *Un agă al Vizirului ajungând chehaia Vizirului, l-au mazilit pe Antonie-vodă Ruset.* GRECEANU, ap. ȘIO. *Acest guvernor general pornește pe Cara-Mustafà, chehaiaua sa, cu un corp de 10.000 Turci... să ocupe București.* GHICA, S. 109. *Soția chehaei Vizirului.* N. XENOPOL, ap. DDRF. *Dacă se duceà, Golo la pașa, Chihaia-l pofteà Ciubucul să-și bea Și cafeà îi da Bimbașii Sava.* POP. ap. ȘIO. (Cu atributul V i z i r, după constr. turc.) *Atuncea au poruncit Vizir-chihaelii* (= chehaiei vizirului), *căci îi spusese și lui să stee la Terzimanul.* LET. III 267/$_{11}$. *Chehaia capugiilor* v. c a p i g i l a r - c h e h a i a ș i, subt c a p i g i u.

2°. † Reprezentantul Domnilor români pe lângă Poarta otomană, c a p u c h e h a i à (1°). *Orice trebi se vor întâmplà, ver*[i] *Domniei noastre ver*[i] *Domniei frățîne-nostru* [lui Gheorghe Ghica],... *chihaialele noastre împreună cu ale Dumnealui, acealea trebi să aibă a le isprăvì frățeaște* (a. 1658). MAGAZ. IST. II 183. *Hangerliu-vodă au scris la Patriarhul Țarigradului să primească de la chehaiaua ce o are la Țarigrad 50 de pungi de bani, plocon pentru osteneala Prea-Sfinției Sale.* DIONISIE, ap. ȘIO.

3°. † Subofițer, (une-ori) locotenent al căpitanului (IORGA, IST. ROM. II 196). *Să deie de tot polcovnicul câte o sută de ruble, de rotmistru câte treizeci, și de chihai și de stegar câte zece, și de tot tovarășul câte cinci ruble.* LET. II 344. *Scriem Domnia-mea la toți căpitanii și hotnogii și la chihăi și la stegari și la toți slujitorii din ținutul Tecuciu.* ARHIVA, R. I 74. *Marturi: Crăciun, chehaia ot Teleajina* (a. *1715).* IORGA, S. D. VI 97. *Lei 12, de la 6 zapcii de la 2 steaguri, călărași hătmănești câte 3 la un steag, adică stegar, odabașă și chihaià.* RĂȘCANU, L. 9/$_{3}$. *Lei 6 de la 3 zapcii de la un steag a panțirilor, adecă chehaie, stegar și ceauș.* id. ib. 44/$_{13}$. *Lei 15, de la chihaie de călărași de Țarigrad.* id. ib. II/$_{13}$. *Lei 120, chehaiaua de ciohodari.* id. ib. 78/$_{7}$.

4°. Funcționar vamal s. șef de poștă (?) (cf. TDRG.) *Iordache Pruncu, chehaiaua, îmi adusese podorojna și iată-mă iar pe drum.* GHICA, S. 246.

5°. (Mold.) Șeful pădurarilor. *Primarele comunei au fost silit să suspende din funcțiune pe chihaia pădurii.* I. IONESCU, D. 443. *Un oarecare chihaie de pădure, prin o esplozie de praf... i s'au pârlit obrazul.* DOCTORUL SĂTEANULUI, ap. TDRG.

6°. Primar (TDRG), vornic s. vătășelul primăriei (H. XIV 345). [Un Grec zice:] *Ma cam temo de chihai.* ALECSANDRI, T. 1040. *În mijlocul satului* [turcesc] *ne opream și cavasul nostru începeà... a strigà pe chihaiu.* RALLET, ap. TDRG. | Un fel de pârgar care conduceà [pe oieri] la vreo «hodie», casă de oaspeți. DRAGOMIR, O. M. 240. *Oricât de târziu ar fi ajuns în sat, începeau* [oerii] *a strigà: «Chihaià!»* id. ib.

[Plur. (de la *chehaià*) *-iele* și (de la *chihăie*) *-hăi.* | *Un* și *o chehaià*, la plur. *două chehaiele.* | Și: **chihaià** † **chihăie** † subst., (ad 6°) **chihăiu** † s. m., **chiaià** † (cit. *chi-a-ià*) subst. | C o m p u s e: **(capu) chehaià-béiu, (capu) chihaià-béiu, chehaià-bég** † s. m. = locțiitorul Marelui-vizir, însărcinat mai ales cu afacerile interne și militare: comandantul general al oștirii turcești pornită împotriva zavergiilor din 1821. ȘIO. Cf. CANTEMIR, ap. id. *Chihaia-beiu zabet strașnic, cu dânsul nu se jucà.* BELDIMAN, ap. id. *Chehaia-beg care și intrase în București cu oștire turcească.* GHICA, ap. id.; — **chehaià-chiatíb** † s. m. = secretarul ministrului de interne. ȘIO. *500 lei, lui chehaia-chiatibi.* DAPONTE, ap. id. | A b s t r a c t: (< turc. *kehaialyk*) **chehaialâc** † s. a. = funcțiunea, rangul de chehaià. *S'a făcut... și chehaià,... și într'această vreme i-a dat și paiaoa ce o are chehaialâcul acum, adecă Rumeli paiasi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 273/$_{29}$.]

— Din turc. **kehaya, kyaya** (pers. *kethuda* «maître de la maison», din *ket* «casă» și *huda* «Domn») «intendant, agent d'affaires». ȘIO.

CHEHAIÀ-BÉG † s. m. } v. **chehaià.**
CHEHAIÀ-BÉIU † s. m. }

CHÉHE s. f. sing. *Toux* (du cheval); *asthme.* — (Ungurism; în nordul Transilv., Banat) Tuse (la cal) cf. t i g n a f e s. Cf. VISKI, CÂMP. 221, ȘTAN, M. 149, H. XVIII 81. | Năduf, astmă (la om) (Roșia-montană). Com. PAȘCA. [Și: **cheh** s. m. sing. | A d j e c t i v e: **chehós, -oásă** = (cal) cu *chehe.* (Și: s u b s t a n t i v a t). *Cum dai chehosu' àsta?* — (< ung. *kehes*) **chéheș, -ă** = care are *chehe,* (în batjocură și despre oameni). MAGYAR NYELVŐR, XXXIV 419, VISKI, CÂMP, 221, ȘTAN, M. 149.]

— Din ung. **keh(e),** idem.

CHÉHEȘ, -Ă adj. v. **chehe.**

CHEHLEMBÁR † s. a. (Min.) v. **chihlimbar.**

CHÉHNIȚĂ s. f. v. **pivnițà.**

CHEHÓS, -OÁSĂ adj. v. **chehe.**

CHEHRIRÁR(IU) † s. a. (Min.) v. **chihlimbar.**

CHÉIE s. f. I. *Clef.* II. 1°. *Clef; hymen; fortune.* 2°. *Gorge, défilé.* III. 1°. Différents instruments qui ressemblent à une clef. 2°. *Entre-deux.* 3°. *Cuvelage.* 4°. Terme de construction. *Clef de voûte.* 5°. *Clef* (en musique).

I. Unealtă de fier s. de lemn care se introduce în gaura unei încuietori (broaşte s. lacăt) spre a întoarce mecanismul cu care se închide s. se deschide broasca s. lacătul. *Klejĕ* = Clavis (*Kejĕ*). ANON. CAR. *Chéile besearccii ce le voiu face?* HRONOGRAF (ca. 1650), ap. GCR. I 148/16. *Bate, Doamne, pe lelea, De ce şi-a pierdut cheia C'a rămas lada 'ncuiată, Şi ea umblă neschimbată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 424. # *Cu cheie de aur, orice uşă poţi deschide.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 98. *A fi cheia şi lacata cuivà.* (Bârlad) = a şti toate ale lui. ZANNE. P. III 101, cf. IV 465. *Asta-i cheia şi lacătul:* totul. PAMFILE, J. II. *Nu-s cheie de biserică* (: sfânt; cf. «u ş ă d e b i s e r i c ă»), *dar la lege ţiu.* id. ib. **Gaura** (Mold. **borta**) **cheii:** prin care se introduce cheia. *Aruncau cu uncrop pe la ţiţinele uşei şi în borta cheiei.* CREANGĂ, P. 256/19. (După fr. *fausse-clef*) **Cheie falsă** = cheie fabricată cu ajutorul unui tipar luat după broască. | P. a n a l. *Drept la pimniţă trăgeà, Deştu' ăl mic cheie-l făceà, Uşa dă mi-o dăscuià.* ŞEZ. III 213b/24. || F i g. *Au pus pe Iordachi visternic-mare, de i-au dat Cantemir-vodă cheia ţării în mână.* LET. II 259/13. *Chiaie care ne deşchide visteriea d[u]mn[e]zăeştii fericiri.* BIBLIA (1688), 4 pr./9. *Cum voiam s'aduc vorba, el întorceà cheia:* o da pe altă foaie. PAMFILE, J. II. *Femeia vrednică este cheia sau ceasornicul casei.* H. II 39.

II. F i g. 1°. Calea pe care poţi ajunge la cevà. *Basarabia este cheia propăşirii şi puterii României.* MAIORESCU, D. II 13. | Himen. *Cel ce n'ai stricat cheile Fecioariei întru a ta naştere.* ap. DDRF. | Avere. *A da cheile pe mâna cuivà* = a-i încredinţa avutul. ZANNE, P. III. 100. | Secretul s. formula cu care deslegăm cevà, care ne deschide (ne dă) explicarea a cevà, pe care trebue să o cunoaştem spre a înţelege cevà. *De vii cercà cu chiaia cea de mine o ortografie întrebuinţată, începutul sau rădăcina [cuvinte]lor care în însele este încuibată, vii aflà că sânt latine.* P. MAIOR, IST. 270. *Copilăria şi junia sânt singurele chiaie pentru deslegarea numeroaselor enigme ale bărbăţiei.* HASDEU, I. C. VII. *Mulţi din lectorii noştri vor fi căutat cheia întâmplărilor lui în lucrurile ce-l încunjurau.* EMINESCU, N. 83. *Studiul limbelor este cheia ştiinţelor.* COSTINESCU. *Vorbe cu cheie:* cu taină. PAMFILE, J. II. Numim... d i v i z o r f i x sau *cheie de interese* acel număr care se capătă, dacă dividem numărul fundamental 36000 cu procentul. PANŢU, PR. 37. | *A aveà cheia unei depeşi* s. *scrisori cifrate* = a cunoaşte sistemul convenţional care serveşte la descifrarea cuprinsului. *Statutele, scrise în cifre cu cheie, erau păstrate la mine.* GHICA, S. 689. | Juxtă, traducere juxtalineară.

2°. (Top.) Vale care şerpueşte între doi pereţi de stâncă (şi care d e s c h i d e trecerea într'o vale s. la şes s. între două ţări ori ţinuturi: cf. localitatea *Cheia*, în Carpaţi, jud. Prahova); strimtoare (H. XVIII 137), b o g a z, ş e a, p a s, t r e c ă t o a r e. *Cetăţile ce sânt de pază în fruntea arhipelagului, unde iaste boaz, strâmtoare sau, cum am zice,... ca o cheie.* DUMITRACHE, 385, cf. 441. *Iară 'mpăratul deaca 'ntră în cheile Bulgariei, la strâmtori...* DOSOFTEIU, V. S. 236/2. *Chiaile Vişnovăţului* (a. 1727). URICARIUL, XIV 170. *Rămâindu-le nişte buţi cu vin pe drum, pe la cheile munţilor, neputându-le sui de grab.* DIONISIE, C. 177/14. *Să cercetăm munţii şi dealurile acestei ţări, văile şi şesurile, pasurile şi cheile ei.* MOLDOVAN, Ţ. N. I. || Vamă. *Când a trecut voinicul dincoa de cheie, cu mânzul, iapa cu dinţii: clanţ! d'o sfoară de mătase şi a rupt-o.* RĂDULESCU-CODIN, I. 274.

III. P. a n a l. 1°. *Cheia plugului:* un fier mic, aşezat de-asupra grindeiului, între verigă şi picior; se poartă cu înlesnire împrejurul unui cuiu la dreapta şi la stânga şi se pune între dinţii pieptenului s. piciorului. Cf. PAMFILE, A. 42, cf. H. II 254, XI 178, XIV 187. | (La moară) Mic instrument (compus din trei cuie) legat de o sfoară; când se goleşte coşul, cade pe piatra de moară. Cf. DDRF. *Cheia care strânge şiroful* (= şurupul) *cu care se reglează poziţia pietrei.* PĂCALĂ, R. 465-6. | C u i u l ş u r u p u l u i s. r ă s u c i t o r u l de la masa dulgherului. DAMÉ, T. 114. | *Cheie de şuruburi.* COSTINESCU. *Cheie pentru piuliţe.* BARCIANU, cf. PONTBRIANT. H. IV 56. | M u t e r c ă, la teasc. Cf. TDRG. | (Pesc.) *Cheile năvodului:* cele două frânghii de care se leagă otgoanele care ţin aripile. Cf. ANTIPA, P. 459-60. | D i n ţ a r u l cu care se îndreptează dinţii ferestrăului. Cf. LIUBA-IANA, M. 122. | *Cheia unui robinet:* partea robinetului care se întoarce spre a-l deschide s. a-l închide. | *Cheia unui ceas:* mic instrument care serveşte spre a întoarce resortul s. arătătoarele. | *Cheie de pian, ţimbal* (H. II 120), *de vioară* (H. XVII 241): care serveşte ca să întindă coardele. | (Tip.). Instrument de fier cu care se închid formele s. se strâng şuruburile. CĂL. TIP.

2°. Danteluţă s. broderie (JAHRESBER. III 319) de mână, făcută cu inglişa (cârligelul) sau cu acul, cu care se împreună două foi la o îmbrăcăminte de pânză ţărănească (iie, cămaşă etc.) s. la o rufă de casă (faţă de masă, de perină, ştergar ş. a.); cf. c h e i ţ ă, î n c h e i à. *Nici foile chimeşii, nici foile din care se fac mânecile sau izmenele nu se tivesc, ci se prind unele de altele prin nişte ţesături în figuri frumoase făcute cu acul din ată şi acèle se zic chei.* LIUBA-IANA, M. 17, cf. 117. *Bărbaţii... poartă... izmene mai scurte şi largi şi cusute în cheie.* MOLDOVAN, Ţ. N. 69.

3°. Ghizdurile fântânei. PAMFILE, D. 8. *Am o fântână cu cheile verzi şi cu apa roşie* (= Harbuzul). GOROVEI, C. 184.

4°. (Termen de construcţie) Lemnul gros ce leagă stâlpii de şură la capetele de sus, peste care apoi se bat vanturile. ŢARA OLTULUI, III nr. 19-20. || (Modern., după fr. c l e f d e v o û t e) Piatra din mijloc pe care se reazimă celelalte pietre ale unei boltituri. *Numeroase ciubuce... formau în jurul chiaii bolţilor nişte largi rozete în formă de stele.* ODOBESCU, I 443. *Cu turla răzimată pe două rânduri de arcuri suprapuse, din care rândul de sus este aşezat pe cheile celui de al doilea.* GHICA-BUDEŞTI, MON. IST. I 22.

5°. (Modern, Muz.) Semn pus la începutul portativului care, după locul ce-l fixează notelor de pe o linie oarecare a portativului, determină locul relativ al celorlalte note, în scara muzicală.

[Forma veche *cl'aie* e atestată la ANON. CAR. *Clejĕ* = Clavis (*kejĕ*); (Munt.) **chie** s. f. WEIGAND, JAHRESBER. VIII 257, (neînţeles, în ghicitori) **cheiu** s. a. *Am o fântână cu cheiul verde şi cu apa roşie* PĂSCULESCU, L. P. 87, (cf. ghicitoarea din GOROVEI citată mai sus subt III 3°). | D i m i n u t i v e: **cheiţă** (**cleiţă**, †= clavicula. ANON. CAR.), **cheiuţă** (DICŢ.), **cheişoară** (pronunţ. *che-i-*) s. f. = cheie mică; cheutoare, acăţătoare (PĂCALĂ, R. 513); chindisitură ce se face spre a coase la olaltă marginile, cheie III 2°, cf. c i p c ă, d a n t e l ă (VICIU, GL.), c l i n, p a r ă (TDRG), g ă u r e l e la cămăşi (ION CR. III 300). *Dă-mi, Voico, chiăiţele, Să-mi descuiu lădiţele.* TEODORESCU, P. P. 193. *Cheiţele raiului.* MARIAN, SE. I 223. *Ştergătoriu' are la mijloc de-o parte o cheiţă de ată, cu care se acaţă la ţâţâna uşii.* BREBENEL, GR. P. *Ciurul...* [e] *făcut din piele de porc cu găurele, având veacă de brad c'o cheiţă de cureà, ca să-l poată acăţà în cuiu.* id. ib. La iile mai vechi, în loc de c i o c ă n e l e sânt aşă numitele *cheiţe* (com. BANCIU). Părţile cămeşei se încheie una de alta..., la tineri şi la cămeşi de Duminecă, cu *cheiţă*. Dacă *cheiţa*

e mai lată de un deget mic, se zice u m b r e a j ă. BREBENEL, GR. P. *Fata şedeà şi coseà la nişte altiţe cu cheiţă* (notă: găurele la cămeşi). ION CR. III 300. *Fă-mi cămaşă de fuior Şi mi-o coasă cu cheiţe.* RETEGANUL, CH. 32. | Nomen agentis: (rar) **cheiér** s. m. = faur de chei, lăcătuş s. purtător de chei? *Lacăt la uşă găseà... Pe cheier, măre, chemà,... Lacătul că-l descuià.* TEODORESCU, P. P. 521b. *Ado 'ncoace cheierul, Să deschid vistierul.* PĂSCULESCU, L. P. 213b; (cu femininul) **cheleríţă** s. f. = cea care ţine cheile. POP. ap. CDDE nr. 325; cf. c h e l a r, c h e l ă r i ţ ă.]

— Din lat. **clavis, -em** «cheie». (În unele înţelesuri de subt III, poate să avem a face cu rămăşiţe ale lat. *clavus* «cuiu», care la plural a devenit omonim cu *clavis* «cheie»).

CHEIÉR subst. } v. **cheie.**
CHEIERÍŢĂ s. f. }

CHEIETOÁRE s. f. } v. **cheotoare.**
CHEIETOREÁ s. f. }

CHEIETÚRĂ † s. f. v. **încheià.**

CHEIOTOÁRE s. f. v. **cheotoare.**

CHEIŞOÁRĂ s. f. } v. **cheie.**
CHEÍŢĂ s. f. }

CHEITOÁRE s. f. v. **cheotoare.**

CHEIU s. a. *Quai.* — Ţărmurele unui râu (întărit prin zid de piatră s. apărat prin parapet), având menirea de a opri inundările; p. e x t. stradă de-a-lungul unui râu (între ţărmurele râului şi case), cf. s p l a i u; p. e x t. ţărmurele unui port, unde se încarcă şi se descarcă mărfurile. *De la semicercul portului pornesc... o mulţime de strade d'a curmezişul stradelor circulare, paralèle cu cheiul.* GHICA, S. 536. *Valorile fonciare, adică acareturile ce se află făcute pe faţa pământului, precum biserici, curţi, velniţi, mori, crişme, cheiuri de moşie şi altele.* I. IONESCU, D. 88. *Am pornit spre cheiu... M'am apucat de plimbat de-a lungul cheiului.* CONTEMPORANUL, IV 138. [Plur.: *chéiuri.* || Şi: (rar) **cheu** s. a.]

— *N.* din fr.

CHEIU s. a. } v. **chele.**
CHEIÚŢĂ s. f. }

CHEL, CHEÁLĂ adj., subst. 1°. *Chauve.* 2°. (Montagne) *dénudée.* 3°. Sorte de blé d'automne. — (În Muntenia şi Transilv. de miază-zi).

1°. A d j. (substantivat une-ori). Fără păr pe cap, (Mold.) pleşuv, c h e l e ş; cf. s p â n. *Chelul,... orice i-ar zice neştine, nu se mânie; iar de-i va zice chel, se aprinde, se turbează de mânie.* MUMULEANU, ap. GCR. II 246/34,36. *S'a 'ntovărăşit râiosul Cu chelul şi păduchiosul.* PANN, P. V. II 74. *Antonescu eră un om de vr'o patruzeci şi cinci de ani,... chel ca sticla.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. II. *Ginerele împăratului cel chel spuse nevestesii ce făcù.* ISPIRESCU, L. 171/1. *D'o fi deochiat De fată mare, Să-i cază cosiţa, Să rămâie cheală.* TEODORESCU, P. P. 369. *Ia vezi cheala cum se poartă.* id. ib. 337. # *Ce-i lipseşte chelului? — Tichie de mărgăritar:* se zice pentru cei scăpătaţi ce vor să se împodobească tocma ca cei mari (I. GOLESCU) s. pentru acei care râvnesc la lucruri ce sânt nepotrivite cu starea lor, celor săraci şi mândri (ZANNE, P. II 517, cf. ISPIRESCU, L. 185), sau celor care voesc să aibă (ori îşi cumpără) lucruri superflue când le lipsesc altele de prima necesitate. *De tichia chelului să nu te atingi.* GOLESCU, ap. TDRG. *Chelul lesne se tunde.* id. ap. ŞIO. *Ce-ai cu el, Dacă-i chel?* id. ap. ŞIO. *A scăpà chel* = a fi bătut. ZANNE, P. II 520. || P. e x t. (Despre animale) Fără păr. *Porc chel.* H. III 306.

2°. P. a n a l. (Munte) fără pădure, g o l, cf. p l e ş. *Înaintea lor se ridică un munte chel; nici un arbore.* VLAHUŢĂ, D. 79.

3°. O specie de grâu de toamnă. H. II 281.

[Scris şi: *chiel, chială.* | Plur. *cheli* şi *chei;* feminin (în rimă) şi: *cheaie.* TEODORESCU, P. P. 370b. | Verb: **cheli** IVa = (intrans.) a rămâneà fără păr, a devenì chel, a pleşuvì, (p. a n a l., t r a n s., în glumă) a golì, a despoià. *A chelì un os* = a mâncà toată carnea de pe el. PONTBRIANT. | Abstract: **chelíre** s. f. *Chelirea sau pleşuvirea capului de păr.* PISCUPESCU, O. 155/13; — (neobicinuit) **chilsúg** s. a. [plur. *-şuguri*] = chelie. BARCIANU.]

— Din turc. **kel,** idem. ŞIO. Cf. c h e l i e.

CHEL s. m. (Bot.) = **varză-creaţă.** LM., (Oltenia) PANŢU, PL., (Banat) LIUBA-IANA, M. 102, DR. I 361. [Şi: (Transilv.) **chil** s. m. ECONOMIA, 124, PANŢU, PL.]

— Din germ. **Kohl** «varză» (cu pronunţare dialectală; cf. săs. *Kîl,* idem, ung. *kel(káposzta),* idem).

CHELĂCĂÍ vb. IVa v. **chelălăì.**

CHELĂLĂÍ vb. IVa. *Glapir, japper, piailler; hurler; pleurnicher, gémir.* — I n t r a n s. (despre câni s. despre vulpe. H. VII 262, s p e c. despre copoi. H. III 325 s. despre căţei, cf. CUV. D. BĂTR. I 272) A scoate sunete plângătoare, ascuţite şi dese (de durere, când sânt loviţi, cf. PĂSCULESCU, L. P., s., mai rar, de bucurie, s. când dau de vânat, cf. COSTINESCU); p. a n a l. (despre copii) a plânge continuu, a scânci, a se zmârcăì (cf. COSTINESCU), a geme (*schelălăì* BUGNARIU, NĂS.). Cf. a b a t e (A. IX), a s c h e u n ă, a c e h n i, a c l ă n ţ ă n i, a ţ i p à, a s e v ă i e t à, a u r l à. *Întru toţi fiii lui Israil, nu va chelălăì câine cu limba lui, de la om până la dobitoc.* BIBLIA (1688), 47. *Care căţeale... începură a chilălăì, a urlà şi a schincì.* GORJAN, H. I. 98. *În tinse fuga, văităndu-se şi schilălăind.* ŢICHINDEAL, F. 200. *Câni... schelălăesc sălbatec.* ALECSANDRI, P. III 206. *Eu, din nebăgare de seamă, am călcat pe coada căţeluşului..., încât dobitocul începù a chiolălăì.* I. NEGRUZZI, V 39. *Gâgâlicea lovì cânele, care sărì... chelălăind.* T. CERCEL, SĂM. III 459. *Cânii... râcâind cu picioarele în pământ şi schilăind.* RETEGANUL, P. IV 46/33. *Bieţii câni, smuncindu-se, scot cepurile şi fug afară schelălăind.* ŞEZ. VII 66. *Schiopătând, schelăleind.* ALECSANDRI, P. P. 55/21. *Dolfa rău chelălăià.* TEODORESCU, P. P. 515b. *Schilălăià cât puteà.* PĂSCULESCU, L. P. 296. *Şi cânii schelăluind.* ŞEZ. III 21/16. *Cânele schilălăeşte* (H. V 16), *chelăcăe* (H. II 17). [Scris şi: *chiel-, chiăl-* | Şi: **chilălăì, chiolălăì, chelăeăì** (COSTINESCU), **schelălăì, schilălăì** (LB.), **schelălui** (H. I 237, ŞEZ. III 21/16), **schilăì** (LB., cu prez. *şchilăiu* TDRG.), **schiolălăì** (TDRG.) vb. IVa, (Muscel) **cherlăì** vb. IV H. IX 406. || A d j e c t i v: **chelălăit, -ă** = (despre lătrătură) plângător. *Lătrătura [copoi]lor chelălăită... răsună cu o ciudată monotonie.* ODOBESCU, III 41/30. | A b s t r a c t e: **chelălăíre** s. f. DICŢ.; — **chelălăiálă** s. f. DICŢ. *Preschimbând temniţa lor... într'o adevărată chelălăială.* GOGA, Ţ. N. VI 1927; — **chelălăít** s. a. *Pare că se şi aude... chiălălăitul [câni]lor, de bucurie sau de durere.* ODOBESCU, III 134/13; — **chelălăitúră (schilălăitúră)** s. f. *Dulăii... toate văile... de cehnituri şi de schilălăituri împlură.* CANTEMIR, IST. 236.

Lătrături şi chelălăituri de câni. SANDU-ALDEA, A. M. 151. (fig.) *Nu trebue dat crezământ chelălăiturilor acestor canalii.* CARAGIALE, M. 265; — **chilălău (schelălău)** s. m. sing. = chielălăitură, vaiet (şi în Braşov, com. LACEA). *Skilélĕu.* ANON. CAR. *Aţi lăsat în urmă numai schelălău şi amar nespus.* CONTEMPORANUL, I 833. | Substantiv refăcut din verb: **schilă** s. f. = javră, potaie. REV. CRIT. III 168.]

— Onomatopee. Cf. (s)cheună, chiloman.

CHELĂLĂIÁLĂ s. f. } v. **chelălăi.**
CHELĂLĂÍTURĂ s. f. }

CHELÁR s. m. 1°. Celui qui tient les clefs de la maison, de l'office ou du cellier, *sommelier; cellérier; intendant, portier.* 2°. *Échanson.* — (Învechit).

1°. Acela care, la o casă mare, are asupra sa cheile casei, mai ales ale cămării şi ale pivniţei; cf. cămăraş (cf. SIMEON DASC. LET. 277); spec. călugăr care se îngrijeşte, într'o mănăstire, de aprovizionarea comunităţii; p. ext. intendent, portar (DDRF.). *Kelar* = claviger. ANON. CAR. *Pre talhăriu chelăriu corbul socoti să facă.* CANTEMIR, IST. $236/_{10}$. *Această... carte... datu-o-am eu, Spiridon monahul, ce am fost chelarŭ la sf. episcopie, nepoţilor miei* (a. 1738—48). IORGA, S. D. XIII 44. *Dinu Păturică... luă cheile pivniţei din mâna chiălarului şi p'ale cămării din mâna jupânesii.* FILIMON, C. II 65. *Poveştile chelariului.* RUSSO, S. 36. *Pot să pricep mai bine cât fură într'un an vatavul şi chelarul?* C. NEGRUZZI, II $177/_{25}$. *Sfântul Petrea nu mai vine, Că-i chelariu şi n'are cinc Să rămâie 'n locul său.* CONTEMPORANUL, II 691. *Voi, chelari de buţi, Vin să-mi pritociţi, Vin din nouă buţi, Prin oale, prin cane.* TEODORESCU, P. P. 58.

2°. † Clucer. *Au întrat la urechile lui Petruvodă, şi mai vârtos Hârca chelarul i-au spus cum şi ţeara se voroveşte ca să-l părăsească.* LET. I $161/_{20}$.

[Scris şi *chielar* (*chiălar*); † şi dial. *chelăriu* s. m. || Feminin: **chelăreásă** (+ *chelner:* **chelnăreásă**), **chelăriţă** s. f.= soţia chelarului s. femeia care face slujbă de chelar. *Chelăreasă banilor, Stăpână averilor.* TEODORESCU, P. P. 82. *Şi pe mine că m'or pune Chelnăreasa banilor, Stăpâna argaţilor.* ŞEZ. XIII 112. *Chelăriţa banilor.* PĂSCULESCU, L. P. *Ţarca n'a fost pasăre ca acuma, ci ea a fost chelăriţă la unul dintre birturile cele mai mari.* MARIAN, O. II 52. | Abstract (rar): **chelărie** s. f. = funcţiunea *chelarului.* DICŢ. | Turcism: (< *kilerğy bašy*) **chelargi-başa** † s. m. = marele chelar al Vizirului s. al Hanului. ŞIO. *Un postav şaiu i un atlaz, ce s'au dat la chelargi-başa al hanului.* CONDICA (1693) ap. ŞIO. *800 tal. s'au trimis la Odriiu, de s'au dat la chelargi-başa al Vezirului.* ib.]

— Din paleosl. **kelarь,** idem, sau, ca şi acesta, direct din grec. κελλάρις, idem.

CHELÁR s. a. v. **chiler.**

CHELARĂBĂ s. f. (Bot., Severin) = **calarabă,** gulie, brozbă: *Mâne o să gătesc chelarabe.* BOCEANU, GL. Cf. chelerabă.

CHELĂBEÁ s. f. (Bot.) = **ochelariţă.** (Biscatella laevigata). PANŢU, PL. [Şi: **chelărél** s. m. DAMÉ, T. 186, PANŢU, PL.]

— În loc de *ochelăreà* (analizat ca *o chelăreà*) şi *ochelărel,* derivat din *ochelari* (cf. numele german Brillenschote). (Cf. A. Philippide, *Viaţa Rom.* IV 40).

CHELĂREÁSĂ s. f. v. **chelar.**

CHELĂRÉL s. m. v. **chelăreà.**

CHELARGÌ-BAŞÁ † s. m. }
CHELĂRÍE s. f. } v. **chelar.**
CHELĂRÍŢĂ s. f. }

CHELĂU s. m. sing. (Atestat numai din Ţara-Oltului, în expresia) *Lucru de chelău* = de pricopseală. V. HANEŞ, Ţ. O. 113.

— Din ung. **kelő** «care se trece, se vinde bine».

CHELBÁN s. m. v. **chelbe.**

CHELBÁŞ, -Ă adj., subst. 1°. *Teigneux.* 2°. *Chauve.*

1°. Care are chelbe (1°). Cf. ŞIO. *Doar nu-s chelbaş!* MILLO, ib.

2°. (Despre oameni şi animale) Chel, fără păr (H. XII 26); (despre pasări) fără pene, golaş (COSTINESCU). *Iar morarul gheldămaş, De pe cap chelbaş...* ŞEZ. XIII 126.

[Verb: **chelbăşi, chelboşi** IV^a = (intrans., dar mai ales refl.) = a deveni chel(baş), a căpătă chelbe; a chelî (DICŢ.); (despre animale) a-şi pierde părul, penele, a deveni golaş (cf. COSTINESCU); (trans.) a lăsà (pe cineva) gol, a despoià. # *Doar n'am chelboşit* = doar n'am nebunit, doar nu-s chelbos (TDRG.) s. chelbaş. *Un galben pe cinci chile (de orz)?... Doar nam chelboşît.* ALECSANDRI, T. 1541. P. ext. *La preţ, el te chelbăşà.* KIKIREZU, ap. ŞIO. | Abstract: **chelbăşte, chelboşie** f. = starea celui chelbaş (cf. TDRG.), chelie (cf. COSTINESCU).]

— Din turc. **kel** «chel» + **baš** «cap». TDRG. (Cf. *kel bašlii* «teigneux» ŞIO), apropiat (în sensul 1°) de chelbe.

CHELBĂŞÍ vb. IV^a }
CHELBĂŞÍE s. f. } v. **chelbaş.**

CHÉLBE s. f. sing. 1°. *Teigne.* 2°. *Calvitie.*

1°. Boală (H. XII 291, 303, XIV 439) de pielea capului; un fel de coajă pe cap, care supurează pe dedesubt şi face să cadă părul; e foarte molipsitoare (LEON, MED. 124); bube (COSTINESCU) în cap, provenite din necurăţenie (cf. PAMFILE, B. 25). Cf. ŞEZ. III $174/_{21}$. *Aveà şi o chelbe în cap.* CONV. LIT. XXII/$_{45}$. *A da Dumnezeu chelbea în Ţigani.* ION CR. III 80. *Să nu pui sîta pe cap că faci chelbe.* ŞEZ. II $66/_{11}$. *Oamenii se ung pe cap cu gaiţă (gaz, petroleu), ca să le treacă chelbea.* ib. III 174. *Hora-i mare, flecăi n'are, C'o murit de gălbănare; Numai unul o rămas Şi-acela-i cu chelbea 'n nas.* ib. V 15. *Ce porţi, leleo, chelbea 'n cap? — Dacă-i modă, ce-am să fac!* ZANNE, P. III 230. || *Chelbea-năzdrăvanul,* e numele unui erou din poveşti. PAMFILE, J. II. # *S'a umplut de chelbe (şi de rapăn)* = a sărăcit de tot. Cf. id. ib. ZANNE, P. II 520. *Prin ogradă, buruienile lăsate de Dumnezeu, de babă şi de fata babei, şi încolo nimic alta decât chelbe şi rapăn.* ION CR. III 75.

2°. P. anal. Chelie (1°). GOROVEI, CR.

[Adjectiv (une-ori substantivat) : **chelbós, -oásă** = (ad 1°) plin de chelbe; (ad 2°) cu chelie, chel. DICŢ. *Când mămăliga e gata de mestecat, se tepşeşte..., căutând a nu o tepşì de tot, dacă vrei să nu-ţi rămâie copiii chelboşi.* ŞEZ. V $5/_{15}$. *Ai înţeles Cine poartă fes? — Chelboasa de la Ruginoasa.* ZANNE, P. III 149. # *Chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebue.* C. NEGRUZZI, I 249. (Cf. PANN, ap. TDRG., PAMFILE, B. şi varianta: *Ce-i lipseşte* chelului? *— Tichie de mărgăritar*). *Cei cu plete le-au pierdut şi cei chelboşi le împletesc:*

se zice pentru cei ce se dau după mode vechi. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 422. *Doar nu-s chelbos* = doar n'am nebunit. Cf. TDRG. | Cu alt sufix: **chelbán** s. m. = om cu chelbe în cap (Mold.) TDRG.]

— Etimologia nesigură. După Tiktin, *Dicț. rom. germ.* ar derivà dintr'un lat. pop. **calvia* (din *calvus* «chel»). Propagarea lui *l* (**clalvia*) o mai întâlnim și în *închelbărà* (s. v.). După Al. Philippide, *Viața rom.* IV 39 și Meyer-Lübke. REW. nr. 1530, e împrumutat din alb. *k'el'p* «puroiu» (deci înrudit cu *călbează, gălbează*). Nu e probabil să avem a face, cum crede L. Șăineanu, *Infl. orient.* s. v., cu un substantiv reconstruit din *chelbaș*, cuvânt de care *chelbe* a fost apropiat însă, prin etimologie populară, în regiunile mult mai restrânse, în care acest cuvânt e cunoscut.

CHELBEÁZĂ s. f. = **gălbează.** H. V 19, 73.

CHELBÓS, -OÁSĂ subst. v. **chelbe.**

CHELBOȘÍ vb. IVa
CHELBOȘÍE s. f. } v. **chelbaș.**

CHELCEÁ s. f. O plantă (?) *Prin vălcele, Tot chelcele.* ION CR. III 151.

— Ar puteà fi o rostire dialectală în loc de *pielceà* sau un derivat din **calce** cu suf. dim. **-ea.** Cf. chelculiță.

CHELCÓ s. a.
CHELCIÚG s. a. } v. **chelșug.**

CHELCULÍȚĂ s. f. (Bot.).—Atestat la H. XIV 396, printre numirile de flori, fără definiție. Cf chelceà.

CHELDA s. f. (accentul?) = ? *O chelda* (a. 1793). IORGA, S. D. XXII 341.

CHELDESÍ vb. IVa v. **chindisì.**

CHELEFSÍ † vb. IVa (Bis.) *Faire l'ordination.* — A da, prin punerea mânilor pe capul celui ales și prin rugăciune, un dar bisericesc ori o slujbă bisericească (PHILIPPIDE, *Viața Rom.* IV 17), cf. a hirotonì. *După doxologhie, aduc pe ipopsifios din altar; scoțându-l pe ușile cele împărătești, protopopul... îl aduce către Mitropolitul, chelefsindu-l.* LET. III $320/_{32}$.

— Din n.-grec. *χελεύω*; pentru înțeles, cf. mediogrec. *κέλευσις* «jussio sacra», citat de Al. Philippide, *Viața Rom.* IV 17.

CHELEMÉT s. a. *Relation, affaire.* — Relație, prietenie (Suceava, Hânțești în Dorohoiu, ION CR. VI 30); afacere (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC). (Întrebuințat aproape numai în locuțiunea) *A face chelemet cu cinevà* = a sta de vorbă (ȘIO.), a-și face de lucru cu cinevà (cf. TDRG.), cf. a băgà în plug (cu cinevà). *Eu văz că nu e treabă să fac chelemet cu dânsa.* GORJAN, H. IV 173. *Ca vecini, se cunoșteau de pe nume, chelemet nu făceau unii cu alții* CONTEMPORANUL, V 482. [Plur. *-turi?* | Și: **chilimét (chilimăt)** s. a. (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *Mamă, Toader a lui Tănasă m'o bătut. — Așà-ți trebue. Tu la ce-ți faci cilimăt cu toți răii?* (Vicovul-de-sus, în Bucov.). Com. G. NISTOR. *Apoi cu aista nu mai fac eu chilimet.* ION CR. VI 30. | Verb: **chelemetuì** IVa = a sta de vorbă, a-și face de lucru cu cinevà. Cf. ION CR. IV 305.]

— Din turc. **kelimet** «vorbă, discurs». ȘIO.

CHELEMETUÍ vb. IVa v. **chelemet.**

CHELEPÍR s. a. v. **chilipir.**

CHELERÁBĂ s. f. (Bot., Banat): = **calarabă.** LIUBA-IANA, M. 102. Cf. chelarabă.

CHELÉR(IU) † s. a. v. **chiler.**

CHELERMÍN s. m. sing. (Min.) v. **chilermeneà.**

CHELÉȘ, -EÁȘĂ adj., subst. 1°. *Teigneux.* 2°. *Chauve.* — Cuvânt rar.

1°. Care are chelbe, chelbos, chelbaș (1°). DICȚ. *A mai rămas un prăpădit de argat de la grădinărie, cheleș și dosădit, de n'are seamăn pe lume.* ISPIRESCU, L. $153/_{27}$, cf. $164/_{24}$.

2°. Chel (1°), chelbos. *Bè, cheleș, ce faci tu aici?* GORJAN, H. III 26, cf. 28. || **Cheleș-împărat:** personagiu din povești. Cf. SADOVEANU, P. S. 226.

[Accentuat și: *chéleș, -ă.* DICȚ.]

— Din turc. **keleș** «teigneux». ȘIO.

CHELÉU † s. m. (Iht.). *Anguille.* — (Grecism) Țipar, chișcar. *Foc mare fără samă și smoală și iarbă pucioasă, zmei și ehidne și cheléi.* DOSOFTEIU, V. S. $80/_{19}$.

— Din grec. *χέλι* «chișcar, țipar».

CHELFĂNÁ vb. Ia (ș. d.)
CHELFĂNÁTĂ s. f.
CHELFĂNEÁLĂ s. f. } v. **chelfănì.**

CHELFĂNÍ vb. IVa. Trans. *Rosser.* — A bate zdravăn. PAMFILE, J. II, ION CR. V 374. *Iuni* (Grec): *Ar fi rușine se me las se me chelfanesca o zupinesa.* ALECSANDRI, T. 1591. [Și: **chefănuì** vb. IVa, CONV. LIT. ap. TDRG.; **chelfănà** vb. Ia. *Lasă, cucoane, doar mort să fiu, să nu te chelfănez eu.* CONTEMPORANUL, IV 290; (cu part.-adj.) **cheifănát, -ă** = bătut; (substantivat; formațiune personală, pentru rimă) **chelfănátă** s. f. = bătaie. *Și-l întinde Și mi-i trage-o chelfănată, Cum nici n'a visat vr'odată.* T. SPERANTIA, ap. TDRG. || Abstracte: **chelfăneálă** f. = bătaie (ȘEZ. IX 154, CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. II) cu repezita (ION CR. V 374), păruială (CREANGĂ, GL.). *Știi c'am mai mâncat eu odată de la unul ca acesta o chelfăneală.* CREANGĂ, P. $298/_{11}$. *După ce-a venit el rușinat de la ispașă, mi-a tras. o chelfăneală. ca aceea id. A $50/_{22}$. Da bătaia lui Ion cu Costandin? — Nu-ți spuseiu? Calicie goală și chelfăneală la toartă.* VISSARION, FL. 182. *Mănâncă une-ori și chelfăneli, pe urma bunătății și a milostivirii lui.* MUSCEL.]

— Etimologia necunoscută. Cf. chilfoseală (subt chirfosì).

CHELFARÍE s. f.
CHELFÁRIU s. m. } v. **târfă.**

CHELÍ vb. IVa v. **chel.**

CHELÍE s. f. 1°. *Calvitie, teigne.* 2°. *Teigne.* 3°. *Tête chauve.* — (Muntenia).

1°. Căderea părului de pe capul omului, boala care pricinuește această căderе (H. IV 91, VII 491), pleșuvie. *Pentru căderea părului (chelie sau plesnete în cap) întrebuințează* [baba] *o buruiană pe care o numește areu.* MAT. FOLC. I 699. *Leac de vindecarea cheliei.* PISCUPESCU, O. $312/_{18}$. | Specii: **chelie-căpreasca** = tinea. BIANU, D. S., **chelie fără bube** = peladă. id. ib.

2°. = **chelbe, bube-dulci.** DICȚ.

3°. Cap chel, partea chealà a capului, pleșuvie. *Chelului despre chelie Să nu-i spui vr'o istorie.* PANN, P. I 5, cf. ZANNE, P. II 519. *După ce are chelie, Mai are și fudulie.* id. ib. 160. *Se gătește în fața unei oglinzi, își peaptănă barbetele și chelia.* CARAGIALE, ap. TDRG. *Scoase din*

buzunar tichia şi-o puse în cap, pentru că i-eră frică să nu răcească la chelie. MARION, ap. ŞIO. *Să i se vadă chelia.* PĂSCULESCU, L. P. # *A frecă chelia cuivà* = a-l bate zdravăn. Cf. PONTBRIANT. *L-a lovit chelia* = l-a găsit norocul. Cf. ZANNE, P. II 521. || Fig. *Să se aşeze pe chelia literaturii noastre, cu tot ifosul... unui critic de primo cartello.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.

[Şi: **chilíe** s. f.]

— Derivat din **chel,** prin suf. abstr. **-ie.**

CHELÍE s. f. v. **chilie.**

CHELIMBÁR † s. a. (Min.) v. **chihlimbar.**

CHELIPÍR s. a. v. **chilipir.**

CHELM s. m. sing. v. **pielm.**

CHÉLNĂ s. f. I. 1°. *Coffre* (d'une voiture). 2°. *Corne* (du chariot). II. *Compartiment.*

I. (Mold.) Parte a căruţei. H. X. 6, 69, 539, ION CR. IV 305.

1°. Lădiţa pe care şade cel care mână caii, şi în care se păstrează diferite obiecte mici, merinde etc., (p. ext.) chichiţa trăsurii, de subt capra vizitiului. H. X 46. *A început a cotrobăi prin chilna căruţei, să găsească nişte frânghii.* CREANGĂ, P. $125/_{14}$. *Puneà în chelna hărăbălii.* ŞEZ. XIX 183. *Badea-atunci de bucurie. Ca săracul d'avuţie, Cu poala sumanului Turnà 'n chelna carului.* TEODORESCU, P. P. 151b. *Şi-a luat făină în poala mântalei Şi-a turnat-o 'n chelna harabalei.* MARIAN, SE. I 30, cf. ION CR. III 307.

2°. P. anal. Partea dinainte s., mai ales, dinapoi adăugată la coşul căruţei, fund, şuşlete, şiş(i)lete, codirlă, scărilă, şerigla. DAMÉ, T. 11, CREANGĂ, GL., (*celnă*), VASILIU, C. 175, com. AR. TOMIAC, (*chilnă*), H. I 189, XII 173, PAMFILE, I. C. 135, I. IONESCU, M. 711. *Piscu', scaunu', leucile, chilna* (*şişilcte*), *oiştea se face din lemn de frasin.* I. IONESCU, M. 709. *Carele ce... vând la chilnă cofi, oale* (a. 1806). URICARIUL, X $214/_{24}$. *11 chelne de car* (a. 1834). IORGA, S. D. XXI 419. *Popa şi dascălul se aşezară în chilna de dinainte* [a carului]. DUNĂREANU, CH. 99. *Ce eră bun, în car porneà; ce eră rău, în chilna carului aruncà.* ŞEZ. XIII 132. *Doi în car, Doi sub car, Doi în chilna carului.* ZANNE, P. II 73.

II. P. anal. (Transilv.) Parte a şurii în care se pune fân s. secară neîmblătită (Vaşlab, Transilv.) ferdela şurii (Varviz, Transilv.). VICIU, GL. || Despărţitură într'un lădoiu de bucate (Frata, în Câmpie). Com. v. BUCUR. | Despărţitură într'un portofel (Frata, în Câmpie). Com. v. BUCUR

[Şi: (cu pronunţare dialectală) *célnă* s. f. VICIU, VASILIU, C. 175, AR. TOMIAC; **chíină** s. f. H. I 348, III 4, 140, 195, 246, X 110, 479, XI 469, 506, XII 31, 118, XIV 377, PAMFILE, I. C. 135 etc. || Derivat: **chilnár** s. a. = lada s. chichiţa luntrei. DAMÉ, T. 126.]

— Din pol. **kielnia** (*wozowa*) «coffre d'une voiture». (CIHAC, II 49), iar acesta din germ. *Kelle* (*Kellen*). În Transilvania, cuvântul ar puteà fi de origine săsească.

CHÉLNĂ s. f. v. **pielm.**

CHÉLNĂR s. m. v. **chelner.**

CHELNĂREÁSĂ s. f. v. **chelar**[1].

CHÉLNĂRIŢĂ s. f. v. **chelner.**

CHÉLNER s. m. *Garçon* (de café ou de restaurant). — Cel ce serveşte într'o cafenea s. într'un restaurant, băiat (I 3°). *Eră semnalul cu care chemà chelnerul.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 601, cf. 373. [Şi: **chélnăr.** || Feminin: **chélneriţă** (JAHRESBER. X 181); **chélnăriţă** (accentuate şi pe sufix) = femeie care serveşte într'o cafeneà s. într'un restaurant, celatnică.]

— Din germ. **Kellner,** idem.

CHÉLNERIŢĂ s. f. v. **chelner.**

CHELOLOIMÁN s. a. v. **chiloman.**

CHELŞÍG s. a. v. **chelşug.**

CHELŞÚG s. a. 1°. *Dépense, frais.* 2°. *Viatique, argent de poche.* 3°. *Don, cadeau, aliments, vivres.* 4°. *Somme.* 5°. *Abondance.* 6°. *Bagatelle.*

1°. Cheltuială (1°), spese (VAIDA). *Kélcsig* = sumptus. ANON. CAR. *Chelciugŭ şi banii pre acest lucru înduratu-se-au a da jupânul Foro Miclăuş.* CORESI, ap. CCR. 30. *Iaste început din sfatul şi din [în]demnătura şi cu chelciugulŭ* [în titlu: cu toată cheltuiala] *Măriei-tale.* N. TEST. (1648), ib. 83. *Acest Testament l-au început a-l izvodì Er[o]monah Selivestru, den porunca şi chelşugulŭ Măriei-sale.* ib. ap. GCR. I $125/_{23}$. *Au avut pagubă c[in]stit mai marele părintele Athanasie... de cătăva samă de chelşug, cum şti[e] ţara toată* (1616—30). IORGA, D. B. 31. *Iuda ţineà chelştúgulŭ lui H[risto]s* (= ţineà socoteala cheltuielelor lui Hr.). VARLAAM, C. 90_2.

2°. (Păstrat numai în poezia populară) Bani de cheltuială (2°), bani meniţi pentru acoperirea celor trebuincioase (VAIDA). Cf. cheltuială (2°). *Chelciug încă să le dea.* PALIA (1582), ap. MAGYAR NYELVŐR (a. 1909), 210. *Rătăcit prin multe locuri, lipsit fiind şi de chelşug.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Şi am rămas desbrăcat, şi dintr'o zi pân' într'alta încă fac tocmai ca vai de mine, pentrucă, chielciugul sfârşindu-l, acum sânt şi am rămas, cât mai moriu, şi de goliciune şi de foame* (a 1746). IORGA, S. D. XII 43. *Ce ţipi, Mileo, şi răcneşti, Te răcneşti, ie văicăreşti? Ori din chelciug mi-ai fârşit?* MAT. FOLC. I 30, cf. 165, ŞEZ. VII 57, ION CR. III 34, PAMFILE, DUŞM. 295, PĂSCULESCU, L. P., GRAIUL, I 72. *Da mi s'a ciuntat chelşigu', Venì vremea cu suşigu'.* VAIDA. *Când Radu - aşa auzeà, Cosiţa înlăiu-i curmà, Capul lui Mârzac tăià, Nici de chilşug mi-l cătà, Numai mândra şi-o luà.* POP. ap. ODOBESCU, II 433. || Fig. *Mulţi, auzind propovedaniia învăţătoriului, ţin în minte în toate zilele vieţiei, încă şi la ceasul morţii, dintr'acelea vor aveà chielciugŭ.* SICRIUL DE AUR (1683), ap. GCR. I $270/_{15}$. # *A aveà bani* (s. *parale*) *la chelciug* = a aveà bani de cheltuială (interpretat ca «bani în pungă». ION CR. V 374). *N'am parale la chelciug, Să-mi cinstesc mândrele 'n târg.* MAT. FOLC. II 773, cf. I 372.

3°. † (Numai în BIBLIA 1688) Daruri (în natură), alimente, merinde, cheltuieli (5°). *Şi cându-l vei trimite pre el slobod de la tine, să nu trimiţi pre el deşărt; cu chelşug să-l chelşugueşti pre ei, den oile tale şi den grâul tău şi den teascul tău. După cum te-au bl[ago]s[lo]vit D[o]mnul D[u]mn[e]zăul tău vei da lui.* ib. 137_2.

4°. † Sumă. *Ovreii deaderă acel chelciug pre un sat a fi îngroparea streinilor.* MAG. IST. IV $344/_{21}$.

5°. (La Românii din Bulgaria) Belşug. BUCUŢĂ, R. V.

6°. P. ext. Lucruri mărunte, nimicuri. Cf. STAN, M. 149.

[Plur. *-şiguri.* Scris şi *chiel-* || Şi: **chelşíg, chelciúg, chilciúg** (MAT. FOLC. 49), **chelcíg, chilşúg** s. a. || Diminutiv (cu o nuanţă de desmierdare; ad 3°): **chelşugél** s. a. *Să ne miluiască svânla mănăstir[e] şi svânta besearecă, cu bouleni,*

cu căluşei, cu văcşere [= văc(u)şoare],... *cu chelşugel* (după a. 1620). IORGA, D. B. 36. || Verb: (Numai în BIBLIA 1688; ad 3⁰): **chelşuguì** † IVᵃ = a da cuivà daruri (în natură). (V. citatul de subt 3⁰).

— Din ung. **költség,** idem.

CHELȘUGÉL s. a. } **CHELȘUGUÍ** † vb. IVᵃ } v. **chelşug.**

CHELTĂIÁLĂ † s. f. v. **cheltuială.**

CHÉLTĂR s. a. *Boucherie.* — Măcelărie, unde taie carne (Racoviţa în Ţara-Oltului). VICIU, GL. (Acelaşi cuvânt ca cel următor?)

CHÉLTĂR s. a. *Pressoir.* — (În Transilv., germanism) Teasc în care se storc strugurii (Sighişoara), lin¹. ŢARA OLTULUI, III, 36. [Verb: **cheltărì** IVᵃ = a stoarce (strugurii) în teasc. *Mânc cheltărim vinul.* ib.]

— Din germ. **Kelter,** idem.

CHELTÉU s. a. *Corbeille.* — (Transilv.) Coş (PONTBRIANT) împletit din paie s. din făşii de lemn mlădios (CONV. LIT. XLIV₂, 508), din nuiele de alun s. de răchită; are două toarte (com. ITTU). Cf. JAHRESBER. IV 288. *Nu e bine să pui chelteul* (*coşul*) *sau sita pe cap.* PĂCALĂ, M. R. 159. || P. anal. Instrument în formă de coş (H. XVII 232) de pescuit (Sibiiu). ANTIPA, P. [Plur. *-teauă.* Com. ITTU.]

— Din ung. **költő** «obiect de transport» (*<költeni* «a transportà»). N. DRĂGANU.

CHELTÍC s. m. (În locuţiunea) *A aduce la cheltic* = la înţeles, la tirim (Botoşani şi Dorohoiu). ION CR. VI 217.

— Ar puteà fi un ung. **költék* (**kelték*) «deşteptare», din *költeni* (*kelteni*) «a deşteptà, a trezi». C. LACEA.

CHELTUÍ vb. IVᵃ. I 1⁰-2⁰. *Dépenser.* 3⁰ *Dissiper, gaspiller, prodiguer.* 4⁰. *Consumer.* 5⁰. *Vendre.* 6⁰. *Marier.* II. 1⁰. *Faire des frais, se mettre en dépense.* 2⁰. *Subsister, vivre.* III. 1⁰-2⁰. *Employer.*

În opoziţie cu: a câştigà, a dobândì, a agonisì, a strânge, a adunà.

I. Trans. (refl. = pasiv). Întregit adesea prin complementul drept *bani* (*avere;* rar, *cheltuială, pungă*); une-orì absolut. Complementul, care arată pentru ce s'au întrebuinţat banii, se indică prin prep. pe, † întru.

1⁰. A da, a întrebuinţà bani spre a-şi procurà cevà necesar s. spre a ajunge la un scop; a face cumpărături; a suportà spesele cerute de cevà. *Cela ce va luà bani de la cineva, ca să-i ţie, şi-i va cheltuì pre treabele sale... să nu aibă certare.* PRAV. 140. *Cela ce va cheltuì sau va schimbà bani răi,... să să cearte.* ib. 291. *Un plugar ce va fi sămănat sămânţa sa în pământ strein şi va fi cheltuit toată cheltuiala sa...* ib. 21. *Cheltuit-au Şerban-vodă, de l-au otrăvit, ca să nu mai fie protivnic sfatului.* LET. II 260/₁₀. *Am cheltuit ca la o casă a meu. cum cheltueşte fieştecine la casa sa.* ANTIM, P. XXVIII/₄. *S'au cheltuit banii.* BARAC, T. 18. *Grâul să ţi-l îmblăteşti, Pe leacuri să-l cheltueşti.* DOINE, 5. *Mai lesne omul cheltueşte decât dobândeşte.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 231.

2⁰. A-şi întrebuinţà banii s. averea spre a ajutà pe cinevà. (Construit cu prep. cu, s. † cu dat.) *O au cheltuitu* [avuţia] *săracilor şi neputearnicilor.* VARLAAM, C. 229. *Şi cheltuiaşte* (COD. VOR. te blagosloveaşte; BIBLIA, 1688: *cheltuiaşte*) *cu ci ca să-şi razà capetele.* N. TESTAMENT, 1648, ap. COD. VOR. 30/₁₄. *Andreiu şi-a cheltuit cu instalarea noastră tot ce a pus de o parte.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 17.

3⁰. P. ext. A da, a întrebuinţà bani fără socoteală, spre a procurà cevà de prisos, a risipì, a irosì, a prăpădì. *Rău cearetì se întru dulcaţele voastre chieltuiţi.* COD. VOR. 127/₁₀ (: să le amistuiţi pre poftele voastre. N. TESTAMENT 1648; ca întru desmierdăciunile voastre să *cheltuiţi.* BIBLIA 1688). *Cine trece, se opreşte; Când o vede, nebuneşte, Bea vin, punga-şi cheltueşte, Şi, zău, că nu se căeştc.* ALECSANDRI, P. P. 347b/₁, cf. MAT. FOLC. 398. *Cel ce fără măsură cheltueşte, fără măsură şi sărăceşte.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 232, cf. 231. *Părinţii adună bogăţii şi fiii le cheltuesc în mod nesocotit.* ION CR. III 157.

4⁰. † P. ext. (Cu complementele *mâncare, băutură*) A consumà. Cf. LB.

5⁰. † (Transilv.) A vinde (LB.), a desface (o marfă), a o petrece. *Er*[*o*]*monah Theofan... trimesese astă toamnă pe un călugăr, pentru a vinde cai. Nu i-a putut, «cheltuì» la Bistriţa; lasă unul la Cacfoc în Blaşfalău. «Hobliceşte popa de la Runcu şi-l ia; acesta-l cheltueşte»* (a. 1642). IORGA, D. B. I 73. [Cărţile] *mi le trimit înapoi protopopii, cu relaţie că nu le pot cheltuì aiât, pentru vremile aceste sărace de bani.* SCRISOARE (1814), ap. CA. 518.

6⁰. (La origine, în glumă) A mărità. *Şi-a cheltuit amândouă fetele* (Auzit în Braşov).

II. Refl. 1⁰. († şi regional) A face s. a aveà cheltueli (mari) cu cevà, a întrebuinţà bani (mulţi) spre a ajunge cevà. [O femee bolnavă] *la mulţi vraci să cheltuise şi nemică nu folosise.* VARLAAM, C. 340. *Ce folos iaste că ne vom cheltuì pentru să cinstim svântul, şi acela mai rău să mânie pre noi?* id. ib. II 4. *De să va cheltuì neştine să facă fie ce nameastii pre loc strein...* PRAV. p. 339. *Te-ai cheltuit astă-seară, pe fete să le cinsteşti.* PANN, Ş. I 26. *De unde v'aţi cheltuit, Dumnezeu să vă 'mplinească Însutit şi 'nmiit.* MARIAN, NA. 235.

2⁰. † A se întreţineà, a trăì. Cf. TDRG. *Constantin-vodă, măcar că cu ai săi bani se cheltuià...* CANTA, ap. DDRF.

III. Fig. 1⁰. A întrebuinţà s. consumà puteri, facultăţi, energie etc. spre a ajunge la cevà. (Slav.) *Iznuriáiu = cheltuéscŭ, storc* (*putearea*). MARDARIE, L. 1286. *Cheltuind toată puterea ta.* TES. II 308. *Tot focul amorului tânăr, tot delirul juneţei cei mai înflorite le-am cheltuit în adimenirile unei cochete.* C. NEGRUZZI, I 55. *A cheltuì puterile în deşert.* LM.

2⁰. A întrebuinţà timpul (LB., cf. STAN, M. 149) spre a ajunge la cevà, a petrece (timpul, viaţa) cu cevà. *Alaltă viaţă ş'au cheltuit în filosofie.* DOSOFTEIU, V. S. 170,₂. *Iară tu şi* [ceasul] *acesta îl cheltuéşti în lucrurile lumeşti şi în vorbe şi în râsuri.* MĂRGĂRITARE (1691) ap. GCR. I 293/₃₃. *Rămăşiţa vieţii mele aice s'o cheltuesc.* BELDIMAN, TR. 417. *Au hotărît să cheltuiască câteva zile, ca să vâneze cu vreun chip câteva lame.* DRĂGHICI, R. 71/₅.

[Scris şi *chiel-*. Prezentul indicat. *cheltuésc,* prin Ardeal şi *chéltuiu.* | Şi: **chiltuì** † vb. IVᵃ. *Kiltuiésk* = expendo. ANON. CAR. | Adjective: **cheltuít** (cu negativul **necheltuit**), **-ă** = (cu înţeles pasiv despre bani, puteri, timp) dat, întrebuinţat pe cevà; (cu înţeles activ, despre om), având cheltuieli, supărat din cauza cheltuielilor. (ad I) *Bani cheltuiţi cu nemiluita.* (ad II 1⁰) *Să fii dumn*[*eata*] *neostenit, nici cheltuit a mai intrà în judecăţ*[*i*] (a. 1779). FURNICĂ, I. C. 96. (ad I 1⁰ *Osteninţă cheltuită.* CANTEMIR, ap. TDRG *Comoară neîmpuţinată nechieltuită.* MINEIUL (1776) 8ᵇ, cf. 203ᵇ; — **cheltuitór** (cu opusul **necheltuitor**) COSTINESCU), **-oare** (adesea substantivat) = (cel) care cheltueşte; (mai des) căruia îi place a chel

tuì (COSTINESCU), a da banii cu uşurătate pe lucruri de prisos, risipitor, mână-spartă (LM.); care se poate cheltuì (I 4°), se consumă, se trece; † funcţionar care face cheltuielile, plăţile, casier. *Domnul orândui pe Constantin Kogălniceanu cheltuitor* (= casier). E. KOGĂLNICEANU, ap. TDRG. *Lucrurile... se împărţesc... în cheltuitoare şi necheltuitoare.* CODICA CALIMAH, ap. TDRG. *Cheltuitoare lucruri, res fungibiles, fongibles, sânt acele ce prin întrebuinţarea lor se cheltuesc, precum sânt: bani, grâu, vin, păpuşoiu şi altele.* CODICA ŢIV. A. $4/_{17}$. [Omul] *are mâni agonisitoare şi gură cheltuitoare.* PISCUPESCU, O. $92/_{10}$ *Nu fii zgârcit, căci banii strângătorului intră în mâna cheltuitorului* C. NEGRUZZI, I 248 (variantă: în mâna risipitorului). *O soţie alintată şi cheltuitoare.* IORGA, L. I 112; — (derivat din *cheltuială*) **cheltuiélnic, -ă** † = căruia îi place să cheltuiască, risipitor. *Bărbatul... cheltuelnic, jucător de cărţi.* GOLESCU, î. 31; — **cheltuiós, -oásă** † = care se face cu mare cheltuială, la care se cheltueşte mult, costisitor. *Caută... felurirea şi supţicerea gustului în mâncări şi petreceri cheltuioase.* MARCOVICI, D. 231. | Abstracte: **cheltuíre** s. f. (ad I 5° † Transilv.) *M'am ponosluit, că şi cheltuirea predicelor încă îmi aduce nu puţînă mâhnire...; cu cât dară mai puţîn pociu să mă întinz şi la cheltuirea celuialalt feliu de cărţi.* SCRISOARE (1813) ap. CA. 518; — **cheluít** s. a. *Bani de cheltuit* = de cheltuială.]

— Din ung. **költeni,** idem. Cf. cheltuială, chelciug.

CHELTUIÁLĂ s. f. 1°. *Dépense, frais.* 2°. *Viatique, argent de poche.* 3°. *Dépense, gaspillage, dissipation.* 4°. *Achats.* 5° *Aliments, vivres.* 6°-7°. *Dépense.* 8°. *Impôt.* 9°. *Garniture (d'un vêtement).* 10°. *Fleur de farine.* 11°. I artie du radeau.

În opoziţie cu: câştig, agonisită, strânsură, venit.

1°. Banii trebuincioşi pentru a procură ceva necesar, sumă cheltuită (I 1°) s. de cheltuit (COSTINESCU). *Le-au scris în cheltuială multă.* PALIA (1582) ap. GCR. I $38/_{2}$. *Am vrut să le tipăresc cu cheltuiala sfintei mănăstiri.* ÎNVĂŢĂTURI DE CÂMPULUNG (1642). ib. I $94/_{22}$. *Ucigătoriul... iaste datoriu... să plătească rudelor celui ucis toate cheltuielele ce au făcut.* PRAV. 333. *Să-l ducă* [pe ţăran] *de unde au fost, iară ei să rămâie cu toată paguba şi cheltuiala.* ib. 18. *Un plugar ce va fi sămânat sămânţa sa în pământ strein şi va fi cheltuit toată cheltuiala sa...* ib. 21. [Muierea] *are puteare toată cheltuiala, ce va fi de hrana ei, să ceară de la bărbat.* ib. 557. [Muierea] *să şadză acolo cu cheltuiala bărbatului.* ib. 618. *Un turn înalt, carele l-au zidit Iancul-vodă, ce-i zic Huneadi Ianoş, tot de pietri cioplite, cu mare cheltuială.* GEOGRAFIA ARDEALULUI (ca. 1660-80) ap. GCR. I $176/_{13}$. *Ai nevoit Măria-ta, necruţând cheltuială.* DOSOFTEIU, ib. I $240/_{13}$. *Dintr'a Măriii-tale cheltuială atâtea cărţi făcând...* BIBLIA (1688) 7 pr./$_{58}$ *L-au ales la domnie boicrii..., cu nevoinţa şi cheltuiala lui Şerban.* LET. II $254/_{4}$. *Guvernul a ordinat să se imprime operile lui, cu cheltuiala statului.* C. NEGRUZZI, I 336. *Ne-a aşezat bunicul în gazdă, cu toată cheltuiala lui, la una Irinuca.* CREANGĂ, A. $25/_{21}$. *Cheltuelile sânt mai mari de cât veniturile.* TDRG. *Cine plăteşte cheltuelile?* id. *Cheltueli de judecată.* HAMANGIU, C. C. 1727. *Osândit să plătească şi cheltuielele unui proces.* COSTINESCU. || (Loc. adj. şi adv.) **Cu cheltuială** = care a costat mult, costisitor. *Bunătate de copilă, crescută cu cheltuială prin pensioane.* ALECSANDRI. ap. TDRG. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 321.

2°. Bani meniţi a fi cheltuiţi pe ceva, sumă destinată spre un anumit scop, necesară cuiva ca să cheltuiască (la drum, ca să poată trăi). Mai ales: *a avea, a da, a luă* etc. **(bani) de cheltuială.** *Eu îţi voiu purtà grija pentru toată cheltuiala drumului.* DRĂGHICI, R. $6/_{13}$. *Eu nu am nici de cheltuială.* id. ib. $14/_{8}$, cf. $17/_{5}$. *Iaca mi-a dat şi bani... Am ştiut eu dinainte că are să ne iasă şi de cheltuială.* CREANGĂ, P. $161/_{6}$. *Te rog să-mi dai bani de cheltuială.* id. ib. $185/_{1}$. *Luă... şi de cheltuială ce pe apă nu curge.* ISPIRESCU, L. $33/_{24}$. *Dă-i bani de cheltuială Şi haine de premeneală Şi trăsură de porneală, Şi să se ducă să-ţi aducă Moşneagul de unde va şti.* ŞEZ. I $4/_{22}$. *Bani am azi şi mâne iară, Stau duşmanii să m'omoare, Că mai am de cheltuială.* ib. III $157/_{3}$. *A avea abia de cheltuială* = a trăi de pe o zi pe alta. PONTBRIANT. | Fig. (în glumă). # **A da cuiva de cheltuială** = a-l bate zdravăn. *Ei las' că ţi-oiu da eu ţie de cheltuială, măi crestatule şi pinticnatule!* CREANGĂ, P. $65/_{15}$. *Şi-ţi dă pumni de cheltuială.* DOINE, $25/_{21}$.

3. P. ext. Bani întrebuinţaţi fără socoteală, spre procurarea unor lucruri de prisos, bani risipiţi. *Cheltuiala unui ospăţ ce ne îmbuibă pântecele.* C. NEGRUZZI, I 253. *Nerozia are cheltuială mare.* PANN, P. V. I 96. || (Loc. adj. şi adv.) **Cu cheltuială** = scump, costisitor. *Vra să zică mâni o să avem bucate cu cheltuială.* ALECSANDRI. ap. TDRG. *Boieria şi prostia cu mare cheltuială se ţin.* ZANNE, P. IV 283. # *Obrazul subţire cu (mare) cheltuială se ţine.* IORD. GOLESCU, ap. id. II 321. || **A se pune pe cheltueli** = a cheltuì mai mult ca de obiceiu. COSTINESCU. **A băgà pe cineva în cheltuială** = a-l face să cheltuiască (bani mulţi).

4°. P. ext. (La plur.; rar) Lucruri cumpărate pentru ceva, cumpărături. *Se duce să cumpere cheltueli pentru îngropare.* ŞEZ. VII 136.

5°. (La plur.) † Lucruri de mâncare, merinde, alimente. Cf. chelşug (3°). *Şi-i deade cheltuiale şi-l trimise cu corabie.* DOSOFTEIU, V. S. 156_{2}.

6°. Spec. Partidă, într'un catastif, unde se trec sumele cheltuite, ieşite (cf. COSTINESCU).

7°. Fig. (Cf. cheltuì III). Întrebuinţarea (zadarnică s. cu folos) de timp, de muncă etc., risipă, irosire. *Se vedeau perechi învârtindu-se tot timpul în loc, cu o cheltuială de graţii şi cu o expresie de mulţumire, ce te făceà să zimbeşti.* VLAHUŢĂ, D. 4.

8°. Spec. † Impozit. *Am iertat numitei mănăstiri această pivniţă cu băutură, de camănă, de cepărit,... şi de toate cheltuelele, ori câte ar mai fi, să nu se supere cu nemică. Şi drept aceea poruncim şi vouă, carii veţi fi rânduiţi să strângeţi cheltuelile de pre la cărcime...* (a. 1758). URICARIUL, X $62/_{12}$.

9°. Garnitura (cu căptuşală cu tot, a) unei haine. Cf. CIHAC, II 489. *Un antereu dintr'o alagè cu mătasă, cu cheltuelile iarăşi de mătasă* (a. 1792). URICARIUL, IV $134/_{13}$.

10°. (Transilv. Numai în LB.) Floarea făinii, lamură, «Polen simila, flos farinæ: ...das Kernmehl».

11°. (La plutărit) Capătul trunchiului care serveşte de legătură şi nu se calculează la cubaj. Com. ITTU.

[Plur. *-tuiele* (URICARIUL, IV $22/_{12}$) şi *tuieli.* || Şi: (poate scris greşit) **cheltăiálă** † s. f., atestat numai la plur. *cheltăel[i].* HRISOV (1672) ap. GCR. I $208/_{1}$, — **chiltuiálă** † s. f. *Kiltuialĕ* = expensa. ANON. CAR.]

— Derivat din **cheltuì,** prin suf. abstr. *-eală.* Cf. chelşug.

CHELTUIÉLNIC, -Ă adj. }
CHELTUIÓS, -OÁSĂ † adj. } v. **cheltuì.**

CHEMÁ vb. I. A. *Crier.* B. I. 1°. *Appeler.* 2°. *Appeler (au secours), invoquer, implorer.*

3°. *Appeler, interjeter appel.* 4°. *Appeler, faire venir, aller chercher, inviter, convier.* 5°. *Convoquer.* 6°. *Citer.* 7. *Appeler.* II. 1°-2°. *Nommer.* 3°. *Nommer, désigner, destiner, engager.* 4°. *Appeler.* C. 1°. *S'appeler.* 2°. *Se nommer, porter le nom.* 3°. *S'appeller, signifier, s'entendre.*

A. † Intrans. A strigà (tare), a da alarmă (strigând după ajutor), cf. a zbierà. *Şi mergeà mulţi oameri chiemându-se: ia elu* (strigând: ia-l pre el N. TEST. 1648; strigând: rădică-l pre el. BIBLIA 1688). COD. VOR. 35/6. *Chémŭ* (pers. III plur.) *şi cântà.* CORESI, PS. 166. *Eu chiemaiu şi audzi-me, D-zeul mieu* PSALT. 23/3. *Chiemară derepţii, şi Domnul auzi-i şi de toată grija loru izbăvi-i ei.* ib. 60/10. *Chiemaiu cu toată înema me[a], audzi-me, Doamne.* ib. 264/11. *Usteniiu chiemându* (strigându HD) *şi tăcù grumadzul mieu.* ib. 131/8. (Neobicinuit, în forma pronominală: *a-şi chemà*) *Că tăcuiu, vechirà-se oasele meale, chiemându-mi* (strigându-mi D) *în toate dzile.* ib. 54/13. (Construit cu prep. către) *Cătră tire, Doamne, chiemu* (strigà-voiu D), *Dzeul mieu, se nu taci de mere* (=mine). ib. 47/6. *Şi chiemară* (strigară D) *cătră Domnul, când tânjià, şi de nevoile lor spăsì ei.* ib. 229/9. *Cu glasul mieu cătră Domnul chiemu* (strigaiu CD). ib. 4/2. *Cătră tire, Doamne, chiemu, cătră Dzeul mieu rogu-me.* ib. 50/10.

B. Trans. I. 1°. A invità pe cinevà să vie, pronunţându-i cu glas tare numele, a-i zice pe nume (COSTINESCU), a strigà pe cineva. (Direcţia în care doreşti să vină cel chemat se arată prin adverbe locale ca: (de) afară, des. înlături, înapoi s. îndărăt, înlăuntru etc.). *Kjĕm* = voco. ANON. CAR. *Deaci chemă Pavelu din sutaşi* (: Pavel *chemându* unul den sutaşi. N. TEST. 1648; *chemându* Pavel pre unul den sutaşi. BIBLIA 1688). COD. VOR. 51/6. *Doamne, chiemat-ai* (scos-ai H; scosă şi D; scoate CC; adu H) *din iad sufetul mieu.* PSALT. 50/1. *Şi chemà unul den feciori, întrebà.* CORESI, EV. 22/2. *Şi chemà-o şi zise cătră ea.* CUV. D. BĂTR. II 153. *Aud chemându-mă. Mă iertaţi, mă rog.* C. NEGRUZZI, I 40. *Într'o zi, capra cheamă iezii de pe-afară şi le zice...* CREANGĂ, P. 19/9. *Şi strigă seara pe lună: Hai, mândră, la apă bună! Şi mă cheamă dimineaţa: Hai, mândro, de-ţi spală faţa!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 49. | (Complinit prin: pe nume) *Pleacă gura la ureche-i, blând pe nume el o cheamă.* EMINESCU, P. 193. *Atunci ieşì Ileana Simziana şi le chemà* [pe iepe] *pe nume.* ISPIRESCU, L. 28/23. *Ea mi-l auzeà, Ea mi şi-l vedeà Şi la el strigà, Pe nume-l chemà.* TEODORESCU, P. P. 390b. # *A fi chemat de Dumnezeu* = a-i venì (cuivà) ceasul morţii. *Dragul tatei, iatà că Dumnezeu mă cheamà.* ISPIRESCU, L. 41/19. | P. ext. *Cheamà cânele:* fluierându-i.

2°. Spec. A rugà pe cinevà să-ţi vină într'ajutor, a invocà s. implorà ajutorul cuivà (spec al lui Dumnezeu), a apelà la... (Se construià odinioară şi cu prep. către) *Doamne,... auzi-mă în dzi ce chiemămu-te.* PSALT. 33/9. *Şi în scârbia mea chiemu Domnul, şi cătră Dzeul mieu chiemu* (strigaiu D). ib. 25/5-6. *Din grije chiemaiu Domnul şi auzìme în largu.* ib. 247/12. (Cu complementul: numele) *Numele Domnului chiemaiu.* ib. 245/9, cf. 246/7, 217/15. *Omul ce chiamă numele tău cel svânt.* DOSOFTEIU, V. S. 40. (Complinit prin în s. spre ajutor s. ajutorul cuivà). *Constantin, Ioan şi Nicolai... chemà cu glas mare şi pe cielanţi, spre agiutoriu.* DRĂGHICI, R. 83/4 *Robinson chemând agiutoriul lui Dumnezeu, au început să facă zidul.* id. ib. 105/2. *El cheamă într'ajutor vicleniia şi intriga.* COSTINESCU. *Dar ce fac, ticălosul, chemând spre ajutor zadarnica voastră putere?* MARCOVICI, C. 8/24. | P. anal. *Vizitaţi adesea pe aceşti nenorociţi asupra cărora se cheamă luarea voastră aminte.* id. D. 221. *Fiiul Romei... pleacă fruntea şi 'n durere moartea cheamă.* ALECSANDRI, P. II 20. # *Moartea nu vine când o chemi.* ZANNE, P. II 623.

3°. † (Jur. Construit cu acuz., ca în lat.) A apelà, a face apel la instanţa competentă, a alergà (II 3°). *Chiesariu chiem(i)* (: iau-mă pre împăratul. N. TEST. 1648; pre chesariu *chem.* BIBLIA 1688). COD. VOR. 67/14, cf. 72/6-7.

4°. P. ext. A invità pe cinevà să vină s. să aducă, a poftì prin cinevà să vină, a trimite după cinevà, a invità pe cinevà (la masă, la o petrecere, la un ospăţ, la nuntă etc., cf. în latina de mai târziu: *clamare amicos ad prandium*). *Şi se lăngedzeaşte neştine întru voi. se chiame preoţii băsearecilor, cumu se rugăciuri să facă spre el.* (: *cheame* preoţii besearecii. N. TEST. 1648; *chieame* pre preoţii besearecii. BIBLIA 1688). COD. VOR. 134/9. *Şi din Militu tremise întru Efesu şi chiemă preuţii besearecilor* (: trimease în Efes, de *chiemă* pre bătrânii besearecii. N. TEST. 1648; trimiţând la Efes, au *chiematŭ* pre cei bătrâni ai biserăricii. BIBLIA 1688) ib. 18/7. *Nu chemà bogaţii şi priatinii* [la praznic], *că într'altă dată te vor chemà şi aceia pre tine.* VARLAAM, C. II 4. *Învăţă să cheáme cu cinste la sine pre svântul.* id. ib. II 80. *Cel rănit n'au vrut să chiáme vraciu.* PRAV. MOLD. 68a. *Au trimis Caimacanul un ciuhodar la Nicolai-vodă, ca să-l chieme... la Poartă.* LET. II 139/24. *Trimite Domnul pre slugile sale, chemându pre toţi.* BIBLIA (1688) 3 pr./32. *Înaintea morţii sale, chemându-l, l-au sfătuit... cu multă înţelepciune.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/3. *Tatăl mieu... chemă pre naşu-mieu Păcală, mă încredinţă lui şi apoi murì.* C. NEGRUZZI, I 247. *Talpa iadului... trimite slujnica degrabă să-i cheme femeia cea străină la palat.* CREANGĂ, P. 96/20. *Ipate se trezeşte într'o zi cu socru-său, că vine şi-l cheamă la nunta unui frate al femeei sale.* id. ib. 169/10. *Chemă pe bucătar şi-i dete poruncă, (că) tot astfel de bucate să-i gătească.* ISPIRESCU, L. 23/13. *Eu n'o să-i întru 'n casă, Pân' n'o creşte mac în prag Şi m'o chemà ca să-l calc.* ib. 269. (Absolut) *Vornicèii mirelui chemă de regulă numai la mire.* MARIAN, ap. TDRG. # *Cheamă pe nebun la nuntă, ca să-ţi zică: Şi la anul!* ZANNE, P. IV 520.

5°. P. ext. A invità mai multe persoane, o mulţime la o adunare, a convocà (COSTINESCU). *Chiemă Pavel câţi erà întânii Iudeilor* (: *chemà* Pavel pre cei mai mari ai Jidovilor. N. TEST. 1648; *chemà* Pavel pre ceia ce erà Jidovi de frunte. BIBLIA 1688) COD. VOR. 100/10. *A chemà Camerele* (COSTINESCU) = a convocà parlamentul. *A chemà subt drapel* = a da ordine de prezentare la armată.

6°. Spec. (Învechit; une-ori întregit prin «faţă») A invità s. a provocà pe cinevà să se prezinte la lege (LB.), la judecată (COSTINESCU), de mărturie (DICŢ.), a soroci, a citâ. *Şi chematu fu el* (: *chemându-l înnainte*, începù a-l pârî Tertulie. N. TEST. 1648; *chemându-se* el începù a pârî pre el Tertil. BIBLIA 1688). COD. VOR. 57/5. [*Da*] *cărţi pe la scaune, la părcălabi, să cheme faţă pe cutare cu Turcul, să stea să le ia sama.* LET. II 87/18.

7°. P. anal. A-i face cuivà semn să vină, a provocà, a desfide să vină. *A chemà pre cineva cu mâna.* BARCIANU. *Şi-l trăgeà de mânecă, chemându-l la întrecere.* ISPIRESCU, U. 109/17, cf. 76/4. *Ochii ei cei cu albuş Mult mă cheamă din culcuş.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 33. *Ochii lelei caremi plac, Dulcişori şi micriori, Mă cheamă sub prunişori, Să mă scoaţă din fiori.* ib. 36. # *Pitulicea la luptă să nu cheme pe vultur.* ZANNE, P. I 605.

II. 1°. A distinge o persoană (s. un lucru) printr'un cuvânt care îl designează individual, a numì,

a pune nume. (Unipersonal; cu subiectul: oamenii s. Dumnezeu) (Slav.) *Trebnicŭ = cartea ce o chĭamă m[o]lităvnic.* MARDARIE, L. 3771. *Un lemn ce-l chiamă frăgariu, dud.* id. ib. 4409, cf. 2326, 2567. *Şi chemă lumina zio şi întunearecul noapte.* PALIA (1582), ap. GCR. I 34/4. *Fu chiemat Nifon.* GAVRIL, NIF. 6. *De acum înainte să ştii că te cheamă Harap-alb, aista ţi-i numele.* CREANGĂ, P. 207/16.

2°. A numì pe cinevà cu un calificativ, a designà pe cinevà de... *Şi se tatăl chiemaţi nefăţărând, cela ce giudecă tuturor* (: să *chemaţi* părinte pre acela ce giudecă fără făţărie. N. TEST. 1648; şi deaca *chemaţi* părinte pre cela ce fără făţărnicie judecă. BIBLIA 1688). COD. VOR. 142/7. *Sara ascultă Avraam, Dumnedzeu acela chemându* (: Sara îngăduià lui Avraam, *chemându-l* pre el giupân. N. TEST. 1648; Sara ascultà pre Avraam, Domn pre el *chemându-l.* BIBLIA 1688). ib. 152/7. | (Reflexiv cu înţeles pasiv) *Această Duminecă, ea se şi cheamă preaglăsitoare.* CORESI, EV. 12/7. *Cu faţa de aramă: Obiceaiu iaste de multe ori a chemà* [aşa] *pre carele nu ştie a-i fi ruşine.* MARDARIE, L. 1895. *Ucigătoriu de părinţi să chiamă şi cela ce-şi va ucide feciorul sau nepotul.* PRAV. 351. *Să chiamă sânge amestecat, când să va împreunà neştine cu o muiare ca aceaia, cu care nu să vor puteà împreunà cu nuntă.* ib. 837. (Complinit) *Se chemŭ numele* [*ap*]*ei izvorul celuia ce să roagă.* BIBLIA (1688) 186. *Ţii bogăţia numai pentru desfătarea ta? — Atunci te chemi* [= ţi se cuvine calificativul] *tâlhar şi nedrept.* ANTIM, ap. TDRG. *Pre toţi oamenii cei mai de frunte Ilirii îi chiamă cu acelaşi cuvânt* [boliari]. P. MAIOR, IST. 185. *Asta se va chemà ţie De-acuma nainte soţie.* MARIAN, NU. 791.

3°. P. ext. A numì pe cinevà într'o slujbă, a da cuivà o însărcinare, a designà pe cinevà ca destinat, menit pentru cevà, a da cuivà o misiune, a angajà (pe cinevà pentru cevà). *Spr' aceasta chiemaţi fuset, cum se blagoslovenie dobândiţi* (: spre aceasta sânteţi *chemaţi*, ca blagoslovenia să moşteniţi. N. TEST. 1648; spre aceasta v'aţi *chemat*, ca blagoslovenia să moşteniţi. BIBLIA 1688). COD. VOR. 153/9, cf. 149/11. *Fiecare unde au fost chemat, acolo să rămâie.* ANTIM, P. XXVII/11. *Este chemat ca profesor la...* POLIZU. | *A chemà în leafă* † = a angajà cu leafă (soldaţi mercenari), a năimì. *Şi socotì* [Aron-vodă] *să nu se încreadă ţerei şi lefeciilor de ţeară, ce au chiemat, în leafă Unguri, călări şi pedestri.* LET. I 206/13.

4°. Fig. A îndemnà pe cinevà să vie undevà, să apuce pe o cale. *Cela ce dintru turearecu chiemă voi în mierurata a lui lumiră* (: v'au *chemat* pre voi întru minunată lumina sa. N. TEST. 1648; pre voi au *chemat* la cea minunată a lui lumină. BIBLIA 1688). COD. VOR. 147/1, cf. 164/4-5. *Nu veniiu a chemà derepţii, ce păcătoşii la pocăinţă.* CORESI, EV. 5/4. *Patria..., câţi sânt nevrednici ai ei fii, Îi cheamă din ticăloşii.* I. VĂCĂRESCU, P. 270/6. *O vrere, o plecare..., carele pe nesimţite la fericire te cheamă* KONAKI, P. 293.

C. 1°. Refl. (= pasiv) şi trans. (unipersonal). A se numì, a avea numele. *De-acì venim în locul cela ce se chieamă Bura-pristanişte.* (: venim la un loc ce-l *chiamă* vad bun. N. TEST. 1648; venitam la un loc oarecarele ce să *chiemă* bune vaduri BIBLIA 1688). COD. VOR. 85/2. *Cartea ce se cheamă ev*[*an*]*gh*[*e*]*lie cu învăţătură.* CORESI, EV. 1/1. *Munte ce să chiamă acmù Slaagora.* MARDARIE, L. 45. *Un muncitoriu de la Athina ce l-au chemat* (: pre carele-l *chemà* MUNT.) *o Pisistratos.* PRAV. 1087. *Mă chiamă Iulian.* DOSOFTEIU, V. S. 16. *Vor unii să-i zică Moldovei că au chemat-o de mai nainte Ştitiia sau Schitiia.* LET. I 97/3. *Agungând la marginea Ţării-munteneşti, unde se chiamă Câmpina.* ib. II 262/29. *Istoricul care să chiamă Halcocondil.* BIBLIA (1688) 7 pr./24. *Să-ţi spuiu una şi bună, jupân Codofăţ (aşa chemà pe câne).* GORJAN, H. I 20. *Dacă cheamă pe cineva Aristid ori Caton,... va să zică oare că şi este însuşi Aristid ori Caton?* GHICA, A. 724. *La noi ca* [pasărea gélinotte] *se chiamă... cum se va fi chemând.* ODOBESCU, III 33/13. *Cum te chiamă, măi copile?* EMINESCU, P. 191. *Să ştii că mă chiamă Făt-frumos.* CREANGĂ, P. 88/22. *Vezi satul ista mare şi frumos? — se chiamă Grumăzeştii.* id. ib. 117/19. *Ce fel de vorbă-i asta, tată,... la D-ta urşii se cheamă găini?* id. ib. 188/7. *Cum se numeà cei doi mai mari, nu ştiu; dar cel mai mic se chemà Pepelea.* SBIERA, P. 1/2. *M'a făcut maica pe fân, Să mă cheme Gherasîm; M'a făcut maica pe paie, Să mă cheme Neculae.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 395. | *Ţi-oiu arătà (spune) eu cum mă cheamă!* (amenințare). PAMFILE, J. II. *Pe mine doar nu mă cheamă X.* (ca să fiu ca el). id. ib.

2°. (Mai rar în pers. 1 şi 2; învechit) † A-şi luà numele, a purtà numele, a se numì. *Nu sânt destoinic să mă chem fiiul tău.* CORESI, EV. 21/11, cf. 21/17. *Tu eşti Simon, tu te chemi Chifa, ce se zice Petru.* id. ib. 210/28. *Să chemà şi ei feciori de Domn, cu alt nume.* BIBLIA (1688) 7 pr./33. *Frate lui Dumnezeu te-ai chemătŭ.* MINEIUL (1776) 139²/1. *Eu nu mă chiem tizule, eu mă chem Ioniţă.* SBIERA, P. 8.

3°. († şi regional) A se zice, a se socotì, a fi, a însemnà, a se înţelege, a simbolizà; a (se) considerà; a se atribuì cuivà cevà, a revenì, a fi al cuivà. *Caprele cheamă-se păcătoşii.* CORESI, EV. 39/2, cf. 27/11, 18. *Comoară să chiamă aur.* PRAV. 312. *Pomul de va fi bătrân sau uscat, acela nu să chiamă pom.* ib. 74. [Comoara] *nu să va chemà a stăpânului, iară a celuia ce o au găsit..., de să va află că s'au găsit comoara la vremea ce ţineà Pavel acel loc, să nu să chiame altuia* (să *nu se chiame* a altuia MUNT.), *ce numai a lui Pavel.* ib. 304. *Priiatelul şi ruda, de va suduì pre priiatel sau pre rudă, nu să chiamă* (: nu se socoteaşte MUNT.) *că l-au suduit cu gând rău, cumu l-are suduì vreun străin.* ib. 895. *Cela ce-şi va băgà muiaria în hiară sau o va închide undeva, ca într'o temniţă, să chiamă că are vrăjmăşie spre dânsa.* ib. 594. *Un om cu fămeaia sa dormind într'un aşternut, vor împresurà-şi pruncul între sine şi-l vor omorî, acesta lucru nu să va chemà c'au făcut ei de mintea lor cea rea, ce le-au fost greşală.* ib. 1081. *Cela ce de mare sărăcie va furà..., acesta să să iarte; iară de vor vrea să-l şi cearte, mai pre puţin, iară nu ca pre un fur, pentru că să chiamă c'au furat de nevoie.* ib. 175. *Ho, mă! ce vă este? zise Zaharia, sărind ca un vultur între dânşii. Casă de oameni de treabă se cheamă asta?* CREANGĂ, A. 113/2. *Iată ce se cheamă a vorbì!* = aşa se vorbeşte omeneşte, aceasta e vorbă cum se cade. COSTINESCU. *Acum îmi place! Iată ce se cheamă a vorbì!* CONTEMPORANUL, II 218. | (Şi la persoana 1 şi 2) A se socotì, a se considerà. *Să te chemi şi tu că ai doi juncani în bătălură, din munca ta.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Mă chem că sânt bogat* = se zice despre mine (s. lumea crede) că aş fi bogat. *Am o pipă şi-o căldare Şi mă chem că-s gazdă mare.* MARIAN, SA. 133. # **Cum se cheamă, cum s'ar chemà** = cum s'ar zice, care va să zică. *Cum, adicătelea nu ştiu a strânge, cum se cheamă nu-s gospodină?* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Ce folos că are cap aşa de frumos..., dacă nu se serveşte de el, decât, cum s'ar chemà, de fudulie goală?* VLAHUŢĂ, ap. id. **Se cheamă (vorba) că** = se zice că, ci-că, e vorba că, doară. *Se cheamă (vorba) că a plecat.* TDRG. *Dar boierul se cheamă că eră bătrân tare.* SADOVEANU, LUC. VI 389. *Şi pe vremea ceea eram eu vier... dar atuncea se cheamă*

că eram tânăr. id. ib. VI 389. *Acù se cheamă vorba că-i rândul Mitranei.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

[Scris şi *chiemà*. Odată, în COD. VOR., **clemà** † vb. I. *Cleamă-se vătahul.* 72/6-7. || Abstracte: **chemáre** s. f. (ad A.) Strigare, urlet. *Nu uita chemarea mişeilor.* PSALT. 13/1. *Chemări desperate şi înfuriate.* ODOBESCU, ap. TDRG. *Fiara* [lupul] *scoase deodată o chemare sfâşietoare şi dureroasă, un glas de durere fără nume.* SADOVEANU, P. S. 42; (ad B. I. 1°) Strigare pe nume. *Acum te chem; chemarea-mi ascultă-vei? Din neguri reci plutind te vei desface?* EMINESCU, P. 51, cf. 264. *Chemare nominală* = strigarea numelor după catalog. Cf. COSTINESCU. (ad B. I 2°) Invocare, implorare, rugăciune, rugăminte, apel. *Graiurile meale socoteaşte, Doamne, înţeleage chemarea mea.* PSALT. 5/15. *Au doară şi a Moscalilor chiemare, şi apoi mai pre urmă vicleşug...* LET. II 384/16. *Astupat-ai gurile hiarăor cu chiemările ceale dumnezeiceşti.* MINEIUL (1776) 562/1, cf. 1232/1. *Nu putem decât a strigà asupra vandalismului şi a face o chemare la inimi nobile.* C. NEGRUZZI, I 204. *Ah! la-a mea jale, la-a mea chiemare, Dacă-al tău suflet e simţitor, Vin' să-ţi dau numai o sărutare.* ALECSANDRI, P. I 152. *Să chemi cumplita moarte şi ea, la-a ta chemare, Să rădă, să te lase luptând cu-a ta mustrare.* id. ib. III 305. (ad B. I 4°) Invitare. *Au trimis Caimacamul un ciuhodar la Nicolai-Vodă, ca să-l chieme să meargă la Poartă; care chiemare, macar că Nicolai-vodă o ştià pentru ce este,... s'au sculat, de au mers.* LET. II 139/24. *Împăratul umblà să prinză pe hoţi, prin viclenie. Asta fu chemarea boierilor la ospăţ.* ISPIRESCU, L. 376/33. (ad B. I 5°) Convocare. *Acolo ieşind în spătărie Nicolai-Vodă, neştiind chemarea sa Turcii, unde acolo intrând şi Turcii, chemând şi pre iazagiul, de le-au celit fermanul.* LET. II 97/35. *Din sfera mea veniiu cu greu, Ca să-ţi urmez chemarea.* EMINESCU, P. 264. [Leul] *au poruncit... să facă tuturor chemare De o obştească adunare.* DONICI, F. I 51. *Şiruri de plăieşi urcându-se la chemarea unui bucium.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Întâia, a doua chemare a rezervelor.* TDRG. (ad B. I 6°) Citaţie. *Şi după formi întâiu chemări s'au rânduit.* DONICI, F. II 47. *Judecătorul de instrucţie, până atunci gata să intre în şedinţă la orice chemare, începù să refuze acum, zicând că-i copleşit de treburi.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 28. (ad B. I 7°) *Se porniră din toate părţile şerpii, ca frunza şi ca iarba, care veneau la chemarea împăratului lor* [care le fluerase] *şi i se închinară.* POP. ap. GCR. II 354/31. (ad B. II 1°) Numire. (Slav.) Imenovanie = *numire, chiemáre*: MARDARIE, L. 1314. (ad B. II 3°) Vocaţiune, destinaţie, menire, rost, misiune, slujbă (cf. LB.). *Să nu ne arătăm nedestoinici chemăriei.* CORESI, EV. 307/25. *Vrând... să-şi plinească şi această mare datorie a chemării sale.* BIBLIA (1795), ap. GCR. II 156/19. *Poeţii cei mari, a căror chemare poetică este mai presus de contestare...* MAIORESCU, CR. I 111/15. [Vasile Alecsandri] *păruse a-şi fi terminat chemarea literară.* id. ib. I 286/15. *Dumnezeul poeziei îl trimise pe pământ Să-mi arăte-a mea chemare, Să deştepte al meu cânt.* I. NEGRUZZI, II 247. *Învăţătorul îmi pare a fi un tânăr de ispravă, care-şi pricepe chemarea.* VLAHUŢA, ap. TDRG. *Ei şi-au plinit chemarea lor Şi i-am văzut murind uşor.* COŞBUC, B. 155/21. *Nalta chemare a acestui popor.* DDRF. (ad B. II 4°) Îndemn, impuls. *Chiemare la tipărirea cărţilor româneşti.* (a. 1821), ap. GCR II 234/16. *Fiice depărtate De a lor nevinovate A sexului chemări.* DONICI, F. II 59. *Instinctul... nici aşteaptă chemarea... Nici rămâne, nici adoarme, nici face greş vreodată.* KONAKI, P. 293. *Pân' ce-şi împlinesc* [peştii] *chemarea împerecherii.* F. R. ATILA, 63; — (lat. *clamatus*) **chemát** s. a. Cf. CDDE. (ad B. I 2°) *Te-ai cam grăbit, Măria-ta, cu chiematul* (= chemare într'ajutor) *Moscalilor.* LET. II 342/33; (ad B. I 4°) *În loc de-a merge la logodnă ca la un chemat* (= invitare), *s'au dus asupra Turcilor.* ŞINCAI, HR. II 137/21; — **chemătúră** † s. f. *Kjěmětură* = vocatio. ANON. CAR. | Adjectiv: **chemát, -ă** (cu negativul: **nechemat, -ă**) adj. subst. (ad B. I 1°) *Kjemat* = vocatus. ANON. CAR. (ad B. I 4°) Invitat, poftit. *Svetuiaşle dostoinicu chematului se vie.* COD. VOR. *Ziceţi chemaţilor, adecă* (= iată) *prânzul mieu gătiiu.* TETRAEV. (1574) 238. *Tremise slugile sale să cheáme chemáţii la nuntă.* VARLAAM, C. 286, cf. 2882, 3582. *Dacă la nuntă eşti chemat, ce mai aştepţi, să nu alergi?* ZANNE, P. IV 527. *Mulţi sânt chemaţi, şi puţini aleşi.* CORESI, EV. 303/17. *Iară de va fi mărs fata singură la bărbat... nechemată de nime, atunci vinovatul nu o va îndzestrà.* PRAV. 797. *Gostului* [= oaspelui] *nechemat î-i locul după uşă* = cel nepoftit la ospăţ nu e băgat în samă (ZANNE, P. IV 207), nepoftitul n'are scaun. *Nu întrà în casă nechemat, nu bea pahar neînchinat.* ŞEZ. IX 168. (ad B. II 3°) Destinat, designat, menit, îndreptăţit. *Testatorul va treace supt tăcere pre acei ce după dreptate sânt chiemáţi la moştenire.* PRAVILA (1814) 138. *Presimte că-i chemat în astă lume La un falnic viitor.* ALECSANDRI, P. II 75. *Poezia, ca toate artele, este chemată a exprimà frumosul.* MAIORESCU, C. I 71. *Este o linie de demarcaţiune... între poeţii cei chemaţi şi între simplii făcători de rime.* id. ib. I 7119. *Eu eram chemat să-i dau o slabă expresie* [opoziţiunii]. id. D. II 250. | (BIS.) *Cei chemaţi* = catecumenii. LM. s. v.; — (neobicinuit; creaţia lui ŞINCAI) **nechemăcióş, -oásă** (îndărăpt) † adj. = irevocabil. *S'au făcut acest contract care să fie pururea nestricat şi nechemăcios îndărăpt.* HR. III 276/11, cf. I 354/16; — (lat. *clamatorius, -a*) **chemătór (chimătór** DENSUSIANU, Ţ. H.) **-oáre** adj. subst. = care strigă, cheamă, invită; † (gram.; substantivat subt forma fem., traducând pe) vocativ (I. GOLESCU, ap. DDRF.); spec. tânăr (unul din partea mirelui, celălalt din partea miresei. H. XVIII 77) care invită la nuntă, vornicel. Cf. LB., PITIŞ, IV. R. R. I 108, MARIAN, NU. 215/20, SE. I 85; DENSUŞIANU, Ţ. H., PĂCALĂ, M. R. 168, N. R. R. IV 71; (la fem., în ţinutul Năsăudului) fată s. nevastă tânără care invită la nuntă, vătăjiţă, vorniciţă, druşcă, nevastă-tânără. Cf. MARIAN, NU. 233/12, MÂNDRESCU, P. P. 195. *Kjěmětor* = vocator, invitator. ANON. CAR. *Să ne fie însoţită cu chemătórii bucuriea.* DOSOFTEIU, V. S. 3 pr. *Ia, ieşi pân'afară, C'afară te cheamă Doi-trei chemători, Juni colindători.* TEODORESCU, P. P. 18. *Noi, Ioane, -aş'am gândit, Că ni-i chemà chemătoare; Ne-ai chemat petrecătoare.* MARIAN, Î. 2811/27. *Aude'n depărtare glas de clopot chemător.* ALECSANDRI, P. II 38.]

— Din lat. **clamo, -are,** idem.

CHEMĂÍ vb. IV v. **chimăi.**

CHEMĂTÚRĂ s. f. v. **chemà.**

CHÉMBRICĂ s. f. sing. (Comerc.) Sorte d'étoffe (de coton), *calicot.* — Un fel de stofă de bumbac s. pânză vopsită şi lustruită (cu care se îmbracă cosciugul. H. IV 160). DICŢ., cf. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 659. *Perdele de chembrieă.* FILIMON, C. II 601. *Chembrica roşie ce îmbrăcà sicriul.* VLAHUŢĂ, D. 235. *Pleoapa de brad uscat* [a cosciugului] *îmbrăcată în chembrică verde.* DELAVRANCEA, S. 153/11. *Stambă şi chimbrică pentru polci şi cămăşi.* SANDU, SĂM. V 14. [Şi: **chimbrică** s. f. sing. H. IV 160, (poate numai grafie greşită)

chímbric s. m. sing. *1 cămaşe de chimbric* (a. 1815). IORGA, S. D. VII 44.]
— Termen comercial, din engl. *cambric*, germ. *Cambric, Cambrai*. Cf. TDRG.

CHEMELÁVHĂ s. f. (Biser.) v. **camilafcă.**

CHEMÉŞĂ (Îmbrăc.) s. f. (ş. d.) } v. **cămaşă.**
CHEMÉŞE (Îmbrăc.) s. f. (ş. d.) }

CHEMETIN, -Ă adj. (Accentul?) *Actif, laborieux.* — Bărbat, harnic. LB. (subt b ă r b a t).

CHEMIE s. f. v. **chimie.**

CHEMNÍ vb. IV^a v. **chefni.**

CHEMULUÍ † vb. IV^a. *Réfléchir, tenir compte de qqch., scruter, observer.* — (Ungurism) A socoti, a chibzui, a ţinea seama, a cercetà, a observà. *Pre minuţel socotind, chemuluîndŭ şi bine cerchind acest lucru...* (Maramureş, a. 1690). IORGA, S. D. XII 234. [Astăzi păstrat numai în Moldova, în l o c. a d v. **cu uechimu(r)luita** = cu nemiluita, fără socoteală, nechibzuit, fără să ţină seama, fără măsură, foarte mult. [Un boier aveà] *avere cu nechimuluita, de nu-i mai ştià sama.* SEVASTOS, P. 61. *I dă bani cu nechimurluita.* id. ib. 131. *Atunci are să fie vai de cel ce a luat cu nechimuluita şi cu hăbauca muncuşoara altuia.* ŞEZ. II 106/$_4$.]
— Din ung. **kémelni, kémlelni,** idem. C. L a c e a, *Docoromania* IV 778.

CHEN s. a. v. **chenar.**

CHENÁR s. a. 1°. *Bord, bout.* 2°. *Bord, cadre, lisière; vignette; crénelage, grènetis.* 3°. *Corniche.*
1°. † Margine (de sat s. de oraş). *Ieşind din curtea unui unchiaş ce-i eră casa cam la chenar.* STOLNICUL DUMITRACHE, 404.
2°. Marginea unui lucru (de obiceiu de o coloare deosebită s. cu un desen deosebit decât restul), s p e c. marginea unei stofe şi broderia cusută pe margine (ŞIO.), bordură, tivitură (de o coloare deosebită) (cf. COSTINESCU), bordura simplă s. înfloriţă ce se face în jurul unei pagine (cf. CĂL. TIP.), crestătura de pe marginea unei monete, z i m ţ i (cf. PONTBRIANT, DR. III 747). *Roche de pământiu, cu 3 rânduri chenaruri* (a. 1821). ap. ŞIO. *Şi iar mai citi poezia, răsfoind mai departe filele cu chenar înflorit.* ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Frumoase farfurii, cu chenar dublu, unul conabiu, lat, pe muche, şi altul pembe, îngust, pe buză.* CARAGIALE, M. 27. *Pe foaia netedă a pergamentului se desfac lămurit... chenarele şi frontispiciile cu împletituri de linii.* IORGA, L. R. II. *Jilţul... vechiu, cu chenar galben, din fundul căruia se deslănau căltii negricioşi.* SĂM. I 14. *Luă cu dânsa... o basmă, cu chenar pe margine.* ISPIRESCU, L. 194/$_{14}$. *1 scoarţă sau foiţă în păpuşi, cu alesături pe de lături, în chenaruri.* SEVASTOS, N. 46/$_{27}$. *Dascălul nostru s'a odihnit, în sfârşit, şi dânsul. Mi-o spune-o scrisoare cu chenarul negru.* PETRESCU, I. 62. | F i g. *Soarele, la zori, şerpueşte munţii Trieştului cu chenare de rubin.* DELAVRANCEA, S. 70/$_{10}$. *Şi, cum iasca din punte pâlpâià uşor, chenarul umbros ce azvârleà pe tavan, se clătinà domol pe pereţi.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV. 369. | (Bot.) **Chenarul-bălţii** = *Limosella aquatica*, mică plantă ierboasă, cu flori mici, trandafirii, numită (prin apropiere de cuvântul *canar* v. c) şi c a n a r u l - b ă l ţ i i. DICŢ.; **chinarul-luncii** s. a. = h o r ş t i. Cf. BARCIANU, ALEXI.
3°. S p e c. (Arhitect.) Sculpturi (în piatră), care încadrează ferestrele s. uşile unei clădiri, cf. c i u b u c. *Şi afară, pe arcuirea ruptă, se mai văd chenare şi urme de figuri în acelaşi stil.* IORGA, N. R. A. I 286. *Un chenar frumos săpat, care înfăţişează o ramură de acantus cu flori.* GHICA-BUDEŞTI, MON. IST. II 24.
[Scris şi *chienar*. | Plur: *-nare* şi *-naruri*. | Şi: **chinár** s. a., (în Banat, cf. sârb. *čenar*) **cinár** s. a. *Pânză cu cinari (cu şărgi).* H. XVIII 144. | R e c o n s t r u c ţ i e: **chen** s. a. = margine, bordură. POLIZU, ALEXI. *Chen de fir* = tresă. POLIZU. | V e r b: **chenărui (chinărui)** IV^a trans. = a împrejmui cu chenare, (cu participul) **chenăruit (chinăruit), -ă** adj. *Îşi suflecară mânecile chenăruite în stacojiu.* DELAVRANCEA, S. 46/$_2$. *Haine fumurii de vânător, chenăruite şi găitănate cu verde.* id. ap. TDRG. *Un candelabru pluteà în mijlocul salonului, şi, legănându-se uşor, mişcà flăcările a trei rânduri de lumânări cari se înşuteau, chinăruite de curcubee, în lanţurile de prisme ce legau în arcuri-arcuri feşnic de feşnic.* id. S. 121/$_4$.]
— Din turc. **kenar,** idem. ŞIO.

CHENĂRUÍ vb. IV^a v. **chenar.**

CHENCĂNÍ vb. IV^a (En parlant du loup) Pousser des *hurlements.* — (Despre lupi) *Lupul urlă, chencăneşte.* H. XII 139.
— Onomatopee.

CHÉNDELĂ adj. subst. fem. = **lăuză** (în părţile Braşovului şi ale Sibiiului) ALEXI. *Pentru molitva şi stropirea sfeştanie a căsii unde au zăcut muiere chendelă fl. 7 crei[ţari].* NORMĂ (Sibiiu, a. 1784) ap. IORGA, S. D. XIII 15. [Şi: **chéndilă** adj. subst. fem. I. MOLNAR, ap. DR. IV 391. || V e r b: **chendelì** IV^a = a devenì lăuză, a fi în lăuzie. | A b s t r a c t: **chendelíe** s. f. = lăuzie.]
— Din săseşte (*Kindl?* Cf. germ. *Kindbett* «lăuzie»).

CHENDELÍ vb. IV^a
CHENDELÍE s. f. } v. **chendelă.**
CHÉNDILĂ adj. subst. fem.

CHÉNDRU † s. a. v. **centru.**

CHENEÁF † s. a. *Lieux d'aisance.* — (Turcism) Umblătoare (ŞIO), privată, cf. l a t r i n ă, c l o s e t. *Dintr'un lemn se poate face şi uşe de geamie şi lupată de cheneaf.* GORJAN, ib.
— Din turc. **kenef,** idem. ŞIO.

CHENEAFÁŞ † s. a. v. **canavaţă.**

CHENÉZ s. m. (şi d.) v. **cneaz.**

CHENJERÍE s. f. (Comerţ) v. **tojer.**

CHENONÍC † s. a. (Bis.) v. **chinonic.**

CHENTÁVRU † s. m. v. **centaur.**

CHENTRÁL, -Ă † adj. } v. **centru.**
CHÉNTRU † s. a. }

CHENTÚŞ s. a. (Îmbrăc.) v. **contăş.**

CHENUÍ † vb. IV^a v. **chinui.**

CHENZÍNĂ s. f. *Quinzaine* (salaire). — (Franţuzism) Leafa pe 15 zile (pe o jumătate de lună). *Nici până acuma nu mi-a venit chenzina.* DUNĂREANU, CH. 92.
— *N.* după fr. Cf. d u z i n ă.

CHEOF! Interjecţie care imită strigătul copoilor. DR. IV 885.
— Onomatopee. Cf. c h e i n ă i (1°), c l e f ă i.

CHEOFNÍ vb. IVa v. **chefni.**

CHEOTOÁRE adj. şi s. f. A. (*Pierre*) *de bornage.* B. I. 1°. *Entaille, coche.* 2°. *Jointure cornière* des solives d'une maison, *angle* (d'une maison). II. 1°. *Articulation, cou-de pied.* 2°. *Commissures* (des lèvres). 3°. *Lacet* (au moyen duquel on serre la chemise au cou). 4°. *Boutonnière.* 5°. *Agrafe* (de livre). 6°. *Attache* (de la faux). 7°-8°. *Lacet, nœud, maille.* 9°. *Brûlerie, distillerie.*

A. Adj. f. † *Piatră cheotoare* = piatră de hotar (între două moşii). *Şi s'au pus 2 pietri hotar, chiotori* (a. 1785). IORGA, S. D. VII 238. *O piatră veche chiotoare Pripicenilor şi Stoicanilor* (Iaşi, a. 1789). ib. VII 239.

B. S. f. I. (Dulgh.) 1° Crestătura făcută într'o bucată de lemn, în care se îmbucă altă bucată, încheietoare (1°), încheietură (1°), muşcătură, cuib, prescură (Muntele Drăganu, jud. Cluj; Agriş, jud. Arad). Com. M. ITTU.

2°. Capetele bârnelor, ieşite afară (ŞEZ. VII 185) la cele patru colţuri ale casei (DAMÉ, T. 99, care de obiceiu nu se văruesc PĂCALĂ, R. 404), numite şi zimţi (PAMFILE, I. C. 439); p. ext. colţ de casă (VICIU, GL., ŞEZ. VII 178, făcută de bârne, fără stâlpi) s. de stână (Muşiţa, jud. Prahova, com. N. GOLOGAN), cf. încheietură, vurghină, zrob (Răşinari, jud. Sibiiu, com. M. ITTU); colţ de gard (constând dintr'un par înfipt vertical în pământ, unde se împreună capetele parilor s. nuielelor aşezate orizontal), locul unde se întâlnesc două plăşi de garduri (RĂDULDSCU-CODIN, I.), numit şi zimţi, căţei (cf. PAMFILE, I. C. 447); coama s. culmea casei în locul unde se împreună căpriorii, încheietură, cătuşă, chingă (2°). Pe bârna cheotorii lăsată mai lungă se anină coasele. BUD, P. P. *Şi vei face lor chiotóri vinete, la marginea unui gard, de o parte, la împreunare... Şi 50 de chiotóri vei face la un gard.* BIBLIA (1688) 57b. *O piatră hotar, ce s'au pus în chiotoarea gardului din sus a casei* (a. 1748). URICARIUL, V 317/10. *În jos mergând, alături cu Uliţa-ciobotărească, până în cheietoarea zăplazilor d-sale Paharnicu' Ilie* (a. 1761). ib. VII 30/3. *S'au dus pe cheotoare în podul lui Samoilă Jiga* (a. 1800). IORGA, S. D. XII 215. *Au luat cloca şi au trântit[-o] de cheotoare* (a. 1827). id. ib. XII 213. *Se aflau nu departe de dânsul, ascunşi după cheutorile unei case.* MARIAN, T. 313/10. *Locul său [al sufletului] de petrecere e închietura (cheitoarea) casei de către răsărit.* id. I 432/25. *Ie-ţi acuma ziua bună... De la grădină cu flori Şi de la patru chetori.* id. ib. 573, cf. 538/14. *Bucură-te, soacrămare, Că-ţi vine pieptănătoare, Să te ungă cu unsoare, Să te deie cu capul de chiotoare.* id. NU. 631/28. *Te roagă la cheotori (chitori* MARIAN, NU. 94/17, JARNÍK-BÁRSEANU, D. 446) *Ca să-ţi vie peţitori.* BIBICESCU, P. P. 76, cf. MARIAN, SA. 109. *Spală şi haina mea Care-am holteit cu ea, Ş'o 'ntinde la cheotoare, S'o pălească sfântul soare.* ŞEZ. V 64b/11. *Iorgule, mă rog matale. Dă-i cuivă vr'o cinci parale, Să-ţi taie nucu' din cale Şi bradu' din chiutoare Şi răchita din cărare.* ib. III 22b/25. *Am să li fac un legânel, Legânel de stăjărel, Din chetoarea căsuţii Până 'n fundu' grădinii.* MÂNDRESCU, P. P. 191. *Staţi, măi, şi nu araţi, Şi de chiotori vă alăturaţi.* POP, ap. GCR. II 333. *Nu veni pe la chiotoare.* RETEGANUL, TR. 114/1. *Lelea care-i beutoare Stă cu litra 'n chiotoare.* id. CH. 118. *Sculaţi, gâzde, nu dormiţi, Că vă vin colindători, Pe la uşi, pe la cetori.* ION CR. III 228, CRĂC. 54. *De când şăd la cheotoare, O trecut o lumânare.* ION, CR. III 247. *Hai, murgule, 'n pas mai tare, S'ajungem în sat cu soare, Să te leg de chiotoare.* ib. IV 302. *Am lăsat coasa 'n cetoare.* DOINE. 197/25. *Lăsaiu coasa pe cheotoare Şi drăguţa ca şi-o floare,* BUD, P. P. 39. *Păsărică zburătoare, fugi, bade, de ceotoare, Că şi alţii m'ar iubi, De tine nu pot veni* (Buduş, Trans.). VICIU, GL. *Rădi şi cheotorile de la casă* (de bucurie mare). Cf. MARIAN, NA 62/10, ZANNE, P. III 101.

II. P. anal. 1. Articulaţie (a piciorului, cf. DDRF., BARCIANU), încheietură.

2°. Colţul gurii. *Să nu mănânci în capătul soarelui, că faci caş la chiotorile gurii.* ION CR. III 148.

3°. Una din cele două băieri s., mai ales, amândouă băierile (de multe ori cu câte un ciucure la capete, Şişeşti, Mehedinţi, com. N. IONESCU, fiind o podoabă a cămăşii cu cănăcei mulţi şi, printre cănăcei, mărgele şi bănuţi H. X, 33, cf. 540), cu care se încheie gură cămăşii ţărăneşti, în loc de nasture, (cf. TDRG., COSTINESCU, FRÂNCU-CANDREA, R. 50, ŞEZ. II 186/26, VII 178, VICIU, GL., MARIAN, SE. I 123. RĂDULESCU-CODIN, I., GOROVEI, GR., Valea Crişului, com. T. L. BLAGA); ochiu de aţă, de găitan etc. în care se încheie nasturele de la gura cămăşii, sumanului etc., încheietoare, cf. agrafă, fibulă, butonieră, copcă (PAMFILE, C. Ţ. 150, cf. RĂDULESCU-CODIN, I., com. N. IONESCU); p. ext. legătura s. aţa cu care se leagă ceva (Abrud). VICIU, GL. *Kyutori.* ANON. CAR. *Îşi sfărâmă asemenea şi chiăutoarea mantalei sale.* BĂLCESCU, M. V. 392/13. *S'au descoperit două hărdăiaşe, de bronz, care conţineau brăţări de aur, fibule sau chiăotori în spirale.* ODOBESCU, II 297. [Cămăşile erau] *tot găuri şi iar găuri, fără bumbi şi fără chiotori.* SLAVICI, N. II 280. *Îşi desnodă cheutorile blanei, gâfâind.* PETRESCU, S. 125. *Se mai obicinueşte ca în timpul holerei oamenii să poarte la cheotoarea cămăşii strut (= bucheţel) de pelin.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 87. *Să nu gătesti hainele Sâmbăta, să leşi măcar o cheotoare nelegată, că nu-i bine pentru sănătate.* ŞEZ. I 277/13. *Într'acolo omul... călare, Cu căpăstrul de chiotoare.* RETEGANUL, P. III 62/28. *Ginerile rămâneà, Să rupă soacrei chetoare. El odată de zor trăgeà, El nici rupeà chetoarea, Şi rupeà rochia.* MAT. FOLC. II 1260. *Dorul mieu şi-al dumitale Facă-l Dumnezeu o floare, Să mi-l port la cheotoare.* PAMFILE, C. Ţ. 150. *De-ar fi dorul ca o floare, Să-l port legat la cheptoare.* COSTIN, M. D. 12. *Dintr'o sută de fuioare, Mi-a făcut o cheutoare* MARIAN, SA. 139.

4°. Gaura din partea stângă a gulerului hainei, butonieră. *Cu rozeta la cheietoare.* TDRG. *Gătit cu cravată roşie, cu flori la cheutoare... Robea întră în bufet.* DUNĂREANU, CH. 154.

5°. Legătură de piele cu care se încheie tablele unei cărţi, cf. cataramă. *Chiotorile de piele sânt rupte.* CREŢU, 4.

6°. (La coasă) Fiecare din cele două legături (*cheotoarea-de-jos* şi *cheotoarea-de-sus*) cu care se prinde cârligul de coasă (Zorleni, Tutova). ION CR. III 226, cf. PAMFILE, A. 128;

7°. (La hamurile de un cal) Cureaua care, sucită şi dată după hulubă, leagă cercul. Cf. PAMFILE, I. C. 49. (La plur.) Cele două aţe (adesea cureluşe) de legat jugul. Com. FURTUNĂ;

8°. (Pesc. La plur.) Ochetele care servesc pentru a prinde cu ele plasa de cele patru capete ale arcurilor. ANTIPA, P. 142. Laţul din capătul anaului, id. ib. 327. Ochiurile de la perimete (cu care se prinde unul de altul, par'c'ar fi un nasture). id. ib. 335, 345, cf. (la orie) 442, (la leasă) 607.

9°. *Chiutoare* = povarna în care se fierb prunele pentru prepararea rachiului (Poiana-Sărată, jud. Trei-Scaune). Com. P. BIRŢ.

[Plur. *-tori.*] | Şi: **cheutóare, chiotóare, chiutóare** s. f. ŞEZ. III 22b/25 (pronunţ. *chi-o, chi-u-* şi *chio-, chiu-*, dial. *t'otoare* VICIU, GL., *ciotóare* ib., *k'iuitoare* JAHRESBER, VI 58), (Banat; ad B I 2°, II 3°) **cheptóare** s. f. *Folariul... are cheptori şi bumbi de piele şi se încheptură la umărul stâng*

şi la subţioara stângă. LIUBA-IANA, M. 20, cf. 94, **chetoáre** (dial. *t'etoáre* JAHRESBER. VI 81, *cetoare*), (+ *cheie*) **cheietoáre, cheitoáre, chietoáre, cheiotoáre** s. f. (Mar.) = fr. oeil de pie DDRF; (cu schimb de sufix ad I 1°) **cheotúră** s. f. (pronunţ *k'otură*, jud. Cluj, com. M. ITTU); (+ *încheià*) **închiotoáre** s. f. = colţ de casă încheiat din bârne (PAMFILE, CRĂC. 69), gaura hainei, chiotorile. *Închiotoarea copcii* = babă (II 5°). PONTBRIANT. | Diminutiv: **chietoreà** s. f. = încheietură, articulaţie mică, cf. încheie(ie)tureà. *Din toate cheitoarele.* PASCULESCU, L. P. 115. | Verb.: **închiotorà** (pronunţ. *-chĭo-*), **închetorà** † I (ind. prez. pers. I *închiótor*, *închétor* LB. şi *închiotoréz* VÂRCOL, V.), (Ban.) **închepturà** (**încheptorà** GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 93) vb. I = a încheià (lemne); a îmbăierà (LB.), a îmbumbà, a încheià (cu şirete, cu o agrafă, cataramă, copcă, igliţă etc. PONTBRIANT, BARCIANU). *Răslogii de la o plasă se pun cu cei din altă plasă, capăt pe capăt închiotoraţi.* PAMFILE, I. C. 447. *Cămeşa copilului nu se închiotoră.* GOROVEI, CR. 519. *Cuşma... se încheptură sub barbă cu o cătăramă de aramă prinsă de o cureà.* LIUBA-IANA, M. 19, cf. 20. | Abstract (concretizat; de la un verb *cheotorà*=încheotorà): **cheotorătúră** s. f. = limba cioplită, mai groasă în afară decât înlăuntru, la capătul unei bârne, spre a puteà fi încheiată cu altă bârnă (Lunca, jud. Cluj). Com. M. ITTU.]

— Din lat. pop. ***clautoria** (din **clautus* în loc de *clavatus*). DACOROMANIA, IV 706 ş. u.

CHEOTORĂTÚRĂ s. f. }
CHEOTÚRĂ s. f. } v. **cheotoare.**

CHÉPĂ s. f. (Ihț.) = **scrumbie de Dunăre** (Clupea alosa). Cf. DICŢ.

— Din ital. **cheppia,** veneţ. **chiepa,** idem. TDRG.

CHEPCEÁ s. f. *Écumoire.* — Lingură mare găurită, cu care se ia spuma (Mold. TDRG.), lingură de umblat în metale topite (ŞIO.), cf. checeà. [Şi: **chipceà** s. f. TDRG.]

— Din turc. **kepçe,** idem. ŞIO. Cf. chepcel.

CHEPCEÁ s. f. *Tapis de feutre.* — (Suspect; atestat numai la DDRF.) Covor de pâslă.

CHEPCÉL s. a. 1°. *Puisoir.* 2°. Instrument de pêche.

1°. (Banat, Haţeg şi la Românii din Serbia) Cauc. DR. I 248. *Jos la rădăcină, O lină fântână, Cu jgheab de alamă, Cu ţuţur de fer, Chepcel de-aurel, Bea voinici cu el* (Râtcova, în Craina). DR. I 248.

2°. (Pesc.) Instrument de pescuit (obleţul ANTIPA, F. I. 161), în forma unei linguri foarte mari, învelită în plasă. Se mai numeşte şi: (Brăila) cârlionţ, (Turtucaia) târboc, (Oltenia) cârstaş s. posfat. ANTIPA, P. 377.

[Şi: **chipcél** s. a. (ad 1°) *Şi-şi scoase chipcelul lui şi-l umplù cu apă.* MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. CCR. 200; (ad 2°) ANTIPA, F. I 161, (cu rostire dialectală) *cepcél* s. a. (Petrila, Haţeg). DENSUSIANU, Ţ. H., Com. ITTU. | Nomen agentis: (ad 2°) **chipcelár** s. m. = pescar de meserie din porturi, care prinde peşte cu chipcelul. ANTIPA, P. 377-8.]

— După G. Giuglea, *Dacoromania* I 248, formă dialectală (cu *che-, chi-*, în loc de *că-*, asemenea ca în *chemeşe, chimeşe* etc. şi cu *u* > *p* ca în *căplà* < căută, *cheptoare* < cheutoare), în loc de **căucel** (lat. **caucellus),** diminutivul lui *cauc.* Cf. căpceà, chepceà.

CHEPENEÁG s. a. (Îmbrăc.) v. **căpeneag.**

CHEPENÉL s. a. (Îmbrăc.) *Manteau.* — Mantà, căpeneag (mic). *Mai ales când îşi mai aruncà şi un chepenel negru pe umeri.* IRINEU, S. B. 16.

— **În loc de** *chepenegel,* diminutiv din **chepeneag.**

CHEPÉNG s. a. 1°. *Trappe.* 2°. *Volet, contrevent.* 3°. *Verrou.*

1°. Uşă de pivniţă aşezată orizontal la nivelul podelii. ŞIO., cf. COSTINESCU. *Iese din beciu,... închide chepengul la loc.* CARAGIALE, T. I 57/3. *Ridicase chepengul pimniţei şi-l legase, ca să nu-l ridice mereu la fiecare scoatere de apă.* MARION, ap. ŞIO. *Se speteà, săltând chepengul de după teşgheà.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, 656 (glosat prin: capacul pimniţei. CHIRIŢESCU, GR. 245).

2°. Oblon (I. GOLESCU, C. I 264) la fereastră, la un galantar s. la o uşă de prăvălie, care se poate ridicà şi lăsà vertical. Cf. COSTINESCU. # Loc. adv. **În chepeng** = putându-se ridicà şi lăsà vertical. *Ferestrele catului de sus... cu obloane ce se trăgeau în chepeng.* ODOBESCU, I 127/4.

3°. (Borcea, jud. Ialomiţa) Zăvor. COM. SAT. I 49.

[Plur. *-penguri.* | Şi: (ad 1°) **chipéng** s. a. FAMILIA, ap. RUDOW, XVII 410, **chiopéng** s. a. TDRG., (ad 2°) **chepénghiu** s. a. I. GOLESCU, C. I 264, (ad 3°) **chepént** s. a.]

— Din turc. **kepenk,** idem. ŞIO.

CHEPÉNGHIU s. a. }
CHEPÉNT s. a. } v. **chepeng.**

CHEPTOÁRE s. f. v. **cheotoare.**

CHER adv. v. **chiar.**

CHÉRA s. f. art. *Madame.* — (Grecism) Cocoana, doamna (urmat totdeauna de nume). *Eram... în contact mai des cu chera Sofiţa* (o grecoaică). GHICA, S. 297. *Chera Nastasia sau mania pensiilor* (titlu). ALECSANDRI, T. 99. *Chera Zinca, vino, dragă!* I. NEGRUZZI, IV 524. *Chera Cheralina.* MAT. FOLC. 203. [Şi (probabil din n.-grec. *κυρά μου* «doamna mea»): **cheramà** s. f. = cocoană (CHIRIŢESCU, GR. 250), **cheramò** s. f. *Chiriţa (către ţigancă): da tu, cheramo, ce stai, par'că clocești ouă?* ALECSANDRI, T. 395, cf. 540, **chiramò** (cu plur. **chiraméle)** s. f. = doamna mea, cocoana mea. FILIMON. C. II 344, notă. *Iată, boiări domnia-voastră, vin şi chiramele* [în loc de chiramelele]. id. ib. II 344. | Diminutiv: **chiriţă** s. f. *Peuliţă chiriţă şi acasă chisăliţă.* PANN, ap. TDRG. *Cucoana Chiriţa* (tip vestit al unei provinciale cu ifose de doamnă cultă, în comediile lui V. Alecsandri).]

— Din grec. *κυρά*, idem. Cf. chir, cheraţiţă.

CHERACHÉ † s. f. *Manteau de cérémonie.* — (Turcism) Mantie de gală împodobită cu fir. ŞIO. *Vezirul hanului au îmbrăcat pe Nicolai-vodă cu chirachè, şi peste chirachè cu caftan foarte frumos.* AXINTE URICARIUL, LET. II 176. *L-au trecut peste hotar, îmbrăcându-l paşa cu blană, şi deosăbit cherechè nouă.* E. KOGĂLNICEANU, ib. III 231/14. *L-au îmbrăcat* [pe Domn] *şi cu blană de samur, şi pe beizadeà, fratele Domnului, cu cheracheà.* GHEORGACHI, ib. III 326/31. *Domnul au poroncit de au îmbrăcat pe Mehter-baş cu cheracheà.* id. ib. III 327/3. [Şi: **cherechè** † s. f., **chirachè** † s. f.]

— Din turc. **kerakè** (< grec. *κυριακή χλαμύς* «hlamidă domnească») idem. ŞIO.

CHERĂÍ vb. IV^{a} v. **chiorăi.**

CHERĂÍ vb. IV^{a} v. **chirăi.**

CHERAMÓ s. f. v. **chera.**

CHERAPLÉŞ s. m. *Nigaud.* — (Mold.) Prostănac, prostălău. Cf. DICŢ. *Dacă mi-i logodnică, de ce-mi zice cherapleş?* ALECSANDRI, T. 522, cf. 518. *O fat'aşa bogată, Şi blândă şi frumoasă Să fie măritată C'un cherapleş?* I. NEGRUZZI, II 43.
— Dintr'un ung. ***kereplös** «flecar» (din *kerepel* «flecăreşte, hodorogeşte», cf. *kereplye, kereplő* «huruitoare»).

CHERĂBÁBĂ s. f. (Bot.) = **calarabă** (Banat). DR. I 361.

CHERAŢÍŢĂ s. f. *Coquette.* — (Grecism) Femeie cochetă, afectată (greacă ALECSANDRI, T. 1759) *Chiriţa: De când am venit în Iaşi, ca să-mi mărit fetele, am prins istericale, ca o cheraţiţă.* id. ib. 414.
— Din n.-grec. *χερατζίτζα*, idem. TDRG.

CHÉRBEL s. m. (Bot., Transilv.) *Cherbel auriu* = *antonică* (*chaerophyllum aureum*) BARCIANU.
— Din germ. **Kälber(kropf),** idem.

CHERC s. a. Ronde paysanne à l'occasion du dernier jour gras. Réunion de garçons et filles.—Joc ce se face în seara lăsatului de post la Paşti (şi la Crăciun); flăcăi şi fete se adună (după cină) înaintea cârciumii sau la marginea satului, unde aprind un foc şi joacă împrejurul lui până se stinge. DENSUSIANU, Ţ. H., (Merişori pe Jiu) VICIU, GL.; adunare de fete şi feciori la o casă (Vereşmort, pe Mureş) VICIU, GL.; bere[1] (2°) (Sângiorz, jud. Bistriţa-Năsăud), com. E. MĂRCUŞ şi E. BUIA. [Rostit *t'érk*, scris şi **tierc.** | Verb: **cherculi** IV[a] = (Munţii Apuseni, despre flăcăi şi fete) A se jucă glumind (SIMA, M.), a se ciupi, a se îmbrânci (FRÂNCU-CANDREA, R. 50)].
— Din ung. **kerék** «roată». DR. IV 679.

CHERCĂNÍ vb. IV[a] v. **chiorâi.**

CHERCĂNÍ vb. IV[a] v. **chircâi.**

CHERCHELÍ vb. IV[a] refl. v. **chirchili.**

CHERCHÉLIE † s. f. *Fers.* — (Numai la DOSOFTEIU, la plur.) Fiare, ferecătură. *Ridicând doă cherchélii* (lemma: ferecătură) *greale în umerile sale..., le-au încins la mijloc, peste gol.* V. S. 240.

CHÉRCHELIŢĂ s. f. (Entom.) v. **chercheriţă[1].**

CHÉRCHERIŢĂ s. f. (Entom.) 1°. *Pou du mouton* (*Melophagus ovinus*). 2°. *Hippobosca equina.*
1°. = **căpuşă.** MARIAN, INS. 400, PAMFILE, J. II. # *Te-ai umplut de checheriţi* = ai nădăjduit mult, şi n'ai folosit nimic. id. ib. (cf. m'ai umplut de Filipeşti). *Plin de chichiriţă*=n'are nimic. ION CR. II 109. *Mai capătă checheriţă* (*căpuşe*). DAN, P. 48.
2°. *Checheriţă de cal* = *musca-calului.* MARIAN, INS. 397, cf. TDRG.
[Şi: **chécheriţă, chícheriţă, chíchiriţă** (H. VI 105, X 259, XII 556), **chichiriză, ciciriză, chércheliţă, chírchiriţă** s. f. *Chirchiriţa, Mirchiriţa, Cârcei toboriţa* (= Fasolea). GOROVEI, C. 139/11; (+ *cercel*) **cérceliţă, certeliţă,** (+ *căcă*) **căcărâţă** s. f. MARIAN, INS.]
— Pare a fi un derivat din tulpina slavă *kyk-*, din care e derivat şi verbul paleoslav *kyčiti* «a se umflă» şi bulg. *kekerica* «broască». Şi «căpuşa» şi «broasca» pot fi considerate ca «animalul care se umflă». Cuvântul se găseşte şi la Ciangăii din Moldova (*kíker*) şi la Secuii din Ciuc (*kikirce*), cu sensul de «căpuşă».

CHERCHERIŢĂ s. f. *Grêle.* — (Muscel) Grindină măruntă, căderea pietrei în bucăţele mici de tot. H. IX 435. Cf. chercheriţă[1].

CHÉRCHET s. a. *Coassement.* — (Banat) Orăcăit (de broaşte). *Că tare mi s'o urît, De cherchetul broaştelor, De şuierul şerpilor.* CĂTANĂ, B. 17.
— Onomatopee (derivată cu suf. *-et*).

CHERCHEZÍ vb. IV[a] refl. v. **chirchili.**

CHERCHÍLĂ s. f. *Ballot* d'un batelier. — Tot ce are un plutaş ca povară de haine şi mâncare, zechilă. (Com. ITTU); cf. catrafuse, tărhat.
— Pare a sta în legătură cu ung. *teher* (acuz. *terhet*) «povară, încărcătură», având sufixul din zechilă; cf. terhechiu, tărhat.

CHERCITÚRĂ s. f. v. **corcì.**

CHERCIU s. m. *Buisson.* — (Bârgău, Bistriţa) Tufă, bufoiu. Com. ITTU.
— Cf. chirchilig, chircì.

CHERCUÍ vb. IV[a] v. **cherc.**

CHÉRCURĂ s. 1. (Bot.) = **papanaş** (*Trifolium arvense*). BARCIANU, PANŢU, PL. [Plur. *chercuri.*]

CHERDÁME s. f. (Bot.) v. **cardamă.**

CHERDÓS s. m. sing. *Gain, profit, avantage.*— (Cuvântul, al cărui sens original e cel de «câştig, folos, profit, avantaj, beneficiu», e atestat numai în câtevă locuţiuni) **A nu aveà cherdós cu cinevà** = a n'o puteà scoate la cale. *Vine băiatu' de slăbeşte şi plânge, de nu ştii ce să te mai faci, şi mâni-sa* (= mă-sii) *i se face milă, că vede că nu are cherdos cu el, nu are încătrău* (Braşov). PITIŞ, CONV. LIT. XXXVII 717. (Poate, influenţat de *«a se cărdăşì cu cinevà»*) **A nu-şi face cherdos (chirdos, chirdus) cu cinevà** = a nu-şi face de lucru cu cinevà (= a nu începe afaceri, a nu căutà avantagii de la cinevà). *Să nu-ţi faci chirdos* (glosat prin: «prietenie, intimitate») *cu Vasile, că le bate!* (Baia, Suceava). ŞEZ. XXXII 16. [*Nu-ţi face*] *chirdus* = nu-ţi face şagă cu prostul, nu glumì. ŞEZ. V 56/17. [Şi: **chirdos, chirdus** s. m. sing. (accentul ?)].
— Din n.-grec. *κέρδος*, idem. Cf. chirdosì.

CHERDUS s. m. sing. v. **chirdos.**

CHERECHÉ † s. f. v. **cherache.**

CHERÉM s. m. sing. 1°. *Faveur, grâce, bienveillance.* 2°. *Discrétion, disposition, caprice.*
1°. (Învechit) Favoare, graţie, bunăvoinţă. Cf. ŞIO. *Câte lucruri mari a săvârşit acest prea lăudat om, şi încă săvârşeşte până în ziua de astăzi la oricine năzueşte la cheremul său.* GORJAN, H. II 106.
2°. (În locuţiunile:) **A fi (a rămâneà** TDRG) **la cheremul cuivà** = a fi la discreţia (dispoziţia CHIRIŢESCU, GR. 248) cuivà (Şişeşti, Mehedinţi, com. N. IONESCU, cf. ALECSANDRI, T. 1761), la bunul-plac al cuivà; **a aveà pe cinevà la cherem**=a aveà pe cinevà la mână, a dispune de cinevà; (rar) **a nu-i venì cuivà la cherem**=a nu-i venì la socoteală, a nu-i convenì. *Hioteglu te aveà la cheremul lui, după cum zic Turcii, căci aveà la îndemână un arsenal întreg.* GHICA, S. 350. *Bine că i-am prins portretu' la mână!.; de-acum îi la cheremul meu.* ALECSANDRI, T. 513. *Arvinte: Să rup zapisu'?..., nu-mi vine la socoteală!... Să-i dau pe Mândica;... nu-mi vine la cherem!... Ce să fac?* id. ib. 840.

Îi veneà greu să se mlădie sub disciplina de oțel a pensionului lui Aețiu, să asculte de toți, să fie cel mai umil dintre cei mai mari, mai umil chiar decât cei mai mici, la cheremul tuturor. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 362.

[Și: **cherím** s. m. sing. (Șișești, Mehedinți) com. N. IONESCU, (prin confuzie) **chilím** s. m. sing. *Românii erà la chilimu' lor* (Glodeanu-Sărat, jud. Buzău). GRAIUL, I 224.]

— Din turc. **kerem,** idem. ȘIO.

CHERESTÁR † s. m. } **CHERESTĂRÍE** † s. f. } v. **cheresteà.**

CHERESTEÁ s. f. 1°. *Bois de construction, charpente.* 2°. *Construction en bois.* 3°. *Charpente, carcasse* (en parlant d'un homme). 4°. *Mécanisme.*

1°. Lemn de construcție, lemnăria (bârnele, scândurile, lații, etc.) care intră într'o construcție spre a susținea celelalte părți. Cf. H. XVI 48. *Codri... al căror lemn nu este numai pentru cheresteà și pentru foc.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Viind... multe porunci... pentru... care, boi,... pod,... cherestele și alte multe nesfârșite angării.* LET. III $193/_{5}$. *Se făcuse atâte fermanuri la Domnul de Moldova, ca să triimată zaherè la Hotin... și cherestè, ca să facă pod la Isacce.* ib. III $270/_{31}$. *Cheresteaua podului de Dunăre.* DUMITRACHE, C. 401. *Cheresteaua, adică lemnele cele lucrate ce merg la Țara turcească... scoarțele, scândurile, lații sau alte cherestele.* TARIF (1792) ap. ȘIO. *În vremea ce va avè cineva trebuință de cherestè, ori pentru casă, sau ori pentru care alt lucru, să găsască prin pădurile de pe aproape mai cu ieftin preț* (a. 1792). URICARIUL, I $347/_{1}$. *Cu rândurială să iеie cei ce vor avè trebuință de orice feliu de cherestè și lemne de ars în foc* (a. 1794). ib. IV $43/_{14}$. *Când va fi trebuință de cherestele pentru întemeiarea cetăților de la Rumelè* (= Rumelia). TES. II 311. *Au trimis și meșteri și altă aposchevi de cherestè și, începând, au zidit această mănăstire.* ARHIVA R. II 63. *Vodă, în urma focului, au făcut și el ajutor orașului, cu heresteà, măcar că o plăteà orășanii oamenilor din țară ce o aduceà după domnească poruncă, dar numai mai ușor în nart și făceà înlesnire oamenilor la facerea caselor.* DIONISIE, ap. ȘIO. *Făceà, de câțiva ani, negoț de cherestè.* ALECSANDRI, ap. ȘIO. *Vrea să-și târguiască lână ori heresteà, de la munte.* ODOBESCU, I 375. [S'a dat] *medalia de argint... pentru heresteà.* I. IONESCU, P. 550. *Toată cheresteaua din țară a fost trasă de Ruși la Brăila și Zimnicea.* ZAMFIRESCU, R. 209. *Lemnele de cherestele.* XENOPOL, ap. RUDOW, XVIII 408. # (Învechit) *Nu-i e heresteà obrazul* (se zice de omul cu obraz subțire). ZANNE, P. III 103.

2°. P. ext. Construcție de lemn pe care se sprijinește ceva. *Un schelet de cort lungăreț de lemn (o heresteà), pe care se așează* [porumbul tăiat în... snopi formând un cort] *care se numește șatră.* ION CR. IV 221.

3°. P. anal. Construcție fizică solidă, structură osoasă,(fig.), osatură; p. ext. persoană (mai ales femeie) bine făcută, bine desvoltată. *E un om cu o heresteà uriașă: un cap ca de taur...* CARAGIALE, S. $139/_{22}$. *Cucoana Casandra își scoteà la iveală, în preajma mea, cheresteaua de ființă antediluviană.* SADOVEANU, S. 157. | *Ce mai heresteà!* se zice (în Munt.), cu o aluzie peiorativă, despre o femeie voinică, bine făcută; cf. acăstău.

4°. P. ext. Mecanism (de ceas). DICȚ. Cf. COSTINESCU, subt copertă.

[Plur. *-stele* | Și (prin apropiere de *ferăstrău, herăstrău*): **heresteà, hiresteà** (TDRG), **ferestreà** s. f. *Se duceà cu tată-său în munte, la făcut ferestreà.* CREANGĂ, CONV. LIT. XIV 374. | Derivate: (< turc. *keresteğy*) **cherestegíu, chiristigíu, herestegíu** (TDRG), **hiristigíu** (I. IONESCU, D. 495), **hirestigíu** (TDRG), după POLIZU, și **cherestăr** † s. m. = negustor de cheresteà, cel care lucrează cheresteà. DICȚ. *Diferințele cari există... între cherestegiu, dulgher, tâmplar, strungar și ebenist...* GHICA, S. 235. *Jupân Dumitrache cherestegiul.* MAIORESCU, CR. II $173/_{18}$. *Chiristigii de prin Dudescu și Antim.* ZAMFIRESCU, R. 6. — **cherestegíe** (DICȚ), **cherestegerie, cherestigirie** (Mold.), **herestegerie** (TDRG) **hirestegerie** (ib.), după POLIZU și **cherestărie** † s. f. = curte mare unde se ține cheresteà, depozit de cheresteà. *Să-mi arză cherestegeria?* CARAGIALE, ap. ȘIO. *Magazia cea mare de cherestigirie a lui jupân Dumitrache.* id. ap. TDRG.]

— Din turc. **kerestè,** idem.

CHERESTEGERÍE s. f. } **CHERESTEGÍE** s. . } **CHERESTEGÍU** s. m. } **CHERESTIGIRÍE** s. f. } v. **cheresteà.**

CHERFÁRIU s. m. v. **târfă.**

CHERHANÁ *s.* f. 1°. *Fabrique.* 2°. Dépôt où on travaille le poisson.

1°. † Fabrică de postav, de lumânări, de săpun, etc. Cf. ȘIO. *Să vadă locul și apele, și să voroveascâ cu ei, ca, de se va pute, să facă chirhană, adecă postăvărie.* LET. III $263/_{11}$. *Să plătească la cherhaneà câte 15 bani la ocă de tabac.* DOC. (a. 1783), ap. ȘIO *Lumânăria de ceară albă și alte cherhanèle de lumânări de seu sau de săpun* (a. 1790). ib. *Cherhaneaua lumânăriei de ceară albă este a mitocului episcopiei Râmnic* (a. 1797). ib.

2°. (Pesc.) Construcție (făcută pe marginea apelor CHIRIȚESCU, GR. 248) simplă, răcoroasă, bine aerisită, în care se găsesc instalațiuni speciale pentru prepararea, conservarea și transportarea peștelui. Cf. ANTIPA, P. 369, 694, 689, 696, 697, H. I 120, 206, VII 262, XIV 446, CONTEMPORANUL, IV 141. *Tot peștele scos de la cârlige se expediază imediat la cherhanalele cele mai apropiate.* ANTIPA, P. 369. *Peste vr'un ceas, am ajuns la chirhanul cel mai apropiat de Sulina.* CONTEMPORANUL, IV 141. *De-asupra apei Dunărei, pe podeaua de scânduri groase, pe care se înalță cherhanalele de pește, începură a mișună oamenii de lucru.* TAFRALI, D. 13. *Cherhaneaua de icre erà deschisă.* id. ib. 14. *Toate iezerele, toate chirhanalele le cunoșteà omul acesta.* SANDU-ALDEA, A. M. 5. *Un câne de la vr'un chirhan urlă a pustiu.* CRĂSESCU, ap. ȘIO.

[Și: **cherhaneă, chirhanà, chiranà** (ANTIPA, P. 777, H. VII 262), **chirhaneà** (RUDOW, XVII 410) s. f., (ad 2°) **chirhán** s. a. | Derivat: **cherhanagíu** s. m. = lucrător la o cherhanà (1°), lumânărar, săpunar (ȘIO); (ad 2°) lucrător la o cherhanà (2°). Cf. ANTIPA, P. 691. *Să fie opriți cherhanagiii a nu mai lucrà în târg* (a. 1790). ȘIO.]

— Din turc. **kerhanè,** idem (1°). ȘIO.

CHERHANAGÍU s, m. } **CHERHANEÁ** s. f. } v. **cherhanà.**

CHERÍ vb. IV^{a} v. **chiar.**

CHERÍM s. m. sing. v. **cherem.**

CHERINĂ s. f. Nourriture pour les porcs. — (Mehedinți) Amestecătură de dovleac fiert, făină, sare etc. care se dă la porci. H. IX 87. [Accentuat, probabil, *-rínă.*]

— Dacă înţelesul original a fost «mâncare pentru câni», cuvântul ar puteà sta în legătură cu sârb. *ker* «câne» (care, la rândul său, e împrumutat din rom. *căre*, forma rotacizată a lui *câne*).

CHERLĂÍ vb. IV v. **chelălăì.**

CHERLOPÁN s. a. v. **chirlopan.**

CHERMEÀ † s. f. *Ballot.* — (Turcism) Pachet, balot, teanc (ŞIO), cf. t r â m b ă (de pânză), s u l. *Chermele de postav de ţară, ce merg la Ţara turcească.* TARIF (a. 1792) ib.

— Din turc. **kerma** «pli, plissage, plissure». ŞIO.

CHERMELÉU adj. m. *Gris* (pris de vin). — (Banat) Ameţit de băutură, c h i r c h i l i t. *Cum eră el acuma cam chermelcu, apucă sabia de mănunchiu şi începù a tăià în dreapta şi în stânga, de căđeau zmeii ca iarba şi ca frunza.* CĂTANĂ, P. I 102.

CHERMÉS s. m. sing. v. **cârmâz.**

CHERN s. a. (Tipogr.) Terme de fonderie de lettres. — (Germanism) Instrument de turnătorie, care formează grosimea literei. CĂL. TIP.

— Din germ. **Kern** «placă în instrumentul de turnătorie de litere». LACEA.

CHERNĂRÍE s. f. Lieu où l'on garde l'eau dans les cabanes des bûcherons. — Locul destinat pentru păstrarea vaselor cu apă în coliba lucrătorilor de păduri (Vişeul-de-sus, în Maramureş). Com. I. ITTU.

— Din germ. **Kellnerei** «locul unde se dă băutură într'o cârciumă».

CHÉRPĂ s. f.
CHERPEDÉL s. a. } v. **cherpedin.**

CHERPEDÍN s. a. *Tenailles.* — (Turcism; rar) Cleşte de fierar (H. III 19, XII 173, 228, XIV 377) s. de dulgher (PAMFILE, I. C. 116, H. III 228, XIV 377). [Şi: **cherpedine** s. a. ŞIO., **cherpedél** s. a. H, VII 407, (Dobrogea) com. GH. CÂRNU; (reconstruit): **chérpă** s. f. H. III 266.]

— Din turc **kerpedin,** idem. ŞIO.

CHERPEDÍNE s. a. v. **cherpedin.**

CHERPÍCIU s. a. *Brique crue.* — (Turcism) Cărămidă din pământ nears cu care sânt clădite casele în Dobrogea (CRĂINICEANU, ap. ŞIO.); făcută din mocirlă amestecată cu paie; e de două, trei ori mai mare decât cea obicinuită (Oltenia, CONV. LIT. a. 54, p. 165).

— Din turc. **kerpič,** idem. ŞIO.

CHÉRSĂ s. f. (Bot.) = **zarzără** (Gogolina, în Bucov.) Com. AR. TOMIAC. *Nucă nucoasă, chersă flocoasă* [în variante: p e r s i c ă flocoasă], *porc pântănog, chersă de dârlog?* (= Plugul). GOROVEI, C. 300 (din Bucov.)

— Pare a fi o formă reconstituită din dialectalul *chersăc* = piersic. Cf. G. P a s c u, *Cimilituri*, 138.

CHERSÍN s. a. (Mold.) 1°. *Auge.* 2°. *Puisoir.* 1°. C o v a t ă adâncă, largă şi scurtă (cf. CREANGĂ, GL,, ION CR. II 110, ŞEZ. VIII 88), în care se plămădeşte pânea (H. I 105). [Iedul) *cel mijlociu, fuştiu iute sub un chersin.* CREANGĂ, P. $23/_{14}$, cf. $24/_{12}$.

2. P. a n a l. C ă u ş mare rotund (Broşteni, CREANGĂ, GL.) făcut din modâlca cioloroasă a unui copac (ŞEZ. VII 153).

CHERŢĂNEĂLĂ s. f. v. **cherţăni.**

CHERŢĂNÍ, CHERŢÂNÍ vb. IV. *Piailler, pleurnicher.* — (Despre şoareci) A c h i ţ c ă i; (despre copii) a s c â n c i. *Şoarecele cherţâne.* | *Într'o zi, pe când copiii îi cherţăneau de foame.* MUSCEL, 76. [A b s t r a c t: **cherţănéală** s. f. *Pe urmă auzì fel de fel de scânceli şi cherţăneli* (de draci). PAMFILE, D. 72.]

— Onomatopee.

CHERTÉC s. a. v. **chertic.**

CHERTÍC s. a. 1°. *Coche, entaille.* 2°. *Coupon.* 1°. Crestătură făcută în lemn (cf. DICŢ.), pe răboj, la ocne, ca mijloc de contabilitate la vânzarea sării (cf. CIHAC, II 562, ŞIO); p. e x t. dovadă pentru socoteli. *Un chertic domnesc, de 2000 ocă sare.* SOUTZO, ap. ŞIO.

2°. Partea răbojului tăiată din matcă, servind pentru control. Cf. r ă b o j, ţ i n c u ş ă. (Rucăr, jud. Muscel). Com. LACEA.

[Şi: **chertéc** s. a. (Rucăr, jud. Muscel).]

— Din turc. **kertik,** idem. CIHAC, II 562.

CHERT(IU) s. a. v. **cheart.**

CHERŢÍU s. m. (Păst.) v. **terţiu.**

CHERUVÍC s. m. (Bis.) = **heruvic** (subt **heruvim**). *N'au mai putut să cânte nici cheruvic, nici chinonic.* GHICA, S. 61.

— Din gr. χερουβικὸς (ὕμνος), idem.

CHÉRVĂL s. m. (Bot.) = **asmăţuiu** (*Anthriscus cerefolium*). PĂCALĂ, M. R. 22 (şi la Braşov).

— Dintr'o formă săsească corespunzând germ. **Kerbel** (intrat şi la Slavi, cf. B e r n e k e r, *Sl. Wb.* 501).

CHERVÁN s. a. 1°. *Caravane.* 2°. *Grand chariot.* 1°. † C a r a v a n ă (1°). *Mă băgaiu printre un chervan ce mergeà la Eghipt.* GORJAN, H. II 116, cf. 135, IV 8. *Chervunul se ţineà lanţ; sute de trăsuri mergeau lin pe şleau, una după alta.* GHICA, S. 323. | *Chervan pe mare* = flotă comercială. Cf. POLIZU.

2°. Car mare de transport. Cf. b r a ş o v e a n c ă. *În urmă-le veneà un chervan mare mocănesc, plin până în cuviltir de sipeturi.* ODOBESCU, I $95/_8$. *Chervane vechi, căruţe cu bucate Se duc spre munţi şi curg mereu din zare.* IOSIF, P. 26. *Se depărtară chervanele şi se risipiră valurile de praf.* STĂNCESCU, ap. ŞIO.

[Şi: (ad 1°) **chearuván** † s. a. ARHIVA R. II 1; (ad 2°) **chirván** s. a. ALEXI. | D e r i v a t e: (< turc. *kervanği*) **chervangíu** s. m. = conducător de caravană (POLIZU), cărăuş (COSTINESCU, ap. ŞIO.), (< turc. *kervan-serai*) **chervanseráiu** † s. a. DICŢ. = han.]

— Din turc. **kervan** «caravană». Cf. dubletul c a r a v a n ă şi compusul c a r v a s a r à.

CHERVÁNĂ s. f. (Bot.) v. **cervană.**

CHERVANGÍU s. m.
CHERVANSERÁIU † s. a. } v. **chervan.**

CHERVĂSĂRÍE † s. f. v. **carvasarà.**

CHES! † interj. *Coupe!* (impér.) — (Turcism) Taie! ŞIO *Când Olteanul zicea ches!, capul şi zburà.* GHICA, ap. ŞIO. # *A face ches* = a tăià. *Gios, de giur împregiurul* [ieniceru]*lui, o mulţime de căpăţini tăiete... Pricepi de odată, cum îl vezi, că le-au făcut ches pe toate, în vremea răzmeriţei.* ALECSANDRI, T. 1242.

— Din turc. **kes!,** idem, imperativul lui *kesmek.* ŞIO. Cf. c h e s ă g i u, c h i s ă g ì.

CHES s. a. v. **chiseà.**

CHEȘ, -Ă adj. *Tacheté.*—(Ungurism) Bălțat (REV. CRIT. III 92), (bou) pestriț (FRĂNCU-CANDREA, M. 98). *Strigă Cheșa din copaci?* (=Clopotul). GOROVEI, C. 90 || (Substantivat) *Cheșa:* nume de vacă. POPOVICI R. D. I 55. Cf. STAN, M. 149. [Derivate: **cheșéu** adj. m. = (bou) pestriț. FRĂNCU-CANDREA, M. 98; **cheșéiu** adj. m. = pestriț (Jina, jud. Sibiiu, com. v. LAZĂR); **cheșet** adj. m. [accentul? poate greșală de tipar în loc de *cheșel* v. o a c h e ș] = (porc) cu pete albe. POMPILIU, BIH. XX, 1007]

— Din ung. **kese** (*kesej, kesely*) «bălțat» (brun cu alb), cu pete albe (despre cai, boi, etc.).

CHEȘ adv. v. **chez.**

CHEȘ s. a. v. **chiseà**[1].

CHEȘ s. m. sing.? *Peste cheș de lac, Trec, mi se peirec, Două păsărele.* PAMFILE, CRĂC. 104. Cf. p e ș.

CHESÁCĂ s. f. (Iht.) v. **chișoagă.**

CHESADÁR † s. m. v. **chesedar.**

CHESĂGÍ vb. IV[a] v. **chesăgiu.**

CHESĂGÍU s. m. 1°. *Voleur.* 2°. *Boucher.*

1°. † Pungaș, hoț (de buzunare) ȘIO. *Venise trei Sârbi la Duca-vodă aice în țară, să slujească, carii acei Sârbi mai înainte vreme fusese chesăgii.* LET. II 255/22.

2°. (În poezia populară; învechit) Măcelar, casap. *Ziua este cârciumar, Noaptea este măcelar, Măcelaru' Turcilor, Chisagiu' Ovreilor.* MAT. FOLC. 75. *Ziua e cârciumar la buți, Noaptea chisăgiu de Turci.* POP. ap. ȘIO.

[Și: **chisagíu. chisăgíu, căsăgíu** s. m. | Verb: **chesăgi (chisăgi),** IV[a] = a căsăpi, a măcelări, a tăia în bucăți. *Cum ajunseră la țărm, unde mi-ți începură a arunca în corăbii... care eu ce găsi mai la îndemână, de să chisăgească pe Ercule și pe ai săi.* ISPIRESCU, U. 51/26. *Vai, săracii Arnăuții, Cum îi chesăgește Turcii.* TEODORESCU, P. P. 483[b]. *Turci bogați că sărăceà, Greci haini că chisăgeà.* id. ib. 587[b]. *Dar și pe ei apoi I-au chesăgit ca pe boi.* ib. 487[b]. *N'am păr în capul meu, Câți voinici am văzut eu, Tot de dânsul chisăgiți, Tot de dânsul omorîți.* ib. 566[b]. (Prin hiperurbanism și apropiere prin etimologie populară de *pisà*) **pisăgi** (rar **pisogi** TDRG.) vb. IV[a] (Munt.) = a bate zdravăn (pe cineva), a-i da multe lovituri, a-i muià oasele; (mai rar + *pisà*) a pisà, a sfărâmà lovind cu un corp tare. *Se aud în salon bufnituri înfundate, parc'ar pisăgi cinevà cevà pe o masă.* CARAGIALE, M. 322. *Se așteptau... să sară la ei să-i pisăgească.* T. CERCEL, SĂM. II 504. (Cu abstractele) **pisăgíre** s. f., **pisăgeálă** s. f. = bătaie zdravănă. *Deunăzi, după atâta pisăgeală, se culcase, țără să se plângă de șale și dormise ca o buturugă.* CARAGIALE, M. 19.]

— Din turc. **kesiği** «qui coupe, coupeur de bourses, voleur adroit.» ȘIO. Cf. c h e s, c h i s e à.

CHEȘÁIE s. f. v. **oacheș.**

CHESARICÉSC, -EÁSCĂ † adj. v. **chesariu.**

CHESÁR[IU] s. m. 1°. *Empereur (romain).* 2°. *César.* 3°. *Empereur d'Autriche.*

1°. (Termen literar; învechit) Împărat (roman), imperator, c e z a r. (Nu se confundă nici odată cu s u l t a n, ț a r s. ș a h). *Nece întru băsearecă, nece întru chiesariu ceva greșiiu* (: nece spre împăratul n'am greșit. N. TEST, 1648; nici la *chesariu* am greșit ceva. BIBLIA 1688). COD. VOR. 66/10. *Porânciiu se lu veghe pârâ voiu tremite la chesariu* (: până-l voiu trimite la împăratul. N. TEST, 1648; până voiu trimite pre el către *chesariu.* BIBLIA 1688). ib. 70/13. *Cade-se dajde a se da lu chesariu âu nu?* TETRAEV. 238. *Împăratului, chesarului, bunului, feciorului Nervii, lui Traian, fericitului, a Nemțici și a Dachiei...* LET. I 24/38. *Traian, împăratul Râmului, al șeptele după Avgust chesar.* ib. I 67/10. *Iară pre urma lui Antonin au stătut doi chesari împărați Râmului.* ib. I 80/28. *Tiverie chesáriulŭ.* MINEIUL (1776) 97[2]/1. *Chesarul aveà fată, Și-i zise ei odată: Ce te tot schimbi în rochi?* ZILOT, 358/2. *Domitian, chesariul Râmului.* BARAC, A. 3. *Dați chesarului ce e a chesarului și lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu* (dați ale lui *chesariu* la *chesariu.* BIBLIA 1688, ap. TDRG). | P. e x t. Împărat german (al imperiului roman de națiune germanică). *Acești crijaci* (= cruciați) *s'au închinat la chesarul Fridiric.* N. COSTIN, ap. TDRG.

2. † (Literar) P. r e s t r. Titlu dat celor doi auxiliari ai celor doi «Augusți» în tetrarhia lui Dioclețian și care erau și succesorii de drept ai tronului; cf. i g h e m o n. *L-au strigat chésarĭ, a doa stepenă după împăratul.* DOSOFTEIU, V. S. 345. *Maximin ighemonul, cheșáriulŭ împărăției lui Dioclitian.* id. ib. 115. *Petrecăniile împăraților și a chesárilorŭ.* id. ib. 6 pr.

3. † (Numai termen literar) S p e c. Împăratul Austriei, cf. c e z a r (și adj. c h e s a r o - c r ă e s c). *Au trimis Împărăția* [turcească] *sol la chesariul, dându-i știre că are războiu cu Venețienii.* ARHIVA, R. II 11. *Rusia către care n'au folosit nici însuși faptele nici mijlocirile acelor două prietenești curți, adică a Chesarului și a Prusului.* DUMITRACHE, 428.

[A d j e c t i v e: **chesaricésc, -eáscă** † (ad 2°). *Iar vezirul îi răspunse să o ceară* [pacea] *de la curtea chesaricească.* DUMITRACHE, 378. *Tekeri... dimpreună cu alți nemeși unguri..., nefiind mulțămiți de obláduirea chesariceaséà, întoarse fața supunerii de către Nemți și năvăli la protecția preà înaltei Porți.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 266/43, cf. ODOBESCU, I 279. | Compus (modern, cu formă arhaizantă): (ad 2°) **chesaro-crăiesc** (traduce pe austriacul *kaiserlich-königlich*). *În dărâmăturile* [Sucev]*ei vor sta tunurile chesaro-crăiești, pentru înfruntarea și rușinarea noastră.* IORGA, B. 60.]

— Din slav. **kesari** (= gr. *καῖσαρ*), idem. Cf. dubletele c e z a r și ț a r.

CHESÁT s. m. sing. (Comerț.). *Stagnation, crise* (du commerce). — (Învechit, aproape ieșit din uz) Lipsă de vânzare (ȘIO), de dever, de bani (ALEXI), criză în afacerile comerciale. *Și mai ales că bântuià p'atunci mare chesat asupra târgului, i s'a scurtat omului creditul de tot.* CARAGIALE, S. N. 39. | D e r i v a t: (< turc. *kesadlyk*) **chesatliúc** † s. a. = chesat. *Încărcăm....postavurile pentru la Odesa, ca să le desfacem, că aici în mare chesatliuc ne aflăm cu toții, la vânzarea mărfurilor.* (a. 1811) IORGA, S. D. XII 167.]

— Din turc. **kesat** (*kesad*), idem. ȘIO.

CHESATLIÚC † s. a. v. **chesat.**

CHESCHÉN † s. a.
CHESCHENEÁ s. f. } v. **chischineu.**

CHEȘCHEREÍCĂ s. f. Unealtă de dulgherie (nedefinită mai de aproape). H. XVI 413. [Și: **chioșchioréică** s. f.: unealtă de dulgherie. H. VI 16.]

— Pare a fi un cuvânt compus, de origine ungurească, al cărui prim element ar puteà fi ung. *kés* «cuțit» sau *kis* «mic», iar al doilea *kerék* «roată».

CHESCHÉT s. a. (Cul.) v. **cheşchet.**

CHEŞCHÉT † s. a. (Cul.) Gruau cuit avec des morceaux de viande. — Grâu fiert cu bucăţele de carne. ŞIO. *Să-mi facă la masă vr'un cheşchet, vr'o plachie, vr'o musacà.* ALECSANDRI, T. 505. [Şi: **chcschét** † s. a. id. ib. 74.]
— Din turc. **keškek** idem. ŞIO.

CHESCHÍN adj. m. v. **cheşchin.**

CHEŞCHÍN, -Ă † adj. *Intelligent, vif.* — (Turcism) Inteligent, vioiu. *Domnul a început a scrie... ca să ceie de la Împărăţie pe Enicer-agasi de Holin bubaşir, auzind Domnul că-i prea cheşchin Arnăut.* LET. III 226/35. [Şi: **cheschín** adj. m. = (vin) tare. H. XIV 340.]
— Din turc. **keskin** «tranchant, violent, inteligent.» ŞIO.

CHESEÁ s. f. v. **chiseà** 1-2.

CHESEDÁR † s. m. 1°. *Caissier.* 2°. *Archiviste.* 1°. (La Turci) Casier la ministerul de finanţe. ŞIO. *225 tal. s'au dat la chesedarul, lui Reiz-efendi, dar.* CONDICĂ (1693), ib.
2°. (Mold.) Arhivarul Divanului. ŞIO. *Mehtupciul, carele se cheamă şi chiesadar.* LET. III 293/19.
[Şi: **chesadár** † s. m. | Întitulat şi: **chesedar-(chisedar-) efendi** † s. m. ŞIO. *Au făcut un ferman, scoţând şi un bumbaşir, pe un chisedar-efendi.* KOGĂLNICEANU, ap. ŞIO.]
— Din turc. **kesedar** «le payeur de la chancellerie d'État qui est en même temps archiviste». Cf. chiseà.

CHEŞÉIU adj. m. v. **cheş.**

CHEŞÉL s. m. v. **oacheş.**

CHEŞÉR s. a. } v. **chiser.**
CHESERGÍU s. m. }

CHEŞET adj. m. }
CHEŞÉU adj. m. } v. **cheş.**

CHEŞF † s. a. *Expertise, évaluation.* — Expertiză, preţuire legală, devis. ŞIO. *800 tal. s'au dat la cheltuiala Cladovei, când s'a făcut cheşf pentru lucrul ce au lucrat ţara acolo.* CONDICĂ (a. 1693), ap. ŞIO. [Şi: **chefş** † s. a. *Cu meşteri zidari au făcut chefşul, coprinzând cheltuială tal. 689.* DOC. (a. 1792), ib.]
— Din turc. **kešf,** idem. ŞIO.

CHEŞLEÁG s. m. sing. v. **chişleag.**

CHESM s. a. (Comerţ.) *Papier d'emballage.* — (Banat) Hârtie de împachetat mărfuri. Com. LIUBA.
— Stă, probabil, în legătură cu turc. *kesm* «parte, porţie» (< *kesmek* «a tăia»); cf. şi sârb. *kesica* «top de hârtie». Cf. ches, chesagiu, chesmeà.

CHESMÁRIU † s. m. sing. (Comerţ.) Sorte d'étoffe. — Un fel de stofă. *1 rând de haine bune, de chesmariu* (a. 1794). IORGA, S. D. XI 222. [Adjectiv: **chesmeríu, -íe** †. *Tot fealiul de cumasuri de Hindiia, adecă ceale ce să numesc şaluri chesmerii* (a. 1777). FURNICĂ, I. C. 55.]
— Întelesul ar puteà fi «(stofă de) Caşmir», a cărui forma turcească e *Kešmir.*

CHESMEÁ † s. f. *Pavé.* — (Turcism) Piatră (de pavat). ŞIO. *Pogorîşul... este cale strâmtă, chesmea-caldarâm.* ARHIVA R. II 71. *Calea făcută cu ciocanul, chesmea-caldarâm.* ISTORIE (a. 1715), ap. ŞIO.

— Din turc. **kesme** «(action de couper), espèce de pierre molle». ŞIO. Cf. ches, chesăgiu, chesm.

CHESMÉC s. m: sing. Blé de mauvaise qualité. — (Turcism, în jud. Constanţa) Grâu gunoios şi pământos, zoană, goz, codonă. DAMÉ, T. 56.
— Din turc. **kesmik** «paille d'épi». ŞIO.

CHEŞMÉCI s. m. sing. *Intrigues* ou *menées secrètes, micmac.* — (Straja, în Bucov.) Afacere secretă, faptă făcută în ascuns. Com. AR. TOMIAC. Cf. şahăr-mahăr.
— Pare a fi germ. (austriac) *Techtelmechtel,* idem.

CHESMERÍU, -ÍE † adj. v. **chesmáriu.**

CHESÓN s. a. (Milit.) *Caisson.* — Căruţă (cu două roate) având pe dric o cutie în care se transportă muniţiile (artileriei). | (Ingin.) Cutie lungă (de scânduri sau de tablă de fier) care se scufundă în fundul unei ape când se fac fundaţii (de beton). | (Arhit.) Despărţitură (ca o cutie) adâncită în tavanul unei clădiri. [Plur. *-soane.*]
— *N.* după fr.

CHESTELÍVĂ s. f. (Ihț.) Nom de poisson. — Un peşte bălan din râurile de munte, de o palmă de lung. Cf. I. IONESCU, P. 365.

CHÉŞTIE s. f.
CHESTIONÁ vb. Ia } v. **chestiune.**
CHESTIONÁR s. a. }

CHESTIÚNE s. f. 1°.—3°. *Question.*
1°. Întrebare făcută cuivà spre a se informà sau lămuri despre cevà. A adresà s. a pune cuivà o *chestiune.* A răspunde la o *chestiune.* | Spec. Întrebare pusă unui elev s. unui candidat spre a se încredinţà de ştiinţa lui. *O chestiune grea, o chestiune uşoară, de geografie, de istorie etc.*
2°. P. ext. Punct care e de lămurit, de discutat; obiectul unei discuţii, unei cercetări (politice, diplomatice etc.), cf. problemă. *Aceasta e chestiunea. Afacerea* s. *persoana în* (s. *din*) *chestiune:* de care e vorba. *În ceea ce priveşte chestiunea Principatelor, Poarta nici nu ia vre-o măsură,... încât din zi în zi relaţiunile cu Minciaki devin mai acute.* GHICA, S. 128. *O chestiune filosofică. A nu mai fi în chestiune, a se depărtà de la chestiune. Cere cuvântul în(tr'o) chestiune prealabilă* (într'o adunare deliberantă). *Ministrul a pus chestiunea de încredere, face din aceastà o chestiune de cabinet* (în parlament, când e vorba de votare în privinţa unei legi, unei propuneri etc.).
3°. P. gener. Afacere, treabă. *Am nişte chestiuni de rezolvit la Bucureşti.*
[Şi: (familiar) **chéstie** s. f.; (mai de mult şi) **céstie, cestiúne** s. f. || Familia: (după fr. *questionner,* idem) **chestionà** Ia = (cu acuzativul persoanei) a întrebà (la un examen), a pune întrebări, a luà la întrebat, cf. interpelà, anchetà, cercetà (I 4°); (cu abstractele) **chestionáre** s. f., **chestionát** s. a. (şi cu adjectivul) **chestionát, -ă;** — (după fr. *questionnaire,* idem) **chestionár** s. a. = serie de întrebări puse spre a ne lămuri, din răspunsurile primite, asupra unui lucru s. unei persoane (la o anchetă, la un studiu, etc.). *Muzeul Limbei Române din Cluj a publicat, până acum, trei chestionare: «Calul», «Casa» şi «Firul».*]
— *N.* după fr. (lat. **quæstio, -onem,** din *quærere* «a căutà, a întrebà»).

CHÉSTOR s. m. 1°-2°. *Questeur.*
1°. (În Roma antică) Magistrat care administrà finanţele statului.
2°. (Astăzi) Cel care în anumite corporaţiuni (precum Corpurile legiuitoare) e însărcinat să supravegheze întrebuinţarea fondurilor (şi ordinea internă). *Cestorii Senatului şi ai Camerei deputaţilor se aleg în fiecare perioadă legislativă.* | (La universităţile germane şi la cele cu o organizaţie asemănătoare) Funcţionar însărcinat cu supravegherea încasărilor (taxa de studii etc.).
[Şi: **céstor** s. m.. (Transilv. şi Bucov.) **cvéstor** s. m. || (După lat. *quæstura*) **chestúră (cestúră, cvestúră)** s. f. = (ad 1°, sarcina, demnitatea chestorului; durata funcţiunilor chestorului, (ad 2°) funcţiunea de chestor; biroul chestorului.]
— *N.* din lat. **quæstor** (fr. *questeur*, ital. *questore*).

CHESTÚRĂ s. f. v. **chestor.**

CHESUIÉŢ s. a. v. **chiseà**[1].

CHEŢ! interj. v. **câţ**[1].

CHEŢ s. m. *As.* — (Sârbism, în Banat) As, birlic (la jocul de cărţi). *Craiu şi cheţ.* H. XVIII 151.
— Din sârb. **kec**, idem.

CHETÁ vb. I[a] v. **chetă.**

CHÉTĂ s. f. *Quête.* — Umblare cu discul s. cu o casetă spre a cere şi a strânge (în biserică, pe la instituţii, pe stradă) donaţiuni în bani pentru opere caritabile s. pioase, mai ales pentru ajutorarea unei instituţii de folos obşte c, colectă; p. ext. suma adunată astfel. *Şi dacă ai vrea să mergi la dracu', de sigur că şi acolo ar ieşi vreun diavol cu coada îmbârligată, să ceară cu talerul la chetă.* V. POP, SĂM. II 696. *Nu aveau cu ce plăti o consumaţie şi o chetă.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 381. [Verb: (rar, după fr. *quêter*) **chetă** I[a] = a face chetă, a colectà.]
— *N.* după fr. (subst. partic. verb. *querre, querir*, din lat. *quærere* «a cere»).

CHÉTĂ s. f. (Pesc.) Instrument de pêche. — (Belobinţi, Banat) Unealtă de pescuit făcută din sfoară, cu plumbi. Com. ITTU.
— Din ung. **kece** «sac de prins peşti».

CHEŢĂLVÁN s. a. (Comerţ.) Sorte d'étoffe. — Un fel de stofă. *Mintie noaă de cheţălvan, neblănită* (Sibiiu, a. 1752). IORGA, S. D. XII 63.

CHETANDISÍ † vb. IV[a] *Finir* (par), *arriver* (à...). — A ajunge. *L-au căutat pe aşternut, cu dohtori, încâi chetandisise într'un rând de se şi zgârcise* (a. 1823). FURNICĂ, I. C. 318.
— Din n.-grec κατανῶ, «arriver à, aboutir à» CAPIDAN.

CHETÍB † s. m. v. **cheatip.**

CHETOÁRE s. f. v. **cheotoare.**

CHEU s. a. v. **cheiu.**

CHÉUC s. a. v. **cauc.**

CHEUCĂ adv. (Mold. numai în locuţiunea) **Imblă cheucă** = fără ţintă şi fără folos. CONV. LIT. XLIV$_2$ 268. [Accentuat, probabil, *chéucă*. | Şi: (*A umblà*) **cheucúş** = par'că ar fi beat (ŞEZ. II 186/$_{21}$), cf curcă-beată.]
— Dacă înţelesul original e «(a umblà) ca o găină», derivă din ung. *lyúk* «găină». Cf. tiucă.

CHEUCÚŞ adv. v. **cheucă.**

CHEUTOÁRE s. f. v. **cheotoare.**

CHEUNÍ vb. IV[a]. 1°. *Pousser des cris de joie.* 2°. *S'enivrer.*
1°. (Mehedinţi) Intrans. A da chiote, a chiotì *Toată noaptea au cheunit şi au jucat la dascăl.* BOCEANU, MEH.
2°. (Sălişte, în Transilv.) Refl. A se îmbătà, Com. A. BANCIU.
— Onomatopee. Cf. cheaun, chiunì.

CHEVERNISEÁLĂ † s. f. v. **chiverniseală.**

CHEVNÍ vb. IV[a] v. **cheînì.**

CHEZ adv. *Même.* — (Turcism, păstrat numai în poezia populară) Tocmai, chiar. *Chez fata cadiului, Nepoata 'mpăratului.* POP. ap. ŞIO. *Dar fata de unde o ia? Chez din târg din Dobrogea.* ib [Şi: **chezi** adv. HERODOT, cf. DR. I 273; —**cheş** adv. *Eu, unchiule, am umblat Nouă ani pe nouă căi... Şi potrivă n'am găsit Cheş fata cadiului, În târgul Odriului.* MAT. FOLC. 1239.]
— Din turc. **kez**, idem. ŞIO. I 62.

CHEZ s. a. *Sillon, ligne de démarcation (entre deux champs).* — (Banat şi Dolj) Miezuină, brazdă, răzor, hotar; ţărină (Covin, jud. Arad) Com. ITTU. *Neguţo, ficuţo, Ce tot dormi în chez, De nu mai lucrezi?* MAT. FOLC. 1266. [Plur. *chezuri.*]
— Din ung. *köz* «spaţiu intermediar; pasaj, stradă strimtă». LACEA.

CHEZÁP s. m. sing. (Comerţ.) *Eau forte.* — (Rar; învechit) Apă tare. DICŢ. [Şi: **chizáp** s. m. sing. PAMFILE-LUPESCU, CR. 110, BOCEANU, GL. *Chizapu' (apa tare), care mai nainte se făceà în Cerneţi, din pialră-acră, din silitră şi sare, acum se cumpără făcută gata, cu 5 galbeni maja de 40 de grade.* I. IONESCU, M. 694. *Cu chizap se încondeiază ouăle bine.* BOCEANU, GL.]
— Din turc. **kezab** «eau forte» (din *kez* «tare» şi *ab* «apă»). ŞIO.

CHEZÁŞ, -Ă s. m. şi f. 1°. *Caution, fidéjusseur.* 2°. *Otage.* 3°. *Témoin.* 4°. *Support de bois.* 5° *Cadenas.*
1°. (Jur.) Garant, cel care răspunde cu averea sa pentru datoria altuia; care pune cauţiune: fidejusor(e) (HAMANGIU, C. C. 307), sodăş, cf. girant, zălog; p. ext. cel care garantează pentru cinevà că nu se va sustrage judecăţii s. că, prin purtarea sa, nu va face altuia nici un rău s. nici o pagubă (cf. LM.). *A fi chezaş pentru* (s. *drept* † s. *pe*) *cinevà* †, *a stà* (s. *a slujì de* s. *a se pune*) *chezuş pentru* (s. *pe* †), *a se face chezaş pentru cinevà* †, *a se prinde* (s. *a intrà*) *chezaş* = a garantà, a sta garant, a răspunde (pentru cinevà, pentru purtarea cuiva); *a-şi pune, a da* s. *a aduce chezaş*=a da garant, cf. a-şi pune obrazul (pentru cinevà). *A cere chezaş* = a cere garant. Cf. LM. *Tot omul poate să-şi ia bucatele de la cela ce i le ţine şi i le socoteaşte, macară de şe-are fi pus şi chiziaş* (Munt. *chezaş*), *cum să-i dea bucatele toate de faţă, la vremea când s'au tocmit.* PRAV. 466. *Cela ce să va prinde chiziaş* (Munt. *chezaş*) *denaintea giudeţului, pentru cel vinovat, nu să cheamă cumu-i mulţămeşte.* ib. 1245. *Ne punem chiezaş dintre noi..., de s'ar tâmplà să strice cineva tocmeala, măcar care ar fi mai mic, să plătim noi* (a. 1703). IORGA, S. D. XII 11. *Ne-am pus noo chizaş la Mărie[a]-Sa, pentru Enache croitoru' şi pentru fămeia lui, Sora, de o am scos din prinsoar[e]. Şi aşa ne-am pus noi chiezaş pe aceşt[i] oamen[i], când îi va pohti*

Mărie[a]-Sa, să avem a-i da de faţ[ă], iar, nefiind oam[e]nii de faţ[ă], să avem noi chizaşii a da sam[ă] de dinşii (a. 1723). id. ib. X 328. *Dumnia-ta te ai făcut chezaş pentru el* (ca. 1750). id. ib. X 337. *Îl tot grăbeà de bani, ce erà ei chizeşi pentru dânsul, ce luase în datorie.* LET. II 274/17. *Şi pre urmă l-au slobozit cu chizăş* [din închisoare], *până a venire Domniea.* ib. II 317/30. *Au căzut Domnul, la Mitropolitul, cu rugăminte, ca să între chizăş, că-i va aduce.* ib. III 246/10. *O au dus la judecată pentru fiiul său..., zicând că iaste această săracă chiezaşe pentru fiiu-său, şi să fie şi casa zalog* (a. 1759). IORGA, S. D. XII 70. *Măcar că au fost dat şi chizaş pe Enachi Cingul, pentru persoana lui* (a. 1768). id. ib. XII 82. *Acei carii mă cunosc îmi pot slujì de chizeşi.* ARHIVA, R. II, III. *Eu aşa i-am lăsat, cu chezăşie, ca, de nu-m[i] va aduce ban[ii] vămii..., să vânză ei o păreache de boi aicea, şi să plătească vama, sau ei sau chezăşu' lor* (a. 1801). IORGA, S. D. XII 141. *Prin putearea judecăţii poate cineva a se încredinţà pre sine pentru banii ce are a luà de la altul... cu zălog sau cu chiezăş.* PRAVILA (1814), 49. *De iaste bogat, să dea cauţie..., iar de nu, să dea chiezăş.* ib. 137. *Când îndatoritul prealungeşte pre creditoriu,... atuncea se apucă (pre) chiezăşul lui.* ib. 23. *Femeaia, de va şi iscăli în zapisul de datoriea bărbatului ei,... sau singură va întrà chiezăşă pentru bărbat, nu se ţine în seamă.* ib. 126 *Să-şi puie chezaş[i] oameni de credinţă, ce vor răspunde pentru dînsul.* URICARIUL, IV 291/2. *Sânt chezaş pentru dumnea-lui.* C. NEGRUZZI, III 124/16. *De m'aş întâlnì cu cucoana Zoiţa, poate c'aş înduplecà-o să puie pe bărbatu-său chizăş.* ALECSANDRI, T. 1019. *Însuşi Anhises i dete străinului mâna 'ntărindu-i sufletul, astfel chiezaş stând vorbelor, fără de preget.* COŞBUC, Æ. 63/33. # *Cine chezaş se pune, din punga sa pune.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 231, cf. ib. 230. *De ai bani mulţi, fă-te chezaş.* PANN, P. II 165. | Fig. *Vreavri să fii chizeş pentru sufletul lui?* DOSOFTEIU, ap. TDRG. [Pravila] *pentru vremi chezaşă e, şi martură şi pază.* I. VĂCĂRESCU, P. 372/23. *Dar când ia însăşi moartea a noastră apărare, Când neagra sa pecete pe groapă s'a'nsemnat, Ca martur de credinţă, chizaş de neuitare, Păstrează suvenirul acelui depărtat.* ALEXANDRESCU, M. 74. | Spec. (Răşinari) Patron. *Sfântul Gheorghe e chizeşul păstorilor.* PĂCALĂ, M. R. 193.

2°. † Spec. Ostatic, zălog. *I-au dat pre Teodoric fiiul său... ca un chizeş.* ŞINCAI, HR. I 88/26.

3°. † Spec. Persoană care garantează, la botez s. la încheierea căsătoriei, de purtarea legală a celui care păşeşte la aceste taine, martor, garant, cf. naş. *Când va trebui să fie chizeaş drept* [Munt. *chezaşi* pentru] *barbat oamen[i] de credinţă şi încă să facă şi zapis muierii lui, cum să nu o vateme întru ceva, nice cu un lucru.* PRAV. 614. *Nu agiunge, nice poate să fie lucru de credinţă tocmala şi giurământul, ce au făcut bărbatul..., iară trebue încă să-şi puie şi nişte chiziaşi* [Munt. *chezaşi*], *pentru să nu-i facă vre o răutate.* ib. 616, cf. 617, 619, 621, 622. *Să nu lotedzăm nice pre o curvă, până nu va aduce chizeăş, să o ia în chizăşie.* DOSOFTEIU, V. S. 53. *Botezul, prin care se pune mijlocitor şi chezaş între un suflet nevinovat şi ziditorul lui.* MARCOVICI, D. 190. | (Astăzi, în Răşinari) Unul dintre cei doi martori la chizăşie (v. c.). Cf. PĂCALĂ, M. R. 168.

4°. P. anal. Bucată de lemn pe care şade s. se sprijină ceva:

a. Zasc, pe care se aşează butea cu vin, cf. talpă, căpătâiu. *Buţile stau bine înţepenite pe chezaşii lor.* ODOBESCU, I 84/5.

b. Paidantă, lemnul care propteşte un stâlp. (PAMFILE, I. C. 420), propteà.

5°. (Argot) *Chezaş* s. pitigoiu = lacăt. BARONZI, L. I 150/27.

[Scris şi *chiezaş*. | Şi: **chizáş, chizăş,** (Mold.) **chidzăş** (ŞEZ. II 186/23), **chizéş, chizeáş, chezéş** PONTBRIANT) **-ă** s. m. şi f., **chijăş** † (cu plur. *-jăşi*) s. m. HERODOT (1645), 81, 149. | Abstract: **chezăşie, chizăşie, chizeşie, chidzăşie** (ŞEZ. V 56/14) s. f. = garantare, garanţie (1°), cauţiune, (†) adeverinţă (2°), amanet, gaj, zălog; p. ext. condiţie; spec. (Răşinari, în Ardeal) act solemn, care se face la opt zile după «încredinţare» (= logodire, datul mânii), înaintea preotului, de către miri şi doi chizaşi (PĂCALĂ, M. R. 168). *A da chezăşie, a se pune* † (s. *a fi* †) *chezăşie* = a garantà, a se obligă, a se prinde; a da amanet, a zălogì. *A pune ceva chezăşie* = a amanetă, a zălogi. *A avè chezăşie* = a fi garantat, acoperit. Cf. PONTBRIANT. *A luă pe* (s. *în* †) *chezăşie* = a garantà pentru cineva s. ceva, a luà pe răspunderea sa. Cf. POLIZU. *A intrà în chezăşie* † = a da chezaş, a prezentà un garant. *A da pe* (s. *în*) *chezăşie* = a da pe garanţie, a amanetà. *A cere chezăşie* = a pretinde garanţie. *Chezăşia unei poliţe* = acoperirea (PONTBRIANT), girul. *A prezentà toate chezăşiile* = a prezentà toate garanţiile, a împlinì toate condiţiile. *Cu chezăşie să* s. *ca...* = cu condiţia să... *Chezăşiea iaste tocmeală şi faptă a chezăşului* CARAGEA, L. 35/9. *Au întrat Radul în chizeşie, de au pus pe Stanciul chezaş, cum va merge Radul, de se va pârî cu Opre.* DOC. (a. 1626), ap. GCR. I 74/15. *După multă rugăminte, cu mari chizeşti să se fie slobozit.* CANTEMIR, IST. 306/1. *Slobozindu-l, cu chezăşie să nu fugă den ţară.* MAG. IST. III 54/7. *Am luat eu, Necula, pe chezăşie[a] mea, de la Mărie[a]-Sa Domnul, pe Roman Peapin[e], de l-am scos din prensoare ş[i] aşa l-am luat în chezăşie, pe om, iar nu pe ban[i]* (a. 1718). IORGA, S. D. X 326. *Şi eu acè vie o am luat... pentru o chizăşie ce am fost noi de Toader Vidrole, şi neplătind el datoria la Turci, am plătit noi, fiind chizăşi* (a. 1724). URICARIUL, XXIV 434/4. *Dau cartea mea la mâna dum[nea]lui jup[ânului] Enache Mavrodin, pentru chizăşiia care am vrut eu să mă puiu pentru Gheorghe Maricovici* (a. 1779). IORGA, S. D. XII 101a. *Atât pe acei ciobani, cât şi pe acele vite, le-am dat pă chiezăşie, până au venit stăpânul lor* (a. 1790). id. ib. XII 293. *L-au dat pe chizăşiea lor să stee faţă.* LET. II 252/6. *L-au luat Gavriliţă Vornicul şi cu Velicico Hatmanul în chizăşie, cum că nu va fugì din Moldova.* ib. II 256/18. *I-au dat pe chizăşie şi i-au slobozit.* ib. II 267/22. *Slobozitu-l-au cu chezăşie, lăsând în locul lui pre marchezul Doria.* MAGAZ. IST. II 163/30. *L-au dat în chezăşia boiarilor, pre Domnul, ca să nu fugă.* ib. IV 27/20. *Însă vătaful să fie dator să tocmască chiragii cu chizeşie.* RĂŞCANU, L. 38/9. *Vor da zapis, cu adeverinţe şi cu chizăşie* (a. 1785). URICARIUL, II 270/19. *Căsapii târgului... să fie legaţi prin zapis cu chizăşii la fruntaşii târgoveţi* (a. 1806). ib. X 215/15. *Celuia ce i s'au hotărît de către judecată ca să plătească, i se dă din pravilă vadeà de patru luni, ca să găsească bani, dând însă chiezăşie.* PRAVILA (1814), 13. *Au dat Franciscus contract... cum că nu se va mai sculà cu războiu asupra Franciei, puind ţara Hungaria chiezăşie şi zălog.* DIONISIE, C. 214/25. *Luare de chiezăşiea cuviincioasă la această nazirie, de la aceşti ce vor merge peste hotar* (a. 1815). URICARIUL, I 247/7. *Epitropul nu se îndatoreşte a da chizăşie la întrarea în epitropie, nici în urmă.* CODICĂ ŢIV. 41/20. *Nemişcând piatra nimenea de pre mormântul lui, subt chizăşie.* BARAC, T. 74. *Casă ce împrumută gospodarilor pe chizăşiia proprietăţilor lor.* I, IONESCU, C. 254. *Când vor da înscris şi chizeşie că nu vor mai mâncà carne.* C. NEGRUZZI, I 280. *Organizaţiune, care să prezente toate chizăşiile cerute pentru statornicirea unor*

principii sociale folositoare. ODOBESCU, II 77. *Bagă de samă că... nu vei puteà să te mai întorci acasă decât pe bună chezășie.* SLAVICI, N. II 110. *Când nu plăteșți la vreme, după legi se vinde chezășia.* OLLĂNESCU, ap. DDRF. *Numai s'o vezi... și dau chezășie că-i vei dedicà un imn entuziast.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Primì cele zise de drac, cu chezășie însă ca el* [dracul] *să-i ducă burduful cu bani.* ȘEZ III 96/1. *Măi bădiță Neculai, Spune-mi rândul care-l ai Și guriță cui o dai. Dămi-o mie'n chezășie, până la Sântă-Mărie, Că iară ți-oiu da-o ție.* HODOȘ, P. P. 165. # *Chezășia pentru fapte, anevoie a se păzì foarte.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 231. (Fig). *Luând în chiezășiia sa Domnul... pre cei ce se apropie de dînsul.* MINEIUL (1776), 116²/1. *Ai primit, drept chizășie, ceriul, stelele și luna.* KONAKI, P. 101; (ad 3⁰) [Muierea] *poate să ceară de la giudeț să-i facă bărbatul zapis cu chizeșie* (Munt. *chizășie*) *ca aceaea, să nu o vatăme întru ceva.* PRAV. 614, cf. 622. *Streinului, ce voiește a se căsătorì în țara aceasta, să nu i se de[a] voie... până nu va da și chizășie pentru siguranția căsătoriei.* CODICĂ ȚIV. 12/37.]

— Din ung. **kezes,** idem. Cf. c h e z ă ș (l) u ì.

CHEZĂȘÍ v. IVa
CHEZĂȘÍE s. f. } v. **chezaș.**

CHEZĂȘÍT, -Ă adj. v. **chezășì** și **piezlș.**

CHEZĂȘLUÍ vb. IVa v. **chezășuì.**

CHEZĂȘUÍ vb. IVa. 1⁰-2⁰. *Garantir,* 3⁰. *(S')obliger, (s')engager.*

1⁰. A garantà (1⁰), a sta bun s. a răspunde (pentru cevà s. cinevà). *Eu nu pot închezășuì pentru dînșii.* DRĂGHICI, R. 279. *Noi chizeșluim că un fir de păr nu se va clătì din capul Înălțimei-Tale.* C. NEGRUZZI, I 141. *Dar cine pentru voi îmi va închezeșuì?* I. NEGRUZZI, VI 575. | A garantà cuivà cevà. *Tabelurile luì... au toate acel caracter care chezășuește în totdeauna vânătorilor o superioritate măgulitoare asupra fiarelor vânate.* ODOBESCU, III 126.

2⁰. A garantà (2⁰), a apărà o persoană s. un lucru în contra oricărei întâmplări. *Omule, duhul tău, care de geaba se luptă și se muncește... spune-mi, măcar vreun lucru de-ți chizășluește'n lume.* KONAKI, P. 276. *Pământul să fie amănunțit... pentru a închizășluì încolțirea semințelor.* I. IONESCU, C. 13. *Măria-Voastră o va ridicà din toată proscripția și îi va chezășuì asigurarea vieții.* C. NEGRUZZI, II 320/10. *O creștere morală și intelectuală care să chezășuiască onesta și sincera aplicare și observare a acelor legi.* ODOBESCU, III 325. *Nici odată însă, până la anul 1877, împărăția rusească... n'a chezășuit drepturile Românieì ca stat de sineși stătător.* id. III.

3⁰. R e f l. (Construit cu dat. s. † cu prep. c u) A se obligà, a se legă, a se angajà (față de cinevà) a-și luà un angajament (pentru împlinirea unui lucru). Cf. LM.(Slav.) isporučaiusîa=*chizeșuéscu(-mă).* MARDARIE, L. 1362. (*Arma*) *carea ți se chezășuește să te mântuiască.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Numai iarăși să închiezășluiaște prin jurământul credinții sale.* BELDIMAN, N. P. II 11. *După moarte, nu mă pociu chezeșuì* [că voiu fi drept]. GORJAN, H. I 53. *M'am chezeșuit cu dînsa prin jurământ ca să nu îi calc porunca.* id. ib. IV 97. || T r a n s (†) A obligă, a îndatorà, a conjurà pe cinevà să facă cevà. Cf. LM. *Saraschierul foarte i-au chizășluit* [pe boieri]. BELDIMAN. TR. 106.

[Și: **chezeșuì, chizășuì, chezășì** DICȚ., (< ung. *kezeselni,* idem) **(în)chezășluì, (în)chizășiui, (în-) chizeșlui** vb. IVa. | A d j e c t i v e: **chezășuít (chezeșuít, chizășuít, chezășít, (în)chezășluít, (în)chizășiuít, (în)chizeșluít), -ă** = garantat, apărat. *Zapciii... să fiè din mazilii și ruptașii,... iară din oamenii dregătoriului, care să fie poronciți și închizășluiți, a se mulțămì pentru osteneala lor.* URICARIUL, I 252/20. *Prin stavropighie se înțelege numai că neatârnarea așezămintelor astfel numite eră chezășuită de capii supremi ai bisericei.* ODOBESCU, II 21. (Substantivat) *Chezășuit* se zice acela pentru care chezașul dă chezășie. CARAGEA, L. 35/12; — **chezășuitór, -oare** adj. și subst. = garant (COSTINESCU). girant. | A b s t r a c t e: **chezășuíre, (în)chezășluíre, chizășluíre** † s. f = garanție, garantare. *Pașporturile... urmează a se da... după dovezile și chizășluirile ce vor aveà* [cei ce vor trece hotarul] (a. 1815). URICARIUL, I 248/5-6. *Împuternicim slobozitul... hrisov...* [cu] *închizeșluire de puternică asigurare cu blestămuri bisericești.* ib. I 120/36, cf. 380/5. *Primește drept chezășuire și logodnă acest de mult preț inel.* GORJAN, H. I 154 *Ne slujaște de chezășuire pentru unirea noastră cu Cel-a-tot-puternic.* MARCOVICI, D. 192. *Eu socotesc facerile lui de bine ca niște chezășluiri veacinice, prin care îl lipeà de mine.* BELDIMAN, N. P. II 13/23. *Datoria lui Mihaiu ar fi fost de a da Românilor iertarea de iobăgie și proprietate de pământ, spre chezășuirea acelii libertăți.* BĂLCESCU, M. V. 401/4.; — **chizeșluitúră** † s. f. = garanție. *Apucându-se pre chizeșluitura rugătoriului aceluia...* DOSOFTEIU, V. S. 149₂.]

— Derivat din **chezaș,** cu suf. **-uì.**

CHEZÉȘ, -Ă s. m. și f. v. **chezaș.**

CHEZI adv. v. **chez**[1].

CHI- v. **pi-.**

CHIA- v. **CHEA-.**

CHIAF ! Onomatopee care imită lătratul cânilor la vânătoare. *Bătaia copoilor răspunse răsunător: chiaf! chiaf!* SADOVEANU, SĂM. VI 334.

CHIAIÁ † subst. v. **chehaià.**

CHIĂLĂLĂÍ vb. IVa v. **chelălăì.**

CHIAMÁT s. m. sing. *Mauvais temps.* — (Sârbism, în Ban.) Timp urît, cu ploaie, zăpadă, vânt; cf. z l o a t ă. *Ce chiamăt e afară!* Com. COCA. Cf. NOVACOVICIU, C. B. 6. [Pronunț. *chi-a*].

— Din sârb. **kijámet** (< turc. **kyjâmet** «révolution, tumulte, tapage.») LACEA.

CHIAR, -Ă adj., adv. I. 1⁰. *Clair, pur.* 2⁰. *Sérénité.* 3⁰. *Clairement, purement; justement. Vraiment, en effet, tout à fait, absolument.* II 1-4⁰. *Justement, en plein, même.*

I. 1⁰ † A d j. Clar, curat, pur, limpede, luminat, sincer, neprefăcut. *Kjár* = clarus. ANON. CAR. *Și are a se arătà el noao mai înfrâmsețat și mai chearŭ.* CORESI, EV 535/6. *Ia păharul vinului acestui chiar, den mâna mea.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Cea chiară și adevărată... istorie.* CANTEMIR, HR. 171. *Pururea cu bun gând și cu chiără inimă către dînsul au fost și iaste.* id. IST. 228/19. *Țiganul care n'auzisă Nici odată răsunare chiară Ca aceasta, stete cu gura închisă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 157. *Așa dânșii prin chiară dovadă A multor pățiri triste văzură.* id. ib 3⁰6, cf. 387. (Păstrat în l o c. a d v.) **Din chiar senin** = pe neașteptate, netam-nesam, fără nici un motiv. *Îi eră cu ciudă să-i pice lui mură în gură o bucățică așa de bună, din chiar senin.* ISPIRESCU, M. V. 35/22. *Din chiar senin, mi-a crescut mie un corn.* RETEGANUL, P. II 79/4. (Prin apropiere ulterioară de «chior») **Apă chioară** se zice despre o băutură slabă

(amestecată cu apă, în care s'a turnat apă) s. despre o supă (ciorbă, borș) subțire, fără putere, fără gust (propriu «apă limpede»). Cf. PAMFILE, J. I, LITZICA, CONV. LIT. XLI 96.

2°. Subst. † Senin, seninătate. MARDARIE, L. 4528.

3°. Adv. † Clar, limpede, lămurit, pe înțeles, precis. *Kiar* = clare. ANON. CAR. Cf. LB. *Și această... ev[an]gh[e]lie mai cheárŭ arată-ne și ne spune.* CORESI, ap. GCR. I 31/33. *Mintea noastră... chearŭ să fie strigătoare.* id. EV. 271/7. *Și mai chearŭ spune-va grăind așa.* id. ib. 431/27. *Strigă chearŭ.* MOXA, 386/37. *De mi-l va vedeà bine și chiar duhovnicul său că are nădejde curată.* PRAVILA DE GOVORA (1640), ap. TDRG. [Hristos] *au știut gândurile lui Nathanail..., cum audzim mai chiar din svânta evanghelie de astădzi.* VARLAAM, C. 37. *Ierosilios să cheamă mai chiar fur de besearică.* PRAV. 755. *Am să vă spuiu și alte pilde, care sânt arătate mai aiave și chear.* ÎNVĂȚ. NEAGOE (1654), ap. GCR. I 166/80. (Pleonasm) *Se văd toate chiárŭ și limpede.* DOSOFTEIU, PS. 300. *Ar trebuì mai chiar și mai curat a se înțeleage.* CANTEMIR, HR. 320. *Mai chiar s'au arătat înaintea noastră mărturia de credință* (a. 1716). URICARIUL, V 375/11. *Iară de va vedeà mai chiar că în grădina aceea iaste mulțime de ape.* CHIRIACODROMION (1732), ap. BV. II 46. *Ce pagubă că nu-mi spusă... mai chiar și mai curat.* BUDAI-DELEANU, Ț. 351, cf. 396, 419. *În toate întâmplările, în care nu se arată chiar despărțirea dritului ființei lucrului, din dritul folosului, trebue...* CODICĂ ȚIV. 61/15. *Cu mult mai chiar vorbește Zosim Comitul acestea scriind.* ȘINCAI, HR. I 32/8. *Precum destul de chiar se veade din cititile a lui Vopiscus cuvinte.* P. MAIOR. IST. 47.|| (Și astăzi) În realitate, real, de fapt, adevărat (LB.), într'adevăr (COSTINESCU), pozitiv, a i e v e a (I 3°). *Nice îngerii nu pot să-l vază chiárŭ.* VARLAAM, C. II 26. *Ochiul ce iaste în trupul nostru veade chiárŭ toate faptele, ceriul, pământul.* id. ib. I 226$_2$. *Unul ameastecă* [argintul] *cu arame, altu-l fac chiar de arame și numai căce-l spoescu deasupra cu argint.* PRAV. 276. (Pleonasm) *Ceaia ce-i chiárŭ și adevărat lui Dumnedzău maică.* DOSOFTEIU, V. S. pr. 4. *Cine va să știe cum și în ce chip va iubì chiar pe prietenul său.* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Stătut-au Domn țărei Moldovei Constantin Cantemir-vodă, carele erà chiar pământean din părinții lui.* LET. III 26/36. *După dreptățile ce s'au cunoscut chear* (a. 1813). URICARIUL, V 7/11. [Pe scut] *se zăreà o lupoaică argintie, Ce păreà a fi chiar vie.* ALECSANDRI, P. II 10. *Nu că zic eu, da chiar vine, iacătălă-i.* CREANGĂ, P. 121/3. *De asta chiar mă cuprinde mirare!* id. A. 147/1. *Și Chira cum se rugà, Turcii chiar se'nduioșà Ș'un pic o mai așteptà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 495.

II. Ca lat. *pure* din *purus* «curat» — ital. *pure* și *eppure*, friul. *pur*, prov. *pur* etc. — sau ca germ. «rein» în construcții ca «er ist rein verrückt» sau ca slav. *čisto* «de tot», românescul *chiar* ajunge o simplă întărire a unor cuvinte. Une-ori această nouă accepțiune s'a desvoltat din a d j e c t i v u l *chiar*, precum dovedește forma feminină *chiară* și avem exemple despre care putem sta la îndoială dacă nu ar trebui trecute supt I 1°: *La mijlocul drumului... Văzuiu floarea câmpului, Dar nu-i floarea câmpului Și-i chiar ochiul șerpelui* (= «e tocmai ochiul» sau «e ochiul limpede»?) ALECSANDRI, P. P. 11/5. *Strălucea chiar ca soarele* (= «întocmai ca» sau «limpede ca»). *Nu vedeți ce 'nțelepciune e 'n făptura voastră chiară?* («în însăși făptura» sau arhaism: «în făptura luminoasă»?) EMINESCU, N. 44 10.

1°. (Înaintea adverbelor s. complementelor, arată că ceva e absolut așa, că e conform adevărului s. cerințelor). Tocmai, întocmai, taman, exact. *Spre bine Ceriul l-au pus* [pe om] *chiar în starea care lui i se cuvine.* KONAKI, P. 260. *Națiunile... produc chiar prin diversitatea lor, armonia totului, unitatea.* BĂLCESCU, M. V. 3/36. *Fata se culcă și Harap Alb se pune de strajă chiar la ușa ei.* CREANGĂ, P. 266/24. *Chiar în aceà zi, cătră sară, baba începù să puie la cale viața nurorii-sa.* id. ib. 5/3. *La chiar mai dineoarea s'au dus.* id. ib. 11/19. *Stan erà acasă și chiar atunci luase ceaunul de pe foc.* id. ib. 147/11. *Dacă e așa, hai pornește chiar acum la Împăratul Verde.* id. ib. 274/14. *Mergi în valea cu sulcină, Că-i găsì o coță plină, Scoasă chiar cu mâna mea; Descalecă și o bea.* ALECSANDRI, P. P. 5b/1. | **Chiar așà** = tocmai așa, de sigur. Cf. LB. *Poate să fie și așa, moș Nichifor. — Ba chiar așa-i, jupâneșică dragă, cum îți spun eu.* CREANGĂ, P. 119/6. | **Ba că chiar** v. b a (1°). || (În legătură cu un subst. s. pron.) Însuși, singur. Cf. COSTINESCU. *Copiez din albumul mieu chiar sprunerea doamnei B.* C. NEGRUZZI. I 43. *Dar ce sânt acele stele? — Sânt chiar lacrimile mele, Ce din ochii-mi au zburat Și pe cer s'au aninat.* ALECSANDRI, P. II 69. *Reproduceri din chiar operele autorilor... nu pot aveà loc aici.* MAIORESCU, CR. I 336/1. *Despre acestea avem foarte multe dovezi, în chiar cartea de care e vorba.* IORGA, IST. L. I 382. *Astă noapte chiar frate-mieu mi-a adus răspuns, că pe stăpâna cosiței a furat-o un smeu.* ISPIRESCU, L. 23/3.

2°. (Arată că ceva se întâmplă în mod neașteptat sau e de necrezut) Tocmai, taman, abiă (!), baș, însuși [Atunci viermuleții] *își pierd pielea cea denainte și se îmbracă în piale chiar vânătă.* ECONOMIA, 217. *Cum chiar icoana Ziditorului se vede zugrăvită în trăsurile lor.* MARCOVICI, C. 113. *Se păreà a fi chiar sfârșitul lumii.* DRĂGHICI, R 112. *Al ei joc păreà un zbor Chiar de fluturi sprinteior.* ALECSANDRI. P. II 180. *Copilul cu bobocii erà chiar copilul lui.* EMINESCU, P. 192. *Pe-o clipă se 'nălțase chiar în raiu la Mahomet.* id. ib. 237. *Un dușman de lup — și-apoi știți care? — chiar cumătrul caprei..., trăgeà cu urechea.* CREANGĂ, P. 21/3. *Vindeà câte-o iapă chiar în mijlocul drumului.* id. ib. 106/19. *Moșneagul auzind aceste chiar din gura împăratului, se pleacă până la pământ.* id. ib. 81/5. *Împăratul, chiar în puterea nopții, se scoală, rădică toată curtea în picioare.* id. ib. 101/6. *Isi copil chiar din pruncie Maica sa mi l-a dat mie.* ALECSANDRI, P. P. 12/8. *Pământul... Nici ul tău nu-i, nici ul mieu, Ci i chiar ul lui Dumnezeu.* id. ap. TDRG. *Și la maică ta te-i duce Chiar atunci și nici atunce, Când bondarii-o face miere.* POP. ap. GCR. II 320 *Mândro, nu voiu mai ascunde: Chiar dulce pretina ta Mi-a ținut mie calea, Să nu mai am grijă ta.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 69. *Și pe mure a 'ncălecat Și în grabă c'a plecat Chiar colo la Țărigrad.* ib. 406 (Poate de părți părțile care constituie o grupă fixă de cuvinte, precum prepoziția de sub tant v etc.) *Multe, frate, și mai multe Corturi mari, corturi mărunte. Iar în chiar mijlocul lor Nuită-se un cort aè covor.* ALECSANDRI P. P 77/9. | **Ba chiar** = a încă, ce e mai mult. *Acest remediu este nefolositor, ba chiar vătămător.* COSTINESCU. *Ba chiar se făcuse bucluc, hărțăgos și de tot hapsîn, când sta câte două, trei zile pe lângă casă.* CREANGĂ, P. 111 21. | (În comparații, urmat de ca s. cum) Întocmai (ca s. cum). *Alămâi prea frumoase, care sămănă chiar ca niște zămoșei.* DRĂGHICI, R. 67. *Pofte și dorință .. trecură Chiar ca o năluciturĕ Ce ți s'arată, dar nu-i.* KONAKI, P. 218. *Buhluiu, locaș de broaște! Rău t inic, fără maluri. Ce dormi chiar ca un pașă, pe patul tău de glod.* ALECSANDRI. P. I 202. *Mersese mai repede decât vântul, mersese chiar ca gândul.* RETEGANUL. P IV 67 24. *Am picat în negru loc, Chiar cum picà lemnu 'n foc, Fără urmă de noroc!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 179 *Bade, mie mi-i*

de tine Chiar ca lupului de câne. ib. 229. *Cauți chiar ca o găină, C'un ochiu la făină Și altu' la slănină.* ZANNE, P. II 346.

3°. Încă și, până și, dacă e vorba și. *Fericirea ar fugi chiar din ceruri.* MARCOVICI, C. 17/6. *Voioși ca șoimul cel ușor, Ce zboară de pe munte, Aveam chiar pene la picior Și aveam și pene'n frunte.* ALECSANDRI, P. III 436. *Fetișoara asta are trei coaste de drac într'însa, și chiar cea mai bună dintre femei încă tot mai are una.* CREANGĂ, P. 164/22. *Și chiar haidem, cu ajutorul Domnului, să isprăvim odată și trebușoara asta.* id. ib. 224/10. *Ne făgăduim chiar a ne jertfi, dacă aceasta va puteà să-ți aline oarecum mâhnirile.* ISPIRESCU, L. 12/2. *Părinții tăi nu mai trăesc de sute de ani, și chiar tu, ducându-te, ne temem că nu te vei mai întoarce.* id. ib. 8/36. *Își dedeau coate de râdeau, și chiar se vorbiră ...să facă pe fratele lor cel mic de râs.* id. ib. 37/3. *Și chiar morț, oasele mele se vor bucurà în mormânt de isprăvile tale.* id. ib. 41/20. *Se duce să-l caute și să-l aducă împăratului chiar din gaură de șarpe.* id. ib. 84/1. *Du te, cucule, în bere Și mă lasă să-mi petrec, Să-mi petrec cu cin' mi-i drag, De m'ar duce chiar în iad.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 13. *Să zac chiar patru ani.* ib. 278. *Tu te duci, bade, sărace, Eu cu dorul tău ce-oiu face? — Da tu, mândră-i face bine, Că mai sânt voinici ca mine. — Lasă, bade, las' să fie Chiar o sută, chiar o mie, Las' să fie tot de-a-rându'. Dacă nu-i care mi-i gându'!* ib 109. # *Femeia vede chiar unde bărbatul abiă zărește* ZANNE. P. II 154 | (În comparații) *Un șoiman de armăsar care zboară... și 'ncungiură pământul Mai ușor chiar decât vântul.* ALECSANDRI. P. II 177 | (Întărit) **Chiar și.** *Iubile autorule, ...ai știut, chiar și în materie de vânătoare, să urmezi părintești tale povețe.* ODOBESCU, III 11/25. *Chiar și 'n foc de ți-aș zice, să le arunci.* CREANGĂ, P. 206/21. *Veselie mare între toți eră, Chiar și sărăcimea ospătă și hea.* id. ib. 279/18. *Chiar și eu m'aș tocmi la D-ta, dacă ți-a fi cu plăcere.* id. ib. 202/14. *Și de dragul dumitale Știe chiar și sfântul soare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 15. # *Mojicul e tot mojic, chiar și în ziua de Paști.* ZANNE, P. IV 459. | **Nici chiar.** *Pentru mândra care-mi place, Nici părinții n'au ce-mi face, Nici judele satului, Nici chiar domnii sfatului.* JARNÍK-BÂRSEANU. D. 11. *Pe la noi, pe la Vlădeni, Nu se fac nici chiar coceni.* ib. 471. (Cu același înțeles, numai la MARCOVICI) **Și chiar.** *Vezi... pe asupritor, că nu poate scăpà de blestemul jertfelor sale și chiar căindu-se.* C. 19/8 | **Ba și chiar** v. b a (3°) | (Urmat de un condițional introdus prin d a c ă, d e c â n d). *Nu pot, chiar de-aș vrea.* TDRG. *Gândește-te că toate sânt trecătoare într'această lume; și chiar când te vei află într'o stare desnădăjduită, nu ți pierde îndrăzneala.* MARCOVICI. D. 11/16. *Pierdut-am oare tot? Nu: și chiar tot de-ai fi pierdut, îți rămâne acela care toate le-a făcut.* id. ib 14/2. *Și chiar de nu-i fi tu ucigă l-cruceu, tot n'ați îmblat cu lucru curat.* CREANGĂ, P. 160/14. *Vrăjitoare, cum vei fi, Mândră, eu tot te-oiu iubì, Chiar de tot de m'ai orbì.* JARNÍK-BÂRSEANU. D. 384. *Spovedește-te, nevastă, Că moartea e la fereastă! — Ba eu nu m'oiu spovedì Chiar în casă de a vení.* ib. 458. # *Hârbul stârp, chiar dacă e de aur, nu e bun decât de topit.* ZANNE, P. III 573. | (Numai la MARCOVICI) **Și chiar când** = n. ci ch. ar când. *Nu ne părăsi și chiar când vom greși ție.* D. 5 18.

4°. (Înaintea unui complement de timp corespunde adesea neologismului «deja») Încă. *Chiar dintr'această viață vei gustà rodurile virtuților.* MARCOVICI, D. 9/21 *Cu drept curând te așteptai să fii răsplătit, chiar de la început, prin laude meritate, pentru toate cercetările serioase.* ODOBESCU, III 10/15. *Nu cumvà să se întâmple cu vreunul cititor ...să-i vină rău când de a lepădà cartea ta din mână, mai nainte chiar de a fi intrat în materia ei.* id. III 11/5.

[Scris și *chear.* | Și: **chiárà** adv. MARDARIE. L. 4503. *Din cenușa a mea chiară, Mă nasc și sânt tânăr iară.* PANN, E. II 16/11. *Și se pune pe saltea, Chiară din naintea mea.* PAMFILE, C. Ț. 115; **cher** adv. JAHRESBER. V 198; **chioárà** adj. f. cf. I 1°. | D e r i v a t (numai în DICȚ.) **cherì** vb. IV^a = a lămurì, a explicà. Cf. LB., (cu a d j e c t i v u l) **cherit, -ă** = adevărat, real, sigur, clar, lămurit, dovedit. Cf. ib., (negativul) **necherít, -ă.** Cf. LB., LM.]

— Din lat. **clarus,** idem. (Ca adverb, ar puteà corespunde unei forme **claro,** atestată în Mulomed. Chir. ed. Oder 25, 8).

CHIÁRÀ adv. v. **chiar.**

CHIARAÚD s. adj. și m. *Nigaud, toqué; ivre.*— (Mold.) Năuc(it), huib, chiarhuz, nebun, într'o parte (PAMFILE, B. și C.), z ă b u u c; amețit, beat (ION CR. IV 85). — Cf. c h i a r h u z, c h i u r l u i t.

CHIARHÚZ, Ă adj. *Nigaud, toqué; ivre.* — (Mold.) Nebun, într'o parte, c h i a r a u d (PAMFILE, C.); c h i r c h i l i t (CREANGĂ, GL., subt c h i u r l u i t), amețit, beat (ȘEZ. VIII 157). Cf. c h i a r a u d, c h i u r l u i t.

CHIARIFICAȚIÚNE † s. f. v. **clarificațiune.**

CHIAU! Interjecțiune cu care vânătorul se adresează copoilor. H. XI 247.

CHÍBĂL s. a. = **câblă.** (Făgăduindu-i) *taleri cu chibălu'.* POP. ap. DR. IV 1038. *Un chibăl de făină.* T. PAPAHAGI, M. 66/1. [Și: **chíbul** s a. = măsură de 120 de litri (Bihor). Com. A. P. BĂNUȚ. — Din ung. **köböl** (< germ. *Kübel*), idem. Cf c â b l ă, c i u b l ă.

CHÍBIȚ s. m. *Membre de la galerie* (qui regarde jouer aux cartes). — (Germanism; în limba jucătorilor de cărți) Persoană care privește la jocul de cărți al altora și e considerată ca aducă. toare de noroc (cf. m a s c o t ă) s. de nenoroc.- *Vezi-ți mai bine de bancuri, că te-au scos chibiț.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. LXV 610. [C o l e c t i v: **chibițărie** s. f. = grup de chibiți, p. e x t. de privitori. *Galeria, chibițăria, alcătuită din curioșii fără bani... se înghesuià din ce în ce.* id. ib. XLV (05. | V e r b: (< germ, *kibitzen*) **chibițà** I^a (cu dativul persoanei) = a sta lângă cineva când joacă cărți și a urmări jocul. *I-a chibițat toată noaptea.*]

— Din germ **Kiebitz,** idem (propriu: «nagâț».)

CHIBIȚÁ vb. I^a v. **chibiț.**

CHIBÍTCĂ s. f. *Cabriolet.* — (Rusism) Trăsurică (PAMFILE, A.), căruță mică (rusească) de un cal s. de doi, desvelită (COSTINESCU), cf. c a b r i o l e t ă, b r i ș c ă. *Bonaparte..., scrie istoria, că au găsit un Ovreiu cu o chibitcă și cu un cal, de l-au dus cu chirie.* DIONISIE, C. 225/24. *Pe tată-mieu mi-l aduceau aminte... Mă vedeam întorcându-mă cu dânsul de la vânătoare, de unde veneà să mă ia întotdeauna, cu chibitca lui cu un cal, auzeam sunetul neuitat al arcurilor chibitcei...* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 299.

— Din rus. **kibitka,** idem.

CHÍBLĂ s. f. (Arhit.) *Pignon.* — (Banat) Partea superioară a zidului (din față s. din dos) de formă triunghiulară, pe care se razimă coperișul, f r u n t i ț ă, f u n d o a i e (H. XVIII 145), cf. f r o n t o n. *Părțile de din dos ale coperișului se zic streșină, iar dacă la fundoane se fac chible, ce se înalță până la vârful acoperișului, atunci sânt la casă numai două streșini.* LIUBA-IANA. M. 95.

— Din germ. **Giebel,** prin filiaţiune şvăbească, idem. LACEA.

CHIBOREÁN s. m. v. **găbur.**

CHIBRÍT s. a. 1°. *Allumette.* 2°. Nom de chien. 3°. *Animation, ardeur.*

1° Beţişor (de lemn, de ceară s. de carton) având la un capăt o gămălie de pastă inflamabilă care prin frecare se aprinde şi transmite flacăra corpului beţişorului, a p r i n j o r, a p r i n j o a r ă, a p r i n z ă t o a r e, b ă ţ (2°), b â t u ţ ă (2°), b â t i c e l, c ă.t r ă n i ţ ă, c h i n d e r c ă, f o c ă r i ţ ă, f o c ă l i n ă, f e ş t i l ă, g h i u f ă. l e m n u ş, p i r u ş c ă, r ă i p e l ţ, ş v e b e l. *Aprinzând un chibrit...* ALECSANDRI, T. 479. *Dă-i o pârleală bună cu nişte chibrituri de ieste, care ard mocnit.* CREANGĂ, A. 111/4. *Când îţi aprinzi ţigara şi pârâe chibritul, vei luà bani,* ŞEZ. I 125/19. *Când se varsă chibriturile, au să-ţi vie musafiri.* ib. I 191/2. *Din tecşilă scoase iute Trei surcele de chibrite.* ib. IV 131/31. *O cutie de chibrituri.* TDRG. # *I-a dat cu chibritul pe la nas* = l-a supărat. ZANNE, P. III 103-4 | F i g. Om lung şi slab s. iute şi mânios. ib. III 104.

2°. P. a n a l. Nume de câne ciobănesc (probabil care se «aprinde» repede). Cf. H. VII 227.

3°. F i g. † Aprindere, ardoare, îmbold. Cf. ŞIO. *Ci cum luară ştire, dobândiră deosebit chibrit, şi rezemară tocmai în Comarnic, la sud* (= judeţul) *Prahova.* DUMITRACHE, 375.

[Plur. *-brituri* şi *-brite.* | Şi: **cibríc** s. a. WEIGAND. B. B. 97. | D e r i v a t: **chibritélniţă** s. f. = mic vas de porţelan s. cutiuară de metal, etc. în care se ţin şi pe care se aprind chibriturile. *Dau luă chibritelniţa din mijlocul mesei.* VLAHUŢĂ, D. 195.]

— Din turc. **kibrit,** idem.

CHIBRITÉLNIŢĂ s. f. v. **chibrit.**

CHÍBUL s. a. v. **chibăl.**

CHIBZ s. a. v. **chibzuì.**

CHIBZUÍ vb. IV^{a}. 1°. *Induire, présumer, conjecturer, supposer, avoir l'idée de.* 2°. *Se faire fort de.* 3°. *Réfléchir, juger, penser.* 4°. *Comparer* 5°. *Ranger, organiser, régler.* 6°. *Délibérer; décider d'accord.*

1°. A-şi da cu socoteala, a presupune, a b ă n u ì (III 1°), a-şi închipuì, a combinà. Cf. LB. T r a n s. *Kipzuêsk* = conjicio. ANON CAR. *Chibzuind... din cursul soarelui vremea mesii.* DRĂGHICI, R. 150. *După oarecişicare semne au chibzuit că trebue să se fi aflând în preajma ostroavelor caravice.* id ib. 32. *Să plecăm curând, ca să scăpăm de primejdie care el o chibzuià.* ARAVICON MYTHOLOGICON, ap. GCR. II 129/14. *De acolo ştiau merge acasă şi pe nimerite, că oamenii începuseră a aprinde luminile şi chipzuiau ei unde trage casa lor.* RETEGANUL, P. I 44/19 | P r o n o m i n a l *Merse încătrău-şi chipzuià el că e satul cel cu fata popii cea bolnavă.* RETEGANUL. P. I 26/2.

2°. † R e f l. (Numai în LB.) A se socotì (a-şi închipuì că este, a se crede) capabil de ceva, a îndrăzni. *Mă chipzuesc de a face ceva* = mă socotesc a fire harnic. LB.

3°. A judecà cumpănind toate eventualităţile, a socoti, a se gândì bine, a reflectà, a medità, a-şi bate capul. Cf. LB. T r a n s. *Derept aceea chibzuiiu ca să nu mă aflu întru leane pentru negrijirea talantului.* CHEIA ÎNŢELESULUI (a. 1678), ap. GCR. I 230/17. *În tot chipul chipzueşte ce fel să o nemerească.* PANN, P. V. I 91. *Îşi luă băţul... şi ieşì în uşă, tot chipzuind încotro s'apuce.* CONTEMPORANUL. V 391/2. *Ea nu ieşeà niciodată din cuvântul bărbatului său, pentrucă erà încredinţată că el chipzueşte lucrurile mai bine decât dânsa.* SBIERA, P. 146/41. *Am chibzuit noi că o fi bine aşa.* STAN, M. 149. (Întregit prin c u g â n d u l) *Cade-se fieştecine den noi să chibzuiască cu gândul său... de s'a făcut mai bun de cum erà.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. | R e f l. *Chipzuindu-se ce să facă, găsì cu cale să orânduiască vechil a împărăţì pe fii-său Corcut.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/7. *Nu să chibzueşte îndestul.* MARCOVICI D. 7/6. *Se chipzuià să aştepte, dar vremea nu-l mai iertà.* PANN, E. II 73/6. *Să mă mai chibzuesc.* DDRF. (Construit cu prep. a s u p r a) *Aşa dar, chibzuindu-te adânc asupra relelor,... întreabă-te: pierdut-am oare tot?* MARCOVICI, D. 14/21. *Chipzuiam asupra pricinii...* ZILOT, 72/15. (Construit cu prep. d e) A se gândì la, a se îngriji de ceva. *El care erà deprins a gândì la fiică-sa, acum cu atât mai mult trebuià să se chibzuiască de soarta ei.* SLAVICI, ap. TDRG. | I n t r a n s. *După ce am chibzuit îndestul, priimim în credinţă şi clienţia noastră... pe numitul Mihaiu-voievod.* BĂLCESCU, M. V. 418/24. *Le-au făgăduit că va chibzuì,... va luà măsuri,... dar nu le-au zis* (=spus) *nimic hotărîtor.* ALECSANDRI, T. 1429. *Fă cum vei chibzuì.* DDRF. *Omul chipzueşte, Dumnezeu hotărăşte.* PONTBRIANT (traducând locuţ. fr. «l'homme propose, Dieu dispose»).

4°. † P. e x t. A asemănà (în închipuire), a compărà. ALEXI. *Să se chibzuiască tot pământul cu un măr.* PISCUPESCU, O. 60/14.

5°. A pune ceva la cale, a rânduì, a face rânduială (LB.), a aranjà, a organizà, a-şi face un plan, a plănuì, a luà dispoziţii, a luà o hotărîre cu privire la ceva, a (se) hotărî. Cf. LM. DDRF. *Mulţi s'au nevoit de au scris ani[i] şi i-au chibzuit să spuie adevăr, şi unul cu alt nu şi-au sămănat.* MOXA. ap. GCR. I 57/6. *Precum scrie psalmul 170: şanţ săpă şi căzù într'însul cela ce l-au făcut, aşa şi acest Cara-Mustafa-paşa chibzuind acestе...* LET. II 28/8. *Om... cu ştiinţă bună a chibzuì oştile.* DIONISIE, ap. TDRG. *Îndată cârmuirea începe a cârmuì, târgul a pune la cale, toate a le chipzuì.* BELDIMAN, TR. 43. *Chibzuià cu scumpătate Cumpăna cea de dreptate.* DONICI, F, 18. *Ianicerii înşişi chibzuiau a se trage.* BĂLCESCU, ap. TDRG. *Oiu chibzuì-o să plătească tot* (= voiu aranjà lucrurile aşà ca...) ALECSANDRI, ap. id. *Aşa am chibzuit treaba cu bărbatu-meu.* id. T. 478. *Şi este mic de suflet acel ce-şi chibzueşte A sale interese cu cugetul curat.* C. NEGRUZZI, II 273/7.

6°. A se sfătuì unul cu altul, a se consultà, a deliberà, spre a pune ceva la cale, a (se) hotărî, a luà o hotărîre. R e f l. *Aşa ne-am chipzuit să facem.* LM. *Judecătorii se chipzuiră, fără să poată decide nimica.* id. *Boierii ţării... se chibzuiră a trămite o deputaţiune... la Feldmareşalul rusesc Rumianţoff.* ODOBESCU, I 265. *Amândoi se chibzuiră (ca) să facă o primire frumoasă ca unui părinte bun ce le erà.* ISPIRESCU, L. 277/12. *Aşa se mai chibzuiră Şi se găsiră alţi vânători mai cunoscători, Şi ziseră că-i urmă de căprioară. Să fie'mpăratului soţioară.* TEODORESCU, P. P. 174b. | T r a n s. *Apoi dourà că nu o fi blestem ca şi d'aice de sub pământ să iasă svon de ce vom chibzuì* ODOBESCU, ap DDRF. *Chibzuesc împreună răzbunarea lor.* DDRF. *Aceştia chibzuiau cu ce moarte să-l omoare.* ISPIRESCU. L. 142/23. *Să se mai sfătuiască, Puţin să mai chipzuiască, Cu feciorii săi Ai mai paralei, Ce va face el.* MARIAN, SA. 276.

[Şi: **chipzuì** vb. IV^{a}. | A d j e c t i v e: **chibzuít** (cu negativul **nechibzuit**), **-ă** (Ad 3°, cu înţeles pasiv şi activ) = cu judecată, socotit, gândit, cuminte, înţelept, † (construit cu prep. l a) priceput. *Oarecare părinte bun chibzuitù să rugă lui Dumnezeu.* MINEIUL (1776), 93 2/2. *Au venit un general mare, chibzuit la oştire.* DIONISIE, 169,16. *De*

câte ori ideea cea mai bine chibzuită se preface în otravă. MARCOVICI, C, 29/15. *Contrastul între naturile deosebite a lui Henri, omul rece şi chibzuit, şi a lui Mihaiu, cu mintea frământată de aspirări multe şi nehotărîte.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Lică, tu eşti om chibzuit.* SLAVICI, N. II 77. *Lângă cel stâlp gros a uşei Şede Neda părcălabul, Înţeleptul, chibzuitul, Temeiul războaielor Şi nădejdea oştilor.* POP. ap. GCR. II 300b/30. (În funcţiune adverbială) *«Să vedem», zise el, chibzuit.* SLAVICI, N. II 274. *Eră leneş, nechibzuit la minte şi nechibzuit la trebi.* CREANGĂ, P. 37. *Sfinţi nepricepuţi Şi nechibzuiţi.* TEODORESCU, P. P. 276; — **chibzuitór, -oáre** adj. = care chibzueşte lucrurile, care e deprins să se gândească la toate; † (construit cu prep. la) priceput. *Pe încetul şi cu mâni chibzuitoare trage miere dintr'o plântă.* KONAKI, P. 278. *Prinţipul Evghenie, om înţelept şi chibzuitor la oştire.* DIONISIE, C. 229/27. | Abstracte: **chibzuíre** (cu negativul **nechibzuíre**) s. f. = socotinţă, socoteală, judecată; aranjament, plan, punere la cale, dispoziţie; sfat, sfătuire, consultaţie, consult (de medici COSTINESCU), hotărîre, decizie; *bună chibzuire* = meditare, cumpănire adâncă; † *a sta în chibzuire* = a sta în cumpănă; spec. (ad. 3°) (Jur.) *Camera de chibzuire* = camera de consiliu (a judecătorilor). *Să îndreptezi cu bună chibzuire fieşicare pricină.* TES. II 308. *Prin plecata anaforă arătăm chibzuirea şi socotinţa noastră* (a. 1802). URICARIUL, I 7/21. *Poate.. să fie primejdioase chipzuirilor tale.* MARCOVICI. II 7/21. *Putut-ai crede că omul ieşit din mânule firei Umblă fără nici o samă. fără frâul chibzuirei?* KONAKI, P. 296. *Ei stă 'n chibzuire, cum să-i pomenească.* PANN, P. V. III 76, cf. E. I 63/2. *Facerea cheltuielilor... s'au lăsat în chibzuirea consiliului comunal.* I. IONESCU, D. 100. *Buna chibzuire de cele din urmă îngrijaşte mai bine.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 233; (ad 5°) *Au scăpat însă, dând bani pe la alţi Turci, de i-au făcut cale cu chibzuire să scape.* DIONISIE, C. 202/13. *Pe cale mergând, îşi descoperì Mihail chibzuirile către mine la o gazdă.* ODOBESCU, I 265. *Virtutea să nu lipsească nici odată din lucrările sau chipzuirile sale.* MARCOVICI, C. 55; (ad 6°) *Tribunalul va face interogator pârîtului şi de nu va fi în stare a se înfăţişà în camera de chibzuire, se va face la locuinţă, de unul din judecători.* HAMANGIU, C. C. 113. *După multe chibzuiri, sfatul împărăţiei găsì cu cale că împăratul n'ar păcătuì, de ar luà de soţie pe fie-sa.* ISPIRESCU, L. 307/15. *O făcut după chibzuiala sfatului împărătesc.* ŞEZ. II 155/22; — **chibzuít** s. a. = socotire, judecare bazată pe cumpănirea tuturor eventualităţilor. *Chibzuitul mult nu-i totdeauna bun;* — **chibzuiálă** s. f. = gând, judecată, socotinţă, plan; *cu chibzuială* = chibzuit, cu cumpănirea tuturor eventualităţilor, cu cumpăt, cu rost; *fără chibzuială* = în mod necugetat; *bună chibzuială* = dreaptă judecată; *cu chip şi chibzuială* = cu înţelepciune, cuminte, prudent (DDRF); *a sta la chibzuială* = a sta pe gânduri, la îndoială, a şovăì, a se codì, a se sfiì. *Chipzuială hiteană.* CORESI, EV. 313/11. *Iară noi stricându-ni-se chipzuiálele şi cugetele şi fiind dat[i] realelor, den tinereţele noastre, nici acest bine nu l-am primit.* MELETII (a. 1644), ap. GCR. I 110/29. *Această socoteală şi chibzuiálă viind întru inema mea.* CHEIA ÎNŢELESULUI (a. 1678), ib. 236. *Făr'de nici o chipzuială... se scularà turburaţi şi fără veste începură a suduì pre Domnu-său.* MAGAZ. IST. IV 338/1. [Romil] *încredinţat fiind de toate chipzuiálele lui, se întoarce iarăşi la locul său.* BELDIMAN, P. I 108/6. *A petrecut un an de zile, jucând* [cărţi] *cu chibzuială.* C. NEGRUZZI, I 87. *Sărmană ţară! Cu astfel de chibzuieli nechibzuite ai ajuns a fi satul lui Cremine.* ALECSANDRI, T. 119. *Casele boiereşti erau... împărţite cu chibzuială.* XENOPOL, ap. TDRG. *Purtarea barbară a lui Ştefăniţă cu partea mai mare din boierii ţării cei cu chibzuială.* SBIERA, F. 55. *Se şi cuvine însă unui om din oameni, ca dânsul, să fie de bună chibzuială.* SLAVICI, N. I 79. *De câteva ori se amestecase în chibzuielile lor.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, D. 40. *A lucrat cu multă chibzuială.* DDRF. *Să nu stai la chibzuială nici o cirtă, Măria-Ta, ci să iei straşnice măsuri pentru odihna Măriei-Tale.* ISPIRESCU, M. V. 6/19; — **chibzuínţă** s. f. = judecată, socotinţă, cumpănire atentă. *Una din celelalte ce cer chipzuinţă şi punere la cale, este şi orânduiala ce se cade a se păzì între stăpânul moşiilor şi... locuitorii...* URICARIUL, I 133/9; — † **chibzuitúră** s. f. = chibzuire, chibzuială; *Kipzuiturĕ* = conjectura. ANON. CAR., cf. MÂNDRESCU, UNG. 146; — (postverbal) **chibz** (cu plur. *chibzuri*), numai în expresiile: *a sta în* s. *la chibz(uri)* (ad 3°) = a sta pe gânduri, a se gândì, a reflectà (fără a puteà luâ o hotărîre, fară a se puteà decide), a şovăì. *Turcii sta în chibzuri să-l dea pre el în mâna lui Eugenie.* ŞINCAI, HR. III. 258/10. *Uneori iar sta în chibzuri să fugă alt undeva, Dar amorul îl legase şi nici decum nu-l lăsà.* PANN, E. I 5/9. *El şi-a schimbaĭ hotărîrea, şi stă'n chibzuri, ca să ieie alta.* SLAVICI, N. II 283. *Stau puţin la chibzuri, mă uit înapoi spre casă, apoi la soare, şi-mi zic hotărît: tot făcuiu eu drumu' pân'aici, hai ş'oiu vedeà odată de aproape cum se împreună cerul cu pământul.* VLAHUŢĂ, SĂM. I 362. *Ercule, Erculaş, te văz că stai încă la chibzuri, neştiind ce cale să apuci în lume* ISPIRESCU, U. 22/8. *Fata..., după ce mai stătù niţel la chibzuri, întinse mâna şi îi zise...* id. L. 62/30, cf. U. 28/10. *Măicuţa ţi-o spus bine Că nu mă dă după tine, Până nu vei numărà Paiele de p'un hotar şi tot fânul dintr'un car... Ba şi-atunci în chibz va sta: Dă-mă după tin', ori ba?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 277. **A intrà în** s. **la chibzuri** = a se pune pe gânduri, a se frământă cu gândul *Iarăşi au intrat în chibzuri ş'asemenea s'a'ntristat.* PANN, E. I 52/2. *Nu mai puţin şi împăratul intrà la chibzuri, cum ar face să prinză pe aceşti hoţi cutezători.* ISPIRESCU, L. 372/17].

— Din ung. **képezni** «a formà» (cf. *képzelni* «a imaginà»). Cf. chip.

CHIBZUIÁLĂ s. f.
CHIBZUÍNŢĂ s. f.
CHIBZUITÚRĂ s. f. †
} v. **chibzuì.**

CHIC interj. Onomatopee care imită râsul (înfundat). Cf. ha. Cf. COSTINESCU. [Substantivat: **chic** s. a. (cu plur. *chicuri*) = strigăt de bucurie.] Cf. chicot (I). [Ioan Gură-de-aur] *ca o rânduneà vorovitoare, în diburi, în chicur(i), ne spune noaă bucurie de primăvară.* RAFAIL (1661), ap. GCR. I 179/13.

CHIC s. a. Faute faite au labourage. — Greşală făcută la arat. ION CR. IV 60, PAMFILE, A. 55. [Plur. *chicuri.*]

— Probabil rostire dialectală pentru *tic*, iar acesta înrudit cu paleosl. *tykati* (bulg. *tikam*) «a împinge».

CHÍCĂ s. f. 1°. *Chevelure, natte, tresse de cheveux.* 2°. *Cheveux postiches.* 3°. *Crête, barbillon* (de la poule). 4°. *Stigmate* (du maïs).

1°. (Mai de mult) Părul capului în întregime, crescut lung (cf. LM.), (astăzi, numai) părul care cade pe ceafă s. până pe spate la bărbaţi, dar mai ales la fete, neîmpletit s. împletit (fără coni H. VIII 60) în coadă (una s. mai multe), mai ales la fete, nu şi la femei, şi la preoţi s. călugări, odinioară, în unele regiuni şi la alţi bărbaţi (bătrâni) care o lăsau să atârne pe umărul stâng până pe

piept s. o purtau subt căciulă). Cf. plete, cosiță, cânepa-dracului. Cf. COSTINESCU, FRÂNCU-CANDREA, M. 12, DENSUSIANU, Ț. H. 242, MARIAN, Î. 404/5, GR. BĂN., ION CR. III 251. CĂTANĂ, B. 50, BUD, P. P. *Kikĕ* = coma (vel pike). ANON. CAR. *Își legă chica de coadă-i* [de coada unui cal] *și-l bătea comișălul cât puteà, și nu puteà să-l mișce.* MAGAZ. IST. I 352/8. *Să nu faceți creț den chica capului vostru.* BIBLIA (1688) 85, cf. 98$_2$, 370. *Luându-mă de chică, mă smulse.* id. ap. TDRG. *Pentru care pricină albești mai întâiu barba și musteața de[că]t părul capului? — Pentrucă chica se face mai întâiu decât barba.* BERTOLD (1779), ap. GCR. II 120/1. *Chica de să va clătì, în oaste vii mergi* (= vei merge). TREPETNIC (1779), ib. II 22. *Tu ești! Iana! Ia-l de chică!* BARAC, A. 72. *Moartea... apucându-l de chică, se înălță în văzduh.* C. NEGRUZZI, I 92. *Angheluța: Știu să fac și cu ulcica, de ți se zburlește chica.* ALECSANDRI, T. 10, cf. 567. [Miresei] *îi fac conciu; (ca fată-mare a purtat chică pe la ureche ori pe spate).* DENSUSIANU, Ț. H. 242. *Astfel că 'nfingându-mi mâna în chica Măriei-Sale...* OLLĂNESCU, ap. DDRF. *Doi copilași, cu chica ciuf.* ib. *Chica lui, neagră ca pana corbului, fluturà ca o coamă pe grumajii lui.* ISPIRESCU, L. 229/18. *În temniță m'am uscat, Că 'n ea, de când am intrat, Din chica ce mi-a crescut Mi-am făcut de așternut.* TEODORESCU, P. P. 518b, *Fetele își leagă chica (cosița, pletele) la rădăcină, adecă la ceafă.* MARIAN, Î. 404/5. *Dă-mi chica capului, Cât coada calului.* id. SE. II 64. *Sus, feciori cu mândră chică, Stați în gledă* (= rând) *fără frică.* id. I. 78. *Călugăr, măcucă neagră, Numa cica ta mi-i dragă.* ȘEZ. IV 10b/22. *Strânge-ți, lele, chica, Că ți-o taie Ghica.* ION CR. III 251. *Măi bădiță, chică creață, Mână boii pe fânață.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 48. *Și te uită după el Cum mere de cătinel, Cu chica nepieptănată, Cu gura nesărutată.* ib. 113. *Vino, bade, înapoi, Gura sărută-ți-oiu, Chica împletì-ți-oiu,* ib. 113. *Dumineacă dimineața, Tânăr voinic se sculà, Fața dalbă mi-și spălà, Cica neagră perià.* ALEXICI, L. P. 115/4. *Un flăcău cu Chica lată.* PĂSCULESCU, L. P. (glosar) *Să-i cadă chica.* ib. *Chica ta cea gălbioară.* ib. *Lasă chica voiniceasca.* ib. *Frunză verde de lileagă, De cine doru' se leagă? — De-un voinic fără mustață, De fată cu chica creață.* HODOȘ, P. P. 37. *Spune-mi, mândruliță, mie, Cine calea-ți ține ție..., Ca să-i pun mâna în chică, Să-l satur de ibovnică.* ib. 166. *Și te fă în sus, fetiță, Cu chică și cu cosiță.* CĂTANĂ, B. 59. *Că floarea din chică pică.* DOINE, 152/1. *Ci tot fată-i rămâneà, Până ți-a albì chica.* BUD, P. P. 46. | **A face cuivà chica topor** s. **măciucă** s. **a face cuivà morișeă în chică** = a-l bate zdravăn. Cf. ZANNE, P. II 67. *Beizadeaua scapă cu chica topor.* GHICA, S. 40. *Sună bine 'n cobză, sună, Să nu-ți fac spetele strună Și chica măciucă.* ALECSANDRI, P. I 68. *Ia să-i faci chica topor, spinarea dohă și pântecele cobză.* CREANGĂ, P. 254/12. *Lui Jupânu' Guliță i-am făcut o morișcă în chică.* ALECSANDRI, T. 73. | *A fi tare de chică* = sănătos, gras, voinic; bogat. Cf. ZANNE, P. II 67. *Pe Leși cu chica tare Îi avântă 'n spânzurare Și-i înjugă ca să are.* ALECSANDRI, P. P. 173b/12. | *A se tărăgăì de chica dracului* = a se trage de păr (unul pe altul), a se luà la bătaie, a duce traiu rău (bărbatul cu nevasta). *După ce s'a însurat el, nu apucă să trăiască... nici o lună cum ți-i omul, și-a și începput a se tărăgăì de chica dracului.* PAMFILE, S. T. 92. | (Bot.) **chica-voinicului** = *Nigella damascena.* Plantă cu flori albastre ca cerul, rar alburii, cultivată pentru florile sale frumoase. Se mai numește: barba-boierului, borză, morăriță, nigeluță, paingăn, vergură-învelită. Cf. PANȚU, PL., H, XI 39; **chica-Bulgarului,** nume de plată (nedefinită mai de-aproape) H. VI 25. | P. anal. (Neobicinuit; la animale, părul din) ceafă. *Vulpoiul sprinten îi sări în chică* [lupului] *și-l doborî jos.* ODOBESCU, III 245/25.

2°. P. ext. Păr streìn purtat ca perucă s. coadă prepusă. Cf. pleată. [Preda] *aveà chică nemteasscă, numai legată sus subt iglic.* MAGAZ. IST. V 120/25.

3°. P. anal. (La pasări) Creastă (de cocoș), bărbie (de găină) (Șonfalău, jud. Târnava-mică). VICIU, GL. *La cocoșul ăsta i-a înghețat chica.* ib. *Frunză verde peliniță, Pe cea verde moviliță Se rotește-o păuniță Și-un păun cu chica scurtă.* ALECSANDRI, P. P. 410/4. *Tare nu te spăimântà, Că nainte ți-or ieșì Hlubi cu pene împestrițe, Cu fețe posomorîte, Cu chicile mucezite.* MARIAN, ÎN. 258/6.

4°. Mătase (a porumbului). Cf. DAMÉ, T 63.

[Plur. *chici.* | Și: (cu pronunțare dialectală): *cícă* s. f. VICIU, GL. (ad 1°) *Să nu cii ficior di curvă, N'ai purtà cica rătundâ, Ș'ai purtà-u ratedzatâ.* VASILIU, C. 47. | Diminutive: (ad 1°) **chiculiță** s. f. *Chiculița lui, Spicul orzului.* TEODORESCU, P. P. 309b; **chicușoáră** s. f. WEIGAND, B. B. 95; **chicúță** s. f. *Eu nevasta nu mi-oiu da, Că mi-a dat-o soucră-mea, Să-mi spele chicuța mea.* BIBICESCU, P. P. 318. *Dragă mi-i fata negruță, Cu grosița pe chicuță.* HODOȘ, P. P. 169. *Și i-or tunde chicuța.* ȘEZ. XX 66. | Adjectiv: **chicós, -oásă** = cu chică mare. *Erà... chicósù, adecă părul lung.* DOSOFTEIU, V. S. 42/1. | Verb (probabil formație personală): **chicuì** IVa = a apucà (pe cinevà) de chică și a luà la bătaie. *Te înalță, te mărește, Până ce te chicuește.* CONTEMPORANUL, I 335; (cu abstractul) **chicuitúră** s. f. *Ș'apoi ce chicuitură, Încă ochii nu-ți văzură.* T. SPERANȚĂ, ap. TDRG.]

— Din slav. (paleosl. **kyka,** bulg *kíka* «Zopf», sârb. *kíka,* idem, rus. *kíka* «Art weiblichen Kopfputzes»).

CHICĂÍ vb. IVa (ș. d.) v. **chicot**.

CHÍCERĂ s. f. (*Sommet de*) *montagne.* — (Munții-apuseni, Țara-Hațegului, Maramureș) (Vârf de) deal (înalt), conic, mai înalt decât o colină (SIMA, M.), în forma coperișului casei; deal (DENSUSIANU, Ț. H. 58); munte. Întrebuințat foarte adesea ca nume toponimic. Cf. DR. I 117—129. *Monument... așezat la poalele chicerei Măgîului.* NEAMUL ROMÂNESC, 2 Dec. 1922. [Și: **cíteră** s. f. (Munții-apuseni) FRÂNCU-CANDREA, M. 99, SIMA, M.]

— Cuvânt străvechiu, ca și alb. **kike,'e** «vârf», probabil de origine anteromană. Cf .N. Drăganu, *Dacoromania* I 117-129.

CHICÉTE s. f. (Iht.) v. **cicic**.

CHICÉU s. a. v. **ciuceu**.

CHICÉU s. a. v. **ciuc**.

CHÍCHERIȚĂ s. f. (Entom.) v. **checheriță**.

CHICHÉU v. **ciuceu**.

CHICHÍ vb. IVa
CHICHIÁ vb. Ia } v. **chiti**[1].

CHICHIÁ vb. I *Gazouiller* (en parlant des enfants), *bégayer.* — A piui, a ciripì (mai ales despre copiii mici), a gângurì. Cf. PAMFILE, J. II. *Chichie, ca păsările.* id. ib. [Pronunț. *chi-à.* | Prez. ind. pers. I *chichiiu,* pers. III *chichie*].

— Pare a fi rostire dialectală pentru *pipià,* iar acesta urmașul lat. **pīpio, -are** «a piui». Cf. G. Pascu, *Cimilituri* 230.

CHICHIBÚȚĂ s. f. v. **chițibuș.**

CHICHICEÁR † s. m. v. **chichiță.**

CHICHÍE s. f. v. **chită**[1].

CHICHÍE s. f. ș. a. (Îmbrăc.) v. **tichie.**

CHICHÍE † s. f. = **chichiță** (2°). *Cu ceialaltă mână au descuiat cutia mesii și de-odată le-au aruncat în chichiia mesii, încuindu-le cu cheia.* DOC. (Prahova, a. 1838). FURNICĂ, I. C, 414.

— Din n.-grec. *θήκη* «boîte, étui, fourreau». Cf. V. Bogrea, *Dacoromania* I 263.

CHICHÍE s. f. v. **chită**[1].

CHICHILEÁN adj. m. (Ungurism, în expresiunea) **Stă chichilean** = stă nerăbdător și așteaptă pe lângă cineva care-i ocupat și pe care-l plictisește (Șișești, Mehedinți). Com. N. IONESCU.

— Din ung. *tétlen* «inactif, oisif, désœuvré, sans occupation» (cf. *tétlen áll* «stă neocupat»). N. DRĂGANU.

CHICHINEÁȚĂ s. f. I. *Rien, misère.* II. 1°. *Bicoque; galetas, soupente; toît à poules.* 2°. *Veilleuse.*

I. Ceva mic de tot, neînsemnat (ION CR. IV 305), slab, sărăcăcios, mizerabil, de nimic (cf. DICȚ.). *Ce chichinețe de plăcinte ai făcut!* ION CR. IV 305. *Ce chichineață de soba!* ib.

II. Spec. Ceva cu înfățișare de tot mică, sărăcăcioasă etc.:

1°. Casă mică (PAMFILE, A.), întunecoasă (COSTINESCU), tupilată, bordeiu (ION CR. III 377), cf. chițimie, cocioabă, bujdă, bujdeaucă. Odaie mică (DICȚ.). | Cameră mică, întunecoasă. | Prăvălie mică, proastă (COSTINESCU). | Cotineață, coteț pentru pasări (cf. id.). *Înăuntru, trei chichinețe, din cari una n'are lumină decât dela ușa coridorului.* CARAGIALE, M. 69. *Aprinse lumânărica și o lumină săracă cuprinse chichineața, deslușind din întuneric un pat, o masă și niște boarfe, într'un colț.* DUNĂREANU, CH. 8. *Țăranii stând în niște coșărețe, chichinețe, bordeiașe și rar în case bune.* JIPESCU, ap. TDRG. *Ce chichineață de casă ai tu!* ION CR. IV 305.

2°. Opaiț. PAMFILE, A.

[Și: (ad 1°) **chichirneț** s. m. *Ieși afară... cară-te ... cât e treaba cu cinste...; să nu te mai văd... Auzi? un chichirneț acolo!* ALECSANDRI, T. 497 (glosat prin: fleac. id. ib. 1761).] — Cf. chinchimoacă.

CHICHIÓN s. a. *Embarras, ennui.* — (Mold.) Încurcătură, necaz, întâmplare neplăcută (CREANGĂ, GL.), bucluc, belea, potcă. (Întrebuințat în expresiunile) *A intrà în s. a aduce pe cineva într'un chichion; a scăpà s. a (se) scoate dintr'un chichion.* Cf. TDRG. *Pare-mi-se c'am intrat în chichion.* ALECSANDRI, T. 1637. *M'am luat după capul tău... Și acum iaca în ce chichion am intrat.* CREANGĂ, P. 84 $_{23}$. *Fi-i-ar neamul afurisit! În ce chichion m'a adus!* CONTEMPORANUL, V, vol. II 498. *De poți ademeni o fată, norocul tău; numai să te păzești de chichion.* ib. V, vol. II 484. *Bine c'am scăpat și din chichionul ista!* GHIBĂNESCU, ap. TDRG. [Pronunț. *-chi-on.*]

— Din n.-grec. *κυκεών* «miscellanea potio, confusio». Cf. balmoș, germ. in die Tinte geraten. V. Bogrea, *Neamul românesc* a. 1914, Sept., DR. I 62, A. Șcriban, *Arhiva* a. 1914, p. 132.

CHICHIRÉZ s. a. v. **titirez.**

CHICHIRÍC s. m. v. **pipirig.**

CHICHIRÍȘ s. a. și m. 1°. Petit taillis sans valeur. 2°. *Avare.*

1°. S. a. (Banat) Pădure mică, de nici o treabă. Com. LIUBA. [Plur. *-rișuri*].

2°. S. m. (Mold.) Zgârcit. ȘEZ. XXXII 15.

[Și: **checheriș** s. a. Com. LIUBA].

— Probabil, din ung. *tekerős* «sucit, gânjos», întrebuințat adeseori în legătură cu *fa* «lemn», spre a numi lemnul cu fibrele întrețesute, cărpănos, gânjos, care nu se poate cioplì și gelui. N. DRĂGANU.

CHÍCHIRIȚĂ s. f. (Entom.) }
CHÍCHIRIZĂ s. f. (Entom.) } v. **chercheriță.**

CHICHIRNÉȚ s. m. v. **chichineață.**

CHICHÍȚĂ s. f. 1°. *Coffre, cassette; coffre* (d'une voiture). *Tillac. Tiroir, Panier.* 2°. *Tiroir, compartiment* d'un coffre. *Fig. Finasseries, arguties, chicanes.* 3°. Espèce d'*escargots.*

1° (Învechit) Ladă, cutie de lemn pentru păstrarea banilor sau a obiectelor de valoare, cutioară, cutiuță. *Deaderă. toți boiarii și tot norodul și aduceà* [impozitul] *și puneà în chichiță* (= *γλωσσόκομον*). BIBLIA (1688) 323. *Pline de pânzături chichițele hirurgilor* (= plenissima chirurgica theca). CANTEMIR, HR. $14/_{21}$. *Puținteale sânt... receatele științii meale și mici și strâmte chichițele ierbilor doftoriii meale.* id. IST. $11/_{1}$. *Chichițele văruite și pilulele sicuite sânt.* id. IST. $115/_{2}$. *Rochiță din chichiță.* PĂSCULESCU, L. P. 55. || Spec. Lădița de subt capra unei trăsuri. cf. COSTINESCU. [*Alți călători ședeau*] *pe chichiță, în codirlă și până peste covilțir.* ISPIRESCU, ap. TDRG | Lada (cf. câciu, chilnar) luntrei. DAMÉ, T. 12 . | Sertarul mesei (Vânători, în Mehedinți). N. REV. ROM. a. 1913, 349. | Vas în care se duc bucatele la câmp (H. I 270, 350), lăcriță (H. XII 120), raclă de pus brânza (H. II 262).

2°. (Astăzi, cu deosebire) Despărțitură mică (de obiceiu cu capac), în formă de cutie, în partea de sus a unei lăzi, în care se păstrează mărunțișuri sau obiecte de valoare, puiuț, puiuc, fioc. *Aceste memorii se găsesc în chichița lăzii de subt icoane.* DELAVRANCEA, T, 52. *Ridică capacul chichiței* [tronului]. ISPIRESCU, L. $10/_{14}$. || Fig., la plur. (Despărțitura «secretă» a unei lăzi e luată drept «secret») Taină, secret, subtilități (de advocat); șmecherie, șiretlicuri, subterfugii; artificiu, mijloc meșteșugit, vicleșug; pretext (cf. LM.), prilej, nod (în papură), cârciob (PAMFILE, J. III), clenciu. *Cu chichițe și cu momițe, vrei să-mi iai tot din punga.* LM. *Știi aflà multime de chichițe, ca să scapi de bătaia ce ți se cuvine.* id. *Să-ți vie poate greu... pân' te-i deprinde cu chichițele meseriei.* VLAHUȚĂ, D, 215. *Gramatica cu etimologia, sintaxa și cu toate chichițele ei abstracte.* id. ap. TDRG. *Habar n'ai de lume și de chichițele ei.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 41. *Cât trăesc (advocații), ei nu visează decât pledoarii, cestiuni prealabile și excepțiuni, chichițe și clenciuri.* ISPIRESCU, ap. TDRG. # *A căutà chichițe* s. (mai rar) *a întoarce chichițe și dulapuri* = a te sili să găsești greșeli cuiva, a-i căutà nod în papură. ZANNE, P. III 104-5. *A umblà cu chichițe:* cu șiretlicuri, a căutà să înșeli, cf. ib. III 105, PONTBRIANT.

3°. P. anal. (Zool., la plur.) Melci mici cu dungi negre s. roșii. H. XIV 488.

[Și: (cu disimilare) **chitiță** s. f. = sertarul mesei (Vânători, în Mehedinți). N. REV. ROM. a. 1913, 349. | Nomen agentis: **chichiceár** † s. m. = fabricant de chichițe. DR. I 263].

— Derivat din **chichie**[3], cu suf. dim. **-iță,** sau dintr'un diminutiv neogrecesc **θηκίτζα* **θηκήτσι*. V. Bogrea, *Dacoromania*, I 263.

CHÍCIORĂ s. f. v. **chiciură.**

CHICIU s. a. (Anat.) *Hanche.* — (Banat) Şold, (NOVACOVICIU, C. B. 8), coapsă (REV. CRIT. III 92, com. COCA) de animal (com. LIUBA) sugător (H. XVIII 172). *Cimeşa spre poală se lărgeşte, aşa că, de la chiciuri, între foi se bagă de ambele părţi o bucată triunghiulară ce se zice clini.* LIUBA-IANA, M. 15. *Stă cu mânile în chiciuri.* Com. MICULA şi PETROVICI. *Fă-mă, Doamne, ce mi-i face, Fă-mă cârpă d'ale mici, La bădiţa sus pe chici* (glosat prin şolduri). HODOŞ, P. P. 55. [Plur. *chiciuri.*

CHICIU s. a. *Bois.* — Pădure din care se pot tăiâ nuiele. H. II 251.

— Cf. sârb. *kiće* (colectivul lui *kita*) «ramuri, nuiele».

CHICIU s. a. *Banc de sable, pointe* d'une île. — Grind care abiă a devenit aparent, şi pe care începe a se prinde o vegetaţie de sălcii şi arini; începutul, vârful ascuţit al unui ostrov, ascuţitură de ostrov (pe Dunăre). Cf prag. Întrebuinţat adesea ca toponimic. Cf. ANTIPA, P. 192, 84. [Plur. *chiciuri.*]

— Etimologia necunoscută. (Poate identic cu *chiciu*[2]).

CHÍCIURĂ s. f. *Frimas, givre.* — (Munt.). Brumă (3°) groasă, îngheţată pe arbori, cu fire atârnând ca nişte mustăţi (H. IV 152), promoroacă (H. II 322, XII 168), poleiu (H. II 34, 57). chidă (H IV 51, B 3), burâ (4), buracă, sturâ (PAMFILE, VĂZD. 66), gotcă. Cf. H. V 3 («zăpadă»), VII 384, XII 236. *Ogrăzile, înecate în fumuriu, dorm, nălbile de chiciură şi zăpadă.* DELAVRANCEA, S. 33/5. *Chiciura îmbracă pomii amorţiţi.* RĂDULESCU-NIGER. ap. TDRG. *O ploă 'n vac, o hi furtună, ghijălie, nor, ceaţă bine, chiciură, negură, poleiu, n'o hi, ţie tot una ţi-e.* IIPESCU, O. 61. [Şi: **chicioră** s. f. *Crivăţul... puteă să fie sec, puteă să vie cu poleiu ori cu chicioră.* SLAVICI, V. P. 157. | Cu hiperurbanism: **piciură** s. f. (Straja, în Bucov). Com. A. TOMIAC, LM., DDRF., DR. I 123. | BARCIANU şi ALEXI dau şi o formă **cicură** s. f. = germ. Eiszapfen.]

— Din bulg. **kíčura** «Büschel, Strauss, Eiszapfen».

CHÍCIURĂ s. f. *Epi* (de maïs) chétif. — Ştiulete de porumb mic şi pipernicit, ghijură, cucuruz, codină. PAMFILE, A. 89, ION CR. IV 220.

— Forma originală a cuvântului pare a fi *ghijură* (*ghijă*), modificată prin apropiere etimologică de *chiciură*[1], care în bulgăreşte însemnează şi «mănuchiu, buchet, chită».

CHÍCLĂ s. f. Numele unui joc practicat la priveghiu, numit şi moara, descris la PAMFILE, J. II 20.

CHÍCLĂ s. f. Plateau couvert de buissons. — Platou acoperit cu tufărişuri. PAMFILE, J. III. [Şi: **chiclău** s. a. id. ib.]

— Cf. rut. **kitlóva** «platou, podiş».

CHICLĂU s. a. v. **chiclă**[2].

CHICLÁZ s. a. *Vitriol vert.* — (Mold. Bucov.) Sulfat de fier, vitriol verde, calaican, galiţcă, piatră-verde. Cf. CREANGĂ, GL., com. AR. TOMIAC. *Un cer senin şi verde ca piatra de chiclaz.* SADOVEANU. ap. ARHIVA, a. 1912, nr. 4. *Jupân Ştirul din Târgul-Neamţului, negustor de băcan... chiclazuri, piatră-vânătă.* CREANGĂ, P. 112/12. *Iau miere* [de bondar], *apoi un pic de chiclaz şi un pic de piatră-vânătă.* MARIAN, INS, 198 (: un fel de piatră bună pentru mai multe boale; se află prin dughene. Com. MARIAN). [Plur. *-lazuri.* | Şi: (cu pronunţare dialectală) *cicláz* s. a. (Straja, Bucov.), com. AR. TOMIAC: | (Mold. de sud) **chiclázăr** s. a. ARHIVA, a. 1912, nr. 4].

— Pare a fi un cuvânt compus, de proveniență ungurească, a cărui primă parte e *kék* «vânăt» (cf. *kékgálic* «galiţcă, piatră-vânătă»). Cf. A. Scriban, *Arhiva* a. 1912, nr. 4. Forma *chiclazăr* pare a fi o inversiune a ung. *lazurkék* «azuriu».

CHICLÁZĂR s. a. v. **chiclaz.**

CHICLÓP † s. m. (Mitol.) v. **ciclop.**

CHICLU † s. a. *Cercle.* — (Grecism) Cerc. *O parte a chiclului, ca giumătate de odgon, lăsând nealedă şi făr'de lut.* ILIODOR (a. 1773), ap. GCR. II 92/33. [Plur. *chicluri.*]

— *N.* din grec. *κύκλος*, idem. Cf. dubletul ciclu.

CHICLUÍ vb. IVa *Bluter.* — (Numai la DDRF. şi ALEXI; suspect) A cerne.

CHICÓS, -OÁSĂ adj. v. **chică.**

CHÍCOT s. a. 1°. *Rire (étouffé), ricanement; éclat de rire.* 2°. *Cri.*

1°. Râset (ALECSANDRI, T. 1749) înfundat (DICŢ.) s. cu izbucniri zgomotoase, cu hohot (CIHAC, II 49, cf. POLIZU), de voie-bună s. în batjocură. Cf. chic, clic. (Slav.) *grohot* = *groho*t (?), *chicót.* MARDARIE, L. 772. *Cumu-şi treceă... sfântul preo uliţă jidovească,... Jidovii... râsuri şi hihote făceă.* VARLAAM, C, II 83/2. *Râse, iară mai pre urmă cu chicote hohotiră.* CANTEMIR, IST. 39/16. *Cu hihote şi râsuri.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Acest Gavril erà zburdat copilandru, cu hihote se mărturiseà.* LET. I. A. 53/1. *Ţineà nunta câte o săptămână tot în chiote şi'n chicote.* ALECSANDRI, T. 82. *Cu dânsu' făceam supè la cafeneaua englizească, pe bulivard. Ce râsete, ce chicote!* id. ib. 75. *Între curteni se făceà un râset ca acela şi-un chicot, cât socoteai că se răstoarnă curtea.* SBIERA, P, 41/21 (Complinit) *Auzind Joe chicotele lor de râs şi zgomotul ce făceau ei,... se duse să se uite ce puteà să fie asta.* ISPIRESCU, U. 83/6.

2°. Chiot, strigăt. *Chiote! Ţipete! Chicote! Urlete! Hurur! Brumb! Brumb!* I. VĂCĂRESCU, P. 341/9. *Să dai chicot* = să strigi. GOROVEI, CR.

[Şi: (ad 1°) **chihot** s. a. (DICŢ.). **hihot** s. a. | Verbe: **chicoti** vb. IVa, (hiperurbanism) **picoti** vb IVa (PAMFILE, CER. 100), (cu pronunţare dialectală) *cicoti* vb. IVa (Straja, în Bucovina, com. AR. TOMIAC), **chihoti** (?) vb. IVa (PONTBRIANT. CIHAC, II 49), (+ *hohot*) **hihoti** vb. IVa DDRF.; (cu alt sufix) **chihăi** vb. IVa (id. ib.), **hihăi** vb. IVa, **chicăi** vb. IVa (Braşov), (+ *chiui*) **chihui** vb. IVa; (+ *incoti*) **hincoti** cf. inc = (ad 1°) a râde (com. COCA, NOVACOVICIU, C. D. 6), provocat de lucruri de nimic (ION CR. VI 30), pe înfundate, stăpânit, pe ascuns (despre mai mulţi deodată CREANGĂ, GL., COSTINESCU, cf. ION CR. II 110, PAMFILE, CER. 100, com. AR. TOMIAC), mânzeşte (ION CR. VI 315), cu chic (COSTINESCU), cu hohot (ALECSANDRI, T. 1761), nerusinat (LM.), făcând haz de cineva (CREANGĂ, GL.), a strigă (NOVACOVICIU, C. B. 6). Cf. hohoti, mihoti, blizi, hlizi; (ad 2°) a chiui, a chioti, a da chiote de bucurie mare (LM.); (+ *piroti*) a vorbi încet şi rar (PAMFILE, J. II). *La o casă când să duc, D'ăi de nu-s faţă s'apuc. Îi latră, îi ponosluesc, Râd de ei şi chihuesc.* MUMULEANU, ap. GCR. II 250/4. *Cine chicoteşte aici?* ALECSANDRI, T. 497. *Ha, ha, ha... — Cine îndrăzneşte să*

chicotească? id. ib. 639. *Şi baba chicoti cu luteaua în colţul buzelor, iar fata nu ştia dacă trebue sau nu să dea crezământ spuselor ei.* SANDU-ALDEA, D. N. 194. *Ghiontitu-ne-am unul pe altul, chicotind înnăduşit.* CREANGĂ, A. 128/14. *Fetele de la ghilit... numa-şi dau ghiont una alteia şi chicoteau pe socoteala mea, de răsună prundul.* id. ib. 66/25. [Femeile] *vorbesc toate deodată, chicotesc şi râd cu hohot.* MARIAN, NA. 248/20. *Se veseliră hihotind şi glumind între ele.* ISPIRESCU, L. 50. *Ce tot chicotiţi atâta, iepelor?* ION CR. VI 315. *Tustrei se iau la drum, chicotind şi hârjonindu-se.* ŞEZ. I 279/27-8. *Ce tot chicotiţi, fetelor, acolo? Nu v'eţi săturà odată?* (Bilca, în Bucov., com. TOFAN). | (Refl.) *Femeia lui Ipate... cum intră în casă, începe a se chicotì şi a spune de la nuntă.* CREANGĂ, P. 173/16. *Cine se chicoteşte acolo?* Com. COCA; — (cu abstractele) **chicotíre** s. f. COSTINESCU; — **chihotít** s. a. *Amestecând din când în când chihoturi infundate ca nişte strănutături de pisoi.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 374. *Îi veneà greu să se simtă luat la vale de zâmbetele, chihoturile infundate ale şcolarilor.* id. ib. 362; — **chicoteálă** s. f. id., (hiperurbanism) **picoteálă** s. f. (PAMFILE, CER. 100), (cu pronunţare dialectală) **cicoteálă** s. f. (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC); **chihăiálă, chihiálă** s. f. = râs cu clic. COSTINESCU. *Că nu se trăcşte numai cu benchetueli şi chichieli* [pronunţat, probabil, chihieli]. ŞEZ. IX 117.]

— Onomatopee răspândită şi în limbile slave (bulg. *kikotà, kikótja*, sârb. *kikot, kikotati se*, slov. *hehêt, hehetáti se*, pol. *chichot, chychot*, idem. CIHAC, II 49, TDRG., BERNEKER, SL. WB. 393).

CHICOTÍ vb. IVa (ş. d.) v. **chicot.**

CHICUÍ vb. IVa (ş. d.)
CHICULÍŢĂ s. f.
CHICUŞOÁRĂ s. f.
CHICÚŢĂ s. f.
} v. **chică.**

CHIDÁ vb. Ia v. **chidă.**

CHÍDĂ s. f. 1°. *Brouillard, brume.* 2°. *Gelée blanche.* 3°. *Frimas, givre.* 4°. *Bouquet* (de fruits).

1°. Negură pe munţi, bură (Voila, jud. Făgăraş, com. D. VASU). Cf. burhaiu. *Umblând Sânt-Iliі tot aşa prin văzduhuri, prin chidie şi răceală.* ION GR. IV 145.

2°. Brumă. PAMFILE, VĂZ. 69. *Deştingu ca roa graiurele meale, ca sloata spre troscotu, ca inia (chidia* DOS.) *spre fără* (= fân). PSALT. 312/39. *Lăsaiu rămnicu'nflorit, Şi l-am găsit veştejit Şi de chidă* (glosat prin brumă) *năpădit.* GRAIUL, I 131.

3°. P. ext. Chiciură (H. IV 51, V 3), promoroacă (prinsă şi pe barbă şi mustăţi, când e ger straşnic RĂDULESCU-CODIN, L.). H. IV 267, IX 93, X 149, XVIII 136, 266, PAMFILE, VĂZ. 66. com. MARIAN (Vicovul-de-sus, Bucov.), com. G. NISTOR). *Dacă peste noapte s'a prins chidă (chidie) de dânsele, atunci, pe care s'a prins mai multă chidă, acela cred. ele că va fi mai bogat.* MARIAN, SE. I 135. *Se mai crede că-i bine să se samene în ziua când a fost întâiu chidie pe copaci.* PAMFILE, A. 59. *O fost cidie pe lemne şi el o zîs că dă'n boi ş'o dăt în pomi. Cidia o căzut pe ea şi ea ziceà: Omule, ce faci? — Dau în boi şi vântu' bate şi cade cidia.* ALEXICI, L. P. 233/12. *Dumnezeu... La fântână că mergeà, Vara'n postu' lu Sân-Petru, Cu toiag de ghiaţă'n mână, Cu mustăţili de brumă Şi cu barba de chidie.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 276. *Ieşeà gerul din fântână Cu mustăţile de brumă, Cu barba albă de chidă.* RĂDULESCU-CODIN, L., cf. PĂSCULESCU, L. P. (glosar).

4°. P. anal. Mai multe poame aşezate pe aceeaşi crăcuţă, formând un ciucure, cf. ciorchină. *Cidă de poame* = ciucur, de poame (Zagra, l. Năsăud, com. CORBU).

[(Întrebuinţat rar la plur.) *Chidele.* DOSOFTEIU, ap. PSALT. 331/36. | Şi: **chidie, chídie** s. f. (com. MARIAN, PAMFILE, VĂZ, 66), (cu rostire dialectală) *cídă, cidie, cídie* s. f. (com. MARIAN), (Banat) *chíge* s. f.; (+ *inie*, cf. DR. II 434) **chidínie** s. f. *E Marcu Paşa bătrân, Cu mustăţile de brumă, Cu barba de chidínie (chidă), Cu toiag de ghiaţă'n mână.* REV. CRIT. II 377. | Verb: (Banat) **chidà** Ia = a cădeà chidă: Când e timpul aşa, de îngheaţă ceaţa (aburii), se zice că *chigează* (Pronunţare dialectală, în loc de *chidează*). H. XVIII 136].

— Din ung. **köd** «negură, bură, ceaţă.» CIHAC, II 489.

CHIDÉLNIŢĂ s. f. = **cădelniţă.** (Bihor). *Mă rog... de tămâie, de chidelniţă.* ŞEZ. V 145/26.

CHIDEMONÍE † s. f. *Curatelle, protection.* — (Grecism literar) Curatelă, protecţie. *Au fost rămas supt ascultarea şi chidemonia Mitropoliei* (a. 1765). URICARIUL, I 273/19.

— Din grec. *κηδεμονία*, idem.

CHIDIE s. f. v. **chidă.**

CHIDÍNC s. a. *Engagement.* — (Germanism; termen minier în Munţii-apuseni) Tocmeală; mijloc de a obţineà leafă bună. Com. ŞT. PAŞCA.

— Din germ. **Gedinge,** idem. PAŞCA. Cf. DR. IV 1557.

CHIDINÍE s. f. v. **chidă.**

CHÍDRU s. m. (Bot.)
CHIDRÚŢ s. m. (Bot.)
} v. **chedru.**

CHIE- v. **CHE-**

CHÍE s. f. v. **cheie.**

CHIETÍSM s. m. sing. *Quiétisme.* — Doctrină mistică, care pune perfecţiunea omului în iubirea faţă de Dumnezeu şi într'o viaţă de neactivitate, şi contemplaţiune pasivă. *Chietismul nu e decât fatalismul sau mai bine* [zis] *indiferentismul mascat şi ipocrit.* LM. [Pronunţ. *chi-e-* | Şi: (cu rostire latinizantă) **cvietism,** (scris şi) **quietísm** s. a. sing. | Familia: (după fr. *quiétiste* idem) **chietíst, -ă** subst. = cel (cea) care profesează chietismul.]

— *N.* din fr. (< *quiet*, din lat. *quietus* «liniştit»).

CHIETÍST s. m. v. **chietism.**

CHIETOÁRE s. f.
CHIETOREÁ s. f.
} v. **cheotoare.**

CHIEVEÁN, -Ă adj. **-CĂ** subst. *Habitant de Kiew.* — (Locuitor) din Chiev. *Antologhiul chievean din 1637.* IORGA, L. R. 156. [Pronunţ. *chi-e-.* | Şi: (cu sufix grecesc) **chievít, -ă** adj. subst. = locuitor din Chiev, aparţinător Chievului. *Ruşii şi Grecii, Chieviţii şi Constantinopolitanii nu se înţeleseră de la început.* IORGA, L. R. 151.]

— Derivat din **Chiev,** cu suf. care arată originea **-ean.** Cf. dubletul chiovean.

CHIEVÍT, -Ă adj. subst. v. **chievean.**

CHÍFĂR s. m. (Bot. Germanism) = **pin.** PANŢU, PL.

— Din germ. **Kiefer,** idem.

CHIFERIU s. m. Nom de chien. — Nume de câne ciobănesc. H. X 505. [Accentul?]
— Dacă rostirea e *chiferiŭ*, ar putea fi o stâlcire a germ. *Kläffer* «câne care latră mult».

CHÍFLĂ s. f. *Croissant.* — Corn. *Să-ţi aducă dimineaţa cafeaua cu lapte... cu chifle proaspete.* ALECSANDRI, T. 1208. # *Tot trei chifle zece bani* = tot acelaşi lucru, şi lucru de nimic. ZANNE, P. III 520. [Şi: **chípflă** s. f. ALECSANDRI, T. 1755; **chipfă** s. f. id. ib. 304; (Braşov şi) **chíflu** s. a.; **chipel** s. a. *Chipelŭ şi covrigi* (ca. 1770). IORGA, S. D. XII 83. | Nomen agentis: **chiflár** s. m. = cel care face chifle, brutar. Cf. JAHRESBER. X 181.]
— Din germ. **Kipfel** (ung. *kifli*), idem.

CHIFLÁR s. m. v. **chiflă.**

CHIFLIGÍ vb. IV^a. *Broyer, écacher.* — (Mold.) A terciui. Cf. ION CR. II 219. [Atestat numai ca part. adj. **chifligít -ă.** *Câte douăzeci, treizeci şi mai multe căzi de acestea se înşiră, pline până în gură de prune chifligite care răspândesc un miros acru de putreziciune.* IORGA, N. R. A. I 345.] Cf. chilfac, chiftì.

CHÍFLU s. a. v. **chiflă.**

CHIFTEÁ s. f. (Cul.) *Boulette de viande hachée.* — (Întrebuinţat mai ales la plur.) Turtă mică de carne tocată şi prăjită; cf. perişoară (H. IX 365), găluşcă, cocoloş, boţ, sarmà. Cf. H. II 81, III 19, IX 311, XII 158. *Chiftele cu sos* (BOGDAN, ap. ŞIO), *marinate.* # *De la chiftele la izmene*, se zice de unul care istoriseşte fapte fără nici o legătură. Cf. ION CR. IV 86. [Şi: **chefteà** s. f. *Nenorocită chefteà:* se zice, în bătaie de joc, acelora care se tot vaietă de rele închipuite, cartoafă nenorocită. ZANNE, P. III 519; **chiofteà** s. f. H. XIV 351. *Chiofteaua lui Fericire.* CONV. LIT. XXII 49; **chiufteà** s. f. ŞIO., **cufteà**† s. f. *Cuftele, cantarul 50 bani vechi.* TARIF (1761), ap. ŞIO., (hiperurbanism) **pifteà** s. f. H. IX 365. | Diminutiv: **chiftelúţă, piftelúţă** s. f.]
— Din turc. **köfte**, idem. ŞIO.

CHIFTEÁLĂ s. f. v. **chiftì.**

CHIFTELÚŢĂ s. f. (Cul.) v. **chifteà.**

CHÍFTERIŢĂ s. f. (Entom.) v. **coropişniţă.**

CHIFTÍ vb. IV^a 1°. *Bouillir; gicler.* 2°. *Eclater (de rire).*
1°. (Mold.; despre apă, noroiu subţire amestecat cu multă apă etc.) A produce sunetul caracteristic când se fierbe ceva; a ţâşni, (când calci în noroiu), a împroşca; a face fleasc, a fleşcăi, a fâsâi (3°), a face băşici, a da (în) undă, a fierbe, a clocoti. *Colţa se teme foarte de geruri, ce o prăpădesc, dacă o vor apucă... aflându-se pământul chiftind cu apă.* I. IONESCU, C. 191. *Cu piaţa sa centrală, pe care chifteşte murdăria în timpurile de ploaie, pentru a fi spulberată apoi de vânturi, Rădăuţii dau cu adevărat icoana unui târg galiţian.* IORGA, B. 122. *Soarele ardeà foarte tare spre a uscă mai de grabă faţa pământului care chifteà de apă.* MARIAN, O. II 5. [Balmoşul] *se fierbe şi se mestecă, până ce chifteşte (fierbe) untul pe de-asupra.* ŞEZ. VII 115.
2°. P. anal. A bufni (de râs). *Strengarul iarăşi chifti în râs.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 375.
[Derivat: **chifteálă** s. f. = zgomotul pe care-l face apa de subt o scândură sau [de subt] nişte paie, când calci. PAMFILE, J. II.]
— Formaţiune onomatopeică. Cf. CIHAC, II 258. Cf. chifui, pifti, chişti.

CHIFTÍE s. f. (Cul.) v. **piftie.**

CHÍFTIRIŢĂ s. f. (Entom.) v. **coropişniţă.**

CHIFUÍ vb. IV^a *Gronder, grommeler, bouder, bougonner.* — Intrans. A bombăni, a mormăi, a cârâi, a mârâi. *Azi aşa, mâini aşa, — oamenii încep să ţipe, să chifuiască şi să spuie stăpânului că, de l-o mai ţine pe ăsta mai mare peste ei, îşi iau tiliuţele d'acolo.* PAMFILE, COM. 38.

CHIGORNICÉR(IU) s. a. (Păst.) v. **chiag^1.**

CHÍ-HA! interj. v. **chihai.**

CHIHÁI! Interjecţie care imită tusea. Com. FURTUNĂ. [Şi: **chi-ha!** T. SPERANŢA, ap. TDRG.] Cf. chehe, chihăi.

CHIHĂÍ vb. IV^a (ş. d.) v. **chicot** ş. d.

CHIHĂÍ vb. IV^a. I. 1°. *Tousser fort.* 2°. *Glapir.* II. *Importuner, ennuyer.*
I. Intrans. 1°. A tuşi în sec (ION CR. IV 86), mereu (com. FURTUNĂ), din cauza unei boale de piept (cf. ION CR. II 23), a face tot chihai-chihai (com. FURTUNĂ), a şuşcăi. *Zvârcolindu-se în gunoiul cailor şi chehăind ca de moarte.* POMPILIU, ap. TDRG.
2°. (Despre vulpe) A clănţăni. Cf. căuni, chefni. Cf. H. XII 413. *Vulpea latră şi chihăieşte.* id. I 137.
II. Trans. A cârâi pe cineva, a ameţi pe cineva cu vorba, a plictisi, a pisà. *Chihaiam pe mama să se puie pe lîngă tata, ca doar m'a da şi pe mine la catihet.* CREANGĂ, A. 81/$_1$. *Ce mă tot chihăeşti?* ION CR. IV 206. (Complinit prin: de cap) *Femei sânt?* — *Ba.* — *Lăutari sânt?* — *Nu-s, Ivane, ce mă tot chihăeşti de cap?* CREANGĂ, P. 308/$_{15}$.
[Şi: (ad I 1°) **chehăi** vb. IV^a, (ad I 2°) **chihăini** vb. IV^a. | Abstract: **chihăitúră** s. f. (ad I 1°) *O tusă seacă..., revenind în chihăituri.* FĂTU, ap. TDRG.]
— Formaţiune onomatopeică. Cf. chihai, chehe, chicoti, germ. *keuchen*, idem, ung. *keheln*, *köhögni*, idem, bulg. *kiham* «strănut», rut. *kihavicja* «tuse convulsivă».

CHIHAIÁ † subst.
CHIHAIÀ-BÉIU † ş. m.
CHIHÁIE † subst.
} v. **chehaià.**

CHIHĂINÍ vb. IV^a v. **chihăi.**

CHIHÁIU † s. m. v. **chehaià.**

CHIHANGÍU † s. m. ? [Lei] *160 de la un chihangiu.* URICARIUL, XIX 341/$_{22}$.

CHIHÁRCĂ s. f. (Mold.) *Grosse femme.* — Femeie greoaie, ca o putinică, beşoandră, dop. Cf. ION CR. VII 252.

CHIHITEÁLĂ † s. f. — Flăcăraie? *Aprinzând o chihiteală mare, de mergeà focul în sus.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.

CHIHLIBÁR s. a. (Min.)
CHIHLIBĂRÍT, -Ă adj.
CHIHLIBĂRÍU, -ÍE adj.
} v. **chihlimbar.**

CHIHLIMBÁR s. a. (Min.) *Ambre jaune, succin.* — Răşină fosilă, dură, sfărâmicioasă, semi-opacă sau aproape transparentă, de coloare variind de-

la galben deschis până la roşcat-cafeniu, cu proprietăţi electrice, din care se fac salbe, mamele, ţigarete, mătănii etc., ambră. cf. i l e c t r.u. *Şi în mijlocul lui, ca vedearea chehribáriului, în mijlocul focului.* BIBLIA (1688) 534. *Ca nişte oameni blânzi şi fără de răutate au mers după dânsul, ca hierul după piatra magnetului şi ca părul după chihribarul cel curat.* ANTIM, P. 3/25 *Chirimbar de cel bun, oca 3 lei 7 potronici vechi; chihrimbar prost, oca 230 bani.* TARIF (1761), ap. ŞIO. *Athină cea de chihribáriu.* ILIODOR (1773), ap. GCR. II 90/24. *Chihlibar nelucrat, oca 180 bani.* TARIF (1792) ap. ŞIO. *Chehlembar pe unde va intrà sau ieşì, 180 bani.* TARIF (1792). ib. *Esenţie de chihlibár.* PISCUPESCU,. O. 288/23. *Învârteà pe degete nişte mătănii de chihlibar.* FILIMON, ap. DDRF. *Mătănii de mărgean sau de chihrimbar.* ALECSANDRI, ap. ŞIO. *Mobilele de chihrimbar.* C. NEGRUZZI, I 240. *Insecte efemere păstrate într'un chihlibar mai trainic.* MAIORESCU, CR. I 296/19. *Şaluri de Ţarigrad şi chihlibare cât oul de găină.* DELAVRANCEA, ap. ŞIO. *Icoane de sticlă, chilimbar, matostat, tumbac.* JIPESCU, ib. *I se făcù.. o luleà de argint şi ciubucu' de chilimfar (chihlibar).* ŞEZ. VI 142. *Ciubucul... împodobit cu o imameà de chelimbar.* ib. XII 4. *Dinţi mărunţi, mărgăritar, Ochişorii-ţi chihlibar.* TEODORESCU, P. P. 312. *Munţii chilimbarului.* PAMFILE, C. Ţ. 89. | Specie: **chihlimbar negru.** POLIZU. *Chelimbar negru mirositor, din munţii Carpaţilor.* DRĂGHICI, ap. ŞIO. [Şi: **chihlibár** (COSTINESCU), **chilimbár, chilimfár, chihribár(iu)** (scris şi **chichribár**), **chihrimbár, chirimbár** (TDRG.), **chiribár** (id.), **chehribár, iu**), **chehlembár, chelimbár** s. a. | Adjectiv: **chihli(m)bariu, -ie, chi(h)limbariu, -ie** = ca chihlibarul, de coloarea chihlibarului (galben). *Vin chihlibariu.* FILIMON, C. III 608. *Faţa ei erà de o albeaţă chilimbarie.* EMINESCU, N. 100/29. *Azvârlind pe gât un pahar de vin chihlibariu, rânji ca cânele, când vede că i se gătește pradu.* ODOBESCU, I 84. *Butelci pline cu vinul cel mai chihlimbariu.* N. GANE, ap. ŞIO. *A sorbì păhărelele de vin chilimbariu.* SADOVEANU, LUC. VI 390. | Verb: (neobicinuit, atestat numai la part.): **chihlibărit, -ă** adj. = amestecat cu chihli(m)bar. *Să se dea să bea bolnavul picăturile de corn de cerb chihlibărite.* PISCUPESCU, O 257/20.]

— Din turc. **kehribar, kehlibar, keliber** (< pers. *kiah-rüba* «tire-paille», idem. ŞIO.

CHIHOÁRĂ s. f. (Bot.) Varietè de raisin. — Varietate de strugure (JIPESCU, O. 53) cu boabe rari, mari şi de coloare galbuie (H. XVI 66). [Şi: **ghihoáră** s. f. JIPESCU, O. 53, **ghiháră** s. f. H. VI 131, (cu varietatea) **ghihárá-verde** ib., H. XVI 66, **zghiháră** s. f. TDRG.]

CHIHOÁRCĂ s. f. *Mauvais chapeau.* — (Mold.) Pălărie s. căciulă rea (Suceava). ŞEZ. XIX 60. | P. ext. Persoană care poartă o astfel de pălărie. ib. *Ce mai faci tu, măi chihoarcă?* ib.

CHÍHOT s. a. v. **chiot şi chicot.**

CHIHOTÍ vb. IVa v. **chiot.**

CHIHRIBÁR(IU) s. a. (Min.) } v. **chihlimbar.**
CHIHRIMBÁR s. a. (Min.) }

CHIHUÍ vb. IVa v. **chicot.**

CHII † subst. *Massue.* — (Rusism, în Glosariul lui IORD. GOLESCU) Măciucă. DR. II 653.
— Din rus. **kij,** «Stock». Cf. dubletul a c h i u (1°). V. B o g r e a, *Dacoromania* II 653.

CHÍJĂ s. f. *Espèce.* — Soiu. ION CR. II 277. *Băiatul mieu îi chijă rea şi pace.* ib. Cf. p i a z ă (c h i a z ă).

CHIJĂŞ † s. m. v. **chezaş.**

CHÍJNĂ s. f. (Băieş.) Instrument de mineur. — Instrument de lemn în formă de sapă, cu care băieşii (minerii) limpezesc aurul (Abrud). VICIU, GL.

CHIL s. a. v. **chilogram.**

CHIL s. a. *Tube réfrigérant.* — (Germanism) Ţeavă de răcit (la alamb.c). *Dospită plămada, se pune la fiert în căldări, din care iesc prin chil şi intră în maşina de distilat.* I. IONESCU, D. 254.
— Din germ. **Kühl(röhre),** idem. Cf. c h i l ş t o c. LACEA.

CHIL s. m. (Bot.) v. **chel.**

CHIL s. m. sing. (Fiziol.) *Chyle.* — Sue format, în intestinul subţire, de partea hrănitoare a alimentelor şi care se absoarbe în sânge. [Şi: **hil** s. m. sing., (cu pronunţare franceză) **şil** s. m. sing. || Familia: (după fr. *chylifère,* idem) **chilifér, -ă** adj. = care duce chilul. *Vase chilifere* = vasele limfatice ale intestinului, în care se absoarbe, în parte, chilul şi care-l duc din intestin în canalul toracic; — **chilificà** vb. I = a preface în chil. Cf. TDRG., (cu abstractele) **chilificáre,** (după fr. *chylification,* idem) **chilificáţie, chilificaţiúne** s. f. = formarea chilului în intestinul subţire şi în vasele chilifere.]
— *N.* din fr. (< lat. *chylos* < grec. *χυλός* «suc»)

CHÍLĂ s. f. 1°. Mesure de capacité. 2°. Impôt sur les céréales.

1°. Măsură de capacitate (din vechiul sistem de măsură din ţările româneşti) întrebuinţată mai ales pentru cereale, cuprinzând, în Muntenia, 20 (s. 22 s. 24 JAHRESBER. XIX 76) de b a n i ţ i (CLIMESCU, A. 214), deci 400 (COSTINESCU. LM.) s., mai demult, şi 440 de o c a l e, s. 500 (PONTBRIANT) s. aproape 520 kg. (LM.) s. 679 de litri, s. 269 (DAMÉ, T.), iar în Moldova (cf. CLIMESCU, A.214) numai 240 de o c a l e (LM.) s. 430 de litri (DAMÉ, T.). Prin introducerea sistemului metric, *chila* tinde să dispară (LM.) *Cumpărà.... făină, chila câte 20 galbini de aur.* LET. I. A. 82/28. *Au fost trimis... câteva mii de chile zaherè, făină şi orz.* ib. II 128/13. *Dacă vrei să-mi dai grâul cu 50 de lei chila,... îţi cumpăr toată pânea de pe moşie.* ALECSANDRI, T. 953. *Luà 21 de baniţe în chilă în loc de 20.* ISPIRESCU, ap. ŞIO. *A vărsat stăpânul pasărilor din lumea asta 5 chile de meiu.* STĂNCESCU, ib. *Când vezi cocoare înlăiu, să le numeri câte sânt, că atâtea chile de grâu ai să faci în acel an.* ŞEZ. III 47/2. *Paşti, murgule, paşti, Paşti, să mi te 'ngraşi, Că am să te vânz În târg la Buzău, Pe chile de grâu.* TEODORESCU, P. P. 57. *Ást Aguş al lui Topală A plecat la 'nsurătoare, Să ia fata lui Carale, Cu cinci chile de parale, Cu cinci sute de catane.* id. ib. 612. # *A bate ca pe-o chilă de popuşoiu:* cum se bate popuşoiul. ZANNE, P. I 265.

2°. † Impozit care se plăteà cu un anumit număr de *chile* de cereale. *Să fie iertate de toate dăjdiile câte ar fi... împărăteşti, şi de cai de mezil, şi de chile, şi de ialoviţe* (a. 1740). FURNICĂ, I. C. 12. *Să fie în pace, să aibă pace, în aceste sate, de chile.* URICARIUL, ap. CIHAC, II 49.

[Derivat: **chiligíu** s. m. = muncitor (din port) care cară saci cu cereale (la corăbii). *Muncitorii chiligii trebuincioşi la munca portului.* UNIVERSUL, a. XX, nr. 252, p. 3, col. 2.]

— Din turc. **kil(e)** (< m.-grec. *κοΐλον* «mesure de blé ou de liquide»). ŞIO.

CHÍLĂ s. f. v. **pilă.**

CHÍLĂ † s. f. 1°. *Hernie.* 2°. *Vaurien, malheureux, misérable.*

1°. † (Med. pop.). (Atestat numai la DOSOFTEIU) Hernie, vătămătură, surpătură; o r h i t ă. *Având chílă împunoiată.* v. s. 74_2. *Având 2 chíle, la amândoi boşii.* ib. 74_2.

2°. P. e x t. (Numai în DICŢ.) Om de nimic, sărman, prăpădit, amărît (LB.), nevoiaş (LM.); cf. c h i l a v.

— Din paleosl. **kyla** (< grec. *κήλη*), rus. *kilá*, bulg. *kíla*, sârb. *kìla*, idem (1°). BERNEKER, SL. WB. 677. Cf. c h i l a v.

CHILABÁ s. f. (Cor.) Danse paysanne. — Nume de danţ ţărănesc (H. XIV 22, 66, 108), numit şi «ca la uşa cortului» (H. VII 426).

— Poate, din turc. *kelab* «turbare».

CHILÁCIU s. m. v. **chilì (pilì).**

CHILĂF s. a. *Fourreau, gaîne.* — (Turcism) Teacă. Cf. CIHAC, II 563, DDRF.

— Din turc. **ghylâf, quylyf,** idem. CIHAC, II 563. Cf. c a l â p, c ă l e a p.

CHILĂLĂÍ vb. IV^a } v. **chelălăi.**
CHILĂLĂU s. m. sing. }

CHILĂMÁN s. a. v. **chiloman.**

CHILĂRÍE s. f. v. **chiler.**

CHILÁTĂ s. f. (Pop. în Transilv. şi Mold.) *Culasse.* — Partea de jos a ţevii de la puşcă, mai groasă, în care intră încărcătura, «f.erul puştii de la strat» (Neamţu şi Putna). MAT. FOLC. 1209. [Cătana] *ia puşca cu chilată Şi te lasă fată, fată* (Ocna-Sibiului). ib. [Şi: **chiulátă** s. f. *Chiuluta fiind împrumutată de la altă carabină, nu se potriveà la a mea.* CHIBICI-RĚVNEANU, CONV. LIT. XVII 110].

— Din fr. **culasse,** cu etimologie populară (după adj. *lat*). RĂDULESCU-POGONEANU.

CHILĂU s. m. *Masse ferrée.* — Ciocan ferecat, bătac, buzdugan, ghioagă. LB. DICŢ. [Plur. *chilăi* LB.]

— Din ung. **külü (kölyű)** «instrument de pisat, piuă, pisălug.» LACEA. Cf. c h i l u g, c h i l o m.

CHÍLAV, -Ă adj., subst. I. *Malade, infirme.* II. *Fort.*

I. (Transilv., Mold., Bucov.) A d j. şi s u b s t. Bolnav (de picioare), olog, bolnăvicios, slab, prăpădit, neputincios, infirm, invalid, diform (LM.), s f ă r â m a t (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), c ă z ă t u r ă. Cf. s c h i l o d, c h i l ă^3 (2°). Cf. DICŢ. *Kílav.* ANON. CAR. *S'au întors acasă schiopi şi chilavi.* P. MAIOR. IST. 215. *Dacă arunci gujbe în foc, în ziua când pui rata să clocească, atunci puii de rată vor fi chilavi.* MARIAN, O. II 395. *De nas cârnă, De picioare chilavă.* id. V. 233. *Toate urîtele şi slutele, Toate gureşele şi chilavele, Cu mătura le-oiu mătură.* id. ib. 235. *Dar m'am găsit stând în loc, de picioare chilavă* (Pătrăuţi, în Bucov.). PÂRVESCU, H. 75. *Moartă'n pământ o lăsat, cilavă şi bolnavă* (Sângiorz, în Transilv.). ib. 81. *Numai unu' rămâneà, Ş'acel cilav rămâneà.* VASILIU. C. 85. | P. e x t. (Despre un obiect) Stricat hodorogit. *Am adus chilavă căruţă de lemne* (glosat prin «prea mult»). (Nemţişor, jud. Neamţu). ION CR. VI 30.

II. (Prin amestec cu *chilos* = *pilos,* în Mold.) Zdravăn: *Hei, e om chilav, nu bucluc!* (Nemţişor, Vânătorii-Neamţului, jud. Neamţu). ION CR. III 156.

[Cu rostire dialectală şi: *cílav,-ă,* adj. | (În limba literară, de obiceiu, după verbul *schilăvì*) **schílav,-ă** adj. = schilod. *Eşti schilav tot! Un cerşelor te 'ntorci acum acasă, Şi ce fecior frumos erai!* COŞBUC. B. 53. *Nu-i bine a pune cloţe (cloşce), pentru că din ouăle puse... ies pui slabi, schilavi.* MARIAN, SE. II 44; — (cu d e r i v a t u l format după b e t e g o s) **schilăvós,-oasă** adj. = (s)chilav. *Vă petreceţi vremea a fălà nişte stihuri schilăvoase.* C. NEGRUZZI, I 224. | A b s t r a c t e: **chilăvíe** † s. f = chilă^3 (1°), vătămătură, surpătură. *Având chilăvie la boaşe.* MINEIUL (1776) $1/9^1/_2$. *Punându-şi chilăviia de-asupra năcovalnii.* ib. $120^1/_1$; — **schilăvíe** s. f. = faptul de a fi schilav, olog; — **schilăvénie** s. f. = faptul de a fi schilav; fiinţă schilavă. | V e r b e (cf. sârb. *kilaviti*): **chilăvì,** (dial.) *chilăì* (Braşov), *chilăgì* (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC), *cilăgì* (id.), *chilăghì* (VAIDA), (cf. sârb. *iskilaviti* «a produce cuivà o hernie») **schilăvì** vb. IV^a=(i n t r a n s. şi r e f l.) a ajunge (s)chilav, infirm, olog; (t r a n s. şi r e f l.) a sfărmà (com. AR. TOMIAC), a bate rău, a (se) lovì (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC), a s c h i l o d i (POMPILIU, BIH. 1006), a (se) păli (sf. ŞEZ. II $186/_{24}$), a (se) ologì, a (se) diformà, a snopì în bătăi. *L-au schilăvit* [pe om] (a. 1765). IORGA, S. D. XIII 255. *Cei care au căzut acolo s'au prăpădit sau s'au schilăvit.* TURCU, E. 39. *Acum să te schilăvesc.* RETEGANUL, P. III $80/_{12}$. *L-au bătut atât de tare, că l-au chilăvit de tot* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. *Să nu se năpustească asupra cuiva, să-l chilăvească, să-l betejască.* MARIAN, SE. II 51. *Fost-am fată de bogat Şi m'o dat dup'on sărac... Foamea dracului ce-o trag! Da de foame-ar fi ce-a fi, Dacă nu m'ar chilăvì!* MĂNDRESCU, L. P. $112/_{11}$; — (cu a b s t r a c t e l e) **(s)chilăvíre** s. f., **schilăvitúră** s. f. DICŢ. — (şi cu p a r t.-a d j.) **(s)chilăvít** (*chilăgìt* ŞEZ. III $186/_{24}$),**-ă** = ologit. *Trupuri multe schilăvite.* PANN, E. IV 60.]

— Din bulg. **kílav** s. sârb. **kilav** «cu hernie, vătămat; slab, rău». Cf. c h i l ă^3, d e s c h i l ă v i.

CHILĂVÍ vb. IV^a } v. **chilav.**
CHILĂVÍE † s. f. }

CHILĂVÍŢĂ s. f. (Oltenia, Banat) (*Petite*) *bêche.* — Casmă (VÂRCOL), săpuţă (Detta, Banat, VICIU, GL.), sapă ocnărească ascuţită, cu coada scurtă (LIUBA-IANA, M. 46). Cf. H. XVIII 142. [Şi: **chiloviţă** s. f. = unealtă de săpat pământul pietros, c i o c a n, g h e u n o i u (Conop. Arad). Com. ITTU. (+ *chilom*) **chilomíţă** s. f. = târnăcop cu două părţi, una lată şi una ascuţită. CONV. LIT. LIV 165.]

CHILCIÚG s. a. v. **chelşug.**

CHILEÁLĂ s. f. v. **pilì.**

CHILÉR s. a. *Appentis; cellier; magasin d'approvisionnement.* — Mică încăpere, la casele ţărăneşti, aşezată mai ales în dosul casei s. într'o parte, subt acelaşi acoperiş cu casa (cf. DAMÉ, T. 98), une-ori dedesubt, cu pivniţă zidită, s., la gospodarii mai cu dare de mână, clădită (din bârne ION CR. II 175) la o parte, în curte, lipită cu lut, neînvelită; în ea se păstrează diferite lucruri de ale casei (H. II 255), dar mai ales de ale mâncării (poate servì chiar ca bucătărie), s. se ţin oi, viţei, porci în ea s. se adăpostesc carul, plugul etc.; cf. c h e l a r^2, p i v n i ţ ă, b e c i u; despărţitură mică în coliba de la stână, în care se păstrează vasele pline cu lapte (MARIAN), c e l a r (2°, cf. H. VII 95), p o l a t ă, c ă m a r ă (GRAIUL, II 268), căsuţă, căsoiu. Cf. PAMFILE, I. C. 402, 415, LM. *Un butoiu curând va scoalĕ Din chileriul*

lui Sulpiciu. OLLĂNESCU, O. 320. *Curățind chilerul cu merinde...* CONV. LIT. XXVI 108. *Apoi se duse în chiler.* SANDU-ALDEA, D. N. 194. *Du-te în chelarul mieu și alege-ți de acolo o ladă.* FUNDESCU, B. 112/3-4 *Bostanii... se păstrează iarna în chilere.* GAZ. SĂT., ap. TDRG. || Fig. Cămară de aprovizionare a Imperiului turcesc, cum erau considerate de Turci Țările românești, magazà. ȘIO. Cf. TES. II 308, 310, IORGA, S. D. XI 205. *Au pus și văcărit, de au sărăcit de istov raiaua, și au deșertat chelerul împărătesc, de nici vite nici bucate nici bani n'au mai rămas la oameni în țară.* DIONISIE, E. 194/7. *Pământul Țării rumânești, fiindcă este cheler al Impărăției mele,.. este trebuință să se păzească și să se ocrotească.* DUMITRACHE, 467. *Din chelerul Impărăției, din Moldavia, lipsește chelerul țării* (a. 1812). URICARIUL, IV 353/18. *Cheleriul Impărăției să nu-l lase de pierit.* BELDIMAN, TR. 352.

[Și: *chilériu*, **chelér(iu), chelár(iu)** (MARIAN, GRAIUL II 267). || Diminutiv (în poezia pop.): **chilerél** s. a. *Bagă oi la chilerel, Chilerel de pălținel, Cu ușa de stejărel.* H. XII 184. | Cu sufix local: **chilăríe** s. f. = chiler. *Alta* [căsuță] *ca o chilărie, pentru trebuința aceasta* (a. 1828). URICARIUL, II 185/11.]

— Cuvânt care a pătruns în limbă din sudul Dunării, prin Bulgari **(kilér),** Turci **(kiler)** s. Ne greci κελλάρι(ον), formând triplet cu chelar[2] și celar (< lat. *cellarium*) Cf. și chilie.

CHILERÉL s. a. v. **chiler.**

CHILERMENEÁ † s. f. sing. (Min.) *Terre bolaire* (*Bolus armeniaca* s. *rubra*). — Mineral întrebuințat la colorat și în medicină. Cf. POLIZU, *Chilermenè de 14 ocă, 1 leu.* TARIF (a. 1761), ap. ȘIO. [Și: (cf. etimologia) **chilermenì** s. m. sing. *Praf... de pământ roșu chilermenì.* PISCUPESCU, O. 311/21; **chelermín** s. m. sing. BIANU, ap. TDRG.; (prin etimologie populară) **chilie-armeneáscă** s. f. sing. CONV. LIT. XXVI 452.]

— Din turc. **kil ermeni** «bol d'Arménie» (*kil* «argile» și *ermeni* «Arménie»), cf. n.-grec. κιλερμενί. ȘIO.

CHILERMENÍ s. m. sing. (Min.) v. **chilermeneà.**

CHILFÁC s. a. (Dulgh.) Instrument de menuisier. — (Ialomița) Unealtă de dulgherie (nedefinită), care se întrebuințează în legătură cu dalta și cu ferăstrăul. *Daltă, herestrău pe chilfac.* H. VII 156.

CHILFOS(E)ÁLĂ s. f. *Rossée.* — Bătaie (ION CR. II 80), chelfăneală. — Cf. chelfăni.

CHILFOSEÁLĂ s. f. v. **chirfosì.**

CHILHANAGÍU † s. m. } v. **chiulhan.**
CHILHANGÍU † s. m. }

CHILÍ vb. IVa (ș. d.) v. **pilì** ș. d.

CHÍLICHI s. m. plur. tant. Semaine qui suit la Saint-Philippe.—(Mold. Superst. pop.). Filipi. PAMFILE, S. T. 113. Zilele de la apostolul Filip până la Intrarea în biserică (14—21 Noemvrie). În zilele acestea nu-i iertat să tai cu foarfecele, ca să nu mănânce lupul oile. Femeile, ca nu cumvà să se greșească, leagă foarfecele cu ață. *Să nu tai, că-s Chilipchi* (Jina, jud. Sibiiu). Com. v. LAZĂR. *Chilichii* sânt niște ființe care se țin de oameni și femei în două zile din săptămâna albă. În aceste zile [țăranii] nu lucrează nimica, nici nu dau nimănui nimic din casă, și cred că, dacă nu-i vor ținea, le mor vitele și că ei îi au de zestre de la părinții lor și ei asemenea îi vor da fiilor lor. Cf. H. XIV 345. Se mai numesc și circovi. H. VII 466. [Și: *Chílipchi* s. m. plur.]

— Rostire dialectală din *Filipi*, devenit mai întâiu *h'ilik'*, apoi, cu asimilare (*h'-k'* > *k'-k'*), *k'ilik'*.

CHILICHÍN s. a. (Bot.) v. **tulichină.**

CHILÍE s. f. v. **chelie.**

CHILÍE s. f. 1°. *Cellule.* 2°. *Chambrette.* 3°. *Cave.* 4°. Partie du moulin à vent.

1°. Odăiță din cuprinsul mănăstirei, în care locuește un călugăr s. o călugăriță, odăiță de sihastru, cămară, cămăruță. Cf. COSTINESCU. *Kilie* = cella. ANON. CAR. *Nu ieșeà din chilie, până nu ceteà psaltirea toată.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 253/10. *L-au lovit o amețeală ce se zice damlà, de au căzut în mijlocul mănăstirii, și luându-l feciorii în brațe, de-abià l-au dus până la chilie.* LET. II 425/37. *Mănăstire mare și cuviosă, cu chilii de piatră.* MAGAZ. IST. II 330/5. *Părintele Paisie are o mică chilie în mănăstirea Raducanu.* C. NEGRUZZI, I 313. *Lasă tot: neagră chilie, Comanac, metanii, rasă.* ALECSANDRI, P. I 18. *Dangul, muzica, pădurea, Pe acestea le'ndrăgiiu, Nu chiliile pustii, Unde plângi, gândind aiurea.* EMINESCU, P. 101. *Au răscolit de-a-fir-a-păr toate chiliile maicelor, dar n'au găsit-o.* CREANGĂ, A. 74/13.

2°. P. ext. Odăiță (LB.) destinată numai pentru o singură persoană (cf. PĂSCULESCU, L. P.), (în care se retrage cineva pentru a se izolà s. pentru a se culcà); p. ext. odaie (mică), cameră, cămară, cămăruță. *Unde sând chiliile cele mari și împodobite?* MĂRGĂRITARE (1745), ap. TDRG. *Frunzărind și zi și noapte tomuri de cărți colburoase, Se fericește 'nvățatul în chilii întunecoase.* KONAKI, P. 287. *Alegând (din cărți) ce mi se părù mai interesant, alergaiu, de mă închiseiu în chilia mea.* BĂLCESCU, ap. TDRG. [La casa don nea că] *pe urmă veneà o tindă întunecoasă, în care da, de toate părțile, ușile deosebitelor încăperi, din care unele lungi și înguste, cu o mică ferestruie în fund, lăcaș de odihnă pentru noapte, purtau numele de chilii.* ODOBESCU, I 127/11. *Când intră în chilia lui, răsuflă lung.* EMINESCU, N. 57/28. *Ce chilie durată și-a făcut la poarta bisericei pentru școală!* CREANGĂ, A. 2/6. *Întră fata înlăuntru, se uită prin toate chiliile, dar nu zări pe nimeni.* RETEGANUL, P. IV 5. *Preotul îi cetește prohodul..., în sobă (chilie) sau afară.* MARIAN, Î. 309/19. *Ieși tu, mândră, din chilie, Și te uită 'n sus prin vie.* DOINE, 6/18. *Și prin chilii vă culcați.* PĂSCULESCU, L. P.

3°. (La Românii din Serbia) Pivniță, podrum (GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.). chiler. *El, frate, că se 'mbătà Și 'n chelie se culcà.* id. ib.

4°. O parte a morii de vânt Cf. DAMÉ, T. 162.

[Și: **chelié** s. f. (ad 1°) *Cheliia starețului.* DOSOFTEIU, V. S. 162; (ad 3°) GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 299. | Diminutive: **chiliúță, chiliíță** (MARDARIE, L. 45) † s. f. [Pronunț. *-li-u-, -li i-*] = chilie mică, cămăruță, odăiță; fig alveolă (COSTINESCU). (Ad 1°) *Care e acolo, la chiliuța mea? — Eu sânt, maică...* ȘEZ. II 114/2. *Făgăduià Să-și facă pe munte, Prin vârfuri cărunte, Mică chiliuță Și mică căsuță, Cu icoane sfinte, Sfinte și cinstite.* TEODORESCU, P. P. 37b; (ad 2°) LB. *Ședeà într'o chiliuță din casele unui boieriu mare.* EMINESCU, N. 57/25. *I-o dat drumu'n chiliuță, Iar el, drumu' când i-o dat, S'o dus și s'o pus la pat.* ȘEZ. I 78b/20; — **chilioárà** s. f. [Pronunț. *-li-oa-*] = chiliuță; fig. alveolă (DICȚ.) (Ad 1°) *L-au astrucatu-l la chilióra sa.* DOSOFTEIU, V. S. 246. *Părintele Neofit plântà o viță de vie. la fereastra chilioarei sale.* C. NEGRUZZI, I 313. *Călugărița se zărește Din chilioară*

'ncet ieşind. id. II 116/3. *De eşti om bun, aproape de chilioara mea; iară de eşti om rău, departe de pe locurile aceste!* CREANGĂ, P. 90/7. *Ea mi-şi făceà Mică chilioară, Pe mal de apşoară.* TEODORESCU, P. P. 35; (ad 2º) *Oiu intrà în chilioară, Pune-oiu faţă la 'nălbeală.* id. ib. 87.]

— Din paleoslav. **kelьja, kelija** (rus. *kélʹlia, kéliia*, bulg. *kelija, kilija*, idem), din grec. *κελλί(ον)*. Cf. chelar², chiler, celar.

CHILÍE-ARMENEÁSCĂ s. f. sing. (Min.) v. **chilermeneà.**

CHILIFÁR s. m. (Ornit.) = **călifar** (1). *Chilifarii* sânt niste pasări sălbatice, foarte frumoase care trăesc pe maluri, mărişoare ca raţele, cu pene mândre, galbene, cam roşietice. Cf. H. XIV 445.

CHILIFÉR, -Ă adj. (Fiziol.)
CHILIFICÁ vb. I (Fiziol.)
CHILIFICĂŢIE, CHILIFICAŢIÚNE s. f. (Fiziol.) } v. **chil²**.

CHILIGÍU, -ÍE adj. v. **celebiu.**

CHILIGÍU s. m. v. **chilă'.**

CHILIHOÁIE s. f. v. **ceahlău.**

CHILIÍŢĂ † s. f. v. **chilie.**

CHILÍM s. m. sing. v. **cherem.**

CHILÍM s. a. *Tapis (broché).* — Ţesătură (H. V 4, VII 171, IX 55, XII 261, XIV 134) în formă de covor (DICŢ.) ales (H. V 177), cu două feţe (ŞIO.); scoarţă (LM.) îngustă de vre-un metru şi înflorată (Şişeşti, Mehedinţi, com. N. IONESCU); păturică cu flori (H. IX 123), cu care se acopere patul (H. XVIII 4). *Chilimurile turceşti, de unul 14 bani buni; chilimuri brovslavscoi, de unul 10 bani.* TARIF (1761), ap. ŞIO. [Cămările] *erà aşternute cu chilimuri de mătasă.* GORJAN, H. I 65. *Un pat de scânduri, acoperit cu un chilim de Ţarigrad.* FILIMON, C. I 756. *Femeile fac scoarţe şi chilimuri, pentru aşternut în case.* I. IONESCU, M. 686. *Un chilim vechiu, dar foarte frumos ales.* DELAVRANCEA, T. 51. *Năsălile la cei săraci sânt împodobite cu scoarţă sau chilim.* MARIAN, I. 256/14. [Plur. *-limuri.*]

— Din turc. **kilim** «tapis grossier à poils ras, natte» ŞIO, sau din bulg. **kilim** (**kelim** şi sârb. *kìlim*, rus. *kelimŭ, kilimŭ*, rut. *kýlym, kýlim*) «covor (ţesut în casă)».

CHILIMÁNDROS s. a. *Embarras, ennui.* — Bucluc. Com. FURTUNĂ. *Ce-mi mai trebue mie chilimandros pe cap!* Com. id. [Plur. *-drosuri.*]

— Pare a fi acelaşi cuvânt cu calamandros.

CHILIMBÁR s. a. (Min.) v. **chihlimbar.**

CHILIMBÓŢ s. a. v. **chilimoaţă.**

CHILIMÉT s. a. v. **chelemet.**

CHILIMFÁR s. a. (Min.) v. **chihlimbar.**

CHILIMÍCĂ s. f. (Bot.) = **filimică.** BARCIANU. [Forma *chilimică* poate să fie numai o grafie greşită pentru rostirea dialectală *hilimică.*]

CHILIMÍE s. f. *Rancher, corne, éperon* (de charrette). — Spreteaza de care e legată leuca (Dolj, DAME, T. 11); bucată de lemn cu două braţe în 89). | P. ext. Carul fără loitre se zice *«în chilimii»* (Şişeşti, Mehedinţi, com. N. IONESCU). Cf. H. V 16. | P. ext. Lemnele încărcate pe un car fără loitre. *A cumpărat o chilimie de lemne* (Gheresti, Dolj). ION CR. VIII 89.

— Din bulg. **k(i)limija,** idem.

CHILIMÍN s. m. (Bot.) = **filimică.** BARCIANU. [Forma *chilimin* poate să fie numai o grafie greşită pentru rostirea dialectală *hilimin.*]

CHILIMÍNĂ s. f. (Bot.) = **filimică.** *Gheorghină, lemnul-Domnului...., chilimină.* PĂCALĂ, M. R. 206. [Forma *chilimină* poate să fie numai o grafie greşită pentru rostirea dialectală *hilimină.*]

CHILIMOÁŢĂ s. f. Pâte mai cuite. — Aluat copt rău (Nemţişor, Neamţu). ION CR. IV 27. [Şi: **chilimót** s. a. = gălămoz. SCRIBAN, ARH. a. 1922, nr. 2, p. 239; — (orientat după *boţ*): **chilimbót** s. a. = boţ. *Par'că-i un boţ-chilimboţ Boţii, în frunte cu un ochiu, Numai să nu fie de deochiu.* CREANGĂ, P. 244/10.] — Cf. golomoz.

CHILIMÓT s. a. v. **chilimoaţă.**

CHILÍN, -Ă adj. adv. s. a. 1º. *Divers, distinct, séparé.* 2. *Séparément.* 3º. *Tas.*

1º. † Adj. Deosebit, diferit, separat. Cf. LB., LM. *I-au pus ca turmele chiline Pre moşii, în râ·d, cum li să vine,* DOSOFTEIU, PS 378. *Sânt oameni de chiline chemări.* ŢICHINDEAL, F. 117. *Precum şi alte multe şi chiline lucruri, aşa şi aurul şi alte bogăţii... se laudă.* id. ib. 290. | (Întrebuinţat astăzi, în Transilv., în loc. adv. şi adj.) **De chilin** = deosebit, separat, despărţit, la o parte (POMPILIU, BIH. 1007), cf. de-a băsca, deosebi. *O ai fi silind... a şedeà în casă de chilin* (a. 1817). IORGA, S. D. XII 171. *Cei mai mulţi... pentru scoaterea, şi prăsirea matcelor nu îngădue să se pună ouă de chilin sau deosebi.* ECONOMIA 177. [Oile] *se pasc de chilin până la Vinerea-mare.* ib. 87. *Şurile şi pirniţele şi jigniţele le vor aveà de chilin.* ŞINCAI, HR. III 278 18. *Mâncă de chilin.* STAN, M. 149. *S'o dai de chilin de tată-so* = s'a despărţit de tată-său. Cf. id. ib. 149.

2º. † Adv. Deosebit, separat. Cf. LB. *Kilin'* = seorsim. ANON. CAR.

3º. (Rar) Subst. Grămadă. *Frunzele* [de tutun] *se pun în chilinuri mici (grămăzi).* I. IONESCU, P. 413.

[Şi: **deschilin, -ă** adj. BARCIANU. | Adverb: **chilinéşte** †, (printr'o etimologizare falsă) **clinéşte** † = deosebit, separat, într'alt chip. LB. | Verbe (cf. ung. *különítni* «a separà») **chilinì** (mai întrebuinţat) **deschilinì,** (cu sncopă) **deschilnì,** (cu pronunţare dialectală) **chilinghì** (VAIDA), **deschiiindì** (STAN, M. 149), (prin etimologizare falsă, cf. LB. şi) **clinì** †, **desclinì** † 1Va trans. şi refl. = a (se) deosebì, a (se) separà, a (se) despărţì, a (se) distinge, a (se) lămurì (cf. H. XVIII 40); p. ext. a se desmorţì, a se deşteptà, după o spaimă. Com. FURTUNĂ. *Din care pricină, i-au chilinit într'o casă, de chilin* (a. 1817). IORGA, S. D. XII 206. *Chiar deschilineaşte pre Bulgari de Vlahi.* P. MAIOR, IST. 225. [Oile cu mie:] *trebue să se deschilinească de berbeci.* ECONOMIA, 91. *Strugurii la cules să-i deschilineşti.* ib. 161. *Ştie să-şi deschilinească nevoia din nevoie.* ŢICHINDEAL, F. 158. *De atunci au început a da domnia ţării Moldovei la oameni străini, şi carii s'au deschilinit pre sine de la alţii cu ceva stricare a creştinătăţii.* ŞINCAI, HR. III 6/20. *Mă chilinghesc.* VAIDA. *Cum şi-a adus aminte în ce zi a fost Crăciunul, cum s'a deschilinit, ne lea Gerui.* FIRU

Priscus între aceaste două dialecte. P. MAIOR, IST. 53. *Desclinirea dialectelor numai în vorbă se aude.* id. ib. 237. *Așișderea scrie și Zonara și Katona, cu acea deschilinire, că dânsul toate aceste... le desparte în trei ani.* ȘINCAI, HR. I 185/1. *Între* [= între] *al meu și între al tău viers trebue să fie vro deschilinire.* ȚICHINDEAL, F. 294. *Numai o deschilinire lot eră între pușlile estea nouă de azi și a lui Agheran.* FRÂNCU-CANDREA, ap. TDRG., **deschil(i)nit (desclinit), -ă** adj. adv. = deosebit, diferit. *Alâlea ginte deschilinite.* P. MAIOR, IST. 14. *Făcură împărăție desclinită de împărăția Grecilor.* id. ib. 225. *Cursul poștelor în desclinite (deschilinite 132/2) țări.* CALENDARIU (1814), 1/10. *Colica din desclinite pricini se naște.* ib. 168/17. *Ceva deschilinit trebue să fie 'n apropiere.* SLAVICI, ap. TDRG. *Maistrul să mănânce deschilinit.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. id. *Părțile (iei) se fac deschilinit și se prind(e) de olală numai așa după ac, ca la spălat să se poată descoase.* BREBENEL, GR., P.]

— Din ung. **külön,** idem.

CHILINÉȘTE † adv.
CHILINGHÍ vb. IVa
CHILINÍ vb. IVa
} v. **chilin.**

CHILÍNĂ s. f. (Med.) v. **chinină.**

CHILÍNDRU † s. a. v. **cilindru.**

CHILINÍCĂ s. f. (Bot.; Mold.) = **filimică.** DDRF. [Poate numai grafie greșită pentru rostirea dialectală *hilinică*.]

CHILIOÁRĂ s. f. v. **chilie.**

CHILIÓN-ARĂPÈSC s. m. (Bot.) Numele unor plante: (după DDRF.) = **păpădie,** (după BARCIANU) = *Athamanta libanotis* (germ. *Heilwurz*). [Pr. -*li-on*.]

CHILÍP s. a. = **căleap.** Spec. Scul de borangic (Măgurele, în Teleorman, com. OLMAZU).

CHILIPÉR(IU) s. a. v. **chilipir.**

CHILIPÍR s. a. 1°. *Marchandise d'occasion et à bon compte.* 2°. *Bonne affaire, aubaine.*

1°. Lucru cumpărat foarte ieftin, marfă (de ocazie) cu preț de nimica. Cf. ȘIO. *Câte chilipiruri voiu mai luă de acuma încolo.* GORJAN, H. II 204. *Umblă Bursuflescu să-mi cumpere răzășia cu o nimică toată... S'o îndulcit cu chilipiruri.* ALECSANDRI, T. 258. *Nu scăpă chilipiriu' din mână!* id. ib. 828. *Să se ducă la târg, să cerce a apucă niscai chilipiruri.* STĂNCESCU, ap. ȘIO. # *A umblă după chilipiruri.* Cf. TDRG. || (Cu funcțiune adverbială) *Casa chilipir o cumpărâ.* PANN, H. 68.

2°. Câștig întâmplător, fără muncă; (ocazie de) profit neașteptat (cf. LM., ȘIO.), pleașcă (PAMFILE, J. II). *Căci într'așa chilipiruri știau că nu vor mai da.* BELDIMAN, ap. ȘIO. [Ironic] *Afurisită noapte!... Să ne ferească Dumnezeu de așa chilipir!* CONTEMPORANUL, V, vol. II 2. *O vulpe mirosise a carne..., socoteă că a dat de vr'un chilipir, și veneă să-și cerce măselele în el.* ISPIRESCU, ap. ȘIO. *Bravo! peste bun chilipir am dat!... zise împăratul, uitându-se la frumusețea vitelor.* BASME, ib. *O dat chilipiru' peste el.* ȘEZ. XVIII 268. | P. ext. *Fata asta, ce mai chilipir!* POLIZU.

[Plur. -*piruri*. | Și: **chilipér(iu)** s. a. PAMFILE, J. II; **chelipír** s. a. *Când iubitul său bărbat se folosește de vr'un chelipir.* ALECSANDRI, ap. ȘIO.; **chelepír** s. a. *Asemenea mansupuri sau chelepîruri bănoase.* DRĂGHESCU, ap. ȘIO.; (cf. arom. *chilipuri*); **chilipúr** s. a. (cu plur. -*pure*). *De chilipure eră 'n piaț' precupitor.* PANN, H. 10; **chiripír** s. a. RUDOW, XVII 410. | Derivate: (< turc. *kelepeği*) **chilipirgiu** s. m. = care umblă după *chilipiruri*. Cf. ȘIO. *Sânt niște chilipirgii.* I. NEGRUZZI, IV 40. (*Oamenii serioși*) *își croiesc drum lung, dând la o parte cu brațele lor vânjoase pe șarlatani și pe chilipirgii.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. | Verb: **chilipirgí** IVa trans. = a cumpărâ ceva cu un preț foarte ieftin, a trage pe sfoară, a înșela. Cf. TDRG., ȘIO. *Am chilipirgit brățara.* CONV. LIT., ap. TDRG.; (cu derivatul) **chilipirgít** s. a. *A apucat năravu de chilipirgit.* KIKIREZU, ap. ȘIO.]

— Din turc. **kelepir,** idem (propriu «jaf, pradă»; la început termin militar). ȘIO.

CHILIPIRGÍ vb. IVa
CHILIPIRGÍU s. m.
CHILIPÚR s. a.
} v. **chilipir.**

CHILIÚȚĂ s. f. v. **chilie.**

CHÍLNĂ s. f.
CHILNÁR s. a.
} v. **chelnă.**

CHÍLNIȚĂ s. f. v. **pivniță.**

CHÍLO s. a. v. **chilogram.**

CHILOGRÁM s. a. *Kilogramme.* — Măsură de greutate, de o mie de grame (CLIMESCU, A. 259), cf. o că, litru. [Scris și: **kilográm** s. a., abreviat *kg(r)*. | Și (< abrev. famil. fr. și germ. *kilo*) **chilo** s. a. *Crâșmarul... le-a adus în două rânduri câte o jumătate* [*de*] *chilo — vin bun.* SADOVEANU, P. S. 59; — (pop., fam.) **chil** s. a. = chilogram; sticlă de un chilogram. *Eu cer un pahar de vin, Ea-mi întinde chilul plin.* PAMFILE, C. Ț. 159b.]

— *N.* din fr. (compoziție savantă din gr. *χίλιοι* «o mie» și *γράμμα* gram»).

CHILOGRAMOMÉTRU s. m. și a. (Mecan.) *Kilogrammètre.* — Unitate de măsură a lucrului la mașini și la motoare, corespunzând unei forțe capabile de a ridică la înălțime de un metru o greutate de un chilogram. Cf. PONI, F. 159.

— *N.* compus, după fr., din *chilogram* și *metru*.

CHILOLÍTRU s. m. *Kilolitre.* — Măsură de capacitate conținând (teoretic) o mie de litri (în practică, neîntrebuințat). Cf. CLIMESCU, A. 207.

— *N.* din fr. (< gr. *χίλιοι* «mie» și fr. *litre*).

CHILOLOIMÁN s. a. v. **chiloman.**

CHILÓM s. a. și m. 1°. *Hache d'armes. Massue.* 2°. *Coup de poing.* — (Învechit).

1°. S. a. (În vechime) Armă (H. IV 87), având forma unui baston cu secure la un capăt (H. V 448), baltac. Cf. DICȚ. *Văzù pre un harap înfricoșat, carel[e] lovì cu un cârlig ca un chilom, în gura bogatului.* COZMA (1692), ap. GCR. I 301/4. *Stupaii sânt niște găinari cu arme: chiloame, lănci, giumege* [= ci mege]. DIONISIE, C. 164/24. *Ceaușul de iniceri, văzându-l ca un zapciu ce eră, au scos chilomul și l-au luat pe cap* [= a început să-i dea în cap], *fără de milă.* ARHIVA R. II 141. | P. anal. Măciucă. *Iaca văd trecând un om Călare... și'n mână cu un chilom.* PANN, Ș. II 7/28.

2°. P. ext. S. m. Lovitură cu pumnul. *Ercule îi mai dete vr'o câțiva pumni în cap, chilomi d'ăia d'ai lui, îndesații.* ISPIRESCU, U. 32/2.

[Şi: (ad 1) **chilúm** s. a. *Un chilum de fier vechiu.* HERODOT (1645), 226, cf. 228. *Şi-l bătură cu chilúmulŭ în cap.* DOSOFTEIU, V. S. 128. *Purtaiu calul zorzonat Şi chilumu' ferecat.* MAT. FOLC. 405; — **chilómb** s. a. *Cât era neica dănac, Purtă calul zorzonat Şi chilombul ferecat.* N. REV. R. IV 74. | Derivat: **chilomán** s. m. = zdravăn, voinic, troncan (PAMFILE, A.). *Când l-a făcut mă-sa, era cât o lingură, şi acŭ s'a făcut un chiloman de băiet, că nu-ţi vine să crezi că-i el.* ib.; — (cu adjectivul) **chilomănésc, -eáscă.** *Că te-oiu goni Cu cai chilomăneşti, Că te-oiu bate Cu măciuci chilomăneşti.* PAMFILE, B. 70.]

— Pentru etimologie, cf. pol. *kilof* «marteau de main, masse d'armes» (CIHAC, II 646), sârb. *ćulum* «topuz» < turc. *külünk* «pioche pour casser les pierres. pic.» Cuvântul se găseşte şi la Săcui (cu *mb*): *kölömp* «prăjină de 1—2 metri». Cf. chîlău, chilug (= pilug).

CHILOMÁN s. a. 1°. *Vacarme.* 2°. *Orgie.* 3°. *Litre.*

1°. Gălăgie mare, făcută de mai mulţi laolaltă, cu râsete, chiote, ţipete, ceartă şi bătăi; p. ext. zarvă, gâlceavă (PAMFILE, C.); furtună (H. XVIII 136). *Ne pomenim cu un ramăt de stupaĭ! amestecat cu vaĭ! şi cu chiloman împărtăşit cu aman!* DUMITRACHE, 371. *Ş'auzind gâlceavă, ţipet, chilomane, Începŭ să strige: ce e asta, Stane?* PANN, Ş. II 30/21. *Şi râd marĭ şi mici* [la jocul de-a alviţa] *şi fac chef, petrecere şi chiloman mare.* ISPIRESCU, ap. HEM. 966/13. *Căţeiĭ, cum simţiră că li s'a răpus stăpânul, se puseră pe un chiloman, de-ţi venea să-ţi iei lumea în cap.* id. L. 345/9. *Acum să fi auzit chilomane; pe ăştia de ici, c'au rămas fără faţă; ea, biet, de dincolo, că-i era frică.* STĂNCESCU, B. 113. *D'aia auzeam eu aseară, pe 'nnoptate, de pe vârf, chilomane, orăcăiulă şi răgnet, p'în bătătura ta!* JIPESCU, O. 149. *Ce mai zaiafet, Ce mai chiloman, Ce mai ramăt!* ŞEZ. XII 38. | Cântarea lelelor se cheamă *chilomane.* H. XI 9.

2°. Beţie la toartă (PAMFILE, A. 245).

3°. (În limbajul glumeţ al băutorilor, prin apropiere etimologică de *chilogram*) Chilogram, litru. BARCIANU. *Amice, jumate* [= o jumătate de] *chiloman de ţuică!* CONTEMPORANUL, VII 145. *Întâiul chiloman trebuiă să-l dea totdeauna grânarul, ca să ude marfa.* CIHRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV 549.

[Şi (ad 2°): (+ *chilălăi*) **chilămán** s. a. PAMFILE, C., **chilotoimán** s. a. CIHAC, II 330, POLIZU, **chelotoimán** s. a. POLIZU, **ghelăimán** s. a. PAMFILE, A. 245.]

CHILOMÁN s. m.
CHILOMĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. **chilom.**
CHILÓMB s. a.

CHILOMÉTRU s. m. şi a. *Kilomètre.* — Măsură de lungime, de o mie de metri. *De la Inidoara la Deva se poate merge cu trăsura, întorcându-te la Pişchi pentru a înaintă câţi-va chilometri pe linia cea mare spre Apus.* IORGA, N. R. A. I 327. | **La chilometru** e numele unui joc de societate (descris de) CARAGIALE, M. 277. [Plur. *-métri* şi (mai rar) *-metre.* | Scris şi: **kilométru** s. m. şi a., abreviat *km.* || Adjectiv: (< fr. *kilométrique*, idem) **chilométric, -ă** = de chilometru, însemnând chilometrul (cf. miliar); lung de un chilometru, (măsurat) în chilometri. *Pietrele chilometrice pe şosele* s. *la liniile drumurilor-de-fier. Distanţe chilometrice.* (Fig.) *Discursuri chilometrice.* | Familia: **chilometráj** s. a. = înregistrarea chilometrilor făcuţi de un vehicul; indicarea (pe pietre s. stâlpi) a chilometrilor unei şosele.]

— *N.* din fr. (compoziţie savantă din gr. *χίλιοι* «o mie» şi *μέτρον* «metru»).

CHILOMÍŢĂ s. f. v. **chilăviţă.**

CHILOPÁN, -Ă adj. *Dodu?* — Dolofan? Cf. chiloman (2°). (Într'o ghicitoare) *Am o purceà chilopană, Cu purceii chilopani; Vin, sug, fug în tufă.* MAT. FOLC. 1199.

CHILÓS, -OÁSĂ adj. v. **pilos.**

CHILOSTRÍI s. f. plur. v. **pirostrii.**

CHILOVÁT s. m. (Fizică) *Kilowatt.* — Unitate de putere de o mie de vaţi.

— *N.* din fr.

CHÍLOVIŢĂ s. f. v. **chilăviţă.**

CHILŞTÓC s. a. *Refroidisseur.* — (Germanism) Aparat de răcit (la alambic). *După ce s'a fiert plămada* [la preparatul rachiului], *se scoate afară pe chilstoc, pentru ca să se răcească.* I. IONESCU, D. 254.

— Din germ. **Kühlstock,** idem. Cf. chil[1]. LACEA.

CHILŞÚG s. a. v. **chelşug.**

CHILŞÚG s. a. v. **chel.**

CHILTUÍ † vb. IV[a] (ş. d.) v. **cheltui** ş. d.

CHILÚF s. a. (Cul.) Numele unei mâncări nedefinite. H. VI 97. (Poate pilaf).

CHILÚG s. a. v. **chiulug şi pilug.**

CHILÚM s. a. v. **chilom.**

CHÍLVĂRĂ s. f. v. **chivără.**

CHIM s. a. (Bot.) v. **chimen.**

CHIM s. m. sing. (Fiziol.) *Chyme.* — Un fel de pastă moale, rezultată din digestia stomacală a alimentelor. [Şi: **chímus** s. a.]

— *N.* din lat. **chymus** (< grec. *χυμός* «umoare»).

CHÍMĂ s. f. 1°. *Germe.* 2°. *Cime.*

1°. † (Numai în LB.) Ge mene, sământă. (Înjurătură trivială) *O, f....-i chima!* cu explicaţia «se zice la lucruri de mirare». IORD. GOLESCU, ap. DR. II 654. | (Astăzi, păstrat numai în eufemismul) **Chima-răului** (s.-n cazului. COSTINESCU) = dracul. Cf. PAMFILE. DUŞM. 269. *Ei, da ce răcoare-i aici, «Chima-răului pe malul părăului» îmi vine să nu mai ies afară.* CREANGĂ. P. 205/6.

2°. (Numai în DICŢ.; suspect). Creştet, culme, vârf (de munte, de stâncă, de arbore).

[Şi (suspect): **cimă** s. f. COSTINESCU.]

— Din sârb. **kima** «surculus, germen». (C. Lacea în *Dacoromania* II 778—779 îl derivă din săseşte **Kim* = germ. *Keim*).

CHÍMĂ † s. f. *Menton.* — (Numai în LB.) Bărbie.

— Cf. germ. **Kinn**, idem. LACEA.

CHIMÁC s. m *Cheval gras.* — (Rutenism) Cal gras. DR. IV 1557.

— Din rut. **kimak,** «bucată de lemn» strâmbă şi netrebnică. S. POP, *Dacoromania*, V 172.

CHIMĂÎ vb. IV *Agiter la tête* (en parlant du cheval). — (Despre cal) A da din cap (VÂRCOL), ca să nu-i intre muştele pe nări (NOVACOVICIU, C. B. 7). [Şi: **chemăi** vb. IV. NOVACOVICIU, C. B. 7.]

— Din bulg. **kimam** s., din sârb. **kimati** «a da din cap, a moţăi».

CHIMĂTÓR, -OÁRE adj., subst. v. **chemà.**

CHIMBÁL s. a. v. **chimval.**

CHÍMBRIC s. m. sing. (Comerț) } v. **chembrică.**
CHÍMBRICĂ s. f. sing. (Comerț) }

CHIMEDÓS s. m. — Alcătuire de sunete prin care se imită ciripitul rândunelelor. *Românii din județul Gorjului... spun că atât rândunica cât și lostunul, când se întoarce la noi primăvara..., începe a cântă... cu glas trăgănat și tângâios: Chimedos, Chimedos! Când am plecat, Am lăsat Numai clăi Peste clăi, Numai pari Peste pari. Când am venit, Am găsit Urzici verzi, Urzici verzi.* MARIAN, O. II 128. — Cf. chilimandros.

CHÍMEN s. a. (Bot.) 1°. *Cumin des prés. (Carum Carvi).* 2°. *Coriandrum sativum.* 3°. *Fœniculum vulgare.*

1°. Plantă ierboasă, cu flori albe s. roșietice, cu fructe aromatice, care se întrebuințează în medicină și la bucătărie. Se mai numește și: chimion-de-câmp, chimion-sălbatic, secăreà, secărică, secăriță (PANȚU, PL.), areu, cărău (PONTBRIANT). | Spec. Fructul acestei plante, care se vinde și în comerț. *Zeciuiți izma și mărarîul și chimenul.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Chiminul cel mare.* ISTORIA POAMELOR (1773), ap. GCR. II 97/27-8. *Chimenul, molotrul, cimbrul și mararul.* PANN, P. V. I 121.

chimenul-cailor = chiminul-porcului. BARCIANU;

chimen-cânesc = cocoșei-de-câmp. PANȚU, PL.;

chimen-de câmp. *Dăm oiei... chimin de câmp făcut praf.* CALENDARIU (1814) 188/24;

chimin-de-grădină = anason. Cf. LB.;

chimen-de-munte = brioală. PANȚU, PL.;

chimen-dulce = molură. id. ib., cf. LB., ION CR. I 85;

chimen-negru = negrilică. LB., PANȚU, PL.;

chiminul-porcului = *Peucedanum campestre:* Plantă ierboasă, cu flori galbine. id. ib.;

chiminul-ursului = brioală. id. ib.;

chimenul-ursului-de-munte = brie. Cf. BARCIANU.

2°. = **coriandru.** PANȚU, PL.

3°. = **molură.** LB.

[Plur. (rar) *chimenuri.* LB. | Accentuat și: *chimén.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. | Și: (Brașov) **chimăn** s. a., **chimin** s. a. LB., H. XVIII 40, (+ sârb. *čimin*) **cimin** s. a. CHIAC, II 646; (< germ.-austr. *Kümin* s. din sârb. *kim*, idem) **chim** s. a. (Sălișteț), ap. BANCIU, S., (Rășinari) PĂCALĂ, M. R. 116, H. XVII 226, 348, («pimpinella anisum»), cu speciile: *chim-de-baltă* = Oenanthe aquatica, *chim-sălbatic* = carum carvi. PĂCALĂ, M. R. 22. | Diminutiv: (ad 1°) (prin haplologie din < **chiminișor**) **chinișór** s. a. PANȚU, PL.]

— Din slav. (v.-bulg. *kyminŭ*, n.-bulg. *kimén*, v.-rus. *kiminŭ*, cf. turc. *kimún*, ung. *kömény*; la origine, din grec. *κύμινον*, iar acesta din limbile semite, cf. evreescul *kammūn*).

CHIMEÓN s. a. (Bot.) v. **chimion.**

CHIMÉR(IU) s. a. v. **chimir.**

CHIMERLÉU s. a. (Băieș.) *Écluse.* — *Tiimerleu* = împărțitoarea, la șteampuri, unde vine apa până la un loc și acolo se împarte în două părți, pe două roate de șteampuri (Roșia, Abrud). VICIU, GL.

— Din ung. **kimerülő** «care sleiește, seacă». LACEA.

CHIMÉȘĂ Îmbrăc.) s. f. (ș. d.) } v. **cămașă.**
CHIMÉȘE (Îmbrăc.) s. f. (ș. d.) }

CHIMÉT s. m. *Conseiller municipal.* — (Sârbism, la Românii din Serbia) Consilier comunal. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. *Chimeții la el acasă că-mi mergeà, Pe fiu-su că-l cătà.* id. ib. 295.

— Din sârb. **kmèt,** «țăran chiabur; judecător» (v.-sârb. *kmet* «nobil»). Cf. dubletul comite, conte.

CHIMGIE s. f. *Fouet.* — (Banat). Biciu, zbiciu. H. XVIII 315. [Accentul?].

— Variantă dialectală a lui **cămgie** (v. *cange* 5), poate influențată de *a schingiui.*

CHÍMIC, -Ă adj. v. **chimie.**

CHIMÍE s. f. *Chimie.* — Știință care se ocupă cu studiarea elementelor diferitelor corpuri, cu legile după care se combină elementele din care sânt formate și cu proprietățile lor. *Curs de chimie elementară.* **Chimie organică, anorganică (s. inorganică), vegetală, minerală.** *Chimia organică se ocupă cu studiul combinațiunilor cărbunelui.* PONI, CH. 277. [Și: **himie** s. f., (Transilv.) **chemíe** s. f. | Familia: (după fr. *chimique*, idem) **chímic, -ă** adj. = cu privire la chimie, de chimie; (substantivat; Transilv.) chimist. DICȚ. *Prepararea chimică și sânțirea sacramentală a mirului.* CAT. MAN. 259, 570. *Mineralogia chimică studiază constituțiunea chimică a mineralelor, caracterele lor chimice, formațiunea și zăcământul lor în pământ și, în fine, sinteza, adecă reproducerea artificială a mineralelor.* MURGOCI-LUDWIG, N. 6. *Vom cântări cu o minuțiozitate chimică* (= ca în anal zele fine ale chimiei) *toate aceste opiniuni.* HASDEU, I. C. 111/36; — (după fr. *chimiste*, idem) **chimíst -ă** subst. = persoană care se ocupă cu chimia, care e versată în această știință.]

— *N.* după fr. (< grec. *χημεία*). Cf. alchimie.

CHIMILIOÁRĂ s. f. *Scie à main.* — Ferăstrău de mână, firiz, corzar (Iași). DAMÉ, T. 86. Cf. chimirlic.

CHIMÍN s. a. (Bot.) v. **chimen.**

CHIMINÉȚ s. a. 1°. Pierre fixée entre le foyer et le mur. 2°. Rebord de la partie supérieure de la cheminée. 3°. *Étagère.*

1°. = **căminet** (v. c. subt cămin). VICIU, GL.

2°. (Bucovina) Margine ieșită mai afară din partea de deasupra a căminului (cf. WEIGAND, B. 95), brâul care încunjură hornul și pe care se pun de regulă chibriturile (PAMFILE, I. C. 442), lopățelele dinprejurul hornului (ȘEZ. XVIII 269). Cf. tăpșan, prichiciu.

3°. P. ext. Poliță (făcută în colțul odăii), colțar. *În colțurile caselor sânt adesea polițe (chiminețe) pentru păstrarea multor lucruri.* MANOLESCU, I 33.

— Variantă dialectală a lui **căminet** (v. subt cămin). Cf. rut. *kominec* (JAHRESBER. XXVI-XXIX, 18), ung. *kemence.*

CHIMIÓN s. a. (Bot.) *Cumin, anis âcre.* (*Cuminum Cyminum*). Mică plantă ierboasă, cu flori mici albe-liliachii, cu semințe aromatice, care se întrebuințează în medicină, la bucătărie și la fabricarea licherurilor. PANȚU, PL., cf. H. XVII 348, 226. *Iar dacă cumva copilul poate să iaie ceva în gură, atunci baba îi dă de băut ceaiu de cimbru, de romaniță, de anason, de chimion sau de iarba-raiului* GRIGORIU-RIGO, MED. I 108. [Și: **chimeón** (Pronunț. *-mi-on*) s. a., | Adjectiv: **chimioníu, -íe** = de coloarea negricioasă a *chimeonului.* Cf. ȘIO., DDRF.]

chimionul-capului (poate, greşală de tipar în loc de *ch.-calului*) = s m e o a i c ă. Cf. DDRF., BARCIANU, ŞIO;

chimion-de-apă s. **-de-baltă** = m ă r ă r a ş. PANŢU, PL.; cf. PĂCALĂ, M. R. 22;

chimion-de-câmp = 1°. c h i m e n (1°). PANŢU, PL., LB.; 2°. *Peucedanum Silaus* (FUSS, ap. TDRG.), *Silaus pratensis* (BARCIANU).

chimion-de-câmpuri=n e g r u ş c ă. PANŢU, PL.;

chimion-sălbatic = c h i m e n (1°). id. ib.; cf. PĂCALĂ, M. R. 22;

— Din turc. (s. bulg.) **kimión**, idem (la origine, acelaşi cuvânt cu c h i m e n).

CHIMIONÍU, -ÍE adj. v. **chimion.**

CHIMÍR s. a. 1°. *Voûte, arcade.* 2°. *Ceinture; ceinture-bourse.*

1°. † Boltă, arcadă, cămară mică. Cf. DICŢ. *Apă multă şi bună carea de la un loc este adusă pe chimiruri de piatră înalte.* ARHIVA, R. II 32. *Un Armean bătrân, ce şade în nişte chimeruri din poarta de piatră a Cetăţuiei.* ŞTAMATI, ap. TDRG.

2°. Brâu lat de piele (înflorit ION CR. I 73), al cărui interior fiind gol serveşte de pungă în care se ţin banii, cremenea, iasca, etc., ş e p r a r, c h i n g ă ($1°_a$), cf. c i n g ă t o a r e, b r â u, c u r e a. (Cf. COSTINESCU, LM., ŞIO., CREANGĂ, GL., MANOLESCU, I. 192, PAMFILE, I. C. 50, 354, PĂSCULESCU. L. P., H. X 47, 509, II 118); p. e x t. p u n g ă (purtată la brâu). *Îmi place ist mindir Şi plumbii din chimir.* ALECSANDRI, T. 6. *Tot cheful mi se strică, Când mă văd supus la bir, Atins tocmai la chimir.* id. ib. 40. *Ş'apoi tu nu ştii, Porumbo, ce am eu ici la chimir?* id. ib 154. *Amândoi purtau cioboate... şi chimir cu oţele.* ODOBESCU, I $65/_{10}$. *Chimirile de piele roşie împestriţate cu desemnuri felurite, tipărite sau lipite deasupra şi decorate cu alămuri strălucitoare.* id. I 483. *Ia de colo chimirul cu bani.* GANE, ap. ŞIO. *Scuturând chimeriul, scoate cele două parale.* CONTEMPORANUL, ib. *Începù a-şi deschide mantaua şi a deslegà un chimeriu ce-l aveà la şolduri.* id. II 220. *Şi aceştia-s buni, stăpâne; pune-i la chimeriu şi taci molcom,* CREANGĂ. P. $161/_4$. *Ţi-oiu luà de la Fălticeni pălăriuţă cu tăsmà şi-o cureluşă de cele cu chimeriu.* id. A. $62/_{25}$. *N'am leţcaie la chimir, Să mă pot plătì de bir.* ALECSANDRI, P. P. $228^b/_3$. *Mocani bogaţi de vite, Cu chimirile ticsite.* ib. $257/_{16}$. *Chimirul s'o fi vărsat, Banii s'or fi 'mprăştiat.* TEODORESCU, P. P. 441^b. *Când oiu vedeà om sărac, În chimir mâna s'o bag, Şi de chin şi vai să-l scap.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 507. *De chimer se desfăceà Şi'n teçşilă se cătà. Din teçşilă scoase iute Trei surcele de chibrite.* ŞEZ. IV $131/_{28}$. *Lui Gheorghe chimir cereà Şi 'n stână mi-întrà.* CARANFIL, ap. ŞIO.

[Plur. *-mire, -şi -miruri.* | Şi: **chimér(iu)** s. a. | D i m i n u t i v: (ad 2°, purtat şi de femei H. IV 87) **chimiráş** (cu pron. dial. *cimiráş*), **ghimiráş** s. a. *Cellalt umpluse de sfanţi chimiraşul.* PANN, P. Y. I 155. *Ţine chimiraşul ăsta. Când vei fi încins cu el, ce vei voì, te foci.* ISPIRESCU, L. $315/_8$. *Ghiozdănaşul mi-au găsit, Chimiraşul mi-au brodit.* TEODORESCU, P P. 442. *La el o găsît Mnii de gălbinaş(i) Plin un cimiraş.* VASILIU, C. 29. *Chimiraş Cu gălbinaşi.* TEODORESCU, P. P. 440^b.]

— Din turc. **kemer** «voûte, arcade, cintre, ceinture, le milieu du corps» ŞIO, înrudit cu grec. *καμάρα* şi lat. *camera* (cf. BERNEKER, SL. WB. 556), deci formând triplet cu c ă m a r ă şi c o m o a r ă; cf. şi g h i m i r l i e.

CHIMIRÁŞ s. a. v. **chimir.**

CHIMIRLÍC s. a. *Scie à bois.* — (Rar) Ferăstrău. Cf. DDRF. — Cf. c h i m i l i o a r ă.

— Probabil avem a face (la origine) cu ferăstrăul a cărui pânză e fixată în cele două capete ale unui lemn boltit în formă de arc: în acest caz originea cuvântului poate fi turc. **kemerli** «boltit».

CHIMÍŞ s. a. *Tuyau de pipe.* — (Banat) Ţeavă de pipă. TDRG.

— Rostire dialectală a lui **cămiş.**

CHIMÍST s. m. v. **chimie.**

CHIMÍŢĂ s. m. 1°. Nom du diable. 2°. *Nigaud, sot.* 3°. *Bouffon.*

1°. Numele dracului. BOGREA, DR. II 654.

2°. (Numai în DICŢ.) Prostălău, găgăuţă.

3°. (Munt.) Persoană (mai ales copil s. tânăr) care vrea să facă pe alţii să râdă prin mişcări şi gesturi de bufon şi prin vorbe pe care el le crede de spirit. *E un Chimiţă!*

— Numele unui personagiu bucureştean vestit prin drăciile sale. V. B o g r e a, *Dacorom.* II 654.

CHIMÍŢĂ s. f. *Cage.* — (Numai la DDRF.) Colivie. — Cf. c h i ţ i m i e, c h i ş i ţ ă[2].

CHIMÍŢĂ s. f. 1°. *Nœud (dans le bois).* 2°. *Paille (dans le métal).* — Numai în DICŢ.

1°. Nod în lemn. DDRF.

2°. Fir în metal (DDRF), în fier (DAMÉ, T.)

— Cf. sârb. *kimica* (dimin. din *kima*, «sâmburelus, germen»).

CHIMITÍRION † s. a. } v. **cimitir.**
CHIMITÍR(IU) s. a. }

CHIMNÍ † vb. IV[a]. (Numai la ANON. CAR.) *Kimnèsc* (fără traducere). [D e r i v a t e: **chimnít** † s. a. ib. **chimnitúră** s. f. ib.] Cf. c h e m n ì, c i m n ì.

CHIMNICÁRIU s. a. *Grange* adossée à une écurie. — (Transilv.) Feldăra (cf. f e r d e l ă 4°) şurii, în dosul grajdului, sub acelaşi acoperiş (Gura-Râului, jud. Sibiiu). VICIU, GL. — Cf. p i m n i ţ ă.

CHIMÓC s. m. Nom de chien. — (Banat). Nume de câne ciobănesc. H. XVIII 305.

— Poate, câne din regiunea T i m o c u l u i.

CHIMU(R)LUÍTA s. f. art. v. **chemului.**

CHÍMUS s. m. sing. (Anat.) v. **chim[3].**

CHIMVÁL s. a. 1°. *Cymbale.* 2°. *Cloche,* — (Învechit; întrebuinţat mai ales la plur.).

1°. (†) La cei vechi, instrument muzical compus din două jumătăţi de glob de aramă care se loveau una cu alta. *Lăudaţi cu bune viersuri de chimvăle.* DOSOFTEIU, PS. 497. *Chimvale răsunătoare.* BARAC. AR. 80. *În trâmbiţe şi 'n chimvale, pe loc cum au răsunat, S'a cutremurat teatrul.* PANN, E. II $80/_{23}$.

2°. (La unii scriitori moderni; arhaizant; impropriu) Clopot. Cf. DOSOFTEIU, MOL. *Şi deodată clopotele bisericelor prinseră a vui melodios în dimineaţa limpede; din patruzeci de turnuri cântau chimvalele de aramă.* SADOVEANU, SĂM. V. 906.

[Şi: **chimbál** s. v. DICŢ.]

— Cuvânt intrat prin biserică, din paleosl. **kimvalŭ**, idem (< grec. *κύμβαλον*). Cf. dubletele ţ i m b a l ă şi ţ a m b a l.

CHIN s. a. 1°. *Souffrance, tourment, torture,* (physique). 2°. *Chagrin, souffrance, torture* (morale).

1°. Suferință fizică (crudă), caznă, muncă, tortură, supliciu, (†) patimă. Cinevà s u f e r e, t r a g e, c e a r c ă, † p e t r e c e, † e ț i n u t de, † c a d e în *chinuri*. Se zice: a m u n c i p e cinevà cu, a (s u) p u n e la, a a d u c e cuivà *chinuri*, † a dà pe cinevà *chinurilor*. *Kin* = cruciatus. ANON. CAR. *Ca împreurați-vă chinurelor lu Hristosu, bucurați-vă.* COD. VOR. 160/7. (: Că simteți soți s c ă r b e l o r lui Hristos, bucurați-vă. N. TEST. 1648; ce întru cât părtași sânteți p a t i m i l o r lui Hristos, bucurați-vă. BIBLIA 1688). *Să se muncească cu mare chin.* CUV. D. BĂTR. II 230. *Și aduseră toți bolnavii de toate boalele și de chinure ținuți și drăciți pre luni și slăbiți de vine și vendecă ei.* TETRAEV. (1574), 205. *Chinul cruciei.* CORESI, EV. 80/15. *Trude și chinure.* id. ib. 221/3. *De chinuri să mă vindec.* id. ib. 244/28. *Chinurilor drăcești să-l dea.* id. ib. 283/5. *Cade în chinuri.* id. ib. 273/29. *Mainte vestind chinurile ce eră venitoare spre Hristos.* N. TEST. 1648 (: mărturisieà de ale lui Hs. s t r a s t i. COD. VOR.; mai nainte mărturisind ceale în Hs. p a t i m e. BIBLIA 1688), ap. COD. VOR. 141. [Hristos] *să deade pre chin și pre răstignire.* RAFAIL (a. 1661), ap. GCR. I 182/11. *Se întâmplă, de cad la robie și petrec multe grele năcazuri și chinuri.* LET. II 174/31. *După un chin* (tipărit greșit *chip*) *de* [o] *jumătate* [*de*] *ceas, în sfârșit își dete duhul în mânile călăilor săi.* C. NEGRUZZI, I 165. *Nu vezi că gura-mi arsă e de sete Și 'n ochii miei se vede 'n friguri chinu-mi, Copila mea cu lungi și blonde plete?* EMINESCU, P. 46. *De durere, chin mi-e somnul; foc și fiere traiul mieu.* COȘBUC, F. 131/3. *Cumplit mă blestemà: Să fiu în lume de chin, Să trăesc ca un străin.* ALECSANDRI, P. P. 379b/12. *Cum e Badiul pus la chin, Să-i dau un pahar de vin.* TEODORESCU, P. P. 547. *Omorît cu grele chinuri.* DDRF. *Chinurile facerii* (LM.), *morții* (id.).

2°. Suferință morală apăsătoare, tortură, necaz mare, supărare peste măsură, grijă, nevoie, (†) dosadă. (Slav.) *Strâști, pristrâștie = chin sau vătămarea inimei.* MARDARIE, L. 3414. *Plângeți-vă, hlipindu, de chinurile voastre cealea ce viru spre voi.* COD. VOD. 131/6 (: plângeți, văetându-vă, de s c ă r b e l e ce-s venitoare spre voi. N. TEST. 1648; plângeți văitându-vă, spre d o s ă z i l e voastre. BIBLIA 1688). *Spăsit-ai de chinu* (r ă u C., g r i j ă C2, n e v o e H., n e v o i D.) *sufletul mieu.* PSALT. 52/2. *Chinurile vieții îl înalță.* MARCOVICI, C. 11/26. [Amorul] *mă făceà a cercà toate chinurile despărțirii.* C. NEGRUZZI, I 61. *Ai suferi acele chinuri morale ce nu se pot descrie.* id. I 243. *În lumea asta plină de amaruri și de chin.* EMINESCU, ap. DDRF. *Chinurile amorului însă, dacă-i tăiese cheful și liniștea, nu-i tăiese și pofta de mâncare.* GANE, ap. id. *Dragostea e 'nșelătoare Ș'aduce chinuri amare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 219. *Când măicuța m'a scăldat, Ea ciupa că mi a țipat Tot în umbra nucilor, Spre chinul voinicilor.* ib. 18. *De-ai ști, lele, dragă floare, De ce inima mă doare, De ce trag atâta chin Și de dorul cui suspin.* DOINE 4/19. *Pă cel în chinuri să l mângâi, iar nu în mai mari chinuri să-l cufunzi.* IORD, GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 233. *Chin și suspin.* PAMFILE, C.

[Plur. *chinuri*, † *chinure*.]

— Din ung. **kin**, idem (trecut și la Sârbi: *kínj*, *kina*). Cf. c h i n u l

CHÍNA s. f. (Geogr.) *Chine.* — Numele țării Chinezilor. [Și: **Hína** † s. f. LET. ap. TDRG.] Adjective (s u b s t a n t i v e): (după ital. *chinese*) **chinéz** (cu plur. masc. *-ézi* și în Mold. *-éji*), **-ă** adj. și subst.; **chinezoáică** s. f., **chinezésc, -eáscă** adj. = a(l) Chinei, (locuitor) din China; f i g. cu totul necunoscător (al unei chestiuni), ignorant, cf. a g e a m i u ; † c h i t a i. *A! Chinezule, care ai o sută de litere!* C. NEGRUZZI, I 10. *Ceramica chineză. Un chinez, o chinezoaică. Limba chineză* s. *chinezească.* # **Se face chinez** (MAT. FOLC. 1175) = se preface că nu înțelege, că nu știe nimic. *Ei, stimabile, prea te faci Chinez, dă-mi voie!* CARAGIALE, T. I 141. *Locul alergărei este... afară din oraș, unde este gătită o galerie de scânduri în felul chinezesc.* C. NEGRUZZI, I 35. [O casă] *împodobită după obiceiul chinezesc și turcesc.* GOLESCU, I 55. *Zidul chinezesc:* zidul care împrejmuește China spre miază-noapte; f i g. stavilă pentru orice spirit inovator. *Prea vă îngrădiți cu ziduri chinezești!*; — (formațiune literară stângace, care n'a prins) **chinezésc, -eáscă** † adj. = chinezesc. *Acești chinezești filosofi.* ARHIVA. R. I 157. | A d v e r b: **chinezéște** adv. = în felul Chinezilor, ca Chinezii, în limba chinezească; f i g. așà încât nu se înțelege nimic. *Cei care cântă latinește, franțuzește... sau măcar chinezește pot plăceà pedanților, dar nu-s poeți români.* RUSSO, S. 15. *Îmi vorbești chinezește!* | A b s t r a c t e: (după fr. *chinoiserie*) **chinezerie** s. f. = prescripție s. procedere (biurocratică) complicată cu formalități (ce par s. sânt) inutile, îngreuietoare, absurde; lucru absurd, absurditate; — **chinezísm** s. a. = chinezerie. *Idei anticivilizatoare, nedemne de secolul al 19-lea, un chinezism la marginea Europei.* MAIORESCU, D. I 78.]

CHINÁ † vb. I v. **închinà.**

CHÍNĂ s. f. *Pied* (*du rouet*). — (Transilv.) C ă p ă t â i u l s. s c a u n u l în care e înfiptă urzitoarea (Bratei, Tarnava-mare). Cf. VICIU, GL.

CHÍNĂ s. f. (Bot., Med.) v. **chinchinà.**

CHINÁP † s. a. *Corde.* — (Turcism) Frânghie, streang. ȘIO. *Chinapuri și funii* (a. 1783), ap. id. [Plur. *-napuri.*]

— Din turc. **kinab**, «corde de chanvre». ȘIO.

CHINÁR s. a. v. **chenar.**

CHINĂRÁUS s. m. sing. v. **chinoros.**

CHINARGÍU † s. m. *Pêcheur.* — (Turcism) Pescar. ȘIO. *Oameni rânduiți pentru trebuința carvasaralii Iașului, adică șase cantaragii și șase chinargii* (a. 1826). ȘIO.

— Din turc. **kenarğy** «pêcheur qui pêche sur le bord de la mer». ȘIO.

CHINĂRUÍ vb. IVa v. **chenar.**

CHINAVÁR s. a. } **CHINĂVÁR** s. a. } v. **chinovar.**

CHINCHIMOÁCĂ s. f. *Veilleuse.* — (Vale, jud. Sibiiu) Opaiț făcut dintr'o bucată de zdreanță («râză») muiată în seu. Com. ITTU. — Cf. c h i c h i n e a ț ă (II 2°).

CHINCHÍT, -Ă adj. v. **cimpi.**

CHINCHÍNĂ s. f. (Bot., Med.) *Quinquina.* — Arbore exotic (din China s. din Mexic), a cărui scoarță se întrebuințează ca leac împotriva frigurilor; p. e x t scoarța acestui arbore. *Își petreceà zilele, plămădind cantaride și pisând chinchină.* C. NEGRUZZI, I 205. [Și (forma scurtată, < fr. *quina*, idem) **chină** s. f. LB. MAIORESCU, CR. III 387.]

— *N.* după fr. Cf. c h i n i n ă.

CHINCIU † s. a. *Trésor.* — (Ungurism). Comoară. *Kincs* = thesaurus. ANON. CAR.

— Din ung. **kincs**, idem.

CHINDÉIU s. a. v. **chindie.**

CHINDÉRCĂ s. f. *Allumette.* — (Ungurism, în Transilv.) Chibrit (Ciunga, Vereşmort, Uioara). VICIU, GL. [Pronunţat, probabil, *-d'ercă.*]
— Din ung. **kingyertya** «chibrit» (din *kin* = *kén* «pucioasă» şi *gyertya* «lumânare»).

CHINDESÍ vb. IV^{a} v. **chindisi.**

CHINDÉTE s. f. v. **tindeche.**

CHINDÉU s. a. *Mouchoir de tête; essuie-main.* — (Ungurism, în Transilv.) Bucată de pânză albă (s. vărgată, cu flori V. HANEŞ, Ţ. O. 21), întrebuinţată ca legătură de cap (H. XVIII 60) s. pentru şters faţa şi mâinile s. ca podoabă la icoană s. la ferestre (V. HANEŞ, Ţ. O. 113, cf. PĂCALĂ, R 521). Cf. maramă, basmà, tulpan, bariş, ştergar, şervet, prosop. *Chindeu de pânză vechiu* (a. 1752). IORGA, S. D. XII 63. *6 chindee subţiri* (a 1803). id. ib. XII 146. *Nevestele* [din Bozias] *poartă în toate zilele pe cap chindeu (învelitoare albă) ţesut de ele din bumbac.* MOLDOVAN, Ţ. N. 328. *Şterge-ţi ochii cu năfrămă, Dar plânsul nu bagă 'n seamă Şi-i mai şterge c'un chindeu, Lacrimile curg mereu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 119. cf. MÂNDRESCU, P. P. 31/$_{13}$. *Mariuţo cu chindeu, Vai de măritatul tău! Că te-ai măritat cu dracu' Şi ţi-i beutor bărbatu'.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 185, *Bate-o, Doamne, şi-o trăzneşte! Nici de oaie nu plăteşte! Că de-o pui la lucru greu, Îşi leagă capul c'un chindeu Şi zice c'o doare rău.* RETEGANUL, TR. 148/$_{20}$. *Nici de pat nu-s lepedeie, Nici pe culme nu-s chindeie.* CONV. LIT. XXIV 1092 [Plur. *-deie*, şi *-deauă.* MARIAN, Î. 251/$_{20}$ | Şi: **chindiu** s. a. *4 chindie* (a. 1814). IORGA, S. D. XII 170; — (hiperurbanism) **findéu** s. a. *Findeae* (a. 1811). id. ib XII 227. | Diminutiv: **chindeúţ** (pronunţ. *-de-uţ*) s. a. PĂCALĂ, M. R. 412, 521.]
— Din ung. **kendő**, idem.

CHINDEÚŢ s. a. v. **chindeu.**

CHINDÍCĂ s. f. v. **chindie.**

CHINDÍE s. f. 1°. *Après-midi* (différentes heures selon les régions), *après-dînée, soir.* 2°. *Collation* (de quatre heures). 3°. *Concert du soir* (au palais du prince). 4°. *Instrument de musique, grosse caisse.* 5°. *Tour* (d'où était annoncée l'heure de «chindie»). 6°. Danse paysanne.
În România veche. Întrebuinţat adesea la plural.
1°. Timpul zilei între amiază şi seară (Şişeşti, în Mehedinţi, com. N. IONESCU, mai precis: până la apusul soarelui LM., cf. H. I 188, 194, la amurgul serii H. III 141, la ieşirea luceafărului de seară H. II 262), timpul între ora 3 şi apus (COSTINESCU), între 2 şi 4 (ŞIO., H. II 247), între 2 şi jumătate şi 3 (Vâlcea, PAMFILE, A. 83), la al doilea ceas după amiază (BRĂESCU, M.), pe la ora 3 (H. II 299), la ora 5 (H. III 144), între 5 şi 6 seara (H. XVIII 26), seara, la vecernie, în amurgit (H. XVIII 315), la toacă (ALECSANDRI, P. P. 395/$_{20}$), când soarele se apropie de apus (cf. id. ib., COSTINESCU, MARIAN, Î. 189/$_{12}$, RĂDULESCU-CODIN, L. H. II 271, 277), când e soarele de un copaciu de deal (VÂRCOL). După cum se află soarele mai aproape de amiază sau de asfinţit (cf. LM., PONTBRIANT, ŞIO, BARCIANU, H. V. 377), se face, în unele regiuni, deosebire între *chindia-mare* (între orele 3 şi 4 Dolj, H. V 5, pe la ora 4 Dolj, PAMFILE, A. 82) şi *chindia-mică* (între 4 şi 5 Dolj, H. V 5, la 6 ore H. XVIII 261); aceasta se mai numeşte şi cinamică (PAMFILE, C. 35). *Caii soarelui cu fruntea spre apus şi carul spre ursul-cel-mic a întoarce, adică după 9 ceasuri de zi, prin chindie.* CANTEMIR, ap. ŞIO. *Într'acea zi au dat războiu foarte tare, pân' la vreme de chindie.* LET. I 242/$_{29}$. *Stătut-au războiul peste vreme de chindie.* ib. I 271/$_{29}$. *De două ori făceà divan în zi, deci la divanul cel de dimineaţă dzoreà toţi la divan, iară la cel de chindie îmblà fustaşii pe în târg, chemând oamenii la divan.* ib. II 5/$_{16}$. *Când au fost pe la chindie, numai ce au împlut Turcii ograda.* ib. II 304/$_{36}$. *Au mers Luni toată ziua, până în vremea chindiei.* ib. II 357/$_{17}$. *Mâncà afion dimineaţa, şi la vreme de chindii bea pelin, cu ulciorul.* ib. III 181/$_{15}$. *Iar când au fost mai înainte de chindie, au trimes Viziriul de au chemat pe Inicer-agà.* ARHIVA R. II 84. *Doctoru' să fie dator a merge câte de două ori pe zi, dimineaţa, şi la chindie, să vază pe toţi bolnavii* (a. 1799). URICARIUL, I 97/$_{10}$. *Când vine îndărăt? Pe la chindii, cocoane.* FILIMON, C. II 73. *Trierătorii, de se vor sili a pune pe arie mai înaintea zorilor, atunce pot să strângă vravul la par pe la chindii.* I. IONESCU, C. 186. *Au ţinut lupta de la chindie până a înnoptat.* BĂLCESCU, M. V. 659/$_{21}$. *Într'o sfântă de Vineri, cam pe la chindii, numai iar s'a pomenit cu stema din cununa împărătească, că se umflă şi creşte.* DELAVRANCEA, S. 82/$_{18}$. *M'am pornit şi eu la vie, Cam sub sară, la chindie.* CONTEMPORANUL, II 419. *Să se apuce de legat pe la chindii.* SANDU-ALDEA, P. 164. *Pe la chindii, am ajuns la palaturile zmeilor.* ISPIRESCU, L. 300/$_{25}$. *D'amiazi până în chindie, Taie Novac şaple mie.* POP. ap. GCR. II 304^{b}/$_{1}$. | P. ext. Parte a cerului unde se află, în aparenţă, soarele «la chindii». *Soarele se lăsă în chindii şi cosaşii se adâncirà niţel pe cotoarele pologelor.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 954. *Pe timpul când e soarele la chindie...* MARIAN, NA. 153/$_{13}$. *Soarele scăpă la chindie.* DUNĂREANU, CH. 134. *Când soarele erà la chindii...* FUNDESCU, L. P. 116/$_{14}$. *Se sucirà şi se învârtirà, până a fost venind soarele în chindii.* STĂNCESCU, ap. ŞIO. *Când fu soarele 'n chindie, Mi-erà lupta cu mânie.* ŞEZ. III 215^{b}/$_{27}$. *Pân' erà soare 'n chindie, Rămase Tătari o mie.* POP. ap. ŞIO. *Fii cu ochii după soare; De-o da soarele 'n chindie, Tu s'alergi la prăvăle.* MAT. FOLC. 46. # *Mâncare de chindii* = gustare luată între amiază şi cină, ojină, cf. 2°. Cf. CIHAC, II 563.
2°. P. ext. Masa pe care o iau lucrătorii, la câmp, pe la orele 4 după amiază (Mahala). Com. I. NANDRIŞ. Cf. ojină.
3°. † Concert de seară, dat de muzica domnească, cf. tabulhanà, nubet. Cf. ŞIO. *Strâns-au mehterii şi tabulhanagii[i] a ţării, şi puneà de bătcà chindie în toate zilele în Curte.* LET. II 124/$_{25}$, cf. III 174/$_{27}$, 327/$_{8}$.
4°. † Instrument de muzică; spec. tobă mare, făcând parte din instrumentele meterhanelei. Cf. ŞIO. *Pentru acea, eu încă laud pe tine, cu chindii.* PSALTIREA (1651), ap. JAHRESBER, III 173.
5°. P. ext. Numele unui turn observator, în Târgovişte, de pe care se vesteà chindia. ŞIO.
6°. (Şi prin Transilv. de sud) Numele unui danţ ţărănesc care aduce cu sârba, dar se joacă cu paşi mai mărunţi şi într'un tempo accelerat, precipitat. Cf. SEVASTOS, N. 281/$_{22}$, JIPESCU, O. 51, PAMFILE, J. III, S. V. 69, PĂRVESCU, H., H. II 120, 168, 208, 263, 276, IV 12, V 376, IX 156, XI 203, XII 44, 132, XIV 94. *Ziseră lăutarilor să te cânte pristoleanca, chindia.* FILIMON, C. II 346. *Hai, iubito, haid' cu fuga, Să jucăm şi noi chindia.* COŞBUC, B. 177/$_{13}$. *În toiul sârbei, chindiei, mocancei, când tinerii... jucau, de rupeau pământul...* ŞEZ. XII 31.
[Şi: **chindéiu** s. a. H. II 271, 277. *Chindeiu'-mare* (H. XIV 416), *-mic* (ib.); **chindíu** s. a. H. III 4, 144; (cu asimil.) **chinglíe** s. f. (Şişeşti, în Mehed.)

Com. N. IONESCU; (cu metat.) **tinghie** s. f. (Tecuciu) HEM. 171, (Vâlcea) VÂRCOL, V. | Diminutive: (Ad 1°) **chindioâră** (pronunț. *-di-oa-*) s. f. = *chindia-mică:* pe la ora 3 (Dolj PAMFILE, A., cf. H. V 19) *Îl goneà, cât îl goneà, Zi de vară până 'n sară, Pân' acì la chindioară.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 300; — **chindiuță** (pronunț. *-di-u-*) s. f. = *chindia-mică.* H. V 377; — (ad 6°) **chindíca** s. f. PAMFILE, J. III.]

— Din turc. **ikindi,** «temps entre le midi et le coucher du soleil, la prière que la loi prescrit de faire vers la moitié de ce temps». ȘIO. Cf. achindie.

CHINDINÁR † s. a. Poids. — (Numai la MOXA) Măsura de greutate de 150 de litre. Cf. id. $387/_{27}$. *1200 de chindinare de aur, un chindinar este 150 de litre.* id. $387/_{26}$.

— Din n.-grec. *κεντηνάριον* (= m.-lat. *centenarium*). Cf. cântar. TDRG. Cf. dubletul centenar.

CHINDIOÁRĂ s. f. v. **chindie.**

CHINDISÍ vb. IV^a 1°. *Broder.* 2°. *Sculpter, orner.*

1°. A broda, a coase în (s. la) gherghef; cf. împistrì. LB., VÍCIU, COL., BUD, P. P., BREBENEL, GR P. *Se apucă fina... de gătirea cămeșilor,... cosându-le și chindisindu-le, cu toată dibăcia acului său.* MARIAN, NU. $75/_2$. *Îmi coase și-mi chindisește Guleraș lui taică-său, Batistă lui frate-său.* TEODORESCU, P. P. 61^b. | Refl. A-și broda cevâ. *Țese, Ianо, țese, Te cam chindisește Și te cam gătește.* MAT. FOLC. 13.

2°. P. anal. A sculpta, a împodobì a garnisì cevà. Cf. BREBENEL, GR. P., MARIAN, NU. $753/_{12}$.

[Și: **cheldesì** vb. IV^a. *Țese-mi, cheldesește Și mi se gătește.* PAMFILE, C. 125; **chindesì** vb. IV^a PĂSCULESCU, L. P.; (cu rostire dialectală) **cindisì** vb. IV^a PAMFILE, CRĂC. 163; — **chindosì** vb. IV^a. *Ci-mi coase și-mi chindosește De-un guler și de-o basmà.* ȘEZ. XIII, 111, cf. 115; — (cu asimilare a foniei) **ghindisì** vb. IV^a. *Ea-mi șade și ghindisește cămașă tălâne-său.* ION CR. III 166; — **închindisì** vb. IV^a. *Coase, 'nchindisește.* TEODORESCU, P. P. 792, cf. 410^b; — (derivat nou din *chindie*) **închindì** vb. IV^a. *Ea tot coase și 'nchindește.* POP. ap. TDRG. | Abstracte: **chindisíre** s. f., **chindisít** s. a.; — **chindiseálà** s. f. = brodare; parte brodată a îmbrăcămintei. *Chindiseala de preste umeri se numește umărași și altiță.* (Jina, jud. Sibiiu) HEM. $933/_{40}$; — **chindisitúră** s. f. LB. = broderie. *Cusăturile sau chindisiturile de pe cămeși și piepture sânt reprezentate în măsură mai mică.* MOLDOVAN, Ț. N, 56. *Partea de dinainte a iei, din grumaz până 'n brâu, dimprcună cu chindisitura de la gât, cusută pe creț, se numește ciupag.* BREBENEL, GR. P. | Part. adj. **chindisít, -ă** = brodat; împodobit. (Ad 1°) *Cămașa are guler chindisit, la bătrâni cu arniciu roșu sau vânăt.* id. ib.; (ad. 2°) *Jugul are două scândurele... chindisite* (= garnisite) *ori săpate cu flori.* BREBENEL, GR. P. *Sub* [= *în*] *decursul ospățului, mai face nunul încă o cinste finei sale, predându-i adecă un măr mare și frumos, chindisit cu cruceri și băncuțe.* MARIAN, NU. $753/_{12}$.]

— Din n.-grec. *κεντῶ, κεντίζω* «piquer, broder» CIHAC, II 647.

CHINDÍU s. a. v. **chindeu** și **chindie.**

CHINDIÚȚĂ s. f. v. **chindie.**

CHINDOSÍ vb. IV^a v. **chindisì.**

CHÍNDROS s. m. sing.
CHÍNDRU s. m. sing.
CHÍNDRUS s. m. sing.
} v. **chinoros.**

CHINEA art. *Ștefan-vodă că-mi venea, Cu putere tot ușà, Și peste cioban că-mi da, D'o bună zîua că-i da: «Bună ziua, măi ciobane!». Mîu sta, de răspundeà: «Mulțumesc Domniei-tale!» Ștefan-vodă ce-mi grăià: «Chinea* [explicat de editor prin: «formă pop. cu sens de exclamare»], *bată-l mumăsa». Iar ciobanul răspundeà: «Am un tată cam bătrân Și o mamă cam bătrână...»* (Celeiu, în Romanați). PĂSCULESCU, L. P. 232. [Accentul?]

— Pare a fi bulg. **kiná** «ce? ha?».

CHINEJÍ vb. IV$_a$ v. **chinez.**

CHINEMATOGRÁF s. a. v. **cinematograf.**

CHINÉZ, -Ă adj., subst. v. **China.**

CHINÉZ s. m. 1°. Chef d'une contrée. 2°. *Maire.* 2°. † (Ist., păstrat numai ca nume patronimic). Cnez. *Pavel Chinezul a fost în secolul al XV-lea un viteaz. oștean Iaon Chinezu.*

2°. (Azi, prin Banat și Oltenia) Jude comunal, primar. Com. COCA, GR. BĂN., ION CR. V 346 GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.; cf. vornic. *Scrisoarea... e scrisă de chinezul din satul lui.* POPOVICI-BĂNĂȚEANUL, ap. TDRG. *Baș chinezu' al din sat, Mare sabor a-adunat.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 102.

[Verb: **chineji** IV^a. intrans. = (Banat) a funcționà ca primar; cf. vornicì. *Am chinejit mulți ani.* Com. COCA. | Abstract (formațiune savantă): **chinezát (chenezát)** s. a. [Pič, în Abstammung der Rumänien] *lămurește poziținea kenezalelor românești.* SLAVICI, ARDEALUL 114.]

— Din sârb. **knez** «principe, primar». Cf. dubletul cneaz, cnez.

CHINEZÁT s. a. v. **chinez²**.

CHINEZERÍE s. f.
CHINEZÉSC, -EÁSCĂ adj.
CHINEZÉȘTE adv.
CHINEZÍSM s. m. sing.
CHINEZOÁICĂ s. f.
} v. **China.**

CHINGĂ vb. IV. v. **închingà.**

CHÍNGĂ s. f. 1°. *Ceinture (de cuir), courroie; sangle, sous-ventrière, surfaix, bricole.* 2°. *Traverse; traversin; râble, ringurd; liure; tringle.* 3°. *Bande de terre* longue et étroite.

1°. Fășie țesută (H. X 508) din lână s. din cânepă s. făcută din piele, care servește a) la încins, b) la strâns, c) la ridicat cevà:

a) Cingătoare (purtată de bărbați peste brâu, Bilca, în Bucov., com. G. TOFAN), brâneț (2°) simplu scurt și lat (MARIAN, CH. 48) cu care se încing țărancele (cf. H. X 512), mai ales fetițele, (com. MARIAN) s. băieții (cf. id. I. $66/_9$) și băieților (com. FURTUNĂ), brâu (1°) (de cureà, mic COSTINESCU), chimir (2°), cureà, bete, șerpar. Cf DICȚ. Cf. frânghie (II 1°). | P. anal. *Chingile mantalei* = două bucăți de stofă la spate care se încheie spre a strânge mantaua peste mijloc sau a o face mai strânsă la spate, gaică. TDRG.

b) Bandă ungă de cânepă s. de cureà, cu cataramă, cu care se strânge șeaua s. pătura pe spinarea animalului (CONSTINESCU), taftur (PAMFILE, I, C. 49, com. FURTUNĂ).

c) Banda ce se pune pe umeri, pe la spatele gâtului, spre a ridicà o greutate (PONTBRIANT). | La lăsatul sicriului în groapă se întrebuințează două *chingi.* Cf. MARIAN, I. $322/_{21}$. | La potcovitul boilor, se trec două curele late, numite *chingi,* pe supt pântecele și pieptul boului, spre a-l puteà ridicà, cu scripetele, ca să nu atingă pământu cu

picioarele. Cf. LIUBA-IANA, M. 125. | *Pat de chingi:* în care salteaua se așează pe niște bete late, numite *chingi* și care se poate desface și strânge, după trebuință.

Kingĕ. ANON. CAR. *Strânge chinga pe zdravenele-i șale.* ALECSANDRI, P. III 283. *Când nu-ți* [=nu veți] *mai aveà plumbi, încărcați cu nasturi de la chingă.* id. T. 1505. *Chingile, șeaua lui, frâul, ferecate cu argint, Arată cum că luate de la vr'un mare Leah sânt.* C. NEGRUZZI, I 121. *Chingi fine pentru șelari și tapițeri.* MON. OF. ap. TDRG. *Căpestre, guri de hamuri și chingi de cânepă.* id. ap. id. *Tatăl fetei, cum îl vede pre mire, îi dă o chingă* (*taftur*) *de șea.* MARIAN, NU. 126/$_{20}$. *Făt-frumos înșelă și înfrână calul, și chinga o strânse mai mult decât altă-dată.* ISPIRESCU, L. 4/$_{34}$. *Scoate, scoate la ocale. Când la plată, nu-s parale, Băgaiu mâna 'n punga chingii, Găsiiu ața mămăligii.* TEODORESCU, P. P. 333^{b}. *Zeaua nu mă 'ndeasă, Șaua nu m'apasă, Frâul nu mă strânge, Chinga nu mă frânge.* ALECSANDRI, P, P. 63/$_{12}$. *Nu scoteà șarpe bătaor, Ci scoteà o cingă de aor* (Șona, Târnava-mare). MAT. FOLC. 1071. (Complinit) *Surugiul întră pe scenă îmbrăcat cu poturi de abă, ilic de postav..., chingă de cureà bătută cu ținte.* ALECSANDRI, T. 45. # *Cal bătrân cu chingă roșie:* potriveală proastă, lucru ridicol. Cf. ZANNE, P.I 352. **A strânge în** (rar, **din**) **chingi** = (propriu) a închingà strâns (calul etc.); (fig.) a strimtorà pe cinevà, a-l sili să facă o mărturisire, să plătească etc., a-l luà din (s. de) scurt, a-l strânge cu ușa (cf. ȘEZ. IX 147), a-l încoți. *N'am arme să 'ncing, Nici murg bun în chingi să strâng.* BIBICESCU, P. P. 161. *Șeaua pe dânsul puneà Și din chingă mi-l strângeà.* TEODORESCU, P. P. 53^{b}. *Pentru că ei au năddjduit că el* [=taurul[, *după vreme, își va lepădà sălbătăcirea sa și... apoi prea lesne îl vor puteà strânge în chingi.* CANTEMIR, ap. TDRG *Un șelar* (la congres): *Trebue să-i strângem în chingi pe adversari.* CARAGIALE, M. 57/$_{21}$. *Mă duc la jandari, trebue să să scoiorască ei, să strângă 'n chingi pe toți borfașii.* SADOVEANU, P. S, 104. *Strânsă 'n chingi de împăratul, (baba) spune tot ce știà.* SEVASTOS, ap. TDRG. **A slăbi din chingi** = (propriu) a lăsà chinga (calului) mai slobodă; (fig.) a mai lăsà pe cinevà să răsufle, a nu-l mai strâmtorà așa de tare. *Și mai slăbind* (*șarpele*) *pe om, din chingi.* ISPIRESCU, ap. TDRG. **Mă ține chingile** = mă simt în putere, sânt în stare (cf. mă ține cureaua). *Toate dănțurile sânt bune, când bate în piept inima aprinsă a tinereții și când te ține chingile.* D. R. ROSETI, ap. TDRG.

2° P. anal. (La unelte, construcții, etc.) Bucată de lemn (rar, de fier), prinsă de obiceiu dea-curmezișul peste altele și servind la întărirea lor, stinghie. Cf. LB., COSTINESCU, com. ITTU. | (La războiul de țesut) *Chingile* sânt cele două bârne (= scânduri) care leagă tălpile războiului. DAMÉ, T. 134, PAMFILE, I. C. 272, com. ITTU, cf. ȘEZ. VIII 146, H. X 500, 512. | Razele, caraftele s. stinghiile urzitoarei se mai numesc și *chingi.* Cf. DAMÉ, T. 141, PAMFILE. I. C. 264. | Stinghia care împreună picioarele mesei (Cf. LB., COSTINESCU), stâlpii porții (PĂCALĂ, M. R. 477), care întărește patul (com. TOFAN, com. FURTUNĂ) etc. *De rău bărbatului, S'a rupt chinga patului.* ION CR. I. 121. | (Dulgh.) La casă, coama, cheotoarea (7°) unde se împreună căprioriî (com. ITTU), latul bătut peste căpriori (com. id.) *Chingile adaptate diagonal pe sub căpriori măresc rezistența la presiunea vântului.* PĂCALĂ, M. R. 405. *Chingile destinate a asigurà rezistența porții și a formà scheletul pentru căptușală.* id. ib. 440. Cf. DDRF. La șură, stinghie pusă între bârne. Cf. JAHRESBER. XIX 101. *La fiește-care două săgeți se pun câte două chingi de-a-curmezișul coșeriului.* I. IONESCU. C. 167. | La moara de vânt, drevele aripelor și brațele brâului. Cf. DAMÉ, T. 162. H. X 539. | La car, stinghiile care împreună scândurile care formează fundul (DAMÉ, T, II) și scoarțele căruței (cf. id. ib. 12). *Doi în car, Doi sub car, Doi pe chinga carului.* ZANNE, P. II 72. | Brăcinar (II 2°) la plug. PAMFILE, A. 36. | *Chingile* grapei, în care sânt înfipți colții. Cf. DAMÉ, T. 36. | La unealta de risipit mușoroaiele (care seamănă cu grapa): *În mijlocul acestora* [a grinzilor] *să punem două chingi, câte de două palme departe una de alta; chingile să fie de fier.* I. IONESCU, C. 46. | Puntea ferăstrăului. Cf. DAMÉ, T. 86. | Stinghiile mesei de dulgher. Cf. id. ib. 114, PAMFILE, I. C. 122. | Stinghia care împreună doagele fundului unui butoiu. Cf. DAMÉ, T. 89. | La piua tăbăcarului, stinghia care leagă cei doi drugi bătuți în pământ. Cf. PAMFILE, I. C. 42. | La teasc, *chingile* țin doagele puse în dăltuitura mesei. Cf. I. IONESCU, P. 252. Pe *chingi,* numite și mâni, argeà s. clește, se sprijinește popul teascului. Cf. DAMÉ, T. 82. | Parte a luntrei (v. carboș, cf. id. ib. 126) s. a dubasului (ANTIPA, P. 468). Acestea sânt numite și postovoale. | La plută, lemn rotund (cojit s. necojit), gros de 15—22 cm. lung de 4—5 m., care servește la «cusut» lemnele în plută. CIUPALĂ, PL. Se mai numește și: conciu, fălceà (4°), fleașcă (VICIU, GL. 100—1), cunună, tar, căpătâiu (com. ITTU). Cf. PAMFILE, I. C, 105. *Chingă cioplită = chingă* bună de pus în plută, cioplită pe jumătatea care vine aplicată peste mărgelătură. CIUPALĂ, PL. | La lemnele așezate în șteri, cârligul, copcia s. legătura care ține parii să nu se aplece. Com. ITTU. | La scrânciob, *chingile* s. țiitoarele sprijinesc săgeții. Cf. PAMFILE, I. C. 470.

3°. P. anal. Fâșie de pământ lungă și îngustă. BRĂESCU, M., cf. H. IX 361. Cf. funie (3°), sfoară, șușeniță, hliză, cureà.

[Și: (ad 2°) **chirgă** s. f. = o parte a mesei de dulgher. DAMÉ, T 114; — (cu asimilare, poate din cauza rimei) **chincă** s. f. *Te-au cam strâns în chinci Bietele opinci.* ZANNE, P. III 262; — (hiperurbanism) **pingă** s. f = funie s. prăjină pe care sânt atârnate cărnurile afumate. *Tu șuncă dafumată, Ieși afară din cămară... Da pogoară de pe pingă...* (a. 1792, Amlaș în Transilv.). IORGA, S. D. XIII 41. | Diminutive: **chingúță** s. f. (Ad 1°) *Să tragi țolu'* [de pe cal] *Cu picioru' Și chinguța Cu mânuța.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 264; — **chingulíță** s. f. (Ad 1°). *Doi voinici... aninau cu veselie Unu-o salbă 'n chingulită, Altul flori la pălărie.* ALECSANDRI, P. I 73. *Căluțelul lui: Puiul leului, Șeulița lui: Falca zmeului, Chingulița lui: Doi balaurei, Cu capul de zmei, De coade 'nnodați, La gură 'ncleștați.* TEODORESCU, P. P. 92^{b}, cf. ȘEZ. I 113/$_{22}$, MATEESCU, B. 116; — **chingușoáră** s. f. (Ad 1°) *În fundul secriului, se pun în cele mai multe părți numai niște chingușoare curmezișe.* MARIAN, Î. 236/$_{8}$. | Instrument: **chingár** s. a. (Dulgh.) = rindeaua cu care se lucrează legăturile lemnului, mai cu seamă *chingile* (Corbești, jud. Ciuc). Com. ITTU, cf. H. XVI 134].

— Din lat. ***clinga** (rezultat prin metateză din **cing(u)la**), idem. Cf. cingă, închingà, deschingà.

CHINGÁR s. a. (Dulgh.) v. **chingă.**

CHINGHÍE s. f. v. **chindie.**

CHINGULÍȚĂ s. f.
CHINGUȘOÁRĂ
CHINGÚȚĂ s. f. } v. **chingă.**

CHINICÉSC, EÁSCĂ † adj. v. **China.**

CHINÍN s. a. (Med.) v. **chininã.**

CHININĂ s. f. (Med.) *Quinine.* — Alcaloid vegetal extras din scoarța arborelui cinchina, din familia Rubiaceelor. Cf. BIANU, D. S. *Sulfat de chininã* (și, familiar, prescurtat, numai *chininã*) = medicament contra frigurilor, format din chininã și acid sulfuric. Cf. PONI, CH. 383. *Ne-a dat și America ceva: din coaja unui copac american se scoate chinina, leacul frigurilor.* MEHEDINȚI, P. 34. [Și: prin Transilv. (după germ. *Chinin*, idem): **chinín** s. a. POLIZU; — (cu disimilare, incult, popular) **chilinã** s. f. *Unii oameni, după ce au cercat fel de fel de doftorîi — ferindu-se bine înțeles de chilinã (chininã), căci nu le aduce nici un folos, — pentru a scăpà de friguri, se duc pe la dascali...* ȘEZ. VI 86.]

— *N.* după fr. (derivat din *quina*).

CHINIȘĂU s. m. sing. (Met.) *Mercure.*—(Ungurism; termen minier din Munții-apuseni) Mercuriu. Cf. VICIU, GL. *După alegere, aurul care e în nisip îl freacă în un mojeriu* (= piuă) *mai mic, cu chinișău (argint-viu).* id. ib.

— Din ung. **kénsav** «vitriol, acid sulfuric». LACEA.

CINIȘÓR s. a. (Bot.) v. **chimen.**

CHINOGRECÉSC, -EÁSCĂ † adj. *Grec vulgaire.*— (Întrebuințat la feminin, despre limbă) Grecesc comun, obicinuit, aplà. (Substantivat) *A învățà elinește și chinogreceascã.* E. KOGĂLNICEANU. ap. TDRG.

— Formațiune literară, din n.-grec. κοινός «comun, obicinuit» și *grecesc.*

CHINOLOGHÍE † s. f. *Communication.*—(Grecism; atestat numai la DUMITRACHE, 415). Comunicație. *De acum înainte să nu mai aibă Țara leșească cât de mică chinologie.*

— Din grec. κοινολογία, idem.

CHINONÍC s. a. (Bis). = **prieasnă.** Cf. TDRG. [Cântăreții] *n'au mai putut să cânte nici cheruvic nici chinonic.* GHICA, S. 61. [Și: **chenonic** † s. a. ap. TDRG.]

— Din m.-grec. κοινωνικόν, scil. ἄσμα s. τροπάριον, propriu «cântare (tropar) cântată în comun». Cf. TDRG.

CHINORÓS s. m. sing. *Noir de fumée.* — Funingine foarte fină, întrebuințată pentru colorat. Cf. DICȚ. [Accentuat și: *chinoros.* TDRG. | Și: **chinoróz** s. m. sing. *Chinorozul, pe semne, are efect răcoritor.* CARAGIALE, N. 102; — (+ *roș*) **chinoróș** s. m. sing. *Bidineluțile... slujesc la trasul brâielor cu chinovar sau chinoroș prin prejurul caselor și ferestrelor.* PAMFILE, I. C. 2; — (forma etimologică) **chínrus** s. m. sing. *Chínrus 6 loți.* CALENDARIU (1814), 172/12; — (Brașov, probabil dintr'o formă săsea că) **chinărăus** s. m. sing.; — (Mold.) **chíndros, chíndrus** s. m. sing., **chíndru** s. m. sing. *De-o leacă de lutișor galben ori de chindru negru... de tras brâie.* N. REV. R. II 226.]

— Din germ. **Kienruss,** idem. TDRG.

CHINORÓȘ s. m. sing. }
CHINORÓZ s. m. sing. } v. **chinoros.**

CHINÓV s. a. v. **chinovie.**

CHINOVÁR s. a. (Min. și Industr.) = **cinabru.** LB. *Pețintel praf de chinovâr.* PISCUPESCU, O. 311/20. *Mateiu-vodă iscălește și logăfătul pune alături pecetea domnească cu chinovar.* ODOBESCU, I. 438. *Sicriul e văpsit cu chinovar roș.* BURADA, ap. TDRG. *Bidineluțile... slujesc la trasul brâielor cu chinovar sau chinoros prin prejurul caselor și ferestrelor.* PAMFILE. I. C. 2. *Obicerul femeilor de a boi cu chinovar bobocii de rață ori cei de gâscă..., ca să nu se deoache...* PAMFILE-LUPESCU. CR. 166. *Părțile ce se jupoaie se ung cu un ir făcut din pudri, tămâie albă, camfură și chinovar.* PAMFILE, B 13 [Plur. *-varuri.* LB. | Și: (M. ld.) **chinăvár** s. a. TDRG, **chinavár** s. a. CIHAC, II 647].

— Cf. n.-grec. κινναβάρι, κινναβάρι, rus. *kinovari,* idem. CIHAC, II 647. Cf. dubletele cinabru și ținober.

CHINOVÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **chinovie.**

CHINOVIÁH † s. m. v. **chinoviarh.**

CHINOVIÁL, -Ă adj. v. **chinovie.**

CHINOVIÁRH † s. m. *Cénobiarque.* — (Numai la DOSOFTEIU) Starețul unei ch novii. *Mănăstirea svântului Theodosie chinoviárhului.* V. S. 26/2. [Și (după *monah*): **chinoviáh** † s. m. ib. 10.]

— Din grec. κοινοβιάρχης, idem.

CHINOVICÉȘTE † adv. v. **chinovie.**

CHINÓVIE s. f. (Bis.) *Monastère de cénobites.* — Mănăstire (de călugări care trăesc în comun). DICȚ. *L-au trimis... la chinovie, adecă la obște.* DOSOFTEIU, V. S. 199, cf. 75/2. *Într'una din acele mănăstiri, economul chinoviei, spre răspuns la dorința mea de cercetări și descoperiri istorice, mă duse în biblioteca mănăstirei.* BĂLCESCU, M. V. 545/6. *Călugării Orientului, și chiar cei din unele chinovii din țara noastră... au lucrat asemenea obiecte.* ODOBESCU, I 451. *El ajunse la 31 de ani călugărul Petru și starețul chinoviei din peșteră.* IORGA, L. R. 134. [Accentuat și *chinovie* s. f. TDRG. | Și: **chinóviu** s. a. DICȚ.; **chinóv** s. a. POLIZU. | Adjective: **chinovésc, -eáscă** = a(l) chinoviei, aparținând unei chinovii. *Și încărcară nouă cară Cu povară Nouă chinovești* (într'o variantă *chioveșli* = din Chiev) *Și nouă mocănești.* ȘEZ. VIII 110; — **chinoviál, -ă** (pronunț. *-vi-al*). DICȚ. *Sf. Schit chinovial* (a. 1856). URICARIUL, IV 409/23. | Adverb: **chinovicéște** † = ca într'o chinovie. *Se poronceșle ca să viețuească chinoviceșle.* ib. IV 416/27.

— Din slav. **kinovija, kinovije,** idem (din grec. κοινόβιον < κοινός «comun» laolaltă și βίος «viață». Cf. CIHAC, II 647. Cf. chinovit.

CHINOVÍT, -Ă s. m. și f. (Bis.) *Cénobite.* — (Aproape ieșit din uz) Călugăr s. călugăriță dintr'o chinovie. Cf. COSTINESCU. *Calistrat, egumenul monastirii Putna, împreună cu chinoviții săi.* URICARIUL, V 138/12. [Derivat: **chinovític, -ă** † adj. = chinovial, de chinovie. COSTINESCU.]

— Din n.-grec. κοινοβίτης (κοινοβιότης), idem. CIHAC, II 647. Cf. chinovie și dubletul cenobit.

CHINOVÍTIC, -Ă † adj. v. **chinovit.**

CHINÓVIU s. a. v. **chinovie.**

CHÍNRUS s. m. sing. v. **chinoros.**

CHINȚ s. m. (Zool.) *Souris.* — Șoarece de câmp, numit și poponeț. H. II 322. — Cf. chițăi, chițoran, chițcan.

CHINTÁL s. a. *Quintal.* — Unitate de greutate de 100 de funți s. de o sută de mii de grame (CLIMESCU, A. 209), cântar (1), majă (COSTINESCU). [Plur. *-tale* și *-taluri.* | Scris și **cuintál.** COSTINESCU.],

— *N.* după fr (lat.-med. *quintale*, din arabul *quintar*). Cf. dubletul c â n t a r.

CHÍNTEȘ s. a. (Îmbrăc.) v. **contăș.**

CHINTESÉNȚĂ s. f. 1°—2° *Quintessence.* 1°. (Ist. filos.) Substanță eterată, considerată ca al cincilea și cel mai subtil element, extras din corpul care o conținea și despărțită de alte patru elemente mai puțin fine. 2°. Partea cea mai fină, cea mai de seamă, cea mai prețioasă, cea mai importantă, cea mai reprezentativă din ceva, elementul cel mai ales, cel mai subtil; cf. l a m u r ă, m i e z, f l o a r e (III 3°); p. e x t. tip, model. *Quintesență de mizerii de la creștet până 'n talpă.* EMINESCU, P. 246. *Poeziile lui, în care și-a întrupat... quintesența cugetărilor și simțirilor...* MAIORESCU, CR. II 303. *În faimosul «Salon carré» din Louvre... este așezată la un loc quintesența picturei frumoase.* id. ib. II 194. *Cu mare prestigiu rămân însă numai operele ce exprimă tipuri esențiale. Ba chiar esențele, cu vremea, sânt înlocuite prin quintesențe.* MEHEDINȚI. CONV. LIT. XLII 176.

[Și: **cvintesénță** s. f., scris și **quintesénță** s. f., (Transilv., latinizare) **cintesénță** s. f. DICȚ.]

— *N.* după fr., după lat. scolastică *quinta essentia.*

CHINTÍC † s. m. *Drachme.* — (Transilv.) Măsură de greutate întrebuințată odinioară prin Ardeal, corespunzând unei d r a h m e. LB., LM. [Și: (Transilv. <germ. *Quintl*) **cvíntel** † s. a. (rostit, probabil, *cvintăl*). *În care apă puțin alaun, ca un cvintel într'o ½ de fărtaliu de apă, să se bage.* CALENDARIU (1814) 177 $_{7}$].

— Din ung. **könting** (< germ. *Quint, Quentchen* = 1,66 gr.), măsură de $^{5}/_{12}$.

CHINTÚȘ s. a. (Îmbrăc.) v. **contăș.**

CHINUÍ vb. IV(a) I 1°. *Faire souffrir, torturer, tourmenter.* 2°. *Faire souffrir* (moralement), *tourmenter.* II 1°. *Souffrir.* 2°. *Faire de grands efforts, des sacrifices, se donner du mal, de la peine.*

I. T r a n s. 1°. (Complementul e o ființă) A supune pe cineva la suferință fizică (crudă), la munci, la cazne, la c h i n u r i (1°), a canoni, a munci, a căzni, a tortura (LB). *Kinuičsk* = crucio. ANON. CAR. *Cându-l vor certà și-l vor chinuì la locul cel de muncă...* PRAV. 358. *Îi tot băteà și-i chinuià pre acei boieri.* LET. II 215/$_{28}$. *Tu ai fost bun de călugărit, iar nu de trăit în lume, să necăjești oamenii și să chinuești nevasta și copiii!* CREANGĂ, P. 47/$_{13}$. *Să vază cum zmeul chinuește și pe mă-sa.* ISPIRESCU, L. 131/$_{25}$. *Doi Tătari țeapa-i gătesc, Doi amar mi-l chinuesc.* ALECSANDRI, P. P. 77^{b}. | *A-și chinuì trupul* = a-și supune trupul la diferite torturi s. privațiuni, a nu-i da odihna, hrana necesară etc., spre a-l slăbi și a-l face astfel mai lesne capabil de înfrânarea poftelor. Cf. DICȚ.

2°. A supune pe cineva la mari suferințe morale, a tortura, a canoni, a necăji (LB.), a-i aduce mari supărări, a cauza cuiva c h i n u r i (2). *Adevărul mă chinuește mai mult decât înșelăciunea.* MARCOVICI, C. 7/$_{15}$. *Gândirea mea... mă chinuește necontenit.* id. ib. 20/$_{13}$. *Olga... mă teme, mă chinuește, îmi scoate sufletul, cu atâta dragoste.* C. NEGRUZZI, I 47. *Spune babei, ce te chinuește? Că, de unde știi? poate să-ți ajute și ea cevà.* CREANGĂ, P. 189/$_{22}$. *El rămase într'un neastâmpăr, ce-l chinuià mai cumplit decât moartea.* ISPIRESCU, L. 45/$_{9}$. *Mult mă chinue bărbatu', Că nu sânt bună de dracu'.* HODOȘ, P. P. 200.

II. († și dial.) I n t r a n s. și (astăzi aproape numai) r e f l.

1°. A suferì (torturi), a pătimì, a răbdà (c h i n u r i), a se canonì; a pățì (cevà). Cf. ȘEZ. II 151/$_{36}$. *Kinuiĕku-mĕ* = crucior. ANON. CAR. *Cine chinuește după voia lu Dumnezeu.* COD. VOR. 161/$_{13}$. (: carii p a t r ă u. N. TESTAMENT 1648; ceia ce p ă t i m e s c. BIBLIA 1688). *El scutură șarpele în foc, și nu chinuì nemică rău.* COD. VOR. 96/$_{14}$ (: nece un rău nu p ă ț i. N. TESTAMENT 1648; nemică rău n'au p ă ț i t. BIBLIA 1688). *Că de chinuiiu cu aceasta pentru robi...* CORESI, EV. 471 $_{27}$. *De chinuiașle un nod* (= membru al corpului), *cu acela toatele dor.* id. ib. 342$_{25—6}$. *Câtu se chinuiră intru pustie.* id. ib. 4/$_{15}$. *Iară lu bolești și chinuești.* id. ib. 308/$_{36}$. [Sluga] *rău ce boliià și se chinuiià.* id. ib. 225/$_{37}$. *Cât iaste fiecărui bolnav atâta a chinuì și a răbdà.* id. ib. 244/$_{2}$. *Chinuiașle feciorul lui de lună.* id. ib. 79/$_{19}$. *Mențlai... au chinuit pre mare.* MOXA, 354/$_{8}$. *Așà se cădeà lui H[rist]os să chinuiască.* VARLAAM, C. 179. *În lună noaă să îndrăceașle și rău chinuiașle.* id. ib. 263. *Chinuéscŭ într'această pară de foc.* id. ib. 329. *Să l bage în ocnă în toată viața lui, acolo să chinuiască* (Munt. *să se chinuiască*). PRAV. 672. *Pentru numele svinții tale chinuéscŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 37. *Pentru căci* (= pentru ce) *ați venit acum la mine, când v'ați chinuitŭ?* BIBLIA (1688) 182$_{2}$. *La ce-l făcuse oare Dumnezeu [pe Muteiu] să chinuiască și pe o lume și pe alta?* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Sermana, s'a chinuit așa până despre ziuă.* CREANGĂ, P. 98/$_{5}$. *Fie-ți milă de două suflete nevinovate, care se chinuesc de patru ani!* id. ib. 100/$_{18}$. *E păcat de moarte să chinue biata fetiță atâta!* RETEGANUL, P. I 26. *Sărmană inima mea! Multă vreme-ai tot jelit, Tot mereu te-ai chinuit!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 218. [Turturica] *unde-aude să pocnească Pușca cea vânătorească, Ea se duce s'o lovească, Ca să nu mai chinuiască.* RETEGANUL, TR. 14. *Mai văzut-ai om pe lume Să chinuiască ca mine?* ȘEVASTOS, N. 164/$_{22}$. | (Cu complement intern) *Ce chin au a se chinuì oamenii?* CORESI, EV. 218/$_{7}$. *Cât chin chinuescŭ de draci carei se pleacă lor.* id. ib. 238/$_{35}$.

2°. R e f l. A se supune la chinuri s. privațiuni, a se munci, a se ostenì, a se căznì, a face mari jertfe (pentru cevà s. cineva). *Și a trupului pohtire chinuitu-se-au, de au răbdat.* CORESI, EV. 13/$_{27}$. *M'am chinuit, de l-am crescut și l-am scos din toată nevoia; și acum..., pur'că văd c'am să rămân fără dânsul!* CREANGĂ, P. 81/$_{16}$. *Eu îs dracu' cel mare, care mă chinuiam să scot roata de la carul nuntașilor.* ȘEZ. IV 3/$_{3}$

[Prez. ind. *chinuésc* și (m. rar) *chinuiu.* | Și: **chenuì** † vb. IV^{a} COD. VOR. 129/$_{3}$. | A b s t r a c t e: **chinuíre** s. f. (Ad I 1°) (Slav.) Strădnie = *pătimire,... chinuire, nevoire.* MARDARIE, L. 3402. Stăslŭ=*chinuire, muncire.* id. ib. 3403. *Boala... iaste în multă vreame chinuire.* CORESI, EV. 211/$_{29}$. *Chinuirea erà postul, nedormitul.* DOSOFTEIU, V. S. 216. *Ai suferit tot fealiul de chinuiri.* MINEIUL (1776) 30½; (ad I 2°) [Prietenșugul] *pentru mine este muncă, dojană și chinuire.* KONAKI, P. 84; (ad II 1°) *Dragostea să asamănă cu beția, așișdere și cu nebunia, și mai vârtos iaste și mai rea chinuire decât acealea decât toate.* PRAV. 1085; — **chinuít** s. a. (Ad II 1°) *Nu-s zile de trăit; Ci numai de chinuit!* MARIAN, P. P. 51; — **chinuiálă** s. f. = chinuire, chin. (1°). *Muscalii ne 'mpresoară Și ne pune la opreală Și la mare chinuială.* TEODORESCU. P. P. 482^{b}; — **chinuitúră** † s. f. (Ad I 1°) *Răbdând chinuituri.* DOSOFTEIU, V. S. 148. | A d j e c t i v e: **chinuít, -ă** adj., subst. = care a fost supus la chinuri; plin de chinuri, de mari suferințe; făcut cu mult chin, cu mare o teneală, cu mult necaz. (Ad I 1°) [Veniseră] *și chinuiți[i] de duh necurat, și se vindecă.* CORESI, ap. GCR. I 19/$_{14}$. [Hristos] *cel pentru*

mine chinuit. CLAIN, ib. II 187/18. *Mai bine eră să se fi îngropat în mare, ca cialanți tovarăși ai săi, decât să moară chinuit de foame!* DRĂGHICI, R. 42/23; (ad I 2°) *Nu știu ce înfricoșătoare presimțiri a[le] unui traiu viitor amărît și chinuit au venit și au sfâșiat biata sa inimă!* C. NEGRUZZI, I 28. *Scăpam de o viață chinuită, pustie, fără de lumină.* EMINESCU, N. 73/20. (*Arestații*) *torc în ascuns firul unor întâmplări însemnate și hotărîtoare pentru chinuita lor viață.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Fiind pânza foarte chinuită, să afle sufletul ușurință în lumea viitoare.* MARIAN, Î 304/5; — **chinuitór, -oáre** adj., subst. (Ad I 2°) *M'ai vândut chinuitorului de suflete.* EMINESCU, N. 80/29; (ad II 1°) (Slav.) Strădlecŭ = *luptătoriu, chinuitóriu* (?) MARDARIE, L. 3401. (Substantivat) **chinuitoáre** † s. f. (neobicinuit) = instrument de tortură. PONTBRIANT.]

— Derivat din **chin,** prin suf. **-uì.** Cf. chinzuì.

CHINUITOÁRE † s. f. } v. **chinuì.**
CHINUITÚRĂ † s. f. }

CHINZÁIU s. a. v. **chinzuì.**

CHINZUÍ vb. IVa trans. și refl. = **chinuì** (I 1°). (Ungurism) VAIDA, POMPILIU, BIH. 1007. *Pe mine s'or tâlnit Afurisiî[i] câni de Jidovi, Și m'or chinzuit.* ALEXICI, L. P. I 162/1. [Abstracte: **chinzuitúră** s. f. = chin(uire), instrument de tortură. *Să poată face și rădică furci și tot feliul de torturi* (*chinzuituri*). ȘINCAI, HR. I 331/21; — **chinzuiálă** s. f. = tortură, muncă. VAIDA; — **chinzáiu** s. a. = tortură, muncă. id. *Ș'încă le păreà Că nu-i chinzaiu mare, Ce mie-mi făceà.* ALEXICI, L. P. I 146/21. *Alta nu mai auzeam, Fără numai ai! și vai! De amar și de chinzaiu.* RETEGANUL, TR. 73/6. | Adjectiv: **chinzuitór, -oáre** adj., subst. = chinuitor, torturător, muncitor. *O, chinzuitoriul meu!* POMPILIU, B. 67/7.]

— Din ung. **kínozni,** idem. Cf. chinuì.

CHINZUITÚRĂ s. f. v. **chinzuì.**

CHIOÁRĂ adj. f. v. **chiar** și **chior.**

CHIOÁRCĂ † s. f. *Galet.* — Piatră (rotundă și lucie) de pe țărmurii apelor. Cf. CIHAC. II 489. *Ar fi dat de chioarcă, cărând sarea pe cellalt mal, adecă pe subt apă.* SOUTZO, ib.

— Din ung. **görkő,** idem. CIHAC. II 489.

CHIOÁRCĂ s. f. (Cul.) Mets fait de citrouille bouillie au lait. — Mâncare făcută din dovleac fiert în lapte dulce. RĂDULESCU-CODIN.

CHIOÁRDĂ s. f. v. **chiorîș.**

CHIOBÚR s. a. v. **cobur.**

CHIOC s. m. sing. *Bon goût.* — Gust bun (RĂDULESCU-CODIN), savoare (dată, de substanțe aromatice). *Mâncarea n'are chioc.* id. | Fig. *Om fără chioc* = fără lipiciu, id.

— Din ung. **gyök** «rădăcină». LACEA.

CHIOCÉC † s. a. Sorte de *danse* (turque). — Un dans turcesc. *Au pornit pe la amiaz' soitarii..., jucând chiocecurile, strâmbându-se la lume pe uliță și făcând fel de fel de caraghioslâcuri.* GHICA, S. 322. [Plur. *-cécuri.* | Adverb: **chiocéște:** se zice despre un fel de dans în Dobrogea. H. II 312].

— Din turc, **köček** «dansator». ȘIO. II 141.

CHIOCÉȘTE adv. (Cor.) v. **chiocec.**

CHIOFTEÁ s. f. (Cul.) v. **chifteà.**

CHIOÍ † vb. IVa v. **chiui.**

CHIOLĂLĂÍ vb. IVa v. **chelălăi.**

CHIOLHÁN s. a. } v. **chiulhan.**
CHIOLHANGÍU s. m. }

CHIOLHANÍU s. și adj. m. v. **chiulhaniu.**

CHIOLHĂNÓS, -OÁSĂ adj. *Misérable, indigne.* — Ticălos, mișel. *Dac'ar ști el, chiolhănosul* (: «cuvânt de batjocură» CREANGĂ, GL.) *și ticăitul, de unde-am pornit astă noapte, ș'ar strânge lioarba acasă!* CREANGĂ, A. 127/9. — Cf. chiulhaniu.

— Probabil, derivat din **chiolhan** (*chiulhan*), prin suf. **-os;** propriu: «căruia-i plac chiulhanurile, chefliu, bețiv».

CHIOM, CHIOÁMĂ adj., subst. v. **chiomb.**

CHIOMB, CHIOÁMBĂ adj., subst. 1°. *Nigaud, bête. Infirme, boiteux.* 2°. *Myope. Louche.* — (În Transilv. de nord, Bucov. și Mold.)

1°. Nebăgător de seamă (ȘEZ. II 186/25), prost, nătărău, care face fapte nesocotite (ION CR. VI 135, cf. BUGNARIU, NĂS.), netot, nătăfleață; împiedecat (Brașov), neputincios, care abia-și mișcă mâinile și picioarele (Năsăud, com. N. DRĂGANU); p. ext. (prin apropiere de *șchiop?*) șchiop, cu piciorul zdrobit: *Chioampa lui Bostan* (ION CR. VII 252).

2°. Care nu vede tocmai bine (ȘEZ. II 186/25, PAMFILE, A., MAT. FOLC. 1209), care n'are vederi limpezi (PAMFILE, J. II), miop (MAT. FOLC. 1209, com. G. NISTOR); spec. (prin apropiere de *chior?*) chior (Brașov); care caută cu un ochiu la făină și cu altul la slănină (BUGNARIU, NĂS.), care se uită chiorîș, sbanghiu, șașiu.

[Și: (cu pronunțare dialectală) **ciomb** s. m. BUGNARIU, NĂS.; — **chiomp, chioámpă** PAMFILE A., J II, ION CR. VI 315; — (suspect) **chiom, chioámă** adj., subst. BARCIANU; — (în Mont., Râmnicul-Sărat; ad 2°) **schiomb, schioámbă** adj., subst. | Abstract: **chiombie** s. f. = miopie. DDRF. | Verb: **chiompăní** IVa = (intrans.) a umblà în bobote, cu ochii închiși (ION CR. III 156), a lucrà pe întunerec (PAMFILE, C.), *Mai chiompănesc* (*cos*) *la o cămașă.* id. ib.; (refl.) a te trudi ca să vezi. id. A.]

— Etimologia necunoscută. (Cf. ung. dial. — prin nordul Ardealului — *tompe= tompa,* «nătărău, netot, idiot»).

CHIOMBÍE s. f.
CHIOMP, CHIOÁMPĂ adj., subst. } v. **chiomb.**
CHIOMPĂNÍ vb. IVa

CHIONDOREÁLĂ s. f. *Mine renfrognée.* — Față posomorîtă, privire încruntată. *De șase ani, de când îmi mănânci zilele cu neajunsuri și sărăcie; în fitece oră, socoteli și calustișe, bufnelă și chiondorîli!* DELAVRANCEA, S. 6. — Cf. închiondorà, chiondorîș.

CHIONDORÎȘ adv. (Regarder) *de travers, en louchant.* — (Mai mult în Muntenia, familiar; în legătură cu verbele «a se uità,» «a privì», «a căutà») urît (ION CR. IV 123, PAMFILE, J. I), încruntat, cruciș (PAMFILE, J. I), chiorîș (2°). *În curtea loculuì de alegeri, se văd două tubere răznite..., uitându-se chiondorîș unii la alții.* JIPESCU, ap. TDRG. *Frații lui Țugulea începuse a se uità la el cam chiondărîș.* ISPIRESCU, L. 320/10. *Zmeul îi călà chiondorîș.* id. ap. RUDOW, XVII 410. *Drucu', te uiți ca la popă, adică te uiți chiondorîș, rău* (Botoșani și Dorohoiu). ION CR. IV 123. [Și: **chiondorúș** adv. *Nu te uità chiondoruș la mine.* PANN] P. V. II 106; (la ALEXI, suspect) **chiondorós** adv.

— Derivat din **(în)chiondorî**, cu suf. adv. **-îş**. (A. Scriban, *Arhiva* a. 1914, 133, se gândeà la ung. *kondoros* «încreţit»; Şăineanu, *Infl. orient.* I 115, la o contaminare între *chiomb* — care însă e cunoscut mai mult în Moldova, Bucovina şi Ardealul de nord — şi *chiorîş*). Cf. chiondoreală.

CHIONDORÓS adv. } v. **chiondorîş.**
CHIONDORÚŞ adv. }

CHIONDÚZ s. m. sing. *Sorte de froment.* — O specie de grâu (nedefinită mai de aproape). H. II 319.

CHIONI vb. IV^{a} **v. pionî.**

CHIONTÁG s. a. (Cul.) = **chitonag.** *Gutâi, din care* [femeile] *făceau belteà şi chiontag.* ŞEZ. XII 5.

CHIOPÉNG s. a. v. **chepeng.**

CHIOPÉRCĂ s. f. (Cul.) *Vase de cuisine.* — Vas (nedefinit mai de aproape), care serveşte la gătitul bucatelor. H. VII 187.

— Poate din ung. dial. **csiporka** (dimin. lui *csipor* = *csupor*), «ulcică».

CHIOR, CHIOÁRĂ adj., subst. I. 1°. *Borgne.* (Pièce) *percée;* correspond au français: (pas) un rouge liard: *rien.* 2°. *Louche.* 3°. *Myope.* 4°. *Aveugle.* 5°. *Lumignon.* 6°. *As.* 7°. *Fugitif de Sibérie.* 8°. (Fenêtre) *opaque.* II. (Eau) *pure.*

I. 1°. (Despre om s. animale) Care vede numai cu un ochiu (COSTINESCU), s. care are numai un ochiu (LIUBA). *Într'una din zile, fiind acest vezir la fereastră, şi eu slobozind o săgeată după nişte păsări, l-am lovit din greşală în ochiul cel drept, şi a rămas chior-vezir.* GORJAN, H. I 106. *O iapă, chioară de ochiul stâng.* MON. OF. ap. TDRG. *Lişiţele, nefiind chioare nici moarte, au zburat.* CREANGĂ, P. 46/$_{22}$. *Am o căţeluşă chioară.* PAMFILE. C. 25. # *În ţara orbilor* (*cel c'un ochiu* s.) *chioru-i împărat.* PAMFILE, J. I; cf. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 232. *Şi o găină chioară, scurmând, găseşte câte odată mărgăritare.* ZANNE, P. I 166. *Îi de râsul chioarei* = e prăpădit, e de râsul lumei, de batjocură. FURTUNĂ. *A-i fi* (*cuivà*) *gura chioară* = a vorbì prea multe, a-i umblà gura. *Stăi, că nu ţi-e gura chioară; Ţine rândul, ca la moară.* PANN, P. V. I 15. **Marfă chioară** = se zice despre nuci şi ouă, al căror interior nu se cunoaşte. id. ib. **Pară** (s. **leseaie**) **chioară** = găurită la o margine (cf. ŞIO), fără valoare; (după «a nu fi» s. «a nu avea») nimic (RĂDULESCU-CODIN, I). *Nu e în ea pară chioară.* PANN, P. V. I 18. *O pară chioară nu mai aveà.* MARIAN, SA. 251. *Fără să le plătească nici lescaie chioară.* JIPESCU, ap. ŞIO. *Mai leagă-ţi banii, voinice, Şi mai pune-i la chimir, Că-ţi mai trebue de bir; Că te-ajunge-o vreme rea, Făr' de chioară de pară,* ŞEZ. IV 142^{b}/$_{2}$. (Substantivat). *N'are chioară în pungă.* CARAGIALE, T. II 5.

2°. Care se uită cruciş, chiorîş (şi vede dublu), chiomb, ceacâr, şaşiu, cu un ochiu la făină şi cu altul la slănină. *Astăzi par'că-s chioară, Undi-i unu', par'că s doi.* CONTEMPORANUL. II 143. *Dragă mi-e leliţa chioară, Suflă 'n foc se uită 'n oală.* DOINE, 215/$_{5}$. # *Cine trăieşte cu chiorii, se învaţă a se uità cruciş.* ZANNE, P. II 521.

3°. P. ext. Care nu vede bine (LM.), cu vederile scurte, miop.

4°. (Prin exagerare) Orb (momentan). *Ce dracu', eşti chior?* TDRG. *Să nu te uiţi înapoi, că acuma vine mama; căci, cum te-i uità înapoi, îţi ia ochii şi rămâi chior.* ŞEZ. I 229/$_{3}$. *Dare-ar Dumnezeu să te văd chior!* H. II 32. # **A da chior peste cinevà** = a da năvală, orbeşte, prosteşte, peste cinevà. *Nu vedeà nemica; da chior peste ce apucà.* CREANGĂ, P. 243/$_{3}$. *Dar ce-ai păţit, măi pahoni ţule,... ziseră oamenii boierului, care dau chiorunul peste altul, de par'că aveau orbul găinilor.* id. ib. 304/$_{14}$. *Ivan atunci, văzând că moartea dă chioară peste dânsul, se stropşeşte la ea, zicând: Paşol, vidma, na turbinca!* id. ib. 312/$_{6}$. **A o luà de-a-chioara** = a merge orbeşte, fără a şti încotro, a o apucà razna. *De acum s'o luăm de-a-chioara, şi unde ne-a fi scris, acolo vom ieşì.* id. A. 30. | Fig. Orbit (momentan), fără judecată, fără minte. *Am fost destul de chior, ca să te cer pe tine de nevastă!* TDRG.

5°. P. anal. (Substantivat) *Chior* = lampă de gaz primitivă (care dă o lumină atât de slabă, încât abià vezi), de tablă s. de pământ, numită şi gaz (ornită). Cf. PAMFILE, I. C. 59.

6°. P. anal. (La jocul de cărţi, substantivat) *Chior* = as, birlic (fiindcă are un singur «ochiu»). H. II 245, 301.

7°. (În limbajul lucrătorilor din apropierea Rusiei) Fugar din Siberia, care n'are paşaport. CONTEMPORANUL, III 572, notă. *Chiorii îngroapă pe cineva.* ib.

8°. P. anal. (Fereastră) oarbă, cu geamuri astupate cu hârtie, prin care nu străbate destulă lumină. Cf. ŞIO. *Odăi joase, cu ferestruie chioare.* CONTEMPORANUL, V 144.

II. (Prin confuziune cu *chiar*, v. c.) *Apă chioară* = apă curată, (se zice mai ales despre o băutură care, la gustat, nu are calităţile aşteptate, d. e. despre un vin slab, falsificat).

[Şi (toate formele următoare, rare): (ad 3°) **chiorc** s. m. BUGNARIU, NĂS.; — (cf. turc. *körleme* «orbime») **chiuralim** adv. = încrucişat (ŞEZ. II 186/$_{36}$), chiorîş. | Abstracte: **chiorîe** (POLIZU), **chiorănie** (PAMFILE, J. I) s. f. = defectul celui chior. | Substantiv: (în batjocură) **chiorilă** s. m.: se zice cuivà, când nu vede un lucru care-i stă în drum; spec. (în basme) uriaş cu un singur ochiu (ŞIO). *Acesta-i vestitul Ochilă,... văr primar cu Chiorilă.* CREANGĂ, P. 244/$_{3}$. | Loc. adv. **La Chiorăni:** se răspunde unuia care caută un lucru ce-i stă în faţă. PAMFILE, J. I.]

— Din turc. **kjor (kör)** «orb». (În Ardeal, poate, prin mijlocire sârbească: *ćor*, idem). Cf. chiorî, chiorîş, (în)chiorchioşat.

CHIOR interj. Cri de la dinde. — Strigătul curcei. Cf. TEODORESCU, P. P. 349^{b}.

— Onomatopee. Cf. chiorăi (2°).

CHIORĂÍ vb. IV(a) intrans. 1°. *Gargouiller.* 2°. *Glougloter.*

1°. (De pre maţe, mai ales ale celui flămând) A produce zgomotul caracteristic (prin mişcările gazelor din interior). PAMFILE. C., II. IV 56. *Să postească şi să umble nemâncat, Maţele să-i chiorăiască.* PANN, P. V. II 115. *Mergând pe drum, au flămânzit grozav, încât nu mai ştià ce să facă? Îi chiorăià maţele cumplit.* SBIERA, P. 210/$_{13}$. *Se duse într'un suflet la Bacus, pocâlit de foame, cu maţele chiorăind şi cu burta lihnită.* ISPIRESCU, U. 106/$_{21-2}$. *Dar din borş care sorbeà, Maţele îi chiorăià.* MARIAN, SA. 260. *Îmi chiorăesc maţele, de foame* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN, cf. (*chiorăe*) ROMÂNUL GLUMEŢ, I 48/$_{16}$. # *Când inima* (= *pântecele*) *chiorăeşte, Gura nu prea conteneşte.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 217. | P. anal. *Când îţi chiorăe gâtul, ai să bei vin.* ŞEZ. VI 35.

2°. (Despre curcă). A produce strigătul caracteristic acestei păsări. Cf. bolborosì (3°). *Curca chiorăeşte* (*chioraeşte*). H. III 325, VI 143, X 141, 538, XVI 160. *Curcile chiorăe.* H. X 498.

[Prez. ind. *chiorăiu* şi (mai rar) *chiorăesc*. | Şi: **chiorâi** vb. IV(a) (de pre curcă) H. I 170, III 140; — **ghiorâi, (ghiorâi)** vb. IV(a) = a chiorâi (1°), a clocoti prin maţe (ION CR. III 187). *Umblă cu maţele ghiorăind.* I. IONESCU, M. 470. *Ne ghiorăesc maţele. de foame.* CREANGĂ, P. 257. *Îşi strânge cureaua, ca să nu-i ghiorăe maţele.* CRĂSESCU, E. 8. *Îmi ghiorăe maţile, de foame.* CONTEMPORANUL, V. 195. # *Cu ciupicile scărţâind şi cu maţele ghiorăind:* se zice de cei îmbucăcaţi bine, dar care nu au ce mâncă. ZANNE, P. III 114; — **chioroi** vb. IV(a). *Curcanul chioroe* H. I 367; — **cherăi** vb. IV(a). *Curca cherăeşte* H. VI 30; — **chiorcăi chiorcâi** vb. IV(a) *Curca chiorcăeşte.* H. I 188, VIII 282, XII 326. *Curca chiorcâe.* (H. I 347), *chiorcăe* (H. VII 226, 315); — (+ *ghiorc*) **ghiorcăi** vb. IVa (COSTINESCU); — **chiorcăni** vb. IVa. *Curca chiorcăneşte.* H. II 99, 207, 273, VII 441, XII 171, *Găina chiorcăneşte* H. IX 283; — **chercăni** vb. IV(a) *Curca hercăneşte* (H. I 328), *chercăne* (H. IX 396, 429). *Bibilica chercăneşte* (H. IV 85), (cu hiperurbanism) **piercăni** vb. IV(a). *Curca piercăneşte.* H. IV 85; — **corăi** vb. IV(a). VAIDA. *Băieţii... corăindule maţele, de foame.* MARIAN, O. I 154; — **gorăi** vb. IV(a). DR. I 96; — (+ *cârţăi*) **chiorţăi** vb. IV(a). DICŢ. | Abstracte: (ad 1°) **chiorăire, ghiorăire** s. f. DICŢ.; **chiorăiálă, ghiorăiálă** (COSTINESCU), **ghiorcăiálă** s. f. (ib.); **chiorăitură, ghiorăitúră** s. f. (Descântec) *de cei răi (aprindere de maţe, ghiorăituri la vite).* ION CR. II 299; **chiorăit. ghiorăit** s. a. = sunetul produs de mişcarea gazelor în intestine. Cf. ŞEZ. II 228/29.]

— Onomatopee. Cf. chior², cârâi.

CHIORĂNÍ s. m. plur.
CHIORĂNIE s. f.
CHIORC s. m.
} v. **chior.**

CHIORCĂÍ vb. IV(a)
CHIORCĂNÍ vb. IV(a)
} v. **chiorăi.**

CHIORCHIOŞĂT, -Ă adj. v. **închiorchioşă.**

CHIORDÍŞ adv. v. **chiorîş.**

CHIORFÂRTÁN s. a. Morceau de viande non pesé. — (Neamţu şi Putna) Bucată de carne necântărită, hurtă. MAT. FÓLC. 1209. — Cf. Ciosvârtă.

CHIORHANÍU s. şi adj. m. v. **chiulhaniu.**

CHIORÍ vb. IVa v. **chiorî.**

CHIORÎ vb. IVa I. 1°. *Éborgner.* 2°. *Aveugler.* 3°. *Tromper.* II. 1°. *Perdre un œil.* 2°. *Perdre la vue.* 3°. *Fermer un œil, pour viser.* III. *Loucher; regarder de travers.* IV. *Manger des yeux.*

I. Trans. 1°. A face pe cineva chior (1°), pentru totdeauna, a scoate cuiva un ochiu, a-l vătămă [astfel, încât] să nu mai fie bun de nimic (RĂDULESCU-CODIN, L.). *Atunci... am descărcat ţava dreaptă şi l-am chiorît (pe urs) de ochiul drept.* GANE, ap. TDRG. *Jidanul spune că-i lovit la un ochiu cu-o piatră şi că l-a chiorît.* CONTEMPORANUL, III 164. # *De prea mult ce mă iubeşte, Ca cocoşul, mă chiorăşte.* ZANNE, P. II 523.

2°. P. ext. A face pe cineva chior (4°), a-l face să nu mai vadă (momentan) cu nici un ochiu, a orbi pe cineva. Cf. RĂDULESCU-CODIN, L. *Eră să mă chiorască! Cine azvârle cu bulgări?* ALECSANDRI, T. 392. *A chiorî cu pulbere.* LM. *Cu lingura te hrăneşte, Iar cu coada te chiorăşte* (în variante: îţi scoate ochii). SEVASTOS, ap. ZANNE, P. III 592. # *A nu avea cu ce chiorî o găină* s. *un şoarece* = a fi de tot sărac. Cf. LM.

3°. Fig. A înşela, a trage pe sfoară pe cineva, susţinând un neadevăr bătător la ochi, a prosti (pe cineva). Cf. ZANNE, P. II 523.

II. Intrans 1°. A ajunge chior (1°), a rămâneà fără un ochiu, a pierde un ochiu. COSTINESCU, GOROVEI, CR. *Să chiorăsc, dacă mint!* TDRG.

2°. P. ext. A ajunge chior (4°), a nu mai vedeâ, a-şi pierde vederea (LM.), a orbì (momentan). *Nişte ochi ce ies de la întuneric trebue pe încet, încet să se deschidă, pentru ca să nu chiorască mai tare.* KONAKI, P. 335. *Se vede că ai chiorît, de nu mai vezi pe unde calci!* LM. *Unul din ei, fuga să vâre mâna în ceaun, să ieie apă şi să deie la ochii celui ce aproape chiorîse, de durere.* ŞEZ. I 20/32.

3°. A închide un ochiu şi a se uità chiorîş (1°), numai cu celălalt, spre a îndreptà o linie, a cătà dacă este dreaptă (COSTINESCU); a ţintì, a luà la ochiu, a ochì. *Unde chiorăşte, şi unde loveşte!* PANN, P. V. I 10. (Cf. Unde dai şi unde crapă!) | (Rar, trans.) A luà la ochiu, a ţintì asupra cuvà. *Mă chiorăşte, par'că va să mă împuşce.* id. ap. ZANNE, P. IV 304.

III. Intrans. şi refl. A se uità chiorîş (2°), ceacâr; fig. a privì pe cineva cu dispreţ (COSTINESCU). *A trebuit să luăm căciula din cap la orice uruş s'ar fi chiorît la noi, pe la hotare.* JIPESCU, ap. TDRG. # *Cu chiorii chiorăşti, Cu gângavii gângăveşti.* ZANNE, P. II 533.

IV. Refl. A se uità lacom (PAMFILE, J. I), a mâncà cu ochii.

[Şi: (rar) **chiorì** vb. IVa. | Abstracte: **chiorîre** s. f., **chiorît** s. a., **chiorîtúră** s. f. DICŢ. | Adjectiv: **chiorît, -ă.** DICŢ.]

— Derivat din **chior.**

CHIORÍE s. f.
CHIORÍLĂ s. m.
} v. **chior¹.**

CHIORÍŞ adv. v. **chiorîş.**

CHIORÎŞ adv., adj I. 1°. (Viser) *en fermant un œil.* 2°. (Regarder) *en louchant, de travers.* 3°. *Aveuglément.* II. *Louche.*

I. Adv 1°. Închizând un ochiu (şi privind cu celălalt printre gene. Com. LIUBA), spre a vedeà mai limpede (cu deosebire spre a ţintì cu puşca), ochind. *A da chiorîş la* (s. *în*) *ceva* = a ţintì, a ochì (cu puşca), a luà la ochiu. *În pădurea de la strungă Sânt de cei cu puşca lungă, Care dau chiorîş la pungă.* ALECSANDRI, P. I 57. *Tu dai chiorîş în fiară, şi altul face cu ochiul tinerei tale soţioare.* ODOBESCU, III 97/26.

2°. Ca chiorì (2°), cruciş cu privirea ceacâră, chiondorîş; fig. dintr'o parte, cu coada ochiului, cu dispreţ, peste umăr, cu asprime, cu dusmănie. *Începură (cocoanele) să se critice una pe alta, de la distanţă, şi să se privească cam chiorîş.* TELEOR, ap. TDRG. *Mi se părea că mă 'ncunjuri, că te uiţi chiorîş la mine.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 483. *Mătuşa Catinca se uită la el chiorîş.* DUNĂREANU, CH. 85. *Stăpânu-tău, ca stăpânutău; ce ţi-a face el, asta-i deosebit de başca, zise împăratul, uitându-se chiorîş la dânşii.* CREANGĂ, P. 266/10.

3°. Ca orbii, orbeşte. Cf. chior (4°). # *A da chiorîş de cineva* = a da peste el fără multă bătaie de cap. *Corbu: Cum? ai obraz să-mi spui mie că n'ai vrea să afli unde am ascuns pe cei la..., care-l căutaţi..., când v'am îndreptat calea 'nioarsă?... — Bujor:..., Bună ne-ai jucat-o, moş Corbu! — Corbu: Mai bună!.., că altmintrelea daţi chiorîş de el, pe stânca şoimilor.* ALECSANDRI, T. 242. *A da chiorîş prin ceva* = a călcà ca orbii, fără a luà seama peste ce calci. *Şi aşa o fierbeam*

de tare [= dansam cu patimă], *de nu ne ajungea casa; şi dam chiorîş prin fasole, prin mazere şi bob.* CREANGĂ, A. 98/25. *A da chiorîş unii peste alţii* = a se lovi unii pe alţii, ca orbii. Cf. ALECSANDRI, ap. ZANNE, P. II 523. | Fig. Orbeşte, fără nici o judecată, fără minte, prosteşte. *Nu cerem ca Osmanliii să adopteze chiorîş ceea ce mulţi în Europa o iau drept civilizaţie.* RALETTI, ap. TDRG.

II. (Cu funcţiune adjectivală) Chior (2°). *Uităturĕ chiorîşă.* LM. (*Nurorile*) *stau chiorîşe şi la masă.* SEVASTOS, ap. TDRG. *Dragă mi-e lelea chiorîşă, Suflă 'n foc, se uită 'n uşă.* DOINE, 215/7. *Asta-i lelea cea chioruşă, Suflă 'n foc, se uită 'n uşă.* HODOŞ, P. P. 181.

[Şi: **chiorîş, -ă** adj., adv.; — (prin apropiere de suf. *-uş*) **chiorúş, -ă** adj.; — (ad. 2°) (prin amestecare cu *cordiş*) **chiordiş** adv. = chiorîş, chiondorîş (PAMFILE, A.), cu coada ochiului (Mehedinţi, N. REV. R. a. 1910, 85), pe furiş, fără a fi băgat de seamă (Oltenia, CONV. LIT. LIV 165). *Lumea se uită cam chiordiş la el, pe unde-l vedeă.* ŞEZ. XIII 165. *Se uită chiordiş a minle, şi nu i-am făcut nimic.* N. REV. R. a. 1910, 85. | (Reconstruit din *chiordiş*, după expresia «a trage cu coada ochiului»): **chioárdă** s. f. *A trage cu chioarda* = a se uită numai cu coada ochiului (Oltenia). CONV. LIT. LIV 165.]

— Derivat din **chior**, prin suf. adv. **-iş**.

CHIORLĂÍT, -Ă adj. v. **chiurluit**.

CHIOROÍ vb. IV^a v. **chiorâi**.

CHIORPEĂCĂ s. f. *Échandole, petite planche.* — Şind(r)ilă, şiţă (PAMFILE, I, C. 108, 422), scândură mică (com. ITTU). [Şi: **chiorpécă** s. f. Com. ITTU.]

CHIORPÉCĂ s. f. v. **chiorpeacă**.

CHIORT s. a. Corn, colţ, ungher? *I se pune* (copilului pe care vrea să-l înţarce) *un ou răscopt la gunoiu, — într'un colţ al casei, unde de obiceiu se strânge gunoiul, — într'un chiort, şi dacă copilul se duce şi-l ia, e semn că se va înţărcà lesne.* PAMFILE, CER. 86.

— Cf. ung. *kürt* «corn», *kürtő* «horn».

CHIORŢÁÍ vb. IV^a v. **chiorâi**.

CHIORÚŞ, -Ă adj. v. **chiorîş**.

CHIOŞ adj. m. *Imberbe.* — (Sârbism, la Pădureni) Spân. POPOVICI, R. D. 165. [Rostit: *cos.*]

— Din sârb. *ćoso* (< turc. *kösè*) «spân».

CHIOŞ s. a. **CHIOSC** s. a. } v. **chioşc**.

CHIOŞC s. a. 1°-2°. *Kiosque.*

1°. Construcţie (în formă de pavilion) aşezată de obiceiu în parcuri s. grădini, foişor (2°), filigorie. *Trec pe sub chioşcul Împăratului.* ISTORIE (1715), ap. ŞIO. *Vărul mieu va ocupà chioscul din grădină.* ALECSANDRI, T. 1229. *Locul de predilecţiune al lui Ghcorghe eră chioşcul din grădină.* FILIMON, ap TDRG. *Apoi ia o scară... şi, urcându-se pe dânsa, stropeşte de sus glicina şi iedera care îmbracă chioşcul.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 242. *Lângă crâşmă, un chioşc acoperit de iederă.* DUNĂREANU, CH. 153. *Împăratul ridică un chioşc în pădurea aceea.* ISPIRESCU, L. 152. *Sultanul ce făceà? — În chioşc se urcà.* TEODORESCU, P. P. 672.

2°. (Modern, la oraşe) Mică construcţie (de lemn s. de metal, în gări, pe trotoare) în care se vând (de obiceiu) jurnale, reviste, ţigări ş. a.

[Plur. *chioşcuri.* | Scris (uneori şi rostit) şi: **chioşe** ş. a.; — (popular) **chioş** s. a. = casă mică, dar mai înălţată, având beciu de-desubt (Dâmboviţa). REV. CRIT. IV 85. | Nomen agentis: (ad 2°) **chioşcár** s. m. = cel ce vinde gazete ş. a. într'un chioşc.]

— În sensul 1°, din turc. **köšk**, idem; în sensul 2°, după fr.

CHIÓSCĂ adj. invar. *Gonflé, rempli* (de). — Plin (de ceva), îndesat, ticsit. Cf. TDRG. *Coşcogemi-te tearh* [= pungă], *chioscă de plocoane.* V. A. URECHIA, ap. TDRG. *Fesuri... legate cu tulpane... cu capetele chioscă de bibiluri şi moţuri de arniciuri vii colorate.* id. ib. — Cf. chişcă.

CHIOŞCÁR s. m. v. **chioşc**.

CHIOŞCHIORÉICĂ s. f. (Dulg.) v. **cheşchereică**.

CHIOSTÉC s. a. şi m. 1°. *Entraves* (de cheval). *Corde.* 2°. *Cordon* pour fermer un manteau. 3°. *Mégot.*

1°. (Învechit) Piedică cu care i se leagă calului piciorul de dinainte cu cel de dindărăt ca să se înveţe să meargă în revan s. în buestru, sau amândouă picioarele dinainte, ca să nu se poată depărtà prea mult, la păscut. Cf. DR. II 401, BUCUŢA, R. V. *Sciţi, ocupaţi... a împiedicà cu chiosteci picioarele dinainte ale unor căluşei sălbatici.* ODOBESCU, II 275. | Fig. (Despre om) *Când te uiţi la el şi trece, Par'că este în chiostece.* PANN, P. V. I 102. # **A fi la chiostec** = la mare strâmtoare. ION CR. V 374. || (Pesc.) Frânghie cu care e legat sulul sacoviştii de un par de la capătul din deal al punţii. ANTIPA, P. 382. Un beţişor crestat la mijloc, de la cârmă. id. ib. 327.

2°. † Şiret la gulerul mantalei, cu care aceasta se încheiă, când se luă numai pe umeri fără a se îmbrăcà pe mâneci (când se împlăşcà). *Boierii... merg înaintea Domnului... cu contăşile pe umăr, numai în chiostece.* LET. III 304/7. *Venghercă de postav negru, cu brandebururi şi cu chiostecuri.* GHICA, S. 150.

3°. (În glumă, între copii, în Muntenia) Muc de ţigare. Com. AL. DUCEA.

[Plur. *-stece, -steci* şi *-stecuri.* | Şi: **chiustéc** s. a.]

— Din turc. **köstek**, «piedecă, baieră».

CHIOŞTÍŢĂ s. f. *Écharde.* — Aşchiuţă, ţăndărică, ţelegare de lemn s. de altă materie tare. ŞEZ. VII 121.

CHÍOT s. a. *Cri (d'appel, de joie, de guerre, de victoire, d'assaut, de chasse, de douleur), huées, clameur.*

Strigăt puternic, ţipăt, zbierătură (LB.), larmă, zgomot (COSTINESCU). Cineva dă s. trage (cuivà) un *chiot* s. (rar) dă în *chiote*. Spec.:

a) Strigăt tare (prelungit), strident, spre a chemà pe altul (într'ajutor), spre a-l opri să stea pe loc, să asculte ce-i spui, etc., spre a îndemnà caii etc. *Chiote netocmite şi huete neauzite.* CANTEMIR, IST 32/33. *El cheamă cu chiote desperate.* DDRF. *Făcuiu... dintr'un chiot simfonie.* EMINESCU, P. 43. *Nu pot să sufăr chiot, scârţâială, Şi zgomote de jocuri de popiei.* GORUN, F. 41. *Niţă primaru' îl zări, dar nu-i dădù chiot.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Dădù chiot, strigă, ţipă, dară nimeni nu-i răspunse.* ISPIRESCU, L. 395/20. *Cum a ajuns la poartă, a început să dea în chiote d'acolo, să le deschiză poarta.* ŞEZ. III 75/4. *Dochiana cea frumoasă C'auzeà tocmai din casă Chiotul flăcăilor, Scârţâitul carelor.* ALECSANDRI, P. P. 390/21. *De ce dai chiot astă-noapte, măi nea Ioane?* H. II 27. *Ce trece peste apă şi nu face valuri?* [=

Chiotul]. ŞEZ. I 299. | P. anal. Strigătul unor pasări. *Cruda gaiţă o urmăreà* [pe păsărică] *cu chiote mari, prin aer.* ODOBESCU, III 193/8;

b) Strigăt de bucurie, de veselie, de biruinţă; (întrebuinţat une-ori la sing., cu înţeles colectiv) zgomot de strigăte multe ca acela ce fac ţăranii la nunte (COSTINESCU); chiu. *Să le dăm chiot cu... sfântul nume A Domnului nostru.* DOSOFTEIU, PS. 61. *În mijlocul chiotelor de bucurie sălbatică ale Turcilor.* BĂLCESCU, ap. DDRF. *Iată se aude zgomot, împuşcături şi strigări, Chiote de biruinţă.* C. NEGRUZZI, I 125. *Boierii închinau şi urau pre Domn cu vivate zgomotoase, la care răspundeau lefecii prin chiote, şi tunurile prin bubuit.* id. I 151. *Cântările cu chiot, strigările şi zgomot, Pân' şi pe surd îl face să-i ţiue urechea.* id. II 230/8. *Ţineà nunta câte o săptămână, tot în chiote şi 'n chicote.* ALECSANDRI, T. 82. *Ei, frate Arbure, nu tragi un chiot de bucurie?* id. ib. 1471. *Vinul curgeà din butii sparte şi chiotele despicau bolta cerului.* EMINESCU, N. 4/19. *Ei petrec în vin şi 'n chiot orice noapte, până 'n zori.* id. P. 71. *Când îmi văzuiu Iubitul mieu codru 'n picioare, Şi cerul albastru cu soare, De chiote-abià mai putuiu.* COŞBUC, F. 85/4;

c) (Învechit; întrebuinţat aproape numai la sing., cu înţeles colectiv) Strigăte de luptă, de atac. *Cu tine da chiot.* DOSOFTEIU, PS. 144. [Calul] *de departe ulmă războiul cu chiotŭ şi strigare.* BIBLIA (1688) 380/2. *Cu mare chiot spre înluntrul cetăţii purcegând, pre oricine timpinà, subt sabie puneà.* CANTEMIR, HR. 477/12. *S'au scornit chiotul între Căzacii ; ceĭ den frunte, şi au slobozit focul.* LET. I 313/13. *Turcii şi cu Tătarii... au făcut un chiot mare şi au dat o năvală straşnică.* ib. II 356/19. *Iar când* [Moscalii] *au fost la poarta Crâmului, aşa le-au dat Tătarii un chiot cu mare năvală, cât păreà că vor trece preste Moscali.* ib. II 429/12. *Pedestrimea da năvală, cu chiote mari.* DIONISIE, ap. TDRG.;

d) Strigăt de vânătoare, de goană (cu care se alungă fiarele). *Toate a munţilor înalte vârvuri de iuţi chiote şi groase huele în clipă se covârşeà.* CANTEMIR, IST. 27/32. *O gonesc* [pisica] *cu, toţii, dând chiote şi strigări.* PANN, P. V. II 63. *Răsună codrul de 'mpuşcări, De chiote voioase.* ALECSANDRI, P. III 138. *Chiotele de vânătoare ale bătăiaşilor.* ODOBESCU, ap. DDRF. *Fiarele pe care le gonesc ţăranii, cu chiotele lor.* id. ib.;

e) Strigăt cu care se alungă cinevà, strigăte însoţite de vorbe de batjocură adresate unei persoane, huiduială. *Va perì pomeana lor, cu chiotŭ.* CORESI, EV. 363/36. *Se luară după dânsul, cu chiote şi cu uideo.* ISPIRESCU, L. 79. # *Astăzi îţi dă de pomană, şi mâine îţi dă chiot* (Braşov). *A da cuivà un chiot la deal şi unul la vale* = a nu-l răsplăti cu nimic pentru serviciile făcute (Smulţi, în Covurluiu). ZANNE, P. II 523.

f) Strigăt de durere, vaiet, ţipăt. Cf. LM. *Au... pierit, cu chiot mare.* CUV. D. BĂTR. II 229. *Erà plângere şi chiote multe.* MOXA, 378/21. *Vicleana amantă dete un chiot şi căzù jos leşinată.* FILIMON, ap. TDRG.

[Pronunţ. *chi-ot.* | Şi: **chihot,** (cu pronunţare dialectală) *cihót* s. a. (Zagra, l. Năsăud, com. CORBU). | Verbe: **chioti** (pronunţ. *chi-o-;* dialectal *cioti* ALEXICI, L. P. 36/16); (rar) **chiotà** vb. I; **chihoti** (cu pronunţare dialectală *cihoti*, Zagra, l. Năsăud, com. CORBU) vb. IVa intrans. = (subiectul e omul) a ţipà, a zbierà (LB.), a da s. a scoate chiote, a strigà, a face larmă (COSTINESCU), a chiui (GOROVEI, CR., ŢIPLEA, P. P.), a cântà să răsune (Zagra, l. Năsăud, com. CORBU); (subiectul e locul în care se aude chiotul omului) a răsunà. (Ad a) *Cel mai tânăr 'chioleà: Alelei, puicuţa mea! De m'aş mai vedeà acasă, 'Mire eu, şi tu mireasă!* COŞBUC, B. 127/8. *Unde câne nu latră, Om nu chioteşte.* MAT. FOLC. I 564. *Odată că-mi chiotirà, Aşa din gură-mi grăirà: D'alei capu' c'o să-ţi taiu.* ALEXICI, L. P. I 24/29. *Codrul negru clocoteà, De-un lung chiot chioteà, De-un greu tropot tropoteà.* ALECSANDRI, P. P. 209. *Zdrobità 'n praf, mureà arama Şi codrul chioteà, viteazul.* GOGA, P. 15; (ad b) *Nuntaşii... chiotă şi dau din pistoale, tot drumul.* DACIA LIT. 41. *Noi chiotim în cetate, sărmanii, şi trecem în chiot Ziua din urmă.* COŞBUC, Æ. 35/21. *N'aşteaptă multă vreme semn să plece Şi chiotă şi-i gata iar să meargă.* IOSIF, P. 16. *Şi tu bei şi chioteşti Şi de Badiu nu 'ngrijeşti.* MAT. FOLC. 73. *Unde fata-mare cosiţa nu împleteşte, Voinic nu chioteşte.* ib. I 595. *Plecà Mârza chiotind, Lui Dumnezeu mulţumind.* CĂTANĂ, B. 20. *Cine 'n joc n'a chiotì, Drăgucioara i-a murì.* BUD, P. P. 52; (ad c) *Chiotind groaznic, au dat năvală călărimea şi pedestrimea asupra Muscalilor.* DIONISIE ECLESIARHUL, 171/29, cf. 182/9. | (Cu abstractele) **chiotire** s. f., **chioteálă** s. f. **chiotít** s. a. DICŢ.]

— Derivat din onomatopeea **chiu,** cu suf. **-ot.** Cf. chiuì, chicot.

CHIOTÁ vb. I
CHIOTÍ vb. IVa } v. **chiot.**

CHIOTOÁRE s. f. v. **cheotoare.**

CHIOVEÁN s. m. *Charretier.* — (La început *chioveníi* trebue să fi fost cărăuşi care făceau drumul la Chiev; p. ext., învechit) Cărăuş, chirigiu cu car mare şi cu mai mulţi cai (COSTINESCU), cărăuş care cară cu chervanul (LM.); cel care are căruţă şi cai (Satul-lung, jud. Braşov, CALUL 73) mai mulţi şi face transporturi depărtate (Merii-Petchi, în Ilfov. CONV. LIT. a. 1910, 508); cf. prahoveán. [Pronunţ. *chi-o-.* | Adjectiv: **chiovenésc, -eáscă** = (despre car) de chiovean; (despre boi) frumos, mare (VÂRCOL, V.) *Umplù care chioveneşti Şi mai multe mocăneşti, Şi porni pe drum la moară.* TEODORESCU, P. P. 142b, cf. ŞEZ. XIII 121, 130, ION CR. II 7.]

— Derivat din numele propriu **Chiov** (= Chiev), cu suf. adj. **-ean.**

CHIOVENÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **chiovean.**

CHIP s. a. A. I. 1°. *Image, dessin, tableau.* 2°. *Portrait* 3°. *Photographie.* 4°. *Plan.* 5°. *Effigie.* 6°. *Statue.* II. 1°. *Aspect, forme, figure.* 2°. *Image, figure.* 3°. *Type.* 4°. *Stature, taille, aspect.* 5°. *Mine, figure, physionomie.* 6°. *Visage, face. Personne, personnage. Classe sociale.* 7°. *Modèle, exemple.* 8°. *Image, signe, symbole. Représentant, vicaire.* 9°. *Signe.* 10°. *Égard.* III. 1°. *Sorte, genre, façon, manière.* 2°. *Manière, façon, procédé.* 3°. *Moyen.* 4°. *Motif, prétexte.* 5°. (plur.) *Sortes de fromages.* B. 1°. *Voire, paraît-il, à ce qu'on dit.* 2°. *C'est-à-dire, vraiment.* 3°. *Plutôt.*

A. Substantiv. Cuvântul *chip* erà în limba veche, şi în parte şi acum în graiul popular, cu mult mai întrebuinţat decât în limba literară şi a claselor culte de astăzi, care l-au înlocuit prin neologisme cu sens mai precis.

I. (Cu sens concret).

1°. Înfăţişare a unei persoane sau a unui obiect prin desen, pictură ş. a.: tablou, icoană, desen, pictură, zugrăveală, ilustraţie, plânşă, litografie, cadră. *Vă zugrăvì chipuri de oameni.* PRAVILA MOLD. 137,2. *În cămara sa cea de taină să fie fost având chipurile lui Apolon, a lui H[risto]s, a lui Avram şi a lui Orfeos.* CANTEMIR, HR. 206/18. *2 chipuri roşii* (a. 1803). IORGA, S. D. XII 146. *Duceţi pe copiii voştri înaintea chipurilor sau a statuelor bărbaţilor celor mari.* MARCOVICI, D. 240

Casa e încărcată cu chipuri pe pereți. BARAC, T. 9. *Popa pe atunci făcù un chip de-asupra uşei, căruia el îi ziceà că-i dracu'.* ŞEZ. IV. *Carte cu chipuri* = cu ilustrații. *Istoria Românilor în chipuri şi icoane.* N. IORGA. | (Cf. ung. *írott-kép* = chip scris = pictat) **Chip scris** † = pictură, zugrăveală. *Desupra porței, sus, au fost o spată cruntă, în chip scris.* GEOGRAFIA ARDEALULUI (sec. XVII), ap. GCR. I 176/24.

2°. Portret. *Dându-i împăratul semn de domnie chipul său, ce-l purtà Dimitraşco-vodă la piept.* LET. ap. TDRG.

3°. (Pop.) Fotografie, poză. *Nu este bine să se lase a se luà chipul* = a se fotografià. GOROVEI, CR.

4°. † Plan (al unei clădiri, al unei cetăți). *Să-i arate chipulù de besearică, cum se face besearica.* DOSOFTEIU, V. S. 90. *Au trimis poroncă la Ducavodă, să-i trimiță chip şi starea cetății Camenița, să vază ce loc şi ce tărie ar aveà.* LET. II 219/2.

5°. Efigie (pe o monetă). PONTBRIANT. *Chipul şi scriptura ce pune pre dânşii* [= pe bani] *iaste mincinoasă.* PRAV. 276. *Prin deasa întrebuințare se tocesc monetele şi se pierde chipul şi pajura exprimate pe ele.* MAIORESCU, CR. I 31/6.

6°. († şi pop.) Statue. *Ce om vrea face vitejie,... făceà-i chipulù lui în ce chipù erà el... şi deaciia puneà chipulù acela în mijlocul cetății.* VARLAAM, C. 187. *Acolo s'a găsit un chip de aur.* I. IONESCU, M. 714. *Faurul pământului se apucă şi făcù chipul lui Greuceanu numai şi numai din fier.* ISPIRESCU, L. 220/18. | **Chip vărsat** † s. **turnat** † = statue (de bronz. DDRF); idol. *Toate chipurile cele vărsate (εἴδωλα χωνευτά) ale lor le veți piarde.* BIBLIA (1688) 122,1. **Chip cioplit** = idol. *Să nu faci ție chip cioplit.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. # **În chipuri** e numele unui joc de copii (descris la PĂCALĂ M. R. 205). | (Bot.) **Chipul mâței** = **tapoşnic.** PANȚU, PL.

11. (Mai puțin abstract; subîmpărțirile ce urmează sânt mai mult sau mai puțin arbitrare, unele din exemple putând fi trecute dintr'o subîmpărțire într'alta) Modul s. felul cum se înfățişază cineva sau ceva, efectul optic pe care îl produce cineva sau ceva:

1°. Înfățişare, aparență, aspect, exterior, ipostas, figură. *Chipù de trup de om spre el* (= pe sine) *luò.* CORESI, EV. 2/19. *Aveà chipù de om bun.* id. ib. 15/23. *Mergeà cu chipù bărbătesc* (= îmbrăcată bărbăteşte). DOSOFTEIU, V. S. 56,2. *Au poroncit împăratul să-i aducă pre Dabija vornicul, să-l vază în ce chip este.* LET. III 7/14. *Dumnezeul mieu... chipulù mieu luându-l, s'au îmbrăcat într'însul.* MINEIUL (1776) 201½. *Gândeam c'am iubit un înger din cer, sub chip femeiesc.* KONAKI, P. 221. *Nu vedeà 'n chip pocitura* (= nu căutà la înfățişarea ei), *Ci vezi ce-i vorbeşte gura.* PANN, H. 12/1. *Mi se înfățişà sufletul cel mai amăgitor.* MARCOVICI, C. 15/14. *Dascalul acesta luà în ochii miei un chip măreț, academic.* C. NEGRUZZI, I 6. *După chipul lui, poate crede cineva că este om onest.* PONTBRIANT. *Înălțmiu viteaz oştean..., Cu chip frumos de zeu.* ALECSANDRI, P. II 10. *Spânul de feliu nu samănă în partea lor, nici la chip, nici la bunătate.* CREANGĂ, P. 210/5. *Nici că se uità la dânsul, carele-i tot bătea capul, arătându-i-se sub deosebite chipuri.* ISPIRESCU, V. 15/25. *I-o plăcut chipul şi făptura omului acestuia.* ŞEZ. VII 144. *Când umblà Dumnezeu pe pământ, a venit în chipul unui cerşitor* (= deghizat ca un cerşetor). GOROVEI, CR. *Tătărimea purcedà Şi pe Gruie mi-l ducea La cel popă creştinesc, Sfânt cu chipul omenesc.* ALECSANDRI, P. P. 79/18. *Căzlariul din harem, Cel cu chipul de arap.* ib. 106. *O, voi, năluci pământeşti, Cu chipurile crăeşti, Pe la noi ce căutați?* TEODORESCU, P. P. 103. *Chipul omului e oglinda sufletului lui* (Suceava) = înfățişarea omului îl arată dacă e bun sau rău. ZANNE, P. II 68. # **În chip de** = având înfățişarea de, fiind schimbat, transformat, deghizat în... [Dimonul] *s'au făcut în chipù de oştean.* DOSOFTEIU, V. S. 29. *Pipăiiu în chip de unele* (= crezând, după înfățişare, că sânt unele), *şi sânt altele.* LET. I 302/23. *Au trecut la Țarigrad, în chip de negustori.* M. COSTIN, ap. DDRF. *Ea ar fi venit, în chip de pasăre, de a bătut acum la fereastră.* CREANGĂ, P. 232/22. | **După** (s. **pre**) **chipul şi (a)semănarea** s. **obrazul cuivà** s. (†) **tocma(i) şi spre chipul cuivà** = după imaginea, înfățişarea cuivà; întocmai ca (s. l e i t) cinevà (exemple şi subt a s e m ă n a r e II 1°). *Duhul svânt* [pe om] *îl face pre chipul şi pre obrazul lui.* VARLAAM, C. 203,1. *Fă piatra în chipul şi sămănarea mea.* DOSOFTEIU, V. S. 107,2. *Omul bat* (= beat) *de are greşi tocma şi spre chipulù Domnului-țărăi, tot să va certà.* PRAVILA MOLD. 145. *Întru tine... cu osârdie s'au mântuit cel după chipù.* MINEIUL (1776) 80½. *Şi-şi ia un suflet de noră, întocmai după chipul şi asemănarea celei de 'ntâi.* CREANGĂ, P. 7/11.

2°. Apariție, vedenie, arătare, spectru, imagine. *I s'au arătat chipulù svintei cruci.* DOSOFTEIU, V. S. 17. *De pe stâncă chipuri negre se cobo(a)r(ă).* ALEXANDRESCU, P. 13. *Văzù chipul cel luminat al Domnului, ce mergeà pe valurile mării.* EMINESCU, N. 16/27. *Şi chipul morții pare că'n orice colț îl vezi.* id. P. 210. *Vede chipul celui ce a dat foc* (glosat prin i m a g i n e a). GOROVEI, CR.

3°. (Prin apropiere etimologică de «tip») Tip, figură reprezentativă, caracter. *Un împărat... se mirà De osebitele chipuri între oameni, ce erà.* PANN, H. 71/9. *Neugoe Basarab... luă... pe aceà Despina..., care e unul din cele mai curate chipuri de Doamne române.* IORGA, IST. R. I 78.

4°. Făptură, ființă; statură, talie, boiu. *Rahilù erà frumoasă la chipù şi ghizdavă la față.* BIBLIA (1688) 21. *Neamul a fi dihanie, chipul pasăre.* CANTEMIR, IST. 48/17. *Sufletu-mi se pierde după chipul tău frumos.* EMINESCU, P. 7. *Ce-ți pasă ție, chip de lut, Dac'oiu fi eu sau altul?* id. ib. 282. *El nu mai văzuse până atunci alt chip de muiere, decât p'al mă-sii.* ISPIRESCU, L. 124/35 *Puiculiță, chip frumos, Eu te-aş luà bucuros.* ALECSANDRI, P. P. 17/11. *Trei copile tot de-un stat, Tot de-un chip asemănat.* ib. 177/5. # (L o c. a d j.) **De chip** † = chipeş, bine făcut, arătos, impunător, distins. *O fămeie de chip, însă săracă de îmbrăcăminte.* BARAC, ap. TDRG.

5°. Expresie a feței, înfățişare, mină, fizionomie, aer, mutră, față (II 1°). *Chipulù obrazului lui.* CORESI, EV. 170/22. *Chipul feței lui.* id. ib. 531/24. *Erà cam mărunțel la stat, dar cinstes şi cuvios la chip.* LET. II 176/31. *Mă rog d-tale, nu te 'ndură, fii cum te-arată chipul.* ALECSANDRI, T. 382. *Se spovădueşte un tânăr cu chipul iştet.* I. NEGRUZZI, I 19. *Se puse la poartă, cu chip umilit şi smerit.* ISPIRESCU, L. 308/23. || **Cel cu bun chip** † = cel cinstit. MARDARIE, L. P. 110. *Într'aceaia vreame venì Iosif din Arimathei, cu bun chipù (εὐσχήμων) sveatnic.* BIBLIA (1688) 141,1. || † (La plural) Schime, convulsiuni, strâmbături. *Şarpele de dureare... se colăcì, de făcù chipuri groznice.* VARLAAM, C. II 59.

6°. (Concretizat) Față, obraz, figură. Cf. MARDARIE, L. 1210, 2237, 3590. *Au stătut de față Domnul, necunoscut la chipù.* MINEIUL (1776) 107½. *Întristarea şi spaima posomorăsc chipurile.* MARCOVICI, C. 112. *Pe chipul acestui om, poți cetì cruzimea.* LM. *La chip (față) samănă cu mine.* PAMFILE, J. II. # **În chip** † loc. adv. = pe față, fățiş, deschiş (?). *Gură cu gură voiu grăi lui în chip (ἐν εἴδει), şi nu prin pilde.* BIBLIA (1688) 102,2. || (Ca şi ung. *kép* şi al nostru «față» şi «obraz», se găseşte, în limba mai veche şi în poezia pop., şi

cu sensul de) Persoană, ființă (GIUGLEA-VĂLSAN, 89), spec. personagiu înalt, față (I 4⁰), obraz. *Un tată sau feciorii lui, un frate sau muiarea sau alte chipuri aseamenea acestora.* PRAV. 182. *Să se cunoască pre cuvinte ce va fi suduit sau ce feal de chip* (Mold. obraz) *va fi fost.* ib. 967, cf. 595, 934. *Alte chipuri și capete au avut Italia, mai vestite și mai vechi decât acel Fleac.* LET. I 11/9. *Socotind că, fiind chip duhovnicesc, nu o va vădi aceă scatulcă.* ib. II 93/9. *D'alei, taică, Mizil-craiu, Da nu știu, ți s'a urît, Tot trii suflete-arănind Și trii chipuri îmbrăcând.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 89. ‖ (Complinit printr'un genitiv sau adjectiv) Clasă socială, cin, condiție, teapă, tagmă, stare. *Așa s'au înțeles din multe chipuri de oameni aleși, precum de toată oastea moschicească mai multă n'au fost de 90.000, cu buni cu răi.* ib. II 117/36. *Care ori chipurilor boierilor, ori Curții va face silă..., să i se facă certare de cap.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Cela ce va hiclenì cinul și chipul* (Mold. obrazul) *călugăresc, ce se zice: va lepădà călugăria...* PRAV. 1131. *Vorbind Gavriil... fiind și chip mirenesc, nu trebue a fi stăpân sau mai mare sfintei biserici.* DOC. (a. 1713) ap. TDRG. # **Singur** (s. **însuși**) **cu chipul său** † = însuși, în persoană. *Câțiva Domni, din Țara leșească, singuri cu chipurile sale, cu curțile lor au fost.* LET. I 284/31. *Că și împărăția sa, însuși cu chipul său nu s'au cruțat.* ib. II 69/12. **Despre chipul lui** † = cât despre el, cât îl privește pe el, despre (s. din) partea lui. *Poate stăpânul robului despre chipul lui să facă pâră la giudeț.* PRAV. MOLD. 130.

7⁰. (Vechiu și pop.) Model, exemplu, pildă, prototip. Cf. MARDARIE, L. 2821. *Puse-i chipu celora ce vor vrea se necurățească.* COD. VOR. 170/2 (: le făcù pildă celora ce viețuesc fără de leage. N. TESTAMENT 1648; pildă puind celora ce vor să facă necurăție. BIBLIA 1688). *Chipŭ deade noao de smerenie.* CORESI, EV. 379/6. *Chipŭ... eră acelora, ce le se tâmplă...* id. ib. 375/3, cf. 106/21, 284/17. *Când veți vedià, frați, mortul, chip să luom acesta, ceasul de apoi.* MOLITV. MARȚIAN, 24v⁰/11. [Sfânta cruce este] *tuturor svinților chipŭ bun.* VARLAAM, C. 57₂. *Din liubov purceade mila, cum avem chipŭ pre Domnul H[risto]s.* id. ib. 315. *Cu aceastea cu toate, dă* [Isus] *chip de fapte bune ție.* id. ib. 371. [Hristos s'a obrezuit] *ca să ne dea... chipŭ spre ascultare.* id. ib. II 43. *Luând chipŭ de 'nvățătură de pre dânșii.* DOSOFTEIU, V. S. pr. 5. *Am pre Isaia chipŭ.* ib. id. 40. *Plinești chipulŭ părintesc cel împărătesc.* BIBLIA (1688) 7 pr./43. *Ca la un... chipŭ al vieții ceii dreapte,... toți la tine venind.* MINEIUL (1776) 173¹/2. *Îndreptătoriu credinței și chip blândeațelor, învățătoriu înfrânării te-au arătat pre tine turmei tale.* CALENDARIU (1814) 12/23. *Eră el chip de un adevărat părinte duhovnicesc.* ȘEZ. VI 133.

8⁰. † Imagine, reprezentare, simbol, înțeles, sens. *Kip* = imago. ANON. CAR. *Și ca chipŭ și scriptură să fie noao botejunea.* CORESI, EV. 512/6. *Că acesta amù porumbiel, chipŭ eră celui porumb ce...* id. ib. 510/32. *Chipulŭ veaculuì acestuia.* id. ib. 73/11. *Acoperià chipulŭ cuvintelor.* id. ib. 159/25, cf. 426/22, 507/12. *Chipul zlaculuì* (= ierbii) *eu sântu.* MOLITV. MARȚIAN 2v/10. *Sufletul omului se chiamă chip lui D[u]m[ne]dzău celui nevădzut.* VARLAAM, C. II 57. *Că Sâmbăta are chip* [= simbolizează, închipuește, reprezintă] *facerea lumii, iară Dumineca învierea.* PRAVILA DE LA GOVORA (1640), ap. TDRG. *Cunoaște-te, frate, pre tine, că ești chip al lui Dumnezeu.* ANTIM, ap. TDRG. ‖ † (Concretizat; tot așà la Săcuì: *a biró képe* = locțiitorul primarului) Reprezentant, locțiitor, supleant, substitut, vicar, namesnic. *Smeritul Ivan, arhiepis[co]pul și chipul vlădicăi lui Ghenadie de Belgrad* (a. 1628), ap. IORGA, D. B. 43. *Au fost socotitoriu în casa lui Irod împărat și chipŭ împărăției lui.* VARLAAM, C. 146₁₂, cf. II 34. # (Învechit) **În chip de...** loc. adv. = ca, în semn de... *Au și trimis pre fiiul său... la Țarigrad..., în chip de zălog.* LET. II 39/21. *Când soseșle solul la gazda lui, la Curtea domnească, se face slobozire de toate tunurile, în chip de «Bine ai venit!».* ib. III 322/35. *Îl strigă croitorul, în chip de batjocură, zicându-i...* MINEIUL (1776) 120²/1. *Amândoi, căzând în genunchi, au aruncat acealea pe foc în chip de jertvă.* BELDIMAN, P. II 69.

9⁰. (Pop.) Semn (făcut cu figura, printr'o mișcare a capului, a ochilor, prin schimbarea expresiei feței, spre a atrage atenția cuivà la cevà). *Mâța-i face* [împăratului] *chip.* SEVASTOS, C. 123. *Spiridon le făcù chip să steie.* PAMFILE, S. T. 191. *Chip gealâpului făceà Și-i dete capu-alăturea.* MAT. FOLC. 64. *Lasă că văz eu, nu-mi mai face chipuri!* (Brașov). Com. C. LACEA.

10⁰. (Învechit) Punct de vedere, privință. *Oamenii cu duhul nelucrat sânt, în multe chipuri, prunci.* MARCOVICI, D. 381. *Desvoltarea oaselor, privită subt un chip general, prezentează trei perioade.* KRETZULESCU, A. 12/15.

III. 1⁰. (Felul de a se înfățișà devine, prin generalizare) Fel, mod, gen, soiu. *Când întru năpăști în tot chipulu cădeți.* COD. VOR. 109/12 (: în multe fealuri de ispite. N. TEST. 1648; la multe fealiuri de ispite. BIBLIA 1688). *Mai înainte de marea și de pământ și cât acopere ceriul, un chipŭ eră a firii în toată lumea, cărui chipŭ i-au zis haos.* LET. I 41/10. *După chipurile celora ce vor greși, ce feal vor fi, va cunoaște giudețul.* PRAV. 983. *Îndoit răbdà dureare stricatul, într'un chipŭ pre trup, într'alt chipŭ pre suflet.* VARLAAM, C. 365₂. *Vrând Dumnedzău să arate... cu chipurile* (= cu modul, cu manifestările) *ce știe sfinția sa... dzua învierii.* DOSOFTEIU, V. S. 27,₂. [Dragostea] *în trei chipuri să împarte.* BIBLIA (1688) 6 pr./29. *Într'acestași chipŭ au fost și iaste.* ib. 7 pr./23. *Apucasă... ca un chip de obiceiu* (a. 1764) URICARIUL, I 291/24. *Crudul chip prin care locuitorilor li s'au fost refuzat petiția lor...* ib. X 2 11. *A prăși cu chipul cel mai rèpede și cel mai ieftin.* I. IONESCU, C. 97/4. *Exercițiile vânătorești au darul de a desvoltà într'un chip cu totul excepțional imaginațiunea omenească.* ODOBESCU, III 47/23. *Arătându-le lămurit chipul de exploatare și legăturile cu locuitorii...* POPOVICI-KIRILEANU, B. 11. (Pleonastic, cf. fel III). *Toate părțile lumei sânt lănțuite într'astfel de chip, că e peste putință de a cunoaște una fără celelalte.* BĂLCESCU. M, V. 5/5. **Chip de graiu** † = expresie. *Cu mult mai lesne eră din limba latinească cea de obște să se bage cuvinte și chipuri de graiu în vorba latinească cea corectă.* P. MAIOR, IST. 235/4.

Loc. adv. și adj. **Fel și chip** s. **feluri și chipuri** s. **în toate felurile și chipurile** (RĂDULESCU-CODIN, Î) s. (învechit) **în feluri de chipuri** s. **multe feluri de chipuri** = în tot felul, în toate modalitățile posibile, tot felul de..., fel de fel de..., variat. *Unii și din cei ce au domnit mai nainte de noi, metahirisind multe feluri de chipuri, au vrut să le îndrepteze.* RĂȘCANU, L. 4/9. *A doua noapte iarăși au venit peștitoriul și au început a stăruì feliu și chip, tot cu binele, ca să i-o deie numai decât.* SBIERA, P. 50/6. *Fata rămâne acasă ca pe spini, bătându-și mintea cu fel și chipuri, ca omul în așteptare.* SEVASTOS, N. 49/30. *Ea ne va da mâncare feliuri și chipuri, dar noi să nu mâncăm.* CĂTANĂ, P. I 18. (Alte exemple subt fel III, unde se explică și geneza locuțiunei). ‖ (La CANTEMIR) **În divuri, în chipuri** † = în toate felurile, fel și chip, tot felul de... *Vidra cu ale sale în divuri în chipuri amestecături.* IST. 173. [Hameleonul] *fața în divuri în chipuri mutând.* ib. 309. **În toate chipurile** s. **în tot chipul** = în

toate felurile. *Flori înfrâmseţate în toate chipurile.* CUV. D. BĂTR. II 461. *Mă voiu duce la Hamburg, mă voi batjocurì în tot chipul.* DRĂGHICI, R. 15/11. **Un chip de...** = un fel de, ceva ce are înfăţişare de..., (înaintea unei noţiuni de timp) cam ca, aşâ ca. *Au văzut într'un loc un chip de şanţ ca un cerc săpat în pământ.* DRĂGHICI, R. 158. *Ceasornicul îi un chip* (= specimen) *de drac.* GOROVEI, CR. *Dintr'o picătură, Dintr'o stropitură, Faptu-ni-s'au, fapt, Ca un chip de lac.* TEODORESCU, P. P. 58b. *După un chip de* [*o*] *jumătate* [*de*] *ceas, în sfârşit îşi dete duhul în mânile călăilor săi.* C. NEGRUZZI, I 165. | (Cf. ung. *más kép*, idem) **(În s. într') alt chip** = altfel, altcum, în alt mod; de altcum. *Sfătuitu-s'a cu un prietin, să se facă catolic, că într'alt chip nu va putè scăpà de moarte.* LET. II 214/30, *Doară visaţi, aş mai crede! Alt chip, minciună se vede.* BARAC, A, 75. *Pre tot ceasul să se roage lui Dumnezeu...; iară într'alt chipŭ însuşi datoriu iaste a postì Miercurea şi Vinerea.* PRAVILA DE GOVORA (1640) ap. GCR. I 88/21. | (Cf. ung. *milyenkép*, cu acelaşi sens) **În** (s. **cu**) **ce chip** = cum, în ce fel, în ce mod. *Aşa va fi în ce chipu zisă-mi fu.* COD. VOR. 90/2 (: aşa va fi cum mi-au grăit mie. N. TESTAMENT 1648; aşa va fi *în ce chip* mi-au grăit mie. BIBLIA 1688). *În ce chip deşiră* [= doreşte, aspiră] *cerbul la izvoarele apelor, aşa jeluieşte sufletul mieu cătră tire, Zeu* (= Dumnezeule)! PSALT. 80/3. *Şi învaţă în ce chipŭ se cade a face... rugă.* CORESI, EV. 58/8. *L-au sfătuit... în ce chip se cuvine şi să vieţuiască, şi să împărăţească.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/3. (Pleonastic) *Cum şi în ce chip iesă preacurvia unuia.* PRAV. 560. *Au întrebat cu ce chip calcă poama.* DRĂGHICI, R. 28/22. *Cu ce chip am puteà noi, oare, tată, (ca) să trimitem aceste scrisori?* id. ib. 95/7. | (Cf. ung. *ilyképben*, cu acelaşi sens) **În** (s. **cu**) **chipul acesta** s. **într'acest chip** = în felul acesta, astfel. *Îi despoià* [pe boieri] *de averi... lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni şi corumpe pre norod.* C. NEGRUZZI, I 143. *Tatăl a urmat istorisirea într'acest chip.* DRĂGHICI, R. 19/4. | (Cf. ung. *egyképpen*, cu acelaşi sens) **Într'un chip** (cf. întruchipà) = de o potrivă, fără deosebire, la fel, în acelaşi fel, egal. (Soarele) *lumineadză preste tot într'un chip, aşa şi împărăţia aceà de sus preste tot într'un chipŭ va luminà.* VARLAAM, C. 233a. *Iară de se vor aflà c'au făcut vreuna de acestea, să se cearte toţi într'un chip.* PRAV. 128. *Svеatnicul nu să va certà într'un chipŭ cu vinovatul.* PRAVILA MOLD. 170a. *De 'nceputul lui Despot nu spun amândoi într'un chip.* LET. I 180/1. *Şi aşa mergeà* [lăcustele] *pre de-asupra pământului ca de doi coţi până în trei sulițe în sus, tot într'o desime şi într'un chip.* ib. I 324/6. *Carile sânt tot într'un chip cătră al... treilea, tot într'un chip sânt între sine.* CANTEMIR, IST. 39. (Neobicinuit) **În tot chipul** † = la fel, în acelaşi fel, de-o potrivă. *Aceste fapte... făcură pe Shazinan a judecà în tot chipul pentru toate muierile.* GORJAN, H. I 5/24. **(În) multe chipuri** = (în) multe feluri, divers, felurit, fel de fel. *Multe chipuri de boale.* CORESI, EV. 58/8. *Neamure de îngeri în multe chipure.* CAZANIA (1642) ap. GCR. I 54. **Cu chip de a** s. **ca** s. **încât** = astfel încât, cu intenţia să..., aşà ca... *Să aibă voie lăcuitorii ţerii a înnoì... zisa schelă, însă cu chip de a nu păgubì prc preînalta mea împărăţie.* TES. II 309. *Împărăţeşte cu chip încât împărăţia ta să poată fi vecinică.* MARCOVICI, C. 137, cf. II 155. *Au purces în cale plin de bărbăţie, cu chip însă ca să nu se prea depărteze de ţărmurile mării.* DRĂGHICI, R. 154/28. **În** (s. **pre**) **chipul** (urmat de genitiv) s. **în(tr'un) chip de** †= în felul, în calitate de, ca, la fel cu, ţinând locul de, ca şi când ar fi..., subt pretext de... *În chipulŭ miţeilor... se plângeà.* CORESI, EV. 399/11. *Pre chipulŭ năravului lor.* id. ib. 501/10. *Şi acei doi bărbaţi, Moysi şi Ilie, stând cu Domnul, şi grăiià în chip de robi.* id. ib. 533/23. cf. 308/21. 275/3. *Ni să cade să ne aducem amente de aceastea, în chipulŭ a neşte robi.* VARLAAM, C. 321a. *Să vor certà amândoi într'un chip de preacurvari.* PRAV. 533. *Lui nu i-ar fi fost gândul să-l suduiască, ce să dzice, în chip de glumă, să să cearte ca un suduitoriu.* ib. 880. *Slobozi de vecinătate, în chipul oştenilor cu hrană slobodă pre Nipru.* LET. I 287/1. *Să fie îndemnat Dragoş...; şi au venit peste munţi, în chip de vânătoare.* ib. I 90/27. *Ieşise o samă de oşteni... Peste Jiia, în chip de hartă* (= spre a se hărţui). AMIRAS, ap. TDRG. *Erà un turn înalt, în chip de clopotniţă.* LET. II 309/23. *Găsitu-s'au şi un copil de creştin muncit de bezaconicii Jidovi, în chipul muncilor Domnului Iisus.* ib. II 400/21. *Şi-l au în chip de sfinţenie acel sânge.* AMIRAS, ap. TDRG. *Un sclip, în chipul podului.* CANTEMIR, IST. 127. *Hlujanul erà aţos, în chipul inului de la noi.* DRĂGHICI, R. 52/8. *Au găsit... nişte pictre... din care au ales una... în chipul unui topor.* id. ib. 53/21. *Cercà..., doar ar găsì vreun copaciu, care..: să-i slujască în chip de caic.* id. ib. 143/9. [Un stejar] *cioplit în chip de ghioagă.* ALECSANDRI, P. III 368. *Erà o grămadă de buluci bătrâni puşi unii peste alţii în chip de păreţi.* SLAVICI, ap. DDRF. *Şi în chip de mort lăsatu-l-au.* ŞEZ. V 146/32. *Şi ţe-ai dat în chip de slugă, Să ne scoţi pre noi din muncă.* H. II 35. *Ung toţi prunii cu zamă de măcinici în chipul crucii.* H. II 39. **Ca în chip de** † = ca un fel de, subt titlul de, subt numele de; (pleonastic şi cu sensul lui) în chip de; ca... *Ca în chip de durmitare să se chinuiască.* CORESI, EV. 375/36. *De-i va luà vreun lucru ca 'n chip zălog.* PRAVILA MOLD. 30a. *I'ăzum besearică mare... şi în mijlocul ei ca 'n chip de jărtvenic.* DOSOFTEIU, V. S. 80. *Trimise Brâncovanul... la Constantin... ca în chip de sol, pe...* LET. II 302/4. *Că intrase ca în chip de juc în tabăra noastră unii de dânşii.* AMIRAS, ap. TDRG. (Rar) **Chip de** = ca un fel de. *Că chip de slugă iaste cine o face vistiiar.* CORESI, EV. 420/23. *Ea mi-şi făceà Mică chilioară, Pe mal de apşoară, Chip de mănăstire Şi de pomenire.* TEODORESCU, P. P. 35. **După chip ca şi** † = în acelaşi fel ca şi. *După chip ca şi aceia.* CORESI, EV. 390/1. **Spre chipul** (urmat de genitiv) † = ca la, ca pentru... *S'au făcut a se apropià spre oastea sfezească, tocmindu-şi oastea spre chipul războiului.* LET. II 65/14. **Cu chipul** (urmat de genitiv) = la fel cu..., având înfăţişarea..., ca... *Cu chipul ciumii erà boala.* LET. I 354/23.

2°. Fel, mod, modalitate, posibilitate, rost (cf. cale, mijloc); condiţie, caz. *Toate aceaste chipuri ce scriu, pentru paguba dzeastrelor să înţeleage să fie.* PRAV. 547. *Chipurile cu care stăpânim moşiele din cordunul nemţesc* (a. 1815). URICARIUL, I 242/29. *Poate .. trage apă la fabrică, de unde va aflà chip mai îndemânatic* (a. 1815), ib. I 227/28. *Mântuitorul ne arată... chipul cu care ne putem mântuì.* BĂLCESCU, M. V. 2/14. *Să-i facă vr'un chip să-l ia pe lângă dânsul.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.

Loc. adv şi adj. **A aflà chip (şi cale)** = a găsì mijlocul de a... (cf. aflà p. 61a). *Aflase chip a se deslegà pe nesimţite dintr'un lanţ.* C. NEGRUZZI, I 24. *Cât s'au gândit ei încolo şi'ncoace, tot n'au aflat chip şi cale.* SBIERA, P. 44/4. (Mold.) **A face toate chipurile** = a face tot ce e cu putinţă, tot posibilul. *D[om]nu' politmaistru mă încredinţază, că va face toate chipurile ca să-mi găsească odoru'.* ALECSANDRI, T. 73. *Nu putem trăì în casa aceasta, de n'om face toate chipurile să scăpăm de hârca de babă.* CREANGĂ, P. 12/31, cf.

A. 159/1. | **Cu orice chip** s. **cu** (s. **în**) **tot chipul**=cu orice preţ, întrebuinţând toate mijloacele posibile, cu tot dinadinsul, în ruptul capului, cu orice condiţie, pe toate căile. *Căută în tot chipul (ca) să poată găsì o mijlocire, ca să facă un lucru, care să nu fi mai fost altădată.* LET. III 263/5. *Petrece cu papagalul său, pe care se sileşte cu tot chipul (ca) să-l înveţe a vorbì.* DRĂGHICI, R. 149. *Spânul vrea să-ţi răpuie capul, cu orice chip.* id. ib 213/22, cf. 116/14. (Cf. ung. *semmi kép*, idem) **În nici un chip** s. **nici într'un chip,** † **nece cu un chip** s. **cu nici un chip** = în nici un caz, cu nici un cuvânt, nici de cum, de fel, odată cu capul. *Să nu-ţi iai nice într'un chip* (tipărit greşit *chimŭ*) *pre alt mire.* DOSOFTEIU, V. S. 163. *Să veniţi numai decât la mine în gazdă... N'oiu suferì nici într'un chip să trageţi aiurea.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Nece cu un chipŭ nu poţi treace.* EVANGHELIE CU TÂLC (1619) ap. GCR. I 54/29. *Cea mai mică nu voià, cu nici un chip, să se mărite.* ISPIRESCU, L. 89/11. **Nu e chip** = nu se poate, nu e posibil, e imposibil (s. peste putinţă) să..., nu e nici un mijloc. *Când au avut* [Avram] *318 (de) slujitori la casa sa, nu e chipŭ să hie fost sărac.* VARLAAM, C. 279. *Bărbatul fiind sărac, chip nu va fi de unde să iasă toată zestrea.* PRAVILA (1814) 120. *Nu-i chip de a o scoate la capăt cu omul acesta.* C. NEGRUZZI, I 93. *Domnia-i fu atât de scurtă, încât nu e chip a ne pronunţà asupra capacităţii... acestui mare ostaş.* HASDEU, ap. TDRG. *De el nu-i nici un chip să scape* [fata]. COŞBUC, B. 65. *Bucatele le-au făcut afumate, arse şi sleite, de nu mai eră chip să le poată luă cineva în gură.* CREANGĂ, P. 292/18. *Văzând eu că nu-i chip de stat împotriva părinţilor, începuiu a mă gândì la pornire.* id. A. 120/17. *Multe sărindare mai dăduse el... pe la popi..., ca să-i poată izgonì dracii de la casă, şi nici că fusese chip.* id. P. 305/16 *Cine ştie că avem a zăbovì, căci altfel nu e chip!* ISPIRESCU, L. 30/4. *Nu mai e chip, mămucă!* NĂDEJDE, ap. TDRG. (La CREANGĂ) **Nu e de chip,** cu acelaşi înţeles. *Nu e de chip s'o scoţi la capăt cu buclucaşul acesta!* P. 254/14. *La cada cu dubulă, cumătre lup; că nu-i de chip!* id. ib. 29/13. **A nu avea chip (să...)** = a nu avea posibilitatea, a nu-i fi posibil. *Azi n'ai chip, în toată voia, în privirea-i să te pierzi.* EMINESCU, P. 255. *Hyperion... Nu cere semne şi minuni Care n'au chip* (= imposibile de realizat) *şi nume.* id. ib. 278. *Corciogarii,... ne mai având chip de trauiu numai din minciuni,... s'ar apucà de muncă.* CREANGĂ, A. 150/11. *N'avea chip, bietul tată, să spuie o vorbă unei sluţi.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *N'am niciun chip* (= mod, putinţă) *să-ţi dau banii.* PAMFILE, J. II. *De-ar ploua ploaie cu foc,* [Cătana] *N'are chip de stat în loc.* ŞEZ. I 76/30. **A nu avea nici un chip** = a nu puteà face nimic, a nu mai avea încotro. *Vezi şi tu, că n'avem nici un chip.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.

3°. (Mold., Bucov., Transilv. de nord) Încercare, mijloc, cale (5°). Cf. COSTINESCU. *Lupul cu chipuri filosofeşti şi ceremonii politicoşti înainte adulmecând, purcease.* CANTEMIR, IST. 71/30. *Scriind ferman la Ali-Paşa... ca să puie tot chipul de silinţă să scoată pe Leşi.* LET. III 222/32. *Va mijlocì cu chipuri de meşteşug, ca să se cunune ţiganu' sau ţiganca lui* (a. 1785). URICARIUL, I 326/19. *Au legiuit, puind aşezământuri obşteşti şi temeinice împotriva celor ce s'ar urmà cu chipuri amăgitoare şi vicleane.* PRAVILA (1814), XIX. *Tânărul să cuvine a fi agiutorat, mai întâiu de către duhovnicească dicasterie, prin chipuri sfătuitoare.* CODICA ŢIV. 1226. *Acest chip au aflat Robinson ca să nu uite cursul anului.* DRĂGHICI, R. 56/30. *Să cercăm a arătà chipurile prin care vom puteà scăpà holdele de atâte primejdii.* I. IONESCU, C. 124. *Fără chip de bani* (= fără a umblà cu bani), *nu mai încercaţi nimic.* GHICA, A. 534. *M'ai silit să jur că n'oiu face nici un chip de a află cine eşti.* ALECSANDRI, T. 311. *De ce oamenii, care au aflat chipuri de a se desbărà de muşce şi de ţinţari, nu caută vr'un mijloc de a stârpì şi creditorii de pe faţa pământului?* id. ap. TDRG. *Domnul Lehăescu zice că prin chipurile sale o să facă visteria să se 'ndoape cu parale.* I. NEGRUZZI, I 157. # **A căutà (cu) chip(uri)** = a căutà (toate) mijloacele să... *Ikanok... câtà chip, prin depărtare, să scape.* KONAKI, P. 83. *Chip cătam cu viclenie, Să te fac să 'ntrebi.* COŞBUC, B. 12/19. *Vom căutà cu chipuri* (= cu toate mijloacele) *părinteasca milostivire* (a. 1813). URICARIUL, I 193/26. **Chipuri şi mijloace** = tot felul de mijloace. *Cercară chipuri şi mijloace ca să-l scoată din reţelele periculoşilor...* SBIERA, F. 61.

4°. † Motiv (PONTBRIANT), cuvânt, pretext, cale (7) *Aflând chip de pricină ca aceasta.* AMIRAS, ap. DDRF. *Chipuri de pricinuire puneà păgânii asupra ţărei, ca să o robească.* LET. III 188/13. # **Cu** (s. rar **în**) **chip (ca) să** = (pentru) ca, cu gândul ca, având intenţia. *Au trimis pe Siana-paşa..., în chip ca să se împreune cu Mateiu.* MAG. IST. I 298/8. *A pune vinul... pe numele bisericei, cu chip ca să-i scutească* (a. 1748). URICARIUL, V. 429/4. *Au însemnat locul, cu chip ca, când ar fi mai având trebuinţă să meargă să ieie.* DRĂGHICI, R. 67/13. *Împregiurul locuinţii sale să răsădească pădure deasă şi neregulată, cu chip ca să nu se cunoască cetatea.* id. ib. 164/19. *Văzând nişte lişiţe pe apă, zvârrr! cu toporul într'însele, cu chip să ucidă vreuna.* CREANGĂ, P. 46/20. *Prefăcuse... pe... Făt-frumos în purcelul cel ogârjit,... cu chip să-l poată face mai pe urmă* (ca) *să ieie vre-o fată de ale ei.* id. ib. 101. **Cu chip că** = subt cuvânt, subt pretext că... *Cu chip că eşti hazliu, îmi spui o mulţime de... grosolănii.* VLAHUŢĂ, D. 110. *Ies din casă, cu chip că mă duc la scăldat.* CREANGĂ, A. 48/18.

5°. (Concretizat; la plur.) Feluri (de brânză). DDRF.

IV. † (La CORESI întâlnim cuvântul întrebuinţat şi în înţelesuri neobicinuite, în construcţiile) **Cu chip** loc. adj. =de seamă, inteligent (?). *Nu zise că Samareanii cu Jidovii nu se meastecă, ce Jidovii de Samareani nu se apropie; după aceaia arătă-se muiarea că înţeleaptă eră şi cu chipŭ, şi de ştirea leagiei aveà.* EV. 158/18. **În chipul cuivà**=pe seama cuivà (?). [Dracii] *cerşură în chipulŭ lor turma de porci, iară Hristos văzù hitlenşugul lor.* ib. 377/21.

B. Cu funcţiune adverbială. (Se întrebuinţează, adesea articulat şi mai ales la plural, ca o exclamare parentetică, spre a arătà că avem a face cu o aparenţă înşelătoare, cu un fel de a vorbì, căci vorbitorul se îndoeşte de adevărul celor spuse şi lasă să se înţeleagă că vorbeşte în ironie, că dă o explicare în care el însuşi nu crede) Făcându-se că..., vrând să-şi dea înfăţişarea (s. să te facă să crezi) că...

1°. Vorba vine, vorbă să fie, ca să zic aşa, aşà zicând, adecă (2°). *Dete parale acela, chip, a-i plătì.* PANN, P. V. I 63. *Chipurile, vine să mă vază, dar nu-i place să stea mult cu mine.* Cf. LM. *De odată, chip, se mai stăpâneà soacra.* DDRF. *Chip, zice că mă iubeşte.* id. *A venit, chip, să-mi spuie.* id. *Aveam şi eu, chipurile, un ibovnic în sat.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Preutul... să pregăteà să meargă, tot codindu-se, chip, îşi căută cârja pe care o lăsase în ungheriu la uşă.* NĂDEJDE, ib *A fost ieri slugă şi astăzi e, chipuri* (*chip, chipurlea*), *boier.* PAMFILE, J. II.

2°. Adecă, anume (POLIZU), la dreptul vorbind, nu-i vorbă, după părerea lumei. *Bărbaţii şi fămeile plăviţi... sânt... cei mai iubeţi şi, chip, lesne strămutători de fel.* PISCUPESCU, O. 141/4. *Ba, chip,*

aveam un subiect. CARAGIALE, S. N. 102. *Şi dacă erau trecuţi de 30 [de] ani şi necăsătoriţi, le ziceà burlaci; chip, aia erau mai de cevà.* PITIŞ, CONV. LIT. XXIV 916. *Îi iertă împăratul de vr'o osândă, chipul; dară intră la mai mare grijă.* ISPIRESCU, L. 375/18. # **Chip că** = în semn de...; în credinţă că, fiind sigur că. *Îi făcù semn cu mâna, sărmanul flăcău, chip, că o vede.* JARNIK, ap. TDRG. *Alţii, dimpotrivă, le lasă* [râmelor] *tocmai partea ruptă afară, chip că peştele, simţind carnea sângerândă, îmbucă fără să mai facă nazuri.* F. R. ATILA, P. 59.

3°. Ba chiar, sau mai bine zis. *Şi din fugă vă coseşte Şi vă taie, chip, snopeşte.* ALECSANDRI, P. P. 81/13. *Dar nu-i poartă ciobăneşte, Ci mi-i poartă, chip, domneşte, Cu caftane de pambriu, Cu cizme de irmiziu, Cu obiele de bumbac.* TEODORESCU, P. P. 474.

[Plur. *chipuri*, (ad B. I) şi: **chipur(i)le(a)** adv. | Diminutive: **chipuşór, chipuléţ** s. a. DICŢ. | Adjectiv: **chipós, -oásă** = (om) bine făcut, arătos, înfăţişător, cu înfăţişare măreaţă, cât un munte (ZANNE, P. IV 219), chipeş. *Dup' aceasta, sosì 'ndată alt voinic foarte chipos, Decât toţi cei ce veniră cu mult erà mai frumos.* PANN, E. II 19/3. *Baba nu ştiă ce să facă, de bucurie că are un băiet aşa de chipos, de hazliu, de gras şi învălit ca un pepene.* CREANGĂ, P. 76/12. [Vâlcan] *om de treabă şi chipos.* TEODORESCU, P. P. 550b. *Ca dânsa n'a găsit Mai chipoasă, Mai frumoasă, Mai cu chip de puic' aleasă.* ib. 636. *Altă mănăstire Să nu fie 'n lume, Mândră şi frumoasă, Naltă şi chipoasă.* PAMFILE, C. Ţ. 20. *La faţă chipos, La trup bubos* (= Strugurele). ŞEZ. VII 123. | Alt derivat, (ad B 1°) **chipuiálă** s. f. *Chipuială*, adecă: am bani, dar nu-s ia mine. PAMFILE, C.]

— Din ung. **kép** (dial. *kip*), idem. (Cuvântul a pătruns cu formă şi sensuri analoage şi la Sârbi, cf. BERNEKER, SL. WB. I 504). C. chipeş, închipuì, în(tru)chipà, închipu(r)luì.

CHIP s. a. v. **chiup.**

CHIPARÍS s. m. (Bot.) } v. **chiparos.**
CHIPAROÁSĂ s. f. (Bot.) }

CHIPAROÁSĂ s. f. (Bot.) *Jacinthe des Indes, Tubéreuse des jardins (Polianthes tuberosa).* — Plantă de grădină, cu flori mari, albe, foarte mirositoare. Numită şi tuberoză. PANŢU, PL. [Şi: **tiparoásă** s. f.]

— Din fr. **tubéreuse** s. germ. **Tuberose,** şi apropiat, prin etimologie populară, de *chiparos.*

CHIPARÓS s. m. (Bot.) *Cyprès (Cupressus sempervirens).* — Frumos arbore răşinos din familia coniferelor, cu frunziş verde închis care nu se veştejeşte iarna, plantat cu predilecţie în cimitire, lângă morminte. *O spânzură într'un chiparisù.* DOSOFTEIU, V. S. 18. *Lemne de chiparisù.* BIBLIA (1688) 349,2. *Grinzile caselor noastre, chedri; podurile noastre, chiparoşi.* ib. ap. TDRG. *Plopul, chiparisul şi paltinul, copaci fără roadă.* CANTEMIR, IST. 170/29. *Să deschideţi lada cea de chiparoz* (a. 1790). IORGA, S. D. VIII 18. *Aici, între chiparisuri.* BELDIMAN, O. 42/5. *Sub tăcuta umbră a chiparisilor.* MARCOVICI, C. 76. *Gândirea-i chiparisul Ce nu se veştezeşte.* ALEXANDRESCU, M. 198/9. *Mor, stăpână, ca un verde chiparis.* ALECSANDRI, T. 103. *Chioşc de lemnărie, lucrat numai în cafasuri şi în săpături de chiparos şi iasomiu.* ODOBESCU, I 139/1. *Nu eşti curată ca izvorul, mlădioasă ca chiparosul?* EMINESCU, N. 122/8. *Precum Românii de astăzi, aşa şi Romanii, strămoşii noştri, aveau datină de a pune înaintea casei mortului un chiparos.* MARIAN, Î. 110/3. *Rămaseră dinaintea unui palat de zamfirpiatră şi cu porţile de chiparos.* ISPIRESCU, L. 115/18. *Jelţ de chiparos, Cu miros frumos.* TEODORESCU, P. P. 24b. *La crânguţă de chiparos.* PĂSCULESCU, L. P || **Chiparos-mic = lemnul-maicei-Domnului.** DICŢ. [Şi: **chiparoáse** s. f. plur. SIHLEANU, ap. TDRG.; **chiparóz** s. m.; (învechit) **chiparis** s. m. şi a. (cu plur. şi *-parisuri*). VĂRNAV, ap. GCR. II 197/21; **ciparós** s. m. *În fiecare grădină, câte trei şi patru copaci mari, cedri de Liban, arocarii, ciparoşi.* GHICA, S. 534. *În câmpul Rusalimului, Mi-a crescut un ciparos, Ciparos, miros frumos, Mult mi-e verde şi stufos!* TEODORESCU, P. P. 93; **ciparoásă** s. f. BARONZI, L. P. 131/8; (hiperurbanism) **tiparós** s. m. TEODORESCU, P. P. 93, notă; (germanism latinizat) **ciprés** s. m. MARIAN, Î. 94/18; (prin confundare cu lat. *cyprus*, un arbore din insula Cipru, din care se preparau nişte uleiuri parfumate) **cipru** s. m. *Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină. Cu cipru verde 'ncinge antică frunte ta!* EMINESCU, P. 7 (ed. «Cartea Românească», 1928).]

— Din grec. *κυπαρίσσι, κυπάρισσος*, idem (cu sfârşitul modelat după cuvinte cu suf. *-os*).

CHIPARÓZ s. m. (Bot.) **v. chiparos.**

CHÍPĂTĂ s. f. (Anat.) **v. pipotă.**

CHIPCEÁ s. f. v. **chepceà.**

CHIPCÉL s. a. } v. **chepcel.**
CHIPCELÁR s. m. (Pesc.) }

CHÍPEL s. a. v. **chiflă.**

CHIPÉNG s. a. v. **chepeng.**

CHÍPEŞ, -Ă adj. 1°. *Convenable.* 2°. *Bien fait, beau.*

1°. † Convenabil, cum se cade. *Kipish* = conveniens. ANON. CAR. *Să cade preutului să hie... treaz, curat, smearin, chipeş, iubitor[u] la nemearnici.* CUVÂNT PENTRU CURĂŢIE (ante 1618), ap. GCR. I 47/6.

2°. (Despre oameni) Bine făcut, arătos, cu înfăţişare măreaţă, măreţ, falnic, mândru, frumos (la chip), chipos. *Un voinic frumos şi chipeşù.* MOXA, 396/4. *Voinici chipeşi.* DOSOFTEIU, V. S. 88/7. *Antioh-vodă... erà om tânăr ca de doăzeci de ani, om mare la trup, cinstiş, chipiş, la minte aşezat.* LET. II 282/5. *Au ales mueri mai chipeşe şi mai frumoase.* DIONISIE, C. 194/23. *Erà un erculean de voinic, chipeş şi legat, ştii colea, numai cum e bun de luptă.* ISPIRESCU, U. 118/14 *D'o fi vr'un viteaz, Chipeş, viu şi treaz, Palmă să nu-i daţi, Ci să mi-l legaţi Frumuşel şi bine, Pân'aici la mine.* TEODORESCU, P. P. 493. | P. ext. (Despre animale, obiecte, înfăţişare) *Asemine unor poame, carele pe din afară arătoase şi chipeşe se aratà.* CANTEMIR, ap. DDRF. *Ia pe estalalt* [cal], *că ian caută numai, câtu-i de mândru şi de chipeş, de sireap şi de iute!* SBIERA, P. 61/34 *Casa lui Milescu din Băileşti... erà printre cele mai chipeşe.* ZAMFIRESCU, R. 201. *Cuconiţa erà... de stat mijlocie, cu o înfăţoşare chipeşă, părea mult mai tânără decât erà.* CONTEMPORANUL, IV 390.

[Şi: **chípiş, -ă.** adj.]

— Din ung. **képes** «capabil; cu chipuri, figurat».

CHIPÉŢ s. a. Mesure de capacité. — (Ungurism prin Sălagiu) Măsură cu care se ia vama la moară. VAIDA.

— Din ung. **köpöce (köpérce)**, «a opta parte dintr'o ferdelă». LACEA.

CHÍPFĂ s. f. } v. **chiflă.**
CHÍPFLĂ s. f. }

CHIPINÉG s. a. (Îmbrăc.) = **căpeneag, glugă.** H. IX, 85.

CHÍPIŞ, -Ă adj. v. **chipeş.**

CHIPÍU s. a. (Îmbrăc.) *Képi.* — Acoperământ uşor de cap, (făcut din postav s. pânză), cu cozoroc, pe care îl poartă în mică ţinută ofiţerii, elevii, funcţionarii de la căile ferate, etc. Cf. şapcă, capelă.

— *N.* din fr. (< germ. *Käppi*, diminutivul lui *Kappe* «şapcă, capelă»).

CHIPÓS, -OÁSĂ adj. v. **chip.**

CHIPOSÍ vb. IV^a v. **tiposi.**

CHÍPOTĂ s. f. v. **pipotă.**

CHIPRINDÉL s. m. v. **prichindel.**

CHÍPRU † s. m. (Bot.) *Erica vulgaris?*—Iarbă-neagră. *Coaste pre care cresc tufe de brad... şi chypru (erică).* ECONOMIA, 91. *Chiprul frunze înverzeaşte.* BARAC, A. 46.

— Pare a fi un neologism al şcoalei latiniste, deşi sensul nu se potriveşte cu gr. *κύπρος*, lat. *cypros* «Lawsonia inermis».

CHIPUÍ † vb. IV^a v. **închipui.**

CHIPUIÁLĂ s. f. } v. **chip.**
CHIPULÉŢ s. a. }

CHÍPURĂ s. f. v. **chipără.**

CHIPUŞÓR s. a. v. **chip.**

CHIPZUÍ vb. IVa ş. d. v. **chibzui.**

CHIR s. m. *Seigneur, monseigneur, messire.* — (Învechit. Pe vremea influenţei greceşti, termin de politeţe s. de respect, în clasele sociale suprapuse; astăzi, aproape numai când e vorba de Greci sau cu o nuanţă de familiaritate, de glumă, de ironie, de dispreţ ori de batjocură; numai în legătură cu nume de persoane) Domn, cf. jupân, musiu. *Prea sfinţitul părintele nostru chirŭ Theodosie mitropolitul.* BIBLIA (1688) 4 pr./$_{53}$. *Acum... a venit şi rândul mieu, În hatârul lui chir Iani să spuiu vr'o două şi eu.* PANN, Ş. I 34/$_7$. *Mă duseiu în ziua hotărîtă acasă la chir Namaran.* GORJAN, H. II 130. *Stan: Hei! S'a trecut timpul baclavalelor pentru voi, chir Panaite!* ALECSANDRI, T. 138. *Să-mi luaţi pe chir ăla care trece în căruţă, şi să nu-l slăbiţi, până nu va scoate inelul.* ISPIRESCU, L. 107/$_{26}$. *Lui chir Zevs, adică jupânului Joe, îi râdeà mustaţa, când vedeà atâta hoit.* id. U. 84/$_7$. *Ce mai faci, chir Dumitre? Aşà ţe-ţi porţi, chir Ioane?* [Şi: (forma vocativului) **chírie** s. m. = domn. CHIRIŢESCU, GR. 250; — (une-ori repetat, ca titlu de înaltă reverenţă, înaintea numelui mitropoliţilor) **chírio-chír(io)** † s. m. Domnul domn. *În... mâna înalt prea osfinţitului mitropolit al Moldovei, chirio chirio Veniamin Costachi.* RĂŞCANU, L. 1/$_{10}$. *Prea sfinţitul părinte chirio chir Partenie.* NECULCE, ap. TDRG.

— Din grec. *κύρ(ιος)* idem. Cf. chera(mo), chiraleisa, chiriarh.]

CHIRACHÉ † s. f. v. **cherachi.**

CHIRAGELĂC s. a.
CHIRAGÌ-BÁŞĂ † s. m. } v. **chirigiu.**
CHIRAGÍU † s. m.

CHIRĂÍ vb. IV(a). 1°. *Glousser* (en parlant de la pintade), *chanter* (en parlant du grillon). 2°. *Crier, gémir.*

1°. Imită sunetul produs de unele animale: (despre pasări) a ciripi (DICŢ.); (despre bibilică) a pâcâi, a cârâi (H. V 280); (despre greier) a ţârâi (DICŢ.). *Un grier chirăe după sobă.* VLAHUŢĂ, D. 311. *Greierii de ce chirăe, când noaptea învălue pământul?* DELAVRANCEA, S. 71/$_5$.

☞ 2°. P. anal. (Adesea refl., despre om) A ţipà (Şişeşti, Mehedinţi, com. N. IONESCU), a strigà (ION CR. I 122), a se văità, a se văicărà, a se jelui, a se plânge, a geme (GRIGORIU-RIGO, MED. I 68). *Ţipă, vere, chirăeşte.* PĂSCULESCU, L. P. 172^b. *Maica Precesta-a alergat Şi l-a întrebat: Ce ţi-e, (cutare), De ce ţipui Şi te chirăi, De nu pociu sta 'N scaunile mele, De vaietele tele?* MAT. FOLC. 1609/$_{26}$. *Plecă (cutare) Pe cale, pe cărare, Chirăind şi văităndu-se. Maica Preacesta-l auzì Şi-l întrebă: Ce ţi-e, (cutare), De chirăeşti şi te vaiţi?* ib. I 554/$_{36}$, cf. 1567/$_{42}$. *Chirăindu-se Şi văicărându-se... Ce te chirăeşti, Ce te olicăeşti?* ib. 1556/$_{20-28}$. *Îndărăt mă 'ntorseiu, Chirăindu-mă, Jeluindu-mă.* id. I 680. *Chirăindu-se şi aolicăindu-se... Nu te chirăì, Nu te aolicăì.* id. 1601/$_{27-37}$, cf. 1605/$_{22}$. *Şi l-a lăsat Ţipând şi chirăind Cu glas până 'n cer Şi cu lacrimi până 'n pământ.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 68. *Foc pe tine c'a sărit, Din guriţă-ai chirăit.* ŞEZ. XII 68.

[Şi: (ad 1°) **cherăì** vb. IV^a. *Îl ţipă şi cherăià.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 43; **chirîà** vb. I^a, **chirìi** vb. IV^a. *Mi-l bătea, mi-l canuneà, În cpeà d'a chiriià.* ib. *El chirià Şi ţipă... Ce plângi te chirieşti?* MAT. FOLC. I 567; **chirĭăì** vb. IV^a REV. CRIT. III 92. | Abstract: **chirăít** s. a. (Ad 1°). *Apoi, la tine, toate-s lucruri de nimic...! — Toate, afară de iubirea ta şi de chirăitul tău de păsărică moţată.* VLAHUŢĂ, D. 258.]

— Onomatopee, cf. cârâì, chircâì, chirie.

CHIRALĂU s. a. *Enclos, parc.* — (Ungurism) Ocol, ţarc în care se închid mieii primăvara (Sân-Mihaiu, Cluj). Com. ITTU. [Plur. *-laie*, idem. Com. ITTU.]

— Din ung. **kerülő** «care înconjoară». (Cf. *kerüles* «ţarc, ocol»). LACEA.

CHIRALÉISA interj., s. f. sing. art. 1°. *Kyrie eleison.* 2°. *Esprit malin.*

1°. (Bis. În Mold.) Formulă liturgică grecească (pentru «Doamne miluieşte», cf. gospodi pomilui) păstrată, pe alocuri, numai în obiceiul din ajunul Bobotezii (mai rar al Crăciunului) şi rostită de băieţii (sau chiar şi oamenii bătrâni **cf.** MARIAN, SE. I 170) care însoţesc pe preot, când umblă cu botezul. Cf. CANTEMIR, ap. MARIAN, SB. I 170, CR. GL. *La Bobotează, strigam «chiraleisa!», de clocoteà satul.* CREANGĂ, A. 10/$_6$. *În ziua de Bobotează, când strigă «chiraleisa!», să nu fie nici o cotreanţă sau petecă de pânză pe-afară.* PAMFILE, VĂZD. 78, cf. 145.

2°. P. ext. (Mit. pop.) Duh necurat, fiinţă fantastică (ALECSANDRI, T. 1763) înspăimântătoare. Cf. DICŢ. *Papaluga, chiraleisa, colinda, turca, zburătorul.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Noaptea... toate stihiile năpădesc pe mine... strigoii, moroii,... până şi papaluga, până şi turca, până şi chiraleisa,* ALECSANDRI, T. 616.

[Şi: (Ad 1°) (subt forma originară grecească, cu înţeles de) Mulţumescu-ţi, Doamne! Slavă Domnului! Har Domnului! *Ispravnicul: Chirie, eleison! c'am scăpat.* ALECSANDRI, T. 225. *Zece mii de galbeni! Chirie, eleison!* id., ap. TDRG.; — (ad 1°) **ciuraléşa** s. f. sing. art. *Ciuraleşa, Margareşa, Sită rară, Ieşi afară!* MARIAN, SE. I 171; — (ad 2°) **chiralés** interj. *Chirales! vorbeşte ce-ţi aduce, nu ce se duce!* sfat pentru cei ce-ţi spun lucruri necuviincioase. ZANNE, P. II 841; — (ad 1°, amestecat prin etimologie populară cu *Sf. Alexa* s. din grec. *κύριε ἀλέξει* «Doamne apără, fereşte» DR. III 881)

chir Aléxai, Doamne apără! interj. (MARIAN, SE. I 170), **chiraléxa, chiraréxa, chirarésa** s. f. (în Maramureș, construcția) *a umblà cu* ~ = a umblà în procesiuni, încunjurând satul cu icoanele bisericilor în mâni și strigând cuvintele de mai sus, pentru îndepărtarea nenorocirei abătute asupra satului. T. PAPAHAGI, DIN FOLKLORUL ROMANIC ȘI CEL LATIN, p. 6-7. | (În Dâmbovița) Verb: **ciurlezì** vb. IV^a (despre flăcăi) = a umblà prin sat, în ziua de Sf. Ioan Botezătorul, cu căldărușa și cu busuiocul, și a botezà lumea, a iordăni. Cf. H. IV 162; (cu derivatele:) **ciurlezeálă** s. f. = fapta de a *ciurlezì;* (postverbal, atestat numai la plur.) **ciurlézi** s. m. = flăcăii care *ciurlezează.* Cf. H. IV 152.]

— Din grec. *χύριε ἐλέησον,* idem (1°). Pentru evoluția cuvântului, cf. pe de o parte fr. (Hautes Vosges) *Kyriolé, Criaulé,* «poésie locale chantée par les jeunes filles faisant leur entrée dans l'église le lundi de la Pentecôte», ital. (Val Brozzo) *Krijalesim,* (Bergamo) *Krioles* (cf. T. PAPAHAGI, DIN FOLKLORUL ROM. 7-8), pe de altă parte rus. *kyrolésit*ь, *kerelésit*ь «sich seltsam benehmen, Streiche machen», *kyrolés*ъ «Ungereimtheiten» (BERNEKER, SL. WB. 502), ung. (dial.) *kiria* «larmă». Cf. chir, chirìelă.

CHIRALÉS! interj. } v. **chiraleisa.**
CHIR ALÉXAI! interj. }

CHIRAMÓ s. f. v. **chera.**

CHIRÁNDĂ s. f. (Nom de) *bohémienne, putain. Coureur de filles, ivrogne.* — (Nume de) țigancă; p. ext. (peior.) femeie rea, curvă (ȘEZ. V 56/$_{15}$). *Au și tăbărît bălaurii pe mine și cât pe ce să mă înghită, de nu erà o chirandă mai tânără... să-mi ție de parte.* CREANGĂ, A. 54/$_{22}$. *Ai venit să-ți mai vezi chiranda?* SADOVEANU, P. S. 80. | **Șvai** (probabil din germ. *schweig,* «taci!») **chiranda** = (om) curvar, bețiv și cu alte rele. ȘEZ. II 186/$_{33}$, III 90/$_{10}$.

— E, pe cât se pare, cuvânt de origine țigănească.

CHIRÁSĂ s. f. (ș. d.) **chiu(i)rasă.**

CHIRÁȘĂ s. f. (Bot.) v. **cireașă.**

CHIRĂU s. m. (Bot.) v. **pir.**

CHÍRCĂ s. f. *Bêche.* — (Mold., Dobr.) Sapă mică (SCRIBAN, A., a. 1923, Nrele 3—4), întrebuințată la curățitul buruienelor (DAMÉ, T. 55), cazmà (H. XIV 351), unealtă de scobit molde (Mitoc, Bucov., com. ITTU).

— Din rus. **kirka,** idem. Al. Philippide, *Viața românească IV* (1907), 39, A. Scriban, *Arhiva* a. 1913, Nrele 3—4.

CHÍRCĂ s. f. (Bot.) = **ghircă,** grâu de toamnă (H. II 298), grâu roșu (H. XI 46). Cf. PAMFILE, A. 68. H. II 220, XI 26. 115, 311, 427, XII 237.

— Din rus. **girka** «eine Weizenart ohne Grannen». Cf. ghircă, hircă, chircuță.

CHIRCĂÍ vb. IV(a). *Crételer, glousser.*—A scoate sunetul caracteristic: despre găină (ALEXI, WEIGAND, JAHRESBER, IV). despre cocoare (Pătrăuți, Bucov., ION CR. V 279), despre curcă, când își cheamă puii (COSTINESCU). *Șapte gâște potcovite Merg la târg să se mărite, Dar găina cârcăià Că s'ar mărità și ea.* JAHRESBER. IV 321. [Și: (cu rostire dialectală (în Banat) *circăi* vb. IV(a) ȚICHINDEAL, F. 368; — **chircăní, chercăní** vb. IV(a). COSTINESCU, ALEXI. | Abstracte: **chircăire** (*circăire*) s. f. *Cô*

CHIRCĂNÍ vb. IV^a v. **chircăi.**

CHIRCHILÍ vb. IV^a refl. *Se griser, s'enivrer.*— A se ameți de băutură, a se (cam) îmbătà. *Câte odată, numai când se chirchilea, se ștădea cu vecina lui, baba Calinca.* DUNĂREANU, CH. 65. *Lăudà tot și toate și se chirchilirà ca mai bine.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 148. *După ce se cherchelește bine, pleacă la locul lui, pe două cărări.* RĂDULESCU-CODIN, î. 118. [Și: **chercheli** vb. IV^a, **chiurchiul(u)i** vb. IV^a. *Oaspeții, tot gustând vinul cel bun, începuse a se chiurchiului câte o leacă.* CREANGĂ, P. 232/$_9$; **chiurlui** vb. IV^a (atestat numai la part.); **cherchezì** vb. IV^a (atestat numai la part.). | Adjective: **chirchilít, -ă; cherchelít (chercelít** RĂDULESCU-CODIN, î.), **-ă; chiurluít, -ă** = amețit, beat, chiarhuz. CREANGĂ, GL.; **cherchezít, -ă** = candriu, afumat de beție, tămâiat. PAMFILE, J. III. *Moș Andreiu, chirchilit, se 'nvârteà de colo până colo prin ogradă, înjurând și mormăind.* DUNĂREANU, CH. 72. *Viind și moș Bodrângă, chiurluit, începe a-și face cruce.* CREANGĂ, A. 114/$_2$.]

— Etimologia necunoscută (Pare a fi o compoziție glumeață, al cărei al doilea element e *chilì* = *pilì* «a se îmbătà», iar primul ar puteà fi ung. *kerék* «roată, cerc». Cu ung. *kérkedni, kérködni, *kerkelni* «a se fudulì», A. Scriban, *Arhiva* a. 1912, nr. 4, cu greu are vreo legătură).

CHIRCHILÍG s. m. Petit buisson rabougri. — (Banat) Tufă mică, tufiș ros de viței, care nu mai poate crește drept în sus, cf. ciritei. Cf. H. XVIII 173, LIUBA-IANA, M. 45. — Cf. chirci, închircì.

CHÍRCHIRIȚĂ s. f. (Entom.) v. **che(r)cheriță.**

CHIRCÍ vb. IV^a. 1°. *Se rapetisser, se crisper.* 2°. *(Se) rabougrir, dégénérer.*

1°. Refl. A se strânge la un loc, a se face mic; spec. a se zgârci (în convulsiuni). *Însă când ajunge-acolo, Stă pe gânduri și se miră: Ori crescuse el pe cale, Ori ciobanii se chirciră!* IOSIF, P. 72. *«Apucatul» dă mai cu seamă peste copiii mici. La început, copilul bolnav doarme greu... Mai apoi..., țipă..., se chircește, i se încleștează fălcile, se svârcolește.* GRIGORIU-RIGO, M. I 8.

2°. Refl. A rămâneà în urmă în creștere, în desvoltare (din cauza boalelor, necazurilor, a lipsei de hrană îndestulătoare etc.), a sta locului (în creștere MARIAN), a nu se desvoltà (GOROVEI, CR.), a nu crește (despre om s. plantă H. XVI, 267; com. ITTU); a rămâneà pipernicit; a degenerà. *Oile ce au început a fătà simțesc cea mai mare nevoie de a primì hrană îndestulă și bună; fără de care, atât ele cât și micii, se chircesc.* I. IONESCU, C. 67. *Români adevărați, cari sufăr și se chircesc de boale necăutate.* VLAHUȚĂ, D. 38. *Copilul se închircește.* GOROVEI, CR. 881. *Unii se nasc cu firi slabe... Alții se închircesc..., din pricina bolilor și a necazurilor.* PAMFILE, B. 62. *Până țăranul să-și facă și boierescul, cirta lui se închircește, i-o îngălbenește mohorul și pălămida.* SEVASTOS, N. 332/$_{29}$. | (Mai rar, intrans., cu același sens). *Copilul închircește și nu crește.* MARIAN, NA. 337. *A închercì de foame, de mult lucru.* MARIAN. || (Neobicinuit trans., cu înțeles fact.) A face să rămână nedesvoltat. [Baba Dochia] *pe vite le chircește Și grăuntele de an Îl seacă 'n lan.* ALECSANDRI, P. III 617.

[Și: **închircí** vb. IV^a, (cu disimilare) **încherci** vb. IV^a, (cu hiperurbanism, poate și prin apropiere etimologică de a *pierì,* la unii scriitori din Bucovina) **(îm)piercì** vb. IV^a. | Adjective

(despre animale s. vegetale H. XVI 267), degenerat, păcătos (ALECSANDRI, T. 1774), cf. prizărit, sfrijit, porghic, şomigă. (Ad 1°) *Cu inima închircită... ieşi Nică de-acasă.* S. NĂDEJDE, CONTEMPORANUL V, vol. II 393; (ad 2°). *Şi viţeii cei mai chirciţi dobândesc o putere şi o frumuseţe mare.* I. IONESCU, C. 2. *Generaţia asta nouă e chircită, ca un fruct necopt.* ALECSANDRI, T. 1199. *Oraşul... cu casele închircite.* EMINESCU, N. 78. *Oamenii sânt urîţi şi răi, vitele slabe, pomii strâmbi şi chirciţi.* VLAHUŢĂ, CL. 56. *Pe semne că şi straiele acestea pocite fac să arăţi aşa de sfrijit, închircit.* CREANGĂ, P. 148. *Vrăbioiu închircit.* id. ib. 149. *Un căluţ prizărît şi împiercit.* SBIERA, P. 50. [Oamenii] *cei închercîţi, cari sânt de statură mici şi arată tineri, dar ei sânt cu mult mai bătrâni de cum arată.* MARIAN, O. I 409. Brojdiu = căpăţână de curechiu *închircită.* ŞEZ. II 151/3. Porghic = mic, *închircit.* ib. III 85/32. Şomigă = *închircit* şi care merge rău tare. ib. III 98/19. Buhaş = brad *închircit.* ib. II 151/22. *Pădure chircită* = care e rău crescută, rară, strâmbă. Com. ITTU. | Abstracte: **chircire** s. f. = degenerare. (Confundat cu *corcire?*) *Câte amestecături, câte chirciri nu vedem astăzi în caii din ţară?* I. IONESCU, C. 90; — **(în)chircitură, închercitură, (îm)piercitură** s. f. = fiinţă s. plantă rău crescută, pipernicită, degenerată. [De păpuşoiu] *nici să tragem nădejde! Ia, nişte chirciturî!* N. REV. R. I 27. *S'au uimit cu toţii de o piercitură ca asta.* SBIERA, P. 178/24. *Am mai multe închercituri* = vite rele, slabe şi mititele, rău nutrite. MARIAN.]

— Derivat din aceeaşi tulpină slavă **kьrk-** (cu varianta *kьrg-*, cf. rus. *korga* «verkrüppelter Baum», *koržavyi* «verkümmert»), de unde avem şi pe *cârci*, cf. şi *cârcel* II 2°, cherciu, chirchilig (şi ung. *elkorcsodott* «chircit»).

CHIRCÍ-BÀŞA † s. m. v. **chîurci-başa.**

CHIRCITÚRĂ s. f. v. **chirci.**

CHIRCOTÍ vb. IVa v. **pirotî.**

CHIRCÚŢĂ s. f. (Bot.) Nom de plante. — Numele unei buruieni (nedifinite mai de-aproape). H. III 325.

— Probabil, derivat din **chircă**[2], prin suf. dim. *-uţă.*

CHIRDOS s. m. sing. v. **cherdos.**

CHIRDOSÍ vb. IVa. trans. *Perdre, consommer; guspiller.* — (Învechit, rar) A pierde, a prăpădi, a mistui, a consumà, a absorbì, a cheltuì. *Cine se leapădă de Hristos şi nu va să ia moarte pentru el, ce pentru pohta ceştii lumi..., săblăzneaşte-se de el şi va să-şi spăsească sufletul dentr'acea moarte, pentru dragostea ceştii lumi. Iară atunce mai lesne-l va piarde; şi piarderea este focul nestins şi viermii neadormiţi. Şi întunearecul cela cremenitul chirdosì-l-va pre acela suflet.* CORESI, EV. 72/8. *Eu l-am văzut* [pe Hristos] *la porţile lui Pilat, Răstignit pe cruce de brad. Unde cânii de Jidovi îl chinuiau Şi-l chirdoseau Şi cu cununi de schini capul îi cingeau.* MAT. FOLC. 1073. *Dunărea l-a hărănit, El Dunărea s'o hărănească, Dunărea să-l chirdosească* (glosat prin: «a pierde cu încetul»). PAMFILE, C. T. 75. *Câte hasnale-au trecut, Tot tu că le-ai chirdosit* (glosat prin: «a cheltuì»). *Şi Stanciu le-a cheltuit.* PĂSCULESCU, L. P. 247b. *Câte hasnale a pierit, Tot Voica le-a sprijinit Şi Stanciu le-a chirdosit.* ib. 241. [Abstract: **chirdos-álă** s. f. = cheltuială. ib. *Să iau bani de pistoseală* [= prisoseală], *Gălbiori de chirdoseală.* ib. 213.]

— Din bulg. **kerdosvam** «priesc, câştig» (<n. -grec *κερδίζω* «câştig», deci înrudit cu cherdos), cu. o schimbare de sens la baza căreia pare a sta ideea de «a profità de pe urma cuivà, a exploatà pe cinevà». Se poate însă ca evoluţia semantică a cuvântului românesc să fi fost determinată şi printr'o apropiere etimologică de *pierde*, rostit în multe regiuni *cherde.*

CHIRDUS s. m. sing. v. **cherdos.**

CHIRFOSEÁLĂ s. f. v. **chirfosì.**

CHIRFOSÍ vb. IVa = *Salir.* — A tăvăli, a murdărì amestecând cu cevà murdar. *Scăpă* [bomboana] *jos, ş'o amestecă bine cu ţărnă...; după ce le chirfoseă* (tip. *chîrfosia*) *aşa pe toate, rupeă cutia..., apucată de un hohot de râs.* VLAHUŢĂ, D. 58. [Abstract: **chirfoseálă** (cu rostire dialectală *chirfosală*) s. f. = amestecătură de nu-i dai de rost (Oltenia, CONV. LIT. LIV 165), încurcală (ŞEZ. VIII 157), harmalaie (CREANGĂ, GL.), zăpăceală. *Băieţii dau să-l prindă, Oşlobanu se aruncă în mijlocul lor să şi-l ieie şi se face o chirfosală ş'un râs în şcoală, din pricina ursului* [= cocoloş de brânză] *celuia, de-i poznă.* CREANGĂ, A. 77/18; — (+ *chelfănì*) **chilfoseálă** (cu rostire dialectală: *chilfosală*) = bătaie. ION CR. II 80.]

— Etimologia necunoscută. (V Bogrea, *Dacoromania* III 729 credeà că *chirfoseală* ar fi sârb. *krvosalja* «schwere [i. e. blutige] Arbeit»).

CHÍRGĂ s. f. v. **chingă.**

CHIRGELĂC † s. a.
CHIRGÍU s. m. } v. **chirigiu.**

CHIRHÁN s. a.
CHIRHANÁ s. f.
CHIRHANEÁ s. f. } v. **cherhană.**

CHÍRI adv. v. **tiri.**

CHIRIÁ vb. Ia v. **chirăi.**

CHIRIACODRÓMION s. a. (Bis.) *Collection de sermons.* — Colecţie de cuvântări bisericeşti pentru toate Duminicile (ENCICL. R.), cf. cazanie. *Se va celì tâlcul evangheliei din aceà zi, din chiriacodromion.* PRAV. BIS., ap. TDRG. *Kyriakodromion sau Evanghelie învăţătoare, care are întru ea cazanii la toate Duminecile preste an şi la praznicele domneşti şi la sfinţii cei numiţi.* Bălgrad [= Alba-Iulia] 1699. [Pronunţ. *-ri-a-.*]

— Din grec. *κυριακοδρόμιον* (*εὐαγγέλιον*), idem.

CHIRIÁRH s. m. (Bis.) *Evêque, métropolitain, archevêque.* — Episcop [s. mitropolit]-şef al unei eparhii. Cf. ENCICL. R. Cf. arhiereu, vlădică. *Erà lucrător împreună şi prea Sfinţiasa Părintele Mitropolitul Dionysie, noul mitropolit, ca un chiriarh.* ZILOT, C. 75/27. *Episcopul fu despărţit de chiriarhul său, luat de la Rădăuţi.* IORGA, B. 207. *Raportul... se îndreptează la chiriarhul eparhici.* PRAV. BIS., ap. TDRG. [Pronunţ. *-ri-arh.* | Adjectiv: (învechit) **chiriarhicése, -eáscă** = aparţinător unui chiriarh, unei chiriarhìi, unei eparhii; cf. arhieresc, vlădicesc, *Chiriarhiceşti mănăstiri.* URICARIUL, V 359/24].

— Din grec. *κυριάρχης*, idem. Cf. chir, chiriarhie.

CHIRIARHICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Bis.) v. **chiriarh.**

CHIRIARHÍE s. f. (Bis.) *Dignité, juridiction (archi)épiscopale.* — Dignitatea, stăpânirea s. puterea duhovnicească şi administrativă a unui

chiriarh; p. ext. ocârmuirea (chiriarhicească), oficiul prezidat de un chiriarh; chiriarhul (însuşi) ca reprezentant al eparhiei sale. *Singură voinţă a aceluia după vreme păstoriu, a căruia chiriarchie este numai întru aducerea jertfelor celor mai pre sus decât omenirea* (a. 1820). URICARIUL, I. 260/5. *Tot feliul de chiriarhie şi de ocârmuire a acelor din Moldova mănăstiri* (a. 1828). ib. VII 112/4. *Biserica ortodoxă română este şi rămâne neatârnată de orice chiriarchie străină.* HAMANGIU, C. C. XVI. *Înscrisuri şi mărturii fără voia chiriarchiei să nu dea (preotul).* PRAV. BIS., ap. TDRG. *I-au luat chiriarhia* [părintelui Duhu] *puterea de predicator.* CREANGĂ, A. 137/2. [Pronunţ. *-ri-ar-*. | Cu grafie învechită: *chiriarchie* s. f.]

— Din grec. *χειραρχία*, idem. Cf. chir, chiriarh.

CHIRIÁŞ, -Ă s. m. şi f. v. **chirie.**

CHIRIBÁR s. a. (Min.) v. **chihlimbar.**

CHIRÍC s. m. 1°. *Grillon.* 2°. *Puce.* 3°. *Enfant turbulent.* — (În Ţara-Haţegului, în glumă).

1°. Greer. REV. CRIT. III 92.

2°. Purece. ib.

3°. Fig. Copil vioiu, neastâmpărat. ib.

— Onomatopee, cf. chirăi (1°).

CHIRÍE s. f. 1°. *Bail, louage, location.* 2°. *Loyer.* 1°. *Chiria* este, ca şi arenda, o cesiune, în schimbul unui preţ şi pe un timp determinat, a unei averi mobile s. imobile s. a unui beneficiu, făcută către cinevà (chiriaş) de către proprietarul lucrului cedat astfel (luat cu chirie, închiriat). În timpul mai nou, *chiria* e, mai ales, o locaţiune de edificii, de prăvălii s. de teren urban, de căruţă, trăsură (mai ales pentru transport de mărfuri la distanţe mai mari), etc., iar arenda o locaţiune de fonduri rurale. Cf. arendă, posesie. | Cinevà dă, ia, nă(i)meşte †, prinde †, ţine cevà cu, stă s. şade cu (s. în †) *chirie.* (Loc. adj.) **Cu chirie** = închiriat. *Ce va fi plata, ce să dzice chiriia, să-i plătească îndoit.* PRAV. 20. *De să va află că aceà casă au fost prinsă cu chirie...* ib. 279. *După cum le-au fost tocmala, să ţie acel loc cu chirie.* ib. 308. *Cine va nă[i]mì o casă, de va şedeà cu chirie.* ib. 313. *Cela ce va nă[i]mì casă în chirie.* ib. 670. *Şì încă au căutat câteva care cu chirie.* LET. II 408/18. *Obiceiul cel mai vechiu au fost, că Domnii, de la Ţarigrad, după ce luà domnia, prindeà căruţe cu chirie, de-şi aduceà agărlâcul lor.* ib. III 291/32. *Şed în casă cu chirie.* C. NEGRUZZI, I 198. *Unde pui chiria de aici pân' la Dunăre?* ALECSANDRI, T. 954. *Hanul poţi să-l dai cu chirie.* CARAGIALE, ap. ŞIO, *Măi bădiţă Necolai, Spune-mi gura cui i-o dai? Dă-mi-o mie cu chirie, Pân' la târg la Pântilie.* HODOŞ, P. P. 165. *Dragostea nu e moşie, Ca să mi-o iei cu chirie.* ŞEZ. I 112b/4.

2°. P. ext. Preţul dat în schimbul unei cesiuni; spec. plata ce se dă pentru o casă închiriată; suma ce se plăteşte pentru transportarea mărfurilor, căraşie (PANŢU, PR. 6). *Chirie de cuptor* = plată pentru ceea ce se coace la un cuptor. COSTINESCU. *Plata ce să zice chiriia* (pentru un dobitoc luat la drum) *să plătească îndoit.* PRAVILA MOLD. 4. *3 bani din suma chiriei de tot leul, să ia vatavul de căruşi şi de chiragii* (a. 1776). URICARIUL, XIX 350/8. *Încărcând corabia cu marfa mea şi cu a altor neguţători care da chirie, am plecat.* ARAVICON MYTHOLOGICON (1783), ap. GCR. II 128/35. *Chiria unui pogon de grădină este de la 8 până la 14 galbeni.* I. IONESCU, M. 133. *Ei clăcuiau, adecă plăteau proprietarului în muncă chiria pământului.* GHICA, S. XII. *Să plătească masa şi chiria odăilor, pe o lună.* C. NEGRUZZI, I 86. *Case, a cărora chirie ar fi de la una sută galbeni în sus.* ap. MAIORESCU, D. I 63. *Hai, copilă, după mine, Că te-oiu ţineà foarte bine, Că am moară după casă, Cu piscoaia pe fereastră; La chirii nu te-oiu mânà, Nu te-i duce, nu-i mâncà.* ŞEZ. I 220b/29. # *Chiria deşteaptă pe chirigiu (căruş* PAMFILE, J. II), *şi drumul pe călător.* PANN, P. V. II 85. *Gura nu cere s. nu ţine chirie:* e o scuză a celor vorbăreţi s. flecari. Cf. ZANNE, P. II 173. *Gura nu cere chirie, Poate vorbì orice fie.* PANN, P. V. I 3. *Bieţii oameni, de spaimă şi ştiind că gura nu-i ţine chirie, spuse... precum îi învăţase cotoşmanul.* ISPIRESCU, L. 293/3.

[Derivate: (cf. sârb. *kirìjaš* «căruş») **chiriáş** (dial. *chiriéş*, pronunţ. *-ri-aş, -ri-eş*), **-ă** = s. m. şi f. = cel ce ţine o casă cu chirie, locatar (DICŢ.); (rar) cel ce face un drum într'o căruţă s. trăsură luată cu chirie etc. *Chirieşii, vrând nevrând, trebuiau să se deie şì ei* [jos din căruţă]. CREANGĂ, P. 107/21. # *Şì pentru calul şchiop se găseşte chiriaş.* PANN, ap. ZANNE, P. I 348; — (cu schimb de sufix, neobicinuit) **chiriér** † s. m. *Chiricrul, este acel ce ia în chirie o casă sau dugheană.* CODICĂ ŢIV. A. 4/19.]

— Din turc. **kirij** s. bulg. **kiríja,** idem (care, ca şi sârb. *kìrija, ćirija*, derivă din turc.). Cf. chirigiu, închirià.

CHÍRIE ELÉISON! interj. v. **chiraleisa.**

CHIRIÉLĂ s. f. *Kyrielle.* — (Franţuzism) «Ploaie» (urmare nesfârşită) de cuvinte de mustrare. *Toată această frumoasă chirielă de epitete se adresà la mine.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. [Pronunţ. *-ri-e-*].

— *N.* din fr. (< gr. *κύριε*, vocativul lui *κύριος*, din litania *κύριε ἐλέησον* «Doamne, miluieşte!» Cf. chiraleisa).

CHIRIÉR † s. m. v. **chirie.**

CHIRIETÓR, -OÁRE † subst. v. **închirià.**

CHIRIGELÂC s. a. v. **chirigiu.**

CHIRIGHÍŢĂ s. f. (Ornit). *Sterna hirundo.* — O pasăre de apă cunoscută subt numele acesta, în Brăila, Constanţa şi Argeş, numită şì crişcovă. Cf. ANTIPA, P. 777, H. II 253, MARIAN, O. II 407. — Cf. chirţă, caragaţă.

CHIRIGÍE s. f. v. **chirigiu.**

CHIRIGÍU s. m. 1°. *Charretier, voiturier.* 2°. *Locataire.*

1°. Cel ce duce oameni, marfă etc., pe plată, cu căruţa, căruş, (h)arabagiu, cociş, căruţaş (Şişeşti, Mehedinţi, com. N. IONESCU), secherеş; cf. chiovean, prahovean. *Nu numai chiria îşi plăteà, ci şi chiria cu păsuială, dând întâiu domnia acei şasezeci de bani chirigiilor, apoi cu vreme[a] scoteà de la acei oameni.* LET. II 408/21. *Vătăjiu de căruşi cu care şi de chiragii cu căruţe.* RĂŞCANU, L. 88/1. *Starostele de chiragii.* URICARIUL XIX 326/21. *Vătaful de căruşi şi de chiragii.* ib. XIX 350 9. *Chiria chirigiilor de l(a) Vălcan pân' la Haţeg* (a. 1802). IORGA, S. D. XII 143. *Am tocmit chirigii a veni să-l încarce* [vinul] (a. 1804). id. ib. XII 152. *Ce au fost chirigii, toţii s'au dus, au fugit* (a. 1807). id. ib. VIII 124. *3 de leu de la chiragii, din soma chirii[i] ce să va tocmì fieştece chiragiu sau căruş* (a. 1820). id. ib. XXII 7. *Un chirigiu cu tocmeală Încoaci încolo umblând.* PANN, P. V. I 97. *Un foc mare... ocolit de feciori, de vizitii, de rândaşi şi de chirigii.* GHICA, S. 324. *Şi eu că m'oiu face Ca un chirigiu, Cu tine să fiu, În*

braț' să te țiu. TEODORESCU, P. P. 458b. # *Chiria deșteaptă pe chirigiu (cărăuș* PAMFILE, J. II) *și drumul pe călător.* PANN, P. V. II 85.

2º. (Mold.) Cel ce ține o casă cu chirie, chiriaș. *Cu cât însă se învoește cu posesorul* [=arendașul], *cu atâta e nemulțămit de chirigiu; căci acest impiegat public îi plătește foarte rău chiria.* C. NEGRUZZI, I 301.

[Și: **chiragíu** † s. m.; **chirgíu** (CIHAC, II 564) s. m. | Vătaful s. starostele chirigiilor se numeà **chiragì-bășă** † s. m. ȘIO. *O sută de cai, ce s'au tocmit de la chiragì-bașă* (a. 1796) ib. || Derivate (învechite, rare): **chirigíe** s. f. = cărăușie H. XII 32; — (turc. *kirağelek*, idem), **chirígelâc, chiragelâc, chirgelâc** (CIHAC, II 564) s. a. = meseria s. starea, ocupațiunea chirigiului. *Ca să poată luâ acest venit, de la toți acei ce urmează chirigelâcul* (a. 1820). URICARIUL, II 65/14. *Chiragelâcul sau transportul pe cai.* ALECSANDRI, ap. RUDOW, XVII 410.]

— Din turc. **kirağy**, idem. Cf. chirie.

CHIRIÍ vb. IVa v. **chirăì.**

CHIRILÁȘ s. m. v. **crilaș.**

CHIRÍLIC, -Ă adj. *Cyrillique.* — *Alfabet chirilic* = alfabetul Slavilor, a cărui invenție se atribue sfântului Chiril, care a trăit în secolul al IX-lea; la noi s'a întrebuințat până pe la jumătatea secolului al XIX-lea. Cf. buche, slovă, potcoavă, glagolitic. [Și (cf. fr. *cyrillique*): **cirílic, -ă** adj., (subst.) *cirílică* f. = scriere cu caractere chirilice. *Scrisoarea de pe ziduri e un stângaciu amestec de cirilică și de litere latine.* IORGA, N. R. A. I 162; (neobicinuit) **ciríl, -ă** adj. = chirilic. *Românii au început a părăsì scrierea veche, cu literele așa numite cirile, de pe la anul 1780 încoace.* SBIERA, F. 373; — (cu alt sufix, după fr. *cyrillien*) **cirilián, -ă** (pronunț. *-li-an*) † adj. = chirilic. [Petiția era] *scrisă cu slove ciriliane.* C. NEGRUZZI, I 281; — **chirilícésc, -eáscă** † adj. = chirilic. [Cuvântul] *l-am scăpat din sclavie, și de calicele chiriliceștì petece.* P. MAIOR, IST. 270.]

— Derivat din numele propriu (al sfântului) **Chirii,** prin suf. adj. **-ic.**

CHIRILICÉSC, -EÁSCĂ † adj. v. **chirilic.**

CHIRIMBÁR s. a. (Min.) v. **chihlimbar.**

CHIRIMIREÁȚĂ s. f. sing. Numele unui joc de copìi (nedefinit mai de aproape). H. V 382.

CHIRINGÍU s. m. *Poulain de deux ans.* — Noaten de doi ani (Gărvan, în Tulcea). H. XIV 349.

— Poate un derivat în *-giu* din turc. *kerenmak* «se mouvoir coquettement».

CHÍRIO-CHÌR(IO) s. m. v. **chir.**

CHIRIPÍR s. a. v. **chilipir.**

CHIRISTIGÍU s. m. v. **cheresteà.**

CHIRÍT adv. *Clairement.* — (La Moți, în locuțiunile) *Vorovește chirit* = spune clar, nu încurcat. Com. Dr. V. CIOBANU. *Spune-mi chirit* = rupt, ales. (Abrud). VICIU, GL.

— Cf. ung. *kirini* «a țipà, a vorbì țipând».

CHIRÍȚĂ s. f. v. **chera.**

CHIRJALIÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **cârjaliu.**

CHIRLĂÍ vb. IV v. **chirăì.**

CHIRLÁUCĂ s. f. *Prunes rabougries.* — (Mold.) *Chirlauce* = prune tinere diformate și transformate de ciuperca Exoascus pruni; cf. hurlupi. PANȚU, PL.

CHIRLISÍ vb. IVa. *Tavailler dans l'obscurité; perdre son temps par monts et par vaux.* — A lucrà cevà pe întuneric (ȘEZ. II 186/34); a pierde vremea cu drumurile (ION CR. IV 60).

CHIRLOPÁN s. a. *Pic.* — Unealtă, cu care se sapă în pământ pietros, având la un capăt o muche lătăreață, iar la celalalt un vârf ascuțit (Bran, jud. Brașov), unealtă în forma unui topor dar ascuțit, cu care se scot pietrele din pământ (H. IV 152), târnăcop, gheunoaie, crampăn (Brad, VICIU, GL., pe Crișul-alb, com. ITTU), cf. cazmà (1º), ciocan. [Și: **cherlopán** s. a. = gheunoiu, pioc, țiu, țucloiu, crampen (Zărnești, jud. Brașov). Com. ITTU.]

CHIRNAV, -Ă adj. *Malade; convalescent.* — Bolnav (ION CR. III 284), aproape bolnav (ib. V 280), convalescent (ib. V 280). [Accentul?] — Cf. hârlav.

CHIRNÓG s. m. *Avare.* — (Teleorman) Cupit, zgârcit (com. OLMAZU), care cere și tot se vaità că n'are (ION CR. V 374). [Un sat în jud. Ilfov: *Chirnogi.*]

CHIROGRÁF s. a. *Chirographe.* — Scrisoare autentică, scrisă de mâna cuivà; act, diplomă prevăzută cu iscălitură autografă. [Derivat: (Jur.) **chirografâr, -ă** adj. = (în opoziție cu ipotecar) care se întemeiază numai pe un simplu act scris (chitanță etc.), fără privilegiul unei ipoteci. *Creanță chirografară, creditor chirografar.*]

— *N.* după fr. (lat. **chirographum** < grec χειρόγραφον, din χείρ «mână» și γράφειν «a scrie»). Cf. dubletul hirograf.

CHIROGRAFÁR, -Ă adj. v. **chirograf.**

CHIROMÁNT s. m. *Chiromancien.* — Cel care pretinde că știe ghicì viitorul s. caracterul cuiva, după privirea mânei și în deosebi a liniilor de pe fața palmei. [Derivat: (după ital. *chiromanzia*, idem) **chirománție,** (< gr.) **hiromantíe, hiromanție, hiromancie,** (cu rostire neogreacească) **hiromandíe** s. f. = îndeletnicirea s. meșteșugul chiromantului.]

— *N.* după ital. **chiromante,** idem (< grec. χείρ «mână» și μαντεύω «ghicesc»).

CHIROMÁNȚÍE s. f. v. **chiromant.**

CHIRÓN s. m. *Chef d'équipe.* — (Rutenism, în Maramureș). Conducătorul unei soții (= echipe) la exploatarea unei păduri, zavist, gazdă, vătav (Crăcești, Maramureș, com. ITTU).

— Din rut. **kéron,** «anteprenor, conductor».

CHIROPÁSTE s. f. *Malheur.* — Năpaste, nevoie (RĂDULESCU-CODIN, Î.), năpăstuială pe nedrept: *Te-a ajuns chiropastea.* id. GL. *Îl închide într'o chilie rece și întunecoasă, unde să stea Românul până să-l spânzure... Se mirà și el că a picat din chiar senin și chiropastea asta pe el.* id. Î. 298. — Cf. năpaste.

CHIROTÍ vb. IVa. *Travailler.* — (Larga, jud. Bacău) A lucrà. *Ce mai faci, ce mai roboteștì, ce mai chiroteștì?* ION CR. VI 315.

CHIROȚÍCĂ s. f. *Toile (?)* — Pânză (?) GCR. *Pe pământ ce-i așternut, Și cu ce îi învălit? Covor verde de mătasă, De mătasă tot aleasă, Peste covor chiroțică De cea mândră, picățică.* POP, ap. id. 300.

CHIRPCÉL s. m. *Épine.* — (Muscel) Ţeapă (spin) de trandafir. RĂDULESCU-CODIN.

CHIRPÍC s. a. v. **chirpiciu.**

CHIRPÍCIU s. a. *Tuile.* — Cărămidă mare, necoaptă, făcută din pământ lutos sau clisos, care se mestecă bine cu paie sau cu rogoz (ANTIPA, P. 756), frământată din lut şi paie (Şiriu, Dobrogea, com. VINEŞ), uscată la soare (Dobrogea, com. I. C. PANŢU), nearsă. [Şi: singular refăcut din plural) **chirpíc** = s. a. Com. VINEŞ.]
— Din turc. (s. bulg.) **kirpič,** «cărămidă de argilă».

CHÍRŞIŢĂ s. f. v. **chişiţă.**

CHÍRŢĂ s. f. (Ornit.) *Martin-pêcheur* — Pasăre care zboară pe la suprafaţa apei spre a prinde peşte (Măgurele, Teleorman). Com. OLMAZU.
— Cf. ung. *kirics* «specie de lăstun de mare». Cf. chirighiţă.

CHIRŢENÍ vb. IV^a *Grincer.* — A scârţâi (despre rozătoare). Cf. COSTINESCU.
— Onomatopee. Cf. (s)cârţâi, chiţăi.

CHIRUÍ vb. IV^a. *Donner une seconde façon, biner.* — A ară a doua oară (REV. CRIT. III 92), cf. a face ogor, a întoarce (cu plugul pământul). [Abstract: **chiruít** s. a. = aratul al doilea, întors (Făgăraş). HEM. 1464.]

CHIRÚRG s. m. (Med.) *Chirurgien.* — Medic care se ocupă, în special, cu leziunile externe (răni, fracturi etc.) şi face operaţiuni impuse de anumite boale, cf. cicriciniu, felcer. *Chirurgul* [italian] *Mezentie.* ŞINCAI, HR. II 295/$_{22}$. [Şi: (< gr.) **hirúrg** s. m. | Familia: **chirurgíe** (**chirurghíe** † LB, **hirurgíe**) s. f. = partea medicinei pe care o practică chirurgul;—(< lat. *chirurgicus, -a, -um,* idem) **chirúrgic (hirúrgic), -ă,** (mai des, < lat. med. *chirurgicalis, -e,* idem) **chirurgicál (hirurgicál), -ă** adj. = (ceea ce ţine) de chirurgie. *Îmbărbătează pe cei supuşi la operaţiile chirurgicale.* MAIORESCU, D. II 135. *Clinică chirurgicală.*]
— *N.* din lat. **chirurgus** (< grec. *χειρουργός,* idem, din *χείρ* «mână» şi *ἔργον* «lucrare»).

CHIRURGHÍE † s. f. (Med.)
CHIRURGÍE s. f. (Med.)
CHIRÚRGIC, -Ă adj. (Med.)
CHIRURGICÁL, -Ă adj. (Med.)
} v. **chirurg.**

CHIRVÁIU s. a. 1°. *Fête patronale.* 2°. *Fête bruyante.*
1°. Hram. *Mere* [=merge] *Neamţu' la cirvai, Cu cocie cu trii cai.* ALEXICI, L. P. I 217/$_6$. | Spec. *Chirvai la berbece* e numele unei sărbători a băieşilor (=minerilor) din Munţii-apuseni, descrisă de FRÂNCU-CANDREA, M. 39.
2°. P. ext. Petrecere cu mare gălăgie şi cu bătăi. Com. PAŞCA.
[Şi: (cu rostire dialectală) *cirvâiu.*]
— Din germ. **Kirchweihe,** idem (1°). JAHRESBER. X 181.

CHIRVÁN s. a. v. **chervan.**

CHIS s. a. *Verge.* — Nuia care se întrebuinţează la împletitul gardului (Bran, VICIU, GL, Munţii-apuseni?; com. IUTU). [Plur. *chísuri.* | Adjectiv:

CHISÁ vb. I^a (ş. d.) v. **pisà.**

CHÍŞĂ s. f. *Motif caché.* — (Teleorman) Motiv ascuns. ION CR. V 374.

CHÍŞA-CÂINELUI s. f. (Bot.) O floare (nedefinită mai de aproape). H. XIV 349.
— Ar puteà fi o rostire dialectală pentru *pişa-cânelui* şi decì o compoziţie a cărei parte dintâiu ar fi un postverbal din *pişà* («buruiană pe care se pişă cânii»).

CHISÁG s. a. *Ceinture.* — Şerpar sau cureà lată de câte-o mână şi mai bine, cu câte 3-6 catarame, chimir. [«Ţiganii zic *chisâh*».] REV. CRIT. IV 142.
— Originea necunoscută (probabil, ţigănească. O legătură cu *chiseà, chis,* precum crede C. Lacea, *Dacoromânia* III 742, nu-i probabilă).

CHISÁGĂ s. f. (Iht.) v. **chisoagă.**

CHISĂGÍ vb. IV^a
CHISĂGÍU s. m. ş. d.
} v. **chesăgiu.**

CHIŞĂIÓS, -OÁSĂ adj. v. **chişaiu.**

CHIŞÁIU s. a. *Argile. Terrain sablonneux.* — Pământ gras, cu faţa albă sau gălbuie, cleios, cu care se pot lipì casele, humă, lut (cf. I. GOLESCU, C. I 103); pământ de luncă (MUSCEL 57), bun de lucrat (RĂDULESCU-CODIN); strat nisipos şi pietros străbătut de apă (cf. DAMÉ, T.); pietriş mai mărunt decât care se pune pe şoseà (H. XI 416), un fel de pământ nisipos, dar mai prost decât nisipul (BARONZI, L. I 104/$_{26}$), nisip care nu produce nici iarbă (H. V 147); p. ext. mic şes mănos mai aşezat (= aşezat mai jos) faţă de vecinătate (Muscel, com. ITTU). [Adjectiv: **chişăiós, -oásă** = cu chişaiu, bogat în chişaiu. *Loc chişăios.* RĂDULESCU-CODIN).]
— Dacă înţelesul original e cel de «pământ care ţine umezeala», ar puteà fi un derivat, cu suf. *-aiu,* din tulpina *kiš-* «umed», pe care o întâlnim în bulg. *kiša* «vreme umedă», *kišaš* «umed, ploios», *kiškav* «moale». Cf. chişav, chişorniţă.

CHÍSĂLIŢĂ s. f. (Cul.)
CHISĂLIŢÍ vb. IV^a
} v. **chiseliţă.**

CHISÂM s. a. *Redevance.*— (Haţeg) Contribuţie în bani s. în natură pe care o dedeà proprietarului de pământ (VICIU, GL.) ţăranul clăcaş, iobagul, în locul zilelor de muncă la care erà obligat, cf. REV. CRIT. III 92); cf. dijmă, clacă, boieresc. *Cât mai ai de dat în chisâm?* VICIU, GL. [Plur. *-sâmuri.* | Şi: **chisím** † s. a. *Kisim.* ANON. CAR., (cu pronunţ. dial.) *cisâm* s. a. VICIU, GL.]
— Din turc. **kessim** «prix déterminé payé d'avance pour le tout», probabil prin mijlocire sârbească: **kesim** «Bauschsumme; Miete für den Fruchtgenuss, die meist in der Frucht selbst besteht». Cf. chisimi.

CHISAR s. a. v. **chiser.**

CHISAR † s. m. sing. (Min.) *Pierre ponce.* — (Grecism) Pumice. DICŢ. [Accent?]
— Din grec. *κίσσαρον,* idem. CIHAC, II 647.

CHISĂRĂU s. a. (Bot., Banat) Sorte *d'oia-*

un fel de ceapă de primăvară, lungăreață; se mănâncă mai cu drag verde, căci uscată este iute (Com. LIUBA); arpagic (PANȚU, PL.). *Kishĕreu.* ANON. CAR. *Frunză verde chișărău, Ce n'a lăsat Dumnezău Să fie ceriul hârtie Și luna cănțălărie!* HODOȘ, P. P. 379. [Și: **chișeréu** s. a. Com. LIUBA.]

— Dacă nota caracteristică, ce a dat plantei numele, este gustul ei, etimologia ar puteà fi ung. **keserü,** «amar».

CHISARGÍU s. m. v. **chiser.**

CHIȘĂTOÁRE s. f. v. **pișà.**

CHÍȘAV, -Ă adj. 1°. *Pluvieux.* 2°. *Méchant, envieux. Contrariant. Entêté. Paresseux.*

1°. (Zorleni, Tutova) Ploios. *Vremea de ploaie se chiumă... vreme chișavă.* PAMFILE, VĂZ. 107.

2°. P. anal. (Om) căruia nu-i știi nici voia nici nevoia, rău la. mațe, (om) care se scârbește de binele altuia (ZANNE, P. II 212), care zice «cea», când toți zic «hăis» (ION CR. V 374), rău la inimă (com. OLMAZU), de fire, certăreț (cf. IZVERNICEANU), uricios, protivnic (ION CR. II 55), șod (com. COCA); îndărătnic în neam și rudă (ION CR. III 251); încăpățânat; leneș (RĂDULESCU-CODIN). *Pre ceia ce-s chișavi, da-le-va* [Domnul] *strânsoare.* DOSOFTEIU, PS. 214. *Da, așa-i el, din neamul lui, chișav.* ION CR. III 251. *Chișav la inimă.* ZANNE, P. II 212. | P. ext. (Cal) care cam mușcă. Com. COCA.

[Accentuat și: *chișâv* RĂDULESCU-CODIN. | Și: (Banat) **chíșăv, -ă.** Com. COCA.]

— Din bulg. **kišav,** «ploios, umed». Cf. chișaiu, chișorniță.

CHÍȘĂV, -Ă adj. v. **chișav.**

CHISC s. a. (ș. d.) v. **pisc.**

CHIȘCÁ vb. I (ș. d.) v. **pișcà.**

CHÍȘCĂ s. f. 1°. *Estomac d'animal.* 2°. *Boudin.* 3°. Cylindre de toile plein de sable qui servait à donner la bastonnade. 4°. Partie du joug.

1°. Stomac de vită, mai ales de porc, rânză. PAMFILE, J. I, CRĂC. 202, I. C. 54. *Untura de pe chișcă și mațele de porc... se folosește când se ivesc bolișli în porci.* id. S. T. 204.

2°. Un fel de callaboș (COSTINESCU), mațele porcilor curățite și umplute cu carne hăcuită și cu păsat (CREANGĂ, GL., ȘEZ. VIII 157). Cf. H. X 255, 436, XVI 228. *Costițe de porc afumate, chișle și buft umplut... se duc unse pe gât.* CREANGĂ, A. $103/_{20}$. *Cea chișcă de sânge Pe mine mă plânge.* ȘEZ. II $10^{b}/_{12}$. | (Cu funcțiune adverbială) Plin, îndesat. *Buzunarul... umflat chișcă cu cei 500 de napoleoni.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Cei doi gineri, cu desagii chișcă de galbeni.* ION CR. III 70. Cf. II 279.

3°. Maț de stofă umplut cu nisip, cu care se băteau oamenii. Cf. DDRF.

4°. Parte a jugului (nedefinită mai de aproape). PAMFILE, I. C. 49. Cf. ION CR. VI 217, H, III 140.

[Plur. *chișle, chiști.* PAMFILE, I. C. 50. | (Cu hiperurbanism și) **pișcă** s. f. (Ad 2°) H. X 261, XVI 228. || Diminutiv: (Ad 2°) **chișcúță** s. f. id. CRĂC. 2.]

— Din rut. **kýška** (paleosl. **kyška,** rus. **kiška** «maț, burtă», pol. **kiszka** «maț, cârnat»). CIHAC, II 50, BERNEKER, SL. WB. 679, JAHRESBER. XXVI—XXIX 18.

CHISCÁN s. m. (Zool.) v. **chițcan.**

CHISCÁR, CHIȘCÁR s. m. (Iht.) v. **piscar.**

CHIȘCHENÉU s. a.
CHISCHINEÁ s. f.
CHISCHINÉIE s. f. } v. **chischineu.**

CHISCHINÉU ș. a. *Mouchoir, fichu.* — (Ungurism, în Transilv.) Batistă, cârpă (albă, cf. DENSUSIANU, Ț. H. 245), pânzătură (VAIDA), cf. tistimel. *Chischineia de pânză* (a. 1752). IORGA, S. D. XII 63. *2 chischineae albe* (a. 1811). id. ib. XII 227. *Eu mă duc, mândră, ca mâne, Inima la tin' rămâne... Grijește-mi-o, mândră, bine, Mi-o 'nvălue 'n chischineu, Și mi-o bagă 'n sânul tău.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 338. [Plur. *-nele* (VAIDA), *-neie* și *-neauă.* | Și: (cf. etimologia) **cheschén** † s. a. *Uneori pune numai cheschenul pre bolnavi și se vindecă.* CATEHISMUL CALVINESC, ap. VAIDA; **chișchinéu** s. a. POPOVICI, R. D. 165, STAN, M. 156; **chișchenéu** s. a. MARIAN, Î. $99/_{23}$; **chischinéle** s. f.; **chischineà** s. f. *Bădișor, capu' mă doare. D'adă-mi, bade, -o chișchineà, Să mă leg la cap cu ea.* POP, ap. DDRF; **chescheneà** s. f. *Na, bade, chescheneaua. Când i hi la tri sate Și-on jumătate, Coată chescheneaua.* VAIDA; **câscânéu** s. a. *Câscâneu de la chetoare, Badeo, inima mă doare.* DENSUSIANU, Ț. H. 160.]

— Din ung. **ke(s)zkenő,** idem. VAIDA, STAN, M. 150.

CHIȘCHINÉU s. a. v. **chischineu.**

CHÍSCHIRIȚĂ s. f. v. **coropișniță.**

CHIȘCRĂCIÚN † s. m. sing. *Noël.* — (Ungurism) *Chișu-Crăciun* (ms. Ac. nr. 4151 f. 322)... designând sărbătoarea «Nașterii-Domnului», față de Anul-nou sau Sf. Vasile, numit «Crăciunul-mare». DR. I 464.

— Din ung. **kiskarácsony,** «Crăciunul-mic». V. Bogrea, *Dacoromania,* I 464.

CHISCUÍ vb. IV v. **chițăi** și **piscui.**

CHIȘCÚȚĂ s. f. v. **chișcă.**

CHISEÁ s. f. *Bourse, blague. Ceinture. Tampon de laine.* — Pungă (VĂRCOL, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.) țărănească (PĂSCULESCU, L. P.), de pus banii în ea; punga de piele, jașcăul, în care se ține tutunul (cf. VICIU, GL., COCA), teșilă. *Să vă umpleți chiseaua.* ORĂȘANU, ap. ȘIO. *S'adună, adună mereu la chiseà.* id. ib. *Boieru'ntinse cheseaua.* PANN, Ș. I. $57/_{25}$. *Țineà într'o mână o chiseà de șal, plină cu tutun.* FILIMON, C. I 760. *Două chisele de tutun... cusute, de copile, cu fluturi.* ALECSANDRI, T. 433. *A avut Aguș chiseà goală Și i-a umplut-o de parale.* MAT. FOLC. 55. *Care pe subt pat intră, Cafele că răsturnă, Ciubuce că-și aruncă, Meșii 'n urmă că-și lăsă, Chiselele că-și pierdeà.* TEODORESCU, P. P. 572^{b}. *Negustori la bâlciu treceà, Cu chesale zdornoind.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 338. *Bagă mâna la chisà.* PĂSCULESCU, L. P. 70. || P. ext. Brâu lat de piele, în care mocanii țin bani (COSTINESCU), cf. chimir, șerpar. || P. anal. Șomoiog de lână cu care se freacă cei ce fac băi turcești (PONTBRIANT). [Și: **cheseà** s. f. (cu rostire dialectală) *chesà* (VĂRCOL, V.), *chisà;* — (din sârb.) **chésă** s. f. = pungă de pânză sau de piele, pentru bani (Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU); — (cf. turc. *kis* «sac, pungă») **ches** s. a. = traistă mică de piele, pungă de piele, jașcău, în care se ține tabacul de fumat cu pipa (Banat, VICIU, GL., com. A, COCA), bășică de porc în care se ține tutunul (Banat, com. ITTU); despărțitură în teșila pădurarilor (Banat, com. ITTU); **cheș** s. a. = pungă de ținut tabac (Bouțar,

în Haţeg), portmoneu făcut din împletituri în ochiuri (Timişoara). Com. A. COSMA. | Diminutiv (< *ches*): **chesuiéţ** s. a. = săculeţ (Lugoş). VICIU, GL.]

— Din turc. **kisè (kesè),** «pungă», în unele regiuni intrat în limbă prin mijlocire sârbească (*kesa, ćesa*) sau bulgărească (*kisjá*). Cf. chesadar.

CHISEÁ s. f. *Pot (de confitures), canasse.* — Vas mic de sticlă, cristal, porţelan s. (rar) de metal, pentru ţinut dulceaţa sau tutunul (POLIZU), mai de mult şi pentru supă. Cf. COSTINESCU, ŞIO., PĂSCULESCU, L. P. *I chisă de ciorbă, de cos[i]toriu* (a. 1786). IORGA, S. D. VI 109. *Lunătescu: Dulceţi de chitru mai avem? — Safta: Mai sânt încă două chisele.* ALECSANDRI, T. 1088. *Pe nişte măsuţe ovale se rânduiau chesele de tutun şi de dulceaţă.* DELAVRANCEA, S. $121/_{20}$. *Da tu, de ce tragi? mă 'ntrerupe maiorul, lucrând cu lingura în cheseaua de dulceaţă.* CARAGIALE, M. 131. [Şi: **cheseà** s. f., (cu rostire dialectală) *chisă* s. f. *chisà* s. f. I. NEGRUZZI, ap. RUDOW, XVII 410.]

— Din turc. **kjasè,** «grande tasse à boire, coupe, vase».

CHISEDÁR † s. m. v. **chesedar.**

CHIŞELĂU s. a. v. **pişălău.**

CHÍSELIŢĂ s. f. (Cul.) *Bouillon aigri* avec des prunes, cerises etc. vertes. — Zeamă (acră LB., GR. BAN.) de ştir, de lobodă sau de alte plante, s. acrită cu prune necoapte (LM.) ori cireşi (ZANNE, P. I 109); zeamă (s. must GR. BĂN.) de prune (mere, pere, cireşi cu vişine, etc., cf. LM., H. VI 33, BIANU, S. D.) fierte cu sâmburi cu tot (cf. LB., LM., H. I 107, VI 33, GR. BĂN., Bilca, Bucov., com. TOFAN), în unele părţi frecate (ŢARA OLTULUI, III nr. 17-18) s. flecuite cu o lingură şi aromate cu puţin piper (cf. ŞEZ. VIII 34), cf. marmeladă; compot de prune (ALECSANDRI, T. 1753); borş (făcut din tărâţe LB., VAIDA, cf. GR. BĂN., PĂSCULESCU, L. P.); supă de vin (cf. MARIAN, NA. $135/_4$). Cf. H. IV 57, X 436, XII 392, XIV 437, XVI 189, XVII 8, 69. *Am cerut la Paviloaia nişte cireşe, ziceai că ţi-e dor de chiseliţă.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Ia gustă, bărbate, din chisăliţa aia.* ION CR. III 188. *Foaie verde cruciuliţă, Dragostea de copiliţă, Ca zeama de chisăliţă: Cine 'nghite, tot sughiţă.* TEODORESCU, P. P. 338. *Vecină, dragă vecină, Ce faci la bărbat de cină? — Chisăliţă pârgălită; La drăguţ, găină friptă.* DOINE, 63. *Într'un vârf de moviliţă, Fierbe-o oală cu chisăliţă.* (= Furnicarul). GOROVEI, C. $167/_4$. # *Pe uliţă chiriţă, Şi acasă chisăliţă.* PANN, P. V. I 100. *Trei ape în chiseliţă:* se zice despre rudeniile de departe, pe care nu le mai poţi socoti de rude. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 521. (Cu acelaşi înţeles, în Haţeg) *Şeapte ape în chisăliţă şi o mână de tărâtă.* ZANNE, P. III 521, cf. I 109. *Şapte ape 'n chisăliţă* = lucru de nimic. id. ib. I 109. *Când ai piper mult, pui şi în chesăliţă,* id. ib. IV 76. || P. anal. (Despre cevà strivit, terciuit) Talmeş-balmeş, terciu. Cf. id. ib. III 522. *Ouăle, când am vrut să le iau, erau toate numai o chisăliţă.* CREANGĂ, A. $55/_{10}$. *A face pe cinevà chisăliţă* = a-l snopì (în bătăi). *L-o bătut, de l-o făcut chiseliţă!* (Bilca, Bucov.). Com. TOFAN. *Te 'ntind jos şi te fac chisăliţă, de bătaie!* ALECSANDRI, T. 236. *Zmeii crezură că l-o făcut praf şi chiseliţă pe Ghibirdic.* BOGDAN, ap. TDRG. [Plur. *chiseliţe,* (prin Mold. şi) *chiseliţi.* | Şi: **chisăliţă, chisiliţă** s. f. SBIERA, P. $321/_{30}$; — (cu hiperurbanism) **piseliţă** s. f. ALEXI. | Verb: **chisăliţì** IVa = a face (mâncarea, fructele) chisăliţă, a le terciuì, (atestat numai la part.) **chisăliţít, -ă** adj. = (mâncare) fărâmată la fiert, (fructe) fărâmate în vasu' unde-s puse. ŞEZ. IX 154.]

— După regiuni, din rut. **kyselýča** «Sauersuppe» s. bulg. **kiselica** «gesäuerte, gegohrene Masse von Früchten», s. sârb. **kiselica** «sauere Suppe; Weinhefe; saueres Obst» (toate din paleosl. *kys(e)lъ* «acru»). Cf. CIHAC, II 50, JAHRESBER., XXVI—XXIX 18, BERNEKER, SL. WB. 678.

CHISER s. a. (Dulgh.) *Aissette.* — Unealtă de dulgherie (H. V 11, 29, 116, IX 28, XVI 11): teslă (DAMÉ, T. III). *Rotarii fac toate părţile de lemn... servindu-se cu instrumentele următoare: toporul, barda, chiseru, cuţitoaia, sfredelu.* I. IONESCU, M. 711. *Cu barda la şold, cu chisăru 'n mână şi tăià şindilă.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 182. [Accentul? | Şi: (cu rostire dialectală) *chisăr* s. a. = unealtă de dulgherie (H. V 36, 165, 375) s. de rotărie (H. XVI 48): teslă (ION CR. V 280, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.; (fig) un fel de dans ţărănesc (H. V 421), *chesăr(iu)* s. a. = unealtă a măsarului (H. XVIII 144), s. a. rotarului: în forma unui săpoiu şi care se deosebeşte de ciesle (= teslă) numai prin aceea că nu are ascuţişul în formă de semicerc ca aceasta (LIUBA-IANA, M. 121), *ciser* s. a. H. XVI 31; **chisar** s. a. = unealtă de dulgherie (H. V 11); **cheşér** s. a. = uneltă de scobit lemnul, la lucratul cobileţului (Hisiaş, Caraş-Severin, com. ITTU). | Nomen agentis: **chisargíu** s. m., **chesergíu** s. m. = dulgher. DDRF.]

— Din turc. **kesser** «doloire» (< *kesmek* «tailler, couper»). ŞIO. Cf. şi ung. *keszar,* «un fel de topor». Cf. chesăgì, chesăgiu.

CHÍŞER s. a. *Chaîne, anneau.* — Parte a plugului (H. V 123, VII 337, IX 43, 452), cerc de nuiele împletite (H. XI 418), care se pune la capul osiei, între leucă şi căpăţână, spre a împiedicà roaderea lor (ION CR. VIII 89); lanţul cu care se leagă lemnele când aduc târâşuri de pe coastă, cu boii în tânjală (RĂDULESCU-CODIN, I.); lanţul s. fierul care leagă tânjala de jug (PAMFILE, A. 78); lanţul cu care se împiedică sania la tălpici, când coboară de pe deal (RĂDULESCU-CODIN); drugul de lemn de care sânt legate şleaurile calului (BUCUŢA, R. V.).

— Pare a sta în legătură cu ung. **kisérni** «a însoţì, a urmà».

CHIŞERÉU s. a. (Bot.) v. **chişărău.**

CHISÍG s. a. v. **chişig.**

CHIŞÍG s. a. *Outil,* (plur.) *ustensiles, accessoires.* — (Ungurism) Unealtă (I. POPOVICI, Magyar Nyelvör, a. 1909, 213, com. ITTU), *Nu plecà la lucru, până nu au toţi lucrătorii chisigurile în mână* (Roşia, Arad). Com. ITTU. (Întrebuinţat mai ales la plur. subt forma) *chisuguri* = accesorii: amnar, cremene, iască etc. (com. VICIU), toate accesoriile puştei: cartuşe, praf, capse, alice etc. (Munţii Sucevii). ŞEZ. V $56/_{18}$. [Plur. *-şiguri.* | Şi: **chisíg** (cu rostire dialectală *chisâg*) s. a., **chisúg** s. a.]. Cf. catrafuse.

— Din ung. **készség,** idem. Cf. DR. III 742.

CHÍSILIŢĂ s. f. (Cul.) v. **chisăliţă.**

CHISÍM s. a. v. **chisâm.**

CHISIMÍ vb. IVa. *S'atteler* à (fig.) — (Banat) A se apucà cu energie de lucrat cevà, a se înhămà la cevà. Com. MICULA. [Adjectiv: (prin apropiere de turc. *kysmet* «soartă, ursită») **chisimít, -ă** = ursit. *Aşa sânt chisimit eu.* Com. COCA.]

— Poate, derivat din **chisâm.**

CHÍŞIŢĂ s. f. v. **căşiţă** 1–2 şi **pişà.**

CHÍŞIŢĂ s. f. *Cage.* — (În Braşov şi Săcele) Colivie pentru pasări. VICIU, GL. Ducându-l [pe papagal] *acasă într'o chişiţă.* BARAC, ap. TDRG. [Şi: (hiperurbanism?) **pişiţă** s. f. (Braşov). [Accentuat (pe la Sibiiu) şi: *chişíţă.*]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul aduce aminte de sârb. *ptičica,* care însemnează însă «păsărică». Ar puteà fi un derivat din *chis,* întru cât la origine coliviile au fost făcute din nuiele. Mai probabil e însă că avem a face cu o variantă — cu *ă-i* asimilat în *i-i* — a cuvântului *căşiţă*[1], care are un înţeles destul de apropiat şi e accentuat şi el şi pe tulpină şi pe sufix. Şi *chişiţă*[3] are o variantă *căşiţă.* Cf. şi *chimiţă*).

CHÍŞIŢĂ s. f. I. 1°. *Touffe de poils* située au jarret des chevaux. *Boulet.* 2°. *Pinceau* à peindre les œufs de Pâques. 3°. *Balai* à nettoyer le four. II. *Faisceau, fagot, bouquet, botte, gerbe,* plusieurs choses liées ensemble.

I. Înţelesul fundamental e «smoc de păr».

1°. Moţul de păr la încheietura dindărăt de-asupra copitei calului (Bran, în Transilv.) s. a boului, cf. p i n t e n (DAMÉ, T. 32); p. e x t. scobitura de deasupra copitei (PĂSCULESCU, L. P.), glezna calului (LB., COSTINESCU, DAMÉ, T. 49) *Kishiczĕ.* ANON. CAR. *Semne de ariciu la chişiţe, la toate picioarele.* MON. OF. ap. TDRG. *Şade (cutare) călare,... în sânge până 'n chişiţă.* TEODORESCU, P. P. 55. *Vedeà capul şarpelui, La chişiţa murgului.* ŞEZ. III 65/25, cf. MAT. FOLC. 7.

2°. Pensulă, periuţă de încondeiat ouăle (făcută dintr'un smoc de păr) (Straja, Bucov.). Com. A. TOMIAC. | În alte regiuni, se face dintr'un beţişor, dintr'o bucăţică de alamă s. tinicheà subţire şi câtevà fire de păr de porc; are înfăţişarea unei ţevi; b i j a r ă, v i z a r i c, c o n d e i u. PAMFILE-LUPESCU, CR. 190, cf. VICIU, GL. *Unele ouă se închistresc foarte frumos cu chişiţa sau închistritoarea.* ŞEZ. VII 116. | (În LB.) Condeiu de aramă.

3°. (Ban.) O unealtă (probabil, la început, dintr'un mănuchiu de păr) de scos din cuptor spuza şi cărbunii (LIUBA-IANA, M. 100), cf. p ă m ă t u f, ş o m o i o g, ş t e r ţ.

II. Cu înţelesul de «mănuchiu, chită, ciucure».

1°. (Muscel) Mănuchiu de teiŭ. RĂDULESCU-CODIN.

2°. Mănuchiu de flori. *Mocani s'or întoarce,* [florile] *Chişiţe le-or face.* PAMFILE, CRĂC. 92.

3°. (Târnava-mică, Ţara-Oltului) Legătură de câteva tuleie de porumb, la care s'au lăsat câtevà foi cu care se leagă laolaltă, cf. c u n u n ă, p o p. VICIU, GL. | (Ban.) *Căşiţă* = grămadă, căpiţă de tuleie de porumb: *Tuleii se fac toamna căşiţă, ca să se uşte* [= usuce] *mai uşor.* Com. COCA.

4°. (Munţii-apuseni) Mai multe vase de lemn (băgate unul într'altul), câţ poate încărcà Moţul pe cal. *Chişiţa-mare* conţine 14 vase, cea mică 12. Cf. FRĂNCU-CANDREA, M. 62-3, nota.

5°. (Munţii-apuseni) Legătură de 100 de şindile, (pe Jiu şi în Haţeg) *O căşiţă de prăştile* = legătură. VICIU, GL. *Căşiţ* = legătură de lemne despicate s. de scânduri (Rodna-veche, Transilv.). Com. ITTU).

[L.M. mai dau înţelesul «bătătură la picior sau mână»; «nod de arbore»; în H. IV 152 (Pietroşiţa, jud. Dâmboviţa) *chişíţă* este citat, fără explicaţie, între cuvintele privitoare la vie şi lucrarea ei. | Şi: (Ad II 2°) **căşíţă** s. f.; (ad II 4°) **căşíţ** plur.; (ad I 2°) **chirşíţă** s. f. PAMFILE-LUPESCU, CR. 190; cu hiperurbanism (ad I 1° şi 2°) **pişíţă** s. f. DAMÉ, T. 32, PAMFILE-LUPESCU, CR. 190.]

— În cuvântul românesc par a se fi amestecat două cuvinte slave: sârb. **kičica** «coroana copiţei calului» şi «mănuchiu, creastă», diminutiv din *kika* = «chică», şi bulg. **kitica** «copită», dim. din paleosl. *kyta* «chită» (cf. *kitka* «smocul de păr deasupra copitei calului, mănuchiu de busuioc cu care se stropeşte cu aghiazmă», cf. şi rut. *kŷtyća* «buchet de flori, snop»). Cuvântul pare a fi fost împrumutat în diferite timpuri, ceea ce reiese din varianta *căşiţă,* care presupune, în silaba întâia, un *y* slav.

CHIŞITOÁRE s. f. v. **pişà.**

CHIŞITÚRĂ s. f. v. **teşi.**

CHIŞLEÁC s. m. sing. v. **chişleag.**

CHIŞLEÁG s. m. sing. *Lait caillé.* — (În Mold. şi regiunile învecinate) Lapte de vacă pus la prins, până s'a încrit, şi de pe care s'a luat smântâna; l a p t e p r i n s smântânit, l a p t e a c r u. Din *chişleag* se face brânză de vacă. Cf. DAMÉ, T. 31, CREANGĂ, GL., MARIAN, SE. I 29, H. I 106, ŞEZ. VII 97, Cf. H. X 467, XIV 437, XVI 322. *Când puneà mama laptele la prins..., începeam a linchì groşciorul de pe de-asupra oalelor... până ce dam de chişleag.* CREANGĂ, A. 44/24. *Parte din babe descânţă... cu făină de popuşoiu în chişleag.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 132. *Turte subţiri făcute din făină de popuşoiu cu chişleac şi brânză se numesc alivenci* (Ringhileşti, Botoşani. HEM. 894/12). *O oală de chişleag.* MARIAN, SA. 275. # *A fi gustat la oale cu chişleag* = unde nu trebue, a fi greşit. ZANNE, P. III 522. [Şi: **chişleác** s. m. sing. VICIU, GL.; — **cheşleág** s. m. sing. *Pentru obrinteală, se moaie făină de păpuşoiu în cheşleag, se pune între petici...* LEON, M. P. 56; — (cu rostire dialectală în Transilv.-de-nord) **cislác** s. m. — lapte acru de oaie. BUGNARIU, NĂS.; — **cişleác** s. m. H. I. 106.]

— Din rut. **kisljak,** idem (cf. bulg. *kiseleak* «băutură acră», sârb. *kiseljak*). A. S c r i b a n *Arhiva,* a. 1912, nr. 7. Cf. JAHRESBER. XXVI—XXIX, 18. Cf. c h i s e l i ţ ă.

CHIŞLÉC † s. a. *Cave, office.* — Pivniţă (STAMATI, ap. ŞIO), cămară pentru iarnă (ŞIO).

— Din turc. **kyšlak** «cămară de iarnă pentru animale sau plante». *Löbel,* C o n t r i b. 241.

CHISLÍC s. a. *Gamelle.* — Strachină ostăşească. (Straja, Bucov. Com. AR. TOMIAC), gamelă.

— Poate, diminutiv în *-ic* dintr'un neatestat **chislă* < germ. *Kessel* «căldare».

CHIŞLÍG s. a. v. **căştig.**

CHISMERIU † s. m. Un fel de stofă? *1 rând haine de chismeriu* (a. 1798). IORGA, S. D. XII 123. [Accentul?].

— Probabil, e vorba de *caşmir,* şi cuvântul se reduce la turc. *Kešmir* «Caşmir».

CHISNOVÁŞ, -Ă adj., subst. } v **chiznovat.**
CHISNOVÁT(IC), -Ă adj. }

CHISOÁGĂ s. f. (Iht.) *Fretin.* — (Mold.) (Cu înţeles colectiv) Peştişori mici de orice soiu, care trec prin plasă, p l e v u ş c ă, m ă r u n ţ i ş. Cf. ŞEZ. IV 113/6, ANTIPA, P., FURTUNĂ, H. XVI 288. [Şi: **chiságă** s. f. Cf. BARONZI, L. P. I 94/17. *Kisagè.* ANON. CAR.; — **chisúgă** s. f. (dat între numirile de peşti) H. I 23; — **chesácă** s. f. = hiban (1° BARCIANU), plevuşcă (cf. DDRF); icre (ALEXI, GHEŢIE); — **chisoárcă** s. f. = pleavă: leucaspius delineatus. ANTIPA, F. I. 172, P.]

— Din ung. **keszeg** «Cyprinus alburnus» (A. S c r i b a n, *Arhiva* a. 1912, nr. 7, îl derivă din sârb. *kesega,* un fel de obleţ).

CHISOÁRCĂ s. f. (Iht.) v. **chisoagă.**

CHISOÁRE s. f. v. **închisoare.**

CHIȘÓIU s. m. (Iht.) Nom de poisson. — Nume de pește, nedefinit mai de-aproape. H. XVII 425.

CHISOLI vb. IV^{a} v. **pisoli.**

CHIȘÓRNIȚĂ s. f. *Brouillard.* — Vreme cu ceață și negură. H. XII 226.
— Derivat din tulp. slavă *kiš-* «umed», după *viforniță.* Cf. chișav, chișaiu.

CHISÓS, -OÁSĂ adj. v. **chis.**

CHIȘÓSCĂ s. f. **pișà.**

CHIȘÓTCĂ s. f. v. **pișotcă.**

CHIST s. a. (Med.) *Kyste.* — Umflătură s. tumoare în forma unei pungi s. a unui sac închis de toate părțile, care se desvoltă în țesăturile organice (prin dilatarea fundurilor sau a canalelor diferitelor glande al căror orificiu s'a astupat) și care cuprinde lichide sau alte substanțe morbide. Cf. BIANU, D. S. Cf. modâlcă. [Plur. *chisturi.* | Și: (prin hiperlatinizare) **cist** s. a.]
— *N.* din fr. (grec. *κύστις* «bășică, buzunar»).

CHIȘTIGÁ † vb. I v. **câștigà.**

CHISTÍRE s. f. *Accouplement des bêtes.* — (Tansilv.) Împreunarea sălbăticiunilor (Săliște). BANCIU, S. Com. ITTU. — Cf. pisti.

CHISÚG s. a. v. **chișig.**

CHISÚGĂ s. f. (Iht.) v. **chisoagă.**

CHIT adv. *Quitte.* —(Franțuzism; numai în loc. invar.) *A fi* (s. *ieși*) *chit cu cineva* = a nu mai datorà unul altuia nimic, a-și fi răfuit socotelile deplin. (Locuțiunea a început să devină populară). *Sântem chit* = tocmai pe tocmai. (Baia, Suceava). ȘEZ. XXXII 15. *Am ieșit chit.*
— *N.* din fr Cf. dubletele fit, cvit și derivatul achità.

CHIT s. a. *Manteau.* — Suman negru s. alb, țundră (Ilva-mare, I. Năsăud, VICIU, GL.), tunică (TÂRNAVE, IV nr. 11, p. 11). [Și: **chitiu** s. a. ib.; — **chitón** s. a. = căput scurt (Sângeorzul-român) Com. DRĂGANU; — **chităl** s. a. (Zagra) Com. id.]
— Din germ. **Kittel,** idem.

CHIT s. m. sing. *Mastic.* — Substanță pastoasă (făcută dintr'o argilă fină și din uleiu de in) cu care se fixează («se chituesc») geamurile în rama ferestrei. Cf. DAMÉ, T. *Vine lipită sticla cu chit.* APOLZAN, U. 16. [Verb: **chitui** IV^{a} = a lipì cu chit.]
— Din germ. **Kitt,** idem.

CHIT s. m. (Zool.) *Baleine.* — Balenă. H. XVII 229. *Blagosloviți fănțările, marea și riurile, chiții și toate ce se clătescu întru ape.* PSALT. 332/$_{10}$. *Și făcù Dumnezeu mari peșli ce se chiamă chitul.* PALIA DE LA ORĂȘTIE, ap. GCR. I 34/$_{33}$. *Iona, nu cela ce fu izbăvit den chitù, ce altul.* CORESI, EV. 210/$_{13}$. *Chiții cei mari, și pești și gadine.* VARLAAM, C. 253/$_{3}$. *Fac chiții joc și goană.* DOSOFTEIU, PS. 357, cf. V. S. 128,$_{2}$. *Întâmpinarăm mulțime de chiți grozavi, ce pluteà pe fața mării.* GORJAN, H. II 11. *Au găsit... oase de chit.* DRĂGHICI, R. 57/$_{4}$. *Chitul nu are sânge rece.* MAIORESCU, L. 96. *Iona prorocul s'a născut al doilea, din pântecele chitului.* TEODORESCU, P. P. 251. ‖ Fig. (Astr.) Constelație din emisferul austral. *Constelațiunea Chitului sau a Balenei.* CULIANU, C. 50. Cf. PAMFILE, CER. 175. [Și: (din grec.) **chitos** † s. m. *Făcù Dumnedzău chitoșii cei mari.* BIBLIA (1688) 1^{b}/$_{22}$, cf. 374/$_{12}$, **chitosă** † s. f. HERODOT 326 (cu plur. *chitoáse* BIBLIA 1688, 367/$_{14}$).]
— Din paleosl. **kitъ** (< grec. *κῆτος*), idem.

CHÍTĂ s. f. 1°. *Bouquet, botte, poignée.* 2°. *Compagnie* (de perdrix). 3°. Jeu d'enfants; danse paysanne.
1°. Mănuchiu:
a) Mănuchiu de flori, buchet, struț. Cf. VICIU, GL., JAHRESBER. III 320, GR. BĂN., CONV. LIT. XLIV 395, RĂDULESCU-CODIN, ION CR. III 176, V 374, BUCUȚA, R. V. *Kilĕ* = fasciculus. ANON. CAR. *După ce dânsa și-a pus în cap o căciulă, la ureche o chită de busuioc,... începe frământarea colaculuì.* N. REV. R. 71. *La grinzi sânt chiți* [*buchete*] *de bosioc.* LIUBA-IANA, M. 99. *I-a dat o chită* [*chituș*] *de flori de micșe și de cocoșei.* MARIAN, SE. II 116. *Du-te, de-mi adă o chită de viorele.* RĂDULESCU-CODIN, L. *Spune, neică, mâne-ta, Să-ți astupe urmița, C'o chilă de rosmalin Și cu alta de dafin, Ca să nu ne mai iubim.* id. ib. *Între sprâncene, O chită de micșunele.* MAT. FOLC. I 671. *Câte-or rămâneà, Ei le-or adunà, Chite le-or făceà.* TEODORESCU, P. P. 76^{b}. *Frunză verde chiți de flori, Vai de maica cu feciori.* HODOȘ, P. P. 207. *Genele, Sprâncenele Stau chită, ca penele.* id. ib. 48. *Ț'a fost gura fermecată... Cu chită de bujor, Ca să nu-ți mai pociu de dor.* id. ib. 95. *D'o chită de flori luà.* PĂSCULESCU, L. P. 257.
b) Mănuchiu, jurubiță de douăsprezece (legate cu un al treisprezecelea) s. de treisprezece fuioare (v. c.) s. mănuși de cânepă s. de in. Cf. I. IONESCU, C. 155, com. MARIAN, ȘEZ. V 56/$_{21}$, VIII 157, IX 140, PAMFILE, I. C. 204, 236, J. II CREANGĂ, GL., GOROVEI, CR., com. A. PROCOPOVICI, com. G. TOFAN. *9 chiți* (= chite) *de cânepă.* URICARIUL, XXIII 256/$_{9}$. *Peste 500 de chite de in se transformă, la Dărăbani, în tot felul de pânză.* I. IONESCU, D. 353. *Se suie iute în pod și scoboară de acolo... niște chite de cânepă și vreo două dimerlii de păsat.* CREANGĂ, P. 5/$_{9}$. *Ii dete o chită de cânepă și-i spuse că până în seară s'o toarcă.* MARIAN, O. II 183. *Un harapnic de douăzeci de chite de cânepă.* PAMFILE, VĂZD. 40. *Câte cucoară îi vedeà primăvara întâiu, atâtea chite de cânepă ai să faci.* ȘEZ. I 277/$_{23}$. *Am avut o chită de in; O aduc ș'o dau pe vin.* ib. V 14^{b};
c) Mănuchiu, snop mic de grâu. *Legătura se face din două chite, formată fiecare cam din 35—50 fire.* ION, CR. IV 99;
d) Mănuchiu, păpușă (mai mare) de frunze de tutun. *Frunzele se fac păpuși, și păpușile nasadă adecă chilă, teancuri.* I. IONESCU, P. 314.
e) Mănuchiu, ciucure de cireși. *La mănușa oalei, se leagă o chită de cireșe și de flori.* MARIAN, I 388/$_{14}$;
f) (La viță de vie) *Când* [via] *se prășește înainte de a înflorì, se zice că târșește la chită* (Mehedinți). HEM. 1868/$_{19}$.
2°. P. anal. Stol (de pasări). *O chită de păternichi.* CIHAC, II 50.
3°. P. ext. Numele unui joc de copii (H. II 285, VII 487) și al unui danț țărănesc (H. XIV 66, 108).
[Plur. *chite* și *chiți.* | Și: **chichie** s. f. = legătură de bumbac (Șonfalău, jud. Târnava-mică). VICIU, GL. | Diminutive: **chitișoără, chițișoără** s. f. *Nu-mi dai chitișoară* [de flori] *toată.* MAT. FOLC. 229. *Aduceți o chițișoară* [de cânepă], *Că v'oiu da o ocușoară.* ION CR. II 160; — **chiticeă** s. f. *Fetele... umblă nebune după viorele, din care își fac apoi bucheţele sau chiticele.* MARIAN, JUN. LIT. I

50. *Adunând la floricele, Făcându-le chiticele.* ȘEZ. I 291b/10, cf. MAT. FOLC, 224, PĂSCULESCU, L. P. 257; — **chitúț** s. a. *Vara 'n sărbători, Cu chituț de flori.* VICIU; — **chitúș** s. a. = mănuchiu, buchet, struț. MARIAN, SE. II 116. *Kitush.* ANON. CAR. *Femeile aruncă cu chitușe de busuioc muiat în apă.* SEVASTOS, N. 234/35; — (în funcțiune predicativă, întrebuințat ca un adjectiv) **chitușél, -éà** = frumos (ca un buchet de flori). *Stau chitușèle* (tipăr. *chitușele*) = stau frumușelè (Toracu-mare în Banat). VICIU, GL. | Augmentativ: **chitóiu** (cu rostire dial. *chitoñu*) s. m. = (bou) căpățânos, flocos între coarne. LIUBA-IANA, M. 115. | Adjectiv: (cf. sârb. *kitan* TDRG.) **chitát, -ă** = în formă de buchet, împodobit cu (buchete de) flori. *De-o răsărì cam chitat, Să știi că m'am depărtat.* id. ib. *Rozmalin, frunză chitată.* VICIU, GL. *Busuioc roșu chitat, Cine mi te-a sămănat? — Măria, fata din sat.* HODOȘ, P. P. 53. *Frunză verde teiu chitat* id. ib. 168. *Busuioc chitat ca noru'.* id. ib. *Până m'au tăiat, Mi-or tot fluierat Și s'or lăudat, Că ei m'or sădì La mijloc de sat, La cel loc chitat.* MARIAN, I. 103/32. *Frunză verde lemn chitat, Mândru Iancu s'a gătat.* ALEXICI, L. P. I 196/9. | Verb: **închitá** vb. IVa = a face chite. MARIAN, (cu part. adj.) **închitát, -ă** = făcut buchete. *Închitate* = (ase lângă olaltă în orânduială (ca florile într'un buchet). POMPILIU, BIH. 1012.]

— Din slav. **kyta** (rut. *kyta* «ciucure, mănuchiu, buchet», sârb. *kìta* «buchet, ciucure»). Cf. chitì.

CHÍTĂ s. f. 1°. *Préoccupation, moment décisif.* 2°. *Mauvaise pensée.*

1°. (În Mold.) Grijă, dorință imperioasă (ION CR. V 374); moment decisiv (cf. ALEXI), noroc (PAMFILE, J. II). Cf. TDRG. *Acum mi-i chita..., de cei mai dârji am scăpat.* XENOPOL, ap. TDRG. *Apoi amù, chita lor (a lupilor), de Sf. Andreiu.* NĂDEJDE, ib. *Nu e altceva, dar mi-e chită să-l văz scăpat de beleaua asta.* ION CR. V 374. *Când se face vinul, c chita (norocul) lui.* PAMFILE, J. II.

2°. Gând rău, (RĂDULESCU-CODIN), pică. *A venit cu chită pe mine.* id.

— Etimologia necunoscută (În înțelesul 2°, ar puteà fi un postverbal din *chitì* = a se gândì, sau poate în loc de *chică*, formă dialectală pentru *pică*).

CHÍTĂ s. f. v. **pită.**

CHITÁB s. a. *Document, acte. Vieux livre, bouquin.* — (Turcism; mai de mult) Scrisoare oficială, act autentic (ȘIO); p. ext. (astăzi; învechit) carte veche, bucoavnă, volum (de format mare), terfelog. *După aceasta, se sculară pământenii Șumlei, și dau vezirului un arzuhal după chitap, așa scriind: că sangeac-șerif și pecetea nu se fac muhaserea.* DUMITRACHE, C. 449. *S'au rânduit să meargă împreună cu tine în slujba chitapului* (a. 1822), ap. ȘIO. *În cealaltă țineà chitapul Coranului,* FAMILIA, ap. RUDOW, XVII 411. *Puteà să ne prezinte... un chitap impozant.* REV. N., ap. id. *Față de volumele de azi..., chitaburele acelea, cu scoarțe dintr'o scândură și cu slovele cât bondarii, erau întocmai ca niște pachiderme antedeluviane.* S. MEHEDINȚI, CONV. LIT. XLII 81. [Plur. *-puri.* | Și: **chitáp** s. a.]

— Din **turc. kitab** «écrit, lettre, document; écriture sainte». ȘIO.

CHITÁC s. a. v. **chitoc.**

CHITÁCIU adj. m. v. **chiti²**.

CHIȚAI! interj. Imită sunetul produs de animale care chițăe. *Doi pui de scripete. — Cum făceau, măi Nuțule? — Chițai, Chițai!* (= Baniță). MAT. FOLC. I 516. [Accentuat, probabil, *chițai.*]

— Onomatopee. Cf. chițăì, chițcan.

CHIȚĂÍ vb. IV(a). *Crier; piailler.* — A produce sunetul strident caracteristic pentru unele animale, întrebuințat mai ales despre șoarece, guzgan, cârtiță, dihor. *Chițăe șoarecele* (LM., H. II 289, VII 371, XIV 105), *dihorul* (H. VII 29). *Erau unsprezece bursucei* [cățeluși de curând fătați], *cari se svârcoleau, chițăind și mierlăind, subt ugerul mamei.* ODOBESCU, III 42/19. *Dihorul începù a chițăì, în limba lui de lighioană,* id. III 184/14. *Se pomeniră că se umple biserica de șoareci, de lilieci și de bufnițe, și începură a chițăì.* ISPIRESCU, L. 99/10. [Și: **chițăì** vb. IVa (despre șoarece) H. XIV 105, (despre cârtiță) 209; **chițiì** vb. IVa (despre șoarece) H. II 289; **chițuì** vb. IVa (despre maimuță) H. I 418; — (cu tulpina reduplicată) **chițcăì (chițcâi)** vb. IVa = a țipà. ION CR. V 94, (despre guzgan) H. III 140. [Puii] *piue 'ncetișor, de-abià gângurind vorbele lor neînțelese..., iar mama, 'nduioșată de dulcea îngânare a vlăstarilor, vără pliscul prin grămăjuia de ouă calde și le 'ntoarce cu grijă, chițcăind în drăgostoasă chemare.* CIOCÂRLAN, SĂM. II 99; (cu abstractul) **chițcáit** s. a. *Câmpul încropit vibrà de chițcăitul ascuțit, prelung, tremurător și metalic al cristeilor și greierilor de iarbă.* VLAHUȚĂ, N. 24; **chițcuì, chiscuì** vb. IV (despre puii mici), p. anal. a vorbì de geaba. PAMFILE, J. II; — (+ *chițcan*) **chițcănì** vb. IVa = chițăì (despre șoarecii mari). COSTINESCU.]

— Onomatopee. (Cf. bulg. *kvičъ* «winseln», serbocroat *(s)kvičati* «winseln», *kvijukati* «quieken» (von Ferkeln), rut. *kvyčáty* «quieken», rus. *kvičátь, cvikatь* «quieken, zwitchern, winseln», CIHAC, II 51, BERNEKER, SL. WB. 656). Cf. chițai, chițcan, coviță i.

CHITÁIU s. m. și a. 1°. *Chine.* 2°. *Chinois.* 3°. *Cotonnade.*

1°. S. m. † China. *Tumciun, împăratul Chitaiului.* ANTIM, ap. TDRG.

2°. S. m. † Chinez. *Marele împărat al Chitailor.* NECULCE, ap. TDRG.

3°. S. a. (Comerț) Stofă de bumbac pentru căptușală, un fel de șifon. DICȚ.

[Și: (ad 3) **chitán** s. a. CIHAC, II 564. | Diminutiv: (ad 2°) **chitiáș** s. m. (Pronunț. *-ti-aș*) *Chitiaș, cu capul ars.* (= *Vătraiul*). PĂSCULESCU, L. P. 103.]

— Din rus. **Kitái** «China» (*kitáika* «ein Baumwollenstoff, Nanking»), sau rut. **kytáj(ka)** «Taffet, leichtes Seidenzeug». CIHAC, II 564, BERNEKER, SL. WB. 505.

CHÍTĂL s. a. v. **chit²**.

CHITÁN ș. a. v. **chitaiu** și **pitau.**

CHITÁNȚĂ s. f. (Jur.) 1°-2°. *Quittance,*

1°. Act scris (timbrat) prin care cinevà declară că a primit o sumă de bani (de la o casierie, de la un debitor etc.), că i s'a achitat o datorie; cf. adeverință (3). Cinevà dă, semnează, primește *chitanța. Cvitanție, înscris, adeverință dată de către primitoriul îndestulării sale.* CODICĂ ȚIV. A. 4/16. *Datornicul... trebue pentru siguranția sa să ceară de la dânsul [de la epitrop] și să vadă de are în scris o așa feliu de voie a Comisiei epitropicești, făr' a să mulțămì numai cu cvitanția lui.* ib. 41/4. *Elisaveta, după cum arată cvietanția ei de la Prai, au luat corona... în 9 zile ale lui Noemvrie.* ȘINCAI, HR. II 1/16. *S'au dat această cvitanție din partea isprăvniciei* (a. 1848). URICARIUL, X 271/16. *S'a primit bani, fără ca să se dea cuitanție din registrele cu matcă.* I. IONESCU, P. 148. *Cumpărătorul dădeà imediat și chitanță pe suma de o mie de lei, întărită cu timbru.* SANDU-ALDEA, D. N. 251. # (Pop., fam.). *E deprins să vorbească fără chitanță:* drept. PAMFILE, J. II.

2°. P. anal. Act scris prin care cinevà recunoaște că a primit de la altul un obiect (de ex. o carte) spre folosință, cu obligația de a-l înapoià; cf. adeverință (3°), dovadă (de primire). *I se vor predà sculele și obiectele, sub dare de chitanță din parte-i, de primirea lor.* MON. OF. 10.

[Și: **chitánție** † s. f., (Mold., pop. *chitánție* s. f. cu plur. *chitánții*. ȘEZ. V 56/20), **cvitánță** s. f. DICȚ., (scris și) **cuitánță** † s. f. ib., **cvitánție** † s. f. LB., (scris și) **cuitánție** † s. f. DICȚ., (cf. etimologia) **cvietánție** † s. f. LB., **cfitánță** † s. f. LM., **cfitánție** † † s. f. DICȚ., **fitánță** s. f. (Brașov) și RĂDULESCU-CODIN, 31; (suspect) **citánță** † s. f. DICȚ. || Derivat: (neobicinuit) **chitanțár** s. a. (TDRG.), (de obiceiu) **chitanțiér** s. a. = registru de chitanțe.]

— *N.* intrat în limba română pe mai multe căi (m.-lat. *quietantia*, ital. *quitanza*, fr. *quittance* rus. *kvitancija*).

CHITANȚÁR s. a.
CHITÁNȚIE † a. f.
CHITANȚIÉR s. a.
} v. **chitanță.**

CHITÁP s. a. v. **chitap.**

CHITÁRĂ s. f. (Muz.) 1°. *Guitare.* 2°. *Cithare.* 1°. Instrument muzical cu 6 coarde, care aduce cu vioara, dar e mai mare, și pe care se cântă pișcând sau lovind coardele cu degetele. Cf. H. III 21, IV 57, XIV 211. *Chitara lor cea italienească este întovărășită de sunetul lanțurilor.* C. NEGRUZZI, III 265/27. *Organe, fluiere, chitări,... cântau într'o unire.* ISPIRESCU, L. 237/34.

2°. † = **țiteră.** LB., POLIZU, BARCIANU.

[Plur. *-tare* și *-tări*. Și: (cu hiperlatinizare) **citáră** s. f. DICȚ.; (ad. 1°) (< fr. *guitare* idem) **ghitáră** s. f. || Derivat: (it. *chitarista*, idem) **chitarist,** (cu hiperlatinizare) **citarist, -ă** s. m. și f. = cel s. cea care cântă cu chitara (1°-2°). DICȚ. *Urania născù pe Linos, fiu mult plăcut, pe carele, câți muritori sânt cântăreți și citariști, toți îl plâng în ospețe și 'n jocuri.* ODOBESCU, I 200. *Ne batem joc de chitaristul atingând fals coardele într'un loc.* OLLANESCU, H. A. P. 49. *Chitaristul... pișcà, patetic și cadențat, coardele chitarei.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.]

— *N.* din ital. **chitarra** (sau din n.-grec. *κιθάρα*), idem. Cf. dubletele ceteră și țiteră.

CHITARÍST, -Ă s. m. și f. v. **chitară.**

CHITÁT, -Ă adj. v. **chită**[1].

CHIȚCĂÍ vb. IV v. **chițăi.**

CHITCÁÍT, -Ă adj. *Circonspect, minutieux.* — Chitit, socotit, care nu se apucă de ceva până ce nu-și face zece planuri (CREANGĂ, GL.), circumspect, minuțios, sâcâit, cf. belaliu. *Am văzut și eu destui bărbați mult mai ticăiți și mai chitcăiți decât cea mai bizinică femeie.* CREANCĂ, P. 141/19.

— Dacă înțelesul original e cel de «unul care te sâcâie, te bâzâe, te plictisește mereu», ar puteà sta în legătură cu rut. *kitkati* «a gâdilà».

CHIȚCÁN s. m. (Zool.) *Rat.* — Subt numirea de *chițcan* se înțeleg, în diferite regiuni, diferite specii de rozătoare, începând cu șoarecele mic (H. VII 387) până la guzgan (H. X 498): un fel de șoarece (H. I 346), VII 419, IX 448, XI 231), însă mai mare (identificat cu chițoran COSTINESCU, H. IX 244, pițoran H. IV 99, șobolan H. XVI 104, guzgan H. X 498, grivan H. I 346), de câmp (DDRF., RĂDULESCU-CODIN), de pământ (H. IX 231), de hambar (H. II 281), mărăresc (H. II 27), de magazii (H. IV 53). Pe alocuri se face deosebire între *chițorani* (= șoareci de câmp) și *chițcani* (= șoareci mari de casă). H. II 243). **Chițcan călător** = mus decumanus. BARCIANU. *Portrete de dulăi, de câni și de căței... începând de la mândrul «fox-hound»... până la ciuful de «pinch» care sucește gâtul chițcanilor.* ODOBESCU, III 149$_{23}$. *El de Paști se apucà Ș'așa le gătea: Cu lapte de leuștean, Cu unsură de chițcan, Cu oțet bun de un an.* TEODORESCU, P. P. 263b. [Și: **chiscán** s. m. LM., H. IX 448, RĂDULESCU-CODIN; — **ghiscán** s. m. *Numeroasă șoricime... Șeful ei, un ghiscan mare, În dosare locuește.* ALEXANDRESCU, M. 208. || Diminutiv: **chițcănél** s. m. COSTINESCU.]

— Pare a fi un derivat, cu suf. **-an,** din **chițcăl** (cf. însă ung. *cickány* «musaraigne». CIHAC, II 564). Cf. chițoran.

CHIȚCĂNÉL s. m. (Zool.) v. **chițcan.**

CHIȚCĂNÍ vb. IV[a]
CHIȚCUÍ vb. IV
} v. **chițăi.**

CHITEÁLĂ s. f. v. **chitì.**[1-2]

CHIȚÉLE s. f. Vêtement de femme. — (Bănat) Opreg (LIUBA-IANA, M. 17, H. XVIII 144, 269, GR. BĂN.) care constă dintr'un petec și ciucuri (H. XVIII 146), și pe care-l poartă bănățenele înapoi, având în față cătrința (cf. LIUBA-IANA, M. 17, H. XVIII 145). *Kiczelié* = praecinctorium. ANON. CAR. [Cu rostire dialectală: *chițăle* H. XVIII 145. | Plur. *chițăli* H. XVIII 144.]

— Din sârb. **kecelja** s. ung. **kecele** «șorț».

CHITELINÍ † vb. IV[a] v. **chitilean.**

CHITENÉL adv. v. **cătinel.**

CHITÍ vb. IV[a]. 1°. (*Se*) *parer de fleurs.* 2°. (*Se*) *parer, (se) faire beau; (se) pavaner.* 3°. *Arranger, disposer. Réparer.* 4°. *Arranger, préparer, projeter.* 5°. *Calculer, juger, penser.* 6°. *Se rappeler, penser à.*

1°. (Sens etimologic) Trans. și refl. A (se) împodobì, a (se) dichisì, a (se) gătì cu chite de flori. *Florì mândre culegeà Și 'n cunună le făceà Și la Gruia le duceà Și lui din graiu îi grăià: Frate, frățișorul mieu, Când va fi ospățul tău, Eu cu toate te-oiu chitì.* BIBICESCU, P. P. 311. *Pân' eram eu fată 'n păr, Puneam florì și calapăr, Mă 'npănam și mă chiteam.* MARIAN, NU. 706/30.

2°. P. ext. (trans. și refl.). A (se) împodobì (FRĂNCU-CANDREA, M. 99), a (se) înfrumusețà (LB.), a (se) dichisì, a(-și) potrivì frumos îmbrăcămintea, hainele, podoabele ori lucrurile într'o casă (COSTINESCU), a (se) gătì, a-și face gâteala, (p. ext.) a se păunì (REV. CR. III 93). *Kitèsk* = orno; *kitèsku-mě* = ornor. ANON. CAR. *Crăciunul când sosește,* [Fata bătrână] *se piaptănă, se chitește.* MARIAN, SA. 105. *Să știu că bade-ar venì, Casa mândră o-aș chitì.* DOINE, 66.

3°. P. ext. (Prin regiunile de apus. Din ideea de «a potrivì, a rândui, a aranjà frumos», s'a născut cea de «a potrivì, a aranjà bine» și în urmă, p. gener.) A potrivì, a aranjà, a pune s. așezà în bună rânduială, a rândui. *Prinse masa, pe care o pusese jos, o chitì bine pe pământ:..* RETEGANUL, P. I 63/21. *Gruia bea cu fetele: Una vinu-i îndulcește, Alta patu' i-l chitește.* BIBICESCU, P. P. 310. *Să mă duc la mândra'n pat, Ca să văd cum s'a culcat Singură, fără bărbat! De s'a fi culcat cam rău, S'o iau și s'o chitesc eu.* HODOȘ, P. P. 58, cf. (*chichesc*) GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 351. # *A chitì pe cinevà* =

a-l așezà, a i-o face (cf. a-l aranjà, a-l pune bine): *Las', că te chitesc eu!* REV. CRIT. III 93. || Spec. A așezà bine, cu artă, măestrit, a clădi. *Inima pinului... se chicheşte (clădeşte) în groapă.* I. IONESCU, M. 410. *Cărămida se chicheză la cuptor*, adecă se așează ca o boltă, lăsând mai multe găuri, pentru a-i da foc. id. ib. 706. *Şi trăgeà mică săbioară... Şi mi-i taie ca pe grâu, Şi mi-i chicheşte*, (glosat greşit prin «chiteşte, culcă la pământ») *snopeşte, Să nu le mai tragi nădejde.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 9, cf. 62 || A drege. *De ciudă,... trântì inima* [carului] *la pământ, zicând: «tot n'am eu cu ce o chitì, n'o mai duc în spinare în taină* (= în zadar). CATANĂ, P. III 31.

4°. Fig. (Mai ales prin Mold. Din ideea de «a așezà bine, a potrivì», s'a născut cea de) A aranjà, a pune la cale, a plănuì. *Nemică trupeaşte... să nu chitimă, nice să ţinem.* VARLAAM, C. II 44$_{12}$. *Zăticneà orice gătire chiteà Rușii împotriva Turcilor.* DUMITRACHE, C. 367. *Să n'ai grijă, că am chitit eu lucrul aşa de bine, încât nu poate să nu iasă la bun capăt.* LM. *Da ştii c'ai chitit-o bine, măi Chirică?* CREANGĂ, P. 163/$_5$. (Absolut) *Nu-i totdeauna cum se chiteşte, ce-i şi cum se nemereşte.* CREANGĂ, P. 8/$_5$. *Am chitit eu, ce-am chitit, dar nu m'am ales cu nimica* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN. | (Urmat de «așà ca să...») A potrivì (lucrul) astfel, încât... *Chiteşti aşa, ca să fie câle de trei ori nouă cărbuni.* ŞEZ. III 141/$_{23}$.

5°. (Mai ales în Mold.) Trans. (urmat de o propoziție obiectivă introdusă prin că) și intrans. (construit cu de, la s. în) A plănuì (CREANGĂ, GL.), a-şi face socoteala, a socotì (LB.), a gândì să faci cevà cât mai bine (Com. A. TOMIAC); p. gener. a judecà (LB.), a cugetà, a (se) gândì, a crede (ALECSANDRI, T. 1777, CREANGĂ, GL., MAT. FOLC. 1209, GRAIUL, com. AR. TOMIAC), a propune (LB.), a fi de părere. *Să neştine se va împreună cu Ovreii şi cu dânşii va chitì într'o crédinţă.* PRAVILA DE GOVORA (1640) ap. TDRG. *Nu-l vedeà nime..., ce numai cu sine chitindu... şi de Dumnedzău chitindu.* DOSOFTEIU, V. S. 70. *Chitiià preste puţină... vreme să le vie culesul poamelor.* id. ib. 223. *Şi cugetam noaptea, cu inima mea, chiteam şi se mâhneà duhul mieu.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Brehnacea în sine aşà chitindu-le şi socotindu-le,... socoteala într'acesta chip îşi așează.* CANTEMIR, IST. 94/$_{32}$. *Înţeleptul mai mult de cele împotrivă decât de cele după voie chiteşte.* id. ap. DDRF. *Prinţipul... chitind bine cum i se cuvine a se ostăşì, le strică Turcilor tot tetbirul.* DUMITRACHE, 367. *În vreme ce mintea face socotele şi chiteşte, Iubirea de sine iute cere şi se hotăreşte.* KONAKI, P. 277. *Arvinte: A! puşchiule! ai chitit că ţi-oiu da bunătate de fată,... Ai chitit să intri în neamuri, mojîcule?* ALECSANDRI, T. 831. *Când te-am văzut torcând, am chitit, în gându' mieu, că-i păcat de un voinic ca tine să fie de râsu' fetelor!* id. ib. 907. *Tot chiteam şi ne gândeam cum să ne cadă 'n ghiară* [reduta Grivița]. id. P. III 440. *Pentru că eu, de, chitesc c'aşa ar fi frumos, să pornim amândouă nunţile odată.* VLAHUŢĂ, C. 19. *Chiteà p'acolo să mă 'ngroape Al naibii Neamţ.* IOSIF, P. 65. *Am chitit să vin la d-ta, ştiu că ai feliu de feliu de buruiene.* CONTEMPORANUL, V 291. *Chiteşti (socoteşti) că-l găseşti acasă?* PAMFILE, J. I. *Se prinde în joc lângă o fată, care chiteşte că i-ar cam venì la socoteală.* CREANGĂ, P. 163/$_{15}$. *Chiteşti că fata Împăratului-ros*[u] *numai aşa se capătă?* id. ib. 246/$_{10}$. *Mai bine să rămâi pe loc, Ioane, chiteam în mintea mea cea proastă, decât să plângi nemângâiet.* id. A. 117/$_7$. *Nu chiteà la alta decât numai ce să facă, ca să se curăţască de ficiorul său.* SBIERA, P. 24/$_4$. *Dracu' vine şi chiteşte cam la care ar fi* [beţişorul]. ŞEZ. II 60/$_{19}$. *Brâncovene Constantin,... Adevăr e c'ai chitit, Pân' a nu fi mazilit, Să desparţi a ta domnie De a noastră 'mpărăţie?* ALECSANDRI, P. P. 210b/$_{16}$. *Ard'o focul rezeşie! Eu chiteam că-i boierie, Şi-i numai o sărăcie.* ib. 227/$_{10}$. *Îmi aşez durda spre vânt, şi mi-i iau la căutare, De la cap pân' la picioare, Şi chitesc şi socotesc Pe unde să mi-i lovesc.* ib. 260/$_5$. *Te-ai grăbit cu firea, ai chitit că-i împărăţì lumea!* SEVASTOS, N. 132/$_{27}$. *Cum chiteşti?* = Cum gândeşti, cum socoteşti, cum crezi? CREANGĂ, GL. | (După «a se gândì») Refl. *Austria iarăşi pentru alte pricini şi pentru rudenia se chiteà, cu nădejde ca să coprinză şi să stăpânească Lehia.* DUMITRACHE, 362. *«Multe ai mai fost ştiind tu!» — «D'apoi, cum te chiteşti d-ta?»* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Mă chitesc eu în mine, cum s'o dau, ca să nu mă prindă.* CREANGĂ, A. 47/$_{13}$.

6°. † Trans., intrans. şi refl. (Numai la DOSOFTEIU) A-şi aduce aminte, a se gândì la, a medità, a observà. *Mie somnul mi se stârneaşte Şi 'n vreamea nopţii, de te chiteáşte.* PS. 202. *Şi mă noaptea chitea'n* [= mă chiteam în] *sfânta scriptură.* ib. 253. *Mişelul mieu suflet veseleaşte Că de tine pre tot ceas chiteáşte.* ib. 286, cf. 253. *Am împlut 60 de ai, nice văzut de nime, nice grăit cu nime, ce întru sine asâmţând, şi pre Dumnedzeu chitind.* V. S. 100$_2$. *Aceale nestricăcioase frămseţi a doritului H*[risto]*s chitiià.* ib. 163. *Chitindŭ în crucea aceea, o cinstiià.* ib. 184.

[Şi: (dial.) **chichì** vb. IV^a, **chichià** vb. I^a. | Adjectiv: **chitít, -ă** = (cu sens pasiv şi trecut) împodobit (cu flori), dichisit, gătit (REV. CRIT. III 93), înfrumusețat (LB.), păunit (REV. CRIT. III 93); curat (LB.) îmbrăcat, curățel (BARCIANU); bine așezat (POMPILIU, BIH. 1007), clădit; (cu înțeles activ) socotit (ALECSANDRI, T. 1747), chibzuit, cu măsură (CREANGĂ, GL.). (Ad 1°-2°) *Kitit*= ornatus. ANON. CAR. *Dintr'o vărgură au născut voaă porbocul aşe-i frumos şi chitit.* CÂNTEC DE CRĂCIUN (sec. XVII) ap. GCR. I 136/$_{18}$. *Chitiţi la cap cu iederă.* SEVASTOS, N. 216/$_{12}$. *Mireasa... chititĭ ca de joc... aşteaptă să-i vie rândul.* id. ib. 56/$_{11}$. *În haină aleasă, Haină de mătasă, La masă chititĭ, Masă înfloritĭ.* MARIAN, Î. 175/$_{15}$. *Casa ta-i frumos chititĭ* (= *bine întocmitĭ, împodobitĭ*). POMPILIU, B. 35/$_{25}$. *Cărnuri şi plăcinte, Pentru dumnea-voastră, meseni, chitite* (potrivite, gătite). MARIAN, NU. 845; (ad 3°) *Lemnele chichite ard înnăbuşit, până se isprăvesc.* I. IONESCU, M. 410; (ad 5°) *Căpitan-paşa fiind chitit şi măestru la războiu...* DIONISIE, C. 170/$_{37}$, cf. (*măestru şi chitit la minte*) 185/$_{16}$. *Flăcăul eră chitit la capul său şi nu se da cu una cu două.* CREANGĂ, P. 142/$_{17}$. *Om chitit la cap* = cu chiteală. PAMFILE, J. I. | Abstracte: **chitíre** s. f. DICŢ. (la Dosofteiu şi cu sensul de «învățătură») PSALT. 259/$_{34}$; — **chitít** s. a. (la Dosofteiu şi cu sensul de «meditare») *Să ţânù cu postul şi ruga şi cu chititulŭ s*[vi]*ntelor scripturi.* V. S. 60 (cf. la Miron Costin: cu cetitul cărţilor a face iscusită zăbavă... «Ispitiţi scripturile»); — **chititúră** † s. f. = podoabă (ANON. CAR.); învățătură (DOSOFTEIU, ap. PSALT. 259/$_{21}$); — **chiteálă** s. f. = împodobire (cu chite de flori), găteală, dichiseală; spec. (în Banat, la plur., cu rostire dial. *chicèle*) = salbă de bani la grumaz (com. A. COCA); întocmire, potrivеală; chibzuială, socotință, socoteală (LB.), judecată, cuget (LB.), gând, opinie (LB.), hotărîre, presupunere, prepus (LB.). (Ad 1°-2°) *Gura lui eră tot aur şi chiteala lui.* MOXA 382/$_{37}$; (ad 3°, loc. adv.) *De chiteală*=aranjat, întocmit cu înşelăciune, falsificat. *Cu carte de chiteală şi fără dreptate, de multe ori s'au întins călugării de Bârnova.* URICARIUL, XIV 112/$_{24}$; (ad 5°) *După cea de dumnezăescul duh suflată istorie, târziu mai pe urmă au început cea din truda şi chiteala omenească a purceade.* CANTEMIR, HR. 58/$_{29}$. *Lupul între toate jiganiile pururea mai socotit şi mai grijliv în chitealele sale.* id. IST. 119/$_{27}$. *Acel inginer... prin*

ştiinţă şi chiteală, Poate face niscai planuri mai cu bună rânduială? KONAKI, P. 294. *Acel mai cu chiteală tragă pe toţi cătră dânsul.* id. ib. 299. *Noi surugiii judecăm omul după bacşiş şi nu dăm nici odată greş cu chiteala.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Ducându-se în târg şi cumpărând fierul de plug, după multă chiteală, îl puse în sân.* ŞEZ. V 130/24. *Deci să n'aveţi vr'o chiteală, Să ne faceţi de sminteală.* MARIAN, NU. 108/7. *Îi cu mult mai de temeiu lucrul care se face cu chiteală şi cu socoteală decât cel care se face cu hop şi fuga.* ION CR. I 9.]

— Din sârb. **kititi** «a găti, a împodobi» s. din bulg. **kitja** «fac buchete, împodobesc».

CHITÍ vb. IVa. 1°. *Se jeter, s'élancer (sur)...* 2°. *Lancer, faire partir* (une arme), *tirer.* 3°. *Viser.* 4°. *Remarquer.* 5°. *Atteindre.*

1°. Refl. A se aruncă, a se repezi, a se pune pe... *Mâna pe paloş puneà Şi pe Turci mi se chiteà Şi pe Turci că mi-i tăià.* MATEESCU, B. 78. *El pe surul* (= cal) *să chiteşte Şi-l încoardă, 'mpinteneşte.* ŞEZ. II 33/32, ALEXICI, L. P. I 15/5. [Radu] *pe războiu că se chiteà, Trei zile că mi-i tăià.* POP., ap. ODOBESCU, II 431. *După friptură, se chitesc pe băut.* N. REV. R. 73.

2°. Spec. (trans.) A repezi o armă, a da drumul unui proiectil dintr'o armă, a trage cu o armă. *Paloşul din sân scoteà, Ş'aşa bine-l învârteà, Ş'aşa bine mi-l chiteà, Că pe Toma mi-l tăià Pe la furca pieptului.* ALECSANDRI, P. P. 73/27.

3°. P. ext. (trans.) A ţinti (cu arma s. cu piatra CREANGĂ, GL.), a ochi (CIHAC II 51, MAT. FOLC. 1209, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.) *Aduceţi arce. — Şi voi, dragii miei, iscusinţă! Chitiţi bine!* C. NEGRUZZI, III 211/21. *Apucă de grabă şuşaneaua soldatului..., chiteşte, trage.* ALECSANDRI, ap. TDRG. [Mihaiu] *mi-l chiteşte, Drept în frunte mi-l loveşte.* id. P. I 39. *Până aia-l omorà şi-l jupuià, el arma o chicheà.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 370. *Un şoiman mehedinţel, Care ştie să chitească, Rândunica s'o lovească.* ALECSANDRI, P. P. 292b/8. # *Cine nu chiteşte, nu nimereşte.* ZANNE, P. IV 304.

4°. Fig. A ochi, a pune ochiul s. ochii (pe cinevà s. cevâ, remarcându-l dintr'o mulţime); p. ext. a fixà (MAT. FOLC. 1209), a alege. *Romîl... chiteaşte locul unde să lovească* [pe Leo]. BELDIMAN, N. P. I 122. *Ori ai chitit, ca mamă, pe unul din flăcăi Ce bun ar fi şi vrednic şi care o iubeşte, Dar, neplăcând Floricăi, pe dânsul nu-l voeşte?* I. NEGRUZZI, II 126. *El de grabă 'n jur chiteşte Vr'un ocol, căci e pierdut.* COŞBUC, F. 65/1. *Baba însă voià cu orice chip să aibă o troiţă nedespărţită de nurori, de aceea şi chitise una de mai nainte.* CREANGĂ, P. 8/4. *Cum ajunge în pădure, chiteşte un copac care erà mai mare.* id. ib. 46/2.

5°. P. ext. Trans. A nemeri (cevà s. pe cinevà în care arunci cu un lucru). CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. II. *Zvârr! de vr'o două, trei ori, cu bulgări, în mine, dar nu mă chiteşte.* CREANGĂ, A. 49/5.

[Abstracte: **chitíre** s. f. = ţintire, ochire, POLIZU; — **chiteálă** s. f. = nemerealà (ALECSANDRI, T. 1761, 1774), lovitură bine ţintită; p. ext. exactitate, preciziune. *Cu puşca te-oiu şoldăni, dintr'o chiteală.* ALECSANDRI, T. 518. *Nu pot spune cu chiteală, cam pe unde va fi mers Ştefan-vodă.* MARIAN, T. 109/18. | Adjectiv: **chitít, -ă** = ţintit, ochit. *Lovitura n'a fost chilită bine, A fost străpunsă numai mantaua.* I. NEGRUZZI, VI 559. | Substantiv: **chitáciu** s. şi adj. m. = ţintaş (bun), bun ochitor şi lovitor (PAMFILE, J. I); (cf. sârb. *hitar* «isteţ», *hitrina* «iscusinţă») iscusit, isteţ, ingenios, inventiv (DICŢ.), hâtru. *De stat mici, Dar din gură mai chitaci.* ŞEZ. II 101/7.]

— Din sârb. **hititi (hitati)** «a grăbi, a repezi, a aruncà (spec. despre un proiectil)». Pe teren românesc s'a făcut de sigur o apropiere între acest cuvânt (înrudit etimologiceşte cu hâtru) şi între chiti[1]. S. Puşcariu, *Revista filologică* I 271—275.

CHITÍ vb. IVa v. **pitì.**

CHITIÁŞ s. m. v. **chitaiu.**

CHIŢIBOÁICĂ s. f. Espèce de bûcher, de cave; ouverture dans le mur, par laquelle on allume un poêle. — (Numai la PONTBRIANT) Un fel de şopron, de pivniţă; gaură în zid prin care se aprinde soba. — Cf. chiţîmîe.

CHIŢIBÚŞ s. a. 1°. *Bagatelle.* 2°. *Truc.* 3°. *Bredindin.* — (Termen familiar. În România veche şi prin Braşov).

1°. Lucru de puţină însemnătate, lucru de nimica; bagatelă, cf. fleac, moft. DICŢ., cf. ŞEZ. XXXII 14. *Cu chiţibuşuri de aceste să ne zăbovim noi?* CREANGĂ, P. 263/13. *Am o mulţime de chiţibuşuri de făcut.* ŞEZ. XXXII 14.

2°. Apucătură, şiretlic, tertip, subtilitate (de mică importanţă). DICŢ. *A află chiţibuşurile cuiva.* BARCIANU. *Nu umblà cu chiţibuşuri!*

3°. (Rar). Numai la DDRF. Mecanism cu scripete servind la ridicatul greutăţilor mai mici.

[Plur. *-buşuri.* || Şi: suspect; ad 2° **chichibúţă** s. f. ALEXI. | Derivat: (ad 1°-2°) **chiţibuşár** s. m. = om care se ţine numai de lucruri de nimica, de bagatele, care umblă cu tertipuri, cu subtilităţi de mică importanţă. Cf. DDRF.] — Cf. piţiguş.

CHIŢIBUŞÁR s. m. v. **chiţibuş.**

CHITÍC s. m., adv. v. **pitic.**

CHITICEÁ s. f. v. **chítă[1].**

CHITÍE s. f. ş. d. (Îmbrăc.) v. **tichie.**

CHIŢII vb. IV v. **chiţăi.**

CHITILEÁN, -Ă † adj. *Obligé, forcé.* — (Ungurism) Obligat, forţat, constrâns, silit. *Nefăcându-m[i] dumneavoastră sădesfacţia, sânt chitilian a da înştanţia mè şi mai departe* (a. 1749). IORGA, S. D. XII 52. [Verb: **chitelinì** † IV refl. = a fi constrâns, silit. *Eu... popa Ioan (dă de ştire) că, chitelinindu-mă eu de şuşugurile meale, am luat de la Săpânţai Vasile... doisprezeace florinţi.* id. ib. XII 233.]

— Din ung. **kételen** (= *kénytelen*) «silit».

CHIŢIMÍE s. f. *Hutte.*—(În Munt.) Casă foarte mică; cf. bojdeucă, chiţiboaică. [Şi: **chiţumíe** s. f.].

CHITINGÁN adv. v. **cătinel.**

CHIŢIÓN s. m. (Bot.). Nom de plante. — Buruiană din care copiii fac nişte pastă numită mestică. H. VII 480.

CHITIŞOÁRĂ s. f. v. **chítă[1].**

CHITÍŢĂ s. f. v. **chichiţă.**

CHITITÚRĂ † s. f. v. **chiti[1].**

CHÍTIU s. a. v. **chit[2].**

CHITOÁŞCĂ s. f. v. **pitoaşcă.**

CHITÓ(I)CĂ s. f. (Bot.) v. **picioică.**

CHITÓIU s. m. v. **chítă[1].**

CHIȚÓIU s. m. *Parcelle de terre* (où les travaux restent à faire). — (Oltenia) Colț, triunghiu, rămas de secerat s. de arat. *Măi* [= mai] *am un chițoiu și odorăsc de arat.* CONV. LIT. LIV. 165.

CHITÓN s. a. v. **chit.**

CHITONÁC s. a. (Cul.) v. **chitonag**[1].

CHITONÁG s. m. sing. (Cul.) *Coignac.* — (Mold.) Pastă de gutui. TDRG. [Și: **chitonác** s. m. sing. CIHAC, II 132].

— Pare a fi o stâlcire (metateză) a fr. **cotignac**, «confiture de coings». CIHAC, II 132.

CHITONÁG s. a. } v. **cotonog.**
CHITONÓG, -OÁGĂ adj. și s. a. }

CHIȚORÁN s. m. (Zool.) *Rat.* — Un fel de șoarece (H. XI 230) mare (H. IV 312, VI 235, IX 244, Com. LIUBA), de câmp (DAMÉ, T. 63, H. II 243, în opoziție cu *chițcanul*, care e șoarece mare de casă), care umblă în aretul apei (Lugoș, HEM. $1543/_{7}$), care taie productele (H. II 281), cloțan (Deva, Cujir, jud. Hunedoara, com. T. L. BLAGA), poponete (H. VIII 170), gherlan, șobolan (H. XI 40), chinț. | Specii: **chițoran-alb** = die grosse Haselmaus. BARCIANU; **chițoran-de-munte** = myoxus glis, id.; **chițoranul-lui-Faraon** = herpestes Ichneumon. id. *Chițoranulŭ* (gr. *μυγάλη*) *și hameleon și nevăstuica și șopârla și șomăcul.* BIBLIA (1688) $77^{b}/_{13}$. *Șoarecii de câmp și mai ales chițoranii strică* [păpușoiul] *în-deajuns.* PAMFILE, A. 92. *O «comegie» de a cu fiarĕ...: Lupi, urși, mâțe... chițorani...* VICTOR VLAD DELAMARINA, PAGINI ALESE (ed. «Cartea Românească»), 7. [Și: (cu hiperurbanism) **pițorán** s. m. H. IV 99, IX 244, 494; — (cu alt sufix, subt influența lui *gherlan*) **chițorlán** (**chițurlán** H. II 253) = șoarece de câmp (H. II 270), șoarece mic, din casă și curte (H. II 253), cârtiță (H. IV 250).] — Cf. chițcan, chinț.

CHIȚORLÁN s. m. (Zool.) v. **chițoran.**

CHÍTOS † s. m. și a. (Zool.) } v. **chit.**
CHÍTOSĂ † s. f. (Zool.) }

CHÍTRĂ s. f. (Bot.) v. **chitru.**

CHÍTRU s. m. (Bot.) *Cédratier. Cédrat.* — Frumos arbore spinos, cu flori mari, albe, originar din Asia. LB., PANȚU, PL., DICȚ. || (Mai rar) Fructul acestei plante, chitră. *Dulceți de chitru mai avem?* ALECSANDRI, T. 1088. [Fructul: **chítră** s. f. = în coloarea și forma unei lămâi mari, aromatică, servind la noi mai ales ca să se facă dulceață din ea. *Poame de tot felul: chitre, năramze.* LET. I $8/_{24}$. *Pe vestita chitra cap a fi o puse.* PANN, P. V. I 119.]

— Din n.-grec. *κίτρον*, idem.

CHITÚC s. m. *Tronc* (d'arbre). — Trunchiu de copac, căraveiu. VĂRCOL, V. *Loc de groapă mi-a săpat. Dar în groapă ce mi-a pus? Tot chituci și [illegible]*. PAMFILE, C. Ț. 49.

CHITUÍ vb. IV[a] v. **chit.**

CHIȚUÍ vb. IV v. **chițăi.**

CHITULÁ vb. Ia ș. d. v. **pitulà.**

CHIȚUMÍE s. f. v. **chițimie.**

CHIȚURLÁN s. m. (Zool.) v. **chițoran.**

CHITÚȘ s. a. }
CHITUȘÉL, -EÁ adj. } v. **chită**[1].
CHITÚȚ s. a. }

CHIU interj., s. m. sing. I *Hourra.* II 1°. Cri de joie. 2°. Cri de douleur.

I Interj. Strigăt de bucurie. Cf. i-ha!, ura! *Chiu! și vivat fericit! Boierul s'o căftănit, Chiu, chiu, chiu și ha, ha, ha, Trăiască Măria-Sa!* ALECSANDRI, T. 81.

II (Rar; literar) Substantivat.

1°. Strigăt de bucurie, chiot. COSTINESCU. *A prins să sune sunet viu De treasc și trâmbiți și de chiu.* COȘBUC, B. $20/_{4}$, cf. $21/_{19}$. *Făcură alt ospăț, cu chiu și hop, cu alaiu și voie-bună,* MERA, B. 113.

2°. (Numai în legătură cu *vai*). Strigăt de durere. *Va fi un chiu și un vai, cum n'a mai fost de când lumea și pământu'.* ȘEZ. III $98/_{2}$. *Haide iar, murgule, hai, Hai la munte, sus pe plaiu, Să scăpăm de chiu, de vai.* ALECSANDRI, P. P. $160^{b}/_{6}$. *În chimir mâna s'o bag Și de chiu și vai să-l scap.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 507. *Logofete brânză'n cuiu, lapte acru'n în călămări, Chiu și vai prin buzunări.* CREANGĂ, A. $12/_{1}$. # (Loc. adv.) **Cu chiu, cu vai** s. **cu (mare) chiu și vai,** (neobicinuit) **cu vai, cu chiu** = cu mare neaz, după multă ostenealĕ. *Și așa, cu chiu, cu vai, ajunse la curtea boierească.* ISPIRESCU, L. $179/_{21}$. *Abiă cu chiu și vai, putură să învingă piedicile ce întâlnirĕ.* id. U. $47/_{3}$. *După ce au ajuns cu mare chiu și vai..., deteră cu ochii de o peșteră.* MARIAN, T. $61/_{10}$, cf. $188/_{6}$. *Cu vai, cu chiu, cum se zice, ei reușiră a adună ca la 3000 de luptători aleși.* HASDEU, ap. TDRG.

— Onomatopee. Cf. chiuì, chiot.

CHÍUĂ s. f. v. **piuă.**

CHIUĂREÁSĂ s. f. *Habile couseuse. Brodeuse* — (Ungurism, în Ardeal). Femeie care știe a coase cu multă măiestrie. (Câmpie) VICIU, GL. [Și: **chiuvăreásă** s. f. = femeie care coase broderii cu acul, care chindisește (pe Câmpia Ardealului). Com. N. DRĂGANU].

— Din ung. **tűvarró,** idem (= *tüvel varró* «cusătoare cu acul»). N. DRĂGANU.

CHIUB s. a. v. **chiup.**

CHIUCHIURÓIU s. m. (Ornit.) *Alouette huppée.* — Ciocârlie. JAHRESBER. VI 81.

— Derivat, cu suf. moțional **-oiu,** dintr'o tulpină onomatopeică, care se găsește și în ung. *pityer* (*pityér, pityör*) «ciocârlie». N. DRĂGANU.

CHIUCIU s. m. (?) (Numai la ANON. CAR. fără traducere). *Kjucs.*

CHIUD s. a. (*Mauvaise*) *habitude, vice.* — (Sârbism, în Banat) Năravu (H. XVIII 173) rău (Com. LIUBA), minte, fire (H. XVIII 315). Cf. melic. *Om cu chiuduri.* Com. LIUBA. *Calul ăsta e cu chiuduri.* id. *Are chiuduri, ca calul.* H. XVIII 173. [Plur. *-duri.* || Adjectiv: **chiudós, -oásă.** Com. LIUBA.]

— Din sârb. **ćud** «fire, caracter».

CHIUDÓS, -OÁSĂ adj. v. **chiud.**

CHIUFTEÁ s. f. (Cul.) v. **chifteà.**

CHIUÍ vb. IV(a). *Pousser de grands cris, hurler* (pour appeler qqn., — pour exciter des bêtes ou des gens — à la guerre ou à la chasse — pour exprimer la joie ou la douleur etc.) A strigà cu voce tare, a țipà, a da chiot, a chiotì:

a) Absolut. A strigà tare și prelungit cu același sunet vocalic, într'una (d. e. *uiu-iù!* etc.),

spre a chemà pe cinevà s, a-l deşteptà din somn, spre a îndemnà caii la mers, la tras, pe soldaţi la luptă etc. *Perşii alergà după dânşii, strigând şi chiuind.* HERODOT, 420, cf. 477. *Chiuíră la războiu.* BIBLIA (1688) 208. *Şi voiu strigà şi voiu chiuì.* ib. ap. TDRG. *Ian să-l trezesc,— îi dus pe ceea lume... Mări, să-i chiuiu la ureche.* ALECSANDRI, T. 657. *Surugiul chiueşte; caii zboară ca doi zmei.* id. P. III 15. *Să mai strig? — Nu, chiue mai bine; poţi?* CONTEMPORANUL, VII, vol. II 101. *Chiue după el.* DDRF. *Ce s'aude 'n depărtare? Glas de om chiuind tare: Hai, ho, ţa, ho, Bourean, Trage brazda pe tapşan.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Când oiu chiuì, Ei m'or auzì.* POP, ap. DDRF. *Chiue, chiue, nu strigà, Să răsune uliţa, Uliţa la mândruţa, Să-mi deschidă portiţa, Să mă iubesc cu dânsa.* MÂNDRESCU, L. P. $130/_{5}$.

b) Trans. A strigà tare şi prelungit spre a anunţà cevà s. spre a-şi exprimà un sentiment puternic. *Au strigat Căzacii toţi până într'unul, chiuind: «Nchai slava naşa nez hinet».* LET. I $351/_{32}$ | P. ext. A chemà pe cinevà cu voce tare. *Sprinten ca un flăcău se repezì în tindă,... îşi chiuì baba... strigându-i: Gahiţă, borşu-i proaspăt?* COSMOVICI, SĂM. II 455. | P. anal. (La fabrici, în porturi) A sunà, a anunţà prin sunet prelung (de sirenă) începerea s. încetarea lucrului. *Când docul chiuì încetarea lucrului, toţi într'o larmă mare se repeziră pe punte, năpustindu-se la mal.* DUNĂREANU, CH. 227.

c) A scoate un strigăt tare, ascuţit şi prelungit, de bucurie; spec. a spune, în ritmul danţului, versuri cu nuanţă epigramatică, cu împunsături, cu aluziuni glumeţe sau satirice, a strigà. Cf. HEM. $1524/_{38}$, PAMFILE, C. Ţ. 9. *Biruind doi de-a Iraclenilor, aşa să veselìră şi chiuià.* HERODOT, 275. *Chiuíră norodul şi trâmbiţară cu trâmbiţele preoţii şi, deca auzì norodul glasul trâmbiţelor, au chiuitŭ tot norodul cu chiot mare şi tare.* BIBLIA (1688) 156_{2}. *Mulţi... bea apă pentru sănătatea lui Şărban-vodă; şi jucà, şi chiuia.* MAGAZ. IST. II $19/_{15}$. *Să strige în bencheturi şi să chioiască.* ARHIVA, I 44. *U-iu! ce floare frumoasă! zise tare, chiuind.* PANN, P. V. I 113. *Cântă şi chiueşte vesel vânătorul, căci izbânda este a lui.* ODOBESCU, III $84/_{1}$. *Vara... cântând şi chiuind, cutrieram dumbrăvile.* CREANGĂ, A. $117/_{21}$. *De la o vreme, se chefăluieşte Ivan, cum se cade, şi unde nu începe a chiuì prin iad şi a juca horodinca şi cazacinca.* id. P. $310/_{8}$. (Cu complement intern) *Caută... tot el să fie acela, care-i chiue cele mai plăcute şi mai măgulitoare chiuituri în joc.* MARIAN, NU. $69/_{9}$. *Sfârşind hora aceasta, nu încetează de a chiuì şi mai departe şi altele.* id. ib. 557. *Flăcăii şi ceilalţi ce se mai întâmplă chiue, de-ţi iau auzul.* SEVASTOS, N. $62/_{19}$. *Spre Dunăre-alergà, Haulind şi chiuind, Buzduganul învârtind.* ALECSANDRI, P. P. $59/_{23}$. *La masă se pun şi bencheţuesc şi se veselesc, Ploscele ciocnesc, Vesel chiuesc.* id. ib. 66^{b}. *La făgădăul de nuc, Beau voinicii şi se duc, Din pistoale troscănind şi din gură chiuind: Foaie verde siminic, Asta-i viaţă de voinic!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 288. *Chiuire-aş, chiuì, De toţi, toţi, m'ar auzì.* MARIAN, C. I 220. *Am să joc, să chiuesc.* DOINE, $3/_{1}$. *Mândra bea şi chiueşte, Mândru' tace şi plăteşte.* ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. III 452. | *Cu tine m'oiu întrece din chiuit...,* *las că te oiu chiuì eu* (= te-oiu învăţà eu să chiui), *măi Michiduţă!* CREANGĂ, P. $53/_{25}$.

d) A strigà după animale sălbatice spre a le alungà, speriindu-le. *La alte turme, ca când lupul oaia ar fi apucat, ciobanii chiuià.* CANTEMIR, IST. $130/_{7}$. *Ciobanii... Chiue şi cânii după lup amuţă.* CONTEMPORANUL, III 27.

e) A ţipà de durere, a se văità. Cf. LM. *Chiuiam şi oftam în locu'* [cuconaşu] *lui* [îndrăgostit], *până mi se uscà gâtiţa.* ALECSANDRI, T. 83. *Frunză verde cârţişoară, Chiue badea să moară, Şi-ar murì şi nu se 'ndură, Până i-a da nana gură.* RETEGANUL, CH. 99.

[Pronunţ. *chi-u-ì.* | **Şi: chioì** † vb. IV; — († *auìi, hăuìi*) **chiuì** vb. IV^{a}. *Pre drum că îmi plecà, Aulind şi chiulind.* BIBICESCU, P. P. 314. | Abstracte: **chuíre** s. f. DICŢ.; **chiuiálă** s. f. DICŢ.; **chiuít** s. a. (Ad a) *Cu tine, şi numai cu tine, m'oiu întrece din chiuit.* CREANGĂ, P. $53/_{22}$; (ad c) *S'auzcà în depărtare chiuit de danţ.* DDRF. *Luna-i sus, de trei zvârlite, Badea-i dus la chiuite.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 107; — **chiuitúră** s. f. (ad c; Transilv.) = versuri cu ascuţiş epigramatic, cu împunsături, cu aluziuni glumeţe sau satirice, care se recitează în cursul jocului, strigătură, horă (3^{0}). Cf. MARIAN, NU. $519/_{8}$, $69/_{10}$, O. I 220, II 236, VAIDA. *Urcând, îşi adresează prin chiuituri tot felul de satire.* FRÂNCU-CANDREA, M. 69. | Adjectiv: **chiuitór, -oáre** adj.]

— Derivat din **chiu.** Cf. chiot.

CHIUÍ vb. IV^{a} v. **piuì.**

CHIU(I)RÁSĂ s. f. 1^{0}-2^{0}. *Cuirasse.* 3^{0}. Vêtement de femme.

1^{0}. (Milit.) Armură de zale, de fier s. de piele, care acopere corpul de la umeri până la brâu, platoşă, zale. | P. anal. Învelis tare al unor animale. *Bondarii înzăuaţi în chirase arămii.* SANDU-ALDEA, A. M. 158.

2^{0}. P. anal. Căptuşeală de oţel cu care se îmbracă un vas de războiu.

3^{0}. P. anal. (Îmbrăc. Mold.) Numele unei haine femeieşti, nedefinită mai deaproape (H. III 268, IV 134), probabil, ilic, laibăr.

[Pronunţat: *chiu-;* scris şi pronunţat şi: (ad 1^{0}-2^{0}) **chirásă, cuirásă** s. f. Popular şi: **chiráşă** s. f. *În luna lui Maiu, în şasc, Nc dă* [la armată] *arme şi chiraşe.* SEVASTOS, C. $280/_{23}$. | Verb: (după fr. *cuirasser*, idem) **chiurasá (cuirasà)** I^{a} = a îmbrăcà cu platoşă, cu oţel, fig. cu haine groase; (cu part.-adjectiv) **c(h)iurasát, -ă** adj. *Fagur... cumpărase... o haină groasă şi îmblănită cu blană de lup. Cuirasat astfel, Fagur n'aveà habar de frig.* TELEOR, ap. TDRG., (substantivat, după fr. *cuirassé*) **c(hi)urasát** s. a. = vas de războiu îmbrăcat cu chiurasă. | Alt derivat: (după fr. *cuirassier*, idem) (Milit.) **c(hi)uirasiér** s. m. = soldat (din cavaleria grea) cu cască şi platoşă.]

— *N.* după fr. (< *cuir* «piele», probabil, influenţat de ital. *corazza*), intrat în limba românească şi prin mijlocire rusească **kirasa** (< germ. *Kürass*, idem).

CHIUÍTA s. f. art. (Mold.; întrebuinţat numai în loc. adv.) **Cu** (s. **de-a** TDRG.) **chiuita** = cu grămada, cu nemiluita, nenumărat, foarte mult (ca omul la chef mare, când a ajuns să chiue, să dea chiuite). Cf. CREANGĂ, GL. *Aţi umplut, cu chiuita, de cerncal' -alâtea coale.* VLAHUŢĂ, P. 86. *Şi doar mă şi feream eu, într'o părere, să nu mai dau peste vr'o pacoste; dar par'că naiba mă împingeà, de le făceam atunci cu chiuita.* CREANGĂ, A. $52/_{4}$. [Şi (neobicinuit; scurtat, pentru măsura versului): **chiuíta** adv., cu acelaşi înţeles. *Fugeau dancii chiuita şi prin tufe s'ascundeau.* SPERANŢĂ, A. 193. | Pronunţ. *chiu-u-*]

— Poate, femininul articulat al lui *chiuit*, dar cf. chimuluita.

CHIUITÚRĂ s. f. v. **chiuì.**

CHIUJÁR s. m. } v. **tuşer.**
CHIUJÉR s. m. }

CHIUL s. a. *Truc, tour, ficelle.* (A trage chiulul = *jouer le tour, rouler; esquiver* une obligation, un engagement). — (În România veche, familiar,

mai ales în graiul şcolăresc) Subterfugiu. «*Doftoraşul», plictisit,... se hotărî să recurgă la un subterfugiu, la aceea ce... în argotul studenţesc se numeşte un chiul.* CARAGIALE, M. 88. # (Mai ales în expresia) **A-i trage cuivà chiulul** (mai rar: **un chiul** DDRF.) = a-l înşelà (ZANNE, P. III 105), a-l trage pe sfoară (ION CR. III 287), a-i jucà o festă, un renghiu; spec. a nu-şi ţineà cuvântul dat, a găsì mijloacele de a se sustrage de la o datorie, (în graiul şcolăresc) a nu se duce la cursuri. *Ai văzut cum ţi-a tras chiulul?* CARAGIALE, M. 69. *I-am tras chiulul. Am făcut cum ne înţelesesem: în patul mieu am făcut o momâie din haine vechi.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 375. *Şi-şi face socoteală să-i tragă chiulu' (negustorului).* SEVASTOS, ap. TDRG. [Plur. *chiuluri.*]

— Reconstruit din **chiulangiu.** ŞIO. (Cf. turc. *külah* «ruse, tromperie, gain illicite», *külah etmek* «tromper», cf. A. Scriban, *Arhiva*, a. 1912, nr. 11). Cf. chiulaf.

CHIÚLĂ s. f. *Bille* (de bois).—Trunchiu de molid curăţit de ramuri, destinat a fi tăiat în joagăr, care se taie apoi în groşi, s. bălvani (2°). (Jud. Cluj) Com. ITTU.

— Cf. ung. *külü*, «şteamp, piuă».

CHIULÁC s. a. v. **chiulaf.**

CHIULÁF s. a. *Bonnet (turc).* — (Ieşit din uz) Un fel de căciulă turcească, asemenea işlicului (ŞIO), fes mare (ALECSANDRI, T. 1751) în jurul căruia se înfăşurà turbanul (cf. TDRG). *Chiulaful ce îl port ziua.* PANN, H. 69. *Bătrânul Sinan însuşi, izbindu-se de pod, îşi pierdù chiulaful şi feregeaua.* BĂLCESCU, ap. ŞIO. *Osmanlii şi Bostangii au să curgă mii de mii, ah! aman, aman! Să ne puie un chiulaf, Să facă ţara pilaf, ah!* ALECSANDRI, T. 125. *Şi în cap, drept chiulaf, Avem fes cu canaf.* I. NEGRUZZI, IV 478. # **La aşa cap, aşa chiulaf:** arată potriveala, cf. la aşa cap, aşa căciulă; cum e Turcu' şi pistolu'; cum e sacu', şi petecu'. Cf. PANN, P. V. II 52, ZANNE, P. III 106. [Plur. — *lafuri.* | Şi: (din forma mai veche *chiulah*, modelată după suf. *-ac*) **chiulác** s. a. # **A aveà chiulac** = a aveà cap, tivgă, a fi deştept, chibzuit: se zice, în bătaie de joc, omului prost care se crede deştept (Vâlcea). ZANNE, P. II 50.]

— Din turc. **külah,** «bonnet de forme conique en poils de chevreau, bonnet de derviche». (Forme cu *f* şi la Bulgari: *kiulaf*, Sârbi: *ćulaf* şi Albanezi: *külaf*). CIHAC, II 564, ŞIO. Cf. chiul.

CHIULANGÍU s. m. v. **chiulhan.**

CHIULANGÍU s. m. *Roublard, fumiste, farceur; bambocheur.* — (Familiar, în vechea Românie) Unul care trage chiulul, care înşală pe alţii neîndeplinind obligaţiile luate, care nu-şi ţine cuvântul, care se sustrage de la datorie; spec. (în graiul şcolarilor şi studenţilor) care nu se duce la şcoală, la cursuri; p. ext. căruia îi place să petreacă, chefliu (TDRG.). *Un om isteţ, chiulangiu.* ap. ŞIO.

— Din turc. **külahğy** «rusé, fourbe» (propriu «fabricant ou vendeur de bonnets de feutre»). A Scriban, *Arhiva* a. 1912, nr. 11.

CHIULÁT. -Ă adj. *Timbré, fou.* — (Banat) Smintit la cap, şod, într'o parte, într'o ureche, cu care nu te poţi înţelege. Com. LIUBA, COCA, VICIU, GL. *Pază-te, măi, c'ala-i un chiulat, de loc te pică.* Com. LIUBA.

— Cf. sârb. *ćulànija* «prost» (Viciu, *Glosar* s. v., îl aduce în legătură cu ung. *hüle* «prost, şuchiat»).

CHIULÁTĂ s. f. v. **chilată.**

CHIULHÁN s. a. *Ripaille, noce, festin.* — (În Munt.) Chef (mare şi zgomotos), beţie, zieafet, benchet. *Că a prins-o odată bărbatu-său, ziua 'namiaza mare, la Ţurloaia, la chiolhan, la iarbă verde, cu consulul muscălesc.* CARAGIALE, S. N. 29. *O nuntă ţărănească pe aici ţine chiolhanu' de Joi şi până Joi, opt zile* (Chioara, Ialomiţa). HEM. 1331/24. *Stan Păpuşă, deşcă vechе, la chiolhanuri iscusit.* MOFTUL ROM. a. I 14. *Apoi nuntă că făceà... Iar chiulhanul cât ţineà? Câte zile-s într'un an.* TEODORESCU, P. P. 568. # *A se pune pe chiulhan* = a se apucà de chef, a se pune pe chef. *Îi trimise o baclavà şi vorbă că are să vie să se puie pe chiulhan.* ISPIRESCU, ap. ŞIO. [Plur. *-hanuri* şi *-hane* | Şi: **chiolhán** s. a. | Derivat: (< turc. *külhanği* ŞIO.) **chiulhangíu (chiulhanagíu, chilhanagíu** †, **chilhangíu, chiolhangíu)** s. m. = cel ce încălzeşte baia. *Lei 160, de la un chilhangiu.* RĂŞCANU, L. 30/14, cf. URICARIUL, XIX 393/8. *Un chilhanagiu, 2 lei pe lună.* CONDICĂ (a. 1776), ap. ŞIO.]

— Din turc. **küi-han** «cuptor pentru încălzitul băii, etuvă»; sensul românesc provine de la datina Turcilor de a petrece şi benchetuì la baie. ŞIO. Cf. chiulhaniu.

CHIULHANAGÍU s. m. }
CHIULHANGÍU s. m. } v. **chiulhan.**

CHIULHANÍU s. şi adj. m. *Roublard, rusé.* — (Turcism, învechit) Viclean. *Ásta e un şiret şi jumătate şi un chiolhaniu.* GORJAN, ap. ŞIO. [Şi: **chiolhaníu** s. şi adj. m.; (+ *chior?*) **chiorhaniu** s. şi adj. m. DDRF.]

— Din turc. **külhani** «care se ţine noaptea în camera de încălzit a băilor publice, mişel, vagabond, viclean.» ŞIO. Cf. chiolhănos, chiulhan.

CHIULÍ vb. IV^a v. **chiuì.**

CHIULÍCHIU s. a. v. **chiulug.**

CHIULÚG † s. a. *Massue.* — Un fel de măciucă, cf. chilom (1°). *Ceauşul Agăi, cu chiulug de argint.* FOTINO, ap. ŞIO. [Şi: (prin confuzie cu *pilug*) **chilúg** † s. a. *Aga, înaintea Domnului, ţine în mână chilug de argint.* TUNUSLI, ap. id.; (păstrat şi astăzi în Ialomiţa subt forma) **chiulíchiu** s. a. = măciucă s. instrument de lemn în forma unui unghiu obtuz, cu coadă, tot de lemn, lungă de un metru, care o poartă cucii în mână. Cf. ŞEZ. I 41/7-8.]

— Din turc. **külug** (*külüng*), «masse d'armes». ŞIO. Cf. chilom, chilău, pilug.

CHIUNDELÁC † s. a. = **ghiundelic.** Cf. ŞIO. DDRF.

CHIUNGHIU † s. a. *Canal, conduit, égout.* — (Turcism, atestat numai la I. GOLESCU). *Şanţuri, canaluri, chiunghiuri, olane, prin care curge, se strecoară apa.* C. I 79, cf. 79^b. [Pronunţ. monosilab: *chĭunghĭu.*]

— Din turc. **küng,** idem. LACEA.

CHIUNÍ vb. IV^a. *Glousser.* — Curca *chiuneşte.* H. VII 245. Cf. chiorăì. [Pronunţ. *chi-u-.*]

— Onomatopee. Cf. variantele căunì, chiuì.

CHIUP s. a. *Jarre.* — (În Mold. şi prin regiunea Dunărei, rar în alte părţi; învechit) Borcan mare (cât un butoiu, CHIRIŢESCU, CR.), de lut (id.), de tinicheà s. de lemn, având forma unei amfore (cf. DAMÉ, T. 74, com. ITTU), spre a păstrà în el unt-de-lemn, măsline, varză-roşie murată, ardei opăriţi în oţet (PAMFILE, I. C. 389) s. untură (Pecica,

jud. Arad, com. ITTU). Cf. pârnaie. *Toate chiupurile, cu marinate şi licoriuri.* C. NEGRUZZI, III 56/21. *Mergi la chiupul cu măsline.* I. NEGRUZZI, I 151. *Un spân burtos, cât un chiup de unt-de-lemn.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 601. *O rupse de-a fuga şi se ascunse într'un chiup de aramă.* ISPIRESCU, U. 40/22. [Plur. *-puri.* | Şi: **chiúpă** s. f. *O chiupă cu pietre scumpe.* SLAVICI, N. II 240; — **chip** s. a. PAMFILE, I. C. 389; — **chiub** s. a. *Zece chiuburi tot cu galbeni puşi în rând.* PANN, ap. ŞIO.;—(poate greşală sau alt cuvânt) **cheab (chiab)** s. a. În unele părţi se zice *chiaburi*, la castroane. DAMÉ, T. 74. | Diminutiv: **chiupuşór** s. a. TDRG.]

— În Mold. din turc. **kiup,** idem; prin părţile Aradului, prin mijlocire sârbească (*ćup, ćupa*). Cf. CIHAC, II 564, ŞIO.

CHIÚPĂ s. f. **CHIUPUŞÓR** s. a. } v. **chiup.**

CHIURALÍM adv. v. **chior**[1].

CHIURC s. a. (Îmbrăc.) *Pourpoint fourré, gilet.*— Nume de haină (H. II 132) bărbătească (H. II 81) s. femeiască (H. XII 158, XVIII 296), cojoc (ŞIO.) mic femeiesc (com. COCA), chintuş, laibăr s. pieptar de pănură, ca vesta (cf. VICIU, GL.). [Plur. *chiurcuri.* | Şi: (Banat, cu rostire dialectală) **ciurc** s. a. VICIU, GL., H. HVIII 296, com. COCA; — **chiurciu** † s. a. *Un chiurciu postav de ţară.* DOC. (a. 1787), ap. ŞIO.; — **chiurt** s. a. H. II 81, XII 158.]

— Din turc. **kürk,** «pelisse». ŞIO. Cf. chiurci-başa, chiurec.

CHIÚRCĂ s. f. *Astic.* — Beţişor cioplit dintr'un lemn tare, cu care se chiurcueşte adică se lustruieşte fierul, cum ar fi zăbăluţa şi zăbala la cavalerie. PAMFILE, D. [Verb: **chiurcuì** IVa = a lustruì (cu chiurca). id. ib.]

— Dacă instrumentul erà la origine de os, e înrudit, probabil, cu ung. **türkő,** «corn».

CHIURCHIUL(U)Í vb. IVa v. **chirchilì.**

CHIURCÍ-BÀŞA † s. m. 1°. *Fourreur du sérail.* 2°. *Syndic des pelletiers.*

1°. (La Turci) Blănarul saraiului, ŞIO. *Nicolaivodă şi cu Constantin postelnicul Ipsilant şi cu frate-său Manolachi chiurci-başa, ce aveà cinste la vezirul.* LET. II 401/16.

2°. (La Români) Starostele cojocarilor subţiri. ŞIO. *Afară de chirci-başa, de tărzi-başa...* CONDICA (1776), ap. id. *Rufetul işlicarilor să fie osebit de breasla blănarilor, întru toate, şi întru nimic să n'aibă a face chiurci-başa al cojocarilor cu dânşii* (a. 1785), ib. *Să se facă foaie de chiurci-başi pentru câţi se află într'aceà vreme la meşteşugul şi negustoria aceasta a blănarilor, adecă a cojocarilor subţiri* (a. 1794), ib.

[Şi: **chirci-bàşa** † s. m.]

— Din turc. **kürkči-bašy,** idem. ŞIO. Cf. chiurc, chiurec.

CHIURCIU † s. a. (Îmbrăc.) v. **chiurc.**

CHIURCUÍ vb. IVa v. **chiurcă.**

CHIURÉC s. m. 1°. *Cuir tanné.* 2°. *Soufflet de forge.*

1°. Un fel de piele argăsită. ŞIO. *Pielea de cal argăsită care vine de la ţara turcească, care se cheamă chiurecuri.* TARIF (1792), ap. id.

2°. P. ext. Foi de fierar, foale H. XIV 399. [Plur. *-recuri.*]

— Din turc. **kürk,** idem. (1°). ŞIO. Cf. chiurc, chiurci-başa.

CHIURECCÍU † s. m. *Rameur.* — (Turcism) Vaslaş, lopătar. ŞIO. *S'au dat la căpitan-paşa de Dunăre... pentru chiureccii i meşterii de la ustuacic i burazane.* CONDICA (1693), ap. id. *Cheltuiala căpitanilor şi a chiurecciilor de la caice domneşti care umblă pe Dunăre.* ib. ap. id.

— Din turc. **kürekči** «rameur, galérien». ŞIO.

CHIURLUÍ vb. IVa refl. (ş. d.) v. **chirchilì.**

CHIURT s. a. (Îmbrăc.) v. **chiurc.**

CHIÚŞĂ s. f. *Pipette à vin.* — Curcubetă de tras vin din bute, trăgulă, tigvă, ţeavă, tragă (Clopotiva, în Haţeg). VICIU, GL. [Pronunţ. *chi-u-*. id. ib.]

— Transcrierea pare a fi greşită, în loc de *ciuşă;* în acest caz, cuvântul ar puteà corespunde unguresculuì *csövös, csöves* «cu ţeavă»; cf. ung. *szívócső* «sifon». Ar puteà fi vorba însă şi de un sing. reconstruit din pluralul *tiuci*, rostit *t'uşi*, al lui *t'iucă* (ANON. CAR. 374) < ung. *tök* «bostan, cucurbetă» (cf. p.-sl. *tyky*, idem). N. DRĂGANU.

CHIUŞÁR s. m. **CHIUŞÉR** s. m. } v. **tuşer.**

CHIUSTÉC s. a. v. **chiostec.**

CHIUTOÁRE s. f. v. **cheotoare.**

CHIUTÚC † s. a. *Archives de l'Empire turc.* — (Turcism) Arhivă împărătească. ŞIO. *S'a înscris în chiutucurile noastre.* FOTINO, ap. id. [Plur. *-tucuri.*]

— Din turc. **kütük,** idem ŞIO.

CHIUTÚC s. m. (Pesc.) Sorte de petit *esturgeon.* — (În regiunea Sf. Gheorghe-Portiţa) Nisetru mic, de 5—6 kg. ANTIPA, F. I. 260.

CHIUVĂREÁSĂ s. f. v. **chivăreasă.**

CHIUZ s. a. *Courroie* du fléau. — (Ungurism) Cureaua care leagă hădăragul cu dârjeaua îmblăciului. Cf. PAMFILE, A. 199, REV. CRIT. IV 142, com. AR. TOMIAC. [Plur. *chiúzuri.* | Cu rostire dialectală şi: **ciuz** s. a. JAHRESBER. XIX 90. Ortografiat şi: **tiuz** s. a. = un fel de verigă de piele, cureluşă care ţine strâns legate oglăjile de îmblăciu (MARIAN); — **tiúză** (la ANON. CAR. se dă — fără traducere — un *kjuză*, care pare a fi acelaşi cuvânt) s. f. = lanţul format de oglajii, cu care e legat hădăragul de odârjă. FRĂNCU-CANDREA, M. 106].

— Din ung. **köz,** «de mijloc, mijlociu». Cf. chiuzd. LACEA.

CHIUZD † adv. *Universellement.* — Universal, a-toată-lumea, sobornicesc, cf. catolic. *Cred besereca kjuză creştinească.* CATEHISM (1648), ap. GCR. I 124/17.

— Din ung. **közt** (= *között*, în loc de *köz*), idem. Cf. chiuz.

CHIV † s. a. *Cube, dé.* — Cub, zar (la IORDACHE GOLESCU).

— Din grec. *κύβος*, idem. RĂDULESCU-POGONEANU. Cf. dubletul cub.

CHÍVĂRĂ s. f. *Casque.* — Cască militară, mai ales de metal, pentru protecţia capului, la luptă, cf. coif, ceacău; p. ext. căciulă (GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.), comanac (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *Kiverĕ* = pileus. ANON. CAR. *Şlice au de pâslă, pre limba noastră dăţească* [= dacică = românească] *glugă, poate fi chivere, care nu de mult erà acest fealiu de chivere la boiari, aicea*

în țară. LET. I 28/3. [Aveau] *în capul lor chivere negre.* LET. III 81/4. *Chivere negre de husari* (a. 1789). IORGA, S. D. VIII 83. *La Paști, dăruià Domnul fiecărui ostaș o chivără și o bucată de postav.* URICARIUL, XXII 427. *Zburau capetele, ca mingele, unele cu cealmale turcești, altele cu chivere ruseși.* GHICA, S. 19. *Poftim! vă închipuiți pe mine, Nae Gâscănescu, îmbrăcat husărește, cu nădragi strimți și cu chiveră?* ALECSANDRI, T. 128. *Purtau vechea uniformă națională; haină vânătă și în cap chivere.* BĂLCESCU, M. V 596/22. *Își potrivì chivăra în cap.* SLAVICI, N. II 130. *Șepci, chivere, ccacuri și purcoaie țuguiete de pușci și de sulițe.* DELAVRANCEA, S. 226/8. *Samurache steteà sluj, cu o chiveră de hârtie în cap.* CARAGIALE, N. 50/24. *Soldați cu chivără, cum era[u] pe atunci, stăteau și oprcau grămădeala, cu șpângile puștilor.* SADOVEANU, SĂM. VI 547. *Flăcăi groși în ceață, Voinici făr' de leață; Cu chivere nalte, Cu cozile late, Lăsate pe spate.* ALECSANDRI, P. P. 63b/26. *Dă-mi căciulă neargăsită, Să-ți dau chivără 'nvălită.* MATEESCU, B. 58. *Ține pe soru-mea bine, Că bani se găsesc la mine, Sfanțihi cu chivăra Și galbeni cu ferdela.* BIBICESCU, P. P. 279, cf. PĂSCULESCU, L. P. 210. *Burulean, cum auzeà, Mâna pe flintă puneà, Puneà iarbă cu mâna Și gloanțe cu chivăra.* ȘEZ. II 77/27, cf. MATEESCU, B. 82, REV. CRIT. II 380, H. IV 203, MAT. FOLC. 163, ALEXICI, L. P. I 45/20. || (Impropriu, din cauza asemănării fonetice cu grec. κίδαρις din textul de pe care se traduceà) Turban. *Vei face chivără de mătase.* BIBLIA (1688) 59,2. [Plur. *chivere*, mai rar *chivăre*. | Și: **chíveră** s. f.; (cu pronunț. dial.) *cívără* s. f. ALEXICI, L. P. I 45/20, VASILIU, C. 52. *cívară* s. f. Ș. Z. VII 20, **cívărtă** s. f. ALEXICI, L. P. I 15/18; **cíbără** s. f. (Teaca, Transilv.) VICIU, GL.; **chílvără** s. f. *Bag prau'* [= praful de pușcă] *cu chilvăra.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 26. *Toț căpitane spătărești... Cu chilvăre moțate, Dai cu glonțu', nu străbate.* id. ib. 268. || Diminutive: **chiverítă** s. f. *Una-i peana crinului, Una-i a bujorului, Ce pun fetele 'n cosițe Și ficiorii 'n chiverită* (glosat prin «cujmă»). VICIU, COL. 122b/9; **chivărúță** s. f. *Cu flori dalbe 'n chivăruță.* PĂSCULESCU, L. P.; **chiverél** s. a. *Când la mine s'or uità, Chiverelul și l-o luà.* H. IV 308. | Nomen agentis: **chivărár** † s. m. = cel care făceà chivere. *Ulița chivărarilor.* IORGA, S. D. XII p. XIX. | Adjectiv: **închivărát, -ă** = acoperit cu chivără, în cap. *Trei voinici închivărați, Călări pe trei pui de hazi.* ION CR. III 33, cf. PĂSCULESCU, L. P. 256.]

— Din rus. **kiverŭ**, idem. CIHAC, II 51.

CHIVĂRÁR † s. m. v. **chivără.**

CHIVĂRSĂRÍE † s. f. } v. **carvasară.**
CHIVĂRSÍE † s. f. }

CHIVĂRÚȚĂ s. f. }
CHÍVERĂ s. f. }
CHIVERÉL s. f. } v. **chivără.**
CHIVERÍȚĂ s. f. }

CHIVERNÍ † vb. IV. v. **chivernisì.**

CHIVERNISÍ vb. IVa I. 1°. *Gouverner.* 2°. *Administrer.* 3°. *Avoir soin* de, *entretenir, faire vivre.* 4°. *Préparer, arranger.* 5°. *Établir, donner une situation, une sinécure.* 6°. *Approvisionner, pourvoir.* 7°. *Mettre de côté, amasser.* II. 1°. *Se conduire.* 2°. *S'établir, se faire une situation.* 3°. *Se soutenir, vivre* de. 4°. *Faire fortune.*

(În vechea Românie; întrebuințat mai mult în clasele culte.)

I. † Trans. 1°. A (o)cârmuì (LB.), a guvernà, a oblăduì (o țară), a stăpânì, a conduce, a diriguì, a îndrumà, a comandà. [*Principii*] *carii nevoesc cu osârdie să chiverniseaskă țările sale.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Îngerii... chivernisesc aceà după noi erarhie.* POPA IOAN DIN VINȚI (a. 1680) ap. GCR. I 146/2. *Pentru că prea milostiv ești și dulce făcătoriu de bine, chivernisești și bine oblăduești.* BIBLIA (1688) pr. 7/42-3. *Stăpân lumii te-au lăsat; pre carea... a o chivernisì și se cade.* CANTEMIR, ap. GCR. I 326/7. *Acești doi boicri chivernisea pre Antioh-vodă.* LET. II 313/28. *Ioan... încă nefiind de vârstă, ca să poată chivernisì Împărăția, au chemat pe Ioan Cantacuzino.* MAGAZ. IST. I 88/26. *La Moldova au pus Domn pre Ștefăniță-vodă..., carele, tânăr fiind, nebuncște au chivernisit domnia.* ib. I 324/6. *Ține toată lumea... și o chivernisește.* MINEIUL (1776) 41½. *Ca un Domn... chivernisiià toată cetatea.* ib. 143½. *Îndreptează viața mea și o chivernisește.* ib. 148. (Ironic) *Au purces doi sultani și cu trii pași, și cu vr'o triizeci patruzeci de mii de Tătari, și cu triizeci de mii de Turci..., și au dat Dumnezcu de i-au chivernisit așa de bine, că i-au încungiurat Moscalii și Căzacii, de n'au scăpat nici un Turc.* LET. II 432/11. *L-au ales și l-au pus preste acest norod, ca să poată chivernisì cu înțelepciune întreagă turma ce i s'au încredințat.* ANTIM, P. 36. *Tăindu-l Împăratul, căci n'a chivernisit oștile bine.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/32. *Ea o să-l chiverniscască, în lume cum să trăiască.* PANN, P. V. III 46. *Voesc și pe mine (ca) să mă chivernisești.* id. ib. III 84. | Absolut. *Eră el boier și chivernisea precum îi eră voia.* LET. II 254/27. *Hanul încă au chivernisit bine, că au triimes pre fiiul său Tohtamiș Gherei-sultan cu o samă de oaste.* ib. III 154/29. *Atâta au chivernisit de bine cu mintea sa la vezirul..., cât...* CANTA, ap. TDRG.

2°. (Învechit) A administrà. (*Bogăția*) *de o vei chivernisì bine, vei luà, ca un ispravnic bun, plată de la Dumnezeu.* ANTIM, ap. TDRG. *Boieriile... se cade a se da între Greci și între pământenii cei aleși, carei pot a le chivernisì bine și de credință,* TES. II 311. *Aceste doao mănăstiri... să chiverniséscă de un igumen.* MINEIUL, (1776) 30. *Pentru moară și pentru vatră, am să plătesc o mic de lei pe an: pot, ori nu, să scot atât din ele? — Poți, — grăì Zamfir — și mai mult, dacă le chivernisești bine.* SLAVICI, V. P. 15.

3°. (Învechit) A îngrijì, a aveà, s. a purtà grijă de cevà, s. de cinevà, a-i procurà cele necesare vieței. Cf. LB., LM., DOSOFTEIU, MOL. *Nu te rog să-mì chivernisești viața, că am cu ce trăì.* ANTIM, ap. TDRG. *Iară acum viind cu domnia, știù să-și piarză numele cel rău; au doară mai la vârstă venise, au doară chivernisisă viața lui, unde nu eră pace.* LET. II 333/11. *Va chivernisì și pe oamenii mortului, căci au rămas nechivernisiți.* LET. ap. TDRG. (Ironic) *Cum au văzut pre pașa râzând, au început a-i zice: Aferim! aferim! adecă: bine m'ați chivernisit!* AXINTI, ap. GCR. II 20/1.

4°. (Învechit) A întocmì, a aranjà, a pune la cale. *Au scos tuiurile și corturile afară din Iași, spre Balica, ca să mai chiverniseascâ lucrul ceva înainte, să vadă oamenii că purcede în gios la oaste.* LET. II 338/30. *Mihaiu-vodă... se află în curte, ca să chiverniseascâ trebile sale.* LET. ap. TDRG.

5°. A aduce pe cineva în situația de a trăì, punându-l să învețe o meserie, punându-l într'o slujbă, înzestrându-l s. procurându-i orice alt mijloc spre a-și câștigà cele necesare pentru ținerea vieții (cf. LM.), a-l căpătuì, a-l face cu rost în vieață. *Deși tată-mieu a avut multe fete, însă pe toate le-a chivernisit, dându-le la casa lor după bărbați cum se cade.* LM. *Deși sărac, acest om și-a chivernisit toți copiii, dându-i să învețe fiecare o meserie.* id. | P. ext. A pune în pâine, a

procurà cuiva o sinecură, a procopsì. Cf. DICŢ. 6°. A provedeà pe cineva cu ceva, mai ales cu cele necesare traiului, a aprovizionà, a îndestulà. *Pe vidră... cu hrană şi cu alte trebuitoare să o chivernisim.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Ar chivernisì şi cetatea de bucate, până în primăvară.* NECULCE, ib. *Până a nu da desătină, cu stupi îşi chivernisèà casele lor, şi îşi plătèà birul.* MUSTE, ap. GCR. II 25/2. *Pă locuitorii ot tam slobod iaste a-i chivernisì cu hrana.* DUMITRACHE, 405. *I-au poruncit să caute să chivernisească oştile cu cele trebuincioase.* DIONISIE C. 190/44. *Să-şi poată chivernisì viaţa cu cinste.* GORJAN, II. I. 35. *Omul bărbat îşi chiverniseşte casa şi pe ai casei cu toate câte sânt de lipsă.* LM. *Pe toate le chivernisise cu mâncare.* ŞEZ. VI 106.

7°. A face economii, a agonisì, a strânge, a adunà (cele necesare vieţei, prin bună administrare şi mai ales prin economii), a e c o n o m i s ì. a c r u ţ à. *Cine nu se învaţă a chivernisì la tinereţe, va suferì amar la bătrâncţe.* LM.

II. R e f l. 1°. (Învechit) A se guvernà (însuşi), a se conduce în lume, a-şi întocmì lucrurile (bine) a se purtà (cum trebue). Cf. DICŢ. *A te chivernisì la greale vremi, nu poţi.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Rugăm... să luaţi sama acestei scrisori, că, de s'ar tâmplà vreodată să mai vie nişte lucruri ca acestea,... să vă ştiţi chivernisì, să nu păţiţi şi voi ca şì noi.* LET. II 359/26. *Constantin-vodă... s'au chivernisit bine.* N. COSTIN, ap. TDRG. [Dobitoacele] *n'au înţelepciune, prin care s'ar puteà chivernisì.* ECONOMIA, 73. *Nu te ştii chivernisì pe tine însuţi şi vrei a chivernisì pe alţii!* LM. | (Cu înţeles pasiv) *Dumnezeu, după ce a făcut lumea, a orânduit să se chiverniscască* [= să fie chivernisită] *cu lege.* ANTIM IVIREANUL, ap. TDRG.

2°. A se aranjà, a-şi întocmì lucrurile (astfel, încât...), a-şi face un rost (în vieaţă); a se căpătui; a se procopsì. *Voi toţi vă chivernisiţi cu toţii ca să rămâneţi la creştini, şi numai eu singur să rămâiu pentru voi la păgâni.* LET. II 342/3. *Fieştecarele în rânduiala sa să se chiverniscască* (a. 1728). URICARIUL, I 50/21. *A se chivernisì de uneltele acelea.* R. TEMPEA, ap. CA. 644. *Caută de te chiverniseşte cu ce-ţi pot da.* LM. *În loc să te foloseşti de slujbă, ca oamenii, pentruca să te chivernisești, alergi după visuri deşerte şi te închini la nişte cuvinte seci!* ALECSANDRI, T. 1090. *Destul să-ţi spuiu că, încet-încet, m'am chivernisit cum se cade, ajungând să am o stare destul de bună, pe potriva mea.* CARAGIALE, S. N. 19. *Într'o zi marsă* [= merse] *acel nebun la tată-său, cerând să-i dea viţelul să şi-l taie şi să facă neguţitorii cu carne, să se chivèrniscască.* ŞEZ. II 117/16. | P. e x t. A-şi procură o sinecură, a se procopsì. Cf. DICŢ.

3°. (Învechit) (A-şi procură cele necesare pentru) a se susţinea, a trăì din ceva. *Neavând cu ce se chivernisì, în grabă trebuind bani, au scos văcărit.* LET. II 262/3. *Numai din desătină... şi din vamă ce luà, se chivernisèà.* ib. II 203/37. *Cu ce te chivernisești acum? — Cu slujba.* FILIMON, C. II 77.

4°. A face economii, a fi strâns în cheltuieli, a strânge (ceva avere, prin bună administrare şi mai ales prin economii). *Se chivernisèà omul, ca să-i ajungă agoniseala muncii... pentru multă vreme.* ISPIRESCU, L. 205.

[Şi: **chivirnisì** vb. IV^a IANOV, ap. TDRG.; — **chiverni** † vb. IV^a (Ad I 1°) *Iară ca un măestru chivernitoriu o chiverniià.* DOSOFTEIU, ap. CA. 664. *Fiindcă am avut parte (ca) să trăiască răposat frate-mieu de a mă chivernì altfel...* (a. 1779), ap. IORGA. S. D. XXII 271. || A b s t r a c t e: **chivernisíre** s. f. (Ad I 1°) Guvernare, (o)cârmuire, oblăduire. *Dumnezeu în sfânta Scriptură îndoit se zice a fi în lucrare, spre chivernisirea neamului omenesc.* ANTIM, P. 52. *Deci într'această iarnă având Domnia pace şi linişte, se află asupra trebilor şi chivernisirilor ţării.* MAGAZ. IST. II 211/16. *Înţeleapta chivernisire a viteazului nostru Domn.* ARHIVA, I 47; (ad I 2°-3°) Administrare, procurare (de mijloace de traiu) LB. *Grija cea mai mare şi mai alcasă ce avem nu iaste alta fără numai chivernisírea* (= administrarea) *bescarecii.* ANTIM, ap. GCR. II 28/1; (ad I 6°) *Veniturile de toate părţile, spre chivernisírea şi hrana* [călugări]*lor.* MINEIUL (1776), 30. *Spre chivernisirea vieţii le-au dat moşii.* ŞINCAI, HR. I 47/22. | A d j e c t i v e: **chivernisít, -ă** (cu negativul **nechivernisít, -ă**) = (ad I şi II) care a ştiut să-şi cârmuiască bine vieaţa (şi astfel a strâns cele necesare vieţei, avere), care are îndestul tot ce-i trebue; provăzut s. căpătuit cu cele necesare. *Iubitor de bani nu eră, pe oameni îi iubeà şi doreà să îi vază chivernisiţi.* E. KOGĂLNICEANU, ap. DDRF. *Un neguţitoriu săracul, ceva pentru c'au greşit a vorbì din împotrivă, că el e chivernisit,... l-au bătut foarte cumplit.* BELDIMAN, TR. 9; (ad I 6°) *Şi va chivernisì şi pe oamenii mortului, căci au rămas nechivernisiţi.* LET. III^2 250, ap. TDRG. *E un om foarte chivernisit!*; — **chivernisitór, -oáre** (la DOSOFTEIU **chivernitóriu** † ap. CA. 664) adj. şi subst. = (o)cârmuitor; guvernator; locotenent domnesc, caimacam; administrator (bun, înţelept); strângător; purtător de grijă. (Ad I 1°) *Buni chivernisitorii-şi credincioşi deregătorii.* CANTEMIR. IST. 110/15. *Iară Hâncul şi cu Dărac... au rămas la Iaşi chivernisitori.* LET. III 87/38. *Au lăsat chivirnisitoriu domnici pe Preda, fratele său.* ŞINCAI, HR. II 134/7. *A orânduit gubernatori sau chivernisitori eparhiilor ce stăpâneà.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 250/27. *Siair-beiu, chivernisitorul Damascului, şi Gazeli-beiu, chivernisitoriu Halepului,* id. ib. 260/10. [Împăratul] *după ce ne-au întrebat şi de sântem mulţumiţi şi de gheneralul cetăţii şi de chivernisitorii locului..., au mulţumit generalului.* ap. ODOBESCU, I 270; (ad I 2°) *Dacă se tâmplă boierul chivernisitorul de-i înţelept şi bun, măcar de-i şi Domnul rău, îl îmblânzeşte.* LET. II 313/38. *Că eră om foarte chivernisitor bun,* ib. II 399/15. *Trebue să se socotească nu ca nişte săpâni vecinici ai averilor lor, ci ca nişte chivernisitori vremelnici, orânduiţi de Dumnezeu.* MARCOVICI. D. 134. *Încep fetele să fie mai harnice şi mai chivernisitoare* (glosat prin: «bune gospodine»). RĂDULESCU-CODIN, I. 112; (ad I 3°) *Am fost purtători de grijă şi chivernisălori la facerea beseărecii* (a. 1785). IORGA, S. D. XV 325; — **chivernisélnic, -ă** adj. = (ad I 4° şi II 2° şi 4°) care ştie să strângă, să păstreze bine (ceea ce câştigă). *Pontatori chivirniselnici, care..., cum şterg doi, trei gălbinaşi din banc, numai ce-i auzi: «Bonsoir la boieri!»* IANOV, ap. TDRG.]

— Din grec. *κυβερνῶ* (aor. *-βέρνησα*), «gouverner, commander, administrer, régir, venir en aide, secourir, se tirer d'affaire». Cf. c h i v e r n i s e a l ă şi dubletul g u v e r n à.

CHIVERNISEÁLĂ s. f. 1°. *Gouvernement.* 2°. *Administration.* 3°. *Moyens d'existence, situation, sinécure.* 4°. *Ressources, revenus, subsistance.* 5°. *Fortune.*

(În vechea Românie, mai mult la clasele culte; învechit; întrebuinţat aproape numai la sing.)

1°. † (O)cârmuire, guvernare, oblăduire, stăpânire, conducere. Cf. c h i v e r n i s ì (I 1°). *Tocmit-au şi boieriile mari în sfat, de chiverniseala ţării şi a pământului Moldaviei.* LET. I 104/6. *S'au sfârşit victoria... prin socoteala şi chiverniseala cea prea înţeleaptă a prea-luminatului Petru Alexievici.* ib. II 69/10. *La domnia lui, au arătat semne de bună chiverniseală.* MUSTE, ap. DDRF. *După ce au luat* [Traian] *chivernisala dălogilor împărăţiii...* CANTEMIR, HR. 186/4. *Care în vremea furtunei*

chiverniseala corăbiei lasă? id. ap. DDRF. *Oșteanul... din repejunea calului asupra unui mal înalt sosind, nici vreme de chiverniseală* (să conducă și să înfrâneze calul, cf. TDRG.), *nici loc de fereală mai putù aveà.* id. ap. TDRG. *Și den rea chiverniseală a creștinilor, au biruit Baizit pre creștini.* MAGAZ. IST. I 96/6.

2°. Orânduială, îngrijire, (bună) administrare, administrație. Cf. chivernisì (I 2°—3²). *Te-au luminat Dumnezeu, de ai aflat chiverniseala acelor trei pungi.* ANTIM, P. XXX/6. *Bogățiile fără chiverniseală* [sânt lucruri nefolositoare]. id. ap. GCR. II 7/17. *Voiu povestì bunătatea ta și chiverniseála cea... de multe fealiuri.* MINEIUL (1776), 14²/1. *Când ne orânduim în treabă de slujbă, atuncea ne prădăm, cu numire de chiverniseală dreaptă și adevărată.* PISCUPESCU, O. 14/5. *Anul nou poporul îl crede ca un început de bună orânduială sau o bună chiverniseală.* H. IV 68.

3°. Căpătuire; mijloc de a-și procurà cele necesare vieței; căpătuială, procopseală; funcțiune (LM); p. ext. hatâr, sinecură (PONTBRIANT). Cf. chivernisì (I 5°). *Dumitrașco-vodă văzând aceste lucruri, că au rămas mai singur, și-și caută cineși chiverniseala lui..., schimbat-au socoteala într'alt chip.* LET. II 341/16. *Această mare și nebiruită armă... statornicește dragostea de ajutor între o familie, și îngrădirea unirii unui neam, spre chiverniseala și spre ocrotirea... lor.* PISCUPESCU, O. 106/7. *Pentru el (dascălul Chiosea) școala nu erà o chiverniseală, nu se gândeà la: treci zi, treci noapte, apropie-te leafă.* GHICA! ap. TDRG. *Sânt chiverniseli, iar nu slujbe.* BOLLIAC, ap. DDRF. *Unul altuia se vaită... Că nu au chiverniseală și că slujbele sânt date Tot la oameni fără merit.* SIHLEANU, ap. TDRG. *Ce să-mi mai bat capul? Mai bine să-mi văd de chiverniseală!* ODOBESCU, III 623/13. *Asemenea hatâruri sau chiverniseli se făceau numai pe seama unui om și pe timpul vieții sale.* id. II 33. *Onest d-ta? Pe de o parte «Răcnetul Carpaților», pe de altă parte chiverniseala confraților!* CARAGIALE, T. I 189/18.

4°. Izvor de venit, mijloace de traiu, subsistență; avere agonisită (LM.). Cf. chivernisi (I 6°). *Lui Dumitrașco beizadeà... să-i dea Brâncovanul-vodă pre an câte zece pungi de bani, pentru chiverniseala lui.* LET. II 312/4. *I-au dat [împăratul lui Toma Cantacuzino] sate în Țara-Moschicească, de chiverniseala vieții lui.* NECULCE, ap. TDRG. *Aceste țările* [Moldova și Țara-Românească] *erà toată chivirniseala și agonisirea.* E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 102/10. *I se cuveneà cea mai întâiu dregătorie, nu pentru că aveà trebuință de chiverniseală, având destulă, ci pentru căci... luptase.* ZILOT, 68. *Cari bani... să se dea... la locuri scăpătate și lipsite de chiverniseala hranei lor.* RĂȘCANU, L. 5/29. *Numai pentru chivernisală slujesc la Frânci, precum și alții mulți la alți soli slujesc cu simbria.* ARHIVA, II 9. *Casa și celelalte pentru chiverniseala vieții.* DDRF. *Cealaltă parte să rămâie oamenilor, pentru chiverniselele lor.* ISPIRESCU, U. 86/8.

5°. Avere agonisită (prin bună administrare și mai ales prin economie în cheltuieli), economìi. Cf. chivernisì (I 7°, II 4°). *Ori pe care îl socoteà că are ceva chiverniseală, îndată trebuià (ca) să-i găsească un mijloc, ca să-l disbrace de averea lui.* LET. III 264/3.

[Plur. *-sele* și *-seli*. | Și: (cu rostire dialectală) *chivernisálă* s. f.; **chivirniseálă** (†) s. f., **chevirniseálă** † s. f.]

— Derivat din **chivernisì**, prin suf. abstr. **-eală**.

CHIVERNISÉLNIC, -Ă adj. v. **chivernisì**.

CHIVIRGÍC adj. invar. Excellente race de moutons. — (Turcism) Cea mai bună calitate de oi din Dobrogea, cu lâna roșietică-neagră și cu carnea excelentă, cf. carnabat, oaie de Cazan. ȘIO., TDRG. (Citat de CANTEMIR, cf. ȘIO). [Și: **câvârgic** adj. invar. TDRG.]

— Din turc. **kyvyrğyk**, idem. ȘIO.

CHIVIRNISEÁLĂ s. f. } **CHIVIRNISÍ** vb. IV^a } v. **chivernisì**.

CHÍVOT s. a. 1°. *Coffre, cassette, écrin, armoire; cercueil; arche d'alliance.* 2°. *Arche de Noë.* 3°. *Tabernacle, châsse.* 4°. *Modèle d'église.* 5°. *Vaisseau* (astron.).

1°. † Ladă, cutie, dulap; raclă, sicriu (LB.). *Învie, Doamne, în răpaosul tău, tu chivote* (secriniulŭ H, racla D) *sfinția-ta.* PSALT. 278/11. *2 chivote de argint.* CUV. D. BĂTR. I 194. *Mergeà... cămilă împodobită frumos cu chivot, de-asupra căreia șade un copil cu coranul în mână, deschis.* ARHIVA, ROM, II 14. [Diavolul] *meșteșugì ca să arză chivotulŭ sfântului.* MINEIUL (1776) 161½. | Spec. (Numit și) **chivotul legii** s. **mărturiei** (†) = lada în care Evreii țineau tablele legii și toiagul lui Aron. ENCICL. R. *Ieremiia proroc... au întrat în Sion și au luat odoarele și veșmântele, adecă sfântul chivot.* HRONOGRAF (ca. 1650) ap. GCR. I 148/25. *La dzua învierii întâiu se va ridicà chivotul, adecă secriul legii.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Vei face chívolul mărturiii de* [= din] *leamne neputrede.* BIBLIA (1688) 57. *Și au luat păgânii și chivotul lui Dumnezeu.* NEAG. BASARAB, ÎNV. 24. *Și cum redică David chivotulŭ legii Domnului, așa și Neagoe-vodă redică biserica cea căzută.* MAGAZ. IST. IV 250/31. *David înaintea chivotului a săltat, jucând.* DDRF.

2°. † (În biblie) Corabia, arca (lui Noe). LB. *Și din toate dobitoacele... să bagi în chivot.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Chivotul lui Noe în liman să primejduiască.* CANTEMIR, IST. 308/15. *Lui Noe i-au poruncit Dumnezeu să facă chivotul și l-au făcut.* ANTIM, P. 28/17. *Ararat, unde scrie sfânta Scriptură că au stătut chivotul lui Noe.* MAGAZ. IST. IV 134/2.

3°. Spec. (În biserica creștină) Dulăpiorul s. cutia de argint, așezată pe sfânta masă (din altar), în care se păstrează cuminecătura, sfântul mir, moaște s. alte obiecte sfințite, tabernacul. Cf. ENCICL. R., ODOBESCU, I 455. *Și vășmânte multe au făcut, și evanghelii scumpe... și chívote.* HRONOGRAF (1760), ap. GCR. II 74. *Silind să-i facă și un chívotŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 87/1. *Au luat din sfântul chivot, a sfântului prestol o mică părticeà, din cinstitul trupul Domnului Hr*[istos]. DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Chieli*[*uiala*] *faceri*[*i*] *acestu*[*i*] *sf. chivot est*[*e*] *de dum*[*nea-lui*] *Hağ*[*i*] *Radu Pricop* (a. 1768). IORGA, S. D. XIII 64. *Chivot de ugneț.* DDRF.

4°. (De-oare-ce cutiile de pe sfânta masă aveau adesea o formă care înfățișà, în miniatură, biserica însăși) P. ext. Model (de lemn) al unei biserici. *Prin unele părți, Irozîi poartă cu dânșii un chivot; acesta e înalt de un metru, și lung de un metru și jumătate, are înfățișarea unei biserici.* PAMFILE, CRĂC. 159.

5°. † (Numai la CANTEMIR) Numele unei constelațiuni australe. Cf. DDRF.

— Din paleosl. **kivotŭ** (< grec κυβωτός), idem.

CHIVÚȚĂ s. f. Femme de peine employée à badigeonner les maisons. — (În București) Femeie (de obiceiu, țigancă) care stă în piață, cu bidineaua, spre a fi angajată să spoiască (cu var) camerele, la o casă. *Cui ai dat-o, nenorocito! — La o chivuță.* CARAGIALE, M. 27.

— La origine, numele unei astfel de femei: *Chivuța*, diminutiv scurtat din *Paraschiva*.

CHIX s. a. *Fausse queue.* — (La jocul de biliard) Lovitură greşită (din cauză că vârful de piele al cheului nu fusese bine uns cu creta), care n'a izbutit. | Fig., fam. (mai ales despre cântăreţi; în genere, despre orice acţiune ori întreprindere neizbutită) *A da chix* = a emite un ton (înalt) fals (cf. distonà), p. ext. a nu izbuti, a nu atinge rezultatul urmărit, aşteptat, a da greş. [Plur. *chixuri.*]
— *N.* din germ. **Kicks,** idem.

CHIZ s. a. (Met.) *Pyrite.* — (În Munţii-apuseni). Pirită. VICIU, GL. 98.
— Din germ. **Kies,** idem. DR. III 1091.

CHIZÁP s. m. sing. v. **chezap.**

CHIZĂRÍU, -ÍE adj. (?) *Bubă-chizărie.* ŞEZ. XIII 2. Cf. piază.

CHIZÁŞ, -Ă s. m. şi f. (ş. d.)
CHIZÁŞ, -Ă s. m. şi f. (ş. d.)
CHIZEÁŞ, -Ă † s. m. şi f. } **v. chezaş** ş. d.

CHIZEDBĂ s. f. *Société, association.* — (În Banat) Societate, asociaţie. tovărăşie. Com. COCA. *Nu lucrăm în chizedbă.* id.
— Probabil, din ung. **közedbe** «în apropierea, în tovărăşia ta».

CHIZÉŞ, -Ă s. m. şi f. (ş. d.) v. **chezaş** ş. d.

CHIZEŞLUITÚRĂ † s. f. v. **chezăşuì.**

CHIZLÁR s. m. v. **câzlar-agà.**

CHIZNOVÁT, -Ă adj., subst. *Bouffon.* — Poznaş (cf. LB., subt posnit, pag. 529b, LM., ION CR. III 219, 251), comic (ION CR. III 219), care face comicării, de râd ceilalţi (ib. III 251), glumeţ (ib. III 377), bun de glume, mehenchiu (ib. IV 187), ciudat (GRAIUL II), sucit (RĂDULESCU-CODIN, I), minunat (ib.). *Zicând adese nişte vorbe chisnovate, la care tată-mieu răspundeà: «Tronc, Mărico!».* C. NEGRUZZI, I 246. *Ei, bată-te norocul, Simioane!... Da tare mai eşti chiznovat!* SANDU-ALDEA, A. M. 135, cf. ION CR. III 251, IV 187. *Cam chisnovat flăcăul nostru, hai? întrebă un drumeţ.* id. LUC. VI 449. *Moş Barbu mult eră chiznovat.* GRAIUL, I 246. [Şi: **chisnovát, -ă** adj. = care ştie să spună snoave cu haz, anecdote. (Buzău); —**închiznovát, -ă** adj. *Închisnovate*=sucite. RĂDULESCU- CODIN, I. | Şi: (cu alte sufixe) **chiznovít, -ă** adj., subst. *Chiznovită* şi «sucmăzată» se zice, în batjocură, unei femei năstaşnice. Cf. H. XVIII 147; — (+ *poznaş*) **chiznovâş, -ă** adj., subst. = comic, posnaş. ION CR. III 219; — **chiznovátic, -ă** adj., subst. ION CR. III 377.]

CHIZNOVÁTIC, -Ă adj., subst.
CHIZNOVÍT, -Ă adj., subst. } **v. chiznovat.**

CI adv. v. **acì.**

CI conj. 1°. *Mais (au contraire); mais (alors), mais (plutôt); mais (pourtant); mais (voyons, allons).* 2°. *Et ainsi, donc, et par suite, alors, justement; et même.*
Începând din sec. XVI, dar mai ales din sec. XVIII încoace, forma *ci* înlocueşte tot mai mult pe vechiul *ce,* căruia i s'a substituit azi aproape cu totul.
1°. Adversativ.
a) (După negaţiune; corespunde lat. «sed», franc. «mais», germ. «sondern») Dimpotrivă..., † ce (B 1° a). *Neavând el nici o treabă cu acea moşie, ci numai zicând că..., n'au ştiut..., ci au zis* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. I 58. *N'am fost numai eu episcop şi mitropolit strein în Ţara-românească, ci au fost şi alţi mulţi.* ANTIM, P. XXVIII/17. *N'au stăpânit nici unul toată împărăţia, ci când unul, când altul, pe câte jumătate.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/48. *Împărate, nu ţi se cade ţie să te baţi cu Alexandru, ...ci mână numai nişte boiari, că-l vor bate.* ALEXANDRIA, 60. *O turturică, de lângă soţia moartă Nici nu zboară, nici se duce, ci-şi aşteaptă trista soartă.* KONAKI, P. 87. *Nu-l osândeam, ci îl jăleam.* C. NEGRUZZI, I 49. *Ea n'aude, nici nu vede, Ci tot fuge ne'ncetat.* ALECSANDRI, P. 12. *De din vale din Rovine, Grăim, Doamnă, către Tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne eşti aşa departe.* EMINESCU, P. 243. *Nu-i cum vrem noi, ci-i cum vrea Cel-de-sus.* CREANGĂ, P. 31/4. *Să-mi faci bucate; ...să le găsesc nici reci, nici fierbinţi, ci cum îs mai bune de mâncat.* id. ib. 289/6. *Să nu te sperii, ci să fii gata cu arcul, să o săgetezi.* ISPIRESCU, L. 4/28. *Nu altmintrelea erau şoarecii, ci ca urşii de mari.* RETEGANUL, P. V 38/30. *Împăratul, nici una, nici alta, ci-i trage o palmă şi-i arătă uşa.* MERA, B. 46. *Bade, nu te supără, Că, zău, nu e vina mea, Ci-i vina măicuţă-mea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 18. | (Complinit prin «dimpotrivă», «numai», «mai bine» etc.). *Când se iveşte o nenorocire, ea se sileşte nu a o creşte prin desnădăjduire, ci, din potrivă, a împuţină răul.* MARCOVICI, D. 13/20. *Şarlota ta nici a murit,... nici s'a bolnăvit, ci, din împotrivă, a doua zi s'a aruncat în braţele unui tânăr ofiţer.* C. NEGRUZZI, I 63. *Împăratul-verde nu aveà feciori, ci numai fete.* CREANGĂ, P. 183/7. *Nu mă omorî, Făt-Frumos, ci mai bine dă-mi drumul în apă.* ISPIRESCU, L. 43/22.
b) (După o propoziţie hipotetică s. condiţională) Dar, însă, † ce (B 1° c). *Ţi-aş arătà Din bob în bob amorul, Ci numai nu te mânià, Ci stai cu binişorul.* EMINESCU, P. 272. *Mult mi-e ibovnica mică; Ş'aş lăsà-o de-ar mai creşte, Ci dorul mă pridideşte.* TEODORESCU, P. P. 314. *De-ar fi cucul voinicel, Face-l-aş ibovnicel..., Ci e cucul păsăreà...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 213. *De-ar fi nana 'n deal la cruce, De trei ori pe zi m'aş duce; Ci mi-i mândra mai departe.* DOINE 241/15.
c) (După o propoziţie afirmativă, căreia însă vorbitorul îi opune o afirmaţie contrarie sau o restricţie) Dar, cu toate acestea, totuşi, † ce (B 1° d). *Marcomanii au trimes sol la împăraţi cum se vor plecà fără arme...; ci... Marco Avrelie pornitu-s'au cu mari oşti asupra Marcomanilor.* LET. I 80/37. *Le cereà multe sume de bani, ci nimică nu le-au putut stricà.* ib. II 270/32, cf. 28/23, III 229/6, 229/15, 254/36. *Facă-mi Dumnezeu răsplătire, de va fi urmat vreuna dentr'acestea; ci aşa au fost plăcut înaintea stăpânului Dumnezeu, şi au luminat pre Măria-Ta.* ANTIM, P. XXV/21. *Necontenit sânt spurcat cu răotăţile; cì tu roagă-l să-m[i] dea iertare.* MINEIUL (1776) 126¹/1. *Din pământul omenesc au venit unii la mine; cì să nu le faceţi vreun rău.* ib. 137 ½ *H[risto]s din robie m'au deslegat; ci iarăşi m'am robit cu faptele ceale de ruşine.* ib. 163 ½. *Vodă au zis: «Aşa au obiceiu capigiii, de iau cu ei câte un om groaznic, pentru mândrie; ci să vie, să vedem ce-mi va spune de la dragoman».* DIONISIE ECLES. 196/40. *Iar garnizonul Ruşilor se traseră către Olt; ci Turcii, intrând în Craiova, i-au dat foc.* DUMITRACHE STOLNIC. 442. *Noi sântem nişte oameni neputincioşi şi ticăloşi..., ci te milostiveşte spre noi.* ALEXANDRIA, 92. *După aceea începe a-i hrănì; ci în ziua dintâiu nu prea tare.* ECONOMIA 218. *Cu vecinicia sânt legat; Ci voiu să mă deslege.* EMINESCU, P. 269. *Plângeà fetiţa, ci 'nzădar.* RETEGANUL P. III 86/27. *Te iert, ci mai mult să nu greşeşti!* id. ib. V 21/19.

d) (Adesea înaintea unui imperativ, prin Muntenia, arătând nerăbdare) Dar, bre, † ce (B 1° g). *«Ci nu sta», zise ologul, «ia-l cu mâinile de păr!»* PANN, P. V. I 113. *Ci lăsaţi să ne spuie nenea Ştefan cum a fost, când eră să-l arunce din clopotniţă.* GHICA, S. 505. *Ia uite colo... colo...! Iacătă-l...! Vino, vino, Dumitre!... Ci uită-te!* CARAGIALE, T. I 44/22. *Ia lasă astfel de vorbe, ci dă-mi ipângeaoa!* ISPIRESCU, L. 370/25, cf. 47, 177/12. *Ci taci, maică, la naiba, Că aşa e femeia: Poale lungi şi minte scurtă.* TEODORESCU, P. P. 520b, cf. 115, 437b) 524b. (Complinit prin c a). *Ci ca ho, voinice, prea o iei repede!—răspunse părintele Ştiubeiu.* DELAVRANCEA, S. 199. *Dădaca ei îi zise: Ci ca fugi şi d-ta, de la fereastră!* ISPIRESCU, L. 120/12, cf. 47/3, 120.

2°. Consecutiv şi copulativ.

a) Prin urmare, deci, de aceea, încât, cât despre..., † ce (B 2°a) *Mihaiu-vodă de acolea nu eră departe, în munţi... Ci dacă i-au dat ştire Udrea de răsipa sa, au început şi ceilalţi a-l părăsire.* LET. I 225/38. *Turcii iar au lovit tabăra leşească... Ci şi den şanţuri şi den tabie dând tare Leşii foc, au căutat Turcilor a se dare îndărăpt.* ib. I 250/19. *Ci noi acum, de această dată, vom lăsà într'o parte cele ce au zis Anaxagora.* ANTIM, P. 51. *Ci aşa să ştii Împărăţia-ta, că noi sântem subt mâna lui Darie.* ALEXANDRIA 30/2. *Trăind în cercul vostru strimt, Norocul vă petrece. Ci eu, în lumea mea, mă simt Nemuritor şi rece.* EMINESCU, P. 282. | **Ci dar** = deci (tocmai). *Căzù cu rugăciune şi cerù a se supune; ci dar şi împăratul, ca să nu piardă vremea altor mai trebuincioase biruinţe şi dobândiri, i dete iertăciune.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 257/29. *Ci dar în mijlocul acestor vremi, la 2 Noemvrie, generalul Basta... se duse cu oştile... la Oradia-mare.* BĂLCESCU, M. V. 407/1.

b) Mai mult decât atâta, † ce (B 2°b). *Copiii, mai vârtos cei de neam, să înceapă a doua şcoală, de învăţătura gheografiei şi a istoriei universale, a firii, ci şi a matematicii.* PISCUPESCU, O. 38/6.

— S'a desvoltat din *ce* (B) în poziţie neaccentuată, mai întâiu în combinaţii ca *ce şi, ce-i* etc. Că de fapt acest *ci* e identic cu vechiul *ce* — precum a recunoscut Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III § 699, şi nu corespunde lat. *quīn*, cum credeà Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.* s. v. — rezultă din identitatea întrebuinţării celor două forme şi din unele construcţii în care funcţiunea originală de pronume relativ se mai recunoaşte, de ex.: *Împăratul este mort în mijlocul târgului, ci* (= *ce* «ceea ce» > «dar», «cu toate acestea») *tu nu ştii.* MAG. IST. V 166/19. *Noi avem muieri, ci* (= «ce «care» > «dar acestea») *nu lăcuesc cu noi.* ALEXANDRIA, 104. *Eu sânt Darie împăratul..., ci* (= *ce* «pe care» > «totuşi») *nu mă lăsà, Alexandre, în pulbere.* ib. 82.

CI interj. 1°. Cri d'allégresse. 2°. Cri pour appeler les vaches. — (Se întrebuinţează repetat).

1°. Strigăt de bucurie. *Ci, ci, ci, ochii mândrii, Pagubă că nu-i acì.* MÂNDRESCU, L. P. 148/13. — Cf. ciu.

2°. *Ci!... cicicici!* [strigăt] pentru a chemà vaca. ŞEZ. III 188/26.

CIĂBÁRE s. f. (Bot.) v. **cebare.**

CIANHÍDRIC, -Ă adj. (Chim.) *Cyanhydrique.*— Produs prin combinarea cianogenului cu hidrogenul. *Acid cianhidric* = acid prusic, otravă fulgerătoare. [Pronunţ. *ci-an-*.]

— *N.* după fr.

CIÁNIC, -Ă adj. (Chim.) *Cyanique.*—Produs prin combinarea cianogenului cu oxigenul. *Acid cianic.* [Pronunţ. *ci-a-*.]

— *N.* după fr.

CIANOGÉN s. m. sing. (Chim.) *Cyanogène.* — Gaz incolor produs prin combinarea azotului cu carbonul şi care se comportă ca un corp simplu în reacţiunile chimice. Cf. PONI, CH. 141. [Pronunţ. *ci-a-*.]

— *N.* după fr. (compus din grec. *κύανος*, «albastru» şi *γεννᾶν*, «a naşte»).

CIANOMÉTRU s. a. (Fizică) *Cyanomètre.* — Aparat care serveşte la măsurarea gradului de lumină a zilei după gradul de intensitate a coloarei albastre răspândite în aer. [Pronunţ. *ci-a-*.]

— *N.* după fr. (compus din grec. *κύανος* «albastru» şi *μέτρον* «măsură»).

CIANÓZĂ s. f. 1°-2°. *Cyanose.*

1°. (Med.) Coloraţia albăstruie pe care o ia pielea la anumite boale ale plămânilor, ale inimei, etc.

2°. (Miner.) Sulfat de cupru hidratat, zis şi vitriol-albastru.

[Pronunţ. *ci-a-*.]

— *N.* după fr. (grec. *κυανωσίς* «coloratură albastră»).

CIANÚRĂ s. f. (Chim.). *Cyanure.* — Sare formată prin combinaţia cianogenului cu un metal. *Cianură de potasiu, de mercur.* PONI, CH. 141. *Cianură de fier* = albastru de Prusia. [Pronunţ. *ci-a-*.]

— *N.* după fr. (derivat din radicalul lui *cianogen*).

CIB s. a. v. **ciob.**

CIB † s. a. Nourriture pour les oiseaux.— Mâncare pentru pasări. DICŢ.

— Latinism (lat. **cibus**), ieşit din uz.

CIBÁR s. a. v. **ciubăr.**

CÍBĂRĂ s. f. v. **chivără.**

CIBÉC s. m. (Îmbrăc.) }
CIBÍC s. a. (Îmbrăc.) } v. **cibică.**

CIBÍCĂ s. f. (Îmbrăc.) 1°. *Bonnet de police.* 2°. Sorte de chapeau.

1°. (Transilv.) Capelă militărească. *Când am fost să am drăguţă, M'a făcut o cătănuţă Şi mi-o dat în cap cibică.* MAT. FOLC. 921.

2°. S. a. (Bucov.) Un fel de pălărie (DAN, P. 105), comanac (com. AR. TOMIAC). *Se purtau cibice, adecă comanace de suman în cornuri.* DAN, P. 105.

[Şi: **cibic** s. a. DAN, P. 105; — **cibec** s. m. (atestat la plur. *cibeci*). Com. AR. TOMIAC.]

CIBLÓN s. Outil de maçon. — Unealtă de zidărie (nedefinită mai de aproape). H. XVI 134. — Cf. ciublă.

CIBÓTĂ s. f. (ş. d.) v. **ciobotă** ş. d.

CIBOTÁIE s. f. (Bot.) = **măseaua-ciutei.** O floare (Erythronium dens canis) care creşte prin tufişuri şi pe lângă cărări, cu flori vinete-roşietice şi frunze lungăreţe şi late ca de 2 cm. VICIU, GL. [Şi: **cicibótă** s. f. id. ib.]

CIBRÍC s. a. v. **chibrit.**

CIBÚC s. a. (ş. d.) v. **ciubuc.**

CIBÚC s. m. (Entom.) Sorte de moustique. — (Transilv.) Ţânţar (Hodac, jud. Murăş-Turda, com. ITTU), mic (Gurghiu, VICIU, GL.). [Şi: **ciobâc** s. m. = ţânţar mare. MARIAN, INS. 312.]
— Pare a fi înrudit cu ung. *csibogár* «Stechfliege» (*csibor* «Wasserkäfer», *csiborogni* «a cântà»), cf. ţoabă, ţobâc.

CIBUCCÍ-BÀŞĂ † s. m. v. **ciubuc.**

CIBUŢEÁ s. f. v. **ciobotă.**

CIC! interj. v. **cică²**.

CIC s. a. v. **cioc.**

CÍCA! interj. v. **cicăli.**

CÍCĂ! interj. Expresie de mângâiere adresată unui băiat. ION CR. VII 154; cf. ţ i c ă. *Cică, mă, adu ăl cauc!* (Gvardiniţa, Mehedinţi). ION CR. V II 154.
— Scurtat din **puiicică.** Cf. p u ţ ă, p u l i c ă, ţ i c ă. LACEA.

CÍCĂ! interj. (Banat) Expresie de mângâiere adresată unei fete. Com. COCA. *Auzi, cică?* = auzi fetiţă? (Oraviţa) Com. id.
— Rostire dialectală pentru *tică*, scurtare din **fetică.**

CÍCĂ! interj. Cri pour appeler les porcs. — Interjecţie, întrebuinţată mai ales repetată, cu care se cheamă porcii. *Să mă chemi cu un căuş cu grăunţe: cică! cică! cică!* ŞEZ. II $111/_{21}$. [Şi: **cic!** interj. LM., **cioc(-cioa)!** interj. H. X 498, (Braşov) **ciuc!** interj., **ciciò-ciciò!** interj., DR. II 388. || D e r i v a t: **cicioácă** s. f. = (Ialomiţa) jocul de copii, numit aiurea p o a r c a ib.]
— Scurtat din **purcică!** LACEA. Cf. c e l u.

CÍCĂ! interj. Cri pour appeler les moutons. — Interjecţie întrebuinţată mai ales repetată, cu care se strigă oile. Cf. H. III 262.
— Onomatopee, sau scurtare din **oicică!**

CI-CĂ loc. adv. I 1°. (*Il, elle*) *dit que, c'est que.* 2°. *On dit que, dit-on, à ce qu'on dit.* II. 1°. *Dit-on, croit-on, paraît-il.* 2°. *Vraiment? non? est-ce possible?, pas moins que, bien plus.* 3°. *Sûr que, vous voyez bien que.* 4°. *Voire, à ce qu'il prétend.* 5°. *Et voilà.*
(În graiul popular şi familiar).
I (Cu înţeles verbal).
1°. (Cu subiect la pers. 3) Zice că... (ALECSANDRI, T. 1779, CREANGĂ, GL., GOROVEI, CR.), susţine că..., pretinde că... *Moş Popa, când spune din vanghelie, cică să rabzi şi iar să rabzi.* DELAVRANCEA, S. 17. *Dracul ştie ce are; ci că a prins nişte iepuroi şi vrea să-i jumulească.* CREANGĂ, P. $204/_{23}$. *Ai să mergem să căutăm ceva de lucru, că burta, auzi, ci că n'am mâncat de ieri, şi cere, sărmana.* ISPIRESCU, L. $275/_{15}$. *Irod-împărat, Ce caută şi ce va? — Ostaşul I: Ci-că vrea ca să vorbească Cu faţa împărătească.* TEODORESCU, P. P. 116. *Ci-că mălaiu' nu-i copt Şi el înfulică cât opt:* pentru cel lacom, şi vecinic nemulţumit. ZANNE, P. III 598.
2°. (Subiectul e persoană necunoscută; serveşte mai ales ca introducere la o povestire; corespunde fr. «on dit», germ. «man sagt») Se zice că..., lumea zice că, povesteşte că, afirmă că... *Auzit-aţi, dovenească!* ALECSANDRI, T. 151, *Fost-au, cică, un Novac.... Un viteaz..., Ce sărea pe şapte cai.* id. P. P. 144. *Ci-că era odată o babă şi un moşneag.* CREANGĂ, P. $7^3/_3$. *Amù, cică era odată un om, şi omul acela mersese în trebile lui...* MERA, L. B. 215. *Cică într'un sat trăia un om prost, da' prost de tot, numit Vlad.* ŞEZ. V $129/_{18}$. *Amù, cică o fost odată, pe când o fost, că dacă n'ar fi fost, nu s'ar fi povestit, o fost un moşneag.* ŞEZ. II $153/_2$. *Ci-că a fost odată, ca nici odată, că de n'ar fi, nu s'ar povesti...* RETEGANUL, P. III $10/_{26}$.
II. L o c. a d v. Pierzându-şi tot mai mult caracterul de construcţie verbală, *ci-că* devine un fel de locuţiune adverbială, care serveşte de mijloc stilistic spre a exprimà poziţia subiectivă pe care o ia povestitorul faţă de cele ce le povesteşte. Astfel, găsim pe *ci-că* întrebuinţat pleonastic după *zice; Aveà nevoie de dânşii, în călătoria sa la Împăratul-roş, care, zice, ci-că erà un om răutăcios.* CREANGĂ, P. $247/_{22}$. Sau «persoana nehotărîtă» e exprimată printr'un pronume la plural construit cu *ci-că*, care la origine e o formă de singular: *Mai sânt un fel de ape, care le zic ape vii; dar nu să ştie unde or fi; unii cică ar fi la marginea pământului.* ŞEZ. III $103/_2$.
1°. (Povestitorul, nevoind să riscе o afirmaţie, o pune pe socoteala altora) Lumea zice că, pe cât se zice, precum se afirmă, după cum se crede... *Ci-că hreanul are la rădăcină un vierme, care îl roade.* ALECSANDRI, T. 252. *Şi-a venit flăcăul, ci-că Un voinic, cum altul nu e.* COŞBUC, B. $199/_9$ *Împăratul ci-că s'a bolnăvit, de supărare.* CREANGĂ, P. $78/_{11}$. *Apoi da, cinstite părinte — ci-că ar fi răspuns ele, cu smerenie — lâna asta ne mănâncă!* id. ib. $110/_6$. *Cică la început Românii n'aveau domnitori şi stăpânitori, ca 'n ziua de azi.* MARIAN, T. $16/_2$. *Pe sfântu' Andrei cică l-o găsit o femeie pe apă, unde erà dat de mă-sa, într'o albiuţă.* ŞEZ. II $163/_3$.
2°. (Povestitorului nu-i vine să creadă în cele ce le spune după afirmaţia altora, sau, dacă crede, se miră de ele) Dacă e cu putinţă! *Aşa am auzit: Ci că i-o trăsnit (ca) să ieie pe cucoana Caliopi, vecina moşicei!* ALECSANDRI, T. 939. *Şi-apoi ci-că să nu te strici de râs!* CREANGĂ, P. $254/_{24}$. | Nici mai mult, nici mai puţin! *Amù o scornit alta: Ci-că să-i aducă pe faţa Împăratului-roş.* id. ib. $234/_4$. | Mai mult decât atâta! *Aceluia îi dă fata; ba ci-că-i mai dă şi jumătate din împărăţia lui.* id. ib. 78.
3°. (Povestitorul admite ceea ce se spune în obşte, e convins de înţelepciunea cuprinsă într'un proverb etc.) Vezi bine că..., sigur că... *Apoi, vorba ceea: ci că nu-i în toate zilele Paştele!* ALECSANDRI, T. 5. *Cine oaste are, Duşmani ci-că n'are.* ZANNE, P. IV 532. | Să ştii (bine) că... *În ziua de azi, dacă nu-i fi şi cu draci, o leacă, apoi ci-că te fură sfinţii; şi iar nu-i bine!* CREANGĂ. P. $163/_8$.
4°. (Povestitorul se face că admite ceea ce se spune, dar e convins că nu e aşa) Zice el, zic ei; chipurile, ca să zic aşa, adecă (2°), subt pretext că..., vorba vine, vorbă să fie! *Şoldan: mă ţin la soare, ca pe un cocostârc... ian aşa!.., numai într'un picior, ci că să mă înveţe a face marş.* ALECSANDRI, T. 4. *Într'o zi, chiar din mijlocu' horei m'o umflat pe sus, ca să mă dea la miliţă,... ci-că să mă facă viteaz ca Ştefan-vodă.* id. ib. 5. *Şi ce puşchi! Ci-că-s pătrioţi, liberali, progresişti, naţionali, demagogi... dracu-i mai ştie!* id. ib. 38.
5°. *Ci-c'aşa* = adecă aşà: *Ci c'aşa, o murit săracu' N., Dumnezău să-l ierte!* (Săcărămb). VICIU; GL.
— Scurtat (prin haplologie, din forma *ğiče-că*)

CICĂÍ vb. IV^{a} } v. **cicăli.**
CICÁLĂ s. m. şi f. }

CICĂLÍ vb. IV^{a} I. 1°. *Être après qqn. pour des riens, tracasser, quereller, chicaner, se chamailler* 2°. *Assaillir de sollicitations, importuner.* II. *Blaguer.*

I. Trans. 1°. A certà mereu pe cineva (pentru lucruri de nimica, cu rost şi fără rost (RĂDULESCU-CODIN, Î.), a nu mai da cuiva pace cu vorba, a sta într'una cu gura pe cineva; a tachinà. Cf. COSTINESCU, H. XVII 177. *Gheorghe nu-l mai cicăleà. Se obicinuise cu toanele amiculuĭ său.* VLAHUŢĂ, N. 66. *Când îi ciomăgeà* [pe copìi], *când îi cicăleà, şi când îi da tutulor răilor, gonindu-i.* ISPIRESCU, L. 333/$_{449}$. *Dochia aveà o noră în casă. O cicăleà şi o băteà într'una.* MUSCEL, 33. *Şi tot una-l cicăleà Să nu-i iasă 'n calea sa.* MARIAN, SA. 181. || Refl. (cu înţeles reciproc) A se certà. *Două păsărele Stau pe rămurele: Mierla prin stufiş, Sturzu 'n cărpeniş, Şi se cicălesc, Şi mi se sfădesc.* TEODORESCU, P. P. 453^{b}.

2°. A cere ceva de la cineva, cu stăruinţă, într'un mod stăruitor şi supărător, a importunà pe cineva cu rugăminţile, a sta de capul cuivà (să facă ceva). *M'a tot cicălit să-i cumpăr pălărie nouă* (Braşov). *Ce mă cigăleşti atâta, ca un Ţigan?* (Bilca, în Bucov.) Com. TOFAN. *Cigalì* = a nu da pace (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

II. Intrans. A vorbì mereu (verzi şi uscate), a sporì din gură, a sporovăì, a flecărì. Cf. TDRG. şi derivatele.

[Prez. ind. *cicălesc*, mai rar: *cicăl, -li, -le.* Cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. || Şi: **cecălì** vb. IV^{a}. GORJAN, H. I 8/$_{26}$; — **cicàì** vb. IV^{a}. *Maica mă tot cicăeşte, dar geaba mă dăscăleşte.* ŞEZ. VIII 190; — (+ *ciugulì?*; ad I 2°) **cigălì** vb. IV^{a}; — (cu schimb de sufix; ad I 1°) **cicătàì** vb. IV^{a} = a nu mai da cuivà pace, cu vorba: *Ce mă tot cicătăeşti?* H. XVII 177. | Abstracte: **cicălíre** s. f. DICŢ.; **cicălitúră** s. f. (Ad I 1°) *Nu mai pot suferì cicăliturile tale.* LM.; — **cicăleálă** s. f. *Azi bem şi mâncăm bucate, Pe parale peşin date, Şi mâine, fără cârteală, Ospătăm pe cicăleală.* PANN, P. V. I 17. | Adjective: **cicălít, -ă** (ad I 1°). *Mai bine bătut, decât cicălit.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 647; — **cicălitór, -oáre** = rău de gură, certător într'una (RĂDULESCU-CODIN, Î). (Ad I 1°) *Cicălitor în trebile cele casnice.* MARCOVICI, D. 71. *Să te ferească Dumnezeu de omul cicălitor!* LM. [Bătrân] *ursuz, cicălitor*, OLLĂNESCU, ARS 22; (ad II) *Aceştia era[u] cicălitori nesuferiţi.* BARAC, ap. TDRG. *Ia, o babă cicălitoare şi rea!* ION CR. II 263; — **cicălós, -oásă** (ad II). *Oh, vai, ce om cicălos, Hodoroagă, flecăros!* MARIAN, NU. 621^{b}/$_{7}$. | Postverbale: **cicălă** s. m. şi f. = bărbat s. femeie cărora le place să certe mereu pe altul (pentru lucruri de nimica) cf. DICŢ.; flecar, târâie-brâu (MARIAN, INS. 456). (Ad I 1°) *Ce cicală de om!* LM. (Cu funcţiune adjectivală) *Muierea cicală, gura ca toaca-i toacă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 299; (ad II) *Nu mă vătămà, de-mi zici cicală, că toată lumea mă numeşte... Assanit (tăcutul), adecă tocma' din potrivă.* BARAC, ap. TDRG.;— **cica** interj.: imită pe omul cicălitor: *Nu-i mai tace gura, toată ziua l-auzi: cica, cica!* LM. id.]

— Derivat din **cicară* (azi *cicoare*^{a}), numele unui greier, care prin ţiuitul lui necontenit te plictiseşte (cf. ital. *cicala* «greier» şi «limbut nesuferit»), iar acesta din lat. vulg. ***cicala** = lat. *cicada*. S. Puşcariu, *Dacoromania* V 901.

CICĂLÓS, -OÁSĂ adj. v. **cicălì.**

CICĂRÂC s. a. 1°. *Rouet à bobiner, bobinoir, dévidoir.* 2°. Partie du moulin.

1°. (Ţes.) Instrument care serveşte spre a luà firele de pe motcă (aşezată pe vârtelniţă) şi a le pune pe mosoare (partea lui principală fiind o roată, care pune în mişcare fusul subţire de fier, care şi el susţine mosorul. Şişeşti, Mehedinţi, com. N. IONESCU, cf. H. III 73); instrument complicat pentru a depănà sculele de pe vârtelniţă (ION CR. IV 306), compus din sucală, fusul pe care se pun mosoarele spre a le umpleà cu bumbac, precum şi ţevile, chiciorange, pe care stă fusul de fier ce stă la depănatul mosoarelor (H. II 255); o roată vijluită împrejur, care se întoarce mai repede ca socala, şi întoarce fusul pre carele se află ţeava (LIUBA-IANA, M. 102); un fel de sucală cu care se fac ţevi de bumbac H. II 239, cf. II 244); sucală (DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 261, Gogolina, Bucov. com. AR. TOMIAC, cf. H. XVI 355), vârtelniţă (H. IX 124). Cf. H. II 274, III 311. *Făceam mamei ţevi, la cicârâg.* SANDU, D. N. 161. *Tragi burungiucul la mosor, cu fus de letcă: cocoanele din vechime îl trăgeau pe cicaric.* SEVASTOS, ap. ŞIO.

2°. (Mor.) Parte a morii (nedefinită mai deaproape.) H. XIV 351.

[Şi: **cicârâc** s. a. (ad 1°) H. III 73, XIV 351, 399, H. XIV 351 (ad 2°); **cicăríc** s. a. (ad 1°) PAMFILE, I. C. 261; **cicaríc** s. a. H. III 171; **cicârâg** s. a. H. III 153; **cicărăg** s. a. H. II 255; **cicărâg** s. a. H. II 255; **cicăríg** s. a. H, I 348, III 401; **cicaríg** s. a. (Gogolina, Bucov.) com. AR. TOMIAC; **cichiríg** s. a. H. X 77; **cicríc** s. a. ŞIO., H, XII 174, XVI 355, PAMFILE, I. C. 261; **cecríc** s. a. H. XIV 107; **cicrít** s. a. (Buzău, com. ST. POPESCU); **ciríc** s. a. PAMFILE, I. C. 261; **cioríc** s. a. = vârtej făcut în cruce, care se pune pentru a împiedecà trecerea vitelor pe un drum s. într'o stradă, lambă, Com. ITTU; (< srb. *čekrk*) **cecâr** s. a. = sucala de făcut ţevie (Gherești în Dolj, ION CR. VIII, 90, cf. Şişeşti, Mehedinţi, com. N. IONESCU); **ceacârg** s. a. H. II 239; **ceacâr** s. a. ION. CR. IV 306, H. V 116, IX 19; **ceacărie** s. f. [Bumbacul] *dupre ce s'a uscat, se deapănă pre mosoare, cu ceacaria* (*unealtă de depănat*). I. IONESCU, M. 689; **ceacâréu** s. a. H. IX 124; (Ban. † *cioc*) **ciocâre** s. a. LIUBA-IANA, M. 102.]

— Din turc. **çykryk**, idem. ŞIO., în unele regiuni prin mijlocire bulgară (*čekrák. čakrák*) sau sârbească (*čekrk*).

CICÂRÂG s. a. (Ţes.) v. **cicărâc.**

CICÂRDĂU s. a. *Trou* (dans la terre, pour un jeu d'enfants). — Gaura, numită şi gaşcă (1°) s. cotet, de la jocul de-a-poarca. Cf. H. VII 361, 487.

CICARÍC s. a. (Ţes.) } **cicărâc.**
CICĂRÍC s. a. (Ţes.) }

CICĂRÍCĂ s. f. (Bot.) = **veninariţă** (Gratiola officinalis)? *Cicărică* = un fel de lemn sec, cu grăunţe într'însa (sic!), ce sună. H. III 269.

— Dacă identificarea ce o facem e justă, cuvântul vine din ung. **csikorka** «Gratiola» (< *csikor*- «trosnesc»).

CICĂRÍG s. a. (Ţes.) v. **cicărâc.**

CICÁRIU s. m. (Iht.) *Anguille.*—Ţipar, «peşte lung ca şarpele». (REV CRIT. IV 142), pişcar (POMPILIU, BIH. 1007, MARIAN.)

— Din ung. **csik**, idem, cu adăogarea sufixului nom. agent. *-ar*, după analogia lui *pişcar, ţipar.* LACEA.

CICÁRIU s. a. *Buisson.* — (Ban.) Tufă deasă, tufiş. H. XVIII 282. Cf. lăstar.

CICĂTĂÍ vb. IV^{a} v. **cicălì.**

CICĂTÁIE s. f. v. **cehadaie.**

CICATRÍCE s. f. (Med.) *Cicatrice.* — Semn lăsat pe piele de o rană, tăietură, arsură, bubă, etc. care s'a închis, după vindecare. *Când mi vă veţi întoarce, să-mi reveniţi ferice, Toţi înstelaţi pe frunte cu mândre cicatrice!* ALECSANDRI, P. III 477. [Şi: (după fr.) **cicatríţă** (†) s. f. POLIZU. || Verb: (după fr. *cicatriser*, idem) **cicatrizà** I^{a}, (neobişnuit) **cicatricì** † (PONTBRIANT) IV^{a} refl. = (despre răni) a se vindecà, a se tămăduì, a se închide. | Abstracte: **cicatrizáre,** (**cicatricíre** † PONTBRIANT) s. f. **cicatrizát** s. a. | Adjectiv: **cicatrizát, -ă** = (rană) închis(ă).]

— *N.* din lat. **cicatrix, -icem,** idem.

CICATRICÍ † vb. IV^{a} (Med.)
CICATRÍŢĂ (†) s. f. (Med.)
CICATRIZÁ vb. I^{a} (Med.)
} v. **cicatrice.**

CÍCE vb. ind. pr. 3. v. **zice.**

CÍCE(A) † adv. *Ici.* — (Cu sens local, mai rar temporal) Aici. *Tu şezi cicea bine.* COD. VOR. 117/$_{2}$ (: şezi tu *cicea* bine. N. TESTAMENT 1648; tu şezi aicea bine. BIBLIA 1688). *Şi nu-i sânt surorile lui cicea întru noi.* CORESI, ap. CCR. *Dă-mi cicea în blid capul lui Ioan.* id. DDRF. *Cice catastih de la mănăstirea de la Galata* (a. 1588). ap. CUV. D. BĂTR. I 192, cf. 194, 200, etc. *Iar cicea slăvim numele Tatălui.* ib. II 291. *Şi când fu până cicia şi până ciia, şi ceriul se înnunecă de nuori.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 184. (Păstrat în unele regiuni în graiul popular). *Cicea, cicea, în ceste curţi.* MAT. FOLC. 1486. *Te rog cu lacrimi în ochi, ca şi tăţi de cicea, ca să faci...* T. PAPAHAGI, M. 171/$_{12}$. || **De cice** † conj. = de aceea. *De cice roagă către tine fiecine.* IOAN DIN VASLUIU (a. 1710), ap. GCR. I 365/$_{22}$. **Cice aşa?** = oare aşa? FRĂNCU-CANDREA, M. 98.

— Din lat. pop. **eccu -hīc -ce.** cf. acicea.

CÍCEA adj. invar., adv. *Gentil; gentiment.* — (Rutenism, în Bucov.; în graiul copiilor) Frumos, drăguţ (Com. G. TOFAN), gigea. Când desmiardă pre copiii cei frumoşi sau le arată vreun obiect frumos, atunci spun că ei sau obiectul respectiv e *cicea,* adică frumos, plăcut. MARIAN, NA. 340/$_{20}$. *După ce l-au dus* [pe copil] *la fereastră, moaşa zice: Uită-te la lume cicia, cicia* (frumoasă, plăcută). id. ib. 92.

— Din rut. **čiča** «frumos» (în limbagiul copiilor s. când li se arată copiilor un lucru frumos); cf. şi ung. *csecse,* idem. Cf. gigea.

CICEACLÍU, -ÍE † adj. *Émaillé de fleurs.* — (Turcism) Împodobit cu flori. *Şal de India ciceacliu.* FILIMON, C. II 599.

— Din turc. **čičekli,** idem, TDRG. Cf. cicic, ciciclic.

CICERÍ vb. IV^{a} ? (Într'un descântec). *Doamna însânzienată, Înapoi îndreptată, Ciceriţi cuvinte.* (Dorna, în Suceava). ŞEZ. III 204/$_{20}$. Cf. ciceriş.

CICERÍŞ s. m. *Railleur.* — (Transilv.) Om care nu poate trece nimic cu vederea, fără de a nu-şi face observările sale critice pline de satiră şi sarcasm înţepător. BUGNARIU, NĂS.

— Dintr'un ung. **csicseres,* propriu «ciripitor» (< *csicser-,* în *csicseregni* «a ciripì», cf. rut. *čičekati* «a flecărì»).

CÍCERO s. m. invar. (Tipogr.) *Cicéro.* — Nume dat caracterelor tipografice (literelor) de 12 puncte.

— *N.* din fr. (după numele oratorului roman; întâia ediţie a scrierilor lui a fost tipărită la Roma în a. 1458 cu astfel de litere). Cf. dubletul cicerone.

CICERÓNE s. m. *Cicerone.* — Călăuză care arată vizitatorilor cele vrednice de văzut într'un oraş, într'o regiune etc. *Monahul ce-mi slujeà de cicerone mi-a spus că* [scăfârlia] *erà a unii fete ce-a murit acolo.* C. NEGRUZZI, I 217.

— *N.* din ital. **cicerone,** idem (numele oratorului roman *Cicerone,* dat, în glumă, la Roma, călăuzelor bune de gură care arată şi explică monumentele, operele de artă etc.). Cf. dubletul cicero.

CICERONIÁN, -Ă adj. *Cicéronien.* — (Ca) al lui Cicero, (în) felul de a scrie al lui Cicero. *Stil ciceronian.* [Pronunţ. *-ni-an.*]

— *N.* din lat. **ciceronianus,-a, -um,** idem.

CICHÉL s. a. (Agric.) Petite pelle pour nettoyer le soc et le versoir de la charrue. — Otic. H. XIV 398.

CICHIÁCĂ s. f. Casque de fer-blanc des travailleurs des pétroleries. — (Mold.) Pălărie de tinicheà cum au lucrătorii de la puţuri sau de la sonde petrolifere. TDRG.

CICHÍR, -Ă adj. v. **ceacâr.**

CICHIRGÍ-BAŞÀ † s. m. v. **cichirgiu.**

CICHIRGÍU † s. m. *Confiseur.* — (Turcism) Cofetar; spec. purtător de dulceţe (ALECSANDRI, T. 1750), la Curtea domnească. *S'ajungem cafegii, ciubuccii şi cichirgii.* ALECSANDRI, T. 126. [Şi: **şichirgíu** s. m. ŞIO. || Starostele cofetarilor se numeà: **cichirgí-başà** s. m. *Strigà prin saraiu...: cichirgì-başa!* ALECSANDRI, T. 101.]

— Din turc. **šekerğy,** idem. ŞIO.

CICHIRÍG s. a. (Ţes.) v. **cicărâc.**

CICI! interj. Cri pour appeler les chèvres. — Interjecţie cu care se cheamă capra. *Cici, capră!* (Cotârgaş, în Suceava) ŞEZ. III 189/$_{1}$. [Pronunţ. *čič.* | Şi (+ interj. *na!*) **cicina!** interjecţie cu care se strigă caprele (Munţii Rodnei, în Transilv.). PRECUP, P. 14.]

— Poate identic cu adv. *cice(a)* «aici, încoace». Cf. însă ci^{2}, cic, cică^{2} şi cică^{3}.

CICI s. m. plur. *Vermicelles.* — (Ungurism, în Transilv.) Tăieţei s. tomnagi cam groşi. VICIU, GL.

— Pluralul unui **cic* (neîntrebuinţat), din ung. **csik «tăieţei».**

CICIBÓTĂ s. f. (Bot.) v. **cibotac.**

CICÍC s. a. şi adj. 1°. Nom d'une fleur rouge. 2°. *Teinture rouge vif.* 3°. *Laine teinte en rouge vif.* 4°. *Ceinture rouge vif.*

1°. (Bot.) Numele unei flori roşii. *Fire roşii ca cicicu'* (Mehedinţi, com. STRÂMBULESCU). *Boabe de cicic.* BOCEANU, GL.

2°. P. ext. (Crom.) Văpseà s. coloare roşie aprinsă, deschisă, vie. Cf. ŞIO., (Şişeşti, Mehedinţi) com. N. IONESCU, BOCEANU, GL. *Feţele* [= colorile] *ce se întrebuinţează mai mult în Mehedinţi sânt cicic, verde, galben.* I. IONESCU, M. 693, cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 2.

3°. P. ext. Lână văpsită roşu-aprins. BOCEANU, GL. *Cât cicic am avut, tot nu mi-a ajuns la zăvelcă.* id. ib.

4°. P. ext. (Îmbrăc.) Brâu femeiesc, de lână de coloare roşie-aprinsă. Cf. BUCUŢĂ, R. V., com. N. IONESCU, II. XVI 12, V 17. *I-aş da iia şi pristelca Şi cicicul şi zavelca.* POP. ap. ŞIO. *Şi eu m'am călugărit Cu cicic şi cu vâlnic, Cu cârpă de borangic* (Gorj). Com. DRAGU.
[Plur. *-cicuri.*]
— Din turc. **čiček** «floare» (*kumaš čičeyi* (flori, desenuri colorate sau ţesute pe stofe; orice fel de stofă sau stambă cu flori»). ŞIO., Löbel, *Contribuţiuni*, 242. Cf. ciceacliu, ciciclic.

CICÍC s. m. (Ihţ.) v. **cegă.**

CICÍC s. m. (Ihţ.) Sorte de petit poisson. — Un fel de peşte mic. BUGNARIU, NĂS. [Şi: **chicéte** s. f. VAIDA].
— Poate, derivate din ung. **kicsi(ny), kicsid** «mic».

CICICLÍC † s. a. *Parterre.* — (Turcism) Strat de flori. Cf. ŞIO. *Asupra unei grădini minunate, împodobită cu copaci, ciciclicuri şi fântâni.* BELDIMAN, ap. TDRG. [Plur. *-clicuri.*]
— Din turc. **čičeklik,** idem. ŞIO. Cf. cicic, ciceacliu.

CICÍE s. f. (Îmbrăc.) v. **tichie.**

CICÍE s. f. *Ramure d'un arbre.* — Coroana (la băieşii din Somogy, Ungaria) s. poala unui arbore (Miniş, Arad). Com. ITTU.

CICILÍ vb. IV^a. *Faire reluire. S'attifer.* — (Bucov.) A lustruì, a dichisì. [Femeia] *ia vătrariul acela şi-l spală frumos, îl cicileşte, îl spoeşte cu aur, îl împodobeşte foarte mândru şi-l anină în cuiu la icoane.* SBIERA, P. 63/23. || Refl. A se gătì, a se împodobì. Com. AR. TOMIAC. [Şi: **cili** vb. IV^a, Com. id.] | Adjectiv: **cicilít, -ă** = lustruit, dichisit, sclivisit. *În urmă au venit şi Ţiganul, coleà: grijit, pieptănat, cicilit şi îmbrăcat numai în aur şi mărgăritare.* SBIERA, P. 97/32.] — Cf. cicea[1].

CICIMIGEÁ s. f. v. **cicmigeà.**

CICINA interj. v. **cici[1].**

CICIOÁCĂ s. f. v. **cică.**

CICIOÁNCĂ s. f. *Glissoire.* — (Ungurism, în Cluj) Gheţuşca pe care se dau copiii, iarna.
— Din ung. dial. **sisonka,** idem.

CICIÓ-CICIÓ! interj. v. **cică.**

CICIRÉZ s. a. v. **titirez.**

CICIRIS s. m. (Pesc.) *Croc.* — Cârlig mic de carmace. ANTIPA, F. I. 337. [Accentul?]

CICIRÍZĂ s. f. (Entom.) v. **checheriţă.**

CICISBÉU s. m. *Sigisbée.* — Curtezan al unei femei măritate, căreia îi înlesneşte toate ale casei, pe care o însoţeşte ori unde iese. COSTINESCU. *A pierde un bărbat, vrea să zică a câştigà zece cicisbei.* I. NEGRUZZI, V 346.
— *N.* din ital. **cicisbeo,** idem.

CICIÚGĂ s. f. (Ihţ.) v. **cegă.**

CICLÁMĂ s. f. (Bot.) *Cyclamen.* — Plantă de grădină (cf. pânea-porcului) din familia primulaceelor, cu foi în formă de inimă, verzi deasupra şi roşii pe dos, şi cu flori albe sau purpurii care atârnă în jos. [Şi: (lat. *cyclamen*) **ciclámen** s. a., (cu pronunţ. germ.) **ţiclámen** s. a.]
— *N.* din ital. **ciclame,** idem.

CICLÁMEN s. a. v. **ciclamă.**

CICLÁU s. a. v. **ţiclău.**

CICLÁZ s. a. v. **chiclaz.**

CÍCLIC, -Ă adj. v. **ciclu.**

CICLÍSM s. a. (Sport) *Cyclisme.* — Sport cu bicicleta.
— *N.* după fr.

CICLOÍD s. m. şi a. (Geom.) *Cycloïde.* — Curbă descrisă prin întreaga revoluţie a unui punct care ţine de o circumferenţă ce se învârteşte împrejurul unei drepte fixe. [Pronunţ. *-clo-id.* | Plur. *-izi* şi *-ide.* || Adjectiv: (după fr. *cycloïdal*) **ciclоidál, -ă** (Geom.) = care aparţine unui cicloid.]
— *N.* după fr. **cycloïde** (grec. *κυκλοειδής* «în formă de cerc»). Cf. ciclu.

CICLOIDÁL, -Ă adj. v. **cicloid.**

CICLÓN s. m. şi a. *Cyclone.* — Vânt mare, cu furtună şi vârtejuri, cf. uragan. Cea mai mare abatere... de la legile obişnuite ale vânturilor e aceasta: între alizee şi între poli, adecă în ţinutul unde predomnesc vânturile din apus, se întâmplă adeseori vânturi ciudate, care suflă din toate părţile, făcând un fel de vârtejuri... Masa aerului începe să se miște toată de la dreapta spre stânga împrejurul locului gol, formând astfel un vârtej sau *ciclon*... Când toată masa se pune în mişcare de la stânga spre dreapta, făcând iarăşi un vârtej numit anticiclon... MEHEDINŢI, G. F. 47. *Alexandru a ameţit o lume, ca trombele şi ciclonii călători.* CARAGIALE, N. F. 82/6. [Plur. *-cloni* şi *-cloane.*]
— *N.* după fr. (din engl. *cyclone*, care e grec. *κυκλῶν*, part. prez. al lui *κυκλοῦν* «a adună învârtind»).

CICLÓP s. m. (Mitol.) *Cyclope.* — Figură mitică de uriaş cu un ochiu în frunte. Cf. căpcăun. [Şi: (din grec.) **chiclóp** † s. m. *Tot focul Etnei să vedeà aprins în Roma, ca când chiclopii s'ar fi nevoind a face lanţuri pentru toată lumea.* BELDIMAN, N. P. I 44/21 || Adjective: (<it. *ciclopico*, idem) **ciclópic, -ă,** = de ciclop, din vremea ciclopilor.]
— *N.* după fr. (lat. *cyclops* < grec. *κύκλωψ*, idem).

CICLÓPIC, -Ă adj. v. **ciclop.**

CÍCLU s. a. *Cycle.* — Un număr oarecare de..., o serie de..., formând un întreg. *Ciclul de conferenţe ţinute la Universitate.*
Spec. a) (Astr.) Perioadă continuă a unui număr determinat de ani, în care timp unele fenomene astronomice revin în aceeaşi ordine. Cf. crug. **Ciclul lunar** s. **ciclul lui Meton** s. **metonian** (CULIANU, C. 295) = perioadă de 19 ani, care aduc aceleaşi faze de lună în aceeaşi ordine. **Ciclul solar** = perioadă de 28 de ani, în care datele diferitelor zile ale anului cad în aceleaşi zile din săptămână;
b) (Fiz.) Seria modificărilor prin care trece un corp până să ajungă în starea lui iniţială;
c) (Aritm.) *Calcularea în ciclul numerilor până la 100.* SBIERA, F. 283/15;
d) (Ist. liter.) Serie de poeme asupra aceleeaşi epoci, asupra aceluiaşi subiect;

c) (Bot.) Linia spirală formată împrejurul unui trunchiu, unei ramure, prin punctele din care ies frunzele corespunzând una cu alta.

[Plur. *cicluri* | A d j e c t i v: (după fr. *cyclique*, lat. *cyclicus*, *-a -um*) **ciclic, -ă** = cu privire la ciclu s. care ține de un ciclu (astronomic s. literar). *Poeții ciclici ai anticității grecești și ai evului mediu.* LM. *Să nu începi, cum începù un cyclic cântăreț: Cântà-voiu soarta lui Priam.* OLLĂNESCU, H. A. P. 17.]

— *N.* după fr. (lat. **cyclus**, grec. *κύκλος* «cerc»). Cf. dubletul c h i c l u.

CICMIGEÁ s. f. *Tiroir, cassette.* — (Pe cale de a dispăreà) — Lădița s. cutia (unei mese, unui dulap, unei teșghele în care se aruncă banii vânzărilor zilnice, într'o prăvălie (COSTINESCU), ladă cu bani (GHICA, S. 407), cf. c h i c h i ț ă, c a s e t ă. *Căutau a sparge cicmigeaua cu bani.* GHICA, S. 407. *Niște haimanale, care îi dă iama pe la cigmigeà.* ORĂȘANU, ap. ȘIO. *Trecù în odaia de alături, descuiè și trase în afară cișmegeaua de la un soiu de teșghea...* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV vol. II 546. *La han trebue, musai, o femeie. Cine vede de cișmigeà?* id. ib. 656. [Și: **cecmegeà** s. f.; **cigmigeà** s. f.; (cu asimilare consonantică) **cicimigeà** s. f. (pronunț. *čič-mi-*). POLIZU, **cișmegeà, cișmigeà** s. f.]

— Din turc. **čekmeğe**, idem. CIHAC, II 560.

CICNÍ vb. IV^{a}. *Crever.* — (Despre animale; p. e x t., în glumă s. în batjocură, și despre oameni. Cf. H. XI 508) A murì, a crăpà, a plesnì. LB., H. XIV 339. *Murind Crum, stătù 'n locul lui Ducum, ș'acela cicnindù curund, stătù Domn Bulgarilor Diceg.* DOSOFTEIU, V. S. 27. *Fulger... l-au detunat ș'au cicnitù.* id. ib. 191$_{2}$. *Să te văz cicnit! — Ba să cicnești tu!* H. XIV 430. [Și: **cignì** vb. IV^{a} H. XIV 339. | A d j e c t i v: **cicnít, -ă**=mort, crăpat.]

— Etimologia necunoscută (Nici slavul *čьkati-čьknuti* «a lovì, a ciocănì», nici ung. *csikkani* «a scrintì, a luxà», *elcsikkant* «șterpelește» nu se potrivesc bine cu sensul verbului românesc).

CICOÁRĂ s. f. (Bot.) v. **cicoare**[1].

CICOÁRĂ s. f. (Entom.) v. **cicoare**[2].

CICOÁRE s. f. (Bot.) *Chicorée sauvage* (*Cichorium Intybus*). — Plantă ierboasă, cu flori albastre, rar roșii-trandafirìi s. albe. Din rădăcina ei amară se fabrică un surogat de cafeà. Se mai numește și: c i c o a r e - d e - v a r ă, c i c o r i e (PANȚU, PL.). Crește înaltă (H. IX 429), de un metru și jumătate (H. V 415). În ziua de Drăgaică se încing țăranii cu un brâu de *cicoare*, ca să nu-i doară mijlocul peste an (H. II 33, 116, cf. 125). Cf. LB., H. 1126, 79, 99, 130, 207, 220, IV 44, 84, IX 338, XI 311, XIV 65). Pentru legenda cicoarei, cf. PAMFILE, CER. 56. || S p e c i e: **cicoare-de-grădină** (*Cichorium Endivia*), cultivată pentru uzul culinar; numită și c i c o r i e (PANȚU, PL.), a n d i v i e (LB.). *Csikoré* = cyanus. ANON. CAR. *Cicorile ca niște ochi mari albaștri, veghează în valurile de fâneață nemărginită.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Ochii unui înger scump, ca albastrul din cicoare, Și cicoare vreu să rump.* COȘBUC, B. 9/$_{3}$. *Frunză verde de cicoare, Când văzuiu vara cu soare, Cătat-am pădurea deasă, Ca să țin cu dânsa casă.* ALECSANDRI, P. P. 255/$_{1}$ *Foaie de cicoară, Viața mi-e amară.* TEODORESCU, P. P. 284. *Ai mâncà și nu ți-i foame, Numai te uști pe picioare, Ca și floarea de cicoare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 212. *Unui om slab și negru* [i se zice] *că e ca cicoarea.* H. II 79. || P. e x t. Surogat de cafea fabricat din rădăcina plantei. || **Cicoare-de-iarnă**=**odolean.** Cf. LB. [Și: **cicoáră** s. f. MAT. FOLC. 393, ȘEZ. VIII 82, PĂSCULESCU, L. P. 182; (Mold.) **ciucoáre, ciucoáră** s. f. H. I 19. X 20, 67, 354, 489, 534, XII 286. [Au mâncat] *numai... ciucóre.* DOSOFTEIU, V. S. 310^{b}/$_{22}$. *Foaie verde ș'o ciucoară.* MAT. FOLC. 1342. *Frundzuleană de-o ciucoari.* VASILIU, C. 101. | Cuvântul a pătruns, prin comerț, în limbă și ca neologism, subt forma **cicórie** s. f., iar prin mijlocirea limbei germane, **țicórie** s. f. (Brașov).]

— Din lat. ***cichoria** (< *cichorium* < grec. *κιχώριον*), idem (păstrat ca vorbă populară și la Albanezi și în Italia meridională).

CICOÁRE s. f. (Entom.) *Cigale.* (*Cicada orni*). — Insectă (H. IX 122), al cărei cântec aduce cu țârâitul greierului. E de coloare castanie și pe spinare neagră. Are capul lat și botul lung. Se mai numește și: g r e i e r - d e - t o a m n ă (MARIAN, INS. 456—7). Are forma și coloarea unei muște, dar mult mai mare, mai lată și mai turtită; trăește în păduri de gorun, se așază pe trunchiu și scoate un sunet strident, care se aude din depărtare (jud. Arad, com. ITTU). *Țârâitul greierilor și al cicoarei îi adormeà.* CONV. LIT, XLIV, II 80· [Și: **cicoáră** s. f. MARIAN, INS. 456.]

— Forma originală va fi fost **cicară* (apropiat mai târziu de *cicoare*[1]), din lat. vulg. ***cicala** (alb. *k'ingale*, ital. *cicala*, prov. *cigala* etc.), pentru **cicada**, idem. Cuvântul se găsește și la Megleniți (*țicoari*). S. P u ș c a r i u, *Revista Filologică* I 270; cf. c i c ă l ì.

CICÓRIE s. f. v. **cicoare**[1].

CICOȘÉL s. m. *Gardien de haras, cavalier.* — (Mic) hergheligiu, călăreț. Cf. DOINE, 237, notă. *De-o fi făcut* [mândra] *ficiorel, Să mi i fac un sbicițel, Să mi-l fac un cicoșel; Când cu biciu' ș'o pocnì, Șeapte iepe s'or stârpì.* ib.

— Diminutiv în **-el** din **cicoș** (neîntrebuințat), iar acesta din ung. **csikós** «hergheligiu».

CÍCOVĂ s. f. Ornement de femme. — (Atestat numai la plur. între podoabele femeiești, fără altă definiție) *Cicove, mărgele, salbă.* H. II 323.

CICRÍC s. a. v. (Țes.) **cicărâc.**

CICRÍT s. a. (Țes.) v. **cicărâc.**

CICUDÍU, -ÍE † adj. *Rouge.* — (Turcism) De coloare roșie-deschisă. Cf. ȘIO. *O boiamà cicudie cu bibiluri de sârmă* (a. 1817). REV. ap. id.

— Din turc. **čigde** «jugube rouge». ȘIO.

CÍCURĂ s. f. v. **chiciură.**

CÍCURI s. a. plur. v. **ciucure.**

CIDÍR s. a. v. **cighir.**[1]

CIDÍU, -ÍE adj. *Benêt, nigaud.* — Om de nimic, prostănac, motolog. *Ba că al de Niță e cidiu, ba că al Floarei e ciuciu, — apoi pe cine vrei să iei?* (Merii-Petchii, Sudiți, jud. Ilfov). CONV. LIT. a 1910, 508.

CÍDRU s. m. sing. *Cidre.* — Vin de poame, mai ales de mere. BIANU, D. S.

— *N.* după fr.

CIER s. a. *Signe.* — *Cier* = un mod de a-și însemnà, prin crestături, lemnele sale ori pe cele făcute de el pentru proprietar. În sine e un fel de răboj: fiecare om își are însă semnul său neasămănător cu al altora (Munții Sucevii). ȘEZ. II 186/$_{33}$. [Pronunțat monosilab.]

— Rostire dialectală (*șer*) pentru *h'er*=*fier* (2°) «semnul ars cu fierul pe armurul vitelor, spre a le desemnà ca ale sale». N. D r ă g a n u, *Dacoromania* I 313—314.

CIÉR s. a. v. **ceair.**

CIFÁIU s. a. *Gravier.* — (Transilv.) Pietriș, DICȚ. (Cuvânt suspect).

CIFERT (†) s. a. v. **sfert.**

CIFLAC † s. a. } **CIFLĂC** † s. a. } v. **ciftlâc.** **CIFLÍC** a. a. }

CIFRÁ vb. Ia v. **cifră.**

CÍFRA s. f. 1°. *Zéro.* 2°.—5°. *Chiffre (nombre, somme, monogramme).*

1°. † (Numai în LB., cf. etimologia) Zero, nulă.

2°. Semn care reprezintă un număr. **Cifre arabe,** cele întrebuințate astăzi. **Cifre romane,** reprezentate prin litere majuscule. *O cifră scrisă la stânga unei alteia reprezintă unități de un rang de zece ori mai mare.* CLIMESCU, A. 13. *Metoda ultimei sume a cifrelor numerilor.* id. ib. 83. *Iar dacă se 'ncurcă în vre-un loc, la vre-o țifră* [din registru] *și nu-i da de căpătâiu, își adună gândurile.* I. A. BASARABESCU, CONV. LIT. XLIII 402.

3°. Număr, sumă. *Veniturile au atins cifra de...* LM. *Sfintele locuri găsesc neîndemânatec o cifră schimbăcioasă în fiecare an* (a. 1855). URICARIUL, IV 435/22. *Nouă nu ni se pare exagerată cifra.* RĂȘCANU, L. LXXIII/5. *Mai toate acele cifre nu sânt interesante decât prin curajul de a fi așezate în rubricele unde le vedem.* MAIORESCU, CR. I 329/7.

4°. P. ext. Caractere numerice întrebuințate, prin convențiune, în locul caracterelor alfabetului, într'o scriere secretă. *A scrie o scrisoare în cifre.* LM. | P. anal. Orice semn convențional adoptat pentru o scriere secretă, pentru a marcă prețul unui obiect, etc. *Cheia cifrei* s. *a cifrului.*

5°. P. ext. Literele inițiale ale numelui cuiva, cf. monogramă. *Armăturile și țifra îți sânt cusute pe ea.* C. NEGRUZZI, III 339/19.

[Și: (< germ. *Ziffer* s. rus. *cyfra*) **țifră** s. f.; (ad 4°) **cifru** s. a. și (cu pronunțare fr.) **șifru** s. a., cu plur. *cifruri, șifruri*). | Verbe: **cifrà,** (învechit) **țifrà** Ia = (ad 2°) a indicâ un număr cu ajutorul cifrelor, a numerotà. LM.; (ad 3°) a calculà cu cifre, a evaluà. *A cifrà cheltuiala.* (Și refl.) *Cheltuielile se cifrează* (= se ridică) *la suma de...;* (ad 4°, cu formă franțuzită *șifrà* vb. Ia) a scrie cu cifre, într'o scriere secretă, telegramă, etc., (întrebuințat mai ales ca part.-adj.) **cifrát (șifrát), -ă.** *În același an, el transmite depeși cifrate prietenilor săi de peste hotare.* IORGA, L. I 300; — (numai la EMINESCU, format după *descifrà*) **încifrà** Ia = a încurcà, a încâlci. *Carte tristă și 'ncălcită, Ce mai mult o încifrează cel ce vrea a descifrà.* P. 182.]

— N. din ital. **cifra** (m.-lat. *cifrum, cifra,* din arabul *sīfr* «zero»). Cf. descifrà.

CIFT-DULÁP † s. a. v. **cifteà.**

CIFTEÁ s. f. *Fusil à deux coups. Fusil court.*— (Turcism, în Dobrogea, învechit, rar, pe cale de dispariție) Pușcă cu două țevi (H. II 290); pușcă cu țeavă scurtă (H. II 282). [Compuse: (turc. *çifte kagyk*) **ceftècaic** † s. a. = fes în formă de caic, purtat odinioară de cocoane. ȘIO. — **ciftè-dulâp (ciftù-dulăp)** † s. a. = cheresteà adusă cu pluta (?). *Doi bani de tot ciftè-dulap ce vine pe Siret.* CONDICA (1776), ap. ȘIO., cf. URICARIUL, I 87/12, RĂȘCANU, L. 68/2. *Lei 2 de tot ciftu-dulap* (Mold. a. 1820). IORGA, S. D. XXII 11; — (< turc. *çifte-tatar*) **ciftè-tatâr** † s. m. = pereche de curieri, însărcinați cu misiuni importante. *Îndată se purceseră cifte-talari la Țarigrad, cu înștiințare.* VĂCĂRESCU, ap. ȘIO.]

— Din turc. **çift, çifte** «pereche». CIHAC, II 565, ȘIO, LÖBEL, CONTR. 242 (*çifte tüfenk* «pușcă cu două țevi»).

CIFTÈ-DULÁP † s. a. } **CIFTÈ-TATÁR** † s. m. } v. **cifteà.**

CIFTILÂC † s. a. } **CIFTILÍC** † s. a. } v. **ciftlâc.**

CIFTLÂC † s. a. *Ferme; maison de campagne.*—(Turcism, ieșit din uz) Moșie mică, fermă, conac de moșie (cf. ȘIO.), parte de moșie (PAMFILE, J. II), feudă (IORGA, S. D. XXI 40). *Un ceftelic ce avea Reiz-efendi, depărtat de liman.* CRONICĂ, ap. ȘIO. *Să-l ducă la Iambol, la ceftlicul lui, carele este aproape de Odriiu.* MAGAZ. IST. IV 154/15. *Se pogoră a cercà cu pradă coșările sau, cum zic Turcii, ciflicurile ce eră pe hotar.* DUMITRACHE, 372. *Să nu aibă case, prăvălii, ciflicuri, mori, slugi sau slujnice din pământeni, după vechiul obiceiu.* id. 462. *Le-au hărăzit și locuri, două în Odriiu, unul în potriva mitropoliei, peste uliță, să facă saraiu,... iar unul afară din Odriiu, pentru ciftlâc.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/38. *Vitele ce sânt în seama ustalii de la Mangalia și care sânt la ciftilâcul Mangaliei.* TES. II 311. *Mai la vale este un sătucean, în chip de ciflăc, ce se cheamă Rizvan-aga.* ARHIVA R. II 142. *Nu este iertat a aveà în pământul Moldovei negustători*[i] *otomani ciftilicuri.* URICARIUL (a. 1802), ap. ȘIO. *În urmă au sosit oști*[i] *muscălești puteri, și au gonit pe Turci peste Dunăre, și le-au stricat toate ceflicurile, și au stăpânit această țară șapte ani.* DIONISIE, C. 164/30. *Treceà peste Dunăre prin ceflicurile Vidiniilor.* ZILOT, ap. ȘIO. *Spune lui Ionescu să-mi capete și mie un ciflac, căci am de gând ca cel mult de primăvară să merg să mă așez în Dobrogea.* GHICA, A. 537. *Un mic ciflic lângă Silivria.* id. S. 363. *În hanurile turcești care se află pe ciuflicuri* (notă: mici proprietăți particulare)... *nu se găsește altă mâncare decât pedè (lipie).* REV. P. IST. I 390. [Plur. *-lâcuri.* || Și: **ciftlic** † s. a. ȘIO., **ceftlâc** † s. a. ib., **ceftlic** †, **ciftilâc** †, **ciftilic** †, **ceftelâc** † s. a. ȘIO., **ceftelic** †, **ceftelăc** s. a. IORGA, S. D. XXI 40, **ceflâc** †, **ceflic, ciflăc** †, **ciflic** s. a. PAMFILE, J. II, (greșală de tipar?) **ciflác** † s. a., **ciuflic** s. a.]

— Din turc. **çiftlik (çiflik)** «ferme, maison de campagne, métairie». ȘIO.

CIFTLÍC † s. a. v. **ciftlâc.**

CIFÚT s. m., adj. v. **ciufut.**

CÍGĂ s. f. 1°. *Escargot.* 2°. *Treuil, grue.* 3°. *Hie, demoiselle.* 4°. *Toupie.* 5°. *Jeu d'enfants.*

1°. (Zool.) Melc. LB., LM., CABA, SĂL.

2°. P. anal. Scripete, macară. Cf. LB., LM., etc, STAN, M. 150.

3°. Maiu de crăpat lemne (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), unealtă de fier s. schijă cu care se bat stâlpii de stejar în pământ (Nemțișori-Vânători, jud. Neamțu, ION CR. VI 218).

4°. Sfârlează, titirez. DICȚ., cf. H. III 312.

5°. Un joc de copii. *Se mai joacă d'a ciga.* H. III 312.

[Și: **cégă** s. f. (ad 2°) POLIZU, BARCIANU.]

— Din ung. **csiga,** idem (1°, 2°, 4°).

CÍGĂ s. f. (Iht.) v. **cegă.**

CÍGĂ-MÍCĂ s. f. (Bot.)=**bureți-galbeni.** PANȚU, PL. | Fig. (Mai ales complement al verbelor a vorbi, a spune, a da, etc.) **Cigă-mică** s.

la plur. **ciguri-miguri** (LB., etc.) = nimicuri, fleacuri (cf. LB., etc.), te miri ce şi mai nimica (Mănăstireni, Botoşani, ION CR. III 345). [Şi: **cigă-mígă** s. f., **ciga-níga** s. f. art. ION CR. III 345, **cigai-nígai** s. m. invar. *Umblă cu cigai-nigai* = după doi iepuri, cu curu'n două luntre. PAMFILE, A.]

— Din ung. **csigabiga** (*csiga-liga, csiga-riga*) «întortochiat; închircit; un fel de melc». Asemănarea acestor bureţi cu un melc — în alte părţi li se zice «urechiuşi» — s'a făcut din cauza formei lor întortochiate. Prin etimologie populară, s'a amestecat cu cuvântul «mic». Cf. c i g a r e t e.

CÍGĂ-MÍGĂ s. f.
CÍGĂ-NÍGĂ s. f.
CÍGAI-NÍGAI s. m. invar. } v. **cigă-mică.**

CIGÁIE adj. f. v. **ţigaie.**

CIGĂLÍ vb. IV[a] v. **cicăli.**

CIGÂLÍ vb. IV[a] v. **ciugulì.**

CIGÁRE adj. f. v. **ţigaie.**

CIGARÉTE s. m. (Bot.) Sorte de *champignon.* — Bureţi albi; cresc mulţi laolaltă prin ierburi, dar nu prin păduri; sânt buni de mâncat. Se mai numesc şi m i c u r e ţ i (Cuvin, Arad). Com. ITTU. Cf. c i u c i u l e t e.

— Forma *cigarete* este un singular nou din pluralul — mult mai des întrebuinţat, căci acest soiu de bureţi cresc mulţi împreună — *cigareţi*, cuvânt care ar puteà fi un ung. **csiga-rece** (din *csiga* «melc» şi *rece* «ceva întortochiat», compus ca *csiga-biga, csiga-boga, csiga-buga, csiga-liga, csiga-riga*), cf. c i g ă - m i g ă.

CIGHÉR s. a. v. **ceagăr.**

CIGHÉR s. a.
CIGHERÁŞ s. a. } v. **cighir**[1].

CIGHILÍ vb. IV[a] v. **ciugulì.**

CIGHÍR s. a. 1°. *Fraise d'agneau.* 2°. Sorte de mets.

1°. (Anat.) Partea încreţită a măruntaielor la miei (ŞIO.), praporul (mielului PAMFILE, CRĂC., glosar, H. I 107), b â z ă r. *Ţighir, cu praporele lor.* TARIF (a. 1792), ap. ŞIO. *Frângerea... ceghiriului, dacă se rumpe păretele pântecelui de subt piele, încât măruntaiele ies afară...* FILIPESCU, ap. TDRG. *Trimeteà la măcelar Şi luă ghighiri (ficaţi) de ţânţari.* MAT. FOLC. I 495.

2°. (Culin.) Tocătură făcută din ficat, plămâni şi maţe de miel (s. de oaie H. X 255), preparată cu ceapă şi cu ou şi învălită în prapor de miel (H. I 107, ŞEZ. V 56/$_{26}$, VI 77, PAMFILE, CRĂC. glosar), d r o b (com. MARIAN); tocană (ŞEZ. XXXII 15). Cf. H. X 318, 540.

[Plur. *-ghiruri* ŞEZ. V 56/$_{26}$. || Şi: **cighér** s. a. DDRF.; **ceghíriu** s. a.; **jighír** s. a. PAMFILE, CRĂC., glosar), (hiperurbanism) **jibir** s. a. id. ib.; **cidir** s. a. H. X 318; (Munt.) **gighír** s. a., (< n. -grec. τζηγγέρι) **ţighír** s. a. | D i m i n u t i v: (ad 2°) **cigheráş** s. a. *Cei mai mărişori de-abiă aşteaptă să mănânce chişcuţă şi cârnăciori făcuţi cu usturoiu, cigheraş şi costiţe fripte în hârhău.* PAMFILE, CRĂC. 2.]

— Din turc. čeger «fressure, poumon, foie». ŞIO.

CIGHÍR s. a. v. **ceagăr.**

CIGMEGEÁ s. f.
CIGMIGEÁ s. f. } v. **cicmigeà.**

CIGULÍ vb. IV[a] v. **ciugulì.**

CIGULÍŢĂ s. f. (Iht.) v. **cegă.**

CIHĂÍ vb. IV[a]
CIHĂRÓS, -OÁSĂ adj. } v. **cehăì.**

CIHĂRÓS, -OÁSĂ adj. *Fâché, méchant.* — (Zagra, l. Năsăud) Încruntat, mânios. rău. — Cf. c e h ă ì.

CIHÁUS † s. a. *Arsenal.*—Arsenal. CIHAC, II 52. — Din rus. **cejggaus** (< germ. *Zeughaus*), idem. CIHAC, II 52.

CIHOÁIE s. f. v. **acioaie.**

CIHODÁR † s. m. v. **ciohodar.**

CIHURÉZ s. m. (Ornit.) v. **huhurez.**

CÍI, CÍIA † adv. = **aci, acia.** *Mârgând cíia şi 'ncólea.* DOSOFTEIU, V. S. 209.

CIINÍ vb. IV[a] — (Numai la RĂDULESCU-CODIN; despre vite) A ţăcăni de colo până colo, de foame.

CIJ s. m. (Ornit. Rutenism) = **scatiu.** MARIAN, O. I 388. [Şi: **cis** s. m. id. ib., **ciz** s. m. id. ib.]

— Din rut. čyž, idem. CIHAC, II 52.

CÍJMĂ s. f. (ş. d.) v. **cismă.**

CIJMĂITOÁRE adj. f. *Malveillante.* — (În descântece) Voitoare de rău. ŞEZ XXXII (v. XX), 145.

— Probabil rostire dialectală pentru *chizmuitoare = pizmuitoare.*

CIJMEÁ s. f. v. **cişmeà.**

CIL adj. m. *Tachetè.* — (Turcism, în Bucovina, despre cai). În trei peri. H. XIV 359.

— Din turc. čil «gris». LACEA.

CILEÁNDRA s. f. invar. (În expresiunea *Umblă de-a cileandra* = fără de nici o grijă, ne. păsător, fără de nici un capăt. Com. FURTUNĂ) [Şi: **ciuleándra** s. f. art. (Coreogr.) = numele unui dans naţional, în Argeş (cf. romanul *Ciuleandra*, de Liviu Rebreanu.]

— Cf. ung. *csellegni*, «a rătăci, vagabondà». Cf. c i l i g a i e.

CILÉD s. a. v. **celed.**

CILEHOÁIE s. f. (Ornit) v. **ceahlău.**

CILEN † s. a. *Membre d'un tribunal, juge.* — (Rusism, în Moldova, în întâia jumătate a sec. XIX, ieşit din uz astăzi) Membrul unui tribunal BRĂESCU, M. 64/$_1$), m ă d u l a r. *Se adivereşte de către mine, cilen al presustviei* (a. 1838). URICARIUL, XIV 238. *Iscăliturile cilenurilor aceştii judecătorii* (a. 1825) ib. XI 359/$_{27}$, cf. (a. 1839) V 11/$_{25}$. *Au văzut din partea unora din cilenurile giud*[ecătoriei] *că urmează abateri din forme şi călcări de pravile.* IORGA, S. D. XXI 270. *Din pricină că cilenul rânduit au fost bolnav peste trei luni...* (Iaşi, a. 1835) ib. XXI, 404. [Pronunţ. monosilab: *clen.* | Plur. *cilenuri.* | Şi: **şlen** s. a. *Se urcase cu vremea până la rangul de şlen la Divanul apelativ.* I. NEGRUZZI, I 352.

— Din rus. **členŭ** «membru».

CILÍ vb. IV[a] v. **cicilì.**

CILIBÁCHE s. m.
CILIBÍC s. m.
CILIBIDÁCHE s. m.
CILIBILÍC † s. a. } v. **cilibiu.**

CILIBÍU, -ÍE adj., s. m. f. f. I. 1°. *Noble.* 2°. *Monsieur.* 3°. *Elégant, gracieux, beau, poli.* 4°. *Délicat.* II. Nom de chèvre.

I. Adj. 1°. † (Odinioară, titlu dat de Turci mai ales Europenilor şi echivalent cu «efendi», rezervat Turcilor) Nobil, fruntaş, distins, boier (2°). Cf. ŞIO. [Italienii] *sânt subţiri, pentru aceea le zic gentilomi, cum zic Grecii celebii.* LET. I $8/_{27}$. *Grigoraşcu vel-postelnic, Grec ţărigrădean, din toţi Grecii acestii a doua domnii cel mai bun şi mai înţelept şi celebiu.* ib. II $425/_{15}$. *Alergaţi la cei străini Greci, de-i apucaţi care de care să vă fie gineri, că-s cilibii şi bogaţi.* ib. II $442/_{23}$. (Astăzi, rar; substantivat) *Cine sânt ca cilibiii, de umblă câte un an numai în calesci?* JIPESCU, ap. ŞIO.

2°. (Titlu de politeţe; ieşit din uz) Domn, chir, boier, † jupân. Cf. ALECSANDRI, T. 1751. *Bine, cilibiule! Eu îţi voiu iertà banii.* BARAC, T. 32.

3°. P. ext. Elegant, fin, graţios, frumos (LB., com. AR. TOMIAC), curat (LB., com. AR. TOMIAC, H. X 576), bine făcut, svelt, frumos gătit, împodobit (ŞEZ. V $56/_{28}$, cf. H. X 576), subţire, tras prin inel (MUSCEL 6); bine-crescut, delicat, politicos, galant; deosebit, neobicinuit (contrariul de la banal). *Să fie desăvârşit procopsit, ca un coconaş cilibiu.* STAMATI, ap. ŞIO.—*Dă-mi o rimă la pădure. — Mure. — Dă-o dracului, că prea e spălăcită! Dă-mi una mai cilibie.* VLAHUŢĂ, N. 73. *Lumea te ştie mai cilibiu cu muierile.* V. A. URECHE, ap. TDRG. *Puiu mai cilibiu şi mai frumos ca al mieu nicăiri n'am putut aflà.* MARIAN, O. II 40. *Mai ieri auziiu, hine, că dăscălecii copiilor de la ţară umblă cu minciuni şi 'mpândară vorbe, că limba rumânească curată nu e cilibie, că e mai bine să vorbeşti ca la oraş.* JIPESCU, O. 54. *Să vă 'nvăţ o meserie Delicată, cilibie.* ORĂŞANU, ap. ŞIO. *Leliţă, trup cilibiu, Ce porţi otravă sub brâu, De omori omu' de viu?* ŞEZ. II $198^b/_{11}$, cf. VIII 59. *Micrliţă, micrliţă, Pasăre pestriţă, La cap cilibie, Cum îmi place mie.* POP. ap. ŞIO. || Adv. *Mândruţo de peste râu, Poartă-te mai cilibiu, Lasă-mi poarta descuială, Să viu la tin' câteodată.* POP. (din Vâlcea).

4°. Delicat, gingaş, slăbuţ. *Mici şi moi coapsele arată slăbăciune, cilibiu şi fricos om.* FIZIOGNOMIE (a. 1785), ap. GCR. II $145/_{21}$.

II. S. f. Nume de capră. H. IX 60.

[Şi: (urmat de nume) **cilibì** s. m. nedecl. = chir, domnul, conul. *Cilibi Andronache îmi scrie că de astăzi înainte ai să fii unul dintre slugile casei mele.* FILIMON, C. I 658; — **celebíu, -ie** adj., (cu pronunţare grec.: τζελεμπίς, ad I 2°) **ţelebì** s. m. *Iaca un Grecuşor. El trebue să preţuiască plăcintele. N'auzi, ţelebi?* ALECSANDRI, ap. ŞIO.; — (cu rostire dialectală) **chiligíu,** -ie adj. = (ad 3°) fercheş (ION CR. IX 27), grijuliu, curat cu hainele (H. X 576); — **cilinghíu, -ie** adj. *Îi frumos şi cilinghiu* (Suceava). ŞEZ. XXXII vol. XX, 8. || Diminutive: **cilibidáchi** s. m. nedecl. (Ad I 2°) *Care moşii, cilibidachi?* ALECSANDRI, T. 137, (scurtat) **cilibáche** s. m. = nume de câne ciobănesc. H. I 328, XII 30. || Abstract: (< turc. *čelebilyk* «educaţie bună») **celibilâe** †, **cilibilíc** † s. a.=purtare de om bine-crescut, gentileţe, nobleţe, politeţe, curtoazie, urbanitate. *S'au ascuns... în casa unui paşă, carele... în 40 de zile l-au ţinut cu mare cilibilic.* CANTEMIR. ap. TDRG. *Mitriston cu Miloradovici generar au poftit de la prinţipul Ipsilant, prin vel-vistier, să-şi arate Măria-sa celibilicu', de a-i mulţămì cu 70 sau 80 de pungi de bani, pentru osteneala lor.* DIONISIE, C. $216/_{51}$; (păstrat până azi subt forma scurtată) **cilibíc** s. a.=fel [de a se purtà], obiceiu: *Lasă-l; dă-i bună pace, c'aşa-i cilibicu' lui.* Com. FURTUNĂ.]

— Din turc. **čelebi** «seigneur (grec ou européen); poli, ayant de bonnes manières, noble, aimable, gracieux». ŞIO.

CILÍC s. a. 1°. *Acier.* 2°. *Perle d'acier.* — (Învechit).

1°. Oţel (I. GOLESCU, C. I 41^b, CIHAC, II 565) confecţionat în formă de bobiţe găurite (ŞIO.) *Fierturile, decocturile de îndulcirea sângelui: cilícul, zerul, zemuri de ierburi şi de orz înfrunzit.* PISCUPESCU, O. $211/_{15}$.

2°. (Mai ales la plur.) Mărgeà (de metal) lucioasă. Cf. POLIZU, CIHAC, II 565. *Ciubucul.., împodobit cu calif de mărgele şi de cilicuri.* V. A. URECHE, ap. TDRG. *Cu ochii negri şi vii, ca două cilicuri negre.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 365, cf. 368.

[Plur. *-licuri.* || Şi: (ad 1°): **celíc;** — (din grec. *τσελίκι*) **ţelíc, ţilíc** † s. a. I. GOLESCU, C. I 41^b.]

— Din turc. **čelik** «oţel». CIHAC, II 565.

CILIGÁIE s. f. *Vacarme.* — (În Vâlcea) Gălăgie. VÂRCOL, V.

— Cf. ung. *csellegni* «a face glume, a face drăcii.» Cf. cileandră.

CILIHÓIU s. m. (Ornit.) v. **ceahlău.**

CILIMÍNĂ s. f. (Bot.) = **filimică** (Sălciua, jud. Turda-Arieş). BULET. GRĂD. BOT. V 56.

CILIMNÍE s. f. (Bot.) = **filimică** (Ţagul-mare, jud. Turda-Arieş). BULET. GRĂD. BOT. V 56.

CILÍNDRIC, -Ă adj.
CILINDROÍD, -Ă adj. s. m. } v. **cilindru.**

CILÍNDRU s. a. 1°.-2°. *Cylindre.* 3°. *Chapeau haut de forme.*

1°. (Geom.) Corp, în formă de coloană, născut din învârtirea unei drepte împrejurul unei axe cu care e paralelă, cf. sul. *Cilindru drept,* a cărui generatrice e perpendiculară pe planul directriţei. *Cilindru oblic,* a cărui generatrice e oblică pe planul directriţei. Cf. MELIC, G. $221/_{29}$. *Să luăm doi cilindri verticali de mărimi deosebite, reuniţi între dânşii prin un tub orizontal.* PONI, F. $44/_{12}$. *Cilindrul central de ţesătură.* GRECESCU, FL. $5/_{10}$. | P. anal. Sticlă (cilindrică) de lampă. *Cilindrul lămpii de petrol.*

2. P. anal. Tăvălug. *Chilindrul acesta iaste un lemn gros şi rotund, în capetele căruia se întocmeşte două pregiţi aşa ca cilindrul să se poată înturnà în dânsele.* ECONOMIA, $24/_{14}$. *Chilindrul... omoară goangele, găocii şi viermuleţii cei stricători holdelor.* id. 25.

3°. P. anal. Pălărie înaltă cilindrică, joben. Cf. ION CR. II 13. *Domni în cilindru şi pălărie tare.* IORGA, B. 81.

[Şi: (Transilv. < germ. *Zilinder,* mai ales ad 3°) **ţilíndru** s. a.; (cu pronunţare grecească) **chilíndru** † s. a. || Adjective: **cilíndric, -ă** = care are forma unui cilindru. *Când directricea este o curbă şi când suprafaţa cilindrică se mărgineşte prin două planuri paralele, se capătă un solid care se numeşte cilindru.* MELIK, G. $221/_{29}$. *Desvălire cilindrică.* CULIANU, C. 140. (Cu funcţiune adverbială) *În fund e altarul boltit cilindric.* GHICA-BUDEŞTI, MON. IST. I 28; — (după fr. *cylindroïde*), compus cu grec. *εἶδος* «formă») (Geom., Anat.) **cilindroíd, -ă** (pronunţ. *-dro-id*) = care seamănă cu un cilindru. Şi s. m. *Un cilindroid* = solid care seamănă cu cilindrul, dar având bazele elipse în loc de cercuri.]

— *N.* din lat. **cylindrus** (grec. *κύλινδρος,* idem)

CILINGHÍU, -ÍE adj. v. **cilibiu.**

CILIOÁIE s. f. (Ornit.) v. **ceahlău.**

CILIPCHÍ vb. IV[a] v. **ciripi.**

CÍLIPI s. m. plur. tant. = **Filipi.** MARIAN, SE. I 254, PAMFILE, S. T. 113, D. 163. Cf. chilichi.

CILIPÍ vb. IV[a] v. **ciripi.**

CILVÍE s. f. (Bot.) v. **şălvie.**

CIM s. a. } v. **cin[1].**
CIMÁ vb. I[a] }

CIMĂTINĂ s. f. v. **cimotie.**

CIMBÁL s. a. (Muz.) v. **chimval.**

CIMBÉR s. a. (Îmbrăc.) v. **cimbir.**

CIMBÍR s. a. (Îmbrăc.). 1°. Sorte de coiffure de femme. 2°. *Coiffe.*

1°. (Izverna, în Mehedinţi) *Cimbirul* este... un fel de conciu: îl poartă [femeile] cele bătrâne, ca broboadă. H. IX 61, cf. 123.

2°. P. ext. Prin Mehedinţi, Ialomiţa, Brăila, Dobrogea, Braşov şi satele din jur, până în valea Prahovei) *Gimbir* = o învălitoare de cap pentru femeile căsătorite, făcută din borangic (VICIU GL), cârpă de legat la cap (MOLDOVAN, Ţ. N. 243), măricică: câmpul e negru-vânăt, cu puişori roşii...; marginile sânt cu flori mai mari, roşii, brăzdate de galben... Când se pune miresii *gimbirul* în cap, se zice că «o învăleşte» (PITIŞ, REV. N. I 108; cf. v ă l); *cimbîr* = batistă de lână (H. IX 123), *cimber* = tulpan (H. XIV 351), testemel (H. II 245, cf. 232), *ciumbér(iu)* = tulpane colorate cu care se leagă la cap nevestele tinere (H. II 255, cf. 240, 271, 282, 290, 300), testemel sau maramă (H. VII 95, cf. 70, 171, 360, I 141, 330, XIV 22, 66, 107, 236, 378) cf. H. XI 277, 341, 390, 410. Cf. broboadă, bariş, testemel, tulpan, rariţă, năframă, maramă, cârpă, bocceà, grimeà. *Îşi înnodă ciumberul sub bărbie şi porni.* SANDU, D. N. 266 *Să-ţi cumpăr cimbiri[u] şi fes.* TEODORESCU, P. P. 613/$_2$. *Luà-voiu... brâu... din Ţarigrad Şi cimberi[u] de la Berberi* ibid. 87/$_{36}$. *Te cunosc după gimberi[u] Că eşti puică...* BIBICESCU, P. P. 228/$_6$ (explicaţia «mărgele», dată de editor la pag. 465, e greşită). # *Ţi-ai văzut gimbiru 'n cap:* te-ai văzut învălită («măritată»). PITIŞ, REV. N. I 108.

[Şi: **cimbér** s. a ; — **cembér** s. a. *Începù, fără grabă, să coboare din rafturi cutiile, pline de tuluri, mahrame şi cemberuri orientale.* TAFRALI, S. 64; **ciumbér** s. a.; — **ciumbír** s. a. (H. II 285); — **ciumbér** s. a.; — **gimbér** s. a.; — **gimbír** s. a.; — **giumbír** s. a. (PÂRVESCU, H.).]

— Din turc. **čenbér, čembér** «cerc» şi «văl». (Cuvântul se găseşte şi în limbile balcanice şi la Aromâni; cf. ŞIO).

CÍMBIR † s. m. sing. (Bot.) v. **cimbru.**

CIMBISTRÁ vb. I[a] v. **cimbistră.**

CIMBÍSTRĂ s. f. *Pincette (à épiler).* — Mic instrument de metal, în formă de cleşte, întrebuinţat spre a smulge firele de păr, cleştişor, (în graiul medicilor, franţuzismul) penseă. *N'ai decât să te tunzi chilug, şi păru' ce rămâne pe cap să-l smulgi cu cimbistra, fir câte fir.* ALECSANDRI, T. I 14. *Un tânăr care-şi petreceà viaţa la oglindă, între pomezi, piepteni şi cimbistre.* GANE, ap. ŞIO II, 127. *Sprâncenele subţiri..., plivite cu cimbistra,* C. PETRESCU, C. V. 195. *Cleştele de smuls [perii răi] samănă cu cimbistra, dacă nu cumva se zmulg chiar cu cimbistra.* ŞEZ. I 256. [Şi: (< n.-gr. τζιμπήστρα) **ţimbístră** s. f. CIHAC, II, 565, **ţimpístră** s. f. PONTBRIANT. | Verb (neîntrebuinţat) : **cimbistrà** I[a] = a scoate perii cu cimbistra. COSTINESCU.]

— Din turc. **čimbistra** (ŞIO.), **ğimbistra** (CIHAC, II 565).

CIMBÓIU s. a. v. **cimpoiu.**

CIMBOLÍCĂ s. f. (Bot.) v. **ţimbolică.**

CIMBRIŞÓR s. m. sing. (Bot.) v. **cimbru.**

CÍMBRU s. m. sing. (Bot.). 1°. *Thym (Thymus serpyllum, lanuginosus, ovatus, alpestris, comosus).* 2°. *Sariette (Satureja hortensis).*

1°. Plantă mirositoare şi aromatică din familia labiatelor (numită şi cimbrişor sau cimbruşor, cimbru-de-câmp, cimbrişor-de-câmp, sărpun, sărpunel, sărpunele, schinduf, timian) întrebuinţată în medicină (în formă de infuziune) ca excitant, de păstori ca plantă aromatică în zeama de carne, pentru a înlocui cimbrul-de-grădină. Cf. PANŢU, PL. 59. DAMÉ, T. 185 şi 187; BIANU, D. S., GRIGORIU-RIGO, M. P. I 39, II. I 344, II 26, 79, IV 441, IX 142, X 534, XI 311, XII 286. *Vine cimbrul de la câmpuri cu fetica de la vie, Nufărul din baltă vine...* ALECSANDRI, P. III 55. [Şi: **ciúmbru** s. m. II. III 473. | Diminutive: **cimbrişór** s. m. LB, H. III 209, 242, X 85, XII 281, 286, XVI 103, PANŢU, PL. 59, MARIAN, S. II 53, PĂCALĂ, M. R. 18, GOROVEI, C. R. *Frunză verde cimbrişor, Bate murgul din picior...* ŞEZ. I 10, SEVASTOS, C. 77, 142, cf. ŞEZ. VIII 59. *Oblojele de frunze şi scoarţă de nuc, sovârf, cimbrişor.* ŞEZ. II 69. *Se fierbe cimbrişor... culeş înainte de Sânzâene... la un loc cu frunze de măr dulce şi frunze de guluiu.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 39. *Prin jud. Suceava coaja de măcieş... se fierbe cu sovârf, scoarţă de prun şi cimbrişor, adăugându-se piatră-acră, şi se dobîndeşte o zeamă roşie,* PAMFILE-LUPESCU, CR. 103; — **cimbruşór** s. m. H. X 353. PANŢU, PL. DAMÉ, P. 187. | Compuse: **cimbru-de-câmp** s. m. H. III 306, XII 385, PANŢU, PL. 60, BIANU, P. S.; — **cimbru-sălbatic** s. m. H. II 116, XI 326, XII 137; — **cimbrişor-de-câmp** s. m. *Zamă de măr dulce, de sovârf şi cimbrişor de câmp e bună, când boala e uşoară,* ŞEZ. I 16. *Se fierbe la olaltă coji de corn uscate bine la umbră, cu puţin sovârf şi cimbrişor de câmp...* PAMFILE-LUPESCU, CR. 101.]

2°. Plantă mirositoare şi aromatică din familia labiatelor, cultivată foarte mult pentru trebuinţele bucătăriei, care se numeşte şi **cimbru-de-grădină,** piperniţă-de-grădină, lămâioară, lămâiţă, ciumurică. Cf. PANŢU, PL. 59-60 şi 141-2, BARONZI, I 131, BUD, P. P. (glosar), PĂCALĂ, M. R. 18, DR. I 362. *Cimbru* = pulegium. ANON. CAR. *Să-i toci măruntu, amestecându-i cu foi de pătrânjăl tocate, cimbru, izmă.* GCR. II 44. *Fac ştiri împărăţii[i] tale, că întâiu credinciosul chipere, şi chiminul cel mare şi cu cimbru, spătariul cel mare..., nici unul nu ascultă de porunca împărăţii[i] tale.* GCR. II 97. *De aceastea* [legume cocenoase şi foioase] *se tân:... cimbrul...* ECONOMIA, 124. *Umplându-sel mai întâiu o scăldătoare cu trei părţi de apă, impede şi proaspătă şi curată, de băut, şi încropită cu fiartă, pe cât va răbda mâna, să se ia aceste ierburi: frunză de izmă-de-grădină, frunză de mătăcină sau lămâiţă, frunză de rozmarin, frunză de jaleş, frunză de cimbru.* PISCUPESCU, O. 295. *Iată mintă, săbiuţă gladiolus, sălvic, milostivă*

gratiola, maioranu, mama-pădurei asperula, rosmarinu, cimbru thymus, dobronică melilis, tulichina daphne, angelică şi Cerenţelu dryas (unde, deşi se traduce cu *thymus*, pare a fi vorba de cimbrul-de-grădină, nu de cel de câmp). C. NEGRUZZI, I 97. *Băiatul... erà dus în grădină, ca să culeagă cimbru şi mărariu.* MARIAN, O. II 135. *I-au poroncit.., să păzască zama din oală să fiarbă la foc, şi să puie într'însa câte o coadă de mărariu, de cimbru şi de pintrejel.* SBIERA, P. 14. *Cimbrul, cimbrul-de-grădină sau ciumurica se foloseşte, verde şi uscat, în unele mâncări, punându-se întreg.* PAMFILE, A. 197. *Pentru mătriçe este bună şi sare arsă şi rădăcină de cimbru, pisate şi date în apă.* ŞEZ. IV 22. *Fierbi cimbru în borş, zeama o îngroşi cu miez de pâne, faci legătură, şi o pui la pântece.* PAMFILE, B. 9. *Acolo să te risipeşti, Să te potopeşti, Că de nu te-i duce, Cu secerca te-oiu secerà, Cu furcuţa te-oiu împunge, Cu cimbru... te-oiu afumà.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 27. # *Se amestecà ca cimbrul* = se vârà în tot locul. ZANNE, P. III 522. [Compus: — **cimbru-adevărat.** PANŢU, PL. 60.]

[Şi: **cimbir** † s. m. *Decii pune-le şi cimbir curat şi tăiat mărunt, sare şi piper.* GCR. II 43; — **ciúmbru** s. m. H. III 139; — **ghimbru** s. m. *O viñì d'imbru cu miros d'ë zamă.* ALEXICI, L. P. I 225.]

— Cuvântul se reduce la grec. *θύμβρος*, idem, fără să cunoaştem exact calea pe care a ajuns la noi. De-a dreptul din greceşte crede că ne-a venit cuvântul Al. Philippide, *Bausteine Mussafia* 54 ş. u. O formă latinizată **thymbrus* ar fi dat *ciumbru*, din care *cimbru* s'a putut desvoltà ulterior (cf. **ciun* > *cin*), deşi fenomenul invers (*či* > *ču*) e mai frecvent în limba română. Dacă admitem mijlocire slavă (ca A. Byhan, *Jahresber.* V 308), trebue să plecăm de la forma paleoslavă **čebrъ*, care stă la baza formei ruse, rutene şi cehe, iar nu de la **čabrъ*, din care derivă formele sârbească, veche-ruseească, polonă şi variantele cehe. Dar în limbile slave însăşi trecerea grecescului *θ* în *č* nu e explicată (cf. Berneker, *Sl. Wb.* 160. M. Wasmer, *Gr.-slav stjudy* III 225. crede că formele polone sau rutene sânt împrumutate din româneşte). În ungureşte (de unde crede că e împrumutat cuvântul românesc Weigand, *Krit. Jahresber.* IX, I 80): *csombor, combor, csomború, csömbör* e împrumutat sau de la Slavi sau de la Români (Se găseşte mai mult la Săcui). Cf. S. Puşcariu, *Dacoromania* IV 1405-6.

CIMBRUŞÓR s. m. sing. (Bot.) v. **cimbru.**

CIMCEÁ s. f. v. **simceà.**

CIMÉL interj. Formule initiale de devinettes. — (În Mold.; necunoscută — cà şi cuvântul «cimilitură» — în Munt., unde formula iniţială e: «Gâci gâcitoarea mea!») Formulă iniţială a gâcitorilor. (De obiceiu repetată) *Cimel, cimel, Ciciluţ-câmpel.* (Iepurele). GOROVEI, C. 189. *Cimel ce-i?* PASCU, C. 8. [Şi (cu pronunţare dialectală): *şimél - şimél.* SBIERA, P. 319; — (prin asimilarea lui *m-l* în *n-l*) **cinél** (*cinel, sânel.* PASCU, C. 8). *Cinel!* = ghici! BARONZI, L. I 160/20. *Cinel, cinel, Sus bat dobele, Jos curg negurele.* PAMFILE, C. 20, cf. GOROVEI, C. VI, PASCU, C. 8. *Cinel! Cinel! Ce e dulce şi nu-i dulce...?* MAT. FOLC. 1213; — **ciumél-ciumél.** *Ciumel, ciumel, ce-i aceea?* MARIAN, O. I 124; cf. GOROVEI, C. 185. | Formaţiuni spontane (de obiceiu modificări voite, spre a produce rimă: unele din ele influenţate de «desleagă»): **Cimilaşlaş,** *De unde foc te luaşi?* (Untura de porc) GOROVEI, C. 382, cf. şi ap. PASCU, C. 8. **Cimiliga-cimilică,** *Se leagă de om beleà.* (Scaunul). GOROVEI, C. 330. *Cimiliga-cimileà, Ocolesc lumea cu ea.* PAMFILE, C. 26, cf. şi PASCU, C. 32. **Cimilică** *mitilică, Nici de vodă nu-i e frică* (Scânteia). ALECSANDRI, P. P. 393, nr. 7 şi GOROVEI, C. 331, (cu pronunţare dialectală) *Şimilică mitilică, Nici de vodă n'are frică.* SBIERA, P. 319, cf. şi MAT. FOLC. I 1213, PASCU, C. 40 şi 78. **Cimileága-grava** *Încunjură dumbrava.* (Albina). GOROVEI, C. 9. *Cimileagă-leagă Limba ţi se leagă, Cu 'n fir de mătasă neagră.* (Piperul). GOROVEI, C. 289, cf. şi PASCU, C, 8, 53, 140 şi 224; (cu pronunţare dialectală) *Şimileagă-leagă, Limba ţi se leagă.* SBIERA, P. 321. **Cimilíga** *prin tufiş, Ţuşti din iarbă 'n aluniş.* (Iepurele). GOROVEI, C. 189, cf. şi PASCU, C. 32, 53, 224 şi 227 şi PAMFILE, C. 26. **Ciumelíga-liga,** *ciumeleascà-ţi-se limba.* (Piperul). GOROVEI, C. 289, cf. şi PASCU, C. 53. **Cimilínga-***linga, Leagă-ţi-se limba* (Piperul). GOROVEI, C. 289; cf. şi PASCU, C. 8, 53, 224 şi 227. **Cinghilíţă-***minghiliţă, Pâc, pâc, tirichiţă.* (Scânteia). PAMFILE, C. 32, PASCU, C. 78; (+ *melciu*), **ciuméleiu** WEIGAND, JB. III 327, cf. GOROVEI, C. 126, PASCU, C. 47. **Ciumeléi** *ce-i?* GOROVEI, C. 37, PASCU, C. 8. **Ciumuléi** *ce-i?* ŞEZ. IV 55).

— Pentru etimologie, cf. *cimilù.* (V. Bogrea, *Dacoromania* I 278, crede că: «*Cimileaga* din cimilitura albinei (Pascu, I 140), ca şi *heligă-meligă*, etc., din diferitele-i variante (*ibid.*, 52), ar puteà fi identică cu ung. *csëmëlyke, csömély* = rus. *čemel*, rut. *čmelj*, «apis terrestris, apis muscorum, bombus terrestris, abeille souterraine» (Gombocz-Melich, *s. v.*, cf. Berneker, I 167»).

CIMÉNT s. a. *Ciment.* — Praf artificial de coloare cenuşie, care, amestecat cu apă, serveşte la lipirea pietrelor, zidăriilor etc., întărindu-se ca piatra după ce s'a uscat. *Cimentul se prepar(eaz)ă prin calcinaţiunea pietrelor ce cuprind 30 până la 60 la sută argilă.* PONI, CH. 201. | Spec. **Ciment roman** (aluzie la trăinicia construcţiilor romane), produs prin calcinarea unui calcar argilos şi magnesian, care se întăreşte repede la aer şi chiar subt apă. **Ciment hidraulic,** amestec de calciu, de nisip şi de pulbere de lavă, pe care apa îl întăreşte. || P. ext. Compoziţie ce se pune între două lucruri spre a le uni şi întări; fig. legătură trainică, cheag (II 2°). *În iubire se cere şi oarecare curaj, oarecare rizic, tocmai asta e cimentul iubirei: unde nu-i primejdie, nu-i plăcere.* CONTEMPORANUL VI, vol. II 203. *El erà cimentul societăţii.* [|| Accentuat şi *ciment* | Şi: (cf. fr. *cément*) **ceméntà** s. a.; (prin Transilv., după germ. *zement*) **ţiméntà** s. a., **ţeméntà** s. a. | Verb: (< fr. *cimenter*) **cimentà** (**cementà, ţimentà, ţementà**) Ia = a întări cu ciment; a clădi s. acoperi cu ciment; a legà cu ciment pietrele s. cărămizile unei clădiri; fig. a uni strâns, a întări legăturile. (Cu abstractele) **cimentáre** s. f., **cimentát** s. a. *Acolo s'a făcut cimentarea oamenilor de sus cu cei de jos.* GHICA, S. 647.]

— *N.* din it. **cimento (cemento),** din lat. *cæmentum.*

CIMENTÁ vb. Ia v. **ciment.**

CIMÉTIE s. f. v. **cimotie.**

CIMILÁŞ interj.
CIMILEÁ interj.
CIMILEÁGA interj. } v. **cimel.**

CIMILÍ vb. IVa. 1°. *Poser une devinette.* 2°. *Deviner* (une énigme). *Expliquer.* 3°. *S'exprimer par devinettes.* — (În Mold., prin Ardeal, Banat; necunoscut în Munt. şi Ardealul de miază-zi, unde se zice «a gâci», «gâcitoare», «gâcitor»).

1°. Absol. A-i da cuivà o cimilitură ca să o deslege sau să o tâlcuiască: *Şi tot cimileşte Apo-*

stoliceşte Şi din gură ciripeşte. MARIAN, SA. 222, cf. LB. *Şi el cum şedeà, Astfeliu cimileà Copilor săi.* MARIAN, SA. 321.

2°. Absol. A deslegà sau tâlcuì o cimilitură. LB. *Cimili ce-i?* PASCU, C. 8. || P. ext. A tâlcuì, a explicà, a clarificà. *Multe cimileaşte această pildă.* VARLAAM, C. $281/_{2}$.

3°. Refl. (pasiv). A se tâlcuì, a se exprimà printr'o cimilitură. *Sufletul se cimileşte aşà: Am o căsuţă, şi'n căsuţă am o porumbiţă; dac'a zburà porumbiţa, ce mi-i bună lădiţa?* ŞEZ. III $259/_{11}$.

[Şi: **cinilì** vb. IV^{a}; **cinghilì** vb. IV^{a}, (dial.) *şimilì* vb. IV^{a}; **ciumilì** vb. IV^{a}, cf. GOROVEI, VI. PASCU, C. 8; **ciumeli** vb. IV^{a}. *Ciumeliga-ciumeliga, ciumelească-ţi-se limba.* GOROVEI, C. 289. || Participiul-adjectiv: (ad 1°) **cimilít, -ă** = înfăţişat, pus într'o cimilitură. *Astfel, ca o fiinţă ce nu se poate vedeà, vântul este cimilit: 'Ce trece pe sub soare şi nu face umbră?* PAMFILE, V. 29. Substantiv verbal: **cimilitór, -toare.** LB. POLIZU. | Abstracte verbale: (Rar) **cimilitoáre** s. f. = gâcitoare, enigmă de deslegat. MARDARIE, L. 23, LB. PONTBRIANT. (De obiceiu) **cimilitúră** s. f., cu variantele: **ciumilitúră** s. f., **ciumelitúră** s. f. GOROVEI, C. VI. PAMFILE, C. 5, PASCU, C. 8, **ciumulitúră, cinilitúră, cinghilitúră, sânilitúră** s. f. ap. PASCU, C. 8. (plur. *-turi*) = gâcitoare (CREANGĂ, GL.), gâcitură (ALECSANDRI, T. 1754), enigmă de deslegat sau de gâcit. *Din roslul mieu voiu scoate pilde şi ciumilituri.* DOSOFTEIU, PS. 256. *Filosofii îl batjocuriià, aruncându-i întrebări şi ciumilituri,* id. V. S. 150. *Cimilitura sau gâcitura lui Solon celui înţălept.* N. COSTIN, LET. I. $49/_{4}$. *Iacă o adevărată cimilitură!* HASDEU, I. C. $11/_{24}$. *Ia să te vedem, dacă mi-i gâcì tu cimilitura aceasta: — Latà peste latà; peste latà — îmbojoratà,* etc. CREANGĂ, P. $150/_{7}$. Cf. id., A. $14/_{11}$. *Dar într'astà băutură Este ş'o cimilitură, Şi cimilitura mea Zice, zău, mândruţă, -aşà...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 517. *Cei cărturari sau mai aproape de cărturari rostesc cimilituri, în loc de şimilituri.* SBIERA, P. 319. (Nota). | (Impropriu) Proverb. «*Farina de diavolo va presto in senola*». *Cu înţelepciune grăiaşte ciumelitura italienească.* ŢICHINDEAL, F. 26.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul nu poate fi despărţit de arom. *ciumulesc*, «molfăesc, folfăesc, mestec», întrebuinţat în sens figurat şi pentru «a spune prostii», care la Meglenìţi, subt forma *ciumilì*, are înţelesul de «a glumì, a înşelà». Cf. şi vechiul nostru *ciumelì* «a mâncà». Interjecţiunea *cimel* pare a fi extrasă din verb — ar puteà fi chiar un imperativ: *cimelì!*, «ghicì!», — iar nu invers. L. Morariu. *De la noi*^{3} p. 76 şi A. Scriban, *Arhiva* a. 1912 nr. 11, cred, că *cimel* rezultă din **cineà-l*, imperativ scurtat — ca *citeà-l* = citeşte-l, *păzeà-i* = păzeşte-i etc. — dintr'un verb **cinì* < paleosl. *činiti* «a compune, a meşteşugì». V. Bogrea, *Dacoromania* I 279, compară cuvântul românesc cu slav. *čin* «farmec», *činilica* «vrăjitoare»).

CIMILÍCĂ interj.
CIMILÍGA interj.
CIMILÍNGA interj. } v. **cimel.**

CIMÍN s. a. (Bot.) v. **chimen.**

CIMÍR s. m. v. **cimşir.**

CIMIRÍCĂ s. f. (Bot.)
CIMIRÚGĂ s. f. (Bot.) } v. **ciumurică.**

CIMIŞÁR s. m.
CIMIŞÉR[IU] s. m.
CIMIŞÍR s. m. } v. **cimşir.**

CIMITÉR s. a. v. **cimitir.**

CIMITÍR s. a. *Cimetière.* — (În Munt. şi părţi învecinate din Ardeal) Loc îngrădit (la marginea satului s. oraşului, având une-ori şi o capelă, — mai demult chiar în curtea bisericei) în care se îngroapă morţii, (Mold.) ţintirim, îngropelniţă, progadie, piţigăi, morminte, comoară, dormir, (după săs. *Leichengarten*, idem) grădina-morţilor (Braşov), grădiniţă (Rucăr). *Acum se strâng în cimitir Stafiile la lună, Şi-o horă deşuchiată 'ntind Şi cântă împreună.* IOSIF, LENORE. *Se duce... la cimitir, la mormântul unui frate.* ŞEZ. III $116/_{21}$. # *Păzeşte cimitiru'* s. *s'a băgat pândar la cimitir* = a murit. ZANNE, P. III 106. [Şi: **cimitér** s. a. PAMFILE, I. C. 457, BARCIANU; — (< grec. *κοιμητήριον*) **chimitérion** † s. a. MINEIUL (1776), $162^{2}/_{1}$; — **chimitír(iu)** s. a. *Le zideşte chimitire, spre veşnică pomenire.* PANN, P. V. II 131, cf. RĂDULESCU-CODIN, COSTINESCU.]

— Din n.-gr. *κοιμητήριον*, cu românizarea savantă a mai vechiului *chimitir*, după fr. *cimetière*, it. *cimitero, cimiterio* (< m.-lat. *cimeterium, cimiterium*). TDRG.

CIMNÍ vb. IV^{a}. — A tresărì? A răsulfà? *Ţiganul, săracul, mai nu cimnì, de frică, când auzì porunca împăratului.* MERA, L. B. 112. [Abstract: **cimnire** = «das Springen, Sprudeln». POLIZU.] — Cf. ţivnì, chimnì, chefnì.

CIMOFÁIE s. f. (Bot.) v. **ciumăfaie.**

CIMÓTIE s. f. 1°. *Branche, rameau.* 2°. *Parent.* — (Mold.)

1°. Ramură, creangă. DDRF.

2°. Rudă, rudenie, rubedenie, neam. REV. CRIT. IV 290, CREANGĂ, GL. (*şimótie*), H. III 500. *Recomandări de pe la... cimotii de-ale egumenilor.* URICARIUL, VII $119/_{7}$. *Pe vremea mitropolitului Iacob, care erà oleacă de cimotie cu noi.* CREANGĂ, A, $19/_{11}$. *Nu te-ai dus să-ţi vezi cimotiile de pe ceea lume?* SADOVEANU, SĂM. V 1004. | P. ext. Semeni, (fiinţe s. lucruri) la fel cu... *Toată cimotia lor!* adică toate cele deopotrivă şi de o făptură cu ele. FURTUNĂ, V. 90.

[Şi: **cimétie** s. f. *Duca-vodă viind până la Bârlad, iar alţi olăcari vin de spun că au fugit Şărbanlogofăt cu toată cimetia lor.* MAGAZ. IST. II 16; — **cemétie** s. f. = rudenie, neam depărtat (Măgurele, în Teleorman, com. OLMAZU), toţi cu mic cu mare, tot neamul (RĂDULESCU-CODIN); p. ext. cireadă, grămadă mică de vite (LUNGIANU, CL.). *Sântem cemetie* = sântem dintr'un neam (Principele-Ferdinand, în Teleorman). ION CR. V 374; — (probabil greşală de tipar, prin confuzie cu *seminţie*, explicabilă mai ales pe vremea întrebuinţării alfabetului de transiţie, semi-chirilic) **cemétie** † s. f. *Venit-au aici... cu maica lor şi cu jupânesele lor şi cu cu toată cemeţia lor întreagă.* MAGAZ. IST. V 13; — **cimátină** s. f. = rudă, neam, rubedenie (Nemţişori-Vănători, în Neamţ). ION CR. VI 218.]

— Din ung. **csemete** (*csömöte, csöméte, csomota, csimota*), «ramură, rubedenie». CIHAC, II 490.

CIMÓU s. a. 1°. *Faisceau, paquet, botte.* 2°. *Foule, masse.* — (Ungurism, prin Sălagiu).

1°. Legătură, păpuşă. (Tipărit greşit: *cinou*). VAIDA.

2°. P. ext. Mulţime de oameni, gloată. *În uliţă sta un cimou de oameni.* VAIDA.

— Din ung. **csomó**, idem. VAIDA.

CIMPĂGÍ vb. IV^{a}.
CIMPĂGÍRE s. f. } v. **cimpăvi.**

CIMPÁNS, CIMPÁNZ (Zool.) s. m. v. **cimpanzeu.**

CIMPANZÉU s. m. (Zool.) *Chimpanzé* (Simia troglodytes). — Specie de maimuță mare, antropomorfă, din Guinea și Congo, dolicocefală, cu piele neagră. *Ochi lăcrimoși de cimpanzeu.* C. PETRESCU, C. V. 191. [Și: (prin Transilv., după germ. *Schimpanse*) **cimpáns, cimpánz** s. m.]
— *N.* după fr. **chimpanzé** (împrumutat din idiome africane).

CIMPARÁLE s. f. plur. = **geamparale** 3° (Voivoda, în Teleorman). H. XIV 314.

CIMPĂRÍ vb. IV^a v. **ciumpăvi.**

CÍMPAV, -Ă adj. (ș. d.) v. **ciumpav** (ș. d.)

CIMPÍ vb. IV^a refl. *S'accroupir, se blottir, se tapir, s'asseoir à la turque.* — (În Mold., Ban. și Ardeal; despre oameni și animale; une-ori complinit cu adv. «jos») A se strânge ghemuindu-se, a se lăsà la pământ stârcindu-se s. așezându-se pe un genuchiu, a se așezà pe vine (în vârful picioarelor și cu șezutul pe călcâie) ca Turcii; p. ext. a se tupilà. [Lupul] *căutând vr'un loc să șază, chiar pe-o cioată s'a cinchit.* CONTEMPORANUL, I 689. *După ce i-o dus ea turta de cenușă, se cinchește într'un dos și trage cu ochiu' ce are să fie.* ION CR. IV 102. *Se cinchește jos, aproape ca șezând.* PAMFILE, J. III 47. | (Fig.) *Și tocmai de-asupra lui se cinchește, subt coperemântu-i de șindilă neagră, bisericuța de la Iț canii-vechi.* IORGA, N. R. B. 13. [La CIHAC, II 52 și la DDRF. se dă și înțelesul figurat de «s'humilier, demander qch. humblement»; la ALEXI, greșit, «starr werden, steif werden». | Cuvântul întrebuințându-se mai mult în Moldova, a trecut în limba literară cu rostirea dialectală **cinchì** vb. IV^a. Forma **cimtì** vb. IV^a în LB. — de unde a trecut în celelalte dicționare — e și ea o literarizare greșită a rostirei dialectale *-tși.* CIHAC, II 52, mai dă o formă **cincuì** vb. IV^a, neatestabilă și suspectă. | Și: **ciumpì** (dial. **ciunchì**) vb. IV^a refl. = a se încenchì. POMPILIU, BIH. 1007, VAIDA. *Csumpesk.* ANON. CAR. *S'a ciunchit jos* = s'a pus într'un genuchiu. ȘEZ. IX 152; — **încempì** (atestat numai subt forma dial. **încenchi**) vb. IV^a. POMPILIU, BIH. 1007, VAIDA. | Adjective: **cimpít** (dial. **cinchít**), **-ă** = (cu sens activ) stând ghemuit, stârcit, pe vine. *Lupul, cinchit într'un colț,... (= Clănțiă) din dinți la toți.* DONICI, F. II 27. *Deci de-odată se râdică, după cum ședeà cinchit, Și pe cel ce sta în față-i peste ceafă l-a lovit.* CONTEMPORANUL, I 774. *Se vede câte o țărancă purtând catrință și legătură de tulpan în jurul capului; dar mai des descoperi, ca singur locuitor și domn, ciobănașul, cinchit pe iarba plouată.* IORGA, N. R. A. I 376. *Acuma sta cinchit și, neclintit, privcà la durerea grămădità în juru-i.* SADOVEANU, SĂM. V 975. *Țigănci sprâncenate, cu cozile pline de irmilici, stàteau cinchite lângă oale...* SADOVEANU, SĂM. II 600. *Lăptăresele stàtcau cinchite lângă linichelele pline și într'o tăcere adâncă așteptau mușterii.* DUNĂREANU, CH. 76; — **ciumpít** (atestat numai subt forma dial. **ciunchít**), **-ă,** adj. *Soba... la gura căreia ședeam în copilărie ciunchit.* N. GANE, ap. TDRG.; — † **încimpít** (dial. **încinchít**), **-ă,** adj. = pe vârful picioarelor, lăsat pe vine (în poziția ce o ia cineva când iese la scaun); p. ext. nemișcat (CREANGĂ, GL.); pe pulpa picioarelor, jos; tupilat (Com. LIUBA). *Când copiii pot ședeà în «cimpit»* (= «încimpit», înțeles rău de autor), *adecă pe mâni și pe picoare, nu se lasă să șadă pe vatra goală.* LIUBA-IANA, M. 14. *Șezând încinchit și cu limba scoasă afară...* CREANGĂ, A. 425.]
— Dintr'un paleosl. *čępiti (A. Byhan, *Jahresber.* V 308) = čepiti, idem. (BERNEKER, SL. WB. 144).

CÍMPIȚĂ s. f. (Ornit.) v. **cintez.**

CIMPOÁIE s. f. v. **cimpoiu.**

CIMPOÍ vb. IV^a. 1°. *Jouer* (de la cornemuse). 2°. Réciter à haute voix des plaisanteries ou compliments galants mis en vers.
1°. A cântà din cimpoiu. DICȚ.
2°. A chiuì, a strigà, a spune (în horă, la joc) chiuituri, strigături. *Despre bărbatul care recitează, se zice că «strigă», pe la Năsăud; pe la Bărgău «cimpoește», pe alte locuri «chiuește» sau «descântă».* etc. HEM. II 1524/$_{37}$.
[Și: **cimpoià** † vb. I^a. *Cimpoiat-am voao și n'ați jucat.* TETRAEV, 217. | Substantiv verbal: **cimpoitóriu** † s. m. = cântăreț din cimpoiu, cimpoiaș, cimpoier. *Carele se va făgăduì să fie preot, aceluia nu i se cade să fie vrăjitoriu sau cimpoitóriu...* PRAVILA (1640), ap. HEM. 2361/$_8$.]
— Derivat din **cimpoiu.**

CIMPOIÁ vb. I^a v. **cimpoì.**

CIMPOIÁRIU † s. m.
CIMPOIÁȘ s. m.
CIMPOIÁSCĂ s. f.
CIMPOIÉR s. m.
CIMPOIEREÁSCĂ s. f.
CIMPOIÉȘ s. m.
} v. **cimpoiu.**

CIMPOITÓRIU † s. m. v. **cimpoì.**

CIMPÓIU s. a. I. 1°. *Estomac des ruminants, Outre.* 2°. *Soufflet.* 3°. *Cornemuse.* 4°. Danse paysanne. 5°. *Enflé* (comme un outre), *très gros.*
I. 1°. Burduf, burduș (H. IX 93), foale.
2°. Unealtă de fierărie (H. IX 7): foi, foale.
3°. (Sensul obicinuit) Instrument muzical țărănesc, alcătuit dintr'un burduf (foale s. butuș, făcut dintr'un stomac de vită rumegătoare ori din piele de capră s. oaie tânără), cu o prelungire (gât, în care sânt prinse 2—3 țevi sau tuburi de lemn (fluiere) de lungimi diferite și prevăzute la capătul dinlăuntru cu limbi. Dintre tuburi, unul, care e făcut din paltin, prun, corn sau cireș și are 3—7 găuri (eventual și 1—2 clape, pe care joacă degetele cimpoierului și dă 8—10 tonuri), se numește carabă sau caravă, iar celelalte, care nu au găuri și dau numai câte un singur ton (cel mai mare dă tonul fundamental, iar cellalt cvinta), se numesc hanguri (= fluiere care țin hangul, isonul). În unele părți, în locul hangurilor, găsim, pentru bas, hârgoiul, o țeavă lungă făcută din patru țevi de soc, țipa, țiplele sau bâzoiul (care bâzâe) și luleaua cu mărgelele și un fir de mătură pus în bâzoiu, spre a modula tonul, făcându-l mai gros ori mai subțire. Țeava de soc cu care se umflă cimpoiul se numește sufláătoare, iar micul instrument, alcătuit din limbă și capătul tubului, care produce sunetul, piscoaie sau plîscoaie. Părți de-ale cimpoiului mai sânt: căsuica, cùtia, pluhopa, cornul carabei, cioaca (în care e vârît capătul inferior al coadei), boroiul și cămașa. Cf. H. II 245, 282; V 288, 488; IX 93; X 262; XII 142; XIV 66, 494; ȘEZ. VII 190; PAMFILE, J. II 327 și III 39-40, I. C. 50; VICIU, GL.; com. MARIAN. *Cântecele cu cimpoiu.* CUV. D. BĂTR. II, 230. *Și giucai în glasure de cimpoi.* CUV. D. BĂTR. II, 452. *Țințarii cu fluiere, grierii cu surle, albinele cu cimpoiu, cântec de nuntă cântând, muștiile în aer și furnicile pre pământ, mari și lungi danțuri ridicară.* CANTEMIR, IST. 108. *Optzeci de oi despoaie Și prin frigări le pun; De surle, de cimpoaie, Pădurile răsun.*

C. NEGRUZZI, II 24. *Buciumul vueşte'n munte, sună valea de cimpoiu.* ALECSANDRI, P. I 30. (*Bărbaţii*)... *se veseleau cu cântările cimpoaielor şi cobuzelor munteneşti şi cu diblele lăutăreşti.* ODOBESCU, I 137. *Părintele Dumitru de la Părâul Cârjei... aveà o guşă la gât cât o ploscă de cele mari şi gârià dintr'însa ca dintr'un cimpoiu.* CREANGĂ A. 25. *Lupul cu cimpoiu, Îmblând după oi...* ALECSANDRI, P. P. 47. *Mult mi-e dor, mămucă, dor De cel codru frăţior Şi de stâna cea cu oi Şi de cântic de cimpoi!* ib. 295 $^{6}/_{2}$. *Câte fete 'n sat la noi, Toate-s bune de cimpoiu, Iar fata diaculuì De cimpoiul dracului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 438, cf. ŞEZ. IV 236. *Iar de-oiu întâlnì ciocoiu, De piele să mi-l despoiu Şi să fac din ea cimpoiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 507. *Am două raţe-cudulaţe, cine-a ghicì, şepte maţe s'or zgârcì.* (Cimpoiul). ŞEZ. IV 69, cf. PAMFILE, C. 20. *Belit şi mâncat şi zbiară prin sat.* (= Cimpoiul). ŞEZ. IV 69. *Am o gâscă şoaică-boaică, de grumaz şoiubârloiu.* (= Cimpoiul). ŞEZ. IV 69. *Umflă-mi-se, 'ngâmfă-mi-se, brebeneaua dăi, dăi, şi n'ai ce-i face.* (= Cimpoiul). ŞEZ. IV 69. *De la noi şi pân' la voi Te petrec tot cu cimpoiu.* (= Porcii, când vrei să le dai de mâncat), SBIERA, P. 321, cf. GOROVEI, C. 304. # *Când oiu vedeà Lupul cu cimpoiu Umblând după oi* = niciodată. ZANE, P. I 517. *A-i face cuivà pielea burduf de cimpoiu* = a-l bate (zdravăn, să se umfle). id. ib. IV 305.

4°. Danţ ţărănesc cu lăutari. PAMFILE, J. III 9. *Nuntaşii se prind la joc... cam cu următoarele jocuri...: chindia, chindica, cimpoiul, ciamşa.* SEVASTOS, N. 281.

5°. Fig. Om gras şi umflat. PAMFILE, J. II 386 (Glosar).

[Şi: (în Ban. şi Ţara-Haţegului) *cimponu* LIUBAIANA, M. 7, DENSUSIANU, Ţ. H. 35; — **ciumpóiu** s. a. ANON. CAR. *Ziceà în toate feliurile de ciumpoi.* VARLAAM, C. $^{4}/_{2}$, cf. 41. *Oryane, fluiere, chitări, alăute, buciume, ciumpoaie şi alte multe d'alde astea cântau într'o unire.* ISPIRESCU, L. 237/$_{34}$. *I-s'a umflat burta ca un ciumpoi.* GRAIUL, I 237. *Sânt pociţi de Sfintele ce umblă prin aier cu ciumpoiu, toaca şi clopote, înainte de cântatul cocoşului* (Vânju-mare, în Mehedinţi). ap. HEM. 2180/$_{23}$; — **ciumbóiu** s. a. H. XIV 494; — **cimbóiu** s. a. Cf. I. GOLESCU, C. I 187; — **cimpoáie** (**cempoáie** †) s. f. (cu plur. *cimpoi*). *Glasurele cimpoilor.* COD. VOR. 157/$_{14}$. *O, amar cela ce be[a] şi mănâncă cu cimpoi şi cu celeri!* CUV. D. BĂTR. II 464, cf. GCR. I 181. *Cimpoieşul cu cimpoile îmbrăcate de urşinic, la dvorbă cu zicături.* LET. I 330/$_{9}$. *Sună lăute voioase şi fluieri, cimpoi frumoase.* BARAC, A. 80. *Fost-am, fost, cu oile Pe coasta cu florile Ş'am pierdut cimpoile Şi le-au găst Ţigancele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 399. *Nu bâzâì, ca cimpoile.* MAT. FOLC. I 1594. *Oamenii care cântă foarte bine cu cimpoaie, se zice că vin ielele şi le ià degetul cel mic, pentru că el le-a luat cânteccul.* H. II 126 (Lipia, în Buzău), cf. XII 120, XIV 66. *Alte instrumente nu se cunosc de poporul de-aici decât vioara şi fluierul, cu care cântă ciobanii, şi cimpoile.* H. II 65, cf. II 147 | Nomina agentis: **cimpoiér** (**cimpoiáriu** † MARDARIE, L. 2623) = cântăreţ din cimpoiu, cimpoiaş. *Iaca moş Corbu cimpoieru'!* ALECSANDRI, T. I 215. *Dacă timpul e nefavorabil, ceea ce foarte lesne se poate întâmplà în Dobrogea, şi cimpoierul chemat nu poate să vie la timp ca să le cânte, atunci* [Bulgarcele şi Romăncele] *joacă şi cântă şi singure.* MARIAN, NA. 408. *În ziua de Drăgaică, se alegeau... trei grupe... care plecau în trei părţi..., având câte un fluierar, cimpoier sau lăutar* (Aliman, în Constanţa). H. II 239. # *Mamei îi place hora, şi şi-a ales bărbat cimpoier* = a dobândit ajutor după placul ei. ZANE, P. IV 378; — **cimpoiáş** (în Mold. **cimpoiéş**) s. m. = meşter care face cimpoaie (H. X 261); (mai adesea) cântăreţ din cimpoiu (CREANGĂ, GL.), cimpoier. *Aron-vodă... nu se săturà de curvărit, de giucat, de cimpoiaşi, pre care îi ţineà de măscărì.* LET. I 206/$_{5}$. *Aleargă la cimpoieş, care se duce de spune felei, în versuri întovărăşite de cimpoiu, că cutare flăcău moare, piere pentru dânsa.* M. KOGĂLNICEANU, DACIA LIT. 35. *Cam pe vremea aceea trăià Moş Nichifor în Ţuţueni, pe când bunicul bunicului mieu fusese cimpoiaş la cumătria lui Moş Dediu din Vânători...* CREANGĂ, P. 105/$_{9}$. *Cimpoieş, drăguţul mieu, Sună, sună, -aşà mereu!* ALECSANDRI, T. I 243. *Feciorul merge... cu vr'o doi lăutari sau un cimpoieş, ca... să peţească pre aleasa sa...* MARIAN, NU. 106. *Iar dacă din întâmplare nu pot căpătà lăutari, se mulţămesc şi numai câte c'un cimpoieş sau fluierar.* id. NA. 242. *Îndată l-au văzut împăratu' că este un cimpoieş...* ŞEZ. II 119/$_{13}$. *Cimpoieşi buni încă găseşti la dânşii.* ib III 108/$_{10}$. | Adjective substantivate: **cimpoiáscă** s. f. = danţ ţărănesc (H. III 247, 388, PAMFILE, J. II 283); cântec (H. XII 195): — (< *cimpoier*) **cimpoiereáscă** s. f. = cântec ţărănesc (H. V 462).]

— Precum dovedesc sensurile 1° şi 2°, *cimpoiu* însemnà la origine «stomacul» rumegătoarelor, din care şi azi se construeşte, pe alocurea, instrumentul muzical («burduful, foalele sau butuşul cimpoiului de munte se face de obiceiu din stomacul [rânza, foiosul] vitelor rumegătoare» PAMFILE, I. C. 50); corespunde deci latinului *centipellio*, cu acelaşi sens (propriu «cu o sută de piei»), păstrat în limbile românice (unde apare uneori contaminat cu *folium*, cf. MEYER-LÜBKE, R. W. nr. 1812). Cuvântul românesc presupune o formă ***centipollium***, născută prin contaminare din *centipellio* şi *folium* sau, mai de grabă, un ***centipollia*** (*centipellis* + *folia*), din care a rezultat *cimpoaie*, cu noul singular (după analogia lui *foiu*, refăcut din *foale* < lat. *follem*) *cimpoiu*. Ung. *csimpolya* (*csimpoja*), care-i împrumutat din românește, dovedește că forma originară a cuvântului nostru erà *cimpol'u* şi deci că băn. *cimponu* are *n* în loc de *l'*, ca şi în *vătranu* < sârb. *vatralj* (*Dacoromania* III 667). Etimologia aceasta a lui G. Giuglea (*Dacoromania* III 594) e preferabilă etimologiei din lat. (< grec.) *symphonia*, apărată, în urmă, de L. Spitzer, în *Dacoromania* IV 649. Cf. cimpoì.

CIMPOTÍ vb. IVa. *Sourdre, jaillir* (en murmurant). — (Despre apă) A izvorì frumos şi în clocot. *Inga că' di frumos cimpoteşti* (= cimpoteşte). ŞEZ. V 56/$_{32}$.

— Cuvânt onomatopeic derivat din rădăcina *cimp-* + suf. *-ot*, pentru care cf. *şipotì*, idem, *şopotì*, *(z)bocotì*, *clocotì*, etc.

CIMPOVÍ vb. IVa
CIMPOZÍ vb. IVa
CIMPRĂVÍ vb. IVa
} v. **ciumpav.**

CIMŞÁR s. m.
CIMŞÉR s. m.
} v. **cimşir.**

CIMŞÍR s. m. sing. *Bois de buis.* — (Turcism, învechit) Lemn de merişor (turcesc), din care se fabrică diferite obiecte. DICŢ. [Şi: **cimişír** s. m. PANŢU, PL. 60. *Aceste obiecte nu se executau mai nici odată în piatră, ci... în deosebite lemne, precum stejar, nuc, castan, tisă, cimişir, chiparos, sandal, odagaciu...* ODOBESCU, I 452; — **cirmişír** s. m. DAMÉ, T. 186; — (apropiat de *fir* şi, poate, de turc. *čan* «brad») **ceamfír** s. m. = merişor, verdeaţă totdeauna verde. H. VI 235; — **cemişír** s. m. MON. OF. 1875, 2285, ap. TDRG. — **simcír** s. m. *Linguri de simcir de 2 testele una.* TARIF (a.

1761), ap. ŞIO., ARH. ROM. II 248, ap. TDRG. | DICŢ. mai dau formele: **cimír** s. m. DDRF.; **cimşér** s. m. LB.; **cimişér(iu)** s. m. PANŢU, PL. 60; **cimişár** BARCIANU; **cimşár** s. m. POLIZU.]

— Din turc. **čimšir (simšir)** idem. CIHAC, II 565, ŞIO.

CIMŢ † s. a. *Ceinture* (en parlant du corps de l'homme). — Mijlocul trupului omenesc, şale. *Că cimţul micu împlu-se batgiocuri.* PS. SCH. 118. [Plur., probabil, *cimţuri.* | Şi: **gímţ** † s. a. CORESI, PS. 99. | Adjectiv: **gimţurós, -oásă** adj. = cu cioturi şi cu umflături (care se află adese pe copaci), cioturos, cf. (z)grunţuros. *Îi gimţuros bradul, nu-i de nimică.* (Vicovul de sus). Com. G. NISTOR.]

— După Candrea, *Psaltirea scheiană*, vol. I, p. CCXXXI, e un singular refăcut din **cimţi* pluralul lui **cimtu* < lat. **cinctus** «la ceinture, en parlant du corps de l'homme» (cf. *cingătoare* 2°). Înţelesul de «şale», pe care-l are *cimţu* în text (cf. în textul slav ѧдѣнїѧ, lat. lumbi, *Psaltirea* din Bălgrad de la 1651: iile [vintrele], *Jahresbericht*, III 175, *Psalt. sl.-rom.* de la 1680 a lui Dosofteiu: şolduríle, o. c. v. II 72) e aproape identic cu al cuvântului latin.

CIMTÍ vb. IV^a refl. v. **cimpì**.

CIMÚR s. m. sing. ş. d. (Zid.)
CIMURÍ vb. IV^a
CIMURUÍ vb. IV^a
} v. **ceamur**.

CIN s. a. *Canot, barque.* — (Mai ales de-a lungul Dunării, prin Banat, Oltenia, Muntenia şi Dobrogea) Vas (mai mic) plutitor (H. I 299, 368, II 253, 262, 274, 319, 323, V 165, VII 86, 95, XIV 351), luntre făcută din întregul trunchiu al unui arbore (H. VII 359), luntriţă (LB.) mică (Ban. ANTIPA, P. H. XVIII 307), barcă (varcă), cf. ciobacă (Suceava şi Dorohoiu), liotcă s. lotcă (Tecuciu), dubas (Tutova), ceam, şeică. DAMÉ, T. 126, PAMFILE, I. C. 72. (Pentru părţile *cinului*, cf. luntre). Oriesii de la Prut şi Siret... au, în loc de dube, un fel de bărci speciale, cu totul primitive, numite *cin*, scobite dintr'un singur butuc de salcie, plop... şi care merg numai cu vâsle. ANTIPA, P. 439. *Iară pre coconii 'i lepădară cu un cinŭ pre apa Tiveriei, să piară.* MOXA, 355/$_{15}$. *Acestora moştii sv[ă]nta Domna le au astrucat, cărându-le cu cinulŭ la un loc ales.* DOSOFTEIU, V. S. 242/$_2$. *Şi mergându de acolea puţinel, văzŭ pre Iacov... în cin, diregându mrejile.* BIBLIA (1688) 774. *Cei mai grabnici au scăpat în cinuri, alţii au sărit în mare, să înnoate.* BARAC, ap. TDRG. *Moşu'n cin deaca intrà, Pe Dunăre se ducea.* TEODORESCU, P. P. 569/$_{680}$. *Mult că nu mergeà... Şi mi-şi înţălneà Un cin de alamă, De nu-i bagi de seamă, Cu vâsle d'argint, Cum n'am mai văzut...* TEODORESCU, 645/$_{217}$. [Şi: (Ban.) **ciun** s. a. COIN. ITTU, VICIU, GL.; — (în poezia pop. + *ceam*, cf. cean) **cim** s. a. *Cu cimu' cimând, Marea turburând, Iuda că ieşà.* PAMFILE, S. V. 25. | Diminutive: **cinél** s. m. *Moşul deac'aşà vedeà, Vâsla'n mână că luà... Şi la Dunăre-alergà, Şi la Dunăre-ajungcà, Iar acolo şi-alegeà Un cinel tot de alamă, Mic, de nici că-i bagi de seamă.* TEODORESCU, P. P. 569/$_{675}$. *Stanislav, deaca scăpà, De cinel se apucà, De cinel se încleştà, Şi'n năuntru de săreà.* TEODORESCU, P. P. 569-570; — **cinuléţ** s. a. *I-a spus popa să facă un cinuleţ la o apă curgătoare şi să treacă pe toţi călătorii.* PAMFILE, S. T. 197. | Verb: (< *cim*, în poezia pop.) **cimà** vb. I^a. *Cu cimu' cimând, Marea turburând, Iuda că ieşà.* PAMFILE, S. V. 25.]

— Din sârbo-cr. **čun** (< paleosl. **člnъ**), idem. Cf. cinac^2.

CIN s. a. 1°. *Classe, rang, ordre social; rang, grade, dignité, ordre.* 2°. *Corporation. Ordre monastique.* 3°. *Dignité, position, fonction, charge.* 4°. *Groupe, assemblée, foule, multitude.* 5°. *Bout, extrémité.*

1°. (Învechit, aproape dispărut din uz) Categorie, clasă s. poziţie socială; rang (ALECSANDRI, T. 1772), grad, ordine (corespunzătoare rangului), demnitate, onoare; tagmă, teapă, † stepenă, chip (A II 6°). *Mitariul amŭ den ponosul vieţiei şi al păcatelor, la cinulŭ cela bunul şi la fericita viaţă sus-se.* CORESI, EV. 17/$_{30}$. *Pildă noao întru cinulŭ* (= ierarhia) *bunătăţilor şi realele prea cu mândrie scrise.* id. ib. 363/$_{32}$. *Bisearica stătŭ în cinulŭ* (= rândul, ordinea cuvenită) *ei.* DOSOFTEIU, MOL. *După acestea din toate stepenele şi cinurile Romanilor, adecă din boiari, din orăşeni, şi din toate cetele slujitoreşti, mulţime de oameni alegând..., în Dachia i-au mutat.* CANTEMIR, HR. 105/$_{28}$, cf. 190/$_{16}$. *Se omorîră şi doi polcovnici..., afară din alţi ofichiali din cinuri mai dă jos.* DUMITRACHE, 441. *Să se lase după cinstea lor, şi cinurile cele vechi, şi să stăpânească acele cu care s'au mulţămit ei până la începerea oştirei* (1774). URICARIUL, I 82/$_{14}$. *Pronomiile câte are cinul boieresc, prin ponturi şi obiceiuri, să se păzească* (a. 1805). ib. II 130/$_5$. *Pre Ioann Vlad l-au făcut Domn în Valahia..., dăruindu-l cu stemele sau ţimariul cinului celui drăcesc, ordinis Draconis.* ŞINCAI, HR. I 387/$_{22}$. *Subt numi de boierinaşi, să înţelegi* [= înţelege] *un clas care... au dobândit cinuri mai mici, ce sântu de la vel-şatrariu în gios.* GCR. I 220/$_{12}$. *Începe a da pitace cu cinuri de boierii.* BELDIMAN, E. 80/$_3$. *Numa... cinsteşte pre oşteni, fă-te a-i numì tovarăşii tăi, înalţă cinurile lor.* BELDIMAN, N. P. II 157/$_{21}$. *Ipodiaconi, diaconi, preoţi şi cii* [= cei] *întru mai mari cinuri decât aceştia.* CODICĂ ŢIV. 13/$_{33}$. *Să trag din neamuri de Domni i boieri mari, adică bani, vornici, vistieri, logofeţi, spătari şi alte cinuri.* ZILOT, CRON. 67/$_{16}$. *Mă povăţuià cum să câştig bogăţii, să dobândesc cinuri, şi acea slavă de fum care împărăţeşte în curţile stăpânitorilor...* MARCOVICI, C. 18/$_{21}$. *Omul să preţueşte numai după virtutea sa, iar nu după postul sau cinul său.* id. D. 56. *Nici aurul, nici cinurile, nici strălucirea nu aduc fericirea.* id. D. 207. *Nu voiu, la vârsta care sânt, să mă 'mbrânceşti în patimi, Cu necinste cinul să-mi pierz şi să petrec în lacrămi.* PANN, E. 63. *Credeà că acest nume* [de Moldo-valah] *erà un rang, un cin: paşă sau mamamuşù!* GHICA. S. 154. *Pentru tine, doresc cinuri şi slavă! Pentru tine, aş birui lumea!* ALECSANDRI, T. III 1093. *Hei! când mi-ar ajutà Dumnezeu să 'nhaţ un post ş'un cin, Crişul eu!* id. ib. III 1328. *Boierii, netezindu-şi bărbile mari şi tufoase, după rang şi cin, strigà...* RUSSO, S. 17. *Să nu ne înşelăm: în Moldova astăzi există cinuri, dar boieri nu.* id. S. 35. *Nici lacom de avere, nici de cinuri; mulţămit cu cât aveà, cu cât n'aveà...* CREANGĂ, A. 135/$_9$. *Că ziceà la* [articolul] *41: Cinurile de jos, cari... vor scoate sabia în fiinţa şefilor, ... sc va pedepsì cu munca silnică la ocnă.* PAMFILE, I. C. 238. # *Fiecare cu al său cin* = fiecare trebue să trăiască cu semenii lui. ZANNE, P. IV 305. *Cinurile cu cât mai mari, cu atât adevărul îl urăsc, că nu-l cunosc.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 647.

2°. Breaslă, corporaţiune, † isnaf. *Erà domnu pre cinulŭ limitaneilor.* DOSOFTEIU, V. S. 214. *În cinurile păscarilor.* BIBLIA (1688), 381. | Spec. (Sensul în care mai trăieşte şi azi — din ce în ce mai puţin — cuvântul) Ordin călugăresc s. preoţesc, tagmă; p. ext. veşmânt călugăresc. *Şi voiŭ fi mulţi periţi den cinulŭ călugărescu...* CUV. D. BĂTR.

II 471. *Cinul preuțesc erà cinstit.* LET. II 190. *Diac, ce să zice om den cinul bescaricii.* PRAVILA MOLD. 107. *Hiclean și vrăjmaș cinului călugăresc să chiamă cela ce s'au făcut călugăr și dup' acea va lepădà rasele.* ib. 164/1. *Erà destoinic să să puie în cinul cliricilor.* DOSOFTEIU, V. S. 3. *Accsta erà ceteț de cin.* id. ib. 35. *Deaca-l văzură părinții în cinŭ* (= în haine călugărești), *porniră lacrime.* id. ib. 59. *Păstorescul cinŭ.* MINEIUL (1776), 6¹/₁. *Și s'au dus la o mănăstire, de s'au făcut călugăr, purtând cinulŭ călugăresc.* GCR. I 321/69. *Cu rugăciunile cuvioșilor egumeni și a cucernicilor preoți și a tot cinului bisericesc, ca cu o gură și cu o inimă, cu bucurie sufletească să zicem, împreună cu îngerii: Slavă lui Dumnezeu!* ANTIM, P. 107. *2500 lei, școlii ce s'au așăzat... pentru îndreptarea și catihisis tuturor acelor hotărîți pentru cinul preoției...* (1804). URICARIUL, I 17. *Iar jupâneasa Elena și cu feciorii ei n'au vrut, ci s'au rugat la Antonie-vodă să-l ierte de moarte, și să ia cinul călugăresc* MAGAZ. IST. V 5/10. *Cucernicului bărbat fratelui Dionisie, lecioriului din cinul fraților minoriți... giurând de față.* ȘINCAI, HR. I 273/38. *Noi... priorul cinului Sântului Ioan din Ierusalim...* id. III 182/14. *Hotărîsăm a te lăsà moștenitoriu preoțici și a-ți da cinul meu.* BELDIMAN, N. P. I 26. *În sfârșit pornì..., gândind cât e de greu și cinul preuțesc.* CONTEMPORANUL, V 294.

3°. (Învechit) Post, oficiu, dregătorie (CREANGĂ, GL.), slujbă, funcțiune, profesiune, ocupație, meserie. *Cela ce-ș[i] va lăsà cinul său și să va apucà de alt cinŭ mai cu nevoie, nu să va chemà că hicleneaște.* PRAVILA MOLD. 165. *Lăsând cinulŭ cel de oaste, petrecù la pustie.* DOSOFTEIU, V. S. 135/2. *Fămeile sânt depărtate de toate cinurile politicești.* CARAGEA, L. 1/10. *Leafele ce vor luà pentru cinul lor...* ib. 141/6. *I s'au încredințat acest cin, cu iraturile și îndatoririle de mai jos* (a. 1818). URICARIUL, I 251. *Mai potrivit ar fi să se rânduiască de acum preoți de miru cu cinuri de iconomi* (a. 1826). ib. I 377. *Am socotit după a cinului datorie, a unui pământean doctor, să fac oareșcare, câtuși de puțină, luminare întru acest noiam al neștiinții.* PISCUPESCU, O. 1. *Străinii să împărtășesc de obștie de asemene politicești drituri și îndatoriri, ca și pământenii..., afară numai dacă câștigarea vreunui drit cere trebuința ca să fie străinul în rândul pământenilor, sau să fie de o credință, precum... la câștigarea de cinuri.* CODICĂ ȚIV. 7/25.

4°. Grupă, ceată (LB.), mulțime, adunare. *Doao cinure de oameni: derepții și păcătoșii.* CORESI, EV. 23/27. *Sfintele cinuri acolo adunatu-se-au.* id. ib. 176/32. *Și căzù însuși... cu toate cinurile s[i]nțiloru.* CUV. D. BĂTR. II 362. *Sta-vom alese cinure luminate de dereapta lu Hs.* ib. II 459. *U[n] cinŭ de seboru mare vor fi călugării ceia ce se-au pocăitu.* ib. II 470. *Și iat[ă] un cin înfricoșat de îngeri de foc venir[ă]...* GRC. I 304/2.

5°. P. ext. În expresia **din cin până'n cin** = dintr'un hotar (propriu: rând) până în celalalt (Buzău). Com. ST. POPESCU. *Au cumpărat Dumitru Pârtoc partea lui Pravăț și a lu Costadin toată..., den cin pân[ă'n] cin* (a. 1606). CUV. D. BĂTR. I 155, 157.

[Plur. *cinuri.* | Verb: **cinuì** vb. IV^{a} = a îngriji? *Se zice despre unii oameni, cari nu-și cinuește trupul sau mersul: este ca un urs, sau merge ca un urs.* H. IV 54.]

— Din paleo-sl. **činъ** «ordine, rând, rang, demnitate, ceată». Cf. cinovnic, încinat, încinià, ciniе[1], cinac[1].

CIN' pron. interog. v. **cine.**

CINÁ vb. I(a). 1°. *Souper.* 2°. *Donner à souper.* — (În unele regiuni din România veche, mai ales la orașe, întrebuințat rar, cu tendența de a dispăreà, fiind înlocuit de expresia generală «a mâncà (seara)», iar în lumea celor ce știu franțuzește — după fr. *dîner* — de impropriul «a prânzì» s. de expresiile după fr. «a lu à masa (de seara)», «a supà». La unii din clasa cultă începe însă o reacțiune pentru menținerea lui *cinà, cinătă*).

1°. Absolut. A mânca (la) masa de seară. *Cinez* = caeno. ANON. CAR. *Iar sluga-i gătiià masa, de să cineze* (a. 1675). GCR. I 223. *Și venì tot nărodul, ca să cineaze cu David.* BIBLIA (1688), 222,2. *Într'amurgul... mulge lamile* [= *lamele*], *apoi, cinând la lumina lunii..., să suie în vârful muntelui.* DRĂGHICI, R. 152. *Domnule, îmi zise sluga, trăgându-mă de haină, gazda întreabă de nu vrei a cinà.* C. NEGRUZZI, I 58. *Șezură niței, de se odihnìră de drum, cinară împreună și se culcară.* ISPIRESCU, L. 53. *Tot atunci căpitanul de tâlhari își adună ceata... și se puse a cinà.* id. ib. 143. *El cinează ca ș'un craiu, Eu suspin și rod mălaiu... El cinează după masă, Eu suspin de după casă!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 172-3. *Feciorul cinează, apoi merge la capre, să se culce.* RETEGANUL, P. III 38. *A cinà 'ncepură, Și cinà, cinà Și cu gust mâncà.* MARIAN, SA. 254. *Dar nici n'o cinat, Nici n'o ospătat.* MARIAN, V. 196. *De când Iancu e 'mpărat, Domnii 'n pat nu s'au culcat, Nici la masă n'au cinat.* MARIAN, P. P. 29. *După ce cincază, se culcă.* PAMFILE, A. 83. | Trans. (Cu obiectul lucrului) *Nemâncat toată ziua, el cinà ce-i dăduse baba...* EMINESCU, N. 20. *Badea meu cel supărat, Da aseară ce-ai cinat? — Vrco două mere cu prune.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 54. *Acum se puse Stan la pândă în staur, în mijlocul oilor, de bună seamă după ce cinară un balmoș păcurăresc.* RETEGANUL, P. IV 16. (Figură etimologică) *Că de când m'am mărităt, Nici-o cină n'am cinat, Nici o cină cu lumină, Nici un prânz cu voie-bună.* MĂNDRESCU, L. P. 118, cf. DOINE, 265.

2°. Trans. (fact.) (Rar) A face pe cineva să cineze, a da cuiva de mâncat seara, a-l ospătà la masa de seară. (*Cutare*) *nu vă poate purtà, Nu vă poate cinà, Adăpà și plimbà.* TEODORESCU, P. P. 365/42.

[Prez. *cinez, cinezi, să cineze* și (Transilv.) *cin, cini, să cine* (LB.), regional, la conj., *și să cin, să cii, să ciie* (ȚIPLEA, P. P., BUD, P. P.). *Străinul până cină, Eu i-s fețnic și lumină.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 132, cf. 175. *Eu maichii i-am poruncit Pe frunză de lemn dubit, Să cine cu cei de-acasă, Că pe mine nu mă lasă.* ib. 179. *Câte păsărele'n codru Toate cină mai la modru, Toate cină și s'alină; Numai eu n'am ce cină, Nici cu ce mă alină.* ib. 203. *Cu ibovnică 'n vecini, Nu ți-i hasnă de ce cini.* ib. 373. *Acolo să cini, Acolo să odini* [= să te odihnești]. MAT. FOLC. I 563. | Cu schimb de conjugare (în poezia pop., pentru rimă sau asonanță): **cini** vb. IV^{a}. *De-i vei găsì la masă, Lasă-i să cinească.* MAT. FOLC. I 120. *Șezi la masă și cinește, Și hodincște.* MARIAN, NA. 362. | Abstracte: **cináre** s. f. = cină. *Dar când fu după cinare, După dalba ospătare.* MATEESCU, B. 29. *Ciobanii împart ziua în prânzar, mulsul d'amiazi și cinare, după mulsul de sară.* H. IX 143; — **cinát** s. a. *Ori maică-sa i-o fi dat Astă seară de cinat, Dintr'un taler nespălat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 100. *M'apuc și eu de cinat.* ib. 132. | Adjectiv (< lat. *cenatus, -a, -um*, idem) **cinát** (cu negativul **necinát** LB.), **-ă**, adj. (cu înțeles activ) = care a isprăvit cu cina, care a cinat. *Sânt cinat.*]

— Din lat. **cēno, -are,** idem. Cf. cină, cinì.

CÍNĂ s. f. 1°. *Souper. Pâturage de nuit.* 2°. *Souper, dîner, festin.* 3°. *Cène, communion, eucharistie. Repas mortuaire; repas après l'accouchement.* 4°. *Soirée.*

1°. (Astăzi, înlocuit în România veche, mai ales în Muntenia şi în deosebi la oraşe, în cele mai multe părţi, prin masă — ceea ce explică lipsa cuvântului în scrieri literare mai nouă — sau, la cei ce imită moda franceză, prin prânz, după fr. dîner, sau prin supeu = fr. souper). Mâncare, masă de seară (ŢIPLEA, P. P., H. II 31). *Cina* se face, se dă, se ia; se găteşte; se pune; cinevà vine, se pune, stă, e poftit, chemat s. invitat la *cină*, se apucă de *cină;* omului i se dă s. i se pune de *cină*. *În vreamea cinei.* CORESI, EV. 414/1. *Să se culce şi fără de cină.* DOSOFTEIU, PS. 194. *Seara, la cină, cu el a şezut.* PANN, P. V. I 118. *Din acestea cată vânătorii să-şi întocmească culcuş şi cină.* ODOBESCU, III/15. *Se puseră la cină.* EMINESCU, N. 17/31. *Adese, stând la cină..., Nu pot mâncà de lacrimi.* COŞBUC, B. 25/1. *Ele, de bucurie, gătiră o cină plăcută, şi numai în vase de aur.* ISPIRESCU, L. 7/32. *Adă şi feria de vin, Să fie cina deplin.* GCR. II 229. *Stăpâneasa noastră, Tânără, frumoasă, Pune cina 'n masă.* ib. II 321. *Tu, leicuţă Catalină, Ce dai la bărbat de cină?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 411. *Străinu-s ca puiu' de mirlă, Nu capăt nici prânz, nici cină.* ib. 207. *Măicuţa pune de cină, Dar inima mea suspină!* ib. 99. *Mă strigă de la cină.* ib. 33. *Novac de cin' s'apucà.* ALEXICI, L. P. I 20/5. || P. anal. Păscutul de seară s. de noapte (cf. încinà). *Ciobanii merg cu oile noaptea 'n cină, pentru a nu se dălăpì sau însplinà.* H. XI 505.

2°. Masă mare şi bogată dată, seara, oaspeţilor, ospăţ, cf. dineu, supeu. *Dereptŭ aceaia şi cină şi beare făcù împăratul.* CORESI, EV. 545/35, cf. 511/5, 419/28. *Ospăţul acela cu adevărat se chiamă cină mare.* VARLAAM, C. 359,2, cf. 358. *Un om oarecare făcù cină şi chemă pre mulţi.* ANTIM, P. 109/26. *Face cină boierească.* BARAC, A. 37. [Corbii] *după ce mâncară şi după ce băură mult sânge, Începură... să cânte cina lor.* ALEXANDRESCU, M. 282/3. *Taci, cu cina nu mai da, Nu mai da, nu mai cântà, Că tot aşà mi-ai cântat, Până m'ai înstrăinat.* PAMFILE, C. Ţ. 229.

3°. Spec. (ca bulg. *taĭna večerja*) **Cina (cea de taină,** mai rar **a apostolilor)** = masa Mântuitorului cu apostolii săi. *Domnul Dumnezeu Is. Hs. după cină loò pită şi blagoslovì.* GCR. I 42. *Aşişdere şi păhar luò după cină şi blagoslovì.* ib. 43, cf. 52. *Căci cândŭ au făcutŭ Hs. cina acea de taină, n'au fost vreamea azimelor.* ib. 330, cf. 331, 332. *Masa aceasta au fost mai veselă decât cina Apostolilor...* C. NEGRUZZI, I 85. | † **Cina (Domnului** LB. s. **cea dulce)** = sfânta cumenecătură, împărtăşanie, grijanie. *Neavând nici o grijă de cina cea dulce a dumnezeeştii mease.* BIBLIA (1688), 3 pr. /34. *Care omu... nu va merge la beserică, nice cu cina Domnului, popii să-i dojenească şi să-i înveţe.* GCR. 218. | **Cina (mortului** s. **de apoi)** = masă de pomenire (a mortului), pomană, ospăţ după înmormântare, cinişoară. În unele părţi din Transilvania, precum bună-oară în Orlat, *cina mortului* se dă.... în trei seri de-a rândul, după îngropăciune. MARIAN, î. 191. În ţinutul Năsăudului este datină de a se face în a doua seară după repausarea cuiva aşà numita *cina de apoi*... id. ib. 191. | **Cina-ursitelor** = (Ban.) masa pe care o pregăteşte moaşa în spre seara a treia după naşterea copilului, numită şi cinişoară. MARIAN, NA. 153, PAMFILE, D. 5.

4°. P. ext. Vremea cinei, timpul în care oamenii se aşază la masa de seară sau cină (MARIAN, SE. I 107. ŢIPLEA, P. P.), pe la «înnegurat» (H. V 6). Poporul împarte noaptea în patru părţi: de la apusul soarelui până la *cină*, de la *cină* până la miezul-nopţii... H. II 4. Împărţirile le cunosc oamenii după lună şi stele şi mai cu deosebire după cocoşi: când cântă întâiu, atunci zic că este *cina*, al doilea miezul-nopţii, al treilea răsăritul zorilor, iar al patrulea cântă cocoşii de ziuă. H. XI 154. *Poruncitu-mi-a maica... Să mă duc la ea pe cină.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 179. Se deosebeşte: **cina mică,** cam pe la 4 ore d. a. (MARIAN, SE. I 107), adecă pe la chindie (PAMFILE, CERUL 35), **cina,** între 8-9 ore, **cina cea bună,** între 9-10 ore (MARIAN, SE. I 107) şi **cina mare** între 10-11 ore (MARIAN, SE. I 107), sau cam două ore după murgit (H. XVIII 263). Prin jud. Teleorman întâlnim prânzul mic sau conacul întâiu, la 9³⁰-10 ore (dimineaţa), prânzul mare, conacul al doilea sau nămiaza, pe la 2³⁰-3, când e soarele la chindie şi **cina de seară,** pe la 8, 9, 10, ba şi 11 ore seara. PAMFILE, A. 83. *Colo, pe la cina cea bună, nimereşte însă într'un sat.* RETEGANUL, P. I 11. *Când fu pe la cina cea bună, se uită în jos până în vale.* FRÂNCU-CANDREA, M. 247.

[Plur. *cine* şi *cini: Aceia nu-ţi vor zice alt fără cât numai de ospeţe, de prânzuri, de cine.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. | Şi: (rar) **ciúnă** s. f. SLAVICI, ap. TDRG. | Diminutiv: **cinişoără** s. f. = cina mortului; cina ursitoarelor. Prânzişorul şi *cinişoara* se fac până la nouă zile după ieşirea sufletului...; *cinişoara* [se face] înainte de apunerea soarelui, cam pe la chindie. MARIAN, î. 189. În... Banat, moaşa pregăteşte în spre seara a treia după naştere o cină numită *cina* sau **cinişoara ursitoarelor.** id. NA. 153/11. | Verb: **cinuì** IV^{a} = (trans) a ospătà pe cinevà (RĂDULESCU-CODIN), a cinà 2°; (intrans.) a mâncà, a îmbucà [de cină]. *Acolo să cinueşti, Acolo să văcueşti.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 9].

— Din lat. **cena, -am,** idem (se ţineâ, la Romani, cam între orele 3 şi 4 după amiazăzi). Cf. cinà, încinà, cinioară.

CINABÁR s. a. (Chim. Com., Med.) }
CINABÓR s. a. (Chim. Com., Med.) } v. **cinabru**

CINÁBRU s. a. (Chim., Comerţ, Med.) *Cinabre.* — Sulfură de mercur, de coloare roşie, întrebuinţată la colorat şi ca medicament la boale de piele, chinovar. [Plur. (rar) *-nàbruri* «feluri de cinabru». | Şi: **cinabár** s. a. DICŢ.; — (Transilv., unde cuvântul a pătruns în popor, în unele regiuni, cu înţelesul de «sfreanţ» = sifilis) **cinabór** s. a. BARCIANU, PĂCALĂ, M. R. 268; — (Transilv., din germ. *Zinnober*) **ţinóber** s. a. JAHRESBER. X 216, **ţinabór** s. a. BARCIANU].

— *N.* din fr. sau ital. **cinabro** (< lat. *cinnabari*(s) < gr. κιννάβαρι(ς)). Cf. dubletul chinovar.

CINÁC s. a. *Harnais.* — *Cinacuri* = tot ce se ţine de incinietul (întârniţatul) calului (Năsăud-Sângeorz, în jud. Năsăud) H. XVII 276. Cf. ciniele. [Plur. *-nacuri.* | Şi: **cinág** s. a. = mobilierul casei (VAIDA); treabă, lucru (CABA, SĂL.); — **cineág** s. a. = unealtă (Zagra, în Bistriţa-Năsăud). Com. N. DRĂGANU.]

— Cu schimb de sufix din **cinie**[1] (poate, prin influenţa ung. *csanak* «vas; toate vasele din bucătărie», *csimi*(*k*)-*csanak* «vase mărunte nefolositoare», cf. rus. *činak*ъ «strachină», care are aceeaşi origine ca *ce*(*a*)*nac* al nostru. Pentru sens, cf. germ. *Geschirr* «vase» şi «harnaşament»).

CINÁC s. a. *Canot, barque.* — Luntre (H. III 196) dintr'un buştean (Brateş, ANTIPA, P. 777). [Plur. *-nace* s. *-nacuri?*]

— Din sârb **čunak,** idem. Cf. cin[1].

CINÁCUL s. a. v. **cenaclu.**

CINÁG s. a. v. **cinac**[1].

CINĂLTUÍ vb. IV^{a} / **CINĂLTUIÁLĂ** s. f. } v. **cinătuì.**

CINÁM s. m. (Bot., Comerţ, Med.) *Canellier* (*Laurus cinnamomum, Cinnamomum Zeylanicum*). *Canelle.* — Un arbore mic din familia lauraceelor, care creşte şi se cultivă prin ţările calde. LM., BIANU, D. S. || P. e x t. Scoarţa aromatică a acestui arbore, condiment întrebuinţat în bucătărie, iar în medicină, sub numirea de *cortex cinnamomi*, pentru însuşirile sale excitante şi stimulente, s c o r ţ i ş o a r ă. LM. BIANU, D. S. [Şi: **cinamón** s. m. LM., BIANU, D. S.]

— *N.* din lat. **cinnamum** şi **cinnamomum** (din gr. *κίνναμον* şi *κιννάμωμον*, cuvânt de origine ebraică).

CINAMÓM s. m. (Bot., Comerţ, Med.) v. **cinam** s. m.

CINÁR s. a. v. **chenar.**

CINAŞ, -Ă adj. 1°. *Gentil, joli, gracieux.* 2°. *Propre.* — (Ungurism, în Transilv. şi Bucov.).

1°. Drăguţ, frumuşel. *Hei, leliţă de la Blaj, Ce ţi-i trupu-aşà cinaş?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 402. *Şi l-aş da, maică, la Blaj: Nu mă 'ndur, că-i prea cinaş!* MÂNDRESCU, L. P. 66. *Bună maică ai avut, Că cinaşă te-o făcut!* ib. 92. *Aşa-i cinaş şi frumos, Pare că-i din ladă scos!* MARIAN, NU. 360. *Mândruliţă, trup cinaş, Vai, cu tine culca-m'aş!* DOINE, 223. *Poruncit-o, poruncit Un tălhar de generar... S'aleagă mieii de graşi Şi voinicii de cinaşi.* CONV, LIT. XXII 535.

2°. P. e x t. Curat, îngrijit. *Cinaş, cinăşel* = togmeţel. VAIDA. *Trandafir, trandafiraş, Drag îmi e omul cinaş, Că se 'nalţă frumuşel Şi sărută subţirel.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 384; com. PROCOPOVICI.

[Accentuat *cínaş* şi (în poezie) *cináş.* | Şi: **cínoş,** dar numai ca nume de cal şi bou. STAN, M. 150, com. N. DRĂGANU. | D i m i n u t i v: **cinăşél, -eà** adj. = frumuşel; togmeţel (VAIDA). *Cât mă uit p'aici prin casă, Nu văd ochi ca la mireasă, Mititei şi cinăşei, Joacă lacrimile 'n ei.* MARIAN, NU, 291. *Place-mi mândra cinăşeà, Că mi-i fală 'n târg cu ea!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 383. *Şi se 'ncalţă cinăşel Şi sărută frumuşel.* MAT. FOLC. II 979.]

— Din ung. **csinos,** idem (apropiat de derivatele în *-aş*).

CINĂŞÉL, -EÀ adj. v. **cinaş.**

CINĂTUÍ vb. IV^{a}. 1°. *Nettoyer* (une volaille, un poisson). *Dépecer. Couper* le bois mort. 2°. *Etrangler, tuer, dévorer.* — (Mai ales prin Mold., Bucov., Maramureş).

1°. (Cul.) A curăţi de pene şi de puf (Bîlca, în Bucov., com. G. TOFAN), o găină s. altă pasăre (ION CR. II 79), şi a o face gata de pus la foc (Vicovul-de-sus, Bucov., com. G. NISTOR), a j u m u l ì; a curăţi o pasăre (s. un peşte TDRG.) de maţe şi de măruntaie şi a o spăla pe dinăuntru pentru a o pregăti de mâncare (cf. CREANGĂ, GL., ZANNE, P. III 522-23, MARIAN, O. I 55); a tăià în bucăţi un animal, adică a-l desface în părţile anatomice din care e alcătuit: *se cinătueşte* o găină, desfăcându-i aripele, picioarele etc. şi păstrându-le întregi (ŞEZ. VIII 157). *Astă mreană albă, codalbă, de ar p[r]inde-o cinevà s'o cinătuiascà, s'o fiarbă.* SBIERA, P. 118/$_{14}$. *Şi-a prins a-l cinătuì Şi din gură-a croncănì: Cine-a mâncà peşte bun?* SBIERA, P. 118/$_{14}$. *Du-te şi cenătueşte găina, că eu n'am vreme.* Com. G. TOFAN. || P. e x t. (Despre porci, f i g. şi despre oameni) A ciopârţì, a pecià: *Porcul se taie şi se cinătueşte astfel: după ce s'a înjunghiat, i se zmulge coama; părul jumulit se leagă în mănunchi...* MUSCEL, 103. *Se cinătuesc şi porcii, a căror maţe se aruncă afară.* ŞEZ. VIII 157. *Iar zmăul: hraşti! îi cenătuì corpul bucăţele.* ION CR. II 203. | *A cenătuì* = a curăţì copacii de uscături. PAMFILE, J. II. | În g l u m ă (în ameninţări). *Nu te mai uità în gura ei. Ia, mai bine s'o cinătuim. Pune-o jos şi să-i scoatem costiţa ceca.* CREANGĂ, P. 177/$_{15}$. — *Până ce mi-i otânjì, zise Pavel, eu acuş te cinătuesc frumuşel, cu dichiciul. Înţeles-aì?* CREANGĂ, A. 107/$_{4}$. *Am să-l cinătuesc (cenătuesc)!* ZANNE, P. III 522.

2°. P. e x t. A strânge pe cinevà de gât, a-i luà viaţa, a-l junghià, a-l omorî (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); a mâncà, a distruge (se zice despre lup. ŞEZ. II 187/$_{2}$).

[Şi: (cu rostire dialectală) *cinatuì* vb. IV^{a}. Com. A. TOMIAC; — **cenătuì** (*cenatuì*. Com. G. NISTOR) vb. IV^{a}. CREANGĂ, GL., ZANNE, P. III 522, PAMFILE, J. II (glosar), ION CR. II 79 şi 203, com. TOFAN (Bilca); — **cinăltuì** vb. IV^{a}. Com. MARIAN. *Iè puica dingă cocoş* [= de lângă] *Ş'o cinăltue(şte)* (= pregăteşte) *frumos.* ŢIPLEA, P. P. 91. [Peştele] *l-au cănăltuit.* T. PAPAHAGI, M. 84/$_{4}$. | A b s t r a c t e: **cinătuiálă, cinăltuiálă** s. f. *Dacă osul piciorului... s'ar tăià în două, aceasta n'ar mai fi cinătuială.* ŞEZ. VIII 157; — **cinătuit** s. a. *Acum începe grijitul, curăţitul, cinătuitul, ciopăţitul sau peciatul.* PAMFILE, CRĂC. 200. *Când splina porcului, la cenătuit, e mai groasă spre coadă, iarna va fi mai grea spre sfârşit.* ŞEZ. VI 63.]

— Derivat, cu suf. **-uì,** din ung. **csinált** «pregătit» (participiul lui *csinálni* «a face, a pregăti»). Forma *cinătuì* se explică din rostirea dialectală ungurească *činaut.* N. DRĂGANU.

CÍNCA. Cuvânt fără înţeles, din formulele de eliminare întrebuinţate în jocurile copiilor: *Unca, donca, trinca, panca, cinca, rinca, oghir, poghir, ţibilichiu, pichiu!* ŞEZ. III 240, PAMFILE, J. III 27, DR. IV 800. [Şi: **cínga.** *Unga, donga, tringa, panga, cinga, ringa, onghir, ponghir, ţibilichiu, pichiu.* ŞEZ. III 240, PAMFILE, J. I-II 314; — **cínchi.** PAMFILE, J. I 316; — (+ *ţangăl*) **cíngăl.** H. IV 258; — **cíngăr,** PAMFILE, J. I 317; — **cínciava.** *Unica — donica — trănica — pătrica — cinciava — ciocăte — bocăte — limani — Tănase — Băngheriu.* PĂCALĂ, M. R. 214.]

— Numeralul *cinci*, modificat după terminaţia celorlalte cuvinte din formulă. Cf. V. B o g r e a, *Dacoromania*, IV 800.

CINCĂDÍ vb. refl. IV^{a}. *Chanceler, vaciller.* — (Ungurism, în Munţii-Apuseni) A nu se puteà hotărî la o acţiune, a şovăi, a sta mult la socotit. *A se cincădì* = a se socotì. *N'o vinde (vita) pă cale, că vezi, acasă omul se cincădeşte, cum s'ar da în târg. Că vezi, omul se cincădieşte, mult* (Abrud). VICIU, GL.

— Din ung. *csüggedni,* rostit şi **csüngedni,** «a se descurajà; a şovăi». N. D r ă g a n u, *Dacoromania*, III 712.

CINCĂÍ vb. IV. 1°. *Agacer, taquiner.* 2°. *Mendier.* — (În Bucov. şi Transilv. de nord).

1°. (Cu acuzativul persoanei) A necăjì mereu pe cinevà cu vorba, a nu-i da pace, a cere cu insistenţă, a c i c ă l ì, a c i h ă ì (d e c a p). *A cincăì* = a cere vârtos, insistent: *nu mă mai cincăì atâta!* (Zagra, j. Bistriţa-Năsăud). Com. I. CORBU. *Eu, mânios, că prea mult mă cincăeşte, luaiu o plăcintă, i-o trântiiu în cap, şi de-atunci a rămas pleşuv.* MARIAN, O. II 54. *De la o vreme, văzându-se bătrâna smeoaică prea mult cincăită şi întrebată de feciorul său, zise...* id. ib. II 83. *Ne 'ncetat mă cincăià Să le spun adevărat.* id. SA. 104. *Sasca Sasului zicea Şi mereu îl cincăià...*

id. ib. 185. *Mai pe urmă însă, văzând că tot una* (= într'una, neîncetat) *îl cincăește, și nu odată chiar și plânge, pentru-că nu voește să-i descopere, îl pune păcatul și-i spune toată istoria sa, de la început.* id. T. 301.

2°. P. ext. A cerși (Șcheia, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

[Și: (cu rostire dialectală) *cincaĭ* vb. IV^a. Com. A. TOMIAC; — **cincuĭ** vb. IV^a = a cere cu insistență. LB.]

— Cuvânt de origine onomatopeică (cf. pe de o parte lat.-vulg. **cigare*, «a ciripi», de unde ven. *tsigar*, ital. *cigolare, cingottare, cinguettare*. MEYER-LÜBKE, REW. nr. 1911, pe de alta *cicălĭ* și *cihăĭ, cehăĭ*; pentru sens, cf. și b â z â i, c â r â i, s â c â i).

CINCANTÍN s. a. Varieté de *maïs*. — Numele unei varietăți de porumb, cu druga scurtă și subțire, cu bobul portocaliu; p o r u m b n e m ț e s c, m ă r u n t, m ă r u n ț e l, c h i r c ă, p o r t o c a l i u sau m o l d o v e n e s c. Cf. DAMÉ, T. 64. PAMFILE, A. 68. PANȚU, PL., H. IX 446, XI 5.

— După it. **cinquantino** 'specie di formentone o grano turco, cosi detto perchè cinquanta giorni occorrono dalla semina alla raccolta', de unde și germ. *Cinquantiner* (*Maïs*). V. B o g r e a, *Dacoromania*, IV 800.

CINCÁR s. m. *Cheval de cinq ans*. — Cal de cinci ani (DAMÉ, T. 18, H. XII 274), cal care merge pe anul al cincilea (H. I 34). (Cu funcțiune adjectivală) *El R'baa însemnează, în limba arabă, cal cincar, în toată frumusețea și puterea sa*. ALECSANDRI, P. II 199. [Și: **cinciár** s. m. = cal de cinci ani (BARCIANU); monetă de cinci (BARCIANU). | D i m i n u t i v: **cincărél** s. și adj. m. *Când la grajdiu el ce zăreà? Un bahmet ce tot săreà, Un căluț cam pătrărel, Ieșeà 'n vară cincărel*. ALECSANDRI, P. P. 79^b 12. *Erau tot căluși rotunzi de Dobrogea și bahmeți zbârliți, de Bugiac, aleși tot pătrărei și cincărei, negri la păr ca peana corbului...* ODOBESCU, I 161.]

— Derivat din **cinci**, cu suf. **-ar**.

CINCĂRÉL s. și adj. m. v. **cincar**.

CÍNCE † num. ord. masc. v. **cinci**.

CÍNCE s. m. *Punaise*. — Floșniță, stelniță. (Păstrat numai în expresiunea): *Mi-s* (= «sânt») *cince, de sătul!* Com. COCA. (Banat).

— Din **cimex, -icem**, idem. În locuțiunea citată, cuvântul e întrebuințat figurat; înțelesul ei este: «sânt sătul, ca o floșniță umflată de sângele supt». N. D r ă g a n u, *Dacoromania*, I 293.

CÍNCEA num. ord. fem. } v. **cinci**.
CÍNCELE(A) num. ord. masc. }

CINCEȘÉL s. a. (Îmbrăc.) v. **contăș**.

CINCEȘÉȘTE adv.? *Ea mi-și șade armenește Și mi-și coasă cinceșește*, (= cum se coase un cinceșel?), *Cinceșel frățâne-so, Gulerel tătâne-so*. MÂNDRESCU, P. P. 213/$_9$.

— Pare a fi o formație spontană, în rimă, plăsmuită după cuvântul *cinceșel*.

CINCHI v. **cinca**.

CINCHÍ vb. IV^a refl. v. **cimpi**.

CINCI num. s. m. I. *Cinq*. II. *Pièce de cinq centimes*.

I. Numeralul 5 (având, în numărătoare, locul între 4 și 6). *Cinci zile*. COD. VOR. 15/$_7$. *Cinci bărbați ai avut*. CORESI, EV. 152/$_{14}$. *Cinci lucruri* (a. 1713). GCR. II 7. *Gândesc eu că din cinci nespălați, câți merg cu Harap-Alb, i-a venì el unul de hac*. CREANGĂ, P. 248/$_3$. *Au născut cinci coconi* (1550—1580). GCR I 6. *Și să treacă cinci cu cinci, Și eu, bade, de pe-aici!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 140. *Când bătea ceasul la cinci*. ib... 300. *Vai de mine, n'am opinci, Dar mândruțe am vreo cinci*. ib. 377. *Șimel, șimel! Ce-i cinci? Răsp.: Mâna cu cinci degete bine lucră*. SBIERA, P. 319. *Trei mă țin, trei mă poartă, cinci mă duc, de mă adapă; din nasul mieu curge miere și otravă*. (= Condeiul, când scrii). SBIERA, P. 322. — *Cine cunoaște cinci? — Eu cunosc cinci. Cinci sânt cărțile legii*. TEODORESCU, P. P. 252^b, cf. (*Cinci ranele Domnului*) 254, (*Palma cu cinci degte*). *În cinci ale lunei*. POLIZU. *De cinci ori mai mare*. PONTBRIANT. *De cinci ori cinci fac douăzeci și cinci*. LM. # *Vorba ceea: sânt cinci degete la o mână și nu samănă toate*. CREANGĂ, P. 19. *Face numărul cinci* = cumpără cu cinci degete (= fură). PAMFILE, J. II. || (În legătură cu «patru» sau cu «șase» exprimă un număr nehotărît, dar mărișor). *În cinci-șase sate, abiă putù nemerì una după placul ei*. CREANGĂ, P. 4/$_{17}$. *Erau vreo patru-cinci fete*.

În legătură cu *-sprezece* și *-zeci* avem compusele *cincisprezece* (s. v.) și *cincizeci* (s. v.); compoziția e mai puțin închegată la **cinci sute** = 500 [care, totuși, în graiul de toate zilele se rostește **cin' sute**] și nu mai e simțită la **cinci mii** = 5000, **cinci sute de mii** = 500.000, **cinci milioane** = 5.000.000 etc. *Mai mulți de-a* (= la mai mulți de) *cinci sute de frați arătă-se Domnul*. CORESI, EV. 176/$_{36}$. *O gârlă pe care îmblau numai 500* (cit.: *cinci sute*) *de mori*. CREANGĂ, P. 242. *Mândra, când e rumenită, Cu cinci sute nu-i plătită; Dar când se desrumenește, Nici doi bani nu mai plătește!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 440. *Cu Stanca să rămâșì, Pe cin' sute de florinți*. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 53.

C o m p u s e: (termen glumeț; formațiune personală) **Cinci-ghiară** s. f. = mână. *Dar n'am vrut să fac gâlceavă, la nunta mea, c'un netot, Că ți-l făceam să se lingă de cinci-ghiara mea pe bot*. PANN, P. V. III 55.

Foarte multe numiri populare de plante sânt compuse cu numeralul **cinci: cinci-clopoței** (Trans.): *Aquilegia nigricans* și *A. vulgaris*, numită și c ă l d ă r u ș ă, c l o p o ț e i - c o r n u ț i, t o p o r a ș i (PANȚU, PL.), = **cinci-clopoțele** (BULET. GRĂD. BOT. V 52) = **cinci-coade**, identică cu cea de mai nainte, PANȚU, PL. BULET. GRĂD. BOT. V 52 = **cinci-cote**, identică cu cea de mai nainte (Munții Apuseni). BULET. GRĂD. BOT. V 52; — **cinci-degete:** *Pentaphyllum quinquefolium*. ANON. CAR.: plantă ierboasă târîtoare, din fam. rosaceelor, care crește prin locuri umede, pe marginea pădurilor și prin livezi, numită și i a r b a - d e g e t e l o r și o c h i u l - s. o c h i i - b o u l u i (*Potentilla reptans*. PANȚU, PL.), s c r i n t i t o a r e (BARCIANU); buruiană de leacuri încrestată în 5 colțurele (H. XI 516), cf. H. III 129, 226, 306, X 20, 67, 150, 464; — **cinci-foi** s. **cinci-foi-mari** = s ă n i ș o a r ă, s ă n i c i o a r ă (*Sanicula europaea*). PANȚU, PL.

II. S u b s t a n t i v a t (s. m.) (Pop., fam.) Monetă de 5 bani (5 parale). *Numai ei, când veneà la chetă, din toată sărăcia lui îi căděà câte o bucată de nichel de douăzeci de bani, pe când la celelalte le puneà cu nepăsare pe taler cinciul*. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 365.

[N u m e r a l u l o r d i n a l: (**al** sing., **ai** plur.) **cincile(a) cincele(a)** † și **cince** † m. sing. (**a** sing., **ale** plur.) **cincea (cincia, cincilea** †) f. *După a cincia dzi deștinseră arhiereii*. COD. VOR. 56/$_{14}$. *A cincea botejune*. CORESI, EV. 512/$_1$. *Al cince an*. DOSOFTEIU, V. S. 53,$_2$. *Va pune al cincelea preste dânsul*. BIBLIA (1688) 87. *Mi-au dat întru a treia căsătorie pe a cincilea fiică a măriei-sale*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 291/$_{49}$. *Etajul al cincilea; a cincea*

oară. COSTINESCU. (Adverbial, azi subt forma masculină, în vechime subt cea feminină) *Întâi amu, să fie destoinic...; iară a doa, de a fi ruga...; iară a treia, de ne văm rugă...; a patra, de nu văm ceare...; iară a cincea, ce e dentru noi a le aduce toate.* CORESI, EV. 722/23. *A doa..., a cincea...* VARLAAM, C. 210. *Întâiu, să fii credincios; al doilea, să fii ascultător,... al cincilea, să nu fii leneș, iată cum trebue să fii!* (Prin eliziunea subînțelesului «parte», în vechime, substantivat) **a cincea** = partea a cincea, cincime. *Să facem milostenie, săvai acincia din cât avem.* DOSOFTEIU, V. S. 96$_2$. *Bărbat au fămeaie va mărturisi și va da păcatul, capul și acincia lui.* BIBLIA (1688) 97$_2$. | Derivate: **cincime** s. f. (formațiune relativ recentă) = a cincea parte dintr'un întreg, considerată ca un grup, † a cincea; spec. **întâia cincime** † (sec. XIX, traducând pe grec. *protipendada*) = aristocrația cea mai înaltă. *Doi boieri din întâia cincime.* URICARIUL, V 26/26; — **cincitură** s. f. (format după furcitură) = cinci snopi puși peste olaltă, la secere (Cămăraș, pe Câmpie). VICIU, GL.]

— Din lat.-pop. **cinque** (= clas. **quinque**), idem. Cf. cincisprezece, cincizeci, cinzeacă, cincar, încinci.

CÍNCIA num. ord. fem. v. **cinci.**

CINCIÁR s. m. v. **cincar.**

CÍNCIAVA v. **cinca.**

CÍNCILE(A) num. ord. m. și f. } v. **cinci.**
CINCÍME s. f. }

CINCINÁL, -Ă adj. subst. 1°. *Quinquennal.* 2°. (Augmentation de traitement) *quinquennale.*

(Formațiune cărturărească; n'a prins).

1°. Adj. (Franțuzism) Care revine după un interval de cinci ani, din cinci în cinci ani. *Închirierea sau arendarea... pe mai mult de cinci ani, nu sunt obligatoare,... decât până la împlinirea de cinci ani de la începutul lor sau până la împlinirea vericărui period cincinal următor.* HAMANGIU, C. C. 323.

2°. S. a. (Transilv.) Gradație de leafă primită după un interval de cinci ani. Com. N. DRĂGANU.

— *N.* după fr. (lat. **quinquennalis, -e,** din *quinque* «cinci»).

CÍNCISPRĂZECE num. card. (ș. d.) }
CÍNCISPRECE num. card. }
CÍNCISPRECEA num. ord. fem. } v. **cincisprezece.**
CÍNCISPRECELEA num. ord. masc. }

CÍNCISPREZECE num. card. *Quinze.* — Numeralul 15. *Den Ierusalim până în Vithaniia sânt cincisprăzeace pistreale, ce sânt doao mile și jumătate.* CORESI, EV. 97/13. *De cincisprece ani, vai mie, tot de-aceaste auzim.* BELDIMAN, O. 33/9. *Într'o zi, tocmai când copilul împlinea cinci-spre-zece ani...* ISPIRESCU, L. 2/24. *Nu știiu: zece sau cincisprece, Sau peste sută mai trece.* ALECSANDRI, P. P. 262, cf. ȘEZ. III 154. *Toacă, popo, toacă; Dacă n'ăi toca, Colaci n'ăi mâncà. Cinci, popo, cinci, Cincisprece să fiți!* TEODORESCU, P. P. 192. *La cârciumă se duceà, Mâna p'o coță puneà, cincispreci-ocà vin turnà.* ib. 519. *Sânt cinsprece buți de vin, cinsprece ialoviță fripte, și cinsprece cuptoare de pâne.* SBIERA, P. 94. *În cincisprezece ale lunei.* POLIZU. [Accentuat (mai rar) și: *cincisprezéce.* Rostit: *cînčsprezece,* în limba curentă de obiceiu **cin-** (adesea *čĭ-*) și, în partea finală, **-sprece** (*-spreči*), dialectal și **-sprăzece.** | Numeral ordinal: (**al** sing., **ai** plur.) **cincisprezecele(a) (cinsprezecelea, cinsprecelea, cinsprece** † masc., (**a** sing., **ale** plur.) **cincisprezecea (cinsprezecea, cinsprecea, cinceasprezeace** †). *Al cinspreáce an.* DOSOFTEIU, V. S. 23. *Pentru a cinceaspredzeace* (: cinceasprezeace MUNT.) *pricină ce micșurează certarea.* PRAV. glava 65. *În rândul al cincisprezecelea.*]

— Compus din **cinci** + **spre** (vechiu și regional **sprĕ,** «peste» < lat. *super*) + **zece,** după model slav.

CÍNCISPREZECEA, num. ord. fem. }
CÍNCISPREZECELEA, num. ord. masc. } v. **cinci.**
CINCITÚRĂ s. f. }

CINCIUÍT, -Ă adj. *Grognon.* — Morocănos, ursuz și în același timp zgârcit, care nu-ți dă ceea ce ceri decât cu ceartă. *De frate-său, om cinciuit, nu se puteà lipi, și de aceea plecă în toată lumea.* PAMFILE, D. 84. — Cf. cincăi.

CINCIZÉCEA num. ord. fem. }
CINCIZÉCELEA num. ord. masc. } v. **cincizeci.**

CINCIZÉCI num. card. 1°. *Cinquante.* 2°. *Pentecôte.*

1°. Numărul 50. *Cincizeci de zile den* (= de la) *Paști.* CORESI, EV. 144/29. *Om de cincizeci de ani.* POLIZU. *De cincizeci de ori cincizeci de franci.* COSTINESCU.

2°. † (Substantivat) Rusalii (a cincizecea zi după Paște). *În dzua cincizeciloru* (zuoa de Rosalii N. TEST. 1648; zioa Rusaliilor BIBLIA 1688) *să fie întru Ierusalim.* COD. VOR. 18/5.

[Accentuat (mai rar) și: *cincizeci.* | Rostit de obiceiu **cinzéci** (și *cínzeci*). | Numeral ordinal: (**al** sing., **ai** plur.) **cincizécilea (cincizécelea, cinzécilea)** masc. (**a** sing., **ale** plur.) **cincizécea (cinzécea)** fem. *Articolul al cincinzecelea; cartea a cincizecea.* COSTINESCU. (În limba mai veche, substantivat subt forma feminină) **cinzécea** † s. f. art. = grup, ceată de cincizeci de inși. *Acesta-i Avdiu cel al treilea trimis cu cindzăcia sa.* DOSOFTEIU, V. S. 135. | Derivate: **cincizecime (cinzecime)** s. f. = a cincizecea parte. *Să dea... cinci-zecimea la sărbătoarea sfântului martir Georgiu.* HASDEU, I. C. 27. **Cincizecimea luminată:** cele 50 de zile de după Paște, timpul dintre Paște și Rusalii. « Sărbătorile cele mai păzite de popor în cursul lunii lui Iunie sânt Cele Joi, Joile grele sau Joile păzite, cuprinse în săptămâna a opta și a noua de după Paști, prin urmare cele din urmă din Cele nouă Joi ale *Cincizecimii luminate*». PAMFILE, S. V. 1; — **cinzeceár(iu)** † s. m. = comandant peste 50 de oameni. *Cindzăciariu și minunat sfătuitoriu.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 265.]

— Compus din **cinci** + **zeci.** Cf. cinzeacă.

CINCIZECÍME s. f. v. **cincizeci.**

CINCUÍ vb. IV^a v. **cincăi** și **cimpi.**

CÍNDR(I)-CĂ conj. }
CÍNDR(IL)EA-CĂ conj. } v. **fiind-că.**
CÍNDURĂ-CĂ conj. }

CINCHÍNĂ s. f. v. **ciochină.**

CÍNCHIȚĂ s. f. (Ornit.) }
CÍNCHIZĂ s. f. (Ornit.) } v. **cintez.**

CINDISÍ vb. IV^a v. **chindisi.**

CINE pron. I. 1°. *Qui?* 2° *Quel?* II 1°. *Qui.* 2°. *Qui, quel, tel que, comment.* III 1°-2°. *Qui, celui, celle qui.* 3°. *Quelqu'un qui, personne qui:* dans les cas où le français dit (n'avoir, n'y avoir) personne pour, à, à qui. 4°. *Quiconque, chacun.* 5°. *Qui... qui, tel et tel.* IV *Quelqu'un, n'importe qui.*

I (În întrebări directe) Pronume întrebător cu funcțiune substantivală.

1°. Prin *cine* ne informăm despre o persoană (mai rar despre mai multe persoane; corespunde deci lui ce, cu care întrebăm despre lucruri). *Cere eşti D[oam]ne?* COD. VOR. 39/4 77/5. *Iară voi cire seți* (= sânteți)? ib. 5/10. *În iad cire ispovedì-se-va ție?* PSAL. SCH. 9. *Spore-mi* (= spune-mi) *cire eşti tu?* CUV. D. BĂTR. II 193. *Cap cine le este?* LET. I 318. *Dar şì Domnii cu cine vor puteà să se încrează, când îi viclenesc neamul lor?* LET. III 62. *Cine ți-s părinții?* DOSOFTEIU, V. S. 16. *Cine-i altul Domn, fără de tine?* id. PS. 53. *Cine nu este dator, din câți ne fierbem într'această ticăloasă de țară?* ANTIM, P. XXVIII, 7. *Cine poate întâlnirea lor s'o scrie?* KONAKI, P. 85. *Cine sânt eu?* MARCOVICI, D. 1. *Oltule,... cine oare poat' să fie omul care te-a 'ngròzil?* ALEXANDRESCU, M. 14. *Cine eşti? De unde eşti? Pe la noi ce rătăceşti?* ALECSANDRI, P. II 11. *Cine ar şti să descrie toate perfecțiunile, tot farmecul acestor trei opere, cine ar puteà să rostească tot ce spun ochiului şi minții aceste splendide idealizări?* ODOBESCU, III 53. *Din când în când se aude... glasul santinelelor... strigând: Cine-i? Cine-i? Rond...,* stăi! VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *D'apoi cine-i, dacă nu-i ea?* CREANGĂ, P. 22. *D'apoi dacă n'oiu şti eu, cine altul are să ştie?* id. ib. 299. *Cine-i acolo? — Eu. — Cine eu? — Eu, Ioan.* id. ib. 308. *Dară cine puteà să se apropie de ele?* ISPIRESCU, L. 28. *Şi cine l-a fermecat?... Mândruliță lui din sat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 11. *Cin'se primblă pe uliță?... Trandafir ş'o scânteiuță...,* ib. 137. *Drumul de cine-i bătut?* ib. 207. *De la noi până la Cluj, Viorele şi lemnuş; Da acelea cin' le-o pus?* ib. 305. *Spune-mi, bade,- adevărat, Pentru cine m'ai lăsat?* ib. 254. (Adesea urmat de «dracu'», «naiba», «păcatele», «amar», ş. a., care exprimă mirare, indignare, necaz, ciudă, nerăbdare etc.). *Cine dracu-a mai văzut Iepure vara cosind?* ib. 415. *Cine naib'a pomenit, Cât în lume a trăit, Din copilă tinerea, Nevastă cu voie-rea?* ib. 185. *Dacă frunza s'a uscà, Cine-amar ne-a cununà?* ib. 49. | **Cine (mai) ştie,** precedând întrebările introduse prin c â n d? c u m? u n d e?, în propoziții mai mult exclamative, servește spre a arătà că vorbitorul nu poate da nici o preciziune asupra timpului, felului sau locului: Nici idee n'am..., habar n'am..., nu se ştie (când, cum, unde). *I-am zis... că fiind vreme de nepace...,* cine ştie, *cum s'a întâmplà...!* LET. II 359. *Doamne! cum se ia omul ista la drum cu vorba şi, când se trezeşte, cine ştie unde a ajuns...!* CREANGĂ, P. 119. *D'apoi calul mieu de pe atunci, cine mai ştie unde i-or fi putrezind ciolanele!* id. ib. 193. **Cine ştie ce** şi **cine ştie cine** = ceva (cineva) mare, deosebit, neobicinuit, neprevăzut... *Închipuește-ți, că se vede că-i dase supa ferbinte sau cine ştie ce* (= ceva neobicinuit). *Pe la miezul nopții aud un grozav hărcăit.* C. NEGRUZZI, I. 62. *Ca să nu se întâmple cine ştie ce* (= vreun lucru neprevăzut), *ea se culcă pe pragul uşei.* ISPIRESCU, L. 30. *Cine ştie ce* (= mare) *încurcătură vei face p'acolo!* id. ib. 13. *Căruța erà împodobită cu pietre nestemate, de sclipeau în fața soarelui ca cine ştie ce lucru mare* (= un lucru mare de tot). id. ib. 38. *Tot satul îl cinsteà şi îl ascultà ca pe cine ştie cine* (= cineva deosebit). id. ib. 98.

2°. † (Raportându-se la lucruri) Care? Ce? *Spune-m[i], cene ți-e numele?* PALIA (1582), ap. CP. 373. *Spune-mi, cine-i cetatea aceasta?* DOSOFTEIU, V. S. 106. *Cuge[i] să 'ntrebi locul acesta cine-i?* ib. 46,2. *Cine-s aceale toate ce-s într'însul?* ib. 46,2.

II. (În întrebări indirecte şi în «oratio obliqua»; stadiul de trecere de la pronume întrebător la pronume relativ).

1°. *No*(= nu) *ştiia cire mearge cu nînsu.* CUV. D. BĂTR. II 190. *Şi întrebà în toată oastea: cine s'ar află un voinic, să iasă pre furiş, să se sloboadă la Iaşi.* LET. II 359. *Găsiră vreame să caute moartea tătâne-său den cine au fost.* MAGAZ. IST. I 357/95. *Pre cei ce sânt pricina răutății îi ştiu cine sânt.* ANTIM, XXVI/11. *Nimeni nu o ştià de unde este şi cine este.* C. NEGRUZZI, I 43. *Ce-mi pasă a cui eşti? — zise el. Destul că te iubesc.* EMINESCU, N. 9. *Îi spune cu cine are să se întâlnească şi ce să vorbească.* CREANGĂ, P. 95. *Nu ştiu cine te-a îndreptat la casa mea, că ştiu că eşti berechet de bun.* id. ib. 162. *Ştiu eu cine-i de vină aici.* id. ib. 174. *Spune şi nouă, tată, cine este vipera aceea care nu-ți dă pace.* ISPIRESCU, L. 12. *El nu ştià ca cine să i le fi luat.* id. ib. 109. *Busuioc verde din prag, Ia gâciți cine mi-i drag?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 31. *Tot gândesc şi iar gândesc* (*Că*) *pe cine să iubesc?* ib. 42. *Ieşi, mândruțo, până'n prag Şi mi-arată cin' ți-i drag.* ib. 123. *Să fi luat seama bine Cu cine te împreuni Şi cu cine te cununi.* ib. 171. *Nici cu gândul n'am gândit Cine m'a ciufuluit...* ib. 433.

2°. (Mai ales în descrieri şi amenințări) Ce fel (de om), cum. *Ştiind Zamoischii de Mihai-Vodă cine* (= cât de viteaz) *este la războaie...* LET. I 225. *Cine erà Sultan Murat, nu erà de a şuguire cu el* (= sultanul erà un om cu care nu puteai glumì). M. COSTIN, ap. TDRG. *Tu nu ştii cine-i mămuca, n'ai mâncat nici odată moara ei!* CREANGĂ, P. 8. *Trăind şi ne-murind, ai să vezi cine sânt eu!* ib. 80.

III. Pronume relativ.

1°. În propoziții subiective (Une-ori în corelație cu a c e l a) Cel ce, acel care, ăl de... *Cire e prea-mândru* (= înțelept) *şi meşteru întru voi, se arate... lucrul său.* COD. VOR. 125/9. *Se ştie că cire întoarce păcătosul din rătăcirea caiei lui, mântui-va sufletul lui.* 135/14. *Iară cene se va scùlà să facă altcevà, să fie afurisit...* CUV. D. BĂTR. I 153. *Ciri să va întrebà cu altul, să ştie răspunde.* ib. II 107. *Cine m'au sănătoşat, acela mi-au dzis...* VARLAAM, C. 153. *Strâmbătatea cine o iubeaşte, Aceța el singur sufletul ş-ureaşte.* DOSOFTEIU, PS. 36. *Câte am lucrat cu mâinile, şi câte am grăit cu limba, cine va vrea să le socotească..., nici una nu va află...* ANTIM, P. XXV 33. *Cine au iubit ca mine, va crede durerii mele.* KONAKI, P. 100. *Ah! ferice cine nu iubeşte şi nu simte!* C. NEGRUZZI, I 54. *Cine-o vede, o zăreşte Ca o stea care luceşte Şi'n văzduh se mistuește.* ALECSANDRI, P. I 29. *Zică cine-a zice şi cum o vrea să zică...* CREANGĂ, P. 223. *Bine-a zis, cine-a zis,...* id. ib. 236. *De când se scrià musca pe părete, mai mincinos cine nu crede.* ISPIRESCU, L. 1. *Dacă nu e cine, nu e; cine e, să nu mai fie.* BARONZI, L. 54/21. *Gurița ei fagur dulce, Cin' gustă nu se mai duce.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 33. || † (În literatura veche sau arhaizantă, găsim pe *cine* putând înlocui şi un subiect în plural). Cei ce, aceia care... *Cine-l vădzură, scârbiia şi suspinà de la inimă.* COD. TOD. 198. *Şi cum au lăbărît Turcii lângă cetatea Cameniței, n'au zăbovit zece zile, bătând din puşce, s'au şi închinat cine* (= toți cei ce) *erà în cetate.* LET. III 14. *Cine au fost pricinuitorii ieşirei mele, vor da seama înaintea lui Dumnezeu.* ANTIM, P. XXIV/29. *Traiul lumii, dragă tată, cine vor, aceia lese-l.* EMINESCU, P. 101. || Foarte dese sânt astfel de propoziții subiective în maxime şi proverbe (cf. lat. q u i *tacet, consentire videtur*). # *Cine umblă cu pizmă, îngreacă dureare.* DOSOFTEIU, PS. 26. *Pă cine* (s. care) *nu-l lași să moară, nu te lasă să trăeşti.* ZANNE, P. II 638. *La moară cin' să duce, să umple de făină.* ib. III 233. *Cine râde mai la urmă, râde mai cu folos.* ISPIRESCU, L. 36. *De nu curge, macar picură; şi cine mişcă, tot pişcă.* CREANGĂ, P. 110. *Vorba ceea: cine poate, oase roade; cine nu, nici carne moale.* id. ib. 248.

2°. În propoziții atributive (Cuvântul determinat — foarte des «tot» — poate fi exprimat

sau poate lipsì; în cazul din urmă, *cine* se poate înlocui prin:) Cel ce, (acela) care, (toți) câți, câte.

Propoziţiunea atributivă se rapoartă:

a) la un cuvânt în nominativul singular ori (†) plural. *Aceasta fu şi alalţi cire aveà lângedzi întru ostrovu.* COD. VOR. 98/6. *Omul creştin iaste acela om cine în Hs. creade.* CUV. D. BĂTR. II 99. *Bejănarii, cine au fost acolo, au sărit după dânşii.* LET. II 259. *Boierii lui Constandin Duca-Vodă, cine au fost.* (Titlu). LET. II 281. *Să minună toţ[i] cine vedeà.* DOSOFTEIU, V. S. 42.

b) la un cuvânt în genitivul singular ori plural: *Cela ce va face voia Tatălui mi[e]u cine* (= a celui ce) *iaste în ceriu.* CCR. 89.

c) la un cuvânt în dativul singular ori † plural. *Iaste D[um]n[e]dzău tuturor semenţiilor cine-l va creade şi-l va rugà.* VARLAAM, C. 232. *N'au fost nici tată-său, nici moşul său vecin de moşie acelui cine-l trăgeà* [în judecată]. LET. II 46. *Logofăt mare..., giudecător tuturor cine sânt cu strâmbătăţi în ţară.* LET. I 104. *Vornic-mare de ţara de sus, giudecător tuturor den ţară, cine au strimbătăţi.* LET. I 104. *Zicând naintea tuturor cine eràa acolo.* DOSOFTEIU, V. S. 63. *Mulţi giuruesc daruri bune, Binele cine le-ar spune.* id. PS. 19. *Cin' poftește traiul mieu, Să i-l deie Dumnezeu...!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 127. *Cine nu-mi crede vorba, Nu-i ajute Precista!* ib. 133. *Puica la apă trece Să mi-aducă apă rece, Cine beà, de dor îi trece... Apă rece de fântână, Cine beà, de dor i-alină.* TEODORESCU P. P. 319.

d) la un cuvânt în acuzativul singular ori (†) plural: *Cumu cire voiu aflà, acie legaţi se-i aducu.* COD. VOR. 38/7. *Scoală-te şi fă noao domnezei, cine să ne îmble înainte.* PALIA (1582), ap. CCR. 76. *Să înţeleageţi cire chemaţi întru agiutoriul tău.* CUV. D. BĂTR. II 121. *Cine va trece pre(a) lângă tine, tu să-i împeadeci.* ib. II 288. *Au început a stringere şi din târg slujitori cine eràa.* LET. II 390. *Poţ[i] cunoaşte preutul, cu cine eşti nempăcat.* DOSOFTEIU, V. S. 12. *Cine cartea va cetì, Lacrimele l-or pornì.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 296.

e) la un cuvânt în caz cu prepoziţie (de obiceiu *acel* s. *cel*, care lipseşte în urma brahilogiei) *Să vie fieş-carele cu de cene înainte, să se împreune la bucate.* PRAVILA (1640) ap. CCR., 149. *Şi cu cine* (= cu acei care, cu cei ce) *au putut, au ieşit, şi, timpinându-se, şi-au dat războiu.* LET. I 178. *Ce el, cu cine au avut pe lângă dânsul, s'au tras spre Fălciiu, asupra Tătarilor.* ib. II 258. *Du-te, cucule, în berc Şi mă lasă să-mi petrec, Să-mi petrec cu cin' mi-e drag, De m'ar duce chiar în iad!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 13. *Drag mi-ar fi, mândră, de tine; Mi-i urât de cin'* (= de acela s. aceia care, de cel s. cei ce) *te ţine...* ib. 60.

3°. (În propoziţiile în care verbul *a fi* şi *a aveà* are înţelesul de «a existà», *cine* = «om, fiinţă»). **Este** s. **are cine** şi, mai ales, **nu-i** s. **n'are cine**, urmat de infinitiv sau, să + conjuctiv = (nu) există om care..., (nu) se găseşte cineva (s. nimeni) care... *Nu-i cine mă scoate.* DOSOFTEIU, PS. 24. *De ar crăpà odată să crape şi harabagiul care v'au adus; c'atunci ştiu că n'ar aveà cine să vă mai cărăbănească aşà de des pe la târg!* CREANGĂ, P. 110. *Iepele erau ale lui şi, când le grijeà, grijite erau; iară când nu, n'aveà cine să-i bănuiască.* id. ib. 107. *Dacă mă vezi aşà de jigărit, este că n'are cine să mă hrănească.* ISPIRESCU, L. 15. *Jele-i, Doamne, codrului De armele hoţului, Că le plouà şi le ninge Şi n'are cine le 'ncinge...!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 288. *Jelui-m'aş, şi n'am cui.* ib. 192. *Nici n'am pe cin' porunci.* ib. 133. *Trăire-aş, şi n'am cu cine,* ib. 147.

4°. Fiecine, fiecare, ori(şi)cine, ori(şi)care, (†) vericine, (†) cineşi. *Şi vor sta toţi aseamene, cine cu faptele sale.* COD. TOD. 215. *După cercetarea ce vor face cine dintr'acei deputaţi..., vor balotarisì deputaţii judeţilor.* URICARIUL, IV 286. **Cine ce...** *Hs. zice: Cine ce bine sau ce rău va face unui om de aceşti mai nici, mie face.* VARLAAM, C. 186. *Până când nu veri întoarce cui ce ai luat, să aştepţi...* id. ib. 268. *Le ia de samă cine ce lucrează.* DOSOFTEIU, PS. 40. *Dimitraşco-Vodă... au întrebat sfat,... ca să vază cine ce or zice...* LET. II 337. *Turcii ştiu tot, cine ce au jăcuit.* ib. 365. *Cine ce puteà apucà, pe poartă ieşeà...* ARH. ROM. II 129. *Zică cine ce va vrea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 359. *Cine ce poate.* PAMFILE, C. *Da-mi-ar, cine ce mi-ar da...* PAMFILE, C. Ţ. 109. **De la cine ce.** *Zacheiu întoarsă de patru ori mai mult de la cine ce luase.* VARLAAM, C. 279$_2$. **Cine cu ce.** *Pre(a) toţi [va] fi scriptură, cine cu ce au slujit lu Dumnezeu.* CUV. D. BĂTR. II 459. *Cine cu ce să află având în mână, cu aceaia aruncă într'ins.* VARLAAM, C. 83$_2$ **Cine în ce.** *Cine în ce limbă să născuse, într'aceaia i-audzeà grăind mărirea lui D[u]m[ne]dzău.* id. ib. 200. **Cine de ce.** *Domnul dă tuturor cui de ce-l roagă şi răspunde tuturor cui de ce-l întreabă.* id. ib. 277$_2$. **Cine cât.** *Au dat toţi câte un zloţ, de bou, de vacă, cine câte vite au avut.* LET. II 45. **Cine cum.** *Făcându cire cumu preemitu daru de la Dumnedzeu.* COD. VOR. 159/6. *Alţii vor fi cine cum va fi fostu şi elu.* CUV. D. BĂTR. II 459. *Pentru binele ce împarte D[umne]dzău oamenilor şi pentru cine cum ţine binele acela.* [Titlu]. VARLAAM, C. 298$_2$. *Fiind el om blând..., cire cum grăiià, pre toţi credeà.* LET. II 9. *Într'o săptămână au îmblat, de au văzut mănăstirile, locurile şi satele boiereşti, ca să ştie cine cum se ţine.* ib. II 410. **Cine unde.** *Îndată cum ieşim în ostrov, mearsăm cine unde i-au fost drag.* DOSOFTEIU, V. S. 152. *Iară pe de lături mergeà alte polcuri, unii înainte, alţii mai înapoi, cine unde puteà.* LET. I 81. *Şi mergeà unii în Ţara-muntenească, alţii în Ţara-leşească, cine pe unde puteà.* LET. III 23. **Cine încotrò** (cf. c a r e încotrò). *Şi au fugit Românii cine încotrò au putut scăpà.* LET. I 86. *Iară Leşii, cine încotrò au putut, aşà s'au risipit prin pădure.* ib. 138. *Au purces* [Muntenii] *în risipă, cine încotrò i-au părut.* ib. 310. *Au plecat fuga cine în cotro au putut să scape caii lor.* ib. II 244. **Cine..., cine** = unul..., altul... *Să ducă la cei den temniţă cine bani, cine haine, cine bucate, şi alţii cuvinte de mângâiere.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Pe poartă ieşeà, cine cu popi, cine cu călugări, cine cu caputini, cine cu dominicani, cine cu franţiscani, cine cu Greci, cine cu Frânci, cine cu doftori, cine cu gerahi, cine cu Armeni, cine cu Jidovi, cine cu muieri, cine cu fete-mari, cine cu voinici, cine cu copii mici, cine cu aur, cine cu juvaeruri, cine cu zarâmuri, cine cu fiere, cine cu fericele, cine cu haine..., cine cu postavuri...* ARHIVA, R. II 129. **Cine şi cine** = (la enumerări) unul şi altul, cutare şi cutare, mai mulţi. *Au întrebat şi pentru Domni, ce Domni sânt; şi spuindu-i cine şi cine* (= enumerându-i pe rând), *au zis Hanul: cel din Moldova.* LET. III 271. *Jele-i, Doamne, cui şi cui, Jele-i, Doamne, muntelui De armele Iancului!* MARIAN, INS. 89. *Fost-ai mândră, cui şi cui; Dar acuma nimărui.* DOINE 245.

IV (A b s o l u t, s u b s t a n t i v a t. Neobicinuit) Oarecine (=cineva fără importanţă). *Să lumineză trupul mai mult de suflet..., ca când s'ar jălui sau s'ar judecà de către un cine.* PISCUPESCU, O. 124.

[Şi: † **céne,** (în texte rotacizante) *cire, cére.* În vorbirea repede şi în vers, *-e* final e adesea şoptit, încât găsim cuvântul transcris şi **cin** s. **cini** (=cinì) *Da'n şatră cinì mai iarà* (= erà)? MAT. FOLC. I 817, cf. ŞEZ. V 56/34. Se declină, pentru amândouă genurile (mai de mult şi pentru amândouă numerele): *cine,* gen. (al, a, ai, ale) **cui,** dat. **cui,** acuz. *pe cine. Păscarii, a cui* (= ale cărora) *erà vasele acealea, erà*

ucenicii măriei-sale. VARLAAM, C. 309. *A cui-s, mamă? — Zburătorul ţi-este tată.* EMINESCU, P. 192. *Draga mea ş'a cui te ţine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 371. *În braţele cui mi-i drag.* ib. 96. (Deosebit de uzul literar de azi:) *Apucă herghelii a cui* (pe ale cui le) *găsiia...* LET. II 263. *Cui sânt, Doamne, aceste case?* TEODORESCU, P. P. 39b (variantă: *Ale cui sânt, Doamne, ceste case?* ib. 39) — *Cui c'aţi dat cu porâncită întru duh.* CUV. D. BĂTR. II 226. *Împăratul... n'aveà cui să lese moştenirea urei lui.* EMINESCU, N. 3. *De-o fată cui i pasă?* COŞBUC. B. 13. *Aşà a trebuit să se întâmple şi n'ai cui bănui.* CREANGĂ, P. 223. *Cine-a dat banii pe ele? — Cui* (= acela căruia) *îi plac buzele mele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 77. *Pă cine nu-l laşi să moară, nu te lasă să trăeşti.* ZANNE, P. II 638.]

— Din lat. **quem** (acuzativul lui *qui*, care în latina vulgară a înlocuit pe *quis*, pătruns, ca în celelalte limbi romanice, şi în nominativ; monosilaba tonică *quem* s'a rostit **quen* şi apoi **quene*), dat. **cuĭ**. W. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* I § 551, II § 107, III § 515, 629, 692, REW. nr. 6953. Cf. acar cine, cinescu, cineşi, cinevà, cinevaşi(le), fie(şi)cine, fieştecine, măcar cine, neştine, oare(şi)cine, ori(şi)cine, veri(şi)cine.

CINEÁG s. a. v. **cinac**[1].

CINEGÉTIC, -Ă adj. *Cynégétique.* — De vânătoare, privitor la vânătoare, de-al(e) vânătorilor, vânătoresc. *Monument cinegetic, cam în forma fântânelor moderne.* GHICA, S. 285. *În cartea-ţi plină de regule tehnice..., tu vorbeşti, amice, cu un despreţ superb despre toate acele petreceri cinegetice, în care vânătorul n'are nevoie să umble pe jos...* ODOBESCU, III 15.

— *N.* din fr. s. it. **cinegetico** (< gr. *κυνηγετικός*), idem. Cf. psevdochineghetikos.

CINÉL interj. v. **cimel.**

CINÉL s. m. v. **cin**[1].

CINEMÁ s. a. sing. v. **cinematograf.**

CINEMÁTIC, -Ă adj. (Fizică) *Cinématique.* — Cu privire la mişcare. (Substantivat) *Cinematica:* partea mecanicei care se ocupă cu studiarea legilor mişcării.

— *N.* din fr. (< gr. *κινηματικός*, idem, iar acesta din *κίνημα* «mişcare»).

CINEMATOGRÁF s. a. *Cinématographe.* — Aparat cu care se proiectează pe un ecran vederi fotografice succesive, care, în urma persistenţei impresiunilor luminoase, în această succesiune, fac asupra privitorului impresia mişcării; p. ext. localul în care se dau asemenea spectacole. [Plur. *-grafe* şi *-grafuri*. | Şi: (învechit, prin Transilv. < germ. *Kinematograf*) **chinematográf** s. a.; — (scurtat; fr. *cinéma*) **cinemá** s. a. sing. | Familia: **cinematográfic, -ă** adj. = în felul cinematografului, de (s. ca în) cinematograf; — **cinematografíst, -ă** subst. = cel (s. cea) ce se ocupă cu cinematografiarea; — **cinematografià** vb. Ia = a face filme cinematografice; (cu abstractele) **cinematografiáre** s. f., **cinematografiát** s. a. (şi cu adjectivul) **cinematografiát, -ă** = luat într'un film cinematografic.]

— *N.* după fr. (< gr. *κίνημα* «mişcare» şi *γράφω* «scriu»).

CINEMATOGRAFIÁ vb. Ia
CINEMATOGRÁFIC, -Ă adj.
CINEMATOGRAFÍST, -Ă subst.
} v. **cinematograf.**

CINERÁR, -Ă adj. *Cinéraire.* — Ce conţine cenuşa unui corp incinerat, ars după moarte. Cf. ALEXI, BARCIANU. *Urnă cinerară.*

— *N.* după fr. s. din it. **cinerario** (< lat. **cinerarius, -a, -um,** idem, iar acesta din *cinis, -eris* «cenuşă»). Cf. incinerà.

CINÉSCU † pron. *Un chacun.*—Fiecare, fiecine, (†) cine (III 4[0]), (†) cineşi. *Adusă fu dereptu unul cirescu* (: fiete carele N. TEST. 1648; fieşte carele BIBLIA 1688) *de ei.* COD, VOR. 32/5, cf. 22/7, 29/6. *Nu năpăstuiască nimirile* (= pe nimeni), *ce cirescu* (: fiecine N. TEST. 1648; fieştecarele BIBLIA 1688) *ispileaşte-se de ale sale pohtiri.* ib. 112/9. *Deci lucrul său să-şi ispitească cinescu, şi atunce numai întru sineşi lăudare să a[i]bă, e* (=iară) *nu altuia, cinescu amu sarcină purta-şi-va.* MS. (s. XVI?) ap. IORGA, ANAL. ACAD. ROM. LIT. S. II, t. XXVIII, 104. [În texte rotacizante: *cirescu.* | Şi: (compus cu *-şi*): **cinéscuşi** (*cirescuşi*) = fiecare. *Învaţă cu lacrămi unul cirescuşi* (: fiete carele N. TEST. 1648; fieşte carele BIBLIA 1688) *de voi.* COD. VOR. 22/7.]

— Probabil, singular nou, refăcut din pluralul unui **cineşte*, derivat, acesta, din **cineşi** după *fieşte(care).* (Cu greu e de admis că în acest *cinescu* s'ar păstrà lat. **quisque,** cum crede W. Meyer-Lübke, *Literaturblatt f. germ. u. rom. Phil.* VII 150 şi Al. Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 360). Cf. careşi, cineşi.

CINESCUŞI † pron. v. **cinescu.**

CÍNEŞI † pron. nehot. *Chacun, tout, quiconque, n'importe qui.*— (Aproape numai la vechii scriitori moldoveni şi ardeleni; se raportă la una sau mai multe persoane, rar la lucruri) Fiecine (fiecare), oricine (oricare), orişicine (orişicare), tot omul, (Ban.) tot natul, vericine († vericare), († cine (III 4[0]). *Cines* (cet. *cineş*) = singuli. ANON. CAR. *Deşertu grăi cireş.* PSAL. SCH. 31. *Că tu dai cuişi după lucrul lui.* ib. 186. *Atunce Dumnedzeu dă lui trup cum va, şi cuişŭ den sămânţa lui trup.* GCR. I* 13. *Tot cineşŭ culeagă den ea câtu-i va fi destul pre mâncare.* PALIA (1582), ap. CCR. 63. *Cereşi cu greşalele sale.* CUV. D. BĂTR. II 48. *Să dea răspuns cineşŭ de păcatele sale.* ib. II 225. *Asemene vor sta cineşi cu ale sale păcate.* ib. II 449, cf. COD. TOD. 213. *Şi slobodzeaşte cineşi pre voia sa în aceasta lume.* COD. TOD. 211. *Şi vor sta cineşi... în slava sa.* idem, 225. *Tot creştinul oare păcătos, oare dirept, are cineş îngerul său,* VARLAAM, C. 22. (Pleonastic) *Fiecarele cineşi de sine şti* (= ştie) *a cui slujitoriu iaste.* id. ib. 60. (Pleonastic) *Veţi ertà carele de voi cineşi* id. ib. 275. *Să întoarsără cineşŭ la sărăcia sa.* id. ib. 360. *Tot omul să să întoarcă cineşi din calea lui cea rea.* ŞAPTE TAINE, ap. TDRG. *O va arătà* [scrisoarea] *priiatenilor săi sau cuiş* (= fiecăruia pe care îl) *va găsì.* PRAV. MOLD. 137. *Cineşi la casele sale, cu mare grijă şi spaimă...* MIRON COSTIN, ap. GĂDEI. *Pentru aceea cineşi copilul ce i se năşteà îi spintecà obrazul în doă.* LET. I 85. *Iară Domnii se întoarseră cu toată oastea lor, cineşi la ţara lor.* ib. I 177. *Să-şi ştie cineşi rândul care după care va merge.* ib. I 318. *S'au întors direpţ cineş la scaunul său.* ib. II 4. *Au şi început a scoate urdiile, şi apoi şi oastea, cineşi după orânduiala sa, cu alaiuri.* ib. II 28. *Să fie toţi siimenii hătmăneşti şi cei ageşti de căutare gata, şi cineşi cu capul său.* ib. II 89. *Din vreme în vreme, tot s'au mai adaos spurcatele de obiceiuri, care mai înainte se vor scrie, cineş la rândul lor.* ib. II 249. *Ofiţerii moschiceşti mergeà tot pre dinafara părcanelor, cineş drept steagul său.* ib. II 357. *Apoi au făcut şi divanuri, cineş în ţara lui.* ib. II 411. *Mă 'mprohità cineşi* (= fiecare din cei ce) *mă zăreaşte.* DOSOFTEIU,

PS. 65. *Mărg cineşi la 'nchisoare.* id. ib. 356. *Să dusără cineşŭi în ţara sa.* id. ib. v. s. 61. *Să ia cineşŭ direaptă plată ce i să cuvine.* id. ib. v. s. 150, cf. 129, 163, 192. *Să osebiră cineş de fratele său.* BIBLIA (1688), 9. *Descărcară cineş' sacul pre pământ.* ib. 34, cf. 47, 63. *Toată împărăţia în patru părţi despărţind, şi fiilor săi, cineşi partea sa să împărţască vrând...* CANTEMIR, HR. 16. *Să margă cineş la eparhia sa.* id. ib. 251, cf. 186, 425, 466, IST. 25, 128. *S'au întors îndărăt, cineş pe la ţările lor.* MAG. IST. I 292. *Ca să aibă treabă a-i judecă şi a-i certă, şi a-i globi, cineşi după dela* (= treaba) *sa.* RĂŞCANU, L. LXV 29. [Se declină ca *cine*, adăogându-i-se un *şi*, deci la dativ: *cuişi.* | Şi **céneşi;** în texte rotacizante: *cireşi, céreşi.*]

— Compus din **cine** + **şi.** Cf. careşi, cinescu.

CINEVÀ pron. neh. 1°.-2°. *Quelqu'un.* 3°. *On.* 1°. (Se raportă de obiceiu la o singură persoană, mai rar, în scrieri vechi, la mai multe) (Între mai mulţi) un om oarecare, vreo persoană (pe care nu ţin sau nu pot s'o numesc), oarecine, carevà. *Se va afla ceneva...* CUV. D. BĂTR. I 52. *Au luat cu strâmbul de la cineva.* VARLAAM, C. 383$_2$. *Vor face pagubă la viia cuiva.* PRAV. 17. *Va găsì ceva... să fure, sau să jecuiască pre cineva.* ib. 32, cf. 40. *De-aş aveà ceneva să ucigă pre cutarele...* ib. 321. *Nime n'au gândit pentru pedestrimea Căzacilor să iasă vii cineva.* LET. I 314. *Oaste numai den sunet risipită, nice gonită de cineva.* ib. I 350. *Aceasta este cinstea cea mai mare la Turci; când îmbracă pre cineva Împăratul cu blană de soboli.* ib. II 82. *Şi aşà se întâlniră tustrei odată la un loc, ca când i-ar fi tocmit cineva.* ib. II 291. *Am întors cuiva strâmbătate.* DOSOFTEIU, V. S. 24. *Cum te-ai dus d-ta de-acasă, n'a trecut tocmai mult şi s'aude cinevà bătând la uşă.* CREANGĂ, P. 27. *Numai, tu să nu cumvà să te răsufli cuivà, ca să prindă el de veste.* ib. ib. 29. *Ileana Simziana zise împăratului să pună pe cinevà să-i mulgă iepele.* ISPIRESCU, L. 28. *Ar fi voit să plece, dară par'că îl pironise cinevà locului.* id. ib. 35. *Să mă bată Precista, De-oiu iubì pe cinevà, Făr' singur pe dumneata!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 51. *Datu-şi-a gura cuivà.* ib. 243. *Dară maica tot mă 'ntreabă De-mi este cinevà dragă.* SEVASTOS, C. 176.

2°. (Literar, după franţuzeşte) Om de seamă, de valoare. *În orice împrejurări Miron Costin a fost cinevà, pe când Nicolae Costin datoreşte totul altora.* I. IORGA, L. I 78.

3°. Adesea *cinevà* se întrebuinţează ca subiect general, corespunzând francezului «on» s. germanului «man». *Poate să mirà cinevà.* BIBLIA (1688), 3 pr. /$_{12}$. *Nu se cade să ascúnză cinevà* [talanturile]. ib. 4 pr. /$_{30}$. *Să dzică cineva unui om cu sila «desparte-te de muierea ta».* ANTIM, P. XXVII/$_{15}$. *Ah! când cinevà iubeşte... Uită, iartă şi împacă greşala oricât de mare!* KONAKI, P. 80. *Au rupt-o de fugă, ca cum îl goneà cinevà.* DRĂGHICI, R. 158. *Ar fi zis cineva că este o statue de marmură.* C. NEGRUZZI, I 50. *Trebue să aibă cinevà 26* [*de*] *anişi să iubească cum iubeam eu, ca să simtă aceea ce am simţit.* id ib. I 65. *Şi de s'ar puteà pe dânsa Cinevà ca să o prindă, Când cu ochii mari sălbateci Se priveşte în oglindă.* EMINESCU, P. 186. *Dar o explicaţie mulţămitoare se capătă, gândindu-se cinevà la înstrăinarea mult mai desăvârşită a boierimii moldovene în această perioadă.* IORGA, L. II 74. *Aveà cinevà cap să treacă pe-aici, fără să fie jăfuit, bătut ori omorît?* CREANGĂ, P. 119. *De-ar şti, Doamne, cinevà, Cum mi-i mie inima, Ar sta 'n loc şi s'ar mirà, Cum mai pociu călcà iarba!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 219. # *Până la două-zeci de ani, se însoară cinevà singur.* ZANNE, P. IV 397.

[Accentuat şi *cineva* (VARLAAM, C. 383$_2$, PRAV. MOLD. 5. şi acum în Transilv. şi Oltenia). Dativ *cuivà* (accentuat şi *cúiva* DOSOFTEIU, PS. 24). | Se declină ca *cine*, adăogându-i-se un *va*, deci, la dat., *cuiva.* | Şi: **cenevà** †, în texte rotacizante: *cireva* PSAL. 181/$_1$. | Compuse: (învechit) **cinevàşi** (accentuat şi *cinevaşi*) pron. neh. = cineva şi, chiar cineva; (une-ori subiect general, ca şi) cinevà (2°). *De au făcut cuivaşi şi înalgiosul, tot pentru Turci au făcut, să le între în voie.* LET. I 192. *De-ş[i] va vinde cinevàşi fata lui roabă...* BIBLIA (1688), 54. *Nu lăsà (ca) să aducă cinevaş vreun vas.* GCR. II 80. *Ori una să socotească cinevaşi, ori alta, nu va greşì.* MAG. IST. I 85. *Erà om nemulţumitoriu binelui ce au avut de la cinevaş.* ib. I 105. *Ca cum i-ar fi trimis cinevaşi...* MINEIUL (1776) 28^1/$_2$. *Cu dulceaţă este, oareşicum, a povestì cinevaşi de patria sa.* DIONISIE, C. 161. *Mi-ar dzice cinevaş cum că mă potrivesc înţeleptului istornic.* DUMITRACHE, 360. *Dă se va îndrăsnì cinevaşi până la dziua jurământului a se arătà împotrivitor la poruncile noastre..., vom pedepsì pe acela.* id. ib. 411. *A nu să înţeleage de cinevaşi înainţile sau dorurile.* GCR. II 106. *De la cinevaşi nu-ţi iaste a luà.* ib. II 189. *Nici să lase pe cinevaş a aruncà gunoiu pe uliţe.* RĂŞCANU, L. 31. *De va întreba cinevaş...* PISCUPESCU, O. 11. *A făgăduì cuivaş şi a nu-i împlinì făgăduinţa.* id. ib. 162. *Cinevaşi s'apucă defectele s'arate...* ALEXANDRESCU, M. 270/$_6$; — (popular, familiar) **cinevăşile(a),** pron. neh. = oarecine, cineva. *Când o da cinevaşilea cenuşă cu cărbuni în noaptea dă Pilipi, atunci vine lupu' şi-i mănâncă cevaşilea dă pă lângă casă.* GRAIUL, I 188.]

— Compus din **cine** şi **va.** Cf. careva, ceva.

CINEVÁŞI pron. neh.
CINEVÁŞILE(A) pron. neh. } v. **cineva.**

CINFLÓR s. m. (Ornit). *Loriot* (Oriolus galbula). — Grangur (Dolj). MARIAN, O. II 132. [Şi: **cinflóre** s. m. VĂRCOL, V.]

— Etimologia necunoscută (Pare a fi fost apropiat numai prin etimologie populară de «floare», ca sinonimele sale pişcă 'n flori, pişcă 'n floare).

CINFLÓRE s. m. (Ornit.) v. **cinflor.**

CÍNGA v. **cinca.**

CÍNGĂ s. f. 1°. *Ceinture.* 2°. *Sangle, surfaix.* 3°. *Traversin.*

1°. Chingă (1°), cingătoare, brâu, un fel de brâneţ simplu, însă cevà mai scurt şi mai lat (MARIAN, CH. 48), cu care se încing femeile şi mai ales copilele (Com. MARIAN). *Nu scoteà şarpe-bălaor, ci scoteà o cingă de aor* (Şona, jud. Târnava-mare). MAT. FOLC., I 1071.

2°. Chingă (2°) cu care se strânge şaua pe cal. (Com. MARIAN). (Germ.) Pferdegurt = *cingă,* STAMATI. *Cu şaua mi-l înşeuà, Cu cinga mi-l încingà.* MARIAN, REV. IST. ŞI FIL. VII 74.

3°. P. ext. Chingă (3°), stinghie. *Peste bârnele care formează pluta, se pun trei chingi* (pron. *cingi*), *care sânt bucăţi de lemn cioplite în partea de jos şi puse peste bârne, la capete. Prin cingi se bat cuie de lemn.* VICIU GL. 100. *Cingă se numeşte o scândură la pat* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN.

— În unele regiuni (de ex. în Moldova), *cingă* ar puteà fi o rostire dialectală pentru *chingă* (cf. N. Drăganu, *Dacoromania* I 564), în altele însă (de ex. în Transilvania de sud) forma aceasta presupune un lat.-pop. ***cinga,** reconstruit din *cingula,* sau derivat post-verbal din *cingere.* Cf.

I. A. Candrea. *Rev. p. ist., arh. şi fil.* VII 74. Cf. încingà, descingà, chingă.

CÍNGĂR v. **cinca.**

CINGĂTOÁRE s. f. 1°. *Ceinture, écharpe.* 2°. *Taille.* 3°. Constellation. 4. Nom de plante.

1°. *Cingătoarea* este numele generic pentru partea aceea a îmbrăcămintii cu care omul se încinge peste mijloc, pe când brâu, bete, colan, şerpar, chimir, cureà (cf. centură) sânt termenii speciali pentru anumite feluri de cingători. În *cingătoare* bărbaţii poartă obiecte, ca arme, fluiere etc., femeile furca, basmaua, flori etc. În unele regiuni însă, cingătoarea e termen special însemnând un «brâu îngust» (MARIAN, D. 339), în altele, dimpotrivă, un «brâu foarte lat, de mătase» (PĂCALĂ, M. R. 176). *2 cingători* (a. 1582, Târgovişte). CUV. D. BĂTR. I 257. *Şi învaţă să-i poarte gol..., numai împrejurat cu o cingătoare.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *3 cingători de mătase. 1 cingătoare de purtat* (Bran, 1760). IORGA, S. D. X 224. *Scoţând un pistol din cingătoare, îl slobozì în el.* C. NEGRUZZI, I 21. *Aprinşi feciorii strâng prăseaua Cuţitului din cingătoare.* GOGA, P. 22. *Dacă cel mort este un prunc mic, se schimbă cu cămeşuică curată, se încinge cu un brâneţ, chingă sau cingătoare.* MARIAN, Î. 66. *Adunaţi-vă, voi, Frumoaselor..., Cu păiori, cu cingători, cu brâni roşi* [= brâne roşii]. MARIAN, D. 339. *Dragu mi-i câmpu' cu flori, Şi mândra cu cingători.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 33. *O ţine de cingătoare, Ş'o jură pe sfântu' soare.* ib. 51. *Aduceţi-mi vrăjitor, Pe la brâu cu cingători Şi pe cioareci cu şinor...* ib. 102. *O cunosc pe* (=după) *cingători Că piere după feciori.* RETEGANUL, CH. 10. *Dorul mieu ş'al dumitale Facă-l Dumnezeu o floare, O floare mirositoare, Ca s'o pun la cingătoare, Unde inima mă doare.* HODOŞ, P. P. 34. *Vii acasă supărată, Ţipi* (= arunci) *cingătoarea pe vatră.* ŞEZ. II 18. *Pune furca 'n cingătoare Ş'aleargă la şezătoare.* ŞEZ. VII 162. | (Fig.) *Vlad Ţepeş încruntatul i-au pus o cingătoare, O cingătoare largă de oameni înţepaţi.* ALECSANDRI, P. III 324. *Vezi luna 'n cingătoarea Aprinsei bolţi albastre. Argintul ei tiește Şi pragul casei noastre.* GOGA, P. 36. *Flutură 'n vânt Peste pământ Largi cingătoare Adumbritoare Peste tufişul Tainic de sfinte Clipe divine, Dulci legăminte.* GORUN, F. 61.

2°. P. ext. Mijlocul corpului (pe care-l încingi cu cingătoarea), brâu (III), talie. *Văzuiu... o femeie.. goală până la cingătoare.* C. NEGRUZZI, I 294. *Să mă leg la inimioară, Să mă izbăvesc de boală, Că mi[-i] boala prin picioare D'asupra de cingătoare.* EPURE, P. 78.

3°. O constelaţie. *Cei trei regi sau cingătoarea lui Orion.* CULIANU, C. *Orion are trei stele în mijloc. Ele se numesc Trei-sfetitele..., Toiegele sau Cingătoarea regelui.* PAMFILE, CER. 172.

4°. (Bot.) O plantă cu foi albastre care creşte înaltă de un metru şi n'are foi regulate. H. IX 141.

[Plur. *-tori*, rar *-toare.*]

— Adjectivul verbal substantivat al lui **cinge** (= *încinge*). Cf. încingătoare.

CÍNGE (†) vb. III v. **încinge.**

CINGHÉL s. a. 1°. *Croc.* 2°. *Anneau, boucle.* — (Munt., Vidin, sudul Mold.)

1°. Cârlig întrebuinţat de măcelari ca să atârne ciosvârtele s. bucăţile de carne. TDRG. *Un berbec d'ăi bătuţi, puşi în cinghel şi crestaţi aşa, de i se vede grăsimea, ici-colo.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | În sudul Moldovei, *cinghelul* serveşte la întins pielea de vulpe; de aceea, fig[urat], când cinevà simte că-i vine a vomità, mai cu samă din pricina băuturii, este trimis *la cinghel*, fiindcă a vomità se zice fig[urat], tot în sudul Moldovei, «a belì vulpea» I. IORDAN, ARHIVA a. 1921, p. 196. || Cârlig de peşte în ogeac. BUCUŢA, R. V. | Igliţă, cârligel. DDRF.

2°. Belciug (CHIRIŢESCU, GR. 248, vârât în nasul unor animale, spre a le puteà conduce după voie). *Trei namile de urşi, târâţi de cingheluri.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. I 206. # *I-a atârnat cinghelul de nas* = îl stăpâneşte, îl poartă după plac, (ca ursarul ursul). ZANNE, P. V 172 (cf. *A-i pune belciug în nas, A-i atârnà belciug de nas.* ib. III 22).

[Plur. *-gheluri şi -ghele* POLIZU.]

— Din turc. **cengel** «cârlig» (cf. alb., bulg., srb. *čengel*, n.-gr. *τζιγκέλι*. Cuvântul, în înţelesul de «încovăietură», se găseşte şi în toponimia de origine turcească, cf. *Cenghelchioiu.* RUDOW, ZRPH. XVII 412).

CINGHIÁSĂ † s. f. v. **cinghie.**

CINGHÍE † s. f. 1°. *Harpe.* 2°. *Danseuse.*

1°. Harfă (harpă). *Goni Domnul pre toţi ceia ce glăsiià cu cinghii şi cu fluere.* VARLAAM, C. 341₂. *Asămănà cuvintele în limbă streină cinghiilorŭ, bucinilor... şi alăutelor.* PSALTIRE (a. 1651), ap. VB. I 186/₃.

2°. Dansatoare publică, cinghiasă. *Mai 'nainte de ce vor întrà cinghiile sau măscăriciì carii fac glume...* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG.

[Derivate: **cinghiásă** (pronunţ. *-ghi-ia-să*) †, **cinghireásă** † s. f. = dansatoare. *Cinghiasă se cheamă muierile care cântă pe la veselii cu tambura.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG., *Cinghirease, jucătoarc.* CUV. D. BĂTR. I 273.]

— Din turc. **čenk** «sorte de harpe», **čengi** «joueur ou joueuse de harpe, danseur ou danseuse publique» (cf. srb. **čengija,** idem).

CINGHILÍ vb. IV[a] (ş. d.) v. **cimilì** ş. d.

CINGHINEÁ s. f. *Tsigane. Impudent, effronté.* — Poreclă dată, în Muntenia, Ţiganului. ŞIO, RUDOW, ZRPH. XIX 421. || P. ext. Obraznic. ŞIO. I 128. [Şi: **cenghenè (cengheneà)** s. f. ŞIO. I 128, ALEXI. *Stăi tu, că te'nvăţ eu pe tine, cenghené turceuscă!* CARAGIALE, S. N. 33.]

— Din turc. **cingianè**, idem, care e un dublet al lui ţigan, derivând din n.-gr. *τσίγγανος*, m. gr. *ἀθίγγανος*, numindu-se astfel după secta eretică bizantină a Athinganilor. ŞIO. (Cuvântul se întrebuinţà în turceşte şi ca numire injurioasă dată Muntenilor, cf. CANTEMIR, ap. ŞIO. Este şi numele turcesc al peştelui numit de Lipoveni *avat* (*Aspius rapax*), căruia i se mai zice şi peşte ţigănesc, bou lean, peşte cu şapte nume. *Cinghinè balâc.* ANTIPA, F. I 170).

CINGHÍR s. m. sing. v. **cighir.**

CINGHIREÁSĂ † s. f. v. **cinghie.**

CÍNGHIŢĂ s. f. (Ornit.) v. **cintez.**

CINGÍ vb. IV[a] } v. **ciung.**
CINGITÚRĂ s. f. }

CINÍ vb. IV(a) v. **cinà.**

CÍNIC, -Ă adj., subst. 1°-2°. *Cynique.*

1°. (Filosof) ţinând de şcoala filosofică întemeiată de Antisthenes, numită astfel (*cinică*), pentru că la început era aşezată în Cynosarges, mahalà a Atenei. *Diogene cinicul*, cel care a exagerat principiile dascălului său Antisthenes şi a rămas prototipul acestei secte. *Doctrina cinică.*

2°. P. ext. (prin aluziune la înţelesul de «câine», care e în radicalul cuvântului, şi la purtarea în lume a adepţilor acestei secte: oameni care des-

preţuiau convenienţele sociale, care duceau o viaţă rătăcitoare şi aveau obiceiul de a hărţui pe trecători cu vorbe muşcătoare, evocând astfel o analogie cu câinii). (Om) fără ruşine, nerușinat, care calcă fără nici o sfială regulele bunei-cuviinţe, normele morale ale societăţei şi ale statului. *Expresii, opiniuni cinice. Un cinic.*

— *N.* după fr. (lat. **cynicus,** idem < gr. *κυνικός*) Cf. c i n i s m.

CINÍE s. f. 1°. *Instrument.* 2°. *Souricière.* 3°. *Réglette.* 4°. *Sort, sorlilège.*

1°. (Des la scriitorii vechi moldoveni şi azi prin Bucovina) Unealtă (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), instrument, sculă, dichis. *Cându să vor găsì scări, pre unde s'au suit, sau alte cínii* (m e ş t e ş u g u r e MUNT.), *carele slujesc la descuiat...* PRAV. 220. *Celà ce va aveà în casa sà cínii* (m e ş t e ş u g u r i MUNT.) *bune, ca acelea de furtuşag, face prepus... cùm să fie el furat.* ib. 233. *Acealea cinii* (d i c h i s e MUNT.) *s'au dat pentru alte treabe.* ib. 1171. *Toate cinîile şi măiestriile ceale de munci.* DOSOFTEIU, V. S. 4_2. *De arme şi de alte... oşteneşti cinii lipsiţi ştiindu-să...* CANTEMIR, HR. $8/_{18}$. *Finicsii de la cari Ellinii au luat mai pre urmă şi slovele, iară cinîile învăţăturilor de la Eghypţi.* id. ib. $58/_{38}$. *Cu aceastea dară cinii şi instrumenturi Ellinii slujindu-să...* id. ib. $86/_{35}$. *Toate cinîile câte la oaste... trebuesc.* id. ib. $94/_4$. *Organul răutăţii şi ciniia vicleşugului.* id. IST. 219_{17}. *Cinii de mréje ca aceaia a împletì gata nu-i sânt.* id. ib. $348/_3$. *Fieştecare vânător îşi găteşte sculele şi cinîile meşteşugului său.* ANTIM, P. 140. *Unde s'au văzut să se poată face dintr'o bucăţică de lemn aşà de mică ca aceasta toate cinîile ţesutului?* SBIERA, P. $222/_{19}$. | † S p e c. Membru viril artificial; cf. t r e a b ă. *Împarte-să* (= se desparte) *muiaria de bărbat, când va face muiaria cinie sau niscare meşterşuguri, să să poată frecà să să viarse sământa, să să poată stâmpărà de poftă, ce să dzice: cu cinie de lemn, sau de her, sau de steclă, sau de pândză, sau fiece altă, să fie lucru ales de aceaia treabă.* PRAV. 568. *Oricare muiare va meşterşugù de va mearge la altă muiare ca un bărbat, cu cinii* (= m e ş t e ş u g u r i MUNT.) *ca acealea, cum am scris şi mai sus..., pre amândoo să le omoară.* ib. 816.

2°. S p e c. Cursă de prins şoareci, cf. c a p c a n ă. *Deh, par'că sânt un şoarece în cinie!* M. I. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIII, 924. *Păsărică 'n colivie, Întră noaptea în cinie* (Şoarecele). GOROVEI, C. 365.

3°. S p e c. (Ţes.) Fuştel (la războiul de ţesut). *Fuştei* sau *cinii* = două beţişoare băgate în natră, ca să nu se încâlce (= încâlcească) rostul (Haţeg). H. XVII 98.

4°. † Făcătură, fapt, farmec, vrajă. *Neprelestitul* (= neprilostitul) *acesta... gonind ciniia dracului, ieşì nevătămat.* MINEIUL (1776) $19^2/_1$.

[Accentuat *cínie* şi *cinie.*] D i m i n u t i v: (în poezia pop.) **cinioáră** s. f. (pronunţ. *-ni-oa-*) = unealtă (de pescuit). *Şi mie, taică, să-mi dai Vasele, nevoadele, Toate cinioarele, Tot nevoade de mătase, Împletite 'n viţe 'n şase* (Romanaţi). PĂSCULESCU, L. P. $175/_{67}$, cf. $176/_{38}$; — **ciniéle** s. f. plur. (pronunţ. *ni-e-*) = harnaşament, cf. c i n a c [1]. *Din lumina trupului Făcù frâu' murgului, Din pândza de pă obraz Ş-o făcut căpenegaş, Şî din cele luminèle Făcù la murg ciniele.* T. PAPAHAGI, M. $122/_{15}$].

— Dintr'un slav. **cinije** (derivat din *činiti* «a rândui, a alcătui, a face», cf. pol. *na-czynie* «vas, instrument», *czyn* «unealtă»; pentru înţelesul 4°, cf. serbocr. *činiti* «a face, a vrăji», *čini* plur. «făcătură, farmece» şi al nostru f a c e III 3°). Cf. c i n [2], c i n a c [1], î n c i n a t, î n c i n i à, p r i c i n ă.

CINÍE † s. f. 1°. *Porcelaine, faïence.* 2°. *Assiette.*

1°. Porţelan, faianţă; p. e x t. decoraţiuni de faianţă. *Au făcut... curţile ceale domneşti... casele cele cu cinii, grădini, grajdiuri.* LET. I $283/_{21}$. *Au sărit* [focul] *în patru locuri pe curtea domnească: pe casele de la harem, pe casele cele înalte de la cămară (cu cini[i]le), pe ceasornicul de pe poartă, pe biserica cea mare domnească.* LET. III $232/_3$. *Douăsprezece talgere de cinie* (1797) URICARIUL XVI, $277/_{21}$.

2°. (La Românii din jurul Vidinului) Farfurie. BUCUŢA, R. V.

— În sensul 1°, din turc. **čini** «chinezesc, porţelan». ŞIO.; în sensul 2°, din bulg. **činija** «farfurie», cu aceeaşi trecere de sens ca la cuvântul nostru *farfurie.* (În exemplul din LET. III $232/_3$, A. P h i l i p p i d e, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 308, a cetit greşit *cucinile*, ca un singur cuvânt, căruia i-a dat sensul de «bucătării», derivându-l din lat. *coquīna.* Cf. V. B o g r e a, *Anuarul Inst. Ist. Naţ. Cluj* I (1921) 310-314, care crede că în cronicari *cinie* ar avea sensul special de «clădire pentru baie»).

CINIÉLE s. f. plur. v. **cinie**[1].

CINILÍ vb. IV (ş. d.) v. **cimilì** ş. d.

CINIOÁRĂ s. f. *Heure du souper, soirée.* — Vremea s. ora cinei. *Şi ne veghiè, ne privegliè, De cu seară pân' la cinioară, De la cinioară pân' la răvărsat de zori.* TEODORESCU, P. P. 188, cf. PAMFILE, V. 90, DUŞ. 46. *De cu seară 'n prori Până la ciniori, De la ciniori pân' la cântători, De la cântători Până 'n dalbe zori...* TEODORESCU, P. P. 189, MARIAN, D. 296. [Pronunţ. *-ni-oa-.* | Şi: **ciunăoáră** s. f. *De cu sară până în ciunăoară, Din ciunăoară până în miazănoapte, Din miez de miazănoapte până în cântători, Din cântători până în zori.* JAHRESBER. VI 72; — (+ *sară?*) **sânioáră** s. f. *Suie şi coboară, Zi mare de vară, Din vărsat de zori, Pân' la ţărcători, Şi din ţărcători Pân' la sâniori, Trei cârduri de oi, De oi bucălăi, La lână ţigăi.* VIAŢA ROM. XIV — 1922, nr. 11, p. 237.]

— Din lat **cēnae hora** «oara cinei». N. D r ă g a n u, *Dacoromania* III 693—695.

CINIOÁRĂ s. f. v. **cinie**[1].

CINÍSM s. a. 1°.—2°. *Cynisme.*

1°. (Ist. filos.) Doctrina şcoalei filosofice cinice sau a cinicilor.

2°. Atitudine, opiniune s. purtare de om cinic, îndrăsneală nerușinată. *Condeiul său stigmatizà înjosirea, cinismul şi lipsa de probitate.* GHICA, S. 672. *Aceleaşi neadevăruri, cu plângeri duioase asupra cinismului şi cosmopolitismului nostru, le cuprinde şi articolul «Albinei» din 18 Iulie 1871.* MAIORESCU, CR. I $360/_{22}$. *La Paris, în lupanare de cinisme şi de lene, Cu femeile-i pierdute şi 'n orgiile-i obscene, Acolo v'aţi pus averea, tinereţele, la stos.* EMINESCU, P. 248. *Ce glume crude şi pline de cinism spuneau!* VLAHUŢĂ, D. $163/_4$. *Cinismul ăstui om şi zeflemeaua ieftină,... sub care îşi ascundeà cu atâta meşteşug nulitatea, scoteà din fire pe Andreiu.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 58. *Vorbì... cu sfidare în glas şi cinism în ochi.* TEODOREANU, M. II 64. [Plur. (rar) *-nisme,* (învechit) *-nismuri.*]

— *N.* după fr. (lat. **cynismus** < gr. *κυνισμός*, idem).

CINOCEFÁL s. m. *Cynocéphale.* — Maimuţă cu botul ascuţit ca de câine. [Şi (direct după gr.): **chinochefál** s. m.]

— *N.* după fr. (lat. **cynocephalus,** idem < gr. *κυνοκέφαλος*, din *κύων, κυνός* «câne» şi *κεφαλή* «cap»).

CINIŞOÁRĂ s. f. v. **cină.**

CINONACIÁLNIC † s. m. *Chef de troupe, hetman.* — Conducător al unui cin[2], al unei cete, căpetenie, hatman. *Le iaste cinonačealnic sau hetman.* DOSOFTEIU, V. S. 4 pr. *Duhul sv[â]nt pre amândoi la un cinonačalnică îi scrià.* id. ib. 34_2.

— Din paleo-sl. **činonačjalьnikъ,** idem. Cf. cin[2], cinovnic.

CÍNOŞ s. m. v. **cinaş.**

CINÓVNIC s. m. *Fonctionnaire, employé.* — (Cuvânt din epoca influenţei rusești, învechit, păstrat încă prin unele regiuni ale vechei Românii şi foarte răspândit în Basarabia) Funcţionar (RUSSO, S., ALECSANDRI, T. 1760, BRĂESCU M.) subaltern (ŞĂINEANU, D. U.), slujbaş (de stat WEIGAND, B. B. 97) inferior (BARCIANU), cf. nacealnic (†), amploiat, impiegat; spec. slujbaş însărcinat cu cercetarea pricinilor şi executarea poruncilor stăpânirii. Erau două feluri de cinovnici: domneşti şi boiereşti. RĂDULESCU-CODIN, L. *Alţi 6 cinovnici duhovniceşti vor face sinodul.* URICARIUL, IV 295. *Model pentru alcătuirea tabelii la împărţirea meselor şi îndatoririle din partea fiecărui cinovnic din tribunal.* CAT. MAN. XV 66. *Saşa mea... e damă mare; am măritat-o după un cinovnic de la Tulciu.* C. NEGRUZZI, I 59. *În anul 1828... ispravnicii şi mai cu seama zapciii şi cinovnicii, lepădaţi de Dumnezeu, găsiră ocaziune a jefui poporul.* I. IONESCU, M. 253. *Cinovnicul vine cu podorojnă 'n căruţă de poştă.* ALECSANDRI, T, III 1358. *Tatăsău a fost mulţi ani cinovnic la spirtoase.* GHICA, S 518. *El da braţul unui cinovnic mare, Cu care împreună venise la votare.* I. NEGRUZZI, II 58. [Dicţionarele mai dau sensurile: «cercetător; trimis al guvernului ca să cerceteze ori să înlesnească ceva» COSTINESCU, «inspector administrativ, financiar sau militar», «administrator» LM.]

— Din rus. **činovnikŭ,** idem. Cf. cin[2].

CINOZÚRĂ s. f. *Règle de conduite.* — (Latinism, în Transilv., învechit). Regulă de conduită, model, îndreptar. BARCIANU.

— *N.* din lat. **Cynosura,** (constelaţia) ursa-mică, care servea de călăuză s. îndreptar corăbierilor (< grec. *κυνόσουρα,* propriu, «coadă de câne»).

CINSĂŢÉL, -EÁ adj. *Ceint, paré.* — (În poezia pop. cu caracter mistic) Încins, împodobit. *Iată că m'au înlălnit Savatina, Mărgălina Şi, cu ele, Rujalina, Găliţele, împrourele, Cu betiţe puchiţele, Cu şistori roşi cinsăţele, Mergând iute ca gândul...* TEODORESCU, P. P. $380/_{19}$, $381/_{89}$, cf. PĂRVESCU, C. 79, PAMFILE, S. V. 23. [Şi: **cinseţél,-eà** adj. TEODORESCU, P. P. $380^b/_{89}$.]

— Diminutiv derivat din **cins** (participiul lui *cinge* = încinge) cu suf. **-(ăţ)el,** după analogia participiilor diminutivate ca *înfăşăţel, gătiţel, însurăţel* etc.

CINSEŢÉL, -EÁ ad. v. **cinsăţel.**

CÍNSPRECE num. card. (ş. d.)
CÍNSPRECI num. card.
CÍNSPREZECE num. card. (ş. d.)
} v. **cinci.**

CÍNSTĂ s. f.
CINSTÁŞ s. m.
} v. **cinste.**

CÍNSTE s. f. I. 1°. *Honnêteté, fidélité, honneur.* 2°. *Honnêteté, politesse.* 3°. *Honnêteté, chasteté.* 4°. *Honneur.* II. 1°. *Respect, estime, honneur, faveur.* 2°. *Honneur, hommage.* 3°. *Honneurs, gloire.* 4°. *Honneur, distinction.* 5°. *Honneur, cérémonie.* 6°. *Dignité, rang.* 7°. *Renommée.* III. 1°. *Offrande.* 2°. *Présent, cadeau; pourboire.* 3°. *Régal, festin.* 4°. *Boisson;* s'emploie dans les cas où le français dit: offrir, payer à boire. IV. *Couvre-chef.*

I. Subt *cinste* înţelegem complexul calităţilor sufleteşti care fac pe om să se respecte şi să fie respectat de alţii. Concepţiile morale variind în diferite epoce, şi noţiunea *cinstei* era întru câtva alta la predecesorii noştri — când ea se confundà mai mult cu fidelitatea, omenia şi curăţenia — decât în zilele noastre, când prevalează sentimentul virtuţii şi demnităţii morale. De-odată cu pătrunderea culturii apusene, nu numai concepţia despre *cinste* a evoluat spre înţelesul cavaleresc miedeval al *onoarei,* ci şi acest neologism a înlocuit tot mai mult cuvântul vechiu. Totuşi, în zilele noastre, cel puţin în anumite locuţiuni, *cinste* începe să fie preferit lui *onoare.* (Mai mult individuală e distincţia următoare: «Noţiunea onoarei nu se acopere cu totul cu aceea a *cinstei.* Legea *cinstei* este o lege absolută; *onoarea* este relativă». SĂM. V 256).

1°. Onestitate, probitate, lealitate, fidelitate, credinţă (către alt om: tovarăş, soţ, stăpân, Domnitor). *Nu va fi îmblat într'acea solie cu credinţă şi cu cinste, cumu se cade.* PRAV. 73. *Şi slugile între sine unii decât alţii cu cinste* (= în privinţa onestităţii) *se osebesc.* LET. I 318. # Loc. adj. **De cinste** = cinstit, onest, vrednic de încredere. *Iaste om de cinste şi vestit de om bun.* PRAV. 101. *Sfătuindu-se* [boierii], *au ales pe Petriceico Ştefan-Vodă, ce erà clucer, om bun şi de cinste.* LET. III 89. *Trimise pre oarecare om de cinste.* MINEIUL (1776) $169/_2$. *Un bătrân de treabă şi foarte de cinste.* PANN, P. V. I 11. **În toată cinstea** = în mod onest, sincer. *Îţi spun, în toată cinstea, că nu-mi place!* **Fără (de) cinste** = necinstit, neonest. *Lotru, ce să zice fără de cinste.* PRAV. MOLD. 97.

2°. Purtare plină de condescendenţă faţă de alţii, bună-cuviinţă, omenie (LB.), urbanitate, politeţe. *Cu bună cinste şi cu obraz ziseră...* CORESI, EV. $172/_{20}$. *Şi la mânia lui, tot cu cinste grăià şi cu îngăduială.* LET. II 274.

3°. Curăţie, puritate. *Îngerii ceia ce nu-şi ferirà cinstea sa.* GCR. I 49. || Spec. Curăţie sufletească şi trupească, curăţenie, castitate (despre o fată, cf. feciorie, virginitate), credinţă, fidelitate în viaţa casnică (când e vorba de femei măritate, mai rar, de bărbaţi). *Va vrea să-i facă silă spre cinstea ei...* (= atentat la pudoarea ei) *răpitoriul.* PRAV. 716. *Au viclenit* [soţiei sale] *cinstea curăţeniei ei, dându-o pe mâna altor bărbaţi.* CODICĂ ŢIV. 18. *Să-şi fi pierdut fata sa cinstea fecioriei.* GORJAN, II, 153. *Erà... să-şi bată de cinstea-ţi joc* (= să te batjocurească, siluiască) PANN, V, 22. *Îşi calcă... cinstea, ca să se arunce în braţele voastre.* C. NEGRUZZI, I 48. # *Cel scopit nu cunoaşte cinstea fetei.* ZANNE, P. II 722. *Cinstea fetei preţ n'are.* ib. II. 130. Loc. adj. **De cinste** = cast, feciorelnic; credincios (în căsnicie), legitim. *Fecioară, sau şi văduă curată şi de cinste.* PRAV. 112. *Vor răpi muiarea cuiva cea de cinste.* ib. 180. **Fără de cinste** = necinstit, lipsit de castitate. *Ver cinstită, ver fără cinste.* ib. 182. *Ori care muiare, după ce o va sili cineva:.., aceasta nu să chiamă fără de cinste, nice ruşinată,... că au fost dentâi muiare de cinste.* ib. 201.

4°. (Modern) Onoare. *Holteia, purgatorul acest mârşav, unde îşi riscă cinevà punga, cinstea şi viaţa.* C. NEGRUZZI, I 74. *Morţi în câmpul cinstii, pentru patrie şi lege.* M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I 117. *Şi-a dat cuvântul său de cinste. S'a jurat pe cinstea lui.*

II. În limba veche şi în cea populară, subt *cinste* se înţelege mai ales «cinstirea» de care se bucură cel «cinstit».

1°. Preţuire, consideraţie, stimă, respect, trecere, vază. *Dându-i cinste.* COD. VOR. $152/_{13}$. *Iară el întrà, după zile, iară în Capernaum. Şi acolo mergând pre cale, de multă cinste ce-l cinstiià oa-*

menii şi de slavă, el nu vrea a'avea să se arate. CORESI, EV. 57/27. *Binele şi cinstea ce dă* [Hristos] *pre lume oamenilor.* VARLAAM, C. 299. *Vreadnic de cinste.* BIBLIA (1688) 8 pr./25. *Ni s'au micşurat cinstea de la Turci, că ne-au înmulţit obiceiurile rele asupră şi ne-au făcut oameni de nemică de sântem.* LET. II 293. *Brâncovanul-vodă... fiindu-i nepot lui Şerban-vodă şi în cinste la dânsul, îi ştiă banii pre unde erà.* LET. II 261. *Nu s'au săturat de bine şi de cinstea ce avea la Ştefăniţă-vodă, ce au săzut şi au scris nişte cărţi viclene.* LET. II 209. *La Perşi, faptele bune la mare cinste ajung.* HERODOT, 206/10. *Nu zavistuì binele şi cinstea altuia.* ANTIM, P. XXVI/5. *Aveà cinste de dânsul.* MINEIUL (1776) 97²/2. *Se va aflà în cinste la Domni.* URICARIUL I 357. *Nu nădăjduì altă cinste din partea oamenilor...* MARCOVICI, D. 10. *Polidor în tot palatul prea multă cinste aveà.* PANN, E. I 107. *A făpturilor de-a rândul este cinste şi ocară.* KONAKI, P. 275. *Vei râde, tată, cum ai râs şi de surorile mele, fără, cu toate astea, să le scază cinstea.* ISPIRESCU, L. 15. *La masă, s'aşază lângă preot... ceilalţi gospodari, fiecare cu gospodina lui, după vârstă şi cinste.* SEVASTOS, N. 268. *Ar fi vai de cinstea ta* (= n'ai aveà nici o trecere)! JARNÍK-BÅRSEANU, D. 509. # *Câţi merg mai des să se vază, Cinstea li se 'mpuţinează:* să nu supărăm oamenii cu cercetări (= vizite) prea lungi şi prea desĕ. ZANNE, P. IV 203. Loc. adv. şi adj. **De** (s. **în**) **cinste** = cu trecere, cu vază. *Boiariu sau alt om mare de cinste.* PRAV. MOLD. 17. *Şi fiind Dragoş mai de cinste între alţi nemeşi, domni şi căpitani, l-au rădicat cu toţii să le fie Domn.* LET. I 91. *Aceştii erau boierii lui Mihai-vodă..., şi nu erà nici unul mai de cinste decât altul, că erà mai tot de un neam; numai Constantin Postelnicul erà oarece mai în cinste.* LET. II 387. *Când s'au făcut acest zapis, a fost multe obraze de cinste.* URICARIUL, I 15. **Cu cinste** = meritând respectul lumei, (în mod) onorabil, cinstit, cu faţă curată. *Cea cu cinste sărăcie.* N. COSTIN, ap. GCR. II 11. *Când să va părăsì de curvie şi va şedeà cu cinste...* PRAV. 529. *Ş'au petrecut viaţa cu cinste.* ib. 739. *Am ieşit cu cinste.* ANTIM, P. XXIV/31, XXV/17. *Ba încă îi da nădejde, şi coraj d'a cugetà, Că negreşit îi va bate şi cu cinste va scăpà.* PANN, E. I 39/2. *Bunătăţile..., sârguinţa de a săvârşì cu cinste trebile ce ţi să încredinţează... îţi vor câştigà inimile acelora care acum te privesc cu nebăgare-în-seamă.* MARCOVICI, D. 10/2. *Să înveţi vreun meşteşug, prin care să poţi trăì cu cinste.* DRĂGHICI, R. 5. **Fără (de) cinste** = care nu merită respect, ruşinos, de ocară. *Iară fariseiul, den slavă întru propaste fără de cinste căzù.* CORESI, E. 8/10. *Fără cinste erà crucea.* ib. 194/10. *Vor fi neputearnici, fără nice de o cinste şi ruşinaţi înaintea tuturor.* PRAV. 108. *Rămâne fără de cinste, ce să zice de ocară şi de ruşinea ceştii lumi, şi de-aciia n'are nice o credinţă nice într'un loc.* ib. 170. (Mold.) **A da cinstea pe ruşine** = a rămâneà de ruşine, a ieşì rău dintr'o afacere, a se păcăli, a o feşteli. *Să nu vie vremea să dai cinstea pe ruşine!* C. NEGRUZZI, I 249, cf. ALECSANDRI, T. I 461. *Ioane, cată să nu dăm cinstea pe ruşine şi pacea pe gâlceavă.* CREANGĂ, A. 119. *Mi-i nu cumva să te întâlneşti cu scârba în drum şi să dai şi tu cinstea pe ruşine.* id. ib. 193.

2°. Laudă, slavă, preamărire, fală (I 1°), glorie ce se aduce cuivà, (azi înlocuit mai ales prin:) onoare, (une-ori şi prin:) favoare. omagiu. *Mie mi se cuvine această cinste, pentru că sânt cel mai mare dintre fraţi.* CREANGĂ, P. 184/24. *Cinstea ne este prea mare, Să ne 'nfăţişăm împărăţiei tale.* TEODORESCU, P. P. 103. (Ironic) *Am să-ţi fac o cinste!* = am să te batjocuresc. PAMFILE, J. II 138. # *Steagul cel mai vechiu, cinstea ostaşului.* ZANNE, P. IV 633. **Cinstea mesei** se numeşte pe alocuri grâul s. pânea de grâu. MARIAN, SE. I 286. (În gâcitori). **Cinstea casei** = masa. *În pădure născuiu..., În sat dacă m'aduseră, Cinstea casei mă puseră* (=Masa). GOROVEI, C. 219. **A face cinste (cuivà s. unui lucru)** = a(-i) servì spre laudă, a(-i) face onoare, a se arătà vrednic (de cinevà s. cevà), răsplătind prin fapte frumoase binele primit s. urmând exemplul bun (dat de cinevà). *Muiarea să facă cumu să cade cinste bărbatului.* GCR. I 45. *Cinste strămoşilor făcându-te.* BIBLIA (1688), 7 pr./44. *Să vezi ce cinste îmi fac mie fii[i] miei cei sufleteşti.* ANTIM, P. XXVI. *Toţi sorbeau astă iscusită băutură* [ceaiu], *care face nu mai puţină cinste aflătorului ei decât aflătorului tipografiei.* C. NEGRUZZI, I 75. *Mă mir, cum de mi-a făcut cinste să mă ia de bărbat.* id. ib. 77. *Bun creştin, tot cinste ne-a făcut!* COŞBUC, F. 71. *Nişte preoţi şi dascăli şi poporăni ca aceia, de făceau mare cinste satului lor.* CREANGĂ, A. 2. *Să-mi fac fală fraţilor Şi cinste părinţilor.* TEODORESCU, P. P. 87. **În (s. spre) cinstea (cuivà)** = spre lauda s. slava (cuiva), spre a preamărì s. onorà (pe cinevà). *Să tipărească această carte..., spre cinstea şi lauda sfintei Troiţă.* CORESI, EV. 6/16. *Nici una nu va aflà, ca să nu fie spre slava lui Dumnezeu, spre cinstea Măriei-Tale, şi spre folosul Ţerei.* ANTIM, P. XXVI/1. *Biserica asta roşie este iar de Ştefan înălţată, în cinstea Mergătorului-înainte.* C. NEGRUZZI, I 196. *Împăratul făcù un ospăţ foarte mare, în cinstea nepotu-său.* CREANGĂ, P. 231. **A bea în cinstea cuiva** = (la masă, la un banchet) a ridicà paharul făcând urări de bine pentru cinevà, mulţumindu-i etc. (Termeni de condescendenţă, la cărturari, după fr. *avoir l'honneur, faites-moi l'honneur de...*) **Am cinstea să...** (s. **a...** s. **de a...**) = am onoarea...; **fă-mi cinstea să...** (s. **a...** s. **de a...**) = fă-mi onoarea, favoarea să... *Am avut cinste a înfăţoşà D-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică.* C. NEGRUZZI, I 5. *Cu domnul Ghiftuiu am cinste să vorbesc?* ALECSANDRI, T. 570. *Şi, după cum am cinste a vă spune, multă vorbă s'a făcut între tata şi mama pentru mine.* CREANGĂ, A. 14. *Faceţi-mi cinstea să mâncaţi la mine.* | Loc. adj. şi adv. **De cinste** = de onoare, de mare importanţă. *Loc ca acela, de cinste.* PRAV. 910. *Scaun de cinste.* DOSOFTEIU, PS. 56. *Se rânduesc împrejurul palatului său, întocmai ca oştenii în postul de cinste.* MARCOVICI, C. 45. (Modern, familiar, răspândindu-se din ce în ce mai mult din capitală în provincie) **Pe cinste** = (foarte) bun, frumos, elegant etc. *Mergi... cu mine şi îţi aleg o cravată pă cinste.* C. PETRESCU, C. V. 55.

3°. Mărire, onoruri, glorie, slavă. *Aflà-se-va întru laudă şi în cinste şi slavă.* COD. VOR. 140/1. *Cu multe cinsti cinstiră noi* (: ils nous firent de grands honneurs). ib. 98/9. *Cu slavă şi cu cinste cururat-ai elu* (= l-ai încununat) PSAL. SCH. 20, cf. GCR. I 11. *Aduceţi Domnului slavă şi cinste.* PSAL. SCH. 83. *Că e a ta împărăţia şi puterea şi cinstea, în vecii vecilor.* GCR. I 39. *Iordachi, măcar că erà om înţălept, iară firea îi erà de Grec, lacom la cinste.* LET. II 302. *Cei mari stăpâni ai noştri îmblă amăgindu-se unul pre altul pentru lăcomia şi cinstea acestii lumi, şi calcă pravelile şi legăturile cu giurământ cele adeverite.* LET. II 428. *Slava lui şi cinstea nu să obârşeaşte.* DOSOFTEIU, PS. 34.

4°. Distincţie. *Îmbrăcându-l Împăratul cu blană de sobol, care aceasta este cinstea cea mai mare la Turci.* LET. II 82. *Fericirile, cinstile, boieriile, dreptatea, toate erà de vândut, în Ninevia.* BELDIMAN, N. P. II 97.

5°. Manifestare exterioară a consideraţiei faţă de cinevà: Ceremonial, paradă, pompă, fast. *Şi omorindu-l ienicerii pre cale la Edecula, l-au îngropat la un mecet împărătesc, fără de nici o*

cinste. LET. I 255. *Împăratul Moscului... şi cu venitul la Iaşi, şi cu ccle cinsti şi tefericì multe se hămeisă, de nu se puteà să se mai grijească nimieă.* LET. II 353. *Nu iubì a murì aşà fără de cinste, ca făcătorii cei de rău.* DOSOFTEIU, V. S. 141_2. *Primiţi fiind cu bucurie la împăratul, le-au făcut multă cinste.* E. VĂCĂRESCU, IST. 255. *Întimpinându-l cu toată cinstea, veniră la Ţarigradŭ.* ib. 259. *Îl îngropară cu cinste.* ALEXANDRIA, 14. *Îl primesc cu toată cinstea cuvenită unui fiu de craiu.* CREANGĂ, P. 208. *Acesta priimì cu multă cinste pe Ileana Simziana.* ISPIRESCU, L. 26.

6°. (Învechit) Rang, treaptă socială, situaţii înalte, demnitate, slujbă (conformă cu rangul cuivà), p. ext. (†) funcţiune, oficiu. *Fiecine den cliros poate să-şi dăruiască cinstea sa* (= beneficium clericale) *oricui va vrea, carea au avut de la besearică... mainte di ce-l va osindì giudeţul...* PRAV. 332. *Cela ce va dzice cuiva: «eu sâmt mai de cinste decât tine şi mai boiariu»..., de vreame ce nu ia nemică den cinstea lui, sau den boeriia lui..., nu se va certà...* ib. 902. *Ou obrăznicia cinstei semeţindu-mă...* BIBLIA (1688), 357_2. *Pre toţi hatmanii... îi scoasă din cinste împăratul.* HERODOT $325/_{17}$. *M'au gonit din moşie-mi şi cinstea mi-au luat.* ib. $392/_{12}$. *Eu de curând m'am suit la cinstea aceasta.* ib. $201/_{15}$. *Comisia epitropicească hotărăşte cele pentru hrana şi creşterea copilului cuviincioase cheltuieli, potrivite după cinstea şi starea familiei.* CODICĂ ŢIV. 38. *Fieşicare, spre îndestularea toată, Jertfeşte averi şi cinste, ba şi viaţa câteodată.* KONAKI, P. 282. *Îmi zice că nu e de cinstea mea să iau o fată săracă.* C. NEGRUZZI, I 19.

7°. (Neobicinuit) Nume bun, faimă, renume. LB.

III. (Azi, numai în graiul familiar şi popular) Cinstire concretă, prin daruri («pentru vreo purtare bună sau vreo faptă aleasă» LB.)

1°. Dar adus în semn de jertfă, ofrandă. *O, Doamne..., Primeşte a noastră cinste; Te rugăm ca să primeşti De la noi daruri cereşti: Aur, smirnă şi tămâie.* TEODORESCU, P. P. 106. | Spec. (În ritualul vrăjilor şi al descântecelor). *Omul pedepsit de Iele cu hăluire, ulogire etc., nu scapă de boală, până nu află vreo muiere ştiutoare, care să-i descânte şi s'i facă «cinstele». «Cinstele» constau din 3—9 turte mici, tot atâtea cârpe şi un blid curat cu care descântă vrăjitoarea.* H. XVIII 270. *La grinzi sânt chiţi de bosioc..., buziene, foiofiu, dumbravnic, leoştean şi priboiu. Toate aceste foi se ţin în casă, ca să fie la îndemână în cazuri... de boală, căci cu aceste flori se fac «cinstele» şi se descântă.* LIUBA-IANA, M. 99.

2°. Dar, danie («care se dă cuivà din singură bunăvoinţă, întru arătarea iubirei» LB.), cadou, prezent. *Când face neştine vreo greşală şi pentru aceà greşală nu dobândeşte nice o cinste..., vom creade c'au greşit fără înşelăciune, şi mai vârtos când va păgubì.* PRAV. 252. *Cinstile ce îţi făcuiu şi dragostea ce îţi arăt...* GORJAN, H. IV 195. *Hai la mine..., vr'o cinste, vr'un tulpan să-ţi dau.* CONTEMPORANUL, II 143. *Pescarii... hotărîră... să ducă peştişorii la împărat şi să i facă cinste.* SLAVICI, ap. TDRG. *Finii... aveau să vină a doua zi de Crăciun, cu cinste.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. # Loc. adv. şi adv. **De s. în cinste** = îndar, dăruit; p. ext. (cf. «în dar» şi gr. δωρεάν) gratis, gratuit (ŢIPLEA, P. P.), fără plată, de geaba; p. ext. (cu aceeaşi trecere de sens ca la «de geaba», cf. zadar şi germ. umsonst) de geaba, în zadar, în van. *În cinste* (= în zadar) *mă uitră.* CORESI, EV. $472/_{34}$, cf. $53/_{28}$, $90/_{28}$, $468/_2$. *În cinste luat-aţi, în cinste daţi* (vous l'avez reçu gratuitement, donnez le gratuitement). TETRAEV. (1574) 215. *Tatăl aceslui ţigan a lui Gavril Simion mi au fost mie de cinste de la părintele mieu Ursul.* URICARIUL, XXIII 273. *Multe îngropări a făcut de cinste* (= pe de geaba). AGÂRBICEANU, P. MAN 73. *Împăratul... porunci, ca'n împărăţia lui să fie toate cârciumile în cinste, tot omul care-şi va spune povestea să mânânce şi să bea fără plată.* RETEGANUL, P. III 4. *Cine bea în cinste ori în dator, se îmbată de două ori.* PANN, P. V. I 114, cf. ZANNE, P. III 454. | P. ext. Remunerare a unui serviciu (LM.), bacşiş (POLIZU). *Întâiu slujeşte, apoi cere cinste.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 648. | Spec. Daruri — constând mai ales din mâncări la nuntă (H. XVIII 147, MARIAN, NU. 309), la naşteri (numite şi (Mold.) rodion, poclon s. plocon, chirvaiu. MARIAN, NA. 135) s. la diferite sărbători şi petreceri populare. *Pe când socrii şi cu cuscrii stau încă la masă, pe atunci chemaţii se pregătesc şi vin cu «cinstele»... «Cinstele» acestea la Românii din Ungaria constau din nişte colaci mari ca roţile plugului, din picioare şi coaste de porc, din o pogace, pe care frig câte un puiu şi coc pancove de aluat.* MARIAN, NU. 661. *Cel mult peste o oră încep a se adunà şi fetele din toate părţile, dimpreună cu mamele lor, care aduc feliurite bucate, ce le numesc «cinste», precum: colaci, plăcinte...* MARIAN, SE. I 83. *Fetele care-s scoase la joc, de 'nainte şi-au închipuit câte-un colac de cei mari, pe care-l dau flăcăilor, pe lângă cinstea cu rachiu ce o dau părinţii lor.* ŞEZ. III 183. *După terminarea colindei, feciorii intră în casă cu «turca», spre a jucà, iar pe masă e pusă cinstea (daruri): un colac mare făcut din grâu curat, carne de râmător, un fiorin şi câte o doniţă de vin.* PAMFILE, CRĂ. 167. *După ce întrà în casă şi erà poftiţi să şeazà, veneà şi mireasa şi da bună-sara şi sărutà mâna streinilor, până şi ginerelui, apoi după ce mai sta de vorbă, de obiceiu aduceà cevà cinste la oaspeţi.* PITIŞ, SCH. 106. # **Cinstea miresii** = darurile ce se aduc la «masa mare». MARIAN, N. 665. *Toţi nuntaşii mirelui se iau apoi, cu voruicul în frunte, şi se duc pentru scoaterea cinstei miresii la casa socrilor mici.* PĂCALĂ, M. R. 177.

3°. Ospăţ. MARDARIE, L. 271. *Au mers* [Antiohvodă] *pre la sat pre la Iveşti, pre la soră-sa Lupa... care acolo i-au făcut cinste două zile.* LET. II 312. *Veţi vedeà la ce au venit cinstea lui Minih, că vinul cel unguresc dulce s'au făcut venin amar, şi râsul plâns, şi voia cea bună groază şi frică.* LET. II 451. *Unde sânt cinstele cele de frunte şi închinăciunile de sănătate?* MĂRGĂRITARE (1746) ap. TDRG. *Masă mare că-i pusese, Cinstea bună i-o făcuse.* TEODORESCU, P. P. 22. *După închinarea colacilor, mesenii se pun pe cinste; plosca fuge din mână 'n mână şi cheful începe.* ŞEZ. I 36. # **Capul cinstei** = capul mesei, locul de frunte la ospăţ. *Apoi se pun [femeile] la cinste şi tot îndesind păharele de rachiu... îşi deschid în vorbă inima toată.* LAMBRIOR, ap. TDRG. *Pre fecior şi pre părinţii acestuia... îi aşează după masă în capul cinstei.* MARIAN, NU. 111. *Să vă vedeţi popi odată...: la mese şedeţi în capul cinstei şi mâncaţi tot plăcinte şi găini fripte.* CREANGĂ, A. 108.

4°. Băutură (alcoolică), rachiu. H. II. 89, (Găvăneşti, în Buzău) ŞEZ. V, 56. *N'am nici un pic de cinste în casă.* MARIAN. *Băieţanii să 'nsoţăsc şi au adusă din bună vremi cinsti (rachiu).* ŞEZ. II, 211. *Să ne îndesească mai mult cu udeala, pentru că acolo stă toată puterea şi îndrăzneala. Vorba ceea: dă-i cu cinstea, să piară ruşinea!* CREANGĂ, P. 258. # *E plin de cinste* = beat. PAMFILE, J. II **A face cinste** = a cinsti, a omeni, a da de băut (PAMFILE, J. II), a tratà, a ospătà, a plăti consumaţia pentru alţii cu care te afli împreună. *Nu faci tu vr'un fleac de cinste, Ca să-mi ud măcar un dinte?* PANN, P. V. I 17. *Şliţi una, băieţi? Mie mi-e sete. Cine face cinste?* FILIMON, ap. TDRG.

IV. (Scoaterea pălăriei înaintea cuiva fiind semnul respectului pe care i-l datorești) Acoperemântul capului, pălărie, căciulă, veșmânt. LB. *Pune cinstea pe cap!* (întrebuințat «în traiul de obște») LB.

[Scris în texte vechi și: *ciste* † s. f. PS. ȘCH. 142, 154, CUV. D. BĂTR. I 414, GCR. I 61; *cănste* † s. f. PSALT. (HURM.) II 95 și glosar; *ceánste* s. f. ib. 94; **cénste** s. f. GCR. I 180. Și: **cinstă** s. f. *Iară cinsta și omeniia elu o chișligă.* GCR. I 29—30. *Darurile... se numesc... în Bănat cinstă și crăvaiu.* MARIAN, NA. 135. *Cinsta mea*, dar: *Cu cinstea mă cinstesc...* ȘEZ. II 95; | Pluralul (rar și mai ales în înțelesurile II 3° și III 2°): *cinste* (artic. *cinstele*) și *cinsti*, rar (la cărturari, după *onoruri*) *cinsturi* = diferite feluri de cinste. *Vin cu cinstele.* MARIAN, NU.. 661. *Și n'am nimic din ce-i pe lume, Nici bani, nici cinsturi, nici renume.* GORUN, F. 20. *Ei* [iordănătorii] *primesc în schimb, de la fiecare casă, bani, cinsturi, cărnuri și altele.* MUSCEL. 18. Dativul sing. (neart.) *cinste*, (art.) *cinstei* și *cinstii. Unii* (=unei) *cinste spodobescu-se.* CORESI, EV. 319/$_{17}$. *Cu obrăznicia cinstei semețindumă.* BIBLIA (1688) 357$_2$ || Derivate: (Mold.) **cinsteș (cinstiș), -ă** † adj. și adv. (1°) Arătos, frumos (la înfățișare), cf. mândru, chipeș, înfățișător, impunător. *Acesta Nicolai-Alexandru-vodă erà la stat de mijloc, erà cinsteș om...* LET. II 98. *Erà acel Caplan-Gherei Hanul cam mărunțăl la stat, dar cinsteș și cuvios la chip, și dulce la voroavă.* ib. II 176. *Antioh-vodă... erà Om mare la trup, cinstiș, chipiș, la minte așezat.* ib. II 282. *Întru mâncare cu măsură, întru îmbrăcăminte cinsteș, întru băutul treaz.* MAGAZ. IST. III 32. *La stat sprinten și cinsteșŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 20, cf. 35, 46, 126. *Om de-a firea cinsteșŭ.* id. ib. 150, cf. 192. *Cinsteșŭ la stat.* id. ib. 222. *Nu fără oarecare chip de cinsteș și arătos a zavistiii veșmânt.* CANTEMIR, HR. 23. (2°) Cinstit, de omenie, omenos, onest. *Boierii urmând pre boierii cei cinsteși și înțălepți... De urmează pre cel cinsteș, cinsteș este, și cine urmează pre cel rău, rău este, și rău se va sfârși.* LET. I 340. *Obiceaile ceale bune și cinsteșe.* CANTEMIR, HR. 85. *Ca un cinsteș scriitoriu, ce n'au știut, aiave zice că nu știe.* id. ib. 126. *Mai cu fericire au ținut cinsteși a muri, de cât cu chip de cinstea și de bărbăția lor nevrednic a trăi.* id. ib. 180. (3°) Vrednic de cinste, onorabil, respectabil. *Dzăule cinsteșule!* DOSOFTEIU, V. S. 165. *Nu rău și fără socoteală, ce bine și cinsteș este de viețuit.* CANTEMIR, ap. TDRG. (4°) Cinstit, prețuit, respectat. *Între neprieteni... cuvintele și socotelele aceaste cinsteșe și lăudate sânt.* CANTEMIR, IST. 217. (Cu negativul) **necínsteș (necínstiș), -ă** † adj. = ireverențios, nepoliticos, nerespectuos. *Cei tineri să nu îndrăznească a fi împotriva celor bătrâni necinsteși și neascultători.* MUSTE, ap. TDRG. (Cu abstractul, formație personală a lui Cantemir) **cinsteșie** † s. f. = politețe, urbanitate, omenie. *Dachia... cu cinsteșia năroadelor* (= populorum urbanitate). CANTEMIR, HR. 16/$_{11}$. *Cinsteșia omenească.* id. ib. 179: — **cinstáș** s. m. = cel care aduce cinste (III 2° = daruri de nuntă). *Atât mireasa, cât și mirele, stând între druștele lor, după masă, primesc cinstea ce li se aduce și cinstesc câte un pahar de rachiu pre fiecarele care a adus-o, până socot ei că s'au adunat acuma toți cinstașii.* MARIAN, NU. 311; — (incidental, în poezia pop., din cauza rimei) **cinstéi** adj. m. = cinstit, vrednic de cinste, venerabil. *Frunză verde vișinel, Nunul nostru cel cinstel, Frunză verde vișinică, Nuna noastră cea cinstită* (*cinstică?*)... MARIAN, NU. 352/$_{11}$; — **cinstéț, -eáță** † = vrednic de cinste, onorabil. *Că erà om tânăr Stroici, și din casă* (= de familie) *mai vechiu și cinsteț decât toate casele în țară.* LET. I 230; — **cinstélnic, -ă** † = vrednic de cinste, venerabil. *Viața lor este mai curată și mai cinstelnică în parte preoțească* (a. 1791). IORGA, S. D. XII 114.]

— Din paleo-sl. **čistĭ** «stimă, onoare». Se pare că încă pe teritoriu slav — după cum arată polon. *częstować* «a ospăta» — cuvântul acesta a primit un *n*, prin apropiere etimologică de *cestĭ* «parte», «noroc» (cf. bulg. *čestitjĭ* «felicit», *čestit* «norocos»). Sensul de «ospăț» și «dar» s'a desvoltat de asemenea încă pe teren slav (bulg. *čestjĭ*, *čestvam* «ospătez», sârb. *čast*, «ospăț» *po-častiti* «a plăti consumația», polon. *częstować* «a ospăta», *poczęstować* «a dărui», *poczęstwk* «dar de nuntă»). Cf. necinste.

CINSTEÁLĂ s. f. v. **cinstì.**

CINSTÉL adj. m. v. **cinste.**

CINSTÉLIȘTE † s. f. v. **cinstì.**

CINSTÉLNIC, -Ă † adj.
CÍNSTEȘ, -Ă † adj.
CINSTEȘÍE † s. f.
CINSTÉȚ, -EÁȚĂ † adj.
} v. **cinste.**

CINSTÉȚ s. m. (Bot.) *Sauge glutineuse* (*Salvia glutinosa*). — Plantă ierboasă din fam. labiatelor, numită și brânca-porcului (Bucovina), cocean-căpresc (Trans.), jale-cleioasă (Trans.), lăpuși-de-capră (jud. Prahova). PANȚU, PL., DAMÉ, T. 188.

— Din slav. (cf. rus. *čistecŭ*, numele mai multor plante, precum «Geum urbanum», «Stachys recta», rut. *čystéć* «Stachys recta», cf. și s.-cr. *čistac*, pol. *czyściec*. BERNEKER, SL. WB. 158.)

CINSTÍ vb. IV^a 1°. *Honorer, respecter.* 2°. *Adorer.* 3°. *Saluer.* 4°. *Observer, célébrer* une fête. 5°. *Observer, respecter* une loi. 6°. *Glorifier.* 7°. *Honorer.* 8°. *Distinguer* qqn., *décorer* de. 9°. *Apprécier.* 10°. *Gratifier* de, *faire un présent.* 11°. *Récompenser.* 12°. *Régaler, offrir à manger et à boire.* 13°. *Porter la santé* de qqn.; *boire.*

1°. Trans. A onorà, a respectà (pe cinevà sau cevà), a da cuivà cinstea, onoarea cuvenită. *Și gice împăratul se-l cinstească.* COD. VOR. 137/$_5$. *Rușine și împutare(a) fum șerbilor tăi cei ce cinstiiă-te.* PSALT. SCH. 514. *Tală-tău și mumă-ta cinsteaște-i.* GCR. I 40. *Cu multă cinste ne-au cinstită.* ib. I 350. *Nu mi-e de alt venirea, Decât să-ți cinstesc poftirea.* PANN, E. II 50. *Au cinstit cu lacrămi moartea unui prietin.* DRĂGHICI, R. 136. *Cinstesc pe bătrâne în amintirea trecutei lor frumusețĭ.* C. NEGRUZZI, I 38. *Întâmplarea ce știu și voiu s'o povestesc Mi-a spus-o un bătrân, pe care îl cinstesc.* ALEXANDRESCU, M. 293. *Ți-am arătat dragoste și te-am cinstit mai mult decât pe ceilalți.* ISPIRESCU, L. 23. *Vă rugați și mă scăpați, Să mă văz iară 'ntre brazi, Că cu drag vă voiu cinsti Și cu drag vă voiu iubi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 289. *Cinsteșe* [*pe*] *omul de treabă.* RETEGANUL, TR. 174. # *În față te cinsteșe, Și în dos te vorbește.* ZANNE, P. II 134. *Cinsteșe pă câine* (sc. prin tratament bun) *pentru al său stăpân.* ib. I 375. | (Fig. și ironic) *Pre această băsnuitoare poveste* (*precum Leunclavie o cinsteaște*) *urmează Leahul Orihovie.* CANTEMIR, HR. 125. *Știu că s'au cinstit unul pre altul!* = știu că s'au batjocorit! Com. MARIAN.

2°. Spec. (Învechit; complementul e o divinitate s. o putere supraomenească) Trans. A venerà, a adorà. LB. *E* (=iar) *ea* [pe Artemida] *toată lumea o cinsteaște.* COD. VOR. 9/$_{10}$. *În ce chip trebuiaște a cinstì pre Dumnezeu.* GCR. I 25. *Sîntem datori priimind trupul lui Hs. a-l cistì pre el.* ib. I 101. *Acel om ce ca un înger se cinstì* (= fu adorat) *cât fu în viață, Ca un muritoriu în lacrimi răposă pe a lor brață.* KONAKI, P. 301. *O zeĭ a zeilor, Ai cărturarilor, Ai saducheilor Ș'ai fari-*

seilor, Precum v'am cinstit Şi v'am omenit Aşà vă voiu cinstì Şi vă voiu omenì. TEODORESCU, P. P. 108b.

3°. † Trans. A da cuiva dovada respectului ce-l păstrezi salutându-l, a se închinà (II 4°), a salutà. *Mers-au şì saraschearíul şi sultanul şi alalţi paşi toţi câţi erà; pre care craiul deodată cinstindu-i, venit-au numai decât boiari ardeleni, de au pohti(ti)t pe craiul... să s[ă] încoruneaze.* GCR. I 334. *Cine va să cinsteasc[ă] pre toţi, curund i să spargè şlicul.* ib. II 121. *Alexandru mearse cu mumă-sa şi cu împărăteasa lui la Eghipet, să se primble, şi să întâmpinară să-l cinstească.* ALEXANDRIA, 163. || (Neobicinuit) A da cuiva cinstea cuvenită poftindu-l să şadă. *Cum venì... Pe un scăunaş îl cinstì.* PANN, P. V. II 7.

4°. (Vechiu şi pop.) Trans. A respectà, a observà cu sfinţenie datinele obicinuite la anumite ocaziuni festive, a ţinea o zi de sărbătoare, (†) a o ferì (I 1°), a o respectà, a o păzì, a o serbà. *E* (= iar) *cela ce va ţinea şi va cestì* [sfânta Duminecă] *şi va postì..., aceluia se va da dulceaţa raiului.* CUV. D. BĂTR. II 47. *No* (= nu) *veţi cinstì sf[ă]nta Domerecă.* ib. II 47. *Şi dzua praznicului să o cinstiţi.* ib. I 181. *Se cinsteşte şi se prăznueşte hramul sfinţilor Ierarhi* (1763). URICARIUL, XIX 96. *Joile-s legate, N'oiu lucrà, să-mi fac păcate, Vinerile le cinstesc Şi nu mă prea ostenesc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 426.

5°. † Trans. A ţinea, a observà o lege (poruncă, dispoziţie), a o respectà, a o păzì, (†) a o ferì (I 2°). *Să facă judecată prespre toţi, să oblicească toate necurăţiile lor, de toate lucrurele necurăţiei lor, ce nu cinstirà...* GCR. I *12. *Pravilă aleasă... carea de toţi... iaste cinstită.* ib. I 76. *Cinstescu cuvântul lui Dumnezău.* ib. I 218.

6°. † Trans. A lăudà, a glorificà, a mărì, a slăvì. *Cu cuvinte de laudă l-au cinstitŭ.* GCR. II 204. *Şi de-vreame-ce cel atocma apostol... Constantin-împărat, căci au scris sf[ă]nta scriptură, să laudă şi să cinsteaşte, cu cât mai vârtos vreadnic de mii de laude eşti Măriia-ta...* BIBLIA (1688) 8 pr. *Pre Luca apostolul întru cântări să-l cinstimŭ.* MINEIUL (1776) 111²/₁.

7°. (Literar, după fr. *honorer*) Trans. A face cinste s. onoare, a onorà. *Toţi de mititei iubesc, Lucruri care nu-i cinstesc.* P. MUMULEANU, ap. GCR. II 247. *Meseria nu cinsteşte pe om, ci omul trebue să cinstească meseria.* MARCOVICI, D. 234. *Să ştii că pre om cinsteşte Duhul cel cu vrednicie, iar nu schiptrul ce luceşte.* KONAKI, P. 234. *Sărutare* (= salutare), *umbră veche! priimeşte 'nchinăciune De la fiii Românieì, care tu o ai cinstit.* ALEXANDRESCU, M. 15. | Refl. A se onorà. *Mă voiu ţinea de parolă, ca să mă cinstesc cu venirea în casa dumitale.* GORJAN, H. II 130.

8°. (Învechit) Trans. A distinge. *De vrea pune vr'un voevod sau vrea cinstì cu altă boierie, nu-l mai schimbà.* MOXA, 358. *Cii* (= pe cei) *iertaţi robi... nu poate luà..., nici pe fiica vreunei persoane cinstite cu caftan, seau din neam boieresc.* CODICĂ ŢIV. 25. *Ea însăşi s'aleagă p'acel voinic, Şi chemându-l, să-l cinstească cu ramura de finic...* PANN, E. II 7. *Împăratul... îl cinstì cu titlul de principe.* BĂLCESCU, M. V. 89.

9°. Trans. A preţuì, a apreţià. *Cinstită [e] între D[om]nulu* (= înaintea Domnului) *moarte[a] prea podobnicilor lui.* PSAL. SCH. 385. *Coardele... care Americanii... le cinstesc mai mult decâ aurul...* DRĂGHICI, R. 17.

10°. (Familiar şi popular) Trans. (Cu acuzativul persoanei; darul se arată prin prep. cu) A dărui (pe cinevà cu cevà), a face cuiva danie (cadouri, prezenturi) s. scutiri de plată; p. ext. a da cuivà un bacşiş (POLIZU). *Cu mari daruri cinsteaşte-i şi se veseleaşte.* CORESI, EV. 31/37. *Cinstim pe dascali cu iertare de bir* (1803). URICARIUL, I 280. *Îi dă daruri şi-l cinsteaşte.* BARAC, A. 52. *Vin', Codrene, înapoi, Dă-mi încalte cei opt boi, Câţiva bani de chelluială Şi chebea de priminală. — Ba-ţi fă cruce, măi mocan, Zi c'ai cinstit pe Codrean.* ALECSANDRI, P. P. 87. *Împăratul, cinstind pe soacră-sa cu fel de fel de daruri, a lăsat-o să se ducă acasă.* RETEGANUL, P. II 26. *Nănaşul a cinstit pe finul său cu o puşcă şi cu un paloş...* id. ib. V 69. || (Complementul e darul) A dărui (cuivà cevà). *Cinstiià darurile.* CORESI, EV. 24/16. *Vornicul către soacra mare: «Îi vei cinstì şi-o grădină, Fiind mireasă străină».* PĂCALĂ, M. R. 175. *I-am cinstit un ceas de aur.*

11°. † Trans. (Cu acuzativul persoanei) A răsplătì, a recompensà, «a dărui pe cinevà întru răsplătirea purtării cei bune» LB., cf. premià. *D[u]m[nedzău] cinsti-i pr'inşii şi ciudese* (=minuni) *mari au făcut în viaţa lor.* VARLAAM, C. 217.

12°. (Mai mult familiar şi pop.) Trans. (Cu acuzativul persoanei) A da fără plată cuivà mâncare şi (mai ales) băutură s. a-i plăti consumaţia (spre a-i arăta astfel respect, prietenie, recunoştinţă etc.), a omenì, a ospătà, a tratà (pe cinevà). *Zachei luà-l* [pe Hristos] *în casa sa cu drag, cinstì-l în casa sa.* VARLAAM, C. 379. *Şi cinstirà pe Nemţi, până îi îmbătară, şi peste noapte îi uciserà pe toţi.* LET. I 183. *I-au făcut Craiul masă frumoasă Ducăi-Vodă, şi l-au cinstit tare.* ib. II 241. *Face cină boierească, Ca pre Arghir să cinstească.* BARAC, A. 37. *Ai să laşi cu nouă lei, moş Nichifor, şi te-a mai cinstì şi fecioru-mieu, la Piatră.* CREANGĂ, P. 113. *Doamne, par'că l-am învăţat eu, ziceà mama, cu părere-de-bine; am să-l cinstesc, zău aşa, când l-oiu întâlnì.* id. A. 46. *Şi cinstesc cu rachiu, tocmai ca şì la nuntă, pre toţi oamenii ce-i întâlneşte.* MARIAN, ÎN. 254. *Se pomeneşte că-l cheamă cineva, să-l cinstească.* ISPIRESCU, L. 207. *La întoarcere, cinsteà pe prieten cu un gât de rachiu.* DUNĂREANU, CH. 67. *Şi-l tot cinstì, până înnoptă şi-l îmbătă bine.* ŞEZ. I 205. *Vasîli, dzîci Iuda, hai mâni, cum s-a crapà di dzăuă, şî ni-om tâlnì la cutari fântână şî ni-om cinstì: tu cu băuturâ di-a ta, şî ieu cu di-a m[e].* ŞEZ. III 3. *Fiecare-şi duce băutura acasă, şi cinteşte pe flecăii mari şi pe plugarii ce ură mai frumos.* ŞEZ. III 180. | Refl. (cu sens pasiv sau reciproc). *După ce iasă Domnul din Naştere, adecă atât partea bisericească, cât şi boierii, se cinstesc cu vutcă, confeturi şi cafeà; şi de nu este masă, merg boierii pe la casele lor.* LET. III 309. *Toţi beau, se cinsteau şi se ospătau.* TEODORESCU, P. P. 23. *Cu Neculcea se cinsteà, Lui Neculcea-i mulţumeà.* ib. 548. # *Cu Românu' şi cu lăutaru' trebue să te cinsteşti, ca să te cinsteascâ.* ZANNE, P. III 524.

13. Trans. şi absol. A închinà (II 7°), a deşertà un pahar de vin în sănătatea cuivà, «a nu trece pe cinevà cu paharul» (ŞEZ. V 56); p. gener. a bea (cu cinevà). (Mai rar cu acuzativul persoanei; de obiceiu complementul — une-ori subînţeles — e paharul s. băutura) *După ce s'a mântuit de spus iertăciunea, stolnicul cinsteşte mai întâiu pe cel ce-a cuvântat-o, apoi dă paharul în mâna mirelui şi-l umple cu rachiu; el cinsteşte la socru şi-i sărută mâna...; stolnicul umple din nou, închină la faţă...* SEVASTOS, NU. 202. *Cinsteşte ea* [*moaşa*] *mai întâiu un pahar* [de rachiu]. MARIAN, NA. 98. *Femeia, primind paharul în mână, trebue numai decât să-l cinstească de bine, căci numai aşà poate fi copilul curat.* id. ib. 138. *Să cinstim câte-un pahar de vin, în sănătatea gospodarilor.* CREANGĂ, A. 60. *Ia poftim, puiculiţă, de cinsteşte dumneata întâiu! să vedem, poate c'ai pus ceva într'însul.* id. ib. 97. *Nici nu ai turme de oi, Nici coşer cu păpuşoi, Nici car mare 'n patru boi, Ca să poţi cinstì cu noi.* ALECSANDRI, P. P. 41. *Şi până ne-om învoì, Amândoi că vom cinstì*

Vinişor vom gustări. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 487. *Drăguță, drăguță, Nu fii tu nebună, Ci mergi de-l cunună, Cu dânsul cinsteşte, Inima-i tocmeşte; Cu dânsa cinsteşte Şi mî-o otrăveşte.* SEVASTOS, C. 188. *Iţic îl poftì înuntru, să să mai hodinească puţin şi să cinstească cevà, c'a fi tare trudit.* ŞEZ. I 205. *Şi i-i drag a mai cinstì, Cu câţi voinici or venì.* ION CR. III 184. *Tot cinsteşte şi măreşte, Din pahar nu mai găteşte.* PAMFILE, CRĂC. 54.

[Şì (mai ales prin Ardeal; forme etimologice): **cestì** vb. IV^a, GCR. I 9, COD. TOD. 222. (Ad 4°) *Va ţâreà şi va cestì şi va postì.* CUV. D. BĂTR. II 47; **cistì** vb. IV^a. COD. VOR. $20/_6$, GCR. I 101. (Ad 4°) *Şi zua cistiţi.* CUV. D. BĂTR, II 80; (ad 12°) *A ajunsu într'un sat... S'a dat la vorbă cu omu' s'a cistit şi, cân' să plece...* (Găiţa, în Ialomiţa). GRAIUL I 208. | Abstracte: **cinstíre** s. f. (Ad 1°) *Nu deşteaptă într'înşii atâta cinstire.* GCR. II 202. *Dobândì cinstirea şi prieteşugul oamenilor celor de ispravă.* MARCOVICI, D. 10. *Să aflăm pă cei de acum vrednici cinstirei şi respectului nostru.* id. C. *Nu dau măcar cinstire la sexul ruşinos.* C. NEGRUZZI, II 229. *Traiu plăcut, cinstire mare, are tot acel ce are un simit bun, grăsuţ şi aurit.* ALECSANDRI, T. I 144; (ad 3°) *Îi va trămite şi cinstiri mari, care vor creşte şi înălţà mărirea lui.* BĂLCESCU, M. V. 272; (ad 2°) *Boul... au priimit la Eghipet cinstirile proslăvite.* KONAKI, P. 261; (ad 12°) *În mijlocul cinstirilor...* DDRF.; — **cinstít** s. a. (Ad 12°) *Au cumpărat şi câlevà vase de vin, să fie de cinstit oştenii.* LET. II $351/_{23}$; — (rar) **cinsteálă** s. f. (plur. *-steli* şi *-stele*) = cinste (12°), ospătare. *La cinsteală, Aleargă toţi.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | Adjective: **cinstít, -ă** (s. v.); **cinstitór, -oáre.** (Ad 1°) *Şti[e] D[om]nul bunătatea cinstitori din năpasti a-i izbăvì.* COD. VOR. $170/_{11}$. *Erà... nemăreţ, cinstitor* (= politicos, binevoitor), *apropiat cătră toţi boierii.* LET. III 102; (ad 2°) *Iaste neştine cinstitoriu pre D[u]m[ne]dzău.* VARLAAM. C. 169_2. (Substantivat) *De şapte ori cuptoriul l-au ars cinstitoriloru de dumnezei.* MINEIUL (1776). $20^2/_1$; (ad 7°) *Post cinstitor* (= care cinsteşte pe un om, de mare cinste) *au ocupat doisprezece ani.* M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I 1; (ad 10°) *Această s/[â]ntă ic[oană] cu cheltuiala dumnealui cinstitor* (= dăruitor) *Iosif Bălăşeanu* (a. 1831). IORGA, S. D. XIII 101. | Alt derivat: (< cinsteală) **cinstéliştе** † s. f. = (ad 2°) statue, idol. *Cinstéliştile Ellinilor, ca nişte trupuri cioplite, batgiocurind...* DOSOFTEIU, V. S. 71.]

— Din paleosl. **cistiti** «a onorà». (Pentru desvoltarea formală şi semantică, cf. *cinste*). Cf. necinstì, descinstì.

CÍNSTIŞ, -Ă † adj. şi adv. v. **cinste.**

CINSTÍT, -Ă adj. adv. 1°. *Respecté, honoré; vénérable, révérend, honorable* (titres). 2°. *Adoré, vénéré.* 3°. *Noble, haut.* 4°. *Honnête, poli.* 5°. *Beau, propre.* 6°. *Honnête, franc, fidèle, loyal. Franchement.* 7°. *Pur, vierge, immaculé.* 8°. *Précieux.* 9°. *Ivre.*

1°. Respectat, onorat, luat în seamă, preţuit (foarte des în titulaturi); vrednic de cinste (MARDARIE, L. 263), onorabil, venerabil. *Adecă puiu întru Sionu piatră în margire de unghiu aleasă şi cinstită.* COR. VOR. $145/_{14}$. *Ceasta carte să dea în mâna censtitului birău de oraşol Bistriţei* (a. 1607). IORGA, D. B. I 29 şi 30. *Scris[-am] eu Stana pân' la al nostru cistit şi diregător jupan Mărzea* (1609). CUV. D. BĂTR. I 173. *Darure dulci şi cinstite.* ib. II 416. *Preoţii şi feaţele ceale cinstite cu cinuri mari nu să pot îndatorì spre a mărturisì.* PRAV. COM. 74. *Cinstite şi iubite cetitoriule!* LET. I 5. *Protopopul sau alt obraz cinstit din cei mai aleşi egumeni.* ib. III 320. *Ca o tămâie prea cinstită arzându-te.* MINEIUL (1776) $44^1/_1$. *Precum iaste omul aceà mai cinstită şi mai desăvârşit zidire...* CALENDARIU (1814) $102/_2$. *La împăratul acesta s'aflà mulţi cinstiţi boieri, Miniştri, cu vrednicie, înţelepţi şi cu averi.* PANN, E. I $3/_{16}$. *Numele cinstiţilor prenumăranţi* (= abonaţi). id. ib. III 141. *Cinstite Scaraoţchi! zise Toderică.* C. NEGRUZZI, I 88. (Către preoţi) *Blagosloveşte, cinstite părinte!* CREANGĂ, P. 110. *Mai marii oraşelor şi alte feţe cinstite.* id. ib. 231. *D-voastră, cinstiţi oaspeţi...!* id. ib. 233. *Când ieşì d'acolo, ce să vedeţi D-voastră, cinstiţi boieri? Părul i se făcuse cu totul de aur.* ISPIRESCU, L. 163. *O eruscă* (=ieruşcă) *cu pene, Care vă este trebuitoare la astă cinstită vreme.* TEODORESCU, P. P. 168^b. *Dumnea-lor să se bucure de fii, şi să vă trăiască până la cinstite bătrâneţi.* idem. 183. *Domnule părinte! să mă ierţi că vorbesc aşa înaintea unei feţe cinstite.* SBIERA, P. 8. *Draga tatei, fiica tatei, la cinstila 'mpărăţie, trebue multă avuţie.* ŞEZ. I 9. *Mai mare stimă îţi dă poporul din Maramureş, când îţi zice: Cinstite domnule!* ŢIPLEA, P. P. (Glosar). | (Ironic) *A venit în vara aceea şì cinstita holeră de la '48.* CREANGĂ, A. 14. *Cam pe înserate, ne luăm târiş, cu moş Bodrângă cu tot, şi ne băgăm într'o cinstită crâşmă, la fata vornicului de la Rădăşeni.* id. ib. 96. # **Fi-v'ar faţa cinstită!** s. **Să ierte cinstita faţă a d-voastră!** se exclamă de popor (ca modernul «pardon»), când îşi cere iertare pentru o vorbă care ar puteà părea jignitoare s. necuviincioasă: «fie cu iertare!», «iertaţi-mi vorba!». *Un răzăş bogat aveà un măgar — fi-v'ar faţa cinstită..!* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

2°. Venerat, adorat. MARDARIE, L. 127. *S'au lepădat de cinstita cruce.* CUV. D. BĂTR. II 348, cf. CALENDARIU (1814) 6, TEODORESCU, P. P. 148^b. *Cinstitul veşmântul ce acopere cinstitul capul lui.* GCR. I 7. *Orcine va furà lucru svinţit, den loc ca acela cinstit şi svânt, pre acesta să-l spândzure.* PRAV. 149. *În zioa de tăierea cinstitului cap a sfântului Ioan Botezătorul.* LET. II 456. *Cinstitul nostru Domn.* DOSOFTEIU, V. S. 1 pr. *Le astrucă* [moaştele] *în loc cinstit.* MINEIUL (1776) $40^1/_2$. *De aceea şì ţărancele, făcând ouă roşii încondeiate, pentru Paşti, nu uită să facă printre figurile «cinstite» — de acele ce nu supără biserica — «fierul plugului».* PAMFILE, A. 45.

3°. † De neam mare, de «casă» mare, nobil, bogat, nemeş, (†) blagorodnic, (†) evghenit. *Şi cei ce păziiă şi n'au cunoscut pentru ce am mersu, şi ce eu facu, şi jidovilor şi preoţilor, şi celor cinstiţi, şi voivoziloru...* BIBLIA (1688) 344_2. *Ţărinele noastre la cei cinstiţi* (gr. *ἐντίμως*). BIBLIA (1688) 344 bis, 2.

4°. Omenos, cuviincios, politicos. *Cantemir-vodă fost-au om cinstit la cuvinte, şi cunoscător la giudeţe.* LET. II 44. *Haridim încă de dânsul s'a apropiat smerit, Şi cu politică mare l-a heretisit cinstit.* PANN, E. II $53/_8$.

5°. († şi pop.) Arătos, frumos, mândru la înfăţişare, (†) cinsteş, elegant; cf. cilibiu. *Cel cu bun chip: cel cinstit* (= slav. blagoobraznyj). MARDARIE, L. 10. *Nu s'a grijit... ca să aibă şi el... o cămaşă mai cinstită, mai curată.* MARIAN, Î. 68_{10}. *Dă-mi o haină mai cinstită!* || Adv. Bine, desluşit. *Vorbeşte mai cinstit!*

6°. Onest, de omenie, de credinţă, de treabă, credincios (fidel), de cuvânt, parolist, franc, de onoare, onorabil. *De bine făcătoriu=cel cinstit* (= slav. dobrodětelnyj). MARDARIE L. 132. *Erà şì credincios la jurământ, îşi ţinea cinstită horba...* LET. II 282. *I-au făcut mare ospăţ şi cinste credincios şi cinstit boierinul său Hura vornicul.* ib. II 169. *Cinstit credincios al Domniei mele boeriu.* URICARIUL, I 293. *Cinstit pretin.* KONAKI, P. 84. *Nu doară că tăgăduesc caracterul lui cinstit şi nobil...* C. NEGRUZZI, I 49. *El erà om destoinic, cu frica lui Dumnezeu şi cinstit.* ISPIRESCU, L. 164. *Am nemerit La casă de om cinstit.* JARNÍK-BÂRSEANU.

D. 513. (Ironic). *Așà ai fost, cinstitule, la mine? Așà ți-ai ținut, cinstitule, cuvântul?* Com. MARIAN. || Adv. În mod onest, în toată cinstea, sincer, franc. *Fraților, vă zic* [= spun] *cinstit, că n'am poruncit eu nimic.* ALECSANDRI, ap. TDRG.

7°. Curat, pur, neamestecat, nefalsificat, autentic. *Și aurul, cât de cinstit, murdarlâc într'însul s'a găsit.* ZANNE,P. I 116. *Nu ni-ar veni să crez că umblă cu lucru cistit* (Ialomița). GRAIUL, I 213. | Spec. Cast, nepătat, neprihănit, fără prihană, imaculat. *Femeie cinstită* = credincioasă bărbatului. *Fată cinstită* = fată-mare, fecioară, virgină. *Cela ce răpește fată de suflet, ver bogată, ver săracă, ver cinstită, ver fără cinste...* PRAV. 182.

8°. † De preț, prețios, scump. *Lucrătoriul așteaptă cinstitul rodu a pământului.* COD. VOR. 132/11. *Piatră cinstită* (= piatră scumpă, după gr. *λίθον τίμον*). PSALT. 33/42. *Rădică pietri mari cinstite la temeliea casii.* BIBLIA, 246[1]. *Și aur mult foarte și piatră cinstită.* ib. 251, cf. 247.

9°. Care s'a «cinstit» cu băutură (cu alții) prea mult, amețit (de băutură), chefăluit, beat (Com. MARIAN).

[Și: **censtít, -ă** † adj.; **cistít, -ă** adj. PARACLIS (1639) 17 v° 13, GRAIUL, I 213.]

— Participiul lui **cinsti**, devenit adjectiv. (În înțelesul 7°, nu e exclus să avem un amestec cu slav. *čistŭ* «curat»). Cf. necinstit.

CINTÁULĂ s. f. (Bot.) v. **cintaură.**

CINTÁURĂ s. f. (Bot.) *Herbe-à-fièvre, petite centaurée* (*Erythraea centaurium*). — Plantă din fam. gentianaceelor, care crește prin fânețe și poieni umede; se mai numește floare-de-friguri, frigor, friguriță, fierea-pământului, potroacă, potrocuță, scânteuță-de-friguri. PANȚU, PL. 97, DAMÉ, T. 186. BIANU, D. S. [Pronunț. *-ta-u-* | Și: (după *cicoare*) **cintoáre** s. f., **cintórie** s. f. DICȚ., (prin mijlocire germană) **țintáură** s. f. VICIU, GL., DAMÉ, T. 186, (= potroace) H. IV 268. *Mai bună e țintaura, pentru friguri.* DELAVRANCEA, S. 265. *Când se duceau cu viței la câmp, el îi culegeà flori de mac sălbatic și de țintaură, pe care ea și le așezà la tâmple, între șuvițele de păr negru.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 949, **țintáulă** s. f. H. IV 52, PANȚU, PL.]

— *N.* (răspândit prin farmaciști și în popor) din lat. **centaurium,** idem.

CINTENEZÍCĂ s. f. (Ornit.) v. **cintez.**

CINTESÉNȚĂ † s. f. v. **chintesență.**

CÍNȚEȚ s. m. (Ornit.) } v. **cintez.**
CÍNȚEȚĂ s. f. (Ornit.) }

CÍNTEZ s. m. (Ornit.) *Pinson* (*Fringilla cœlebs*). — Mică pasăre cântăreață — confundat pe alocuri cu scatiul și pițigoiul, numit și ciz (cis, cij), finchiu și săghieș — care trăește în cârduri prin păduri, livezi și grădini. *Cintezul* are un cioc scurt, conic și tare; aripile lui sânt rotunzite — din care cauză zborul lui nu este susținut — verzi pe de margini și cu o pată mare albă; penele pe piept și pe pântece sânt cărămizii. | Spec. Masculul acestei păsări. *Erau sticleți cu pete de sânge, pițigoi rotunzi cu pene cenușii și negre, cintezi cu piepturile cărămizii.* SADOVEANU, SĂM. VI 334. *Cintezi, petrușei, sticleți Și florinți de cei semeți S'amăgise Ș'o pețise.* MARIAN, O. I 389, cf. 382, 388. [Plur. *cintezi.* | Și: **cinteț** s. m. (Bucov.) MARIAN, O. 382. | Derivat (însemnând atât masculul cât și pasărea în general): **cintezóiu** s. m. (Munt.) MARIAN, O. I 382; **cintizóiu** s. m. id. ib.; **țintizóiu** s. m. id. ib.; **țintizóiu** id. ib., POLIZU. *Am un țintizoiu șchiop și ține o vacă 'n cioc.* (Cântarul). PĂSCULESCU, L. P. 75. | Femela (dar și pasărea în general): **cinteză** s. f. H. V 483, IX 450, XI 146, XVI 9, («pasăre aproape de felul «oiței», dar mai mare»); p. ext. nume dat caprelor. H. IX 220. *C'o să-i duc în Valea-rea, unde cântă cinteza* (scris *cintesa*). ȘEZ. II 76, cf. MAT. FOLC. I 370; **cintiză** s. f. *Cintiza și petrușelul făceau să răsune colnicele, prin vocea lor ascuțită, dar plină de dulceață.* FILIMON, C. II 667; **cinchiză** s. f. PĂCALĂ, M. R. 30; **cinciză** s. f. *Cincizi și presuri.* PAMFILE, A. 65; **cinteță** (Bucov.) s. f. MARIAN, O. I 382; **cintiță** s. f. CANTEMIR, IST. 179, H. X 187, PĂCALĂ, M. R. 30. *Băltiță, unde mierlele, cintițele și gangurii se scaldă.* C. NEGRUZZI, I 96. *Una dintre paserile, care... înveselește atât pădurile, cât și pometele noastre... este cintița.* MARIAN, O. I 382; **cinchiță** (Ban., cu hiperurbanism: **cimpiță**) s. f. MARIAN, O. I 383; **cinghiță** (în jurul Oraviței) s. f. MARIAN, O. I 382; (+ *sfânt?*) **sfinteță** s. f. MARIAN, O. I 383; **cintiniță** s. f. MARIAN, O. I 383. | Diminutiv: **cintenezícă** s. f. PAMFILE, J. II 376. | Jocuri de cuvinte: *Cinte, cintenetezoi, Cine cin' te-a nctezit?* MAT. FOLC. I 1199, cf. PAMFILE, J. III 79. *Un cine cintezoiu, Din țara cintene-muntenească.* MAT. FOLC. I 1199, cf. PAMFILE, J. II 376, III 79.]

— Derivat, cu suf. **-ez(ă)** (cf. *pupăză*), dintr'un radical **cinĕ-**, (disimilat în) **cint-**, de origine onomatopeică, pe care-l găsim pe deoparte în lat. *cincilare*, întrebuințat pentru cântecul mierlei (N. Drăganu, *Dacoromania* III 695—696), pe de altă parte în bulg. *čin-čin* și *činka* «cintez». Caracterul onomatopeic al numelui rezultă și din interpretarea pe care o dă poporul nostru cântecului păsării și care e: «*cinci opinci* într'un picior și călcâiul e tot gol». PĂSCULESCU, L. P. 382.

CÍNTEZĂ s. f. (Ornit.) }
CINTEZÓIU s. m. (Ornit.) } v. **cintez.**

CINTÍE s. f. (Îmbrăc.) }
CINTIÉI † s. m. (Îmbrăc.) } v. **cintieni.**
CINTIÉNE † s. f. plur. (Îmbrăc.) }

CINTIÉNI (†) s. m. plur. (Îmbrăc.) Sorte de *pantalons* que portaient autrefois les femmes. — (Ieșit din uz și păstrat numai în poezia pop.) *Cintiénii* se zic [pantalonii] aceia ce-i po[a]rt[ă] muierile piste izmene, ca niște șalvari muierești. I. GOLESCU, C. I. 175; cf. cioareci (1°). *Trei cintieni de ghermesit.* URICARIUL, XVI 275. *Nu mi-și fuge cum se fuge, Pare-i crângu' tot colnice, Cintienii nărămzați Stau pe buturi atârnați.* MAT. FOLC. I 1078. [Pronunț. *-ti-eni.* | Și: **cintiéne** v. f. plur. *Cintiene descosute.* N. COSTIN, ap. GCR. II 11; **cintiéi** † s. m. plur. *2 părechi cintiei.* URICARIUL, XI 249; **cintíe** s. f. *Să-mi dai hainele tale Și cintia din picioare, Să-ți arăt umbletul, Că ți-e drag ca sufletul.* REV. CRIT. III 62].

CINTINÍȚĂ s. f. (Ornit.) }
CÍNȚIȚĂ s. f. (Ornit.) }
CÍNTIZĂ s. f. (Ornit.) } v. **cintez.**
CINTIZÓIU s. m. (Ornit.) }

CINTOÁRE s. f. (Bot.) }
CINTÓRIE s. f. (Bot.) } v. **cintaură.**

CINTRÓN s. a. (Mil.) v. **centuron.**

CINUÍ vb. IV[a] v. **cin[2]; cină.**

CINULÉȚ s. a. v. **cin[1].**

CINZEÁCĂ s. f. 1°. Mesure de capacité. *Carafon, cruche.* 2°. Mesure de surface.

1°. (Munt., pop., în sistemul de măsuri și greutăți vechiu — cu «ocaua» — înainte de introducerea

sistemului actual zecimal, cu «litrul» şi «chilogramul»; de aceea cuvântul e, azi, învechit) Măsură de capacitate pentru băuturi: 1/8 dintr'o ocà (=50 de dramuri TDRG.; de 6 decilitri şi 1/4 PONTBRIANT); p. ext. sticla s. cănița de această capacitate, în care se servește băutura. *Ia trageți-mi încoà câte o cinzecă de la cep.* ODOBESCU, I 84. *Oameni adunați în pripă de vătășelul satului, prin ademenirea bacşişului şi a cinzecei de rachiu.* id. II 266. *Scoase gămăliile la o duzină de cutii mari cu chibrituri şi le aruncă într'o cinzecă de rachiu de drojdii.* CARAGIALE, M. 81. *Scoase clondirul verzuiu... şi o cinzecă pântecoasă, cu flori.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV vol. II 544. *Când te-ai lăsà de rachiu, dă oală, dă cinzecă, dă ocà.* JIPESCU, ap. TDRG. *O cinzecă de rachiu de ăl bun.* H. II 32.

2°. P. ext. (Banat, Vâlcea) *Cinzacă* = o întindere de pământ de 200 de stânjeni pătrați (1/8 dintr'un jugăr) de pământ (Oravița). Com. A. COCA. Pogonul aveà 120 [de] st[ân]ji[ni] v[echi] lungime şi 10 stânjini lățime; se subîmpărțeà în două jumătăți de pogon sau 4 litre sau 8 *cinzeci* (sing. *cinzecă*) sau, când e vorba de arie, 8 ciocane (Zlătărei, în Vâlcea). PAMFILE, A....

[Plur. *-zeci* şi *-zece*. | Cu rostire dialectală: *cinzacă*. | Şi: (singular nou, din pluralul *cinzeci*): **cinzéc** s. a. = cinzeacă, sângep, sângeacă, o jumătate de litră. PAMFILE, C.]

— După toate aparențele, e un singular nou de la *cin(ci)zeci* [de dramuri], întrebuințat cu funcțiune substantivală: *dă-mi un cinzeci de vin!* Dalametra, *Dicț. macedo-rom.* dă şi un arom. *ţindzacă*, cu acelaşi sens. Neclarificat e raportul etimologic al cuvântului cu sinonimul său moldovean *sângeap(ă)*.

CINZÉC s. a. v. **cinzeacă.**

CINZÉCEA † s. f. art.
CINZECEÁR(IU) † s. m.
CINZÉCI num. card. (ş. d.)
} v. **cincizeci.**

CIOÁBĂ s. f. 1°. *Baquet* de bois sale. 2°. *Pipe vieille et sale, bouffarde.*

1°. (Bucium, în Transilv.) Un vas de lemn spurcat. VICIU, GL.

2°. (Bucov.) Pipă (com. A. TOMIAC), luleà mare de lut, veche, stricată, urîtă şi cu ciubuc lung. Com. MARIAN. *Ia-ți lut şi-ți fă o cioabă cu un ciubuc lung.* SBIERA, P. 301.

— Etimologia necunoscută. Cf., mai ales pentru sensul 1°, ung. *csoba* «fedeleş, vas de lemn» (în batjocură şi «gură»). Cf. cioabla şi ciubeică.

CIOÁBLĂ s. f. *Tronc, souche.* — Lemn uscat, gros şi bortos (BUGNARIU, NĂS.), arbore rupt pe jumătate în stat («în picioare»), cioatfă, ciung, ciolplan, ciompleu (Tulgheş, Ciuc. Com. ITTU), cf. ciot. [Şi: **cioáflă** s. f. Com. ITTU.]

— Cf. ung. *csobolyó* «fedeleş».

CIOÁCĂ s. f. 1°. *Colline, hauteur.* 2°. *Crampon. Valet, argette; chassoir.* 3°. *Montant* (d'une scie). 4°. Jouet d'enfant. 5°. *Pic.* 6°. *Erminette.* 7°. *Louche, écope.* 8°. *Tronc, souche.* 9°. Terme de viticulture.

1°. Deal (DENSUSIANU, Ț. H.), înălțime, vârf de deal (DAMÉ, T. 86, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 236, 237, VICIU, GL.), vârf de munte (NOVACOVICI, C. B. 7), deal mare rotat la vârf care întrece în înălțime toate dealurile dimprejurul lui (H. XVIII 267); deal mic cu coamă rotundă deasupra altui deal (Com. LIUBA); vârf de munte de unde s'a tăiat pădurea, cucă (Com. COCA), deal sterp (Şişeşti, în Mehedinți Com. N. IONESCU). *Pe cioaca Îndreştilor, totdeauna bate vântul. Pe cioaca bolilor* (= *bourilor*), *mai de mult a fost un tău* (= lac). VICIU, GL. *Că eu gonesc culmile, Culmile şi cioacele...* DENSUSIANU, Ț. H. 297.

2°. Cârlig menit să prindă sau să țină un obiect de altul, să întărească [o construcție], scoabă (Măgurele, în Teleorman. Com. M. OLMAZU); cârlig care ține al doilea cârlig (Poiana Sibiiului, com. GH. MUNTEANU); cârligul de la vraniță, sau de la uşa oborului sau a grădinei, care se sucește ca să prindă uşa, să nu se deschidă (ION CREANGĂ, II 277); un fel de cârlig cu care se prinde uşa de la gârliciu; se mai întrebuințează pentru a atârnà căldarea într'însul (ib, IV 85); (la războiul de țesut) fiecare din cele două lemne orizontale la capătul de sus al furcilor, lemne numite şi «carafte» care țin vatalele (DAMÉ, T. 135, PAMFILE I, C. 271); cârligul fântânei, numit şi clobanț s. cârlibonț (Ardeal, VICIU, GL., PAMFILE, I. C. 466); la scaunul vătărului, partea care prinde lemnul ce vine la netezit (Munții-Apuseni, com. ITTU); unealtă cu care se strâng cercurile la buți (RĂDULESCU-CODIN, BARCIANU, PONTBRIANT); unealtă de soc în formă de luleà, în care e vârît capătul interior al carabei de la cimpoiu (ŞEZ. VII 190). *Căpătâiul celălalt* [*al joagărului sau ferestrăului de munte*] *are o scobitură mare dreptunghiulară şi o cioacă bătută în el.* PAMFILE, I. C. 111, cf. ib. 112, DAMÉ. T. 175.

3°. Capetele s. umerele încrestate ale lemnului vertical al ferestrăului unde se aşează coarda sau sfoara de întins. DAMÉ, T. 86.

4. Ichiu (la anumite jocuri de copii); p. ext. jocul cu acest ichiu: Se joacă cel puțin doi inşi... Numărul doi strigă: — Dă-mi *cioaca*... Numărul 1 svârle ichiul său în direcția jocului, cam la un pas de perghel. PAMFILE, J. II 45.

5°. Târnăcop (Veza, l. Blaj. VICIU, GL. subt şchioacă), cazmà (1°), crampăn, gheunoaie, chirlopan, țarşiță. PAMFILE, I. C. 157-158.

6°. Unealtă de tăiat şi de scobit, în forma unui ciocan, cu capete lungi, ascuțite; se întrebuințează la făcutul cobileților, cf. ciuc, țiclu, pupăză, dihoroiu, scobitor, sâlmoc, sfeclă (Conop, jud. Arad. Com. ITTU).

7°. Lingură de băut apă, polonic, căuş, căuc, cupă, hârgaie, cofă (Banat). Com. ITTU.

8°. Trunchiul cu rădăcinele unui arbore uscat, scos din pământ (LIUBA-IANA, M. 44), ciot, cioată, butuc, buturugă.

9°. Termen privitor la vie (după ŞĂINEANU, D. U., cârlige cu care se prăşeşte vița de vie). *Bucium, rând, răzor, vie oloagă, vie cu haragi, butaş, cioacă.* H. V 185.

[Şi: (ad 2°) **ciócă** s. f. = băț îndoit la capăt (VAIDA, CABA, SĂL.); cuiul cârligului de la fântână, în care se agață vasul, când se trage apă (Dej, VICIU, GL.); (ad 9°) *ciocă la vie.* H. XVI 30; — (ad 5°) **şchioácă** s. f. = târnăcop (Sălaj). VICIU, GL. | Diminutiv: **ciocúță** s. f. = numire de strugure. H. XIV 435.]

— Avem a face cu mai multe cuvinte, intrate în limba noastră pe mai multe căi, dar care, în definitiv, se reduc toate la tulpina onomatopeică *čok* - (cf. cioc-boc, ciocăni, apoi fr. *choc*, span. *choque*, «lovitură», alb. *čokâs* «bat, ciocănesc la uşă»), prin care se imită sunetul produs de o lovitură seacă, şi din care se explică toate înțelesurile. Mai întâiu, cel de «instrument cu care se loveşte», deci sensurile 5° şi 6° (cf. ciocan), apoi cel de «obiect tăiat prin lovituri», deci sensul 8° de «butuc, ciot» (cf. bulg. *čókur* «ciot», sârb. *čok* «butuc», it. *ciocco* «buturugă») şi p. ext. sensul 7°, desvoltat din cel de «lemn scobit, găvănat, scorburos». Tot ca un «instrument de lovit» a fost privit ciocul păsărilor (alb. *čok* cu acelaşi sens), care însă, din cauza formei sale adesea adusă, a putut ajunge şi la înțelesul 2°, de «cârlig». Dar ciocul fiind în acelaşi timp partea proeminentă

a capului, a putut ajunge, ca şi «pisc», la înţelesul de «vârf de munte» şi apoi, în general, la sensul 1° şi 3° (cf. bulg. *čuk* şi *čukan* = ciocan şi deal, *čukla*, *čokaia* «deal», sârb. *čuk*, *čuka*, numiri de dealuri, alb. *čuke* «vârful unui deal»). Pentru sensul 9°, cf. sârb. *čokot* «viţă de vie». Cf. şi cioc, ciochie, ciucă, cionc, cioancă, ciocancă, ciochină. Cf. BERNEKER, SL. WB. 159.

CIOÁCĂ s. f. (Ornit.) v. **ceucă.**

CIOÁCLĂ s. f. 1°. Petit *traîncau*. *Charge* (de bois). 2°. *Gaffe* (pour accrocher un cadavre de pestiféré). 3°. *Petite voiture* pour transporter les cadavres des pestiférés.

1°. Săniuţă cu care se dau copiii iarna pe zăpadă, bârzeică (VICIU, GL.). *Iarna, mai ales Dumineca, să-i mai vezi pe cei mai mari [băieţi], cum pleacă de-acasă, de cum mâncă de amiazi; se duc să se dea unii cu cioacla, alţii cu sania, iar alţii cu piciorandele... Cioacle au fost, de când lumea: la cioaclă, unu' şade 'n cioc, de rapăgă* [= conduce]. PITIŞ, XXXVII 725-6. || Sanie mică întrebuinţată de obiceiu pentru adusul lemnelor din pădure, numită şi cochirlă, bârgeică, barzeică şi tarniţă. PAMFILE, I. C. 155. *Cioacla, o sanie în care se aduc de obiceiu lemne şi se întrebuinţează şi pentru alte poveri; are şi o «oştie»* [= oişte] *şi un «ham»* (Braşov). Com. I. PANŢU. | P. ext. Cantitate de lemne cât încape pe o astfel de săniuţă. Cf. PONTBRIANT. *P'aşa frig, o cioaclă de lemne costă un galben.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

2°. Prăjină, cu un cârlig în vârf, cu care se trăgeau cadavrele celor morţi de ciumă, cange. CIHAC, II 52.

3°. (Combinare a sensului 1° şi 2°) Cărucioară pentru transportul celor morţi de ciumă. ŞAINEANU, D. U.

[Derivat: (Munt.) **cioelâş** s. m. = 1°. ţăran care vine la oraş cu o cioaclă de lemne de vânzare (mai ales buturugi); 2° (în Bucureşti) om care se ţine după pomană, pe la înmormântări.]

— Din ung. **csaklya** «prăjină cu vârful încârligat spre a trage luntrea la ţărm; patină». C. Lacea, *Dacoromania*, III 742-743. Cf. ceaglă, ceaclie, cioancă, cioclu.

CIOÁFLĂ s. f. v. **cioablă.**

CIOÁFLĂ s. f. *Gifle.* — (Straja, în Bucov.) Palmă (lovitură). Com. A. TOMIAC.

— Probabil, onomatopee.

CIOÁGĂ s. f. (Ornit.) = **ceucă.** H. II 299.

CIOÁICĂ s. f. (Ornit.) v. **ceucă.**

CIOÁIE s. f. v. **acioaie.**

CIOÁLNAV, -Ă adj. v. **ciolac.**

CIOÁNCĂ s. f. 1°. *Pic.* 2°. *Perche* employée par les conducteurs de radeaux.

1°. Unealtă de săpat pământul tare: are două capete, unul ascuţit şi celalalt lăţăreţ, ciocan (Conop, jud. Arad; com. ITTU), târnăcop, cazmă (1°), cioacă (5°).

2°. (Plut.) O nuia groasă cu un nod (măciucă din rădăcină s. trunchiu) la un capăt şi la celalalt sucită ca gânjul; înlocueşte otgonul; cf. cestec. Com. ITTU. *Plutaşul se aprovizionează de unul sau doi pari sau manele, un ţenchiu cu ciocârlie sau cioancă, prevăzută cu gânju' ciocârliei, una funie de metal, şi ţuiac.* CIUPALĂ, PL. 227. **Cioancă mărgelată,** la plutărie, se numeşte un mod de legat huzerul trunchilor în plută. Com. ITTU.

— Cel puţin în sensul 1°, pare a fi o variantă (cu obicinuita intercalare a lui *n* înainte de velare) a lui *cioacă.*

CIOÁNCĂ s. f. v. **cionc**[1].

CIOÁNDĂ s. f. 1°. *Querelle, dispute.* 2°. *Querelleur.* — (Transilv. şi Mold.).

1°. Ceartă, gâlceavă, sfadă, price (REV. CRIT. III 93, ŞEZ. XXXII 16); spec. început de sfadă, de ceartă (CREANGĂ, GL., ŞEZ. V 57). *M'am luat la cioandă* = m'am sfădit, dar nu tare. ŞEZ. IX 145. *Cioanda şi dihonia nu se mai sfârşeă.* CONTEMPORANUL, V vol. I 103. *Nici una, nici două, feciorul şi cu baba se iau la ciondănit. De la cioandă, la bătaie.* ION CR., IV 132.

2°. (Personificat) Persoană iubitoare de ceartă, certăreaţă, ciondănitoare. *Lasă-l, nu-ţi pierde vorba cu ăl cioandră!* REV. CRIT. III 93.

[Şi: **cioándră** s. f. = sfadă, price, gâlceavă, LB. subt «certare» şi «gâlceavă».]

— Pare a fi un substantiv refăcut din verbul *ciondăni* (*ciondrăni, ciontăni*), dar e cu putinţă ca *cioandă* să fi venit direct din germ. săs. **Schande,** iar *cioandră* din săs. **Schander(mensch).** Cf. N. Drăganu, *Dacoromania* III 1089.

CIOÁNE s. f. (Bot.) 1°. *Agripaume* (Leonurus cardiaca). 2°. *Crête-de coq* (Rhinantus glaber).

1°. Talpa-gâştei. PANŢU, PL.

2°. Creasta-cocoşului. POLIZU, LM., DDRP., TDRG.

[Pronunţ. *cioa-ne.* | Şi: **cióne** (pronunţ. *cio-ne*) s. f. PANŢU, PL. LEON, MED. 68.]

CIOÁNTĂ s. f. v. **ciont** [1-2].

CIOÁRĂ s. f. (Ornit.) I. 1°. *Corneille.* 2°. *Choucas* (Corvus monedula). II. 1°. Sobriquet donné aux *Tsiganes.* 2°. *Diable.* 3°. Sobriquet donné aux *Saxons* de Transylvanie. 4°. Nom de chien. 5°. Nom de jeu.

I. (Ornit.) 1°. Subt numele colectiv de *cioare* — simplu sau urmat de un determinant — se înţeleg mai multe feluri de pasări de acelaşi gen (cf. MARIAN, O. 25 şi urm.):

a) *corvus cornix* se numeşte *cioară* sau **cioară-cenuşie** s. **-de-pădure** s. **-sură** (PĂCALĂ, M. R. 30), cioroaică, cioracă, cioroaie.

b) *corvus corone* se numeşte: **cioară-neagră** s. coroiu;

c) *corvus frugilegus* se numeşte **cioară-bălţată** s. **-de-câmpie** s. **-de-holde** (PĂCALĂ, M. R. 30) s. **-gulerată** s. **-vânătă** s. **-neagră** (DOMBROWSKI 305), crancău, corcan, cioroiu;

d) **cioară-pucioasă** = *coracias garrula.* [După alţii = ceucă. Cf. DOMBROWSKI 319];

e) **cioară-de-mare** = *Sterna* (germ. Seeschwalbe). BARCIANU.

Cioara cârâe (gârâe) s. croncăneşte (croncăeşte, croncăne H. IV 85), cloncăneşte; mai rar şi regional se zice că ciorăeşte s. ciorăe (H. IV 85), s. găeşte (ŢICHINDEAL, F. 17) s. căeşte (id. ib.) s. ciohăeşte s. ciueşte.

Subt numirea *cioară* se înţelege femela (*Csoră* = cornix femella ANON. CAR.) sau specia, fără precizare de sex. *În căi ai şezut lor ca o vioară pustiită.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Cioarăle şi corbii preste ziduri înalte întru mulţime împrejur zboară.* CALENDARIU (1814) 85/$_3$. *De nu ar fi cânii* [= găi] *şi cioară să cânte şi să căiască în toată lumea, poate că atuncea nu ar muri...* ŢICHINDEAL, F. 17. *Mii şi mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor.* ODOBESCU, III 17. *Apoi, lăsându-i stârvul ciorilor şi coţofenilor, se duseră.* ISPIRESCU, L. 28/$_4$. *Când se strâng multe cioare la un loc şi cloncănesc, are să ploaie ori are să ningă.* ŞEZ. IV 119/$_6$. *Corbu' şi cioara sânt paseri urîte de oameni, zicând că trag a hoit.* H. IV 75. *Vine cioara neagră, Duce claia 'ntreagă.* MARIAN, O. II 38. *Într'o vale-adâncă, Multe ciori s'aruncă.*

[= Lingurile şi strachina]. TEODORESCU, P. P. 231b. # *Cioară albă nu se poate.* GOLESCU, ap. DDRF (cf. corb alb). *Decât un an cioară, mai bine o zi şoim.* id. ap. ZANNE, P. I 5. *Cel tânăr crede* [că] *câte cioare zboară, toate se mănâncă.* ŞEZ. I 220/8. *Nici odată să nu dai vrabia din mână pe cioara din par.* ib. I 219/33. *Cioara nu calcă pe urma vulturului* = copilul nu seamănă în apucături cu tatăl său (Jorăşti, Covurluiu). ION CR. III 252. *I-a mâncat cioara colacul* = a murit. ZANNE, P. IX 591. **Cât (s. ca) cioara 'n par** = foarte puţin timp, aproape de loc, pe apucate. *Nu stai locului nici cât cioara'n par* (Com. POPOVICI). *De-acum în dulce stabilitate Am s'o duc vesel, fără habar, Servindu-mi ţeara pe aşezate, Iar nu din fugă, ca cioara 'n par.* ALECSANDRI, T. 118. *E adevărat ce a spus el, cât cioara 'n par!* PAMFILE, J. I. *A stat înfipt ca cioara 'n par* = a se făli, a fi încrezut. TDRG. *Ţi-ai înălţat neamu' ca cioara 'n par.* ALECSANDRI, T. 60. | (Blesteme, de obiceiu nu prea grele, căci invocarea pasării, să mănânce cadavrul cuivà, se face în glumă) *Fire-ai al ciorilor!* DICŢ. *Du-te ciorelor!* Cf. LM. *Cioârli!* RĂDULESCU-CODIN, L. *Dă-l ciorilor să-l scobească!* PAMFILE, J. II. *Ştievă cioarele!* TDRG. *Mâncă-l-ar ciorile!* DDRF. *Lasă-le* [vacile] *la cioarele.* DOINE, 125/1. (în Munt., mai des: *Lasă-l ciorilor, încolo!*) *Taci nu-mi mai pomeni de ei, mai bine-i lasă'n cioare, să nu le mai aud de nume!* RETEGANUL, P. I 44/27. *Îndrăgi-i-ar* [pe duşmani] *ciorile şi spânzurătorile!* EMINESCU, P. 163. *Nu mai vine, venì-i-ar numele pe ciori şi pe coţofene!* BARONZI, L. P. I. 86/10. | *A se da în laţ ca cioara* = a) a se băgà orbeşte într'un pericol; b) a-şi face mendrele, dar a o şi păţi; c) a lucrà fără tragere-de-inimă, a face dificultăţi, pentru care poţi păţi rău. LM. *Se făleşte ca cioara 'n laţ.* PAMFILE, J. I. *Pentru că era fata mamei, se alintà, cum s'alintă cioara 'n laţ.* CREANGĂ, P. 283/6. | *Nu vreau să mă ciupească cioară fără plisc* (un prost ca tine). PAMFILE, J. II | (Când unul întreabă pe un neştiutor, aude): *Păi, dă, să întreb şi eu ciorile de ieri, de alaltăieri.* ib. | **Marţea-ciorilor** se serbează Marţea în «săptămâna brânzei», pentru ca ciorile să nu strice sămănăturile. PAMFILE, A. 14. || **De-a cioara** e numele unui joc cu căciulile (PAMFILE, J. I 327) s. al jocului numit aiurea «de-a-pasărea zboară» (ib. II 289) s. numai cioara (II 5°).

2°. = **ceucă.** MARIAN, O. II 26.

II. P. anal. 1°. Poreclă care se dă Ţiganilor (cf. ŞEZ. I 214/35, III 36/21, H. XVIII 268, RĂDULESCU-CODIN, L.) şi celor negricioşi la faţă (PAMFILE, J. I), cf. boroiu, garoiu, garvan. *Decât s'ar fac*[e] *cuminte păntru nişte cioar*[e] *ce folos va fi?* (a. 1645). IORGA, B. R. 127. *Şi întră un ţigan înlăuntru. Ce cauţi aici, cioară? zise ciocoiul, supărat.* FILIMON, ap. TDRG. *Ei, nu mai clenţenì, cioară, şi ieşi afară!* ALECSANDRI, T. 324. *Ce vrai, măi? Paşol, te cară! Ce-mi tot intri 'n suflet, cioară?* CONTEMPORANUL, II 759. *Procleta de cioară, cum văzù fata, îi puse gând rău.* ISPIRESCU, L. 63/15. *I-aş zice cioară, dar mă fac de ocară* (a spus Ţiganul, când a văzut o cioară moartă). PAMFILE, J. I.

2°. (Subt forma) *Cioarli* = ucigă-l-toaca, dracul. RĂDULESCU-CODIN, î. Invocarea paserii e un mijloc stilistic spre a exprimà uimire, nerăbdare, indignare, însă mai puţin expresiv decât vorba «drac». *Lucru cioarelor!* TDRG. *Cum, cioarele, erà să mă duc la Caterlez?* CONTEMPORANUL, IV 136. *Ce cioarele, de nu dau peste păcatele de buruiene?* ib. V, vol. II 144. *M'aţi tot rugat... şi, ca cioarele, par'că erà un făcut, de n'am putut să vă împlinesc cererea.* ISPIRESCU, U. 1/10. *Ariciu' mic, mic, da înfundat al cioarelor, cât e de ghemuit.* ŞEZ. III 27/11.

3°. (Transilv.) Sas (îmbrăcat nemţeşte). Com. V. LAZĂR (Jina, jud. Sibiiu).

4°. Nume de câne (probabil, negru DAMÉ, T. 181, JIPESCU, O. 51, H. II 117) ciobănesc (H. II 28, III 71, IV 56).

5°. Numele jocului numit aiurea «de-a-pasărea zboară», descris la MARIAN, î. 213, cf. H. III 312, XVI 14, 161. Acest joc... seamănă cu săritul *cioarelor* pe câmp: sare săltând şi bătând din mâni, ca cioara din aripi. PAMFILE, S. V. 57. | **Cioara cu puişorii** = joc de copii. H. XVIII 47.

[Plur. *cioare, cioară, ciori.* || Şi: **cioáre** s. f. Cf. ŞEZ. II 211/6. || Când voim să distingem femela de mascul, îi zicem *cioroaie, cioroaică* (s. v. cioroiu) şi **ciorácă** s. f. (MARIAN, O. II 25; ca nume de râu, atestat în 1556, CUV. D. BĂTR. II 244-45), iar spre a deosebì masculul de femelă, întrebuinţăm derivatul *cioroiu* (v. c.), rar **ciorác** s. m: DHLR. 249 şi masculinul reconstruit din feminin: **cior** s. m. MARIAN, O. II 26. || Diminutive: **ciorîţă** s. f. DDRF.; **ciorúţă** s. m. MARIAN, O. II 27; **ciorcúţă** s. f. LB. MARIAN, O. II 27; **ciorcúşă** s. f. (Banat)=coţofană, ţarcă, ciorobară. MARIAN, O. II 48, H. XVIII 14, 296, 305. (Compus. Bot.) **Piciorul-ciorcuşei.** *Pe lanuri de ovăz, albăstreşte piciorul ciorcuşii* IRINEU, S. B. 48; **ciurícă** s. f. = ţigan. H. III 223; **ciorúşcă** s. f. (Bot.) = un fel de strugure. H. XI 400. || Colectiv: **ciorărie** s. f. = cioare multe la un loc. MARIAN, O. II 29. || Adjective: **ciorésc, -eáscă,** (cu rostire regională:) **ciorăsc, -ască** = de cioară, în felul cioarelor, (ca) al cioarelor, preferit de cioare. (Mai ales în numirile de plante): *Ceapă cioarească,* cf. ceapă (II 1°); *păr* (H. IX 374, RĂDULESCU-CODIN, M. N. 97), *prun* (H. IV 52, 83) *ciorăsc.* (Substantivat) **ciorăşc** s. m. = trahit (VICIU, GL.), cea mai tare piatră din baie, granit (com. ST. PAŞCA); — (La origine, diminutiv de la *cioară,* întrebuinţat însă în glumă, ca adjectivele, în funcţie atributivă) **ciorúş, -ă** = negru ca un Ţigan. REV. CRIT. III 93. *Spune-mi, bade,-adevărat, Pentru care m'ai lăsat? Pentru cheia de la uşă, Pentru mândra cea cioruşă?* RETEGANUL, CH. 162. || Alt derivat: **cioréiu** s. m.: poreclă pentru bărbaţi. PASCU, S. 310 (cf. cioraciuj.]

— Cuvânt de origine onomatopeică, cu o arie întinsă. Mai apropiate de forma românească sânt formele alb. *soŕe* (*soŕe*) şi friul. *čóre* (*sore, ćuora, ćola*), cu acelaşi sens. (Cf. şi sic., calabr. *čaula,* neap. *čaolę,* tarent. *čola,* n.-prov. *chavo, chavio, charvio,* piem. *čoya,* n.-prov. *choya, chura,* sav. *šave* «Saatkrähe». Cf. MEYER-LÜBKE, REW. nr. 2449, DHLR. 231, TDRG. Pentru formele rutene (*čora* «femme grossière»), polon. *ciura,* ceh. *coura, čura,* despre care se crede că sânt împrumutate din românește, cf. St. Wedkiewicz, în *Mitteilungen des rum. Instituts an d. Univ. Wien* 272 şi *Revue Slavistique* VII (1915) 111—132. Pentru caracterul onomatopeic al cuvântului, cf. «când văd... câte un ţigan, îi strigă:... *cioarrr, garrr, crauu».* ŞEZ. I 214. Pentru II 1°, cf. ţigăn. *čor* «hoţ». TDRG. Cf. cioroiu, cioarcă.

CIOÁRBĂ s. f. (Cul.) v. **ciorbă.**

CIOÁRCĂ s. f.=1°. **ţarcă.** DDRF.; 2°. **broască.** Com. LIUBA. Cf. cioască.

— Contaminare (la origine, probabil, glumeaţă) între *cioară* şi *ţarcă* şi *broască.*

CIOÁRDĂ s. f. v. **ciurdă.**

CIOÁRE s. f. (Ornit.) v. **cioară.**

CIOÁREC s. m. (Îmbrăc.) **v. cioareci.**

CIOÁRECI s. m. plur. (Îmbrăc.) 1°. *Pantalon de paysan, en drap de ménage blanc.* 2°. Sorte

de *jambières* de paysanne. 3°. *Drap de ménage blanc, bure.*

1°. Îmbrăcăminte țărănească — corespunzând pantalonilor s. nădragilor orășenești — de pănură albă, groasă, de lână, de dimie (H. VI 235), de abă (COSTINESCU), cusuți, nu împletiți (Jina, jud. Sibiu, com. V. LAZĂR), purtați de bărbați iarna, toamna și primăvara (ȘEZ. VII 178) (la munte, pe frig mare, purtați și de femei, subt roche), confundați pe alocuri cu nădragi (LB., MANOLESCU, I. 188), iți (MARIAN, I, $62/_{22}$, NA. $237/_{21}$, ȘEZ. II $23^b/_{12}$, H. XXXII 107, MANOLESCU, I. 185), berneveci (SBIERA, F. 140, MARIAN, I. $62/_{22}$, ȘEZ. II $23^b/_{12}$, com. AR. TOMIAC), cf. ceacșiri, poturi, cintieni. Cf. H. II 4, 14, 56, 63, 118, 132, 147, 168, 176, 207, 223, IV 12, 56, 57, 75, 98, V 129, 258. *2 părechi cioreci* (a. 1760). IORGA, B. R. 224. [Au cioplit] *picioarele cu cioarecii din marmure albă.* ȘINCAI, HR. I $5/_6$ *Ardicându-și ciorecii, cari-i căderă.* PANN, P. V. I 104. *Uniforma grănicerilor a fost alcătuită până la 1862 din ..... cioarici albi, opinci.* I. IONESCU, M. 272. *Cioareci albi, tiviți cu găitane de fir.* ODOBESCU, I $71/_{19}$. *Cioarecii strimți de abă.* SLAVICI, N. I 136. [Femeia însărcinată] *să nu desculțe pe nime, nici să (nu) tragă cioarecii cuiva,* MARIAN, NA. $11/_{28}$. *Să-mi mai dai cioarecii tăi, Ca să-ți dau șalvarii miei.* TEODORESCU, P. P. 501b. *Pentru cioareci românești, Pantaloni mândri domnești.* RETEGANUL, ap. ȘIO. *Badiu, care-mi place mie, N'are casă nici moșie... Nici o brazdă de ogor, Fără* (= ci, are însă) *cioareci cu șinor.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 40. *Soțul de lângă mine Fuge cu cioarecii 'n vine.* SEVASTOS, N. $208/_{32}$.

2°. P. anal. (Mehedinți, Banat, Bucov.) Ciorapi de dimie, subțiri și colorați, cu găitane; îi poartă țărancele, când e frig s. pentru a nu se înțepà în spini, (cf. N. REV. R. a. 1910, 85. GR. BAN., com. AR. TOMIAC); ciorapi de postav cu care se încalță copiii (PĂCALĂ, M. R. 125); cf. cioci, călțun, buș, jambiere.

3°. P. ext. Stofă albă, groasă, de lână, pănură albă (LB., LM.), dimie, abà (din care se fac cioarecii, cf. H. XI 374). *Urzitul... pânzei și al cioarecilor.* LIUBA-IANA, M. 11. *De aici până la voi, Sânt tot cioareci noi* [= Neaua]. GOROVEI, C. 238.

[Și: **cioárici, ciórici** (H. X 47). s. m. plur. || Rar și sing. **cioárec, cioáric, cióric** s. m. *Cioaricul se lungește și formează creșturile.* MANOLESCU, ap. TDRG. *Măi Săcuiu, cioric de pânză, Hai la mine, să-ți dau brânză.* MĂNDRESCU, L. P. $167/_{14}$. || Diminutive: **ciorecúți** s. m. plur. LB., **ciorecáși** s. m. plur. ib. || Alte derivate: **ciorecár, cioricár** s. m. = țăran (care poartă cioareci, adesea în opoziție cu nădrăgar). *Țărani înzechiați, târșânari, cioricari, sânteți talpa casei.* JIPESCU, O. 20. *Marțafoii-și fac chefu' și ele tot pe noi, cioricarii, ne nimeresc!* ȘEZ. II 212). | Verbe: **ciorecà** vb. I = a flecări din gură. DICȚ. *Mân cevà, tot ceoárec* = spun cu graba (LB.), vorbesc repede (LM.), bolborosesc; — **înciorecà, înciorocà** vb. I refl. = a se îmbrăcà cu cioareci; (fig.) a flecări din gură. DICȚ. Atestat ca part.-adj. **înciorocát, -ă** = încălțat așa, încât te miști cu greu (Măgurele, jud. Teleorman, com. OLMAZU). **Găină ciorecată** = cu fulgi pe picioare (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III 93. *Cocoș înciorecat* = cu pene mari la picioare (Dolj). CONV. LIT. LIV 366, cf. cocoș încălțat.]

— Cuvânt vechiu (care se găsește și la Aromâni: *cioarițĭ* «jambiere» și *cioaric* «abà»), a cărui origine e necunoscută. De sigur că nu derivă din turc. *čaryk* «grosses chaussures en cuir à l'usage des pâtres et des paysans», cum credeà ȘIO, (cu atât mai puțin din ung. *szövedék* «țesătură» CIHAC, II 490). Nici părerea că ar fi o scurtare din * *cicioareci* (= * *picioareci*, derivat din *picior*, cf. LM.) nu e probabilă. Th. Capidan, *Dacoromania* IV 265, aduce cuvântul în legătură cu arom. *cioară* «sfoară de legat ciorapii».

CIOÁRFĂ s. f. predicativ. *Trempé.* — (Întrebuințat în funcțiune predicativă) Ud, leoarcă. *Ne-o apucat o ciuruială de ploaie, de ne-o făcut zeghele cioarfă, nu alta.* RĂDULESCE-CODIN, M. N. 145.

CIOÁRIC' s. m. (Îmbrăc.), **CIOÁRICI** s. m. plur. (Îmbrăc.) v. **cioareci.**

CIOÁRSĂ s. f. 1°. *Instrument tranchant usé.* 2°. *Mauvais osselet.*

1°. Obiect tăios (fier ION CR. I 121, cuțit ȘEZ. VIII 88, IX 151, com. AR. TOMIAC, coasă com. id., topor ȘEZ. V $57/_{11}$, sabie), vechiu, care e tocit s. știrbit și nu mai taie bine, custură care taie rău (ȘEZ. XVIII 269), ruginită, fără plăsele, de fier prost, în stare rea; cf. bleau² (2°), bordeac. *Niște cioarse, de nici o treabă.* ap. TDRG$_4$ | Fig. Bătrân (de nici o ispravă) ION CR. I 121; cf. căzătură, babalâc, tombateră.

2°. (Brașov) Capră (de joc) roasă, arșic rău, cf. nioaltă.

[Și: (ad 1°) **gioársă** s. f. *Ce voiu câștigà dintr'o sară, Cu-o gioarsă de săbioară?* H. XI 307. | Augmentative: **ciorsác** s. a.= cuțit care taie rău. *Scoseiu și eu boxul mieu... Ceilalți scoase[rà] și ei ciorsacele lor.* BOGDAN, ap. TDRG.; — **ciorsóiu** s. m. = om greoiu, om care umblă nimic (SIMA, M., cf. DDRF.), om slab (Rășinari, com. E. CIORAN), om bun numai de dragoste (H. XVII 175), vagabond, om de nimic (cf. PONTBRIANT), cerșetor (cf. ALEXI, BARCIANU). | Verb: **ciorsăi, giorsăi** (DICȚ.), **ciorsoi** (PONTBRIANT) vb. IV^a = (trans.) a tăià (greu, ca și cu un ferestrău) cu o cioarsă (ȘEZ. V $57/_{12}$), a cosi cu o coasă rea (com. AR. TOMIAC); a curățì (DDRF.); (refl.) a se scărpinà (DDRF., SIMA, M., com. AR. TOMIAC, cf. horță ì); a se deprinde (ȘEZ. IX 151; propriu: a se frecà de asperitățile vieții); (suspect) a se împopoțonà (cf. ALEXI); a se înjosì, a decădeà (DICȚ., propriu: a se face o cioarsă bătrânà, a nu mai fi bun de nimic). *Ghibirdic se apucă să ciorsăiască cu paloșul gâtul balaurului.* BOGDAN, ap. TDRG. *Se mai întâmplase și niște carpăn verde, că vârsà mașneagul sudori, ciorsăind într'însul.* CONTEMPORANUL, V vol. II 393; — **ciorșuì** vb. IV^a = a rânì pe jos coastele vetrelor, ale cuptorului, a rânì pe jos târând opincile. ȘEZ. II $187/_{13}$. | Abstracte: (ad I 1°) **ciorsăít** s. a. *Românul... se dă cu secerea și ia pe țigan la ciorsăit pe barbă.* ȘEZ. IX 26; — **giorsăiálă** s. f. = gătire, împodobire. Cf. DDRF.]

— Derivat din onomatopeea **ciors** (cf. rut. *čersáti* «a zgărià», *čersak* «scaiete». TDRG. Cf. cioherse.

CIOÁSCĂ s. f. (Zool.)=**broască râioasă.** LEON, MED. 80, cf. H. XVIII 139; cf. cioarcă.

CIOÁȘPĂ s. f. *Abcès, grande pustule.* — Bubă albastră, mare cât aluna. DAN, P. 437.

CIOÁTĂ s. f., **CIOÁTCĂ** s. f. v. **ciot.**

CIOÁTFĂ s. f. v. **ciotfă.**

CIOB s. a. *Tesson, pot de fleurs; mauvais baquet* — Bucată dintr'un vas (de lut, sticlă s. metal) spart; blid, vas s. oală spartă, fund de oală (spartă ION CR. II 22) s. fărâmă de oală (H. IX 88), hârb, spărtură, breanc. PAMFILE, J. II, Com. IZVERNICEANU, AR. TOMIAC. | Spec. Oală, vas mic de pământ pentru tămâiat (GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.), oală de flori (Boutariu, Hațeg, VICIU, GL. PAMFILE, E. C. 392). | (În Bucov., spre deosebire de hârb) Vas făcut din doage (cofe, ciu-

bere, donițe, putini, etc.) stricat. MARIAN; p. ext. conținutul unui astfel de vas. *Amândouă mâncați dintr'un ciob.* PANN, P. V. II 107. *Mai toate vasele de la Piscul-Crăsani sânt reduse în cioburi.* ODOBESCU, II 273. *Sălbaticii din America schimbau aurul și mărgăritarele pentru cioburile de oglindă din Europa.* MAIORESCU, CR. II 384/4. *Vecinii de dimprejur au însă o spuză de copîi, care aruncă cu cioburi în grădină și se joacă cu zmeii.* SLAVICI, N. 251. *Junghiuri ascuțite îi tăiau, ca niște cioburi de sticlă, prin toate încheieturile.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Fata scăpă urciorul și-l făcù cioburi.* DDRF. *Plânge peste măgheranul prăpădit și peste cioburile ghiveciului iubit.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, S. 116. *Luminile rarelor felinare se oglindeau în băltoacele de pe pavaj, rupte în mici puncte de foc, de picăturile de apă ce stricau fața acelor cioburi de oglinzi...* SANDU-ALDEA, A. M. 59. *Tâșt... în grădină și... prin cenușăria tăbăcăriei lui Iosef Ungureanu, care ne aroma clasa... cu miros de piei și de ciobe.* N. REV. R. I, Supl. II 185. *Dac'ar fi cineva să-mi dea... un ciob de lapte.* ISPIRESCU, L. 263/22. *Dete de o colibă în care ardea un opaiț în ciob.* id. ib. 395/29. *Iarna umblau cu cioburi cu foc în mâini.* ȘEZ. III 36/19. *Luă foc în ciob.* MUSCEL, 39. *Că n'ai venit cu ciobul, să mă tămâi și pe mine.* ION CR. II 288. *Dimineața, muică-sa Ciobul de foc îl luà Și la tămâiat se ducea.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 187. *Nița biriășița când așa auzeà, Ciobu' cu farmece-l loà Și 'n podrum că tună, Și butoiului descântà.* id. ib. 73. # *Îmi zici hârb, îți zic ciob.* PANN, P. V. III 127. *Râde ciobul de strachină* (variantă: râde hârbul de oala spartă). PAMPILE, J. III. *I-a pus ciobu'*, adecă l-a vrăjit cineva, mai cu seamă pentru însurătoare s. măritiș (cf. i-a făcut cu ulcica). ION CR. III 118. [Plur. *cioburi* și (rar) *ciobe.* | Și: **cib** s. a. *Văzù pe bietu' surd înghețat în colțul sobei, cu poala plină de ciburile de strâchini, cu care se jucase.* VISSARION, FL. 203; — (Mold., Bucov., Transilv.-de-nord, + *hârb* s. *știrb*? cf. însă și ung. *csorba* «știrb» și germ. *Scherbe* «hârb») **ciorb** s. a. = vas stricat și gol (ȘEZ. II 187/10), oală veche, dogită (MARIAN); (la plur.) mai multe oale vechi, hârburi de oale (id.); vase de lemn ori de lut, oale, berbințe, etc. (BUGNARIU, NĂS.) *Torni apa într'un ciorb.* ȘEZ. III 141/19. *Scurtă, groasă und' te duci? mă 'ntrebă ciortul negru ca corbul.* [Căldarea și piroștriile]. GOROVEI, C. 55. || Diminutiv: **ciobuléț** s. a. *Ciobulețe de sticlă colorată.* CARAGIALE, T. I 138/5. || Verbe; **ciobi** IVa refl. = a se fărâmà. ȘIO. *Legumea s'a isprăvit Lingurile s'au ciobit.* MAT. FOLC. 402; — **ciobà** vb. Ia refl. = a se știrbi. Com. N. DRĂGANU; — (Mold., Bucov., Transilv. de nord) **ciorbúi** IVa trans. = a învechi, a stricà. *Vremea toate* [*le*] *ciorbuește.* BUGNARIU, NĂS.].

— După ȘIO. vine din turc. (pers.). **čob** «pièce de bois, éclat, copeau». Marea răspândire geografică a cuvântului pe teren românesc și lipsa lui în idiomele balcanice face puțin probabilă această etimologie. Cf. ciobacă, cioban[1], eioblă, ciublă.

CIOBÁ vb. Ia v. **ciob.**

CIOBÁC s. a. (Pesc.) v. **ciobacă.**

CIOBÂC s. m. (Entom.) v. **cibuc.**

CIOBÁCĂ s. f. (Pesc.) *Canot (creusé dans un tronc d'arbre), barque.* — (Mold., Bucov.) Luntre (DAMÉ, T. 126; în Suceava și Dorohoiu) mică (ȘEZ. IV 115/5), făcută din trunchiu de copac scobit (PAMFILE, A., ANTIPA, P. 141), s. din scânduri (id. ib. 59), luntrișoară (cf. PAMFILE, I. C. 67), cin (ANTIPA, P. 141, cf. H. I 64, X 6, 22, 69, 209, 357, 425, 466, 506, 538, 585, XII 195), în care se pun pescarii (cf. H. X 538), cf. lotcă, dubas, varcă, șeică. În apele mai mari [se pescuește] cu 2 șeici sau *ciobace*, în care stă câte un pescar în fiecare (ANTIPA, F. 131) sau doi (id. P. 141). *Cum îl zări pe voinic, voì să fugă, dar Vania începù să strige: Hei, fetițo, stai puțin! și sări din ciobacă.* DUNĂREANU, SĂM. VI 372. *Moașa a voit să fugă cu ciobaca.* MARIAN, NA. 270/25. *Doi din pescari ținând câte un capăt a mrejei în ciobacă.* ȘEZ. IV 115/5. *Au aruncat-o într'o ciobacă și-au trecut-o apa dincoace.* RĂDULESCU-CODIN. *Pe o baltă lată, S'a ivit odată O pasăre porumbacă, P'un putregaiu de ciobacă.* MARIAN, SA. 221. [Plur. *-bace* și *-băci* TDRG. | Și: **ciobăc** s. a. (H. X 466, 506, 538) = luntre de pescuit; — **ciubică** s. f. ANTIPA, P. 152. | Diminutiv: **ciobăcúță** s. f. (H. X 425) = luntrișoară.]

— Din rut. **čobak** «vas» H. Brüske, *Jahresber.* XXVI—XXIX (cf. ung. *csobák* «bucată nduroasă d n trunchiul unui arbore uscat; ploscă de lemn)». Cf. cioban[1].

CIOBĂCÁN s. m. (Iht.) Sorte de *poisson.* — (Mehedinți) Un fel de pește lat ca palma. BOCEANU, MEH. — Cf. ciobacă.

CIOBĂCÚȚĂ s. f. (Pesc.) v. **ciobacă.**

CIOBÂLCĂÍ vb. IV. *Patauger, barboter.* — (Banat) A bolborosì, a răsuflà în apă (NOVACOVICIU, C. B. 7); a se bălăci cu mânile în apă. *Am auzit că cineva ciobâlcăe în apă.* Com. COCA.

— Onomatopee.

CIOBÁLIGĂ s. m. v. **cioban[2].**

CIOBĂLUÍ vb. IVa v. **cebălui.**

CIOBAN s. a. *Vaisseau de bois.* — Vas de lemn pentru băut apă, scafă (Sălagiu, cf. VAIDA) s. pentru dus apă, fedeleș (2) (Maria-Radna, Arad, com. ITTU). [Accentul? Și: **ciobănie** (pronunț. *ciobăńe*) s. f. = vas de doage, cu două funduri, cam de 10—12 litri, cu care se duce lucrătorilor apă la câmp, bure, fedeleș (Maria-Radna, jud. Arad). Com. ITTU.]

— Din slav. **čban**, intrat în limba noastră, probabil, subt forma *cioban*, din ung. *csobány* «un fel de ploscă», iar subt forma *ciobăne*, din sârb. *čobanja.* Cf. SZINNYEI, 335, MELICH-GOMBOCZ, *Magy. ethym. Szotár*, 1118, BERNEKER, SL. WB. 165. Cf. ciuvaniu.

CIOBÁN s. m. 1°. *Berger.* 2°. Nom de certains grands chiens de berger. 3°. *Buffletin.* 4°. *Vega* (étoile).

1°. Nume colectiv (cf. berbecar, cârlănar, sterpar, scutar) dat păstorilor de oi, în cele mai multe regiuni, înlocuind pe vechiul păcurar. Cf. mocan. *Ciobanii, unii ca de somn adormitând în cârlige răzimați, alții ca de ploaie și de vânt rece, cu glugile peste cap lăsate și pre un cot la pământ lăsați erà.* CANTEMIR, ap. ȘIO. *Doi prunci a unor oameni proști îi luă și-i dedeà la un cioban, să-i hrănească.* HERODOT, 91. *Atât pe acei ciobani. cât și pe acele vite, le-am dat pă chezășie* (a. 1790). IORGA, S. D. XII 293. *Niște ciobani, ce păsteau turmele noastre de oi.* ODOBESCU, ap. ȘIO. *Ciobanii și baciul habar n'aveau de asta.* CREANGĂ, A. 15/6. [Făt-frumos] *se îmbrăcă în haine de cioban.* ISPIRESCU, L. 157/21. *Vai, când ajunge lupul cioban la oi!* HINȚESCU, ap. ZANNE, P. I 516. | Spec. Baciu (1°). PAMFILE, I. C. 30. | P. anal. Personaj (travestit în păstor de oi) la Vicleem. Cf. id. CRĂC. 157—8. | Ciobanul din lună. Cf. id. CER. *Lună se făceà, Cu ciobanu 'n cea, La oi fluerà.* id. ib. 124. || (Astron.) **Steauaciobanului**= a) luceafărul de seară (OTESCU, C. 4), planeta Venus. (Cf. fran. étoile du berger). *Steaua care întâiu se arată de cu seară, steaua*

ciobanului. CANTEMIR, IST. 9. *Răsărise de mult Steaua-ciobanului, şi lui Pintea încă tot nu-i trecea prin minte (ca) să se întoarcă cu oile la stână.* MARIAN, T. 293; b) steaua polară (căci după ea se călăuzesc noaptea ciobanii). OTESCU, C. 4. | **Ciobanul-cu-oile**= L i r a, constelaţiune din emisfera septentrională. id. ib Cf. PAMFILE, CER. 165. Cf. 4°.

2°. (Banat) Nume de câne ciobănesc, mare, flocos, vânăt (= de culoare închisă), pestriţ, care stă pe lângă cioban. Cf. LIUBA-IANA, M. 114, H. XVIII 103, 305.

3°. (Transilv.) Malac (Mândra, Făgăraş).

4°. (Astron.) Vega, steaua principală din constelaţiunea numită c i o b a n u l - c u - o i l e = lira. OTESCU, C. 12. Cf. H. XIV 437.

[A c c e n t u a t *ciobán*, (ad 3°) *cióban.* || F e m i n i n e: **ciobăneásă, ciobăníţă** (une-ori cu sens diminutiv). COSTINESCU; cf. păstoriţă, băciţă. *Pasc vitele subt ochii ciobăniţelor.* IORGA, N. R. A. I 227; — **ciobáncă** = femeia ciobanului s. păstoriţă de oi. Cf. COSTINESCU, CIHAC, II 565, DAMÉ, T. În gâcitori (în rimă) întâlnim şi forma **ciobâncă** s. f. *P'o vale adâncă Vine un cioban, ciobâncă.* [Ursul]. PĂSCULESCU, L. P. || D i m i n u t i v e: **ciobănáş** s. m. (Ad 1°) Cioban mic s. tânăr; cioban simpatic s. drag. *Pe ulicioarele strânse între garduri vii, se grăbesc în urma trăsurii ciobănaşi şi ciobăniţe, cu feţele albe, subţiri.* IORGA, N. R. A. I 283. *Un mic ciobănaş, Din fluer doinaş.* ALECSANDRI, P. P. $8^{b}/_{10}$; 2°. (Bot.) Un fel de burete, care se mănâncă. TDRG., cf. H. XII 397; 3°. (Cor.) Numele unui danţ (PAMFILE, J. II, H. XII 220, PÂRVESCU, H.), a r d e l e n e a s c a (Coşereni, Ialomiţa, ap. HEM. $1527/_{6}$; 4°. (Astron., ad 4°) *Mult îi mult de când ne-am pus, Ciobănaşul s'a ascuns.* PAMFILE, C. Ţ. 130^{b}; — **ciobănél** s. m. = cioban mic s. drag. (Ad 1°) *Mândru ciobănel, Tras printr'un inel.* ALECSANDRI, P. P. 3. *Trei turme de miei, Cu trei ciobănei.* ib. $1/_{6}$, cf. DENSUSIANU, T. H.; — **ciobăncúţă** s. f. = ciobancă mică, frumoasă s. dragă. *De-aş fi nemerit Ciobăncuţe, cum văzusem într'o carte.* ALEXANDRESCU, M. $262/_{12}$. || A u g m e n t a t i v e: (ad 1°) **ciobănóiu, ciobănáu, ciobârlán, ciobârláu, ciobârlóiu, ciobârlănóiu** s. m. = cioban mare, bine făcut; p. e x t. uricios, care se poartă rău. ION CR. IV 305. *Am o gâscă cioantă, boantă, cu grumajii ciobârlan* [= Biciuşca]. ŞEZ. I 29. *Am o gâscă cioică, boică, Cu grumajii ciobârloi; Din gură pohaiu izbeşte, Sai, domnule, şi-o ghiceşte* [= Plosca]. GOROVEI, C. 295. *A 'ntrebat pă un ciobănău.* GRAIUL, I 238; — (+ *baligă*) **ciobáligă** s. m. = cioban slab (Straja, Bucov.). Com. AR. TOMIAC. || A d j e c t i v e: **ciobănésc, -eáscă.** 1°. De cioban (1°), pastoral. *C'o măciucă ciobănească... Unuia de-i da cinci-şase, teafăr nu mai rămâneă.* BELDIMAN, TR. 385; *Fluier, cântec, câne* (H. IV 53) *ciobănesc, viaţă ciobănească.* 2°. (Cor.) *Brâul ciobănesc* = ca la perdeă. H. XII 44; (s u b s t a n t i v a t) **ciobăneáscă** s. f. = numele unui danţ ţărănesc. SEVASTOS, N. $291/_{25}$, H. X 87, PAMFILE, J. III; — **ciobănós, -oásă** = cu înfăţişare s. apucături de cioban, ca un cioban. *Femeia aia pieptoasă, ciobănoasă.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 377. || A d v e r b: **ciobănéşte** = ca ciobanii, în felul ciobănesc, (s p e c.) în felul cum joacă ciobanii. *Băietul se pune ciobăneşte, într'un genunchiu, îmbucă repede.* CREANGĂ, P. $153/_{5}$. (Cor.) *Ciobăneşte* = numele unui danţ ţărănesc, c i o b ă n e a s c a. Cf. SEVASTOS, N. $281/_{25}$. H. VI 183. | V e r b: **ciobăní** vb. IV^{a} (t r a n s. numai în DICŢ.) = a face pe cineva cioban; (de obiceiu i n t r a n s.) a servi ca cioban, a face slujba de cioban (GRAIUL), a avea s. a luă ocupaţia de cioban, *văţat a cânta din fluier..., să giuri c'am ciobănit de când îs pe lume.* ALECSANDRI, T. 613. *Am vinit să-mi dai dreptu', Să mă răfuesc cu tini, Cât ţ'am ciobănit eu ţâi* (=ţie). VASILIU, C. 86. *Miul mi se ciobăneă, Cu oiţele-mi porneă, Şi 'n păşune le mânâ.* TEODORESCU, P. P. 502. (Cu a b s t r a c t e l e) **ciobănire** s. f. şi **ciobănit** s. a. (şi cu p a r t. - a d j.) **ciobănít, -ă.** | A b s t r a c t: **ciobănie** s. f. = slujbă, meserie s. stare de cioban. Cf. H. II 118. *Lupul, de ruşine, ciobănia şi-a lăsat.* CONTEMPORANUL, I 686. *Munte, munte, piatră seacă, Lasă voinicii să treacă, Să treacă la ciobănie, Să scape de cătănie.* ALECSANDRI, P. P. $294/_{3}$. *Ucenic la ciobănie, Din mica-i copilărie.* TEODORESCU, P. P. 517, cf. 117. | C o l e c t i v: **ciobăníme** s. f. = totalitatea ciobanilor, clasa ciobanilor, ciobani mulţi.]

— Din turc. **čoban** «berger, pâtre», cuvânt care a pătruns şi în limbile balcanice (bulg. *čoban, čobanin*, sârb. *čòban, čôbanin*, alb. *čoban* «păstor» şi «Român», n.-grec. *τζομπάνης*), din care a pătruns poate şi la noi, de sigur însă (din albaneză) la Aromâni — unde e foarte rar (*čobanbaš*, cf. şi localitatea *Ciobanlades* în Tesalia, DR. IV 335), termenul obicinuit fiind *picurar* — şi (din sârbo-croată) la Istro-români (*ţobân*), unde de obiceiu se zice *pastir.* Cuvântul a trecut (de la Tătari sau prin Români) şi la Ruteni (*čaban* «păstor; bou», *čobányk* «codobatură»), regional la Ruşi (*čabánŭ* «cioban, păstor») şi la Poloni (*czaban* «păstor; un fel de dans; un fel de berbece», *caban* «un fel de berbece»), iar în Ardeal, de la noi, la Unguri (*csobán, csobány* «păstor de oi»). Nu e nevoie să considerăm, ca H a s d e u (*Etym. Magn. Rom.* 2298), acest cuvânt ca un împrumut dinainte de venirea Turcilor, de la Turani (Pecenegi sau Cumani), ci marea lui răspândire pe teren românesc se explică prin transhumanţa păstorilor de oi, mai ales a m o c a n i l o r. E posibil ca noi să-l fi primit de la Bulgari (cf. W e i g a n d, *Jahresber.* XVI 222) şi dispariţia vechiului *păcurar* (păstrat încă în regiunile nepetrolifere) să se datorească omonimiei cu *păcurar*, derivat din *păcură* (cf. D. C a r a c o s t e a, în *Mitteilungen des rum. Instituts an der Univ. Wien*, 98 ş. u.).

CIOBĂNÁŞ s. m.
CIOBĂNĂU s. m.
CIOBÁNCĂ s. f.
CIOBĂNCÚŢĂ s. f.
CIOBĂNEÁSĂ s. f.
CIOBĂNÉL s. m.
CIOBĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. s. f.
CIOBĂNÉŞTE adv.
CIOBĂNÍ vb. IV^{a}
} v. **cioban**^{2}.

CIÓBĂNIE s. f. v. **cioban**^{1}.

CIOBĂNÍE s. f.
CIOBĂNÍME s. f.
CIOBĂNÍŢĂ s. f.
CIOBĂNÓIU s. m.
CIOBĂNÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **cioban**^{2}.

CIOBĂR s. a. v. **ciubăr.**

CIOBÂRCĂU s. m. *Vagabond.* — (Mold.) Cel care umblă prin locuri străine s. care umblă noaptea, bătând cârciumele (ŞEZ. VII 178), vagabond. haimanà.

— Din ung. **csavargó** «vagabond, haimanà». C. L a c e a, *Dacoromania* IV 1557.

CIOBÂRDÁC s. a. v. **ciobârnac.**

CIOBÂRLĂC s. a. *Louche.* — Polonic, lingură mare cu care se ia mâncare din oală şi se pune în strachină, mai ales la praznice. ION CR. IV 26. — În partea dintâiu a cuvântului, avem, poate ung. *cseber*, *csöbör* «ciubăr, hârdău», sensul primitiv fiind «căuş cu care se scoteă apa din ciubăr». Cf. c i o b â r n a c.

CIOBÂRLÁN s. m.
CIOBÂRLĂNÓIU s. m.
CIOBÂRLĂU s. m.
CIOBÂRLÓIU s. m.
} v. **cioban²**.

CIOBÂRNÁC s. a. 1°. *Bâton, perche.* 2°. *Auge.* 1°. Par (lung), pârghie care se vâră prin urechile hârdăului s. pe sub toarta căldării, pentru a le duce de-a-p ă r â n g a s. în spinare (cf. BOCEANU, GL.; H. IX 83; Şişeşti, Mehedinţi, com. N. IONESCU; BUCUŢA, R. V.); p. e x t. prăjină, ciomag mare, gros, lung, fără măciulie. ION CR. II 163.

2°. (Banat) Hârdău, ciubăr de 30—80 litri, cu două urechi, cu gura strimtă şi fundul mai larg, pentru lăturile porcilor s. pentru murat varza. Cf. LIUBA-IANA, M. 100—1; com ITTU.

[Şi: **ciobărnác** s. a. BOCEANU. GL.; **ciobârncác** s. a. BUCUŢA, R. V.; **ciobârnóc** s. a. Com. N. IONESCU; **ciobârdác** s. a. ION CR. II 163; **ciomârdár** s. a. ib. || D e r i v a t: (Banat) **ciobârnăcár(iu)** s. m. = băţ mare cu măciucă la un capăt. Cf. LIUBA-IANA, M. 113.]

— În partea dintâiu a cuvântului, avem probabil ung. *cseber*, *csöbör* «ciubăr, hârdău» (cf. SCRIBAN, ARH. a 1912, nr. 1), poate un *csebernek* (*való*) «de ciubăr». Cf. c i o b â r l a c.

CIOBÂRNĂCÁR(IU) s. m.
CIOBÂRNEÁC s. a.
CIOBÂRNÓC s. a.
} v. **ciobârnac.**

CIOBÍ vb. IV[a] v. **ciob.**

CIÓBLĂ s. f. v. **ciublă.**

CIOBOÁTĂ s. f. v. **ciobotă.**

CIOBÓTĂ s. f. 1°. *Botte, bottine.* 2°. (Sorte d') *amende.*— (Mold.).

1°. Încălţăminte (H. II 223), un fel de c i z m ă (BARONZI, L. I 159/9, I. IORDAN, L. M.) ţărănească (cf. I. GOLESCU, C. I 182), mare, cum o poartă Saşii (cf. LB.) s. (pe alocuri) gheată (GOROVEI, CR.); cf. b o t f o r i. *Csobotĕ* = calceus. ANON. CAR. *Să fie toţi încălţaţi cu ciobótele lor.* MAXIM PELOPONISEANUL (a. 1699), ap. GCR. I 331/34. *Celorlalţi cristiani este poprit să poarte straie verzi şi ciobote galbene.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Tăutul Logofătul... n'au fost având mestii la nădragi, că, trăgându-i ciobotele, numai cu colţunii au fost încălţat.* LET. II 200/28. *Să încălţă cu ciboti largi.* HERODOT 350/18. *Această ciubótă ai cusut-o tu.* ib. 313/9. *Galoşi = încălţăminte scurtă de-asupra cibotelor, a cismilor.* STAMATI. *Înhlebă = a se încălţă cu ciuboate mari în care se pun obiele multe* (Bogdăneşti, j. Suceava). ŞEZ. XXXI 11. *Boţei = ciobote mici pentru copii* ib. IX 35. # *Fiecare ştie unde-l strânge ciobota* («gheata», în varianta muntenească). ZANNE, P. III 106. (În glumă) *A umblà cu ciobote roşii* = desculţ. ib. III 110. *Păralele îs cu cibote roşii = nu-s, îs scumpe.* ION CR. IV 85. | (Mai de mult) *Ciobo(a)tă cu dulamă* = cizmă fără călcâiu, numai cu potcoavă şi cu o şuşăniţă de piele, numită dulamă, între talpă şi potcoavă. Cf. ŞEZ. VIII 22. *Ciobote făcute de porunceală* = comandate pe măsură, la cismar (în opoziţie cu cele luate «de-a gata» din târg, de la prăvălii). *Ciobote la rămpazu s. la o talpă:* cu o talpă, purtate adesea de uncheşi şi babe. Cf. ŞEZ. IX 33. *Ciobote de sulă* = de târg, cusute cu maşina. Cf. ib. IX 34. *Ciobote cu tureatcă.* | (Jur.) † (Bani de) *ciobote* = amendă s. indemnizare pentru alergătură, pentru ruptul ciobotelor, cf. 2°. Cf. CUV. D. BĂTR. I 53, PAMFILE, I. C. 342. *Să aibă a dare(a) acei 12 boi şi trei galbene de ciobote lui Necor[ă] şi lu Ştefan* (a. 1588), ap. CUV. D. BĂTR. I 51.

2°. † (Jur. La plur.) Amendă ce trebuià să o plătească (celor ce îl aduceau) acela care erà adus cu sila spre a fi judecat; indemnizare pentru alergătură (pentru ruptul ciobotelor). Cf. (b a n i d e) c i o b o t e, subt 1°. *Proca se împacă cu răzeşii, se uită scârbele şi se decide a se plăti împreună ciubotele* (a. 1680). IORGA, S. D. VI 91. *Vom trimete de aicea neşli armaşi, de vor aduce cu ciobote şi vom pune în temniţă.* BRĂESCU, M. 53.

[Şi: **cioboátă, ciubótă, ciuboátă, cibótă** s. f. | D i m i n u t i v e: **ciobóţică, ci(u)bóţică, ciobóţeà, ci(u)bóţeà** s. f. (cu plur. *-ţele*) = cizmuliţă (CREANGĂ, GL.), gheată (IGN CR. II 240) femeească (ALECSANDRI, T. 1736, 1752), cu gumilastic (ŞEZ. IX 35). *Herşcu;... vacs pentru cibuţele.* ALECSANDRI, T. 19. *Ce mai fustă de târg, şi ciuboţele cu călcâie nalte (poartă Ilinca)!* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Să nu cumva să te duci numai c'o ciobotă sau cioboţică.* ION CR. II 240. (Bot.) **Ciuboţica-cucului** s. f. = **aglicel.** PANŢU, PL., ION CR. III 176. Cf. H. X 534;— **ciuboţica-ursului** s. f. = plantă ierboasă (*Cortusa Matthioli*), cu frunzele rotunde şi cu florile purpurii; creşte prin locuri umbroase şi umede. PANŢU, PL. Cf. H. II 11. | A u g m e n t a t i v: **ciobotóiu, ciubotóiu** s. a. = ciobotă mare, diformă, urîtă. *Nişte ciubotoaie unse cu păcură.* BOGDAN, ap. TDRG. | N o m e n a g e n t i s: **ciobotár (ci(u)botár)** s. m. = cizmar. CREANGĂ, GL., H. III 4, (cu femininele) **ciobotăriţă (ciubotăriţă)** şi **ciobotăreásă** = nevastă de ciobotar. *Csobotar* = sutor. ANON. CAR. *Ciobotariu.* MARDARIE, L. *Unul din ciobotâri... feace.* DOSOFTEIU, V. S. 75. *Ciobotarii, croitorii, blănarii, cărcimarii.* LET. II 345/5. *Ciubotarul care va vrea să se facă cavac (= cavaf) să dea una ocă de ceară la praznic* (a. 1766). URICARIUL, XIV 3/25. *Lei 10, de la starostele de cibotari ce lucrează sehtieni* (= ciobote de piele de saftian) RĂŞCANU, L. 16/3. *Ciobotărilor şi ciorogarilor le prisosì mai mult, de să vărsà pe de-asupra.* ESOP (a. 1812), ap. GCR. II 211/22. *Văzut-ai vr'un ciubotar cu ciubote bune?* ZANNE, P. V 181; (cu diminutivul) **ciobotăráş** s. m. = (Entom, Bucov.) **muscar.** MARIAN, INS. 58; (cu adjectivul) **ciobotărésc, -eáscă.** DICŢ. (la fem., cor.) **ciobotăreáscă** = joc iute. PÂRVESCU, H. | A b s t r a c t - l o c a l: **ciobotărie, ci(u)botărie,** s. f. = cizmărie (meseria şi prăvălia cizmarului). DICŢ. *Aş face ciobote, dacă aş şti ciobotăria.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *S'a apucat iar de ciubotărie.* ŞEZ. I 261/30. *Atelier de ciobotărie.* TDRG. *Breasla ciobotăriei.* id. | V e r b: (ad 2°) **ciobotì** † vb. IV[a] = a amendà (cu amenda numită *ciobote*). Cf. TDRG. *Îmblă deşugubinarii.., de fac pradă şi-i bagă în fieră (pe săteni) şi-i ciobotesc* (a. 1628), ap. TDRG.]

— Cuvânt de origine turcească (*čabata(n)*, trecut şi în limbile romanice apusene (ital. *ciabatta*, fr. *savate*, sp. *zapata*) şi pătruns la noi de la Ruşi (**čobotŭ** «gheată înaltă femeiască, cu toc»), Ruteni (**čóbit,** genit. *čobota* «cizmă», cf. *čibot* JAHRESBER. XVI 19) sau Poloni (**czobot** «cizmă»).

CIOBOTÁR s. m.
CIOBOTĂRÁŞ s. m, (Entom.)
CIOBOTĂREÁSĂ s. f.
CIOBOTĂRÉSC, -EÁSCĂ adj.
CIOBOTĂRÍE s. f.
} v. **ciobotă.**

CIOBOTĂRÍȚĂ s. f.
CIOBOȚEÁ s. f.
CIOBOTÍ † vb. IV[a]
CIOBOȚÍCĂ s. f.
CIOBOTÓIU s. m.
} v **ciobotă.**

CIÓBRE s. m.? (Sensul originar neclar, căci e atestat numai ca termen de comparație): *Ce umbli așà, ca un ciobre?* = deșhămat, desmățat, zdrențos (Gherla). VICIU, GL.
— Cf. ung. *csorba* «gaură, știrbitură; știrb».

CIOBULÉȚ s. a. v. **ciob.**

CIOC adj. invar. *Grand.* — (Turcism; în compoziții; atestat numai într'o poezie populară) Mare. *La măidan, La cioc-măidan, Pe drumul bulucilor, La mormântul Turcilor.* PĂSCULESCU, L. P. 211.
— Din turc. **čok** «mult», trecut și în bulgărește (**čok**). LACEA.

CIOC adv. *Rien.* — (După negațiune) Nimic. *Nu-ți dau cioc odată* = nimic odată (Criscior, în Munții Apuseni. Com. ȘT. PAȘCA), absolut nimic.
— *Cioc odată* va fi fiind o expresie pleonastică, căci *cioc* pare a fi ung. **csak** «odată, numai».

CIOC interj. Interjection imitant le bruit des coups de marteau) *Pan!* — Interjecțiune imitativă pentru zgomotul produs de lovituri puternice și repetate într'un obiect tare: ciocnituri la ușă, de ciocan, de sapă (DDRF.), de îmblăcii (VICIU, COL.), etc. *Se loveà lemnele unul de altul și tot făceà cioc! cioc!* SBIERA, P. 170/25. *Odată face: cioc! în capul pițigoiului.* RĂDULESCU-CODIN, T. *Cioc, cioc, cioc! (Glin, glin, glin).* — *Cine e? — Îngerul.* TEODORESCU, P. P. 197b. *Făcù mâna otoboc Și o apucă* [moara] *de scoc, Cu toporu-i dă cioc! cioc! Ș'o trânti iarăși la loc.* id. ib. 155b. | Adesea întrebuințat ca predicat, înlocuind o formă a verbului «lovì», «izbì», «pocnì». *O pune p'un tăietor și... cioc! cu securea.* RĂDULESCU-CODIN, î. | (Înlocuește substantivul) Bătaie. # *Face din joc cioc,* se zice de cei ce încep cu gluma și sfârșesc cu cearta. ZANNE, P. IV 405. # **A sta cioc pe capul cuivà** = a sta c i o c a n (v. c.) VAIDA. || Repetat sau rimând cu b o c (a) s. cu p o c. *Moșu' cioc-boc, cioc-boc* (= lovì cu cazmaua), *până dădù de buzele cazanului.* DELAVRANCEA, S. 249/5. *Stă apa 'n loc? — Ba vine. — Ei, acum cioc-poc și roata se 'nvârtește.* COȘBUC, F. 144/10. *Și făcù cioc-boc.* PĂSCULESCU, L. P. *Dădură cioc-boc.* id. ib. *În pădure cioca-boca, În târg hi-hohò, Și acasă treapa-leapa.* [Calul]. GOROVEI, C. 37. *Toată ziua, cioca-cioca; Vine seara, boca-boca.* [Toporul]. ib. 367. *Cioc-boc Gioi dimineața, Săcereli gata.* VASILIU, C. 185. (În «numărători», la jocurile de copìi) *Ala bala, Portocala, Cioc, boc, Treci la loc.* TEODORESCU, P. P. 194. [Și: **cióca** interj., **cióca-bóca** interj.: imită sunetul îmblăciilor. VICIU, COL., **ciòc-bóc, ciòc-póc.**]
—Onomatopee. Cf. c i o c[4], c i o c a n, c i o c ă n i.

CIOC s. a. (Ornit.) I. 1°. *Bec.* 2°. *Gorgée, becquée.* 3°. *Museau de poisson.* II. 1°. *Pointe; proue; bec; mentonnet* de la ranche; *tête* de la chaise à tailler; *mâchoire* des tenailles; *touffe* de plumes; *pic, pointe* de rocher. 2°. *Barbiche.*

I. 1°. Termen general pentru partea anterioară (lunguiață) a gurei pasărilor, numită pe alocuri s. pentru anumite păsări și p(l)i s c, c l o n ț, c i o c l o n ț, c i u p, r o s t, c l a n ț ă, c l o b a n ț, f l i s c, p l i s c; cf. b o t, c i o r t, f l i t, r â t, t i c, s u r l ă, t e f l u, ț i u. *Acvila cu crucea 'n cioc.* URICARIUL, XXII 428/19. *Vulturii... cei suri, al căror cioc ascuțit și aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite și golașe...* ODOBESCU, III 16/4. *Cum nu sântem două pasări, Sub o streașină de stuf, Cioc în cioc să stăm alături, Într'un cuib numai de puf!* EMINESCU, P. 298. *Cucoșul... începe a trânti cu ciocul în geamuri și a zice: Cucurigu!* CREANGĂ, P. 66/6. *Nimerește pe corb chiar în inimă, de scapă inelul din cioț (cioc).* RETEGANUL, P. II 18/35. *Pasăre galbenă 'n cioc, Rău mi-ai cântat de noroc!* MÂNDRESCU, L. P. 19/23. *Îi încă cu ciocu' galben* (ca puii de pasăre) = prostuț (Banat). ZANNE, P. IX 587 (cf. a aveà caș la b o t). | P. a n a l. În timpul când (călușerii) își pregătesc hainele, au grijă să găsească o piele de iepure, din care trebue să facă *ciocul.* Acest *cioc* se face astfel: iau un cârlig de lemn pe care se înfășoară și se coase aceà piele... PAMFILE, S. V. 71. || P. e x t. (ca înfruntare, despre oameni) Gură; cf. b o t (I 1°), f l e o a n c ă. (*Șandu către Graur, fecior boieresc): Tacă-ți ciocul!* ALECSANDRI, T. 660. Cf. PAMFILE, J. II.
(Ornit.) **Cioc-gros** s. m. = **cireșar.** MARIAN, O. I 416 (cf. b o t - g r o s).
(Bot.) **Ciocul-berzei** (H. V 208, VII 480) s. **cioc-de-barză** (H. XI 95) = a.) g r e g h e t i n (*Geranium pratense,* germ. S t o r c h s c h n a b e l) PANȚU, PL., PĂCALĂ, M. R. 20; b.) = p l i s c u l - c u c o a r e i (*Erodium cicutarium*) PANȚU, PL., numit și **ciocul-cocorului** (DDRF.), **cioc-de-cocor** (I. GOLESCU C. I) s. **cioc-de-cucoară** (= germ. K r a n i c h s c h n a b e l BARCIANU). *Ciocul-berzei* e un trunchiu roșu, subțire și întins pe pământ; face floare albă și mărunță, iar fructul ca ciocul berzei. H. IX 122. | **Ciocul-paserii** (H. XVII 227) = *Delphinium ajacis* (Sâncel, l. Blaj, Agârbiciu, j. Târnava-mare) BUL. GRĂD. BOT. V 58 = **ciocul-cioarii** (Spătac, jud. Alba inferioară). ib. | **Ciocul-corbului:** la nevoie se mănâncă, mai ales la munte, când se isprăvesc proviziunile de acasă. PĂCALĂ, M. R. 116. | **Ciocul-răței** (atestat subt forma *cicul-răției*) H. XVIII 168. | **Ciocul-stârcului** = nemțișori (germ. Rittersporn). H. XVIII 267.
2°. P. e x t. (Neobicinuit, după g u r ă (II 2°b) d e a p ă, întrebuințat la oameni) Cantitatea de lichid cât poate luà o pasăre odată, cu ciocul, înghițitură. *Corbule, corbule, pasăre cernită, adu-mi tu mie un cioc de apă!* ISPIRESCU, L. 223/11.
3°. P. a n a l. Botul ascuțit al unor pești, precum e cega. Cf. F. R. ATILA, P. 61.
II. P. a n a l. 1°. Partea (anterioară și) ascuțită s. lunguiață a unui obiect (care se aseamănă cu un cioc), cf. c a p ă t, v â r f. Cf. b o t (II). *Condurii sânt ca papucii, însă cu ciocuri de lemn la călcâie.* I. GOLESCU, C. I 182. | *Ciocul corăbiei* (DICȚ.), *lotcei* (ANTIPA, P.), *carinei* (id. ib.). *Vasele ciocul spre larguri îl au.* COȘBUC, Æ. 105/4. (*Alessio*) *sări călare pe ciocul «Luisei»* (nume de corabie) *și începù să tragă ancora afară.* ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Ciocul leucei.* DAMÉ, T. 11. | *Ciocul crinții* = scocul crinții, pe care se scurge jantul din caș (Bran, Muscel). *Ciocul linului,* pe unde curge vinul în curătoare. H. IV 152. *Ciocul ibricului,* «buza» prin care se toarnă din ibric. | C a p u l scăunoaiei. DAMÉ, T. 88. | G u r a cleștelui id. ib. 113. | U r e c h e a undiței s. a cârligelor s. a carmacelor s. a ostiilor. ANTIPA, P. 126, 294, 295, 297, 305, 319. | La plutire, unealta cu care se scot lemnele din apă, c i o c o r o i u (Vinerea, Huniedoara. Com. ITTU), cf. ț a p i n ă. | La încondeiarea ouălor, mic instrument cilindric, subțire, făcut din alamă, cu un fir de porc trecut prin lăuntru, ca să se poată «scrie» cu el, c o n d e i u. Cf. MUSCEL, 48. | (La pasări) M o ț de pene. MARIAN, O. I 335. | C o n c i u l femeilor. PĂCALĂ, M. R. 122. | Colț. (de stâncă), țiclău (Temeșești, Arad). Com. TITU.
2°. S p e c. Barbă mică (GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.) și ascuțită, lăsată să crească numai la bărbie, b a r b i ș o n, ț ă c ă l i e. *Un bătrân bondoc, cu*

mustăți furate, lungi și albe, cu cioc de general. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Mustața nu-ți strică fața. Nici barba nu te-mpresoară. Să te razi ca'n ververie. Să lași cioc, Cum stă bine la voinic.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 156.

[Plur. *ciocuri.* || Și: (Banat) **cic** s. a. VICIU, GL., com. ITTU. || Diminutive: **cioculéț** s. a. (Ad I 1°) *Prepelița prindeà câte o furnică,... le-o firemițeà în bucățele mici, și ei; pic! pic! pic! cu cioculeţele lor, o mâncau numai decât.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 88; (ad II) *Cioculeţul leucei.* DAMÉ, T. 11;—**ciocúță** s. f. (Ad I 1°) DDRF.]

— Ca și alb. **čok,** cu același sens, substantivul *cioc* (care se găsește cu aceeași formă și cu înțelesul de «ciocan» și la Meglenoromâni) este, la origine, onomatopeea (cf. c i o c[3]) care imită loviturile repetate într'un obiect tare, așa cum le face pasărea când ciugulește. Cf. c i o a c ă, c i o c a n, c i o c ă n i.

CIOC s. m. v. **ciocoiu.**

CIOC s. m. *Maïs égrené.* — La (plur.) *Cioci* = Cucuruz cules de pe cocean (Sălaj). Com. A. BĂNUȚIU. Cf. c i o c ă l ă u.

CIÓCA interj. v. **cioc**[3].

CIÓCĂ s. f. v. **cioacă** și **toc.**

CIÓCĂ s. f. (Ornit.) v. **ceucă.**

CIÓCA-BÒCA interj. v. **cioc**[3].

CIOCĂÍ vb. IV *Dévorer* (un cadavre)— (Banat. Despre câni) A mâncă [dintr'un hoit («ciocău»)]. H XVIII 145. *Am văzut neşte câni ciocăind* (= mâncând) *la un ciocău* (= stârv). ib.

— Pare a fi un derivat din **ciocău.**

CIOCĂLĂIȘTE s. f. v. **ciocălău.**

CIOCĂLĂU s. m. 1°. *Epi de maïs (égrené).* 2°. *Queue de la tige de maïs,* restée sur place après la récolte. 3°. *Pomme de pin.* 4°. *Agaric vénéneux.* 5°. *Frange.* 6°. Nom d'une danse paysanne.

1°. (Mold.) Ș t i u l e t e de porumb cu boabe, s. mai adesea după ce a fost curățat de boabe (CREANGĂ, GL. Cf. ȘEZ. V 57/13, GOROVEI, CR.), numit pe aiurea d r u g ă (d r u g ă l ă u), c o t o l a n, c o c e a n, c h i c ă, c i o c a n (11°). *Ciocălăii* se ard, iar cei de la semînceri se împrăștie pe drum, spre a fi mănoasă sămânța, sau să nu facă tăciune. CREANGĂ, GL., cf. PAMFILE, A. 71 și 88. *S'au mirat; dar văzând grăunțile... de care într'un ciocălău să putè numărà piste 200 fire....* DRĂGHICI, R. 143/17. *Pănușile de la desghiocatul ciocălăilor ar fi foarte bune de întrebuințat.* I. IONESCU, C. 60. *Boabele de pe drugi (ciocălăi) sânt dese.* id. M. 345. *Păpușoiul pensilvanian dă pe un hlujan până la 14 ciocălăi.* id., ap. TDRG., cf. id. C. 60, M. 345. *Câte o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahar din ciocălăi de cucuruzi.* C. NEGRUZZI, I 3. *Lângă coșeriu, niște curce dădeau clacă la ciocălăi.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 97. *Să se spele bolnavul pe cap cu leșie de ciocalăi (coceni de porumb).* GRIGORIU-RIGO, M. I 140. *Cu leșia de ciucălăi se spală în cap pentru bube și chelbe.* LEON, MED. 55. [Furculițe] *cu mănunchi de ciocălău.* SEVASTOS, N. 292/37. *Și mai multe perini moi, Împlute cu ciucălăi.* H. X 49. *De-asupra hârtie, în mijloc praf și dedesupt pârhaiță* [= Ciocălăul]. ȘEZ. I 294.

2°. (Mai rar) Partea de jos a cotorului (hlujanului, strujanului) cu rădăcina rămasă pe câmp, după ce s'a tăiat porumbul, c o c e a n, c i o c a n (12°), c i u c l e j, t u l e a n. DAMÉ, T. 68.

3°. P. anal. C u c u r u z de brad. DICȚ.

4°. (La plur.) *Ciocălăi* = ciupercă veninoasă. CHIRIȚESCU, GR. 248.

5°. (Transilv. de nord) *Ciucalău* = cănac (= canaf, ciucure). VICIU, GL.

6°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281/26, H. I 37, PAMFILE, J. III 9.

[Și: (dial.) *ciocalău* s. a., (ad 1°) **ciucălău** (*ciucalău*) s. a. = partea care rămâne când luăm boabele de pe porumb (CARDAȘ, C. P.), știulete de cucuruz cu grăunțe, (spre deosebire de c o c e a n, care e fără grăunțe. Frata, pe Câmpie, com. V. BUCUR), cf. CREANGĂ, GL., ȘEZ. V 57/13, MAT. FOLC. 1409, 1496, GOROVEI, CR. | D e r i v a t: **ciocălăiște, (ciucălăiște** H. X 5, 154, 539, PAMFILE, A. 225) s. f. = (ad 2°) loc unde au rămas cocenii de porumb în pământ (DAMÉ, T. 63), câmp (lucrat H. X 5, 96, 130 154, 465 s. nelucrat H. X 260, 539) deschis, după strângerea strujănilor (ION CR. IV 248), țarină de păpușoiu după tăiatul și căratul ciocanilor (PAMFILE, A. 225), cf. c i o c ă n ă r i e, c i o c ă n i ș t e, c u c ă i ș t e, c u c o l o i ș t e, m ă l ă i ș t e, m ă l ă i n ă, m ă l ă i ș t i n ă, p o r u m b i ș t e, p ă p u ș o i ș t e, c u c u r u z i ș t e, p u i ș t e, t u l e i ș t e, t u l e a n ă, t u l u z i ș t e (CC. II-III 214, 220—221, unde se arată răspândirea cuvântului). Cf. H. VI 116.

— Cf. sârb. *čokov* «tête de maïs égrené» (CIHAC, II 53, S c h u c h a r d t, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XV 106), *čokla* «ramus» (DR. III 834), ung. *csukló* «vârf de frunză» (S c r i b a n, *Arhiva,* a. 1912, nr. 11), bulg. *čekutka* «Maiskolben (ausgekörnt)». Cf. c i o c[5], c i o c a n, c i o c ă l t ă u.

CIOCÂLDÁN s. m. *Jeune homme* (de 17 à 18 ans). — (Maramureș) Fecior tânăr cam de 17—18 ani. BĂRLEA, ap. DR. IV 813; cf. f l ă c ă i a n d r u, c ă t ă r i g ă.

CIOCALÍNĂ s. f. (Bot.) Nom de fleur. — (Ban.) Nume de floare. *Frunză verde ciocalină, Vai de robia străină!* HODOȘ, P. P. 221.

CIOCÂLTĂU s. a. 1°. *Cheville de bois.* 2°. *Cheville* (qui relie le joug au timon du chariot). 3°. Outil (de laboureur).

1°. Cuiu, scurtătură de lemn (Măgurele, în Teleorman, com. OLMAZU), par mic vârit în gard, ca să nu intre găinile (VICIU, GL.).

2. S p e c. (Gorj, Valea Jiului, Ban., Munții Apuseni) Cuiu de lemn cu care se prinde jugul de proțap (Criscior, în Munții Apuseni, com. P. NIȘCA), cuiul japiței, care leagă jugul de cătușă și de proțapul carului, numit și t i g l i c i u. Cf. VICIU, GL., DAMÉ, T.12, CC. II-III, u. 144, 151, DDRF., com. N. IONESCU, H. V 16, 152, IX 123, XVIII 306. *Patru ciocâlteie duc un car cu fân.* [Oaia]. GOROVEI, C. 270. # (În glumă) *Zamă de ciocâltău* (Merișor, Valea Jiului). VICIU, GL.

3. P. e x t. Unealtă, instrument (Sălagiu, VAIDA), cf. c i n i e, (la plur.) halaturi (= unelte) de plugărie (Putna). H. XI 506, cf. V 123, IX 6, XVI 4.

[Plur. *-teie,* prin Transilv. *-tauă.* VAIDA. || Și: **ciocâltéu** (**ciocăltéu** DAMÉ, T. 12) s. a. TDRG.; **ciucultéu** s. a. (Păclișa, Dej, Com. ITTU); **ciocâltéiu** s. m. H. XI 506; **ciocâltíu** s. a. = cuiul care trece prin japiță și proțap. I. IONESCU, M. 710; (+ *ciocârtă*) **ciocârtéu** s. a. (și cu înțelesul: aschie, bucată de lemn care sare la cioplit. DICȚ.).]

— Din ung. **csikoltó** idem. A. S c r i b a n, *Arhiva* a. 1912, nr. 4. Cf. c i o a c ă, c i o c, c i o c ă l ă u, c i o c â l t i (s. c i o p â r t i).

CIOCÂLTÉIU s. m. / **CIOCÂLTÉU** s. a. } v. **ciocâltău.**

CIOCÂLTÍ vb. IV[a] v. **ciopârti.**

CIOCÂLTÍU s. a. v. **ciocâltău.**

CIOCÁN s. a. și m. 1°. *Marteau, brochoir, maillet. Pic, pioche.* 2°. *Casse-mottes.* 3°. *Baguette*

(de zymbalon). 4°. Sorte de hallebarde. 5°. *Heurtoir.* 6°. *Came* (du moulin à foulon). 7°. *Chevillette* (de dévidoir). 8°. Partie du métier à tisser. 9°. *Mentonnet* (de loquet). 10°. *Chien* (de fusil). 11°. *Epi de maïs.* 12°. *Tige de maïs* restée sur place. 13. *Trognon de chou.* 14°. *Pomme de pin.* 15°. *Pied de champignon.* 16°. *Petite fiole (d'eau-de-vie).* 17°. *Marteau (Zygaena).* 18°. *Membre viril.*

1°. (S. a.) Instrument de fier (de oțel s. de lemn cf. maiu), cu coadă de lemn (mai rar de fier întreg), cu care batem; spec. cu care batem cuiele, ca să intre, cu care cosașul își bate coasa, pietrarul sparge piatra (cf. fistău), ocnașul sarea, cu care faurul bate fierul (H. II 30, 186, 207, cf. baros), potcovarul, pantofarul, etc. cuiele, dogarul cercurile, clopotarul toaca, cu care zidarul sparge zidul s. taie cărămida (cf. H. 146, 186, 204), morarul ferecă roata morii (cf. H. XVII 17), etc. Cf. COSTINESCU, DAMÉ, T. 87, 103, 153, PAMFILE, J. I, I. C. 117, 141, 186, id. CRĂC. 25, ȘEZ. 149/10, LIUBA-IANA, M. 125, 126, PĂCALĂ, M. R. 468. *Cu tăietoarea și cu ciocanulŭ sparseră-o.* CORESI, PS. 196. *Ciocanul și ilăul.* HERODOT, 28. *Darie făceà o pildă* [= medalie] *de aur, cu ciocanul bătută.* ib.. 384. *O bătù cu ciocáne de plumb.* DOSOFTEIU, V. S. 85. *Ca trestia s'au socotit ciocánele.* BIBLIA (1688) 381b. *Cu ciocane de fier au adus șalgăii de la ocnă, de l-au risipit* [zidul]. LET. III 73/10. *Faurul... să-și înfierbânteaze ciocânulă.* MINEIUL (1776) 120¹/₁. *S'au cheltuit pe unieltele... cele de săpat, adecă pe sapă, și pe lupată, și pe ciocane.* IORGA, S. D. XII 216. *Puind dalta și lovind cu ciocanul, să rășluè câte o bucată mare din piatră.* DRĂGHICI, R. 54/2. *Povestea-i a ciocanului ce cade pe ilău.* EMINESCU, P. 121. *Numai iacà întră și Chirică pe ușă, cu un ciocan, c'o dalță și c'o pâreche de cleștі în mână.* CREANGĂ, P. 177/10. *Am trei coase nevăzute, Cu ciocan de foc bătute.* ALECSANDRI, P. P. 39/15. *Luați toaca de-a stânga, Ciocanele de-a dreapta, Și'n clopotniță urcați, Voi în toacă ca să-mi dați.* TEODORESCU, P. P. 42. *Lucrat din ciocan* = martelé, repoussé. DDRF. # *Ciocanul fără gălăgie nici un lucru nu săvârșește.* GOLESCU, ap. DDRF. *Tot țiganul își laudă ciocanul* (C. NEGRUZZI, I 249) = fiecare își laudă opera sa s. lucrul său. *Azi mlădiță de tufan, Mâine coadă de ciocan.* ZANNE, P. I 12. **(A fi) între ciocan și nicovală:** în mare strimtoare. *Junele, văzându-se pus între ciocan și nicovală, nu puteà face decât a îmbrăcà haina.* FILIMON, ap. TDRG. **A sta ciocan pe** (s. în COSTINESCU) **capul cuiva** s. **cuiva la cap** (PAMFILE, J. I) = a stărui cu multă nerăbdare (într'una s. revenind mereu) pe lângă cineva pentru dobândirea unui lucru s. spre a-l înduplecà la ceva (COSTINESCU), a nu-i da cuivà pace (LM.), a-i bate capul (cf. PAMFILE, J. I), a-l cicălì. *Rău ciocan la capul mieu!* PAMFILE, J. I. **A sta ciocan** (s. **cioc**) = a sta dus pe gânduri, mâhnit, indispus, cu capul lăsat pe piept (VAIDA), (despre vite) pătrunse de frig (com. CORBU), cf. gogă. (În funcțiune atributivă) **înghețat ciocan** = tare, înghețat toacă, bocnă (Frătăuții-vechi, în Bucov.) ION CR. V 152. || Spec. Unealtă de săpat în pământ pietros s. cu rădăcini, chiloviță, chirlopan, cioancă, cracopan, gheunoiu, târnăcop, țiu, țercloiu (Conop, jud. Arad). Com. ITTU. **Ciocan marcator** (= de «marcat» — de «însemnat», de «înfierat» — arborii din pădure sau buștenii) s. **silvic** = unealtă în formă unei securi mici, cu muchea ceva ieșită (lungă) și toporiștea scurtă; pe muche are un monogram s. alt semn, ca marcă; cu tăișul se cioplește o așchie din tulpina arborelui care se marchează apoi cu muchea, cf. fier, băltac. Com. ITTU. **Ciocan numărătăr** s. **revolver** = rotilă de fier, cu numere, pentru numerotarea trunchiurilor; are în mijloc o coadă de lemn. Com. ITTU. **Ciocan-de-plută,** cu care se desprind lemnele care se opresc în cursul lor pe apă, cf. cioc⁴, ciocoroiu, țapină. Cf. PAMFILE, I. C. 104. **Ciocan de caldarâm** = épinçoir. PONTBRIANT.

2°. (S. a.) P. anal. (Bucov.) Bucată de lemn fixată într'o coadă lungă, cu care se sfarmă bulgării, după grăpat. Cf. ION CR. V 152.

3°. S. a. (la plur.) *Ciocane* = cele două bețișoare cu care se lovesc coardele țambalei. Cf. H. II 120; cf. ciocănaș (I 1°), ciocănel.

4°. (Învechit, s. a.) O armă, un fel de băltac. Cf. LB. [Eghiptenii] *aveà la cap coifuri... și suliță de corabii și ciocani* (= ciocane) *mari.* HERODOT. 388.

5°. (S. a. Brașov) Bucată de fier (în forma șarpelui) atârnată de poartă, în partea dinspre stradă, cu care se loveà în poarta încuiată, spre a da de știre celor dinăuntru că cineva cere să i se deschidă. Cf. POLIZU, COSTINESCU.

6°. (S. a., la piuă) *Ciocane* s. labe se numesc niște pene înfipte în fusul s. grindeiul pe care-l învârtește roata de apă. DAMÉ, T. 168. Cf. PĂCALĂ, M. R. 464, com. ITTU.

7°. (S. a., la plur.) *Ciocane* = fusele vârtelniței. DAMÉ, T. 140.

8°. (S. a., la plur.) *Ciocane* = brațele războiului. PAMFILE, I. C. 271.

9°. (S. a. Dâmboviță) Copilul ușii. Cf. DDRF.

10°. (S. a.) Cocoșul pustii (Vișag, j. Cluj), Com. ITTU.

11°. (S. m.) Știulete de păpușoiu cu boabele pe el (cf. DOINE, 286/9 nota), dar mai ales curățit de boabe, cocean, ciocălău (1°), drug, cotolan. LM., TDRG., GOROVEI, CR., PAMFILE, J. I, I. C. 21, 429, PAMFILE-LUPESCU, CR., 25. *Vitele mugeau de foame, în bătătură, căci paiele și ciocanii se isprăviseră.* SANDU-ALDEA, D. N. 233. *Fata se împiedică într'un maldăr de ciocani.* id. A. M. 138. *Leșie cu cenușă de ciocani.* GOROVEI, CR.

12°. (S. m.) Tulpina păpușoiului rămasă în pământ după culeș, ciocălău (2°), hluj, hlujan, cocean, ciuclej, tulșan. DAMÉ, T. 63, COSTINESCU, JAHRESBER. IX 230, PAMFILE, J. I, com. AR. TOMIAC. *Sătenii cari... n'au putut profità de perioadă secetoasă... a-și culege porumbul și tăià ciocanii.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

13°. (S. m. Transilv., Munt.) Cocean de curechiu (= varză), de pe care s'a tăiat căpățâna (Bouțariu). VICIU, GL.

14°. (S. m.) Cucuruz de brad. Cf. COD. SILV. 26.

15°. (S. m.) Tulpina bureților. CONV. LIT. XLIV, vol. II 130.

16°. (S. a.) Păhărel s. sticluță cu gâtul strimt și lunguieț, din care se bea rachiul, servind și ca măsură. Cf. țoiu, țuică, țuiculiță. Cf. GRIGORIU-RIGO, M. 147, CIHAC, II 54, REV. CRIT. IV 142. *După ce, ca tot omul, un ciocan de rachiu trag, O iau pe jos la drum iute.* PANN, Ș. I 3/12. *După fiecare ceașcă, bolnavul trebuc să mai bea și un ciocan zdravăn de țuică.* GRIGORIU-RIGO, M. 147. *De cum însă apucà de bea numai un ciocan de rachiu, își pierdeà mințile.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Se duse în birt, să-și stâmpere setea cu un ciocan de răchie.* CĂTANĂ, P. II 42. *Ciocan de horincă.* T. PAPAHAGI, M.

17°. (S. m. Iht.) Un fel de pește, cu capul lărgit în forma ciocanului (Zygaena malleus, germ. Hammerfisch). DICȚ.

18°. (S. m.) Membru viril. Cf. PAMFILE, J. II. [Plur. în unele sensuri *ciocane*, în altele *ciocani*. | Și: (ad 11°, + *cocean*) **cioceán** s. m. *Trei grăunțe pe-un ciocean.* DOINE, 286/9; — (reconstrucție?) **ciócui** s. m. = ciocan de păpușoiu. POMPILIU, BIH. 1007;

(+ *cincantin*) **ciocantin** s. m. = păpuşoiu (Udeşti, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. — (Cor.) **ciocána** = numele unui danţ de căluceri. Cf. PAMFILE, S. V. 56. | Adverb (formaţie incidentală): **ciocănéşte** = ca şi când ar bate cu ciocanul. *Cântă cucii mărueşte, Măruteşte, ciocăneşte, Neica calul potcoveşte.* ŞEZ. I 287b/28. | Colectiv-local: (ad 12°) **ciocănărie, ciocănişte** s. f. = câmp de păpuşoiu de pe care s'a cules păpuşoiul şi s'au tăiat hlujanii, prăşitură de porumb, cf. ciocălăişte, cucăişte, cucoloişte, mălăişte, mălăină, porumbişte, păpuşoişte, tuleişte, puişte, tulizişte. Cf. CC. II-III 214, PAMFILE, A. 50, 51, 225, I. C. 31, H. VI 30, XII 117, *Dacă vitele vor pasce vr'o două săptămâni prin ciocănişti...* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.]

— Din slav. (paleoslav. **čekanŭ** «malleus rostratus, ligo», rus. *čekanŭ* «masse d'armes, poinçon», bulg. **čuk(an)**, *čekan* «marteau», sârb. **čokanj** «Stumpf, Stengel», şi cu sensul 16°, rut. **čokán, čukán** «Keilhaue»), de unde şi n.-grec. τσόκανος, ung. *csâkány, csokány* (şi cu înţelesul 4°), turc. *čekan*, idem. Cf. CIHAC, II 54, BERNEKER, SL. WB. 159, SZINNYEI, 259. În înţelesurile 11°—12°, confundat, ca şi în bulgăreşte (*čokan* şi *kočan*) şi în sârbeşte (cf. DR. III 834), cu *cocean* (înţeles ca o formă metatezată). Cf. ciocă, cioacă, cocean, ciocăni, ciocancă, ciocănel, ciocănaş, ciocăneá. Cf. DR. III 380, 834.

CIOCÁNĂ s. f. (Cor.) v. **ciocan.**

CIOCĂNÁR s. m. v. **ciocănaş.**

CIOCĂNĂRÍE s. f. v. **ciocan.**

CIOCĂNÁŞ s. a. şi m. I. 1°. *Martelet. Baguette de tambour. Marteau de piano.* 2°. (Bot.) *Capucine. Pied d'alouette.* II. 1°. *Mineur* (de saline). 2°. *Rabatteur.*

I. 1°. (S. a.) Ciocan mic, ciocănel, *Ciocănaş de zidar* (H. IX 202), *de potcovar* (DDRF), *de bătut coasa*, etc. (JAHRESBER. XIX 47). *Ciocănaş cu două borte, unde-l bagi?* (Nasul). GOROVEI, C. 236, cf. SBIERA, P. 320/41. | Băţul cu care se bate toba (STAMATI, ap. TDRG), ciocănel. | Spec. Bucată mică de lemn îmbrăcată în postav, care, atunci când apăsăm pe clapa unui pian, se ridică şi, căzând, bate ca un ciocan mic pe coarda întinsă. | (Anat.) Osul în formă de ciocan din urechea medie. TDRG.

2°. (S. m. plur. Bot.) *Ciocănaşi* = condurul-Doamnei (Tropaeolum majus), plantă ornamentală, care se răspândeşte tot mai mult pe la sate (Sălciua, jud. Turda), ciocănăţei. BULET. GRĂD. BOT. V 69. | *Ciocănaş* = surguci (Delphinium Ajacis) (Turda-nouă, jud. Turda). ib. 58.

II. 1. (S. m.) Lucrător liber, care sparge cu ciocanul şi scoate sare, în ocnele de sare. (Cf. ciocăni 1°). *Au poruncit vodă să meargă Turcii cu salahori şi cu ciocănaşii ocnei din Măglaş, să strice o parte de zidurile mănăstirilor.* DIONISIE ECLESIARHUL, 176/43. *Erau înţeleşi cu ciocănaşii, ca de-acolo să pornească să răscoale Ploieştii.* GHICA, S. 709.

2°. Gonaciu (3°), la vânătoare. H. XII 29.

[Şi: (ad II 1° + *ocnaş*) **ciocnáş** s. m. DDRF. || Cu alt sufix: (ad II 1°) **ciocănár** s. m. *O baniţă de sare... se plăteşte cu 10 parale, din cari 8 se dau ciocănarului şi 2 sărarului.* I. IONESCU, P. 36.]

— Derivat ad I din **ciocan,** prin suf. dim. **-aş** şi ad II din **ciocăni,** cu suf. nom. agent. **-aş.**

CIOCĂNĂŢÉI s. m. (Bot.). *Capucine* (*Tropaeolum majus*). — (Bogdana, jud. Sălaj) Condurul-Doamnei, ciocănaş (I 2) BULET. GRĂD. BOT. V 69.

— Derivat din **ciocan,** cu un suf. extras din numiri de plante ca *bozăţel, cornăţel* etc.

CIOCĂNĂTOÁRE s. f. (Ornit.) v. **ciocănitoare.**

CIOCĂNCĂ s. f. *Croc, grappin, pic.* — Par de lemn cu cârlig la capăt, cu care se împing lemnele plutitoare, cârlig, ţăpoiu, hăuc, cioc[4], ciocoroiu, clasibocru, ţăpuşă, ţapină. Com. ITTU. [Plur. *-cance* şi *-cănci* id.]

— Pare a fi o contaminare între *cioacă*[1] (2°) şi *cance* (*cange*, cu plur. *cănci, cângi*).

CIOCÂNDÍE s. f. *Jouet.* — Jucărie (Bouţariu, l. Haţeg). VICIU, GL.

CIOCĂNEÁ s. f. (Ornit.) *Bécasse* (Scolopax rusticola) — Sitar. CIHAC, II 54. Cf. MARIAN, O. II 299, DOMBROWSKI, 328,

— Numele i s'a dat pasării de sigur după *ciocul* ei lung, deşi formaţia cuvântului (de la *ciocăni*) nu e tocmai clară. Cf. şi sârb. *čoketa*, idem (din ital. *ciocchetta* «buchet»?).

CIOCĂNEÁLĂ s. f. v. **ciocăni.**

CIOCĂNÉL s. a. 1°. *Martelet. Baguette de tambour. Marteau de piano.* 2°. *Poulie.* 3°. *Petite fiole d'eau-de-vie.* 4°. Broderie des chemises de paysannes. 5°. Danse paysanne.

1°. Ciocan (1°) mic, ciocănaş; spec. ciocan mic cu care se bate toba, toaca s. coasa (H. XVII 17), care loveşte coardele pianului, ale ţambalului, care se întrebuinţează la împletirea găitanului, a ceaprazurilor (POLIZU) s. a. covoarelor, cu care lucrează fierarul (H. IV 157, XVI 11), etc. *Ciocănélul.* MARDARIE, L. 358. *Am un ciocănel cu două găurele* (= Nasul). GOROVEI, C. 236. || **De-a-ciocănelul** e numele unui joc de copii. H. XVI 31.

2°. (Ţes.) Scripete, care ridică şi lasă iţele. H. IX 124.

3°. Păhărel s. sticluţă (de rachiu). PONTBRIANT. Cf. ciocan (16°), ţuică, ţuiculiţă, ţoiu.

4°. Flori cusute pe pieptul iei ţărăneşti (Săliste, Sibiiu, com. A. BANCIU) s. dealungul mânecii, de un deget de lat (PĂCALĂ, M. R. 132), deosebite de altiţe (VICIU, GL.). *Să-mi pui ciocănelele largi.* VICIU, GL.

5°. (Cor.) Nume de danţ ţărănesc. PAMFILE, J. II.

— Derivat din **ciocan,** prin suf. dim. **-el.**

CIOCĂNÉŞTE adv. v. **ciocan.**

CIOCĂNÍ vb. IV(a) 1°. *Donner des coups de marteau, marteler.* 2°. *Frapper, choquer, heurter. Percuter.* 3°. *Cogner, battre.* 4°. *Trinquer.* 5°. *Bequeter. Craqueter.* 6°. *Gronder, importuner.*

1°. Trans. şi absol. A lovi, a bate, a lucrà ceva cu ciocanul (1°), a sparge (pietre, sare) cu ciocanul (cf. ciocănaş I 1°); p. ext. a bate cu alt obiect tare, făcând zgomot, cf. bocăni. DICŢ. *La mânzi... când şi când le trebue... ciocănite copitele.* ECONOMIA, 77. *Iar pe marginea drumului, din când în când, dă de pietrarii care ciocănesc din zori de zi.* SLAVICI, N. I 29. *Ciocăneşte, bocăneşte.* PĂSCULESCU, L. P. 54, cf. 27. || Fig. *Bun ciocan te-a ciocănit, Că frumos te-a potrivit!* PANN, P. V. I 4.

2°. P. anal. (trans. şi absol.) A bate de repetite ori cu degetul într'un obiect, spre a-i agità conţinutul s. spre a-l cercà cum sună; spec. la uşă s. fereastră, cerând intrare s. spre a atrage luarea aminte a celor dinăuntru (cf. bocăni, tocăni); (Med. pop.) a percutà, ausculta. *Dacă barometrul cade, adică ciocănindu-l puţin cu vârful degetului.* DĂTCULESCU, ap. TDRG. (*Doctorul*) *mi-l ciocăni şi pe faţă şi pe*

dos. URECHE, ap. id. *M'apropiaiu de fereastră, privind, și ciocăniiu ușor cu două degete.* DUNĂREANU, CH. 116. *Ciocănì în poartă.* ȘEZ. IX 70. *Caută pe care-i copt, tot ciocănind cu degetul în cap pe fiecare* [bostan] ib. II 61/19. *Tine-ți bărbățelul bine, Că vine seara la mine Și ciocăne la fereastră.* MAT. FOLC 278. *La ușă se duceà Și'n ușă ciocăncà și bocăneà. El... întrebà: Cine ciocăne și bocăne la ușa mea?* ȘEZ. IV 155/12.

3°. Trans. și intrans. (construit cu la s. în) A lovì în ceva cu scopul de a sparge, s. în cineva spre a-i cauzà dureri, a buchisì, a bate (LB.), cf. tocà. *Mai dete și el în noi, mai și noi în el, ciocănirăm și-i luarăm prinși câteva mii de șalvaragii... și-i zgâtuirăm pe Turc, până-l făcurăm de strigă: aman!* JIPESCU, O. 139. *L-a mustrat, l-a ocărît, ba chiar zice-se că l-a și ciocănit, dar de geaba!* PAMFILE, VĂZD. 54. *Ia toporu', se închină leacului de trei ori, și se apucă să ciocăne cu tăișu' toporului în căpistere, peste muguri.* ȘEZ. IV 152/10.

4°. Trans. A lovì încetișor paharele (la masă), închinând în sănătatea cuiva, a ciocnì (paharele). Cf. ciocănit.

5°. (Despre pasări, trans. și absol., construit une-ori cu prep. în) A lovì mereu cu ciocul. cf. ciugulì; (despre barză) a clănțănì (lovind într'una una de alta cele două părți ale ciocului ei), cf. tocà, tocănì. *Dușmanu', străinu' te ciocăne'n cap, ca ciorile.* JIPESCU, O. 126. *Când vin vrăbii și ciocănesc la fereastră, arată vreme grea.* ȘEZ. I 152/27. *O zis Prea-Curata Că i-am furat vaca, Și i-am dat vacă,... Și o rață creață, Cu aripele păbâià, Și clonțul ciocăneà.* [Moara]. GOROVEI, C. 230.

6°. Fig. (trans.) A certà mereu, a sta cu gura pe cineva, a plictisì cu diferite cereri, a cicălì, a pisà, tocà (cuivà la cap), tocănì. Cf. COSTINESCU. *În toate zilele îl ciocănesc, fără să-l pot face a înțelege ceva.* LM. *După ce-l mai ciocănì muierea o toană, puse în gând să-i facă voia.* DDRF. *Ciocănesc capul cuiva* = îi stau ciocan pe cap, îi bat capul. PAMFILE, C.

[Pers. 3 sing. ind. și conj. prez. *ciocănește* și *ciócăne.* | Și: **cioncănì** vb. IV^{a} = a bate toaca (Straja Bucov.). Com. AR. TOMIAC. || Adjective: **ciocănít** (cu negativul **neciocănit**), **-ă** = în care s'a bătut de repetite ori, care a fost lucrat s. turtit cu ciocanul; alterat prin dese loviri și prin uzare. *Nu are un singur leu în fundul unei buzunar, măcar o monedă turtită, ciocănită și scoasă din uz.* C. PETRESCU, C. V. 129. *Fier ciocănit* = germ. Schmiedeeisen. BARCIANU; — **ciocănitór, -toáre** adj. = care ciocănește. | Abstracte: **ciocănére** s. f.; — **ciocănit** s. a. (Ad 4°) *În sunetul cobzei și viorei, în ciocănitul paharelor și urarea nuntașilor, trece această noapte a nunții.* ȘEZ. I 223/11. *Am auzit un ciocănit ușor în fereastră. Copiii se bucură auzind ciocănitul berzei;* — **ciocănitúră** (plur. *-turi*), s. f., **ciocăneálă** (plur. *-nele* și *-neli*) = zgomot produs de lovituri de ciocan, de bătaia cu degetul, la ușă s. la fereastră, etc. *Auzì la ușa din afară o mică ciocănitură, ce părea a fi bătaie de om.* GANE, ap. TDRG. *Copiii, auzind bontănitura și ciocănitura aceasta, credeà într'adevăr că acolo se află tata lor, făcând lemne.* SBIERA, P. 170/26. *Făt-frumos... pornì; când, auzì o ciocănitură groaznică.* ISPIRESCU, L. 4/36.]

— Derivat din **ciocan.** Cf. ciocnì.

CIOCĂNÍȘTE s. f. v. **ciocan.**

CIOCĂNÍTĂ s. f. *Mulot.* — (Banat) Specie de șoareci mari de câmp. H. XVIII 139. Cf. gherlan, chițoran.

CIOCĂNITÓARE s. f. 1°. *Pic (Picus).* 2°. *Crécelle.* 3°. *Mitrailleuse.*

1°. (Ornit.) Pasăre din ordinul agățătoarelor, cu ciocul drept, cu care bate în scoarța arborilor, spre a prinde insecte; ghionoaie, cățărătoare, verdaie. Cf. MARIAN, O. I 73 ș. u., LB., ECONOMIA, 201, GOROVEI, CR.; H. IX 122. *În liniștea codrului, auzì apoi deslușit bătaia rară, răsunătoare, a unei ciocănitori nevăzute.* SADOVEANU, SĂM. V 1005. *Bate împrejurul cuibului ciocănitoarei.* PAMFILE, COM. 61. *Ciocănitoare ouătoare Scoate ochii cui e 'n picioare.* MARIAN, O. I 80. || Specii (cf. MARIAN, O. I 74 ș. u. DOMBROWSKI, 320 ș. u.): **ciocănitoare-neagră** s. **-cu-cârpă** s. **-cucuiată** = *picus martius;* **ciocănitoare-pestriță** s. **-roșie** = *picus maior;* **ciocănitoare-pestriță-mijlocie** = *picus medius;* **ciocănitoare-pestriță-mică** = *picus minor;* **ciocănitoare-verde** = *picus viridis;* **ciocănitoare-sură** s. **vânătă** s. **-albăstrie** = *picus canus;* **ciocănitoare-galbenă** = bărbățușul ciocănitoarei sure. **Ciocănitoare-mică** = scorțar.

2°. Instrument care ciocănește (imitând «ciocănitul» berzei) «*Brezaia*» *însemnează un fel de ciocănitoare de lemn.* H. II 286.

3°. Spec. (Pop.; numită astfel după răpăitul pe care îl face) Mitralieră.

[Plur. *-toare*, mai rar *-tori.* | Și: (ad 1°) **ciocănătoáre** s. f. COSTINESCU, H. X 152, 187, XII 301.]

— Substantivul verbal (derivat cu suf. *-itoare*) din **ciocănì.** Cf. sard. (logudorez) *toccadordza,* idem (propriu «tocătoare»).

CIOCANTÍN s. m. v. **ciocan.**

CIOCARÁPĂ s. f. (Bot.) v. **ceacaribă.**

CIOCĂRĂU s. a. *Gros os.* — (Sălișteni, Rășinari, Sibiiu) Os mare, ciolan, hodolan. Cf. com. A. BANCIU, VICIU, GL., PĂCALĂ, M. R. 138.

— Pare a fi un derivat în *-ău* din sârb. bulg. *čokur* (bulg. și *čekur, čekor*) «nod în copac, cracă». Cf. ciocoroiu.

CIOCÂRC s. a. (Țes.) v. **cicărâc.**

CIOCARÍBĂ s. f. (Bot.) v. **ceacaribă.**

CIOCÂRLÁN s. m. I. 1°. *Alouette huppée (Alauda cristata).* 2°. *Alouette* (mâle). II. 1°. *Homme hautain.* 2°. Danse paysanne. 3°. *Faucille (Coronilla varia).*

I. (Ornit.). 1°. (Bucov.) Pasăre, ca o vrabie mai mare, care nu se duce nici iarna de la noi și are un moț în vârful capului, din care cauză se mai numește și **ciocârlan-cucuiat** s. **moțat.** MARIAN, O. I 334 ș. u. Cf. ciocloiu, cioclu^{t}.

2°. (În unele regiuni) Masculul ciocârliei. LEON MED. 85, MARIAN, O. I 334, ȘEZ. V 57/4. *Ciocârlanul și ciocârlia își fac cuibul lor în țarine, subt brazde, printre iarbă.* TDRG. *Și atunci numai iaca un ciocârlan șchiop se vede vìind, cât ce puteà.* CREANGĂ, A. 93/4. *Vremea se va strică, dacă... ciocârlanii vor țârâì pe lângă casă, se vor izbì în fereastră sau vor țipà pe sus.* PAMFILE, VĂZD. 6. *Ciocârlan cu pălărie...* DOINE, 131/16. [Despre] *vântul turbat* [poporul] *crede că stă de-asupra tuturor vânturilor, la care numai ciocârlanul ajungând, pică mort și cânii, mâncându-l, turbează.* H. IV 68. *Ciocârlan moțat Strigă noaptea 'n sat.* [Puțul cu cumpănă]. TEODORESCU, P. P. 241b. *Te-ai prins, ca ciocârlanul, în laț,* se zice când vrei să scapi de cineva și nu poți. ZANNE, P. IX 588. *A se cucuià, ca un ciocârlan* = a se mândrì, a se fudulì. id. ib. I 407. **E ciocârlan (de beat)** s. **e beat cum e ciocârlanul** (aluzie la zborul lui învârtit) = e beat rău. MARIAN, O. I 353. **A prins ciocârlanul de coadă** = s'a îmbătat. id. NA. 307.

II. 1°. P. anal. Om mândru, fudul. *De-aș pu-*

teà să-l zmulg de pene pe ciocârlanul ist de proprietar nou! ALECSANDRI, T. 258.

2°. (Cor., prin asemănarea cu zborul săltat al pasării, cf. c i o c â r l ĭ e 2°) Un dans țărănesc. Cf. SEVASTOS, N. 281/27, H. V 434, PAMFILE. J. III, com. AR. TOMIAC.

3°. (Bot., Mehedinți) C o r o n i ș t e (PANȚU, PL.), plantă cu floare deschisă, numită și t u r c a b a n (H. IX 436, cf. V 208, 279, IX 509).

[F e m i n i n u l: (ad I 2°) **ciocârlăniță** s. f. (Bucov.). MARIAN, O. I 335.]

— Ca și *ciocârlie*[1], și probabil și sinonimul *ciocloiu*, cuvântul *ciocârlan* e de origine onomatopeică, cf. sârb. *čevrljuga* (*ševrljuga*) «alouette», *čvrljak* «sturnus» (CIHAC, II 54), rut. *čukurliĭ*, *čukurdeliĭ* «alauda arborea și cristata», numiri care imită — ca și *chiuchiuroiu* — cântecul pasării. Cuvântul românesc ar puteà fi înrudit și cu ital. *cioc(c)o* «beat» (răspândit în multe regiuni din Italia), și el de origine onomatopeică, la care s'a adăogat elementul imitativ *rl*, care simbolizează o mișcare rotativă, o învârtire (cf. *sfârlă*, engl. *whirl*, ital. *ciurlo* «beat», cf. *L. Spitzer, Achivum romanicum* XII 160). Într'adevăr, *ciocârlanul*, din cauza zborului său învârtit, face impresia de beat. Onomasticul sârbesc *Čokrljan* este de origine românească (*Ciocârlan* este și la noi un nume de familie cunoscut, la început, probabil, poreclă, cf. sensul II 1°).

CIOCÂRLĂNÍȚĂ s. f. (Ornit.) v. **ciocârlan.**

CIOCÂRLÁT † s. m. sing. (Comerc.) (Étoffe) *écarlate.* — (Păstrat numai în cântece vechi) Stofă de coloare stacojie. *Dar cu ce e îmbrăcat? — Cu șalvari de ciocârlat, Cum se poartă la 'mpărat.* TEODORESCU, P. P. 640. Cf. MAT. FOLC. 1076, 1077. [Și: (Mold.) **șocârlát** s. m. sing. ȘĂINEANU, D. U.; — **ciorcălátă** s. f. *Cu șalvari de ciorcălată* (scris despărțit: *ciorcă lată*). ALECSANDRI, P. P. 105/8.]

— Din ung. **sakarlát** (= *Scharlach(rot)*, ital. *scarlatto* «stacojiu»). ȘĂINEANU, D. U.

CIOCÂRLĂU s. a. 1°. *Colline, montagne.* 2°. *Manne d'osier.*

1°. Deal, munte. H. XVII 7. — Cf. c i o a c ă.

2°. Pătulaș de nuiele împletite, răzlogit pe o roată de car și lărgit din ce în ce. ION CR. V 374.

CIOCÂRLÉȚ s. m. (Ornit.). *Bèque-bois* (Sitta europæa). — Scorțar. CIHAC, II 54, MARIAN, O. II 153. — Cf. c i o c[4], c i o c â r l i e, c i o c â r l a n.

CIOCÂRLÍE s. f. I. 1°. *Alouette* (*Alauda*). 2°. Air populaire imitant le chant de l'alouette (sur le violon et surtout la flûte de Pan). Danse paysanne.

1°. (Ornit.) Pasăre cântătoare, de mai multe soiuri (cf. și c i o c l o i u, c h i u c h i u r o i u). Cea mai cunoscută e *Alauda arvensis* care, cum se desprimăvărează, începe să cânte, înălțându-se foarte sus în văzduh, cu un zbor săltat, făcând impresia că pasărea se învârtește în aer. Se mai numește și **ciocârlie-de-câmp** s. **-de-țarină** s. **-devânt.** | Alt soiu, care petrece mai mult prin păduri și munți, se numește, în Bucov., **ciocârlie-de-munte** s. **-de-pădure** s. **-mică** s. **-fluerătoare** (*Otocoris alpestris* s. *penicillata* s. *alauda arborea*). Cf. MARIAN, O. I 334 ș. u., LB., DDRF., DOMBROWSKI, 317-8. | Alte specii: **ciocârlie-cucuiată** s. **-moțată.** | În unele părți, *ciocârlie* se numește numai femela acestor specii de pasări, al căror bărbătuș se numește c i o c â r l a n. DICȚ., ȘEZ. V 57/4, MARIAN, O. I 334, PAMFILE, CER. 42 ș. u. | *Ea cântă dulce, ca ciocârlia.* ALECSANDRI, P. I 20. *Pe ceruri limpezi... plutește-o ciocârlie.* EMINESCU, P. 189. *Duce-v'ați învârlindu-vă, ca ciocârlia!* CREANGĂ, A. 115/17. *Dacă iarna stă ciocârlia pe câmp, pitulată la pământ, va fi moină.* PAMFILE, VĂZD. 65. *Când ciocârliile cântă vrăjmaș, are să bată vânt.* ȘEZ. IV 119. *Ciocârlia când va cântà și se va suì mult în sus, se vorbește că oamenii sigur vor ieșì la arat.* H. III 16. *Cânii și mâțele turbă, când mănâncă ciocârlii moarte, care, în zborul lor, urcându-se până la «vântul cel rău și turbat», turbă și ele și mor, căzând pe pământ.* ȘEZ. III 205/12. *Ciocârlia se dă peste cap.* TEODORESCU, P. P. 380. # *Ciocârlia ne prevestește primăvara și rândunica vara:* fetele de copile fac bucuria părinților. ZANNE, P. IX 588.

2°. Cântec imitând (prin note prelungi și ascuțite, de vioară și mai ales de naiu) cântecul ciocârliei. | (Cor.) (P. a n a l. cu zborul săltat al pasării, cf. c i o c â r l a n II 2°, sau după numele cântecului ce-l însoțește) Numele unui danț țărănesc. Cf. SEVASTOS, N. 281/27, H. X 87, 436, PAMFILE, J. III, ION CR. I 155, PĂRVESCU, H. 12.

[D i m i n u t i v: **ciocârlíță** s. f. (Ad I 1°) *Nu ești... nici porumbiță, Nici mierlă, nici ciocârliță.* MAT. FOLC. I 310. | M a s c u l u l: **ciocârlóiu** s. m. MARIAN, O. I 334 și **ciocârlán** s. m. s. v.]

— Pentru etimologie, cf. *ciocârlan. Ciocârlie* este, probabil, un adjectiv substantivat. La început se va fi zis *pasăre ciocârlie* = pasăre cu zborul învârtit, beată.

CIOCÂRLÍE s. f. 1°. Partie du gouvernail du radeau. 2°. *Cep* de la charrue.

1°. (La plută) Nuia cu gânj la un capăt, pe care plutașii o anină în cuiele de la cârmă, spre a opri pluta (ȘEZ. II 23b/6), i a p ă, ț e n c h i u de legat pluta la mal (ib. III 16/29, V 57/4). Cf. CIUPALĂ, PL.

2°. (Țara-Oltului, în Transilv.) Cuiul gros de lemn ce se bagă printre cracii plugului, ca să prindă potângul care leagă plugul de dricul dinainte, p o p ă, cf. c i o c â l t e u. ȚARA OLTULUI, III, n-rele 17-8. Cf. BREBENEL, GR., H. XVII 425, 445.

— Pare a fi derivat — cu același sufix ca în *codârlă* din *coadă* (cf. DR. III 832) — din *cioacă.*

CIOCÂRLÍE s. f. *Cep de vigne.* — Viță de vie tăiată și pusă în pământ spre a prinde rădăcină. ȘĂINEANU, D. U., cf. H. XII 169; cf. b u t a ș.

— Din sârb. **čokrlja** «viță».

CIOCÂRLÍȚĂ s. f. (Ornit.)
CIOCÂRLÓIU s. m. (Ornit.) } v. **ciocârlie[1].**

CIOCÂRT s. m. (Bot.)
CIOCÂRTÁȘ s. m.
CIOCÂRTÁURI s. f. plur.
CIOCÂRȚÉL s. m. (Bot.) } v. **ciopârți.**

CIOCÂRTÉU s. a. v. **ciocâltău.**

CIOCÂRTÍ vb. IVa v. **ciopârți.**

CIOCĂU s. a. *Cadavre.* — (Banat) Stârv. H. XVIII 145. — Cf. c i o c ă î.

CIOC-ROC interj. v. **cioc[3].**

CIOC (-CIOÁ)! interj. v. **cică.**

CIÓCE s. m. v. **cioci.**

CIOCEÁN s. m. v. **ciocan.**

CIÒC-GRÓS s. m. (Ornit). v. **cioc[4]** și **bot-gros.**

CIOCHÉIE s. f. v. **ciochie.**

CIOCHELCÉIE s. f. Sorte de mets. — Un fel mâncare (nedefinită). H. XVIII 26. Cf. ciocâltău.

CIOCHÍE s. f. 1°. *Utinet. Tête* de la chaise à tailler. 2°. Partie du chariot, de la charrue, du métier à tisser. 3°. Morceau d'agneau ou de brebis rôti à la broche. 4°. *Arçon.*

1°. (Dog.) Ciocan de lemn care serveşte la pusul cercurilor la bute (Buzău, Com. ŞT. POPESCU), numit şi băţic, păpuşă (DAMÉ, T. 87, fig. 12); cf. maiu. | Capul (căpăţâna, clobanţul, ciocul, broasca, ceacâia) părţii mobile, în formă de ciocan mare, a scăunoaiei dogarului.

2°. *Ciochie*, pl. *ciochii* = parte a căruţii (H. XI 283, 350). Colţurile ridicate ale scaunului dinapoi se numesc în Oltenia *ciochei*. DAMÉ, T. 9 | *Ciochia* = parte a plugului. H. II 117. | Caraftele vatalelor. ŞĂINEANU, D. U.

3°. Bucată din miel s. din oaie care se găteşte frigându-se pe *frigarea de ciochie*. Cf. PĂCALĂ, M. R. 115, 403 (fig. 9).

4°. (Mehedinţi) Partea dinainte şi dinapoi a unei şele ţărăneşti. N. REV. R. XIV 345. Cf. ciochină.

[Şi: **ciochéie** s. f.; — **cechíe** s. f. = briceag. BUCUŢA, R. V.]

— Pentru etimologie, cf. pe de o parte *ceacâie* (care este bulg. **čekíja** «briceag»), pe de alta *cioacă* şi *ciochină*.

CIOCHÍNĂ s. f. 1°. *Troussequin. Courroie du porte-manteau, trousse.* 3°. *Crochet* de montagnard. 3°. *Cheville du pied.*

1°. Capătul dindărăt al şelei (având une-ori forma unei furci) de care se poate atârnà traista, dăsagii, cântarul, etc. cf. oblânc (cf. DAMÉ, T. 50, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.), nasturele şelei (Mehedinţi, com. STRÂMBULESCU), bot de şea căzăcească (CHIRIŢESCU, GR.); p. restr. cureluşa dinapoia şelei (COSTINESCU, ŞIO., TDRG.); p. anal. cureà la harnaşament în oştire (PAMFILE, C. Ţ.). *Ciochina, 15 bani una* (a. 1791) ap. ŞIO. *Pe calul cel tătăresc la ciochine legând...* STAMATI, ib. *Puse două pistoale la brâu şi alte două la ciochina şelei.* FILIMON, C. II 646. *Ai să-ţi rupi ciochinele umblând, şi tot n'ai să găseşti slugă cum cauţi d-ta.* CREANGĂ, P. 202/25. *El cârlanul şi-l luà, La ciochine şi-l legà, Şi cu roibul iar plecà.* ALECSANDRI, P. P. 88/2. *Şi plecà din stână'n stână, Cu cântarul la ciochină.* TEODORESCU, P. P. 514b. *Căpăţâna că i-o luà, La tâlchie-o atârnà: Da c'o buză la ciochină Şi cu alta prin ţărână.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 115. *Cu desagii cu pâine Şi cu ploşca la ciochină.* MAT. FOLC. I 371. # *Dobândă* [= pradă] *multă* (s. *mare* C. NEGRUZZI, I 249) *rupe ciochinile.* PANN, P. V. II 80. **A pune** (s. **a legà** s. **a atârnà** s. **a spânznrà**) **cevà la ciochină** (s. **la ciochine**) = a da uitării, a nu se mai ocupà de ceva, a părăsi cevà, (cf., cu acelaşi sens, germ. an den Nagel hängen). Cf. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 110-1, DICŢ. *Vameşul pusese cartea domnească la ciochină şi nu vrea să dea călugăraşilor ce li se cădeà.* ODOBESCU, I 437.

2°. Cârligul pe care-l poartă une-ori ţăranii de la munte la brâu. DDRF., ŞIO., ZANNE, P. III 110.

3°. Osul rotund de la glezna piciorului. DDRF., ŞIO.

[Accentuat şi (ad 1°) *cióchină* (Buzău, com. ST. POPESCU. | Şi: (ad 1°, Ban. cu rostire dialectală) *şocínă* s. f. *Aminte că-şi aducerea De cea mică ploşculiţă, Mică-i, Doamne, de nimica, Cinci vedre şi-o poluvină, Aninată la şocină.* ALEXICI, L. P. 34/16; — (Dobrogea) **cinchínă** s. f. *La cinchina calului, Sub poala caftanului.* POP. ap. ŞIO. || Derivate: **ciochinár** s. a. = nasturele dindărătul şelii. DAMÉ, T. 50, cf. TDRG.; — (Milit.) **ciochináre** s. f. = cureà de legat dăsagii şi pachetajul [la ciochină]. PAMFILE, C. Ţ.]

— Etimologia necunoscută. (Probabil, înrudit cu *cioacă*. CIHAC II 54 propune etimologia serb.-cr. *čekljun* «loquet, croc», combătând pe RÖSLER, care credeà că vine din turc. *čuqin* «havreşac», etimologie primită şi de ŞIO. şi TDRG.).

CIOCHINÁR s. a. } v. **ciochină.**
CIOCHINÁRE s. f. }

CIOCHÍŢĂ s. f. (Ornit.) v. **ceucă.**

CIOCI s. m. 1°. *Toupet. Chignon.* 2°. *Chien.*

1°. (Plur. tant.) Chică (Bistra, în Transilv.). VICIU, GL.

2°. (Sing.) Câne de curte. H. V 416.

CIOCI s. m. plur. (Îmbrăc.) *Bas, chaussettes.*— (Transilv. şi Muscel) Ciorapi (Porumbacul-de-sus, com. V. STOICA, V. HANEŞ, Ţ. O. 113) din materie de cioareci (H. IX 54) s. de pănură albă, lungi până la genuche, pe care în Munţii Apuseni ţăranceie îi poartă în opinci (FRÂNCU-CANDREA, M. 23); in alte părţi ei sânt scurţi, fiind purtaţi mai cu seamă de copiì (Avrig, com. V. STOICA), căluni de pănură (mai ales pentru copii mici. REV. CRIT. III 93). Cf. buş. *Numai unele, care-s mai cu stare, pun în picioare cioci sau strimchi.* V. HANEŞ, Ţ. O. 18. || Fig. (În acest sens întrebuinţat şi singularul) **Cióce** s. m. = om copilăros, cu puţină judecată (propriu: care umblă încă tot cu *cioci*), cf. vlăduţ. Cf. H. XVII 178. *Ciocea, mocea stă 'n cărare.* [Mărăcinele]. PĂSCULESCU, L. P. [Şi: **cionci** s. m. plur. (Avrig). Com. V. STOICA.]

— Din germ. **Socken** «ciorapi scurţi». Cf. LB.

CIOCÍ vb. IV refl. *Se griser.* — A se chirchilì. [Abstract: **ciocíre** s. f. = cherchelire, îmbătare (Măgurele, în Teleorman). Com. OLMAZU.]

CIOCIOÍ vb. IV. *Siffler* (en parlant du merle). — A fluerà. *Mierla ciocioe.* H. IX 123.

— Onomatopee.

CIOCIOLÍ vb. IV[a] v. **ciuciulì.**

CIÓCIU s. m. v. **ciocan.**

CIOCLÁŞ s. m. v. **cioaclă** şi **cioclu.**

CIOCLÉJ s. m. *Tige sèche de maïs, restée sur place.*— Partea din tulpina păpuşoiului, care rămâne în pământ, după ce ai tăiat-o cu secureà s. cu secerea, ciocălău. CREANGĂ, GL., com. MARIAN, id. O. I 314, BARCIANU, (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC, H. XII 286, 355. [Şi: **ciocléş** s. m.= ştiulete de porumb de pe care s'au desfăcut boabele. WEIGAND, B. B. 97; **ciucléj** s. m. DAMÉ, T. 63, (singularul *ciucleag* în glosarul la DAMÉ, T. e construit greşit din plur. *ciuclegi* = *ciucleji*), PAMFILE, A. 224; **cocléj** (PAMFILE, A. 224), **cotléj** (H. XII 286) s. m. | Diminutiv: **cioclejél** = cioclej mic; (Ornit., Bucov.) pasărea «împărătuş» (Troglodytes parvulus), numită astfel, fiindcă petrece prin ciocleje. Cf. MARIAN, O. I. 304, 313.]

— Şi sufixul *-ej* (cf. *gătej*) şi tulpina *čukl-* (cf. slov. *čuklja* «membru tăiat», *čukljav* «schilod») sânt slave, deşi un **čoklež* nu se poate atestà în limbile slave cu care am fost în contact. Cf. şi ciocălău, cioclod.

CIOCLEJÉL s. m. } v. **cioclej.**
CIOCLÉŞ s. m. }

CIOCLÉTE s. m. (Ornit.) *Moineau.* — Vrabie (Clopotiva, în Haţeg). VICIU, GL.— Cf. cioclejel şi vrăbete.

CIOCLÍ vb. IV^{a} v. **cioclu.**

CIOCLOÁVĂ s. f. v. **cioclovină.**

CIOCLÓD s. a. *Trognon de pomme; tige de maïs.* — (Transilv., Ban.) Cocean (Ardeal, ION CR. VI 127) de măr (Bouţari, Haţeg, VICIU, GL.) s. de porumb curăţat de boabe (Oraviţa, com. COCA), c i o c a n (Timişoara, A. COSMA), c i o c ă l ă u. *Mere încă a mâncat, dar a înghiţit şi ciocloadele, şi nimica n'a lăpădat jos.* CĂTANĂ, P. II 117. [Şi: **ciocolód** s. a. VICIU, GL.]

— Pare a fi o contaminare între cele două sinonime *ciocleĭ* şi *glod* (3°).

CIOCLÓIU (Ornit.) = **ciocârlie** (Giuleşti, în Maramureş, Trestia, Hidalmaş, unde *ciocârlie* e necunoscut). T. PAPAHAGI, M., VICIU, GL. [Şi: **ciocóiu** s. m. = ciocârlie (Gârbău, VICIU, GL.); ciocârlan (Lăpuş, MARIAN. O. I 335). *Că-i un ciocoiu De prin gunoiu.* MARIAN, NU. 664/$_{1}$.]

— Pentru etimologie, cf. *ciocârlie.*

CIOCLÓNŢ s. a. *Bec.* — Cioc. N. DRĂGANU, DR. II 900.

— Contaminare din *cioc* + *clonţ.* DR. II 900.

CIOCLOVÍNĂ s. f. Terme de mépris appliqué à un homme rogue. — Nume de dispreţ dat celor aroganţi s. celor ce «fac pe boierii», adecă sânt îngâmfaţi faţă de subalterni şi abuzează de situaţia lor; p. e x t. parvenit (LUNGIANU, CL. 230). *Deacum tc ţine S'ameţeşti bine Pe cioclovine Şi pe bonjuri.* ALECSANDRI, T. 921. *Subprefectul..., notarul..., preşedintele.., procurorul..., (proprietarul) Negradi... cu toţi ciocoii şi cioclovincle lor.* N. XENOPOL, ap. TDRG. *În vremea asta cioclovina (= fiul proprietarului) se pârpoleă pe jăratic s'o vadă [pe Ancuţa].* VLAHUŢĂ, ib. [Şi: **ciocloávă** s. f. *Înnebunese pe bărbaţi şi pe părinţii lor, boieri, boicrinaşi, negustori, ciocloave.* JIPESCU, O. 45, cf. 59—60.]

— Face impresia unui cuvânt, care la origine aveà alt înţeles (cf. bulg. *čulovka*, un fel de bufniţă) şi, numai după ce a fost întrebuinţat ca termen de batjocură, a fost apropiat, ca sens şi formă, de *ciocoiu* sau *cioclu* (2°).

CIÓCLU s. m. 1°. *Infirmier* ou *enfouisseur de pestiférés, corbeau; croque-mort; fossoyeur.* 2°. *Dur, sans pitié.* 3°. *Homme rabougri.* 4°. *Nécrophore* (Necrophorus). — (În Ţara veche).

1°. Odinioară, *cioclii* erau persoane orânduite pentru îngrijirea şi mai ales pentru cărarea ciumaţilor la groapă (cf. LET. III 193/$_{3}$, COSTINESCU, POLIZU, etc.); p. g e n e r. (azi, numai cu acest sens) cel care are ca meserie transportarea morţilor la groapă, însoţind dricul; p. r e s t r. (în Bucov. şi în Mold.) cel ce sapă groapa mortului, g r o p n i c e r (MARIAN, î. 319/$_{11}$), g r o p a r, î n g r o p ă t o r. *Pre un mort îl duceà cioclii, să-l îngroape.* DOSOFTEIU, V. S. 126$_{2}$. *Câţi îi loveà boala* (ciuma), *îi scoteà la câmp, orânduind* [în anul 1736] *şi o breaslă pentru căutarea bolnavilor, care le zic ciocli.* LET. III 193/$_{3}$. *Iordachi croitoru', vătav de ciocli* (a. 1762). URICARIUL, X 75/$_{25}$. *Cioclii în târgul Pietrii.* ib. VII 276. *Podul cioclilor.* ib. XXII 115/$_{8}$. *Cioclii, coborând pe moartă, începură a săpă groapa.* C. NEGRUZZI, I 32. *Un Ţigan se duse la praznicul unui Român, unde servise şi de cioclu.* ŞEZ. III 135/$_{8}$.

2°. F i g. Om (rău, hain şi fără îndurare) care provoacă distrugerea morală s. materială a cuivà ori sfârşitul unui lucru; s p e c. slujbaş lacom şi mâncător al satului, c i o c l a ş (RĂDULESCU-CODIN, L.). *Ziceau cârmuitorii că l-au mâncat şoarecii, şi porumbul erà mâncat de cioclii satului.* RĂDULESCU-CODIN, L. 105.

3°. (Bistriţa, în Transilv.) Om mic şi pipernicit. *Numa ce-i un cioclu de bărbat.* Com. C. REBREANU.

4°. (Entom., savant) Insecta Necrophorus. BARCIANU.

[N o m e n a g e n t i s: **ciocláş** s. m. (Ad 2°, învechit) = consilier comunal care încasà ludea, adecă darea pe lux. RĂDULESCU-CODIN, I. *Cioclaşii satului nu ştiu încotrò s'o mai dea.* id. ib. | V e r b (neobicinuit): **ciocli** vb. IV^{a} trans. = a cără morţi; † a îngriji de îngroparea ciumaţilor s. altor fel de morţi. COSTINESCU, cf. PONTBRIANT.]

— Din bulg. (dial.) **čokla**, idem. — Cf. c i o a c l ă.

CIOCLÚT s. m. (Ornit.) = **ciocârlan.** (Sălagiu) VAIDA. — Cf. c i o c â r l i e, c i o r l o i u.

CIOCMĂGÍ vb. IV^{a} / **CIOCMĂNEÁLĂ** s. f. } v. **ciocmănì.**

CIOCMĂNÍ vb. IV^{a}. *Quereller, gronder. Se quereller. Se disputer, se chamailler.* — T r a n s. A certà pe cinevà, a cicălì. a-i bate cuivà capul, a c i o c ă n ì (6°). *După ce-l mai ciocmănì muierea* [pe bărbat] *o toană, puse în gând să-i facă voia.* ISPIRESCU, L. 333/$_{24}$. || R e f l. (cu înţeles reciproc) A se certà. DICŢ. *E, dar erau certaţi; se ciocmăniseră din nişte vorbe.* I. A. BASARABESCU, CONV. LIT. XLIII 399. || I n t r a n s. (familiar) A discutà cu zgomot şi cu vorbe ofensătoare. ŞĂINEANU, D. U. [Şi: **ciogmănì** vb. IV^{a}. BARCIANU, (ad 2°) *Nu vă mai ciogmăniţi surda!* JIPESCU, O. 44; — (+ *ciomăgì*) **ciocmăgì** vb. IV^{a} = a bate. *Când îl ciocmăgeà, când îi cicăleà.* ISPIRESCU, L. 333. || A b s t r a c t e: **ciocmănire** s. f., **ciocmăneálă** s. f. DICŢ.]. — Cf. c i o c n ì, c i o c ă n i, c i o n d ă n ì.

CIÓCNĂ s. f. v. **ciocnì.**

CIOCNÁŞ s. m. v. **ciocănaş.**

CIOCNEÁLĂ s. f. v. **ciocnì.**

CIOCNÍ vb. IV^{a} 1°. (Se) *choquer,* (se) *cogner,* (se) *heurter.* 2°. *Choquer* (les œufs de Pâques). 3°. *Choquer* (les verres), *trinquer.* 4°. *Fêler.* 5°. *Frapper, heurter* (la porte). 6°. *Cogner, rosser.* (*Se*) *tamponner.* 8°. *S'entrechoquer; en venir aux mains. Se heurter, s'opposer.* 9°. *Se griser.* 10°. *Béqueter.*

1°. T r a n s. şi a b s o l. A lovì (c u cevà tare s. î n cevà ori d e cevà tare) producând zgomot. *Csokněsk* = concutio. ANON. CAR. *Polobocul ajunse la margine, adus fiind de talazurile Dunării şi-l ciocnì de buşteanul pe care tot apa îl duse la margine.* ISPIRESCU, L. 354/$_{11}$. | R e f l. A se lovì, a se izbì în ceva tare s. (despre două obiecte) unul într'altul, producând un zgomot. *Icoana când s'a ciocnì cu peretele, nu este semn bun.* ŞEZ. III 44/$_{14}$. *Dacă se ciocnesc sitele...* GOROVEI, CR.

2°. S p e c. (Obiceiu de Paşte) T r a n s. A lovì cu un ou roşu în oul ţinut în mână de altul (care persoană se arată prin prep. c u), spre a i-l sparge. *Smărăndiţa a ciocnit o mulţime de ouă roşii cu mine.* CREANGĂ, A. 33/$_{3}$. *În ziua de Paşti, când ciocneşte ouăle bărbatul cu femeea, a[l] cui nu se va strică* [= sparge], *acela va trăì mai mult.* ŞEZ. I 128/$_{2}$.

3°. S p e c. (T r a n s. şi a b s o l.) A lovì încetişor paharele (la masă, la petrecere), închinând în sănătatea cuiva; cf. i n c h i n à. Cf. COSTINESCU. *Tinde paharul, ca să ciocnească.* C. NEGRUZZI, III 207/$_{5}$. *Să ciocnim câteva pahare.* ALECSANDRI, T. 841. (P. e x t.) *Şi benchetuesc Şi se veselesc, Ploscele ciocnesc, Vesel chiuesc.* id. ib. 66^{b} /$_{13}$.

4°. S p e c. (Despre obiecte fragile) A lovì (din nebăgare de seamă) astfel încât obiectul rămâne

crăpat s. plesnit, a sparge (LB.), însă nu de tot s. în bucăţi, ci producând obiectului numai o crăpătură, o plesnitură, a plesni, a ţâcni (mai ales la part.). *Am ciocnit un pahar, o farfurie, un ou.* Com. POPOVICI. *Oala asta e ciocnită* = sună a vas spart.

5°. Spec. (Rar) Intrans. A ciocăni, a bate la uşă. DDRF.

6°. Trans., fig. (Complementul e omul) A lovì cu ceva tare (de repetite ori, spre a produce o durere, a bate pe cineva (dându-i în cap s. peste degete etc.) LB., BUD. P. P.

7°. Spec. (Refl., despre două trenuri, automobile şi ori-ce vehicule care vin din direcţii opuse) A se lovì unul într'altul producându-se o coliziune (puternică). *Îi era teamă să nu deraieze sau să nu se ciocnească trenul.* SANDU, SĂM. VI 446.

8°. Spec. (Refl., despre arme care se lovesc s. despre fiinţe care se luptă izbindu-se una într'alta, p. ext. despre două armate s. partide adverse în luptă) A se izbi unul într'altul, a se angajà la bătaie s. la luptă, a începe bătălia. *Armatele au început să se ciocnească.* LM. *Berbecii se bat, ciocnindu-se înfricoşat frunte în frunte.* id. *Paloşele albe ciocnindu-se 'n loviri, Dau foc.* ALECSANDRI, P. III 227. | (Despre oameni) A începe o ceartă, a se încăierà, «a se răzmâncà, a se lovì reciproc cu sudalme». NOVACOVICI, C. B. 17. || Fig. (Despre interese, păreri, despre două s. mai multe date, etc.). A fi s. a venì în coliziune s. în contradicţie, a se bate cap în cap; cf. a se împoncişà. *Acest dat* [=această dată]... *se ciocneşte cu o altă indicaţiune de tot obscură,* HASDEU, I. C. 11/16. *Interesele acestor oameni se ciocnesc între ele* = sânt opuse.

9°. Refl. (Mai mult în glumă) A se îmbătà. POLIZU, ZANNE, P. II 524.

10°. (În parte prin apropiere de cuvântul *cioc*; despre păsări) A lovì de repetite ori cu ciocul în ceva (LB., cf. a ciuguli); spec. a da cu ciocul în coaja oului spre a-l sparge. Trans. [Puii] *ciocnése găocile oaălor.* ECONOMIA, 105. *Cioarăle zburâ la el* [la măgar] *pre spate, şi îi ciocneà rana.* ŢICHINDEAL, F. 107. *Ţiganul mai întinse gâtul, ca o barză când e gata să ciocnească lăcusta.* VISARION, FL. 129. *Cu ciocul s'o ciocneşti, Din somn s'o trezeşti.* ŞEZ. IV 21/8. (Intrans.; construit cu prep. în) *Vulturoaica veni la copil şi cu pliscul începù a ciocnì în pieptul copilului.* ISPIRESCU, L. 390/31. | (Absolut) *Puii ciocnesc* = sparg cu ciocul găocile ouălor. LM | (Refl. neobicinuit) A se drăgostì stând cioc în cioc (= germ. «sich schnäbeln»). BARCIANU.

[Şi: **ciogni** vb, IVa. (Ad 3°) *S'abătură de 'ntrară într'o pimniţă, mai vorbiră, mai ciogniră bărdacu', mai ulcica..., şi togma după câteva închinări se 'nvoiră.* JIPESCU, O. 12; — **ciomni** vb. IVa (Ad 2°) *Ai ouă, să ciomnim amândoi?* BOCEANU, MEH. || Abstracte: **ciocnire** s. f. (Ad 1°) *Împreunând cuvintele* [urării] *cu sunet de telincă şi cu ciocniri de fere de plug...* ALECSANDRI, P. P. 102. *Fulgeră mii de scântei Dintr'a armelor ciocniri.* id. P. II 16; (ad 7°) Coliziune, izbire. *Auzi... glasul gondolierilor, care strigă ca să se vestească şi să înlăture vreo ciocnire.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 229; (ad 8°) *Ciocnire între două armate.* Cf. PONTBRIANT. *Erà mai să vină la ciocniri serioase şi la părţuiele.* SBIERA, F. 231. *Libertăţile exagerate... produc ciocniri între interesele comune şi [cele] particulare.* GHICA, ap. TDRG.; — **ciocnít** s. a. (Ad. 2°) *Ciocnitul ouălor la Paşti;* — **ciocnitúră** s. f. (Ad 3°) *În cârciumă se auzeau ciocnituri de pahare;* — **ciocneálă** s. f. (cu plur. *-nele* şi *neli*) (Ad 3°). *Înlăuntru* (cârciumei) *s'amestecă, val-vârtej, ciocneli de pahare, buşeli de călcâie, cu zbârnâitul otovăi al cobzarului.* DELAVRANCEA, S. 6; — (postverbal, ad 2°) **ciócnă** = ciocnire. *Se dau cu oule în ciocnă* (Borşa, în Maramureş). T. PAPAHAGI, M. | Adjective: **ciocnít** (cu negativul **néciocnit**), **-ă** (Ad 1°) Lovit; spec. lovit, atins de o boală (molipsitoare), infectat. *Găsind vreuna (din oi) ciocnită de această primejdioasă boală,* ÎNVĂŢĂTORUL COPIILOR, ap. TDRG. *Ciocnit de atâc* = bolnav de atac (la începutul boalei), atacat (= ftizic). Com. POPOVICI; (ad 3°) *Pahare ciocnite sună.* BARAC, A. 80; (ad 4°) Crăpat, ţicnit; fig. care nu e în toate minţile, nebun (ZANNE, P. II 524), DICŢ. *Tu mergi cu întrebările pe nesfârşite. Da ciocnit mai eşti!* BODNĂRESCU, ap. TDRG.; (ad 9°) Chirchilit, pilit, ameţit de vin (ZANNE, P. II 524). *Ciocnit de vin.* BARCIANU; — **ciocnitór, -oăre** = care ciocneşte. (După PONTBRIANT şi ca substantiv feminin, cu sensul de «pie, grimpereau» — probabil prin confundare cu *ciocănitoare* — şi «casse-noisettes»).]

— Din slav. (rus. **čoknuti** «choquer contre qch. de sonnant», CIHAC, II 54-5, bulg. **čuknuvamŭ** «dau o lovitură lovesc puţin», cf. şi bulg. *čukamŭ* «ciocnesc paharele», sârb. *ćaknut* «beat»).

CIOCNITOÁRE s. f. } v. **ciocnì.**
CIOCNITÚRĂ s. f. }

CIÓCO interj. v. **cioc²**.

CIOCOÁICĂ s. f. } v. **ciocoiu.**
CIOCOÁZE s. f. plur. }

CIOCODÁN s. m. Nom de chien. — Nume de câne ciobănesc. H. XI 276.

CIOCÓDNIŢĂ s. f. v. **ciocotniţă.**

CIOCOFLEÁNDURĂ s. f. } v. **ciocoiu¹.**
CIOCOÍ vb. IVa }

CIOCOIÁŞ s. m.
CIOCOIÉSC, -IÁSCĂ adj.
CIOCOIÉŞTE adv.
CIOCOÍME s. f.
CIOCÓINIC, -Ă † adj., subst. } v. **ciocoiu¹.**
CIOCOINICÍ vb. IVa
CIOCOINICÍE s. f.
CIOCOÍSM s. a.

CIOCÓIU s. m. I. *Choucas* (mâle). II. 1°. *Domestique, valet, page. Plat valet.* 2°. *Parvenu; citadin, bourgeois, monsieur; tyran.* 3°. Membre du parti *conservateur.*

I. (Ornit., rar) Masculul pasării *cioacă.* POLIZU; o specie de corb (LM., ŞĂINEANU, D. U.)

II. Fig. (În România veche, pătrunzând în vremea din urmă şi în provinciile nouă).

1°. (Mold. şi Bucovina veche) Servitor domnesc (care ţinea, la Curte, papucii şi meşii boierilor. TEODORESCU, P. P. 51 nota), slugă (BRĂESCU, M.) boierească (COSTINESCU), fecior din casă (care însoţeà pe Domn la primblare, pe jos sau în trăsură, stând în acest din urmă caz îndărătul trăsurii LM.), cf. fecior (boieresc), lacheu, valet. *Aşà merg, fără ciocoi, La teatru, amândoi.* DONICI, ap. TDRG. *Banu-s surd..., dar nici ciocoiul nimărui.* ALECSANDRI, T. 1389. *Feciorul, un ciocoiu înalt, în frac şi mănuşi albe de bumbac, îmi deschide uşa.* V. A. URECHE, ap. TDRG. *Anică dragă! — strigă ciocoiul lui Vasilică... — cuconaşul nostru a nebunit.* CONTEMPORANUL. IV 300. *Mergi, măi ciocoiule, de-i trage vr'o câteva cu biciul iesta... Ciocoiul s'au coborît din rădvan şi au prins să îmblătească pe bietul Ţigan.* SBIERA, P. 288. *Caii să nu-i daţi, Căi la comişei, Arme la-armăşei, Papuci la ciocoi.* TEODORESCU, P. P. 51b # *Banul e ciocoiu la uşi multe.* PANN, P. V. III 28. | (Prin asemă-

nare fonetică cu cuvântul *jocheu*, cele două cuvinte au ajuns une-ori să se confunde) *Un drăcușor mititel și frumușel ce împlinea slujba de jochei (ciocoiu) pregătì toate cele trebuitoare.* C. NEGRUZZI. C. I 88, cf. 298. || Fig. Slugoiù linguşitor, om slugarnic (COSTINESCU), servil, smerit cu cei mari şi trufaş cu cei mici (ŞĂINEANU, D. U.). *Pre ciocoiu' care te laudă cu minciuni, îl hrăneşti.* MĂRGĂRITARE (1691) ap. TDRG. *Vedeà mincinoşii şi ciocoii suindu-se şi pogorîndu-se în casa bogatului.* id. ib.

2°. (De-oare-ce Domnii, în epoca fanariotă, adesea recompensau pe servitorii lor, mai ales de neam strein, acordându-le funcţiuni boiereşti şi de-oarece mulţi servitori boiereşti ajunseră cu timpul arendaşi şi în urmă chiar proprietari de moşii, *ciocoiu* ajunse să însemneze) Boier ridicat din slugă (COSTINESCU), nou-boierit, om înstărit de curând s. pe cale necinstită, parvenit. (Pentru boierii de neam, *ciocoiu* rămase deci un termen de dispreţ, căci însemnà un parvenit, o fiinţă la care ei se uitau de sus în jos.; pentru ţăran însă *ciocoiu* se confundà une-ori cu) Arendaş de moşie (de neam strein, mai ales grec), † funcţionari (particulari ai boierilor BRĂESCU, M., ori şi publici, dar mai ales streini, cu deosebire) † perceptori (HEM.), † slujitori însărcinaţi cu strângerea birurilor (cf. ciocotniţă), epistaţi (LM.); p. gener. albăstrime, oricine nu e din rândul ţăranilor şi e îmbrăcat nemţeşte, domn, boier. (De-oare-ce aceşti venetici fără legături cu ţara şi ajunşi pe căi lăturalnice la boierie se arătau trufaşi şi cruzi cu populaţia ţării, *ciocoiu* ajunse să însemneze cu vremea) Asupritor, tiran, împilător, om care trăeşte cu înşelătorii şi cu meşteşuguri hoţeşti, pe spinarea săteníor (H. IV 48). *Vândut-au toate ţinuturile la cochi-vechi* (= la mezat, la licitaţie) *ciocoilor.* LET. II 310/6. *Iar ciocoii n'au avut trecere în zilele Măriei-sale.* ib. II 416/15. *În zilele lui se îmbogăţise ciocoii, că luà slujbele cu dări şi cu mite de la Greci, iar boierii mazili nu aveà căutare şi rămăsese la sărăcie; şi începuse a-i şi boieri pre ciocoi.* ib. II 458/4. *O vindeà acea slujbă* [a solăritului]... *cămaraşii de ocnă la ciocoii de ţinut,... şi apoi acei ciocoi făceà multe supărări săracilor* (a. 1718). URICARIUL, V 254/6. *Rânduind de la Domnie mumbaşiri preste slujbaşi, Turci, Arnăuţi şi pe alţi ciocoi.* DIONISIE ECLESIARHUL, 193/12. *A venit aici, ca să se judece pentru moşia Drăgoteşti, ce o are de 20 de ani, cu «neşte şăreţ* (= şireţi) *de ciocoi»* (a. 1786). IORGA, S. D. VIII 12. *Călcările şi jafurile căddeau numai asupra ciocoilor fonctionari.* I. IONESCU, M. 249/14. *Astfel a domnit el şapte ani, şi ajunsese să tremure boierii cei răi şi ciocoii.* GHICA, S. 7. *Jafurile boierilor şi ale ciocoilor... ajunsese fără frâu.* id. ib. 6. *Lume de toată mâna, boieri mai mici, calemgii, coconaşi, ciocoi şi slugi.* id. ib. 499. *Mişcarea Românilor... e dreaptă într'aceea că Ungurii erau ciocoii* (= împilători) *lor şi le refuză naţionalitatea.* id. A. 235. *Boierii şi ciocoii* (numele unei drame de) ALECSANDRI. *Oliolio, ciocoiu bogatel, Ici de-ai trece, din păcate, Să-ţi arunc doi glonţi în spate!* ALECSANDRI, P. I. 58. *S'o luă la picior până la curtea ciocoiului.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Ciocoiu pribeag, adus de vânt, De ai cu iadul legământ Să-ţi fim tot câni, loveşte'n noi!* COŞBUC, F. 31/6. *Iaca şi codrul Grumăzeştilor, grija negustorilor şi spaima ciocoilor.* CREANGĂ, P. 119/13. *Frunză verde de negară, A ieşit Bujor în ţară, Bate, pradă, nu omoară, Pe ciocoi îi bagă'n fiară.* ALECSANDRI, P. P. 156/4. *Decât slugă la ciocoi, Mai bine cioban la oi!* ŞEZ. I 72/1. *Nu te încrede în ciocoi: Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare.* C. NEGRUZZI, I 248. # *A se băgà la ciocoiu* = a se înfeudà pe moşia boierească (pentru arături). Com. I. PAVELESCU. **Ciocoiu gulerat** = tipul ciocoiului de la oraş. Cf. LM., ZANNE, P. IV 307. *Latră, ciocoiu gulerat, Că eu astăzi n'am mâncat!* ALECSANDRI, ap. TDRG.

3°. † Nume de batjocură dat în România veche membrilor partidului conservator. ŞĂINEANU, D. U.

[Şi: (reconstruit din *ciocoiu* s. din forma masculină a lui *cioacă;* prin jud. Buzău, fam. şi pop.) **cioc** s. m. = arendaş al moşiei satului, ciocoiu (2°). *Cară dijma la al-de cioc.* Com. I. A. RĂDULESCU-PogONEANU. | Diminutiv: **ciocoiáş** (dial. *ciocoiéş*) s. m. = ciocoiu mic (de stat s. ca rang). (Ad 1°) *De pe la moşii votajii, de la boieri ciocoiaşii, Alergau toţi ca turbaţii.* BELDIMAN, TR, 401; (ad 2°) *Acù străinu' ca străinu', dar cum sânt unii ciocoieşi, cu mate pestriţe, secăle-ar sămânţa! că mare urgie mai sânt pe lumea asta!* ALECSANDRI, T. I 49. *Iaca, un ciocoieş de la tribunal.* id. ib. 136. *Când I Maiu cade într'o Miercuri sau Vineri, zi de sec, nimine din popor nu-l petrec* [acest obiceiu], *fiindcă nu mănâncă carne. Ciocoieşii însă de la ţară îl petrec întotdeauna* (Mastacani, Covurluiu), ap. HEM. 1710/18. *Frunză verde baraboiu, La moară la Dorohoiu Merge-un car cu patru boi, Încărcat cu popuşoiu, Iar în urma carului Ciocoieşul satului, Cu năravu' dracului.* SEVASTOS, P. P. 317/7. | Feminin: **ciocoáică** = soţie de ciocoiu; femeie cu purtări de ciocoiu, parvenită, (dispreţuitor) boieroaică, femeie fudulă, îngâmfată, «cu nasul pe sus». *Cum oiu duce pe ciocoaica acasă, îmi strâng catrafusele... şi o apuc la sănătoasa.* FILIMON, C. II 608. *Am să te fac s'ajungi ciocoaică: ai să-ţi calci pe inimă şi să devii nevasta ciocoiului Lipicescu.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Acum poţi să deschizi fereastra. Să iasă mirosul de ciocoaică!* C. PETRESCU, Î. II 103. *N'aş da o săteancă zdravănă pe trei orăşence, nici pe şapte ciocoaice.* JIPESCU, ap. TDRG. *Eră sărac lipit pământului, şi ciocoaica de fată nu se uità după un lăutăroiu ca el.* ŞEZ. XII 37. | Verbe: **ciocoì** IVa refl. = a se face ciocoiu, a luà apucături de ciocoiu, a face pe ciocoiul, pe parvenitul, (dispreţuitor) a şe boieri; a fi slugarnic, a se plecà; a se linguşì. *Dar tu, Moţoace? învechit în zile rele, deprins a te ciocoì la toţi Domnii, ai vândut pre Despot.* C. NEGRUZZI, I 141. *Şi Ardelenii noştri s'au ciocoit, drăguţii de ei!* C. PETRESCU, Î. II 214; (cu derivatele) **ciocoíre** s. f. PONTBRIANT; **ciocoít, -ă** adj. PONTBRIANT; — (< *ciocoinic*) **ciocoiuície** † s. f. = slugărnicie, linguşire josnică. *A pomeni toate bunătăţile... câte aveà Domnul, nu mă lasă obiceiul istoriei, pentru ca să nu dau bănuială de colachie, care rumâneşte se cheamă ciocoinicie.* MAG. IST. IV 147/18. | Adjective: **ciocoiésc, -iască** = de ciocoiu s. ca ciocoii; fig. slugarnic, linguşitor, târîtor. [Către ţara românească:] *Vai de sânu-ţi plin de dor, Cât e el de hrănitor, Şi la iepe căzăceşti, Şi la câni flămânzi nemţeşti, Şi la pilafgii (turceşti, Şi la râme ciocoieşti.* ALECSANDRI, P. P. 246b/10. *Bătaie ciocoiască.* TEODORESCU, P. P. 340; spec. (despre scriere întrebuinţată în oficii, în cancelarii, în birouri) afectat. *Slovă ciocoiască.* GHICA, S. 297. — **ciocóinic, -ă** † adj. şi subst. = «curtezanul cel fără cinste, fără preţuire de sine, cel târîtor. POGOR, HEN. 237. | Adverb: **ciocoiéşte** = ca un ciocoiu. DICT. | Colective: **ciocoíme** s. f. = ceata, tagma, colectivitatea ciocoilor. DICT.; — **ciocoáze** s. f. plur. = ciocoime (Broşteni, în Suceava) CONV. LIT. XLIV 131. | Abstracte: **ciocoism** s. a. = purtare, sentiment, apucătură de ciocoiu; slugărnicie, servilism, linguşire slugarnică, nedemnitate. *Ne lăsau, spre răsplata averilor ce au fost stors ciocoismul, luxul şi corupţia.* C. NEGRUZZI, I 202. *Ciocoismul îndemnà a fi mare cu cei mici şi mic cu cei mari; el aveà obraz de săftian, după vorba Românului; primeà zâmbind insulte cât de grave.* ALECSAN-

DRI, ap. TDRG. | Compuse (glumeţe, joc de cuvinte în comedie, exprimând mai mult dispreţ decât simplul *ciocoiu*): (+ *fleandură*) **ciocofleándură, ciocorofleándură** s. f., (+ *fleac*) **ciocorofleác** s. m. *Ciocoieş, ciocofleandură, ciocorofleac, care se târâe pe urmele tălpilor boiereşti, ca să le sărute şi chiar să le lingă, la nevoie!* ALECSANDRI, T. 1344. *Lipicescu: N'auzi, bade Arbure?... ie sama, c'aici nu te afli la Arbureni. — Arbore: Cred şi eu, ciocorofleandură... Acolo-i baştină de răzăşi, ş'aici e roiu de ciocoi.* id. ib. 1330. *A! ciocorofleacule!... faci plastografii, ca să calicieşti pe stăpânu-tău?* id. ib. 1469, cf. 1344. *Eu vroiam să le aduc* [oile] *aicea şi să ţi le dau în samă, însă o ciocofleandură mi-a spus să nu le aduc.* MARIAN, T. 329/$_{29}$.]

— Derivat din **cioacă**, cu suf. moţional **-oiu**. (Termenul de comparaţie a fost voracitatea pasării şi a slugilor boiereşti). LM. Cuvântul românesc a trecut şi la Bulgari (*čokoĭ*, idem, cu derivatul *čokoĭlăk*). Cf. ciocloavă, ciocloviná, ciocótniţă, cioclaş.

CIOCÓIU s. m. (Ornit.) v. **ciocloiu.**

CIOCOLÁDĂ s. f. v. **ciocolată.**

CIOCOLÁTĂ s. f. *Chocolat.* — Pastă alimentară solidificată făcută din sâmburi de cacao zdrobiţi pulbere şi din unt de cacao amestecat cu zahăr. | P. ext. Băutură făcută cu această substanţă disolvată în apă s. în lapte. *Ciocolată de vanilie.* POLIZU. *Ciocolată, ceaiu, rom, şampanie* (a. 1811). IORGA, S. D. VIII 51. *Aştepţi ca să-ţi aducă cafeaua, ciocolada.* C. NEGRUZZI, II 189. [Şi: (după fr.) **şocolátă** s. f. *Acum Robinson puteà să bea şi şocolată.* DRĂGHICI, R. 143; — (< germ. *Chokolade*) **şocoládă** s. f.; — (*ciocolată* + *şocoladă*) **ciocoládă** s. f. | Adjectiv (neîntrebuinţat): **ciocolatiu, -ie** = în coloarea ciocolatei. TDRG.]

— *N.* din ital. **cioccolata** (< span. *chocolate*, cuvânt de origine mexicană).

CIOCOLÁŢI s. m. plur. (Bot.) v. **ciuciulete.**

CIOCOLATÍU, -ÍE adj. v. **ciocolată.**

CIOCOLÓD s. a. v. **cioclod.**

CIOCOPOCURÍ vb. IV^a v. **ciopoc.**

CIOCOROFLEÁC s. m. }
CIOCOROFLEÁNDURĂ s. f. } v. **ciocoiu.**

CIOCORÓIU s. a. *Crochet.* — Cârlig de fier cu coadă de lemn, cu care se trag lemnele (Lupşa. VICIU, GL.); cioc^4 (II 1°) unealta cu care, la plutire, se scot lemnele din apă (Vinerea, Huniedoara, com. ITTU), ţapină.

— Poate fi un derivat din **cioc^4**, sau din **cioacă**, cu sufixul compus **-oroiu (-uroiu)**, sau un derivat, cu augmentativul **-oiu**, din bulg. **čekur** «cracă». Cf. ciocărău.

CIÓCOT s. m. 1°. *Frange.* 2°. *Babillard* (du moulin). 3°. *Souche de vigne.*

1°. (Transilv.) Cănac (=canaf), ciucure (Bouţariu, Haţeg). VICIU, GL. *De chică îşi atârnă* [fetele] *ciucuri lungi, lăsaţi în jos pe spate, pe care îi numesc ciocoţi.* MOLDOVAN, Ţ. N. 69. *Să cumperi un steguţ lat, Cât de lung aşà de lat, Cu ciocoţi negri cernit, Ca să fie la jelit.* DENSUSIANU, Ţ. H. 256.

2°. (Mor.) Bucată de lemn legată de coş, care atinge piatra morii, înlesnind curgerea boabelor pe guriţa coşului în pietre, teterez (= titirez). H. IX 61, cf. XVIII 284.

3°. Buciu m de viţă de vie. H. XVIII 267.

— În sensul 3°, e sârbescul **čokot** «bucium de viţă», în sensul 2° pare a fi un derivat din onomatopeea **cioc^3**, cu suf. **-ot** (cf. ciocotì).

CIÓCOTA s. f. *De-a ciocota* e numele unui joc cu mingea, numit aiurea «de-a ţicul». VAIDA. Cf. CABA, SĂL.

— Formaţiune postverbală din **ciocotì.**

CIOCOTÍ vb. IV^a 1°. *Picoter; pépier.* 2°. *Paître.* 3°. *Manger avec bruit.* 4°. *Dégrossir* (une pièce de bois).

1°. (Despre pasări) A ciugulì, spec. a ciupì cu zgomot (de ex. galiţele, când mănâncă păpuşoiu s. o bucată de pâne uscată pe care o fărâmiţesc cu ciocul) Com. AR. TOMIAC (din Straja în Bucov.) şi G. NISTOR (din Vicovul-de-sus). *O ciocănitoare ciocoteşte.* Com. G. NISTOR. | A ciripì zgomotos. GOROVEI, CR. *Când vrăbiile stau multe pe gunoiu şi ciocotesc — semn de viscol.* PAMFILE. VĂZD. 58.

2°. (Despre animalele domestice) A paşte pe câmp. H. XIV 236.

3°. (Despre oameni) A mâncà cu zgomot, a ciofăì (Ţara-Haţegului REV. CRIT, III 93), a plescăì (din gură).

4°. (Prin apropriere de *ciocârtì*) A lucrà un lemn din topor, luând câte-o bucată din el şi producând zgomotul ce-l face cel ce ciopleşte în lemn (Vicovul-de-sus). Com. G. NISTOR,

— Derivat din onomatopeea **cioc^3**, cu suf. **-otì.** Cf. bocotì, ciocănì.

CIOCÓTNIŢĂ † s. f. 1°. *Bavard.* 2°. *Parasite, pique-assiette, courtisan. Percepteur.*

1°. Flecar, gură-spartă. *Csokotnicĕ* = garrulus. ANON. CAR. *Ciocotniţe* (= gr. φλύαροι) *iscoditoare grăind celea ce nu se cade.* N. TESTAMENT (1648), ap. TDRG.

2°. Parazit, mincinos, linguşitor, ciocoiu (II 2°). *Ciocotniţa* = slav. pritrapeznik; şepotnik. GLOSAR, ap. CUV. D. BĂTR. I 273, HEM. Add. XXXI. *Oamenii care ai la slujba să nu fie furi şi ciocotniţi beţivi.* IORGA, S. D. XXI 339. | (Prin apropriere de *ciocoiu*) În glosarul unei cărţi scrisă greceşte despre Mihaiu Viteazul şi tipărită în 1672 la Veneţia, τζοκκότνητζες e explicat ca «perceptor domnesc de dări». CUV. D. BĂTR. I 273.

[Plur. *-cotniţe* şi *-cotniţi* (construit cu atributul la masc.). | Şi: **ciocódniţă** s. m. = parazit. *Ce va această ciocodniţă* (= gr. ὁ σπερμολόγος) *să grăiască?* N. TESTAMENT (1648) ap. TDRG. | Verb: **ciocotniţì** † vb. IV^a intrans. = a se linguşì, a se plecà, a se ciocoì. Cf. TDRG. *Şi zic pentru cel bogat..., nu ciocotniţeai la el până ieri şi-l lăudai? Nu-i sărutai mâinile?* MĂRGĂRITARE, (1691) ap. TDRG.]

— Derivat din **ciocoti,** cu suf. **-niţă** (cf. *clopotniţă*), având la origine, probabil, sensul de «instrument care ciocoteşte». În înţelesul 2°, a fost apropiat ulterior de *ciocoiu.*

CIOCOTNIŢÍ † vb. IV^a v. **ciocotniţă.**

CIOCOVÉŢE s. f. plur. *Ustensiles.* — (Răhău, în Transilv.) Obiecte (= unelte) ce se ţin de casă, de ex. ciocan, nicovală, cute. Com. VULCU.

— Cf. sârb. *čokov* «ciocălău».

CIOC-POC interj. v. **cioc^3, cioc-boc.**

CIOCRÁC s. m. Nom de chien. — Nume de câne ciobănesc. H. III 118. [Şi numele unei părţi a Şcheilor Braşovului].

CIOCSÍ vb. refl. IV^a. *Se griser.* — (Teleorman) A se îmbătà, a fi ajuns de băutură. ION. CR. V, 374. — Cf. cioctisì.

CIOCTISÍ † vb. IV^a refl. *S'humecter?* — A se umezi, a prinde igrasie? *Neprimind muşteriii a năimi pivniţa cu chirie, din pricina necurăţeniilor din care să cioctiseşte pivniţa şi hrubele* (a. 1793). URICARIUL, XI 315/$_{27}$. — Cf. ciocsì.

CIOCULÉŢ s. a. v. **cioc**[4].

CIOCULÍ vb. IV^a v. **ciuguli**.

CIOCÚŞ, -Ă adj. v. **ceuc**.

CIOCÚŢĂ s. f. v. **cioc**[4].

CIODĂLÁN s. a. v. **ciolan**.

CIODÁR s. m. v. **ciohodar**.

CIODÍCĂ s. m. Nom de chien. — Nume de câne. H. XII 261.
— Poate în legătură cu ung. **csoda** «monstru, minune».

CIODOLÁN s. a. v. **ciolan**.

CIODOROÁNCĂ s. f. *Vieille ratatinée.* — Babă, băborniţă, cf. h o a n c ă[1], hârcă, h o d o r o a b ă (h o d o r o a g ă), tălpoiu, c l o a n ţ ă etc. *Şi s'apucă ciodoroanca şi, mai cu vorbe, mai cu mişelii de-ale ei, se apropie de bieţii calici şi prinde a se căină...* FURTUNĂ, V. f. 8; cf. şi PAMFILE, D. 37.

CIOF s. m. şi adj. v. **ciuf**.

CIOFĂÍ vb. IV^a. *Manger avec bruit.* — A mâncă făcând zgomot cu limba şi cu buzele (cf. LB.), a p l e s c ă i (din gură), c l e f ă i, c i o c o t i; p. ext. a mâncă mult şi urît, a se h â l b ă r i în mâncări (MARIAN, O. I, 232). *Mai multe feliuri* [de mâncare], *pe lângă care fratele mieu mai mureà de foame, ciofăind din fălci.* BARAC, ap. TDRG. *Nu ciofăi, când mânci* (Agrişteu, j. Târnava-mică). VICIU, GL. [Şi: **ciofoì** vb. IV^a. *Crapii ciofoesc în stuf, la ruperea vlăstarelor şi decojirea fragetelor foi sau frunze, întocmai ca purceii.* F. R. ATILA, 286; — **ciofăní** vb. IV^a = a mâncă câte puţin şi binişor: *Ai* [= haide], *mânâncă mai repede; până când o să-mi tot ciofăni?* (Teleorman) ION CR. V 346, 373; — **ciofláì** vb. IV^a = a mâncă porceşte (Şişeşti, în Mehedinţi). Com. N. IONESCU; — **ciofoti** vb. IV^a = a mâncă făcând sunet neplăcut şi lăsând să cadă zdrumicături din gură (despre porci). VICIU, GL. | A b s t r a c t e: **ciofăíre** s. f., **ciofăít** s. a. = acţiunea de a mâncă cu zgomot; — **ciofăitúră** (pronunţ. *-fă-i-*) s. f.; **ciofăiálă** = zgomot produs la mâncare.]
— Onomatopee.

CIOFĂIÁLĂ s. f. } v. **ciofăi**.
CIOFĂITÚRĂ s. f. }

CIOFĂLÁ vb. I } v. **ciufuli**.
CIOFÁLĂ s. f. }

CIOFĂNÍ vb. IV^a. v. **ciofăi**.

CIOFÂRTĂ s. f. } v. **ciosvârtă**.
CIOFÂRTÁN s. a. }

CIOFEÁC s. m. Personne de métier ou de rang social indéterminé. — «Ceva ce nu poate fi incorporat într'o grupă»: *Nici popă, nici plugar, un ceofeac* (Teleorman). ION CR. V, 373. Cf. c i o f l e a g ă[2].

CIOFLÁC s. m. *Enfant gâté.* — (Munţii Sucevei) Copil mădărit, alintat (ŞEZ, II 187/$_7$), răsfăţat. — Cf. c i o f l e c.

CIOFLÁGĂ s. f. (Tipogr.) v. **ciofleagă**[1].

CIOFLÁÍ vb. IV^a v. **ciofăi**.

CIOFLÂNC s.[e] a. *Gaffe.* — (Mold., Maramureş, Bucov.) Pană de fier (Straja în Bucov., com. A. TOMIAC) în forma unui cuiu de grapă, care se bate în capătul unei bârne când vrea s'o scoată cu lânjala dintr'un loc rău în unul mai bun (Com. MARIAN), cuiu de fier cu verigă la un capăt şi ascuţit la celalalt capăt, care se întrebuinţează la scosul butucilor din pădure (Vicovul-de-jos, în Bucov., com. P. CÂRSTEAN), cuiu gros de fier (numit şi l i m b ă) având la capătul cel gros o za, în care e prins un lanţ şi care cuiu se bate în huzerul unui trunchiu spre a fi tras de vite pe nea (Maramureş, com. ITTU), instrument pentru tras butuci: se alcătueşte din trei sau mai multe verigi groase de fier şi din o pană, tot de fier, care se înfige în capătul butucului (Suceava, ŞEZ. II, 23, PAMFILE, I. C., 23), cârceie ce se termină printr'un priboiu, iar priboiul se împlântă în capătul lemnului (ION CR. IV 131); p. ext. cârlig cu care se târâe fânul la strâns (Baia, j. Suceava, ŞEZ. XXXII 15); lanţ de tras poveri (Maramureş, com. A. P. BĂNUŢ). *Îi scot cu cioflâncu' ori cu trăsura.* ION CR. IV, 131. *Fierul şi oţelul îl lucrează pentru topoare, bârzi, tesle, cioflânce etc.* H. X, 424 (Hangu, în Neamţu). [Pl. *-flânce* şi *-flâncuri*. Com. MARIAN. | Şi: **cioflâng** s. a. *Unu' ară, doi se miară, patru 'mping la un cioflâng* (Porcul). GOROVEI, C. 302].
— Din săs. **Schivlänk** (= germ. *Schiebling*), cf. şi ung. *csafling, csopling*, idem, care însă pare a fi împrumutat din româneşte. N. DRĂGANU, DR. III 707.

CIOFLÂNG s. a. v. **cioflânc**.

CIÓFLEA s. m. v. **ciofleagă**[2].

CIOFLEÁGĂ s. f. (Tipogr.) *Composteur.* — (Mold.) Scândurica de zeţuit, (Munt.) c u t i e. DICŢ., ŞĂINEANU, COLUMNA LUI TRAIAN a. 1883 p. 244. [Şi: **cioflágă** s. f. DDRF].
— Cf. germ. **Schublade** «tiroir». CIHAC, II, 55.

CIOFLEÁGĂ subst. *Propre à rien, pas grand' chose.* — Om de nimic, târâie-brâu, pierde-vară, zgârie-brânză. MARIAN, O. I 232. [Şi: **ciófleа** s. m. = cel ce nu se ştie încălţa, ci i se trag după el obielile, opincile, hainele, [illegible] cioflegos. Com. LIUBA, H. XVIII 173. | D e r i v a t: **cioflegós, -oásă** adj. = c i o f l e a. Com. LIUBA, H. XVIII 173].
— Cf. cioflec, cioflegar, ciofeac.

CIOFLÉC s. a. 1°. *Verre* (à eau-de-vie). 2°. Moitié de citrouille. 3°. *Branchette.*
1°. Pahar, «ciocan» de ţuică (Balaci, în Teleorman). ION CR. VII 153. Cf. ţ o i u.
2°. Jumătate de dovleac (Balaci, în Teleorman). ION CR. VII 153.
3°. Lemn mic şi scurt, ramură căzută jos. PĂSCULESCU, L. P. *Am un puiu de Grec, Ce se suie pe cioflec.* (Brotăcelul). ib. 74.
[Şi ca onomastic. | Şi: **cioflíc** s. a. (Ad 1°) *La «puhar» se zice cioflic* (Valea-Viei, în Buzău). N. G. TISTU, B. 81; (sens neclar:) *Pe mine nu mi[-i] bate, că eu şi pe tine făcându-te cioflic, şi pe bociocul tău îl dau în cătane şi te-oiu mână la slujbă în Ardeal, când o fi drumul mai rău.* DOC. (a. 1815). IORGA, S. D. XII 204; — **ceflíc** s. a. = vas de un sfert de găleată (?). DRĂGHICI, ap. TDRG.].
— Etimologia necunoscută. (Dacă sensul originar ar fi «petică» şi, figurat, «fleac», ne-am puteà gândì la germ. *Schuhfleck* «petec (de gheată)».

Cf. ciofeac, cioflac, ciofleagă, cioflingar, ciorciofle(a)c, ciuflică.

CIOFLECÁT, -Ă adj. v. **ciuflecă.**

CIOFLEGÁR s. m. v. **cioflingar.**

CIOFLEGÓS, -OÁSĂ adj. v. **ciofleagă**[2]

CIOFLENGÁR s. m. v. **cioflingar.**

CIOFLÍC s. a. v. **cioflec.**

CIOFLICÁR s. m. } v. **cioflingar.**
CIOFLIGÁR s. m. }

CIOFLINGÁR s. m. 1°. *Gâcheur, bon à rien.* 2°-3°. *Poseur;* qui affecte dans sa tenue une élégance hors de rapport avec sa situation. 4°. *Propre à rien, vagabond.*

1°. (Numai la LM.) Om care nu ştie şi nu se pricepe a face nimica, care şi ce face, face rău: *Tu nu eşti tâmplar, ci cioflengar de tâmplar.* Cf. cârpaciu.

2°. Termen de batjocură pentru orăşenii sărăntoci, pentru cei ce umblă îmbrăcaţi în straie nemţeşti (CREANGĂ, GL.); om cu haine strimte, surtucar (Hânţeşti, în Dorohoiu, ION CR. VI, 314), pantalonar (ŞEZ. III 82/6), albăstrit. *Trece un ciofligar şi un om.* ŞEZ. III 82.

3°. Sărac, dar îmbrăcăţel, ca să arate că-i din neam mare (ION CR. III, 54), persoană căreia îi place a se împodobi, a se arătà fără a aveà vreun merit, acela care fiind în clasa de jos afectă aer de nobil, care prin oarecare hăinişoare afectă pe avutul (COSTINESCU).

4°. Vagabond, secătură (ŞĂINEANU, D. U.), pierdevară, om de nimică, târâe-brâu, sgârie-brânză (MARIAN, O. I, 232), morofleţ, marţafoiu (ŞEZ. III 82), cf. ciofleagă[2]. *Numa la Craiova... am auzit că v'o şase cioflingari, flaimuci, au mizdrit... pe puţin un milionaş de gălbiori.* JIPESCU, O. 108. *Am mai văzut, dăunăzi, îmblând pe-aici prin sat un ciofligariu de-al de tine.* CREANGĂ, P. 148. *De unde se aşteptà* [boierul] *să vie cu oaste şi cu mărire, ca un împărat, mă rog, îl văzù viind ca un cioflingar, şi începù a se îndoì să dea fala după dânsul.* ISPIRESCU, L. 291. *Soldaţi adevăraţi, iar nu cioflingari.* SLAVICI, V. 10.

[Şi: **ciofligár** s. m. ŞEZ. III 82/6, ION CR. VI 314; **cioflicár** s. m. ap. TDRG.; **ciuflicár** s. m. = germ. Ohrenbläser. JAHRESBERICHT, IV, 332; **cioflegár(iu)** s. m. POLIZU. MARIAN, O. I 232; **cioflengár(iu)** s. m. MARIAN, O. I, 232.]

— Foaie, din germ. **Schuhflicker.** «cizmar mic, care peteceşte ghete, cârpaciu». JAHRESBERICHT, VIII 38, X 181, cf. şi TDRG. Cf. însă şi cioflec, ciofleagă[2].

CIOFOÍ vb. IV[a] v. **ciofăi.**

CIOFÓIU s. m. (Bot.) v. **ciuf.**

CIOFOTÍ vb. IV[a] v. **ciofăi.**

CIOGÁRC s. a. — Vârtelniţă? «Un instrument întrebuinţat de femei, compus din o roată mare şi una mică care e sprijinită pe o vergeà de fier subţirică». Com. IZVERNICEANU. Cf cicărâc.

CIOGMĂNÍ vb. IV[a] v. **ciocmăni.**

CIOGNÍ vb. IV[a] v. **ciocni.**

CIOGOLÍ vb. IV[a] v. **ciuguli.**

CIOHÁÍ vb. IV[a]. *Croasser.* — (Rar) A produce sunetul caracteristic al cioarelor, a cârâì, gârâì, ciuì, ciorâì, croncănì. *Măi cioară! da tu când îi vedeà una ca aceasta, nu să ciohăieşti, ci să strîgi: «Să-ţi fie de bine!...»* SBIERA, P. 289

— Onomatopee. Propriu zis, strigătul *ciovicei*, întrebuinţat pentru *cioară*, cf. şi *ciuì*. Cf. şi onomat. ung. *csahol* «latră, flecăreşte».

CIOHDÁR † s. m. v. **ciohodar.**

CIOHÉRSE s. f. plur. *Attirail* des bergers. — (Transilv.). Tot ce au ciobanii la târlă; cf. ciuvăi, cotrobenţe, catrafuse ş. a. [D. ex.] *Măi Ioane, măi! Hai iute, că ne-o furat cineva toate ciohersele!* (Uricani pe Jiu). VICIU, GL. — Cf. cioarsă.

CIOHOÁTĂ s. m. v. **ciohotă.**

CIOHODÁR † s. m. I. *Serviteur, laquais* (d'un Vizir ou d'un Pacha). II. 1°. Officier de la garderobe. 2°. *Domestique, valet* (du prince).

I. (La Turci) Slugă la un vizir sau la un paşă. Cf. ŞIO. DICŢ. *Un ciohodar al Vizirului, ce au venit pentru cai.* COND. (a. 1693), ap. ŞIO. *N'au trecut multe zile, şi au trimis caimacamul un ciohodar la Nicolai-vodă, ca să-l cheme să meargă la Poartă.* LET.[2] II 126. *Şi au venit un ciohodar a vezirului, cu ferman să meargă să risipească acèle două cetăţi, adecă mănăstiri.* LET.[2], III 65. *...Orânduise şi un ciohodar, Turc tânăr, bumbaşir asupra lucrătorilor...* LET. III 248. *Rămas-au Hanul cu Tătarii, şi paşa numai cu ciohodarii...* GCR. II 18. *Văzum că începură vezir-tătari şi ciohodari, trecând şi întorcându-se din Iaşi.* DUMITRACHE, 404.

II. (Mai de mult, şi la Români, dar numai în principate; păstrat pe alocuri în poezia pop.) 1°. Slujbaş care îngrijeà de încălţămintele Domnului şi ale Curţii. Cf. CANTEMIR, ap ŞIO. I 130. *Tal. 400 s'au dat ciohodarului, pentru încălţămintele ce au dat la Curte, de Crăciun şi de Paşte.* COND. (a. 1693) ap. ŞIO. I 130.

2°. P. ext. Sujitor domnesc, cămăraş (= camerier), lacheu al palatului. ŞIO. I 130, BRĂESCU, M. 64. *«Ce-i ciohodar, mamă Dumitră?» «Ei! ce să fie? Un ciohodar, un slujitor domnesc...»* VLAHUŢĂ, CL. 111. *Şi de acolo l-au pus în caretă domnească cu şase cai şi cu ciohodari şi boieraşi...* LET.[2] III 242. *Toţi aceştii stau la rânduiala lor, şi cu semnile boierii lor pe a-mână; asemene şi paicii şi ciohodarii se află dvoritori la divan înaintea Domnului...* GCR. II 75. *Atuncea Domnul căzut-au la toţi boiarii ţării cu multă rugăciune..., făgăduindu-se cu mare jurământ că va fi bun... şi va scoate Grecii din ţară, să-i lase numai cămăraş şi ciohodariu, iar alt Grec lângă el nu-i mai trebue.* MAG. IST. IV 368. *Pe an, 864 lei 12 ciohodari.* RĂŞCANU, L. 78. *Ciohodarii, în număr de 20, primesc fiecare câte 10 lei pe lună.* FOTINO, ap. ŞIO... *Trimiseiu un ciohodar şi îi aduse acì...* GORJAN, H. IV 39. *Acest fanariot... făcuse meseria de ciohodar în curtea acelui principe.* FILIMON, C. I 603. *Carăta domnească... cu 2 ciohodari pe capră, doi în coadă, şi alţi şase împrejurul caretei.* id. ap. TDRG. *Trimite-mi sus 4 ciohodari.* GHICA, S. 11. ... *Puse pază de ciohodari la uşa lăcaşurilor sfinte.* IORGA, L. I 454. ... *Acest cal... călcà mândru la sfârşit, între ciohodari sau lachei.* id. C. I. I 163. *Nouă ciohodari Tătaţi nouă fraţi.* TEODORESCU. P. P. 51[b]. *O, voi, baş-boierilor Şi mai mari parfiilor, Şi voi, ciohodarilor...* MATEESCU, B. 36, cf. ŞEZ. XII 207. *Se făcèa, făcèa, Şi se arătà Ciohodar nemţesc, Pe zidul domnesc.* PAMFILE, C. Ţ. 21.

[Şi: **ciuhodár** † s. m. *Puneà ciuhodari la uşă şi nu lăsà nici pre unul să iasă afară.* LET.[2] III 213; **cihodár** † s. m. *Iară Manolachi vornicul..., legând pe un cihodar a lui Niculai-vodă, au pribegit la Braşov.* LET.[2] II 85; **ciohdár** † s. m. LET.[2] II 132; cf. DIONISIE, ap. TDRG.; **ciodár** s. m. *Trimise ciodari şi idelcii, de îl chemă la*

împărăție. FUNDESCU, L. P. 14. || Derivat: **ciohodărít** † s. a. = dare pusă pe cavafii, cizmarii și papugiii din toată țara, care plăteau câte 1 leu și 12 bani de prăvălie, ca venit lui baș-ciohodar. TUNUSLI, ap. ȘIO. *Care din orășeni se va hrăni cu meșteșugul cizmăriei, să nu dea ciohodărit.* DOC. (a. 1775), ap. ȘIO. || Compuse: **bàș-ciohodár** † s. m., (mai rar) **bàș-ciuhodár** s. m. și **ciohodár-bașà** † s. m. (CONV. LIT. X 78) v. baș-; **ciohodár-agà** † s. m. = intendentul garderobei imperiale, care păstrà mantaua Sultanului și-i trăgeà în sariu papucii; la zile mari, urmà după Sultan și aruncà parale mărunte poporului. CANTEMIR, ap. ȘIO. II 41].

— Din turc. **čohadar (čokadar)** «domestique du Palais, laquais», de unde și bulg. și sârb. *čohadar*, ung. *csuhadár* n.-gr. *ταοχανταρίος*. ȘIO. I 130.

CIOHODÁR -AGÀ † s. m.
CIOHODÁR -BAȘÀ † s. m.
CIOHODĂRÍT † s. a.
} v. **ciohodar.**

CIOHOLÁNE s. a plur. v. **ciolan.**

CIOHÓTĂ s. m. *Garçon d'honneur.* — Colăcarul care strânge «cinstile» (darurile) la nuntă (Banat). VICIU, GL. [Și: **ciohoátă** s. m. ib. *Divăr* (*ciohoată*) *e, așă zicând, tolum factum al uspățului, care strigă spenile; umoristul, satiricul, crâșmarul, aranjatorul*, etc. DENSUSIANU, T. H. 236.]

— Cf. ung. **csahol, csahit** «latră, flecărește».

CIOIÁN † s. a. *Bâton* argenté, insigne des chiaoux. — (Turcism, rar, în România veche) Toiag acoperit cu argint și purtat de ciaușii domnești. ȘIO. *Înaintea zbașii, ceaușii cu cioianile lor a-mână, după rândurială.* LET. III, 298/2. [Și: (grecizat) **țuián** s. a. *Alaiu-ciaușlarii țin în mână, ridicate în sus, niște cârje mici, cu clopoței aurii și lănțișoare de argint, care se chiamă țuiene.* FOTINO, ap. ȘIO. II 41).

— Din turc. **čevkian (čevgian, čövgian)** idem. ȘIO., LÖBEL, CONTR. 242.

CIÓICĂ s. f. (Ornit.) v. **ceucă.**

CIOINÁC s. m. sing. și a. 1°. Sorte de *raisin*. 2°. *Serpette.*

1°. S. m. sing. (Bot.) Varietate de struguri (H. II 125, III 116, 143, XII 105, 114, JIPESCU, O. 53), roșii, cu frunza creață (H. II 297); prin alte părți, de coloare albă, crește în formă de butoiaș, la mijloc mai groasă și la extremități mai ascuțită decât coarna; gustul său este cu totul deosebit de al celorlalți struguri; dintr'însa se face cel mai bun vin (H. XII 216); cu boabele dese și vârtoase; se coace târziu; albă și neagră (H. III 305); cu boabele foarte mari și așezate puțin mai rar, cu coaja tare (cf. H. III 65); cu brobință albă, mare și cam ovală (H. XIV 374); cu bobițe mărunte (H. XII 19); foarte vinoasă (cf. H. XIV 352); tămâioasă (JIPESCU, O. 53). Cf. DDRF.

2°. S. a. Cosoraș de vier. DDRF., TDRG. [Și: (Ad 1°) **cioinág** s. m. sing. (JIPESCU, O. 53); **ciuinág** s. m. sing. (JIPESCU, ap. ȘIO.); **cioineág** s. m. sing. (H. III 143, XII 114); (cu funcțiune adjectivală:) (*Poamă*) *cioineágă* H. III 116, XIV 374; **cioneág** s. m. sing. (H. III 65); **cioiníc** s. m. sing. (H. II 125, XII 19, 216); (cu funcțiune adjectivală:) (*Poamă*) *cioinică* H. XII 105.]

— Din **ciuen,** derivat cu suf. **-ac (-ag, -eag, -ic),** strugurii fiind numiți după aroma lor asemănătoare cu mirosul plantei. Cf. ȘIO. I 138.

CIOINÁG s. m. sing.
CIOINEÁG s. m. sing.
CIOINÍC s. m. sing.
} v. **cioínac.**

CIOIU s. a. *Ecuelle.* — Vas mic de lemn, având forma unei farfurii, cu coadă de lemn; face ca 1/2 căpceă, cam 1 dcl. (Uricani pe Jiu, VICIU, GL.); șapte căpcele fac un *cioiu*, iar șapte *cioiuri* o găleată (DENSUSIANU, T. H.); măsură de tinicheà de un litru, cu care măsoară ciobanii laptele (Oltenia, CONV. LIT. 54, p. 165), cauc mare cu care iau ciobanii laptele (H. XVII 95); p. ext. lemn scobit în care se pisează ardeiu, sare, usturoiu (BOCEANU, MEH.). [Pronunț. *čoi.* Plur. *cioiuri.*]

— Etimologia necunoscută. (După V. Bogrea, DR. II 655, același cuvânt ca *acioaie*). Cf. cioiu[2].

CIOIU s. a. *Noeud.* — Nod în tulpină (BOCEANU, GL., cf. H. IX 88), putrejune de arbore care provine, de regulă, dintr'o creangă mai groasă, ruptă s. uscată; de multe ori lemnul a crescut peste el (Făget, Banat, com. ITTU); ciot (PAMFILE, A.). [Pronunț. *čoi.* Plur. *cioiuri.*] — Cf. cioiu[1].

CIÓLĂ s. m. *Mensonge.* — (Ungurism) *Ciole* = minciuni (Crăcești, în Maramureș). T. PAPAHAGI, M.

— Din ung. **csal** «înșelătorie». Cf. ciolar și celui.

CIOLÁC, -Ă adj. și subst. 1°. *Estropié, mutilé, manchot.* 2°. Nom de chien. 3°. *Valet* (dans le jeu de cartes). — (Muntenia, Banat).

1°. Adj. Cu un membru al corpului (brațul, mâna, piciorul) bolnav, fie că e paralizat, fie că nu e întreg, (persoană) căreia îi lipsește un braț, o mână, ciung (COSTINESCU), încordat (POLIZU), cf cionc, ciut(ac), ciunt, mutilat, schilod. *Stăteà cu fruntea la pământ și se rugà pentru mâna lui ciolacă.* DELAVRANCEA, V. V. 66. | Subst. (și ca nume patronimic, în Mold.) Persoană cu asemenea defect corporal. *Mână, preoteasă; bate pe roibul; dă zor; par'că ești ciolacă!* DELAVRANCEA, S. 196. *Și mai am și pe ciolacu'* [cal], *De nu mi-l întrece dracu'.* MAT. FOLC. I 382.

2°. (Banat) Nume de câne. *Ciolac are urechi laie (negre).* LIUBA-IANA. M. 114.

3°. (În argot) Valet, fante (în jocul de cărți). BARONZI, L. I 151. Cf. șchiop.

[Și: (+ *bólnav*) **ciólnav, (cioálnav, cioálnăv)-ă,** adj. *Cioálnavă* = bolnavă. ION CR, IV 188. *Ciolnăv* = șontorog, bolnav (nu poate merge bine, sau îi pălit, lovit la un picior; nu zace'n pat, dar are dureri când umblă pe picioare) (Vicovul-desus, în Bucov.). Com. NISTOR. *O vinit și iel... tăt zgăriet și ciolnav di îmblit* (= umblet). ȘEZ. III 9/8; — (+ *chilav*) **ciólav, -ă** adj. = schilod, mutilat. PONTBRIANT; — (+ *olog*, Transilv.) **ciológ, -oágă** adj. = olog, slab. *Hârzoabă de cal, cioloagă de iapă* = mârțoagă. SIMA, M. *Pentru doi ciologi de boi, Aduseiu ciuma la noi.* RETEGANUL, TR. 174; — **ciólob** s. m. = om bolnav, paralitic, căruia îi lipsește cutare membru, de ex. o mână, un picior. BUGNARIU, NĂS. | Abstract: **ciolăvié** s. f. = mutilare. PONTBRIANT. | Verbe (puțin obicinuite): **ciolăci** vb. IV[a] = a ciuntà, a ciuntì, a schilodì, a mutilà. *Și i-ar fi ciolăcit mânele babei...* CONV. LIT. XLIV, vol. II 78; (< *ciolav*) **ciolăvi** vb. IV[a] = mutilà, *schilodì*. PONTBRIANT].

— Din turc. **čulak,** (alb., bulg., sârb. **čolák**), «manchot». CIHAC, II 566, ȘIO.

CIOLĂCÍ vb. IV[a] v. **ciolac.**

CIOLAMÁ s. f. (Cul.) v. **ciulamà.**

CIOLÁN s. a. I. 1°. *Membre.* 2°. *Os* à ronger. 3°.—4°. *Os.* II. 1°. *Jante.* 2°. Terre crayeuse. 3°. Sorte de *raisin.* 4°. Nom de *chien* de berger.

I. 1°. (Sens etimologic; în exemplele ce urmează noi simțim azi și înțelesul de «os», care la origine

nu eră cuprins în cuvânt) Membru, mădular (al corpului). *Şi adusă ciolanele, os către încheitura sa.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 215. *O, sărmane Robinsoane, cred că-ţi vei fi sfărâmat ciolanele!* DRĂGHICI, R. 41. *«Fie ce-o fi! Acum să-mi odihnesc ciolanele!» grăi dânsul.* SLAVICI, N. I 264. *Tu îţi rupi ciolanele, făcând la copii, şi, când să te bucuri de ei, numai ce...* ŞEZ. IV 178. *Se culcă încolo, departe, pe arătură, să-şi odihnească ciolanele.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 160. *Mă dor toate ciolanele* = simt durere în tot corpul (Braşov). # **A-i trece-cuiva ciolan prin ciolan** = a fi rupt de osteneală. ZANNE, P. II 68. *Eu mă las puţin, că mi-a trecut ciolan prin ciolan.* CREANGĂ, P. 5. **A-i putrezi cuivă ciolanele** = a fi îngropat undevà; p. ext. a se prăpădi, a pieri. *Cine mai ştie unde i-or fi putrezind ciolanele!* CREANGĂ, P. 193. *Să-mi spui tu cine eşti..., că, de unde nu, acolo îţi putrezesc ciolanele!* id. ib. 206. **A i se muià (cuivà) ciolanele** = a slăbi, a se moleşi. *Cum au dat de căldurică, pe loc li s'au muiat ciolanele şi-au început a se întinde şi a se hârjoni.* CREANGĂ, P. 251. **A-şi face de cap şi de ciolane** = a-şi face de cap; a face cevà ce ţi-aduce mari neajunsuri, ce se sparge tot în capul tău. *În locurile unde hoţii îşi fac de ciolane, unul de leac nu găseşti.* ZANNE, P. II 65. (Blestem) *Să-ţi fie (de cap şi) de ciolane!* = să-ţi iasă rău «să-ţi fie de cioante, de cap, de zile scurte!» (Broscăuţii-vechi, în Bucov.) Com. T. SMOLINSCHI.

2°. (La început, va fi însemnat «mădular — mai ales picior — detaşat de corp», apoi, p. restr.) Os cu carnea pe el (mai ales al piciorului. RĂDULESCU-CODIN, Î.) s. os de pe care s'a mâncat carnea; spec. os care se aruncă la câni, să-l mănânce (Braşov). *Care gată* (= isprăveşte) *mai iute de mâncat, să arunce ciolanele (oasele) în capul cărui întârzie.* RETEGANUL, P. V 25. *La pământ cu talpa goală, Să iasă zama din oală, Rămâie ciolanele, Să le roadă babele.* ŞEZ. I 108. *Rău, maică, m'ai blestemat,... Să mănânc ciolan de oaie, Să beau apşoară din ploaie, Să mănânc ciolan de capră, Să beau apşoară din piatră,. Să mănânc ciolan de miel...* RĂDULESCU-CODIN, Î. *Vede un câne rozând un ciolan.* ŞEZ. IV 178. # **A-i da (cuivà) un ciolan (de ros)** (variantă: os de ros) = a procură cuivà un avantagiu material (un venit, o slujbă publică), spre a-l mulcomi, a-l face să nu mai ceară, să tacă, spre a-i astupà gura. *Cât rabdă acest sărman, Pân' ce-al său prieten îi dă un biet ciolan!* I. NEGRUZZI, II 61. *A rămas fără ciolan de ros.* ZANNE, P. III 525. *Umblă după ciolane* = după oase de ros, după căpătuială, după pomană. Cf. PAMFILE, J. III.

3°. (Munt., Mold. de miază-zi şi Transilv. de miază-zi) Os mare (I. IORDAN, ARHIVA a. 1921, p. 199), os de animal (cu măduva în el LM.); (în glumă s. în batjocoră cf. LM.) os de om, cf. ciocărău, ciont.

4°. P. gener. (În Mold. şi Bucov., unde *os* începe să fie simţit ca termen literar, pe când cuvântul popular e *ciolan*) Os. PAMFILE, I. C. 61. ŞEZ. V 57, com. AR. TOMIAC (în afară de osul de peşte). *Iar după ce putrezăsc,... strânge ciolanile toate şi le duc .. în ostrov; acolo toate le 'ngroapă.* HERODOT 107. *Coaja cea mai din lăuntru* [a fructului de cocos eră] *vârtoasă ca ciolanul.* DRĂGHICI, R. 51. *Spuneţi celui ce v'au trimis, (ca) să se ferească să nu dau peste el, de nu vrea să fac din ciolanele lui surle.* C. NEGRUZZI, I. 140. *N'a aflat nimică decât... ciolane în jurul ei.* SBIERA, P. $3/_{16}$. *Numai câteva ciolane a dat Dumnezeu omului în gură, şi ş'acele îl năcăjesc.* ŞEZ. II 20. *Am un bou bălan, Paşte pe munte de ciolan...* (Briciul). ŞEZ. IV 49, GOROVEI, C. 31. *Aibi îndurare, doar eşti de carne şi de ciolane, nu de piatră!* (Vicovul-de-sus, în Bucov.) Com. G. NISTOR. # **A fi ciolan** = rău (ZANNE, P. III 525), om care nu se moaie, de piatră. **Umblà cu ciolane legate de gât** = a înnebunit de tot; id., P. 525. **Umblà cu ciolane 'n brâu:** cu cevà care să înfricoşeze pe alţii. PAMFILE, J. III. **A fi cu ciolane în pântece** = a fi însărcinată (se zice mai ales despre fetele care au greşit). ZANNE, P. II 69. *O fată-mare însă, care se află în asemenea împrejurări [însărcinată], se zice că e... cu ciolane în pântece.* MARIAN, NA. 10.

II. Fig. 1°. (Mold.) Obadă (parte a roţii de car şi de moară PAMFILE, I. C. 82), năplată. DAME, T. 8, 14 (Covurluiu, Fălciiu, Roman, Iaşi, Botoşani, Dorohoiu, Vasluiu, Suceava, Tulcea H. X 539, XII 288, XIV 377, XVI 143). *Ciolani* = părţile de lemn care încheie roata. ŞEZ. V 57. *O roată* [de car] *cuprinde: roata propriu zisă sau colacul, care se compune din 6 bucăţi numite ciolane, năplate sau obezi.* PAMFILE, I. C. 128. *Spiţelnicul slujeşte la găurirea ciolanelor sau colacilor roţii la car, spre a intrà în ele capătul spiţelor.* id. ib. 124. *Dacă cel ce este în agonie se canoneşte prea mult, până să-şi dea sfârşitul..., câte odată i se pune sub cap jugul de la boi, ori spiţe şi ciolane de la roatele carului.* MARIAN, Î. 35. *Când Sf. Petru îşi udă ciolanele carului său, ca să nu mai scârţâie, plouă.* PAMFILE, V. 95.

2°. Pământ, loc cretos (propriu: pământ neroditor, tare ca osul). *Locurile cretoase sau sâgoase* (= sigoase, cu sigă), *cele pline de sâgă, se numesc ciolane.* PAMFILE, A. 18; cf. RĂDULESCU-CODIN, Î.

3°. (Prahova) Un fel de strugure (H. XI 311), rău la gust, mic şi cu broboana vârtoasă, din care cauză podgorenii-l stârpesc din vii (H. XI 400).

4°. Numire de câne ciobănesc (H. XVIII 26).

[Plur. *-lane* şi (ad II 1°) *-lani. Ciolanii de obadă.* GCR. II 336.] Şi (prin contaminare cu alte cuvinte) **cioholáne** s. f. plur. = ciolane, schelet (= germ. Gerippe). MOLNAR-PIUARIU, DR. IV 387; — **ciolbán** = ciolan. BUGNARIU, NĂS.; — **ciodălàn, ciodolán** (DICT.), (cu rostire dial. moldovenească?) **şodolán** s. a. = os mare dintr'un animal, bucată mare de os, os dintr'un cadavru (COSTINESCU). *Le dam cinci şase croteli* (= lovituri)... *cu un şodolan de mort.* GORJAN, H. II 53. *Da ce-ai făcut caprele?... Mai pe deal, mai după deal, Sus, bădiţă, sus, Mai e câte-un şodolan.* MAT. FOLC. I 514. *Să vezi Fulga cel bătrân, Că şedeà p'un buştean Şi rodeà d'un ciodălan.* ib. I 117; — (+ *şold*) **cioldomán, şoldomán** s. a. = şold, coapsă mare de porc (VICIU, COL.), cioloboc. *Ne dăruiască jupânu' gazdă şi c'un cioldoman de porc; Dar nouă nu ne pare că-i cioldoman de porc, Ne pare că-i porcul cu totul.* ib. 194. | Diminutive: **ciolănáş** s. a. = os mic. *Peste trii zile, nu rămâne din el* [din liliac] *decât două ciolănaşe subţirele: un cârligel ş'o lopăţică.* ALECSANDRI, T. 11. *Şi s'au aninat:... Pe tot ciolănaşul Caraşul.* MARIAN, SA. 270; — **ciolánél** s. a. = mădular mic; os mic, oscior. *Adusără cleşti şi croiale, de-i scoaseră ciolănealele de prin cheicturi.* DOSOFTEIU, V. S. 95. *Ieşiţi, periţi... Din toate ciolănelele, din toate 'ncheielurelele!* MARIAN, V. 171, cf. D. 21, ŞEZ. I 59. *O ceată de îngeri luà carnea lui Haralampie şi o puneà, bucăţică după bucăţică, ciolănel după ciolănel şi vinişoară după vinişoară, la loc.* MARIAN, SE. 20. *Am înghiţit repede îmbucătura cu un ciolănel, carele mi-a rămas în gât, de se cunoaşte până acum.* SBIERA, P. 80. | Adjective: **ciolănós, -oásă** = cu mădulare şi oase mari, osos. *Oameni cu mâinile ciolănoase şi cu graiul aspru.* C. PETRESCU, S. 118. *E de mare laudă... să aibă rumânu' la bătătura lui şi... taur la vaci mari, ciolănoase şi alese de prăsilă...* JIPESCU, O. 49. *Amândoi* [boii] *cudalbi, ţintaţi în frunte, ciolănoşi şi graşi.* CREANGĂ, P. 38. *Scurt de statură, slab, ciolănos.* N. A. BOGDAN, TDRG.; — (substan-

tivat) **ciolăneásca** s. f. art. = un fel de joc (Voivoda, Teleorman). H. XIV 314.]

— Din paleosl. **članŭ** «membru». (Pentru înțelesul «os», cf. serbo-cr. *član* «gleznă»). Cf. dubletul *cilen*.

CIOLĂNÁȘ s. a.
CIOLĂNEÁSCA s. f. art.
CIOLĂNÉL s. a.
CIOLĂNÓS, -OÁSĂ adj. } v. **ciolan.**

CIOLÁR s. m. *Tricheur.* — (Transilv.) Înșelător. *Câți ciolari, câți ciorlogari, Toți îs fraiări (= fruntași) și-s căprari, Numai eu, fecior de popă, Mă puse neamțul la dobă.* DOINE, 190$_{16}$.

— Derivat din **ciolă** cu suf. nom. agent **-ar.**

CIÓLAV, -Ă adj.
CIOLĂVÍE s. f. } v. **ciolac.**

CIOLBÁN s. a.
CIOLDOMÁN s. a. } v. **ciolan.**

CIÓLHĂ s. f. 1°. *Tronc creux.* 2°. *Organe génital* de la jument.

1°. (Ieud, în Maramureș) Trunchiu găunos. T. PAPAHAGI, M.

2°. P. anal. (Nordul Transilv.) Organul genital al iepei, pizdă, fătătoare, pipotă, plod, pupăză, soție, chipt, fâșneață, găoază, podoabă, potcă, produh, prună, tămădău, viviță, vreană, zdroanță. DR. V 314.

CIÓLNAV, -Ă adj.
CIÓLNĂV, -Ă adj. } v. **ciolac.**

CIOLOÁGĂ s. f. *Rosse, haridelle.* — Mărțoagă; p. ext. lucru slab: *Cioloagă de iapă.* SIMA, M. Cf. cioropină (2°) și mârțoagă.

CIOLÓB s. m. v. **ciolac.**

CIOLOBOÁCĂ s. f. 1°. *Eau trouble.* 2°. *Résidu.* — (Ban., Mehedinți).

1°. Apă stătută, apă turbure. GR. BĂN.

2°. P. ext. Drojdii, bobală (N. REV. R. 1910, 85), cf. lăturì, hâlbe, brahă.

CIOLOBÓC s. a. *Pied de porc.* — (Transilv.) Picior de porc (LB.), cioldoman. *Și c'un cioloboc mare de porc, Cel mai mare în pod. Da nouă nu ni se pare că i un cioloboc mare de porc; Ci ne pare că-i un porc întreg...* FRÂNCU-CANDREA, M. 144; cf. PAMFILE, CRĂC. 167. [Plur. *-boace* și *-bocuri.* DICȚ.]

— Ar putea fi o creație spontană din **ciolan** + **labă** + suf. augmentativ **-oc.** N. DRĂGANU, DR. II 900.

CIOLOBÓT s. m. (Bot.) *Centaurea spinulosa.* — Plantă ierboasă cu flori viorii-purpurii, cu spini, care crește prin fânețe sterile, coline aride, pe marginea câmpurilor și a drumurilor. Se mai numește și zglăvoc. PANȚU, PL., cf. H. VII 27. *Frunzuliță ciolobot...* ȘEZ. VII 23.

CIOLÓC s. m. Nom de chien. — (Clopotiva, în Banat) Nume de câne flocos și porumb. H. XVIII 8. — Cf. ciomoc.

CIOLÓG, -OÁGĂ adj. v. **ciolac.**

CIOLOMÁD s. m. sing. (Bot.) Sorte de *maïs.* — (Ungurism, în Banat) Cucuruz semănat des, primăvara târziu și lăsat să-l năpădească mohorul, ca să fie cosit de nutreț pentru vite; cucuruz de boi (Lățunaș, în Banat). VICIU, GL., PAMFILE, A. 72. [Și: **ciolomádă** s. f. (Timișoara). Com. A. COSMA.]

— Din ung. **csalamáde,** idem.

CIOLOMÁDĂ s. f. v. **ciolomad.**

CIOLOMÉȚ, -EÁȚĂ adj. v. **ciolomi.**

CIOLOMÍ vb. IV^a refl. *Insister.* — (Criscior, în Munții-Apuseni) A stărui: *Nu te tot ciolomi atâta!* Com. P. NIȘCA. [Derivat: **ciolomét, -eață** adj. = stăruitor, obraznic].

CIOLPÁN s. m. 1°. *Tronc d'arbre.* 2°. *Pied.* 3°. *Homme long et difforme.*

1°. Trunchiu de arbore rămas în pământ, ale cărui ramuri s. crăci au fost rupte de vânt ori au putrezit de vreme (RĂDULESCU-CODIN, ION CR. IV 390, PĂSCULESCU, L. P., GRAIUL, I 200, II 199); arbore rupt pe jumătate în stat, cioatfă, ciung, ciompleu (Com. M. ITTU), ciomp; p. ext. ramuri dintr'un copac rupt de vânt, care n'au crăci și frunze (RĂDULESCU-CODIN); spec. prun bătrân (H. IX 389); tufan (H. IV 277). *Poiana aceasta va ține în lung și în larg ca un ceas și mai bine, în care nu se află altă nimic, fără pietre și cimbru sălbatic; sânt și niște ciolpani de gârnițe.* ARHIVA ROM., II 71. *Mă gândesc la Calafat, La ciolpanul dărâmat, De scumpe arme 'ncărcat.* TEODORESCU, P. P. 298. *Foaie de ciolpan, fir de leuștean....* ib. 418. *El e de hoți căpitan, Șeade trântit p'un ciolpan,* ib. 602. *La craca ciolpanului* ib. 614. *Și-astfel vis că mi-am visat: Șapte corbi într'un ciolpan...* MAT. FOLC., I. 59; cf. PAMFILE C. Ț. 126, ION CR., IV 390. *Cum mai cântă cucu'n deal, Și cântă pe un ciolpan, Cântă ca un căpitan.* PĂSCULESCU, L. P. 768. *Arde-te-ar focu' Bojdan, Să rămâie d'un ciolpan, D'un ciolpan și-o rămureă, Să se urce neica'n ea.* ib. 876. *Glasul mi-este de an Și l-am pus într'un ciolpan.* ȘEZ. IV 219. *La umbra ciolpanului, Dorm stăpânii (h)armelor...* GRAIUL, I 200. *La ciolpan la crucea 'nală, La lelița sprâncenată...* POP. # (Pe ciolpani trag iarna ciorile, de acì a ieșit zicătoarea) *Își cunoaște cioara ciolpanul,* se zice când un copil, fie cât de mic, cunoaște pe tatăl sau mama sa și dă fuga la ei. RĂDULESCU-CODIN.

2°. Picior, cf. crac (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC.

3°. P. anal. Om mare și diform. RĂDULESCU-CODIN.

[Și: **ciulpán** s. m. = copac bătrân care stă încă în picioare (PAMFILE, DUȘM. 246); lemn din pădure fără crăci, ciont (BOCEANU, MEH.). *Smeul se aciolează într'un ciulpan.* PAMFILE, DUȘM. 246. *Frumos cântă cucu'n deal. Pe-o crecuță de ciulpan.* BOCEANU, GL. | Diminutive: **ciolpánél** s. m. = ciolpan mic; (și nume de om). RĂDULESCU-CODIN. *Frunză verde dediței, Cântă cucu'n ciolpănel, Mi-ascultă mândra de el.* RĂDULESCU-CODIN. *I-a făcut dolofănei, Să cânte prin ciolpănei.* ib.; **ciorpánél** s. m. *Printre dalbe oi, Merg(e) ciorpănei. Da nu-s ciorpănei, Ci sânt ciobănei.* PAMFILE, CRĂC. 92; (probabil greșală de tipar:) **colpánél** s. m. *Prin dalbele oi, Negri colpănei; Dar nu-s colpănei, Ci sânt ciobănei.* TEODORESCU, P. P. 75.]

CIOLPĂNÉL s. m. v. **ciolpan.**

CIOLTÁR s. a. 1°. *Chabraque, housse.* 2°. *Tapis.* 3°. *Manteau court et fourré* (des paysannes). — (În România veche).

1°. Postav s. altă materie (împodobită cu cusături etc.) întrebuințată ca pătură s. ca așternut subt șaua calului; abaĭ, harșà, șabracă, ibânci, țol, valtrap. ȘIO., HEM. 1741/$_7$, H. IV 87, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 176, PĂSCULESCU, L. P. *Cioltarul* țesut și ales de mâna miresii, era

și este pe alocurea până astăzi, nedespărțit de calul de ginere. LM. *Cioltarul*, o pătură anume, ce se pune pe spatele calului subt șea, e cam de 75 cm. lată și 100 lungă, aleasă frumos, ca și celelalte scoarțe, dar cu motive mai mici. La capetele înguste au ciucuri frumoși. *Cioltare* se purta[u] înainte vreme; acum, rar de tot îl mai vezi subt șaua românească (de lemn) a câte unui bătrân (Oltenia). CONV. LIT. LIV 165. *Doi [cai] erà albi și trei negri, și alți trei roșii, galanți, Tot cu cioltare cusute cu fir și cu diamanți.* PANN, E. II 25. *Armăsarii îmbrăcați cu cioltare cusute cu sârmă de aur.* FILIMON, C. I 610. *Te-o dărui c'un dar, C'un cioltar, C'un caftan de Domn.* MARIAN, O. I 104. *Și mi-l netezește Și mi-l potrivește Cu cioltar de fir.* TEODORESCU, P. P. 45. *Puse șea de Pasargic, Cu cioltarul mohorît.* MAT. FOLC. I 1239. *Dar cioltarul de pe cal, Aur și mărgăritar, Plăteà șapte pungi de bani.* PĂSCULESCU, L. P. 241.

2°. P. ext. Covor țărănesc de perete, țesut peste tot (Mehedinți). N. REV. R. XIV 349, cf. (citat între «țesăturile țărănești) H. I 348, II 274, V 382, IX 390; cf. scoarță, chilim.

3°. Scurteică scurtă (Melinești, în Dolj). H. V 320, cf. cațaveică.

[Și (probabil greșală): **soltár** † s. a. *Erà un boier anume Nicolai Milescul Spatar... și erà mândru și bogat, și îmblà cu povodnici înainte, domnești, cu buzdugane și cu palușe, cu soltare, tot sirmă, la cai.* LET. II 209; — **ciultár** s. a. *Și pe roșu' (= cal roib) l-oiu scoteà, Cu ciultare de argint, Face dâră pe pământ.* REV. CRIT. III 61; — **ciortán** s. a. DR. II 433.]

— Din turc. **čoltar**, idem (cf. și bulg. *čultar* «șabracă» și «șorț», srb. *čoltár*, ung. *cso(l)tár*, pol. *czoldar*). CIHAC, II 566, ȘIO. I 131. Cf. țol.

CIÓMĂ † s. f. (Med.) v. **ciumă.**

CIOMÁG s. a. 1°. *Gourdin, trique.* 2°. *Fléau* (à battre). 3°. *Membre génital de l'étalon.* 4°. *Coup de bâton.*

1°. Bâtă lungă și groasă, de obiceiu cu măciulie la un capăt, uneori ferecată, cf. bât, băț, botă, boțochină, brădulă, bâzdoacă, cață, cârjă, ciobârnăcar, ghioagă, măcău, moacă, toiag. ȘIO, PAMFILE, I. C. 127, id. J. I 335, H. IX 406, BARONZI, L. 92, ION CR. II 12. *Sfredelind un ciomag...* MAG. IST. II 7. *Varner ridică ciomagul.* C. NEGRUZZI, III 228. *Apucând ciomege, lemne, toată lumea spăimântată, începù s'arunce 'ntr'însul.* CONTEMPORANUL, I 687. *Nici una, nici două, ia ciomagul lui de văcărie..., și unde prinde a mi-l croì.* ȘEZ. I 264. *Se căpătuiră cu câte trei perechi de opinci și ciomegi nodoroase.* BASME, ap. ȘIO. *În pădure născuiu, În pădure crescuiu, Acasă, dacă m'aduseră, Vătav mare mă puseră. — Am un lucru: mare în cap, subțire în trup. — Nu mi-e frică, nu mi-e teamă, Că am capul ferecat Și piciorul plumbat (= Ciomagul).* ȘEZ. I 294. # *Popa intră în biserică și ciomagu' îl lasă afară.* ȘEZ. VII 82. *Dumnezeu nu bate cu ciomagul!* cf. CREANGĂ, A. 160. *Să-i sai urma în ciomag*, se zice despre oameni răi, de neam rău. RĂDULESCU-CODIN. *Nu da cu ciomag cui nu ești drag, Să nu ți-l întoarcă 'n cap.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 53. *Ascunde-ți ciomagul de câini, că mai rău te mușcă.* GOLESCU, ap. ȘIO. I 131. *Când întârâți câinii, să ai ciomag bun* = nu te legà de oameni, dacă n'ai putere. ZANNE, P. I 363. *Găsește sat fără câini, umblă fără ciomag.* PANN, ap. ȘIO. I 131. *Ajunge un ciomag* (în variante: o bâtă (bună), o măciucă, o boată) *la un car de oale* (ZANNE, P. IV 9): când mustri pe cinevà, ajunge un cuvânt, e destul că i-ai spus odată (s. că i-a spus unul), nu trebue să-l mustri mereu (s. să mai intervină și alții). *Ciomagul are două căpătâie* s. *capete* = orice lucru își are binele și răul său; precum lovești, poți fi și tu lovit (ZANNE, P. III 2), violența în potriva altuia se poate întoarce și de la el asupra celui ce l-a violentat. *A fi treaba pe ciomag* = a fi pe bătaie (cruntă). ib. *Bate-i urma cu ciomagul* = bate-l, dacă-l poți prinde. ib. *A merge pe ciomag*, se zice, în glumă, despre cel ce vrea să meargă undeva, dar nu are mijloace. *Omul nu fuge de colac, ci de ciomag* = omul nu fuge de bine, ci de rău. id. III 111. *Eu umblu cu pâne după el, și dânsul dă cu ciomagul după mine*, se zice când faci bine unuia, și el caută să lovească în tine. ib. IV 44. || *Ciomagul* a fost întrebuințat de Români în timpurile vechi ca armă; se mai întrebuințează de săteni și acum, cf. BOGDAN, O. 438, H. II 89, V 268. *Stupaii sânt niște găinari cu arme, chiloame, lănci, giumage și cu câte o pușcă ruginită.* DIONISIE, ap. ȘIO. *Au intrat la Turci cu ce au avut în mâni: sape, topoare, lance, coase, furci, ciumege mari.* DIONISIE, II 236, ap. TDRG. *Alții, în loc de puști, ciomegele apucă.* ZILOT, ap. ȘIO. | Ca măsură populară de precizat situația corpurilor cerești de-asupra orizontului: Calea soarelui pe cer... se prețuește, se socotește în «*ciomege*». Cf. PAMFILE, CERUL 31. *Sara, când soarele erà de trei ciomege să scapete...* ȘEZ. VI 142.

2. Spec. Îmblăciu pentru păpușoiu. *Îmblăciul sau... ciomag[ul] de bătut popușoiu este un ciomag ordinar, făcut din lemn tare sau din două scurtături de lemn, numite odârje (mai ales coada) sau hădăragi (mai ales capătul).* PAMFILE, I. C. 145; cf. și A. 227.

3. P. anal. (pop) Membrul genital al armăsarului (și al calului), cf drugă, cotor (Rusul-Bârgăului, l. Năsăud). DR. V 311.

4°. Fig. Lovitură s. bătaie dată cu ciomagul. *Ba adesea și ciomege Pe spinare cam câștig.* ALEXANDRESCU, M. 286. *De vreme ce-i treaba pe ciomag, apoi încep îndată!* ALECSANDRI, T. II 1045. *Ce-i vine în gând? S'apucă și trage un ciomag celui de la margine.* ȘEZ. I 266. *Câte păhărețe beu, Atâtea ciomege ieu.* ȘEZ. III 58; cf. V 46. # *Știe numai de ciomag* = de frică, de bătaie. PAMFILE, I. *Cine de cuvânt nu înțelege, [nu înțelege] nici de ciomege.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 29. *A umflà ceafa de pumni și spatele de ciomege* = a bate rău (ZANNE, P. II 66), a-i face spinarea tobă. *Se găsește vreunul, de-ți umflă ceafa de pumni și spinarea de ciomege.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 12.

[*Ciomag* (Bot.) dat de DAMÉ, T. (Glosar, 19) este o greșală de tipar, căci la pag. 187, unde se face trimiterea, găsim *ciormoiag* «miază-noapte», «grâul prepeliței». | Plur. **-mége** (dial. *-megi*) și **-máge.** | Și: (ca nume patrimonic în Mold.) **ciomác** s. m.; — **ciumág** s. a. H. V 268; DIONISIE, ap. TDRG; ALEXANDRIA, ap. TDRG; COD. PUȘC. 79. *E soarele ridicat... de-un ciumag...* PAMFILE, CERUL, 31. *Muierea să-și ia furca cu fusu' și omu' să-și ia ciumagu'.* ȘEZ. III 31; — **ciumég** s. a. (Transilv.) DDRF.; — **giumág** † s. a.; — **ciumác** s. a. *Sare Dunăre 'n ciumac.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 155. | Nomina agentis: **ciomăgár** s. a. «bătăuș». Com. POPOVICI; — **ciomăgáș** (dial. *ciomagaș*) s. m. bătăuș (I) (DICȚ., com. POPOVICI) cel ce, la cea mai mică ceartă, este gata de bătaie (se zice și de copiii arțăgoși, gâlcevitori); cel ce bate boii (COSTINESCU); — (formație glumeață, poreclă) **Ciomăgúș** s. m. *Pe unu-l chemà Pălmuș și pe cellalt Ciomăguș.* PANN, P. V. III 29. | Diminutive: **ciomăgáș** s. a. = ciomag mic, ciomăgel. *Acesta, cu ciomăgașul său de cioban, îl lovì în cap.* BASME, ap. ȘIO; — **ciomăgél** s. a. = ciomag mic. *Tirs... pe iubitu' câine Criș ș'un ciomăgel ia de-acasă.* I. VĂCĂRESCU, P. 455. *Făcù un scurt ciomăgel În adins pentru școlarul, ca să-l*

învețe cu el. PANN, H. 55. *Puseră pe lângă dânșii și câte un ciomăgel.* PANN, P. V. II 60. *Îi trebuiă un ciomăgel, bun de pălit la mir.* BASME, ap. ȘIO.; — **ciomăgúț** s. a. = ciomag mic; lovitură (ușoară) de ciomag. *I-a dat vr'o două ciomăguțe.* | Verb: **ciomăgì** vb. IV^a = (trans.) a bate (pe cineva) rău cu ciomagul, a da (cuiva) lovituri cu ciomagul (în cap, pe spate). *Când cu gândul nu gândește, îl prinde și-l ciomăgește.* PANN, P. V. II 29. *Slugile ale[a]rg[ă] îndată, Pe jupân îl ciomăgesc, Că e măgar îi arată.* ALEXANDRESCU, M. 287. *Ce l-aș ciomăgì!* ALECSANDRI, T. I 270. *Ce avem noi cu boierii? Ei ne ciomăgesc pe noi, Vodă pe dânșii: parte dreaptă!* ALECSANDRI, ap. TDRG. | Abstracte: **ciomăgíre** s. f., **ciomăgít** s. a. DICȚ.; — **ciomăgeálă (ciumăgeálă)** s. f. = bătaie (cu ciomagul). *Se încing păruieli și ciumăgeli strașnice.* MUSCEL, 103. | Adjective: **ciomăgít, -ă**=bătut cu ciomagul; **ciomăgitór, -oáre** = care ciomăgește.]

— Din turc. **comak (čumak),** idem. CIHAC, II 566, ȘIO.

CIOMĂGÁR s. m.
CIOMĂGÁȘ s. a. și m.
CIOMĂGÉL s. a.
CIOMĂGEÁLĂ s. f.
CIOMĂGÍ vb. IV^a.
CIOMĂGÚȘ s. m.
CIOMĂGÚȚ s. a.
} v. **ciomag.**

CIOMÂNDÍ vb. IV^a. *Se quereller.* — (Rășinari, în Transilv.) A se certà mai domol (Com. E. CIORAN), a se ciorovăì, a se ciondănì.

CIOMÂRDÁR s. a. v. **ciobârnac.**

CIOMB s. m. v. **chiomb,**

CIOMNÍ vb. IV^a v. **ciocnì.**

CIOMÓC s. m. *Chien à poil long.* — Câne flocos, sur și cenușiu. H. XVII 8. — Cf. cioloc.

CIOMOFÁIE s. f. (Bot.)
CIOMOFÁIU s. m. (Bot.)
} v. **clumăfaie.**

CIOMOLI vb. IV^a v. **cioșmoli.**

CIOMÓN s. a. *Tas.* — (Ungurism, în Sălaj) Grămadă. CABA SĂL.

— Dintr'un mai vechiu *ciomoń* (= ciomoiu), cu schimb de sufix în loc de **ciomău,* din ung. *csomó* «grămadă».

CIOMP s. d. 1°. Tronc d'arbre dont on a coupé les branches. 2°. *Moignon.* 3°. *Arcès.*

1°. Bucata rămasă cu rădăcina în pământ din trunchiul unui copac s. al unei tufe, după ce i-ai tăiat crăcile și partea de sus a trunchiului, buturuga din pământ (CHIRIȚESCU, GR.), teșitură (URICARIUL X 400/$_{23}$), cf. cionc, butuc, cioabă, ciolpan, ciung, cioaftă, ciompleu. *Din piedeca ciompurilor și a coasei netăioase numai zgârcește iarba.* URICARIUL, X 407. *Dar acum ciompurile, îmbrobodite cu smocuri de nuiele, zac revărsate pe renia tărcată de jăpși și de privuluri.* M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 920. *Ciompurile rămase în picioare jelesc cu lacrimi curate de rășină.* CIOCÂRLAN, P. P. 37. || Spec. Cotorul (ciotul, ciocanul) păpușoiului. PAMFILE, A. 89.

2°. P. ext. Fragment, frântură, bucata rămasă dintr'un membru al corpului s. din orice obiect din care s'a rupt o parte, cf. ciot, muc. *Dumnezeu numai că rămâne c'un ciomp din coada lui în mână, și cânele...* (Micești-Vasluiu). ION CR. IV 108. *Din pricina zmuciturei, se întâmplă ca țechea să se rupă; din undiță nu-ți rămâne decât un ciomp.* F. R. ATILA 37.

3°. P. anal. (Straja, în Bucov.) Umflătură, buboiu. Com. A. TOMIAC.

[Plur. *ciompuri.* | Și: **cioámpă** s. f. = vită rămasă înapoi cu creșterea (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC].

— Etimologia necunoscută. Cf. ciump, cimpì, ciumpav, cionc.

CIOMPĂGÍ vb. IV^a
CIOMPĂVÍ vb. IV^a
} v. **ciumpav.**

CIOMPLÉIU s. a. 1°. *Tronc d'arbre.* 2°. Partie de la queue d'où croît la touffe de poils.

1°. Arbore rupt pe jumătate în stat, cioatfă, ciung, ciolpan. Com. ITTU.

2°. «Rădăcina» coadei, partea din care crește părul, numită și trupină, bât, butur, cionț, cotor, muc, tuleiu (Plaiuri, jud. Turda) DR V 307.

[Și: **ciumpléiu** s. a. (plur. *-pleuă*) = ciompleiu (DR. V 307), arbore rupt pe jumătate în stat (= fără să fie răsturnat), cioablă, ciolpan, ciung, cioaftă (Bârzava, jud. Arad). Com. ITTU; — **ciumpéu** s. m. (plur. *-pei*) = arbore rupt de vânt, dar nu răsturnat. Com. ITTU; — **ciumpéiu** s. a.= instrument de dogărie, în forma unui cuțit mic, cu care se crapă cercurile. (Ilustrație la) DAMÉ, T. 89. Într'o ghicitoare «ochii» sânt asemănați cu *doi ciumpei.* PĂSCULESCU, L. P. 91); — **cipéiu** s. a. = ciompleiu (Șieu-Odorheiu, jud. Someș DR. V 307.] — Cf. ciomp.

CIOMVÍC interj. v. **ciovic.**

CIOMVÍCĂ s. f. (Ornit.) v. **ciovică.**

CIONÁIE s. f. *Vache vicieuse.* — Vită nărăvașă. RĂDULESCU-CODIN, I. 243. [Scris: **ceonáie** ib.]

— Din ung. **csunya** «sălbatic, însălbăticit» (despre cai, tauri, oameni), cu adăogarea sufixului *-aie,* obșnuit la numele de vaci. N. Drăganu, *Dacoromania* III 712.

CIONC, CIOĂNCĂ adj., s. f. I. *Mutilé, écourté, manchot, privé d'une corne.* II. *Pipe, brûle-gueule.*

I. Adj. (Despre om) Fără un braț, (despre oi și vite) fără un corn (MARIAN, PRECUP. P. 24. Com. COCA, CREANGĂ, GL.) (despre obiecte) din care lipsește ceva (Com. C. REBREANU, din Bistrița Ardealului), ciunt (ȘEZ. II 187/$_8$), ciutac (DAMÉ, I. 28); cf. ciung, ciut, ciolac, certat^2, ciul, melcit. *Cioancă* = nume dat de ciobani vitelor [cărora le lipsește câte un corn], ca să le deosebească una de alta. H. VII 372.

II. S. f. P. ext. (în glumă, în Mold.) Pipă, luleà cu coada scurtă. CREANGĂ, GL. *Moș Nichifor... își aprinde cioanca și zice...* CREANGĂ, A. 125. *Ia să-mi rânesc* (= curăț) *cioanca* (Mănăstireni-Botoșani). ION CREANGĂ, III 156. *De ciudă plângeà; Cioanca i se stângeà, Cu ciocanul mereu bătеà.* ION CREANGĂ, IV 147. *Cu cioanca 'n dinț[i].* VASILIU, C. 174.

[Derivat: **cioncà** vb., Ia trans. = a ciunti, a mutilà, a trunchià, a ciumpăvì. *Dar ne-a cioncat pre amândoi, pre Dan de un braț, pre mine de o ureche.* I. POP FLORENTIN, CONV. LIT, IV 155. cf. TDRG. (subt *ciuntì*); (cu part.-adj.) **cioncát, -ă.** *Pipăruș Petre scoase atunci cele 12 vârfuri de limbi din traistă,... și știți d-voastră ce a fost... Ale țiganului erau cioncate, iar ale lui Petru chiar din vârf.* MERA, B. 113.]

— Din ung. **csonka,** idem. CIHAC, II 490. (Cuvântul unguresc însuși este, după H. Schu-

chardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XV 106, de origine romanică: it. *cionco* «trunchiat», *cioncare* «a mutilà», iar din românește e împrumutat rut. *čanka* «pipă frântă»). Cf. ciung, ciunt, ciomp, ciumpav. Pentru sensul II cf. însă și cionoc.

CIONC s. a. *Digue* (faite de branches et de pierres). — Grămadă de crengi apăsată cu pietre, pentru abaterea apei de la țărmure. Se pune de regulă un butuc gros cam de 1—2 m. lung, cu un cap la țărmure, iar cu celalalt către mijlocul apei. Pe acest trunchiu se pun crengi; pe triunchiu vin capetele cele mai groase, iar restul de la butuc în jos. Pe crengi se pun pietre multe și mari, ca apa să nu le ducă (jud. Cluj). Com. ITTU. Cf. iezătură, zăgaz, dig.

— Dacă numele s'a dat după butucul pe care este clădit digul, ar puteà fi din ung. *csonk* «butuc», deci înrudit cu *cionc*[1] și cu *cioncaș*.

CIONCÁ vb. Ia v. **cionc**[1].

CIONCĂNÍ vb. IV v. **ciocăni**.

CIONCÁȘ s. a. *Petit bois.* — (Ungurism) Poiană mai mică, cam de 3—4 iugăre (Crăcești, în Maramureș). Com. ITTU. [Diminutiv: **cioncășél** s. a. id.]

— Din ung. **csonkás** «pădure cu crengile tăiate». Cf. cionc[1-2].

CIONCĂȘÉL s. a. v. **cioncaș**.

CIÓNDĂ s. f. *Monstre?* — Monstru? Arătare? (Într'un descântec) *Dimineața, (cutare) s'a sculat, Pă potec'a apucat, C'o ciondă mare s'a 'ntâlnit. (Cutare) când l-a văzut, Tare țipă, tare se văită, Maica Precista din cer auzea.* N. G.-TISTU, B. 58.

— Cf. ung. *csoda* «minune, monstru».

CIONDĂNEÁLĂ s. f. v. **ciondăni**.

CIONDĂNÍ vb. IVa. 1°. *Bougonner, gronder, quereller.* 2°. *Se quereller, se disputer.* — (Mai ales prin Transilv. și Mold.).

1°. Trans. A certà, a sfădi, a ocărî (ALECSANDRI, T. 1752, 1772), a-și vărsà necazul pe cinevà, a-l luà în primire (LUNGEANU, CL. 221). *Ce mă tot ciondănește de geaba, monșerică?... Ba că grăesc prea mult; ba că nu stau locului! Da ce?* ALECSANDRI, T. 188. *Nu-mi mai ciondăni nepotica!* id. ib. 1139.

2°. Refl. A se luà la ceartă s. sfadă, a se certà (contrazicându-se), a se cam sfădi, a se sfădi (dar nu tare, nu cu ciudă), a se ocărî (puțin, în măsură mică), a se împunge cu vorba, a se tot luà cu vorba (aproape de ceartă), a se certà fără a spune cuvinte mai grele, a se hărțuì s. tăià cu vorba, a se cioroväi. LB., CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. II, ȘEZ. V 57, IX 145, XXXII 16, GOROVEI, CR. 1255, RĂDULESCU-CODIN, Î. 46, 246, Com. G. NISTOR și A. TOMIAC. *Moșnegii s'au ciondănit cât s'au mai ciondănit și, cât erau ei de îngrijiți, despre ziuă au adormit.* CREANGĂ, P. 85. *Un bărbat cu-a lui femeie într'o zi se ciondăneà.* T. SPERANȚIA, CONTEMP. II 260. *Și așà mult s'au ciondănit până s'au putut înțelege.* CRĂSESCU, SPIRCA 81 *Atunci și însurățeii hojma se vor ciondănì.* SEVASTOS, N. 252. *De cum joacă, își caută prilej unu' alluia de a se ciondănì. Nu mult, și se ieu la sfadă.* ȘEZ. III 182, *Ne-am ciondănitu-ni o liacă.* ȘEZ. V 57. *Tot ciondănindu-se ei, merg de se tocmesc să lucreze la un logofăt.* ION CR. I 76. *Pe când să ciondăneau ei așa...* PĂCALĂ, M. R. 152. *I-am lăsat ciondănindu-se, nu știu cum s'a alege. Nici unul nici altul nu vrea să lase dintr'a lui* (Vicovul-de-sus). Com. G. NISTOR *Tot s'o ciondănit, până ce s'o încăierat la bătaie* (Bilca). Com. TOFAN.

[Și: (+ *cionlì*, cf. «a-i cionti cuivà vorba») **ciontănì** vb. refl. IVa. Com. A. TOMIAC (Straja, Bucovina); — (cf. *cioandră*) **ciondrănì** vb. refl. IVa LB., REV. CRIT. LIT. IV 149, FRĂNCU-CANDREA, M. 98. *Se tot ciondrănesc, până numai îi vedè că se încaierà!* VICIU, GL.; — (+ *hondromănì*) **ciondromănì** vb. refl. IVa = a se sfădì H. XVII 178, a se certà, a se hărțui cu vorba (REV. CRIT. III 93). || Abstracte: **ciondănire** s. f. = lovire, ciocnire, sfădire. BUGNARIU, NĂS.; **ciondrănire** s. f. DICȚ. **ciondănit (ciondrănit)** s. a. DICȚ. *Mătușa Mărioara... se ia la ciondănit cu mama, din pricina mea.* CREANGĂ, A. 55. *Nici una, nici două, feciorul și cu baba se iau la ciondănit.* ION CR, IV 132; **ciondăneálă** s. f. = dispută, început de ceartă, sfadă trecătoare. *Mărioara petrecù vara destul de veselă; când și când numai, câte-o ciondăneală.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 497; **ciondrăneálă** s. f. = început de ceartă. VICIU, GL. || Adjectiv: **ciondrănitór, -oáre** = sfadnic, gâlcevitor. LB. (subt «gâlcevitor»).]

— Probabil, din germ. săs. **schänden** (< *Schande*) «a face de rușine, a certà, a ocărî»; sufixul *-ănì* corespunde, în împrumuturi din nemțește, terminației *-en* a infinitivului; cf. *ștircănì* < *stricken* ș. a.) Cf. DR. III 1089. Cf. cioandă.

CIÓNE s. f. (Bot.) v. **cioane**.

CIONEÁG s. m. sing. v. **cioinac**.

CIONCI s. m. plur. v. **cioci**.

CIONÍC s. a *Barque.* — (Ungurism, în Maramureș) Luntre, șeică, cf. barcă, caic, cin. (În glumă) *La noi suie cu cionicu' pă oală și ia groscioru'* (= smântâna)... *și țâpă* (= aruncă) *în cionic.* T. PAPAHAGI, M. 151/45.

— Din ung. **csónak** «luntre» (înrudit cu cin).

CIONOÁTE s. f. plur. = **gionate.** DR. III 697. [Pronunț.: *cio-*]

— Din lat. ***genuata.** N. Drăganu, *Dacoromania* III 696—98.

CIONÓC s. a. *Tchibouk, pipe.* — (Ungurism, în Transilv.-de-nord) Ciubuc, pipă turcească. BUGNARIU, NĂS. Cf. cioancă.

— Probabil din ung. **csanak** «ciutură» (= vas de lemn pentru scoaterea apei).

CIONDRĂNEÁLĂ s. f. } v. **ciondăni**.
CIONDRĂNÍ vb. IVa }

CIONT, CIOÁNTĂ adj. subst. I. *Mutilé, camard, camus.* 2°. *Privé d'une corne.* II. 1°. *Moignon. Bout de la queue* (d'où pousse le poil). 2°. Sobriquet. Nom donné aux chiens.

I. Adj. Cu o parte (mai ales: vârful, marginile, toarta) ruptă, tăiată, retezată s. tocită, stropșit, mutilat, amputat, cf. ciunt (Com. A. TOMIAC), ciung (LB.), bont (COSTINESCU), cionc, ciomp, scurt de coadă. *Feciorul de boier* [care își tăiase nasul și urechile], *slut, cionț și plin de sânge...* ISPIRESCU, L. 252. *Am o gâscă cioantă, boantă, Cu grumajii ciobârlan.* (Biciușca). ȘEZ. I 29. || Spec. Fără un corn. *Ercule..., apucând pe taur de coarne..., îl lăsă cionț de un corn.* ISPIRESCU, U. 73. *Oaie cioantă.* H. V 408, XI 259. *Ce intră cionț în luncă?* (Sania). GOROVEI, C. 327 (din Vâlcea).

II. Substantiv. 1°. *Cionț* = crâmpeiu rămas dintr'o bucată mai mare (de băț, de lemn, de ciomag, de ramură COSTINESCU), cf. ciump, ciot. | Spec. *Cionț* = partea care rămâne dintr'un membru amputat (BIANU, D. S.), picior ciunt (Straja în Bucov., com. A. TOMIAC). *Cioantă* = mână ciuntă (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC).

| *Ciontul* (s. *ciotul*, *ciortul*) *cozii* = rădăcina coadei, partea din care creşte părul coadei (Cuţa, în Satumare). DR. V 307. Cf. ciomp(leiu).

2°. (Poreclă) *Ales unu' Ciontu...* (eră fără o mână). CONV. LIT. XLIV, vol. I 654. | Nume de câne ciobănesc (probabil scurt de coadă, cu coada tăiată). H. V 116.

[Derivate: **ciónte(a)** s. m. = nume de câne (H. IX 18) fără coadă. H. V 353; — **ciontéiu** s. m. (în gâcitori, cu varianta *ciunteiu*). *Cionteiu, bonteiu, Picioare de coteiu.* (Pirostriile). GOROVEI, C. 290; — (+ *iontâc* cf. DR. I 278) **ciontâc** şi **ciontíc** subst. sing. (În gâcitori) *În mijlocul câmpului, E cuibul ciontăcului.* (Biserica). GOROVEI, C. 25, cf. (*cionticului*) ŞEZ. XIII 15. | Adjective: (+ *ciutac*) **ciontác, -ă** = ciung. *Vacă ciontacă de coadă.* BARONZI, L. 105; — **ciontâg, -ă** = cu coada tăiată s. ruptă. *Un turmac... ciontâg de coadă.* MON. OF. (1878), ap. TDRG.]

— Variantă a lui *ciunt* şi *ciung*, cu vocala din *cionc*[1], *ciomp*, *cionţ*. Cf. şi bont (alături de bonc), ciontorog (şontorog), ciontă.

CIONT s. a. 1°. *Os.* 2°. *Doigts, main.*

1°. (Ungurism; mai ales în Transilvania de nord, unde a înlocuit în mare parte pe) Os (ANON. CAR. BUD. P. P., ŢIPLEA), ciolan. *Cine joacă 'n postul mare, Pice-i pielea de pe nare* (= nas) *Şi rămâie-i ciontu' gol, Ca şi muchia la topor.* MARIAN, SE. II 6. *Zgaiba de la N. Din cioni o săpaţi, Din carne-o tăieţi.* MARIAN, D. 348. *Cine despărţeşte dragi, Tragă-i corbii carnea 'n fagi, Cioantele pe sub copaci!* RETEGANUL, TR. 18. *Să-ţi ajungă os pe os, Cioantele prin pat în jos...* ib. 134. *Nici nu-i grâu, nici nu-i săcară, Numai cioante-s pe hotară.* BIBICESCU, P. P. 131. *Ieşi, rău, ghin crerii capului, Ghin faţa obrazului, Ghin unghii. Ghin cioni, Ghe subt cioni, Ca N. să rămâe curat, Precum Domnu' l-o dat...* VAIDA. *La o masă de cioni de peşte, Beu tăţi craii călăreşte.* ŢIPLEA. P. P. 3. *Ieş[i] din crerii capului, Din faţa obrazului, Din cioantele nasului...* GRAIUL, II 49, cf. (*din tăte ţontile*) ib. II 57. *Să rămâi cu ciontul gol!* BUD. P. P. 6. # *A înghieţat ca ciontu'* = a înghieţat os, bocnă, tun. VAIDA. *Uscat, adormit ca ciontul* = tare (tun, bocnă). *Într'un loc, uscat ca ciontul, să se prăsească o herghelie atât de sumeaţă şi scumpă!* MERA, L. B. 102. *Că cine o ascultă-o bine* (povestea), [va] *învăţă-o; şi până-i gata, mul[t] voinici-or adurmi Şi mul[t] [s']or deştepta cioni.* JAHRESBERICHT, VI 61. *Să-ţi fie de cioante* = de cap, de ciolane, de zile scurte (Broscăuţii-vechi, Bucovina). Com. T. SMOLINŞCHI.

2°. (La plur.; în glumă, la Braşov) Degete. *Am să-ţi dau* (= să te lovesc) *peste cioante!* (După «mână», «labă», şi la singular) Mână. *Ia-ţi cioanta! Jos cu cioanta!* (Braşov).

[Şi (formă reconstruită din plur.; ad 2°) **cioántă** s. f. | Diminutive: **ciontúţ** s. a. = os mic. CABA, SĂL., com. N. DRĂGANU; — **ciontíţă** (**ciuntíţă** T. PAPAHAGI, M. 143/79) s. f. = os mic. *Din tăte ciontiţăle, Din tăte 'nchieturiţăle.* GRAIUL, II 49. | Adjectiv: (< ung. *csontos*, idem) **cióntoş, -ă** = osos. CABA. SĂL.]

— Din ung. **csont**, idem.

CIONT s. m. Espèce de *souris* — Şoarece de munte. H. XVII 229.

CIONTÁ vb. Ia v. **ciontí**.

CIONTÍ vb. IVa 1°. *Tronquer, amputer, mutiler, écorner, décapiter.* 2°. *Raccourcir.* 3°. (*Se*) *terminer.*

1°. Trans. A tăià (rupe, frânge) o bucată dintr'un întreg, a trunchià, a reteză, a tăiâ de tot (LB.), a amputà; spec. a tăià coada sau capul, a decapità; a ciuntà, ciuntì, cioncà, stropşì. *Din scena clovnilor, nu poţi suprimà o parte, precum nu poţi ciontì dintr'o fiinţă vie organele absolut necesare vieţii.* CARAGIALE, N. F. 26/4. [Ştiuca pe peştii mici] *îi cioantă, îi taie în două.* F. R. ATILA, 303. *Începù bătaia munţilor şi-i ciontară munţii coada; de atunci n'au lupii coadă lungă, ca vulpile.* RETEGANUL, P. III 37/21. *El sabi[e] o apucat Şi capu' i l-o ciontat.* MÂNDRESCU, L. P. 191/7. *Am ciontat coada calului, că eră prea lungă.* ŢARA OLTULUI, III nr. 19-20. *Omul îşi luà barda şi, prinzând un puiu de gâscă şi punându-l pe bucium, îl ciontă.* VICIU, GL. (subt *bucium*). *A ciontì urechile unui cal* = [fr.] bretauder. PONTBRIANT.

2°. Trans. A scurtà (LB.) un obiect (tăind capetele s. o parte din el). *La a treia [smunceală de mânecă, coada vulpei] o ciontì până la doi coţi.* ODOBESCU, III 46/22. *Am ciontat sulinarii* (= trunchii lungi) *în cloţi* (= butuci scurţi), *să-i pot încărcà.* ŢARA OLTULUI, III nr. 19-20. *Fierarul... prinde fierul cu cleştele, îl fierbe..., bate cu ciocanul, îl călieşte, înnădeşte, cioantă fierul, îl găure, pileşte, ascute.* H. XVII 237. (Fig., despre vieaţă) *Dacă* [e] *să fie vieaţa mea de nimica, ticăloasă şi defăimată..., fie-ţi milă şi-mi mai cioantă din vremea vieţii 20 de ani.* CALENDAR, ap. GCR. II 358/6. *Nu-i rupeţi capu', Nu-i ciontaţi veacu', Nu-i luaţi mintea!* GRIGORIURIGO, M. I 51. *C'a fost mândră, săleaca* (= săraca) *Şi şi-a ciontat vieaţa!* BUD. P. P. 10.

3°. (Neobicinuit). Trans. A sfârşì (despre mâncare şi băutură); refl. a se sfârşì, a se terminà (de ex. vinul). LB. (şi subt verbul *gătà*).

[Şi **ciontà** vb. Ia (cu prez. ind. *ciontéz* şi, prin Transilv., *ciont*). | Adjective: **ciontít (ciontát), -ă** = stropşit, tăiat, trunchiat, rupt, frânt, amputat, decapitat, scurtat, ciuntat, ciuntit, cioncat. (Cu negativul) **neciontit (neciontát), -ă.** *Lumea toată de pre lume, Ne-a şi pus urîte nume: Mie grâu, ţie tăciune; Mie frunză de sălcuţă, Că-s copilă tânăruţă, Ţie roşmalin ciontat, Că eşti copil blăstămat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 66. *Trupina arborelui ciontută în mai multe coltişuri.* PAMFILE, I. C. 103. *Vacă ciontită de coadă.* DDRF. | Abstracte: **ciontíre (ciontáre)** s. f. = trunchiare, retezare, tăiere, frângere, rupere (a unei părţi): — **ciontít** s. a. = ruperea vârfurilor de la vlăstarele tinere ale viţei de vie. H. II 281; — **ciontitúră (ciontătúră)** s. f. = ciontire, tăiere (LB.), ciuntitură; spec. semn care se face în urechea oii (cf. preduceà, cârlig), spre a o cunoaşte din alte oi. Cf. PĂCALĂ, M. R. 145.]

— Derivat din **ciont**[1]. Cf. cioncà şi ciuntì, ciuntà.

CIONTÂC subst. sing.
CIONTÁC, -Ă adj.
CIONTÂG, -Ă adj. } v. **ciont**[1].

CIONTĂNÌ vb. IVa v. **ciondănì.**

CIONTĂTÚRĂ s. f. v. **ciontì.**

CIÓNTE(A) s. m.
CIONTÉIU s. m.
CIONTÍC subst. m. sing. } v. **ciont**[1].

CIONTÍŢĂ s. f. v. **ciont**[2].

CIONTITÚRĂ s. f. v. **ciontì.**

CIONTORÓG, -OÁGĂ adj. v. **şontorog.**

CIÓNTOŞ, -Ă adj.
CIONTÚŢ s. a. } v. **ciont**[2].

CIONVÍCĂ s. f. (Ornit.) v. **ciovică.**

CIOPĂC s. a. } v. **ceapâc.**
CIOPÂRC s. a. }

CIOPĂRÍCĂ s. f. (Bot.) v. **ceacaribă.**

CIOPÂRLÁC s. a. }
CIOPÂRTĂ s. f. }
CIOPÂRTĂ s. f. } v. **ciopată.**
CIOPÂRTÁC, -Ă adj. şi subst. }

CIOPÂRTÁN s. m. (Bot.) v. **ciopârtì.**

CIOPÂRTÁTIC, -Ă adj. }
CIOPÁRTE s. f. } v. **ciopată.**

CIOPÂRTÍ vb. IV^{a}. 1°. *Couper, déchiqueter, dépecer.* 2°. *Entailler; taillader; couper à tort et à travers.*

1°. Trans. A tăià (animalul, carnea) în ciopăţi; p. ext. a tăià bucăţi-bucăţi (RĂDULESCU-CODIN L.), a tăià o parte din corp, cf. hăcuì, ciungărì, ciontà, amputà, mutilà, schilodì, stropşi. *După ce s'a îngrăşat purceaua bine,... a tăiat-o. Şi după ce-a pârlit-o şi a ciopârţit-o, aşezând-o la saramură...* ION CR. II 286. *Pe unia îi ciopârţeşte cu coasa,* ŞEZ. III 114/$_{4}$. *Şi tot n'a lăsat pe faţă în pace; până nu i-a ciopârţit mânile.* MUSCEL, 46. *Pe care îl zăreà şi-l ajungeà, Copil-Roman îl şi ciopârteà.* RĂDULESCU-CODIN, L.

2°. Trans. P. anal. A scoate, dintr'un lemn, cu toporul, o bucată, a încrestâ dintr'un lemn cu toporul (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); p. ext. a tăià s. ciopli rău, în mai multe locuri, unde nu trebue şi în mod neregulat s. cu un instrument neascuţit; a stricà (un lemn) învăţând să cioplești (ŞEZ. IX 152, cf. CREANGĂ, GL., COSTINESCU); a tăià cevà fără rost (Criscior, în Munţii-apuseni, com. ŞT. PAŞCA), fără socoteală, fără îndemânare (PONTBRIANT), în neştire, în prea multe locuri. *O calfă de dulgher stângaciu ciopârţeşte bârna.* ODOBESCU, III 166/$_{6}$, cf. II 513. *Cine mi-a ciopârţit toţi prunii de pe lângă gard?* DDRF.

[Şi: **ciopârţi**; — (v. etimologia) **ciopăţi** vb. IV^{a} trans. = a tăià (în mici) bucăţi (PĂSCULESCU L. P., PAMFILE, C. Ţ., BARONZI, L. P. 105/$_{4}$), a tăià fără socoteală (PAMFILE, J. III); spec. a curăţi animalele tăiate, mai ales pasările şi peştii, de măruntaie şi a le gătì, cf. cinătuì, pecià (RĂDULESCU-CODIN, L., MUSCEL, 103). *Să-i batem, să-i ciopăţim.* TEODORESCU, P. P. 479. *Cap de Turc să ciopăţesc.* PĂSCULESCU, L. P. 199; — (+ *cioc*) **ciocârtì (ciocărtì)** vb. VI^{a} trans. = a tăià scoţând mici bucăţi (PĂSCULESCU, L. P.), a tăià în bucăţi (PAMFILE, C. T.), a ciopârtì. *Ciocârtindu-i trupul în demicaturi multe.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Acolè pe loc cu sabiile într'înşii a-i tăià şi a-i ciocărtì, unde şi pe straordinarul l-au omorît.* ARHIVA R. II 93. *I-au ciocărtit mânile, obrazul.* ŞINCAI, HR. III 156/$_{19}$. [Cei care tund oile] *să nu ciocârtească pieile oilor.* ECONOMIA, 93. *Ce vrea să zică de-a fi cineva doctor, hirurg!... Până ce n'a tăià, n'a ciocârtì, n'a hăcuì, nu se ţine mulţămit.* ALECSANDRI, T. 1200. *Jupesc din răulate copaci întregi... şi ciocârtesc.* COD SILVIC, 35. *Da cine te-a ciocârtit atât de urît? — Ia, nu tăià tocmai bine briciul!* (Bilca, în Bucov.) Com. TOFAN. *Începe a ciocârtì un gârneţ de stejar din anul trecut.* CREANGĂ, P. 125/$_{12}$. *Cu paloş capu-i zburà, Bucăţèle-l ciocârteà.* TEODORESCU, P. P. 577^{b}. *Din guriţă-l judecà, Cu paloşul îl ciocârteà.* MAT. FOLC. 39, cf. PĂSCULESCU, L. P. 229; — (+ *ciopli*) **ciocâltì** vb. IV^{a} trans. (v. adj.). | Abstracte: **ciopârtíre, ciocârtíre, ciopârţeálă** (DDRF.), **ciocârteálă** COSTINESCU) s. f. = acţiunea de a ciocârtì; — **ciocârtitúră** s. f. = aşchie cioplită dintr'un lemn. *Ciocârtituri şi surcele tăiate din copaci.* COD SILVIC, 37. | Adjective: **ciopârtít, ciopârţít, ciopărtít, ciopărţit, ciopârtát,** (DDRF.), **ciopăţít** (RĂDULESCU-CODIN, L.), **ciocârtit, ciocâltít, -ă** = tăiat în bucăţi, tăiat rău, în multe locuri, fără rost; p. ext. (despre faţă) brăzdat; (impropriu, despre vase) ştirbit. *Împrejurul unei mese încărcate cu pahare ciocârtite şi butelci deşerte.* ALECSANDRI, ap TDRG. *Ciocârtit* = ciungărit. JAHRESBER. VIII 85. *Cadavre ciopărtite.* SIHLEANU, ap. TDRG. *Bucăţile din întregul ciopârţit se zic «ciopăţi».* RĂDULESCU-CODIN, L. *Alţii au fost ciopârtiţi de ostaşii lui Vodă.* ib. *Ce ţi-e calul d'asudat..., Ogăreii ciopârtiţi Şi duşmănii năduşiţi?* TEODORESCU, P. P. 70^{b}. *Nevastă i-am căpătat, Râmnită şi ciocâltită* (glosat prin: cioplită). DENSUSIANU, Ţ. H. 289. *Căci din luptele vieţii, ca un vechiu oştean, trudită, Ai rămas cu fruntea ninsă şi cu faţa ciocârtită.* VLAHUŢĂ, P. 26. | Alte derivate: **ciocârtáş** s. m. = persoană care ciocârteşte. *Chirurgul, casapul, ciocârtaşul Mi-au spus că amputează chiar astăzi pătimaşul.* ALECSANDRI, ap. TDRG.; — (Bot.; postverbal?) **ciocârt** s. m. = ciuçiulete. BIANU, D. S., (cu diminutivul) **ciocârţél** s. m. = creasta-cocoşului (Araniag, Arad). Com. ITTU; — **ciopârtán** s. m. (Bot.) = burete care dă toamna, după ploaie, pe la buciumii s. pociumbii de goron. Cf. H. IX 90; — (+ *coclauri?*) **ciocârtáuri** s. f. plur. locuri deluroase, râpoase. ION CR. VI 314. *Când te-oiu duce eu prin nişte ciocârtauri, să-ţi arăt pe unde pasc vitele, ai să te sparii!* ib.]

— Derivat din **ciopată (ciopartă).** Cf. cârtì (II).

CIOPÂRŢÍ vb. IV^{a} v. **ciopârtì.**

CIOPÂTĂ s. f. 1°. *Morceau de chair.* 2°. *Moitié d'un fruit.*

1°. (Întrebuinţat aproape numai la plur.) Bucată de carne tăiată s. ruptă din trupul unui om s. unui animal (cf. DICŢ., RĂDULESCU-CODIN, I.). ciosvârtă (BRĂESCU, M. 64), cf. hartan, halcă. *Lovindu-o cu sabia odată, îi tăiè trupu' în doaă ciopăţi.* GORJAN, H. I 82. *Să-l fac mii de ciopăţi.* id. ib. IV 223. *Eu eram la o parte, cu iataganul scos, la a mai mică mişcare să-l fac ciopărţi.* N. REV. R. I, S. II 155. | (Adesea repetat) *Îl făcù ciopăţi-ciopăţi.* GORJAN, H. I 77. *Începù a mi-ţi crestà pe şerpe, şi cruciş şi curmeziş, până ce îl făcù ciopăţi-ciopăţi.* ISPIRESCU, L. 343/$_{23}$. *L-au tăiat pe bietul Dan ciopărţi-ciopărţi.* STĂNCESCU, B. 238. *Îl fac ciopăţi-ciopăţi şi-l aruncă în apă.* PAMFILE, D. 57.

2°. P. anal. Jumătate de nucă s. de măr (Zagra, jud. Năsăud). Com. N. DRĂGANU.

[Plur. *-păţi.* || Şi: (+ *parte*) **ciopárte** (LM.), **ciopártă** (POLIZU); — (+ *cio(s)vârtă*) **ciopártă, ciopártă** (DICŢ. BRĂESCU, M. 64) s. f. || Diminutive: **ciopăţeà** s. f. *Ciopăţele te-aş făceà.* PĂSCULESCU, L. P. 195; — **ciopăţícă** s. f. (Cor.): numele unui danţ ţărănesc. H. IV 285. | Alte derivate (atestate numai la plur.): **ciopătúri** s. f. = bucăţi de şuncă afumată, hoşmeie, hoşmântă (Sohodol, în Munţii-apuseni). VICIU, GL.; — **ciopătăi** s. f. = picioare, cionoate. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1921, nr. 2, p. 239; — **ciopârtátic, -ă** adj. (CIHAC, II 387) = cu coama s. coada retezată; — **ciopârtác, -ă** adj. subst. = (bou s. vacă) cu coada scurtă s. fără şfichiu, berc, ciumpav (DAMÉ, T. 29, cf. H. III 226); unealtă (probabil cu coada scurtă) cu care morarul îndeasă sacul. Cf. H. II 120; — (+ *prepeleac*, cf. PASCU, C. 142; dacă nu va fi cumva greşală de tipar, în loc de *ciopârtac*) **ciopârlác** s. a. = par, trunchiu (Atestat numai într'o gâcitoare) *Pe un vârf de ciopârlac, Două felii de dovleac.* [Urechile]. ŞEZ. VII 124; — (+ *ciovârte*)

ciovârtác s. a. (Atestat numai în aceeaşi gâcitoare) *Într'un ciovârtac, Două felii de dovleac.* [Capul]. PAMFILE, C. 19.

— Din ung. **csapat** «ceată, trupă, grămadă» (< *csapni* «a tăià, a ampulà», cf. *csapatos* «bătut bine». Cf. SZINNYEI, 268). Cf. ciopârtì. LACEA

CIOPĂTĂI s. f. plur. } v. **ciopată.**
CIOPĂŢEÁ s. f. }

CIOPĂŢÌ vb. IVª v. **ciopârtì.**

CIOPĂŢÍCĂ s. f. (Cor.) } v. **ciopată.**
CIOPĂTÚRI s. f. plur. }

CIÓPCA s. m. art. *Diable.* — (Munţii Sucevii) Dracul sau alt spirit rău. ŞEZ. V 57.

— Probabil din ung. **csapka** «şapcă», cf. tichiuţă. (Cf. însă şi cioplea).

CIOPLÁC s. a. *Chemin, sentier.* — Drum, cale, cărare: *Abià am ieşit aici, şi el a şi apucat cioplacul.* BUGNARIU, NĂS.

CIOPLÁŞ s. m. v. **cioplì.**

CIOPLÁŞ s. m. şi a. 1°. *Martelage. Arbre martelé, pied cornier.* 2°. *Bois façonné.* 3° *Grosse goutte.* — (Ungurism; în Mold., Bucov. şi Transilv. de răsărit).

1°. S. m. şi a. Înfieratul arborilor (Tulgheş în Ciuc, com. ITTU) printr'o tăietură în trunchiul lor; p. ext. tăietura care se face într'un arbore cu scopul de a face un semn în el (cf. fier); cioplitură (cu toporul ION CR. II 20), într'un copac (PAMFILE, COM. 2), ca să nu rătăcesti drumul prin pădure (Straja în Bucov., com. AR. TOMIAC); p. ext. copac în care s'a făcut o tăietură cu toporul spre a marcà hotarul dintre două păduri (Nemţişor, în Neamţ. ION CR. III 151). *De-i comoara sub un copac, atunci este cioplaş în copac.* PAMFILE, COM. 2.

2°. S. a. (sing. colectiv) Lemnele cioplite în pădure. *Mihaiu are mult cioplaş, capătă frumoşi bani.* Com. ITTU.

3°. S. m. Stropi mari [de ploaie], unde şi unde, rari. ŞEZ. II 187/9.

— Din ung. ***csaplás** (din **csaplani* pentru *csapni* «a izbì»). Cf. ceaplău, cioplău.

CIOPLĂU s. a. *Fourche à faner* — (Ungurism; în regiunile apusene) Furcoiu (Dumbrăviţa, Arad). VICIU, GL. *Paloanele èstea trebue să le aruncăm pe căpiţă cu cioplău'* (Caraş-Severin). ib. [PAMFILE, I. C. 143 şi A. 136, 158, 211, citând pe VICIU, dă greşit: *ciolpău.*]

— Din ung. *****csapló**,** substantiv verbal din **csaplani* (cf. *csaplás, csaplál, csaplal*) <*csapni*, care are şi înţelesul de «a aruncà», cf. şi compusul *felcsapni* «a aruncà în sus». N. Drăganu, *Dacoromania*, III. 712.

CIÓPLEA s. m. art. }
CIOPLEÁLĂ s. f. } v. **cioplì.**
CIOPLÉICĂ s. f. }

CIOPLÍ vb. IVª. 1°. *Couper, façonner, équarrir, tailler. Railler.* 2°. *Tailler, chanfreiner; sculpter, graver.* 3°. *Sarcler.* 4°. *Polir.* 5°. *Polir, former, corriger.* (*Se*) *former, (se) cultiver.*

1°. A tăià cu barda o bucată de lemn, din gros (fără a o da apoi şi la rindeà), a tăià lemnul din bardă s. din topor, a tăià în muchi un arbore, o grindă (LB.); a subţià s. scurtà o bucată de lemn (cu securea), un băţ (cu briceagul), o ramură, etc. (tăindu-i laturile şi vârful MARIAN). Cf. bărduì, hălcuì, ciocârtì (care e «a cioplì rău, a stricà cioplind»). *Cioplesk* = fabrico, (dolo). ANON. CAR. [La altoit,] *ramurile ceale de împlântat se cioplésc tocma pre lângă nod, din gios.* ECONOMIA, 129. *Teslarii cioplind grinzile cu bărzile, le suie pe zidiu.* DRĂGHICI, R. 44/28. *Îmi vine să mor, când cuget că-i cioplesc secriul!* C. NEGRUZZI, III 350/12. *Briar, Ce n'are 'n lume decât un gros stejar... cioplit în chip de ghioagă.* ALECSANDRI, P. III 368. *Pentru ca iarăşi să-i împace, îi cioplea* [dintr'o bucată de lemn] *Antiţei o păpuşă.* SLAVICI, N. I. 53. *Bocu stătea ca înţepenit..., privind... la bătrânul care-şi cioplea frigarea şi pociumbii pentru ceaun.* id. ib. I 333. *Fiăcăul voind a cioplì ceva cu barda..., a ascuţit-o cu cutea.* ŞEZ. I 187/22. *Ştire la lume au dat Că ţie o să-ţi cioplească Cruce'nălţă, 'mpărătească.* TEODORESCU, P. P. 44b. [Teiul zice:] *Pe mine mă cioplesc, Şi iconiţe croesc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 508. || Fig. (La origine, în glumă; complementul e omul) A vorbì de rău (pe cinevà). *În faţă te netezeşte, Şi în dos te ciopleşte.* PANN, ap. ZANNE, P. II 134. *Nu mă cioplì cu vorbe* = nu-ţi bate joc de mine (Ţara-Oltului). T. DINU, I 136.

2°. P. ext. A tăià piatra cu dalta spre a o făţuì, a-i formà feţe (cf. PONTBRIANT) s. spre a-i da o formă; a netezì, a potrivì (mai bine) o faţă, o formă (tăind cu dalta); (în limba veche înlocuià pe) a sculptà; a săpà s. a scobi în piatră, în metale, etc. litere s. figuri, a gravà (cf. LB.); (rar) a modelà (în lut). *Csoplesk* = sculpo. ANON. CAR. *Cepleaşte ţie doao table de piatră.* PALIA (1582) ap. CCR. 79. *Au poruncit de li s'au cioplit tipurile din marmure.* ŞINCAI, ap. GCR. II 205/10. *Puse îndată de-i cioplì pentru piedestaluri nişte grosolane figuri de Victorii pocite.* ODOBESCU, III 73/6. [Dracul] *a făcut din lut un lup..., Dumnezeu s'apucă de-l mai cioplească.* ŞEZ. I 180/31.

3°. P. anal. (Neobicinuit). A oblì, a netezì, a curăţà (pământul, cu sapa, tăind buruienele), a prăşì. *Faţa ariei se cioplească* (*prăşească*). I. IONESCU, C. 185.

4°. Fig. A face unele corecturi şi adaosuri, la o lucrare, a o netezì, lustruì, pieptănà. *Cum am sfârşit lucrarea, o stâng, o dau uitării; Apoi o cioplesc iarăşi.* C. NEGRUZZI, II 270/26.

5°. Fig. (Complementul e omul) A face pe cineva să se lepede de apucături s. de maniere aspre, grosolane, primitive, şi să-şi însuşească altele mai bune, mai politicoase; «a polei, a scoate din prostie» (LB.), a civilizà, a cultivà, a fasonà, a educà, †a politicì. *Unii au gândit că* [Ioan Huniadi] *s'au cioplit* (refl. = pasiv) *de Chesariul Sigismund.* ŞINCAI, HR. II 2/13. *Europeii... să îndeletnicesc a-i îmblânzì,... a-i cioplì* [pe sălbatici] *de grosimea lor.* DRĂGHICI, R. 39/23. *Ei!... geaba, geaba... Cât îmi bat eu capul să-l mai cioplesc..., să-l mai chilesc..., pace! Îi stă rugina de o schioapă la ceafă!* ALECSANDRI, T. 508. *Mai lesne să cioplească pomul decât omul, adică mai lesne împodobim un lemn cu cioplitul decât învăţăm un om.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 260, cf. PANN, ib. || Refl. A se subţià, a devenì delicat (COSTINESCU). a se manierà; a-şi cultivà spiritul (id.), a devenì mai deştept, a se deşteptà (cf. ŞEZ. II 74/10), a învăţà felul de purtare al lumei bine-crescute, cultivate. *Toate iau o schimbare, şi lumea se cioplèşte, Numai pe noi mândria nu ne mai părăseşte.* ALEXANDRESCU, M. 321/10. *Ajunse să fie mâna dreaptă a împăratului, atât se cioplì... în puţină vreme.* ISPIRESCU, L. 142/4.

[Şi: † **cepli** vb. IVª. || Abstracte: **cioplire** (cu negativul, rar, **necioplire**) s. f. = acţiunea de a cioplì; spec. (ad 3°) săpătura ce urmează după tăiatul viei, prăşire. H. XVIII 267. (Ad 5°) *Să treci cu vederea oarecare necioplire a apucăturilor sale.* ALECSANDRI, T. 183; — **cioplít** s. a. *S'a apucat de cioplit bârnele;* — **ciopleálă** s. f. = cioplire; sculptură. (Ad 2°) [Biserica de la Argeş] *pare-o scul nestimată... cu măestrele-i cioplele.* ALE-

CSANDRI, P. III 591; — **cioplitúră** s. f. = cioplire; gravare; obiect cioplit; spec. (cu sens colectiv): surcele, aşchii căzute prin cioplire (COSTINESCU), bârne, grinzi, mucheri, nu lemn mare (POPOVICI-KIRILEANU, B. 67). (Ad 1°-2°) *Csoplitură* = fabricatio, sculptura. ANON. CAR., cf. LB., COSTINESCU, H. X 111. *Făcură amândoo pietrile zmaragdului... săpate şi cioplite, cioplitură de peceate.* BIBLIA (1688) 68. | Adjective: **cioplít, -ă** adj., subst. = tăiat din bardă s. cu briceagul, din gros; sculptat, gravat, netezit; (cu negativul) **necioplít, -ă** (mai ales cu înţelesul de): grosolan, nepoliticos, nemanierat, necultivat, rău-crescut, bădăran, necivilizat, mitocan. (Ad 1°) *Lemne cioplite* = lemne care au fost tăiate pe laturi, dându-li-se formă de muchii. GOROVEI, CR. (Fig.). *Aşa dar au rămas Ţara-leşească, cioplită şi bărduită, deocamdată cu pace.* DIONISIE ECLESIARHUL, 163/24. *Casa... eră cioplită, de lemn.* ALEXANDRIA, 141. *Pridvor, al cărui acoperiş sta rezimat pe stâlpi cioplíţi din bardă.* ODOBESCU, I 127. *Văzù că veneà* [pe apă] *o cutie mică şi necioplită.* ISPIRESCU, L. 319. *Cu ghioaga nestrujită, Numai din topor cioplită.* ALECSANDRI, P. P. 73/11. *Am nevastă de pădure, Cioplită ca din secure.* BIBICESCU, P. P. 184. # *Omul neslujit e ca lemnul necioplit.* ZANNE, P. IV 491. *Cioplit în patru muchii* = gătit, ferchezuit. Cf. BARONZI, L. P. 99/19. *Cioplit numai din bardă*, se zice unuia care nu e deştept. ŞEZ. II 74/11; (ad 2°) *Au făcut... doi oameni cioplíţi, câte de 32 de coţi, pre sine şi pre fimeia-şi.* HERODOT (1645), 121. *Un brâu de piatră... cioplit cu flori.* GAVRIIL (1654), ap. GCR. I 172/27. *Pietri scumpe cioplite, de mult preţ.* HRONOGRAF (1760), ib. II 72/20. *Ai jăr(t)vuit celor cioplíţi* [= idolilor]. MINEIUL (1776) 117²/2. *Nici marmura cioplită albimea ta nu 'nirece.* ALECSANDRI, P. III 71. [Inel] *din piatra tronului din raiu, Cioplit în flori măestre.* COŞBUC, B. 39/14. *Un pahar de sticlă cioplit.* MARIAN, NA. 403/10. (Fig). *Cuvinte cioplite* (= rafinate, meşteşugite) *şi subt pilde oarecum acoperite.* CANTEMIR, IST. 50/32. **(Chip) cioplit** = statue, idol. *Să nu faci ţie chip cioplită.* CATEHISMUL MIC (1774) ap. GCR. II 100/22. (Substantivat, la masc. şi fem., cu acelaşi înţeles) *Pregiur cioplíţii lor slujíră.* DOSOFTEIU, PS. 371. *Cioplítele dumnezecilor lor să le ardeţi cu foc.* BIBLIA (1688) 64b. *Să nu faceţi voao... făcute de mână, nice cioplite.* ib. 90b; (ad. 5°) *Un barbar necioplit.* PANN, E. II 142. *O bărboaie necioplită* (= necultivată). ŢICHINDEAL, F. 59. *Un provincial cam necioplit.* MAIORESCU, CR. III 265. *Eu sânt un German necioplit şi deschis.* I. NEGRUZZI, VI 13. *Un arheolog necioplit.* ODOBESCU, I 392; — **cioplitór, -oáre,** adj., subst. = (cel) care cioplеşte; lemnar (H. XVIII 143), dulgher, bărdaş, cioplaş; † sculptor (ordinar ŞĂINEANU, D. U.), pietrar; lucrător la ocnă, care netezeşte pereţii de sare (ŞĂINEANU, D. U.). *Csoplitor* = sculptor. ANON. CAR. *Au dat cioplitóriloru pietrilor...* BIBLIA (1688) 275. | Instrumente: **cioplitór** s. a. = unealtă de dulgherie (H. III 450, VII 407, XII 204), un fel de rândeà cu care se cioplеşte partea aţoasă a lemnului (H. II 29) s. se scot aşchii groase (DAMÉ, T. 115, PAMFILE, I. C. 120, germ. «Schrobhobel» APOLZAN, U. 7, germ. «Schnitzmesser» LB.); lemn pe care cineva cioplеşte alte lemne (LM., germ. «Schnitzbank» LB.), cf. cioplitoare, ciopleică; — **cioplítoáre** s. f. = unealtă de dulgherie (H. I 140, germ. «Schnitzmesser» LB.); lemn pe care se cioplеşte (= germ. «Schnitzbank» LB.), cf. cioplitor, ciopleică. || Alte derivate: **cioplâş** s. m. = cel care cioplеşte, cioplitor, bărdaş; † sculptor, pietrar. (Ad 1°) *Fieştecare cioplaş de lemn, căruia... să se arate chipul cum se încheie.* COD. SILVIC, 48. *Adună împăratul Solomon... 3000 de cioplâşi* [de piatră] *în munte.* BIBLIA (1688) 309; — **ciopléică** s. f. = unealtă de dulgherie (nedefinită mai de aproape) H. VII 156, cf. cioplitor, cioplitoare; — **cióplea,** s. m. art. (Mitol. pop.) = dracul s. un alt duh rău, cf. ciopca. *Te ia cioplea, de frig* (Munţii Sucevei). ŞEZ. V 57/8,]

— Din slav. (sârb. **čòpljiti,** — *čòpljim* şi *čòpati* — *čòpljem* «a rupe cu puterea», bulg. **čoplja,** «scobesc, scormonesc»). O. Densusianu, *Hist. langue roum.* I 365. Cf. şi ung. regional *csaplálni,* «ciopli». Cf. cioplaş, cioplău.

CIOPLITOÁRE s. f.
CIOPLITÓR s. a. şi m.
CIOPLITÚRĂ s. f.
} v. **cioplì.**

CIÓPNIŢĂ a. f. 1°. *Entrée de eave.* 2°. *Séchoir de prunes.*
1°. Gârliciul pivniţii. PONTBRIANT.
2°. Slaniţă, în care se usucă prune. id.
[Şi — suspect — **ciópriţă** s. f. ALEXI]. — Cf. şop.

CIOPÓC s. a. *Outil.* — (Transilv.-de-nord; întrebuinţat mai ales la plur.) Unelte de tot felul, scule (Com. A. CORBU), rechizite (BUGNARIU, NĂS.), instrumente; spec. unelte agricole: furcă, greblă, plug, coasă, car şi celelalte obiecte de casă (Someş, Suciul-superior, VICIU, GL.). [Plur. *-pocuri.* || Verbe: **ciopocorì** vb. IVa = a lucrà cevà. BUGNARIU, NĂS.; **ciopocărì** vb. IVa = a lucrà cevà cu securea; a lucrà în grajd s. pe lângă grajd. VICIU, GL.; (apropiat de *cioc-poc*) **ciocopocurì** vb. IVa = a lucrà cu securea, a tăià, a-şi face de lucru. Com. A. CORBU. *Am ciopocărit frumos în poiată* (Someş, Suciul-superior.) VICIU, GL.]

— Din rut. **čopók** (diminutivul lui *čip,* care, pe lângă înţelesul de «cep», mai însemnează fel de fel de unelte.)

CIOPOCĂRÍ vb. IVa
CIOPOCORÍ vb. IVa
} **v. ciopoc.**

CIOPÓR s. a. 1°-2°. *Troupeau, harde. Foule, bande.*
1°. Mai multe animale de acelaşi fel (precum: vite, BRĂESCU, M., boi, VAIDA, porci, STAN, M. 150, gâşte, ib., pasări, PONTBRIANT) formând un cârd, un stol, o ciurdă, o cireadă sau o turmă. În unele regiuni, bunăoară în Munţii-Apuseni, despre vitele cornute nu se poate zice «ciopor», ci «ciurdă». STAN, M. 100. *Domnul C. Popescu are prăsilă de porci, din care scoate câte un ciopor de 100* [*de*] *capete.* I. IONESCU, M. 566. *Avem noi de la Dumnezeu Stog de grâu, Ciopo*[*a*]*re de ho*[*a*]*re* (= pasări, galiţe), *Ciubere cu unsoare* (Banat). MARIAN, NU. 662. || P. ext. Mai mulţi oameni la un loc (ARH. OLT. VII 521), lume multă grămădită (Teleorman, ION CR. V 373), grup (ISVORAŞUL, V 2-3), grămadă (Gorj, ŞĂINEANU, D. U.), cârd, ceată, trupă. *Şi hărţuind cu săbii de pară Printre păgâneştile ciopoară.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 257/3 (cf. *ciopoare*) 262/6, 448/7. *De unde până unde, ne-am pomenit în casă cu un ciopor de Turci.* N. REV. R. II 154. *Frunză verde de dulete, Unde văd ciopor de fete, Trec prin apă mort de sete.* HODOŞ, P. P. 170. [Femeile măritate] *se strâng câte-un ciopor Şi'ndulcesc câte-un ulcior* [de rachiu] *Şi-şi chiamă câte-un fecior.* BUD, P. P. 63. || (Cu funcţiune adverbială) Mulţi şi unul lângă altul, nenumăraţi, buluc (RĂDULESCU-CODIN, Î.). *Se duce lumea ciopor la locul cu pricina.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 81, cf. MUSCEL, 87. *Ái mai tineri se strângeau ciopor împrejurul lui vodă şi se luptau cu păgânii.* ION CR. II 3. *Lumea, după el, ciopor, să vază pe călugăr în spânzurătoare.* PAMFILE, DUŞM. 90. *Femeile stau ciopor* (tradus greşit franţuzeşte prin «accroupies») *împrejurul*

focului. DDRF. # **Cu cioporul** = cu toptanul: *Vând cu cioporul.* PAMFILE, J. II.

2°. Spec. (Păst.) O parte dintr'o târlă de oi (cuprinzând de obiceiu mânzările s. mioarele s. sterpele s. plecătoarele s. berbecii bătuți s. mieii s. cârlanii); grămadă de oi (VÂRCOL, V.), ajungând în unele părți până la 1000 de capete (GRAIUL, II 23). Pe alocuri se confundă cu cârd (H. XVI 90, ION CR. I 122) sau cu turmă (H. XVII 228). La o turmă de oi se zice ciopor, iar la mai multe ciopoare împreunate la olaltă într'o turmă se zice boteu. LIUBA-IANA, M. 108. La 1 Iunie, Ungurenii ies la munte și ciobanii aleg oile ca să le înțerce și fac 3 cârduri (ciopoară)... H. XVII, 10. Oile suite în munte se despart în trei *ciopoară*, adică: unul cuprinde mieii, pe cari îi înțarcă odată cu suirea în munte; al doilea, mioarele, între cari se cuprind tot felul de oi sterpe, berbecii și mieii din anul trecut; al treilea *ciopor* cuprinde oile cu lapte numite plecători, cari numai acestea vin la stână de le mulg ciobanii de trei ori pe zi... (Valea-mare, în Muscel), ap. HEM 1326. În orice târlă bine alcătuită se fac trei cârduri (*ciopoare*): 1. mânzările; 2. berbecii bătuți; 3. sterpele... PĂCALĂ, M. R., 295. Fiecare târlă de cam 1500-2000 [de] oi constă din trei *ciopoare:* 1. mânzările sau oile cu lapte, numite și plecători...; 2. sterpele; 3. mioarele și noatinii (mielele și mieii). DRAGOMIR, O. M. 202. După înțărcare, [cârlanii] formează la un loc un grup a parte, zis turma (*cioporul* etc.) de cârlani. G. GIUGLEA, DR. I 245. *Li se face furcă din vârful urechii, ori la bot se înfierează cu jîgul și așa fiecare ciopor își are semnul său în o parte sau alta a urechii sau botului.* LIUBA-IANA, M. 112. *Ca foști ciobani, au ajuns să-și aibă și ei cioporul lor propriu, de 50-300* [*de*] oi. PĂCALĂ, M. R. 294. *Rămân stâni Fără stăpâni, Rozoară Fără ciopoară, Strunguțe Fără băcițe.* ib. 195.

[Plur. *-poare* și *-poară.* | Și (cf. etimologia): **ciopórt** s. a. *Unde văd cioport de fete, Trec prin apă mort de sete.* EPURE, P. 74; **cipór** s. a. MĂNDRESCU, UNG. *Un cipor de boi.* VAIDA. || Diminutiv: **cioporél** s. a. *Și ni-i strânge cioporele.* DENSUSIANU, GR. Ț. H. 219.]

— Din ung. **csoport** și **csopor,** idem (cu pierderea lui *-t*, care a fost simțit, prin etimologie populară, ca dezinență a acuzativului. N. Drăganu, DR. IV 754/31), trecut și la Serbocroați: *čopor* «cârd, turmă, ceată».

CIOPORÉL s. a. } v. **ciopor.**
CIOPÓRT s. a. }

CIÓPRIȚĂ s. f. v. **ciopniță.**

CIOPRITÓR s. a. (Plut.) Partie du radeau. — Butuc înțepenit în coada plutei; un capăt se poate slobozi în apă, care, târându-se pe fundul apei, oprește pluta în mersul ei prea repede (Reghin). Com. ITTU.

— Pare a fi o contaminare între *ciopli* și *opritor.*

CIOPTÍNĂ s. f. v. **ciorchină**[1].

CIOR! interj. v. **ciur.**

CIOR s. m. (Ornit.) v. **cioară.**

CIÓRA-BÓRA interj. v. **ciorobor.**

CIORÁC s. m. (Ornit.) } v. **cioară.**
CIORÁCĂ s. f. }

CIORĂÍ vb. IV(a) 1°. *Croasser, jacasser, glouglouter.* 2°. *Gourmander, quereller.*

1°. Intrans. (Despre cioară, corb H. IV 85, țarcă s. curcă H. IV 85.) A produce strigătele caracteristice acestor pasări, a cârâi, a cronc(n)i, a cloncăni, a găi, a căi, a cioh(h)i. DICȚ. | *Ciorăește vre-o ciorcobară, lângă o casă.* MARIAN, O. II 56.

2°. Trans. (Țara-Hațegului.) A certa, a înjura, a adresa cuiva cuvinte urîte. REV. CRIT. III 93. Cf. cârâi.

[Pers. 3 ind. prez.: *ciórăie* și *ciorăéște,* H. IV 85. | Și: **cioroi** vb. IVa. TDRG., **ciurui** vb. IVa (despre ciocârlan). H. III 325. | Abstracte: **ciorăire,** s. f., **ciorăitúră** s. f. LM.]

— Onomatopee (apropiată de cuvântul *cioară.*)

CIORĂÍ vb. IVa v. **ciurui.**

CIORĂIÁȘ s. m. sing. Sorte de *raisin.* — Soiu de struguri cu broboanele negre și mici. H. II 280.

— Legătura cu *cioară* nu e clară, din punct de vedere al derivației.

CIORÂNG s. m. (Păst.) Berger qui mène les brebis à la traite. — Mânător care dă oile la strungă (Cojocna). DR. II 330, 335. [Și: **ciorúng** s. m. ib.]

CIORÂNGLÁN s. m. v. **ciorânglav.**

CIORÂNGLÁV s. m. 1°. Nom de plante. 2°. Sobriquet donné aux Tsiganes.

1°. (Bot.) Nume de buruiană. H. VII 258, 480.

2°. Poreclă dată Țiganilor, cf. baragladină, cioară. *Dac'ar plecà toți Țiganii, baragladinii, ciorânglavii.* JIPESCU, O. 51.

[Și: **ciorânglán** s. m. (ad. 1°) H. VII 480.; (ad. 2°) BARCIANU.]

— Probabi, din țigănește *čorángo* «hoțesc» TDRG., analizat, prin etimologie populară, ca *cioară* (*cioran*) + *glavă.* Cf. și ciornoglav.

CIORÁP s. m. (Îmbrăc.) 1°. *Bas, chaussette.* 2°. *Demi kopeck.* — (În Muntenia, răspândit și prin Moldova, iar după Unire din ce în ce mai mult și în provinciile nouă).

1°. (Îmbrăc.) Încălțăminte (de ață, de bumbac, de lână s. de mătase) care se încalță pe piciorul gol, (Mold.) coltun, (Transilv.) ștrimf, cioc. *Ciorapul* are tureac(ă) s. carâmb (Brașov), căpută (1°) și călcâiu; *ciorapul* se face s. se împletește, cel rupt se cârpește se drege s. se țese. *Ciorapul lung,* purtat mai ales de copii și de femei, ajunge până peste genuchi, *ciorapul scurt* s. *bărbătesc* purtat mai ales de bărbați, ajunge numai până deasupra glesnei, la mijlocul pulpei. Cf. H. II 81, 101, 126, 176, 223. În Bucovina, țărancele poartă niște *ciorapi* lungi de pănură (MARIAN), cf. cioareci (2°). *Plata păcatului ca despletitura ciorapului fiind.* CANTEMIR, HR. 205/30. *Ciorapii cei mari de lână, împletiți, la o țesteă, 3 bani.* TARIF (1792) ap. ȘIO. [Femeile] *pun ciorapi albi de bumbac.* I. IONESCU, M. 205. *Ciorapi, ciubote și altele.* DRĂGHICI, R. 67/29. *Împletea la un ciorap.* FILIMON, AD. ȘIO. *Să cârpesc ciorapii copiilor.* C. PETRESCU, Î. II 235. *Își spală ciorapii.* id. C. V. 42. *Când stăpâna casei făceà la ciorap, pisoiul se jucà cu ghemul.* ISPIRESCU, L. 285/28. *Ciorapul de lână.* ȘEZ. I 295. || P. anal. *Cal cu ciorapi* = cu pete albe pe fluierul piciorului. DDRF; cf. pintenog.

2°. (În Basarabia; poate, la origine, banul pus «la ciorap», adecă banul pus la o parte, cruțat, economisit) Jumătate de copeică. Cf. WEIGAND, B. B. 97.

[Și: **ceráp** s. m. VÂRCOL, V., **cirép** s. m. H. IX 115, IZVORAȘUL, IV 9—10; **ciorép** s. m. (atestat subt forma dialectală, la plur., *ciorechi*) H. X

512; — **gioráp** s. m. (atestat subt forma dialectală, la plur., *giorachi*) H. II 255. | Diminutive: **ciorăpél, giorăpél** (atestat subt forma dialectală *giorăchél* GRAIUL, I 365) s. m. *Ciorăpei de cei de lână.* POP. ap. ŞIO.; **ciorăpiór** s. m. DICŢ. | Nomen agentis: **ciorăpár** s. m. = fabricant s. negustor de ciorapi. DICŢ.; (cu femininul:) **ciorăpăreásă** s. f. = nevasta ciorăparului; fabricantă s. vânzătoare de ciorapi. DICŢ. | Abstract-colectiv-local: **ciorăpărie** s. f. = meseria ciorăparului; prăvălie s. fabrică de ciorapi; articole de împletituri, precum ciorapi, scufiţe, flanele etc. DICŢ.]

— Din turc. **čorab**, idem. CIHAC, II 566, ŞIO. (Cuvântul a trecut în toate limbile balcanice.)

CIORĂPÁR s. m.
CIORĂPĂREÁSĂ s. f.
CIORĂPĂRÍE s. f.
CIORĂPÉL s. m. (Îmbrăc.)
CIORĂPIÓR s. m. (Îmbrăc.)
} v. **ciorap.**

CIORĂRÍE s. f. (Ornit.) v. **cioară.**

CIORÁSC, -ÁSCĂ adj., s. m. (Min.) v. **cioară.**

CIORB s. a. v. **ciob** şi **sorb.**

CIORBÁ s. f. (Cul.) v. **ciorbă.**

CIÓRBĂ s. f. 1°. *Soupe, potage (aigre).* 2°. *Neige boueuse.* 3°. *Mortier.* — (În vechea Românie; pătrunde tot mai mult şi în provinciile nouă).

1°. (Cul.) Zeamă (H. V 484) fiartă, de obiceiu acră (H. II 255) ori înăcrită cu sare de lămâie s. cu oţet s. cu borş BIANU, D. S.), cu legume (de ex. fasole H. II 312), ierburi (ştir, lobodă, ştevie H. II 116 ş. a.), cu carne (H. II 223, 312, XVIII 146, de puiu, de miel, etc. BIANU, D. S.), s. cu peşte (H. II 223), numită prin alte părţi fiertură (2°) (H. IV 57, IX 365, 440), borş, s. (mai ales pe la oraş şi în Transilv.) supă (cu deosebirea că, propriu zis, supa e numai zeamă, fără carne, une-ori însă cu legume, şi nu e acră). Cf. H. II 89, 100, 290, XVI 31. *Ciorba ţigănească* e preparată cu sânge de iepure. DDRF. *O chisă* (= chiseă) *de ciorbă, de cos[i]toriu* (a. 1786). IORGA, S. D. VI 109. *24* [talere] *de ciorbă* (a. 1822). IORGA, S. D. XII 179. *O lingură mare de ciorbă* (a. 1824). URICARIUL, XX 343/17. (Pleonasm) *Ciorbă de zeamă de puiu de găină.* PISCUPESCU, O. 267/7. [Limbutul] *par'că se pune la cioarbă, Una'ntr'altă tot să soarbă.* PANN, P. V. I 15. *Aş vrea o ciorbă de găină grasă, cu niţică lămâie.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Ciorbă de crap.* CONTEMPORANUL VI, vol. I 40. *Ciorbă de raci, cu castraveţi verzi.* CRĂSESCU, ap. ŞIO. *Să-i fiarbă o ciorbă de potroace.* C. PETRESCU, Î. II 221. *Trage o cioarbă zdravănă de ştir.* STĂNCESCU, B. 69. *Aicea prefund* (= pâne pentru soldaţi) *ne dă Cu supă ori cu ciorbă.* BIBICESCU, P. P. 144. *Ciorbă de burtă* (de vacă). # *Numai cu vorbă, Nu se face ciorbă.* ALECSANDRI, ap. RUDOW, XVII 413. *Cine s'a ars cu ciorba* (în variante: borş), *suflă şi în iaurt.* ZANNE, P. II 476. *Cine păzeşte sofraoa (masa), mănâncă ciorbaoa.* PANN, P. V. II 86, cf. ŞIO. *A-i face pe toţi o ciorbă* s. *a-i pune pe toţi într'o ciorbă* = a-i pune pe toţi într'o oală, a-i tratà la fel (Muntenia). TDRG. *Are o ciorbă de copii:* foarte mulţi (Bucureşti). ZANNE, P. III 527. **Ciorbă lungă** =, mâncare proastă, zeamă lungă; fig. vorbire care nu se mai sfârşeşte. ZANNE, P. III 527, cf. DICŢ.

2°. P. anal. Lapoviţă. H. IX 3.

3°. (Zid.) Ceamur. H. XVI 11. Cf. H. XI 76. Cf. muruială.

[Şi: (în rimă) **cioárbă** s. f.; (cu accent turcesc) **ciorbà** s. f. (articulat, *ciorbaua*). | Diminutiv: (ad 1°) **ciorbuiţă** s. f. = ciorbă bună, gustoasă. *Ştiuculiţă, lunguliţă, Bună este ciorbuliţă!* MAT. FOLC. 105. | Augmentativ-colectiv: **ciorboâică, ciorbărie** s. f. = ciorbă multă (cu zeamă lungă). *Să tai găina aceea şi să-mi faci o ciorboaică lungă, să ne ajungă.* ŞEZ. IX 116. *Nu-i greu să reuşeşti o ciorbărie.* GORUN, F. 7. | Alt derivat (< turc. *čorbalyk*, idem) **ciorbalâc** (**ciorbalíc** PONTBRIANT, cu plur. *-lâcuri, -licuri*) s. a. = lingură mare cu care se ia mâncare din oală şi se pune în strachină, întrebuinţată mai ales la praznice. (Com. POPOVICI, ION CR. IV 26), cf. polonic, ciobârlac, ciorpac (1°); castron de ciorbă (COSTINESCU, ŞIO.)]

— Din turc. **čorba**, idem (1°). Cuvântul se găseşte şi la Bulgari (*čorba*), Sârbi (*čorba*), Poloni (*ciurba, ciorba*) şi Unguri (*csorba*). Cuvântul turcesc e de origine arabă (*šorba*, de unde it. *sorbetto*, fr. *sorbet;* iar din forma secundară arabă *šarab* «băutură» derivă it. *sciroppo*, fr. *syrop*). Cf. şerbet, sorbet, sirop. CIHAC II 566, ŞIO. Cf. ciorbagiu.

CIORBAGÍU (†) s. m. 1°. *Commandant d'un régiment de janissaires.* 2°. *Maire* (turc). 3°. *Notable.* 4°. *Fermier étranger.*

1°. † Ofiţer de ieniceri, comandant (al unui regiment de ieniceri). *Enicer-agà au strâns ciorbagiii.* LET. II 28/21, cf. LET. II 164/8. *Să luară robi... ciorbagii 52.* DUMITRACHE, 380. *Au trimis pe Gebeği-başă, pe Topçi-başă şi pe alţii din ciorbagii, de au apucat porţile.* ARHIVA ROM. II 91.

2° † Primar (în administraţia turcească). ŞIO. *Să trimetem jandarmi, să ne aducă pe ciorbagii.* GHICA, ap. ŞIO.

3°. (Astăzi, fără înţeles precis, în poezia pop., prin unele regiuni din România vechie, mai mult ca titulatură PAMFILE, J. II; învechit, pe cale de a dispărea) Domn, gospodar, om cu vază, fruntaş (DICŢ). *Ce-ai păţit, herghelegiu, Herghelegiu, ciorbagiu?* MAT. FOLC. 186.

4°. (Pe alocuri) Arendaş strein (Jorăşti, în Covurluiu). ION CR. VI 313.

— Din turc. **čorbağy**, «distribuitor de ciorbă; p. ext. om bogat; colonel de ieniceri». (Sensul 1° se explică din obiceiul de a se da titluri culinare căpeteniilor turceşti, de-oare-ce Sultanul era considerat ca hrănitor al corpului ienicerilor). ŞIO. Cf. ciorbă.

CIORBALÂC s. a.
CIORBALÍC s. a.
CIORBĂRÍE s. f.
CIORBOÁICĂ s. f. (Cul.)
} v. **ciorbă.**

CIORBUÌ vb. IVa v. **ciob.**

CIORBULÍŢĂ s. f. (Cul.) v. **ciorbă.**

CIORCĂLÁTĂ † s. f. (Comerţ.) v. **ciocârlat.**

CIORCĂNÍ vb. IVa *Tailler.* — A tăià (via). [Abstract: **ciorcănitul** viei H. XII 225.]. Cf. ciocârtì.

CIORCHÍN s. m.
CIORCHÍNĂ s. f.
} v. **ciorchine.**

CIORCHÍNE s. m. Grupare de flori sau de fructe la unele plante, în deosebi la viţa de vie, constând din mai multe flori s. boabe grupate pe acelaşi cotor, strugure, cf. ciucure, ciorciol. Cf. H. II 218, IV 52. *Doi dănţuesc, ţiind în mâni câte o ciorchină de struguri.* ODOBESCU, ap. TDRG. *Am dat peste un ciorchine de corniţă*

coaptă. DELAVRANCEA, ib. *Viile se mlădiau încărcate cu ciorchini, pe aracii plecaţi puţin de greutatea rodului*. id. S. 215/11. *Prin desişul viţei şi prin ciorchinele grele de mărgăritare, se deschideau cărări neîntrerupte*. SADOVEANU, LUC. VI 387. *Ia, mă duc în deal la vie, Să taiu viea din trupină, Că s'a umplut de ciorchină*. MAT. FOLC. 356. *Hulpe = un fel de strugure cu ciorchinele mare*. H. II 218. *Ţâţa vacii = poamă cu boabele rari pe ciorchin*. H. IV 52. *Frunză verde de ciorchină, Asta-i lelea cea fudulă*. ŞEZ. II 216/12. **Ciorchină crăcănată:** un fel de strugure, cu boabele ca ale «corbului», însă mai moi, cenuşii şi dulci, cu ciorchina mare şi cu craci mari, astfel că boabele sânt foarte rari. H. XI 5. | P. anal. Flori care cresc în mănuchiu des; p. ext. mănuchiu. *Pletele lui albe şi creţe par'că sânt nişte ciorchini de flori*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. | *Făcând din ele* [din râme] *un mic ciorchin*. F. R. ATILA, P. 59. || Fructul, (cucuruzul) bradului. *Sus la vârful muntelui, La ciorchina bradului...* MATEESCU, B. 124. [Şi: **ciorchină** s. f.; **ciorchin** s. m. H. IV 52, (hiperurbanism?) **ciorpină** s. f., **ciorpin** s. m., **cioptină** s. f. DR. IV 1558, (+ *curpen?*) **ciurpen** s. m. (accentul?) = ciorchine de strugure. ION CR. V 373, **ciurpene** s. m. (accentul?) = strugure fără boabe (Măgurele, Teleorman). Com. M. OLMAZU. | Diminutive: **ciorchinúţă** s. f. PONTBRIANT, **ciorchiníţă** s. f. TDRG., **ciorchináş** s. m. PONTBRIANT, COSTINESCU, **ciorchinél** s. m. id. || Adjectiv: **ciorchinós, -oásă** = cu (mulţi) ciorchini, (despre viţă) bogat(ă) în fructe. *Poamă ciorchinoasă* = struguri negri, cam albicioşi. H. I 128.] Cf. ciorciol,

— Dacă strugurii au fost asemănaţi cu nişte cercei ce atârnă de viţă, ne-am puteă gândi la un lat. pop. ***circ(u)lína,** derivat cu sufixul *-ína* (care arată locul unde cevà se găseşte în multe exemplare) din *circlus* (= *circulus*, diminutivul lui *circus* «cerc»), păstrat în arom. *ţecl'u* şi din care s'a născut, cu un frecvent schimb de sufix, şi *circellus* > *cercel*. Astfel *ciorchină* (dintr'un mai vechiu **cerchină*) ar fi un dublet mai depărtat al lui *ciorciol*.

CIORCHINÁŞ s. m.
CIORCHINÉL s. m.
CIORCHINÍŢĂ s. f.
CIORCHINÓS, -OÁSĂ adj.
CIORCHINÚŢĂ s. f.
} v. **ciorchine.**

CIORCIOBÂTII s. f. plur. *Outils*. — Trăncănale, obiecte mai multe şi diferite grămădite la un loc. REV. CRIT. IV 85; cf. catrafuse, cotrobenţe, ciopocuri, cioherse, ciuvăi. *La sat..., numili pomilor..., al tutulor ciorceobâtilor şi bulendrilor sânt astfel de bine ţinute...* JIPESCU, O. 35.

CIORCIOFLEÁC s. m. *Vaurien*. — (Straja, în Bucov.) Om de nimic. Com. A. TOMIAC. [Şi: **ciorcioflée** s. m. id.]

— Probabil, compoziţie glumeaţă, din *cioră* şi *cioflec*.

CIORCIOFLÉC s. m. v. **ciorciofleac.**

CIORCIOL subst. *Grappe. Paquet de crasse*. — Multe fructe aplecate în jos, ţigrie. NOVACOVICIU, C. B. 8; cf. ciorchine. [Accentul? Pluralul?. | Derivate: **ciorciolóş** s. m. = ţurţur (Ţara-Haţegului REV. CRIT. III 93); spec. ţurţur de noroiu uscat, bucăţi de murdărie care atârnă pe animale (Criscior, în Munţii Apuseni) Com. ST. PAŞCA; cercelus (plantă, floare); — **ciorcioli** = a mânji, a tăvăli (Straja, în Bucov. Com. A. TOMIAC), (cu part.-adj.) **ciorcioli, -ă.** = mânjit, murdar. *Umple apa de smântână şi se umple şi pe dânsul, de se duce ciorciolit*. CON. TEMPORANUL III 261. Cf. ciosmoli.]

— Din ung. **csercselye** (*csercse*, etc.) «cercel» şi «crescătură, atârnătură subt bărbia oilor, caprelor sau porcilor», care, la rândul său, e împrumutat din româneşte: *cercel*. Sensul originar erà cel de «cercel», apoi «cevà ce atârnă, ţurţure», mai în urmă «ţurţure de noroiu uscat s. de murdărie care atârnă pe animale», iar, ca verb: «a se murdări (umplându-se de noroiu)». Cf. ciorchine, ciopan.

CIORCIOLÍ vb. IV[a]
CIORCIOLÓŞ s. m.
} v. **ciorciol.** (B.),

CIORCIOVEÁ s. f. v. **cerceveà.**

CIORCOBÁRĂ s. f. (Ornit.) v. **ciorobară.**

CIORCÓIU s. m. (Iht.) Nom de poisson. — fel de peşte (Sălişte, Sibiiu). Com. A. BANCU. *age.* cu

CIORCÚIU s. a. v. **ciorcuş.**

CIORCÚŞ s. a. *Membre du cheval*. — Membru a calului (Bouţarul-de-jos). DR. V 308. [Cu alt sufix: **ciorcúiu** (Jdioara, în Severin). DR. V 308.]

— Etimologia necunoscută. (Poate, la origine, termen figurat, ca «pasăre» (cf. *ciorcuşă*); poate însă pronunţare dialectală pentru *tiorcuş* (t(i)oc mic», cu *r* epentetic. Cf. St. Paşca şi N. Drăganu, *Dacoromania* V 308).

CIORCÚŞĂ s. f. (Ornit.)
CIORCÚŢĂ s. f. (Ornit.)
} v. **cioară.**

CIORD s. m. v. **ciort**[2].

CIÓRDĂ † s. f. (ş. d.) v. **ciurdă** ş. d.

CIORDÁC s. a. v. **cerdac.**

CIORDÁC s. m. v. **ciordi.**

CIORDĂNÍT adj. m. (Cred. pop.) În noaptea de Bobotează, e obiceiu a umblà tineri cu Iordanu'..., având unul dintr'înşii o căldăruşă cu apă şi busuioc, cu care stropeşte pe cel *ciordănit*, adecă pe acela pe care-l ridică în sus de trei ori, strigând toţi: hop, hop, hop! H. IV 125.

— Cuvântul e, probabil, rezultatul unei contaminări. Unul dintre elementele contaminării pare a fi *iordănit* (de la *Iordan* = Bobotează).

CIORDÁR s. m. v. **ciurdă.**

CIÓRDAŞ s. a. v. **ceardaş.**

CIORDÍ vb. IV[a] trans. *Voler, chiper*. — A fură, a şterge, a şterpeli, a ciujdi, a ciorti. *Că i-i felul* [ţiganului] *să ciordească, dar să nu muncească*. SEVASTOS, ap. TDRG. *Abià ne mai ţinem zilele cu câte o găină sau altă pasăre ce putem să ciordim de pe ici, de colo*. ISPIRESCU, L. 368/31, cf. 369/10. [Şi: **ciurdi** vb. IV[a] PONTBRIANT, CIHAC, II 56. || Abstracte: **ciordíre** s. f., **ciordít** s. a. DICT., **ciordeálă** s. f. | Adjective: **ciordít, -ă** = furat (ION CR. V 374), şterpelit; **ciorditór, -oare** = care ciordeşte. | Alt derivat: **ciordác** s. m. Nume de câne. H. X 85.]

— Din ţigăneşte **čor** (cu aoristul *čord'óm*), idem. Miklosich, *Consonantismus* II 5. Cuvântul a trecut şi în ungureşte (*csurdál* DR. V 1553). Cf. ciorecà, ciujdi, ciorti.

CIORDOSÍ vb. IV[a]. *Souiller*. — (Bihor) A murdări. [Adjectiv: **ciordosít, -ă** = întinat, murdărit: *Ciordosită eşti tu, nană, Cum ai fi fost la pomană*. REV. CRIT. IV 142.]

CIORECÁ vb. I. *Chiper.* — (Sălaj) A îndosi, a pișcà (CABA, SĂL.), a șterpeli, a ciordi, a ciujdi. — Derivat din ţig. čor, idem. Cf. ciordi.

CIORECÁ vb. I.
CIORECÁR s. m.
CIORECÁȘI s. m. plur. (Îmbrăc.)
CIORECÚȚI s. m. plur. (Îmbrăc.)
} v. **cioareci.**

CIORÉIU s. m. v. **cioară.**

CIORÉP s. m. (Îmbrăc.) v. **ciorap.**

CIORÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **cioară.**

CIÓRFĂ s. f. *Tête de chou.* — (Munţii Apuseni) Căpăţână de varză. FRÂNCU-CANDREA, R. 50.

CIORFĂIÁLĂ s. f. v. **ciorofală.**

CIORGOLÓȘ s. a. Boule de farine de maïs avec fromage. — Bulz de mămăligă cu brânză (Lupșa. ITTU), urs. — Cf. gogoloș, cocoloș.

CIORÍC s. a. v. **șoriciu** și (Ţes.) **ciocârâc.**

CIÓRIC s. m. (Îmbrăc.) v. **cioareci.**

CIORÍCĂ s. f. (Ornit.) v. **ciovică.**

CIORICÁR s. m. v. **cioareci.**

ÓRICI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. **cioareci.**

IORÍCIU s. a. v. **șoriciu.**

CIORIPÍNĂ s. f. v. **cioropină.**

CIORÍȚĂ s. f. (Ornit.) v. **cioară.**

CIORLAMÁ s. f. (Cul.) v. **ciulamà.**

CIORLAN s. a. v. **ceatlău.**

CIORLÁN s. m. Arbre rongé par les bestiaux. — Arbore mâncat de vite și cangrenat, ciriteiu. URICARIUL, X 400/20.

CIORLÁU s. a. v. **ceatlău.**

CIORLÍCĂ s. f. (Ornit.) v. **ciovică.**

CIORLOGÁR s. m. *Vaurien.* — Om de nimic, golan, cioflingar; cf. ciorciofleac. *Câți ciolari, câți ciorlogari, Toți îs fraiłări* [= fruntași] *și-s căprari, Numai eu, fecior de popă, Mă puse neamțul la dobă.* DOINE, 190/15. — Cf. ciorogar.

CIÓRLU-MÒRLU s. a. *Querelle d'allemand.* — Ciorobor, cioandră, ceartă pentru un lucru de nimic. LB. (subt cioroboi), PONTBRIANT. — Onomatopee. Cf. ciorobor și ung. *csorálmorál*, «a lucră pregetând, a întoarce pe față și pe dos».

CIÓRMĂ s. f. (Entom.) *Ver blanc.* — (Maramureș) Larva cărăbușului, vierme-alb. MARIAN, INS. 21. [Și: **ciormán** s. m. (Maramureș) id. ib. 21. H. XVIII 19, (Bucov.) **ciormág** s. m. MARIAN, INS. 20.]
— Stă, probabil, în legătură cu slav. *čĭrmŭ*, care, la origine, însemnă un fel de vierme (apoi «roșu», cu aceeași trecere de înțeles ca în fr. *vermeil* < lat. *vermiculus*. Cf. BERNEKER, SL. WB. 169).

CIORMÁG s. m. (Entom.) v. **ciormă.**

CIORMĂIÁG s. m. (Bot.) v. **ciormoiag.**

CIORMÁN s. m. (Entom.) v. **ciormag.**

CIORMOIÁG s. m. (Bot.). 1°. *Mélampyre-à-crêtes: Melampyrum cristatum.* 2°. *Mélampyre des prés, blé de vache: Melampyrum arvense.* 3°. *Mélampyre des bois: Melampyrum nemorosum.* 4°. *Ivraie: Lolium tesmulentum.* 5°. *Charbon.*
1°. Plantă ierboasă din familia scrofulariaceelor, care crește prin locuri deschise, pe lângă păduri, poiene și livezi, numită și grâu-negru, grâul-prepeliței, grâul-prepeliţelor, miază-noapte. PANŢU, PL.; DAMÉ, T. 187 (în Glosar, 19, se dă greșit *ciomag*).
2°. Condroiu. PANŢU, PL.
3°. Sor-cu-frate, carpenă (Transilv.), miază-noapte (Banat), scrab (Mold.). PANŢU, PL. Frăţior. TDRG.
4°. Sălbăţie, obsigă, zizanie. NANIANU, ap. TDRG.
5°. Tăciune, în bucate (=cereale). REV. CRIT. LIT. III, 93.
[Și: **cirmuiág** s, m. = melampyrum bihariense și commutatum PĂCALĂ, M. R. 18, 17; **ciormăiág** s. m. ECONOMIA, 47; **ciurmoiác** s. m. CIHAC, II, 491, TDRG.]
— Derivate, cu sufixele *-ag* și *-ac*, ale radicalului corespunzător unguresculuì **csormoly, csormolya (csermelye)**, idem. Cf. CIHAC, II 491, TDRG. și GOMBOCZ-MELICH, 990—1.

CIÓRNĂ s. f. și adj. f. 1°. *Brouillon.* 2°. *Noir.* 1°. S. f. Întâia punere pe hârtie a unui șir de idei, lucrare (ceva scris) din prima redactare, destinată a fi copiată (după ce s'au făcut corecturile trebuincioase), concept (înlocuit une-ori prin franţuzismul bruion). *Sânt ciorne de scrisori către regina Angliei.* I. NEGRUZZI, VI 444. | P. ext. Registru comercial din care se trec indicaţiile în jurnal, straţă, cf. terfelog. *Scriptele cancelariei se numeau ciorna, sprafca.* GHICA, S, XVIII.
2°. Adj. f. (Crăcești, în Maramureș) *Capră ciornă* = neagră la cap (T. PAPAHAGI, M.), ciornoglavă; cf. laie, bucălaie.
[Și: **cioárnă** s. f. *N'am putut să prescriu cioarnele..., să le mai îndreptez, precum se cădea.* PANN, E. IV 155. | Verbe (rare): **ciorni** vb. IV^a = a face o ciornă, un concept. COSTINESCU; — **ciornoià** vb. IV^a refl. = a se face ceva pentru întâia oară: *Nu să ciornoiască casă ca a noastră până atunci* (MEHEDINŢI), N. REV. R. a. 1910, 85.]
— Din rus. **čornyi** «negru» (*pisati na čorno* «a scrie în concept»). CIHAC, II 48. JAHRESBER. XXVI—XXIX. 19. Cf. ciornăi.

CIORNĂGLÁVĂ s. f. v. **ciornoglav.**

CIORNĂI s. f. plur. *Bétail efflanqué.* — Vite slabe și mici. PAMFILE, J. II.
— Derivat, cu suf. *-aie*, din tulpina de origine slavă **čorn-** «negru, rău». Cf. ciornă, ciorneiu.

CIORNÉIU s. m. *Basané.* — Om negru, ţigănetic. ȘEZ. II 187/11. Cf. arămiu, tuciuriu.
— Derivat din tulpina de origine slavă **čorn-** (rut. *čornii*, rus. *čërnyi*) «negru», cu suf. **-eiu** (și apropiat, prin etimologie populară, de *cioară* II 1). Cf. ciornă, ciornăi.

CIORNÌ vb. IV^a v. **ciornă.**

CIORNOCLÁV, -Ă adj. v. **ciornoglav.**

CIORNOGLÁV, -Ă subst., adj. I. Chèvre aux cornes courbées en arrière. 2°. Nom de plante. 3°. *Malade.*
1°. S. f. *Ciornăglavă* = capră cu coarnele date pe spate (Sângiorz, jud. Năsăud). Com. N. DRĂGANU.

2°. S. a. *Ciornoglav* = iarbă înaltă cu ghimpi care se prind în coada cailor (Măgurele, Teleorman). Com. M. OLMAZU. Cf. ciorânglav (1°).
3°. Adj. *Ciornoclav* = bolnav: *Am fost tot ciornoclav.* N. REV. R. a. 1910, 85.
[Şi: (ad 1°) **ciornăglávă** s. f., (ad 3°) **ciórnocláv, -ă** adj., (ad 2°) **ciornogláf** s. a. H. XIV 436.]
— Din bulg. **černoglava** «cu capul negru» (JAHRESBER. XVI 222), cu treceri semantice care rămân să fie lămurite.

CIORNOIÁ vb. IV^a v. **ciornă.**

CIORNOLÓG adj. m. *Boiteux.* — (Straja, în Bucov.) Schiop. Com. AR. TOMIAC,
— Cuvântul pare a fi un compus cu elementul *-nog* (din slav. *nogŭ* «picior», cf. *pintenog*) şi apropiat prin etimologie populară de *olog.*

CIORNOZIÓM s. a. (Geol.) Terre noire et fertile. — (Rusism; termin ştiinţific) Pământul negru şi foarte roditor (fără să aibă nevoie de îngrăşăminte), care se găseşte în Rusia de miază-zi şi la noi, cu deosebire în Bărăgan. [Pronunţ. *-ziom.* | Plur. *-ziomuri.*]
— *N.* din rus. **cornozjomŭ,** idem.

CIOROÁBLĂ s. f. *Vieille rosse.* — (Transilv. de nord) Cal rău şi bătrân (BUGNARIU, NĂS.), mârţoagă. — Cf. cioablă, rablă.

CIOROÁICĂ s. f. } **CIOROÁIE** s. f. } **v. cioroiu.**

CIOROBĂÍ vb. IV^a ş. d. v. **ciorovăi.**

CIOROBÁRĂ s. f. I. *Pie.* 2°. Sobriquet donné aux *tsiganes.* 3. *Fourche d'arrière* (d'une charrette).
1°. (Ornit.) Coţofană, ţarcă, ciorcuşă. MARIAN, O. II 48, H. XVIII 25, 44, Cf. H. XVIII 137. *Csorobarĕ* = pica. ANON. CAR. *Ciorobară-bară, Fă-ţi codiţa scară* MARIAN, O. II 66.
2°. P. ext. Poreclă dată Ţiganilor (Mehedinţi, IZVORAŞUL, IV, 2), cf. cioară (II 1°), cioroiu, ciorânglav (2°). *Fata zise că nu ar fi ciorobara asta de ţigan voinicu' care-o omorît hala.* ALEXICI, L. P, I. 266/$_{13}$.
3°. P. anal. (Banat; la plur.) *Ciorobări* = lişiţele carului. Cf. LIUBA-IANA, M. 106, H. XVIII 283. Dricul din dărăpt [al carului] are două *ciorobări* între osie şi masă; *ciorobările* vin prinse prin un toldău în o gaură a inimii carului. H. XVIII 142.
[Plur. *-bări.* || Şi: (ad 1°) **ciorcobără** s. f. MARIAN, D. II 48, JAHRESBER. III 327, | Diminutiv: (ad. 3°, Mehedinţi) **ciorobăriţă** s. f. DAMÉ, T. 9, H. IX 60, H. IX 115, **ciorobăriţă** s. f. *Ciorobăriţe* = furcile carului. N. REV. R. a. 1910, p. 85.
— Pentru etimologie, cf. ciorobor, ciorovăi şi ciorcuşă.

CIOROBĂRIŢĂ s. f. } **CIOROBĂRÍŢĂ** s. f. } **v. ciorobară.**

CIOROBEÁLĂ s. f. } **CIOROBOIÁLĂ** s. f. } **v. ciorovăi.**

CIOROBÓR s. m. sing. *Querelle, vacarme, tapage.* — (Prin regiunile apusene) Ceartă (pentru un lucru de nimic) însoţită de vorbă multă şi gălăgie, cf. cioandră, gâlceavă, sfadă, ciorovăială. Cf. LB., REL. CRIT. IV 142. [Ţiganii] *făcură ciorobor, Ca besericâ să-şi facă, Popă din ţigani s'aleagă.* JAHRESBER. VI 47. *S'au sfătuit ele multă vreme şi au făcut mai mult ciorobor decât treabă, pentru că fiecare se ţinea mai înţeleaptă şi mai iscusită, precum sânt femeile şi în ziua de azi.* MERA, B. 264. *Ce ciorobor fac muierile ăstea! Gândeşti că-i un ciopor de gâşte.* STAN, M. 150. # **A face ciorobor pentru un topor** = a face gălăgie, a se certă pentru un lucru de puţină însemnătate. Cf. LB. *Nu mai faceţi atâta ciorobor pentru un topor şi sfadă pentru o bardă!* MARIAN, NU. 137/$_{18}$, cf. REV. CRIT. IV 142. [Plur. *-boruri.* | Şi: **ciórabóra** interj. care imită convorbirea prelungită (a doi inşi care tratează o afacere, care vor să ajungă la o învoială, dar obiectează unul una, altul alta); cf. tura-vura. *Te tocmeşti cioban, ori ba? Şi ciora-bora, iasta a fi, ceea n'a fi, până se învoesc.* SEVASTOS, ap. TDRG.]
— Onomatopee; cf. ciorlu-morlu, ciorovăi, ciorobotì, megl. čoru-boru, span. *chirlomirlo* «beţiv guraliv», *chirlos mirlos* (LB.), apoi ung. *csör-pör,* idem (CIHAC, II, 491).

CIOROBORÍ vb. IV^a ş. d. v. **ciorovăi.**

CIOROBOTÁ vb. I^a v. **ciorobotì.**

CIOROBOTÍ vb. IV^a 1°. *Faire le ménage.* 2°. *Chuchoter.* 3°. *Réfléchir, hésiter.* — (Mold. cu Bucov.).
1°. Trans. A lucrà, a strânge prin casă, a face puţină ordine (Bilca, Bucov. Com. TOFAN), a roboti (prin casă), a deretecà. *Bună ziua, Zamfiră! Ce mai cioroboleşti? Bată-te norocul! pe semne, lucrând ai să mori.* CONTEMPORANUL, VI vol. II. 1. *Ce mai cioroboleşti, cumătră? — Ia, mai strâng cele cotrenţe.* Com. TOFAN.
2°. Intrans. A vorbì unele şi altele (ŞEZ. XVIII 268), încetişor, bot la bot (ŞEZ. V 57/$_9$) şi pe furiş, ca să nu fii auzit (ION CR. IV 122), a ciorovăi (2°), a şopotì. *Mai cioroblând câte ceva cu gospodarii, plecă spre casă.* ŞEZ. VI 180.
3°. Intrans. A chitì (chibzuì) mult, a sta în cumpănă (Jud. Botoşani şi Dorohoiu ION CR. VI 217), a se corcosì (FURTUNĂ, V. 90). *Auzind aşa, n'a ciorobotit mult nici lupul.* ION CR. IV 383.
[Şi: **ciorobotà** vb. I^a.]
— Pentru etimologie, cf. pe de o parte *ciorovăi,* pe de alta *robotì.*

CIOROFÁLĂ s. f. *Boue.* — (Straja, în Bucov.) Noroiu, glod. Com. AR. TOMIAC. [Şi: **ciorfăiálă** = lapoviţă, umezeală cu noroiu. *Însuşi Episcopul Eugeniu Hacman, cu toată ciorfăiala ce era, a funcţionat la această înmormântare* [a lui Aron Pumnul]. SBIERA, F. S. 200; — (+ *fleancă*) **ciorofleáncă** s. f. = tină subţire, cofrâşcheală. PAMFILE, A. Cf. ciorbă (2° şi 3°).

CIOROFLEÁNCĂ s. f. v. **ciorofală.**

CIOROFLÉŢ s, m. Pauvre hère *vêtu en citadin, gueux, voyou.* — Cuvânt care, prin Moldova, exprimă dispreţul ce-l are ţăranul pentru orăşenii calici: pantalonar, surtucar, lepădătură de-a târgului (Munţii-Sucevii, ŞEZ. II 187/$_{12}$), lepădătura oraşului, secătură, om fără căpătâiu (Neamţu, Putna, MAT. FOLC. 1209), nădrăgar. — Cf. cioară (II 2°), ciorogar (2°), ciorofoiu, cotofleanţ, ciorciofleac, ciorlogar.

CIOROFÓIU s. m. *Étranger, mendiant.* — (Straja, în Bucov.) Venetic, cerşetor. Com. AR. TOMIAC. — Cf. cioară (II 2°), ciorofleţ, ciorogar (2°), cotofleanţ.

CIOROGÁÍ vb. IV^a (ş. d.) v. **ciorovăi.**

CIOROGÁR s. m. 1°. *Savetier.* 2°. *Boyard ruiné, gueux.*
1°. Cismar (cârpaciu). DICŢ. *Csorogar* = sutor. ANON. CAR. *Ciobotarilor şi ciorogărilor le prisosì* [măsura cu minciuni] *mai mult, de să vărsă pe*

supra. ESOP (a. 1812) ap. GCR. II 211/22. *Ch lluiala Beclerenilor, care au avut pricină cu ogari[i], pentru căce le-au luat pieile din* [illegible]. IORGA, S. D. XII 216, cf. 143.

2°. P. ext. (Ţara-Haţegului) Nemeş (= boier) c, pantalonar. REV. CRIT. III 93. Cf. cioro-ţ.

— Din germ. **Schuhgarn** «aţă de cismar». LACEA.

CIOROÍ vb. IV(a) v. **ciorăi**[1] şi **ciurui**.

CIOROIÁŞ s. m. (Ornit.) } v. **cioroim**[2]
IORÓINIC s. m. (Bot.) }

IORÓIU s. a. v. **ciuroiu**.

IORÓIU s. m. (Ornit.) I. 1°. *Corneille mâle. Corbeau.* II. 1°. Sobriquet donné aux *tsiganes. Inula cordata* s. *germanica* s. *hybrida.*

1. 1°. Masculul cioarei, cior. MARIAN, O. II 26, GOROVEI, CR. Cf. H. II 80. *Csorony* = rnix masculus. ANON. CAR. *Ca să scapi de* [illegible]*nală, leacul este să mănânci puiu scăpat de cioroiu.* ŞEZ. III 121/9. *Ş'apui de mâni o legă, Fin copaci mi-o acaţă, S'o mănânce cioroii, Ca s'o plângă părinţii.* VASILIU, C. 70. || Specii: cioară (I. 1°): **cioroiu-negru.** MARIAN, O. II [illegible]; **cioroiu-cenuşiu.** id. ib. **cioroiu-vânăt.** id. ib.

2°. (Impropriu) Corb. MARIAN, O. II 407, H. 92.

II. P. anal. 1°. (Din cauza coloarei negre a acestei pasări) Poreclă care se dă ţiganilor. Cf. ŞEZ. III 36/21, RĂDULESCU-CODIN, I. Cf. balaur, baragladină, cioară, cioropină, ciorânglav. *Se întâmplă adecă, de trece pe la fântână un cioroiu de ţigan.* MERA. B. 100. *Poliţii... s'aseamănă cioroiului ce târăşte urşii ani întregi, unde va el.* JIPESCU, ap. TDRG. *Fata s'a plecat, de-a sărutat-o cioroiul* RĂDULESCU-CODIN, *Coconiţele şi ciocoii Nu prea au a face cu cioroii.* TEODORESCU, P. P. 126. *Un cioroiu Zice 'n ţimpoiu.* HODOŞ, C. B. 115.

2°. (Bot.) Mai multe specii de plante ierboase din familia compozitelor, cu flori galbene. PANŢU, PL.

[Diminutiv: **cioroiáş** s. m. = puiu (mascul) de cioară. MARIAN, O. II 27. || Feminine: **cioroáică** = cioară (id. ib, II 25); ţigancă; cf. chirandă; nume de căţea de vânat (H. X. 583). *Dară cioroaica de împărătească doarme?* ISPIRESCU, L. 362/33. *Pe pruncul tău... L-apleacă până stearpă, Şi-l mângâie cea cioroaică.* SBIERA, P. 176/40; **cioroáie** s. f. = cioară. MARIAN, O. II 25. || Alte derivate: (ad II 1°) **cioromán** s. m. = ţigan. *Aşa zise odată către cioromanii lintr'un sat ţigănesc vătavul lor.* CĂTANĂ, P. III 32; **cioróinic** s. m. (Bot.) = cioroiu (II 2°) DICŢ.]

— Derivat din **cioară**, prin suf. augm.-moţion *-oiu.*

CIOROMÁN s. m. v. **cioroiu**[3]

CIORONGLÁF s. a. (Bot.) v. **ciornoglav.**

CIOROPÍNĂ subst. 1°. *Moricaud, moricaude* (sobriquet des tsiganes). 2°. Bétail efflanqué.

1°. (Munt.) Cuvânt popular întrebuinţat ca poreclă pentru ţigani şi ţigance; cf. balaur, baragladină, cioară, cioroiu, boroiu chirandă. *Bărbate, îi zise blestemata de cioropină..., să tai scândurile alea...* ISPIRESCU, L. 65. *Cioropina* [ţiganul] *sta în capul mesei, pe şeapte perne.* id. ib. 203, cf. MARIAN, NU. 297. *Fac cum... zice ciorochina* (*ţiganul*) (Ialomiţa). ŞEZ. XXII 62.

2°. P ext. Mârţoagă, lucru slab (SIMA, M.), vite mărunte şi slabe, cf. ciornăi. *Atâtea cioropine au adus în iernare, de la Roşia* (Bedeleu, Alba-inferioară). VICIU, GL.

[Cu rostire dialectală: *ciorochină, cioropchină.* | Şi: (ad 2°) **cioripină** (cu rostire dialectală *cioripcină*) = iapă slabă, bătrână (H. XVII 269), mârţoagă, cf. cioroabă; — (ad 1° + *ciorovăi*) **ciorovină** subst. Poreclă dată Ţiganilor. PAMFILE, J. III.]

— Contaminat din **cioară** + **arăpină.** TDRG.

CIOROPÓR s. m. (Bot.) *Chardonnette* (Carlina acaulis). — (Bucov.) Turtă (plantă). PANŢU, PL. — Cf. ciortopolog.

CIORÓSLĂ s. f. *Coutre* (*de charrue*) (Transilv.) Custura plugului (Coşeiu, I. Zalău. VICIU, GL.). fierul ce merge înaintea plugului (Com. N. DRĂGANU), fierul lung. Cf. H. XVIII 19, 75. [Augmentativ: **cioroslán** s. a. = cuţitul plugului care taie pământul. H. XVIII 75.]

— Din ung. **csoroszlya,** idem. VICIU, GL. (iar acesta din rut. *čeresló*). Cf. dubletul cireşne.

CIOROSLÁN s. a. v. **cioroslă.**

CIOROVĂÍ vb. IVa 1°. *Se quereller* (pour une bagatelle), *se disputer.* 2°. *Chuchoter.*

1°. Refl. A se certà (RĂDULESCU-CODIN, L.) uşor (Şişeşti, în Mehedinţi, com. N. IONESCU) s. pentru lucru de nimic, a se gâlcevi (COSTINESCU), a se ciondăni (RĂDULESCU-CODIN, I.), a se înjurà, a-şi adresă cuvinte urîte (REV. CRIT. III 93), a se tot împunge cu cuvintele, a-şi aruncà cuvinte grele (RĂDULESCU-CODIN, L.), a nu se înţelege în afaceri, a se pune de pricină (ŞEZ. XXXII 16), a avea discuţie gălăgioasă şi lungă (ca Ţiganii) şi a nu se înţelege cu cinevà. *Pe când se ciorovăiau ei, vine o slugă şi spune Mărici-sale...* RĂDULESCU-CODIN, I. *Pângara de cioară începù a se ciorovoì cu Doamna sa.* ISPIRESCU, L. 64/5. (Fig.) [Graurii] *se ciorovăesc seara şi dimineaţa.* ODOBESCU, III 31/10.

2°. P. ext.; intrans. A vorbì multe şi încetişor, a cioroboti (2°). ION CR. II 134, a şoşotì, şopotì.

[Şi: (cu asimilare vocalică) **ciorovoi** vb. IVa; **cioroví** vb. IVa DDRF., VÂRCOL, com. N. IONESCU; **ciorobăi** vb. IVa CIHAC, II 491; (+ *ciorobor*) **cioroborì** vb. IVa MARIAN, O. II 66; **ciuruvui** vb. IVa ION CR. I 140; (+ *ciorogar*) **ciorogăi** vb. IVa refl. = a se sfădì, a face gură mare. PAMFILE, J. II. | Abstracte: **ciorovăire** s. f. COSTINESCU; **ciorovăit** s. a.; **ciorovăiálă** s. f. (plur. *-văieli* şi, mai rar, *-văiele*) = gâlceavă (pentru lucruri de nimic). RĂDULESCU-CODIN, L. *Fără multă ciorovăială.* SANDU-ALDLA, A., D. N. 207. *Se ıscase odată ceartă mare între sfinţi... După multă ciorovăială, ei rămaseră tot neînţeleşi.* MUSCEL, 22; — **ciorovoiálă** s. f. BARCIANU, BUGNARIU, NĂS., **cioroboiálă** s. f. *După multă cioroboială, îl împăcarăm cu 30* [de] *lei.* CONV. LIT. ap. TDRG., **ciorobeálă** s. f. CHIBICI-RĂVNEANU, ap. DDRF.; **ciuruvuiálă** s. f. [Smeoaica] *o chemă la Curte, unde, după multă ciuruvuială, se împăcă cu fata.* ION CR. I 140; — (+ *tămbălău*) **ciorvălău** s. a. = larmă mare. H. XVII 177. | Adjectiv: **ciorovăriţ, -ă** adj. = certăreţ, guraliv, gureş. *Vrăbiile ciorovariţe.* IORGA, N. R. A. I 200.]

— Etimologia nesigură. (De obiceiu — cf. TDRG., ŞĂINEANU, D. U. — cuvântul e considerat ca onomatopee, înrudit cu *ciorobor* şi *ciorobară*, care însă nu sânt cunoscute în Muntenia, unde se întrebuinţează *ciorăvăi.* A Scriban, *Arhiva*, Iaşi a. 1922, p. 475, îl derivă din sârb. *čavarjali*, care însă însemnează «a aiurà, a vorbì într'aiurì»).

CIOROVĂIÁLĂ s. f. } v. **ciorovăi.**
CIOROVĂRIŢ, -Ă adj. }

CIOROVÉŢE s. f. plur. *Fruits sauvages*, immangeables. — Poame pădureţe; poame necoapte, rele, nealese REV. CRIT. III 93. *Nu tot mâncaţi cioroveţă, că-ţi fi biteagi* (Bouţari). VICIU, GL.

CIOROVÍ vb. IVa (ş. d.) } v. **ciorovăi** (ş. d.)
CIOROVOÍ vb. IVa (ş. d.) }

CIORPÁC s. a. 1°. *Puisoir*. 2°. *Épuisette, badail* 3. *Passoire*. — (Mold.).
1°. Căuş cu coadă lungă (DRĂGHICI, ap. TDRG.), linguroiu întrebuinţat la stână (H. X 208, cf. H. XII 288). Cf. CIHAC, II 56. Cf. ciobârlac, ciorbalâc, polonic.
2°. (Pesc.) Minciog, meredeu (ANTIPA, P. 375, DAMÉ, T. 124), crâsnic mic (id. ib. 60); sac (mic; Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC) de plasă de prins peşte (DAMÉ, T. 124). Cf. PAMFILE, I. C. 68, H. II 332, III 18, 170, XII 386. *Ciorpacul* constă dintr'un cerc de sârmă..., fixat pe o coadă de 1.20 m. Acest cerc... formează marginea gurii unui sac puţin adânc, de plasă... Cu *ciorpacul* se scoate crapul din cârlige, sub apă, aşa ca să nu se zbată şi să se înnece. ANTIPA, P. 316, cf. 61, 172. *Moşneagul... mereu lasă ciorpacul în apă şi mereu îl scoate*. DUNĂREANU, CH. 83.
3°. Strecurătoare (cu coadă) pentru strecurat brânza. CIHAC, II 56, cf. DDRF., BARCIANU.
[Şi: (ad 2°) **ciorpác** s. a. PAMFILE, C.]
— Din rus. **čerpakŭ** (**čorpakŭ**) «baquet à puiser», cuvânt trecut şi la Unguri (*cserpák* «coupe à boire», *csorpák*, idem), CIHAC, II 56. Cf. ciorpăi.

CIORPĂÍ vb. IVa trans. *Puiser*. A scoate (cu lingura) dintr'un lichid. [Abstract: **ciorpăít** s. a. *Au luat şi el o lingură şi s'au dat la ciorpăit, cu moşnegii, din oală*. SBIERA. P. 35/30.]
— Din rus. **čérpati** (prez. *čerpaja*), idem. Cf. ciorpac.

CIORPÁN s. m. *Souche, tronçon*. — Buturugă, trunchiu, ciot, (1°), cf. ciolpan. *Verdi* (= verde) *verdi mătustat, Drag mi-o fost, a'ncălicat La ciorpanu' cel uscat*. VASILIU, C. 58. [Diminutiv: **ciorpănél** s. m. *Cu oi de-ale mele; Printre dalbe oi Merge ciorpănei, Da nu-s ciorpănei, Ci sânt ciobănei*. PAMFILE, CRĂCIUN. 92]. Cf. ciolpan.

CIORPANDÉL s. m. *Jeune tsigane*. — (Probabil, cuvânt ţigănesc) Copil (de ţigan), danciu, dănciuc. *Vai, sărmanul ciorpandel, Cum murì de tânăr el!* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

CIORPĂNÉL s. m. v. **ciolpan** şi **ciorpan**.

CIORPÉC s. a. *Bardeau, échandole*. — Şindrilă, draniţă (Tuşeşti, Botoşani). ION CR. VI 153.
— Cf. slav. *čerpa* «hârb, ţiglă» (cf. BERNEKER, SL. WB. 147) şi ung. *cserép* «hârb, ţiglă, şindilă».

CIORPÍN s. m. } v. **ciorchine**.
CIORPÍNĂ s. f. }

CIORS! interj. Interjecţie care imită zgomotul produs de târşâitul opincilor pe jos, hârş (1°). *Opincă nerasă, Ciors sara prin casă*. (Pisica). GOROVEI. C. 292.
— Onomatopee. Cf. cioarsă, ciorşni.

CIORSÁC s. a.
CIORSĂÍ vb. IVa } v. **cioarsă**.
CIORŞNÍ vb. IVa }

CIORSOÁLĂ s. f. v. **ţesală**.

CIORSOÍ vb. IVa } v. **cioarsă**.
CIORSÓIU s. m. }

CIORT s. a 1°. *Racine de la queue*. 2°. *Groin*. 3°. *Museau*. 4°. *Bec*. 5°. *Bec* (d'une cruche).
1°. *Ciortul coadei* = rădăcina coadei, partea din care cresc perii din coada calului (Voloavele, jud. Soroca), numită şi ciot, cionţ, cotor, ciompleiu, butur etc. DR. V 307. Cf. noadă.
2°. Rât de porc. LB., POMPILIU, BIH. 1007.
3°. (Transilv., Caransebeş) Bot de cal. DR. V 285.
4°. (Ţara-Haţegului) Cioc. REV. CRIT. III 93.
5°. P. anal. Gură (de cană s. de ulcior) SIMA, M., DDRF.
— Se pare că înţelesul primitiv e cel de «ciot, obiect retezat s. ciontit» (cu un astfel de obiect ciontit a fost asemănată rădăcina coadei, râtul porcului şi botul calului), încât cuvântul ar puteà sta în legătură cu slavul *čĭrtą-čersti* «a tăià, a retezà», cf. certat², certì. S'ar puteà însă să avem a face cu un omonim al lui ciort³, căci slavul *čĭrtŭ* (rus. rut. *čort*) «drac» ar puteà fi la origine o expresie figurată, ca bielorusescul *kúcyj* «drac», la origine «ciontat, scurt, ciung», şi deci înrudit cu lat. *curtus* «scurtat, ciontat» (Cf. BERNEKER, SL. WB. 172).

CIORT s. a. v. **ciurdă**.

CIORT s. m. 1°. *Tsigane*. 2°. *Vaurien*. — (Rar; atestat numai în dicţionare).
1°. Ţigan. POLIZU.
2°. Ştrengar (germ. «Spitzbube»). BARCIANU.
[Şi: (+ *ciordì*) **ciord** s. m. = hoţ, ţigan. CIHAC, II 56.]
— Din rut., rus. **čort** (**čert**) «drac». Cf. ciort¹, ciortì.

CIORTÁN s. a. *Os garni de viande*. — Bucată de os (ciolan) de vacă cu carnea lui (COSTINESCU), picior de găină (H. IX 88) cu carnea pe el. Cf. hartan.
— Poate fi identic cu *ciortan*³ (piciorul de găină fiind comparat cu un crap), sau un derivat din *ciort*¹ cu suf. augm. *-an*.

CIORTÁN s. a. v. **cioltar**.

CIORTÁN s. m. (Iht.) 1°. *Petite carpe. Rondelet*. — (Muntenia şi Dobrogea, mai ales de-a-lungul Dunării) Crap (H. VII 69) ca de 1 kg—2 kg s. şi mai mic (ANTIPA, F. I. 114, cf. F. R. ATILA, P. 136). Cf. ANON. CAR. DAMÉ, T., BARONZI, L. P. 94/12, H. I 269, 366, II 88, 144, 207, 253, 270, III 309, IV 10, 55 V 274, XI 401, XII 6, XIV 209. || Spec. Crap corcit cu caracudă, care nu creşte mare (*cyprinus carpio* s. *carassius vulgaris*), numit şi **ciortan corcit**. ANTIPA, F. I, 125-126. *Bună ziua, Carpov, strigă Mitca. Ce ne-ai adus?... A! ciortan şi ciortăniţă!* TAFRALI, V. D. 15. || P. anal. (Atributiv) Grăsuţ, grăscean. *Mă uitaiu şi văzuiu bine un boboc de gâscă, ciortan, colea, ca aceia când încep să le dea tuleiele*. VISSARION, FL. 101. [Diminutive: (ad 1°) **ciortănáş** s. m. BARONZI, L. P 94/12-3; — **ciortănícă** s. f.=crap mic, ajuns în toamna anului al doilea, ca de 28-30 cm lungime până la 1½ kg greutate. ANTIPA, F. I. 114, P. 223 şi Glosar. Cf. H. VII 371). | Contaminare (+ *crap*): **ciortocráp** s. m. = crap mijlociu, de la 2 kg până la 3 kg. ANTIPA, F. I. 114, P. Glosar. Cf. H. VII 85.]
— Din turc. **čortan** «espèce d'anguille» (ŞIO.), de-a-dreptul sau prin mijlocire sârbească: **čortan** «crap de mărimea pumnului».

CIORTÁNÁŞ s. m. } v. **ciortan**³.
CIORTĂNÍCĂ s. f. }

CIORTÍ vb. IVa 1°. *Se quereller*. 2°. *Chiper*. 1° (Mold.) Refl. A se certà, a se cam sfădi (ŞEZ.

IX 152), a se luà la sfadă din nimica (ION CR. III 346). Cf. ciondănì, ciorovăì. *Mult mustră Grigorie-vodă, şi se ciorteà cu Duca-vodă.* LET. II 226/19.

2° Trans. A furà, a şterpelì, a ciordì, a ciujdì. *Muscalìi ne mai ciortise o bucată de pământ la gurile Dunărei.* GHICA, S. 25.

— Derivat din **ciort**[3], fie că avem înţelesul primitiv de «a se certà ca ţiganii», fie cel de «a drăcuì (= a da la dracu')», ceea ce ne-ar duce la sensul etimologic al cuvântului. În înţelesul 2°, avem a face cu o apropiere a lui *ciordì* de *ciort*[3] (1°) sau cu o confundare a celor două verbe.

CIORTOCRÁP s. m. (Iht.) v. **ciortan**[3].

CIORTOIÁT, -Ă adj. *A la bouche enflée, difforme.* — (Bihor) Bulbucat la gură, diform. REV. CRIT. IV 142.

CIORTOPOLOÁGĂ s. f. (Bot.) v. **ciortopolog.**

CIORTOPOLÓG s. m. (Bot.) — *Chardonnette* (Carlina acaulis). — (Bucov.; rutenism). Turtă (plantă), cioropor. PANŢU, PL. [Şi: **ciortopoloágă** s. f. id. ib.]

— Din rut. **čortópoloh** »Carlina acaulis», «Xantium spinosum» şi «carduus nutans» (propriu planta «care alungă dracii»).

CIORTVÂRTĂ s. f. v. **ciosvârtă.**

CIORÚNG s. m. (Păst.) v. **ciorâng.**

CIORÚŞ, -Ă adj.
CIORÚŞCĂ s. f. (Bot.)
CIORÚŢĂ s. f (Ornit.) } v. **cioară.**

CIORVĂLĂU s. a. v. **ciorovăì.**

CIORVÁNĂ s. f. (Bot.) v. **cervoană.**

CIOS subst. ? *Eu tot trag cu calu 'n ham, Şi nimica nu mai am; Şi tot trag cu ciosu 'n vie, Nici n'am casă, nici moşie.* DOINE, 286/5. Cf. cios[2].

CIOS s. m. *Garde* — (Ungurism) Paznic (la sat), jitar. POMPILIU, BIH. 1007.

— Din ung. **csósz,** idem. POMPILIU, BIH. 1007.

CIOS, CIOÁSĂ adj. *Beau.* — (În Ţara-Oltului) Frumos. *Az[i] e mai cioasă ca asară.* V. HANEŞ, Ţ. O. 113 (glosat prin «frumoasă»). T. DINU. GR. 136.

— Pare a fi un cuvânt din graiul copiilor, probabil o scurtare (din *strălucios?*).

CIOŞCOTÁIE s. f. *Vache maigre.* (Munţii-Sucevii) Vacă slabă, rea. ŞEZ. II 187/15. — Cf. şcotaie.

CIÓŞMĂ s. f. (Pesc.) Instrument de pêche. — Instrument de pescuit. *Cârlig de ştiucă..., de somn, etc.* (*cioşma, prostovol sau năpost*) H. VII 483.

CIOSMĂLÍ vb. IVa
CIOSMOLÍ vb. IVa } v. **cioşmolì.**

CIOŞMOLÍ vb. IVa 1°. *Manger salement.* 2°. *Goûter.* 3°. *Se débattre, s'agiter, se remuer, se retourner, se vautrer.* 4° *Hésiter.*

1°. Trans. (În Sălaj) A mestecà («a pisà») urît ceva cu dinţii, a molfoì (VAIDA).

2°. (Mold.) A gustà puţin de ici şi de colo (PAMFILE, J. III). Cf. linchì, frunzărì.

3°. Refl. (Mold.; despre om) A se frământà, a se agità, a se zbuciumà, a se zbate, a se zvârcolì; spec. a se învârtì şi scărpinà în aşternut (ŞEZ. IX 151); p. ext. (despre porci) a-şi căutà culcuşul, a se gozăì (Botoşani şi Dorohoiu, ION CR. IV 123), a se tăvălì (în noroiu), a se mânjì, a se întinà (cf. REV. CRIT. IV 142); cf. ciorcìolì. *Eu nu mă cioşmolesc alăta; că la drum e bine să porneşti cât de dimineaţă, iar sara să poposeşti de vreme.* CREANGĂ, P. 114/26, cf. A. 126/16. *Aşa-i viaţa câmpenească, zise Moş Luca, ciosmălindu-se şi învârtindu-se ca pe jăratic, de răul ţânţărimei.* id. A. 125/23. *Se cioşmoleşte, caută şi dă peste un pitac de 10 bani.* ION CR. III 221.

4°. Refl. (Mold.) A se codì. *Nu te mai ciosmolì (codì), ci hai, hotăreşte-te!* PAMFILE, J. III. *Ce te tot cioşmoleştì? Vorbeşti ori ba?* CONTEMPORANUL, III 821.

[Şi: **ciosmolì** vb. IVa ALEX1; **ciozmolì** vb. IVa; **ciosmăli** vb. IVa; **ciomolì** vb. IVa refl. DDRF. || Adjectiv: **ciosmolit, (ciozmolit** BRAN S.), **-ă** adj. = mânjit. *Ce mi-i drag, nu mi-i urît, De mi-ar fi 'n tină ciosmolit* (Bihor). REV. CRIT. IV 142.] Cf. moşmolì.

CIOSVÂRCIOÁRĂ s. f.
CIOSVÂRŢ s. m. } v. **ciosvârtă.**

CIOSVÂRTĂ s. f. 1°. *Quart.* 2°. *Quartier.* 3°. *Bûche fendue en quatre.* 4°. *Bûches empilées.*

1°. † A patra parte (BRĂESCU, M.), sfert dintr'o măsură de capacitate s. dintr'un pogon, firtă (PAVELESCU). *Şi o ciosvârte de grâu i pol* (a. 1719). IORGA, S. D. I-II 231. *Iar cincisprezece pog*[oane] *şi o cezvârtă în deal* (a. 1817). id. ib. XXII 370.

2°. Spec. Sfert, pătrar dintr'un animal, mai ales de vită tăiată (PAMFILE, C.), de miel (PĂSCULESCU, L, P.), de ied, porc (Frata, în Câmpia ardeleană, Com. V. BUCUR), de berbece (LM., RĂDULESCU-CODIN, Î.), ciric (H. IX 88); (prin alte regiuni) jumătate de miel (ION CR. II 163), o parte din miel (ib.), picior (RĂDULESCU-CODIN, Î.) de miel (H. IX 88), de dinapoi (ŞEZ. II 23b/10), coapsă (BIANU, D. S.), cf. arm, but; p. ext. bucată de carne (LM., RĂDULESCU-CODIN Î.) mai mărişoară (ION CR. I 121), la hurta, necântărită (ŞEZ. II 187/7.) Cf. halcă, hartan, dărab. *Parale 4, cezvârtea de iepure* (a. 1802). FURNICĂ, I. C. 217. *Aceea ce căzuse acì ereà o cesvârte mare de carne de cămilă, jupuită în acel minut.* GORJAN, H. II 21. *Veneà Pascele. Să înroşim şi noi ouă, îi ziceà Leana. «Ce prostie! Ouă roşii?» Dar — o ciozvârtă de miel?* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Carnea va fi expediată în ciozvârte de câte 100* [de] *chilograme, în vagoane închise.* ib. *Se mai şi certară, pentru o ciosvârtă grasă de miel.* STĂNCESCU, B. 77. *În dăsagi de se uità, Ciosvârţi de carne vedeà.* TEODORESCU, P. P. 503b. *Cu ciosvârţi de miel.* PĂSCULESCU, L. P, *Bună-i friptura de miel Şi ciosvârta de purcel!* ION CR. II 300. || (Predicativ, în legătură cu *a tăià, a face, a despicà*, şi despre om) În patru părţi, p. ext. în bucăţi mari. *Pre Domnul lor l-au tăiat 4 cesvârţi.* MAG. IST. I 289/14, cf. 312/10. *Împlà buduşlăii... până i-au prins... de i-au omorît, înţăpaţi, tăiaţi cetvârţi şi arşi cu foc.* ib. III 55/16. *Apoi paloşul scoteà, Patru ciosvârţi îl făceà.* TEODORESCU, P. P. 593b. *Gheorghelaş ce-mi făceà? — Paloş din teacă-mi scoteà, Numai cesvârţi că-l făceà.* H. II 40.

3°. P. anal. (Transilv.) Lemn crăpat în patru, draniţă. SIMA, M.

4°. Grămadă de crengi aşezate regulat pentru vânzare; cf. cirtă (Com. ITTU).

[Plur. *-vârţi* şi *-vârte*. TDRG. || Şi: **ciosvârte** s. f., **ciozvârtă** s. f., **cesvârtă** s. f., **cesvârtă** s. f. (BRĂESCU, M.), **cezvârtă** s. f., **cesvârte** s. f. (PAMFILE, C.), **ciozvârte** s. f. (TDRG.), **cizvârtă** s. f. (cf. IORGA, S. D. XXII 370), **cetvârtă** s. f., **ciovârtă** s. f. (CIHAC, II 387, com. ITTU), (Braşov) **ciovârte**

s. f., ciofartă s. f. = picior de miel de dinapoi (ŞEZ. II 23°/$_{10}$); bucată de carne la hurtă, necântăriță (ib. II 187/$_{6}$); **cesfârtie** s. f. = aşchia care se taie la înfieratul arborilor (com. ITTU); (cu propagarea lui *r*) **ciortvârtă** s. f. *Două ciortvârte mi-o făceà.* N. G.-TISTU, B. 129, **cervârşte** s. f. *Cervârşti ca să-l faci.* PĂSCULESCU, L. P.; (cu metateză) **ciosvătră** DDRF., (ad 3) **ciovâstră** s. f., (singular nou, masculin, refăcut din plural; în numele jocului de copii) **De-a-ciosvârţu.** H. IV 159. || Diminutiv: **ciosvârcioără (ciozvârcioără)** s. f. *Pe Macoveiu mi-l tăià, În ciozvârcioare-l făceà, La dulăi că-l împărţeà.* MATEESCU, B. 70. Cf. PAMFILE, C. Ţ. 232. || Augmentativ: (+ *hartan*) **ciofârtán** s. a. = bucată de carne la hurtă, necântărită. ŞEZ. II 187/$_{5}$. || Verb: **ciosvârţi** IV^{a} = a tăià în ciosvârţi, a ciopăţì. RĂDULESCU-CODIN, I. *Din paloş mi-l ciosvârţeà.* PĂSCULESCU. L. P.]

— Din slav. **četvrŭtŭ** (bulg. **četvrata**, sârb. **četvrt**) «sfert, pătrar». Formele cu *s* presupun în limba slavă o formă **četvrtŭ*, născută prin contaminare din *civĭrtŭ* şi *četŭ* «parte», ca românescul *ciopârţì* din *ciopăţì* + *parte*. Cf. cetvert, sfert.

CIOSVÂRTE s. f.
CIOSVÂRŢÍ vb. IV^{a}
CIOSVĂTRĂ s. f.
} v. **ciosvârtă.**

CIOT s. a. 1°. *Souche.* 2°. *Nœud dans le bois.* 3°. *Moignon.* 4°. *Garrot.*

1°. Trunchiu de copac, rămas în pământ după ce o pădure a fost tăiată (şi arsă), bucată groasă şi noduroasă de lemn, buştean, ciomp (1°), butuc (I 1°), buturugă (CHIRIŢESCU, GR. 248) cu noduri (VAIDA). *Om să fie sau un ciot? — E vestitul din poveste Statu-palmă-barbă-cot.* ALECSANDRI, P. III 357. *A privì gândeşti că pot Ca întreg Aliotmanul să se 'mpiedice de-un ciot?* EMINESCU, P. 239. *Pe dealul de la dreapta, stau răsleţe rămăşiţele... unei... păduri: cioate, rădăcini ieşite din pământ.* SLAVICI, N. II 53. *Stejarul s'a risipit, a mai rămas dintr'însul un ciot ars.* SADOVEANU, SĂM. II 260. *Iar cine n'a zice amin, Să se facă un ciot de-arin!* MARIAN, NU. 793. *Şade pe-un ciot greceşte, Legat la cap turceşte.* id. SA. 221. || Fig. *Apoi ia, asta-ţi spun şi eu, măi, ciotul dracului!* CREANGĂ, P. 152/$_{1}$.

2°. Ramură scurtă, frântă (PĂSCULESCU, L. P.), cep de arbore (COSTINESCU; spec. de brad ION CR. III 303), nod în arbore (BRAN, S.), nod de lemn (cf. LB., COSTINESCU, Straja, Bucov, com. AR. TOMIAC, VAIDA). *N'am toiag cu cioturi multe.* C. NEGRUZZI, II 59/$_{1}$. *Cioturile din scândurile de brad arse şi pisate se beau cu apă, contra junghiului.* LEON, MED. 25. *Da bradul de atunci a rămas şi are să rămâie cu cioturi (cepuri).* ION CR. III 303. *Mustuitorul este un lemn care la un capăt are mai multe cioturi.* DAMÉ. T. 80. *Oblu = drept ca lumânarea... şi făr' de cioturi, umflături sau strâmbături.* ŞEZ. III 83/$_{13}$. *Făr' de ciot de leac!* PĂSCULESCU, L. P. 152/$_{1}$. # *Aici e ciotul şi nodul (s. buba)!* PAMFILE, J. IL.

3°. P. anal. Partea rămasă din braţ, picior s. coadă, după ce restul a fost ciuntit. *Calici, cari întind cioturi de mâni şi de picioare, cerşind..., sânt aruncaţi la răspântii.* IORGA, N. R. A. I 259. *Ciotul cânilor berci.* TEODOREANU, M. 294. || Partea de sus a braţului (când cineva umblă pe coate şi în genunchi). *Se trăgeà cam pe cioate* (glosat prin «coate»), *Pe genoale* (= picioare). GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 74.

4°. *Ciot în spate* (Tămăşeşti, în Sălaj DR. V 317) = ridicătura formată de întâiele vertebre la greabănul calului, unde începe coama.

[Plur. *cioturi* şi *cioate* (ŞEZ. II 23^{b}/$_{21}$). | Şi: (în Mold. şi Transilv.; singular nou, refăcut din pluralul *cioate*) **cioátă** (**ciótă** PAMFILE, J. II) s. f. = ciot (1°-2°); rădăcină (H. III 225, cf. H. XI 516); lemn putred (Vad, în Maramureş T. PAPAHAGI, M.); fig. viță mică, ciotârcă (IZVORAŞUL, V 1). *Aţâţă focul, lângă o cioată pe jumătate arsă.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *L-am îndemnat să se coboare câţiva paşi, lângă izvor; acolo este o cioată, unde se poate sta de vorbă, fără grijă.* C. PETRESCU, S. 172. *Seara, când se închinà lui Dumnezeu, săreà de trei ori peste o cioată.* PAMFILE, S. T. 65. *Să cauţi, fiule, o cioată de păr uscat şi, punând-o în pământ, să cari veşnic apă şi s'o uzi, până ce cioata va înverzì.* id. S. V. 175 cf. id. I. C. 247. *Dar când s'a învârtit cu spatele şi-a pornit în vale şuerând, nu mai erà femeie frumoasă, ci o cioată învelită în scoarţă.* id. DUŞM. 222. *Pun în bătătură o cioată zdravănă ş'o aţâţă.* SEVASTOS, N. 2/$_{21}$. *Se duceà la o cioată, şi, sărind de trei ori peste dânsa,...* ŞEZ. V 148/$_{18}$. # *Capul lui a mai fost la o cioată de răchită:* se zice despre omul prost s. nevrednic, care nu caută de el, ci umblă numai să facă treabă pentru altul. ZANNE, P. II 44; — (singular neobicinuit, refăcut din plur. *cioturi*) **ciótur** s. m. *Nasul i se strâmbă şi se usucă ca un ciotur de copac.* EMINESCU, N. 56/$_{14}$; — (+ *buturugă*) **ciuturúgă** s. f. = buturugă (T. DINU, GR. 136), ciot, butuc (Jibort, jud. Târnava, com. ITTU), **ciotorúgă** s. f. *Cioturuga* (în variante: buturuga) *mică răstoarnă carul mare.* GOROVEI, C. 167, **ciuterúgă** s. f. = ciot, ciuteică (Sărănad, în Sălaj, com. ITTU). | Diminutive: **ciotúţă** s. f. *Am o cioluţă de teiu, Şi-amiroasă-a bumburei.* (Strugurele). GOROVEI, C. 359; — **ciutéică** = trupina ce rămâne în pământ dacă se taie lemnul la o înălţime de 1-6 urme (Gurghiu, VICIU, GL.), ciot, lemn rămas în faţa pământului, când se taie un arbore (Gurghiu), bucium, ciuturugă, cioată, ciutuhană (Com. ITTU). *Cântă cucu' pe ciuteică, Mândra doarme pe suveică.* MARIAN, O. I 26. | Augmentative (peiorative): **ciotóiu** s. m. = parte de picior (s. de aripă cf. DDRF.) ruptă de la încheietură (cf. PAMFILE, J. II), picior (VÂRCOL, cf. copan. *Ciotoiu de găină.* id., (cu diminutivul) **ciotoiáş** s. a. = numele unui joc cu mingea, descris în ŢARA OLTULUI, III nr. 38; **ciotón** (probabil: *ciotoi = ciotoiu*) s. a. *Şarpele că-l ajungeà...: «Descruceşte-ţi armele, Să-ţi îmbuc ciotoanele»* (Roşiorii-de-Vede). MAT. FOLC. 7; — **ciotârcă** s. f. = cioată, pom foarte cioturos şi urît (MARIAN); fig. viță mică, cioată (Valea Mureşului de sus IZVORAŞUL, V 1). *Creştinul se puse pe-o ciotârcă, ca în ticnă să-şi duhăncască cca otravă de tiliun.* ŞEZ. VIII 65; — **ciutúrcă** = buştean rămas în pământ. PASCU, S. 228; — **ciotoácă** s. f. = lemn noduros, care nu se poate crăpà (Bata, în Banat), nod, ciot, mârtac. Com. ITTU; — **ciotác** = arbore ce stă în picioare, dar are ramurile în mare parte uscate, tăiate sau rupte, ciung (REV. CRIT. III 93); **ciutác** = tufan..., care a fost mai dinainte retezat de la oarecare înălţime şi cu modul acesta toate ramurile sale au crescut jos, ca la un pom roditor (H. V 335), cioată (Sişeşti, în Mehedinţi, com. N. IONESCU). | Adjective: **cioturós (ciotorós, ciuturós, -oasă** = cu cioturi s. cepuri multe, ca bradul (COSTINESCU, cf. MARIAN, SE. I 125), noduros (LB., com. MARIAN); (despre copaci) crescut scurt, mâtcos (com. ITTU); p. anal. zbârlit, stufos, care nu s'a pieptănat (Lighet, Banat VICIU, GL.). *Laviţele cioturoase şi fără de velinţe.* V. A. URECHE, ap. TDRG. [Mlădiţele] *cresc nodoroase, ciotoroase, strâmbe, neţiind curăţite sau îndreptate de cineva.* IORGA, IST. LIT. I 547. *Şi 'ncepù de-odată cu nepus în masă Şi cu-o scurtătură, ştii cam ciotoroasă, Să-l măsoare .'n voie.* CONTEMPORANUL, II 418. *De va fi* [parul] *drept şi sănătos, va aveà parte de un bărbat tânăr, voinic*

şi frumos; iar de va fi strâmb şi cioluros, nici bărbatul nu-i va fi mai de samă. ŞEZ. I 145/33. *Şi scoase o nuia groasă, Groasă, groasă, ciotoroasă.* SEVASTOS, P. P. 317/24. *Băgaiu mâna pi su scoarţă, Scoati-o bîtă ciotoroasă.* VASILIU, C. 31. | (Fig.) [Poezia aceea] *e moale şi netedă, nu aspră şi ciotoroasă cu următoarea elegie.* C. NEGRUZZI, I 266; — (+ *ciolănos*) **ciotănós, -oásă** = osos. ION CR. V. 374. | Alte derivate (adesea cu sufixe neclare): (cf. *potcă*) **ciótcă, cioátcă** s. f. (Mold.) = rădăcină (H. III 225, cf. IX 516), buturugă, cioată (IORDAN, ARHIVA a. 1921, p. 190). *Măi, nu eşti doar decât o ciotcă cu ochi, că văd eu că minte n'ai nici cât un puiu de găină!* ION CR. III 268. # (*A sta, a se îngrămădi, a se strânge, a se adună*, etc.) *ciotcă (cioatcă)* = grămadă, mulţi la un loc, unul peste altul. CREANGĂ, GL. ŞEZ. XXXII 15, PAMFILE, J. II, ZANNE, P. IV 283, cf. ION CR. III 54. *Împrejurul lor, grămădiţi ciotcă, priveau alţii.* D. ZAMFIRESCU, R. 203 *Oamenii strânşi ciotcă...* C. SANDU, D. P. 39. *Băieţii s'au strâns ciotcă împrejurul mieu şi m'au înmormântat cu năsip.* CREANGĂ, A. 61/7. *Toate vrăjitoarele împărăţici s'au strâns cioatcă, au înfierbântat frigările şi au purces să descânte.* PAMFILE, CER. 51. *Stau ciorile cioatcă (grămadă).* PAMFILE, A; — **ciotéc** s. a. = frântură, retezătură de lemn, bun de azvârlit cu ele în cineva PĂSCULESCU, L P. *Mulle ciolece tăiă.* id. ib. 296; — (+ *ciutură?*) **ciutrúc** s. a. = partea trupinei către rădăcină, cf. teşitură (H. XVIII 15); — **ciotâc** subst. (în alte gâcitori *ciontâc, ciontic, iontâc*, cf. DR. I 278-79). *Cuibul ciotâcului În mijlocul câmpului* [= Buricul]. MAT. FOLC. 535; — **ciotán** s. m. (atribuţiv) *Boi ciotani* = slabi, bătrâni, butaci (Filioară, com. POPOVICI); — (ad 1°) **ciutuhánă** s. f. = ciot, ciuturugă (Giurgeu, în Ciuc, com. ITTU), trupina rămasă în pământ după ce s'a tăiat arborele (Vaşlab. VICIU, GL.); — (+ *olog?*) **ciotológ** s. m. = om mic, pocit? *Decât dup'on ciotolog, Să-mi întoarne caru'n stog, Mai bine dup'on sărac, Numai să-mi trăesc cu drag!* RETEGANUL, CH. 60; — **ciotroáge** s. f. plur. = încălţăminte veche. PAMFILE, J. II; — **ciotoróg** s. a. *Ciotorogul cozii* = rădăcina (din care creşte părul coadei), bât, ciompleiu, ciont, ciort, cotor, muc, tuleu, melciu (Comoşteni, în Dolj). DR. V 307, cf. noadă; — **ciuturác** s. a. = armă de care se servesc sătenii (citată după ciomag) H. VII 185; — **ciotormeán** s. m. = guşat. *La noi, satele ne zic ciotormeni.* T. PAPAHAGI, M. 172 (probabil că singularul, reconstruit de T. Papahagi, e greşit, în loc de **ciotormán**).]

— Cuvânt, probabil de origine onomatopeică, care poate fi comparat pe de o parte cu ital. *ciotto(lo)* «cvarţ» (H. Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XV 111), abruzz. *čottę* «bolovan mare şi greu», ital. *ciotto* «şchiop», etc. (MEYER-LÜBKE, REW. 2454), pe de alta cu ung. *csutka, csutkó, csut(a)* = «cotor» şi turc. *čotuk* «tronc d'arbre dépassant le ras de terre, tronc dénudé» (SAMY-BEY, 477). (La Aromâni, *ciotă*, în limba copiilor, însemnează «mână»). Cf. ciut, cionc, ciung, ciomp.

CIÓTĂ s. f.
CIOTÁC s. m.
CIOTÂC subst.
CIOTÁN, -Ă adj.
CIOTĂNÓS, -OÁSĂ
CIOTÂRCĂ s. f.
} v. **ciot.**

CIOT-BOT şi variantele sale — adesea derivate cu sufixe, mai ales diminutive — sânt combinaţii de sunete întrebuinţate în gâcitori şi în alte versuri populare înrudite, deşteptând une-ori imaginea de «ciot» şi de «butuc». *Atunci o făcut Măriuca, voinica, mâna ciot-bot, Ş'o băgat-o până'n cot.* MÂNDRESCU. L. P. 223/28. **Ciótcă-bótcă.** GOROVEI, C. 58. **Pótcă-ciótcă:** batjocură H. IX 92. **Ciútcă-bútcă,** *La vârf măciucă.* (Macul) GOROVEI, C. 217/10. **Ciutúc-butúc,** *De barbă l apuc. De barbă-l duc, De barbă l-aduc.* (Fedeleşul). ib. 145. (Variantă: Hurduc-burduc, De barbă-l duc,...). **Ciótura-bótura.** PAMFILE, B. 5. **Ciuturé-buturéle** *Merg pe drum înşirăţele, Iar ciuturul cel bătrân Şade jos şi bea tutun.* (Ciobanul cu oile). ib. 75. **Ciuturél-buturél** *Şade 'ntr'un piciorel.* (Curechiul) ib. 127. **Ciuturúş-buturúş** *Şade 'ntr'un picioruş.* (Curechiul). ib. 126.

CIÓTCĂ s. f. v. **ciot** şi (Bot.) **ciotfă.**

CIÓTCĂ-BÒTCĂ v. **ciot-bot.**

CIOTÉC s. a. v. **ciot.**

CIÓTFĂ s. f. (Bot.) 1°. *Crête de coq* (Cavaria flova). 2°. *Tête de Méduse* (Agaricus moleus). — În Banat.

1°. Buretele numit de obiceiu «ghebe», «gheb (2°)». Com. ITTU.

2°. Buretele numit «creasta-cocoşului». Com. ITTU.

[Şi: (ad 1°) **ciótcă** s. f.]. Cf. cioatfă.

CIOTOÁCĂ s. f. v. **ciot.**

CIOTOÁRE s. f. v. **cheotoare.**

CIOTOIÁŞ s. a.
CIOTÓIU s. a.
CIOTOLÓG s. m.
CIOTÓN s. a.
CIOTORMÁN s. m.
CIOTORMEÁN s. m.
CIOTORÓG s. a.
CIOTORÓS, -OÁSĂ adj.
CIOTORÚGĂ s f.
} v. **ciot.**

CIOTRICÁ vb. I. *Babiller.* — A vorbi multe şi mărunte (Frata, în Câmpia Ardealului; com. V. BUCUR), a flecări.

CIOTROÁGE s. f. plur. v. **ciot.**

CIÓTUR s. a. v. **ciot.**

CIÓTURA-BÒTURA v. **ciot-bot.**

CIOTURÓS, -OÁSĂ adj.
CIOTÚŢĂ s. f.
} v. **ciot.**

CIÓUCĂ s. f. (Ornit) v. **ceucă.**

CIOVÂRTĂ s. f. v. **ciosvârtă.**

CIOVÂRTÁC s. a. v. **ciopată.**

CIOVÁRTE s. f.
CIOVÂRSTĂ s. f.
} v. **ciosvârtă.**

CIOVÉIU s. a. *Baquet, baril, vaisseau (de bois). Vieux ustensiles.* — (Mold., Sălaj, Banat; întrebuinţat mai ales la plur.) Hârdău, ciubăr (com. COCA, HODOŞ, P. P. 125/13. GR BĂN., ZANNE, P. IV, Glosar, cf. DAMÉ, T.); vase de stână de tot soiul: găleţi, budăie, budăci, ceaune, căldări, bărbânţi etc. (ŞEZ. II 187, cf. PAMFILE, I. C. 30), vase de lemn legate cu cercuri de fier (com. N. DRĂGANU), putini şi cofe (ŞEZ. XVIII 268); p. ext. vase (POPOVICI-KIRILEANU, B. 124, VAIDA), blide, oale, ulcele etc. (BUGNARIU, NĂS.); tot ce-i de nevoie la o cramă (vase, cofe, pâlnii şi altele) (id. J. III, cf. H. III 139); lucruri de gospodărie (ŞEZ. IX 153); lucruri mai mărunte

din casă (VAIDA), lucruri de pe lângă casă (ION CR. V 183); mobilele şi toate lucrurile din casă (Frata, pe Câmpia Ardealului, com. V. BUCUR), unelte (vechi), h o d r o b e l e, h o d o r o a g e. *Aceste sânt lucrurile care s'au găsit... bez* (= afară de) *alte ciovee ale casăi, care nu s'au găsit de cuviinţă a să trece, fiind vechi şi stricate* (a. 1824). URICARIUL, XX 345/4. [Crainicul] *suit pe o căruţă plină de toate unelţele şi cioveiele şi răsunând din bucăţile de fier vechiu grămădite într'însa.* IORGA, N. R. A. I 167. *N'avem alţi lovarăşi decât lucrătorii, cari, până sus, sfarmă piatră, câte un colibaş în pragul căsuţei, sau Moţi ce coboară iute cu ciuveiele lor de lemn.* id ib. I 359. *Cam în coasta casei,... eră ocolul de vite, părăsit; doar carul stricat de se mai oploşă sub el, împreună cu alte ciovee bune numai de foc.* CONTEMPORANUL, V vol. I 290. *Hotărî să vândă totul, mânz şi iapă şi ciuveie.* ib. VI vol. II 255. *Înainte vreme, toate casele aveau o singură încăpere de locuit... şi un pod pentru ciuvee (vase).* POPOVICI-KIRILEANU, B. 124. *Tu, ţapule, să stai ascuns în tindă, după ciuvee.* ŞEZ. I 280/23. *Se prefăcù în şoarece şi se ascunse între... ciuvee.* ib. II 122/37. *Pe sub pat, prin unghere, pe după poloboace şi pe după fel de fel de ciuveie.* ION CR. III 242. [Şi: **ciuvéiu** s. a. (atestat numai la plur.) *ciuve(i)e, ciuvei* (ŞEZ II 187/22-3, IX 153), *ciuvăi* (ŞEZ. II 187/22-3), *ciuvăi* (BUGNARIU, NĂS.), *ciuvaie* (PAMFILE, J. III, Com. N. DRĂGANU); **ciuhéiu** s. a. (atestat numai la plur.) *ciuheie* (ION CR. V 183), *ciuhăie* s. f. *Ca zestre: doi boi, o păreche de capre şi alte ciuhăie* (tradus greşit prin «bête à corne») *de pe lângă casa omului.* DDRF.; **ciovóiu** (VAIDA), **ciuvóiu** s. a. (atestat numai la plur.) *ciuvoe* (H. III 139), *ciovoaie* (Com. V. BUCUR); (Banat) **şofĕiu** s. a. = cofă, doniţă, boţă. *Strigară apoi şofeiul şi altele, dar toate le deteră răspunsul de mai sus.* MARIAN, SE. II 48. *Mândra pleacă Cu şofeiul după apă.* HODOŞ, P. P. 68. *Mamă, nu mă supără, Până sânt la dumneaia, Că, dacă m'oiu mărită, Apa 'n şofeiu ţ'o săcă.* id. C. 74. # *În tot şofeiu' vrei să fie cauc,* se zice celui pretenţios şi leneş. ZANNE, P. IV 125. | D e r i v a t e: (Banat) **şofeiér** s. m. = ciubărar. Com COCA.]

— Derivat din **şof** (< germ. *Schaff* «ciubăr»), prin suf. dim. *-eiu* s. din germ. *Schaffel*, idem. MÂNDRESCU, ELEM. GERM. Cf. c i o f â c, ş o f â c, ş o f a r.

CIOVÍC! interj. Interjecţie care imită strigătul pasărei numite c i o v i c ă. *Ciovic, ciovic! Al mai mic De buric, Al mai mare De spinare:* se zice pentru a speriă copiii cei mici. ZANNE, P. IX 592. [Şi: **ciuvíc!** TDRG., **ciuíc!** *Prind pe mă-ta de buric, Ea face: ciuic, ciuic,!* (Zarul [încuietoarea] de la uşă). T. PAPAHAGI, M. 145$_{10}$, **ciuvít!** TDRG., **ciomvíc!** ZANNE, P. I 412.]

— Onomatopee.

CIOVÍCĂ s. f. (Ornit.) 1°. *Chat-huant, chevêche* (*Glaudicium passerinum, strix passerina* s. *funerea*). 2°. *Hulotte.* 3. *Vanneau* (*Vannellus cristatus*).

1°. Cea mai mică dintre buhe. MARIAN, O. I 206, cf. LB., (*cioghică*) H. XVII 119, XVIII 103.

2°. Cucuvaie (cucuveà, cucumeà). H. IV 44, XI 350, XVII 35, 119, 229, XVIII 261, PĂCALĂ, M. R. 30.

3°. Nagâţ (COSTINESCU, MARIAN, O. II 293), pasăre din ordinul picioroangelor, [care] trăeşte pe marginea bălţilor, unde se recunoaşte repede prin vioiciunea ei şi prin strigătul ţiuitor ce scoate şi care aduce cu al ciovicii (1°-2°). ŞĂINEANU, D. U. || S p e c i e: **ciovlică-de-mare** = glareola pratineola s. melanoptera. DOMBROWSKI.

[Şi: **ciuvícă** s. f. (Ad 1°) MARIAN, O. I 204 ş. u.; (ad 2°) H. XVII 229; **ciovlícă** s. f. (Ad 1°) CUV. D. BĂTR. I 273. [În cetăţile ruinate] *în loc de oameni, şopârlele 'ncuibate, Ciovlica care ţipă şi buha care geme.* DEPĂRĂŢEANU, ap. TDRG.; (ad 2°) H. XI 350; (ad 3°) *Pe malurile Bălţei-albe, m'am încercat a dà* [cu puşca] *şi 'n ciovlice de cele moţate, care se tot clatină în aer şi pe uscat, strigând ca puii de Jidan de pe uliţe: «chibrit! chibrit!»* ODOBESCU. III 23/3. *Nu mi-e frică de ciovlică, Că-mi stă casa 'ntr'o urzică, Ci mi-e frică de ciocoiu, Că mi-e casa 'ntr'un gunoiu.* BARONZI, L. P. 49/12; **ciuvlică** s. f. (Ad 2°) H. IV 44; **ciomvícă** s. f. (Ad 1°) MARIAN, O. I. 206, **cionvícă** s. f. (Ad 1°) H. XVIII 103; (+ *cioară*) **ciorícă** s. f. (Ad 1°) BARCIANU, **ciorlícă** s. f. (Ad 3°) MARIAN, O. II 293, cf. VAIDA *Nu mi-e frică de ciorlică.* MARIAN, O. II 293; **ciovínă** s. f. (Ad 3°) id. ib. II 294, POLIZU; **ciovráncă** † s. f. (Ad 1°) *Cine va mâncà corb sau cioară, ciovrancă sau cuc.* PRAVILA DE GOVORA, ap. GCR. 148; (Bucov.) **ţiuvlíc** s. m. (Ad 3°) MARIAN, O. II 292.]

— Onomatopee. (Cf. interjecţia c i o v i c) care se aseamănă pe de o parte cu franc. *chevêche, chouette*, ital. *civetta;* pe de alta cu ceh. *čuvik, čujik, kuvik*, slov. *čovink*, ung. *csuvik, kuvik*, idem. Cf. MEYER-LÜBKE, REW. 4800, CIHAC, II 56.

CIOVÍNĂ s. f. } **CIOVLÍCĂ** s. f. } (Ornit.) v. **ciovică.**

CIOVÓIU s. a. v. **cioveiu.**

CIOVRÁNCĂ † s. f. (Ornit.) v. **ciovică.**

CIOVRÂNTIE s. f. *Tournant d'eau.* — Un fel de v â r t e j s. o c h i u unde apa face domoleală şi apoi se întoarce lin de departe înapoi; raza *ciorvântilor* e foarte mare şi pescarii le caută pentru pescuitul somnului. Cf. ANTIPA P. 194, 300, 327, 777.

CIOZMOLÍ vb. IV^a v. **ciojmolì.**

CIOZNÌ vb. IV^a *Couper.* — (Pronominal) A(-şi) tăià, a[şi] reteză: *Şi-a cioznit un deget* (Frata, pe Câmpia Ardealului). Com. V. BUCUR. [A d j e c t i v: **cioznít, -ă** = tăiat, picat: *Boul e cioznit de şale* = e picat de şale (= deşălat). Com. idem.]

CIOZVÂRTĂ s f. v. **ciosvârtă.**

CIP! Interjecţie care imită sunetul apei lovite cu palmele, cu lopeţile, etc., cf. p l e o s c, l i p. *A face cip* = a pleoscăni, a c i p c i i. [Şi: (repetat) **cipa-cípa!** interj. Cf. t i p a. *O luară cipa-cipa prin apă.* ION CR. VI 334].

— Onomatopee, ca bulg. **čipъ**, idem. Cf. c i u p, c i u p ă, c i u p ă i.

CIPA! interj. v. **cip.**

CIPĂIMĂ s. f. *Lombric, ver solitaire.* — (Transilv.-de-nord) Limbric cordelat, panglică. BUGNARIU, NĂS.

CIPÁN s. m. sing. Sorte d'*herbe.* — Un fel de iarbă tare, ţepoasă, pe care o mânâncă oile, dar nu prea fac lapte (Oltenia). CONV. LIT. LIV, p. 166.

CIPARÓS s. m. (Bot.) v. **chiparos.**

CÍPCĂ s. f. 1°. *Dentelle.* 2°. *Ruban.* 3°. *Bracelet.* — (Ungurism; în Transilv.)

1°. Împletitură făcută cu acul, din tort de bumbac, în diferite figuri şi colţi sau cu fodori (LIUBAIANA, M. 16), d a n t e l ă (POMPILIU, BIH. 1007, ŢIPLEA, P. P., CABA, SĂL.), h o r b o t ă, s p i ţ u r ă. (cf. ION CR. V. 278); dantelă cumpărată (DR. V 26). Cf. H. XVII 8, XVIII 104. *3/4 lot de cipce de aur* (a. 1750). IORGA. S. D. XII 59. *Şi cipcele le-au adus* (1795). id. ib. VIII 30, cf. 33.

Csipke (citește: *cipcă*) *de aur* (a. 1803), id. ib. XII 146. *O pereche de papuci de-aceia cu roze și cipci.* SLAVICI, ap. TDRG. *Ismene largi, pe margini cu cipcă (dantelă).* MOLDOVAN, Ț. N. 65. *Vinde-ți, mândro, ce ți-i vinde, Vinde-ți cipca de la poale, Mă scoate de la 'nchisoare;... Vinde-ți cipca de la chică, De mă scoate de la frică.* HODOȘ, P. P. 89. *Țucu-ți, mândro, legea ta, Că mândru te știi purtà, Cu cipcă și cu pantlică Și cu tremuriu la chică.* DOINE, 63/7. *Vasilică, clop cu cipcă, Vină la noi Duminecă.* RETEGANUL, CH. 176. *Ion... mă poartă cu barșon, Cu barșon cu cipcă neagră, Să nu cad nimurui dragă.* ȚIPLEA, P. P. 64.

2°. Panglică (MARIAN, SE. I 123), fundă (T. PAPAHAGI, M.), p e t e l e, f r u n z e, cum poartă fetele în cosițe și în coade (Rușor, jud. Solnoc-Dobâca. VICIU, GL.), c o r d e à, c o r d i c ă.

3. Brățară. H. XVIII 47.

[Plur. *cipce, cipci*, (ad 3°, cf. etim.) *cipche* (H. XVIII 47). || Și: (ad 1°): **cipsă** s. f. LIUBA, IANA M. 16, **ciptă** s. f. (Clopotiva, Hațeg) VICIU-GL., **citeă** s. f. (Sălagiu) VAIDA, MÂNDRESCU, UNG. 62, **circă** s. f. id. || V e r b: (atestat numai la part.) **încipcà** Ia = a împodobì cu dantele, (cu part-adj.) **încipcát, -ă** adj. = cu cipcă, dantelat. *Și eu ți-oiu trimite ție O cărpuță încipcată.* DOINE, 31/20.]

— Din ung. **csipke**, idem. (I). Cf. sârb. *čipka.* TDRG.

CIPCÁRCĂ s. f. v. **piparcă.**

CIPCE! interj. Cri pour appeler les porcs. — (Mold.) Strigăt cu care se cheamă porcii (Cotârgași, Suceava ȘEZ. III 189/2), c i c ă - c i c ă! c i c i o! Cf. c i u c. [Accentul?]

— Onomatopee.

CIPCHÍ vb. IVa *Clapoter.* — (Despre undele apei) A p l e o s c ă ì, lovindu-se mereu de ceva. (I n t r a n s.) *Pe sub podiș, apa cipciià molcum și se rânduià în dungi rășchirate, în urma plutelor.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 40. *Și 'n coastele luntrii cipcieau atât de dulce apele ce izbeau.* SANDU-ALDEA, U. P. 102/3. | F i g. (t r a n s.) *Undele Senei cipciesc povestea apelor călătoare.* id. D. P. 56. [D e r i v a t: **cipcíit** s. a. *Sălciile freamătă ușor, îngânându-se cu cipciitul apei la maluri.* id., SĂM. II 436.]

— Onomatopee. Cf. c i p.

CIPÉIU s. a. v. **ciompleiu.**

CIPERÍG s. m. (Bot.) v. **țipirig.**

CIPÍC s. m. (Încălț.) *Bottine.* — (Mai ales la plural; cuvântul, întrebuințat prin Muntenia și Dobrogea, iese din uz) Gheată (de piele) mai fină (cu șireturi BARCIANU, s. cu elastic H. II 255), iminei, fără carâmb (H. I 253), botină (DICȚ.), papuc (BOCEANU, GL.), pantof, purtat de bărbați (H. I 141, II 89, 255, XII 220, 228) s. de femei (H. II 323) ori de bărbați și de femei (H. I 253, II 223, 271, IX 364, XI 395, XIV 399, XVI 11, 12). Cf. H. XI 7, XIV 430. *În frac, legătură albă, cipici de lac.* CARAGIALE, T, II 179. *Șalvarii și cipicii turcești cusuți împreună au fugit de mult înaintea botinelor, ghetelor învingătoare.* IORGA, IST. R. I 136. [În] *județul Vlașca... vezi... bărbați în cipici (botini cu talpă pingeluită).* CRĂINICEANU, I 114. *În ziua Duminecii de nuntă, ginerica e obligat a duce în casa părinților miresei... 1—2 perechi* [dc] *ghete sau botini, o pereche* [de] *cipici etc.* H. II 225. *Vai, sărăca cătana, Când îi vine porunca, Își desculță opînca, Și 'ncalță cipicul.* BIBICESCU, P. P. 133. *Cinci cruceri i dau pe vics* (= vacs), *Cinci pe cuie la cipici.* DOINE, 113/11. [Și: **ciupíc** s. m. H. II 225, III 38, X 585, XII 141, 228. *Să hie... cizme, pantohi, iminei, ciupici.* JIPESCU, O. 68. *Eră încălțat cu ciupici galbeni.* ISPIRESCU, M. V. 43/19. *Primarele-i cu opinci, Primărița-i cu ciupici.* MAT. FOLC. 1442; (neobicinuit s. a.) *Cu ciupicile scârțâind Și cu mațele ghiorăind.* ZANNE, P. III 114.]

— Din bulg. **čepik**ъ «gheată». LACEA. Cf. dubletul ț i p i c.

CIPIRÍG s. m. (Bot.) v. **țipirig.**

CÍPOR s. a. *Petit pot.* — (Ungurism) Ulcică. CABA, SĂL.

— Din ung. **csipor (csupor)**, idem.

CIPÓR s. a. v. **ciopor.**

CIPOȘ, -Ă adj. *Faible.* — (Ungurism) *Cal cipoș* = neputincios. DR. IV 1557. [Accentul?]

— Din ung. **csipos** «urduros». DR. IV 1557.

CIPOTÍ vb. IVa. *Crier.* — «A zbierà». *Siu (= fiul) 'n ciupă 'mi cipoteà* (Săcel, în Maramureș). T. PAPAHAGI, M. /64. Cf. c i u p ă ì.

CIPRĂGÁRIU † s. m. v. **ceapraz.**

CIPRÉȘ s. m. (Bot.) } v. **chiparos.**
CÍPRU s. m. (Bot.) }

CÍPSĂ s. f. v. **cipcă** și **tipsă.**

CÍPSĂNĂ s. f. (Bot.) Nom de plante. — Plantă (nedefinită mai de aproape). H. XVIII 168.

— Probabil, avem a face cu o rostire dialectală din Banat, în loc de *tipsănă*, cf. sârb. *tipsara*, o specie de pere.

CÍPTĂ s. f. v. **cipcă.**

CIR s. m. sing. 1°. *Colle de pâte, mortier, crépi; pâte.* 2°. *Jus* (de farine de maïs bouillie). 3°. *Bouillie.* — (Mold. și Transilv.).

1°. C o c ă (de lipit, făcută din făină) de grâu (VICIU, GL.) și apă (Șișești, Mehedinți, com. N. IONESCU); b r u f t u i a l a (1°), m â n j a l a s. t e r c i u l cu care se unge tortul s. firele la țesut (cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 168, VICIU, GL.); lut muiat întrebuințat la lipitul pereților s. pe jos în camere nepodite, b r u f t u i a l ă (1°) (com. ITTU), cf. m u r u i a l ă. || P. e x t. Pastă moale s. materie vâscoasă (care seamănă cu cirul de lipit), b r e i u. *Când este a se face rachiul..., este de nevoie a se fierbe cu vapor cartoflile într'o cadă și a se amestecà, până ce se prefac în cir.* I. IONESCU, D. 253. *Leșia se împreună de grabă cu seul, care așà pe încetul se înformează spre un cir gros.* FILIPESCU, ap. TDRG.

2°. (Cul., Mold., Bucov.) Zeamă scoasă când fierbe mămăliga, până nu o mestecă (îngroșată cu făină de porumb com. TOFAN), t e r c i u. ȘEZ. III 13/20, V 51/12, H. X 112, 540, (Frata, în Câmpia Ardealului) com. V. BUCUR. *Când din mămăligă se ia și cir (zeamă), atunci se pune apă mai multă și făină mai puțină.* ȘEZ. V 5/9. *Hai, Anică, să mâncăm, s'a face mămăliga cremene și cirul s'a răcì.* CONTEMPORANUL, IV 392.

3°. (Cul.; Transilv., Mold.) Mâncare făcută din făină de grâu «slobozită» în apă fierbinte și puțină sare; se mănâncă cu pâne (Lupșa, VICIU, GL.); fărină de ovăz fiartă, ce se dă la câni, ca să nu-i «taie jigu'» (Ieud. T. PAPAHAGI, M.). *Copilul... să mănânce cir de turtă crudă, când este mic.* ȘEZ. XII 163.

[A d j e c t i v: **círos, oásă** = moale și lipicios ca cirul (Brașov). | V e r b: **cirùi** IVa = a lipì s. a amestecà cu cir. Cf. PONTBRIANT. *Toate acestea* (creier, sânge, splină, etc.)... *se pisează în piuă...*

şi în prima lună..., înainte de a li se arunca, se cirueşte mai întâiu cu puţină apă. F. R. ATILA, P. 164, (cu abstractele) **ciruire** s. f. PONTBRIANT, **ciruială (ciurniálă)** s. f. *O ciruială de var stâns.* PĂCALĂ, M, R. 298. Prin Maramureş,... cir este ceea ce prin Ardeal zic ciriz, adecă *ciuruială* de făriná de grâu, cu care lipesc sau cleiesc. VICIU, GL. (subt cir).]

— Din rut. **cir,** idem. A. Scriban, *Arhiva* 1912, nr. 7. Cf. ciriş.

CIRÁ † s. f. *Sorte d'arbre résineux.* — (Turcism, la CANTEMIR) Un fel de arbore răşinos. *Cirà, un fel de copaciu ca molidvul, cu a căruia surcele săracii în loc de lumânare se slujesc.* ap. ŞIO. *Toată surceaua subt focul începăturei şi toată ciráoa pre jeraticul săvârşirii am pus.* IST. 224.

— Din turc. **čira** «entaille des essences résineuses, résine». ŞIO.

CIRÁC s. m. 1°. *Favori, client.* 2°. *Domestique, valet.* 3°. *Apprenti, élève, disciple.* — (În vechea Românie, unde iese din ce în ce mai mult din uz.)

1°. (Învechit) Om de încredere, favorit (ŞIO), protejat (GHICA, S. VIII), ocrotit (al cuivà). *A doa zi, Abaza-paşa a strâns pre Moiseiu-vodă pentru boieri; iară Mateiu-vodă, hiindu-i cireac, prea lesne şi-au tocmit lucrurile la dânsul,* LET. I 272/26. *Să aibă un craiu cireac al său, şi de dânsul pus craiu.* ib. I, A. 45/35. *Hanul:.., ori că s'au căit de ce au făcut, hainindu-se, cereacul lui, Dumitraşco-vodă, ori că-i eră şi milă de Nicolai-vodă..., i-au arătat multă dragoste.* ib. II 142/35. *Tu eşti cireacul nostru cel ales.* ib. III 165/14. *Trimeţindu-l paşă deplin la Hotin, dăruindu-l şi Măria-sa ca pre un cirac a Măriei-sale...* ib. III 197/15. *Au căzut la picioarele Vizirului, rugându-se ca să-l facă şi pe el cirac.* ib. III 241/28. *Au trimes pe un cireac a lor, ca să le ia banii, cu scrisoare.* ib. III 256/2. *El l-au făcut* [pe Ştefan-vodă] *Domn şi cirac.* MAG. IST. V 181/26. *Acest Domn... fiind cirac al unui căpitan-paşa al ostilor de pe mări, fost-au mai pre sus decât alţi Domni.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 167/32. *Te-ai făcut ales cirac, adecă făclie ce au aprins-o însăşi Împărăţia mea cu mâna sa* (a. 1816), ap. ŞIO. *Zorbalele... ziceà că împăratul este ciracul lor.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 275/9. *Diavolii ceia de elcii scot la maidan fiecare pe câte un cirac.* GHICA, S. VIII. *Ciraci n'aveà* [Poni], *linguşitori nu puteau să-l încunjure.* IORGA, SĂM. V 67.

2°. (Învechit) Slugă veche, domnească s. boierească (ŞIO.), om de casă (ALECSANDRI, T. 1783), client. *Ciracii boierilor şi ai cochinţilor ce s'au suit la trepte de boieri şi ţin slujbele ţării.* ZILOT, CR. 69/36. *Toţi se tem de aceşti ciraci domneşti.* STAMATI, ap. ŞIO. *Cât de puternic îi Vornicul..., dacă cireacii lui ajung boieri mari!* ALECSANDRI, T. 1435. *El prânzeà, împreună cu 12 ciraci ai săi.* GANE, ap. ŞIO.

3°. Elev, ucenic (Măgurele, Teleorman, com. OLMAZU), discipol. *A scoate pe cineva cirac* = a-i da cuiva îngrijire şi creştere până ajunge independent (TDRG.), a-l scoate calfă (cf. POLIZU). *Cerând de la prea Sfinţia-sa să-l scoaţă cirăc, igumen la vreo mănăstioară, să înfruntă cu cuvinte proaste.* ZILOT, CR. 75/32. *Începe într'un ceas bun Să scoţi cirac un cătun! Apoi crez că într'o vară Te cortoroseşti de Ţară.* I. VĂCĂRESCU, P. 315/11. *Cât pentru cel mai mic, l-oiu da pre lângă vr'un boier, să slujească, să se facă om, să-l scoată cirac.* C. NEGRUZZI, I 297. *Eu mă silesc... să-i învăţ* [pe copiii tăi] *câte în lună şi în soare, fiindcă am voit să-i scoţ ciraci ai miei.* ISPIRESCU, L. 273/5. || Fig. Acela pe care l-am deprins la toate viţiurile noastre. COSTINESCU.

[Şi: **cirăc** †, **cireác** †, **cereác** †, **cerác** † s. m. ap. ŞIO. | Derivate: (< turc. *čyraklyk*) **ciraclâc** † s. a. = protecţie, favoare, fapta de a scoate pe cineva cirac; clientelă (COSTINESCU); învăţătură, timp de ucenicie (PONTBRIANT). *Căpitan-paşa:.. au vrut să mai facă un ciraclâc,... căci eră trebuinţă (ca) să meargă la Misir cu armadă.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 293/9. *La boier Buzoianu nu prea aveà trecere ciraclâcurile şi de multe ori postulanţii recomandaţi îşi găseau beleaua cu dânsul.* GHICA, ap. ŞIO. *Boierul plăteà toate acestea* [slujbe] *prin ciraclâc.* ORĂŞANU, ap. ŞIO. | Verb: **ciracladisì** † vb. IV^a trans. = a scoate pe cineva cirac (3°), a-l învăţà (la) cevà. Cf. COSTINESCU, PONTBRIANT, etc.; (cu abstractul) **ciracladiseálă** † s. f.=scoatere de ciraci (3°), învăţătură, pricopseală. [Vremea veche] *bogată 'n evghenie şi ciracladiseală.* ORĂŞANU, ap. ŞIO. *Când o slugă, în vechime, ce slujeà pe pricopseală, Fără leafă sau simbrie, ci pe ciracladiseală.* id. ap. id.]

— Din turc. **čyrak** «favorit, client (propriu, «făclie», deci «care e îngrijit ca o lampă»), ucenic, elev». CIHAC II 506, ŞIO. (Cuvântul a trecut la toate popoarele balcanice).

CIRĂC s. m.
CIRACLÂC † s. a.
CIRACLADISEÁLĂ † s. f.
CIRACLADISÌ † vb. IV^a (ş. d.)
} v. **cirac.**

CIRÁDĂ s. f. v. **cireadă.**

CIRĂPEÁLĂ † s. f. *Seau* pour puiser de l'eau. — Vas de scos apă. DOC. (sec. XVII) ap. DDRF. — Cf. slav. *črěpŭ*, ung. *cserép* «vas, hârb».

CIRĂŞ s. m. (Bot.) v. **cireş.**

CIRÁŞĂ s. f. (Bot.) v. **cireaşă.**

CIRC s. a. 1°-3°. *Cirque.* —

1°. (Ist.) Incintă circulară, neacoperită, unde se celebrau jocurile publice la Romani. *Cei dintâi preoţi ce crucea o purtară Din peşteri, săraci despreţuiţi, În circ, amfiteatruri, puterea înfruntară, Pe purpura romană credinţa aşezară, Şi'nvinseră pe idoli în Capitol slăviţi.* ALEXANDRESCU, M. 26/18.

2°. P. anal. (Astăzi) un fel de teatru cu dispoziţia în amfiteatru a locurilor, în a cărui arenă se dau spectacole de călărie cu cai (şi cu alte animale dresate), spectacole de acrobaţie ş. a. *Circul gimnastic* (a. 1834). URICARIUL, VIII 193. *Numai chelnerii circului corecţi, ca dresorii într'un circ.* C. PETRESCU, Î. II 193.

3°. (Geol.) Depresiune circulară adâncă, mare, de origine glacială, în regiunile munţilor înalţi, căldare (2°), cf. căţân.

[Plur. *circuri.* || Şi: (mai ales în Transilv., după germ. *Zirkus*, idem) **ţirc** †s. a. POLIZU, **ţircus** s. a. (plur. *ţircusuri*). STAMATI.]

— *N.* după fr. s. ital. **circo,** idem (lat. *circus* «cerc»). Cf. dubletul cerc.

CÍRCA adv. *A peu près, environ.* — (Latinism uzual) Cam, aproximativ, aproape, pe la. *Preţul pogonului de pământ în vatra satului [a ajuns] la 6 galbeni circa.* I. IONESCU, M. 157. *Mi s'au trimis circa 4600 fr.* GHICA, A. 853. *De regulă zahărul are circa 18 %, dară.* ŞTEFĂNESCU, C. [Scris şi prescurtat: ca. | Cu pronunţ germ., în Transilv., învechit, şi **ţirca** adv.]

— *N.* din lat. **circa,** idem.

CÍRCĂ s. f. v. **cipcă.**

CIRCĂÍ vb. IV^a v. **ciric**[1] şi **chircăi.**

CIRCĂLÍ vb. IV[a] *Détourner* les sangliers. — (Ungurism, în Banat) A cercetà urmele m.streților pentru a le aflà locul, ca să se poată vânà (Bata, Banat Com. ITTU), cf. u l m-à, a d u l m e c à.
— Din ung. **cirkálni** «a cutreie à, a umblà încoace și încolo», apropiat de *cercà*. LACEA.

CIRCASIÁN, -Ă adj. *Circassien.* — Cerchez. *A doua soție a lui Vasile [Lupu] a fost o rudă a Hanului tătăresc, o mare frumusețâ circasiană.* IORGA, L. I 95. [Pronunț. *-si-an.*]
— *N.* după fr.

CIRCHILÍGI s. f. plur. v. **cherchelígi.**

CIRCIRÁ vb. I = ? (Numai la I. VĂCĂRESCU, P. $96/_{10}$). *S'aud tot glasuri înveselite, Privigătorile mulțumite. Săltând și greerii tot în jocuri Simțiri dulci circiră de dragi focuri.*

CIRCÓIU s. a. *Buisson.* — (Banat). Tufe mari, groase și dese la crengi, c h i r c h i l i g i. La ușa strungii se pune o tufă (un *ciurconiu*) ca ușă. LIUBA, cf. LIUBA-IANA, M. 45. [Cu pronunț. dial. *circoniu.* | Și: **ciurcólu** (dial. *ciurconiu*) s. a. LIUBA.]

CIRCOM- }
CIRCON- } v. **circum-**

CÍRCOV s. m. (Cred. pop.) Nom de plusieurs *fêtes* non officielles. — (Mai ales la plur.) Numele unor sărbători nerecunoscute de biserică și în care poporul crede că e păcat să lucrezi. **Circovii-de-iarnă,** în 16-18 Ianuarie (MARIAN, SE. I 237), se țin, ca să nu fie vifor (PAMFILE, VĂZD. 49.); **Circovii-Marinei** se țin în cele două (trei H. IX 487) zile înainte de mucenița Marina (H. IV 97), în zilele dinaintea și în ziua Sf. martire Marina și Sf. Ilie (H. IV 48), în 16—18 Iulie, s. două zile înaintea și alte două zile în urma zilei de 17 Iulie (H. XVI 26), după alții (GOROVEI, CR.) la 16, 18, 19 și 20 Iunie; se mai numesc și **circovii-Mariei** s. **-de-vară** (id.); **circovul-Mărinei-ăl-dintâiu:** în 16 Iunie (în Oltenia, se serbează de femei la 15 Iulie, PAMFILE, S. V. 166), iar **circovul-ăl-din-urmă** (care se serbează pentru foc, PAMFILE, S. V. 171), în 18 Iulie (MUSCEL, 79); **circovul-lui-Sf.-Ilie-ăl-dintâiu,** în 19 Iulie, iar **circovul-ăl-din-urmă,** în 29 Iulie (MUSCEL, 79, 80); în unele părți ale Moldovei, *circovii* se serbează în postul Crăciunului (H. XII 303). Se mai numesc și c h i l i c h i (= F i l i p i, v. c.) H. VII 466. Dacă se lucrează în zilele *circovilor*, poporul crede că lupii (s. urșii H. X 574) vor mâncà porcii (ȘEZ. III $49/_{31}$) s. vacile (H. XVI 26) s. vitele pe câmp (H. V. 196); în unele părți, aceste sărbători se țin numai de femei, pentru că sânt rele de lovit la boală (H. V 408); *circovii-Marinii* se serbează pentru toate boalele femeiești, îngrecări, etc., prăznuindu-se prin jocuri și petreceri (PAMFILE, S. V. 170). Cf. H. IV 68, VI 236, VII 466. Cf. F i l i p i, c i u r i c ă. *Joile pân' la Rusalii, eu nu m'am atins de fus, Și la circovii Marinii mâna pe nimic n'am pus.* PANN, P. V. I 140. [Să nu țiii] *Marți, Joi, Vineri și circovi, sărbătorile drăcești.* id. ib. I 141. *Circovul pusărilor* (într'un descântec). ȘEZ. V 146. # *Luat din circovi,* se zice unuia care nu-i în toate mințile. PAMFILE, S. V. 170. [Și: **cércov** s. m. MANGIUCA, ap. TDRG., cf. DDRF., (personificat) **Circovie-împărat,** într'un cântec de stea. MAT. FOLC. 1485.]
— Etimologia necunoscută. (TDRG. crede că ar puteà fi în legătură cu bulg. *čerkova* «biserică»).

CIRCOVÍ vb. IV[a] intrans. *Gazouiller.*—(Despre pasări) A gângurì, a ciripi. Cf. POMPILIU, BIH. 1007. — Cf. c i r i p ì.

CIRCÓVIE s. m. v. **circov.**

CIRCUÍT s. a. *Circuit.* — Mișcare circulară în jurul unui loc s. obiect, o c o l i r e. *Circuitul pământului în jurul soarelui.* || S p e c. (Sport) Distanță de străbătut pe un drum mai mult sau mai puțin circular, stabilit din nainte, pentru alergări (de vehicule s. pe jos). | (Fizică) Fir neîntrerupt de conducători de electricitate. (După fr. *court-circuit*) **Scurt circuit** = accident (într'un circuit electric), care se produce când se ating două fire conducătoare de electricitate străbătute fiecare de un curent electric. [Pronunț. *-cu-it.* | Plur. *-ite* și *-ituri.*]
— *N.* din fr. (lat. **circuitus,** din *circum* «împrejur» și *ire* «a merge»).

CIRCULÁ vb I(a) 1°-2°. *Circuler.*
1°. A fi în mișcare (s. a umblà) neîntrerupt venind iarăși mereu la punctul de plecare, ca înăuntrul unui cerc. | S p e c. (Fiziol., despre mișcarea sângelui în corp) *Sângele circulă prin vasele sangvine.* Cf. LM. *Aceà bucată de carne macră prin care circulează sângele.* C. NEGRUZZI, I 256. *Cicatricile rămân palide, fiindcă dedesubt nu mai circulă sângele.* C. PETRESCU, Î. II 85. | P. a n a l. *Seva circulă în plante.*
2°. P. e x t. (Despre oameni, trăsuri, etc.) A merge, a umblà încoace și încolo, a venì și a se duce mereu de la un loc la altul. *Numai chelnerii circulau corecți, ca dresorii într'un circ.* C. PETRESCU, Î. II 183. *Trenurile nu circulă regulat, din cauza nămeților.* | A nu sta pe loc, a pornì mai departe. (Injoncțiune a sergenților de stradă, când e îngrămădire de lume:) *Circulați, domnilor!* | (Despre aer) A fi în mișcare, a se primeni. *Aerul circulează rău aici.* C. NEGRUZZI, III $115/_{14}$. | P. a n a l. (despre monete ș. a.) A «umblà», a trece din mână în mână. *Capitalul care nu circulă e ca și mort.* T r a n s. (= f a c t i t i v). *Cetățenii, sigur, sânt toți interesați să circuleze banii, în loc de a sta încuiați.* I. NEGRUZZI. II 51. | (Despre o noutate, o vorbă, un zvon, o credință, o operă literară etc.) A trece de la unul la altul, din gură 'n gură s. din mână în mână, a se propagà, a se transmite, a se răspândì. *Vorbe însă, de altmintrelea din izvoare de credință, circulează și se crucesc una pe alta.* GHICA, A. 129. *Dioptra sau oglinda, morală în parabole, circulà în toate părțile.* IORGA, I. II 128. *Aud că circulà pe seama mea tot soiul de basme.* C. PETRESCU, Î. II 185. A fi întrebuințat, a fi curent *Havas-Alföld... Acest termen circulează la dânșii, ca și la noi, în concurință cu Oláh-ország.* HAȘDEU, I. C. $52/_{27}$.

[Prez. ind. (astăzi, aproape numai) *circul, circuli, circulă,* (învechit) *circulez,-ézi,-eáză.* | Și: (încercare — care n'a prins — de românizare a neologismului prin apropiere de *cerc*) **cercurà** vb. I † *Îmi cercură 'n sânge o vie, o zglobivă bucurie.* I. VĂCĂRESCU, P. $336/_{21}$, cf. $24/_2$. | A b s t r a c t e: **circuláre,** s. f. *Eră vorba de puternica impulsiune ce trebuià dată activității economice generale, prin o mult mai energică circulare a cunoscutei bogății din agricultură.* MAIORESCU, D. I 17; — **circulát** s. a., (mai obicinuit, după lat. *circulatio* și fr. *circulation*) **circulație, circulațiúne,** (după germ., **țirculăție** † STAMATI), (+ *cerc*) **cercuiăție** † s. f. (STAMATI) = (Fiziol., ad 1°) mișcare prin care sângele e trimis din ventriculul stâng al inimei, prin artere, în toate părțile corpului, și vine îndărăt la inimă, prin vine, în auriculul drept (*marea circulație*); apoi din ventriculul drept pornește să se oxigeneze în plămâni, de unde vine îndărăt la auriculul stâng al inimei (*mica circulație*); (ad 2°, a b s o l u t) mișcare lesnicioasă pe stradă a oamenilor, a vehiculelor. *Cir-*

culația pe calea Victoriei a ajuns foarte grea. (Despre monete, cuvinte, expresii s. a.) *A (nu mai) fi în circulație* = a (nu mai) f[i] întrebuințat, a (nu mai) umblà. *Circulația banilor.* A pune, a introduce, a da, (rar) a scoate *în circulație* = a face să treacă din mână în mână, să circule (2°), a pune în vânzare (o carte), a desface (un articol). A scoate *din circulație* = a opri să mai circule (2°), a retrage (unei monete) dreptul de a mai fi întrebuințată ca mijloc de plată, (unei publicații) mijlocul de a fi răspândită, de a fi vândută. *A nu da în circulație decât numai cărțile cele ce vor fi iertate* (= permise) *de privighere* (=censură) (a. 1833). URICARIUL, VII $224/_{15}$. *Am văzut că acei bani erau o monedă nu de mult scoasă din circulație.* ib. XIV $218/_{32}$. *Moneta poartă semnul suveranității celui ce a introdus-o în circulație.* MAIORESCU, CR. II $349/_{25}$. *S'au încercat... editorii germani să puie în circulație și celelalte versificații ale lui Becker și Schneckenburger.* id. ib. II $228/_{10}$; (ad 3°) Mers (regulat al trenurilor, tramvaielor); mișcare regulată a unor curente de apă (în mare, în ocean), răspândire a unei noutăți (COSTINESCU) *Circulația e întreruptă, din cauză de inundație.* TDRG. *Am văzut circulația verticală a apelor Mediteranei pricinuită de încălzirea păturelor din față și îngreunarea lor de sare; dar tot în Mediterana mai e și o altă circulație, orizontală.* MEHEDINȚI, G. F. 81. | Adjective: **circulát, -ă;** (după fr. *circulatoire*, lat. *circulatorius, -a, -um*) **circulatór (†circulător), -oáre** și **circulatóriu, -órie** = în care se întâmplă fenomenul circulației (sângelui); privitor la circulație; care să fie pus în circulație. (Ad 1°) *Aparatul circulator;* (ad 2°) *D. Tăutu ar fi fost silit să aibă un capital(e) circulător de 4167* [*de*] *lei.* I. IONESCU, D. 209; — (după fr. *circulant*) **circulánt, -ă** = (ad 2°) pus, aflat în circulație. *Comerțul de bancă constă în speculațiuni exercitate asupra valorilor circulante, adică: vânzarea sau cumpărarea efectelor de comerț.* ȘTEFĂNESCU, C. 11, cf. 467.]

— *N.* din lat. **circulo, -are,** idem. Cf. circulà.

CIRCULÁNT, -Ă adj. v. **circulà.**

CIRCULÁR, -Ă adj. și s. f. 1°-2°. *Circulaire. D'une manière circulaire.*

1°. Adj. Care are forma unui cerc, care e (s. se petrece) în formă de cerc, având (s. reproducând) linia unui cerc. *De la semicercul portului pornește în sus... o mulțime de străde d'a curmezișul străzilor circulare paralele cu cheiul.* GHICA, S. 536. [Într'un medalion] *Marele Traian, încununat cu o aureolă circulară sau nimb..., stă în picioare.* ODOBESCU. III $74/_{22}$. *Steriu își șterse cu o mișcare circulară sudoarea de pe chelia rotundă.* C. PETRESCU, C. V 25. *Suprafață circulară.* | Care descrie un cerc. *Mișcarea circulară a planetelor.* || Adv. Făcând un cerc, în formă de cerc, de jur împrejur. *Mușat privi circular prin sticla monoclului său.* C. PETRESCU, C. V. 199.

2°. Adj. Trimes în aceeași formă la mai mulți. *Scrisoare circulară. Ordin circular.* LM. || (De obicei, substantival) *Circulară* = (în administrație, comerț, etc.) Ordin (de serviciu) s. comunicare adresată deodată, cu același text, la mai multe persoane s. instituții. *Acești negustori au fost mărginiți, prin circulara prefectului..., la a nu vinde cu deridicata sumă mai mică de 50 de vedre.* I. IONESCU, P. 149. *Vine însă în urmă circulara Porții, din Fevruarie 1828.* GHICA, S. 132. *El dă circulări..., este capul serviciului sanitar.* PRETORIAN. DR. C. 62. *Primul-ministru să facă o circulară la adresa prefecților.* MAIORESCU, D. I 519. *Circulările ultimului ministru.* id. CR. I $266/_{21}$.

[Plur. (ad 2°): *-lare* și *-lări.* || Și: (ad 2°) **circulár(iu)** † s. a., **circulâre** † s. f., **circulârie** † s. f. COSTINESCU, (în Transilv. și Bucov.) **circulár(iu)** s. a., (prin apropriere de *cerc*) **cerculâriu** (†) s. a. *Mărită bucuria lor prin publicarea neîntârziată a unui cerculariu arhieresc.* SBIERA, F. $255/_{24}$; (Transilv., după germ. *Zirkular*) **țirculár(iu)** † s. a. LB.; (mai de mult, prin Mold., din rus. *cirkuljară*) **țirculâră** † s. f. = scrisoare trimisă de-a rândul la mai mulți. STAMATI. || Derivat: (< rus. *cirkuljarnyi*) **țirculârnic, -ă** † adj. = circular. *După deslegarea țircularnică ce are în acest predmet...* (a. 1839). URICARIUL, V $11/_{10}$; **țirculârnică (țerculârnică)** † s. f. = circulară. *După țercularnica M[ă]rii-logofeții din 31 Octomvrii...* CAT. MAN. 94 (209..).]

— *N.* după fr. (lat. **circularis** «rotund»); cf. circulà.

CIRCULÁRĂ s. f.
CIRCULÁRE † s. f.
CIRCULÁRIE † s. f.
} v. **circular.**

CIRCULÁȚIE s. f.
CIRCULAȚIÚNE s. f.
CIRCULATÓR, -OÁRE adj.
CIRCULATÓRIU, -ÓRIE adj.
} v. **circulà.**

CIRCUMCÍDE vb. III. *Circoncire.* — (Act ritual la Evrei și la Mahomedani) A supune (pe băiatul nou-născut) la actul circumciziunei: a tăià partea anterioară a prepuțului, a tăià împrejur. [Se conjugă ca *închide;* e întrebuințat aproape numai la participiu și la timpurile compuse cu participiul. || Familia: **circumcidere** s. f. (< lat. *circumcisio*, idem) **circumciziúne, circumcízie** s. f. = tăiere împrejur (și ca sărbătoare a bisericei creștine, la 1 Ianuarie); — **circumcís** adj. m. = tăiat împrejur.]

— *N.* din lat. **circumcidere,** idem.

CIRCUMCÍS adj. m.
CIRCUMCÍZIE, s. f.
CIRCUMCIZIÚNE s. f.
} v. **circumcide.**

CIRCUMFERÉNȚĂ s. f. 1°-2°. *Circonférence.* 1°. (Geom.) Se numește *circonferință* o linie curbă a[le] căre punturi [= punctе] sânt toate egal depărtate de la un pun[c]t interior, numit *centrul circonferinței,* MELIK, G. 35.

2°. P. anal. (În graiul de toate zilele) Încunjur, ocol, circuit, lungimea conturului, linia de încunjur a unui corp rotund, unui loc, cerc (ca măsură), cf. periferie. *Porunci să aducă o piele de bou..., o făcu fâșii foarte subțiri, cu carile înfurmă o circumferență de coprindere de 500* [*de*] *pași.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $257/_{40}$ *În cap avea un șlic de o circonferență cel puțin de șepte palme.* C. NEGRUZZI, I 16.

[Și: **circumferínță** s. f., (după fr. *circonférence*, idem) **circonferénță** s. f., **circomferénță** s. f., **circonferínță** s. f., (neobicinuit, apropiat de *cerc*) **cercumferénță** † s. f. STAMATI, **cercoferínță** † s. f. *Piața se întinde ovală într'o cercoferință de trei verste.* C. NEGRUZZI, I 36; (după rostirea nemțească și slavă a limbei latine) **țircumferénță** † STAMATI, **țircumferénție** † s. f. LET. II $69/_1$.]

— *N.* din lat. **circumferentia,** din *circum* «împrejur» și *ferre* «a duce».

CIRCUMFERÍNȚĂ s. f. v. **circumferență.**

CIRCUMFLÉX adj. m. și s. a. *Circonflexe.* — *Accent circumflex* s. (substantivat) *circumflex:* semn diacritic, îmbinat din accentul ascuțit și din cel grav, care se pune de-asupra unei vocale spre a arătà că trebue rostită lung (lungimea ei rezultând de obicei după căderea consonantei următoare), sau, în ortografia noastră, spre a arătà sunetul â (î). *Accentele, așà cum se văd obișnuite*

în scrierea grecească — acut, grav, circumflex, spiritus asper și lenis — se zice că sînt descoperirea lui Aristophanes Byzantius. MAIORESCU, CR. III 259/22. [Și: (după fr.) **circonfléx (circomfléx)** s. a.; (după rostirea germană a limbei latine) **țircumfléx** † s. a. STAMATI; (apropiat de *cerc*) **cercumflés** † s. a. id.]

— *N.* după fr. (lat. **circumflexus,** din *circum* «împrejur» și *flexus*, participiul verbului *flectere* «a îndoi»).

CIRCUMLOCÚȚIE, CIRCUMLOCUȚIÚNE s. f. *Circonlocution.* — Vorbire cu încunjur, (adusă) mai pe departe, cf. p e r i f r a z ă. [Și: (după fr.) **circonlocúție, circonlocuțiúne** s. f.]

— *N.* după fr. (lat. **circumlocutio, -onem,** din *circum* «împrejur» și *loqui* «a vorbi»).

CIRCUMNAVIGÁRE s. f. v. **circumnavigație.**

CIRCUMNAVIGÁȚIE s. f. *Circumnavigation.* — Călătorie pe mare cu un vas (vapor, corabie) împrejurul coastelor unei insule, unui continent, [Și: (mai rar) **circumnavigațiúne** s. f., (după analogia derivatelor în *-ați(un)e* cu variante în *-are*): **circumnavigáre** s. f.]

— *N.* după fr. (lat.-mediev. **circumnavigatio** < *circumnavigare* «a călători cu corabia împrejur»).

CIRCUMNAVIGAȚIÚNE s. f. v. **circumnavigație.**

CIRCUMPOLÁR, -Ă adj. *Circumpolaire.* — (Geogr.) Care se află (se petrece) împrejurul polilor, (în regiunea) dimprejurul polilor. *Stele circumpolare.* CULIANU, C. 16. *Singură America, fiind mai lungă, ajunge cu vârful ei până în apa rece a curentului circumpolar.* MEHEDINȚI, G. F. 84. *Totuși sînt* [în ținutul climei reci] *câteva plante... care, cu boabele lor roșii, dau oarecare variație hranei mai mult animalice a neamurilor circumpolare.* id. ib. 177.

— *N.* după fr. (< lat. *circum*, «împrejur» și *polus* «pol»).

CIRCUMSCRÍE vb. III. 1°-3°. *Circonscrire.* 4°. *Noter par plusieurs lettres; user de circonlocutions.*

1°. (Geom.) A face o figură în jurul alteia, atingând-o. *A circumscrie o circumferență la un poligon:* a trage împrejurul unui poligon regulat o circumferență care să treacă prin vârfurile tuturor unghiurilor poligonului; *a circumscrie un poligon la un cerc,* astfel încât laturile lui să fie tangente la circumferență. (Cf. opusul î n s c r i e). | P. e x t. A mărgini de jur împrejur, a pune hotarele unei moșii, unui lucru (COSTINESCU).

2°. P. a n a l. A cuprinde între anume margini, a mărgini, a limită (o epocă). *Bazându-ne pe fântâne contimpurane, noi am cercuscris epoca fundațiunii Moldovei aproximativ între anii 1350-1360.* HASDEU, I. C. 85/14.

3°. P. e x t. A nu lăsa să se întindă (ceva) mai departe, a(-l) opri pe loc (între marginile în care se află). *În caz de a nu puteà să conjure răul, să caute cel puțin a-l atenuà, a-l circonscrie.* GHICA, S. 375.

4°. A scrie cu un alt semn (neavând semnul respectiv); p. e x t. (în vorbire) a întrebuința un cuvânt s. o expresie echivalentă, o perifrază, a spune ceva cu încunjur, cf. a p a r a f r a z a. *Literele ph ca și y s'au introdus de Romani numai în câteva cuvinte grecești, pentru a exprimà sonul φ, pe care nu-l aveau Romanii și căruia nu-i corespundeà litera lor f, așa încât au fost siliți să circumscrie.* MAIORESCU, CR. III 212/20. *Toți circumscriu lucrul și nu cutează a-i zice pe nume.* LM. [Se conjugă ca *scrie.* | Și: (după fr.) **circonscrie, circomscrie,** vb. III; (apropiat de *cerc*) **cercuscrie** † vb. III. || A b s t r a c t e (concretizate uneori): (Geom.) **circumscriere, circonscriere** (COSTINESCU) = acțiunea de a circumscrie, (Administr., după lat. *circumscriptio* s. fr. *circonscription*) **circumscripție (circumscripțiúne, circomscripțiune, circonscripție, circonscripțiúne)** s. f. = partea (unui teritoriu, unui oraș) cuprinsă înlăuntrul unui cerc fixat (de lege), despărțire (electorală, bisericească, administrativă, militară, polițienească); redare printr'un echivalent, cf. p e r i f r a z ă. c i r c u m l o c u ț i e. *Circumscripțiuni eclesiastice.* HEM. 1697/45. *Comuna este o circomscripțiune administrativă locală.* PRETORIAN, DR. C. 83. *Totodată creditorele va face și alegere de domiciliu la vreun loc din circumscripțiunea tribunalului.* HAMANGIU, C. C. 448. | A d j e c t i v e: **circumscrís (circonscrís), -ă** = scris împrejur; restrâns, mărginit, limitat, ținut și fixat în anume limite. *Un poligon se zice circomscris la o circonferență când laturile sale sînt tangente la circonferință.* MELIK, G. 47. *Drepturile membrilor acestei societăți sînt foarte precis circumscrise de statutele ei.*]

— *N.* după (fr. lat. **circumscribere,** din *circum* «împrejur» și *scribere* «a scrie»), apropiat de românescul *scrie.*

CIRCUMSCRÍPȚIE, CIRCUMSCRIPȚIÚNE s. f. v. **circumscrie.**

CIRCUMSPÉCT, -Ă adj. *Circonspect.* — Cel care ia bine seama la ceea ce spune s. face, băgător-de-seamă, luător-aminte (STAMATI), prevăzător, cf. p r u d e n t, p r e c a u t, c h i b z u i t, (foarte) s o c o t i t. *Să fie îndoit de circumspect și de moderat în fața unui adversar politic.* MAIORESCU, D. II 260. *Au pierdut pe politicianul lor cel mai expert și mai circumspect.* SBIERA, F. 275. *Politicianismul circumspect a avut atitudini de struț.* GOGA, Ț. N. VI 1330. [Negativul: **necircumspect, -ă** adj. = nebăgător de seamă. | Și: (după fr.) **circonspéct, -ă** adj.; (apropiat de *cerc*) **cercumspéct, -ă** † adj. STAMATI. || A b s t r a c t e: **circumspécție, circumspecțiúne, circomspécție, circomspecțiúne, cercumspécție** † (STAMATI), (după pronunțarea germano-slavă a limbei latine) **țircumspécție** † s. f. id. = luare-aminte, socoteală, prevedere, fereală, cf. p r u d e n ț ă, p r e c a u ț i u n e, s o c o t e a l ă. *Să-i continue activitatea tot cu aceeași circumspecțiune și devotare* SBIERA, F. 371.]

— *N.* după fr. (lat. **circumspectus,** din *circumspicere* «a privi împrejur»).

CIRCUMSPÉCȚIE, CIRCUMSPECȚIÚNE s. f. v. **circumspect.**

CIRCUMSTÁNȚĂ s. f. *Circonstance.* — Ceea ce însoțește ceva s. este în același timp cu ceva, stare a lucrurilor, î m p r e j u r a r e, (†) î m p r e j u r - s t a r e, (†) î n c u n j u r a r e. *Așa dară toate circumstanțele (adică împrejurările) ale lumei sînt...* CANTEMIR, ap. DDRF. *Circumstanțele politice erau favorabile pentru înțelegerea și înfrățirea popoarelor împilate.* GHICA, A. 61. || S p e c. (Jur.) *Circumstanțe ușurătoare* (s. *atenuante*) și *apăsătoare* (s. *agravante*): împrejurări s. fapte secundare care, luate în considerație, ușurează s. măresc vina s. gravitatea unui fapt. *Nu putem vorbì de acest curios incident, fără a relevà și circumstanțele lui atenuante.* MAIORESCU, D. I 23. *«Nici cum!», răspunse Tempea și — circumstanță agravantă — ... lovì cu toiagul.* IORGA L. II 156. *Circumstanța atenuantă, pe care concetățenii... o acordau acestei ființi șubrede...* C. PETRESCU, Î. II 215. # **De circumstanță** = (făcut, luat etc.) pentru (potrivit cu, impus de) anumite

împrejurări, de ocazie, ocazional. *Considerațiile pripite ale unui naționalism de circonstanță.* GOGA, Ț. N. VI 689. *Măsuri, legi de circumstanță.* [Și: (după fr.) **circonstánță** s. f.; (+ *stare*) **circumstáre** † (**cercumstáre** † STAMATI) s. f. DICȚ., (românizat) **cercustáre** † s. f. ap. ODOBESCU, I 492/19, (după rostirea germano-slavă a limbei latine) **țircumstánție †, (țircumștánție †)** s. f., **țircumstáre** † s. f. STAMATI. *Ca și carele pot fi aceale țircumstanții...* CANTEMIR. IST. 382. *Socotì în tot chipul întru aceastà țicăloasă țircumștanție (stare împrejur.).* ȚICHINDEAL, F 7. *Așa critic[e]ști împrejurări și țircumștanții.* id. ib. 15, cf. (*țircumstanții*) 153. || Adjectiv: (după fr. *circonstanciel*) **circumstanțiál, circonstanțiál** [pronunț. *-ți-al*],-ă = (Gram.) care arată o circumstanță de timp, de loc, de mod ș. a. *Complement circumstanțial*].

— *N.* după fr. (lat. **circumstantia,** din *circumstare* «a înconjura»).

CIRCUMSTANȚIÁL, -Ă adj. / **CIRCUMSTÁRE** s. f. } v. **circumstanță.**

CIRCUMVALAȚIÚNE s. f. *Circonvallation.* — Întărîtură (provizorie) făcută împrejurul unui oraș, unei tabere, etc. *Domnul inginer este invitat să continue traseul înainte până la obor, ca să se completeze o linie de circumvalațiune împrejurul orașului.* GHICA, S. 563.

— *N.* din fr. (< lat. *circumvallare* «a înconjura cu un «val», cu o întărîtură»).

CIRCUMVOLÚȚIE, CIRCUMVOLUȚIÚNE s. f. *Circonvolution.* — (Termen științific) Învârtire circulară, rotire împrejur, ocol în jurul unui punct. *Circumvoluția pământului.* | Așezare încolăcită, încolăcitură, cf. sinuozitate. (Med.) *Circumvoluție intestinală, cerebrală.* [Și (după fr.): **circonvolúție, circonvoluțiúne** s. f.]

— *N.* după fr. (derivat din lat. *circumvolutus,* din *circumvolvo, -ere* «a învârti împrejur»).

CIREÁC † s. m. v. **cirac.**

CIREÁDĂ s. f. *Grand troupeau de bétail.* — Ime mare de vite cornute (CREANGĂ, GL.) mar, (rar) de alte animale, ciurdă. Cf. cârd, stol, turmă, ciopor, herghelie. (Se zice de obiceiu cârd și stol mai ales pentru pași, turmă și ciopor pentru vite mici: oi, porci, herghelie pentru cai, cireadă pentru vite mari cornute). *Chiros strânsă toate cirezile și turmile tătâni-său și le giunghiè.* HERODOT (1645), 54. *Cela ce va fi vrut să fure bou din cireadă și va fi gonit pre văcar și, fiind cireada fără păstor, vor fi date niscare gadine, de vor fi stricat și alte vite, acestuia (ca) să i să scoață ochii, să fie orb.* PRAV. 33. *Pentru păstori ce să dzice văcarii și boarii, ce pasc ciredzi.* ib. 40. *De dzâmbri am cirezi multe.* DOSOFTEIU, PS. 165. *Cirezi de cerbi și de ciule.* id. ap. TDRG. *Cirezi de vaci.* LET. II 285/32. *Cirézile boilor tăi și turmele oilor tale.* BIBLIA (1688) 145 b. *Vitele ce vor cumpărà, cu cârdul sau cu cireada* (a. 1794). URICARIUL, IV 41/16 *Herghelii, cirezi și turme după dânsul trimete[à].* BELDIMAN, TR. 376. *Vitele... din numeroasele sale cârduri, cirezi, herghelii. turme, îi aduceà însemnate folosuri.* I. IONESCU, C. 219. [Un bou] *dobândì 'n cireadă un post însemnat.* ALEXANDRESCU, M. 353/5. *Un graure... zboară printre vitele din cireadă.* ODOBESCU, III 23/12. *Cirezi de vaci și de porci.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Cireada boilor și a vacilor.* CREANGĂ, P. 67/11. *Întâlnind cirezile de vite..., spuse văcarilor ce să zică.* ISPIRESCU, L. 292/31. *Deschizând lada..., cirezi de vite și turme de oi ies din ea.* id. ib. 291/10. *Înainte de a ieși cireada din sat.* PAMFILE, B. 34. # *O vacă întinată Necinstește cireada toată.* ZANNE, P. I. 687, cf. PAMFILE, J. II. [Și: **cirádă** s. f. LB., **cereádă** † s. f. LET. II 364/1, ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG., etc. | Diminutiv (rar): **cirezúică** s. f. *Cirezuici de boi.* CARDAȘ, C. P. 90. | Nomen agentis: **cirezár** s. m. = care are cirezi de vite; negustor care cumpără cirezi întregi de vite. *Unii din tabaci sânt și cirezari, adecă adună vite și le taie la salhană.* I. IONESCU, P. 427, cf. 236. *Călătorul, după chip și port, e un negustor, vreun orzar ori cirezar, de [cei] cari umblă pân (= prin) sate după daraveri.* CARAGIALE, M. 45. *Beau-și Turcii papucii, Ieniceri hangerile, Croitori foarfecile, Cirezari cirezile, Rămânceau cu pungile, De le oftau buzele.* TEODORESCU, P. P. 675b. *Că sânt niște cirezari, C'a vândut cirezile, Ș'acum bea dobânzile.* MATEESCU, B. 76.]

— Din paleoslav. **crĕda,** idem. CIHAC, II 56. Cf. ciurdă.

CIREÁȘĂ s. f. (Bot.) 1° *Cerise.* 2° *Menstrues.* 1°. Fructul cireșului. || Specii: **cireașă-albă** = fr. bigarreau. PONTBRIANT; — **cireașă-amară** = fructul pomului numit *prunus avium.* PANȚU, PL., cf. cireașă-pădureață și -păsărească s. cireașa-pasărilor. Cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 215; — **cireașă-de-Ispas.** PANȚU, PL.; = **ciureșe-d'ele-timpurii.** DR. I 330; — **cireașă-de-Maiu.** PANȚU, PL.; — **cireașă de Sân-Pietru.** DR. I 360; — **cireșe-drăgănele** = fructele comestibile ale pomului numit *prunus duracina.* PANȚU, PL., cf. cireașă-moacră și -pietroasă; — **cireașă-dulce.** id. ib.; — **cireașă-lipicioasă.** *Csireshĕ lipicsosĕ.* ANON. CAR.; — **cireașă-moacră** = fruct comestibil al pomului numit *prunus duracina.* PANȚU, PL., cf. LB. Cf. cireașă-pietroasă; — **cireașă-neagră.** *Csireshĕ nagrĕ.* ANON. CAR. *Își căneà părul și barba cu cireșe negre.* CREANGĂ, P. 111/1; — **cireașa** numită **ochiu'-boului.** DR. I 360; — **cireașă-oltoană** s. **ultoită** (= altoită). DR. I 360; — **circașă-pădureață** = fructul comestibil al pomului numit *prunus avium.* PANȚU, PL. Cf. cireașă-amară; — **cireașă-păsărească** (DR. I 360) s. **-a-pasărilor** (DDRF.) = fructul pomului numit *cerasum avium.* LB., cf. cireașă-pădureață; — **cireașă-pergaviță.** *Csireshĕ pergaviczĕ.* ANON. CAR.; — **cireașă-pietroasă** = fructul pomului *prunus duracina.* PANȚU, PL., cf. LB., cf. cireșe-drăgănele și cireașă-moacră; — **cerașă-șelană:** albă-gălbuie, cărnoasă (Brașov); — **cireașă-țepeșă** = germ. Herlitze (ALEXI), cu coada lungă, rotundă și tare la carne (Brașov).

Csirèshĕ = cærasum. ANON. CAR. *I mulțumim dumi-sale de cereașăle ce ne-au trimis.* (a. 1708). IORGA, B. R. 36. *Cireașa eră comis-mare.* ISTORIA POAMELOR (a. 1773), ap. GCR. II 97/23. *Mă duc... să fur niște cireșe.* CREANGĂ, A. 47/10. *Se făceà cerneală și din zeama de cireșe fierte.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 211. *Gurița ei gândeai. că-i cerașă pocnită în două.* RETEGANUL P. IV 3/18. *Vierme de cireașă.* H. IV 53. *Sâmburi de cireșe.* LB. *Doi ochi ca la dumneata, Zău, că nu mai pot aflà, Așà negri, frumușei, Ca cireșele 'n oltoiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 37, cf. DOINE 208/21. *În România,* [om] *politic sărac și cireașă cenușie nu găsești.* JIPESCU, ap. TDRG. # *Se uità la dânsa ca la o cireașă coaptă.* ZANNE, P. I 141, (variantă: ca la un cireș copt): cu admirație, cu iubire mare. | (Atributiv). *Fasole cireașă.* Cf. HEM. 686/3, PAMFILE, A. 184. || Numiri de plante: **Cireașa-lupului** = mătrăgună. PANȚU, PL. **Cireașa-Evreilor** s. **-Ovreiului** păpălău. id. ib., DAMÉ, T. 184.

2°. (În locuțiunea) *A aveà trei cireșe* = period, menstruație. ION CR. I 88.

[Plur. *cireşe* şi (mai rar) *cireşi*. | Şi: **cereáşă** s. f., **ciráşă** s. f. TDRG., **cerášă** s. f., **ceráşe** s. f. (Braşov etc.), **ciureášă** s. f. (Oltenia) TDRG. | Diminutiv: **cireşeà** s. f. (întrebuinţat mai ales atributiv, cu înţelesul de «cireşiu» COSTINESCU). *Fasole cireşeà.* H. I. LB.; **cireşícă** s. f. = cireaşă mică; mazăre ţucără. CIHAC, I 56; şi nume de femeie.| Adjectiv: **cireşiu (cereşiu), -íe** = de (s. în) coloarea cireşei. MARIAN, CH. 51. *Vei găsì doi pui de dafin, unul cireşìu şi altul trandafirìu.* ISPIRESCU, L. 234/33. *Roşu-cereşiu.* = roşu viu şi cam străveziu. COSTINESCU.]

— Din lat. **ceresia** (în loc de *cerasea*). Cf. cireş, cireşar.

CIRÉC s. a. v. **ciric²**.

CIRÉP s. m.
CIRÉPI s. m. plur. } (Îmbrăc.) v. **ciorap.**

CIRÉŞ s. m. (Bot.) *Cerisier.* — Pom cu flori albe şi cu fructe bune de mâncat («cireşe»), de forma vişinelor, dar mai dulci de cât acestea. Specii: *Prunus avium* = **cireş-amar** s. **-de-pădure** s. **-pădureţ** s. **-păsăresc** s. **cireşul-pasărilor** (BRANDZA, FL. 69) s. **cireş-sălbatic.** PANŢU, PL.; *Prunus duracina* s. *cerasus duracina* = **cireş-pietros** id. ib. *Prunus juliana* s. *cerasus juliana* = **cireş-de-Ispas** s. **-dulce** s. **-negru.** id. ib.; *Prunus Chamæcerasus* = **cireş-de-Bărăgan** s. **-pitic.** id. ib. *Csirésh* = cærasus. ANON. CAR. *Migdalul, persicului, prunul, cireşul.* C. NEGZUZZI, I 102. *Atât de fragedă, te-asemeni Cu floarea albă de cireş.* EMINESCU, P. 95. *Când colo, mă trezesc în cireşul femeii.* CREANGĂ, A. 48/20. *Cleiu de cireş.* PAMFILE LUPESCU, CR. 211. *Muguri de... cireş.* PAMFILE, CRĂC. 6. *Budea 'nalt cât un cireş.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 429. # *A se uità la cinevà ca la un cireş copt* = cu admiraţie, cu drag, cu mare iubire; cu mare poftă. *Împăratul se topeà de dragoste pentru Ileana Simziana şi se uità la dânsa ca la un cireş copt.* ISPIRESCU, L. 29/6. || Ext. Lemnul cireşului. *Baston de cireş.* [Şi: **ciráş** s. m. DR. IV 372, 1322, **cerăş** s. m. id. ib., **ceréş** s. m. PONTBRIANT, **ciuréş** s. m. H. II 297, IX 4, XIV 348. || Diminutiv: **cireşél** s. m. *Foaie verde cireşel.* ŞEZ. II 8/8.]

— Din lat. ***ceresius** (în loc de *cerasius*), idem. Cf. cireaşă, cireşar.

CIREŞÁR s. m. 1°. *Marchand de cerises.* 2°. *Juin.* 3°. *Coccothraustes vulgaris.* 4°. Nom de fleur.

1°. (Incidental) Negustor de cireşe. DICŢ.

2°. Luna lunie (când se coc cireşele). LB., MAT. FOLC. 1197, H. XII 133. *Cărămida se lucrează de la sfârşitul lui Cireşar până la sfârşitul lui Cuptor.* I. IONESCU, M. 707. *Trecù şi vara, şi trecù Şi toamna, şi pe văi căzù Zăpada iernii, 'n urmă iar Sosì 'nfloritul Cireşar.* COŞBUC, F. 159/4.

3°. (Ornit.) Pasăre care mănâncă sâmburi de cireşe (germ. «Kernbeisser»): are guşa neagră, capul roşietic şi cu galben-mohorît, ceafa castanie, aripele negre şi o pată albă pe spinare. Se mai numeşte şi (Argeş) cioc-gros, (Bucov. şi Banat) botgros, (Bucov.) clonţar, sâmburar, (Ţara-Bârsii) puingroş. MARIAN, O, I 416.

4°. Nume de floare nedefinită mai de-aproape. H. XIV 374.

[Şi: (ad 2°) **Cirişár** = Maiu. JIPESCU, O. 77, (cu pronunţare dialectală) **cireşériu** s. m. (Ad 3°) PĂCALĂ, M. R., (cu disimilarea lui *r-r* în *r-l*, cf. CDDE. nr. 358, ad 2°) **cireşél** s. m. ALECSANDRI, P. P. 34, notă, H. III 39, MARIAN, SE I 96. *Seminţele puse în răsadniţe în Germinar pot să se răsădească pe la sfârşitul lui Florar şi în Cireşel.* I. IONESCU, C. 86.]

— Derivat din **cireaşă,** prin suf. nom. agent. *-ar.* (Numirea lui lunie ca «luna cireşelor» se găseşte şi în alte limbi, de exemplu la Albanezi (*k'eršor*), la Sârbi şi Italieni, cf. Miklosich, *Slavische Monatsnamen* nr. 4).

CIREŞÉL s. m. (Bot.) v. **cireş** şi **cireşar.**

CIREŞÉRIU s. m. v. **cireşar.**

CIREŞÍU, -ÍE adj. v. **cireaşă.**

CIRÉŞNĂ s. f. *Coutre.* — (Dobrogea) Fierul lung, fierul îngust al plugului, cuţit. Cf. H. II 244, XIV 340, 398, 429. [Şi: **ciréşne** s. f. H. II 244.]

— Din bulg. **čerěslo** (*čiraslu*), idem. Al. Bocăneţu, *Codrul Cosminului* II-III 165. Cf. cioroslă.

CIRETÉIU s. m. v. **cereteiu.**

CIREZÁR s. m.
CIREZÚICĂ s. f. } v. **cireadă.**

CÍRI conj. v. **tiri.**

CIRÍC! interj. Interjection imitant le gazouillement des oiseaux — Interjecţie care imită ciripitul pasărilor Cf. ciovic, cirip. *Ciric, ciric, păsăric!* ŞEZ. XIII # *Ciric de ici, Dăm de ici,* se zice despre unul care nu sfârşeşte ce a început să vorbească ori să facă, ci începe altele (Coşteiu, Banat). ZANNE, P. IV 307. *Ciric, ciric! Dar cine să-l ia de cic?* = discuţie multă, fără să ajungă la bătaie (Sibiiu). ib. IX 592. [Verb: **ciricăì** şi **circăì** vb. IV(a) = (intrans.) a ciripì (despre pasări s. pui mici, cf. H. XVII 7, despre vrăbii H. V 417, XVIII 296); (trans.) a cârâì (pe cineva). *Puiul... se bucură şi ciricăeşte împrejurul maicei sale.* LOGHICĂ (1826), ap. GCR, II 254/16. *Mii de glasuri ciricăesc.* GANE, ap. DDRF. *Unde păsărică nu ciricăe, Unde vaca nu ruge.* MAT. FOLC. I 629. *Numai un hoţ de vânători Pune laţul la strâmtori Şi mi-o apucă de picior Şi mi-o leagă 'n colivie, Mai mult moartă de cât vie, Pasările, când mi-o-întâlneşte, Toate mi-o ciricăeşte.* ib. 1353/17. | Abstract: **ciricăíre, circăíre** s. f. = ciripit. *Cântările sau circăirile tale.* ŢICHINDEAL. F. 368.]

— Onomatopee înrudită cu *ciripì;* cf. slav. *čirikati* (BERNEKER, SL. WB. 157), ţigăn. *čiriklò* «pasăre» (Miklosich, *Beiträge. Consonantismus* II 53). Cf. cirică¹.

CIRÍC s. a. *Quart. Demi-quart* (de pain). *Morceau.* — Sfert (Mehedinţi, N. REV. R. a. 1910, 85) de pogon (DDRF., cf. BRĂESCU, M. 64), de stânjen (BARCIANU, ALEXI). *Un ciricŭ de delniţă în câmp* (a. 1697). IORGA, S. D. XIV 4. | Sfert de miel, de vacă, de vită tăiată (H. XVIII 173), etc.; p. ext. picior de miel (H. IX 88), picior de friptură (CONV. LIT. XLIV 844), ciosvârtă (H. IX 88, com. LIUBA). | Bucăţică (RĂDULESCU-CODIN, I.) | Codricel de pâne (RĂDULESCU-CODIN), spec. o optime (o jumătate de sfert) dintr'o pâine (Buzău). Com. I. A. RĂDULESCU-POGONEANU. | Pachet de piei. ŞIO [Şi: (Banat) **ciréc** s. a. = un pătrar din miel. NOVACOVICI, C. B. 7, cf. H. XVIII 173.]

— Din turc. **čerek** (*čevrek*), idem (ŞIO), poate prin mijlocire bulgară (*čejrekъ, čirekъ* «sfert» JAHRESBER. XIX 76) sau (în Banat) sârbească (*čerek* «sfert»).

CIRÍC s. a. (Ţes.) v. **ciurică** şi **cicărâc.**

CIRÍC s. m. sing. (Bis.) v. **ciurică.**

CIRICÁ vb. I v. **ciricà.**

CIRÍCĂ s. f. v. Jeu d'enfants; petit caillou dont on se sert pour jouer — *Cirica* s *de-a cirica* = un joc de copii (prin Transilv. şi Dolj), numit pe aiurea în-buşi: se joacă cu 5 sau şase pietricele (albe), care şi ele se numesc (în Răşinari) tot *cirice* (cf. borbonace, rotunzii). VICIU, GL., PAMFILE, J. III, PĂCALĂ, M. R. 198. Cf. ciripi. [Verb: **cirică** I = (la jocul «în-buşi») a pişcă pe altul de dosul mânii, strigând «ciric, ciric!» până ce se iveşte vreo pasăre de-asupra capului. PĂCALĂ, M. R. 198. Cel care are mai multe pietre, acela *cirică*, adecă îl pişcă de mână pe cel ce are mai puţine, până ce vede o pasăre zburând, când apoi îl lasă. VICIU, GL. | Derivat: **ciricáta** s. f. art. [A se jucă] *pe ciricata* = de-a pişcatele. PĂCALĂ, M. R. 198, M. R. 198.]

— Derivat din **ciric**[1].

CIRÍCĂ s. f. sing. (Bis.) v. **ciurică.**

CIRICĂÍ vb. IV(a) v. **ciric.**[1]

CIRICÁTA s. f. art. v. **cirică**[1].

CIRÍCHI s. m. plur. Sorte d'églantier. — Măceşi care nu cresc mari (Broşteni, Suceava). CONV. LIT. 44, p. 132. — Cf. ciriteiu (cereteiu).

CÍRI... CÍRI conj. v. **tiri... tiri.**

CIRICLÍC s. m. sing. *Cruchade* (pâte de farine de maïs). — (Teleorman) Mâncare făcută din mămăligă dumicată în apă, cf. terciu. ION, CR. V. 373. — Cf. cir.

CIRIDOÁNĂ adj. f. = (Chèvre) noire à tête rougeâtre. — (Munţii Rodnei; despre capră) Neagră şi pe obraz roşie. PRECUP, P. 25.

CIRIFÚGĂ subst. *Désœuvré, badaud.* — (Bihor) Care umblă încoace şi încolo fără nici o treabă. REV. CRIT. IV 142.

CIRIGE s. f. Sorte de gâteau. — (Bihor) Un fel de prăjitură coaptă în grăsime. REV. CRIT. IV 142. [Accentul?].

CIRIGHÍŞ s. a. v. **cervis.**

CIRÍL, -Ă † adj.
CIRILIÁN, -Ă † adj.
CIRÍLIC, -Ă adj. } v. **chirilic.**

CIRÍP! Interjecţie care imită ciripitul păsărilor şi mai ales al puilor de pasări, || **De-a-cirip-cirip** e numele unui joc de copii, la care se apucă unii pe alţii de dosul mânii, ciupindu-se de piele, şi săltând astfel în sus şi în jos ritmic mânile apucate, repetând mereu: *cirip-cirip!* Cf. TDRG.. Cf. ciric[1]. *Nu eră tot aceiaşi Irinel cu care odinioară mă jucasem d'a-cirip-cirip?* DELAVRANCEA, ap. TDRG. [Şi: **cerip!** interj. LM.]

— Pentru etimologie, cf. *ciripì.*

CIRÍP s. a. *Tuile.* — (Ungurism) Ţiglă. CABA, SĂL.

— Din ung. **cserép,** idem.

CIRÍP s. a. v. **ciripì.**

CIRIPĂU s. a. *Garrot.* — (Bonţ, jud. Someş) Greabăn (de cal). DR. V 317.

CIRÍPE s. f. v. **ciripie**[2].

CIRIPEÁLĂ s. f. v. **ciripì.**

CIRIPÉLNIŢĂ s. f. v. **ciripie**[2].

CIRIPÍ vb. IVa 1°. *Gazouiller.* 2°. *Réciter.*

1° Intrans. (Despre cele mai multe pasări mici, mai ales despre vrabie şi rândunică) A scoate tonuri mai mult sau mai puţin stridente şi uniforme (spre deosebire de a piui, care se întrebuinţează despre puii de pasări, de a cântà, întrebuinţat numai despre anumite pasări, care produc serii melodioase de tonuri, ca priveghetoarea, ciocârlia, canarul — dar şi cucul şi cocoşul — care pot şi ele «ciripì», sau de a fluierà, despre mierlă, a gunguri, despre porumbei ş. a.), cf. circovì. *Vrăbiile limbute ciripesc.* ODOBESCU, III $77/_{15}$. *Aud canarii ciripind.* ALECSANDRI, T. 764. *Ciocârlia... ciripeşte vesel în zori.* id. P. I 20. *Ale pasărilor neamuri Ciripesc pitite 'n ramuri.* EMINESCU, P. 142. [Rândunica] *într'una ciripeşte.* COŞBUC, F. $155/_{8}$. *Nu voià să asculte nici la păsărelele ce ciripeau, de le asurzeà.* ISPIRESCU, L. $58/_{30}$. [Şoimul] *Acas' de-mi veneà, Pe stâlp se lăsà, Cântând, ciripind, Din gură grăind.* TEODORESCU, P. P. 63b. *Păsăruica rugului, Pe coarnele plugului, Ciripeşte, Voroveşte.* JARNIK-BÂRSEANU, D. 518. *Presura* (H. XII 326), *vrabia* (H. II 207, III 38), *brouşte le* (H. XIV 8), *rândunica şi ciocârlia* (H. X 499) *ciripesc.* || Fig. (Despre fete vorbăreţe şi cu voce subţire, în sens mângâietor). *Primăvara, când înfrunde, Gura cucului s'aude; Da când-u-i colo toamna, Nu s'aude nimica, Numai mândra cu gura, Cu dulceaţă ciripind, Toată lumea veselind.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 17.

II. Trans. (Fig., rar) A spune (cevà) cu o rostire drăgălaşă, melodioasă (ca ciripitul păsărilor), a recità. Cf. ciripit.

[Pers. III ind. sing. *ciripéşte* şi rar, *ciripe.* H. IX 406. || Şi: (Munţii-Sucevei) **cilipì** (cu pronunţare dial. *cilipchì*) vb. IVa. ŞEZ II $187/_{1}$. || Abstracte: **ciripire** s. f. = acţiunea de a ciripì. *Ciocârlia... înturnarea primăverei prin dulci ciripiri serbà.* C. NEGRUZZI, I 115. *În aer ciocârlia, pe casă rândunele, Pe crengile pădurii un roiu de păsărele Cu-o lungă ciripire la soare se 'ncălzesc.* ALECSANDRI, P. III 27; **ciripít** s. a. = sunetele produse de păsări când ciripesc. *Ciripitul care răsăreà din tufarul des şi înflorit.* DELAVRANCEA, ap. DDRF. *Prin pomi e ciripit şi cânt.* COŞBUC, F. $46/_{2}$; (postverbal: formaţiune personală) **cirip** s. a. [plur. *-ripuri*] = ciripit. [Rândunica] *zboară cu dulce cirip.* COŞBUC, Æ. $240/_{80}$; **ciripeálă** s. f. COSTINESCU. | Adjective: **ciripitór, -oáre** = care ciripeşte. *Păsările 'ntruna Se 'ntrec cu glas ciripitor.* EMINESCU, P. 216. *Tot văzduhul eră plin De cântece ciripitoare.* COŞBUC, B. $192/_{13}$. *O ciocârlie porni chiar de lângă el şi se ridică ciripitoare în văzduh.* SANDU-ALDEA, D. N. 280. *Şi amândoi veseli, ciripitori ca nişte paseri în primăvară, se grăbeau a se afundà în munţi.* GANE, ap. DDRF.; **ciripít, -ă** adj. = (ad II) rostit drăgălaş, melodios (ca un ciripit de pasări), recitat cu un ton plăcut. *Răpită de armonia acestor suave versuri* [din Dante] *ciripite în dulcea limbă toscană, inima se avântà.* ODOBESCU, III $35/_{4}$; (neobicinuit, formaţiune personală) **ciripíu, -ie** adj. = ciripitor. Cf. DLRF. *Ciocârlia ciripie.* ALECSANDRI, P. III 66.]

— Onomatopee, ca şi interjecţia *ciric* şi *cirip;* cf. ung. *csiripelni,* idem, germ. *zirpen* (despre greier CIHAC, II 491), romanic *tsirip* (cf. MEYER-LÜBKE. REW, nr. 9625). Cf. L. Spitzer, DR. III 648,

CIRIPÍE s. f. *Sable.* — (Transilv., Ban.) Un fel de nisip (negru s. roşu) care se presară pe ceva scris cu cerneală, să o svinte, părăzel, porozău, DR. IV 797. | [Şi: **cirípe** s. f. ALEXI. | | Derivat: **ciripélniţă** s. f. = mic vas, în care se ţine ciripia (are un capac cu găurele, prin care se poate scurge ciripia, când îl întoarcem).] — Cf. cirip[2].

CIRIPÍE s. f. sing. *Cordeau de charpentier.* — (În România veche) Sfoara roşie de care se servesc dulgherii spre a trage linii drepte pe scânduri, pe bârne, etc. Cf. ŞIO. # (*A se duce, a merge, a trage*) **ca pe ciripie** = drept, în linie dreaptă, întins, ca pe sfoară. Cf. CHIRIŢESCU, GR. 548. *Capra, nici una, nici alta, merse drept, ca pe ciripie, la stufu cu flori, unde erà copilul,* ISPIRESCU, L. $135/_{25}$. *Se duse drept, ca pe ciripie. tocmai pe moşia scroafei.* id. ib. $263/_{12}$. *Spuse că drumul de la satul lor ar fi bine să se schimbe şi să fie tras ca pe ciripie. drept în satul unde trăià Sârbul.* id. ap. TDRG. [Şi: **cerepie** s. f. DDRF. | Cu funcţiune adjectivală: **ciripiu, -íe** = drept, svelt. *Trupul tău ăl ciripiu Mâncà-l-ar argintu' viu.* MAT. FOLC. 836.]

— Din turc. **čirpi,** idem (sârb. *čirpija*) ŞIO.

CIRIPÍU, -ÍE adj. v. **ciripì** şi **ciripie** [2].

CIRÍŞ s. m. sing. *Colle (de farine).* — (Transilv., Banat şi Oltenia) — Un fel de cleiu (făcut din rădăcina plantei Asphodelus ramosus TDRG., din amidon s. din făină amestecată cu apă) pentru lipit hârtia sau căptuşeala la căciuli (BOCEANU, M.), cf. dextrină (BIANU, D. S.). cir, pap, cocă. *Ciriş praf, cântar 50 bani.* TARIF (a. 1792) ap. ŞIO. *Spetele* [smeului] *mai adese se lipesc cu cocă, cu ciriş, şi foarte rar cu cleiu.* JIPESCU, O. ap. TDRG. *Lipeşte cu ciriş o hârtie în ochiu' de geam la cunie.* BOCEANU, GL. [Şi: **ciríz** s. m. sing. = cir (VICIU, GL. subt cir), cleiu, cocă (CABA, SĂL.), cleiu de grâu, cu care se cleieşte şi lipeşte de piele pânza (LIUBA-IANA, M. 127, cf. STAN, M. 150).]

— Din turc. **čiriš** «poix de cordonnier, colle forte», intrat la noi, pe alocuri, prin mijlocire bulgară **(čiriš),** sârbească **(ćiriš)** sau ungurească **(csiriz)** CIHAC, II 566, ŞIO. Cf. cir.

CIRISÁU s. a. = **ferăstrău.** Cf. H. X 506, 512.

CIRISÉU s. a. = **ferăstrău.** Cf. H. XII 571.

CIRIŞÉU s. a. v. **ferăstrău.**

CIRISTUÍ vb. IV[a] = **forostoi** (2°). *Pân' mai suflă* (Dumnezeu) *să se ciristuiască rana, un tâlhar de câne adulmecă după carne* (Micești, Vasluiu). ION CR. IV 108.

CIRITÉIU s. m. şi a., **CIRITÉL** s. m., **CIRITÍŞ** s. a. } v. **cereteiu.**

CIRIÚŞ s. a. *Glissoire.* — (Gura-Sada, Huniedoara) Loc (lungăreţ) acoperit cu gheaţă pe care se dau copiii, dădăuş (VICIU, GL.), gheţuş, glenciu (1°), cicioancă, săniuş, derdeluş.

CIRIVÍŞ s. a. v. **cerviş.**

CIRÍZ s. m. sing. v. **ciriş.**

CÍRLĂ s. f. v. **mocirlă.**

CIRMIŞÍR s. m. v. **cimşir.**

CIRMUIÁG s. m. (Bot.) v. **ciormoiag.**

CIRMÓIU s. m. (Bot.) Nom d'une mauvaise herbe. — Nume de buruiană care creşte în grâu. H. XVII 90.

CIRÓS, -OÁSĂ adj. v. **cir.**

CIROS s. m. (Ihț.) Sorte de *hareng.* — Diferite specii de scrumbii:

a) = scrumbie de mare (*Scomber scomber*). ANTIPA, P. 274;

b) = rizeafcă. id. F. I. 229.

Altă specie: **ciros mic** = *Clupea delicatula.* ANTIPA, P, cf. id. F. I. 231.

[Şi: **cirus** s. a. ANTIPA, F. I. 229, P. 274. | Accentul?]

— Din bulg. **čirozъ** «scrumbie sărată şi uscată».

CÍRTĂ s. f. 1°. *Trait, point.* 2°. *Un brin, un rien.* 3°. *Instant.* — (În România veche).

1°. † Liniuţă, vârstuţă (LB.), semn mic (COSTINESCU).

2°. P. ext. (Mai ales după negaţiune) Ceva foarte mic, neînsemnat, o ţârâ (cf. LB., COSTINESCU), bucăţică (cf. PAMFILE, J. III) cf. iotă. *Nici a mia parte dintr'o cirtă a înţelepciunei omului.* CANTEMIR, ap. DDRF. [Domnul] *nu aveà putere, din domnia lui, cât ar fi o cirtă.* MAG. IST. IV $339/_{1}$. *Până ce va trece ceriul şi pământul, o iotă sau o cirtă nu va trece din lege, până ce vor fi toate.* EVANGHELIE, ap. TDRG. *După ce cu sfat de obşte au aşăzat sumă, o iotă sau o cirtă n'au mai strămutat.* MINEIUL (a. 1778), ap. VB. II 228. *Nu pot să schimb nici o iotă, nici o cirtă, din hotărîrea mea.* ISPIRESCU, L. $219/_{33}$.

3°. P. ext. Interval scurt de timp, clipă, clipită, moment. Cf. LB. *Minciuna ţine numai într'o cirtă, iar adevărul rămâne până la ziua judecăţii.* ANTIM, ap. GCR. II $8/_{4}$. *Pre accasta* [adecă crucea], *creştinule, în toate zilele şi nopţile nu o părăsi, nici un ceas, nici o cirtă.* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap TDRG. *Tu, cela ce cu o cirtă mai nainte erai mai-marele tuturor duhurilor...* BARAC, ap. id. *Să nu stai la chibzuială nici o cirtă.* ISPIRESCU, M. V. $6/_{19}$. (Complinit) *Ercule nu pierdù nici o cirtă de timp.* id. U. $64/_{25}$. *Văzând Pandora că până acolo ajunge treaba, crezù că este bine să nu mai stăruiască de dânsul în cirta aceea de timp.* id. ib. $97/_{5}$. *Într'o cirtă de vreme nu ştiu unde se duse, căci numai ce iată că se întoarse cu un merişor rumeor şi aurit în mână.* ib. $5/_{16}$.

— Împrumut cărturăresc din paleosl. **črъta** «accent s. semn de-asupra unui cuvânt» (cf. rus. *certá,* bulg. *čertá, čъrtá* «linie»). CIHAC II 57.

CÍRTĂ s. f. *Quart.* — (Popular, în Mold.) Sfert; spec. firtă, 42 prăjini de prăşilă (CONV. LIT. XLIV vol. I 655), parte de pământ ce o lucrează, cu angajament, ţăranul la proprietar s. arendaş (H. I 63, cf. VI 63, ŞEZ. II $161/_{20}$). *Cîrta lui se închircește, i-o îngălbinește mohorul şi pălămida.* SEVASTOS, N. $332/_{28}$. *Eram pe un lan mare... şi măsuram cirta lui Dănilă Prisacariu.* ŞEZ. II $161/_{20}$. | Un sfert de stânjen de lemne subţiri tăiate (com. ITTU).

— Rostire dialectală pentru **firtă.**

CIRUI vb. IV[a], **CIRUIÁLĂ** s. f. } v. **cir.**

CIRUS s. m. (Iht.) v. **ciros** [2].

CIRVÍŞ s. a. v. **cerviş.**

CIS - Prefix în termeni geografici, cu înţelesul: «(de) dincoace», (cf. opusul trans-): **cisalpin, -ă** = de dincoace de Alpi (în raport cu Roma). *Gallia cisalpină;* — **Cisleitánia** s. f. = ţara de dincoace de râul Leita (în raport cu Viena), Austria (în fosta monarchie austro-ungară); — (rar) **cisrenán -ă** adj. = de dincoace de Rin; **cisnistrián, -ă** adj. = de dincoace de Nistru (în raport cu România).

— *N.* din lat. **cis** «dincoace» (*cisalpinus, -a, -um,* etc.).

CIS s. m. (Ornit.) v. **cij.**

CISARTĂU s. m. *Camarade, copain.* — (Transilv.-de-nord) Tovarăş, prieten, camarad, ortac. BUGNARIU, NĂS.

CÍȘCĂ s. f. (s. d.) v. **șișcă** ș. d.

CIȘCEVÁ pron. nehot. v. **ceșcevà.**

CIȘCÓRNIȚĂ s. f. Machine à couper la paille. — Mașină de tăiat paiele. DR. IV 1557.

CIȘÍT s. a. (Comerc.) 1°. *Assortiment.* 2°. *Vente.* 3°. *Surabondance.* — (In România vechie, ieșit aproape de tot din uz).

1°. Asortiment de mărfuri. Cf. LM. ȘIO. *Unde mușteriii în veci au găsit Avuție multă și destul cișit.* ORĂȘANU, ap. ȘIO.

2°. Vânzare, desfacere. ȘIO. I. PANȚU, C. C. 8; cf. d e v e r, a l i ș - v e r i ș. *Și cișitul merge, în fiecare an lui 'nea Rică îi crește proprietatea.* MARION, ap. ȘIO.

3°. Belșug, risipă. CHIRIȚESCU, GR. 248. *Lumea vedeà numai «spoiala», «zmalțul», «cișitul» de marfă.* id. CONV. LIT. XLIV vol. II 660. || Loc. adv. **Cu cișit** = cu prisosință. *Io de copil l-am slujit Cu credință, cu cișit.* TEODORESCU, P. P, 595.

[Plur. *-șituri.*]

— Din turc. **cișit** «genre, espèce, échantillon». ȘIO. Cf. c i ș n i u.

CÍSLĂ s. f. 1°. *Nombre.* 2°. *Quote-part.* 3°. *Assemblée,* 4°. *Corporation.* 5°. *Imagination.*

1°. † Număr. *În aceà cislă.* PSALT. (HUR.) $309/_{25}$. *Că cisla amù acestor zeci pre troiță săvârșescu-se.* CORESI, EV. $360/_{13}$. *Cisla cea de dzîle să știu câtă-m[i] iaste.* DOSOFTEIU, PS. 129. *Preste cisla nesămuitelor steale.* id. MOL. | S p e c. Numărul constelației, z o d i a. *De să va întâmplà în cisla Berbecilor acest semn, fi-va moarte în oi mari.* GROMOVNIC (ca. 1660-80), ap. GCR. I $175/_{10}$. # **Fără cislă** = nenumărat. Cf. DOSOFTEIU, MOL. 120. [Lăcustele] *s'au înmulțit fără cislă de multe..., cât nu se vedeà soarele, de dânsele.* LET. II $63/_{7}$. || Cartea din vechiul Testament numită «Numerele». *Carte ce se cheamă Cisla.* CORESI, EV. $463/_{20}$, cf. $155/_{30}$.

2°. (Învechit, pe cale de a dispăreà) Socoteală câte cât se cuvine a plăti fiecare (dintr'o obște) din suma ce este a se plăti (cf. COSTINESCU), numărătoarea oamenilor din sat și împărțirea dărilor după avere (Com. N. G. - TISTU), retribuțiune proporțională a impozitelor (LM.), repartiție (a dajdiilor), cotizație (BRĂESCU, M. 64); cotă, parte care vine fie-căruia dintr'o sumă (impozit, cheltuială) ce trebue plătită în comun, laolaltă, de mai mulți, proporțional cu averea fie-căruia (sau cu beneficiul ce are într'o folosință în comun, d. e. la arendarea unui munte pentru pășune); cf. (Transilv.) a r u n c. *Și cine ar fi zlotaș cu banii noi, să aibă a le ridicà cisla lor di pin satele unde ar fi fost* (a. 1737). IORGA, S. D. I 100. *Cisle între mazili, pentru banii dăjdiei, nici decum să nu se facă, ce fiește-carele să-și plătească dajdia lui* (a. 1777). URICARIUL, XV 317. [Socotind] *câte patruspezece parale de leu obicinuita răsură, după cisla ce-și vor face ei în de ei* (a. 1783). ib. II $40/_{3}$. *Să se orânduiască unul dintre dânșii* (adecă *dintre negustătorii streini*) *staroste..., care... să fie dator a le face cislă pe dreptate, după starea și puterea fieșcăruia.* DOC. (a. 1813), ap. TDRG. *Cei mai de jos* [plăteau bir] *câte t[a]l[eri] 6 la un sfert* [= termen de plată a impozitelor], *făcând cislă, careși după puterea lui* (a. 1835). IORGA, S. D. VII $20/_{5}$. *Cislele făcute așà, ca săracul să plătească mai puțin și bogatul mai mult.* I, IONESCU, C. 248. *A se face cisle pentru plata datoriilor statului.* ODOBESCU, II 44. *Fiecare sat își are mutările sale obișnuite, cu chirii globale pe munți, pe care le plătesc deosebit fiecare sat, cu cislă, adică repartizându-se suma totală pe capetele de vită ce-au fost la pășune.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 76. *F....-ți legea, om bogat, Te-oi(u) prindi cu cisla 'n sat, Să-ț(i) ieu pcelea trupului.* VASILIU, C. 62. *Și la cislă-l așezà.* PĂSCULESCU, L. P. 275.

3°. (Mold.) Întrunirea sătenilor, când e vorba să se vadă câte câț trebue să plătească fiecare la mutare (cu oile, pe un munte de pășunat), aruncându-se plată pe cap de vită (CREANGĂ, GL., cf. ALECSANDRI, T. 1765), p. e x t. întrunire, adunare, sfat (Straja, Bucov., com, AR. TOMIAC), punere-la-cale (ȘEZ. XXXII 15), consfătuire. *Galuscus: Unde sânt frații Romani?— Toader: Fac cislă colea 'n crâșmă.* ALECSANDRI, T. 700. *Țiganii... făcură cislă și se sfătuiră în mare taină să meargă la ispravnic.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Numai ce înserează și iar s'adună mitiței la cislă.* SEVASTOS, P. 189. *Au făcut cislă în toată roata împărăției.* PAMFILE, CER. 50.

4°. Breaslă, meserie. *Meseria lui, chirigiu la schelă. Așà apucase în neam: să fie toți de cisla asta.* CONV. LIT. XLIII 922.

5°. (Transilv.-de-nord) Minte, fantazie. BUGNARIU, NĂS.

[D e r i v a t: (Ad 2°) **cisláș** † s. m. = (în opoziție cu s c u t e l n i c s. s c u t n i c și mai de mult și cu b o i e r, care, de drept, nu plăteà bir) om care e supus la impozit prin cislă (cf. TDRG.), care face parte dintr'o obște ce plătește o dajdie (sau o arendă) în comun, repartizată între membrii ei, care plătește bir, b i r n i c, c o n t r i b u a b i l, d a j n i c. *Cine este dintr'înșii* (adecă *săteni*) *buni scutnici... și cine este cislaș, dajnic.* DOC. (a. 1814), ap. TDRG. *Se dă, deci, de știre «dumniavoastră boiari cari veți fi cislaș[i] și voao altor zapcii»* (a. 1726). IORGA, S. D. I. 231.]

— Din paleoslav. **čislo** «număr». CIHAC, II 57. Cf. c i s l u i.

CISLÁC s. m. v. **chișleag.**

CISLÁȘ s. m. v. **cislă.**

CISLUÍ vb. IV[a] I. 1°-2°. *Taxer.* II. 1°-2°. *Débattre.* — (Învechit).

I. T r a n s. 1°. (Complementul e omul) A taxà prin cislă, a stabili pentru fiecare membru al unei comunități supusă la un impozit global (sau care are de plătit în comun o arendă) partea ce trebue să o plătească (contribuția personală) proporțional cu averea sa, a face cislă pentru bir, a socoti și a aruncà pe fiecare suma ce se cuvine spre a împlini banii birului ce se cer (cf. COSTINESCU). *Că până atunce erau și preoții de dau bir, cu țara, ca și țăranii, de-i cisluiau țăranii cu satul, pe preoți.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Și cisluindu-să, va da fieștecare după putința lui, cât îl va ajunge cisla* (a. 1745-6). IORGA, S. D. VI 44. || P. e x t. A pune cevà în sarcina cuivà, a-i aduce învinovățiri. *Ce-l mai cisluiți atâta pe bietul catihet?... Par'că numai el e de-aceia?* CREANGĂ, A. $115/_{4}$.

2°. (Complementul e o taxă, o dare, etc.) A fixà cota fiecăruia, a r e p a r t i z à. *O seamă carii au poftit să-și cisluiască și banii și să se puie rupta lor cineși pe prilej, le-au dat voie* [Nicolai-vodă]. N. COSTIN, ap. TDRG. *Și hacul acestora* [văcari, păstori, etc.] *să cisluiască sătenii pe vitele ce vor aveà, și să plătească fieștecarele, după cum va veni pe vită* (a. 1776). URICARIUL, XIX $353/_{22}$. [Această sumă] *fiind o datorie obștească, am chibzuit să se cisluiască cu dreaptă cumpănire pe toate stările* (= clasele sociale). DOC. a. 1814, ap. TDRG. *Să așeze Domnii țării, împreună cu boierii, dările de peste an, și să le cisluiască după dreptate* (a. 1826). IORGA, S. D. XXI 50.

II. I n t r a n s. 1°. A sta de vorbă (PAMFILE, J. II), a ține sfat, a pune la cale (CREANGĂ, GL., ȘEZ. VIII 157, com. AR. TOMIAC), a se (con)sfătui, a vorbì (ȘEZ. XXXII 15), a sta la taifas, la taclale,

Cf. cislă (3°). *La primărie, cisluiau, pe prispă, câţiva consilieri şi notarul.* VLAHUŢĂ, D. 324. *Şedeau de-o parte bătrânile, cisluind de mai te miri ce.* N. REV. R. II 230. *Cei mai bătrâni cisluesc în crâşmă, de'naintea unui pahar cu rachiu.* ŞEZ. I 271/5-6. *Pe drum, ei cisluiau şi puneau la cale fel de fel de treburi.* ION CR. III 205, cf. II 270.

2°. A pune la cale, a plănui, a drege. *Moş Nichifor stătuse în loc şi nu ştiu ce bichireà şi cisluià prin prejurul căruţei.* CREANGĂ, A. 123/25.

[Abstracte: **cisluíre** s. f. *Cisluirea dăjdiilor.* PONTBRIANT; **cisluit** s. a.; **cisluiálă** s. f. (COSTINESCU) = taxare, repartiţie, consfătuire. | Adjective: **cisluit, -ă** adj. = repartizat. *Fu primită în mănăstire... şi cisluită şi învăţată de igumenia dumnedzăeaşte, învăţă svânta carte.* DOSOFTEIU, V. S. 244b; **cisluitór, -oáre** adj. şi s. m. = (acela) care face cisla, care adună de pe la dajnici (sau de la membrii unei obştii) banii cisluiţi. COSTINESCU.]

— Derivat din **cislă,** cu suf. **-uì.**

CISLUIÁLĂ s. f. v. **cisluì.**

CÍSMĂ s. f. *Botte.* — Încălţăminte de piele, cu tureac s. carâmb, care ajung până pe la genuchi (uneori trec şi peste genuchi); cf. ciobotă, gheată, cipic, botfor. H. II 89, 126, 223. *Cizmele voastre în picioarele noastre.* BIBLIA (1688) 47. *Va dezlegà o cizmă a lui de la piciorul lui.* ib. 144. *Aflaiu o cizmă frumoasă femeiască.* DOSOFTEIU, V. S. 82,2. *Thracii în cap aveà vulpi... şi pregiur picioare cizme de vine.* HERODOT 385/4. *Cizme de fier.* MINEIUL (1776) 58¹/1, cf. *(de mătase)* 138¹/1. *Cisme vechi muiereşti* (a. 1752). IORGA, S. D. XII 63. *Pentru cârpitul cismelor* (a. 1817). id. ib. XII 207. *Klaus cârpeà cisme la săteni.* BARAC, T. 5. *Mai obicinuit la munte este opinca, şi cisma la câmpie.* I. IONESCU, M. 204. *Mândra mea, de mândră mare, Nici obială 'n cismă n'are.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 393. *Fată mare Cu cisme roşii 'n picioare.* ib. 151. *Să-i cumperi cisme de capră, Că altele se tot crapă.* ib. 437. *Bate cisma, n'o cruţă.* DOINE, 131/9. *Cismele ferecate.* ib. 150/22. *Cu cizmele hâşiete, Cu buzele drâmboiete.* MÂNDRESCU, L. P. 76/13. *Sub potcoava cismei mele Şede dracul şi-o muiere, Şi mă 'nvaţ'a face rele.* ZANNE, P. II 288, cf. C. NEGRUZZI, III 36/4. # *Cine va umblà cu pizma, Îşi va sparge singur cizma.* PANN, P. V. III 21. *Apa nu-i bună nici în cizmă.* id. ib. I 114. *Eu boier, tu boier, cine-mi trage cizmele?* ib. IV 280. || (Bot., Geoagiu, jud. Huniedoara) **Cisma-cucului** = nemţişori-de-câmp (Delphinium consolida). BULET. GRĂD. BOT. V 58. [Şi: **cízmă** s. f. (a. 1795). IORGA, S. D. 118; **cişmă** s. f. *Csishmĕ* = cothurnus. ANON. CAR.; **cijmă** s. f. H. XVIII 269. | Diminutive: **cismulíţă (cizmuìţă), cismúţă (cizmúţă)** s. f., **cismulícă** s. f. = cismă mică. *Copilul are în picioare cizmuliţe turceşti.* IORGA, IST. R. I 123. *Sub talpa cismulicii.* ŞEZ. VI 159. || Nomen agentis: **cismár (cizmár, cijmár** H. XVIII 284) s. m. = meşter care face cisme şi p. ext. orice fel de încălţăminte, ciobotar, pantofar, cavaf, (în Transilv.) papucar. *Cizmarul umblă cu cizmele sparte.* PANN, ap. TDRG. *Cizmarul pentru cizme numai răspunde, iar nu şi pentru nădragi.* I. GOLESCU, ap. DDRF. *Paget este din proşti, fecior de cismar.* C. NEGRUZZI, III 274/13. (Cu feminine le): **cismăreásă (cizmăreásă), cismăríţă** s. f. = femeia cismarului (POLIZU), (mai rar) femeia care ştie să facă cisme (LM.); **cismáş** (VICIU, GL.), **cizmáş** s. m. (a. 1793). IORGA, S. D. XII 116, **cişmáş** s. m. (ANON. CAR., H. XVII 48), **cijmáş** s. m. (VAIDA) = cismar. *Casapii, cizmaşii şi alţii.* ŢICHINDEAL, F. 449. *Te strigă un cismaş, Voinicel şi drăgălaş.* MARIAN, SA. 127. (Cu diminutivul) **cizmăşél** s. m. = cismar mic (de stat s. mai ales) cismar cu prăvălie mică, fără dever mare. *Johan Ambrosie cizmăşălu'* (a. 1803). IORGA, S. D. XII 148, (cu femininul, neobicinuit) **cişmăşícă** = cismăreasă. *Csishmeshikĕ* = cothurnaria. ANON. CAR. | Abstracte: local şi colectiv: **cismărie** (H. II 62, 126, 168, III 18, XII 7), **cizmărie** s. f. = lucrul s. meseria (meşteşugul) cismarului (H. II 62, 146, 168, III 18, XII 7); prăvălia s. atelierul (lucrătoria) cismarului; marfa cismarului; ciobotărie, pantofărie. DICŢ. *Cizmarii să-şi păzească cizmăria.* URICARIUL XIV 4/23. *Nu-l auzeai lăudându-se cu bine dinspre partea cismăriei.* ŞEZ. IX 65. | Verb (neobicinuit): **cismări** IVa = a face cisme, ciobote, a aveà meseria de cismar. COSTINESCU, POLIZU.]

— Din ung. **csizma,** idem. CIHAC II 492. Cuvântul se găseşte cu acelaşi sens la Turci (*čizme*), Bulgari (*čizma*, cu derivatul *čizmárĭ*) şi la Sârbi (*čizma*, cu derivatul *čizmar*).

CÍŞMĂ s. f.
CISMÁR s. m.
CISMĂREÁSĂ s. f.
CISMĂRÍ vb. IVa
CISMĂRÍE s. f.
CISMĂRÍŢĂ s. f.
CISMÁŞ, CIŞMÁŞ s. m.
CIŞMĂŞÍCĂ s. f.
} v. **cismă.**

CIŞMEÁ s. f. *Fontaine.* — (În România vechie) Fântână făcută de om (în opoziţie cu izvor), la care apa e adusă prin conductă şi curge neîntrerupt sau atunci când întoarcem un robinet; spec. stâlp de piatră s. de metal din care curge apa adusă pe ţevi s. conducte de la un izvor (cf. TDRG.), cf. ţip, ciuciur, puţ, ştiubeiu, şipot. *Au făcut şi o cişmè, adecă fântână, în zidiul bisericii.* LET. II 16/3. *Aşijdere* [au făcut] *şi două cişmele, fântâni aduse pre oale, cu multă cheltuială.* ib. II 405/34. *Aceste răsuflători se fac puind în ele oale* [= olane] *de cele de cişmele.* I. IONESCU, C. 238. *Cişmelele cele trebuincioase norodului politiei* (= oraşului). CONDICA (a. 1802), ap. ŞIO. *Şi uliţele satului... se umplură de cei ce se îndreptau la cişmele.* TAFRALI, V 3. *Apele neîncepute... se capătă mai ales din puţuri şi nu din cişmele, scoţându-se des-de-dimineaţă.* ŞEZ. III 103/16. *Să-ţi umpli sticluţele, de la două cişmele ce curg.* ION CR. II 203. *Pe 'n mijloc de Ţarigrad, La ceşmeaua lui Murad, Plimbă-mi-se Sârb-sărac.* ALECSANDRI, P. P. 105/2. *Frunzuliţă trei smicele, Hai, Anico, la ceşmele, La ceşmelele din dos, C'acolo e loc frumos.* ŞEZ. I. 237/29. || P. ext. Izvor, şipot. *Iar unde-mi căderà, Cruce se făceà Şi de-alătureà Cişmeà izvorà, Cu apă curată, Trecută prin piatră.* TEODORESCU, P. P. 470. *Manole unde zburà, Ceşmeà se făceà, Bea lumea din ea.* MAT. FOLC. 24b. [Şi: **ceşmeà** s. f., **cijmeà** s. f. RUDOW, XVII 412, **ciuşmeà** s. f. H. XIV 235. *Apă rece din ciuşmeà, Să bee şi draga mea.* ŞEZ. II 9; (în Ban., din sârb. *čésma*) **čeáşmă** s. f. = un fel de canal mic pe lângă casă, ori la drumuri, pentru scurgerea apei. Com. COCA. || Diminutiv: **cişmelúţă** s. f. TDRG. || Alt derivat: (< turc. *čeşmeğy*) **cişmegíu** (ŞIO.), **cişmigíu** (POLIZU), **ceşmegíu** (BARCIANU) s. m. = meşter care face cişmele, fântânar, cf. puţar. (Şi ca nume al unei grădini publice în Bucureşti.)]

— Din turc. **čeşmè,** idem, trecut şi la Albanezi (*česmc*), Neo-greci (τζεσμές), la Sârbi (*česma*) şi la Bulgari (*češmà*). CIHAC, II 560, ŞIO.

CIŞMEGEÁ s. f. v. **cicmigeà.**

CIŞMEGÍU s. m. } v. **cişmeà.**
CIŞMELÚŢĂ s. f. }

CIŞMIGEÁ s. f. v. **ciemigeà.**

CIŞMIGÍU s. m. v. **cişmeà.**

CISMULÍCĂ s. f. }
CISMULÍŢĂ s. f. } v. **cismă.**
CISMÚŢĂ s. f. }

CIŞNÍ † vb. IV^a v. **cişniu** şi **ţişnì.**

CIŞNÍU † s. a. *Estimation.* — (Turcism, în România veche, ieşit din uz) Preţuire, expertiză pentru fixarea preţului cu care se puteau vinde diferitele articole (mai ales de consumaţie, precum carne, pâne, etc.). Cf. ŞIO., BRĂESCU, M. 64. Cf. r u p t o a r e. *Cişniul* sau proba brutarilor se făceà aşà: se cumpărà grâu, din judeţele însemnate, cu preţuri diferite şi se măcinà la un loc, iar după scoaterea pânii din cuptoare se scădeau cheltuielile, şi din rest se hotărà preţul ocalei, lăsându-se câştig brutarului sau măcelarilor, când scumpeau pânea sau carnea, ca să vadă stăpânirea cu ce preţ se puteà vinde poporului. LÖBL, CONTR. 242. *Să facem cişniu pentru nartul lumânărilor, cu care se cuvine a se vinde estimp.* DOC. (a. 1795), ap. ŞIO. *Cele ce se numesc ceşniuri (adecă cercări) pâne şi carne, să aibă a face nart împreună boieriul vornic de obşte cu al nostru agă* (a. 1803). URICARIUL, I. 125/$_{25}$. *Câl a fost asupra cişniului, şi-a făcut casă boierească, şi şi-a cumpărat şi moşie; luà bani cu lopata de la brutari şi grânari, ca să suie preţul pâinii săracilor.* GHICA, ap. ŞIO. [Plur. *-niuri.* || Şi: **ceşniu** † s. a. DOC. (a. 1794), ap. id. || V e r b: **cişnì** † IV^a = a face o verificare, o expertiză, spre a cunoaşte preţul de cost al unui lucru. Cf. PONTBRIANT.]
— Din turc. **čeşnì** «gust (al unei mâncări» ŞIO., cf. c i ş i t), «fixarea preţului» (LÖBL, CONTR. 242).

CISNOVÁT adj. m. v. **cisnovì.**

CISNOVÍ vb. IV^a *Estropier, rendre muet.*—(Banat şi Mehedinţi) A sluţì, a pocì, a luà graiul cuivà. Cf. H. IX 10. *Pricoliciul... cisnoveşte.* H. IX 10. [P a r t - a d j. **cisnovit, -ă** (**cisnovăt** H. IX 92) = slut (HODOŞ, P. P. 141, notă), pocit (IZVORAŞUL, IV$_2$). *Bată-te Dumnezeu, naş, Cu cine mă cununaşi? Cu urîta cisnovită, Ca căldarea de cernită.* ib. | Poate, avem a face cu o rostire dialectală în loc de *tisnovì* sau *chisnovì.*]

CIST † pron. m. v. **cest.**

CIST s. a. (Med.) v. **chist.**

CISTALGÍE s. f. (Med.) *Cystalgie.* — Durere nervoasă la băşică.
— *N.* din fr. (compus din grec. *κύστις* «băşică» şi *ἄλγος* «durere»).

CISTÉRNĂ s. f. *Citerne.* — Rezervoriu (în pământ) în care se adună apa de ploaie (în regiuni fără izvoare de apă), h a z n ă (II 1°). *Aceà peştere se lărgeşte, formând bolţi... cu scursori împietrite şi chiar cu o cisternă firească în fundul unei cavităţi.* ODOBESCU, I 341. || S p e c. *Vagon-cisternă* = rezervoriu în care se transportă, pe calea ferată, ţiţeiu, benzină s. apă de băut (pentru personalul staţiunilor care nu au apă). [Şi: (după rostirea germană a limbei latine, mai de mult şi prin Mold., azi prin Transilv., dar din ce în ce mai rar) **ţistérnă** s. f. STAMATI, POLIZU.]
— *N.* din lat. **cisterna** idem. Cf. dubletul c e a t â r n ă.

CISTÍ vb. IV^a (ş. d.) v. **cìnstì** ş. d.

CISTÍC s. a. (Pesc.) Sorte de *filet,* — Plasă (de prins peşte) de la «ave» şi «setce». ANTIPA, P.
— Etimologia necunoscută. (Cf. rut. *čistăk* = plasă de prins peşte în Nipru). Cf. c i s t i n ă.

CISTICÉRC s. m. (Zool.) *Cysticerque.*—Vierme intestinal în stare embrionară, al cărui corp, aproape cilindric, se termină într'o băşicuţă.
— *N.* după fr. (din gr. *κύστις* «băşică» şi *κέρκος* «coadă»).

CISTÍNĂ s. f. (Pesc.) *Nasse.* — (Întrebuinţat mai ales la plur., la năvoadele din Turtucaia) Una din cele trei plase de fiecare «crilă», numită şi p r i d v o r u l matiţei. ANTIPA, P., glosar. *Cistinele* sânt însforate de o parte şi de alta de marginile matiţei şi au fiecare câte o lungime de 35 [de] stânjeni, iar ochiurile împletite, ca şi la matiţă, de câte 2,5 cm. pe latura. id. ib. 461. — Cf. c i s t i c.

CISTÍTĂ s. f. (Med.) *Cystite.* — Inflamaţie a membranei mucoase a băşicei udului.
— *N.* după fr. (de la grec. *κύστις* «băşică»).

CIŞTOÁRE s. f. v. **şiştoare.**

CISTOÍD, -Ă adj. (Med.) *Cystoïde.* — Care are forma unei băşici. *Tumoare cistoidă.* [Pronunţ. *-sto-id.*]
— *N.* după fr. (compus din grec. *κύστις* «băşică» şi *εἶδος* «formă»).

CISTOSCÓP s. a. (Med.) *Cystoscope.* — Aparat cu care se poate vedeà în băşica udului.
— *N.* după fr. (grec. *κύστις* «băşică» şi *σκοπεῖν* «a examinà»).

CISTOTÓM s. a. (Med.) *Cystotome.* — Instrument care serveşte la inciziunea băşicii. [D e r i v a t: (după fr. *cystotomie,* idem) **cistotomíe** s. f = tăierea băşicii spre a scoate piatra din ea.]
— *N.* după fr. (compus din grec. *κύστις* «băşică» şi *τομή* «tăiere, inciziune»).

CISTOTOMÍE s. f. (Med.) v. **cistotom.**

CÍSTOVE s. f. plur. Fourches plantées en terre pour préparer la trame. — (Mold.) Nişte mici furcuţe pentru urzit pânza (H. XIV 437, cf. II 73), furci împlântate în pământ pe care ţăranceà prepară bătătura, la ţesut. DDRF.

CIT, -Ă adj. *Entier, vrai.* — (Sârbism, puţin întrebuinţat) Întreg, adevărat, cf. c o g e a m i t e *Povestea aceasta... se vede o cită minciună.* ŞINCAI, HR. I 363/$_7$.
— Din sârb. **čit** «întreg, adevărat». Cf. c i t o v LACEA.

CIT! interj. *Chut.* — (Regional, în Transilv.) Interjecţie prin care facem pe cineva să tacă p â ş l, p s t ! s t ! VAIDA, BARCIANU.
— Din ung. **csitt!,** idem. VAIDA.

CIT s. a. (Comerc.) 1°. *Étoffe de coton, indienne.* 2°. *Fil de coton teint.*
(În România veche, mai ales în Mold.; în vechit în celelalte regiuni).
1°. Materie ordinară de bumbac (COSTINESCU un fel de s t a m b ă (POLIZU) lustruită şi înflorată, cu care se îmbracă azi scaunele şi saltelele (ŞIO., cf. LM.). *Cit prost, 14 bucăţi 1 leu; cit de bumbac, cu flori, bucata 50 [de] bani.* TARIF (1761 ap. ŞIO. *Citul de Tocat i ot Diarbechir, topul 1 bani; cit de Rusia, cot 30 [de] bani.* TARIF (1792 ap. id. *6 perini de părete, de cit* (a. 1809). URICARIUL, X 254/$_{19}$. *Ferestele au perdeli de cit.* I. ICONESCU, D. 206. *Eleonora astă dată nu aveà ţ*

dânsa nici catifeà, nici mătăsuri, ci o simplă rochie de cit. N. GANE, ap. TDRG. *Feimeile* [sânt îmbrăcate] *în rochii de cit cu flori.* IORGA, N. R. A. I 343. *Privedà... bucata de cit, frecând-o între degete, să vadă dacă e bună.* N. REV. R. 1 36, cf. 37. *Nunul cel mare aduce, jucând, un cit de rochie.* SEVASTOS, N. 160/7. *Câţiva coţi de cit sau de lână.* MARIAN, NA. 174/8. *Toate satele vecine... se îmbracă cu cămeşi şi izmene de americă, de hasă* (= *hasâ*, un fel de pânză de bumbac) *ori de cit.* PAMFILE, I. C. 200. *Androc = rochie de cit.* H. II 282. || Spec. **Cit tocat** = specie de cit deosebit de bun. Cf. TDRG. *Perne îmbrăcate cu cit tocat.* FILIMON. ap. ŞIO.

2°. P. ext. Arniciu. H. II 240.

[Plur. (indicând diferitele specii) *Lânuri, cituri.* I. IONESCU, D. 508. || Şi: **ciut** s. a. *Rochiţa se face din cit, ciut sau matirie, pânză văpsită cu puchităi ori cu flori.* ŞEZ. IX 43. || Colectiv: (neobişnuit) **citărie** s. f. = (magazin de) cituri. CIHAC, II 567, DDRF.]

— Din turc. **čit** «sorte d'indienne, étoffe rayée». CIHAC II 567, ŞIO.

CITÁ vb. I^a. 1°-3°. *Citer.*

1°. (Jur.) A chemà pe cineva în scris să se înfăţişeze înaintea judecăţii s. unei autorităţi. Cf. LB.

2°. A reproduce textual, prin viu graiu s. în scris, ceea ce a spus sau a scris cinevà (spre a sprijini cu această reproducere o afirmare), «a aduce înainte cuvinte dintr'o carte spre dovadă» (STAMATI). *Să nu se citeze niciodată ceea ce nu s'a citit.* HAŞDEU, I. C. 9/20.

3°. A numi pe cineva sau cevà spre cunoştinţa publică, a semnalà pentru oarecare merit. *O eroi!... vă citează toţi nerozii.* EMINESCU, P. 245. *A fost citat pentru bravură prin ordin de zi pe întreaga armată.*

[Şi: (Transilv., după rostirea latinească învăţată în şcoli nemţeşti s. ungureşti) **ţitá** † vb. I^a LB. | Adjectiv: **citát, -ă.** *Citat în faţa judecăţii. Opera citată.* | Abstracte (concretizate uneori): **citáre** s. f. = chemare spre înfăţişare în faţa judecăţii s. înaintea unei autorităţi; reproducerea unui pasaj dintr'o scriere. *După asemenea citări de stil îngreuiat...* MAIORESCU, CR. I 182/14. *Cifrele servesc ca să înlesnească citarea variantelor.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 83; — (după fr. *citation*, lat. *citatio, -onem*) **citáţie** (**ţitáţie** † CAT. MAN. II 414, 94), **citaţiúne** s. f. (Ad 1°) Chemare spre înfăţişare la judecată s. înaintea unei autorităţi, p. ext. hârtia (ordinul, somaţia, actul) care cuprinde această chemare. *Citaţiunile, cererile şi urmăririle... se vor puteà face la domiciliu...* HAMANGIU, C. C. 38. *Dacă urmează apel, citaţiunile se vor face până în trei zile.* id. ib. 49. *Într'o bună dimineaţă, se trezeşte obştia cu citaţie.* C. PETRESCU, I. 208; (ad 2°) Acţiunea de a cità; p. ext. pasaj, citat, text luat dintr'un autor ce se invoacă ca sprijin la cele susţinute. *În caz de a fi împrumutată de aiuri vr'o citaţiune, să se pună modestul «apud».* HAŞDEU, I C. 9/21. *Cine te-a pus să înşiri de aceste nume în Introducţiunea ta, însoţindu-le cu o grindină de citaţiuni latine?* ODOBESCU, III 62. *În acest timp de erudiţie nesăbuită* [sec. XVIII-lea]... *nu se făceà o distincţie limpede între izvoare, fiecare fiind bucuros să citeze cât mai multe, pentru plăcerea citaţiei.* IORGA, L. II 226; (ad 3°) Amintirea unui militar în ordinul de zi, pentru acte de eroism; — (ad 2°) **citát** (după germ. *Zitat*, şi: **ţitát** †) s. a. = cìtaţi(un)e, text luat dintr'un autor. *Din acest lung citat rezultă opinia d-lui Bărnuţiu.* MAIORESCU, CR. III 129/26. *Vorbeşte ca toţi oamenii, fără să intercaleze citate latineşti.* I. TEODOREANU, M. II 160.]

— *N.* după fr. (lat. **cito, -are**), idem.

CITĂ s. f. *Ligne* (d'arpentage). — Semn pe care-l fac oamenii când măsură un loc. MARIAN.

— Înrudit cu *cità*, care, în limbile slave are şi înţelesul «a numărà, a socotì». Cf. şi cirtă.

CÍTĂ s. f. (Zool.) v. **ciută.**

CITÁC, -Ă † adj. şi s. m. v. **ciutac.**[1-2]

CITADÉLĂ s. f. *Citadelle.* — Cetate (mai mică) care apără un oraş, cetăţuie. *Sus pe înfiorătorii Alpi clădite citadele.* OLLĂNESCU, O. 327.

— *N.* din ital. **citadella,** idem. Cf. dubletul cetăţeà.

CITADÍN, -Ă adj. subst. *Citadin.* — (Franţuzism; rar) (Cel s. cea) care locueşte în oraş, orăşan, cf. cetăţean.

— *N.* după fr. (ital. **cittadino**), idem.

CITÁNIE s. f. 1°-3°. *Lecture.* — (Învechit).

1°. Acţiunea s. arta de a citì, citire, citit, lectură; spec. citire repede (ŞEZ. V 56/11), lungă s. plicticoasă. *Pusnicul de adâncit ce erà în cetanie, n'auzì.* POMPILIU, ap. TDRG. *Apoi se puse cu tot sufletul pe cetanie* [*a scrisorii lui Pavel*]. JARNÍK, ib.

2°. † Faptul de a luà cunoştinţă de conţinutul unei scrieri (cărţi), instruire prin citit, citeală; lectură, studiu. *Ceteniia evangheliei arată.* CORESI, EV. 290/30. *Ceténiia de istorii mare folos şi cunoştinţă şi învăţătură dă.* HRONOGRAF, ap. GCR. I 146/26. *Şi-s[i] învăţà ucinicii să să păzască cu citéniile.* DOSOFTEIU, V. S. 5$_2$. *Să nevoià cu citániia dumnezeeştilor scripturi.* MINEIUL (1776/92 $^2/_2$. *Oricine ar citì, să nu se minuneze că am scris-o, sau numai să-şi treacă vremea cu citánia.* DUMITRACHE, C. 360. *Nu sânt statornici a suferì cu răbdare prelungirea citaniei.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 245/17. *Treaba... mult folositoarei citănii.* PISCUPESCU, O. 12. *Tu apoi, iubitorule de cetanie, giudecă ce vrei vrea!* ŞINCAI, HR. I 47/6. *Insuflă copilului plăcerea de a citì, şi toate celelalte le va învăţà cu citania sa.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 656. | † Rezultatul studiului: erudiţie, învăţătură, citeală. *Domnului, ce-i înfrumuşat... cu cinste, cu slavă şi cu cetenie.* LET. II 106/16.

3°. (Păstrat până azi ca termen bisericesc) Citirea s. lectura unei rugăciuni s. a textelor unei slujbe înaintea credincioşilor, cf. procitire, prelegere; p. ext. rugăciune, slujbă citită. *Cetenie sfinţilor de zboreasca iremeatere* (= scrisoare) *a lu Pătru.* COD. VOR. I 47. *Să ascultăm ceteniia.* CORESI, EV. 199/35. *Citéniile la dzîle mari.* DOSOFTEIU, V. S. 64$_2$. *Ascultà svintele citénii.* id. ib. 110$_2$. *În toate zilele auzim cetania scripturilor a prorocilor şi a apostolilor.* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Îmblà pin toate ţinuturile şi prin toate satele, ca să vadă ce fel de cetanie fac* [preoţii pe la biserici. LET. III, I 198/37. *Toţi fiind îmbrăcaţi cu odăjdiile, au făcut lilie şi citanie ce se cade.* MAGAZ. IST. IV 139/5. *Să asculte cu răbdare în toate zilele citaniile bisericeşti.* ANTIM, P. 186. *Această minciună se lucrà în beserica lui Dumnezeu în citănii în auzul tuturor, pline de sfinţenie.* ZILOT, CRON. 74/28. *Nu prea merg oamenii să asculte cetania şi cântarea mineelor.* ŢICHINDEAL, F. 481. *Care altul, ca dînsul, să vă mai împodobească străniile cu acel glas îngeresc şi cu aşà citanie ca a sa, plină de dulceaţă?* GORJAN, H. IV 235. *Cine n'are cu ce plăti, se mulţămeşte şi cu mai puţină cetanie* [la mort]. MARIAN, Î. 223/15. *Slujbele sfinte şi cetaniile pot desface tovărăşia omului de dracu'.* ŞEZ. I 242/3. *S'o pus... puşnicul... pe cetanie şi la rugăciuni.* ib. VIII 72.

[Plur. *-tanii* şi *-tănii.* | Şi: **cetánie, citéníe, ceténie** s. f., cu formă de-a-dreptul slavă: **čtenie** † GCR. I 215, 261 etc., MINEIUL (1776) 66$^2/_1$, 166$^2/_1$.]

— Din slavona bisericească (paleosl. **čitenije** «lectio», **četanije** «comparatio», rus-bis. **čitanija,** bulg. **čétene,** srb. **čitanje** etc.)

CITÁNȚĂ † s. f. v. **chitanță.**

CITÁRĂ s. f. (Muz.) v. **chitară.**

CITAREÁ (†) s. f. (Comerc.) *Sorte d'étoffe orientale rayée, sorte d'indienne.* — (În România veche; ieșit din uz; păstrat doar în poezia populară) Stofă (turcească ALECSANDRI, T. 1749) fină, vărgată, un fel de alageà (ȘIO.), stambă cu dungi (MAT. FOLC. 1209, tipărit greșit: *citane*). *Două citarele lui Ismail bină-eminì.* DOC. (a. 1786), ap. ȘIO. *O rochie de citarè* (a. 1787). URICARIUL, XV 347/10. *Cetarie de Lipțcă.* (a. 1808). IORGA, S. D. VIII 86. *Cetarii de care se vându de câte o haină, cetarii de care este bucata rif 34, rifu' până în 4 sloț* (=zloți), *postav bun, fain, negru* (a. 1811). id. ib. VIII 51. *Antiriile erau de ghermesit, de citarie.* GHICA, S. 501, cf. (*citarcà*) ALECSANDRI, T. 81. *Citarii și gazii de Brusa.* FILIMON, ap. ȘIO. *Rochiță de citarie.* MAT. FOLC. 72. [Și: **citarie, cetarie** s. f., **citariu** s. a. *2 anterie de citariu, unul cu o vargă lahanie și cu alta albă, și altul cu vărgi închise* (a. 1821). ap. HEM. 1228.]

— Din turc. **četarè (četarì)** «étoffe légère». ȘIO.

CITARÍE † s. f. (Comerc.) v. **citareà.**

CITĂRÍE s. f. (Comerc.) v. **cit³.**

CITARÍU † s. a. (Comerc.) v. **citareà.**

CITÁTE † s. f. v. **cetate.**

CITÁȚIE, CITAȚIÚNE s. f. v. **citì.**

CÍTAV, -Ă } adj. v. **citov.**
CÍTĂV, -Ă }

CÍTCĂ s. f. v. **cipcă.**

CITEÁLĂ s. f. v. **citì.**

CITÉNIE s. f. v. **citanie.**

CÍTERĂ s. f. v. **chiceră.**

CITÉȚ, -EÁȚĂ s. m., adj. I. 1°. *Lecteur.* 2°. *Lecteur (à l'église).* II. *Lisible.*

I. S. m. 1°. (Rar) Cetitor (MARDARIE, L. 4430, GOROVEI, C. 432). *Aceștia sânt ceteții ceia ce-[a]u cetit și n'au înțeles.* CUV. D. BĂTR. II 336. *Moșnegi, ceteți ai cărților din strană, Din graiul tău culeg învățătură.* GOGA, P. 28.

2°. (Bis.) Persoană din cler care, prin hirotesia arhierească, se ridică la treapta pregătitoare a statului ierarhic al preoției și prin aceasta se face demn de a puteà face cetire din cărțile sfinte (cf. ENCICL. R.), anagnost, lector. *Eră anagnost, adecă citéț.* DOSOFTEIU, V. S. 218₂. *Acesta eră céteț de cin.* id. ib. 35. *Preuții și diaconii și cetéții.* id. ib. 84₂. *Diaconii îmbrăcați în stihare, cu cadelnițile a-mână, și citeții, cu lumini aprinse în două sfeșnice.* LET. III 290/22. *L-am hirotonit pre leage și pe pravil[ă] citeț, ipodiacon, diacon... și preot.* DOC. (de la ATANASIE), ap. IORGA, S. D. XII 283.

II. Adj. (Scrisoare, tipar) care se poate citì ușor (LB.), legibil, lizibil. *Ai o slovă mai citeață chiar decât a dascalului Pricochi din Podu-Iloaiei* ALECSANDRI, T. 831. [Uricele] *le iscălește într'o frumoasă și ceteață scriptură.* IORGA, L. I 132. *Condeiu* [= scris] *lămurit și citeț.* JIPESCU, O. 121.

[Și: ad (I-II) **cetéț, -eáță** s. m., adj.; în texte vechi (ad I 2°) și forma slavă **čteț** GCR. I 255. | Negativul (ad II): **neciteț, -eață** = care nu se poate citì ușor, de necitit, ilegibil, lizibil, indescîfrabil. *Un cuvânt neciteț.* ION CR. II 272.]

— În sensul I, din paleosl. **čitьcь** «lector» (CIHAC II 57); în sensul II, derivat românesc din **citì**, cu suf. adjectival **-eț.**

CITÌ vb. IVa 1°-5°. *Lire.*

Verbul *citì* se construește tranzitiv, complementul fiind scrierea, p. ext. autorul s. conținutul ei (*Noi citim luptele voastre.* ALEXANDRESCU, M. 16/5. *Citesc poeziile lui Eminescu. Citește pe Eminescu*), absolut (*Citește greu*) sau construit cu conj. că (*Am citit că s'a întâmplat un accident în tren*); precizările cele mai obicinuite sânt: *citește* din, în (întru, mai rar la s. pe) *o carte;* din, la, într'un *autor.*

1°. A cunoaște semnificația literelor (de tipar, s. de mână) întrunite în cuvinte, și a puteà rostì («tare» s. «în gând») sunetele, a sticarte. *Cunoști ceale ce citești?* BIBLIA (1688/8. pr.) 4. *Mi-a lăsat niște cărți foarte frumoase; păcat că nu știu „a ceti!* C. NEGRUZZI, I 59. *Mama învață cu mine acasă și citeà acum la ceaslov, la psaltire și Alexandria, mai bine decât mine.* CREANGĂ, A. 11/19. *Mulți țărani, la noi, nu știu nici să scrie, nici să citească.*

2°. A luà cunoștință de conținutul unei scrieri (unei cărți). *Ce cu toată nevoința ceteaște și ia aminte.* CORESI, EV. 5/22. *Une-ori scriu hârtii cu sudalme și cu ocări asupra cuivà, și le arunc̆ă pre ulițe sau în mijlocul târgului.... pentru să citească mulți și să înțeleagă ocările lui.* PRAV. 970. *Altă nemică nu grăiià, numai cât citiià în taină.* VARLAAM, C. II 63/2. *Să nu citeáscă întru a lor limbă d[u]mn[e]zăiasca scriptură.* BIBLIA (1688)4 pr./59. *Aceștii, poate fi au fost oameni neînvățați, de n'au cetit bine la istorii, că au defăimat pre Moldoveni.* LET. II 195/10. *Această scrisoare... să o citești când vei aveà îndelete.* ANTIM, P. 23/21. *Am cetit eu, în cartea noastră cea moralicească, de întâmplarea unui om.* DRĂGHICI, R. 103/11. *Dintr'acești istornici, trei mi s'au întâmplat a vedeà și a citì.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 246/10. *Călătoriule, nu trece, stă, ceteșle și cunoașie, Că amoriul cel mai strașnic din prietășug se naște.* KONAKI, P. 88. *A... cetit pe acești autori.* C. NEGRUZZI, I 46. *Ai voit, amice, să citesc... cartea românească ce tu ai compus... și, după citire, să-mi și dau părerea asupra-i.* ODOBESCU, III 9/4. *Tu citești scrisori din roase plicuri Și într'un ceas gândești la viața toată.* EMINESCU, P. 47. *Copilul creșteà și cartea, cu care se născuse, din mâini n'o lăsà. Ceteà, ceteà mereu pe dânsa și învăța, de se mirà toată lumea.* ISPIRESCU, L. 98/2. *În altarul ăl mare, a fost cetindă Sfânta Maria-a-mare cartea milostivirii.* PAMFILE, S. T. 11. *Măi bădiță, de departe, Mai trimete-mi câte-o carte; Dar nu o pecetlui, Ca s'o pociu și eu cetì.* JARNÍK-BÂRSEANU, 117. || P. ext. (Modern, după fr.) A înțelege un text scris într'o limbă streină. *A citit pe Ovidiu în original. Citesc (în) șase limbi, dar nu vorbesc decât două.* | A face lectura unui text s. autor, cu explicări și interpretări. *În clasa a șaptea s'a cetit Vergiliu.* | A descifrà anumite semne. *Acest savant ceteșle bine ieroglifele.* | Spec. *A citì note* (de muzică) = a recunoaște, urmărind (cu ochii) notele, sunetele pe care le reprezintă. *A citì o hartă* = a distinge indicațiile topografice și a-și imaginà după ele conformațiunea terenului.

3°. A comunicà altora conținutul unei scrieri (scrisori, cărți) rostind cu glas tare ceea ce este scris sau tipărit în ea; cf. procitì. *Aceasta ceteașt[e] Vereri* (= Vineri). COD. VOR. 145/11. *În toate Dumineci a se cetì.* CORESI, EV. 1/4. *Au mers la beserică, și când ceteà evanghelia, iată au sosit de la Iași... un trimes.* LET. III 194/25. *I le-am cetit* [acele capete] *într'acel ceas.* ANTIM, P. XXVI. *Nu-ți aduci aminte că ne-au cetit odată*

tata întru-o carte... DRĂGHICI, R. 159/15. | *Citeşte bine* = are dicţiune bună.

4°. Spec. (Despre preoţi) *A citì cuivà* (mai ales unui bolnav) *o slujbă* (*o rugăciune, liturghia, o molitfă, paraclisul, prohodul*, etc.) = a da lectură unor anumite texte prescrise de biserică la anumite ocazii (cu scopul de a produce vindecare s. alinare). *I-au cetit molitfa cea de domnie, după obiceiu.* LET. II 269/36. *Să vezi, ce frumos ceteşte popa!* CONTEMPORANUL, I 774. *Popa slujbele-i ceteà, De moarte mi-l pregăteà.* ALECSANDRI, P. P. 90b/15. *Popa: Mă, dascăle, n'am isprăvit. Dascălul: Dar ce, părinte, nu i-am cititi?* TEODORESCU, P. P. 103b. *Să-i cetească liturghia.* DOINE 158/7. *Să-mi citeşti un paraclis.* ib. 228/1. | (Absolut) *La urît acela-i leac: Patru scândure de brad Şi-o piatră mare la cap. De urît mă lecuesc: Îmi pun popii şi cetesc.* ŞEZ. I 50b/27. *Rău mă tem aici de moarte, Că n'a fi popa să mă 'ngroape, Să-mi cetească prohodu', Să mă plângă norodu'; Să-mi cetească dascălii, Ca să mă plângă fraţii.* ib. II 182/17-9. *Zece popi în jurul tău Şi din cărţi să-ţi tot cetească, Nimic să nu-ţi folosească.* DOINE, 181/18. (Complementul e omul mort. Cf. H. II 245). *Preotului ce citise Pe una ce 'n grab' murise, Ziceà, o cocoană bună...* I. VĂCĂRESCU, P. 317/3. *Să-ţi dau, părinţele, un ort, Să-mi aştepţi pe tata mort.—Ba să-mi dai un leu ş' un zlot, Să-ţi cetesc mortu' de tot.* ŞEZ. I 214/27. [Pe bărbăţel] *cu cinci popi că l-am citit.* TEODDRESCU, P. P. 281/b. *Cu popă să te citesc.* ib. 518. *Şapte preoţi o ceteà.* SEVASTOS, C. 141/14. [Trupuri] *de popa spovedite Şi de dascăli sânt cetite.* BIBICESCU, P. P. 352. # **A-i citì cuivà (buchile)** = a spune cuivà verde 'n faţă tot ce-ţi stă pe inimă. Cf. ŞEZ. V 56/11. *I-am cetit eu, lasă!* ib. (Cf. span. *Ja te he leido la catilla* = (cartea)). Absol. **A-i citì cuiva** = a-i spune lucruri înţelepte, a-i da sfaturi cuminţi (ca şi când i le-ai citì dintr'o carte), a-l povăţui. *Mă-sa îi ceteà vecinic [fetei]: să nu se uite la nişte ştrengari, care pe urmă râd în de ei de prostia femeilor.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.

5°. Fig. (Cu complinirile: în s. din ochii, inima, sufletul cuivà etc. printre rânduri) A ghici, a descoperì gândul s. sentimentele cuivà din atitudinea, privirea, fizionomia, înfăţişarea lui. Cf. ZANNE, P. II 365. *Cu lesnire erà şì acestui bun părinte a cetì în faţa* [copìi]*lor toată nemulţămirea ce aveà.* DRĂGHICI, R. 107/13. *Mâhnirea ascunsă şi adâncă pe care o cetim acuma de opt luni în ochii voştri...* I. NEGRUZZI, VII 68. *În priviri ceteam o vecinicie De-ucigătoare visuri de plăcere.* EMINESCU, P. 45. *Bate vântul şi nu'nceală, Dorul badei mă săgeată, Şi din lună şi din nor, Eu cetesc numai tot dor.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 143. *De vrei să-i ghiceşti, citeşte'n ochii mei.* (Sprâncenele). GOROVEI, C. 353.

[Şì: (mai de mult aproape general, azi mai des în Transilv.) **cetì** vb. IVa. (În unele regiuni forma cu *e* în tulpină se aude numai când urmează *i* accentuat: *citesc, citeam*, dar *cetim, cetiţi, cetit, cetînd, ceti*); **cătì** † vb. IVa CORESI, EV. 389/14. || Abstracte: **citire, cetire** s. a. = acţiunea s. arta de a citì şi rezultatul ei: lectura, cf. citanie. *Spre lesne cetire o ai tocmit.* BIBLIA (1688) 7 pr./57. *Am avut cinste a înfăţoşà D-voastre prohorisirile ucenicilor miei în istorie, cetire, scriere, aritmetică.* C. NEGRUZZI, I 5. *Petrecându-şi vremea între convorbirea învăţaţilor, cetirea cărţilor şi cârmuirea normală a statului, Domnul îşi făcù planul său de istorie.* IORGA, L. I 145. *Trăsnetul nu i-ar fi făcut mai mult rău ca ceea ce i-a făcut citirea acestor vorbe.* ISPIRESCU, L. 50. P. ext. Carte de citire (în şcoală), manual de citire. *Am învăţat pe Citirea de Popea.* Spec. *Cetire de* (MARDARIE, L. 1066), *pe* s. *în stele* s. *cetire a stelelor* = astrologie. *Învăţă cetirea stealelor,* MINEIUL (1776), 10. *Să zici lui Alexandru să vie la mine să-l învăţ... cetirea stealelor.* ALEXANDRIA, 11. *Învăţă Ercule... citirea pe stele.* ISPIRESCU, U. 20/9; — **citít (cetít)** s. a. = lectură. *Să fie mai lesne spre înţeles, şi cătră cetitù cu folos şi cu îndemnătură.* CORESI, EV. 6/22. *Să aibi vreame şì cu cetitùl cărţilor a face iscusită zăbavă.* LET. I 5/23. *Această ştiinţă de care grăesc ţie, iubite cetitorule, prea lesne fieşte-cine o poate agonisì cu cetitul istoriilor.* M. COSTIN, ap. DDRG. *Iubitorilor de citit şi de istorie.* GORJAN, H. titlu. *A se păzì cursul cititului, având apăsările cu regulă, tot un fel a unui vers cu altul.* I. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I 305. *M'am apucat de cetit pre Tucidid.* C. NEGRUZZI, I 68. *Nu este de citit* = fr. c'est illisible. PONTBRIANT; — **citeálă (ceteálă)** s. f. = (†) lectură, citire, citit; p. ext. învăţătură; erudiţie, citanie (azi numai cu sens de) lectură proastă. *Toate aceaste dintru ceteala istoriei să cunosc.* LET. I 36/3. *Un fecior de mazil... aveà citeală pravilă mare.* LET. II 287/28. *Pre cât noaă vreame ne-au lăsat în citeala istoricilor a ne zăbovì.* CANTEMIR, HR. 127/23. *Ce citeală e asta?* | Adjective: **citit (cetít,** cu negativele **necitit, necetit), -ă** = (cu sens pasiv, despre o operă) care a fost citită (mult); (cu sens activ, despre un om) care a citit mult, (om) instruit, învăţat, erudit, cărturar (cf. span. *leido*, germ. *belesen*, alb. *kenduare*, bulg. *načeten*, n.-grec. *διαβασμένος*). *Începură... să se strângă oameni cetiţi, din toate locurile.* JIPESCU, O. 56. *Carte citită de mulţi; necitită de nimeni;* — (adesea substantivat) **cititór(iu), cetitór(iu), -oáre** = (cel) care citeşte (incidental) cf. lector, citeţ. (Slav) Čitatel = *cetitòriu.* MARDARIE, L. 4430. Spec. *Cetitor de* (MARDARIE, L. 1067) s. *pe* s. *în stele* = astrolog. *Cine iaste lu Dumnezeu cătitoriu?* CORESI, EV. 167/12. *Cetitorul îmi va rămâneà mulţămitor.* C. NEGRUZZI, I 43. *Cetitor al cărţilor franţuzeşti.* IORGA, L. II 504. *Iaste vrăjitoriu şi cititoriu* (Mold. numărătoriu) *de steale.* PRAV. (MUNT.) p. 66. *Cititori de stele.* GORJAN, H. I 135. *Filip craiul... eră... şì cetitoriu de steale.* ALEXANDRIA, 1. *Cititorii cei de zodii şi şagalnicul Pepele.* EMINESCU, P. 194. *Chemă un cititor de stele, să-i spuie ce e pricina, de-i merg lucrurile anapoda.* ISPIRESCU, L. 394.]

— Din paleosl. **čisti, čitą,** idem. Cf. citanie, citeţ.

CÍTINĂ s. f. (Bot.) v. **cetină.**

CITIRÍŞCĂ s. f. Buisson de conifères nains. — Desiş pipernicit de ger, vânturi şi neauă, în zona supremă a pădurii de molid. Com. ITTU.

— Pare a fi un derivat cu suf. *-işcă* din *ciriti-* (cf. *ciriteiu, ciritiş*) şi metatezat în urmă. I. A. RĂDULESCU-POGONEANU.

CITIRÍTE s. f. plur. tant. — Feu qu'on allume sur les collines à l'occasion du Carême. — Hodanţele sau *Citiritele* = aprinderea paielor pe colinele din apropierea satului, la prindere [=începerea] postului de Paşti (Munţii-Apuseni). GR. SIMA, ap. MARIAN, SE. I 273.

CITLEMBÉC † s. m. (Bot.) *Térébinthe.* — (Turcism dispărut din uz) Arborele «Pistacia terebinthus», care creşte pe coastele Mediteranei şi e totdeauna verde. *Aluni, ergavani..., citlembec.* RALET, ap. TDRG.

— Din turc. **čitlembik,** idem. TDRG.

CITOGÍ vb. IVa v. **citoy.**

CITÓR s. a. *Louche* (?) — Lopăţică (?) *Când umpli borş, dacă vrei să fie tare (acru), să dai cu*

lopăţica sau citoriul cu care ai învârtit hucile în găleată (Vârlezi, Covurluiu). ION CR. IV 150.

CITOV, -Ă adj. *Solide, sans tare, bien portant.* — (Prin Transilv. şi prin părţile învecinate din Muntenia; despre animale, dar mai ales despre oameni) Întreg, sănătos (la minte), nevătămat, căruia nu-i lipseşte nimic, neatins, zdravăn, t e a f ă r, ipan. LB., ŞEZ. VII 179, DENSUSIANU, Ţ. H., REV. CRIT. IV 142, com. N. IONESCU, IZVERNICEANU. Cf. c i t. *Al doilea fecior au rămas citov şi nevătămat, şi au domnit după aceea.* ŞINCAI, ap. DDRF. *Hiaba o hi iel fain; dacă nu-i citov!* PĂCALĂ, M. R. 211. *Place-mi badea cel înalt, Dacă-i citov şi nu-i beat.* REV. CRIT. IV 142. | (Rar, despre obiecte) *Nici pintenii de la cisme nu-i mai erau citovi.* FRÂNCU-CANDREA, ap. TDRG. || Şi cu funcţiune adverbială. LB. [Şi: **citav, -ă** adj. DICŢ., **citâv, -ă** adj. *Bărbatul sănătos e citâv.* Com. IZVERNICEANU. || V e r b: **citovi,** (cu pronunţare regională) *citogi* (Zagra l. Năsăud, com. CORBU) vb. IV^{a}= (t r a n s. şi r e f l.) a (se) vindecă, a (se) tămăduí, a (se) întremă (LB.); (în ironie, cf. a v i n d e c ă, a t ă m ă d u í) a schilăví, a schimonosi (oameni s. alte fiinţe), doborîndu-le la pământ printr'o lovitură puternică (Zagra l. Năsăud. Com. CORBU). *Oaia care-şi rupsese picioru' s'o citovit* (Valea-Jiului). VICIU, GL.] — Din sârb. sau bulg. **čitav,** idem. CIHAC, II 57, TDRG. Cf. c i t.

CITOVÍ vb. IV^{a} v. **citov.**

CITRÁT s. a. (Chimie) *Citrate.* — Sare formată din combinarea acidului citric cu o bază. — *N.* după fr. (derivat din lat. *citrus* «lămâie»). Cf. c i t r i c, c i t r o n a d ă.

CÍTRIC adj. m. (Chimie) *Citrique.* — *Acid citric* = suc vegetal acid care se găseşte mai ales în lămâie şi în alte fructe acide, ca portocale, coacăze, etc. — *N.* după fr. (derivat din *citrus* «lămâie»). Cf. c i t r a t, c i t r o n a d ă.

CITRONÁDĂ s. f. *Citronnade.* — (Franţuzism) Băutură pregătită din apă, zahăr şi suc de lămâie, cf. l i m o n a d ă. — *N.* după fr. Cf. c i t r a t, c i t r i c.

CÍTURĂ s. f. v. **ciutură.**

CIU! Interjecţie exclamativă (exprimând bucurie). [La jocul numit «ciuştea» se strigă] *ciu! ciu! ciu! sau ciuş! ciuş! ciuş!* MARIAN, I 196. «*Ciu, hai, hai*», *chiuì popa.* AGÂRBICEANU, P. MAN, 56. — Cf. c i, c i u ş, c i u ş t i.

CIUÁI † s. f. = **acioae,** *Topindu-i în argint şi în aur şi în ciuai.* CUV. D. BĂTR. II 230. [Pronunţ., probabil, cu i final plenison, rostire dialectală în loc de *cioae.*]

CIÚBĂ s. f. Nom de chien. — (Maramureş) Nume de câne. T. PAPAHAGI, M. — Cf. ţ i b a.

CIUBÁL s. m. Nom de bœuf (noir). — Nume de bou, negru de tot. Com. MARIAN.

CIUBALĂU s. a. v. **ciublă.**

CIUBÁNC s. a. *Vieux pot.*—(Bihor) Vas vechiu, rău, de pământ, care se întrebuinţâ pentru apă de băut, dar acum se fierbe apă în el (Com. A. BĂNUŢ), o a l ă s p u r c a t ă. — Pentru etimologie, cf. *cioban*[1] şi ung. *csobánc* «ciubăr cu două toarte, pentru cărat apa.»

CIUBĂR s. a. *Baquet, tinette.* — (Transilv., Banat, Mold., mai rar în Munt.) Vas de lemn (numit prin Munt. şi Moldova de obiceiu h â r d ă u) cu două toarte, de cărat apă (COSTINES s. lătùri (LM.); întrebuinţat pentru transpor var, nisip, apă la ziditi (cf. DAMÉ, T. 104, XVI 134), la mustuitul, stropşitul s. căratul st gurilor (cf. DAMÉ, T. 80, PAMFILE, I. C. 218; III 139, XII 225), la gătit (H. II 245), la m şi la păstratul laptelui (cf. g ă l e a t ă (1°), d n i ţ ă, ş i ş t a r ; p u t i n ă RĂDULESCU-CODI H. XVI 4, PAMFILE, I. C. 32), la cojocărie spre pune în el pieile a-moiu, s ă p i e (LIUBA-IANA, 122) s. se întrebuinţează la păstrarea unor plan mari ornamentale. Cf. b ă d â i u, b u d ă i u (1 şaf. Cf. LB. *Csuběr.* ANON. CAR. *Şi să c..pu supt ciubără.* CORESI, EV. 407/$_{17}$. *Ciuberele care adăpă caii, erà de argint.* M. COSTIN, a TDRG. *2 lei 2 ciubere* (a. 1772). URICARIU XXI 363/$_{28}$. *Tsubere şi trotsi* (citeşte: *ciubere troci* = troace) (a. 1803). IORGA, S. D. XII 14 *Le-au pus... să aşeze... ciuberele cu lămâi şi mirt* N. REV. R. I 68. *În faţa scării de intrare... dou ciubere cu leandri aprindeau flori roze.* I. TEODO REANU, M. II 54. # *Nu e plin ciubărul, Şi-i d cu piciorul.* RĂDULESCU-CODIN, cf. ZANNE, P. 688. **Cu capul ciubăr**=umflat, ameţit (de vorbi multă, dar mai ales de băutură). *Alţii mai tari l cap mergeau spre casă stînşi la faţă ca dup'o lun goare, cu capul ciubăr.* ŞEZ. VIII 66. || **Ciubărul botezului** = cristelniţă (MARIAN, SE. I 10-11), co limvitră. [Plur. *-bere* LB. şi *-bare.* TDRG. || Şi: **ciubér** s. a. COSTINESCU, LIUBA-IANA, M. 122, **ciobăr** s. a. H. XVI 4, **cibăr** s. a. | D i m i n u t i v e: **ciubăráş** s. a. = ciubăr mic (întrebuinţat şi ca măsură de capacitate, cf. m i e r ţ ă, b a n i ţ ă). Cf. DAMÉ, T. 82, 85. *Pe masă e un ciubăraş nou, cu apă.* FRÂNCU-CANDREA, M. 166. *Strecurându-se prin cepul de măturici... cade în ciubărul, ciubăraşul ori vedriţa pusă dedesupt.* BREBENEL, GR. P. *Ciubăraşul (mierţa) pentru măsurarea grăunţelor.* PĂCALĂ, M. R. 467, 468; — **ciuberél** s. a. | N o m e n a g e n t i s: **ciubărár** s. m. = cel care face (s. vinde) ciubere. Cf. PĂCALĂ, M. R. 313, H. XVII 297.]

— Din slav. **čьbrъ** «labrum, Kufe» (bulg. **čábър, čébър, čébur** «Eimer», sârb. **čàbar** «Zuber») mai de grabă decât din ung. **csöbör** (*cseber*), căci se găseşte şi la Istroromâni. Cuvânt de origine germană (*Zubar*, azi *Zuber*), a fost împrumutat de Slavi şi de la aceştia a fost luat de Unguri.

CIUBĂRÁR s. m. } v. **ciubăr.**
CIUBĂRÁŞ s. a. }

CIUBÁT, -Ă adj. *Juché.* — Cucuiăt (Mitocul-Dragomirnei, Bucov.). Com. AR. TOMIAC.

CIUBÉCĂ s. f. (Pesc.) v. **ciobacă.**

CIUBÉICĂ s. f. v. **ciubuc.**

CIUBELÉIU s. a. v. **ciublă.**

CIUBÉR s. a. } v. **ciubăr.**
CIUBERÉL s. a. }

CIUBÉT s. m. sing. Nom d'un *jeu.* — Numele unui joc (descris în ŞEZ. I 272-3, cf. PAMFILE, J. II 303, III 20).

CIUBÉUCĂ s. f. v. **ciubuc.**

CIÚBLĂ s. f. *Oruche, pichet.* — Fedeleş (Arad, com. ITTU), vas de pământ (GR. BAN.) (prin apropiere de c i o b:) spart la gură (Mehedinţi, N. REV. R. a. 1910, 85); (la plur.) vase (LIUBA-IANA, M. 100; GR. BĂN.), s p e c. vase de lemn (Tilişca, Sibiiu, com. ITTU). *Bea, până dă cu ciubla în câni.* GR. BĂN. (cf. varianta munt.: dă c u c ă c i u l a în câini). *Are atâtea ciuble în casă.* ib. *Lapădă ciubla aia, ce-o mai ţii?* N. REV. R. a. 1910,

85. [Şi: **cióblă** s. f. Com. ITTU; (la plur.) **ciúbre** s. f. = unelte. Cf. BUGNARIU, NĂS.; **ciubuléu** s. a. = fedeleş (com. ITTU); **ciubalău** s. a. = ulcior cu vârful spart s. având, în loc de găurice, deschizătură ca la cană (VAIDA); **ciubeléiu** s. a. = vas de lemn (Bihor). Com. A. BĂNUŢ. || Verb: (+ *ciob*) **ciublì** IV^a = a sparge gura unui vas de pământ (oală, ulcior). (Mehedinţi, N. REV. R. a. 1910, 85).]

— Pentru etimologie, cf. ung. *csobolyó* (*csubujó, csoborl(y)ó*) «vas de lemn de băut s. pentru păstrat vinul». (Cu greu din germ. *Kübel*, cf. *câblă;* C. Lacea, DR. IV 779).

CIUBLÍ vb. IV^a v. **ciublă.**

CIUBOÁTĂ s. f. } **CIUBÓTĂ** s. f. } ş. d. v. **ciobotă,** ş. d.

CIÚBRE s. f. plur. v. **ciublă.**

CIUBÚC s. a. 1°. *Baguette, verge, branchette, tige; petit bloc de bois* (pour faire des pipes). 2°. *Tuyau de pipe, pipe, chibouk.* 3°. *Bout* (*de pipe*). 4°. *Bâtonnet de cire.* 5°. *Sucre d'orge.* 6°. *Cannelure, baguette, corniche. Moulure.* 7°. *Guillaume, rabot à moulures.* 8°. *Raie* (sur les étoffes). 9°. *Nom de chien.*

1°. Vergeà (cf. DDRF.), rămurică, nuià, cotor; spec. vargă de făcut coade de lulele (ŞIO.) *Vergi sau ciubuce, carul 1 leu vechiu.* TARIF (a. 1761), ap. ŞIO. *Pe ciubucele ce taie din păduri ciubuccii*[*i*] *să deie zeciuială* (a. 1792). URICARIUL, IV 44/$_4$. *Lauri cu ciubuce de matostat.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. I 203. *Să-mi trimată ciubucul, Ca să-mi descuiu butucul.* SEVASTOS, P. P. 306/$_{25}$. *Mă duseiu pe ici, coleà, După ciubuc de luleà.* ŞEZ. I 296.

2°. (În acest sens, învechit, cu tendenţa de a dispăreà) Ţeavă (coadă MARIAN) de luleà, cămiş; p. ext. luleà (turcească POLIZU) cu ţeavă lungă (şi cu imameà de fildeş s. de chihlimbar, făcută din cireş, dârmoxin, iasomie, etc.). Cf. nargheleà. *Ciubucul* (adică luleaua s. conţinutul ei) se umple, se aprinde s. i se dă foc. Cineva fumează din *ciubuc* s. cu *ciubucul*, trage (din) *ciubuc* s. bea *ciubuc. Şi şezând acolè într'un scaun ciohodarul, i-au dat ciubuc şi cafè.* LET. III 233. *Ca să-i cinstească, După rânduiala turcească, Cu ciubuci, cu cafele.* KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 115/$_{33}$. *Turcii..., de-i găseà prin satele lor, frângeà cebucile de ei.* DIONISIE, C. 164/$_5$. *Mi-au mai încredinţat nişte unt şi nişte ciubuce* (a. 1810). URICARIUL, XIV 240/$_{22}$. *Sorbiră din cafeà, traseră de două trei ori din ciubuc.* GHICA, S. 282. *Cu ciubucul în mână.* id. ib. 98. *Fumă de câteva ori din ciubuc.* FILIMON, ap. ŞIO. *Ciubucele şi narghilelele umplute cu parfumatul tutun al Siriei...* id. id. *Se deprinde a bea cafeà turcească şi a fumà dintr'un ciubuc lung.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Cu ciubuce, cu cafele, cu tot ighemoniconul boieresc...* ALECSANDRI. T. ap. ŞIO. *Par'că-i Paşa din Rusciuc, Când bea cafeà şi ciubuc.* id. ap. id. *Boieriu' trăgeà ciubuc, în vremea asta.* id. ap. id. *Până a-mi bea cafeaua şi fumà ciubucul...* URICARIUL, XIV 248/$_{22}$. *Ca să bea, să bea Ciubuc şi cafeà.* TEODORESCU, ap. ŞIO. *Împăratul se uità, Din ciubuc tutun trăgeà.* id. id. *Din amnar că scăpără, Ciubucul şi-l aprindeà.* id. id. *Nu dohăneşti ciubuc?* T. PAPAHAGI, M. # *Dragostea se ia Din ciubuc şi din luleà.* GOLESCU, ap. ZANNE, P. *A fi ciubuc* = cuprins de dragoste înflăcărată (cf. arde de dor), amorezat. ZANNE, P. III 114. Cf. luleà.

3. P. restr. (Numai la DDRF.) Tub scurt de fildeş, de chihlimbar, etc., care se pune la capătul ţevii lulelei şi pe care îl ia fumătorul în gură; imameà, cf. muştiuc.

4°. P. anal. (Numai la CIHAC, II 565) Baston s. rudă de ceară.

5°. P. anal. (Numai la ŞIO.) Zaharicale în formă de bastonaşe, făcute din zahăr cu boià roşie.

6°. (Zid.) Ornament plastic care înconjoară păreţii, uşile, ferestrele, stâlpii, etc. s. împodobeşte tavanul, sobele, etc., cf. brâu (II 2°), colac, chenar (3°), părcan, cornişă. *Din astragalele stâlpilor se porneau, pe rotunjeala culelor, numeroase ciubuce sau nervure.* ODOBESCU, ap. ŞIO. *Pe din afară, şase ferestre mari, ciubuce şi ornamente monumentale.* CARAGIALE, M. 99. *Şi rămase cu ochii în podele, numărând mecaniceşte ciubucele plafonului.* ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Colacul, brâul sau ciubucul împletit, care încinge biserica pe din afară, e şi el nou şi vine de la Munteni.* IORGA, IST. R. II 20. *De la Argeş s'a luat un singur element, ciubucul, care poate fi simplu, îndoit, întreit, liber sau tivit cu zimţi.* id. ib. II 34. *Ca ornamentică, pe lângă ciubucul gros ce o încinge la mijloc printre două rânduri de cărămizi în zimţuri...* DRĂGHICEANU, MON. IST. a. 1909, nr. 3, p. 109. *Aurul cu care erau poleiţi stâlpii şi ciubucele de pe lângă streaşină.* ISPIRESCU, ap. ŞIO. *Pereţii erau împodobiţi cu chipuri şi flori săpate, iar ciubucele erau poleite.* id. id. || P. ext. (Tâmplărie) Ornament plastic la mobile. Cf. APOLZAN, U. 21.

7°. P. ext. (Zid.) Unealtă de lemn cu creste, cu care zidarul face ciubucele (6°), ciubucar. Cf. DAMÉ, T. 104, H. II 30, IV 255, III 153, IV 11, XI 85, XII 132, XIV 248, XVI 48. || (Dulg., tâmplărie) Rindeà cu care se fac ciubuce, flori, pe marginea mobilelor, la muchi; lambar, ciubucar. *Ciubucele sânt de trei feluri: mici, medii şi mari.* H. II 30. Cf. DAMÉ, T. 115. H. IV 255, II 62, IV 75, 86, VII 184, IX 439, XIV 308.

8°. (Ţes.) Şiruri din ţesătura unei stofe ieşite mai în relief faţă de restul bătăturei. Cf. ŞIO. *Eràgătit cu un antereu de cutnie în ciubuce.* GANE, ap. ŞIO. *O prostire în ciubuce, de burangic.* SEVASTOS, N. 46.

9°. Nume de câne ciobănesc. H. II 3.

[Plur *-buce* (articulat *-bucele* şi *-bucile*) şi: *-bucuri.* || Şi: **cibúc** s. a. DICŢ.; **cebúc** s. a. ib. H. XVI 48, VÂRCOL, V.; **ciubút** s. a. (Ad 7°) *Două rânduri ciubute de lemn pentru facerea florilor pe zid* (Raciu, jud. Dâmboviţa). H. IV 199. | Diminutive: **ciubucél** (*cebucél*) s. a. (Ad 1°) *Sămânţa [mesteacănu]lui spânzură în lungăreaţe ciubuceale.* COD. SILVIC, 18; (ad 2°) *Ciubucelu'şi aprindeà.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 276. *Cebucelu'ş' aprindeà.* id. ib. 46; (ad 6°) COSTINESCU; — **ciubuceà** s. f. (Ad 1°) = floarea masculină de alun, nuc, etc., rânză. Com. ITTU. || Nomen agentis şi instrumenti (unele derivate şi sensuri învechite sau †): **ciubucár** = (s. m.) fabricant s. negustor de *ciubuce* (2°), ciubucciu. ŞIO; (s. a.) unealtă de dulgherie şi zidărie: ciubuc (7°), lambar (DAMÉ, T. 104 şi 115, cf. H. III 228, IV 56, VII 155, 184, 227, XI 364, XII 32, XIV 8); unealtă de fierărie (H. VII 86); — (< turc. *čubukču*) **ciubucelu (ciubucgíu, cibucciu, cebucciu)** † s. m.; = cel ce tăià ciubuce (1°) din pădure (ŞIO); fabricant s. negustor de ciubuce (DICŢ.); fumător din ciubuc (POLIZU); (odinioară) slugă la curtea domnească, însărcinat să cureţe, să umple şi să aprindă ciubucul lui Vodă (ŞIO Cf. LET. III 293/$_{20}$) şi p. ext. boierilor la care serveau. Acest servitor, la curte, se numeà şi **vel-ciubucciul** †, iar şeful ciubucciilor — acesta un boier — erà **ci(u)bucci-başà** † (cf. ŞIO., IORGA, IST. R. II 160), cf. cafegí-başà. *Harapu' şedeà pe el şi-i frângeà grumazii, iar cebucíu' şi peşchergiu' au ceput a ţîpà.* DIONISIE, C. 197/$_8$. *Lei 270 vel-cibucciu.* RĂŞCANU, L. 77/$_{21}$.

Cibucciul, becerul, pivnicerul. GHEORGACHI, ap. ŞIO. *Spatarii nu-s ciubuccii.* ALECSANDRI, T. 1389. *Ciubucgiu-şi trimeteà, La seraiu că mi-l chemà.* TEODORESCU, 677. *Ciubuccì-başà are 20 lei leafă pe lună.* FOTINO, ap. ŞIO. *Bărbatumieu cel dintâiu erà ciubuccì-başà la Caragea.* ALECSANDRI, T. 101. *Peştrengarul acesta de băiat să-l opreşti în curtea mea şi să mi-l faci deocamdată ciubucciu.* FILIMON, ap. ŞIO. *După dânsul intră ciubucciul, cu ciubucele de antep şi de iasomie.* id. id.; — (cu abstractul): **ciubuccerie, (ciubucciurie** a. 1786. IORGA, S. D. VI 195) † s. f. = funcţiunea ciubucciului. *Pitării, ciubucceria, caftanele.* REV. ap. ŞIO. | Verb: **ciubuci** IV^a = a trage ciubuce (6°) pe păreţi s. pe tavan. COSTINESCU; (cu abstractele): **ciubucire, ciubuceálă** s. f. id. | Colectiv-local: **ciubucărie** s. f. = fabrică s. prăvălie de ciubuce (2°) DICŢ.; mulţime de ciubuce (2°); totalitatea ciubucelor (6°) de pe zidăria unui edificiu. *Ploscărie, iască, ciubucărie, cofe.* JIPESCU, O. 70. *Geamurile, cercevelele, ciubucăria... dovedeà că acolo erà locuinţa unor oameni mai de seamă.* DELAVRANCEA, S. 108. *Ciubucăriile faţadelor par a fi suferit modificări.* GHICA-BUDEŞTI, MON. IST. a. 1909, 22. | Cu schimb de sufixe: **ciubéică** s. f. = (în batjocură) luleà (proastă ALECSANDRI, T. 1771). *Alergă pân' te-i preface 'n fum Şi tidva-ţi în ciubeică Şi oasele-ţi în scrum.* id. ib. 1067. *Toma vânătorul, cel care mi-a pus întâiu' şi întâiu ciubeica 'n gură.* GANE, ap. DDRF. *Pe prispă se odihneau câteva babe în catrinţe... cu ciubeicile în gură.* RALETTI, ap. TDRG.; — **ciubéucă** s. f. = ţigareta cu ţigara într'însa. MARIAN. *Stă toată ziua cu ciubeuca 'n gură.* id.]

— Din turc. **čibuk (čubuk, čebuk)** «tuyau de pipe, verge, baguette, raie, ligne sur les étoffes». (Cuvântul a fost împrumutat şi de popoarele vecine: bulg. *čibuk, čubuk,* sârb. *čibuk,* rus. *čubukŭ,* rut. *čubúk,* pol. *cybuch, cebuch,* n.-grec. *τζιμπούκι, τζουμπούκι,* alb. *čibuk, čubuk*).

CIUBUCÁR † s. a. şi m.
CIUBUCĂRÍE s. f.
CIUBUCCERÍE s. f.
CI(U)BUCCÍ-BAŞÀ † s. m.
CIUBUCCÍU † s. m.
CIUBUCCIURÍE † s. f.
CIUBUCEÁ s. f.
CIUBUCÉL s. a.
CIUBUCGÍU † s. m.
CIUBUCÍ vb. IV^a
} v. **ciubuc.**

CIUBULÉU s. a. v. **ciublă.**

CIUBÚT s. a. v. **ciubuc.**

CIUC s. a. *Pic.* — Târnăcop (com. ITTU), ciocă (5°).

— Din bulg. **čuk** «ciocan» s. sârb. **čuk** «maiu». Cf. cioc.

CIUC s. a. v. **ciucă'.**

CIUCĂ vb. I v. **ţucà.**

CIÚCĂ s. f. 1°. *Sommet, ballon* (de montagne). 2°. *Boule.*

1°. «Vârful muntelui, ce de departe se pare o movilă rotundă, care se numeşte şi măgură». POGOR, HEN. 236.

2°. Măciulie. *În vârfu' steagului pun ţurgălăi (= zurgălăi) şi struţ (= buchet), ş'apoi cipca (= dantela) o pun pă pândzătura roşie şi cipcele păste ciucă* (glosat, neexact, credem, prin «botă», adecă «bâtă»). T. PAPAHAGI, M. 164/$_{53}$. *La cap ciuci(u), La cur ciuci(u), La mijloc fiiu-fiiu* [= Furnica.] ŞEZ. VII 102.

3°. Sens neprecizabil: *Lanurile mari... se dau la secerători bucăţi, care se despart între ele prin cărări şi momâi, ciuhe, ciuci* (Zorleni, Tutova). ION CR. III 226. (Forma *ciuci* e, poate, o variantă formală a lui *ciuhe*, pluralul lui *ciuhă*).

[Plur. *ciuci.* | Şi ca nume de familie. | Dicţionarele, începând cu CIHAC, II 57, dau şi forma **ciuc** s. a., care nu se poate atesta şi poate va fi fiind reconstruită din plural. *Ciuc de munte* = faîte, cime d'une montagne; p. ext. *ciuc de păr* = mèche de cheveux (probabil, prin confuzie cu *ciuf* s. *ciup*). La ANON. CAR. găsim fără traducere un *csucs* (cit. *čuč*), care ar puteà fi ung. *csúcs* «vârf, culme».]

— Originea acestui cuvânt, care se găseşte şi la Aromâni (*čucă* «vârf de munte, pisc; căpăţână, bulgăre de pământ»), la Megleniţi (*čucă* «vârf de deal»), apoi la Albanezi (*čukɛ* «vârf de deal»), la Bulgari (*čuka* «deal»), la Sârbi (*čuka* «deal ascuţit») şi la Neo-greci (*τσοῦκα* «movilă; umflătură în obraz»), e necunoscută. N'ar fi exclus să avem a face cu un element autohton, păstrat şi în toponimie în *Ciucea* (numele mai multor puncte în diferite judeţe ale României, dintre care şi o «movilă» în jud. Buzău). După N. Drăganu (*Dacoromania* IV 151), ung. *csúcs* «vârf» ar fi împrumutat din forma pluralului cuvântului românesc; cf. şi numele de munte (în SE. Ardealului locuit de Români) *Csukâs* (cit. *Ciucaş*). Despre raportul lui *ciucă* şi *ciuc*, pe care le consideră de origine albaneză, cu *cioacă* şi *cioc*, cf. Th. Capidan, *Dacoromania* II 462-463. (Derivarea din grec. *κύκλος* «inel», propusă de Al. Philippide, *Bausteine zur rom. Phil.*, în *Festschrift Mussafia* p. 53, nu-i propabilă). Cf. ciuc^1, ciuceu.

CIÚCĂ s. f. I. 1°. *Habitude.* 2°. *Manière, façon.* II. 1°. *Passion, manie, plaisir.* 2°. *Bon moment, saison.* 3°. S'emploie où le français dit: se donner tout entier à, se consacrer entièrement à. 4°. *Victime, tête de Turc.*

I. Întrebuinţat aproape exclusiv în legătură cu posesivul.

1°. «Năravul ce are oarecine»: *aşa îi este ciuca.* POGOR, HEN. 236.

2°. «Fel, feleşag, chip: *ciucă de oameni buni».* PAMFILE, J. III. *Asta e ciuca lui* = felul lui de a fi, de a se înfăţişă (Braşov).

II. 1°. «Lucru favorit, pasiune» (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMAZU), «plăcere: *ciuca lui, să asculte cântece haiduceşti».* ARH. OLT. VI 107. *E 'n ciuca lui* s. *e ciuca lui* = e la largul lui, în culmea veseliei. VÂRCOL, V.

2°. *Ciuca lui* = timpul s. ocazia binevenită, pita lui (Bucov.). Com. A. COVAŞĂ. *Ciuca lor* = chita lor: *Ştii, la ploaie, atuncea să vezi ciupercile! Îi ciuca lor!* adică timpul şi împrejurările favorabile a creşte. Com. FURTUNĂ.

3°. *A sta de* s. *a se pune pe ciuca cuiva* (s. *unui lucru*) = a sta de el, de capul lui, a se ocupa cu pasiune, intensiv, a se pune cu tot dinadinsul, a urmări cu asiduitate, a considera ca «lucru serios, cauză serioasă» (com. G. NISTOR), a avea «gând fix asupra cuiva» (Teleorman, ION CR. V 373). *Dovedeşti de prăşit toţi popuşoii, dacă stai de ciuca lor* (jud. Rădăuţi, în Bucov.). Com. G. NISTOR. *Dacă mă pun eu de ciuca ceea, scot numai decât toţi Jidanii din sat.* id. ib.

4°. *A sta de ciuca cuivà* = a-i bate capul (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN. | P. ext *A fi ciuca bătăilor* = a primi bătaie de la toţi (A. SCRIBAN, ARHIVA a. 1921, p. 71), a primi toate loviturile (ZANNE, P. I 420). *Socoteam că săteanu' este un zid mort, o ciucă a bătăilor, un trunchiu de lemn..., pe care-l vinzi şi cumperi când vrei.* JIPESCU, O. 1.

O Iroade, Iroade..., Ai ajuns ciuca blestemului! TEODORESCU, P. P. 108b.

[Plur. *ciuci*. ARH. OLT. VI 107. | Sensul de «cioară», dat de Damé în Glosarul la *Proverbele* lui Zanne, şi de Şăineanu, *D. U.* se explică prin confuzie cu *ceucă*.]

— Legătura etimologică cu *sucă* «obiceiu; capriciu», *suhă* «dor, vreme potrivită de ceva», precum şi cu ung. *szuka*, rut. *suka* «căţeà în vremea aprinderii, a patimei sexuale» (germ. *Zauke*), nu este clară.

CIÚCĂ s. f. (Iht.) = **ştiucă**. ŢIPLEA, P. P. — Din ung. **csuka**, idem. Cf. ciugă (= cegă).

CIUCĂÍ vb. IVa v. **ceucă**.

CIUCĂLÁIŞTE s. f. } v. **ciocălău**.
CIUCĂLĂU s. a. }

CIUCÉCU s. m. sing. Nom d'une danse paysanne. — Numele unui danţ ţărănesc. H. V 421.

CIUCELÁ vb. Ia } v. **ciulì**
CIUCELÍ vb. IVa }

CIUCÉU s. a. v. *Cognée*. — Secure pentru crăpat lemne: trupul securii se îngroaşă drept, nu ca la securea de tăiat, al cărei fier se subţie repede către tăiş (Corbeşti, Arad). Com. ITTU. [Şi **chicéu** s. a. = un fel de secure (Ciucea, jud. Cluj). Com. ITTU; **chichéu** s. a. = secure mare (Bihor). Com. A. BĂNUŢ.) Cf. ciuc[1].

CIUCHEÁT, -Ă adj. v. **şucheat**.

CIUCI s. m. plur. v. **cuci**.

CIUCI s. m. plur. Nom d'un *mets*. — Tăieţei, «mâncare făcută din aluat; se întinde aluatul rotund şi lung ca cârnaţii, apoi se taie bucăţi; se bagă în apă şi se fierbe, în fine se scură apa de pe ei şi se pune uleiu şi sare şi aşa se mănâncă» (Lupşa) VICIU, GL., cf. (Capu-Codrului, în Bucov.) AR. TOMIAC. [Pronunţ. monosilab: *cnči*.]

— Pentru etimologie, cf. ung. *csócsa* «papă, mâncare «îmbucată» pentru copii».

CIUCÍ vb. IVa. *S'accroupir, se blottir, se raser; se plisser, se tordre, se froncer. Tasser, aplatir, chiffonner.* — Intrans. şi (mai ales) refl. A se aşezà (pe vine, pentru necesitatea trupească; întrebuinţat mai ales în graiul copiilor, cf. REV. CRIT. III 93, DR. I 552), a se stârcì, a se strânge, a se face ghem ca să nu poată fi văzut (RĂDULESCU-CODIN, L.); spec. (despre fructe, când încep a se coace) a se zbârcì (cf. PAMFILE, J. I), (despre frunzele porumbului, prin apropiere de *a se sucì?*) a se sucì (PAMFILE, A. 92), a se învârtì în formă de cilindri (GOROVEI, CR.). || Trans. A strânge laolaltă (FRĂNCU-CANDREA, M. 99), a turtì (Poşaga-de-sus, Turda-Arieş, VICIU, GL.), a totoliţì, a motoţì (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), a ponosì, a boţì. *Ciuci, fetiţo, pe lopată!* ŞEZ. XIII 167. *Nu-mi ciucì pălăria!* VICIU, GL. [Imper. *ciuci!* | Adjectiv: **ciucit, -ă.** | Abstract (concretizat): **ciucitúră** (plur. *-turi*) s. f. = lucru ciucit şi boţit, boţ făcut dintr'un lucru ciucit. PASCU, C. 144. | Şi: (+ *ciulì*) **ciuciulì** vb. IVa = a se stârcì, a se zbârcì, sucì; (Banat, despre găini) a se scăldà în ţărână (NOVACOVICIU, C. B. 7). *Femeile..., mergând pe câmp printre bucăţile de popuşoiu cu furca 'n brâu, fac prin aceasta ca popuşoii să se.. ciuciulească la frunze, pălindu-se de arşiţa soarelui, întocmai cum se răsuceşte şi firul furcii şi al fusului.* PAMFILE, A. 92, cf. GOROVEI, CR.; (cu part.-adj.) **ciuciulit, -ă** = strâns ghem şi ascuns. RĂDULESCU-CODIN, I. *Erau ciuciuliţi sărmanii într'o redie.* id. L. Totoloţ = ciuciulete, boţ, ceva frământat şi *ciuciulit*. ŞEZ. V 164. *Buruiene ciuciulite, Ciuciulite şi 'nvârtite Şi la capăt strălucite.* [Ţigara]. GOROVEI, C. 373; — **ciocioli** vb. IVa (cu part.-adj.) **ciociolit, -ă.** *Cioară ciociolită* (= mototolită), *În fund vârîtă.* (= *Cahliţa*) GOROVEI, C. 37; — (*ciuciuleţi*) **ciuciuleţi, ciuciuliţi** vb. IVa. *Popuşoii mărgineau drumul de amândouă părţile. De atâtea foc, îşi ciuciuleţise frunzele brumate 'n colb.* I. ADAM, NENOROC; (cu part.-adj.) **ciuciuliţit, -ă** adj. *Încolo, pe ele spânzurau flenţuri de hârtie cârlionţantă, ciuciuliţită şi tăietă ca tocmagii.* ION CR. IV 48; — **ciuciumì** vb. IVa. *Aşa, se ciuciumeşte porcarul pe vine, să semene ca cum ar fi în poiană.* ION CR. III 204; — (+ *ciur*) **ciurciumél** s. m. cu funcţ. adv. *Când într'un loc găseşti multe ciuperci (mulţi bureţi* ION CR. VIII 187) *grămădite, se zice că erau ciurciumel. Asemenea şi când puii stau grămădiţi, strânşi la un loc, pe lângă cloşcă* (Voiceşti, jud. Vâlcea). ION CR. VI 252. || Alte derivate: Subst. postverbale: **ciuciu** m. sing. (cu funcţiune adverbială) *Şezi ciuciu!* se zice către copiii mici, când îi îndeamnă să se plece jos pentru necesitatea trupească (Ţara-Haţegului). REV. CRIT. III 93. (Repetat) *Iară baba se făceà, Se făceà 'n poiană a da-e. Ciuciu ici, ciuciu coleà* (glosat greşit, credem, prin «cât-cât»), *Pân' pe fugă se puneà.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. III; (în alte părţi) **ciuciúică** f. sing. *Şezi ciuciuică!* cu acelaşi înţeles. ib. III 93; — **ciuciuléciu** s. a. sing. = numele unui joc de copii. H. I 388; — **ciuciumíş** s. a. = numele jocului de copii numit aiurea de-a baba-oarba. H. VII 158; — (+ *ciur*) **ciurciumíş** s. a. = joc de copii. (H. XIV 162), probabil tot acelaşi; — **ciuciúlea** s. m. sing. (întrebuinţat numai în expresia) *Ger de-a[l] lui Ciuciulea* = foarte aspru. *Erà un ger de-a lui Ciuciulea şi o iarnă de-a lui Hantatar.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.]

— Cuvânt din graiul copiilor, cf. slav. **čučo, čučati** (sârb. *čučim, čučati* «hocken, kauern», slov. *čučim, čučeti* «sich bergen» BERNEKER, SL. WB. 161), ung. *csucsulni, csücsülni* «a şedeà» (în limba copiilor).

CIUCÍ vb. IVa v. **sucì**.

CIÚCICĂ s. f. v. **ciuşte**.

CIUCÍNCĂ s. f. *Glissoire*. — Lunecuş pe gheaţă (Teaca, Transilv.) VICIU, GL. — Cf. cicioancă.

CIUCIÓR s. a. v. **ciuciur**.

CIUCITÓR s. a. v. **sucì**.

CIUCIU s. m. v. **ciucì şi ciuş**.

CIUCIU s. m. (Iht.) (Sorte de petite) *carpe*. — Crap (H. XIV 284) mic (ANTIPA, P.), mai mic de cât ciortănica (id. F. I. 114). Cf. H. V 16, 210, 355, IX 27, XI 40, 178, XIV 65, 186. [Diminutive: **ciuciuleán** s. m. ANTIPA, P.; **ciuciulán** s. m. id. F. I 114, cf. PAMFILE, A.; **ciuciulin** s. m. H. V 4; **ciuciulică** s. f. ANTIPA P., F. I 114.] — Cf. ciuciulete.

CIUCIU s. m. sing. v. **ciucì**.

CIUCIUÍ vb. IVa. *Chuchoter*. — (Ban.) *Se ciuciuesc* = vorbesc încet la ureche. NOVACOVICIU, C. B. 19.

— Onomatopee, cf. şuşuì.

CIUCIÚICĂ s. f. sing. v. **ciucì**.

CIUCIULÁ vb. 1 *Caresser*. — A mângâià (Banat) DDRF., (Munţii-apuseni) FRĂNCU-CANDREA, R. 48. — Cf. giugiulì, ciuciulit.

CIUCIULÁ vb. Ia v. **ciulì**.

CIUCIULÁN s. m. (Iht.) v. **ciuciu** [2].

CIUCIULÁȘ s. m. (Bot.) v. **ciuciulete.**

CIUCIÚLE ! interj. Cri pour appeler les chevreaux. — (Banat) Strigăt cu care se cheamă iezii. LIUBA-IANA, M. 112.

CIUCIÚLEA s. m. sing. v. **ciucî.**

CIUCIULEÁN s. m. (Bot.) v. **ciuciulete.**

CIUCIULEÁN s. m. (Iht.) v. **ciuciu** [2].

CIUCIULÉCIU s. a. v. **ciucî.**

CIUCIULÉȚ s. m. și a. v. **ciuciulete.**

CIUCIULÉTE s. m. I. 1°. *Pelote, tapon, boulette.* 2°. *Rouleau* (de papier). II. 1°. *Morille. Marasme.*

I. 1°. Ceva frământat și ciuciulit (ȘEZ. V 164), strâns grămadă, mototolit (GRIGORIU-RIGO, M. P. 30), totoloț, boț (ȘEZ. V. 164, com. MARIAN), totoleț (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC); spec. gogoloș din sudoarea de pe piele (SĂGHINESCU, V. 88).

2°. Bucată de hârtie făcută sul, petecă sucită în degete (SĂGHINESCU, V. 88). *Se descântă bolnavului cu o cârpă aprinsă făcută sul (ciuciulete), apoi se scuipă pe vârful ei, și de pe vârf se unge la ulcior.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 181. *Lată peste lată, Peste lată îmbojorată, Peste îmbojorată crăcănată, Peste crăcănată spartă, Peste spartă udată, Peste udată rotunzată, Peste rotunzată ciuciuleț* [într'o variantă: hurduleț]. [= Fața casei cu vatra, focul, ceaunul, apa din el, mălaiul și făcălețul]. GOROVEI, C. 143.

II. (Bot.; mai ales la plur.). Diferite specii de ciuperci bune de mâncat: *Ciuciuleți* = a) ciupercă comestibilă (*Morchella esculenta*), cu pălăria alburie la început, apoi gălbuie s. roșcată (brună),... piciorul gol pe dinăuntru..., cu miros slab, dar plăcut..., crește... în păduri, prin livezi și pășuni umbroase... prin Aprilie-Maiu. Se mai numește: pup, zbârciog. PANȚU PL. b) ciuperca numită și «cocârlă» (*Marasmius scorodonius*). ib. *Ciuciuleții* sau zbârciogul este o ciupercă de coloare închisă, cu căciulă zbârcită și țuguiată, crește în timpul lui Aprilie prin frunza cea putredă a plopișului..., atât la pădure, cât și la zăvoiu. H. IV 71. *Ciuciuletele* are mărimea oului de găină și este poros, întocmai ca un burete de șters; se găsește pe țelină, primăvara de timpuriu, și în urma ploilor. H. VII 432. *Ciuciulete* sau urechе: un fel de bureți care se fac pe tulpina arborilor, la un loc, cu grămada, «clădărie». H. IX 298, cf. XVIII 169. *Mânătărcile..., zbârciogul, ciuciuletele, trufui.* ap. TDRG. *Am o babă bătrână, Ciuciuleți adună* [= Biserica]. ȘEZ. VII 77. *Sub părete Ciuciulete, Cu mustăți În toate părți* [= Stupul]. GOROVEI, C. 360. *Am un ciuciulete, Șeade la părete* [= Țestul]. PĂSCULESCU, L. P. 101. | Compuse: **ciuciulete-nebun** = *Agaricus fascicularis Huds.* PĂCALĂ, M. R. 27. **Ciuciulete-de-iarbă** = *Marasmius scorodonius.* id. ib.

[Și: **ciuciuléț** s. m. și a. (Ad I 1°) MARIAN, com. AR. TOMIAC; (ad I 2) GOROVEI, C. 142; (ad II) LM., H. IV 71; — (cu alt sufix) **ciuciuláș** s. m. (atestat numai la plur.) = bureți mici galbeni, nemțișori (ȘEZ. VII 182), soiu de bureți... de coloare roșie, de mărimea ciupercilor; cresc mai mulți la olaltă, prin păduri; sânt buni de mâncare (Micuș, jud. Turda, VICIU, GL.), cocârle (PANȚU, PL.), ciuciuleți (BIANU, D. S.); — (+ *ciur*) **ciurciuláș,** s. m. = burete mic, galben, numit și nemțișor. ȘEZ. VII 182; — **ciuciuleán** s. m. (mai ales la plur.) *Ciuciuleni*=specia de bureți, care se usucă (cf. PĂCALĂ, M. R. 116), cf. mină-tărci. *Ciuciuleanu burete Scoate apa din ureche!* id. ib. 215. **ciuciulean-de-toamnă**=*buretele-oilor* (*Polyporus confluens*). Cf. id. ib. 26. | Dicționarele mai dau și următoarele forme (suspecte): (ad II) **ciuciuláți** = ciuciulani (BIANU, D. S.); **ciocoláți** = ciuciuleni (ib.), și formele scurtate: **ciuléte** s. m. LM., **ciuréte** s. m. id. **ciurét** s. m. id., **ciuleán** s. m.]

— Derivat din **ciuciulî,** cu suf. *-eț.* (Forma *ciuciulete* e reconstruită din plur. *ciuciuleți*).

CIUCIULEȚÍ vb. IV[a] v. **ciucî.**

CIUCIULÎ vb. IV[a] **ciucî, ciugulî** și **ciulî.**

CIUCIULÍCĂ s. f. (Iht.) v. **ciuciu** [2].

CIUCIULÍN s. m. (Cul.) v. **ciulin.**

CIUCIULÍN s. m. (Iht.) v. **ciuciu** [2].

CIUCIULÍNĂ s. f. *Jeune fille aux cheveux coupés.* — Fată tunsă ori chiar cu părul retezat. BUGNARIU, NĂS. — Cf. ciuciulà, ciuciulit.

CIUCIULÍT, -Ă adj. *Paré.* — Împodobit, gătit. *Cumu-i de ciuciulită!* = mândră gătată (= gătită) și pieptănată (Blaj). VICIU, GL. (subt ciurciulat). — Cf. ciuciulà, ciuciulinà, ciurciulat, giugiulî.

CIUCIULIȚÍ vb. IV[a]
CIUCIUMÍ vb. IV[a]
CIUCIUMÍȘ s. a.
} v. **ciucî.**

CIUCIÚR s. a. 1°. *Fontaine.* 2°. *Bec* (d'une fontaine, d'une cruche).

1°. Șipot, bijoiu, ciuruu. Com. COCA. *În stânga coborîșului nostru, curge de sub stâncă ciuciurul guraliv.* I. CIOCÂRLAN. SĂM. III 120. *Ai luat apă din ciucior, Să trăesc io tot cu dor.* HODOȘ, C. 99.

2°. P. ext. Jghiabul de la fântână, pe care curge apa (Buzău). Com. ȘT. POPESCU. || P. anal. Botul ibricului sau al altui vas. A. SCRIBAN, CONV. LIT. XLIV 1003.

[Și: **ciuciór** s. a. || Derivat: **ciuciurău** (*ciuciuréu* s. a.) = scoc, jghiab pentru scursul apei s. făinei. *Ciuciureul* este un vălău (= scoc) de lemn pre care curge sau ciură apa. LIUBA-IANA, M. 32. *Apa se aduce de la fântână, izvor și ciuciurău.* H. XVIII 145. *Dorul mieu, bade, ș'al tău Facă-mi-se ciuciurău, Ciuciurău cu trei izvoară, Cine-o bea din el, să moară!* HODOȘ, C. 41, cf. H. XVIII 150. *Împrejurul pietrelor este o obadă ce se zice «ocoli», ca să nu iasă făină decât pre ciuciureu, ca să cadă în ladă.* LIUBA-IANA, M. 104].

— Cuvânt de origine onomatopeică (cf. ciur, ciuroiu, arom. *čučurari* «a șușui, a murmură») care se găsește și la Bulgari: **čučurŭ** «țeavă de scurs, scoc». A. Scriban, *Conv. lit.* XLIV 1003.

CIÚCIURĂ s. f. (Cuvânt intenționat stâlcit, în gâcitori; poate: *ciutură*). *Pe cea baltă lată Este-o ciuciură bălțată, Cine-o știe, Las' s'o știe, Că-i la bot cu scăfârlie* (= Rața sălbatică). PASCU, C. 143.

CIUCIURĂU s. a. v. **ciuciur.**

CIÚCIURE s. m. (Bot.) *Campanule agglomérée* (*Campanula glomerata*). — Plantă ierboasă acoperită cu peri moi suri, cu multe flori violete s. albastre, îngrămădite la vârful tulpinei și al ramurilor (Focșani). PANȚU, PL. — Cf. ciucure.

CIUCIURIGÁ vb. I. *Tirer* (les oreilles). — A trage de păr ori de urechi. BUGNARIU, NĂS. [Abstract: **ciuciurigáre** s. f. id.]

CIUCIUTÓR s. a. v. **suci.**

CIUCIUVEÁN, -Ă adj. *Pere ciuciuvene:* cu fața galbenă și gust dulce, înnecăcios (ŞEZ. V 68/7), gălbioare.

— *Ciucevean* însemnează, propriu zis, (cu rostire locală moldovenească) «din Suceava» (cf. Marele Dicționar Geografic s. v. *Ciuceveni*).

CIÚCLĂ s. f. 1°. *Crête; boucle, mèche.* 2°. *Tas.* 1°. (Ieud, în Maramureș) Creștetul (= creasta). găinei s. al cocoșului. T. PAPAHAGI. M. || P. ext. (Giulești, în Maramureș) Moț, buclă de păr (id.), cârlionț.

2°. P. anal. Glugă (2°), maldăr de coceni (de porumb). PAMFILE, A. 224.

— Din ung. **csuklya** «glugă, pungă de hârtie, cornet» (bulg. *čukla* «vârf de munte», cf. ciucă[1]).

CIUCLÉJ s. m. v. **cioclej.**

CIUCMÁN s. a. Robe. — (Beilic, jud. Constanța) Fustă de stambă. H. II 245.

— Poate din turc. *čykma* «modă».

CIUCOÁRĂ s. f. (Bot.) }
CIUCOÁRE s. f. (Bot.) } v. **cicoare[1].**

CIUCÓRT s. a. *Pot.* — Ulcior căruia i s'au spart borticelele de la gură, spre a se întrebuința la fiert apă, pentru cămeși. POMPILIU, BIH. 1007.

— Probabil din ung. **csupor** «ulcică», împrumutat subt forma acuzativului (pentru *p* > *c*, cf. ung. *csukorék* = *csuporék*).

CIUCULÍ vb. IV[a] v. **ciugulì.**

CIUCULTÉU s. a. v. **ciocâltău.**

CIÚCUR s. m. }
CIUCURÁ vb. I[a] }
CIÚCURĂ adj. f. } v. **ciucure.**
CIUCURÁR s. m. }
CIUCURÁŞ s. m. }

CIÚCURE s. m. 1°. *Grappe.* 2°. *Frange, gland. Couvert* de... *Trèfle.* 3°. *Pompon, plumet. Houppe.* 4°. *Nœud.* 5°. *Glaçon; pendeloque.*

1°. Strugurele de care se țin bobițele poamei (URICARIUL, X 400/17), ciorchine.

2°. P. anal. Ornament făcut dintr'o împletitură s. dintr'un mănuchiu de fire de bumbac, de lână, de mătase, de aur (cf. fir 4°) etc., cu care se împodobesc marginile unei stofe, unui veșmânt, unei draperii, unei mobile, etc., canaf (1°), boit (VAIDA), frânghie (I), țurțur, țarțam. Cf. ceapraz. *Ciucuri* de lână (roșie) se leagă une-ori la copii (ori la animale) sau se pun la cheotorile flăcăilor, ca să nu se deoache (RĂDULESCU-CODIN, Î.). *Csukuré.* ANON. CAR. *Tronul... aveà de-asupra un ceriu de mătasă verde cu ciucuri de aur.* BARAC, ap. TDRG. *Părțile dinainte* [ale cojoacelor din Săliște] *sânt cusute cu flori de mătasă de diferite colori; la amândouă părțile dinainte... sânt... cusuți câte trei ciucuri de mătasă, de la care în jos se începe dunga cusută cu flori.* MOLDOVAN, Ț. N. 136; cf. PĂCALĂ, M. R. 513. *La marginea din jos a crătinței* [femeilor din Orăștie] *sânt lăsați cam de o palmă ciucuri, cari acopăr călcâiele.* MOLDOVAN, Ț. N. 399. *Un ciucure de la bete ori de la brâu.* MUSCEL, 56. *Din tort să țese și ștergătoare* (*ștergariu*), *cu vargă și cu ciucuri împletiți la capete.* BREBENEL, GR. P. *Cămașa se încheie la gât cu baieri care au la cap ciucuri, rare-ori cu copși* [= copci]. id. ib. *Chișchineu cu ciucuri.* STAN, M. 150. *Că-i nevasta măi* (= mai) *frumoasă, Cu fesu' potricaliu* [= portocaliu], *Cu tulpanu' narangiu, Bat ciucuri*[i] *la brâu.* VASILIU, C. 179. *De-aș ști, maică, că m'ai da, Mai bine m'aș spânzurà De ciucurul brâului, În mijlocul târgului!* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 275. *Cu cămașa albă floare, Cu brâu roșu 'ncins pe șale, Cu ciucuri la cheotoare.* RĂDULESCU-CODIN, Î. # *Sărăcie cu ciucuri* (STAN, M. 150) = sărăcie pe care vrei s'o ascunzi printr'o aparență de eleganță și de bunăstare, cf. sărăcie lucie. || Cu funcțiune adverbială și adjectivală (putând să primească și forma *ciucură*, la feminin) *Ciucur de...* = plin de, des, îndesat, încărcat cu, mult. *Ciucur de râie* = plin de râie peste tot trupul (CREANGĂ, GL.). *Ciucur de păduchi* (TDRG.), *Părul ista-i ciucur de pere.* ŞEZ XXX, v. XVIII 265. *A ieșit ciucure* se zice la vărsat sau pojar când iese des, des, pe tot corpul. RĂDULESCU-CODIN, Î. *Sara în spre ajunul Crăciunului, femeia, când face aluatul pentru turte, așa cu mâncle ciucură* [= pline de aluat GOROVEI, CR.] *se duce în grădină pe la fiecare soiu de pomi.* ŞEZ. VI 51 *Pedepsele cu anii la 'nchisori stau ciucure pă capu' tău.* JIPEŞCU, ap. TDRG. || (Bot., în compuse) **ciucuri-cătănești** = iarbă-de-urechi (*Sedum maximum*), cf. urechelniță. PĂCALĂ, M. R. 21; **ciucuru'-popii** = *Trifolium ochreleucum.* id. ib. 20; **ciucuru'-voinicului** = trifoiu-roșu. PANȚU, PL.

3°. Mănuchiu de fire de mătase, de lână, de aur, etc. cu care se împodobesc chipiurile militărești, moț (COSTINESCU), pompon (cf. DDRF.).

4°. Fundă. PAPAHAGI, M.

5°. Țurțur de gheață. DICȚ. | P. anal. Ornament de cristal, care atârnă, ca țurțurii de gheață, la marginea policandrelor. *Mingea sare până la policandrul din tavanul salonului, unde turbură grozav liniștea ciucurilor de cristal.* CARAGIALE, M. 132.

[Și (forme mai vechi): **ciúcur** s. m., LB., COSTINESCU; **cicuri** s. m. plur. V. HANEŞ, Ț. O. 113. (În funcțiune adjectivală și) **ciúcură** adj. f., (în gâcitori, în rimă cu *mugur*) **ciúgur.** *Ciugur mugur cel bătrân* (Ciobanul cu oile). PĂSCULESCU, L. P. 77, ŞEZ. IV 70. | Diminutive: **ciucuráș** s. m. = ciucure (2°) mic. COSTINESCU. *Frăuleț cu ciucuraș.* PĂSCULESCU, L. P. 57 (Bot.) *Ciucuraș* = plantă ierboasă (*Adenostyles albifrons*), cu flori trandafirîi crescute în mănuchiuri de câte șase; crește prin pădurile și locurile umbroase din regiunea muntoasă; se mai numește broască și floarea-ciumei. PANȚU, PL., cf. H. V 49; — **ciucurél** s. m. = ciucure mic. *Peștelcele țesute în casă au ciucurei jos, făcuți din urzeală înnodată.* PAMFILE, I. C. 361. (Bot. Plur.) **Ciucurei-albi** = plantă (*Achillea ptaomica*) cultivată foarte rar, ca împrumut recent (BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V 52); **ciucurei-de-pădure** = *Lilium Martagon.* PĂCALĂ, M. R. 24; **ciucurel** = *Aquilegia vulgaris.* Cf. PĂCALĂ, M. R. 23; fucsie (*Fuchsia*). DR. I 363; **ciucurél** = canale (*Impatiens Balsamina*). BULET. GRĂD. BOT. V 60; cercelus (*Fuchsia coccinea*) ib. 58; — (în gâcitori, mai ales la plural) **ciugurél** s. m., **ciucureà, ciugureà, țugureà** s. f. *Alunele, ciucurele, Se dă ceașca după ele* [= Oile și lupii]. PĂSCULESCU, L. P. *Ciugurele mărunțele, Tot pe drum înșirățele, Ciugur, Mugur, cel bătrân Șade jos și bea tutun* [= Ciobanul cu oile]. GOROVEI, C. 75, cf. PAMFILE, C. 27. *Ciugurel, mugurel Merg pe drum însurățel; Ciugur mugur, Cal bătrân, Merge 'n fruntea lor cântând* [= Oile și ciobi]. ŞEZ. VIII 119. *Țugurele, mărunțele Șed pe [illegible] înșirățele; Țugur, Mugur Cal bătrân* etc. PAMFILE, C. 27. | Adjective: (Ad 2°) **ciucurós, -oásă** = având ciucuri, ciucurat. LB.; (ad 3°) **ciucuríu, -ie** = moțat. *Ciucuriu la cap, ca moțul la curcan.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 188. | Nomen agentis (rar): **ciucurár** s. m. = cel care face s. vinde ciucuri (2°) ceaprazar. COSTINESCU. | Verb: **(în)ciucurà** vb. I[a] (COSTINESCU, MĂNDRESCU, UNG. 62), **ciucuri** vb. IV[a]

(DDRF.) = a face ciucuri (2°), a răsuci mătasea, lâna ori bumbacul spre a-l face ciucuri (2°); a pune ciucuri, a împodobi ceva cu ciucuri. COSTINESCU; (cu derivatele:) **(în)ciucuráre, ciucurire** s. f. DICŢ., **(în)ciucurát, -ă** adj. = împodobit cu ciucuri (LB.); p. anal. încărcat, plin de...; cu cevà atârnând (ca niște ciucuri). *Năfrămuță 'nciucurată.* MĂNDRESCU, L. P. 128/7. *Pădurile... cu tulpini fumurii, ciucurate de ninsoare.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *De-i fi însă mișel și 'nciucurat de daruri rele, atunci nu te păleşti.* JIPESCU, O. 109. *Roua brobonată stă frumoasă, recoroasă și ciucurată pă ierburi, pă vârfuri dă pomi și dă copaci.* id. ib. 38.]

— Forma mai veche a cuvântului e *cicur*, precum se găsește în Ţara-O'ului și la Istroromâni (*čicur* «mai multe alune cât se țin la olaltă»), care — ca și ital. dial. (Cerignola) *ciocchęrę* «le viti» — e un singular nou din pluralul *cicuri* (căci cuvântul se întrebuințează mai mult la plur.) care, la rândul său, presupune un sing. **cic.* Cuvântul nu-i de origine ungurească (CIHAC, II 491, MĂNDRESCU, UNG. 62 etc.) — căci ungurescul *csukor* «nœud, maille, touffe», cunoscut numai în Ardeal, e luat de la noi — nici de obârșie albaneză (K. Treimer, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XLIV 395), ci vine din lat. **ciccum** «cocian de poamă, capsula de semințe a rodiei» (gr. κίκκος), păstrat în limbile romanice cu înțelesuri diferite («sâmbure», «boabă», «lucru mic» cf. MEYER-LÜBKE, REW. nr. 1899). Posibil ar fi să derive și dintr'un diminutiv lat. vulg. ***cicculum.** S. Puşcariu, *Studii istroromâne* II 226. Cf. ciucuşoară.

CIUCURÉL s. m. v. **ciucure.**

CIÚCURI s. m. (Îmbrăc. Plur.) *Pantalons* de soldat. — (Prin Transilv. de nord) Cioareci (LB.), pantaloni (ŢIPLEA, BUD, P. P.), nădragi (VAIDA) militari. *Bate, Doamne, ciucuri[i], Să poată-acasă ini* [= venì, din armată]. ŢIPLEA, P. P. 80. *Că după cei cu pluguri Trăesc și cei cu ciucuri.* BUD, P. P. 46. *Gruiță, dragu' mamii, Dă ciucurii d'ept cioarecii.* PAPAHAGI, M. 89/33.

— Pentru etimologie, cf. sârb. *čukur* (din turc. *učkur*) «brâul pantalonilor». Cf. ciucurluc.

CIUCURÍ vb. IV[a] } v. **ciucure.**
CIUCURÍU, -ÍE adj. }

CIUCURLÚC s. m. (Îmbrăc.) 1°. *Ceinture, aiguillettes.* 2°. *Bout d'étoffe* cousu aux pantalons. 3°. *Pantalons* de soldat.

1°. Brâneț (1°) de pantaloni. ŞIO. *Până a-i înnodà ciucurlucu'.* KIKIREZU, ap. id.

2°. P. ext. Mic petec care se pune, la pantaloni, sus la o parte (comuna Principele Ferdinand, Teleorman). ION CR. V 374.

3°. Nădragi, ceacșiri. LM.

— Din turc. **učkurluk** «ceinture d'un pantalon» (sârb., bulg. *učkurluk*). Cf. ciucuri.

CIUCURÓS, -OÁSĂ adj. v. **ciucure.**

CIUCUŞOÁRĂ s. f. (Bot.) 1°. *Berteroa incana, Alyssum incanum. Farsetia incana.* 2°. *Alysson à calice persistant. Alyssum calcynum.*

1°. Plantă ierboasă, cu tulpina și frunzele sure, acoperite cu peri, cu flori albe; crește prin locuri năsipoase și pietroase, pe coline aride, pe lângă drumuri. PANŢU, PL.

2°. = **albiță** (2°). PANŢU, PL., DAMÉ, T. 185, GRIGORIU-RIGO, M. P. 33.

— Poate, un diminutiv din **cic* (lat. *ciccum*), care stă și la baza cuvântului *ciucure.*

CIÚDĂ s. f. 1°.-2°. *Miracle,* 3°. *Stupeur.* 4°. *Extravagances.* II. 1°. *Dépit, ennui.* 2°. *Colère, ressentiment.* 3°. *Honte.* 4°. *Malheur.*

I. Sensuri vechi, păstrate numai pe alocuri în popor:

1°. Minune, faptă minunată, miracol, cf. semn, † divă. (Construcții: a pune †, a face *ciude; ciuda* se arată). *Csudě* = miraculum. ANON. CAR. *Veniți se vedeți lucrul zeului ce puse mirùri* (*ciudele* HUR.) *în pământu.* PSALT. 45/9. *Blagoslovit Dumnezeul lu Israil, ce face ciudele* (*ciude* HUR, miratele DOS.) *singur.* ib. 142/9. *Tu ești zeul ce faci ciudele* (*ciudesele* COR.[2], minunile DOS.). ib. 153/13. *Văzură mai mari preoți și cărtularii și ciude se făce*[à]. TETRAEV. (1574), 236. *Multe ciudese făcù.* CORESI, EV. 97/33. *Și ieșì cuvântul ciudeseei întru toată țara Iudeilor și pren toate părțile.* id. ib. 349/8. *Ce și duhul sfânt are a mărturisì voao cu znamenii și cu ciudese și va întărì inema voastră și o va mângâià și o va potolì.* id. ib. 473/24. *Aorea amù vindecà trupul cu ciudesele, iară aorea sufletul cu învățătura, e aorea den ale cuvintelor graiuri veniià la ciudesă, de încredință ciudesele ce erà cu cuvântul.* id. ib. 477/20-21. *Că puteà și cu un cuvânt să facă ciudesă Hristos.* id. ib. 347/31. *Iară el lăsă pre ceia ce se izbăvise de draci și ceia ce păscuse porcii să grăiască și să propoveduiască ciudesa ceaia ce fu.* id. ib. 238/27. *Și sfinții lui ucenici și apostoli cu trudă și cu post și cu rugăciune trupurile lor învățară, și seamne mari și ciudese făcură.* id. ib. 50/32. *Arătà-se nevoindu-l să vie la facerea ciudeei.* id. ib. 259/19. *Că învise* [= înviè] *amù pre Lazar Domnul și feace ciudă mai mare și mai minunată decât toate ciudesele,* id. ib. 104/22. *Să derept aceaea nu vor creade ție, nice cuvântul tău nu vor ascultà pe un fapt de ciudă* (= când vei face o minune), *creade-vor cuvântul tău cu altă ciudă* (a. 1582). ap. CP. 205. *În numele marelui Sfântului Nicolae, făcătoriu de ciude* (a. 1626). IORGA, S. D. XV 110. *O minunea mare și prea slăvită ciudă!* MOLITVELNIC (ante 1633), ap. GCR. I 84/35. *Mare ciudă li se arătă... pentru că un cal au născut un iepure.* HERODOT, 380. *Făcù Domnul ciudésa aceaia.* VARLAAM, C. 69. *După atîtea ciudése și atîtea minuni făcù H*[risto]*s între ochii lor...* id. ib. 303$_2$, cf. 77$_2$, 246$_2$. *Mă rog ție, Doamne, cu inima toată, Ciudeásele tale spuindu-le 'n gloată.* DOSOFTEIU, PS. 29. *Ciudeásele ce să făceà în besearica arhistratigului Mihail.* id. V. S. 8$_2$, cf. 13, 57$_2$, 65$_2$. *Și voiu înmulți seamnele meale și ciudeásele în pământul Eghipetului.* BIBLIA (1688) 43/59. *Întro* (= întru) *cinstea sfântului și de ciudese făcătoriului Nicolae* (a. 1697). IORGA, S. D. XIII 95. *Între lucrurile firii ciudă ca aceasta se află.* CANTEMIR, IST. 93/17. *Să fie văzut cineva lucru de ciudésă și preste toată ciuda mai ciudat și mai minunat.* id. ib. 173/32. *Ce monstru* (*arătare*) *și ce groznică ciudésă.* id. HR. 360/26. *Făceà ciudésele sale asupra Latinilor.* id. ib. 433, cf. id. ib. 454, 455. *Multe și mari minuni și ciudése s'au făcut.* id. ib. 458. *Așișderea și alte ciudése multe și arătări făceà Dumnezeu.* MAGAZ. IST. 255/22. *Mare ciudă, cum toți ne uităm la lucrurile cele trecătoare și la cele... vecinice nimeni nu gândim!* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Mari ciuzi am prăvit.* MARIAN, ap. TDRG. *O, ce ciudă, cât mă mir D'al celor mari caractir!* PARIS MUMULEANU, ap. GCR. II 247/20. *Ciudă, taiă, ciudă, dragă, Ciudă, taică, ce văzuiu.* VICIU, C. 121. *Nu-i s. nu mi-e ciudă* = nu mă mir. ŢIPLEA, P. P.

2°. (Mold.) **Ciuda-lui-Arhanghel** (s. **Arhanghelului** s. **sfinților-Arhangheli** s. **sfântului-Arhanghel-Mihail**) e numele unei sărbători care se serbează la 6 Septemvrie (prin jud. Neamțu, și la 13 Iulie), ca să nu fie cuprins omul, lesne, de mânie sau să fie ferit de ciudă. Se mai numește și: minunea-sfântului-Arhanghel-Mihail. Cf. GOROVEI, CR. 147, PAMFILE, S. T. 46—47, CER. 90, DUŞM. 163. *Odată au pornit doi frați, în*

ziua de Ciuda-lui-Arhanghel. PAMFILE, CER. 90. (Fără complinire) *Când se bate cineva în ziua de Ciuda, are să fie mânios tot anul.* ŞEZ. VI 26.

3°. † Mirare, minunare, emoţie. (*Ciuda* p r i n d e pe cineva). *Că o ciudă prinse el* [= îl prinse pe el] *şi toţi cine erà cu nusul, de vânarea peştelui ce prinseră.* CORESI, EV. 331/30. (Alături de m i r a r e) *Tuturor celor ce mă privesc mirare şi ciudésă aduc.* CANTEMIR, IST. 58/25. *Aceasta toţi... văzând, în mierare şi ciudésă ca aceasta sta.* id. ib. 185/24.

4°. † (Numai la plur., alături de p o z n e) Lucruri extravagante, extravaganţe, capricii (cf. COSTINESCU), năzbâtii, pozne, ciudăţenii. [Aron-vodă] *ciude şi pozne făceà în domnia lui.* LET. I 206/11. *Domnind, nu altă ce ciudese şi pozne făceà.* ib. I. A. 102/28

II Sensuri nouă:

1°. Necaz (ALECSANDRI, T. 1754, T. PAPAHAGI, M. 22), supărare mare, mânie, părere-de-rău (amestecată cu mânie ŞĂINEANU, D. U.), contrarietate. *Şi auzì şi tatăl lui Dioscorid de moartea fiu-său şi, de ciudă, căzù jos, de murì.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Temutul* [=gelozia] *i-a dragostei ş'a ciuzei focul mai arzător.* KONAKI, ap. DDRF. *Ciudă mare, rău îmi pare!* PĂSCULESCU, L. P. # **A-i fi (cuivà)** s. **a-i venì** (DDRF.) **ciudă**=a-i fi s. a i se face necaz, a se supărà, a-i părea rău (cf. PONTBRIANT). *Îi erà ciudă că mă-sa-l judecà aşa de rău.* DDRF. *Leului nu i-a fost ciudă că l-a rănit vânătorul, ci că l-a lovit măgarul.* ZANNE, P. I 503, cf. II 526. *Nici o ciudă nu mi-ar fi.* POP., ap. DDRF. *Nu mi-e ciudă de tine...; dar îmi pare rău de mă-ta, care-i bătrână şi ar trebuì să aibă minte.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. (Mai ales în l o c. a d v.) (*A murì, a crăpà, a nu mai putè* etc.) **de cindă.** *Iar stăpânu-său numai ce mărmurì, de ciudă.* VIEŢILE SFINŢILOR (a. 1675), ap. GCR. I 223/19. *Crapă de ciudă cucoana, că nu-şi poate mărità fata.* ALECSANDRI, T. 324. *De ciudă plâng eu numai, mamă!* COŞBUC, ap. TDRG. (Adesea alături cu alte cuvinte sinonime s. cu înţeles apropiat) *De necaz şi ciudă, foc ieşeà dintr'însul.* PANN, ap. GCR. II 363/26. *Îşi muşcà acum fata degeţelele mămucuţei şi ale tătucuţei, de ciudă şi de ruşine.* CREANGĂ, ib. II 353/13. *Când mă plecam să beau apă, Mă plesneai cu cisma'n ceafă, De beam apă sângerată, Cu măsele-amestecată! De ciudă şi de mânie, Am plecat în haiducie.* RĂDULESCU-CODIN, Î. # *Moare de ciudă, ca piţigoiul în colivie.* ZANNE, P. I 604. **Cu ciudă** = cu mânie, enervat. *Când o roagă şì căţeluşa şì părul şì fântâna şì cuptoriul ca să îngrijească de dânsele, ea le răspunde cu ciudă şi în bătaie de joc.* CREANGĂ, ap. GCR. II 352/13. *Au trecut lângă mine, vorbind cu mare ciudă.* id. ap. DDRF. *După al doilea an, Arhanghelul trântì cu ciudă uşa iadului, încât diavolul se înspăimântă.* PAMFILE, S. T. 46. (L o c. a d v.). **În ciudă** s. (l o c. p r e p.) **în ciuda cuiva** = cu intenţia de a provoca supărare cuiva, spre a mânià pe cineva, în necazul, spre părerea-de-rău (a cuivà), în butul, în mânia, în pizma, în pofida (cuivà), sfidând (pe cinevà). *Am să-mi arăt puterile chiar de aici de pe loc, în ciuda spânului.* CREANGĂ, P. 235. *În ciuda fetei Împăratului-Roş...* id. ib. 251. *Sub umbra nucilor, În calea voinicilor, În pofida fetelor, În ciuda nevestelor.* TEODORESCU, P. P. 206. *Verişoara tot tânără rămâne, în ciuda vremii* (=cu toată vremea) *ce trece.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. (Maram., l o c. c o n j.) **Pe ciudă că...**=de necaz că..., punând vina pe... *De-ai arde, lume, cu foc, Nu m'aş clătì dintr'un loc, Pe ciudă c'avuiu noroc, Cât ar arde-un păr în foc. De-ai arde lume, cu pară, N'aş ieşì din cas' afară, Pe ciudă c'avuiu tigneală Nici de-amiazăzi până'n sară.* BUD, P. P. 54. *Leliţă, 'n ocolul tău Creascà frunza de durzău, Pe ciudă c'oiu merge eu. Înflorească rezeda, Pe ciudă că oiu călcà.* id. ib. 61. *De-ai arde, lume, cu foc, Nici că m'aş clătì din loc, Pă ciudă de-a mieu noroc.* T. PAPAHAGI, M. 22/18.

2°. Supărare (a cuiva asupra altuia), mânie, necaz (pe cineva), ură (RĂDULESCU-CODIN, Î.), pică. *Are ciudă pe Grecu'. Cică i-a luat pământu'.* N. REV. R. I 28, cf. II 69. *Nu te teme de mine, dar teme-te de ciuda mea.* PAMFILE, S. T. 47. *Numa 'mpărăteasa, nu. Aveà ciudă destulă pe el, că-i scăpase pe tineri de la moarte.* RĂDULESCU-CODIN, Î. # **Ciuda-fraţilor:** personaj din poveşti; numele celui mai mic, dar celui mai isteţ dintre cei trei fraţi, care, cu tot necazul sau ciuda ce-i purtau fraţii, îi scapă de multe nevoi. PAMFILE, S. T. 46.

3°. (Muscel) Ruşine. RĂDULESCU-CODIN, Î. *Mi-e ciudă să ies în lume cu cămaşa asta!* id. ib.

4°. P. e x t. Întâmplare rea, nenorocire, năpaste, primejdie. *În aceastà zi nu se cade să lucreze nimeni, căci se poate întâmplà ca pe unul ca acela să-l apuce o ciudă, din care i se poate trage chiar moartea.* PAMFILE, S. T. 47.

[Gen.-dat. sing. *ciudei*, (neobişnuit) *ciuzei*; plur. *ciude*, (neobişnuit) *ciuzi*, în textele bisericeşti şi la autori vechi, după slavoneşte (*čudesa*) şi † *ciudese*, de la care s'a format noul sing. † **ciudésă** (neobişnuit **ciudésie** †) s. f. (cu genit.-dat. *ciudese(e)i*). *Întorcându-te la Eghipet, caută toate ciudésiile, ce am dat în mâna ta, să le faci pre eale înaintea lui Farao.* BIBLIA (1688) 41/39; (formaţie personală şi greşită, după m i r e a s m ă) **ciudeásmă** s. f. (atestat numai la plur., ad I 4°) *Să nu ne prea mirăm de ciudesmele timbistice ale paginei mai sus decopiate.* ODOBESCU, I 357/22. || F a m i l i a: **Ciúdeşa** s. f. art. Nume de vacă. *Dintre vaci, pe Ciudeşa.* MARIAN, SAT. 118. | A d j e c t i v e: **ciudós, -oásă**=1°. Vrednic de admiraţie, admirabil, minunat, ciudat (I 1°). *Om arătos şi ciudos.* DDRF. 2°. Extraordinar, curios, straniu, bizar, neînţeles, ş o d, c i u d a t (2°). *Eşti nurlie, eşti frumoasă, eşti şi blândă, n'ai pornire; Dar atâta de ciudoasă, încât alta nu-i în fire.* KONAKI, P. 186. *Nu sânt contra, dar dacă mama e aşa de ciudoasă, ce pot face eu?* DUNĂREANU, CH. 230. 3°. Plin de c i u d ă (II 2°), de mânie, de necaz, de ură; furios; supărăcios, necăjit, capricios, arţăgos, ciudat (3°). *Iar Maria de dânşii se despărţì ciudoasă.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Eu Tyadcle cântà-voiu, ne'mblânzite şi ciudoase.* OLLĂNESCU, H. O. 169. *În plânsul ciudos şi neîmpăcat, mişcă în aier mânuţele şi picioruşele slăbuţe.* SĂM. I 252. *Încreţeà... buzele..., par'că s'ar fi strâmbat ciudos.* C. PETRESCU, C. V 85. *De ciudă — că erà ciudoasă baba, ca toate bătăiile, — l-a înghiţit.* ŞEZ. II 49/10. *Se 'ntoarnă dracu' ciudos înapoi, să ceară altă capră.* ib. III 1/1; — (cf. paleosl. *čudĭnikŭ* «homo admirabilis») **ciúdnic, -ă.** (Ad 4°) Curios, ciudat (2°). *Eu sânt om tare ciudnic* (Bilca, Bucov.) Com. TOFAN. | S l a v o n i s m e: (ad I 1°) (paleosl. *čudotvorĭcĭ* «miracula edens») **ciudotvóreţ, -ă** † adj. şi subst. = făcător (făcătoare) de minuni. *Poate, cu osteneală multă, să să [illegible] sânt şi ciudotvoreţ.* MĂRGĂRITARE (a. 1691) [illegible]. *Fratele svântului Grigorie ciudotvóreţului.* DOSOFTEIU, V. S. III2, cf. 662;— (paleosl. *čudotvorjenije* «miraculum») **ciudotvorénie** † s. f. = minune, faptă minunată. *Şi cunoscându-o... de pre ciudotvorénie, că atunce scoţând în năsălie la 'ngropat pre o'femeaie, pusără svânta cruce pre dânsa, şi să sculă vie.* DOSOFTEIU, V. S. 18, cf. 1562. *Şi se uitase locul răsligniriì, şi cu mare ciudotvorenie au aflat Sfântul Macarie locul.* id., ap. TDRG. | L o c. a d v.: **ciúdăş máre**=încai(lea), încaltea, cel puţin, aşa zicând (Criscior, în Munţii-Apuseni). Com. ŞT. PAŞCA.]

— Din paleosl. (bulg., sârb., rut., rus.) **čudo** «minune» (trecut şi la Unguri: *csoda*, *csuda* «mi-

nune, monstru», care, la ei, regional, are, ca şi la noi, sensul de «necaz, pică, ură»). Cf. ciudat, ciudì, ciudăţenie.

CIUDÍ vb. IVa
CIUDALÍ vb. IVa } v. **ciudì.**

CIÙDĂŞ MÁRE loc. adv. v. **ciudă.**

CIUDÁT, -Ă adj. adv. 1°. *Merveilleux. Merveilleusement.* 2°. *Étrange, bizarre, singulier. Étrangement.* 3°. *Entêté, colèreux, fantasque, méchant.*

1°. Adj. († şi dial.) Ceea ce, prin frumuseţea s. măreţia sa, etc., deşteaptă uimire, mirare; vrednic de admiraţie, admirabil, minunat (DENSUSIANU, Ţ. H.), miraculos. *Doamne... că ciudatu* [minunatu DOS.] *e numele tău prespre tot pământul!* PSALT. $10/_{16}$, cf. $11/_{33}$, CORESI, PS. 16. *De la Domnul fu aceasta şi iaste miruratâ* [minunată SCH., COR., ciudat HUR.] *între ochii noştri.* PSALT. $117/_{23}$. *Iară după învăţătura ucenicilor,... le deade lor dumnezeiasca frâmseaţe a sa învăţătură şi-i învaţă minunata şi prea ciudata a sa taină.* CORESI, EV. $225/_{21}$. *Să nu să laude împotriva ciudatelor fapte ale lui Dumnezeu.* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Ia, sus, sus, cerbule, sus, Ia, sus, sus, la curmături, C'acolo-s mândrele tale, Hele nalte şi ciudate, Hele mici şi sprâncenate.* DENSUSIANU, Ţ. H. 264. || Adv. *Şi pământeaştile într'una cu cereaştile ciudat le împreună.* U. NĂSTUREL, ap. GCR. I $130/_{23}$.

2°. Adj. Ceea ce iese din comun, neobişnuit, extravagant, curios, straniu, bizar, neînţeles, absurd, cf. şod. (Slav.) Nenačáemyi= *cel neaşteptat, cel ciudat.* MARDARIE, L. 2095. *O basnă ciudată ca aceasta alcătuind, prostimii să o crează.* CANTEMIR, ap. GCR. I $363/_{5}$. *Zâmbrul este hiară mai mare decât toate hiarăle..., perii lui ciudaţi, fruntea lui ciudată.* PHYSIOLOGUS (a. 1777), ib. 109. *Această plantă... fiind întrebuinţată în grădini pentru formele ciudate ale fructului său...* DATCULESCU, ap. TDRG. *Ciudat lucru!* s. *lucru ciudat!* = Curios! # *Nu te supără de cele ciudate, că firea le scoate, vrând să se joace cu lumea.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 646. || Adv. (Slav.) Strannostradjeti = *ciudat (se) chinuiaşte.* MARDARIE, L. 3412. *Prea urît şi ciudat erà făcute casele aceste domneşti.* MUSTE, ap. GCR. II $24/_{22}$. *Cam ciudat vine!* DDRF.

3°. Adj. (Despre persoane) Căruia cu greu îi poţi face pe voie, cu care cu anevoie te poţi înţelege, greu de împăcat, supărăcios, plin de ciudă, ciudos (3°), capricios (COSTINESCU, LM.), al dracului, rău, abraş (a) (ŞEZ. II $125/_{27}$), benguţ (MARIAN, NA. $95/_{26}$). *Om ciudat* = original. POLIZU.

[Abstracte: (rare) **ciudăţie** s. f. (PONTBRIANT) şi **ciudăţime** † s. f. (PONTBRIANT, ZILOT, ap. DDRF.), de obiceiu **ciudăţénie** s. f. = calitatea celui ciudat (1°), minunăţie; întâmplare curioasă, purtare capricioasă, fire s. faptă minunată, stranie, bizară, originalitate, om extravagant, fiinţă ciudată; supărare mare, ciudă. *Mă deşteptaiu din aromirea acea, gândiiu la ciudăţimea vedeniei.* ZILOT, ap. TDRG. *Mulţi fricoşi, la vederea acestor ciudăţenii, o rupeau de fugă.* ap. TDRG. *Pe când lorzii dormeau..., visând poate despre ciudăţia obiceiurilor şi a poştelor noastre.* N. GANE, ib. *Convorbirile şi ciudăţeniile atrăgătoare ale fetei.* D. ZAMFIRESCU, ib. *Lăsase foştilor elevi amintirea unui om cu multe ciudăţenii şi stângăcii.* C. PETRESCU, f. I 12. *Vezi dumneata ciudăţenia?* id. C. V. 152. | Adverb (neobicinuit): **ciudăţéşte** † = cu ciudă, cu necaz, cu mânie. COSTINESCU.]

— Din bulg. **čudát** «minunat, bizar, straniu». G. Pascu, *Revista critică* V (1931), 15.

CIUDĂŢÉNIE s. f.
CIUDĂŢÉŞTE † adj. } v. **ciudat.**

CIUDĂŢÍE s. f.
CIUDĂŢÍME † s. f. } v. **ciudat.**

CIUDEÁSMĂ s. f.
CIÚDEŞA s. f. art.
CIUDÉSĂ † s. f. } v. **ciudă.**

CIUDÍ vb. IVa. refl. 1°. *S'étonner.* 2°. *Être travaillé* par une pensée. 3°. *Enrager, se fâcher.* — (Cuvântul nu prea e literar).

1°. († şi pop.; adesea în legătură cu a se mirà) A se mirà (FRÂNCU-CANDREA, M. 99, GRAIUL, ŞEZ. VII 178, ŢIPLEA, P. P., T. PAPAHAGI, M.), a se minunà (POMPILIU, B. 1007), a fi cuprins de mirare, a-l cuprinde mirarea (pe cineva). *Csuděsku-mě* = miror. ANON. CAR. *Suflete, să nu te ciudeşti, nece să te svieşti, că veri merge în locul cela ce n'ai mai văzut nece dinioară aşà.* CUV. D. BĂTR. II 423. *Se minunà de preamulţimea tăriei lui şi, ciudindu-se, grăiià.* CORESI, EV. $375/_{12}$. *Să mirà toţi şi să ciudiià.* VARLAAM, C. 52, cf. 72_{2}, 200, II 68_{2}. *Iar noi, Corinthenii, auzind cum chemaţi pre Ipias, mult ne miram, iar acum mai mult încà ne ciudim, auzind cuvintele acestea!* HERODOT, 304. *Şi deacà văzură pre robu cu teascul în mână, se ciudirà de minune.* VIEŢILE SFINŢILOR (a. 1675), ap. GCR. I $223/_{21}$. (Figură etimologică) *Şi să ciudì Isaacu ciudă foarte mare.* BIBLIA (1688) $19/_{50}$. *Lumea de dânşii să se ciudească.* DOSOFTEIU, PS. 205. *Să mirară toţi şi să ciudiră a minune mare văzând.* id. V. S. $21/_{1}$. *Iar Hatmanul, dacà au văzut pre ginerile Ducăi-vodă, numai s'au ciudit pentru ce au venit, că el vra să meargă cu gloata.* LET. II $244/_{22}$. *Care şi aceasta spuind-o vezirului, se ciudeà de atâţia oameni, fiind puţini, cum pot biruì.* ARHIVA R. II 124. *Cine să nu se mire şi să se ciudească de sufletul cel viteaz... al lui Pavel!* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Eu mă mir şi mă ciudesc, ce au avut Climent VIII, Papa de la Roma, de a se mestecà în lucrurile Moldovei!* ŞINCAI, HR. II $262/_{14}$. *În deşert dar ţi-e mirarea şi în zadar te ciudeşti!* DDRF. *Ajunseră la împăratul, tătăl băiatului, carele îi aşteptà şi se ciudeà, de atâta întârziere.* ISPIRESCU, L. $38/_{25}$. *Făt-Frumos se ciudeşte, cât se ciudeşte, de această minune.* MERA, B. 277. *Voi, moş Baloş, Nu vă miraţi, Nu vă ciudiţi, Că (cutare) nu vi-i datoare Nici cu masă, Nici cu casă.* GRAIUL, II 71, cf. 41. *Mult mă mir şi mă ciudesc, De ce, Doamne, 'mbătrânesc!* DOINE, $39/_{21}$. *Când erà slujba mai mare, Ruguţu' se întindeà, Rujiţa o cuprindeà, Tătă lumea se ciudeà.* ŢIPLEA, P. P. 16. *Nu vă ciudiţi de ce am scris.* T. PAPAHAGI, M. $16/_{55}$. | †Trans. (neobişnuit) A face ca ceva să fie (vrednic de) admirat. *Inmirură* [minunează DOS., *ciudeşte* HUR.] *meserearea ta.* PSALT. $16/_{7}$.

2°. A se frământà cu gândul, a fi neliniştit (cf. intrigat) de ceva greu de înţeles, a nu-şi puteà explicà ceva. *Împărate, voiu să-mi spui, dintr'aceşti coconi carii sânt bărbaţi şi carii sânt feate? Iar Solomon mult s'au ciudit de aceasta.* HRONOGRAF (a. 1760), ap. GCR. II $71/_{39}$. *Bărbatul singur în bordeiu, S'a pomenit aşa ca'mpins Cu gândul la femei. Şi se ciudeà ce-i asta iară?... Nebune sânt? Ori ce le-a prins, De stau aşa pe-afară?* COŞBUC, F. $110/_{24}$. *Nu zice feciorul nimica; dar odată, când erà singur acasă, descuiè toate odăile, se uità bine la toate cele şi ciudindu-se în gândul său, că oare ce poate fi în odaia cea oprită, dă să o deschidă şi pe aceea.* MERA, L. B. 253.

3°. A simţi ciudă (LM.), a fi (cu)prins de ciudă, a prinde ciudă pe cineva (PAMFILE, J. III); p. ext. a se supărà, a se necăjì, a-i fi necaz, a se irità (cf. VAIDA). *Au presupus că fata au fost acolo în copaciu şi că ei n'au dat de dânsa. Ciudindu-se ture de aceasta, s'au pornit repede pe*

urma cea de sânge înainte. SBIERA, P. 279/30. *Mergând el aşa şi ciudindu-se şi frământându-se de mâhnire, se gândeà ca ce să răspunză el împărătesei.* ISPIRESCU, L. 109/29. *Scoase nişte haine, pe care le îmbrăcă, ciudindu-se că nu ştià cum să le întrebuinţeze.* id. ib. 148. *Cum îl văzură zinele scăpat, se ciudeau de necaz că nu putură să-l prinză.* id. ap. TDRG. *Mă ciudeam în mine.* id. ap. id. *Apoi* [copilul] *se ciudeşte că nu mai ştie zice, deci întreabă pe mama sa.* MARIAN, NA. 344$_{29}$. *Iar Petre a rămas singur, oftând şi ciudindu-se că şi-a făcut rău singur cu mâna lui.* ION CR. III 138. *Pisma intrase în ele, şi se ciudeau toată ziua că au ajuns a fi supuse cele mai tinere.* RETEGANUL, D. II 26/28. *Puteţi să vă ciudiţi cât veţi voì, că noi tot ne ducem.* PAMFILE, S. T. 47.

[Şì: (din ung. *csodálni*, idem) **ciudălì, ciudàì** vb. IV^a = a se supără, a se irità, a se minună, a se pune în uimire. VAIDA; — **înciudà** vb. 1ª refl. = a se ciudì, a prinde ciudă. PAMFILE, J. III, A. 6; (trans., neobicinuit, ad 3°) a supără, a necăjì pe cineva. *Suavul,... cu şalvari ce înciudează pe Turcii care nu mai înţeleg de ce i-au silit să-i lepede, când ghiaurii îi poartă.* RALLETI, ap. TDRG. | Abstract (rar): **ciudíre** s. f. = supărare (POLIZU), necaz, ciudă (6°). [Craiul Prusiei] *cu toate că a pierdut până şì Berlinul, dar ţineà războiu' cu multă ciudire a obştii.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 278/20. | Adjective: **ciudít, -ă** = intrigat, neliniştit, curios. *Dragomir* (*ciudit din ce în ce*): *Ce?* CARAGIALE, T. I 65/3; — **înciudát, -ă** = plin de ciudă, mânios. *Măi, anapoda lucru şì aista! zic eu, înciudat.* CREANGĂ, ap. TDRG.]

— Din paleoslav. **čuditi** (bulg. *čudjъ se*, srb. *čuditi se*) «a se mirà, minună». Cf. ciudă, ciudat.

CIÚDNIC, -Ă adj.
CIUDÓS, -OÁSĂ adj.
CIUDOTVORÉNIE † s. f.
CIUDOTVÓREŢ † adj. şi s. m.
} v. **ciudă.**

CIUÉL s. a. *Chaudron, marmite.* — (Turcism, în Dobrogea). La ceaun[ul] de mămăligă [îi] zic *ciuel.* H. II 301. [Pronunţ. *ciu-el*]

— Din turc. **čuyen** «tuciu, fontă» (înrudit cu tătarul *ča[ḫ]un*, de unde, prin mijlocire ruteană, al nostru *ceaun*), orientat după derivatele cu suf. *-el.*

CIÚEŞ, -Ă adj. *Détraqué, ahuri.* — (Ungurism, prin Năsăud) Tehuiu, şuchiat. Com. N. DRĂGANU.

— Cuvântul a intrat în limbă prin soldaţi unguri (în ungureşte înseamnă «ţăran, om prost, de origine slavă»), iar la aceştia din srb.-cr. *čuješ?* «auzi»? din verbul *čuti* «a auzì». N. Drăganu, *Dacoromania*, IV 153.

CIÚF s. m., f. şi a., adj. I. 1°. *Tignasse. Toupet* (du cheval); *huppe.* 2°. *Ébouriffé, mal peigné, hirsute.* 3°. Nom de diverses espèces de *chouettes.* 4°. *Danse paysanne.* II. 1°. *Paillasse, bouffon; pince-sans-rire, moqueur.* 2°. *Vaurien, coureur, débauché.* 3°. *Laid, grotesque, tête de Turc.*

I. (Prin toată ţara, dar mai ales în Munt. şi Transilv. de miazăzi.)

1°. S. a. Păr mult şi zbârlit, păr mare şi nepieptănat, hălăciugă. *Mai piaptănă-ţi şì tu ciufu!* LM. *Taie-ţi ciufu!* = tunde-te (se zice, mai mult în glumă s. în ton familiar prin Braşov, unuia cu părul mare). # *A-i luà cuiva ciufu foc* = a fi bătut, a-şi atrage neplăceri. ZANNE, P. II 399. || Spec. Moţul de păr din coama calului, care se prelungeşte, între urechi, pe frunte, percică, ciup (Păuşeşti-Otăsău, jud. Vâlcea, Sâmpetru jud. Hunedoara). DR. V 282. | Moţ de pene la pasări. DICŢ.

2°. Atributiv. Cu părul vâlvoiu, nepieptănat. *Doi copilaşi cu chica ciuf, cârlionţată..., aşteaptă.* DELAVRANCEA, S. 40/7. || Subst. şi adj. (Om s. animal, p. ext. barbă, coamă, păr) nepieptănat, sbârlit (în sus POLIZU), zmult (COSTINESCU), burzuluit, p. ext. tuns prost (PAMFILE, T. II), ciocârtit (la tuns). *Nu iese cineva ciuf în lume.* LM. *Barbă ciufă.* id. *Îi naşte (ursoaica pe pui) mici ca nişte chiţcani, orbi, ciufi şi pociţi.* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Ciufu de pinciu* [o specie de câni flocoşi]... *suceşte gâtul chiţcanilor.* ODOBESCU, III 149/22. «*Acì fuseşi, ciufule* [către un copilandru]»? *răspunse bătrânul; «nu mai poţi după poveşti şi basme!»* DELAVRANCEA, S. 264/3. *Trei muieri, la păr despletite şi ciufe.* TEODORESCU, P, P. 377/2. # *Herghelie de-o iapă ciufă Şi braniştе numai de-o tufă Nu se face nici odată.* PANN, P. V. I 134.

3°. S. m. (Ornit.; numele i s'a dat din cauza penelor crescute în creştetul capului în formă de moţ) Pasăre nocturnă (H. XI 231) răpitoare (H. II 117), din familia bufniţelor (MARIAN, O. I 218, 227, Î. 199/21, H. I 7), identificată une-ori cu bufniţa (II. IV 249), huhurezul (*Otus vulgaris* LEON, MED. 95), ci(u)hurezul (COSTINESCU) s. ciuhuretele (H. XI 338). *Ciufu* s. ciuhurezul fluieră într'un mod cobitor. H. VII 388. Specii: **ciuf-de-baltă** s. **de-câmp** = *Asio accipitrinus.* DOMBROWSKI, 304; **ciuf-mic** = *Scops gin.* id. 304. *Şi struţul şi ciúhul (γλαῦκα) şi babiţa şi coruiu' şi ce[i] aseamene lui.* BIBLIA (1688) 137/4. *Un ciuf, de seară până 'n zori, În graiu' lui pe-un glas cuvântă.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Ori ninge, de te-ai posomorît aşa, ca un ciuf?* id. ib. *În pădure Ţiganu' vede un ciuf mort, aninat într'un copac.* GRAIUL, I 238.

4°. S. a. (Cor., prin Muntenia şi Dobrogea) Numele unui danţ ţărănesc (H. IV 90, IX 57, XII 142, XIV 339), «care se joacă imitând strigătul (*şuşuşu!*) ciufului». ŞĂINEANU, D. U. *Dac'ar plecà toţi ţiganii... odată din sate, nu te gândeşti cin' ţi-ar mai cântà de joc: bătuta, horili... brâu..., ardilineşte, ciufu'?* JIPESCU, O. 52.

II. (Prin Bucov., Mold. şi Transilv. centrală şi de miază-noapte).

1°. S. m. Păcăliciu, păcală, măscăriciu (măscăreţ), cf. soitariu, bufon, mim; p. ext. cel căruia îi place să-şi bată joc de alţii, ciufelnic (ŞEZ. XVIII 269), om batjocuritor (Crişcior, Munţii-Apuseni, com. ST. PAŞCA), cel care caută numai să ia pe cineva peste picior, ca să stârnească râs s. haz; care aduce cu Păcală (Bucov., com. A. COVAŞĂ); om şagaciu, glumeţ, care face fel de fel de năzbâtii şi grăeşte de-a-dreptul fără nerusinare (Broşteni, Suceava, ZANNE, P. IX 592). *Polata împărătească o au umplut de mimi (ciufi), de cântăreţi.* ŞINCAI, HR. I 34/2.

2°. S. m. şi f. (Mold. şi Bucov.) Bărbat (s. femeie, com. MARIAN) de nimica (DICŢ.), decăzut, depravat, demoralizat, fără nici o vază (MARIAN, O. I 232); secătură, vagabond, (om) fără căpătâiu, curvar, hunsfut (ŞEZ. V 100); viclean (Baceana în Bucov., com. AR. TOMIAC); fudul, [illegible]nte-seacă (PAMFILE, J. II). *Un ciuf întreg. Un [illegible] de om* (Bucov.). Com. A. COVAŞĂ.

S. m. şi f. (Transilv.) Om (s. femeie urît(ă), po[illegible]), slut(ă), hâd(ă) (REV. CRIT. III 93), pocitură, (om de) batjocură (POMPILIU, BIH, 1007, VAIDA). *Pân'ce-s* (pentru ce-s = fiindcă sânt), *bade, cam negruţă, Nu-s la tot ciufu drăguţă.* RETEGANUL, TR. 142/21. *Bate-l, Doamne, şi-l trăzneşte P'ăl să 'nsoară pentru zestre Şi-şi ia ciufă 'ntre* (tip. *ciuf între*) *neveste.* BIBICESCU, P. P. 191. # *Ciufu ciufuleşte!* = cel vrednic de batjocură îndrăzneşte să ia în bătaie de joc pe altul (cf. REV. CRIT. III 93, VAIDA); păzeşte-te de bătaie! (Gura-Râului, ZANNE, P. IX 592). *A-i face Dumnezeu (cuivà) parte de-un*

ciuf = a fi rânduit să trăiască cu urîtul în casă. ZANNE, P. II 69. (După ung. a világ csufja) *Nevoia şi ciuful lumii* (STAN, M. 150) = pocitanie mare.

[Plur. *ciufi* şi (ad I 1° şi 4°) *ciufuri*. | Şi: (prin Mold. şi Bucov.) **ciof** s. m. şi a. = moţ (ALECSANDRI, T. 1755), smoc, şuviţă de păr (Straja în Bucov., com. A. TOMIAC); specie de bufniţă (MARIAN, O. I 227, H. X 207, XI 517, XVI 446); danţ ţărănesc (H. VI 10), foarte răspândit în Bucovina, care se joacă de către bărbaţi, la petreceri (MARIAN, O. I 230); măscăriciu; om de nimic, secătură, bufon. (Ad I 3°) *Când cântă ciofu' (o pasăre) mult, anul va fi ploios.* ŞEZ. VI 51; (ad II 1°) *Odată craiul au zîs către măscăreţul (către cioful) său: «Auzi tu, scrie-mi pe toţi nebunii câţi sânt în cetate»* (sec. XIX). GCR. II 360/7; (ad II 2°) *Vine cioful de la baltă, Cu plătica 'mbăirată.* ALECSANDRI, P. P. 384. *Vine ciofu' de la munte, Puica şede pe genunche. El îi fură minţile Şi-i sărută buzele* (jud. Roman). MAT. FOLC. 1415. *Cioful ici, cioful colea, Ciofu 'n braţe la lelea. Ciofule, mânca-te-ar boala...!* MARIAN, O. I 329. (Şi cu sensul:) Drac. *Par'că eşti ciofu' cel din bortă, c'un papuc!* ALECSANDRI, T. 837, cf. 1188, 366; — (+ *buhă*, cf. şi bulg. *čuhal*, *čuhъl* «bufniţă») **ciúhă** s. f. = ciuf (I 1°—3°). *Să-ţi bagi şi tu ciuha ta cea răpănoasă şi hârsită acolo, ca să ţi-o păduche.* SBIERA, P. 290/17. *Ciuhă, buhă, din pădure, Şapte ai de când te lai, Netegioară nu erai!* MARIAN, O. I 215. (Mitol. pop.) *Ciuha* = Aripa-Satanei. ION CR. IV 40; — CIHAC, II 56 dă şi varianta (neatestată aiurea) **ciuş** s. m., care ar puteà fi un singular nou, refăcut din **ciuşi*, pluralul lui *ciuh*. Acest *ciuş* = «buhă, bufniţă» credeà ZANNE, P. IX 408, că se cuprinde în proverbul bănăţean, aplicat celor «nestatornici»: *Iarna-i ciuş(i) şi vara-i cuc.* Un **ciuş** (şi **ciunş**), **-ă** subst., adj., în gâcitori, mai ales ca atribut la găină, e interpretat de PASCU, C. 144 ca «păros, zburlit», iar de ŞĂINEANU, D. U. ca «miop ca buhele». *Ciuşu' duce pe ciuşa, da ciuşa nu poate duce pe ciuşu'* [= Porcul şi cioara]. PASCU, C. 89. *Găinuşă ciuşă, Cu minciunile 'n guşă Şi cu dreptatea în spinare* [= Cântarul]. ŞEZ. IV 76, cf. MAT. FOLC. 539, GOROVEI, C. 61. *Găinuşă ciuşă Strânge 'n bot cenuşă* [= Luleaua]. GOROVEI, C. 205/2, cf. TEODORESCU, P. P. 232, PĂSCULESCU. L. P. *Găinuşă ciunşă, Cu minciunile în guşă* [=Cuţitul]. ŞEZ. VII 82, cf. PAMFILE, C. 22. | Adjective: **ciuhós, -oásă** = zbârlit. DICŢ. *Să ne zborîm* [= zbârlim] *părul, să ne facem ciuhoşi.* DOSOFTEIU, V. S. 80$_2$. | Forme contaminate: **ciuhuidóc, -ă** = mic, urît, înfoiat ca o buhă (Oltenia). CONV. LIT. LIV 166; — (+ *mamornîţă*) **ciufórniţă** s. f. = femeie depravată. MARIAN; — (+ *ciuciulete* s. din *ciufulî?*) **ciufuléte** s. m. (Bot.): o buruiană (nedefinită, cf. ital. *ciuffo* «mucchio d'erbe»). H. XI 349.]

— După unii (cf. H. Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 1—5 şi Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.* s. v.) am avea a face cu un cuvânt de origine onomatopeică, răspândit în multe limbi. După alţii (cf. în urmă *Dacoromania* II 607—610) ar fi un cuvânt vechiu-german, care a pătruns în limbile romanice pe două căi, prin Franci (fr. *touffe*) şi prin Longobarzi, de la care au primit cuvântul Italienii (*ciuffo* «moţ de păr»), Albanezii (*čufkə* «ciucure, mătase de porumb») şi Românii. În Italia, *ciuffo* însemnă şi «bravaccio», pentrucă briganzii numiţi astfel îşi acopereau faţa, când voiau să nu fie recunoscuţi, cu părul lung dat pe obraz. Prin teatrele ambulante, cuvântul italian a pătruns, în acest sens, la Unguri, de la care am primit noi, ca dublet, în regiunile cele mai influenţate de limba maghiară (Transilv., Mold., Bucov.), pe *ciuf* în sensul II, de «măscăriciu», «urît», etc. Cf. ciup şi ciuhurez (subt huhurez.

CIUFÁLĂ s. f. } **CIUFĂLÁ** vb. I } v. **ciufuli**.

CIUFÁN s. m. (Bot.). Espèce de *chou*.—Varză fără căpăţână (Valea Jiului). VICIU, GL. [Cu alt sufix: **ciofóiu**, s. m. (Blaj). id.]

CIUFÉLNIC, -Ă adj. } **CIÚFLEA** s. m. art. } v. **ciufuli**.

CIUFLECÁ vb. I *Laisser pendre.* — Trans. (Despre urechi) A-şi blegi, a-şi blegoşà, a lăsà să atârne, a pleoşti. [Şi **cioflecà** vb. I. *Calul cioflecă urechile, când e bolnav* (Slatina Timişului, jud. Severin). CALUL, 22. | Adjectiv: **ciuflecát (cioflecát), -ă** = moleşit, descurajat, cu capu'ntre urechi: *Ce stai aşà ciuflecat?* (Braşov).] Cf. cioflec şi ciulecà.

CIUFLÍC s. a. v. **ciftlâc**.

CIUFLICÁ vb. I *Jeter.* — (Maramureş) A azvârlì. T. PAPAHAGI, M. *Cân[d] o pus pieptu' pe bute, să să uite înlontru, ea odată i-o luat de picioare şi i-o ciuflicat în bute.* id. ib. 159/31.

CIUFLICÁ vb. I v. **suflecà**.

CIUFLICÁR s. m. v. **cioflingar**.

CIUFÓRNIŢĂ s. f. } **CIUFÓS, -OÁSĂ** adj. } v. **ciuf**.

CIUFULÂC † s. a. v. **ciufut**.

CIUFULÉTE s. m. (Bot.) v. **ciuf**.

CIUFUÍ vb. IV^a v. **ciufuli**.

CIUFULÍ vb. IV^a. 1°. *Dépeigner, ébouriffer, défriser; s'emmêler.* 2°. *Empoigner par les cheveux, rosser; se prendre aux cheveux.* 3°. *Défigurer, abîmer.* 4°. *Tourner en ridicule, bafouer.* 5°. *Tromper, duper.*

1°. (Cf. ciuf I) A trage de ciuf (I 1°) s. de păr (ŞĂINEANU, D. U.), a zbârlì părul (s. barba LM.); cuiva, a încurcà (părul din cap, fig. foile unei flori), a zmulge (A. TOMIAC); p. ext. a tunde rău (MARIAN, O. I 232, PAMFILE, J. II), a ciocârti părul (cuiva). *Dau fuga la gavanoşelul cu pomadă, vâr degetele în el, întind în palme unsoarea şi-mi ciufulesc, îmi ridic vâlvoiu într'o clipă tot părul din cap.* SADOVEANU, M. 194. *Întâlnind oglinda bufelului, se apleacă, întinzând buzele, ciufulindu-şi părul pe tâmple.* TEODOREANU, M. II 16. | Refl. (Despre păr) A se zbârlì, a fi în neregulă. *Dă-mi un pieptene, să mă pieptăn, că mi s'a ciufulit părul.* Cf. LM.

2°. A apucà şi a trage pe cineva de păr (DICŢ.), p. ext. a lovì cu palma, a bate (rău DICŢ.), a părul (ZANNE, P. IX 592), a scărmănà. *De mult nu mi-am înfipt mâna în ciuful tău, vezi să nu te ciufulesc astăzi!* LM. | Refl. (Cu înţeles reciproc) A se luà de păr, a se încăierà, a se luà la bătaie (DICŢ.).

3°. (Cf. ciuf II) P. ext. A sluţì, a pocì, a diformà. Cf. MARIAN, O. I 232.

4°. A-şi bate joc de cineva, a-l luà peste picior, a-şi face râs de cinevà, a batjocorì; a suduì. MARIAN, O. I 232, ŞEZ. V 57/16, POMPILIU, BIH. 1007, VAIDA, PRECUP, P. 54. *Rău m'o mai ciufuluit!* = mare bătaie de joc şi-o făcut de mine! ŞEZ. V 57/16. *Nici cu gândul n'am gândit, Cine m'a ciufuluit: Răţăcina dintre cepe Şi urîta dintre fete.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 433. *Ş'apoi cum te-ai socotit, De pe min' m'ai ciufulit?* PRECUP, P. 43. | Refl. (Cu înţeles reciproc) *Mândră, de când ne iubim, Vreme-i să ne ciufulim.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 332.

5. P. ext. A păcăli (VAIDA), a înșela pe cineva, a-l întoarce după cum vrei (Cf. NOVACOVICI, C. B. 7).

[Și: **ciufuluì** vb. IVa = ciufulì; a lovì cu palma, a bate (Straja, Bucov., com. A. TOMIAC), **ciufurluì** vb. IVa (PAMFILE, J. II), **ciufuì** vb. IVa, **ciufălà** vb. I (PONTBRIANT), **ciofălà** vb. I (Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC) = a lovì cu palma, a bate. | Adjective: **ciufulìt (ciufuluìt, ciufuìt),-ă** = (despre păr) zbârlit, încurcat; (p. anal. despre haine) mototolit, boțit, ponosit; (despre om) batjocorit (PRECUP, P. 54), făcut de râs, de batjocură. (Ad 1°) *Dai peste o țigancă ciufulită.* C. BOLLIAC, ap. DDRF. *Mama Stanca..., cu părul alb și ciufulit.* DELAVRANCEA, S. $12/_{6}$. *Tremură ca brebenelele ciufulite de vânt.* id. ib. $253/_{1}$. *Un stârc jerpelit, ciufulit, golaș, șchiop și chior ieși.* MARIAN, O. II 325. *Mă uitaiu și-l văzuiu cu barbă mare, cu păr creț și ciufuit în cap.* VISSARION, FL. 104. *Părul ciufulit pare creț.* TEODOREANU, M. II 270. *Cu vestmintele ciufulite așà, nu mă pot îmbrăcà și ieșì în lume.* LM; (ad 4°) *Așà să hiți toți, apăi ha; da nu ciufuliți, mâlcitori, papă-lapte, pierde-vară, merâi și târâe-brâu, cum e ande Mogâldeiu.* JIPESCU, O. 71; —(< *ciufală*) **ciufélnic, -ă** (une-ori ca substantiv) = (om) căruia-i place să-și bată joc de alții (ȘEZ. V $57/_{14}$), care spune lucruri necuviincioase (ib. XVIII 168), batjocoritor; cf. ciuf (II 1°). *În Holdă-s batjucurоși oamenii, poreclitori, ciufelnici.* CONV. LIT. a. 1910, 3. | Abstracte: **ciuful(u)íre** s. f. DICȚ., **ciuful(u)ít** s. a., **ciuful(u)ítură** s. f. POLIZU. (Ad 4°) *Și tu, bade, aș'ai gândit, Că io-s floare de găsit, Ție de ciufuluit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 234; — (post-verbale) **ciufálă** s. f. = batjocură. LB.; **ciofálă** s. f. = om căruia îi place vorba lungă, cârțâbaciu. ION CR. IV. 305. | Alt derivat: **ciúflea** s. m. art. = om, bou s. cal ciufulit (1°), zbârlit la păr; și (Munt.) nume de familie. Cf. LM.]

— În parte derivat românesc din **ciuf** și din ung. **csúfolni** «a-și bate joc».

CIUFULITÚRĂ s. f.
CIUFULUÍ vb. IVa ș. d.
CIUFURLUÍ vb. IVa
} v. **ciufulì.**

CIUFÚT s. și adj. m. 1°. Sobriquet donné aux *Juifs.* 2°. *Usurier.* 3°. *Avare, chiche.* — (În Muntenia, pe calc de dispariție).

1°. (Neobicinuit) Poreclă dată Evreilor. POLIZU.

2°. P. ext. Cămătar, uzurar. *Împrumut bani cu săptămâna, cu luna, pentru mare dobândă, ca un zaraf, ca un ciufút.* I. GOLESCU, C. I 350b.

3°. Zgârcit, avar, scump. DICȚ. *Cel ciufut, să te vază murind de foame, nu scoate să-ți dea un ban!* LM. *Negustor cu dare-de-mână, dar ciufut și ischiuzar.* KIKIREZU, ap. ȘIO. *Dacă reușește ș'acuma, halal să-i fie!... că âla e un ciufut.* CARAGIALE, M, 224. *Un ciufut bătrân.* id. ap. ȘAINEANU, D. U.

[Dicționarele mai dau și înțelesurile de «încăpățânat» și «om de nimic». | Și: **cifút** s. și adj. m. | Abstracte: **ciufuție, ciufuțénie** s. f. = zgârcenie, economie murdară. DICȚ.; **ciufulác** † s. a. = meschinărie, încăpățânare. POLIZU, | Verb: **ciufuțí** † vb. IVa = a face o economie cumplită, a fi ciufut. COSTINESCU.]

— Din turc. **čufut,** idem (1°, 3°), intrat și în limbile balcanice (bulg. *čifut,* sârb. *čivut,* n.-grec. τζιφούτι). CIHAC, II 565, ȘIO.

CIUFUȚÉNIE s. f.
CIUFUȚÍ † vb. IVa
CIUFUȚÍE s. f.
} v. **ciufut.**

CIÚGĂ s. f. (Iht.) v. **cegă.**

CIUGĂRÉL, -EÀ adj. v. **șugărel.**

CIUGHÉRIU s. a.
CIUGHÍR s. a.
} v. **ceagăr.**

CIUGULÍ vb. IVa I. 1°. *Picorer, becqueter. Piquer.* 2°. *Brouter.* 3°. *Pignocher, manger du bout des dents, picorer.* 4°. *Prendre du bout des doigts, effiler.* 5°. *Déchiffrer, saisir à peine (des mots).* 6°. *Marquer, laisser des traces.* II. 1°. *Se gratter (du bec).* 2°. *Se caresser, s'embrasser.* 3°. *Se quereller.* III. *Dresser les oreilles.*

I. Trans 1°. (Despre pasări, mai ales despre puii de) galițe, când mănâncă de pe jos) A apucà cu ciocul și a mâncà; p. ext. a ciupì (cf. GOROVEI, CR., Straja, Bucov., com. A. TOMIAC) din cevà (de ex. din poame, din porumb), fără a mâncà de tot, a începe (Vicovul-de-sus Bucov., com. G. NISTOR, cf. ȘEZ. VII 178) un lucru de mâncare; p. ext. a ciupì, a pișcà cu ciocul (ceva ce nu e de mâncare), a tot ciocănì cu ciocul (RĂDULESCU-CODIN, Î); p. ext. a scărpinà. *Găinile ciugulesc grăunțe de meiu, de orz, de grâu.* LM. *Copiii ciugulesc pânea.* id. *Noi [pasările] penele noastre să ciuciulim.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Toată ziua... [ciorile] ciuguliseră la grâu' atunci răsărit.* RĂDULESCU, ap. TDRG. *Văzù... puii piuind... și ciugulind meiu.* ISPIRESCU, L. $92/_{24}$. *Ș'o ciugule* [o pasăre neagră] *toată* [joarda de struguri], *Inimami săgeată.* ION CR. II 262. *Fă-mă puiu de porumbel, La mândra pe umerel, Să mi-o ciugul de cercel... Fă-mă puiu de porumbiță, La mândruța pe altiță, Să mi-o ciugulesc de țâță.* POP., colecția DRAGU. *Să nu mânânci din ceea ce a ciugulit găinele, căci faci picingene.* ȘEZ. VI 50. *Cu securea te-oiu securà, Cu ciocu te-or ciugulì* [găinile], *Cu ghearele te-or râcâì.* ib. VII 55. *Am o rață șugubață, Singură coada negoață, Și cu ciocul cigălește, Pas', bădiță, de ghicește* [= Punga]. GOROVEI, C. 307. | P. anal. | (Impropriu; despre muște) A mâncà, a pișca. *Eră nevoit să se scoale, din pricina muscelor care îl ciuguleà.* TELEOR, ap. TDRG.

2°. (Despre alte animale, mai ales animale mici) A rupe cu gura (de ex. câte un fir de iarbă), a ciupì, a paște ciupind; p. ext. a culege din ceva. Cf. ION CR. VI 30. *Nu-i ce paște pe șes, dar cighilesc oile* (Hânțești, jud. Dorohoiu). ib. *Mielușeii după opt zile încep a ciugulì câte ceva.* ECONOMIA, 89.

3°. (Despre om) A rupe (cu mâna) bucățele dintr'o bucată mare (de pâne, de carne, etc.) s. a culege boabe (dintr'un ciorchine) și a mâncà (ca păsările COSTINESCU), fără a înfundà mult deodată în gură; p. ext. a roade ceva jur împrejur (LB.), a gustà din bucate (id.), a mâncà fără poftă (COSTINESCU), încetul cu încetul și câte puțin (RĂDULESCU-CODIN, Î., cf. ZANNE, P. I 478), a mâncà ce și ce (Zagra, Năsăud, com. CORBU), a migâì (id.), a frunzărì; spec. (despre vite s. persoane convalescente), a mâncà luând și îmbucând rar și câte puțin, savurând, a gustà (din cevà) (Cf. LM.). *Derep'ce spărseși gardul lui, și* [via] *culegu-o* (*ciugulescu-o* C²) *toți ce trecu pre cale?* PSAL. $166/_{33}$. *Și zise Samuil lui Saul: iată rămășița* [de spată], *pune pre ea înaintea ta și mănâncă, căci întru mărturie s'au pus ție de la nărod; ciogoleașle și mâncă Saul cu Samuil în ziua aceaea.* BIBLIA (1688) $201/_{11}$. *Teofil isprăvise — așteptând — o felie de pâine și acum ciuguleà din a doua.* CONV. LIT. XLIII 1058. [Bolnavul] *începe a cigălì câte ceva* (Zagra, Năsăud, com. CORBU). *A ciugulì ca o găină* = a mâncà puțin din bucate. ZANNE, P. I 478.

4°. P. anal. (Despre persoane) A ciupì ceva, a trage ușor cu degetele de cevà; a ridicà ceva mărunt de jos (cu două degete), a curățà (adu-

nând de jos). *Tot deretecând prin casă,... ciugulind un paiu, un băţ de chibrit de jos...* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Mereu curăţeà lumânările şi le ciuguleà.* V. A. URECHE, ap. id. *Ciuguleà cu degete nelinişţite un canaf de la sulul canapelei.* SADOVEANU, P. S. 170. | (Neobicinuit, impropriu) A face vârf unui lucru, a ascuţi (prost, neîndemânatec). *Scoase o pană de gâscă tăiată ca condeiu, al cărui vârf se puse pe dată să-l ciugulească cu un briceag.* V. A. URECHE, ap. TDRG.

5°. P. anal. (Despre persoane, la citit) A percepe vag, foarte puţin, fragmentar (din cauza oboselei), a prinde (câte o vorbă). *Ochii mijeau somnoroşi şi abià ciuguleau câte-o vorbă-două, din rând.* VLAHUŢĂ, N. 33.

6°. (Subiectul e apa, vărsatul, etc.) A roade, a mâncà, a ciupì, lăsând urme, cicatrice (cf. *ciugulit*).

II. Refl. 1°. (Despre pasări) A se scărpinà (cu ciocul), a se ciupì. *Ca o pasăre plouată, când abià poate zburà... Şi stând, tot se ciogoleşte pe spinare şi pă piept.* PANN, E. II 36_{22}.

2°. Fig. (Mold.; cu înţeles de reciprocitate) A se giugiuli, a se desmierdà, a-şi spune vorbe dulci (gură de la gură); a se sărutà (în gură). COSTINESCU. *Vă ciuguliţi ca doi huluhaşi!* ALECSANDRI, T. 1436. *Auzi-i cum se ciugulesc!* id. ib. 336. *Auzi!... lucru firesc să te ciuguleşti cu Pupăzambergoaia?* id. ib. 1672.

3°. (Cu înţeles de reciprocitate; numai la PONTBRIANT, confundat poate cu cicăli) A se certà.

III. Trans. (Confundat cu ciulì şi ciuciulì; despre cal) A ciulì (1 3°) urechile (Caliceanca, Cernăuţi). CALUL, 187.

[Prez. ind. *ciugulésc* şi (m. rar) *ciúgul* (RĂDULESCU-CODIN, î). || Şi: **ciogolì** vb. IV^a (Vicovul-de-sus, Bucov. com. G. NISTOR); **cigulì** vb. IV^a (GOROVEI, CR.); **cigălì** vb. IV^a (Zagra, jud. Năsăud, com. CORBU, CABA, SĂL.); **cigâlì** vb. IV^a (Straja, în Bucov., com A. TOMIAC); **cighilì** vb. IV^a (Hânţeşti, jud. Dorohoiŭ) ION CR. IV 30; **ciuculì** vb. IV^a (ad 1°) PONTBRIANT; (ad III) *La tine când a privì [domnul], din urechi să ciuculeşti, din coadă să 'mbătăţeşti, din picioare să-mi loveşti.* POP. ap. DDRG. (s. v. *ciuciulì*); (+ *cioc*) **cioculi** vb. IV (DICŢ.); **ciuciulì** vb. IV^a (DICŢ.); (+ *ciung*) **ciunguli** vb. IV^a (ALEXI). || Abstracte: **ciugulire** s. f., **ciugulít** s. a., **ciuguleálă** s. f. (POLIZU, COSTINESCU), **ciugulitúră** s. f. (Ad I 2°) *Permanenţa ciugulìturilor pescuţilor mici.* F. R. ATILA, P. 62. | Adjective: **ciugulít, -ă.** (Ad I 1°) *Ţi-erà mai mare scârbă să te uiţi la el* [la cal]: *şi slab şi ciugulit de cioci.* STĂNCESCU, B. 168; (ad I 6°) *Stana de piatră, ciugulită de valuri.* JIPESCU, O. 60. *Ţiganul... ciugulit de vărsat...* VISARION, FL. 129; — **ciugulitór, -oáre** = care ciuguleşte. | Cf. şi nume de familie: *Ciogolea, Ciugolea.*]

— Etimologia necunoscută (Nu poate fi — din punct de vedere formal — un derivat din *cioc*, cum credeà CIHAC, II 53 şi Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.*, asemănându-l cu fr. *becqueter*. Nici etimologia din ung. *csokolni* «a sărutà», propusă de A. Scriban, *Arhiva* a. 1912, nr. 4, nu-i plauzibilă. Mai de grabă poate fi adus în legătură cu ung. *csögölni* «a rupe scoarţa (unui copac), a cojì» sau, dacă *ciugulì* se va fi întrebuinţat la început numai despre pasările care mâncau gândaci, cu ung. *csege* «cărăbuş»).

CIUGULITÚRĂ s. f. v. **ciugulì.**

CIUGURÉL s. m. v. **ciucure.**

CIÚHĂ s. f. *Perche* garnie de loques ou de paille, servant d'*épouvantail* ou de *poteau indicateur, brandon*, etc. — Lemn (prăjină, stâlp, par, rudă, băţ, bucăţi de draniţă, aşezate în formă de cruce, bârnă mare de brad, crengi de copac, căprior lung) înfipt în pământ (într'un copac, în poartă s. în gard) şi învelit (la vârf) cu zdrenţe s. haine rele (ca să le dea înfăţişarea unei făpturi omeneşti s. unui monstru) s. cu un şomoiog de paie (s. cu un mănuchiu de iarbă, fân, grâu, pelin s. alte buruiene). MAT. FOLC. 1209, IORGA, S. D. XXII 201, ŞEZ. II $187/_{17}$, XXXII 14, MARIAN, NU. $367/_{20}$, O. II 286, DAMÉ, T. 56, ION CR. III 226, VIII 90, PAMFILE, A. 120, BRĂESCU, M. 64, CIUPALĂ, PL., com. A. PROCOPOVICI. *Ciuha* serveşte:

a) drept s p e r i e t o a r e pentru pasări, ca să nu strice sămănăturile s. poamele, cf m o m â i e. BRĂESCU, M. 65, PAMFILE, C., F. R. ATILA, P. 77. *Boii-i iau, că boii-mi plac, Da cu toanta ce să fac? Ziua s'o puiu ciuhă 'n gard Şi noaptea s'o culc în pat!* MAT. FOLC. 1007. *Am un drăguţ tare drag, Îl poţi pune şi jurat Şi ciuhă din sus de sat; Hei, sărac drăguţul mieu, Îl poţi pune şi birău Şi ciuhă din sus de tău!* RETEGANUL, CH. 11. *Cât eşti de frumoasă, ai fi bună ciuhă în grâu!* STAN, M. 150. # *A fi ca ciuha între holde.* ZANNE, P. I 420. *Ca ciuha 'n cânepă* (Haţeg). ib. IX 592;

b) ca semn de opreliştе (pus toamna pe ogoare, Bucov., com. A. PROCOPOVICI) pentru păscutul vitelor. DICŢ. *Vitele să pască numai până 'n ciuhlă.* ION CR. VIII 90;

c) spre a arătà, în lipsa unui alt semn (tufă, moşoroiu etc. ION CR. VIII 90), hotarul (Baia, jud. Suceava, ŞEZ. XXXII 14, Vale, jud. Sibiiu, com. ITTU) s. a despărţi imaşele ori arătura a doi vecini;

d) spre a arătà până unde a înaintat cu lucrul câmpului (DAMÉ, T. 56) s. bucata pe care are să o secere un grup de lucrători (cf. ION CR. III 226, PAMFILE, A. 120). Cf. m o m â i e;

e) la plutărit, spre a arătà şipotul apei. Se fixează pe mal. Com. ITTU. Cf. CIUPALĂ, PL.;

f) înainte vreme, spre a semnalà pericolul apropierii duşmanului. În cazul acesta, *ciuhele* se împlântau, de regulă, pe culmile cele mai înalte ale dealurilor şi ale munţilor, se înfăşurau cu paie sucite şi unse cu răşină s. cu zmoală, ca să dea flăcără mare, când vor fi aprinse, în timp de primejdie. Cf. CIHAC, II 491, POLIZU, MARIAN, O. II 286;

g) în Sălaj, la nuntă, drept opreliştе, la casa miresei. Cf. b r a d (I 2° a) *Poarta e încuiată* (legată) *şi în vârful ei stă ciuha..., care însemnează că nu e iertat fiecărui a intrà.* MARIAN, NU. 485, cf. $367/_{20}$;

h) drept semn de măsurătoare (Vale, jud. Sibiiu, com. ITTU). *Mă suiam însă pe gruiul colniculuì, unde erà pusă o ciuhă de către ingineri.* SBIERA, F. 95;

i) drept semn de orice fel, pus mai ales pe un vârf de deal s. de munte. MAT. FOLC. 1209, ŞEZ. II $187/_{17}$, IORGA, S. D. XXII 201.

[Plur. *ciuhe* şi *ciuhi*. PAMFILE, C. | Şi: **ciúhlă** s. f. (Nemţişor, jud. Neamţ) ION CR. VIII 90. | Derivate (substantive): **ciuhălău (ciuhalău)** s. a. = mătură de nuiele de m[illegible]ăcăn, întrebuinţată la stână (PĂCALĂ, M. R. 455[illegible]. târn; urdarul, şterţul cu care se m[illegible]ă zerul pe foc (Vale, jud. Sibiiu, com. ITTU). — **ciuhoáie** s. f. = arbore crescut rău, scund şi [illegible], gros, urît, turte, c i o r t a c (Var, judeţul Haţeg-Severinului, com. ITTU); — (+ *ciulì*; cf. şi *ciulicoaie*) **ciulihoáie** s. f. = un lemn îmbrăcat cu haine rele, să spărie pasările stricătoare recoltelor; fig. fiinţă slută la chip şi la port (ŞEZ. IX 151); mătăhală, femeie înaltă (ŞEZ. XXIII 41). — (Bot.) **ciuhícă** s. f. Nume de buruiană. H. VI 171. | Verb: **ciuhuì** IV^a = a tăià crengile unuì trunchiu, a crenguì, a ciungărì, a dărâmà, a cepurì (Bihor). Com ITTU.]

— Probabil avem a face cu acelaşi cuvânt ca *ciuhă*^{2}=ciuf (TDRG., ŞĂINEANU, D. U.) şi că, la ori-

gine, se întrebuinţă câte un ciuf mort ca sperietoare de pasări. Şi varianta *ciuhlă* se potriveşte cu bulg. *čúhal*, *čuhal* «bufniţă». (Din românește cuvântul a pătruns în ungurește: *csuha* «sperietoare de pasări», întrebuinţat numai prin regiunile Clujului şi deosebit de *csuha* «haină, mantă», răspândit şi în alte regiuni cu populaţie unguresc㠄, din turc. *čoha* «postav», din care credeà C. Lacea, *Dacoromania* III 743, că ne-a venit, prin filiaţie slavă, al nostru *ciuhă*. CIHAC, II 49 îl derivă din ung *csóva* «bouchon de paille, brandon en guise de signe»).

CIÚHĂ s. f. v. **ciuf.**

CIUHĂLĂÚ s. a. v. **ciuhă**[1].

CIUHÉIU s. a. v. **cioveiu.**

CIUHÍCĂ s. f. (Bot.)
CIÚHLĂ s. f. } v. **ciuhă**[1].

CIUHNIDÓC, -Ă adj. v. **ciuf.**

CIUHOÁIE s. f. v. **ciuhă**[1].

CIUHODÁR † s. m. v. **ciohodar.**

CIUHÓS, -OÁSĂ adj. v. **ciuf.**

CIUHUÍ vb. IV[a] v. **ciuhă**[1].

CIUHURÉTE s. m. (Ornit.)
CIUHURÉZ s. m. (Ornit.) } v. **huhurez.**

CIUÍ vb. IV[a] *Croasser.* — A cârâî (I 1° a). *Ciorile strânse grămadă, Când pe sus ciuind zbor, Iarna ne vestesc zăpadă, Iar vara ploaie sau nor.* PANN, ap. TEODORESCU, P. P. 398[b] [Pronunţ. *ci-u-î.*]

— Derivat din onomatopea *ciu*. Cf. ciohăi.

CIUÍ vb. IV[a] *Égratigner, griffer.* — A zgârià (Straja în Bucov., com. A. TOMIAC).

CIUÍC! Interj. v. **ciovic.**

CIÚICĂ s. f. (Med. pop.) *Maladie de la volaille.* — Boală de galiţe: le curge niţică apă pe ciuc şi mor pe capete; se mai numeşte şi: ciuma s. holera-găinilor. Cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 5, VÂRCOL, V., ŞEZ. III 203. [Pronunţ. *ciuî-că.*]

CIUIÉN (†) s. m. (Bot.) *Saponaire.* — (Turcism, ieşit din uz) Plantă care seamănă cu «săpunelul», întrebuinţată la facerea halvalei şi la parfumatul rufelor. *Să nu pui la spălat nici ciuen, nici livant.* KIKIREZU, ap. ŞIO. I 138. [Şi: **ciuín** s. m. *Rădăcini de ciuin, de săpun.* CONV. LIT. XXVI, 457, ap. ŞIO. I 138.]

— Din turc. **čüyen** (*čogan*) «săpunel» (plantă şi rădăcină); ŞIO., I 138. Cf. cioinac.

CIUÍN s. m. (Bot.) v. **ciuien.**

CIUINÁG s. m. sing. v. **cioinac.**

CIUJDÍ vb. IV[a] v. **ciuşdí**[1].

CIÚJNIŢĂ s. f. *Femme maigre et querelleuse, pie-grièche.* — «Muiere slabă, cârcotă» (Răşinari, jud. Sibiiu). Com. E. CIORAN.

CIUL, -Ă adj., subst. 1°. *Qui a les oreilles atrophiées, une seule oreille, pas d'oreilles; essorillé, écourté.* 2°. *Qui n'a qu'une corne* ou *pas de cornes.* 3°. *Sale.*

1°. (Rar, despre om, Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC, de obiceiu despre vite, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S., mai ales despre oi, com. MARIAN, H. I 345, III 71, X 109, 354, PRECUP, P. R. 24) Cu urechile mai mici decât ale semenilor lor, mici de tot. Cf. ŞEZ. II 187/19. | (Porc) Vătămat la ureche (Oraviţa, în Banat, com. A. COCA). | (Bou, vacă, oaie com. MARIAN, cal, BUCUŢA, R. V., porc, Oraviţa, Banat, com. COCA) Fără o ureche. *Le trăgeà [cailor] spânz în urechi, care une-ori o vindecau. alte-ori făceà să cadă urechea, devenind «cal ciul»,* DRAGOMIR, O. M. 233. *Am avut Tot o purceà sură, Cu doi dinţi în gură, De-o ureche ciulă.* GIUGLEA-VÂLSAN, R, S. 178. | (Bou, vacă, oaie, com. MARIAN, capră, câne, LIUBA-IANA, M. 114) Fără urechi. ŞEZ. II 187/29, (Măgurele, jud. Teleorman) Com. OLMAZU. | (Cal, câne, etc.) Cu urechile tăiate s. rupte. (Cf. CIHAC, II 58, BARCIANU). *Se 'ntoarnă dracu' ciudos înapoi, să cearâ altâ caprâ. Pe ceia o luat-o di urechi. Cân' s'o trezît el, iară numai cu urechili 'n mânuri şi capra nicăiuri. El, de hursuz ci ierà, o'mflasâ di urechi cu tălâ puterea şi cum o'nşfacat-o, mintenaş i-o şî rupt urechili. Şi di-atunci avem capri ciuli.* ŞEZ. III 11/5. (Despre un Ţigan căruia îi tăiaseră urechile:) *Aista-i cârn şi ciul, N'are cum să fie bun. Duţi-l afară pe drum.* ib. II 157/3. # *A scăpà ciul* = cu greutate şi cu oarecare pagubă dintr'o mare primejdie (propriu zis: cu urechile tăiate). ib. II 524. || Substantivat: *Ciulul* şi *Ciulu*, se întrebuinţează ca nume de vite (H. II 221, IV 86, VII 272, XVI 86), mai ales de oi (H. I 62, XI 505),

2°. P. anal (Bou s. vacă) Fără un corn, ciutac (DAMÉ, T. 28); (oaie) fără coarne. H. X 109, IV 85). *Chiriac n'are căciulă, Are mam'o oaie ciulă Şi i-a face o căciulă.* MARIAN, SA. 348. # *Decât încercelată, mărgelată şi flămândă, mai bine ciulă şi sătulă.* ZANNE, P. III 555.

3°. Fig. (Ţara-Oltului) *Ciulă* = murdară, ciulită. V. HANEŞ, Ţ. O. 113.

[Derivate: **ciulícă** s. m., cu femininul **ciulicoáie** (cf. *ciulihoaie*) s. f. (CIAUŞANU, V.)=porcă de om (femeie); nume de câne ciul; femeie (fată) fără minte, stricată (Transilv.). PAŞCA. *I-e frică de Ciulică.* DDRF.; — **ciuléiu** s. m. Nume de câne ciobănesc (H. III 18, IV 86, VI 221); (şi nume de familie); (Bot.) mică plantă ierboasă (*Ceratocarpus arenarius*), cu frunze ţepoase, cu marginile răsucite care creşte pe câmpurile năsipoase, pe lângă drumuri şi pe locuri necultivate şi uscate (PANŢU, PL.); — (formaţiune spontană, atestată numai la plur., într'o gâcitoare) **ciuléţi** s. m. = urechi ciulite. *Doi ciuleţi, Două zgăiţele Şi patru opintinele* [= Iepurele]. GOROVEI, C, 189; — **ciúliu** s. a. = partea care rămâne la trunchiul arborelui dintr'o creangă tăiată (Moldova, com. ITTU).]

— Cuvântul se găseşte şi la Aromâni (*čul* «(oaie) cu urechile mici, (arbore) fără ramuri, ciuntit)», apoi, dintre popoarele învecinate, la Bulgari (*čul* «cu urechi mici s. ascuţite: fără urechi», *čúlet* «fără urechi»), la Sârbi (*čula*, *čulav*, *čúlonja* «cu urechile tăiate», *čulav* «cu urechile ciulite», *čuloka*, nume de ied) şi la Unguri (*csula*, *csulya*, *sula* «cu urechile atârnând, mici s. tăiate, cu coarnele mici», *csuli*, *csulyi*, *csuri* «cu urechile lăbărţate, ciung, ciut», *csuliga* «cu coarne mici») şi este, la vecinii noştri, probabil, un termen pastoral împrumutat din românește. Derivă, după C. Diculescu, *Dacoromania* IV 428 şi 442, din gr. *κυλλός* «încovăiat, strâmb, ciuntit», *κυλλὸν τὸ οὖς* «auris curta et mutila» (n.-grec. *κουλός* «ciung de o mână, de un braţ»). A. Philippide, *Bausteine zur romanischen Philologie* (Festschrift Mussafia), p. 54, plecà de la verbul *ciuli*, pe care îl aduceà în legătură cu grec. *κυλλῶ* «a strâmbà», n.-grec. *κυλῶ* «învârti»). Cf. ciulì.

CIUL s. a. (Comerţ) v. **ciuleà.**

CIULÁ vb. I[a] v. **ciuli.**

CIÚLĂ s. f. (Cul.) } v. **ciulamà.**
CIULÁM s. a. (Cul.) }

CIULAMÁ s. f. (Cul.) Sorte de *sauce blanche.*— (În România veche) Un fel de mâncare (H. I 171, II 81, 100, 119, 208, III 229, IV 12) ca un sos gros, de coloare alburie, gătit din făină, zeamă de carne (de pasăre) sau lapte dulce şi unt (COSTINESCU, H. VII 136, IV 283), care se adaogă la mâncări făcute din bucăţele de pasăre (COSTINESCU, ŞIO) s. de carne de vânat ori la ciuperci (H. XVI 51), măcriş s. spanac (H. V 484). În unele regiuni: ciorbă cu borş cu ciuperci (H. VII 432), coleaşă, cavurmă (LM., Măgurele, jud. Teleorman, com. OLMAZU, H. I 121), bulumaci (H. V 274), cf. coleaşă. *Bucate de cele sănătoase...: musacà, capamà, ciulamà.* ALECSANDRI, T. 74, cf. 505. *Ciulamale de pasăre şi de vânaturi înnolând în smântână.* URECHE, ap. TDRG. *Copilului care e mare şi nu poate vorbi, i se face ciulamà de pui de vrabie.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 121. *Mi-a turnat coleaşă (ciulamà) în urechi.* ŞIO. *Din carne [de* iepure] *să fac o ciulamà.* TEODORESCU, P. P. 124. *S'a prăjit ciulamaua.* H, XI 61. [Şi: **ciolamà** s. f. H. III 450, VI 17; **ciulameà** s. f. H. XVI 31; **ciulumeà** s. f. H. XVI 31, VÂRCOL, V.; **ciurumeà** s. f. H. XVI 12; **ciorlamà** s. f. H. XII 386; (reconstruiri neobicinuite): **ciulám** s. a. H. V 90; **ciúlă** s. f.: se face din făină de grâu cu ceapă şi unsoare. H. XVII 99.]

— Din turc. **ćulama** «aliments qui cuisent dans une marmite, principalement viande et bouillon». ŞIO.

CIULAMEÁ s. f. (Cul.) v. **ciulamà.**

CIULEÁ s. f. (Comerţ) *Echeveau, botte* (de feuilles de tabac).—(În România veche; din ce în ce mai rar) Jurubiţă (de aţă), legătură, scul, mănuchiu, păpuşă (de foi de tutun DICŢ). *Aţă de bumbac... în pachete, ciulèle, sculuri, gheme.* MON. OF. (a. 1875), ap. TDRG. *Greci cârciumari, care le luà (soldaţilor) p'o ciulcà de aţă de 5 bani... 30 [de] bani.* JIPESCU, ap. id. *Strângem sforile, făcând din fiecare un zmoc, o ciuleà sau jirebie.* F. R. ATILA, P. 98. [Şi: (+ *scul*) **ciul** s. a. DICŢ.; (cu diminutivul) **ciulét** s. a. *Aţa neagră se aduce din Turcia cu preţ de 2 ½ până la 3 lei topul de patru legături câte din cinci ciuleţe fiecare.* I. IONESCU, M. 697.]

— Din turc. **çilè**, idem. CIHAC, II 567, ŞIO.

CIULEÁN s. m. (Bot.) v. **ciuciulcte.**

CIULEÁNDRA s. f. art. (Cor.) v. **cileandra.**

CIULÉGHIU s. m. v. **celed.**

CIULÉIU s. m. v. **ciul**[1].

CIULÉŢ s. a. plur. (Comerţ) v. **ciuleà.**

CIULÉŢI s. m. plur. v. **ciul**[1].

CIULÍ vb. IV[a]. 1°. *Se baisser, s'accroupir,* 2°. *Parler par allusions.* — (În Transilv. şi Mold.).

1°. Refl. A se tupilà, a se aplecà (VAIDA), a se aciuà. *O dihanie pestriţă... se 'nvârteà pe lângă oameni, se ciuleà, se tot strâmbà.* CONTEMPORANUL, I 457.

2°. Intrans. A vorbì cu ocol, prin circumscriere (Bonţ, Transilv.) PAŞCA, GL.

— Cf. celi şi aciuà.

CIULÍ vb. IV[a] I. 1°. *Essoriller, écourter.* 2°. *Arrondir* l'extrémité d'une bille de bois. 3°. *Dresser* les oreilles, *chauvir* des oreilles. *Tendre, prêter l'oreille.*

I. Trans. 1°. (Subiectul e omul) A face (un animal, mai ales o oaie, un cal, etc.) ciul (1°), a-i ciuntì s. tăià o ureche sau amândouă, retezându-le de la vârf. *I-a ciulit urechile.* DDRF.

2°. P. anal. A rotunzì un trunchiu, la capăt, spre a puteà fi tras pe zăpadă, a tregăşì, a teşì (Vişeul-de-sus, Maramureş). Com. ITTU. Cf. ciuliu.

3°. (Despre cal, măgar, catâr, câne, iepure, etc.) A-şi mişcà urechile (DICŢ.), ţinându-le în sus s. îndreptându-le înainte, a şi le ascuţì (Com. V. BUCUR, din Câmpia ardeleană) (spre a auzì mai bine) s. a-şi da urechile înapoi (de spaimă, la fugă); p. ext. (despre om) a-şi încordà toată atenţia (spre a distinge un sunet îndepărtat s. nedesluşit), a ascultà cu mare luare-aminte. După chestionarul CALUL, despre cal se zice, în unele regiuni, că *ciuleşte* (*urechile* 12, 210, etc., rar, *urechea* 221, s. *din urechi* 16, 167), când le dă înainte 5, 70, 153, 174, le ridică 109, 122, le ascute (cf. ascuţì II) 14, 20, 36, 59, 105, 171, 174, 304, le boureză (cf. bourì I) 138, 144, 145 s. boreşte 340. Sinonime: cioflecà 17, ciugulì (III). În alte regiuni, a *ciulì* însemnează numai a da urechile îndărăt. «Calul, când simte cevà sunet neobicinuit (pe care nu-l poate bine prinde, ascute urechile; de îndată ce poate distinge sunetul, le ciuleşte». 20. «Când vrea să muşte sau să dea cu picioarele, calul ciuleşte, nu ascute». 25. «Calul în spaimă se zice că ascultă cu urechile, iar în mânie *ciuleşte* urechile». 121. Cf. 175, 276, 281, 298, 314, 323, 324, 327, 332, 375, 377. În acest caz, calul dă urechile îndărăpt 232, 245, 374, înapoi 15, 143, 202, 203, 231, 238, 252, (cf. 361), pe spate 158, le îndreaptă înapoi 158, le lasă înapoi 109, în jos 303, 397, 500, pe spate 254, în jos pe spate 253, îndărăt pe spate, de nu se văd 134, le pleacă înapoi 140, 219, îndărăt 272, le încovoaie 517, 519, 520, le întoarce 318, le dă peste cap înapoi 126. În cele mai multe părţi însă, atât mişcarea înainte a urechilor, cât şi îndărăt, se numeşte *ciulire.* Calul *ciuleşte* urechile înainte, când ascultă cu atenţiune 109, 128, cf. 24, 159, 161, 165, (cf. ascuţi II), când aude cevà 151, 236, 258, 365, neobicinuit 36, 183, 240, mai ales când aude vre-o mişcare în timpul nopţii 128, un zgomot ce-i inspiră teamă 6, când simte cevà 529, foşnind prin prejur 139, vre-o fiară sălbatecă 19, 240, când aude s. zăreşte cevà straniu 167, când vede cevà necunoscut 106, o priveşte ce-i inspiră teamă 6, când i se năzare cevà 173, când se teme de cevà, 511, 513, când observă pericol 14, 417, când se sperie 36, 41, 70, 127, 153, 159, 161, 178, 388, când aude vre-un glas necunoscut 5, când îl cheamă 24, stăpânul 174, când te apropii de el cu nutreţ s. altcevà 41, când vine la grăunţe 128, când aşteaptă ovăz în grajd 19, când e fără grijă 496. Calul *ciuleşte* urechile înapoi, când distinge un sunet 22, când se supără 126, 135, când e mânios 121, 140, 152, 174, 176, 285, 458, necăjit 29, supărat 235, când vede cevà ce nu-i place 179, 210, când nu-i place cevà şi ameninţă 38, când nu sufere omul 145, când vede un om trecând pe lângă el s. se apropie de el cinevà necunoscut 158, când vrea să muşte 7, 15, 25, 27, 28, 34, 43, 70, 118, 124, 126, 134, 144, 152, 178, 191, 193, 199, 201, 203, 204, 216, 226, 232, 245, 246, 253, 254, 287, 359, 367, 392, 434, 439, 445, 517, 519, 520, 527, 528, când muşcă 17, 322, 413, când are năravul de a muşcà 214, când vrea să lovească cu picioarele, să zvârle 7, 17, 25, 43, 72, 124, 126, 199, 201, 226, 252, 439, 445, când i-e frică s. se teme 365, 511, 513, 517, 519, 520, când se sperie 124, 191, când îl bat 498, când e bolnav 414, 439, 502, 506, 507, 509, (cf. cioflecà 17), când e trudit, obosit, 251, 293, când fuge tare 321. Trans. (cu

complementul «urechea»). *Dulăii coada între picioare şi urechile pe spinare a-şi ciuli se apucară.* CANTEMIR, ap. DDRF. *Stă pitit ca iepurele şi ciuleşte urechile.* PANN, P. V. III 52. *Au început să sforăe caii şi să-şi ciulească urechile.* CARAGIALE, S. 109/14. [Armăsarul] *ciuleşte urechile lui mici, sforăe şi cu ochii aprinşi ca de foc cată spre marginea poienei.* CIOCÂRLAN, SĂM. II 536. *Bălan ciuli urechile; aşteptă ceva.* DUNĂREANU, CH. 26. *Poi, oiu şti, omule, dacă mi-i spune, răspunse mătuşa ciulindu-şi urechile să prindă vorbele moşneagului.* ION CR. I 103. *Dé! Dé! căluţii miei! că doară nu-i Sucnă-murgă pe-aici! — Caii însă, ciulind urechile şi sforăind neîncetat din nări, i-au răspuns cu groază; «Dar' dacă a fi?»* SBIERA, P. 102/36. *Iată că soseşte pe drum un boieriu cu rădvanul cu patru cai şi, când au ajuns lângă Ţigan, au prins caii a ciuli urechile, a sforăi, a se da îndărăpt şi a nu vrea să meargă nici pic înainte.* id. ib. 287/28. *Şi capul mic Ei de-odată îl ridic Şi urechile ciulesc, Pe când luntrea o zăresc.* EMINESCU, L. P. 122. Intrans. (absolut s. complinit prin din urechi) *Mârza atunci se puneà, Frâul în mână-l luà, Odată îl scuturà, Murgul de-acas' auzeà Şi din urechi el ciuleà.* CORCEA, B. 68. *El zăreşte o clipă pe Sanda, se opreşte, ridică capul, ciuleşte şi începe a schiaunà încet.* SLAVICI, N. I 34. *O fi fiind ceva, de ciuleşte gloaba* (Comoşteni, j. Dolj). CALUL, 24. *Ai grijă, mă, că ciuleşte calu' urechile, te-a svârî* [sic!], *o te-a muşcà* (Sângeorz-Băi, Năsăud). ib. 200. *Mă, da calu', huntfut şi mişăl, că nu te poci nici apropiâ de el, odată ciuleşte din urechi* (Sângeorz-Băi, Năsăud). ib. 200. *Şi el auzeà, Dar nu pricepeà, Ori cât mai ciuleà: E glas bărbătesc Sau glas femeiesc?* MARIAN, INS. 343. *Calul galben şi-l scoteà, Ce ciuleşte iepureşte Şi s'aruncă ogăreşte.* CĂTANĂ, B. 167. *Când calul o ciulì, Mai bine de vei fugì* (Şuştiu, j. Bihor). CALUL, 521. *Ciuleşte calul, fărtate, Grìi* (= grijeşte), *le ţipă* (= zvârle) *de pe spate* (Şuştiu, j. Bihor). ib. 521.

[LB., şi după el celelalte DICŢ., dau şi sensul germ. «wedeln», iar BARCIANU pe cel de «a-şi răsucì mustaţa». | Prez. ind. pers. III *ciuleşte* şi (rar) *ciule* (Şurdeşti, Iadăra, Săbişea, Satu-mare). CALUL, 459, 466, 480. | Şi: **ciulà** vb. I[a] (Cerneteaz, Timiş). ib. 4, (Băcioiu, Lăpuşna). ib. 122; **ciulicà** vb. I (Burceda-vinoasă, j. Alba). ib. 331; **ciurì** vb. IV[a] (Baia-de-Arieş, Turda). ib. 338; **ciurlì** vb. IV[a] (Săvârşin, Arad). ib. 530; (cu repetirea silabei dintâiu, cf. ciuciu) **ciuciulì** vb. IV[a]. CALUL, 107, 121, 132, 133, 135, 138, 140, 153, 155, 157, 158, 174, (cu part.-adj. **ciuciulít, -ă** = sucit, răsucit, împletit, PASCU, S. 141; **ciucelà** vb. I[a] (Soroca şi Bălţi). CALUL, 102, 106, 110, 144, 145; **ciucelì** vb. IV[a] (scris *şuşelì*, Voloavele, Soroca). ib. 99; **ciuciulà** vb. I[a] (scris *şuşulà*, Ciuteşti, Soroca). ib. 106; (+ *sucì*) **sucelà** vb. I[a] (Chistelniţa, Orheiu). ib. 109. | Adjectiv: **ciulít, -ă** = (despre urechi) tăiat; ascuţit; (despre animale) cu urechile tăiate s. ascuţite; (fig. despre femei) smerit, murdar, ciul 3° (V. HANEŞ, Ţ. O. 113). (Ad I 1°) *Lui îi rămâneà D'un cal, d'un cârlan, De urechi ciulit.* MAT. FOLC. 67; (Ad I 3°) *D'odată s'arată şoldanul, cu urechile ciulite.* ODOBESCU, III 42/9. *Urechile [dulăului] sânt mici şi stau totdeauna ciulite şi ascuţite.* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Pândeşti vorba, cu urechile ciulite.* DELAVRANCEA, S. 264/5. *Vede un iepure 'ntr'o tufă, Stând boţit colo grămadă, cu urechile ciulite.* SPERANŢA, ap. DDRF., (substantivat, în gâcitori) **ciulită** f. = ureche, cf. ciuleţi. *Patru proptite Şi două ciulite, Un opintitor Ş'un făscălitor* [= Porcul]. GOROVEI, C. 303. *Patru înfipte, Opt spintite, Două ciulite* [= Iepurele]. PĂSCULESCU, L. P. 82. *Patru 'nfipte, Două ciulite, Două rânjite Ş'o fârţăietoare* [= Pisica]. id. ib. 95; (fig.; atestat numai în Ţara-Oltului; fem.) smerită, murdară. V. HANEŞ, Ţ. O. 113. | Abstracte: **ciulíre** s. f., **ciulít** s. a., **ciulitúră** s. f. (Ad I 2°) = rotunzire, teşitură. Com. ITTU.]

— Ca şi *ciul*, din care pare a fi derivat, verbul se găseşte şi la Aromâni (*ţulescu* «ascut urechea; tund, ciuntesc, curăţ un copac», *ciulit* «care trage cu urechea; ciuntit, curăţit de crăci») şi Megleniţi (*ţulés*), iar dintre popoarele vecine la Sârbi (*ţuljiti uši* «a ascuţì urechile») şi la Ruteni (*ţuliti, šćuriti* «a ascuţì urechile»). Şi germ. stutzen are cele două sensuri ale verbului românesc: «essoriller» şi «dresser les oreilles», explicabile dacă ţinem seama că urechia ciulită spre spate face impresia că e ciuntită (cf. *ciul* = cu urechi mici s. ciuntite).

CIULICÁ vb. I v. **ciulì.**

CIULÍCĂ s. m. } v. **ciul'.**
CIULICOÁIE s. f. }

CIULIHOÁIE s. f. v. **ciuhă.**

CIULÍMĂ s. f. (Bot.) v. **ciulină.**

CIULÍN s. m., **CIULÍNĂ** s. f. (Bot.) I. 1°. a. *Chardon-penché* (*Carduus nutans*). b. *Bain-de-Vénus* ou *Cabaret-des-oiseaux* (*Dipsacus silvestris*). c. *Chardon-aux-ânes* ou *Pédane* (*Onopordon Acanthium*). d. *Epine-Vinette* (*Berberis vulgaris*). e. *Lampourde-épineuse* (*Xantium spinosum*). 2°. *Châtaign-d'eau* (*Trapa natans*). 3°. *Pomme de terre.* II. *Pointe, dent* (*de fer*).

I. Bot. 1°. Numele unor plante (H. II 26, 87, III 242, IV 52, 83, IX 338, 436, XI 327, 362. XIV 103, 160, XVI 103) ierboase (bălării), spinoase (cf. COSTINESCU) şi al fructelor lor:

a. *Ciulin* = plantă ierboasă ghimpoasă, cu tulpina ramificată şi cu flori roşii-pupurii, foarte rar albe; creşte prin păşuni uscate, locuri necultivate, pe lângă drumuri şi câmpuri; se mai numeşte şi: scaiu, scăiete, spin (PANŢU, PL.), ghincar (H. VII 480). Cf. LB.;

b. = **varga-ciobanului.** PANŢU, PL. Cf. LB.;

c. = **scaiu-măgăresc.** PANŢU, PL.;

d. = **drácilă.** H. VII 27;

e. = **holeră** (II). *Ciulina sau holera e bună pentru diaree.* H. I 57, cf. (*ciulini*) X 464, XI 416.

Şi legându-le svintele picioare la cai sireapi, şi slujitorii muncilor pogonind, îi trasără preste spini şi ciuline şi locuri cu pietri ascuţâte. DOSOFTEIU, V. S. 113b/3. *Mărăcini şi ciulini va răsărì ţie.* BIBLIA (1688) 3/37. *Voiu scărpinà trupurile voastre cu spinii pustiului şi cu ciuline.* 179/2. *Au doară vor culege din spini struguri sau din ciuline smochine?* N. TEST. ap. CIHAC, II 58. *Atunce porunci şi ceapa ispravnicilor ei...: anghenariului, şi ciulinii şi molotrului.* ISTORIA POAMELOR (a. 1773), ap. GCR. II 98. *La cercetare răspunse Că nici o oaie nu tunse, Ci 'n Bărăgan pe câmpie, Nu ar fi mai fost să fie, Păscând, le-a smuls-o ciulinii, Mai cu seamă mărăcinii.* PANN, P. V. II 44. *O humă sură şi jilavă, pe care nu se prinde, Doamne fereşte! nici troscot, nici ciulini.* ODOBESCU, III 187/14. *Suià către culmea dealului, fără a luà în seamă ciulinii şi rugii ce-i tăiau picioarele.* DELAVRANCEA, S. 27/20. *Ciulini, scai şi vrejuri de mure.* id. ib. 60/3. *Pe unde erau flori odată, au răsărit ciulini şi mătrăgună.* VLAHUŢĂ, CL. 119, cf. 24. *N'am aveà nimic de zis în contra lărgimii stradelor de la sate, dacă ele n'ar fi acoperite de ciulini, mormane de gunoaie,...* MANOLESCU, I. 13. *Stan începù să clipească des, întoarse capul spre nişte ciulini.* CERCEL, SĂM. 459. *Şi făcù din ciulinii şi dudăul de pe ogoare pe vremea secerişului câte un stog.* ŞEZ. VII 140. *Cum sparge plugul brazdele, Bozii şi toate rădăcinele, Mărăcinii, ciulinii.* MAT. FOLC. I 684.

Coroana de spini pe cap pusu-i-o, Cu brâu de ciulini încinsu-l-o. ŞEZ. I 177/17. *Şi li-i patul de ciuline; Când se culcă, nu li-i bine.* SEVASTOS, C. 221/13. *Frunzuleană rug de mure, Mi-i căsuţa sub pădure, Prin prejur cu mărăcine, Coperită cu ciuline.* SEVASTOS, C. 216/20. *Să ai patu' de ciulini Şi masa de-amărăciuni, Că de urît fug în lumi.* VASILIU, C. 150.

2°. (Mai ales la fem.) Planta «cornaciu» şi mai ales fructul ei; s m o c h i n e - d e - b a l t ă. PANŢU, PL., LB., MOLNAR-PUIARU, DR. V 562, BARONZI, L. 131/12, DAMÉ, T. 185, ANTIPA, P. 53. *Ciulinele* (fructele de la *Trapa natans*) *le fierb Lipovenii şi le mănâncă cu plăcere, numindu-le castane de baltă.* ANTIPA, P. 763. *Şi au săpat oamenii papură şi alte buruiene ce găseă prin păduri, şi ciuline, şi cu acele au trăit toată iarna.* LET. III 126/13. *Eşti tot... între copăceii de măcieş cu boabele lunguieţe, de un roşu vesel, între crengile ciulinelor, ce întind struguri de boabe tot aşa de vioiu aprinse.* IORGA, N. R. A. I 188. *Pe celalt povârniş erau tufe de ciulini şi de răsuri.* TAFRALI, S. 170.

3°. S. f. Cartofi, c r u m p e, p i c i o i c i. REV. CRIT. IV 87, H. XVIII 16.

II. P. a n a l. (†) Instrument de tortură având dinţi de fier, ca ţepile s. ghimpii ciulinului (I). *L-au tras preste ciuline de her, de i s'au potricălit în ciuline tot trupul.* DOSOFTEIU, V. S. 233, cf. 117, 128. *I-au pus la fîrăstrău şi la ciulinii cei de hier.* BIBLIA (1688) 228b/24. *S'a dus la un Ţigan, de a făcut un ciulin de fier.* RĂDULESCU-CODIN, I. (glosat, greşit probabil, prin «danţ»).

[Şi: (Ad I 2°) **ciulimă** s. f. PONTBRIANT, DDRF. | D i m i n u t i v: **ciuliniţă** s. f. Nume de plantă (nedefinită). BARONZI, L. 131/13. | A d j e c t i v: (Ad II) **ciulinós, -oásă** (†) = spinos, ascuţit, tăios. *Îl trasără preste piale cu hârburi* [= spărturi de scoici] *ciulinóasă de mare.* DOSOFTEIU, V. S. 33/19. *Toată calea grunzăroasă şi ciulinoasă în netedă şi bătută să se istovască.* CANTEMIR, IST. 110/24. | A l t d e r i v a t: **ciulinéţ** s. a. *Fundul bălţilor poate fi şi el de mai multe feluri, după natura depunerilor...: nomol, nisipişte, scrădiş..., ciulineţ sau muciorniţă — adică un nămol rău mirositor şi foarte adânc, provenit din putrefacţiunea plantelor acvatice plutitoare.* ANTIPA, P. 196.]

— Cf. rus. *čilimă*, ung. *súlyom* «Trapa natans». LB., CIHAC, II 58.

CIULÍN s. m. (Cul.) / **CIULÍNE** s. f. plur. (Cul.) } v. **ciulini.**

CIULINÉŢ s. a. / **CIULINIŢĂ** s. f. (Bot.) } v. **ciulin.**

CIULÍNI s. m. plur. (Cul.) Sorte de *pâte.* — Bucăţele de aluat frământat cu ou şi prăjit în unt (COSTINESCU), colăcei în formă de N sau de M, frământaţi de obiceiu cu zahăr şi fierţi în unt (Buzău, com. ŞT. POPESCU), [Şi: **ciulin** s. m. (Huedin). VICIU, GL.; — **ciuline** s. f. plur. = tăieţei de formă pătrată fierţi în zăr ori în zeamă de curechiu, numiţi, pe alocurea, u r e c h i u ş i, u r e c h i u ş e şi b u r e c h i u ş i. BUGNARIU, NĂS.; (+ *ciuciuli*) **ciuciulín** s. m. VICIU, GL.]

— Poate, identic cu *ciulin* [1].

CIULINÓS, -OÁSĂ adj. v. **ciulin** [1].

CIULITÚRĂ s. f. v. **ciuli.**

CIÚLIU s. a. v. **ciul** [1].

CIULMÁ s. f. † : (Îmbrăc.) v. **cealmà.**

CIÚLNIŢĂ s. f. *Tourbillon, remous.* — Formă de curente circulare în apă curgătoare numită şi b u l b u c, b u l b o a c ă, b o l b o a c ă, cf. v â l t o a r e. *Când «anafoarele» se repetă unul de altul şi apa curge făcând mereu vârtejuri, atu se zice că apa curge în ciulniţă sau în bulb* ANTIPA, P. 194, cf. 777.

CIULPÁN s. m. v. **ciolpan.**

CIULTÁR s. a. v. **cioltar.**

CIULÚC † s. a. *Désert.* — (Turcism) Loc deşer pustietate. ŞIO., BRĂESCU, M. *Au stătut tabă leşească la un părău,... ori la o vale ce se zi Răchita ori la vre un ciuluc.* LET. I 242/34.

— Din turc. **čöllük, čöllyk.** idem. ŞIO.

CIULUMEÁ s. f. (Cul.) v. **ciulamà.**

CIULUMÍNĂ s. f. *Souci* (*Calendula officinalis* — (Mai ales la plur.) *Ciulumnini* (Mischiu, ju Turda). A. BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V 56.

— Variantă a formei *filimină* (= *filimică*). C h i l i m i n ă, c i l i m i n ă.

CIUM s. m. (Med.) v. **ciumă.**

CIUMÁ vb. I[a] 1°. *Donner la peste. Attrape la peste.* 2°. (En parlant des légumes et des fruits Se couvrir de taches noires et *pourrir.* — (Cu vânt rar).

1°. T r a n s. A infectà pe cineva s. o localitate un ţinut, etc. de ciumă, a aduce, a răspând ciuma. *Csumédz* = peste inficior. ANON. CAR. || R e f l (Despre oameni) A se infectà, a se îmbolnăvi de ciumă. DICŢ.

2° R e f l. şi i n t r a n s. (Bot. Despre pepeni, varză, etc.) *A se ciumà* = a căpătà pete negre şi a se stricà. Com. FURTUNĂ. *Dacă ciumează curechiul* (varza) *şi alte legume în grădină,... să le uzi.* ION CR. II 211.

[Şi: **înciumà** vb. I[a] = (fig.) a otrăvi, a înveninà. *Tâlharii... ucigaşii înciumează suflarea şi locu' pe unde trec.* JIPESCU, ap. TDRG. | A b s t r a c t (concretizat uneori): **ciumáre** s. f. = răspândirea ciumei; molimă de ciumă (COSTINESCU), ciumă împrăştiată într'o ţară. (id.) | A d j e c t i v: (adesea substantivat) **ciumát, -ă** = bolnav de ciumă, molipsit, contaminat de ciumă; aducător de ciumă, contagios; mort de ciumă. *Jafurile şi tâlhăriile oamenilor direct sau indirect prepuşi la serviciul ciumaţilor au fost nepomenite.* GHICA, S. 32. *Îngroparea ciumaţilor.* IORGA, B. R. 318. *Fugărind pre cei ciumaţi... să pui în locul lor pre unşii Domnului.* ŞINCAI, HR. I 263/17. *Nu-ţi atinge rodul viei vântul Africei ciumat.* OLLĂNESCU, H. O. 248. *Şi văd sosind şi ziua'n grabă, Când toată lumea cea de treabă Ca de un stârv ciumat ce-i fi, De tine, cutră, s'a ferì.* GORUN, F. 171. *Par'că sânt ciumaţi sătenii, aşa de nu-i lasă la oraş să intre pe calea mare şi dreaptă.* JIPESCU, O. 159. # *Stau ca ciumaţii:* toţi fug de dânşii. ZANNE, P. II 525. *Fuge ca de ciumat.* COSTINESCU.]

— Derivat din **ciumă.**

CIÚMĂ s. f. I. 1°. *Verrue* du maïs. 2°. *Pomme épineuse* (*Datura Stramonium*). II. 1°. *Peste.* 2°. *Monstre* qui donne la peste. III. 1°. *Peste,* personne méchante, horrible. 2°. *Peste, fléau.*

I. 1°. (Sălaj) Umflătură, pe din afară albie (= albuie), pe dinlăuntru neagră, ce creşte pe firele de păpuşoiu, în deosebi când vremea este ploioasă. VAIDA. | P. e x t. Tăciunele de pe păpuşoiu: *Doboară ciuma aceea de pe cucuruz* (Haţeg). VICIU, S. GL.

2°. (Bot.) = **ciumăfaie.** MARIAN.

II. 1°. (Med.) Boală acută, numită şi p e s t ă, infecţioasă şi molipsitoare, la oameni şi la animale (mai ales la rozătoare), cu manifestări (de obiceiu combinate) pe piele (c a r b u n c u l i p e s t o ş i), ganglionare (c i u m ă b u b o n i c ă), pulmonare

(ciumă pulmonară) și septicemice (septicemie pestoasă: «pestis fulminans»), produsă de un bacil specific (bac. Yersin), endemică în unele regiuni (Asia, Africa), cu tendința de a depăși, din timp în timp, raza focarelor și luând caracter pandemic (pesta orientală). *Ciuma* bântue, umblă, † se izvodește; pe bolnav îl apucă s. îl mănâncă ciuma. *Csumĕ* = pestis. ANON. CAR. «*H[risto]s cu noi*», *așa scriu deasupra ușiei pentru ciuma.* MARDARIE, L. 4103, cf. 779, 3304. *Trimite-voiu pre voi moarte de ciumă și de lingoare.* LEVITICUS (s. XVI), ap. GCR. I. 5/8. *Toți au murit de ciumă.* HERODOT, 320, cf. 459. *L-au făcut surgun la Cavala, unde eră multă ciumă.* LET. II 306/4. *Și apoi înțelegând că au mai potolit Dumnezeu focul ciumei, s'au dus la Iași, la scaun.* ib. II 446/23. *Întâmplându-să de au murit și Dumitru, calfa, de ciumă...* (a. 1707). IORGA, B. R. 405. *În vreamea sfârșitului proroci mincinoși vor avea și foameți și ciume din neîncetatele oștiri.* THEOFILACT (1700—1725). ap. GCR. II 23/12. *Doftoriile de cium[ă]* (a. 1792). IORGA, S. D. VIII 24. *Cum am venit aici în țară, am dat peste boala ciumi[i] aici în București* (a. 1793) id. ib. VIII 26. *Înțelegând că sânt nește sate zbreduite de cium[ă], nu m'am dus, că m'am temut* (a. 1795). id. ib. VIII 31. *Nu e ciumă în Țară* (ca. 1817). id. ib. VIII 170. *Au trecut la Cotrăceni, pentru frica ciumii ce se izvodise în București.* MAG. IST. IV 104/18. *Întâmplându-se și molipsirea ciumei în Bacău...* (a. 1820). URICARIUL, X 268/24. *Noi aici până acum... aveam mare liniște, iar în zilele acestea s'au cam întristat lumea, din vestirile ce au venit că împrejur Bucureștil[o]r, la Ialomița, ar fi cu adevărat ciuma* (a. 1824). IORGA, S. D. VIII 161. *Și-apoi de ce nu m'ați sculat? Mâncă-v'ar ciuma, să vă mănânce!* CREANGĂ, P. 11/25. *Țipenie de om nu le deschideà ușa; par'că erau bolnavi de ciumă, sermanii!* id. ib. 73/17. *Aceste mari nenorociri cari pot bate lumea, sânt: războaiele, boliștele, — ciuma sou holera, mai ales, — și foametea sau seceta.* PAMFILE, CER. 179. *Holera și ciuma se crede că le trimite Dumnezeu.* H. IV 47. [*Pe Sf. Haralambie*] *îl prăznuește poporul, pentrucă el îi apără de boala numită ciumă.* H. II 4. *Noru 'n țară s'a lăsat, Peste oameni a ploat, N'a ploat ploaie curată, Dar cu ciumă-amestecată.* ALECSANDRI, P. P. 35/7. *Trandafir, bujor frumos, Ce veste ne-aduci din jos? —... Că mor Ungurii de ciumă.* MARIAN, Î. 80. *Strigă, strigă cu gura, Că n'are-a te mâncà ciuma; Ciuma-i dusă la Brașău, N'are-a-ți mâncà capu' tău. Mâncă, ciumă, ce-i mâncà Și te du la țara ta, Că noi fete nu ț'om da Și neveste nici atâta.* ȘEZ. IV 233/24, cf. I 105/21. # *La ciumă să fii cel dintâiu la fugă, și la întoarcere înapoi, decât toți cel mai din urmă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 646. *Blăstemul de mumă Tot ca rana cea de ciumă.* MARIAN, ap. id. IV 472. **Ciuma-lui-Carageà:** vestita epidemie de la începutul secolului trecut, care a rămas de pomină. *A fost în multe rânduri ciumă în țară, dar analele României nu pomenesc de o boală mai grozavă decât ciuma lui Caragea!* GHICA, S. 29, || P. ext. și p. anal. *Ciuma vitelor* = pesta bovină. DAMÉ, T, 30, cf. H. II 122. *Când se întâmplă ciumă de vite, e timpul cel mai blestemat pentru țărani.* ȘEZ. IV 124/27. | *Ciuma găinilor* numită și boala s. holera găinilor (descrisă pe larg în) ȘEZ. III 203; cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 5, PAMFILE, B. 74. | *Ciuma stupilor* (descrisă pe larg în) ECONOMIA 199. || (Bot.) **Floarea-ciumii** v. floare; **iarba-ciumii** v. iarbă, **rădăcina-ciumii** v. rădăcină.

2°. (Personificare; Mit. pop.) Ființă mitologică despre care se crede că aduce boala numită *ciumă*. În unele regiuni din Transilv. i se zice și Maica călătoarea. E închipuită mai ales ca un monstru cu chip îngrozitor, adică cap ca de om, coarne ca de bou și coadă ca de șarpe, în al cărui cre tet se află un ghimpe mare, cu care înghimpă pe oameni și-i umple de boală. MARIAN, SE. II 21. *Ciuma...* este, ca și moartea, o babă urîtă, de-ți vine să-ți iai lumea 'n cap. PAMFILE, DUȘM. 318. *Ciuma* e o femeie ce umblă noaptea prin sate; acela care o amuță cu cânii, trebue să se bolnăvească și să moară. H. II 105. *Zice că atunci* [când e lună nouă] *umblă ciuma și holera; vorbesc între dânsele și se îndeamnă: Hai, să mergem, să vedem ce mai fac copiii noștri!* PAMFILE, CER. 82. *Ciuma... întâlnind pe un voinic, îl răpune, cu toate rugămintele lui.* id. DUȘM. 323. *Iată că într'o zi de primăvară se întâlnesc pe la miezul nopții într'un țintirim Moartea, Ciuma și Holera, și se iau la cioandă.* id. ib. 358. *Prin unele părți se zice că dacă la săpare se găsesc măsele de ciumă, acestea nu se iau, ca să nu moară de ciumă cei ce au săpat comoara.* id. COM. 49. *O sfrijită de lighioae, mai urîtă decât ciuma.* ISPIRESCU, L. 206/29. # *L-a fătat ciuma,* se zice de omul rău și dușmănos. ZANNE, P. II 525.

III. Fig. 1°. (În batjocură și în înjurături) Persoană (mai ales femeie) urîtă, rău îmbrăcată, rea (cf. ZANNE, P. II 525), nesuferită, urgisită, îngrozitoare, scârboasă (cf. DICȚ.). Cf. holeră (2°). [Să-mi întorci] *pe ciuma ceea, pe care îmi fu scârbă s'o și văz în ochi.* GORJAN, H. IV 193. *Când i-au văzut ciuma de Țigancă, i-au apucat repede și i-au aruncat între mascuri, socotind că ei i-or prăpădi.* SBIERA, P. 109/30. *Când e 'ndârjit Rumânu' pă fămeia lui, îi zice ce-i ghine'n gură, adică: drucu 'mpelițat,... toantă,... ciumă.* JIPESCU, O. 56. *Un țigan urît și buzat și negru: ciumă, nu alt ceva!* ISPIRESCU, L. 256/27. *Piei, necuratule, de pe fața pământului, să scape lumea de o ciumă și de o holeră ca tine!* id. ib 48/5. *Am o ciumă de muiere, De toată lumea mă teme, Și de lună și de stele Și de vecinele mele.* HODOȘ, P. P. 196. # *Pentru unii mumă, iar pentru* (s. *și la*) *alții ciumă,* se zice despre cei ce tratează pe unii foarte bine și pe alții foarte rău. Cf. ZANNE, P. IV 475-6. *În față mumă, Și în dos ciumă,* se zice despre cei fățarnici. id. ib. IV 476.

2°. Mizerie, năpaste, pacoste, nenorocire (mare). *Acești* [străini] *de pre acum, câte ciume rele, și răutăți toate le-au scornit și le-au făcut.* LET, II 235/14. *El este adevărată societății ciumă.* C. NEGRUZZI, II 208/12. *Această ciumă 'n lume și aceste creaturi Nici rușine n'au să icie în smintitele lor guri Gloria neamului nostru.* EMINESCU, P. 247. *A ereziei ciumă poporu-mi molipsește.* I. NEGRUZZI, VI 206. *Pierde-vară, ciumă 'n sat.* N. GANE, ap. DDRF.

[Plur. (întrebuințat rar) *ciume* (LB.) și *ciumi* TDRG.; gen.-dat. *ciumei* și *ciumii.* || Și: (numai grafic? cf. ung. *csoma* «ciumă») **ciómă** s. f. *Foamete mare și moarte de ciomă.* GCR. I 354/20; — (personificat, masculin) **cium** s. m. *Bună calea, ciumule! — Mulțămesc, voinicule. — Ciumule, ce ai cu mine, De vrei vieața a-mi răpune?* SEVASTOS, C. 308/12. *Când la jumătat' de cale, Iată și Ciumu 'n cărare! — Bună ziua, Vâlcule! — Mulțumescu-ți, Ciumule!* PAMFILE, DUȘM. 325, cf. C. T. 37. | Augmentative (în descântece): **ciumoáie** s. f., cf. 354/32, **ciumoáică** s. f., **ciumóiu** s. m. *Ciumoi cu ciumoaie.* MARIAN, D. 171. *99 ciumoi, 99 ciumoaici* (=ciumoaice). ȘEZ. III 136/16; **ciumán** s. m. *Când a fost la calea mare, Iată și Ciuman* (glosat prin «moarte») *în cărare.* ION CREANGĂ, II 88, cf. PAMFILE, DUȘM. 323; (cu diminutivul) **ciumănáș** s. m. *Măi, ciumănaș, moarte mare, Nu-mi scurtă zilele 'n cale, Mai lasă-mă puțintel.* PAMFILE, DUȘM. 326. | Adjective: **ciumos, -oásă** = bolnav, atins de ciumă; care

aduce ciuma; cf. ciumat, pestilențial; urît, răutăcios; contagios, molipsitor. *Aerul ce respirau compatrioții voștri ar fi mai pernicios pentru sfinția voastră decât (nu) fu la Iafa pentru viața lui Napoleon suflarea cea ciumoasă a soldaților.* GHICA, A. 839. *Starea noastră morală e de îngrijit, dar eu tot cred că mai sînt oameni care cugetă și care nu sînt molipsiți de suflarea ciumoasă a corupțiunii și a invidiei.* id. S. 144. *Câte hâde și ciumoase Pe mine îs mânioase, Pin'ce* [= pentru că] *mi-i fața frumoasă.* MĂNDRESCU, L. P. $72/_{24}$; — **ciumáș, -ă** (și substantivat) 1°. Contagios, molipsitor. *Atmosfera e împuțită și conține germenii tuturor boalelor ciumașe.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Toată sârguința sa într'aceea o va pune ca unii ciumași și răsvrătitori ca aceștia să se oprească de la însoțirea cu clerul și norodul românesc.* ȘINCAI, HR. III $277/_{36}$. 2°. (Mold.) *Ciumaș* = ciumat, om atins de ciumă. DRRF., I. IORDAN, ARHIVA a. 1921, p. 196) *Vede ciumași cu ciumași.* TEODORESCU, P. P. 386b. 3°. (Bot.) *Ciumaș* = buruiană (nedefinită mai de-aproape). H. XII 308. | Alte derivate: **ciumăre** s. f. (Bot.) = plantă ierboasă (*Galega officinalis*) cu flori liliachii, iarba-ciumii, scrântitoare, ciumăreà. *Se fierbe ciumare, și zeama se dă vitei s'o bea.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II 11; — **ciumăreà** s. f. (Bot.) = ciumare. PANȚU, PL., DAMÉ, T. 185, BIANU, D. S.; — **ciumâr** s. m. (Bot.) = ciumăfaie (MARIAN), buruiană (H. X 323) înaltă, rămuroasă, cu niște fructe cât nucile cele mari, cu ghimpi; fructul e otrăvicios (ȘEZ. VII 178); — **ciumérniță** s. f. (Bot.) = ciumăfaie (Datura stramonium). MARIAN; — **ciumércă** = ciumă, pestă (în sens figurat). CIHAC II 58.]

— Din lat. **cyma** (rostit *kiuma;* din grec. *κῦμα*), cu înțelesul de «umflătură», păstrat încă în sensul 1° la noi și în arom. *čumă* și megl. *čumuligă*, cf. și alb. *k'ime. k'üm* «un fel de bubă», sard. camp. *čimagga, čummacca* «flusso (di umori)». Boala a fost numită — ca arom. *pănucl'ă* și *pușcl'ă* «ciumă», propriu «umflătură, uimă, udmă» — după buboanele care se arată pe la încheieturile, subsuorile și stinghiile ciumaților. Cuvântul se pare că s'a răspândit din românește la popoarele învecinate: bulg., sârb., rus. *čuma* (trecut și la Turci: *čuma*), rut. *čuma, džuma*, pol. *dżuma*, ung. *csoma, csuma.* Această extindere ar putea sta în legătură cu apariția pestei bubonice în regiunile noastre pe vremea lui Justinian. S. Pușcariu, *Conv. lit.* XXXVII 600; Berneker, *Sl. Et. Wb.* 163; Th. Capidan, *Dacoromania* III 142; C. Diculescu, *Dacoromania* IV 477—78; Dr. V. Bologa, *Dacoromania* IV 962—64. Cf. ciumercă, ciumăfaie.

CIUMÁC s. a. v. **ciomag.**

CIUMĂFÁIE s. f. (Bot.) *Pomme épineuse, stramoine* (*Datura Stramonium*). — Plantă ierboasă cu miros grețos, foarte veninoasă, cu flori mari, albe, sclitare; fructul e o capsulă cu țepele moi și cu semințe negre; frunzele și semințele se întrebuințează în medicină din cauza proprietăților calmante. Se mai numește și: (a)laur, bolândariță, ciuma-fetei, cornută, mărul-porcului, turbare (PANȚU, PL.), mărghimpos (H. I 96), boii-pruncilor (CALENDARIU (1844) 69), borciu (TDRG.), laur-porcesc (H. X 476), faie (MARIAN), bolânzeală, măselar (H. X 581). Cf. LB., ALECSANDRI, T. 1776, LEON, MED. 33, 45, POLIZU, H. XVI 104. *El vinde rachiu amestecat cu vitriol și ciomofaiu.* ALECSANDRI, T. 61, cf. 1246, 1748. *Buruienile de înnebunit oamenii, ca mătrăguna, ciumofaia...* ȘEZ. IV $180/_{2}$. *Dacă uima a spart, e bine să punem pe rană frunze de ciumafaiu.* ib. II $19/_{20}$. *Am zărit sub tufa de ciumafai de lângă fântână puișorul ist de șerpe.* ib. VI 11. *Foaie verde ciumafai, Du-mă, mamă, la buhaiu, C'am trecut de nouă ai.* ib. IV $238b/_{17}$. [Și: **ciumăfáiu** (*ciumafaiu*) s. m. H. X 464, 476, 489, 581, XII 300; (+ *foi*) **ciumăfóiu** (*ciumafoiu*) s. m. H. X 20, 67; **ciumáfóie** s. f. CALENDARIU (1844) 69; **ciumofáiu** s. m. H. X 357, 581; **ciomofáiu** s. m., **ciumifóie** s. f. PONTBRIANT; **cimofáie** s. f. H. XVI 79; **ciumfáie** s. f. DDRF.; **ciumăháie** s. f. MARIAN; **ciumuháiu** s. m. PANȚU, PL.,; (cu schimbul sufixului *-oiu* prin *-ar*) **ciumahár(iu)** s. m. H. I 19, 96. *N'am mâncat ciumahariu!* (ib. I 96)= n'am înnebunit!; **ciumuhoáică** s. f. MARIAN; **ciumoáică** s. f. id.; **ciumáică** s. f. id. | Prin etimologie populară: **ciúma-fètei** (s. **-fetii**) s. f. POLIZU, DAMÉ, T. 184. PANȚU, PL., LEON, MED. 45. | Diminutiv: **ciumafáiță** s. f. = buruiană amețitoare. H. XVI 224.]

— În partea întâia a cuvântului avem a face cu cuvântul *ciumă*, în înțelesul vechiu de «umflătură, glob». Raportul lui *ciumăfaie* cu sinonimul său unguresc **csudafa** (propriu «plantă minunată») nu e clarificat. Cf. S. Pușcariu, *Conv. lit.* XXXVII 600.

CIUMAFÁIȚĂ s. f. (Bot.)
CIUMĂFÁIU s. m. (Bot.)
CIÚMA-FÈTEI s. f. (Bot.)
CIUMĂFÓIE s. f. (Bot.)
CIUMĂFÓIU s. m. (Bot.)
} v. **ciumăfaie.**

CIUMÁG s. a.
CIUMĂGEÁLĂ s. f.
} v. **ciomag.**

CIUMAGÍU s. m. (Zool.) Sorte de vers. — *Ciumagiul* se bănuește a fi niște viermi în pământ cari strică legumele și sămănăturile. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 6. *Dacă vei pune în grădină un cap de cal, ori alte oase, într'un par, legumele nu le mănâncă ciumagii* (*niște viermi în pământ*). LEON, MED.

CIUMĂHÁIE s. f. (Bot.)
CIUMAHÁR(IU) s. m. (Bot.)
CIUMÁICĂ s. f. (Bot.)
} v. **ciumăfaie.**

CIUMÁN s. m.
CIUMĂNÁȘ s. m.
CIUMÁR s. m. (Bot.)
} v. **ciumă.**

CIUMĂRÁ vb. Ia v. **ciumărî.**

CIUMÁRE s. f. (Bot.)
CIUMĂREÁ s. f. (Bot.)
} v. **ciumă.**

CIUMĂRÎ vb. IVa refl. 1°. *Aigrir, se piquer, se gâter.* 2°. *Se fâcher.*

1°. (Subt forma *ciumărî* și *ciumări;* despre vin, struguri și alte poame) A fi s. a se face astringent, a luà gust amărăcios, a se acrì (cf. LM., DDRF.); (despre untdelemnul învechit) a prinde negreață, a se stricà (Muntenia; com. FURTUNĂ).

2°. Fig. (Subt forma *ciumără*) A se mânià, a se supărà, a se necăji. *Dragostea... nu se ciumărează, nu cugetă rău.* CORESI, EV. $338/_{9}$. *Se lipsì de bănișori omenașul nostru și se ciumără, căindu-se* (Dolj). ȘEZ. XIX 109.

[Și: **ciumări** vb. IVa LM., DDRF., **ciumără** vb. Ia (ad 2° numai așa). || Abstract: (ad 2°) **cinmărire** s. f. = necăjire, ducere de lipsă (Măgurele, jud Teleorman) Com. OLMAZU. || Adjective: **ciumărît (ciumărít, cuimărát), -ă** = astringent, care-ți face gura pungă; mânios, fioros. (Ad 1°) *Vin ciumărît* = pietros, [cu] un fel de amăreală, care pare a strânge de limbă. H. XII 92.

Vin ciumărat = astringent. H. XI 326. *Pere ciumărate.* A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1921, p. 71. *Băiatul mestecă vre-o două porumbe şi zbârcì din nas: «Cam ciumărite, nene».* ZAMFIRESCU. CONV. LIT. a. 38, p. 650; (ad 2°) *Şi muncitorilor* [= chinuitorilor, torturatorilor] *da-i-va, acelor înfricoşaţi şi ciumăraţi şi nemilostivi.* CORESI, EV. 537/9. *Ei tu, frate Constantine, Genunche* (= îngenuchiază) *tu la pământ, Ai grijă să nu te stric, Că eu-s, frate, ciumărat* [glosat prin «mânios, necăjit»], *Prea mulţi Turci, frate,-am tăiat!* CORCEA, B. 13; — **ciumărós, -oásă** = astringent, «cum e gustul gutuiei şi al porumbelor». BARONZI, L. 105/5. *Struguri ciumăroşi.* H. I. 267.]

— Din slav. **čemerь** (rus.-paleosl. *čemerь* «venin», bulg. *čémer* «venin; drac», sârb. *čȅmēr* «venin, mânie, supărare», *čȅmēran* «veninos, amar, nenorocit», *čemerati* «a duce o viaţă amară», *čemèrikovati* «a jeli», slov. *čemȇr* «venin, fiere, mânie, supărare», *čemerît* «amar». BERNEKER, SL. WB. 142). Cf. ciumurluì, ciumurică.

CIUMĂRLÍ vb. IVa refl. v. **ciumurluì.**

CIUMĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **ciumărî.**

CIUMÁŞ, -Ă adj., subst. v. **ciumă.**

CIUMÁT, -Ă adj., subst. v. **ciumă.**

CIUMĂTÁ vb. Ia 1°. *Faire consentir.* 2°. *Consentir? Oser?* — (Bucovina).

1°. Trans. A înduplecà (Stupca). ŞEZ. XIX 43.

2°. Refl. A se înduplecà? A se încumetà? *Popă nu te ciumătà, Pe doi fraţi nu cununà.* ŞEZ. XVIII 132.

CIUMBÉR s. a. (Îmbrăc.) } v. **cimbir.**
CIUMBÍR s. a. (Îmbrăc.) }

CIUMBLEÁLĂ s. f. v. **ciumblì.**

CIUMBLÍ vb. IVa. *Ebrécher.*—A ştirbì (un vas). CIAUŞANU, V. [Abstracte: **ciumblitúră** s. f. şi **ciumbleálă** s. f. = ştirbeală, ştirbitură (a buzei unui vas). ib.]

CIUMBLITÚRĂ s. f. v. **ciumblì.**

CIUMBÓIU s. a. v. **cimpoiu.**

CIÚMBRU s. m. sing. (Bot.) v. **cimbru.**

CIUMEÁG s. a. v. **ciomag.**

CIUMÉL interj. }
CIUMÉLCIU interj. } v. **cimel.**
CIUMELÉI interj. }

CIUMELÍ vb. IVa *Picoter.* — A culege (bob cu bob), a adunà, a piguià, a bobiţà, a pobârcì (CIAUŞANU, V.), a mânca ciugulind. *Ieşì semănătoriul a semănà sămânţa lui. Şi când semănă, una căzù pre cale... şi pasările cerului ciumelìră ea* (la mangèrent). CORESI, EV. 350/25. *Am ciumelit strugurii.* CIAUŞANU, V. [Şì: **ciumulì** vb. IVa = a ciuguli, a mâncà câte puţin. PAMFILE, T. II.]

— Etimologia necunoscută. (Asemănarea cu *ciugulì* pare a fi întâmplătoare. În dialectul aromân *ciumulescu mcarea* însemnează «molfăesc mâncarea»). Cf. cimilí.

CIUMELÍ vb. IVa ş. d. v. **cimilì** ş. d.

CIUMELÍGA interj. v. **cimel.**

CIUMÉRCĂ s. f. *Carte postale illustrée.* — Carte ilustrată. ION CR. IV. 60.

CIUMÉRCĂ s. f. c. **ciumă.**

CIUMERIŢĂ s. f. }
CIUMERLUÍ vb. IVa refl. } v. **ciumurluì.**

CIUMÉRNIŢĂ s. f. v. **ciumurluì** şi (Bot.) **ciumă.**

CIUMFÁIE s. f. (Bot.) }
CIUMIFÓIE s. f. (Bot.) } v. **ciumăfaie.**

CIUMILÍ vb. IVa ş. d. v. **cimilì** ş. d.

CIUMLÉC † s. a. (Cul.) Sorte de mets. — (Turcism.) Un fel de ghiveciu pus în oală şi fiert înnăbuşit. ŞIO.

— Din turc. **čömlek,** «oală de pământ» ŞIO.

CIUMOÁICĂ s. f. (Bot.) v. **ciumăfaie.**

CIUMOÁICĂ s. f. }
CIUMOÁIE s. f. } v. **ciumă.**

CIUMOFÁIU s. m. (Bot.) v. **ciumăfaie.**

CIUMÓIU s. m. }
CIUMÓS, -OÁSĂ adj. } v. **ciumă.**

CIUMP s. a. 1°. *Moignon.* 2°. *Les premières plumes.*

1°. Bucată rămasă dintr'un membru al corpului s. dintr'un obiect, după ce i s'a tăiat (retezat, ciuntit) vârful, ciomp, cf. ciot, muc. *Să m'apuce iuti de ciumpul ce din coadă mi-a rămas.* TH. SPERANŢIA, CONTEMPORANUL I 689.

2°. (La plur.) *Ciumpi* = penele care dau păsărilor întâiu, după căderea fulgilor (Şişeşti, în Mehedinţi. Com. N. IONESCU), cf. tuleie.

— Pentru etimologie, cf. *ciomp* şi *ciumpav.*

CIUMPĂGÍ vb. IVa }
CIUMPĂÍ vb. VIa } v. **ciumpav.**
CIÚMPAŞ, -Ă adj., adv. }

CIÚMPAV, -Ă adj. 1°. *Ecorné, mutilé, à la queue coupée.* 2°. *Clopin-clopant.*

1°. Cu vârful s. o parte a corpului ciuntită, tăiată, scurtată, retezată, amputată, frântă, ruptă; ciont, ciunt, ciung (din ruptură s. retezare), bont, cf. ciut, berc, ciopârtac. *Se zice că boul e ciumpav de coadă, berc de coadă sau ciopârtac, când are coada mai scurtă sau când îi lipseşte canaful (şfichiul).* DAMÉ, T. 29. *S'a furat o iapă ciumpavă de coadă.* MON. OF. (1906), 5963. *O bivoliţă... ciumpavă, etatea 4 ani.* MON. OF. (1907), 7598. || P. anal. *Coamă ciumpavă* = năpârlită (Avrig, jud. Sibiiu). DR. I 292.

2°. (Nordul Transilv., Mold., Bucov., despre vite) Şciopătând, călcând greu (din cauza picioarelor bolnave s. stricate de umblet mult pe drumuri pietroase, mai ales când au fost purtate despotcovite), şchiop. DR. V 175, BUGNARIU, NĂS., VICIU, GL., MARIAN, ŞEZ. IX 152, Com. AR. TOMIAC.

[Şì: **címpav, -ă** = (despre vite, p. ext. despre om) cu picioare ţepene (LB.), amorţite de multă şedere s. din altă cauză (LM), cu unghii moi (LIUBA), şchiop (com. AR. TOMIAC.) *Picioarele cimpave.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 497; — **címpăv, -ă** = (despre bou şi vacă) vătămat la copită (Oraviţa, în Banat). Com. A. COCA; — (cf. ung. *csámpás* «cu picioare strâmbe, cu mers greoiu») **ciúmpaş, -ă** adj., adv. = noduros; greoiu, strâmb. *Are degete ciumpaşe. Îmblăm şumpaş* (= ca bătrânii) de picioare (Bistriţa, în Transilv.) Com. C. REBREANU). *E ciumpaş, ca măgarii hăi pocâşi; umblă ciumpaş de picioare* (Bistriţa). PAŞCA, GL. | Verbe: **ciumpăvì** ANON. CAR. **(cimpăvì, cimpovì,** cu rostire dialectală **ciumpăgì, ciumpăì)** vb. IVa (Ad 1°; trans.) A tăià vârful, a trunchià, a amputà, a mutilà, a rupe (de la vârf), (prin apropiere se-

mantică de «ciuntì») a retezà în mod nedibaciu, a ciuntì, a ciocârtì. *Căluşeii le prindeà, Coame, coade le tăià, Gurile le proţăpeà, Urechile ciumpăveà.* TEODORESCU, P. P. 656/23. *Mărgărit verde 'nflorit, Cine mi te-a cimpăvit?* ŞEZ. VII 23, cf. (*te-a ciumpăvit*) ŞEZ. I 237b/16. *S'a ciumpăyit* [cornul]. N. G.—TISTU, B. 297. (Ad 2° trans.) A face ciumpav de picioare, a face să şchiopăteze; (intrans.) H. XVIII 178, mai rar refl. (com. A. TOMIAC) a ajunge, a devenì ciumpav (de drum rău), a şchiopătà (din cauza unghiilor moi Com. LIUBA), a aveà picioare amorţite (se zice mai ales despre cai sau porci când stau prea mult închişi. (LB.). *Caii şi boii ciumpăvesc de drum.* ŞEZ. II 187. *Atâta a mânat boii, până i-a ciumpăvit.* VICIU, GL. *Nouă cai că-mi ologeà Şi alţi nouă ciumpăveà, Până iată c'ajungeà.* TEODORESCU, P. P. 90/63. *Nouă cai a ciumpăit.* JAHRESBER. IX 209. *Nouă fraţi, pe nouă cai, Te căţară nouă ai: Pe unii i-au ciumpăvit, Pe alţii că i-au spetit, Pe toţi că i-au prăpădit.* TEODORESCU, P. P. 282. *Că mi-a tot umblat, Lumea 'n lung şi 'n lat... Măre, nouă ai, Tot pe nouă cai: Patru-a ciumpăvit, Cinci a omorît.* ib. 410/15. *Drumul a 'nghheţà şi s'a steclì Iar mânzul mi-a ciumpăvì, Că-i tânăr şi despotcovit.* MARIAN, NU. 847. *Pân'a mere şi-a venì, Cărările s'ar steclì Şi caii mi-ar ciumpăgì.* MARIAN NU. 500. Cf. ŞEZ. II, 187. *Întorci, mălaiule, năpoi! De când de la noi ai fugit, Pruncii 'n vatr'or cimpovit, Preuteasa a orbit, Io încă am bolânzît.* ALEXICI, L. P. 118/13; — (probabil rostire individuală s. regională, în loc de **cimpogì < cimpăgì < cimpăvì*) **cimpozì** vb. IVa. *Şi el mi-a umblat... Şi pe nouă caì, Patru mi-a murit, Patru mi-a cimpodzit, Unul mi-a trăit.* REV. CRIT. V, 114; — (+ *isprăvì*) **cimprăvì,** vb. VIa (Ad 1°) *Frunzuliţă mărgălit, Mărgălit, mândro, 'nflorit, Cine mi te-a cimprăvit?* ION CR. II, 215; — (poate, greşală, în loc de *cimpăvì*) **cimpărì** vb. IVa. (Ad 2°) *Calul cimpăreşte abià* = şchioapă, adie. SIMA, M.; — (+ *ciomp*) **ciompăvì** (dial. **ciompăgì**) = a devenì şchiop (Bălăceana, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. | Abstracte: **ciumpăvíre (cimpăvíre, cimpăgire)** s. f. = (ad 1°) retezare nedibace, amputare (Măgurele în Teleorman, com. OLMAZU); (ad 2°, Med. pop.) durere de picioare la animale (H. XVII 380), spec. podagră. *De cimpăgire sau podagră,* [găinile se vindecă astfel...]. ECONOMIA, 107. | Adjectiv: **cimpăvít (ciumpăvit, cimpăgít), -ă** = căruia i s'a tăiat (amputat, retezat) vârful, amputat, şchiopat. (Fig.) *Să păstreze slobozenia ce şi până astăzi ciumpăvită (din neunire) o avem.* ZILOT, CRON. 334/32; — (+ *ciomp*) **ciompăvít, -ă** = (despre un copac) căruia i s'au rupt s. uscat crăcile şi vârful. *«Arvunc» însemnează un stejar secular, ciompăvit de crăci, adică cu vârful uscat, şi scorburos* (Bilciureşti, în Dâmboviţa). H. IV 70.]

— Etimologìa necunoscută (Avem, poate, a face cu două cuvinte, de origine diferită. În sensul dintâiu se aseamănă cu bulg. **čup** şi **čupav** «cu urechile retezate, ciul» (dar şi: «cârn, ciut»). Cf. G. Pascu, *Sufixele* 281. Nazala a putut intra prin apropiere de *ciuntì* s. *ciung.* Cf. şi megl. *čup, -ă* «(oaie s. capră) cu urechile mici». În sensul 2° se aseamănă cu ung. *csámpa* «cu mersul greoiu», *csámpás* «greoiu la umblet, cu picioarele moi s. strâmbe», dar nu poate veni din acestea, cum credeà CIHAC, II 492, ci pare a fi un cuvânt de origine onomatopeică, ca şi familia de cuvinte ungureşti şi ca ital. *ciampa = zampa* «cu un picior anormal», *ciampare, (in)ciampicare* «a se împiedecà, a şovăì», etc., germ. *schampeln* «a umblà legănându-se», slov. *campati* «a umblà cu paşi mari», slov. *čamblák* «cu picioare strâmbe» etc., cf. LB. şi Gombocz-Melich, *Magy. Etimol. Szótár* 837. Forma originară a cuvântului românesc ar fi în cazul acesta **câmp;* din pluralu *cimpi, cimpe* s'a putut reconstruì singularul *cimp* devenit mai apoi *ciump,* cu prefacerea obicinuită a lui *i* în *u* după č. H. Schuchardt, *Zeitschrift rom. Phil.* XV 109 şi în *Magyar Nyelvőr* XVIII 486—488 îl credeà înrudit cu it. *zoppo* span. *zopo, zompo* «paralizat». Un slav· **čepiti *čepavŭ,* înrudit cu *čepiti,* propus de A. Byhan *Jahresber.* V 308, nu e probabil. Cf. ciomp ciump, ciumpì.

CIUMPĂVÍ vb. IVa v. **ciumpav.**

CIUMPÉIU s. m. } v. **ciompleiu.**
CIUMPÉU s. m. }

CIUMPÍ vb. IVa v. **cimpì.**

CIUMPLÉIU s. a. v. **ciompleiu.**

CIUMPÓIU s. a. v. **cimpoiu.**

CIUMUHÁIU s. m. (Bot.) } v. **ciumăfaie.**
CIUMUHOÁICĂ s. f. (Bot.) }

CIUMULÉI interj. v. **cimel.**

CIUMULÍ vb. IVa v. **ciumelì.**

CIUMULUÍ vb. IVa v. **ciumurluì.**

CIUMURÍCĂ s. f. (Bot.) = **cimbru (de grădină)** PAMFILE, A. 197. [Şi: **cimirúgă** s. f. (lectura nu e tocmai sigură), citat între plante, fără definiţie H. XIV, 436).

— Din bulg. **čimerika** (*čemeriga, čimeriga, čumeriga*) «veratrum album» (după PANŢU, PL. *ciumurică* «cimbru», se găseşte şi la Aromâni), cf ung. *csomorika* « cicuta virosa ». Cf. ciumărì ciumurluì.

CIUMURLÍ vb. IVa refl. v. **ciumurluì.**

CIUMURLUÍ vb. IVa. refl. 1°. *Attraper une indigestion, se rendre malade de manger, avoir des haut-le-cœur.* 2°. (Fig.) *Se dégoûter, en avoir par dessus la tête.* — (Mold., Transilv., Banat).

1°. A-şi stricà stomacul, a ise aplecà (I 3° cuivà în urma mâncării prea multe s. prea cu lăcomie dintr'o mâncare grasă s. când omul mânâncă fără gust ori cu scârbă (mai ales după mare oboseală), a căpătà ciumeriţă (VAIDA). Omului *ciumurluit* i se face rău, îi vine să verse şi are une-ori dureri în tot trupul, făcând, de greaţă, gâlci (s. noduri numite ghinţuri MARIAN, D. 199). Cf. LEON, MED. 120, ŞEZ. V 57/18, VI 130/26, XXXI 15, N. REV. R. a. 1910, 86, VAIDA, (Vicovul-de-sus), com. G. NISTOR, GR. BAN. *Cseměrluieskuмě* = nauseam contraho. ANON. CAR.

2°. Fig. A-i fi greaţă (de vorbe multe) (cf NOVACOVICIU, C. B. 6), a ise apleca (I 3°)

[La DDRF. mai găsim şi înţelesul—suspect—«a se murdări pe bot (mai ales despre animale)». | Şi **ciumurlì** vb. IVa refl. VAIDA, PAMFILE, C.; **ciumărìi** vb. IV refl. = a i se stricà cuivà stomacul după o mâncare unsuroasă (Criscior, în Munţii Apuseni). Com. ST. PAŞCA; (Banat) **cemărluì** vb IVa refl. GR. BAN.; **ciumerlui** vb. IVa refl. NOVACOVICIU, C. B. 6; **ciumului** vb. IVa refl. DDRF. **gemărlui** vb. IVa (Mehedinţi şi Banat) N. REV. R. a. 1910, 86, GR. BĂN. || Abstracte: **ciumurlúre (ciumurlíre)** s. f. VAIDA, **ciumurluít** s. a. DDRF. **ciumurluiálă** (plur. *-ieli*) s. f. = boală de om (H X 360, XII 333), aplecate (LEON, MED. 120 125), indigestiune (BIANU, D. S.), febră (H XII 368), boală ce cuprinde tot trupul, ce-ţi slăbeşte tot corpul, influenţă (Vicovul-de-sus com. G. NISTOR). *Ciumurluiala constă în o slăbiciune a trupului provenită dintr'o muncă for*

ţată sau dintr'o beţie năstruşnică ce ţine 3—4 zile de-a-rândul. ŞEZ. VI 130/28. *Când omul are această boală* [numită *ciumurluială*], *îl dor toate ciolanele, tot trupul.* ib. V 57/18. *De ciumurluială, ca să piară sila (greaţa), se freacă pe corp cu izmă pisată şi oţet şi se pune şi la inimă* (Dolj). LEON, MED. 51, cf. PĂCALĂ, M. R. 255. *Credeau că li se risipeşte titva, un leşin la inimă de nesuferit şi o ciumurluială a trupului, de par'că ar fi robit... zi şi noapte, fără conteneală.* ŞEZ. VIII 66;— **ciumérniţă** s. f. = p l e c a t e (LB.), a r s u r i ce se înalţă din stomac spre grumaz (NOVACOVICIU, C. B. 6); (cf. rut. *čemerýća* «spânz») **ciumeriţă** s. f. = ciumurluire. (Accent?) VAIDA. || A d j e c t i v: **ciumurluít** (**ciumerluit** NOVACOVICIU, C. B. 6), **-ă** = ostenit de muncă, îngreţoşat de alimente, (fig.) de vorbe multe (NOVACOVICIU, C. B. 6.); se mai zice când te dor oasele şi nu ţi-e bine (ŞEZ. XXXII 15). [E bine] *a frecă bine cu oţet ori cu muşdriu pe cel ciumurluit, pentru ca ciumurluiala să iasă din el.* ŞEZ. V 57/20. *Doamne, nesfârşită-i* [ziua] *când ţi-i foame şi eşti ciumurluit de trudă, bătut de muncă, precum e cânepa de meliţă!* CONTEMPORANUL, V, vol. II 385. *Ce mai faci, vere Pantilimoane? — Ce să fac? Îs cam ciumurlit.* ION CR. II 250. *Când erà aşà soarele în-de-sară,... buhaiu' ciumurluit de tot, chică* (= pică, căzù) *mort grămadă la pământ* (Ungureni, în Botoşani). ib. IV 103.]

— Din ung. **csömörlik** (< slav. *čemerь* «venin»), idem. VAIDA, STAN, M. 150, N. DRĂGANU, DR. I 317—319. Cf. c i u m ă r î, c i u m u r i c ă.

CIUMURLUIÁLĂ s. f. v. **ciumurluí.**

CIUN s. a. v. **cin**[1].

CIÚNĂ s. f. v. **cină.**

CIÚNĂ s. f. (Bot.) = **oreşniţă.** PANŢU, PL., cf. BARCIANU.

— Din ung. **csunya** «rădăcină de măzăriche». LACEA.

CIUNĂOÁRĂ s. f. v. **cinioară.**

CIUNĂVÍT ad. m. *Mal tondu.* — (Banat) Măscărit, batjocorit; tuns neregulat. NOVACOVICIU, C. B. 6.

— În legătură cu ung. *csunya* «urît».

CIUNCHÍ vb. IV[a] refl. v. **cimpî.**

CIUNG, -Ă adj., s. m. şi a. 1°. *Manchot, estropié, mutilé.* 2°. *Ecorné.* 3°. *Tronqué, ébranché, séché sur pied. Souche, tronc d'arbre.*

1°. A d j. (Despre persoane) Fără o mână (com. LIUBA, ŢIPLEA, P. P., BUD, P. P.); care n'are o parte din braţ s. un braţ întreg (cf. BIANU, D. S., ŢIPLEA, P. P.), care a rămas cu o mână moale (H. XI 155), p a r a l i z a t de o mână; cu o mână strâmbă (com. LIUBA) s. mai scurtă decât cealaltă (COSTINESCU), c â i u, m u t i l a t; p. anal. lipsit de un picior (BUD, P. P.); cf. c i u n t (1°), c i o l a c (1°), c i o n c (1). *Mai bine iaste ţie ciung sau şchiop să întri în viaţă decât, doao mâni sau doao picioare având, aruncat în focul de veci.* N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 127/20. *Tot omul la care va fi la dânsul hulă, nu va veni, om orb sau şchiop sau ciung sau cu urechile tăiate.* BIBLIA (1688) 86[b]/42. *Ciung nu sânt, olog nu sânt.* PANN, P. V. II 88. *631 ciungi, 1.180 ologi.* I. IONESCU. M. 188. *Mâna'n sân de ţi-oiu băgà, Şarpele m'o îmbucà, Ciungă'n lume-oiu rămânea.* TEODORESCU, P.P. 684[b]. *Dare-ar Dumnezeu să te văd ciung!* H. II 32. (Complinit) *O păpuşemică de porţelan, ciungă de o mână, aveà un aer de suferinţă.* VLAHUŢĂ, D. 259. || S u b s t a n t i v a t: *Stângaciu', ciungu', şchiopu', chioru', surdu', mutu' sânt oameni însemnaţi şi să te păzeşti de ei.* ŞEZ. III 81/20. (Termen de ocară) *Ciungule!* H. II 32, cf. IX 92. *O rămătură de oaie şi un corn de porc: un orb îl văzù, un ciung îl luà şi un despoiat în sân îl băgă* [= Minciuna]. GOROVEI, C. 227. # *Vinul face pe săraci bogaţi, pe ciungi cu mâni, pe ologi cu picioare şi pe orbi cu ochi.* ZANNE, P. IV 184. *Să te ferească Dumnezeu de bătaia ciungului!*

2. P. a n a l. A d j. şi s u b s t. (Vită) cu un corn rupt (com. G. STOICA), cf. c i u t. *Bagă-ţi mînţile 'n cap, Dolofane,... că ieri mi-ai învineţit ochii, de zicea Sanda că m'a miruit popa c'o bucată de mesteacăn, şi-apoi de unde, că Păltan e mărturie că m'ai oblojit tu cu ciungu' tău.* G. STOICA, SĂM. II 220.

3°. P. a n a l. A d j. (Copac s. pădure) cu crengile rupte şi frunzele căzute. *De te-o pocit pădurile, Să le pice frunzele, Să rămâie ciunge...* MARIAN, D. 184. || S. m. (rar s. a.) (Arbore, brad s. molid MARIAN, INS. 96) uscat, dar necăzut la pământ (id. ib., Straja, Bucov., cf. m. AR. TOMIAC, ŞEZ. II 23[b]/21), lemn uscat în picioare (Sighet, com. A. BĂNUŢ), fără vârf (com. MARIAN, VICIU, GL.), rupt de vârf pe jumătate (Vale, jud. Sibiiu, com. ITTU), cu crengile tăiate (cf. AR. TOMIAC), fără frunze; p. e x t. arbore mic, nedesvoltat (ŢIPLEA, P. P., BUD, P. P.). Cf. c i o t (1°), b u t u c (1 1°), c i u m p (1), c i u n t (II), t r u n c h i u (cf. LB.). *Toate trupurile ciunguri de copaci pârjoliţi.. ochilor miei se văd.* CANTEMIR, IST. 263. *Denaintea casei din gios pân' la patru ciungi de stejari* (a. 1719). URICARIUL, XXIV 430/11. *Am fost şi eu un puiu... ş'acù, ian priveşte... par'că-s un ciung pârlit.* ALECSANDRI, T. 1536. *Se apropie de dânsa şi o pipăe şi încredinţându-se că-i numai un ciung îmbrăcat, zise cu mânie: He! he! he! curvuliţă de fată! vai, că rău m'ai înşelat!* SBIERA, P. 278/39. *Unii se apucară să doboare nişte ciungi, ca să facă foc.* MARIAN, T. 47/9. *Se ducè bietul arap Rostogolul peste cap, Şi pe câmp se răstignecà, Şi în urmă rămânecà Buzat, negru, părăsit, Tocmai ca un ciung pârlit.* ALECSANDRI, P. P. 108/10. *În buluci borţoşi, În ciungi scorburoşi... Acolo să locuiască.* MARIAN, D. 120. *Cântă cucu 'n vârf de nuc Şi moartea 'ntr'un vârf de ciung.* id. I 499/34. *Astă vară mi-am văzut Sub un ciung de brad uscat, C'o puică de căpătat.* id. NU. 182/4. *Cîcule cu peana sură, Muşcă-ţi-aş limba din gură... Mi-ai cântat pe-un ciung înalt Tot a scârbă şi bănat!* id. O. I 25. *Venit-au venit... Cu ciungi mari ciungiţi, Cu câni împuţiţi.* id. V. 207. *Că mila de la bărbat Ca umbra-i de ciung uscat. Tu te duci să te umbreşti Şi mai tare te soreşti!* ŞEZ. I 72[b]/17, cf III 156/11, VII 147, VASILIU, C. 142, DOINE, 21/17, TEODORESCU, P. P. 373[b]. *Apui pi mă-sa găsà În camară spintecată Şi cum îi un ciung uscată.* VASILIU, C. 37. *C'or scultà domnii iobagii Ş'or tăiè ciungii şi fagii Şi s'or despărţì tăţi dragii.* ŢIPLEA, P. P. 55. *Şi-am mers după ciung pârlit.* BUD, P. P. 37. *Unde-i vedeà ciungi păliţi, Vei gândì că ţi-s părinţi.* id. ib. 69 (în notă: *ciung* = arbore pitic, nedesvoltat). *Da'n capătu' punţiei Este-un ciung de brad uscat, Nice verde, nici uscat, Numa cum i mai blăstămat.* T. PAPAHAGI, M. 43/41. *Cine strică iboţi* (= iubiri) *dulci, Cară-i corbii carnea'n ciungi, Cioantele pă su* (= subt) *buluci.* id. ib. 102/63. *Am un ciung Cât a fi lumea de lung.* [= Drumul]. GOROVEI, C. 136. *Că de eşti un ciung uscat, N'ai nevoie de 'nsurat.* SEVASTOS, N. 33/7. **Iască de ciung,** cea mai bună calitate de iască, ce n'are trebuinţă să se prepare cu măestrie (Gurghiu). VICIU, GL.

[Plur. (ad 3°) *ciungi* şi (rar) *ciunguri* LB. | D i m i n u t i v: **ciungúţ** s. m. (Ad 3°) *Da-aşa zbiară şi suspină, De ciunguţu'* (glosat prin «ramură») *să legănă Din vârv până'n rădăcină.* T. PAPAHAGI,

M. $43/_{47}$. | Verbe: **ciungì** (POLIZU) şi **cingì** vb. IV^a, (< *ciungar*) **ciungări** (LB. I. MOLNAR-PIUARIU. DR. IV 387, T. PAPAHAGI, M.) vb. IV, (rar) **ciungărà** vb. I^a. 1°. A face *ciung* (1°), a mutilà, a sluţì (I. MOLNAR, ap. DR. IV 387), a ciuntà, a ciuntì (de coarne T. PAPAHAGI, M., COSTINESCU), a cimpăvì, a cioncà, a ciolăcì. *Când în vrăjmaşi Erotocrit Cu sabia a sărit, Unuia tăià piciorul, Altuia mâna ciungeà.* PANN. E. IV $59/_{11}$. *Peste orice vietate ar trece* [strigoaicele], *o ciungeşte.* PAMFILE, DUŞM. 164. *Şi apucară voinicii paloşele şi se vânzoliră, până ce în urmă Florea 'Nfloritul ciungări o leacă degetul mic al lui Pipăruş Petru.* RETEGANUL, P. V $40/_{13}$. *Tu mugeo cu mugata, Să amuţeşti gura lu (cutare), Să-l ciungeşti.* ŞEZ. VII 92. *Laptele le-o stârpit, Carnea le-o ciungărit.* MARIAN, D. 133. *De coadă o rătunzît-o, De pulpă o veştezît-o, De coarne o ciungărit-o, De păr o bozăluit-o.* T. PAPAHAGI, M. $139/_{42}$. 2°. Trans. A tăià coada unui cal, urechile unui câne (COSTINESCU), refl. a se mutilà, a se ciuntì, spec. (despre bou s. vacă) a-şi rupe coarnele (BUGNARIU, NĂS. cf. T. PAPAHAGI, M.). [Vulpea zise, prinzându-se de un rug] *Vai mie, ticăloasei, că m'am ciungărit!* ŢICHINDEAL, F. 66. *Nu-i bou' aşa de cornuş să nu să ciungăra'* (= ciungărască). T. PAPAHAGI, M. $170/_{31}$. 3°. A tăià crăcile unui copac (PAMPILE, A., Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC), a curăţi de crengi arborii (ŞEZ. VII 179), a tăià şi a jupuì un copac, ca să se usuce (ŞEZ. I $289^b/_{28}$), ca să se facă ciung (ib. II $23^b/_{20}$), a ciocârti (com. AR. TOMIAC), a certegì, a secuì, a ciuhuì (com. ITTU). *Unii îi ciungăresc* [pe pomi], *socotind că ciungăriţi mai multă roadă vor aduce.* ECONOMIA, 138. *Duşmanii s'o sfătuit Şi pomii i-o ciungit* [în notă: *ciocârtit*]. ION CR. III 113. *Vin ciungari s'o ciungărească Floarea cea domnească.... Ei atunci or ciungări Floarea dintre vii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 208. *Merişorii i-au ciungit.* ŞEZ. I $289^b/_{28}$. 4°. (Neobicinuit) A aruncà cu vehementă (MĂNDRESCU, P. P. 220, notă), a trântì. *Luă moara de scoc Şi da fărină 'n loc, Şi ciungì sacii 'n teleagă, Pe drum să meargă.* id. ib. $220/_{31}$. | Adjective: **ciungit, ciungărit, ciungărát, -ă** (ad 1°) *Ciungărit* = om fără mâni, [fără] picioare, ciung. NOVACOVICIU, C. B. 8. *Le-au tăiat nasurile şi urechile, şi aşa ciungăriţi i-au purtat prin târguri.* ŞINCAI, HR. III $50/_{24}$; (ad 3°) *Pomi ciungăriţi.* ECONOMIA, 138. *Un corb cu aripile întinse,... stând pre un ciungărit ram de arbure.* ŞINCAI, HR. III $236/_4$. *Ardelenii... au vestit legile sale... şi le ţin până astăzi... ciungărite prin articulii cei noi.* id. ib. III $58/_{27}$. *Aşà-i omu 'nstrăinat: Ca şi pomul ciungărat* [glosat prin: «arbor[e] cu crengile tăiate»]. REV. CRIT. IV 142. *Venit-au, venit... Cu ciungi mari ciungiţi, Cu câni împuţiţi.* MARIAN, V. 207. | Abstracte: **ciungíre** s. f. (POLIZU), **ciungărire** s. f. (LB.), **ciungărít** s. a. = tăiatul arborilor fără regulă. NOVACOVICIU, C. B. 8. Cf. ECONOMIA, 125; — **ciungăritúră** s. f. = mutilare. POLIZU; **ciungitúră** s. f. *Cu togte marginile ei, cu ciungitur[ı] cu tot* (a. 1774). STEFANELLI, D. C, 114; — **cingitúră** s. f. (Ad 3°) = pădure de ciungi, gruieţ, plaiu (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC); — **ciungíe** † s. f. (ad 1°) *De voiu descoperì,... în cap urgie, în ochi orbie, în mâni ciungie să-mi viel* CANTEMIR, IST. $213/_{13}$. | Alte derivate: **ciungár** s. m. = om care taie crengile unui copac; arbore fără vârf (H. XVIII 138), cu vârful frânt ori putred (H. XVIII 173). *Vin ciungari s'o ciungărească.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 208. *El ochianu' că şi-a luat Şi pe câmp că s'a uitat, D'un ciungar nalt c'a ochiat.* MAT. FOLC. 179. *Ciungar jos că-mi da, Cuibu' că-l surpâ.* ib. 180; — **ciungără** adj. f. (ad 2°) = (oaie) cu cornul rupt. Cf. H. XVII 36; **ciúngără** s. f. = oaie cu coarnele tăiate (Bonţ, în Transilv.). PAŞCA, GL.; — (formaţiune spontană) **Ciúngea** s. m. sing. = cel care ciungeşte, ciungar. *Cine-l luă? — Ciungea. — Cine-l vedeà? — Orbea.* MAT. FOLC. I 641.]

— Cuvântul, care are aceeaşi formă (*cu č!*) şi sensul 1° şi la Aromâni (de unde n.-grec. *τσιούγγους* «bou cu un corn») şi la Megleniţi, se mai găseşte la Albanezi (*tsunk* «buştean, butuc») şi la Italieni (*cionco* «mutilat», *cioncare* «trunchià», cf. *ciocco* «butuc»), fără ca originea lui să fie clară. LB.; H. Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XV 106 şi *Magyar Nyelvőr* a. 1889, p. 481 ş. u.; G. Meyer, *Alb. Wb.* 442, 450 şi *Indo-germ. Forsch.* VI 113; O. Densusianu, *Hist. de la langue roum.* I 231; G. Weigand, *Jahresber.* XIII 105. Cf. cionc^1, ciot, ciomp, ciump, ciunt, ciut.

CIUNGÁR s. m.
CIUNGÁRĂ adj. f.
CIÚNGĂRÁ vb. I^a
CIÚNGĂRĂ s. f.
CIUNGĂRÍ vb. IV^a
CIUNGĂRITÚRĂ s. f.
CIÚNGEA s. m. sing.
CIUNGÍ vb. IV^a
CIUNGÍE † s. f.
CIUNGITÚRĂ s. f.
} v. **ciung.**

CIUNGULÍ vb. IV^a v. **ciugulì.**

CIUNGÚŢ s. m. v. **ciung.**

CIUNŞ, -Ă adj. v. **ciuf.**

CIUNT, -Ă adj., subst. I. 1°. *Mutilé, estropié, manchot.* 2°. Nom donné à divers animaux.

I. 1°. Adj. şi subst. (Persoană) cu o mână trunchiată, mutilată prin tăiare, frângere, rupere etc.; fără vreo mână sau picior (MARIAN); scurtat de urechi s. de coadă, de o mână (COSTINESCU); p. ext. paralizat (Com. A. TOMIAC); cf. ciung, cionc, ciomp, ciut. *Ologii au făcut cu picioare, ciunţii cu mân.* VARLAAM, C. $137/_2$. *Cel dintâiu care-a venit Schiop şi ciunt s'a nemerit. Împăratul l-a 'ntrebat Cum de-i ciunt şi de-a şchiopat?* CONTEMPORANUL, III 730. *Acolo şedeà şi bea ceaiu un om de mijloc... ciunt de o mână.* ib. IV 135. *I s'au curmat mânile, de au picat palmele de la închietură jos, şi el au rămas ciunt, numai cu mònturile* [= bòturile] *de mâni...* SBIERA, P. 31. *Unde-s şepte fete într'o casă, sau la o şezătoare, să nu bagi mâna pe fereastă, că-i scoate-o ciuntă!* SBIERA, P, 319. *Un ciunt, un orb şi un despoiat au găsit un corn de porc...* [= Minciuna]. GOROVEI C. 228 *De omu' roş, spân, şi însemnat (chior, ciunt etc.) să te fereşti, că-i buclucaş.* ŞEZ. II 65 *Ciunt olog* = fr. cul-de-jatte. DDRF. || P. ext. Retezat, scurtat. *Îşi dete cu mâna prin pletele ei ciunte, care-i căděau peste ochi.* CARAGIALE, S. $21/_{33}$.

2°. Nume de animale şi porecle. *Ciuntă:* numele unei vaci care e ciuntă de-un picior. MARIAN, *Ciunta:* nume de capră (jud. Bacău). DAMÉ, T. 187. *Loyoşătul Constantin Balş numit Ciuntul.* RĂŞCANU, L. $XLIX/_{29}$.

[Verbe: (Munt.) **ciuntì** IV^a, trans. (despre mână s. picior) a trunchià, a tăià, a ciontì, a ciontà, a cioncà, a ciuncà, (despre om s. animal) a tăià o parte a corpului (capul, mâna, piciorul, coarnele, urechile, etc.) a amputà, a mutilà, a schilodì, (despre obiecte) a stropşì, a retezà vârful; p. ext. a scurtà; refl. (despre om) a se schilodì, (despre obiecte) a se scurtà, împuţinà. *Scoteà ochi, tăià mâni, ciunteà şi secà pre care aveà prepus.* C. NEGRUZZI, I 158. *Gospodina îi va ciuntì de viţe* [fragii]. I. IONESCU, C. 95. *Apoi îi ciuntiră mai întâiu picioarele, pe*

urmă genuchii unul după altul şi în sfârşit braţele până la coate. BĂLCESCU, M. V. 404. *Andreiu ceruse împărţirea vacanţiei din urmă şi preşedintele fusese silit să-şi ciuntească fericirea vilegiaturei de la Văleni.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 28. *Mâna stângă când i-o legà, Gruia capu-şi ridicà Şi cu dreapta îl ciunteà, De-i mereà* [capul Turcului] *borborosând De trii mile de pământ,* ŞEZ. IV 8. *S'a luat măsura a se ciuntì din Părăsemi 2 săptămâni de post şi a le pune înaintea Sântă-Măriei-mari.* MUSCEL, 83. *Eu cad şi mă stâlcesc, şi şchiopez şi mă ciuntesc.* CONTEMPORANUL, III 731; — (Transilv., Maramureş, Mold.) **ciuntà** I(a) (prez. ind. *ciuntez*, mai des: *ciunt*) trans. şi refl. = a (se) tăià (POMPILIU, BIH. 1007, GRAIUL, II 46, ŞEZ. VII 147) scurt, a (se) rupe, a (se) împuţinà (T. PAPAHAGI, M.), a (se) scurtà, a (se) curmà, a (se) stinge (focul), a (se) isprăvì (VAIDA), a (se) sfârşì (BRAN, S.); spec. *a ciuntà viaţa cuivà* = a-l omorî (ŢIPLEA, P. P.), a ucide. *Csuntédz.* ANON. CAR. *Care lucru de cumva este aşà, toate bârfelile... se ciuntă odată.* ŞINCAI, HR. I 266/38. *Răbdă să-i ciunte nasul.* C. NEGRUZZI, II 205. *Vacile le-o stricat, Coarnele le-o ciuntat.* MARIAN, D. 132. *Unde purcezi, Codrii ciuntezi.* id. ib. 148. *Dacă* [merindea] *ţi s'a ciuntà, Nu-i de un*[*d*]*e cumpărà.* T. PAPAHAGI, M. 69/45. *Creşteţi, flori... Să vă sufle vânturile, Să vă ciunte vârvurile.* ib. 21/57. *N'oiu ciuntà măgheran* (Maramureş). ŞEZ. XIX 74. *Vinà, deştide uşa, Ca să-ţi ciunt eu viaţa.* ŢIPLEA, P. P. 3. *Ş'o întrat de nouà ori Ş'o ciuntat nouà feciori* id. ib. 15. *La giumătate de cale i-o eşit stricătorile, fărmăcătorile, De coarni-o ciuntat-o.* ŞEZ. VII, 94. *Să mergem în grădiniţă, Să ciuntăm vre-o trei rujite.* BUD. P. P. 9. *Codrule, câne prădat, Pentru-o creangă ce-am ciuntat, Tu m'ai dat robuţ legat.* ib. 44. *Dacă nu e rânduit să-şi afle caii, apoi mai bine să-i ciunteze vieaţa sau să-l prefacă într'o pasere.* MARIAN, O. II, 138. *Vacu' să-i scurte, Zilele să-i ciunte.* MARIAN, INS. 66. *Pân' vine iar' binele, Rău-mi ciuntà zilele!* RETEGANUL, P. IV, 62. *Lasă-mă baltăr pe mine, Nu-mi ciuntà şi-a mele zile!* BUD, P. P. 12. *Viaţa i s'au ciuntat.* POMPILIU, B. 58. *Crâşmăriţă, draga mea, Adusu-mi-ai bani de dat, Ori vinul ţi s'a ciuntat* (glosat: *împuţinat*)*?* BIBICESCU, P. P. 294; cf. JAHRESBERICHT, VI 53. | Adjective: (Munt.) **ciuntít** (cu negativul **neciuntít**), **-ă** = trunchiat, tăiat, retezat, mutilat, amputat, schilodit, stropşit, scurtat, ciontat, ciontit, cioncat, ciuntat. *Nişte copaci ciuntiţi.* URICARIUL, IV 94/23. *Ureche ciuntită.* BARONZI, L. I 125/14. *La o masă, pe un scaun vechiu, cu trei picioare întregi şi unul ciuntit, şade... arhivarul curţii.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Trupuri de voinici ciuntite.* COŞBUC, F. 112. *Textele vechi... ni s'au transmis în manuscrise... amplificate saŭ ciuntite de interpolări şi prescurtări stângace.* D. BUSSO, BUL. COM. IST. II 89. *Oală ciuntită* = pot écorné; *ciuntit de coadă* = écourté de sa queue DDRF.; — (Mold., Transilv., Maramureş) **ciuntát** (cu negativul **neciuntát**), **-ă** = tăiat, retezat, ciuntit, trunchiat, rupt, curmat, scurtat, împuţinat, stins, isprăvit, sfârşit, (despre om) ucis, omorît. *Dintre piscuri,... cel mai frumos este Rătezatul, cu vârful lui ciuntat,* MOLDOVAN, Ţ. N. 31. *Măgerean cu fir ciuntat, Văd, bade, că m'ai lăsat!* RETEGANUL, TR. 158/8. | Abstracte: **ciuntíre** s. f., **ciuntáre** s. f., = tăiare, sfârşire. VAIDA; **ciuntít** s. a., **ciuntát** s. a. = rupt, rupere. T. PAPAHAGI, M. 17/43: **ciuntitúră** s. f. BARCIANU, **ciuntătúră** s. f. = mutilare; membru s. lemn ciuntat. DDRT. | Alt derivat (formaţiune spontană, în gâcitori, cf. varianta cionteiu): **ciuntéiu** adj. m. *Ciunteiu, bunteiu, Picioare de coteiu.* [= Pirostriile.] PAMFILE, C. 20.]

— Pare a fi o contaminare a celor două tulpine *ciot* şi *ciung*, cu sensuri apropiate. Cf. şi H. Schuchardt, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XV 106. Cf. ciont[1].

CIUNTÁ vb. I(a)
CIUNTĂTÚRĂ s. f.
CIUNTÉIU adj. v.
CIUNTÍ vb. IVa ş. d.
} v. **ciunt.**

CIUNTÍTĂ s. f. v. **ciont.**

CIUNTITÚRĂ s. f. v. **ciunt.**

CIUNUPÉRCĂ s. f. (Iht.) Nom de poisson. — Nume de peşte (nedefinit mai de aproape). H. V 169.

CIUOÁIE s. f. = **cioaie.** IORGA, B. R. 105 (a. 1709).

CIUP ! Interjecţie (întrebuinţată adesea subt forma repetată *ciup-ciup*) care imită sunetul produs prin lovire (cf. LM.) s. un umblet tiptil (Vicovul-de-sus, Bucov.). Com. G. NISTOR.
— Onomatopee. Cf. cip, cipă, ciupă ì.

CIUP s. a. *Bec.* — (Gropeni, jud. Brăila şi Scânteeşti, jud. Covurluiu) Cioc. JAHRESBER. IX 230.
— Cf. alb. *k'ep, sk'ep, sk'up* idem, bulg. *čipka* «cioc». Cf. ciupi.

CIUP s. m. 1°. *Mèche, toupet de cheveux; tignasse; toupet* (du cheval). 2°. *Touffe de laine* restée à la carde. 3°. *Arbuste touffu.*—(În Mold., Bucov., Transilv., Banat, Oltenia).

1°. (Mai ales la plur.; adesea complinit prin *de păr*) Şuviţă de păr (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), mică şi încâlcită (GOROVEI, C. 3055), nepieptănată şi neîngrijită (POGOR, HEN. 276); spec. (Bucov., nordul Transilv., Banat, Oltenia) moţul de păr din coama cailor care cade printre urechi pe frunte, chică, percică, ciuf (DR. V 282); (în centrul şi nord-vestul Transilv., adesea subt forma *ciup de păr* s. *ciup la picior*) smocul de păr din partea de dindărăt de-asupra copitei calului, chişiţă, posmoc, chică, chişcă, jiviţă (DR. V. 303), moţ, viţă de păr (VAIDA) zbârlit, cf. (lo)loaţe. *Îi spânzură ciuchii pre ochi.* POGOR, HEN. 236. *Fii bună şi-mi tunde băiatul, că acuma are ciupi... Femeia... tunde... ciupii de păr ai copilului.* MARIAN, NA. 413/10. *Atunci le-ar mâncà caii părul* [*fetelor*] *şi n'ar aveà păr, ci numai nişte ciupi zburliţi.* id. SE. II 54. *Dacă ajunse la Curte, îşi întocmeşte ciupii cei de păr, îşi netezeşte* [*moşneagul*] *mustăţile şi întră la împăratul.* RETEGANUL. P. V 9/3. *Ciuchii de păr de la ceafa copilului, care se formează pentru că stă mult culcat pe spate, nu e bine să-i taie mă-sa.* ŞEZ. III 48/31. *Da spune preţu', cum îi da? — Tăt ciupu' şi taleru'. Şi cosiţa galbănu'.* CABA, SĂL. 68b. || P. ext. *Ciupă* = femeie cu părul zbârlit (Braşov). Com. C. LACEA.

2°. P. anal. Lâna ce rămâne în pieptenii de scărmănat (PĂCALĂ, M. R. 138, DDRF), partea cea mai rea a câlţilor de cânepă (H. XVII 238). || (Bot.) **Ciupul-cucului** = numele unui flori (nedefinită mai de aproape) H. III 325.

3°. Arbore mic, bătrân şi plin de crengi, cf. târş, buhaciu, bufoiu, ghijar, corciu, muzuc, jip, huciu. Com. ITTU.

[Plur. *ciupi*, dial. *ciuchi* H. XVII 238. | Adjective: (cf. sârb. *čupav* «zbârlit») **ciupós, -oásă** = (ad 1°, despre păr) în desordine (VAIDA), nepieptănat, zbârlit, lăţos, ciufos, burzuluit; flocos. LB., REV. CRIT. III 93; (ad 3°, despre copaci) plin de crengi, necurăţit (Com. ITTU). *Du-te-acasă, tu,*

Mărie, Şi te lă pe gămălie; Du-te-acasă, tu, ciupoasă, Şi te lă şi hi frumoasă. VAIDA, cf. RETEGANUL, CH. 85.]

— Din sârb. **čup(a)** «şuviţă de păr» (cf. rus. *čupŭ* «moţ», rut. *čuper*, *čuprina* «moţ, femeie cu părul nepieptănat»). Cuvântul se găseşte şi la Aromâni (*čup* «câlţi, fire de cânepă») şi la Albanezi (*čupɛ* «păr lung; faţă»).

CIÚPĂ s. f. 1°. *Eau tiède* pour baigner les petits enfants; *bain.* 2°. *Baignoire*, *baille.* — (În Maramureş, Bihor, nordul Transilv. până la Târnava, Banat).

1°. Apa călduţă (încropită) în care se scaldă copiii mici (de ţâţă); baie (II 1°-2°) pentru copii, scăldătoare, scaldă, scălduş(că). MARIAN, NA. 82/$_{7}$, VICIU, GL., POMPILIU, BIH. 1007, REV. CRIT. III 93, GOROVEI, CR., ŢIPLEA, P. P. 39, BUD, P. P., SIMA, M. T., PAPAHAGI, M., (Bihor) com. A. P. BANUŢ. *Când măicuţa m'a scăldat, Ea ciupa că mi-a ţipat* [= vărsat] *Tot în umbra nucilor, Spre chinul voinicilor.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 18. *Eu mă duc, mândro, la joc, Tu-i pune ciupa la foc.* id. ib. 444. *Spune-mi, mamo, adevărat, Unde ciupa mi-ai ţipat, De-s mai mult tăt supărat?* ŢIPLEA, P. P. 39, cf. T. PAPAHAGI, M. 5/$_{39}$. *Măicuţă, al mieu noroc L-ai ţipat cu ciupa'n foc.* MARIAN, NA. 97/$_{25}$, cf. BUD. P. P. 21. *Hai să facem ciupa!* (H. XVII 178) s. (scurtat) *hai ciupa!* (REV. CRIT. III 93) = să te scald. *Taci, că-ţi fac ciupa.* REV. CRIT. III 93. | *Apă de ciupă* = apă călduţă, de baie (Sălaj). Com. A. P. BĂNUŢ.

2°. P. ext. Vasul de lemn (albia, copaia, covata, covăţica, troaca, trocuţa), baia (II 1°-2°), băiţa (II) în care se scaldă copiii mici. VICIU, GL., VAIDA. GOROVEI. CR., SIMA, M., com. ITTU, (Mărghita, Bihor) com. A. P. BĂNUŢ. *Du-te, adă ciupa, să ciupăesc copilul* (Coşeiu, lângă Zălau). VICIU, GL. *Nu se puteau din destul mirà cum şi cine le fură copiii, unul din leagăn şi altul din ciupă (scaldă).* RETEGANUL, P. V 20|$_{29}$. *Vine Toma la fereastră: «Haid, în lume, tu nevastă!» — «Da cum io, Tomă, oiu vini, Pruncu'n ciupă găgăleşte, Focu'n cuptoriu domoleşte.* VAIDA. *Hiea* [= fica] *'n ciupă ţipoteà, Focu'n vatră dudăià.* ŢIPLEA, P. P. 7. || P. ext. Albie de spălat rufele. *Adă-mi ciupa, să spăl hainele!* (Sălaj). VICIU, GL.

[Plur. *ciupe* BUD, P. P. || Verbe: **ciupăi** IV^{a} şi (numai la DDRF., suspect) **ciupără** I = trans. a scălda (un copil mic) în ciupă (VAIDA); p. ext. a scălda (T. PAPAHAGI, M. VICIU, GL. Cf. GOROVEI, CR.); refl. a se scălda (Bihor, com. A. P. BĂNUŢ). *Eu, murgule, nu-s de vină, Că maica m'o ciupăit În şuştariu cu lapte dulce, Să fiu mândră ca şi-o cruce.* ŞEZ. VII 166. *Liu, liu, liu, puiu' tatii, Mă-ta'n casă de-ar vini, Pă tine te-ar ciupăi, Eu bine m'aşi hodini.* T. PAPAHAGI, M. 99/$_{26}$. | Part.-adj. **ciupăit, -ă** (cu negativul *neciupăit, -ă*) = îmbăiat (BUD, P. P.), scăldat. *Cu dorul nedrăgostită, Cu prunca neciupăită.* id. ib. 28.]

— Cuvântul pare a fi de origine slavă (cf bulg. *čipa* «copil născut de curând, nebotezat încă», *čipkamъ* «scald un copil mic, pleoscănesc cu mânile în apă», rus. *čepъ* «găleată, putină». C. Lacea, *Dacorom.* V 397, G. Pascu, *Etimologii* 46 şi C. Diculescu, *Dacorom.* IV 468, îl cred de origine veche grecească: *κύπη* «creux, cavité; cabane en bois». Cf. ciupă î.

CIUPĂCÉL adj. m. Sens neclar. *Cine-mi rămâneà? Un Turc ciupăcel, Al dracului mititel, Se teme Giurgiu de el.* MAT. FOLC. 88. [Într'o variantă: *Ciupăgel*, ca nume propriu: *Dar în ceià ce erà? Este un Turc mărunţel, Fratele lui Ciupăgel, Se teme Giurgiu de el.* ib. 1270.]

CIUPÁG s. a. (Îmbrăc.) 1°. *Chemise de paysanne* (dans sa partie supérieure). 2. *Morceau de toile.* 3. *Chemise de femme.* 4°. *Corsage.* 5°. *Collet.* 6. *Empiècement brodé* sur une chemise de femme.

1°. Partea iei de la brâu în sus (H. V. 211, IX 61, XVIII 60, 145; Şişeşti, jud. Mehedinţi, com. N. IONESCU; IZVORAŞUL, IV 2) fără guler, la grumaz cu nişte încreţituri tivite cu o panglică împistrită cu mătase roşie sau vânătă; peste acele încreţituri se prinde uneori o dantelă («cipcă») ce stă plecată în jos. Cf. LIUBA-IANA, M. 16. De la brâu în jos sânt poalele; la ii mai bune, poalele nu se cos de *ciupag*. Cf. PITIŞ, CONV. LIT. XXIV 922. *Ciupag* au de obiceiu cămăşile mai bune, pe care le iau fetele şi femeile la zile mari. Cusăturile lui sânt mai frumoase decât la celelalte cămăşi. BOCEANU, GL. *Ciupag* e partea dinainte a iei, din grumaz până 'n brâu, dimpreună cu chindisitura de la gât, cusută pe creţ; se încheie cu spatele [iei] care sus încă are creţ, ca să se brodească (= potrivească) la gât. 93. BREBENEL, GR. P. Cf. H. XVIII 284, REV. CRIT. III 93. *Unele* [mirese] *şi în piept aveà la iie brăţare şi se 'ncheià pe dindărăt, pentru că erà numa ciupag, adecă fără poale.* PITIŞ, ŞCH. REV. N. I 112. *Muierile cu opregu' peste ciupag.* IRINEU, S. B. 67. [*Mândruţa-]şi face cămaşe nouă. Ciupagu' de muşulin, Cumpărat de Serafin. Pe la poale colţi mărunţi, Cumpăraţi de neica Miuţ, Pe la gură şlingherai, Cumpăraţi de neica Miai.* id. ib. 24.

2°. P. ext. Bucată de pânză cât o batistă [din care s'ar puteà face o iie până 'n brâu], care se dă la mort copiilor care duc crucea, sfeşnicele ş. a. *Ce ai căpătat la mort? — Un ciupag* (Bran). VICIU, GL.

3°. Iie (Lugoş). VICIU, GL.

4°. Partea rochiei care îmbracă pieptul şi spatele (COSTINESCU). pieptar (LM.) făcut din stambă subţire cu căptuşală de americă neagră şi cu alesături roşiatice. s. albăstrui (ŞĂINEANU, D. U.), corsaj (OLMAZU), mânecar (H. VII 500). Cf. CIHAC, II 59, POLIZU, com. COCA. *Ciupagul, care în vechime formà talia frumoaselor femei astăzi se vede zvârlit şi înlocuit prin bunjorică, paltonaş şi scurteicuţă, făcute... din... materii, străine.* H. VII 500.

5°. P. restr. Gulerul cămăşii (ŞEZ. II 23b/$_{25}$, Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC) cu flori s. fără flori (Bilca, Bucov., com. TOFAN). Gulerul de la iia nevestelor constă din două părţi: din *ciupag* şi beată, care e cusută peste ciupag (Sălişte, Transilv., com. A. BANCIU). Cămeşile sânt foarte largi..., ale fetelor cu beată, ale nevestelor cu *ciupag* la grumazi... Iile de mai demult aveau *ciupagul* cam de două ori aşa de lat ca iile de azi. PĂCALĂ, M. R. 122. *Cămeşă... Pe la ciupag Cu fluturi.* MARIAN, NU. 835. | P. ext. Gulerul sumanului. ŞEZ. II 23b/$_{25}$.

6°. Broderie pe pieptul iei (Cf. LB., VICIU, GL.), înflorături, împletituri (RĂDULESCU-CODIN, M. N. 106).

[Şi: **ciupeág** s. f. H. XVII 8. | Derivate: **ciupăgár** s. a. (Ad 1°) H. XVIII 145; (ad 4°) pieptar (Oraviţa, Banat) Com. Dr. A. COCA. Sub *ciupag* sau chimeşă se poartă şi un *ciupăgariu*, carele e o chimeşă fără mâneci şi care e numai peste piept şi strânge pieptul femeilor (ţâţele), să nu se cunoască (un fel de corset). LIUBA-IANA, M. 16; — **ciupăgică** s. f. (H. V 11), **ciupegică** s. f. (H. VI 233, IX 116): numele unor danţuri. | Verb: **ciupăgi** IV^{a} = a coase poalele de piepţi, a face ciupagul unei rochii. Cf. COSTINESCU.]

— Din paleosl. **čipagŭ** «pectorale, saccus, sacculus» (bulg. *čepak* «pieptul cămăşii», serbo-croat *čpag*, *špag* «buzunar»). CIHAC, II 59.

CIUPĂGÁR s. a. (Îmbrăc.)
CIUPĂGÍ vb. IV[a]
CIUPĂGÍCĂ s. f. (Cor.) } v. **ciupag.**

CIUPĂÍ vb. IV. (Rutenism, în Bucov.) *Marcher doucement.* — Intrans. A merge, a se trage pe încetul (Vicovul-de-sus). Com. G. NISTOR.
— Din rut. **čapati** «a merge», **čapati sja** «a merge clătinându-se». C. LACEA.

CIUPĂÍ vb. IV[a]. (En parlant du sanglier) *Grogner.* —(Despre mistreț) A produce sunetul caracteristic când e surprins, a jugăì, a ghiojăì (Bata, Banat). Com. ITTU.
— Onomatopee; Cf. cipoti.

CIUPĂÍ vb. IV[a]. 1°. *Battre* l'eau avec les mains. 2°. *Rosser.*
1. Intrans. A bate cu palmele în apă. NOVACOVICI, C. B. 7.
2. Trans. A bate bine pe cinevà. VAIDA.
— Pentru înțesul 1°, cf. bulg. *čipkam* «pleoscănesc cu mânile în apă»; în înțelesul 2° ar puteà fi un derivat din *ciup*[3], cf. expresia: a bate pe cineva să-i meargă fulgii.

CIUPĂRÁ vb. I. 1°. *Échauder, plumer.* 2°. *Se nettoyer les plumes* (du bec). 3°. *Brouter brin par brin, picoter; manger du bout des lèvres.* 4°. *Ajouter.* 5°. *Dérober, chiper.* — (Transilv., mai rar prin Munt.).
1°. Trans. (Complinit une-ori prin *de pene*) A jumuli (o pasăre), a ciupelì (1°). LB. *Ia puica d'ingă cocoș Și mi-o ciupără* (glosat prin jumulesc) *de pene Și mi-o trage 'ntr'o frigare.* MĂNDRESCU, L. P. 110/6.
2°. Refl. (Despre pasări) A se curăți cu ciocul, ciupelindu-și penele. Când pasările se curățesc și își pun în rânduială penele, *se ciupără* (Sângeorz-Băi, în Transilv.) PAȘCA, GL.
3°. (Despre animale) A rupe cu gura (câte un fir de iarbă), a ciugulì (I 2°) (cf. RĂDULESCU-CODIN, î.), a ciupì (I 2°). *Pâlcuri de oi ciupărau iarba tânără ce încolțise.* AGÂRBICEANU, P. MAN, 3. || (Despre om) A mânca încetul cu încetul și câte puțin, a ciugulì. RĂDULESCU-CODIN, î. (s. v. ciugulì).
4°. A adăogà câte cevà (LB.) la ceea ce ai. *Mai bine cu bani[i] de ne rămase 'n pungă, și cu ce-om mai ciupără de ici de colea, să luăm livadea de pruni.* JIPESCU, O. 147.
5°. P. ext. A furà câte puțin, pe nesimțite, a ciupì (I 6°), a pișcà. *Servitorii neonești ciupără din toate câte domnii le dau pe mână.* LM. *Popa nu te lasă neciupit, Grecu' e mățos, Gvreiu' spurcat, negustoru' ghiclean, toți te jumulesc; hoțu' te ciupără, unu dregător ți-[i]a banu' și ploconu' pe nimic și nu strică el.* JIPESCU, O. 134 cf. 147.
[Și: **ciupări** vb. IV[a]. PONTBRIANT, CIHAC II 59.]
— Din ung. **csiperész** (*csiperisz*) «ciupì (6°), a șterpelì».

CIUPĂRÁ vb. I v. **ciupă.**

CIUPĂRCĂ s. f. (Bot.) v. **ciupercă.**

CIUPĂRÍ vb. IV[a] v. **ciupără.**

CIUPARÍGI s. f. plur. (Bot.) *Cerfeuil-bulbeux. Cerfeuil-tubéreux* (*Chaerophyllum bulbosum.*) — (Transilv.) Baraboi, care cresc pe lângă garduri, primăvara (Grebeniș, Câmpie). VICIU, GL.

CIUPEÁG s. a. (Îmbrăc.) v. **ciupag.**

CIUPEÁLĂ s. f. v. **ciupì.**

CIUPEÁRCĂ s. f. (Bot.) v. **ciupercă.**

CIUPEGÍCĂ s. f. (Cor.) v. **ciupag.**

CIUPÉL s. m. v. **ciupelì.**

CIUPELÍ vb. IV(a) 1°. *Échauder, plumer, flamber.* 2°. *Dérober, chiper.* — (Transilv.)
1°. A jumulì o pasăre smulgându-i penele s. a curăți un purcel de păr, a supurluì; p. ext. a pârlì un porc (spre a-l puteà curăți de păr). LB., POMPILIU, BIH., VAIDA, JARNÍK-BÂRSEANU, D. *Aici și-a prins, cum a putut, un porumb sălbatic, apoi și-a făcut foc, a ciupelit vânatul și începù a-l frige în flăcăraia focului.* MERA, B. 49. *Păcală atunci întră în o casă și află numai pre o muiere singură care ciupileà o rață.* CĂTANĂ, P. B. III 41. *Du-te, zău, bărbate 'n tindă Și te uită sus la grindă, Că-i o puică ș'un cocoș; Și mi le scoboară jos Și le ciupele frumos.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 456, cf. MAT. FOLC. 988. *Fetele de la Tiuș Furà rața din culcuș Și mi-o duc la șezătoare Ș'o ciupele pe picioare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 452.
2°. P. ext. A furà câte puțin, pe nesimțite, a șterpelì, a ciupì (I 6). LM.
[Prez. ind. *ciupelésc* și *ciúpel.* || Și: **ciupilì** vb. IV[a] (Pe Someș) Com. N. DRĂGANU, | Part. -adj. **ciupelít, -ă**=jumulit. (Fig.) *De trei zile mă gândesc Care mândră să-mi iubesc, C'a frumoasă-i mânioasă, Cea urâtă ciupelită.* DOINE, 242/18. | Alte derivate: (numai într'o gâcitoare) **ciupél** s. m. *Șimel, șimel, Ciciluț, ciupel* [= Iepurele]. SBIERA, P. 322/7; — **ciupélniță** s. f.=bortă (gaură), adâncătură (Crasna, Bucovina). Com. AR. TOMIAC.]
— Din ung. **csupálni** «a smulge buruienile, a plivì» Cf. TDRG. (Prin etimol. pop. cuvântul a putut fi adus în legătură cu *ciupì* — considerat fiind ca un derivat din *ciupeală* — și chiar cu *ciupă*, de oare ce animalul care e jumulit se opărește de obiceiu înainte cu apă caldă).

CIUPÉLNIȚĂ s. f. v. **ciupelì.**

CIUPÉRCĂ s. f. (Bot.) 1°. *Champignon; paturon-blanc; Champignon de couche; bolet jaune.* 2°. *Vieux galurin.* 3°. *Membre du cheval.*
1°. (În unele regiuni, mai ales prin Munt.) Nume generic (prin alte regiuni: burete) al celor mai multe varietăți de plante criptogame (bune de mâncat orì rele, nebune, otrăvitoare, otrăvicioase, veninoase); spec. (în alte regiuni, mai ales prin Muntenia și Transilv.) specie foarte căutată de plantă criptogamă comestibilă (*Agaricus arvensis* s. *campestris* s. *pratensis* s. *silvaticus*, *Psalliota arvensis* s. *pratensis* s. *silvatica*), cu coadă s. cu picior, alb, gras, cu pălărie tot albă, cu marginile atârnând și legate de picior, — când planta e tânără, — printr'o membrană subțire cu cărțulia (foițele de dedesubt) albă-trandafirie, după ce planta e desvoltată, și brună după ce îmbătrânește; cresc în orice timp al anului, mai cu seamă după vreo ploaie; se mănâncă gătite (cu carne s. ciulamà) sau fripte pe jar (cf. H. II 44, IV 70, PANȚU, PL.); (în alte regiuni) ciupercă-de-gunoiu (*Agaricus campestris* s. *Psalliota campestris.* PANȚU, PL.) s. turta-vacii (*Boletus lutens.* PĂCALĂ. M. R. 26.) s. mănătarcă (H. IX 62, COSTINESCU, BIANU, D. S.), s. hrib (BIANU, D. S.), s. pânișoare: cu partea de sus roșie, cu cea de jos albă; crește prin păduri (H. III 123.). După ploaie cu soare cresc *ciupercile.* PAMFILE, VĂZD. 112. *Ciupercile* au pălăria mare și lată, iar bureții mică și rotundă. id. I. C. 247. *Ca ciuperca din gunoiu răsar.* CANTEMIR, ap. DDRF. *Zic unii să fi mâncat niște ciuperce și au murit.* LET. II 385/1. *Soiul ciupercilor și al bureților sânt de fire otrăvitoare, dar și acestea să îmblânzesc și să*

prefac cu oţetul şi cu untul-de-lemn în hrană de priinţa sănătăţii. PISCUPESCU, O. 194/6. *Îndată i se duce capul, ca ciuparca.* ŢICHINDEAL, F. 421. *Ciupercile de livadă, care au cărţulia albă, sânt otrăvitoare.* ÎNVĂŢĂTORUL COPIILOR, ap. TDRG. *Văd... nişte ciuperci cu smântână.* C. PETRESCU, C. V. 64. *Pe vremea ciupercelor, Când se coc cireşele...* ŞEZ. I 49/29. *Vai de mine, şi eu gioc, Şi de mare-s cât un dop, Cât un dop de la balercă, Căciula ca ş'o ciupercă!* ib. V 15. *Biserică (mănăstire, căciuliţă* PAMFILE, C. 20) *într'un picior, Ghici, ciupercă, ce e?* [= Ciuperca]. ŞEZ. I 295, cf. TEODORESCU, P. P. 22/b. FUNDESCU, L. P, 178/14. *Iahnie de ciuperci. Ciulamà de ciuperci.* # *După ploaie răsar ciupercile.* ZANNE, P. I. 141. *Doar n'am mâncat ciuperci* (variante: b u r e ţ i s. l a u r)! = doar n'am înnebunit! id. ib. III 528. *Celui slab şi fără sânge 'n obraz* [i se zice]: *... par'că mănâncă numai ciuperci fripte.* ŞEZ. II 47/27; cf. ZANNE P. III 527, 528. *Oamenii ... de pe la câmp: sarbezi la faţă şi zbârciţi, de par'că se hrănesc numai cu ciuperci fripte toată viaţa lor.* CREANGĂ, A. 126/8. (*Atâta*) *pagubă* (s. *jaf în*) *ciuperci!* = mare pagubă (în ironie), nici o pagubă! *De m'o răpune şi pe mine, atâta jaf în ciuperci!* ISPIRESCU, L. 342/4. *A îmblat după ciuperci Ş'a dat peste puţuleţi:* când cauţi bun şi dai de prost. ZANNE, P. IX 449. *Numai ciuperci în cap nu mi-au crescut,* zice acela care ştie şi a păţit multe. id. ib. II 49.

S p e c i i:

ciupercă-bună = c i u p e r c ă - d e - g u n o i u. Cf. DAMÉ, T. 188.

ciupercă-de-baligă=c i u p e r c ă - d e - g u n o i u. Cf. DDRF.

ciupercă-de-brad = p i t a - v a c i i (*Boletus bovinus*), bună de mâncat. Cf. PĂCALĂ, M. R. 26, 116. Cf. b u r e t e - d e - b r a d.

ciupercă-de-câmp, cu bordurile mici şi rotunde. H. III 321. Cf. b u r e t e - d e - c â m p. Cf. BARCIANU.

ciupercă-de-gunoiu = *Agaricus campestris* s. *Psalliota campestris*, ciuperca obicinuită bună de mâncare; are pălăria cărnoasă (cu bordurile mari. H. III 321), alb-roşietică s. albă-brunie, carnea moale, cu gust şi miros foarte plăcut. PANŢU, PL. Se mai numeşte şi c i u p e r c ă, n a n ă.

ciupercă-de-pajişte = *Psalliota campestris.* Com. ITTU.

ciupercă-de-pe-coastă= p i t a r c ă, c i u p e r c ă - d o m n e a s c ă (*Boletus scaber*). PĂCALĂ, M. R. 26.

ciupercă-de-pivniţă = b u r e t e - d e - c a s ă (*Merulius lacrymans*), de coloare galbenă-brunie, cu marginea albă. PANŢU, PL. Cf. BARCIANU, PĂCALĂ, M. R. 26.

ciupercă-domnească = p i t a r c ă, c i u p e r c ă - d e - p e - c o a s t ă (*Boletus luridus*). PĂCALĂ, M. R. 26.

ciupercă-grasă, de coloare albă pe deasupra, iar înăuntru puţin negrie. H. III 236. Cf. b u r e t e - g r a s.

ciupercă-moale = *Boletus subtomentosus.* PĂCALĂ, M. R. 26.

ciuperca-muştelor = *Agaricus muscarius.* TDRG. Cf. b u r e t e l e - m u ş t e l o r.

ciupercă-ordinară s. **obicinuită** = *Agaricus arvensis.* PANŢU, PL.

ciuperca-oii = b u r e t e l e o i i. Com. ITTU.

ciuperca-porcului = fr. «boviste verruqueux». DAMÉ, T. 188. Cf. b u r e t e - p o r c e s c.

ciupercă-puturoasă = b ă l o ş e l (*Russala fœtens*). Cf. PĂCALĂ, M. R. 27. Cf. b u r e t e - p u c i o s s. - p u t u r o s.

ciuperca-şarpelui, de coloare albă şi negrie; creşte cu coada lungă şi subţire; nu se mănâncă. H. III 237. Cf. b u r e t e - ş e r p e s c.

2°. P. a n a l. (în glumă) Pălărie (mică PAMFILE, C.) s. căciulă veche, purtată, mototolită. *Ia-ţi ciuperca din cap!* LM.

3°. P. a n a l. Membrul (t o c u l, s u l a c u l, d r ă m b a etc.) calului (comuna Lascar Catargiu, în Covurluiu) DR. V 311.

[P l u r. *-perei* şi † *-perce* || Şi **ciupeárcă** s. f. PĂCALĂ, M. R. 26. Com. C. DICULESCU; **ciupárcă** s. f. (Banat). Com. A. COSMA. || D i m i n u t i v: **ciupercúţă** s. f. TDRG.]

— Cu metateză din bulg. **čépurka** s. bulg., sârb. **pečurka,** idem (trecut la Aromâni: *pečurcă*). Cf. şi ung. *cseperke* (*csöpörke, csuporka, pecserke*), idem.

CIUPERCÚŢĂ s. f. (Bot.) v. **ciupercă.**

CIUPERÍ vb. IV[a]. *Gagner* (de l'argent). — A câştigà (cu mărunţeaua), a amirui cevà parale. CIAUŞANU, V.

CIUPÉSC, -EÁSCĂ adj. (Atribut al unei specii de măr). *Împărăteasa îşi încleştă dinţii într'un măr ciupesc, mare şi rumen.* ŞEZ. IX 121.

— Probabil, variantă formală (apropiată de *ciup?*) a lui (*măr*) *cepesc.*

CIUPÍ vb. IV(a) I. 1°. *Picorer, becqueter.* 2°. *Brouter brin par brin; piquer, mordre.* 3°. *Emier, picorer, manger du bout des dents.* 4°. *Cueillir, arracher.* 5°. *Pincer.* 6°. *Grappiller, chiper.* 7°. *Frotter les oreilles, corriger.* II. *Piquer.* III. 1°. *Taquiner.* 2°. *Se griser, se piquer le nez.*

I. T r a n s. 1°. (Despre pasări) A apucà cu ciocul câte un firicel de iarbă, un grăunte, o boabă s. o bucăţică din ceva şi a le mâncà, a c i u g u l i (I 1°), cf. c i o c ă n i (5°), c i o c ă i (I 1°). [Sticletele] *zboară, la cânepă se lasă, Ciupeşte două fire, le află prea gustoase.* C. NEGRUZZI, II 302/12. *Cânele o apucă* [pe găină] *de picior, îl rupe, pentru c'a ciupit din ciolanul lui.* ŞEZ. III 204/1. *Via'n vară înfloreşte, Iar în toamnă, cum rodeşte, Vine graur de-o ciupeşte.* ALECSANDRI, P. P. 334b/7. | P. e x t. A pişcà cu ciocul. *Cu pliscul să-l ciupeşti.* PĂSCULESCU, L. P. 135. *Puiul m'a ciupit de deget.* # *A ciupì de ochi* = a face pe cinevà să creadă ceea ce nu este, a uimi, a ameţi, a seduce prin frumuseţe, cf. a s c o a t e c u i v à o c h i i. ZANNE, P. II 355.

2°. (Despre alte animale) T r a n s. A apucà cu gura (câte un bob, un fir de iarbă, o frunză etc.), a c i u g u l i (I 2°); p. e x t. a pişcà, a muşcà. *Hotărî dar să-i mai scoată ale oiţe pe câmp, să mai ciupească ici colea âle firicele de iarbă uscată.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Când păduchii ciup tare de carne, e semn că va ploua îndată.* MARIAN, INS. 478. [O şerpoaică] *în sânul mieu c'a clocit Şi puii şi-a colăcit; În sânul mieu că şi-i creşte Şi de coaste mă ciupeşte.* TEODORESCU, P. P. 518b. *Pe (cutare) s'o lăsaţi, Să n'o mai ciupiţi, Să n'o mai necăjiţi!* MAT. FOLC. I 596

3°. (Despre om). T r a n s. A rupe cu mâna bucăţelele dintr'o bucată s. boabe dintr'un ciorchine, şi a le mâncà fărâmitură cu fărâmitură s. boabă cu boabă; p. e x t. a mâncà din ceva câte puţin (ca o pasăre care ciuguleşte) şi fără poftă mare, a c i u g u l i (I 3°). Consturit uneori cu prep. d i n. *Nu ciupì pânea cu mâna, ci taie cu cuţitul.* LM. *O ciupiiă pre ea* (sc. viia) *toţi.* CORESI, EV. 298/13. *Să nu ciupeşti din frigare, că-ţi ia lupul vitele.* ŞEZ. VI 61.

4°. T r a n s. A rupe pişcând (LM.), a smulge (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), a culege rupând s. smulgând. *La culesul cânepei de vară, se cere multe braţe, căci această lucrare se face apucându-o tot de vârf şi ciupindu-o cu mare migăială, câte un fir de ici, câte un fir de colo.* I. IONESCU, C. 147. [Morăriţa] *ciupeà la brânduşi.* PĂSCULESCU, L. P. 27.

5. T r a n s. A pişcà (prinzând pielea s. carnea

cuivà cu vârful a două s. trei degete şi ridicând-o puţin în sus — mai ales în glumă, ca joc — s. strângând-o până începe să doară). *Cu unghiele o ciupiţi* [albeaţa], *Din ochi mi-o fugăriţi.* TEODORESCU, P. P. 363, cf. MARIAN, D. 5. *Duşmanu'... Nici în casă să nu-l laşi, Că ori ciupeşte mătuşa, Ori îţi fură căldăruşa.* MAT. FOLC. I 500. *Flăcăii ciupesc fetele.* DDRF. | Refl. *Când se ciupeşte neîncetat la nas şi-şi scobeşte într'un mod iritat dinţii,... atunci e un semn sigur că n'are s'o mai ducă mult.* MARIAN, I. 24.

6. P. ext. (Fam.) Trans. şi absol. A sustrage, a fură puţin, pe nesimţite, cf. a şterpeli, ciuşdi; spec. (despre slujbaşi) a-şi procură venituri lăturalnice prin mijloace nepermise (TDRG.) *Am un mişel de servitor cu ghiare lungi, care caută să ciupească din toate.* LM. *Rusia se tot întindeà, ciupind câte o provincie din posesiunile Sultanului.* GHICA, ap. TDRG. *Unele gospodine se feresc chiar de vecinele lor, care vin într'adins, ca să poată ciupi câteva fărmături de aluat.* PAMFILE, CRĂCIUN 5. *Nu fură, ciupeşte.* Cf. DDRF. || Fam. (mai ales despre oameni zgârciţi) Trans. şi absol. A căutà (subt diferite pretexte) să obţii o sumă care nu ţi se cuvine s. să reţii cevà dintr'o sumă ce ai de plătit. *Tache se ducea din când în când pe la mamă-sa, ciupindu-i câte zece lei.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

7°. (Rar) Trans. A da (unui copil) o bătaie mai uşoară, cf. a pişcà (pe cinevà), a scărmănâ, a scărpinà (pe spinare). *Ai înnebunit, fătul mieu, de când nu te-am mai ciupit eu!* LM. *L-a cam ciupit!* DDRF.

II. Unipers. Absol. (Despre lichide iuţi, urzici, etc.) A ustură, a pişcà. *Ce n'are limbă şi ciupeşte?* [= Urzica]. PĂSCULESCU, L. P. 102.

III. Fig. 1°. Trans. (Şi subiectul şi complementul sânt persoane; mai ales complinit prin *cu vorba*) A necăjì pe cineva, a înţepà cu vorba, a pişcà, a face aluzii înţepătoare. *Dorofteiu, căruia-i cam place să sugă* [= să bea]... *şi să ciupească cu vorba pe fetele mari...* DELAVRANCEA, S. 222.

2°. Refl. (fam.) A se îmbătà puţin, a se pilì, a se cherchelì.

[Prez. ind. *ciupesc*, rar: *ciup.* | Regional: *ciuchì* MAT. FOLC. 1315. Şì: (Ad I 4°) **ciupuì** vb. IVa = a smulge (Straja, Bucov.) Com. AR. TOMIAC. | Adjective: **ciupít** (cu negativul **neciupít**), **-ă** = ciugulit; pişcat; şterpelit; (fam.) ameţit de băutură, cherchelit, afumat; spec. *ciupit de vărsat* (rar: *de bube*) = care are urme de vărsat s. de bube (pe faţă). *O bucată de pâine ciupită.* DDRF. *Un junc..., urechea dreaptă ciupită.* MON. OF. ap. TDRG. *O bivoliţă... urechea dreaptă ciupită în vârf şi stânga scos răboj.* MON. OF. 5963 (Substantivat) *Ciupitu'* nume de câne ciobănesc (H. I 328) şi nume patronimic: *Dumitru Ciupitu. Coamă* [de cal] *ciupită* (DR. V 292) = cu peri smulşi. *Cei ciupiţi şi mai trudiţi de patima vărsatului... sânt de obşte mai statornici la minte şi la sănătate.* PISCUPESCU, O. 239/20. *După celelalte toate, eră şi ciupit de vărsat.* GHICA, S. 517. *De asemeni femeile se feresc (ca) să opărească rufele, pentru ca să nu li se opărească vărsatul pe ele şi să rămână astfel ciupite sau mâncate de vărsat.* PAMFILE, S. T. 149. *După ce e ciupit de vărsat, îl mai cheamă şi Vlad!* ZANNE, P. II 800. *Hop! săracă cea potică* (= farmacie), *Cum faci fata frumuşică, Deşì-i de bube ciupită!* DOINE, 65; — **ciupitór, -oare** = care ciupeşte. | Abstracte: **ciupíre** s. f.; **ciupít** s. a. (La Plur.) *Ciupitele calului* = năravurile, învăţurile calului. BARONZI, L. 105/7; — **ciupitúră** s. f. = pişcătură (COSTINESCU); (concretizat) bucăţică ciupită din ceva, cantitate mică cât poţi prinde cu cele trei degete; semn, urmă lăsată de vărsat s. după pişcătură (COSTINESCU); spec. (Forest.) sistemul de a tăià dintr'o pădure câte un arbore de ici de colo (com. ITTU). *Sărăcia trecătoare lasă semne înapoi, ca şì vărsatul ciupitura.* PISCUPESCU, O. 176/12, cf. 246/20. *Acest vărsat stă în pete roşii ca ciupitura de purice.* id. ib. 254/18. *Fără să simţim nici cea mai mică ciupitură.* F. R. ATILA, P. 52 cf. 77. *Se face un amestec de trei ciupituri de vârfuri de varză, trei ciupituri de vârfuri de muguri de salcie, miere şi aluat.* MAT. FOLC. I 551; — **ciupeálă** (plur. *-pele* şi *peli*) s. f. = ciupire; spec. (fam.) reţinere a unei mici sume (dintr'o plată ce faci); sustragere, furătură (pe neobservate, a unor mici sume, dintr'un fond strein), apropriere nemărturisită (a unor crâmpeie de idei din cărţile altora), şterpeleală, cf. găinărie. *Ai făcut în carte-ţi oarecare împrumuturi tăinuite, adică, cum am zice, vre-o ciupeală.* ODOBESCU, III 147./21. *Dacă la cea dintâiu ciupeală ar fi venit un domn inspector şi i-ar fi făcut casa, ar fi găsit lipsă mai mică.* CARAGIALE, M. 236. *Da ştii, aşà ciupeli!* id. ib. 254. *Nu-i rost de ciupeală!*]

— Din sârb. **čupati** «a ciugulì, a smulge, a pişcà» (cf. *čupkati* «a mâncà ciupind boabe de struguri într'o vie»; bulg. *čupja* «rup, stric, sparg», *čupkam* «ciugulesc», *sčupjam* «rup», *štipa* «ciupesc, smulg», paleosl. *štipati* «ciupì», alb. *čupis* «ciugulesc», *čupit* «fur pe ascuns», *k'uk* «ciugulesc», *k'ukε* «ciupitură de vărsat»; ung. *csipni* «a împunge, ciupì, pişcà, muşcà; a lua (furând)»). CIHAC, II 55, DHLR. 365, G. MEYER, ALB. WB. 222. Cf. ciup, ciupelì, ciupărà.

CIUPÍC s. m. (Îmbrăc.) v. **cipic.**

CIUPILÍ vb. IVa v. **ciupelì.**

CIUPITÚRĂ s. f. v. **ciupì.**

CIUPÓS, -OASĂ adj. v. **ciup.**

CIUPUÍ vb. IVa v. **ciupì.**

CIUR! Interjecţie (pronunţată mai ales cu *r* prelungit s. repetat: *ciur — ciur!*) prin care se imită sunetul (murmurul, susurul) produs de o vână subţire de apă curgătoare s. căzătoare, p. anal. de un şiroiu de sânge. Cf. RĂDULESCU-CODIN, f., LM. *Apa curgeà pe subt capacu' ieşăturii, ciur! ciur! încetişor.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. (Şì: **cior!**; (Braşov) **giur!**]

— Onomatopee. Cf. ciurui², ciuroiu.

CIUR s. a. 1°. *Crible, trémie, tamis.* 2°. *Tambour à broder.* 3°. *Broderie.* 4°. *Buffet d'orgues.* 5°. *Bonnet* (anatomie). 6°. *Pot,* trou fait dans la terre pour un jeu d'enfants.

1°. Unealtă de cernut (s. ciuruì) pleava, gunoiul şi neghina din grâu, orz, meiu şi alte cereale (com. TOFAN) s. seminţe (COSTINESCU), făcută dintr'o piele găurită (PAMFILE, I. C. 50) cu găuri egale, mai mari decât la sită, dar mai mici decât la dârmon (cf. ION CR. II 163, III 345, CHIRIŢESCU, GR., PAMFILE, C. 34, J. III, com. OLMAZU, BOCEANU, GL., com. TOFAN, H. II 126), întinsă şi fixată de un cerc de lemn numit văcălie, veşcă s. obod (ION, CR. III 347). Bucatele (cerealele) se dau la ciur. În unele regiuni, *ciurul* are găuri mici (ca sita) şi se cerne cu el făină (măcinată mai gros LM.) s. mălaiul (Cf. LIUBA-IANA, M. 100). Cf. protăc. *Ciurul* se întrebuinţează şi spre a păstra sau duce în el diferite obiecte mai uşoare, ori spre a acoperì cu el cevà, când voim să pătrundă aerul la obiectul (sau la un puiu viu) acoperit. *Csur* = crib[r]um. ANON. CAR. [Alegerea grâului de sămânţă] *se face... prin ajutorul a două maşini ce se numesc una alegătoriul lui Vachon şi alta ciurul lui Pernollet.* I. IONESCU, D. 291. *Granulaţiunea se face într'un*

ciur. PONI, CH. 182/5. *Mărfuri felurite:... ciururi şi dârmoane cu văcălii de tote mărimile: de la ciururile de pitpalacă până la ciururile de ciuruit bucatele.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. 44, 659. *La noi p'acă este obiceiu ca doamnele, când are să nască, să se suie în pod, şi moaşa să stea cu ciurul la uşa podului, şi aşa să facă.* ISPIRESCU, L. 63/21. *Aduceţi-mi ciurul, să văd ştie nora ciurul?* MARIAN, NU. 641/23. *Sfânta Vineri şedeà... după cuptor şi scărmănà nişte pene dintr'un ciur ce aveà înaintea ei.* MERA, B. 230. *De împrumuţi ciuru' sau sita în sat, s'o acoperi cu pestelca sau altă ceva.* ŞEZ. I. 276/24. *Găinilor li se dă de mâncare din silă sau din ciur, ca să se ouă mult.* PAMFILE, CRĂCIUN. 23. *Cine pune ciurul ori sita în cap* [face bube]. id. B, 17, cf. 54. *Să nu te uiţi prin ciur, că orbeşti.* id. ib. 52. *Scrum negru cât rămâneà, Tot cu ciurul ciuruià.* TEODORESCU, P. P. 549 (Mat. fig.) *Tabela numerilor primi poartă numele de «ciurul lui Eratosten».* CLIMESCU, A. 88. | Cantitatea de lucruri cât încap într'un ciur. *Fata moşneagului... torceà câte-un ciur plin de fuse.* CREANGĂ, P. 284. *Am un ciur de alune, Şi numai două-s bune* [= Soarele şi luna] GOROVEI, C. 352/1. # **Ochi de ciur:** mici de tot. *Baschiri sălbatici, Cu suliţi lungi, cu ochi de ciur, alerg pe cai zburdatici.* ALECSANDRI, P. III 269. *Ochii lungi şi codaţi din Mingrelia, lângă ochii de ciur ai Cazacilor.* D. ZAMFIRESCU, R. 191. **A vedeà ca prin ciur** (cf. caprinsită): neclar, şters. *Mai dete odată, văzù ca prin ciur; când se unse şi a treia oară, văzù luminat, ca toţi oamenii.* ISPIRESCU, L. 172/7. *Am un cal sur, Se văd dinţii ca prin ciur.* [=Bolovanul în apă]. GOROVEI, C. 26/7. (În glumă) **A cărà apa cu ciurul** (*la nunta cuivà*) = a lucrà în zadar, a nu face nimica, a nu fi de nici un a jutor (cuivà), a nu-i aduce nici un folos (LM.), a-şi trece vremea de geaba (PAMFILE, J. II). Cf. GOLESCU, ap. DDRF, ZANNE, P. IV 528. *Eram şi eu p'acolo şi dedeam ajutor la nuntă, unde căram apă cu ciurul.* ISPIRESCU, L. 204/24. *Cât cioara 'n par şi apa 'n ciur* (ZANNE, P. I. 418.) s. *Cât apa 'n ciur şi băşina 'n cur:* de loc. Cf. PAMFILE, J. II. *Banii din mână-i scapă Ca ciurul cum ţine apă.* DDRF. *Am un ciur de noroc!* = n'am noroc de loc. Cf. PAMFILE, J. II. **Dat** s. (mai ales) **trecut şi) prin ciur şi prin dârmon** (rar, **prin sită:** BENGESCU, ap. TDRG., DDRF.) = încercat în toate felurile, trecut prin multe, care a pătit multe, şi bune şi rele, experimentat, cf. unscu toate unsorile. *Un boier bătrân, trecut şi prin ciur şi prin dârmon, de-ăia care auzise, văzuse şi pătise multe.* ISPIRESCU, L. 153/21. *Trecut prin multe nevoi în străinătate, el dase cu capul de pragul de sus, trecuse şi prin ciur şi prin dârmon.* id. ap. TDRG. **A da** (s. **a cerne** s † **a zbate) (şi) prin** (s. **cu** s. † **în) ciur şi prin dârmon** = a alege (cuvintele), a cântărì; a criticà cu de-amănuntul pe cinevà, a scormonì **treburile** altora. *După çe multe cuvinte, şi în ciur şi în dârmoiu cernute şi zbătute, la mijloc puseră...* CANTEMIR, IST. 204. *Pre acela în ciurul aleagerii, cu dreapta bunei socoteale să l zbateţi.* id. ib. 58/11. *Au cernut cu ciurul chibzuielii toată sfânta Scriptură.* ANTIM, P. 127. *Pe când celelalte* [femei] *vânturau, dau prin ciur şi prin dârmon neajunsurile Sultânichei...* DELAVRANCEA, S. 44. **A purtà pe cineva ca în ciur** = a necăjì pe cineva, a nu-i da pace, a silì. Cf. LB. LM. *Îi purtat şi 'n ciur şi 'n veşcă* = e deprins cu toate necazurile, e om practic. ŞEZ. IX 145. **A nu-i fi pielea nici de ciur** = a nu fi bun de nimic. ZANNE, P. II 419. *«Nici de ciur măcar nu-i [e] pielea», zise omul, supărat.* CONTEMPORANUL, I 690. || Spec. Unealtă prin care se cerne (ciuruèşte) nisipul s. prundul; are sau forma ciurului de bucate sau e o ramă mare de lemn, pe care e întinsă o reţea de sârmă, pe care se aruncă cu lopata nisipul, ca să se aleagă cel mărunt (care trece prin ochiurile reţelei) de pietrele mai mari (care lunecă în jos). | Ciur, p. ext. ciubăraş în care se pun «pupezele», colacii, luminile, pe crengi de pom, şi alte fructe şi se duce cu mortul la groapă; pe urmă se dă preotului (Bilca, Bucov.). Com. G. TOFAN, cf. MARIAN, Î. 168/7, SE. II 75. | Strecurătoarea pătrată de sârmă, care se pune la gura jghiabului, ca să nu pice în dejă ciorchini sau bobiţe, la călcatul strugurilor. Cf. DAMÉ, T. 80, | *Ciur de vânturat.* DDRF. (cf. ciură). || În funcţiune adverbială s. atributivă. **A face ceva (tot) ciur** = a găurì în multe locuri; **a fi (tot** s. **găurit) ciur** = ciuruit, cu multe găuri, spart peste tot. DICŢ. *Sala cea mare a curţii de gloanţe făcută ciur.* BELDIMAN, TR. 42. *Odaia lui — ciur de gloanţe, cu ochii miei am văzut.* id. ib. 94. *Văzuiu pe aceà fată de împărat ... făcută ciur, de rane.* GORJAN, H. I 119. *Ulucile erau ciur, de găurile prin care ieşeau la uliţă cânii, cu grămada, cât simţeau pe un trecător:* CONV. LIT., ap. TDRG. *De când casa erà a popii, prea multe îndreptări nu i se făcuseră, şi acum erà tot hârb, păreţii ciur şi acoperişul mreji.* SLAVICI, N. I 20. *Fă bine, vecină, şi ne împrumută o leacă sita cea rară, că aş face mămăligă de cină şi a noastră e găurită ciur.* MERA, B. 32. || În compuse: **Ciurul-popii** = sulul de la stativul pe care stă bumbacul: *Har Domnului, c'am ajuns să se vadă ciuru'-popii!* (Bistriţa, în Transilv.). PAŞCA, GL. | (Bot.) **Ciurul-zânelor** = **Ciurul-zorilor** (DDRF.)=turtă (*Carlina acaulis*). PANŢU, PL. Cf. sita-zânelor. id. DDRF.

2°. P. anal. (Învechit) Ramă în formă de veşcă, cerc de lemn pe care se brodează, s. se festonează (cf. FILIMON, C. I 606, notă), cf. gherghef, tambur. Cf. H. XVIII 288. *Unele coseà la ciur şi altele în ghergehef felurimi de cusături.* GORJAN, H. II 164. *O copilă... coseà la ciur un şimizet.* FILIMON, C. I 606.

3°. P. anal. (Transilv.) Broderie (chindisitură) ajurată, cu găurele (cf. VAIDA, POMPILIU, BIH.), horbotă. *Ce hasnă că-i ciur pe gaci* (= izmene), *Dacă nu-i fărină 'n saci! Că-a mele-s cu tivitură, Ş'am fărină 'n saci destulă.* DOINE, 281/18. *Pentru ciuru' de la cot A golit o bute 'n pod, Pentru ciuru' de la poale Grosciorit-a* (= a smântănit) *şeapte oale.* RETEGANUL, CH. 151. **Acul ciurului** = ac de brodat. Cf. DDRF.

4°. (Muz.) Tabla cu găuri de la orgă. LM.

5°. (Anat.) A doua cavitate a stomacului rumegătoarelor. Cf. DDRF., DAMÉ, T. 32.

6°. Gaură (de zece centimetri de mare) pe care o fac în pământ copiii, la jocul de-a poarca, (Cf. DDRF); p. ext. numele jocului de copii de-a poarca, numit şi *de-a ciurul.* H. XVIII 61. *La priveghiu... se fac chiar şi jocuri gimnastice, precum: ciurul, moara şi altele.* FRÂNCU-CANDREA, M. 174, cf. MARIAN, I. 222/13.

[Plur. *ciururi,* rar *ciure* (cf. LIUBA-IANA, M. 100); | Şi: **cer** s. a. *Cearnerea bucatelor cu cerul, mai ales cu cel de fier.* ECONOMIA, 32. | Diminutive: **ciurél** s. a. (Ad 1°) *Ciur* mic (cf. GOROVEI, CR.) cu care se cerne mai ales făină măcinată mare (cf. LM.). Prin unele părţi diminutivul a înlocuit cu totul cuvântul primitiv *ciur.* Cf. H. III 330, IX 83. În altele însă, d. e. în Muntenia, se păstrează foarte bine deosebirea: *ciurul* — mai mare — se întrebuinţează numai la vânturatul cerealelor, iar *ciurelul* la cernut făină s. mălaiu: *«bucatele»* se dau la ciur, făina s. mălaiul se cern cu ciurelul. *Când scoate cloşca puii, să-i pui în sită ori în ciurel şi să-i cerni pe vatra cu foc, dacă vrei... să nu-i fure găile.* ŞEZ. VI 27. *Vrăjitoarea ia cu sine un ciurel şi-l pune denainte, la cap, în urechi.* MAT. FOLC. I 663. *Tu, ciurelule, să suni prin căpistere.* GRAIUL, I 88. *Toarnă* (=ploua) *cu*

ciurel. MARIAN, SE. III 317. *Ia ascultă la boieru', Cum îi zdrăncăne ciurelu'*, se zice, în batjocură, celor care se cred mai mult decât sânt. ZANNE, P. IV 279. *I-am făcut un ciurel* = l-am luat de urechi. Cf. ŞEZ. V 57/22; (ad 3°) Găurele ce se pun pe marginea poalelor. MÂNDRESCU, L. P. 40, notă; cf. ciur (3°). *Iarna coasă la ciurel, Primăvara-s cu viţel*. id. ib. 140/4. *Pi su poale cu ciurel*. id. ib. 168/6. Spec. Vălul cel purtau femeile mai de mult, mai rar în pânză, cu găurele, şi mai puţin elegant decât pahiolul şi sovonelul (Sălişte, în Transilv.; Com. A. BANCIU); — **ciurişór** s. a. (ad 1°) *Pe Mărţişor... l-oiu trage prin ciurişor*. MARIAN, SE. II 123; — (ad 3°) **ciurícă** s. f. = broboadă femeiască. H. II 325, cf. H. I 349, II 89; — (Banat) **ciuráş** s. a. = un fel de coridor, gang. Cf. CDDE. | Nomen agentis: (< lat. *c(r)ibrarius*, idem) **ciurár** s. m. = cel care face s. vinde ciururi (la noi, de obiceiu, Ţigan). Cf. H. IV 86. *La şes, ciurele sânt producţii ale Ţiganilor ciurari*. PAMFILE, I. C. 50; (cu femininul) **ciurăriţă** = femeia ciurărului (LB.) | Compus: (neobicinuit, în batjocură) **ciur-pétec** s. m. = om îmbrăcat nemţeşte. *Aveà un fel de greaţă aşà, când vedeà câte un nemţesc prin sat: «uite ciurpetecu'», sperie câinii cu hainele lui*. I. BOTENI, SĂM. IV 549; — **ciúru-bùru**, interjecţia imitând sunetul cernutului cu ciurul. VICIU, COL. (s. v. cioco-boco).]

— Din lat. pop. **cibrum** (disimilat din *cribrum*), idem. Cf. ciură, ciurui.

CIURÁ vb. Ia. 1°. *Cribler*. 2°. *Broder à jour*. 1°. † Trans. A trece prin ciur (1°), a cerne cu ciurul (1°); a da la ciur, a ciurui. *Csurĕdz* = crib[r]o. ANON. CAR.

2°. (Transilv.) Trans. A brodà, a chindisi cu găurele, a face ciur (3°). (Cf. derivatele).

[Prez. ind. *ciuréz*, după LM. *ciur*. | Şi: **înciurá** vb. Ia. BUD. P. P. | Adjectiv: **ciurát (înciurát), -ă** = † ciuruit; (Transilv.) brodat cu găurele, ajurat, cusut cu borticele (M. POMPILIU). *Poalele tale ciurate De tine-s mai lucrate, Numa-s din târg cumpărate Cu bănuţi de la drăguţi*. HODOŞ, C. 85, cf. 166, POMPILIU, B. 74/16. *Atunci fuga tu să-mi dai Şi la nime să nu stai, Până 'n Ţara cea turcească, Pân' la casa părintească; Un Turc acolo-i vedeà, Şi la-acela tu vei sta, Haina-i ciurată în spate, Să ştii c' acela mi-e frate*. CORCEA, B. 19. *Trimesu-mi-a mândrul carte Să-i cos cămeşi înciurate*. BUD. P. P. 31. *Mândru(li)ţă, po[a]le 'nciurate, Rău te-am visat astă-noapte*. MAT. FOLC. 797. | Abstracte: **ciurare** s. f., **ciurát** s. a.; **ciurătură** s. f. (Banat) = broderie ajurată, chindisitură cu găurele. Cf. H. XVIII 144. *Am făcut ciurătură la cămaşă*. Com. A. COCA. *Pe la poale ciurătură*. COSTIN, M. B. 69. | Alt derivat: **ciurár** s. m. = cel ce dă prin ciur (H. X 110), muncitor (la ţară) care are meseria de a da bucatele (cerealele) la ciur, de a le trece prin ciur, spre a le alege de pleavă şi de zoană. *Ciururile de ciurari, pentru ciuruit bucatele*. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 659.]

— Din lat. pop. ***cibro, -are** (= clas. **cribro, -are**), idem.

CIURĂÍ vb. IVa v. **ciurui**[2].

CIURĂITÚRĂ s. f. v. **ciurui**[2].

CIURALÉŞA s. f. sing., art. v. **chiraleisa**.

CIURÁR s. m. v. **ciur**[2] şi **ciurá**.

CIURĂRÍŢĂ s. f. } v. **ciur**[2].
CIURÁŞ s. a. }

CIURÁT s. a. v. **ciuruc**.

CIURĂTÚRĂ s. f. v. **ciurá**.

CIURBĂLUÍ vb. IVa. Soutirer et reverser l'eau des choux fermentés. — (Ungurism, în părţile Năsăudului) Trans. A scurge zeama (moarea) de pe curechiul pus în bute şi apoi a o turnà iarăşi îndărăt (BUGNARIU, NĂS.), a pritocì.

— Derivat, cu metateză, din ung. **csoborló, (< csobolyó)** «fedeleş, vas de lemn (Cf. DR. IV 779), cu care se pritoceşte varza». N. DRĂGANU.

CIURBIRĂU s. m. *Gardien des meules*. — (Ungurism, în Sălaj) «Economul de curte ce îngrijeşte stogurile de grâu» (VAIDA), vechi.

— Din ung. **csűrbiró**, idem. VAIDA.

CIURC s. a. *Epouvantail*. — Semn pus în fânaţe, care arată că e oprit păscutul, opreliştе, ciuhă (Bonţ, în Transilv.). PAŞCA, GL.

CIURC s. a. (Îmbrăc.) v. **chiurc**.

CIÚRCĂ s. f. *Mail*. — (Densuş, Haţeg) Bâtul cu care se bate mingea (VICIU, GL., cf. ŞEZ. XIII 53), cf. vâjlă; leafă. — Cf. ţurcă.

CIÚRCĂ s. f. *Bonde*. — (Şeitin, jud. Arad) Cană, cep. Com. ITTU.

CIÚRCĂ s. f. *Vache maigre*. — (Mold.) Vacă slabă (ŞEZ. II 187/16), animal slab, mai ales vacă. (MAT. FOLC. 1209).

— Poate, identic cu *ciurcă*[1]: vacă slabă ca un bâţ. I. A. RĂDULESCU-POGONEANU.

CIÚRCĂ s. f. (Ornit.) *Dinde*. — Curcă (Banat), MARIAN, O. II 276 (Târnava-mică) VICIU, GL. [Plur. *ciurei*.]

— Din sârb. **ćurka**, idem.

CIÚRCĂ s. f. (Ornit.) *Poulet*. — (Ungurism, în Braşov) Puiu de găină. Com. PANŢU. [Diminutiv: **ciurculiţă** s. f.]

— Din ung. **csirke**, idem.

CIURCEÁ s. f. } v. **surceà**.
CIURCÉL s. a. }

CIURCÉL s. m. v. **cercel**.

CIURCÍCĂ s. f. v. **surceà**.

CIURCÍNĂ s. f. v. **sulcină**.

CIURCIULÁŞ s. m. (Bot.) v. **ciurciulète**.

CIURCIULÁT, -Ă adj. f. *Belle*. — Frumoasă (Şomfalău, în Târnava-mică). VICIU, GL.

— Probabil, acelaşi cuvânt ca *cercelat*.

CIURCIUMÉL adv. } v. **ciuci**.
CIURCIUMÍŞ s, a. }

CIURCIUVEÁ s. f. v. **cerceveà**.

CIURCÓIU s. s. v. **circoiu**.

CIURCULÍŢĂ s. f. (Ornit). v. **ciurcă**[3].

CIURCURÁ vb. I v. **ciurui**[2].

CIÚRDĂ s. f. 1°. *Troupeau, harde*. 2°. *Foule*. — (Muscel, Transilv., Banat, Bucovina).

1°. Mulţime mare de vite (ŞEZ. XXXII 15) mari cornute (LM. VAIDA), cireadă de boi, vaci (STAN, M. 151, POMPILIU, BIH. 1007, CĂTANĂ, P. B. 60) s. bivoliţe (spre deosebire de turma, boteiul şi cioporul de oi); (prin Bucov.) turmă de porci (MARIAN, O, II 135); (neobicinuit) herghelie, stavă de cai (cf. PAMFILE, A. 156); cf. cârd, cireadă, cemetie, guluţă; turmă, boteiu, ciopor; ciurhă, stavă, tamazlâc, tabon, herghelie, stol. Ci-

reada numără cel puțin 100 de vite, cemetia de la 2—3 în sus, iar ciurda e cevà mai mult, de la 20—30. LUNGIANU, CL. 221. *Ciurdă* = cireadă de vaci (ceà de boi se numește *ciopor* (Frata pe Câmpia Ardealului). PAȘCA, GL. *Să le* [vacile] *vor prea mână, muri-vor într'o zi toate ciurdele.* PALIA (1581) 135/15. *Dat-am scrisoarea noastră târgoveților de Oșorheiu, să fie volnici să-și văraze* [= văreze] *ciurda de bucate* [= vite], *vaci și cai* (a. 1725). BUL. COM. IST. II 201. *Mânând de acolo ciurzi de boi, stave de cai și turme de oi.* ȘINCAI, HR. I 219/12. *Lăsat-au și ciurdzi de boi cu turme de oi.* id. ib. I 150/21. *De vor fi holdele ceale de toamnă prea mari,... se pasc cu turmele și ciurzile...* ECONOMIA, 38. *Vacile se pot da și în ciurdă.* ib. 83. *Pe fânațuri se dă drumul vitelor la păscut, ziua adunate în cireadă sau ciurdă de boi și cai, iar noaptea în pripoane, împiedecate sau slobode.* PAMFILE, A. 156. *Munții Rășinariului erau plini de ciurzile de vite.* PĂCALĂ, M. R. 153. *Îți dau turme de oi, ciurde* (*ciurzi* V 7/17) *de boi și bani câți-i puteà duce 'n spate.* RETEGANUL, P. I 3/9. *Chiar pre acolo pășteà și ciurda satului.* CĂTANĂ, P. B. III 60. *Un taur ce aveà mai frumos în toată ciurdă împărătească...* MERA, ap. DDRF. *Ha, ța, ța, vițel mânzat! Ziuă 'n ciurdă, Noaptea'n sat; Ziua'n ciurdă cu juncii, Noaptea 'n sat cu voinicii.* MÂNDRESCU, L. P. 155/11, cf. MAT. FOLC. 418. *Taci, bărbate, nu-mi mai spune, Că le-oiu mulge* [vacile] *și eu mâne Și le-oiu da'n ciurdă poimâne.* MAT. FOLC. 1006. *Te culci seara cu soare Și te scoli în prânzu' mare, Cându-i ciurda'n zăcătoare Și soarele pe răzoare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 422. *Nici odată nu mi-i ciudă, Ca când dau vacile'n ciurdă.* id. ib. 455, cf. DOINE, 226/10, MÂNDRESCU, L. P. 141/2. *Du-te, neică, și te 'ntoarce Ca puișoru 'n găoace, Că și eu mă tot întorc Ca și în ciurdă un porc.* BIBICESCU, P. P. 38. *Ia-mă, mândruț, pe mine, C'o dzîs tata că mi-a da O ciurdă mândră de boi Ș'un boteiu mândru de oi.* T. PAPAHAGI, M. 31/75. *Țucu-ți, mândro, gura ta Seara când vine ciurda.* IRINEU, S. B. 47.

2°. P. ext. Mulțime, grămadă (Bucov, com. AR. TOMIAC) de oameni (com. GR. NANDRIȘ) s. de copii (LUNGIANU, CL. 221), ceată, cârd, crilă, ordie. *I-a ieșit Titirezu' cu ciurda sa de copii înainte.* SBIERA, P. 186. *Ca să scape a lor țară... De urgia mângălească Și de ciurda tătărească.* MARIAN, P. 4. | (Cu funcțiune adverbială) Mulți la un loc. *La stranâ, cum ne duceam, noi băieții eram ciurdă.* GHIBĂNESCU, ap. TDRG.

[Plur. *ciurde* și *ciurzi*. || Și: (mai apropiate de etimologie) **ciórdă** † s. f. *Csordé* = grex. ANON. CAR.; (Banat și Bucov.) **cioárdă** s. f. Com. COCA. (Ad 1°) *Și gule de boi, Boteje de oi Și stave de cai Și cioarde de vaci* (Banat). CONV. LIT. 36, p. 899; (ad 2°) Com. GR. NANDRIȘ. *Iată că 'ntr'o dimineață vine o cioardă de Turci.* MARIAN, O. II 135; — **ciort** s. a. ION CR. VI 217. | Diminutive: **ciurdúță** s. f. (Ad 1°) *Caii i-âm cumpărat... Și i-am mânat cu ciurduța.* MÂNDRESCU, L. P. 185/23. | Nomina agentis: **ciurdár (ciordár)** s. m. = păstor al unei ciurde de vaci (POMPILIU, BIH. 1007) s. de boi (STAN. M. 151). *Csordar* = pastor gregis. ANON. CAR. *În urma turmelor mergeà cu pași măsurați bătrânul ciurdar.* M. CUNȚAN, LUC. III 356; — (< ung. *csordás*) **ciurdáș** s. m. = feciorul care îngrijește vitele comunei (VAIDA), văcar. | Alt derivat: **ciurdínă** s. f. = ciurdă, cireadă. VÂRCOL, V. | Forma *ciurdăcă* la T. PAPAHAGI, M. 31/58 e greșită (*Ciurdăcă de boi* = *ciurdă ca de boi*). Cf. N. DRĂGANU, DR. IV 1070.]

— Din ung. **csorda**, idem. Cf. dubletul cireadă.

CIURDÁR s. m. } **CIURDÁȘ** s. m. } v. **ciurdă.**

CIURDÉL s. a. Danse paysanne. — (Dobrogea) Dans țărănesc învârtit iute. PÂRVESCU, H. 12.

CIURDÍ vb. IV^a v. **ciordi.**

CIURDÍNĂ s. f. v. **ciurdă.**

CIURDÚC-BURDÙC! Interjecție, în gâcitori, cf. hurduc-burduc (s. v. hurducă). *Ciurduc-burduc, De barbă-l duc, De barbă-l aduc* [= Găleata]. ȘEZ. XIII 22.

— Onomatopee.

CIURDÚȚĂ s. f. v. **ciurdă.**

CIUREÁȘĂ s. f. (Bot.) v. **cireașă.**

CIURÉC s. m. și a. † (Cul.) *Pâté au fromage.* — (Turcism, învechit) Plăcintă cu brânză. ȘIO. *Copiii îndopându-se cu ciurechi* (glosat prin: un fel de cozonaci)... FILIMON, C. II 325. *Porojan a fost dat pe mâna unui brutar, pentru ca să învețe a plămădi pâni, ciurecuri, colaci.* ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 73. [Plur. *-rechi* și *-recuri*. || Derivat: **ciurecár** † s. m. = plăcintar care face ciurecuri. ȘIO. *Cât pentru Porojan, el deveni un pitar de frunte, sub ciomagul profesorului său și fu ridicat la rangul de ciurecar a[l] casei.* ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 76.]

— Din turc. **cörek** «gâteau, brioche». CIHAC, II 567.

CIURECÁR † s. m. v. **ciurec.**

CIURÉL s. a v. **ciur**[2].

CIURÉȘ s. m. (Bot.) v. **cireș.**

CIURÉZ s. m. (Ornit.) v. **huhurez.**

CIÚRFĂ s. f. *Crépi.* — (Straja, Bucov.) Cir. Com. AR. TOMIAC. [Derivate (dintr'un verb neatestat: *ciurfui*): **ciurfuiálă** s. f. = mocirlă, noroiu subțire (ȘEZ. XXIII 41), glod, gunoiu; se zice primăvara și toamna, când e pământul desfundat de apă: *Ce ciurfuială e afară!* (Stupca, Bucov.). ȘEZ. XXXI 42; — **ciurufleácă** = tină moale (Frata, pe Câmpia Ardealului). PAȘCA, GL.; — **ciurufálă** s. f. = ciment. BUGNARIU, NĂS., cf. MARIAN.]

— Din ung. **csorva** «nisip». C. LACEA. Cf. ciorofală și ciurluială.

CIURFUIÁLĂ s. f. v. **ciurfă.**

CIURGĂU s. a. *Fontaine.* — (Ungurism, în Transilv. și Maramur.) Izvor care curge pe un scoc, cioroiu (= ciuroiu VAIDA, ȚIPLEA, P. P.); izvor care izbucnește dintre pietre (REV. CRIT. IV 337), șuroiu (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *La ciurgoiu, la Hinchiriș, Multe mândre mi-am mai prins.* REV. CRIT. IV 337. *Mândruluț, mândrele tale Se duc sara la ciurgău Și mă vorovesc de rău.* ȚIPLEA, P. P. 70.

— Din ung. **csurgó (csorgó)**, idem. VAIDA, ȚIPLEA, P. P. Cf. ciuroiu.

CIÚRHĂ s. f. *Troupeau de cochons.* — (Ungurism) Turmă de porci (Agriș, jud. Arad). Com. ITTU.

— Din ung. **csürhe** «turmă de purcei». C. LACEA.

CIÚRI! interj. Cri pour appeler les cochons. — Interjecție cu care se strigă purceii sugători. (REV. CRIT. IV 142), cf. cică. — Cf. ciurhă.

CIURÍ vb. IV^a v. **ciuli.**

CIURÍCĂ s. f. (Ornit.) v. **cioară** și (Îmbrăc.) **ciur**[2].

CIURÍCĂ s. f. sing. (Bis.) 1°. Fête populaire. 2°. *Coups, raclée.*

1°. Sărbătoarea Sf. Martir Chiric, care se ţine la 15 Iulie (H. IV 48, PAMFILE, S. V. 166). O ţin mai mult femeile, zicând că, în ea, ele au superioritate asupra bărbaţilor, pe care îi pot şi bate (H. IV 68, cf. II 127) s. că, dacă vor munci în ziua aceea, tot anul le vor bate bărbaţii (H. IV 77). E rea de părunială (JIPESCU, O. 77, cf. TDRG.). În alte regiuni, se serbează pentru frica de lup şi de urs. (H. X 574). Cf. H. VII 466. # Cine-o mâncă bătaie [în ziua de *Ciurică*]..., tot anul va fi «ciuruit». MUSCEL, 79. *I-a venit ciurica*, se zice, în ori ce zi, când bărbatul îşi bate femeia. H. IV 146.

2°. P. ext. Bătaie. H. IX 409. *Acasă nu puteam să mă întorc, că-mi eră frică de ciurică.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

[Şi: **cirícă** s. f. sing. H. XI 10, **ciríc** s. m. sing. PAMFILE, S. V. 166.]

— Din lat. pop. ***Kiuricus** (< grec. *Κυριακός* = *Κυριακός*), de unde şi ital. merid. *Chirico*, sard. *Imbirigu*, alb. *Sen K'urk.* N. Jokl, *Indogerm. Forsch.* 44, 44; cf. DR. IV 1367. Cf. şi bulg. *čureţi*, «sărbătoare ţinută de popor la 15 Iulie s. 1 August, spre a fi apărat de foc, de şoareci şi de stricarea hainelor».

CIURÍCIU s. m. (Ornit.) *Hamster.* — Hârciog STAMATI (subt «Hamster»), cf. PONTBRIANT (şoarice»).

CIURÍLĂ s. m. sing. Nom de bœuf. — Nume de bou. MARIAN. *Doi în chilna carului, Iar Ciurilă şi Burilă... Şed la foc, că-s mititei.* ZANNE, P. II 73.

— E identic cu numele de persoană *Ciurilă* = *Chirilă*. Cf. DR. IV 1133.

CIURIŞÓR s. a. v. **ciur²**.

CIÚRLĂ s. f. *Ebouriffé.* — Întrebuinţat ca vorbă de batjocură pentru cei nepieptănaţi. Com. LIUBA. [Adjectiv: **ciurlós, -oásă** adj. = cu părul zbârlit, nepieptănat. *Mai mândră şi mai frumoasă, Nu ca tine, o ciurloasă!* H. XVIII 150. | Compus: **ciúrli-bùrli** adj. inv. = zbârlit. *Fie părul ciurli-burli, Numai burta tananà* (zice, într'o anecdotă populară, Ţiganul bătut, după ce furase nişte mâncări).] — Cf. ciurlan; ciuru-buru.

CIURLÁN s. m. (Bot.) Nom d'une *plante.* — Buruiană cu ramurile ghimpoase, crescute chiar de la rădăcină şi foarte des ramificate şi aduse la vârf, dându-i formă de glob; toamna se coace şi se adună pentru foc. Identificat s. confundat pe alocuri cu târtan, vălătuc şi vălătan. H. VII 418. Cf. H. I 187, 326, II 11, 87, III 325, 385, XIV 349. | Specie: **ciurlan-alb.** H. XIV 435. — Cf. ciurlă, ciurlos şi ciulin.

CIURLEZEÁLĂ s. f. }
CIURLÉZI s. m. plur. } v. **chiraleisa.**
CIURLEZÍ vb. IV[a] }

CIURLÍ vb. IV[a] v. **ciulì.**

CIÚRLI-BÙRLI adj. inv. v. **ciurlă.**

CIURLICÁ vb. I 1°. *Chanter, gazouiller.* 2°. *Fourmiller.*

1°. (Despre pasări) A cântâ, a ciripi. GRIGORIURIGO, M. P. I 27. *Unde cucoş nu cântă, unde pasăre nu ciurlică.* id. ib.

2°. A furnică: *Numai ciurlică peştii prin apă. Nu ştiu ce au azi copiii, de ciurlică aşà pe drum!* (Crişcior, jud. Hunedoara). PAŞCA, GL.

— Onomatopee, care se găseşte şi la Bulgari: **čurulíkam** «ciripesc».

CIURLÓS, -OÁSĂ adj. v. **ciurlă.**

CIURLUIÁLĂ s. f. *Boue.* — Mocirlă, noroiu subţire (ŞEZ. XXIII 41). — Cf. ciurfuială.

CIURMOIÁC s. m. (Bot.) v. **ciormoiag.**

CIURÓIU s. a. *Fontaine.* — Izvor care curge pe un scoc îngust de scoarţă pus anume (POMPILIU, BIH. 1007), ciurgău (VAIDA), şipot (VICIU, GL.), jghebuleţ (DR. I 250), bijoiu (PAMFILE, I. C. 468), ţuroiu (Com. ITTÙ). [Şi: (< *ciorăi*) **cioróiu** s. a. = jghebuleţ, scândurică scobită s. coajă de copac [pe care curge apă]; firul apei ce ţâşneşte din pământ (În jurul Huedinului, jud. Cluj) DR. I 250—251. *La cana şi adă apă de la cioroiu* (Brad). VICIU, GL.; (trimis în acest dicţionar, din greşală, la *şiroiu*) **giuróiu** s. a. | Derivat: **ciuruiánă** s. f. = cascadă. REV. CRIT. III 93.]

— Postverbal din **ciurui²** (ca *şiroiu* din *şiruì*, şi *uroaie* din *urui*). DR. III 664.

CIURPEN s. m. }
CIURPENE s. m. } v. **ciorchine.**

CIUR-PÉTEC s. m. v. **ciur²**.

CIURŞÍCĂ s. f. v. **surceà.**

CIURTÁR s. a. (Îmbrăc.) *Gilet.* — (Banat) Vesmânt din lână albă sau vânătă, pieptar, prâsluc, clintuş. LIUBA-IANA, M. 18, cf. H. XVIII 145.

— Pare a fi o variantă a lui *ciollar* (3°).

CIURUBÉIU s. a. (Bot.) *Cerise verte.* — (Munţii-apuseni) Cireaşă verde, numită şi goloşeà. Cf. SIMA, M. 183.

CIÚRU-BÙRU interj. v. **ciur²**.

CIURÚC s. a. 1°. *Rebut.* 2°. *Vaurien.* 3°. *Bétail destiné à l'abattoir.*

(Întrebuinţat mai ales la plural, cu sens colectiv)

1°. Lucru fără valoare, rămăşiţă bună de aruncat, lepădătură (RĂDULESCU-CODIN), resturi. *Voi aţi mâncat toate poamele bune, iară mie mi-aţi lăsat ciurucul.* LM.

2°. P. ext. Om care nu-i bun de nici o treabă, vrednic de dispreţ, pleavă, drojdia (societăţii); cf. caracudă (2°). *Ciurucul şcolii* = cei mai răi şcolari. LM. *Mediocrităţi, quasi-inteligenţe, pseudo-talente, ciurucuri sociale.* CARAGIALE, N. F. 89/$_{21}$. *Toate ciurucurile s'au umplut de bani.* D. ZAMFIRESCU, R. 108. *Spectatorii... erau băieţi de pe la prăvălii şi alte ciurucuri.* TELEOR, ap. TDRG. *Acest Pan eră un ciuruc de zeu, ce trăià prin păduri.* ISPIRESCU, U. 107/$_{23}$. *La ţară ne trimiteţi numai pleavă, ciurucuri, lepădătură.* JIPESCU, ap. ŞIO.

3°. P. ext. Căzătură de vită, bună de îngrăşat pentru zalhană (ŞIO), vitele care nu pot fi puse la plug, din pricina micimii vrâstei: cum dă colţul ierbii, *ciurucurile* se duc la suhatul satului,... până când iarba creşte mai mare, când se aduc de acolo. PAMFILE, CRĂCIUNUL.

[Plur. *-rucuri.* | Şi: **ciurắt** s. m. sing. = vite mărunte. *Nu erau vite frumoase în iarmaroc. Ciurăt de aista eră destul.* ŞEZ. XXIII 41.]

— Din turc. **čürük** «putred, uzat, de nici o treabă, fără valoare» (bulg. sârb. **čuruk** «putred, şubred»). ŞIO.

CIURUFÁLĂ s. f. }
CIURUFLEÁCĂ s. f. } v. **ciurfă.**

CIURUÍ vb. IV(3). 1°. *Cribler.* 2°. *Scruter, passer au crible.* 3°. *Cribler, trouer.*

1°. Trans. A trece prin (s. a da la) ciur (1°),

a cerne (grânele, p. ext. prundul, nisipul) cu ciurul (1°), † a ciurà. *Seminţele le strânge la par, le vânturà, le ciuruieşte şi apoi se aduc la hambar.* I. IONESCU, C. 122. *Cărăuşii descărcau grâul şi unii dintre muncitori îl vânturau cu lopeţile, alţii îl ciuruiau în ciururi de sârmă.* DUNĂREANU, CH. 129. *Piatrà c'alegeà Şi mi-o ciuruià; Mărunta cădeà, Marea rămâneà.* TEODORESCU, P. P. 38. *Aduceţi ciurul, să văd, ştie nora ciurul?* MARIAN, NU. 641./$_{23}$.

2°. Fig. (Neobicinuit) Trans. A cercetà bine, a examinà, a cerne, a lămurì. DICŢ.

3°. P. anal. Trans. A găurì în multe locuri, a face numai găuri, a face ciur (cevà). *Ardă-l focu' gherghef!... Mi-am ciuruit degitile cu acu'.* ALECSANDRI, T. 937. *I-a ciuruit tot corpul, atâtea gloanţe a tras în el!* || Refl. *Lasă să se ciuruiască zdrenţele sale.* JIPESCU, ap. DDRF.

[Prez. ind. *ciuruésc* şi *ciúruiu.* | Şi: (Ban.) **ciurăì** vb. IV^{a}. | Adjective: **ciuruít** (cu negativul **neciuruit**), **-ă**, = trecut prin ciur, dat la ciur; găurit, străpuns peste tot (de gloanţe); ciupit de vărsat; cu multe înţepături; (despre ouă) punctat(?); (apropiat prin etimologie populară de *ciurică*) bătut. (Ad 1°). *Seminţe ce se seamănă în oliţe mici cu pământ de pădure ciuruit.* DAŢCULESCU, ap. TDRG.; (ad 3°) *Zamca e în faţă, şi un straşnic turn... ţine drumul de către Suceava în pătratul zidurilor sure, ciuruite, rupte, muşcate din războiul de la 1691—99 al lui Sobieski.* IORGA, B. 47. *Iar când e să puie ouăle sub cloşcă,... mai întâiu le cearcă în zarea luminii... Cele ce au «bănul» în partea rotundă şi nu sânt «ciuruite», acelea sânt bune.* MARIAN, O. II 257. *Şoim vestit este Vâlcan, Suflet dres şi trup vrăjit, Nici de paloşe rănit, Nici de gloanţe ciuruit, Nici de gloanţe cătrănit.* TEODORESCU, P. P. 554. *Foaia ciuruità a masului* = osul etmoidal. Cf. DDRF., BARCIANU. *Mantaua i-a fost ciuruità de gloanţe.* (Fig.) *Luna... pare că încremeneşte... în creştetul bolţii ciuruite de stele.* VLAHUŢĂ, N. 206. *O bătrână ciuruità în obraji ca un burete.* DELAVRANCEA, ap. DDRF. [Albinele] *în faţă şi pe unde năpădeau, Înţepau, că biet Ţiganul, vai de dânsul, ciuruit* (= înţepat în multe locuri)..., *ţipă răguşit.* CONTEMPORANUL, I 803. *Cine-o mâncà bătaie în această zi* [la 15 Iulie, în ziua de Ciurică], *tot anul va fi «ciuruit»* (= bătut). MUSCEL, 79; — **ciuruitór, -oáre** = care ciuruieşte, cf. ciurar^{2}. (Substantivat) **ciuruitoáre** s. f. plur. = borticelele (= găurelele) de la gura ulciorului, pe care se strecură apa. ŞEZ. VII 179. | Abstracte: **ciuruíre (ciurăíre)** s. f.; **ciuruit (ciurăit)** s. a. H. III 49. *Protăc* (= un ciur de piele cu găuri mari) *pentru ciurăit grâu.* LIUBA-IANA, H. 100; — **ciuruiálă** s. f. = acţiunea de a ciurui; ceea ce a fost ciuruit. *Cară cu covata ciuruiala ceea şi o dă în cuptor, să se coacă.* E. SEVASTOS, ap. TDRG.; — **ciuruitúră** s. f. = ciuruială.]

— Derivat din **ciur**^{2}, cu suf. **-ui.** Cf. ciurà.

CIURUÍ vb. IV(a). *Murmurer* (en parlant d'eau courante); *dégorger, couler.* — (Despre apa unui izvor, unui şipot s. unui pârâu, une-ori despre alt lichid, de ex. despre vinul pe care-l torni s. laptele pe care-l mulgi) A curge (LIUBA-IANA, M. 32, Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC, T. PAPAHAGI, M.) şiruind şi producând zgomotul pe care Românul îl redă prin onomatopeea *ciur(rr)!*, cf. murmurà, ţârâì, susurà; p. ext. (despre lacrămi) a curge şiroaie, a şiruì. *Râurile ce ciorăiau mai jos de brâiele melancolicelor stânce, învăţau de la păstoriul împărat doina iubirilor.* EMINESCU, N. 5/$_{18}$. *Şi cum ajungeà în capătul cellalt al grădinii, acolo unde intrà părăul, ciuruind domol în cădere, par'că cinevà îi puse mâna în piept şi-l oprì.* SADOVEANU, SĂM, V 1006. *Apa ciuruià din ţeve aurite şi o luà cu năstrape şi cu căuşe de aur.* ISPIRESCU, L. 38/$_{11}$. *Iarà când îmi aduc aminte de traiu' tău, îmi ciuruesc lacrămile.* JIPESCU, O. 66. *Când oiu murì mândrà eu, Să mă'ngropi în fogodău, Cu căpuţu' sub hordău, S'aud inu'* [= vinul] *ciurăind* (*ciuruind* DOINE, 137/$_{6}$. T. PAPAHAGI, M. 25/$_{17}$, *cioroind* FRÂNCU-CANDREA, M. 219), *Cârjmăriţa măsurând.* ŢIPLEA, P. P. 85. *Să mă'ngroape'n uşa strungii, S'aud oile mulgând, Şi laptele ciuruind.* POP., ap. DR. V 552. *Da'n cap ce-mi puneau? — Cunună de spini, Spini şi mărăcini; Ş' unde-o aşezau, Lacrămi ciuruiau, Se rostogoleau, Tot grâu se făceau.* TEODORESCU, P. P. 28, cf. 617, BUD, P. P. 4. [Prin apropiere de *ciur*^{2}, unii lexicografi glosează: «a picà (ploaia) ca prin ciur» (COSTINESCU), «a curge ca dintr'un ciur» (ŢIPLEA, P. P., BUD. P. P.) | Prez. ind. *ciúrue* şi *ciuruéşte.* | Şi: **ciurăì, ciorăì** (LB.), **cioroì** vb. IV(a); (Braşov) **giuruì** vb. IV(a); — (+ *picurà*) **ciurcurà** vb. I = a picà încet, încet. PĂSCULESCU, L. P. *Lacrămi ciurcurà.* ib. | Adjective: (rar) **ciuruít (ciurăit, ciorăit, cioroit), -ă** = care a curs ciuruind; **ciuruitór (ciurăitór, ciorăitór, cioroitór), -oáre** = care ciuruie. *Ploaia curgeà de-a-lungul geamurilor, făcând un zgomot ciuruitor.* T. DEMETRESCU, ap. TDRG. | Abstracte: **ciuruíre (ciurăíre, ciorăíre, cioroíre)** s. f. *Îţi luà auzul ciuruirea apelor.* GORJAN, H. II 60; **ciuruit (ciurăit, ciorăit, cioroit)** s. a. DICŢ. *Ciorăitul apei invità la somn.* LM.; — **ciuruitúră (ciurăitúră, ciorăitúră, ciuroitúră)** s. f. *Ciorăitura apei.* LM.: — **ciuruiálă** s. f. = răpaială. *Ne-o apucat o ciuruială de ploaie, de ne-o făcut dzeghele cioarfă, nu alta.* RĂDULESCU-CODIN, M. N. 145.]

— Derivat din interj. **ciur**^{1}. Cf. ciuroiu (Cf. şi ung. *csorogni, csorgani,* idem, săseşte *čureln,* idem. DR. IV 1557, rut. *čuriti* «plätschern, rieseln, rinnen»).

CIURUÍ vb. IV(a) v. **ciorăì**^{1}.

CIURUIÁLĂ s. f. v. **cir** şi **ciuruì**$^{1-2}$.

CIURUIÁNĂ s. f. v. **ciuroiu.**

CIURUITÚRĂ s. f. v. **ciuruì**$^{1-2}$.

CIURUMEÁ s. f. (Cul.) v. **ciulamà.**

CIURUPEÁSCĂ s. f. (Iht.) Petit poisson de ruisseau. — Un fel de peşte mic de pâraie (Dolj). ANTIPA, P. 777.

CIURUPUÍ vb. IV^{a}. *Compter.* — (În argot) A numărà. BARONZI, L. I 150/$_{26}$.

CIURUVUÍ vb. IV^{a} ş. d. v. **ciorovăì** (ş. d.)

CIUŞ! interj. Interjection imitant le bruit de la faux. — Cuvânt onomatopeic care imită fâşâitul coasei când taie iarba, fâş. (De obiceiu repetat) *Ciuş, ciuş, Prin păiuş, Trage noaptea la culcuş.* [= Coasa]. PASCU, C. 101.

CIUŞ! interj. Interjection pour exciter l'âne. — Interjecţie cu care se îndeamnă măgarul să stea, să i se pună samarul s. să pornească la drum. Cf. LM. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1912, ur. 7. *Ciuş, ciuş, măgăruş!* ŞEZ. XIII 50 (la un joc de copii). Cf. ciuşte. [Şi (prin Transilv. + interjecţiile *de!* şi *di!*): **ciúşdè!** interj. BARCIANU, *ciúşdì* interj. şi s. m., ca nume de măgar. PĂCALĂ, M. R. 137.]

— Onomatopee întrebuinţată şi de Bulgari (*čuš*) şi de Neogreci (cf. DR. I 78, 79, 552). Cf. ciuş^{3}.

CIUŞ s. m. *Echine.* — (Numai în loc. adv.) **În ciuş** = în cârcă. *Ia-mă în ciuş* (Oltenia), ap. TDRG. *Albul hat în ciuşi cu blana lui satana.* DEPĂRĂŢEANU, ap. id. *Titiriscu' Priscu' Poate*

să ducă pe titirisca prisca'n ciuş; Da Titirisca Prisca Nu poate să ducă Pe Titiriscu' Priscu'n ciuş [= Porcul şi coţofana]. MAT. FOLC. 536. [Şi: (variantă grafică) *ciuşi* s. m.]

— Decalc după bulg. **na čuš** «în cârcă» (Tot aşà la Megleniţi, cf. P. Papahagi, *Megleno-Românii* II 68).

CIUŞ, -Ă adj. subst. v. **ciuf.**

CIÚŞCĂ s. f. v. **tuşche.**

CIÚŞCĂ s. f. v. **ciuşte.**

CIÚŞCĂ s. f. (Bot.) *Poivre-long, piment.* — (Bulgărism) Ardeiu (Măgurele, jud. Teleorman, com. OLMAZU; Poiana-Sibiiului şi Basarabia-de-sud, com. GH. MUNTEANU); păstaie (Măgurele, jud. Teleorman, com. OLMAZU); salată făcută din ardeiu copt şi oţet (Gorj, PAŞCA, GL.). [Şi (singular refăcut din pluralul *ciuşti*): **ciúşte** s. f. = ardeiu (Poiana Sibiiului şi sudul Basarabiei). PAŞCA, GL.; — **ciuşteà** s. f. *O ciuşteà de ardeiu.* DDRF. *Din carne să fac o ciulamà Şi să-i puiu ardeiu o ciuşteà.* TEODORESCU, P. P. 124.]

— Din bulg. **čuška,** idem. C. LACEA.

CIÚŞCHE s. f. v. **tuşche.**

CIÚŞDÈ! interj. }
CIÚŞDÌ! interj., s. m. } v. **ciuş**[2].

CIUŞDÍ vb. IV[a]. 1°. *Voler, chiper.* 2°. *Se blottir, se garer.* 3°. *Chauvir de l'oreille; baisser les oreilles.*

1°. Trans. (Fam.) A furà, a şterpeli (PĂCALĂ, M. R. 525); cf. ciordí.

2°. Intrans. şi refl. A face să se tupile cu sfială, să se ferească (de frică). POGOR, HENR. 236.

3°. (Despre cal, măgar şi catâr) A ciulì urechile (COSTINESCU, PAMFILE, DUŞM.), a-şi da urechile înapoi, de spaimă (DICŢ.).

[Şi: **ciujdì** vb. IV[a] (Ad 1°) POGOR. HENR. 236 (şi pe la Braşov); — (ad 3°) CIHAC, PAMFILE, DUŞM. | Adjectiv: **ciuşdít (ciujdít,) -ă** = (ad 1°) furat, şterpelit (Braşov); (ad 3°, despre cal) speriat (Teleorman). ION CR. V 374. | Abstracte: **ciuşdíre (ciujdíre)** s. f., **ciuşdít (ciujdít)** s. a.]

— Se pare că stă în legătură cu bulg. **čuždŭ** «strein» («a furà» = «a înstreinà») şi **čuždjà sja** «mă dau la o parte» (calul, când se sperie, se dă la o parte). Cf. şi ciuşnì.

CIUŞDÍ vb. IV[a]. *Ebrancher;* (en parlant d'une personne qui n'a presque plus de dents) *mordre tant bien que mal.* — (Jud. Sibiiu) A ciopârtì (un lemn); (despre o persoană care are numai 2—3 dinţi înainte) a muşcà rău (un măr). Com. A. BANCIU, T. L. BLAGA. [Part. adj. **cinşdít, -ă.** *Măr ciuşdít.* Com. A. BANCIU.]

CIUŞMEÁ s. f. v. **cişmeà.**

CIUŞNÍ vb. IV[a] *Fourrer vite.* — (Straja în Bucov.) A băgà, a vârî cevà repede. Com. A. TOMIAC. — Cf. ciuşdì, ciuştì.

CIUSNÚP! Interj. *Nup, Ciusnup, În casa cu usturoiu nu mă duc.* PAMFILE, DUŞM. 163.

— Onomatopee.

CIÚŞTE s. f. *Mouchoir tordu* (au jeu de l'anguille). — (Bucovina) Ştergar răsucit (cf. motroaşcă, mişcă) strâns şi înnodat, la unul s. amândouà capetele, cu care se loveşte unul dintre jucători la jocul cu acelaşi nume (numit aiurea de-a-puha s. de-a-mierţa, şi descris la MARIAN, Î. 196-7. Cf. AR. TOMIAC, PAMFILE, J. III 24). [Şi: **ciúşcă** s. f. DICŢ., PAMFILE, J. II 287, com. AR. TOMIAC; **şúşte** s. f. MARIAN, I 196/6; (formă mai veche?) **ciúcicà** (pronunţ. *ciucĭ-că*) s. f. Com. A. PROCOPOVICI, (+ *ţuşti*) **ţúşcă** s. f. DICŢ., MARIAN, Î. 197/21, ŞEZ. I 272/5, PAMFILE, J. II (şi ca poreclă. id. ib.) *Sara-se adună flăcăii şi fetele la priveghere, unde petrec în râsete şi jucând ţuşca.* LAMBRIOR, ap. DDRF. # **A se face ţuşcă** = a se îmbătà. Cf. ZANNE, P. III 543. *Din duşcă 'n duşcă Mi-i să nu mă fac ţuşcă.* ALECSANDRI, T. 241.] Cf. ciuştì[1].

CIÚŞTE s. f. (Bot.) }
CIUŞTEÁ s. f. (Bot.) } v. **ciuşcă.**

CIUŞTÌ! Interjection exprimant un mouvement rapide ou un coup. — Interjecţie care imită o mişcare repede, o săritură bruscă s. o lovitură: Repede! Fuga! (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), ţuşti! (ŞEZ. V. 57/27). *Scoţând repede ciuştea, şi strigând «ciuşti!», îi arde una peste spate cu dânsa.* MARIAN, I. 196. *Ciuşti încolo! ciuşti încoace!* id. ib. 197. *Cimileaga grava Încunjură dumbrava Şi face ciuşti! în nas la Sava!* [= Albina şi ştiubeiul]. SBIERA, P. 322/7, cf. GOROVEI, C. 9/5. *Ciuşti! prin apă, Zup! sub piatră* [= Păstrăvul]. id. ib. 277/19. *Tuchiluş pe sub părele, Ciuşti între cele fete!* [= Uliul şi găina]. id. ib 377/2.

— Onomatopee. Cf. ciu, ciuş, ciuşte.

CIUŞTÍ vb. IV[a] *Sauter.* — (Despre iepure s. alte animale mici) A sărì, a ţâşnì repede şi fără veste. ŞEZ. V 57/23.

— Derivat din interjecţia **ciuşti!**

CIUT s. a. (Comerc.) v. **cit.**

CIUT, -Ă adj. 1°. *Ecorné; aux cornes bassses.* 2°. *Ecourté, à la queue coupée.* 3°. *Essorillé, à oreilles courtes.* 4°. *D'une couleur particulière.* 5°. *Gauche, maladroit.*

1°. (Bou s. vacă MARIAN, H. II 26, III 14, IX 438, berbec MARIAN, oaie MARIAN, H. III 71, 96, LIUBA-IANA, M. 112, capră LIUBA-IANA, M. 112, PONTBRIANT, H, II 28, III 68) fără coarne (ŞEZ. III 90/9, PĂSCULESCU, L. P.), cu coarnele tăiate (H. IV 247), (vacă) căreia i-au picat amândouà coarnele (MARIAN), (bou s. vacă) fără un corn (MARIAN, DAMÉ, T. 28), (vacă) cu coarnele lăsate în jos (H. II 252). Cf. H. II 50, 80, 117, 207, 244, X 85, 465, XIV 416. Cf. ciolac (1°), cionc (I). *Shut.* ANON. CAR. *Doi boi moldoveneşti... Scurţi de coadă, şuţi de coarne.* BURADA, ap. TDRG. *Ce-ţi pare mai blând, mai plăpând ca oiţili, berbeci... oachieşe,... bucălăi, bucăliţe, ciuţi, ciute, cornuţi şi cornute?* JIPESCU, O. 48. *Cum o luat-o* [pe capră] *Michiduţă de coarne, s'o tot dus, nu s'o mai uitat înapoi. Când o prins el de veste, eră numa cu coarnele 'n mâni. De-atunci avem capre şuti* (= şute). ŞEZ. III 10/4. *Dar de zestre ce i-o da? — Şapte sute de cornute Şi opt sute d'ale ciute.* PĂSCULESCU, L. P. 57/1. *Şi-mi mai cere, zestre cere: Cere sute de cornute, Tot cornute d'alca şute.* id ib. 55/17. *Tot cu unt de vacă Şută* [în notă: *fără coarne] şi neleapcă.* TEODORESCU, P. P. 391. *Cerù-m[i] vaci cu coarne largi, Cerù-m[i] zeciuri de berbeci, Cerù-m[i] sute de oi şute Şi încă mii de miorele.* POP. ap GCR. II 330/8. *Două sute oi cornute Şi p'atâtea capre şute.* BUD, P P. 69. # *Ciutu' cu cornutu' nu iese la cale* = cel slab şi cu cel tare nu se potrivesc (Coşteiu, în Banat). ZANNE, P. IX 593. *Că e laie, Că-i bălaie; Că e ciută, Că-i cornută* (CREANGĂ, P. 247/9), se zice despre cei care, vecinic nemulţumiţi, găsesc la toate un cusur. ib. I 421. *Eu o ţin de coarne, şi tu zici că e şută!:* când se încearcă tăgăduirea adevărului evident. CIAUŞANU, V. *C'o ţiu de coarne, se uită, şi tot strigă că e ciută!* PANN, P. V. I 93.

2°. (Rar) P. anal. (Bou s. vacă) cu coada tăiată. H. IV 247. Cf. ciumpav (1°).

3°. (Despre animale, mai ales câni) Cu urechile mici s. fără urechi, ciul (1°). *Mutând-o din cămilă în pasăre şi adăogându-i la urechile ciute coarne bourate, numele în strutocamilă îi mutară.* CANTEMIR, IST. 101. *Ciute urechile, puchinoşi ochii.* id. ib. 107/30. *Ce e ciută ca o iapă şi mândră ca o mireasă?* [Broasca]. PĂSCULESCU, L. P. | Substantivat. Nume de câni şi de căţele de vânat. H, III 17.

4°. (Neobicinuit; despre berbece s. oaie) De o coloare deosebită, nedefinită mai de aproape. H. II 243.

5°. (În Transilv., înţeles împrumutat din ungureşte; despre om) Stângaciu (VAIDA); fig. neîndemânatec, tont, neisprăvit (cf. ALEXI). *Câte şute, câte mute, Toate-s cu barşon pe frunte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 424/15.

[Şi: (ad 1°) **şut, -ă** adj. LB., LM., ALEXI, MARIAN, LIUBA-IANA, M. 112, DAMÉ, T. 28, H. II 80, Broscăuţii-vechi, Bucov., com. T. SMOLINSCHI, (ad 5°) VAIDA, (ad 6°) ALEXI. | Derivate (ad 1°): **ciután** s. m. Numele unui bou căruia îi lipsesc amândouă coarnele. MARIAN; — **ciutác** s. m. (Nume de) bou fără un corn (DAMÉ. T. 28); adj. (corn) scurt, rupt. *Coarnele mici, ciutace.* MON. OF. ap. TDRG.; — **ciutáş** s. m. Numele unui bou căruia i-au picat amândouă coarnele. id.; — **ciutáşă** s. f. Numele unei vaci căreia îi lipsesc amândouă coarnele. id.; — (Termen de ocară) **şutár** s. m. H. II 82. | Diminutive: (< *ciutan*) **ciutănél** s. m. Numele unui viţel s. bou căruia îi lipsesc amândouă coarnele. MARIAN; **şutănél** s. m. Numele unui viţel s. bou căruia îi lipseşte un corn. ib.; **şutănícă** s. f. Numele unei vaci căreia i s'a rupt un corn. id. || Verb (ad 1°, neobicinuit) **ciuti** IV^a = a cionti. PONTBRIANT; (cu part. adj.) **ciutít, -ă** = fără coarne, cu cornul rupt. Cf. DDRF.; — (numai în versuri pop. cu caracter mistic) **înciutát, -ă**, = fără coarne. *Voi, nouă ciute înciutate....* TEODORESCU, P. P. 373, MARIAN, D. 290].

— Cuvânt vechiu, care se găseşte şi la Aromâni (*šut* şi *čut* «fără coarne») şi la Megleniţi (*šut* «fără coarne, fără urechi») şi derivă din alb. **šut** (şi *šüt*) «fără coarne». Formele cu *č* iniţial se reduc la alb. *te šut* (articulat). TH. CAPIDAN, *Dacoromania*, I 512, II, 550. Prin păstori români cuvântul a intrat şi în limba bulgară (*šut* «fără coarne; ciuntit; prost»), în sârbă (*šut* «fără coarne, pleşuv»), în cehă (*šutá* «polonă (*szuty*), ruteană (*šuta* «capră fără coarne») şi în limba ungurească (*šuta, csuta* «fără coarne; fără coadă»), în care a evoluat până la înţelesul 5°, pe care noi l-am împrumutat apoi din nou (în Transilv.) de la Unguri. Cf. CIHAC II 59; H. Schuchardt în *Zeitschrift f. rom. Phil.* XV 111; G. Meyer, *Alb. Wb.* 420; K. Treimer, *Mitteilungen d. rum. Inst. Wien*, 338; *Indogerm. Jahrbücher* 1916 (IV) 108. Cf. ciută.

CIÚTĂ s. f. (Zool.) I. 1°. *Biche.* 2°. *Daine.* II. *Bête sauvage.*

I. Numele a două animale rumegătoare din familia cerbului:

1°. Femeiuşca (fără coarne a) cerbului, cerboaică. Cf. COSTINESCU, POLIZU, BARCIANU, com. MARIAN, DR. II 550, H. XI 231, II 80.

2°. P. ext. Specie mai mică decât cerbul, cu coarnele lătăreţe la vârf, ca o frunză mică de palmier. Cf. LB., LM., ALEXI, DDRF. *Csutĕ* = dama. ANON. CAR.

Citate pentru amândouă înţelesurile: *Glasul Domnului face de nasc ciutele.* PSALT. (1651) 28/9. *S'au ascuns într'o peaşteră şi să hrăniiă cu lapte de la ciute.* DOSOFTEIU, V. S. 2^b/20. *Cerbii şi buării, prin dumbrăvi, caprile prin stânci, ciutele pre şesuri, unele cu viţeluşii după dânşii.* CANTEMIR, IST. 130/13. *Vânatul lor este: cerbi, ciute, capre.* LET. III 300/13. *Leoaica mână, goneşte pe ciuta cea îngrozită.* KONAKI, P. 269. *Un puiu de ciută.* BELDIMAN, N. P. I 127. *Şi-au prins din câmp fugarul ce-i sprinten ca o ciută.* ALECSANDRI, P. III 202. *Cerbi, ciutele toate Ascultau întru mirare, Şi în lacrimi cufundate Plecau de la adunare.* ALEXANDRESCU, M. 280/17. *Copiii din casă şi curteni se urcau pe dealul Cutalinei la vânătoarea cerbilor, ciutelor şi căprioarelor.* C. NEGRUZZI, I 106. *Cellalt* [braţ] *se reazimă pe creştetul cornut al ciutei.* ODOBESCU, III 55/20. *Împrejuru-ne s'adună... Ciute sprintene de munte.* EMINESCU, P. 114. *Începù a săgetà la căprioare şi la ciute.* ISPIRESCU, L. 123/15. *Ciuta-şi linge puişorul ei.* TEODORESCU, P. P. 369^b. *Şi s'aveţi urechi de ciute.* ŞEZ. IV 132/10. *Ei c'acolo o hodinit, Puiu' de ciută o rătăcit, Pân'la ei acasă o vinit.* BIBICESCU, P. P. 280. *Copitele ciutelor.* PAMFILE, B. 32. *De-o ciută mioară, La bot gălbioară, La păr perioară Şi mult sprintenioară.* PĂSCULESCU, L. P. 63/14. *Multe ciute-mi pasc.* id. ib. 62^b. *Tot din păr d'al ciutei.* id. ib. 63/28. *Ce lună'n văgăună Şi ciutele s'adună?* [= Clopotul]. ŞEZ. IV 81, GOROVEI, C. 88/15. *Sărituri de ciută, Urmă de nimică* [= Puricele]. SBIERA, P. 321/39. || (Bot). **Floarea-ciutei** = găinuşi; **Iarba-ciutei** v. iarbă; **Măseaua-ciutei** v. măseă; **părul-ciutei** v. păr.

II. (Adesea complinit prin: *de pădure*) P. ext. Fiară sălbatică (T. PAPAHAGI), dihanie. *Sânta Duminică însă i-au zis: De eşti om pământean, întră, iar de eşti ciută de pădure, să te duci mai afund într'însa.* SBIERA, P. 207/7. *Şi cine-i tata d-tale? — Tata e ciută nevăzută şi încă nici un om nu i-a ieşit în cale pe care să nu-l omoare.* RETEGANUL, P. V 40/36. *Apoi trec oile peste crucea ceea, să ni ieie ciutele de pădure laptele.* T. PAPAHAGI, M. 163/53. *Ciută mare Şeade'n cale* [= Lupul]. PĂSCULESCU, L. P. 88.

[Şi: (ad I) **cită** s. f. *Dădù cita cam pe vad, Eu dăduiu din sus de vad, Cu cita m'alăturaiu.* PĂSCULESCU, L. P. 46/15, 17; — (rar) **şută** s. f. *Când cerbii or secerà, Când şutele or legà...* MARIAN, I. 236. || Diminutive: (ad I) **ciuteioáră** s. f. *Şi să îmi vânez Ciute, ciuteioare.* ŞEZ. I 114/10: — (în poezia pop. cu caracter mistic) **ciutalínă, ciutălínă, ciutulínă** s. f. *O droaie de ciute Mari şi mai mărunte, Ciute, ciutaline, Ciute fără spline.* TEODORESCU, P. P. 58^b. *La vânat că mi-am ieşit, Ciutalină mi-am scornit, Ciutalină mi-am gonit, Din câmpul Solotrului Până'n malul Ollului.* id. ib. 69, cf. MAT. FOLC. 527, II 1466, PAMFILE, CRĂCIUN 81, ION CR. III 167. *N'am fugit, n'am alergat, Nimenea nu m'a gonit, Ciutălina am scornit Din lunca Siretului Până'n marnea* (= marginea) *Prutului.* PAMFILE, CRĂCIUN, 80. *Şi la vânat lo-a mânatu Cu ogarii amândoi... Şi cu şoimii cu trostrei, Să vâneze-o căprioară, Şi-o vânat o ciutulină.* id. ib. 163. | Derivat: **ciutoáie** s. f. = ciută (1°) mare sau femela cerbului numit ciută (2°)? *Acolo te-aşteaptă Ciute cu ciutoaie, Cerbi cu cerboaie.* MARIAN, D. 237. | Colectiv-local: **ciutărie** s. f. = staul, ocol mare în pădure, închis cu gard, care cuprinde în sine o poiană, arbori şi un părău, făcut anume pentru căprioare (Ciachi-Gârbău, VICIU, GL.), pădure închisă în care se ţin căprioare şi cerbi, cf. cerbărie (Soborşin, jud. Arad, com. ITTU); p. anal. închisoarea unui loc unde se mână vitele aflate în opriturí, obor (Brad, jud. Sibiiu, com. ITTU), ocol încins cu gard de nuiele unde bagă vitele «închise» din bucate (Racoviţa, Olt, VICIU, GL.). *Aceastâ liveade mearge în lung din ciutăriia domnească până în livadea ce au cumpărat dumnealui vornicul Pascale.* DOC. (a. 1751), ap. HEM. 3076].

— Din alb. *šutɛ* «cerboaică» (împrumutat subt forma articulată *tɛ sutɛ*, cf. Th. Capidan, *Dacoromania* I 512, II 550). La origine, e forma feminină a lui **ciut**, substantivare din expresiunea completă: *capră ciută* (şi la Săcui: *suta öz*).

CIÚŢĂ s. m. sing. = **nene** (Boroşineu), ap. BANCIU, S., subt *babu*.

CIUTÁC, adj. m., s. m. 1°. Sobriquet des Turcs de Dobroudgea. 2°. *Maladroit, nigaud.*

1°. Bulgar turcit din vechia Turcie nordică; locuitor turc din Dobrogea; p. ext. Turc (ca termen batjocoritor). *Au mai lovit Cazacii nişte sate din sus de Tighine de cindea* (= de ceea parte) *de Nistru, care sate erà descălecate pe hotarul leşesc, Turci ciutaci şi Moldoveni foarte mulţi.* LET. I $203/_{11}$. *Ianiceri, spahii, tot felul de ciutaci năpădiră satele.* ISPIRESCU, M. V. $4/_{23}$. *Groaza intră în inimele spurcaţilor de ciutaci.* id. ap. ŞIO.

2°. P. ext. Prost, stângaciu, nerod (COSTINESCU), nătăfleaţă (ŞIO). *Că voi sânteţi hoţii şi Nemţii ciutaci.* ORĂŞANU, ap. ŞIO.

[Şi: (ad 1°) **citác, -ă** † adj. *În toate zilele prindeà şi aduceà robi Turci citaci, încă pe unii şi cu familiile lor.* DUMITRACHE, 446; **cetác** † s. m. *Cetac deliormănean.* id. ap. ŞIO.]

— Din turc. **čitak**, numele turcesc al locuitorilor din Dobrogea, precum şi al unui trib de Bulgari turciţi în Balcanii nordici (ŞIO); cel ce pronunţă limba turcească cu accent strein (LÖBL, CONTR. 243).

CIUTÁC s. m. v. **ciot** şi **ciut.**

CIUTALER s. m. *Vaurien.* — (Munţii-Apuseni). Om de nimic. FRÂNCU-CANDREA, M. 99. [Accent?]

CIUTALÍNĂ s. f. (Zool.) v. **ciută.**

CIUTÁN s. m. } v. **ciut.**
CIUTĂNÉL s. m. }

CIUTĂRÍE s. f. v. **ciută.**

CIUTÁŞ, -Ă subst. v. **ciut.**

CIÚTCĂ-BÙTCĂ v. **ciot-bot.**

CIUTÉICĂ s. f. v. **ciot.**

CIUTEIOÁRĂ s. f. (Zool.) v. **ciută.**

CIUTERÚGĂ s. f. v. **ciot.**

CIUTÍ vb. IV^a v. **ciut**[2].

CIUTOÁIE s. f. (Zool.) v. **ciută.**

CIUTRICÁ vb. I. *Bavarder.* — A vorbi multe, dar fără importanţă, a vorbi vorbă de clacă: *Ori şi câte-i ciutrică, Copilaşul ţi-om tăià Şi pe tine te-om luà.* BUGNARIU, NĂS.

— Poate, un derivat din *ciut(u)rică*, diminutiv din *ciutură* (= ploscă).

CIUTRÚC s. a. } v. **ciot.**
CIUTÚC s. a. }

CIUTÚC s. a. *Manche* (â balai), *courte natte.* — (Ungurism) *Ciuluc de mătură* = mătură scurtă, uzată; coadă de mătură. STAN, M. 151. *Ciuluc de păr* = coadă scurtă de păr. id. ib. 151.

— Din ung. **csutak**, idem.

CIUTÚC-BUTÙC v. **ciot-bot.**

CIUTUHÁNĂ s. f. v. **ciot.**

CIUTULÍNĂ s. f. (Zool.) v. **ciută.**

CIÚTUR s. a. v. **ciot.**

CIÚTURĂ s. f. 1°. *Gourde.* 2°. *Cruche.* 3°. *Seau.* 4°. *Puits.* 5°. Diverses parties du moulin: *Auget. Tuyau* de l'abée. *Turbine. Petit moulin.* 6°. *Tuyau* de pipe. 7°. *Mortier.*

1°. (Transilv. şi Ban.) Ploscă (DICŢ., REV. CRIT. III 94, com. ITTU); spec. ploscă cu rachiu (H. XVIII 279) s. cu vin, cu care umblă mirele şi mireasa, câteva zile înainte de nuntă, pe la rubedenii şi amici, să-i invite (H. XVIII 269) la nuntă. *Apoi îşi luă apă din scaldă într'o ciutură ce aveà cu el şi plecă la drum către casă.* CĂTANĂ, P. B. II 118. *Am o fată de pandur, Toată lumea o pupă 'n cur.* [= Citura cu ţuţuroiu]. MAT. FOLC. 535.

2°. (Rar) P. ext. Urcior (de apă). *Pleacă ciútura ta, ca să beau.* BIBLIA (1688) 16. *Reveca ieşeà afară, având ciútură* (ὑδρία) *pre umăr.* ib. $17/_7$. *Numai cât o mână de făină într'o ciútură* (ὑδρία) *şi puţin unt-de-lemn.* ib. $258/_{33}$, cf. 16^b, 260. *Atuncea cu ciuturile* [cu care aduceau apă de la un izvor] *unul în altu' puf! în cap.* ŢICHINDEAL, F. 214.

3°. (În Muntenia şi la Românii din Iugoslavia) Vas de lemn (scobit dintr'un trunchiu) cu coadă, pentru scos apă (cu mâna) din fântână (1°) puţin adâncă, cf. căuş, cupă, cauc[1]; p. anal. (Mold.) găleată (1°) servind la scosul apei din fântâni adânci (= puţuri). ALECSANDRI, T. 1779, MARIAN, SE. I 146, VICIU, GL., RĂDULESCU-CODIN, I., CREANGĂ, GL., PAMFILE, I. C. 165, 465, GOROVEI, CR., com. AR. TOMIAC, DAMÉ, T. 179, com. TOFAN. *Scot din fântână cu o funie şi cu o ciutură de piale.* HERODOT, 349. *Din gura puţului ciutura cu hârzobul slobozind...* CANTEMIR, IST. 287. *Şi iară alergă şi scoase apă cu ciutura, din fântână.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Ciuturi, funii, lanţuri.* COD. ŢIV. $51/_7$. *Poposesc... lângă o fântână cu ciutură.* CREANGĂ, A. $143/_6$. *Cum de cutezi tu să iai apă fără de ştirea mea? Nu vezi, că, spre semn de opreală, apa este închisă şi ciutura priponită?* SBIERA, P. $228/_7$. *Aduc apă neîncepută de la trei fântâni, mai cu seamă de la fântânele care au ciutură.* MARIAN, NA. $362/_{29}$, cf. SE. I 73. *Într'o zi, când scoase apă, văzù în ciutură un ghigorţ.* ISPIRESCU, L. $386/_{15}$. *Varsă câteva vedre ori ciuturi de apă jos lângă fântână.* ŞEZ. III $105/_{22}$. *Când bei apă din ciutură, de unde mai înainte a băut un cal...* PAMFILE, B. 68. *Cântaiu câtăva cu milă, M'auzì una bătrână, Scotcà apă din fântână, 'Nghețà cu ciutura 'n mână.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 346. *Capu-i e cât ciutura Şi pieptul cât baniţa, Cu barba până'n călcâie Şi opt ochi în scăfârlie.* RĂDULESCU-CODIN, I. # *Lumea-i ca un puţ cu două ciuturi; când se urcă cea plină, se coboară cea dişartă.* ALECSANDRI, T. 1350. *Ce coboară Pentrucă-i uşoară, Şi cându-i grea nu pică, Ci'n slavă se ridică?* [=Ciutura]. ŞEZ. XIX 62. # **Plouă, de toarnă cu ciutura** = foarte tare, cu găleata. *O ploaie, de turnă cu ciutura!* ISPIRESCU, U. $12/_5$. || Fig. (La origine, în glumă, ca şi găleată s. cofă, întrebuinţate cu acelaşi sens) Cap de cal (Covurluiu, Vasluiu). DR. V 280.

4°. Prin sinecdocă. Puţ, fântână: «Puţul la noi se numeşte ciutură». H. V 461.

5°. (Mor.) Parte a morii de apă (H. V 104, IX 43, XVI 10, XVIII 283):

a) Cupa, căuşul s. blidul (2°) roţii. DAMÉ, T. 150. Cf. H. XIV 10. *Moară în linguri sau în ciuture.* REV. CRIT. III 94;

b) Ţeava mai strimtă decât buduroiul, care se pune în capătul de către roată al acestuia şi la care se mai adaogă altă ţeavă şi mai strimtă. Cf. H. XVIII 143;

c) (La mori mai mici) Fusul împreună cu roata morii. «La munte se întrebuinţează o roată cu fusul vertical, numită făcău, *ciutură* sau roata cu căuşe». DAMÉ, T. 148, Cf. H. XVI 4;

d) Moară mică cu roată 'n apă (Clopotiva, Haţeg VICIU GL.); moară cu o singură piatră sau roată, morişcă (PAMFILE I. C. 180).

e) Roata de udat zarzavaturile, numită şi roată sârbească: *Caii se întrebuinţează la învârtit ciutura* (Câlnicu, în Gorj). CALUL $29/_{5}$.

6°. (Transilv.) Partea pipei pe care o ia fumătorul în gură, buchină (REV. CRIT. III 90, 94); ţeava pipei (FRÂNCU-CANDREA, M. 99, Frata, pe Câmpie, com. V. BUCUR), cămiş. Cf. imamea. *Mitru umplù bine pipa roşie cu ciutură scurtă.* LUC. III 360. *Ce hasnă că tot slujeşti Şi nimic n 'agoniseşti, Făr' slujeşti pe-o ţundră sură Şi pe-o pipă cu ciutură?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 409. *Hiba* (= de geaba) *-i pipă cât ciutură, Dacă nu-i mălaiu la gură!* DOINE, $286/_{12}$ Cf. ZANNE, P. III.

7°. (Numai la ANON. CAR.) Piuă, pisălog. *Csuturĕ* = mortarium.

[Plur. *ciúturi* şi *ciúture* (MARIAN). | [Şi: **cítură** s. f. RĂDULESCU-CODIN, Î. *O fântână militică, Cu vizdurile de sticlă, Cu furca de ştejărică, Cu cítura de sipică.* ŞEZ. XII 74. | Diminutiv: **ciutureà** s. f. (Ad 3°) *Nu te las în pace, Că şi eu m'oiu face Mică ciutureà; 'N fântân'oiu intrà, Apă c'oiu luà Şi te-oiu sărutà.* TEODORESCU, P. P. 458b; — **ciuturéiu** s. m. (Mor.) = butucul roţii de la moară (Gorj). DDRF., DAMÉ, T.]

— Din lat. pop. **cytola* (cu metateză din grec. κότυλος *κοτύλη* «Becher, Napf, Schale», păstrat şi la Italieni: *ciotola*). Prin păstorii români cuvântul a fost răspândit la toate popoarele învecinate: alb, *čuturε*, *čotrε*, bulg. *čutura* «ploscă, pisălog de lemn» *čotra* (împrumutat de Megleniţi subt forma *čotră*), sârb. *čutura*, turc. *čotra*, *čotura*, slov. *čutora*, n.-grec. *τσιότρα*, ung. *csutora* cu sensul 6°, rut. *čutora*. Puşcariu, *Etym. Wörtb.* 382. Cf. Meyer-Lübke, REW. 2290, 4749; Berneker, SL. WB. 164, DR. III 194.

CIUTURÁC s. a. } v. **ciot.**
CIUTÚRCĂ s. f. }

CIUTUREÁ s. f. v. **ciutură.**

CIUTURÉIU s. m. (Mor.) v. **ciutură.**

CIUTURÉL-BUTURÈL v. **ciot-bot.**

CIUTURÍGĂ s. f. *Tronc creux.* — Trunchiu de fag tuşinat, pe dinăuntru scorburos (Bouţar, în Haţeg). VICIU, S. GL.

— Derivat din **ciutură** s. din **ciot,** cu suf. **-igă,** cf. ciotur, ciuterugă, ciuturugă, etc.

CIUTURÓS, -OÁSĂ adj. } v. **ciot.**
CIUTURÚGĂ s. f. }

CIUTURÚŞ-BUTURÙŞ v. **ciot-bot.**

CIUVÁIE s. f. 1°. *Baril.* 2°. *Attirail d'une bergerie.*

1°. *Ciuvaie* = vas de doage, legat cu arcuri de lemn. Com. N. DRĂGANU.

2°. «Accesoriile stânei... se numesc peste tot *ciuvai*». DIACONU, P. 25.

— Pentru etimologie, cf. cioveiu şi ciuvaiu.

CIUVÁIU s. a. 1°. *Auge. Louche.* — Albie în care se frământă pânea s. se spală rufele (Banat, LIUBA-IANA, M. 99, H. XVIII 145, VICIU, GL., com. ITTU); caucul de lemn cu care se scoate fiertura din cazan (Gorj, PAŞCA, GL.); cf. găvan. *De multe ori nu aveau nici un pumn de făină în ciuvan.* CĂTANĂ, P. II 127. || **Broască-cu-ciuvaniu** = broască ţestoasă. H. XVIII 261. [Rostit în Banat şi *ciuvań*. Şi: **ciuván** s. a.; **ciuvánă** s. f. MARIAN.]

— Din paleosl. *čvanъ* «sextarius», (*čъvanъ* «cupa, vas aquarium ligneum, pol. *dzban*, rut. *zbanok*, sârb. *džban*, ung. *csobány*, idem). V. Bogrea, *Dacoromania* II 654—5. Cf. cioban[1].

CIUVÁN s. a. } v. **ciuvaiu.**
CIUVÁNĂ s. f. }

CIUVÉIU s. a. v. **cioveiu.**

CIUVÍC! interj. v. **ciovic.**

CIUVÍCĂ s. f. (Ornit.) v. **ciovică.**

CIUVÍT! interj. v. **ciovic.**

CIUVLÍCĂ s. f. (Ornit.) v. **ciovică.**

CIUVÓIU s. a. v. **cioveiu.**

CIUZ s. a. v. **chiuz.**

CÍVĂRĂ s. f. v. **chivără.**

CÍVERT † s. a. v. **sfert.**

CIVEŞÍ vb. IVa *Tenter.*—(Banat; atestat numai de NOVACOVICIU, C. B. 6) A ispiti. [Poate, rostire dialectală pentru *tiveşi*].

CÍVIC, -Ă adj. *Civique.* — Cetăţenesc, de cetăţean. *Fără vitejia lor cea civică, Ţara-românească eră pierdută.* GHICA. S. 54. *De mici aveam sentimente civice în oraşul meu natal.* CARAGIALE, N. 40_{16}. *Virtuţi, civice.* **Garda civică** = gardă compusă din cetăţeni, pază naţională. *Căpitan în gvarda civică.* CARAGIALE, T. II 4. *Jupân Dumitrache cherestegiul... este pătruns de demnitatea gardei civice.* MAIORESCU, CR. II $173/_{22}$. [Negativ: **necivic, -ă** adj. DICŢ.]

— *N.* după fr. (lat, **civicus, -a, -um,** idem).

CIVIE s. f. *Esse, clavette, vis.* — (Banat şi Haţeg) Cuiul de fier care se pune în capătul osiei ca să ţină leuca, să nu iasă (Crivobara, Lipova, VICIU, GL., cf. H. XVIII 277), cocoşel; şurub (Boutariu, Haţeg, VICIU, GL.). Plugul are o trupiţă de fier cu trei gemene ce se numeşte crenge; vârful dinnainte al trupiţei se numeşte barbă; de aceasta şi de creanga dreaptă vine prins cu *civii* (germ. Schraube) fierul lat. LIUBA-IANA, M. 107. [Accentul? | Derivat: **civiériu** s. a. Se mai află în făurie dălţi, pile şi o bancă de care e prins şăităul sau *civieriul,* în care se pun *civiile,* ca să se îngăure şi cu care se strânge fierul, când se pileşte. LIUBA-IANA, M. 125.]

— Din sârb. **čivija** «cuiu (în osie)». Cf. civig.

CIVIÉRIU s. a. v. **civie.**

CIVÍG s. a. Sorte de broche pour fumer la viande. — (Banat) Lanţ s. lemn aşezat orizontal în coş, de care se atârnă slănina s. carnea la afumat. Cf. LIUBA-IANA, M. 97, H. XVIII 141, 145, GR. BAN. [Plur. *-viguri.*]

— Înrudit cu *civie;* cf. sârb. *čiviluk* «cuier».

CIVÍL, -Ă adj., subst. *Civil.* — De cetăţean, cetăţenesc, al cetăţeanului, aparţinând cetăţenilor unui stat. *Să ne ridicăm la o viaţă civilă şi politică.* GHICA, S. XIX. *În stârpirea codrului, de care am zis mai sus, nu doresc nici caftanul, nici condiţiile ţivile, morale, politice sau sociale a[le] vremii de atuncea.* RUSSO, S. 14. **Război civil,** între cetăţenii aceleiaşi ţări. *Acest regat, câzând în turburări civile, se subjugă de Vasile II-lea.* BĂLCESCU, M. V. $7/_{18}$. | Spec. (Jur.) **Drepturi civile,** privitoare la interesele private ale fiecăruia (de care se pot bucură şi pe care le pot exercită toţi cetăţenii unui stat, fiind garantate de *codul civil* s. *condica civilă,* d. e. dreptul de a testa, de a vinde şi cumpără etc., spre deosebire de aşă zisele *drepturi naturale* — stabilite de speculaţiile

filosofice — și de *drepturile politice*, stabilite de Constituție). Cf. HAMANGIU, C. C. 6—16. *Dă a înțelege că drepturile politice și țivile erau a se întinde peste tot.* RUSSO, S 121. *Diferința de credinți religioase și confesiuni nu constitue în România o piedecă spre a dobândi drepturile politice și civile și a le exercità.* HAMANGIU, C. C. X. | **Stare civilă** = situația unui locuitor al unui stat rezultând din actul său de naștere (major, minor), de adopțiune, de căsătorie (căsătorit, necăsătorit) etc. *Legile relative la starea civilă.* HAMANGIU, C. C. 10. **Actele stării civile,** actele de naștere, de adopțiune, de căsătorie, de moarte. *Are o soră de măritat, nu-i așà? — Cred că da..., dar actele stării civile nu ni le-am dat pe față.* D. ZAMFIRESCU, R. 46. **Ofițer al stării civile** s. (învechit) **ofițer țivil,** membru al consiliului comunal (sau însuși primarul) însărcinat cu săvârșirea și administrarea actelor stării civile, spec. cu oficiarea căsătoriei civile. *Trei uși în fund;... pe cea din dreapta se citește: «Ofițer țivil».* CARAGIALE, T. I $177/_{5}$. **Listă civilă,** suma anuală alocată, în bugetul Statului, suveranului pentru cheltuielile sale private. *Lista civilă a Domnului.* URICARIUL, VIII $127/_{8}$. *Nu vă lăsarăm să fiți plătiți cu lista civilă a princ[ip]elui.* GHICA, A. 833. || (În opoziție cu *criminal* s. *corecțional*) **Cod** (învechit, **codice**), **proces, tribunal civil; condică** (= cod), **materie, procedură civilă,** privind desbateri de interese particulare în proces, fără să fi fost nici o crimă ori delict. *Anaforà... de două ori cât toată partea I a Codului civil.* C. NEGRUZZI, I 304. *Legile civile.* URICARIUL, IV $303/_{9}$. *Astă idee îi dreaptă după codul țivil, dar dritul codului țivil trebue să slăbească înaintea dritului omenirei și a vieții publice.* RUSSO, S. 159. *Procedura civilă a României.* MAIORESCU, L. 45. *Prescripțiunea poate fi întreruptă sau în mod natural sau în mod civil.* HAMANGIU, C, C. 471. *În materie civilă, judecătorii nu pot aplicà prescripțiunea, dacă cel interesat nu va fi invocat acest mijloc.* id. ib. 466. **A se constitui parte civilă (într'un proces):** a cere, la judecată, în afară de pedeapsa dată inculpatului, și despăgubiri bănești (daune, interese) pentru pierderile pricinuite de vinovat. **Fructele civile** *sânt chiriile caselor, dobânzile sumelor exigibile, venitul rentelor.* HAMANGIU, C. C. 133, cf. 124 || (În opoziție cu *militar*, mai rar cu *preot*) Care nu e militar s. preot. *Ființa funcționarilor civili și militari, toți înmundirați, da acestei priveliști o pompă solemnă.* C. NEGRUZZI, I 36. (Substantivat) *Chemat de slujba mea... a îngropà fără deosebire soldații și țivilii, rugasem pe doftorul ștabului să-mi dee vr'un leac.* RUSSO, S. 28. *Civilii se duc, se spală, Eu mă duc să pușc la șaibă.* BIBICESCU, P P. 136. (Cu funcțiune adverbială) **Îmbrăcat (în) civil** (în opoziție cu în uniformă). *Vezi acest ofițer, ce se primblà la braț cu un june elegant în civil?* C. NEGRUZZI, I 327. *Nu face prostii, Milescule!... — Să-ți tacă gura, dumitale... — Nu vezi că ești îmbrăcat civil?* D. ZAMFIRESCU, R. 72. | **Căsătorie** (s. **cununie**) **civilă,** căsătorie care trebue să se facă în fața ofițerului stării civile (la primărie), înainte de căsătoria religioasă. (Cu funcțiune adverbială) *Sânt cununați civil.*

[Și: (mai ales în opoziție cu *militar*, învechit, cu pronunț. germană) **țivil, -ă** adj.; (cu adverbul) **țivilește** = ca civilii, nu în uniformă. *Mă 'mbrac țivilește și plec.* CARAGIALE, T. I $106/_{19}$; — (în Transilvania, cf. ung. *civilista*) **țiviliș** † s. m. = civil. *Pantea Toader, Pantea Vasili, amândoi țivilișă* (a 1824). IORGA, S. D. XII 210. | Derivat: **civilíst** (**țivilíst** †) s. m. = advocat priceput (s. care pledează) în afaceri de drept civil, profesor de drept civil (cf. romanist, penalist); (în Transilv. și Bucov., după germ. *Zivilist*, învechit) = civil. *Un Consiliu Imperial, compus din magnați meritoși, civiliști, militari și clerici.* SBIERA, S. 154, cf. 275].

— *N.* după fr. (lat. **civilis, -e,** idem).

CIVILÍST s. m. v. **civil.**

CIVILITÁTE s. f. 1°. *Civilité.* 2°. *Civilisation.* — (Rar, învechit).

1°. Observarea convenienței și deprinderilor de bună-cuviință și afabilitate obicinuite între oameni în societăți civilizate, politețe, curtenie. *Om plin de civilitate.* LM.

2°. † Civilizație. *Aceà treaptă de civilitate la care reușiseră a se rădicà Agatirșii.* HAȘDEU. I. C. 199.

[Negativ: (rar) **necivilitáte** † s. f. PONTBRIANT].

— *N.* din fr. (lat. **civilitas, -atem** «afabilitate, bunătate, blândețe»).

CIVILIZÁ vb. Ia. *Civiliser.* — Trans. A face să progreseze (un popor, un individ) de la starea primitivă, naturală, sau de la o stare înapoiată, la o stare mai înaintată, prin cultura morală, intelectuală, socială, etc.; p. ext. a face sociabil, a lumină, a îmbunătăți obiceiurile. COSTINESCU. *Literele și artele civilizează din ce în ce mai mult pe om.* Cf. LM. | Refl. [Colònii romani] *siliră pe barbari a căutà să se statorniceascà și să se civilizeze.* BĂLCESCU, M. V. $7/_{12}$. [Și; (cu pronunț. germană, învechit): **țivilizà** vb. Ia | Abstract: **civilizáre** s. f. (cu negativul **necivilizáre**) s. f. COSTINESCU; | Adjective: **civilizát** (cu negativul **necivilizát**), **-ă** = care a atins un stadiu înaintat de civilizație, cf. cultivat, cult; p. ext. (despre purtări) cu bune maniere, bine-crescut, politicos, urban. *Astăzi poate că erau mai civilizați, mai luminați.* URICARIUL, V. $156/_{24}$. *Introduseră... artele folositoare și cuviințele vieței civilizate.* BĂLCESCU, M. V. $7/_{10}$. *Lucru de care alte nații civilizate erau și sânt încă lipsite...* C. NEGRUZZI, I 276. *Oamenii spun adesea că'n țări civilizate Este egalitate.* ALEXANDRESCU, M. $321/_{8}$. *Auzisem că voi, poeți, scriitori vestiți, Îndată ce ați murit, vă faceți cam neciopliți, Cam groși, necivilizați.* id. ib. 237. *Recunosc că nu e un fel civilizat de a forța ușa cuivà.* C. PETRESCU, C. V. 145; — **civilizátór, -oáre** adj. = care civilizează, care răspândește civilizația. *Instrucții legislative ale împărătesei se traduc românește, peniru ca Moldovenii cuceriți să poată admirà nobilele intenții ce inspirau pe suverana civilizatoare.* IORGA, L. II 11. *Dar ceva a trebuit să se facă de Românii singuri măcar, care se simțeau întrați într'un corp politic ce s'a mândrit totdeauna cu misiunea sa civilizatoare.* id. ib. I 518, cf. II 333. *Curent civilizator*; (substantivat) *Grecii și Romanii au fost civilizatori omenirei;* — **civilizábil, -ă** adj. = care se poate civilizà.]

— *N.* după fr.

CIVILIZÁBIL, -Ă adj. v. **civilizà.**

CIVILIZÁȚIE s. f. *Civilisation.* — (Adesea în opoziție cu *barbarie*) Suma elementelor de cultură necesare spre a produce o viață socială bine orânduită și înaintată din punct de vedere politic, economic, artistic, științific și moral; starea unei națiuni (s. a întregei omeniri) civilizate. *Întocmirile unui norod se fac... potrivit cu înaintarea civilizației lui.* MARCOVICI, D. 470. *Alături cu această mare civilizație materială, două rele mari... trebuiră să producă în noua colonie stricăciunile lor.* BĂLCESCU, M. V. $6/_{13}$. *Martiri pentru apărarea civilizației în contra barbariei.* id. ib. $8/_{17}$. *Civilizația păgână ce reprezentà principiul*

din afară. id. ib. 1/18. *Calpacile și șlicile îngreuiă capul; de aceea rămăsesem în urma civilizației.* RUSSO, S. 17. *În Asia, leagănul omenirei, se naște civilizația, adică: ocârmuirea politică, limba, religia, artele și științele; din Asia, civilizația se revarsă în Egipet... Grecii și Latinii desbracă acea civilizație de fășurile* [= fașele] *copilăriei, o prefac(e) după spiritul lor.* id. ib. 51. *Avem încă mult până să ajungem la acest grad de civilizație.* C. NEGRUZZI, I 74. *Ne place... Buekle când rezumă legile universale în cadrul civilizațiunii engleze.* HASDEU, I. C. VIII/4. *Seculară civilizațiune.* URICARIUL, XIV 147/18. [Și: **civilizațiúne** s. f.; (cu pronț. germană, învechit) **țivilizáție** s. f. STAMATI, CAT. MAN. II 564, (314).]

— *N.* după fr.

CIVILIZAȚIÚNE s. f. v. **civilizație.**

CIVÍR s. a. v. **ceagăr.**

CIVÍSM s. m. sing. *Civisme.* — Devotamentul cetățeanului către patria sa. *Acte de civism.*

— *N.* după fr.

CIVÍT s. m. sing., adj. (Crom.) *Indigo, bleu foncé.* — (Muntenia) Materie colorantă care dă un albastru închis (COSTINESCU, GENILIE, ap. TDRG. ms.), i n d i g o (DICȚ.); p i a t r ă v â n ă t ă (MARIAN, SE. II 16). *Civit oca 11 bani* (a. 1792). TARIF, ap. ȘIO. *De civit fug relele.* Com. LIUBA. *Un fel de civit, adecă albastru prusian, natural, care servește la cernitul (negritul) țesăturilor femeești și la făcutul mantalelor de ploaie bărbătești numite epingele.* H. IX 3—4. | P. e x t. Coloarea obținută din această materie cf. l u l a c h i u. *Șal cu o vargă civit și alta stacojie* (a. 1821), ap. ȘIO. *Sanitarilor, în loc de tunici, li s'au dat bluze de postav civit.* URICARIUL, XXII 481. *În fund de tot, înălțându-se în albăstreala înnegurată a cerului, se pierdeau culmile păduroase ale Steșicului, învelite în umbre viorii, civite și negre.* ODOBESCU, III 195/26. *Către seară, pe când soarele începe a se ascunde în tasul său de aur din dosul dealurilor civite, ea ajunse la porțile cetății.* id. ib. III 281/27. *Par'că-l văd, c'o mână în șerparu-i civit, alergând de colo colo.* DELAVRANCEA, S. 18/8. *Haine civite.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 63. *Fulgii pătați jumătate cenușiu și jumătate civit.* H. IV 249. || P. e x t. Haină de această coloare. *Un civit s'au dat diaconului Anton, de l-au dus tătâne-său.* MELCHISEDEC, ap. ȘIO. [Și: (cu pronunțare grecească) **țevít** † s. a. *Țevit lahor oca 44 bani, țevit mai prost oca 22 bani* (a. 1761). TARIF, ap. ȘIO.]

— Din turc. **čivit,** idem. ȘIO.

CIVÍU s. m. (Iht.) *Alevin de sandre.* — (Turtucaia) Puiu mic de șalău. ANTIPA, IHT. 19, P. 777.

CIZ- v. **cis-.**

CIZ s. m. (Ornit). v. **cij.**

CIZELÁ vb. Ia. *Ciseler.* — A lucrà în mod artistic, cu dalta și pila, obiecte de metal (cf. a d ă l t u i, a f ă ț u i, p o l e i, l u s t r u i); p. e x t. (despre stilul unui scriitor) a lucrà artistic, cu multă atenție; cf. ș l e f u i. [A b s t r a c t e: **cizeláre** s. f., **cizelát** s. a. = acțiunea s. arta de a cizelà. | P a r t. - a d j e c t i v: **cizelát** (cu negativul **necizelat**), **-ă** adj. *Pe canal, trei poduri strimte ca trei arcuri se întind; A lor margini cizelate în șiraguri de inele Poartă zmei cu ochi fantastici cari noaptea se aprind.* ALECSANDRI, P. III 87. (Fig.) *O operă care n'a fost plivită de buruieni..., n'a fost cizelată cu răbdarea cuvenită.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 89.]

— *N.* din fr. (derivat din *ciseau* «daltă de sculptor în lemn, în metal, în piatră»).

CÍZMĂ s. f. (ș. d.) v. **cismă** ș. d.

CIZVÂRTĂ s. f. v. **ciosvârtă.**

CLĂB s. m. *Morveux.* — «Unul care-și suflă necontenit nasul» (Straja, în Bucov.). Com. AR. TOMIAC. — Cf. c l ă b u c, c l ă b a n.

CLABÁN s. m. *Vaurien.* — Om de nimica, de nici o treabă (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. [D e r i v a t: **clăbănos, -oară** adj., subst. = (copil) mucos, murdar (Putna și Neamțu). MAT. FOLC. 1209, ȘEZ. II 187/29.] Cf. c l ă b, c l ă b u c.

CLĂBĂNÓS, -OÁSĂ adj. v. **claban.**

CLĂBĂȚ s. a. Grand *bonnet* de peau de mouton. — (Banat) C ă c i u l ă mare de formă conică, din piele de miel sau oaie (H. XVIII, 47, 141, 168, 269, 284, 288, 307. Com. COCA, IZVERNICEANU și ITTU), cf. c u ș m ă, c ă p i ț ă, c ă i ț ă, m u h a i u. *Clăbățul* de obiceiu e [în Banat] mai mare, mai ascuțit, din piele comună, iar c ă c i u l a e mai mică și din piele de miel fină sau din astrahan. C ă c i u l a se zice și c ă p i ț ă, în deosebi la cele streine de portul nostru. GR. BĂN. *Bărbații în cap poartă pălăria neagră..., clăbăț alb, de piele de miel, și laiu, din piei negre.* LIUBAIANA, M. 21; cf. MOLDOVAN, Ț. N. 84, *Când cântă astfel, Păcală își întorcea clăbățul când pre urechea dreaptă, când pe cea stângă, când înainte, când înapoi.* CĂTANĂ, P. B. III, 57. *Suiu la deal, cobor* [*la*] *vale, Mă'ntâlniu cu badea'n cale, Cu caru' încărcat de lemne, Cu clăbățu' plin de pene.* HODOȘ, P. P. 64. *Un voinic ardelenesc, Cu clăbăț săcelenesc.* ȘEZ. II, 34/17. *Atunci Novac ce făceà ? Clăbățul mi-l lăpădà, Pe fată mi-o cuprindeà...* LUCEAFĂRUL, III, 137. *C'a picat* (= sosit, nemerit) *în birtul tău, Un voinic ardelenesc, Cu clăbăț sălăgenesc... Și-are în clăbăț o piatră De ajunge* [= valorează] *țara toată.* VICIU, GL., cf. CONV. LIT. XXXVIII, 890. || (Bot.) **Clăbățul-cucului,** o plantă (nedefinită mai de aproape, poate p ă l ă r i a - c u c u l u i). H. VIII 168.

[Plur. *-bețe.* H. XVIII, 146. | Și: **clăbéț** s. a. ȘEZ. II 34/17; **clobót** s. a. *Un voinic ardilenesc, Cu clobot sălăgenesc...* ALEXICI, L. P. 16].

— Pentru etimologie, cf. sârb *klobùčić, klobúčac* (genet. *klobučca*) și *klobučak,* diminutive de la *klobuc* «căciulă, pălărie».

CLĂBÉȚ s. a. v. **clăbăț.**

CLABÚC s. m. v. **clăbuc.**

CLĂBÚC s. m. și s. a. 1°. *Bulle.* 2°. *Bave, écume.* 3°. *Ecume des chevaux.* 4°. *Mucosité.* 5°. *Nuage.* 6°. *Balle* (du blé). 7°. *Meloe proscarabaeus.*

1°. B ă ș i c ă spumoasă (de apă, must, unsoare, seu, etc.); s p e c. de săpun, cf. z o a l e. *Mustul... începe a sfărâi, a scoate clăbuci.* I. IONESCU, C. 198. *Când el se află la bărbier să se radă..., tocmai, când eră clăbucul pe barbă...* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Scuipând clăbuc de spume, care, de cădeà la pământ, se închegà și se rostogoleà în boabe de mărgăritar.* DELAVRANCEA, S. 91. *Vedeau coada* [vaporului] *alburie de clăbuci, de-a curmezișul talazurilor.* VLAHUȚĂ, D. 229. *Se freacă pe mâni... cu clăbuci de săpun și se descântă...* PAMFILE, B. 10.

2°. S p e c. Bale spumoase, spumă (de salivă), zoale la gură. *Vizirul, tigru turbat de a sa ură, Scrâșnind din dinți sălbatic, făcând clăbuci la gură.* ALECSANDRI, P. III, 347, cf. ISPIRESCU, L. 214, ION CR. III 212. [Smeii] *se bat până fac clăbuci (spume) la gură; clăbucii tuturor se încheagă.* LEON, MED. 137. # *A face clăbuc (clăbuci) la gură,* se zice, figurat, despre cei cărora

nu le mai tace gura, mai ales de mânie. ZANNE P. II, 526.

3°. Sudoarea spumoasă ce fac caii, de osteneală. COSTINESCU.

4°. Mucì. ŞEZ. II, 187/30.

5°. P. anal. Rotocoale de fum s. de aburi. *Şi pe 'ntinderea pustie... Se văd satele pierdute sub clăbucii albi de fum.* ALECSANDRI, P. III, 10.

6°. (Plur.) Rămăşiţele după vânturatul grâului; pleavă, pospaiu (FRĂNCU-CANDREA, M. 99; cf. PAMFILE, A. 214), corpurile streine alese la ciur din grâne (CHIRIŢESCU, GR.), cf. zoană.

7°. (Entom.) (Mold.) O insectă numită şì: gândac-negru, gândac-puturos (Mold.), gringoaşă-puturoasă (Banat), jidan, jidov (Bucov.) şi mămornic. MARIAN, INS. 82.

[Plur. *-buci*, şi (rar) *-buce* şi *-bucuri* (PONTBRIANT). *Scot nişte clăbuce cu spume la gură.* H. XI, 235. | Şì: **clabúc** s. m. FRĂNCU-CANDREA, M. 99. | Verb: **clăbucì** vb. IV^a =) absolut şi intrans.) a face clăbuci, a spumegà; (trans. şi refl.) a (se) umpleà de clăbuci. [Valurile] *clăbucind, fierbând în spume...* ALECSANDRI, P. III, 238. *Apa... izbindu-se de ţărmure, se clăbuceşte în tulpinele sălciilor.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. *Clăbucindu-şi mânile cu săpun...* I. TEODOREANU, M. II 131; (cu part.-adj.) **clăbucít, -ă** = plin de clăbuci. *Călări pe cai clăbuciţi la strune şi zabale.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.]

— Din bulg. **klabúka** «băşică de apă» (cf. sârb. *klobuk*, idem).

CLĂBUCÍ vb. IV^a v. **clăbuc.**

CLĂBUŞÍT, -Ă adj. Încărcat? rotunzit? *Noi pe Stanca să ţi-o dăm, De bogată, de avută, Îi stă pieptul clăbuşit De aur şi de argint.* MAT. FOLC. 121. — Cf. clăbuc.

CLAC s. a. *Chapeau à claque.* — Pălărie bărbătească înaltă, având forma cilindrului, care, cu ajutorul unui mecanism, se poate turtì, încât să poată fi ţinut şì în mână s. subt braţ; se poartă la baluri s. la recepţii solemne etc., când e cinevà îmbrăcat în frac; cf. cilindru, joben. [Plur. *clacuri.*]

— *N.* din fr. (din *claquer* «a produce un sgomot surd»). Cf. clacă^2.

CLĂCĂ s. f. 1°. *Corvée.* 2°. Journée de travail gratuite prêtée par les paysans; réjouissances qui terminent cette journée. 3°. *Troupe.*

1°. (În vechile Principate române, până la 1864, când s'a desfiinţat) zilele de muncă fără plată pe care erà dator să le facă şerbul (ţăranul neliber: clăcaş, rumân, vecin, iobag) stăpânului moşiei (Domn, boier, mănăstire) pe care locuià şi care-i dădeà în schimb pământ de hrană (din ale cărui produse dedeà dijmă) pentru el şi familia lui, boieresc (Mold.), robotă (Transilv.); cf. şerbie, servaj, rumânie, iobăgie. *Klakĕ.* ANON. CAR. *Claca iaste un chip de clădire... să întocmeaşte când stăpânul moşi[e]i primeaşte pă clăcaş,... să şază pă moşia lui.* CARAGEA, L. 24. *Să aibă pace aceste sate de chile, de ialoviţi, de cai de olac, de podvozi, de clăci gospod şi boiereşti* (a. 1743) URICARIUL, I, 58; cf. şi II, 121. *Patru clăci să lucreze pe an fieştecare sătean stăpânului moşiei* (a. 1805). ib. II 135. *Să fie încă îndatorire către locuitorii şăzători pe moşii boiereşti sau mănăstireşti a mai lucrà fieştecarele pe lot anul două clăci la orice va ave[à] trebuinţă stăpânul moşiei* (a. 1773). ib. IV, 29. *Cu clacă sau cu altă să nu se supere [locuitorii moşiei]* (a. 1773), ib. IV 49. *Să aibă a slujì douăsprezece zile într'un an mănăstirii, ori cu clacă ori cu carul.* ib. V, 402. *Nimine nimică să nu-i învăluiască, nici la clăci domneşti, nici la lucruri domneşti* (a. 1709). ib. VIII, 236. *Într'o zi să cos[e]ască cu toţii o clacă de fân* (a. 1764). ib. X, 191. *N'au cosit claca din anii trecuţi* (a. 1764). ib. X, 193. *Nemesnicii, gloabele, clăcile..., toate aceste să lipsească* ib. XIX, 356. *Zi de clacă.* ib. V 402. *M'am tocmit cu ei, să facă pe anul acesta 3 zile clacă şi 30 par. de vatră* (a. 1802, Slatina). IORGA, S. D. VIII, 119. *Fâneaţe şi imaşe, pe care rămână stăpâni locuitorii emancipaţi de clacă.* I. IONESCU, D. 19. *Pribegi de bir şi clacă, copìi fără noroc, Tu-i strângi în codru noaptea sub brazi, pe lângă foc.* COŞBUC, F. 44. *Clacă cu vite.* COSTINESCU. *Clacă cu boi.* POLIZU. *(Om) de clacă* = clăcaş, obligat la clacă. POLIZU, BARCIANU. *A lucra de clacă, a fi de clacă* = *a face clacă.* POLIZU. | Prestaţie (ocazională, în interes public). *În ziua de sfântul Foca, scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul.* CREANGĂ, A. 7. | (Fig.) **Claca lui Dumnezeu** = războiu, luptă. *Am fost în foc la'77, am văzut şi eu claca lui Dumnezeu.* CONV. LIT. XLIV, I 650.

2°. P. ext. (Şi în Transilv.) Muncă gratuită de bună voie, răsplătită numai cu mâncare bună, seara cu petrecere cu lăutari şi joc, făcută de săteni şi sătence, uneori la sărbători mai mici s. în lungile nopţi de iarnă, spre a ajută pe preot, dascăl s. alt om de seamă din sat ori spre a se ajută unul pe altul la lucrările câmpului (arat, prăşit, secerat, treerat, cosit, strânsul fânului, cărat, desfăcatul păpuşoiului, etc.), la clădiri, lucrări femeieşti (tors, ţesut, etc.) ş. a. LB., DAMÉ, T. PAMFILE, A. 64, 105, 156; I. C. 209—10, BARONZI, L. I. 105, JARNÍK-BÁRSEANU, 477 (nota 15), CREANGĂ, GL., RĂDULESCU-CODIN), cf. furcă, furcărie, şezătoare. *În postul Crăciunului, hori şi nunţi nu se fac... şi singurele prilejuri de ...petreceri pe aceste vremuri nu sânt decât şezătorile, furcăriile sau clăcile de noapte, unde se lucrează de obiceiu puţin şi se petrece destul.* PAMFILE, CRC. 1. *Toată drăcărimea... la lucru. Unii secerau... alţii făceau clăi şi suflau cu nările să se usuce, alţii cărau, alţii duceau girezi, — mă rog, claca dracului erà.* CREANGĂ, P. 158. *Erà clacă acolo, claca lui Ucigă-l toaca, ce să zici?* RĂDULESCU-CODIN, Î. 189. *La o clacă de dezghiocat păpuşoi, i-am scos Măriucăi un şoarec din sân.* CREANGĂ, A. 63. *Boierul făcù clacă, adunând pe toţi copiii şi fetele din sat, ca să înşire mărgăritare.* ISPIRESCU, L. 67. *Unicul lucru femeiesc, care se poate face în această zi [în ziua de Baba-Dochie] este claca de tors.* MARIAN, SE. II 136. # (Despre oamenii proşti) *M'a trimis mama la clacă; aşa să-mi fie, aşa să-mi facă.* ZANNE, P. IV 308. **A da clacă la ceva** = a se repezì de-avalma la ceva, mulţi de o dată, pe întrecute, dând gata repede. *Lângă coşeriu, nişte curce dădeau clacă la ciocălăi.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 97. **Lucru de clacă** = gratuit, fără plată; (fig.) făcut fără tragere de inimă, neîngrijit, rău, prost, de mântuială. Cf. ZANNE, P. IV 308. **Vorbă de clacă** = fără rost, inutilă, fără temeiu... (cum se vorbeşte la clacă). ZANNE, P. II 832; cf taclale. *Napoilă: Moţicii mi-au răspuns că le grăesc vorbe de clacă.* ALECSANDRI, T. 40, cf. VLAHUŢĂ, N. 188. *Astea ş'alălăi sânt poveşti bune la şezătoare, seara; sânt vorbă dă clacă — să vorbim, să n'adormim — istorii dă glumă şi parascovenii, pântru ca să treacă timpu' şi urâtu'.* GCR. II 262. **A ajunge de clacă** = a ajunge de batjocură. *Sărmanu! [bărbatu-mieu] o ajuns de clacă, de când cu prefăcăturile aceste nouă!* ALECSANDRI, T. 690. **De clacă** loc. adv. = fără folos, de geaba, în zadar. *Da din tunuri [Arnăuţii], câ'odată,... dar de clacă, în zadar.* BELDIMAN, TR. 57. *A venì, a umblà, a ostenì de clacă.* DICŢ. **A-şi bate gura de clacă** = a vorbi fără a cugetà, nimicuri, a vorbì de geaba. ZANNE, P. 308. | Spec. Cea mai mare ve-

selie însoțită de «pana grâului» este aceea, când vreun fruntaș din sat a acordat **claca jocului** pentru o zi la secere... În preseara clăcii, căpeleșii, vătavul jocului și mai mulți feciori pleacă cu lăutarul prin sat. La fiecare poartă unde e fată mare se opresc și joacă, iar căpeleșii intră în casă, rugând pe părinți să binevoiască a o lăsà la claca jocului.-FRÂNCU-CANDREA, M. 137. || P. ext. Jocul s. petrecerea cu ocazia clăcii. *Pâșlind-o..., cu tovarășii mei, la clăci în Humulești, pe unde știam noi.* CREANGĂ, A. 116. *Amemenea dragi-mi erau șăzătorile, clăcile, horile și toate petrecerile din sat.* id. ib. 118. *Nu eră joc, nu eră clacă în sat, la care să nu se ducă fata babei.* id. P. 284; cf. GCR. II 349. *Ieri am fost la popa 'n clacă Și n'am găs't mândră să-mi placă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 391. *În posturi le-i rușine să facă joc, de cât numai pe la clăci cât își mai potol pofta de joc.* ȘEZ. III 109. *Usucă-te rufă'n gard, Că desară-i clacă 'n sat.* ȘEZ. IV 238.

3°. (P. ext.) Ceată, grămadă. *«Nu se poate!», strigă toată claca feciorilor de 'mpărați.* ION CREANGĂ, I 3.

[Plur. *clăci.* | Diminutiv: **clăcușoáră** s. f. = clăcă mică (scurtă); (mai ales) clacă la care se petrece foarte bine; fig. (ironic) trebușoară, ispravă, faptă urîtă (a mai multora). *După ce se mântue clăcușoara asta, lumea ne lasă în cât ne-a găsit și se împrăștie, huiduindu-ne.* CREANGĂ, A. 113. | Nomen agentis: **clăcán** (dial. *clacan*) s. m. = cel ce ia parte la o clacă (2°). HERZ.-GHER., M. IV 232. | Verb: **clăcuì** vb. IV^a = a face clacă (1°), a plăti proprietarului în muncă arenda s. chiria pământului; (rar), a luà parte la clacă (HERZ.-GHER., M. IV 232); a clăcă și. *Klekuiesk.* ANON. CAR. *În scurt, nimărui să nu mai clăcuiască* (a. 1742). IORGA, S. D. VI 218. *Oamenii ce vor fi șezători pe moșiile mănăstirii să aibă a clăcuì 12 zile într'un an, la arătură, la coasă și la secere, să-și dea și dijma moși[e]i den toate bucatele, după obiceiu...* (a. 1744), ap. HEM. 1475/$_9$. *[Turcii] sileà pe oamenii satelor de le lucrà, adecă clăcuiá.* DIONISIE, C. 163/$_{44}$. *Nevrându a urmà obiceiului pământului, cu a clăcuì și a plătì dijma, au avut multe prigoniri și judecăți...* (a. 1795). IORGA, S. D. XIV 154; cf. și p. XL. *Și se va porunci către dregători (ca) să facă pe locuitorii ce vor șidè [= ședeà] pe acele moșii să clăcuiască cu plugurile, ca să samine ghindă* (a. 1794). URICARIUL, IV 48/$_{19}$. *Să nu cuteză a luà din ținut nimica mai mult, nici a clăcuì pentru sămănături ce vor vra să facă* (ca. 1818). URICARIUL, I 258/$_5$. *Ei clăcuiau, adică plăteau proprietarului în muncă chiria pământului pe care locuiau și în care se hrăneau.* GHICA, S. XII. *Clăcuiam la prochietar două zile pă hiteșcare săptămână, cu mâncarea noastră, și ne plăteà și șaizeci dă bani pă ziua dă lucru.* GRAIUL, I 202; (cu abstractele) **clăcuíre** s. f., = prestarea clăcii (1°). *Locuitorilor nu le-ar cădeà cu greutate acea clăcuire.* URICARIUL, I 352/$_7$; — **clăcuít** s. a. = participarea la clacă (2°). *Ca să vă pricepeți și Dv. care n'ați fost pe la clăcuit, cum se petrec lucrurile pe-acolo...* BOGDAN, ap. TDRG.]

— Din sl. **tlaka** (cf. rut. *klaka*, srb., slov. *tlaka*), idem. Cf. clăcaș și toloacă.

CLÁCĂ s. f. *Claque.* — (Franțuzism) Grup de spectatori la teatru plătiți anume (de autor, de un actor s. de direcția teatrului) ca să aplaude.

— *N.* după fr. (din *claquer* «a produce un sgomot surd, a bate din mâni, a aplaudà»). Cl clac.

CLĂCAN s. m. v. **clacă**[1].

CLĂCÁȘ s. m. 1°. *Paysan corvéable.* 2°. *Paysan qui travaille gratis avec ses chevaux.*

1°. (În vechile Principate române până la 1864; în opoziție cu țăranii liberi, proprietari de pământ [moșnean — în Munt. — și răzeș, în Mold.]) Țăran neliber, supus la clacă (1°); cf. șerb, rumân (Munt.) vecin (Mold.), iobag (Transilv.). *Datoriu iaste clăcașul să lucreze stăpânului moși[e]i 12 zile pe an.* CARAGEA, L. 24. *Clasele plătitoare de dări erau clăcașii.* I. IONESCU, D. 117. *«Rumân» ajunse a se întrebuințà adiniori mai cu seamă în înțeles de clăcaș, de sclav, de plebe.* HASDEU, I. C. 42/$_{20}$. [Iosif al II-lea]... *se cercà a ușurà nevoile iobagilor..., instituind tribunale cu sarcină să asculte plângerile clăcașului în contra stăpânului, care ar abuzà de dânsul.* ODOBESCU, III, 525. *Pământurile foștilor clăcași, ale însurățeilor și ale locuitorilor care au cumpărat sau vor cumpărà în loturi mici proprietăți de ale Statului sânt și vor fi inalienabile în timp de 32 [de] ani, cu începere de la promulgarea acestei legi.* HAMANGIU, C. C. XXXIX. *Badea Niculae, clăcaș din satul Băilești din Dolj, fusese scăunaș, adică comisionarul unui Turc...* GHICA, S. VI. *Erau clăcașii: oștenii fără nume Ce duc războiul mare-al tuturora, Ei ce se sting în neguri și uitare Și cad și mor de cruda 'mpovărare A tuturor durerilor din lume.* GOGA, P. 117.

2°. Țăran care e cu caii în clacă[1] (Jdioara, în Severin). DR. V 175.

3°. Cel ce ia parte la clacă[1] (2°). *De cele mai multe ori, plivitul se face cu ajutorința clăcașilor,— cu clăcile, prin urmare și în zilele de sărbători mici.* PAMFILE, A. 96. *Toți clăcașii sânt îmbrăcați în haine de sărbătoare. La plecare, clăcașii se formează în coloane: cel cu peana înainte, după el feciorii ținându-se de după cap, la mijloc lăutarul, și în urmă fetele și nevestele, ținându-se de peste mijloc.* FRÂNCU-CANDREA, M. 138.

[Și: (regional) *clacáș.* s. m. | Femininul: **clăcășiță** s. f. = fată s. femeie care ia parte la o clacă[1]. *Și-l puse* [porumbul fiert] *în mijlocul clăcășițelor.* SANDU-ALDEA, U. P. 207. | Adjectiv: **clăcășésc, -eáscă** = de clăcași (1°-2°). *Clăcășești sânt 112.331 pogoane.* I. IONESCU, M. 133. *La noi e sat clăcășesc.* GRAIUL I^2, 435. | Adverb: **clăcășéște** = cum fac clăcașii. | Verb: **clăcășì** vb. IV^a intrans. = a face clacă[1] (1°), a fi clăcaș, cf. clăcuì. *Pământul ce se cuvine a se da clăcașilor care au clăcășit pre moșia statului.* I. IONESCU, M. 668; (cu abstractele) **clăcășíre** s. f. (COSTINESCU), **clăcășít** s. a. = facerea, prestarea clăcii. *Sătenii sânt în mai groaznică robie ca pe timpu' clăcășitului.* JIPESCU, ap. TDRG.]

— Derivat din **clacă**[1], cu suf. nom. agent. *-aș.* Cf. clăcan.

CLĂCĂȘÉSC, -EÁSCĂ adj.
CLĂCĂȘÉȘTE adv.
CLĂCĂȘÌ vb. IV^a.
CLĂCĂȘÍȚĂ s. f.
} v. **clăcaș.**

CLĂCUÍ vb. IV^a.
CLĂCUȘOÁRĂ s. f.
} v. **clacă**[1].

CLÁDĂ s. f. *Tas, monceau.* — (Mold.) Grămadă, cf. morman, maldăr, porcoiu, teanc, vraf. *Leahul, cladă moartă, greu cade pe pământ.* ALECSANDRI, P. III, 228. *Un larg cortegiu funebru ce lasă, unde trece, De albe oseminte o cladă tristă, rece.* id. ib. III, 301. *Și'o cladă lângă poartă de ieniceri zăcând, Toți morți cu spada'n mână.* id. ib. III, 353. *În depărtări s'afundă zarea cu năluciri de munți în cladă.* ANGHEL, Î. G. 23.

— Din slav. (bulg. **klada,** «grămadă; buștean, butuc; rug», sârb. *klada,* «butuc (putrezit)»; rus. *kladĭ,* «încărcătură»; rut. *klad* «rug»).

CLÁDĂRĂ s. f. *Tas, monceau.* — Grămadă. (Predicativ, în legătură cu verbul *a sta*) *Stau păduchii pe el cládără, — unul lângă altul, ca un strugure.* PAMFILE, A 240 (glosar). [Şi: **cláderă.** (POLIZU), **cládiră** s. f. *Stau locustele claderă.* URICARIUL, X 400/27. *Se uită în grădină: Stau merele cladiră la pământ, ca nişte bucăţi de schijă înfipte în carne: nici de leac n'a mai rămas vreunul prin meri.* I. GR. OPRIŞAN în RAMURI, XVI 319 (pe pagina următoare se explică: «când furtunile şi ploile mari scutură fructele din pomi, ele cad grămadă (*cladiră*) în josul pomului»).

— Reconstruit din **clădăraie.**

CLĂDĂRÁIE s. f. v. **clădărie.**

CLĂDĂRÍE s. f. 1°. *Tas* 2°. *Botte, gerbe* (de maïs). 3°. *Botte* (de légumes), *gerbe* (de fleurs), *rameau chargé de fruits.* — (În Ţara veche).

1°. Grămadă (mare) de lucruri aşezate (s. aruncate fără rânduială) unul peste altul, construcţie înaltă din lucruri îngrămădite unele peste altele; cf. c l a d ă, c l a d ă r ă. *Ca s'o liniştească, bărbatul său îi aduce vr'un turban vechiu... sau vr'o ciudată capelă, capriţioasă clădărie de pene, flori şi cordele, care adună de doi ani tot colbul din magazia Ninei.* C. NEGRUZZI, I 239. *Cum? ce va să zică: un arc de triumf furat? Atâta namilă de marmură,... atâta clădărie, de patru ori cel puţin cât turnul Colţei!* ODOBESCU, III 71. *Apoi, luminate Împărate, după atâta clădărie de bunătăţi, de ce prilej să le tânguieşti?* DELAVRANCEA, S. 84. *Clădării uriaşe de lemnărie proaspătă, care mirosă tare a brad tăiat de curând.* IORGA, N. R. B. 129. *Nu mai veneau câte unul — unul; ci zece douăzeci de odată, misiţii d'avalma cu negustorii, şi se făceau «clădărie» pe car, cum se fac gândacii noaptea, asupra băligarului de cal.* CONV. LIT. XLIV, vol. II 214. *Dincolo de munte, unde stau satili clădărie, mari şi mărunţele...* JIPESCU, O. 126.

2°. Cunună de păpuşoi, mănuchiu de ştiuleţi de porumb (legaţi unul de altul prin foile lor). [*Ţăranul*] *la disfăcut, alege de sămânţă popuşoii cei mai frumoşi, nu rupe pănuşile, ci le răsfrânge şi le împleteşte legând în acest chip mai mulţi popuşoi la un loc; aceste clădării de popuşoiu le spânzură în pod sau le anină subt streşenile casii, unde nu le agiunge nici ploaie, ba încă totodată le usucă şi vântul.* I, IONESCU, C. 164.

3°. Mănuchiu mare de fructe, flori, poame, bureţi (RĂDULESCU-CODIN, L. şi Î); struguri legaţi (H. II 243); creangă plină de fructe (CIAUŞANU, V.); rădăcină (de cartofi etc.) răsfirată (ib.); grupă deasă de plante crescute strâns laolaltă *Alt chip este păstrarea strugurilor în clădării. Se taie strugurele împreună cu un capăt de viţă lung cam de o palmă, şi mai multe asemenea viţe împreună cu strugurii lor, legate la un loc, se numesc clădărie.* PAMFILE, I. C. 204-1. *Ghebele cresc multe la un loc sau în clădării, după cum zice poporul.* H. II 44. *Se uită nora încotrò i-arată moşul şi ce vede, se crucişte: O clădărie de fragi, din care ia destule, să ducă viespei acasă.* RĂDULESCU-CODIN, L. 11. *Dar simiogul nu mai creşte acù fir cu fir,... ci acù creşte clădării, la un loc...* RĂDULESCU-CODIN, Î. 305. *Luă apă fiartă... şi o turnă pe o clădărie de trandafiri înfloriţi.* STĂNOIU, C. I. 205. *Salcâmii se 'ncovoae sub greaua clădărie A florilor.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

[Şi: (Cu schimb de sufix) **clădăráie** s. f. COSTINESCU, LM.]

— Derivat din **cladă,** cu suf. col. **-ărie (-ăraie).** Cf. c l a d ă r ă. (Pentru sensul 3°, cf. bulg. *kladnici* «ciuperci care cresc grămadă»).

CLĂDEÁ s. f. v. **clădì.**

CLÁDERĂ s. f. v. **cladără.**

CLĂDÍ vb. IVa 1°. *Entasser, amonceler, empiler, échafauder, mettre en meule, étendre.* 2°. *Construire, bâtir.* 3°. *Créer.* 4°. (Fig.) *Construire, bâtir, échafauder.*

1°. T r a n s. A face o grămadă, aşezând cu grijă şi sistematic lucrurile unul peste altul s. strat după strat. *Trei cară Paşa trimite armele a încărcà... şi în cară le clădeà.* BELDIMAN, E. 91. *Butelcile umplute cu vin se aşează în pivniţă, clădindu-le culcate unele peste altele.* I. IONESCU, CAL. 205. *Un troian de crengi, de arbori, pe-a lui* [Strâmbă-lemne] *urmă se clădeşte.* ALECSANDRI, P. III, 239. *Murad..., În Asia supusă clădind movili de morţi, Luase titlul falnic de Spada 'Naltei Porţi.* id. ib. 344. *Toate* [lucrurile cumpărate] *le-a tencuit Şi 'n corabie le-au clădit.* SEVASTOS, N. 126/35. *Şi pe duşmani îi tăià Şi grămăzi toţi îi clădeà.* ALECSANDRI, P. P. ap. TDRG. || S p e c. A pune. a aşezà lemnele unul peste altul, ca să se aprindă şi să dea jar; (despre cărămizi) a le aşeza lăsând loc între ele, astfel, ca să poată fi arse (cf. PAMFILE, I. C. 386), a c h i t i (3°), a î n t o c m i. *Numa... înalţă un jertveanic de brazde, clădeşte asupra lui leamne.* BELDIMAN, N. P. I, 112/10. *Au mai aţiţat focul clădind şi alte lemne, şi au început a-s[i] frige friptura.* DRĂGHICI, R. 75/17. || *A clădì scânduri, lemne, fân, snopi, sfecle etc.* = a le aşezà în stânjeni, grămezi, clăi etc., spre a le prezervà de umezeală, spre a le păstrà mai bine. *Hai, teiule, hai, Cum am să te taiu... În car te clădesc, În sat te pornesc.* SEVASTOS, P. P. 204/11. *Fânul câte odată nu se mai aduce de la câmp, ci se clădeşte în pădurea, dealul, poiana sau, în de obşte, pe locul unde a fost cosit.* PAMFILE, A. 159. *Descărcatul* [snopilor] *se face snop cu snop. Dintre cei doi inşi — cel ce descarcă şi cel ce clădeşte sau durează — celui dintâiu i se cere putere.* id. ib. 145. *O falce de fân să cosească şi să clădească* (a. 1805). URICARIUL, II, 146/12. *De va fi trebuinţă de adunat şi de clădit, să adune şi să clădească fieştecare om pe zi,* [o] *jumătate de falce* (a 1766). ib. II 225/4, cf. şi IV, 19/16, 198/8. *Clădesc vr'o câtva fân.* ECONOMIA, 48. *Robinson, după ce au uscat fânul bine, apoi l-au clădit.* DRĂGHICI, R. 122/21. [Trifoiul] *să adună în căpiţi de măsură, clădind în ele palele de o potrivă.* I. IONESCU, C. 108. *Sfeclele... le va clădì în girezi.* id. ib. 237. *Holda mândră... se clădeşte 'n jumătăţi.* ALECSANDRI, P. III, 67. *Astă-vară am cosit Vr'o cinci clăi, de le-am clădit, Patru mi le-am vârfuit.* ALECSANDRI, P. P. 100b/21. *Mi-i tăià ca grâul Şi mi-i clădeà ca stogul.* GCR. II, 297. *N'am... fraţiori s'o clădească* [iarba]. SEVASTOS, P. P. 15/20. *Clădeşte bine metrii de lemne.* Com. ITTU, (Refl. = pasiv) *Se clădesc lemnele pentru iarnă.* I. TEODOREANU, M. II 320. *În multe părţi, mai ales în regiunile muntoase din Transilvania, lemnele se taie şi se creapă mărunt, apoi se clădesc în clăi, ca să se usuce pentru iarnă.* Com. N. DRĂGANU. || A face s. a aşterne (din scânduri, paie, fân etc.) un pat. *Smulse iarbă, fân... şi-i clădì un pat.* EMINESCU, N. 11. || A grămădi unul peste altul. *Clădind movili de leşuri sub zdravănul topor.* ALECSANDRI, ap. ŞĂINEANU, D. U. *O îndemnau să stea lângă dânsele pe divan, clădind pernele pufoase.* C. PETRESCU, C. V. 368. || R e f l. (Ironic) A se lăsà grămădă undevà, ocupând mult loc. HERZ.-GHER., M. IV 231.

2°. P. e x t. T r a n s. A construì, a zidì, a edificà, a ridica o construcţie. (În unele regiuni se face deosebire între *a zidì* din piatră şi *a clădì* din lemn. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 231). *Clădì-se-vorù* [cetăţile Iudeilorù]. PSALT. (HURM.) 135/28. *Toate locurile... au fost în vechime provăzute cu întărituri, cu cetăţui, pe care le-au găsit în fiinţă, sau le-au clădit popoarele de gintă slavonă.* ODOBESCU, II, 179/26. *Cu aceste se apucă, ajutat de*

sluga lui, de clădì un fel de foişor. ISPIRESCU, L. 367. || Spec. A face o casă s. o parte de casă. *Se nu au vrut Dumnezeu clădì casa...* PSALT. (HURM.) $274/_{15}$. *Dorinţa exprimată de Cameră de a se clădì o nouă sală...* C. NEGRUZZI, I, 346. *Dacă voieşte cineva să-şi clădească casă, apoi se sfătueşte cu rudele şi vecinii unde şi cu faţa încotrò s'o facă... Dacă dimineaţa apa din cofiţă a mai crescut, se crede că e bine a clădì pe acel loc casa; la din contra, însă, nu se clădeşte acolo casă.* PAMFILE, CR. 56. # *Cine şi-a mărìtat fata şi-şi clădeşte o casă, cunoaşte greutăţile vieţii.* ZANNE, IV 442. *Cel ce clădeşte, clădeşte pentru cei din urmă, căci el se pripeşte să se ducă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII 220. # (Literar) **A clădì pe nisip** = a începe o întreprindere care nu va izbutì, căci nu e aşezată pe o temelie sănătoasă. ZANNE, P. III 116.

3°. † A creà, cf. zidì. [Sparge ei şi] *nu-i clădì.* PSALT. (HURM.) $47/_{41}$.

4°. Fig. A construì (un sistem, o organizare, un plan ş. a., aevea sau numai în imaginaţie), a plăsmuì (o alcătuire), a face (un aşezământ); cf. a întocmì, a alcătuì, a compune. *Pravili temeinice clădiţi, fiţi Bruţi spre a le ţine.* I. VĂCĂRESCU, P. $71/_{17}$. *Sărmana [mamă], ea-şi clădeà visuri atât de frumoase pe existenţa lui şubredă şi păcătoasă!...* VLAHUŢĂ, N. 36. *A clădì o poemă, o teorie.* ŞĂINEANU, D. U.

[Şi: (probabil greşală de tipar) **clătì** vb. IVa † *Clătì un preastol dinainte-i.* PALIA (1581), ap. CCR. I 76. | Adjective: **clădít** (cu negativul **necl**ădít), **-ă** = aşezat teanc, în clăi, grămadă; construit, zidit. (Ad 1°) *Fânul clădit miroasă.* EMINESCU, N. $48/_{15}$. *Pentru timpul iernii paiele se păstrează la arie, făcute sau clădite şuri, şiri sau girezi.* PAMFILE, A. 216; (ad 2°) *Cuiburile [pasări]lor sânt foarte curat clădite.* ODOBESCU, III $27/_{12}$. *Case clădite.* id. III $26/_{4}$. *La cea moară părăsită, De stăpânul meu clădită, Este-o piatră de râşnit.* ALECSANDRI, P. P. $136/_{14}$; — (adesea substantivat) **clădítor, -oáre** = (cel) care clădeşte, ziditor, constructor; (fig.) creator, autor; fundator, întemeietor. *Au dat clăditorilor de case...* BIBLIA (1688) 275. *Clăditorul de baştină-al Romei.* COŞBUC, Æ. $156/_{10}$. *Clăditorului* [girezilor] *i se va cere mult meşteşug.* PAMFILE, A. 145. | Abstracte: **clădíre** s. f. = acţiunea de a clădì, clădit, construire, zidire; (concretizat) ceea ce s'a clădit, construcţie, zidire, edificiu. *După ce s'au ales locul pentru clădirea casei, se pune acolo sara o cofiţă cu apă.* GOROVEI, CR. 56. *De va fi uzufructul constituit numai asupra unei clădiri, şi această clădire va arde sau se va dărâmă de vechime, uzufructuarul nu va avea drept de a se folosì de pământul pe care a fost clădirea, nici de materialurile rămase.* HAMANGIU, C. C. 141. [Senatul şi poporul...] *îi decretară dar* [lui Traian] *tot felul de clădiri comemorative...* ODOBESCU, III 72; **clădít** s. a. = acţiunea de a clădì. *Ca şi încărcatul fânului în car, clădítul, clăitul sau făcutul clăilor cere o deosebită măiestrie, de la care atârnă păstrarea fânului. Din clădit, unii oameni îşi fac o adevărată meserie.* PAMFILE, A. 162. *Începutul clădítului se face cu cinstirea rachiului, iar sfârşitul cu altă cinstire; obişnuit, la clădit se întrebuinţează claca gălăgioasă.* id. I. C. 386. *Încălecà Şargul pintenog şi purcedeà în Gropi la coasă, în Curături la secere, în Ceir la clădítul fânului, aşà după cum erau împărţite şi treburile.* CIOCÂRLAN, LUCEAFĂRUL, V 125; — **clădítură**; s. f. = clădire, clădit, construire; (concretizat) lemnăria ce se pune în pereţii caselor de lemn între stâlpi, bârnuială, loboade, groşi, amnare, căţel, pilici etc. (Com. ITTU, din Teaca, jud. Cluj); claie de fân, de paie etc. (LB.); clădire, zidire, construcţie, edificiu. *O cetate, căriia frămseţea şi impistritura şi înşirătura şi clădítura zidiurilor nu să poate povesti.* DOSOFTEIU, V. S. $46/_{2}$. *Veni să doarmă într'o parte a clădíturii.* BIBLIA (1688), $193/_{2}$; — **clădíş** s. a. = acţiunea de a clădì; spec. clădítul căpiţelor; (concretizat) claie de fân (VÂRCOL, V.). *A doua zî mă duc la polog, îl strâng, îl fac copiţă, pă urmă mă duc la clădiş, adun toate copiţălile la un loc şî le fac claie.* GRAIUL I 37. *Locul clădítului sau clădişului.* PAMFILE, A. 210. *Acolo din mai multe cară sau căruţe [de fân] — sau ghiocuri, dacă se cară cu acestea, — se va face o claie, care se mai numeşte şì clădiş, fârcitură, copiţă, stog, şură, şiră sau gireadă.* PAMFILE A. 161; — (singular analog din *clădèle*, pluralul lui **clădeală*, cf. vopseà, propteà etc.) **clădeà** s. f. (cu sens concret) = gardina s. lemnele din jurul fântânii; cf. doble, colac, ghizd, coş, căşiţă etc. (Sân-Mihaiu, jud. Mureş. Com. ITTU.]

— Din paleosl. **kladǫ, klasti** «a aşezà, a încărcà» (cf. bulg. *kladà ogъnъ* «fac focul», ceh. *klasti* «a aşezà; a zidì»). Cf. cladă, clădărie, c(ă)lădău, claie, năclad, poclad(ă).

CLÁDIRĂ s. f. v. **cladără.**

CLĂDÍŞ s. a. } v. **clădì.**
CLĂDITÚRĂ s. f. }

CLĂÍ vb. IVa v. **claie.**

CLÁIE s. f. 1°. *Meule* (de foin, de gerbes), *pile* (de bois). 2°. *Grand tas.*

1°. Grămadă, conţinând un număr mai mare de căpiţe s. boaghe s. câteva care de fân (RĂDULESCU-CODIN, I.), clădită cu măiestrie, de obiceiu în formă conică — pentru ca ploaia să se scurgă repede peste stratul de de-asupra de fân — pe locul unde s'a cosit, ori în apropierea casei, când nu mai e loc în şură (în Transilv.) s. în obor (în Munt.); p. anal. grămadă mare de paie, cânepă s. cereale (clădită din 30 de snopi, în formă de cruce HERZ.-GHER., M. IV 232, cf. LB.), alcătuită din două jumătăţi; grămadă de lemne, clădită în formă conică, spre a fi arsă pentru obţinerea de cărbuni (Com. ITTU). Cf. stog, şiră, (şură), gireadă, clădiş, fârcitură, cârstă, cârstac (PAMFILE, A. 134, 145). *Acolo, din mai multe cară sau căruţe* [de fân], *se va face o claie.* PAMFILE, A. 161. *Brazdele de iarbă cosită se cheamă polog. Pologul uscat se adună cu grebla şi se face porşori, care se strâng în căpiţe, iar acestea se fac clăi sau stoguri.* DAMÉ, T. 37, cf. PAMFILE, A. 159. *30 de snopi de grâu, secară, aşezaţi unul peste altul în formă de cruce şi cu spicele în muntru, fac o claie. Câte clăi de snopi ai avut?* Com. MARIAN. *Două «jumătăţi» fac o claie* (măsura pânii = grâului de pe câmp) (Tecuciu). ION CREANGĂ, III 258. *Două «picere»* (= picioare) *fac o claie* (Vâlcea). id. ib. 292. *Să secere fieştece om pe zi trei clăi.* URICARIUL, II 224, cf. IV 19 şi 198. *Şi să bată trimisul măn[ă]stiri[i] câte o claie de fieştecare pâine, ca să ia măsur[ă] de cât[ă] pâine va ieşì din claie...* IORGA, S. D. VI 220. *Se leagă, şi se pun în cruci (clăi), snopii.* ECONOMIA, 51. *Gazda* [= proprietarul] *bună, încă până când e în câmp, îl pune* [fânul] *în bodiuri, sau în căpiţe, şi-l lasă mai îndelung, ca aşà stând să se ustè şì mai binc, apoi îl clădeaşte în clăi, sau în girezi,* id. 65. *Un om seceră o falce în 12 zile, o leagă şi o strângę în clăi.* I. IONESCU, D. 382. *Claia de fân a ajuns a se vinde câte 10 galbeni.* I. IONESCU, M. 337. *Viţelul aluncea plin de bucurie, Auzind că unchiul... are clăi... o mie, «Mă duc», zise 'ndată, «niţel fân să-i cer».* ALEXANDRESCU, M. 354. *Eu sar iute pe o claie de fân.* ALECSANDRI, T. 959. *Ci-că, vrei să stingi cu paie*

Focul când e'n clăi cu fân, Şi-apoi zici că eşti Român! COŞBUC, F. 66. *Unii secerau, alţii legau snopi, alţii făceau clăi, alţii durau girezi — mă rog, claca dracului eră; ce să spun mai mult?* CREANGĂ, P. 158. *Astă-vară am cosit Vr'o cinci clăi, de le-am clădit.* ALECSANDRI, P. P. 100. *Snopuri nalte adună, Şi clăi mândre rădică, Ce la soare se uscă.* ib. 389. *Unii-l secerau, alţii snopi făceau, Din snopi claie minunată, De mult norod lăudată.* TEODORESCU, P. P. 139. *Pentru tine, mândră, hăi! Mi-a perit iarba 'ntre văi Şi bucatele 'n hotare, Nouă clăi şi nouă care, Nouă care de secară Şi nouă de grâu de vară!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 369. *D'aşà vine de gătată* [= gătită], *Ca o claie negreblată.* id. 426. *Nouă sute clăi de grâu Pe leacuri să... cheltuieşti.* DOINE, 5. *Şi domnu-ţi va dare, Stogul cât casa, Snopul ferdela, Claia găleata, Pita cât masa...* GCR. II 320. *Grâu a secerat, În clăi l-a cărat.* id. II 321. *Într'un deal rotat, Şede moşul îmflat* [= *Claia*]. ŞEZ. I 300. || P. ext. Fân s. bucate cât încap într'o claie. *Puseiu secerea la brâu Şi merseiu în jos pe râu, Pân' la holda cea de grâu. Seceraiu două trei clăi Şi mă uitaiu înapoi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 170.

2°. P. ext. (Adesea în funcţiune predicativă; une-ori repetat) Grămadă, teanc, vraf, mulţime de lucruri sau fiinţe (RĂDULESCU-CODIN), droaie; cf. cladă, car. *Le adunară* [broaştele] *clăi, clăi.* BIBLIA (1688) 44. *Căsătorie bună! să te văd c'o claie de copîi şi cu floricele la urechi!* ALECSANDRI, T. 759, cf. CONTEMPORANUL, III 623, ŞEZ. VI 88. *Nu destul, sărmanul, că n'avea ce mâncà sângur, dar' încă făcuse şi o jumătate de claie de copîi.* SBIERA, P. 193. *Am întâlnit şi o claie de boieri.* ALECSANDRI, T. 75. *În cuvinte scoase din toată gura şi strecurate printr'o claie de mustăţi...* STĂNOIU, C. I. 221. *Turcii vin grămadă, claie, Capul tău să mi ţi-l taie.* ALECSANDRI, P. P. 125. *Noaptea neagră când cădeà, Clăi de Turci în foc ardeà.* ib. 126. *Nici vorba nu isprăveà, Pintea tot claie-i puneà.* BIBICESCU, P. P. 319. *Stanislav, deaca-i tăià, La un loc îi adună, Mare grămadă făceà, Din Turci clui* (= *claie*) *ridică.* TEODORESCU, P. P. 572. *Scoate paloşul lucios Şi-i reteză capul jos, Şi d'asupra clăiei, sus, Ca să-i facă vârf, l-a pus.* ib. 633, # *A ascunde* (s. *a căutà*) *acul în claia cu fân:* unde nu se poate găsì. BARONZI, L. I 62, 68. *Claie mare şi fân rău:* om înalt şi prost. ZANNE, P. IX 449. **Claie peste grămadă** = îngrămădire de oameni unii peste alţii (PAMFILE, T. III) sau de lucruri de-avalma, fără regulă şi în mare număr (ZANNE, P. I 142), mult peste mult, rău peste rău (COSTINESCU); arababură (ŞĂINEANU, D. U.); belşug (I. GOLESCU). *Întunecându-se, copiii au început să se neliniştească, dar au plâns cât au plâns, apoi,... au adormit unul după altul, aşa claie peste grămadă.* SLAVICI, N. I 337. *Ne pomenim aruncaţi, toţi copiii, într'o trăsură, claie peste grămadă.* CONV. LIT. XVII 371, ap. TDRG. *Şi laudele curgeau claie peste grămadă.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Când deodată vedem în prund câţiva oameni, claie peste grămadă, şi unul din ei mugind.* CREANGĂ, A. 8. || Spec. **Claie de ouă** (Bucov.) = 30 de ouă văpsite. *Prin sate sânt anumite femei meştere la aceasta. Prin Bucovina aceste femei iau plata pe câte 30 sau 15 ouă, care alcătuesc o claie sau o jumătate de claie.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 182. **Claia Domnului** = joc de copii, când mai mulţi copîi se joacă şi se răstoarnă unul peste altul (Vaşlab, în Transilv.). VICIU, GL; cf. şi PAMFILE, J. III.

[Plur. *clăi;* gen.-dat. art. *clăii* şi (mai rar) *claiei, clăiei* | Şi: (Banat) *clańe* s. f. JAHRESBERICHT III 317, VII 84. DENSUSIANU, Ţ. H. *Klanyé* = gelyma (= gâlmă?) ANON. CAR. *Sub o tufă de răchită Şede-o fată adormită De 3 ori încolocită, La pântece-i cât aria, Iar la cap cât clania.* POP. (Banat). LUCEAFĂRUL, III 136. *Grâul, fânul etc.... se adună cu furca... se grămădesc în jerezi* (= girezi) *porşori, clănii şi plaştii sau boghii.* LIUBA-IANA, M. 108. | Diminutive: **clăiţă** [pronunţ. *clă-i-*] s. f. = claie mică, cf. porşor. *Prin unele părţi «jumătăţile» sau «picioarele» se numesc clăiţe: prin altele, din Oltenia, li se zic petiţe şi cuprind fiecare câte 14 snopi.* PAMFILE, A. 135. *Din mai multe pale puse una lângă alta şi acoperindu-le cu alte pale, se face o grămadă care se numeşte porcoiu (dim. porcoieş), copită, copiţă, porşor, paloanie, purculeţ, căpiţă, pârţioane, ploscă, porculeţ, purculete, plastă sau clăiţă.* id. ib. 158. *Am o clăiţă de fân, Lângă clăiţă, o poeniţă, Lângă poeniţă, doi luceferei; Lângă luceferei, un cuib mucos; Lângă cuibul mucos, O moară ferecată; Lângă moara ferecată, Un genunchiu de porc* [= Capul, fruntea, ochii, nasul, gura şi bărbia]. MAT.FOLC. I 535; — (rar) **clăiúţă** s. f. LM.; **-clăişoáră** [pronunţ. *clă-i-*] s. f. DICŢ. | Augmentative (Bucov.): **clăóiu** s. a. = stog mare (Ropcea). Com. S. URSULESCU. *Cucul... cântă... Pe un clăoiu de fân.* MARIAN, Î. $7/_{20}$. *Aici... făcură Borşenii, din brazi şi molizi bătrâni, groşi şi înalţi..., un clăoiu ca acela, de numai paserea puteà să zboare peste dânsul.* MARIAN, T. $190/_{29}$. *Cimel, cimel: clăoiu pe apă* [= Mămăliga]. GOROVEIU, C. 221; SBIERA, P. $321/_{14}$, PASCU, C. 145; — **clăoáie** s. f. = claie mare (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC; (cu diminutivul) **clăoiéş** s. a. = stogu̯şor mic (Ropcea). Com. S. URSULESCU. | Adverb: **clăiéşte** = ca în clăi, cum se obişnueşte la clăi. *A grămădì cevà clăeşte.* ZANNE, P. IX 227. *Unde 'n oaste că intrà, Nu mi-o taie cum se taie, Şi mi-o taie tot grâneşte Şi-o grămădeşte clăieşte.* MAT. FOLC. I 63, cf. 115, MATEESCU, B. 78, ŞEZ. VIII 168. | Verb: **(în)clăi** [pronunţ: *clă-(i)i*] vb. IV^a. = a clădì o claie. *Lângă seară, sau chiar înnoptat, se clăeşte, fiindcă atunci grâul trage, adică e puţin umed...* (Boureni, în Dolj). ION CR. IV 100. *De la aceste chipuri de a face clăi sau de* [*a*] *clăi, plugarii noştri se îndepărtează foarte rar.* PAMFILE, A. 135. *Şi moşul cel mai nins puteà legà un snop, puteà clăi.* AGÂRBICEANU, P. M. 131. *Noi trecem şi ne ducem În munţii Galileului, Să clăim, să căpiţim. C'am auzit ş'am simţit Că-s oarzele coapte, Grânele 'n lapte.* TEODORESCU, P. P. 382; — (cu abstractele) **(în)clăire** [pronunţ. *clă-i-*] s. f., **(în)clăit** [pronunţ. *clă-it*] s. a. = clădítul clăilor. *Une-ori, vara,... se duceau la coasă, la strâns, la înclăit, dându-se astfel la muncì agricole.* C. OECONOMU, CONV. LIT. XXXVI 963. *Ca şi încărcatul fânului în car, clăditul, clăitul sau făcutul clăilor cere o deosebită măiestrie de la care atârnă păstrarea fânului.* PAMFILE, A. 162. *Să stai bine* [*grâule*] *la clăit, Ca mândruţa la iubit.* DOINE, $207/_9$.]

— Înrudit cu verbul a clădì, presupune o formă slavă ***klańa*** din *klad-nja* (sârb. *kladnja* «claie», rut. *kládnja* «stog»), cf. CIHAC II 60; S. Wędkiewicz, în *Mitteilungen d. rum. Inst. Wien* I 287.

CLĂIÉŞTE adv. v. **claie.**

CLĂINÉT s. a. (Muz.) v. **clarinet.**

CLĂIŞOÁRĂ s. f.
CLĂÍŢĂ s. f.
CLĂIÚŢĂ s. f.
} v. **claie.**

CLAMOÁRE s. f. sing. *Clameur.* — (Rar) Strigăte prelungite de nemulţumire, de dezaprobare. *Le-au părăsit în curând, de frica clamorei oamenilor din târgul Severin.* I. IONESCU, M. 78. [Gen.-dat. art. *-moarei* şi (rar) *-morei.*]

— *N.* după fr. (lat. **clamor, -orem,** idem).

CLAMP! interj. Onomatopee care imită sunetul produs de lovirea laolaltă a două obiecte tari (mai ales de lemn) s. a. două părți ale aceluiași obiect tare. *Dar deodată se auzi:... clamp! capcana (cursa) se închise și prinse laba lupului ca într'un clește.* ȘEZ. III 113/15. *Cioara, socotind că-i moartă vulpea, începù a izbi cu clonțul în ea.— Clamp! vulpea o prinde și voia s'o sfârtece de ciudă.* ȘEZ. III 187/13. [Substantiv postinterjecțional s. postverbal: (Mold.) **clámpă** și **cleámpă** s. f. = clanță a ușii (I. IORDAN, ARHIVA a. 1921, p. 196), ivărul de la ușile vechi (ȘEZ. XXIII 42); cârligele care leagă jiltul căruții de loitre (HERZ.-GHER, M. IV 232). *Clampa cade pe clempuș.* DAMÉ, T. 96. *Zgâlțâi de clampa ușei.* CONTEMPORANUL, III 921. *Încă nu pusese mâna pe clampă, și simțeă în casă... o fugă iute...* SADOVEANU, M. 109. *Inima din loc îmi sare, Când aud că sună cleampa.* EMINESCU, P. 5. *Se sculă în picioare, voì să puie mâna pe cleampă, dar se oprì.* DUNĂREANU, CH. 34; —(+ *papuci;* la orgine formațiune glumeață) **clampúci** s. m. plur. = papuci, pantofi, iminei (Neamț). ION CR. III 156 (care «clămpănesc» când umbli cu ei) | Verbe: **clămpăì, cleampăì** (*cleampaì* Com. AR. TOMIAC), **clămpăni** (*clămpănì* II 148, *clampanì*) **clempănì** IVa = a (se) lovì producând zgomotul redat prin onomatopeea *clamp!* (spec. despre ciocul berzei, fălcile animalelor, jumătățile unei cărți deschise, tinichele, cleampa ușii izbită cu putere, cu neastâmpăr, de repetate ori) cf. a clăpăi, a tocà (despre berze); a întinde și a slobozì necontenit cocoșul puștii (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC); fig. a vorbì mult, a flecări (HERZ.-GHER., M. IV 232). *Cocostârcul clămpănește* (H. I 22), *clâmpănește* (H. XII 406, II 148), *clampănește* (H. XIII 249, DR. II 148. *Țineam ceaslovul deschis și, cum erau filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele și, când clămpăneam ceaslovul, câte zece-douăzeci de suflete prăpădeam deodată.* CREANGĂ, A. 4. *Papucii de lemn se tărie și clămpănesc la fiecare pas.* EMINESCU, N. 95/11. *Când trăgeai repede de ea, falca se izbeà de falca de sus și «capra» clămpăià sau clămpăneà, adică izbeà și făcea clamp!* ION CR. III 81. *Cine clămpănește la ușă?* Com. POPOVICI. *Cățăluș, nu mai clămpăni la ușă, că n'am treabă cu tine, ci am treabă cu giupineasa, să-mi împrumute covata cea spurcată, să moiu pielea cea uscată* [= Buzunarul]. ȘEZ. IV 52; GOROVEIU, C. 36. *Fiara rânji și se repezì clămpănind printre câni.* SADOVEANU, SĂM, II 793. [Despre un om bătrân și slab, care abiă puteà vorbì] *Știà și el glasurile, pe din afară de biserică, nu-i vorbă, dar clămpăneà, de bătrân ce erà.* CREANGĂ, A. 9/20. *A clămpăni din gură* = a dârdâi, a lehăi, a vorbi de rău s. în zadar, a flecări. CREANGĂ, GL. *Ia nu mai clămpăni și tu din gură, măi!* CREANGĂ, A. 123/23. *Însă de geaba mai clempănesc eu din gură: cine ce are cu munca omului? Stricăciunea se făcuse...* CREANGĂ, A. 50/16. *Se'ndeasă, se'mping, fâsâesc, zăngănesc, Sâsâesc, grohotesc, se gonesc, clempănesc! Luceșle și arde, duhueli și scântei, E vrăjitoria în tot toiul ei!* GORUN, F. 182; —(cu abstractele) **clămpănire** s. f. (COSTINESCU), **clămpănit** s. a. (DR. I 91), **clămpăneálă** s. f., **clămpănitúră** s. f. = acțiunea de a clămpăni s. zgomotul produs de ea. *O simțeà mișcându-se, după clămpănitul minuscul al papucilor cu tocuri înalte.* I. TEODOREANU, M. II 16. *Falca de jos, de prea multă clămpăneală, s'a desprins din zgău.* ION CR. IV 50; — (cu adjectivul) **clămpănitór, -oáre** = care clămpănește. *Papuci clămpănitori.* I. TEODOREANU, M. II 65; (substantivat) **clămpănitoáre** s. f. = cleampă, clanță (la ușă). DICȚ. | Alte derivate: **clempár** s. m.=(în batjocură) om bătrân (com. FURTUNĂ), hodoroagă; —**clempău** s. a. = instrument care clempănește, făcut de copii din hluji de păpușoiu. Cf. ȘEZ. 76, PAMFILE, J. I 336.]

— Variantă nazalizată a onomatopeei *clap*.

CLÁMPĂ s. f. *Rosse.* — Cal înalt, slab, grebănos (Cajba, j. Bălți). DR. V 175.

— Cf. pol. *klępa, klempa* «mârțoagă».

CLÁMPĂ s. f.
CLĂMPĂÍ vb. IVa
CLĂMPĂNEÁLĂ s. f.
CLĂMPĂNÍ vb. IVa
CLÂMPĂNÍ vb. IVa
CLĂMPĂNITOÁRE s. f.
CLĂMPĂNITÚRĂ s. f.
CLAMPÚCI s. m. plur.
} v. **clamp.**

CLĂMPÚȘ s. a. v. **cleamp.**

CLAN s. a. *Clan.* — Un fel de trib (mai mic), la popoarele celtice; nume extins acum, în sociologie, și la comunități sociale analoge la populații primitive; p. ext. grupare, coterie; cf. gașcă, tagmă. [Plur. *clanuri*].

— *N.* din fr. (din gaelicul *clan*, idem).

CLANARÉL s. a.
CLANARÉT s. a.
} (Muz.) v. **clarinet.**

CLANC! interj. Interjection exprimant le bruit des coups, le claquement de la langue, le tintement de la cloche, le cliquetis etc. — Interjecțiune imitativă pentru zgomotul produs prin lovirea a două lucruri, mai ales a limbii în gură, a limbii de clopot etc.; cf. clonc, clanga, clinchet, dang, bang. *Sublocotenentul..., făcând un «clanc» din limbă, trecù pe lângă directorul ministerului.* DELAVRANCEA, S. 128, ap. TDRG. [Și: **clánga-clánga** interj. : imită zgomotul clopotelor (de la gâtul cailor). *Și, suindu-ne în birja lui Constantin..., clanga — clanga, clanga, iată-ne ajunși la Cornu-Luncii.* CONV. LIT., ap. TDRG. | Verbe: **clăncăi, clăngăi** și **clăncănì** IV(a) = a produce zgomotul redat prin interjecția clanc! (Și despre cioară). *Cioara, după ce câtva ca înnecații în gât clăncăì..., în glasul firii sale se slobozì și: Car! car! car! de trei ori poftorì.* CANTEMIR, IST. 117/27; (cu abstractele): **clăncăíre, clăngăíre** [pronunț. *-că-i-*], **clăncănire** s. f. DICȚ., **clăncăít, clăngăít** [pronunț. *-că-it, -gă-it*], **clăncănít** s. a. DICȚ., **clăncăt** s. a. = acțiunea de a clăncăi și rezultatul ei: zgomotul, cf. clinchet. *Clancăte de clopoței.* ODOBESCU-SLAVICI, 70, ap. TDRG. *Clăncăitul paloșelor, strigările luptătorilor, fumul prafului...., răspândeau... spaima morții.* BĂLCESCU, M. V. 369/5, cf. (*clăngăitul paloșelor*) 568/27; (și cu adjectivul) **clăncăitór, -oáre** [pronunț. *-că-i-*], **clăngăitór** [pronunț. *-gă-i-*], **-oáre, clăncănitór, -oáre** = care clăncă(n)ește; (substantivat) **clăncăitoáre** [pronunț. *-că-i-*] s. f. = jucărie de copii cu care se produce un zgomot clăncăitor, cf. clămpănitoare, bârâitoare, huruitoare, scârțâitoare, zbârnâitoare.]

— Onomatopee.

CLĂNCĂÍ vb. IV(a)
CLĂNCĂITOÁRE s. f.
CLĂNCĂNÍ vb. IV(a)
CLĂNCĂNITOÁRE s. f.
CLÁNCĂT s. a.
} v. **clanc.**

CLANDÁN s. m, (Bot.). *Chanvre femelle.* — Firele de cânepă crescute la larg, deci mai desvoltate. PAMFILE, A. 169.

— Pentru etimologie, cf. hăldan.

CLANDESTÍN, -Ă *Clandestin. Clandestinement.* — Adj. Tăinuit din cauză că e oprit de legi s. de bunele moravuri, făcut în taină, secret, (făcut pe subt) ascuns (I 1°). *Posesiunea este clandestină când posesorul o exercitează în ascuns de adversarul său, încât acesta nu este în stare de a puteà să o cunoască.* HAMANGIU, C. C. 468. *Transilvania,... păstrând limba română ca un graiu clandestin..., vine și impune de sineși o ortografie.* ODOBESCU, I 489. *Adunări, căsătorii, petreceri clandestine.* | Adv. În secret s. tăinuit, fără știrea s. cunoștința celor în drept. *S'a căsătorit clandestin.*

— *N.* după fr. (lat. **clandestinus, -a, -um,** idem).

CLANDESTINITÁTE s. f. (Jur.) *Clandestinité.* — Caracterul faptei clandestine. *Clandestinitatea și turburarea posesiunei sânt viții... relative.* HAMANGIU, C. C. 470.

— *N.* după fr.

CLANÉT s. a.
CLĂNÉT s. a.
CLANÉTĂ s. f. } (Muz.) v. **clarinet.**

CLÁNGA-CLÀNGA ! interj. v. **clanc.**

CLĂNGĂÍ vb. IV(a) v. **clanc.**

CLANȚ interj., s. a. I. Interjection exprimant le crissement des ciseaux, le claquement des dents, du loquet etc. II. 1°. *Bec; gueule* 2°. *Loquet.*

I. Interjecție cu care se imită sunetul produs de izbirea (repede și cu putere a) fălcilor și a dinților (PAMFILE, J. și II, RĂDULESCU-CODIN, Î.), țăcănitul foarfecilor și al clanței de la ușă (RĂDULESCU-CODIN, L.). *Da cum văzù pe bătrân, se cercă să îndruge câte ceva; și cum deschideà gura, gura clanț! falcă pe falcă.* DELAVRANCEA, S. 244. *Zicând acestea, să răpede spre un fund cu mămăligă... pe masă și face clanț! cu gura în mămăligă...* SBIERA, P. 182. *Iapa cu dințiì—clanț! d'o sfoară de mătase și a rupt-o.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 274. *Voinicul făceà clanț! cu foarfecele ori harșt! cu iataganul.* RĂDULESCU-CODIN, L. 16. | (Se întrebuințează des și în formulele de eliminare la jocurile de copii) *Dorobanț, banț, clanț!* TEODORESCU, P. P. 192. *Clanț, zbanț, Dorobanț, Cioc, boc, Treci la loc!* PAMFILE, J. I 217. *Socodon, socotița, podobița, Gheorghieș, clanț!* ȘEZ. III 199, PAMFILE, J. II 315. *Unilica, șotilica, șotipana, bogorana, malea, cinciu, pintilica, clanț!* PAMFILE, J. I 315.

II. S. a. 1°. Cioc; (în glumă și peiorativ) gură; cf. clonț, cioc, bot. *Clanț* au păsările cele ciupitoare..., iar plisc toate celelalte. POGOR. HEN. 239. *Te poftesc să-ți mai ții clanțul, c'apoi...!* ALECSANDRI, T. 329. (Către o țigancă) *Să nu-ți mai aud clanțu'...* id. ib. 941. *Ce ai zis?—Nimica. — Să nu-ți aud clanțul!* CONV. LIT. III 246, ap. TDRG. # **A ținea clanț** = (într'o dispută s. cântroversă) a se luptà cu vorba, cu gura, cf. a ținea piept. *Am ajuns a puteà ținea clanț cu oricare avocat.* ALECSANDRI, T. 257; cf. și ZANNE, P. III (Compus) **Gură-clanț** s. m. *Cutare e un gură-clanț.* PAMFILE, J. I.

2°. P. ext. Clampă, clanță (la uși și porți). H. VII 485.

[Și: (ad I) **clánța!** interj. (Adesea repetat) *Toată zioa clanța-clanța din gură!* PANN, P. V. III 122. *Heanța, clanța! Până Miercuri dimineața, Făina curgeà ca gheața* [= Morișca] MAT. FOLC. 1470; — **cleanț!** interj. = germ. klaps! (imită zgomotul produs de ușa trântită). HERZ.-GHER., M. IV 232. | Verb: **clănți** IV^{a} = trans. și refl. (= reciproc) a (se) încolți; p. ext. a (se) răni cu dințiì, p. ext. cu cuțitul: *Lupii o clănțît bou' pă câmp. Ficiorii s'o clănțît la făgădău* (Zagra, jud. Năsăud). Com. N. DRĂGANU.]

— Onomatopee. (Cf. clonț, cl(e)ampă, germ. *Klinke*, fr. *clenche, cliquet, cliquetis*, ung. *kilincs* etc.).

CLÁNȚA! interj. v. **clanț.**

CLÁNȚĂ s. f. 1°. *Clinche, loquet.* 2°. *Mauvaise langue, vie-grièche.* 3°. Homme *déguisé* 4°. Jeu d'enfants.

1°. Limbă (de fier sau de lemn) la broasca ușii, prin care deschidem și închidem ușa (apăsând pe mâner sau ridicându-l), cl(e)ampă, zimpirig, încuietoare, ivăr; cf. zăvor. H. IV 157, IX 497. PAMFILE, J I., GOROVEI, CR. *Trăgând ușa chilieì, o închise cu clanța.* ODOBESCU, I 89/$_{7}$. *Tresărind la țipătul clanței, se strecură pe ușă.* DELAVRANCEA, S. 116. *Ușile... se fixează în balamale de fier și se închid la casele cele mai sărace cu clanță de lemn sau de fier, iar la cele mai bogate cu broască de fier importată.* MANOLESCU, I. 25. *Scutură clanța aprig.* I. TEODOREANU, M. II 14. *Clanța e de lemn și e împreunată cu cheița, formând o pârghie cu două brațe.* PĂCALĂ, R. 61. *Dară unde puteà cineva să puie mâna pe clanța ușei...?* CREANGĂ, ap. GCR. II, 356. *În ziua de Paști, dimineața, trebue să pui mâna pe clanța (zimpirigul) ușii.* GRIGORIU-RIGO. M. P. I 123. | *Clanță de obloane* = fr. loqueteau. COSTINESCU.

2°. P. ext. Gură (ȘEZ XXIII 42), gură-spartă, om flecar, care vorbește mult (CONV. LIT. LIV 166), guraliv. *Știrba-baba-clanța* s. știrba-baba-cloanța, se zice [în glumă] copiilor știrbi. PAMFILE, J. I. *Rău de clanță* = rău de gură s. la limbă. ZANNE, P. III 117. *Bun de clanță* = căruia-i umblă bine gura. ZANNE, P. III 117. *Tacă-ți clanța (gura)!* PAMFILE, J. III. *Ține-ți clanța!* = ține-ți pupăza (= gura)! (Brașov). Com. PANȚU. *Ce clanță de muiere, ce clanță de Român!* COSTINESCU, cf. ZANNE, III 117. | P. anal. Câne care latră la lună. H. II 117.

3°. Om mascat cu un cap de animal (flocos), cu cioc, care execută diferite jocuri, în sărbătorile Crăciunului, și clănțănește mereu din cioc; boriță, brezaie, turcă, țurcă (Brașov). Com. LACEA. *Sunetul produs prin lovirea fălcilor se numește clănțăire, de unde se zice în unele locuri turcei și clanța, precum s'a numit în altele capra și căprioara, după aspectul ce prezentă.* PAMFILE, CRC. 170.

4°. Un joc de copìi. H. XVIII 6, HEM. 609/$_{37}$.

[Și: (ad 1°) **cleánță** s. f. = clanță, clampă (PAMFILE, J. III. CONV. LIT. LIV 166, H. XVIII 6, HEM. 609/$_{37}$, ARH. OLT. VII 157, CIAUȘANU, V.); fig. gură omenească (CIAUȘIANU, V.) *Ușile sânt cam de 2 metri înalte și 1 metru late și se închid cu zăvoare de lemn sau cu clanțe de fier, făcute de fierari.* PAMFILE, I. C. 440. *Mă duseìu la voi, Prinsăiu pă mă-ta din năpoi, O prinsăiu dă buric Și ia făcù țâvilic* [= *Cleanța*] ALEXICI, L. P. 214/$_{12}$. *Bun de cleanță. Tacă-ți cleanța!* CIAUȘANU, V. | Derivate: **clențáică** s. f. = clanță, clampă, închizătoare la ușă; (în batjocură) gură. GR. BĂN, Com. COCA. *Ușile sânt cu brăvi și încuitori sau cu clențaică de fier ori de lemn, pentru a le ținea închise, iar ca încuietori au piteici cu locote.* LIUBA-IANA, M. 95. *Îi umblă gura ca clențaica.* Com. COCA. *Ține-ți clențaica!* = gura. GR. BĂN. — **clențán** s. m. (Iht.) = crap mic H. IX 144 (probabil fiindcă are gură mare); — **clănțău, clențău** s. m. = gură-rea, flecar (COSTINESCU, PONTBRIANT); om care vorbește mult, mereu (mai ales criticând pe alții), căruia-i toacă gura; poreclă dată (în dispreț) advocaților mărunți

de pe la judecătorii. *Făcând fapte mari, le-a amuțit gura și le-a luat ochii tuturor clănțăilor.* JIPESCU, ap. TDRG. *Cel care dă cu cleanța, care-i turue gura mereu la verzi și la uscate* [se numește] *clențău* (Oltenia). CONV. LIT. LIX 166; **clențós, -oásă** adj. = palavragiu, colțos, pricinos, arțăgos, cu resteul la brâu. CIAUȘANU, V.; — **clețáie** s. f. = femeie rea de gură. Com. IZVERNICEANU; — **clățănóg, -oágă** † adj. (care, probabil, trebue cetit *clănțănog*, cf Bogrea DR. II 780) = violent, certăreț. *Supuindu-se... despuetorilor nu numai burilor și blăzilor* (= bunilor și blânzilor), *ce și clățănogiloru* (năsâlnicilor N. TESTAMENT 1648; de cei nesilnici BIBLIA, 1688). COD. VOR, 149/2-3 | Verbe: **clănțăĭ (clânțăĭ)** și **clănțăní (clențăní)** IV(a) (intras.)=a mișcà mereu cu zgomot clanța ușii, p. ext. a face să sune și să se izbească ritmic metale, cleștele, p. anal. dinții. (HERZ.-GHER., M. IV 232); fig. a vorbi mereu (mai ales cu mușcături s. împunsături la adresa altuia), a lătrà (fig.); a flecărì; a lătrà cum latră cățeii cei mici (ȘĂINEANU, D. U.); a vorbì fleacuri, nimicuri; a căutà cearta cu lumânarea. CIAUȘANU, V.; (în Mold.) refl. a se cam sfădì (ȘEZ. II 187/31); cf. clă(m)pă(n)ì, cle(m)pă(n)ì, clăncă(n)ì. *Ce tot clănțănești la ușă?* Com. POPOVICI. *Nanina... clănțăní și strigă și mai tare: deschideți!* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Când... puneam mâna pe pușcă și-i clănțăneam oțelele...* N. GANE, ib. *Marcu... purcedèa, Din oțele clențănind, Și din gură chiuind.* ALECSANDRI, ib. *Se ia o cătuie..., se pune în ea jar, se pune peste el tămâie, se împrejură casa, clănțănind din clește.* ȘEZ. I 192/5, cf. MARIAN, SE. II 206. GOROVEI, CR. 4. *Zmăul acela cu dinții clănțăià.* DOSOFTEIU, V. S. 6. *Simțeà părul zburlindu-i-se pe cap, și dinții săi clănțăind.* C. NEGRUZZI, I 152. *Dinții îmi clănțăneau în gură, de frig.* id. I 295. *Și tot toarce, cloanța toarce, Din măsele clănțănind Și din degite plesnind.* ALECSANDRI, P. I 6. *Lupii... clănțănesc sălbatic...,* id. ib. III 243. *Repetaiu și eu vorbele lui, ca papagalul, clănțănindu-mi dinții în gură, de frică.* GHICA, S. 507. *Din când în când, câinele se odihnea, clănțănind din dinți.* C. PETRESCU, Î. II 187. *Ieși de subt acel pod, cu dinții rânjiți și clănțănind de te luà groaza.* ISPIRESCU, L. 13/14. *Au început a clănțăní și ceilalți, de frig, de săreà cămeșea de pe dânșii.* CREANGĂ, P. 254/19. *E mama! șoptì copilul, clănțănind.* DELAVRANCEA, S. 188/14. *Iar baba și fiu-său au stat în loc, că le clănțăneau dinții, și nici nu s'au mai putut mișcà, de frig.* MARIAN, SE. II 21. *Da, mi-e frig! șoptì Lupașcu, clănțănind.* SADOVEANU, SĂM. III 154. *Ce-i? Iar v'ați clănțănit* (= certat)? NĂDEJDE, ap. TDRG. *Începù să-l trântească, de-i clănțăneа[u] dinții în gură.* H. IV 298. *Gâtul șipului începù să clănțănească tare pe buzele paharului.* CARAGIALE, S. 146/29. *Mă culcasem și d'abià începusem a mă obișnuì, clențănind din dinți, cu temperatura așternutului.* GHICA, A. 3. *Nu mai clențeni, cioară, și ieși afară!* ALECSANDRI, T. 324; (cu abstractele) **clănțăíre** [pronunț. *-ță-i-*], **clănțănire** s. f.; **clănțăít** [pronunț. *-ță-it*], **clănțănit** s. a.; **clănțăitúră** [pronunț. *-ță-i-*], **clănțănitúră** s. f., **clănțăiálă, clănțeneá:ă** = acțiunea de a clănțăní și rezultatul ei: zgomotul produs de metale, de dinți, care se izbesc ritmic, etc. *Tremură... ca varga, și i-ai fi auzit clănțănirea dinților.* EMINESCU, N. 110/6. *Au nu sînt acestea, carii de la toate stervurile cu hârăituri și cu clănțăeturi ne probozesc?* CANTEMIR, IST. 339/32; (și cu adjectivele) **clănțăitór** [pronunț. *-ță-i-*], **clănțănitór, -oáre** = care clănțănește.]

— Înrudit cu clanț. Cf. clanc, cleanț și clamp.

CLĂNȚĂÍ vb. IV(a)
CLÂNȚĂÍ vb. IV(a)
CLĂNȚĂIÁLĂ s. f.
CLĂNȚÁICĂ s. f.
CLĂNȚĂITÚRĂ s. f.
CLĂNȚĂNEÁLĂ s. f.
CLĂNȚĂNÍ vb. IV(a)
CLĂNȚĂNITÚRĂ s. f.
CLĂ[N]ȚĂNÓG, -OÁGĂ † adj.
CLĂNȚĂU s. m.
CLĂNȚÍ vb. IV(a)
} v. **clanță.**

CLĂNȚOÁIE s. f.
CLĂNȚURÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **cleanț.**

CLĂOÁIE s. f.
CLĂOIÉȘ s. a.
CLĂÓIU s. a.
} v. **claie.**

CLAP! interj. Onomatopee care imită zgomotul produs prin lăsarea (trântindu-se a) capacului unui obiect, prin închiderea unei lăzi, a unei curse etc. *Clap! îl prinde capcana.* SEVASTOS, ap. TDRG. *Partea dinapoi* [a papucilor], *când umbli repede, face clap, clap.* PANȚU, SCH. 98; cf. liplip! [Verbe: **clăpăi, clepăi, clăpănì** IV(a) = a produce zgomotul exprimat prin onomatopeea *clap!* (spec. despre meliță și barză); fig. a tocà la vorbe neînțelese; cf. clămpă(n)i, clănță(n)i, clempă(n)ì. *Am două lemne; toată ziua clăpăesc* [= Melița]. GOROVEI, C. 226. *Un câne slab, jigărit, la umbra peretelui cocioabei lui Stan, suflà repede, cu limba trandafirie, tremurătoare, atârnând între colți; din când în când și-o trăgeà repede în gură și clăpăià după vreun muscan.* T. CERCEL, SĂM. III 459. *Ea clăpăì pe nerăsuflate o fabulă, fără să priceapă boabă.* CARAGIALE, S. N. 9. *Berzele clăpăesc sau toacă.* HEM. 2527. *Cocostârcul clepăește.* H. VIII[1] 21, DR. II 148. *Barza, cocostârcul clăpănește.* HEM. 2525, H. I 120; XIII 12; XV 148, 353, 408, DR. I 91, II 148; — (cu abstractele:) **clăpăíre** [pronunț. *-pă-i-*], **clăpănire** s. f.; **clăpăít** [pronunț. *-pă-it*], **clăpănít** s. a., **clăpăitúră** [pronunț. *-pă-i-*], **clăpănitúră** s. f. = sunetul produs de papuci, la umblat. PANȚU, SCH. 98; — (+ *melință*, in Transilv.) **clăpânță** vb. Ia = a flecărì. *Cioara de țigancă nu-și mai ținea gura, ci ca o meliță uscată tot clăpânț(e)à la urechile împăratului, învinuind pe împărăteasa cu fel de fel de necuviințe.* RETEGANUL, P. II 27.]

— Onomatopee înrudită cu clapă, clapc(ă), clăpăug. (Pentru *clăpă(n)i*, cf. bulg. *klápam-* = germ. *klappere*, sârb. *klapoti* «a tocà, a bate, a flecărì»).

CLÁPĂ s. f. 1°. *Couvercle.* 2°. *Languette, clef, anche, cuivrette, touche* (de piano etc.). 3°. *Soupape.* 4°. *Basque, pan* (d'habit). 6°. *Fer* du rabot. 7°. *Chapiteau.*

1°. Capacul mobil (fixat într'o parte) sau liber al unui obiect, precum: capacul unui coșciug (cf. pleoapă), al unui vas de lemn, de ex. al unei donițe (cf. pleoapă), al felinarului (D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG). *Să-mi faci coștiug de argint, Cu clape grele de plumb.* TEODORESCU, P. P. 286, cf. (*și clapă mare de plumb*) 321. *Preotul toarnă pe pieptul* [*mortu*]*lui unt-de-lemn și vin, apoi, punând clapa de-asupra coștiugului, trage țărâna peste dânsul.* H. II 148. *Donițele* (*cofele*) *cu sau fără capac* (*clapă sau ploapă*) *au o coadă ce se chiamă mănușă sau toartă...* DAMÉ, T. 85. # (Pop., fam.) **A pune clapa** = a sfârșì, a terminà, a da gata. *I-a pus clapa* = a pus sfârșit unei sfezi etc. PAMFILE, C. (Fam., pop.) **A trage (cuivà) clapa** = a trage pe cinevà pe sfoară, a

trage cuivà chiulul, a-i jucâ renghiul, a-l înşelà. PAMFILE, J. I şi II. (Cf. *a prinde în clapcă, a cădeà în clapcă, a trage clapca*).

2°. Spec. (La instrumentele de suflat) Căpăcel mobil de metal, care se ridică şi se lasă spre a deschide s. astupà găurile instrumentului. *Flautul are clape.* H. IV 57. (La piano s. la alte instrumente muzicale construite la fel) Fiecare din bucăţelele mobile pe care cel ce cântă le loveşte cu degetele şi care sânt în legătură fiecare cu un ciocănel ce loveşte în coarde, producând astfel sunetele muzicale. *Clapele unui piano sonor.* EMINESCU, N. $46/_{32}$. *Degetele ei moi, delicate, albe ca şi clapele pe care lunecau.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. (Fig.) *Atunci ea înaintà spre pat. Se gândì să lase lumânarea jos, dar gândul nu fu urmat de acţiune, ca şi cum clapele voinţei n'ar mai fi prins notele.* D. ZAMFIRESCU, R. 17.

3°. Capac într'o pompă, care lasă să treacă un lichid sau un gaz, dar le împiedecă întoarcerea, supapă. DICŢ., DAMÉ, T. (glosar).

4°. P. anal. Bucata mobilă de stofă (de pânză s. de împletitură) care cade peste deschizătura unei părţi de îmbrăcăminte (spec. peste deschizătura unui buzunar) spre a o acoperì, s. (mai rar) ca o prelungire, spre împodobire; cf. pulpană. *Ea [gluga] se face din ţesătură groasă, albă, dată la piuă, având o încăpere conică unde se pune mâncarea şi acoperită fiind de o clapă sau pulpană, care are o vrâstă neagră şi un semn.* PAMFILE, I. C. 290. *Perină, având clape de horboţică, un lat de pânză şi apoi altă horboţică slobodă.* id. ib. 319. *Ca şi pantalonii,* [sprenţarul] *are două buzunare cu clape.* id. ib. 356. *Pe podul mânilor se întinde uneori o prelungire a mânecei, o clapă, ca o manşetă.* IORGA, L. I 125.

5°. P. anal. Placa de oţel a fătuitorului (= gilăului, rândelei) de care se loveşte aşchia. *De-asupra tăişului se pune o placă mică de oţel mişcătoare, numită clapă, de care se loveşte aşchia când este tăiată şi de care vine apoi împinsă de pe faţa lemnului.* APOLZAN, U. 10.

6°. P. anal. (Arh.) Baslâc. *Floarea ce se face la capătul stâlpilor se numesc* (= numeşte) *başlic, calup, clapă, măgăriţă, talaer, papuc, amânar, broască, cârlan sau căciulă.* DAMÉ, T. 99.

[Derivate: **clapíst** şi **clapagíu** s. m. = (termeni glumeţi şi familiari) cel care «trage (cuivà) clapa», chiulangiu. PAMFILE, J. II. | Verb: **clăpì** IV^a = a trage pe sfoară pe cineva, a trage cuivà clapa (PAMFILE. J. I),; — (+ *căpţuşì* s. *înnăbuşì*) **clăpuşì** IV^a = a acoperì (cu o pătură) *După aceasta, moaie abaua în negreală şi-o clăpuşeşte, punând peste căldare un ţol.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 137.]

— Cuvântul a intrat pe două căi în limbă: ca împrumut de la Bulgari **(klapa)** şi de la Germani **(Klappe).** (În expresia *a trage clapa*, V. Bogrea, *Dacoromania* I 236, credeà că avem a face cu m.-grec. *κλάπα, κλάπος* «butuc, instrument în care se legau picioarele condamnaţilor», n.-grec. *κλάππα* «zăvor», deci cu o expresie analogă cu *a trage cuiva butucul*). Cf. clap, clapc(ă), clăpăug.

CLAPAGÍU s. m. v. **clapă.**

CLĂPĂÍ vb. IV(a)
CLĂPĂNÍ vb. IV(a) } v. **clap.**
CLĂPÂNŢÁ vb. I^a

CLĂPĂÚG, -Ă, adj. Aux oreilles pendantes, avalées. — (Mold.) Cu urechi mari şi plecate în jos. Com. MARIAN, CREANGĂ, GL.; cf. bleg, pleoştit, fleng, urechiat, dăbălat, dăbălăzat, clep, clepan, căplean. (Despre porci) *Porcii... ale căror urechi spânzură în jos, Românii din Bucovina îi numesc clăpăugi.* MARIAN, D. 66. (Despre urechi) *Omul acela erà cevà de spăriet: aveà nişte urechi clăpăuge şi nişte buzoaie groase şi dăbălăzate.* CREANGĂ, P. $239/_{23}$. [La DDRF dat greşit *clăpâng*, cf. DR. I 315. | Şi: (cu metateză) **căplăúg, -ă,** adj. H. VI 142. ION CREANGĂ, III 377. Com. MARIAN. (Despre porci) *Mascurii copitaţi şi căplăugi sânt buni numai de speculaţie, iar nu de casă.* DRĂGHICI, ap. TDRG. (Despre oameni) *Voi, «căplăugilor», tăceţi din gură!* CONTEMPORANUL, VI vol. II 289; — **cleapaúg, -ă,** adj. = mascur cu urechi mari şi lăsate în jos (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC; — (+ *tăpălagă*) **tăplăúg, -ă** adj. (Zagra, jud. Bistriţa-Năsăud). Com. N. DRĂGANU (+ *uzat?*) **clăpăuzát, -ă** adj. *Cu pălărie latà, clăpăuzatà, apăsatà pe ochi.* POP-FLORENTIN. CONV. LIT. III 158 şi 160, ap. TDRG. | Pronunţ. *-p(l)ă-ug.*]

— Din rut. **klapo-úchyj, kaplo-úchyj,** idem (cf. germ. *klappohrig.* CIHAC, II 60). Cf. clap(ă), clapc(ă).

CLAPC! interj. Onomatopee care imità zgomotul produs prin închiderea repezită (trântirea) capacului unui obiect, d. e. al unei lăzi, al unei curse etc., prin căderea unor obiecte goale pe dinăuntru (GHER.-HERZ., M. IV 232), clapl *Dete piatra la loc şi clapc! acoperì văgăuna din nou.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Clapc! dete* [*cocorul*] *într'o cursă d'ale omului.* id. ib. [Substantiv: **clápcă** s. f.=cursă, capcană. **A prinde în clápcă**=a prinde în cursă; a înşelà; **a da (s. a se prinde** s. **a cădeà) în clápcă** = a fi prins, înşelat. ZANNE, P. IV 309. *Toate mrejele lui rămâneseră de râs; căci ea nu dete în clapca în care o împingeà spurcatul.* ISPIRESCU, L. 128. *El ştià ce i se pregăteşte, dară se feri, ca de oala mălaiului, să nu dea în clapcă.* id. ib. 241. *A căzut în clapcă.* PAMFILE, J. III. **A trage clapca** = a trage clapa, a trage chiulul, a înşelà. Com. POPOVICI. | Verb: **clăpcănì (clepcănì)** IV^a (intrans.) = a produce, repetându-se în intervale scurte, un sunet prin lovirea a două obiecte sau a două părţi ale aceluiaşi obiect, ori prin închiderea şi deschiderea repetată a unui capac. *Braţele pompelor obosiră şi abià mai clăpcăneau.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLII, vol. II 453; — (cu abstractele) **clăpcănire (clepcănire)** s. f. **clăpcănít (clepcănít)** s. a. = acţiunea de a clăpcăni şi zgomotul produs de ea. *Afară se auzeau vaetele mulţimei,... clăpcănitul obosit al pompelor şi dăngănitul cobitor al clopotelor.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLII, vol. II 454. *În acest timp se aude şi câte un sunet de clopoţel şi câte un clepcănit ca de pitpălac.* PAMFILE, CRC. 179.]

— Onomatopee înrudită cu *clap.* Substantivul *clapcă* se găseşte şi la Bulgari **(klapka** = germ. «Klappe»), la Sârbi **(klapka** = germ. «Klappe») şi la Cehi (**klapka** «pleoapa ochiului»).

CLÁPCĂ s. f.
CLĂPCĂNÍ vb. IV(a) } v. **clapc.**

CLĂPÍ vb. IV(a). v. **clapă.**

CLÁPIE s. f. *Feule.* — (Banat, Vâlcea) Grămadă, lume multă la un loc (Voicești, în Vâlcea, ION CR. VIII 187), sumedenie, stol, tabără (CIAUŞANU, V.), droaie. *Am o clapie* (= «o mulţime») *de copìi* (Oraviţa). Com. COCA. [Plur. neîntrebuinţat. CIAUŞANU, V.]

CLĂPÍŢĂ s. f. *Meule* (de foin). — Căpiţă, purculeţ [= porcoiu] de fân s. de otavă (Crişcior, Munţii-Apuseni). Com. P. NIŞCA.

— Din **căpiţă,** cu *l* din **claie.** PAŞCA, GL.

CLAPÍST s. m. v. **clapă.**

CLĂPOCÍ vb. IV(a) v. **clipoci.**

CLAPÓN s. m. *Chapon.* — Cocoş castrat, care se îngraşă uşor şi dă o carne foarte gustoasă. *Mulţimea de găini, gâşte, raţe, claponi..., ce furnicau prin curtea boierească.* FILIMON, ap. TDRG. # *Pinteni la cocoşi, iar nu la claponi privesc* = cei tineri, iar nu cei bătrâni să se bată pentru muieri. ZANNE, I 595. [Şi: **caplón,** s. m. WEIGAND, B. B. 95. *Un gras caplon acasă întreg îl ospătă.* C. NEGRUZZI, II 204/20; **căpún** s. m. LB. **capón** s. m. DICŢ.; **copón** s. m. LB. *Au obicinuit găzdoile ceale bune a da puii la coponi, să-i crească...* ECONOMIA, 105; **copán** s. m. (Năsăud). Com. N. DRĂGANU; **copún** † s. m. ANON. CAR.; **căplún** (Bucovina). TDRG.; **clapún** s. m. = (fig.) om cu nasul sau cu ochii mari (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC. | Diminutive: **claponáş** s. m. *Să aveţi buţi cu vin, Care cu fân, Boi graşi, Claponaşi, Vaci lăptoase, Fete frumoase!* TEODORESCU, P. P. 175/6, FUNDESCU, L. P. II 146/21; — **claponél** s. m. DICŢ. | Alt derivat: **Clapónea** s. m.: poreclă dată spânilor. *Un spân îmbătrânit, cu o căutătură piezişă de câne ce se dă pe furiş, şi pe care satul, din pricina cusurului ce aveà, îl poreclise Claponea.* CONV. LIT. XLIV, vol. II 73. | Verbe: **claponì** (POLIZU), **coponì** (LB.), **copănì** vb. IV(a) (com. N. DRĂGANU) = a castră cocoşii; — (cu abstractele) **claponíre** s. f. DICŢ., **clăponíre** s. f. (POLIZU), **coponíre** s. f. (LB.), **copănire** s. f. (com. N. DRĂGANU); **clapănít** s. m. DICŢ., **clăponít** (POLIZU), **coponít** (LB.), **copănít** s. a. (com. N. DRĂGANU).]

— Deşi forma *căpún* s'ar puteà derivà de-a dreptul din lat. *capo, -onem* (cf. *păun* < pavo, -onem), e mai probabil că diferitele forme româneşti sânt împrumutate de la popoarele învecinate, cf. pol. *kaplon*, rus. *kaplun*, bulg., alb. *kopon*, sârb. *kopun, kapun*, germ. *Kapaun, Kapphahn*, ung. *kappan* etc. Cf. CIHAC, I 42, II 60.

CLAPONÁŞ s. m.
CLAPÓNEA s. m.
CLAPONÉL s. m.
CLAPONÍ vb. IV(a)
CLĂPONÍ vb. IV(a)
} v. **clapon.**

CLĂPTÍ vb. IVa v. **clăti.**

CLAPÚN s. m. v. **clapon.**

CLĂPUŞÍ vb. IVa v. **clapă.**

CLAR, -Ă adj., subst., adv., I—II. *Clair.* III. *Clairement.*

I. Adj. 1°. (În opoziţie cu «întunecos», «obscur», «umbrit» «sumbru» etc.) Care dă o lumină neîntunecată de nimic, fără umbre, luminos, cu multă lumină, cf. străluci tor. *Luna pe cer trece-aşà sfântă şi clară.* EMINESCU, P. 292.

2°. (Despre apă, oglindă, ochiu etc.; în opoziţie cu «turbure») Limpede. *În fundul apei clare, doarme umbra lui de veacuri.* EMINESCU, P. 250. *Nilul mişcă... oglinda-i galben-clară Către marea liniştită.* id. ib. 67.

3°. (În opoziţie cu «pătat», «murdar» etc.) Curat. pur, cf. străveziu. *Stelele... tremură voluptos în aerul moale şi clar al serei.* EMINESCU, N. 50/18 | Fig. Curat, nepătat, neîntinat (din punct de vedere moral), imaculat. *Eşti clară ca o rază.* EMINESCU, P. 65.

4°. (Despre sticlă etc.; în opoziţie cu «opac») Transparent. *Sticla ochelarilor trebue să fie clară, ca să poţi vedeà prin ei.*

5°. (Despre o imagine vizuală; în opoziţie cu «nedesluşit») Limpede, desluşit. [Pe columna lui Traian] *avem totdeodată dinaintea ochilor, imaginea clară şi vie a acelei vânători.* ODOBESCU, III 76/14. | (Despre sunet; în opoziţie cu «răguşit», «voalat» etc.) Care se distinge bine. *Voce clară, sunet clar, melodie, armonie clară* etc. | P. anal. (Despre vorbă, un text etc.; în opoziţie cu «confuz», «încurcat», «zăpăcit» etc.). Uşor de înţeles, evident, limpede, doveditor, lămurit, neîndoios. *Cellalt document... este şi mai clar.* HASDEU, I. C. 3/13. *Fraza... ar devenì mai clară.* MAIORESCU, CR. I 178. *Unde-s şirurile clare din viaţa-mi, să le spun?* EMINESCU, P. 258.

6°. (În opoziţie cu «obtuz», «greoiu», «greu de cap», «încet la pricepere» etc.) Care vede just, pătrunde bine, care (se) pricepe uşor, repede, se exprimă limpede, pătrunzător. *Minte clară, cap, spirit clar, judecată clară.*

II. Subst. 1°. (În pictură, ţesătorie etc.) Coloare deschisă. *Amestecul potrivit al clarului cu obscurul cere multă băgare-de-seamă din partea pictorului.*

2°. (Franţuzism) Lumină strălucitoare de lună (într'o noapte senină). *Zidurile palatului papal răsăreau fantastice sub clarul de lună.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

III. Adv. Limpede, desluşit. *Scrie clar.*

[Şi: (formă românizată) **chiar, -ă** † adj., subst., adv. | Negativul: **neclar, -ă** adj. = nedesluşit, şters, greu de citit. *Cartea cu buchile neclare.* EMINESCU, N. 58.]

— *N.* după fr. (lat. **clarus, -a, -um,** idem). Cf. dubletele chiar şi (apă) chioară.

CLARANÉT s. a. (Muz.) v. **clarinet.**

CLARIFICÁ vb. I. 1°.—2°. *Clarifier.*

1°. A limpezì, a curăţi (un lichid, o materie), a face să fie limpede, curat, cf. lămuri, rafinà, distilà.

2°. A desluşì, a lămurì, a limpezì (o situaţie, cevà obscur, încurcat sau neînţeles).

[Prez. ind. *clarific.* | Şi: (formă românizată, ieşită din uz) **chiarificà** † vb. I. | Abstract: **clarificáre (chiarificáre †),** s. f., mai rar (după fr. *clarification*) **clarificáţie** s. f., **clarificaţiúne** s. f. = operaţie prin care se limpezeşte un lichid sau se lămureşte o situaţie. | Adjective: **clarificát** (cu negativul **neclarificat**), **-ă** = limpezit, lămurit, desluşit; — **clarificatór, -oare,** adj. = care limpezeşte s. lămureşte.]

— *N.* după fr. (cf. lat. **clarifico, -are** «a luminà, a ilustrà, a (pro)slăvì»).

CLARIFICÁŢIE s. f.
CLARIFICAŢIÚNE s. f.
} v. **clarificà.**

CLARINÉT s. a. (Muz.) *Clarinette.* — Instrument muzical de suflat, din lemn, în forma unui tub care se lărgeşte spre capătul deschis, cu clape mobile pentru jocul degetelor; capătul mai strimt, prin care se suflă, se termină într'o ţeavă turtită. *Peste puţin, sosiră trei ţigani la cârciumă, unul cu vioara, altul cu clarinetul şi al treilea cu ţimbala.* SLAVICI, N. II 83. [Şi: **clarinétă** s. f. *Nişte note false de clarinetă.* GHICA, S. 356, cf. 418. *După trei luni, i se dă pruncului de băut, mai ales în unele părţi din Banat, pentru prima oară de la naştere, apă petrecută printr'un fluer sau clarinetă, anume ca să capete şi el v[i]ersul acestor instrumente.* MARIAN. NA. 421/8; — (formă incultă) **clarinít** s. a. *Clarinitu-i hârbuit, lipit cu ceară tare.* CONTEMPORANUL, V, vol. I, 1; — (neobicinuit) **clarnét** s. a. COSTINESCU. | Deformări populare: **clanét** s. a. H. III 269, VI 119, X 467, XII 205, XVII 250, XVIII 35. PAMFILE, J. 288, (*clănet*) DENSUSIANU, T. H.; — **clănét** s. a. LIUBA-IANA, M. 7; — **glanét** s. a. Com. N. DRĂGANU (Năsăud); — **clanétă** s. f. H. 230, VI 228, X 346, 482, XVI 124, 153; **clăinét** s. a. H. XVII 262; — (cu asimilare vocalică) **claranét** s. a.; (cu

metatează) **clanarét** s. a. H. I 240, IV 90, V 266, IX 365, XII 8, 120. *Alţii [lăutari] eră cu lăuta, altu' cu clanaretu'.* PITIŞ, IV 152; — **clonorét** s. a. H. II 147; — (apropiat de cuvintele derivate cu sufixul *-el*) **clanarél** s. a. H. III 33.]

— *N.* din fr. **clarinette** (< it. **clarinetto**), venit în parte prin germ. **Klarinette,** adus de muzicanţii cehi s. nemţi.

CLARINETÍST s. m. *Clarinettiste.* — Cel care cântă din clarinet. *Abiă trăgându-şi sufletul, veneà cu paşi mărunţi clarinetistul Trifan.* CONTEMPORANUL V, vol. I, 5.

— *N.* din fr. s. germ. **Klarinettist.**

CLARINÍT s. a. (Muz.) v. **clarinet**

CLARÍSIM, -Ă adj., adv. 1°. *Très clair(ement).* 2°. Titre de révérence. — (Latinism).

1°. (Rar) Foarte clar, limpede ca lumina zilei.

2°. (Învechit; întrebuinţat de obiceiu în forma vocativului latin: *clarisime*) Titlu de reverenţă dat în Ardeal preoţilor catolici şi greco-catolici s. formulă reverenţioasă cu care li se adresează cinevà; (p. ext.) persoană căreia i se cuvine acest titlu. *Crescut în tradiţia de dulcegărie a clarissimilor de la Blaj.* GOGA, Ţ. N. VI 658.

[Scris, ca în latineşte, şi: *clarissim.*]

— *N.* din lat. **clarissimus, -a, -um** (superlativul lui *clarus* «clar, limpede»).

CLARITÁTE s. f. 1°—3°. *Clarté.*

1°. Lumină (deplină), limpezimea de lumină care face cu putinţă vederea desluşită a obiectelor. *Claritatea luminei electrice.*

2°. (Despre lichide s. gaze) (Stare de) limpezime, transparenţă, curăţie, puritate. *Claritatea apei, a vinului, a aerului. Claritatea sticlei* etc.

3°. (Despre cugetarea, vorbirea, scrisul cuivà). Limpezime, calitatea de a fi desluşit, limpede, uşor de înţeles. *D. Bariţ, cu claritatea şi mai ales cu sinceritatea limbagiului, pentru care este renumit, s'a pronunţat în contra direcţiei noastre.* MAIORESCU, CR. I 354_2 # **Cu claritate** loc. adv. = clar, limpede, desluşit. *Autorul descrie cu fineţă, cu claritate şi cu eleganţă.* ODOBESCU, III $50/_9$.

[Şi: (formă românizată) **chiarităte** † s. f.]

— *N.* după fr. (lat. **claritas, -atem,** idem.)

CLARNÉT s. a. (Muz.) v. **clarinet.**

CLÀR-OBSCÚR s. a. *Clair-obscur.* — (Pictură) Imitare (într'un tablou) a efectului ce produce lumina luminând (puternic) suprafeţele pe care cade şi lăsând în umbră (deasă) pe celelalte. *Admirabilile clar-obscururi ale lui Rembrandt.* | P. ext. Lumină scăzută, cf. penumbră; situaţie nu tocmai lămurită, expresie neclară (lăsându-se să se subînţeleagă anumite lucruri). *Ţarul trimite Domnului moldovean trupe de apărare..., care i se cuveneau pentru «purtarea lui bună» lăsată în clar-obscur.* IORGA, L. I 322. *Clar-obscurul serei.* [Plur. *clar-obscururi.*]

— *N.* după fr.

CLAS s. a. v. **clasă.**

CLASÁ vb. I^a. 1°—2°. *Classer.*

1°. A împărţi (a pune, a rândui, a grupà, a aranjà) în clase, p. ext. într'o ordine oarecare, a aşezà (IV 3°), cf. clasificà. *Ar da poate un caracter prea pedantic acestei neînsemnate cercetări literare, dacă am voi să aşezăm exemplele... după chiar gradele arătate; ne mărginim a le citá, lăsând binevoitorului cetitor sarcina de a le clasà în ordine...* MAIORESCU, CR. II $6/_{20}$. *Mi-am clasat hârtiile.* | P. ext. A pune, a aşezà (cevà s. pe cinevà) într'o clasă. *Liliecii sânt clasaţi între mamifere.*

2°. (Jur.) A găsi că o faptă, o pricină (cercetată de judecătorul de instrucţie) nu are elementele cerute de lege spre a trage după sine darea în judecată a celui reclamat sau pus subt cercetare judecătorească. *Judecătorul a clasat afacerea cutare.*

[Şi: (derivat din *clasă*) **clăsuì** † vb. IV^a = clasificà. POLIZU, PONTBRIANT. | Abstracte: **clasáre (clăsuíre** † POLIZU) s. f., **clasát** s. a.; (după fr. *classement*) **clasaménţ** s. a. = rânduire, distribuire, împărţire în clase. | Derivat (după fr. *classeur*): **clasór** s. a. (pl. *-soare*) = portofoliu s. mobilă de birou (cutie, scrin) cu despărţituri pentru clasat hârtii. | Part.-adjectiv: **clasát** (cu negativul **neclasat**), **-ă** = aşezat, rânduit în clase; (Jur.) scos de sub cercetare. *În podul casei stau aruncate vreo mie de volume, claie peste grămadă, neclasate, necatalogate.* GHICA, ap. DDRF.]

— *N.* după fr. Cf. declasà.

CLÁSĂ s. f. 1°—4°. *Classe.*

1°. Mare categorie s. despărţire de cetăţeni ai unui stat după situaţia lor socială (înainte şi politică), stare, treaptă (socială), «rânduială în carea se aşează nişte persoane» STAMATI; cf. teapă, cin (1°), stepenă, chip (A II 6°) etc. *Nevoiţi... a ne opri cu studiul nostru numai la clasele diriguitoare...* RĂŞCANU, L. LXXIII, 24. *Aşâ, la 27 Martie, stil vechiu, mai mult de cât o mie de bărbaţi din toate clasele, de toate opiniile, de toate naţiile, din toate provinţiile Moldovei se adunară, fără mai înainte poftire, în otelul Petersburg în Iaşi* (a. 1848). URICARIUL, X $5/_{27}$. *Boierii... nu formau o clasă nobiliară, ca în Europa.* BĂLCESCU, M. V. $10/_{24}$. *Singura clasă reală la noi este ţăranul român.* MAIORESCU, CR. I $273/_{14}$. *Moartea lui a lăsat un gol... şi a fost simţită... de toţi... fără deosebire de partid şi de clasă socială.* id. ib. II, $333/_4$. *Proiect de lege pentru uşurarea clasei de gios.* ALECSANDRI, P. 33. *Mumă-sa, o femeie, palidă, naltă, blondă, cu ochii negri, îi vorbise adese de tatăl său, de acel copil cine ştie cum rătăcit în clasele poporului de jos.* EMINESCU, N. $39/_{30}$. *Îndârjirea luptei de clasă.* C. PETRESCU, Î, II 21. *Clasele de sus:* pătura conducătoare. *Clasele de jos:* muncitorii.

2°. Despărţire (a contribuabililor) după mărimea veniturilor lor. *În această clasă intră şi toţi industrialii şi comersanţii, cari plătesc patentă de clasa a doua.* MAIORESCU, D. I 63.

3°. Totalitatea tinerilor ajunşi la vârsta (anul) când trebue să facă serviciul militar, contingent, cf. leat. *Clasa 1932.*

4°. Despărţitură a unei şcoale (după ani şi programa studiilor), treaptă a fiecărui grad de învăţământ. *Şcoala primară are patru clase. Liceu cu opt clase; clasele umanioare ale Colegiului de la Sf. Sava.* | P. ext. Grupă de elevi care urmează împreună studiile şi sânt pe aceeaşi treaptă de învăţătură; cursurile urmate de aceşti elevi; sala în care se ţin asemenea cursuri. *Clase începătoare.* POLIZU. *Isprăvise cele patru clase ale cursului inferior.* I. TEODOREANU, M. II 21. *Şcolarii intră în clasă.* COSTINESCU. *Îi cade un urs mare din sân şi de-a dura prin clasă.* CREANGĂ, A. $77/_{13}$. *O clasă liniştită. Aerisiţi clasele.* | P. anal. *Dascălul Vaillant... deschisese o clasă de limba franceză.* GHICA, S. 655. (La conservatorii de muzică şi artă dramatică) *Clasa de vioară. Clasa profesorului N.* **De-a clasele** s. **în clase** = joc de copii cu mingea (PAMFILE, J. I 281) s. cu pietre. (id. ib. 306).

5°. P. ext. Categorie sau grupă de persoane, de lucruri, etc., după deosebiri de grad, de importanţă, de natură etc. *Fiinţele vieţuitoare însă se împart în două clase mari: vegetalele şi animalele.* KRETZULESCU, A. $1/_9$. *Această carte se potriveşte pentru toate clasele de cetitori.* COSTINESCU. *Este un învăţat de cea dintâiu* [s. *de prima*] *clasă.*

COSTINESCU. | Spec. (Şt. nat.) Fiecare din marile despărţiminte din regnul animal şi din cel vegetal. *Clasa mamiferelor.*

6°. Spec. Categoria (după scumpete) a călătoriei cu trenul; p. ext. vagonul s. compartimentul respectiv. *Bilet de clasa a treia. Vagon de clasă* (în opoziţie cu: de bagaje).

[Şi: (învechit, prin Mold., împrumutat din rus. *klasŭ*) **clas** s. a. (cu plur. *clasuri*). (Ad. 1°) *Carele... ar cutezà a se mişcà în potriva celor prescrise... fie de oricare clas şi rang...*, *afurisit să fie.* URICARIUL, I 121/25. *Clasul nobililor.* ib. V 354/25. *Subt numc de boierinaşi, să înţălegi* [= se înţelege] *un clas care nu să tragi* [= se trage] *din dvoreni şi care nu au agiuns la cele de mai sus ranguri boiereşti, ce* [= ci] *au dobândit cinuri mai mici, ce sânt de la velşatrar în gios.* GCR. II 220. [Negustorii] *laudă fericirea clasurilor celor de sus ale societăţii.* MARCOVICI, D. 208; (ad. 4°) *Nu va mai îndemnà pre ucenici să înveţe de rost, cu anii, clasuri* (a. 1791—1803). URICARIUL, III 17/27. *Spre a puteà încăpeà toate a sale clasuri...* (a. 1828). URICARIUL, III 36/12. *La aceste academii... Tu le vezi primind elevii cei imberbi în al lor clas.* EMINESCU, P. 230; (ad 5°) *Roabe, ce se împărţeà în multe clasuri.* GORJAN, II 164. *Clasificaţia, este hotărîrea giudecătorească, prin care se rândueşte clasul în care toată singuratica pretenţie a fieştecăruia creditoriu la concurs* [= faliment] *are să se îndestuleze.* CODICĂ ŢIV. A. 4/22. *În ce clas de animale ar puteà întra?* C. NEGRUZZI, I 202; — (forme inculte) **glásă** s. f. *Glasâ, glasuri, glase: De-a glasâle, glasurile, glasele.* PAMFILE, J. 281, 306; **glas** (cu plur. *glasuri*) s. a. (Ad 4°). *Ficioru-meu îi în glasul al treilea* (Năsăud). Com. N. DRĂGANU; — (formă grecească) **clásis** † s. a. *Sporindu-se în anul al doilea încă un clasis...* (a. 1828). URICARIUL, VII 174.]

— *N.* după fr. **classe,** rus. **klas,** germ. **Klasse,** (< lat. **classis, -em**).

CLASAMÉNT s. a. v. **clasà.**

CLASIBÓCRU s. m. *Gaffe.* — (Maram.) Cârlig de fier, cu care se trag plutele, numit şi iapă, ciocârlie, ciocancă, hăuc, ţăpoiu, ţăpuşă, ţapină. Com. ITTU; cf. şi PAMFILE, I. c. 108.

— În partea a doua a cuvântului avem de a face cu rut. *bokori* (plur.) «plute», iar în partea întâia ar puteà fi vorba de radicalul verbului slav *klěsna, klěsnanti* «a prinde, a legà» (cf. ceh. *zaklesák* «scoabă»). N. DRĂGANU.

CLÁSIC, -Ă adj., adv. *Classique.*

1°. Din antichitatea greco-latină, al antichităţii grece şi latine socotită ca temelie a culturei superioare. *Paradosirea tuturor clasicelor învăţături* (a. 1828). URICARIUL, VII 175/29. *O programă pentru învăţământul clasic.* MAIORESCU, CR. I 344/4. [Catedre] *pentru filologia clasică* [= greco-latină]. SBIERA, P. 290. *Limbile clasice.*

2°. P. anal. (Operă, scriitor) care aparţine unei epoce de mare înflorire literară şi artistică (de ex. secolului lui Pericle, Augustus, Ludovic XIV etc.), şi putând servì ca model; p. ext. (în opoziţie cu «romantic», «realist», «decadent», «modern» etc.), (operă, scriitor, artist, şcoală) care realizează perfecţiunea artistică, remarcându-se prin calităţi de armonie, echilibru, proporţii, gust, etc., în felul scriitorilor şi artiştilor din epocile bune ale antichităţii greco-romane. *Se distinge chiar şi în privinţa cuvintelor literatura clasică de literatura decadenţei.* MAIORESCU, CR. I 45/48. | (Substantivat) Scriitor, artist consacrat printre cei mai distinşi (ca stil, concepţie etc.). *Clasicii erau aşezaţi pe-un scrin în religioasă regulă.* EMINESCU, N. 86/14.

3°. P. ext. Care excelează şi poate fi citat ca exemplu s. dat ca model consacrat într'o privinţă oarecare, cf. prin excelenţă. *Legânându-se uşor din şolduri, în atitudinea clasică a subretelor de operă.* I. TEODOREANU, M. II 15. *Ţara clasică a parlamentarismului este Anglia.*

[Abstracte: (după fr. *classicisme*) **clasicísm** s. a. = cultura (spec. literatura) clasică greco-romană. *Vechiul curent al culturii răzimată pe clasicismul grec...* IORGA, L. II 53. *Partizan al clasicismului;* — (după germ. *Klassizität*) **clasicitáte** s. f. = producţie literară şi artistică din antichitatea clasică şi modul de expresiune al clasicilor. *Înţeleg: clasicitatea vă ucide, vă omoară. A nu învăţà nimica este-o muncă mai uşoară.* NAUM, POV. VULP. | Substantiv: (după germ. *Klassizist*) **clasicíst** s. m. = filolog care se ocupă cu filologia clasică.]

— *N.* după fr. (lat. **classicus, -a, -um** «de prima clasă, de primul rang»).

CLASICÍSM s. a.
CLASICÍST s. m.
CLASICITÁTE s. f. } v. **clasic.**

CLASIFICÁ vb. Ia. *Classifier.* — A împărţi metodic în diferite clase (specii, genuri, familii, ordine etc.), cf. a clasà; (spec.) a da elevilor rangul ce li se cuvine după notele («clasificaţia») obţinute. *S'au alcătuit astfel grupări şi mineralele s'au clasificat... după cum sânt solubile în apă..., sau nu sânt solubile.* MAIORESCU, L. 111. *Elevii au fost clasificaţi.* [Prez. ind. *clasific.* | Adjective: **clasificát** (cu negativul **neclasificat**) **-ă** = împărţit metodic în clase; spec. (elev) căruia i s'a dat rangul ce i se cuvine după notele obţinute. *Mănăstirile aceste, clasificate după importanţa lor în patru categorii, căpătară o retribuţie statornică, de 72.000 lei pentru cea întâia clasă, 48.000 pentru cea a doua, 36.000 pentru a 3-a şi 24.000 pentru cea a patra.* URICARIUL, IV 438/24; — **clasificatór, -oare** = care clasifică. (Substantivat) *Linné, un mare clasificator...* MAIORESCU, L. 118. | Abstracte: **clasificáre** s. f. = împărţire metodică; (spec.) rânduirea elevilor după notele obţinute; (Şt. nat.) împărţirea indivizilor dintr'un ordin în specii, genuri, familii, clase etc.; (Logică) aşezarea noţiunilor în grupe (clase) asemănătoare, după notele comune şi după notele distinctive, în ordine treptată de abstracţiune până la ultimele note comune supraordinate. (MAIORESCU, L. 117); — **clasificáţie** s. f. şi (după fr. *classification*) **clasificaţiúne** s. f. = clasificare; (spec. Jur.) «hotărîrea giudecătorească, prin care să rândueşte clasul, în care toată sânguratica pretenţie a fieştecăruia creditoriu la concurs [= faliment] are să se îndestuleze». (COD. ŢIV. A. 4/22). *El s'au îngrijit a face o clasificaţie regulată a sistemii judecătoreşti.* URICARIUL, II 218. *Sorocindu-să căutarea procesului prin clasificaţie...* (a. 1839). URICARIUL, V 12/8. *La clasificaţie, Deleanu erà printre cei dintâi.* I. TEODOREANU, M. II 205.]

— *N.* după fr.

CLASIFICÁŢIE s. f.
CLASIFICAŢIÚNE s. f. } v. **clasificà.**

CLÁSIS † s. a. v. **clasă** s. f.

CLASÓR s. a. v. **clasà.**

CLĂSUÌ vb. IVa v. **clasà.**

CLAT, -Ă † adj. *Sacrilège, scélérat.* — Blăstemat, afurisit, proclet. *Cine aru cutezà a clăte să*

fie clat şi procleat. IORGA, S. D. XVII 114. [Poate trebue citit *cleat.*]

— Din paleosl. *клѣть, idem ; cf. proclet (< paleosl. *проклѣть*).

CLĂȚĂIÁȘ s. a. v. **clăţău.**

CLĂTÁN s. a. v. **cotlon.**

CLĂTĂRÍ vb. IV^{a}. 1°. *Agiter, secouer, remuer, rincer.* 2°. *S'agiter, se troubler.*

Clătărì se simte ca iterativ al lui *clătì*, cu sensul de «a clătì de repeţite orì s. un timp mai îndelungat», spre deosebire de *clătinà*, care înseamnează mai mult «a clătì într'o parte şi într'alta».

1°. Trans. A agità, a scuturà; spec. a mişcà într'o parte şi într'alta lichidul dintr'un vas, ca să se amestece bine, s. vasul în care e apă, ca să se spele; a clătì gura (Crişcior, în Munţii Apuseni; com. P. NIŞCA); (Băeş.) a agità «şaitrocul», ca să se aleagă aurul la fund, a spălà aurul; (despre rufe, pânză etc.) a clătì bine, a spăla mişcându-le într'o parte şi într'alta în apă rece şi curată, după ce au fost spălate (în leşie s. cu săpun) de murdăria cea groasă, a limpezì (cf PAŞCA, GL., REV. CRIT. III 94); p. ext. a clătì, a spălà la iuţeală, mai ales în apă rece (Şişeşti în Mehedinţi; com. N IONESCU). *Clătărind straiul, află o amestecătură de firicele de fier, aramă* [etc.]... *pe care o pune în o covăţică pentru alesul aurului, numită şaitroc.* MOLDOVAN, Ţ. N. 393. *Safta începuse a scoate rufele din cazan şi a le duce să le clătească în apă limpede.* SLAVICI, V. P. 11. *Oiu clătărì plosca bine ş-oiu umpleà-o cu apă proaspătă, ca să avem la drum.* CREANGĂ, P. 204/$_{15}$. *Când zăbune clătăreà...* IRENEU, S. B. 22.

2°. Refl. (Despre apă) A se mişca într'o parte şi într'alta, a se agità, a se scuturà; a se amestecà, a se turburà (în urma agitării). *Când soarele nu-i răsare, Apa în râuri nu mere* [= merge], *Nicì în mări nu se clătare.* BIBICESCU, P. P. 329. *S'a clătărit apa în sticlă* (Oraviţa în Banat). Com. A. COCA.

[Prez. ind. *clătăresc* şi (regional) *clătăr, clătăreşte* şi (regional) *clătăre* şi *clătare; imper. clătăreşte* şi (regional) *clătăre* şi *clătare: Clălari uiaga asta câta cu apă* = spală puţin stìcla asta cu apă (Oraviţa, în Ban.). Com. A. COCA. | Şi: **clotorì** vb. IV^{a}. *Să împlineşte vorba: clotoreşte, apoi varsă.* ŢICHINDEAL, F. 242 (se zice despre cei lăudăroşi, care vorbesc multe şi prea puţine fac. ZANNE, P. II 527).]

— Din sârb. **klatariti se** (= *klatiti se*) «a umblà rătăcind», apropiat în privinţa sensului de *clătì.*

CLĂȚĂU s. a. *Troupeau.* — Grup (cam de 20) de oi: *A făcut oile clăţaie* = cârduri-cârduri (Mocanii din Săcele). Com. G. GIUGLEA. Cf. H. XVII 228. După numărul lor, grupurile de oi sânt: aripa, *clăţăul* (cele mai mici), apoi cârdul, cioporul şi în fine turma: *Ai de grijă să nu ajungă vr'un clăţău în jip, că acolo rămâne, pe sama urşilor!* (Vale, Sibiiu). Com. ITTU. # **Cu clăţăul** loc. adv. = cu toptanul: *Să tai vitele cu clăţău'* (Vrata). N. REV. R. XIV 349. [Plur. *-ţaie* (Săcele) şi *-ţauă* (Vale, Sibiiu). Com. ITTU. | Diminutiv: (la Mocanii din Săcele) **clăţăiáş** s. a. Com. G. GIUGLEA.]

CLĂTEÁLĂ s. f. v. **clătì.**

CLĂTÍ vb. IV^{a}. I. 1°. *Remuer, déplacer, ébranler.* 2°. *S'ébranler, (se) mettre en marche.* 3°. *Agiter, balancer, hocher, branler.* 4°. *Secouer* qqn. (pour l'éveiller). 5°. *Ebranler, faire chanceler* (fig.); *pousser, amener à.* 6°. *Revenir* sur (une décision). 7°. *Peser, examiner.* 8°. *Rincer.* 9°. *Troubler* (l'esprit). II. 1°. *Remuer, branler.* 2°. *S'ébranler, se mettre en marche.* III. 1°. *S'agiter, remuer, vaciller; tomber* (dans l'expression: il n'est pas tombé un cheveu de sa tête); *s'ébranler, être entamé.* 2°. *S'ébranler, trembler, vaciller.* 3°. *Remuer* (en parlant du fœtus). 4°. *Se mettre en marche, marcher* sur ou contre. 5°. *Emigrer.* 6°. *Remuer, s'agiter; vaciller; battre* (en parlant du cœur); *rouler* (en parlant des vagues). 7°. *Se mouvoir.* 8°. *Remuer, toucher, émouvoir.* 9°. *Être ébranlé, hésiter.* 10°. *Se rincer* les mains, la bouche.

I. Trans. 1°. (Învechit şi popular, prin unele regiuni) A mişcà din loc, a urnì (Frata, pe Câmpia Ardealului. Com. V. BUCUR), a clintì. *Filul cu botul harbuzul clătind, harbuzul pre gârliciu în gios a se prăvălì purcedeà.* CANTEMIR. IST. 130/$_{26}$. *Iară de nu, în de grabă voiu venì în protiva ta şi voiu clătì sveştnicul tău din locul lui.* GCR. I, 129. *Fetele de măritat, când se ridică de pe scaun, îl clătesc, ca să-şi clătească «data»* (Saboleiu). GOROVEIU, CR. S. 341. *Am un peşte, În şezut sclipeşte, Patru boi abia-l clăteşte* [= Plugul]. id. C. 300. (Refl. = pasiv) *Copaciul acesta s'au clătit de patru viteji.* BELDIMAN, N. P. II 187/$_{12}$. || A zgudui, a zdruncinà. *Toate temeliile pământului clătesti.* MINEIUL, (1776) 152^{1}/$_{1}$. *Ca pre o frunză clătesti tot pământul.* id. 156^{1}/$_{2}$.

2°. † Spec. (Despre armată, tabără) A pornì, a pune în mişcare, cf. a ridicà. *Pentru care acmù şi oştile sale către hraniţe a clătì am poroncit.* LET. II 108/$_{29}$. *Cum va gonì unul pre o mie, şi doi vor clătì* (: rădicà SCH.) *întunearece.* PSALT. (DOS.) 316/$_{35}$. *Cu care pricină aprinzindu-să Traian de mânie, de iznoavă asupra Dachilor armele ş'au clătit.* CANTEMIR, HR. 82/$_{2}$. (Arhaizant) *Îşi clătì tabăra cu multă greutate, din pricina drumurilor noroioase.* BĂLCESCU, M. 140/$_{11}$, cf. 373/$_{20}$.

3°. A mişcà într'o parte şi într'alta, a pune în mişcare, a scuturà. *Iar mâna cea dreaptă. împreună cu umărul şi cu ţâţa fiind făr'de acoperemânt, ţineà clătind un topor cu două ascuţişuri.* GCR. II 88. *Fiind şi el călăreţ, şi întrarmat, şi clătind o suliţă de lemn, cu vârful de aramă...* ib. II. 90. *Chiprul frunze înverzeşte şi văzduhul le clăteaşte.* BARAC, A. 46. *Vântul a clătit ramura.* COŞBUC, F. 103/$_{25}$. *Iute doboară pe cerbii fruntaşi cari coarne 'ncrângate clăteau.* id. Æ. 15/$_{33}$. *D'aşa-i, Doamne, 'ntre străini, Ca mlădiţa între spini: Suflă vântul ş'o clăteşte, De toţi spinii mi-o loveşte!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 195. Fig. *Râul înapoi se trage... Munţii vârful îşi clătesc!* ALEXANDRESCU, M. 14/$_{4}$. # **A clătì capul** (s. **din cap**) = a-l mişcà într'o parte şi într'alta (în semn de îndoială, dojană etc.), a da din cap. *Zise, clătind capul: hai, dobitoc, hai!* PANN, P. V. I 118. *Por împăratul cetì cartea, şi clătì capul.* ALEXANDRIA, 78. **A clătì coada** (despre câni) = a da din coadă, a se gudurà. DICŢ.

4°. (Trasilv.) A trezì pe cineva din somn mişcându-l într'o parte şi într'alta, scuturându-l. *Muierea se sculă des de dimineaţă şi, clătind pe nărodul din pat, îi zice: «Dar scoală, somnore!».* RETEGANUL, P. I, 1/$_{25}$.

5°. † A face pe cinevà să şovăe în atitudinea sa, să-şi schimbe hotărîrile. *Din dievolească pizmă, nimică nu l-au clătit.* BELDIMAN, O. 55. *Norocul... pre Stilpon nu-l putù clătì.* ARHIVA R. I, 145. *Prin aceste povestiri, slăbuţa a pruncilor închipuire tare se clăteaşte.* CALENDARIU (1844), 62. | A îndemnà, a determinà pe cineva (să ia altă hotărîre). *O clătì pre Gothonii ca să cearâ de la tatul ei ţarină.* BIBLIA (1688) 173. *Şi, mai mult aceasta au clătit pre Turc a venì la cetatea Cameniţa.* LET. III, 12/$_{3}$, MAGAZ. IST. III, 11/$_{30}$. *Clătit-au la multă curgere de lacrimi pre Căzaci această voroavă a lui Ion-vodă...* LET. III A. 93.

6°. † A schimbà, a modificà, a revenì (asupra unei hotărîri). *Aşijderea şì alţi Domni carii ar*

fi în urma noastră să n'aibă a stricà, nici să afle pricină, pentru niscai întâmplări a vremilor, să clătească această socoteală sau să o lepede, ca să nu se strice iarăşi mănăstirile a Sfântului Mormânt (a. 1705). URICARIUL, II 105/27.

7°. (Neobicinuit) A pune în cumpănă, a cumpăni, a examinà (pe rând). *Clătind aceste felurite prepusuri,... ne oprim mai de preferinţă la ideea că mormântul de la Concești va fi fost... contimporan al fabricării vaselor greco-romane ce s'au găsit într'însul.* ODOBESCU, II 206.

8°. Spec. (Sensul curent astăzi) A spălà un vas punând apă în el şi mişcându-l într'o parte şi într'alta; a limpezì rufele (pânza etc.) agitându-le în apă curată şi rece, după ce au fost spălate de murdăria mai groasă în leşie sau în apă cu săpun, a clătărì. *Clăteà haine frumuşele.* BARAC, A. 47. *La scos din baltă, se clătesc şi se spală bine mănunchile.* I. IONESCU, C. 155. *Cofele, ciuberele... şi alte unelte, trebuesc mai în toate zilele opărite, leşiete şi clătite cu apă curată.* id. ib. 194. *Cozile acestea le-au clătit puţin în apă şi-apoi le-au pus în zamă, la loc, să fiarbă.* SBIERA, P. 14/29. *Spală-mi, maică, cămăşuţa Şi mi-o clăteşte la vale, Să-mi treacă de dor, de jale.* BIBICESCU, P. P. 127. *Unele pânze 'nălbeà, În gârlă că le spălà, În fântână le clăteà.* TEODORESCU, P. P. 562b. *Mă uitaiu pă Tilorman Şi zăriiu cevà bălan, De'n marginea râului Spălà colţul brâului, Şi tulpanu' şi-l clăteà, La soare mi-l întindeà, Pă pietrişul dă coleà.* ŞEZ. V 89/23. *Să caţi să faci malaiu, să clăteşti cămeşile la baltă.* ŞEZ. VII 133. *Dacă dăm peste babiţă, o clătim, şi o punem într'o cutie cu nisip.* F. R. ATILA, 64. *Când femeia îngreunată clăteşte cămeşi de ale ei, să nu le ieie de gură, ci de poale* (Broşteni, Suceava). GOROVEIU, CR. 45. *Apa cu care se clăteşte doniţa, după ce s'a deşertat laptele dintr'însa, se toarnă pe gunoiu, c'apoi strigoaiele nu pot luà mana vacilor* (Bucovina). id. ib. *Am o gâscă potcovită, Cu grumajii şoibârloibi, Cu gura pahar clăteşte, Multe boale curăţeşte* [= Fântâna]. id. C. 144. **A-şi clătì gura** = a-şi spălà gura; fig. a bea puţin (rachiu, vin etc.). # *Întâiu clăteşte-ţi gura, apoi varsă* = întâiu socoteşte-te, apoi grăeşte. ZANNE, P. II, 169. *N'am băut, abia mi-am clătit gura cu puţin rachiu!*

9°. † A sdruncinà, a clătinà, a turburà, a întoarce pe dos. *De-aciia pară iute dentr'aceale udături ieşindu, clătescu crierii capului şi întorc omul.* CORESI, EV. 275/19.

II. Intrans. 1°. A se mişcà. *Carii măresc rostul său spre mine, când clăteşte piciorul mieu?* CCR. 107. *Când păşeà, pana-i clăteà, Ochi şi gura îi râdeà...* PAMFILE, C. Ţ. 120. # **A clătì din...** = a mişcà, a da din..., a clătinà. *Vineri... au început a clătì din cap, cu zimbire de râs.* DRĂGHICI, R. 195/15. *Bătrâna a ieşit, clătind din cap.* C. NEGRUZZI, I, 27, cf. EMINESCU, N. 33/22, RETEGANUL, P. IV 22/8, HODOŞ, P. P. 69. (Fig.) *N'a vrut în urmă s'asculte pădurea, Căci tot a clătit din vârfuri.* COŞBUC, F. 82/20. **A clătì cu...** = a mişcà, a clătinà, a da cu s. din cevà. *Toţi ce me vădzură, ocărîră-me; grăiră cu rostul şi clătiră cu capul.* PSALT. (DOS.) 36/2, cf. 237/9. *Alexandru... clătì cu capul şi zise...* ALEXANDRIA, 30.

2°. † A se pune în mişcare, a porni. *Îndată au legat Leşii tabăra şi au clătit înapoi dintr'acel ceas.* LET. II, 40/19. *De care văzându-se Moscalii la o strâmtoare ca aceea, şi de ar hi clătit ziua înapoi, cu tocmală apărându-se mai la loc larg, nemică stricăciune n'ar hi avut.* LET. II 118/27.

III. Refl. 1°. A se mişcà, a se urnì din loc, a se clintì. *Făcù Dumnedzeu mari peşti ce să chiamă chitul, şi toate fierile ce se clătesc.* PALIA (1581), ap. GCR. I 34/33. *Clatiiă-se apa.* CORESI, EV. 142/17. *Tot omul carele va să zideascâ cevà, au casă, au cetate, întâiu pune temelie vârtoasă şi aşà spre* (= pe) *ea zideşte toate câte va, toată greotatea, că nu se clăteaşte.* GCR. I, 112. *Să nu să clătească urmele mele.* IOAN D. VINŢI, ib. I 247/5. *Tulpina copacului nici s'au clătit, ci de-abià puţin s'au mişcat vârful.* BELDIMAN, N. P. I 101. *Acel de frunte catarg clătindu-se..., trebue negreşit şi acesta a se tăià şi a să aruncà în mare.* DRĂGHICI, R. 10/14. # **A nu se clătì un fir de păr din capul cuivà** = a rămâneà neatins. *Noi chizeşluimu că un fir de păr nu se va clătì din capul Înălţimei Tale.* C. NEGRUZZI, I 141. *Să nu se clătească nici un fir de păr din capul şi de pe carnea stăpânu-tău, că o fi vai de oasele tale!* RĂDULESCU-CODIN, Î. 153. | Fig. A suferì o schimbare, a se modificà, a se zdruncinà. *Şi după cum însuşi Sfântul Dumnezeu au povăţuit cu darul său pentru sf. Mitropolie, aşăzând cele ce se clătisă peste obiceiu, din tâmplarea mai sus arătată...* (a. 1754). URICARIUL, II 241. *Această prietenie nu s'a clătit prin năvălirea de curând a Tătarilor.* BĂLCESCU, M. V. 203/12.

2°. A se zgudui, a se cutremurà. *Clătească-să marea şi plinul ei, lumea şi to[ţi] carii lăcuiţ[i] într'însă.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 249. *Că puterile ceriurilor să vor clătì* (a. 1700-1725). ib. II 22. *Tremur, îngheţ, moriu... vai mie! ceriurile se clătesc?* KONAKI, P. 241. *Pământul au început a să clătì foarte.* DRĂGHICI, R. 111/19. *Tot palatul s'a clătit, pân' la pământ.* PANN, P. V. II 12. *Tot pământul se clăteşte.* C. NEGRUZZI, II 5. *A lumei temelie se mişcă, se clăteşte, Vechile instituţii se şterg, s'au ruginit.* ALEXANDRESCU, M 5/. *Şi stânci în temelie clătindu-se vedem.* EMINESCU, P. 207. *La acea valmă năprasnică de vaete şi blesteme, încăperea se clătì din temelie şi grinzile se porniră din locul lor.* DELAVRANCEA, S. 95. *Atunci pământul clătindu-se şi cutremurându-se cumplit, pe unele locuri a crăpat tare.* ŞEZ. I 232. *Trânteşte Fiul-oii pe Sfarmă-piatră, dar îl trânteşte cum e data, de s'a clătit pământul sub el.* RETEGANUL, P. III 61/23. *Aşa dau cu tunurile, De se clăteau dealurile.* id. TR. 68/30. | (Despre părţile trupului) A tremurà (tare), a se şcutură repede, a se bate. *Clătescu-mă cu toate mădulările.* BIBLIA (1688), 367. *De se va clătì vârful capului, va dobândì un cucon... De se va clătì închietura capului, neşte streini neştiuţi vor venì... Chica de se va clătì, în oaste veri merge... De se va bate tâmpla capului despre dir[eapta], judecătoriu de oameni va ieşì... Geana de-a stânga de se va clătì, ceartă şi gâlceavă veri avea.* PARACLIS (a. 1639), 260; cf. şi GCR. II 122. *Dacă i se clăteşte cuivà geana dreaptă, apoi se crede că acela va avea o bucurie sau veste bună* (Bucovina). GOROVEIU, CR. 137. *Pe Gruia că-l puneà Tot în fiere* [= fiare] *până 'n şele, Tot în lanţ până 'n grumazi. Da el numai se clăteà, Toate ferele pocneà.* BIBICESCU, P. P. 296.

3°. (Despre copil în pântecele mamei) A se mişcà, a tresărì. *Sărmanul prunc! îl simţ clătindu-se în sânul mieu.* C. NEGRUZZI, I 28.

4°. (Învechit) A se mişcà din loc, a pornì, a purcede, a se ridicà (cu oaste). *Traian împăratul Râmului, în al patrulea an a împărăţiei sale... s'au clătit asupra lui Decheval craiul Dafilor.* LET. I 30/12. *Până a se clătì Vasilie-Vo[evo]d de la Holin...* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Iară ei cu oştile îndată se clătesc spre Buda.* LET. I, A. 45/30. *Miron Logofătul au sfătuit să nu se clătească din Domneşti.* MAGAZ. IST, III 46/28. *Moisi nu s'au clătit den mijlocul taberii.* BIBLIA (1688), 106,2. *Pe fiu-său să nu-l urnească, nici însuşi din scaun să nu se clătească, ca să deu ţării vre o spaimă.* DUMITRACHE, C. 371. *Se clătì de acolo şi... merse de tăbărì într'o câmpie mare.* BĂLCESCU, M. V. 143/13. # **A nu se clătì din loc** = a nu se mişcà, a nu se

urnì, a rămâneà nemişcat. *Nu să poate den loc clătì, să fugă.* PRAV. MOLD. 62. *Nu s'au mai clătitŭ den loc sv[â]ntul mucenic.* DOSOFTEIU, V. S. 67. *Nu va nici să se clătească din loc.* ŢICHINDEAL, F. 251. *De-ai arde, lume, cu foc, Nu m'aş clătì dintr'un loc!* BUD, P. P. 54.

5°. † (Despre popoare s. cete mari din ele) A se mutà în altă ţară s. regiune, a emigrà, a imigrà. *I-au plăcut locul, şi întorcându-se la ai săi le-au spus de locuri frumoase..., la care s'au clătit acea mulţime de oameni straşnici şi grozlivi de peste Volga, şi s'au aşezat într'acei câmpi.* LET. I 85/16. *Văzând acei doi fraţi oştiri aţiţate între neamul lor, vorovindu-se amândoi s'au clătit den Iliric, ţara Arvaţilor, şi din Dalmaţia... într'alte părţi de lume.* ib. 88/22.

6°. † A se mişcà într'o parte şi într'alta. *Buzele ei se clătiià.* BIBLIA (1688), 194$_2$. *La adunare, s'au clătit puţinel de pe perină Sultan Suleiman.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Condeiele istoricilor de nu s'ar fi pre alb clătii, încă de de mult şi lauda numelui lor... ţărna o ar fi acoperit.* CANTEMIR, IST. 70/14. | A se clătinà. *Turburară-se şi clătiàse ca beţii.* PSAL. SCH. 360. (Şi azi) *Se clăteşte dintele, cuiul* = se mişcă şi stă să cadă. Cf. LB. | A bate (inima). *Tu inimă, te clăteaşte!* MINEIUL (1776), 158^1/$_2$. (Şi azi, despre undele şi valurile apelor) A se pune în mişcare violentă, a se izbì. *Numai râul acuma, numai apele, când se clătesc, răspund cu vuiet la gemetele mele.* ODOBESCU. III 207/20. *Piatra 'n Dunărea căđeà, Apa 'n două se făceà, Valurile se clătià, Trei ceasuri borboroseà.* TEODORESCU, P. P. 569.

7°. (Vechiu şi pop.) A se mişcà, a merge, a umblà. *Şi toate fierile ce se clătescu...* PALIA (1581) ap. GCR. 47. *Blagosloviţi marea şi râurele, fântânile, şi chiţii şi toate ce se clătescu întru ape.* PSAL. SCH, 521. *Patru bat, opt opintesc, mii şi sute se clătesc* [= Berbecii]. ŞEZ. I 29. GOROVEIU, C. 21.

8°. † Fig. A turburà, a atinge sufleteşte, a mişcà. *Nici se află într'aceaste două stihii dihanie, carea de vârtutea şi putearea învăţăturii aceştiia cu mare frică, cu neîncetat tremur, şi cu nespusă groază să nu se clătească.* CANTEMIR, IST. 28/5. *De multa mişelătatea lui clătindu-mă...* id., ib. 148/83. (Arhaizant) *Mihaiu, adânc clătit prin pierderea artileriei sale...* BĂLCESCU, ap. TDRG.

9°. Fig. A şovăì, a se îndoì, a se clătinà (în credinţă, în convingeri, în hotărîri), a ezità. *Domnul de-a dereapta mea iaste, să nu mă clătescu.* PSAL. SCH. 38. *Văzând că s'au clătitŭ munţii, te-ai clătitŭ şi tu din starea necredinţei.* MINEIUL (1776), 97. *Frica... îl turburà... şi-l făceà pre Numa a să clătì din hotărîrile sale.* BELDIMAN, N. P. II 138. *Credeţi tare întru aceasta şi nu vă mişcaţi, nici vă clătiţi din credinţa voastră.* ALECSANDRI ap. TDRG.

10°. (Sens curent astăzăi, despre oameni) A se spălà pe mâni (turnând pe ele apă rece şi curată după ce le-ai săpunit) s. în gură agitând apa printre dinţi; (fig.) a bea puţin (rachiu). *Se clătià dimineaţa în gură cu un gât de rachiu.* C. PETRESCU, Î. II 53. *Dimineaţa când mă scol, Cu pelin pe ochi mă spăl; Iau în gură, mă clătesc. Dar mai rău mă amărăse.* TEODORESCU, P. P. 352.

[Prez. ind. *clătésc, clătéşti, clătéşte* (regional, de ex. pe la Cluj, *clăte*).] Şi: (dial.) *clatì* vb. IV^a. *Sprânceana direaptă de se va clati[i], un cocon va dobândì.* PARACLIS (1639) 54 nr. 16; **cletì** vb. IV^a =(trans.) a zguduì, a clătinà, a zgâcinà; (refl.) *a se cletì pe mâini* = a se spălà pe mâini, a da pe mâini. CIAUŞANU. V.; (formă analoagă, datând din vremea când se conjugà *deştept-deştetà*) **clăpti** vb. IV^a = a clătinà, a clătì, a mişcà uşor. *Ieşi, măi diece, afară, De dă'n toacă de trei ori Şi clăpteşte clopot mic.* VICIU, COL. 28. | Abstracte: **clătire** s. f. Mişcare. *Glasul clătirei desişului...* BIBLIA (1688), 223,$_2$. (Despre o parte a trupului) *Pusu-n'ai în prece în limbi, clătire capului* (slav. покыканиѥ; lat. nutus; clătinare COR. DOS.) *în oameni.* PSALT. (SCH.) 184. *Clătirile capetelor...* NEAGOE. ÎNV. 249. *Îşi luà dziua bună cu clătirea capului.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Din sprânceane şi umere clatire arătà.* CANTEMIR, IST. 150/25. † Amenînţare. *Clătire* = slav. маніе, мановеніе, помаáніе. MARDARIE, L. 170. Schimbare. *Republica... pururе 'n clătire, Pre ai săi îmbogăţindu-i, însaşi ea se 'n-bogăţeşte.* KONAKI, P. 298. † Zdruncinare (a minţii), smintire, înnebunire. *Smintirea crierilor şi clătirea minţei.* ŢICHINDEAL, F. 387. Cutremurare, zguduire. *Deci cine va puteà să rabde acea înfricoşată şi dereaptă urgie, şi împlutu de plângere şi cu suspini şi cu glas amărît şi cu cutremur, şi înfricoşat şi cu clătire şi cu spargere?* CORESI, EV. 36/6. *Numai clătirea munţilor... a se mai zăbăvì pricina au fost.* CANTEMIR, IST. 145/16. *O, H[ristoa]se, clătirea pământului aşază-o de grab'!* MINEIUL (1776), 156^2/$_1$. *Ceriurile 'n clătire şi gata să se desfunde.* KONAKI, P. 262. † Urnire, pornire, expediţie. *Cum scrie istoria, de... clătirea aceştii împărăţii de la Râm spre aceaste părţi de loc.* LET. I 16/23. *Iară după ce au înţăles Bolgarii, carii trăià spre miazănoapte şi spre răsărit pre apa Volgăi, de clătirea Humnilor în părţile ce am pomenit mai sus, pornitu-s'au şi ei...* LET. I 86/4. *Prinzând veste Leşii de clătirea lui Cazigherei-Sultan spre Moldova... au orânduit şi ei pre Zamoischii Hatmanul.* LET. I 216/24. *Avrelian, cu mare clătire asupra Persilor gătindu-să în anul 275, de la Roma au purces.* CANTEMIR, HR. 225/14. *Altă clătire sau lovire spre părţile Dachiii... să mai fie făcut varvarii, istoricii nu pomenesc.* id. ib. 272/14 † Şovăire, îndoială. *Sufletul meu, ticălosul, ce-i pururea în clătire...* KONAKI, P. 103, cf. 277. (Arhaizant) *Iată clătirile sufleteşti ce sfărâmau sânul Radului.* ODOBESCU, I 120/7.; — **clătit** s. a. † Atingere, alterare. *Stupilor cu mult mai bine le merge să se rătează pre vreame noroasă, după ameazi; pentru că atunci nu se înverşunà alţi stupi împrotiva lor, pentru clătitul mierei...* ECONOMIA, 196. Spălare, limpezire. *Clătitul sticlelor.* DDRF. *Apoi îl duce la clătit în apă rece, îl stoarce.* BREBENEL, GR. P. † Mişcare, turburare. *Într'acealea zăceà mulţi bolnavi: orbi, ologi, uscaţi; aşteptà clătitulŭ apeei. ...Şi cine deştingeà după clătitulŭ apeei, sănătoşiiàse de toate boalele ce erà ţinut.* CORESI, EV. 142/16 şi 18; — **clăteálă** s. f.= acţiunea de a clătì. DICŢ. — **clătitúră** s. f. = rezultatul clătirei. DICŢ. | Adjective: **clătit, -ă.** Mişcat. *Iară Sim şi Iafet fiind clătiţi cu dragoste spre tatăl lor...* N COSTIN, ap. DDRF. *P'între frunzele clătite am zărit-o* [luna] *licurind.* ALEXANDRESCU, M. 19/3. † Slăbit, zdruncinat, turburat. *Pre mine, cel clătitŭ de asupraelele patimilor, mă întăreaşte!* MINEIUL (1776) 32^1/$_2$. *Sufletul mieu cel clătitŭ de răotatea vrăjmaşului întăreaşte-l fecioară, ceea ce ai priimit, neclătindu-te, [pe] cel ce toate le clăteaşte.* ib. 64^2/$_1$. Zdruncinat (la cap, la minte), smintit, nebun. *Clătit de minte.* LB., REV. CRIT. LIT. III. Spălat. DICŢ. Negativul: **neclătit, -ă** adj. Nemişcat (din loc), neclintit. *Iată acum toate mădularele trupului goale să tăvălesc; şi să arătară nemutate şi neclătite; şi fură fără de nice o treabă şi nemişcate.* GCR. I 184. *Şi erà toţi stând în văzduh neclătiţ[i].* ib. I 303. Nemişcat din loc, neurnit, nezdruncinat, nezguduìt. *Atunce pune întru sufletul tău temelie neclătită.* GCR. I 112. *Au stătut ca un stâlp neclătitŭ.* ib. II 204. *Mari stânci, în mijlocul drumului ca neclătite stau.* CANTEMIR, HR. 297/12. Neschimbat, nealterat, neturburat, neclintit. *Lumină neclătită, luminează întunecarea ochilor.* GCR. I 82. *Mai 'nainte învăţăturile bi-*

searecii neclătite să le păzeşti. ib. I 89. *Au găsit izvodul aceştii cărticeale a oarecăruia dascal procopsit, dintr'ai besearicii noastre ceii neclătite.* ib. II 153. *Ca să-i hie de la noi dumisale pomană şi ocină neclatită nice dănăoar(ă)* (a. 1635). IORGA, S. D. VI 78. *Aceaia tocmală... întreagă şi adevărată şi neclătită.* PRAV. 2. *Milosteniia rămâne în veaci neclătită, macar de s'are face şi cu scârbă.* ib. 255. *Stă dar numele cel vechiu ca un temeiu neclătit.* LET. I 27/10. *Iară unele* [cuvinte] *stau neclătite, cum e şi barba, barbă, luna, lună şi altele.* M. COSTIN, 417, ap. GĂDEI. *Au făcut legături de pace..., să fie neclătită.* MAG. IST. V 168/17. *Învăţătură neclătită înaintea ochilor.* BIBLIA (1688), 3 pr. 16. *Moştenire neclătită.* ib. 8. pr. 54. *Să păzâm poruncile lui neclătite.* DOSOFTEIU, V. S. 164. *Împărăţiea cea neclătită.* MINEIUL (1776), 41[1]/2. *Neclătit sylloghismul corbului.* CANTEMIR, IST. 116. *Această mănăstire... să rămâie... nestrămutată şi neclătită, cu toate veniturile ei* (a. 1765). URICARIUL, I 273/23. *Neclătită starea Domniei* (a. 1804). ib. I 367/15. *Care danii... stau neclătite, pomană a acelor răpăusaţi Domni* (a. 1710). id., X 57/20. (În funcţiune adverbială). *Alţiia ascuţit şi neclătit căutând...* CANTEMIR, IST. 117. (Substantivat) **clătită** s. f. (Cul.) = specie de plăcintă coaptă în tigaie (Se numeşte astfel, fiindcă la copt aluatul se clăteşte continuu în tigaie, ca să nu se ardă). Cf. scovardă. LB. *Diferite bucate gustoase, precum... plăcinte, vărzări, scoverze (lipii, clătite), chiroşte...* MARIAN, NA. 136/3. *Mireasă iară îl cinsteà: făceà vr'o două uscăţele, vr'o două perinişe, scovărzi, clătite, or[i] plăcinte.* PITIŞ, N. R. R. I 108. *Cucoana Georgeta ştià să-i facă nişte clătite minunate.* SADOVEANU, P. S. 190; — **clătitór** (cu negativul **neclătitor**), **-oáre** adj. = care clăteşte, care se clatină, se mişcă. *Îngerul iaste pururea clătitoriu.* VARLAAM, C. 21/2. *Jiganiile în patru picioare clătitoare.* CANTEMIR, IST. 26/2.]

— Din paleosl. **klatiti,** «a mişcà, a scuturà, a împinge; (refl.) a se clătinà, a şovăi» (bulg. *klatja* «mişc, leagăn, scutur», *klatja glavata* «clatin capul», sârb. *klâtiti* «a scuturà, a legănà, a clătinà»).

CLĂTINÁ vb. I. I. 1°. *Remuer.* 2°. *Agiter, hocher.* 3°. *Secouer; tendre* (le poing). 4°.—5°. *Ebranler.* II. *Remuer; hocher.* III. 1°. *Vaciller, branler.* 2°. *S'ébranler, trembler.* 3°. *S'agiter, se balancer.* 4°. *Vaciller, chanceler.*

Clătinà se simte ca un iterativ al verbului *clătì,* cu sensul de «a clătì într'o parte şi într'alta», fără să fie sinonim cu *clătărì,* care înseamnează mai mult «a clătì de repetite ori».

1°. Trans. 1°. A mişcà din loc, a urnì, a clintì. *Puse şi lupul umărul şi cletinà* [bolovanul]. ISPIRESCU, L. 339.

2. A mişcà puţin s. lin într'o parte şi într'alta, a face să se agite. *Derept aceaia, îngerul lui Dumnezeu în toţi anii deştingeà şi clătinà apa şi băgà într'aceasta tărie de vindecare.* CORESI, EV. 145/16. *Când vântul clatinà frunzele* [stejari]*lor...* C. NEGRUZZI, I 184. *Brazii suspinau Ş'a lor crengi le clătinau.* ALECSANDRI, P. II 186. *Tu* [ciocârlie] *înalţi trupu-ţi spălat..., cletinându-ţi aripele.* ODOBESCU, III 192. *Vântul abià adià şi clătinà uşurel frunzele.* id. ib. 292/22. *Peste deal, peste colină, Este-o creangă de maslină, Suflă vântul ş'o clatinà Din vârf până la tulpină.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 252, ŞEZ. III 55b. | Fig. *Nici o inimă nu seceri şi nu clatini nici o fire.* VĂCĂRESCUL, P. 130. # **A clătinà capul** = a-l mişcà într'o parte şi într'alta în semn de mirare, îndoială, mustrare, descurajare etc. *Alţii, de mirare, Cu mâna la gură capul clătina[u].* ALECSANDRI, P. I 40.

3°. A agità cu putere, a scuturà tare, a zgudui. *Cletenă frânghia, de se lovì de toate mărginele groapei.* ISPIRESCU, L. 88. *Vântul... frângeà plopii, smulgeà ulmii şi cletenà cu urlet tot codrul şi tot muntele.* ODOBESCU, ap. TDRG. *Ceaşul... Caicèlul cletinà, Caicèlul răsturnà.* TEODORESCU, P. P. 568. *Moş Nichifor o clătinà încetişor* [pe Malca, care dormeà] *şi zice: Jupâneşică, jupâneşică!* CREANGĂ, P. 132/13. | (Neobicinuit, despre un gest de ameninţare, cu pumnul) *N'au rămas... decât cei împrăştiaţi la fugă, zise Ursul şi cletenă pumnul la cer.* DELAVRANCEA, S. 173.

4°. A zdruncinà. *În băşici l-a băşicat, În uscături l-a uscat, În umflături l-a umflat Şi trupul i-a cletinat, În zepriturì l-a zeprit, Şi trupul i-a schilodit.* PAMFILE, S. V. 39. | Fig. *Va îndreznì... a clătinà armonia cea iubită de D-zeu.* URICARIUL, IV 420/7. *Tib. Gracchus... începuse numai a clătinà ordinea republicei.* MAIORESCU, CR. III 138/23.

5°. P. ext. şi fig. A scoate pe cinevà din convingerile sale, a-l face să şovăiască, să oscileze, a pune la încercare. *Cu acealea ispitescu-se a ne clătinà pre noi.* CORESI, EV. 270/11. *O muiere nu-mi va clătinà bărbăţia!* I. NEGRUZZI, V 333.

II. Intrans. A se mişcà (într'o parte şi într'alta), a oscilà. # **A clàtina cu** (s. **din...,** mai rar: **de**) = a mişcà într'o parte şi într'alta, a clătì, a da din... *Clătinară cu capetele.* PSALT. DOS. 237/29. *Ivan se depărtă, clătinînd din cap.* C. NEGRUZZI, I 66. *Baba... clatinà din cap şi zice...* CREANGĂ, P. 171/12. *Împăratul... trecù pe lângă dânsul, cletinând din cap,* ISPIRESCU, L. 170. *Pleşuvul clătinà din căpăţînă.* EMINESCU, N. 76/32. *Poftim toţi şi ospătaţi, Dar din barbă nu clătinaţi.* MARIAN, NU. 849. *Când oiu clătinà din funie, voi să ştiţi că eu voiu fi aice şi că doresc să mă trageţi afară!* SBIERA, P. 84/7. *Petrea însă i-au răspuns clătinând din cap: «Măiculiţă dragă, la greu lucru mă puseşi!»* id. îb. 24/37. *Spunându-le să scoată leagănul afară, când va clătinà el de frânghie...* ŞEZ. II 52.

III. Refl 1°. (Despre ceva care, în stare normală, e fix, nu se mişcă, se ţine bine) A se mişcà din loc, a se urnì; a-şi pierde stabilitatea, a nu se mai ţineà bine, a sta să cadă, a se clătì. *Tot vine câte-o mătăhuie, una după alta, vreme de-o jumătate de ceas şi se tot aşează pe cruce, de se clătinà crucea cu ele.* RETEGANUL, P. I 29/8. *Se clatinà piciorul de la masă.* # *Se clatinà, ca dinţii babei.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 77. *I se cletănà dinţii* = este pe sfârşit. ZANNE, P. II 117. | Fig. *Din cauza stagnaţiunei negoţului, cele mai bune case de comerţ se clatinà rău şi sânt aproape de cădere.* LM.

2°. A se scuturà, a se cutremurà, a se pune în mişcare. *Toată lumea carea nu să va clătinà* (: să nu se clatească COR.; nu se va rădicà. HUR.; qu'elle ne sera jamais ébranlée). PSALT. (DOS.) 194/36. *Clătineaze-se* (se rădice-se SCH.; să se rădice COR. VOR.; să se pleace COR.; se scuture HUR.; que la terre soit ébranlée) *pământul.* PSALT. (DOS.) 203/39. *Pământul s'a cletinat, de bucurie.* BĂLCESCU, M. V. 581/12. *Şi pod când treceà, Pod că zornăià, Pod se cletinà.* TEODORESCU, P. P. 414. *Masa s'o clătinà Şi ruja s'o scuturà, Doamne, rău m'oiu supărà!* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 297. *Fulgerà şi bubuià, de se clătinà oalele'n cuie.* RETEGANUL, P. I 19/17.

3°. A se mişcà într'o parte şi într'alta, a oscilà. *Ciovlice de cele moţate... se tot cletinà în aer şi pe uscat, strigând ca puii de jidan de pe uliţe: «kibrit, kibrit!».* ODOBESCU, III 23/3. *Al şeptelea* [par] *fără* [cap] *se clătinà mereu în vânt şi ziceà: cap! cap! cap!* EMINESCU, N. 19/22. *Uşa... se clătinà scârţiind în vânt şi numai într'o ţiţină.* id. ib. 38. *A zărit o tufă deasă De vânt clătinându-se.* MARIAN, SA. 333. *Luciul se 'ntinde tăcut*

şi'n zare se clatină codrii. COŞBUC, Æ. 15/7. *Pământul s'a tremurat, Apele s'au turburat, Codrii că s'au cletinat!* TEODORESCU, P. P. 115. *Vânt de vară mi-a bătut, Copaciul s'a cletinat, Din copaciu că mi-a căzut.* ib. 204. *Aşà voinicel cântă, Iarba că se clătină, Frunza'n codru tremură Şi foarte se 'nduioşà!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 310.

4°. A şovăi în mişcare s. în mers (din pricina slăbiciunii sau beţiei), a oscilà, cf. a merge pe două cărări. *Se clatină rărite şiruri lungi de bătălie.* EMINESCU, P. 242. *Târgueşte el tot ce-i trebue, se unge pe gât bine cu sângele Domnului şi, cam clătinându-se, se suie în căruţă şi porneşte.* ŞEZ. IV 1/8. | Fig. A şovăì, a se îndoì, a oscilà. *Să nu ţi să clatine gândul, Ca trestiia, când o bate vântul* (a. 1654). GCR. I 169. *Inimă slabă, aşa să se clatine şi să se 'nduioşeze de te miri ce...* VLAHUŢĂ, N. 138.

[Prez. ind. *clătin* regional: *clătin* (LB. HERZ.-GHER. M. IV 232), † (rar) *clătinéz.* În regiuni rotacizante: *clătirà* vb. I. *Subţireà boare trăgeà Şi un brad se clătirà... «Ce te clatiri aşa tare, Dimireaţa pe răcoare»?... — Da cum nu m'oiu legărà, Că la mire vrea să vie... să mă taie.* POP. (Munţii-Apuseni), ap. PAMFILE, I. C. 100. | Şi: (Munt.) **cletinà** vb. 1a (cu prez. *clétin*), s. *cleátin* (CIAUŞANU, v.), **cletenà** vb. 1a (cu prez. *cléten*), **cletănà** vb. 1a (cu prez. *cleătăn*). *Cozmin... făcù doi paşi şi se cletănă, Pământul i se învârtì sub tălpi.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *I se clealănă dinţii.* ZANNE, II 116; —(cu schimb de conj., neobicinuit) **clătini** † vb. IVa. PONTBRIANT. | Abstracte: **clătináre (cletináre** POLIZU) s. f. = acţiunea de a se clătinà. *Clătinare capului.* PSALT. (COR., DOS.) 84/33. *Clătinare din cap.* COSTINESCU. *Clătinarea apelor mării.* ib. *Clătinarea unei corăbii.* POLIZU. (Fig.) *Nu deade în clătinare* (în smintire SCH.; în smenteală HUR.) *picioarele meale.* PSALT. (DOS.) 123/39.; — **clătinát** s. a. = clătinare. HERZ.-GHER. M. IV 232. *Mult mă uit păste norod: Mândruţ ca ş'a mneu nu văd, Nici la stat, nici la îmblat, Nici la struţ de clătinat, La buză de sărutat.* ŢIPLEA, P. P. 42; — **clătinătúră (cletinătúră)** s. f. = acţiunea de a (se) clătinà şi rezultatul ei, mişcare agitată s. şovăitoare. *Am nevoie de repaos; să dorm fără cletinătură, fluiere, clopote şi mai ales fără impresii mirifice de la Paris.* CARAGIALE. M. 299. *Doi răniţi trec rezemaţi, cu clătinături stranii.* C. PETRESCU, Î. II 35. *Văzând fraţii lui clătinătura lanţului, au ştiut acuma că Sucnămurgă nu este mort.* SBIERA P. 95/26; — **clătinícIu** s. a. = clătinare, clătinătură (?). PHILIPPIDE, P. R. 182. | Adjective: **clătinát (cletenát,** cu negativul **neclătinat), -ă** = mişcat din loc, agitat, scuturat, clătit; şovăitor, *Iară căţi întru credinţa ceaea dreaptà şi adeverita sânt păziţi şi neclătinaţi...* CORESI, EV. 3/13. *Chemă dară cuvântul acela, pre veacinicele şi pre neclătinatele lucruri ce sânt...* GCR. I 131; — **clătinătór, -oáre** = care (se) clatină, tremurător. *Colo, spânzură în aer pe copaci clătinătoare cuiburi.* KONAKI, P. 298. *Un vânt de-abià clătinător şopteşte prin văzduh cuvinte.* COŞBUC, F. 47. *Câte-o stea clătinătoare Candela'n văzduh şi-aprinde.* IOSIF, P. 78. (Substantivat:) **clătinătoáre** s. f. = leagăn, hâţinătoare, zduin, scrânciob. DICŢ.]

— Derivat vechiu din **clăti** cu sufixul (de origine latină şi cu sens iterativ, cf. DR. I 228, III 514) **-inà (-enà, -ănà),** probabil subt influenţa lui *legănà, zdruncinà, hâ(n)ţânà* etc.

CLĂTINĂTOÁRE s. f.
CLĂTINĂTÚRĂ s. f.
CLĂTINÍ † vb. IVa
CLĂTINÍCIU s. a.
} v. **clătinà.**

CLĂTÍTĂ s. f. (Cul.)
CLĂTITÚRĂ s. f.
} v. **clătì.**

CLAUS s. a. 1°. *Barrage.* 2°. *Train* de bois accumulé dans une écluse. — (Germanism)

1°. Întocmire făcută în părţile superioare ale unei ape cu scopul de a adunà apa pentru plutirea lemnelor de la munte; cf. hait, opust, havuz, stăvilar, zăton (Banat). Com. ITTU.

2°. P. ext. Grămadă de lemne care se adună, mai ales în urma închiderii scocului, la capătul din sus al acestuia: *La coveiul cel scurt să fie doi păzitori, că uşor te pomeneşti cu claus* (Temeşeşti, jud. Arad şi în Haţeg). Com. ITTU. | Grămada de lemne formată la «săritoarea (sărita)» scocului (Temeşeşti, jud. Arad). Com. ITTU. | Orice grămadă mare şi neregulată de lemne de foc; clit, claie (Bouţariul vechiu). Com. ITTU. [Pl. *clause* şi *clausuri.*]

— Din germ. **Klause,** idem.

CLÁUSTER † s. a.
CLAUSTRÁL, -Ă adj.
} v. **claustru.**

CLÁUSTRU † s. a. *Couvent.* — Mănăstire catolică. [Şì: (după germ. *Kloster*) **cláuster** † s. a. *O fată de boier mare, întoarsă dintr'un clauster de la Viena.* GHICA, S. 42. | Derivat: (după fr. *claustral*, lat.-bis. *claustralis*, idem) **claustrál, -ă** adj. (cu plur. *-strali, -strale*) = mănăstiresc, monacal, monastic, călugăresc; schimnicesc. *Riscul unei izolări claustrale* (= mari, severe, hermetice). N. ROŞU, CURENTUL 6 Noem. 1930.]

— *N.* după lat.-biser. **claustrum,** idem.

CLÁUZĂ s. f. (Jur.) *Clause.* — Dispoziţiune specială a unui act particular s. public, a unei legi, (mai ales) a unui tractat, a unui contract, a unui testament, etc., cf. articol, condiţie, codicil. *Condiţiunile cerute de lege pentru validitatea unei trate sânt cele următoare:* 1) *Data...* 4) *clauza la ordin...* ŞTEFĂNESCU, C. 30. *Cecul trebue să conţie:* 1) *numele trasului;* 2) *numele primitorului... Poate să cuprinză şi clauza la ordin, însă nu e obligator.* id. ib. 45. *Convenţiunile internaţionale astăzi existente rămân în vigoare, cu toate clauzele... cuprinse într'însele.* HAMANGIU, C. C. XI. *Partea în favoarea căreia s'a pronunţat despărţenia va conservà toate acele avantajuri chiar şi dacă ele se vor fi stipulat cu clauză expresă de reciprocitate.* id. ib. 75. *Garanţia încetează, când o evicţiune a fost acceptată anume, printr'o clauză expresă a actului de împărţeală.* id. ib. 187. *Sultanul siluit şi grăbit, o fi cunoscut, n'o fi cunoscut însemnătatea clauzelor acelui tratat..., faptul este că nu le-a ratificat pe toate.* GHICA, S. 470. *Rusia declară nulă... clauza relativă la Marea Neagră.* MAIORESCU, D. I 35. *Cine va executà clauza 22 din tractatul de Berlin?* id. ib. II 194. [Regele Poloniei] *făcù să se insereze o clauză în favoarea lui, în tratatul cu Turcii, din 1678.* IORGA, L. I 107. *Dincolo de toate clauzele tratatelor noastre internaţionale, e conştiinţa pe care o avem, că sântem stăpâni la noi acasă.* GOGA, Ţ. N. VI 1537. *Guvernul român propune modus vivendi bazat pe clauza naţiunii celei mai favorizate.* CURENTUL 17 Sept. 1930. | Spec. (Jur.) *Clauză penală:* aceea prin care o persoană, spre a da asigurare pentru execuţiunea unei obligaţiuni, se leagă a da un lucru în caz de neexecutare din parte-i. HAMANGIU, C. C. 252. *Clauză rezolutorie: Aparţine judecătorului de fond de a decide suveran, că partea în favoarea căreia s'a stipulat într'un contract de locaţiune clauza rezolutorie expresă, a renunţat*

la dânsa, fără ca hotărîrea sa în această privință să poată fi supusă controlului Casațiunei. id. ib. 369. [Și: (în Transilv. și Bucov., pe cale de dispariție, din lat. *clausula* s. după germ. *Klausel*) **cláuzulă** s. f. = clauză, (cu verbul, după germ. *verklausulieren*) **clauzulà** vb. 1a = a introduce s. inserà o clauză într'un act. *Clauzulele de toți să se țină.* ȘINCAI, HR. III 291/11. *Această clauzulă însă nu o mai găsim repetită.* SBIERA, F. 32. *Tratatul a fost clauzulat.*]

— *N.* după fr. (lat.-mediev. **clausa, -am** «încheiere» (întrebuințat în locul lat. clasic *clausula*).

CLAUZULÁ vb. Ia (Jur.) } v. **clauză.**
CLÁUZULĂ s. f. (Jur.) }

CLĂVÁN, -Ă adj. *Fort, vigoureux.* — Țeapăn, tare, cf. vlăjgan. *Îs clăvani feciori la noi* (Băișoara). VICIU, GL.

— Poate același cuvânt ca onomasticul *Glăvan*, derivat din *glavă* cu suf. calificativ *-an.* N. DRĂGANU.

CLAVECÍN s. a. (Muz.) *Clavecin.* — Vechiu instrument muzical (din care s'a desvoltat cu timpul clavirul actual) în forma unei mese triunghiulare (dar cu unghiurile ciontite), în care coardele erau întinse ca la cimbal, dar care aveà o claviatură ca pianele (însă mai redusă). [Și: (< it. *clavicembalo*) **clavicimbál** s. a. (plur. *-baluri*; (accentuat și *clavicímbal*, cu plur. *-bale*). *Prin cafenele... se aud clavicimbalurile.* CARAGIALE, T. I 127.]

— *N.* după fr. (< lat. mediev. **clavicymbalum,** din *clavis* «cheie» și *cymbalum* «țimbal»).

CLAVIATÚRĂ s. f. (Muz.) *Clavier.* — Sistemul de clape la un piano (clavir) sau la o orgă. *Complexa claviatură a unei imense orge.* CARAGIALE, T. I 46/21.

— *N.* după germ. **Klaviatur.**

CLAVICIMBÁL s. a. (Muz.) v. **clavecin.**

CLAVÍCULĂ s. f. (Anat.) *Clavicule.* — Osul (cu o formă aproape ca a unui S) care leagă partea superioară a omoplatului cu osul pieptului. [Derivat: (< lat. *clavicularius*) **claviculár, -ă** adj. (Anat.) = privitor la claviculă, din spre claviculă. *Căpătâiul de sus* [al sternului] *sau clavicular mai larg și mai gros decât toată ceealaltă parte a osului...* KRETZULESCU, A. 35/1; — (după fr. *claviculé*) **claviculát, -ă** adj. (Anat.) = «cu clavicule».]

— *N.* după fr. (< lat. **clavicula** «cheiță»).

CLAVICULÁR, -Ă adj. (Anat.) } v. **claviculă.**
CLAVICULÁT, -Ă adj. (Anat.) }

CLAVÍR s. a. (Muz.) *Piano.* — (Învechit, întrebuințat mai ales în Mold. și de Românii cu educație germană) Pian(o). *Unia dintr'înșii se disfătă cântând la clavir.* URICARIUL, X 13/2. *Amoriul nu-i ca clavirul, să cânte numai lovit.* KONAKI, P. 129. *Podelele* [podului] *joacă ca tușele* [= clapele] *clavirului.* C. NEGRUZZI, I 194. *Subt degetele tale, în sunete-argintoase... Clavirul când răsună, deștepți în al meu suflet acorduri fioroase.* ALEXANDRESCU, M. 127/19. *Ilenuța... petrece cu clavirul.* ALECSANDRI, T. 1336. *A găsit clavirul spart cu toporul în mii de bucăți.* GHICA, S. 43. *Toate clavirele sânt instrumente muzicale.* MAIORESCU, L. 57. *Cine cunoaște mehanismul clavirului, poate să ghicească feluri-mea nemărginită a melodiilor?* id. CR. II 387/8. *Cânt din clavir, cetesc.* I. NEGRUZZI, IV 30. *Auzi prin aerul nopței tremurând notele dulci ale unui claviriu.* EMINESCU, N. 46/17. *Cântă fata gazdei la clavir.* C. PETRESCU, Î. II 114. # *A aveà clavir la cap* = a fi cam țicnit. ZANNE, P. IV 309. [Plur. *-re* și (rar) *-ruri.* | Diminutiv: **claviráș** s. a. = clavir mic, cf. clavecin, pianină. *Din toate lucrurile aduse... cel care-mi place mai mult, e un claviraș mic.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 227. | Derivat: **clavirist** † s. m. = cel ce cântă la clavir, pianist; cel ce dă lecții de clavir; cel ce face clavire. DICȚ. *Una din societățile cooperative care a avut un succes deplin... este societatea lucrătorilor claviriști, înființată la 1849.* GHICA, S. 577.]

— *N.* din germ. **Klavier,** idem (cf. și fr. *clavier*).

CLAVIRÁȘ s. a. (Muz.) } v. **clavir.**
CLAVIRÍST † s. m. }

CLAVITÚRĂ s. f. *Merrain.* — Lemn de molid tăiat scurt și despicat cu cuțitoaia, pentru doage de doniță (cf. boc, bociu, cloț, clept, șpan): *Din molidul acesta ar ieși multă clavitură* (Bucovina). Com. ITTU.

CLAXÓN s. a. *Claxon.* — Trompă de automobile, motociclete etc., care produce un sunet puternic spre a avertiză vehiculele și pietonii de trecerea automobilului (s. motocicletei), cf. sirenă. *Un claxon de automobil îl alungă pe trotuar.* C. PETRESCU, C. V. 122. *Urlet de claxon.* id. ib. 318. *Huruiala claxonului.* I. TEODOREANU, M. II 30. [Plur. *-xoane.*]

— *N.* după fr.

CLEAF! interj. Interjecție care imită zgomotul celor ce mănâncă zgomotos și lătratul câinilor. Com. A. TOMIAC, cf. LM. [Și: **clef** ib.]

— Onomatopee. Cf. cleflăi.

CLEÁFĂT s. a. v. **cleflăi.**

CLEAMP s. a. *Ramilles.* — (Mai ales la plur., subt forma *cleampuri*) Cep lungușor; creangă uscată; vreasc. ȘEZ. II 187/32, XXIII 42, ION CR. II 22, MAT. FOLC. 1209.

— Pentru etimologie, cf. rus. *kljapŭ* «căluș».

CLEÁMPĂ s. f. } v. **clamp.**
CLEAMPĂÍ vb. IVa }

CLEMPÚȘ s. a. 1°. *Crochet.* 2°. *Loquet.* — (Bucov.).

1°. Cârlig (Straja). Com. A. TOMIAC.

2°. Cleampă, clanță a ușei (Marginea). HERZ-GHER., M. IV 232.

[Plur. *-pușuri.* HERZ.-GHER., M. IV 232.]

— Din rus. **kljapyšŭ** «cârlig, migdală», apropiat de *cleampă.* Cf. clempuș, (s)climpuș. Cf. CIHAC II 331.

CLEAN s. m. (Iht.) *Chevesne, goujon* (Squalius cephalus, Alburmus lucidus, Squalius dobula, Leuciscus dobula). *Ivre. Saoul.* — Un soiu de pește cu solzi albi strălucitori, care trăește în apele dulci de munte; se mai numește și alboiu, porcul apelor. Cf. ANTIPA, F. I. 166, 184, 186, 188; P. 85, 117, F. R. ATILA, 33, 34, 54, 55, 223 și 224, DAMÉ, T. 127, BARONZI, L. 94/10, REV. CRIT. LIT. III 94, POMPILIU, BIH. 1007-20, LIUBAIANA, M. 129, POP.-KIRILEANU, B. 89, MARIAN, INS. 57, T. 47/22, MAT. FOLC. 1209, ȘEZ. II 187/33, H. I 7, 22, II 203, IV 85, VI 16, IX 42, 59, 170, 229, 437, X 4, 21, 31, 499, 505, 538, 571, 583, XII 275, 429, XVI 288, XVIII 140. *În aceleași ape și regiuni ca mreana, însă în părțile lor mai domoale... trăește cleanul supranumit porcul apelor... Cu o lăcomie de lup, cu o gură de broască și un stomac de struț, el devorează totul, fără a fi sătul niciodată. E carnivor și vegetarian în același timp.* F. R. ATILA, 223. *Am prins un borș bun de pește, mai mulți păsatari, vr'o două mrene și un clean* (Bilca, în Bucov.). Com. TOFAN. *Unde văd ne-*

vestele, Io mă zbat ca peştele, Ca cleanu' în apă lină, Ca mreana la repezină. HODOŞ, P. P. 170. # *Prost ca cleanul* (de-oare-ce cleanul se prinde foarte uşor). Com. I. POPOVICI. *Îi cum îi cleanul* s. numai: *clean* = beat tare, beat turtă. Com. I. POPOVICI; CIAUŞANU, V. *Sătul clean* = sătul până în gât. CIAUŞANU, V. [Şi: (cf. rus. *klenǐ*, rut. *klen*) **clen** s. m. ANTIPA F. I. 186. | Diminutive: **clenúţ** s. m. MARIAN, INS. 57; **clenúţă** s. f. H. III 309; **clenişór** s. m. F. R, ATILA, 67.]

— Din paleosl. **klěnъ**, (bg. *klěn*), idem.

CLEÁNCĂ s. f. v. **creangă.**

CLEANP s. a. *Croûton.* — Călcâiu (bun) de pâine, coltuc, câlfan, câlfete, călhău, cărhan, clifan, clihan, crifoiu, crihan. VICIU, GL. [Plur. *cleanfuri.*]

CLEANŢ! interj. v. **clanţ.**

CLEANŢ s. a. 1°. *Pas* (en montagne). 2°. *Pied* (d'une montagne) 3°. *Roche escarpée.*

1°. (Banat) Strimtoare între dealuri cu drumuri tăiate în stâncă. LIUBA-IANA, M. 45), trecătoare peste dealuri, printre stânci; prihod, priod. Com. LIUBA. Cf. cheie, defileu.

2°. Picior de deal (Costeiu, Banat). Com. ITTU.

3°. P. ext. (Banat, Oltenia) Jghiab, stâncă prăpăstioasă, cf. ţarc, ştean, janţ, căţin (REV. CRIT. LIT. III, 94), râpă mare (H. XVII/$_7$), stâncă (H. XVIII 137. GR. BĂN. Com. COCA) pe care omul nu se poate sui (LIUBA-IANA, M. 55), râpă stâncoasă (Oltenia CONV. LIT., LIV 166), colţ de stâncă (Valea Jiului, VICIU, GL.), ascuţişul unei stânci înalte (Sibiiu; com. ITTU). *Fata tot merse înainte, până când ajunse la un cleanţ, în care erâ o peşteră.* CĂTANĂ, P. B. II, 23. *De-asupra* [dealurilor]... *se înalţă tot mai ridicate nişte cleanţuri, până în vineţia cerului.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. *Să nu te încumeţi să mai ajungi cleanţele unde creşte siminocul.* IRINEU, S. B. 15. *La Cleanţul-Vulturului a murit un miel* (Sibiiu). Com. M. ITTU. *Pe un astfel de copil l-au ursit să fie trăsnit pe un cleanţ (stâncă).* PAMFILE, DUŞ. 4. *Da copilu' nu s'o mai văzut. El s'o dus în cleanţ, ş'o trăit acolo ca un sfânt.* DENSUSIANU, Ţ. H. 94. *Atunci te-oiu descunună, Când cleanţurile-or cântà Şi pădurea va îmblà.* HODOŞ, P. P. 340/$_4$. [Plur. *cleanţe* şi *cleanţuri.* | Derivate: **clânţoáie** (cu rostire bănăţeană *clânţoaíe*) =hop (în drum), germ. Holper. JAHRESBERICHT, VII 84; — **clânţurós, -ă,** adj. = cu hopuri, germ. holprig. ibid.]

— Din sârbo-cr. **klánac** (genet. *klánca*) «strimtoare»; N. Drăganu, *Dacoramania* III 704. Cf. cheanţ.

CLEÁNŢĂ s. f. v. **clanţă.**

CLEAPAÚG, -Ă, adj. v **clăpăug.**

CLEÁPCĂ s. f. *Vieux chapeau.* — (Bucov.) Pălărie veche. Com. AR. TOMIAC), cf. ciupercă.

— Cf. rut. *kljapa* «petec, zdreanţă», *kljapka* «vacă bătrână».

CLEÁPŞĂ s. f. *Gifle.* — (Bucov., Transilv. de nord) Palmă, lovitură cu palma (Vicov, în Bucovina), Com. NISTOR, (Straja, în Bucovina) A. TOMIAC, (Năsăud) N. DRĂGANU, (în Munt.) leapşă, cf. scatoalcă; calcavură; lovitură uşoară (HERZ.-GHER., M. IV 232). *Când ţi-oiu da o cleapşă, vezi stele verzi!* ŞEZ. XXIII 42. *S'o luat la clepşe.* ib. XXXII 106. | **De-a cleapşa** (în Munt. *de-a leapşa*) e numele unui joc de copii. *Unul dintre dânşii ţine pe cel dintâiu de ochi, iar altul dinapoi îi dă o cleapşă, adică o palmă peste spate.* MARIAN, I. 204/$_2$; cf. şi PAMFILE, J. II 261. ŞEZ. XIII 51. [Plur. *clepşe* TDRG. | Verb: **clepşi** (**clepşui** ŞEZ. XXIII 42) vb. IV^a = a pălmui, a da palme (Com. A. TOMIAC), a trage cuiva o palmă. *După ce a căpătat cleapşa, îi dă drumul, şi el trebue să caute pe cel ce l-a clepşit şi, de-l găseşte, îl apucă de cap şi-l pune în locul său, iar de nu-l nimereşte, mai capătă o cleapşă, tot aşà, până ce nimereşte pe cel ce l-a clepşit.* MARIAN, I. 204; cf. PAMFILE, J. II 261. *Să nu bleşteşi o iotă, că te clepşesc!* ŞEZ. XXIII 42; (cu abstractele:) **clepşíre** s. f., **clepşít** s. a. = acţiunea de a clepşi; — (şi cu part.-adj., substantivat une-ori) **clepşít, -ă** = pălmuit; fig. bătut la cap, prost, năuc. *Ce voeşte clepşitul sau clepşita aceasta de la mine?* MARIAN, I. 204; cf. şi PAMFILE, J. II 261.]

— Onomatopee (cf. germ. *Klapps!*). Cf. cleps, leapşă.

CLEÁPŢĂ s. f. *Piège, trappe.* — Numai în locuţiunile figurate: *Am să te prind în cleapţă!* = am să te prind în capcană, în cleşte. *Nu-mi scapi din cleapţă!* = nu-mi scapi din mână (Năsăud). Com. N. DRĂGANU.

— Sensul originar trebue să fi fost «capcană» (făcută, poate, la început, dintr'o scândurică spintecată la un capăt, cf. clepţ). În acest caz, cuvântul vine din rut. **klepíca** «laţ» (> ung. *kelepce*, idem). N. Drăganu, *Dacoromania* II 900.

CLEÁRING s. m. sing. (Comerţ, Finanţe). *Clearing.* — Acel fel de achitare sau plată, la care avizarea sau mandatul se face unei persoane sau firme, care şi ea stă în legătură cu aceeaşi bancă... şi are un cont deschis acolo şi astfel suma avizată (mandatată) prin cec nu se plăteşte în numerar, ci... se scoate dintr'un cont... şi se adaugă în alt cont (PANŢU, PR. 74), balanţă a socotelilor (unei persoane s. ale unei firme la o bancă s. între bănci), cf. viriment. [Rostit, de cei care cunosc pronunţarea englezească, *cliring*].

— *N.* din fr. (engl. **clearing**, idem, propriu zis «clarificare, limpezire;» part. verbului *to clear* «a clarifică, a limpezi»).

CLEÁŞCĂ s. f. 1°. *Crochet* ou *pince* de bois. 2°. *Machine hors d'usage.* 3°. *Mauvaise bouillie.*

1°. (Munţii Apuseni) Instrument de lemn cu care ciubărarii noştri Moţi prind doagele de cerc, până le pun în rând, când dreg vreun ciubăr desfăcut de tot (VICIU, S. GL.), bucăţică de lemn cioplit lătăreţ şi crestat afund la un capăt în forma unei furci, cu care se prind doagele sau cu care se fixează rufele spălate întinse pe frânghie, ca să nu le doboare vântul (Com. ITTU), cârligel, sclimbuş, copcă.

2°. Maşină hodorogită (comuna Principele Ferdinand, Teleorman) ION CR. V 374.

3°. (Neîntrebuinţat) Mămăligă rău făcută, cir, o fleaşcă de mămăligă (CIAUŞIANU, V.), cf. terciu.

— În sensul 1° ar putea fi, cum crede VICIU, S. GL., un singular nou din *cleşte;* în sensul 3°, înrudit cu fleaşcă sau influenţat de acest cuvânt.

CLEAT, -Ă † adj. v. **clat.**

CLEÁTĂ s. f. 1°. *Tente?* 2°. *Tas.* 3°. *Bande de terre.*

1°. Cort? *Dale, Doamne, Ştefan-vodă, Mai sumete scările, Că le bat smicelele Şi ne aud cetele, Cetele şi cletele* (Dolj). MAT. FOLC. 1077, cf. 1078.

2°. Mulţime de lucruri cuprinse într'un anumit spaţiu: *O cleată de varză, o cleată de fire, o cleată de lemne.* BOCEANU, GL. *Să-mi dai cinci mii de clete* [de] *morun Şi cinci mii* [de] *clete* [de] *somn.* PAMFILE, DUŞM. 298.

3°. Bucată îngustă de pământ, deliniţă (LUNGIANU, GL.); grup de vii, pământuri (Teleorman;

com. M. OLMAZU), locuri împărțite (H. IV 267). *Am arat tot, dar a mai rămas o cleață la cap, unde nu prinde plugul.* BOCEANU, GL. — Sensul originar ar putea fi «locul unde se păstrează grămadă lucrurile» și deci să avem a face cu o altă formă (cf. bulg. *klĕt* «cămară», *klětka* «strat de legume, legumele dintr'un strat») a lui *cleț*.

CLEĂUCĂ s. f. *Mauvais traîneau.* — Sanie stricată (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC.

CLÉCE s. f. v. **clicin.**

CLÉCE s. f. plur. (Pesc.) *Bâton.* — Lemnele din capul năvodului (CHIRIȚESCU, CH.), de care trag pescarii, numite și hădărage, coluze etc. (DAME, T. 123); groase cât o mână de om și lungi cam de 1 m. (ANTIPA, P. 463, cf. 512). [Și: **cleci, clénce** s. f. plur. ANTIPA, P.]

— Din rus. **kljačŭ**, idem.

CLECETÍ vb. IV^{a} refl. *Se quereller.* — (Mehedinți) A se sfădi, a se certă. H. IX 91. — Cf. **clefeti, cleveti.**

CLÉCHIE s. f. v. **clicin.**

CLECIE s. f. *Moitié de chou.* — Jumătate de curechiu. Com. A. TOMIAC. [Accentul?].

CLECIU s. a. v. **clenciu.**

CLED s. m. sing. *Bouillie.* — Masă cleioasă, clic. *Pânea necoaptă se face cled în gură* (Blaj. VICIU, GL.), cf. **cleiu, clisă.**

CLEF! interj. v. **cleaf.**

CLEFĂÍ vb. I(a). 1°. *Manger avec bruit.* 2°. *Aboyer; parler indistinctement.*

1°. Intr. (Despre animale și p. ext. despre oameni) A face cleaf-cleaf mâncând (Straja, în Bucov. Com. A. TOMIAC), a ciofăi ca porcii mâncând (germ. «schmatzen beim Essen wie die Schweine», HERZ.-GHER., M. IV 232), a mestecă așa în cât se aude ca la porci (LM.); p. ext. a mâncă fără cuviință (Com. A. TOMIAC), a plescăi; cf. molfăi, clefeti[1]. *Începe Grecul... să sugă și să clefăiască.* CONTEMPORANUL, III 678. *La dejun, Dan înfulică bucăturĭ mari și clefăĭa repede, c'o lăcomie de bestie.* VLAHUȚĂ, D. 334. *Omul zăcea într'un lac de sânge. Fiara sta la o parte și clefăĭa ceva în dinți.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 446. *Se tolăni lung și începù să clefăe și să împroaște cu sâmburi în sus.* T. CERCEL, SĂM. III 459. *Rupse o margine din pâine și începù să clefăe încet.* STĂNOIU, C. I. 164. | Fig. (Despre oameni) A vorbi repede și nedeslușit (ca un om care ar mâncă clefăind) *«Vino de mănâncă și iu!», clefăi ea.* DUNĂREANU, CH. 206. || Trans. A mâncă (ceva) cu zgomot (Bilca, în Bucov.; com. G. TOFAN) s. ciofăind. [Cânele], *încurajat de blândețea mea, apucă frumos bombonul și începe să-l clefăe.* CARAGIALE, M. 336.

2°. (Despre căței; rar; germanism?) A lătră (= germ. «kläffen»). BARCIANU.

[Prez. ind. *cléfăiu* și (mai rar) *clefăésc* (HERZ.-GHER., M. IV 232). | Și: (tulpină nazalizată; cf. germ. *klempfern* «a bate în tinicheà, a lucrà tinicheaua») **clemfăi** vb. IV^{a} = a face zgomot când mănânci. *Când mănâncă, clemfăește, Când vorbește, mult stupește.* POP. (Mold.). Com. T. NAUM. | Abstracte: **clefăire** s. f., **clefăit** s. a. = acțiunea de a clefăi. PONTBRIANT; — (ca sens, influențat de *cleveti*) **cleăfăt** s. a. = tovărășie de flecari: *Nu 'ntru eu în cleăfătu' lor* (Teleorman). ION CR. V. 374.]

— Onomatopee, derivată din **cle(a)f.** Cf. **clefeti**[1] și slov. *klafati*, germ. *kläffen*, *klaffen* (CIHAC, II 61).

CLEFEȚEÁ s. f. v. **clefeti**[1].

CLEFETÍ vb. IV^{a}. 1°. *Manger avec bruit, mâchonner.* 2°. *Bougonner.* 3°. *Chasser à force* (les cercles sur un tonneau).

1°. (Rar) Intrans. și trans. A mestecă rău din gură, din lipsă de dinți sau a măselelor (COSTINESCU), a molfăi. *Să vie să mănânce și apoi să se întoarcă în biserică clefetind din gură.* ISPIRESCU, L. 273.

2°. A mestecă vorbele, a bombăni, a mormăi, cf. **cleveti** (2°). *Căscă... și clefetind buimăcit de câteva ori, izbuti să spuie...* DELAVRANCEA, S. 244/$_{14}$.

3°. A bate cu clefeteaua cercurile la o bute, DDRF.

[Adjective: **clefetít, -ă;** — **clefetitór, -oáre** = (ad 1°) care mestecă rău cu gura, neavând dinți ori măsele; mâncăcios; flecar. *Cotofană clefetitoare.* CONV. LIT. XLIII 1148; (ad 2°, substantivat) **clefetitór** s. a. = unealtă a dogarilor: cioacă (COSTINESCU). | Abstracte: **clefetíre** s. f. și **clefetít** s. a. = acțiunea de a clefeti. *Porumbul curgea..., iar zgomotul curățatului sămână cu un clefetit nesfârșit de dobitoace care mănâncă.* T. CERCEL, SĂM. III 663; — (concretizat) **clefeteà** s. f. (în loc de *clefeteală*) = maiu de lemn, cu care dogarul bate cercurile la buți; cioacă. PONTBRIANT, POLIZU.]

— Înrudit cu *clefăi*.

CLEFETÍ vb. IV^{a} = **calfatà.** DICȚ.

CLEFETITÓR s. a. v. **clefeti**[1].

CLEFT s. m. *Clephte,* — (Cuvânt literar, introdus prin scrieri în care e vorba de viața populațiilor din Peninsula balcanică) Haiduc din Pind.

— Din n.-grec. *κλέφτης*, idem. Cf. cleptoman.

CLEFUȘTÉȚ s. a. *Bagatelle, rebut.* — (Mai ales la plur.) Mărunțișuri în desordine, inutile (Sângeorz, în Transilv. PAȘCA, GL.); lucru (m. ales rămășiță) fără valoare, fără importanță, s. p. e. c. ghemuri rămase de la o pânză, ori de la lăvicere (Nemțișor-Vânătorii Neamțului, Neamț. ION CR. III 156.

— Prin metateză, din **flecușteț** (diminutivul lui *fleac*). I. RĂDULESCU-POGONEANU.

CLEÍ vb. IV^{a}, **CLEIÁLĂ** s. f.)
CLEIÓS, -OÁSĂ adj.
CLEÍȚĂ s. f. (Bot.), **CLEITÚRĂ** s. f. } v. **cleiu**[1].

CLEIU s. a. 1°. *Colle, glu.* 2°. *Gomme, résine.* 3°. *Cérumen.* 4°. *Colle de poisson.*

1°. Substanță vâscoasă (când e înfierbântată), extrasă din deosebite plante, de care ne servim spre a lipi («a clei», «a încleià») diferite obiecte. Cf. clic, gumă-arabică, cir, pap, cocă. *Cleiul îl întrebuințează cu deosebire dulgherii* (H. XII 32) *și pantofarii* (H. XI 259). *În loc de var, eră cleiul și cărămizile.* LET. I 50/$_{22}$. *Praf de cleiu cvaiac... Praf de cleiu de amoniac, câte doao dramuri.* PISCUPESCU, O, 289. *Trăbue să legăm rana oii cu cleiu de la măsari.* CALENDAR (1814) 192/$_{9}$. *O lingură mare cu cleiu de cizme.* BARAC, T. 41. *Hârbul cu călacan, cleiu și tot ce trebue unui ciubotar.* CREANGĂ, A. 82/$_{1}$. *Mândră, ochișorii tăi I-o pus maică-ta cu cleiu, De-mi pun capul pentru ei.* DOINE, 114/$_{25}$. | Fig. Materie vâscoasă și lipicioasă care se aseamănă cu cleiul (de ex. mâncarea mestecată, noroiul lutos etc.), clisă, hleiu, cled, clic. *Până mai ieri, Cernăuții puteau să fie vestiți pentru noroiul, lapovița și cleiul lor.* IORGA, N. R. B. 204. *De-ar fi pâinea cât de bună, Tot se face cleiu în gură,*

Dacă e'n țară străină. TEODORESCU, P. P. 285b. || P. anal. **Cleiu de grâu** = cir, ciriz, cu care se cleiește și lipește de piele pânza. LIUBA-IANA, M. 127. || Spec. (După germ. *Vogelleim?*) **Cleiu de (prins) pasări:** vâsc cu care se ung vergelele de care se lipesc pasările ce se așază pe ele. Cf. LB. **Cleiu (negru)** † = smoală, bitum, lat. maltha. MOLNAR-PIUARIU, DR. V 559. *Kléj* = bitumen. ANON. CAR. # (În funcțiune adverbială) **(A nu ști) cleiu**=nimic; cf. boabă, botă s. bâtă, neam, tufă. *Hei Trăsnea, mă! scoală; știi tabla? Sare el de jos, îl ascult — cleiu!* CREANGĂ, A. 92/17. *La lecție, cleiu!* (= n'a răspuns nimic). PAMFILE, J. II. **A fi cleiu** = ignorant, neputincios; beat turtă. *Sânt bărbat odată, zdravăn, iar tu, pace... turtă, cleiu!* CONTEMPORANUL, I 881. *Spre ziuă... Cumpătarea și Pudoarea, bete cleiu...* CONTEMPORANUL, IV 504. *L-a văzut la crâșmă, cu haita ceia: cleiu amândoi!* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Nu-și făceà nici o iluzie în privința cunoștințelor ce posedà. Știà bine că e cleiu.* CURENTUL, 27 Noembre 1930.

2°. Suc gros ce se scurge de subt scoarța unor pomi (mai ales pruni, cireși și vișini) și «se îngroașă» (= se solidifică) la aer, mierea mâții, rășină (H. XII 169, Com. MARIAN, ITTU). Copiii îl mănâncă bucuros (GHER.-HERZ., M. IV 232). *Îi învăluesc trupul tot cu pânză roșie... și cu cleiu de cireș.* HERODOT, 116. *De muștele acestea se pot mânui, ungându-i pre la urechi cu oleiu de in, sau cu cleiu de pre pruni, sau de pre vișini.* ECONOMIA, 112. *Cleiurile de cireș, perj (prun), vișin, zarzăr (cais) se folosesc la facerea diferitelor cleiuri, pentru lipit hârtie în ochiurile de geam sparte, etc. Ele se fac fierbând cleiul în apă.* PAMFILE, I. C. 250. *Prin județul Covurluiu, se fierbeà în vechime fructele de lemnul cânelui, coapte bine fiind, și în zeama obținută se puneà calaican pisat și piatră-acră, și după aceasta puțin cleiu de cireș sau zarzăr.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 211. *Pui la măsele cleiu de plop.* PAMFILE, B. 46.

3°. Substanță vâscoasă ce se formează în ureche, ceară, cerumen. LB. *Îi astupă rana cu cleiu din ureche.* FUNDESCU, L. P. 109/25. *Dacă-ți dă un spine în picior, scoate-l și locul lui acopere-l cu cleiu din ureche, că să nu mai crească.* PAMFILE, B. 40.

4°. *Cleiu de pește* s. *de morun* = materie lipicioasă extrasă din băsica înnotătoare (spălată de sânge și apoi uscată) a unor pești cartilaginoși, cu deosebire din morun. ANTIPA, P. 372-3, 711, F. 269, F. R. ATILA, 426. *Au scăzut prețul la pește, cleiu și icre.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 118. *Limpezirea mai curând a vinului n'o forțează micii podgoreni. Alții o fac cu cleiu de pește, albuș de ou, etc.* PAMFILE, I. C. 224.

[Plur. *cleiuri* «diferite feluri de cleiu». | Diminutiv: **cleiță** (pronunț. *cle-i-*) s. f.=(Bot.) tulichină (*Daphne Mezereum*) PANȚU, PL., HEM. 438, DAMÉ, T. 20, BARONZI, L. 131/16. | Adjectiv: **cleiós, oásă** = cum e cleiul, lipicios, vâscos, clicos (LB.); uns cu cleiu (LB.), plin de cleiu (LM.); (despre ouă fierte) foarte moale. *Loc cleios.* H. X 109. *În loc de apă, tină cleioasă și lipicioasă izvorește.* CANTEMIR, IST. 138/15. *Tina cea cleioasă.* ECONOMIA, 4. *Marga tare încă se află, care nu e alta fără [= decât] pământ văros amestecat cu lut cleios.* ib. 8. *Limbă băloasă, cleioasă și galbenă* [la boală]. PISCUPESCU, O. 213/8. *De ar fi pământul cât de cleios, cât de umed...* I. IONESCU, CAL. 6. *O materie cleioasă.* PONI, C. 115/5. *Foile sale [ale petuniei]... sânt cleioase și miroase greu.* DATCULESCU, ap. TDRG. *Scoarța brazilor care-i lasă în palmă urme cleioase de rășină...* C. PETRESCU, Î. II 5. *Îmi spuse să-i fac ouăle cleioase, că așà îi plăceau lui.* STĂNOIU, C. I. 117. *Noroiu cleios și puturos.* ISPIRESCU, L. 129/20. | Verbe: (cf. rus. *kleitĭ*, idem) **clei** IVa (pronunț. *cle-i*) = a lipì, a încheià cu cleiu, a încleì, a încleià. LB. *Cleiește cu rășină denlău[n]tru și den afară.* PALIA (1581) 31/15. *Măsarul cleiește.* H. XVII 237. | Adjective: **(în)cleit** (cu negativul **ne(în)cleit**), **-ă** (pronunț. *-cle-it*) = lipit, încheiat cu cleiu, încleit, încleiat; fig. frumos, potrivit (PAȘCA, GL.), (Fig., impropriu) *Adevărat este că Ioanichie... s'au numit «Romeoctou», sau ucigătoriu de Greci; ci dintru aceea unui... viteaz cum au fost Ioanichie, nu trebuie cleită* (= atribuită) *o tirănie așà de mare.* ȘINCAI, HR. I 247/28; — **cleitór, -oáre** adj., subst. (pronunț. *cle-i-*) = (cel) care cleiește. PONTBRIANT. | Abstracte: **cleire** s. f. (pronunț. *cle-i-*) DICȚ., **cleiálă** s. f. DDRF. = acțiunea de a (în)clei; **cleitúră** s. f. (pronunț. *cle-i-*) = cleire (LB.); vâscozitate (DDRF.).]

— Din paleosl. **klej (klĕj)** s. bulg. **klej,** idem. Cf. hleiu, clic, încleì.

CLEIU s. m. sing. (Bot.) 1°. *Trèfle.* 2°. *Luzerne.* — (Germanism, în Banat).

1°. Trifoiu (Comloș, în Banat). H. IV 176, VICIU, GL.

2°. Luțernă (Banat). H. XVIII 4.

— Din germ. **Klee,** «trifoiu».

CLÉJĂ s. f. v. **ceclejie.**

CLÉJNIȚĂ s. f. v. **clește.**

CLEM s. a. *Pince* de sellier. — (Germanism) Clește de lemn pe care-l întrebuințează șelarul pentru a strânge și a țineà bucățile de piele, când le coase. DICȚ.

— Din germ. **Klemme,** idem. JAHRESBERICHT, X 182.

CLEMÁ † vb. I v. **chemà.**

CLEMATÍTĂ s. f. (Bot.) *Clématite.* — Plantă cățărătoare (cultivată și ca plantă ornamentală), care, în stare naturală, crește pe lângă garduri și prin păduri, curpen, viță albă, clocotici. BARCIANU, BRANDZA, FL. 32.

— *N.* după fr. (lat. **clematitis** < gr. κληματῖτις), idem.

CLEMENDÉU s. a. *Cheville* d'acier. Bucată mică de oțel în formă de paralelogram; e vârîtă și înțepenită într'o tigăiță de schijă, care e așezată într'o grindă transversală, de la moară. Capătul din jos al unui drug de fier ce ține crângul se sprijinește pe *clemendeu;* capătul de sus al drugului e înțepenit în creirii pietrei de de-asupra pe care o învârtește. POMPILIU, BIH. [Plur. *-deie?*]

— Ar puteà fi germ. **Klemmende** «capătul scoabei». N. DRĂGANU.

CLEMÉNT, -Ă adj. *Clément.* — Îndurător, bun, blând, milostiv (COSTINESCU), «cel ce are bunăvoință a iertà lesne» (ARISTIA, PLUT.), «iertător cu mărinimie» (STAMATI); spec. (despre un domnitor s. un superior) iertător față de un supus s. inferior. *Știrile cele bune îl făceau mai clement cu slăbiciunile altora.* C. PETRESCU, C. V. 93. [Familia: **clemență** s. f. = iertare, îndurare, bunătate, milostivire; spec. virtute care face pe un superior (Domn, părinți) să ierte s. să ușureze pedeapsa inferiorului său. Cf. COSTINESCU. *Clemența augustei noastre Împărătese...* URICARIUL, I 178/31. *Slaba lor împotrivire... le merită clemența Turcilor.* ODOBESCU, I 224.]

— *N.* după fr. (lat. **clemens, -tem,** idem).

CLEMÉNȚĂ s. f. v. **clement.**

CLEMFĂÍ vb. IVa v. **clefăi.**

CLEMPĂNÍ vb. IVa
CLEMPÁR s. m., **CLEMPĂU** s. a. } v. **clamp.**

CLEMPÚȘ s. a. 1°. *Piquet* pour entraver un cheval. 2°. *Perche.* 3°. *Mentonnet.* 4°. *Battant* de la crécelle. 5°. Nom de chien de chasse.

1°. (Munții Apuseni) Mic pociumb de care se leagă priponul (FRÂNCU-CANDREA, M. 95); cuiul priponului (Com. ITTU).

2°. (Munții Apuseni) Lemn lung, prăjină. T. PAPAHAGI, G. S. II 55.

3°. Bucată de fier în formă de cârlig s. scoabă, având o mică proeminență, pe care se reazemă cleampa ușei când se închide. Cf. DAMÉ, T. 96 (cu ilustrație). | Proeminența care împiedecă zăvorul să iasă din scoabele prin care lunecă în dreapta și stânga. Cf. PAMFILE, I. C. 147.

4°. Fâșie subțire de lemn care lovește de spițele roatei de la cârâitoare și produce scârțâitul dorit. Cf. PAMFILE, I. C. 140.

5°. Nume de câne de vânat.

— Derivat din **cleampă** (poate, și din **cleamp**), cu suf. dimin. **-uș.** Cf. cleampuș, climpuș, sclimpuș.

CLEN s. m. (Iht). v. **clean.**

CLÉNCE s. f. v. **clenciu** și (Pesc.) **clece.**

CLÉNCEA s. f. act. v. **clenciu.**

CLENCIU s. a. și m., adv. I. 1°. *Branche morte. Crochet.* 2°. *Andouiller.* 3°. *Fourche; claie.* 4°. *Mentonnet.* 5°. *Cheville* (de la faux). 6°. *Ardillon.* 7°. *Loquet.* 8°. *Entaille* (faite à l'oreille des agneaux). II. 1°. *Chicane, querelle, intrigue.* 2°. *Pas du tout.*

I. 1°. Bucată dintr'o creangă (uscată) ale cărei rămurele n'au fost rupte de tot, încât formează ca niște cârlige, de care se poate acăță ceva; rămășița la tulpina unei crengi frânte (NOVACOVICIU, C. B. 7); p. ext. gătej, vreasc (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); orice dărab (= bucată) de lemn strâmb (Fild, jud. Hunedoara, VICIU, GL.); p. gener. cârlig (VAIDA). *Îi scăpară poalele rasei din mână și se agățară într'un clenciu de rădăcină.* STĂNOIU, C. I. 158. *O vărguță cu un clenciu în vârf* (Zorleni, în Tutova). ION CR. III, 226. *Ian adă clenciu' ăla, să-l pun pe foc.* VICIU, GL. *Un' s'a pomenit... Femeia ca clenciul* (nota: *clenciu* = cârlig, ceva strâmb) *Să meargă 'nainte, Voinicul ca steagul* (= drept) *Să meargă pe urmă?* PAMFILE, CERUL 144./$_{23}$. *La Armindeni se aduce din pădure o prăjină cât se poate de mare, cu puține clence în vârf, și se împlântă dinaintea casei.* HEM. 1709. *Doară n'am bolânzit* (= înnebunit) *eu, să-mi rup hainele în clenciurile tale* [ale mărului]! G. CĂTANĂ, P. III 95. *Un lemn cu mulți clenci.* H. IX 438. || Fig. Moșneag încârligat. *Klèncs betren* = seniculus. ANON. CAR.

2°. P. anal. Ramură a cornului cerbului s. căpriorului, raz, sfac (Săcel jud. Turda). Com. M. ITTU.

3°. Spec. Partea unei crănguțe ori cr[e]angă rămasă pe trunchiul unui arbore, tăiată la depărtare de 2—5 dm. de la trunchiu, așa că se poate acăță ceva de el (Agnita în Transilv., ȚARA OLT. III nr. 23 și Năsăud, com. N. DRĂGANU); cuiu s. cârlig de prepeleac (HERZ.-GHER., M. IV 232), ciot cu două brațe (spre deosebire de coclenciul, care are mai multe) (Frata, pe Câmpie, com. V. BUCUR); prepeleac (CODR. COSM. II—III 672), par cu mai multe cloambe, pe care se usucă fânul. Cf. PAMFILE, A. 157/$_{14}$. *Clenciuri* = podina de crengi, pe care se așază fânul (Romoșel, l. Orăștie). VICIU, GL.

4°. Proeminența în formă de cârlig la capătul de sus al leucei, de care se sprijină lanțul s. veriga care leagă loitrele de leucă, măseà, urechе, cioc. DAMÉ, T. 11, PAMFILE, I. C. 134/$_8$.

5°. O vărguță cu un cârlig în vârf ce se leagă de coporâia coasei când se cosesc grânele. Cf. PAMFILE, A. 128/$_{14}$.

6°. Țâmburușul de la cataramă (PAMFILE, C. Ț.): *O cureà cu cataramă Și cu clenciu' de argint, Că nu-i alta pe pământ.* ȘEZ. VII 190.

7°. Clanța ușii, «mânerul (= ung. kilincs)». CABA, SĂL.

8°. (Păst.) Tăietură în unghiu ascuțit cu care se însemnează mieii la urechi. Cf. DAMÉ, T. 68.

II. Fig. 1°. Acățătură, pricină (Frata, în Câmpia Ardealului, com. V. BUCUR), început de ceartă, nod în papură (CREANGĂ, GL.), motiv [de ceartă] (ȘEZ. XXIII 42), bucluc (PAMFILE, J. II), încurcătură (VAIDA, BRAN, S.), piedecă, neajuns' (ȘEZ. XVIII 268), piedecă ce se face cu vorbe măiestrite, ca să se zădărnicească stabilirea unei înțelegeri ori aducerea unei hotărîri (Cincu-Mare, ȚARA OLT. III nr. 23), nevoie (Straja, în Bucov.; com. A. TOMIAC); dispută, șicană (ȘĂINEANU, D. U.), subterfugiu (LM.), cârciog, chițibuș, tertip. *Cu maica Evlampia, desăgărița din Văratec, am avut și eu odată o leacă de clenciu.* CREANGĂ, P. 115/$_{16}$. *Se ivì de-odată alt clenciu.* SBIERA, F. 394. *Au un clenciu, de nu se pot împăcà.* ȘEZ. XXIII 42. *Am un clenciu cu vecinul.* PAȘCA, GL. *Am vrut să ne înțelegem, dar cutare ne-o pus clenciuri.* ȚARA OLT. III nr. 23. *Cată clenciu.* PAMFILE, J. II. *Treaba iasta are un clenciu* = (germ.) die Sache hat einen Haken. HERZ.-GHER., M. IV 232.

2°. Adverbial. *Clenciu!* = de loc, neam! (Codlea, în Dolj). COM. SAT. 49.

[Plur. *clenci, clence* și (mai ales) *clenciuri.* | Și: **cleciu** s. m. = cârlig? *Fămeia, ca cleciu'* (glosat prin «băț, smiceà»), *Să meargă înainte.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 227/$_8$; — **clinciu** (**clienciu** Com. LIUBA) s. a. = parte a unei ramuri rupte ce mai rămâne în trunchiul copacului (REV. CRIT., IV 85), ramură retezată ca să formeze cuiul s. cârligul prepeleacului (H. II 41); cârlig (COSTINESCU); spec. lemn crenguros, tăiat din pădure și lăsate crengile ca de o palmă de la trunchiu (este înțepenit în pământ dinaintea casei și [se] acață în el vase), prepeleac (Maramureș, VICIU, GL.); (impropriu †) ghimpe; fig. cârciog, pricină (COSTINESCU). *Un lemn ascuțit și cu clinciuri dimpregiur.* DOSOFTEIU, V. S. 63$_2$. *Vă fi, pre căți veți lăsà, clinciuri* (grec. σκόλοπες) *în ochii voștri.* BIBLIA (1688) 122$_2$. *Aci, pare-mi-se, e clinciul curatei vorbiri și al frumoasei scrieri românești.* ODOBESCU, ap. DDRF. *Păsărică... Sări coleà, De coleà, în clinci.* MAT. FOLC. I 545. *Taie un lemn și lasă clinci* = crengi ciontate. VICIU, GL. **De-a clincea** (și de-a **clencea** H. XVIII 27, 262), e numele unui joc de copii. H. V 212, 375, XI 8, XIV 107, | Diminutiv: **clenciúș** † s. a. = clenciu mic. *Klenczush* (rămas netradus). ANON. CAR. | Adjective: **clinciós, -oásă** † și **clenciurós (clinciurós), -oásă** = cu clenciuri. *Și-l bătea cu beațe clincio[a]se.* DOSOFTEIU, V. S. 24. *I-au ucisu-i cu toiage sălbatice, clinciuroase.* id. ib. 25$_2$, cf. 53$_2$, 71, 73. *Toiage clenciuroáse.* MINEIUL (1776) 104^2/$_1$. (Fig.) *Ceale mai clinciuroase* (=încurcate)... *noduri.* CANTEMIR, IST. 146/$_9$. *Părerile ceale clenciuroase ale acelora...* PRAVOSLAV. ÎNVĂȚ. (1794), ap. VB. II 370. *După ce s'a pus urda în el* [în sac], *se atârnă într'un lemn cu colți* (*clenciuros*), *numit sercer.* PRECUP, P. 15. | Verb (ad II 1°): **clenciuì** IV^a refl. = a se sfădi, a-și căută pricini unul altuia. ȘEZ. XXIII 42.]

— Se pare că în românește s'au amestecat mai multe cuvinte de origine slavă, dintre care unul e și la baza ung. *kilincs* «clanța ușii», și pare a fi bulg. **klinče** «cuiu de potcoavă» (diminutiv din *klin*, cf. rom. clin) sau bulg. *klinka, klinčo* «om zgârcit», (cf. și rus. *klékŭ* «uscătură», bulg. *klek* «jneapăn, germ. *Knieholz*», paleosl. *klečati* «înge-

nuchià» CIHAC, II 61). Th. Capidan, *Dacoromania* III 1088 se gândeà la bulg. *klečka* (*klĕčka*) «aşchie; acătătură». Cf. înclinciuşat şi numele Clinciu (propriu «zgârcit»).

CLENCIUÍ vb. IV[a] **CLENCIURÓS, -OÁSĂ** adj. **CLENCIÚŞ** † s. a. } v. **clenciu.**

CLENDÓS, -OÁSĂ adj. v. **clindos.**

CLENGURÓS, -OÁSĂ adj. **CLENGÚŢĂ** s. f. } v. **creangă.**

CLENIŞÓR s. m. (Iht.) v. **clean.**

CLENÓDIU s. a. *Joyau.* — (Germanism literar în Transilv., pe cale de dispariţie) Giuvaer, bijuterie. *Elisaveta... au luat corona cu toate clenodiurile de subt paza comitului Gheorghie de Bozin...* ŞINCAI, HR. II 1/17. *Şi au dat şi pruncul şi corona, cu toate clenodiurile, subt tutela lui Frideric III împăratului Apusului.* id. ib. II 1/21. (În DDRF. sânt date amândouă aceste citate greşit, cetindu-se *clenoduire* s. f.). *Pe contra-pagină sus sânt gravate armele sau clenodiile familiei Balaban...* CREŢU, ap. MARDARIE, L. 18/4. [Plur. *-nodii.* | Şi: **clinoid** s. a. *I-a trimis un clinoid, Să se lase de iubit.* POP., ap. JAHRESBERICHT, X 182.]

— Din germ. **Kleinod,** idem. JAHRESBERICHT, 182.

CLENŢÁICĂ s. f. **CLENŢÁN** s. m. (Iht.) } v. **clanţă.**

CLENŢĂNÍ vb. IV(a) v. **clănţăni.**

CLENŢĂU s. m. v. **clanţă.**

CLENŢENÍ vb. IV(a) v. **clănţăni.**

CLENŢÓS, -OÁSĂ adj. v. **clanţă.**

CLENTÚŞ s. a. (Îmbrăc.) *Gilet.*— (Banat) Pieptar (H. XVIII 269) bărbătesc din pănură, fără mâneci (Com. COCA), prâsluc. [Şi: **clintúş** s. a. Pieptariul, carele se numeşte şi prâsluc, ciurtariu şi *clintuş* e un vesmânt din lână albă sau vânătă, sau de vânătă cu ochi albi din bumbac, ţesuţi de femei. LIUBA-IANA, M. 18.]

— Hiperurbanism (de pe vremea când *cl'* deveneà *ch*) din *chentuş* (*chintuş*), iar acesta din ung. **köntös** «haină», cf. contăş.

CLENÚŢ s. m. (Iht.) **CLENÚŢĂ** s. f. (Iht.) } v. **clean.**

CLEOÁMBĂ s. f. **CLEOÁMPĂ** s. f. } v. **cloambă.**

CLEOÁNŢĂ s. f. v. **clonţ.**

CLEÓMBĂ s. f. v. **cloambă.**

CLEOMBĂNÍ vb. IV[a]. *Vibrer; claquer* (des dents). — (Banat) A vibrà (despre o coardă lovită cu degetul); a sbârnâi; a clănţăni (din dinţi, despre cal, când n'are de mâncare). Cf. NOVACOVICIU, C. B. 6.

— Onomatopee.

CLEOMBUREÁ s. f. **CLEOMBURÉL** s. a. } v. **cloambă.**

CLEÓMPFĂR s. m. *Ferblantier.* — (Şvăbism s. sârbism, în Banat) Tinichigiu. JAHRESBERICHT, III 318.

— Din germ.-şvăb. **Klem(f)ner** (cf. JAHRESBERICHT, X 183) s. sârb. **klomfer,** idem (din germ.).

CLEONŢ, -OÁNŢĂ v. **clonţ.**

CLEP adj., subst. (Porc) *aux oreilles pendantes.* — Clăpăug, bleg (despre porci). POMPILIU, BIH. Com. MARIAN. [Derivat: **clepán** adj., subst. *Porc clepan* = porc cu urechile slobozite în jos. Oraviţa, com. COCA ; (despre oameni) apucat, şucheat, «cam într'o parte» (H. IX 91); — (cu metateză) **căpleán,** adj., subst. *Porcii cu urechi mari şi aplecate se zic căpleni.* H. XVIII 295. | Derivat: **clépeş, -ă** adj. = (despre cal, rar despre oi s. despre om) cu urechile lăsate în jos. *Omul chepeş e şi prostălău* («Femeie clepeşă» nu se zice) (Asnagiul-de-sus, j. Sălaj). CALUL 472.]

— Dintr'un slav. **clepa** (din *klepati* «a bate»), cf. s-cr. *klepa* (cu *m* secundar: *klempav, klempo*) «clăpăug, cu urechile atârnate» (de unde ung. *klepa, klepafülü,* idem).

CLEPĂÍ vb. IV[a] v. **clap.**

CLEPÁN adj., subst. v. **clep.**

CLEPCĂÍ vb. IV[a]. *Patauger* (dans la boue). — A merge prin glod, prin tină. PAMFILE, A.

— Onomatopee. Cf. clepcăní.

CLEPCĂNÍ vb. IV[a] v. **clapc.**

CLÉPEŞ, -Ă adj. v. **clep.**

CLEPEZĂU s. a. *Plat ordinaire.* — O mâncare pentru sărăcime făcută aşà că se pune în cratiţă caş şi puţină făină de cucuruz; cf. cir, terciu (Gura-râului, Sibiiu). VICIU, GL. [Clepezăul] se pregăteşte, mai ales la stână, din făină de cucuruz, unt, caş şi zăr. PĂCALĂ, M. R. 116. *Mamă, fă de cină clepezău* (Gura-râului, Sibiiu). VICIU, GL.

CLEPŞ s. m, 1°. *Bâtonnet* aiguisé aux deux bouts, avec lequel les enfants jouent. 2°. *Valet* d'une entrave.

1°. Băţ ascuţit la amândouă capetele cu care copiii se joacă de-a ţurca, ţurcă, climpuş (Sibiiu). Com. C. LACEA.

2°. Cuiu de lemn legat de un capăt al «piedecii»; el se trece prin ochiul (s. «belţul») de la celălalt capăt, cf. căluş, sânzău, sfac, renghe. Com. ITTU.

— Pare înrudit cu *climpuş.*

CLEPŞÍ vb. IV[a] **CLEPŞUÍ** vb. IV[a] } v. **cleapşă.**

CLEPT s. m. *Merrain* à échandoles. — Scândurică de brad (desfăcută cu barda, din bilă) din care se face, cu ajutorul cuţitoaiei, şindila, şpan. Cf. PAMFILE, I. C. 109, J. II 380 (în Glosar trecut subt forma *clepeţi* s. m. plur.).

—Înrudit cu rut.-rus. *klepka* «scândurică, doagă». Cf. cleapţă.

CLEPTOMÁN, -Ă adj. *Cleptomane.* — Care are mania de a furà, pornit irezistibil spre furt; p. ext. (termen mai puţin aspru pentru:) hoţ, † fur. [Abstract: (după fr. *cleptomanie*) **cleptomanie** s. f. = manie, pornire irezistibilă de a furà, înclinare spre furt.]

— *N.* după fr. (< gr. *κλεπτομανή,* idem).

CLEPTOMANÍE s. f. v. **cleptoman.**

CLEPSÍDRĂ s. f. *Clepsydre.* — Aparat constând din două globuri s. ţevi de sticlă împreunate printr'un gât foarte strimt, întrebuinţat (m. ales în vechime) la măsurarea timpului trebuitor pentru ca nisipul (sau apa) dinăuntru să se scurgă din globul de sus în cel de jos, orologiu de

nisip s. de apă. DICŢ. [Şi: **clepsídru** s. a. *Acest clepsydru ţine două oare.* C. NEGRUZZI, I 96.]

— *N.* după fr. (< gr. *κλεψύδρα*, idem).

CLEPSÍDRU s. a. v. **clepsídră.**

CLER s. a. (Bis.) *Clergé.* — (În opoziţie cu mirenii, laicii, une-ori cu poporul), Tagma slujitorilor consacraţi ai bisericei (preoţi, diaconi, arhierei, călugări), corpul, colegiul, cinul preoţesc, feţele bisericeşti ale unei ţări s. ale unei confesiuni, preoţime, (pop.) popime. *Mă sfătuiiu cu luminatul mitropolitul Ghenadie... şi cu mult cliros de preuţi, ce le trebuià această carte.* CORESI, EV. 6. *Ucidere grabnică de va face cinevà den cliros, trimitu-l de-l bagă în catargă.* PRAV. 331. [Crucea] *o sărută tot clirosul.* DOSOFTEIU, V. S. 18, cf. 27/2. *Pentru... cinstita preuţîme, în H[risto]s diaconime, a tot clirulŭ şi poporul, Domnului să ne ru[găm].* id. ap. GCR. I 240/60. *Persoanele ce aduc pâră împotriva episcopului lor, fie din clir, fie mireni...* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. *Clirul uniţilor din Ardeal.* P. MAIOR, IST. 258. *Polirea clerurilor.* id. ib. 259. *Femeia chezaşă nu se priimeaşte... nici din partea clirosului.* PRAVILA (1814) 71. *Dorirea aceasta a iubitului cleră...* (a. 1812). IORGA, S. D. XII 203. *Mitropolitul ieşi înainte, urmat de tot clerul.* C. NEGRUZZI, I 232. *Mai toţi Domnii au îngăduit un cler catolic, ba chiar au primit cu cinste la Curtea lor pe episcopul de această confesie.* IORGA, C. I. II 58. *Pentru tot clirosul şi norodul, Domnului să ne rugăm!* SEVASTOS, N. 246/4. || † P. gener. (complinit prin «bisericesc» s. «al bisericii» s. chiar în opoziţie cu «politicesc») Tagmă. *Clirosul bisericesc.* VARLAAM, C. 84/2. *Împreună cu Misail, mitropolitul ţării şi cu tot clirosul bisericii.* LET. II 57/34. *Preoţii şi celalalt cliros besericesc...* BELDIMAN, N. P. I 61/12. *Clir bisericesc.* GOLESCU, î. 69. *Sobornicească socotinţă a clirosului bisericesc şi politicesc.* URICARIU, I 266. [Plur. (rar) *-ruri.* | Şi: **clíros** † s. m. sing. şi **clir** † s. a. (plur., rar, *-ruri*).]

— Cuvânt literar pătruns în limba veche din slavona bisericească (*cliros* < **klirosŭ** < grec. *κλῆρος*), apoi din limba neogreacă (*clir* < *κλῆρος*, cf. sârb. *klir*, rus. *kliră*). De pe la începutul sec. XIX începe să fie înlocuit prin forma actuală, *cler*, care e forma latină **(clerus)** a cuvântului grecesc, pătrunsă la noi, probabil mai întâiu în Transilvania, prin catolicii germani (*Klerus*). Cf. cleric, clerical(ism), clironom.

CLÉRIC s. m. (Bis.) *Ecclésiastique, clerc.* — Membru al clerului, faţă bisericească; p. restr. alt om al bisericei, membru al clerului, afară de preot, s. chiar cel ce se pregăteşte pentru cariera preoţească; cf. diac. *Derept accee[a] şi voi preoţilor şi cu tot clericul beseareč[i]lor să ave[i] [a] ascultă de toate de ce va da prot[o]popul învăţ[ă]tur[ă]...* IORGA, S. D. XII 281. *Care se însoară de a doua oară, acela nu poate fi cliric.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. *Aşijderea să pedepsesc şi alţi clirici, de vor mărturisi strâmbu.* GCR. I 160. *Cade-se a ispiti bănuialele celora ce părăsc pre episcopi sau pre clirici.* PRAVILA MUNT., ap. HEM. 3216. *Cinul cliricilor.* DOSOFTEIU, V. S. 3. *S'au suit în shimă de cliric.* id. ib. 122/2. *De-aciia s'au dus în Alexandriia... împodobind beseariсile lui H[risto]s cu hirotonii de ep[i]scopi şi de alalţi clirici.* GCR. I 358/39. *Şi alţi preoţi şi clirici încă împreună cu dânsul erà.* MAGAZ. IST. II 145/17. *Între alţi mitropoliţi şi clirici ce au cumpărat...* URICARIUL, V 141/18. *Rodonat, împărătescul cliric în Mesembria...* ŞINCAI, HR. I 177/1. *Călugării şi cliricii pot să intre epitropi.* PRAVILA (1814) 88. *Privileghiile pământului, a mănăstirilor... a cliricilor... să socotesc drituri.* CODICĂ ŢIV. 3/16. *Ţâţi preoţi, clerici... să meargă după raclă?* C. NEGRUZZI, II 247/3. *Încet, adânc răsună cântările de clerici.* EMINESCU, P. 199. [Accentuat, prin Transilv., şi *clerîc* LB. | Şi: **clíric** † s. m.; (formă disimilată, poate numai grafică) **clílic** † s. m. *Cine s'aru ispiti a o streină de la sf[â]nta biserecă, au din preuţi, au din clilici, au din mireani, să fie blăstămat...* IORGA, S. D. XVII, 47. | Derivat: **clérică** † s. f. = institut în care se instruesc cei ce vor să devină clerici, seminar (s. institut superior) teologic. *După aceea au fost la Tirnavia în clerică, învăţând teologia.* ŞINCAI, HR, III 270/15. | Diminutiv (în poezia pop.): **clericél** s. m. = cleric tânăr. *Auzi, fată, ori n'auzi... Cum te strig'un clericel, Tinerel şi frumuşel?* MARIAN, SA. 125. | Adjective: **clericésc (clericésc †), -eáscă** † = de cleric, al clericilor, al preoţilor. *Cinul clericescŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 20/2. | Adverb: **clericéşte** † = în felul clericilor. COSTINESCU, PONTBRIANT.]

— În limba veche, din paleosl. **klirikŭ** (< gr. *κληρικός*), idem; de la începutul sec. XIX încoace, neologism, din lat. **clericus, -um.** Cf. cler, clerical(ism).

CLÉRICĂ † s. f. (Bis.) v. **cleric.**

CLERICÁL, -Ă adj. 1°.—2°. *Clérical.*

1°. (Rar) Privitor la cler, al clerului, bisericesc. DICŢ.

2°. (Mai ales) Partizan al puterii şi dominaţiei clerului, a bisericei, în viaţa publică (în ţările catolice s. cu o bună parte de populaţie catolică). *Partida feudalilor şi a clericalilor.* SBIERA, F. 213. [Abstract (fr. *cléricalisme*, germ. *Klerikalismus*) **clericalísm** s. a. (plur., rar, *-lisme* şi *-lismuri*) = opiniuni clericale (2°), doctrină tinzând să asigure clerului o preponderanţă politică în stat.]

— *N.* după fr. (< lat. **clericalis, -e,** idem). Cf. cler, cleric.

CLERICALÍSM s. a, v. **clerical.**

CLERICÉSC, -EÁSCĂ † adj. }
CLERICÉŞTE † adv. } (Bis.) v. **cleric.**

CLERÓN † s. a. *Clairon.*—(Franţuzism) Trompetă cu sunet ascuţit şi pătrunzător. *Se aud cleronurile vânătorilor.* ALECSANDRI, ap. ŞĂINEANU, D. U. [Plur. *-ronuri* şi *-roane.*]

— *N.* din fr. (derivat din *clair* «clar», «ascuţit»).

CLERONOMÍE † s. f. v. **clironom.**

CLÉŞNIŢĂ s. f. v. **cleşte.**

CLEŞTÁL s. a. v. **cleştar.**

CLEŞTÁR s. a. 1°. *Cristal de roche.* 2°. *Cristal.*— (Cuvânt popular, întrebuinţat de unii scriitori şi în literatura cultă).

1°. Cristal. *Cohale* [= borcane] *de cleştar de munte.* ODOBESCU, I 134/22. *Spărgeà nuca între deşte şi cleştaru 'n dinţi.* JIPESCU, O. 58. | (Întrebuinţat des figurat şi în comparaţii) *Apele cele mai bune şi curate ca cleştarul.* PANN, E. I 52/21. *O luncă plină de flori, şi la marginea ei, în spre satele care se vedeau în văi, un izvor, un arc de cleştar, care îşi făceà drum la vale aproape fără zgomot şi se prelingeà pe un pat de ierburi pleţoase.* SADOVEANU, P. S. 156. *Dar a venit un vânt de ghiaţă şi pe cleştarul apei sale Şi-a 'ntins înfăşurata-i gură ca un voinic trudit de cale.* ANGHEL, Î, G. 43.

2°. Sticlă frumoasă străvezie şi limpede ca cristalul, cristal artificial. *Cleştar şi porţolan.* PANN, H. 41/19. *Linguriţele rânduite în pahare de cleştar.* DELAVRANCEA, S. 139/18. *Clopoţeii de cleştar... sunau limpede.* C. PETRESCU, C. V. 78. *Pardo-*

seala eră de cleştar, iară învălitoarea eră de acioaie şi de plumb. ISPIRESCU, L. 294/18. *Mi-oiu face pahar, pahar de cleştar.* TEODORESCU, P. P. 62. *Îl spălà şi-l curăţà Şi pe mal îl scoteà... Ca un păhar de cleştari îl făcea, Cu mâneca îl ştergeà.* ŞEZ. IV 155. *M'ai făcut mărgăritari[u], Gura 'n limbă chilibari[u], Ca un pahar de cleştari[u].* ŞEZ. XII 89.

[Şi: **criştál** † s. a. GOLESCU, Î. 47; **criştáiu** s. a. LB. *Uiuiù! fărtaiu, criştaiu, Pintr'on husoş* (=ban de 20 de creiţari) *să nu-l dai!* MĂNDRESCU, L. P. 147/19. *Ape limpezi ca criştaiul.* FRÂNCU-CANDREA, M. 263; **cleştál** s. a. PONTBRIANT; **cliştár** s. a. DICŢ. *Hop! mândruţă, păr galbin, Gura ta miroase-a vin Şi braţele-a roşmarin; Dinţii ţi-s mărgăritar, Gura pahar de cliştar.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 20; **criştár(iu)** s. a. LB.; **clistár(iu)** s. a. (a. 1800, Copăceni). IORGA, S. D. XVI 21. | Plur. *-tare* şi *-tăruri.*]

— Din ung. **kristály** «cristal». Cf. dubletul cristal.

CLEŞTÁR s. a. v. **cleşte.**

CLÉŞTE s. m. şi a.; (ca plur. tant. e fem.) 1°. *Tenailles, mordache.* 2°. *Pincettes.* 3°. *Mouchettes.* 4°. *Casse-noisettes.* 5°. *Clef* (pour accorder un piano). 6°. *Forceps.* 7°. *Pince, étau.* 8°. *Etiquet* (du pressoir). 9°. *Tire-à-barre, tiretoire.* 10°. Sorte de *fichure.* 11°. Sorte de *fourche* à suspendre les lignes de pêche. 12°. *Frein* (du moulin). 13°. *Claie* servant à protéger les meules contre le vent. 14°. *Claie* à fixer le sel destiné aux brebis. 15°. *Pinces* de l'écrevisse. 16°. *Suture occipito-pariétale.* 17°. *Pinces* du cheval. 18°. *Pincette* à sucre. 19°. *Emporte-pièce.* 20. Instrument employé par les bergers.

1°. Unealtă (de fier s. alt metal) întrebuinţată în gospodărie şi de diverşi meşteşugari (precum: fierari H. II 50, 63. 86, 146, 244, DAMÉ, T. 108, dulgheri DAMÉ, T. 113), de dentişti etc.; — serveşte la scos cuie, dinţi, la strâns capetele desfăcute ale unui belciug etc., la apucat s. comprimat un lucru de metal etc.; cf. harampău. *Chirică... cu un ciocan, c'o daltă şi c'o păreche de cleşti în mână...* CREANGĂ, P, 177/11. *Ai un cleşte de potcovit caii, să mi-l dai mie?* ŞEZ. III 23/27. *Afară de aceste scule, cojocariul mai are şi foarfeci... cleşte şi ace.* LIUBA-IANA, M. 123. *Cleştele dinţate* [ale «păpucarului»] *de întins piclea şi altele de scos cuniele* (= cuiele). LIUBA-IANA, M. 126. # *Dintele când te doare, cu cleştele se domoale.* ZANNE, P. II 115. **A apucà** (s. **a prinde** s. **a strânge**) **pe cinevà (ca) în cleşte** = tare, bine, a aduce pe cinevà în neputinţă de a mai scăpà, cf. a-i pune sula în coaste, a-l aduce la strimtoare, a-l încolţì, a-l forţà (cf. ŞEZ. IX 147). *Stăi, câne fără de lege! strigă Mihai, crâşnind din dinţi şi strângându-l de grumaz ca într'un cleşte.* N. GANE, ap. TDRG. *De-odată se auzì: clamp! Capcana* (= *cursa*) *se închise şi prinse laba lupului ca într'un cleşte.* ŞEZ. III 113/16. *Slavii strâng pe Românì, pe Unguri şi pe Nemţi ca într'un cleşte.* MEHEDINŢI, PĂM. 11. *Fiul craiului, văzându-se prins în cleşte... îi jură credinţă şi supuuere.* CREANGĂ, P. 207/8. **Bun de cleşte** = puternic, tare. *Lung în deşte, Bun de cleşte.* TEODORESCU, P. P. 142. **A-i scoate cuivà vorba (din gură) cu cleştele** = a face cu greu să vorbească pe cinevà tăcut de felul său sau care nu vrea să vorbească. *Şi ce mi-a spus, cu cleştele i-am scos!* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. **A ţinè cleşte** = a face cuivà zile grele. PAMFILE, J. II. (În glumă) **Zeamă-de-cleşte** = leacul contra durerii de măsele. PAMFILE, J. II. | Spec. Unealta întrebuinţată odinioară la chinuit, la tortură. *De-aciia pusă cărbuni şi-i aprinsă, pusă ţâgan cu foii, de'nherbântă cleaşte şi le tăiè boaşele...* DOSOFTEIU, V. S. 25$_2$. *Le căznirà cu cleşturi şi nu putură să i le rumpă* [ţâţele]. id. ib. 55$_2$. *Şi-l băgă în cleaşte, de-l hireslui cu hiresteul.* id. ib. 67$_2$. *Adusără cleşti.* id. ib. 67$_2$. *Şi aducând cleaşte şi croiale de desnodături, i-au desnodat mâinile şi picioarele de prin închieturi.* MINEIUL (1776) 186^2/$_2$. # *L-am pus la cleşte.* Com. POPOVICI.

2°. P. anal. şi p. ext. Unealta întrebuinţată spre a scoate din foc cărbuni aprinşi sau tăciuni, s. numai spre a aţâţà focul. *Cu cleştele cărbunele din cuptoriu... să scoată.* CANTEMIR, IST. 64/34. *Cleştele cele de luat focul.* MARIAN, NA. 130/15. *De ce mi-am făcut cleşte? Ca să nu mă ard, ziceà ea.* CREANGĂ, P. 5/6. *Ţineà tăciunele şi-l buchis[e]à cu cleştele.* id. A. 35/3. *Prin Bucovina, tot spre acest scop* [ca să fie feriţi copiii] *se aşează cruce cleştele, vătraiul, mătura sau alte lucruri.* PAMFILE, D, 223. *Se descântă cu un cleşte, făcând cruce pe pământ.* id. B. 41. *Prin Macedonia, ca să înceteze grindina, se obişnueşte a se luà pirostia şi a se aruncà anapoda în curte, dinaintea porţii, punându-se un cleşte pe ea.* id. V. *Am un grajd plin cu cai roşii; când bagi pe negru', îi scoate pe toţi afară* [= Cărbunii din sobă şi cleştele]. FUNDESCU, L. P. 173/7. # *Cu cleşte, nu te frigi pe deşte.* PAMFILE, J. II. *Îi bate din cleşte, ca la ariciu* = vrea să-l îmblânzească, să-l înduplece la o treabă. ZANNE, P. I 316.

3°. Mucări. *Şi cleaştele lui* (: ses mouchettes) *şi supunerile lui de aur curat vei face.* BIBLIA (1688) 57$_2$.

4°. Instrument de spart nuci, alune, migdale.

5°. Cheia de acordat clavirul s. pianul. PONTBRIANT.

6°. Forceps. PONTBRIANT.

7°. Unealtă de dulgherie (de lemn) care serveşte să prindă şi să strângă de tejgheà, de scăunoaie etc. (de obiceiu cu un şurub) diferite obiecte, spre a puteà fi lucrate mai bine. Cf. DAMÉ, T. 113-114, PAMFILE, I. C. 117 şi 162, H. II 89. Adaptat la scăunoaie (scaunul de cuţitoit s. de doage) se numeşte *cleşte de strâns* sau cârlig. (DAMÉ, T. 88 şi 114): *Apăsând cu piciorul pe tălpigă, doaga se prinde între «cleşte» şi «câne», şi cuţitoiul începe...* PAMFILE, I. C. 162. Adaptat la masa de dulgher, numită şi tejgheà, se mai numeşte teasc, criveà, criveală sau crighele. DAMÉ, T. 114; PAMFILE, I. C. 117. Uneori sânt chiar două sau trei *cleşte* de acest fel la tejgheà: şurupul, *cleştele* s. vârtejul mic, mijlociu şi cel mare (DAMÉ, T. 114). *Cleşturile* de lemn cu şurupuri servesc pentru a strânge părţile ce se unesc prin lipire cu cleiu. Ele sânt de 3 mâni: mici, medii şi mari. H. II 30.

8°. O parte a teascului de stors vin, numită şi chingi, mâni, argeà. DAMÉ, T. 82.

9°. Unealtă de scos cercuri, numită şi cleştar. DAMÉ, T. 88. *Cleştele* sau cleştarul de scos cercuri se compune din cârlig şi coadă (mâner, gaiţă, gheran sau trăgător). PAMFILE, I. C. 161.

10°. (Pesc.) Instrument de fier de prins peşti, având aproximativ forma unui *cleşte de lăcătuş*, care se poate închide automatic, apucând peştele... între muchiile sgrimţuroase ale braţelor sale; este fixat la capătul unei prăjini lungi sau a unui ghionder, servindu-i ca mâner. El serveşte la prinderea peştilor, şi în special a crapilor mari, când aceştia stau liniştiţi pe fundul bălţilor cu apă limpede sau în stuf, şi mai cu seamă când e apa rece. ANTIPA, P. 291.

11°. (Pesc.) Instrument al pescarilor, pe care se înşiră undiţele; câscâciu, igliţă, lopăţică. *Când se strâng cârligele, se înşiră undiţele una după alta pe un instrument numit cleşte sau lopăţică, care este un beţişor despicat la mijloc ca o furculiţă cu doi dinţi, iar sforile cârligelor atârnă în jos.* ANTIPA, P. 94.

12°. Unealta cu care se oprește moara ; cf. frânghie, frânghia cleștelor, piedică, lanț, halat, câscâciu. DAMÉ, T. 162; H. III 18, 118; XI 429; XIV 351.

13°. Prăjini groase de lemn puse cruciș, în formă de clește, pe coperișul șurei, ca să reziste vântului. JAHRESBERICHT, XIX 101.

14°. Instrument primitiv de lemn, în care se așază sarea oilor în bătătură (Mușița, Tesila). Com. N. GOLOGAN, cf. H. II 261.

15°. Cele două picioare mari de dinainte ale racului, cu care apucă și strânge, foarfeci. HERZ.-GHER., M. IV 272. *A binecuvântat pe rac să poată merge..., să-i fie de-atunci înainte clește apucător piciorul cu care a apucat cuiul.* MUSCEL, 84.

16°. Partea capului unde se îmbină oasele parietale... cu osul frunții. MARIAN, D. 8. *Din crierii capului, Din cleștele capului.* id. ib. 194. *De-l aflați și-l cercați În cleștele capului, în fața obrazului.* MARIAN, NA. 385/9. *Căutați-o în cleștele capului, În fața obrazului, În genele ochilor.* TEODORESCU, P. P. 361b.

17°. Dinții incisivi (de lapte) ai calului (GORUNEANU, ap. TDRG.) numiți și *dinții de clește* (DR. V 288). *De la 6 până la 8 zile cresc incizivele [calului] numite «cleșteˮ.* DAMÉ, T. 47. *Cleștii de lapte.* DR. V 288.

18°. Sculă (de metal: argint etc.) cu care se apucă bucățelele de zahar (ca să nu le iei cu mâna).

19°. (Păst.) Instrument cu care se însemnează la ureche mieii, cf. foarfeci, potricală. PRECUP, P. 23.

20°. (Păst.) Unealtă ciobănească pentru «viermuit», numită și *clește de viermi.* H. I 269, VII 226, XIV 59.

[*Clește* e de obiceiu plurale tantum. Totuși se întrebuințează și la singular: *un clește*, cu noul plural *niște clești* și chiar, deși mai rar, *cleșturi.* | Diminutive: **cleștúț** s. a. = clește mic (Zagra, jud. Năsăud. Com. N. DRĂGANU), cf. cimbistră, pensetă; — **cleștúță** s. f. = clește mic. PONTBRIANT; — **cleștíță** = clește mic; spec. (Tipogr.) scoabă la vingălac (căluleț). TDRG.; fr. «moraillon» CIHAC; — **cleștișór** s. a. = clește mic. DICȚ. | Alte derivate: **cleștár** s. a. = clește (9°) de scos cercuri (DAMÉ, T. 88, PAMFILE, I. C. 161); clește (13°), puse pe acoperiș spre a-l face mai rezistent împotriva vânturilor (ȚARA OLT., III nr. 35); (Pesc.) instrument de prins pești, făcut în ochiuri de sfoară, ori din fuior (ață de cânepă) ca și «sacul», numai cât are gură mai largă și este mai lung, de cuprinde întreg râul. Pe margini are 2 lați lungi, puși în cruce, care, ca să nu se adune, sânt întăriți cu un lat anume făcut cu furculițe la ambele capete. Acesta e întărit cu 2 cuie la capete de cei doi ca să nu scape în jos (Râușor, Făgăraș). VICIU, GL. *Poclăele, târâtoarea, jigajnea, cleștarul, etc... sânt saci de dimensiuni mai mici, purtați cu câte 2 prăjini sau cu laturi de lemn, legate de capetele gurii lor.* ANTIPA, P. 45; — **cléștniță** (**cléșniță** BARCIANU, **cléjniță** în Brașov) s. f. = cârlig de încuiat, cleampă, clanță (PONTBRIANT, BARCIANU, POMPILIU, BIH. 1007); rămurica unei crengi, cloambă (Hațeg, com. ITTU), clenciu; (Tipogr.) scoabă, vingălac (BARCIANU), cf. cleștiță. [*Cleșnița e] limba cea mobilă de lemn, cu care se închide porțița sau ușa de la casa țărănească mai săracă; cleșnița acață cârligul imobil, ce este bătut în ușior, sau în stâlpul porții* (Râușor, Făgăraș). VICIU, GL.; — (participiul-substantiv al unui verb *cleștuì*, neatestat) **cleștuít** s. a. = prinderea s. fixarea cu ajutorul cleștelor (7°). *Cioplit, dăltuit, cleștuit...* H. III 49 (Bereștì, în Covurluiu); — (cf. *încleștà*) **cléștet** s. a. = spasm, cârcel, zgârciu (ALEXI); încleștare (BARCIANU). *Se prind cu ură, în cleștet infernal.* ALECSANDRI, P. III 229.]

— Din slav. (paleosl. **klěšta,** cu plur. **klěšti** și **klěšte,** bulg. *klěšti,* **klešti** plur. — și cu sensul 15°, — sârb. *kliješte, klešte,* și cu sensurile 3° și 18°). Cf. încleștà, descleștà. CIHAC, II 61.

CLÉȘTET s. a.
CLEȘTIȘÓR s. a.
CLEȘTÍȚĂ s. f.
CLÉȘTNIȚĂ s. f.
CLEȘTUÍT s. a.
CLEȘTÚȚ s. a.
} v. **clește.**

CLET s. a. *Office.* — (Sârbism, în Banat) Cămară (com. COCA), grajd (com. MICULA), sofragerie (com. PETROVICI), cămăruță mică pentru de ale mâncării (VICIU, GL.). *Aș bea vin din cănăbet, M'aș țucà cu mândra 'n clet* (Toracu-mare, în Banat). VICIU, GL. [Cuvântul e atestat mai întâiu, fără traducere, la ANON. CAR., sub forma *klét.* | Și: **cliet** s. a. (grafie care redă pronunțarea *cl'et*) = cămară. H. XVIII 145, 269. *Una din chilii se întrebuințează și ca cliet; clietul însă la cele mai multe case se află la o parte a tinzii...* LIUBAIANA, M. 96.]

— Din sârb. **klijet** «cămarăˮ. Cf. cleată.

CLEȚÁIE s. f. v. **clanță.**

CLETĂNÁ vb. Ia
CLETENÁ vb. I
} (ș. d.) v. **clătinà.**

CLETÍ vb. IVa v. **clătì.**

CLETINĂ vb. I v. **clătinà.**

CLEVESTÍ vb. IVa v. **clevetì.**

CLÉVETĂ s. f. *Médisance, calomnie.* — (Învechit; adesea la plur.) Vorbire de rău (DOSOFTEIU, MOL. 96a), hulă, defăimare, calomnie, cf. bârfeală, ponegrire. *De toate câte sântu clevete de Iudei voiu să răspund astădzi.* COD. VOR. 73/7. *Părăsiți... toate clevetele* (toate muzaviriile BIBLIA 1688; toute sorte... de médisance). ib. 144/13. *Izbăvește-me de clevetele oaminilor, și ferì-voiu porâncitele tale.* PSALT. SCH. 414. *Clevetelor și urâciuniei să ne topim.* CORESI, EV. 45/30. *Dară încă ceale cuvintele cu nebunie cine le-ară spune, spurcăciunea cuvintelor, clevetele, jurământul mincinos...* id. ib. 287. *Bețiile, urgiile, clevetele.* CUV. D. BĂTR. II 230. *Au purtat clevetele feciorului său.* ib. II 328. *Cu clevetele sale au spartu case.* id. II 342. *Clevete,... fățării,... zavistii și alte pohte reale.* VARLAAM, C. 35/1. *Mare păcat iaste cleveta!* id. ib. 367. *De clevete de om tu mă scoate.* DOSOFTEIU, PS. 422. *Pentru ca nici clevetei pricină să dăm..., pus-am în socoteală ca... măcar un cuvințel să nu izvodim.* CANTEMIR, HR. 110/4. *De vei cetì pe Betlen Micloș și pe Cerei Mihail, să nu le crezi, că... numai clevete scriu asupra rezoluției mai sus aduse.* ȘINCAI, HR. III 182/7. *O învățătură... cum să se ferească de bârfeli și clevete.* ISPIRESCU, L. 13/21. [Formele *clévet* s. a., *cléfetă* s. f., și *cléfet* s. a. date de unele dicționare, nu se pot atestà; cf. însă *cleafăt,* la cleflì.]

— Din paleosl. **kleveta,** idem. Cf. clevetì, clevetnic.

CLEVETEÁLĂ s. f. v. **clevetì.**

CLEVETÍ vb. IVa 1°. *Médire, calomnier, diffamer, dénigrer.* 2°. *Grommeler, bougonner.*

1°. Trans. (Complementul e persoana calomniată sau calomnia; prin prep. la se arată persoana căreia se adresează calomniatorul) A scoate în relief (exagerând s. mințind) părțile rele ale cuivà, a critică cu intenția de a prezentà pe cinevà într'o lumină rea, a vorbi de rău, a calomniâ (pe

cinevà), (mai tare decât) a hulì, a ponegrì, a defăimà, a bârfì; cf. p o n o s l u i. *Nu că limba mea aveà ceva a clevetì.* COD. VOR. 104/12. *Se recească-şeşi se piară cei ce clevetescu suflelul meu.* PSAL. SCH. 217. *O amaru celue ce cleveteşte şi huleşte pre alţii!* CUV. D. BĂTR. 643. *Noi-l clevetim şi ocărîm pre el.* CORESI, EV. 327/31. *Pentru ceia ce clevetesc şi suduesc* (: g r ă e s c d e r ă u şi mustră sau înjură... MUNT.), *pre Domnul ţărâi, sau pre oamenii beseareciî...* PRAV. 244. *Clevetindu-l mulţi neprietini a lui..., au căzut la închisoare.* LET. I 174/3. *Dumitraşcu-vodă... au clevetit la Petru împăratul pe cuscru-său, pe Iordachi Ruset Vornicul.* LET. II 115/16. *Dumitraşco Racoviţă comisul... îmblà clevetind pe Antioh.* LET. II 315/31. *Pre Dumitraşco-vodă, în loc de laudă, îl cleveteà cătră Şeremet.* LET. II 345/27. *Fură clevetiţi căce sânt creştini.* DOSOFTEIU, V. S. 4. *Clevetindu-l oamenii, făcându-l fărmăcătoriu...* id. ib. 28₂. *Pre călugări îi clevetim.* ANTIM, P. 130. *Au cutezat a cleveti purtarea cuviosului nostru păstor.* C. NEGRUZZI, I 232. *Voi, de ciudă, voi, de ură, Staţi vorbind acum sub şură, Clevetind cu pizmuire A porumbilor iubire.* ALECSANDRI, P. I 207. *Mama n'are dreptate, când îl tot cleveteşte.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 490. *Au început iarăşi Ţiganul să cleveteaască pe băiat înaintea împăratului.* SBIERA, P. 76/23. | A b s o l u t (s. construit cu că, † că c é). *Clevetesc, muzaviresc* = slav. klevĕstu. MARDARIE, L. 158. *Când auzim noi pre altul clevetindŭ şi hulind, şi nu-l dereptăm..., atunce şi noi încă învăţăm spre rău.* CORESI, EV. 128/24. *Judecii spre mine* (= asupra mea) *clevetiià.* CORESI, PS. 333. *Să ne părîm, sau să ne sfădim, sau să clevetim.* GCR. I 24. *Clevetescu şi mântu* [= mint] *unii către alţi.* CUV. D. BĂTR., II 418. *De sv[ă]ntul Ioan clevetind c'au furat...* DOSOFTEIU, V. S. 28₂. *Cleveţi căce-i* (fiind-că e) *creştin.* id. ib. 67₂. *Şi clevetiià norodul către D[u]mn[e]zău şi asupra lui Moisi.* BIBLIA (1688), 111₂. *Vrei să nu mai cleveteaască?* ALECSANDRI, T., 12. *Cel ce cleveteşte şi-a pierdut ruşinea.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 276. || R e f l. (= reciproc) A se vorbì de rău unul pe altul, a se calomnià reciproc. *No* [= nu] *vă clevetiţi urul alaltu.* COD. VOR. 131.

2°. (Prin confuzie cu *clefeti* 2°) A bombăni, a mormăi. *Când Moroiu... dispără, îi dădù cu tifla şi cleveti printre dinţi: — Bolnav! prost şi fără noroc! Ah! ce scandal! Ce scandal!* DELAVRANCEA, S. 139/13.

[Şi: **clevitì** vb. IV^a. COD. VOR. 75/3; — **cliveti** vb. IV^a. *Pre o parte îl cliveteà, pre altă parte vărsà bani nenumăraţi.* LET. III 59/25; — **clivitì** vb. IV^a = calomnià. HERZ.-GHER., M. IV, 233; — (+ *vesti*) **clevesti** vb. IV^a. *Procopsiţii în zioa de azi, când vor să arate că bucherul ce se potriveşte unor oameni învăţaţi şi îi clevesteşte; ori nemernicul ce se potriveşte oamenilor cu vază, cari au făcut fapte mari, şi îi ponoslueşte...* ISPIRESCU, U. 63/19. | A d j e c t i v e (adesea s u b s t a n t i v a t e): **clevetit, -ă** = calomniat, ponegrit; † calomniator, clevetnic. *Şi pleacă clevetitulŭ* (: c l e v e t n i c u l SCH.; c l e v e t n i c DOS.) PSALT. (COR.). 140/36. *De va da răspuns cel clevetit* (: *cel p â r î t* MUNT.) *pentru amândoi, atuncea vor fi amândoi slobozi.* PRAV. 328. *Casa va fi clevetită* [= criticată]. GOROVEI, CR. 846; — **clevetitór** (cu negativul **necleveti tor**), **-oáre** = (cel) care vorbeşte de rău, ponegritor, calomniator, † muzavir. *Reacele feaţeei meale coperì-mă de glasul împutătoriului şi clevetitoriului.* CORESI, PS. 166. *Şi să nu lăsăm auzul nostru spre ascultarea limbiei ceaia mincinoasa şi clevetitoarea spre fraţi...* CORESI, EV. 128/22. *Cela mincinosul şi clevetitoriul, ca o nemică lui înaintea ochilor paru-i* [= îi par] *minciunile şi clevetele...* id. ib. 128/26. *Clevetitoriu, muzavir.* MARDARIE, L. 158. *Asupra... clevetitorilorŭ creştinătăţii...* MINEIUL (1776) 68¹/₁. *Ziditoriul pământului...; îndată după ce ne-au scos în lume, ne-au dat o carte şi un judecătoriu, care iaste clevetitoriu.* BĂLDIMAN, N. P. II 64/23. *Spre a-i sluji de scut apărător împotriva clevetitorilor originei sale.* C. NEGRUZZI, I 200. *Toată comedia asta e o neruşinată năpaste a clevetitorilor mei.* id. I 229. *S'a hotărît a închide gurele clevetitoare.* ODOBESCU, III 566/9. *Muierile lor aşijderea să hie curate, neclevetitoare* (1618). GCR. I 47. | A b s t r a c t e: **clevetire** s. f. = calomniare, hulire, ponegrire, † muzavirie (MARDARIE, L. 158). *Au început a agiunge cu clevetiri asupra lui Dimitraşco-vodă.* LET. II 348/34. *Să faci cele ce n'ai făcut în tinereţe spre sufleteasca vătămare şi spre clevetirea oamenilor.* ANTIM, P. XXVI/10. *Srisori de clevetire defăimătoare* (a. 1804). URICARIUL, III 60/32. *Năpăstuitoarele pâri şi clevetiri erà izgonite.* ARHIVA, R. I 55. *Poate vr'o vicleană fire A umblat cu clevetire De pizmă, să mă ureşti.* PANN, IV 144/11. *S'au vorbit între dânşii să deie jalobă asupra lui cu feluri de clevetiri.* C. NEGRUZZI, I 225. *Astăzi glasul clevetirii a amuţit.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Satul să rămâe de ruşine cu clevetirile sale.* SLAVICI, N. I 115. *Duhul lenei..., al clevetirilor şi alte duhuri rele.* RETEGANUL, P. III 41/24; — **clevetit** s. a. = clevetire, bârfit. *Ne-am pus la clevetit.* Gom. N. DRĂGANU; — **cleveteálă** s. f. (plur. *-teli* şi *-tele*) = clevetire. *Împărăteasa aveà să sufere destule, atât durerile de naştere,... cât şi clevetelile ce auzeà că merg în urechile împăratului, de la ţigancă.* RETEGANUL, P. II 28/11. | A l t d e r i v a t: **Cleveticiu,** numele unui personagiu de vodevil creat de V. Alecsandri, spre a întrupà tipul omului clevetitor.]

— Din paleosl. **klevetati,** idem, sau derivat românesc din **clevetă.** Cf. c l e v e t n i c.

CLEVETÍCIU s. m. v. **cleveti.**

CLEVÉTNIC † s. m. *Médisant, calomniateur.* — Bârfitor, hulitor, c a l o m n i a t o r, defăimător, ponegritor. *Şi amu spusu şi clevetniciloru se grăiască.* COD. VOR. 55/10. *Pleacă clevetnicul.* PSALT. 140/12. *Şoptitori, clevetnici, urîţi de D[u]mn[e]zău.* GCR. I 50. *De e vreun frate de se meneaşte sau curvari[u], sau camatnic, sau slujitoriu de idoli, sau clevetnicŭ, sau răpitoriu, cu aceia să nu mâncaţi depreună.* CORESI, EV. 427/22. *Curvarilorŭ, strâmbilor, clevetnicilor!* CUV. D. BĂTR. II 49. *Aceşte sintu ocărîtorii, şi blăstemătorii, şi clevetnicii, şi menciunoşii, şi tâlharii.* ib. II 332. *Grăitoriu de rău, clevetnic, muzavir.* MARDARIE, 287. *Ocăritoriul şi clevetnicŭlŭ acela.* DOSOFTEIU, V. S. 93/2. *În prepusul de zavistnic şi îndoinţa de clevetnic să cadz.* CANTEMIR, IST. 258/18. *I-au pecetluit spurcata şi clevetnica lui gură cu amuţeală.* ANTIM, P. 91.

— Vechiu împrumut literar din paleosl. **klevetĭnikŭ,** idem.

CLEVITÍ vb. IV^a v. **cleveti.**

CLIC s. a. *Cri de joie, éclats de rire. Joyeuse bande.* — (Învechit) Strigăt de bucurie, râs general, chicot, haslă; haz (ARH. OLT. VI 107). *Mila şi adevărul meargе-vor 'naintea feaţii tale, fericit norodul carele ştie clicul* (h a s l ă DOSOFTEIU, PS. 303), BIBLIA (1688), 410₂. *Audz strigare dimineaţă şi clic* (*ἀλαλαγμοῦ*) *în amiadzădzi.* id. ap. TDRG. *S'a făcut mult clic* = mare haz, s'a râs mult. ARH. OLT. VI 107. || P. e x t. Adunătură, mai ales de fete şi flăcăi (Măgurele în Teleorman; Com. M. OLMAZU); ceată de lume gălăgioasă şi rea (ZANNE, P. IV 204). *Sparge clicu* = isprăveşte cearta, gălăgia, taifasul. ZANNE, P. IV 204.

— Din paleosl. **klikŭ,** idem. Cf. c l i c u l.

CLIC s. a. *Pain mal cuit.* — Pâne lucrată şi coaptă rău, lipicioasă (VICIU, GL.), mămăligă rea, nemestecată bine (ŞEZ. II 187/34), clisă, cleiu, letiu, terciu (telciu); p. ext. materie cleioasă şi lipicioasă (LB.). *Mămăliga crudă, numită şi telci, letiu ori clic, e bine să se mănânce, căci îngraşă.* ŞEZ. V 6/11. || P. ext. Muiere, care pregătind de mâncare, gustă mereu şi aşa umblă unsă (= murdară) pe la gură, pe mâni şi pe haine (Făgăraş etc.). ŢARA OLT. III 12. [Şi: **clică** s. f. = nămol, tină clicoasă care se ţine de picior ca lutul: *A făcut sămănătura numai clică!* VICIU, GL. | Adjectiv: **clicós, -oásă** = cleios, vâscos, lipicios, clisos. LB. | Verb: (neobicinuit) **clicăi** IVa = a face ceva cleios, lipicios, vâscos; a întârzia. PONTBRIANT.]

— Din sârb. **kljuk** «tescovină, boştină». Cf. cliuc, cluc, înclicoşa.

CLÍCĂ s. f. *Clique.* — Număr restrâns de oameni (de moralitate dubioasă) uniţi în vederea unei intrigi, unei conspiraţiuni s. mai ales a unor acţiuni comune în interesul lor propriu şi în paguba intereselor publice; cf. coterie, gaşcă. *Consiliile comunale de prin oraşe au devenit privilegiul unei clice.* MAIORESCU, D. I 66. *Să nu se creadă cumvă că jurnalele reprezentă la noi clici de câţiva oameni care ar avea de scop interese personale.* I. NEGRUZZI, I 244. *Ei introduseră... spiritul de clică, care omoară spiritul public.* RALET, ap. TDRG. [Plur. *clici* şi *clice.*]

— *N.* după fr.

CLÍCĂ s. f. *Rancune, pique.* — (Mehedinţi) Pică, necaz. ION CR. VII 155. — Cf. pică.

CLÍCĂ s. f. v. **clic²**.

CLICĂÍ vb. IVa. *Être maladif.* — A fi mereu bolnav, a fi slab: *Tot clicăeşte* (Năsăud). Com. N. DRĂGANU. — Cf. clincăi.

CLICĂÍ vb. IVa. v. **clic²**.

CLÍCHIN s. a. (Îmbrăc.)
CLÍCHINĂ s. f. (Îmbrăc.) } v. **clicin.**

CLÍCIN s. a. (Îmbrăc.) Sorte de *vêtement.* — (Prin părţile din Transilv. influenţate de Saşi) Hăinuţă de băieţi, croită dintr'o bucată cu pantalonii, care se încheie îndărăt. *De pă la un an şi jumătate în sus... le făceă* [băieţilor] *rochiţe fără mâneci, iar de iarnă le făceă clicine: eră cu mâneci, de postav, şi se încheiă tot îndărăt, cu năsturei.* PITIŞ, SCH. XXXVII 720. *Peste acestea aveau alt mânecar de pănură albă, numit, săseşte, clicin.* ZORCA, JAHRESBERICHT, X 182. [Şi: **clichin** s. a. (în regiunea Sibiiului). JAHRESBERICHT, X 187; — **cllchină** s. f. *Erà numai într'o clichină; se vede că i-a luat baba ţundra, să nu vie.* AGÂRBICEANU, LUC. III 103; — **cléchie** (rostit şi *cléce*, în regiunea Bistriţei) s. f. JAHRESBERICHT, X 182: — (†*rochie*) **clóchie** = clichină, mânecar (Bistriţa, în Transilv.) VICIU, GL.]

— Din săs. **Klidchen** (rostit şi *klitšn*, din germ. *Kleidchen*), diminutivul lui *Klid* (= germ. *Kleid*). I. Borcia, *Jahresbericht*, X 182.

CLICIU s. m. *Hanche.* — (Banat, Arad, Bihor, Hunedoara) Spată (la cal DR. V 318); p. ext. şold (DR. V 320). *Când vădzù că nu poate învinge, lovì lui Iacovù osul cliciului şi osul cliciului în luptare scrinti-se.* PALIA (1581) 133/3. *Nu-mi sta cu mânile în clici; prinde şi tu ceva!* (Boiţa, Hunedoara). VICIU, GL.

— Identic cu cuvântul *chiciu*, amândouă din sârb. **kljúč** «claviculă» (propriu. «cârlig, cheie»; cf. bulg. *kljúč* «cheie», *klič* «laţ, ochiu»).

CLICÓS, -OÁSĂ adj. v. **clic²**.

CLICUÍ † vb. IVa. *Pousser des cris de gouvernire aux éclats.* — A striga, a râde, a chicoti de bucurie, a jubila. *Norodul clicuià* (: vociferabatur) *cu glas mare.* BIBLIA (1688), 337. *Clicuiţi* (: ἀλαλάξετε), *păstori, şi strigaţi.* id. ap. TDRG.

— Derivat din **clic¹** (cf. paleosl. *klikati, kliknati*, idem).

CLIÉNCIU s. a. v. **clenciu**.

CLIÉNT s. m. 1°.—2°. *Client.*

1°. (La Romani) Plebeu pus subt patronajul unui patrician; p. ext. (astăzi; rar, cf. însă clientelă) om de casă (al unui personaj cu situaţie influentă, mai ales al unui om politic influent), cirac, om care aşteaptă să fie procopsit, ocrotit, protejat de cel subt al cărui patronaj se pune. *Mănăstirea zisă metoh nu este nici odată proprietate a celei la care ea se află închinată; ea este, după cum s'ar fi zis în legiuirile Romanilor, cel mult un client al celeilalte.* ODOBESCU, II 19.

2°. P. anal. (Astăzi, de obiceiu) Persoană care-şi încredinţează interesele (într'un proces) unui advocat, unei bănci afacerile (de bani), unui medic căutarea sănătăţei (cf. pacient); cel ce cumpără regulat de la un negustor, de la o prăvălie, de la o fabrică (cf. muşteriu); cel ce intră într'un birt s. într'o cafeneà, etc. spre a consumà ceva. *Protivnicul său... s'ar fi învoit bucuros la amânare* [a procesului], *dacă nu i-ar fi fost de faţă clientul, care se împotrivise în ruptul capului.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 29. *Chelnerul pare fericit că serveşte un asemenea client.* C. PETRESCU, C. V. 64. *A venit în Bucureşti, în interesul unui asemenea client.* id. I. II 214. *Moşu' Iorgu s'a dus până 'n biurou, să expedieze un client.* I. TEODOREANU, M. II 326. [Feminin (în sensul 2°) **cliéntă** s. f. | Pronunţ. *cli-ent(ă).*]

— *N.* după fr. (lat. **cliens, -entem**, idem). Cf. clientelă.

CLIÉNTĂ s. f. v. **client**.

CLIENTÉLĂ s. f. 1°.—2°. *Clientèle,* 3°. *Assistance, protection.*

1°. (La Romani) Totalitatea clienţilor unui patron s. patrician; (p. anal., azi) totalitatea clienţilor unui personaj cu situaţie înaltă (Domn, etc.), unui om influent (politic) s. ai unui partid, unei ţări puternice. *E incontestabil că pe atunci Moldova intrase în clientela ţării vecine.* IORGA, L. I 307. *Lupta se dădeà... între clientela Domnului şi între nemulţămiţi, care... aşterneau plângeri către Poartă.* IORGA, L. II 613. *Sinecuriştii şi cumularzii se recrutează în majoritatea cazurilor din clientela cluburilor politice.* I. SCUTARU, CURENTUL din 6 XI 1930.

2°. Totalitatea clienţilor unui advocat, medic, bancher, negustor, birtaş, etc. *Se bucură de o clientelă serioasă şi sigură.* C. PETRESCU, Î. II 214. [Advocatul] *aveà clientelă mare şi averea lui creşteà din an în an.* AGÂRBICEANU, L. T. 179.

3°. Fig. Ocrotire, sprijin, apărare, protecţie (din partea unui patron, a cuivà mai puternic). *Ştefan V... Moldova la atâta o au adus, de sângură au stăpânit, fără de clientela cuivà.* ŞINCAI, HR. II 33/36. *Primim în credinţa şi clientela noastră şi aceea a următorilor noştri regi... pe Mihaiu-Voevod.* BĂLCESCU, M. V. 418/25.

[Pronunţ. *cli-en-.*]

— *N.* după fr.

CLIENTÚŞ s. a. (Îmbrăc.) v. **contăş**.

CLIET s. a. v. **clet**.

CLIFÁN s. a. *Chanteau, quignon* de pain. — Bucată mare de pâne (VICIU, S. GL.), călcâiu bun de pâne (VICIU, GL. subst. cleanf), cleanf, călhău, călhan, cărhan, câlfete, crihan, crifoiu; cf. halcă, codru, coltuc. [Şi; **clihán** s. a. PAŞCA, GL., **clifóc** s. a. VICIU, S. GL.]

CLIFÓC s. a. } v. **clifan.**
CLIHÁN s. a. }

CLII s. m. plur. v. **creier.**

CLÍLIC † s. m. (Bis.) v. **cleric.**

CLILONÓM † s. m. v. **clironom.**

CLÍMĂ s. f. (Geogr.) *Climat.* — Starea obicinuită a temperaturei şi a condiţiunilor atmosferice dintr'o anumită regiune; cf. aer. *Cine cunoaşte starea atmosferei şi a apei dintr'un ţinut: dacă e frig ori cald, liniştе sau vânturi, ploaie ori secetă, acela poate zice, într'un singur cuvânt, că-şi dă seama despre clima ţinutului despre care e vorba.* MEHEDINŢI, G. F. 101. *Climă caldă, temperată, rece, polară, ecuatorială, intertropicală, continentală.* id. ib. 102—105. *Climă de seră: mereu caldă, mereu umedă şi mereu liniştită.* id. ib. 102. *Numa' s'aibă* [dătătorul de lege] *privire La împrejurări... şi la climă.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 414/8. *Clima* [Milanului e] *dulce şi potrivită.* GOLESCU, Î. 12. *Gospodăria Românilor... are obiceiurile sale rezemate pe climă.* I. IONESCU, C. III.

2°. Ţară, ţinut, regiune privite subt raportul totalităţei condiţiunilor lor atmosferice. *Preumblări îndelungate în climе depărtate.* MARCOVICI, D. 145. *Din loc în loc aş trece în climele streine, Unde sânt alte stele şi ceruri mai senine.* ALEXANDRESCU, M. 113/10. *Cucoarele... vin de prin climе înfocate.* ALECSANDRI, P. III 28.

[Şi (la Camtemir după lat. s. grec., azi după fr.): **climát** s. a. (plur. *-mate* şi *-maturi*). *Climatelor friguroase* (= rigidorum climatum), CANTEMIR, HR. 11. *Nu auzim decât o limbă aspră ca şi climatul.* C. NEGRUZZI, I 332. *Îl sfătui să facă o călătorie în Italia pentru schimbarea climatului.* id. II 154/19. *Sub nume de climat se înţelege totalitatea condiţiunilor meteorologice la care este supus un loc în timpul unui an...* PONI, F. 175. *Schimbarea* [climei] *după credinţa lor* [celor vechi] *se făcea de la Nord spre Sud, numai după înclinarea razelor soarelui: şi de aceea ei au botezat acele fâşii cu numele de climate (de la κλίνειν = a înclină).* MEHEDINŢI, G. F. 101. *Climate constante, în care deosebirea între media verei şi a iernei nu trece [de] 7° până la 8°.* PONI, F. 176. *Climate stâmpărate, la care deosebirea între media iernei şi a verei nu întrece 15°. Climate excesive, în care această diferenţă este mai mare.* id. ib. 177. | Derivate: (după germ. *klimatisch*) **climátic, -ă** adj. şi (după fr. *climatérique*) **climatéric, -ă** adj. = privitor la clima, de climă. *Influenţa climatică.* MAIORESCU, CR. I 166. *Întreg Câmpul şi Blahniţa sânt în regiunea climatерică de câmpie.* I. IONESCU, M. 59. *Staţiuni climaterice:* localităţi cu aer curat, locuri de recreare s. pentru căutarea sănătăţii (m. ales la munte s. la mare); — (fr. *climatologie*) **climatologíe** s. f. = ştiinţa care studiază clima (unei regiuni); cf. meteorologie; — **climatológic, -ă** adj. = privitor la climatologie; cf. meteorologic.]

— *N.* din lat. **clima, -atis** (< gr. *κλίμα, -ατος*) şi din germ. **Klima,** idem. Cf. aclimat(iz)à.

CLIMATÉRIC, -Ă adj. v. **climă.**

CLIMATÉRIC, -Ă † adj. *Climatérique.* — (Latinism, la Cantemir) Ajuns la un moment de decădere, la o epocă critică. *Climateric era acesta... împăraţilor Romii; împăraţii toţi ucigându-se, ucigaşii împărăţiia apucă.* CANTEMIR, HR. 207/8.

— *N.* din lat. **climatericus** (gr. *κλιμακτηρικός*), idem (apropiat de *clima, -atis*).

CLIMÁTIC, -Ă adj. }
CLIMATOLÓGIC, -Ă adj. } v. **climă.**
CLIMATOLOGÍE s. f. }

CLÍMPOTĂ s. f. *Quignon* de pain.—Felie mare de pâne (Bonţ, în Transilv.). PAŞCA, GL. Cf. clifan.

CLIMPÚŞ s. a. 1°. *Baguette.* 2°. *Garrot.* 3°. *Bâtonnet* aiguisé à chaque bout pour jouer.

1°. Beţigaş; spec. vărguţa cu care se încarcă puşcociul copiilor; arbiu, răstoc (HEM. 1480). *Ca peste tot locul, ţeava puştii* [de apă] *se face din lemn de soc sau din cucută, dopul din lemn de nuc, iar climpuşul, înfăşurat la un capăt cu câlţi sau râze, din orice lemn tare.* PAMFILE, M. R. 422.

2°. Bucată de lemn ce se bagă prin ochiul funiei ce strânge zăvorul, burduful etc., căluş. PĂCALĂ, M. R. 138.

3°. Beţigaşul cu care copiii se joacă «de-a climpuşul», ţurcă, cleps. PĂCALĂ, M. R. 138.

[Plur. *-puşe* şi *-puşuri.* | Şi: **sclimpúş** s. a. = cârlig(el), cleaşcă s. copcă de lemn, cu care se prind rufele de frânghie, ca să nu le ia vântul. DICŢ.]

— Pare a fi derivat din **clemp,** cu suf. dimin. **-uş.** Cf. însă şi cleps, clempuş, cleampuş.

CLIMÚNC s, a. *Angle.* — (Germanism, în Bucov.) Unghiu, clin. Com. A. TOMIAC.

— Din germ. **Krümmung** «încovăiere». Cf. N. Drăganu, *Dacoromania* III 708.

CLIN s. m. şi a. 1°. *Coin* de cordonnier. 2°. *Coin de champ.* 3°. *Pièce, biais, lé, empiècement.*

1°. (Cism.) Unealtă de cismărie (probabil un fel de pană). *Iară gazda, robotind zi şi noapte, se proslăveà pe cuptor, între şanuri, calupuri..., haşcă şi clin, ace, sule, cleşte, şi tot ce trebue unui ciobotar.* CREANGĂ, A. 81.

2°. P. anal. Un petec de pământ (loc sau moşie) în formă de triunghiu; cf. clinţ (2°). *Dacă această bucată* [a ogorului sau codrului] *este scurtă, se numeşte trunchiu, scurtătură, clin sau petec.* PAMFILE, A. 25. *Când bucata este mai îngustă la un capăt sau când are deosebite lăţimi, rămân în mijloc sau pe lături nişte triunghiuri, cari se numesc clinuri, sing. clin, colţare sau hoisari... Cu fiecare brazdă, clinul se scurtează.* id. ib. 54. *Au ieşit 380 pământuri ş'un clin, în tot hotarul.* URICARIUL, XXV, 68/12. *Cercetează «clinul de locu» ce strâmbează hotarul* (a. 1766 Mold.) IORGA, S. D. XIX 35. *Lăsând mai ales un clin de loc între Bârgâeni şi Broşteni, ca când ar fi a nimărui...* (1 Nov. 1825). id. ib. VI 69. *După câtva timp, văzù* [logofătul] *că un Rumân nu-şi ţine linia lui din dreapta, ci se duce spre stânga, îngustând astfel pogonul. — Măi Mihai, da' de ce-mi laşi clin în dreapta?* SANDU-ALDEA, U. P. 161. *Şi s'a dus Vinerile, De-a arat clinurile, Şi'n lungiş şi'n curmeziş.* PAMFILE, A. 106.

3°. P. anal. Un petec sau o bucată triunghiulară de pânză, de stofă sau de piele pusă spre a lărgi s. a încheià mai bine o îmbrăcăminte (cămaşa, sumanul, cojocul etc.). Cf. COSTINESCU. Com. MARIAN, (Şişeşti, j. Mehedinţi) N. IONESCU. *Părţile din dreapta şi din stânga poalelor iii se numesc clini* (Sălişte, în Transilv.). Com. A. BANCIU. *La mâneci, subsuoară, cămaşa are, de-o parte şi de alta, broască, pavă, şi clin.* BREBENEL, GR., P. *Pieile alcătuesc spinarea, mânecile, aripile şi cli-*

nii, iar din pojițe se fac cu deosebire marginile cojocului. PĂCALĂ, M. R. 523. *Clin.* ANON. CAR. *Chimeșa spre poală se lărgește așa, că de la chiciuri între foi se bagă de ambele părți o bucată triunghiulară, ce se zice clini.* LIUBA-IANA, M. 15. *Altele* [coseau] *în ghergef felurimi de cusături, precum bibiluri, clini de rochii, fețe de scaune...* GORJAN, H. II 164. *Costumul de mătase neagră, cu clinuri.* CARAGIALE, T. I 168/3. *Țundrele sânt sure sau negre,... și sânt croite cu clini din pănură de lână bătută în piuă.* FRĂNCU-CANDREA, M. 12. # **A nu aveà (a face)** (s. a **nu-și pune**) **nici în clin, nici în mânecă cu cineva** = a nu aveà nimic comun, nici un amestec, nici o legătură cu cineva s. ceva. *Cu nebunul să nu-ți pui nici în clin, nici în mânică.* A. PANN, ap. GCR. II 373. *Cum vrei ca niște nenorociți, crescuți în răutate..., să poată aprecià legendele din viața plină de iubire a unui popor poetic, cu care ei nu au avut nici în clin, nici în mânecă?* GHICA, S. 170. *Să n'ai de-a face cu dânșii, nici în clin, nici în mânecă.* CREANGĂ, P. 202/21. *Limba noastră, ce n'are nici în clin, nici în mânecă, cu bârfelele păgânilor.* ISPIRESCU, U. 101/22-3. *Flăcăii nu trăiau de loc bine cu el; nu voiu să aibă cu dânsul niei în clin, nici în mânecă; nici la jocuri nu-l primeau, nici la șezători, iar la nunți cu greu îl răbdau, de nevoie.* M. SADOVEANU, SĂM. V. 567.

[Plur. *clini* și *clinuri* LB. | Diminutive: **clinișór** s. m. PAMFILE, A. 25; — **clinúț** s. a. HERZ.-GHER., M. IV 233. *Am și eu un clinuț de pământ.* Com. MARIAN.]

— Din paleosl. **klinŭ** «cuiu, pană», bulg., sârb. **klin** (acesta din urmă, ca și rut. *klyn*, are și sensul 2°. Pentru înțelesul 1°, cf. megl. *cl'în* «pană cu care se despică lemnele»). Cf. clinț.

CLIN s. m. (Bot.) v. **crin.**

CLÍNĂ s. f. *Pente, déclivité. Penchant.* — Poziție înclinată, oblică, inclinațiune; p. ext. parte de teren care merge scoborând; cf. coastă, povârniș, poncă, pantă, versant. *Râurile de pe clina de răsărit a arcului carpatic.* MEHEDINȚI, R. 14. *Clinele din dreapta și din stânga văii nu mai sânt acoperite de pădure.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 38. *În fund, pe clina unui muncel,... ședeau într'o rână două cruci de piatră.* SADOVEANU, SĂM. VI 544. || Fig. Scoborîș, pogorîș. COSTINESCU. *Aveà încă oarecare prejudecăți de boierie, care... erà cât p'aci să-l facă a... alunecà pe clina nedreptății.* TR. DEMETRESCU, ap. TDRG.

— *N.* născut prin latinizarea it. **china,** idem.

CLÍNCĂT s. a. v. **clinchet.**

CLÍNCE s. f. v. **glință.**

CLÍNCEA s. f. art. v. **clenciu.**

CLÍNCHET s. a. *Cliquetis.* — Zgomotul clopoțeilor, zăngănitul zurgălăilor, al paharelor ce se ciocnesc, (mai rar) al valurilor, etc. PAMFILE, C. *În văzduh voios răsună clinchete de zurgălăi.* ALECSANDRI, P. III 10. *Un clinchet lung de clopoței îi zuruià în urechi.* VLAHUȚĂ, D. 263. *Într'o zi, se auzi în stepă clinchetul tălăngilor, strigătul mocanilor cari coborau cu oile la iernat în stufărate.* DUNĂREANU, SĂM. VI 374. *Eleonora... amestecă cântecul ei cu clinchetele paharelor.* N. GANE, ap. TDRG. *Clinchetul lamelor... sprintene* [ale celor două florete cu care se duelau]. I. TEODOREANU, M. II 93. [Și: **clíncăt** s. a. *Izvoarele cristaline desmierdând iarba neprihănită, se unesc toate într'un armonios clíncăt.* G. TĂTĂRĂSCU, SĂM. IV 166. *Zadarnic caut... în clíncătul de apă.* M. PALEOLOGU, LUC. III 136; — **clíngăt** s. a. *Clingăte de clopoței și sunete legănate de tălăngi picură.* LUC. III 344.]

— Derivat, cu suf. *-et*, dintr'o onomatopee (neîntrebuințată ca interjecție) **cline!** (Cf. fr. *cliquetis*, germ. *kling* (*klingen*), ung. *klink-klank* etc.).

CLINCIÓS, -OÁSĂ † adj. **CLINCIU** s. a. **CLINCIURÓS, -OÁSĂ** adj. } v. **clenciu,**

CLINDÓS, -OÁSĂ adj. — *Pas assez cuit.* — Necopt bine (ȘEZ. VII 179) cf. clisos, clicos, cleios. *Pânea asta e clendoasă.* ȘEZ. VII 179. [Și: **clendós, -ă.** ȘEZ. VII 179.]

CLINÉȘTE † adv. v. **chilin.**

CLÍNGĂT s. a. v. **clinchet.**

CLINÍ vb. IVa v. **chilin.**

CLÍNIC, -Ă adj. (Med.), *Clinique.* Care se face s. se petrece la patul bolnavilor (în spital). *Experiență clinică. Învățământ clinic.* — *N.* din fr. (germ. *klinisch*, lat. **clinicus, -a, um,** grec, *κλινικός*, din *κλίνη* «pat»).

CLÍNICĂ s. f. (Med.) 1°—2°. *Clinique.*

1°. Spital (s. despărțitură a unui spital) în care boalele sânt studiate la patul bolnavilor spre scopuri didactice. *Clinica oftalmologică din Cluj. A treia clinică hirurgicală de la spitalul Colței.* | P. ext. Așezământ medical public s. particular în care bolnavi, răniți s. lăuze primesc, gratuit sau cu plată, îngrijiri medicale (cf. policlinică). *Clinica doctorului Cutare.*

2°. Învățământul medicinei la patul bolnavilor. *Curs de clinică a boalelor interne.*

[Plur. *clinice* și *clinici.* | Derivat: (după fr. *clinicien*) **clinicián** s. m. (pronunț. *-ci-an*; plur. *-ci-eni*) = medic care tratează bolnavii în clinici (mai mult decât în cabinetul său). *Un artist rafinat, care este și un iscusit clinician...* I. DIMITRESCU, CURENTUL din 2. XII. 1930.]

— *N.* după fr. (germ. **Klinik**).

CLINICIÁN s. m. (Med.) v. **clinică.**

CLINIȘÓR s. a. v. **clin.**

CLINOÍD s. a. v. **clenodiu.**

CLINT s. a. v. **clinți.**

CLINT s. a. 1°. *Pièce, biais, lé, empiècement.* 2°. *Coin de champ.*

1°. Clin (3°).

2°. Pământ puțin, capăt de pământ arător ce cade cam de-o latură (VAIDA); cf. clin (2°), clinișor, clinuț.

— Din slav. **klinec,** idem (diminutivul lui *klinŭ*). N. Drăganu, *Dacoromania* III 704.

CLINTEÁLĂ s. f. v. **clinți.**

CLINTÍ vb. IVa. I. *Mouvoir, bouger.* II. *Changer.* III. 1°. *Bouger de place, remuer.* 2°. *Changer.* 3°. *Hésiter, vaciller.*

I. Trans. (Adesea complinit prin «din loc»). A mișcà puțin din loc (HERZ.-GHER., M. IV 233) pe cineva s. ceva ce e în stare de repaus, a urni din loc (fără însă a implicà o opintire), a clătì (fără însă să ne gândim la o mișcare oscilatorie), a deplasà, cf. sminti. *Și doar de te-a împinge păcatul să clinteștì vre-o piatră din locul său, c'apoi atâta ți-i leacul!* CREANGĂ, P. 219/2. (Mai adesea după negațiuni) *Hotarele trebuitoare târgurilor nu le-au clintit.* LET. II 94/37. *Însă el nu ș'au clintitŭ mâna sa.* GCR. II 204. *Vie valuri mari de foc... Nici că m'or clintì din loc.* ALECSANDRI, P. II 13. *Nu-l*

mai puteà clinti din loc. ISPIRESCU, U. 45/25. *La el Grue se duceà, Mâna 'n coamă că-i puneà. Din loc nici că mi-l clinteà!* ALECSANDRI, P. P. 79b/21. *Trecù şi vara asta şi nici un buruian nu se clinti din loc.* GCR. II 368; cf. şi 262. *La toate întrebările negustorului,* [ţăranii] *răspund cu sfială şi nici umăru' nu-l clintesc în faţă dânsului.* JIPESCU, ap. TDRG.

II. (Neobicinuit) I n t r a n s. A schimbà, a modificà. *Când înscenezi un lucru nou şi-ţi iei îndrituire Un nou caracter a creà, să fie susţinut Pân' la sfârşit, fără a clinti cum e dintru 'nceput.* OLLĂNESCU, H. A. P. 16.

III. R e f l. 1°. A se mişcà puţin din loc, a se urni de undevâ, a se clătì din loc. *De se clinteà până afară din târg,... cu căruţa cea de cupărie după dânsul.* LET. II 413. *Numai dreapta lui... Se clinteşte 'ncet şi rar.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Piatra s'a clintit Şi s'a răsturnat.* MARIAN, D. 276. | (Împreună cu negaţiunea:) A rămâneà locului, a nu se mişcà (din loc), a nu pornì (în altă parte). *Miron Logăfătul au sfătuit să nu se clinteascà nicăiri din Domneşti.* LET. II 243/23. *Auzeà hreamătul obuzului, şi nimică nu se clinteà de la focuri.* LET. II 356/16. *Stăi chitic şi să nu te clinteşti!* ALECSANDRI, T. 242. *Stà neadormit zi şi noapte, tot întru una, fără să se clinteascà din loc.* CREANGĂ, P. 311/18. *Tot trupul mi-e numai o vânătaie, încât nu mă pot clinti din loc.* CONV. LIT. XVI 265. *Mătuşa Săftica nu se mai clintì de lângà dânsul.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 106. *Iezii nici nu se mai clinteà de pe cuptoriu.* SBIERA, P. 204/8. *Vidra nici că se clinteà, Ochii 'n ochii lui ţinteà.* ALECSANDRI, P. P. 100/24. *Turcii banii că vedeà, De la chef nu se clinteà.* TEODORESCU, P. P. 542. *Piatra nici că se clintì din loc măcar.* ISPIRESCU, L. 228/3.

2°. A suferì o schimbare, a se schimbà, a se modificà, a se zdruncinà. *Acest costum, luat atunci, în veacul al XIV-lea, odată cu eticheta sau ceremonialul..., s'a păstrat fără deosebire în toată epoca neatârnării noastre, devenind pe încetul o sfântă datină care nu se puteà clintì.* IORGA, I. R. I 115.

3°. † F i g. A şovăì, a sè îndoì. *Întăreaşte umbletele meale întru cărările tale, pentru ca să nu se clintească paşii miei.* BIBLIA (1688) 386.

[Abstracte: **clintire** s. f. = acţiunea de a clintì, urnire din loc; schimbare; şovăire. *Fără de clintirea păcii, să meargă la stăpânirea lui.* LET. II 107/23. N e g a t i v u l: **neclintire** s. f. = nemişcare, fixitate, imobilate, statornicie. *Ah! moarte, la acest nume... mânile* [rămân] *în neclintire!* KONAKI, P. 160. *Cinevà..., puteà... să-l boteze (de) nătărău, după căutătura cea spărietă şi neclintirea figurei sale.* C. NEGRUZZI, I 17. *Totul e în neclintire, fără vieaţă, fără glas!* ALECSANDRI, P. III 18. *Frunzişurile se clătiră o clipă, după aceea căzură iară în neclintirea lor.* SADOVEANU, LUC. VI 100; — **clintít** s. a. = clintire; — (postverbal; formaţiune personală, în poezie) **clint** s. a. [plur. *clinturi*] = mişcare. *Par'că-i mort de veacuri satul, Şi, trudit de-atâta clint, Doarme-adânc întunecatul Codru 'n văi!..* COŞBUC, ÎN ZORI; — **clinteálă** s. f. = clintire, supărare produsă de mişcarea din loc a cuivà. *D[umned]zăescul înger, luând pre sus pre Marchian, fără clinteală l-au pusu-l... în chilia fericitului Ioan.* DOSOFTEIU, V. S. 43; cf. MINEIUL (1776), 19²/1. *Te adăpostesc eu, să nu suferi nici o clinteală.* PAMFILE, J. III; — (rar) **clintitúră** s. f, = clintire. COSTINESCU. | A d j e c t i v e: **clintít, -ă** = mişcat (puţin) din loc (mult mai des n e g a t i v u l, întrebuinţat şi în funcţiune a d v e r b i a l ă) **neclintit** (**neclentit** DIONISIE, C. 28), **-ă** = nemişcat din loc; neschimbat, statornic, nestrămutat. *Piatră preste care stau neclintite zidiri.* BIBLIA (1688), 4/9. *Ahmet, pentru pază, să ste[a] în Iaşi neclintit.* BELDIMAN, TR. 113. *Toate sfaturile mele să le păzeşti neclintit.* KONAKI, P. 49. *Zoe îl priveà neclintită...* C. NEGRUZZI, I 19. *Totul tace... ochii ţintă, Stă poporul neclintit.* ALECSANDRI, P. I 33. *Calul stà neclintit...* ODOBESCU, III 59/15. *Cuza-vodă a stat neclintit şi s'a uitat ţintă la mos Ioan. Roată, cât a vorbit el.* CREANGĂ, A. 159. *Înfipse sabia în pământ, se propti într'însa, şi rămase neclintit.* ISPIRESCU, L. 138. *Frunza în codru erà neclintită, că erà cald şi frumos ca vara.* PAMFILE, S. T. 71. *Are legătură cu Turcul ţeara lor..., neclintită.* LET. I 193/28. *Toate sfaturile mele să le păzeşti neclintit.* KONAKI, P. 49. *Fericirea domesnică să va întemeià pe temeiuri neclintite.* MARCOVICI, D. 105. *Radul, neclintit în decisiunea sa...* C. NEGRUZZI, I 107. *Suvenirul dulce de-un minut slăvit Pintre-a vieţii valuri stă 'n veci neclintit.* ALECSANDRI, P. 212. *Cum stăteà cu mâna neclintit întinsă, păreà un scamator.* C. PETRESCU, Î. I. 13; — (rar) **clintitór, -oáre** = care clinteşte.]

— Verbul *clintì* are aparenţa unui cuvânt de origine slavă, care nu se poate atestà însă în limbile slave de azi. (Un **klentiti* ar puteà fi rezultatul unei contaminări între *klenuti* «a mişcà, a agità» şi *klatiti* «a clătì»; contaminarea s'a putut produce şi pe teren românesc între *clătì* şi *sminti*).

CLINTITÚRĂ s. f. v. **clintì,**

CLINTÚŞ s. a. (Îmbrăc.) v. **clentuş.**

CLINÚŢ s. m. v. **clin.**

CLIP s. a. v. **clipì.**

CLÍPĂ s. f. 1°-2°. *Clin d'œil.*

1°. (Rar; complinit prin «de ochi»). Mişcarea instantanee a pleoapelor, închiderea repede şi repetată a pleoapelor, c l i p i r e, c l i p e a l ă. *Să închipueşte viiaţa... ca o clipă de ochi.* PISCUPESCU, D. 96/16.

2°. (Mai rar complinit prin «de ochi»; de obiceiu a b s o l.) Timpul necesar ca să închizi odată repede ochii, interval foarte scurt (care ţine atât cât ai clipì din ochi), moment, secundă, c l i p i t ă, c l i p e a l ă. *Împărăteasa... nu voià,.. să-l vadă, nici o clipă de ochiu măcar, fără chef.* ISPIRESCU, L. 103/28. *O clipă de ochiu, şi fata erà să fie moartă.* FUNDESCU, B. 81/24. *Al vieţei vis de aur ca un fulger, ca o clipă-i!* EMINESCU, P. 188. *Lumea asta 'ntreagă e o clipă suspendată.* id. ib. 222. *Eu — clipa de lut, şi dânsa, vecinicia de lumină...!* VLAHUŢĂ, P. 110. *Încete clipe numărând, Tot aşteptă, doar' o venì flăcău!* COŞBUC, F. 158/5. *Ei mergeau... părându-li-se... ziua ceas şi ceasul clipă.* CREANGĂ, P. 276/18. **În(tr'o) clipă** şi † **dintr'această clipă** = cât ai clipì din ochi, într'o clipită, într'o secundă, îndată, numai decât, într'un (s. la) moment, m o m e n t a n, i m e d i a t, cf. i n s t a n t a n e u. *Încunjuri într'o clipă De trei ori acest pământ!* ALECSANDRI, P. I 10. *Într'o clipă-l poartă gândul îndărăt cu mii de veacuri.* EMINESCU, P. 221. *Aşa să piară pocilura din pocit, — Pân' într'o clipă să fie lecuit!* GCR. II 339. *Într'o clipă, nu se mai văzù.* ISPIRESCU, L. 13/26. *Prundul, satul, şi dealul Humuleştilor le-a trecut într'o clipă.* CREANGĂ, P. 117/12. *S'au mutat boala, în clipă, la dânsul.* DOSOFTEIU, V. S. 75. *Lulelile scuturară, În clipă încălecară.* I. VĂCĂRESCU, P. 337. *Mihaiu... pe... Sigmund Bathor... În clipă tu l-ai stins!* ALECSANDRI, P. III 253. *Tot ce gândesc eu, îngerii împlinesc în clipă.* EMINESCU, N. 69/5. *Acum, în clipă, să se aleagă unul dintre voi, care să meargă şi să afuriseascà pe acest... vrăjmaş.* CREANGĂ, P. 57. *Dintr', această clipă, pleacă d'aci, drace.* PANN, ap. GCR. I 363/40. (Contaminat din *într'o clipă şi într'o mică de ceas*). **Într'o clipă**

de ceas = într'o clipă. *Într'o clipă de ceas, s'au arătat precum eră mai înainte de veci.* ANTIM, P. 25. *Într'o clipă de ceas ne aflarăm în Vavilon.* GORJAN, H. I 155. **În toată clipa** = în orice moment, neîncetat, necontenit. COSTINESCU. **Din clipă în clipă** = din moment în moment, în orice moment, fără întârziere, cât de curând, din minut în minut. *Aşteaptă moartea, din clipă în clipă.* ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. II 526.

[Şi: (rar; formaţiune personală) **clip** s. a. [plur. *clipuri*] = clipă. *Şi 'ntr'un clip în praf preface ţarini..., ogoare.* C. NEGRUZZI, I 118.]

— Postverbal din **clipi.**

CLIPÁLĂ s. f. v. **clipi.**

CLÍRCĂ s. f. *Cage.* — Colivie (ŢIPLEA, P. P. Glosar). *Turturea, păsărea mea, Înă* [= ian] *ţi-oiu face clircă'n casă.* ŢIPLEA, P. P. 66.

— Cf. rut. *klépka* «scândurică».

CLIPEÁLĂ s. f.
CLIPÉLNIC, -Ă adj.
CLIPÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. **clipi.**

CLÍPEU † s. a. *Bouclier.* — (Latinism care n'a prins) Scut, pavăză. *Patru mii de paveze sau clipeuri.* ŞINCAI, HR. II 10/3. [Plur. *clipeuri.*]

— *N.* din lat. **clipeus, -um,** idem.

CLIPÍ ob. IV^a 1°. *Cligner de l'œil, clignoter, ciller.* 2°. *Briller.* 3°. *Jeter une œillade.* 4°. *Somnoler.*

1°. Intrans. (complinit mai ales prin «din ochi», mai rar «cu ochii») şi (rar) trans. (cu complementul «ochii») A închide şi a deschide repede ochii, neputându-i (din cauza luminii prea mari, lăcrămilor, somnului, unei iritaţiuni etc.) ţineà deschişi s. neputându-i aţinti (pironì) asupra unui obiect; cf mîji. *Se nu bucure-mi-se vrăjbitoriimi fără dereptate, de urescu mere* (= pe mine) *în deşertu şi clipescu cu ochii.* PSALT. 63/15. *Îngreuind urechile, pentru ca să nu auză judecata sângelui, clipindŭ ochii lui, pentru ca să nu vază nedireptatea...* BIBLIA (1688), 482$_2$. *Maică..., nici clipeşte pe placul meu.* KONAKI, P. 11. *Unul* [din vânători] *se deşteaptă* [din somn] *şi clipeşte ochii.* ODOBESCU, III 20/1. *Ochii lui hoţma clipeau.* C. NEGRUZZI, I. 140. *Un ochiu roşu de balaur, careadoarme şi clipeşte.* ALECSANDRI, P, III 30. *El clipì cu ochii.* EMINESCU, N. 58. *Din ochi clipind.* MARIAN, D. 231. *Fiica-i şedeà, cu ochii clipind, În somn aţipind.* TEODORESCU, P. P. 661^b. (Absol.) *Clipì tare, ca să-şi scuture ochii de zăpăceala somnului.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Dorul... Ca fulgerul şi ca gândul, Până ce clipeşti odată, Încunjură lumea toată; Pân' clipeşti de două ori, A zburat mai sus de nori.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 90. **Cât ai clipì** s. **cât clipeşti (din ochi** s. **cu ochii)** = momentan, numai decât (ZANNE, P. II 527), cf. cât ai bate în palme etc. *D'odată, cât ai clipì, Ş'a-aruncat ca o săgeată ochii drept la Areti.* PANN, E. II 36. *Încălecă pe cal, carele venise numai cât ai clipì.* ISPIRESCU, L. 166/35. *Tu nu m'ai deslipit de lângă tine, nici cât ai clipì din ochi.* id., ib. 287/6. *Şerpele, cât ai clipì, se prinse de vârful prăjinei.* ŞEZ. V 50/6. *Şi numai cât clipeşti, oştirea vrăjmaşului fu sfărâmată cu totul.* H. IV 63. *Pune-mi frâul în gură şi apoi sui[e]-te pe mine şi 'ncotrò-i cugetà, într'acolo teoiu duce, cât clipeşti!* SBIERA, P. 62/9. *Cât clipeşti cu ochii, au şi fost la cumnatu-său, la Gerul.* id. ib. 62/12.

2°. Fig. Intrans. A apăreà repede, a se ivì luminând un moment, a străluci din fugă, a sclipì. *Nu văd clipind nici o rază de mângâiere.* MARCOVICI, D. 153. *Să-mi dai steluţele din cer. Clipinde prin eter.* ALECSANDRI, P. III 115. *Ale râurilor ape, ce clipesc fugind în ropot.* EMINESCU, P. 183. *Frunzele şoptesc, Stelele clipesc Şi în cale se opresc.* ALECSANDRI, P. P. 66/20.

3°. (Neîntrebuinţat) Intrans. A face cu ochiul. *Clipesc spre o faţă iubită* = (lat.) oculis blândior, (germ.) liebäugeln. LB.

4°. Intrans. (Marginea, în Bucov.) A moţăì (germ. «einnicken»). HERZ.-GHER., M. IV 233.

[Abstracte: **clipire** s. f. = închiderea şi deschiderea repede, una după alta, a pleoapelor ochilor; fig. sclipire. *Această clipire poate să fie numai un simplu joc la copìi, care se învaţă unii de la alţii, prin imitaţie... Când însă această clipire este involuntară şi are de scop de a face (ca) să zărim mai bine lucrurile depărtate, atunci ea poate fi începutul unei miopìi sau când clipirea se face pentru a pune ochiul la adăpost de lumină, care începe să fie supărătoare, atunci trebue să ne gândim la o iritaţie sau inflamaţie de ochi.* BIANU, D. S. *Clipire deasă* = fr. clignotement. PONTBRIANT. *Clipirile de stele şi a umbrelor misteruri.* ALECSANDRI, P. III 319. *Cu mila-i nesfârşită ceriul Clipirii voastre înduioşate I-a dat cea mai curată rază.* GOGA, P. 7. Negativ: (rar) **neclipire** s. f. = neîncetare. BARCIANU; — **clipit** s. a. = clipire, clipeală; facere cu ochiul. *Întru clipitul ochiului, toţi... sta-vor.* CUV. D. BĂTR. II 226. *Dragostea din ce-i făcută? Nu-i din mere, Nici din pere, Ci-i din buze subţirele, Din clipitul ochilor Şi din strânsul mânilor.* HODOŞ, P. P. 33; — (mai ales prin Transilv.) **clipită** s. f. = moment, clipă (LB.), minut, secundă (ca măsură de timp). *Cei mai mulţi din noi ajung chiar la ultima clipită a existenţei lor fără a-şi fi putut spune ultimul cuvânt.* MAIORESCU, CR. II 146. *O clipită, privirea lui rămase aţintită asupra Ilenei.* SLAVICI, N. I 60. *Secuiii din istoria acestei lumi microscopice ar fi clipite.* EMINESCU, N. 32/16. *A tăcut câteva clipite şi-a 'nceput mai tare.* COŞBUC, F. 103/28. *Pe'nvinşi îi chiamă clipita din urmă.* COŞBUC, Æ. 45/29. *Din clipita aceea, m'am luat prin lume, ca doar oiu da de mama Ciumei.* POMPILIU, ap. TDRG. *Când eră soarele în cruce, de se odihneau munţii numai pentru o clipită...,* CREANGĂ, P. 273/14. *Slugile, din clipita aceasta, începură a pismui pre Ciprian şi a-l duşmăni.* CĂTANĂ, B. I 29. **Într'o clipită** şi (mai rar, în Transilv.) **pe clipită** = îndată, numai decât, imediat, acuşi, într'un moment, într'o clipă. *Într'o clipită.* I. VĂCĂRESCU, P. 45/2. *Apoi într'o clipită ajunse la socrul său.* MARIAN, I. 464/30. *Nu te temi că te va prăbuşì D-zeu 'ntr'o clipită?* RETEGANUL, P. I 23/23. *Cum a sărit împăratul în căldarea ce clocotè grozav, pe clipită şi-a dat sufletul.* id. ib. 25/19. (Transilv.) **Pe toată clipita** = în ori ce moment, mereu. *Pre toată clipita se culcă.* CALENDARIU (1814) 188/14; — **clipitură** s. f. = clipire. *Toţi ne văm schimbà, şi aceea de grabă, întru clipitură de ochi.* GCR. I 14/28. (Transilv.) **Într'o clipitură** = într'o clipită. *Copiii crescură repede... În fiecare zi un an, în fiecare noapte alt an, iar în crăpatul zorilor... trei ani într'o clipitură.* SLAVICI, ap. TDRG.; — **clipeálă** (Mold. *clipâlă*) s. f. = clipire; clipă, minut. *Fiaştecare cifert, cu clipealil[e] sale.* N. COSTIN, ap. GCR. II 9. *Cine poate măcar cu clipala ochiului să învoiască...* CANTEMIR, HR. 197/30. *Nici o clipeală de ochiu să rămână în Ţările noastre!* ŞINCAI, HR. II 140/1. *O clipeală, o zimbire, un dar mic, nesocotit, Săvârşeşte o robire.* KONAKI. P. 16. *Mai pot trăì, Zulnio, măcar câtu-i o clipeală?...* id. ib. 103. *Mare împărate, de a căruia clipală spânzură* (= depinde) *lumea, ce este cu neputinţă la tine?* ARHIVA R., I 63. *În Moldova, la darea sufetului, sau, după cum se mai zice, la cea din urmă cli-*

pealã a vieţii... MARIAN, I. 28. *Într'aceeaşi clipeală, toată pădurea începù a haui.* ISPIRESCU, L. 255/14. *Din clipala ceea, fata a rămas grea.* PAMFILE, CRC. 110. *Şi nu trecù vreme de o clipeală, până auzi şuşuind prin iarbă şopârla noastră de mai nainte.* MERA, B. 163. **Cât clipeala ochiului** s. **cât(u-i) clipeala** s. **în clipeala ochilului** s. **în(tr'o) clipeală (de ochiu)** = numai decât, într'o clipită, la moment. *Câtu-i clipala ochiului cad în muncă veăcinică.* VARLAAM, C. 266/2. *Cum lutul, cât clipeala ochiului, va veni iară în orânduiala lui cea dintâi...* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Cât clipeala, fură biruiţi de Unguri.* MAGAZ. IST. IV 341/21. *Lucrurile războaielor în clipala ochiului stau.* M. COSTIN, ap. TDRG. *Iară toţi ne vom schimbà de sirg şi în clipala ochiului, în trâmbiţarea de apoi.* GCR. I 333/27. *Lupul... în clipala ochiului biruit, trântit şi omorît fu.* CANTEMIR, ap. TDRG. *În clipală au ajuns pe eatânele acele.* LET. III 71/34. *Într'o clipală de ochi au căzut asupra cortului, de l-au detunat.* id. ib. 193/22. *Cinstea, şi aceà într'o clipală curând se răstoarnă.* URICARIUL, I 68/1. *Întru o clipeală ai vrut să sfărâmi pre robii tăi.* MINEIUL (1776), 164²/2. *Se poate întâmplà... ca mai mulţi stupi... să roiască... totdeodată şi într'o clipeală.* ECONOMIA, 188. *Mărete visuri de falnic viitor! Vaţi stins într'o clipală!* ALECSANDRI, P. I 120. *Chemă calul, care veni într'o clipeală de ochiu.* ISPIRESCU, L. 163/25; *Lupul, la vorbele lui Dumnezeu, a capatat viaţă şi l-o mâncat pe dracu', într'o clipeală.* ION CR. III 147. **În toată clipeala (de ochi)** = în orice moment, în cel mai apropiat minut. *Dară şi atunci atâta puteare ai avut monarhul, cât măcar în toată clipeala să pareà că să săvârşaşte.* GCR. II 54. *Sântem osândiţi ca mai nainte de moarte, în tot ceasul şi în toată clipeala de ochiu să murim.* ŢICHINDEAL, F. 189. *Domnul Ştefan, gata de luptă în toată clipeala...* ŞEZ. VIII 68. | Adjective şi adverbe (toate rare): **clipit, -ă** adj. = (ochiu) cu care ai clipit; (cu negativul) **neclipit, -ă** adj., adv. = care nu clipeşte; fără a clipi (din ochi). *Şi cu neclipit ochiu au zărit pre soarele cel tăinuit.* GCR. II 163. [O pasăre care nu-şi găseşte puii în cuib, la întoarcere] *caută cu jale şi neclipit locului aceluia.* BELDIMAN, N. P. II 141. — **clipitór, -oare** adj. = care clipeşte; — (formaţiune personală, în poezie) **clipésc, -éască** adj. = de o clipă, momentan, trecător, vremelnic. *Ceahlăule, vecine cu-a cerului minuni, Vechiu martur de-ale lumei clipeşti deşertăciuni!* ALECSANDRI, P. III 338; — **clipélnic, -ă,** adj. = de o clipă, care nu ţine decât o clipă, instantaneu (COSTINESCU), subit (PONTBRIANT). *Prin două trei clipelnice deşteptări ale simţului naţional.* JIPESCU, ap. TDRG. — **clipiciós, -oásă,** adj. = scânteietor, sclipicios, -ă. DDRF.; — (rar, în poezie) **clipiş** adv. = într'un moment, într'o clipă. *Şi trece* [calul zburător] *pe sub nour şi trece pe sub stea Clipiş, cum se strecoară prin oameni vestea rea.* ALECSANDRI, P. III LEG. 121. *Şi în zări clipiş pieread.* I. NENIŢESCU, ap. DDRF.

— Din slav. **klepati** «a ciocăni, a bocăni, a bate» (cf. pleoapele mi se bat şi bulg. *klepka* şi *klepáč* «pleoapă»). Formele cu *i* în tulpină şi cu sensurile din românește sânt vechi, căci se găsesc şi la Megleniţi (*clipeală* «pleoapă», *cl'ipă* «clipă»), încât, dacă în ruteneşte, alături de *klepáty* «a ciocăni, a calomnià» (ca la ceilalţi Slavi), avem şi *kl'ipaty očyma* «a clipi din ochi», *kl'ípka* «clipă», acestea sânt împrumutate din românește. Cf. clipă, clipoci, clipot, sclipi.

CLIPICIÓS, -OÁSĂ adj. / **CLIPÍŞ** adv. / **CLIPÍTĂ** s. f. / **CLIPITÚRĂ** s. f. } v. **clipi.**

CLIPOCEÁLĂ s. f. v. **clipoci.**

CLIPOCÍ vb. IV[a]. *Clignoter, somnoler; dormir tout debout.* — (Mold.) A i se închide cuiva ochii, de somn, şi a se sili să-i ţină deschişi, clipind din pleoape; a da mereu din pleoape, a mişcà mereu pleoapele (de somn); a fi pe jumătate treaz şi pe jumătate adormit (HERZ.-GHERM., M. IV 233); a adormì de-a'n picioarele (ŞEZ. XXIII 42), a moţăi, a dormità (Com. A. TOMIAC), a închide ochii (com. G. TOFAN), a ațipì uşor, a pirotì. *Maică-sa de o săptămână dormise... numai clipocind pe scaun, cu ochii vecinic la fiu-său.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Câte nopţi vegheat-au, cât au clipocit, Ştiu ei singuri numai.* CONTEMPORANUL, III 629. *Ia, lăsaţi măi, zise Ochilă, clipocind mereu din gene, Că Luminarea-sa ştie ce ne trebue.* CREANGĂ, P. 257/22. *Cum au clipocit, au slăbit căpăstrul din mână.* SBIERA, P. 60/26. [Cu alt sufix (neclar însă): **cliposì** vb. IV[a] = a moţăi de somn (Varviz, în Transilv.). VICIU, GL. | Abstracte: **clipocire** s. f., **clipocít** s. a., **clipoceálă** (**cliposeálă,** dial. *cliposală* ŞEZ. VIII 157) s. f. = moţăială, pirotească, ațipire, uşoară, dormitare; (trebuinţă de) somn, somnolenţă (= germ. Einnicken, Schläfrigkeit. HERZ.-GHER., M. IV 233). *Vechii dascăli... Câştigând cu clipoceală nervum rerum gerendarum.* EMINESCU, P. 231.]

— Derivat dintr'un substantiv pierdut din graiu ***clipaciu,** din bulg. *klepač* «pleoapă». TDRG.

CLIPOCÍ vb. IV[a] v. **clípot.**

CLIPOSEÁLĂ s. f. / **CLIPOSÍ** vb. IV[a] } v. **clipoci.**

CLÍPOT s. a. *Murmure.* — Murmur, susur, zgomot uşor de apă. [Apa] *în clipote dulci se atinge de maluri.* G. VĂLSAN, SĂM. VI 457. [Verb: **clipoti** (cu rostire dialectală *clipocì* PAMFILE, A.); vb. IV[a] = (despre apă) a face un zgomot uşor, a murmurà, a susurà. *Apa clipoteşte fără odihnă.* C. PETRESCU, S. 141; — (cu abstractul) **clipotit** s. a. = sunetul produs de bătaia valurilor, murmur, susur al apei; p. ext. sunet produs de coardele chitarei. *Clipotitul valurilor în ţărmurile de lut.* C. PETRESCU, S. 35. *Clipotitul chitarei.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV. 365.]

— Din slav. **klepot** «bătaie, ciocănitură» (cf. ceh. *klepot* «ciocănitură» s.-cr., slov. *klepet* «păcănitură», *klepati* «a bate, a ciocăni» etc.). Cf. clipi.

CLIPOTÍ vb. IV[a] v. **clipot.**

CLIPUÍ vb. IV[a]. *Gagner peu à peu.* — A câştigà ceva cu ţârâita, pe'ndelete (Bonţ, în Transilv.). PAŞCA, GL.

CLIR † s. a. (Bis.) v. **cler.**

CLÍRIC † s. m. (Bis.) v. **cleric.**

CLIRICÉL s. m. v. **cliric.**

CLIRICÉSC, -EÁSCĂ † adj. v. **cleric.**

CLIRONOÁMĂ s. f. v. **clironom.**

CLIRONÓM s. m. *Héritier* — (În România veche, în pătura cultă; învechit) Moştenitor, moştean. *Duchii* (= ducii) *Pomeraniei ce se trăgeà din duchii lui Ştetin, alăturea şi mai de aproape de clironomi.* DUMITRACHE, 414. *Prin diiată* (= testament) *au lăsat-o pă ia şi pă Dobre, copilul ei cel vitreg, clironomii pă moşie şi pă altele toate ale lui* (a. 1764). BUL. COM. IST. V 259. *Împăratul Iosif* [murise]. *Clironom rămăsese Leopold.* E. VĂCĂRESCUL, 300/11. *Clironomii răposatului M. Racoviţă.* URICARIUL, I 92/7. *Să întâmplă... că mulţi din epitropi... sau clironomii lor să ţie*

averi de ale epitropisiților. ib. V 26/3. *S'au adunat clironomii după diiată și au deschis lada.* BARAC, T. 76/10. *Această dar el diată clironomului lăsând, A contenit din viață...* PANN, P. V. II 60. *Că un clironom ce eream al împărăției, luaiu cârma scaunului părintesc..* GORJAN, H. I 68. *Când nu va ave*[à] [robul] *legiuiți clironomi.* COD. TIV. 4/17. *Îndatorirea meargе și la clironomii lui.* PRAVILA (1814) 17. *Clironomii Zamfirei.* IONESCU, D. 203. *Aștept să vie clironomii, să le ies cu plin.* ALECSANDRI, T. 605. *Biblioteci răsipite ale oamenilor bătrâni, ai căror clironomi apoi mi le vindeau.* EMINESCU, N. 79. *Clironomul tronului* = prinț moștenitor, principe de coroană. POLIZU.

[Și: (formă asimilată s. greșală) **clilonóm** † s. m. *Este mucenic și clilonom raiului,* E. VĂCĂRESCU, IST. 249/38. | Feminin: **clironoámă** (DDRF.) și **clironómă.** *Să fie clironomă pe toată această avere* (a. 1836). STEFANELLI, D. C. 408. | Verbe: (n.-grec. *κληρονομῶ*, viit. *-μίσω*) **clironomi** † IVa (PONTBRIANT) și (învechit) **clironomisì** IVa = a moșteni (pe cineva s. ceva). *Sărăcia... să și clironomisească și să ia lesne, ca râia.* PISCUPESCU, O. 176/17. *După moarte, precumu-i obiceiul, să-i clironomisască.* URICARIUL, II. 196/31. *Dritul de a cumpăra, a vinde, a da..., a clironomisì prin testamentul cuivă.* COD. TIV. 5/12. *Ai socotit c'aș primì eu vr'odată să te clironomisesc de viu?* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Un băiat ca de vr'o dzece ani, ce clironomise frumusețea tatălui său.* V. A. URECHIA, ap. TDRG.; (cu abstractele:) **clironomíre** † s. f. (PONTBRIANT), **clironomisíre** s. f., **clironomisít** s. a. = moștenire; (și cu adjectivele) **clironom(is)it** (cu negativul: **necliron om(is)it**), **-ă** †, = moștenit; **clironomi(si)tór, -oáre** † adj., subst. = moștenitor. *Fiind stăpânirile aceastea de moșie și clironomiloare...* CANTEMIR, HR. 107/15. | Abstract: (n.-grec. *κληρονομία*) **clironomíe (cleronomíe** †) s. f. (învechit) = (drept de) moștenire. *Puternica împărăție alegând pe domnitori în provințiile de sub suzeranitatea ei cea după clironomie...* URICARIUL, I 126/18. *2 pogoane, clironomie de la răposatu' tatu-mieu.* ib. XXIV 450/16. *Au rămas toată cleronomia casii în mâna soțului mieu* a. 1816). STEFANELLI, D. C. 364. *Înstreină fără... rușine clironomia unui sărac de părinți.* BELDIMAN, N. P. II 98/6. *Hatmanul cel mare era executorul tuturor decretelor domnești... relative la împliniri de datorii, clironomii, vânzări de moșii.* FILIMON, C. II 616. *Ce soiu de părinți vom fi, dacă lepădăm clironomia părintească: cântecele mancelor, stahiile noptilor, poveștile chelarilor...?* RUSSO, S. 16. | Adjective (învechite): (n.-grec. *κληρονομικός*) **clironómic, -ă** (PONTBRIANT) și **clironomicésc, -eáscă** † = [prin drept] de moștenire, ereditar. *A se pune pământul Moldovei la cale, locul clironomicesc [al împărăției mele].* URICARIUL, ap. TDRG.]

— Din n.-grec. *κληρονόμος*, idem.

CLIRONÓMĂ s. f.
CLIRONOMÍ † vb. IVa
CLIRONÓMIC, -Ă adj.
CLIRONOMICÉSC, -EÁSCĂ † adj.
CLIRONOMÍE s. f.
CLIRONOMISÍ vb. IVa
} v. clironom.

CLÍROS † s. m. sing. (Bis.) v. **cler.**

CLIROȘEÁN † s. m. (Bis.) *Ecclésiastique, clerc.*— Față bisericească, membru al clerului; cleric. *S'au hirotonit... episcop Chiziculuì și, deaca mearsă, nu-l priimiră cliroșeanii.* DOSOFTEIU, V. S. 85$_2$.

— Din rus.-bis. **klirošanŭ** (rut. *klyrošanýn*, pol. *kliroszanin*), idem.

CLIS s. a. Sens neclar. *Fericit e norodul, carele are împărat iubitoriu de dreptate și luminat, carele... încungiură împărăția sa ca un casnic vreadnic; scule, clisuri și ziduri pustii strică, și în locul lor face școli, fabrice, căsi pentru bolnavi și alte acestora aseamene folositoare ziduri.* TICHINDEAL, F. 387. [Plur. *clisuri*].

CLÍSĂ s. f. 1°. *Argile, glaise.* 2°. *Pain mal cuit, aliment sans goût.* 3°. *Lard.*

1°. Un fel de pământ galben s. cenușiu, tare și cleios (H. IV 245), lipicios, argilă vâscoasă (com. ST. POPESCU), pământ argilos, clic, hleiu. *Să bagă în stufurile bălților ce sânt din fire cu rea clisă în preajma acei cetăți.* DUMITRACHE, C. 368. *Primăvara, când lugerul ierbei abia mijéă pe lunca năpârlită, dinții cârlanilor, cătându-l, se lustruiau de clisă.* CONV. LIT. XLIV 1 203. *Fundul [Dunării] este mobil, în cea mai mare parte de nisip sau nomol, rareori de o «clisă» neagră foarte consistentă și numai în puține locuri, pe foarte mici distanțe, pietros.* ANTIPA, P. 206. *Împrejurul vranei se face un țarc sau cerc de clisă (lut galben, cleios), sau de tiscovină, ca să nu «deie afară» când vinul «se umflă».* PAMFILE, I. C. 233. *Desnămolește-te tu singur din clisa vânătă în care te-ai băgat.* JIPESCU, ap. TDRG. | Lut din care se fac jucării. *După ploi, grija copiilor e să aducă clisă galbenă de pe deal, ori de unde este și să facă dintr'însa colaci, roți pentru ghiociuri, cărămizi, vite, etc. Toate aceste fabricații le usucă apoi, și se joacă cu ele, până când le strică pe toate.* PAMFILE, J. I 337. *Se pune unul băț o căciulă de clisă, și făcându-i vânt, clisa se duce sbârnâind și prefăcându-se în bucăți.* PAMFILE, J. II 326.

2°. P. anal. (Despre ceva de mâncare meșteșugit în gură, gata de a fi înghițit) Pastă cleioasă, nefrământată s. necoaptă bine, fără gust, (mai ales) pâne nefrământată, nedospită s. necoaptă bine, cocă (CIAUȘANU, V.), cleiu, clic, coleșă, iască. *Fie pânea cât de bună, Deaca-s în țară străină, Fără tată, fără mumă, Tot se face clisă'n gură.* TEODORESCU, P. P. 285b. *Și'nghiț câte-o 'mbucătură, Mi să face clisă'n gură.* MAT. FOLC. 305. *Eu pun masa să mănânc Și-mi vine un negru gând. De mine nu se lipește, Ca apa de solzi de pește; Unde 'mbuc de o 'mbucătură, Clisă mi se face 'n gură.* ȘEZ. V 141b/19.

3°. (Transilv., Banat) Slănină (într'o bucată CABA, SĂL., T. PAPAHAGI, M. 84/68), lard. Cf. LB. ECONOMIA, 98 și 218, GR. BAN., POMPILIU, BIH, 1008/20, H. XVIII 174, FRĂNCU-CANDREA, R. 50, VAIDA. *Klisĕ* = laridum. ANON. CAR. *Să taie'n Turci ca într'o clisă.* BUDAI-DELEANU, T. 287, cf. 29, 173 etc. *Curechi cu clisă și sângereți.* RETEGANUL, P. I 63/35. *Clisa rânced.* ALEXICI, I 118/5. cf. 202/14, 203/22. *Buzele ca clisele, Urechile ca leucile... Mânile ca bârnele.* BIBICESCU, P. P. 304. *Întâmplarea întâlnisă Rumân cu clăbăț de oaie C'unu' d'ăla uns cu clisă* [în notă: *slănină*]. VICTOR VLAD, ap. MAIORESCU, CR. III (ed. 1908) 180. # *Din câne nu poți face clisă.* ZANNE, P. III. 528.

[Și: **hlisă** s. f. = argilă. DDRF., PAMFILE, J. II. | Adjectiv: **clisós** (**hlisós** DDRF.), **-oásă**, adj. = argilos, vâscos, cleios, clicos. *Pare că văz colo pe un biet vânător... bălăcindu... într'o lunca noroioasă, cu pământ clisos de o schioapă pe încălțăminte.* ODOBESCU, III 157/7. *Pământul galben, tare și clisos.* H. IV 245.]

— Din bulg. **klisa** «argilă».

CLÍSĂ s. f. *Jeu d'enfants.* — (Banat). Jocul «de-a clencea». H. XVIII 262.

— Din sârb. **klis** «țurcă» (bucata de lemn ascuțită și jocul cu ea).

CLISEÁR † s. m. (Bis.) **CLISÉRNIȚĂ** † s. f. (Bis.) } v. **clisier.**

CLIȘÉU s. a. 1°—3°. *Cliché.*

1°. (Tipogr.) Planșă de metal s. de lemn pe care s'a reprodus s. s'a săpat în relief o imagine, spre a fi imprimată.

2°. (Fotogr.) Imaginea fotografică negativă (pe sticlă, s. pe peliculă de film) obținută în camera obscură și după care se face reproducerea fotografică.

3°. Fig. Frază de-a gata, spusă de toată lumea, banalitate repetată mereu în împrejurări analoage, expresie după același c a l a p o d. *Același clișeu pentru oricine.* C. PETRESCU, C. V. 258. || (A t r i b u t i v) Banal. *Distribuția de consolări clișeu.* id. î. II 72.

[Plur. *-șee* și *-șeuri.*]

— *N.* din fr.

CLISIÁRH s. m. (Bis.) *Sacristain.*—Paraclis(i)er, țârcovnic, cârstnic, pălimar, clisiar, fătul bisericei; cf. d a s c ă l, c â n t ă r e ț (la biserică). *Iară de va fi cu negrija clisiarhului lăsat biserica nemăturată...* PRAVILA (a. 1640), ap. MURNU, GR. 19. *Iară clisiarhul temându-să c'or da jac argintului, au amăgit pre norod, de-au dzâs curund să saie să alerge la ziduri...* DOSOFTEIU, V. S. $87^{b}/_{23}$. *Clisiarhul... trântise la tămâie, de nu se mai putea(u) răsufla.* CONTEMPORANUL, VI vol. II 289. *Clisiarhul de la biserica Olteni.* TELEOR, N. R. R. I 170. *Moșul cu «contractul» a fost și prin România, înainte de-a ajunge clisiarh aice.* IORGA, N. R. B. 74. *Clisiarhul e un țăran cu părul bălan și picioarele goale.* id. ib. 227.

— Variantă populară a lui *eclesiarh.* Cf. c l i s i e r.

CLISIÉR s. m. (Bis.) *Sacristain.*— Paraclis(i)er. *Inochentie er[o]monah, clisear ot Tismana.* IORGA, S. D. XII 20. *Apoi ieșeà din biserică și clisieru' în tinda bisericii..., cu cheile bisericii.* PITIȘ, ȘCH. I 150. *Au fost uodată un clisier bătrân. Clisieru' ala aveà o fată vrenică și frumoasă* (Brașov). GRAIUL, II 92. [Pronunț. *-si-er.*] Și: **cliseár** † s. m. (pronunț. *-se-ar.*) | C u s c h i m b d e s u f i x (cf. ung. *ekklezsiás* «bisericesc») **clisiéș** † s. m. (pronunț. *-si-eș*) = paraclisier (a. 1666). IORGA, S. D. XI 76. | D e r i v a t e: **clisérniță** † s. f. = paraclis. *Însă, în zilele egumenului Partenie, din schit s'au făcut mănăstire, și s'au îngrădit biserica cu zid împrejur, și s'au făcut pridvorul bisericii, și s'au făcut pivnița și trapezarea, și clisernița, și toate, una după alta.* IORGA, S. D. XVI 237. *Toată cliserniță o au zidit din temelie.* MAG. IST. IV $257/_{12}$.]

— Formă scurtată din **paraclisier.**

CLISIÉȘ † s. m. (Bis.) v. **clisier.**

CLÍSIS † s. f. *Penchant, disposition.* — (Grecism) Inclinare, aplecare, dispoziție, îndemn (spre ceva). *Aicea trebue să însemnăm: care dintre amândouă părțile au avut mai multă sau mai puțină clisis pentru pace.* DUMITRACHE, C. 429.

— *N.* din gr. *κλίσις,* idem.

CLÍSMĂ s. f. (Med.) *Lavement.* — Introducerea unor lichide în mațul gros; cf. s p ă l ă t u r ă (i n t e s t i n a l ă), c l i s t i r. BIANU, D. S.

— *N.* din gr. *κλύσμα,* s. din germ. **Klysma,** idem.

CLISÓS, -OÁSĂ adj. v. **clisă**[1].

CLIȘTÁR s. a. v. **cleștar**[1].

CLISTÁR(IU) s. a. v. **cleștar**[1].

CLISTÍR s. a. (Med.) 1°. *Clystère, lavement.* 2°. *Clysopompe.*

1° Introducerea unui medicament lichid în mațul gros (spre a combate constipația etc.), c l i s m ă, s p ă l ă t u r ă. BIANU, D. S. *Doftorul i-au rânduit un clistir.* BARAC, T. 72. *A pune* s. *a da* (PONTBRIANT) *un clistir.*

2° Instrumentul cu care se face spălătura intestinului gros, cf. i r i g a t o r. *Înțelegem ca un doctor să-și ucidă fără răspundere bolnavii, cu clistirul și cu scalpelul...* CARAGIALE, M. 91. *Moașa..., alungată... de la iad, se duce la poarta raiului, cu clistirul în mână și cu celelalte instrumente în tașcă.* ȘEZ. VI, 43.

[Și: **glistir** s. a. *Glistir... pentru slobozirea încuieturii mistuielii.* PISCUPESCU, O. 221. | Plur. *-stire* și *-stiruri.*]

— *N.* din n.-gr. *κλυστήρ* și (în Transilv.) din germ. **Klystir,** idem.

CLIT s. a. *Tas, monceau.* — (Mold., Transilv.; întrebuințat și în funcțiune adverbială, mai ales la plural, une-ori repetat: *clituri-clituri*) Vraf (Straja, în Bucovina. Com. A. TOMIAC), t e a n c, lucruri așezate în ordine unul peste altul (A. SCRIBAN, ARHIVA a. 1921, p. 71, cf. ȘEZ. II $224/_{3}$), grămadă (Baia, în Suceava, ȘEZ. XXXII 15) de lemne puse în ordine, cum se pun stânjenii (Vaslab, VICIU, GL.); cf. c l a i e, c l a d ă, c l ă d ă r i e. *Și pusără de-asupra lui un clitu de leamne și-l aprinsără.* DOSOFTEIU, V. S. 130. *Lăzi de Brașov, cu clituri de scoarțe pe dânsele.* I. IONESCU, D. 206. *O ladă ce gemeà de pânzuri, iar de-asupră-i stăteau păturite lăicere și scoarțe puse clit.* CONTEMPORANUL, V 99. *Scoase din un sicriaș, dè sub un clit de perne, un rând de haine.* V. A. URECHIĂ, ap. DDRF. *Jur împrejur, așezate bucăți de mălaiu și de pâne, tot clituri, clituri.* SEVASTOS, N. $283/_{22}$. *Când paștele sânt coapte, se scot din cuptior, se răcesc și apoi se așază clituri în casa curată.* ȘEZ. VII 34. *După masă, carul tras la ușa casei se umple (în ziua nunții) cu perne și lăvicere, precum și alte obiecte de gospodărie; toate sânt așezate clit, după ce au fost jucate pe sus de mânile flăcăilor.* PAMFILE, J. II 279 (după ziarul *Cronica,* VI, 1452). *În urmă, turtele se pun clit, adică una peste alta, pe sobă sau pe poliță, ca să se usuce pe deplin.* PAMFILE, CRC. 4. *Clitul de turte se scoboară de la locul de unde fusese pus (ca) să se usuce...* id. ib. 17. [Plur. *clituri.* | D i m i n u t i v: **elitișór,** s. a. *Clitișor în pungă, galbeni gălbiori, Erau toți de aur, șepte zimțișori.* CONTEMPORANUL, II 729. | V e r b: **clitui** IV^{a} = a așeză (perne, lăicere etc.) una peste alta (ȘEZ. XXXII 15), teanc, a face vrav (Com. A. TOMIAC).]

— Din rut. **kliti** «cămară în care se așază provizii; grămadă de lemne clădite; colivie». Avem deci a face cu un dublet al lui *clet.* Cf. și c l i t ă.

CLÍTĂ s. f. *Cassette?*— Casetă, chivot? *Această sfântă Leterghie o au cumpărat... și o au datu în sfânta beserecă în Șugătag, și o lăduță și o clită de pus sfânta cuminiecătură* (Giulești, în Maramureș, a. 1768). IORGA, S. D. XVII 105.

— Cf. rut. **kliti** «colivie». Cf. c l e t și c l i t.

CLITIȘÓR s. a. v. **clit.**

CLITUÍ ob. IV^{a} v. **clit.**

CLIUC s. a. *Marc, résidu* de fruits pressés. — (Banat, Vidin și Mehedinți) Ceea ce rămâne din struguri s. din alte fructe după ce au fost tescuite, stoarse s. strivite în teasc, s. după ce s'a scurs (din cadă) mustul s. zeama din ele (H. XVIII 173, 267, 276, Com. COCA, LIUBA), cf. g r o ș a l ă, l o g o r, h u ș t i, p r ă ș t i n ă, b o ș t i n ă, t e s c o v i n ă,

borhot, hoaspă, hostoape, hostopină, bozorină, boroghină, boască; p. ext. ceea ce rămâne din fagure, după ce s'a stors mierea, boştină, comină, jintiţă, baboş. *Rămăşiţele cliucului ce au rămas în teasc se pun în căzi sau bădane şi dintr'însele se ferbe răchia de loză.* HEM. 2837/II. *După ce s'a stors mierea ,se scoate clucul, de se fierbe, şi se pune iarăşi în sacuie, se pune în căldare, de se stoarce cu teascul.* I. IONESCU, M. 382. | Fig. *Sânt cliuc de ostenit!* = stors de puteri, zdrobit, frânt (s. mort) de oboseală. Com. COCA. [Şi: **clue** s. a. = must amestecat cu struguri. BUCUŢĂ, R. V. | Plur. (rar) *cl(i)ucuri.*]

— Din s.-cr. **kljuk** «boştină». Cf. clic, cliucăi.

CLIUCĂÍ vb. IV^a *Ecraser. Presser.* — (Banat) A zdrobi cu un băţ cu multe crăci la un capăt strugurii (puşi în putină). H. XVIII 267; cf. XVIII 173. Com. LIUBA. # *L-a clucăit cu bătaia* = l-a zdrobit în bătăi. Com. COCA. [Şi: **clucăí** vb. IV^a. Com. COCA; (cu part. - adj.) **cliucăit, -ă** = zdrobit până ce a ieşit mustul s. zeama. *Din prunele cliucăite se face comină.* H. XVIII 173. | Instrument: **cliucălítór** s. a. = băţul cu mai multe crăci la un capăt, cu care se zdrobesc s. se cliucăesc strugurii. H. XVIII 267.]

— Din srb. **kljukati,** idem.

CLIUCĂITÓR s. a. v. **cliucăi.**

CLIUCIU s. m. şi a. 1°. *Clef* (d'une énigme). 2°. *Tempe.* 3°. *Croc, crochet.*

1°. † Cheia (II 1°), formula cu care putem află s. stabili ceva greu de ştiut (de ex. socoteala datei Paştelor cu mulţi ani înainte). *Învăţătură pentru cliuciul Pashaliei.* IORGA, S. D. XIII 5.

2°. † Tâmplă. *Aş da... răpaos cliucielorŭ* (citeşte: *cliuciurelor*). PSALT. (HURM.) (în celelalte psaltiri tâmplelorŭ, sl. кротафи).

3°. *Cluciu* se numeşte, în coliba lucrătorilor de păduri, cârligul legat de sus de-asupra focului, pe care se anină vasul de fiert. De multe ori se leagă două rudiţe (drugi) umblătoare pentru a puteà fi mutat vasul după cum bate vântul focul (Vişăul-de-sus, în Maramureş). Com. ITTU.

[Plur. *cliuci* şi *cliuciuri.* Com. ITTU. | Şi: **cluciu** s. a. (Ad 1°) *Tot cluciul Pashalii[i], pe mână să socotească* (a. 1793). VB. III 355.]

— Din sl. (paleosl., bulg. sârb., rut.) **ključ** «cârlig, cheie». Cf. clucer.

CLIÚMPĂ s. f. *Masse, groupe.* — (Germanism, în Bucov.) Ciurdă (Straja, în Bucovina. Com. A. TOMIAC); tovărăşie de cheflii (HERZ.-GHER., M. IV 233), societate mică de câţiva inşi, care ţin mult unul la altul şi se unesc în idei; cf. ortă, ceată, clică. *Pe ăsta nu-l mai aduci tu să ţie cu tine, că-i într'o cliumpă cu Ion.* (Vicovul-de-sus, în Bucovina; com. G. NISTOR).

— Din germ. **Klumpen** «boţ; ciorchine».

CLIVÁ vb. I^a. (Miner.) *Cliver.* — (Despre un mineral, despre cristale) Trans. şi refl. A (se) crăpà s. a (se) despicà urmând linia naturală a straturilor sale. *Mineralele de aceeaşi speţă, sub orice formă s'ar prezentà, se clivează totdeauna în acelaşi mod...* MURGOCI-LUDVIG, M. 43. *A clivà un diamant.* DICŢ. [Familia: (fr. *clivable*) **clivábil, -ă** adj. Se întâmplă ca de multe ori să putem desface cristalele în plăci din ce în ce mai subţiri. Mineralele care au această proprietate se numesc *clivabile.* MURGOCI-LUDVIG, M. 42; — **clivabilitáte** s. f. = proprietatea de a se puteà clivà. ib. 42; — (fr. *clivage*) **clivágiu (clivâj)** s. a. (plus. *-vagii, -vaje*) = faptul de a se clivà. *Feţe de clivagiu.* PONI, CH. 13/4.]

— *N.* după fr.

CLIVÁBIL, -Ă, (Miner.) adj. v. **clivà.**

CLIVABILITÁTE s. f, (Miner.) **CLIVÁGIU** s. a. (Miner.) **CLIVÁJ** s. a. (Miner.) } v. **clivà.**

CLIVETÍ vb. IV^a **CLIVITÍ** vb. IV^a } v. **cleveti.**

CLO! interj. v. **cloc!**

CLOÁCĂ s. f. *Cloaque.*

1°. (Ist.) La Romani, canal subteran de scurgere a apelor şi murdăriilor oraşului. *Cloaca maxima zidită de Tarquinius cel bătrân există şi azi la Roma.* | P. anal. (astăzi) Loc (groapă, canal) în care se scurg zoile (STAMATI) s. se strâng murdăriile, necurăţeniile; cf. haznà (II 4°).

2°. P. ext. Loc (s. om) desgustător din cauza murdăriilor (s. a. viţiilor), plin de murdării, infect.

3°. (Anat.; la pasări şi la reptile) Orificiu comun de scurgere pentru excremente şi pentru urină; cf. găoază.

[Pronunţ. *clo-a-*]

— *N.* după fr. (lat. **cloaca,** idem).

CLOÁCĂ s. f. v. **clocă.**

CLOÁCĂZĂ s. f. (Bot.) v. **coacăză.**

CLOÁDENĂ s. f. *Pomme de terre.* — Cartof (Târnave). ISVORAŞUL IV 8.

CLOÁMBĂ s. f. 1°. *Branche, rameau.* 2°. *Crochet de fer.* — (Transilv.)

1°. Creangă, cracă, ramură. LB. H. XVII 17, 33, XVIII 40, POMPILIU, BIH. VICIU, COL. XXXIX, 6. *Să îngropi cloambele* [arborilor] *în pământ.* ECONOMIA, 136. *După ce ele* [albinele] *se pun pe o cloambă, le pune coşniţa aproape şi le zice: băgaţi-vă 'n casa voastră, că-i grijită şi frumoasă, puişorii mei...* (Hunedoara, Haţeg). HEM, 527/45. *Fiecare om pune în poartă şi la uşa grajdului câte o cloambă de rug, adică [de] măceş.* PAMFILE, DUŞ. 188. *Nănaşul mirelui apleacă o cloambă de măr, muşcă el mai întâiu dintr'un mugure, apoi nănaşa.* DENSUSIANU, Ţ. H. 243. *Să ştiu că te-aş vedeà, Pădurica o aş tăià, Nici o cloambă n'aş lăsà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 128. *Printre cloambe, păsărele.* DOINE, 275/15, cf. MARIAN, ÎN. 468/33. *Scoase fluerul şi 'ncepù a trage un cântec, de mi[e]rlele stau pe cloambele fagului ca mute şi-l ascultau.* RETEGANUL, P. I 17/10. [Turturica] *pe cloambă verde nu şede, Fără zboară cum o vede; Şi, de şede câte-odată, Şede pe cloambă uscată, Cu inima supărată.* id. TR. 13.

2°. Bucată de fier încovăiată, cf. coacă, cocârlă, crival, crivală. *Coaca, o cloambă de fier ...transmite mişcarea roatei, la ferăstrău.* PAMFILE, I. C. 111, DAME, T. 173.

[Şi: **clómbă** s. f. (Ad 1°) *Stau în clombă frumuşele.* DOINE, 138/4; — **cleómbă** s. f. (Ad 1°) *Mirele taie o cleombă din altoaie.* MARIAN, NU. 641/2. *Cleombe uscate* = hanculi, găteje. FRÂNCU-CANDREA, M. 101; **cleoámbă** (*clioámbă*) (Ad 1°). VICIU, COL. XXXIX 6; (ad 2°) un fier cu amândouă capetele ascuţite şi îndoite, pe care îl întrebuinţează bărdaşii; scoabă (Com. IZVERNICEANU); p. anal. (mai mult în glumă) mână, brâncă; cal rău, mârţoagă, gloabă (VÂRCOL, V.); babă. *Partea sau tabla de lemn dedesubt* [a foalelor] *este prinsă cu cuie, de nişte lemne bătute în pământ, ca să nu se mişte, iar de cea de sus e bătută o clioambă (un cârlig) de care e legat zălarul.* LIUBA-IANA, M. 124. *Să nu puiu clioamba mea pe tine, că nu te mai mişti!* (Năsăud). Com. N. DRĂGANU. *Babă cleoambă* = babă bătrână, urîtă

(Gorj). PAŞCA, GL. Cf. baba-cloanţa. «Când cineva a fost om cu stare şi a decăzut aşa, [în]cât azi nu mai are decât un cal slab, bătrân şi neputincios, care abià mai stă pe picioare, se zice că are o *cloambă* de cal care abià se mai mişcă; altcum, acest cuvânt se înlocueşte şi cu cuvântul gloabă. Acest cuvânt în graiul nostru de baştină nu e folosit cu înţeles de «creangă», ramură de arbore; pentru aceasta se foloseşte mai mult cuvântul creangă, pl. crengi. *Cloambă*, ca ramură, e cunoscut numai de cei cu mai multă umblare pe locuri streine» (Bolintineni, jud. Mureş). CALUL 304; — **croámbă** s. f. I. POPOVICI, RUM. DIAL. I 164b, ap. PASCU, ET. 47; — (+ *cleámpă* s. *clămpănì?*) **cloámpă** s. f. = babă, hârcă, hoaşcă, cloanţă. *Cloampă bătrână şi fără de dinţi.* ŞEZ. II 224/4; — **cleoámpă** s. f. = gobaie, cobaie, cloşcă; babă bătrână fără dinţi; câlfă; om îmbrăcat în straie nemţeşti; cioflingar, pantalonar. Com. A. TOMIAC. | Diminutive: **clombiţă** s. f. DDRF; — **clumbíţă** s. f. DENSUSIANU, Ţ. H.; — **cleombureà** (*cliombureà*) s. f. = rămurică. *Aşa-i rândul fetelor, Cum îi rândul merelor; Până-s mere mărunţele, Stau în sus, pe cliomburele.* MARIAN, NU. 616/33. *De pe celea clomburele, Cântă celea păsărele.* RETEGANUL, TR. 92. *Codru-i jalnic ca şì mine, Că nici frunza nu-i rămâne, Numai goale clomburèle, Să le bată vânturi grele.* ŞEZ. VII 163; — **clombúţă** s. f. LB. | Adjectiv: **clombós, -oásă** şi **clomburát, -ă**=rămuros. LB., VICIU, S. GL. (subt clombiţă).]

— Poate din săs. **Klompən** (= germ. *Klumpen*, mai vechiu *Klumpe*, *Klompe*, «butuc, măciucă»; cf. şì numele propriu săsesc *Klompe*). N. DRĂGANU.

CLOÁNCĂ s. f. v. **clonc.**

CLOÁNŢĂ s. f. v. **clonţ.**

CLOÁPĂ s. f. v. **clop.**

CLOÁŢĂ s. f. v. **cloţă.**

CLOBĂNŢ s. m. şi a. 1°. *Bec.* 2°. *Bouche* (ironique). 3°. *Croc, crochet.* — (Mai ales în Bucov., dar şì prin Transilv.).

1°. Cioc (de pasări. Com. A. TOMIAC, I. GRĂMADĂ, răpitoare HERZ.-GHER., M. IV 233), clonţ (mai lung ŞEZ. XXXI 42); cf. rost, pisc, plisc, flisc, cioclonţ, pipură (MARIAN, O. I 51). *Legea ta de cuc bălan! Ţi-am plătit să-mi cânţi un an. Când a fost la Sânziene, Tu ţi-ai pus clobanţu 'n pene!* MARIAN, O. I 38; cf. PAMFILE, S. V. 106, *Cocostârcul zburând se duce până unde află foc şi, luând un tăciune aprins în clobanţ..., aprinde cu dânsul... casa unde i-a fost cuibul.* MARIAN, O. II 330. *Svonul, pe care-l produce barza cu clobanţul ei, a dat naştere la mai mulţi verbi onomatopoetici.* HEM. 2525. *Întindeau boturile şi prefirau cu sete apa printre sidefurile clobanţilor.* CONV. LIT. XLIV, I 205.

2°. (În batjocură s. glumă) Gură; cf. cloanţă. În Bucovina se zice [când doi băieţi se sfădesc]: *Mai încet cu danţul, Că ţi-i rupe clobanţul!* PAMFILE, J. III 69. *Ia tacă-ţi clobanţu'!* ION CR. II 80.

3°. P. anal. Cârlig, ciocă, cioaclă; spec. cârlig atârnat (ŞEZ. XXIII 42), cârlig de fier (Com. A. TOMIAC); cârligul (cârlibonţul s. cioaca) fântânei (PAMFILE, I. C. 466, MARIAN, SE. 81); cuiul de la cârligul de scos apă (Ţagul-mare VICIU, GL.); ciocul (căciula, vârful, capătul, cârmogul, còpilul) leucei (PAMFILE, I. C. 134); ciocul (capul, ciochia, căpăţina, ciacâia s. broasca) scaunului dogăresc (id. ib. 161). *Am o gânscă cioaică-boaică, din grumaz cioiu-bârloiu, din clobanţ pahar izbeşte* [= Fântâna]. GOROVEI, C. 144, PASCU, C. 145.

[Plur.: *-banţi*, *-banţe* şi *-banţuri* (HERZ.-GHER., M. IV 233. | Şì: **clobónţ** s. m. BARCIANU; — **coblánţ** s. a. ŞEZ. V 58; — **clonbánţ** s. m. şi a. *Apucând carne în clonbanţ, cât au putut duce, au zburat.* SBIERA, P. 244/36.]

— Pe cât se pare, avem rezultatul unei contaminări între *clonţ* şi rut. *kljuba* «scoabă, cârlig al luntraşilor» (cf. ceh. *klubák* «cioc»).

CLOBÓNŢ s. m. v. **clobanţ.**

CLOBÓT s. a. v. **clăbuc.**

CLOBOTÍ vb. IVa. refl. *S'altérer* à force d'être agité (en parlant d'un liquide). — A se alterà prin clătire, a se stricà, a se scutură un lichid într'o sticlă sau într'alt vas: *Nu scuturà fedeleşul, că se cloboteşte laptele!* (Sângeorz-Băi). PAŞCA, GL. Cf. clobot.

CLOC! interj. Interjecţie prin care se imită strigătul cloştei. [Şì: **cló-cló!** interj. Com. GIUGLEA, **clo-clo-cloc!** interj. Com. LACEA.]

— Onomatopee. Cf. clocì, clonc.

CLOC s. a. (Pesc.) v. **clonc**[1].

CLÓCĂ s. f. 1°. *Couveuse.* 2°. *Jeu d'enfants.* 3°. *La Poussinière*, constellation des Pléiades. 4°. *Poche* (à pêcher).

1°. Găină (p. ext. şì despre alte pasări) care clocește («şade pe ouă») şi cea care are pui şi umblă cu ei, cloşcă (VÂRCOL, V.), cloţă. H. IX 510, XVII 229. V. HANEŞ, Ţ. O. 114. *Au luat cloca şi au trântit de cheotoare... Căţă* (= căţea) *fără suflet* (a. 1827). IORGA, S. D. XII 213. *În carele* [copaciu] *să te sui, Să găseşti cloca cu pui.* MARIAN, N. 760; cf. PĂCALĂ, M. R. 177. *Cum nu poate răbdà: Vaca fără viţel, Viţelu' fără vacă; Oaia fără miel, Mielu' fără oaie; Cloca fără puiu, Puiu' fără clocă, Aşa să nu poată răbdà* (*Cutare*) *băiat De cutare fată...* MAT. FOLC. 1136. *Sub cloca cu puii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 448. *Cloca cloncăne.* H. IX 510. # **A cădeà clocă** (despre găină şi alte pasări) = a începe să clocească: *Raţele cad cloce, ca şì găinele.* LM. **A sta clocă** s. **cleoacă** = a clocì; fig. a lenevì, a trândăvì, a nu face nimic, a şedeà zadarnic, a putrigăì: *Ce face soră-ta?— Stă cleoacă toată ziua* (Vicovul-de-sus, în Bucovina). Com. G. NISTOR.

2°. **Cloca cu pui** = un joc de copìi. H. XVIII 104.

3°. Constelaţia Pleiadelor, numită şi găină, găinuşă, cloşca-cu-pui. *Dacă e cloca sau găinuşa luminoasă, însemnează vreame bună.* CALENDARIU (1814), 80.

4. P. anal. Instrument de pescuit; celău. (H. XVIII 4), rociul (= sacul) împletit din aţă, sacul cu care se prind peşti. *Adă cloca, să prindem peşti!* (Galda-inf., Teuş, VICIU, GL.).

[Şì: **cloácă** s. f. BARCIANU; — **cleoácă** s. f. (Vicovul-de-sus, în Bucovina). Com. G. NISTOR.]

— Substantiv postverbal din **clocì** sau postinterjecţional din **cloc** (cf. sloven şi slovac *kloka*, idem). Cf. cloşcă, cloancă.

CLOCÁÌ vb. IVa. *Glousser.* — A produce sunetul găinilor când încep să devină cloşte sau sunetul cu care cloşca îşi chiamă puii. LB. *Când li se face găinelor a clocì, încep a clocăì.* ECONOMIA, 104. [Şì: **clocărí** vb. IVa. LB. | Abstracte: **clocáire** s. f., **clocáit** s. a.,=acţiunea de a clocăì; **clocăitúră** s. f. DICŢ. | Pronunţ. *-că-i-*]

— Derivat din interjecţia onomatopeică **cloc**, cu suf. **-ăì** (cf. slov. *klokati*, idem). Cf. clognì, cloncăì, cloncănì, croncănì.

CLOCĂITÚRĂ s. f. v. **clocăì.**

CLOCEÁLĂ s. f. v. **clocì.**

CLÓCHIE s. f. (Îmbrăc.) v. **clicin.**

CLOCÍ vb. IVa. I. 1°. *Couver.* 2°. *Paresser.* 3°. *Couver* (un plan). 4°. *Couver des yeux.* II. 1°. *Eclore.* 2°. *Pourrir* (comme un œuf couvé).

I. Trans. şi intrans. 1°. (Despre pasări) A sta pe ouă încălzindu-le şi întorcându-le timpul necesar spre a scoate din ele pui. *Klocsĕsk* = ovis incubo, glocio. ANON. CAR. *Stratocamil adică gripsorul... de[a]ca oao, şi când va să scoaţă pui, el nu zace pre oao, ca alte pasări, să le cloceascâ şi să le încălzească cu trupul.* NEAGOE BASARAB (a. 1654) ap. GCR. I 167/37-8. *Pe oaă clociiă.* CANTEMIR, IST. 129. *O găină clociiă nişte oao de şarpe, cu toată osârdiia.* ESOP (a. 1812), ap. GCR. II 211/29. *Vulturul au oat oule seale, apoi, clocindu-le, au scos pui.* ŢICHINDEAL, F. 1. *Graurii... după cc în luna lui Iunie şi-au clocit ouăle lor cenuşii..., se adună, de petrec în stoluri...* ODOBESCU, III 31/8. *Gaiţa... este ea şi cea mai tăinuitoare pasere, pe timpul acela când are oauă, când cloceşte şi scoate pui.* MARIAN, O. II 74. *Ian uită-te colo, sub ţărmurii mării de ceea parte, cum şede raţa pe ouă şi cloceşte!* RETEGANUL, P. III 19/14. *O pasăre... cloceşte pă ouă.* ALEXICI, L. P. 241/7. *De te-ar bate D-zeu, Când îi clocì 'n cuibul tău!* MÂNDRESCU, P. P. 20/8. *Vei hrăni gâsca care cloceşte sub pat.* ŞEZ. V 131/15. # *Găina care cloceşte, nici odată nu e grasă.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I 32/9; *Bufniţa nu cloceşte priveghetori.* ZANNE, P. I 340. *Îmbrăţişarea te 'ncălzeşte, ca cloşca când cloceşte.* ib. II 585. *Ea o luat un ou părăsit şi l-o clocit subsuoară nouă zile.* ŞEZ. II 97/3. *De-i clocì ouă de stârchitură (ouăle mici de tot şi cam moi, care le fac(e) unele puice înlâiu) subsuoară şi-i creşte ce-a ieşì din ele, îţi creşti spiriduşi.* id. I 278/28. | Fig. *Tu... cloceşti şi scoţi pui de tirani.* KONAKI, P. 302. *Când dracul a clocit un ou în casa cuiva, se naşte o fată frumoasă.* I. NEGRUZZI, VI 55. [Sărăcia] *se duse să-şi clocească ouăle în oţelele puştilor vânătorilor.* ISPIRESCU, L. 209/27.

2°. Fig. A sta locului nemişcat (ca cloşca pe ouă), a lenevì, a trândăvì, a nu face nimic, a şedea zadarnic (PAMFILE, CRĂCIUN), spec. a sta de geaba cât îi ziulica, pretextând că eşti bolnav sau fiind numai puţin bolnav, aşa că tot ai puteà lucrà cevà, dară putrigăeşti de geaba: *Ce face soră-ta? — Cleoceşte (stă cleoacă) toată ziua!* (Vicovul-de-sus, în Bucovina. Com. G. NISTOR). *Să ieşim şi noi la vânat, că mi s'a urît clocind pe vatră!* ISPIRESCU, L. 313/26; cf. ZANNE, P. I 421.

3°. Fig. Trans. A plănuì, a urzì, a iscodì (mai ales cevà rău), a face planuri într'ascuns, a mocnì (PAMFILE, A.), a ticluì, a pune la cale, a conspirà (CIAUŞANU, V.), a uneltì: *Mândria cloceşte şi hrăneşte tot gândul rău.* PISCUPESCU, O. 108/21. [Patimi] *care le cloceşte şi le născoceşte lenevirea.* id. ib. 165/17. *Tu... cloceşti gânduri faptelor lui din potrivă.* KONAKI, P. 264. *Ce dracul are Osman?... Cloceşte iar vr'o hoţie în cap.* N. GANE, ap. TDRG. *Magistratul şi cetăţenii... cloceau răsbunare.* I. NEGRUZZI, V 161. *Lucrul ăsta* [îşi rodeà mustaţa] *îl făceà el, când cloceà cevà.* SLAVICI, N. 149. *În capul lui cloceà alte gânduri spurcate.* ISPIRESCU, L. 273/28. *Îl supără de tot mult pre Încornoratul, şi el clocì în mintea sa pocită urîtul gând...* ŞEZ. VI 131. # *Mult o clocişi, Dar o nemerişi!* se zice la auzul unui neadevăr (Jud. Olt). ZANNE, P. IX 593. | Absolut: *Ca ori-şi-când,* [Rienzi] *cloceà Asupra multor teancuri de cărţi şi de hârtii.* BODNĂRESCU, ap. TDRG. | Intrans. *Chiar dacă în spiritul cuivà ar clocì asemenea nebunie, acela ar fi numai vrednic de plâns, iar nu de temut.* GHICA, S. 236.

4°. (Neobicinuit; după fr. *couver des yeux*). A privì duşmănos, cu ochi răi. *Dar fiara* [= *ursul*] *mă cloceşte, cu ochii roşii de foc.* ALECSANDRI ap. TDRG.

II. Refl. 1°. (Despre ouă de insecte s. icre de peşti etc.) A se transforma în cursul unui anumit termen până ce se desvoltă puii. *Un cal ucis fiind..., s'au clocit într'însul scleapţii, carii... au început a zburà.* ŢICHINDEAL, F. 381. *Gândacii de mătase se pun undevà la căldură, ca să se cloceascâ.* ap. TDRG.

2°. (Despre ouă, p. anal. despre apă, alimente etc. expuse prea mult stricăciunii) A luà un miros urît (ca ouăle clocite), a se stricà, a se împuţì, cf. putrezì, mucezì, râncezì, dospì. *Apele se clocesc, dacă n'au scursoare.* LM. *Toamna, când se pune varza în putini pentru iarnă, să nu se pună Dumineca, căci se cloceşte.* ap. TDRG. | Fig. (Despre oameni) A se moleşì de trândăvie. *Fata ei se clocise, de şedere.* ISPIRESCU, L. 347/9.

[Suspectă — poate căutând a redă pronunţarea moldov. — forma *cloşì* vb. IVa. PONTBRIANT. | Şi: **cleocì** vb. IVa. | Abstracte: **clocíre** s. f. = acţiunea de a clocì şi de a se clocì. LB., DAMÉ, T. *Pe lângă apa mică, dè pe la margini, amintită mai sus ca neapărată la clocire* [a icrelor], *mai putem întrebuinţà şanţuri, bulboci, basinuri, albii, molde, troci mari de scânduri...* F. R. ATILA, P. 157; — **clocít** s. a. = clocire. DAMÉ, T. *Când pui cloşca la clocit, s'o învârteşti de trei ori.* ŞEZ. II 67/12. *Bune de clocit pe ouă.* RETEGANUL, CH. 154. *Găina, cum naşte oul, la clocit gândeşte.* ZANNE, P. I 467; — **clocitúră** s. f. = acţiunea de a clocì, clocire, clocit, clocealâ; timpul clocitului; rezultatul clocirei; spec. oul clocit, cuibarul lăsat spre a-l vedeà găinile şi a şti unde să [se] ouă (PAMFILE, J. II); căţel (de insecte); apă stătută (LM.), vin rău (PAMFILE, J. II); mâncare rea, stricată (COSTINESCU); aer stătut şi închis; pepene copt mai mult la soare (PAMFILE, J. II); om leneş, trândav, care nu-i bun de nici o treabă (LM.), slab, gălbinicios, palid la faţă (CIAUŞANU, V.). *Fapt cu clocitură de la raţe.* TEODORESCU, P. P. 375. *Clocitură de trântori, de albine* (Ilişeşti în Bucov.). Com. V. HALIP. *La spartul bostănăriei, se culeg toţi pepenii, atât cei mari şi copţi, cât şi cei mici, băbăşcuţele crude sau coapte, bune sau clocite de soare, — clociturile.* PAMFILE, A. 179; — **cloceálă** s. f. = clocire; clocitură. *Acì intră la cloceală, acì îşi lapădă icrele.* STĂNOIU, C. I. 82. *Ca să-ţi cadă găinele la cloceală* (= «să cadă cloşte»), *caută o potcoavă ce cade de la cai pe drumuri.* ŞEZ. VI 27, GOROVEI, CR. 68. *Jumătate ţara miroase a cloceală de usturoiu.* JIPESCU, O. 84. | Adjective: **clocít** (cu negativul **neclocít**), **-ă** = (despre ou şi icre) în care s'a format puiul; p. ext. (ou) sterp (LB.), în care nu s'a putut formà puiu, dar prin clocire s'a stricat, s'a împuţit; stătut; p. anal. (despre apă, fructe, mai rar despre alte alimente) stătut, stricat; (despre aer) închis, stricat, împuţit; fig. (despre om) moleşit, dospit, trândav, împuţit de lene; (despre faptele s. caracterul cuivà) necurat, turburat. *Ouă... neclocite* [de matca stupului]. ECONOMIA, 177. *Poate ieşì [din salon] peste un ceas, cu sufletul clocit.* CARAGIALE, T. I 113/16. *Romandi părcălabul... o stârpitură grecească, ieşit dintr'un vas clocit.* BELDIMAN, TR. 6. *Două ouă bune şi unul clocit.* IORGA, N. R. B. 75. *Om clocit de multă căldură.* LM. *Pentru acest motiv, se face teiul mănunchiuri şi se ţine câteva zile în durbaca velniţei, a cărei apă clocită se încălzeşte în timpul funcţionării cazanului.* PAMFILE, I. C. 229. *Ape urîte, clocite, puturoase... sânt bune numai pentru unele leacuri.* ŞEZ. III 102/26. *La spartul bostănăriei, se culeg toţi pepenii, atât cei mari şi copţi, cât şi cei mici, băbăşcuţele crude sau coapte, bune sau clocite de soare, — clociturile.* PAMFILE, A. 179. *Pute a ouă clocite,* se zice când cineva

grăeşte un neadevăr. ZANNE, P. I. 576; — **clocitór** (cu negativul **neclocitor**), **-oare** = care cloceşte, bun(ă) de clocit. *Găinele tale sînt necârcâitoare, neouătoare şi neclocitoare, iar ale mele sînt şi cârcâitoare, şi ouătoare, şi clocitoare.* GOROVEI, CR. I 134; (substantivat) **clocitoáre** s. f. = aparat pentru clocitul artificial al ouălor de peşte s. de pasări; p. anal. instalaţiuni pentru îngrijirea copiilor născuţi înainte de vreme s. slabi (BIANU, D. S.). *La capătul de sus al şanţului, se aşează clocitoarea sau prăsitoarea. De regulă, ea se face din scânduri. Constă din două sau mai multe molde (jghiaburi, trocl, adăpători, albii) mari, puse una de-asupra marginei alteia, în formă de trepte... În moldele astfel făcute aşezăm lesele sau clocitorile. Acestea sînt nişte cutii fără capace sau, mai lămurit, nişte saltare ca cele de cufăr, în vane de 5—6 cm. lăţime, cu fundul din tablă ciuruită sau din sită de sârmă zincuită, deasă în 9 ochiuri sau 10 fire pe centimetru. Lungimea lor e de 90 cm., lăţimea exact cu interiorul moldei, ca să poată uşor intra în fiecare vană.* F. R. ATILA, P. 160.]

— Din bulg. **kloča**, idem, onomatopee care se găseşte în cele mai multe limbi, cf. lat. *glocire* (cu reflexe în cele mai multe limbi romanice, cf. MEYER-LÜBKE, REW. nr. 3795), grec. *κλώσσω*, alb. *kločis*, germ. *klucken, glucken* etc. Cf. cloc, clocă ì, clocă, cloşcă.

CLÓCICĂ s. f. v. **cloşcă.**

CLOCÍMP s. a. 1°. *Moignon* (de branche). 2°. *Rafle de maïs.* 3°. *Chevillette* de bois. 4°. *Piquet.* 5°. *Traversin du dévidoir.* 6°. *Nid de brigands, conspiration.*

1°. Partea rămasă dintr'o ramură care nu s'a tăiat bine de lângă tulpină (Teleorman). ION CR., V 374.

2°. P. anal. Resturile după tăiatul cocenilor de porumb (Buzău, Dâmboviţa; com. ST. POPESCU, GH. PREDESCU), cocă lău (2°), cocean, ciocan (12°); cioclej, tulean.

3°. Cuiu de lemn, asperitate (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMAZU).

4°. *Clociump* = pociumb, părueşel. VAIDA.

5. Spec. Suportul vârtelniţei (*clociump*, CIAUŞANU, V.), lemnul pe care stă vârtelniţa, (H. V 17) şi care poate fi compus din trei picioare; fus, pop, stârciog, pociump (DAMÉ, T. 140), popiciu (PASCU, C. 145). *Osiacul sau fusul, numit şi pop, stârciog, clociumb sau pociump, are jos o parte cilindrică, iar sus una paralelipipedică, unde sînt practicate două dăltuituri în cruce, pe unde pătrund şi unde sînt înţepenite cele două răscruci, lungi şi înguste.* PAMFILE, I. C. 259. *Am o cale ş'o ţin trei răsteie. (Clocimpul ciacârului).* PASCU, C. 145.

6°. Fig. Cuib de hoţi, de votri, de tâlhari, ascunzătoare; p. ext. conspiraţiune. *Jandarii au spart clociumpul hoţilor.* CIAUŞANU, V.

[Şi: (Ad 4°) **clociúmb** s. a. PAMFILE, I. C. 259; — (ad 1°) **clociúmp** s. a. | Plur. *-ciumburi* (*-ciumpuri*. CIAUŞANU, V.).]

— Probabil o contaminare din **cloambă** şi **pociumb.** PASCU, C. 145.

CLOCIÓR s. a. *Fruiterie; Fourmillement* d'animaux, de poissons, de souris etc. — Culcuş în fân în care [se] bagă nucile să se «desgauce» (Sălişte. VICIU, GL.); mai multe poame s. animale mici adunate la olaltă; cf. coşcoavă (Vale, jud. Sibiiu; com. ITTU); cf. clocimp (6°). *Bagă nucile în clociob, să se desgauce.* VICIU. GL. *Ştiu unde are Ion clociobul lui de mere. În hambarul gol am dat de un clociob de şoareci. La aninul cel strâmb, totdeauna sînt peştii adunaţi în clociob.* Com. ITTU. — Cf. cloci, clocì(u)mp.

CLOCITOÁRE s. f. } **CLOCITÚRĂ** s. f. } v. **clocì.**

CLOCIÚMB s. a. } **CLOCIÚMP** s. a. } v. **clocimp.**

CLOCOCEÁN, -Ă adj. (Clopotiva, în Banat) Atribut dat unor soiuri de mere. *Măr clococean.* H. XVII, 7.

CLOCOCEÁN s. m. (Bot.). *Oseille sauvage.* — (Porumbac, Păştina, în Ţara-Oltului) Măcriş de câmp, numit şi glojan, corleş. VICIU, GL. — (Cf. clococean[1], clocoticiu.

CLOCOCIÓR s. m. (Bot.) *Laitue vireuse.* — Lăptucul oii, lăpuş de oaie (*Lactuca virosa*). DAMÉ, T. 187. [Şi: (greşală?) **clococióv** s. m. = lăptucul oii. GRECESCU, FL. 299, BRANDZA, FL. 266, PANŢU, PL.]

— Poate, în loc de *clopocior*, diminutiv din *clopot* (cu asimilarea lui *c-p* în *c-c*). Cf. însă şi clococean.

CLOCOCIÓV s. m. (Bot.) v. **clococior.**

CLOCOŞÉI s. m. plur. (Bot.) v. **clocoţel.**

CLÓCOT s. a. 1°.—3°. *Bouillonnement.*

1°. Mişcarea şi sunetul ce-l produce un lichid (spec. apa) când fierbe (Com. MARIAN); p. ext. fierbere, ebuliţiune. [*Apa*] *fierbe în clocote.* DDRF. TDRG. *Se pune într'un ceaun lapte dulce şi se fierbe până la clocot.* ŞEZ. I 251/15. # **A da în clocot** = a începe să fiarbă (la 100° C.). *Se bagă din nou în căldare, să dea în clocot.* BREBENEL, GR. P.

2°. P. anal. Mişcarea şi sunetul produs de lichide agitate de altceva decât de căldură. *Un mal se risipeşte Şi, sfărâmat, al apei lung clocot îl măreşte.* I. NEGRUZZI, II 148. *Sângele ...-i năvăleà în clocote la cap...* DELAVRANCEA, S. 27. *S'afundă în nămolul ce fierbe cu clocot.* COŞBUC, Æ 13/34. *Clocotul şi luminişul apei din cascade.* F. R. ATILA, 70.

3°. Fig. Mişcare năvalnică, furtunoasă şi zgomotoasă; zbucium, agitaţie, frământare. *În toată Genova domneşte un clocot ameninţător.* I. NEGRUZZI, V 399. *A zis şi plânse cu hohot, şi 'n juru-i Codrul da clocot de vaetul dânsei.* COŞBUC, Æ. 56/27. *Un clocot de gesturi şi de glasuri se porni.* VLAHUŢĂ, N. 191.

[Şi: **clócut** s. a. = germ. Brodeln. HERZ.-GHER. M., IV 233; — (Munt.) **cólcot** s. a. *Acolo* [apele] *se zburdă în colcote.* ODOBESCU-SLAVICI, 158, ap. TDRG. *Se fierbe în colcot vin nou şi se toarnă în vas în momentul fierberii.* H. IV 83, cf. 159, RĂDULESCU-CODIN. *Papara e o mâncare... opărită cu apă fiartă în colcote.* TEODORESCU, P. P. 196b. *Cazanu' fierbeà 'n colcote.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 307. | Adjective: (rar) **colcotós, -oásă** = care clocoteşte, clocotitor. *Valurile pripite şi colcotoase ale micului părâu...* ODOBESCU, I 164/23.]

— Din slav. (paleosl., sârb., bulg., rus.) **klokotŭ**, idem. Cf. clocotì, colcăì.

CLOCOTEÁLĂ s. f. v. **clocotì.**

CLOCOŢÉL s. m. (Bot.) 1°. *Aquilégie* (*Thalictrum aquilegifolium*). 2°. *Clématite à feuilles entières* (*Clematis integrifolia*). — (Întrebuinţat mai ales la plur.).

1°. Plantă ierboasă din fam. ranunculaceelor, care creşte în Maiu şi Iunie prin păşuni şi prin păduri; se mai numeşte mărgeà, rutişor, PANŢU, PL., (*clocoţăl*) PĂCALĂ, M. R. 22.

2°. Plantă ierboasă din aceeaşi familie, cu flori mari albastre, care creşte în Iunie—Iulie prin lunci,

locuri joase, păşuni umede şi năsipoase din marginea pădurilor şi prin mărăcinişuri; se mai numeşte curpen scurt, dosnică vânătă, îndărătnică, luminoasă, mărgeà. PANŢU, PL., DAMÉ, T. 187.

[Variantă (nesigură): **clocoşéi** s. m. plur. = vitişoară (*Clematis viticella*). GRECESCU, FL. 22. | Forma *clocuţă* s. m. plur. al lui FUSS, ap. TDRG. şi BARCIANU, este, evident, *clocoţăi*, în rostire şi grafie săsească.]

— Etimologia nesigură (CIHAC II 64 îl crede o formă alterată a lui *clopoţel*, iar Tiktin *Dicţ. rom.-germ.* un derivat al lui *clocot*, întocmai ca şi *clocoticiu* şi *clocotiş*).

CLOCOTÍ vb. IVa. 1°. *Bouillir.* 2°. *Bouillonner.* 3°. *Résonner, retentir.*

1°. (Despre lichide; p. ext. despre vásele în care se găsesc) Intrans. A fierbe în clocot, a fi în stadiu de ebuliţiune, a da în undă (NOVACOVICI, C. B. 8), a undà. *Şi smoală clocotindu ca focul spr'inşii...* CUV. D. BĂTR. II 344. *Marea de focu clocotindu şi sf[ă]răindu.* ib. II 455. *Atuncia, la apus, să face uncrop, şi la miazănoapte clocoteşte fierbând...* HERODOT, 266. *Apa mărilor şi a tuturor apelor să vor aprinde şi vor arde din fund până deasupra şi vor clocoti ca para de foc, ca o căldare.* GCR. II 217. *Samuvarul clocoteà.* C. NEGRUZZI, I 74. *Ea ia apă şi-o încălzeşte la foc, pân'ce-au clocotit.* SBIERA, P. 209/33. *Au intrat în casă şi au găsit oalele cu uncrop clocotind la foc.* id. ib. 310/15. *Voiu veni, deacă le veţi mulge şi veţi fierbe laptele la foc, iar când a clocoti mai tare, te vei scăldà 'n el!* RETEGANUL, P. III 23/15. *Puse un cazan cu lapte să fiarbă pe foc şi, când clocoteà, a turnat pe ţigan în cazan.* ŞEZ. I 8/19. || (Rar) Trans. (= fact.) A face să fiarbă. *Din dos îl păliţi, Sângele-i clocotiţi.* MARIAN, V. 24.

2°. P. ext. (Tot despre lichide) A se mişcà agitat din altă pricină decât a căldurii (furtună, mânie etc.). *Undele ce clocotea[u] au început a năvăli în corabie.* DRĂGHICI, R. 33/12. *Sângele clocoteşte în vinele mele.* C. NEGRUZZI, III 224/1. *Apa* [Bistriţei] *saltă, clocoteşte, Nici că se mai limpezeşte.* ALECSANDRI, P. II 36. *Prea tare clocoteşte În inim'al tău sânge.* I. NEGRUZZI, VI 218. *Un izvor adânc este ascuns în fiecare om de cultură, însă... nu clocoteşte la lumina zilei decât picătură cu picătură.* MAIORESCU, CR. III 146. *Când chiue odată..., mările clocotesc şi peştii din ele se sparie.* CREANGĂ, P. 54/5. || Fig. (Despre pasiuni, sentimente intense etc.) A fierbe cu putere (gata să izbucnească). *Iubite, neferice Carlos, simţesc întreagă durerea fără margini Ce'n piept îţi clocoteşte.* I. NEGRUZZI, VI 200. *În capul lui aprins, clocoteà un potop de gânduri.* VLAHUŢĂ, N. 34. *O mânie surdă clocoteà în el.* C. PETRESCU, C. V. 270.

3°. Fig. A se agità şi a produce un sunet asemănător cu cel al lichidelor în fierbere; a se umpleà de (zgomot, cântec), a răsunà cu putere, a urlà, a haul, a vui. *Prin glasul fără articule din piept... aceastea îi clocotiià: r, r, r, a, a, a.* CANTEMIR, IST. 175/15. *Clocotesc, fierbând de-asupra, tunetele fioros.* C. NEGRUZZI, II 7. *În lunca deşteptată hohot lung a clocotit.* ALECSANDRI, P. III 359. *Codrul clocotì de sgomot şi de arme şi de bucium.* EMINESCU, P. 241. *La Bobotează, strigam chiraleisa, de clocoteà satul.* CREANGĂ, A. 10. *Toţi răcnind şi strigând, cât clocoteà tot împrejurul.* SBIERA, P. 12/11. *După brâuleţ, lăutarii ziseră o bătută, pe urmă un cărăşel; clocoteà poiana, de cântece şi de glasuri.* M. SADOVEANU, SĂM. II 619. *Ţine hăitul până în ziuă, de clocotesc satele.* ŞEZ. III 180/30. *Când clocoteşte piatra, bălaurii se sparg.* PAMFILE, V. 143. *Blăstăm, mânături, du-te [de] clocoteşte în ţărmuri de mări, ca vrabia, mierla, sturzu', ca rânduneaua 'n cuibul său.* ŞEZ. V 145/2-3. *Am un juncan frumos şi gras, De coadă când îl mănâncă, Tot satul clocoteşte.* [= Clopotul]. GOROVEI, C. 89. *A poruncit norodul Ca să tocmească podul, Că vine împăratul Cu biciu Clocoticiu, Când pocneşte, Clocoteşte.* id. ib. 354.

[Şì (Munt.): **colcotì** vb. IVa. *Apele colcoteau.* ODOBESCU, III 179/2. *Strofe, în care colcotesc cele mai nobile simţiminte.* id. ib. 81/8. *Din vârful* [munte]*lui cădeà o apă, care veneà spumând şi colcotind.* STĂNCESCU, B. 87. | Abstracte: **clocotíre** s. f. = acţiunea de a clocotì, fierbere în clocote; ebuliţiune; clocot. *O aspră clocotire* [a Rinului], *o cruntă detunare Anunţă catastrofa şi 'nsuflă reci fiori.* ALECSANDRI, P. III 136; — **clocotít** s. a. = clocotire; (concretizat) apă clocotită. *Şì l-o chemat şì pi ista cari l-o adus şì ié s'o dizbracat cu chelea şì s'o vîrît în clocotit.* GRAIUL, II 520. *Turnă cu clocotit peste albie* (Ciureşti-Tutova). ION CREANGĂ, III 297; — **clocoteálă** s. f. = clocotire. *De-i vor aruncà în clocoteală* (scris: clocotelea), *în marea de foc.* CUV. D. BĂTR. II 459. *Ţineà... tot norodul par'că într'o frământătură şi clocoteală fără sfârşit.* EM. GRIGOROVITZA, ap. CADE.; — **clocotitúră** s. f. = acţiunea de a clocotì şi rezultatul ei. POLIZU; — **clocotiş** s. a. (plur. *-tişuri*) = clocot; val, undă. (Fig.) *Piscurile vin... în clocotişuri până în spintecătura Jiului.* VLAHUŢĂ, ap. CADE. | Adjective: **clocotít** (cu negativul **neclocotít**), **-ă** = (lichid) care a fiert s. fierbe în clocote, clocotitor; p. ext. foarte fierbinte. *Îi băgară în căldări cu smoală clocotită.* MINEIUL (1776), 174[1]/1. *Iar ele încep a fierbe şi a turnà leşie clocotită în găletarul cu călţii.* ION CREANGĂ, III 253. # *Bea apă clocotită şi mănâncă foc* = e iute (se zice în deobşte despre cai). ZANNE, P. III 456; — **clocotitór, -oare** s. f. = care clocoteşte; răsunător. *O vale înverzită ce se uneşte 'n zare Cu-albastra, sgomotoasa, clocotitoarea mare.* ALECSANDRI, ap. DDRF. *Galanteriile tale nu mai cad în urechi nebăgătoare în samă, ci într'un sânge clocotitor.* I. NEGRUZZI, V 487. *Un ura! puternic, clocotitor, zbucneşte din mii de guri.* VLAHUŢĂ, ap. CADE. *Un vârtej de sânge clocotitor.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D., 125. | Adverb: (rar întrebuinţat) **clocotíş** adv. = clocotind (DDRF.), în clocote, în fierbere, cu vuet. T. PAPAHAGI, M. 216); fig. unul peste altul, de-a valma. *A ta ziţă* (= viţă) *-i... mestecată clocotiş: Tată-tău nu-i de p'aici, Tată-tău de pân Ardeal, Mă-ta-i copchilă de fete.* T. PAPAHAGI, M. 4.]

— Din paleosl. s. sârb. **klokotati,** s. bulg. **klokótja,** idem.

CLOCOTÍCĂ s. f. (Bot.) v. **clocoticiu.**

CLOCOTÍCIU s. m. *Bande de flanelle* servant de molletière. — Bucată de flanelă cu care ţăranii îşi învălesc piciorul până la genuchi. BARCIANU. DDRF.

CLOCOTÍCIU s. m. (Bot.) 1°. *Faux Pistachier, Nez coupé, Patenôtrier, Staphylier pinné* (*Staphylea pinnata*). 2°. *Bonnet-de-prêtre.* 3°. *Cocrète, Crête de coq* (*Rhinanthus alpinus* ou *Alectorolophus alpinus, Rhinanthus maior* et *minor* ou *Alectorolophus maior* et *minor*).

1°. Arbust din familia stafilaceelor, cu flori alburii, care creşte prin tufişe şi păduri la munte şi la şes; locotiţă, coaiele-popii, nucuşoară. Fructul, numit «nucă de clocoticiu», are forma unei capsule. PANŢU, PL. Com. LIUBA. *Clocoticiul este un fel de lemn cu frunza ca a oţetarului şi are nişte beşicuţe îngemănate în care se află două boabe separate una de alta prin o membrană.* H. III 116; cf. III 225, IX 121, XIV 395, XVIII 138.

2⁰. Vonicer, lemn-cânesc, salbă-moale, coaiele-popii. BARCIANU.

3⁰. Plantă din familia scrofulariaceelor, cu flori galbene şi cu pete albăstrii, care creşte pe stâncile, în crângurile, păşunile şi livezile din regiunea muntoasă; s u n ă t o a r e (PANŢU, PL., cf. PAMFILE, C.), un fel de iarbă cu floarea galbenă care, dacă se usucă, sună. H. X 489 (cf. H. X 3, II 57). *Frunză verde clocotici, Haideţi, frate, de pe-aici.* ALECSANDRI, P. P. 258/1, cf. 411/1. *Foaie verde clocotici, Vai de sărmanii voinici!* TEODORESCU, P. P. 354b, cf. DOINE, 8/13, VASILIU, C. 53, SEVASTOS, P. P. 259/24, ŞEZ. II 218/1, ŞEZ. III 154/18, ION CREANGĂ, III 373. *Prin Bucovina, unii ştiu să folosească clocoticiul — lemn sfânt, pe care nici tunetul nu-l loveşte — încingându-se cu el, şi având în mână un băţ din acest lemn, cu care se poate abate piatra.* PAMFILE, V. 152. *El* [omul] *se legă peste trup, în cruciş, cu lemn de clocotici şi aveă o vargă de clocotici în mână.* id. ib. 155. *A porùncit norodul Ca să se tocmească podul, Că vine împăratul, Cu biciu Clocoticiu; Când pocneşte, Clocoteşte.* [= Stativele s. războiul]. GOROVEI, 354, PASCU, C. 77, cf. ION CREANGĂ, III 77.

[Şi: (Mold.) **clocotiş** s. m. PANŢU, PL. H. X 3 85, 315. *În contra acestei boale se recomandă... patlagina şi clocotişu' fiert.* ŞEZ. IV 25/27. *Foaie verde clocotiş, Haideţi fete tupiliş, Ca, vara, prin smeuriş.* ŞEZ. IV 235b/16; — (singular nou, reconstruit din plur. *clocotici*) **clocotícă** s. f. (Banat). Com. ITTU.]

— Cf. srb. *klokòčika*, pol. *klokoczka*, *klokotka*, slov. *klokotəc*, ceh. *klokoč* «Staphylea pinnata». BERNEKER, SL. E. W. 521. Cf. c o l c o t i c e, l o c o t i ţă.

CLOCOTÍŞ adv. } v. **clocotì.**
CLOCOTÍŞ s. a. }

CLOCOTÍŞ s. m. (Bot.) v. **clocoticiu.**

CLOCOTITÚRĂ s. f. v. **clocotì.**

CLÓCUT s. a. v. **clocot.**

CLOFÚŞNIŢĂ s. f. *Femme dépravée.* — (Săcel, Năsăud) Femeie dezordonată, stricată. T. PAPAHAGI, M.

CLÓMBĂ s. f. v. **cloambă.**

CLÓMBÂNŢ s. a. v. **clobanţ.**

CLOMBÍŢĂ s. f.
CLOMBÓS, -OÁSĂ adj. } v. **cloambă.**
CLOMBURÁT, -Ă adj.
CLOMBÚŢĂ s. f.

CLOMPĂÍ vb. IVa. *Cliqueter.* — (Despre două lucruri tari care se lovesc unul de altul) A suna, a bate. *Unu' ară, Doi se miară, Trei clompăesc, Patru opintesc* (= Porcul [cu un rât, doi ochi, două fălci şi o limbă, patru picioare]). GOROVEI, C. 303, PASCU, C. 116.

— Onomatopee, înrudită cu c l ă m p ă (n) ì.

CLON! interj. — Interjecţie prin care se imită strigătul cloştei; cf. c l o !, c l o c !, c l o n c !, c l o n c a ! şi c r o n c ! *Cloşca cu puii începe: clon, clon, clon!* ŞEZ. II 58/24. [Şi: **clon-clonc!** HERZ.-GHER., M. IV 233.]

— Onomatopee. Cf. c l o n c.

CLONC! interj. — Interjecţie prin care se imită strigătul cloştei; cf. c l o !, c l o c !, c l o n ! şi c r o n c ! *Găina, când cloceşte, zice clonc!* H. XVI 310. *Cloşca... face clonc.* PANN, P. V. I 4. *Dar cloşca, cum l-au văzut, au început să strige: cârr! clonc! clonc!* SBIERA, P. 292. # *I-a căzu ila inimă tronc, Ca cloşca pe ouă clonc*, se zice, în bătaie de joc, când cinevà se sfărâmă cu inima pentru oarece s. când iubeşte deodată, la prima vedere. ZANNE, P. II 202. *Trânteşte cuvântul tronc, Ca cloşca când face cloînc*, se zice la vorbe nepotrivite. id. II 530. || (Mai rar) Interjecţie care imită strigătul corbului şi al cioarei. *Cârr, clonc, cioară De la moară.* MARIAN, S. A. 235.

[Şi: **clónca(-clonca)!** interj. *Toate lighioile curţii îi ieşau înainte..., cloşca cu puii, clonca-clonca.* DELAVRANCEA, S. 229/8. | D e r i v a t e: **clonícă** s. f. = c l o ş c ă, c l o c ă (Năsăud, com. N. DRĂGAN); femeie bătrână, c l o a n ţ ă; lovitură uşoară cu încheietura degetului în fruntea cuivà, ca să-l pedepseşti s. să-ţi baţi joc de neghiobia lui (HERZ.-GHER., M. IV 233). *Da gândeşti c'o vrut să vie'n casă, cloanca naibii?* ŞEZ. VII 135; — **cloncán** s. m. (Ornit.) = corb (Mold. şi Transilv.) c r o n c a n; (Viziru, jud. Brăila) vultur (H. II 383). I. IORDAN, *Arhiva*, 1921, 200, LM.; (Munt.) herete, f i g. funcţionar superior. *Prieteni[i] din zioa de astăzi sânt ca vulturi[i] şi ca cloncani[i] pă lângă hoit.* GORJAN, H. II 5; — **clóncăt** s. a. = strigătul cloştelor şi al cucoarelor. *Cucoarele, cu cloncătul lor jalnic, ziseseră de mult sătenilor rămas-bun.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 289.]

— Onomatopee. Cf. c l o n c ă ì.

CLONC s. a. (Patol.) *Enflure.* — Umflătură (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

CLONC s. a. (Pesc.) Appareil de pêche. — *Cloncul* s. *clocul* (rus. vogalca) este un instrument de lemn având forma unui iatagan turcesc ascuţit pe amândouă muchiile sale, care însă la vârful său este terminat printr'un disc umflat şi scobit dedesubt. La capătul de sus al acestui lemn, este legată de o crestătură o sfoară lungă, care are la capătul ei un cârlig mare de «apcă» şi în care se pune o broască vie... Cu *cloncul* se pescueşte în Dunăre numai somnul; bătând cu lemnul în apă, scobitura dela discul din vârful său produce un sgomot — Cloc! Cloc! — care seamănă cu sgomotul produs când sare o broască în apă sau când bate somnul cu coada. Acest sunet «minte» somnul şi-l face să iasă din ascunzătorile sale... Pescarul care stă în lotcă bate mereu cu mâna stângă cu *cloncul* în apă, iar în mâna dreaptă ţine sfoara, la capătul căreia este prinsă broasca în cârlig, şi o joacă necontenit în apă. Somnul văzând broasca se repede şi o apucă, însă rămâne prins în cârlig. ANTIPA, P. 303-4, cf. şi 437 şi F. R. ATILA, 271. *Pescarii stăteau aplecaţi spre faţa apei şi unul loveà valurile c'un clonc, ca să cheme somnul în cârlige.* DUNĂREANU, H. 131. [Şi: **cloc** s. a. | D e r i v a t (dintr'un verb *cloncăni*, neatestat cu acest sens) **cloncăneálă** s. f. = zgomotul produs în apă cu cloncul. ANTIPA. † P. 777.

— Onomatopee. Cf. c l o c ! c l o n c ¹!

CLONCA (-CLONCA)! interj. v. **clonc¹.**

CLONCĂÍ vb. IV(a). *Glousser, roucouler, croasser.* — (Despre cloşcă, porumbel, cioară, corb etc.) A scoate strigătul specific pasărilor mai mari. *Găina... cloncăe.* H. XII 374. *Cioara crăncăeşte, găina cloncăeşte* (Mahala, în Bucov.). Com. GH. NANDRIŞ. *Porumbul cloncăeşte.* H. XVI 259. [Corbul] *începù a cloncăì.* ŢICHINDEAL, F. 73. *Audeafară cloşca groaznic cloncăind.* CONTEMPORANUL, III 261. *În loc de popă la mormânt, Cloncăe ciorile 'n vânt.* BIBICESCU, P. P. 152. [Prez. ind. pers. 3: *clóncăe* şi *cloncăéşte*. | Şi: **cloncăni** vb. IV(a) (cu prez. ind. pers. 3: *clóncăne* şi *cloncănéşte*). *Cloşca, cloca, găina cloncăne.* H. I 347, IV 144, V 280, IX 510, XII 29, 374, XIV 105, VAIDA. *Curcanul cloncăneşte.* H. III 430. *Corbul cloncăne.*

H. IX 123. *Corbul cloncăneşte.* H. X 208. *Găinile cloncănesc.* ODOBESCU, I 233. *Pasările ciripesc, pomişorii înverzesc, găinele cloncănesc şi încep să clocească.* id. III 225. *Însă nu văzù decât un corb singuratic, care cloncăneà pe o creangă uscată.* N. GANE, ap. DDRF. *Aproape de el, o cloşcă cu puişori cloncăneşte: clonc-clonc!* SADOVEANU, P. 81. *Când văzù argintarul cloşca cloncănind şi puii piuind..., înţelese.* ISPIRESCU, L. 92/23. *Când se strâng multe cioare la un loc şi cloncănesc, are să ploaie ori are să ningă.* ŞEZ. IV 119/6. *Corbe, ce mă tot păzeşti Şi la cap îmi cloncăneşti?* ŞEZ. IV 219b/13. | Abstracte: **cloncă(n)íre** s. f. **cloncă(n)ít** s. a. = acţiunea de a cloncă(n)i; sunetul produs de pasări cloncă(n)itoare. *Şi iarăşi gaia se repede la puii cloşcăi şi iarăşi s'aud ţipetele puilor şi cloncănitul cloşcăi.* PAMFILE, J. I 305; — **cloncăiálă (cloncăneálă)** s. f. = cloncănire. COSTINESCU; — **cloncăitúră** s. f. = strigătul cloştei, corbului etc. *Se apropiară acele două pasări... cu nişte cloncăituri foarte grozave în aer.* GORJAN, H. II 58. | Adjectiv: **cloncă(n)itór, -oáre** = care cloncă(n)eşte.]

— Derivat din **clonc**, cu suf. **-ăi (-ăni)**. Cf. clongnì.

CLONCĂIÁLĂ s. f. } v. **cloncăi.**
CLONCĂITÚRĂ s. f. }

CLONCÁN s. m. (Ornit.) v. **clonc**[1].

CLONCĂNEÁLĂ s. f. v. **cloncăi** şi (Pesc.) **clonc**[2].

CLONCĂNÍ vb. IV(a) } v. **cloncăi.**
CLONCĂNITÚRĂ s. f. }

CLÓNCĂT s. a. v. **clonc**[1].

CLON-CLONC! interj. v. **clon.**

CLONDÍR s. a. Sorte de *carafe.* — (În Ţara veche) Vas de sticlă mai măricel («de doi, trei litri» Com. N. IONESCU), cu gât strimt şi scurt; cf. damigeană (care e mai mare) şi ploscă (care e de lemn, dar cu care se confundă une-ori); cf. şip, butelie, butelcă. *Clondirŭ* (traducând, împreună cu ploscă, pe slav. ЛАГВИЦА). MARDARIE, L. 1749. *Clondire* (a. 1649). IORGA, B. R. 47 (I), 49. *Luând Moisi jumătate de sânge, turnă în clondir.* BIBLIA (1688) 56. *Un clondir* [cu apă]. PISCUPESCU, O. 297/16. *Deşărtaţi clondirul, adecă plosca.* ALEXANDRIA, 102. *Ce sânt aste borcănele ş'acele clondire mari?* PANN, P. V. I 171. *Împlù şi câteva clondire cu vin şi cu rachiu.* FILIMON, ap. TDRG. *Clondirile cu vin, scufundate în doniţi.* DELAVRANCEA, S. 222/6. *Scoase clondirul verzuiu.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 544. *Scoase din pivniţă un clondir respectabil.* C. PETRESCU, Î, II 135. *S'ar uità la ei, ca vulpea la bucăţelele din clondir.* STĂNOIU, C. I. 83. *El, de veste cum prindeà, Înainte ne ieşeà, C'un clondir plin de rachiu: Cu clondirul de-a dreapta, Cu paharul de-a stânga; Din clondir turnându-ne, Din gură grăindu-ne.* TEODORESCU, P. P. 16. *Cu ploschiţa'n brâu, Cu clondiru'n stânga, Cu paharu'n dreapta.* id. ib. 46. # **A se pupà cu clondiru'** = a-i plăceà cuivà să bea. ZANNE, P. III 529. [Şi: († şi azi prin Mold.) **clondíriu** = vas de marmure sau de sticlă (traducând pe slav. ЛАВАСТРЪ ИЛИ СТИКЛАНИЦА). MARDARIE, 60. *Moş Zaharia goli clondiriul.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 146. *Razele unei lumânări de seu, băgată în gâtul unui clondiriu ce ţineà loc de sfeşnic.* EMINESCU, N. 41/30. | Diminutiv: **clondiráş** s. a.; cf. şipuşor. *Acestea... amestecându-să într'un clondiraş, să se astupe cu dop de plută.* PISCUPESCU, O. 302/2. *Dar ce demâncare aduceà? Găinuşă'n ulceluşă... Rachiaş la clondiraş.* MAT. FOLC. 77.]

— Din n.-gr. χλοντήρι (χροντήρι), bulg. **k(r)ondir** (*krondil*) idem. CIHAC, II 648.

CLONDIRÁŞ s. a. v. **clondir.**

CLONGNÍ † vb. IV[a] *Glousser.* — A cloncăni. *Clongnind cu glas deşteptător la vremi mântuitoare, Vulturul tău cel românesc, veste biruitoare Îţi înseamnă, viteazule.* ZILOT, CRON. 333/19. [DDRF. citează din ZILOT o formă *clognì*, probabil greşită.]

— Onomatopee, înrudită cu **cloncă(n)i.**

CLONŢ s. a., s. m. 1°. *Bec.* 2°. *Gueule, bec* (appliqué ironiquement à l'homme). 3°. *Croc, grosse dent.* 4°. *Roc pointu.* 5°. *Germe.* 6°. *Chien de fusil.* — (Mold., Bucov., Transilv. de nord, Banat).

1°. Cioc (de pasări), plisc (ŞEZ. XIX 42), clobanţ, cf. flisc, pipură. DR. III 448-9 BARONZI, L. I 105/10, CREANGĂ, GL., Com. A. TOMIAC, ŞEZ. VII 179, MARIAN, O. I 51. *Corbul cu inelul în cloţ(i) este zimirul sau stemma Ţerei Munteneşti, până astăzi.* ŞINCAI, I 363/8. *O... pasăre cu clonţul roşu.* MARIAN, SA. 221. *Paserile cu clonţu' de fier se vor ivì în lume.* ŞEZ. II 28/6. *Când gâştele stau cu clonţu'n pene, are să fie frig.* ŞEZ. IV 119/19. *Pasărea ceriului, cu clonţu' de fier...* GCR. II 340. *Pasăre galbenă 'n ciuc, Rău mi-ai cântat de noroc! De ţi-ar secà clonţul tău, Cum mi-ai cântat tu de rău!* BIBICESCU, P. P. 106. *La şură nu e strânsură, Cât să ia un puiu în gură, Şi la casă nu-i negoţ, Cât să ia un puiu în clonţ!* RETEGANUL, CH. 116. *De când m'am bătrânit, Clonţu' mi s'o bătucit Şi penele mi s'o ros.* MÂNDRESCU, P. P. 155/6. *Iată că soseşte o mulţime nenumărată de paseri cu clonţuri de fier.* SBIERA, P. 244/26. *Aruncă paloşul şi nimereşte pe corb chiar în inimă, de scăpă inelul din clonţ (cioc).* RETEGANUL, P. II 18/35. *Iar în ceialaltă* [ia] *bâtuţul şi: fliosc! la ea preste clonţ!* CĂTANĂ, P. B. III 11. *Getu'* (= bietul) *cuc îl ascultà... Lângă casă să pune[à], Şi din clonţ glas îi i[e]şà.* VASILIU, C. 77. *Clonţ în clonţ să sărutà Ş'apoi prinde a cântà.* id. ib. 139. *Am o gânscă şoaică boaică, Cu grumazii şobârloi, În clonţ cu nouă coreţe de orz* (= «Moara»). GOROVEI, C. 232, cf. 295. *E cu clonţ, şi nu-i pasere; cu coarne, şi nu-i bou; cu ochi şi nu-i fereastră* (= Tânjala). id. ib. 367. # *De multe ori, clonţul corbului şi al vulturului ochiul vulpei s'au văzut scobind!* = adese-ori voinicul care se luptă pe faţă doboară pre cel viclean. ZANNE, P. I 438.

2°. (În glumă s. în batjocură) Gură (HERZ.-GHER., M. IV 233), cf. fleoancă, fieură, plisc, bot etc. *Mai moaie-ţi clonţul!* = mai moaie-ţi (s. mai tacă-ţi) gura. CREANGĂ, GL. (Despre vorba unui nepoftit) *Ce-ţi bagi clonţul aice? Tacă-ţi clonţul!* (Stupca, în Bucovina). *Ţîni-ţ[i] clonţu'!* HERZ.-GHER., M. IV 233. | (Bot.) **Clonţii babei** = secară cornută. BIANU, D. S.

3°. (Probabil prin confuzie cu colţ) Dinte mare (de câne, de porc sălbatic, de oameni bătrâni cărora le-au căzut cei mai mulţi dinţi şi le-a rămas câte unul izolat, iar din pricina aceasta pare mai mare decât este într'adevăr, etc.). LB.

4°. (Prin confuzie cu *clanţ* s. m.) Stană de piatră ascuţită; bruş. LB.

5°. Inima seminţei, germene, colţ. LB.

6°. Cocoşul puştii. HERZ.-GHER., M. 233. [DDRF. citează — probabil, greşit — din ŞINCAI, forma *cloţ*. | Plur. *clonţuri* şi (rar) *clonţi*. | Şi: **cloánţă (cleoánţă** Com. LIUBA) s. f. = clonţ (2°), gură (ca termin glumeţ şi batjocoritor); p. ext. babă fără dinţi, babă foarte bătrână; clonţată. *Eh, grăi moş Dorofteiu, cam supărat, am să v'astup cloanţa* (= gura) *la toate!* DELAVRANCEA, ap. CADE. *Şi tot toarce cloanţa, toarce, Din măsele clănţănind.* ALECSANDRI, P. 6. *Cum dracu' să trec prin ietacul cloanţei* (= babei)? id. T. 351.

De când eram băiat, mi-i cloanța urîtă. CONTEMPORANUL, V, vol. II 498. *Cale bună, măi drumeț; Unde mergi așa sumeț? — Cale'ntoarsă cloanță, fa, Unde-alergi curând așà?* ALECSÂNDRI, P. P. 38/17. *Șoim vestit este Vâlcan, Suflet dres și trup vrăjit, Nici de paloșe rănit, Nici de gloanțe ciuruit, Nici de cloanțe cătrănit!* TEODORESCU, P. P. 554. *Cloanță di babă* = babă știrbă. HERZ.-GHER., M. IV 233. # (Banat) *A luat-o în cloanță* = s'a cam îmbătat. CADE. **(Știrba) Baba Cloanța** (Mitol. pop.): bătrână vrăjitoare, foarte urîtă și foarte bătrână și rea. *Baba Cloanța geme, plânge.* ALECSANDRI, P. 9. *Într'o zi, văzù trecând pe-acolo o babă cloanță vrăjitoare.* ISPIRESCU, L. 54/8. *Baba Cloanța, muma smeului, zise ea, are darul să nu moară cât va fi cada... ce stă ici.* ISPIRESCU, L. 260/19. *Vede că se deschide ușa singură și intră în casă o babă lungă, seacă, gheboasă, cu nește dinți lungi ca și colții de la greblă. Erà 'n adevăr deșirată, de nu o poți numì mai potrivit ca «Miezul-nopții», ori «Marți-seara» ori «Mama-huciului». — Erà Baba-Cloanța,* știind că împăratul are obiceiu a *bea... lapte dulce...* CREANGĂ, ap. TDRG. Când cad dinții copiilor, li se spun versurile glumețe: *Știrba Baba-Cloanța Macină tărâță* [sau, pe la Brașov: *suge bășiniță] Printr'un cur de mâță. Mâța s'o c...t, Știrba l-o mâncat* (Zagra, jud. Năsăud). Com. N. DRĂGANU; — (probabil extras din *Baba-Cleoanța*) **cleonț, cleoánță** adj. = știrb, fără dinți. H. XVIII 173. | Diminutiv: **clonțurél** s. a. = clonț (1°) mic, cioculeț. *Apă'n pene am luat, Petricele 'n clonțurele, Ca să-și facă curticele.* BUD, P. P. 68. | Augmentativ: (prin confuzie cu clănțău) **clonțău** s. m. = bătrân (flecareț). BARCIANU, GHETIE, R. M. 76. | Adjective: **clonțós, -oásă** adj. = cu clonț (1°) mare, cu cioc mare; p. ext. (Mold., Bucov.) cu gura mare, certăreț, rău de gură, gata de sfadă (ȘEZ. XXIII 42), colțos. *Mai multe soiuri de păsări clonțoase.* N. BOGDAN, ap. TDRG; — (Ad 3°) **clonțát, -ă,** adj. = cu dinți mari (HERZ.-GHER., M. IV 233) și rari; cu gura în formă de clonț; cf. colțat, zâmbat. *El zăreà, mări, vedeà O clonțată ce rădeà, O clonțată 'nveninată, Cu pielea pe trup uscată.* ALECSANDRI, P. P. 38. (Substantivat) *Ei cugetà: da ori* [= *oare*] *ce se mai vâră și clonțata aceasta pintre niște oaspeți așà de aleși?* SBIERA, P. 127/29. | Alte derivate: **clonțár** (Ornit.) = bot-gros, cioc-gros (*Coccothraustes vulgaris*). DOMBROWSKI, 315. *Numele de clonțariu, bot-gros sau cioc-gros,... mai cu seamă cel dintâiu, este foarte răspândit.* MARIAN, O. I 416; — († *cloțan*) **clonțán** s. m. = cloțan. BARCIANU, TDRG.; — († *clanț*) **clonțán** s. a. = stâncă țuguiată, vârf de stâncă. *Sare, ca capra-neagră, din clonțan în clonțan.* A. PANN, ap. TDRG. (ms.).]

— Din paleo-slav ***kljunĭcĭ*** (bulg. *kljunecŭ* «cioc») derivat din *kljunŭ* «cioc». (În vocalism se potrivește cu bulg. *klonŭ* «ramură, creangă»).

CLONȚÁN s. a. și m.
CLONȚÁR s. m. (Ornit.)
CLONȚÁT, -Á adj.
CLONȚĂU s. m.
CLONȚÓS, -ÓASĂ adj.
CLONȚURÉL s. a.
} v. **clonț.**

CLOP s. a. 1°. *Chapeau, bonnet.* Mesure: *un plein chapeau. Vieux galurin.* 2°. *Pain de sucre.* — (Ungurism, prin Transilv. și Banat).

1°. Pălărie. MARIAN, NU. 30, POMPILIU, BIH. 1008—20, ȚIPLEA, P. P. (glosar), GRAIUL (glosar), T. PAPAHAGI, M. 17/55. BUD. P. P. (glosar), BIANU, D. S., CABA, SĂL., ȘEZ. V 58/10, PRECUP. P. 16, DENSUSIANU, Ț. H. (glosar), H. XII 289, XVIII 21. *Clop cu pene sure, în cap.* IRINEU, S. B. 70. *Domnu' părintele Bârsan să purtà în haine răle, c'aveà un clop rupt, căpătat de la Zîzi.* STĂNOIU, C. I. 52. *Și părul prin clop să-i iasă.* MARIAN, NU. 30/15. *Căci acolo am întrat, Clopu'n masă l-am luat. Mă uitaiu la clopul mieu, Lacrimile-mi curg mereu, De jalea struțului* (= buchetul de la pălărie) *mieu!* id. ib. 413. *Și de-acolo s'a luat Până'n târg la Țarigrad... La fată să-i târguiască Un clop negru și cernit, Ca să-i fie de jelit.* MARIAN, I. 576/31. *El se sculà șuerând, Clop de rouă scuturând.* ALECSANDRI, P. P. 48. *Ce hasnă-i de voi, feciori, Cu cloapele barșonite* (= de catifeà), *Cu casele descoperite?* DOINE, 282. *Colo'n dealul de Feleac, Da sta Gruia supărat, Cu clopul pe ochi lăsat.* BIBICESCU, P. P. 289, ȘEZ. I 107, DENSUSIANU, Ț. H. 183. *Du-mă, bade, și pe mine Unde mergi 'n țări străine; Fă-mă peană'n clopul tău, Ca să te umbresc mereu!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 63. *Badea sucește clopu'.* id. ib. 72. *Bade, clop împetelat, Multe suflete-ai strîcat!* MÂNDRESCU, P. P. 71/11. *Cei cu cloape Să o 'ndoape, Cei cu cușme Să o 'mbuce.* id. ib. 222/28. *Trămis-au în țară carte, La feciorii de pre sate, Să nu poarte struț* [= buchet de flori] *în clop* [după obiceiul flăcăilor, când erau înrolați], *Că'n Bosnia-i mare foc!* RETEGANUL, TR. 64/5. *Vasilică, clop cu cipcă* (= dantele), *Vină la noi Duminecă!* id. CH. 176. *Unul din acei doi oameni i-au dat un clop.* id. P. II 73/34. *Ziua-bună mi-am luat, De la clopu' mieu cu peană, De la tată, de la mamă...!* MAT. FOLC. 365. *El clopu 'n cuiu și l-a pus.* BUD. P. P. 5. *Bine-mi place d'a jucă, Cu nevasta d'alluia! Cum să uită pe sub clop, Să vadă cum i o joc, Pe sub clop, da pe sub gene, Bate-l, Doamne, rău și-o teme!* ȘEZ. III 52/22-24. # *Nu poartă el clopul!* = nu este el stăpân în casă. ZANNE, P. III 119. || P. ext. Conținutul unei pălării, pălărie. *Cununà-ne-a și pe noi Pentr'un clop de baraboi* (= cartofi), *C'a mai cununat vreo doi.* MARIAN, NU. 217/24. || Spec. Pălărie proastă s. veche, cloapă. HERZ.-GHER., M. IV 277; cf. ciupercă.

2°. Căpățână de zahăr turnată în formă conică și pusă astfel în vânzare (Năsăud). Com. N. DRĂGANU.

[Plur. *cloape* și *clopuri.* | Și: **colóp** s. a. = pălărie (STAN, M.); joc de cărți (H. XVII 241). *Cinstit vornice de loc, Deie-ți Dumnezeu noroc, Iasă-ți părul prin colop!* MARIAN, NU. 626/6; cf. și 666/7, SEVASTOS, N. 209/13. *Dragu-mi-i de către sară, Că badea pe deal coboară, Cu colopu' pe-o ureche, Cu inima ruptă'n zece.* MÂNDRESCU, P, P. 52/20. *Măi bădiță, când ti-i duce, Ia-ți colopu' și-ți fă cruce.* id. ib. 102/7. *Peană'n cuiu, peană'n colop, De Ioan n'avuiu noroc!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 155. *El o luat colopu' din cap ș'o zîs...* DENSUSIANU, Ț. H. 220; — **colóp** † s. a. *Și kolape de metasze, Unde szint berbaczi in kasze.* FURDUI (a. 1818), ap. GCR. II 225/41; — **cloápă** s. f. = pălărie veche s. rea. HERZ.-GHER., M. IV 233. | Diminutive: **clopúț** s. a. = pălărie frumoasă. ȚIPLEA, P. P. (glosar), BUD. P. P. (glosar). *L-ați putut cunoaște bine, Că nu-i ca el voinic nime, În fruntea șireagului, Sub cruciță steagului, Cu clopuț 'nșinorat, Cu bumbuști încunjurat.* RETEGANUL, TR. 61/27. *Haida, mândrucă, cu mine Și te uită, mândră, bine Cum m'or îmbrăcà pe mine: Pentr'un clopuț românesc, Ciacău mândru cătunesc.* id. ib. 76/25; — **colopáș** = pălărie frumoasă. *Peteluță 'n colopaș, Drăguțu' mi-i dus la Blaj.* MÂNDRESCU, L. P. 67/17. | Nomen agentis: **colopár(iu)** s. m. = pălărier. STAN, M.]

— Din ung. **kalap,** idem (care se crede că vine din germ. *Klapp-hut*).

CLOPÓDNIȚĂ s. f.
CLOPÓLNIȚĂ s. f.
} v. **clopot.**

CLOPÓNIȚĂ s. f. } v. clopot.
CLOPÓRNIȚĂ s. f. }

CLÓPOT s. a. și s. m. 1°.—2°. *Cloche.* 3°. *Cloche* de scaphandrier. 4°. *Cloche* à fromage. 5°. Ironiquement: *tête de cheval* (qui se balance comme un battant de cloche). 6°. Pour exprimer l'indiscrétion, le roumain dit: sonner la cloche, où le français dirait: trompeter partout. 7°. Jeux d'enfants. 8°. Diverses sortes de *campanules.*

1°. Instrument de metal, mai ales din bronz (acioaie), turnat în formă conică (de pară), deschis în partea de jos și gol pe din năuntru, cu o limbă mobilă de metal, care, atunci când clopotul (tras de funie) bălăngănește, lovește în pereții lui, producându-se astfel glasul, sunetul, cântarea, dangătul s. bătaia *clopotului* (exprimată prin onomatopeele ding-dang și balang-balang). La creștini, *clopotele bisericii* (atârnate de obiceiu în turnul s. turla bisericii s. în clopotniță) se trag s. se sună, ca să cheme pe credincioși la liturghie, înmormântări etc. Când se dă alarma, la sate (pentru incendiu, pentru răscoală etc.) *clopotele* se bat într'o dungă. La școale și internate, sunarea *clopotului* anunță începerea ori terminarea lecțiilor, orele de rugăciune, de mâncare, de culcare etc. La mecanismul ceasornicelor, *clopotul* bate ori sună orele (jumătățile și sferturile de oră); la poartă, anunță sosirea cuivà; în casă, cheamă un servitor; la gâtul vitelor, dă de știre pe unde umblă, etc. Cf. toacă, talangă, zvon, gong. *Clopot* = campana, strepitaculum. ANON. CAR. *Clopot* = slav. kimvalŭ. MARDARIE, L. 1607. *Lăudați elu în clopote bune glasure, lăudați elu în clopotu cu strigare.* PSALT. 308-9. Cf. și GCR. I 14. *Fire-aș ca o arame sunând, sau ca un glas de clopot răsunând.* CORESI, EV. 338/1. *De va furà neștine clopot de la dobitoc, de la fiece feal de dobitoc, și de să va vădì, să-l batà ca pre un fur; iarà de să va prilejì să piiae* [= să piară] *și acela dobitoc, (ca) să aibă a-l plătì cela ce au furat clopotul.* PRAV. 28. *Clopoți în mijlocul lor* [vei face]. BIBLIA (1688), 59$_2$. *Clopoți de aur.* ib. 68$_2$. *Acest clopot iaste cumpărat de răposatul tatăl mieu, de l[a] Lipsca... Glasul acestui clopot nu s'au aflat din Olt încoac(i)e* (a. 1779). IORGA, S. D. VIII 3-4. *Un clopot..., pentru o sfântă biserică de aici, însă de o sută de funți* (a. 1790). id. ib. 19. *Lângă acestea, cocoană, iarăși mă rog dum[ital]i (ca) să chiemi dumn[eata] pă meșteri cei ce fac clopotele, să tocmești să facă un clopot, dupe cum va spune ceasornicariu' că trebue la ceasornic...* (a. 1809). id. ib. 47. *Au ars și turnul Ungurilor, de au căzut și clopotul jos, doao, de s'au topit* (a. 1830). id. ib. XIII 48. *Iar stricându-se un clopot mare la mănăstire, și făcând călugării clopotul a doa oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare.* I. NECULCE, ap. GCR. II 33. *M'am deșteptat, de sunetul cel pătrunzător al clopotului.* MARCOVICI, C. 16/7. *Când bătaia clopotului te face a tresărì...* C. NEGRUZZI, I 243. *Glasul clopotelor sună ceasul tău de vecinicie.* ALECSANDRI, P. I 198. *Lasă grija sfinților În sama părinților, Clopotele să le tragă Ziua 'ntreagă, noaptea 'ntreagă.* EMINESCU, P. 162. *Dar auzi... ce jalnic cântă Clopotele-acum în sat!* COȘBUC, F. 128/3. *Nu știu cum s'a întâmplat, că nici unul dintre tovarăși n'aveà clopot.* CREANGĂ, A. 42/2. *Din fundul coșului se întinde în afară o sforicică, având acățat la o extremitate clopotul morii, iar la alta o scândurice bifurcată, numită furca clopotului. Cât timp mai sânt grăunțe în coș, furca clopotului stă apăsată pe fundul coșului, iar clopotul atârnă liber de-asupra pietrii de moară. Încetând apăsarea, furca clopotului se ridică în sus, iar clopotul, atingând în cădere piatra, sună și astfel dă de știre morarului, că s'a isprăvit măcinișul.* PĂCALĂ, M. R. 467. *Clopotele mănăstirii Cetățuia, întemeiată de Duca-vodă, urmașul lui Vasile Lupu, sânt turnate la Danzig, în atelierul lui Gerhard Benningk. Același turnător a făcut și un clopot pentru biserica Curții din Târgoviște, dar aproape în același timp unul din clopotele Mitropoliei din acest oraș eră turnat de un anume Petru Maurer, probabil Sas din Ardeal. Însă printre cele dintâi clopote muntene, ce se cunosc... se află acel din 1413 de la Cotmeana, care a fost turnat de «Hanoș maistorul», un Sas, ori din Sibiiu, ori din Brașov...* IORGA, B. R. 91. *Când se întâmplă întunecimea, prin unele părți, oamenii trag clopotele de la biserici...* PAMFILE, CERUL 101. *Când într'o familie mor prea mulți inși, pe rând sau de-odată, sau numai doi inși, unul după altul, când mor vitele oamenilor, când nu mai contenește seceta, când s'aud trăgând clopotele de la biserică, de bună samă că este un strigoiu sau sânt mai mulți strigoi în acel sat, care trebuesc nimiciți.* PAMFILE, DUȘ. 196. *Un moșneag, vorbind într'o seară cu baba lui despre mânia asta a lui Dumnezeu, ce căzuse peste sat, îi spune că el, de câteva nopți, tot aude trăgând clopotul la biserică.* id. ib. 204. *Prin Ardeal, vremea cu furtună se cheamă «vreme tare»; atunci clopotarul satului trage clopotul într'o dungă.* id., VĂZ. 46. *Cel ce vrea să fie ferit de trăsnet, trage clopotele la Paști.* id. ib. 80. *Prin unele părți se trag clopotele de la biserică, cu care chip se socotește că ploile se vor abate spre alte moșii; aceasta trebue să se facă înainte de a intrà în hotarul satului la a cărui biserică se trag clopotele...* id. ib. 150. *Să se afume cu fum de funie de la limba clopotului.* id. B. 51. *Să nu dormi Duminica dimineață, când auzi clopotele la biserică, că trec șerpi peste tine.* ȘEZ. I 277. *De se trag clopotele în ziua de Paști toată ziua, roadele pământului se vor face bine.* ȘEZ. II 65/17. *Din funia clopotului bisericei îi bună de pus în lăutoare, ca să fii ascultat de lume, cum îi ascultat clopotul.* ȘEZ. II 196/8. *În Vinerea Paștelor, se suie fetele 'n clopotnița bisericei și sună clopotul, ca să crească cânepa.* ȘEZ. II 196/12. *Când nunta se făceà, Vai de el, amar de ea! Candelele se stingeà, Clopotele se dogeà, Sfinții fața-și ascundeà.* ALECSANDRI, P. P. 28. *Auzi, bade, – acuma Joi Pune clopote la boi Și le leagă... Cu șinoare de cicoare, Să te-aud din șezătoare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 68. *Auzi, babo, clopotu'! — Las' să fie la dracu'! — Auzi, babo, cetera! — Las' să fie drăguța!* id. ib. 466. *Vai, săracu' diacul, Când aude clopotul, Țipă coasa 'n buruiene Și se cară la pomene.* id. ib. 470. *Coada cocostârcului Bătea fruntea târgului* (= Limba clopotului). SBIERA, P. 323/14. *La noi taie lemnele, La voi cad surcelele* (= Clopotele trase și răsunetul lor). id. ib. 323/14; cf. ȘEZ. IV 82. *Rage Buga 'ntre hotară De s'aude-a noua țară* (= Clopotul tras). id. ib. 323/15. *Sunaiu frățul în curte Și-auzì murgul din munte.— Sus tună, Jos răsună, Toți copiii s'adună. — Rage buha 'ntre hotară, S'aude 'ntr'a șeptea țară* (= Clopotul). ȘEZ. I 300. # *A trage clopotul, de mort* = a anunța prin clopot moartea cuivà, a-l petrece cu sunetul clopotului la groapă. *A trage clopotele cuivà* (LM. TDRG.) s. *după cinevà* (HERZ.-GHER., M. IV 233) = a duce pe cineva la groapă, a-l pierde. LM. TDRG. *Mâța cu clopot, nu prinde șoareci* = cine se laudă dinainte, nici o ispravă nu face. C. NEGRUZZI, I 249, ZANNE, P. I 550. *Omul după graiu, ca clopotul după sunet, îndată se cunoaște.* ZANNE, P. II 578. *Clopotul alege* = averea după moarte se cunoaște. id. ib. VI 513. *Leacu-i zamă de clopot*= leacu-i moartea. ȘEZ. IX 147. *Cine un clopot numai aude, un sunet numai înțelege.* I. GOLESCU,

ap. DDRF. *Clopotul numai atunci sună, când îl tragi.* HENŢIESCU, ap. DDRF. *Clopotele cele mici, când cele mari, urlă, nici cum se mai aud* = cei mici nu sînt băgaţi în seamă. DDRF. *A trage clopotele* = a face curte unei femei. PAMFILE, J. II. *Am mare clopot pe cap* = o grijă mare. HERZ.-GHER., M. IV 233.

2°. P. ext. Sunet de clopot. *Clopotele m'au sculat din somn.*

3°. P. anal. Maşină în formă de clopot, în care scufundătorii pot sta şi respira câtva timp subt apă, scafandru.

4°. P. anal. Capac de sticlă, de forma unui clopot, subt care se păstrează alimentele (mai ales unt, brânzeturi, mezeluri şi fructe) spre a nu fi atinse de frig s. de stricăciune, spre a fi ferite de muşte, de praf etc.; se întrebuinţează şi pentru diferite experienţe de fizică etc.; cf. oboroc. *Cum erà pe la sfârşitul lui Iunie, Pană Trăsnea scoteà nişte pepeni de sub clopotele lor de sticlă...* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 215.

5°. Fig. (În glumă s. în batjocură, făcându-se aluzie la mişcarea de bălăngănire a clopotelor) Cap de cal (Şieu-Măgheruş, j. Someş). DR. V 281.

6°. Fig. (Aluzie la auzirea din partea tuturor a clopotelor; în diferite locuţiuni şi expresii) Indiscreţie. *A trage clopotul* s. *clopotele* = a divulgà un secret (PAŞCA, GL.), a publicà, a spune tot (COSTINESCU), cf. a umbla cu plosca. *Gura lui — clopot.* PAMFILE, J. I. *Limba lui — limbă de clopot.* id. ib. *Să nu cumvà să aud că tragi clopotele prin sat!* = că spui ce ai auzit. id. ib. *Îi umblă gura clopot.* Com. I. POPOVICI. *Are clopot la gură* = (germ.) er plaudert gern aus. HERZ.-GHER., M. 233. *A umblà gura în clopote* = a vorbì în neştire. DENSUSIANU, Ţ. H.

7°. *Clopotul, de-a clopotele, limbă de clopot* sînt numele unor jocuri de copii. Cf. PAMFILE, J. I 320, II 319, MARIAN, Î. 203, ŞEZ. I 273, VIII 121.

8°. (Bot.) *Clopot* = cădelniţă (*Campanula carpatica*) (Bucov., jud. Câmpulung). PANŢU, PL². | *Clopote* = clopoţele, lăcrimioare (*Convallaria majalis*). BARONZI, L. 131/17, DDRF. | **Clopotul caprei** = clopoţei (*Campanula rapunculoides*) (Bucov., jud. Câmpulung) PANŢU, PL². | **Clopot mănăstiresc** = băşina porcului (*Campanula persicifolia*) (Bucov., jud. Câmpulung). id. ib. 67.

[Plur. *clopote* şi (rar) † *clopoţi.* | Nomen agentis: **clopotár** s. m. = turnător de clopote; vânzător de clopote; cel ce trage clopotele (la biserică); (cf. sârb. *klopòtar* «berbece cu clopot») animal din herghelie, din turmă, din cireadă, de gâtul căruia se atârnă un clopot, berbecele diniantea turmii, cu clopot de gât (COSTINESCU); fig. flecar, slobod de gură (DDRF.). *Aşijderea şi pentru rândul clopotului ce iaste la clopotariu,... să încarce şi clopotul într'un car, ca să ni-l aducă.* IORGA, B. R. 70. *Meşterul clopotariul încă au venit de ne-au adus clopotul.* id. ib. 71. *Policandru' sfini[ei] biserici l-am lăsat la Volf clopotariul, în uliţa Cisnădi[e]i, să facă toate ştucurile ce va fi lipsă şi să-l spele frumos, şi am tocmit să-i dau Rf. 50.* IORGA, S. D. XII 144. *Ciubuc Clopotariul de la mănăstirea Neamţului, care făcuse un clopot mare la acea mănăstire, cu cheltuiala lui, şi aveà dragoste să-l tragă singur la sărbători mari; pentru aceea îi şi ziceau Clopotariul.* CREANGĂ, P. 106. *Plăteşte la clopotari, Să tragă clopote mari.* SEVASTOS, P. P. 70/7, cf. ŞEZ. II 46. *În loc de vornicei, Ţi-aducem prăpurei; În loc de lăutari, Plătit-am clopotari.* GCR. I 345. *Clopotarii noi* (Stradă în Bucureşti); — (cu femininul) **clopotăriţă** s. f. = soţie de clopotar; femeie care trage clopotele la biserică. *Dumneaei jupăneasa Dima Eva, clopotăriţa.* IORGA, S. D. XIII 120; — (cu derivatul local) **clopotărie** s. f. = turnătorie de clopote; turnătorie. DICŢ. | Verb: **clopoţì** IV^a (mai rar) **clopotì** IV^a LB. = intrans. şi trans. (complementul: clopotul s. clopoţelul) a trage, a sunà clopotele s. clopoţelul; fig. a trădà, a da de gol, «a trage clopotele» (PAŞCA, GL.), a divulgà. *Când a hi în zori de dzi, Clopotele-ţi clopotea[scă], Surorile te horea[scă] Mă-ta numa te jelea[scă].* ŢIPLEA, P. P. 23. *Zvonişorul cu care zvoneşte (clopoţeşte) el* [popa] *în altar la diferite acte...* MARIAN, NA. 336/23. *În sfârşit... (clopoţind): Nu întrerupeţi, mă rog...* CARAGIALE, T. I 200/16. *Când clopoţau de ieşit din biserică, calul erà tot alb de spume.* RETEGANUL, P. I 26/14. | Alte derivate: **clopótniţă** (**clopódniţă, clopórniţă, clopóniţă** POLIZU, **clopólniţă** Munt. Com. G. CREŢU; plur. *-potniţe*, în Mold. *-potniţi*) s. f. = turn de biserică în care sînt atârnate clopotele (făcând pe alocuri un singur corp cu biserica, sau mai ales fiind zidit deosebit de obiceiu în faţa bisericei, de-asupra porţii); joc de copii (ŞEZ. I 272/18, PAMFILE, J. II 319), cf. clopot (3°). *Klopotnicze* = campanile. ANON. CAR. *Când clopotele nu sînt aşezate în turnul bisericii, ele se pun în clopotniţe, făcute de-asupra porţii de intrare în curtea bisericii.* PAMFILE, I. C. 452. *Din toţi boierii rămăsese Dediul Spătar Arbănaşul, închis în turnul clopotniţei la Trii-sfetitele.* LET. II 267/27. *A trimis răspuns călugărului care şedeà în clopotniţă să deschidă.* C. NEGRUZZI, I 170. *Unul din aceste turnuri... serveà de clopotniţă.* ALECSANDRI, CONV. LIT. III 61. *Să te înalţi odată cu mine. — Unde?... în clopornită?* id. T. 905. *Umbra... aşează... pe naltele clopotniţi, prin negre cimitire, fantasme.* id. P. III 301. *Clopodniţa au făcut-o lucrând pânza şi vânzând-o.* I. IONESCU, P. 336. *Liliac... Din cloponiţa bătrână.* DELAVRANCEA, S. 218, 267. *Luaţi toaca d'a stânga, Ciocanele d'a dreapta Şi'n clopotniţă urcaţi.* TEODORESCU, P. P. 42. *Să ne 'ngropi pe amândoi: Pe mine în clopodniţă Şi pe dânsa la portiţă.* SEVASTOS, P. P. 252/13. *În Vinerea Paştelor, se suie fetele în clopotniţa bisericei şi sună clopotul, ca să crească cânepa.* ŞEZ. II 196/10. *Spânzurătoare mare, Căutare are* (= Clopotniţa). PAMFILE, C. 21; — **clopotâncă** s. f. Nume de oi (H. V 281) s. de vaci, care poartă în cireadă clopot la grumaz (Com. MARIAN); — **clopoteásă** s. f. Nume dat de păstori vitelor cu clopot. H. XI 116; — **clopoţeán, -ă** adj. = cu clopot. *Oaie clopoţeană.* H. V 430.]

— Din bulg. **klopotŭ,** idem (în paleosl. şi în alte limbi slave cu sensul de «zgomot», cf. zvon). Cf. clopoţel.

CLOPOTÁNCĂ s. f.
CLOPOTÁR s. m.
CLOPOTĂRÍE s. f.
CLOPOTĂRÍŢĂ s. f.
CLOPOŢEÁN, -Ă adj.
CLOPOTEÁSĂ s. f.
} v. **clopot.**

CLOPOŢÉL s. a. şi m. 1°. *Clochette, sonnette, sonnaille, clarine, grelot.* 2°. *Membre viril.* 3°. Partie du moulin. 4°. Danse paysanne. 5°. Diverses sortes de *Campanules.*

1°. Clopot mic; spec. clopot mic terminat într'un mâner subţire de lemn, cu care se sună la anumite faze ale slujbei bisericeşti (cf. zvon, zvonişor), s. în case, spre a chemà un om de serviciu, în adunări spre a le deschide s. a impune tăcere etc.; clopot mic pus la poartă s. la uşa de intrare, să vestească sosirea cuivà (cf. sonerie); aparat care sună prin învârtirea unui mecanism s. apăsarea unui buton (cf. sonerie); clopot mic cu care umblă copiii la colindat; clopotul de la şcoală (HERZ.-GHER., M. IV 233); clopot mic atârnat de gâtul animalelor (cf. talangă); p.

a n a l. globulețe de metal, goale pe dinnăuntru, având însă în ele un mic obiect contondent, care prin lovire produce un sunet metalic, care se pun la caii de sanie, la opincile dansatorilor etc., z u r g ă l ă i; mici păhărușe de sticle, atârnate prin cerdacurile unor case boierești, unele lângă altele, cu gura în jos care, agitate de vânt, se love cunele de altele și produc niște sunete plăcute. Onomatopeele care imită sunetul *clopoțelului* sânt: g l i - g ă - l i - g ă și l i n g ă - g l i n g. *Klopoczel* = campanella. ANON. CAR. *Clopoțelŭ* = (slav.) zvonécŭ, kolokolŭ. MARDARIE, L. 1158, 1509. *Și într'acestași chip rodei* (= rodii) *mici de aur, și clopoți în mijlocul lor pen'prejur lângă rodei de aur clopoțel* (gr. *κώδωνα*), *și floare pre marginea îmbrăcăminții pen' prejur.* BIBLIA (1688) 59$_2$. *Șoarecii au aflat oareunde doao clopoțeale.* ȚICHINDEAL, F. 256. *Trageți clopoțelul!* BARAC, T. B. 33. *La toate unghiurile se puseră clopoțele, și din ietacul postelnicesei se deschise o galerie.* C. NEGRUZZI, I 73. *Clopoței electrici.* PONI, F. 212. [Moașele dau copilului] *apă de beut dintr'un clopoțel sleit, anume ca să fie cântăreț mare.* MARIAN, NA. 88/$_{14}$. *Clopoțelul seminariului... sună.* CONTEMPORANUL, III 615. *Mulți pescari... atârnă... clopoței înfundați... în vârful țechei, astfel că la cea mai mică mișcare sânt prevestiți.* F. R. ATILA, 51. *La o ușă sta de pază un cocoș și la cealaltă eră un clopoțel.* ISPIRESCU, L. 255/$_{28}$. *Trage, trage clopoțel, Că-ți mai vine-un suflețel.* MARIAN, Î. 4/$_{20}$. *Ce s'aude, ce s'aude? Pân' la mine ce pătrunde? O-i sunet de clopoțele, Ori-i glas de turturele?* RETEGANUL, TR. 43/$_{18}$. *Cine trece p'ângă noi? Neicuța cu patru boi, Ș'a pus clopoțel la boi, Să-l cunosc de la războiu.* HODOȘ, P. P. 45. # *Eu o mân după viței, Ea-mi aduce clopoței,* se zice despre cei proști, care nu urmează după cum le poruncim. ZANNE, P. I 693. *Are gura* (*ca un*) *clopoțel* = e vorbăreț, guraliv. ib. III 120, cf. îi umblă gura ca melița. *A trage clopoțelile după cinevà* = a trage clopotul cel mic, după moartea unui copil. HERZ.-GHER., M. IV 233. (Despre copiii colindători) *A umblà cu clopoțelu'* = a colinda la Crăciun și la Anul-nou, sunând dintr'un clopot mic. ib. # *Pisica cu clopoței nu prinde șoareci. Pisică cu clopoței* = om vorbăreț, imprudent, care-și trădează planurile.

2°. Membru viril, cf. c o c o ș e l, p a s ă r e, p u ț ă. HERZ.-GHER., M. IV 233.

3°. Parte a morii (nedefinită mai de aproape). H. IX 483.

4°. Dans cu lăutari, un fel de polcă. H. III 432, X 506, SEVASTOS, N. 281/$_{28}$, PAMFILE, J. III 9.

5°. (Bot.; mai ales la plur.) Diferite plante mai ales din familia *campanulaceelor*, ale căror flori seamănă cu niște clopote mici:

Clopoțel = a) l ă c r ă m i o a r e (*Convallaria majalis*). BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V 57. | b) v i n e ț e l e (*Centaurea Cyanus*). ION CR. I 85. || **Clopoțel muntenesc** = (Bucov.) plantă ierboasă (*Campanula patula*) cu flori mici albastre deschise sau violete, care înfloresc din Maiu până în Septembre. PANȚU, PL.^{2} | **Clopoței** = a) (în Bucov.) plantă ierboasă (*Campanula abictina*) din regiunea subalpină, înflorind în Iulie—Septembre cu flori albastre-roșietice, numită și c l o p o ț e l e, c u p a o i i. PANȚU, PL.^{2} | b) (Bucov.) C i u c i u r e (*Campanula glomerata*). ib. | c) Plantă ierboasă (*Campanula medium*, germ. G l o c k e n b l u m e) cu tulpina păroasă, cu flori mari albastre, albe sau trandafirii, cultivată și prin grădini. ib. | d) (Bucov.) Plantă ierboasă (*Campanula pseudolanceolata*) cu flori frumoase albastre, înflorind în Iulie—August. ib. | e) Plantă ierboasă (*Campanula rapunculus*, germ. G l o c k e n b l u m e) cu flori numeroase albastre, înflorind în Iunie—August, numită și b a r a b o i (5°). ib., H. X 534, BARONZI, L. I 131/$_{18}$. C. NEGRUZZI, I 100 | f) (Bucov.) Plantă ierboasă (*Campanula rapunculoides*), târâtoare, cu flori albastre-violete, plecate în jos, înflorind în Iulie—Septembre. Se mai numește c l o p o t u l - c a p r e i. ib. PANȚU, PL.^{2} | g) G h i o c e i (*Galanthus nivalis*). ib. | h) C ă l d ă r u ș ă (*Aquilegia vulgaris*). MOLNAR-PIUARU, ap. DR. V 556, BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V 52 (jud. Alba). | i) C ă l d ă r u ș ă (*Aquilegia nigricans*). DAMÉ, T. 184. | j) (Vale, jud. Sibiiu) T r i f o i u r o ș u (*Trifolium pratense*). Com. ITTU. | l) (Bucov.) C l o p o ț e l m u n t e n e s c (*Campanula patula*). PANȚU, PL.^{2} | m) C l o p o ț e l e (*Campanula alpina*) ib. | n) L u ș t e (*Leucojum vernum*). PAMFILE-LUPESCU, CR. 54. || **Clopoței cornuți** = căldărușă (*Aquilegia nigricans*). PANȚU, PL.^{2} | **Clopoțel de primăvară** = (Bucov.) b r e b e n e i) (*Corydalis solida*). ib.

Clopoțele = a) C l o p o ț e i (*Campanula abietina*). PANȚU, PL.^{2} | b) C ă d e l n i ț ă (*Campanula carpatica*) ib. | c) B ă ș i n a - p o r c u l u i (*Campanula persicifolia*) ib. | d) Mică plantă ierboasă (*Campanula alpina*) cu flori albastre deschise, care înfloresc în Iunie—August. ib. PĂCALĂ, M. R. 15. | e) (Transilv.) L ă c r ă m i o a r e (*Convallaria majalis*). PANȚU, PL.^{2}, VICIU, GL., BIANU, D. S. | f) C o a d a - c o c o ș u l u i (*Polygonatum officinale*). PANȚU, PL. | g) *Campanula latifolia, rapunculus* și *cervicaria*. PĂCALĂ, M. R. 15.

Un clopoțel în floare. ALECSANDRI, P. III 25. *Iată vin... clopoței și măzărele îmbătate de parfumuri.* id. ib. III 55. *Pi su* (pe subt) *tufe băieței, Pintru* (= printre) *tufe clopoței.* MĂNDRESCU, L. P. 48/$_{12}$. *Pomenim totuși pe scurt rețetele cunoscute* [pentru gălbenirea ouălor de Paști]... *Clopoței mici, bătuți.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 182.

— Derivat din **clopot,** cu suf. dim. **-el.**

CLOPOTÍ vb. IV^a
CLOPOȚÍ vb. IV^a
CLOPÓTNIȚĂ s. f.
} v. **clopot.**

CLOPÚȚ s. a. v. **clop.**

CLOR s. a. (Chim.). *Chlore.* — Corp simplu, gazos, galben verzuiu, mai greu decât aerul, cu miros înnecător, cu gust caustic, care provoacă tuse, strănutări și o mare apăsare pe piept; poate produce și asfixie. Se întrebuințează ca decolorant și desinfectant (BIANU, D. S.); p. e x t. clorură de calciu.

— *N.* după fr. (< gr. *χλωρός* «verde»). Cf. c l o r o t i c, c l o r o z ă.

CLORÁL s. a. (Chim.). *Chloral.* — O compoziție din clor și alcool; întrebuințată ca medicament calmant, somnifer, anestezic și antiseptic. BIANU, D. S.

— *N.* după fr. (compus din *chlore* și silaba întâi din *alcohol*).

CLORÁT s. a. (Chim., Farmac.). *Chlorate.* — Sare formată prin combinația acidului cloric cu o bază. *Clorat de potasă* s. *potasiu* (PONI, CH. 32,39) = un fel de sare albă, strălucitoare, cu un gust răcoros și înțepător, care se întrebuințează la aprinderile de gură și de gât, la iritațiile gingiilor, la amigdalitele acute etc. BIANU, D. S.

— *N.* după fr.

CLORHIDRÁT s. a. (Chim.) *Chlorhydrate.* — Sare formată prin combinarea acidului clorhidric cu o bază. *Clorhidratul de amoniac.* PONI, CH. 100. [Și: (neîntrebuințat) **cloridrát** s. a.]

— *N.* după fr. (< gr. *χλωρός* «verde» și *ὕδωρ* «apă»).

CLORHÍDRIC adj. masc. (Chim., Farmac.). *Chlorhydrique.* — (Numai în expresia) *Acid clorhidric* = acid format prin combinarea de clor cu

hidrogenul, întrebuințat în medicină ca excitant al digestiunii și în industrie ca materie caustică. Dizolvat în apă, e cunoscut subt numele de s p i r t d e s a r e s. a c i d m u r i a t i c. [Și: **clorídric,** adj. masc.]
— *N.* după fr. (< gr. *χλωρός* «verde» și *ὕδωρ* «apă»).

CLÓRIC adj. masc. (Chim.) *Chlorique.*— Numai în expresia) *Acid cloric* = acid compus prin combinarea unei valențe de clor cu cinci de oxigen.
— *N.* după fr. **chlorique,** idem.

CLORIDRÁT s. a. (Chim.) v. **clorhidrat.**

CLORÍDRIC adj. masc. v. **clorhidric.**

CLORÍTIC, -Ă adj. v. **clorotic.**

CLOROFÍL s. m. (Bot.) v. **clorofilă.**

CLOROFÍLĂ s. f. (Bot.) *Chlorophylle.* — Materia colorantă a părții verzi a unei plante; subt acțiunea razelor solare, clorofila absoarbe din aer carbonul necesar plantelor. [Și: **clorofíl** s. m.]
— *N.* după fr. **chlorophylle** (< gr. *χλωρός* «verde» și *φύλλον* «foaie»).

CLOROFÓRM s. m. sing. (Chim., Med.) *Chloroforme.* — Substanță lichidă, uleioasă, incoloră, compusă din alcool și clorură de calciu, cu un miros eterat, care, inspirat, are proprietatea de a adormi și de a provocà o insensibilitate (anestezie) completă. *Methanul triclorat $CHCl^3$ este substanța cunoscută sub numele de cloroform.* PONI, CH. 291. *A tăcut toată după-amiaza, copleșit de amețeala cloroformului.* C. PETRESCU, Î. II 50.
— *N.* după fr. (< *chlore* — gr. *χλωρός* «verde» — și *forme*).

CLOROFORMÁ vb. I^a. (Med.). *Chloroformer.* — A supune la acțiunea cloroformului, a face pe cineva să nu mai simtă nimic, după ce e adormit cu cloroform. *Îl voiu cloroformà, ca din leșin să treacă într'un somn adânc.* EMINESCU, N. $77/_{10}$. [Și: (după fr. *chloroformiser*) **cloroformizà** vb. I^a. | A b s t r a c t: **cloroform(iz)áre** s. f. = acțiunea de a cloroformà. | A d j e c t i v: **cloroform(iz)át, -ă** = anesteziat prin cloroform. *Având aerul celor cloroformizați pe un scaun dentar...* I. TEODOREANU, M. II 100.]
— *N.* după fr.

CLOROFORMIZÁ vb. I^a (Med.) v. **cloroformà.**

CLORÓS, -OÁSĂ adj. (Chim.) *Chloreux.* — (Ca atribut al lui *acid*) Compus dintr'o valență de clor și trei de oxigen. *Acid cloros.* PONI, CH. $32/_8$.
— *N.* după fr.

CLORÓTIC, -Ă, adj. (Med.) *Chlorotique.* — Atins de cloroză. *Două fete subțiri, clorotice și urîte, cu bubulițe roșii pe frunte.* PETRESCU, S. 182. [Și: (neobicinuit sau, poate, greșală de tipar) **cloritic, -ă** adj. *Slab, cloritic, aiurit, pășind ușor, de teamă d'a nu se frânge de la închieturi...* DELAVRANCEA, S. $114/_5$; — (cu pronunț. după grec.) **hlorótic, -ă** adj.]
— *N.* după fr.

CLORÓZĂ s. f. (Med., Bot.) *Chlorose.* — Coloare galbenă-verzuie a pielei, produsă prin alterarea sângelui; g ă l b e n e a l ă (deosebită de g ă l b i n a r e sau i c t e r). || S p e c. O boală a fetelor tinere, caracterizată printr'un fel de paloare a țesuturilor și pricinuită de desvoltarea neregulată a pubertății. BIANU, D. S. [Și: (cu pronunț. direct după grec.) **hloróză** s. f.]
— *N.* după fr. (< lat. medic. *chlorosis,* iar acesta din gr. *χλωρός* «verde»).

CLORÚR s. m. (Chim.) v. **clorură.**

CLORÚRĂ s. f. (Chim.). *Chlorure.* — Combinarea clorului cu un corp simplu ori compus, deosebit de oxigen și hidrogen. *Clorură de cupru* (PONI, CH. $24/_{18}$), *de mercur* (id. ib. $47/_2$), *de manganez[iu]* (id. ib. $73/_9$), *de bor* (id. ib. 126), *de carbonil* (id. ib. 140), *de amoniu* (id. ib. 195), *de calciu* (id. ib. 197), *de var* (id. ib. 204), *de argint* (id. ib. 264). *Clorură de sodiu* = sarea obicinuită. *Cloruri de mercur* = calomelul și sublimatul corosiv. [Plur. *-ruri.* | Și: (mai rar) **clorúr** s. m. *Clorur de var.* POLIZU. *Clorur de etil, clorur de sodiu.* BIANU, D. S.]
— *N.* după fr.

CLOȘ † s. a. *Frange.* — Ciucure, canaf (la capătul unui cordon). *Acesta* [divanul sau sala de audiență] *are un taht cu baldachin tot de aur lucrat, perdeaoa ce se spânzură de la baldachin și cloșurile sânt tot de sârmă și cu mărgăritar frumos... Șambelanul trase de la perdeà un cloș de fir și se ridică perdeaoa și-mi făcù semn să intru în casă.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 290. [Cuvântul *klosh* e dat, fără traducere, și de ANON. CAR. | Același cuvânt este, poate, **cloț** † s. a. și **cros** † s. a., cu un sens greu de precizat. *Îngenunchind, au sărutat cloțurile* (*crosurile* LET. III^2 444) *macatului pe care șăde[à].* BELDIMAN, ap. TDRG. | Plur. *cloșuri* (*cloțuri, crosuri*).]
— Probabil, avem a face cu un împrumut din fr. *cloche,* după forma de clopot a canafilor. Cf. N. I o r g a, *Din faptele strămunilor.* Ed. II (1923), p. 281.

CLÓȘCĂ s. f. 1°. *Couveuse.* 2°. Se dit d'une femme vieille ou paresseuse. 3°. *Pommes de terre.* 4°. *La Poussinière,* constellation des Pléiades. 5°. Jeu d'enfants.
1°. Paserea (mai ales găina) care clocește ouă sau are pui, c l o c ă, c l o ț ă. Cloșca c â r â e (mai ales când e în primejdie) s. c l o n c ă(n) e ori c l o n c ă(n) e ș t e, când își cheamă puii. *D'oiu sta la cloșcă să le puiu* [ouăle], *Tot oul o să-mi dea puiu. Cinci sute de cloști îmi dau O sută de sute* [de pui] *în cap.* A. PANN, ap. GCR. II 360. *Ca o cloșcă mută, N'am zis macar: iubite, mai cruță-al mieu auz!* C. NEGRUZZI, II $271/_{25}$. *Aproape de el, o cloșcă cu puișori cloncănește: clonc, clonc!* SADOVEANU, P. 85. *Jos, cloșca cârâià cu penele zborșite.* N. N. BELDICEANU, ap. DR. II 125. *I-a mai dat o tipsie mare de aur, și o cloșcă tot de aur, bătută cu pietre scumpe.* CREANGĂ, P. $93/_{25}$. *Le da demâncare* [găinilor], *apoi le cuibărea, puneà cloștile, și vedeà de pui.* ISPIRESCU, L. $309/_{14}$. *Sss! sss! un zgomot cum face gâsca, când e cloșcă.* ȘEZ. V $132/_4$. *În casa unde sânt cloște de găină... nu e bine să se mănânce ouă fripte* [= fierte]. MARIAN, O. II 256. *Când s'a trezit Ovreiul, a văzut piatra și-a cetit pe dânsa ce erà scris, anume că în munții Carpați se află o culă, adică o visterie de bani «și cloște, lei de aur».* PAMFILE, COM. 33. *Dacă o femeie poate luà aluat dospit de la trei case..., se crede că acea femeie va aveà cloște multe, care vor clocì bine și vor scoate pui mulți.* PAMFILE, CRĂCIUN 6. *Unele femei pun câteva grăunțe sub așternutul unui pat, unde va ședeà preotul, ca să-i stea cloștele pe ouă.* id. ib. 19. *Când îi pune cloșcă Lunea, îți scoate numai cucoșei.* ȘEZ. I $51/_{32}$. *De pui sare în gunoiul de după ușă, îți scoate cloșca puice cucuiete.* ȘEZ. I $276/_{21}$. *Când pui cloșca la clocit, s'o învârți de trei ori pe lângă stâlpul hornului și să zici: «Cum șede stâlpu' aici, așà să șezi tu pe ouă!».* ȘEZ. II $67/_{12}$. *Ouăle se pun la cloșcă cu căciula, ca să sară odată toți puii și să șadă grămadă pe lângă cloșcă.* ȘEZ. III $150/_{21}$. *Femeile care trebue să scoată cloștele cu pui afară, pun câte o piatră prin cuptor și altele pe horn, ca să se împietrească*

gura uliului, și să nu-i mănânce puii. PAMFILE, S. T. 117. *Pe vreme rea, nu se pune cloșcă, deoarece se crede că nu ies puii.* PAMFILE, VĂZD. 11. *Cloștile cloncăesc cu neastâmpăr, iar puii chiscue* (: semn de ploaie). PAMFILE, ib. 98. *Cloșca de lemn, Și puii de piele* (= Casa). GOROVEI, C. 47. *Safta are nuci și mere, Tandalic vine și cere; Iar când Safta nu se 'ndură, Tandalic vine și fură* (= Cloșca și uliul). PAMFILE, C. 21. *Cu pui și cu ouă și cu cloșcă grasă, nu poți fi.* HINȚESCU, ap. DDRF. *Cloșca care cuprinde ouă multe, nici un puiu nu scoate*, se zice despre cei lacomi. ZANNE, P. I 421. *Trântește cuvântul tronc, Ca cloșca când face clonc!*, se zice la vorbe nepotrivite. ib. II 530. *Fură ouăle* (s. *oul*) *de sub cloșcă* s. *cloșca de pe ouă, fără să cârâe*, se zice despre cei deștepți, iscusiți, pricepuți, șireți, dibaci s. despre un hoț mare. ZANNE, P. I 421, cf. IX 593, I 422, IV 279. *Cloșca nu trebue să-și părăsească cuibul* = femeia nu trebue să-și părăsească casa. ib. I 422. | (Adverbial) *A ședea cloșcă* = a ședea nemișcat. ib. 422. | (Ironic s. în păcăleli) *Negustor de piei de cloșcă* (BARONZI, L. $85/_{27}$) = negustor numai cu numele (CADE).

2°. Fig. Femeie cu copii. *Ce-ți trebue, măi? — a zis răstit Știma, — Bani; alt nimic! — Dacă vrei să-ți dau bani, să-mi dai și tu cloșca cu pui. Cloșca cu pui nu eră alta: femeia și copiii, și Românul aveà nevastă cu patru copii.* PAMFILE, COM. 47. || Femeie bătrână și răutăcioasă. PAMFILE, J. I. *Se zburleà cloșca cea bătrână.* ION CR. II 174. || Femeie leneșă (puturoasă), care stă tot acasă. HERZ.-GHER., M. IV 234 (cf. cloșcar).

3°. P. anal. (Prin asemănarea cuibului de cartofi cu un cuib plin de ouă. Cf. și ghicitoarea despre cartofi: *Am o cloșcă cu două ouă: luaiu nouă, rămân două, Ca cloșca să se mai ouă.* GOROVEI, C. 21). *Cloște* = cartofi, baraboi, ouă de pământ, buraci. H. XVIII 16.

4°. Constelația Pleiadelor, numită și găină, găinușă, clocă, cloță. *Cloșca* s. *cloșca cu pui.* H. II 4, 14, 33, 50, 82, 90, 126, 149, 169, 177, 196, 208, 214, 226, 245, (*cloșca mică* și *cloșca mare*) 291; III 5; IV 13; XI 204; XVI 5. ISPIRESCU, U. 14, PAMFILE, J. I, CERUL 170, OTESCU, CR. 21. *Fetele lui Atlas... s'au schimbat în stele, ce se numesc cloșcă.* I. GOLESCU, C. I 115^b. *Pe când ieșise cloșca pe cer, boierii intrau unul după altul în butcile lor.* GHICA, S. 514. *Vede și Carul cum stă, și ploioasele Osii, și Cloșca.* COȘBUC, Æ. $61/_{21}$. *Târziu spre miezul nopții, când cloșca își adună puii pe creștet.* CONV. LIT. XLIV, I 207. *Și a mers omul nostru, și a mers, de eră cloșca mai de-asupra creștetului, când a ajuns la foc...* MERA, B. 78. *Ca să-mi știe dragostea Cloșca de pe cer, și-o stea.* ȘEZ. VIII 190. *Cloșca se vede mai mult în timpul toamnei.* H. VI 210.

5°. Joc de copii, numit și gaia. *În Muntenia se mai numește și de-a baba-gaia* [s., mai des, *de-a mama-gaia*], *sau de-a trei-colăcei, iar în Oltenia de-a cloața* (*cloșca*). *Reprezintă lupta găinii pentru apărarea puilor în contra eretelui* (*uliului*) *sau găii. Jucătorul cloșcă se pune în cap...* PAMFILE, J. II 289. *După ce li se ură cu astă, se jucă «de-a cloșca cu puii».* PITIȘ, ȘCH. IV R. R. I 232.

[Plur. *cloște* (*cloșce*) și *cloști* (*cloșci*) HERZ.-GHER., M. IV 234. | Și: **clócică** s. f. ANON. CAR. COSTINESCU. | Diminutive: **cloșcúță** s. f.; **cloșculíță** s. f. | Alte derivate: **cloșcár** s. m. = om casnic, care stă mai mult acasă, care nu se mișcă de-acasă (COSTINESCU); — **cloșcărie** s. f. = locul în care se țin cloștele; fig. (în batjocură) trăsură veche (în care se pot ținea cel mult cloște). *Birjarul dete un «io!» la cai și cloșcăria o porni din nou prin hârtoape.* D. ZAMFIRESCU, I. R. 85; — **cloșcovénie** s. f. = babă bătrână, cloșcă (2°). *Și cumătră-sa eră tot o cloșcovenie de hârcă.* ȘEZ. I $60/_{18}$. Cf. PAMFILE, DUȘ. 12; — **clóșniță** s. f. = cuibul sau pătulul în care clocesc cloștele. MARIAN, V. 178, PÂRVESCU, H. $73/_{6, 72}$. *Cloșniță spurcată, Sub gard aruncată.* PÂRVESCU, H. $73/_{6, 72}$ (Pătrăuț, în Bucov.). MARIAN, V. 176.]

— Din bulg. **klóčka** (rut. *kločka*, alb. *klotška*) idem. Cf. cloacă, cloci, clocăi.

CLOȘCÁR s. m.
CLOȘCĂRÍE s. f.
CLOȘCOVÉNIE s. f.
CLOȘCULÍȚĂ s. f.
CLOȘCÚȚĂ s. f.
} v. cloșcă.

CLOSÉT s. a. *Closet.* — Privată, umblătoare (la oraș, de obiceiu cu instalație de apă), cf. latrină. [Și: **clozét** s. a., (formă englezească) **water-closet** s. a.]

— *N.* după fr. (germ. **Closet** < engl.).

CLÓȘNIȚĂ s. f. v. **cloșcă.**

CLOSTÉU s. a. *Pied de roseau.* — Rădăcina stuhului sau a trestiei retezate. MARIAN, NU. 271, TEODORESCU, P. P. 271, CHIRIȚESCU, GR. 248. *La maică-ta te-oiu duce, Când s'o 'ntoarce gârla'ncoace, Și a face jugul mugur, Resteie closteie, Tânjelele viorele, Stremănările floricele.* TEODORESCU, P. P. 271; cf. și MARIAN, NU. 710. [Probabil greșit: *clostéiu* s. m. DDRF.]

— Din ung. **kalász-tő** «rădăcina» s. «tuleiul spicului» sau «a plantei spicoase», cum este și trestia, stuhul etc. (în unele regiuni ungurești și tuleul s. hlujanul se numește *kalász*). N. DRĂGANU.

CLOȚ s. a. 1°. *Bille* de bois. Se dit d'un ivrogne. 2°. *Cheville.* 3°. *Verrou.*

1°. (Transilv. de miază-zi și Vâlcea) Trunchiul stejarului tăiat în bucăți de $^1/_2$—2 metri lungime (ȚARA OLT. III, nr. 19—20; cf. sulinariu), trunchiu scurtat pentru a-l puteà duce (Jibărt, în Târnava-Mare; Com. ITTU; cf. bălvan s. bulvan, butuc, colchiș s. coltiș, gros), bucată din trunchiul unui molid sau brad, din care se crapă șindile (H. XVII 312; Albac, Măgura, Cojocna. Com. ITTU; cf. boc, bilă, butuc, coltiș, clepț, halic, șpan, scurt) ori din care se taie în joagăr scânduri (Orlat, Sibiiu, Com. ITTU; cf. bălvan s. bulvan, buștean, gros); bucată de lemn (VÂRCOL, V.); prăjină de brad (Răhău, PAȘCA GL.). *Buștenii, bilele, cloții, întreaga industrie a lemnului, în toiu pe toate văile din munții noștri...* F. R. ATILA, 203. *Hai, ajută-mi să puiu cloțurile ăstea în car!* (Cincu-Mare) ȚARA OLT. III, nr. 19—20. *Am ciontat sulinarii în cloți, să-i pot încărcà* (Galați, l. Făgăraș). ib. || Fig. (Atributiv, despre omul beat, cf. «beat butuc s. buștean»). *Fiind beat cloț, se băteà orbește.* BĂNUȚ, T. P. 10.

2°. (Munt.) Cuiul de lemn sau de fier ce servește la înnăditul tânjelelor una de alta prin cârcei. H. IV 253; cf. H. IV 11, 56, 86, VII 30. *La roată, sânt înjugați țăranu' cu săteanca lui, la cloț negustoru' cu dânsu' și că 'năinte ar hi să hiie boieru' cu cocojneața dumnealui.* JIPESCU, O. 106. *Negrii de la cloț* (glosat prin «roata plugului»). N. G.-TISTU, B. 352. | P. ext. Gaura din vârful protapului, de unde se prinde cârceia altei tânjeli cu boi. H. IV 156.

3°. Zăvor. Cf. MARDARIE, L. 2980.

[Plur. *cloțuri.* | Derivat: **cloțáriu** s. m. = cel ce face șindile, șindilar. MOLNAR-PIUARU, ap. JAHRESBER. X 183.]

— Din săs. **Klôts.** I. Borcia, *Jahresbericht*, X 183.

CLOȚ s. a. (Zid.) Fragment de pierre ou de brique pour boucher les trous d'un mur. —

(Vâlcea, Romanaţi, Dâmboviţa) Spărtură mică de cărămidă s. piatră întrebuinţată de zidari pentru a umpleà golurile mai mici. CIAUŞANU, V., com. GH. PREDESCU, cf. H. XII 268. Cf. alic (1°).
— Din sârb. **kloca** «pietricică».

CLOŢ † s. a. v. **cloş.**

CLÓŢĂ s. f. 1°. *Couveuse. Maquerelle.* 2°. *La Poussinière, la Pléiade.* 3°. Jeu d'enfants.
1°. (Mai ales prin Transilv., Banat, Oltenia) Cloşcă, clocă. VICIU, GL., VÂRCOL, V., I. CREANGĂ, II 276, III 118, CIAUŞANU, V., BUCUŢĂ, R. V. S[fânta] *Dominecă îi dete o cloţă cu puii de aur.* CĂTANĂ, P. B. III 120. *Când din ăst ou Puiu va mai învia, După cloţă o plecà.* MARIAN, NA. 145/2-3. *Nu-i bine a pune cloţe (cloşte), pentru că din oudle puse pe Caii lui Sân-Toader ies pui slabi, schilavi.* MARIAN, SE. II 44. *Când vine popa cu Crăciunul, trebue neapărat (ca) să şază pe pat, ca să stea cloţele pe ouă şi să scoată pui.* ŞEZ. XII 168. *E bine să pui cloţa (cloşca) în zi de dulce, că iasă [= ies] mai multe găini, — ce se oauă —; şi mai ales lunea, capul săptămânii; dacă o pui în zi de post, iasă mai mulţi cocoşi.* ION CR. III 149. *Dragostile le-adună Di la vaci cu viţăi, Di la oi cu miei, Di la muieri cu copii, Di la cloţe cu pui...* MAT. FOLC. 1558. *Cloţe cu cloncănituri.* ib. 1559. *Trag... Puii la cloţele lor.* ib. 1560. *Cloţa de aur cu pui de aur.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 372. || Fig. Patroană [de case de toleranţă], pezevenghe, ocrotitoare, mijlocitoare (CIAUŞANU, V.), codoşcă.
2°. Constelaţia Pleiadelor, numită şi cloşca [cu pui], clocă, găină, găinuşă. H. V 37, 160, (*cloţa cu pui*) 170; XVI 24, 31, 52; XVIII 262, 270, 309. BOCEANU, MEH., XIV, PAMFILE, CER. 170. *Să plecăm la noapte, când o ieşi cloţa.* BOCEANU, GL. *Cine n'are dor pe lume, Ştie luna cân' apune Şi cloţa'n amiaz cân' vine.* GRAIUL, I 93. *În noaptea de Drăgaica (24 Iunie), dacă păzeşti cloţa, când iasă pe cer, găseşti de trei ori bani.* GOROVEI, CR. 69.
3°. Joc de copii, cf. cloşcă (5°). *Un copil se face că e cloţă şi alţi copii că-s pui, iar altul se face că e erete... apoi eretele răpeşte din puii cloţei, dacă poate, iar dacă nu poate, atunci copilul care s'a făcut erete rămâne ruşinat.* H. IX 91, 116; cf. H V 37; XVI 50; XVIII 27.
[Şi: **cloáţă** s. f. (ad. 1°) H. IX 89; (ad 2°) PAMFILE, CERUL, 170; (ad 3°) PAMFILE, J. II 189; — **clúţă** s. f. *Hâşi, cluţă!* (Zagra, Năsăud). Com. N. DRĂGANU. | Diminutiv: **cloţúşă** s. f. = femeie rea, cf. cloşcă (2°). *Bărbatul, la început, fusese şi el om ca toţi oamenii; dar cloţuşa de nevastă..., pe semne ca să-şi poată face ea mendrele cum îi place, pusese ţăstu'n cap bietului român* (Goleştii-Badii, j. Muscel). ION CR. III 188.]
— Cf. sârb. **klocati** «a strigà, a gâgâì»; pentru forma *cluţă*, cf. germ.-săs. *glucksen.*

CLOŢÁN s. a. *Rocher.* — Stâncă, vârf s. colţ de stâncă, clanţ, cheanţ. *Sare, ca capra neagră, Din cloţan în cloţan să meargă.* se zice despre cei mândri. PANN, P. V. I 161, ZANNE, I 397. — Cf. clanţ şi colţ.

CLOŢÁN s. m. v. **colţ.**

CLOŢÁN s. m. (Zool.) *Rat.* — (Mai ales prin Transilv., Banat, Oltenia) Guzgan (H. XVIII$_4$ 4, 19, 42, *Mus decumanus* PĂCALĂ, M. R. 29, VÂRCOL, V.), numit şi: chiţcan (ghiscan), chiţoran (ghiţoran), gherlan (ghiorlan, gurlan), ghiorţan, grivan, guz, hârciog, hârţ, lostun, mioarcă, miogârţan, mitorlan, miţorgan, păşoiu, pâţoc, pinţă, popândău (popondoc, popinteu, potinteu), popânzac (popânzoiu), poponeţ (poponete), poţoc (paţoc), sistar (ţistar), spurc, şoacăţ, sobol, şobolan, şomâc (şomâic), tuşean, zezeran. DR. III 446. *Cu capul cât un bostan, La gură ca un cloţan.* MARIAN, NU. 416/25, SEVASTOS, NU. 97/1. *Şi erau şoareci şi cloţani (şobolani) grozăvenie, mulţi, câtă frunză şi iarbă.* RETEGANUL, P. V 6/2. [Şi: **cloţár** s. m. H. IV 176. BARAC, ap. TDRG. VÂRCOL, V.]
— Derivat din sârb. **klocati** «a hăpăì, a prinde repede cu gura» (germ. «schappen»), cu suf. **-an** (care derivă nume de animale de la onomatopee, cf. DR. VI 308).

CLOŢÁR s. m. v. **cloţ** şi (Zool.) v. **cloţan**[2].

CLOTORÍ vb. IV[a] v. **clătări.**

CLOTOSÍ † vb. IV[a] v. **coltosi.**

CLOŢÚŞĂ s. f. v. **cloţă.**

CLOVÁCI s. m. plur. *Dent de cheval.* — (Rusism, în Basarabia) Colţi de cal (Străzeni, jud. Lăpuşna). DR. V 289.
— Din rus. **klevačŭ** «cazmă».

CLOVÉŢ s. m. (Iht.) v. **clovoţ.**

CLOVN s. m. *Clown.* — Artist de circ, care stârneşte râsul prin îmbrăcămintea, posnele şi caraghioslâcurile sale, cf. bufon, caraghios, măscăriciu, paiaţă, păcală, păcăliciu, soitariu, şod. *Într'o scenă de clowni, a cărei intenţie ar fi... o păcăleală puerilă, cei doi artişti întrebuinţează salturile lor, vorbele lor, toate mişcările lor, numai şi numai întru cât ele stau în legătură... cu păcăleala.* CARAGIALE, N. F. 26. *Nu vede o tragedie jucată de clowni.* IORGA, L. II 92. (Fig.) *Clown al slovei.* I. DIMITRESCU, CURENTUL, 6 Nov. 1930. [Scris (ca în englezeşte) şi: **clown** s. m., (citit, prin Transilv., după nemţeşte, cu pronunţ. originară engleză) *claun* (ALEXI). | Abstract: **clovnărie** s. f. = poznă de clovn, caraghioslâc.]
— *N.* din fr. (engl. **clown** «actor grotesc»).

CLOVNĂRÍE s. f. v. **clovn.**

CLOVÓCIU s. m. (Iht.) v. **clovoţ.**

CLOVÓŢ s. m. (Iht.) *Têtard.*—Zglăvoacă. DICŢ. [Şi: **clovéţ** s. m. DDRF.; **clovóciu** s. m. ANTIPA F. 40.— Cf. (z)glăvoacă.

CLOWN s. m. v. **clovn.**

CLOZÉT s. a. v. **closet.**

CLUB s. a. 1°.—2°. *Club.*
1°. Societate închisă (STAMATI), reuniune a unor persoane asociate în vederea unui scop comun (mai ales politic, filantropic, social), cerc închis (de persoane cu oarecare avere s. situaţie socială) ai cărui membri se întâlnesc (zilnic) spre a convorbì, a citì reviste, jurnale, s. a se distrà jucând (cărţi, biliard, şah etc.). *Cluburile se înfiinţară.* IORGA, L. II 49. *Sinecuriştii şi cumularzii se recrutează în majoritatea cazurilor din elementele cluburilor politice.* I. SCUTARU, CURENTUL 6 Nov. 1930.
2°. P. ext. Localul în care se întâlnesc membrii unui astfel de cerc. *Toaleta pentru balul de la club.* C. NEGRUZZI, I 46. *Timpul şi banii pierduţi la club.* C. PETRESCU, Î. 238. *Am întâlnire cu el la Jockey-club.*
[Plur. *cluburi.* | Şi: (< germ. *Klub*, rostit de Austriaci *klup*) **clup** † s. a. (plur. *clupuri*). (Ad 1°) *Trei seminţii trăind... unite Prin baluri, clupuri şi prin nunţi, ca o dulce frăţie...* ZILOT, CRON. 355/33. *Acolo sânt baluri, clupuri.* PANN, Ş. I 24.

Gazeturi, clupuri. I. GOLESCU, C. 78; (ad 2°) *Te văzuiu alaltăieri la clup.* GORJAN, H. II 165. *De la clupuri să lipsească.* PANN, P. V. II 156. *O mască la clup.* I. VĂCĂRESCU, P. 499/1. | Derivat: (fr. *clubist*, engl. *clubbist*) **clubíst** s. m. = membru al unui club, persoană care se duce regulat la cluburi; — (engl. *clubman*) **clubmán** (accentuat şi *clúbman*) = clubist.]

— *N.* după fr. (< engl. **club**).

CLUB s. a. *Cuisse.* — (Rutenism, în Ţara Oaşului) *Coapsă.* CADE.

— Din rut. **klub**, idem.

CLUBÍST s. m. } **CLUBMÁN** s. m. } v. **club**[1].

CLÚCĂ s. f. 1°. *Tas.* 2°. *Echeveau.*

1°. Grămadă, glugă (2°). *O clucă cu cânepă* (Brebu, în Prahova). H. XI 288. *Maldurii se cară acasă cu carul, şi în arie, grădină sau ţarc se fac glugă (clucă, căpiţă, pop pl. popuri, popă, sau meciuclă) răzâmându-se maldurii unul de altul în picioare şi apoi punându-se peste dânşii alt rând de malduri, tot în picioare, însă mai aduşi, adecă mai apropiaţi, mai strânşi, de un diametru mai mic... Când gluga este înaltă şi are vârf, se mai numeşte stog.* PAMFILE, A. 224. *Mă suiiu în deal în clucă, Mă uitaiu în vale 'n luncă, Văzuiu o nevastă tinerică, Se bătea cu moartea 'n furcă.* MAT. FOLC. 1358.

2°. *Clucă de bumbac* = scul din mai mutle jurubiţe (Mogoşani, în Dâmboviţa). Com. GH. PREDESCU.

[Şi: **clúgă** = traistă. H. II 14.]

— Pentru etimologie, cf. *glugă.*

CLUCĂÍ vb. IV[a] v. **cliucăi.**

CLUCEÁR † s. m. v. **clucer.**

CLUCÉR † s. m. *Officier* de la Maison des princes roumains. — (În vechea organizare politică a Principatelor române şi a Curţii domneşti) Slujbaş de deosebite ranguri şi cu deosebite ocupaţii: *Marele clucer* aveă sarcina procurării şi conservărei tuturor proviziunilor trebuincioase Curţii şi în păstrarea lui erau cheile cămărilor domneşti. Pentru îndeplinirea acestei obligaţiuni, el era ajutat, pe vremea lui Brâncoveanu, de alţi patru cluceri, care, cu o singură numire, se chemau *cluceri ai doilea* (*vtori cluceri*). Doi dintre ei se numeau însă *cluceri de* (s. *za*) *arie*, având în special grija merticelor de fân şi de orz, iar ceilalţi doi *cluceri de jigniţă* (magazineri), în sarcina cărora cădeă supravegherea şi cheltuiala «jigniţei». Subt Brâncoveanu, marele clucer primeşte «simbrie» câte 1000 t[a]l[eri] pe an, iar ceilalţi câte 500. Spre a se deosebi, cei doi cluceri de arie se numesc: *vel clucer de arie* şi *vtori clucer de arie*, distincţiune care, după cât se pare, nu erà numai onorifică. C. GIURESCU, *Contribuţiuni la studiul cronicelor muntene*, Bucureşti, 1906, p. 51. *Clucer mare, ispravnic pre beciurile domneşti, pre unt, pre miere şi pre colacii ce vin de la oraşe la Născut.* LET. I 104/37. *După vel comis, vel medelnicer, vel clucer, vel sărdar, vel sulger, vel căminar, vel jignicer, vel pitar, vel şătrar, vel armaş, vtori logofăt, vel uşer, vel agă.* LET. III 292/37. *Cluceriul cel mare, purtătoriul de grijă peste lucrurile cele trebuincioase la războiu.* URICARIUL, IV 220. *Vel cluceriu de arie, purtătoriu de grijă asupra ducerei grâului şi a fânului.* URICARIUL, IV 221. *Jupan Preda vel clucer* (a. 1652). MAG. IST. I 126/14. *Pre cea mare o au măritat şi o au dat după un văr al Măriei-sale, anume Gavrilaşco, ce fusese clucer mare de arie.* MAG. IST. IV 129/7. *Miron Ciogolea vel clucăr* (a. 1657). GCR. I 173. *S'au dat Radului vel clucer za arie i lui Hasanache clucer, pentru chieltueala fânului...* (a. 1694). HEM. 1641. *Pe an, lei 960 vel clucer.* RĂŞCANU, L. 79/30. *Au găsit izvodul aceştii cărticeale a oarecăruia dascal procopsit, dintr'ai besericii noastre ceii neclătite, tălmăcit după limba cea de rând grecească, de domnealui Dimitrache Fălcoianul, biv vel cluceriu.* GCR. II 153. *Mai slobozeà Domnii după vremi de lăsà barbe şi alţii din mai mici trepte, care se cuprind în dodecadă..., cum am zice cluceri, paharnici şi alţii.* ZILOT, C. 76/31. *De la clucer de arie şi până la ban mare...* GORJAN, H. I 84. *Marele clucer, care erà cuartier-maiestrul cel mare al armatei... Aveà sub dânsul doi cluceri mai mici: clucerul de arie, carele îngrijà de magaziile de fân şi de orz, şi clucerul de pivniţă, care se îngrijà pentru pivniţele cu vin ale armatei.* BĂLCESCU, M. V. 595. *Câteva sute de boieri mici, fără barbă, zişi starea a doa şi a treia, între cari se prenumărau: edeclii[i] domneşti, baş-ciohodaru', tufeccì-başa, divictaru', cafegì-başa, stolnici, şătrari, slugeri, medelniceri, cluceri de arie etc., până la serdari, căminari şi cluceri mari.* GHICA. S. XIV. *El* [stolnicul] *e ajutat pe urmă de medelnicer, care pune masa, de clucer, păzitorul depositelor de hrană...* IORGA, IST. ROM. II 152.

[Şi: **cluceár** † s. m., **cliuceár** † s. m. *Această piatră pre groapa Radului Buzescul, ce au fost mare-cliucear.* GCR. I 44. | Abstract: **cluceríe** † s. f. = funcţiunea, slujba, boieria de clucer. *Cluceriile, căminăriile, păhărniciile... ajunseră de batjocură.* ZILOT, C. 76/19. | Feminin: **clucereásă** s. f. = nevastă de clucer. *Baba clucereasa, care o purtase pe cucoana în braţe.* NOUA REV. ROM. I 65.]

— Din paleosl. **ključarĭ**, idem (propriu «cel care păstrează cheile, chelar»).

CLUCEREÁSĂ s. f. } **CLUCERÍE** s. f. } v. **clucer.**

CLUCIU s. m. şi a. v. **cliuciu.**

CLÚCSĂ s. f. *Piège.* — (Oltenia, Banat, Transilv.) Cursă pentru prins fiare, păsări, şoareci etc.; cf. batcă, căpcană, cleaptă, zancă. Animalul (fig. omul) cade, dă, se prinde în *clucsă. Şi cela ce marea şi duhurelor necurate opriià, şi cu cuvântul zdrobiià dracii, cum acmù prins şi căzù în clucsele pierzătoriului şi nepriitorului?* CORESI, EV. 84/17; cf. 278/27. *Într'aceeaşi clucsă erà să cază însuşi Exelenţia lor.* DUMITRACHE, C. 392. *Întorcându-se Turcii cu pleanul, căzură în clucsă, şi între alţi robi prinse şi pe feciorul de paşă.* id. ib. 395. [Şi: (Olt.) **clúpsă** s. f. MARDARIE, 3638, 3722, MOLNAR, ap. JAHRESBER., X 183, (Vale, j. Sibiiu) com. ITTU = cursă de şoareci, lupi etc.; fig. belea, încurcătură, strimtoare. *Ai dat în clupsă, nu ştiu cum o s'o scoţi la căpătâiu.* BOCEANU, GL.; — (cu metateză) **clúscă** s. f. (Sibiiu). JAHRESBER., X 183.]

— Din bulg. **kluksa**, idem (CADE); în Transilv. ar puteà fi din săs. **Klux**, idem. (I. Borcia, *Jahresbericht*, X 183), dacă nu cumva cuvântul săsesc e împrumutat din românește.

CLUG s. a. v. **crug.**

CLÚGĂ s. f. v. **clucă, glugă.**

CLUMB s. a. (Miner.) v. **plumb.**

CLUMBÍŢĂ s. f. v. **cloambă.**

CLUP s. a. *Banc.* — (Sârbism, în Banat) Laviţă (VICIU, GL. H. XVIII 307) lungă, cu spate, (com. ONIŢIU), bancă de grădină (Timişoara, com. A. COSMA).

— Din srb. **klup**, idem.

CLUP † s. a. v. **club**[1].

CLÚPĂ s. f. *Compas* pour mesurer le diamètre des arbres. — Compasul forestier (de fier), împărţit în cm., care serveşte la măsurarea diametrelor (butucilor, groşilor etc.); g r o s a r. CIUPALĂ, PL., com. ITTU, HERZ.-GHER., M. IV 234, (Orişeni, în Bucovina). Com. SIMOTA.
— Din germ. **Kluppe**, idem.

CLÚPSĂ s. f. } v. **clucsă.**
CLÚSCĂ s. f. }

CLÚŢĂ s. f. v. **clóţă.**

CNEAJ † s. m. v. **cnez.**

CNEÁJNĂ † s. f. v. **cneaz.**

CNEAZ s. m. Titre attribué à divers dignitaires: 1. 1°. (en Transylvanie) *Chef* et *juge* d'un village. 2° (En Valachie) *Chef* d'un village libre; *homme libre;* maître des serfs. 3°. (Dans le Banat) *Maire.* II. (En Moldavie) *Prince* (russe); *gouverneur.*

I. 1°. † (În Ardeal, Maramureş şi celelalte regiuni româneşti din vechea Ungarie) În epoca cea mai veche *cne(a)jii* erau întemeietori de sate sau şefi aleşi pe viaţă dintre fruntaşii satelor, ca să judece pe săteni după vechiul lor obiceiu. Ei administrau, ca judecători, unul sau mai multe sate, ori teritorii mai întinse, cum au fost cnejii Ioan şi Farcaş de la 1247. Înainte de cucerirea maghiară, ei trăiau pe pământuri libere; după cucerire, pe pământuri ocupate de regi şi nobili. Devin apoi colonizatori şi ca atari se menţin, mai ales în nordul Ardealului, până în sec. XVII, înzestraţi cu vechile atribuţii administrative şi judecătoreşti (S. DRAGOMIR). O mare parte din ei devenind nobili, încetează de a mai fi Români. Parte de bună voie, parte siliţi de dispoziţiunile luate de Ludovic şi confirmate de Sigismund la 1428, ei trec la catolicism, ca să-şi poată păstră mai departe domeniile lor. Românilor le rămân numai «kenezii communes», care, fie că aparţineau castrelor regale, fie capitulelor, nobililor sau comunelor orăşeneşti, nu sânt altcevă decât juzi sătesti... supuşi proprietarului, ca şi consătenii lor, neliberi, căci nu-l puteau părăsi pe acesta fără permisiunea lui... I. BOGDAN, DESPRE CNEJII ROMÂNI (Anal. Acad. Rom. s. II, t. XXIV, ist.) 13.

2°. † În Muntenia găsim pe *cneji* ca şefi de sate libere prin sec. XIII—XV, dar termenul *cne(a)z* în principate pare a fi ţinut mai mult de terminologia oficială (slavonă), pe când poporul le-a zis în toată vremea «judeci» (S. DRAGOMIR). În documentele slave munteneşti (exemple la C. GIURESCU, DESPRE BOIERI, p. 74—81), *cne(a)zul* are două înţelesuri: a) om liber (în opoziţie cu «rumânul» sau «vecinul»); b) stăpân al rumânului. *Alţi săteni toţi câţi sânt şi se vor afla moşteani din satul Craioviţa şi cu feciorii lor câţi Dumnezeu le va da, ca să-i fie* j u d e c i *de acum înainte, în pace şi slobozi de rumânie, ei şi feciorii lor şi cu toţi moşii lor..., de nimenea băntuială de rumânie să nu aibă, nici de el, nici de feciorii lui, pentru că acest sat Craioviţa, ce scrie mai sus, ei au fost cneaji cu ocinele lor încă mai denainte vreme.* DOC. (a. 1654, Mănăst. Hurez), ap. HEM. 3213. *Puse giudecii* (: *pre cneajii* DOS.) *lor ca Oriv şi Oziv.* PSAL. $172/_{15}$, cf. $152/_{19}$, $219/_{42}$, $232/_{33}$.

3°. (Azi, în Banat, subt forma *chinez*) Primar, birău, jude (H. XVIII 315), cf. v o r n i c. *Să se înveaţe pre cine trăbue pus în sat chinez (birău sau jude).* ŢICHINDEAL, F. 66. *Mi-s dragă junilor, Ca laptele pruncilor, Ca florile fetelor Şi vinu' chinezilor.* HODOŞ, P. P. 195, cf. 222, ALEXICI, L. P. I $37/_{23}$. (Alte exemple subt c h i n e z[2]).

II. (Mai ales în Mold., începând din sec. XVII-lea) Prinţ rus; p. g e n e r. prinţ (şi ca titlu de noblеţe purtat de unele familii nobile româneşti cu legături în Rusia); p. e x t. principe, duce, guvernator, stăpânitor, căpetenie, d o m n, † i g h e m o n; † d e s p u i t o r. *Domnilor din Ardeal le zicem «Crai ungureşti»; eu să le dau acest nume nu pociu, căci crai nu sânt, ci direpţi Domni sau cnezi.* LET. I $215/_{20}$. *Eră solul acela de la Craiul leşesc, om mare, anume Cneazul Desbaraj din Vişnoviceşti.* ib. I $154/_{1}$. *Doamnă-sa Caterina, care eră de casa cnezilor de Branderburg...* ib. I A. 53. *Ţar Petru... îndată au trimis... pre un gheneral al său de călărime, pre Cnez Menjicu.* ib. II $65/_{20}$. *Stăpânii Moscului să numesc Împăraţi. Iar mai nainte să numeà Cnez (adecă Ducsi), ce să cheamă rumâneşte Domn.* MAG. IST. I $113/_{17}$. *Cu îmbunăciunile şi măguliciunile cneajului nu s'au duplecat.* DOSOFTEIU, V. S. 8_2, cf. 16, 74. *Şapte fii a cneadzului.* id. ib. 7, cf. $255/_{32}$. *Alexandru împărat au grăit către ministri, cum că asupra Franţezilor trebuesc oşti multe, iară ministrii au zis către împăratul: te temi măria-ta de un unchiaş bătrân; oşti vom răspunde cu toţi cnejii de obşte, şi nu vei aveà Împărăţia-ta lipsă de ostaşi. Aşa dar s'au dat porunci pe la toţi cnejii, adecă domnii, ca fieştecare din prinţipatul lui, adecă ţara lui, să răspunză oameni de oaste...* DIONISIE, C. 223. *Cei de demult cneazii ruseşti puneà numele fiilor săi.* ISTORIA ROSILOR (a. 1750) ap. GCR. II $50/_{31}$. *Cavalerul cneaz Gheorghe Cantacuzino.* GHICA, S. 254. *O droaie de peţitori: cnezi ruşi, grafi nemţi... îşi disputau mâna ei.* C. NEGRUZZI, I 105. *Cneazul Moruzi.*

[Plur. *cne(a)zi* şi (mai ales) *cne(a)ji*, de la care s'a reconstruit noul singular **cne(a)j** † s. m. | Şi: **cnéz** s. m., (Banat) **chinéz** s. m. | F e m i n i n: (< rus. *knjažna*, paleo-sl. *knęžĭna*) **cneajnă** † s. f. = fiică de cneaz rusesc, prinţesă, domniţă. *Într'acestaşi an, Avgust 8, pristăvitu-s'au Cneajna.* LET. I $132/_{7}$, (cf. numele C h i a j n a). | D e r i v a t e (savante, mai toate moderne): **cnezát** (**chinezát,** † **chenezát,** cu plur. *-zate* şi *-zaturi*) s. a. = instituţia, demnitatea, rangul, titlul cneazului s. (mai ales) teritoriul stăpânit de un cneaz, p r i n c i p a t. *Cnezatul sau «judecia» eră o veche instituţie românească şi dincolo şi dincoace de munţi, cum şi la Românii de peste Dunăre. Mai multe cnezate sau judecii unite alcătuiau o «ţară», cu un «voievod» (sau «domn») în frunte, titlu păstrat apoi şi de domnitorii principatelor. Din asemenea cnezate s'au alcătuit cele dintâi voievodate româneşti.* D. ONCIUL, DIN ISTORIA ROMÂNIEI. 22-23. *Renunţând la o parte din venituri în favorul lor, regii, şi după ei ceilalţi proprietari mari de pământ, acordară cnejilor dreptul de chinezat* (j u s k e n e z a t u s, k e n e z i a t u s, j u s k e n e z i a l e), *sau pe un timp nedeterminat sau pe viaţă şi cu facultatea de a-l transmite moştenitorilor direcţi, care participau împreună la beneficiile chinezatului.* I. BOGDAN, DESPRE CNEJII ROMÂNI 17. *Cele dintâi formaţiuni politice româneşti documentate în mod sigur sânt cnezatele.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 25. *Chenezaturile lui Ivan şi al lui Farcaş.* ŞINCAI, HR. I $270/_{24}$; — **cneziál, -ă** (pronunţ. *-zi-al*) adj. = privitor la cnez. *Profitând de vechia organizaţie cnezială a satelor române, regii Ungariei, şi în numele lor voevozii sau vice-voevozii Ardealului, comiţii comitatelor şi castelanii castrelor regale întrebuinţară pe cneji pentru scopurile lor de colonizare...* I. BOGDAN, DESPRE CNEJII ROMÂNI 17; — **cnezíe** † **(cnejie)** s. f. = (mai de mult) demnitatea, rangul s. teritoriul unui cneaz (II), principat, ducat; (modern) cnezat. (Ad II) *Câteva cetăţi din Anatoli au dat Neamţul Franţuzului, şi au dat şi Cnezia Lotaringiei.* LET. I 431. *Toate aceste cnejii, dacă le-au supus craii leşeşti*

subt ascultarea sa, adecă Mazovia, Rusia, Prusia, Litva, au făcut tot un trup din mădulări multe, tot o țară și o judecată au. SIMEON DASC., LET. 92. *3 episcopi la cnejia Litvei.* id. ib. 96. *Și văzând între Unguri multe capete amestecătoare, au lăsat de bună voie cnejiea, și au dat locul Racoțeștilor.* LET. I, A. 53. *Au stăpânit* [Leșii] *Șlosca, Margrafstva... și alte locuri și cnezii.* LET. I 89/16. *S'au întors crăiasa Isabela... la cnejia Ardealului.* LET. I 175/41. *Cartea Divanului cnejiei Moldaviei.* URICARIUL V 13/21. *Au dat jalobă către divanul cnejii[i] Moldovei la anii 1810* (a. 1813). BUL. COM. IST. 98; (ad I) *După ce Ardealul a intrat în stăpânire ungurească, voevozia de acolo a scăzut și s'a păcătoșit, ajungând pe aceeași treaptă cu cnejia și judecia.* IORGA, IST. ROM. II 146. | Verb: **cnezi** = a ridică la rangul de cneaz, de prinț; cu abstractul: **cnezire.** C. GIURESCU, DESPRE BOIERI, 55.]

— În sensul I din rut. **knjazĭ** «principe; mai marele satului», în sensul II din rus. **knjazĭ** «prinț» (< paleosl. *kŭnędzĭ*, împrumutat din goticul **kuniggs* = germ. König). Cuvântul slav se pare că s'a răspândit la Români de la nord spre sud, înlocuind vechiul termen românesc jude (cf. județ).

CNEJÍE s. f.
CNEZ s. m.
CNEZÁT s. a.
CNEZÍ vb. IV[a]
CNEZIÁL, -Ă adj.
CNEZÍE † s. f.
} v. **cneaz.**

CNÍGĂ s. f. *Registre.* — (Neobicinuit) Registru. BARCIANU.

— Din slav. **kniga** «carte».

CNUT s. a. *Knout.* — Biciu cu mai multe sfârcuri din curele cu plumb în vârf, cu care se biciuesc (s. se biciuiau) în Rusia oamenii, ca pedeapsă; cf. nagaică; p. ext. bătaie cu cnutul, supliciu cu bătăi cu cnutul. *Deci Împăratul au bătut pre fiu-său cu cnutul și, neplinind trei zile, au murit.* LET. I 395. | Fig. Tratare aspră. *Metoda politicii... omului decis... să ridice knutul chiar împotriva propriilor săi partizani...* I. DIMITRESCU, CURENTUL 24 Sept. 1930. [Plur. *cnuturi.* | Ortografiat și **knut.** | Și: (Transilv., din germ. *Knute*) **knútă** s. f. BARCIANU. *N'ajunse iataganul barbarei Semilune, A cărui plăgi fatale și azi le mai simțim: Acum se vără Cnuta în vetrele străbune; Dar martor ne e Domnul, că vii nu o primim.* DIN POEZIILE LUI A. MURESIANU (1862) 61.]

— *N.* după rus. **knutŭ,** idem.

CNÚTĂ s. f. v. **cnut.**

COÁ interj. vb. I. *Regarde!* II. *Il faut.* — (Transilv.).

I. Interj. *Coa!*=cată, măi! (VAIDA), privește! II. Formă verbală (în legătură cu *să...*) Trebue, cată (să...) *Casa voastră-i casă hâdă, Cine mere* (= merge, trece pe lângă ea) *coă să râdă!* (Sându, jud. Turda). VICIU, S. GL. *Când s'o pus dracu' pe fundră, coa să tai un darab* (= o bucată) *din ea!* (Târnava). id. GL.

— Scurtare din **coată,** dialectal în loc de *ca(u)tă.*

COÁBĂ s. f. *Baie de l'églantier.* — Fructul trandafirului s. măceșului; căcădare, măceașă (Silinghia, jud. Arad). Com. ITTU.

COÁBĂ s. f. **COÁBE** s. f. v. **cobe.**

COABITÁ vb. I[a] (Jur.) *Cohabiter.* — A locui împreună (în aceeași casă), a trăi subt același acoperiș (ca bărbat și femeie, căsătoriți). *Bărbatul ...vă puteà să nu recunoască de al său pe copil, dacă dovedește că în cursul timpului... a fost în imposibilitate fizică de a coabità cu soția sa.* HAMANGIU, C. C. 76. [Abstract: **coabitáre** s. f. și (mai rar, după fr. *cohabitation*) **coabitáție** s. f. **coabitațiúne** s. f. = locuire împreună (a bărbatului și soției) subt același acoperiș. | Pronunț. *co-a-.* Scris (și pronunț.) și **cohabità.**]

— *N.* după fr. **cohabiter** (lat. **cohabitare,** idem).

COABITÁȚIE s. f.
COABITAȚIÚNE s. f.
} (Jur.) v. **coabită.**

COÁBZĂ s. f. v. **coapsă.**

COAC s. m. (Ornit.) *Chat-huant.* — Pasăre de noapte răpitoare (*Ardea nycticoras*). TDRG.

— Cuvânt onomatopeic. Cf. gërm. *Quackreiher,* idem.

COÁCĂ s. f. 1°. *Manivelle.* 2°. *Palanche, gorge.* 1°. Manivelă, cloambă de fier ce transmite mișcarea roatei la ferestrău (joagăr), numită și cocârlă, crival, crivală, vârtej. DAMÉ, T. 173, 176. PAMFILE, I. C. 111—112.

2°. (Banat) Cobiliță. CADE.

— Din sârb. **kvaka** «cârlig, clanță» s. din ung. **kakó** (*kákó, kajkó, kuka* «lemn strâmbat în formă de undiță, cârlig»). N. DRĂGANU.

COÁCĂ s. f. v. **cocă.**

COÁCĂȚ s. m. (Bot.)
COÁCĂȚĂ s. f. (Bot.)
COÁCĂZ s. m. (Bot.)
} v. **coacăză.**

COÁCĂZĂ s. f. (Bot.) 1°. *Groseille, cassis.* 2° *Groseille à maquereau.* 3°. *Myrtille.* 4°. *Airelle.* 5°. *Viorne.* 6°. *Epine.*

1°. Fructul unui arbust (*Ribes rubrum* s. *nigrum*), cultivat prin grădinile noastre, care, atunci când e copt — prin Aprilie și Maiu — constă din niște bobițe roșii, albe s. negre, grupate în mici ciorchini. Gustul *coacăzelor* e astringent, dar plăcut; ele se mănâncă sau crude, sau se face din ele dulceață și compot, iar din zeama lor *sirop* (întrebuințat și în compoziția unor medicamente, cf. BIANU, D. S.), *vin* și *oțet* de *coacăze.* Ele se mai numesc: păltinele (Bucovina), pomușoară (Mold.), rozincin s. rozincine (Transilv.), strugurei, strugurei-roșii, dârmoz (PANȚU, PL.), drimoc (BARCIANU), ribizei (Năsăud, com. N. DRĂGANU), răzăchie s. strugur spinos (ION CREANGĂ, I 85). ANON. CAR, LB., DAMÉ, T., PĂCALĂ, M. R. 16. (Tulgheș, Ciuc), com. ITTU, (Bahrinești, în Bucovina) Com. AL. PROCOPOVICI. *Agreșele cum și coacăzele.* PANN, P. V. I 122. *Am întâlnit... tufe mândre de strugurei (coacăză, rozinchini).* COMȘA, N. Z. 48. | Atributiv (în gâcitori). *Am o oaie coacăză* (= ca o coacăză), *Se roagă la cuc: Cucule...* [= Lupul]. GOROVEI, C. 215, PAMFILE, J. III.

2°. (Mai ales prin Bucov.) *Coacăze* (*albe, verzi* s. *sălbatice*) = agrișe. LB., COSTINESCU, TDRG., PANȚU, PL.[2], BIANU, D. S., HERZ.-GHER., M. IV 234, Com. AL. PROCOPOVICI.

3°. (Transilv.) *Coacăze* (*de munte*) = merișoare (*Vaccinium Vitis alba*). PANȚU, PL., PĂCALĂ, M. R.

4°. *Coacăză-ciorască* = afină. PĂCALĂ, M. R. 16.

5°. (Transilv.) Mic arbust din familia *Ericaceelor* (*Bruckenthalia spicufolia*), cu tulpina foarte ramificată, cu frunzele mici și rigide care acoper ramurele de jur-împrejur, cu florile mici, roșii și odorante, care crește în grupe prin munții noștri și înflorește prin Iunie-Iulie. PANȚU, PL. *Coacăză sălbatică* = dârmoz (*Viburnum Lantana*). BRANDZA, ap. TDRG., BARCIANU.

6°. (Mehadia, jud. Severin) *Coachezi*=g h i m p e (*Ruscus aculeatus*). BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 52.

[Plur. *coacăze* şi (rar) *coachezi*. BORZA, ib. | Şi: **coácăţă** s. f. = germ. Menzisie (*Menziesia*). BARCIANU; — **cloácăză** s. f. T. PAPAHAGI, M. | A r b u s t u l care produce coacăzele se numeşte (ad 1°—3°) **coácăz** s. m. (plur. *coacăzi*) PANŢU, PL., DAMÉ, T. 188, H. IV 83; V 367; VI 93; X 149, 419; XI 230; XII 18, 286, 300, (scris: *coácăs* H. I 401, *coácâs* H. III 242), **coácăţ** s. m. = arbore roditor din pădure; din vergile lui se fac ciubucele (Galaţi, în Covurluiu). H. III 207. | C o m p u s e: *coacăz negru* (*Ribes nigrum*). PANŢU, PL., BIANU, D. S., BARCIANU. DDRF.; *coacăz-roşu* s. m. (*Ribes rubrum*). PANŢU, PL., BIANU, D, S., BARCIANU. DDRF.; *coacăz-sălbatic* s. m. (*Ribes Grossularia*). PANŢU, PL., BIANU, D. S., BARCIANU; *coacăz de munte* s. m. = p ă l t i o r (*Ribes petraeum*) şi m e r i ş o r (*Vaccinium Vitis idaea*) PANŢU, PL., LEON, MED. | D e r i v a t e: **cocăzár, coacăzár** DAMÉ, T. 189, (**cocozár** DDRF.) s. m. (Bot.) 1°. Smirdar (*Rhododendron Kotschyi*). PANŢU, PL., DAMÉ, T. 187. 2°. Merişor (*Vaccinium Vitis idaea*). PANŢU, PL., BARCIANU. 3°. Trandafir sălbatic, răsură, măceş.]

— Cuvântul, care se găseşte şi la Aromâni (*coacăză*), e împrumutat din alb. ***kokεzε** (diminutiv din *kok*(ε) «boabă», cf. *kokazε* «bomboane»), trecut şi la Bulgari: *kokazi* «coacăze (3°)». Cf. G. M e y e r, *Alb. Wb.* 165, O. D e n s u s i a n u, *Romania* XXXIII 74-75, H. S c h u c h a r d t, *Rom. Etym.* II 17 ş. u. 23 ş. u., *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVI 322. Din românește, cuvântul a fost împrumutat de Unguri: *kokolyza*, *kokoja*, «coacăz» «coacăză» (iar nu invers, cum credeà CIHAC, II 492). Cf. c o c ă, c o c h i ţ ă.

COACĂZÁR s. m. (Bot.) v. **coacăză.**

COÁCE vb. III^a. I. 1°. *Cuire, faire cuire; faire frire. Cuire* (passif). 2°. *Cuire* (des briques). 3°. *Blanchir* la filasse â la cendre. 4°. *Brûler.* 5°. *Couver, mûrir* un plan. II. 1°. *Mûrir.* 2°. *Mûrir*, en parlant de l'homme. 3°. En parlant des insectes: *arriver à l'état parfait;* en parlant des porcs: *être à point, bon à tuer.* 4°. *Dormir son saoûl.* 5°. *Se chauffer au soleil.* III. 1°. *S'enflammer, mûrir* (en parlant d'un abcès). 2°. *Sécher* (au soleil).

I. 1°. T r a n s. (Complementul e un lucru de mâncat) A supune la acţiunea căldurii în cuptor (mai ales aluaturi), în ţest, pe jar s. în spuză (ouă, castane, mere, cartofi etc.) spre a-l face bun de mâncat; cf. f i e r b e, f r i g e, p r ă j i. *Vor coacc mujeri pâinile voastre.* CUV. D. BĂTR. 10. *Împărăteasa le frământă pâinea, şi... vrea să coace pâinea.* HERODOT, 464. *Am găsit... nişte cartofle, pe care au socotit să le coacă.* DRĂGHICI, R. 84/$_{10}$. *Frământându-le, facem aluat, îl coacem.* CALENDARIU (1844) 192/$_3$. *Să coacă pentru nuntă şi plăcintă şi colaci.* EMINESCU, P. 195. *Când privesc jarul, pe care se coc castanele...* I. TEODOREANU, M. II 183. *Vrea să coacă un cuptor de douăzeci de pite,* RETEGANUL, P. I 61/$_{25}$. *După ce i-a copt-o* [azima] *ca rufa, Pipăruş... zise.* id. ib. V 28/$_{14}$. *Pita nu ştiu s'o coc.* DOINE, 130. *Preacuviosul coceà oul la lumânare, ca să mai uşureze din cele păcate.* CREANGĂ, P. 111/$_2$. *Preoteasa coace oauă, Popii două, mie nouă!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 469. *Când înţerci copilul, să coci un ou Sâmbăta dimineaţa, să-l pui în gunoiu după uşă.* ŞEZ. II 67/$_1$. *Losniţa se face de către gospodarii cari au perji mulţi; cei ce au mai puţini, se duc şi usucă sau coc perjele sau prunele la alţii.* PAMFILE, I. C. 233. | (Prin unele părţi ale Transilv., după germ. «backen») A prăji (în pesmete). *Coace un puiu.* # **A-i coace cuivà turta** s. (numai) **a i-o coace** (BARONZI, L. I 45/$_{28}$, ZANNE P. III 530) = a-i pune cuivà gând rău, a-i întinde o cursă (ZANNE, P. IV 156), a-l pândì, a-i purtà sâmbetele, a-l paşte (CIAUŞANU, V.), a-i pregăti o neplăcere, o nenorocire, pieirea. *Cu ceremonie i-a făcut heretismosul, iară de la inimă-i coceà turta.* DIONISIE, C. 190/$_{47}$. *Îţi coc eu turta, nu te las în pace!* PANN, P. V. III 137. *Mi-a copt turta, până ce am căzut întru stăpânirea sa.* GORJAN, H. 107. *Pasă-mi-te, fraţii mei îmi cocea[u] turta.* ISPIRESCU, L. 303/$_5$. *Şi ţi-o coc eu ţie, stăi, mă!* PANN, P. V. III 25, ROMÂNUL GLUMEŢ, I 54/$_{33}$. *Nu puturâ mistuì vorbele ciobănaşului. Îşi puseră în gând să i-o coacă.* ISPIRESCU, L. 247/$_{33}$. *Dracu', dă* [= de] *mult îi tot coceà lu' sfete Ilie, că prea îl vedeà voinic.* ŞEZ. III 77/$_{23}$. **A coace pe cinevà** = = a pândì pe cinevà spre a-şi răzbunà, a-i purta sâmbetele. ZANNE, P. III 530. *Ah! înşelătorul, cum m'a amăgit, zicea Păcală. Ei! da-l voiu coace eu!* ŞEZ. III 131/$_6$. *De multă vreme îl coc eu!* PAMFILE, J. II. **A coace pe cineva la inimă** = a dorì rău cuiva. ZANNE, P. II. 214. || R e f l. (Despre pâne, colaci şi alte lucruri de mâncare) A se face bun de mâncat prin acţiunea căldurii din cuptor (ţest, spuză). *Se cocea[u] pe vatra sură două turte în cenuşă.* EMINESCU, P. 192. *A pus turta în foc, să se coacă.* ISPIRESCU, L. 335/$_{14}$. *S'a copt ghiveciul?* H. XI 234. # **A aşteptà** s. **a lăsà până se coace pietroiul** = a nu aveà nici o nădejde: *Aşteaptă dumnea-ta pân' s'a coace petroiu'! Las' să se coacă petroiu'!* ZANNE, P. III 299. **A mai gustà, până s'o coace**=a trebuì să mai aştepţi, a aveà răbdare. *Mai gustă, pân' s'o coace!* ZANNE, P. III 572.

2°. P. a n a l. A arde (cărămida în «cuptor»). *Bostanii, cari se coc în cuptoare dinadins făcute, ori în vatră, ori atunci când cunoscuţii lor c o c (ard) cărămida făcută cuptor...* PAMFILE, J. II 336. || (În glumă) A aprinde (pipa, cu un cărbune). *Şi-şi uscă obielele Şi-şi coace lulelele.* MARIAN, SA. 19.

3°. S p e c. (Despre tort) T r a n s. A-l supune acţiunii cenuşii, spre a-l albi şi a-l face mai moale; a f i e r b e, a o p ă r ì. *Prin fierbere sau coacere, cum se mai zice prin unele părţi, tortul, din cenuşiu roşcat, se face pe de o parte alb, iar pe de alta se mai moaie, nu-i aşà de bătos.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 167. *Când a isprăvit cu torsul, prin Februar[i]e, apoi coace tortul, adecă legăturile se aşază în cadă la «cuptoriu» lăsând cada goală de-o schioapă...* BREBENEL, GR. P. *Odată a fost copt o femeie fuioarele Marţi seara.* PAMFILE, DUŞ. 109. | (R e f l. = p a s i v) *Sfoara odată împletită e nevoie apoi să fie făcută mai moale şi mai mlădioasă... Pentru aceasta sfoara «se coace» în cenuşă (Muntenia şi Oltenia) sau se «fierbe» în cenuşă (Moldova)...:* [într'un] *hârdău găurit... se bagă sfoara... apoi se pun... cârpe şi... un sac de cenuşă. În urmă se toarnă mereu apă clocolită peste cenuşă...* ANTIPA, P. 170.

4°. P. e x t. A frige, a arde (despre foc şi f i g. despre o lovitură, despre o durere, o. sensaţie, s p e c. despre sete), a chinuì. *Nu mi-aşterne pingă* (= pe lângă) *foc, Că sânt lemnele de pleop, Săr schinteile şi mă coc, Şi mi-arde trupu' cu tot.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 57. *Când ţi-oiu coace* (= «dà») *o palmă...!* (Vicovul-de-sus, în Bucovina). Com. P. CÂRSTEAN, cf. HERZ.-GHER., M. IV 235. *Ori încotro s'o întource, Tot plânge şi lăcrămi stoarce, Focul inimioara-i coace!* TEODORESCU, P. P. 283. *Nu beù Tirion, cu toate că-l coceà setea.* RETEGANUL, P. I 46. *Nu mai poţi de foame, ori te coace setea, ori ce te-a apucat?* id. ib. III 46/$_{36}$, cf. II 77/$_{26}$.

5°. F i g. T r a n s. şi a b s o l. A pune la cale chibzuind mult, a pregătì ceva din vreme, după

un plan bine întocmit, á urzì cevà (împotriva cuivà), a cloci gânduri rele. *Vrăjmăşia, carea asupra Vidrii coceà.* [Corbul]... CANTEMIR, IST. 239/30. *Urgia cea înveninată carea coceà Dachii în ficatul lor asupra Romanilor.* P. MAIOR, IST. 7. *Tace el, cât tace, tace dar coace..., şi odată, când i se potriveà bine, o şterge şi se duce să afle pe Mândra Lumii.* MERA, B. 260.

II 1°. (Despre plante şi roadele lor). Refl. A ajunge la maturitate prin căldura continuă a soarelui; spec. (despre fructe, seminţe) a ajunge să fie bune de mâncat (într'un stadiu mai înaintat decât a pârguì, a da în pârgă); (despre flori, iarbă, fân) a avea sămânţa formată (cf. PAMFILE, A. 152). *Găoace în carea se coace grăunţul.* MARDARIE, L. 1524. *Poama legà, creşteà, se coceà şi se treceà tot de odată.* CANTEMIR, IST. 126/10. *Strugurii se coc.* ECONOMIA, 159. *Când spicele vin întru întregimea sa de a se coace...* CALENDARIU (1814) 90/3. *Strugurii se coc în deal... în vie.* DOINE, 48. *Grânele vara se coc.* ib. 34/1. *Ungurene, Ungurene, Samănă grâul de vreme; Cel de vreme nu se face, Cel târziu nu se prea coace.* ŞEZ. I 71. *Pe vremeà ciupercilor, când se coc cireşele.* ŞEZ. I 49. *Busuioace, nu te-ai coace, Şi sămânţă n'ai mai face, Că din sămâncioara ta S'a scociorît dragostea!* ŞEZ. I 112/10. | (Fig.) *De a vârstei ei căldură Fragii sânului se coc.* EMINESCU, P. 185. *Domnule conte, nu se coace sub soare nici o fericire!* I. NEGRUZZI, V 265. *Soacră, soacră, poamă acră, De te-ai coace cât te-ai coace, Dulce tot nu te-i mai face!* CREANGĂ, P. 10/18. # *Para, după ce se coace* (= cele ajunse la maturitate, la sfârşitul destinului lor), *trebue să cază.* ZANNE, P. I 245. **Se coace-păleşte** = dă în copt, se înroşeşte abià (CREANGĂ, GL.), începe a se coace la suprafaţă, se pârguieşte. *La vr'o două locuri din sat, erà câte un cireş văratic, care se coceà-păleà de Dumineca-Mare.* CREANGĂ, A. 47/12. || Trans. (Subiectul e soarele s. căldura; complementul: planta s. fructul ei) A face să ajungă la maturitate, să fie bun de mâncat, să dea sămânţă. *Razele cele din soare coc a ţarinei câmpii.* KONAKI, P. 291. (Fig.) *Trandafir cu trei boboci, Cu ce foc din ochi îl coci?* TEODORESCU, P. P. 326. (Mai rar: subiectul e pomul) *Nalt e mărul pân' la cer, Cu coaja de arginţel..., Mere face, nu le coace.* ib. 81. (Absol.) [Pomul] *zioa înfloreşte, noaptea coace şi rodeşte.* BARAC, A. 7; cf. GCR. II 174.

2°. Fig. (Despre om s. capul, mintea omului). Refl. şi (mai rar) intrans. A ajunge la maturitate, a îmbătrâni (cf. copt); p. ext. a se cuminţì, a-i venì cuivà mintea la cap (HERZ.-GHER., M. IV 235). *E tânăr şi s'o mai face, Tigva de i să va coace.* PANN, P. V. I 80. *Poate mai spre bătrâneţe, când mintea se coace şi omul se mai cotoroseşte de unele apucături...* STĂNOIU, C. S. 147. *Acestuia n'o să-i mai coacă* [mai des: *n'o să i se mai coacă*] *mintea!* COSTINESCU. *Duce-m'oiu şi n'oiu întoarce, Plânge-mi-i şi te vii* [= vei] *coace. Duce-m'oiu şi n'oiu venì, Inima ţi s'o topì.* HODOŞ, P. P. 213.

3°. Refl. (Despre gândaci) A ajunge la stadiul desvoltării complete. | (Despre porci puşi la îngrăşat) a ajunge la saturaţie, a nu mai primì mâncare. Cf. copt.

4°. P. anal. Trans. (Complementul e somnul) A dormì de ajuns, până la saturaţie, a-şi împlinì somnul. *De trei zile mă culc tot târziu, încât nu ajung să-mi coc somnul* (Braşov).

5°. Refl. *A se coace la soare* = a sta lungit, lenevind în căldura soarelui. HERZ.-GHER., M. IV 235.

III 1°. Intrans. (Adesea pronominal; despre bube şi inflamaţiuni) A face puroiu, a fi gata să (se) spargă. *Mâna coceà şi se umflà încetinel.* CARAGIALE, S. 154/1. *S'a umflat mâna, a copt, şi, la două zile, tot s'a aflat mort.* MUSCEL, 20. *De trântitură scapi cu greu, de nu pui nimic; dacă pui ceapă coaptă în foc, ori ceară de albine, ea coace mai din timp şi scapi.* ŞEZ. I 252/29. *Vinerea... femeile se abţin de la multe lucruri..., căci, cred că lucrând... li s'aratà, adecă femeia care lucră păţeşte cevà: o cuprinde vr'o boală, îi coace vr'un deget, i s'aruncă a-bubă,* HEM. 1555/22. *Când au copt* [gâlcile], *le spargi cu degetul.* PAMFILE, B. 35. *Când ţi se umflă întâiu talpa piciorului şi apoi se umflă tot piciorul, te doare şi coace, te mănâncă şi sparge.* id. ib. 52. | Spec. (Despre ţâţe) *Coacă-i ţâţile, cură-i laptile!* ALEXICI, L. P. I 206/6, cf. ŞEZ. X 61. || (Cu acelaşi sens, mai rar) Refl. *Ca să n'apuce a se coace, pe bube se pune var proaspăt.* PĂCALĂ, M. R. 253. (Fig.) *Să i se coacă cele din lăuntru ale lui, de pisma ce aveà asupra lui Traian.* P. MAIOR, IST. 39. # *Buba cap nu face, până nu se coace* = faptele rele ale omului nu se ştiu, până nu se dau în vileag. PANN, P. V. I 60; ZANNE, P. 504. | Spec. (Păst.) *Când se «coace» oaia la plămâni, i se face următoarea operaţie: În o căldare cu apă fiartă se înmoaie vârful urechilor, se răsfrânge lâna din vârful cozii şi se înmoaie şi aceasta în apă fierbinte.* PĂCALĂ, M. R. 264.

2°. (Despre lemn, pânză etc.) A putrezì (în bătaia soarelui) (Năsăud). Com. N. DRĂGANU, cf. scoace. *Când nu ne servim de el* [de halău]..., *se ţine desfăcut din cercuri. Altfel, acesta se moaie şi pânza se coace.* F. R. ATILA, P. 106.

[Imperativ *coace!* aor. *copseiu*, part. *copt.* | Adjective: **copt, coaptă** = care (s')a copt (în cuptor, la soare); matur, ajuns la maturitate, în toate minţile (PAMFILE, C.), aşezat, ajuns în vârstă (COSTINESCU), fig. gata, bun de..., potrivit să..., format, desvoltat deplìn; ajuns la saturaţie; gata de spart s. de puroiat; putrezit, scopt; (şi cu sensul) gălbejos (PAMFILE, J. II). (Ad I 1°) *Oao moi coapte.* BARAC, T. B. 26. *Măr copt* = germ. Bratapfel. POLIZU. *Când o frângi* [pânea] *în două, se înalţă un abur copt* (= miros de pâne coaptă) *şi bun.* C. PETRESCU, C. V. 120. *Dacă-i copt malaiul...* CREANGĂ, P. 294/25. *Ceapă coaptă.* ZANNE, P. I 138. *Hai, dascăle Hoţoţop, ce furi dovleacul din foc, Mai mult crud decât copt!* TEODORESCU, P. P. 131. (În glumă, vulgar) *Mălaiu copt la soare* = excremente. HERZ.-GHER., M. IV 235. # *Sânt copt pe tine!* = nu mai pot de necaz pe tine! Îţi port eu sâmbetele, o să-mi vărs eu focul pe tine! CIAUŞANU, V. # **A i-o face coaptă (cuivà)** = a i-o face, a-i jucà o festă. *Măi, mi-o făcut-o coaptă hargaiu' meu.* ION CR., IV 206. **Mort-copt** = în ruptul capului, necondiţionat, cu ori ce preţ, în ori ce împrejurare. *N'am încotrò; mort-copt, trebue să te ieu cu mine, dacă zici că ştii bine locurile pe aici.* CREANGĂ, P. 203/22. *Şi-i dete poruncă ca, mort-copt, să facă ce-o ştii el şi să-i aducă mere de aur din grădina Esperidelor.* ISPIRESCU, U. 59/16. [Maranda] *erà chiar de 75* [de ani] *şi umblà moartă-coaptă după măritat.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.; — (ad I 2° cf. teracotă). *Materii argiloase coapte, cum sânt oalele, cărămida pisată...* PONI, CH. 205; — (ad II 1°; în opoziţie cu «crud» şi «verde») *Kopt* = maturus. LEX. MARS. 227. *Poamă coaptă.* MARDARIE, 4458. *Cădeà Turcii, ca când ar căde*[à] *nişte pere coapte dintr'un păr, când îl scuturà oamenii.* LET. II 356/27. *După ce holdele... erà mài coapte...* ŢICHINDEAL, ap. GCR. II 215. *Iarba coaptă străluceşte.* ALECSANDRI, P. III 68. *Floare roşie închisă, ca vişina coaptă.* EMINESCU, N. 17/23. *Când fânul este copt, răscopt sau scopt, adecă trecut, brazdei îi trebue puţină vreme, ca să se usuce.* PAMFILE, A. 156. *Uneori spicele cad uşor, însă paiele rămân multă vreme întregi, din pricină că seceratul s'a*

făcut fără ca paiul... să fie îndeajuns de copt, uscat... id. ib. 208. *Încep a cărăbăni la cireșe în sân, crude, coapte, cum se găseau.* CREANGĂ, A. $48/_{21}$. *Pere, galbene ca ceara, de coapte ce erau, și dulci ca mierea.* id. P. $290/_{21}$. *Îs bolnavă și mai moartă, Cânipa cade, de coaptă.* ALECSANDRI, P. P. 310. *Doi ochi ca la dumneata, Zău, că nu mai pot aflà, Așà negri frumușei, Ca cireșele 'n oltoiu, Care-s coapte la răcoare, De nu-s grăbite de soare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 37. *Bărbate, cânepa-i coaptă.* DOINE, 209. *Iară grâul eră copt, răscopt: în paiu ca trestia, în spic ca vrabia, în grăunț ca mărgăritarul.* POP., ap. GCR. II $336/_{1}$. # **A se uità la cinevà ca la un cireș copt** = a aveà pentru cinevà cea mai mare iubire plină de solicitudine. *Se uità la dânsa, ca la un cireș copt.* ISPIRESCU, L. $29/_{6}$. **Pică, de coaptă!** = e de necrezut, e culmea! *Ei! asta pică de coaptă!* PAMFILE, C. și B. *Toate-au fost cum au fost,... dar asta pică, de coaptă! Bat-o Dumnezeu de babă, s'o bată! Uit'te cum îngrijește ea de mine!* CREANGĂ, P. $125/_{3}$. — *Dar surori ai? — Am numai una mai mare decât mine. — Și unde-i? — Șade în camară și plânge râsul de astă-vară. — Ei! d'apoi asta pică de coaptă! zise băietanul, din ce în ce mai mirat.* ȘEZ. I $99/_{29}$; — (ad II 2°, une-ori complinit prin «la creieri», «la minte», «la corp» s. «la vârstă») *Cu mai bune capete, și cu mai copți creieri slujindu-să...* CANTEMIR, HR. $93/_{10}$. *Adevărat, o prîiatine!, că coaptă și deplin iaste socoteala, ta!* id. ib. $85/_{15}$. *Voinic braț și coaptă minte ai la vârsta ta!* ALECSANDRI, T. 1498. *Avut-am eu dreptate să sper că o mai coaptă gândire vă va face (ca) să primiți în fine propunerile mele?* I. NEGRUZZI, VI 261. *Două nouă jurnale... sub redacțiunea unor tineri nu încă destul de copți.* id. I 199. *El e mare, căci e Domn; Dar cât e de Domn și mare, Minte coaptă încă n'are.* ALECSANDRI, P. P. 209. (Fig.) *Copți* (= maturi, pregătiți) *pentru peire.* M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I p. V. *Iute, Hassan! trebile mele sânt coapte; chiamă pe ceilalți!* I, NEGRUZZI, V 445. *Va scoate din răbdare cereasca bunătate; Când crimele-or fi coapte, ca spicele din lanuri.* id. VI 231. # **A fi copt (la os)** = a fi om matur, cu judecată; a aveà experiență (ZANNE, P. II 385). *O! dac'aș aveà la mână un bărbat copt, vestejit, limoniu, nu verde!* ALECSANDRI, T. 807; — (ad II 3°) *Dă de mâncat gândacilor celor mai copți* (= formați, desvoltați, maturi). ECONOMIA, 220. *Porcul care se îngrașă, se numește «copt», când nu mai vrea să mănânce* (Brașov); — (ad III 1°) *Pricinuind dureri, atâta vreme cât* [bubele] *nu-s coapte, cât nu sparg spre a le stoarce de coptùri, bolnavul caută să le grăbească cocarea, punându-le legătură de pâne amestecată cu lapte.* PAMFILE, B. 17. # **A ședeà ca o bubă coaptă** = (despre un om înfuriat) a sta gata să izbucnească. Com. POPOVICI. **A fi bubă coaptă** = a fi supărăcios, gata de a izbucni. ZANNE, P. II 504; (ad III 2°) *Lemn copt* (Năsăud, com. N. DRĂGANU). *Pânză coaptă* (Brașov); — (cu negativul) **necópt, necoáptă,** adj. — (despre aluat) clisos; (despre fructe, verde, crud; (despre om s. minte) nematur, neajuns la maturitate, nedesvoltat încă. *Îl secerà Macedonenii* [grâul] *cel copt și cel necopt.* ALECSANDRIA, 37. *Generația asta nouă e chircită, ca un fruct necopt.* ALECSANDRI, T. 1199. *Copiii cei necopți.* MAIORESCU, CR. I 52. *Cupidon... dă gânduri ne'nțelese Vârstei crude și necoapte.* EMINESCU, P. 13. *Pita... necoaptă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 119; — (cu diminutivul, rar, fig.) **coptúț, -ă** = cam trecut cu vârsta. *O fată cam coptuță și slută ca păcatul.* V. A. URECHIĂ, ap. TDRG.; — (rar) **cocătór, -oáre** adj. = care coace. *Acum e la cuptorul mieu cel cocător, își arde copaciul.* RETEGANUL, P. III $66/_{13}$. (Substantivat) **cocătór(iu)** s. m. = (mai de mult) slujbaș (acum, la brutării, lucrător) care pune pânea în cuptor și are sarcina de a priveghia coacerea ei și a o scoate din cuptor. *Păharnicul lu craiu den Eghipet, și cocătoriul de pite greșiră.* PALIA (1582), Gen. XL, 1. cf. Gen. XL, 2. *Meșteri cocători, franzelari de lux.* UNIVERSUL, 1931, 5 Febr. (Mica publicitate); **cocătór** s. a. = despărțitura cuptorului de casă în care se coace pânea (Maramureș, Crăcești). T. PAPAHAGI, M. | Abstracte: **coácere** s. f. = acțiunea de a (se) coace. (Ad I 1°) *Să se puie la cale coacerea lor* [a pâinilor] *cât mai curâpd.* ISPIRESCU, L. $322/_{23}$. (Fig.) *Voì pismătareful, cu coacerea inimei sale, a suferì mărirea lui Traian.* P. MAIOR, IST. 28; — (ad II 1°). *Coacerea merelor;* — (ad III 1°). *Cataplasme destinate a grăbi coacerea (supurația) buboaielor.* LEON, MED. 156. *Ca să grăbească coacerea și spargerea, se aplică, la bubele dureroase și buboaiele oarbe, careva din materiile următoare: ceapă albă coaptă cu seu, pâne mestecată în gură...* PĂCALĂ, M. R. 253; — **copt** s. a. = coacere; maturitate. *Coptul pânii. Când mai târziu grăunțele sânt bune de copt, sau de fript, ori de fiert, se zice că sânt în lapte.* PAMFILE, A., 89. *Lungește-i, Doamne, boala, până la coptul căpșunelor!* ZANNE, P. II 495. **A da în** (s. **spre** H. III 13) **copt** s. **în vremea coptului** = a începe să se coacă; cf. a da în pârgă, a se pârguì. *Când holda începe să se îngălbenească, se zice că dă în copt, dă în pârg, e în pârgă, se pârguește sau arde; grăunțele prind a se învârtoșa, astfel că nu se mai pot curmà cu unghia, paiul se întărește...* PAMFILE, A. 115. *Orzul în copt a dat și trebue secerat.* PANN, P. V. II 106. *Taman acu, când au dat în vremea coptului.* ȘEZ. IX 69. *De o parte și de alta, galbena comoară care da în copt, lanuri de grâu și de secară.* I. BÂRSEANUL, SĂM. V 356. *Vezi d-ta, colo departe, niște lanuri frumoase de grâu, care dă în copt?* CREANGĂ, P. $155/_{13}$; — **cócăt** s. a. = căldură mare (PAMFILE, A.); cf. vipie, pâclă. *Această arșiță, zăduh, zăduv, zăpușală, crăpăt, crăpet sau cocăt, care aproape nu se mai poate îndurà, se crede a fi un semn de ploaie.* PAMFILE, CER., 34; — (rar) **cocătúră** s. f. = coacere; rezultatul ei: aluat copt. H. XVII 373; — **coptúră** s. f. v. c.]

— Din lat. pop. ***coco** (clas. *coquo*), **coxi, coctum, cocere** (clas. **coquere**), idem (și cu sensurile I 2°: coctus later, I 5°: coquere consilia secreta ab aliis, II 1°: fructus coctus, praecox «precoce» și sard. *kottu* «copt, matur»; tot așà în albaneză, neogreacă și bulgară, cf. PAPAHAGI, P. A. 122; pentru sensul III 2°, cf. dial. franc. *ko* «putred (despre lemn»). Cf. cocări(t), coptură, cuptor, scoace, răscoace; cocțiune, decoct, teracotă.

COÁCIN, -Ă adj. (*Brebis*) *au museau jaune ou rougeâtre.* — (Banat, despre oi) Cu botul galben ori roșu. *Oile sânt... coacine, când botul li-i galbăn, și încolo sânt albe.* H. XVIII 267. *Coacin* = berbec cu botul galbăn. NOVACOVICIU, C. B. 8. *Coacina e cu botul galbăn ori roșu.* LIUBA-IANA, M. 111. [În Banat rostit *coașin, -ă.* CDDE, nr. 382.]

— Cuvântul, păstrat și la Aromâni și Megleniți (*coațin*), continuă pe lat. **coccĭnus, -a, -um** «roșu». CANDREA, *Conson.*, 65. De la păstorii români, cuvântul a trecut la Neogreci: *κότσιαvov* «oaie albă cu pete roșietice pe obraz s. pe picioare».

COÁCIU s. m. v. **covaciu.**

COACȚIÚNE s. f. *Coaction, contrainte.* — (Rar; franțuzism) Constrângere, întrebuințarea violenței pentru a micșorà sau a împiedeca libertatea de acțiune. *John Stuart Mill proclamă, că principiul care trebue să dirigă raporturile societății cu individul, fie ca forță materială, sub formă de penalitate*

legală, fie ca coacţiune morală a opiniunii publice, este de a oprì pe individ dĕ a vătămà pe alţii. GHICA, S. 208. [Pron. *co-ac-*.]
— *N.* după fr. (lat. **coactio, -onem,** idem).

COACUZÁT, -Ă adj. şi subst. (Jur.) *Coaccusĕ.*— Acuzat că a săvârşit împreună cu altul s. cu alţii o crimă ori un delict. [Pron. *co-a-*.]
— *N.* după fr.

COÁDĂ s. f. 1°. *Queue, balai, fouet* (d'animal). S'emploie dans quantité d'expressions figurées telles que: tirer le diable par la queue, n'avoir ni queue ni tête, à la queue gît le venin, etc. Entre en composition dans plusieurs termes: *a)* de botanique (queue de lion, queue de souris, etc.); *b)* d'ornithologie (hochequeue); *c)* d'entomologie; *d)* de construction (queue d'aronde); *e)* d'astronomie; *f)* de médecine vétérinaire. 2°. *Poils* ou *plumes de la queue. Poils du boulet* du cheval. 3°. *Queue, tresse, natte* (de cheveux). *Ruban de queue.* 4°. *Queue, pédoncule. Bouquet* (de persil etc.) 5°. *Queue, traîne. Queue* (d'une comète). *Queue* (d'un cerf-volant). *Queue, addition superflue.* 6°. *Queue, poignée, manche.* 7°. *Queue, bout, fin, extrémité. Arrière* (d'une voiture, d'une charrette). *Queue, arrière-garde* (d'une armée). *Boutons* aux commissures des lèvres. *Coin* (de l'œil). 8°. *Lie* (de la société); *le dernier; le bas-bout* (de la table). *Déchets.* 9°. *Caquet.* 10°. *Queue* (à un guichet). 11°. *Membre* (du cheval).

1°. Prelungirea capătului de dinapoi al coloanei vertebrale la patrupede (împreună cu părul de pe ea), (p. anal.) la pasări, la peşti, la reptile. Calul dă din coadă, ca să se apere de muşte; cânele dă din coadă, de bucurie; leul dă cu coada, ca să lovească. LM. *Coada calului* poate fi cu plezne sau cu ciopi (= ciupi) şi constă din rădăcină (trupină, melciu, bât, ciompleiu, ciont, ciort, ciotorog, cipeiu, cotor, muc, noadă, sfârc, tuleu, smâciog, butur) şi din păr. DR. V 306—307. *Koadĕ* = cauda. ANON. CAR. *Când va găsì neştine un dobitoc, făcând pagubă undeva la vreun loc, şi daca-l va găsì, nu-l va mărturisì domnu-său, ce-i va tăià urechile, sau coada...* PRAV. 49. *De 'ntâi, să-l poarte de coadele cailor; de aci* [= după aceea], *să-l spândzure.* PRAV. 116. *Şi au mers Sampson şi au prins 300 de vulpi şi au luat făclii, şi au legat coadă cătră coadă, şi au legat câte o făclie întru mijlocul a doao coade.* BIBLIA, (1688) 185_2. *O piale a coadii lui* [balaurului]. ib. (1688), 381. *Noi, cu nesocoteala, în coada scorpi[e]i am căzut.* CANTEMIR, IST. 51. *Coadele a doi bălaur[i]* (a. 1773), ap. GCR. II 91. [Edropul]... *din jumătate spre coadă este ca peştile* (a. 1777), ap. GCR. II 110. *Şerpi otrăvitori, carii, muşcându-ş[i] coadele, îi[i] muşcă de frică şi inima.* GCR. II 163. *Nici unul* [lupii şi leii] *nu s'au aruncat asupra tovarăşilor mei, ce împrotivă au început a să cuciurà şi a bate cu cozile lor.* GCR. II 85. *Elefantul năsos, Şi bivolul pieptos, Cu lupul, coadă-lungă, Mulie izbânzi făcură.* ALEXANDRESCU, M. $328/_5$. *Purceluşi cu coada sfredel.* EMINESCU, P. 192. *Voiu pune... Să-l târâie de-a lungul Bagdadului, legat De-a calului mieu coadă.* COŞBUC, B. $15/_8$. *Baba se duce în poiată, găbueşte găina, o apucă de coadă şi o ia la bătaie.* CREANGĂ, P. $69/_{18}$. *A fost odată... când se băteau urşii în coade...* ISPIRESCU, L. $1/_6$. *Cum puneà mâna şi apucà pe câte unul de coadă, îi trânteà, şi astfel toţi caii căzură.* id. ib. $3/_8$. *Îi ieşì înainte balaurul, plesnind din coadă.* id. ib. $18/_{17}$ *Şi îndată,* [ştiuca] *lovind din coadă...* id. ib. $45/_{19}$. *Scorpia, cum venì, dete cu coada şi risipì focul.* id. ib. $138/_{20}$. *Îl duseră deci* [şarpele], *de unde l-au luat, moşul ţiindu-l de cap şi baba de coadă.* id. ap. GCR. II 354. *Vânzătorul de Armaş, Fiară crudă, om pismaş, Fost-au gol legat la soare, Şi de mâni, şi de picioare, Gol legat de cozi de iepe, De patru iepe sirepe.* ALECSANDRI, P. P. $205^b/_7$. *Ciudă mi-i şi rău îmi pare, C'am iubită şi nu-i mare. Am nădejde c'o mai creşte, Când o prinde mâţa peşte, Şi coada la urs o creşte!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 431. *Cu cosiţa tot cârcel... Ca o coadă de purcel!* ib. 478. *Au fost asară 'n gazdă la popa oaspeţi proaspeţi şi au legat caii de cozi, de coame, de cuiele podului popei.* ŞEZ. I $273/_{23}$. *Când peştii pe care stă pământul poartă cozile, el se cutremură.* ŞEZ. II $65/_{23}$. [Zăbalele] *le freci cu coada mâţii.* PAMFILE, B. 68. *Morţii, despre cari se crede că sânt strigoi ori pricolici şi care se cunosc mai cu samă pe aceea că, după cum spun unii, au coadă, se îngroapă cu faţa în jos...* MARIAN, Î. 419. cf. şi PAMFILE, DUŞ. 139. [Strigoiul] *e un mort înviat, care iesă în puterea nopţii, şi are coadă, şi făptură de om ca de-ai noştri...* PAMFILE, DUŞ. 177. *Am un bordeiu plin cu viţei, Şi toţi stau cu coadele afară.* [= Lingurile în oală]. GOROVEIU, C. 204. *Am o lacră: O încheie vântul, O descheie vântul. — Am o carte: vântul o închide, vântul o deschide. — Am o uşă: Vântul o închide, Vântul o deschide.* [= Coada paserei]. ŞEZ. IV 83. # *Capul pute, coada mişcă,* se zice despre peşti, când sunt vechi. ZANNE, P. II 45. || Fig. (Metonimie: pars pro toto) **Coadă de vită**=exemplar de vită (mai ales slabă, de nimica. HERZ.-GHER., M. IV 234, cf. cap de vită). *N'aveà nici batăr mâţă, să-i miaune, de cum vr'o coadă de vită. Da copìi, o droaie.* ŞEZ. IX 49. **Cu coadă** loc. adj. = codat. POLIZU. **Coadă de câne** = om de nimica (germ.«unverbesserlicher Lump»). HERZ.-GHER., M. IV 234. **Coada răţoiului** = cârlionţat, răsucit. *Pe notar îl vedeam din când în când: un băiat nalt, fudul, cu mustaţa coada răţoiului, cu straie cusute la târg, după modă.* M. SADOVEANU, SĂM. V 567. **(Get-beget) (de) coada vacii** = neaoş, pur sânge, vechiu, băştinaş. Cf. ZANNE, P. I 428. **A da din coadă** = a se linguşì pe lângă cineva în mod josnic, a se gudurà (ca şi cânii). LM. ZANNE, P. I 432. (Cf. Închină-te lezne celor ce te întâmpină, ştiind că şi câinelui coada îi capătă pâine. GCR. II 208). **Fâţâe coada** (*ca vulpea, în toate părţile*), se zice despre cel viclean. ZANNE, P. I 432. **Dă cu coada** s. **îşi vârâ** (s. **bagă**) **coada,** se zice de acel ce caută să umble prin toate locurile, ca să afle câte cevà. ZANNE, P. I 433. *Unde nu-ţi fierbe oala, să nu-ţi bagi coada* (s. nasul) = să nu te amesteci unde nu te pricepi şi n'ai căderea. ZANNE, P. IV 16. **Îşi vârâ s. bagă dracul coada undeva,** se zice când cineva urzeşte intrigi, provoacă între alţii neînţelegeri, ceartă, discordie. *Necuratul... are putere să facă rău, şi, când îşi vârâ coada undevà, nu se mai alege nimic de casa ceia.* SEVASTOS, POV. 99, ap. TDRG. PAMFILE, J. III. *Diavolul vrajbei nu cutezà să-şi vâre coada între ei.* ISPIRESCU, ap. TDRG. **A apucà de coadă** s. **a încălecà pe coada calului** = a apucà o treabă de-a'ndărătele. ZANNE, P. I 428, 430. **A călcà (şarpele, fig. pe cinevà) pe coadă** = a atinge pe cinevà unde-l doare, a-l supărà. ZANNE, P. I 428. **Din coadă, opincă** = din prost, mai prost (se zice despre o lucrare nereuşită s. zadarnică). id. ib. 427. **A-i legà cuivà băşica** (s. **tivga** s. **tinicheaua**) **de coadă,** se zice despre cei alungaţi din slujbe (asemenea cânilor cărora li se leagă de coadă băşici s. tinichele şi li se dă drumul: obiceiu la lăsata secului). Cf. id. ib. 427—8. *Lesne a atârnà tivga de coadă, dar anevoie a o purtà!*=lesne este a se însurà, dar anevoie a purtà greutatea căsătoriei. id. ib. 428. **A pune coada la spinare** = a fugì orbeşte (ca vitele în care a dat strechia). id. ib. 430. (*A ieşì, a plecà, a fugì, a se duce, a se întoarce*) **cu coada între picioare** (s. **între vine**) = umilit, ruşinat, fără izbândă. Cf. ZANNE, P. I 431, PAMFILE, J. III,

ŞEZ. II 74/19. *Bogătaşul ieşi cu coada între picioare.* ISPIRESCU, L. 178/30. [Dracul] *îşi ia coada între vine şi se întoarce la stăpânu-su.* CREANGĂ, P. 145/11. **A-şi face coada colac** = a o tuli frumuşel, a o şterge pe neobservate, ca să scape de răspundere. *Mi se pare că iar îşi face coada colac!* AGÂRBICEANU, L. T. 203. **A scăpà scurt de coadă** = a scăpà teafăr, a scăpà cu vieaţă dintr'o (mare) primejdie, însă nu fără oarecare pagubă. Cf. ZANNE, P. I 432. **E scurtă 'n coadă** = a păţit-o (ca ursul s. ca vulpea cărora le-a rămas coada în ghiaţă). ZANNE, P. IX 599. **A ţinè** (s. **a ridicà**) **coada sus** s. **a şedea cu coada bârligată**=a prinde inimă, a ridicà capul, a se mândri. ZANNE, P. 433. *Caprei îi cade coada de râie, dar tot sus şi-o ţine.* PAMFILE, J. III. *Capra, macar că i se vede ruşinea, da tot şede cu coada bârligată.* ZANNE, P. I 390, ŞEZ. I 219/29, CARAGIALE, S. 55/2. **A atârnà de coadă** = a încărcà pe cineva cu o vină, o poreclă etc. ZANNE, P. I 390. *Nu erà aşa căscând flăcăul acesta, şi pe nedrept îi atârnau de coadă acest ponos ceilalţi argaţi din sat.* ISPIRESCU, L. 230. **A nu aveà nici cap, nici coadă** = a nu aveà nici o noimă, nici un înţeles; a fi contra raţiunei, contra bunului simţ, contra ordinei firești a lucrurilor. Cf. ZANNE, P. I, 433. **A trage mâţa** (s. **pe dracul**) **de coadă** = a trăi greu, a o duce cu chiu cu vai, a nu aveà nici strictul necesar, a duce o viaţă plină de lipsuri şi de neajunsuri, plină de privaţiuni. Cf. TDRG. *Să tot trag pe dracu'ntr'una, Ca şi pân'aci, de coadă, Poftă n'am.* DULFU, ap. TDRG. (În ironie) **Umblă cânii cu colaci în coadă** = e belşug. *Vin' la noi, că pe aici umblă cânii cu colacii în coadă.* PAMFILE, J. II. **Coada-i grasă!** = sfârşitul să fie bun, urma alege! *Când iai şaua de pe cal, vezi cum îi stau coastele, şi zici: coada-i grasă!* (Braşov). Com. PANŢU. **A strânge mâţa de coadă** = a sili pe cineva să facă ceva, a-l constrânge. *Mie unuia ştiu că nu-mi suflă nimene în borş; când văd că mâţa face mărazuri, ţ'o strâng de coadă, de mânâncă şi mere pădureţe, căci n'are încotrò...* CREANGĂ, P. 230/12. **A înnodà coada la câni** s. **a înnodà cânii în coadă** = a fi şiret, deştept; a umblà haimanà, a căutà să facă pricini; a nu aveà de lucru (ZANNE, P. I 430), a tăia cânilor frunză (CIAUŞANU, GL.). **Veninul la coadă** = răutatea se vede la sfârşit (aluzie la albină, cf. şi lat. in cauda venenum). ZANNE, P. I 431. **A trage la** (s. **sub**) **coadă** = a se împreunà (despre bărbat şi femeie). HERZ.-GHER., M. IV 234. **A prinde prepeliţa** (s. **purceaua** PANN, P. V. I 112) **de coadă** = a se chirchilì. *Toţi: Vivat!—Corbu: Încă o duşcă, Bujoraş dragă... Bujor; Şi cele multe înainte .. (în parte) Începe a prinde prepeliţa de coadă.* ALECSANDRI, T. 239. *Ei!... măi badeo! se vede că de azi dimineaţă ai prins prepeliţa de coadă!* id. ib. 365. **Vaca stă 'n coadă** = e slabă de tot. CIAUŞANU, V. **A dat-o de coadă 'n vale!** = a feştelit-o, a dat-o dracului; a scăpătat, a sărăcit, a ajuns la lulele, la covrigi. ib.

Compuse: a) (Bot.) **Cinci-coade** = căldăruşă (*Aquilegia vulgaris*). PANŢU, PL.

Coada-boului = lumânare (*Verbascum phlomoides*). PANŢU, PL., (*Verbascum thapsus*). LB. I. GOLESCU, C. I, p. 162. BIANU, D. S. JAHRESBERICHT, XIX-XX, 27. DR. I 338.

Coada-buhaiului H. III 325.

Coada-calului = barba ursului (*Hippuris vulgaris* şi *Equisetum arvense*); părul-porcului (*Equisetum Telmateja*). PANŢU, PL., H. II 130; IX 153; X 353, 420, 464, 476, 534; XVI 412; XVII 15, 307. *Coada-calului creşte înălticuţă şi nu face foi decât nişte mustăcioare şi cu noduleţe din distanţă în distanţă; o mănâncă numai caii* (Rădeşti, în Muscel). H. IX 396.

Coada-cânelui (?). *Linaria intermedia* Schur. PĂCALĂ, M. R. 17.

Coada-cocoşului (s. **cucoşului**) = plantă ierboasă (*Polygonatum officinale, latifolium, multiflorum* şi *verticillatum*) cu flori atârnătoare albe şi spre vârf verzi; poporul o întrebuinţează, în rachiu, spre a vindecà podagra cu ea. PANŢU, PL.2, cf. DAMÉ, T. 187, H. VII 148; IX 447; X 534; XI 192; XII 203; XVI 146. *Coada-cucoşului creşte subţire din pământ, frunzele ca ale frasinului, rădăcină de holeră ca a petringelului, trunchiul despărţit în mai multe ramuri cu frunza ca la iarba-grasă, însă întreţăiată în trei părţi; are ţepi ascuţiţi împreunaţi câte trei sau patru.* H. III 117. *Scrintitoare şi coada cocoşului* (Galenţii-Badii, Muscel). ION CREANGĂ, III 143. *Prin jud. Bacău, mai demult se luà coada-cucoşului, se pisà şi se plămădeà în smântână, la căldură* [pentru a face suliman]. PAMFILE-LUPESCU, CR. 200, cf. 104.

Coada-cucului = muşchiu (*Mnium affine*) care creşte prin locuri umede în tufe verzi şi robuste, îmbrăcate până sus cu o reţeà de fire ruginii (Bucov.). PANŢU, PL.2; cf. H. XII, 300.

Coadă-de-căprioară = cupe (*Gentiana acaulis*). PĂCALĂ, M. R. 16.

Coadă-de-găină s. **coada-găinii** = rocoină (*Stellaria media*) şi iarbă-mare (*Stellaria holostea*). PANŢU, PL.2

Coadă-de-stea (rostit *ştea*) = iarbă neagră (*Calluna vulgaris*). PĂCALĂ, M. R. 16.

Coadă-grasă=specie de strugure (Satu-nou, jud. Tulcea). H. XIV 435.

Coada-hârţului=coada-şoarecelui (*Achilea Millefolium*). GR. S. I 190.

Coada-iepei = barba-ursului (*Equisetum arvense*). PANŢU, PL.

Coada-iepurelui = plantă ierboasă (*Sesleria Heufleriana*) cu foi foarte aspre şi cu spic verde, care creşte prin locuri pietroase. PANŢU, PL.2; cf. H. III 139.

Coada-leului = talpa gâştei (*Leonurus Cardiaca*). PANŢU, PL.

Coada-lupului (Transilv.) = lumânare, lumânăricà (*Verbascum phlomoides* şi *Thapsus*). PANŢU. BIANU, D. S. H. I 168.

Coada-lupului-vânătă = coada-mielului (*Verbascum phœniceum*). PANŢU, PL.

Coada mânzului = coada-calului şi barba-Sasului (*Equisetum arvense* şi *Hippuris vulgaris*). PANŢU. DAMÉ, T. 187. H. IV 9, 268; XI 326; XVIII 71; ION CREANGĂ, IV 26. *Fierb germii* (= viermii) *la un loc cu coada-mânzului şi beau zamă (de neputinţă).* GREGORIU-RIGO, M. P. I 130.

Coada-mâţei = papanaşi (*Trifolium arvense*). PANŢU, PL., PĂCALĂ, M. R.; plantă ierboasă (*Chaiturus Marrubiastrum*) cu mici flori trandafirii, care creşte pe lângă drumuri şi pe lângă păduri. PANŢU, PL., cf. H. III 242.

Coada-mâţei-de-baltă = diferite specii de «*Sphagnum*» (*S. cymbifolium, fimbriatum, cuspidatum, squarrosum, Girgensohnii*), un fel de muşchiu, cu frunze mici şi dese, care creşte numai prin locuri mlăştinoase, mai ales prin turbării. PANŢU, PL.

Coada-mielului = plantă ierboasă (*Verbascum phoniceum* şi *phomoides*), cu frunze lucitoare cu peri moi pe partea inferioară şi cu flori închis-violete. PANŢU, PL.; plantă ierboasă mică (*Veronica prostrata*) cu tulpinele întinse pe pământ şi cu flori deschis-albastre. ib.; cf. H. II 79, 130, 142; III 242; VII 48, 183; X 353; XII 137, 203; XIV 65, 416, 436; BIANU, D. S.

Coada-mieluşelului. H. I 187; IX 265; XI 326; XIV 244.

Coada-oaiei = buruiană (nedefinită) H. XVII 7; un fel de strugure. H. XVIII 291. *În comitatul Aradului, strugurii au mai multe numiri, şi adecă: strugure alb numit mustăfer,... ţâţa-caprei, coada-oaiei, boldeană, bănăţeană...* (Banat, com. Tincova) Com. D. POPOVICI, cf. HEM. 3190/16.

Coada-păunelui = H. XII 218.
Coada-pisicei H. II 289 (cf. coada-mâţei).
Coada-priculicilor = barba-popei (*Spiraea Aruncus*). PANŢU, PL.
Coada-racului = plantă ierboasă (*Potentilla Anserina*) cu flori mari, solitare, de un galben frumos, numită şi scrintitoare, iarba-gâştelor, prescură. PANŢU, PL.; turiţă-mare (*Agrimonia Eupatoria*) (în Bucov.). PANŢU, PL.[2]
Coada-rândunichii = călbază (*Marchantia polymorpha*) (în Bucov.). PANŢU, PL.[2]
Coada-smeului = mică plantă ierboasă (*Calla palustris*), care creşte prin mlaştini şi produce nişte fructe în formă de boabe roşii. PANŢU, PL.
Coada-şoarecelui = plantă ierboasă (*Achillea Millefolium*) cu flori albe s. trandafirii, numită şi: alunele (Banat) şi sorocină (Banat, Almaş); infuziunea cu florile ei e întrebuinţată de popor contra tusei; prin Banat poporul vindecă cu ea alunele de pe faţa oamenilor. PANŢU, PL. LB. DAMÉ, T. 189. Com. MARIAN. H. II 130; III 306; IX 436; X 420, 496; XI 311; XVI 103. *Pentru durere de burtă se caută coada-şoarecelui... podbeal, plătagină...* ŞEZ. IX, 125.
Coada-şoarecelui-de-munte = plantă ierboasă (*Achillea tenacetifolia*) robustă, cu tulpina şi foile acoperită cu peri, cu multe flori roşietice, rar albe (Bucov.). PANŢU, PL.[2]
Coadă-solzoasă = germ. Dünnschwanz (*Aegilops incurvata*). BARCIANU.
Coada-şopârlii = barba-caprei (*Calocera viscosa*) (în Bucov.). PANŢU, PL.[2]; coada-şoricelului (*Achillea Millefolium*), buruiană cu frunze mărunte, ce nu creşte înaltă, dar se întinde mult în pământ. H. V 121, cf. 389, 415; mică ciupercă (*Clavaria gracilis*) delicată, galben-alburie, ce creşte prin muşchii pădurilor de brazi (Bucov.). PANŢU, PL.[2]
Coada-şoricelului = coada-şoarecelui (*Achillea Millefolium*). PANŢU, PL. Com. MARIAN, ECONOMIA. BARONZI, L. I 131. PĂCALĂ, M. R. 15; BIANU, D. S. *Achillea cartilaginea* Ledeb. *Achillea Schurii* Schulz. *Achillea Ptarnica*. L. PĂCALĂ, M. R. 15; H. IV 52, 83, 318; V 380. I. GOLESCU, C. I, p. 160[b]. *Must de coada-şorecelului.* BARAC, T. B. 70. *Socul, Macul, Salcâmul şi Coada-şoricelului sânt pentru tuse.* DELAVRANCEA, S. $265/_{12}$. *Coada-şoricelului pisată bine, amestecată cu usturoiu şi cu sare să ţie bolnavul la măsă.* GRIGORIU-RIGO, M. P. 106. *Pentru întărirea oaselor, pătimaşii se vindecă culegând la Vineri legate ale Sfinţilor, buruieni amare, spumăriţă, coada-şoricelului...; se fierb în apă şi bolnavul trebue să beie 3 ceşcuţi pe zi.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 139. *La ţară, coada-şoricelului se întrebuinţează mult... pentru a vindecă tusa uşoară provenită din răceală, atâta la oameni mari cât şi la copii, precum şi pentru curăţirea sângelui.* BIANU, D. S.
Coada-sorocinii = coada-şoarecelui (*Achillea Millefolium*) (în Banat). GR. S. I 190.
Coadă-ţepoasă = coada-mâţei (*Chaiturus Mavrubiastrum*). BARCIANU.
Coada-vacii = plantă ierboasă (*Salvia silvestris*) cu flori violete s. trandafirii, numită şi jale, jale-de-câmp (Transilv.), jale-sălbatică (Transilv.); plantă ierboasă (*Echium altissimum*) cu flori albe înghesuite în spice, cu tulpina înţepător de păroasă. PANŢU, PL.; bătrâniş (*Erigeron canadensis*). ib.; lumânare (*Verbascum phomoides*) ib.; lumânărică (*Verbascum Thapsus*) ib.; rechie (*Reseda lutea*). PĂCALĂ, M. R. 23; ştir (*Amaranthus retroflexus*). H. XII 20. Cf. I. GOLESCU, C. I, p. 162. DAMÉ, T. 185. VICIU, GL. BIANU, D. S. H. III 242, 325, 385; VI 104; X 534; XII 259, 286, 300, 549; XVI 146, 320; XVIII 168... *Adese ori se prind păstrăvi luând o plantă numită «Coada-vacii», pe care o pisează într'un hârdău cu apă şi apoi o aruncă în părău.* ANTIPA, P. 91. *Coada-vacii e înaltă mai bine de un metru; floarea albă i se fierbe şi i se bea pentru scrofule şi dureri de picioare* (Plenița, Dolj). H. V 374.
Coada-vulpii = plantă ierboasă (*Alopecurus pratensis*) cu flori verzii, excelentă plantă de nutreţ, numită şi coadină, codină. PANŢU, PL., cf. PĂCALĂ, M. R. 24. JIPESCU, O. 53. H. V 104; specie de strugure, cu boabele asemenea ca cele care se chiamă ţâţa-caprei. H. II 297.
b) (Orn.) **Coadă-făloasă** = codobatură (*Motacilla*) (în Banat). GR. S. I 190.
Coadă-roşie (s. **roşă**) = codroş (*Ruticilla phoenicurus*). H. XVI 10. MARIAN, O. I 259.
c) (Entom.) **Coada-smeului.** Insectă (neprecizată mai de-aproape). H. X 259.
d) (Industr. casn.). **Coadă-de-rândunică** = cep la capătul unei bârne s. scânduri tăiat în forma unei coade de rândunică, formă de încheiere a lemnelor de construcţie. Com. ITTU.
Coadă-de-şoarece = un fel de ferestrău, cu care se taie cercuri şi se fac găuri (= germ. «Lochsäge»), numit şi ferestrău ascuţit cu coadă. APOLZAN, U. 31.
Coadă-de-vulpe = un fel de ferestrău (germ. «Fuchsschwanz»), cu care se taie părţile lemnului la care nu se poate ajunge cu ferestrăul încordat; se mai numeşte: ferestrăul lat cu coadă. id. ib. 31.
e) (Astr.). **Coada-cânelui** s. **coada-căruţei** = o stea din constelaţia taurului. I. GOLESCU, C. I, p. 92[b].
f) (Veter.; după germ. Rattenschwanz) **Coada-guzganului,** o boală pe care o fac caii la coadă. FILIP, ap. TDRG.
2°. P. ext. Părul de pe coada animalelor (mai ales firele lungi de la capătul ei, care o prelungesc) s. penele lungi de pe coada păsărilor. *Ne trimise pe noi Şese lipani Călări pe şese jugani, Cu coamele cănite, Cu frânele zugrăvite, Cu unghiile custorite Şi cu coadele 'mpletite.* GCR. II 311. *Şi-a scos Domnul N. Din grajdul Domnii[i]-seale Două-spre-zece iepe sirepe, Cu cozile călăcănite, Cu copitele zugrăvite.* GCR. II 336. *O mulţime de roabe... o apărau de muşte, cu cozi de păun.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Şi-a făcut arcuş din coadă de cal; a tors aţe de opinci din coadă de cal; a smuls, a tăiat coada găinei, cocoşului, curcei, păunului* etc. # *Din coadă de câne sită de mătase nu se face* = din soiu rău, nu poţi face om de treabă, cf. ŞEZ. I $220/_{35}$, IX 148. PAMFILE, J. II. C. NEGRUZZI, I 248. || P. anal. Smocul de păr de la pintenii calului, chişiţă. (Miceşti, j. Turda). DR. V 303.
3°. P. ext. Spec. Părul sau o parte din părul capului omenesc, mai ales al femeilor, lăsat să crească lung şi apoi împletit (mai ales cel de la ceafă); cf. cosiţă, moţ, ţop, steble, slebe, viţă. *Purtatul perucelor se practică numai prin unele părţi din Macedonia; păr fals, păr împletit în coade sau cosiţe moarte, se poartă de femeile sau fetele care voesc să arate că au păr mult în cap. În Munţii Apuseni, aceste coade poartă numele [de] «slebe».* PAMFILE, I. C. 3. *Femeile şi fetele care mai întotdeauna se lau sâmbătă seara, se despletesc mai întâiu, iar după ce s'au lat (lăut), îşi adună tot părul în frunte şi-l fac corn, unul sau două. După ce s'au şters, încep greul despletit al coadelor de jos în sus, descâlcindu-l cu încetul ca să nu-l rupă. Apoi şi-l împletesc femeile în cele două coade, fiecare din câte trei viţe, iar fetele într'una sau numai şi-l răsucesc, făcându-l coc în ceafă.* id. ib. 371. *Acel lucind păr şi coadă Formează lanţul de-amor, Care cu tărie 'nnoadă Două inimi într'un dor.* PANN, E. IV 139. *Nadia... îşi înnoadă la ceafă cozile mari şi frumoase.* CONTEMPORANUL, IV 81. *Părul-ei*

de aur erà împletit în cozi lăsate pe spate. EMINESCU, N. $8/_{21}$. *După ce şi-au împletit acuma cosiţele şi cozile, le leagă pe aceste din urmă cu păr de cal şi, trăgându-le în jos, anume ca să crească lungi, rostesc cuvintele: ...Să crească coada fetelor Cât coada iepelor.* MARIAN, SE. 60—61. *Odată mi ţi-o înşfacă de cozi, o trânteşte la pământ, şi-o ţine bine.* CREANGĂ, P. $177/_{18}$. *Fata... ştià că de făcut treabă nu mai cade coada nimărui.* id. ib. $287/_{13}$. *Îl făcù o lindină şi îl ascunse chiar în coada fetei.* ISPIRESCU, L. $46/_{31}$. *Flăcăi groşi în ceafă, Voinici făr' de leafă! Cu chivere nalte, Cu cozile late, Lăsate pe spate.* ALECSANDRI, P. P. 63. *Are Barbu-o fată mare, Cu cozile pe spinare, Tot bătute cu parale.* BIBICESCU, P. P. 262. *Mai merseră cât merseră şi iară mai găsiră o coadă de păr frumos: toată străluceà ca aurul.* RETEGANUL, P. III $17/_{27}$. (Ameninţare:) *Ţi-oiu pune mâna 'n coadă!* PAMFILE, J. III. *Umblà... cu cozile pe spate.* PĂSCULESCU, L. P. 142. *A trage pe-o femeie de coadă* = (germ.) beim Zopf ziehen. HERZ.-GHER., M. IV 234. *Coadele ei sânt de nouă moşii, care atârnă jos* (Bilciureşti, j. Dâmboviţa). H. IV 66. *Îmbrobodeală sub coade (la ceafă).* PAMFILE, I. C. 363. *Luciu, lucior, Îi pun coadă de fuior.* [= Acul]. GOROVEIU, C. 4. *Mai de mult şi bărbaţii purtau coadă: Oltenia fusese luată de Nemţii cu coadă, comandaţi de principele Eugeniu de Savoia.* GHICA, S. 49. (De aici locuţiunea:) **De când Nemţii cu coadă** = din vremea de demult. # **A împletì coadă albă** = a îmbătrâni (despre o fată care rămâne nemăritată); a face o muncă nefolositoare. ZANNE, P. II 69. PAMFILE, J. III. BARONZI, L. $46/_{28}$. *Mândră eşti şi sprâncenată, Dar la buze cam îmflată. Eşti ca floarea cea de nalbă, Dar împletişi coadă albă.* ALECSANDRI, P. P. 340. (Din timpul când femeile purtau toate coade şi fustă s. rochie lungă). **Coadă** (s. **fustă**) **lungă, minte scurtă** (mai des: poale lungi şi minte scurtă): se zice despre femei, spre a arătà credinţa că, în genere, femeile au puţină minte. Cf. ZANNE, P. II 69. *Apoi mai este încă şi o vorbă românească: Coadă lungă, minte scurtă! zicătoare nesocotită a poporului, pe care adesea o dă de minciună şi femeia cu lungi plete şi vulpea cea lung-codată.* ODOBESCU, III 44. | Metonimie (pars pro toto). *Cine are coade multe, anevoie le târăşte* = cine are fete multe, anevoie le căpătueşte. ZANNE, P. I 427. || P. ext. *Coadă de mătase* = panglică (germ. «Band»). HERZ.-GHER., M. IV 234 (la origine, probabil, panglica cu care erau legate coadele fetelor).

4°. P. asem. (Bot.) Partea care leagă fructul, frunza, floarea de cotor, de curpen, de lujer s. de creangă, peduncul (de fructe, frunze etc.) *Cozi de cireşi se întrebuinţează ca diuretic în decoct...* BIANU, D. S. [*Cucuruzul*] *are:* 1... *grăunţele, boabele sau... buburezul;* 2... *cotorul, ciompul, coada sau ciocanul.* PAMFILE, A. 89. *Coada unui pepene.* COSTINESCU. || P. ext. Fir. *Să păzască zama din oală, să fiarbă la foc, şi să puie într'însa câte o coadă de mărariu, de cimbru şi de pintrejel.* SBIERA, P. $14/_{13}$.

5°. P. anal. Partea care atârnă (ca coada unui animal), spec. partea dinapoi care se târăşte a veştmintelor lungi, mai ales a celor purtate de femei, trenă, cf. poale, pulpană. *Şi câte coade de veşmente scumpe tragi după tine fără treabă!* CAZANIA, GOV. (1642), ap. GCR. I 150. *Junii ţărani nu îndrăzneau să le invite, temându-se să nu calce pe coadele rochiei lor.* C. NEGRUZZI, I 105. *Purtau... frac cafeniu deschis, cu coadele lungi până la glesne.* I. GHICA, ap. CADE. | P. anal. şi fig. **Minciună cu coadă** = minciună mare, încornorată (cf. ar. minciună cu coadă; alb. gjeështre me bisht (Zaros); n.-gr. *ψέμματα μὲ οὐρά.* PAPAHAGI, P. A. 154, nr. 325). || Prelungirea luminoasă, în formă de trenă s. mătură, a cometelor. *Stelele cu coadă, stele cu coame, stelele comate sau, cărturăreşte, stelele luminoase... cometele, sânt, după credinţele poporului nostru, nişte semne dumnezeeşti...; Miron Costin Cronicarul, scrie despre cometa din 1653...: cometa, adecă stea cu coadă, care s'au prilejit cu câţiva ani mai nainte de aceasta... Niculaie Costin Cronicarul, scrie despre cometa din iarna lui 1679: «La cursul anilor 7188... ivitu-s'au pe cer o stea cu coadă, căreia îi zic Latinii cometă, adecă mătură...»* PAMFILE, CERUL, 179-180. *Când cu resbelul, — de la 1877, — a mers steaua cu coadă până'n Diiu (Vidin)...* id. ib. 180. || Făşia de cârpe (înnodate) s. de hârtie, care atârnă de partea de jos a unui smeu, spre a-l face să se înalţe şi să se menţină în aer. *Un smeu cu coadă lungă şi cu zbârnâitoare.* DONICI, ap. CADE. *Nu mai vorbeşte decât de zbârnâitori, cumpănă, coadă, smeie.* C. PETRESCU, Î. II 57. || Fig. Apendice, anexă, adaos (de prisos) la urmă, atârnătură, codiţă. *Sub conservatori erau patru inspectori administrativi... şi adesea mai aveau şi o coadă, un inspector financiar.* ap. TDRG. # **A umblà (s. a se ţinea) coadă după cinevà** = a fi nedespărţit de cinevà, a nu se depărtà de el, a se ţinea scaiu de cinevà. *Ce te ţii coadă de mine?* (Braşov, Năsăud). Com. C. LACEA, N. DRĂGANU. **A fi coada (s. codiţa) cuivà** = a fi ciracul cuivà.

6°. P. ext. Partea unui instrument s. unui obiect de care-l prindem; cf. mână, mâner, mănunchiu, mănuşă, toartă, toporâşte, cotor, picior, crac, braţ, gaiţă, gheran, trăgător, dârjeà, măseă, căpătâiu, codorţe, codirişte, *Topoare cu coade lungi.* LET. I $247/_{14}$. *Pe şea să fi avut un topor de ceale lungi în coadă (carele poartă la noi Ungureanii).* CANTEMIR, ap. GCR. I 361. *Să poată legà aceà scoică de o coadă de lemn, care întru adevăr sămănà ca o sapă.* DRĂGHICI, R. $52/_{21}$. *Coada sacului («Furca», «Furcerul», «Ţăpoiul»), este o furcă de lemn mai lungă sau mai scurtă, terminată la capătul ei cu două coarne; ea este legată sub mijlocul ei de mijlocul arcului, iar vârfurile coarnelor sale sânt legate de coardă.* ANTIPA, P. 105. *Ţăpoaiele sau ostiile... sânt nişte furcoaie de fier, cu coarne lungi de 25—35 cm. şi cu un manşon de fier cam de 10 cm., în care se fixează o coadă de prăjină lungă până la 2 m.* id. ib. 294. *Coada carmacului.* id. ib. 328. *O prăjină de brad, lungă ca de 2—2.5 m, numită coada cârlionţului.* id. ib. 378. *Coada halăului... este o prăjină lungă de 4—5 m. servindu-i ca mâner.* id. ib. 386. *Undiţa se compune din trei părţi mai principale... coada, struna...* F. R. ATILA. 28. *Jucând coada tocului de-asupra hârtiei...* C. PETRESCU, R. DR. 110, cf. (*coada condeiului*). Î. II 189. *Dracul ia buzduganul de coadă, şi, când îl zvârle..., nu se mai vede.* CREANGĂ, P. $56/_{7}$. *Lingurarii... cântau acum îndrăcit pe ogor, şezând în coada sapei.* CREANGĂ, A. $54/_{16}$. *Peptănuşii în laiţă, n'aveà cine-i ţineà de coadă.* id. ib. $62/_{8}$. *Maiele* [o parte a piuei]... *au la spate câte o coadă.* DAMÉ, T. 168. *Eu puiu coadă la măciucă Şi mi-e gândul tot la ducă.* TEODORESCU, P. P. 290. *Coadă de vătraiu.* ALEXICI, L. P. $220/_{10}$. *Ciocanele... au coadele foarte lungi şi sânt cioplite.* PĂCALĂ, M. R. 464. *...O nuia încovrigată ca un cerc, numită coadă (la târnă).* H. XI 330. *Cârma* [plutei are 2 părţi]... *pana cârmii* [şi] *cotorul* s. *coada.* VICIU, GL. 101. [*Budăiul*] *e făcut din doage, din care una, numită coadă sau toartă, este mai lungă şi are o ureche, de care se apucă sau se atârnă în cuiu.* PAMFILE, I. C. 20. *Ferăstraiele de mână, cu punte..., au o coadă, mâner sau mănunchiu, şi o punte, obicinuit de fier, care ţine pânza întinsă.* id. ib. 121—122. *Lingura are o coadă şi un gâvan.*

id. ib. 146. *Sapa de săpat este aproape triunghiulară, iar unghiul ce-l formează leafa (fierul sapei) cu coada sau dârjala ei, este aproape un unghiu drept.* id. ib. 155. *Cleştele sau cleştarul de scos cercuri se compune din: A) cârlig şi B) coadă, mâner, gaiţă, gheran sau trăgător.* id. ib. 161. [*Bicele*] *au o baieră şi o coadă, care se numeşte codorţe, codorişte sau toporâşte, şi un şfichiu sau plesnă.* id. ib. 212. *Coadă: cap de stâlp care se bagă în bâbă* (Corbeşti, Arad). Com. ITTU. *Coadă* (de nuia sucită; o parte a plugului). PAMFILE, A. 35. *Secerea, cu care se seceră, se compune dintr'o parte de fier în chip de semilună, la care se deosebesc: 1. zimţii, 2. limba şi 3. mânerul sau coada.* id. ib. 116. *La coasă deosebim... coada, măseaua, mănuşa sau mâna, care se îndreaptă de-a curmezişul pe pânză...* id. ib. 125. *Furca are coada puţin curbată, iar coarnele... cu vârfurile ascuţite, ca să poată pătrunde prin paie.* id. ib. 136. *Din Bucovina ne vine această terminologie a îmblăciului: 1. Dârjeaua sau coada de care se poartă sau se ţine îmblăciul. 2. Hadaragul.* id. ib. 199. *Grohăitul sau grohăirea se face cu lopata de lemn, care are o parte latâ... şi o coadă.* id. ib. 212. *O mătură cu coada lungă.* id. ib. 215. *Coada tingirii.* COSTINESCU. # *Cu lingura-ţi dă dulceaţă şi cu coada-ţi scoate ochii.* PANN, ap. CADE. (Aluzii la cunoscuta fabulă «Toporul şi pădurea» de Gr. Alexandrescu:) *Pădurea de coada ei piere.* ZANNE, P. I 233. *De securea fără coadă n'are frică pădurea.* ib. I 234. **Coadă de topor** = cel ce serveşte de unealtă în mâna duşmanului. **A vedeà de coada măturei** = a-şi vedea de treaba care e în căderea sa, de gospodăria casei (se zice la femei). Cf. ZANNE, P. III 227. *Şezi acasă..., de vezi de coada măturei şi de zarzavaturile din bucătărie.* ISPIRESCU, L. $14/_{27}$. **A pune coadă la secure** (**topor** etc. PAMFILE, J. II) s. **a luà** (s. **apucà**) **cevà de coadă** = a se apucâ de treabă, a începe ceva. *Abiâ a luat treaba de coadă.* PAMFILE, J. II. *Ne-om întoarce la Măgura, ca să tuăm de coadă toate câte le-am lăsat.* SADOVEANU, B. 290. **Se ţine şi el de coada albiei!** = de-abiâ se ţine în rândul lumii (oamenilor). CIAUŞANU, GL. **A rămas la coada sapei** = a scăpătat (atât de mult, încât nu mai are plug să are, ci trebue să-şi sape locul). HERZ.-GHER., M. IV 234. Cf. a ajunge la sapă de lemn. || (Astron.) P. anal. O seamă de constelaţii sau părţile lor sânt numite după coada obiectelor cu care se aseamănă. *Steaua alfa, cea mai luminoasă stea din Perseu, cu steaua vita, numită Algol în astronomie şi steaua cuprinsă între acestea pe linia alfa-Algol, precum şi steaua vecină cu Algol, de pe prelungirea acestei linii formează Coada Bardei.* OTESCU, CR. 15. *Perseu se numeşte căpătâna, carul dracului... toporul sau barda, cu gura, coada, muchia sau gura.* PAMFILE, CERUL, 169. *Prin unele părţi,* [ursa mare şi ursa mică] *se numeşte şi ursul mare şi ursul mic, fiecare cu trupul şi coada sa.* id. ib. 163.

7°. P. ext. şi fig. (În opoziţie cu început, cap, frunte) Partea cu care se termină ceva, bucata de la sfârşitul unui lucru, margine, capăt, sfârşit, extremitate (mai îngustă), urmă (a unui lucru), (la litere) partea prelungită în josul rândului. *Să te puie Domnul întru cap şi nu la coadă.* BIBLIA (1688), 146. *Numele i-a fost tipărit la coada vreunor versurele.* C. NEGRUZZI, I 69. *Vom schimbâ a noastre nume precum alţii au schimbat Care-o coadă latinească la sfârşit au aninat.* id. I 48. *...La coadă, În vr'o notă prizărită sub o pagină neroadă...* EMINESCU, P. 225. *Coada unui p, unui g.* COSTINESCU. *Articolul în româneşte se pune la coada cuvintelor.* ib. *Coada unei scrisori* LM. *Pian cu coadă.* TDRG. *Cuvinte goale, Ce din coadă au să sune* (= la rimă). id. ib. 283. *Luaiu frâul din capul calului şi legaiu de coada de căpăstru o frânghie al cărei capăt îl înfăşuraiu apoi pe mâna dreaptă.* SANDU [-ALDEA], LUC. VI 147. || Spec. Partea dinapoi a trenului, vagoanele din urmă. *Am găsit, din norocire, un vagon de clasa a doua la coada trenului.* CARAGIALE, ap. CADE. | Lucrul celor din urmă lemne, sfârşitul lucrului. Com. ITTU. | (Topogr.) Terenul din apropierea unui izvor (RĂDULESCU-CODIN, L. 72) s. unde începe o vale (ib. 80), o râpă, un iaz etc. terenul ce se întinde de la izvor la deal (com. ITTU) înfundătură de râu (Dâmboviţa, Muscel. ANTIPA, P.) *Păn' la un hotar vechiu a Teleneştilor, ce iaste din sus din coada unei râpe.* URICARIUL, XXII 221. *Prin coada Iarovului.* CUV. D. BĂTR. I 253. *Au început a măsurà cu o funie de 27 stânjeni, din coada văei lui Chionaş.* URICARIUL, I 371. *Zarea acei vălcele ce cade în Bahnă, şi drept peste Bahnă, pe la coada iazului, şi la deal pe zarea unei vălcele...* URICARIUL, XVII $193/_{17}$. *Păn la un hotar vechiu a Teleneştilor, ce iaste din sus din coada unei râpe.* URICARIUL, XXII 221. *Goneşte peştele, până-l apucă într'o coadă.* ANTIPA, P. 777. *În general, eleşteiele alimentate prin pâraie au o adâncime mai mare în dreptul iezăturei, iar la «coada lor», pe unde intră apa din pârâu, fundul este foarte ridicat...* id. ib. 52. *Snagovul... are, pe la marginile sale, o serie de întrături în uscat — ca nişte fiorduri — numite Coadele Snagovului (Coada-Căţelului, Coada-Linţii, Coada-Izvoranilor,* etc.). *Aceste coade sânt, probabil, vechi văi de eroziune şi guri ale unor pâraie ce conduceau aici pe când locul aveà un nivel mai jos.* id. ib. 64. *Casa păscarului erà în izbelişteа vântului, la o coadă de iaz îngheţat.* SADOVEANU, P. S. 36. *Erà o scobitură făcută de la fire în coada unei stânci.* STĂNOIU, C. I. 154. *Sus pe apa Nistrului, La coadele Prutului.* MATEESCU, B. 45. *Stă răzimat de-o pietriceà, La o coadă de vălceà.* LAMURA, I 386. **Coadă de mare.** Sân, golf. *Dincolo de mare, care mare se chiamă Balticum, o coadă din ochean* [= ocean]. LET. I $222/_{30}$. *Ghiol Dumitru l-încălicà Ş'odată sfulgerà, 'N coada de mări ajungeà...* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 214.

Coada trăsurii = partea dinapoi a trăsurii, în formă de treaptă s. de capră, pe care stă feciorul (lacheul); **coada carului** = partea dinapoi, codârla, şerigla. *Lacheu ce se pune în coada trăsurei boierului.* FILIMON, I 597. *Slujitorul (alergând după trăsură, zice ţigancei din coadă): Cine zici că-i în trăsură?* ALECSANDRI, T. 391. *Isprăvniceasă cu jăndari la poartă şi 'n coadă.* id. ib. 476. *Gura sacilor să fie întoarsă cătră coada carului.* MARIAN, O. I 402.

Coada oştii (oştirii, obuzului, taberii) = ariergardă (cf. fruntea oştirii). *Tătărimea... trecuse de coada oştii moschicesti în sus pre câmp.* LET. II $354/_{6}$. *Iar în coada obuzului denapoi se tot băteà vârtos cu Turcii.* LET. II $357/_{10}$. *Au tăiat ţie coada taberii.* BIBLIA (1688), $144,_{2}$.

Coada veacului = (pop.) sfârşitul lumii; (literar, după fr. *fin de siècle*) cei din urmă ani ai unui secol. *Coada veacului va fi perirea lumii* (Voila, în Transilv.). HEM. $1338/_{24}$. *La vremea de apoi îi mai zic oamenii aici vremea Pălmăşo[a]ii şi coada veacului* (Cugieru, Transilv.). HEM. $1338/_{28}$. *Atuncï va fi sfârşitul lumii numit altmintrelea şi vremea de apoi, ziua de-apoi,... veacul de-apoi..., coada veacului, vremea Pălmăşo[a]ii.* MARIAN, ÎN. $481/_{28}$.

Coadă (la gură) = zăbală. *Când faci coade (la gură), bagă coada lingurii în foc şi arde cu ea coadele sau trage de nouă ori cu vârful coadei unei fete pe ales* (Braşov).

Coada-ochiului = marginea, (mai ales) unghiul extern al ochiului (cu deosebire în expresia) **a trage (a se uità, a privi) s. a face cu** (mai rar:

din) coada ochiului = a aruncà o privire într'o parte, pe neobservate, pe furiș, făcându-i semn cuivà (să vie, că ești înțeles etc.), a se uita strâmb (HERZ.-GHER., M. IV 234; cf. alb. mε bišt tε surit. PAPAHAGI, P. A. 154, nr. 324). *Toate aceste privea[u] Turcii cu coada ochiului.* LET. $330/_{28}$ *Coada ochiului direpț de se va clătì, cuvânt bun veri aveà. Coada ochiului derept de se va clătì despre nas, coconi va naște.* PARACLIS (1639), 55 r/15 și 17. *Coada ochiului drept de să va clătì, dobândă arată.* TREPETNIC, (a. 1779), ap. GCR. II 123. *Mai trageți cu coada ochiului.* ALECSANDRI, T. 456. *Una într'alta se legănau* [fetele], *făcându-și din coada ochiului.* DELAVRANCEA, S. 45. *Elena are... fața lungăreață, dar plină și ochii mari, cu coada prelungită.* IORGA, N. R. B. 103. *Trase cu coada ochiului la lista de prețuri.* C. PETRESCU, C. V. 61. *Fiecare se uită cu coada ochiului la dânsul.* MARIAN, T. $327/_{29}$. *Copiliță, draga mea, Ian trage-ți tu cununa De pe coada ochiului.* MARIAN, NA. $112/_{27}$. *Trăgeà cu coada ochiului, spre a vedeà dacă o bagă în seamă cei de prin prejur.* ISPIRESCU, U. $21/_{25}$. *Trage-ți, lele, cununa, Cam pe ochi, cam pe sprincene, Că mă bagi în multe rele; Cam pe coada ochiului, Isvorul păcatului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 18. (P. anal.) *Coada sprâncenelor.* COSTINESCU. (Neobicinuit) *A auzì cu coada urechii* = a prinde cu urechea, a auzì puțin, în treacăt. *Macar cu coada urechii lucru ca acesta să auză nu priimeà.* CANTEMIR, HR. $479/_{33}$.

8°. Fig. (În opoziție cu fruntе, une-ori și cu mijloc; adesea în funcțiune predicativă s. atributivă) Partea (s. persoana cea mai) inferioară (în societate), din urmă, fără importanță (ca rang, cinste etc.), «ce e mai rău, mai pre urmă, mai gios» (LB.), ce e mai prost (POLIZU), cf. după ușă, codaș. *Au scos hârtii: fruntea* [boierilor] *de patru ug[hi], mijlocul de trei ug[hi] și de doi ug[hi], coada de un ug, fără năpăști.* LET. II $415/_{16}$. *Să nu rămâi coada celorlalți, la intrare!* GORJAN, H. IV 47. *...Cel din urmă... se numește «coadă»...* [în jocurile de copii]. PĂCALĂ, M. R. 204. # *E mai bine să fii fruntea cozii decât coada frunții.* C. NEGRUZZI, I 247. ZANNE, P. IV 311. *Ia de atunci e rău în lume, de când a-ajuns coada să fie cap.* CREANGĂ, P. $23/_{7}$. *Coada unei liste.* TDRG. **La coadă** loc. adv. = la locul cel din urmă, cel mai disprețuit. *Spre a face unei oarecare fete (ca) să nu joace, se ia din urma dreaptă și din umbră și se îngroapă în dosul ușii, și apoi se zice că acea fată în totdeauna va fi la coadă.* GOROVEI, CR. 112. **De coadă** (în opoziție cu de frunte) loc. adj. = nu prea bun. HERZ.-GHER., M. IV 234. **Coada mesei** = locul cel mai puțin de cinste al mesei. *În casă, mesele era[u] puse de mai nainte și cei ce venea[u] începea[u] să se așeze la masă; cei ce venea[u] mai târziu trebuià să șază mai în coada mesii, dacă nu cumvà se 'ntâmplà să fie vr'un om mai de seamă. La unele logodne lua parte și popa, și locul lui erà totdeauna în fruntea mesii.* PITIȘ, SCH. 107. || Spec. (mai ales la plural) *Coade* = grăunțe sau curături de subt ciur (LB.), cereale de proastă calitate și amestecate, care se dau la vite (Măgurele în Teleorman, Com. M. OLMAZU), rămășițele de grăunțe rămase la mașina de treierat, care se dau galițelor (PAȘCA, GL.), codină (PAMFILE, J. II), cf. pleavă, goz. *Acasă se hrănesc porcii cu tot felul de coade de bucate.* ECONOMIA, 100.

9°. Hulă, bătaie de joc, ocară (în expresia) **a pune** (ZANNE, P. I 430) s. **a scoate coadă** (s. **cozi**) **cuivà.** *Asară, la club, mai auziu una: colonelul, pe cât am înțeles, trăește cu femeia maiorului. — Tița... zise: — Altă grijă nu vă bate, decât să scoateți cozi femeilor!* CONTEMPORANUL, VI, vol, II 206.

10°. (Modern, după fr. *queue*, mai ales în expresia: **a face coadă**) Șir lung de oameni așteptând înaintea unui ghișeu, unui oficiu, unei casierii, prăvălii etc., să le vină rândul. *Domnișoara din dosul ghișeului părea că ignoră existența celor zece oameni rezemați de gratii, făcând coadă.* C. PETRESCU, Î. II 147.

11°. (După germ. «Schwanz» s. «Schweif»?) Membrul calului, vână, sulac (Boian, în Bucov.) DR. V 311. Cf. *Coda* = penis. LEX. MARS. 192.

[Plur. *coade* și (mai ales în sensul 3°) *cozi.* În unele regiuni se face deosebire între *coadele fetelor, coade de mătură* și *cozile cailor* (DR. V 306; gen.-dat. *coadei* (Oltenia, Muntenia, Dobrogea) și *cozii* (Ardeal, Banat, Bucov., Basar.). Cf. DR. V 306). | Diminutive: **codiță** s. f. = coadă mică. (Ad 1°) *Dracul... începe a-și purtà codița cea bârligată pe la nasul unchiașului.* CREANGĂ, P. $53/_{2}$. *S'a pus el... luntre și punte, ca să-și vâre codița cea bârligată undeva, dar de geaba i-a fost.* id. ib. $144/_{16}$. *Cel cu codiță* = dracul. DDRF. *Cucule..., Netezește-ți codița, Ca și mândra cosița!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 400. *Găseam câte-o codiță de pește și mâncam cu jând.* ȘEZ. VI 141. *Codiță de vită* = vită slabă. HERZ.-GHER., M. IV 236. (Bot.) **Codița-mielului** = o plantă (nedefinită). H. III 325, cf. coada-mielului. **Codița-păunului** = plantă (nedefinită). H. III 325; (ad. 2°). *O mantie cusută cu codițe de iepure alb.* MAIORESCU, CR. I $327/_{9}$; (ad 3°). *Ah, prea lucinde codițe! Ah perișor luminos!* PANN, E. IV $26/_{21}$. *Alta* [fată] *ia un găitan sau lână ori ață roșă, iar în lipsa acestora ia chieioarea de la cămașă sau cordeluța cu care-și împletește codițele.* MARIAN, SE. I 123. *Toadere, Sân-Toadere! Dă codița fetei, Cât coada iepei...!* id. ib. II 60. *Când a venì sâmbăta, Leagă de codița ta Un fir galbin de mătasă Și mi-l scoate pe fereastă.* ALECSANDRI, P. P. $362/_{4}$. *Codiță* = panglicuță. HERZ.-GHER., M. IV 236; (ad 4°) [La floarea-de-noroc] *codița frunzei, unde se împreună cu trunchiul, este roșie.* VICIU, GL. 101; (ad 5°; și cu sensul de «sedilă» și de «copil mic», care se ține de fustele mame-sii) *Ț și ș se scriau mai de mult fără codiță.* # *A fi codița cuiva* = a fi ciracul cuiva. ZANNE, P. I 433. *Monitoriul erà un lingău, codiță de-a lui Isaiea.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 389; (ad 6°) *I cruce gălbănă, numai la codiță ferecată.* CUV. D. BĂTR. I 195; (ad 7°) *Mândră cununa-ți gătăm Și pe cap că ți-o punem, Pe gene și pe sprâncene, Pe codița ochiului.* MARIAN, NU. $300/_{4}$; (ad 9°) # *A află o codiță cuivà* = a-i găsì cusururi. ZANNE, P. I 433. *Ba unul nu-i place, ba altul e prea urît, ba că altuia altă ceva îi lipsește...; mai în scurt, fiecăruia îi află câte-o codiță.* MARIAN, D. I 24. — (cu noul diminutiv) **codițúcă** s. f. (Bot.) = mică plantă ierboasă (*Myosurus minimus*) cu flori solitare galbene-verzii, numită și șoricel. PANȚU, PL.; — **codișoáră** s. f. = coadă mică, codiță. LB.; — **codúță** s. f. = coadă mică, codiță (Năsăud) Com. N. DRĂGANU; — **codișcă** s. f. = coadă (5°) mică, codiță, atârnătură; poreclă dată bărbaților (I. POPOVICI, ap. PASCU, S. 249). *Umblă (ca o) codișcă după el* (Crișcior, Munții Apuseni). Com. ST. PAȘCA; — **codíe** s. f. = coadă (6°) mică; codirișteț un loc pe vatră, unde șed copiii (Bran). VICIU, GL. (propriu: un loc «la coadă» 8°); (Bot. și subt forma **codáie.** PANȚU, PL.) barba-ursului, coada-calului (*Equisetum hiemale* și *arvense*). PĂCALĂ, M. R. 25. *Codia biciului i s'a spart în (h)ășchii și sar din ea puzderii melițate de șoldurile uscate ale bieților cai.* DELAVRANCEA, S. 205. *Codia biciului.* N. G.-TISTU, B. 316. | Augmentative: **codóiu** (s. a. = coadă mare. (DICȚ.); (s. m. Iht.) un fel de pește (nedefinit) H. VI 246; — **codoáie** s. f. = coadă mare, lungă. POLIZU.; — **codáie** s. f. = coadă (6°) lungă. BARCIANU. *Ghici: unde-i alb,*

nu-i omăt; unde-i negru, nu-i pământ; unde-i codaie, nu-i țigaie. ȘEZ. VII 124. | Adjective: (< lat. pop. **codatus*, *-a*, *-um* = clas. *caudatus*, *-a*, *-um*) **codát, -ă** = (despre animale) cu coadă lungă, mare, stufoasă; (despre plante) cu coadă (lungă), pedunculat (COSTINESCU); (despre ochi și sprâncene) cu coada ochiului (sprâncenei) prelungită. *Vulpea cea lung-codată.* ODOBESCU, III 44/5. *Și codat, și colțat; Și isteț, și 'ndrăzneț.* [= Lupul]. ȘEZ. XIII 25, PAMFILE, C. 26. *Ovalul caucazian lângă pometii mongoli, ochii lungi și codați din Mingrelia lângă ochii de ciur ai Cazacilor.* D. ZAMFIRESCU, R. 191. *De unde mi-ai furat ochii codați?* I. TEODOREANU, M. II 127. *Aveà... sprâncene codate, sub care fulgerau ochii.* SADOVEANU, SĂM. III 230; (substantivat) **codát** s. m. (Entom., cf. codaț) larva mușteI *Eristalis tenax* (LEON, ap. TDRG.); (Zool.) mormoloc (ȘĂINEANU, D. U.); **codátă** s. f. Nume de oaie. H. VIII 142; (cu diminutivul-desmierdător) **codățél** adj. m. (substantivat) Nume de câne ciobănesc. H. II 131; — (< *codiță*) **codițél, -cà** = cu coadă (4°) lungă (în expresia) *Pere codițele.* BARONZI, L. I 93/2; — **coádeș (coádiș), -ă** = cu coadă (1° și 4°) lungă. *Koadesch* = caudatus. ANON. CAR. *Mere coadeșe.* Com. LIUBA. *Mere coadișe:* fața albă, gust aspru. ȘEZ. V 42. *Prună coadeșă:* cu coada lungă și care se coc de vreme. DENSUSIANU, Ț. H. (Substantivat) *Coadeșe* = pere ce se coc de Sântu'-Ilie. VÂRCOL, V. *Coadeșa* = nume de oaie. DENSUSIANU, Ț. H. 82; — **codóș, -ă** (atestat numai substantivat, în limba păstorilor, probabil decalc după ung. *farkas* «lup», propriu «codat») *Codóș* = lupul. VAIDA, CABA, SĂL.; — **codós, -oásă** = cu coadă (1°) mare, codat; cu coade (7°) pe la gură, zăbălos, p. ext. scârbos (Brașov, com. LACEA). (Substantivat) *Codoasă* = nume de oaie. H. VII 406, X 535, I. POPOVICI, ap. PASCU, S. 54; **codáș, -ă** = (rar) cu coadă (1°), codat, codoș (CABA, SĂL.); (mai adesea în opoziție cu fruntaș, mai rar cu mijlocaș, de obiceiu substantivat) (cel) care este în (s. la) coadă (8°), de la coadă, între cei din urmă; p. gener. (țăran) sărac, lipsit, fără avere; spec. (Forest.) arbori mai puțin frumoși decât alții, care, deși sânt înalți, n'au vârful bine desvoltat; ei se scot la tăieri de curățire (Com. ITTU). *Vine cunoscutul lup cu 'n șir de dulăi codași, de te apucă groaza.* ȘEZ. XXIII 70. *Să fie datori stăpânii a da loc de fânați sătenilor, după cum mai jos se arată, adecă fălci 8 fruntașului, pentru 16 vite; 6 mijlocașului, pentru 12 vite; 3 codașului, pentru 6 vite.* URICARIUL, II 139/17. *Codașii* [au o] *jumătate* [*de*] *pogonu și câte o firtă. Mai bine de jumătate din răzeși sânt codași.* I. IONESCU, P. 301. *Pentru pământul mărit cu poienele... au venit ca fruntașul să plătească 103 lei... și codașul* (tipărit *cadașul*) *55 în loc de 71.* id. ib. 472. *Miron... a s'o prăddească* [pe femeia lui], *vârând-o între codași.* I. NEGRUZZI, II 126. *Mijlocașii și codașii au* (*de*) *comun* (=de obiceiu) *numai câte-o păreche de boi.* MARIAN, SE. II 172. *Codașii, adică oamenii cei mai sărmani,* [se pun la nuntă] *spre coada mesei.* id. ib. 498/17. *Vorba ceea: Decât codaș în oraș, Mai bine în satul tău fruntaș.* CREANGĂ, A. 12/4. ZANNE, P. IV 412. *Codașă* = nume de oaie. H. VIII 120, 127; — **codășnic, -ă** (Într'un descântec, probabil înțelegându-se dracul) *De-a prii — Prifti, De-a mano — Manolea, De-a codi — Codașnic.* ȘEZ. III 138; cf. XXXII 120; — **codáciu, -ce** (adesea substantivat) = care are coadă lungă, codat (DICȚ.); diavol (FURTUNĂ, V. 8); (Entom.) codaț (MARIAN, INS.); care rămâne la coadă (8°), pe urma altora, care stă tot pe la spate (COSTINESCU), timid, poltron, laș; (< *codi*) (cel) care se codește la lucru, leneș; (cel) care se micșorează, se târăște, se lingușește, ca să înșele, să câștige (COSTINESCU). *Piară acum dintre noi inimele codace!* ODOBESCU, III 446/21, cf. 383/12. *Îi umple râia pe codaci.* OLLĂNESCU, H. A. 54. *Sânteți niște buni de gură și niște codaci la treabă.* ISPIRESCU, ap. CADE. *A pedepsì cu asprime pe cel ce s'a arătà codaciu.* MARIAN, SE. II 80. *Calicii își împărțeau cu voioșie calicia lor și l-au lăsat pe sârmanul Codaciu* (= diavol)... *plângând.* PAMFILE, D. 37. *La mâncare lup, dar la lucru codaciu.* ZANNE, P. I II 637; — **codárniț, -ă** =codat, cu coadă (1°). BARCIANU; — **codán, -ă** = cu coadă (1°) lungă, codat; la coadă (8°) DDRF. *Căci e vânatul cel domnesc La urși cu negre blane, La lupi ce'n fugă clănțenesc, La vulpele codane...* ALECSANDRI, P. II 139; (mai ales substantivat) **codán** s. m. = cel cu coadă (lungă); drac (cf. codea); vierme care se face în slănina stricată (Com. MARIAN), cf. codaț. *Numai Dinu Potop, înaintea tuturor, își sângeră codanul, jucând pe spinarea lui ca un stâlp negru.* DELAVRANCEA, S. 203/14. *De, mă codane, de zorit să nu mă zorești, că eu-s gata.* ȘEZ. IX 68; **codánă** s. f. = fată intrată de curând în rândul fetelor mari (COSTINESCU), neieșită încă la horă (RĂDULESCU-CODIN, Î. 57), dar măricică (destul de mare ca să-și împletească părul în coade, nu în cosițe, ca fetele mici LM.), fetișcană (corespunde germ. «Backfisch». HERZ.-GHER., M. IV 235; în acest sens și **codeáncă** MARIAN, NU. 5); numire de vită (H. XI 232); (Bot., atestat subt forma **coadână**) o plantă de pădure: coada-cucoșului (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC). *Câți flăcăi și câte fete mari sau codane în țările românești, toți și toate se împodobesc de Florii, carii la pălării, carii la coditță, carii la sân.* RUSSO, S. 21. [Dorobanții]... *zăreau jucându-se codanele limbute, adunate toate la un loc sau purtând pe umăr cu umblet legănat, cobiliță cu două donițe.* ODOBESCU, III 570. *Să mai știți iarăși că basmele ce am să vă povestesc sânt numai pentru băieți și codane.* ISPIRESCU, U. 2/1. 4. *Am o codană de fată, Măria-ta.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 57. *Codane frumoase, voinici și vioaie.* id. L. 23; (cu diminutivele:) **codánél** s. m. = om mic, de coadă (PAMFILE, J. III) copil mic, băiețaș. *Jocul de-a baba oarba... se joacă de copii mai mititei, adecă codănei, cum se zice.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Joe are să joace vr'un renghiu bieților codănei plăsmuiți de dânsul în humă.* ISPIRESCU, U. 90/12. *Băgați bine la ureche, codănei[i] tati[i]: limb' asta de-o vorbiți voi acuma, așà am apucat-o eu de la părinți[i] miei...* JIPESCU, O. 59, cf. și HEM. 2320; (cu femininele) **codăneà** și **codănică** s. f.=fată tânără abià intrată în horă. *De la fâța din albiie, de la copilandri și codănele pân' la uncheși[i] betegi și babili iertate, toți cu toții, cu mic cu mare, și-au îndulcit inima...* JIPESCU, O. 21. *Pe această codănică de fată o numiră Pandora.* ISPIRESCU, U. 92/9; — **codănácă (codonácă)** s. f. = fetiță gata de prins în horă (CHIRIȚESCU, GR. 248); (cu funcțiune adjectivală) nedesvoltat, codaș. *Lăsându-și capul pe spate, ca o codănacă ce se răzgâie după somn...* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 368. *Își dau coate și să mână aia pe aia să ia sticluța, să bea, și codănacili numa-l pun pe limbă, abia-l pregustă.* JIPESCU, O. 44. *Am auzit p'o codonacă... că umblă numa în calească.* id. ib. 123. *În țară codănacă... târâtoarele... aduc... la pungă ce e mai bun și mai gros al altuia.* JIPESCU, ap. TDRG.; — **codănúță** s. f. = codană mică, drăgălașă. *Două surori, una mai mare, fată 'n gâțe, da una sub dânsa codănuță.* VORONCA, ap. CADE.; — (+ *godinac, godănac*) **codinác** s. m. = porc (H. I 314); copil mic și amărît (PĂCALĂ, M. R. 138). | Alte substantive derivate: **codău** s. m. = nume de câne ciobănesc (H. I 62, V 111, VI 200, IX 284, X 90, XII 148), nume dat lupului (XVII 334). *Codăule, ce stai pe ghizdurèle, trist și mâhnit?*

Ori ai muşcat pe cineva? Taci proclete de câine! MAT. FOLC. 592; (cu diminutivul); poate greşală de tipar în loc de *codănaş*) **codăuáş** s. m. = flăcău. *Dragu' mamei codăuaş, Ia lasă-te de hoţie.* ŞEZ. I 140; **codalău** s. m. = c o d ă u (Năsăud). Com. N. DRĂGANU; — **codolán** s. m. = nume de câne ciobănesc (H. III 310); (Iht.) somn mic. ANTIPA, P. 778, H. V 274; — **códea** s. m. art. = dracul (cf. c o d a n). *Necuratului i mai zic Rumânii, îl policresc: naiba, ...nodea şi codea.* JIPESCU, O. 114; cf. şi HEM. 508, GCR. II 250; — **codél** s. m. = nume de câne. JAHRESBER. XIII 147, 161; — **codín** s. m. = nume de câne (ib.); — (poate, un singular nou din *codaţi*, pluralul lui *codat*) **codáţ** s. m. = (Entom.) vierme (VICIU, GL. H. III 307), care se face în brânză, slănină stricată s. în mere (H. XVIII 19, MARIAN, INS. 392, com. I. CORBU), larva lardarului, s t r e p e d e (MARIAN, INS. 7), larva codată a muştei *Eristalis tenax* (id. ib. 393) (Zool.) mormoloc, puiu de broască (H. X 207, com. MARIAN). *Codaţi brînzîei.* T. PAPAHAGI, M. $77/_{75}$; — (cf. *fâneaţă*) **codeáţă** = locul, lunca, unde nu creşte decât «coada-calului» (Feleac, lângă Cluj). VICIU, S. GL. | C o m p u s e: (din *coadă* şi *fâţâi*) **codâţâţ** (codofâţ) s. m. = nume de câne; copil care se ţine scaiu după cineva, c o d i ţ ă. *Să-ţi spuiu una şi bună, jupân Codâţâţ* [aşà-l chemà pe câne]. GORJAN, H. I 20. *Codofâţule, iară te-ai luat după mine?* (Jorăşti în Covurluiu). ION CR. V 376; — (*coadă* + *rădaşcă*) **codăşcă** s. f. (Entom.) = r ă d a ş c ă (*Lucanus cervus*). Com. MARIAN; — (*coadă* + *iţe*, în gâcitori, despre «pieptene») **codoiţă** s. f. *Mă suiiu în pod după iţe codoiţe, Nu aflaiu iţe codoiţe, Şi aflaiu dinţi de veveriţă.* GOROVEI, C. 288; — (*coadă* şi *berc*) **codobérc, -eárcă** adj. = berc de coadă. PAMFILE, J. II, TEODORESCU, P. P. 191; — (*codoberc* + *melc* s. *melciu*, în formulele copilăreşti prin care se îndeamnă melcul să iasă din casa lui, cf. c u b e l c, c u c u m e l c, c o m e l c, c o m e l c i u şi alb. *kəθmili*, «melc sucit») **codobélc, cotobélciu** şi **codoméle, cotoméle** (H. IV 154) adj. masc. *Melc, melc, Codobelc, Scoate coarne...* H. VII 152, IX 143, XII 28, ŞEZ. IX 74, TEODORESCU, P. P. 191, PAMFILE, J. I 364, II 359, III 52. *Melciu, melciu, Cotobelciu...* COLUMNA LUI TRAIAN a. 1883, 205. *Melc, melc, Cotomelc...* PAMFILE, J. III 53; — (*coadă* + *lemn*) **codolémn** (**cotolémn** PASCU, C. 64) s. a. (în gâcitori, cf. variantele: ş o d o l e m n, (h) o d o l e m n, h o n d r o l e m n etc.) *Două lemne codolemne şi mai multe mărunţele* [Spata războiului]. PAMFILE, C. 32.]

— Din lat. pop. **coda, -am** (păstrat în toate limbile romanice) = clas. *cauda, -am*. Cu sensul 3°, cf. derivatul lombard *koatsa*, cu sensul 7° sard. camp. *koitsa* «capăt», cu sensul 8° sard. *agòa* «îndărăt, la coadă» şi portug. dial. *cuanha* «rămăşiţe de paie pe arie», log. *koale* «rămăşiţe», cf. MEYER-LÜBKE, ROM. WB. nr. 1774. Rom. *codaş* a trecut la Rutenii din Bucovina: *kodášu* «cel ce trebue să facă pe cărăuşul la nunţi»). Cf. c o d a l b, c o d â r l ă, c o d i r i ş t e, c o d r o ş, c o d o b a t u r ă, c o d o l a t, c o d î, c o d i n ă.

COADĂLÁT, -Ă adj. v. **codălat.**

COADÁNĂ s. f. (Bot.)
COÁDEŞ, -Ă adj.
COÁDIŞ, -Ă adj.
} v. **coadă.**

COAFÁ vb. I^a. *Coiffer.* — (Franţuzism) T r a n s. şi r e f l. A(-şi) aranja, dichisi părul, pieptănându-l cu îngrijire, încreţindu-l etc., a (se) f r i z a. [F a m i l i a: **coafór** s. m., (cu f e m i n i n u l) **coafeóză** (**coafézâ**, scris, după ortogr. fr., şi *coafeuză*) s. f. = frizer (frizeriţă) care ştie pieptănà cu artă, p. g e n e r. (înlocuind în mare parte pe bărbier (bărbieriţă) şi pe frizer (frizeriţă). *Împietrise pe scaunul de supliciu al coaforului.* C. PETRESCU, C. V. 169. *Frizeria... caută coafeză sau coafor* (Mica Publicitate). UNIVERSUL 1931, 22 Ian.; — **coafúră** s. f. [plur. *-furi*] şi **coafiúr** † s. a. (ALECSANDRI, T. 13) = pieptănătură făcută cu oarecare artă, (mai ales la femei) une-ori împodobită cu pene, panglici etc., cf. f r i z u r ă (la bărbaţi). *Coafurile cu flori, cu... panglice şi cu pene.* ODOBESCU, I 384. *Bate un vânt aspru...; ar puteà să-i strice coafura.* I. NEGRUZZI, V 492. *Pălării minuscule cocoţate pe coafuri imense.* C. PETRESCU, C. V. 75. *Făcea coafura lui Vasile Mogrea să amintească sârmele de frecat parchetul.* id. Î. II 70. | Pronunţ. *co-a-*.]

— *N.* după fr. (derivat din *coiffe*, înrudit cu *coiful* nostru).

COAFÉ(ó)ZĂ s. f.
COAFIÚR † s. a.
COAFÓR s. m.
} v. **coafà.**

COÁFSĂ s. f. v. **coapsă.**

COAFÚRĂ s. f. v. **coafà.**

COAGULÁ vb. I^a. (Med., Şt. nat.). (*Se*) *coaguler.* — T r a n s. şi r e f l. (Despre lichide, mai ales despre sânge şi lapte) A (se) închegà, a (se) prinde. [A b s t r a c t e: **coagulâre** s. f. **coagulâţie** s. f., (după fr. *coagulation*) **coagulaţiúne** s. f. = închegare, prindere, prins. | A d j e c t i v e: **coagulât, -ă** adj. = închegat, prins; — (după fr. *coagulable*) **coagulábil, -ă** adj. = care are proprietatea de a se închegà, de a se prinde, care se poate închegà. | Pronunţ. *co-a-*.]

— *N.* după fr. (lat. **coagulare,** idem). Cf. dubletul î n c h e g à.

COAGULÁBIL, -Ă adj.
COAGULÂŢIE s. f.
COAGULAŢIÚNE s. f.
} v. **coagulà.**

COÁIE s. f. plur. v. **coiu.**

COÁJA s. f. art. v. **Baba-Coaja** (subt **babă**).

COÁJĂ s. f. 1°. *Ecorce.* 2°. *Coque; peau, zeste; cosse; balle.* 3°. *Coquille.* 4°. *Croûte.* 5°. *Croûte* (d'une plaie). 6°. *Ecorce terrestre.* 7°. *Quinine.* 8°. *Vache maigre* (qui n'a que la peau sur les os). 9°. *Boulon, tanne.* 10. *Portefeuille.*

1°. (Adesea în opoziţie cu l e m n) Învelişul subţire şi flexibil care acopere rădăcina şi mai ales trunchiul şi ramurile copacilor şi ale altor vegetale; cf. s c o a r ţ ă (care e o coajă groasă şi vârtoasă). *Belise... toţi copacii de coaje.* LET. II $119/_{25}$. *Neavând oamenii ce mâncà, uscà oamenii coji de copaci şi le pisà.* LET. III $221/_5$. *Sap numele Camiliei pe toate cojile copacilor.* BELDIMAN, N. P. II 45. *De zece zile, caii n'au ros decât coaja copacilor.* C. NEGRUZZI, I 167. *Pare că şi trunchii vecinic poartă suflete sub coajă.* EMINESCU, P. 194. [Balaurul] *a ros toată coaja copacilor din codru.* CREANGĂ, P. $122/_3$. *Coaja acestor meri erà suflată cu aur.* ISPIRESCU, L. $64/_{21}$. *Arză-te focu, răchiţă! Ce eşti neagră şi pârlită, Şi nu eşti încă 'nfrunzită, Ca să-mi fac cureà la flintă Din coaja ta nedubită!* ALECSANDRI, P. P. $312/_5$. *Coajă de teiu pentru funii.* COSTINESCU. *Coajă de salce.* ŞEZ. X 142. # *După coajă se vede pomul, După haine omul:* mulţi judecă după faţă. ZANNE, I 260 şi III 182.

2°. (Adesea în opoziţie cu m i e z) Învelişul (numit în ştiinţă «tegumen») vârtos al unor fructe (alune, castane, jir, nuci, migdale etc.); învelişul flexibil al unor poame (mere, pere, lămâi, portocale etc.), pojghiţa, peliţa legumelor (bob, ma-

zăre, linte etc.) şi a seminţelor (grăunţelor de grâu, porumb etc.; cf. pleavă). *Coji de lămâie, coji de naramză.* GCR. II 45. *Coajă de năramză, cântarul 50* [de] *bani.* BOGDAN, C. M. 159. *Coaja* [nucii de cocos] *cea pe din afară eră aţoasă ca cânepa.* DRĂGHICI, R. $51/_{16}$. *Nu-s vinovat, natura îmi dete acest rol: Să rup o coajă mândră, când miezul este gol.* I. NEGRUZZI, II 75. *Pe trotuoar, apa spală coji de portocală.* C. PETRESCU, Î. II 158. *Negăsind nimic de ronţăit, luă şi ea cojile de măr, pe care le lepădase stăpână-sa, şi le mâncă cu multă poftă, ca pe nişte trufandale.* ISPIRESCU, L. 161. *Am călcat într'o coajă de pepene şi am alunecat. Lămâia după ce o storci, coaja o lepezi* (jos). ZANNE, P. I 202. *Cine va să mănânce miezul, trebue mai întâiu să spargă coaja:* lucrul bun cu nevoinţă se dobândeşte. ZANNE, P. I 226. *Lacomii sânt de unde n'are mărul coajă şi cireaşa sâmbure.* ZANNE, P. III 587. *Nu-l curăţă de coajă* = îi spune de-a dreptul, fără încunjur, cf. verde. ZANNE, P. XI 451. | Fig. Însemnări superficiale. *Altul caută în lume şi în vreme adevăr, De pe galbenele file el adună mii de coji, A lor nume trecătoare le înseamnă pe răboj.* EMINESCU, P. 220.

3°. Învelişul tare şi calcaros al oului s. al unor moluşte ori crustacee (scoici, melci, raci etc.), găoace (de ou), scoică (de stridii), casă (de melc), carapace (de broască ţestoasă), ciuvaniu, crustă. *Coji de ou.* CALENDARIU (1844), $167/_{27}$. *Cojile de ouă cu care să fac paştile, să le dai pe vale, ca să se ducă să deie de ştire şi blajinilor că sosesc Paştele.* ŞEZ. I $128/_{4}$, cf. II $29/_{6}$. *Cojile de ouă de la găinele ce scot pui să le dai afară toate odată, nu pe rând.* ŞEZ. II $66/_{19}$. *Broasca ţestoasă se cheamă broască cu ciuvaniu sau broască cu coajă.* H. XVIII 261. # *Se strânge, ca melcul în coaja lui.* PANN, P. V. I 134.

4°. (În opoziţie cu miez) Partea din afară, mai tare, a unor alimente coapte, fripte, dospite etc. (precum: pâne, mămăligă, friptură, brânză, prăjituri etc.), crustă; p. ext. bucăţică uscată rămasă de la mâncare (cf. cârmoajă), rămăşiţă care nu se mai întrebuinţează (de ex. *coajă de săpun*), fără preţ. *Decât pită şi slănină De la mujerea bătrână, Mai bine o coajă arsă De la o fată frumoasă!* RETEGANUL, TR. $187/_{13}$. *Coji strânse după* [= de pe] *masă.* DOINE, $46/_{19}$. *Unde sânt şapte surori, Nici coji pe cârpători, Nici călţi pe 'nchietori!* TEODORESCU, P. P. 256. # *De la cinci pâini miezul, şi de la nouă colaci coaja,* se zice despre cel lacom la mâncare. ZANNE, P. IV 51. *A prins mămăliga coajă!* se zice despre bogatul fudul, ridicat dintre nevoiaşi (ZANNE, P. III 612). *Să te ferească Dumnezeu, când prinde mămăliga coajă!* CREANGĂ, P. $209/_{15}$. *A roade cojile cuiva*= a mâncă pâinea cuivă. TDRG.

5°. Pojghiţa groasă şi tare (dar mai puţin groasă decât scoarţa), crusta unei bube, unei rane care începe a se vindecă, a se cicatrizà; p. anal. pojghiţa, pătura subţire ce se face, la aer, la suprafaţa unui lichid când începe să îngheţe s. să se închege. *După ce să va coji şi va ieşi coaja cea arsă* [a bubei]... PISCUPESCU, O. $280/_{15}$. *Nu mai rupe coaja bubei!* | Spec. *Coji de lapte* =pe care le capătă copiii până sug (lat. impetigo). BIANU, D. S.

6°. Fig. Stratul exterior, vârtos şi răcit, care îmbracă globul pământului, scoarţă. *Coaja pământului.* ŞĂINEANU, D. U.

7°. † (După germ. Fieberrinde = Chinarinde) Chinină. *Coajă de friguri.* LB.

8°. Fig. Vită foarte slabă (HERZ.-GHER., M. IV 235); cf. rablă, căzătură, coadă 1°, pag. 581b). *Aveà ca avere câteva coji de vacă, nişte oiţe şi un băieţel slab şi el, de suflă vântul prin el.* ŞEZ. VII 137.

9°. (Patol., confundat cu:) Coşi. DICŢ.

10°. (Argot) Portofel. CADE.

[Plur. *coji.* | [Şi: *coáje* s. f.; (+ *scoarţă* s. + slav. *kora* «scoarţă» cf. rut. *korž* «azimă coaptă», *koržaviti* «a se întări, înţepeni») **coárjă** s. f. COSTINESCU, TDRG. (Ad 1°). *Copiii fac beţe din diferite feluri de lemn tare, cojite de coajă* (*corjite de coarjă*), *afumate apoi, netede ori cu nòduri pe ele, cu măciucă sau nu.* PAMFILE, J. I 335. *Pe aceasta* [partea retezată a hlujului] *se taie două fâşii, se sugrumă lângă nod, lăsând să se ţină numai în coarjă.* id. ib. I 336; (ad 2°). (Fig.) *Glumă-i 80 de chilometre pe un timp ca ăsta? Şi încă, într'o coarjă de nucă!* [= luntre] CONTEMPORANUL VI vol. I 27; (ad 4°). *Ş'o coarjă de malaiu* (Mănăstirea, jud. Botoşani) ION CREANGĂ, III 307. *Coarjă de pe ceaun, după ce s'a răsturnat mămăliga.* PAMFILE, J. II 337. # *A prinde coarjă* = a înjghebà. PAMFILE, J. II. *Au prins mămăliga la coarjă.* ZANNE, III 612. (Fig.) *Cu descântec şi bolmoajă, Nu prinde dragostea coarjă!* PAMFILE, C. Ţ. 108; (ad 6°). *În aer, în apă, în coarja pământului.* I. IONESCU, C. 82. | Diminutiv: (cf. paleosl., bulg. *kožica* «membrană, peliţă») **cojiţă** s. f. [plur. *-jiţe* şi dial. *-jiţi*] = coajă mică s. subţire, peliţă, pojghiţă. (Ad 2°) *O cojiţă de alună trag locuste, podu-l scutur, Cu musteaţa răsucită şede 'n ea un mire flutur.* EMINESCU, P. 196; (ad 4°) *Cu tărâţe, cu cojiţe, purcelul începe a se înfiripà.* CREANGĂ, P. $76/_{8}$. *Ei nevasta au luat-o Şi 'n temniţă au băgat-o, De mâncare că i-au dat Tot cojiţă de pe masă, Hâlbuşoare de prin vasă.* ŞEZ. II $7/_{29}$. *Muiaţi în lapte cojiţă Şi le daţi să înghiţă.* GCR. II 316. *O cojiţă de mălaiu, Uscată de nouă ai.* MARIAN, SE. I 36, cf. GCR. II 336, DOINE $19/_{12}$, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 260. # *Se plânge că n'are dinţi, Ş'apoi roade la cojiţi!* se zice despre cel sgârcit. PANN, P. V. III 92. ZANNE, II 115. *O cojiţă de săpun.* DDRF. | Adjective: **cojós, -oásă** = cu coajă multă s. mare, acoperit cu (multă) coajă, (rană) care a făcut coajă, de forma coajei. *Unghia cea cojoasă... să se ungă cu unt de terpentin.* PISCUPESCU, O. $310/_{12}$. *Fâşii cojoase, tari şi în vârf ascuţite.* DATCULESCU, ap. TDRG. *Dacă părul va fi cioturos şi cojos, soţul va fi bogat.* ŞEZ. I $145/_{36}$. *Păr cojos* = varietate de păr. H. XVI 40. | Verb: **cojì** (**corjì** TDRG.) = (trans., complementul e un pom, o vergeà, un fruct, o legumă etc.) a luà s. a trage în jos coaja (1°), a curăţì de coajà (1°); p. anal. a luà s. a trage în jos pielea, a belì, a despoià (BUGNARIU, NĂS.), a jupì, a jupuì, (fig.) a bate pe cinevà în cărţi (HERZ.-GHER., M. IV 243), a-l scutură de parale; (refl., despre fructe, răni cicatrizate, piele rănită s. spuzită, arsă de soare, uscată de vânt) a se curăţà de coji (care se desfac s. se deslipesc, se scămoşază, cad). *A cojì pe cinevà în bătăi* = a-l bate bine. HERZ.-GHER., M. IV 243. *M'o cojìt purecii* = m'au mâncat tare (pe când dormeam). ib. *S'au dat ei şi au cojit vro câţiva tei şi au făcut o funie lungă.* SBIERA, P. $84/_{5}$. *Aşà pat toamna cocoanele, Când se cojesc nucile!* TEODORESCU, P. P. 123. *Dat-a ciuta făr de vad, Eu mai jos că m'am lăsat, Cu murgu 'n ap'am intrat: În suliţă c'o luaiu şi pe mal o aruncaiu; Zăbăviu pân' ce-o cojiiu* (= beliiu). TEODORESCU, P. P. 69. *Unii la berbeci cojeà* (= jupuiau), *Alţii lemne grămădeà, Alţii carne perpeleà.* id., ib. 515, cf. VASILIU, C. 17; (ad 5°) *După ce să va cojì şi va ieşì coaja cea arsă* [a bubei, cu lapis]... PISCUPESCU, O. $280/_{15}$. [*Pielea*] *se crapă în diferite direcţiuni şi apoi se cojeşte.* TDRG. *Se crede că cel ce mănâncă bob fără coajă, aceluia i se va cojì pielea de pe faţă* (Bucovina). GOROVEIU, CR. 26. *Miezul de nucă* [uscată] *nu se mai cojeşte* = nu-i mai poţi luà jos coaja subţire şi gălbuie în

care e îmbrăcat; (cu part.-adj.) **cojit** (cu negativul **necojit**), **-ă** = despoiat de coajă, de pe care s'a luat jos s. a căzut coaja s. cojile (despre piele, mână) aspru, cu crăpături. *Învârtind căciulile în mânile lor cojite de soare şi de ger...* DELAVRANCEA, S. 174. *Privirile lui... se opreau... pe mânile ei cojite şi butucănoase.* VLAHUŢĂ, N. 16. *Pereţii odăii sânt murdari, pătaţi, cojiţi şi galbeni.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *O gară gălbuie, cojită, rău zidită şi prost ţinută.* IORGA, N. R. B. 203; (şi cu abstractele:) **cojire** s. f., **cojit** s. a., **cojeală** s. f. = acţiunea de a (se) coji. *Cojala pielei*, ap. TDRG.; **cojitură** s. f. = cojire; ceea ce s'a cojit. DICŢ.]

— Din paleosl. (bulg., sârb., rus., rut.) **koža** «peliţă, piele, cojoc (bulg., rus., sârb.), scoarţă (de copaci), coajă de fructe (rus., slov.)». CIHAC, II 64. Cf. cojan, cojoc, cojnic, cojbă.

COÁJBĂ s. f. v. **cojbă.**

COÁJNICĂ † s. f. v. **cojnic.**

COÁLĂ s. f. *Feuille (de papier).* — (Une-ori complinit prin «de hârtie» LB.) Foaie de hârtie din comerţ (de oarecare mărime, de obiceiu albă, pentru scris, de formă dreptunghiulară şi îndoită în două); (în comerţul de librărie, cu de-a mănuntul) 12 coale fac o teşteă, 24 un conţ, 480 un top. *Câteva coale de hârtie.* LET. I 14/27. *Ceriul ca o coală de hârtie stringându-se...* MĂRGĂRITARE (ed. 1746) ap. TDRG. *Vor fi scrise pe o coală de hârtie.* URICARIUL, I 254/15. *Alt ispisoc pentru vecini, pe hârtie subţire, pi o coală.* URICARIUL, XI 270/27. *Ne s'au prilejit a vide[ă] o anaforă scrisă pe douăzeci* [de] *coale hârtie.* C. NEGRUZZI, I 304. *Jumătatea absentă* [a oglinzii] *eră înlocuită cu o coală de hârtie verde, decolorată.* C. PETRESCU, C. V. 47. *Mâinile cele albe ca o coală de hârtie.* ISPIRESCU, L. 234. *Feţişoara lui, Spuma laptelui, Coală de hârtie De la prăvălie...* GCR. II 298. *Unde-ai fost la ciobănie, De pe faţa-ta poţi scrie Ca pe-o coală de hârtie?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 510. *Am cumpărat patru coale de hârtie vânătă, să pun la ferestre.* **Coală de tipar** = foaie mare de hârtie, împăturată în două (format «in folio»), în patru (format «in quarto»), în opt (format «in octavo»), în şasesprezece şi (*coala dublă*) în treizeci şi două, pe care se imprimă, în pagine, zaţul cules la tipar. *Doi volumi* (= două volume) *de câte patruzeci de coale de tipar.* HASDEU, I. C. VIII/17. **Coala de revizie** (Tipogr.) = primul tipar de pe forma pusă în maşină..., revăzută de corector... pentru a îndepărtă greşelile eventuale strecurate. MOLIN, V. T. 26. (Credinţe pop.) **Coala viilor** = registru în care sânt trecuţi (în cer) oamenii în vieaţă. *Roagă-mi-te tu de ea Coala viilor s'o ieа, Doară ea s'o îndură Şi 'ntre vii te-o însemnă.* MARIAN, Î. 175/22. [Plur. *coale* şi (Mold.) *coli.*]

— Din n.-grec. *κόλλα*, idem (propriu: «cleiu», pentrucă foile de hârtie erau lipite). CIHAC, II 648.

COÁLE adv. } **COÁLEA** adv. } v. **colea.**

COALÍŢIE s. f. *Coalition.* — Alianţă (trecătoare, pentru scurt timp, pentru un scop mărginit şi imediat) a mai multor popoare (state, puteri), partide s. persoane împotriva unui vrăjmas s. adversar comun (şi ameninţător) (cf. ligă, federaţie, confederaţie); p. ext. întovărăşire a mai multor persoane în urmărirea unui scop ascuns (cf. complot, conspiraţie). *Membrii coaliţiei de la Mazar-Paşa.* MAIORESCU, D. I 581. *Coaliţia eră numeroasă, hotărîtă, bine prevăzută cu bani şi răzimată pe puternice protecţii la Poartă.* IORGA, L. I 333. *Coaliţia aristocratică se deosebeà de ţărănime nu numai prin avere, prin situaţia socială şi politică, ci şi prin limba întrebuinţată de obiceiu.* id. ib. II 6. *Din toată recenta coaliţie înjghebată...* GOGA, Ţ. N. 625. *Coaliţie de inimici.* C. PETRESCU, R. DR. 217. *Cercurile germane consideră posibilă o mare coaliţie a partidelor, în care vor intrà populiştii, socialiştii şi centrul.* CURENTUL, a. 1930, 17 Sept. [Şi: (rar, învechit) **coaliţiúne** s. f. DICŢ. *Urmă dară un ministeriu de coaliţiune.* SBIERA, F. 330. | Pronunţ. *co-a-.*]

— *N.* după fr. (din lat. *coalescere* «a creşte împreună»). Cf. coalizà.

COALIŢIÚNE s. f. v. **coaliţie.**

COALIZÁ vb. 1a. refl. *Se coaliser.* — (Despre popoare, state, partide, persoane) A se alià, (trecător) în contra cuivà, a face o coaliţie împotrivà unui duşman s. adversar comun şi ameninţător (cf. federà, confederà); p. gener. (impropriu) a se uni, a se întovărăşi. *Singuri nu pot face nimic împotrivă-i, ci numai coalizându-se toţi împreună.* BĂLCESCU, M. V. 438. [Abstract: **coalizáre** s. f., (rare, învechite) **coalizáţie** s. f., (după fr. *coalisation*) **coalizaţiúne** s. f.= acţiunea de a (se) coalizà, coaliţie. | Adject iv: **coalizát, -ă**= aliat cu alţii împotriva unui adversar s. duşman comun. *Acţiunea... opoziţiei coalizate în afară de parlament.* MAIORESCU, D. II 1. *Spion cumpărat de duşmanii coalizaţi împotriva lui.* C. PETRESCU, C. V. 128. (Fig.) *Răutatea coalizată a invidiei.* I. TEODOREANU, M. II 518. | Pronunţ. *co-a-.*]

— *N.* după fr. Cf. coaliţie.

COALIZÁŢIE s. f. } **COALIZAŢIÚNE** s. f. } v. **coalizà.**

COÁMĂ s. f. 1°. *Crinière. Toupet* (du cheval). 2°. Ironiquement, en parlant de l'homme: *tignasse, crinière. Chevelure* des arbres. Poétiquement: *Rayon* de soleil, *chevelure, queue* d'une comète. 3°. *Crête; faîte; arête* d'un toit; *latte, volige; pointe* d'une meule; *remblai* d'un mur; *crête* de montagnes; *intersection de plans.* 4°. *Cours* de l'eau.

1°. Părul des, stufos şi mai lung decât părul corpului, de pe ceafa, grebănul s. de pe întreaga spinare a unor animale ca leul, calul, porcul şi unele specii de câni. *Coma* = iuba. LEX. MARS. *Coama* de pe grumazul calului e termen general. Nu i se dă nici un alt nume... Extrem de numeroase... [sânt] atributele cu care se exprimă diferitele forme şi aspecte ale coamei:... aleasă, bogată, borzoşă, buhoasă, cârţâită, ciumpavă, ciupită, ciuntită, costruşită, creaţă, deasă, despărţită, flocoasă, frumoasă, groasă, hâdă, împărţită, împletită, încâlcită, inelată, încurcată, înfoiată, înţepoşată, întoarsă, îngrijită, înspicată, lată, lăută, linsă, lucie, lomboşă, lungă, măiastră, mătăsoasă, mare, mică, mocănească, neagră, netedă, pârlă, păştită, păroasă, periată, pieptănată, pletoasă, rară, răţoiată, răsfirată, rătunsă, rătunzită, retezată, roasă, rasă, rotată, sbârlită, sbulturată, scurtă, slabă, străfocată, stropşită, (s)tufoasă, subţire, sucită, sură, svântată, svârlită. tăiată, ţeapănă, ţepoasă, tunsă, turşoasă, ursălată, ST. PAŞCA, DR. V 291—295. [Calul] *zburlì unduioasa coamă.* C. NEGRUZZI, I 42. *Caii, repezi, ageri, cu coame răsfirate.* ALEXANDRESCU, M. 30. *Un cal alb,... Coamele-i erau zburlite, Ş'a lui sprintene copite Săpau urme pe pământ.* ALECSANDRI, P. I 50, cf. I 189. *Zimbrul aprig ca un zmeu, Cu lungi coame ca de leu.* id. ib. II 93. *Cânt... cu coama mărunţă pe grumaz.* ODOBESCU, III 65/12. *Harap-Alb... se duce în grajdiu şi începe a-şi netezì calul pe coamă.* CREANGĂ, P. 212/6. *Calul... zise: Stăpâne,... să te ţii bine şi în*

scări, şi de coama mea. ISPIRESCU, L. 7/1. *Murgule, coamă rotată, Mai scoate-mă'n deal odată.* ALECSANDRI, P. P. 311/1, cf. şi JARNÍK-BÁRSEANU, D. 314. *Murgule,... Ce ţi-i coama toată smultă, Şi ţi-i şaua toată cruntă?* MARIAN, I. 67. *Mai stai, murgule, legat..., Să bei apa muntelui... Ca să-ţi crească coama naltă, Coamă naltă şi învoaltă.* TEODORESCU, P. P. 72, cf. (*coama lată, răsfirată*). ib. 73, *Bate-le, negru nebun, Ce-i cu coama viforîtă...* ib. 74. *Taica, maica tot mă 'ntreabă D'un murg cu coama sireapă.* ib. 306. *Să-mi aleg un cal porumb, Scurt în gât şi lung în trup, Coama să-i dea de pământ.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 506. *Ne trimise pre noi şese lipcani, Călări pe şese jugani, Cu coamele cănite, Cu frânele zugrăvite.* POP. ap. GCR. II 311. *O perie din coamă de porc...* BREBENEL, GR. P. *După ce porcul a murit, se găteşte de pârlit... Gospodina îi smulge părul de pe coamă, de pe gât şi de pe spinare... făcându-l... mănunchiuri. Acest păr va fi folosit la facerea bidinelelor sau va fi vândut.* PAMFILE, CRĂC. 198. *Ele* [*periile*] *sânt mai trainice decât cele cumpărate de la ţigance sau din târg, deoarece nu au părul amestecat cu păr de coadă sau coamă de cal.* PAMFILE, I. C. 2. *Porc românesc, cu corpul mic, scurt, coama mare.* H. XI 6. || (Bot.) **Coama-calului** = c o a d a c a l u l u i (*Equisetum arvense*). BARCIANU. **Coama-porcului** = iarbă (H. I 187, II 79), cu firul subţire şi drept şi cu grăunţele spiculuí aşezate regulat şi alterne. H. III 66. (Zool.) **Coamă-de-mare** = *Cyprinus Carassius.* BARCIANU. || P. r e s t r. (Destul de răspândit) *Coama de pe frunte* (LB., DR. V 282), *coama frunţii* (DR. V 282), *coama dinainte* (ib.) s. numai *coamă* = m o ţ u l de păr ce atârnă, între cele două urechi, pe fruntea calului, numit şi p e r c i c ă, c i u p, c i u f, ş i ş c ă, ţ o p, h o r ţ o p, z u l u f etc. DR. V 282. | (Rar) *Coama de la copite* s. numai *coamă* = c h i ş i ţ a, smocul de păr de-asupra copitei calului, numit şi p o s m o c, c i u p, c h i c ă, c h i ş c ă, j i v i ţ ă etc. DR. V 303.

2°. P. a n a l. Părul capului omenesc (se zice mai ales cu o nuanţă batjocoritoare s. de glumă despre părul lăsat să crească prea lung al bărbaţilor); cf. c o s i ţ ă, c h i c ă, p l e t e. *Coama sa* [a fetei] *unduloasă este desfăcută.* SIHLEANU, ap. TDRG. *Nişte coame castanii undoioase se răsfirară peste umerii şi pieptarul lui înfirat.* C. NEGRUZZI, I 21. *Tunde-ţi coama, băiete!* || F i g. Frunzişul des din vârful arborilor, pădure de pe coastele şi vârful munţilor. *Carpatul scoate-un freamăt teribil de urgie, mişcând coama-i de codri.* ALECSANDRI, P. III 434. *A crângurilor coamă bogată şi umbroasă.* OLLĂNESCU, H. O. 286. | (Poetic) Mănunchiul des al razelor solare; (literar) fâşia luminoasă, c o a d a unei comete. *Văd stingerea de soare În adâncul Ocean, Ş'a lui coamă arzătoare Răsărind ca un volcan.* ALECSANDRI, P. II 128. *Materia vaporoasă care încunjură simburele se numeşte coama cometei. Simburele şi coama formează împreună capul cometei.* CULIANU, C. 354.

3°. M u c h e orizontală, rezultată din intersecţia a două planuri; s p e c. c u l m e prelungită de deal (cf. c r e a s t ă, s p r i n c e a n ă, o b c i n ă); muchea de-asupra, orizontală, a unui zid; linia formată de cele două planuri inclinate ale unui coperiş (cf. ş a u a c a s e i); lemnul orizontal în care sânt înţepeniţi căpriorii acoperişului, l a ţ, s l i m n ă, c o r o a n ă (DAMÉ, T. 93); vârful (cu spicele) al unui stog; valul de pământ aruncat de-asupra şanţului, cf. c ă m i l (com. ITTU). *Coama munţilor.* I. IONESCU, M. 30, cf. H. X 534. [Munţii Apuseni] *la miază-noapte îşi răslăţesc coama până în Curcubeta-mare...* FRÂNCU-CANDREA, M. 3. *Cătărându-se când pe muchi, când pe coame de munţi, ajunse la o peşteră.* ISPIRESCU, L. 216/6. *Ţara Ardealului De pe coama dealului; Câte lunci, atâtea furci, De urît să nu te duci.* DOINE, 167. *Apoi credinciosul lui puindu-se piuă, Fătfrumos se urcă pe dânsul; d'acă pe coama zidului, şi sări în grădină.* ISPIRESCU, L. 75/33. *Totuşi rămâne un «dâmb», «dâlm» sau «coamă» de-a lungul bucăţii, căci, oricât de grea ar fi grapa, ea nu poate împrăştia cele două jumătăţi de brazdă, — întâia brazdă — care stau «încălecate» — ridicate una peste alta.* PAMFILE, A. 63. *Stogul are baza circulară şi se compune de obiceiu din două părţi: una cilindrică, formată din cotoarele snopilor, care se numeşte piept, şi alta conică, deasupra celei dintâi, formată din spicele snopilor şi care se numeşte vârf saŭ coamă.* id. ib. 146. *La unele case, în loc de trei capre, se pun numai două, iar pe sub încheietura braţelor lor, şi sprijinindu-se pe nişte stinghii, se pune un samar. Pe samar se aşază căpriorii sau martàcii* (*martacele*)... *Prin unele părţi, samarul mai poartă numele de lat, leat, coamă, culme, samară, slemneă, slimnă, comană sau coroană.* PAMFILE, I. C. 422. *Este obiceiu că se pun pe coama acoperişului două sau trei cruci de lemn, ale căror capete sânt înzestrate cu cuie de fier.* id. ib. 440. *Partea de sus a acoperişului se zice coama casei.* H. XVIII 144. *Sus, la coamă,* [căpriorii casei] *se întâlnesc cu cei din planul opus al acoperişului, unde se încheie limbile unora cu furcile celorlalţi.* PĂCALĂ, R. 59. *Coşul scos peste acoperiş, trebue înălţat peste coama acestuia.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG. **Coamă încolţată:** *Şisele* (= şiţele) *din rândul cel mai de sus au capetele ascuţite la vârf, formând astfel o muche dinţată la vârful acoperişului — coama încolţată, care e întreruptă numai de fumariu şi de o cruce de lemn, aşezată şi ea în prelungirea uneia din pantele acoperişului.* PĂCALĂ, M. R. 406. | (Geom.) Intersecţiune a planurilor, m u c h e. MELIK, G. 175.

4°. *Coama apei* = cursul, firul apei (Com. ITTU), linia mediană a unui râu.

[La unii scriitori moldoveni, cuvântul e plur. tantum. | D i m i n u t i v e: **comiţă** s. f. (ad 1°) MAT. FOLC. 1467; — **comuşoară** s. f. CIHAC, I 57. | A d j e c t i v e: (cf. lat. *comatus*) **comát, -ă** şi (fără ca un verb *încomă* să fie uzual) **încomát, -ă** = cu coamă lungă, deasă, mare, cf. c o d a t. *Un val de sânge,... cald a izvorît Din nobil încomatul gât, Şi cade mortul cal.* COŞBUC, B. 103. *Gâtul cu şerpi încomat.* id. Æ. 116/2. *În loc de leul cel falnic încomat al Africei, America are puma, un leu fără coamă, cam de seama unui lup.* MEHEDINŢI, P. 33. *Stea comată.* SBIERA, F. S. 281. PAMFILE, CR. 60, TEODORESCU, P. P. 21; — **cumút, -ă** = comat, cu coamă. *Că pe cer s'a arătat, Un luceafăr de 'mpărat, Stea cumută strălucită, Pentru fericiri menită.* PAMFILE, CR. C. 60; ION CREANGĂ, I 24. DR. IV 803; — (rar) **comós, -oásă** = cu coamă lungă, deasă, mare. *Biholul de Cina... este la coamă comos, ca caii din Schithia.* CANTEMIR, IST. 376. *Porc comos.* H. XII 26. | A l t e d e r i v a t e: **comár** s. a. = curelele care vin pe coama calului când se înhamă, c e a f a căpeţelei. DAMÉ, T. 50; — **comână** s. f. = c o a m a (3°) casei (Vasluiu). DAMÉ, T. 93, 100.]

— Din lat. **coma, -am,** idem (şi despre părul omenesc, frunziş, raze solare). Pentru desvoltarea sensului 3°, cf. slav. *griva,* care, afară de «coamă», (1°) însemnează în ruseşte şi slavoneşte şi «culme de deal s. de pădure».

COÁMĂR s. a. *Chambre.* — (Săsism, prin părţile Sibiiului) Cameră de locuit. PĂCALĂ, M. R. 414. *Destinat*(*ă*) *pentru întreagă familia ca odaie de locuit, coamăru' are, unde numai se poate, situaţia cea mai bună, spre miazăzi sau răsărit, şi stă, ca şi «casa cea mare», în legătură directă cu*

tinda. id. ib. 414. [Şi: **coámără** s. f. PĂCALĂ, R. 65.]

— Din săs., corespunzând germ. **Kammer,** idem. Cf. dubletele c a m e r ă şi c ă m a r ă, precum şi c o m o a r ă şi c h i m i r.

COÁMĂRĂ s. f. v. **coamăr.**

COAMOÁRĂ s. f. v. **comoară.**

COÁNĂ s. f. v. **cocoană.**

COÁNDRĂ
COÁNTRĂ adv., prep., s. f. } v. **contra.**

COÁPCĂ s. f. v. **copcă.**

COÁPILĂ s. f. v. **copil.**

COÁPSĂ s. f. (Anat.) 1°. *Cuisse.* 2°. *Flanc* d'un vase etc. *Ridelle. Lice.*

1°. (Anat.) Femurul (KRETZULESCU, A. $15/_{7}$) cu musculatura în care e îmbrăcat, partea corpului de la şold şi stinghie în jos până la genuche, numită la animale a r m. Cuvântul e pe cale de dispariţie, fie că graiul popular renunţă la un termen propriu pentru această parte a corpului, fie că-l înlocueşte cu o expresie perifrastică (p u l p a d e s u s, c a r n e a c e a g r o a s ă etc.), cu formaţiuni nouă (m o i ş t e etc.) sau cu împrumuturi din limbile învecinate (ţ â m b, etc.). De multe ori sensul lui c o a p s ă e modificat. Astfel, la om, adesea se confundă cu ş o l d u l, iar la animale, mai ales la cai, şi cu s a p a de subt şold s. cu f l ă m â n z a r e a (DR. V 320), une-ori şi cu g e n u c h i u l (ib. 300). (Alt cuvânt e însă *coapsa* cu sens de glesnă; cf. c o a p s ă[2]). *Coapsa* (=slav) bedro, boků. MARDARIE, 105. *Koapse* = coxa. ANON. CAR. *Încinge armele tale pre coapsa ta, silnice* (= puternice)! CORESI, PS. 118, BIBLIA (1688) 396. *De să va află, cum bărbatul nu să împreună cu muiarea-ş[i] deplin, cumu-i să fie, ce să varsă pre dinafară, ce să dzice pentre* (= printre) *coapse, să să desparţă.* PRAV. 566, cf. 209. *Au lovit pre ei pulpă preste coapsă* (gr. μηρὸν). BIBLIA (1688) 185_{2}. *Şi vei face lor nădragi de in, să acopere ruşinea trupurilor lor, de la brâu până la coapse.* ib. ap. TDRG. *Împuşcat-au pre Voicina... într'o coapsă.* MAG. IST. IV $313/_{10}$. *Chipul acela aveà capul de aur curat, aveà mâinile şi pieptul de argint, pântecile şi coapsele de aramă, picioarele o parte de hier...* (a. 1743) GCR. II 31; cf. şi 32. *Mari şi tari şi păroasă* (= păroase) *coapse, îl arată vârtos şi necurat om.* GCR. II 145 (a. 1785). *Atârnă pe coapsa stângă o sabie încovoiată.* C. NEGRUZZI, I 23. *Cinge-ţi coapsa ta, cată şi ascultă!* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. $577/_{21}$. [*Unii câni*] *au coapsele cărnoase.* ODOBESCU, III $64/_{22}$. *Ceilalţi Arabi stau pe împrejurul calului, îl netezesc pe coapsă.* ALECSANDRI, CONV. LIT. VIII 50. *Paşa... Cu scările 'n coapse fugaru-şi loveşte.* COŞBUC, F. $29/_{15}$. *Trase păloşul şi-şi tăie o bucată de carne moale din coapsa piciorului.* ISPIRESCU, L. $90/_{23}$. *În mijloc însă sta o şuncă mare, adică coapsa întreagă a unui porc bătrân.* ISPIRESCU, ap. TDRG. F i g. (Mai ales la plural) Izvor al puterii de /procreaţie, sediul fertilităţii. *Sufletele care au intrat cu Iacov în Eghip[e]t, cari au ieşit din copsele lui.* BIBLIA, ap. CADE. *Coapsa neroditoare.* MINEIUL (1776) $106^{1}/_{1}$. *Cai de munte, burticoşi, laţi în coapse.* H. IV 84. *În coapsa grăitoarei mirişti, De vreme plugul vostru ară.* GOGA, P. 7.

2°. P. a n a l. Partea laterală s. bulbucată a unui obiect. *Balauri sculptaţi pe coapsele unui vas chinezesc.* I. TEODOREANU, M. II 59. || S p e c. Partea laterală dinapoi a căruţei. *Luă pământul din dihoniţa cu păcură, ce atârnă nedespărţit în coapsa carului.* CONV. LIT. XLIV, I 42. | (Ţes.) Jumătatea laterală a unui iţ. Com. MARIAN.

[Plur. *coapse*, rar *copşi* (Petreştii-de-jos, j. Turda) DR. V 297. | Şi: **coáfsă** † s. f. *Încinge armele tale pre coafsa* (*coapsa* COR.; *coapsele* HURM.) *ta silnic[e].* PSAL. SCH. 141; — **coápţă** s. f. *Noi om aduce în astă apă curată... pcicioare la pcicioare, coapţă la coapţă.* PĂRVESCU, H. $82/_{17}$; — (+ *cobză*, din cauza formei) **coábză** s. f. = sapă a calului (Iapa, j. Someş) DR. V 320. | D e r i v a t: **copsár** s. a. = partea hamului care vine pe coapsele calului, ş o l d a r (DAMÉ, T. 50); nabederniţă (BARCIANU).]

— Din lat. **coxa, -am,** idem.

COÁPSĂ s. f. (Anat.) *Jarret* du cheval. — (Ungurism) Glesna calului (Bârla, j. Năsăud. DR. V 302 şi jud. Someş, Com. S. POP).

— Din ung. **kapca** «nod crescut la copita calului» (propriu «obială»). N. DRĂGANU.

COÁPŢĂ s. f. v. **coapsă.**

COÁRĂ s. f. (Iht.) *Alburnus bipunctatus.* — (Mehedinţi) Peştele Alburnus bipunctatus (ANTIPA, P.), numit şi l a t i ţ ă (H. IX 59). [Şi **corá** s. f. ANTIPA, P.]

COARĂÍ vb. IV[a] v. **corăi.**

COÁRBĂ s. f. 1°. *Vilebrequin, drille à arçon. Manivelle du vilebrequin.* 2°—3°. *Manivelle.*

1°. (Mold.) Unealtă a dulgherului (H. III 450, X 539, XII 32, 521, XVI 134), teslarului s. butnarului (Com. ITTU), tâmplarului (DAMÉ, T. 113) s. fierarului (H. X 356) cu care se sfredelesc găuri, învârtind cu mâna dreaptă o manivelă, în vreme ce stânga apasă de-asupra, s f r e d e l, c u r b i n ă, s u c a l ă. DAMÉ, T. 113. | P. r e s t r. Partea care se învârte cu mâna dreaptă a acestui instrument, manivela lui. DAMÉ, T. 113.

2°. Mânerul sucalei de depănat, numit şi m ă n u ş ă, m ă n u c h i u, c o l a t ă u. DAMÉ, T. 140.

3°. P. e x t. Manivelă. Com. A. TOMIAC.

[Şi: (ad 1°) **curbínă** s. f. DAMÉ, T. 113.]

— Din rut. **korba** «manivelă» (din germ. *Kurbe, Kurbel*, care, la rândul său, e împrumutat din fr. *courbe*). A. S c r i b a n, *Arhiva* a. 1914, p. 133. Cf. dubletul c u r b.

COÁRBĂ s. şi adj. fem. (Ornit.) v. **corb.**

COĂRCE adj. fem. v. **corciu.**

COÁRDĂ s. f. I. 1°. *Corde* (d'instrument de musique). F i g. *Corde* du cœur. *Corde vocale.* 2°. *Corde d'arc. Corde* (au billard). II. 1°. *Tresse.* 2°. *Corde* d'oignons. III. 1°. *Arête* de voute. 2°. *Corde* de montre; *ressort.* 3°. *Dos* de la lame de la faux. IV. 1°. *Corde* d'équilibriste. 2°. *Corde* à sauter. 3°. *Cordon; corde à attacher; liens d'osier.* 4°. *Corde* de la scie. 5°. *Corde, longe.* 6°. *Cordeau* de jardinier. 7°. *Corde* de filet de pêche. 8°. *Corde* du tissu. V. 1°. *Tendon, nerf, veine.* 2. *Sarment.* 3°. *Racine rampante.* 4°. *Partie pauvre du filon.* 5°. *Cordeau* de foin. VI. 1°. *Maîtresse poutre.* 2°. *Tirant* d'une charrette. 3°. *Etançon* de la charrue. 4°. *Ressort* (de compas). 5°. *Parois* de l'abée. 6°. *Traverse* du moulin. 7°. Le fait de filer, en parlant de confitures, de gelées. 8°. Partie de la cheminée. 9°. *Tout droit.* VII. *Paresseux.*

I. 1°. (Muz.) Fir elastic, anume pregătit din maţe (de oaie) răsucite şi uscate (mai rar din metal—*coardă de sârmă* — s. din mătase), care, întins pe o cutie de rezonanţă şi frecat (cu arcuşul), lovit s. pişcat, vibrează, producând tonuri muzicale, s t r u n ă. La *instrumentele cu coarde* (în opoziţie cu i n s t r u m e n t e l e d e v â n t) se c â n t ă

fie cu arcușul, cu care se trage peste coardele întinse pe căluș, scaun s. scăunaș (de ex. la violină, violoncel, contrabas), sau *coardele* sânt ciupite cu degetele (de ex. la ghitară, harpă, liră) s. mișcate cu o pană s. alt obiect elastic (de ex. la cobză, mandolină), ori se lovesc cu niște ciocănele (de ex. la piano, țimbal etc.). Cu cât *coardele* sânt mai subțiri și mai întinse, cu atât ele produc tonuri mai înalte; poporul deosebește, la vioară, coardele subțiri (= mi), mijloace s. mijlocii (= la), burduie (= re) și hangul sau sârma (= sol) (H. I 69, XI 281). *Coardele* puse în mișcare sbârnâe; coarda întinsă (s. strunită) prea tare, plesnește (s. se rupe). *Chorda* = (lat.) corda, (ung.) hur. LEX. MARS. 192. *A unui organ de muzică toate coardele de-odată lovindu-se...* CANTEMIR, IST. $33/_{3}$. *Coarda care acum slăbită tânjește pe lira sa...* C. NEGRUZZI, II $41/_{9}$. *Mi-aruncă... floarea veștedă de lunci, Ca pe coardele ghitarei răsunând încet să cadă.* EMINESCU, P. 252. *Cu degetele uscate mișcă niște coarde false.* EMINESCU, N. 35. *Coarde de vioară, cobză și țambal.* H. II 120, III 88. || (Fig.; mai ales în construcția *coarda* s. *coardele inimii*, inima fiind considerată ca sediul sentimentelor, iar mișcările ei fiind accelerate în stări de emoțiune). Partea cea mai simțitoare din sufletul omenesc, sensibilitate. *Udă-mi coarda inimii, de tine fermecată, Răsună 'n depărtarea-ți cu ahturi, veninată.* PANN, E. V $123/_{7}$. *Nu ai nici o coardă a inimii izbită De viscolele lumei și de nenorociri.* ALEXANDRESCU, M. $127/_{12}$. *Nu știu ce coardă misterioasă a inimei zbârnâe la aceă sălbatică armonie.* ODOBESCU, II $42/_{3}$. *Ai atins coarda cea mai zbârnâitoare a inimii mele!* ALECSANDRI, T. 1300. *Ori-ce suflet de om... are o coardă întinsă, gata să sune.* CARAGIALE, N. F. $13/_{7}$. | Mijloc producător de mișcare sufletească, de emoțiune. *Tristețea pentru nefericirea, de care ne spune poetul că a fost lovit prin moartea soției sale, este o coardă prea întrebuințată, așa încât se apropie de monotonie.* MAIORESCU, CR. I $323/_{28}$. # **A începe** (s. **a o da**) **pe altă coardă** = a întrebuința alte mijloace (de convingere, de constrângere), a o luă altcum. *Multe snoave voiau slugii* (= slugile) *să facă lui Ciprian, dar acesta le tăiă calea înainte de vreme. Începură dară pre altă coardă.* CĂTANĂ, P. B. I 29. **A lucrà pe coarda sa** = a nu se amestecà în afacerile altuia. *Lucră pe coarda lui.* ZANNE, P. IV 316. **A atinge (pe cinevà la) coarda simțitoare, a-i atinge coarda subțire** = a se adresa la partea cea mai intimă din ființa cuiva, la ceea ce e mai de preț în sentimentele, convingerile sau amintirile lui; a măguli, a lăudà pe cinevà, a-i vorbi pe plac; a atinge pe cinevà unde-l doare, a-i amintì de ceea ce-l supără (s. la care ține) mai mult (și credeà că s'a uitat). ib. IV 315. **A o lăsà în** (pe s. pre) **coarda de** (mai) **jos** s. **a muià coarda** = a (mai) lăsà din pretenții, a se muià, a se plecà, a se îmblânzì, a se astâmpărà. ib. IV 313. **A o țineà în coarda de sus** = a aveà pretenții mari, a se îngâmfà, a se țineà mândru. ib. IV 313. **A întinde coarda până se rupe** (s. **plesnește**) = a împinge lucrurile prea departe, până la extrem. *Nu întinde coarda prea mult, că se rupe!* ib. IV 314. **A mișcà toată coarda** = a face tot posibilul spre a izbutì. ib. IV 315. **Lăutarul coarde vede, coarde visează** (cf. vrabia mălaiu visează). = fiecare meșter la meșteșugul său gândește. ib. IV 417. || (Modern, Anat.) **Coardele vocale** = mușchii inferiori ai glotei, având forma unor buzișoare, învelițì într'o mucoasă fină, care se pot întinde tare și vibrà, producând ceea ce numim «vocea».

2°. P. anal. Împletitură de mațe, de cânepă, de păr sau de alte fire elastice, care ține întinse capetele unui arc. *Mușchii i se întinseră ca coarda unui arc.* C. NEGRUZZI, I 42. *Zbârnâe coarda din arcu-i, fulgeră săgeata 'n vânt.* ALECSANDRI, P. I 34. (Fig.) *În zadar vă mai căsniți să întindeți arcul vieții; coardele s'au ros și una după alta se rup.* MARCOVICI, C. 87. # (După fr. *avoir plusieurs cordes à son arc*) **A aveà mai multe coarde la arc** = a aveà mai multe mijloace pentru a isbutì într'o treabă. ZANNE, P. III 246 *Când i se părea că punga nu se umpleà destul de repede, aveà și alte coarde la arc.* GHICA, S. 38. || (Geom.) Dreapta care unește extremitățile unui arc. MELIK, G. 35. | (La biliard, rar) Linia trasă prin cele două puncte fixate, peste care nu poate pune bila cel ce începe jocul. COSTINESCU.

3°. În compuse: (Bot.) **coarda-ielelor** = silnic (*Glechoma hederacea*) (Prahova). PANȚU, PL., LEON, M. 34, BIANU, D. S., cf. H. II 3, IV 52, XI 327, XIV 352; — **coarda-(h)ălor-din-vânt** = *Salaginella helvetica* (Poșaga, j. Turda). BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 52; — **coarda-vânătorului,** o «buruiană», nedefinită. H. XVI 280.

II. P. anal. (Ideea dominantă e cea de «împletitură»).

1°. Fiecare din vițele, șuvițele, nuielele etc., care, împletite, dau pletele, coadele, gujba, leasa etc. *Gujba se face în următoriul mod...: se înfierbântă o nuià verde de carpăn, se sucește și se împletește în coardă, d. e. ca și funia, care e împletită numai din doauă coarde.* MARIAN, O. II 395. *Ana rămase pe laiță, țiind capătul pletei, iară Lică steteà înaintea ei și, împărțind fuiorul în opt șuvițe, începù să împletească în opt coarde, cum ea nu văzuse mai nainte.* SLAVICI, N. II 163.

2°. Cunună s. funie de ceapă. BARCIANU.

III. P. anal. (Ideea dominantă e cea de cevà adus în formă de arc, boltit).

1°. (Arhit.) Arcuirea unei bolte. COSTINESCU. *Acel groznic șerpe făcând un chip de încujbătură, ca o coardă de boltă.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.

2°. Arc de oțel la broasca ușii (POLIZU), la ceas (LB.), la pușcă (TDRG), la gramofon etc. Cf. dreve, resort.

3°. Muchea de sus — arcuită — a fierului («custurei») de la coasă (JAHRESBER. XIX 97), arcană.

IV. (Predomină ideea de «funie» s. «sfoară întinsă», p. ext. «funie» s. «sfoară» întrebuințată pentru diferite scopuri. În unele accepțiuni avem a face cu întrebuințări nouă, decalcate după fr. *corde*).

1°. (Franțuzism) Funie, frânghie s. sârmă mai groasă, pe care umblă acrobații.

2°. (După fr.) Frânghie s. sfoară mai groasă întrebuințată de copii în jocurile lor, ca să sară peste ea. *Unul* [din copii] *sare la coardă, altul gonește un cerc.* D. R. ROSETTI-MAX, ap. TDRG.

3°. Funie s. sfoară cu care legi s. încingi cevà, cingătoare. *Korde* = zona. ANON. CAR. (Fig.) *Năduși și înnecă cu coardele sv[i]ntei sale învățături pe Arie.* DOSOFTEIU, V. S. 148_{2}. || Spec. Funie (din nuiele împletite ȘEZ. V $59/_{11}$), gânj s. lanț, petrecute peste încărcătura unei căruțe s. unei sănii, strânse cu ajutorul unei prăjini pe care o răsucești; p. ext. parul cu care se strânge lanțul trăsurii ce înfășură lemnele s. butucii încărcați pe ea (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); bredel, ceatlău, renghe, sânzău. *Spre a se țineà mai strună legătura dintre proțap cu sania, se strunește cu o funie zisă apărătoare, cetlău, legătură, gânj, coardă, lambă, vlăioagă, lănțuș sau prăjină.* DAMÉ, T. 22. | (Plut.) Dispozitivul de lemne și gânjuri sau numai gânjuri de nuiele, care servă la prins lemnele din plută la capătul opus celui din chingă. *Coarda* ține toate lemnele plutei la un loc, împiedecând astfel desfacerea lor. *Coarda* se compune adeseori din rudă și gânjuri. CIUPALĂ, PL.

4°. Sfoara care, prin învârtirea «limbei» s. «penei», se răsucește, apropiind brațele și întinzând pânza

ferestrăului, s t r u n ă. DAMÉ, T. 86, APOLZAN, U. 31. *Aţa ferestrăului, numită încă şi coardă, şfară, funie, strună sau întinzător, slujeşte să ţină astfel braţele întinse, ca să fie întinsă şi pânza.* PAMFILE, I. C. 121.

5°. (După fr.) Funie legată de gâtul calului pe care vrei să-l faci să alerge în cerc. COSTINESCU. *A da un cal la coardă.*

6°. (După fr.) Sfoara cu care aliniază cevă zidarii, grădinarii, inginerii. COSTINESCU.

7°. (Pesc.) Parte a crâsnicului (sacului de peşti, crăstaşului s. volocului); s t r u n ă, r â n ă, c o a d ă. ANTIPA, P. 114. *Arcul, sau cercul, care este o nuia elastică, îndoită în formă de arc şi legată de amândouă capetele ei cu o fringhie subţire bine întinsă, numită coardă, care ţine nuiaua îndoită...* ANTIPA, P. 105. *De jur împrejur, prin ochiurile de la cele 4 margini ale plasei, se trece o sfoară — «coarda» sau «struna cristaşului» — care la fiecare colţ al plasei este legată în formă de cheutoare.* id. ib. 142. *Cele două clece au câte o crestătură la fiecare din capetele lor, şi de aceste crestături se leagă capetele a 2 sfori groase pe care sânt înşirate ochiurile celor 2 margini ale plasei. Aceste sfori sânt numite în Moldova şi Muntenia «coarda de sus» şi «coarda de jos» (în Oltenia «struna de sus şi cea de jos»). Coarda de sus e în totdeauna aproape cu un sfert mai scurtă ca cea ce jos.* id. ib. 147. *Această coardă [coarda de jos îngreuiată cu greutăţi] capătă acum şi ea numele de «camănă», «coardă»* (Moldova de sus), *«dolniţă»* (Oltenia). id. ib. 150. *Straja de la volog se numeşte coardă de sus şi de jos cari îngurzesc (încreţesc) marginile lăsându-i vologului un pântece.* PAMFILE, I. C. 67. *De hadaragi se trage volocul prin apă, întins de cel puţin doi oameni. Prin ochii* [=ochiurile] *de pe amândouă laturile se îngrădeşte câte o sfară groasă, cu capetele legate de hadaragi, cari sferi au numele de «coardă de sus» şi «coardă de jos».* ŞEZ. IV 113/$_{24}$. *Sâmi* [= sânt] *la nevod două coarde.* VARLAAM, C. 222/$_{2}$.

8°. (Ţes.) Firele înşirate în lung, formând u r z e a l a s. t e a r a pânzei. *Înşirarea firelor în lung, cât va fi ţesătura de lungă şi în care se vor bate alte fire, se numeşte urzeală sau urzală. În Munţii Apuseni ai Ardealului poartă numele de teară* (FRÂNCU-CANDREA, M. 106), *iar în unele părţi din Bucovina coardă.* HEM. 839/$_{22}$; cf. H. XVI 260. *Coarda se face când se oarde ori se urzeşte pre gard ori pruni.* H. XVIII 144. *Coarda se face prin urzire şi e lungă; prin învălire se înfăşură pre sul, iar la ţesătură dă urzeala.* H. XVIII 278. *Într'o grădină cu pomi, se leagă la un pom o furcă cu 2 coarne, după care se face rostul adecă se pun firele cruciş) şi se întind firele după tăţia pomi, de câte răschitoare se ştie că are să fină de lungă coarda.* LIUBA-IANA, M. 118.

V. (Prin asemănare cu o funie întinsă).

1°. (Anat. pop.) Vână, arteră, nerv, muşchiu, endon, ligament care se î n c o a r d ă la anumite ieşcări; s p e c. ligamentul de-a lungul coamei de îndoietura gâtului la cal (bou, bivol). *Coardă* e numeşte, la cal, gâtul sub coamă, când e gros (bursuceni, j. Bălţi, DR. V 307), partea de sus de umeri până la coadă (Măgurele, j. Bălţi. ib.), nele de la burta calului (ib. 273, cf. DAMÉ, T. 49). *oardele 'nţărind şi oasele...* DOSOFTEIU, MOL. 92b. *Pe coarda cea pletoasă Să-mi desmierd murl voinic.* ALECSANDRI, P. I 62. *Briar... se puse ept în cale-i... Şi-i frânse* [bivolului] *coarda 'n ptă.* id. ib. III 371. *Alţii... se culcă pe coarda măsarilor şi, aşă plecaţi, împuşcă în urma lor.* LECSANDRI, ap. TDRG. *Mă dor, de crudul tău*

tâmple şi coardele gâtului şi nodul de la mână. ŞEZ. XXIII 2.

2°. Curmeiul sau lăstarul de viţă care se întinde ca o sfoară groasă, paralel cu pământul, spre a produce strugurii. H. IV 245, cf. II 219. *Coarda de vie se leagă de harag cu un fir de mlajă.* PAMFILE, I. C. 216.

3°. V â n a crescută afară [= la suprafaţa pământului], care leagă rădăcina unui arbore cu trunchiul şi dă putere arborelui ca să reziste contra vântului. Com. ITTU.

4°. (Băieş.) *Coardă stearpă* = partea sterilă a vinei [de aur] FRÂNCU-CANDREA, M. 41.

5°. Fânul adunat într'un şir lung, care apoi se face boaghe (= căpiţe), v ă n d ă l a g (Gherla, în Transilv.) VICIU, GL., (Sighişoara) BRANDSCH, L.W.

VI. (Ideea dominantă e cea de «tensiune» s. de obiect care ţine întinse părţile unui aparat s. ale unei construcţii).

1°. (La construcţii) Bârnă (ŞEZ. V 59), g r i n d ă la tavanul casei pusă de-a curmezişul pe sub altele (STAMATI, cf. CREANGĂ, GL., Com. FURTUNĂ), pe care se păstrează s. de care atârnă diferite lucruri din casă), t r a v e r s ă (DAMÉ, T. 162. H. III 229, XVI 11), c u l m e (ŞEZ. XXIII 42), cf. m e ş t e r g r i n d ă. Peste lunguri[le caselor] se aşează *corzile. Corzile* au trei feţe frumos feţuite cu dungi pe dânsele, în lungime. La multe case, aceste *corzi* se razemă pe o *coardă* mai mare şi mai groasă, de-a lungul şi prin mijlocul casei întregi, dar în fiecare «casă» nivelul acestei *corzi* e acelaş al lungurilor şi curmezişurilor. Capetele *corzilor* ies foarte puţin în afară de curmezişuri şi au cuiburi dăltuite în două şi prinse prin cuie de lemn bătute în găuri date cu sfredelul. *Coarda*, când nu este destul de tare, se propteşte la mijloc printr'un stâlp pus în mijlocul casei şi care se chiamă p o p... Peste *corzi* se aşează podeala. PAMFILE, I. C. 421. *Pe «coardă» se pun diferite lucruri mici.* Com. FURTUNĂ. *De-asupra «căţeilor»* [la facerea caselor], *se pun în lungime şi lăţime 4 corzi (sing. coardă) care ţin obada casii, ca să nu se desfacă.* LIUBA-IANA, M. 94. *«Căţeii» [la casă] se încheie în partea de-asupra prin corzi.* H. XVIII 145. *Stâlpii... sânt împreunaţi prin arcade în plin centru şi legaţi între ei prin coarde de lemn.* GHICA-BUDEŞTI, MON. IST. I 23. *Pe coardă stăteau aruncate nişte straie.* CONTEMPORANUL, IV 392. *De ger s'aud într'una în pod corzile trosnind.* VLAHUŢĂ, P. 11. *Iau mai întâiu prilej de vorbă de la nişte stative (războiu) ce zac în casă, sau de la nişte gheme ce stau pe coardă.* MARIAN, NA. 138/$_{18}$. *Acuşi iau varga din coardă, şi vă croesc, de vă merg petecile!* CREANGĂ, A. 38/$_{2}$. *Rămurelele... mici le pun pe la icoane şi pe la corzile caselor.* PAMFILE, S. V. 13. *Ori sânt puse* [ciobotele] *pe lângă foc,... ori sânt spânzurate la coardă, de un cuiu...* ŞEZ. IX 34. (Credinţe pop.) *De vom pune buricul sub coardă sau în vr-o crăpătură, va fi fată copilul următor.* ŞEZ. III 149/$_{27}$. # **Apă din coardă** s. «sânge din g r i n d ă«, e numele unui joc de copii; unul face pe scamatorul şi scoate sânge din grinda casei sau lipeşte de ea sticla cu apă. Cf. PAMFILE, J. II 318.

2°. Legătorile de desupt ale căruţei sau carului (H. X 32, 69, 209, 356, 539, XII 31, 386), s p l i n ă, b r ă c i n a r, b r ă n i ş o r. PAMFILE. I. C. 133.

3°. B â r s a plugului, c o r d e n c i u (H. XI 99, C. C. II-III 147, 168).

4. P u n t e a s. a r c u l care ţine despărţiţi cei doi craci ai compasului (s. «pasului») de lemn al dogarului. *Pasul, pasnicul sau capra se compune din doi craci şi un arc, arcuş, coardă sau punte.*

M. 712. || La sanie, lemnele de la capetele stâlpilor pe rudă (Puglişa, j. Năsăud). Com. ITTU.

5°. Trunchii care formează laturile scocului (Sebeş, Cojocna, în Transilv.). Com. ITTU.

6°. (Mor.) Lemnele orizontale care leagă podul coşului de la moară, numite şi braţele, spetezele, chingile, stinghiile, curmezişurile s. legătura brâului (DAMÉ, T. 162, PAMFILE, I. C. 190), unde stă aşezat fusul morii (H. XVII 17).

7°. (La dulceaţă, mai ales la şerbeturi) Masă cleioasă, care se întinde ca o aţă, când vrei să scoţi din ea (cu linguriţa), ceea ce arată că dulceaţa «s'a legat». *De va trece cu fiertu' peste un ciocot, nu se va tăià coarda şerbetului la mestecat.* DRĂGHICI, ap. TDRG. *Nu-s destul de legate dulceţile... Priveşte: nu au coardă nici decum.* ALECSANDRI, T. 323.

8°. (Romanaţi) Scândurică la coşul vetrii. CDDE. nr. 380.

9°. Adverbial. Întins, drept (înainte), încordat, strună. *Cai cu capetele coardă.* V. CIOFLEC, ap. DR. IV 728. *Ţine coardă, n'ai ce face!* ŞEZ. XXIII 42. *Drumul coardă că-şi ţineà.* POP., ap. ZANNE, P. IV 316. *Întins coardă* = întins tare. ZANNE, P. IV 316.

VII. Om leneş, cf. butuc, par, lemn (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

[Plur. *coarde* şi *corzi*. | Şi (numai grafic?): **córdă** s. f. *Robinson... au săvârşit arcul, dar îi lipsă* (= lipseau) *corda şi săgeţile.* DRĂGHICI, R. 125. *Maţile... să-i slujască de corde.* id. ib. 125. *Răsună frumos din corde Ale tale dulci acorde.* PANN, P. V. I 20. | Diminutive: **cordişoáră** s. f. (LM.), **cordíţă** s. f. = coardă mică s. subţire. HASDEU, IST. $297/_{37}$, BURADA, ap. CDDE. | Verbe: (numai în dicţionare) **cordì** IV^a refl. = a se strânge, contractă. PONTBRIANT, CIHAC; — **cordui** vb. IV^a trans. = a strânge cu coarda (IV 3°) lanţul ce înfăşură butucii sau lemnele încărcate (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. | Adverb: (Banat şi în regiunile apusene) **cordiş** = (despre privire) strâmb, oblic, într'o parte (LB.), pieziş, chiorâş, p. ext. încruntat (NOVACOVICI, C. B. 8), rău-voitor. *Dacă luai* [opinci] *de la unul* [*din cizmari*], *ceilalţi se uitau cordiş.* POPOVICI-BĂNĂŢEANUL, NUV. 110. *Fraţii cei doi încep de la o vreme a se uita cam cordiş la Petru şi se şopotesc pe sub ascuns.* MERA, B. 100. *Ea se turbură pe loc, Se aprinde, face foc, Şi începe a oftà Şi cordiş a se aflà.* HODOŞ, P. P. 356.]

— Din lat. **chorda, -am** «maţ, strună». (Sensul de «vână, tendon» e şi în span., retorom., cat. şi în dial. lombard). Cf. cordar, corzar, cordenciu, încordà, descordà.

COÁRDĂ s. f. *Épée.* — (Ungurism, în Transilv. de nord, Maramureş) Spadă. *Află sub un fag trei arme: o sabie, o coardă şi un paloş.* RETEGANUL, P. III $60/_8$. *Ofiţării cu coarda, Trâmbgiţaş* (= gornist) *cu trâmbgiţa.* T. PAPAHAGI, M. $34/_{35}$. [Plur. *corzi.* CADE. | Şi: **coártă** s. f. *Să taie din coartă în coartă, Care pe dânsul stau să să scoale.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 253.]

— Din ung. **kard** «spadă» (venit la ei de la Alani ori de la Slavi (de la care îl au şi Aromânii: *coardă* şi Albanezii: *kordɛ*. Tot slav e la noi cuvântul în documentele slave din sec. XV, cf. I. BOGDAN, O. 434—435).

COÁRJĂ s. f. v. **coajă**.

COÁRNĂ s. f. (Bot.) 1°. *Cornouille.* 2°. Variété de *raisin*, dont le grain est allongé.

1°. Fructul roşu şi acrişor al arborelui numit corn (*Cornus mas*). LB. PANŢU, PL. Com. MARIAN, A. TOMIAC, H. X 205, ŞEZ. IV $24/_{23}$. *Korne* = cornum. ANON. CAR, *Mărul erà logofăt-mare, coarna erà hatman-mare, vişina erà cămăraş-mare.* GCR. II 37. *Coarnele coapte se usucă la soare întocmai ca cireşele şi vişinele.* PAMFILE, I. C. 242, cf. J. II 336. *Ba că* [fata] *ar aveà vr'un semn de măslină, cireaşă, coarnă ori de alte poame.* ISPIRESCU, L. $250/_{18}$. *Pă deal pe la curmătură, O mierlă c'o coarnă 'n gură. Când dedeiu c'o zburătură, Îi picà coarna din gură.* POP. (Vâlcea). *Ţuică de coarne.* H. XI 277. *Soacra-i acră ca o coarnă.* SEVASTOS, N. $271/_8$. # **A se uscà (ca o) coarnă** = de tot, a fi plin de zbârcituri. *De-i zăbovì pân' la toamnă, Mi-i găsì uscată coarnă.* SEVASTOS, P. P. $66/_{15}$, cf. ZANNE, P. I 150. **Câte coarne 'n putină** = mult. PAMFILE, A. *Mama-i dulce ca o poamă* (= strugure), *Câte coarne'n putină...* ION CR. IV 202.

2°. (Subt forma: *poamă coarnă* s. numai *coarnă*) Un fel de struguri cu boaba dulce, lunguiaţă, cărnoasă, cu sâmburi mulţi, albă s. neagră-roşcată şi tare în coajă (COSTINESCU, PANŢU, PL., DAMÉ, T. 35, PAMFILE, I. C. 217, H. II 251, 176, 193, 207, 243, 270, III 65, IV 8, 52, VII 26, XIV 71, XVI 41), confundată, în unele părţi, cu razachia (H. XII 215). *Dacă dădeai la o parte viţa de poamă coarnă, care îl acopereà...* I. TEODOREANU, M. II 276. *Unele gospodine culeg înainte de culesul viei, din speciile cari au bobiţele mai tari, precum sânt strugurii de poamă coarnă, verde, mare, vulpe etc. Aceştia se înşiră pe podul casei jos.* PAMFILE, I. C. 240. *Când se coace coarna 'n vii Şi struguri în hăbădii... Să vii, neică, să mă vezi.* MARIAN, INS. 173. *Frunză verde* (s. *frunzuleană*) *poamă* (s. *boabă*) *coarnă...* ALECSANDRI, P. P. $405/_{10}$, cf. TEODORESCU, P. P. 129, SEVASTOS, P. P. $155/_2$, MAT. FOLC. 273, VASILIU, C. 118. *În Rădăşăni se mai cultivă: coarne, bune pentru durere de inimă.* ŞEZ. V $69/_{19}$. | Specii: **Coarnă albă.** H. II 11, 57, 115, 125, 141, 165, 219, III 47, XVI 95, BARONZI, L. $94/_3$, JIPESCU, O. 53. **Coarnă galbenă.** H. III 47, XVI 95. **Coarnă neagră.** H. II 11, 57, 115, 125, 165, 218, III 47, 65, IV 183, V 3, XVI 95, BARONZI, L. I $94/_3$, JIPESCU, O. 53.

[Diminutiv: (ad 2°) **corniţă** s. f. = varietate de strugure cu boabe negre-roşietice, asemănându-se cu coarna sălbatică. H. IX 55, cf. BARONZI, L. I 94/9, JIPESCU, O. 53. *Am dat peste un ciorchin de corniţă coaptă.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.]

— Din lat pop. **corna** (= clasic **cornum**) idem (1°). În celelalte limbi romanice numai derivate.

COÁRNEŞ, -Ă † adj. v. **corn**[1].

COÁRŞTE s. f. (Agric.) *Houe, hoyau, cornuet, bêchard.* — (Transilv.) Unealtă ca o sapă, însă cu două coarne, cu care se răscoleşte ţărâna s. se zmulg gliile de pământ. BARCIANU. *Dacă fundul* [*bălţii*] *e nomolos, ierbos sau rădăcinos, în care momeala s'ar îngropà şi ascunde, se poate da truda de a-l curăţà cu o sapă, dârg, coarşte, greblă sau chiar cu o simplă scândură bătută într'o prăjină.* F. R. ATILA, 48. [Şi: (prin confuzie cu *coastă* 3°) **coástă** s. f. = furcă de fier pentru săpat pământul, furcoiu (Săsciori, j. Sibiiu). Com. ITTU.]

— Din germ. **Karst**, idem.

COÁRTĂ † s. f. v. **coardă**[2].

COÁSĂ s. f. I. 1°. *Faux.* 2°. *Couteau à paille.* 3°. *Tranchet.* 4. *Céphée.* 5°. *Glaïeul.* II. 1°. *Fenaison, fauchage.* 2°. *Récolte des foins.* 3°. *Paie des faucheurs.* 4°. *Métier de faucheur.*

1°. Unealtă agricolă slujind la tăiatul ierbii (cf. fân, otavă), a plantelor de nutreţ (de ex. porumb, trifoiu, lucernă), a mohorului şi a unor cereale (precum grâu, orz, ovăz, secară) m. rar; p. restr. lama de metal a acestei unelte (= germ. «Sensenklinge». HERZ.-GHER., M. IV 235). În timp de războiu s. de răzmiriţă, *coasa* serveà ţăranului

român şi ca armă (BOGDAN, O. 433-436). Trupul *coasei*, din oţel bătut, se numeşte pânză sau custură având un vârf, o latură ascuţită, numită gură, buză s. tăiş, care taie, şi o dungă mai ieşită, ce se numeşte arcană s. coardă şi care îi dă tăria, ca să nu se îndoiască s. să nu se rupă. Coada *coasei*, ce se leagă cu lemnul, se cheamă măseà şi are o direcţie perpendiculară pe pânză. Măseaua are un dinte numit şi căţel s. bonţoc, perpendicular pe măseà, care intră într'o scobitură făcută în coada *coasei*. *Coasa* se înţepeneşte în capătul s. călcâiul coporâiei cu ajutorul unei brăţări de fier. Coada *coasei* se cheamă toporâie, toporâşte, coporâie, coporâşcă s. cosie (unele coporâi fiind înflorate cu crestături şi fiind împărţite în palme, putându-se astfel măsură cu *coasa* ca şi cu stânjenul); ea are pe la mijloc un lemn scurt şi îndoit, înţepenit într'o dăltuitură, de care se apucă cu mâna dreaptă, numit cornul coporâiei, cocârlă, picior, mănunchiu sau mâner. PAMFILE, I. C. 141, A. 125—126, C. C. II-III 155—156. *Coasa* când se toceşte se bate cu un ciocan mic pe o nicovală ce se înfige în pământ, numită batcă, şi apoi se ascute cu cutea s. gresia, pe care cosaşul o ţine udă într'un toc prins de brâu cu un cârlig. Sunetul produs când tragi cu coasa se redă prin onomatopeea a fâşâi (despre iarbă) şi a crâşni (despre coasă). Cf. DAMÉ, T. 37. *Kosĕ* = falx. ANON. CAR. *Kossa* = falx. LEX. MARS. 204. *Lovì... calul cu o coasă preste picioare-i şi-i tăiè picioarele.* HERODOT 310/5. *32 co[a]se mici.* IORGA, SD. XII 46. *Co[a]s[e] lungi 194, câte 33 lei.* IORGA, B. R. 340. *Se duse cu coasa de-a umere.* C. NEGRUZZI, I 90. *Văzù deodată trecând pe dinainte-i un arap negru, purtând în mână o coasă grozavă.* BĂLCESCU, M. V. 392/2. *Şi osteniţi oameni, cu coasa 'n spinare Vin de la câmp.* EMINESCU, P. 293. *Coasa în mâinile lui rădeà ca briciul.* DELAVRANCEA, S. 16. *Fânul înflorit cădeà în gura coaselor ce crâşneau şi brazdele lui groase se lămureau în urma cosaşilor ca nişte valuri verzi.* SANDU-ALDEA, D. N. 20. *Proptit în coasă l-am văzut odată, Cu pieptul gol, cu fruntea 'nnourată, Iar coasa lui sclipeà, din depărtare.* P. CERNA, P. 111-2. *Doina întreruptă o clipă răsună din nou în largul văilor, iar coasa, purtată de mânile voinice, fâşie pierzându-se prin iarba mătăsoasă.* M. FLORIAN, SĂM. II 108. *Oamenii se îngrijesc de coasă, de furcă, de greblă şi de toate celelalte unelte de lucrat la fân.* PAMFILE, A. 152. *Partea de fân cât se taie dintr'o singură trăsătură de coasă este... îngustă.* id. ib. 154. *Prin unele locuri, cânepa... se coseşte cu o coasă cu coada scurtă, numită tarpàn.* id. ib. 172. *Dacă ai un fânaţ cosit, fără nici un muşuroiu, fără nici un ciot, şi dacă acolo ţi se rupe coasa, să ştii că pe acolo creşte iarba-tâlharului.* id. COM. 61. *Alte gospodine, înainte de a da grăunţe la paseri, le trec prin veriga coasei, şi prin gaura laiţei unde toarce gospodina, ca să fie paserile sănătoase.* id. CR. C. 23. *Numai ce, iaca vine la dânsul o dihanie numai oase, şi c'o coasă în mână. — Cine eşti şi ce cauţi la mine? — Eu îs Moartea!* id. ib. 359. *Dar... coasă, hreapcă, ţepoiu, greblă... nici că se aflau la casa acestui om nesocotit.* CREANGĂ, P. 38/5. *Tăià în carne vie, cu nemilostivire, întocmai ca un muncitor vrednic, când trage cu coasa nemiluit.* ISPIRESCU, L. 170/14. *Măi, bădiţă, păr galbăn, De dorul tău mă leagăn, Cum se leagănă iarba, Când o taie cu coasa.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 87. *Mă duseiu cu coasa'n laz, Cosiiu iarbă şi năcaz, Să puiu mândrii pe obraz.* ib. 150. *Mă duseiu cu coasa'n rât, Cosiiu iarbă şi urît;... Mă duseiu cu coasa'n deal, Cosiiu iarbă şi amar; Mă dusei cu coasa'n luncă, Şi cosiiu jale adâncă.* ib. 222. *De când in ai sămănat, Boala'n oase mi-ai băgat; Ia, zău, coasa şi-l coseşte, De boală mă mântueşte.* ib. 457. *Intru 'n casă, Ca ş'o coasă* (= vijelios), *Ies afară, Ca ş'o pară!* ŞEZ. I 176. *De la noi şi pân' la voi, tot cuţite răscuţite.* [= Urma *coasei* pe cosiriştе]. SBIERA, P. 323/10. *Vâj, vâj Prin păiuş, Ţanc, ţanc, Prin copac* (= *Coasa*). ŞEZ. IV 84. # *La toată casa Bate coasa. Numai la mine N'are cine!:* casă fără bărbat. PAMFILE, C. şi J. II, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 109. *Îi taie lui coasa acum!* îi merge bine, e şi popă şi primar, i-a venit apa la moară! CIAUŞANU, GL. *Mă dor oasele, par'c'aş fi fost la coasă!* = sânt foarte obosit. ib. **A bate pe cinevà ca pe-o coasă rea** = a nu ajunge la nici un rezultat, oricât te-ai căzni. *O coasă rea, oricât de măiestrit ar fi bătută, tot rea rămâne; de unde a şi rămas chiar zicala celui ce nu vrea să se îndrepte: «îl bate ca pe-o coasă rea, dar de geaba!»* PAMFILE, A. 129; cf. şi J. II. Fig. *Vremea, înarmată cu pătrunzătoarea-i coasă, taie fără milostivire.* MARCOVICI, C. 17/21. *De coasa morţei altul văzându-se 'ngrozit...* C. NEGRUZZI, II 246/28. || Specii: **Coasă împiedecată** s. **coasă cu criveà** (DAMÉ T. 37), cu **hreapcă**, (ib.), **cu vărguţă**, (ION CR. III 226), **cu cârlig, cu caragaţă** s. **cu grebluţă.** Prin unele părţi din Oltenia, *coasa cu cârlig* se numeşte *coasă împiedecată*. Prin aceste părţi, cârligul e legat de coporâie prin trei locuri... Legăturile sânt de sârmă (căci aţa se taie sau se rupe). PAMFILE, A. 128. Când se dă jos pânea albă [= grâul] cu coasa, atunci se leagă de toporâşte un cârlig... Cu ajutorul acestui cârlig se aşază firele spic la spic, aşà că se pot apoi legà în snopi. C. C. II 156. În loc de *coasa cu cârlig* se spune şi *coasa cu caragaţe* (H. VII 171) şi *hreapcă* (H. XIII 13). ib. 209. Seceratul îl facem cu secerea. Pânea [= grâul] se tae şi cu *coasa împiedecată* ori cu hreapca, când se zice că îl «hrepcuim». Se zice hreapcă, *coasă cu cârlig* şi *coasă împedecată*. ION CR., III 225—226. În loc de cârlige, întâlnim adesea pusă la *coasă* o hreapcă — de la care cositul se numeşte şi «hrepcuit» — care nu-i altceva decât o mică grebliţă, care face să i se dea *coasei* şi numele de *coasă cu grebliţă* sau *grebluţă*. PAMFILE, A. 128; ION CR. III 226. Hreapcă noi n'avem, ci numai *coasă împiedecată* (Boureni, j. Dolj). ION CR. IV 161. **Coasă zimţată** = coasă a cărei gură are zimţi. (Prahova). DDRF.

2°. (Rar) Unealtă de tăiat paie uscate (germ. Häckerlingschneider, Futterklinge). LB.

3°. P. anal. Instrument de tăbăcărie şi cojocărie, cu care se făţuesc pieile argăsite. *Coasa* cojocarului constă: 1) dintr'un scaun, făcut dintr'un lemn cioplit pătrat; 2) picioarele scaunului; 3) *coasa* [propriu zisă], care este un cuţit cercuat (= adus, arcuit) bine ascuţit, de 50—60 de cm de lung şi 7—10 cm [de] lat, peste care se trag[e] cu ambele mâni pieile încoaci şi încolo; 4) războiul coasei cu icurile sau ţintele ce ţin strâns războiul, ca la ras să nu se clatine. LIUBA-IANA, M. 122—123. *Pieile cumpărate se argăsesc..., se cârnosesc cu gripca (cele mari) şi cu coasa (cele mici).* I. IONESCU, M. 698. *Apoi* [blănile de vulpe] *le întoarce cu pielea în sus şi le ţine trei zile; apoi le scoate şi le cârnoseşte, adecă le trage la coasă, de scoate untura şi carnea ce este pe piele, apoi le întinde...* PAMFILE-LUPESCU, CR. 210.

4°. Numele constelaţiei Cefeu: cele trei stele în linie dreaptă alcătuesc coporâia..., steaua din stânga este mânerul..., de cele două stele din stânga, nu se ţine socoteală. PAMFILE, CERUL, 169; cf. şi OTESCU, CR. 15.

5°. (Bot.) Plantă cu frunzele în formă de coasă, numită şi săbiuţă (*Gladiolus imbricatus*). PĂCALĂ, M. R. 24.

II. P. ext. 1°. Timpul (LB.) s. lucrul făcut cu coasa, munca cositului, *cosit*; p. ext. muncă grea (PAMFILE, C.). *Vremea coasei.* URICARIUL, IV 50/3. *Vremea de coasă și de sapă nu erà, să lucreze să câștige bani, să se plătească.* DIONISIE, C. 193/21. *Une ori nu e nimenea p'acasă în timpul secerișului sau la coasa fânului.* ap. TDRG. *Coasa-i muncă grea, boierule: te dor băierile inimei.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 870. *I se făceà grâul numai bun de coasă...* id. ib. IV 947. *Nici acasă n'am de coasă...; ia să mai odihnesc o leacă aste bătrânețe!* CREANGĂ, P. 24/9. *Tată-tău e dus la coasă, căci se scutură ovăsul cela pe jos.* id. A. 62/19. *Ți-i foame, par'că vii de la coasă.* PAMFILE, C. *Albeiu' se taie foarte greu la coasă, și cosașii, la țocmeală, întreabă, dacă fânul are albeiu...* HEM. 732/9. *Merge bărbatul la coasă, Muierea rămâne-acasă.* MARIAN, SA. 135. *Într'o seară vine bărbatul de la coasă... și află pe muierea mulgând vaca.* RETEGANUL, P. III 3/10. *E dus Badea la coasă, Să-mi cosească fân cu rouă, Frânge-i-s'ar coasa'n două!* TEODORESCU, P. P. 321. *Și pe coasă s'așează.* ȘEZ. II 46/23. *Bun lucru, neică, la coasă? — Mulțumesc, mândră frumoasă!* ȘEZ. I 236/26.

2°. Recolta de iarbă crescută, cosaștină. *Cele două coase ce dă [această plantă] în fiecare an...* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

3°. Plata pentru cosit. COSTINESCU.

4°. Ocupația celor ce cosesc la alții pe bani, cosit. *Meseriile sânt: dulgheria,... dogăria... coasa* (Belu, în Dâmbovița). H. IV 45.

[Diminutiv: **cosișoáră** s. f. = coasă mică. *Subt o claie de fân, două cosișoare; sub două cosișoare, doi luceferei...* [Părul, sprâncenele, ochii]. GOROVEI, C. 146.]

— Din paleosl. **kosa** (sârb. **kòsa**, bulg., rus., rut. **kosà**), idem. Cuvântul slav a înlocuit pe vechiul *falce*, care a primit un sens nou (cf. și falcă). Cf. cosi, cosaș, cosie, cosor.

COÁȘCĂ s. f. 1°. *Corbillon.* 2°. *Pelote de chiffons.* 3°. *Sein pendant de femme.* — (În Mold. și Bucov.)

1°. Un fel de coșuleț împletit din fășii (beligi, beldii) de coajă de teiu în care se pune ceaunul fierbinte pentru a se puteà ținea la amestecarea mămăligii. Cf. PAMFILE, I. C. 175.

2°. Golomoz, păpușă de cârpe (= germ. «Klumpen aus Fetzen, Fetzenpuppe»). HERZ.-GHER., M. IV 260.

3. P. anal. Țâțe de femeie care atârnă tare. HERZ.-GHER., M. IV 260.

— Din ung. **kaska** «coșuleț», cf. coș.

COÁSE vb. III[a] 1°. *Coudre, broder.* 2°. *Clouer.* 3. *Rattacher* les troncs d'un radeau. 4. *Piquer, percer; bombarder.* 5. *Geler.*

1°. Absol. și trans. A împreunà, a prinde unele de altele cu ajutorul unui fir (de ață, etc.) petrecut prin ac, cu mâna ori cu mașina, bucăți — întregi s. rupte — de pânză (stofă, alte țesături) de piele, (Mold., Basar.) a împunge (cu acul); a face, cu ajutorul acului și a aței, îndoituri (cute, crețuri) într'o țesătură etc. sau a fixà de ea nasturi ori podoabe; p. ext. a confecționà o haină. Feluriile de *a coase* — punctele — sânt numeroase: înaintea acului, îndărătul s. în urma acului s. după ac, pe și peste muche, cu tighel, rupt-împuns, cu două cusături, cu fire scoase, a face poală s. margine, etc.; cf. însăilà, (în)duplecà, (în)dopăcì (dupăcì), refecà, pongosì, tivì; a prinde, încheià, brâncì, corbăcì, înnădì; a târâì, a țese, ciurul. cârpì, reparà, petecì, cârpăcì, cârpojì, potânjì. Cusătura ornamentală se face cu arniciu (colorat), ibrișin, mătase, fir (de metal), fluturi, mărgele etc. sau se coase — une-ori la gherghef [= se brodează] — cu flori, cu găurele, cu rupturiță, pe fir, cu groape, în cruci, cu musculițe, cu încrețituri, cu foi etc.; cf. alege, ajurà, brodà, înflorà, festonà, plisà, preșelì. *Stofa sau pânza croită se însăilează, se coase sau se prinde cu ață, din distanță în distanță, și apoi, odată haina încheiată, se coasă cu acul. În unele părți, precum în ținutul Sucevei, cusutul mai poartă numele de pongosit (verb: a pongosì), iar a coase rău înseamnează a cârpoji și, în partea pomenită, a potânji.* PAMFILE, I. C. 346. *Kos* = suo. ANON. CAR. *Cos* = suo, consuo; *cos in nuntro* = insuo. LEX. MARS. 196, 219, 247. *Și erà săraci cât nu-și puteà cumpărà mreaje noao, cea veache o coseà.* CORESI, EV. 211/9. *Mulți făcu[rà] și haine dintru aceste piei, cosindu-le una lângă alta.* HERODOT, 227/5. *Și-și reparà... hainele... cusând nasturii.* VLAHUȚĂ, D. 135. *Știți toarce, coase, țese.* ISPIRESCU, L. 12. *Petrea... au găsit-o cosând la gherghef.* SBIERA, P. 23/14. *De-ar fi cucul voinicel, Face-l-aș ibovnicel, Laibăr subțirel i-aș coase, Tot cu fir și cu mătase.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 213. *Șede la masă și coasă; Nu știu, coasă ori descoasă, Știu bine că lacrămi varsă, De face fântână 'n casă.* ib. 118. *Maică, până ce-oiu veni, Tu cămașă mi-i croì, Dar să n'o coși omenește, Ci s'o coși cătănășește.* id. ib. 307. *De frumoasă ești frumoasă, Dar iia nu ți-o știi coasă.* id. ib. 427. *Tu rămâi și-mi coase haine.* DOINE, 193/24. *Mândița să dee samă, Că nu i-a cusut năframă...* ȘEZ. I 47/26. *Dă-mi și mie-un zurgalău, Să mi-l cos la antireu.* ib. II 198/10. *Nu e bine să coși Duminica.* PAMFILE, VĂZ., 79; GOROVEI, CR. 166. *Prin jud. Dorohoiu, în această zi* [6 Septemvrie] *nu se coasă, ca să nu se întâmple ceva rău.* PAMFILE, S. T. 47. [În ziua de 14 Noemvrie] *să nu coasă cu roș[u].* id. ib. 115. *Când ți-i coasă vr'un bunghiu* (= bumb, nasture), *sau ceva, pe tine, să ții o strangă în gură, că-ți coși mintea.* ȘEZ. I 277/10. *Cine își coasă straiul pe dânsul, să ție un paiu în gură, căci altfel uită îndată.* ib. III 48/13. # **A coase mâneca**, e numele unui joc de copii în care prin viclenie se prinde mâneca cuivâ cu ușa și cel prins astfel se udă cu apă, cf. PĂCALĂ, M. R. 213. **A coase petec la petec** = a fi strângător, sgârcit. ZANNE, P. III 294. **Coase la oboroace,** se zice despre unul care horăește (= sforăe în somn). ȘEZ. II 47/21. || P. anal. *A coase o carte, un caiet.* | Spec. (Chirurg.) A împreunà (cu un fir de mătase s. de intestin preparat anume («catgut») și cu un ac special) marginile unei plăgi.

2°. P. anal. (Mold., Bucov.) Trans. A bate cu cuie. *A coase cu cuie* = a împreunà scânduri, cu cuie. HERZ.-GHER., M. IV 235. *Oamenii s'au grăbit să coase în cuie capacul sicriului.* SADOVEANU, B. 272. || A căptușì cu scânduri (despre o ușă) (Rogna, Maramureș). Com. ITTU.

3°. (Plut.) A înnădì un trunchiu deslegat din plută și a-l întărì din nou (Tulgheș, în Ciuc). Com. ITTU.

4°. Fig. Trans. A împunge, a străpunge, a ciurul; spec. a străpunge cu gloanțe, a bombardà. *Când îs mulți, ei te bagă mai puțin în samă...; dar când îs puțini, împung și te coasă* (= te cercetează cu de-a-mănuntul, te prefirà) *cu ochii.* SADOVEANU, B. 50. *L-o cusut plumbu'* = glontele i-a străpuns pieptul; (unipers.) *mă coasă junghiurile* = mă înjunghie [des]. HERZ.-GHER., M. IV 235. *Începură Rușii din cetate și din oareșicare baterii ce le făcuse în preajma cetății a-i coase din tunuri.* DUMITRACHE, C. 442. *Rușii... îndată ce ieșiră Turcii în uscat, începând a-i coase cu tunurile din bătării, ieșiră și-i zdruncinară rău.* id. ib. 443.

5°. Fig. Refl. A îngheţà. *Răşinărenii zic, că în ziua aceasta* [la Sf. Andreiu, 30 Noemvrie] *se coase* (= *îngheaţă*) *pământul.* PĂCALĂ, M. R. 196.

[Prez. ind. *cos, coşi, coase* (regional, foarte răspândit şi la unii scriitori: *coasă*), *coasem* (regional: *cosém*), *coaseţi* (regional: *coséţi*), *cos* (regional: *coasă*); conj. *să coasă* (regional: *să coase*); imperat. *coase;* aor. *cusúiu;* part. perf. *casút*, gerund. *cosând* (şi *cusând* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.) | Abstracte: **coásere** s. f. şi (mai ales) **cusút** (**cosút** PONTBRIANT) s. a. = acţiunea de a coase. *La cusut* [se întrebuinţează] *ac[ul] şi undreaua.* H. II 4. *Un teanc de sumane croite,... aşteaptă cusutul.* CREANGĂ, A. 62. *Plăteşte de cusut.* MARIAN, SA. 63. *Să-mi ieşi cu cusutu 'n prag.* BIBICESCU, P. P. 51. *La cusutul steagului, Joacă ruja macului.* BUD., P. P. 56. *Umblă la cusut* = învaţă să coasă. HERZ.-GHER., M. IV 252. *Aţă de cusut. Maşină de cusut;* — **cusătúră** (**cosătúră** † şi, prin hiperurbanism, *cusetúră*) s. f. şi (<lat. pop. **co[n]sutura*) **cusutúră** (regional: **cosutúră** şi în Transilv. **custúră** TDRG.) s. f. = (ad 1°) acţiunea de a coase; meşteşugul de a coase, cusut; felul cum e cusut cevâ, modelul, punctul cu care se coase; pânză, ţesătură, stofă care (s. pe care) se coase; lucru cusut. s. la care coase cinevâ; cf. alesătură, broderie, râuri, tivuri; spec. (Marină) împreunarea a două fâşii de pânză de vetrelă (CADE); p. restr. aţă cu care e cusut cevâ; (fig.) dispoziţie (ascunsă) a firii oamenilor; (ad 4°) împunsătură, bold. *Şi-l lovirà cu 100 de cosături* (lemma: *boldii*). DOSOFTEIU, V. S. 13. *Cusătura şi citirea acum vrăjmaşi îi am eu.* PANN, E. I 60/13. *De la aflarea cusăturei 3398* [*de*] *ani.* CALENDARIU (1814) 3/8. *Cânta[u] cu toatele, când erau la furcă, ori la cusătură.* ISPIRESCU, L. 51. *Miercurea şi Vinerea unele femei... nu fac cusături, subt cuvânt că dobândesc diferite dureri.* H. II 231. *Să nu-mi turburi cusătura!* TEODORESCU, P. P. 61. *Mâneca se încheie cu cusătura pe umere în jos.* BREBENEL, GR. P. *A plecat pe drum nebună, Cu cusătura pe mână.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 13. *Tu ţi-ai lăsat Cusătura ta Pe grinduţa mea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 502. *Să-ţi pice lacrimi de sânge, Să-ţi pice pe cusătură, Să ştii că-i blestem din gură!* BIBICESCU, P. P. 51. *M'a trămis Doamna de sus la a de jos, Ca să-i dea o cusătură fără pic de tivitură* [= Hârtia]. TEODORESCU, P. P. 220. *Se împluse Ţarigradul de hainele lor şi de cusuturile cele cu sîrmă.* LET. III 62/16. *Îşi câştigà hrana cu cusuturile de cămăşi.* BARAC, T. 5. *Un paneraş... ca să-şi puie cusuturile.* DRĂGHICI, R. 105/19. *Na cuţitaşul mieu,... taie cusutura de la mâneca lui Mogorogea.* CREANGĂ, A. 111. *Coase cusuturi şi multe alte mai fac.* MARIAN, NA. 267. *Măi bădiţă, om frumos, Lasă cosutura jos.* RETEGANUL, TR. 112/23. *La noi, la negustori, face mult să ştii toate cusăturile oamenilor.* REV. CRIT. I 77; — **coseálă** (*cosâlă*) s. f. = cusutură T. PAPAHAGI, M. 148/12. *Cosèle* = cusături (Câmpia Ardealului). PAŞCA, GL. | Adjective: **cusút** (cu negativul **necusut**), **-ă** = care a fost cusut; împodobit cu cusături, brodat; bătut, înţepenit cu cuie; răcit rău (CIAUŞANU, V.) (Ad 1°) *Perina cusută de mine.* C. NEGRUZZI, I 28. *Vulturul României în aur lucitor E cusut pe steagul lor.* ALECSANDRI, P. II 82. *Straie... cusute numai în mătase.* ŞEZ. IV 3/21. *Mahrame... Cusute cu fluturi şi arniciu.* TEODORESCU, P. P. 175. *Sangulie... cu flori de fir cusută.* id. ib. 172. *Cu încheieturile oaselor cusute* = scorţoşate, pecetluite de răceală. CIAUŞANU, V. # (Cf. fr. cousu de fil blanc) *Cusut cu aţă albă* = făcut astfel, încât îl cunoşti îndată, îţi sare 'n ochi, se dă pe faţă (şiretenia), cf. aţă (1°); (ad 2°) *La car, căţuşa e cusută de proţap, prin câteva cuie mai mici şi unul mai gros, aproape de jug, numit hărmăsărel.* HEM. 1690; — **cusătór** (**cosătór(iu)** †, regional: **cusutór**), **-oáre** = care coase; (substantivat) (rar) cel, (mai ales) cea care are meseria de a coase, cf. croitor, croitoreasă, rufăreasă. *Kosetor* = cusutor; *kosetore* = acupictrix [= femeie care face cusături frumoase, broderii]. ANON. CAR. *Cine cu lăcomie acul cosătoriului înghite, acela... fierul arătoriului boreaşte.* CANTEMIR, IST. 252/32. *Am pletit* (= plătit) *eu pentru kusut la cusutoare* (tipărit: *kucsutoare*)... (a. 1803), IORGA, S. D. XII 145. *Maica vrea o cusutoare.* MARIAN, NU. 30/5. *Am să mă duc la altă cusătoare!* (Auzit la Sibiiu); — (de obiceiu, derivat cu sufixe moţionale) **cusătoreásă** (**cosătoreásă** PONTBRIANT, POLIZU, **cusutoreásă** TDRG.) s. f. şi (prin Transilv. şi Bucov., HERZ.-GHER., M. IV 252) **cusătoriţă** s. f. = femeie a cărei meserie e de a coase (mai ales albituri, rufe), croitoreasă (de albituri s. mai puţin meşteră, de mâna a doua). *Cusătoreasa mi-a lucrat două zile.* | Alte derivate: **cusătoríe** (**cusutoríe** Com. POPOVICI) = meşteşugul cusătorului s. cusătoresei (H. II 168); atelierul unde se cos (albituri, rufe) s. se fac cusături, croitorie; — (în loc de *cusătoreală*, de la un verb neîntrebuinţat, *cusători*) **cusătoreà** s. f. = cusătură, lucru la care coase (cineva). *De se leagă d'o copilă, [aceasta] Uită vadra pe fântână Şi cusătoreaua 'n mână.* MAT. FOLC. 300.]

— Din lat. pop. **coso, -ere** (clasic **consuo, -ere**) «a coase (împreună)», care a înlocuit în limbile romanice pe *suo, -ere* «a coase». Cf. descoase, procoase.

COASOCIÁT, -Ă adj., subst. *Coassocié.*—Asociat cu altul (s. cu alţii) la o întreprindere; fiecare din membrii unei societăţi (comerciale, industriale etc.) considerat în raport cu ceilalţi, cf. tovarăş, soţ, părtaş, ortac. *Acel proiect dat lui Iancu Oteteleşanu... a fost respins de coasociaţii săi.* GHICA, S. 182. *Fiecare asociat are dreptul de a obligà pe coasociat să contribue la cheltuielile necesare pentru păstrarea lucrurilor societăţii.* HAMANGIU, C. C. 385. [Pronunţ. *co-a-*.]

— *N.* după fr.

COÁSTĂ s. f. (Agric.) v. **coarşte.**

COÁSTĂ s. f. (Anat.) 1°. *Côte.* 2°. *Côté, flanc.* 3°. *Côte, versant.* 4°. *Côte, rive.* 5°. *Flanc, aile.*

1°. (Anat.) Fiecare din oasele arcuite ce duc de la şira spinării (coloana vertebrală) la stern şi alcătuesc coşul pieptului (toracele) animalelor vertebrate. Dintre cele 12 perechi de *coaste* ale omului, cele 7 de sus, legate direct cu sternul, sânt cele adevărate, iar cele 5 de jos, cele neadevărate s. false, dintre care cele două din urmă se numesc slobode s. flotante. Cf. KRETZULESCU, A. 35/15. *Koste* = costa. ANON. CAR. *Domnul Dumnedzeu den coasta ce eră scos* (= scosese) *dentru Adam, făcù muiare.* PALIA (a. 1581) 19/19. *Şi atâta strujiră armaşii sv[â]ntul, până i să văzură coastele* (tip. *coasteie*)... IORGA, S. D. XXI. 31. *Plumbul întrând subt ţâţa stângă, a frânt o coastă.* C. NEGRUZZI, I 29. *Fetişoara asta are trei coaste de drac într'însa.* CREANGĂ, P. 164/22. *Toată lumea ştie că femeea-i făcută din coasta bărbatului şi că, dacă soţul îşi scarpină câte odată coasta, nimene n'are dreptul să se amestece.* ŞEZ. IV 177/25. # **A scoate coasta de drac din o femeie** = a scoate răutatea din ea (prin bătaie). *Îţi scot eu coasta de drac din tine! (Se crede că femeia are o coastă de diavol).* PAMFILE, J. I 389. **Slab** (în ironie: **gras** ZANNE, P. II 91), **de-i poţi numărà coastele** = foarte slab, slab de tot. *O răpciugă de cal grebănos, dupuros şi slab, de-i numărai coastele.* CREANGĂ, P. 194/25. **A mâncà coaste fripte** = a nu mâncà nimic. ZANNE, III 534; cf. a mâncà răbdări prăjite. **A bate** (s. **a frecà** s. **a lăsà**) **pe cinevà la trei** (s. **patru** POLIZU) **coaste** = a bate greu. ZANNE, P. II 90, PAMFILE, J. III.

Nu departe de Nistru îi întâlnì [Ştefan pe Tătari] *şi începù a le da pe foi şi a-i frecà la trei coaste.* ISPIRESCU, ap. TDRG. **A-i face cuivà pântece din coaste** s. **a-i rupe** (s. **a-i frânge**) **coastele** = a bate rău, a snopì în bătăi (cf. ameninţarea: *vai de coastele tale!* PAMFILE, J.). *Şi-i da piste un omuşor, care ţi-a face coastele pântece!* C. NEGRUZZI, I 250. *L-a măsurat Tot cu scurătura şi'n lungiş şi'n lat... Pântece din coaste mai că i-a făcut.* T. SPERANTIA, ap. TDRG.

2°. P. ext. Laturea (dreaptă sau stângă de-a lungul coastelor) a corpului omenesc începând de la subsuoară până la cingătoare (cuprinzând hipocondrul şi flancul), flanc, cf. rână; partea analogă a corpului la animale. *Cu sulița împuseră-l în costele lui.* CUV. D. BĂTR. II 156. *Sângele să deşartă în potire den preacurata coastă* [a lui Hristos]. GCR. I 293. *Pizma unei pasări, carea iaste atâta de pizmătariţă, cât, deaca-ş[i] veade puii ei că să îngraşă în cuibul ei, îi loveaşte cu piscul ei în coaste, ca să slăbească.* ib. I 341. *Meteli înfipse ambii pinteni în coastele armăsarului.* C. NEGRUZZI, I 42. *Vacile zac... de boala de splină, ce se vindecă prin împunsături în coaste, cu sula.* DAMÉ, T. 30. *O pus coasta la pământ Şi faţa la răsărit.* MARIAN, ÎN. 45/24. # *L-a lovit cu un bulgăre de iască în spate şi se vaită că-l doare în coastă!*: se zice despre cei care se vaită fără cuvânt. ZANNE, P. 196. || P. ext. (Despre lucruri neînsufleţite) Latura, margine. *Slavii şi Germanii... cele două mari ginţi aşezate de veacuri la coastele latinităţii.* HASDEU, I. C. 38. *O şură ce da cu coasta în drum.* NĂDEJDE, ap. TDRG. ¦ Spec. *Coastele prispei* = laturile ei. *Adesea se bat pe faţa din afară scânduri, spre a nu se lipì coastele prispei.* PAMFILE, I. C. 403. *Coastele luntrei* = cele două părţi laterale. *Luntre răsturnată pe o coastă.* Com. C. SANDU-ALDEA. # **Pe o coastă** = (despre fiinţe şi lucruri) pe o latură, (şi ca numire a unui fel de înnot. PAMFILE, J. II 389), cf. într'o dungă, într'o rână. *Să lungì pe o coastă în iarbă.* N. REV. R. I 34. *Impresiile se limpezau, ca vinul în sticla culcată pe o coastă.* I. TEODOREANU, M. II 278. **A zăceà pe coaste** = a zăceà culcat. *Calul... răpciugos, bubos şi zăcând pe coaste...* ISPIRESCU, L. 15/21. *Decât m'ar băgà la oaste, Mai bine-aş zăce[à] pe coaste.* ALECSANDRI, P. P. 238b2. **A lăsà pe cineva pe coaste** = a-l face să zacă (din bătaie). PAMFILE, J. II. **A-şi da coastele cu cinevà** = a se înţelege cu cinevà (POLIZU) pe subt mână, în ascuns (ZANNE, P. II 90). *Jidanu' pare că ş'a dat dă mult coastele cu duşmanu' ca să ne răpuie capu'.* JIPESCU, O. 83. **A da coaste** = a da ascultare, a se lăsà prins de... (cf. a da dos, cu alt sens). *Jertfă oricare Lui e puţin, El nu dă coaste La măglisiri, Singur stă oaste Către oştiri.* I. VĂCĂRESCU, P. 158/13. **A sta cuivà în coaste** = a sta prea aproape de cineva şi a-l stingheri în mişcări, a-i sta în drum, a-l zăhăì; **a aveà pe cinevà în coaste** = a se simţi stingherit de necontenita lui apropiere, a nu mai puteà scăpà de cinevà. *Mai mare blestem nu-ţi trebue decât să ai pe soacră în coaste!* NĂDEJDE, ap. TDRG. **A nu da cuivà din coastă** = a nu-l slăbì, a nu-i da (s. a nu-l lăsà în) pace. *Eră adecă mare întristare la curtea împărătească, că voinicul care a luat cununa a pierit ca o nălucă şi nu se mai arată nici dintr'o parte; şi fata, de colo, nu-i dădeà din coastă împăratului,* ci [stăruià] *să-i aducă ursitul...* MERA, B. 133. **A aveà coastele lipite** = a fi flămând tare, a fi mort de foame. ZANNE, P. II 90. **A pune cuivà sula în coastă** = a întrebuinţà mijloace drastice spre a silì pe cinevà să împlinească s. să execute ceva, a-i pune cuţitul la beregată, a-l strimtorà. ZANNE, P. IV 639. [Fata]-*i cam îndărătnică. Dacă i-aş fi eu tată, i-aş pune sula 'n coaste numai decât.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

3°. (Cu sau fără complinirea: *muntelui, dealului, movilei, colnicului* etc. s. *de munte* etc.) Laturea înclinată a unei înălţimi, clină (COSTINESCU), versant (CARDAŞ, C. P.); cf. HERZ.-GHER., M. IV 235, H. IV 82. *Dulce rădăcirilor* (= rădăcinilor) *bucurie în tot pământul, pădurile Sionului, coastele* (= slav. рєврѳ) *seaverului, cetatea împăratului mare.* PSALT. 91. *Tot veneà Turcii vârtos din gios, şi se aşăzară pre coastă la deal.* LET. II 355/18. *În coastele munţilor... gauri se văd.* CANTEMIR, IST. 140/1. *Acolo, lângă Turda, sus în coastă, au fost un oraş foarte frumos al Romanilor, pre nume s'au chemat: Selinum.* GCR. I 176. *În coastele movilei, despre apus...* URICARIUL, XVII 130. *Un pământ, în coasta văii, de la hotar.* ib. XXV 75/6. *Pe cel deal, pe coaste, Trece-o mândră oaste, Oaste de Români.* ALECSANDRI, P. I 52. *Scări înalte coborau pintre coaste prăbuşite, pintre bucăţi de pădure ponosite.* EMINESCU, N. 66/14. *Sânt copiii. Cu multe sănii, De pe coastă vin ţipând.* COŞBUC, F. 63/2. *Într'un teiu, pe coasta dealului...* CREANGĂ, A. 52/13. *Un şipot de apă limpede..., ce izvorà din câte un colţ de piatră din coastele dealurilor.* ISPIRESCU, L. 17/36. *Ciobanul mână oile sale pe coaste, pe deal, prin păduri..., pe unde este iarbă bună şi curată.* H. XV 116. *Mândro, de iubirea noastră, Răsărit-a ruja 'n coastă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 12. *Mândră, mândruleana mea. Aseară 'nsărăiu pe coastă, Pe din sus de casa voastă.* ib. 61. *Fost-am, fost, cu oile Pe coasta cu florile Ş'am perdut cimpoile.* ib. 399. # *Cine nu suie dealul, nu coboară coastele* = numai cel ce a dobândit avere sau o poziţie socială însemnată poate cădeà într'o stare mai proastă. ZANNE, I 154. **De-a coasta şi † din (den) coaste** = pieziş (ŞEZ. II 2) oblic, într'o rână, costiş (CIAUŞANU, GL.). *Uşa sicriului o vei face den coaste.* BIBLIA (1688), 5. *Acù mergem tot de-a coasta, nu mai urcăm* (Bran). *Casa e de-a coasta.* CIAUŞANU, GL. **De-a coasta bastaraba** e numele unui joc de copìi (Hangu, j. Neamţ). H. X 318. || (Fig.) *El şezù pe coastele unui nour negru şi se uità lung... asupra pământului.* EMINESCU, N. 65.

4°. (Modern, după fr. *côte*) Mal, ţărm (ce cade pieziş în mare). *Coastele insulei Mallorca.* MEHEDINŢI, G. F. 149. *Coastele Britaniei sânt bogate în porturi.* TDRG.

5°. (Milit.) Flanc al unei armate, cf. aripă. *Au început Moldovenii a întrare prin coastele obuzului în obuz.* LET. II 356/37. *Toată armia... întoarse în răsipă, spre baltă, lăsându-şi coastele şi spatele expuse loviturilor.* BĂLCESCU, M. V. 122/12. *Oastea... coprinsă-i de peire, şi în faţă, şi în coaste.* EMINESCU, P. 242. *Ştefan-Vodă... apucându-i* [pe Turci] *mereu din coaste şi de la spate, nu se lasă, până ce pre cei mai mulţi dintre dânşii nu-i trimise pe ceealaltă lume.* MARIAN, T. 136/1.

[În traducerile vechi bisericeşti găsim pe paleosl. *kostì* «os» redat greşit prin *coastă*, iar în traduceri din greceşte pe πλευρὰ redat prin *coastă* şì când însemnà «încăpere laterală»: *Şi numărară toate coastele* (în celelalte Psaltiri: oasele) *meale.* PSALT. (HUR.) 37/24, cf. 52/30, 62/29 etc. *Au dat pre zidul casii polemare... şi au făcut coaste* (: cămări BIBLIA 1914; des chambres) *împrejur.* BIBLIA (1688) 246. | Diminutive: **costiţă** s. f. = coastă (1° şi 3°) mică; spec. (Cul.) coastă de viţel, de berbece, de miel s. de porc, împreună cu carnea de pe ea, care se frige, se găteşte, cf. cotletă (care este coasta împreună cu felia de carne corespunzătoare de lângă şira spinării). (Ad 1°) *Trei costiţe i-o picat.* DOINE, 70/5; (ad 3°) *Apucă costiţa în gios* (a. 1630). STEFANELLI, D. C. 3. *Moara sta pe-o costiţă.*

MARIAN, SE. I 30. *S'o sînecat, S'o mânecat... Pe văi, pe eostiţe, Pe toate costiţele.* id. D. 95. *Mergeam sara pe costiţă Şi ne'ntâlneam la portiţă.* BIBICESCU, P. P. 41. *Foaie verde din costiţă, Ridică-te neguriţă, De pre pari, de pre nuiele, De pre ochii mândrei mele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 134. *Cam pe prund, cam pe costiţă, Este-o dalbă mânăstire.* PĂSCULESCU, L. P. 17. *Strigă Ghiţă din costiţă să-l apărăm de găini, că de câni nu-i este frică* [= Râma]. TEODORESCU, P. P. 24, GOROVEIU, C. 316. (Cul.) *De-abiă aşteaptă să mănânce chişcuţă şi cârnăciori făcuţi cu usturoiu... şi costiţe fripte 'n hărgău.* PAMFILE, CR. 2. *Prin comit. Hunedoarei gazda plăteşte pe colindători cu un colac sau o pupăză,... cu cârnaţi sau costiţe de porc.* id. ib. 44. *Vom face plachie cu costiţe de porc de cele afumate, din pod, şi, Doamne, bine vom mâncà!* CREANGĂ, P. 5. *Uşurelu-s, uşurel, C'am mâncat carne de miel Şi costiţă de purcel; Da şi mândra-i uşurea, C'a mâncat carne de miea Şi costiţă de purceà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 364; — (aproape exclusiv în poezia pop.) **costişoáră**=coastă (1° şi 2°, în sens desmierdător). *Zidul se suià Şi o cuprindeà Pân' la gleznişoare, Pân' la pulpişoare, Pân' la costişoare.* ALECSANDRI, P. P. 190. *Osândite-ar şi te-ar bate Pernioara de-astă noapte, Care ţi-o puneam la spate Şi ziceai că nu se poate; La spate, la costişoare, La rana care te doare!* TEODORESCU, P. P. 279. *Mândro, soţioara mea, De la costişoara mea, De când, mândro, te-am luat, Adevărul nu mi-ai dat, Nici cântec nu mi-ai cântat.* TEODORESCU, P. P. 626. | Alte derivate: **costíe** s. f. = coastă (3°) de deal. *Machinele* (= maşinele) *secerau minunat de bine, cu toate că îmblau pe costie şi pe un ogor în care bulgării încă nu se sfărâmase[ră].* I. IONESCU, D. *Pe costie, mititie, fuge ursul peste cap* [= Tătălogul]. PĂSCULESCU, L. P. 101; — **costoálă** s. f. = coastă (3°) de deal (DENSUSIANU, Ţ. H. 314), deal, care nu se poate ară în sus, ci în lat (H. XVIII 276). *Cum mă dor picioarele, Tot trecând costoalele, S'ăle mici şi ăle mari!* DENSUSIANU, Ţ. H. 314. Cf. costişă; — **costínă** s. f. = coastă (3°) de deal. *Pe cel deal, Pe cea costină, Este-o creangă şi-o cetină.* ŞEZ. XXIII 106. | Adjective: **costós, -oásă** = cu multe coaste; (despre un drum) care urcă şi coboară mereu pe coaste de deal, numai coaste (VÂRCOL, V.); — (prin apropiere de costeliv) **costíu, -ie** = (despre vite) slab (REV. CRIT. III 120) şi **costív, -ă** = (despre vite) hitioan (Zagra, j. Năsăud, com. CORBU), costeliv, firav, sârmos, par'că mănâncă numai de post (CIAUŞANU, V.), slab de i se văd coastele; — **costiş, -ă** = înclinat, pe-o coastă, plecat, strâmb, oblic LB.; (adverbial) = de-a coasta, pieziş, oblic, într'o rână. LB. *Am pus piatră hotar într'o zăpodie cam costişă.* URICARIUL, VIII 7_{13}. *Kostish* = per latus, ad latus. ANON. CAR. *Din fundul groapei, un gârliciu strâmpt până în faţa pământului costiş scoteà.* CANTEMIR, IST. 130_{17}. [Porumbul de altoit] *se rătează, apoi se taie costiş.* ECONOMIA, 134. *Vom puteà şi pentru ale noastre judecà cum merg, drept sau costiş.* ŢICHINDEAL, F. 268. *În părţile apelor curgătoare ea* [undiţa] *se aruncă costiş, în josul apei, cevà mai jos de locul unde stăm.* F. R. ATILA 94. *A merge cu corabia costiş* = fr. louvoyer. PONTBRIANT. | Verb: (neobicinuit, formaţie personală după fr. *côtoyer*) † **costoì** $1V^a$ = a trece pe la margine, a atinge pe la margine, în treacăt. *Pe la soare, costoind satul Samsa..., trecem de-alungul unui apăduc ruinat.* ALECSANDRI, ap. TDRG. | Compus (în gâcitori) **costofâţă** s. f. = cineva s. cevà care fâţâe, care se agită cu coastele, cu părţile laterale. *Fâţă costofâţă, Pe la nări Cu lumânări, Pe la pântece Cu descântece* [=Moara]. PAMFILE, C. 26.]

— Din lat. **costa, -am,** idem (1° şi 2°). Pentru sensul 3°, cf. fr. *côte* şi *coteau,* friul. *cueste* «lato di monte di salita poco rapida». Cf. costiş(ă) şi neologismele acostà, intercostal, cotletă.

COÁSTĂN s. a. } v. **castăn.**
COÁSTIN s. a. }

COAŢ! interj. Interjection imitant le coassement de la grenouille. — Interjecţie imitând orăcăitul broaştei. *Coaţ! Coaţ! şî gui! gui! Oare ce glas va fi? Cântăreţul poate şti:* se zice despre cântăreţii cei proşti. ZANNE, P. IV 295.

COÀTE-GOÁLE s. m. v. **cot.**

COAUTÓR, -OÁRE subst. *Coauteur.* — Autor care a lucrat împreună cu altul la aceeaşi operă; (Jur.) răufăcător care a săvârşit un delict s. o crimă în tovărăşia altora.

— *N.* după fr. (din prep. *co-* «împreună cu» şi *auteur* «autor»).

COB subst., cu un înţeles nedeterminat mai de aproape. *Când în mijloc de cob a sosit, Mare vifor i-a pălit, Corabia'n Ostrov au sprijinit.* SEVASTOS, N. 131_{22}. (Cf. variantele: *Când la mijloc de cale, Cale şi cărare, S'a iscat un vânt, Din fund de pământ, Marea a 'nvăluit, Naele a gistruit.* id. ib. 136. *Dar când a fost la jumătate cale* [= jumăta(te) de cale], *S'a stârnit o furtună mare, Un vânt despre răsărit, Foarte iute şi cumplit, Şi pe toţi corăbierii i-a 'nnecat...* id. ib. 141).

CÓBĂ s. f. v. **cobe.**

COBÁCE s. f. 1°. *Hutte.* 2°. *Communs.* — (În Ţara Haţegului).

1°. Locuinţă izolată în munţi, pentru păstori (REV. CRIT. LIT. I 44, III 119), casă sărăcăcioasă, colibă (DENSUSIANU, Ţ. H. 313, POPOVICI, R. D. 30—31 şi 164), cf. căsăluică.

2°. (La plural) Şura, grajdul şi celelalte edificii de gospodărie din jurul casei (VICIU, GL.), clădiri de gospodărie; hleaburi, olete (Com. ITTU), acareturi, heiuri.

[În rostirea locală: *cobaşă.* | Plur. *-başe* şi *-başuri.* VICIU, GL.]

— Din sârb. **kòbača** «coteţ, porumbar». DENSUSIANU, Ţ. H. 56.

COBÁÍ vb. IV^a. *Crier lugubrement.* — (Despre pasări) A scoate ţipete cobitoare, lugubre. *Cobea în aer cobăeşte tot în urmă-i.* S. BODNĂRESCU, ap. TDRG. [Abstract: **cobáit** s. a. = ţipăt cobitor, lugubru. *Poporul crede că cobăitul bufniţei pe case... e semn că va muri cineva din aceà casă.* (Bogdăneşti, j. Suceava). H. XII 281. | Adjectiv: **cobáit, -ă** = cu cobe (4°), cu ţâfnă (TDRG.); fig. zăbavnic, bun de nimic (CREANGĂ, GL.). *Nu vezi că-i o tigoare de băiet, cobăit şi leneş de n'are păreche?* CREANGĂ, A. 13_{17}.]

— Derivat din **cobaie.**

COBÁIE s. f. *Poule*; (au pluriel) *volaille.* — (Mold. şi Bucov., pe alocuri cu o nuanţă de sens batjocoritoare, cf. MARIAN, O. I. 129) Găină (ŞEZ. XXIII 42); (la plural) pasări (de curte), oare, orătii, orătanii, galiţe, cojbăliţă, gojbăliţe. *La naiba, Hîci, cobaie! supărat strigă...* CONTEMPORANUL, II 13. *Toată averea lor fusese o vacă cu lapte, câteva cobăi, o căsuţă cu bârne...* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. [Mătuşa Ruxanda] *trântind uşile şi slobozindu-şi cobăile...* C. PETRESCU, R. DR. 49. *Pe lângă case se mai află... cuşte pentru gobăi.* PAMFILE, I. C. 446. *Fată moşneagului trebuià... să facă de mâncat, să deie la cobăi, la vite...* SBIERA, P. 212. *Femeia... dete viţeii la coteţ, închise cobăile, iară barbatul vitele.* ŞEZ. XII 56. *Precum îi ales cucul... şi pău-*

nul Dintre toate gobăile... PÂRVESCU, H. 67, cf. ȘEZ. I 75/34. [Plur.—*băi.* | Și: **gobáie** s. f. (cf. și sinonimul **cojbăliță=gojbăliță**); — **cobáná** s. f. = cobaie, găină (Baia, Folticeni). ȘEZ. XXIII 42.]

— Se pare că avem a face, la origine, cu un termen injurios (cum ar fi «boală», cu care Românul se adresează, când e necăjit, calului s. boului), derivat cu suf. colectiv **-aie** din **cobe** (4°-5°).

COBÁIU s. m. (Zool.) *Cobaye* (*Cavia cobaya*). — Mic mamifer rozător, foarte prolific, originar din Peru, numit și purcel-de-India s.-de-mare; se întrebuințează de fiziologi și medici pentru vivisecțiuni și preparate microbiene; (fig.) subiect de experimentare. *Mergi... ca o victimă condamnată..., ca un cobaiu trimis la o experiență de laborator.* C. PETRESCU, R. DR. 180.

— *N.* după fr.

COBÂLĂ s. f. v. **cobílă.**

COBÂLCEÁSCĂ s. f. (Bot.) v. **culbeceașcă.**

COBÂLCÉRIU s. a. *Caisse pour la cendre.* — (Banat, Țara Hațegului) Lădița de la vatră în care se adună cenușa; lădița ce se pune la căloiu, în ungheț, și se ține pe ea oale, etc. DENSUSIANU, Ț. H. 313. *În colțul dintre pereți este adesea făcută o lădiță din lespezi de piatră numită cobâlșeri; într'însa se adună cenușa pentru leșie (părluit).* VUIA, Ț. H. 95. [Cu rostire dialectală: *cobâlșeriu*]. — Cf. cobâlteață.

COBÂLCIOÁIE s. f. (Zool.) v. **culbec.**

COBÂLCÓS, -OÁSĂ adj. *Maladif.* — Care zace pe picioare, cobos (ION CR. VI 315), bolnăvicios. — Cf. cobos.

COBÁLT s. a sing. (Șt. nat.) *Cobalt.* — Metal alb (bătând une-ori în roșu), vârtos, și fărămicios, cu care se albăstrește sticla, cf. ȘINCAI, ap. DR. V 558; CALENDARIU (1844), 67; PONI, CH. 29, 196,

— *N.* din fr. (< germ. **Kobalt**, idem).

COBÂLȚÂÍ vb. IV(a). *Agiter, secouer.*—Trans. și refl. A(se)scutură (apa într'un vas HERZ.-GHER., M. IV 235), a (se) clătină, a (se) hurducă (Mitocul-Dragomirnei, în Bucov., com. A. TOMIAC). *Nu scutură sticla, că se cobâlțâe vinul și se turburâ!* (Piatra-Neamțu). Com. v. ȘOAREC. [Variantele *cobâlțiâ* (CIHAC, II 66) și *cobalti, cobâlti* (DDRF.) *colbâlți* (BARCIANU, ALEXI) sânt suspecte. | Prez. *cobâlțâesc*, pers. 3 *cobâlțâe.* | Și: **cobâlțâi** vb. IV(a). Com. A. TOMIAC; — **cobâlțui** vb. IV(a) = a scutură un fluid într'un vas închis (H. X 581), a clăti, a clătină; a clătări, a bălălăi. *Cobâlțue șeiul porcului la mărtacul podului.* PAMFILE, A. | Abstracte: **cobâlțâire** s. f., **cobâlțâit** s. a. = scuturătură a unui lichid dintr'o damigeană sau dintr'un vas, nu plin de tot, atunci când vasul se clatină. Com. v. ȘOAREC.]

— La baza cuvântului românesc pare a sta slavul *kolěbati* (paleosl. *kolěbati* «a agită», rut. *kolibaty*, bulg. *kolébaja se* «mă clatin», sârb. *koljebam* «mișc», *koljebam se* «mă clatin» etc. CIHAC, II 66, BERNEKER, SL. WB. 545), însă într'o formă metatezată (cf. sârb. *kobeljati* «a rostogoli», *kobeljati se* «a se clătină») și contaminat cu *zgâlțâi.* Cf. scobâlți.

COBÂLTEÁȚĂ s. f. *Poulailler, écurie.*—Poiată, grajd. FRÂNCU-CANDREA, M. 99. PAMFILE, I. C. 439.

— Probabil din germ. *Kobel* «colibă, coteț, porumbar», trecut și la Slavi, cf. BERNEKER, WB. 532. Cf. cocâlteață, cotineață.

COBÂLTIC, -Ă adj. v. **cobold.**

COBĂLTÓC s. m. *Mendiant.* — (Munții Apuseni. Com. ITTU). Cerșetor. FRÂNCU-CANDREA, M. 99. [Și: **cocăltóc** s. m. FRÂNCU-CANDREA, M. 99. Femininul **cocălteáță** s. f. = cerșetoare. FRÂNCU-CANDREA, M. 99.]

— Avem a face, probabil, cu o contaminare din ung. *kóbol* «a se plimbă, a umblă încoace și încolo» (formă secundară a lui *kóborol*) și *sărăntoc* sau ung. (*s*)*zarándok.* N. DRĂGANU.

COBÂLTÓC s. a. *Marais.* — (Sălaj) Lac, loc mlăștinos, mlaștină. VAIDA. CABA, SĂL. — cf. băltoacă.

COBĂLȚUÍ vb. IVa. v. **cobâlțâi.**

COBÁNĂ s. f. v. **cobaie.**

COBÁR s. m. v. **cobi.**

CÓBĂR s. a. *Bâche.*—(Săsism, prin Transilv.) Coviltir (Năsăud, com. N. DRĂGANU, Brașov), burduf (de trăsură), cf. capotă. [Și: **cóbără** (*cobară*) s. f. = învelitoarea trăsurei, coviltir, acineu. REV. CRIT. LIT. III 86. *Negustătorii ambulanți umblau cu căruțile lor cu «cobără» din târg în târg...* DRAGOMIR, O. M. 250. *În o căruță de construcție simplă, nevăpsită, acoperită cu cobară (acoperiș de rogojină) și trasă de doi cai, Secuiul încarcă 200 — 300 de sticle cu apă minerală și pleacă la drum.* MOLDOVAN, Ț. N. 293.]

— Din săsește **Kober**, idem. I. Borcia, *Jahresbericht* X 183.

CÓBĂRĂ s. f. v. **cobăr.**

COBÂRLĂ s. f. **cobilă.**

COBÂRLĂU s. a. 1°. *Tanière de l'ours.* 2°. *Poulailler.*

1°. Locul de adăpost s. de culcuș al ursului peste iarnă (H. XVIII 15), bârlog, vizunie. *Alții spun că ursul abiă la Stretenie se mișcă în bârlogul sau cobârlăul său.* MARIAN, SE. I 250.

2°. Îngrăditură cu pociumbi, pentru găște și alte pasări de casă; coteț (VAIDA), gărduș în care se țin mieii (NOVACOVICIU, C. B. 8).

[Plur. *-laie.*]

— Pentru etimologie, cf. ung. *kobor* «coș împletit». Cf. și cobârnă.

COBĂRLĂU s. și adj. m. 1°. *Voleur.* 2°. *Nomade, vagabond.* — (Ungurism, prin Banat și Transilv.).

1°. Hoț, tâlhar. *Koberleu* = praedo. ANON. CAR.

2°. Nomad, vagabond. *Apoi pre varvarii de Schite, pre cobărlăi,...* (ung. *Koborlokat*) *însoțindu-i și e... au pornit.* ȘINCAI, HR. I 262. *Neamul acesta eră cobărlău și nestatornic cu locașul.* id. ib. I 285/7.

[Plur. *-lăi.* | Și: **coborlău** s. m. = ulicău (CABA, SĂL.), ulițarnic, haimanà.]

— Din ung. **koborló**, idem, N. Drăganu, *Dacoromania*, II 900 și III 153. Cf. cobârlui.

COBÂRLÚG s. a. Cuvânt cu sensul nepreciazabil. *Tot pe loc și pe hodină, Ca dracul pe rădăcină! Ca dracul pe cobârlug, Șapte fete trag la plug!* (Tutova). MAT. FOLC. II 1402. — Cf. cobârlău.

CĂBĂRLUÍ vb. IVa. *Voler.* —(Banat) A prădà. *Koberluesk* = praedor. ANON. CAR. [Adjectiv (substantivat): **cobărluitór, -oáre** = prădător, hoț. *Köberluitor* = praedator. ANON. CAR.]

— Din ung. **kóborol**, idem. N. Drăganu, *Dacoromania*, III 153. Cf. cobărlău.

COBÂRNĂ s. f. *Petite hutte, cabane.* — Colibă mică și sărăcăcioasă, baracă în pământ căreia nu i se vede decât coperișul, bordeiu. DICȚ. — Cf. cobârlău.

COBÂRȘÉU s. f. v. **copârșeu.**

CÓBAT s. a. *Manteau.* — (Ungurism, în Ţara Oltului) Pardesiu cumpărat gata (cel făcut în casă e «reccăl» v. HANEŞ, Ţ. O. 114; cf. şi 20), haină bărbătească cumpărată din târg (T. DINU, I 136).
— Din ung. **kabat,** idem. Cf. dubletul c a b a t.

COBĂŢ s. m. (Ornit.) 1°. *Épervier, émouchet* (*Astur palumbarius et Astur nisus*). 2°. *Hibou.* — (În Banat şi Bucov.).

1°. Un fel de uliu (Vârşeţ, în Ban. VICIU, GL.), u l i u l g ă i n i l o r (H. XVIII 174), u l i u d e p a s ă r i, u r l i g a n (Com. LIUBA), p ă s ă r a r (MARIAN, O. I 126), h ă r ă u (ŢICHINDEAL, F. 324), h e r e t e (BARONZI, L. I 105/11), g ă i n a r (4°), p o r u m b a r. *Kobčcz.* ANON. CAR. *Privighetoarea... au prins-o cobăţul, şi vrea să o mănânce.* ŢICHINDEAL, F. 167, cf. 339. # *Ziua cuc, noaptea cobeţ,* se zice despre cei ce ziua seamănă a oameni buni, iar noaptea se apucă de furat, despre beţivi şi arţăgoşi. MARIAN, O. I 128, ZANNE, P. I 447.

2°. P. e x t. Buhă (Hisiaş, Banat). Com. ITTU.
[Plur. *-beţi.* ŢICHINDEAL, F. 324. | Şi: **cobéţ** s. m. MARIAN, O. I 123, 126, 128, Com. ITTU, ZANNE, P. I 445, PAMFILE, S. V. 113].
— În Banat, din sârb. **kobac** «astur nisus»; în Bucov., din rut. **kobéci** «falco vespertinus» — Cf. c o b e.

COBÂTURĂ s. f. (Ornit.) v. **codobatură.**

CÓBCĂ s. f. (Pesc.) *Filet* de pêche. — O reţea cu care pescarii de la Dunăre şi din Bălţi prind păstruga şi nisetrul, *În mare, ea [păstruga] se prinde împreună cu nisetrul, cu un fel de plăşi fixe suspendate, numite cobce.* ANTIPA, F. I 254, cf. 259, cf. F. R. ATILA, 121, 408. *Setcele, avele, cobcele... aşezate vertical în apă şi susţinute cu plute de la marginea de sus, iar la marginea de jos cu plumburi.* ANTIPA, P. 45. [Şi: **cópcă** s. f. *Copcele...* sânt... reţelele care se întind pe pari în mare, ca şi setcele de scrumbii. Ele se pun numai pentru păstrugă. ANTIPA, P. 505, cf. 321, 497.]
— Din rus. **kobka** «sac».

CÓBE s. f. 1°. *Oiseau de mauvais augure.* 2°. *Mauvais signe, mauvais présage.* 3°. *Malheur.* 4°. *Pépie.* 5°. *Poule atteinte de la pépie.*

1°. (Mai ales în legătură cu atributul «rău») Pasăre (cucuveaua, buha, cucul, corbul etc.) care menеşte (a rău), care c o b e ş t e, cf. p i a z ă, a u g u r. *Pasări cobe zboară,* ALEXANDRESCU, M. 148/7. *Vede de-asupră-i rotindu-se cobea ţiuitoare.* S. BODNĂRESCU, ap. TDRG. *Aibă parte la plecare tot de semne rele, cei Ce trăesc făr de credinţă şi n'au temere de zei, Să le cânte cobea 'n faţă...* OLLĂNESCU, H. O. 259.

2°. P. e x t. Orice fiinţă s. lucru care prevesteşte o nenorocire, piază rea, semn rău, prevestire de rău (CREANGĂ, GL.), s p e c. fiinţă care face prevestiri rele (POLIZU), care-şi exprimă temerea că are să se întâmple ceva rău; p. g e n e r. fiinţă ursuză (COSTINESCU), antipatică, diformă, nesuferită. *Un pitic, adică o cobe sau stârpitură de om.* GORJAN, H. II 86. *Ia această spurcăciune şi cobe de faţă de aicea.* id. ib. II 222. *Iar tu, cobe rea, du-te de fă cazanii la biserică, iar nu în casa mea!* FILIMON, ap. TDRG. *Mergi de aici şi nu mai mă boci pe cap, cobe!* CARAGIALE, T. I 11/6. *Ţi-am spus ori ba... că tot tu ai să fii în astă-seară, ca întotdeauna, devena şi ruşinea mea, cobea şi ticăloşia casei ş'a copilei?* DELAVRÂNCEA, S. 138/15. *Şi luna asta tot a cobe cată!* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Cobea neprielnicilor gânduri.* VLAHUŢĂ, P. 45. *Când văzù el o aşà nemetanie spurcată stând ca o cobe rea în casa lui şi pe tronul lui, un şarpe rece îi trecù prin sân.* ISPIRESCU, L. 206/34. *A dormì cu palmele lipite şi puse între picioare, e semn de sărăcie, cobe, piază rea.* ŞEZ. I 154/8.

3°. P. e x t. Nenorocire. *Frunză lată ca measa, Mare cobe-i dragostea! Cine-apucă-a o'nvăţà, N'are cap a o lăsà, Nici modru de-a o uità.* REŢEGANUL, CH. 98.

4°. O boală a găinilor (LB., CREANGĂ, GL.) şi gâştelor, pe care o capătă la limbă (ŞEZ. XVIII 269, com. A. PROCOPOVICI), când nu beau apă în de ajuns (MARIAN, O. II 257), ţ â f n ă; p. e x t. peliţa de pe vârful limbei găinilor bolnave de «cobe». Găinile zac dese ori de *cobe. Cobea* se face din sete mare... sub limbă; usucă gâtul şi limba găinei, de nu poate nici răsuflà. De nu iei *cobea* galiţei, piere. *Cobea* se ia aşà: se pune găina între picioare, i se deschide ciocul, i se scoate limba, se întoarce, şi de la jumătate spre vârf i se jupeşte un fel de peliţă numită *cobe,* care apoi... se dă găinei s'o înghită... Cât găina e bolnavă, scoate un fel de vaete urîte. ŞEZ. III 204/22. Când sânt bolnave de *cobe,* găinile cântă ca cocoşii. ib. II 224/3. *De cobe se vindecă* [găinele]. ECONOMIA, 107. *Ia lasă, că mă duc eu să-l închid* [pe cocoş], *dare-ar cobea 'n el să deie!—Da lasă-l, mătuşă hăi, s'aud şi eu ce cântă. — Ce să-l mai auzi, Înălţate Împărate: are cobe, şi-atâta tot.* ION CR. II 180. # (*Par'că*) *are cobe!* se zice despre oamenii care vorbesc răguşit (ZANNE, P. II 422) sau vor să cânte când sânt răguşiţi (HERZ.-GHER., M. IV 235). || P. e x t. (În glumă s. bătaie de joc) Cioc, plisc, clobanţ. *Baba... strigă* [cocoşului]... :«*Da ce-ţi este, de nu-ţi ţii cobea?*» SBIERA, P. 215.

5. P. e x t. Găină cu boala «cobe» (al cărei «cârâit» s. «fliscăit» e considerat ca prevestire rea, din care cauză asemenea găini de obiceiu se taie HERZ.-GHER., M. IV 235); p. e x t. (în sens despreţuitor) găină (H. X 498), găină bătrână şi slabă (Maramureş, H. XVIII 19). *Boieriul, întristat, se uità galiş cum se duceau şi paserile sale, şi zise oftând: — Ducă-se şi cobe şi tot, numai bine că am scăpat de beleà!* CREANGĂ, P. 68. *Muierile de-auzeà, Muierile se'ngrozeà: Îşi încuià casele, Şi înfundà tufele. — Ce fugiţi ca cobele Şi vă'ncuiaţi casele?* TEODORESCU, P. P. 612.

[Se zice: *o cobe* şi când e vorba de un bărbat. | Şi: **cóbie** (dial. *cobghie*) s. f. = cel ce cobeşte (H. IX 92,), c o b i t o r, c o b e (2° CIAUŞANU, V.); p. e x t. (cf. bulg. *kobe* = fr. gamin CIHAC II 66) l o a z ă d e c o p i l, arătanie (tip. «arătarie» CIAUŞANU, V.); (în bătaie de joc) om care nu se mai satură, om nesăţios (H. XVIII 172); (mai ales la plur.) găină (Ţara Haţegului REV. CRIT. III 119). *Ia-auzi cobghile cum ţipă!* [se zice] *când din întâmplare un cocor a căzut cu zgomot în curte şi toate cobile s'au împrăştiat înspăimântate.* CONV. LIT. XLIV, vol. II 586. *Nu se mai saturà, ca cobia!* Com. LIUBA; — **cóbă** s. f. = prevestire rea, cobitură. LB., cf. H. XVIII 19; — **coábă** s. f. = prevestire rea (POLIZU), nenorocire. *Koabĕ* = omen. ANON. CAR. *Frunză verde aluneà, Mare coabă-i dragostea! HODOŞ, P. P.* 32; — **coábe** s. f. = cobe (2° şi 4°) GHETIE, R. M. 77; p. e x t. (despreţuitor) cioc. *Baba iar iese în tindă şi strâgă: «Hâş! mânca-te-ar uliul să te mânânce! Da ce-ţi este, de nu-ţi ţii coabea?»* SBIERA, P. 215. | A d j e c t i v: **cobós, -oásă** = bolnăvicios; care tot tuşeşte (ŞEZ. IX 154, XIX 14); care zace pe picioare, c o b â l c o s (ION CR. VI 315).]
— Din paleosl. **kobì** «geniu, augur» (bulg. **kóba** «semn rău, prevestire rea», sârb. *kob* şi **koba** «prevestire bună s. rea»). CIHAC II 65. Cf. TDRG. Cf. c o b a i e, c o b ì, c o b ă ì, c o b ă ţ.

COBEÁLĂ s. f. v. **cobì.**

COBECCÍU † s. m. *Gardien du Sérail.* — (Turcism literar, pe la sfârşitul sec. XVIII) Servitor al Seraiului. *Unul din cobeccii, ori că pricepuse, sau cu întâmplare, întinzându-şi mâna la*

umerile uneia, ca o muiere, pă loc au țipat, dă frică. DUMITRACHE, 448.

— După L. Șăineanu, *Infl. Orient.* IIb 142, ar fi turc. **ko(z)bekčy** «(lit. gardien des noyers), corps de 50 à 60 serviteurs du Sérail qui autrefois portaient dans les marchés publiques des vêtements et des tapis».

COBÉLC s. m. (Zool.) v. **culbec.**

COBÉLCĂ s. f. v. **cobiliță.**

COBELCEÁSCĂ s. f. (Bot.) v. **culbecească.**

COBÉLCIU s. m. (Zool.) v. **culbec.**

COBELÉTE s. a. } v. **cobiliță.**
CÓBELIȚĂ s. f. }

COBÉȚ s. m. (Ornit.) v. **cobăț.**

COBÍ vb. IVa. I. 1°. *Etre prophète de malheur, être de mauvais présage.* 2. *Souhaiter le malheur* de qqn. 3°. *Pleurer* (un mort). II. *Caqueter (cri d'une poule malade, considéré comme de mauvais augure).*

I (Cf. cobe = cel ce menește a rău).

1°. Trans. și intrans. A avea un presentiment că se va întâmplă cevă rău și a-i da expresie, a prezice că se va întâmplă cevă rău, a menì cevă a rău, a prevesti de rău (ȘEZ. XVIII 269), a trage a rău (Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU). (Construcții: *cobește, cobește a moarte cuivà; cobește moartea cuivà; cobește pe cinevà* s. *cuivà că va murì*, mai rar, *să moară*). *Kobeszk* = ominor. ANON. CAR. *Noi, tată, nu-ți cobim moarte.* PANN, P. V. II 89. *Voi, de ciudă, Voi, de ură, Stați cobind acum sub șură.* ALECSANDRI, P. I 207. *Când un copil doarme cu șezutul în sus, cobește a moarte.* MARIAN, NA. 339/6. *Copiii care plâng mult, cobesc a moarte pentru ei sau pentru vreun părinte al lor.* GOROVEI, CR. 198. *După vorbele acestea, ursitoarele se cam mai duse[ră] și boierul rămase cam supărat, văzând ce-i cobiră ele.* RETEGANUL, P. I 12/35. *Așà cobesc muierile, în răutatea inimei lor, din rîncoare — vezi bine.* id. ib. V 19/36. *Mândra hălăoaie, Dac'o duci 'n câmp, se moaie Și mereu cobește-a ploaie!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 432. *Tu* [puiu de corb] *pe mine mă urșești, Tu pe mine mă cobești, Să-mi mănânci din cărnișoară.* TEODORESCU, P. P. 615b. *Foicică flori domnești, Plopule, de ce jelești? Au vr'o pacoste cobești, Ori de moarte mă vestești?* TEODORESCU, P. P. 354. *Nu-mi cobì, bărbate!* (Amenințare din partea femeii). ZANNE, P. IV 264. *Taci, nu mai cobì!* ȘEZ. XXX, v. XVIII, 269.

2°. Absol. și trans. A dorì, a pofti cuivà rău; (refl.) a-și pofti singur rău, a-și cere rău s. osândă (Com. LIUBA H. XVIII 172), a invocà o nenorocire.

3°. Trans. (cu complementul persoanei și cu conjuncția că după el) A strigà în gura mare, a răspândi o veste rea s. nenorocire, a boci (un mort). *Când soarele răsărise, Curvele cete venise, Să cobească pe Văleanu, Că a murit săleacu.* ȘEZ. III 79/13.

II. (*Cobe* = boală de găini).

(Despre găinile care au cobe) A scoate un cârâit trist și neplăcut la auz s. a cântà cocoșește (amândouă trecând de «semn rău»). Găinile fac un fel de sfârc la limbă și scot un sunet neplăcut, *cobesc.* Când o găină *cobește*, e semn rău pentru aceà casă. PAMFILE, B. 74. Găina care câte odată cântă cocoșește, care *cobește*, este piază rea: o astfel de găină se taie, ca prin aceasta să-și adevereze că a *cobit* moartea și răul ei, și nu al celor din casă. PAMFILE, DUȘ. 95.

[Abstracte: **cobíre** s. f. și **cobít** s. a. = acțiunea de a cobì. (Ad II 1°) *Găina se taie, ca să se întoarcă cobitul spre pieirea ei.* PAMFILE, B. 74; — **cobeálă** [plur.-*beli*] s. f. = cobire. POLIZU; — **cobitúră** s. f. = cobire; (concretizat) cel ce poftește altuia ori șieși rău (H. XVIII 172), cobe (LB.). | Adjective: **cobít** (cu negativul **necobit**), **-ă** = care a fost provocat de cobire s. căruia i s'a prevestit cevà rău; — **cobitór, -oáre** = care prezice, prevestește, menește a rău, cobe (2°); p. ext. (se întrebuințează de popor și pentru a redà ideea exprimată prin neologismele) funest, lugubru, sinistru. *Despre bufniță și cucuvaie se spune că sânt pasări lugubre (cobitoare) și mai cu osebire de bufniță se zice că e cea mai cobitoare (trăgând a pustietate).* H. IV 85. *Se ascundeau ca paserile cobitoare.* C. NEGRUZZI, I 267. *Iată glasul cobitor al clopotului răstriștei începe a sunà cu tărie.* BĂLCESCU, M. V. 439. *Pe ramuri uscate cântà cucuveaua cu glas cobitor.* ALEXANDRESCU, M. 40/16. *Buhne cobitoare răspund l'a mele plângeri cu vaetele lor.* I. NEGRUZZI, II 288. *Un nor răpede și negru trecù, cobitor, preste fața lunei.* ODOBESCU, I 109/5. *Auzind cuvintele ei cobitoare, (își) cugetă în sine: Hehei! nici mai ba!* SBIERA, P. 143/35. *Căci așà s'a întâmplat, După cum a fost cântat Cucoveica cobitoare Și de rău prevestitoare.* MARIAN, î. 4/26. | Nomen actoris: **cobár** s. m. = cobitor, cobe. DICȚ.]

— Din bulg. **kobja** «menesc a rău» s. sârb. **kobiti** «a presimțì o nenorocire». Cf. cobe, cobaie, cobălì, cobăț.

CÓBIE s. f. 1°. *Croupion, coccyx.* 2°. *Racine de la queue.* 3°. *Bréchet.* 4°. *Flanc* (d'animal). — (În Banat și jud. Mehedinți).

1°. Partea finală a coloanei vertebrale la om [noadă] și la animale [târtiță]: *Ți-ai frânt cobia, nu mai poți ședeà pe scaun.* BOCEANU, GL. | P. ext. Partea de la aripi până la coadă la pasări, numită și bucătura popii (Țara Hațegului, REV. CRIT. III 119), târtiță.

2°. (Ban.) Rădăcina cozii, la cal. CADE.

3°. (Oltenia) Iadeș, la pasări. CADE.

4°. P. anal. Locul gol de lângă coastele și chiciul s. șoldul animalelor sugătoare, flămânzare, cof. H. XVIII 172, com. LIUBA.

[Cu sens neprecizabil, în gâcitori: *Vine flocoasa, pe întunecoasa, ia bicu după cobie și mâncă pe roșia* [= Mâța]. PASCU, C. 38.]

— Etimologia necunoscută. (Cf. sârb. *kobila* și *kobilica* «iadeș»).

CÓBIE s. f. v. **cobe.**

COBÍLĂ s. f. I. 1°. *Jument.* 2°. *Rosse.* II. 1°. *Traînoir.* 2°. *Selle de charron.* 3°. *Levier.* 4°. *Palis.* 5°. *Houlette.* 6°. *Palanche.*

I. (Rar) 1°. (Bihor) Iapă. Com. A. BĂNUȚ.

2°. (Mold.) *Cobâlă*, se spune în bătaie de joc, cailor. TDRG.

II. Fig. Diferite unelte și aparate cu care se ridică, se duce s. se suportă o greutate.

1°. Un soiu de capră — numită și iapă, capră, traglă, cobiliță, trăgători, crăcană, cotumbă, croc — făcută dintr'o crăcană s. din două bucăți de lemn legate la un loc cu un gânj s. prinse cu un cuiu astfel ca să formeze un unghiu, pe care se pune plugul când nu se cară cu carul. C. C. II-III 149, ȘEZ. XXXII 15, PAMFILE, A. 39, ION CR. II 163, REV. CRIT. IV 142, com. ITTU și (Șișești, în Mehedinți) N. IONESCU; (pentru răspândire pe aproape tot teritoriul României C. C. II-III 181-182). *Un bătrân cu tesla în mână lucrează la cobâlă.* SADOVEANU, I. A. 47. *De-acasă până la loc... plugul se ducea cu capul grindeiului pe dric și coarnele, plazul și sbârța pe coghile (două lemne în forma lui A). Acum funogiu' (primariu') strofoluiește* (= pedepsește, pune la amendă) *pe cei ce duc plugu' pe coghile, că strică drumu. De aici gluma către oameni cu*

picioarele strâmbate în afară: nu-i slobod cu coghilele pe drum, mă! Deci a fost musai că în loc de coghile să-și facă căroaie (dric din dărăpt cu două roate). BREBENEL, GR. P. *Că-și țipă chicerile Ca plugu' coghilele.* MAT. FOLC. 1002. *Se'ntâlnì c'o fată 'n cale... Mânile: Cobilele, Țâțele: Rotițele.* MAT. FOLC. 974. || Fig. Om înalt și slab. PAMFILE, J. II; com. POPOVICI.

2°. Un fel de scaun pe care rotarul așază roatele în timpul lucrului, numit și cușniță, corniță, scaunul de înspițat. *Când bate spițele la roți,* [rotarul] *pune buciumele pre cobilă (un scaun).* LIUBA-IANA, M. 121.

3°. Un lemn bifurcat («cu gemănare») sau o crăcană întrebuințată la ridicatul greutăților, cf. capră (iapă); spec. lemnul de care e prinsă broasca ce ridică piatra morii ori o sloboade în jos (H. XVIII 143, LIUBA-IANA, M. 104); (Pesc.) crăcana pe care se așază mreaja pescarilor (F. R. ATILA, 121); (Mold.) unealtă cu care se ridică osia carului (TDRG.); (Bucov.) un par mare cu care poți ridică butuci și alte greutăți mari: *Măi băiete, du-te și adă cobâla ceea, că poate-om urnì butucul ista de aici* (Vicovul-de-sus). G. NISTOR.

4°. Bețele puse cruciș în care se face gardul din târși numit nimăt (ȘEZ. II 23), perechea de pari la gard (Vișag, în Cluj); gard simplu, fără legătură, fără cuie, făcut numai din tufe așezate pe pari împlântați în pământ cu vârfurile cruce; pripor, prisacă, săciu, nimăt (Tulgheș, în Ciuc). Com. ITTU. *Gard făcut în cobâle.* Com. MARIAN.

5°. *Cobâlă* = unealtă ciobănească (nedefinită mai de aproape). H. XV 149.

6°. (Banat) Cobiliță (1°). CADE.

[În sensul 1° și plur. tant.: *cobîle* CIAUȘANU, V. În sensul 6°, accentuat, la TDRG., *cóbilă.* | Și: (Mold., Bucov.) **cobâlă** s. f. (Ad I 2°) TDRG.; (ad II 1°) MARIAN, D. 58, DAMÉ, T. 36, PAMFILE, A. 39, H. X 110, 356, 500, 505; (ad II 2°) DAMÉ, T. 42, PAMFILE, I. C. 170; H. III 266; X 539, XVI 209; (ad II 3°) TDRG.; (ad II 5°) H. XV 149. *Se uită și Dumitrache Hazu la unul, lung și adus de spate ca o cobâlă.* SADOVEANU, LUC. VI 98; — (+ *codârlă*) **cobârlă, cobirlă,** rostit *coghîrlă* s. f. PĂCALĂ, M. R. 458, H. X 539. Rostiri dialectale: *coghilă* (H. XII 31), *cobghilă* (ȘEZ. II 23), *cóbgilă* (T. PAPAHAGI, M.)].

— Din slav (v.-bulg., rut.) **kobyla,** bulg. **kobila** «iapă, traglă de plug», cf. și ung. *eke-kab(a)la* «traglă de plug»). Pentru sens, cf. și iapă II și ipilă. Cf. cobilcă, cobiliță.

COBÍLCĂ s. f. v. **cobiliță.**

COBILÉȚ s. m. v. **cobilete.**

COBILÉTE s. m. *Coin.* — Cotlon, ungher (PAMFILE, A.); o gaură triunghiulară în peretele bordeiului, sau al casei, lângă vatră, la ogeac (Codlea, în Dolj-Oltenia COM. SAT. 49). [Și: **cobiléț** s. m. = gaură cioplită în capătul unui stâlp, în care se înțepenește alt stâlp; babă, bortă, cuib, dăltuitură, olcuță, scobitură, sghiabă (Conop, jud. Arad). Com. ITTU; (+ *copil,* cf. puiu, puiuț) **copiléț** s. m. = firidă, gaură în zid pentru păstrarea mărunțișurilor, chibrite, lumini, unelte etc. (Oravița, în Banat). Com. COCA (Zagra, Năsăud). N. DRĂGANU *Coptiléț* (literarizare a rostirei dialectale *copchileț*) = la vatră, locul gol, larg cât poate dormì un om în el (Suciul-de-sus, jud. Someș). VICIU, GL. *Sub multe case se află și podrum sau pimniță, cu copilețe.* LIUBA-IANA, M. 97].

COBILIȚÁ vb. Ia v. **cobiliță.**

CÓBILIȚĂ s. f. 1°. *Palanche.* 2°. *Constellation du Cygne.* 3°. *Sauterelle verte.* 4°. *Libellule.*

1°. Un lemn încovoiat, cu «cioc» (o parte proeminentă) la cele două capete, de care, punându-l pe umeri, se slujesc țăranii, mai ales femeile și oltenii negustori ambulanți, spre a duce gălețile s. cofele cu apă, coșurile pline, cămășile la spălat (Șișești, în Mehedinți; com. N. IONESCU), ori alte greutăți; coromâslă. MARIAN, SE. II 272, H. XI 27, 59, 132, 166, XVI 30, IORDAN, *Arhiva,* Iași 1921. nr. 2, p. 126. *Cobilita* sau *coghilița* este un lemn cam de doi metri de lung, curbat, și curbătura subțire în dreptul mijlocului. Are două urechi sau torți de cari se atârnă cofele pline. Când urechile se rup, se fac altele alături. PAMFILE, I. C. 142. [Soldații]... *zăreau jucându-se codanele limbute,... purtând pe umăr, cu umblet legănat, cobiliță cu două donițe.* ODOBESCU, III 570/19. *Își luă puii, legați de picioare, pe cobiliță și pornì.* CARAGIALE, S. 17/25. *Ajuta* [fetei] *să pună cobilița cu cofele în spinare.* DELAVRANCEA, S. 26. *Nu știu luna pe cer merge, Ori puica la apă trece. Când aș ști că-i puiculița, I-aș ațineà poticuța Și i-aș rupe cobilița Și i-aș săruta gurița.* ȘEZ. I 49b4. *În pădure născuiu, În pădure crescuiu; Acasă dacă m'aduse, Cercei grei îmi puse* (= *Cobiliția*). GOROVEI, C. 91; cf. 476, ȘEZ. IV 85, XIII 19. *Mă duc cântând Și viu plângând. — Slabă și subțire, Grei cercei mai ține. — Este-o babă 'nghebоșată, Și tot cu cercei se poartă.— Am un cal; De slab ce-i, Îl duc de coadă la apă* (= *Cobiliția*). PAMFILE, C. 21. # (În ironie) *Gras (ca o) cobiliță.* PAMFILE, J. II.

2°. *Cobiliția* și (mai ales) *Fata-mare cu cobiliția* s. *Cobiliția ciobanului* = constelație, numită și coromâslă, cruce, fata mare, lebăda. CULIANU, C. 46, OTESCU, CR. 13, PAMFILE, CERUL, 166, H. II 4, 50, 149, 169, 196, 214, 313; XI 441; XIV 108. Alții văd în această constelațiune [Lebăda, Crucea] numai *Cobiliția Ciobanului,* «căci răsare și apune odată cu Ciobanul (Vega)». Și zic că Ciobanul are gălețile două în *cobiliță* și una în mână. Iar stelei din mijlocul Crucii, numită Alberico în Astronomie, țăranii îi zic Fântâna sau Fântâna din Răscruci, de ea fiind răzimată *Cobiliția Ciobanului.* OTESCU, CR. 13. Prin jud. Tecuciu se povestește că niște păgâni au întâlnit o fată care se întorceà spre casa ei cu cofele pline cu lapte, puse 'n cobiliță. Păgânii, cum au văzut-o, au năzuit la dânsa. Atunci laptele din cobiliță s'a vărsat; el este dâra albă de pe cer, care se chiamă «Calea laptelui». *Cobiliția* fetei cu laptele se vede pe aproape. PAMFILE, CERUL. 192. *Se uită pe ceriu la Drumul-robilor, vedeà cum se mișcă Carul, Fata care duce apă în doniți pe cobilițe.* ISPIRESCU, L. 247/5.

3°. (Bucov.) Insecta *Locusta viridissima,* numită în Bucovina și căluț, căluț mare, căluț verde, căluț de iarbă, căluț de câmp, cosaș, cosaș verde, cosaș mare, cosariu și cobilițariu; în Țara-Românească: lăcustă-verde; în Transilvania: căluț, căluț de iarbă, cosaciu, cosaș și lăcustă verde; în Banat: scăluș; în părțile ungurene: cosaș și cosaș verde. MARIAN, INS. 518-9.

4°. (Munt.) Insecta *Libellula depressa L.,* numită în Bucovina calul dracului, calul popii și cal turtit; în Moldova: calul dracului și calul popii; în Munt. și calul dracului, calul popii; în Transilvania: calul dracului. MARIAN, INS. 558-9.

[Accentuat (rar) și *cobiliță.* TDRG., (ad 3°) Com. A. TOMIAC. Pronunțat dialectal și *coghiliță* s. f. (ad 1°). PĂCALĂ, M. R. 453. *Ia cofele într'o mână, Coghiliția 'n altă mână, Și fă-te a duce apă.* MAT. FOLC. 730. *Duce apă 'ntr'o cofiță, Mâni a duce'n coghiliță.* ȘEZ. IX 163, (ad 2°) H. X 441, 543 | Și:

(ad 2°) **cóbeliţă** (*cógheliţă* H. III 5) s. f.; (hiperurbanism) **covíliţă** s. f. H. II 312, III 21, XII 205. | Cu alte sufixe: (în rimă, formaţie glumeaţă) **cobeléte** s. m. (Ad 1°) *Dar cine e tătâne-to? Să-i îndrept spetele, Cu cobeletele* (Olt). TEODORESCU, P. P. 121; — (din bulg. *kobilka* «cobiliţă 1°») **cobílcă** s. f. = cobiliţă (Mehedinţi). PAŞCA, GL.; — **cobélcă** s. f. = lemnul curbat cu care se poartă, pe umăr, vasele (Mehadia, Banat) Com. ITTU. | Masculinul: (ad 3°) **cobiliţóiu** s. m. = bărbăţuşul cosaşului (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC. | Verb: **cobiliţà** Ia = a îndoi de mijloc. PAMFILE, J. II. | Alt derivat: **cobiliţár** s. m. = cobiliţă 3° (*Locusta viridissima*). MARIAN, INS. 518.]

— Din bulg. s. sârb **kobílica** «iepşoară», având însă şi sensul 1° şi cel de «cosaş».

COBILIŢÁR s. m. (Entom.) } v. **cobiliţă.**
COBILIŢÓIU s. m. (Entom.) }

COBITÚRĂ s. f. v. **cobi.**

COBLÁNŢ s. a. v. **clobanţ.**

COBLÍC s. m. (Ihţ.) *Goujon* (*Gobio fluviatilis*). — (Rutenism, în Bucov.) Un fel de peşte mic; porşor, porcşor, porcuşor. MARIAN, INS. 524.

— Din rut. **kóblik,** idem.

COBLIZÁN s. m. *Garçonnet; grand bêta.* — Băiat mare ieşit din rândul copiilor; lungău (CREANGĂ, GL.), măgădău (BARCIANU); om voinic, mare, corpolent (Com. A. TOMIAC, din Straja, în Bucovina), hăidămac, prostălău (PAMFILE, J. II), flăcău înalt ce ţine drumurile, flăcău crescut înainte de vreme (Com. G. TOFAN, din Bilca, în Bucov.), măgădan, vlăjgan, g(ă)ligan. *Bine-ţi şede, coşcogeme coblizan, să umbli lela pe drumuri..,* CREANGĂ, A. 69/8. *N'am îndrăznit să mă mişc, ca să nu sperііu iar pe copilaş. Coblizanii, tot ochindu-mă, s'au depărtat încet..., urcând piscul de pe marginea şoselei.* BASARABEANU, SĂM. I 217. *Ce staţi pe aici, coblizanilor? — Uite ce coblizan s'a făcut!* Com. TOFAN. [Şi: **goblizán** s. m. PAMFILE, J. II.]

COBÓC (†) s. a. 1°. *Coupe.* 2°. *Écope.* — (Mold cu Bucov.). — (Rutenism, în Mold.).

1°. Pahar mai mare, pocal, cf. năstrapă, bardac, ulcică. *Cuparul le drege câte un coboc de vin; şi, după băutul cobocului, fieştecare merge de sărută mâna Domnului... Domnul mai pe urmă rădică un pahar pentru arhierei şi boierii... merg de fac mulţămită Domnului, bând câte un pahar de vin de cele mici..., dar câte odată rânduieşte Domnul, de beau iar cu cobocul.* LET. III 304. *Două coboace poleite.* URICARIUL, XVI 205 (a. 1793). *2 coboace şi o părechie de brăţări...* IORGA, S. D. XVI 130. *Un cobocŭ* (tip. *cobomŭ*) *de argint şi cu patru linguri mari de argint.* id. ib. 387.

2°. Un fel de scafă strânsă şi adâncă, un căuş în care se face mujdeiu. ŞEZ. II 224/6; VIII 92.

[Şi: (+ *cupă*) **cupóc** s. a. † *1 cupocŭ d'argintu, de Constandin stolnic* (Galata, a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 204.]

— Din rut. **kúbok** «oală». JAHRESBER. XXVI—XXIX 20.

COBÓLD s. m. *Lutin.* — (Germanism) Spirit rău care face locuitorilor casei fel de fel de posne, cf. schima casei. *Undene te-avântă! Silf nevăzut, stăi, Cobold, te frământă!* GORUN, F. 54. [Adjectiv (greşit format; inexistent) **cobáltic, -ă** = de cobold, în felul cobolzilor. *Schima casei, o fiinţă cobaltică, pe care orişicare familie o venerează...* MARIAN, NA. 67.]

—*N.* din germ. **Kobold,** idem.

COBÓR s. a. v. **coborî.**

COBORÎ vb. IV. I. 1°. *Descendre.* 2°. *Descendre.* II. 1°. *Descendre.* 2°. (En parlant des astres) *se coucher.* 3°. *Abdiquer.* 4°. *Baisser* (la voix). 5°. (En parlant du thermomètre, de la température) *baisser.* 6°. (En parlant des prix) *baisser.* 7°. *S'abaisser, se ravaler.* 8°. (En parlant d'une route, d'un cours d'eau) *descendre.* 9°. *Descendre* (une rivière). 10°. *Faire une descente.* 11°. *S'abattre.* 12°. *Dériver, provenir.* 13°. *Descendre* de. 14°. *Descendre* (dans un hôtel). III. *Abattre, renverser, descendre.*

I. (Adesea în opoziţie cu suì s. urcà; uneori complinit prin «jos», «la vale» s. «de vale»).

1°. Intrans. A se îndreptà spre vale (de la munte), a merge în jos (dintr'un loc mai ridicat), a se da jos (dintr'un copac, trăsură, tren, luntre, din pod, de la etaj etc.), a descinde. *Pogor* = descendo. ANON. CAR. *Skobor* = descendo. LEX. MARS. *Să pogorîmŭ gios şi să turburămŭ limba lor.* PALIA (a. 1581) 45. *Muncì iadul cela ce au pogorit în iad.* CUV. D. BĂTR. II 81. *Venì la locul acela supt copaciul... în carele erà Zachei. Şi... zise lui Zachei: sârguiaşte de pogori,* (tip. *pogorŭ*), *că astădzi caotă să hiu în casa ta.* VARLAAM. C. 381,2. *Pogorîndŭ de la munte, mearsă la Salonic.* DOSOFTEIU, V. S. 137. *Împărăteasa pugorî de mearsă la acea roabă.* id. ib. 90. *Pogorî Domnul.* BIBLIA (1688) 7/2. *Trece hoţul hăulind, Pe cărare coborînd.* ALECSANDRI, P. II 50. *Cobori încet, luceafăr blând, Alunecând pe-o rază.* EMINESCU, P. 262. *Arald atunci coboară de pe-al lui cal.* id. ib. 205. *Coborau şi urcau, intrând şi ieşind, pasageri grăbiţi.* C. PETRESCU, C. V. 124. *Lumea asta e pe dos, toate merg cu capu'n jos; unul macină la moară; puţini sue, mulţi coboară.* CREANGĂ, P. 248/10. *Turcii se posomoreà, Pe mal verde coboreà Şi de mers nu se opreà.* ALECSANDRI, P. P. 135/13. *Coborînd pe scară 'n jos...* DOINE, 109/11. *Scobori, bade, jos la vale.* ib. 236/14. *Dragu mi-i de cătră sară, Că badea pe deal coboară, Cu colopu' pe-o ureche, Cu inima ruptă 'n zece.* MĂNDRESCU, P. P. 52/19. *Câte cară cu povară, Toate sue şi coboară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 127. *Căpitane Răducane, Coboară din deal de vale, Că ţi-am gătit de mâncare!* id. ib. 505. *Cobori, Doamne, pe pământ, De vezi Neamţul ce-o făcut, C'a umplut rătul cu noi, Ca şi-un boteieş de oi...* RETEGANUL, TR. 54/12, cf. (*scobori*) JARNÍK-BÂRSEANU, D. 176. *Suiu la deal, cobor la vale.* HODOŞ., P. P. 60. *Scobori aice din corabie.* SBIERA, P. II 299,14. *Pă scară d'argint scoborî.* ŞEZ. IV 192/9. || (Cu acelaşi sens) Refl. *Să pogoáră ploaia pre troscot.* VARLAAM, C. 171/2. *Îngerii lui Dumnezeu se pogorîià pre pământ.* DOSOFTEIU, PS. 291. *Pogorîndu-se din ceriu, au învăţat* [dragostea]. BIBLIA (1688) 4 pr./23. *Scăpară... şi fugiră... pre denapoia zidului pogorîndu-să.* HERODOT, 511/15. *Am văzut coborîndu-se într'o vălce[a] vreo 300 de Cazaci.* LET. III 429/36. *Soarele în zodiia Racului se coboară.* CANTEMIR, IST. 138/28. *Se pogorî* (tip. *pogorì*) *un alt arap dintr'un copaciu.* GORJAN, H. V 13. *Cu luare aminte s'au coborît şi au descoperit cu bucurie oareşce.* DRĂGHICI, R. 97/31. *S'au pogorît îndată din munte.* id. ib. 166, cf. 74, 10, 51. [Mormântul] *în care s'a coborît numai ţărânosul trup...* MARCOVICI, D. 15/11. (Fig.) *Începe de la ziditor şi se coboară până la cea mai mică şi proastă vieţuitoare.* id. ib. 11/11. *S'a coborît din strană, s'a închinat pe la icoane...* C. NEGRUZZI, I 148. *Se pogorîrà* (tip. *pogorirà*)... *încetul la câmpie.* BĂLCESCU, M. V. 299. *Se scoborà pe scara palatului.* id. ib. 392/10. *De pe muche, de pe stâncă, chipuri negre se cobor.* ALEXANDRESCU, M. 13. *Cocostârcul... răpide ca gândul la cuibu-i se coboară.* ALECSANDRI, P. III 26. *Luna se coboară*

încet, mărindu-se, spre pământ. EMINESCU, N. 25/12. (Fig.) *În adâncurile sufletului coborândune, am puteà trăi aievea în trecut.* id. ib. 33/2. *Se coborî din otel şi se duse la soră-sa.* ZAMFIRESCU, I. R. 54. *Coborîndu-se în fântână, umple întâiu plosca şi o pune la şold.* CREANGĂ, P. 205/2. *Se coborî un călugăr din turnul bisericii.* ISPIRESCU, L. 99/23, cf. 136/21, 236/12, 368/7. *Se pogorî apoi în pivniţă.* id. ib. 10, cf. 115. *Jos se scoborau.* TEODORESCU, P. P. 18, cf. 72. *Când va ajunge la o groapă, va sta; atunci tu să te cobori de pe el* [de pe cal]. RETEGANUL, P. II 58/21. *Pe-un picior de plaiu, Pe-o gură de raiu, Iată vin în cale, Se cobor la vale Trei turme de miei, Cu trei ciobănei.* ALECSANDRI, P. P. 1/4. *Capul se rostogoleà, În sânge se tăváleà Şi pe scări se coboreà.* id. ib. 182b/8. *Când băteà ceasul la şepte, Mă pogor, mândră, pe trepte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 300. *Jos pe scară de ceară Se scoboreà.* MARIAN, V. 188. *Sfântul soare se coboare La marginea satului, La bătaea Neamţului.* HODOŞ, P. P. 83. *Lumea e ca un puţ cu două ciuluri: când se urcă cea plină, se coboară cea deşartă.* ZANNE, P. IV 215. || (Cu acelaşi sens) Trans. (complementul fiind terenul pe care cineva descinde) *Dealuri multe ei suiră, Multe dealuri coborîră.* ALECSANDRI, P. P. 165b. *Ai avut mare noroc de mine, de n'ai apucat a coborî priporul ista!* CREANGĂ, P. 202/8. *Coboară scările.* # *Cine nu sue dealul, nu coboară coastele* = numai cel care a dobândit avere sau o poziţie socială însemnată poate cădeà într'o stare mai proastă. ZANNE, P. I 154.

2°. Trans. A lăsà (în) jos, a da (pe cinevà s. cevà) (în) jos din s. de la o înălţime oarecare. *O pogoară la iad.* ANTIM, P. 43. *Şi le zise... să pogoare capul* [tăiat al lui Onisil] *şi să-l îngroape.* HERODOT 310/19. *Îl apucă, de-l pogorî târîş.* MINEIUL (1776) 192b/2. *Atunce l-au scoborît în curte.* LET. III 218/6. *El* [norocul] *sue, el coboară, el viaţa rumpe.* GCR. I 203. *Pogoară Pre cela ce pe sus zboară.* BARAC, A. 70. *Braţul tău coborîndu-l din sfera lui, îl va azvârli în vecinica noapte.* MARCOVICI, C. 19/18. *Cioclii, coborînd pe moartă, începură a săpà groapa.* C. NEGRUZZI, I 32. *A misticei religii întunecoase cete, Pe funii lungi coboară sicriul sub părete.* EMINESCU, P. 203. *Costea aprinse ţigarea, coborî fereastra şi rămase rezemat de bara de alamă.* C. PETRESCU, C. V. 17. *Se suie iute în pod şi scoboară de acolo un ştiubeiu cu pene.* CREANGĂ, P. 5, cf. (*coboară... un căpăstru*) id. ib. 194/15. *Şi-au pogorît slănina în jos.* SBIERA, P, 268/41. *Coborîndu-l, îl puse iarăşi în leagăn.* ISPIRESCU, U. 19/15. *Sprâncenile dumitale — Pene de privighitoare; Când le sui, când le ridici, Rău la inimă mă strici; Când le sui, când le cobori, Din picioare mă dobori!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 24. *Mi le scoboară jos.* ib. 456. *Cobori, Doamne, foc în ţară!* HODOŞ, P. P. 131. *Dorul meu pe unde zboară, Nu-i pasere să-l coboare.* ŞEZ. II 9/21. *Coboară din pod un popuşoiu şi desface grăunţele ce-i trebuesc.* ŞEZ. III 126/17. # (După fr. baisser les yeux) *A coborî ochii* = a lăsà privirile în jos. *Ei! nu mai coborî ochii şi zi că vrei, să se sfârşească comedia.* ALECSANDRI, T. 320.

II. Spec. şi fig.

1°. (Fiind vorba de un obiect atârnat s. pus sus undeva) Trans. A luà (ceva din cuiu, din dulap, de pe o poliţă etc.) spre a aşezà mai jos. *Pogorîndŭ vasul...* DOSOFTEIU, V. S. 117/2.

2°. (Fiind vorba de corpuri cereşti) Intrans. şi refl. A asfinţì. *Au înserat, soarele de mult s'au pogorît în mare.* DRĂGHICI, R. 82.

3°. (Pop.; fiind vorba de tron, domnie) Intrans. şi refl. A renunţà la tron, a abdicà. *Împăratul se coborî din scaun şi se urcă fiul cel mic.* ISPIRESCU, L. 40/16.

4°. (Despre glas, ton) Trans. A schimbà (glasul, tonul) trecând de la un registru înalt la unul mai profund s. de la forte la piano, a vorbì s. cântà mai grav s. mai încet, mai domolit. *Îşi scoborau glasul.* VLAHUŢĂ, D. 3.

5°. (Despre coloana de mercur a termometrului p. ext. despre temperatură) Intrans. şi refl. A scădeà.

6°. (Despre preţ, p. ext. marfă, valori) Intrans., refl. şi trans. A scădeà (preţul), a (se) ieftenì. *Peste două-trei săptămâni s'au coborît merţa şi la zlot.* LET. II 248/25. *Preţul unei vaci se pogorîse.* I. IONESCU, D. 164. (*S'*)*a coborît leul, valuta, valoarea acţiunilor.*

7°. Fig. Trans. şi refl. A descinde, a (se) înjosì, a (se) degradà, a (se) umilì. *Una pe alta va să o pogoare şi să o calce.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Cum să se pogoare la un fecior simplu de la ţară?* I. AGÁRBICEANU, L. T. 371. *Nu mă voiu coborî niciodată până acolo, încât să joc... ca beţivii.* LM.

8°. (Despre drum) Intrans. şi refl. A merge în jos. *Drumul ce scoboară de la sfântu' schit.* URICARIUL, VII 15/14. | (Despre ape, fluidităţi intrans. şi refl.) A curge la vale; (trans.) a turnà. *Să-i vearse plumb topit în gură, să-i pogoáră pre grumazi la inimă.* PRAV. MOLD. 92/2.

9°. (Despre corăbii) A urmà cursul apei; (despre călători) a merge (pe apă s. pe uscat) în jos. Intrans. şi refl. *Ieremia pogorîià la Vavilon.* DOSOFTEIU, V. S. 34. *Brâncovanul Vodă... au lăsat Bucureştii şi s'au coborît la sat la Ruşi.* LET. II 261/19. *Ladislav VI... s'au pogorît în Pojon, unde au ţinut adunare.* ŞINCAI, HR. II 23/16. *De la Londra trebuesc să pogoare pe râul Tamisa.* DRĂGHICI, R. 18. *Scoboară la vale tot pe cursul apei.* ŞEZ. IV 115/8.

10°. Intrans. şi refl. A venì dintr'o regiune mai înaltă s. din spre miazănoapte; p. ext. a venì din altă parte s. pe neaşteptate, a năvălì undevà. *Întru aceste vremi, s'au pogorît den Ţara-ungurească un Trifăilă.* MAG. IST. I 155/4. *Moscalii se pogoară asupra ţării.* LET. II 337/2. *Se scoboară şi Nemţii despre Ţara-Nemţească.* id. ib. II 258/2.

11°. Intrans. şi refl. A cădea (s. a se lăsà) ca din cer, a se răvărsà (ca o ploaie), a da peste cinevà. *Toate răutăţile au pogorît asupra pământului acestuia.* LET. III 89/5. || Trans. A aduce, a aşezà, a pune. *Am făcut întrebare, cu ce chip au pogorît aceà strajă* [catanele] *în Moldova?* URICARIUL, VI 91/13.

12°. Intrans. şi refl. A derivà, a venì, a provenì. *Oblicind... vărsările de sânge între Domni, de unde se pogoară?* LET. I 279/1. *Ace[e]a ce au făcut-o... de n'au vrut să dea războiu... nu s'au pogorît de la dânşii.* LET. II 164/26. *Se va dovedì..., de unde i s'au coborît aceşti bani.* COD. COMERC. (a. 1840), ap. TDRG.

13°. Intrans. şi refl. A descinde, a-şi trage originea, a-şi aveà obârşia, a se trage din... *Rude ce vor pogorî din sângele lor...* PRAV. MOLD. 95/2 cf. 120/2. *Din neamul strălucit Al străvechiului Inachus te cobori.* OLLĂNESCU, H. O. 126.

14°. (După germ. «absteigen» s. fr. «descendre») Intrans. şi refl. A trage la un hotel s. han. *Mă coboram la hotelul de Petersburg.* I. GHICA, ap. CADE.

III. (Prin apropiere de *doborî?*) Trans. A doborî. *S[k]obor* = dejicio. ANON. CAR. *Pogor* = bat, lovesc, dobor jos (lat. decutio, dejicio, depello). LB. *Cobor* = obor, dobor, (lat.) decutio, dejicio, depello, ib. *Când Novac îl auzeà, Tare rău se mânià; Palma 'n sbiciu o prefăceà, Peste faţă îl loveà, La pământ îl coborà.* BIBICESCU, P. P. 303.

[Pers. 3 plur. ind. prez. *coboară*, sau *cobor;* pers.

3 sing. conj. prez. *să coboare*, rar † *să coboară;* imperativ pers. 2: *cobori* († şi pop. *cobor* RETEGANUL, TR. 76/20) şi *coboară* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 505); imperf. *coboram*, dial. *coboream*, † *coboâiam.* | Şi: († şi dial.) **coborî** vb. IV; **goborî** † vb. IV. *Spre locul ştiut se goborîră.* CANTEMIR, IST. 73; — **scoborî (scobărî, scuborî)** vb. IV. *Din pat de argint mă sculaiu, Pă scară de aur mă scobărîiu.* MAT. FOLC. 1555. *Dacă se scoboară baba din căruţ, e mai uşor bălaii.* ZANNE, P. II 722; — **pogorî (pugorî** PRAV. MOLD. 118/2, DOSOFTEIU, V. S. 26, GCR. I 256/6.) | Adjective: **coborît (scoborît, pogorît** etc.), **-ă** = dat jos; (despre glas) domolit, încet; (despre temperatură) scăzut. *Pogorîtă* [din cârlige], *fu aruncat în temniţă.* DOSOFTEIU, V. S. 36/2. *Baba se uită prin prejur... şi spuse, cu glasul scoborît...* SANDU-ALDEA, D. N. 199. *Coborît cu hârzobu' din cer.* ZANNE, P. VI 508; — **coborîtór (scoborîtór, pogorîtór** etc.), **-oáre** = care coboară; inclinat; (une-ori substantivat) (cel) care se trage din..., descendent, urmaş. *Rudenii suitoare şi pogorîtoare.* URICARIUL XX 377/12. *Murad... e pogorîtor ferice Din sânul lui Iafet.* ALECSANDRI, P. III 376. *Din zei de-am fi scoborîtori, C'o moarte tot sântem datori.* COŞBUC, F. 117. *Maecenas, o ilustre regesc coborîtor, Tu dulcea mea podoabă...* OLLĂNESCU, H. O. 25. *Nicolae Alecsandru-vodă,... luă pe la 1350 pe e coborîtoare a vechilor Bani de Severin.* IORGA, C. I. I 71. *Diftongi cu accent suitor sau coborîtor.* | Abstracte: **coborîre (scoborîre, pogorîre,** etc.) s. f. = acţiunea s. faptul de a coborî, descindere. *După pogorîrea lui, lucrul gata şi săvârşit ţinem.* CANTEMIR, IST. 218. *Întâmplându-se să mergem noi la dânşii, numai trei scoborîri să ne plătească.* ŞINCAI, HR. I 254/14. *Alternarea cărămidei roşii cu cea smălţuită se face uneori în coborîri oblice.* IORGA, CH. I. II 21. *La coborîrea din căruţă, de pe scară* = în momentul când se dă cineva jos. COSTINESCU. *Pogorîrea Sfântului Duh* = sărbătoare ce cade în Dumineca Rusaliilor; — **coborît (scoborît, pogorît,** etc.) s. a. = coborîre. *Pogorîtul* = descensus. ANON. CAR. *Când fu la pogorîtă, de frică să spărie.* VARLAAM, C. II 31,2. *Din scripturi avem... sfânta credinţă... cu coborîtul Fiiului lui Dumnezeu, şi întruparea Cuvântului.* LET. III 3/28. *După căderea omătului, urmează coborîtul lemnelor la drumul de boi.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 64. *Nu auzise nici clopotul de deşteptare, nici pe cel de spălat, nici pe cel de coborît la meditaţia de dimineaţă.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 371. *Urcă scările de din dos câte trei de-odată. La scoborît, se dădea pe rampă.* I. TEODOREANU, M. II 74. *Fântâna... avea... o scară de coborît până la apă.* CREANGĂ, P. 204/24. *De coborît este lesne, dar greu e să te ridici pe o treaptă mai înaltă.* ZANNE, P. IX 450; — (în lit. pop. cu caracter mistic) **coborîtúră** s. f. = boală coborîtă în corpul cuivă. *Apucate de la zile urîte, Din coborîturi, Din întârîturi.* MAT. FOLC. I 570; — **pogorîciúne** † s. f. = pogorîre. *Pogorîciunea dumnezeiască nu fu mutare.* DOSOFTEIU, ACATIST 10; — (adesea în opoziţie cu urcuş s. suiş) **coborîş (scoborîş, pogorîş** etc.) s. a. (plur. *-rîşuri* şi, mai rar, *-rîşe*) = coborîre; drum care coboară, drum pieziş, clină, coastă, povârniş. *S'au abătut la pogorîşulŭ celŭ scărit.* DOSOFTEIU, V. S. 133/2. *Norod mult venind den coastele muntelui la pogorîşŭ.* BIBLIA (1688) 229/2. *Viu au prins pre Gheorghe Hatmanul..., căzut cu calul la pogorîş.* LET. I 316/30. *Peste un munte înalt şi pogorîş rău.* MAG. IST. II 161. *Scoborîşul până în sat ne va cere... poate o oră şi mai bine.* ODOBESCU, ap. TDRG. *Caii galopau;... la pogorîşuri îşi încordau gâturile.* I. AGÂRBICEANU, L. T. 313. *Scoborîşul pământului.* TEODORESCU, P. P. 132b. *Bine a zis cine a zis, că nu-i suiş fără coborîş!* MERA, B. 16. *Greu coborîş!* MARIAN, I. 38/11; — (postverbal, rar) **cobór (pogór)** s. a. (plur. *-boruri, -goruri*) = coborîş. *A ce... mă laşi... Suişul pogorulŭ să mă conceneascâ?* DOSOFTEIU; PS. 299. *Îi nalt pogórulŭ.* id. ib. 303. *Cutreierà văile,... coborurile şi pădurile.* ŞEZ. VIII 71.]

— Derivat dintr'un adverb **pogor** (păstrat încă la Aromâni, cf. Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân* 367), iar acesta din paleosl. **pogorî** «în jos». Forma *coborî*, deşi azi mai răspândită, e mai nouă şi s'a născut prin metateză din *pogorî*. (Dacă sensul de «a doborî» e vechiu, ar fi imaginabil ca în *coborî* să avem a face cu o formă disimilată din **poborî*, iar acesta din bulg. *poborvam* «a învinge în luptă, a doborî»).

COBORÎŞ s. a. **COBORÎTÚRĂ** † s. f. } v. coborî.

COBORLĂU s. m. v. cobârlău[2].

COBÓS, -OÁSĂ adj. v. cobe.

CÓBOZ s. a. † (Muz.) *Sorte de guitare.* — (Ungurism rar). Un fel de ghitară. *Koboz* = Lyra. ANON. CAR. [Şi: **scóboz** † s. a. *Scoboz* = Lyra. ANON. CAR.]

— Din ung. **koboz**, idem. Cf. tripletele cobuz şi cobză.

CÓBRA s. f. (Zool.) *Cobra* (*Naja tripudians*). — Şarpe foarte veninos din India, numit şi «şarpe cu ochelari».

— *N.* după fr. (din port. *cobra*, din lat. *colubra*).

COBÚR s. m. şi a. 1°. *Fonte* (*de pistolets*). 2°. Sorte de vêtement d'homme. — (În Ţara veche).

1°. S. m. Toc de pistoale ce se atârnă la şa. COSTINESCU. *Cel mai mic frate... merse într'o zi călare la bâlciu, îmbrăcat în alb şi cu pistoale la cobur.* I. IONESCU, M. 248. *Punându-şi două rânduri de pistoale în coburii şelei.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Şeaua roşie, de Persia, are coburi şi scări de argint, şi de la dânsa atârnă scumpul buzdugan.* IORGA, CH. I. I. 175. *Tragi pistolul din coburi, dobori namila la pământ, şi înainte!* SADOVEANU, SĂM. III 231.

2°. S. a. (Îmbrăc.) Un fel de haină bărbătească (H. II 81, 132), purtată odinioară de boieri (ŞIO. II 43). *Contoşul sau coburul blănit din nou.* DOC. (a. 1787), ap. ŞIO. II 43.

[Plur. *-buri* şi (rar) *-bure, -bururi.* | Şi: **cubúr** s. m. *Pe Divan-Efendi l-a îmbrăcat Paşa cu cubur cu sângeap, iară pe Vel-Postelnic l-a îmbrăcat cu cubur cu cacom...* GHEORGACHE, ap. ŞIO., II 43; **cumbúr** s. a. (Ad 2°) *Iarna boierii poartă conteşe de samur şi toamna cumbururi de sângeap.* FOTINO, ap. ŞIO. II 43; **chiobúr** s. m. *Pistoalele le trăgeà Şi mai bine le umpleà, La chiobur* (glosat neexact prin «chimir, şerpar, cureà») *le aşezà.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 43.].

— Din turc. **kubur** «étui, fourreau, carquois», venit parte direct, parte prin limbile slavice (rut. *kúbur, kóbur;* bg. *kubúr, kobúr;* serbo-cr. *kúbura, kúbur* «pistol de pus în cobur»). CIHAC, II 567. ŞIO.

COBÚZ † s. a. (Muz.) *Sorte de violon.* — Cuvântul, care însemnă un instrument cu coarde, nu pare a fi fost niciodată răspândit şi fixat în limbă, precum dovedesc multele variante şi nevoia de a-l glosà (la DOSOFTEIU, V. S. 197 prin «ceatere», la MARDARIE, L. 130 prin «alăută», slav. «gusli»). În poezia populară *cobuzul* se păstrează până azi, fiind însă înţeles ca un fel de fluier s. caval (cf. PAMFILE, J. III 40). *Ahilevsu... şezind supt cort, fără altă zăbavă, cântà în cobuz faptele oamenilor viteaji.* LET. I 38/13. *Cântaţi Domnului în cobuză.* DOSOFTEIU, V. S. 336. *Cu ţimbale şi cu alăută şi cu cobuze* (grec. *ἐν κιθάραις*). BIBLIA

(1688) ap. TDRG. [Pe Arion, vestitul «cobzar», Corinthenii] *să-l lase să stea de o margine şi să zică în cobuzu.* HERODOT, 11/25. *Se veseleau cu cântările cimpoaielor şi cobuzelor munteneşti şi cu diblele lăutăreşti.* ODOBESCU, I 137/3. *Merge el cântând, Din cobuz sunând, Codrii dismierdând. Din cobuz de os, Ce sună frumos.* ALECSANDRI, P. P. 62. *'N mână că-mi luà, 'N gură că-mi puneà, Ăl cobuz de soc, Mult zicę cu foc; Ăl cobuz de os, Mult zice duios; Ăl cobuz cu fire, Mult zice subţire.* TEODORESCU, P. P. 492. *Ce stai întins, o omule, Ca cobuzul cu strunele?* POP., ap. TDRG. [Şi: **căbúz** s. a. †. *Ş-au făcut trupul... săc ca o tâmpănă şi ca un căbuzŭ de zeece strune.* DOSOFTEIU, V. S. 197/2; — **copúz** (ortografiat şi *copus*) s. a. (plur. *-puze* şi *-puzuri*). *Cântări în ţimbale şi canoane şi copuze* (grec. *κινύραι*). BIBLIA (1688) 352/2. *Tâmpene şi cu copúzuri* (*κιθάρα*). id. ib. 23. *Miul copusul luà, În gură mi-l puneà, Copusul de os, Mult cântă frumos.* MAT. FOLC. 195; **căpúş** s. a. *Cântic de voinic Din căpuş de os.* TEODORESCU, P. P. 496; **căpúţ** s. a. *D'un căpuţ de os, Răsună frumos.* POP., ap. ŞIO, I 404; — **căpút** s. a. *Arap s'aşează, Cu căputul cântă. Cu căputul de os, De cântă frumos, Pe Dunăre 'n jos! Căputul de tufă, De cântă cu trufă.* PĂSCULESCU, L. P. 290; — (prin confuzie cu *topuz*) **topúz** s. a. *Şi el că-mi mergeà Din topuz cântând.* MAT. FOLC. 187, cf. 188, 189.]

— Din turc. **kopuz** (tătăr. **kobuz**) «lyre, luth à une corde, sorte de guitare». Cf. tripletele c o b z ă şi c o b o z.

CÓBZĂ s. f. (Muz.) 1°. *Sorte de guitare. Étroitement.* 2°. *Poitrine.*

1°. Instrument muzical — numit mai rar, în glumă, şi p u r c e a (H. IX 128) — întrebuinţat la ţară spre a acompania («a ţineà hangul») la alte instrumente, de obiceiu vioara: un fel de ghitară în formă de pară cu gâtul scurt şi adus în formă de unghiu, cu 8 ori 9 (H. IX 430) sau 12 coarde, pe care cobzarul le loveşte cu o pană de gâscă. Părţile cobzei sânt: b â r d a n u l, g â t u l, c o a r d e l e, c ă l u ş u l, f u l g u l. H. II 33, 90, 147; III 21, 292; IV 57, 160; IX 128, 430; X 262. *Cavaleri şi dame tropăiau, de răsună pământul, în sunetul unei cobze.* C. NEGRUZZI, I 104. *Sună bine'n cobză, sună, Să nu-ţi fac spetele strună Şi chica măciucă!* ALECSANDRI, P. I 68. *Cobza ţine hangul.* EMINESCU, P. 195. *Doi balauri, negri, ca dosul ceaunului, cântă, unul din scripcă şi altul din cobză.* MARIAN, NA. 249. *Dar cine mai aude vorbele unchiaşului? Dinăuntrul hanului răsună cobza: dânga-dânga, dânga-dânga...* SOVEJA, OAMENI DE LA MUNTE, 18. *Bonc, ţigane, bonc, Luà-te-ar dracu' mort, Cu cobză cu tot!...* ŞEZ. III 37/13. *Aripi v'am dat de zburat Şi piept, cobză de cântat.* SEVASTOS, N. 158/18. *Doi purcei negoţei, bate gâsca la tiulei.* (= *Cobza*). GOROVEI, C. 91. *Am o vacă drâmbovacă, Pe la coarne cu chiroane* [= piroane], *Pe la pântece cu descântece* (= *Cobza*). id. ib. 91. *Ciupercă uscată, În cuiu spânzurată* (= *Cobza*). id. ib. 92. # **A-i cântà (cuivà) din cobză** = a-l face să spună şi ce nu ar vroi să ştie, tot ce are pe inimă. ZANNE, P. IV 310. **A duce (pe cineva) cu cobza** = a-l amăgi. Com. GH. PREDESCU. **A-i face cuivà pântecele cobză** = a-i bate. ZANNE, P. II 392. *Să-i faci chica topor, spinarea dobă şi pântecele cobză.* CREANGĂ, P. 254/18. || (În funcţiune adverbială) **A legà cobză (pe cinevà)** = strâns, tare, ţeapăn, cu coatele la spate (încât cel legat seamănă cu cobza HERZ.-GHER., M. IV 235), de nu mai poate face nici o mişcare, cf. a l e g à f e d e l e ş, a l e g a b u r d u f. *Turcul fu legat cobză şi luat la vale.* D. ZAMFIRESCU, Î. R. 127. *El o legă de copaciu cobză.* ISPIRESCU, L. 201/15. (În ironie) **Gras (ca o) cobză** = slab şi bolnăvicios. ZANNE, P. II 579, PAMFILE, C., ŞEZ. II 74/15, H. IX 128.

2°. P. a n a l. Piept (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

[D i m i n u t i v: **cobzişoárà** s. f. = cobză mică s. iubită; cobză care cântă frumos. *Dragă cobzişoară,... bune zile am petrecut amândoi!* ALECSANDRI, T. 85. | N o m e n a g e n t i s: **cobzár** s. m. = lăutar care cântă cu cobza (H. III 18) s. (impropriu) în cobuz (HERODOT, 11/25); p. a n a l. insecta *Saperda carcharias*, numită şi s c r i p c a r, ţigănuş (MARIAN, INS. 100). *Neculai Ungureanu cobzar.* URICARIUL, XXI 382. *Eu sânt Barbu lăutariul, Starostele şi cobzariul.* ALECSANDRI, T. 80. *Vestit tacâm de lăutari, tot meşteri aleşi dintre cei mai buni, scripcari, cobzari... din Scaune din Bucureşti.* GHICA, S. 170. *Românii cu topoarele, Ţiganii cu baroasele, Cobzarii cu cobzele, Lăutarii cu diblele.* TEODORESCU, P. P. 136. | A b s t r a c t (rar): **cobzărie** s. f. = meşteşugul cobzarului. *Meşteşugul... cobzăriei.* URICARIUL, I 322/26. | A l t d e r i v a t: (ad 2°) **cobzán** s. m. = om cu pântecele mare, burtos (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.]

— Din rut. (şi rus., pol., ceh.) **kobza** «espèce de luth, de lyre» (cf. şi rut. **kobzarĭ** «cobzar»). Cf. şi tripletele c o b u z şi c o b o z.

COBZÁN s. m.
COBZÁR s. m.
COBZĂRÍE s. f.
COBZIŞOÁRĂ s. f.
} v. **cobză.**

COC s. a. *Chignon, coque.* — (În Ţara veche şi Bucov.) Pieptănătură femeiască cu părul împletit şi făcut roată în vârful capului (ŞEZ. XXIII 42) sau la ceafă, c o n c i u (IORDAN, ARHIVA 1921, 190) c u c u i u (Mitocul-Dragomerniei, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. *Veniră în curând şi fetele din mahalà,... cu flori în coc, văpsite pe faţă cu pudră şi 'nroşite cu boià.* DUNĂREANU, CH. 155. *...Îşi potrivì câţiva cârlionţi căzuţi pe frunte, îşi duse cu cochetărie mâna la ceafă şi-şi turti uşor cocul, cu palma.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 313. *Îşi ridicase cocul sus, îşi pusese o căciulă în cap...* SANDU-ALDEA, A. M. 137. *Coc poartă numai fetele, nevestele e păcat.* ŞEZ. XXIII 42. *Când vine din crişmă bat, Dă cu pumnul după cap. Unde-i cocul, Va sta focul. Unde îţi stau spelcele, Au să stea cucuiele.* PAMFILE, C. Ţ. 234. [Plur. *cocuri.*]

— Probabil termen adus de modă, din fr. **coque** (*de cheveux*) «cheveux tournés en coque».

COC s. a. Partie du moulin à vent. — Parte a morii de vânt nedeterminată mai de aproape (Tichileşti, în Brăila). H. I 367. Cf. c o a c ă, s c o c.

COC s. a. (Cul.) v. **cocă²**.

COC s. a. (Iht.) *Frai, alevin.* — (Transilv.; cuvântul e atestat numai la DDRF.) Plevuşcă.

COC s. m. (Bot.) v. **cocos.**

COC s. m. (Ornit.) *Bihoreau* (*Ardea nycticoras*). — Corb-de-noapte. TDRG.

— Numire onomatopeică, dată după croncănitul pasării. Cf. c o c ă¹.

CÓCĂ s. f. (Ornit.) *Choucas* (*Corvus monedula*). — (Sălaj) Ceucă. CABA, S. 96.

— Numire onomatopeică, dată după strigătul pasării. Cf c o c⁶.

CÓCĂ s. f. sing. 1°. *Boulette* (de pâte); *petit pain.* 2°. *Colle de pâte.* 3°. *Diarrhée.*

1°. (Cul.) Bucată de aluat frământat, căreia i se dă forma unui cocoloş (în stare crudă); pâne mică, colac mic (Straja, în Bucov. com. A. TOMIAC), turtă (VÂRCOL, V.), cf. a z i m i o a r ă, b u l z, *Ghioslomele = cocă prăjită.* H. II 245. *Sosind ziua*

menită pentru înțărcare, unele mame din Transilvania mulg tot laptele, cât se află în țâțe și, mestecându-l cu făină de grâu, pregătesc o cocă dintr'însul. MARIAN, N. 424. *În sara ajunului Crăciunului sătencele obicinuesc a dospi coca pentru a face colindeți, să dea la copii colindători a doua zi.* ȘEZ. IV 23/22. *Se pisează gândacii de turbă, se amestecă cu făină de grâu, se face un fel de cocă, de care se face o turtiță și se leagă la mână.* LEON, MED. 263. *Când [turta] erà gata de a o pune în cuptor, băiatul desfăcù la mijloc coca, băgă inelul în mijloc și apoi drese coca la loc.* FUNDESCU, ap. TDRG. # **A se face cocă** = a se îmbătă bine, încât nu se poate ține pe picioare, a se îmbătà turtă, a se turti. *Bea, de se turțește și cocă se face.* PANN, P. V. I 164. *Jucam..., Până când mă amețeam, Până cocă mă făceam.* TEODORESCU, P. P. 598. *Marcul, măre, se 'mbătà și cocă mi se făceà.* TEODORESCU, P. P. 665. **Minte de cocă** = prost. *Lenea, nazurili, mintea de cocă, simțirea 'ngustă or domnì piste cap și inimi afânate.* IIPESCU, O. 130.

2°. Pastă (mai groasă decât cirul), făcută din făină și apă, întrebuințată la astupat și mai ales la lipit (hârtie). *Se fierbe înnăduși țintaură cu vin roș[u] într'o oală de lut nouă, acoperită la gură cu cocă.* GRIGORIU-RIGO, M. P. 75. *Acoperirea oalei se face cu cocă de făină.* MAT. FOLC. I 699. *Spetezele* [smeului] *mai adese se lipesc cu cocă.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

3°. P. anal. (Banat) Diaree. *Mânce-l coca!* NOVACOVICI, C. B. 8.

[POLIZU mai dă și sensul «urma», germ. «der Letzte». | Și: **coácă** s. f.= cocă (1°), bulz, urs, cocoloș, gâscă de mămăligă cu brânză la mijloc (VICIU, GL., com. ITTU din Cetea, Aiud); rămășița aluatului frământat pentru «tăieței», friptă pe jar (Bucium, jud. Făgăraș, VICIU, GL.); cocă (2°), cir (I. IORDAN, ARHIVA a. 1925, 196); numele unui joc de copii (*de-a coaca* H. XVII 451). *Lipindu-să capacul lui p'împrejur cu o fășioară de hârtie cu coacă, să se așaze căzănelul pe foc lin.* PISCUPESCU, O. 299/13. *Coaca pâinilor albe cu un cuțit despicând, A băgat pe tainà galbeni câte-o sumă numărând; Ș'astfel, după ce le coapse și le scoase din coptor, Îl chiemă ca să-l trimiță la un sat mai depărcior.* PANN, P. V. III 88; — **coc** s. a. (plur. *cocuri*) = pânișoară (LB.), pâne mică, rotundă cum fac mamele pentru copii, ca să-i îmbune, când «fac în cuptor» (Abrud, Bistra, VICIU, GL.), pâne mică, franzelă (ȚIPLEA, P. P.), mălăiuț (ȘEZ. II 224/8), pâne de mălaiu (Com. I. CORBU din Zagra, jud. Năsăud). *Grâu curat l-am făcut coc Ș'a mieu binc-o ars în foc.* ȚIPLEA, P. P. 34. *I-a dat sfânta Miercuri... două cocuri de pâne.* RETEGANUL, P. III 33/37. | Diminutive: **cocúț** s. a. = coc mic (ȚIPLEA, P. P.; ȘEZ. II 224/12), colăcel (ARH. FOLK. I 177; — **cocúță** s. f. = pânișoară. *Mâ uitam în jos pe cale, Iaca soacra ca o pară, C'o cocuță (pâne) su' suțioară.* MAT. FOLC. 814; — **cocóci** s. m. plur. = turtă foarte mică (Măgurele, în Teleorman). Com. M. OLMAZU; pânișoară, ca o lipie, ce se coace la gura cuptorului, spre a încercă dacă e încins sau nu (Mogoșani, în Dâmbovița). Com. GH. PREDESCU. | Alte derivate: **cocár** s. m. (cu sens nepreciazabil). *Haș, cocar cu varză fiartă!* PAMFILE, J. II 362; — **cocăiéli** s. f. plur. tot ce se coace în cuptor, afară de pâne: colaci, plăcinte, copturi, etc. (Brașov), Com. LACEA].

— Ca și aromânul *cocă* «orice fruct, orice lucru de mâncat», acest cuvânt face parte din graiul copiilor. El se găsește în latinește: *coccum* «boabă, sâmbure», grec. *κόκκος* «sâmbure», este foarte răspândit în limbile romanice, însemnând diferite obiecte sferice, precum «boabă, sâmbure, nucă, castană, ou» etc. (cf. în deosebi sard. *kokka* «pâne sferică», it. *coccoli* «un fel de turtișoare în formă de ou», cf. MEYER-LÜBKE, REW. 2009), dar și în limbile slave: bulg. în graiul, copiilor, *kóko* «cevà sferic, glob, minge, ou», *kokúčka* «sâmbure», rus. *kóka* și, în graiul copiilor, *koko* «ou de găină, jucărie» etc.; în albaneză: *kok* «fruct», *kok'e* «boabă, bobuliță», *kókɛrɛ* «sâmbure, boabă»; în ungurește: *kokó* «ou» (în limbajul copiilor), etc. Cf. cocă², cochiță, coacăză, cocoloș, cocoașă.

CÓCĂ subst. sing. 1°. *Bébé.* 2°. *Poupée.* — (Mold. și Transilv., în graiul copiilor sau când ne adresăm lor).

1°. Pruncușor în leagăn, prunc (VICIU, GL.) copil de țâță (HERZ.-GHER., M. IV 236), copil de la naștere și până la un an, fără deosebire de sex (MARIAN, NA. 348). *Înfașă coca, ne plânge coca, leagăn'o.* VICIU, GL.

2°. (Marginea, în Bucov.) Păpușă. HERZ.-GHER., M. IV 236.

[Diminutiv: **cocúță** MARIAN, NA. 348. | Adesea ca supranume ipocoristic la fete și băieți; în acest caz, totdeauna articulat: *Coca, Cocuța*].

— Cuvânt din graiul copiilor, poate identic la origine cu cocă², pentru care să se compare pe de o parte it. *cucco, coccolo, coccolino*, termeni desmierdători pentru «copil mic», ven. *kokolozo* «drăguț», pe de altă parte sârb. *koko* «puiu de găină», *kòkica* «puișor». Cf. coca, cocon.

COCĂÍ vb. IV. *Dodeliner de la tête, sommeiller.* — A moțăi (de somn; Covurluiu, ION CR. 277), a dormità (NOVACOVICI, C. B. 7) șezând s. stând (com. LIUBA). *Kukeiesk* = dormito. ANON. CAR. *Veneà Roman cucăind, Cu murgulțul buiestrând Și cu gura suduind.* CORCEA, B. 13. *Voinic merge cucăind, Furu' merge acerând* (= pândind; scris: a șerînd). ALEXICI, L. P. 38/7. *Marcu de se chefuià, Coate 'n masă rezemà... Și pe masă cucăià.* ȘEZ. IX 172. *Șade'n vatră ziua toată, Par' c'ar fi curcă plouată; Cucăe, că lucru-i pute, Nu poate din loc să mute.* MAT. FOLC. 1047. *Dacă te spurcă turtureaua, cocăi toată vara.* ȘEZ. XII 170, cf. 153. [Prez. ind. pers. 3: *cócăe.* | Și: **cocăià** vb. Ia. *Și bea și se veseleà... Începù a cocăià.* POP., ap. ODOBESCU, II 433; **cucăì** vb. IV. Com. LIUBA, **cucâì** vb. IV. NOVACOVICI, C. B, 7. | Adjectiv: **cocăitór (cucăitór), -oáre** = care cocăe. *Kukeitor* = dormiturio. ANON. CAR. | Abstracte: **cocăire (cucăire)** s. f., **cocăit (cucăit)** s. a., **cocăitúră (cucăitúră)** s. f. = moțăire, dormitare. *Kukeiture* = dormitatio. ANON. CAR.].

— Pentru etimologie, cf. ung. *kukkadoz* «moțăe, cucăe». N. DRĂGANU.

COCĂÍ vb. IVa. *Caqueter* (en parlant de la poule). — (Despre găină; atestat numai la DDRF.) A cotcodăci.

— Onomatopee; cf. rut. *kukotaty* «a cotcodăci».

COCĂIÁ vb. Ia v. **cocăì.**

COCÁICĂ s. f. v. **cocaie.**

COCÁIE s. f. 1°. *Crochet* de bois. 2°. *Palanche.* 3°. *Bâtonnet.* 4°. *Entaille* du métier à tisser. 5°. *Dents* d'une carne. 6°. *Moyeu.*

1°. Lemn strâmb, de care ciobanii atârnă căldarea cu mămăligă (H. XVII 95), cujbă (Munții Hațegului, com. ITTU, VICIU, GL.); e tăiat dintr'un copac căruia i s'a lăsat o ramură de care să atârne căldarea și care se împlântă în pământ. DENSUSIANU, Ț. H.); lemn înfipt lângă vatra focului, pe care se agață căldarea la fiert (Baia-de-Aramă, în Mehedinți). CONV. LIT. LIV 166, cf. crăcană, cujbă.

2°. Cobiliță, coromâslă, cumpănă (Porceni-Gorj). CONV. LIT. LIV 166.

3°. Lemnul s. bățul pe care se pune popicul. pentru a-l puteà bate, în jocul de copii «de-a popicul». REV. CRIT. III 119. O bucată de lemn cu care poți da de-a asvârlita. Com. COCA.

4°. (Banat) Războiul e făcut din lemn și constă din următoarele părți: două scenghere sau natre cioplite pătrat, ce vin sprijinite de patru picioare și la capăt prinse prin scânduri, iar la mijlocul lor prin o vergea(uă) de fier. La capete au opritoare pentru suluri. La mijlocul scengherilor sânt două *cocăi* pre care se sprijinește crucelnicul ce ține ițele și brâglele (jugul)... LIUBA-IANA, M. 116, cf. HEM. 1758.

5°. (Banat) Parte a piuăi, numită văiagă. Deasupra de vaună de o parte a văiegii, în grinzi sus, sânt prinse doauă ciocane (maie) mari și grele. În vaună sânt bătute sub ciocane niște mâni de lemn, care, întorcându-se roata, lovesc în *cocăiele* ciocanelor și le ridică în sus treptat, când pre unul când pre altul. LIUBA-IANA, M. 105.

6°. Fierul din capătul roatelor de la ferestrău s. de la moară (Bouțariu, Hațeg). VICIU, GL.

[Plur. *-căi*. | Și: **cocău** s. a. = cârligul cu care se trag pietrele (?) de pe munte (Gorj). PAȘCA, GL. | Derivat: (cf. bulg. *kukalka* «cârlig de lemn») **cocâică** s. f. = parte a plugului. H. V 355. *Cocaica cu cârlig*. H. V 433.

— Probabil, din ung. *kakó* (*kákó, kajkó, kuka*) «lemn strâmbat în formă de undiță, cârlig» (< sl. *kuka* «cârlig»), care a dat mai întâiu *cocău*, cu plur. *cocaie*, considerat ca singular. N. DRĂGANU.

COCĂIÉLI s. f. plur. v. **cocă**[2].

COCAÍNĂ s. f. *Cocaïne*. — Alcaloid extras din planta «coca», întrebuințat în medicină spre a produce o amorțire locală (ca analgezic și anestezic). BIANU, D. S. E în același timp un stupefiant primejdios. *Buzele albe și nările arse arătau risipirea din urmă a cocainei*. C. PETRESCU, C. V. 313. [Pronunț. *-ca-i-*. | Familia: **cocainomán,-ă** subst. = persoană care are vițiul de a prizà cocaină; — **cocainomanie** s. f. = vițiul celor care prizează cocaină.]

— *N.* după fr.

COCAINOMÁN,-Ă subst. }
COCAINOMANÍE s. f. } v. **cocaină.**

COCĂITÚRĂ s. f. v. **cocăi.**

COCÁL s. a. *Os*. — (Termen glumeț) Os, ciolan, cioantă. *Țiganul... Lung în dește, Bun de clește Lung în cocale, Bun de ciocane*. TEODORESCU, P. P. 142, ȘEZ. XIII 120.

— Din bulg. **kókal** (< n.-grec. *κόκκαλον*, plur. *κόκκαλα*), idem.

COCÂLCĂ s. f. *Virago*. — (Bucov.) Femeie mare și voinică. *Cu această cocâlcă mare Și tot cu frică în spinare*. POP., ap. DDRF.

COCÂLTĂU s. m. și a. *Fondrière, ravin*. — (Întrebuințat mai ales la plur.) Locuri rele, anevoioase de umblat, dealuri, coaste repezi în munți, coclauri. FRĂNCU-CANDREA, M. 99, ȘEZ. II 224/9, (Munții Apuseni, com. ITTU), ponoare. *Eu di tini-am audzît Că treci lunci și treci părăi Și măi mulți cocâltăi*. VASILIU, C. 65, cf. 168. [Plur. *-tăi* (FRĂNCU-CANDREA, M. 99, VASILIU. C. 65 și 168. Com. ITTU) și (cf. coclauri) *-tauri* (ȘEZ. II 224/9). | Și: (+ *coclauri*) **colcantáur** (**colcântáur** TDRG., s.v. *coclaură*) s. a. *Trece-o vale, -un colcantaur*. EMINESCU, L. P. 133]. — Cf. coclaur.

COCĂLTEÁȚĂ s. f. v. **cobăltoc.**

COCÂLTEÁȚĂ s. f. *Tas, monceau*. — Stog de fân ori de altă ceva, însă mic de tot. ION CR. II 277. [Și: **cocultéț** s. a. = grămadă, înălțime, vârf. URICARIUL; X 401/6].

— Pentru etimologie, cf. pe de o parte *coc, cocă*, pe de alta *mogâldeață* (cf. și cobâlteață).

COCÂLTÍ vb. IV[a] (ș. d.) v. **pocâltì** ș. d.

COCĂLTÓC s. m. v. **cobăltoc**[2].

COCANDÍ vb. IV. *Frapper*. — (Transilv.) A lovì (VICIU, GL.) cu putere, cu pumnul s. cu bastonul (Sângeorz, jud. Năsăud). PAȘCA, GL. *Mă, așa te cocând!* VICIU, GL.

— Pentru etimologie, cf. ung. *kókál, kókányol, kókányoz* «lovesc, bat». N. DRĂGANU.

COCÂNJÉU s. a. Sorte de *quenouille*. — (Dedulești, jud. Râmnicul-Sărat) Unealtă de tors (nedefinită mai de aproape). H. XII 140. — Cf. cânjeu.

COCÁR s. m. v. **cocă**[2].

COCĂRĂI s. m. pl. (Bot.) Nom d'une fleur. — (Muscel) O floare (nedefinită mai de aproape) H. IX 153, 188, 472. *Floricele, ca ghiocei, cocărăi* (cu nota: «pe semne fiindcă înfloresc odată cu venirea cocorilor»). MUSCEL, 36.

— Probabil, în legătură cu slavul *kokor(av)ŭ* «creț» (cf. numirile de plante rus. *kokórnikŭ* «Aristolochia clematitis», bulg. *kokórče* «Viola tricolor», slov. *kokorek* «Cyclamen europaeum» etc.)

COCÁRDĂ s. f. *Cocarde*. — Semn distinctiv — de obiceiu având colorile naționale — în forma de disc (cu sau fără panglici atârnând de el) ce se poartă de militari la chipiu și de civili la piept s. la pălărie în zile de aniversări ori la serbări publice și patriotice. *Tuturor le dau cocarde, pe toți îi împodobesc*. BELDIMAN, TR. 8. *Și vorbesc tot vorbe rele, Pentru fete frumușele, Cu igreta fâlfăind Și cu cocarda lucind*. MAT. FOLC. 360. [Plur. *-carde* și *-cărzi*.]

— *N.* după fr.

COCÂRDÁ vb. I[a] v. **cocârjà.**

COCÂRDĂU s. m. *Grand coq*. — (Bucov.) Cocoș mare. Com. A. TOMIAC. — Cf. cocoș.

COCĂRÉL s. m. (Bot.) v. **cocor.**

COCARGEÁ s. f. Sorte de *raisin*. — (Măgurele, jud. Teleorman) Un soiu de strugure. Com. M. OLMAZU.

— Cf. turc. *kokarğà* «soiu de făină».

COCĂRÍ vb. IV[a]. *Cuire*. — A coace, a gătì (Năsăud). Com. N. DRĂGANU.

— Derivat din **coace**, cu suf. frecventativ **-ărì.**

COCĂRÍT s. a. Impôt sur le maïs. — Dajdie plătită de țărani proprietarului moșiei pentru porumbul luat (în știuleți) înainte de culegerea recoltei (GRAIUL I), spre a fi copt sau fiert. (Cf. PAMFILE, A. 89). *Acum e una și una, un pogon resfet, apoi pândărit, cocărit...* (Glodeanu-Sărat, j. Buzău). GRAIUL, I 220.

— Derivat din **coace**, cu suf. abstr. **-ărît.**

COCĂRJÁ vb. I[a] refl. v. **cocârjà.**

COCÂRJÁ vb. I[a]. refl. *Se recourber, se recroqueviller*. — A se îndoì, a se încovoià, a se încârligà, a se strâmbà sucindu-se, a se încovrigà, cf. scovârdà. *De traiu rău, te-ai stârcit, te-ai ofilit, te-ai subțirat, te-ai șuiat, te-ai încovrigat, te-ai cocârjat*. JIPESCU, O. 67. *Dar afurisitul de floc, de ce-l suceà dracul, de-aia se cocârgeà mai rău, când îl slăbeà din sucit*. PAMFILE, D. 94.

[Cu rostire dialectală: *cocârgeà* vb. Ia. | Şi: **cocărjà** vb. Ia, **cocârjì** vb. IVa; (+ *încovoià, încovrigà*) **încocârjà** vb. Ia refl., **încocârjì** vb. IVa; (+ *scovârdà*) **cocârdà** vb. Ia = a strâmbà, a încovoià (atestat numai în DICŢ.). | Adjectiv: **cocârját (încocârjít)** = încovoiat, îndoit, încârligat, încovrigat, gârbovit; spec. (despre nas) acvilin (PAMFILE, J. III), coroiat; (despre unghii) cu vârful întors, ca ghiarele. *Cu unghii întoarse, încovăiete, cocârjate, strâmbe.* I. GOLESCU, C. I 292. *Vechiul Maccus, poartă o cocoaşă în spate şi alta în piept, şi un nas mare şi cocârjat.* ODOBESCU, I $43/_{19}$. *Nasul cocârjat şi prăvălit la vale ca un plisc de bufniţă.* VLAHUŢĂ, N. 125. *Roşcodanul cela costeliv şi cocârjat ca o cobiliţă...* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 214. *Un Oltenaş, numai de vr'o 15 anişori, cocârjat sub povara ce purtà pe umeri, se pitulă, de-şi lăsa coşurile jos.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 469. *Stă cocârjat ca un ariciu.* D. STĂNOIU, C. I. 116. [Mistreţul aveà] *un rât făcut ca din topor şi cocârjat.* ISPIRESCU, U. $40/_{2}$. *Cocârlă= cevà încocârjit* (Măgurele, jud. Teleorman). Com. M. OLMAZU. | Abstract: **cocârjitúră** s. f. = îndoitură, încovrigarea osului spinării. I. GOLESCU, C. I 249; — (singular nou de la *cocârjale*, pluralul lui **cocârjalà*) **cocârjeà (cocârgeà)** s. f. = ciocul încovoiat al gheonoaiei. DDRF.]

— Pare a fi o contaminare între verbele cu sens asemănător care încep cu silaba **co-** (*covoià, covrigà, coroià, cocoşà*, cf. şi *cocârlă*) şi **cârjă.**

COCÂRJEÁ s. f. }
COCÂRJITÚRĂ s. f. } v. **cocârjà.**

COCÂRLÁ vb. Ia v. **cocârlă.**

COCÂRLĂ s. f. 1°. *Objet crochu: fourche* (d'un arbre), *dent* (de montagne), *vielle femme courbée.* 2°. *Poignée recourbée; poignée* de la faux. 3°. *Oreille* (de la charrue). 4°. *Manivelle.* 5°. *Rable.* 6. *Etrier.* 7°. *Ringard.* 8°. *Hutte.* 9°. *Traîneau.* 10°. *Marasme* (champignon).

1°. Partea unui obiect adusă în formă de cârlig; spec. trunchiu strâmb de copac (ION CR. II 22); pisc de munte strâmb într'o parte (ION CR. II 110); p. ext. cevà cocârjit, cujbă (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMAZU); fig. babă uscată, înaltă şi adusă de spate (ION CR. II 135); (mai ales complinit prin «de om») om cu nasul coroiat, cocârjat (HERZ.-GHER., M. IV 276). *Legă calul de cocârla gârliciului.* PAMFILE, D. 62. (În funcţiune adverbială) *Făcut cocârlă* = făcut s. adus leucă, cocârjat, făcut obadă, obădat, gârbov, gârbovit. CIAUŞANU, V. # **A se da de-a cocârla** = a se rostogoli, prinzându-se cu mânele de coapse, dându-se din cap pe spate de multe ori. E un joc de întrecere la copii. ION CR. IV 27, cf. de-a tumba, peste cap, de-a berbeleacul *Dă-te de-a cocârla. De-a curu'n cap.* ib. VII 252.

2°. Lemn îndoit în formă de cârjă (ŞEZ. V $58/_{20}$), încovoietura unui baston s. altui lucru de lemn s. de metal (Şişeşti, în Mehedinţi, com. N. IONESCU), cf. cârlig, cataă. || Spec. Bucata scurtă şi curbată de lemn, înţepenită (printr'o dăltuitură) mai jos de mijlocul toporâiei coasei, de care apucă cu mâna dreaptă cel ce poartă coasa, numită şi picior, mânu(n)chiu, mâner. Cf. PAMFILE, A. 126, ION CR. III 226.

3°. Partea plugului care e fixată în cele două dăltuituri din podul osiei, numită şi cocârţeală, criveà, dric, mână, mânuşă, dreptar, strâmbar, slobozitor, stinghie, struneală, mutătoare, schimbătoare, schimboiu, tindeche, sabie, lăsătoare, lopăţică, gârloafă, corlobaie. C. C. II-III 149, H. VI 8, VIII 120, 206, 215, 261, VIII vol. II 34, 284. Sub cuvântul schimboaie sau secorniţă şi *cocârlă* se 'nţelege o lopăţică semicerculară, care e cu un capăt întărită în osie, iară la celălalt capăt (care se bagă printr'o dăltuitură a cârligului) e în mai multe locuri bortită (= găurită). MARIAN, D. 58.

4°. O bucată de fier încovoiată («cloambă de fier») ce transmite mişcarea roatei la ferestrău numită şi coacă, crival, crivală, vârtej. DAMÉ, T. 173, PAMFILE, I. C. 111.

5°. Nişte legături încovoiate de lemn, care leagă pereţii de scânduri şi fundul luntrei, numite şi carboş, cârjă, chingi, crivace, cujbă. DAMÉ, T. 126, PAMFILE, J. C. 72.

6°. Scară, scăriţă (la şa). BARCIANU, GHEŢIE, R. M. 78.

7°. Cârlig de tras cărbuni. ŞĂINEANU, D. U.

8°. P. anal. Casă mică (şi aplecată), bordeiu (strâmb), chichineaţă, bojdeucă. *Să uità pân* (= prin) *sat; dacă erà nişte cocârle, nu trăgeà acolo; unde vedeà casa mai ridicată, acolo trăgeà.* GRAIUL, I $7/_{1}$. Cf. cocârlău.

9°. Sanie scurtă, grea, tare, pe care se pun trunchii groşi cu capătul cel gros, pentru a fi transportaţi iarna târâiş; sănciuc, sănceu, sclifă, corcuie. Com. ITTU. Cf. bârgeică.

10°. (Bot.; la plur.) *Cocârle* = un soiu de ciuperci (*Marasmius scorodonius*) bune de mâncat, cu gust şi miros de usturoiu şi cu pălăria de obiceiu convexă, numite şi bureţi-de-iarbă, bureţi-de-pajişte, bureţiori, ciocârţi, ciuciulaşi, ciuciuleţi, cocârţi. PANŢU, PL., BIANU, D. S.

[Şi: (ad 9°) **cochírlă** s. f. = sanie mică, trasă de un cal, pentru adus lemne din pădure; sclifă, bârgeică, barzeică, cioaclă, tarniţă. (Orlat). VICIU, GL., PAMFILE, I. C. 155, H. XVII 234; — (ad 9°) **cogírlă** s. f. = cochirlă (Racoviţa-Olt), VICIU, GL. | Verb: **cocârlà** Ia = (trans.) a strâmbà, a sucì (de-a-lungul Oltului în Transilv. Com. ITTU, BARCIANU, CABA, SĂL.), a aduce (CIAUŞANU, GL.); fig. a tergiversà (CABA, SĂL.); (refl.) a se strâmbà, a se suci, a se încovrigà; spec. a se cocoşà (PONTBRIANT); (cu adjectivul) **cocârlát, -ă** = îndoit, încovrigat, cârligat, strâmb (LB.), sucit, gârbovit (LB.). *Nas cocârlat* = coroiat, cocârjat, acvilin. BARCIANU; (şi cu abstractul) **cocârlătúră** s. f. = strâmbătură, încârligătură. LB. | Alte derivate: **cocârléte** s. m. = lemn încovrigat (Lupşa, în Mehedinţi). GR. CREŢU, ap. MARDARIE, L. p. 3; — (+ *cârlionţ*) **cocârlónţ** s. a. = un fel de cârlig întrebuinţat la jocul copiilor numit «săgeata». *Săgeata are către bază un cârlig, numit cocârlonţ.* PĂCALĂ, M. R. 420, 421.]

— Aparţine slavului *kuka* «cârlig»; cf. mai ales sârb. *kukara* «un cârlig la plug», ung. *kukora* «curbat» (CIHAC, II 494), deci e înrudit cu cucură, cocărăi, cocârţă etc.

COCÂRLĂTÚRĂ s. f. v. **cocârlă.**

COCÂRLĂU s. a. (Ungurism, în Sălaj) Partea despărţită din grajd în care se închid viţeii. VICIU, GL.

— Din ung. **kukorló** «colibă, bordeiu». N. DRĂGANU.

COCÂRLÉTE s. m. }
COCÂRLÓNŢ s. a. } v. **cocârlă.**

COCÂRNÍ vb. IVa. *Éviter.* — A încunjurà, a feri, a evità. Com. COCA.

— În loc de **pocârni* (din prefixul de origine slavă *po-*, productiv în Banat, şi *cârni*) cu asimilarea *p-c* > *c-c.*

COCÂRSTÂRC s. m. (Ornit.) v. **cocostârc.**

COCÂRȚĂ s. f. **COCÂRȚĂU** s. a. } v. **cocârtiță.**

COCÂRȚEÁLĂ s. f. *Oreille* de la charrue. — Schimbătoare la roatele plugului. *Cocârțeala* numită și gârloafă... sau corlobaie,... este curbă și nu joacă între podul osiei și broască, cum joacă cârligul. PAMFILE, I. C. 151, cf. H. I 100, XV 245, 359. *În podul osiei sunt făcute două dălțuituri unde se fixează cocârțeala și cârligul.* PAMFILE, A. 38. [Cu rostire dialectală; *cocârțálă.*]

COCÂRȚÍ vb. IV^a refl. v. **cocârtiță.**

COCÂRTIȚĂ s. f. *Variété de fromage.* — Mâncare ciobănească făcută din caș dulce (proaspăt) amestecat cu jintuit (ȘEZ. II 224; VII 114, BUGNARIU, NĂS.); jintuit în care se bagă feliuțe mici de caș proaspăt, cocârtiță, gătejele (Munții Sucevei, PAMFILE, I. C. 35). *Să fiarbă jintița, S'o mânânci cu lingura, Ca iarna cocârtița.* ȘEZ. I 167. *Acest prim bulz numit cocârtiță...* DAN, P. 190. [Și: **cocârță** s. f. = cocârtiță (PAMFILE, I. C. 35, ȘEZ. VII 114), mâncare făcută din urdă dulce și zer acru (H. XI 275), cf. II 28) s. din lapte dulce fiert cu caș (WEIGAND, B. B. 95), caș dulce sfărâmat și amestecat cu jintuit (MARIAN), jintiță (ION CR. II 218), cașul până a nu se stoarce și strecură prin strecurătoare (PRECUP, P. 17). *Da brânza lor, laptili, caşcavalu, janțu, colastra, jântița (cocârța), urda, ce foloase nu ți-ar da, d'ai cunoaște bine cum să 'mprăsilească oaia?* JIPESCU, O. 48. *Laptele, cașul, brânza, urda, jintița, zărul și cocârța: toate erau puse la locul lor în vase și pe polițe curate.* TURCU, E. *Mă țigane, ai mâncă tu caș?... — Da cocârță? — O tăgârță!* MAT. FOLC. 1128. | Derivat: **cocârțău** s. a. = dumicați de pâne s. mămăligă dumicată și prăjită în untură s. în unt, numită și puricei (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMAZU; Oravița, com. COCA; ION CR. IV 159), mălaiu prăjit în unsoare (= untură) (H. XVIII 146). | Verb: **cocârți** IV^a refl. = (despre lapte) a se adună, a se prinde (Sălișteș, jud. Sibiiu). Com. A. BANCIU. *Laptele dela vaca fătată numai de 2-3 zile se cocârțește* (Rahău, în Transilv.). Com. VULCU; (cu adjectivul) **cocârțit, -ă** = adunat, prins (despre lapte). id.]

CÓCĂT s. a. **COCĂTÓR(IU)** (†) s. m. **COCĂTÚRĂ** s. f. } v. **coace.**

COCĂU s. a. v. **cocaie.**

COCĂZÁR s. m. (Bot.) v. **coacăză.**

COCEÁN s. m. și a. 1°. *Tige* (surtout de maïs). *Tige sèche* de maïs. 2°. *Manche* (à balai). 3°. *Rafle* (de maïs). 4°. *Trognon* (de fruit). 5°. *Ivre-mort.*

1°. Tulpina (trunchiul, firul, cotorul, lugerul, hlujanul) unor plante cultivate, cu deosebire a porumbului și verzii (T. PAPAHAGI, M.). *Cocean* = firul întreg al porumbului (Vâlcea). ION CR. IV 220. *Cocian* = cotring, ciorchina strugurelui (Șard, în Transilv.). VICIU, GL. (s. v. cotring). *Semințele... nu de pre coceani, ci de pre ramuri* [trebue] *strânse.* ECONOMIA, 120. [Când culegi strugurii] *nici să lași mari coceanii sau cotorii la dânșii.* id., 162. *Ce să fac eu cu coceanii* [sparanghelului]? BARAC, T. 64. *Trebue să taie cocenii* [legumelor], *să-i puie la umbră.* I. IONESCU, C. 209. *S'au uscat frunzele și cocenii* [cartofilor]. id. ib. 213. *După ce răsare* [porumbul], *se prășește și apoi se îngroapă, adică se fac(e) moșiroaie împrejurul cocenilor.* id. M. 406. *Vin la mama, să te vază, Să-ți dea un cocean de varză.* ZANNE, P. II 798. || Spec. Tulpina porumbului după ce s'a tăiat din pământ (întrebuințată ca nutreț, la acoperitul caselor etc.). *Șire de paie și stoguri de coceni.* DELAVRANCEA, S. 34/$_{17}$. *Laie se făcuse ghem în fundul căruții lângă Uța, care-și adusese în pripă și o legătură cu rufe, pe care și-o pusese pe un snop de coceni, ca să șază mai bine.* SLAVICI, N. 118. *Coșerele de porumb, grămezile de coceni și clăile de fân.* IORGA, N. R. A. I 278. *Acoperișul* [casei]... *poate fi... de coceni...* H. IV 119. *Peste stuh se pune pănășița, rogozul sau paiele. Unii pun și malduri de coceni sau hluji.* PAMFILE, I. C. 423. *Fetele de la Broșteni Îs iernate cu coceni.* ȘEZ. IX 138. *Adă niște coceni de păpușoi, pentru vacă!* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN. || P. restr. Cotorul, partea rămasă în pământ din tulpina păpușoiului, după ce a fost tăiat de pe câmp, buzdugan, covrag, dulean, hacean, hluj (hlujan, hlujar), lujer, strujan, tujlean (tușlean, turjan), tuleiu, (tuleu, tulanaș, tulean, tuhlean), vejă; bălii, ciocani, ciocleji (cocleji, ciuclegi), ciocălăi, hulugi, motoloși, jupi (jipi), vejii (vegii). DAMÉ, T. 63, PAMFILE, A. 87, 224, (Straja, în Bucovina) com. A. TOMIAC, (jud. Vâlcea) ION CR. IV 220.

2°. (Rar) Cotorul măturei. *Du-te la apă, arapino, Ce tot spui astfel de fleacuri? ți zise mă-sa, arătându-i coceanul măturei.* ISPIRESCU, L. 361.

3°. Tuleiu (ciocălău, cucuruz, știulete, drugă, drugălău, ciocan, ciucău, ciocălău) de păpușoiu desfăcat de grăunțe (boabe). DAMÉ, T. 63, MARIAN, ION CR. IV 219, (Straja, în Bucovina) com. A. TOMIAC, (Năsăud) com. N. DRĂGANU. *Leșie... preparată din coceni de păpușoiu sau porumb.* MARIAN, CH. 10. *Când se pune porumbul în pământ, cocenii cu frunzele de la legătură se aruncă.* PAMFILE, A. 71. | (În funcțiune adverbială) *M'a tuns cocean* = m'a tuns până la piele (DDRF.), chilug. || P. anal. Partea pe care stau solzii din cucuruzul de brad; ciocan. Com. ITTU.

4°. P. anal. Mijlocul unei legume s. unei poame (cf. COSTINESCU); spec. mijlocul tare, în care stau sâmburii și care nu se mai mănâncă, al merelor și perelor (Brașov). Com. C. LACEA, (Straja, în Bucovina) com. A. TOMIAC, (Năsăud) com. N. DRĂGANU. # *D'aia n'are ursu' coadă și para cocean!* se zice despre cei lacomi. ZANNE, P. I 245. || Inima curechiului (verzei). MARIAN.

5°. Fig. (Cu funcțiune adverbială) *E cocean* = beat turtă, frânt de beat, cleiu. CIAUȘANU, GL.

[Plur. *-ceni* și (rar) *-cene* (S. BODNĂRESCU, ap. TDRG.) | Colectiv-local: **coceníște** s. f. = câmp pe care au rămas cocenii de porumb. *Colea prin coceniște.* MAT. FOLC. 99. | Adjectiv: **cocenós, -oásă** s. f. = care are cocean mare, cu cocean; tare, vârtos ca un cocean. *Legume cocenoase.* ECONOMIA, 124. | Compuse: **coceancă-prese** s. m. (Bot., Dorna în Bucov. și Transilv.) = cinsteț (*Salvia glutinosa L.*). PANȚU. PL., DAMÉ, T. 188, LEON MED. 46; **lăptucul-oii** (*Telekia speciosa*). BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI;— **cocean-de-trandafir** s. m. = trandafir sălbatic (*Cynorrhodon*). PONTBRIANT.]

— Din slav. (bulg., sârb., rut.) **kočan** «trunchiu, cotor, ciocălău (fără boabe)». Cf. ciocan.

COCEÁRLĂ s. f. Chien blanc. — (Valea superioară a Mureșului) Cățel alb. IZVORAȘUL, V 1.

— Pare a fi o contaminare între slavul *kuče* «câne» și *cotarlă.*

COCENEÁȚĂ s. f. v. **coteneață.**

COCENÍȘTE s. f. **COCENÓS, -OÁSĂ** s. f. } v. **cocean.**

COCHÉT, -Ă adj., subst., adv. 1°.—2°. *Coquet. Coquettement.*

1°. Adj. şi subst. Persoană căreia-i place să se gătească, să poarte mereu îmbrăcăminte nouă, bine făcută, de gust, costisitoare; (persoană) care caută să placă printr'o îmbrăcăminte îngrijită, prin vorbe seducătoare, prin purtări alintate, priviri drăgăstoase etc.; p. ext. (bărbat şi mai ales femeie) care, fără de a simţi o dragoste adevărată, caută să placă unei s. (unor) persoane de alt sex, să o (s. le) prindă în mrejele dragostei, cf. lele, puiu de lele, puică aleasă. *Tot focul amorului tânăr, tot delirul juneţei... l-am cheltuit în adimenirile unei cochete.* C. NEGRUZZI, I 55. *Când, cochetă, de-al tău umăr Ţi se razimă copila...* EMINESCU, P. 304. *Muierea cochetă, pentru toţi bună, afară dă* (= de) *bărbatul ei.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 350. | Fig. *Descărcându-şi puşca... în cocheta becaţină ce se zăreà pe malul bălţei...* ODOBESCU, III 157/19. *Anastase iscăleşte cu aceleaşi adusături din condeiu ca şi cochetul caligraf Lupu sau Luca Stroici.* IORGA, L. R. 125. | Adv. *Ai tot da, cochet, din cap.* EMINESCU, P. 299.

2°. P. anal. (Mai mult despre obiecte) Drăgălaş, elegant, graţios. *Un sfeştoc de bosuioc... legat cu o cochetă tasmà ncagră.* C. NEGRUZZI, I 324. *Florile împrospătate ridicau în soare cochetele capete copilăroase şi ochii lor plini de reci şi zădarnice lacrime.* EMINESCU, N. 71/4. | Adv. *Îi place să se îmbrace cochet.*

[Negativul: **necochet, -ă** adj. subst., adv. | Verb (după fr. *coqueter*): **cochetà** Ia = a face pe cochetul s. (mai ales) pe cocheta cu cinevà; fig. (despre două naţiuni) a face încercări de apropiere; cf. a flirtà. *Dama cochetează cu privirile-i galante.* EMINESCU, P. 307. *Polonii... cochetau mult cu Nemţii.* SBIERA, F. 214; (cu abstractele) **cochetáre** s. f., **cochetát** s. a. = acţiunea de a cochetà s. de a face cochetării. (Fig.) *Pe a doua treaptă a cochetăriei cu alte literaturi, noi nu sântem numai imitatori încă slabi, ci începem a ne crede ajunşi la un nivel egal şi provocăm compararea cu occidentul cel cult.* MAIORESCU, CR. I 220/11. | Abstract: (fr. *coquetterie*) **cochetărie** s. f. = purtări, atitudini, vorbe, găteli etc., prin care cinevà caută să placă s. să captiveze pe altcineva (de obiceiu, de alt sex); fig. încercări de apropiere. *Cochetăria* cearcă a naşte dorinţe, galanteria a le şi satisface. COSTINESCU. *După atâta cochetărie Şi necredinţă şi viclenie, În sfârşit, Nino, simţ că trăiesc.* ALEXANDRESCU, M. 133/1. *El e bogat, e bătrân... şo femeie cu puţină cochetărie îl poate lesne ameţi.* ALECSANDRI, T. 1697. *Cochetăria lor cu liberalii o ştim cu toţii.* GOGA, Ţ. N. VI 914. *Cochetăria, întreagă înşelăciune.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 350.]

— *N.* după fr. (derivat din *coq* «cocoş»).

COCHETÁ vb. Ia, **COCHETĂRÍE** s. f. } v. **cochet.**

COCHÍE s. f. (Vâlcea) Corn de prescură s. de colaci. CIAUŞANU, V.

COCHINÁDĂ † s. f. (Med. pop.) 1°. *Rougeole.* 2°. *Scarlatine.* — (Grecism, în Muntenia, ieşit din uz).

1°. Pojar. *Vărsatul... cel... spuzos ce-i zice roşior (cochinadi).* PISCUPESCU, O. 243/16.

2°. Scarlatină. BIANU, D. S.

[Şi: **cochinádi(e)** † s. f.; (+ *pojar*) **cochinár** s. m. APĂRAREA SĂN., ap. TDRG.]

— Din n.-gr. *κοκκινάδα* «pojar».

COCHINÁDI(E) † s. f. (Med. pop.), **COCHINÁR** s. m. (Med. pop.) } v. **cochinadă.**

CÓCHII(I) - VÉCHI subst. plur. *Enchères.* — (Mold., Trans.) Mezat, (vindere prin) licitaţie (la început, licitaţie pentru darea în arendă a dărilor). *S'au vândut văcărilul, la cochi vechi, ca gorştina de oi.* LET. II 52/8. *Vândut-au toate ţinuturile la cochi-vechi ciocoilor.* ib. II 310/6. *Le scoteà la târguri, de făceà cochi vechi, vânzând haine.* MAG. IST. IV 370/26. *Toate veniturile podului... să se vânză la cochii vechi, în visteria gospod.* URICARIUL, V 445/16. *Şi cărţile acestor slujbe scriindu-se după ponturile ce se vor strigà la cochii vechi, să se protocăluiască de Vel-Logof.* RĂŞCANU, L. 7/7. *Lei 5 de pungă pe slujbele Visteriei i a Cămării, ce s'or vinde la cochi vechi...* (a. 1820, Moldova). IORGA, S. D. XXII 16. [Şi: **coţovéte** s. f. = licitaţie (cuvânt învechit, prin Câmpia Ardealului, com. V. BUCUR); — **cociovéte** s. f. = licitaţie (Criscior, în Munţii Apuseni, PAŞCA, GL.); (mai ales în locuţiunile:) *Umblà de cociovete* = umblà fără treabă, pierde vremea; *este de cociovete* = e fără preţ, fără folos: *Nu-s boii noştri de cociovete!* STAN, M. 151; — **cociovéte** subst. VICIU, GL., **cóchio-vèche** subst. ib. (Vidra, în Munţii Apuseni)].

— Prin ung. **kotyavetye,** idem, din sârb. *koće veće* «cine dă mai mult?» (strigătul telalilor la mezat). Cuvântul a fost apropiat, prin etimologie populară, de *vechi*, plur. lui *vechiu.* Cf. CIHAC, II 492, JAHRESBERICHT, XIX-XX 22.

COCHÍNTE s. m. 1°. *Avare.* 2°. *Sobriquet* donné aux fermiers grecs. — (În Muntenia).

1°. Scump, zgârcit. *Ce cochinte! Cin' s'apropie de el?* (Mehedinţi). N. REV. R. (a. 1910), 85.

2°. Poreclă dată de ţărani arendaşilor greci. BARONZI, L. I 105/12. *Ciracii boierilor şi ai cochinţilor ce s'au suit la trepte de boieri şi ţin slujbele ţării...* ZILOT. CR. 69/36. *Aideţi, fraţi, la haiducie, Să scăpăm de lighioi, De cochinţi şi de ciocoi.* FILIMON, C. II 67. *Şi hoţilor de cochinţi Le am rupt gâtleju 'n dinţi.* POP. ap. TDRG.

CÓCHIO-VÈCHE subst. v. **cochi(i)-vechi.**

COCHÍRLĂ s. f. v. **cocârlă.**

COCHÍŢĂ s. f. *Petit grain.*—Bobiţă. VICIU, GL. — Pare a fi derivat din **cocă** «cevă sferic» (cf. *cocă*[2]) cu suf. **-iţă.**

COCI! interj. Cri pour mener les veaux.—Strigăt cu care se mână viţeii. PAMFILE, CR.; cf. *câci!* şi *cutiu!*

COCIÁR s. a. *Poulailler.* — (Sârbism, în Banat) Coteţ de gâşte. *Când se închid gânştele ori reţele în coteţ, atunci se zice către el* (= «se numeşte») *cociar.* H. XVIII 279.

— Din s.-cr. **kućar** «cămară».

COCIÁŞ s. m. v. **cocie.**

CÓCICĂ s. f. v. **cotcă.**

COCÍE s. f. *Calèche.* — (Azi mai mult prin Transilv., mai de mult şi în Ţara veche, mai ales în Mold.) Trăsură (LB., CABA, SĂL., BUD, P. P., DENSUSIANU, Ţ. H., CABA, S. T, PAPAHAGI, M. H. XVIII 277), de arcuri, mică şi uşoară, pentru persoane, trasă de cai, cf. docar, calească, caretă, droşcă, rădvan. *Kocsie* = currus equestris. ANON. CAR. *2 cocii.* CUV. D. BĂTR., I 206. *Când soseşte Paşa drept Domn (ori călare de va fi, ori în cocie), se popreşte.* LET. III 323/32. *Din partea Domnului se află trimisă o cocie bună, împodobită.* ib. III 328/2. *Trecu pe acolo şi Pelaghia, sezând în cocie.* DOSOFTEIU, V. S. 51/2. *Una cocie cu hamurile de doi cai* (a. 1787). URICARIUL, XV 347/24. *Fiindu Ţigan domnescu, trebuitoriu Curţii domneşti, carili lucreadză la bolduri de rădvanuri domneşti şi la cocii ce să fac pentru treaba Măriilor sale* (a. 1719). IORGA, S.

D. XI 94. *Ba puteà să iaie şi neşte p(i)erne sau vr'o paplonă sau vre un ţol, să le pue în cocie... să nu-i îngheaţă picioarele,... în vreme de iarnă...* (a. 1817). IORGA, S. D. XII 173. *O cocie trecând pre acolo, de tot au sfărmat* [pe broască]. ŢICHINDEAL, F. 137. *Alexandru mergeà într'o căruţă de aur, adecă într'o cocie.* ALEXANDRIA, 80. *În Severin sânt 5... lemnari, cari fac cocii de cai şi care de boi, ţiindu-se de modelurile nemţeşti. O cocie sau un car de lemn se plăteşte de la 4 până la 5 galbeni.* I. IONESCU, M. 709. [Mireasa] *se suie pe* [= în] *cocie, precum a venit, şi după ea toţ conductul o urmează...* MARIAN, NU. 483/26. *Mânzul de un an şi până se prinde la cocie se zice strâjnic, mânza strâjnică.* H. XVIII 267. *El când merge cu cocia, M'arată cu pălăria.* RETEGANUL, TR. 82. *Pentru dalba Ileana, Mâncaiu caii şi cocia Şi-mi făcuiu datoare via!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 376. *Din cocie ferecată, Am rămas numai c'o roată!* id. ib. 462. *Plimbă-mi-se, plimbă Domnul Negru-vodă, Pe dalba-i moşie, C'uă verde cocie, Verde zugrăvită, 'Ntr'aur poleită.* TEODORESCU, P. P. 460. *Pe cea verde de câmpie Merge-şi o verde cocie.* BUD, P. P. 6. # *Slujbaşului îi cântă cocoşu 'n cocie* (= îi merge bine, are viaţă asigurată). ZANNE, P. IV 606. || P. ext. Căruţă (obişnuită, de transportat marfă) LB., H. XVIII 142. *Moţul pleacă la ţară, Cu cocia cu ciubară.* STAN, M. 151. *Al treilea cal prins* [= înhămat] *la cocie (căruţă).* H. XVIII 138. *Întâlnindu-se cu neşte oameni cari cărau fân cu cociile, se rugă de ei să-l lase să se suie în cocie.* CĂTANĂ, P. B. I 47.

[Accentuat şi *cócie.* | Şi: **cucie** s. f. = cocie; spec. căruţă fără leuci, un fel de brişculiţă fără arcuri (ION CR. II 276). *Puindu-l într'o cucie, rănit fiind la o mână...* MAG. IST. IV 33/23. *Trimise Postelnicul... cu mulţi Nemţi, şi cu 40 de cucii.* ib. IV 286/27. *Hainele ofichialului le găsiră... puse într'o cucie; atunci şi cucierii i-au omorît şi cuciile le-au stricat.* DUMITRACHE, C. 448. *Cai la cucie puneà, La Mi[h]nea-vodă porneà.* MAT. FOLC. 104, cf. 119. *Mi-i legà, mi-i veregà, La fiară că mi-i băgà, În cucie-i aruncà Şi la 'mpărat mi-i duceà.* PĂSCULESCU, L. P. 271. | Diminutive: **cocioáră (cucioáră,** pronunţ. *-ci-oa-*) s. f., **cociúţă** (pronunţ. *-ci-u-*) s. f. ŢIPLEA, P. P., (în rimă) **cuceă** s. f. = trăsură mică s. frumoasă. *Pe su podgorii, Pe drumul bătrân, Trece-o cocioară...* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 177. *Pe vale, pe glod, Fuge, nu se vede, O cucioară verde, Făcută de vară, Că e mai uşoară.* PĂSCULESCU, L. P. 188, cf. 208. *Pe cel deal, pe cea vălceà, Tare-mi vine o cuceà, O cuceà de vară, Că e mai uşoară.* ib. 215. | Nomen agentis: (cf. sârb. *kočijar,* idem. germ. *Kutscher*) **cociér (cuciér,** pronunţ. *-ci-er*) s. m. = cel ce mână caii înhămaţi la cocie, vizitiu, cociş, cf. birjar. LB. *Dar voi, măi birjarilor, Şi voi cucierilor, Puneţi caii la cucie.* PĂSCULESCU, L. P. 201; — (cf. sârb. *kočijaš,* idem) **cociáş** (provincial *cociéş*), **cuciáş,** pronunţ. *-ci-aş*) s. m. = cel ce mână caii la trăsură, vizitiu (com. ITTU); proprietar de trăsură şi cai, care merge cu trăsura pentru bani (DR. V 176). *Au avutu 4 copìi de la socru-său Ţiganu', şi Ţiganu' 4 cai, cuciaş cu muiare.* IORGA, S. D. XII 97. *Cociş, cociaşul neu, Pune trei cai la hinteu* (tipărit greşit: *hîuteu*). MAT. FOLC. 1069. *Cocişul s'a făcut cocieş* = vizitiul a devenit proprietar de căruţă şi cai. (Sebeş, jud. Arad). DR. V 176.]

— Din sârb. s. bulg. **kočija,** idem, iar acestea din ung. **kocsi,** idem, un derivat al numelui de localitate *Kocs,* ai cărui vizitii mijloceau în sec. XV şi XVI circulaţia între Viena şi Buda (cf. BERNEKER, SEW., I 537). Cf. cociş şi landou.

COCIÉR s. m. } v. **cocic.**
COCIÉŞ s. m. }

CÓCINĂ s. f. 1°. *Soue (étable à porcs), poulailler.* 2°. *Clayon pour prendre les poissons.*

1°. Loc închis (COSTINESCU) s. mică clădire de nuiele (POMPILIU, BIH. 1008) s. bârne (ridicată adesea pe nişte piloţi înfipţi în pământ. VUIA, Ţ. H. 101), în care se ţin porcii (LB., H. IX 279, 497, XVIII 145, PAMFILE, I. C. 450); (pe alocuri) coteţ pentru găini; cf. cotineaţă. *Scroafele... trebue închise în cocine (coteaţe).* ECONOMIA, 98. *Scroafa... zăceà închisă într'o cocină.* ŢICHINDEAL, F. 320. *În cocine, găini mici şi mari.* RETEGANUL, N. REV. R. I, supl. II 157. *Cocine pentru porci, coteţe pentru găini.* ODOBESCU-SLAVICI, 66, ap. TDRG. *Oile în staul, Caprele'n staul, Porcii'n cocină.* MAT. FOLC. I 551. *Porcul fugind, ajunge la cocină.* ŞEZ., II 68/25. *Acum vulpea s'a fost ducând la un Român şi a fost mâncând puii din cocină.* ION CR., I 82. *Când cinevà a intrat în cocina găinilor...* ib. III 178. *Dacă nici aşà nu-i trece bolnavului de friguri, atunci trebue ca într'o dimineaţă, pe nemâncate, să se ducă la cocină şi la un loc cu porcii să mănânce tărâţe muiate în apă cu sare, din troacă.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 73. # *Râdeţi, râdeţi, şi purceaua moartă în cocină!* « se zice celor ce se veselesc fără să se gândească că li s'a întâmplat vreo pagubă, vreo nenorocire » ZANNE, P. II 693.

2°. P. anal. (Iht., în Dobrogea şi în regiunea Galaţi-Brăila) Împletiturile cele mai mari şi mai puternice cari se pun la « garduri », acolo unde apa e mai mare şi curentul mai repede. ANTIPA, P. 577, cf. H. I 367.

[Augmentativ: (ad 2°) **cocinoáie** s. f. = cocină (2°) mare. *Nişte lese mai mari, numite cocinoaie... au de obiceiu 7 m lungime.* ANTIPA, P. 577. | Verb: **cocini** IVa = (trans.) a băgà, a mânà, a abate în cocină (NOVACOVICI, C. B. 8); (refl., în poezia pop. cu caracter mistic) a se adăpostì undevà, a prinde rădăcini. *Mărin de nouă feluri, Mărin vânăt, Mărin galbăn, Mărin roşiu, Aicea nu te cocinì, Nu te sălăşluì...* GRAIUL, II 69].

— Din bulg. s. sârb. **kóčina,** idem. Cf. CIHAC, II 76.

COCINÍ vb. refl. IVa v. **cocină.**

COCINOÁIE s. f. v. **cocină.**

COCIOÁBĂ s. f. *Bicoque, baraque, masure, taudis.*— (Une-ori complinit prin « de casă » s. « de bordeiu ») Casă mică (LB.) sărăcăcioasă, veche (ŞEZ. XXIII 42), slabă (BUGNARIU, NĂS.) şi dărăpănată (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), rea, tupilată şi puţin încăpătoare, semănând mai mult a coteţ pentru vite (ŞEZ. V 58/14), cu pereţii slabi, care abià se mai ţine (COSTINESCU), bujdeucă (LUNGIANU, CL.), bujdă (CREANGĂ, GL.), cf. bordeiu, budă, hardughie, hurubă, magherniţă. CREANGĂ, GL., LUNGIANU, CL., 221, HE 2105/18. *Kocsobe* = Casa. ANON. CAR. *Ghiţă Of şi Zahariea Trifan întrară în cocioaba lor.* CONTEMPORANUL, V 1. *Dincolo, la stânga, e o cocioabă de casă, în mijlocul unui maidan plin de bălării.* SLAVICI, N. I 252. *Irinuca aveà o cocioabă veche de bârne, cu ferestrele cât palma, acoperită cu scânduri.* CREANGĂ, A. 26/8. *Ei trăiau într'o cocioabă de casă de sta să cază pe dânşii.* ISPIRESCU, L. 132. *Se lăsà tocmai dinaintea unei cocioabe de bordeiu sărăcăcios.* id. ib. 138. *O cocioabă de casă dărăpănată, iar în lăuntru gol puşcă.* ŞEZ. I 209/13.

[Plur. *-cioabe* şi *-ciobi* HERZ.-GHER., M. IV 241. | Şi: **cociúbă** s. f. = bordeiu. VAIDA, CABA, SĂL., MARIAN; — **cocioárbă** s. f. = bordeiu, hurubă (Frata, pe Câmpia Ardealului). PAŞCA, GL.].

— Etimologia necunoscută (Şăineanu, *Infl. orient.* I, CCCXVIII, îl derivă dintr'un tătăresc *köči*

aba «cort de nomad», iar în *Dicţ. univ.* îl aseamănă cu aromânescul *cúciubă* (şi *ciúbă*) «buturugă, ciot». Deşi sufixul e neclar — poate în loc de pejorativul *-oagă* — se pare că avem a face cu un derivat din sârb. *kuća* «casă» sau rut. *kuč(k)a* «coteţ», cf. slovac. *kočá* «bordeiu al păstorilor sau vierilor, hodaie de păstrat fânul». Cf. cociomeagă.

COCIOÁRBĂ s. f. v. **cocioabă.**

COCIORÎ vb. IV^a. *Fouiller.* — (Mold. cu Bucov.) A căutà prin toate părţile (ŞEZ. IX 150) timp mai îndelungat, cu zgomot (Vicovul-de-sus în Bucov., com. G. NISTOR), cu de-amănuntul, a boltăi (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), dar fără rânduială (HERZ.-GHER., M. IV 241), a cotrobăi (Bilca, în Bucov., com. G. TOFAN), a scotocì prin toate ungherele (ŞEZ. V 58/$_{16}$). *Au început a cociobăi prin căruţile negustorilor cu marfă.* SBIERA, P. 6/$_{31}$. *Şi cum cociobăesc ei, dau de nenorocitul... de om.* PAMFILE, DUŞM. 79. *M'o cociobăit prin toate buzunarele.* ŞEZ. XXIII 42.

— Etimologia necunoscută (Legătura cu *cocioabă* pare a fi rezultatul unei etimologii populare).

COCIÓC s. a. 1°. *Marais.* 2°. *Îlot de roseaux flottants.* 3°. *Pointe de terre.* — (În regiunile Dunării, prin Ialomiţa şi Ilfov).

1°. Balta în care apa stagnează ani de zile fără a se primeni decât cu ocazia zăpoarelor mari, apă închisă fără prival..., bâhlită. ANTIPA, P. 778, cf. 194. *Cu ele* [oştiile] *se pescueşte mai mult... iarna, sub ghiaţă şi rareori la cocioace.* id. ib. 67. *Cu rociul se pescueşte de pe mal, greblându-se prin apă, prin cociocuri şi găuri.* F. R. ATILA, P. 109. *Bucurie mare n'avem cu lacu', că să prinde numai peşte d'ăl mic, că ăl mare... să bagă la cocioace.* D. STĂNOIU, C. I. 82.

2°. Stufuri plutitoare. ANTIPA, P. 778, DDRF. Cf. plaur.

3°. P. anal. Peninsulă formată de un râu. POLIZU, BRĂESCU, M. 64. DACOROMANIA, III 1087.

[Plur. *-cioace* şi *-ciocuri.* | Şi în toponimie, cf. DR. III 1087].

— Pentru etimologie, cf. rus. *kóčka* «deluşcan pe care a crescut iarbă şi muşchi (mai ales prin locuri mlăştinoase)».

COCIOMEÁGĂ s. f. *Bicoque, baraque, masure.* — Casă proastă. REV. CRIT. IV 85. [Şi: **cociomeáţă** s. f. = cocioabă. RĂDULESCU-CODIN]. — Cf. cocioabă.

COCIOMEÁŢĂ s. f. v. **cociomeagă.**

COCIÓRBĂ s. f. v. **cociorvă.**

COCIORÎ vb. IV^a v. **scociorî.**

COCIÓRVĂ s. f. 1°. *Fourgon, tisonnier.* 2°. *Bouloir* (de pêcheur). 3°. *Bouloir* (de maçon). 4°. Constellation.

1°. Instrument constând dintr'o coadă lungă — numită horjoc s. dârg — în capătul căreia e înfiptă o scândurică triunghiulară s. în formă de semicerc, cu care se scoate jarul sau cenuşa din cuptor (ŞEZ V. 58/$_{18}$, VIII 91, XXIII 42, GOROVEI, CR., H. XVIII 22, MARIAN, PAMFILE. I. C. 196); p. ext. lovitură cu acest instrument. *Numai atâta că moşneagul a rămas pleşuv şi spetit, de mult ce-l netezise baba pe cap şi de cercat în spatele lui cu cociorva, dacă-i copt malaiul.* CREANGĂ, P. 294/$_{24}$. *Au luat moşneagul lopata şi s'au aşezat la uşă, iar baba cociorva şi s'au dat a hăitui prin casă şi a întrebă, (că) cine este cu dânşii aice?* SBIERA, P. 35/$_{86}$. *Să baţi în cociorvă, ca să steie hoţii pe loc.* MARIAN, O. II 247, cf. NA. 44/$_3$, 371/$_{32}$, NU. 569/$_{29}$, 848. *În cuptior... aruncatu-l-o, Cu cociorvă de fier înturnatu-l-o...* id., D. 79. *Fereascâ D-zeu de femeia ticăloasă... Să vedeţi... Cea d'întâi, aşa cum eră, în pielea goală, a încălecat pe cociorvă, şi s'a aşezat în prag.* SADOVEANU, SĂM., III 811. *Femeia lehuză trei zile după ce începe a ieşì afară trebue să ia cociorva în mână, pentru diochiu, ceas-rău, şi alte răle, să nu se lipească de ea.* ŞEZ. I 153/$_{20}$. *Se descântă cu o cociorvă ori cu cleştele, în vatră.* PAMFILE, B. 41. *În huciu sânt născută, În huciu sânt crescută; Acasă sânt adusă, Ţigancă sânt pusă* (= *Cociorva*) GOROVEI, C. 92. **A ajunge la cociorbă:** la bătaie (cu cociorva). ZANNE, P. II 816, V 199.

2°. P. anal. (Pesc.) Instrument pentru pescuit, constând dintr'o prăjină lungă, cu o scândurică de lemn în capăt, ca cea cu care se scoate cenuşa din cuptor. [Mreja] *are o lungime ca de 3 m, jos e îngreunată cu plumbi, iar sus e întinsă prin ajutorul unor inele pe o cociorvă, adică o nuia lungă pe care o ţine omul în mână, la pescuit.* ANTIPA, F. 131.

3°. P. anal. Unealtă de zidărie (H. XI 7) în forma unei cociorve (1°), de amestecat varul cu nisip (COSTINESCU).

4°. P. anal. Numele unei constelaţiuni, formată din trei stele în triunghiu (H. XVIII 22), numită şì coliba ori casa cu ograda s. curtea (steaua Gemma fiind casa, iar celelalte stele din cerc împrejurimea). Cf. OTESCU, CR. 19, PAMFILE, CERUL. 170.

[Şî: **cociórbă (cuciórbă)** (ad 1°) s. f. *Nu mai iese sara'n prispă* [împăratul], *să stea cu ţara de vorbă, Ca un pământuf de jalnic şi tăcut ca o cociorbă.* EMINESCU, L. P. 125, cf. 142. *Gata stă, la toată vorba, Să mă bată cu cociorba.* TEODORESCU, P. P. 274. *Nu-i, bade, de vina mea, Că mi-o fost cociorba rea.* MARIAN, NU., 670/$_2$. *Pentru care căpătaiu un năpăstroc de ciorbă Ş'o sfântă de cociorbă.* ISPIRESCU, L. 159/$_{29}$. *Prinde un liliac, pune-l în pământ, de putrezeşte; apoi scoate oasele, şi vei găsì o greblă şi o cociorbă, din ele.* ŞEZ. III 68/$_{24}$. *Tot în Moldova dăinueşte credinţa că strigoii morţi ies din morminte în noaptea Sf. Andrei, se întâlnesc la un loc cu strigoii vii, adică cu strigoii-oameni şi se bat cu cuciorbele până cântă cucoşii.* GRIGORIU-RIGO, MED. I, 172. *După cuptor, şì cociorbă* = «cum e cuptorul, aşa e şi cociorba». CREANGĂ, ap. TDRG. Cf. cum e sacul, şi pe tecul, cum e Turcul, şì pistolul. *Au ajuns şì la cociorbă:* la bătaie. PANN, P. V. I 3; cf. ZANNE, P. V. 194; (ad 2°). *Coada saculuì* (*Furca*) — *numită, la Bistriţa,* cociorbă — *care aici este foarte lungă, nu mai este legată, ca la sacul obicinuit, de mijlocul arcului şi de coardă, ci este numai înţepenită prin capetele celor două coarne ale ei în două găuri, făcute de o parte şi de alta a mijlocului fălcicăi.* ANTIPA, P. 111; (ad 3°). H. XI 7; — (cu metateză) **corcióvă** s. f. ŞEZ. VIII 91, PAMFILE, I. C. 196. | Derivat (suspect): **cociorvéiu** s. a. STAMATI].

— Pentru etimologie, cf. rut. *kočérha, kućúrha,* rus. **kočergá,** pol. *koczarga,* idem. CIHAC, II 7/$_{22}$.

COCIORVÉIU s. a. v. **cociórvă.**

COCIOVÉICĂ s. f. (Ornit.) v. **cucuveică.**

COCIOVÉTE subst. }
COCIOVÓTE subst. } v. **cochi(i)-vechi.**

COCÍŞ s. m. *Cocher.* — (Ungurism, prin Transilv. şi prin unele regiuni învecinate din Ţara veche) Cel ce mână caii la trăsură, vizitiu; p. ext. birjar (IZVORAŞUL, IV nr. II), cf. harabagiu, căruţaş, *Kocsish* (*kocsis*) = auriga. ANON. CAR., LEX MARS., STAN, M. 151, VICIU, COL. 15, (Târnave) IZVORAŞUL, IV, nr. 11. ŢIPLEA.

P. P., T. PAPAHAGI, M., (Şişeşti, în Mehedinţi). com. N. IONESCU. | *Calul şi cocişul.* ŢICHINDEAL, F. 120. *Fauru' s'o lege piste tot [butca], şi unde şade cocişu să fie mai scund.* IORGA, S. D. XII 144. *Cócişul fură ovăsul (zobul) calului.* id. ib. *Ea să pusă lângă el şi poruncì cocişului să mâne caii la bordeiul ei.* CĂTANĂ, P. B., II 59. *Cociş, cociaşul mieu, Pune trei cai la hinteu.* MAT. FOLC. 1069. *Cocişul s'a făcut cocieş* = vizitiul s'a făcut proprietar de trăsură cu cai (Şebiş, jud. Arad) DR. V 176. [Accentuat, prin părţile mai mult influenţate de limba ungurească, şi *cóciş*. | Diminutiv (desmierdător) **cocişél** s. m. *Numa el că şi-o strigă: Cociş, cocişelu' mnieu, Prinde* [= pune, înhamă] *caii la hinteu!* ŢIPLEA, P. P. 3; cf. GRAIUL, II 46. | Verb: **cocişì** vb. IVa = a face slujba de vizitiu s. de birjar. GRAIUL, II 46, ŢIPLEA, P. P. *Kocsishesk* = aurigam ago. ANON. CAR. *Da eu, mândrucă, m'oiu face Un cocişel frumoşel Şi-atâta mni-oiu cocişì, La doamne 'ncredzut oiu fi...* ŢIPLEA, P. P. 27 | Alt derivat: **cocişár** s. m. = proprietar de cai (Vârciorog, în Bihor). CALUL 514.]

— Din ung. **kocsis** «vizitiu» Cf. cocie.

COCIŞÁR s. m. }
COCIŞÉL s. m. } v. **cociş.**
COCIŞÍ vb. IVa }

COCIU s. m. *Bélier.* — Berbece necastrat (cf. opusul «berbece bătut» s. «întors» = castrat). *8 berbeci pârnăi coci, 5 berbeci ţurcani coci, 8 cărlane oiţe, 47 cărlani bărbăcuţi.* IORGA, S. D. VII. 235.

— Din turc. **koč** «berbece necastrat» (şi bulg. **koč**, idem).

COCIÚBĂ s. f. v. **cocioabă.**

COCIÚG s. a. v. **coşciug.**

COCIÚMB s. a. } v. **pociump.**
COCIÚMP s. a. }

COCIÚŢĂ s. f. v. **cocie.**

COCLÁN s. a. v. **cotlon.**

COCLÁNŢĂ s. f. *Loquet.* — (Bouţar, lângă Haţeg) Mânerul de la încuietoarea (zarul) uşei (VICIU, GL.), clanţă.

— Pare a fi contaminat din coclete şi clanţă.

COCLÁURĂ s. f. v. **cocláuri.**

COCLÁURI s. plur. *Fondrière, ravin.* — Prăpăstii, locuri deluroase, râpoase, primejdios de umblat pe ele, locuri hondroboase (Baia, Suceava ŞEZ. XXXII 15), surpături, râpi, dealuri ascuţite, repezi (LUNGIANU, CL. 221), râpi prăpăstioase (CREANGĂ GL.), pustiuri (PAMFILE, J. II), cocâltău. *Toată noaptea am visat numai prăpăstii şi coclauri.* VLAHUŢĂ, SĂM. I 364. *Ştie să-ţi spuie despre fiecare colţ, să te poarte prin toate râpile şi coclaurile.* IORGA, N. R. B. 30. *De fel, din ţinutul Covurluiului, din nişte coclauri cu nume sălbatec...* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 362. *Ai purtat ciubotele... şi le-ai scrombăit pe la jocuri şi prin toate corhanele şi coclaurile.* CREANGĂ, A. $106/_{12}$, cf. P. $84/_{22}$. *Plecaţi în cele locuri pustii, Că'n cei cocláuri sálhui... Nici un Turc n'a călcat...* PAMFILE, B. 26; cf. 44. *Du-te pe coclauri s. coclaurilor!* id. J. II. [Pronunţ. *-la-uri.* | Şi: **coclâuri** s. a. plur. *Dând căruţa prin toate hârtoapele şi coclâurile, până ce, cu vai nevoie, a ajuns la crâşmă...* SEVASTOS, N. $317/_{27}$; — (singular nou) **coclâură** s. f. (Fig.) *Tot ştiţi a vă bate gioc de provinţie şi nu videţi în ce păcat de coclaură* (glosat neexact prin «loc ascuns») *trăiţi.* ALECSANDRI, T. 442; — **cotláur** s. m. CARTOJAN, CĂRŢILE POP. I 127].

— Etimologia necunoscută (CIHAC, II 76 se gândea la slav. *kotelĭ* «cazan», cf. sârb., bulg., rut., rus. *kollovina* «căldare în munţi». Mai de grabă, avem, ca şi în *cocâltău*, un cuvânt împrumutat din ungureşte, compus, poate, cu *kő* «piatră»).

COCLÂURI s. a. plur. v. **coclauri.**

COCLEĂLĂ s. f. v. **coclì.**

COCLEÁNT! interj. Cri de la pintade. — Strigătul bibilicei. *Câţa sau bibilica face cocleanţ, cocleanţ.* H. V 429, cf. DR. II 136. (În alte părţi, în Munt. strigătul bibilicei e redat prin «păcat-păcat»). [Familia: **cocleánţă** s. f. (Ornit.) = găină indiană. VICIU, GL.].

— Probabil, onomatopee.

COCLEÁNŢĂ s. f. (Ornit.) v. **cocleanţ.**

COCLÉJ s. m. v. **cioclej.**

COCLÉŢ s. m. şi a. 1°. *Anneaux, mailles des lisses.* 2°. *Fils mal noués.* 3°. *Maille* (d'un bas). 4°. *Traverse.* 5°. *Billot.* 6°. *Pétrin.* 7°. *Coque.* 8°. *Loquet.* 9°. *Jarret.* 10°. Partie de la charrette.

1°. (La războiul de ţesut) *Coclete* plur. *-ţi* = ochiu de iţ, la războiu. BUCUŢĂ, R. V. *Cocleţi* = firele din care se compune un iţ (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMAZU). Două fire îmbinate formează un *cocleţ* (Zagra, j. Năsăud, com. CORBU). *Cocleţi (coclieţi)* = laţi [= laţuri], la iţe. NOVACOVICI, C. B. 5. *Coclete* = o pereche de fire la iţe (Vlaşca). CREŢU, ap. MARDARIE, L. 329. *Corlete, corleţ, coglete* = ochiul iţelor. PAMFILE, I. C. 267. *Corleţ* = ochiurile de la iţe (Veza, lângă Blaj; Râuşor, j. Făgăraş; Sălişte j. Sibiiu). VICIU, GL. *Coglete*= ochiul iţelor prin care se dă firul urzelii (teara). VICIU, GL. | P. ext. *Corleţi* s. *corlete* = plasa s. jârghiuţele iţelor, ostreţele (Botoşani, Dorohoiu, Suceava, Iaşi) DAMÉ, T. 135, 137. Iţele... se compun din câte doi fuştei, adică din două vergele groase ca degetul, crestate la cap, care sânt înfăşurate de o mulţime de aţe, formând la mijloc laţuri, numite *cocleţi*, prin care trec firele urzelei. Ca să stea *cocleţii* mai bine... o aţă mai tare trece pe lângă *cocleţi* de la un capăt la celălalt al iţelor, numită «inima» sau «măduva» iţelor. *Cocleţii* sânt din fire de bumbac, de diferite dimensiuni. ŞEZ. VIII 147. O gospodină ia un fir din urzeala pânzei, îl vâră prin *colletul* iţei de către ea, printre doi *cotleţi* ai celeilalte iţe, iar o altă gospodină... cu o andreà sau cu vârful unui fus, face loc capătului firului petrecut prin iţe, îl apucă şi-l trage la sine prin spată. PAMFILE, I. C. 269. Urzeala se nevedeşte în 4 iţe şi fiindcă o iţă are mai mulţi *cotleţi* decât câţi dinţi are o spată, pentru aceasta ca pildă, întâiul fir se bagă printr'un *cotlete* din iţa întâi, al doilea se bagă prin al doilea din iţa a doua..., al cincilea fir se bagă prin *cotletul* al cincilea din iţa întâi, şi aşă mai încolo. id. ib. 285. *C'o mână'ntinsă pe războiu, Cu alta pe cocleţe.* M. CUNŢAN, POEZII 9. *Dacă urzeala e prea multă şi nu încape toată în corleţele iţelor şi babele spetei...* BREBENEL, GR. P. *Pe câte cotleţe 'n iţe, Atâtea sărutări la colceriţe.* MARIAN, NU. 502, 847.

2°. *Coclete* = fir care a apucat greşit prin iţe (Petreşti, în Dâmboviţa). G. CREŢU, ap. MARDARIE, L. 329. | (Mold.) *Cocleţ* = greşală la năvădit prin iţe şi spată. ŞEZ. IX 151. # *A căta cotleţe cuivà* = a căutà nod în papură. ib. *A face cotleţ cuivà* = a-i stricà. PONTBRIANT. *A-i şti cuivà cocleţele* = a-i cunoaşte taina. CIAUŞANU, GL.

3°. P. anal. *Coclete* = ochiurile împletiturii dela ciorapi (CIAUŞANU, GL.); p. ext. împletitură la ciorap (Lupşa, în Mehedinţi, G. CREŢU, ap. MARDARIE, L. 329).

4°. P. ext. *Corleţ* = scândura pe care se fac iţele, cordenciu, spetează (Aghiriş, jud. Cluj, Com. ITTU, Huedin, VICIU, GL.), scripeţii s. cigelele de care se leagă iţele (Aşchileu, jud. Cluj, VICIU, GL.).

5°. *Cocleţ* = un lemn ce se pune peste cârpa cu caş. H. XVII 232.

6°. *Corlete* = frământătorul pe care se pune covata s. troaca de pâne, când se face pâne (Vidra, în Munţii Apuseni, VICIU, GL.). *Corletiu* (scris *corlethiu*) = scaun covăţit, cu patru picioare oblice (Com. ST. PAŞCA) pe care se pune la frământat troaca cu aluat (FRÂNCU-CANDREA, M. 99). Cf. corlată.

7°. *Coclete* = învălişul, involucrul verde al alunelor. DDRF. *Coclete* = cocean de măr s. ciorchină de strugure (Ghirban, Aiud) VICIU, GL. *Cotleţi* = coceni, ciocleji de păpuşoiu (Borca, jud. Suceava). H. XII 286. *Crucea-o dăm bătrânilor, Bosâiocu' fetelor, Trandafir nevestelor, Cocleju' moşnegilor.* MÂNDRESCU, P. P. 210/22.

8°. (Ţara-Haţegului) *Coclete* = ivăr (Com. ITTU), mâner la încuietoarea (zarul) uşii, coclanţă (VICIU, GL.), clanţă.

9°. (Zălau, Baia-Mare, Reteag, Dej) *Corleţ* = genuchele la piciorul dinapoi al calului. DR. V 299—300. | P. restr. *Corleţ* (prin jud. Satu-Mare şi Sălaj) şi *codleţ* (Sân-Marghita, jud. Someş) = pielea îngroşată pe care o au caii subt genuchele piciorului dinainte, castană. DR. V 305.

10°. (Borlova, în Banat) *Cocleţi* = o parte a căruţii (nedefinită mai de aproape) H. XVIII 26).

[Plur. *-cleţi* şi (mai rar) *-cleţe*. Singular nou **cocléte** s. m. | Şi: **cotléţ** s. m. şi a. (cu singularele nouă) **cotléte** s. m. şi **cotlét** s. m. (Ad 1°) PAMFILE, I. C. 269, 285; (ad 4°) VICIU, GL. (din Varviz în Transilv.); — **cogléte** s. m.; **codléţ** s. m. (Ad 4°) VICIU, GL. (prin Câmpia Ardealului); (ad 9°) DR. V 305; — **corléţ** s. m. şi a. (Ad 1°, 4°, 9°) şi (singulare nouă) **corléte** s. m. şi **corlétiu** s. m. (Ad 6°); (+ *ciocleţ*) **cotléţ** s. m. H XII 35, PAMFILE, A. 224].

— Etimologia necunoscută. (S'ar puteà să avem a face cu mai multe cuvinte, de origini diferite. În sensul 6°, s'a întâlnit cu cuvântul *corlată*). Cf. încocleţà.

COCLÉTE s. m. v. **cocleţ.**

COCLÍ vb. IVa. 1°. *S'oxyder, se couvrir de vert-de-gris.* 2°. *Se couvrir de mousse.* 3°. *S'enivrer.*

1°. Refl. (Despre aramă, bronz). A se oxidà, acoperindu-se cu un fel de rugină verde; p. ext. (despre vasele de aramă nespoite cu cositor şi despre bucatele gătite în asemenea vase) a prinde gust de oxid de cupru. *Sărătura şi acritura bucatelor se cocleaşte lesne de aramă.* PISCUPESCU, O. 195/10. *Arama se cotleşte Şi cât lumea nu trăeşte!* MARIAN, SA. 230. *Nu lăsà bucatele în tigaie să se coclească!* H. IV 159. || (Cu acelaşi sens, mai rar) Intrans. *Apa'n oale nu cotleşte, Omul prost nu 'mbătrâneşte.* ŞEZ. I 71/11 *Vasele... de aramă cotlesc.* MARIAN. || Trans. (fact.) A face să se oxideze (arama); p. ext. să primească gust de oxid de cupru; a lăsà în gură sensaţia de cocleală. *De ce izvorul meu, limpede ca roua şi rece că ghiaţa, cocleşte gura călătorilor?* DELAVRANCEA, S. 246. || P. anal. (Despre fier, oţel, etc.) Intrans. şi refl. A face rugină (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), a prinde rugină (com. A. PROCOPOVICI), a rugini. *Aşează cuţitul de-a curmezişul farfuriei, după ce l-a şters, să nu coclească.* C. PETRESCU, Î. II 86.

2°. P. anal. (Despre pietre, stânci, acoperite de muşchiu verde) Refl. *A se cotlì* = a prinde muşchi (Mahalà, în Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI.

3°. Fig. (une-ori complinit prin «turtă») A se ameţi rău de tot, a se îmbătà tare. *Se îmbătă boierul, de se coclise turtă.* ISPIRESCU, M. 181.

[Şi **cotlì** vb IVa. | Abstracte: **coclire (cotlire)** s. f., **coclít (cotlít)** s. a. = acţiunea de a (se) coclì; **coclitúră (cotlitúră)** s. f., (şi mai ales) **cocleálă (cotleálă)** s. f., coclire; (concretizat) rugina verde, otrăvitoare, ce se prinde pe unele metale, mai ales pe aramă, din cauza umezelii, cf. patină; (*cocleală* pe alocuri şi cu sensul) otravă provenită dela vasele de fier şi aramă necurăţite (ŞEZ. XXIII 43); un fel de rugină sclipitoare, care se găseşte mai ales pe părăiele de munte, bursune; p. ext. gustul pe care îl au bucatele ţinute în vase de aramă nespoite, p. ext. sensaţia neplăcută pe care omul o are în gură când are stomacul deranjat (mai ales după beţie), gură rea. *Cocleală de gură* [după beţie]. PISCUPESCU, O. 199/22. *Creda* [= creta] *se roase de cotleala arămii.* C. NEGRUZZI, I 89. *O lulea de bronz care se recomandă mai mult prin frumoasa ei patină (cocleală) verde, decât prin forma sa.* ODOBESCU, II 301. *Când oticnì într'o tuse scorboroşită, un clăbuc... de sare şi cocleală îi umplu gura.* DELAVRANCEA, S. 153/17. *Fără această spoială,* [vasele] *sânt primejdioase, prin cocleala ce se face pe aramă.* MANOLESCU, I. 68. *Când cruşeala e fiartă bine, unele gospodine pun în cerneală şi bursune, care pot fi lichide ori solide (gronzuri) — unele femei le numesc colléle, — şi care se găsesc ori pe la tocilele de ascuţit unelte, ori prin anumite bălţi, băhnuri şi ochiuri, cari au faţa cotlită, ruginie ori roşcată şi unsuroasă.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 147. | Adjective: **coclit (cotlit,** cu negativele **necoclit, necotlit). -ă** = acoperit cu cocleală; cu gust de cocleală; fig. zgârcit, avar, pungit (cf. a i se face cuivà gura pungă), zgârie-brânză (CIAUŞANU, GL.); (despre bătrâni) slab, încovoiat de slab (E. MOROIANU, GR. S. V 44), ruginit, zaharisit, matofit, ramolit; spec. (despre viţa de vie) stropit cu oxid de cupru. *Pe din lontru de aramă, cu cotlită şi cumplit otrăvită băutură.* CANTEMIR, ap. BV. I 361. *S'au făcut războlit şi Gaspar-vodă, dând vina stolnicilor, că au făcut bucatele cotlite...* LET. I 238/10. *Pe gât simţi un gust de rugină, amăriu, coclit, putred, cald...* DELAVRANCEA, S. 152/17. *Bătrâni, cocliţi de bătrâni.* CARAGIALE, S. N. 261. *Zi-i coclit şi lasă-l la pustia 'ncolo!* STĂNCESCU, B. 165. *Un sifon verde, care bâzâià pe gâtul de metal coclit.* C. PETRESCU, S. 69. *Era încă mahmur, cu gura coclită.* id. C. V. 48. *Între frunzele* [viţei] *crestate şi coclite de stropeală...* id. S. 178. *Baba... veneà cu croznia 'n spinare, bătrână şi cotlită.* GR. S. IV 344. *Cu frumos dar mă dăruiţi, Tot cu poli d'ăia cocliţi, Cu parale din basmale.* PĂSCULESCU, L. P. 39; — **coclitór (cotlitór) -oáre** adj. = care coclește. *Materie coclitoare*].

— Presupune existenţa unui slav (probabil numai în nordul Dunării) ***kotliti** (cf. bulg. **kotljasvam** «a se coclì») derivat din *kotlŭ* «căldare de aramă». Cf. cotlon.

COCLITÚRĂ s. f. v. **coclì.**

CÓCNĂ s. f. *Cuisine.* — (Transilv.) Bucătărie. LB. [Verb: **cocnărì** IVa = a gătì bucatele, a se ocupà cu bucătăria, a face pe bucătarul. LB.]; cf. cohnie, cohnărì.

— Acelaşi cuvânt ca **cohnie (cuhnie, cuvnă** etc.), apropiat de *coace.*

COCNĂRÍ vb. IVa v. **cocnă.**

COCNÍ vb. IVa *Frapper.* A lovì. *Când te-oiu cocnì odată, vezi stele verzi!* PAMFILE, J. şi A.

— Probabil, din **pocni,** cu asimilarea lui *p - c* în *c - c.*

CÓCO s. m. (Bot.) v. **cocos.**

COCOÁNĂ s. f. 1°. *Fillette.* 2°. *Jeune fille, demoiselle.* 3°. *Dame.* 4°. (Zool.) *Poule.* 5°. (Entom.) *Taupe-grillon.* 6°. (Zool.) Nom donné aux vaches, chèvres, brebis.

1°. (Mai de mult mai răspândit, mai ales prin Mold.; azi, în Maramureş) Copilă mică (între 12 şi 14 ani ŞEZ. XIX 108), minoră (BUD, P. P., ŢIPLEA, P. P.), cf. p r u n c ă, f e t i ţ ă, f e t i ş c a n ă, c o d a n ă. *Oricine va răpi cocoană* [MOLD.: *cucoană*] *tinerea, carea nu va fi încă de vârstă de bărbat, şi de-i va strică fetia, acela să se cearte cu cumplită moarte.* PRAV. 707. *Cucoană de zeace ai.* DOSOFTEIU, V. S. 20 (Soru-sa, de 12 ani, e numită f e t i ş o a r ă), cf. (*de 12 ai*) id. ib. 26, (*de 9 ani*) LET. III 165/31. | (În raport cu părinţii) Fiică. [Mihai Racoviţă avea] *cuconi cinci şi cucoane trei.* LET. II 337/17.

2°. (Azi, prin Transilv., mai ales prin Ţara Haţegului, şi prin Maramureş; mai de mult şi în alte regiuni) Fată tânără, fecioară, fată-mare (DOSOFTEIU, MOL.), mai ales din părinţi nobili sau «domni» (RETEGANUL, P. IV, 46), d o m n i ş o a r ă, d o m n i ţ ă. *Tinără cocoană* = (paleosl.) junota. MARDARIE, L. 4486. *Radul-vodă având un cocon, anume Ştefan, şi Duca-vodă den Moldova având o cocoană, anume Catrina, s'au ajuns în cuvânt şi au logodit pre coconii.* MAG. IST. I 351/23, cf. IV, 112/5. *Să-i caute o fată de boier..., să-i fie doamnă... Căutând, au aflat o cucoană, fată fecioară a lui... Rusăt.* LET. II 409/13. *Au ajuns bărbatul ei şi tatăl cocoanelor.* MINEIUL (1776), 23²/2. *Te-o iubit ca pre-o cocoană, Te-o lăsat ca pre-o vădană.* JARNÎK-BÂRSEANU, D. 160, cf. 165. *Vin(e) cocoanele Şi dă cu pistoalele.* TEODORESCU, P. P. 190. *Feciorii strîgă aşa, cân' scot fetele de după masă: Sculaţi-vă, măi cocoane, Nu şădeţ[i] ca nişte doamne!* PAPAHAGI, M. 66/7. | Fiică de Domn (Arhaizant) *Cununiile cocoanelor Doamnei Chiajna.* ODOBESCU, I 137/6, cf. III 22. | S p e c. (Despre Sf. Fecioară Maria) Virgină, fecioară. *Cuvântul... s'au închipuit din sângiurile tale ceale fecioreşti, Cocoană.* MINEIUL (1776), 23¹/1. *Zămislirea ta cea mai pre sus de gând, Cocoană, Maică-fecioară.* ib. 27¹/1, cf. 23¹/1, 92²/1, 199¹/1. | (După germ. « Jungfernmilch », rar) **Lapte de cocoană** = un fel de cosmetic, ap. TDRG.

3°. (Mai ales în Ţara veche) Soţie (mai rar fiică) de boier, domn s. orăşean (HERZ.-GHER., M. 248), d o a m n ă, cf. b o i e r o a i c ă, b o r e a s ă, j u p â n e a s ă, d a m ă, d u d u i e, d u d u c ă. *Perucile coconi[i] Marghioliţăi* (a. 1810). IORGA, S. D. VIII 50. *Cocoane ale Curţii.* GOLESCU, Î. 22. *Complimente la cocoana!* GHICA, A. 609. *Dedic... versuri la cocoane.* EMINESCU, P. 229, cf. (*cucoană*) N. 43/21. *O trăsură, în care eră o cucoană.* CREANGĂ, P. 329/14, cf. 115/13. *Cercelul cucoanei Urlă'n fundul oalei.* (= Clopotul). ŞEZ. IV, 80. # *A sări în coada cucoanei* = a se obrăznici. BARONZI, L. 46/16; cf. ZANNE, P. IV 320. *Lenea e cocoană mare, Care n'are de mâncare*, se zice despre cei leneşi, săraci şi fuduli. PANN, P. V. I 105. *Lumea arde în foc, şi cocoana se găteşte*, se zice despre cei nepăsători faţă de durerile şi nenorocirile celorlalţi. ZANNE, P. III 166. (cf. s a t u l a r d e ş i b a b a s e p i a p t ă n ă). *Cu mânile la icoane, Cu ochii pe la cucoane.* JARNIK-BÂRSEANU, D. 471. *Au (mai) păţit-o şi alte cucoane*, se zice, ca un fel de mângâiere, celor ce au păţit ceva neplăcut. ZANNE, P. IV 320. | S p e c. (Aproape învechit) Cuvânt respectuos cu care ne adresăm doamnelor din societatea mai înaltă sau cu stare bună; cuvânt cu care se adresează unei doamne (s. stăpâne) servitorii s. oameni de situaţie inferioară şi, în glumă s. la supărare, soţul soţiei (corespunzând fr. *madame*). *Cocoană, ştii că eşti cu totul ciudată persoană!* PANN, P. V. I 8. *Nu-l credeţi, cucoană.* ISPIRESCU, L. 180/18. *Ascultă-mă, cocoană!*

4°. (În argot) Găină. BARONZI, L. I 150/10.

5°. F i g. (Entom.). O insectă verde şi subţire. H. VII 481.

6°. F i g. Nume dat în unele regiuni vitelor, mai ales vacilor (H. IX 154, XI 40), oilor şi caprelor (DENSUSIANU, GR. Ţ. H. 82, 83).

[Şi: **cucoánă** s. f., (s c u r t a t) în Ţara veche, în graiul familiar înainte de nume proprii s. de cuvinte care arată un rang, funcţiune etc. **coánă** (scris şi *c'coană*) s. f. *Bucură-te, coană mireasă!* SEVASTOS, N. 219/23. *Coano Sevastiţo!* | D i m i n u t i v e: **coconiţă (cuconiţă,** scurtat mai ales în gura servitorimei, când se adresează stăpânei s. vorbeşte despre ea: **coniţă**) s. f. = cocoană tânără, mică; cocoană (în sens desmierdător s. ironic); doamnă de familie mare s. bogată (HERZ.-GHER. M. IV 248); f i g. (Bot., la plur., jud. Braşov) planta c ă r c i u m ă r e a s ă (*Zinnia elegans*) PANŢU, PL., cf. H. IX 49; varietate de struguri (DAMÉ, T.); sticlete DDRF.). (Ad 1°) Copilă, fetiţă, cf. p r u n c ă. *Cuconiţă mică de 7 ai.* DOSOFTEIU, V. S. 92/2, cf. (*de noaă ai*) id. ib. 20; (ad 2°) Domnişoară, domniţă. *Cuconiţă,... dumneata ai luat un capriţ drept amor.* C. NEGRUZZI, I 25. cf. 198. *Cuconiţă, a venit fata babei Catrina!* CONTEMPORANUL, IV 390. *Boierii... cu cucoanele şi cuconiţele sale.* MARIAN, T. 306/9, cf. MARIAN, N. 799. *Din casă... Mi-a ieşit o coconiţă, C'un clondir plin de rachiu.* TEODORESCU, P. P. 17. *Am un cârd de coconiţe, Legate cu şuşăniţe* (= Carul). ŞEZ. I 93; (ad 3°) Doamnă (tânără). *Aflând că boierul nu este acasă, şi văzând pe cuconiţa într'un ceardac...* ISPIRESCU, L. 180/7. *Toate le are coconiţa, numai feregeaua-i lipseşte*, se zice[à] despre cei scăpătaţi ce vor să poarte haine domneşti. ZANNE, P. III 148; — (prin Maramureş) **coconúţă** şi **coconeà** s. f. = copilă, pruncă. BUD, P. P., ŢIPLEA, P. P.; — (femininul lui *coconăşel*) **cuconăşícă** s. f. CONTEMPORANUL, VII, vol. II 10. | C o l e c t i v: **coconét** s. a. (plur. rar, *-neturi*. C. PETRESCU, Î. II 125) *Fusese însurat printr'un complot... al coconetului.* C. PETRESCU, Î. II 213. *Doamna... a fost rugată de tot coconetu' ţări[i] să hie mai mare peste dânsili.* JIPESCU, O. 87. | A d j e c t i v: **coconésc (cuconésc), -éască** = de cocoană. | A d v e r b: **coconéşte** = în felul cocoanelor. | V e r b: **coconì** IV^a t r a n s. = a face (= numi) pe cinevà cocoană; r e f l. a se face cocoană, a-şi da aere de cocoană: *Ce mă tot coconeşti?* = ce-mi tot zici « cocoană »? *Rău te-ai coconit!* = ai luat aere (ifose) de cocoană. CIAUŞANU, GL.]

— Femininul lui **cocon.**

COCOÁŞĂ s. f. 1°. *Bosse.* 2°. *Soufflé.* 3°. *Oeil* (de la vigne). 4°. *Rocher.* 5°. *Valet* (de la charrue).

1°. (Munt. şi literar) Diformitate, constând dintr'o ridicătură convexă a şirii spinării sau din coşul pieptului ieşit afară, g h e b, g h e a b ă; p. a n a l. ridicătură naturală pe spinarea unor animale, ca dromaderul, cămila, zebu. *Cocoaşa din spate sau din piept.* PISCUPESCU, O. 144/9. *Nu-ţi vezi cocoaşa ce o porţi în spinare.* PANN, P. V. I 8, cf. II 121. *Iorgu... pune mâna în cocoaşa ipochimenului...* CARAGIALE, N. 100/19. | P. e x t. Spate, spinare. # **A sunà cuíva cocoaşa** = a bate pe cinevà. ZANNE, P. II 528.

2°. (Cul.) Gogoaşă (9°). MARIAN, D. 57.

3°. P. a n a l. Parte ridicată la vița de vie. *Via se pliveşte în următorul mod: se lasă un lăstar din cocoaşea punţii şi doi din cep, adecă din joarda cea scurtă.* H. XVI 41.

4°. (Plut). Pietrişul ce formează mici insule într'o apă curgătoare, g r i n d; stâncă peste care curge apa. Com. ITTU.

5°. Z ă v o r u l s. p a n a de lemn cu care se înţepeneşte capătul grindeiului de la plug, ca să

nu joace în dăltuitură (jud. Fălciu, Iaşi, Tecuciu, Tutova, Vaslui). C. C. II-III, 145, 161.

[Scris şi: *cocoaşe*. | Şi: **cucáşă** s. f. MARIAN, D. 57. | Verb: **cocoşà** I^{a} = (trans.) a face cocoşat, a gheboşà; (refl.) a se gheboşà, p. ext. a se încovoià (din spate), cf. gârbovì. *De bătrân se cocoşà.* PANN, P. V. III 11. *Ţine-te mai drept!.. Ce te cocoşezi aşà?* VLAHUŢĂ, D. 277. *El se cocoşase, de muncă.* ISPIRESCU, L. 398/$_{35}$. *A cocoşà* (= a snopì) *în bătaie.* (DICŢ.), a bate (pe cinevà) aşa de rău, încât să se încovoaie ca un cocoşat. | Adjectiv: **cocoşát (cucoşát), -ă** = (despre om) cu cocoaşă, ghebos, p. ext. îndoit de spate, gheboşat, cf. gârbovit; (despre bou, vacă, cal) cu greabănul curbat, grebănos (cf. DAMÉ, T. 29; CALUL, 6, 27 etc.) *Erà... la trup coc[o]şat şi strâmb...* (a. 1705) GCR. I 350. PANN, P. V. 121. *Vezi colo pe uriciunea fără suflet... negru, cocoşat şi lacom.* EMINESCU, P. 246. *Nici cocoşatul nu e însuşi vinovat, că are o cocoaşe în spinare!* SLAVICI, N. II 167. *Un bătrân... slab şi sipernicit şi cocoşat.* ISPIRESCU, L. 101/$_{5}$, cf. 206/$_{32}$, 250/$_{16}$. (Substantivat): *Nişte cocoşaţi... văzând pe un tânăr drept..., bufnirà de râs.* JIPESCU, ap. TDRG. (Fig.) *Salcia cocoşată.* MAT. FOLC. 208. | Abstracte (rare): **cocoşáre** s. f., **cocoşătúră (cocoşetúră)** s. f. *Se pătrunde arşicul din beiu în siciu şi din cocoşetură în găvănătură.* ISPIRESCU, ap. TDRG. | Alt derivat: **cocoşílă** s. m.: poreclă dată unui cocoşat. COSTINESCU. *Unu' e Stanciu Cocoşilă, Unu' Gheorghe Sprincenat.* H. XI 305.]

— Variantă a cuvântului *gogoaşă* (cf. *cocongogon*), înrudit cu coc, cocă, cocoloş, coacăză; cf. cocon.

COCOBÁRDĂ s. f. (Ornit.) v. **cocobarză.**

COCOBÁRZĂ s. f. (Ornit.) *Cigogne.* — Cocostârc, barză. JAHRESBER. V 189. [Şi: (singular nou, din plur. *cocoberze*) **cocobárdă** s. f. (Stupini, lângă Braşov şi Belini, jud. Trei-scaune) Com. VOICU şi BUCŞA].

— Contaminare din **cocostârc** + **barză.**

COCOBÉLCIU s. m. v. **culbec.**

COCÓCI s. m. plur. (Cul.) v. **cocă**^{2}.

COCÒIU-TÁRCEA loc. adv. Exclamaţie pe care o întrebuinţează cinevà pentru a-şi exprimà mulţumirea că a trecut un hop greu, că a reuşit să facă cevà important; pace! sănătate bună! *Să mai ajung să-mi văd şi pe Ioan aşezat şi apoi: cocoiu-tarcea* = pace! sănătate bună! (Teiuş). Com. I. BĂLAN.

COCOJNEÁŢĂ s. f. v. **cocoşneaţă.**

COCOLEÁLĂ s. f. v. **cocolì.**

COCOLÍ vb. IV^{a}. I°. *Faire des gâteaux.* II°. 1°. *(S')emmitoufler.* 2°. *Choyer, gâter.* 3°. *Se pavaner.*

I. (Oltenia; cf. cocoloş 2°) Trans. A frământà şi coace colaci (« moşchiori ») pentru slujbele bisericeşti (sărbători, morţi etc.). CIAUŞANU, GL.

II. 1°. Trans. şi refl. A (se) îmbrăcà bine în haine groase, învălindu-se în ele, cf. cocoloşì (3°), îmboldorì, înfofolì, încroşnà, încotoşmănà. (Atestat numai ca part.-adj.) *Mirel..., cocolit în blană, îi făcu semn, amical, cu mâna.* C. PETRESCU, C. V. 156.

2°. (Mai ales prin Mold.) Fig. (cf. cocoloşì 4°, gugulì s. corconì) A îngrijì (un copil) din cale afară, scutindu-l de orice muncă mai grea. a răsfăţà, a alintà, a mădărì (CREANGĂ, GL., RĂDULESCU-CODIN, Î.), a cocolosì (4°). *Nu încetezi de a-l ocărî. — Ei, ba nu cumvà ai vra să-l bag în sân şi să-l cocolesc?* ALECSANDRI, T. 600. *O luà la ea acasă, o cocoleà toată ziua.* VLAHUŢĂ, D. 282. *Bani îi trebuiau să îmbrace şi să cocolească pe actuala sultană.* I. NEGRUZZI, I 353. *Motanul... îi plângeà de milă, pentru că l-a cocolit aşà de bine.* CREANGĂ, P. 179/$_{7}$. *Când dă o fluştureală de zăpadă, barza, săraca, se sperie şi începe să-şi cocolească puiul.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 210. (Fig.) *Aşa-i boala: de ce-o cocoleşti, de ce mai rău se'ncuibează.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 393. # (În ironie) **L-a cocolit bine!** = l-a înhăţat bine. CREANGĂ, ap. DDRF.

3°. Refl. A se complăceà în alintări, a se mădărì, a se linguşì, a se lingărì (LB.). *Drăgan... se simţeà în lauda lumei, se cocoleà în atâtea priviri drăgostoase.* DELAVRANCEA, S. 56/$_{3}$.

[Şi: **gogolí** vb. IV^{a}. *Ea au început a-l gogolì, a-l mângâià.* SBIERA, P. 241/$_{38}$, cf. RETEGANUL, P. V 40/$_{29}$; — **gugulì** vb. IV^{a} (cu derivatele) s. v. | Abstracte: **cocolíre** s. f., **cocolít** s. a., **cocolitúră** s. f. DICŢ.; **cocoleálă** s. f. (plur. *-leli*) = (ad I) frământare şi coacere de colaci. CIAUŞANU, GL. | Adjective: **cocolít, -ă** = (ad I) înfăşurat bine; (ad II) desmierdat (ALECSANDRI, T. 1761). *Femeie trăită în bielşug, bine hrănită, cocolită.* CONTEMPORANUL, IV 86. (Substantivat) [Luluţa cătrà Guliţă]: *Aşteaptă... cocolitule..., te-oiu pune eu la cale!* ALECSANDRI, T. 522; — **cocolitór (gogolitór), -oare** adj. *Desmierdare uşoară, gogolitoare.* I. ADAM, NENOROC].

— Derivat, ca şi cocoloş, de la tulpina onomatopeică coc(o)-, cu înţeles de « glob » sau « rotund » cf. şi gugulì, corcolì (corconì, corcoşì) şi arom. *cuculit* « ghemuit, cocoloşit ». TDRG. aseamănă pe *cocolì* cu it. *coccolarsi* « a se desfătà », CIHAC, II 649 cu ven. *coccolar* « a mângâià »). Pentru sensul I cf. şi ung. *kokonya* « mâncări sfinţite pentru sărbătorile Paştelor » (colaci, ouă, şuncă, etc.).

COCOLITÚRĂ s. f. v. **cocolì.**

COCOLOÁŞĂ s. f.
COCOLOÁŢE s. f. plur. } v. **cocoloş.**

COCOLÓŞ s. a. şi m. 1°. *Boulette, boule.* 2°. *Boule* (de farine de maïs.) 3°. *Tampon.* 4°. *Pomme de terre.* 5°. *Épi de maïs.* 6°. *Bosse.*

1°. Masă dintr'o substanţă moale căreia i s'a dat o formă (aproape) sferică, gogoneà dintr'o materie care se poate comprimà (stofă, păr, lână, hârtie, etc.) mototolită şi făcută ghemotoc, cf. boţ (1°), mototol, bulz (1°), bulgăre, bobolos, buburuz, golomoz, gogoneà, bruş, bulbuc (3), blucă, cucuiu; hap. *Cocoloş de mămăligă* (H. XVIII 173, NOVACOVICI, C. B. 6), *de brânză* (NOVACOVICI, C. B. 6, GOROVEI, CR.). *de caş, de aluat* (H. XVIII 173), *de urdă* (CĂTANĂ, P. I 90), *de făină, de pâne* (C. PETRESCU, C. V. 65), *de zăpadă, de ceară, de alviţă.* | Spec. Globuleţ de mălaiu rămas nefiert şi deci mai vârtos în mămăliga nefiartă bine s. nemestecată cum se cade, (GOROVEI, CR.), totolozi (totoloţi), noduri, ciorgoloşi, boţi, feciorii-morariului, buzi. (VICIU, GL.). *A face* (cevà) *cocoloş* = a-i da (cu mâna) forma unui glob, a face golomoz, a strânge ghem; a mototolì, a cocoloşì, a boţì. *Kokolosh.* ANON. CAR. *Luò... smoală şi seu şi peri şi... făcù cocoloş.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Mămăliga... vârtoasă, făcută cocoloaşe.* JIPESCU, O. 153. *De capătul sforii leagă un cocoloş bun de alviţă.* ŞEZ. I 91/$_{32}$. *N'aveà nici barem un cocoloş de mămăligă şi un puiu de ceapă.* ION CR. II 250. *Dacă picătura de smântână a fost încălzită cât de cât, îndată începe să se formeze în smântână beşicuţe mici de unt, numite gogoloşi, cocoloşi sau boloboţi.* PAMFILE, I. C. 23. *Apoi îl frământă [caşul] cu mânile... îi dă sare, îl face cocoloaşe,*

ca cum încape pe gura burdufului. H. XI 275. *Dintr'un cocoloş de unt, Toate văile se ung.* [=*Soarele*]. ŞEZ. XIII 31. | Fig. Nod, junghiu (în gât) *Văzând însă strâmtoarea ei, vorbele i se făcură cocoloaşă'n gât.* SLAVICI, N. 271. | Adverbial. *Îl găsesc cocoloş* (glosat prin: *înghemuit*) *lângă pod.* RĂDULESCU-CODIN, Î. *Căzù pe brânci cocoloş.* GORJAN, H. IV 27. *Paltonul... de iarnă adunat cocoloaşă.* SLAVICI, N. I 258.

2°. (Cul.) Spec. Bulz (1°) (REV. CRIT. III 119) făcut din două bucăţi de mămăligă caldă, între care se bagă brânză s. urdă, boţ, (1), dodoc, gâscă, urs. În unele regiuni, ca în Ţara-Oltului, se face deosebire între *cocoloş* şi gânscă. Cel dintâiu e făcut în grabă şi nu în formă lată ca gânsca, ci rotundă. *Am făcut cocoloş, că de gânscă n'am vreme.* ŢARA OLTULUI, III, nr. 15—16 Cf. H. I 270, VII 185, XVII 373. || (Cf. cocolì I 2°) Gogoaşă (?) *În Orlat în Transilvania se fac, pentru mântuirea sufletelor, cocoloaşe coapte din aluat de făină de grâu.* MARIAN, NA. $80/_{17}$.

3°. P. ext. Golomoz de cârpe, de hârtie, de pământ întrebuinţat ca dop. COSTINESCU.

4°. P. anal. (Bot., Ţara Haţegului). Cartof.

5°. (Bot.) Ştulete de porumb necurăţat de boabe. *Din tot pogonul clăcaşii să dea... patru baniţe porumb bătut sau opt* [*de*] *cocoloşi.* CARAGEA, L. $26/_{17}$. | Spec. Câte odată, pe ramura din mijlocul spiculuì de păpuşoiu, se fac grăunţe, dând naştere unui *cocoloş* sau unei babe. PAMFILE, A. 85.

6°. Umflătură, cucuiu. *Cu două cocoloaşe în frunte.* DEMETRIUS, ap. CADE.

[Plur. (Munt.) *-loaşe*, în unele regiuni (Mold.) *-loşi* şi (rar) *-loşuri* (LB.) | Şì: (reconstruit din plur. *cocoloaşe*, poate subt infl. analogului *gogoaşă*) **cocoloáşă** s. f. SLAVICI, N. II 235; — (+ *gogoaşă*) **gogolóş** s. a. (Ad 1°) *Gogoloş de ceară.* LEON, MED. 101. *Frigurile se vindecă dacă se înghit trei gogoloaşe de cămaşă* (*hapuri*), *în trei dimineţe câte unul.* id. ib. 101. | Cu alte sufixe: (+ *golomoţ*) **gogoloáţe** s. f. — (la plur.) = fructe nefecundate, uscate, de rug (Vâlcea). ŞEZ. IV $28/_{32}$. VIII 153; — **cocoloáţe** s. f. plur. = femei de rând. FRÂNCU-CANDREA, M. 99; — **gogolíu** s. a. (Ad 1°) *Îi şi aruncă un gogoliu de otravă pe gât.* ION CR. II 230].

— Cuvânt onomatopeic derivat din tulpina *coc(o)-* «glob», «rotund». Cf. Schuchardt, *Zeitschrift*, XXVI 321. Cf. cocoloşì, cocolì, cocoaşă, gogoaşă, gogonat, gogoneţ (cf. forme romanice, precum it. *coccola* «boabă», *coccoli* «plăcintă în formă de gogoşi», cors. *kukkulu* «vierme de mătase» etc.). Cf. acum şi *Dacoromania* VII 129—130.

COCOLOŞ(E)ÁLĂ s. f. v. cocoloşì.

COCOLOŞÍ vb. IV^a. 1°. *Froisser; se pelotonner*, 2°. (*Se*) *Chiffonner.* 3°. (*S'*)*emmitoufler.* 4°. *Choyer.* 5°. *Bousiller, embrouiller.* 6°. *Cacher, étouffer* (une affaire).

1°. Trans. A face cevà cocoloş (1°), a boţì (1°) (LB.), a mototolì (COSTINESCU, H. XVII 182), a golomozì, a face ghem. *Kokoloshesk.* ANON. CAR. *Hârtia o rupse în patru, cocoloşì cele patru bucăţi în palmă...* SLAVICI, N. I 195. *Căpitanul cocoloşeà, necăjit, câtevà hârtii de 20* [*de lei*]. DELAVRANCEA, S. 123. || Refl. (Despre vietăţi) A se face ghem, a se ghemuì; p. ext. a se culcà (ca să doarmă): *Cocoloşeá-te* (= cocolpşeşte-te), *Mariuţă!* HERZ.-GHER.. M. IV 236. # **A cocoloşì cuivà vorba** = a o întoarce, sucì, încâlcì, ca să scapi cu minciuna (H. XVIII 173); a face pe cinevà să se încurce, a-i stricà rosturile (BARCIANU). **A o cocoloşì** = a o nemerì prost. BARCIANU.

2°. Trans. şi refl. A (se) stricà, a (se) turtì (o găteală) (COSTINESCU), a (se) strivì, a (se) boţì. *Ca să nu cocoloşească bibilurile de pe scaune, şezù pe o ladă.* TELEOR, ap. TDRG.

3°. Trans. şi refl. A (se) învelì, a (se) înfăşurà (un copìl s. un bolnav s. pe sine însuşi) în prea multe haine, a (se) înfofolì (cf. POLIZU), a îmboldorì, a încotoşmà, încroşnà, cocolì (I 1°). *Iarna, se cocoloşeà într'o bundă lăţoasă.* DELAVRANCEA, H. T. 99.

4°. A răsfăţà, a răzgâià, a cocolì un copil (ferindu-l de frig, de muncă grea etc.). *Au doar Dumnezeu muncit-au numai ca să te... cocoloşească?* KONAKI, P. 290.

5°. (Neobicinuit) A face cevà la repezeală şi rău, a îndrugà, a încurcà. DICŢ.

6°. Fig. A ascunde, a tăinuì o greşală, a acoperì o faptă incorectă (COSTINESCU) ce începuse a se da pe faţă, a o încâlcì, ca să iasă cu minciuna la capăt (H. XVIII 173), cf. a o scăldà, a întinde muşamaua, a face muşamà, a muşamalizà (o afacere incorectă). *Delapidările... pe care... le vor cocoloşì.* ap. TDRG.

[Şì: (+ *golomozì*) **cocolozì** vb. IV^a. PAMFILE, A. || Abstracte: **cocoloşít** s. a., **cocoloşíre, cocoloşeálă** (cu plur.-*şeli*), **cocoloşitúră** s. f. DICŢ. | Adjective: **cocoloşít** (cu negativul **necocoloşit**),-ă. (Ad 1°). *Cocoloşiţi unul într'altul, într'o cărucioară... se uitau lung unul la altul.* DELAVRANCEA, S. 197; (ad 3°). *Un bătrân gutos... zăceà trei săptămâni... cu picioarele şi cu mânile cocoloşite în flanele.* GHICA, S. 406; — **cocoloşitór,-toáre**].

— Derivat din cocoloş. Cf. cocolì.

COCOLOŞITÚRĂ s. f. } v. cocoloşì.
COCOLOZÍ vb. IV^a }

COCOMÉLC(IU) s. m. v. culbec.

COCÓN s. m. 1°. *Enfant, garçonnet.* 2°. *Jeune seigneur, héritier.* 3°. *Jeune homme.* 4°. *Seigneur; monsieur.* 5°. (Bot.). *Zinnia elegans.* 6°. Nom de bouc.

1°. (Răspândit odinioară pe toată întinderea ţării, azi e înlocuit aproape pretutindeni, afară de Maramureş, prin) Copil (mic, nevârstnic, până la 12 sau 14 ani ŞEZ. XIX 108), copilaş, cf. prunc, băiat, băieţaş, băieţel, fecioraş. ŢICHINDEAL, F. 162, BUD, P. P., ŢIPLEA, P. P., T. PAPAHAGI, M., LB. *Cocon... 12 ai, fecior* = (paleosl.) otroků. MARDARIE, L. 4350. *Kokon* = puer, filius. ANON. CAR. *Coconŭ iaste omul deaca naşte, până la 4 ani.* PRAVILA TÂRGOVIŞTE, ap. CCR. 179; cf. IORGA, S. D. XVI 17 (a. 1800). *Cucon* [*cocon* MUNT.] *să chiamă până al şeaptelea an de vârstă...* PRAV. 1009. *Sufletele coconilorŭ cei nezlobivi... în mâna lui Dumnezeu sântŭ.* CORESI, EV. $236/_{12}$, cf. $499/_{11}$, $493/_{11}$, $517/_{13}$, $520/_{5}$. *O spentecară şi scoaseră coconul.* CUV. D. BĂTR., I 357. *Coconŭ de ţiţă.* ibid., I 378, cf. II $2431/_{285}$. *O băgară în temniţă, iară pre coconii i lepădară cu unu cin pre apa Tiberiei.* MOXA, $355/_{15}$, cf. $355/_{18}$, $370/_{15}$, $378/_{20}$. *Adunară fieştecine câte un coconŭ al său şi fură de toţi 80 de coconi.* GCR. I 67. *Scoteà mort pre un coconŭ, unul născut maicei sale.* VARLAAM, C. $319/_{2}$, cf. $362/_{1}$. *Irod tremise de ucise 14.000 de cuconi.* id. ib. 40, cf. 5, 62, 91, $213/_{2}$, 251, $365/_{2}$. *Văzându-se Bator Jigmond... sosit la bătrâneţe şi fără coconi...* LET. I, $220/_{4}$, cf. LET. II $303/_{11}$. *Ducându-l cu toată casa lui în Ţarigrad, cu Doamna şi cu patru cuconi.* LET. II $127/_{30}$. *Din gura cuconilor şi a sugarilor.* GCR. I 233. *Femei stearpe, fără cuconi.* DOSOFTEIU, V. S. $3/_{2}$, cf. 13. *Lupoaica... mamcă şi maică cuconilor s'au făcut.* CANTEMIR, HR. $97/_{31}$, 275, $331/_{28}$. *Au făcut 2 coconi şi o fată.* GAVRIL, NIF., 10. *Care om nu făcea coconŭ eràhulit şi urât de toţi.* ANTIM, P. 72.

Mii de coconi... s'au tăiat de Irod. CALENDARIU (1814), 14, cf. TEODORESCU, P. P. 114. *Vei face cocon.* ALEXANDRIA, 7. *Cum făceau băiat, mureau şi coconul şi muma coconului.* DELAVRANCEA, S. 86. *Să lăudăm pe Hristos, cu glasu' coconilor şi al sugătoritor.* ŞEZ. VIII 45. *Vin', Ioană,... De dorul coconilor.* MARIAN, I. 280/19. *Să-şi crească coconul.* BUD, P. P. 22. *Pruncii ţi i-ai sărutat. Săracii coconii tăi, Cum o rămas sângurei...!* T. PAPAHAGI, M. 14/64. # **De coconi** loc. adv. = de copil, din copilărie. *Are duhŭ mieŭ... Şi întrebă pre tatălŭ lui: « Câţi ani sânt, de când aceasta fu lui? ». El zise « De coconŭ ».* CORESI, EV. 70/23, 80/3.

2°. (Azi prin Banat; mai de mult prin toată ţara) Fiu (GR. BĂN.), fecior, făt, indiferent de vârstă, dar de obiceiu numai din clasele sociale înalte: Domni, boieri sau orăşeni, moştenitor, urmaş. *Doamne, coconulŭ mieu zace în casă slab iute foarte.* CORESI, EV. 222/31. *Ucigătoriul... iaste datoriu să hrănească şi cuconii [coconii* MUNT.] *celui mort.* PRAV. 333. *Să-i fie... dreaptă... moşie d-sale şi cuconilor d-sale.* URICARIUL, I 371/34. *Pătru-vodă... temându-se că... pre coconii lui... pot să-i răşchire în toate părţile...* MAG. IST. 176/2. *Îndemnă pe mai sus arătaţii luminaţii coconi să se întoarcă înapoi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 288. *O, cocoane, mult iubite!* BARAC, A. 17.

3°. † (Păstrat în poezia pop.) Tânăr, june, fecior, băietan (MAT. FOLC. I 168), flăcău. *Cocon, tinăr* = (paleosl.) mladinecĭ MARDARIE, L. 1824. *Toate vârstele,... coconi şi bătrâni..., toţi împreună întoarsemu-ne.* CORESI, EV. 286/36. [Isus] *zise: Cocoane, ţie zic, scoală!* VARLAAM, C. 319/2. *Pe din gios de Baia-Mare, Mere-un căpchitan călare... Şi coconii tăt[i] plângând.* MAT. FOLC. 168, cf. 165.

4°. Boier, (mai ales) boier tânăr, (dar şi) boier mare (mai mult în ironie HERZ.-GHER., M. IV 248). *Boier mare îl coconise; cocon numindu-l, mintea-i sburase.* I. VĂCĂRESCU, P. 350/1. *In prea bună căutare se află, ca un cocon.* PANN, P. V. I 108, III 116. *Coconul s'a deşteptat.* GORJAN, H. IV 74. *Gramatică românească de D.*[umnealui] *I. Eliad, dată la tipar cu cheltuiala D.*[umnealui] *coconului Scarlat Roset. 1828* (Titlul Gramaticei lui Eliad). *Coconul Andronake eră unul dintr'acei oameni, din norocire rari...* C. NEGRUZZI, I 71. *La dreapta* [Domniţei] *umblau doi coconi tineri.* ODOBESCU, I 108/3. *Eu l-aş ţineà şi l-aş creşte ca pe un cocon, dacă mi l-aţi da mie.* RETEGANUL, P. I 13/10. | (În Ţara veche, termen de politeţe faţă de un om mai în vârstă s. cuvânt cu care un om de situaţie socială inferioară se adresează unuia (socotit) superior lui s. când vorbeşte despre el, s. cu care slugile ori salariaţii (unui proprietar) se adresează stăpânilor ori vorbesc despre ei; a înlocuit pe vechiul j u p â n — rămas acum ca termen de politeţe pentru patronul unei prăvălii — şi pe «chir» — rămas acum numai ca termen familiar, în glumă sau ironic — şi e înlocuit prin «d o m n» s. — în glumă — prin «m u s i u»; are azi o nuanţă de familiaritate sau de servilism). *Puteţi întreba şi pe cuconu'... cum Doamne iartă-mă îi zic?* ALECSANDRI, T. 9. *Cuconul Alecu Forăscu.* CREANGĂ, A. 153/18, cf. 156/10. *Să te duci, cocoane, că eşti stăpân!* STĂNCESCU, B. 38. *Bună masă, cocoane! — Ieşi afară, Ţigane!* se zice, când cinevă nu-şi ajunge scopul şi rămâne înşelat în aşteptările sale. ZANNE, P. III, 649.

5°. Fig. (Bot. mai ales la plur.; Porumbacul de jos, jud. Făgăraş) Planta numită *Zinnia elegans*, care pentru florile ei mari şi colorate se cultivă tot mai mult şi la sate. BORZA, BUL. GRĂD. BOT., V 70.

6°. Nume de ţap. DENSUSIANU, GR. Ţ. H. 83.

[Şi: (Mold.) **cucón** s. m.; s c u r t a t (în Ţara-veche, în graiul familiar, nu însă la nominativul nearticulat; întrebuinţat înainte de nume proprii s. de cuvinte care arată un rang, funcţiune, etc.) **cónul** s. m. art. (scris şi: *c'conul;* vocativ: *coane*). *Conul Leonida faţă cu reacţiunea.* CARAGIALE, T. 77. *Ce mai faci, coane Vasile?* | D i m i n u t i v e: **coconáş (cuconáş,** s c u r t a t **conáş)** s. m. = cocon mic s. scump, domnişor; (adesea dispreţuitor, pentru) pierde-vară (HERZ.-GHER. M. IV 248); domn (mai ales în Ţara veche, în gura servitorimei, când se adresează stăpânilor — tineri şi bătrâni — s. vorbesc despre ei). (Ad 1°, azi mai ales prin Maramureş. ŢIPLEA, P. P., BUD, P. P.) *Amândoi, când eră coconaşi... învăţă carte la sveti Arsenie.* MOXA, 365/30. *Au adus şi pre coconaşul fiicăi Măriei-sale.* MAG. IST. II, 341/4. *Sv[â]ntul Valerian cuconaşulŭ, de sabie s'au săvârşit.* DOSOFTEIU, V. S. 18$_2$, cf. 55$_2$, 81$_2$, 93, 246$_2$. *Coconaşulŭ începù a plânge.* MINEIUL (1776), 145^1/$_2$. *Coconaşŭ de cinci ani.* ibid. 145^2/$_1$ *Veniţi şi voi, copilaşi, Dragii tatii coconaşi.* MARIAN, Î. 261/13. *Coconaşu' să-şi primenească.* TEODORESCU, P. P. 26^b. *Născură amândouă câte un coconaş.* ISPIRESCU, L. 112/16, cf. (*cuconaşii*) ŞEZ. III 243^b/28. *Dalbi coconaşi.* PĂSCULESCU, L. P. 44. # *Când baţi pă coconaş, ori bate-l cum să cade, ori nu te mai încurcà.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV. 310; (ad. 2°) *Zamfira (arătând pe Nicu) D-lui îi cuconaşu' d-tale?* ALECSANDRI, T. 337; (ad 3° şi 4°). *Din trăsură se coborî un tânăr elegant coconaş.* C. NEGRUZZI, I 16, cf. 18, 297. *O duducă ş'un cuconaş.* ALECSANDRI, T. 46; — **coconăşél (cuconăşél)** s. m. *Îl apucase pe bietul cuconăşel o tusă...* ALECSANDRI, T. 9. *Dă-te jos, coconăşelule, şi nu-ţi fie frică!* I. NEGRUZZI, III 61; — **coconél** s. m. = copilaş (BUD, P. P., ŢIPLEA, P. P.); f i g. (Bot., la plur.) *Coconei* = ghiocei (*Galanthus nivalis* L.).PANŢU, PL. DAMÉ, T. 184, BARONZI, L. I 131.; buruiană de bubă. H. IV 269. *Kokonyel* = puellus. ANON. CAR. *Coconel, care doarme 'n legănel.* MAT. FOLC. 152; —**coconúţ** s. m. = copil, prunc. BUD, P. P., ŢIPLEA, P. P. | A d j e c t i v e: **coconésc (cuconésc), -eáscă** = copilăresc, de copil; boieresc. (Ad. 1°) *Vârstă cuconească.* DOSOFTEIU ap. TDRG., cf. PS. 205; — (ad 4°) *Obiceiu cuconesc, treabă cuconească.* Com. POPOVICI. *Peri... coconeşti.* RĂDULESCU-CODIN, M. N. 97; (S u b s t a n t i v a t) *Coconeasca:* danţ. H. XIV 66; — **coconós, -oásă** = care vrea să fie servit de slugi (ca un c o c o n 4°), cf. b o i e r o s. | A d v e r b: **coconéşte (cuconéşte)** = ca nişte coconi, în felul coconilor. | V e r b e: **coconì (cuconì);** rar **cuconăşì** (RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.) IV^a = (t r a n s. = f a c t.) a face pe cinevà (= a-l numì, a-i zice) boier, a onorà pe cinevà cu numele de «cocon»; a tratà pe cinevà ca pe un cocon, a se purtà cu mare deferenţă s. delicateţe faţă de cinevà, a răsfăţà (LM.); (r e f l.) a se boierì (LM.), a se domnì, a se îngâmfà, înfumurà, s p e c. a face pe delicatul, dificilul, gingaşul, răsfăţatul. *Boier mare îl coconise: cocon numindu-l, mintea-i zburase.* I. VĂCĂRESCU, P. 349/22. — *Ce nu şezi, cucoane Nicule?... — Mări, nu-l mai tot coconì, că s'a diochià!* ALECSANDRI, T. 338. *Iar s'a cuconit Florica!* ALECSANDRI, T. 198. | A b s t r a c t: **coconíe (cuconíe)** s. f. = (†) copilărie (mai ales în l o c. a d v. *din coconie* = din copilărie, din pruncie); (azi) boierie, mândrie, îngâmfare boierească (com. POPOVICI). *Un părinte... dentru coconie petrecut tot în călugărie...* MOXA, 391/19 *Din cuconie să arătà cum va hi şi deaca va creşte.* VARLAAM, C. 16/2, cf. 66/2, DOSOFTEIU, V. S. 8/2. 90, 139. | C o l e c t i v: **coconét (cuconét)** s. a. sing. = (în opoziţie cu «ţărănime»; termen familiar s. ironic) boierime (mai mică), burghezime, cărturărime. *Coconetu' şi negustorimea.* JIPESCU, O. 16, cf. 18].

— Ca şi «copil», *cocon* se găseşte răspândit în

limbile balcanice, dar numai subt forma feminină sau ca diminutiv al acesteia şi cu un înţeles cu mult mai restrâns: n.-grec. *κοκῶνα* «doamnă», *κοκωνίτζα* «domnişoară de neam mare», bulg. *kokona* «doamnă» (aproape numai despre Grecoaice), *kokonica* «domnişoară», turc. *goçona* «Grecoaică de neam mare». Dacă la Aromâni (*cuconă* «femeie îmbrăcată europeneşte») şi la Megleniţi (*cucoană*), cuvântul pare a fi împrumutat din neogreceşte, ca şi la Bulgari şi Turci, un asemenea împrumut nu e admisibil în românește, unde cuvântul e foarte vechiu, unde are şi o formă masculină şi sensuri cu mult mai variate decât celelalte limbi, o familie mare, dar mai ales o răspândire în regiuni fără elemente neogreceşti, ca Ardealul. Dacă sensul de «copil» e cel originar, legătura acestuia cu cuvintele din graiul copiilor *cocă*, *cocuţă* (ŞĂINEANU, D. U.) e foarte probabilă. Sufixul *-on* s'a putut naşte din *-un* prin asimilare vocalică (cf. g o g o n şi formele romanice: fr. *cocon* «cocon[2]», prov. *coucoun*, it. *coccone*, neap. *kokone* «gălbenuş», veneţ. *kokon* «coc de păr» etc.). Derivarea lui G. G i u g l e a *Dacoromania* III 1090, din lat. **concubinus*, nu-i convingătoare.

COCÓN s. m. *Cocon.* — (Franţuzism) Gogoaşă a viermelui de mătase.
— *N.* după fr.

COCONÁR s. m. (Bot.) 1°. *Pin pignon, pin franc (Pinus pinea).* 2°. *Pignon, amande de pin.* — (În Ţara veche).
1°. Un fel de pin cu seminţele comestibile, în regiunea mediteraneană. PANŢU, PL. *Au scobit mulţi coconari şi i-au umplut cu smoală.* MAG. IST. IV 132. *Cuconari sălbateci.* ARHIVA ROM. II 72.
2°. (Mai rar în loc de *coconară*) Fructul s. rodul acestui pin, întrebuinţat în bucătărie. *Umplut la cuptor cu stafide şi coconari.* CARAGIALE, M. 21, cf. C. PETRESCU, C. V. 77. *Să-i pui* [peaştelui]... *cucunari şi vişine uscate.* (a. 1749) GCR. II 42, cf. 45.
[Şi (Ad 1°—2°): **cuconár** s. m., **cucunár** s. m.; (ad 2° de obiceiu) **coconáră (cucunáră)** s. f. (plur. *-re* şi *-ră*). DAMÉ, T. *Alunile şi coconarăle... hrăneşte nervile.* PISCUPESCU, O. 194/21. *Crapi împluţi cu stafide şi coconare.* FILIMON, C. II 336. *Găsind o mulţime de... hurmale şi cucunare, mâncam şi umblam.* GORJAN, II 43. # *A vorbì alandala coconare* (s. *coconară*) = lucruri fără rost, alandala. ZANNE, P. III 530].
— Din n.-gr. *κουκκοναριά* «pin», *κουκκουνάρι* «pignon», «pomme de pin», *κουκκονάρα* «pignon», «pomme de pin». CIHAC, II 649.

COCONÁR s. m. (Ihţ.) *Alburnus bipunctatus.* (Oltenia) Un fel de peşte mic, de apă dulce, numit şi b e l d i ţ ă, b e r c h i ţ ă (Mold.) şi l ă t ă r e a ţ ă (Ardeal). ANTIPA, P., F. R. ATILA, 259.

COCONÁRĂ s. f. v. **coconar.**

COCONÁŞ s. m.
COCONĂŞÉL s. m.
COCONĂŞÍ vb. IV[a] } v. **cocon.**

COCONĂŞÍCĂ s. f. v. **cocoană.**

COCONÁT,-Ă adj., subst. = **gogonat** (în gâcitori). *Se vaită Coconatu' Că i-a pierit satu'* (= Crângul). GOROVEI, Ç. 115. PASCU, C. 33.

COCONEÁ s. f. v. **cocoană.**

COCONEÁŢĂ s. f. v. **cocoşneaţă.**

COCONÉL s. m. v. **cocon.**

COCONÉSC,-EÁSCĂ adj.
COCONÉŞTE adv.
COCONÉT s. a. } v. **cocon** şi **cocoană.**

COCONÉŢ,-EÁŢĂ adj., s. m. I. Se dit d'une espèce de mirabelles. II 1°. *Morille* (champignon). 2° Sorte de *nouilles.* 3°. Partie du dévidoir.
I A d j e c t i v. Rotund, plin şi tare. *Prune coconeţe* s. *gogoneţe* = goldane, corcoduşe. VICIU, GL.
II S u b s t. m a s c. 1° (Bot., Tulgheş, jud. Ciuc) Buretele *Morchella conica* (Com. ITTU), s b â r c i o g i.
2° (Vad, jud. Făgăraş, la plur.) Aluat de făină cu ouă; lung ca de 5 cm şi gros ca degetul; se fierbe în apă, pe urmă se prăjeşte în unsoare [= untură], b i g h i l u ş e. VICIU, GL. || Bulz. DENSUSIANU, Ţ. H.
3°. (Zagra, jud. Năsăud) Un instrument pentru ţinerea fusului când se deapănă firul de pe el, spre a se face ghem. Com. N. DRĂGANU.
[Şi: (Ad. 1°, singular nou) **coconéte** s. m. (Bot.) = o ciupercuţă (Butiman, în Ilfov). CREŢU, L. 329].
— Variantă a lui *gogoneţ* (cf. g o g o n).

COCONÉTE s. m. (Bot.) v. **coconeţ.**

COCONÍ vb. IV[a]. v. **cocon** şi **cocoană.**

COCONÍE s. f. v. **cocon.**

COCONÍŢĂ s. f. v. **cocoană.**

COCONÓS, -OÁSĂ adj. v. **cocon.**

COCONÓZ s. m. v. **cuconos.**

COCONÚŢ s. m. v. **cocon.**

COCONÚŢĂ s. f. v. **cocoană.**

COCÓR s. m. 1°. *Plumes.* 2°. *Épis sur pied.* 3°. *Sorte de dentelles.* 4°. *Grue.* 5°. *Poteau borne.* 6°. Nom de boeuf.
1°. *Cocoara* = penele sclipitoare din coada cocoşului (Bociu, Huedin. VICIU, GL.). *Cocori* = fire de păr creţ s. pene din coada răţoiului, purtate de femei de-asupra urechilor, atârnând spre faţă. DOINE, 68. *Drag mi[-i] cerul fără nori Şi leliţa cu cocori.* ib., 142, cf. 142, 282. | P. e x t. *Cocori* = părul femeilor [în]tocmit în forma penelor rotunde din coada răţoiului (Oraviţa). Com. COCA.
2°. Firele de grâu necosite: *Taie-ţi cocorii, măi Române!* SANDU-ALDEA, U. P. 157.
3°. *Cocori* = specie de dantelă, cf. h o r b o t ă, c i p c ă, c â r l i g e i (Toracul-mare, Banat). VICIU, GL.
4°. (Sensul cel mai răspândit şi literar; Ornit.) Pasăre (*Grus cinerea*) de baltă, călătoare, din clasa picioroangelor, cu capul împenat, cu ciocul şi gâtul foarte lungi, numită şi g r u i u (g r u i e, g r u h ă, g r u h e), g o l i e; când călătoresc, cocorii alcătuesc o t r â m b ă (în unghiu ascuţit) şi strigă neîncetat (cf. MARIAN, O. II 343). De specia comună de cocor (*Grus cinerea*) se deosebeşte *Cocorul cu capul alb* s. *Cocorul mic* (*Grus virgo* s. *Anthropoides virgo*). DOMBROWSKI, 325. În poezia populară întâlnim şi numirea: **Cocor-de-baltă:** MARIAN, O. II 346. Sunetul produs de cocor se exprimă prin interjecţia *cur-cur!* (PAMFILE, J. I 327) s. prin verbele: *curuì* (H. VII 29), *corăì* (H. XIII 67), *cloncăì* DR. II 148. *Cocor* = grus. ANON. CAR. *Picioarile ca di cucoară.* HERODOT, 114/17, cf. GCR. I 132. *Cine spune... înţeleptelor cocoară a se mutà?* KONAKI, P. 294. *Cocorii... sboară.* CALENDARIU (1814) 84. *Cocorul cel lung în grumazi.* ŢICHINDEAL, F. 152/8. *Cârdurile de cocoare.* ALECSANDRI, P. III 7, cf. I 235, (*o cucoară*) T. 10. *Vin în şir cocorii.* COŞBUC, F.

152/8. *Cocorii umblă înşiruiţi trâmbă.* ISPIRESCU, L. 287/24, cf. 237/9, 391. *Pene de cocori.* id. M. V. 43/16. *Fugi cucoară, Fugi cocor!* ION CR. I 24. *Când vezi cocoare întâi, să le numeri.* ŞEZ. III 47/1. *Penele de pe-o cocoară.* ib. III 160b/26. *Cocoarele se vor călători.* PAMFILE, VĂZD. 6, cf. 48, 57. *Singurèle, mititele, Merg pe drum înşiraţele.* (= *Cucoarele*). GOROVEI, C. 116. *Se încearcă la zbor Ca puii de cocor.* ZANNE, P. I 422. # *Băieţii... ies pe uliţă şi* **fac cucoare (cocoare)**: *se aşază câte 2 — 6 de-a curmezişul drumului, şi pornesc înainte ori înapoi, cântând ritmic cu cadenţa picioarelor: — Cur-cur, cur-cur, cur-cur!... Urmele lăsate au înlr'adevăr aparenţa unui cârd de cocoare.* PAMFILE, J. I 327; ŞEZ. VIII 118. | (Rar, atributiv). Iute la fugă. *Am un cal cocor, De-mi ia pasărea din sbor.* MAT. FOLC. 382. | (Bot.) **Pliscul-cucoarei** v. plisc.

5°. Momâie, ciuhă, mişană, despărţitoare a lanurilor de grâu. PAMFILE, I. C. 120, ION CREANGĂ, III 226.

6°. Nume de bou (Gorj). PAŞCA, GL.

[Şi (Mold. şi Transilv. de nord) **cucór** s. m. C. NEGRUZZI, II 56/14, MARIAN, O. II 346. *Sburau ţipând cucori... cu glas tânguitor.* COŞBUC, F. 77/19. | Pluralul literar e *cocori* (*cucori*), dar unii scriitori (mai ales moldoveni) întrebuinţează şi forma *cocoare* (*cucoare*) şi *cocoară* (*cucoară*), căreia îi corespunde şi un singular **cocoáră (cucoáră)** s. f. MARIAN, O. II 346, POMPILIU, BIH. 1011, PAMFILE, J. I, întrebuinţat şi în sensul 1°, iar fig. despre un cal s. un bou mare, slab şi urît (DR. V 176). În unele regiuni se face distincţia între *cocor*, care e masculul (MARIAN, O. II 346) şi între *cocoară*, care e femela; în cele mai multe se întrebuinţează însă sau o formă sau alta spre a desemnà pasărea, indiferent de sex. | Diminutiv: **cocorél** s. m. a) nume de mânz (Mogoşani, în Dâmboviţa. Com. GH. PREDESCU), b) (Bot. mai ales la plur. *cocorei:* plantă cu flori roşii şi mari (*Erythronium dens canis*) numită şi cocoşei, măseaua-ciutei. PANŢU, PL., DAMÉ, T. 185, H. V 353; XI 26, 96, 116, 230, 246; XVI 4, 42, **cocărăl** (pl. *-răi*, Bot.) H. IX 153, 158, 472 MUSCEL, 36. | Adjectiv: **cocoréţ, -eáţă** = moţat; fig. gureş, îndrăsneţ (Rudina, în Mehedinţi) H. IX 92; — **cocorát, -ă** = cu picioare lungi; (berbece) cu coarnele frumos răsucite (CADE).; (Banat) încreţit, cu cârlionţi (CADE.) *Nalt şi cocorat.* ION CR. III 33, cf. ZANNE, P. II 646. *S'a speriat cocoratu' Că i-a fugit satu'.* (= Copacul). PĂSCULESCU, L. 79, cf. MAT. FOLC. 533; (cu diminutivul) **cocorăţéi** s. m. plur. (Bot.) = zarnacadele (Narcisus poeticus). PANŢU, PL.[2] (din jud. Cluj). | Verb.: **cocoroşà** Ia refl. = a se umflà în pene. *Unde nu începù a se bucurà şi a se cocoroşà pe rădvan!* SBIERA, P. 125/16; **cocorosì** IVa refl. = a se ridicà cu fudulie, fig. a-şi da aere, importanţă. *A se cocorosì pe lângă o fată* = a-i da târcoale (ca un cocoş în jurul găinii). HERZ.-GHER., M. IV 236.]

— Din slav. **kokorı, kokora** «creţ». Pasărea a fost numită astfel după moţul de pene încreţite de pe cap. N. Drăganu, *Dacoromania* V 341—344.

COCÓR s. a. *Enflure, bosse, tumeur.* — Umflătură (LB.) la cap (REV. CRIT. III 119), cucuiu (auzit în Sibiiu). [Plur. *-coruri* LB. | Verb: **cocorì** IVa refl. = a se umflà. LB.]

— Nu pare a fi o întrebuinţare figurată a lui cocor[1], ci o variantă morfologică a lui *cucuiu* (cf. *populus* > *popor*).

COCORÁDĂ s. f. (Cul.) Sorte de *galette.*—(Transilv.) Plăcintă făcută din mălaiu, ouă şi unt, umplută cu brânză s. cu urdă şi mărar, urzici, hămeiu s. cu carne s. cu poame s. cu ceapă şi coaptă în cuptor s. în vatră (cf. LB., FRĂNCU-CANDREA, M. 99, REV. CRIT. III 119, VICIU, GL., PAŞCA, GL., Com. V. CORBU); lipiu gros cu brânză (VICIU, GL.); mălaiu de frupt (VICIU, GL.); colăcel rotund [făcut] din răsunoiu, pâne mică (PĂCALĂ, M. R. 138, cf. BARCIANU). *Cocoroada uitată în cuptorul de pâne se prisează.* PĂCALĂ, M. R. 269. [Şi: **cocoróadă** s. f.] — Cf. cocă, paparadă.

COCORÁL s. m. (Bot.) v. **cocor**[1].

COCORÁN s. m. *Coq?* — (Într'o gâcitoare) Cocoş? *I-am furat cocoranu'* T. PAPAHAGI, M. 147/14.

COCORÁT, -Ă, adj.
COCORĂŢÉI s. m. plur. (Bot.)
COCORÉL s. m. (Bot.)
COCORÉŢ, -EÁŢĂ adj.
} v. **cocor**[1].

COCORÍ vb. IVa refl. v. **cocor**[2].

COCORNEÁŢĂ s. f. v. **cocoşneaţă.**

COCOROÁDĂ s. f. (Cul.) v. **cocorădă.**

COCOROŞÁ vb. refl. Ia
COCOROSÍ vb. IVa
} v. **cocor**[1].

COCORSTÂRC s. m. (Ornit.) v. **cocostârc.**

CÓCOS s. m. (Bot.) 1°. *Noix de coco.* 2°. *Cocotier.*

1°. Fructul cocotierului, conţinând un lapte gustos, numit (după l. germ. *Kokosnuss* s. după fr. *noix de coco*) şi: *nucă de cocos. Mulgând puţin lapte întru o coajă de nucă de cocus, l-au băut.* DRĂGHICI, R. 139/3.

2°. Cocotier. BARONZI, L. 131/21 cf. DATCULESCU, ap. TDRG. (ms.).

[Plur. (rar) *còcoşi.* | Şi: (ad 1° după fr.) **cóco** s. m., (ad 2°) **cócus** s. m.]

— *N.* din germ. **Kokos[palme], Kokos[nuss].**

COCÓŞ s. m. şi a. (Ornit.) I. 1°. *Coq.* 2°. *Mâle* (de certains gallinacés). II. 1°. *Coq de métal, servant de girouette.* 2°. *Grains de maïs que l'on fait éclater au feu.* 3°. Les quatre quartiers de la noix. 4°. *Chien* (de fusil). 5°. *Valet* de la charrue. 6°. *Valet* du chariot. 7°. *Valet* de la scierie mécanique. 8°. *Extrémité du talon de la botte.* 9°. *Prune gâtée.* 10°. *Sceau de Salomon (Polygonatum officinale).* 11°. Figure d'un jeu d'enfants. 12°. Nom d'une constellation.

I. Propriu. 1°. Pasăre domestică (masculul găinii) din familia galinaceelor, cu creastă roşie, cu pene frumoase (mai ales în coadă) şi cu pinteni tari, cu care se bate (se luptă). *Cocoşul* cântă, cotcorigeşte (H. IV 85), cucurigeşte, ţipă s. târâe (când simte primejdia), face «cucurigu» ori «cococo!» (când scormoneşte pământul s. îşi chiamă găinile la mâncare); el bate s. scutură din aripi (când cântă); între sine *cocoşii* se bat; cf. cântător (II 4°). Slav. Peáteli = *cocóşi, cântător.* MARDARIE, L. 2934. *Kokosh* = gallus. ANON. CAR., LEX. MARS. *Cocóşul umblând în găini...* BIBLIA (1688, 445). *În luncă ţipă cucoşul trezit.* ALECSANDRI, P. I. 13. *Cocoşul răguşit.* EMINESCU, P. 213. *Cucoşul... scutură puternic din aripi.* CREANGĂ, P. 68. *Cocoşu': cococo! şi ciup!* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 365. *Cocoşul... fript.* PAMFILE, S. T. 22. *O puică ş'un cocoş.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 456. *Om roşu Şi firetic ca cocoşu'.* HODOŞ, P. P. 178. *La cap pieptene, La mijloc pepene, La coadă secere Şi la picioare răşchitoare* [= *Cocoşul*] ŞEZ. IV 85, cf. FUNDESCU, L. P. 172/4, 178/18, SBIERA, P. 324/3. *Ce cocoş a cântat şi s'a auzit în toată lumea?* [= *Co-*

coşul lui Noe, care a cântat în corabie]. GCR. II, 371/27. *Mâţă ori motan negru, cucoş negru şi cânele negru aduc bine la casă.* ŞEZ. I 17/23. *Când cucoşul cântă în prag, au să-ţi vie musafiri.* ib. I 17/22, s. *peţitori* (cf. TDRG.) cf. (alte credinţe) PAMFILE, S. V. 15, 195, COM. 19, DUŞM. 249, 45, ŞEZ. III 120/9. | Adverbial. *Sângele'ţâşneà cocoş* = cu putere CIAUŞANU, GL. *Mai bine o zi cocoş decât o vară găină.* ZANNE, P. I. 23. *Cocoş de făcut borş* (CREANGĂ, ap. DDRF.) = care nu mai e bun de nimic. *Cocoşul e stăpân pe gunoiul său.* GOLESCU, ap. id. *Tot cocoşul pe gunoiul său cântă.* PANN, P. V. I. 136. *Se bat ca nişte cocoşi* = în parte, cu puteri egale; din orice pricină. CIAUŞANU, GL. (Blestem). *Nu ţi-ar mai cântà cocoşii!* = să dea Dumnezeu să mori! PAMFILE, A. *Apucase a cântà găina la casa lui* [= să poruncească femeia] *şi cucoşul nu mai aveà nici o trecere.* CREANGĂ, P. 285/14. *În casa noastră voiu (ca) să cânte cocoşul, iară nu găina.* ISPIRESCU, L. 31/33. *Unde cocoşul nu cântă* = departe. TOCILESCU, ap. ZANNE, P. IX 597. Cf. DR. IV 886/9. | **Cântatul cocoşului** veşteşte schimbarea vremii. Cf. ŞEZ. II 66/17, 196/31, 197/4, IV 119/15, 120/11, PAMFILE, VĂZD. 6, 57, 65, 98, H. III 15. *După cântatul (întâiu, al doilea, urmează al treilea, al patrulea al) cocoşilor* ştie ţăranul român cam ce oră din noapte este şi când se face ziuă (cf. cântători). H. I. 194, II 292, III 15, IV 68, XI 154, MARIAN, O. II 238, PAMFILE, CR. 12, COM. 27, DUŞM. 106, 143, 151, 152, 177, 221, 236, 269, 270. *Până în cântatul cocoşilor, poate să te tâmpine moartea negata.* VARLAAM, C. 336/2. *Pe la cântatul cucoşilor, se ia sfânta Duminecă împreună cu Harap-Alb şi se duc.* CREANGĂ, P. 224/12. (Credinţă populară: la cântatul cocoşilor pier strigoii s. duhurile rele) *Când începù să cânte cocoşii, acel cinevà pierì ca o nălucă.* ISPIRESCU, L. 253/21, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 163, HODOŞ, P. P. 65. (Eliptic) **Pe la cocoşi** = pe la două ore după miezul nopţii şi de către ziuă. H. XVIII 283. *Ochii tăi cei luminoşi Mă scoală pe la cocoşi; Mă grăbesc să mă îmbrac Şi să vin să-ţi fac pe plac.* RETEGANUL, TR. 99/5, cf. HODOŞ, P. P. 65. | **De-a cocoşul** e numele unui joc numit (după germ.) şi groşinăraus, descris la PĂCALĂ, M. R. 200. Acela dintre jucători care rămâne fără pereche se numeşte *cocoş.* | **Basmul** (s. **povestea**) **cu cocoşul roşu** = poveste (lucru, încurcătură) fără sfârşit, (de la un basm în care cocoşul e mâncat de vulpe, vulpea de ogar ş. a. m. d.). Cf. BARONZI, L. 126/20, ZANNE, P. V. 77. | (Superstiţii) **Cocoş-baş** = *cocoşul* care cântă când este numai de trei zile. În fiecare sat este numai un *cocoş-baş*, şi acesta aude singur toaca din cer şi începe a cântà (la miezul nopţii ŞIO), iar după el apoi cântă şi ceilalţi *cocoşi.* H. II. 108. | **Pene de cocoş** s. numai **cocoş** (PAŞCA, GL.) se numeau în Transilv., pe vremea stăpânirii ungureşti, în batjocură, jandarmii unguri (care aveau pene verzi de cocoş la coif.) || Nume de bărbat s. patronimic. *Joia'n târg se tălmăcesc Cu Scurtu din Măghereşti Şi cu Cocoş din Bălceşti.* MAT. FOLC. 190. Nume de cal (DAMÉ, T. 182.), de câne ciobănesc (H. III 71). || Varietăţi şi specii: *cocoş alb*, pasăre plăcută lui Dumnezeu (H. II 156); în alte regiuni: care aduce rău la casă; — *cocoş creţ:* (H. XVI 160); *cocoş cu creasta bătută* (H. XVI 160); — *cocoş grecesc:* cu coada scurtă, cu fulgi la picioare şi cu capul aproape pleşuv (H. IV 249); — *cocoş românesc:* cu coada lungă, fără fulgi pe picioare şi cu capul acoperit cu fulgi mai lungi (H. IV 249); — *cocoş pintenar* (H. XVI 160) s. pintenat s. *pintenog:* cu fulgi la pinten.

(Ornit.) **~ -sălbatic** (**~ -de-munte, ~ -de-sihlă, ~ -mare**) = pasăre sălbatică, de vânat (*Tetrao urogallus*), de mărimea unui curcan; penele de la spate sânt negre, presărate cu puncte şi pete cenuşii şi ruginii; coada neagră cu puţine pete albe; pieptul verde strălucitor; cu un cearcăn roşu-aprins în jurul ochilor, gotcan. MARIAN, O. II 210-11. Cf. LB., PĂCALĂ, M. R. 31, (a. 1818). IORGA, S. D. VIII 170. *Dimineaţa, în revărsatul zorilor, se vânează cocoşii de munte!* ZANNE, P. I 425, cf. ALECSANDRI, CONV. LIT. III 64.

~ -sălbatic-mic (**~ -de-pădure, ~ -de-câmp**) = pasăre sălbatecă (*Tetrao tetrix*), cevà mai mică decât *cocoşul* domestic; penele lui sânt negre, vinete şi cenuşii câte cu un punct alb la aripi şi la coadă (MARIAN, O. II 212), numit şi gotcan mic s. de câmp (DOMBROWSKI, 322).

~ -încălţat = găinuţă (*Lagopus*) ŞINCAI, DR. V 559.

Cocoşul -pustieţăţii = ciuhurez. H. V 53.

(Iht.) **~ -de-mare** = Raja clavata. ANTIPA, P. 272, 682.

Compuse: (Bot.) **Coada-cocoşului** v. coadă; **creasta-cocoşului** v. creastă; **iarba-cocoşului** v. iarbă; **piciorul-cocoşului** v. picior; **struna-cocoşului** v. strună.

2°. (Rar) P. ext. Masculul altor păsări. *Cocoşul potârnichii.* PONTBRIANT.

II. P. anal. 1°. Figură de metal având înfăţişarea unui cocoş, fixată în vârful învelitoarei caselor; se întoarce după vânt şi astfel arată dincotro bate vântul. *Văzut-aţi cucoşul, învăţătoriul vântului, în vârful turnului?* CANTEMIR, IST. 258/6. # **A fi cocoş-de-vânt** = a se da după vânt, a se potrivì întâmplărilor. ZANNE, P. III 120. | Figură de metal s. de pământ, în formă de cocoş ca jucărie pentru copii: suflând în ea ca într'un fluer, o faci să «cânte». Cf. PAMFILE, I. C. 392.

2°. (Mai ales la plur.) Boabe de porumb, ţinute pe o vatră fierbinte până ce crapă de căldură şi pocnesc, desfăcându-se în forme frumoase, înfoiate, albe, numite mai ales cocoşei (II 2°), floricele (3³), mai rar berbeci (II 3³). Cf. MARIAN, D. 56, GOROVEI, CR., PAMFILE, J. I, PĂCALĂ, M. R. 116, VISKI, CAMP. 221, com. A. COSMA. *Făceà... cucoşi, aruncând grăunţele... într'o tigaie cu untură.* SBIERA, F. 88. *Fac cocoşi din boabe.* CIAUŞANU, GL.

3°. Miez de nucă întreg, cu cei patru sâmburi laolaltă nedespărţiţi unul de altul. Cf. PAMFILE, J. II 336.

4°. S. a. (La o armă de foc) Ciocănelul (în forma unui cap de cocoş) care cade pe ţâţa cartuşului (pe cremene, pe capsă), producând, prin lovirea capsei, o explozie şi slobozirea armei. Cf. LB., MARIAN, D. 57, PAMFILE, J. I. *Cocoşul* se ridică, se întinde (POLIZU), se trage (cu ajutorul piedicii PAMFILE, I. C. 153). *Cu cucoşurile* [la puşcă] *trase se repeziră în odaie.* URICARIUL, X 13/4. *Ridic amândouă cocoaşele puşcii.* SANDU-ALDEA, A. M. 27. *Puşca curată şi lucitoare, fără cucoaşe.* SADOVEANU, SĂM. VI 335. *Cu puşcuţa lângă cap, Iar cucoşul ridicat.* SEVASTOS, C. 259/16.

5°. S. a. Parte a plugului (H. X 6, 119, 277, 465, 489, 500, 539, XII 386, XVI 105, 300): cuiul încârligat care se bagă în capătul dinainte al grindeiului şi ţine potângul cu care se prinde grindeiul de cotiugă. Cf. MARIAN, D. 57, VICIU, GL. PAMFILE, A. 37, 150, H. I 238. | (La plur.) Penele care se întrebuinţează spre a îndreptà fierul cel lung şi grindeiul. Cf. MARIAN, D. 57.

6°. (La car) Un cuiu mare îndoit, acăţat de ruda carului cu un lănţug (Teaca, ap. VICIU, GL.), cătuşa care prinde jugul (Şintireag, jud. Solnoc-Dobâca, com. ITTU); (la plur.) lemnişoarele cioplite puse la capătul perinogului, să ţină loitrele, păpuşă, pipă, mănuşă (Mitoc, Bucov., com. ITTU).

7°. (La joagăr) Icul de fier care întinde custura în jug. *Cocoşul* intră în pleascâ (Muntele Săcelului, jud. Turda-Arieş, com. ITTU).

8°. Pintenul fixat la spatele călcâiului cismei, cu ajutorul căruia se descalță cisma. Cf. TDRG. 9°. Prună tânără, deformată și transformată de ciuperca *exoascus pruni*, cocoșel, hurlup (gurlup), corlat, birtoc (ghirtoc), alișoiu. LB., VAIDA, MARIAN, D. 57. PANȚU, PL., com. FURTUNĂ. 10°. (Bot.) = coada-cocoșului (Polygonatum officinale). PANȚU, PL. 11°. Figură la jocul numit «în buși». Cf. PAMFILE, J. I 5. 12°. (Astr.) Numele unei constelații, probabil Cloșca cu pui, Pleiadele. *Cocoșu', cinci stele la un loc.* DENSUSIANU, Ț. H. 152.

[Plur. *-coși* și (ad 4° și 5°) *-coașe*, (rar) *-coșuri*. | Și: (Mold.) **cucóș** s. m. și a. || Adjectiv: **cocoșésc (cucoșésc) -éască** = de cocoș, ca a cocoșilor. *Cântarea cocoșească a găinilor.* MARIAN, I. 2/9. *Bătaie cocoșească.* ZANNE, P. IV 268. *Trântă cocoșească.* PAMFILE, J, I. 355. || Adverb: **cocoșéște (cucoșéște)** = ca niște cocoși. *Dacă o găină cântă «cocoșește», adică cum cântă cocoșul, e semn rău.* MARIAN, O. II 250, cf. ȘEZ. I 17/13, III 119/30, H. IV 116, GOROVEI, CR. 135. PAMFILE, DUȘM. 95, cf. PANN, P. V. I 23, CREANGĂ, P. 294/29. *Se bat cocoșește.* ZANNE, P. IV 268. *Îl bagă sub pat și-l pune să cânte cocoșește* = îl înfricoșează pe cinevă; se zice când bărbatul e pus subt papucul femeii. ib. III 283. *Cine intră în cușcă, trebue să cânte cocoșește.* PANN, P. V. II 108].

— Din slav. (v. -bulg., sârb., rut., pol.) **kokoší**, care în cele mai multe limbi slave însemnează «găină», dar se întâlnește și cu sensul de «cocoș» la Ruteni, la Cehi și Slovaci și, ca vorbă de împrumut, la Albanezi și Unguri. Înțelesul 2° îl are și sârb. *kokica;* pentru 4°, cf. germ. *Hahn*, ung. *kakas;* pentru 12°, bulg. *kokoška* «pleiadele». Cuvântul de origine latină pe care l-a înlocuit împrumutul din slavă, era, probabil, *cântător*, cf. DR. III 757. — Cf. cocoșar, cocoșel, cocoși, cocoșoaică.

COCOȘÁ vb. Ia v. **cocoașă.**

COCOȘÁR s. m. (Ornit.). *Draine.* — O specie de sturz (*Turdus viscivorus*) numit și sturz-mare, brebeneag. Cf. COSTINESCU, MARIAN, O. I 279, H. IX 450, XI 154, com. ITTU. *Ai nesocotit vânatul numit* [franțuzește] *«grives», iar, după cum se crede, pe românește, sturzi și cocoșari?* ODOBESCU, III 24/12. *Ieșind din împărăția lor, intră într'a ciocârlanilor, grangurilor și cocoșarilor.* STĂNCESCU, B. 61.

— Cf. bulg. **kokošarŭ** «astur palumbarius».

COCOȘÁT, -Ă adj. v. **cocoașă.**

COCOȘÉL s. m. I. 1°. *Coquelet.* II. 1°. *Cocotte* (en papier). 2°. Grains de maïs que l'on fait éclater au feu. 3°. *Esse.* 4°. Membre viril d'un enfant. III. Noms de fleurs.

I. 1°. Propriu. Cocoș (I 1°) tânăr, cocoș puiu; p. ext. cocoș mic. *Din oalde ceale rotunde se scot puice, iară din ceale lungăreațe pui sau cocoșei.* ECONOMIA, 105. *Când îi* [= vei] *pune cloșca lunea, îți scoate numai cucoșei.* ȘEZ. I 51/32. | Cocoș frumos, drăguț s. bun (de mâncare). *Cocoșeii că-mi cântară... Boieri mari nu se scularǎ.* TEODORESCU, P. P. 40b. *Cocoșel în blidișel, Vinișor în păhărel.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 271. *Cocoșei cu creastă creață...* RETEGANUL, TR. 146/15. *Am o ulceă pistriceă, Cântă un cocoșel în ea* [= Biserica]. GOROVEI, C. 24. cf. SBIERA, 322/29. *Ai stâlcit cocoșelul!* = prea de tânăr ai pățit-o (Zorleni, jud. Tutova). ZANNE, P. IX 597. || (Entom.) (Termen desmierdător despre copii s. despre bărbat) *Cocoșelul tău... te adoră, ca totdeauna, și te sărută de o mie de ori.* CARAGIALE, T. I 116/7. *Dumnezeu să-ți dea bine, cocoșelul maichii!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 78. # *Cocoșel de paresimi* = prosticel. BARONZI, L. 105/19.

2°. Băiat bătăios, care se încaieră ușor la bătaie. HERZ.-GHER., M. IV 248.

II. P. anal. 1°. Bucată de hârtie îndoită în multe părți și apoi întocmită în chipul unui cocoș mic; i se mai zice și porumbel. Cf. PAMFILE, J. II 343. | Un fel de alesătură în țesătură. Cf. id. I. C. 290.

2°. (Mai ales la plur.) Boabe de porumb care, puse să se coacă pe o vatră fierbinte, crapă de căldură și pocnesc, desfăcându-se în forme frumoase, înfoiate și albe, cocoși (II 2°), floricele (3°), berbeci (II 3°). *Masă încărcată cu poame (strafide), cucoșei, alune.* SEVASTOS, N. 154/13.

3°. Cuiul care trece prin capătul osiei ca să-l țină, civie. Cf. DAMÉ, T. 8, PAMFILE, I. C. 130, (Zârnești, jud. Brașov) Com. ITTU.

4°. Membrul viril, la copii (CREȚU, ap. MARDARIE, L. 361) mici, mai ales la băieți, puță.

5°. (Bucov.) Mic aluat ce rămâne din facerea pânii, căruia i se dă diferite forme și se coace în cuptor. CADE.

III. (Bot.) (Întrebuințat mai ales la plur.) Nume de floare (H. XI 327, XVII 118, XVIII 41, 168, mică, albă și roșie închisă, fără miros MARIAN, SE. II 116):

a) = cocoșei-de-câmp. PANȚU, PL.; BARONZI, L. 131/23.

b) = ruscuță. PANȚU, PL.

c) = măseaua-ciutei. id. ib. MARIAN, O. II 249, PĂCALĂ, M. R. 24.

d) = ghiocei-bogați. PANȚU, PL.

e) = porumbei. id. ib.

f) = garofiță-de-grădină. BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V 57. Cf. PĂCALĂ, M. R. 19.

g) = dediței. DAMÉ, T. 186.

Specii: **cocoșei-de-câmp** = plantă ierboasă. (*Adonis aestivalis*), cu flori roșii-cărămizii. Se mai numește și: chimen-cânesc, cocoșel-văratic, iarba-cocoșului, ruscuță (-văratică). PANȚU, PL., cf. LB. BARCIANU; ruscuță-tomnatică (*Adonis autumnalis*). PĂCALĂ, M. R. 22; ruscuță-primăvăratică (*Adonis vernalis*) Cf. id. ib. 22; măseaua-ciutei. Cf. LB., BARONZI, L. 131/22; cocoșei.

cocoșel-domnesc = floarea-cucului. Cf. PĂCALĂ, M. R. 19.

cocoșel-roșu = garofiță. Cf. id. ib. 19.

cocoșei-ungurești = măghiran-sălbatic. Cf. id. ib. 18.

cocoșel-turcesc = *Silene Antiloparum.* id. ib. 19.

cocoșel-tomnatic = ruscuță-tomnatică. PANȚU, PL.

cocoșel-văratic = cocoșei-de-câmp. id. ib. *Cocoșeii... se sacrifică morților spre aducereaminte.* MARIAN, I. 393/28. *Grădinarul... i dă fiecăruia* [dintre copii] *câte un nume de floare: gheorghină, lemnu'-Domnului, cocoșel.* PĂCALĂ, M. R. 206.

[Și: (Mold.) **cucoșél** s. m., (ad III c) la plur.) **cucușéi** m.]

— Diminutivul lui **cocoș**, derivat prin suf. *-el.*

COCOȘÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. **cocoș.**
COCOȘÉȘTE adv. }

COCOȘETÚRĂ s. f. v. **cocoașă.**

COCOȘÍ vb. IVa I. *Côcher.* II. 1°. *Se rengorger*

despre masculul altor pasări) (A se urcà cu picioarele pe femeiuşcă spre) a îndeplini actul împreunării sexuale, a călcà (IV 4°, c), a pune ou. | Refl. (cu înţeles pasiv, despre găină, p. ext. şi despre altă pasăre) a fi călcată de cocoş. Cf. LB., H. XVII 229, GOROVEI, CR., ŞEZ. XII 164. *Curcile îndată încep a se cocoşì.* ECONOMIA, 108.

II. Fig. Refl. 1°. A se ridicà sus ca un cocoş, a se îngâmfă (NOVACOVICI, C. B. 6), a se umflà în pene (cf. DICŢ.), cf. păunì.

2°. P. ext. A se supărà, a se răţoì, a ameninţà, gata să se ia la bătaie (HERZ.-GHER., M. IV 248). *Dar la el... se'ndârjeşte... şi se cocoşeşte.* CONTEMPORANUL, III 370. *Bărbatul se cucoşeşte, La femeie se stropşeşte, Numa'n unghii ca s'o ieie.* SEVASTOS, ap. TDRG. (ms.).

[Şì: **cucoşì** vb. IV^a | Abstracte: **cocoşíre** s. f. LB., **cocoşít** s. a. (ad I) [Un cocoş] *după patru ani, nu mai iaste bun de cocoşit.* ECONOMIA, 104. || Adjectiv: **cocoşít,-ă** (ad I) = (găină) călcată de cocoş; (ou) ouat de găină călcată de cocoş; fig. înşelat, tras pe sfoară (PAŞCA, GL.). *Nu toate ouăle sânt bune de scos* [pui], *fără numai ceale cocoşite.* ECONOMIA, 104].

— Derivat din **cocoş.**

COCOŞÍLĂ s. m. v. **cocoaşă.**

COCOŞLÉIU s. m. (Ornit.) = **ciovică.** PAŞCA, GL.

COCOŞNEÁŢĂ s. f. Femme du peuple qui veut faire la dame. — (În batjocură s. ca termen de dispreţ s. de ură) Femeie simplă care vrea să joace pe cocoana (cf. DICŢ.), deşì e îmbrăcată numai în trenţe (Codlea, jud. Ialomiţa, COM. SAT. I 49). *Câtevà cocoşneţe... femei negustoriţe ajunse.* JIPESCU, O. 45. *Intră, vede aşà, ca o mutră de cocoşneaţă.* PAMFILE, DUŞM. 96. [Şì: **cocoşneáţă** s. f. *Boieru' cu cocoşneaţa dumnealui.* JIPESCU, O. 106; **coconeáţă** s. f. PAMFILE, DUŞM., (+ *cocor* s. *coarne*) **cocorneáţă** s. f. POLIZU.]

— Formaţiune glumeaţă, în care pare că intră cuvintele *cocoană, cocoş* ş. a.

COCOŞOÁICĂ s. f. (Bot.) = **rodu-pământului** (Arum maculatum). PANŢU, PL.

— Derivat din **cocoş,** prin suf. augm. *-oaică.*

COCOSTÂRC s. m. (Ornit.). 1°. *Grue.* (*Grus cinerea*). 2°. *Cigogne* (*Ardea ciconia*). 3°. *Fontaine.* 4°. *Homme maigre au cou long.*

1°. O pasăre de baltă: Cocor? *Când gâştele ceale sălbatece, cocorii* (*cucostârcii*), *sburarea lor cea obicinuită o schimbă,* [vine ploaia]. CALENDARIU (1814) 84. *Cocostârcul şi barza tot în băltoace trăesc.* ZANNE, P. I 426.

2°. (Moldova şi prin Transilv.) Barză (LB., MARIAN, O. II 310, 323. GOROVEI, CR.), stârc (H. XI 231 H. XIV 85). Specii: cocostârc alb (Ciconia alba) şi negru (Ciconia nigra). DOMBROWSKI. 326, MARIAN, O. II 333, PĂCALĂ, M. R. 31. *Am văzut... un cocostârc sburând.* DRĂGHICI, R. $42/_{25}$. *Se primblă cocostârcii.* C. NEGRUZZI, I 319. *Oaspeţii caselor noastre, cocostârci şi rândunele.* ALECSANDRI, III 7. *N'a mai clănţănì din măsele, ca un cocostârc.* CREANGĂ, P. $246/_{20}$. *Iacă stârcu', cocostârcu'!* TEODORESCU, P. P. 130. *De cocostârci şi rândunele nimeni nu se atinge, nici de cuiburile lor.* GOROVEI, CR. 23, cf. (alte credinţe) ŞEZ. I $126/_{25}$, $128/_{22}$, IV $119/_{8}$, PAMFILE, A. 122, VĂZD. 3, 99, B. 51, S. T. 51, LEON, MED. 86. # *A sta ca cocostârcul:* singur. ZANNE, P. IX 598. *De-a cocostârcul* e numele unui joc de copii. PAMFILE, J. III 3.

3°. P. anal. (Basar.) Puţ cu cumpănă. ŞAINEANU, D. U.

4°. Fig. (ironic) Om slab şi cu gâtul lung (Gorj, PAŞCA, GL.) s. cu picioarele lungi (HERZ.-GHER., M. IV 248); cal cu gâtul şi picioarele lungi (DR. V 176).

[Şì: **cucostârc** s. m. MARIAN, O. II 310, **cocorstârc (cucorstârc)** s. m. id. ib. 323; **cocârstârc** s. m. VĂRCOL, V.; — **cocostârg** s. m. ŞINCAI, DR. V 557, 560].

— Contaminare din **cocor** şi **stârc** (cf. cocobarză).

COCOSTÂRG s. m. (Ornit.) v. **cocostârc.**

COCOŞTÉR † s. m. *Plafond lambrissé?* — Tavan căptuşit cu scânduri? *Kokoshtèr* = laqueare. ANON. CAR.

COCOT † s. m. (Ornit.) *Coq.* — (Sârbism, atestat numai la ANON. CAR.) Cocoş. *Kokot* (fără traducere). [Accentul?].

— Din sârb. **kokot,** idem.

COCÓTĂ s. f. *Cocotte.* — (Franţuzism) Femeie de moravuri uşoare, cf. lele, paţachină. *Parfumată ca o batistă de cocotă.* TEODOREANU, M. II 222, cf. 20.

— *N.* după fr.

COCOŢÁ vb. I^a refl. *Se percher. Jucher.*—(Despre pasări, pisică etc.) A se suì sus pe cevà, a se aşezà pe un loc mai ridicat. *Un graure din cei care sboară printre vitele din cireadă şi împreună cu ciorile se cocoţează jucând pe spinarea boilor.* ODOBESCU, III 23. *Mâţoiul... se cocoţă pe sobă.* TR. DEMETRESCU, ap. TDRG. (ms.) || (Despre oameni) A se urcà pe un loc mai ridicat, a se suì pe cevà înalt (ŞEZ. XXIII 42). *S'o cocoţat pe poartă.* ŞEZ. XXIII 42. *Se vede că vor să-l deşele pe bietul dobitoc de s'au cocoţat amândoi în spinarea lui.* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Ăi mai cu dare de mână s'au cocoţat* [*cu casele lor*] *pe coastă mai sus; ăi mai nevoiaşi au rămas pe vale.* RĂDULESCU, ap. TDRG. Fig. A se aşezà, a se urcà undevà (la o masă, într'o situaţie, într'un post, rang) unde nu se cuvine (COSTINESCU), nu se potriveşte s. nu merită (RĂDULESCU-CODIN, Î.), privind apoi de sus, cu dispreţ, la ceilalţi (HERZ.-GHER., M. IV 236). *Nu te cocoţà în capul mesei, ci dă pas altora mai bătrâni.* LM. *Pe tronul Voievozilor Ştefan şi Mihaiu se cocoţează tot felul de lichele... din şandramalele Fanarului.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. (ms.) *Dregătoriile să le lăsăm pe seama altor rumâni. N'ai la ce te cocoţà la masă şi la scaun, că e plata mică şi grijă mare 'n spinare.* JIPESCU, O. 105. || (Rar) Trans. (propriu şi fig.) A acăţà cevà (HERZ.-GHER., M. IV 236); a ridicà şi a aşezà pe cinevà sus (unde nu i se cuvine). *Decât să cocoţi* [nişte ignoranţi] *în capul învăţăturii tineretului fraged...* JIPESCU, O. 96. [Prez. *cocóţ* şi *cocoţéz, -coţi* şi *-coţezi.* Şì: **cocoţì** vb. IV^a DDRF.; **cucuţà** vb. I^a PAMFILE, J. I; **gogoţà** vb. I^a *Cioara* [ţiganca] *se gogoţase pe tronul împărăţiei.* DELAVRANCEA, S. 263. || Abstract: **cocoţâre** s. f. *Cocoţare la locuri înalte.* JIPESCU, ap. TDRG. (ms.). | Part.-adj. **cocoţát (cucuţát), -ă.** *Cocoţat pe capră, mână caii.* SLAVICI, N. I 320. *Pălării minuscule, cocoţate pe coafuri imense.* C. PETRESCU, C. V. 75. *Cocoţat în vârful căruţei, pe cărămidă.* D. STĂNOIU, C. I. 57. *Rămâi, vere, cocoţat* [în pom]. STĂNCESCU, B. 253.]

— Etimologia necunoscută. Ar puteà fi un derivat din lat. *cucutium* «scufie», cf. ital. *cocuzzolo d'un monte* (G. Giuglea, *DR.* I 495), basc. *kukutz* «pisc, vârf de munte», *cocoţà* referindu-se la *cucuià,* ca *gurguţà* la *gurguià* şi ca lat. *cucutium* la *cucul(l)us* şi *cucul(l)io,* cf. DR. VI 320. Derivarea din lat. pop. *concaptiare,* propusă de G. Giuglea, *DR.* IV 1554 nu-i convingătoare. CIHAC

II 67 — şi, după el, TDRG. — îl aduceà în legătură cu slav. *kokot* «cocoş», cf. sârb. *kokotiti se* «se carrer, se pavaner».

COCOŢÍ vb. IV[a] v. **cocoţà.**

COCOTIÉR s. m. (Bot.) *Cocotier.* — Arbore (*Cocos nucifera*) din familia palmierilor, foarte înalt şi frumos, din regiunile tropicale, cu foi mari şi cu fructul («nucă de cocos») de mărimea unui cap de copil, conţinând un lichid lăptos, care se mănâncă. *Svelţi cocotieri aplecaţi spre oglinda apei.* C. PETRESCU, C. V. 82.
— *N.* din fr.; cf. c o c o s.

CÓCOVĂ s. f. v. **cucovă.**

COCOVÁMĂ s. f. *Jouet d'enfants.* — (Banat) Bulgăre de pământ moale, înfundat la mijloc, în formă de blid, cu care se joacă copiii, aruncându-l cu putere jos, ca să pocnească. CADE.

COCOVÁRDĂ s. f. *Crêpe.* — Plăcintă subţire' c l ă t i t ă (Berchiş, j. Turda). VICIU, S. GL.
— Pare a fi o contaminare între **cocă** şi **scovardă.**

COCOVÉICĂ s. f. (Ornit.) v. **cucuvaie.**

COCOZÁR s. m. (Bot.) v. **coacăză.**

COCRÁIŢĂ s. f. În expresiunea: **de-a cocraiţa** = de-a dura, peste cap (Sângeorz-băi, Transilv.). PAŞCA, GL.

COCREDITÓR s. m. (Jur.) *Cocréancier.* — Creditor părtaş cu alţii la o pretenţiune; cf. c o d e b i t o r. *Creditorele solidar reprezintă pe ceilalţi cocreditori în toate actele care pot aveà de efect conservarea obligaţiunei.* HAMANGIU, C. C. 246. [Şi: **concreditóre** † s. m.]
— *N.* după ital. **concreditore,** idem (orientat în prefix după *codebitor*).

COCREDITÓRE † s. m. (Jur.) v. **cocreditor.**

COCS s. a. *Coke.* — Cărbunele de piatră din care s'a scos gazul de iluminat, întrebuinţat la încălzit. [Scris şi: *coks* şi *cox.* | Plur. *cócsuri*].
— *N.* din germ. **Koks,** idem (după englez. *coke*).

COCULTÉŢ s. a. v. **cocâlteaţă.**

CÓCUS s. m. (Bot.) v. **cocos.**

COCÚŢ s. a., **COCÚŢĂ** s. f. v. **cocă** [2].

COCÚŢĂ subst., sing. v. **cocă** [3].

COD s. a. (Jur.) *Code.* — Culegere de legi cuprinzând întregul sistem al legislaţiei unei ţări într'o materie specială (purtând numele suveranului sub care s'a redactat sau al materiei de care se ocupă). Cf. l e g e, p r a v i l ă, c o d i c e, c o(n)d i c ă. *Codul lui Justinian. Codul lui Napoleon. Codul Carageà. Codul Calimah. Codul civil. Codul penal. Codul comercial. Codul militar. Codul silvic.* † *Codul politicesc* (RUSSO, S. 90). *La 1815 Vodă Carageà, voind să publice noul Cod, a cerut lui Văcărescu să-i facă câtevà versuri care să figureze pe frontispiciul cărţii.* GHICA, S. 485. *Alcătueşte un cod de legi.* C. NEGRUZZI, I 276. *A venit aşà numitul cod revăzut în Anglia.* MAIORESCU, D. II 152. *Adânc cunoscător al codului.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 47. | P. a n a l. Un sistem de reguli (de purtare în societate etc.) impus de convenienţe sociale, de moravuri s. de (cinevà considerat ca) o autoritate în materia respectivă. *Codul bunelor maniere* (VLAHUŢĂ, P. 84) s. *codul manierelor elegante. Codul duelului.* (Învechit) *Codul ortografiei şi a[l] sintaxei, a[l] prosodiei şi a[l] vorbei.* RUSSO, S. 60. [Plur. *coduri*].
— *N.* din fr. Cf. c o d i c e, c o(n) d i c ă.

CODĂBĂTURĂ s. f. (Ornit.)
CODĂBĂTURÁ vb. I[(a)]
CODĂBĂTURÓIU s. m. (Ornit.) } v. **codobatură.**

CODÁCIU s. m.
CODĂFĂŢ s. m.
CODÁIE s. f.
CODÁIE s. f. (Bot.) } v. **coadă.**

CODĂLÁT, -Ă adj. 1°. *A longue queue.* 2°. *Allongé.*
1°. Codat, cu coadă (1°). CIAUŞANU, V. *Oaie codălată* (Seaca-de-câmp, în Dolj). H. V 430. *Păduche codălat.* CIAUŞANU, V. (S u b s t a n t i v a t) *Codălată* = nume de vită (H. V 389), de oaie (H. V 402).
2°. Cu coadă (4°) lungă, cf. c o d i ţ e l, p. e x t. lungăreţ (CIAUŞANU, V.) *Pere codălate* (CIAUŞANU, V.) şi (substantivat) *Codălate* = (pere) lunguiate. VÂRCOL.
[Şi: (ad 1°) **codolát, -ă** adj. = codat. POLIZU. *Oi codolate.* URICARIUL, X 401; —(suspect) **coadălát, -ă** BARCIANU. | Cu schimb de sufix (în rimă, în gâcitori) **cudulát, -ă,** adj. *Am două raţe Cudulaţe, Cine-a ghicì, Şepte maţe s'or zgârcì* [= Cimpoiul]. GOROVEI, C. 73].
— Sensul cuvântului ne împiedecă să-l considerăm ca un compus din *coadă* + *lat.* Probabil, avem a face cu un lat. pop. ***codellatus, -a, -um*** (derivat din ****codella,*** păstrat în limbile romanice = ****caudella*** «codiţă», diminutiv din *cauda*). N. D r ă g a n u, *Dacoromania* IV 739—740.

CODALÁU s. m. v. **coadă.**

CODÁLB, -Ă adj., s. f. I. 1°. *A queue blanche* (en parlant des bestiaux). 2°. *Aux tresses blondes* (en parlant des jeunes filles). 3°. *Hypocrite.* II. *Hochequeue* (*Motacilla*).
I. A d j. 1°. Cu (părul de altă coloare, mai ales închisă şi) coada (s. numai şfichiul coadei) de coloare albă (despre vite şi câni H. XI 274; adesea s u b s t a n t i v a t, servind ca nume al acestor animale). ANON. CAR. H. II 26, 79, 131, 142, IV 9, 106, 197, VII 120, 226, XVIII 141, LIUBA-IANA, M. 115, 116, DAMÉ, T. 28, VÂRCOL, V. Pre acelea vite cornute, a căror coadă, mai cu seamă la vârf, e albă, iară în colo întreg corpul cu totul de altă coloare, îndătinează în genere a le numì (şi anume pre viţei, junci, juncani şi boi): *codalb, codălbean* şi *codălbior,* iară pre vitele juninci şi vaci: *codalbă, codălbeană, codălbioară* şi *codălbiţă.* MARIAN, O. I 258. *Bou' ăl codalb... şi-a scrintit un picior.* JIPESCU, O. 40, cf. 49. *Trage dalbii cu codalbii. Înaintea codalbilor Trage pegii...* MAT. FOLC. 77. | Cu o pată albă la cap (cf. b r e a z) şi la coadă (H. X 329), pestriţ: alb şi galben (H. XVIII 33). | (Despre pasări, peşti, lună; mai ales în legătura *alb-codalb*) Alb pe la margini (N. G.-TISTU, B.). *Păsărică albă-codalbă.* MAT. FOLC. 547, cf. 549, 591, ŞEZ. IV 190/26, VII 89. *Sfântă lună albă codalbă.* N. G.-TISTU, B. 157. | **Vultur codalb** = specie de vultur (*Haliaëtus albicillus*), CADE.
2°. (Despre oameni, mai ales despre fete) Cu plete s. coade blonde, bălaiu. *Mărica... e prelungă la chip, codalbă, cu ochii viorii.* DELAVRANCEA, S. 42/4.
3°. F i g. (Om) făţarnic. FRÂNCU-CANDREA, M. 99, H. I 58, 62, III 48, 71, 425, VI 30, VIII 798, X 109, 120, 151, 465, XII 25, 28, XIII 36, 135, XVI 339.
II. S. f. (Ornit). *Codalbă* = codobatură (pe Mureş). Com. ITTU.
[Şi (în Mold.): **cudálb, -ă,** adj. Se zice că un bou e *cudalb* sau *codalb,* când are canaful (şfichiul) coadei alb. DAMÉ, T. 28. La boi bălţaţi li se zice floreni;

când le este numai coada bălţată — *cudalbi*. (Smulţii, j. Covurluiu; Copou, j. Iaşi). HEM. 3081. *Cudalb* = bou cu vârful cozii alb. CREANGĂ, GL. Despre boii, vacile şi viţeii a căror coadă e la vârf prisne albă, iară încolo de altă coloare, se zice că sânt *cudalbi, cudalbe*, adică cu coadă albă. MARIAN, D. 31. *Aveă şi el o păreche de boi, dar coleà... amândoi cudalbi, ţintaţi în frunte, ciolănoşi şi graşi.* CREANGĂ, P. 38/1. *Pasere cudalbă.* MARIAN, D. 252, TEODORESCU, P. P. 370, ŞEZ. II 87/18, PAMFILE, B. 31, 48, ION CR. III, 144. | Diminutive: **codălbél, codălbiél** JIPESCU, O. 49, **cudălbél, -ià** şi **-icà** (Com. MARIAN) adj., subst. (plur. m. *-bei*) = (viţel s. bou) care are la vârful cozii alb, iară încolo e de altă coloare. Com. MARIAN. *Boi bourei, În coadă cudălbei.* MARIAN, SE. I 33, GCR. II 334, ALECSANDRI, P. P. 102, 387, TEODORESCU, P. P. 143, VASILIU, C. 182, PĂSCULESCU, L. P. 28, DENSUSIANU, Ţ. H. 26, 27. *Boi streinei, În coade codălbei.* TEODORESCU, P. P. 139, cf. 141; — **codălbiór (cudălbiór), -oără,** adj., subst. = codălbel. Com. MARIAN. MARIAN, D. 31, O. I, 258; — **codălbiţă (cudălbiţă)** s. f. = numele unei vaci s. viţele a cărei coadă e la vârf prisne albă (MARIAN, D. 31, O. I 258). *Brânduşa, ruşiţa, codălbiţa...* JIPESCU, O. 49; (Ornit.) pasăre (*Lanius collurio*) de 17—20 cm., cu pene frumoase, roşcate la cap şi aripi, gălbui pe pântece şi albe s. negre la coadă, al cărei vârf e cenuşiu-albastru; se mai numeşte sfrancioc-roşu s. şofran. CADE.; — **codălbúţă** s. f. = codalbă mică, junică. COSTINESCU. | Alte derivate: **codălbeán (cudălbeán), -ă,** adj., subst. = (bou, viţel s. vacă, viţeà) cu vârful cozii prisne alb. Com. MARIAN, MARIAN, D. 31, O. I 258, JAHRESBERICHT, XII 156; — **codălbíu, -ie** adj. = blond. DDRF. | Verb. **codălbì** (dial. *codălghì*) IVa = a nu izbuti într'o întreprindere s. afacere (Com. v. ŞOAREC), a da de ruşine (Com. FURTUNĂ); a o şterge, a spălà putina; a o sfeclì, a o păţì. ALECSANDRI, T. 1759, 1773. *Mi-i că m'oiu trezì de-odată cu bărbatu-meu, ţop în spate... ş'apoi, aşa-i c'am codălghit-o?* ALECSANDRI, T. 424, cf. 533, 1165. *La franţuzeşte o cam codălghià; se gâdilà grozav, când îi vorbeai limbă străină!* VLAHUŢĂ, D. 43. *Se hotărîse să spuie şi el în viaţa lui odată drept şi atunci o cudălbeşte.* ŞEZ. IX 56. *O făcù pozna ş'apă-o codălbghit-o.* ib. V 58/22; — **codălbà** Ia = a se uità cu chioarda ochiului: *Când codălbă ochii, mai-mai s'o iau la sănătoasa!* CIAUŞANU, V.].

— Compus (poate încă în epoca latină, cf. sard. log. *koarbu*, în Pirano *kodalbola* CDDE. nr. 376) din **coadă** + **alb.**

CODĂLBÁ vb. Ia
CODĂLBEÁN, -Ă adj., subst.
CODĂLBÉL, -EÁ s. **-ÍCĂ** adj., subst.
CODĂLBÍ vb. IVa
CODĂLBIÉL, -BIÁ şi **-ÍCĂ** adj., subst.
CODĂLBIÓR, -OÁRĂ adj., subst.
CODĂLBÍŢĂ s. f.
CODĂLBÍU, -E adj.
CODĂLBÚŢĂ s. f.
} v. **codalb.**

CODÁN, -Ă adj., subst.
CODĂNÁCĂ adj. f., s. f.
CODĂNCÚŢĂ s. f.
CODĂNEÁ s. f.
CODĂNÉL s. m.
CODĂNÍCĂ s. f.
} v. **coadă.**

CODĂRÂIE s. f. v. **codirişte.**

CODÂRBLĂ s. f. v. **codîrlă.**

CODĂRÍE s. f.
CODĂRÍŞCĂ s. f.
CODĂRÍŞTE s. f.
} v. **codirişte.**

CODÂRLĂ s. f.
CODÂBLÁŞ s. m.
CODÂRLĂU s. m:
CODÂRLÍ vb. IVa
} v. **codîrlă.**

CODÁRNIŢ, -Ă adj. v. **coadă.**

CODÂRVÁC s. m. *Sale individu.* — Om porcos, necuviincios (întrebuinţat ca batjocură pentru cei ce-şi trag obârşia din Ruşi); cf. gligan, porc, râtan. ION CR., IX 121 [Şi: **godârvác** s. m. ib.]

CODĂŞ, -Ă adj., subst. v. **coadă.**

CODĂŞ † s. m. v. **codoş.**

CODÁŞCĂ s. f. (Entom.) v. **coadă.**

CODÁŞNIC, -Ă adj.
CODÁŢ, -Ă adj.
CODÁŢ s. m. (Entom.)
CODĂŢÉL s. m.
CODĂU s. m.
CODĂUÁŞ s. m.
} v. **coadă.**

CODCODÁC! interj. (ş. d.) v. **cotcodac** ş. d.

CODCODOCÍ vb. IVa v. **cotcodac.**

CÓDEA s. m. art. v. **coadă.**

CODEÁLĂ s. f. v. **codì.**

COBEÁNCĂ s. f. v. **coadă.**

CODEBITÓR s. m. (Jur.) *Codébiteur.* — Persoană care datoreşte (altuia sau altora) cevà împreună cu altul s. alţii; cf. cocreditor. [Şi: (după ital. *condebitore*) **codebitóre** † s. m. *Codebitorele solidar... poate opune toate excepţiunile.* HAMANGIU, C. C. 247, cf. 268.]

— *N.* după fr.

CODEBITÓRE † s. m. (Jur.) v. **codebitor.**

CODEIÁ vb. Ia *Peindre* (les œufs de Pâques), — (Jina, l. Sibiiu) A împestriţà ouă (de Paşte), a încondeià.

— Din **(în)condeià.**

CODEÍNĂ s. f. (Chim.) *Codéine.* — Substanţă extrasă din opiu, care se întrebuinţează în doze mici drept calmant. [Pronunţ. *-de-i-*]

— *N.* din fr. (cuvânt format de chimistul Robiquet din gr. *κώδεια* «măciulie de mac»).

CODÉL s. m. v. **coadă.**

CODÉLNIC, -Ă adj. v. **codì.**

CODERÍE s. f.
CODERÍŞTE s. f.
} v. **codirişte.**

CODEŢINÚT s. m. *Codétenu.* — Deţinut (la închisoare), închis împreună cu alţii.

— *N.* după fr.

CÓDEX s. a. v. **codice.**

CODÍ vb. IVa I. *Tondre la queue.* II. 1°. *Reculer, hésiter, éviter.* 2°. *Hésiter, tergiverser, se dérober. chercher des faux-fuyants, rechigner, bouder à la besogne.*

I. (Cf. coadă 1°) Trans. (Complementul: oaia) A tăià, a tunde lâna de pe lângă coadă (primă-

vara, când se urdină), de la picioarele dinapoi şi de pe la ţâţele oilor. Com. LIUBA, CIAUŞANU, GL. *Oi dalbe or pornì, Prin gură de vale, Prin flori de-ale tale, Fruntea le-or fruntì, Coada le-or codì*... PAMFILE, CR. 92.

II. (Cf. coadă 7°—8°) 1°. Intrans. A se trage înapoi, a se trage la coadă (NOVACOVICI, C. B. 8), a se ferì (BARCIANU), a pregetà, a şovăi, a evità, a sta la îndoială (să faci, să primeşti cevà). *Lângă acestea vei primì pentru sămn de dragoste şi de prieteşug, şi pentru datoria ce am către cei streini, acestea ce îţi trimiţ, fără să codeşti cevà* (= să pregeţi întrucâtvà de a le primì), *care sânt pomuleţu' cu păunu', băiatul de rob, cu păharul, şi prea frumoasa fetiţă roabă, cu chitara.* GORJAN, H. I 113. *Sânt împrejurări când cată să ştie cinevà a mai codì.* COSTINESCU. *Iată pe mână cum codeşte-un negru purec. Să-mi moiu degetul în gură, am să-l prind.* EMINESCU, N. 43. (Cu obiect intern). *Ne mai având cum o codì... cheamă pe feciorul babei la el.* ŞEZ. VI. 15.

2°. Refl. A nu trece imediat la o acţiune, a te da la o parte când trebue să iei o hotărîre, a sta pe gânduri şi a şovăì, a te teme să te apuci de cevà, a ezità (ŞEZ. XXXII 16), a sta la îndoială; spec. (Mold.) a te lăsà mai în coadă, a te ferì de treabă, a o lăsà mai încet cu lucrul (CREANGĂ, GL.), a te lăsà în urmă cu treaba, a te (în)lenì (ION CR. IV 122), a te feri de lucru, a nu vrea să muncească, a fi leneş (Com. A. TOMIAC), a întârzià, a pierde vremea (GOROVEI, CR.), a atârnà, a zăbovì din lene sau din nehotărîre (PAMFILE, C. Ţ.). *Antohie... se tot code[à] pe la lături.* URICARIUL, VII 80/20. *Pas' de te codeşte Vasso..., dacă vrei ca Mateiu-vodă...* RĂŞCANU, L. LXXI/3. *Ce-l priviţi şi staţi în gânduri, cu ce cuvânt vă codiţi?* BELDIMAN, O. 77. *Neînvinsa lui arşilă ridică pe trândav în picioare, şi-l mână, cu voie — fără voie, la munca întăritoare dela care el se codeà.* ODOBESCU, III 441/17. *Se codeşte... a-şi da socoteală.* GHICA, A. 663. *Auzit-ai vreodată că un calău s'ar fi codit, când aveà să execute o sentenţă?* I. NEGRUZZI, V 274. *Cel dintâiu,... cumnatu-său Andreiu..., se cam codì, când află de ce e vorba.* SLAVICI, N. II 116. *Ce vă codiţi atâta?* CONTEMPORANUL, III 653. *Noaptea asta se codeşte* (= nu se hotărăşte să se isprăvească, întârzie), *se lungeşte.* ib. I 569. *Întreb pe Hager... Se codeşte, se încurcă şi în sfârşit îmi spune că a văzut el cu ochii lui pe slujnică asvârlind peste ele leşie...* BRĂTESCU-VOINEŞTI, I. 253. *Ei, ei, nu te roşì, nu te codì, că nu mai eşti copil!* AGÂRBICEANU, L. T. 262. *Cele două surori, văzând pe cea mai tânără codindu-se la treabă, îi zic: da nu te tot codì, că mămuca ne vede!* CREANGĂ, P. 15. *Ian să-i fi sculat la treabă, ş'apoi să-i vezi cum se codesc, se drâmboiesc şi se sclifosesc!* CREANGĂ, A. 39/22. *Feciorul se cam codeşte la început, dar în sfârşit, la rugămintea smeului şi a surorei sale, se învoeşte să remână la dânşii vreme mai îndelungată.* MERA, L. B. 245. *Se mai împotrivì tată-său, se mai codì; dară fie-sa îl biruì cu rugăciunile* [= rugăminţile]. ISPIRESCU, L. 15/5. *Aleodor voì să se codească oarecum: ba că trebile împărăţiei nu-l iartă să facă o călătorie aşa de lungă, ba că n'are călăuz...* 42. *Se codì a-i da fata de nevastă.* id., U. 76/3. *Fata babei însă, care se codeà dela toate lucrurile... au rămas acuma nemăritată.* SBIERA, P. 215/38. *Dar la lucru ne codim.* DOINE, 128/3. *D'alei, moş cu barbă sură, Rău de treabă, bun de gură, D'aia mi te tot codeai. D'aia pizmaş mă făceai, Că gazdă de hoţi erai!* TEODORESCU, P. P. 599. *Mândro, nu te mai codì, Şi 'n prag nu te mai gândì!* PAMFILE, C. Ţ. 134. *Se crede că aşezându-se la ajunul Bobotezei la masă, după aceea nu este bine a se mai codì* (= «a întârziâ, a pierde vremea») *prin casă, făcând treabă, c'apoi cloştele nu vor şedeà pe ouă, ci se vor tot sculà* (Bucovina). GOROVEI, CR. 69.

[Abstracte: **codíre** s. f. = tunderea lânei de pe coada şi picioarele oilor (LIUBA-IANA, M. 114); şovăire, preget, ezitare, dare înapoi (la lucru). *Codire multă nu-mi prea fă! Porneşte!* CONTEMPORANUL, II 910. *După o clipă de codire, se înclină: Fie!* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 5; — **codít** s. a. = codire. (Ad I) *Coditul oilor.* H. XVII 392. *Foarfeci de codit oile.* LIUBA-IANA, M. 114; — **codeálă** s. f. = şovăială, ezitare, ocol, tergiversare. *Ar fi trebuit ca aceste două întrebări să fi fost puse în faţa fiecărui deputat, fiecărui senator, în minutul când ei se răzgândeau cum să împace, sau mai bine cum să încurce soluţiunea curajoasă pe care o reclamă momentul de faţă, cu vechile obiceiuri de şerpuită codeală.* ODOBESCU, III 450/29. *După multă codeală, se hotărî ca să-i spună.* SBIERA, P. 141/5; — **coditúră** s. f. = codeală. DICŢ. Adjective: **coditór, -oare** = care se codeşte. DICŢ.; — (< *codeală*) **codélnic, -ă** adj. = coditor, şovăelnic, leneş. *Colindătorii dă trimişi pleacă..., şi apoi să'ntorc iară la hăi d'intâi care li se par mai codelnici şi-i deşteaptă.* JIPESCU, O. 38. *Pă cum omu' trândav, piroteşte... şi pă cum risipitoru' desfrânat îşi fărâmă trupu', inima şi punga,... aşa şi cu năţiile codelnice şi trândave* id. ib. 107].

— Derivat din **coadă**.

CÓDIC † s. a.
CÓDICĂ † s. f. } v. condică.

CÓDICE s. a. 1°. *Code.* 2°. *Manuscrit ancien.* 3°. *Collection* (de documents), *codex.*

1°. (Jur.; învechit) Cod, carte de legi, cf. pravilă. *Acest Codice civil se va pune în lucrare la întâiu Iulie, anul una mie opt sute şesezeci şi cinci.* HAMANGIU, C. C. 488. *Codicele penal* (MAIORESCU, C. II 184), *comercial* (TDRG.).

2°. Manuscript vechiu (cuprins într'un volum). *Codicele Voroneţean.*

3°. Colecţie de documente, de formule farmaceutice (aprobate de serviciul sanitar).

[Plur. *codice* | Şi: **códex** s. a. (plur. *codexuri*). *Ţi-ar fi dictat un codex de arta poeziei.* ALECSANDRI, ap. TDRG.].

— *N.* din lat. **codex, -icem.** Cf. cod, condică.

CODICÉL † s. a.
CODICHÉL † s. a. (Jur.)
CODICHÍL † s. a. (Jur.) } v. codicil.

CODICÍL s. a. (Jur.) *Codicille.* — Adaus s. îndreptare ulterioară la sfârşitul unui legat, unui testament. *Dacă un codicil sau testament pot fi bune în urma altui testament...* CAT. MAN. X 38. [Plur. *-cile* şi *-ciluri*. || Şi (din lat. *codicellus*) **codicél** † s. a. = manuscript. *Sigismund ...au scris o epistolă din Cracovia..., care se aduce de... Engel din codicelul bibliotecii Comitului Osodinschi.* ŞINCAI, HR. II 184/8; — (< n.-gr. *κωδίκελλος*) **codichíl** ŷ, **codichél** † s. a. *Când cinevà după diealà îşi va aduce aminte şi de altele şi le va treace în deosebit izvod, să numească codichél.* PRAVILA (1814). 128. (Complinit) *Iar de este moştenitoriu rânduit prin testament, atuncea se numeşte codichil testamentariu.* CODICĂ ŢIV. A. 4/31. cf. 4/25.

— *N.* după fr.

CODÍE s. f. v. **coadă**.

CODIFICÁ vb. I (Jur.) *Codifier.* — A reuni într'un cod legi s. dispoziţii care regulează cevà; p. restr. a prevedeà cevà într'o (s. printr'o) lege. [Abstracte: **codificáre, codificáţie,** (după fr.

codification) **codificaţiúne** s. f. *Acel preţios selfgovernment, care el singur plăteşte mai mult decât toate codificaţiile publice şi private.* MAIORESCU, CR. III 172/7, cf. D. I 351. | Part.-adj.: **codificât** (cu negativul **necodificat**) **-ă**, *Drepturile autonomiste codificate în Constituţiune.* SBIERA, F. 369]. — *N.* după fr.

CODIFICÁŢIE s. f. (Jur.) } v. **codificà.**
CODIFICAŢIÚNE s. f. (Jur.) }

CODILÍŞTE s. f. v. **codirişte.**

CODÍN s. m. v. **coadă.**

CÓDINĂ s. f. I. 1°. *Laine de la queue.* 2°. *Vulpine* (*Alopeculus pratensis*). II. 1°. *Grains desséchés* ou *altérés de maïs* ou *de blé. Lie* (de la société). 2°. *Bois mort.*

1°. (Cf. coadă 1°). 1° Lână de calitate proastă, de la coadă (H. IX 87) şi de prin prejurul ugerului (PĂCALĂ, M. R. 138), care se tunde primăvara — înainte de tunsul oilor — ca să nu se murdărească (CIAUŞANU, V.); rămăşiţă de lână, adecă lâna de a doua mână, care, la tunderea oii, nu se ţine de pala întreagă ce se ia de pe oaie, ci rămâne răsfirată, şi aceasta este cu deosebire lâna ce se tunde de pe cap, picioare şi coadă (REV. CR. I 171), miezură ŞEZ. VII 192. *Naţia... este oaia căreia* [politicianul] *trebue să-i smulgă lâna, mielu', laptele, codina, miţele...* JIPESCU, ap. TDRG. cf. O. 48.

2°. (Bot.) Coada-vulpii. PANŢU, PL.

II (Cf. coadă 8°) 1°. Grâul sau cucuruzul etc. cel slab, ponuri (Com. LIUBA), gozuri, rămăşiţă de grâu (H. IX 87), cel mai de pe urmă grâu, grăunţe uscate înainte de vreme sau tăciunate, care rămân la vânturat (ZANNE, P. III 544, PAMFILE, J. II), ştiulete de porumb mic şi pipernicit, cucuruz (Mold. de jos), ghijură (Olt.), glodar, şiştav, uştav, chiciură, babercă, babe (PAMFILE, A. 89, ION CR. V 152), boabe seci şi fărămături de coceni ale porumbului (DAMÉ, T. 62); p. ext. gunoiul ce iese subt morişcă la morişcit, aşa b. o. băciului de pălămidă, ţărână, spice (ION CR. V 152) || P. anal. Grâul prost, care cade pe la «urechile» maşinei de treierat s. la vânturătoare (CIAUŞANU, GL.), cf. goz, zoană; fig. drojdiile societăţii. HERZ.-GHER., M. IV 236. *Unul stă cu grebla, de trage cu colţii ei pleava din codină, ca să nu se ducă sămânţa în pleavă.* I. IONESCU, C. 187. # *Din codină, rea făină*, se zice despre cei ce sânt dintr'un neam rău sau cu obiceiuri rele din fire. ZANNE, P. III 544.

2°. Rămăşiţele de lemne fără preţ într'o tăietură sau unde se lucrează lemnul; huciu, hebedig, vreascuri: *S'a dus tot din pădure, n'a rămas decât codina* (Bistriţa). Com. ITTU.

[Plur. (ad II 1°, rar) *codini*. Com. LIUBA. | În sensul I, TDRG. accentuează *codină*].

— Derivat din **coadă**, cu suf. **-ină** (cf. cu acelaşi sufix : slav *izgárina* «zgură», *mjakína* «pleavă». TDRG.).

CODINÁC s. m. v. **coadă.**

CODÍRĂ s. f. v. **codirlă.**

CODIRÉŞTE s. f. } v. **codirişte.**
CODIRÍŞCĂ s. f. }

CODIRÍŞTE s. f. *Manche, poignée.* — Coadă (6°) de biciu (MARIAN, SE. I 24), de secure, toporâşte (Com. ST. PAŞCA, H. IX 62), de furcă (H. XIV 351), de coasă (coporâie) etc.; strumănare (H. VII 372). *Hierul, căzând den codirişte, căzù în apă.* BIBLIA (1688) 269/2. *Lovitурile cu codirişteа cravaşei.* C. PETRESCU, S. 134. [Şi: **codârâşte** s. f. *Fac cu codârâştea biciului cruce înaintea boilor.* MARIAN, SE. II 175; **coderíşte** s. f. CUV. D. BĂTR. I 274. *Pologul... izbit de coderiştea coasii.* PLOPŞOR, C. 26. cf. 31; **codârişte** s. f. LB., PĂCALĂ, M. R. 490. CABA SĂL. *Împăratul cel tânăr, la care a fost Vulturiţa după moartea acesteia, a făcut din picioarele ei, spre aducere aminte, codărişte la biciul său cel de călărit.* MARIAN, O. I 187; **codorişte** (*codorişţie* VAIDA) s. f. [*Bicele*] *au o baieră şi o coadă, care se numeşte... codorîşte.* PAMFILE, I. C. 212. *Lică erà porcar, însă dintre cei ce poartă cămaşă subţire... şi biciu de carmajin, cu codoriştea de os, împodobit cu flori tăiate şi cu ghintuleţe de aur.* SLAVICI. N. II 56. # *O pune în toporişte s. codorişte* = susţine cu tărie un lucru ce nu e aşà; ţine mult la spusele lui, şi nu lasă nimic din ele, cu toate că sânt greşite sau chiar mincinoase. ZANNE, P. III 120 şi 405; **codorâşte (codorâşte)** s. f. = coada biciului (GHETIE, R. M. 79, CABA SĂL. 87) s. a toporului (Straja, în Bucovina) Com. A. TOMIAC. *Codorâştea cea nouă s'a rupt şi am rămas numai cu biciuşca* (Bilca, în Bucov.). Com. TOFAN. | Cu schimb şi alterări de sufixe: **codirêşte** s. f. = parte a furcei (H. I 140); **codorîşcă (codărîşcă** ap. TDRG.) s. f. **codirîşcă** s. f. *Păcurarii* [= păstorii] *cu sine mai poartă şi un «sbiciu» din lână, cu pleasnă (vârful) şi cu «gujba» din care se face laţul spre a se pune în codirîşcă.* LIUBA-IANA, M. 113; *Începù să bată mânzaţii cu codirîşca, de li se ridicau vârgi.* DELAVRANCEA, S. 205/2; **codilíşte** s. f. = coadă de biciu (Mogoşani, în Dâmboviţa) Com. GH. PREDESCU; **codorígă** s. f. = suliţă. BARONZI, L. I 105/20. DDRF.; **codárie (codârâie** BOCEANU, GL., **codorie** (în Banat) = coada s. mânerul unui biciu. VICIU, S. GL., CCDE. nr. 374, **coderie** (în Teleorman, com. M. OLMAZU) s. f. = coadă (6°), coderişte la biciu (Mehedinţi, com. N. IONESCU), mânerul de biciuşcă s. de biciu (CIAUŞANU, V.) s. la năpatca de prins peşte (PAMFILE, VĂZD.). *Încălecaiu p'o coderie Şi vă spuseiu o istorie.* ŞEZ. VI 146. # *O puseşi în coderie* = îi găsişi şi la asta răspuns. ION CR. III 118; — **codorîţă** = coadă (6°), mănuchiu. *Văzù la capătul codoriţei [suliţei] peane de vultur.* ŢICHINDEAL, F. 6; — **codórţă** (Crivobara, în Banat, com. ITTU) şi **codórţe** s. f. = coderişte la biciu. VICIU, GL. *Ele* [bicele] *se fac din împletitură de cânepă sau fâşii de hlăndani, împletite în două viţe; au o baieră şi o coadă care se numeşte şi codorţe, codorişte sau toporâşte, şi un sflichiu... sau plesnă.* PAMFILE, I. C. 212.].

— Contaminare din **coadă** şi **toporişte.** Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.*

CODÍRLĂ s. f. 1°. *Corne, clayon* (*de la charrette*). 2°. *Traînard.* 3°. *Manche.*

1°. Partea de dinapoi, mobilă, a unui car, a unei căruţe sau trăsuri, leasa de dinapoi (PAMFILE, J. III) şeriglă (VICIU, GL.), chilnă (H. XII 173), chelnă, şuşlete,, şişlet, scărilă (PAMFILE, I. C. 135). Cf. DAMÉ, T. 11, 12, H. I 121, 189, II 29, 62, 81, 101, 117, 132, 176, 186, 207, 214. IV, II, 56, XI 268, XII 173. Uneori carul se închide, în partea dinainte şi în partea dinapoi, cu nişte funduri (fundători sau înfundători) ţinute de răscoale. Aceste funduri au două forme. Intâia se compune din scânduri (blăni) legate între ele cu două stinghii (fălcele, chingi, speteze sau curmezişuri) de lemn. A doua formă se numeşte şuşlete, şişlet, *codârlă*, chelnă, chilnă sau scarilă şi se compune din : a) cotoacele (cotocii, cotogii, stâlpuşorii, mânuşile sau mâinile) şuşletului; b) tinzătorile (întinzătorile, lambele, tărâncii, lănţuşurile, lanţurile, baierile, curmeiele, gujbile, gânjurile sau brăcirii) ; c) spetezele (sau blănile, dacă sânt mai late). PAMFILE,

I. C. 135. *Apoi alţii [din pasagerii diligenţei şedeau] pe chichiţă, în codirlă şi până şi pe coveltir.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Gheorghe Troscot, care moţăise în răstimp... în codirlă,... cască odată c'un căscat tare.* JIPESCU, O. 151. *Luaiu felinarul şi mă aşezaiu în codirla căruţei cu faţa în jos.* SANDU-ALDEA, A. M. 130. *Se ţineà scaiu de ele, şi, ca un copil răzgâiat, când porneà înainte când rămâneà de codirlă.* CONV. LIT. XLIV, v. I 39. || P. ext. Fundul s. leasa dinainte s. dinapoi a carului s. căruţii. *Codirla din nainte, codirla din napoi* (Pietroşiţa, în Dâmboviţa). H. IV 156.

2°. Fig. Partea din urmă (s. de la coadă) a unei cete (de copii, la joc), a unui stol de pasări, coadă; p. ext. cel ce vine mai în urmă, care rămâne la coadă, codiţă, codaş, codaciu, codan; spec. cel ce dă la urmă în jocul arşicelor (ŞĂINEANU, D. U.). *Un stârc... ieşi din codirla tuturor, unde şedeà pitulit.* MARIAN, O. II 325. *Baciul începe, şi după dânsul pe rând ceilalţi, până la codirlă.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

3°. Codirişte (Făget, Banat). Com. ITTU.

[Şi: (Mold., Transilv.) **codârlă** s. f., **codârblă** s. f. (Beceni, în Buzău) DDRF. **codíră** s. f. (Oltenia). | Derivate: **codârláş** s. m. = codaş, codârlă (2°). PAMFILE, J, III. *Licheaua de Pan, codârlaşul zeilor, se furlandişeà şi se lăudà.* ISPIRESCU, U. 109/10; — **codârlău** s. m. = om care se ia totdeauna după cinevà (mai ales despre copii) (Stupca, Bucovina) ŞEZ. XXXI 43; — **codârlì** vb. IV^a = a căutà (propriu: prin codirlă), a scotocì pretutindeni (ŞĂINEANU, D. U.). *Ce tot codârleşti prin ladă?* PAŞCA, GL.; (+ *cotelì*) **cotârlì** vb. IV^a = a scotocì, a cotelì, a cotrobăì (Braşov).]

— Derivat din **coadă**, cu suf. **-irlă.**

CODÍŞCĂ s. f.
CODIŞOÁRĂ s. f.
CODÍŢĂ s. f.
CODIŢÉL, -EÁ adj.
CODIŢÚCĂ s. f.
} v. **coadă.**

CODITÚRĂ s. f. v. **codì.**

CODLÉŢ s. m. şi a. v. **cocleţ.**

CODOÁIE s. f. v. **coadă.**

CODOÁŞCĂ s. f. v. **codoş.**

CODOBÁLTURĂ s. f. (Ornit.)
CODOBÂŢĂ s. f. (Ornit.)
CODOBÁTICĂ s. f. (Ornit.)
CODOBÁTIŢĂ s. f. (Ornit.)
CODOBÁTOR s. m. (Ornit.)
} v. **codobatură.**

CODOBÁTURĂ s. f. (Ornit.) 1°. *Bergeronnette, hochequeue* (*Motacilla*). 2°. *Barre* reliant les deux bras de l'armon.

1°. Pasăre mică, cenuşie, cu guşă neagră, care trăieşte vara pe lângă casa omului şi pe lângă ape; ea mişcă mereu («bate») din coada ei lungă de câte ori se aşează undevà şi când ciripeşte (H. IV 250); se mai numeşte codalbă, coadă-făloasă, bâţâitoare, frişcă, jumătate-de-pasăre, obrăznicătură, ochiul-boului, pasăre-ţigănească, păstorel, păstoriţă, prundariu, rândunica-Domnului, sfredeluş, văcăriţă. Cf. ŞINCAI, DR. V 560, LB., I. GOL. C. I, 220, 222^b, MARIAN, O. I 327, PAMFILE, J. II şi III, GOROVEI, CR., VÂRCOL, V., ION CR. III 345, H. IX 122, XI 231. *Codobaturile, acele rândurele de apă cu lungi pene albe în coadă, se aşterneau, în zborul lor iute, pe faţa apei.* ODOBESCU, I 140/5 *Codobatura va venì înainte de Miezul-păresimilor; acesta va fi semn de vânt şi zăpadă; dacă va venì după Miezul-păresimilor, vremea se va îmbunà.* PAMFILE, VĂZD. 6. *Când cinevà vede întâiu codobatura dând din coadă, bâţâe şi el, ca ea, toată vara* (Rudeni, Argeş). GOROVEI, CR. 71. *Colea pă muşuroiu Este-o codobatură C'un codăbăturoiu; Când codăbăturoiu' sare peste codobatură, Când codobatura sare peste codăbăturoiu, Şi se codobătureà amândoi.* MAT. FOLC. 1201. || Specii: **Codobatură-albă** = *Motacilla alba.* MARIAN, O. I 327. DOMBROWSKI, 314. **Codobatură-albăstrie.** MARIAN, O. 327. **Codobatură-cenuşie, codobatură-sură, codobatură-vânătă, codobatură-vineţie** = *Motacilla sulphurea.* MARIAN, O. I 328. DOMBROWSKI, 314. **Codobatură-galbenă** = *Motacilla flava.* MARIAN, O. I 324, BARCIANU. **Codobatură-neagră** = *Motacilla lugubris.* BARCIANU.

2°. P. anal. Lemnul care leagă capetele cracilor gemânărilor la căruţa de cai şi nu lasă să se plece jos protapul (ruda), brăcinar, iuhă, lehă, splină. Com. ITTU.

(Plur. *-baturi*, *-bature* şi (rar) *-bături* VÂRCOL, V. | Şi: **codăbătură** s. f. *Colea pe moşuroiu este o codăbătură c'un codăbăturoiu.* PAMFILE, J. III 77; (singular nou, refăcut din plur. *codobături*) **codobătură** s. f. (Frata, Câmpia Ardealului, com. V. BUCUR); **codubătură** s. f. MARIAN, O. I 327; — (+ *baltă*) **codobáltură** s. f. GR. S. V 119; (+ *cotor*) **cotorobătură** s. f. MARIAN, O. I 327, WEIGAND, B. B. 95, H. XII 301, JAHRESBERICHT, XII 165, ŞEZ. VI 158; **cotrobătură** (Mold.) s. f. CDDE., Nr. 150. HERZ.-GHER., M. IV 243; **cotorbătură** s. f. *Pe un vârf de moşinoiu, Este-o cotorbatură c'un cotorbaturoiu.* PAMFILE, J. II 375; **cotorobúşcă** s. f. JAHRESBER. XIX—XX 14, 40; (+ *codru*) **codrubătură** s. f. (Marginea, în Bucovina). Com. A. PROCOPOVICI; **cotobătură** s. f. MARIAN, O. I 327, ŞEZ. II 224, H. X 152, 187, XVII 229, ION CREANGĂ, III 345, GHER.-HERZ., M. IV 242. *Pe cărare la fântână, Merge o cotobatură bătrână.* GOROVEI, C. 118 | Cu schimb de sufixe: **codobátică** s. f. PHILIPPIDE, P. 96; **codobátiţă** (Banat, rostit: *codobatśiţă*) s. f. GR. S. I 190; **cotorobúşcă** s. f. MARIAN, O. I 328. BARCIANU, DDRP, JAHRESBERICHT, XII 165. | Cu alte elemente de compoziţie: (+ *bâţâì*) **codobâţă** s. f. (Transilv.) MARIAN, O. I 327, JAHRESBERICHT, XIX — XX, 14/40, DR. I 100; — (+ *coţâì*, *cuţâì*) **cuţubătură** s. f. = (Ornit.) codobatură; (Bot.) *Coronilla Emerus.* PĂCALĂ, M. R. 21, 30, 191; **coţobâtină** s. f. ŞEZ. II 224/31. JAHRESBERICHT, XII 165; XIX—XX. 14; **coţobáie** s. f. MARIAN, O. I 327; **coţobúşă** s. f. (în gâcitori) *Coţobuşă ,După uşă.* GOROVEI, C. 223. PASCU, C. 41, 81; **cobătură** s. f. (Banat) Com. ITTU | Masculul (rar) **codobâtor** s. m. *În Muntenia bărbăţelul codobaturei se numeşte codobator.* MARIAN O. I 333; cf. şi CABA, SĂL.; **codobăturóiu** s. m. MARIAN, O. I 333; **codăbăturóiu** s. m. MAT. FOLC. 1201. PAMFILE, J. III 77; **cotorobăturóiu** s. m. ŞEZ. VI 158, **cotorbaturóiu** s. m., idem. PAMFILE, J. II 375. | Verb (formaţiune glumeaţă, ca joc de cuvinte): **codobătur** IV^a = trans. şi refl. a (se) bate, a (se) mâncà. MARIAN, O. I 333 (la origine, probabil, «a (se) cocoşì», fiind vorba de actul împreunării sexuale a acestor pasări). *O codobatură şi-un codobaturoiu au codobăturit o codobatură şi-un codobaturoiu.* MARIAN, O. I 333. *Când codăbăturoiu' sare peste codobatură, Când codobatura sare peste codăbăturoiu, Şi se codobătureà amândoi.* MAT. FOLC. 1201, PAMFILE, J. III 77; **codăbătură** vb. I^a PAMFILE, J. II I 77; **cotorobătură** vb. I^a ŞEZ. VI 158; **cotorbatură** vb. I$^{(a)}$. *Cotorbaturoiul cotorbatură pe cotorbatură.* PAMFILE, J. II 375.]

— Din lat. pop. * **coda-battula, -am** (cf. *cauda tremula*, CGL. III 258; pentru battula cf. it. *bat-*

tola «claquet, tarabat», it. *codatremola, coditremola*, vicent. *batikoa*, parm. *battkova*, flor. *battikova*, Urbino *battkoda*, lomb. *tremakoa*, belun. *kodakassula*, fr. *haussequeue, hauchequeue*, dial. *battequeue;* n.-prov. *bateco*, elveț. *brălakua;* apoi n.-gr. *σουσοράδα* (în loc de *σεισουράδα* din *σείω* + *οὐρά);* bulg. *стъпčopaška* etc. Cf. CDDE. nr. 150, MEYER-LÜBKE, REW. nr. 1774).

CODOBĂTURĂ s. f. (Ornit.)
CODOBĂTURÍ vb. IV[a].
CODOBĂTURÓIU s. m. (Ornit.) } v. **codobatură.**

CODOBÉLC adj. m.
CODOBÉRC, -EÁRCĂ adj.
CODOFĂȚ s. m.
CODOÍȚĂ s. f.
CODÓIU s. a.
CODOLÁN s. m. } v. **coadă.**

CODOLÁT, -Ă adj. v. **codălat.**

CODOLÉMN s. a.
CODOMÉLC adj. m.
CODONÁCĂ s. f. } v. **coadă.**

CODORÂȘTE s. f.
CODORÂȘTE s. f.
CODORÍE s. f.
CODORÍGĂ s. f.
CODORÍȘCĂ s. f.
CODORÍȘTE s. f.
CODORIȚĂ s. f. } v. **codiriște.**

CODORÓȘ s. m. (Ornit.) v. **codroș.**

CODÓRȚĂ s. f.
CODÓRȚE s. f. } v. **codiríște.**

CODÓS, -OÁSĂ adj.
CODÓȘ, -Ă adj., subst. } v. **coadă.**

CODÓȘ s. m. *Entremetteur, mari complaisant.* — (Mold. și la scriitori din alte regiuni) Mijlocitor între bărbați și femei (chiar pentru femeia sa proprie), cf. proxenet, pezevenghiu, votru. *De vreame ce va ști bărbatul cu adevărat, cum muiarea lui face preacurvie, și el rabdă și o ține în casă și tace, atunce însămneazdă lucrul, cum* [= că] *o iartă au de voie, au de nevoie; acesta mai vârtos poate să să chiame códăș* [*coduș* MUNT.] *și hotru muierii sale.* PRAV. 540, cf. 553. *Acum mi să poruncește să fiu codoș și pezăvinchi*[*u*]. CAT. MAN. II 332 (p. 30), cf. ODOBESCU, I 276. (Fig.) *Să nu-și plece spinarea în fața codoșului politic electoral.* R. DIANU, CURENTUL 6 Dec. 1930. [Accentuat și: *códoș.* | Și: **códăș** † s. m., **códuș** † s. m. | Feminin: (< bulg. *kodoška*) **codóșcă (codoáșcă)** = mijlocitoare în trebi de curvie și preacurvie (CREANGĂ, GL.), proxenetă, cf. pohoață, verigașă. *Îi spune codoșca câte și mai multe, ș'o face pe femeie să se alunece cu mintea.* CREANGĂ, P. 172/24, cf. 179/4. *La codoașca satului scot minciunile pui.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 482. | Abstract: **codoșlâc** s. a. (plur. *-lâcuri*) meserie s. acțiune de proxenet.]
— Din turc. (alb., sârb.) **kodoș**, idem.

CODÓȘCĂ s. f.
CODOȘLÂC s. a. } v. **codoș.**

CODRĂNÉSCUL s. m. sing. v. **codrean.**

CODRÁNT † s. m. Petite monnaie. — (Grecism bisericesc) Monetă mică, valorând doi fileri, două parale. *Și viind* (tip. *fiind*) *o văduvă săracă, aruncă doi fileri, ce este un codrant.* EVANGHELIE (1894), ap. TDRG. [Și: **condránt** † s. m. BIBLIA (1688), 784[b]/34.]
— Din grec. *κοδράντης* «a patra parte dintr'un as».

CODRÁȘ s. m. (Bot.) = **pieptănariță.** BARCIANU.
— Derivat din **codru**, prin suf. *-aș.*

CODREÁN, -Ă adj. și **-EÁNCĂ** subst. 1°. *Habitant des forêts.* 2°. *Garde forestier.* 3°. *Corps de cavalerie moldave.*
1°. Adj. De codru sau din codru; subst. locuitor din regiune de codri (DICȚ.), om care trăește pe lângă codri (PAMFILE, J. III), pădurean. *Aoleo, măi pădurene, Oleoleo, frate codrene! Tu codrean și eu mocan, Să bem vinu' fără' de bani!* MAT. FOLC. 926. *Un codrean cu fruntea naltă vine... hăulind.* ALECSANDRI, P. III 401. (Neobicinuit; în poezie) *Umbra dulce și codreana armonie.* id. ib. III 237. *Se'ntoarce în codreana-i noapte tânărul voinic.* EMINESCU, P. P. 129. *Locuitorii de aici erau odinioară niște «codreni» foarte săraci, strângători de rășină, pe care o vindeau Sașilor.* IORGA, N. R. A. I 185. *Ducându-se un flăcău codrean la livezile din dealurile Saschii...* PAMFILE, S. V. 21. (Nume propriu, purtat și de un haiduc celebru) *Codreanu, cu murgu' de frâu.* MAT. FOLC. 152. | (Mitol. pop.) **Codreana-Sânziana** = Cosânzeana. JAHRESBER. XIX-XX 8.
2°. S. m. (Banat) Păzitor de păduri (HEM. 2176/6, com. ITTU), pădurar, gornic. *Cununi... Cumpărate de-un codrean.* HODOȘ, P. P. 90.
3°. S. m. † (Mold.) Oștean recrutat din regiunea «Codrul Tigheciului». *Trecând și boierii Prutul... și adăugându-se și Codrenii, s'au împreunat... amândouă oștile.* LET. II 31/32. *Codrenii de la codrul Chigheaciului... îndată au agiuns la Hanul, de s'au închinat.* ib. II 117/31. *Pre aceă vreme erau vre-o patruzeci și mai bine de Codreni tâlhari, de țineau drumurile în Țara-de-jos; ajuns-au aceĭ Codreni la Cantemir-vodă...; și le-au dat leafă câte patru lei pe lună; și au pus capete dintre dânșii.* LET.[2] II 233/42, 234. *În aripa stângă puse* [Ștefan] *pe toporanii armați cu securi, pe Codreni, porecliți pieptul-țării, pentru că aveau datoria să apere Moldova de Tătari...* CONV. LIT. XII 178. *Codrenii Tigheciului, în număr de 12.000, și toți călări.* BĂLCESCU, M. V. 647/19.
[Derivat: **codrenéscul (codrănéscul)** s. m. sing. Numele unui danț țărănesc. MARIAN, SE. I 87, H. XVIII 22.]
— Derivat din **codru**, prin suf. adj. *-ean.*

CODRENÉSCUL s. m. sing. v. **codrean.**

CODRÉSC, -EÁSCĂ adj.
CODRÉȘTE adv.
CODRÉȚ s. m. (Mitol. pop.)
CODRÍ vb. IV[a]
CODRICÉL s. m.
CODRIÓR, -OÁRĂ adj.
CODRÍȘ, -ȘĂ adj.
CODRIȘÓR s. m. } v. **codru.**

CODRÓIU s. m. (Bot.) *Blé-de-vache* (*Melampyrum arvense*). — Plantă ierboasă cu flori roșii-purpurii s. galbene; cu fructul în formă de capsulă; crește prin livezi, fânețe uscate, tufișuri și prin sămănături. Se mai numește și: carpenă, ciormoiag, grâu-negru, grâul-prepeliței, miază-noapte, păduroiu, scrabă. PANȚU, PL. [Și: **condróiu** (Rostit în Banat *condróńu*) s. m. PANȚU, PL.].
— Derivat din **codru**, prin suf. augm. **-oiu.**

CODRÓŞ s. m. (Ornit.) *Ruticilla phoenicula.* — Pasăre mică (de 16 cm.) migrătoare (*Ruticilla titys* şi *Ruticilla phoenicurus*) cu coada de un roşu aprins; îşi face cuibul prin găurile zidurilor sau prin coperişurile de stuf; se mai numeşte pieptănuş, piepturaş, nucşoară (MARIAN, O. I 258, 259), oiţă, coadă-roşie (CADE). [Şi: **codoróş** s. m. (Munţii-Apuseni) MARIAN, O. I 259; + (*cotor*) **cotorúş** = *Ruticilla titys.* PĂCALĂ, M. R. 30].

— Compus din **coadă** + **roş(u).**

CÓDRU s. m. I. 1°. *Morceau; pièce de terre.* 2°. *Morceau, quignon* (de pain), *quartier* (de lard). 3°. *Quartier de forêt.* II. 1°. *Forêt épaisse, sombre, séculaire.* 2°. *Montagne boisée.*

I. Bucată (mai) mare dintr'un întreg (care nu este împărţit tocmai în patru părţi COSTINESCU). Cf. ŞEZ. II 229/28.

1°. (În toată ţara) Bucată (mai mare) de pâne, mămăligă, slănină, etc., cf. dărab, hartan, halcă, somon. *Îi dete un codru [de] slănină.* PANN, P. V. I 26. *Îi păreà miere codrul [de pâne] cel uscat.* id. ib. III 17. *Un hartan de friptură, o bucată de pastramă, un codru de mămăligă.* GHICA, ap. TDRG. *Să-ţi fac un puişor de mămăligă, să mănânci cu vr'un codru de dovleac.* D. STĂNOIU, C. I. 30. *Marioaro, dulce gură, Ia un codru de untură, Să ungi uşa la ţâţână.* TEODORESCU, P. P. 310. *Flămândul codri* [de pâne] *viseză, şi vrabia meiu.* PANN, P. V. 129, cf. BARONZI, L. I 55/13, ROMÂNUL GLUMEŢ, I 7/18, 23. *Câne le nu fuge de codru, ci de ciomag.* PANN, P. V. III 129. *Cât codrul în mâna flămândului* = un moment. ZANNE, P. III 531. *Nu e vrednic codrul* [de pâne] *să-şi plătească!* PANN, P. V. II 48.

2°. (Sens vechiu, păstrat numai în unele regiuni) Bucată de pământ (VĂRCOL), de câmp (PAMFILE, VĂZD. 58), teritoriu delimitat (HASDEU, CUV. D. BĂTR. I 163); cf. făşie, cureà, sfoară (de moşie). Se pare că mai de mult, în unele regiuni, *codrul* erà o măsură veche de suprafaţă: *Caloian căpitanul ot* [= din, de la] *Buzău şi alţii, rânduiţi să măsoare un loc, fac trei trăsuri, şi găsesc 9 codri: însă să se ştie şi codrul de câţi stânjini este: în lung 150 şi în lat 80* (a. 1721). BRĂESCU, M. 23. | *Kodru* = frustum. ANON. CAR. *Am hotă[rît] câmpul cu pădurea, de am făcut ocina lu Sarchiz [2] codri, un [codru pre] lân[gă] [h]otarul Călimăneştilor şi am pus p[ia]tră... şi să meargă acel codru din apa Oltu[lui]... şi celalalt codru...* (a. 1608). CUV. D. BĂTR. I 159. *Şi iar un codru [de moşie] den sus* (a. 1672). IORGA, S. D. VII 33. *Un picior de munte al Robului... Şi multă gâlceavă şi prigonire având între noi pentru acest codru, poală de munte, al Robului...* (a. 1783). id. ib. VII 21. (Complinit prin *de loc*) *S'au dat acel codru de loc sf[inte]i mănăstiri Arnota* (a. 1724). id. ib. XXI 305. *Un codru de loc din piscul Strâmbei* (a. 1666). id. ib. VII 274, cf. XIV 75, VI 496. *Gârla cea mică, acum Bodoreţii, se toarnă în Nistru, rumpând un codru de loc din Podolia.* DUMITRACHE, C. 411. *Un codru de loc din uliţa târgului oraşului Râmnic din Vâlcea* (a. 1834). IORGA, S. D. I-II 258. *Ce viaţă şi orânduială s'ar aşezà întru acest de acum codru de loc!* PISCUPESCU, O. 16/7. || P. ext. (după ce s'a pierdut înţelesul de «bucată») *Codru de pământ* = pământ mult şi bun (Straja, Bucov.). Com. A. TOMIAC.

3°. O bucată, o parte de pădure. H. IV 82.

II. (Din expresiunea: *un codru de pădure*, s'a ajuns la înţelesul de) Pădure mare, întinsă, deasă, bătrână, seculară (cf. LB., COSTINESCU, H. III 13, com. LIUBA), spec. pădure care creşte pe munţi, nu la şes. *Kodru = pedure.* ANON. CAR. *Mai apoi i-au amăgit ai noştri, de i-au băgat la codru, fiind copacii înţinaţi, pre lângă drum.* URECHE, ap. GCR. I 70/6. *Călătoreşti în ceastă lume ca pentr'un* [= printr'un] *códru întunecat.* VARLAAM, C. 372/2. *Ţara lor iaste toată păduroasă,... şi unde iaste codru mare, iaste şi un iazăr.* HERODOT (1645), 241. *Au mers pre la codrii Cozminului la Suceavă.* LET. I 223/14. *Este slobod... a luà lemne... din fieştecare codru* (a. 1782). URICARIUL, XI 263/28. *Desimi a[le] codrilor merei.* DRĂGHICI, R. 154/23. *Codri de copaci sălbatici.* KONAKI, P. 85. *Codru' Herţii.* ALECSANDRI, T. I 22. *Codri vechi de brad.* EMINESCU, P. 200. *Codru' — frate cu Românul.* id. ib. 162. *Vâjâe codru' Şi geme şi sună!* COŞBUC, B. 253/4. *Şi-aduc aminte de... vremea când în munţii dinspre apus nu erau cărări prin bungetul codrului de brazi.* SOVEJA, O. 14. *Iaca şi codrul Grumăzeştilor, grija negustorilor şi spaima ciocoilor.* CREANGĂ, P. 119/12. *Codru întunecos.* id. ib. 288/6, cf. 213/7. *Arde-mi-te-ai, codri* [în loc de: *codre*] *des!* ALECSANDRI, P. P. 252/1. *Codri cărunţi.* TEODORESCU, P. P. 34 b. *Ţi-i dor de codru' verde.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 106. *Jelui-m'aş şi n'am cui, Jelui-m'aş codrului, Codrului frunzosului, Codrului umbrosului; Codru-i jalnic ca şi mine, Vara trece, toamna vine, Pică-i frunza toată bine, Cu crengi veştede rămâne!* id. ib. 192, cf. 198, 199. | (Atributiv) *Popuşoi codru*, adecă frumoşi şi înalţi (cum sânt copacii din codru). PAMFILE, J. II. # *Vorbeşti, par'că ai fi în codru* = tare. id. ib. *Te aştept ca pe-un codru verde* = cu mult dor. CIAUŞANU, GL. *Codru fără lupi nu este* = între oameni sânt şi buni şi răi (Coşteiu, Banat). ZANNE, P. IX 450. *I s'a încheiat* [s. închis] *calea în codru* = i s'au curmat drumurile, i s'au închis plăcerile (se zice despre acel care se loveşte de o greutate pe care nu o poate învinge). id. ib. I 142. (Probabil, prin confuzie cu *codrul* de pâne, cf. I 2°) *A visà codri verzi* = adecă lucruri peste putinţă. id. ib. II 806. *Ce? te trezeşti în codrul Vlăsiei!* (aluzie la pădurea deasă care împrejmuià odinioară oraşul Bucureşti şi unde se întâmplau multe prădăciuni de tâlhari). PAMFILE, J. 11. | *Codrul* erà adăpostul hoţilor şi al haiducilor; e cântat în poezia populară mai ales ca loc de adăpost al acestora din urmă. *A se duce, a se băgà, a se trage, a ieşì,* etc. *în* s. *la codru* = a se apucà de hoţi, de haiducie. *Hoţ* s. *voinic de codru,* cf. haiduc, codrean. *Păunaşul codrilor,* personaj legendar. *Cum să şedem la masă cu un hoţ de codru şi să ciocnim cu el pahare de pelin?* GHICA, S. 281. *De desperaţie* [= desperare] *se făcură voinici de codru.* C. NEGRUZZI, I 81. *De când sânt în codri verzi, N'ai vint, mândro, să mă vezi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 287, cf. 285, 410. *Bată-vă crucea, ciocoi, De-aş mai scăpà de la voi, Să mă trag la codru iară Şi să fac dreptate'n ţară!* id. ib. 506. *Cu drag vă voiu iubì..., Cât în codru voiu hoţi.* id. ib. 289. *Până ţineam cu codrul, Eram roşu ca focul; Dar de când ţiiu cu ţara, Gălbenit-am ca ceara.* id. ib. 290. Cântecele bătrâneşti şi doinele voinicesti se numesc şi: *de codru.* RĂDULESCU-CODIN, I. *Copilul e bun doar de codru* = nu e bun de muncă. CIAUŞANU, GL. | (Mitol. pop.) **Fetele codrului** = Ielele. PAMFILE, DUŞM. 260. **Moşul-codrului** v. moş. (Bot.) **Codrul-cucului,** nume de buruiană (nedefinită mai de aproape). H. XVI 42,

2°. P. ext. Munte păduros; p. gener. munte. cf. măgură. *Kodru = munte.* ANON. CAR. (În unele fraze din PSALT. ŞCH. se găsesc împreună cuvintele *codru* şi munte, redând cel dintâiu pe «montagne» şi al doilea pe «coteau» din traducerea franceză a psalmilor, de unde ar urmâ că *codrul* erà mai mare decât «muntele»). *Codrii giucară ca berbecii şi munţii ca mieii oilor.* PSALT. 242/16. *Codrii* (munţii DOS., munţi HUR., măgurile VOR.) *şi toţi munţii* (dealurile HUR., DOS.), *leamnele... şi toţi chedrii.* ib. 306/10,

cf. 2/38, 20/7, 280/3, 272/10, 215/26, etc. *Şi deacă lăsă gloatele, suì-se în codru* (munte BIBLIA 1688), *însuşi a se rugà.* CORESI, EV. 262/17, cf. 531/18. *Suì-se la codru* (în măgură BIBLIA 1688) *să se roage.* id. ib. 531/23, cf. 277/4. *Codrul Eleonului.* id. ib. 175/20. *Codrii Sinaiei.* id. ib. 177/23. *Pre câmpi şi pre códri.* VARLAAM, ap. GCR. I 107/26, cf. DOSOFTEIU, V. S. 52.

[Vocativul: *codrule*, (în poezia pop. şi) *codre* (cu pronunţare dialectală: *codri*) rar *coadre.* MAT. FOLC. 993. Plur. *codri*, rar *codruri.* LB. *Acestea sânt ceţăţile cele în laturi, făr' de cele ce sânt în codruri.* HERODOT (1645), 63. *Ştefan neaşteptat iesă din codruri.* M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA ROM. I 95. *Umblaţi prin codruri.* ŞEZ. XXIII 26. || Diminutive: **codrúţ** s. m. (Ad II 1°). *În codruţul cu copaci Şi cu lunci pline cu fagi, În codruţul cu izvoare Şi cu mândre căprioare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 290, 510, cf. RETEGANUL, TR. 45/13-4, DENSUSIANU, Ţ. H., ŢIPLEA, P. P.; **codrulét** s. m. şi a. (Ad I 2°) *Un codruleţ de pâne.* ODOBESCU, III 482/8; (ad II 1°) *Codruleţul verde.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 286; **codrişór** s. m. (Ad I 1°). *Un codrişor de pită.* V. A. URECHIĂ; ap. TDRG.; (ad II 1°) Pădure cam de 40—50 de ani. Com. ITTU. *Tătarii... au năzuit la codrişorul lor, anume Chigheciul.* LET. I 294/14. *Merişor În codrişor.* T. PAPAHAGI, M. 167/39; **codricél** s. m. (la plur. şi pentru un fel de înflorături şi împletituri, cf. RĂDULESCU-CODIN, M. N. 106). (Ad I 2°) *Adună şi codriceii* [de pâne] *ce mai rămăseseră de la tovarăşi.* ISPIRESCU, L. 322/34. | Adjective: (rar) **codrésc, -ească** = de codru (II 1°). *A ucis un cerb codresc Şi patru căprioare.* ALECSANDRI, P. III 139; **codriór, -oară** (pronunţ. *dri-or*) = de codru. T. PAPAHAGI, M.; **codríş, -şă** (Ad I 1°) = mâncăcios, lacom. DICŢ.; **codréţ, -eáţă** = de codru (ca poreclă cf. VICIU, S. GL.); (Mitol. pop.) **Codréţ** s. m. = Numele unei fiinţe mitologice, care e sinonim cu codrean. Com. MARIAN. | Adverb: **codréşte** = în parcele, codri-codri, nu în lungime: *Moşia şi-a împărţit-o codreşte.* CIAUŞANU, GL. | Verb: **codrì** IVa = (ad I 2° †) a împărţì un loc, o moşie în codri (I 2°). *Şi o au codrit* [*moşia*] *şi au ales partea lu Dragomir iuz* [*başa*]... *în siliştea satului, şăzutul caselor lor ceale bătrâne, stânjăni 60* (a. 1672). IORGA, S. D. VII 33; (cu part.-adj.) **codrít, -ă.** *Câtu-i codru de codrit...* (Bucov.) ŞEZ. XX 4.]

— Din lat. pop. ***quodrum** (= *quadrum*, cf. numele *Codratus*, *Quodratus* şi forma *codra* în C. GL. I. III 461, 462) «pătrat». Sensul originar de «bucată pătrată», aplicat la pământ (cf. n.-prov. *un caire de bèn* «un coin de terre»), la pădure, la pâne, ca la Dacoromâni «*quadrae*» însemnau şi în latineşte nişte felii de pâne, pe cari Troianii le întrebuinţau ca farfurii, cf. şi n.-prov. *un caire de pan* «un chanteau de pain») sau la o piaţă (arom. şi megl. *codru* = «loc liber în mijlocul satului, unde se strâng sătenii», cf. în Sassari, în Sardinia: *karra* «piaţă») ori la o bucată de plăcintă (arom. şi megl. *codru* = «plăcintă», indiferent dacă are forma pătrată sau nu, cf. în Campidano, în Sardinia *párdula* «plăcintă în patru unghiuri»), pare a se fi aplicat foarte de vreme, prin generalizare, şi la o bucată mai mare (de pământ, pădure, pâne, plăcintă) sau la o piaţă, de altă formă decât cea pătrată, precum arată glosele citate de P. SKOK: *codra: νόμος* («păşune în pădure»), *τόπος* («loc») şi *τόμος* («bucată tăiată dintr'un întreg»), cf. şi «quadra pars panis dicitur quadra». Legătura de sens între *codru de pâne* şi *codru de pădure* apare şi în rus. *kroma* «felie, coltuc de pâne» şi *kremŭ* «bucată de pădure cu cei mai buni copaci». Asocierea de înţelesuri «pădure» şi «munte» (mai întâiu «munte acoperit cu păduri»), precum o avem la Dacoromâni şi mai ales la Istroromâni (unde *codru* însemnează numai «munte») se găseşte şi la Slavii în contact direct cu Românii: Bulgarii, Sârbii (*gora*) şi Moravii (*hora*), precum şi la Albanezi, al căror *kodre* «deal» este, probabil, un împrumut din româneşte. O. Densusianu, *Romania* XXVIII 62, GR. S. II 321—322; P. Skok, *Arch. f. slav. Phil.* XXXVII 84; Th. Capidan, DR. I 509—510. — Cf. codrean, codroiu şi dubletul cadru.

CODRUBÁTURĂ s. f. (Ornit.) v. **codobatură.**

CODRULÉŢ s. m. şi a. v. **codru.**

CODRÚŢ s. m. v. **codru.**

CODUBÁTURĂ s. f. (Ornit.) v. **codobatură.**

CODÚLĂ s. f. (Pesc.) *Frein.* — Bucată de frânghie groasă (s. de odgon) servind de frână (s. legată de mijlocul fiecărei din cele două frâne) ale năvodului. Cf. ANTIPA, P. 464.

CODÚŢĂ s. f. v. **coadă.**

COEFICIÉNT s. m. *Coefficient.* — (Mat.) Număr pus înaintea unei câtimi algebrice spre a o înmulţi. (Fizică) *Coeficient de dilataţiune cubică:* numărul care arată creşterea unităţii de volum a acelui corp când temperatura se ridică cu un grad. Cf. PONI, F. 109. *Coeficient de dilataţiune lineară:* numărul care arată creşterea unităţii de lungime a acelui corp când se ridică temperatura cu un grad. Cf. id. ib. 108. | (Şcoală) *Coeficientul de examen*: numărul cu care se înmulţeşte o notă spre a-i modifică valoarea relativă. CADE. (Statistică) *Coeficientul mortalităţii:* numărul mijlociu al mortalităţii anuale. Cf. PANŢU, PR. 14. [Pronunţ. *-co-e-*].

— *N.* din fr. Cf. eficient.

COERCÍBIL, -Ă adj. (Fizică) *Coercible.* — Care poate fi comprimat uşor (de ex. gazele). [Abstract: (după fr. *coercibilité*) **coercibilitáte** s. f. = calitatea de a fi coercibil. | Pronunţ. *-co-er-*].

— *N.* după fr. Cf. incoercibil.

COERCIBILITÁTE s. f. (Fizică) v. **coercibil.**

COERCÍŢIE s. f. v. **coerciţiune.**

COERCIŢIÚNE (Jur.) s. f. *Coercition.* — Dreptul de a constrânge pe cineva la împlinirea datoriei, constrângere. *Mijloc de coerciţiune.* TDRG. [Şi: **coercíţie** s. f. COSTINESCU | Pronunţ. *-co-er-*].

— *N.* după fr. (< lat. **coercitio, -onem,** din *coercere* «a constrânge»).

COERCITÍV, -Ă adj. *Coercitif.* — Care constrânge (a sta împreună, a nu se desface), care sileşte, constrângător. *În oţel... este o putere, numită coercitivă, care se opune atât la separarea cât şi la recombinarea fluidelor.* PONI, F. 238. [Pronunţ. *-co-er-*].

— *N.* după fr.

COERÉDE s. m. (Jur.) *Cohéritier.* — Cel care moşteneşte cevă împreună cu alţii, comoştenitor. *Posesorii fermelor nu pot plăti coerezilor regulat renta de 4%.* GHICA, S. 550. *Coeredele sau copărtaşul la o împărţeală conservă privilegiul său asupra bunurilor coprinse în fiecare lot.* HAMANGIU, C. C. 437. [Pronunţ. *co-e-*. Scris şi pronunţat şi: *coherède.* | Plur. *-rezi.* id. ib. 167.].

— *N.* după fr.

COERÉNT, -Ă adj. *Cohérent.* — Care se ţine laolaltă, care are legătură strânsă între toate părţile sale, legat, strâns, unit cu cevă; cf. închegat. [Şi: (mai rar) **coherént, -ă.** *Sepale co-*

lierente la bază. GRECESCU, FL. II; (formă neobicinuită) **conherént** (cu negativul **neconherént**), **-ă** † adj. *O amestecătură deslegată de idei neconherente.* SBIERA S. 297. | Derivat (fr. *cohérence*, lat. *cohaerentia*) **coerénță (coherénță)** s. f. = legătură strânsă între părțile s. elementele unui întreg; puterea care ține legate moleculele unui corp. (Fig.) *Coerența ideilor.* LM. | Pronunț. *-co-e-*].

— *N.* după fr. (lat. **cohaerens, -tem,** idem). Cf. coeziune, incoerent.

COERÉNȚĂ s. f. v. **coerent.**

COEXISTÁ vb. Ia *Coexister.* — A există în același timp, simultan, împreună cu cinevà s. cevà. *Adevărul și minciuna nu pot coexistă. Funcționarul,... a coexistat câtvă timp cu istoricul.* IORGA, L. II 232. [Adjectiv: (fr. *coexistant*) **coexistént, -ă** = care există în același timp cu... *Nu prezintă nici o unitate coexistentă de sistem.* MAIORESCU, CR. III 102/7. | Abstract: **coexisténță** (**coexistínță** † PONTBRIANT) s. f. = existență simultană a mai multor lucruri. | Pronunț. *-co-e-*].

— *N.* după fr. Cf. există.

COEXISTÉNT, -Ă adj.
COEXISTÉNȚĂ s. f.
COEXISTÍNȚĂ † s. f.
} v. **coexistà.**

COEZIÚNE s. f. (Fizică) *Cohésion.* — Puterea care ține strâns legate la un loc moleculele omogene ale unui corp (Cf. PONI, F. 10/20, 42); fig. legătură strânsă. *Cete izolate fără nici o coeziune între dânsele.* GHICA, S. 115. *Cabinetul L. Catargi... ar fi avut poate destulă coheziune și putere.* MAIORESCU, D. I 38 — 39. *Mănunchiul de oameni... strâns împrejurul lui Tache Ionescu dă dovadă astfel de o lăudabilă coheziune sufletească.* GOGA, Ț. N. VI 817, cf. 881, 4330. [Și: (mai rar) **cohezíúne** s. f.].

— *N.* după fr. (derivat savant din lat. *cohaesus*, participiul lui *cohaerere* «a fi legat împreună»). Cf. coerent.

COF s. a. 1°. *Auge.* 2°. *Flanc.* 3°. *Meule (de foin).* — (Banat).

1°. (Dog.) Albie. Cf. LIUBA-IANA, M. 89. *În cof scobit din lemn se țin boabe de cucuruz ori grâu.* H. VIII 145.

2°. P. anal. (Anat.) Adânciturile de amândouă părțile, la bou, sus la piciorul dindărăt (Com. COCA), flămânzare.

3°. Căpiță de fân. CADE.

[Plur. *cofuri*].

— Poate, același cuvânt ca și cofă.

CÓFĂ s. f. (Dog.) 1°. *Écuelle de bois.* 2°. *Arrosoir.* 3°. *Cruche.* 4°. Mesure de capacité contenant à peu près $1^1/_3$ litre. 5°. *Auge* de bois pour manipuler la farine de maïs. 6°. *Tête* (de cheval).

1°. (Ieșit din uz; Transilv., Banat) Vas de lemn de băut, cană, cf. cupă. Cf. LB., ALEXI. *Kofĕ* = cantharus. ANON. CAR.

2°. (Neobicinuit; Transilv.) Cană de stropit florile s. legumele, stropitoare. *Cofa cea de udat, carea trebue să aibă în vârvul țevei ceii de pleu* [= tinicheà] *un ciur mai lat, ca să se poată udà ca și când ar ploà.* ECONOMIA, 119.

3°. (Munt. Mold. și nordul Transilvaniei) Vas de lemn, făcut din doage de lemn de brad, cu un singur fund, la gură cu capac, fără și cu toartă s. coadă tot de lemn (cf. PAMFILE, I. C. 163), în care se aduce și se ține apa (s. se adună fragi, afine etc.), donițà, botă (2°); p. ext. conținutul ei. ALECSANDRI, T. 1753, 1754, DAMÉ, T., H. VII 95, ȚIPLEA, com. V. BUCUR. *Cofe și barilce.* LET. I $254/_6$. *Să le toarne cofe de apă.* ib. III $314/_{29}$. *Cofele, ciuberele... trebuesc mai în toate zilele opărite.* IONESCU, C. 194, cf. P. 72. *Mama... nu se îndură să mă mai trimită acum nici la o cofă de apă.* CREANGĂ, A. $76/_1$. *Ducându-se la pârâu cu cofa, să aducă apă...* ISPIRESCU, L. $66/_{27}$. *Copiii, dacă culeg fragi, zmeură ori afine... le pun cu vârf în cofă* (Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI. *Are grijă mai ales pentru apă, pe care o duce în botă pe spate, în cofă sau ulcior.* PAMFILE, A. 117, cf. 218. *Ia cofă albă'n mână Și te cară la fântână.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 231, cf. ȘEZ. III $158/_3$. *Când îți iese cu cofa plină înainte, îți merge bine; când îți iese cu cofa goală, îți va merge rău.* ib. I 18, cf. II $196/_{22}$. *Când te duci la apă, să clătești cofa.* PAMFILE, DUȘM. 31. *Am o vacă (iapă* SBIERA, P. $320/_{17}$) *și o duc de coadă la apă.* (= *Cofa*). ȘEZ. IV 88. cf. GCR. II $368/_{38}$, SBIERA, P. $323/_{16}$, ȘEZ. IV 88. # **Plouà s. toarnà cu cofa s. ca din cofă s. ca din cofe:** foarte tare. cf. cu găleata. ZANNE, P. III 121, PAMFILE, VĂZD. 108. *A pune (a băgà) pe cinevà în cofă* = a înfundà, a înșelà, a răpune (cu argumente ȘEZ. IX 155), a rămâneà, a dovedì pe cinevà. ZANNE, P. II 121, ALECSANDRI, T. 574, cf. 277, ȘEZ. II $101/_7$. *Cu tot regretul, te-a pus în cofă!* I. TEODOREANU, M. II 160. *A căutà cofe de moși* = a căutà pleașcă, chilipir (aluzie la obiceiul de a împărți, în ziua Moșilor, cofe, de pomană, de sufletul morților). ZANNE, P. III 121.

4°. (Ieșit din uz) Măsură de capacitate cam de mărimea unei «ocale», conținând două «fele» s. patru «fărtale» (deci cu un fărtal mai mult decât un litru). Cf. iță, cop, găleată, ferdelă (1°), cupă. Cf. BARCIANU, NISTOR, H. W. 144. *6 cofe de săcară* (a. 1771). IORGA, S. D. XIII 150. *Prețu' [mierei] cofa pe loc aici câte ban[i] 80* (a. 1788) id. ib. VIII 83. *4 cofe vin* (a. 1817). id. ib. XII 207. *3 cofe de arpăcaș, rachiu 9 cofe și 3 fârtare* (a. 1820). id. ib. XII 208. *4 cofe și o fele de rachiu.* id. ib. XII 215. *6 cofe de lapte.* I. IONESCU, D. 369. *O căldare de aramă ca de trei cofe.* ȘEZ. IV $5/_{19}$. *Ține-o, Doamne, țară bună, Că sânt tot cu cofa [de rachiu] 'n mână.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 477.

5°. P. ext. Vas de lemn cu care se bagă mălaiul în căldare. RĂDULESCU-CODIN.

6°. (Batjocoritor, ca «ciutură», «găleată» etc.) Cap (mare) de cal. DR. V 280.

[Plur. *cofe*, (rar cu pronunț. pop., în Moldova) *cofi* URICARIUL, X $214/_{24}$. Diminutive: **cofiță (cohiță** H. III 5, cu rostire dialectală (în Mold.): *cocíță* ȘEZ. III $141/_{16}$) s. f. (Ad 1°) *Koficzĕ* = cantharellus. ANON. CAR.; (ad 3°) Donicioară, garniță (ȘEZ. VIII 88), cofă mică, închistrită (ib.), cu care se aduce apă s. se duc bucatele la câmp (H. III 5); p. ext. conținutul ei; spec. păcorniță (ION CR. II 294), dihoniță. DAMÉ, T. 85, PAMFILE, I. C. 163, PAMFILE-LUPESCU, CR. 223, ȚIPLEA, P. P. *Copila... pe frunte-i duceà cofiță Cu apă rece dela izvor.* ALECSANDRI, P. I 20. *Cu cofița pe'ndelete, vin neveste de la râu.* COȘBUC, B. $6/_2$. *Cofița de fragi.* I. TEODOREANU, M. II 114. *În sâmbăta morților... se dau de pomană strachini, ulcele, cofițe.* ȘEZ. III $201/_1$. cf. MERA, B. 230, ALECSANDRI, P. P. $325/_3$. # *A-l lovì pe cinevà peste cofița cu ouăle* = a-l atinge tocmai unde-l doare (Smulți, Covurluiu). ZANNE, P. III 122; (ad 4°) Măsură de capacitate conținând cam o optime dintr'o cofă. Cf. PAMFILE, I. C. 223. *Un sghiab mare c'alegeà, Lapte dulce c'aduceà, Cinci cofițe 'n el vărsà.* TEODORESCU, P. P. 515. *Cumătriță crâșmăriță, Ia dă gin* [= vin] *într'o cociță Și rachiu într'o ocă.* ȘEZ. III $20^b/_{24}$; — **cofiliță (cohiliță)** s. f. H. III 38). | Alte derivate: (cf. *cof*) **cofóiu** s. a. = cofă mică cu care aduc copiii apă dela fântână (Gănești, Covurluiu; com. G. ȘERBU), vas cu care se duce mâncarea la câmp (H. III 133); — **cofóiu** s. a. = cofă mică și largă (COSTINESCU, cf. DAMÉ, T. 85, BARCIANU). *Împlându-și cofeile, Mi-or cântà fe-*

meile. EMINESCU, P. 156. *Mi-au scăpat, scoţând apă,... Un cofeiu într'o fântână.* CONTEMPORANUL, III 730; (cu noul diminutiv) **cofăiél** s. a. = cofă mică (PAMFILE, J. I), cofiţă (id. ib. I) cu capac (CREANGĂ, GL.), de adus apă s. alte lichide, ori pentru dusul bucatelor la câmp (H. X. 506). *Cofăielelc...* se fac din doage de brad, cu un singur fund şi o toartă tot de brad. PAMFILE, I. C. 163. *Cofăielul cel vechiu.* SADOVEANU, I. A. 48. *Eu mă reped în cramă, s'aduc şi un cofăel de vin.* CREANGĂ, P. $10/_{12}$. *Jintiţa se ia cu polonicul, dintr'o cupă sau dintr'un cofăel.* DAN, P. 259, cf. PAMFILE, I. C. 33. *Un cofăel de apă.* SEVASTOS, N. $294/_{24}$. Cf. MARIAN, I. $390/_{17}$; **cofăiáş,** (Mold. **cofăiéş**) s. m. *Cofăeşul de pe capu-i se 'ngrijeşte-a nu scăpa.* C. NEGRUZZI, II $306/_{13}$; **cofoiáş** (Mold. **cofoiéş**) s. a. = cofă mică, mai mică decât c o f o i u l, cu sau fără capac (Gănesti, Covurluiu). Com. G. ŞERBU].

— Cuvânt de origine germană (literar *Kufe*), care a pătruns la Slavi: bulg *kóva, kófa* «găleată (de fântână)», sârb. *kòva, kofa* «găleată de scos apă», rut. *kófa* «cană de apă», la Turci: *koga, kova* «găleată» şi la Unguri: *kofa* «cană de lemn de ţinut apă». Noi am împrumutat cuvântul sau dela Unguri sau dela vecinii Slavi sau din săseşte (*kof*). Cf. c u p ă, c o h à, c o f, c o f e r.

COFĂIÁŞ s. a. (Dog.)
COFĂIÉL s. a. (Dog.)
COFĂIÉŞ s. a. (Dog.)
} v. **cofă.**

COFĂR s. a. *Tan.* — Un fel de argăseală. [Nurcile] *moi fiind, le cărnoseşte la coasă, după aceea face cofar, adică: pune apă într'o albie şi pune şi cevă sare de se topeşte, i* [= şi] *alualul fărâmându-l cu mâinele în apă, de se moaie de tot;... şi le spânzură* [*nurcile*] *la umbră de se usucă cu cofaru' pe ele; apoi le freacă şi le scutură, după aceea le croeşte.* HEM. 1570.

COFÁR s. m. 1°. *Marchand de seaux.* 2°. *Revendeur.* — (Transilv.).

1°. (Numai în DICŢ.) Dogar care face cofe; negustor de cofe.

2°. (Întrebuinţat aproape numai la fem.) (Precupeţ) care vinde cu cofa (4°), sfârnar. *Kofar.* ANON. CAR.

[F e m i n i n: (ad 2°) **cofăríţă** (neobişnuit: **cofăreásă** DICŢ.) s. f. = precupeaţă (care vinde mai cu seamă poame), s f â r n ă r i ţ ă. LB., BARCIANU, VAIDA, CABA, SAL. | V e r b: (ad 2°) **cofări** vb. IV^a = a vinde lucruri de mâncare cu mărunţişul, a precupeţi. LB.].

— Derivat din **cofă,** prin suf. *-ar.* Pentru 2° cf. ung. *kufár* «precupeţ, samsar», (pentru fem.) *kofané* s. *kofasszony,* idem. Cf. c o f a ş.

CÓFĂR s. a. v. **cufăr.**

COFĂREÁSĂ s. f.
COFĂRÍŢĂ s. f.
} v. **cofar** [2].

COFÂRLÍE s. f. v. **scăfârlie.**

COFÁRNĂ s. f. v. **cofârţă.**

COFÂRŞT! interj.
COFÂRŞTEÁLĂ s. f.
} v. **cofârşti.**

COFÂRŞTÍ vb. IV^a 1°. *Foirer.* 2°. *Salir.*

1°. R e f l. A aveà diaree, a se cufurî (LB.), a lepădà nişte excremente apoase (despre om şi animale) CIAUŞANU, GL.

2°. T r a n s. A mânji, a murdări. LB.

[P a r t.-a d j. **cofârşit, -ă** CIAUŞANU, GL. | A b s t r a c t e: **cofârşteáiă** (cu metateză: **cofrâşteálă,** scris *cofrâşchialâ*) = tină subţire PAMFILE, A. (subt *ciorofleancă*) s. f. **cofârştitúră** s. f. CIAUŞANU, GL. | I n t e r j e c ţ i e: **cofârşt!**]

— Dintr'o onomatopee **fârşt,** la care s'a adăogat *co-* (*cu-*) din *cufuri.*

COFÂRŞTITÚRĂ s. f. v. **cofârşti.**

COFÁRŢĂ s. f. 1°. *Natte.* 2°. *Bagatelle.* — (Sârbism, în Banat).

1°. Coadă de păr (GR. BĂN., NOVACOVICI, C. B. 5), frizură (id. ib.), pieptănătură, codiţă de care împletesc fetele (GR. BĂN.), cf. c o s i ţ ă.

2°. P. e x t. (Mai ales la plur.) Lucruri de nimic, obiecte fără valoare (Toracul-mic, jud. Torontal). Com. E. PETROVICI.

[Şi: **cofiţă** s. f. GR. BĂN.; — (cf. sârb. *kovrljak*) **cofârnă** s. f. = (Oltenia) coadă mică de păr, la femei s. la fete. CADE.]

— Din sârb. **kovrčica** «codiţă de păr, cârlionţ». CADE.

COFÁŞ adj. m. *Menteur* — (Muscel) Nesincer, (taler) cu două feţe, mincinos, care umblă să înşele. Cf. RĂDULESCU-CODIN, L. [A b s t r a c t: **cofăşii** s. f. plur. = minciuni spuse pentru a aruncà pe cinevà în cursă; nesinceritâţi. RĂDULESCU-CODIN.]

— Probabil din **cofă,** prin **suf. -aş,** cu înţelesul originar al lui *cofar* (2°), de unde, p. ext., «negustoraş mincinos», apoi om care umblă să te înşele. Pentru desvoltarea semantică cf. b r a ş o a v ă.

COFĂŞÍI s. f. plur. v. **cofaş.**

COFÉIU s. a. (Dog.) v. **cofă.**

COFÉR s. a. 1°. *Petit seau.* 2°. *Panier.* 3°. *Louche.* 4°. *Truelle.*

1°. C o f ă mai mică (H. VII 266), şiştar (DAMÉ, T. 85), vas pentru ducerea mâncărilor la câmp (H. I. 270, 350, VII 107, X 191, XII 242), vas întrebuinţat la stână (H. IX 284, cf. H. IV 98).

2°. (Prahova) Coş în care se culeg strugurii. DDRF. *Strugurii culeşi în cofere sau în doniţe îi punem în hârdău.* TDRG. (ms.).

3°. (Muscel) Vas în formă de lingură mare, cu coadă foarte lungă, cu care se scoate borhotul din cazanul pentru fabricat ţuică şi în care se pun prunele din hârdău (RĂDULESCU-CODIN, Î.); cf. p o l o n i c, c ă u ş. *Pune mâna pe cofèrul cazanului.* id. ib. PAMFILE, I. C. 236.

4°. Unealtă a zidarului (H. IV 11), probabil: căuş.

— Probabil din germ. **Küfer** «Fass, Bottich» (sau o variantă dialectală a acestui cuvânt). Cf. c o f e i u.

COFÉT s. m. v. **cofeturi.**

COFÉTURI s. a. plur. 1°. *Bonbons, dragées, sucreries.* 2°. *Confiseur.*

1°. (Mai ales la plur.) Bomboane, caramele, acadele şi alte zaharicale făcute de cofetar; p. e x t. (azi în Munt.) bomboane (şi de fabrică, de calitate inferioară). *Duce dulceţi şi cofeturi, în zile mari, la masa Domnului.* LET. I $105/_{6}$. *Cofeturi, vutcă şi cafe*[*a*] ib. III $253/_{34}$. *L*[*ei*] *3.60 o ocă şi* $^1/_2$ [*de*] *cofeturi* (a. 1772). URICARIUL, XXI $360/_{34}$. *Cofeturi cu fâstâci sânt?* ALECSANDRI, T. 449. *Cofeturi de s'arunce 'n biserică la nuntă.* JIPESCU, O. 89. *Puneţi bucate-alese Şi cofeturi.* TEODORESCU, P. P. 172.

2°. (Vechiu şi rar, păstrat în poez. pop.) Cofetar. *Nicolae Hristea Cofet.* PANN, G. III 142. *Frunzuliţă ş'un cofet* (glosat prin «cofetar») *Zise puica s'o aştept.* JAHRESBER. VIII 299.

[Şi: **cofét** s. m.; (singular nou) **cofétură** s. f.; — **confét** † s. a. *Vutcă şi confeturi* (*care se chiamă* **cofeţioane**). LET. III $301/_{15}$. | N o m e n a g e n t i s: **cofetár** s. m. = cel care fabrică şi vinde cofeturi

s. și alte prăjituri, dulcețuri, etc.; cf. plăcintar; — (cu fem.) **cofetăreásă.** | Abstract — local: **cofetărie** s. f. = meseria s. prăvălia cofetarului, local în care se pot consumà cofeturi, prăjituri etc.; (rar) marfă de cofetar (TDRG.). *Îl cinsteà la cofetăria mai de seamă din oraș.* BRĂTESCU-VOINEȘTI. L. D. 241.]

— Din ital. **confetto,** idem, probabil, prin mijlocirea n.-grec. *κονφέτα.* Cf. TDRG. Cf. și germ. *Konfekt.*

COFETÁR s. m. v.
COFETĂREÁSĂ s. f. v.
COFETĂRÍE s. f. v.
COFEȚIOÁNE † s. f. plur. v.
COFÉTURĂ s. f.
} cofeturi.

COFÍȚĂ s. f. v. **cofârță** și **cofă.**

COFLEJÍ vb. IVa v. **cofleși.**

COFLEȘEÁLĂ s. f. v. **cofleși.**

COFLEȘÍ vb. IVa (En parlant des fruits) *Blettir, pourrir.* — (Despre fructe) A se muià, a se stricà, a putrezì, a se bălmăjì, a se fleșcăì. Cf. COSTINESCU. *Bostanii... atinși de înghеț..., dacă vor da din nou de căldură, se vor muià, se vor coflești (sau cofleși) și nu vor fi buni de nimic.* PAMFILE, A. 180. [Și: **coflejì, coflișt** vb. IVa H. XVII 182. | Abstracte: **cofleșíre** s. f., **cofleșeálă** s. f. COSTINESCU.]

— Etimologia necunoscută (G. Giuglea, *Cercetări lexicografice,* p. 6, construește un lat. pop. **conflexire* «a încovăià»). Cf. moleșì, cofoì, fleștì, fleșcăì.

COFLIȘTÍ vb. IVa v. **cofleși.**

COFLÓȘNIȚĂ s. f. *Vieille femme.* — (Sângiorj. Năsăud) Poreclă dată unei bătrâne. PAȘCA, GL'.

COFOÍ vb. IVa refl. (En parlant des fruits) *Blettir.* — (Despre poame). A se cofliștì, a se muià (H. VII 182), a se fleșcăì, a se cofleșì.

COFOIÁȘ s. a. (Dog.)
COFOIÉȘ s. a. (Dog.)
} v. **cofă.**

COFÓIU s. a. (Dog.) v. **cofă.**

COFRÂȘTEÁLĂ s. f. v. **cofârști.**

CÓFTĂ † s. f. v. **copc**

COFTĂRÍE s. f. (Comerț) v. **cofterie.**

COFTERÍE † s. f. (Comerț) Espèce d'étoffe. — (Turcism, păstrat, rar, în poezia pop.) Stofă prețioasă (postav s. mătase ȘIO.) din care se făceau dulămi boierești și cingătorì femeești (HASDEU, CUV. D. BĂTR. I 238, 257). *Cofterie* (a. 1536). CUV. D. BĂTR. I. 238. *Caftan de cofterie* (a. 1557), ap. ȘIO. *S'au trimis 500 tal. la Țarigrad, pentru cofteriile căpitanilor* (a. 1693), ib. *Gheordie de coftirie și o rochie de mătase* (sec. XVIII). IORGA, S. D. XIII 241/17. *După ospăț, i-au dăruit cu postave (coftirii), fieștecăruia după obrazul lui.* MAG. IST. I 308/21, cf. (tip. *cofcirii*) ȘINCAI, HR. III 64/11. *Au îmbrăcat... pre căpitanii lor cu fringhii, cu coftirii, cu atlaze.* ib. IV 336/8, cf. BĂLCESCU, M. V. 597/11. *Îmbrăcă-voiu iie Ș'o roche de coftarie.* POP. ap. ȘIO. [Și: **coftírie** s. f., **coftăríe** s. f.]

— Din turc. **kufteri** «espèce d'étoffe» (cf. pol. *kofter* (*koftyr*) «un fel de mătase». ȘIO.

COFTIRÍE † s. f. (Comerț) v. **cofterie.**

COFTORÍ vb. IVa v. **contorì**

COFUNDÁ vb. I v. **confundà.**

COGÂLȚ! interj. — Onomatopee prin care se imită sgomotul ce se face la băutul s. turnatul dintr'o sticlă (HERZ.-GHER. M. IV 236) cu gât îngust. [Și: **coglâc!** CADE.]. — Cf. gogâlț.

COGEÁ adj. invar.
COGEÁMETEA adj. invar.
COGEÁMITE adj. invar.
COGÉMITE adj. invar.
} v. **coșcogeà.**

COGÍRLĂ s. f. v. **cocârlă.**

COGLÂC! interj. v. **cogâlț.**

COGLĂSUITÓR, -OÁRE adj. v. **conglăsui.**

COGLÉTE s. m. v. **coclеț.**

COH s. a. (Industrie) 1°. *Usine, fonderie.* 2°. *Atre d'une forgerie.*—(Ungurism, în regiunile vestice și nordice).

1°. Uzină (FRÂNCU-CANDREA, M. 41), turnătorie. Cf. VICIU, GL. 97. *Acolo având cohul său, de pre ulițe culegeà pietrele din care topeà aurul.* ȘINCAI, HR. III 263/2. *În apropierea Călanului... se află fonderia (turnătoarea) de fier a societății brașovene de mine și cohuri, provăzută cu mașinele cele mai nouă și cu întocmiri minunate.* MOLDOVAN, Ț. N. 43. *Bărbatu' mi s'o dus cu cocia* [= trăsura] *la coh la Zlagna.* STAN, M. 151.

2°. P. restr. Vatra, de la gura foalelor, în care se înroșește fierul. T. PAPAHAGI, M.

[Plur. *cohuri.*]

— Din ung. **koh,** idem (și rut. *koh,* idem).

COHÁ s. f. *Pot* (de confiture). — (Turcism). Borcan, gavanos, chiseà (de dulceață). Cf. DDRF. *Cohale de cleștar de munte.* ODOBESCU, I 134/22.

— Probabil, din turc. **kova** «găleată» TDRG. — Cf. cofă.

COHABITÁ vb. Ia v. **coabita.**

COHĂÍ vb. IVa v. **cohì.**

COHÂIÁ † vb. IV(a) (ș. d.) v. **încovoià** ș. d.

COHÂIETÚRĂ † s. f. v. **încovoià.**

COHÁL s. a. *Taillis.* — Pădurice. *Peste Putna dincolo are (comuna Dumbrăvița] cohal de pari, nuiele și haragi, care se taie din trei în trei ani.* I. IONESCU, P. 481.

COHÁLM s. a. *Champ, prairie.* — Câmp, livede. *Ajunseră într'un cohalm, unde grâul erà jumătate secerat și jumătate în picioare.* D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XXXVIII 651. *Prin cohalmurile Dunării, iarba neagră-verde erà presărată de flori albastre.* id. R. 82. [Plur. *-halmuri.*]

— Probabil de aceeași origine ca localitatea *Cohalm* din Transilv., adecă din ung. *kóhalom* «grămadă de pietre».

COHÂLTÍ vb. IVa Intrans. *N'en pouvoir plus, être exténué, affamé.* — A nu mai puteà, a pocotì, a fi prăpădit trupește, a cădeà de foame. PAMFILE, J. II, VĂZD. 177. — Cf. pocâltì.

CÓHE s. f. *Cuisine.* — (Ungurism, la Moți și în Transilv. de nord) Bucătărie. FRÂNCU-CANDREA, M. 99, VAIDA, CABA, SĂL., (Șepreuș) com. LACEA. [Și: **cóve** s. f. (Câmpeni, com. id.)]

— Din ung. dial. **kohó** «cuptor, la mașina de gătit». — Cf. cuhnă, cuine.

COHERÉNT, -Ă adj. (ș. d.) v. **coerent.** ș. d.

COHEZIÚNE s. f. v. **coeziune.**

COHÍ! Interjection imitant la toux. — Interjecţie care imită tusea. *Şi-a uitat gura căscată; Şi-a intrat muştele 'n ea Şi-a făcut «cohì, cohià!»* MAT. FOLC., I 418. [Şi: **cohì-cohià** interj. | Verbe; **cohăì** IVa (mai ales despre bolnavi) = a tuşì înăduşit [= înăbuşit] (Hanţeşti, Dorohoiu), cf. a cuhucì. *Ce stai lângă sobă şi cohăeşti?* ION CR., VI 153; **cohnăi** IVa (cu abstractul) **cohnăít.** DR. IV 885].

— Onomatopee. — Cf. chehăi.

COHÍ-COHIÁ! interj. v. **cohì.**

COHILÍŢĂ s. f. (Dog.) }
COHÍŢĂ s. f. (Dog.) } v. **cofă.**

CÓHNĂ s. f. v. **cuhnă.**

COHNĂÍ vb. IVa v. **cohi.**

COHNÍ vb. IVa refl. *Entrer en décomposition, se gâter.* — (Straja, Bucov.) A se împuţi, a se strică. Com. A. TOMIAC. [Part. - adj.: **cohnít, -ă** = (adj.) împuţit. | Abstract: **cohnít** s. a. = un fel de miros greu. Com. id.] — Cf. coclì.

COHÓRTĂ s. f. 1°. *Cohorte.* 2°. *Groupe.* 1°. (Armată) La Romani: trupă de infanterie, a zecea parte dintr'o legiune. *Romanii în cohorte urmăriţi de cavalerii...* ALECSANDRI, P. III 93. | P. anal. Ceată, trupă, «roată de ostaşi» (ARISTIA, PLUT.). *Secuii se formară atunci în cohorte.* BĂLCESCU, M. V. 152. | (Modern) Trupă de «cercetaşi» formând o unitate ca parte a unei «legiuni». 2°. P. ext. Grupă, ceată. *Ridiculă cohortă de milogi.* VLAHUŢĂ, P. 86. (Fig.) *Toată cohorta antipatică a feloniilor.* GOGA, Ţ. N. VI 194.

[Şi: **coórtă** † s. f. COSTINESCU].

— *N.* după lat. **cohors, -tem.**

COHRÍB s. a. *Grand chapeau.* — (Straja, Bucovina) Pălărie mare. Com. A. TOMIAC.

— Poate, în loc de *pohrib*, cf. rut. *pogribnik* «chepeng».

COÍ vb. IVa }
COIÁN adj. m. } v. **coiu.**

COÍC! interj. }
COICÁ vb. I. } v. **coicăì.**

COICĂÍ vb. IV(a) intrans. *Grogner* (en parlant du cochon). — (Banat şi Oltenia; despre porci şi mai ales despre purcei) A ţipà cu glas subţire şi ascuţit (de foame s. de durere H. XVIII 268), a guiţà, a coviţăì. Com. COCA, H. V 4, 394, 417, IX 6, XVI 47, XVIII 140. | (Rar, refl. cu acelaşi sens) H. XVIII 261. || Fig. A chinuì rău de tot («ca pe Domnul Hristos»), a smotoci, a ţipuì. CIAUŞANU, V. [Prez. ind. *coicăesc* (*coiciesc* CIAUŞANU, V.) şi *coicăiu*, pers. 3 aproape numai *coicăe.* | Şì (ad 1°): **coicá** vb. I. H. XVIII 296. | Interjecţia este **coic!** (Braşov), cf. guic! Com. LACEA. | Pronunţ. *co-i-*].

— Onomatopee.

COIDÁC s. a. (Pese.) *Poteau.* — Băţ scurt, par, ţăruş de care e legată undiţa s. etera s. care fixează vârşa pe fundul apei, potigaciu, peliе. Cf. ANTIPA, P. 157, 299, 409, 411.

COIÉT s. m. (Min.) *Rognon, cristal de quartz.* — (Munţii Apuseni) Rocă cristalină care cuprinde nişte globule mici sau mai mari (PAŞCA, GL., cf. BARCIANU), cristal de cvarţ (VICIU).

— Pare a fi un derivat (cu suf. dimin. **-eţ**) din **coiu.**

COIF s. a. (Milit.) 1°. *Casque, heaume.* 2°. *Nom de fleur.* 3°. *Nid de poissons.*

1°. (Milit.) Acoperământ de metal (mai rar de piele groasă) pentru protecţia capului, purtat în antichitate şi în evul mediu de ostaşi la luptă, iar azi de jandarmi, pompieri, etc. (la paradă sau solemnităţi) cf. cască, chivără, ceacău. Cf. CUV. D. BĂTR. I. 427, MARDARIE, L. 4459, LB. *Svânta şi cinstita cruce,... aceasta iaste şi coiuf şi platoşe.* VARLAAM, C. 56. *Fiind cu coifu' de aramă, îl scoase.* HERODOT, 137, cf. 265. *Coifuri de piale* (ib. 291), *împletite* (ib. 384), *vărsate* (ib. 388), *cu pene cununate* (ib. 388). *Cu coifuri şi cu scuturi.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Cóif de aramă puse pre capul lui.* CALENDARIU (1814), $121/_{15}$. *Nişte porci îi sfâşiară mantela şi coiful.* BĂLCESCU, M. V. $392/_{8}$. *Din... coifuri... soarele... Lumina îşi răsfrânse.* ALEXANDRESCU, M. $29/_{4}$, cf. C. NEGRUZZI, II $73/_{6}$. *Pe cap... coif de aur lucitor.* ALECSANDRI, P. II 10, cf. EMINESCU, P. 241, 244. *Creasta coifului înalt.* COŞBUC, B. 19. *Din capul leului făcù o glugă în chip de coif.* ISPIRESCU, U. $32/_{13}$. || P. anal. [*Copiii*] *îşi pun câte... un coif de hârtie în cap.* CREANGĂ, A. $39/_{3}$.

2°. Fig. Soldat german. HERZ.-GHER., M. IV 236.

3°. (Bot.) *Leucas Martinicensis.* BARCIANU.

3°. (Bârsana, în Maramureş) Cuib de peşti; cf. clociob, coscoavă, captă. Com. ITTU.

[Plur. *coifuri.* | Şì: (Mold.) **cóiuf** † s. a. VARLAAM, C. 56; (numai la ŞINCAI,) **cóifă** † s. f. *O coifă de aur curat.* HR. II $246/_{19}$. | Augmentativ (în poez. pop.): **coifóiu** s. a. *Coifoaie gălbioare Strălucesc ca mândru soare.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 77. | Nomen agentis: (rar) **coifăr** s. m. = fabricant de coifuri. DICŢ. | Verb: **încoifà** Ia = a pune coif pe cap, a purtà coif. DICŢ. (atestat subt forma participială) **încoifát** adj. m. = cu coif pe cap, care poartă coif. *Alexandru erà împlătoşat şi încoifat.* ALEXANDRIA, 67. *Ostaşii înzăoaţi şi încoifaţi.* BĂLCESCU, M. V. 651, cf. TDRG. *Îmbrăcat în fier şi încoifat.* FUNDESCU, L. P. $30/_{1}$. (Substantivat) *Îi goneşte 'ncoifatul.* COŞBUC, Æ. $22/_{19}$.

— Din lat. târzie **cofea** «căiţă» (atestat la Venantius Fortunatus din sec. VI, şi păstrat şi în limbile romanice; cf. Meyer-Lübke, REW. nr. 2024).

CÓIFĂ † s. f. (Milit.) v. }
COIFÁR s. m. v. } **coif.**
COIFÓIU s. a. v. }

COILÍE s. f. (Bot.) v. **colilie.**

COIMĂNÍ vb. IVa refl. *Se donner la peine, se réjouir pour rien.* — (Şişeşti, în Mehedinţi). A se căznì din greu; a se veseli în sec. Com. N. IONESCU.

COINÁC s. a. 1°. *Vertèbre, articulation. Croupion.* 2°. *Cheville.* 3°. *Dé de trictrac.* 4°. *Corde munie d'un poids.* 5°. *Rouleau* du moulin. 6°. *Contrepoids* d'une balance ou d'un puits. 7°. Membre viril. 8°. *Jeune gars* qui commence à courtiser les femmes.

1°. (†) Vertebră, articulaţie. CIHAC, II 567. *Cel după* [= de pe] *urmă coinac al osului spinării.* POENAR, ap. TDRG. | Ultima vertebră: noada şezutului. ŞIO.

2°. Osul gleznei. ŞIO.

3°. † Os în jocul de table, zar. ŞIO. *Tavliile se cheamă şi coinacele şi harjiţele ceale ce joacă.* ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. ŞIO.

4°. Sfoară de care e legată la un capăt o greutate (la început probabil o vertebră, un os găurit) şi care se aruncă în sus spre a prinde şi a trage în jos altă sfoară întinsă, mai ales a unui smeu (care aparţine altuia). *Se mai prinde smeul şi cu*

coinacul. Acesta este un bulgăre de cărămidă. ISPIRESCU, J. 71, cf. DAVILA, I 197. | (Pesc.) *Până la o sută de metri depărtare pluta se poate prinde prin coinacul cu sfoară, aruncat ca din praştie.* F. R. ATILA, P. 94.

5°. Parte a morii (H. XI 247) cu care se ridică pietrele spre a le ferecà cu un ciocan de fier oţelit (H. XI 27), fă fă lug, tă vă lug, crainic, cântarul-pietrelor. Cf. DAMÉ, T. 151, 153.

6°. Greutatea care se atârnă de braţul unei cumpene s. unui cântar (LM.), coiu (2°) s. de capătul mai scurt al cumpenei puţului, spre a o face să se lase în jos (când cumpăna e lăsată liberă) cu partea de care e atârnată greutatea, ridicând astfel în sus capătul de care e legată găleata (Munt. com. I. PAVELESCU), cătămâiu.

7°. (Braşov) Membrul viril. Când i se refuză cuivà cevà, i se spune că va primì coinacul şi i se arată degetul cel mare de la mâna dreaptă vârît între degetul arătător şi cel mijlociu de la aceeaşi mână. Com. LACEA. Cf. figă, ţâşcă.

8°. Fig. Flăcăiaş, tânăr care începe a face curte la fete, la femei. COSTINESCU.

[Diminutiv: (la plur. Bot., probabil prin contaminare cu coiu) **coinăcelele cotoiului** = o buruiană cu flori rotunde şi păroasă (ŞEZ. VI 25), motocei, floc oşei. PAMFILE, A. 181].

— Din turc. **kainak** «fesse, articulation, jointure, soudure; griffe des oiseaux de proie». ŞIO. (trecut şi la Bulgari: *koinakŭ* «arşic, ichiu»).

COINĂCÉL s. a. (Bot.) v. **coinac.**

COINCIDÁ † vb. I. v. **coincide.**

COINCÍDE vb. III[a] Intrans. *Coïncider.* — (Despre linii şi figuri geometrice) A cădeà exact una peste alta, a se potrivì exact una cu alta în toate privinţele, în spaţiu, a se suprapune exact; (despre evenimente) a se petrece simultan, a se întâmplà în acelaşi timp cu altcevà; fig. a se potrivì bine. *Moartea tatălui coincise cu naşterea fiului.* LM. *O frunte atât de netedă, albă, corect boltită, care coincide pe deplin cu faţa într'adevăr plăcută a tânărului meu.* EMINESCU, N. 35/$_{11}$. [Prez. ind. *coincid*, pers. 3 conj. *-cidă* (dial. *-ciză*), imperat. *-cide*, aor. *-ciseiu*, part. *-cis*, ger. *-cizând*. | Şi: **coincidà** vb. I[(a)] COSTINESCU. | Adjective: **coincís, -ă;** (după fr. *coïncident*) **coincidént, -ă** = care coincide; cf. simultan. *Linii coincidente.* COSTINESCU. | Abstracte: **coincidere** s. f.; (după fr. *coïncidence*) **coincidénţă** († scris şi *coincidinţă* PONTBRIANT) s. f. = suprapunere, potrivire exactă (cf. congruenţă); p. ext. potrivire incidentală şi neaşteptată a două lucruri s. întâmplări, brodire, nemereală. *Printr'o fericită coincidenţă istorică... prestigiul regelui Prusiei şi al marelui său cancelar creşteau.* MAIORESCU, D. I. II. Cf. CR. III 32/$_9$. *Erau simple coincidenţe, care, examinate cu atenţiune, s'au dovedit a fi tot atâtea argumente împotriva lui.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 175. | Pronunţ. *co-in-*].

— *N.* după fr. (din latin. scolastic **coincidere,** compus din prefixul *co-* «cu» şi *incidere* «a cădeà pe»). Cf. incident, incidenţă.

COINCIDÉNT, -Ă adj. } v. **coincide.**
COINCIDÉNŢĂ s. f. }

COINGHIÓS s. m. (Bot.). Variété de raisin blanc. — (Atestat numai la DAMÉ, T.) Specie de struguri albi.

COÎNŢELÉGE vb. III refl. *S'entendre.* — (Învechit, în Transilv.) A se înţelege, a fi în bune raporturi cu cinevà, a trăi în armonie cu cinevà. [Se conjugă ca *înţelege.* | Şi: **conţelége** vb. III[a] | Adjectiv: **co(î)nţelés, -eăsă** = înţeles. *Sânt conţeles!* = de acord. | Abstract: **co(î)nţelégere** s. f. = înţelegere, acord. cf. ODOBESCU, III 461.]

— Formaţie cărturărească, din **co-** (= **con-**) şi **înţelege,** după germ. *einverstehen.*

COINTERESÁ vb. I[a]. *Cointéresser.* — Trans. (construit cu prep. la, rar cu în) A face pe cinevà să fie interesat într'o afacere împreună cu altul s. cu alţii. *Societatea... a atras în concernul acesta şi societatea..., cointeresând şi primăria.* CURENTUL 10 Dec. 1930. [Adjectiv (adesea substantivat) **cointerésát, -ă.** *Cointeresat cu cinci la sută asupra câştigului.* CARAGIALE, M. 28. *Regie cointeresată.* | Abstract: **cointerésáre** s. f. *Cooperaţiune, adică cointeresare a muncii în* (= *la*) *capital.* GHICA, S. 566. | Pronunţ. *co-in-*].

— *N.* după fr.

COIÓS adj. m. v. **coiu.**

CÓITĂ s. f. 1°. *Chienne.* 2°. *Femme coquette, de vie légère.* — (Transilv).

1°. Căţeà (Năsăud). Com. N. DRĂGANU.

2°. Femeie cochetă (BUD, P. P.), frumoasă, dar leneşă şi nelucrătoare, prădătoare (ŢIPLEA, P. P.), stricată (MĂNDRESCU, P. P., glos.), desfrânată (VICIU, GL. cf. POLIZU), curvă (MĂNDRESCU, P. P., glos., com. A. P. BĂNUŢ). *Şi-o mâncat averea cu coitele* (Sâncel, lângă Blaj). VICIU, GL. *Noaptea bea cu coitele.* MĂNDRESCU, L. P. id. ib. 97/$_{25}$, 93/$_5$. cf. 149/$_{25}$. 178/$_8$. *O coită de nevastă* ŢIPLEA, P. P. 56, cf. 90. BUD, P. P. 27.

— Pentru etimologie, cf. ung. *kojtat* (*kajtat*) «umblă încoace şi încolo căutând, umblă rasna, umblă după bărbat», *kojtár* «sensul». S. Puşcariu, *Dacoromania* VII 116.

CÓITĂ s. f. *Trou qu'on fait au jeu avec la balle. Nom d'un jeu d'enfants.* — Râca [= gaura] de la jocul cu mingea «de-a cotca» (Mărgău, Huiedin. VICIU, GL.); numele unui joc de copii (H. VII 9, 186).

COÍŢE s. f. v. **coiu.**

COIU s. a. (Anat.) 1°. *Testicule.* 2°. *Contrepoids de la balance à bascule.* 3°. *Balle.*

1°. (Mai ales la plur.) Testicul, boaşe, ouă cf. (la cal şi:) boldoaşe, născut, teşcule, troancăne. Omul s. animalul cu un singur *coiu* se chiamă râncaciu. Bărbatul lipsit de *coaie* (din naştere sau prin castrare, scopire) se numeşte s. se numeà famen, scopeţ, scapeţ, cf. eunuc. Animalele cărora li se scot *coaiele* s. li se desfiinţează funcţiunea lor, se jugănesc, se bat, se întorc; cf. clapon. *Koi* = testiculus. ANON. CAR. *Om... care să fie cu un coiu* (gr. *μόνορχις*)... BIBLIA (1688) 86[b]. *Eu, Doamne, coiu n'am, muiere n'am, copîi n'am.* LET. II 25/$_{26}$. *Coaile pasărilor au a jăgăniilor.* HERODOT, 241. # *Ca un coiu într'o căldare:* fără rost. PAMFILE, J. II. *Bătut la cap ca berbecele la coaie* = prost. (Loc. adj.) **Cu coaie** = nejugănit. (LB.); fig. fam. (bărbat) de o mare energie, curajos, îndrăzneţ, bărbat. *Nu găseşte om cu coaie.* MAG. IST. IV 366/$_3$. **A strânge pe cineva de coaie** = a-l constrânge la cevà fără putinţă de împotrivire. **De-a'n-coiu'** s. numai **coiu',** e numele unui joc de copii. H. V 17, cf. 408. **Coiu de berbece** = pungă (făcută din sacul boaşelor de berbece). LB.

Compuse: (Bot.) **Coaiele cocoşului** = floare sălbatică care face un fel de pomuşoară roşie, pe care o mănâncă poporul. H. X. 420;

Coaiele popii = a) clocotiş. PANŢU, PL. *Pentru orbalţ se mai fac scăldători şi spălături din... coaiele-popii.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 24; — b) buruiană cu rădăcina ca ceapa, ca coaiele, şi întăritoare spre împreunare cu muiere, şi

care omoară pe câini, cum o mănâncă (I. GOLESCU, C. I.), numită şi: iarbă-câinească, boaşele-popii, ouăle-popii, rozmarin-porcesc; — c) rem f. PANŢU, PL., GRIGORIU-RIGO, M. P. II 20; — d) spânz. LB., PANŢU, PL., *Bolnavul de friguri caută... coaiele-popii.* GRIGORIU, RIGO, M. P. I 72, cf. 139; — e) untu'-vacii. PANŢU, PL.;—f) voniceriu. PANŢU, PL.;

Coaiele-ţapului = plantă ierboasă (*Orchis sambucina*), tuberculoasă, cu flori galbene, cu slab miros de soc. PANŢU, PL.

(Mor.) **Coaiele-morarului** = o parte a morii. H. V 16.

2°. P. ext. Punga în care se găsesc testiculele. LB. *Koele* = scortum. LEX. MARS.

3°. P. anal. Greutatea care se atârnă la cântar, coinac (7°).

4°. (Cu plur. *coiuri*) *Coiu* (*de cal*) = minge de gumă. HERZ.-GHER., M. IV 236.

[Plur. *coaie* şi (ad 4°) *coiuri*. | Diminutive: **coiúţ** s. a. = coiu mic (de copil s. de animal); (cu plur. *-iuţe* şi *-iuţuri*) minge de gumă. HERZ.-GHER., M. IV 236; (la plur.) **coiţe** s. f. *Castorii... când văd pe vânători că îi gonesc... îşi rup... singuri coiţele lor.* GORJAN, H. II 91, cf. PAMFILE, ap. PASCU, C. 79. | Adjectiv: **coiós** = cu coaie mari (COSTINESCU, DICŢ.), care sufere de vătămătură, surpat, boşorog (LB.) | Substantiv: **coián** m. = om cu coaie mari. *Koian* = testiculosus. ANON. CAR. | Verb: (probabil apropiat de *codì*, al cărui înţeles îl are) **coi** vb. IV^a refl. = a se codi, a pregetà, a nu se da dus la treabă. *Nu te tot coì şi pleacă la treabă.* ŞEZ. XIX III].

— Din lat. **coleus**, idem.

CÓIUF † (Milit.) s. a. v. **coif.**

COIÚGĂ s. f. (Pesc.) *Filet* (de pêche). — Un fel de plasă de prins peşte. LB.

COIÚŢ s. a. v. **coiu.**

COJA- v. **COJEA-**

COJÁN s. m. 1°. *Habitant de la plaine.* 2°. *Nom de chien.*

1°. Poreclă dată ţăranilor Munteni, de către Ardeleni (PÂRVESCU, H.); numire ce o dau în batjocură s. ca insultă muntenii (locuitorii din partea muntelui şi de la deal) câmpenilor (locuitorilor ţărani de la şes) (Buzău, Com. ST. POPESCU); numire întrebuinţată spre a face deosebire între «mocanii» de la plaiu şi podgorenii («Cojanii») de la vale (Ireşti, în Putna). H, XI 468. LM. *În tot regimentul, nu erà decât un singur călăreţ care să se măsoare cu mine: brigadierul Frunză. De acest voinic de cojan mă simţeam din zi în zi mai legat.* SANDU-ALDEA, A. M. 68. *În unele locuri vedeam numai cojani; în altele erau numai mocani. În câte un sat îi găseam şi pe unii şi pe alţii. Şi între ei observam deosebiri. Cojanii îşi băteau joc de cioarecii mocanului. Acesta îşi legà mireasa cu giumbir, cojanul cu bariş. Celălalt dăruià numai la masa-mare şi râdeà de «calicia» cojanilor. Figura... arată case de ale pescarilor români şi haholi din Chilia-veche şi... diferite tipuri de pescari români (cojani) de la Balta-Ciobanului (lângă Hârşova).* ANTIPA, P. 745.

2°. P. ext. Numire de câne ciobănesc. H. XI 276.

[Plur. *-jani* şi *-jeni*. (Şi: **cojeán** s. m. | Feminin: **cojáncă (cojeáncă)** s. f. [plur. *-jence*] = nevastă s. fată de cojan (1°). *Tinerile cojence.* I. C. ŢANŢU, LOGOFĂTUL MATEI 17. | Adjectiv: **cojánesc (cojenésc), -eáscă** = de cojan, în felul cojanilor. *Porumb cojănesc.* H. XI 32 6. | Adverb: **cojánşte (cojenéşte)** adv. = ca la cojani, în felul cojanilor; spec. (despre şederea cu picioarele încolăcite) turceşte. *Cât a ţinut ploaia şi viscolul şezură acolo bine îndesuiţi unul lângă altul, cu picioarele încolăcite, — cum se zice pe la noi: cojeneşte — şi numai rare ori... se depărtă câte unul...* TURCU, ESC. 138.]

COJÁNCĂ s. f. v. **cojan.**

COJĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. **cojan.**
COJĂNÉŞTE adv. }

COJBÁ vb. I^a *Se gonfler* (se dit de la croûte du pain) — (Ban.) A se ridicà, a se umflà (coaja deslipindu-se de miez, la pânea coaptă), a se coşcovì. CADE. [Adjectiv: **cojbát, -ă** = cojit, de pe care s'a luat coaja: *Eu i-am dat pâne bună, el mi-a dat-o cojbată* (Poşaga-de-sus, j. Turda). VICIU, GL. | Postverbal: **cójbă** s. f. = coajă, scoarţă (CABA, SĂL.) şi (+*coajă*) **coájbă** s. f. (BRAN, S.) = coajă (de ou), scoarţă.]

— Variantă a lui **cujbă**, influenţat (ca formă şi ca sens) de *coajă*.

CÓJBĂ s. f. v. **cojbà.**

COJCOGEÁ adj. invar. v. **coşcogeà.**

COJ(E)ÁLĂ s. f. v. **coajă.**

COJÉICĂ s. f. v **cujeică.**

COJENÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. **cojan.**
COJENÉŞTE adv. }

CÓJI s. m. plur. v. **coşi.**

COJÍ vb. IV^a }
COJÍŢĂ s. f. } v. **coajă.**
COJITÚRĂ s. f. }

CÓJNECĂ † s. f. v. **cojnic.**

CÓJNIC, -Ă † adj., s. f. 1°. *Sur parchemin.* 2°. *Parchemin.*

1°. Adj. (ca atribut al lui «carte») Scris pe pergament. *Care moşie o am avut şi în carte coajnică, de la moşii noştri* (a. 1697, Urlaţi). BUL. COM. IST. V 224.

2°. S. f. Pergament. *S'au dat lor şi... adevărată scrisoare în membrană, adecă în cojnecă scrisă* (a. 1702, Munt.). IORGA, S. D. XXI 88.

[Şi: **cójnec, -ă** adj., s. f.; (+ *coajă*) **coájnică** s. f.]

— Împrumut literar din slav bis. **kožina chartia** «pergament» şi adaptat derivatelor în *-nic*.

CÓJNIŢĂ s. f. v. **coşniţă.**

COJOÁCĂ s. f. (Îmbrăc.) v. **cojoc.**

COJOÁICĂ s. f. v. **cujeică.**

COJOÁICĂ s. f. (Ornit.) 1°. *Grimpereau* (*Certhia familiaris*). 2°. *Tichodroma muraria.*

1°. Pasărea numită scorţăraş.

2°. *Cojoaică-de-munte* = pasăre frumoasă, cu pene cenuşii pe corp, cu guşa albă vara şi neagră iarna, cu aripele parte negre, parte roşii şi coada cu dungi albe şi gălbui; ciocul îi e lung, subţire, ascuţit şi puţin încovoiat; trăieşte prin crăpăturile stâncilor. CADE.

— Derivat din **coajă**, cu suf. **-oaică.**

COJÓC s. a. (Îmbrăc.) 1°. *Pelisse* (de peau de mouton). 2°. *Fourrure*. 3°. Danse paysanne.

1°. Haină țărănească (H. II 50, 126), purtată de bărbați (H. II 4, 14, 31, 89, 141, 168, 204), mai rar de femei și, și mai rar, de fete. *Cojocul* e, de obiceiu, lung până la brâu, întreg făcut numai din piei de oaie tăbăcite și lucrate (s., mai rar, de miel), cu fața albă sau împodobită mai ales cu „flori" (cusături) din arniciu s. ibrișin roșu, negru, etc. Se poartă, de obiceiu, cu lâna pe dinnăuntru, mai rar «întors pe dos» (când umblă cu el pe ploaie); de regulă, se poartă îmbrăcat pe mâneci (încheiat s. uneori încins), iar în unele regiuni numai pe umeri (s. când pe umeri, când pe mâneci). În unele regiuni, cei tineri poartă *cojoace* galbene,... iar cei bătrâni poartă *cojoace* de tot albe. LIUBA-IANA, M. 20. Cf. DAMÉ, T. 169. *Cojocul păcurăresc* (LB.): slab, fără mâneci; se mai numește și tohoarcă (PĂCALĂ, M. R. 142). Cf. H. IX 496. *Cojocul* este de două feluri: cel scurt este sau de purtat, și atunci este simplu, sau de sărbătoare, și atunci este înflorat, [așa] că nu se mai vede pic de piele pe piept și pe spate. *Cojocul* mai poate fi și lung, trecând până din jos de genunchi. PAMFILE, I. C. 358. Cf. burcă (ȘEZ. IV 125/$_{34}$), bobou (DOSOFTEIU, V. S. 4 pr.), bituș(c)ă, bundă, șubă, blană, saricâ, ghebă. giubea. *Koshok* = pellicium. ANON. CAR., cf. MARDARIE, L. 1809. *Cu cojocŭ îmbrăcat se purta.* DOSOFTEIU, V. S. 33^{b}. *L-au acoperit pre el cu cojócul ei.* BIBLIA (1688) 176, cf. 260^{b}. *S'au împrumutat cu un cojoc și o părechi cibote* (a. 1711). URICARIUL, XI 220/$_{18}$, cf. MINEIUL (1776) 110^{b}, IORGA, S. D. 208 XII. *Un cojoc negru de miel. din zece piei... Un cojoc de miel negru, din patru piei.* URICARIUL, IV 135. *O babă... culcată pe un cojoc vechiu.* EMINESCU, N. 19/$_{24}$. *O babă... în cojocul rupt al ei Și încins cu sfori de teiu.* COȘBUC, F. 65/$_{17}$. *Își ia cojocul între umere.* CREANGĂ, P. 114, cf. 131/$_{1}$. *Moașa ,... îl învelește într'un cojoc cu perii întorși.* MARIAN, NA. 234/$_{8}$. *Îmbrăcat cu nouă cojoace.* ISPIRESCU, L. 321/$_{6}$. *Mărită-m'aș și eu, biată; Nici îi țol, nici îi cojoc, De altele nu-s de loc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 442, cf. 399. *Taur bălțat, La spatele mă-tii învățat.* [*Cojocul*]. ȘEZ. IV 88. *Patru frați într'un cojoc băgați* [= Miezul nucii]. Cf. TEODORESCU, P. P. 233^{b}. # *Cojocul căutare Numai la iarnă are.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 233, cf. I 86. *Șapte frați pe un cojoc* = sărac lipit. Cf. ib. III 123. **A avea (a găsi, a afla) ac de (s. pentru) cojocul cuiva** = a îndrepta pe cineva care are deprinderi rele (cf. ZANNE. P. II 499), a-i tăià cuivà apa (PAMFILE, J. II), a-l face pe cinevà imposibil, a-l așezà, a i-o face cuivà. a-i arătà. a se răzbuna asupra cuiva, a-l da gata, a-i venî de hac (v. c.). Cf. ac (I 1°). ZANNE, P. II 499, C. NEGRUZZI, I 250, CREANGĂ, P. 251/$_{13}$, ISPIRESCU. L. 87/$_{17}$. **A-și întoarce cojocul pe cealaltă parte** s. **pe dos** = a-și schimba atitudinea, părerile deodată și pe neașteptate (ZANNE, P. III 124), a purcede mai aspru, a se aprinde de mânie, a întoarce foaia. CIAUȘANU, GL. *Să nu-și supere norocul Și să-și întoarcă cojocul.* PANN, P. V. II 130. *Ei, măi badeo, nu mŭ faceți să-mi întorc cojocul pe dos!* ALECSANDRI, T. I 717, cf. PAMFILE, J. II 139. **A nu căutà de ce-i e cojocul cuivà** = a nu face distincție de persoane, a tratà egal, cu aceeași severitate pe toți, fără distincție (LM.), a nu-i părtinì (RĂDULESCU-CODIN, î.). **A nu-l mai întreba pe cineva de ce i-e cojocul** = a nu-l mai lăsa să se gândească, a-l lua repede, a-l bate. ZANNE, P. III 125, CREANGĂ, P. 274/$_{5}$. **A cunoaște cui de ce îi e cojocul** = cu cine ai a face și a se purtà cum trebue. ZANNE, P. III 125, cf. PANN, P. V. III 145. **Cât îi poate cojocul** = cât poate cineva (ZANNE, P. III 126), cât îl ține cureaua s. brăcinarul. **Te mănâncă cojocul!** = nu te astâmperi, nu te potolești, te mănâncă pielea! *Tu, muiere, fii cuminte, că, de te mâncă cojocul, acum am eu ac de el!* RETEGANUL, P. I 7. **A-i scuturà cuivà cojocul** = a-l bate. DICȚ., ZANNE, P. III 126, PAMFILE, J. II. **A face cuivà pielea cojoc** = a-l bate zdravăn. *Să știe maica că joc, Face-mi-ar pielea cojoc!* DOINE, 291/$_{10}$. **Vai de cojocul cuiva!** =vai de dânsul, vai de capul lui, vai de pielea lui. ZANNE, P. III 126, cf. ȘEZ. III 186/$_{12}$. **Jocul rupe cojocul** = cine se ține de jocuri și petreceri, sărăcește (ZANNE, P. IV 402); jocul se isprăvește cu bătaie. **A-și teme cojocul** = a se teme. *Fratele cel mai mare, care și el își temea cojocul, trimise... să vadă ce-i înăuntru.* SEVASTOS, P. 205, cf. CATANĂ, P. I 24. **A-și păzì cojocul** = a se ferì de bătaie. ZANNE, P. III 126. **Iarnă cu șapte cojoace** = iarnă grea, foarte friguroasă. ALECSANDRI, P. III 21.

2°. P. ext. Blană (1°) întrebuințată drept căptușală. *Caftanul... căptușit... cu cojoc de samur.* MAG. IST. II 17/$_{26}$ || (În glumă) Pielea păroasă. blana unui animal. *Lupul... sare asupră-i pe loc Și îi rupe [câinelui] din cojoc.* PANN, P. V. I 96. (Bot.) **Cojocul-ursului** =buruiană (H. III 306) cu frunza ca a mărului, dar flocoasă (ib. III 116). || (Adverbial) *Smântâna este cojoc pe lapte* = groasă, bogată. CIAUȘANU, GL.

3°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. H. V 98. Cf. cojocăreasca.

[Și: (singular nou, refăcut din pluralul *cojoace*) **cojoácă** s. f. = (în Munt.) cojoc lung până la glezne; (în alte regiuni) cojoc mai mic și mai frumos lucrat, purtat de femei (Cf. LM.) s. de bărbați (H. IV. 45); pieptar de piele (H. XIV 22); blană de miel. *Scoală, Irino, mamă, pune pe tine cojoaca ta și dulama mea și du-te!* DELAVRANCEA, S. 183/$_{15}$. *Așezat pe o cojoacă în gura sobei.* STOICA, SĂM. III 822. *Mască... făcută din cojoacă neagră.* MUSCEL, 69. # *A întoarce cojoaca* = a-și schimba părerile. ZANNE, P. III 124. *Joaca sparge cojoaca.* id. ib. IV 408, cf. mai sus: Jocul rupe *cojocul.* | Diminutive: **cojocél** s. a. și m. = (cu plur. *-cele*) cojoc scurt, ajungând până la șold (HERZ.-GHER., M. IV 244); mai ales fără mâneci, purtat în deosebi de fete și femei, cf. pieptar, bundă, bondiță; (cu plur. *-cei;* Bot.) plantă ierboasă (Petasites albus), numită și cucuruz, cu frunze lânos-pâsloase pe fața inferioară și cu flori albe-gălbui (Bucovina). PANȚU, PL.^{2} *Cojocele de oaie albă, cusute cu vărgi și cu triunghiuri de mătase neagră.* ODOBESCU. I 483. *Țărani cu pălăriuțe și foarte frumoase femei în cojocele.* IORGA. N. R. A. I 367. *Du-te... Să-mi aduci un cojocel.* TEODORESCU, P. P. 580. *Un voinicel Cu cojocelul de miel.* BIBICESCU, P. P. 59. Cf. ȘEZ. I 10/$_{8}$. *Cojocele și bondiți din pielcele și piei de oaie.* ib. IV. 17/$_{21}$. *Cinel, cinel, Picior de purcel, Învălit cu cojocel.* [= Sfredelul]. GOROVEI, C. 343; — **cojocúț** s. a LB.; — **cojocáș** s. a. ib.; — **cojocița** s. f. *Cu cojocița pe umăr..., gândeai că-i un Făt-frumos.* LUC. III 361; —**cojocícă** s. f. = căputaș de pănură roșietică, ce ajunge până la genunchi: e căptușit pe dinlăuntru cu piele de oaie (Racovița, Olt). VICIU, GL. | Verb: (ad 2°) **cojoci** † IV^{a} = a blăni (cu piele de oaie COSTINESCU), cf. cojocărì. *Koshocsesk* = pellionem ago. ANON. CAR.].

— Din slav. (bulg., sârb., rut.) **kožuh,** idem. Schimbarea finalului după suf. *-oc* trebue să se fi întâmplat pe teren slav, căci găsim și la Meglenițì *cojóc (cujóc, cójuc),* la Neogreci κοζόκα și la Unguri *kozsók.* Cf. cojocar.

COJOCÁR s. m. *Fourreur, pelletier.* — Cel ce lucrează s. vinde cojoace, pieptare, blăni, căciuli, etc. făcute din piei de oaie, de miel și de capră. LIUBA-IANA, M. 122), suciu (H. XVII 8), cf. pielar, blănar. *Koshokar* = pellio. ANON. CAR. (Slav.) Milotariu = pielariu, *cojocariu.* MARDARIE, L. 1810. *Suceavă târgul l-au descălccat niște cojocari. Soč se cheamă ungurește cojocar, iară Succava cojocărie.* LET. I. 91/13. *Starostele de cojocari.* RĂȘCANU, L. 16/11. *Cojocarii Craiovei au avut slab alișveriș* (a. 1819). IORGA, S. D. VIII 89. *Făcând cercetare breslei cojocarilor și a blănarilor....* (a. 1801). URICARIUL, IV 126/14, cf. XII 50, IORGA, B. R. 99. *Vânzând unui cojocariu un lup întreg...* BARAC, T. R. 33. *Moș Fotea, cojocarul satului.* CREANGĂ, A. 3/2. *Tot mă cere-un cojocar. După cojocari n'oiu mere* [=merge]. ȘEZ. III 59/12-3. # *Din bucățele, cojocarul blană mare face.* IORD. GOLESCU, ap. DDRF. *Vulpea, după moarte, de cojocari are parte.* id., ap. ZANNE, P. I. 707. | Spec. *Cojocar subțire* (= blănar) *și gros.* POLIZU, FILIMON, ap. TDRG (ms.) [Și: († și dial.) *cojocariu* s. m. LB. | Femininul: **cojocăreásă** DICȚ., **cojocărîță**. | Adjectiv: **cojocărésc,-eáscă** = de cojocar; (substantivat la fem.) numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281/29, PAMFILE, J. III. Cf. cojoc (3⁰). | Abstract-local: **cojocărie** s. f. = meseria cojocarului (H. II 62, 146, 168); atelier unde se lucrează cojoace, pieptare, căciuli, etc.; prăvălia, marfa și comerțul cojocarului. Cf. LET. I. 91/13. *Pielăriile, cojocăriile și curelăriile.* ODOBESCU, I 480. *Să-i dai un băiet, să-l învețe cojocăria.* CREANGĂ, P. 31/25. | *Cojocăria e un meșteșug ce cere anumite cunoștințe.* PAMFILE, I. C. 46, cf. GOROVEI, C. 375, SBIERA, P. 322/3. | Verb: **cojocări** IV[a] = a face cojocărie; (fig.) a bate zdravăn (HERZ.-GHER., M. IV 243; (cu abstractul) **cojocărît** s. a. = meseria cojocarului. HERZ.-GHER., M. IV 244. LIUBA-IANA, M. 6].

— Derivat din **cojoc,** prin suf. nom. agent. *-ar.* (Cf. bulg. *kožuhari*, idem).

COJOCĂREÁSĂ s. f.
COJOCĂRÉSC,-EÁSCĂ adj.
COJOCĂRÍ vb. IV[a]
COJOCĂRÍE s. f.
COJOCĂRÍȚĂ s. f.
} v. **cojocar.**

COJOCÁȘ s. a. (Îmbrăc.)
COJOCÉL s. a. și m. (Îmbrăc. Bot.)
COJOCÍ † vb. IV[a]
COJOCÍCĂ s. f. (Îmbrăc.)
COJOCÍȚĂ s. f. (Îmbrăc.)
COJOCÚȚ s. a. (Îmbrăc.)
} v. **cojoc.**

COJÓICĂ s. f. v. **cujeică.**

COJÓS, -OÁSĂ adj. v. **coajă.**

COL s. a. 1⁰. *Aile* (de moulin à vent). 2⁰. *Garde.* 1⁰: (Mor. Mold.) Aripa morii de vânt, săgeată, fofează (1⁰) HEM. 1669. Cf. H. III 18, 118, 140, 266, XI 429.

2⁰. (Munt. rar, în expresia:) **A fi de col** = a fi (la rând) păzitor de noapte, a fi de caraulă. Cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. *De ce n'ai fost aseară de col?* VISSARION, FL. 84.

[Plur. *cóluri.* | Și: (singular — greșit? — refăcut din plur.) **cólur** s. a. DAMÉ, T. 162—3, PAMFILE, I. C. 187, 189.]

— Din turc. **kol** «braț, aripă». Pentru sensul 2⁰, cf. *kol gezmek* «se promener en ronde». Cf. colgiu.

COLABORÁ vb. I[a] *Collaborer.* — A lucra împreună cu altul s. cu alții la ceva (mai ales la o operă științifică s. literară). *Edită și colaboră la Dacia literară.* C. NEGRUZZI, I. 339 [Abstracte: **colaboráre** s. f. *Colaborarea vremelnică a D-lui G. Dem. Teodorescu.* MAIORESCU, D. II 14. *Revista nu plăteă colaborarea.* C. PETRESCU, C. V. 145; (fr. *collaboration*) **colaborațiúne** † s. f. (COSTINESCU), **colaborâție** † s. f. (STAMATI). | Substantiv verbal: (fr. *collaborateur*) **colaboratór,-oáre** (mai de mult, la feminin și **colaboratrice**) = persoana care muncește la o lucrare (spec. la o revistă, la o publicație periodică) în comun cu alta. *Colaboratorii «României literare».* RUSSO, S. 79. *Colaboratorul vreunui vodevil monstruos.* C. NEGRUZZI, I 69. *40 de redactori-colaboratori.* MAIORESCU, CR. II 7/8. *Pentru rubrica modei, revista a găsit în doamna A. o colaboratoare priceputâ și devotată.*

— *N.* după fr. (lat. **collaboro,-are** «lucrez împreună»).

COLABORÂȚIE † s. f.
COLABORAȚIÚNE † s. f.
COLABORATÓR,-OÁRE adj. subst.
} v. **colaborà.**

COLÁC s. m. (Cul.). I. 1⁰. *Gâteau, brioche, fouace.* 2⁰. *Craquelin.* 3⁰. (Au plur.) *Morceaux de pain* donnés aux pauvres. II. 1⁰. *Fromage* (rond). 2⁰. *Brins d'osier* servant de liure. 3⁰. *Cueillie* de fil de fer. 4⁰. *Jante.* 5⁰. *Cuvelage, margelle du puits.* 6⁰. *Clôture.* 7⁰. *Cannelure.* 8⁰. *Ceinture de sauvetage.* 9⁰. *Voûte, arc.* 10⁰. *Cabanc.* 11⁰. *Collier* (du harnais). 12⁰. *Couronne.* 13⁰. *Partie du dragon* (constellation). 14⁰. *Replis.* III. 1⁰. *Redevance* (en nature). 2⁰. *Récompense.* IV. *Discours de félicitations.*

I. 1⁰. Aluat (cocă) de făină (de grâu) copt în cuptor (un fel de pâine), de obiceiu de formă rotundă ca o cunună (uneori și cu alte forme) și împletit din două s. trei suluri de cocă, făcut nu pentru mâncarea zilnică obicinuită, ci pentru împărțit altora la anume solemnități religioase ale familiei. În unele regiuni (Transilv., Banat, mai rar și prin alte părți) aluatul se amestecă cu zahăr, ouă, unt și mirodenii și se frământă cu drojdii (PAMFILE, CRC. 5), deci, pe acolo, e sinonim cu cozonacul (com. A. COSMA, ȚIPLEA, P. P., BUD. P. P. | *Colacii* au un rol destul de important în viața religioasă a poporului nostru, fiind dați în dar preoților, de pomană săracilor, precum și nașilor s. la diferite ocazii solemne (nuntă, înmormântare, praznic, parastas ș. a.). În unele regiuni ei se fac cu apă neînceputâ și se frământă de femei curate (PAMFILE, CRC. 108), mai ales la sărbători mari, pentru pomenirea morților (id. ib. 5), se duc la biserică de se sfințesc s. se slujesc. Cf. turtă, prescură. După ocaziile la care se fac s. după destinația lor, se numesc și: *colaci acoperiți,* închinați cumetrilor mari. Cf. MARIAN, NA. 298/29; *colaci de Andreiu,* făcuți de fete, cu apă neînceputâ (Covurluiu). PAMFILE, S. T. 140; *colaci de botez,* duși de fini s. de părinții lor celor care i-au botezat. Cf. ȘEZ. I 36/33, III 237/24; *colaci de Crăciun,* făcuți din două vițe împletite și încunjurate cu altă viță. PAMFILE, CRC. 5; *colacii de cununie* s. *de nuntă,* duși de fini nașilor. Cf. ȘEZ. IX 78, I 36/33, H. II 82, 119; *colaci de mort* s. *de scăldătoare,* închinați cumetrilor mari. MARIAN, NA. 298/28. *Colacii de Vasluiu* sânt renumiți în Moldova. Cf. DDRF. *Colacii pentru colindători* sânt numiți și colindețe (PAMFILE, CRC. 5) și colăcei.

Colacu preste groapă să nu se dea (a. 1675). GCR. I 218/26. *Pentru blagoslovirea fierturilor, a grâului şi a colacului, să plătească — fl. 3 crei[ţari]* (sec. al 18-lea). IORGA, S. D. XIII 15. *Mă învăţă nevoia... să trăesc cu colaci de bogdaproste* (= de pomană). GORJAN, H. II 53. *Să coacă pentru nuntă... colaci.* EMINESCU, P. 195. *Şi-au pierdut evlavia până'ntr'atâta, că nu mai... aduc atâtea lumînări şi colaci pe la biserică.* I. NEGRUZZI. CONV. LIT. III 43. *Pe piept* [au pus mortului] *colac de grâu de-un an.* COŞBUC, B. 151. *Părintele.... aducând pitaci şi colaci din biserică, a împărţit la fiecare.* CREANGĂ, A. 4/4. *Aluatul de Crăciun se face din coca din care se face colacul pentru ziua Crăciunului.* ŞEZ. IV. 24/11. *Pentru Crăciun e bine ca fiecare creştin să facă măcar câte un colac care să aibă înfăţişarea unei mâini cu degetele întinse.* PAMFILE, CRC. 109. *Colacii...stau la copt în ţăst.*, id. ib. 208. *Sufleacă mânice largi Şi'mpleteşte la colaci. Fă colaci mari, de doi saci. Pentru cumnăţei burlaci.* ALECSANDRI, P. P. 97b/14. *Ca grâu' cernut, Ca colacu' slujit.* ŞEZ. IV. 31b/31. *Numai popă nu mă face. Să mânc pită bombănită Şi colaci de la săraci.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 467. *Mulţi îs domni şi cu năzdragi, Nu mănâncă toţi colaci!* BUD., P. P. 51. *Feciorul cel sărac E plăcut ca ş'un colac.* POMPILIU, B. 17/18. *Fată mare'n comândare, Nici colac, nici lumânare* (= Lingura). GOROVEI, C. 202. *Colacu' nu-i a[l] cui-i menit, ci-i a[l] cui-l mănâncă!* (cf. nu-i pentru cine se găteşte, ci pentru cine se nimereşte). ŞEZ. IX 147. *Femeia de ciomag fuge, nu de colac.* ZANNE, P. II 154. *Dacă nu e colac, e bună şi pânea.* id. IV. 43. *Ziua mănâncă colaci* (adică: e bisericoasă), *Noaptea umblă după draci.* id. ib. I 25. *La cel bogat merge şi dracul cu colaci* = celui bogat i se fac hatâruri. ŞEZ. II 74/31. *Când vrea Dumnezeu cu omul, vine şi dracul cu .colacul.* DICŢ. Cf. GCR. II 260/37. **A trecut baba cu colacii** (s. **colacul**) s. **i-a mâncat cioara colacul** (PAMFILE, J. II) se spune celor ce au scăpat ocazia. Cf. babă (I 2°). *Să nu-l faci să-ţi zică: «după ploaie, căpeneagul» şi «au trecut baba cu colacul».* ŢICHINDEAL, F. 120. **Pe la noi umblă câinii cu colaci în coadă** (PAMFILE, J. II) = e mare belşug. **Cum e sfântul şi colacul** = omagiul s. darul se măsoară după importanţa persoanei; cf. cum e Turcul şi pistolul. **Aşteaptă, ca mortul colacul** = cu nerăbdare, cu mare poftă. CIAUŞANU, V. **Să dai colac (s. turtă) zilei că ai scăpat!** = să mulţumeşti lui Dumnezeu că ai scăpat teafăr din cutare primejdie. id. GL. **Colac peste pupăză,** se zice când cineva nu e mulţumit cu ce a primit, ci mai vrea, ori când peste un necaz s. o nenorocire mai vine alta (cf. PAMFILE, J. II) cf. pupăză. Expresia vine de aici: Când mama face colaci. din coca ce rămâne face câteva bucăţi în formă de pasăre cu creastă, cărora li se zice pupăză şi se coc odată cu colacii; când scoate colacii din cuptor, dă fiecărui copil câte o pupăză; dar ei mai vor, pe lângă asta, şi câte un colac, la care cerere mama răspunde: «Nu ţi-e de ajuns ce ţi-am dat? Mai vrei şi colac peste pupăză?» (judeţul Buzău. Com. I. RĂDULESCU-POGONEANU). **Dă-i colac şi lumânare** = ia-ţi nădejdea, renunţă! Se zice când nu mai găseşti ce ai pierdut (ŞEZ. II 74) s. când nu mai capeţi îndărăt ce ai împrumutat (cf. MARIAN, I. 366). **Asta-i lapte cu colac,** se zice pentru o întâmplare plăcută, folositoare. ZANNE, P. III 532. **A umbla după** (s. **a aştepta** s. **a veni la) colaci calzi**=la un lucru bun, plăcut şi de-a-gata. id. ib. III 533. *Îmblă ş'aista după colaci calzi. Îmi vine să i-o joc şi lui!* ALECSANDRI, T. I. 720. **A duce pe cineva la colaci calzi** = a-l duce cu vorba, cu făgăduieli deşarte, a-l purtà pe la icoane. ZANNE, P. III 533. **A aştepta pe cineva cu colaci calzi** = a-i face o primire deosebit de călduroasă. *Nu-i el tocmai aşa de prost, ca să-şi închipuiască că îl aşteptăm cu colaci calzi!* ALECSANDRI, CONV. LIT. III 64. **Aşa colac!** = ce noroc (pe mine)! *Domnul Ghiftuiu mă... roagă să-l ieu... Aşa colac!* ALECSANDRI, T. I 585. **A-şi face coada colac** (ca un câine, care pleacă cu coada'ntre picioare, când e ameninţat) = a umblà cu cârcotele, a căutà chichiţe, pretexte (cf. LB.), a-şi face de lucru, fără nici o socoteală (Criscior, com. ŞT. PAŞCA); a se lenevì, a se codì, a se da în sus (CIAUŞANU, V.); a o şterge pe furiş, de undeva. *Lui Ioan Zapolia... nu i-a căzut la inimă logodna aceasta; drept aceea şi'au făcut coada colac şi, în loc de a merge la logodnă, s'au dus asupra Turcilor.* ŞINCAI, HR. II 137/20. *Am ştiut că dumnealor, când vor fi la adecă, şi'or face coada colac.* AGÂRBICEANU, L. T. 240. **Nu i s'au prins colacii** = n'a izbutit, nu i-a mers. ION CR. VII 154. **Popâc, moaşă, colac** = iată, tocmai acum când nici nu mă aşteptam. ŞEZ. III 85/27. (Cu funcţiune adverbială). **A se face (a şedeà,** etc.) **colac** (cu corpul încolăcit, ghemuit în formă de roată). *Griveiu... iarna se făcea colac la uşa tindei.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. (ms.) *Un şerpe... şedeà colac şi se soreà.* ŞEZ. III 151/14. *Strâng... Brâul mieu colac.* TEODORESCU, P. P. 378.

2°. P. anal. (Bucov., ca la Istro-români) Covrig.

3°. P. ext. (Muscel) Bucăţi de pâine cu colivă şi lumânare pe ea (RĂDULESCU-CODIN, L.) care se împart la săraci, la rude şi la vecini pentru ca morţii să nu stea cu «ţărâna în gură» (MUSCEL, 26).

II. P. anal. Denumirea unor obiecte care au o formă rotundă ca un *colac* (cf. LB., COSTINESCU, LM., RĂDULESCU-CODIN, L.). *Kolak* = torta, circulus. ANON. CAR. *Se înfundă în jâlţ, picior peste picior, aruncând colaci* (= rotocoale, verigi) *de fum în tavan.* C. PETRESCU, C. V. 104.

1°. *Colac de caş:* se topeşte brânză de oi, i se dă forma rotundă (ca de *colac*) şi se lasă de se răceşte. ŞEZ. VII 115.

2°. Gânj împletit în formă de cerc, cu care se leagă strâns două lemne. ŢIPLEA, P. P.

3°. *Colac de sârmă* (CIAUŞANU, GL.) = sârmă răsucită în formă de roată, spre a o păstrà fără să ocupe prea mult loc. *Colac de tel.* COSTINESCU.

4°. Obezile împreunate ale roţii carului, talpa roţii, cf. ciolan (II, 1°), năplaţe. LB. Cf. PAMFILE, C. (Slav.) Obodŭ = *colácŭ.* MARDARIE, L. 4217. *Spiţelnicul slujeşte la găurirea ciolanelor sau colacilor roţii la car.* PAMFILE, I. C. 124. | (Mor.) Încingătoarea de lemn, obezile care încunjură pietrele de măcinat ale morii (Cf. LB. DAMÉ, T. 150, PAMFILE, I. C. 182, VICIU, GL. HEM. 18/31, RĂDULESCU-CODIN, H. II 319, IV 132, 280, XI 247, XIV 377, XVII 8). Roata din afară are 6 cruci şi 6 *colaci;* în tot *colacul* sânt asezate 6 aripi. HEM. 1699. Roata morii constă din doi *colaci.* Între *colaci* sânt cupele (Sălişte). Com. A. BANCIU. | La joagăr, cupele sânt adaptate de obiceiu între cei doi *colaci* ai roţii. Pentru a-i da roţii o soliditate cât mai mare, *colacul* se leagă de osia roţii. PĂCALĂ, M. R. 460. | (Băeş.) Talpă de şteampuri. LB.

5°. Împrejmuirea de piatră sau de lemn (în timpul din urmă şi tuburi de beton) din jurul unei fântâni, unui puţ, ghizd, cf. butălău, grădină. COSTINESCU, PAMFILE, I. C. 467, ŞEZ. VII 186, CIAUŞANU, GL. *Din arin negru... se fac «colaci de fântână», adecă se cercueşte temelia la puţuri.* HEM. 1206. *Puţul... cu colac de piatră* ODOBESCU, III 176/9. *Pe colacul fântânei erau*

două pahare de argint. CREANGĂ, P. 290/10. *Decât mă făceai o fată, Mai bine-un colac de piatră... la fântână.* SEVASTOS, C. 37/3.

6°. (Vechiu, și în graiul pescarilor dunăreni) Împrejmuire de zid, de pământ, b r ă u (II 2°). *Deci acela colac, zidu' dintâiu, iaste fața muruită cu albu var, al doile colac negri, al treile roșie, apoi mohorît, apoi galbine.* HERODOT, 43. *Întru colacul cel dinapoi iaste lăcașul împăratului și vistearele, iar cel mai mare colacul zidului va fi cum iaste cela [al] Athineilor.* HERODOT 43. *În iaz, gura opustului e încunjurată de un perete circular de pământ (colacul din fața opustului).* ANTIPA, P. 58.

7°. (Zid.) Ornament plastic, care înconjoară păreții s. stâlpii unei clădiri, cf. c i u b u c (6°). c h e n a r, b r ă u (II 2°). *Colacul, brâul sau ciubucul împletit, care încinge biserica...* IORGA. IST. R. II 20.

8°. (Mar.) *Colac de salvare* = cerc de plută s. de cauciuc umflat cu aer, cu ajutorul căruia plutești de-asupra apei. El se aruncă celor ce sânt amenințați să se înnece.

9°. Lemn încovăiat care ține o boltă, arc. Cf. LB. *Picioarele podului... coprinse de la unul la altul cu colaci.* SPĂT. MILESCU, ap. DDRF.

10°. (Banat) Colibă rotundă făcută din nuiele și acoperită cu paie, în care se adăpostesc ciobanii. Cf. H. VIII 141.

11°. (Transilv.) Cerc de piele (capitonată) care se pune în unele regiuni în jurul gâtului cailor înhămați, j u g u l h a m u l u i. Cf. BARCIANU, ALEXI.

12°. Vârtej (de păr). *Are doi colaci în creștetul capului* = are părul răsucit în două părți. GOROVEI, CR.

13°. (Astron). Fiecare din cele două trapeze din constelația numită «dragon» s. «balaur», î n c o l ă c i t u r ă. OTESCU, CR. 10 Cf. PAMFILE, CER. 165.

14°. Veriga ce o formează corpul șarpelui răsucit (în jurul cuiva). *De te-ar fi strâns* [balaurul]... *în colacele lui,... ai fi scos limba d'un cot.* DELAVRANCEA, S. 91.

III. P. e x t. 1°. († și dial. Mai ales la plur.) Dar, plocon făcut de fini nașilor s. oferit de țărani, la zile mari, proprietarului moșiei pe care locuesc, constând din colaci, pui, ouă, miei, miere, poame, etc.; s p e c. (mai de mult) dar în natură, plocoane date de orașe Domnului, la Crăciun (SIMEON DASC., LET. 277). *Kolak* = munus. ANON. CAR. A doua zi de Crăciun, se duc oamenii cu *colac* la naș. *Colacul* constă din 7 pâini, un cocoș sau alte orătenii, 2-3 sticle cu țuică și vin, o coastă de porc, 2-3 trandafiri (cârnați) și alte mărunțișuri. ȘEZ. XVIII 24. *Ți-am trimis dumitale colacul, un cal* (ca. 1620). ROSETTI, B. 100. *53 de lei, pe patru râși ce s'au închinat colaci* (a 1658). URICARIUL, XVI 202 /23. *Arpag... trimitea pururea colaci* [notă: daruri]. HERODOT, 52, cf. 153, 512. *Ispravnic pre beciurile domnești, pre unt, pre miere și pre colacii ce vin de la orașe, la Născut* [= Crăciun]. LET. I 104/37. *Atunci jărtve direapte-ți vom face, Colaci și prinoase.* DOSOFTEIU, PS. 171, cf. 276. *Scutește pe... preut... de dajdie... și de colaci.* RĂȘCANU, L. LXIV/17. *Toți cetățenii dară se gătiră să aducă, după obiceiu, câte ceva colaci, la nuntă... Baba... foarte săracă... n'avea ce să ducă alta colaci, decât numai niște alune.* SBIERA, P. 127/11-14.

2°. † Remunerație; s p e c. răsplată s. despăgubire pentru cheltuiala cu întreținerea și îngrijirea unei vite de pripas, recompensă (în bani) pentru găsirea s. denunțarea unei vite pierdute s. furate. *Împăratul... giurui colăcu cine* [aceluia care] *i-ar afla pre'nșelătoriul.* DOSOFTEIU, V. S. 48b. *Sosit-au și Osman... la Împăratul, cu cărți de la Vezirul, să ieie colac, cum au bătut pre Moscali.* LET. II 377/20. *Au cerut colac de la mine și zicându ei c'au nemerit acel bou de pripas în boi[i] lor, eu am dat colac t[aleri] 2, în mâna lor* (a. 1760). IORGA, S. D. XII 72, cf. XIII 170, XXII 7, RĂȘCANU, L. 37/11. *Pentru boii ce se rumpu cârduri din cirezi și fug, să aibă a plăti colac celor ce-i vor găsi, câte doi lei de cârd, iară când se vor răsleți din cireadă câte un bou sau doi, atunce vor da colac câte unul leu de bou, după obiceiu* (a. 1784). URICARIUL, II 150/23, cf. X 106/23, XXIII 269. *Păgubașul să dee colacul vitei, adecă de va fi șezut vita pripășită o săptămână* (a. 1795) ib. IV 60/31, cf. I 253/10. *Și încredințându-se cu dovadă că este vita lui, să i se deie, și păgubașul să deie colacul vitei* (=cheltuiala ce a avut-o cu vaca), *plătind câte o para pe zi.* ib. IV 199/15. *Pentru colac ce-mi scrii că s'au făgăduit ca să s[ă] dea celor ce vor prinde hoții, asemene am fost dat ș[i] eu porâncă, ca oricare îi va prinde, va luà de la noi bun colac.* IORGA, B. R. 226. | (F i g.) Recompensă. *Ha, ha, așa dar mie colac* [pentru veste bună]! *răspunse vulpea.* ȚICHINDEAL, F. 324. | S p e c. Suma pusă pe capul unui tâlhar (de vânat) s. rebel. *Care... prinde pe un tâlhariu de vânat, dobândește 25 de galbeni dar, care colac* (nemț. Taglia) *iarăși trebue...* COD. SILVIC, 50. *Prea osfințita chesarocrăiască... mărire... au hotărît ca trei sute de galbeni cinste sau cum să zice colac să i să dea la unul ca acela, care pre unul sau altul dintre corifei, adecă dintre... căpetenii și îndemnători acestiia* [= acestei] *răutăți îl va prinde... Dat în Sibiiu, 23 zile Noemvrie, Anul 1784.* PROCLAMAȚIE (a guvernatorului Transilvaniei, după răscoala lui Horia). | Și astăzi: *Cal de colac* = cal strein, pripășit în comună, unde primarul îl dă spre păstrare vreunui om nevoiaș, să se servească de el, până vine stăpânul să-l reclame. (Comuna Lascăr Catargiu, în județul Covurluiu). CALUL 88. *Vită de colac* = fără stăpân (PAMFILE, J. II), pripășită (cf. id. DUȘM. 102). # (În ironie) **A lua colac** = a da de știre, a informă pe cineva despre ceva (rău). Cf. BARONZI, L. 46/5. *Dar până să intre'n curte, alții colac i-au luat, Că nevasta-i d'atunci încă după alt s'a măritat.* PANN, Ș. I 71/13.

IV. Orație ținută de colăcer la nuntă, numită și **l a - c o l a c** (MARIAN, NU. 457/17), c o l ă c ă r i e, c o l ă c e r i e. *După ce s'a rostit colacul, mirele predă mamei miresei un oarcșicare dar.* id. ib. 619/21.

[Plur. *-laci*, neobicinuite: *-lacuri* (POLIZU) și (ad II 10°) *-lace.* | D i m i n u t i v e: **colăcél** s. m. și (cu asimilare vocalică) **colocél** s. m. = colac mic (făcut pe alocuri din două vițe împletite, cf. PAMFILE, CRC. 5); (mai rar:) colac bun, gustos; (în Bucov.) covrigi mici (MARIAN, Î. 291). (Ad I 1°) MARIAN, I, 165/15, S. II 165, H. II 82. *Să facă... 2 colăcei.* BIBLIA (1688), 228b. *La o pomană lungă, trebuesc 200-300 de colăci, archangheli, scări, prescuri și altele.* MARIAN, NU. 751/13. *Colăcei de grâu frumoși.* ȘEZ. I 36/9. *Și'mpărțeà trei colăcei, La copiii mititei.* ALECSANDRI, P. P. 390b/17. *Prin Săliște, în sara de Anul-nou, merg copiii la colindat, strigând: Leleo, lăsà-mi-i în casă? — Lăsà, lăsà. Da colocelu' nu ți l-oiu da!* VICIU, GL. *Mi-a gătit Colăcel în lapte dulce.* RETEGANUL, TR. 130/15. *Și-a cernut făina toată Și-a făcut un colăcel, De-a dragul să cați la el, Colac mândru și frumos.* POP. ap. GCR. II 337/26. *Colăcel, Bolăcel, Într'un vârf de muncel* (= Iedera). GOROVEI, C. 188. (Bot; la plur.) **Colăceii-babii** = n a l b ă. PANȚU, PL.; (ad II 2°). *Luăm o răchită sau două mai groase, din care, făcând un colăcel sau cerc, de lărgimea vârșei,... îl coasem în ea de împletitură, printr'o nouă răchită gân-*

juită. F. R. ATILA, P. P. 124. (Numele unui joc de copii) **De-a trei colăcei** = de-a mama-(s. de-a puia-) gaia. PAMFILE, J. II 289. (La jocul acesta) se face unul cloşcă, râcâind în pământ cu bățul, şi alți copii după el [într'un şir, unul la spatele altuia] numindu-se puii cloştei şi ţinându-se de brâu unul de altul. H. IV. 201. [Şi nume patronimic. *Colăcel puşcaşul*. SOVEJA, OAM. 18. Şi: **colăcúţ** s. m. (Ad I 1°) *Pomul se împodobeşte... cu diferite fructe, colăcuţi*. MARIAN, I. 172/$_{28}$. *În ziua de 40 de Sfinţi, în unele comune* (de ex. în Rodna), *fac colăcuţi pentru copii mici, în sănătatea oilor*. PRECUP, P. 26. | Colectiv: **colăcíme** s. f. (întrebuinţat şi la plur. *-cimi* şi *-cimuri*, MARIAN, NU, 766/$_{10}$) =obiceiul, împlinit de părinţii unui copil, la anul după botezul acestuia, de a duce nănaşilor *colaci* (MARIAN, NA. 292/$_4$) s. de însurăţei, la un an de la căsătorie (id. NU. 766/$_{10}$) şi petrecerea care se face cu această ocazie (cf. id. ib. 766, 771)].

— Din slav. **kolači** (rut. *kołáč* «franzelă împletită, covrig»; bulg. *kolâč* «pâne cu gaură în mijloc care se coace la diferite ocazii festive» ; sârb. *kòlač*, cu acelaşi sens). Cuvântul acesta slav (derivat din *kolo* «roată») are o răspândire mare la popoarele vecine (alb. *kuljaç*, turc. *kulač*, ung. *kalács*, friulan *colazz*, ven. *colacci*, germ.-austriac *kollatsche*, dar şi calabrez *cullàciu* «sorta di pane intrecciato a corona sormontato da un uovo»). — La noi, după modèle ca *saci-sac, draci-drac* etc., din pluralul *colaci* (mai des întrebuinţat decât singularul) s'a format de timpuriu (căci şi Aromânii zic *culac* «cocă coaptă în spuză; ceva rotund» şi Istroromânii *colâc* «covrig») noul singular *colac* (în loc de *colaciu*, care se mai recunoaşte în derivatul *colăcer*). De la noi cuvântul a fost împrumutat din nou de Bulgari *(kolakŭ)*, Albanezi *(kuljac)* şi Turci *(kolak)*, la care se găsesc şi variante cu *-c* final, alături de formele, mai uzitate, cu *č*. Cf. CIHAC II. 68; G. MEYER, ALB., WB. 206; BERNEKER, SL. WB. 541. — Din românește e împrumutat şi ung. *kalák* «recompensă în bani dată pentru aducerea unei vite furate; denunţarea unui hoţ», *«kalákpénz»* preţul plătit pentru denunţarea unui hoţ. — Cf. colăcer, colăcì, încolăcì.

CÓLACA † s. m. sing. *Flatteur*. — (Grecism, rar întrebuinţat şi ieşit din uz). Linguşitor. *Ca un colaca, ca să se arate părtinitor acelor ce ar voi să strice această hotărîre*. DOC. ap. TDRG. [Şi: (atestat numai la ALECSANDRI) **colachíu** s. m. *Oiu umbla cu birja... Ghidi colachiu !* T. 1229.].

—Din n.-grec. κόλαξ, idem TDRG. Cf. grec κόλαξ. Cf. colachie.

COLĂCÁR s. m. 1°. *Garçons d'honneur* qui portent le gâteau de noce. 2°. *Mangeur de gâteau* (sobriquet). 3°. *Garçon d'honneur* (dans une noce). 4°. *Dénonciateur*.

1°. (La plur.) Părinţii s. finii care aduc în dar colaci naşilor. Cf. MARIAN. NA. 307/$_{24}$.

2°. «Feciorilor de popă li se zice, în bătaie de joc, *colacari*» (fiindcă mănâncă mulţi colaci, aduşi preotului de credincioşi). ŞEZ. V. 139/$_{10}$.

3°. Colăcer (2°), urător. *Când vine nunta ca să ieie mireasa, atunci intră în casa miresei colăcarul, cu doi voinici, şi urează aşa...* CONV. LIT. XIV 292, cf. 293. *În Transilvania, colăcarul şi călăreţul nu pot intră în ogradă*. SEVASTOS, N. 92/$_7$.

4°. † Denunţător al unui hoţ (LB.), colăcaş. Cf. colac III 2°, colăcì II 1°.

[Şi: **colocár** s. m. CONV. LIT. XIV 295. | Feminin: **colăcăríţă** s. f. = femeie care pregăteşte mesele pentru pomană; (în bătaie de joc; ad 2°) fată de popă (ŞEZ. V. 139/$_{11}$). *Asemenea caută* [la pomană] *colăcăriţele... ca nemică să nu puie la masă cu pereche*. MARIAN, Î. 373/$_9$. | Abstracte: **colăcăríe (colocăríe,** CONV. LIT. XIV 295) s. f. = toate discursurile ţinute de colăcar la nuntă (CONV. LIT. XIV 293), conăcărie (SEVASTOS, N. 99/$_7$, H. XII 367), colăcerie, colac IV; colecţie de oraţii de nuntă (DDRF.); petrecere la nunţi, la care rolul principal îl au colăcerii (descrisă la MARIAN, NU. 452 ş. u.) ; † denunţ (DDRF.). *Ceremoniile colăcăriei... nu sânt în toate părţile Bucovinei tot una*. MARIAN, NU. 461/$_{17}$, cf. 174/$_{14}$, 619/$_{20}$, 779/$_2$. *Curate petreceri familiare, împreunate... cu ospeţe erau cumătriile şi colăcăriile*. SBIERA, F. 194; — **colăcărít** s. a. = umblarea cu colaci de dar. HERZ.-GHER., M. IV 237. | Verb: **colăcărí IV**^{a} = (ad 3°) a rostì oraţia de nuntă; (cf. colac III 2°. colăcì II 1°) a spiona, a ştiricì, a cercetà după cevà, de ex. o pagubă în pădure (com. ITTU) ; (ad 4°) a da pe faţă un furt, a denunţà un hoţ în schimbul unei recompense. LB. *Care colăcăreşte şi dă afară* (= descopere) *pe un tâlhariu de vânat* (germ. wer hingegen einen Wildschützen entdecket) *va dobândi 12 florinţi pentru dar*. COD. SILV. 50. *Ne-o trimes înainte. Să colăcărim fierbinte Printr'acest cap de sat*. MÂNDRESCU, L. P. 202/$_{30}$.]

— Derivat din **colac**, cu suf. nom. agent. *-ar*.

COLĂCĂRÍ vb. IV^a
COLĂCĂRÍŢĂ s. f. } v. **colăcar.**

COLĂCÁŞ s. m. 1°. *Messager*. 2°. *Garçon d'honneur*.

1°. † Sol. *El eră ca un colăcaş înaintea mea*. BIBLIA (1688), 223.

2°. Colăcer. *Gazdaşii îşi mântue pregătirile pentru primirea colăcaşilor*. ŞEZ. I 37/$_{21}$.

[Şi: (<ung. *kalákos* «denunţător») **călăcaş** † s. m. = cel ce denunţă pe un hoţ. *Furându-i-se nişte une alte şi dovedindu-le prin călăcaş că i le-ar fi furat un om, anume Neagul...* (a. 1699). IORGA, B. R. 186. | (Oltenia) **colăcăşíe (colocăşie** H. XI 507) s. f. = oraţie de nuntă, colăcerie, colăcărie, conăcăşie. SEVASTOS, N. 99/$_7$; — (+ *pisanie* s. *cazanie?*) **colocăsănie** s. f. (plur. *-sănii* = cuvântare ce se zice la nunţi H. IX 13.].

— Cu schimb de sufix (*-aş* pentru *-ar*) din **colăcar.** În sensul 1°, probabil, prin apropiere de *olăcar*.

COLĂCĂSÁNIE s. f.
COLĂCĂŞÍE s. f. } v. **colăcaş.**

COLĂCEÁLĂ s. f. v. **colăcì.**

COLĂCÉL s. m. v. **colac şi colăcer.**

COLĂCÉR s. m. 1°. *Garçon d'honneur* (à une noce). 2°. *Le garçon d'honneur* chargé de réciter l'épithalame.

1°. Flăcău, care împreună cu alţii (în număr de doisprezece N. G.-TISTU, B.) însoţeşte nunta, călare (H. I 256, II 84, 92, 209, XI 167, XII 160), excortând pe ginere şi pe mireasă (H. II 178), sau numai pe mire (împreună cu naşul H. II 38), când se duce să ia mireasa de la părinţi (H. II 70, 158, 186, 204, 214, 226, IV 16, IX 294, XI 278, 381) s. să vestească pe tatăl fetei (H. II 109, cf. 247), numit, după regiuni, şi chemător, vornic(el), vătăjel, crainic (PÂRVESCU, H.), vestitor (id. ib., H. II 105), pocânzeu, brudaş. *Mai întâiu peţitorii şi colăcerii, cu aldămaş; după ei logodna, cu archiereu, cu diaconi*. GHICA, S. 33. *S'a întocmit cu colăcerii să fugă toţi pe cai morojini*. DELAVRANCEA, S. 57/$_8$. *Apa... o toarnă peste picioarele cailor colăcerilor*. GOROVEI, CR. *Pe noi colăcerii ne-alese, Cu mustăţile sumese*. TEO-

DORESCU, P. P. 171. *Iacă colăcerii-mi vin(e) Şi mă ia din ceste curţi. De la fraţi, de la părinţi.* MAT. FOLC. 526. *Unde-ţi vedeà doi şi trei, Aia-s colăcerii ei.* PAMFILE, CRC. 90 (Fig.) *Domnu', colăcieru' năţiii, cu ostăşimea, stau faţă la slujba cununiii.* JIPESCU, O. 89. || Rudele s. oamenii poftiţi de ginere a mânca la mireasă, când o ia din casă (H. IV 68).

2⁰. Spec. Acela dintre chemători care spune oraţia obicinuită la nuntă, grăitor (SEVASTOS, N. 74). Cf. MARIAN, NU. 223, H. II 22. Cf. colac IV. *Oraţie, când merg colăcerii la mireasă.* CAT. MAN. 622. *Colăceriul, îndreptându-se către meseni, ţine următoarea oraţie...* MARIAN, NU. 648/₁₀, cf. 452/₂₂.

[Şi: (cu asimilarea *l-r*> *l-l*) **colăcél** s. m. = vornic. CONV. LIT. XLIV, vol. II, 395 ; (cu asimilarea *o-ă*>*-o-o*) **colocér** s. m. DDRF. | Diminutiv: **colăceréi** s. m. plur. (Bot.) = ghiocei *(Galanthus nivalis)*, numiţi şi pocânzei, H. XIV 26 (pentru că sânt vestitorii primăverii). | Abstract: **colăcerîe** s. f. = strigătele colăcerilor (N. G.-TISTU, B), oraţie de nuntă, colăcărie, conăcărie, conăcăşie, colăcăşanie, colac (IV[a]). *Când* [nuntaşii] *ajung la mireasă, spun colăcerii colăceriile.* H. XVI 23, cf. SEVASTOS, N. 99/₇].

— Pare a fi un derivat din ***colaciu*** (forma mai veche a lui *colac)* s. din verbul **colăcì,** cu suf. nom. agent. *-ar*, deşi legătura semantică nu e clară. Cf. colăci, colăcar (3⁰). N'ar fi exclus însă ca apropierea cu *colac* să se datorească, după cum crede Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.*, unei etimologii populare, cf. conăcar, colăier. Aromânii şi Megleniţii numesc pe colăcer *călisar* (ca şi Bulgarii: *kalesár* «chemător») din grec. καλῶ. aor. κάλεσα «a chema».

COLĂCERÉI s. m. plur. (Bot.) } v. **colăcer.**
COLĂCERÎE s. f. }

COLACHÍE (†) s. f. *Basse flatterie.* — (Grecism învechit, în Ţara veche, păstrat numai regional) Linguşire josnică, lingăreală, † ciocoinicie. *Această socoteală adevărată şi fără colachie de la noi să fie zisă.* CANTEMIR, HR. 87/₄, cf. 122/₂₉. *Cineşi pre monarhul său cu nespuse laude şi colâchii în ceriuri înalţă...* id. IST. 184/₂₀. *Colachii şi linguşituri.* id. ap. DDRF. *A pomeni toate bunătăţile pre deplin, câte avea Domnul, nu mă lasă obiceiul istoriei pentru ca să nu dau bănuială de colachie, care rumâneşte se cheamă ciocoinicie.* MAG. IST. IV, 147/₁₇. (Arhaizant) *Versuri de laudă, gudurări poetice şi colachii rimate.* IORGA, L. I 5, cf. I 412, I 144, L. II 102. *Diplomaţia însă e... mai înveninătoare ca* [= decât] *colachiile femeii.* JIPESCU, ap. TDRG. || (Prin Piatra Neamţului, la plur.) *Colachii* = rugăminţi stăruitoare: *N'am să-i mai fac eu colachii.* Com. V. ŞOAREC. [Accentuat şi: *colâchie* † s. f.]

— Din grec. κολαχεία, idem. Cf. colaca şi colachiu.

COLĂCHÍSTRIŢĂ s. f. (Entom.) v. **coropişniţă.**

COLACHÍU † s. m. v. **colaca.**

COLĂCÍ vb. IV[a]. I. 1⁰. *Mettre en rapports* en vue d'un mariage; *marier. Servir d'intermédiairc.* 2⁰. *Présenter, introduire.* 3⁰. *Obséder.* 4⁰. *Donner de mauvais conseils.* 5⁰. *Rechercher.* 6⁰. *Mentir.* II. 1⁰. *Publier, annoncer, dénoncer.* 2⁰. *S'égarer.* III. *S'entortiller.*

I. (Cf. colăcer) 1⁰ Trans. A recomandà cuiva pe cineva pentru căsătorie, a-i găsì nevastă s. a-i face cuiva rost de nevastă (RĂDULESCU-CODIN, î. 336), cf. peţì, votrì. *Să-i rămână recunoscător, dacă îi va găsì un nerod, să-l colăcească cu o logodnică înţepată, ca Ana.* C. PETRESCU, C. V. 175. *Viindu-i şi lui vremea să se însoare, mumă-sa îl duse la o fată, pe care i-o colăcise o peţitoare.* ISPIRESCU, ap. TDRG. | A însura, a mărita, a căsătorì. *Cine Dumnezeu i-a mai colăcit şi pe aceştia?* (Piatra Neamţului). Com. V. ŞOAREC. *Tată-to... umblă să colăcească pe... Ion cu Catrina.* GHIBĂNESCU, ap. TDRG. | A aduce cuiva acasă (mai ales fete) fără voie. PAMFILE, J. II || P. ext. Intrans. A face pe mijlocitorul, a mijlocì: *Cutare i-a colăcit* = (fr.) un tel lui a servi d'intermédiaire. PONTBRIANT.

2⁰. Trans. A recomanda pe cineva s. ceva către altă persoană (COSTINESCU), a introduce pe cineva la cineva (POLIZU); spec. a introduce, a aduce undeva pe un strein (nepoftit s. plicticos), care se aciuează acolo; cf. conăcì. *Cine dracu' te-a mai colăcit la curtea mea?* SADOVEANU, P. S. 30. *O drăcoaică de şerpoaică... În sânul mieu c'a clocit Şi puii şi-a colăcit.* TEODORESCU, P. 518.

3⁰. Trans. A umbla după favoarea, a căuta prietenia cuiva. *A colasì pi śiniva* = (germ.) um jem. Gunst werben. HERZ.-GHER., M. IV 237.

4⁰. Trans. A sfătuì (H. X. 280) pe cineva (de rău, ŞEZ. XXIII 42). *Dar leagea nu iaste vadnicul, ci ne colăceşte să se vădească de faţ[ă].* IORGA, B. R. 180. *Curat ucigă-l crucea l-au colăcit să vie şi să-şi facă budihacea casa la noi în sat!* CREANGĂ, A. 43/₆. (Ironic) *Bine l-ai mai colăcit!* ŞEZ. XXIII 42.

5⁰. † Trans. A căuta, a cerceta, a întreba de ceva. *Celuia ce-şi va piarde lucrul, aceluia i se va da jurământ să spuie câte lucruri i-au furat şi cât le-au fost preţul şi încă câtă pagubă au avut dentr'aceale lucruri şi cât au cheltuit îmblând colăcindu-le* (Mold. întrebându-le). PRAV. 222.

6⁰. (Muscel) Intrans. A şti să spuie minciuna (RĂDULESCU-CODIN) (ca peţitoarele când exagerează cu laudele).

II. (Cf. colac III 2⁰). 1⁰. Trans. şi absol. A aduce la cunoştinţa generală (că s'a găsit o vită de pripas); p. ext. a da pe faţă, a denunţa; p. gener. a da de cineva, a găsi (Com. ST. POPESCU) un lucru pentru care ai fost însărcinat (RĂDULESCU-CODIN), a aduce (com. ST. POPESCU). *Vornicelul satului dator să fie a înştiinţă pe toate satele ce vor fi prin pregiurul satului său, cum şi la zile de târg datoriu să fie a o colăci* [vita pripăşită],... *strigând crainicul şi arătând toate semnele şi părul cum îi va fi* (a. 1795). URICARIUL, IV 60/₂₆, cf. XIV 349/₂. *A colăci un hoţ* = (germ.) in die Falle bringen, *un cal fugar* = (germ.) herbeischaffen. POLIZU. *Până a-şi merge pe la siliştea lui, s'au bolnăvit şi işind vorbă, îl şi colăcirà la fon Esin.* DUMITRACHE, 398. *De s'ar pierde şi or (ajunge) la cinevà şi nu or colăci...* [urmează blestemul]. IORGA, S. D. XIII 112. *Şi iarăşi oamin[i] de ai lor i-au colăcit* (a. 1742). id. ib. VI 232. *Da de unde îl colăcişi aşa de bine?* RĂDULESCU-CODIN.

2⁰. Refl. (Despre animale fără stăpân) A se pripăşì. *La mine s'a colăcit un câne.* PAMFILE, J. II, cf. DUŞM. 102. (Cf. şi sensul I 2⁰).

III. (Cf. colac I; neobicinuit) A se încolăcì. (Exemple subt acest cuvânt).

[Adjective: **colăcit,-ă.** *Dacă cercetezi prin sate, afli că notarul... e Ungur...,* colăcit (= introdus, adus acolo) *anume.* IORGA, N. R. A. I 282. *Vită pripăşită, numită şi de colac sau colăcită.* PAMFILE, DUŞM. 102; — **colăcitór,-oáre.** DICŢ. | Abstracte: **colăcíre** s. f. DICŢ.; **colăceálă** s. f. COSTINESCU ; **colăcít** s. a. = strânsoare la

inimă (Com. MARIAN) ; crampe ; **colăcitură** s. f. = încolăcitură, colac (I 140) ; o boală care se manifestă, probabil, prin sgârciuri la stomah (Cf. CALENDARIU (1844), 59), crampe. *Din colăcituri mă strânge* [bălaurul]. TEODORESCU, P. P. 685.]

— Probabil, derivat din **colac,** deşi pentru sensul I nu e evidentă legătura de înţeles, întru cât nu se cunoaşte obiceiul de a împărţi colaci sau de a se da plocoane (cf. colac III 1°) şi alte recompense (cf. colac III 2°) celor ce votresc. Nu e exclus ca sensul de «a votrì» să se întemeieze pe forma de verigă a colacului, întru cât şi *verigaş* însemnează «votru, pezevenghiu». Cf. colăcer.

COLĂCÍME s. f. v. **colac.**

COLĂCITÚRĂ s. f. v. **colăcì.**

COLĂCUÍ vb. IV[a] v. **conlocuì.**

COLĂCÚŢ s. m. v. **colac.**

COLĂIÉR s. m. *Chanteur* de chants populaires, pour les fêtes. — (Mold.) Colindător (cu plugușorul TDRG.) în ajunul Sf. Vasile. ALECSANDRI. P. P. 102. *Când căderà bacşişul bun în palma colăierului, atunci adaogeà: Să vă dce Dumnezeu Câte paie sus pe casă, Atâţia galbeni pe masă !* CONV. LIT. XIII 332. *Între colăieri întâlniiu pe feciorul meu Ion, cu o talancă în mână, sunând.* GANE, ap. TDRG. — Cf. călăie.

COLĂÍRE s. f. *Paresse.* — (Atestat numai din Teleorman) Lenevire în pat, şedere (Măgurele). Com. OLMAZU.

— E infinitivul unui verb **colăì,** neatestat.

COLALÍE s. f. } (Bot.) v. **colilie.**
COLĂLÍE s. f. }

COLÁN s. a. (Îmbrăc.) I. 1°. *Ceinture, cordon.* 2°. *Botryche-Lunaire.* II. *Collier.*

I. 1°. (Odinioară făcea parte din îmbrăcămintea boierească, astăzi întrebuinţat pe alocurea, la ţară, în vechiul Regat) Cingătoare împodobită, purtată în deosebi de femei (H. II 168, X 142, XIV 8, 87) şi încheiată uneori cu paftale, cf. brâu, cordon. Cf. ŞEZ. I 217/6, H. IV 87, XIV 378. *Colanuri, roata 10 bani* [vamă]. ARHIVA R. II 329. *F[iorini] 3, 1 colan bun* (a. 1764). IORGA, B. R. 340. *Izvod de zestre: ...1 păreche paftale de aur, cu colan, 1 păreche paftale de argint proaste, cu colan* (a. 1780). URICARIUL, XI 249/7, cf. XV 347/8. *Arghira... era încinsă cu un colan de canavăţ roşu, cu paftale mici de aur.* FILIMON, ap. TDRG. (ms.). *Era încinsă cu un colan de aur.* C. NEGRUZZI, I 145. *Frumoasă fetiţă... Cu mândru colan.* ALECSANDRI, P. I 64. [Mijlocul] *strâns de un colan lustruit.* EMINESCU, N. 81/34, 109/34. *Ş'acum se'ngâmfă barbarii cu-a lor biete colane, Pe care le-au împodobit cu prăzile romane.* OLLĂNESCU, H. O. 198. *Într'o Duminică... îi prinse un colan nou nouţ pe mijlocul ei frumos de fată mare.* SANDU-ALDEA, SAM. IV 949. *S'au descins de colanele lor.* ŞEZ. IV 214/19. *Mâna'n colan îi puneà, Şi pe murg o arunca, Pinteni calului că da.* PAMFILE, C. Ţ. 90. *Colan cu bolduri.* PĂSCULESCU, L. P. 59. | P. anal. *Cojile sau beligile* [de teiu] *slujesc... la joaca copiilor, spre a-şi face din ele colane de încins... Măsura colanului se ia după trup.* PAMFILE, J. II 84. *Comesenii se scoală, se prind de mână şi aşa, dănţuind în colan* (= cerc), *încunjură de trei ori masa; apoi se desprinde colanul danţului.* SBIERA, F. 89.

2°. (Bot., în Bucov.) Limba-cucului *(Botrychium lunaria).* PANŢU, PL.[2]

II. Salbă, gherdan, şirag, purtat pe după gât, ca podoabă, colier. *Căpitanii... de gât aveau atârnate câte un colan de aur, ce le împodobea pieptul.* ISPIRESCU, M. V. 44/8. *La jumătatea grumazului, un guler sau colan de pene.* ÎNV. COP., ap. TDRG. (ms.) || Spec. (Modern) Lanţ de aur purtat pe după gât, de care atârnă anumite decoraţii de cel mai înalt grad. *Regele i-a acordat colanul ordinului Carol I.*

[Plur. *-lane* şi *-lanuri.* | Şi : **coleăm** s. a. (ad I°) *Croitor, croeşte-mi coleam.* PĂSCULESCU, P. P. 52.

— În sensul I, din turc. **kolan,** «chingă», cuvânt trecut în limbile balcanice (n.-grec. κολάνι «centurion», alb., bulg., sârb. *kolan* «chingă, brâu») ; în sensul II. influenţat de ital. *collana* «salbă, colier». Cf. CADE.

COLANDRISÍ † vb. IV[a] *Exploiter qqn.* — A utiliza, a exploata pe cineva. *După ce ne-au colandrisît şi i-am slujit atâţia ani...* BUL. COM. IST. II. 146.

— Din bulg. **kolandrisvam,** idem

COLÁNT, -Ă adj. (Modă) *Collant.* — (Franţuzism, barbarism) Strâns pe corp, care se lipeşte pe trup. *Pantalonaşi de flanelă albă..., aproape colanţi.* I. TEODOREANU, M. II 257.

— *N.* din fr.

COLÁP † s. a v. **clop.**

COLÁPS s. a. (Med.) *Collapsus.* — Scădere repede de putere (fără leşin propriu zis), în unele boli grave. BIANU, D. S. [Plur. *-lapsuri*].

— *N.* din lat. med. **collapsus,** idem (din *collabari* «a căderà, a se nărui»).

COLĂRÉŢ s. m. (Cul.) v. **colărez.**

COLĂRÉZ s. m. (Cul.) 1°. *Bouillie.* 2°. *Cervelle* (ironique). — (Oltenia şi Muntenia).

1°. (Întrebuinţat, cu înţelesul acesta, mai ales la plur.) Bucăţele de cocă făcută din făină (de grâu H. XII 241), cu care se îngroaşe laptele s. o mâncare oarecare (d. e. ciorba de borş ib.) ; une-ori *colărezul* se face din aluatul care rămâne lipit pe căpistere, fiert în căldare, cu sare, pe alocuri şi cu puţin zahăr (cf. ION CR. IV 158) ; p. ext. (mai ales la sing.) mâncare, care se dă mai cu seamă copiilor, făcută din lapte fiert şi făină (de grâu COSTINESCU, ţuruită cu o mână şi mestecată cu cealaltă DR. I 251), din mălaiu uruit (H. II 40) s. din orez (BARCIANU, MUSCEL, 67), papă. Cf. ZANNE, P. III 534, RĂDULESCU-CODIN, Com. OLMAZU, H. II 119, VII 185. *Ne deteră colariz de orez, cu nuci de India.* GORJAN, H. II 44. *Colărézii, găluşcile, tăieţeii, macaroanele şi tot felul de îngroşătură de făină.* PISCUPESCU, O. 196/11. *La Sf. Petru şi Pavel toţi sătenii care au vite duc la biserică caş proaspăt, brânză, urdă, colărezi şi păsat.* H. II 40, cf. HEM. 1346/9.

2°. P. anal. (În glumă şi bătaie de joc, cf. şi germ. «Grütze im Kopfe haben») Creier, minte. RĂDULESCU-CODIN. *Mă bucur c'aveţi colărezi sănătoşi.* JIPESCU, O. 128. *Nu e* (= sânt) *colarezi la cap.* RĂDULESCU-CODIN. *N'are colărez în cap* (s. *la vorbă*) = n'are minte, vorbeşte fără socoteală (Jud. Olt). ZANNE, P. III 534.

[Şi : **colaréz** s. m., **colaríz** s. m., (cu schimb de terminaţiune) **colaréţ** s. m. *Se dau de pomană colaci, împreună cu olcuţe noui pline cu lapte, cu mămăligă ori colareţ (scrob).* MARIAN, Î. 388/13,

PAMFILE, S. V. 10; — (Banat) **coloréți** s. m. pl. = un fel de tăieței care se fierb în supă. *Coloreți* = u c i o c i, ung. tarhanya (= tarhonya). LIUBA].
— Etimologia necunoscută (L a u r i a n și M a s s i m u se gândeau la κολλυρίς, -ίδος «pâinișoară»).

COLĂRI s. m. plur. *Petites clairières.* — (Bran, jud. Brașov) Poeniță mici (dar mai mari decât b r â n e l e) care se găsesc de-asupra stâncilor prăpăstioase și pe unde nu pot paște decât caprele negre.
— E pluralul unui cuvânt neîntrebuințat la sing. **colare*, care derivă din lat. **collare** «podoabă ce se atârnă de gât (collum)». S. P u ș c a r i u. *Dacoromania* IV 681. — Cf. c o l a r i u².

COLÁRIU s. m. *Charron.* — (Sârbism; în Banat) Rotar. Com. COCA.
— Din sârb. **kolar,** idem.

COLÁRIU s. m. sing. *Mauvais foin.* — Fân beldios (POLIZU, URICARIUL, X 401/₂₀) care are fire de ierburi înalte și groase s. este îmbătrânit. PAMFILE, A. 149. — Cf. c o l ă r i.

COLARÍZ s. m. (Cul.) v. **colărez.**

COLÁSTRĂ s. f. sing. 1°. *Premier lait après la délivrance.* 2°. *Lait tourné.*
1°. Laptele cel dintâiu al unei vite (s p e c. al vacii) după ce a fătat (GOROVEI, CR., DAMÉ, T. 31, Com. OLMAZU) câteva (2-3; com. COCA) zile (ȘEZ. V. 59/₃) și care, după ce se fierbe, se îngroașă, având gust dulceag. *Kurastrĕ* = lac tenue et novum. ANON. CAR. *Preotul să nu mănânce corastră de la vaca lui până la* [*a*] *7 săptămână.* PRAV. (1640), ap. TDRG. *Da brânza lor, laptili, cașcavalu', janțu', colastra..., ce foloase nu ți-ar da, d'ai cunoaște bine cum se 'mprăsilește oaia?* JIPESCU, O. 48. *Când fată o vită întâiu, e bine să-i dai din corasla ei.* GOROVEI, CR. 4545. *În Banat, totdeauna, când fată vaca casei, laptele zilelor prime, numit curastră,... se dă sacrificiu morților.* MARIAN, Î. 395/₄. *Se încheagă sau se urdește coloarea, adică se face ca corasla.* id. CH. 52. *Laptele de la vaca proaspăt fătată se adună 2—3 zile, se fierbe, și în starea aceasta i se zice «curastă», care se mănâncă. Se chiamă și se invită copiii din vecini la curastă și se fac unele ceremonii cu ocaziunea aceasta* (Oravița). Com. COCA. *Brânza se umple cu lapte crud (curastă).* DRAGOMIR, O. M. 206. # *Laptele și a vacii frumoase, ca și a vacii proaste face coraslă* = boierii ca și țăranii fac greșeli și fapte rele. ȚANNE, P. III 587. *O, Doamne, Doamne, fă pe doamna cu lapte, să mănânce domnu' curastru,* zicere glumeață și batjocoritoare despre cei care-și dau aere și voesc a fi crezuți mai mult decât sânt (Coșteiu, Banat). id. ib. IV 353. | P. a n a l. (În batjocură, despre femei) *Mărită-mă, măiculiță, Că mi-o venit laptele'n țâță Și copilu-i cât o mâță. — De ți-ar veni și corastră, Dacă ți-o fos*[*t*] *mintea proastă!* (Șărcaia, Trans.) MAT. FOLC. 954.
2°. P. e x t. Lapte brânzit, serbezit. *Într'o oală nu se pune lapte de la două vaci sau de la o vacă... provenit din două mulsori, căci se strică și se face coraslă.* PAMFILE, I. C. 22.
[Și: **colástru** s. m. sing. (Hinova, în Mehedinți), IZ. IV 2; — **córáste** s. f. (CABA, SĂL.), **corástă** s. f. LB., DENSUSIANU, Ț. H., **corástră** s. f. ECONOMIA, 83, (Banat) **curástă** s. f. JAHRESBER. III 319, **curástră** s. f., **curástru** s. m. sing., (Mold., Bucov.) **coráslă** s. f. (DAMÉ, T. 31, MARIAN. I. 395/₅, ȘEZ. V 59/₃, VII 76, XXIII 42, com. MARIAN, GOROVEI, CR.), **cureástă** s. f. = primul lapte de la vacă. C. S. IV 36. În toponimie se găsește (în Maramureș) și forma *Coroastele.* | V e r b. **corăslì** *(corasli* HERZ.-GHER., M. IV 239), **corăslui** IV^a (CDDE.) refl. = (despre laptele pus la fiert) a se strânge, a se îngroșa, a se alege, a se strica, a se închega (1°), a se coagula (HERZ.-GHER., M. IV 239), a se face brânză (dând zer și grăunți de brânză PAMFILE, I. C. 22), a se (î m) b r â n z i (2°), a se serbezi (din pricina acrelei ori din alte pricini (ȘEZ. V 59/₅), (când se fierbe în vase murdare, cf. ȘEZ. VII 74. Cf. DAMÉ, T. 31, ȘEZ. VII 74, XXIII 43, com. MARIAN, com. TOFAN); p. a n a l. (despre colori) a se îngroșa. *Spală mai bine tigaia în care fierbi, ca să nu se corăslească* [laptele]. Com. MARIAN. *Coloarea se corăslește, adică se încheagă sau se urdește, se face ca corasla.* Cf. MARIAN, CR. 52. *Gălbenelele să nu fie prea fierbinți, căci în acest caz se corăslesc.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 47; (cu p a r t. a d j.) **corăslit** (cu negativul **necorăslit**), **-ă.** *Laptele acesta e corîslit.* Com. id. *Smântână dulce corăslită.* Com. id.]
— Din lat. **colostra, -am** (și **colostrum**), idem, cuvânt pastoral de origine obscură, atestat și subt formele *colustrium, colustra.* Unele reflexe romanice pleacă dela formele ***colastra, *colastrum** și **colcstrum* (asturic *kuliestru*), ***colestra** (despre care se găsesc urme în glose, cf. Meyer-Lübke, *Wiener Studien,* XXV 104). Prin păstorii români cuvântul a ajuns la Bulgari *(kolastra, kulastra),* Sârbi *(kônastra),* Slovaci *(kurastva),* Ruteni *(kolastra, kol'astra, kulastra, kulejstra, kuvastra. kurastra),* Poloni *(kulastra),* Moravi *(kurastra),* Unguri *(gulászt(r)a, gujesztra, gulesztra, gurászta, kurászló, kurásztra)* și Neogreci (κουλιάστρα, la Sărăcăciani: κλιάστρα).

COLÁSTRU s. m. sing. v. **colastră.**

COLÁTĂ s. f. v. **corlată.**

COLĂTĂCÍ vb. IV^a = **încolătăci.** [P a r t. a d j. **colătăcít, -ă** = încolăcit, legat pe după ceva. *Huruiala instrumentului* [contrabasul] *colătăcit pe după gât...* N. REV. R. II, S. II 89].

COLĂTĂU s. a. 1°. *Manivelle du dévidoir.* 2°. Sorte de mets.
1°. M â n e r u l sucalei. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 261. # **A umbla colătău** = a umbla roată, de jur împrejur (Baia, Suceava). ȘEZ. XXXII 15.
2°. P. e x t. (Cul.) Un fel de mâncare numită și î n v ă r t i t ă. H. X 357.
— Din ung. **kal(l) antyú** «Vorreiber». T i k t i n, *Dicț. rom.-germ.*

COLATERĂL, -Ă adj. *Collatéral.* — Care înconjură, înconjoară pe alături, care e l ă t u r a ș față de cineva s. ceva. (Anatomie) *Arteră colaterală* = ramificarea unei artere mergând aproape paralel cu ea. (Geogr.) *Puncte colaterale* = puncte așezate la mijloc, între punctele cardinale: Nord-est, Sud-vest, etc. (Silv.) *Produse colaterale* pentru silvicultură sânt: vânatul, peștii, bureții, mușchii, iarba, etc. Com. ITTU. (Jur.) *Linie s. ramură colaterală* = cea mai aproape de linia directă la rudenii, accea a frații, surorilor, verilor, nepoților de frate s. de soră, unchilor, mătușilor, etc. *Rude colaterale* (COSTINESCU), numite în limba veche: o b r a z e c e s t a u d e o ' p a r t e s. c e s â n t d e l ă t u r i. Cf. PRAV. 839, 841. *Succesiune colaterală,* care revine unei rude colaterale. *În linie colaterală, căsătoria este oprită la a patra spiță.* HAMANGIU, C. C. 47. *Sânt o ramură colaterală și*

degenerată a Ghiculeștilor. C. PETRESCU, C. V. 70. (Substantivat). *Darwin... susține că oamenii... nu sânt descendenții, ci colateralii [maimuțelor]* MAIORESCU, CR. II 77/19. *Părinții..., ascendenții și colateralii acestora.* I. TEODOREANU, M. II 174.

— *N.* din fr.

COLÁȚIE † s. f. } v. **colațiune.**
COLAȚIONÁ vb. I[a] }

COLAȚIÚNE s. f. 1°-2°. *Collation.*

1°. Compararea unor còpii (transcrieri) între ele s. cu textul original, spre a verifică exactitatea reproducerii s. spre a constata asemănările și deosebirile existente. *Pentru lucrări care se bazează pe mai multe manuscrise, aflate în diferite țări, colațiunea e foarte grea.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I, 45.

2°. Mâncare puțină, frugală, luată în grabă, ca să-ți stâmperi foamea, gustare (II 2°), cf. fliuștiuc.

[Și: (ad 2°) **colácie** † s. f. COSTINESCU. | Verb: (ad 1°) **colaționà** I[a] = a compara între ele s. cu originalul còpii, transcrieri s. reproduceri de pe un text spre a verifica exactitatea s. spre a constată asemănările și deosebirile existente. *Kogălniceanu... colațională și da la lumină cronicele noastre.* C. NEGRUZZI, I 334; (cu abstractul) **colaționáre** s. f. *Vulgara procedură de collaționare.* HASDEU, I. C. 20/2.].

— *N.* din fr. (lat. **collatio, -onem** «punere laolaltă, comparare, ofrandă, convorbire»).

COLB s. m. sing. 1°. *Poussière.* 2°. *Poudre.* 3°. *Fumée.* — (Mold. și Transilv.-de-nord, unde a înlocuit aproape cu desăvârșire cuvintele *pulbere* și *praf.* VAIDA).

1°. Praf (ALECSANDRI, T. 1754, IORDAN, ARHIVA, a. 1921, nr. 2, p. 199, CARDAȘ, C. P., CABA, SĂL.); spec. pulbere de pe drum (PAMFILE, J. I, GOROVEI, CR.). *După trei luni de zile, boierul și cucoana se întorc în colbul Iașilor.* RUSSO, S. 20, cf. 47, 50, 109. *Un nor de colb îi cuprinse, căci Genarul venea în fuga calului, de rupea pământul.* EMINESCU, N. 15/23. *Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă'n colb de cronici!* id. ib. 249, cf. 225, 231. *Pe păreți cu colb,... Roiesc plosnițele* id. N. 43/3. *Încep iepele a fugi, de pârâiau roatele și săreà colbul în naltul ceriului.* CREANGĂ, P. 126/10. *Nu s'alegeà nimică din ei, ca din colbu' de pe drum.* ȘEZ. III 5/14, 9/14. *Când se scaldă vrăbiile în colb, are să ploaie.* ib. IV 119/20. *Să te sporești... ca.... colbul pământului!* SEVASTOS, N. 183/34. *Fata... se juca în colb.* RETEGANUL, P. IV 55/12. *Unde călcà, Scântei ieșcà Și colb săreà.* TEODORESCU, P. P. 151. *În pământ că mi-l turnà, Cu colb mi-l acopereà.* BIBICESCU, P. P. 325. *Nu mi-i vedeà din colb.* DOINE, 197/6. *Colb ești tu, colb îi și tăbacu'* = mă înțepi tu, dar și eu sânt colțos, tare de clonț, te înțep și mai tare (Dobrovăț, jud. Vasluiu). ZANNE, P. IV 642 *(A bate, a flocăi,* etc.), **să-i mearg㠠colbul** = zdravăn. CREANGĂ, GL. (propriu: să-i iasă praful din haine), cf. să-i mergă vestea. *Scoteam mățele... și le flocăiam..., de le mergeà colbul.* CREANGĂ, A. 37/16, cf. SBIERA, P. 289/19. *Ștefan-vodă... le-a tras [Ungurilor] o bătaie, de le-a mers colbul.* MARIAN, T. 267/27, cf. PAMFILE, J. I. *Zina, cu chef cum erà, s'a dat la jucat, și jucà și jucà, de-i mergea colbul.* SBIERA, P. 39/10. **A da cuiva** (s., mai ales, **unui lucru) colb** = a mântui repede cu el, a-l da gata, a-l da rasol. Cf. CREANGĂ, GL., ZANNE, P. IX 451. *Iaca niște bulughinc cu mujdciu și cu mămăligă. Hai! dă-le colb și-apoi te-apucă de treabă.* CREANGĂ, P. 153/4. *Când ajunseiu aproape de dânsele* [de rațe] *și voiiu numai să întind pușca și să le dau colb, iată că... pescărelul... începe a țipà.* MARIAN, O. I 297. **A-i da un colb** = a-și bate joc de cineva (Smulți, jud. Covurluiu). ZANNE, P. IX 451. **A da cuiva colb în ochi** = a aruncà praf în ochii cuiva, a căutà să-l înșeli asupra valorii sau însemnătății unui lucru, unei afaceri, unui om. id. ib. 143 (Grivița, jud. Tutova), id. ib. I 143.

2°. P. ext. (Băieș.) Substanță solidă prefăcută în praf, mineral redus în stare de praf (pisat în ștampe). POPOVICI-KIRILEANU, BR. 16.

3°. (Transilv. de nord) Clăbuci de fum (de pipă), rotocoale, colaci (de fum). *După ce dă câteva colburi mari, schimbă glasul.* BĂNUȚ, T. P. 37. *Erau doi oameni... și pipau, de mergea colb.* RETEGANUL, P. II 68/13.

[Plur. (rar) *colburi* = praful de pe obiectele din casă; nori de praf (HERZ.-GHER., M. IV 237) s. de fum. Pentru unitate se întrebuințează: *un fir de colb* EMINESCU, N. 53/18). | Diminutiv: **colbúț** s. m. sing. ȚIPLEA, P. P. *Mai bine eu că m'oiu fa[ce] Tot colbuțu' vântului, Pe mijlocu' drumului.* GRAIUL, II 45. | Colective: **colbărie** s. f. = colb mult, prăfărie (ALECSANDRI, T. 1760), mult praf scornit în casă ori pe afară, de vânt. COSTINESCU. *Aici glodul, colbăria Pe pământ și'n cer domnesc.* ALECSANDRI, T. 442; — **colbăráie** s. f. = colbărie. *Ce glodăraie și colbăraie!* CARAGIALE, S. N. 112; **colbár(iu)** s. a. = paie zdrobite tare (Lupșa). VICIU, GL. | Adjective: **colbós, -oásă** = prăfuit, plin de praf, în coloarea colbului (cf. MARIAN, CH. 51). *Vita aprinsă... când... mănâncă fân colbos, tușește* ȘEZ. IV 126/28. *Colbos-negru,* nuanță de coloare. Cf. MARIAN, CH. 51; — **colburós, -oásă,** cu același înțeles. *Tomuri de cărți colburoase.* KONAKI, P. 287. *Fânul se face sfărămicios și colburos.* I. IONESCU, CĂL. 114. *Iată-ne acum pe o piață colburoasă.* ALECSANDRI, ap. TDRG. (ms.); — **colburátic, -ă** = prăfuit. *Dunga șerpuită și colburatică a drumului.* E. GRIGOROVITZA, ap. CADE.; — **colbiu, -íe** și **colburíu, -íe** = în coloarea colbului. MARIAN, CH. 51, (cu nuanțele) *colbiu-alb* s. *-negru, colburiu-alb* s. *-negru,* id. ib. 51. | Verb: **colbăì (colbuì)** IV[a] = (intrans. și trans.) a face, a scorni colb (COSTINESCU), a face praf, a stârni s. a scormoni praful; a scutura de praf; a umplea de praf; a fuma scoțând clăbuci de fum; (refl.) a se umplea de praf, a se prăfuì (HERZ.-GHER., M. IV 237). *Ca o șopârlă..., colbăind cu coada și schiaună, se târâe cânele până în apropierea ei.* SLAVICI, N. 34. *Să nu măturі Duminică dimineața în fața soarelui, că colbăești fața sfântului soare.* ȘEZ. I 276/31. cf. MARIAN, SE. I 104, GOROVEI, CR. *Eu mai colbăiam din pipă.* AGÂRBICEANU, LUC. III 177; (cu part.-adj.) **colbăít (colbuit), -ă** = plin de colb, prăfuit; p. ext. murdar. *Locuitorii Iașului... sânt oamenii cei mai colbăiți din toată lumea.* ALECSANDRI, T. 1012. *Straiul colbuit și rupt.* COȘBUC, B. 127/5. *Frunzele colbăite.* C. PETRESCU, S. 8. *Pune de lăutoare..., că, după cum vezi, îi cam colbăit mititelul.* CREANGĂ, P. 75/22, cf. 194/16. *Părul și toate cămășuțele ce avea pe el erau colbăite ca sacul.* MERA, B. 117. | Alt derivat: (+ *gârbaciu?*) **colbáciu** s. a. = vergi împletite, de scuturat colbul din țoale. ION CR. II 21].

— Etimologia necunoscută (Sensul originar pare a fi «nor de praf s. de fum», cf. rus. *kolobŭ* «gălușcă», *okolobĕtĭ* «a se învolburà»). Cf. colbotă; clăbuc și colbă[1].

CÓLBĂ s. f. 1°. *Bracelet.* 2°. *Anneau, nœud.*

1°. (Bulgărism) Brățară. CHIRIȚESCU, GR. 248. Cf. H. VII 486. *Cu brațele încărcate de colbe*

de argint. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV. 365.

2º. P. anal. (Pesc.) Inel făcut dintr'o nuieluș̦ă de salcie (ANTIPA, P. 489). Gânjuri mari de curpen (id. ib. 613)., verigu̦e ce se pun din distanță în distanță, ca semne, pe frânghii spre a arătà lungimea lor (id. ib.), numite și cercei, tuiele (id. ib. 613). *Isa* [= frânghia de la pânza dubei], *mergând spre macaraua de la vârful catargului, trece printr'o verigă de curpăn care stă ca un inel pe catarg, zisă la Turtucăieni colba crchenaluĭ, și care o ține astfel lipită de catarg.* id. ib. 469.

— Din bulg. **kolba** «brățară».

CÓLBĂ s. f. *Crosse* (de fusil). — (Germanism, în Bucov.) Pat, strat de pușcă. HERZ.-GHER., M. IV 237.

— Din germ. **Kolben,** idem.

COLBÁCIU s. a.
COLBĂÍ vb. IV[a]
COLBĂRÁIE s. f.
COLBĂRÍE s. f.
COLBÁRIU s. a.
} v. **colb.**

COLBÉC s. m. (Zool.) v. **culbec.**

COLBIȘÓR s. m. (Iht.) Sorte de poisson. — Un fel de pește. H. XIV 30.

— Cf. rus. *kolbá,* rut. *kóubeľ* «Cyprinus gobia».

COLBÍU, -ÍE adj.
COLBÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **colb.**

CÓLBOT s. a. *Époussetage.* — (Bucov. și Sălaj) Prăfuială (CABA, SĂL.), mișcare, zguduire (Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC). [Și: **cólbotă** s. f. = ceartă, gălăgie. VAIDA. | Verb: **colbotì** vb. IV[a] = a mișca, a hurduca, a huțina (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), a bate, a clătina ; cf. colbăì; fig. a-i bumbăci capul cuiva (com. AR. TOMIAC). *Se colboteș̦te (bate), până se alege untul.* DAN, P. 191.].

— Înrudit cu **colb.**

CÓLBOTĂ s. f.
COLBOTÍ vb. IV[a]
} v. **colbot.**

COLBUÍ vb. IV[a]
COLBURÁTIC, -Ă adj.
COLBURÍU, -ÍE adj.
COLBURÓS, -OÁSĂ adj.
COLBÚȚ s. m.
} v. **colb.**

COLCĂCÍ vb. IV[a]. *Brutaliser* (?). — (Poate greșală pentru *corbăci* = a bate cu corbaciul) A chinui pe cineva (?). *Atunci cătanele tăia, pușca, ucidea și colcăcea pe norod tare foarte.* ȘINCAI, HR. III 250/25.

COLCĂÍ vb. IV([a]) intrans. *Bouillonner, bouillir.* — A clocoti, a fierbe în clocot, a face valuri mari, a fierbe cu sgomot mare și cu țâșnituri (RĂDULESCU-CODIN, î.) ; spec. (despre viermii dintr' o rană) a se mișca într' una, ca și când ar fierbe (RĂDULESCU-CODIN) ; fig. a se agita, a vui. *Cerul... Tulbure colcăește, Arde și prăpădește.* I. VĂCĂRESCUL, P. 120/3. *Vitalitatea... o simțeam acuma colcăind prin vinele mele.* SBIERA, F. 127. *Și colcăe, urlă turbată. Și bate din crengile-i dese Pădurea.* HAȘNAȘ, SĂM. I. 39. *Colcăe văpaia în Etna 'nflăcărată.* OLLANESCU, ap. TDRG. *Viața.. trebue să colcăe mai departe.* C. PETRESCU, C. V. 37. *Mămăliga colcăe, Ea doarme, de horcăe.* RĂDULESCU-CODIN, î. [Prez. *colcăiu,* mai rar *colcăesc.* | Abstracte: **colcăire** s. f., **colcăít** s. a., **colcăiálă** s. f. (DDRF.) = clocotire, clocot. *Colcăitul sălilor era același dintotdeauna.* C. PETRESCU, C. V. 345 | Adjective: **colcăít, -ă** = clocotit; — **colcăitór, -oáre** = clocotitor].

— Onomatopee, înrudită cu *colcot (clocot).*

COLCĂIÁLĂ s. f. v. **colcăi.**

COLCÂNTÁUR s. a. v. **cocâltău.**

COLCEÁC s. a. și m. v. **colceag.**

COLCEÁG † s. a. (Îmbrăc.) 1º. *Manchon.* 2º. *Jambière.* — (Termen de modă în Țara veche; turcism ieșit din uz).

1º. Manșon. *I colceagu de samur* (a. 1747). IORGA, S. D. XII 45.

2º. Un fel de ghete, de tuzluci ce se încheie pe picior cu copci (COSTINESCU), jambiere (DICȚ.). [Grecul] *purtând... colciaci și cepchen de filendreș stacojiu.* ODOBESCU, I. 132/13.

[Plur. *-ceaguri.* | Și: **colceác** s. m. și a.; — **colceri** s. m. plur. = tureci, un fel de cioareci de dimie s. postav, din genunche în vale (Florești, în Dolj). H. V 184]

— Din turc. **kolčak** «manchon, gantelet». ȘIO.

COLCÉR s. m. Garçon qui garde les provisions pendant certaines fêtes. — Flăcău care la anumite serbări are diferite atribuții, mai ales pe cea de paznicul cămării unde se țin mâncările. [În seara de Crăciun, flăcăii] aleg căpitan, *colceriu* și gazdă... *Colceriul* ține cheile de la colaci și carnea ce o capătă ; el face și mâncare, în cele trei sărbători ale Crăciunului la gazdă (Țara Oltului). PAMFILE, CRC. 162. (La jocul numit „turcă") Comitetul se compune din : un vătav și un vătav mai mic, un *colcer* — un soiu de cămărar — care împarte mâncarea și băutura, un căprar și un căprar mai mic, care adună colacii. MÂNDRESCU, L. P. 209. *Colceriu* s. *coolceriu* se alege și pentru obiceiul numit „la băgat în lădoiu", cunoscut în Erceamare, jud. Mureș, și în Ormenișul-de-Câmpie și descris de Tr. Gherman, în COM. SAT., V, a. 1927, Nr. 7—8, pp. 81—85 (DR. V, 345). În seara zilei de Crăciun se... aleg cam 6—8 feciori de „chemători"... Aceștia.... aleg un *coolceriu*... Pe *coolceriu* îl pun... mai mare peste cămară. [Între colindători el e] acela care poartă sacul cu colaci[i]. VICIU, COL.; cf. iapă. Feciorii... care voiesc să serbeze „Vergelul", ...aleg din mijlocul lor pe doi inși, pe care îi numesc *colceri* și cărora le încredințează conducerea vergelului... Fiecare fecior e îndatorit, când vine la vergel, să aducă băuturi pentru oaspeți și bani pentru muzicanți; acestea se dau în stăpânirea *colcerilor.* MARIAN, SE. I 82—3. *Acest colac minunat,... Taie-l în... patru, Dă la colceriu săracu'.* VICIU, COL. 190. [Și: **coolcér(iu)** s. m. | Feminine: **colceríță** și *(+corci?)* **corceríță** (ȘEZ. II 224/19) s. f. = bucătăreasă la pomeni, nunți, praznice, etc. MARIAN, NU. 499/10, 703/20, 236, 237, (Jina, jud. Sibiu) com. v. LAZĂR. *Colcerițele bucatelor, Nu ședeți.* MARIAN, NU. 701/14, cf. 849, 847, *(+colăcar)* **colăcăríță,** cu același înțeles. *Asemenea caută colăcărițele [la pomană] cu mare luare de seamă, ca nemică să nu puie la masă cu pereche, ci totdeauna fără pereche.* MARIAN, î. 373/9. | Verb: **colcerì** IV[a] = a face de mâncare pentru mai mulți inși. *Vătavul eră cel mai bine plătit dintre ciobani. Dar, pe lângă plata mai mare, aveà și alte favoruri: porunceà, nu colcereà (nu făceà de mâncare), ci cântà din fluier, până se făcea mămăliga.* DRAGOMIR, O. M. 204].

— Din ung. ardelenesc **kolcsár (kulcsár)** (<slav. *ključari)* „clavicularius, cellarius". N. Drăganu, *Dacoromania,* V. 346. Cf. dubletul clucer.

COLCÉRI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. **colceag.**

COLCERÌ vb. IV^a } v. **colcer.**
COLCERÍȚĂ s. f. }

COLCODÚȘ s. m. (Bot.) v. **corcoduș.**

CÓLCOT s. a. v. **clocot.**

COLCOTÍ vb. IV^a v. **clocoti.**

COLCOTÍCE s. f. plur. (Med. pop.) *Petites éruptions.* — Erupțiuni mici. *Îi ies pe corp niște colcotice (mici umflături).* (Belu, în Dâmbovița). H. IV 48.

— Derivat din **colcoti** *(=clocoti)*, cu suf. **-ică** s. **-iciu.** Cf. clocoticiu.

COLCOTÓS, -OÁSĂ adj. v. **clocot.**

COLCOVĂN s. a. *Quignon, gros morceau.* (Oltenia). — Bucată mare (de pâne, mămăligă, brânză ș. a. ION CR. VI 151, de ghiață H. V 3), bulgăre (de zahăr, sacâz, etc. CIAUȘANU, V.).

COLCUÍ vb. IV^a *Glouglouter.*— (Despre curcan) A bolborosi, a chiorăi. *Curcanul colcuește.* H XIV 397.

— Onomatopee.

COLDÁN s. m. } v. **colduș**[1].
COLDĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. }

CÓLDĂRĂ s. f. *Couverture.* — (Rutenism, în Bucov.) Plapomă, obial. Com. AR. TOMIAC. [Și: **cóldură** s. f. Com. AL. PROCOPOVICI].

— Din rut. **koldra (=kobdra)** „plapomă".

COLDOȘÍ vb. IV^a } v. **colduș**[1].
COLDUÍ vb. IV^a }

CÓLDURĂ s. f. v. **coldără.**

COLDÚȘ s. m. 1°. *Mendiant.* 2°. *Orphelin.* 3°. *Enfants déguenillés.* 4°. *Pou.* 5°. *Monstre.* — (Ungurism, în Transilv. și Bucov.)

1°. Cerșetor (VAIDA, E. MOROIANU, CR. S. V 44), milog (CABA, SĂL.), sărac (T. PAPAHAGI, M.) *Bună seara, om bogat ! — Mulțămesc, coldușe de sat.* POP. ap. CONV. LIT. XVII 355.

2°. P. ext. Orfan. T. PAPAHAGI, M. *Dusu-s'o cucu' la Cluj, Puii i-o rămas colduș[i].* id. ib. 20/$_{48}$.

3°. (La plur., Bucov.) Copii mici murdari. HERZ.-GHER., M. IV 237.

4°. (Bucov.) Păduche. HERZ.-GHER., M. IV 237.

5°. P. ext. (Bucov.) Vietate mare (Com. AR. TOMIAC), monstru.

[Și: **cordúș, -ă** adj. = rău, ticălos. *Un om corduș.* PAMFILE, A. | Femininul: **coldúșă** (ad 3°) *De copchilă, De colduș, De coldușă, De moroi, De strâgoi.* T. PAPAHAGI, M. 139/$_7$. | Și: **culdúș** s. m. DICȚ. *Kuldush* = mendicus. ANON. CAR.; — (cu schimb de terminațiune) **coldán** = (ad 1°) calic, calindroiu, haimana (REV. CRIT. III 119), sărăcon (PĂCALĂ, M. R. 242); spec. *Coldani* numesc locuitorii de la munte pe cei de la șes care au fost iobagi (la Mărgineni, Com. V. LAZĂR), care n'au avere și muncesc ca zileri (cf. JAHRESBER. IV 290), cf. cojan; p. ext. epitet ce se dă de Jieni locuitorilor din celelalte părți ale Ardealului (DENSUSIANU, Ț. H.) *Chiar și munca grea a câmpului o lăsau în grija coldanilor sau răpanilor veniți de aiurea.* PĂCALĂ, M. R. 108. *Dumnezeu mai poate da la toți calicii și coldanii din lume, câți trec pe drum.* RETEGANUL, P. IV 75/$_1$, cf. I 23/$_{10}$; — **coldău** s. m. (ad 1°) BUD, P. P. *Gazdă..., Nu coldău.* id. ib. 64; (ad 3°) Com. AR. TOMIAC. | Adjective: **coldușésc, -eáscă** = de cerșetor. *Tăt să-i deie Dumnezeu O căruță coldușească.* T. PAPAHAGI, M. 105/$_{69}$; — (derivat de la *coldan*, în sensul de „om de la șes") **coldănésc, -eáscă.** *Boi coldănești* se numesc cei mari și cu coarne mari de la șes (Jina, jud. Sibiiu, Com. V. LAZĂR). | Verbe: **colduși** IV^a = (intrans.) a cerși; (refl.) a invidia. NOVACOVICIU, C. B. 7,8; — **culduși** IV^a = (intrans.) a cerși; (trans.) a zmulge cuiva banii din buzunar, a-l stoarce de bani, a-l face cerșetor (DICȚ.); — **coldoși** IV^a = a fura, a șterpeli. PAMFILE, VĂZD. 173; — **coldui** IV^a (cf. ung. *koldulni)* = a cerși. VAIDA, BUD, P. P. *Și de acolo de-i ieși, Tu să-ți umbli-a coldui.* T. PAPAHAGI, M. 45/$_6$].

— Din ung. **koldus** „cerșetor" (cu radicalul *kolă-).*

COLDÚȘ s. m. (Bot.) v. **corcoduș.**

COLDÚȘĂ s. f. }
COLDUȘÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. **colduș**[1].
COLDUȘÍ vb. IV^a }

COLEÁ adv. 1°. *Ici, par ici, par là, pas loin.* 2°. *Bien, bon, à point, à la bonne heure.* 3°. *Alors.*

1°. Local. Adverbul *colea* corespunde unui gest care arată în apropierea vorbitorului: (pe) aici (pe) aproape, încoace s. alături în apropiere. *Colea* ocupă un loc intermediar între aici și acolo s. colo. Între acolea și *colea* se simte o mică diferență de înțeles, cel din urmă arătând o apropiere mai mare, deși nu tocmai așa de mare ca aici de ex. *Șezi tu colea, că eu șed aici.* Cf. LM. Diferența de înțeles între *coleà* și colo se simte bine aproape totdeauna, de ex. *Și se puneà colea la chiotoarca casei, se uità colò peste valc.* N. REV. R. I. S. II 29. *Kolè* = illic. ANON. CAR. *Unde sânt frații Romani? — Fac cislă colea'n crâșmă.* ALECSANDRI, T. 700. *Unde să m'ascund? (aleargă în dreapta și în stânga, spăriet) Colè, ba colè!* id. ib. 65. *Vin' colea lângă mine, și nu fii dușman mie.* id. P. III 226. *Sânt mai liniștit, dacă te văd colea înaintea mea.* SLAVICI, N. II 291. *Sub cap o mână puiu, Dorm colea pe pământ.* COȘBUC, F. 74/$_8$. *Șezi colea și să ospătezi o leacă din ceea ce ne-a dat Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 32/$_5$. *Întră colea sub aripa mea și să nu ieși până ce nu ți-oiu zice eu.* MARIAN, O. I 147. *Simți un nu știu ce, colea la inimioară, pare că il săgetase ceva.* ISPIRESCU, L. 35/$_6$. *Copilaș de Sârb sărac, Mult ești mândru și pe plac, Vin' colea, lângă zebrea.* ALECSANDRI, P. P. 106/$_5$. *Spune, mândro, vrei nu vrei? Că colea mă roagă trei.* id. ib. 269/$_4$. *Coale, pe din jos de deal, Vine oastea lui Orbean.* MARIAN, I 34. *Coale'n vale'n poeniță, Este-o dalbă garofiță.* ȘEZ. I 236^b/$_9$. *Dă-mă, maică, după Gheorghe, Nu mai face-atâtea vorbe, Că colea e Grigoraș, Și lua-l-oiu mintenaș.* JARNÍC-BÂRSEANU, D. 407. *Căpitane Răducane, E vai de zilele tale,.. Poterea-i colea pe vale.* id. ib. 506, cf. 495, 399, 378, 182. || (După prepoziționi) **De colea.** *Închin și la o copilă, Oachiță de colea.* TEODORESCU, P.P. 168, cf. GCR. II 318. **Pe colea.** *I'e colea, p'ângă pălan, Mă'ntâlniiu c'un bogătan.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 435. | (În opoziție cu *aici* s. *ici* s. *icea*) *Aici râu, colea vălcică. Curge lângă floricică.* BARAC, ap. GCR. II 173/$_{33}$. *Aici crinul se albește, Colea nardul frumos crește.* id., ap. ib. 176/$_{20}$. *Icea, Doamne, colea,*

Doamne, 'N ceaste curți, ceaste domnii... Crescut-au, Doamne, crescut Doi meri nalți. TEODORESCU, P. P. 81. *Astăzi ici, mâne colea, Vreme bună, vreme rea, La Țărigrad ajungea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 486. **Ici (și) colea** s. **pe ici (pe) colea** = pe alocuri. *Ici și colea a ei haină s'a desprins din sponci.* EMINESCU, P. 184. *Oiu face pe ici pe colea Ș'oiu da și eu peste-a mea.* TEODORESCU, P. P. 168, cf. GCR. II 318. **De ici, (de) colea** = de aici într'altă parte, de aici și din altă parte, dintr'una într'alta. *Iară împotriva acelor calvinești eresii, de ici de colea au adunat încă cu voia-ți* (a. 1691), ap. GCR. I 290. *Apele primblărețe de ici colea s'au mutat.* KONAKI, P. 212. *Prind cocoșii a cântà Și de ici și de colea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 163. *Leagă calul d'ici colea, D'ici coaleà, de o mlădoacă.* PAMFILE, CRC. 93. **Ba ici, ba colea** = în toate părțile, pretutindeni. *Tot mai cercând el, ba ici, ba colea, în spre sară numai ce dă de-o pârtie,* CREANGĂ, P. 144/19. | (Repetat) **Colea și colea** = rar, puțin, câte unul în toate părțile. *Izvoare ca cleștarul curgând colea și colea.* PANN, E. I 84/7. *Numai grămezi, grămezi de oase de oameni, risipite colea și colea.* ISPIRESCU, L. 101/10. **De colea până colea** = dintr'un loc într'altul, încoace și încolo (DICȚ.), foarte puțin, dintr'una dintr'alta, pe rând. *Se mișcà de colea până colea.* LM. *Ba din unu, ba din altu, și de cole până colea, și-au plăcut unul altuia.* CREANGĂ, P. 168. *Trebue să vă spun de colea până colea ce am fost și cine sânt.* DDRF. **Colea, dincolo** = pe de-o parte, pe de altă parte. *Judec'o ș'o cumpănește, Și zi cumcă ziditorul cu nedreptul împărțește, Cole-ți pare cu scumpete, dincolo că risipește.* KONAKI, P. 264. **Pe colea, pe dincolea.** *Păcatu' mă alungà chit pe cole, chit pe dincole.* ALECSANDRI, T. 24 | Precedat de alte adverbe **(Mai) cât colea** = aproape, prin apropiere, de-aproape, la o parte. *El înainte și eu cât colea (aproape) în urma lui.* PAMFILE, C. *Eu mă duc, ia cât colea, să taiu niște lemne.* ISPIRESCU, L. 334/4. *Tița râde și nu credc, Dar marghiolul se repede Ș'o urmează cât colea.* ALECSANDRI, P. P. 325b/7. *Ce stai, bade, cât colea, Cu-atâta inimă rea? Da 'ndrăznește de grăește, C'a mea inimă voește.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 46. *Capul Lenei i-l tăià. Săreà capul cât coleà.* RETEGANUL, TR. 23/1. *Gheorghe doarme și visează, Iară Nuța cât coleà Pe Gheorghiță îl păzea.* BIBICESCU, P. P. 56. *Mai cât colea, pe locul șeț, Curgea ca șarpe-un râuleț.* TEODORESCU, P. P. IIIb. **Numai colea** = de tot aproape, în cea mai mare apropiere. *Iac'așa, Tomniță-i numai colea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 101. **Mai colea de...** = ceva mai departe de..., dar totuși în apropiere de... *Astă-iarnă am iernat, Mai colea de Calafat, într'un bordeiu dărâmat.* TEODORESCU, P. 289.

2°. Modal. (Cu funcțiune mai mult de exclamațiune) Întărește înțelesul frazei în care se găsește s. al cuvântului pe care-l determină : într'adevăr, în toată puterea cuvântului, bine de tot, tare, zdravăn; n'am ce zice ! *Acù văd și eu că ești bărbat, om verde, colea, care rupe mâța 'n două.* ALECSANDRI, T. 907. *Unii cântau la psaltichie, colea, cu ifos, până ce răgușau.* CREANGĂ, A. 84/2. *Aveà și el o pereche de boi, dar colea : porumbi la păr, tineri, nalți de trup.* id. P. 37/16. *Trântindu-le [dracilor] prin turbincă niște ghionturi rusești, coleà, cum știà el, de da inima din draci.* id. ib. 305/15. *Șede, ospătează bine Naforă, colea, dospită și colivă și colaci.* CONTEMPORANUL, 1. 456. *Dar câștig, colea, nu șagă.* ib. II 25. *Să am, colea, bani mulți, și-aș ști ce să fac!* PAMFILE, C. *Din gură zici mereu, Colea, cântecelul meu.* TEODORESCU, P. P. 299. *O drăguță de fată, ruptă din soare și îmbrăcată, colea, ca o zină.* RETEGANUL, P. V. 46/1. *Ian aruncă-te la joc, Dar la joc, colea, cu foc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 489. (Complinit) *Mușteriii vor, unul să fie lucrul colea, mai așa, altul din contra.* CARAGIALE, T. I 97/23. Loc. adv. și adj. **Știi** (s. **știți**), **colea** = zdravăn, de soiu, de seamă, a-cătarii, extraordinar. *Am văzut pe Radu haiducul... erà, știi, colea, voinic din patruzeci, rupea piatra'n mână.* FILIMON, C. 331. *Să alegem depotați... știți, cole,... get-beget... care să se lupte pentru apărarea boieriei.* ALECSANDRI, T. 42. *Știu într'un loc vin bun, știi, colea, phiu!* EMINESCU, N. 98/2. *Mă duc să pregătesc ceva de-a mâncării; știi, colea, ceva mai omenește.* CREANGĂ, P. 9/15, cf. 33/3, 113/10. *Era spirt, știi, colea, cum trebue omului mână dreaptă.* ISPIRESCU, L. 164/23, cf. 200/4, 300/3, U. 18/22. *Se freacă gâlcile cu usturoiu și cu unt, da freci, știi, cole..., îndesat, nu șagă.* ȘEZ. III 140/31. *Era tânăr cu mustața răsucită, știi, colea.* FUNDESCU. B. 77/7.

3°. Temporal. (Complinit adesea printr'un adverb s. o locuțiune adverbială de timp: uneori ar putea fi omis, fără ca înțelesul frazei să se schimbe) Atunci, în timpul când..., în momentul când..., (mai) apoi, (mai) pe urmă. *A doua zi după botez sau cumătrie, colea, când se apropie soarele spre amiazi, se adună la casa nepoatei mai multe femei.* MARIAN, NA. 256/3, cf. T. III/5. 116/15. *Colea, când arde soarele mai tare, dete de o fântână.* RETEGANUL, P. I 17/4. *Vai de mine, cât dor duc, Colea, seara când mă culc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 94. *Mândra mea, frumoasă ești, Colea, când te rumenești.* ib. 440. *Cât fu colea, de cu sară...* ALEXICI, L. R. I 155/5. **Când colea** (uneori complinit prin **ce să vezi?**) s. **cându-i colea** se pune adesea înainte de un adverb s. o construcție cu sens temporal spre a pregăti pe ascultător că urmează ceva important, neașteptat, dorit. *Când colea despre ziuă, când somnul e mai dulce, auzi un fâlfâit ca de un stol de pasări.* ISPIRESCU, L. 73/35. *Când cole la capatat, Iacă dracul de bărbat.* ȘEZ. III 124/3. *Cându-i, colea, dimineața, Lacrimile-i taie fața.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 202. *D'oi, bădiță, bădișor, Ție ți-i destul de dor Și cu după tine mor; Cându-i, colea, la luat, Amândoi tragem bănat.* ib. 280. *Cându-i, colea, către seară, Badea murgul și-l înșală. Cându-i, colea, în murgit, Badea din codru-a ieșit.* ib. 286. *Când e, colea, la ojină Pișc'o țânțarii de mână.* DOINE, 9/3. (Și ca loc. adv. și adj. și cu sensul de) Zdravăn, cât colea: *un bou, un om, un puiu de Român când colea; îmbrăcat când i-o dat când colea.* HERZ.-GHER., M. IV 237. **Colea, colea** = când și când, din când în când. [Copilul] *începe... a vorbi, Colea, colea, câte una, fără a le potrivi.* PANN, H. 57/18.

[Accentuat și: *cólea*. Rostit, prin Moldova, *colè* (cu *e* deschis și accentuat) | Și: **coálea** adv. PAMFILE, CRC. 93, **coále** adv. BUD., P. P.].

— Varianta cu **a** inițial aferezat a lui **acolea.** Cf. colo.

COLEÁM s. a. (Îmbrăc.) v. **colan.**

COLEÁNDRU s. m. (Bot.) v. **coriandru.**

COLEÁȘĂ s. f. (Cul.) 1°-3°. Différentes sortes de *bouillies.* 4°. *Mélange.* — Mâncare (H. I 287, II 81, VII 486) făcută din făină fiartă până ce dă o pastă moale, un fel de terciu. *Koleshé.* ANON. CAR. *Le zdrobi cu bețe clinciuroase... șolduríle și stinghile și fluerile și picioarele, de-i fece ca o culeașe.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. (ms.). *Cei ce aveau orz, făceau din el mămăligă, dar mămăliga aceea nu se'nvârtoșea, rămânea moale ca o coleașă neagră.* SANDU, D. N. 247.

1°. Spec. (Transilv., Banat, Bucov. și nordul

Moldovei) Mămăligă (LB., H. XVIII 145, REV. CRIT. III 119, com. MARIAN, com. LIUBA, LIUBA-IANA, M. 100, ŢIPLEA, P. P., PRECUP, P. 14, T. PAPAHAGI, M., com. V. LAZĂR, com. A. COSMA) (probabil, la origine numai mămăliga moale, pripită). *Muierea... face coleşa.* MARIAN, S. 140. *Mâncarea principală a păstorilor la munte este coleşa (mămăliga) cu urdă dulce, zăr dulce, zăr acru şi jîntiţă.* PRECUP, P. 17. *Bucată de pâne ori de coleaşă n'aveà de unde să le deie.* RETEGANUL, P. III 56/27. *Se adunarŭ păcurarii, să-şi facă coleşe.* IRINEU, S. B. 17 cf. 55 *Şi mâncam coleşa rece, Unsă cu său de berbece, Ş'am mâncat coleşa goală, Unsă cu său de mioară.* ŢIPLEA, P. P. 33. *Mâncă chită cu coleşe.* PĂCALĂ, M. R. 216. *Căpăţână de berbece Bună cu coleşe rece.* id. ib. 238. # *A află spini în coleşă* = a căutà ceartă cuivà (ZANNE, P. III 534), cf. nod în papură. pete în soare.

2°. Mâncare preparată din făină de grâu (cf. VICIU. GL.; prăjită în untură s. unt s. cu slănină H. II 290, I 141), moale ca terciul (H. II 245) s. ca mămăliga cea pripită; se mănâncă cu lapte (PAMFILE, I. C. 195).

3°. Ciulama (H. VII 268) cu lapte, fără carne (com. E. RĂDULESCU-POGONEANU), cavurma (H. XIV 187). *Să-ţi spuie, numa' cumnata Ilinca ce mi-a făcut Năstase,... cum mi-a turnat coleaşă (ciulama) în urechi şi mămăligă pe creştet.* JIPESCU, O. 42.

4°. Fig. Amestecătură. *Dialeta* [= dialectul] *Carniolană sau... dialeta Sârbilor... sânt o coleaşă de multe destinpte limbi aboţită.* P. MAIOR, IST. 275/9.

[Şi: (dial.) *coleaşe*, **coléşă** s. f., **culeáşă** VICIU, GL.) s. f., **culéşă (culésă** H. XII 302) = mămăligă (Munţii-Sucevii) ŞEZ. II 24, cf. V 3/15, MARIAN, SA. 40, **culéş** s. a. = codru de mămăligă (Hânţeşti, în Dorohoiu) ION CR. VI, 30, cf. II 218. | Instrument: **coleşér (colişér, culeşér** ŞEZ. IX 137, II 24/6, H. X 254, 47, XII 329, **culişér** H. I. 37, GOROVEI, CR., ŞEZ. VIII 88, PAMFILE, CR. 100, PAMFILE, I. C. 195, 442, ION CR. II 135, VICIU, GL., ŞEZ. XXXII 16) s. a. = băţ cu care se mestecă mămăliga (CREANGĂ, GL., ŞEZ. II 24/6), s. balmoşul (PRECUP, P. 17), făcăleţ (LIUBA-IANA, M. 100, MARIAN, NA. 131/4, T. PAPAHAGI, M.), melesteu (ŞEZ. III, 88), tocănău (T. PAPAHAGI, M.), mestecău (CREANGĂ, GL.); ceaun în care se fierbe coleşa (PAŞCA, DR., IV 1020). *Culeşerul sau melesteul.* CREANGĂ, CONV. LIT. XI 24; *Mă faci ia acuşi să iau culeşerul din ocniţă şi să te desmierd.* id. A. 119, cf. P. 150. Fig. s. m. Om care stă mai mult lângă vatra focului, leneş (Com. MARIAN), om gol (Com. A. TOMIAC). | Verb: **coleşì** IV^a = (trans. şi refl.) a (se) face moale ca o *coleaşă*, a (se) terciui; a (se) muia, a (se) moleşi, a (se) amesteca; a se sfârşi de foame, a se hămesi, a se pocâlti, a se hupi (CIAUŞANU, V. şi GL). [*Calmucii*] *taie pecini de carne... şi le aşterne supt şa..., strângând tare cu chinga, de se coleşeşte, fiind el călare, supt şa.* DIONISIE, C. 222, cf. 171. *Umblă lamostele* [= o boală] *Din casă în casă Şi găseşte adormit pe... cutare... Şi-l năbuşeşte, Şi-l coleşeşte. El ca şarpele se făceà, În cap se suià, Inima i-o colcşeà.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 97. *Moleşiţi-vă, Coleşiţi-vă !* MAT. FOLC. I 645; (cu part. adj.) **coleşít,-ă** adj. = moleşit din cauza soarelui, bolnav din cauza insolaţiei (Teleorman). ION CR. 151; (şi abstractele:) **coleşíre** s. f., **coleşít** s. a., **coleşitúră** s. f. = moleşire. DICŢ.; **coleşeálă** s. f. = bucate fără gust (RĂDULESCU-CODIN), cf. terciu; leşuială (de foame). CIAUŞANU, GL.]

— Termen păstoresc de origine obscură, care se găseşte şi la Unguri (**köles** «meiu» WEIGAND, Jahresber, XVI 222) şi la Slavii care au fost în contact cu Românii (bulg. **kuljaša** «un fel de terciu», sârb. **kùlješ** «un fel de mămăligă», rut. **kuleša** «un fel de mămăligă», bielorus *kul'eš* «un fel de mămăligă», *kul'ešić* «a amesteca», pol. *kulesz, kulesza, kulasa* «un fel de mămăligă», rus. *kulešŭ* «terciu, zeamă sărată, cu mazăre», ceh. *kulaše, gulaše* «terciu de făină», cf. CIHAC, II 68, BERNEKER, SL. WB. 642.

COLECTĂ vb. I^a v. **colectă.**

COLÉCTĂ s. f. *Collecte*, — Strângere de bani şi de obiecte într'un scop de binefacere. Cf. cheţă. *Unul din jucători făcea în public colecţiu pentru banda artistă.* ODOBESCU, I 469. *Colectă pentru o văduvă rămasă fără mijloace de viepuire.* I. NEGRUZZI, I 170. *Internat... înfiinţat prin colecte.* SBIERA, F. 352. [Verb: **colectà** I^a = a strânge bani pentru un scop de binefacere, a face colectă. Cf. COSTINESCU. | Adjective: **colectát,-ă** = strâns prin colecte; fig. strâns, adunat. *Opera acestui cabinet, înăuntru căruia au fost colectaţi toţi specialiştii partidului.* C. BACALBAŞA, UNIVERSUL, a. 1930, 4 Noem.; — (substantivat) **colectánt** = cel care colectează, strângător.]

— *N.* din fr. (<lat. **collecta,** idem, din *colligere* «a culege, a aduna, a strânge laolaltă»). Cf. colecţie, colectiv, colector, colecţiona, colecţionar, colectură.

COLECTÁNT s. m. v. **colectă.**

COLÉCTĂR s. m. v. **colector.**

COLÉCŢIE s. f. 1°. *Collection.* 2°. *Collecte.*

1°. Adunare, strângere la un loc a unor obiecte, care, grupate împreună, au o valoare artistică, ştiinţifică, documentară, instructivă, etc. *Colecţi(un)e de monete, de tablouri, de mărci poştale, de timbre, de afişe, de broşuri, ş. a. Colecţia de documente interesante.* URICARIUL, XIII 378/30. *Dacă în Ardeal este colecţia de două sute diplome, toate slavone, în Moldova avem sute de mii de zapise.* RUSSO, S. 82. *Kemény a găsit în colecţiunea lui Huszti un act foarte important.* HASDEU, I. C. 26/19. *Colecţiunea poeziilor mele.* C. NEGRUZZI, III 57/16. *Sufletul omului... seamănă unei imense colecţii, cu mii şi mii de felurite obiecte.* MAIORESCU, CR. II 141/12. *Acest manuscript... cuprindea aceeaşi colecţie de cronici.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 151.

2°. † (Neobicinuit) Colectă, chetă. *Şi prin alte agiutoruri, adică prin colecţii îndemnătoare.* URICARIUL, IV 413/14.

[Şi: **colecţiúne** s. f. | Verb (după fr. *collectionner)* **colecţionà** I^a = a strânge, a face colecţii. | Substantiv: (după fr. *collectionneur)* **colecţionár, -ă** subst. = cel s. cea care strânge anumite obiecte, care face colecţii de anumite lucruri.]

— *N.* după fr. (< lat. **collectio,** idem, din *colligere* «a culege, a aduna, a strânge laolaltă»). Cf. colectă, colectiv, colector, colectură.

COLECŢIONÁ vb. I^a
COLECŢIONÁR s. m.
COLECŢIÚNE s. f.
} v. **colecţie.**

COLECTÍV, -Ă adj. *Collectif. Collectivement.* — (Adesea în opoziţie cu individual) Unind (mai multe persoane) într'o acţiune s. manifestare comună, aparţinând unei grupe luată ca o unitate, cuprinzând într'o unitate pe mai mulţi s. m. multe lucruri; cf. în devălmăşie, moşnenesc. *Proprietatea pământului şi a instrumentelor de mun-*

că să fie colectivă, a tutulor. GHICA, S. 612. *Demisionarea colectivă din parlament.* MAIORESCU, D. II 8. *Multe idei și multe simțiri... se pot grupă (asocià) într'un fel de unități colective.* id. CR. II 148/4. *Toate temperamentele individuale se contopesc în acest temperament colectiv.* D. ZAMFIRESCU, R. 227. | Efectuat de mai mulți autori. *O lucrare colectivă în limba germană asupra etnografiei și istoriei culturei popoarelor din Austro-Ungaria.* MAIORESCU, CR. III 48/3. | Adverb (neobicinuit) În comun, deodată, toți în același timp. *Vorbeau colectiv — cor fără muzică.* I. TEODOREANU, M. II 68. || Spec. (Gram.) *Substantiv (s. nume) colectiv* și (substantivat) *un colectiv* = substantiv care deșteaptă, în singular, ideea unei pluralități, desemnând o sumă de ființe s. obiecte luate laolaltă ca o unitate, de ex. popor, roiu, etc. *Sufix colectiv:* cu care se derivă un substantiv colectiv, de ex. *-et* în brădet, *-iș* în stejăriș, *-ime* în tinerime. (Comerț) *Societate în nume colectiv* = societate comercială alcătuită în baza unui contract între două s. mai multe persoane unite subt aceeași firmă, care împreună au aceleași drepturi și datorii și care garantează cu toată averea lor obligațiile societății. [Abstracte (fr. *collectivité*) **colectivitáte** s. f. = adunare de mai multe persoane formând o grupare colectivă; cf. obște. *Cei retrași sau rămași afară din colectivitate, considerau revoluția de la 1848... numai ca o dovadă de deșteptare a națiunalității române.* GHICA, A. 63; — (fr. *collectivisme*) **colectivísm** s. m. sing. = direcție socialistă (pornită din Franța), care ține spre realizarea proprietății colective a produselor, a instrumentelor de muncă, a pământului. Cf. GHICA, S. 580. | Substantiv (fr. *collectiviste*) **colectivíst** s. m. = adept al principiilor colectivismului; spec. (la noi, ironic, învechit, sens născut în timpul luptelor pasionate ale «opoziției-unite» în contra guvernului I. C. Brătianu, ridiculizând expresia «colectivitate», aplicată partidului liberal de către ministrul de justiție de atunci (1887), Eugeniu Stătescu, într'un discurs din Camera Deputaților) membru al partidului liberal].

— *N.* după fr. (lat. **collectivus, -a, -um,** idem). Cf. colectă, colecție, colector.

COLECTIVÍSM s. m. sing.
COLECTIVÍST s. m.
COLECTIVITÁTE s. f. } v. **colectiv.**

COLECTÓR adj., s. m. și a 1°—2° *Collecteur.* 1°. S. m. Cel care colecționează, adună, strânge, face colecții. *Colector de cărți vechi.* LM. || Spec. (învechit) *Colector de dare* = perceptor. DICȚ. *Colector de loterie* = cel însărcinat cu vinderea lozurilor. DICȚ.

2°. Adj. (Despre vase, tuburi, basine) În care se adună s. se scurg izvoare, apă, murdării, etc. *Necurățeniile luate de apă curgeau prin gratii de fier în canalul colector* (= fr. égout collecteur) GHICA, S. 534. || S. a. (Fizică) *Colector de electricitate.* TDRG. Cf. PONI, F. 215.

[Accentuat (în Transilvania) **coléctor** s. m. | Și: (Transilv., după germ. *Kollektor;* barbarism) **coléctăr** s. m. *Coléctăr de dare.* PĂCALĂ, M. R. 345. || Familia: (ad 1° din germ. *Kollektur)* **colectúră** s. f. = bancă s. prăvălie în care se vând lozuri ale loteriei de Stat.]

COLECTÚRĂ s. f. v. **colector.**

COLEDÓC s. m. sing. (Anat.) *Cholédoque.* — Canalul prin care se varsă fierea în duoden.

— *N.* din fr. (<grec. χολή «fiere» și δοχός «care primește, conține»).

COLÉG s. m. *Collègue.* — Fiecare din cei ce exercită aceeași profesiune ori funcțiune (publică, civilă, s. militară), fac parte din aceeași întreprindere s. societate (literară, artistică, științifică, etc.) s. din aceeași clasă (an de studiu) s. care au aceeași însărcinare, considerat în raport cu semenii săi; cf. camarad, confrate, soț, tovarăș, ortac. Cf. ARISTIA, PLUT., STAMATI. *Se sfătuește..., cu colegul său.* GHICA, S. 244. *Coleg de la Revistă.* MAIORESCU, CR. II 97/3. [Și: (latinism ieșit din uz) **colléga, colégă** s. m. (plur. *-legi)* POLIZU. *Au fost consul Știpion și colega, adecă tovarăș lui Știpion, Flaccus,* CANTEMIR, IST. 77/33. *S'au dat colegă sau soț lui Gordian.* ȘINCAI, HR. I 20/23. Feminin: **colégă.** *Colega de bancă a Adelinei, izbutise s'o înlocuiască.* I. TEODOREANU, M. 404. | Familia (din punct de vedere formal, derivate ale lat. *collegium,* ținând însă, ca sens, de *collega):* (fr. *collégiale)* **colegiál** (pronunț. *-gi-al,* cu negativul: **necolegial) -ă** adj. = de coleg; p. ext. prietenesc, de la egal la egal. *Relațiuni colegiale;* — (după germ. *Kollegialität)* **colegialitáte** (pronunț. *-gi-a-,* cu negativul: **necolegialitate)** s. f. = purtare, spirit, sentimente de coleg, cf. camaraderie. *Nu lipsesc întru nimic datoriei mele de colegialitate.* MAIORESCU, D. I 229.]

— *N.* după fr. (lat. **collega,** idem).

COLÉGA, COLÉGĂ s. m. și f. v. **coleg.**

COLEGATÁR (Jur.) s. m. *Colégataire.* — *Colegatariu* este acel ce împreună cu alții se împărtășește [tip. împărtășește] dintr'un legatum, adecă danie. CODICA ȚIV. A. 4/32.

— *N.* după fr.

COLEGÁTOR † s. m. *Confédéré.* — (Numai la NECULCE) Confederat, aliat, tovarăș de arme. *Craiul pruscsc este colegator Neamțului și prietin Moscalului.* LET. II 421/21. *Nu cuteza cealaltă oaste de la colegatori să meargă la oastea cea nemțească.* ib. II 447/21.

— *N.* din pol. **koligat** (<lat. med. **colligatus)** și latinizat greșit.

COLÉGHIE † s. f.
COLÉGHIU(M) † s. a. (ș. d.) } v. **colegiu.**

COLEGIÁL, -Ă adj.
COLEGIALITÁTE s. f. } v. **coleg.**

COLEGIÁN (†) s. m. v. **colegiu.**

COLÉGIU s. a. 1°—3°. *Collège.*

1°. Adunare (ARISTIA, PLUT., STAMATI), grup de persoane care alcătuesc împreună o organizație și se supun acelorași regulamente, cf. corporație. *Graf Petru Romiantov, ghinăral-feldmarișal,... prezident coleghiului Malo-Rusiii.* DUMITRACHE, 450. (După germ. *Professorenkollegium)* Consiliu. *Colegiul profesoral de la facultatea filosofică.* SBIERA, F. 316. (Bis. catol.) *Sacrul colegiu = colegiul cardinalilor.* Cf. Sfântul sinod.

2°. (În România de din nainte de războiu, cu regim electoral censitar) Categorie de cetățeni care au să aleagă unul s. mai mulți deputați, senatori, consilieri județeni s. comunali. Corpul electoral este împărțit în fiecare județ în *trei colegiuri.* HAMANGIU, C. C. XXII. Aceste *trei colegiuri* aleg direct. MAIORESCU, D. I 64. *Este proclamat deputat al colegiului I de Iași.* id. ib. II 122. *Capitalul socrului îi asigură [candidatura la] un colegiu în capitală.* VLAHUȚĂ, D. 72.

3°. (În Franța și, după ea, la noi; în Principatele române, până după întâia jumătate a sec. XIV)

Şcoală (ARISTIA, PLUT.) publică [s. particulară] de gradul al doilea (STAMATI), gimnaziu ARISTIA, PLUT.), liceu; p. ext. clădirea acestei şcoli (POLIZU). *Făcut-au biscarici luminate prin toate ţările, şcoale, coleghiumuri ne mai pomenite.* IORGA, S. D. XII 292/23. *În Cluj... este biserica şi colegiul Calvinilor.* ŞINCAI, HR. II 25/25. *Istoria şi...geografia..., negreşit că le-ai studiat la colegiu.* GHICA, S. 62. *Kogălniceanu începù a predà un curs de istorie în colegiu.* C. NEGRUZZI, I. 334. *Vechiul nostru colegiu de la Sf. Sava.* ODOBESCU, II 59 (nume dat acum din nou, sub ministeriatul d-lui N. Iorga în 1932, liceului Sf. Sava : *Colegiul naţional Sf. Sava).* | Spec. *Colegiul Franţei* («Collège de France»): instituţie de cercetări ştiinţifice şi de cursuri libere superioare, creată de Napoleon I. *Coste, profesor la Colegiul de Franţa.* I. IONESCU. M. 90.

[Plur. *-legii* şi (învechit) *-legiuri.* | Şi: (după lat.) **coléghiu (m)** † s. a. (după rus. *kollegija)* **colégie** † s. f. STAMATI. | Derivat: (după fr. *collégien)* **colegián** (pronunţ. *-gi-an;* plur. *-gieni)* s. m. = elev de colegiu (3°), licean. *Colegiani, îmbrăcaţi elegant.* VLAHUŢĂ, D. I.]

— Neologism pătruns în limbă pe diferite căi: lat. **collegium,** germ. **Kollegium,** fr. **collège,** rus. **kollegija.**

COLELÍE s. f. (Bot.) v. **colilie.**

COLENÍŢĂ s. f. v. **colină.**

COLEOPTÉR s. a. (Entom.) *Coléoptère.* — Insectă cu patru aripi dintre care cele două dinainte, zise elitre, sânt tari şi groase, servind ca teacă celorlalte două. Cf. grângoaşă. (Plur.) *Coleoptere* = ordinul acestor insecte. [Şi: **coleoptéră** s. f. | Pronunţ. *-le-op-*]

— *N.* din fr. (<grec. κολέος «teacă» şi πτέρον «aripă»).

COLEOPTÉRĂ s. f. (Entom.) v. **coleopter.**

COLÉRĂ s. f. (Med.) v. **holeră.**

COLÉŞĂ s. f. (Cul.)
COLEŞEÁLĂ s. f.
COLEŞÉR s. a.
COLEŞÍ vb. IV[a]
COLEŞITÚRĂ s. f.
} v. **coleaşă.**

COLÉT s. a. (Comerţ) *Colis.* — Pachet expediat prin poştă *(colet poştal)* s. luat cu sine în tren, în corabie, etc. *Au socotit să arunce în mare toate... precum tunuri, coleturi cu marfă, poloboace.* DRĂGHICI, R. II. *Coleturi cuprinzătoare de tipărire* (a. 1833). URICARIUL, VII 224/28. *Greutatea brută se numeşte greutatea mărfurilor cântărite ambalate, adică greutatea întregului colet.* ŞTEFĂNESCU, C. 13, cf. 48. *Vânzarc cu coletul sau cu măruntul.* PANŢU, PR. 5. *Taxa de reambalat coletul.* C. PETRESCU, CURENTUL, a. 1930, 12 Dec. [Plur. *-lete* şi (învechit) *-leturi.*]

— *N.* din fr. **colis,** cu împrumut de terminaţiune de la *pachet.*

COLÉŢI s. f. plur. † (Med.) v. **colică.**

COLGÍU s. m. 1°. *Percepteur.* 2°. *Garde.*

1°. † Perceptor (BRĂESCU, M. 64), strângător de biruri (BUCUŢA, R. V.). *Acele agale... au orânduit colgii şi subaşi.* DIONISIE, C. 230/6. *Să nu se supere* [raielele] *de către haraccii şi ... colgii. cu pricinuiri.* TES. II 310. *Şi de mine n'ai ştiut* [murgule], *Că colgii[i] m'a[u] rănit.* MAT. FOLC. 41.

2°. (Pe alocurea şi azi, în graiul popular) Paznic de drumuri (a. 1826, IORGA S. D. XXI 41), străjer (BUCUŢĂ, R. V.), jandarm. *Începură să ne întrebe că «cine sântem ?», par'că erau ei colgii.* VISSARION, FL. 193. *Oamenii... colgiilor cu drept cuvânt... caută* [ca] *oameni străini să nu intre în pământul Moldovei.* URICARIUL (a. 1802), ap. ŞIO.

— Din turc. **kolği** «collecteur, gendarme qui garde les routes». ŞIO.

COLI s. m. pl. *Fainéants.* — (Gorj) Oameni care nu fac nimic, care mănâncă numai, fără să aducă vreun folos (PAŞCA, GL.), trântor, leneş.

COLIÁNDRĂ s. f.
COLIÁNDREŞ † s. m.
COLIÁNDRU s. m.
} (Bot.) v. **coriandru.**

COLÍBĂ s. f. 1°. *Cabane, hutte, baraque. Étable. Tonnelle.* 2°. *Enveloppe* préservant du gel les roues du moulin. 3°. *Aurore boréale.*

1°. Adăpost pentru oameni (rar, pentru animale) făcut din bârne, crengi de brad s. din nuiele, etc., acoperit cu paie, ramuri, scânduri s. cu şindrilă, (după locul şi natura terenului unde se face, cf. ANTIPA, P. 750). În *colibă* se adăpostesc păzitorii de ţarini (cf. COSTINESCU), de bostănării, de vii (PAMFILE, I. C. 432, A. 28), lucrătorii la pădure (POPOVICI-KIRILEANU, B. 134), jogăreanul care păzeşte joagărul (PĂCALĂ, M. R. 462), pescarii (ANTIPA, P. 750). Spec. Locuinţa ciobanilor (iarna H. IX 267). stână (DAMÉ, T. 69. PRECUP, P. 6, II, 13, cf. H. II 194, 207, IV 56, X 5. com. ITTU). Bucătărie de vară (PAMFILE. I. C. 446). Frunzar, umbrar de ramuri, chioşc, foişor (cf. LB.). P. gener. Casă mică (MOLDOVAN, Ţ. N. 231), căsuţă, căscioară, căsăluică, (în opoziţie cu casă boierească, palat, curte) locuinţă proastă. Cf. bordeiu, hodaie, covergă, coperemânt †, argeà (I 1°), bojdeucă, cocioabă, magherniţă, hâj, cuşcă, cort. oleab, ortac, surlă, baracă. *Kolibé* = casa. Mappale. ANON. CAR. *Praznic, ce-l chiamă al colibilor, ovreesc.* MARDARIE, L. 2567. *Văzură fsatele Etiopilor, spămăntă-se şi coperementele (coperimântele S C, colibile D) pământului de Madiamu.* PSALT. 321/37. *Răspunse sutaşul : Doamne, nu sânt destoinic la coliba mea să mergi.* TETRAEV. (1574), 211. *Scynii făcură-şi (ce se zice colibi) pren satele loruşi îmblând.* CORESI, EV. 144/34. *Întru căşcioare amù lăcuià atunce, ce se cheamă colibi.* id. ib. 190/8. *Sosiră la acel câmp şi feaceră colibi* (a. 1620), ap. GCR. I. 58/20. *Şi aduceţi frunză de măslin şi frunze de leamne de chiparis şi frunză de mirsin şi frunză de finic şi frunză de lemn stufos, să făcem colibi, după cum iaste scris.* BIBLIA (1688) 349[b]/1. *O colibă într'o vie.* ib., ap. TDRG. *Şi-au făcut bordeie în pământ, alţii colibi.* LET. II 60/23. *Iară 3000 de oameni ai lui au rămas de au vărat şi peste toamnă... cu colibi pe văi* ib. II 86/20. *Să avem voie... a ne urzi... câte o colibă* [pentru viţei] *ce se cheamă tătărăşte aran.* ib. III 172/15. *Lăcuesc aşea: preste lemne fac colibi şi numai o punte strâmtă, de ies afară din baltă, şi la colibi fac scări, de se pogoară.* HERODOT, 279, cf. 316. *De la Dinu Popi[i] un loc la colibă, pe 18 florinţi* (a. 1743). IORGA, S. D. XIII 198. *Şi să-i faceţi o colibă în curtea mea, să-l văz în toată vremea* (a. 1760) GCR. II 69/14. *Sărac în zmerita lui colibă.* MARCOVICI, D. 3/8. *O colibă de tufari puteà să-l a-*

pere de șerpi, lupi. DRĂGHICI, R. 45. *Acum vede cinevă în locul baracelor și a colibelor... niște căsuțe de moda bourgeoise.* C. NEGRUZZI, I 70, cf. II 134/3. *Alungat-o-ai pe dânsa... În coliba împistrîtă ca să nasc'un puiu de prinț.* EMINESCU, P. 191. *Fiindcă însă, «stăpânii» aveau nevoie de argați la plug, ei i-au îngăduit să-și clădească la deal bordeiele lor de lemn, care se chiamă și astăzi colibi, «colighi», cu toate că de mult ele s'au prefăcut în case de cărămidă bună.* IORGA, N. R. A. I 211. *Dete de o colibă, în care ardea un opaiț în ciob.* ISPIRESCU, L. 395/28. *Îl aflară pe Ștefan-vodă dormind într'o colibă a unui biet Român.* ȘEZ. VIII 69. *Eră fript, de sărac, că nu avea decât... o colibă de căsuță, în o margine de sat.* MERA, B. 5. *E mai bine în coliba ta decât în palatul altuia.* ZANNE, P. III 127.

2°. P. anal. (Mor.) Iarna, ca să nu înghețe roatele morii, se face în jurul lor *colibă* (Săliște, jud. Sibiiu). Com. BANCIU.

3°. (Astron.) Coroana boreală. Cf. PAMFILE, CER. 170.

[Plur. *-libe* și *-libi.* || Diminutive: **colibíță** *(colighiță* ȘEZ. II 216/14) s. f. (ad 1°) *Kolibicĕ.* ANON. CAR. *Colibițe.* MARDARIE, L. 1555. *Eră un om sărac, carile într'o păduriță, supt o colibiță, eră lăcuitoriu.* CANTEMIR, IST. 70/19. *Feaceră o colibiță.* DOSOFTEIU, V. S. 209; (ad 3°) Numele unei stele. Cf. H. XI 366; — **colibioáră** (pronunț. *-bi-oară* DOSOFTEIU V. S. 68 și *bioa-ră)* s. f.; — **colibúță** s. f. LB. HERZ.-GHER. M., IV 237. [Țăranca] *nu-și lasă copilul de țâță acasă, ci-l ia totdeauna cu sine și ajungând la starea locului* (adică în câmp, la lucru), *îndată caută o tufă sau îi face o colibuță de buruiene, îl pune acolo la umbră și se dă apoi la lucru.* MARIAN, NA. 309. *Să-ți faci colibuță'n vie... Colibuță de bujor.* DOINE, 204/16-19. | Nume de agenți (cf. bulg. *kolibašŭ* «locuitor de munte, om care locuește în colibă»): **colibáș** s. m. = om (uneori: pustnic) care locuește într'o colibă; locuitor de munte (DICȚ.) spec. din Bran (cf. IORGA, IST. ROM. II 95, MOLDOVAN, Ț. N. 231, TURCU, ESC. 34; numirea veche e atestată din anul 1751, în «Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt», vol. IV 433); lucrător cu palma (care locuește în colibă); pălmaș, salahor, ziler (Petriș, jud. Arad, Com ITTU); păzitor (locuind în afară de sat, în colibă. Cf. PONTBRIANT). *Sfântul Ioan colibașul,* care se serbează la 15 Ianuarie. Cf. TDRG. *N'avem alți tovarăși decât lucrătorii cari, până sus, sfarmă piatră, câte un colibaș în pragul căsuței sau Moți ce coboară.* IORGA, N. R. A. I 359. *Și întrebă pe colibaș ce are la mămăligă.* ȘEZ. VIII 69; — **colibár** s. m. =om care păzește o colibă s. care șade în colibă, într'o covergă, pentru paza unei țarine, unei bostane, unei vii, etc. (COSTINESCU), care face colibe (LM.); spec. numele unei sărbători (probabil Sf. Ioan Colibașul). *Pe la Colibari și la Ciuda și la Cilipci, când dă în postul Crăciunului.* PAMFILE. DUȘM. 163; — **colíbnic** † s. m. =(sfânt) care locuește în colibă, probabil Sf. Ioan Colibașul. Cf. DOSOFTEIU, V. S. 14b. | Verb: (numai la ANON. CAR.) **colibì** † IV[a] refl., fără a i se da înțelesul; însemnează, probabil, «a se adăposti într'o colibă». *Kolibĕsku-mĕ* (cu derivatul) *kolibit.*]

— Din bulg. s. sârb. **koliba** (<grec. καλύβη). Prin păstori români, cuvântul a fost dus la Unguri *(kolyiba, koliba),* Cehi, Slovaci, Poloni *(koliba)* și Ruteni *(kolýba,* «colibă de ciobani»).

COLÍBĂ s. f. v. **colivă.**

COLIBÁR s. m.
COLIBÁȘ s. m.
COLIBÍ † vb. IV[a]
} v. **colibă.**

COLIBIOÁRĂ s. f.
COLIBÍȚĂ s. f.
COLÍBNIC † s. m.
} v. **colibă.**

COLÍBRI s. m. (Ornit.) *Colibri.* — Păsărică foarte mică (STAMATI) din care cauză se numește (după fr.) și pasăre-muscă *(Trochilus pella);* trăește în America tropicală; are pene foarte frumoase, de colori vii și strălucitoare. *Cu miei aripioare... zbura prin aer ca un colibri.* ALECSANDRI, P. I. 226. *Visul pădurilor natale cu zbor de colibri.* C. PETRESCU, Î. II 121. [Accentuat și *colibri.* | Și: **colibríu** † s. m., **colíbru** † s. m. POLIZU.]

— *N.* din fr. (împrumutat din limba caraibă din Antile).

COLIBRÍU † s. m. (Ornit.) v. **colibri.**

COLIBÚȚĂ s. f. v. **colibă.**

CÓLICĂ s. f. (Med.) *Colique.* — (Întrebuințat mai ales la plur.) *Colici intestinale* s. (numai) *colici* = boală de om (H. XII 208, XIV 95, XVI 154,) s. de vite (H. XIV 380), care se manifestă prin dureri tăietoare de pântece (LEON, MED. 125). Se mai numește și: rosătură s. rosături în pântece (CALENDARIU (1814) 168/16, 175/27), dureri de inimă (COSTINESCU), dureri de pântece (BIANU, D. S.), mătrice (id. ib.), matrinchină (id. ib.), vătămătură (id. ib.). Cf. LB. *Colici hepatice,* dureri crâncene de ficat. *Colici nefritice,* dureri mari de rinichi. *Să priciunuesc ceale mai înfricoșate dureri... la cei mari, de cólică.* PISCUPESCU, O. 221/22. *Trebue să-ți fi dând colici.* C. NEGRUZZI, III 56/3. [Și: (plur., cu schimb de terminațiune; pop.) **coléți** s. f. plur. (ad 1°) H. XIV 22, 67. *Bolnavul de colcți are zvârcoleli prin burtă și-l taie o diaric, de nu poate sta o clipă locului.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 43. *Dacă bolnavul are coleți cu sânge, atunci baba fierbe într'o ulcică următoarele buruieni:...* id. ib. I 44. | Adjectiv (rar): **colicós, -oásă** = care sufere de colici. Cf. POLIZU.]

— *N.* din fr.

COLICÓS, -OÁSĂ adj. (Med.) v. **colică.**

COLIDÁ vb. I[a] *Entrer en collision, en conflit.* — (Latinism, în Transilv.) A fi în coliziune, a se izbi, a se ciocni, a fi în conflict; spec. a fi, a se întâmpla în același timp.

— N. din lat. **collído, -ere,** idem, prin mijlocirea germ. **kollídieren.**

COLÍE s. f. (Bot.) v. **colilie.**

COLÍE s. f. sing. *Froment bouilli.* — Grâu fiert (Dretea, lângă Huiedin) VICIU, GL. — Cf. colivă.

COLIÉR s. a. *Collier.* — Salbă, colan, gherdan de mărgăritare s. de pietre scumpe, *Coliere (ghiordane) de diamant.* FILIMON, C. II 599. *Tătuță, privește ce colier frumos!* ALECSANDRI, T. 1460. Fig. *Se aprindeà colierul luminilor de-a-lungul zidurilor sure.* C. PETRESCU, S. 6. || Spec. Lanț de aur de care atârnă o decorație înaltă, colan. [Pronunț. *-li-er.* | Și: **coliét** † s. a.]

— *N.* din fr. (din lat. **collare,** din *collum* «gât»). Cf. tripletele colări și guler.

COLILÍE s. f. (Bot.) 1°. *Stipe plumeuse (Stipa pennata).* 2°. *Blancheur.*

1°. Plantă ierboasă, cu tulpini numeroase lungi și foarte subțiri, acoperite de peri albi și moi semănând cu un mănunchiu de pene albe. Se mai numește și: ceardaș, năgară, părul-zânelor, peniță. PANȚU, PL. Cf. PAMFILE, C. CHIRIȚESCU, GR. 248, H. II 79, 142, III 242, VII 48, 182, 368, XII 170. *Ca colilia de alb.* PANN, P. V. III 103. *Moș Vlad... cu ochi de vulpe, zăreă creștetul delicat al dropiei mișcând printre fulgii coliliei.* ODOBESCU, III 14/27. *Până acum 50 de ani, stepa românească... eră o adevărată mare de ierburi sălbatece. Colilia (stipa pennata) cu ondulări fine ca ale aerului se înalță până la coama calului.* MEHEDINȚI, R. 10. *Cerbul... paște Pe'ntinsa câmpie, Dalbă colilie.* TEODORESCU, P. P. 64 b. *Cu oițele-mi porneă Și 'n pășune le mână Tot prin albă colilie, Unde fir de iarbă nu e.* id. ib. 502. Cf. MAT. FOLC. 165. (Despre păr, barbă și mustăți) **Alb-colilie** = foarte cărunt, cu totul alb. *Bătrân... rumen la față..., mustața și sprâncenele albe colilie.* GHICA. S. 13. *Încovoiată,... albă colilie, ca un troian de zăpadă.* DELAVRANCEA, S. 213/8. *Părul și barba albă colilie.* STĂNCESCU, B. 125. cf. RĂDULESCU-CODIN, L. # *A-i fi cuiva calea în colilie* = a avea viață fericită. *Las' să vie, leica-l știe. Fi-i-ar calca'n colilie.* TEODORESCU, P. P 341 b.

2°. P. ext. (Rar) Albeață (a părului). *Jarul împăratului, jar neizvodit până acum la colilia părului.* DELAVRANCEA, S. 83/13.

[Pluralul *colilii* (MAT. FOLC. 210) e rar. Din întrebuințarea atributivă s'a născut forma — rară — adjectivală: **colíliu, -íe** = (păr) alb ca o colilie. DAMÉ, T., RĂDULESCU-CODIN, Î. *La revărsatul dimineței câmpul e coliliu.* DELAVRANCEA, S. 170. *Trecu degetele prin caierul coliliu al bărbii.* C. PETRESCU, Î. II 206. | Și: **colelíe** s. f. PONTBRIANT, H. II 273, V 352, XIV 103. *Îi rămase trupul alb ca colelia.* GORJAN, H. I 47, cf. ION CR. II 208. *Fir de iarbă nu e, Numai dalbă colelie.* MAT. FOLC. 124, cf. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 271. *Foaie verde colelie.* MAT. FOLC. 250, PĂSCULESCU, L. P. (Cu funcțiune adverbială) *Niște haine albe colelie.* GORJAN, H. 116; — **colălíe** s. f. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 289; — **colalíe** s. f. *Foaie verde colalie.* MAT. FOLC. I 497; — (cu haplologie) **colíe** s. f. BARCIANU, H. XVIII 168. *I veni o poftă atât de mare să ia el un firicel de colie măcar și să-l pună la ureche, ca în vremea junici sale.* MERA, B. 206. *Să porți pană de colie Să-mi fii dragă numai mie.* BIBICESCU, P. P. 64. Cf. MAT. FOLC. 953, RETEGANUL, TR. 120/13, POMPILIU, B. 65/17, DENSUSIANU, Ț. H. 133. *Colie de pe câmpie, Să te taie cosașii.* ȘEZ. VII 164. *Penicioară de colie, S'o pun badii 'n pălărie.* HODOȘ, P. P. 50. *Că pe mormântu' Chivii Crescù pana coliii. Câti drumari pe drum trecè, Tot din colíe rupè Și pe Chiv-o pominè.* ALEXICI, L. P. I 81/4; — **coílie** s. f. H. III 496, VI 214, XIV 435, XVI 146; (Banat) **ilílie** = o iarbă care seamănă cu colia; se aude în cântecele populare. LIUBA.]

— Din slav. **kovylĭ** (sârb. *kovilj, kòvilje*, rut. *kovyl*, idem). Cf. CIHAC, II 69. (Forma *colilie* s'a născut, prin asimilarea lui *v-l* în *l-l*, din **covilie*).

COLILÍU, -ÍE adj. v. **colilie**.

COLIMVÍTRĂ s. f. (Biser.) *Fonts baptismaux.* — Vasul în care se botează copiii, baptisteriu, cristelniță. DICȚ. *Colimvitra pentru botezul copiilor să fie de aramă.* PRAV. — Din n.-grec. κολυμβήθρα, idem.

COLÍN s. m. v. **colină** și **colnare**.

COLÍNĂ s. f. *Colline.* — Deal mai mic, delușcan, loc bunișor, puțin ridicat (H. X 109). Cf. bâtcă, bobâlnău, cioacă, colnic, cozlă, curcubetă, dâlmă, dâmb, geană, gâlmă, gomilă, gomârdoiu, gruiu, holm, hulă, monic, motâlvă, movilă, măgurice, tâlvă, titvă, țigmău, țâlfă (cf. DR. III 452 ș. u.) *Ai vizitat... toți munții și colinele.* C. NEGRUZZI, I 329. *Satu 'n vale pe-o colină, Mic și vesel.* COȘBUC, F. 124/10. *Și mai bine se vede însă puterea de sculptor a apei, când privești ridicăturile mai mici: dealurile și colinele.* MEHEDINȚI, G. F. 138. *Văi, coline neumblate Și păduri nedesfundate Pretutindenea călcăm.* TEODORESCU, P. P. 103. *Peste deal, peste colină, Este-o creangă de măslină.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 252. *Vine cucu' de trei zile Peste văi, peste coline.* ȘEZ. I 289/10. [Și: **colín** s. m. *Într'un timp de pe colin, mă întorseiu.* SADOVEANU, SĂM. VI 168. | Diminutive: **coliníță (coleníță, colníță)** s. f. *Pe cea dalbă coleniță, Plimbă-mi-se... Cătănuță.* MAT. FOLC. 1274. *Verzile colnițe acoperite de grădini.* V. ALECSANDRI, DACIA LIT., 265. *Casa preotului este pre o colniță.* I. IONESCU, M. 417. *Pe cel deal, pe cea colniță. Primblă-mi-se-o cătăniță.* ALECSANDRI, P. P. 97/2. Cf. ION CR. III 272, SEVASTOS, C. 302/23, 215/7, VASILIU, C. 117; — (+ *culme*) **colmél** s. a. *Pe cel deal, pe cel colmel, Primblă-mi-se-un voinicel.* SEVASTOS, C. 173/21. | Adjectiv (formațiune literară): **colinós, -oásă** = (loc) cu coline. *Viilor le prieaște (folosește) locul colinos și delos.* ECONOMIA, 144. *Ținutul, strâmtorat între munți, devine colinos.* MOLDOVAN, Ț. N. 225.]

— *N.* din fr. (cuvântul a intrat și în graiul popular, ajutat, probabil, de *colnic*).

COLÍND s. a. v. **colindă**.

COLINDÁ vb. I 1°. *Chanter des noëls; gazouiller.* 2°. *Aller de maison en maison, se balader, parcourir.* 3° *Errer, rôder.*

1°. Intrans. A merge din casă 'n casă cântând colinde (MARIAN, SE. I 9), a umblà cu colindul (PĂSCULESCU, L. P.). *Noi umblăm Să colindăm.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 512, 516. cf. MARIAN, SE. I 14. *Merg Țiganii-a colindà.* DOINE, 79/6. | (Construit cu dat.) A cântà colinde în cinstea cuivà. *Bătrânii noștri... cântà și le colindà: Olerom, dalerom! Aulerom, Doamne!* ȚICHINDEAL, F. 312. || Trans. A serbà Crăciunul umblând cu colindul. *Asta-i sara de Crăciun Noi umblăm Ș'o colindăm.* BIBICESCU, P. P. 235. | (Figură etimologică) *În seara acestei zile* [în ajunul Crăciunului] *mic și mare, tânăr și bătrân îndătinează a umblà pe la case și a colindà diferite colinde.* MARIAN, SE. I 9. | (Complementul drept s. mai rar, nedrept e o persoană) A cântà colinde în cinstea cuivà (numindu-l pe nume). *Ce fericit eram, când colindam vreo fată frumoasă!* C. SANDU-ALDEA, SĂM. II 823, cf. D. N. 173. *Fiecare gospodar va găsi o fală să spună că l-au colindat atâtea cârduri* [de colindători]. PAMFILE, CRC. 41. (În semn de ocară) *Colinda-te-ar, să te colinde!* (Rucăr) Com. LACEA. Cf. să-ți aud de nume! s. veni-ți-ar numele! | (Fig.) (Despre pasări) A ciripì la ferestrele cuiva. *Iată veniră rândunele, Negrișoare, frumușele, Tot cântară, colindară, Dar pe fiu nu-l deșteptară.* POP., ap. GCR. II 327. *Ce este pe grindă Și colindă Și grăește Ungurește?* [= Rândunica]. GOROVEI, C. 318.

2°. P. anal. Intrans. A umblà de la casă la casă (ION CR. I. 146), a nu stà acasă, a umblà mai mult în vizite, cu lucru, fără lucru (COSTINESCU), a umblà mult, fără nici un scop, a se preumbla (LM.), a umbla haimana, a hoinărì; a

umbla (cerceta, vizita) căutând ceva s. pe cineva; a umbla în cerșit. *Au umblat colindând, cum i-au fost voia, și s'au întors acasă cu izbândă.* MAG. IST. IV 46/9. *Colindaiu prin tot ostrovul.* GORJAN, H. I. 133. *Vătășel de mahala A plecat a colindà* (PANN, P. V. III 5) se zice pentru cel care nu mai stă pe acasă. ZANNE, P. IV 676. *O vedeai colindând din casă 'n casă cu desagii pe umeri... cerșind, ici un găvan de mălaiu, dincoace o coadă de pește sărat, dincolo o fiertură de fasole.* SANDU-ALDEA, D. N. 187. *Avu timp destul să colinde, după focul care-i trebuià.* ISPIRESCU, L. 202/10. *Colindând... după ajutoare pe la casele oamenilor, au căpătat de la un om o bucățică de pâne.* SBIERA, P. 177/29. *Nu sânt învățat a colinda pe la curți domnești.* RETEGANUL, P. I. 42/7. *Cuculeț cu pana sură, Mușca-ți-aș limba din gură. Cânticul să nu-ți mai zici, Nici să mai colinzi pe-aici.* ALECSANDRI, P. P. 245/8. *Turma'ntreagă colindà, Oile că-și numărà, Toate'n număr le găseà.* TEODORESCU, P. P. 516b. *Nu și-a aflat loc Maică-sa, când l-a născut, De umbla și colinda, Din cas'afară și d'afară în casă.* PĂSCULESCU, L. P. 142/36. | Trans. (Complementul e locul străbătut s. cercetat) A străbate, a cutreiera, a bate (un drum), a umbla s. a trece mereu pe la... *Buhoglindă Lumea... o colindă.* BARAC, T. 3. *Acest fel* [= astfel] *ne lăsați voi,... porumbi drăguți, Tot săltând și colindând a noastre jalnici căsuți.* KONAKI, P. 58. *Luminărică până în ziuă colindă toate bisericile.* C. NEGRUZZI, I. 252. *Am colindat în câteva rânduri țările din apus.* SLAVICI, N. II 342. *Calea ei să n'o colinzi — De-i vedeà-o la fântână. Treci și las'o'n bună pace.* COȘBUC, B. 136/19. *Până'n seară am și colindat tot satul,* CREANGĂ, A. 16/9, ISPIRESCU, L. 136/23, ȘEZ. III 129/11. *Am umblat, am cercetat, Sate, orașe-am colindat. Dar nimica n'am aflat.* TEODORESCU, P. P. 110, cf. 173b. *Pe Șargu'ncăleca, Colinda nouă hotară Și pe Turc că-l ajungeà.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 175. *A pornit la vânătoare, A vânat, a colindat Munții cu brazii.* PĂSCULESCU, L. P. 68/4. *Tărtăcuță brează Câmpul colindează?* [= Glonțul] PĂSCULESCU, L. P. 85. || Fig. (Subiectul nu e o ființă) *În pustiiul acest de munți ocolit Gândul meu zburând colindă a lui împrejur câmpesc.* KONAKI, P. 212. *Văzu luna plină colindând repede fața senină și albastră a cerului.* ODOBESCU, I 140/1. *Toamna frunzele colindă.* EMINESCU, P. 183. *Stelele ce vecinic pe ceruri colindează.* id. ib. 202. *O minciună mare, care să colinde multă lume* = să se răspândească prin multe părți ale lumii. GOROVEI, CR. | Factitiv. A face să cutreiere, să străbată. *Vântul își colindă vuetul de toamnă.* DELAVRANCEA, S. 140.

3°. Absolut (Fig.) A veni s. a se duce (la cineva), a umblà, a rătăci (în jurul cuivà, spre cinevà). *În jur par'că-mi colindă dulci și mândre primăveri.* EMINESCU, P. 176. *Numai dorul mai colindă, dorul tânăr și pribeag.* COȘBUC, B. 7/16.

[Prez. ind. *colind*, mai rar *colindez*. Și: **corindà** vb. I. *Corindă-mă, Doamne, Corindă!* FRÂNCU-CANDREA, M. 191; **colindrà** vb. I (jud. Sibiiu) G. I. PITIȘ, CONV. LIT. 24, p. 1057, VICIU, COL. | Abstracte: **colindăre** s. f., **colindát** s. a. *Timpul... pentru umblarea cu colindatul este ajunul Crăciunului.* MARIAN, SE. I 9. *Copiii tânjesc după colindat.* PAMFILE, CRC. 2, cf. J. II 363. *Colindatul cu steaua e considerat tot mai mult ca un lucru cerșitoresc.* PĂCALĂ, M. R. 187. *Pe fața colacului, Plata colindatului.* TEODORESCU, P. P. 19, ION CR. II 24; — **colindătúră** s. f. (ad 3°) *Sufletul... face colindătură De la rău la fapte bune, de la dragoste la ură.* KONAKI, P. 285; — **colindiș** s. a. (ad 1°) *Umblă copiii cu colindișul (colindețele).* MUSCEL, 95. Cf. PAMFILE, CRC. 7. | Adjective: **colindát, -ă** = vizitat de colindători, (p. ext.) de duhuri rele, stafii. *Moara era... colindată... de duhuri necurate.* N. GANE, ap. TDRG.; **colindătór, -oáre** = (copil, june) care colindă, umblă cu colindul, colindreț, colindar; fig. cutreierător. *Sculați, sculați,... C'au venit doi îngerei,... colindători.* PĂSCULESCU, L. P. 42. (Substantivat) PAMFILE, CRC. 126. *Numai pe la târguri... colindătorii trebue să-și ceară voie de la gazde, înainte de a-și începe cântarea.* id. ib. 40. *Cuptioare de colaci pentru colindători, plugari, semănători.* CONTEMPORANUL, V. 100. *Sculați, sculați, boieri mari,... Că vă vin colindători.* ALECSANDRI, P. P. 394/5, MARIAN, SE. I 10; (ad 3°) *De nouă ori până astăzi, pământul colindătoriu Au călătorit pe crugul soarelui nemișcătoriu.* KONAKI, P. 119, cf. 268. *Fenicienii, cei dintâi colindători ai mărilor...* VLAHUȚĂ, ap. CADE.].

— Derivat din **colindă** (cf. bulg. *kóled[u]vam*, sârb. *kolèdovati, kòledvati, kolèndati*, slov. *koledovati*, idem, *koledrati* «umbla haimana». BERNEKER, SL. WB. 544).

COLÍNDĂ s. f. 1°. *Noël* (chant populaire). 2° *Tournée, promenade.* 3°. *Gâteau de Noël.* 4°. *Houlette* des chanteurs de noëls.

1°. Cântare cu cuprins religios (cf. ALECSANDRI, P. P. XII, CONV. LIT. XIV 27, PAMFILE, CRC. 40, 51), preamărind mai ales nașterea Domnului, cântată de mai mulți inși (mai ales copii și flăcăi, umblând în mici cete de la casă la casă), afară la fereastră s., mai rar, în casă (cf. PAMFILE, CRC. 50), în ajunul Crăciunului și în seara de Anul-nou (cf. COSTINESCU, ALECSANDRI, P. P. XII, PAMFILE, CRC. 39). Se mai numește și: urare (la fereastră) (PAMFILE CRC. 51. Cf. LB. BUD, P. P.) și cântec de stea (cf. PĂCALĂ, M. R. 187), cf. plug(uș)or(ul) (cf. ALECSANDRI, P. P. XII). | Spec. **Colindul cel mare** s. **al casei,** se cântă la fiecare casă, înlăuntru, nu afară, pomenindu-se stăpânii casei. Cf. PAMFILE, CRC. 50. || P. ext. Cântec lumesc (cf. CONV. LIT. X 398, XIV 27, PAMFILE, CRĂC. 51). *A merge* s. *a umbla cu colinda* (s. *cu colindul*) = a colinda. Cf. ALECSANDRI, P. P. 102, PAMFILE. CRC. 7, 35. *Kolindè* = eccloga. ANON. CAR. *Părem că mergem cu colinda pin sat.* ALECSANDRI, T. 438. *Sărbătorile Crăciunului se apropiau. Băieții se prinseră tovarăși pentru colind și pentru pluguleț.* SANDU-ALDEA, D. N. 171. *Un al doilea soiu de urători sânt cu colinda; dar nu îmblă decât Țigani.* ȘEZ. III 181/10. *După Bobotează, să nu mai zici colindul sau plugul.* PAMFILE, B. 49, cf. J. II 363. *Brezaia este un om îmbrăcat mascat și umblă cu colindu' în ceată cu flăcăi.* H. II 83. *Colindă, Colindă, Bagă iapa 'n tindă, O leagă de grindă.* PAMFILE, J. II 363.

2°. P. ext. Umblet repetat s. îndelungat (prin sat, câmp, pădure, etc.), cutreierare a unui loc, colindare: cf. hoinăreală, (deosebirea: «colindatul», chiar în acest înțeles figurat, e, de obiceiu, umblatul cu un scop, cu rost; «hoinăreala» e umblatul fără rost, pierdere de vreme). *După repaos, colinda (vânătorilor) prin pustii reîncepe cu aceeași plăcere.* ODOBESCU, III 17/12. Cf. 113/3. *Și apoi porni popa la colindă. Cât e ziua de mare, gura lui nu se mai opreà. Unde prindeà oamenii, acolo îi țineà la sfaturi. La câmp dai de popă, la deal dă popa de tine.* SLAVICI, N. I 14. *Goana din câmpile fără margini, colindul de prin stufișurile de soc.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | P. anal. Ocol, înconjur, raită. *Acest nume, trimis prin Riza-Beg în colindul ambasadorilor, nu întîmpină nici o împotrivire,* GHICA, S. 428.

3°. Colacul s. covrigul ce se dă colindătorilor

drept răsplată pentru colindat. VICIU, COL. *Fire-ai, gazdă, sănătos... Voie bună și-o colindă Și-un cârnaț legat de grindă.* id. ib. 50.

4⁰. Băț de colindător, din creangă de alun, despoiat de coajă și învelit apoi cu coajă de teiu, în formă spirală (IZVERNICEANU), împistrit negru (H. XVIII 263) s. înflorat la fum (PAMFILE, CRĂC. 206). Cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 221. (Cf. și megl. *cólidă* «bățul cu care colindă băieții»).

[Plur. *-linde* și *-linzi* (BUD, P. P.) | Și: (în Munt.) **colínd** s. a; (la Moți, în nordul Transilvaniei și în Maramureș) **coríndă** s. f. VAIDA, BUD, P. P., CABA, SĂL., T. PAPAHAGI, M. *O, mi dai, Doamne, corinda.* FRÂNCU-CANDREA, M. 189. *Să fii, gazdă, sănătoasă De la noi cu o corindă, De la Domnu cu dobândă.* ALEXICI, L. P. I 145/17. (Sălișteși jur) **colíndră** s. f. PITIȘ, CONV. LIT. 24, 1057. | Diminutive (în sens desmierdător) : **colindíță** s. f. BUD, P. P., PĂSCULESCU, L. P. 66. *Colindița nu-i mai multă, Trăiască cine-o ascultă.* MARIAN, SE. I 20 ; — **colindúță** s. f. *Colinduța nu-i mai multă, Să trăiă cine-o ascultă. Colinduța-i atâta-re, Cine-o ascultă, să trăiă-re.* T. PAPAHAGI, M. 76/61. | Nume de agenți: **colindáș** s. m. (DICȚ.) și (cf. bulg. *koledari*, idem) **colindár** s. m. = colindător, copil care umblă cu steaua, cf. stelar. PAMFILE, CRC. 126; (cu adjectivul) **colindărésc, -eáscă** = de colindar. *Cântecele colindărești.* ȘEZ. IV 11/35; — **călindău** s. a. v. c.) ; **colindróiu** s. m. = hoinar. Cf. DICȚ. | Compus (rar): **colindăbăț** s. a. = bățul cu care pleacă copiii la colindat, cf. colindă 4⁰. DR. III 1068].

— *Colind(ă)* vine la noi din paleosl. **kolęda** «ziua de Anul nou» (la Slavii vecini și la Neogreci și cu înțelesurile din limba română; cf. BERNEKER, SL. WB. 544-545), care e împrumutat din lat. **calendae** «întâia zi a lunei» *(calendele* lui Ianuarie fiind confundate cu serbările Crăciunului, cf. DR. I 464). Acest cuvânt a trebuit să existe și la noi subt forma **cărinde* (cf. *cărindar*), peste care, suprapunându-se cea împrumutată de la Slavi (cf. *sân[t]* și *sfânt*), s'a născut varianta ardeleană *corindă*. Cf. colindă, colindeț, călindău.

COLINDĂBĂȚ s. a.
COLINDÁR s. m.
COLINDĂRÉSC, -EÁSCĂ adj.
COLINDÁȘ s. m.
} v. **colindă.**

COLINDĂTÚRĂ s. f. v. **colindă.**

COLINDEÁȚĂ s. f. v. **colindeț.**

COLINDÉȚ s. a. și m. 1⁰. *Noël* (chant populaire). 2⁰. *Flânerie, vagabondage.* 3⁰. *Chanteur de noëls.* 4⁰. *Brioche de Noël.*

1⁰. S. a. Colindă (1⁰) DICȚ., H. XI 52. **A umbla cu colindețele** s. **în colindeți** = a colindă. Cf. PAMFILE, CRC. 8, 14. *E obiceiu la țară ca în noaptea Moș-Ajunului băieții să se adune la unul dintre dânșii și să vegheze până spre ziuă, când pleacă cu colindețele.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 133.

2⁰. P. ext. Umblare de colo până colo, de la unul până la altul, colindare, colindat (2⁰), preumblare, vagabondare, vizitare. LM.

3⁰. S. m. Colindător. BARCIANU, ALEXI. *Colindeț, Colindeț, Leagă baba de coteț Și-o bate c'un făcăleț.* PAMFILE, J. I 357.

4⁰. S. a. Colăcel (LM., H. II 35) lungăreț (PAMFILE, CRC. 207), colac (H. V 396, PAMFILE, CRC. 5, com. OLMAZU), pâinișoară (H. IV 47) care se frământă și se coace în noaptea Ajunului Nașterii-Domnului (cf. PAMFILE, CRC. 12) și se dă colindătorilor s. la lume pentru pomenirea morților (id. ib. 5). Cf. H. IV 67, PAMFILE, CRC. 7, 8. Cf. colindă (3⁰) ; p. ext. (la plur.) covrigi, nuci, mere și alte poame, bani, etc., care se dau colindătorilor. LM., cf. PAMFILE, CRC. 9. *Sătencele obicinuesc a dospi coca, pentru a face colindeți, să le dea la copii colindători.* ȘEZ. IV. 23/22. *Îndată după cântatul cocoșilor, se aud strigând : Colindeți aveți?* PAMFILE, CRC. 207. *În ziua de ajunul Crăciunului... veneam de la colindat, cu traista plină de colindețe.* I. BOTENI, SĂM. IV 547. | P. anal. *La Măcinici, femeile fac colindețe mici, le dă* (= dau) *pân cuptor ,ș'apoi le pun(e)'n căldare, de le fierbe.* GRAIUL. II 186. (Cf. mucenici).

[Și: (singulare refăcute din plur. pentru rimă) **colindeáță** s. f. (ad 4) PAMFILE, CRC. II. *Bună dimineața, Dați-ne colindeața !* TEODORESCU, P. P. 11. *Când sânt tinerețe, Alergi și după colindețe.* id. ib. 120 ; **colindéte** s. m. (ad 4ª) PAMFILE. CRC. 14, 15; (în Rășinari) (ad 3) **colindréț** s. m. *Auzi pe colindreții de azi recitind... frumoasele colinde.* PĂCALĂ, M. R. 187 ; (prin contaminare cu un cuvânt începător cu **bo-**) **bolindéț** s. a., **bolindeáță** s. f. (DDRF.) (ad 4⁰) Com. OLMAZU, PAMFILE, CRC. 12. *Moș-Ajunul, cu bolindețele.* DELAVRANCEA, S. 218 ; (la plur.) colăcei de cocă în formă de 8, care se prepară cu nuci și cu zahăr, fierți sau copți, în ziua de 40 de Mucenici (Buzău). Com. S. POPESCU), mucenici.]

— Derivat din **colindă**, prin suf. *-eț.*

COLINDÉTE s. m. v. **colindeț.**

COLINDÍȘ s. a. v. **colindă.**

COLINDÍȚĂ s. f.
COLÍNDRĂ s. f.
} v. **colindă.**

COLINDRÁ vb. I v. **colindă.**

COLINDRÉȚ s. m. v. **colindeț.**

COLINDRÓIU s. m.
COLINDÚȚĂ s. f.
} v. **colindă.**

COLINÍȚĂ s. f.
COLINÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **colină.**

COLÍR s. a. sing. (Med.) *Collyre.* — Doctorie pentru ochi (în formă de praf, alifie s. lichid). [Plur. *-liruri*].

— *N.* din fr. (< gr. κολλύριον). Cf. dubletul colurie.

COLIȘÉR s. a. v. **coleașă.**

COLÍTĂ s. f. (Med.) *Colite.* — Inflamațiune a colonului (mațului gros). BIANU, D. S.

— *N.* din fr.

COLÍVĂ s. f. (Bis.) *Gâteau* fait de blé et de noix et saupoudré de sucre, que l'on distribue en souvenir des morts. *Offrande, aumône.* — Grâu fiert (VARLAAM, C. II 66 b, MARDARIE, L. 1513. LB., COSTINESCU, MARIAN, I. 161/7, PAMFILE, I. C. 244) amestecat cu zahăr pisat (s. cu miere) și cu miez de nuci pisat, presărat cu zahăr (adesea și cu scorțișoară, cofeturi ș. a.), așezat pe o tavă și binecuvântat la o slujbă religioasă. Se duce la înmormântări (H. II 82) s. la sărbătorile la care se pomenesc morții, precum

la Sâmbăta morților. la Joi-mari s. la Sâmbăta moșilor (H. II 40, cf. COSTINESCU, GOROVEI, CR.), la parastase, la ziua numelui cuiva și se împarte de pomană. În unele regiuni, se dă colindătorilor (cf. PAMFILE, CRC. 12). Pentru *colivă* se alege grâul, se udă cu puțină apă (s e a b u r e ș t e) și se pisează în piuă, de se scămoșază. Spălat bine, pentru a se curăți de hoaspă, se pune la fiert. ȘEZ. VII 74. S p e c. La Sf. Haralambie, poporul.... duce *colivi* la biserică, pe care, după sfințirea lor, le conservă spre a le da la păsări, în timpul verii, când se întâmplă vre-o boală în găini. H. II 39. P. e x t. Toate prinoasele aduse la biserică, din fructe, precum : struguri, mere, pere, faguri de miere, caș dulce... (MARIAN, Î. 161/3), p o m a n ă. *1 tepsie de argint, de colivă* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 195. *Pre la praznicele cele mari, pomene iar nu se fac, adecă colive.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. *Pominoace încă-ț(i) voiu aduce, Jărtvă grasă și colivă dulce.* DOSOFTEIU, PS. 69. *Ce neam înjură ca noi, de lege, de cruce,... de colivă ?* ANTIM, P. 129. *Blagoslovenia colivei.* MINEIUL (1776). 152. *Molitfa colivii, ce se cetește de Mitropolitul.* LET. III/22. *Colivile de preste tot anul erà în purtarea de grijă a lui vel-clucer.* ib. III 316/28. *Făcură vecernia. cu colivă.* MAG. IST. IV. 264/4. *A doua zi asijderea* [să se facă] *colivă și paos și masă.* URICARIUL, XIV III/I. *Numai să fi avut pântece, unde să pui coliva și bucatele, atât de multe erau.* CREANGĂ, A. II/5. *Duc în urma mortului năporoșna cu 3 făclii de ceară,... coliva (coliba)...* PĂCALĂ, M. R. 182. # **Când mi-o face coliva** = când voiu muri. Cf. TEODORESCU, P. P. 267b. **E cu** s. **îi bate** (TDRG.) s. **îi sună** (DDRF., RĂDULESCU-CODIN. Î.) s. **îi joacă** (BARONZI, L. 48/13) **coliva în piept** = e aproape să moară, e cu un picior în groapă, e pe ducă. **A mirosi a colivă,** cu același înțeles. DICȚ. **A mânca cuiva coliva** = a-l vedea mort, să-i mănânce din pomană. Cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. *Mâncà-ți-aș coliva !* id. ib. *Coliva. cât de dulce. la gura celui mort nici o viață-i aduce.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 234.

[Plur. *-live* și *-livi* (H. II 40). | Și: **colíbă** s. f. [*Preoții*] *au luat paosul de la coliba ciurului și au. turnat din el cruciș peste moșul în sicriu.* SBIERA, F, 13 ; **căvălie** s. f. H. II 82. *Ah ! Mânca-ți-aș căvălia ! — zise hoțul și își făcu loc de izbit cu măciuca.* SANDU-ALDEA, U. P. 75. | D i m i n u t i v : **colivioáră** (pronunț. *-vioa-ră)* s. f. *Deie Dumnezeu să moară, Să-i mănânc din colivioară !* ALECSANDRI, P. P. 329b/4. Cf. MAT. FOLC. 1378, RĂDULESCU-CODIN, Î. *Și să-i gust din colivioară, Să văd dulce-i ori amară ?* MARIAN, Î. 363/24. *Plecă Țiganu' la moară, Să-mi facă d'o colivioară, C'a murit tat-so aseară. Colivioară de păsat, Că tat-so a răposat.* ȘEZ. I 214b/15. | N o m e n - a g e n t i s : **colivár** s. m. = mâncător de colivă, cel care aleargă pe la toate înmormântările, ca să mănânce colivă de pomană DICȚ. ; epitet dat celui ce vrea să aibă orice de-a gata (RĂDULESCU-CODIN), p o m a n a g i u. *Budgetu-i o colivă Pentru cei mulți... colivari, Vreu să zic... pensionari.* ALECSANDRI, T. 106; (cu femininul) **colivăríță,** și cu înțelesul ironic de «fată de popă (crescută cu colivă)». ȘEZ. VII 74. | V e r b : (formațiune populară glumeață, în vers, ca p a r t. - a d j.) **încolivát, -ă.** *Vai, colivă 'ncolivată, Cum te-aș îmbuca odată !* ION CR. 81.].

— Din paleosl. **koliva** (kolivo < grec. **κόληβον. κόλυβα**), idem.

COLIVĂR s. m. **COLIVĂRÍȚĂ** s. f. } v. **colivă.**

COLIVÍE s. f. *Cage.* — Cușcă portativă, făcută din nuiele s. din sârmă, pentru ca să se țină închise în ea pasări cântătoare (mai rar alte animale mici), c ă l e a t c ă, c a l i ț c ă, c h i ș i ț ă. *Baiazid, pe care Tamerlan îl închise într'o colivie de fier.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/2. *Colivii. cu sticleți, cu mierle.* C. NEGRUZZI, I 322. *Graurii... se domesticesc bine în colivie.* ODOBESCU, III 31/14. *Săriți, frați, Nu mă lăsați, Că mă puse'n colivie, Mai mult moartă decât vie, Și mă duse la domnie, Ca să fiu d'a lor soție.* TEODORESCU, P. P. 280b. *N'o s'o ție'n colivie, Tot la ncica o să vie!* ȘEZ. IV 138/21, cf. SEVASTOS, P. P. 53/16. *Păsăric'a'n colivie, Intră noaptea în cinie.* [= Șoarecele]. GOROVEI, C. 365. *Mai bine o pasăre în colivie, decât zece pe gard.* ZANNE, P. I 580. (Cu referire la cununiile de metal ce se pun pe capul mirilor la slujba cununiei, în biserică) **A pune colivie cu sticleți pe capul său** = a se însura. Cf. DDRF. [Și: **culvie** † s. f. *La masă... era o pasăre într'o culvie, de auzi afară unii plângând pre Leo, paserea den culvie încă striga.* MOXA, 390. | D i m i n u t i v.: **colivioáră** (pronunț. *-vi-oa-* și *-vioa-ră*) s. f. TDRG.]

— Din paleosl. **kulĭvija (kluvija),** iar acesta din n.-grec. **κουλβί, κλουβί** (κλουβίον), idem.

COLIVIOÁRĂ s. f. v. **colivă** și **colivie.**

COLÍZIE s. f. v. **coliziune.**

COLIZIÚNE s. f. *Collision.* — Întâlnire (STAMATI) violentă între două corpuri ce se mișcă în sens opus, izbire, lovire, c i o c n i r e (de trenuri, între adversari s. idei contrarii), î m p o n c i ș a r e ; p. e x t. încăierare, luptă. *În toate zilele urmà colizii între ei, și ele se sfârșeau totdeauna prin moartea a câțiva.* C. NEGRUZZI, I. 285. [Și (învechit) : **colízie** s. f.]

— *N.* din fr. (lat. **collisio, -onem**) idem.

COLMÉL s. a. v. **colină.**

CÓLNĂ s. f. 1°. *Hangar. Hutte.* 2°. *Crête, cime.* — (Transilv.).

1°. *Colna* se ține de clădirea grajdului și servește spre a pune ceva la adăpost contra ploii (Dud, jud. Arad. Com. ITTU) ; ea este de cele mai multe ori un simplu acoperiș de paie, răzimat pe patru stâlpi: alte-ori formează o clădire a parte; servește pentru adăpostirea carului, plugului și a altor unelte de ale gospodăriei (VUIA, Ț. H. 101), ș o p r u (VICIU, GL.), ș o p r o n (pentru adăpostit vitele REV. CRIT. III 119), ș u r ă (cf. LB.), u m b r a r (i u), c o p e r e m â n t, s t r e a ș i n ă (LM., cf. ALEXI) ; o c o l, î n c h i z ă t u r ă (cf. VICIU, GL.), cf. h a n g a r, r e m i z ă. | P. e x t. Colibă, mai cu seamă la vie, de cele mai multe ori foarte solid clădită și cu celar (Arad). Com. ITTU. | (Munții-Apuseni) Bucătărie FRÂNCU-CANDREA, M. 99 (probabil de vară).

2°. Vârf de deal gol, în pădure (H. XVIII 278), c o l n i c (3°).

[F a m i l i a : (Transilv. și Mold.) **cólniță** s. f. (ad 1°) Pre seama oilor de a făta trebue făcut c o ș e a r i u (o c o l) dechilin, și într'însul *colniță* (șopru) bine coperită. ECONOMIA, 88. Pentru adăpostul vitelor sânt *colnițe*, adecă garduri de nuiele în țarc, [având] deasupra coperiș de paie. ȘEZ. VII 188. S ă i v a n e l e s. *colnițele,* cum se numesc în susul Moldovei, sânt lungi adăposturi pentru vite, un fel de șoproane lungi ce se învelesc cu paie. PAMFILE, I. C. 433. Cf. LB., REV. CRIT. III 119, VICIU, GL. H. X 209, XII 329, XVIII 21, ȘEZ. XXXII 16. *Tinzile, pivnițele, șoprurile, colnițele și șurile, pre a cărora poduri s'au așezat bucatele...* ECONOMIA, 57. *În colnița (șura) vitelor.* ȘEZ.

100/10; (cu diminutivul **colnicioáră** s. f. (ad 1°) *Se razimă... de streşina casei sau a unei colnicioare.* MARIAN, î. 249/25.]

— Din slav. **koln(ic)a** (ceh. *kolna, kolnice,* «remiză pentru căruţe», serbo-croat. *kolnica,* idem, ung. *kolna* «tavernă»), adjectiv substantivat din *kolo* «roată». Sensul de «roată» trebue să fie şi la baza înţelesului 2° (la origine, probabil, «loc gol împrejmuit, roată, de pădure»). CIHAC, II 378, BERNEKER, SL. WB. 548, P. SKOK, *Slavia,* IV (a. 1925), p. 327. Cf. colnic.

COLNÁRE s. f. *(Ramification d'une) racine.* — (Mold., Bucov.) Ramură (de copac ŞEZ. II 23b/33), cracă s. ramificaţie de rădăcină, teşitură, rădăcină (MARIAN, NU. 101). *Şi eu îndată am picat, din colnare în colnare, Păn'la dânsa (iapa) în spinare.* POP., ap. DDRF. *Din trupini, Din rădăcini, Din colnări, Din vârvări.* MARIAN, NU 501b/29. [Şi: **colin** s. m. *Plouă, Doamne, apa vine, Dar pe apă ce mi-şi vine? Doi colini din rădăcine Şi doi brazi rotogolaţi.* HODOŞ, P. P. 73].

— Pentru etimologie, cf. slav. *klonŭ* «cracă», *kloniе* «ramuri, vreascuri».

CÓLNIC s. a. 1°. *Sentier* (montant). 2°. (Crête d'une) *colline.* 3°. *Clairière.* 4°. *Appui* de la charrue. 5°. Maladie de pieds (du bétail).

1°. Drum ceva mai lat decât poteca, cărare (Făget, Banat, com. ITTU); spec. drum care trece peste vre-un deal (H. XVIII 137, LIUBA-IANA, M. 47), plaiu. *Şarpe fie în cale şi aspidă în colnic.* PALIA, ap. GCR. 57. *Merg la deal pân[ă] în drumul care iaste colnicul (h)ăl mar[e]* (a. 1736). IORGA, S. D. I-II 450. *Ţinea drumurile, colnicile.* LET. III 65/17. *Îmblu... pe colnice părăsite.* KONAKI, P. 103. *Treci în zori pe colnic.* COŞBUC, B. 169/3. *Hai, murgule, hai, Pe coastă de plaiu. Ce laşi tu drumul Ş'apuci colnicul?* ALECSANDRI, P. P. 62b/19. *Suie mândra pe colnic, Răsucind la horangic.* TEODORESCU, P. P. 278b. Cf. HODOŞ, P. P. 183. *Sta pe loc şi se gândeà Pe ce colnice s'o ia. Mi-apucà pe-un colnicel, Pe-un colnicel strîmticel.* GRAIUL, I. '66. | Fig. *Demicat de barda măcilească, ş'au deschis cólnicŭ către viaţa cerească.* DOSOFTEIU, V. S. 203b/19.

2°. Deal mai mic (LIUBA-IANA, M. 47), până la 200 de metri (ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. ms.), colină (LM.), movilă lunguiaţă (COSTINESCU), vârf de colină (BUD., P. P., cf. DDRF). *Aidi, Române, aidi, voinice, Lasă râpe, văi, colnice.* I. VĂCĂRESCU, P. 73/4. *Acel şes... şi colnicele cernite îl privesc...* C. NEGRUZZI, II 15/23. *Mieii sprinteni pe colnice fug grămadă.* ALECSANDRI, P. III 33, cf. 59, II 109. *Vede pe Toader privind de pe colnic în urma ei.* EMINESCU, N. 140/21. *Viscolul se înteţeşte; vârtejele trec dintr'un colnic într'altul.* DELAVRANCEA, S. 5. *Pe câmpie, pe colnice şi mai aleş prin luncile şi dumbrăvile cu mândreţe... cine umblà?* CREANGĂ, A. 64. *Trecù dealuri, văi, colnice...* ISPIRESCU, L. 214/18. *Mere-o pruncă pe cea luncă, Ş'un voinic Pe cel colnic.* ŢIPLEA, P. P. 29, cf. RETEGANUL, P. I. 17/3. *Măluşteanuri, văi, văgăuni, colnice.* JIPESCU, ap. GCR. II 261/37. | P. anal. *Când prin oaste mi-abătea, Nici picior că nu-mi lăsà, Numa colnice* [nota: de trupuri] *făceà.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 114/27.

3°. Loc mic, gol în pădure, mai mic ca o poiană, ochiu, prelucă (Miniş, j. Arad, com. ITTU), partea luminoasă şi deschisă a unei păduri (PĂSCULESCU, L. P.), luminiş (Cf. H. X 464). colnă 2°. *Stând la un colnic, fata se dete să culeagă nişte floricele.* ISPIRESCU, L. 395/14, cf. 140/8. *În gură de colnic ieşcà, Mâna'ntr'un fag că punea, Ş'o frunzişoară că rupea Şi'ncepeà d'a şuerà.* PĂSCULESCU, L. P. 234b, cf. ŞEZ. II 77/11.

4°. Parte a plugului; sprijin, punct de reazem. LUNGIANU, CL. 221. *Băieţi, luaţi oticele Şi'nfunduaţi colnicele.* MAT. FOLC. 79.

5°. (Patol. pop.) Boală de vite (H. V. 73), de picioare (ib. XVIII 161).

[Accentuat şi *colnic.* | Plur. *-nice* şi, rar, *-nici* (în rimă: PANN, Ş. II 73/7). | Şi: **câlnic** s. a. (ad 2°). *Pe cel deal, pe cel câlnic, Mere-o pruncă ş'un voinic.* POP., JAHRESBER, IV 314; — (numai la ODOBESCU) **colníce** s. f. (ad 2°). *De sus, de pe colnicea Iealului..., le răspundeà... mica turlă rătunjită a bisericuţei lui Bucur.* I 105/3. *Colnicele Lapoşului.* III 176/7. | Diminutive: **colnicél** s. a. (ad 2°). *Frunză verde de sulfină, Plânge mândra şi suspină Că pe deal, pe colnicele Şi-a pierdut, sărmana lele, Dragostele tinerele.* ALECSANDRI, P. P. 283/8, cf. TEODORESCU, P. P. 324b, PANN, Ş. II 78/16. *Să trag cu mândra de el* [de car], *Pe cel deal, pe colnicel.* ŞEZ. IV 140b/8. *Foaie verde stejărel, Pe cel deal, pe colnicel, Cum se primbl'un voinicel, Cu calu' de dălogel.* GRAIUL, I 284; — **colnicúţ** s. a. (ad 2°) BUD, P. P. | Adjectiv: (neobicinuit) **colnicós, -oásă** = deluros; cf. colinos. *Tărmurile... colnicoase şi chiar muntoase* [ale Dunării]. SBIERA, F. 114. | Verb (ad 5°): **colnicí** IVa (la pers. III indic. prezent, după *căpiază,* şi *colniceză)* intrans. şi refl. = (despre oi) a căpia; (despre oameni, mai ales despre copii) a se bolnăvi de răceală; a se pipernici (RĂDULESCU-CODIN); a nu-şi găsì locul (ION CR. VI 253). *Îmbolnăvindu-se oile de răceală, ele colniceză sau colnicesc* (Drehkrankheit). DAN, P. 437. *Se colniceşte de colo până colo.* ION CR. VI 253; (cu part.-adj.) **colnicít, -ă** = (mai ales despre copii) păzit prea mult de boale, cocoloşit; **colniceát, -ă** = ţeapăn de picioare, vătămat (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), paralizat la picioare, care nu merge drept, ci merge ciudat; p. ext. (substantivat) băiat s. om drăcos care umblă după şotii şi căruia îi pare bine după ce le face (Vicovul-de-sus, Bucov., com. G. NISTOR); (cu funcţiune adverbială) **Mieii** când se răcesc la picioare, păşesc numai când şi când. Atuncia li se zice că merg *colnicet* (Straja, Bucov.) Com. AR. TOMIAC.]

— Din bulg. **kolník** «drum de car» (propriu «pentru roate») s. sârb **kolnik.** Sensul 2° va fi fost la origine «deal pe care trece un drum de care». Pentru sensul 3° cf. colnă. Precum arată verbul *colnicesc* şi *colnicez,* boala *colnic* trebue să fi fost, la origine, căpierea, care face ca oaia atinsă de ea să se învârtească mereu în loc (ca o roată).

COLNICEÁ s. f.
COLNICÉL s. a.
COLNICÍ vb. IVa
} v. **colnic.**

COLNICIOÁRĂ s. f. v. **colnă.**

COLNICÓS, -OÁSĂ adj.
COLNICÚŢ s. a.
} v. **colnic.**

CÓLNIŢĂ s. f. v. **colnă.**

COLNÍŢĂ s. f. v. **colină.**

COLÒ adv. 1°. *Là, ça et là.* 2°. *Simplement.* 3°. *Tard; voilà que...*

1°. Local. În opoziţie cu aici, *colo* corespunde unui gest care arată în mod vag în depărtare: «în partea aceea s. în direcţia aceea s. acolo s. încolo departe (LB. COSTINESCU), într'altă parte, mai departe». Când e vorba de o mişcare

care pleacă de la vorbitor spre un loc îndepărtat, preferim compusul **într'acolo**. Adesea locul îndepărtat e precizat şi cu alte cuvinte. *Koló*=ibi, illic. ANON. CAR. *Colo spânzură în aer, pe copaci, clătinătoare cuiburi.* KONAKI, P. 298. *Un loc hleios, plin de mlaştine, colo de vale.* C. NEGRUZZI, I 184. *Colo 'n fund... la zare, Se iveşte-un negru nor.* ALECSANDRI, P. II 14. *Colo, sub adâncul frunziş al codrului, stă pitit vânătorul.* ODOBESCU, III 35/8. *Iar colò bătrânul dascăl... tot socoate şi socoate.* EMINESCU, P. 221. *În genunchi cădeau pedestri, còlo caii se răstoarnă.* id. ib. 242. *Colo'n palate de mărgean Te-oiu duce.* id. ib. 264. *E mă-sa colo'n sat.* COŞBUC, F. 73/13. *Vezi tu colò pe cinevà ghemuit jos şi mititel?* CREANGĂ, P. 51/22. *Mere-oiu colo peste vale, La cea mândră ca s'un soare? Mere-oiu colo peste drum, La pana cea de păun?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 33. *Decât slugă la biriş, Mai bine colo pe Criş.* ib. 306. *Ia te uită colo!* = ia poftim !, asta-i bună ! Cf. POLIZU. | (Cu prepoziţii) **Pe colo.** *Vin' pe colo, pe sub coastă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 77. **De colo.** (Cu funcţiune atributivă) *Vezi tu muntele cela de colo?* ISPIRESCU, L. 41. **De colo, colo** = dintr'un loc într'altul, încoace şi încolo. *Umblă de colo, colo, după al său obiceaiu.* BARAC, T. 49. **De colo până colo** = de la un capăt la altul (LM.), în sus şi în jos, încoace şi încolo, peste tot (POLIZU, LM.); dintr'una într'alta, fără nici un rost. *Un roiu de albine se învârtea în zbor deasupra capului său şi umblau bezmetice de colo până colo.* CREANGĂ, P. 238. *Vedea pe un june fluieră-vânt, umblând de colo până colo.* ISPIRESCU, L. 120. **Colo şi colo** = ici-colo, pe alocurea, foarte rar. *Abia colo şi colo se vedea câte un om.* LM. | În opoziţie cu adverbul care arată apropiere) **(Pe) ici, (pe) colo** =pe alocurea, în puţine locuri (foarte rar). *P'ici, pe colo, mai străbate câte-o voce mai curată.* EMINESCU, P. 257. *Ţii tu minte câte'n lume-ai auzit?... Prea puţin; pe ici, pe colo, de imagini o fâşie.* id. ib. 225. **Pe colo..., pe dincolo** = într'o parte..., într'alta. *Se iţeşte el pe colo, se iţeşte pe dincolo, dar, pace bună! iezii nu-s nicăiri.* CREANGĂ, P. 24/6. **De ici, de colo** = dintr'una, dintr'alta. *De ici, de colo, se luară la ceartă.* LM. | *(A cunoaşte, a vedea)* etc. **cât (de) colo** = de departe, de la distanţă. *Se vedeà cât de colo că vorbea cu înţelepciune şi supunere.* ISPIRESCU, L. 22/23. *Boiul cel falnic îl arătà cât colo a nu fi de argat prost.* id., ap. DDRF. (Numai la GORJAN) **Colò, cât colò** = cât pe-aci, în urmă, (nu prea) departe. *Eu urmam după dânsa colo cât colò.* H. I 70. **Auzi colo!** = ei ! (PAMFILE, C.), ia poftim !

2°. Modal. Simplu de tot, fără multă vorbă. *Dacă te prindeà..., îi dai, colò, serjentului o rublă, şi gata treaba.* CONTEMPORANUL. III 823.

3°. Temporal (în legătură cu alte noţiuni temporale) Târziu, mai apoi. *Primăvara când înfrunde, Gura cucului s'aude; Da cându-i colo, toamna. Nu s'aude nimica.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 27. **Ici, colo** = din când în când. *Ici, colo, carul dispare sub mari insule de nori.* ALECSANDRI, P. III 30. (Cf. sârb. *kad tamo*, idem) **Când colo** (exprimă o surprindere) = şi iată !, deodată, la o adecă. Cf. DICŢ. *Şi, când colo, vede şi el ce nu se mai văzuse şi nu se mai auzise, de când lumea şi pământul!* CREANGĂ, ap. DDRF. *Am crezut că e cu degetul în gură, şi când colo, era cu mâna toată.* ZANNE, P. II 106.

[Accentuat şi: *cólo* adv. CIAUŞANU, V. | Şi: **culó** adv. HERZ.-GHER., M. IV 249].

— E adverbul **acolo**, cu afereza lui *a*.

COLOÁDĂ s. f. v. **călădău.**

COLOÁNĂ s. f. 1°—5°. *Colonne.* —

1°. Stâlp cilindric (de marmură, de piatră s. de lemn) terminat la vârf, de obiceiu, printr'un capitel, care sprijină s. împodobeşte o clădire, o mobilă, etc., columnă. *Fumuri... se ridică în văzduhul scânteios, Ca înaltele coloane [ale] unui templu maiestos.* ALECSANDRI, P. III 17. *Pe o coloană de lemn verticală este aşezată o măsuţă.* PONI, F. 20. || P. anal. (Fiz.) Masă cilindrică a unui fluid închis într'un tub s. înălţându-se liberă în aer. *Coloană de mercur, coloană de aer, coloană de apă, coloană de fum.* | *Coloana cea de foc, coloana ce odată din ţara de exil Pe calea mântuirii ducea pe Izrail.* ALEXANDRESCU. M. 12. (Bot.) *Stilurile, între ele libere, sânt fixate pe o coloană centrală.* GRECESCU, FL. 12. || Fig. (Rar) Sprijinitor, protector, sprijin, reazim, stâlp. *Coloanele bisericii, coloanele statului, stâlpii societăţii.* Cf. COSTINESCU.

2°. Spec. (Marină) Partea de jos a catargului. TDRG.

3°. (Tipog.) Fiecare din secţiunile unei pagini tipărite, când sunt despărţite una de alta prin linii verticale s. printr'un spaţiu alb; cf. spalt. *Coloanele unei gazete, unui dicţionar.* | P. ext. Locul destinat articolelor într'o gazetă s. revistă. *Coloanele ziarului din rue Lepelletier mi-au fost deschise.* GHICA, S. 175. *Povestea asta se tipări în foaia „Propăşirea", mai mult ca să umple coloanele jurnalului.* C. NEGRUZZI, I, 94. # **A pune (pe cineva) pe două coloane** = a arăta că a plagiat.

4°. (Comerţ) Înşiruire verticală de cifre aşezate una subt alta; cf. rubrică. *Cazurile acestea, trecute în cont în rubricele şi coloanele de lipsă* (= necesare). PANŢU, PR. 87.

5°. (Armată) Formaţiune de trupă (în marş), în care oamenii, animalele, tunurile, carele, etc. se urmează unele după altele spre a ocupa cât mai puţin loc din lăţimea căilor de comunicaţie; cf. şir, şirag. *S'a făcut războiul cel de temeiu cu coloanele ce era[u] subt comanda lui Ghinăralu-Maior Puskin.* DUMITRACHE, C. 401. *Ieşind de prin locurile strimte, în trei coloane merg înainte.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 254. *Oastea mergea în trei coloane.* BELDIMAN, N. P. I 80. *Kehaia-Beg pornise din Bucureşti cu 8000 de Turci în două coloane.* GHICA, S. 113. *Osman-Paşa primeşte din spre apus coloanele de muniţiuni şi proviant.* MAIORESCU, D. II 97. *Să formeze coloana de marş.* D. ZAMFIRESCU, R. 127. *Acum coloana* [de deportaţi] *s'a oprit Sub crivăţul de noapte.* ALECSANDRI, P. IV 76. | Spec. *Coloană mobilă:* corp de trupe destinat a se mişca într'o regiune spre a menţine liniştea. Cf. COSTINESCU.

6°. (Anat.) *Coloană vertebrală* = sistemul vertebrelor la animalele vertebrate, şirag spinării. *Scheletul se compune dintr'o coloană centrală, ce se numeşte coloană vertebrală...* KRETZULESCU. A. 33/15.

[Plur. *-loane;* neobicinuit (numai la C. NEGRUZZI, II, 133, în vers, pentru păstrarea măsurii versului) *-loni.* | Familia: (fr. *colonnade*. idem) **colonádă** s. f. (Arhit.) = şir de coloane în faţa sau în jurul unei clădiri, unei pieţe, unei grădini, etc. *N'ai decât a te duce... la colonadă, unde lălăii cască gura la mărfurile expuse prin magazine.* C. NEGRUZZI, I 329. *În templele măreţe, Colonade'n marmuri albe.* EMINESCU, P. 69 (Fig.) *Brâul pădurilor de fag, ale căror trunchiuri drepte şi înalte... fac în locurile adăpostite nişte colonade alburii, de o neaşteptată frumuseţe.* MEHEDINŢI, R. 15; — (fr. *colonnette*, idem) **colonétă** s. f. = coloană mică. *Îi arătară două statuete de bronz,... şi o colonetă de porfir.* C. NEGRUZZI, I, 203; — **coloniţă** s. f. = coloană mică.]

— *N.* din fr. (<lat. **columna**), idem; cf. colonel şi dubletele columnă şi coruna.

COLOÁRE s. f. 1°—2°. *Couleur.* 3°—5°. *Couleur, nuance, coloris.* 6°. *Arrondissement* (désigné par une couleur). 7°. *Couleur* (du jeu de cartes).

1°. (Fiz.) Aspectul special subt care se înfățișează ochiului suprafața corpurilor în lumină; f a ț ă (II 2°), f l o a r e (IV 2°). Coloarea se datorește sensațiunii ce produce amestecul de raze neabsorbite, când lumina se reflectează sau străbate printr'un corp. MURGOCI-LUDWIG, M. 48. Se numesc *colori complementare* acele care, fiind suprapuse, dau lumina albă. PONI, F. 382. *Lumina solară e descompusă de prismă în șapte culori principale, colorile curcubeului. Coloare închisă, deschisă, întunecată, spălăcită. Coloarea unei haine, a unei flori, coloarea focului,* etc. *Pentru învățați, florile n'au nici colori, nici parfum.* C. NEGRUZZI, I. 102 *Coloarea stofei a ieșit la soare.* | S p e c. (La om) Coloratură a feței, a obrazului. *Coloarea trandafirie a feței copiilor ; coloare naturală :* față nevăpsită. | **Mai** ales (la plural) Nuanțe distinctive ale unui steag, ale unei cocarde, ale unei panglice de decorație. *Colorile noastre naționale sunt roșu, galben și albastru.* # *A-și pierde coloarea* (s. *colorile*) = a se spălăci, a se decolora, a i e ș i (de soare) ; (despre față) a deveni palid.

2°. Materie colorantă, v ă p s e a, b o i a. (Pict.) *Coloare caldă:* în care predomină roșul și galbenul; *coloare rece:* în care predomină albastrul. (Crom.) *Colori moarte* se zice colorilor nepotrivite, iar *colori vii* celor potrivite. Cf. MARIAN. CR. 14, 16, 49.

3°. F i g. Înfățișare, fel de a descrie s. prezenta ceva, cf. n u a n ț ă, t o n. *Dă o coloare prea stranie întregei lucrări.* MAIORESCU, D. II 142. *Toate aceste... par a da vieții sale o coloare romantică.* id. CR. II 295. *M'a descris în colorile cele mai întunecate. Coloare locală* = scoaterea în evidență, într'o operă literară, a notelor caracteristice pentru un loc s. o epocă, cf. c a d r u, a t m o s f e r ă, p a r f u m. *Acest fel de scrieri... își dobândesc prețul... sub condițiunea de a observa... coloarea locală, acel parfum al timpului trecut.* ODOBESCU, I. 448.

4°. F i g. Calități proprii, înfățișare particulară s. strălucire a stilului s. a genurilor literare. *Stil de coloare antică.* Cf. COSTINESCU. *Coloarea tragică, epică, lirică a unei scrieri.*

5°. F i g. (după fr.) Înfățișare proprie a unei opiniuni, păreri, convingeri (mai ales în politică). *Coloarea politică a unui partid, a unei persoane. Coloarea unui ziar.* (În a doua jumătate a secolului XIX liberalii se numeau, la noi, «roșii», iar conservatorii «albi»).

6°. (Administr. urbană) Despărțire (despărțimânt) polițienească s. în genere administrativă a unui oraș (mare). *Pentru conformitate... Comisarul coloarei roșie, C. P. Vasilescu.* MAIORESCU D. II 34. *Votez în coloarea de verde.*

7°. Fiecare din cele patru categorii (mai de mult și pop. «roșu», «verde», «ghindă» și «tobă», acum. în clasele «de sus», «cœur», «pică», «treflă» și «carò») ale cărților de joc.

[Și: (în epoca lui Alecsandri) **colór** † s. a. COSTINESCU, STAMATI. *Printre garoafele albe, de multe ori crește câte una de alt color.* C. NEGRUZZI, I 45. *Târgoviște căzut-a ! Poetul întristat Colore variate în sânu-ți a aflat.* ALEXANDRESCU, M. 12 ; — (<fr. *couleur)* **culoáre** s. f. I. NEGRUZZI, V. 49.]

— *N.* după fr. (lat. **color, -orem,** idem). Cf. c o l o r à, c o l o r i t, c o l o r i s t, t r i c o l o r.

COLOBÁIE s. f. Într'un descântec; cu sens neclar) *Ci tu, brâncă, să·te duci în ale văi, În ale colobăi* (Romanești, în Gorj). MAT. FOLC. 620.

COLOBÁRCĂ s. f. v. **coloțău.**

COLOBOTÍ vb. IV^a v. **coloboți.**

COLOBOȚÍ vb. IV^a *Balbutier, bégayer, bafouiller.* — (Munții Apuseni) A încâlci, a încurca [vorba]. FRÂNCU-CANDREA, M 99. [Și: **colobotí** vb. IV^a = a hodorogi (4°) CABA, SĂL.]

— Cf. ung. **kalabálni** «a vorbi încurcat, alandala».

COLOCÁ vb. I. *Colloquer, placer.* — (Neobicinuit, învechit) (Despre bani) A le da o destinație favorabilă depunându-i sau băgându-i în anumite întreprinderi, cf. p l a s à. *Noi am invitat... pe d-l D. Brătianu a primi de la d-l Eliade suma de lei turcești 4027... și a-i ține până se vor coloca pentru scopul arătat.* GHICA, A 859. | S p e c. (Drept) A înscrie un creditor, în raport cu altul, în ordinea reglementată de lege pentru plătirea creanțelor. [A b s t r a c t e : **colocáre** s. f., **colocáție** s. f., **colocațiúne** s. f. = rândul în care s'a așezat fiecare creditor; suma banilor ce are să primească. COSTINESCU.]

— *N.* după fr. (lat. **collocare** «a pune la un loc»), cf. dubletul c u l c ă.

COLOCÁR s. m. (ș. d.) v. **colăcar** ș. d.

COLOCĂRÍ vb. IV^a ș. d. v. **colăcări** ș. d.

COLOCĂȘÍE s. f. v. **colăcaș** și **colăcărie.**

COLOCÁȚIE s. f.
COLOCAȚIÚNE s. f. } v. **colocà.**

COLOCÉL s. m. v. **colac.**

COLOCÉR s. m. v. **colăcer.**

COLÓCVIU s. a. *Colloque.* — Convorbire între doi sau mai mulți inși, «vorbire împreună» (STAMATI). *Colocviul Argetoianu-Madgearu.* GOGA, Ț. N. VI 626. | S p e c. Examen oral la școalele superioare (academii, universități) în formă de discuție științifică între profesori și studenți la anumite date asupra materiei tratate la curs sau asupra unor cunoștințe ce trebuesc știute spre a se constata sporul făcut în studii sau stăpânirea unor chestiuni indispensabile pentru trecerea mai departe. [Pronunț. *-vi-u* | P l u r. *-locvii.*]

— *N.* din lat. **colioquium** «convorbire».

COLÓDĂ s. f. *Branche renversée par le vent.*— (Rutenism) Lemn (= copac) rupt de vânt și căzut la pământ (Sighet. PAȘCA, GL.), trunchiu răsturnat de vânt sau tăiat, fiind putred, cf. v i v o r ă, c o r i n ă, c ă z ă t u r ă (Vișeul de Sus, în Maramureș, Com. ITTU).

— Din rut. **koloda** «butuc». PAȘCA, GL.

COLÓDIU s. m. sing. (Industr.) *Collodion.* — Soluție de praf de bumbac în eter amestecat cu alcool, întrebuințat în chirurgie ca aglutinativ, precum și la prepararea plăcilor fotografice, etc. [Pronunț. *-di-u*].

— *N.* din lat. **collodium** (grec. κολλώδης «care lipește»).

COLOFÓNIU s. a. (Industr. Muz.) *Colophane.*— Materie rășinoasă cu care se freacă firele de păr ale arcușului ca să facă să vibreze mai bine coardele instrumentelor muzicale, s a c ă z. [Pronunț. *-ni-u.* | Și: **colofón** s. a. (plur. *-fonuri;* (<fr.) **colofán** COSTINESCU].

— *N.* din germ. **Kolophonium,** idem (<lat. *colophonia resina* «rășină de Colophon», oraș în Asia Mică).

COLOIÁN s. m. (Mitol. pop.) v. **caloian.**

COLOÍD s. m. și a. (Chim.) *Colloïde.* — Nume date oricărei substanțe de natura cleiului de gelatină. [Pronunț. *-lo-id.* Plur. *-izi* și *-ide.* | Derivat (fr. *colloïdal)* **coloidál, -ă** adj. = de natura coloizilor. *Iod coloidal*].
— *N.* din fr.

COLOMÂNDRĂ s. f. (Zool.) v. **sălămâzdră.**

COLOMÉICĂ s. f. (Cor.) Danse paysanne. — Numele unui danț (H. VI 10) țărănesc în Moldova de nord, introdus prin Mazurii galițieni. BURADA, ap. TDRG., SEVASTOS, N. 281/30, PAMFILE, J. I 9/16. [Și: **coloméia** s. f. art.]
— Din rut. **kolomíjka,** idem (<*Kolomija* «Colomea»; literal: «dans ca la Colomeia»).

COLOMÉIE s. f. (Cor.) v. **colomeică.**

COLOMÍCICĂ s. f. *Femme légère, coureuse.* — (Rutenism, în Bucov.) Femeie care ține numai cărările, coteaucă (Straja). Com. AR. TOMIAC. [Pronunț. *-mič-ca*].
— Cf. rus. **kolomyka** «vagabond».

COLOMÍDĂ s. f. (Bot.) v. **pălămidă.**

COLOMÓC † s. a. Sensul ? *1 colomocu de postav de pus așternutul.* IORGA, S. D. XI 64. — Cf. golomoc.

COLOMPÍRĂ s. f. (Bot.) v. **crumpir.**

COLÓN s. m. v. **colonie**[1].

CÓLON s. m. sing. (Anat.) *Côlon.* — Partea din intestinul gros care continuă cecumul și se întinde până la rectum. [Accentuat și: **colón** TDRG.]
— *N.* din lat. **colon,** idem. (<gr. κόλον «maț, intestin»).

COLONÁDĂ s. f. (Arhit.) v. **coloană.**

COLONÁT s. a. v. **colonie**[1].

COLONÉL s. m. (Armată) *Colonel.* — Ofițer superior, precedând în grad pe general, având de obiceiu funcțiunea de comandant de regiment (la origine: de coloană), cf. polcovnic, bimbașă, obâștăr. *Trimis-au atunce... pre un colonel cu vre-o sută de Nemți...* LET. II 261. *Pașa, dând veste colonelului, mai marele Nemților...* MAGAZ. IST. IV 105. *Comandantul unui polc se numea polcovnic (colonel).* URICARIUL, XXII 439. *Abia începuse a gusta dulcețile unei căsătorii potrivite, cu întâiul ei bărbat, colonelul D., tânăr, frumos...* C. NEGRUZZI, I 41. *Ți dete rangul de colonel în armie.* id. ib. II 144. *Colonelul Alexandru Cuza a dat mâna prictenește cu moș Ion Roată.* CREANGĂ, A. 157. *Colonelul de stat-major* nu comandă un regiment. | *Locotenent-colonel,* ofițer superior în grad între maior și colonel. [Plur. *coloneli, colonei.* Feminine (numai familiar): **colonelеásă,** (franțuzism), **colonélă** † C. NEGRUZZI, I 48 s. f. = soție de colonel].
— *N.* din fr. (ital. **colonnello,** idem).

COLONÉTĂ s. f. v. **coloană.**

COLONIÁL, -Ă adj.
COLONIÁLE s. f. plur. } v. **colonie**[1].

COLONÍE s. f. 1°—2°. *Colonie.*
1°. Regiune sau localitate dintr'o țară streină în care (în antichitate) o cetate sau (în timpurile moderne) un stat întemeiază prin fiii săi așezări statornice, care întrețin încă anumite legături politice cu țara-mamă, cf. dominion. *Cartagena era o colonie feniciană. Tomi era una din coloniile grecești de pe țărmurile Mării Negre. Anglia are cele mai întinse colonii.*
2°. Grup compact de persoane care (singuri sau cu familiile lor) își părăsesc patria spre a se așeza, ca exploatatori s. cultivatori de pământ, în regiuni streine, puțin locuite. *Adusă de marele Traian în Dacia..., favorizată de împărații următori..., colonia romană... ajunge într'o stare foarte înfloritoare.* BĂLCESCU, M. V. 6/7. *Colonii de acestea* [de Ruteni] *sânt și în Basarabia.* C. NEGRUZZI, I 193. || P. anal. Grupă de persoane de aceeași naționalitate trăind (vremelnic) într'un oraș din altă țară decât a lor. *Colonia italiană din București.* | *Colonie agricolă, penitenciară:* așezământ rural în care sânt trimeși să lucreze, spre a-i aduce la o viață normală, tineri delicvenți sau greu de educat, sau cerșetori.
[Familia: (<fr. *colon,* lat. *colonus, -um,* idem) **colón** s. m. a) cel ce și-a părăsit pământul patriei, spre a se așeza într'o țară streină și puțin locuită; b) (spre sfârșitul imperiului roman și la începutul evului mediu, în țările apusene) cultivator de pământ, care, fără să fie sclav, era legat de pământul pe care-l lucra; (Jur. <fr. *colon partiaire,* idem) *colon parțiar* = cultivator al unui pământ, având să împartă, într'o proporție stabilită, recolta cu stăpânul moșiei. *Proprietățile mici ce fiecare colon dobândise...* BĂLCESCU, M. V. 6. *Colonii romani din această țară nu pregetară a apăra cu bărbăție patria lor adoptivă.* id. ib. 7. *Fie aceia nobili, coloni, sau oameni sirimani.* ȘINCAI, HR. II 120. *Drepturile colonului parțiar ce vor fi existat la începutul sau la finele uzufructului nu pot fi vătămate de dispoziținea precedentă.* HAMANGIU, C. C. 133; — **colonát** s. m.= starea de colon (în imperiul roman și la începutul evului mediu); — (<germ. *Kolonist,* idem) **colonist, -ă** subst. = a) (sub vechiul regim de proprietate boierească în Munt. și Mold., în întâia jumătate a secolului **XIX**) locuitor al unei colonii de streini așezată pe o moșie boierească sau (subt Ruși, în Basarabia) pe un domeniu al statului; b) (astăzi) locuitor din vechile regiuni ale țării (sau emigrat din regiuni de subt stăpânire streină) de naționalitatea dominantă în stat așezat în regiuni cu populație minoritară spre a întări elementul etnic stăpânitor al statului. [Balș] *voiește a-și aduce de peste hotar... una sută coloniști, spre a-i statornici pe arătata moșie.* URICARIUL, VII 230. *Fiecare colonist* [Bulgar adus și așezat în Basarabia] *de partea bărbătească este dator să aibă în magazia de rezervă câte un certfertu de secară și jumătate certfertu de grâu.* I. IONESCU, M. 181. *Coloniștii romani au urmat de la descălecatul întâiu a vorbi și a scrie latinește.* RUSSO, S. 70. *În Dobrogea-nouă au fost așezați coloniști din Ardeal și din Macedonia. În Banatul iugoslav au fost aduși coloniști din vechea Serbie;* — (<fr. *colonial,* idem) **coloniál, -ă** adj. (pronunț. *-ni-al)* = privitor la colonii, de s. din colonii; spec. (substantivat la plur., subînțelegându-se «mărfuri» <germ. *Kolonialwaren)* **coloniále** s. f. (pronunț. *-ni-a)* = mărfuri de băcănie (importate). *Luptele pentru Algeria, pentru Tonquin, Congo, Asia centrală, Insulele Caroline, au fost urmările ideei coloniale.*

GHICA, S. 595. *Politica colonială a Angliei. — Un negustor..., epuizându-i-se stocul de coloniale, comandă altul.* IORGA, L. II 485. *Marfa ? — Coloniale.* CONTEMPORANUL, IV 47 ; — (<fr. *coloniser*, idem) **colonizà** vb. I[a] trans. (complementul e o țară, un loc, etc.) = a popula cu coloniști o țară cucerită, † a așeza (II 2[o]), cf. descăleca ; a așeza coloniști într'o regiune din propria sa țară. *Traian, cucerind Dacia, o colonizà cu Romani.* C. NEGRUZZI, I 200. *A făcut o expediție în contra acelui popor barbar și l-a supus puterii Romei, colonizând țara cu legiuni.* GHICA, S. 165. *Anglia a colonizat Colonia Capului, Australia, Noua-Zelandă și întinse regiuni din America de Nord. România a colonizat Dobrogea.* (cu adjectivele) : **colonizát, -ă** = populat cu coloniști, așezat (II 1[o]) ; (după fr. *colonisateur*, idem) **colonizatór,-oáre** = care colonizează. *Francezii au fost cei dintâi colonizatori ai Canadei;* (și cu abstractele:) **colonizáre** s. f., (<fr. *colonisation*, idem) **colonizațiúne** s. f., **colonizáție** s. f. = popularea unei țări cu coloniști. *Oficiul colonizării*].

— *N.* din fr. **colonie** (lat. **colonia,** idem, de la *colo,-ĕre* «cultiv pământul»).

COLÓNIE s. f. (scurtat din) **Apă de Colonia** (v. apă II, 1.). *Ioană, Ioană, adă degrabă oțet, colônie..., ce-i gũsi, că au leșinat cucoanele.* ALECSANDRI, T. 349. Cf. odicolon.

COLONÍST, -Ă subst.
COLONIZÁ vb. I[a]
COLONIZÁȚIE s. f.
COLONIZAȚIÚNE s. f. } v. **colonie**[1].

COLON-TÍTLU s. a. *Colonne-titre.* — (Tip.). Titlul unei coloane de tipar (pe o pagină) sau al unei pagine. rândul de de-asupra unei pagine tipărite (de obiceiu cu litere mai mari), unde se pune sau numai numărul paginei *(colon-titlu mort)* sau și numele autorului (pe paginele cu soț) și titlul lucrării sau capitolului (pe paginele fără soț) sau se indică în câteva cuvinte cuprinsul paginei *(colon-titlu viu).* [Plur. *-titluri*].

— *N.* după fr.

COLÓP s. a. v. **clop.**

COLOPÁCIU s. a. *Marteau.* — (Ungurism, prin Transilv.) Ciocan. STAN. M.

— Din ung. **kalapács,** idem.

COLOPÁR s. m. *Fleurs peintes* décorant un meuble. — *Coloparíu* = formă de floare zugrăvită în colori vii pe lăzi și [pe] mobile țărănești. PĂCALĂ, R. anexă 480-481.

— Probabil, la origine, floarea *colopăr* = *calapăr.*

COLOPĂR s. m. (Bot.) v. **calapăr.**

COLOPÁR(IU) s. m.
COLOPÁȘ s. a. (Îmbrăc.) } v. **clop.**

COLOPÍȘNIȚĂ s. f.
COLOPÍȘTIRIȚĂ s. f.
COLOPRÍȘNIȚĂ s. f. } (Entom.) v. **coropișniță.**

COLÓR † s. m. v. **coloare.**

COLORÁ vb. I[a] *Colorer.* — Trans. și refl. A (se) da coloare, a (se) văpsi, a (se) boi, cf. cănì, feștelì, fețuì, fețì, pictă; fig. a da o înfățișare frumoasă (COSTINESCU), a face să apară mai nuanțat, a da mai multă vieață (stilului), cf. a reliefà. *Soarele colorează fructele. Arta de a colora cristalul.* LM. *O nouă mișcare... colorează schema palidă a cuvântului.* MAIORESCU, CR. I 23. [A lumii] *lină rază A copilei dulce frunte cu vii umbre colorà.* ALEXANDRESCU, M. 19. *Câteva pasaje... care colorează oarecum ideea aceasta.* EMINESCU, N 84. || Refl. A primi o coloare, a se văpsì, a se boi. *Aurora rozatic se colorà.* ALECSANDRI, III 381. | Spec. A se înroși la față (de sănătate, rușine, emoție) ; a se sulemenì, a se boì. [Abstracte: **coloráre** s. f., **colorát** s. a. = văpsire, văpsit. *Boitul sau coloratul lânii.* PAMFILE, I. C. 14. *Coloratul vinului... cu scopul de a-l înfrũmsa ca vin vechiu.* id. ib. 224. | Adjectiv: **colorát, -ă** = văpsit, boit; (fig.) bogat în nuanțări, în imagini. *Fete rumene... cu altițe și fote colorate.* C. NEGRUZZI, I 104. *Niște tonuri zburdalnice și minunat de colorate.* CONTEMPORANUL, IV 84. *Vițiul... culturii noastre este neadevărat, pentru a întrebuința un cuvânt mai colorat.* MAIORESCU, CR. I 263. *Versuri mai vii și mai colorate.* ODOBESCU, III 82. *Hârtie colorată.* TDRG. || Familia: **colorăție,** (<fr. *coloration*, idem) **coloraținne** = faptul de a fi (fost) colorat, văpsire, văpseală. *Din îmbrăcăminte se vede o haină dedesubt, care trebue să fi fost de atlas cu colorația tare...* IORGA, I. R. 122. *Negreața cea poetică a țării Basarabilor pusă la mijloc între dânsele, ca un centru comun de coloraținne.* HASDEU, I. C. 154/13; — (mai rar) **colorizáre, colorizáție, colorizațiúne** s. f. = prefacerea felurită a văpselelor pentru obținerea diferitelor nuanțe (cf. COSTINESCU) ; rezultat, efect al colorării, al văpsirii (LM.) ; — ital. *colorito*, idem) **colorít** s. a. = totalitatea colorilor unui obiect ; efectul ce rezultă din alegerea, întrebuințarea și armonizarea — uneori din contrastul — anumitor colori (cf. COSTINESCU) ; fig. strălucire a stilului prin imagini vii. *Desenul este grosier și coloritul slab.* C. NEGRUZZI, I 214. [Imaginile din balada «Vânătorul Carpaților»] *au aspectul tern al fotografiei și nu coloritul viu al vieții.* ODOBESCU, III 86. *Ochii... erau de un colorit atât de limpede și senin.* EMINESCU, N 39. Fig. *Coloritul vocii;* — (<fr. *coloriste*, idem) **colorist, -ă** subst. = pictor care arată o deosebită preferință pentru coloare; p. ext. scriitor care iubește imaginile bogate; — (< fr. *colorant*, idem) **coloránt, -ă,** adj. s. m. = înzestrat cu proprietatea de a colorà. *Materii colorante;* —(<germ. *Koloratur*) **coloratúră** s. f. = bogăție în colori, colorit viu; (Muz.) împodobiri constând din triluri și rulade ale unei bucăți de muzică. *Coloratura vie a picturei italiene.* MAIORESCU, CR. 171. *Cântăreață de coloratură.*]

— *N.* din fr. (lat. **coloro, -are,** idem).

COLORÁNT, -Ă adj. s. m.
COLORÁȚIE s. f.
COLORAȚIÚNE s. f.
COLORATÚRĂ s. f. } v. **colorà.**

COLORÉȚI s. m. pl. (Cul.) v. **colărez.**

COLORÍST, -Ă subst.
COLORÍT s. a.
COLORIZÁRE s. f.
COLORIZÁȚIE s. f.
COLORIZAȚIÚNE s. f. } v. **colorà.**

COLÓS s. m. și a. *Colosse.* — Statue gigantică; p. ext. persoană s. lucru de o mărime neobicinuită, cf. gigant, uriaș, namilă, mătăhală, hală. *Acest colos de slavă lăsat în moș-*

tenire la urmașii plini de trufie. MARCOVICI, C. 124. *Boțari, Miauli, colosuri fioroase, Se par ca semizeii eroi ai lui Omer.* ALEXANDRESCU, M. 27/12. *Colosul... la privirea femeiei s'a topit.* COȘBUC, B. 145/14. Fig. Țară imensă. *Colosul de la Nord* = Rusia. [Plur. *-loși* (când e vorba de persoane) și *-losuri* (când e vorba de lucruri). | Familia: (fr. *colossal*, s. germ. *kolossal*) **colosál, -ă** adj. = foarte mare, neobicinuit de mare, cf. gigantic, uriaș, enorm. *Averea colosală ce el și-a câștigat.* URICARIUL, X 4. *Catedrală colosală, Nôtre-Dame, cât aș dori, Subt a tale mândre sale oasele a-mi odihni.* C. NEGRUZZI, II 103, cf. *(bolte colosale)* II 125, *(puterea colosală a Romanilor)* I 201, *(operă colosală)* I 339. *Ne-am înțeles misiunea pe o scară colosală.* HASDEU, I. C. VIII. *Noaptea, totul astei scene colosale da mărire.* ALEXANDRESCU, M. 21. *Născut cu mii de ochi în mijlocul unor arătări colosale, ele... nu mi-ar părea nici mai mari nici mai mici de cum îmi par azi.* EMINESCU, N. 31; — (rar, formațiune personală) **colosalitáte** s. f. = mărime neobicinuită, dimensiuni vaste. *Pe lângă această noțiune de imperiu s'a mai brodit aceea de colosalitate.* HASDEU, I. C. 42.]

— *N.* din fr. (lat. **colossus** <grec χολοσσός, idem.)

COLÓS s. m. (Bot.) v. **colóz.**

COLOSÁL, -Ă adj. **COLOSALITÁTE** s. f. } v. **colos.**

COLÓSTRU s. m. (Med.) *Colostrum.* — Cel dintâiu lapte al femeii după ce a născut; el este puțin purgativ și prin urmare foarte bun pentru copil, pe care îl ajută să deie afară meconiul. BIANU, D. S.

— *N.* din lat. **colostrum,** idem. Cf. dubletul colastră.

COLOTÁN s. m. **COLOTÁNCĂ** s. f. } v. **colotău.**

COLOTĂU s. m. *Vagabond.*— Om care bate (ține) numai drumurile (Straja, Bucovina) Com. AR. TOMIAC. [Feminin: **colodárcă** s. f. Com. AR. TOMIAC. | Cu alt sufix: **colotán** s. m., **colotáncă** s. f., se zice, în batjocură, celui sau celei ce și-a lăsat portul și obiceiurile curate și a împrumutat pe cele orășenești; pantalonar (Teleorman). ION CR. XI 125; cf. surtucar]. Cf. colotì.

COLOTÍ vb. IV[a]. *Mettre en fuite, poursuivre, rabattre.* — A fugări (Straja, în Bucov.; com. A. TOMIAC); a alungà, a goni, a sperià (găinile). *Cc-mi colotești găinile? L-am colotit toată ziua și nu l-am putut prinde* (Bilca, Bucovina). Com. G. TOFAN. *Colotește vaca din păpușoiu!* (Ropcea, în Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI. *Alergând* [iapa] *ba'ncoace, ba'ncolo, lupii o tot colotiră și o tot îndreptară spre locul unde o aștepta boierul.* SBIERA, P. 59.

— Din rut. **kolotiti** «a amestecà, a turburà, a iritâ, a neliniștì». Cf. dubletul clătì.

COLÓZ s. m. (Bot.) Sorte de *blé.* — *Coloz* este cel mai frumos grâu, cu spicul roșu. H. XIV 444. [Și: **colós** s. m. = un fel de grâne (XI, 516); grâu de primăvară (H. II 298); — **colús** s. m. = grâu arnăut (Nicorești în Tecuciu și Băsești în Fălciu) ap. HEM. I 1717; — **colúz** s. m. = specie de grâu (H. II 220, XIV 435). (Atributiv) *Grâu coluz* (H. III 139, 306): spic mare, cu țepi, având boabele mari și gălbii așezate în patru rânduri pe spic (de aceea în Moldova i se zice și mucheriu). DAMÉ, I. 57.

— Din rus. **kólosŭ** «spic». *(Grâu colos* = grâu spic = grâu cu spicul mare).

COLPÂNÉL s. m. v. **ciolpan.**

COLPORTÁ vb. I[a] *Colporter.* — A duce (în spinare mărfuri spre vânzare) în diferite locuri; a umblà (cu marfă de vânzare) pe la casele oamenilor, din sat în sat, din oraș în oraș; fig. a umblà și a răspândì știri în toate părțile, cf. a umbla cu plosca. *Toată viața mirelui o colportează din casă în casă...* I. NEGRUZZI, I 65. [Adjectiv: **colportát, -ă** = dus în toate părțile, auzit. *Vești colportate.* | Abstracte: **colportáre** s. f., **colportát** s. a. | Familia: (<fr. *colportage*) **colportáj** s. a. = acțiunea de a colporta; meseria de colportor; obiceiul de a răspândi ușuratec știri (de mahalà). *Trebue să silim pe guvern să intervie ca Românii să lase colportajul liber.* GHICA, S. 463. *Roman de colportaj* = care se vinde de negustori ambulanți, de calitate inferioară; — (după fr. *colporteur)* **colportór** s. m. (cu femininul, rar, **colportăreásă** POLIZU) = negustor (negustoreasă) care umblă (cu tolba — coropca, cutia — s. cu bocceaua în spinare) cu mărfuri de vânzare prin orașe și prin sate; cf. negustor ambulant, tolbaș, mămular, coropcar, marchidan. *Bine a făcut și guvernul român interzicând bocceaua și cutia colportorului.* GHICA, S. 464.]

— *N.* din fr.

COLPORTÁJ s. a. **COLPORTĂREÁSĂ** s. f. **COLPORTÓR** s. m. } v. **colportà.**

COLȚ s. m. și a. 1°. *Canine, broche, défense* (du sanglier), *croc* du chien, *pince* des herbivores; *chicot.* 2.° Maladie des porcs. II. 1°. *Dent* de scie, de râteau, de herse, *cheville, ranche; fer* (de chaussure), *crampon.* 2°. *Pointe, pic, dent, rocher.* 3°. *Papille.* 4°. *Accroche-cœur, fripon.* III. 1°. *Pousse.* 2°. *Germe, bourgeon.* IV. 1°. *Branche* (d'étoile), *grignon* de pain, *dent* de broderie. 2°. *Angle, intersection, coin, carrefour.*

I. Sens propriu (Pluralul e numai *colți*).

1°. Dintele canin (mai ales la mistreț s. la alte animale, la care el e proeminent); p. ext. orice dinte lung, ascuțit s. proeminent; spec. dinte mare din față (la animale); p. anal. fragment dintr'un dinte s. dintr'o măsea ruptă (la om). *Koltz* = dens anterior. ANON. CAR. *Colți de vier sălbatec.* GORJAN, H. 31. [Mama pădurii] *roade cu colții la lanțurile ce-o închid.* EMINESCU, N. 9/28. *Când văzù că* [scroafa] *arc să-l înhațe cu colții ei, voinicul apucă săpunul.* ISPIRESCU, L. 129. [Un lup] *cu colții rânjiți.* id. ib. 17/3. [Leul] *cu niște colți ca cei de fildeș.* id. ib. 17/18. *Colții* [mistrețu]*lui erau ca secerile.* id. U. 39/21. [Mama zmeului] *se pune cu cei doi colți ce aveà a roade la zid.* RETEGANUL, P. I 40/7. *Calu' frâu'n colț a luat.* PASCULESCU, L. P. 51. *Purceii ce se nasc în lună nouă, au niște colți lungi.* ȘEZ. IV 121/17. *De la 6 până la 8 luni* [cailor le] *cresc „mărginași» sau «colții».* DAMÉ, T. 47. *Te dau afară ca pe-un colț rău (măseà stricată).* PAMFILE, I. III. *Un câne rău de colț* (N. GANE, ap. TDRG.) = mușcăcios. # **A-și arătà colții** (precum face cânele când stă să sară la cineva) = a se împotrivì (ZANNE, P. I 434), a lua o atitudine amenințătoare, a înceta de a mai fi blând, de a mai suferì toate, și a păsì la atac; a se rânji. *Dar ia arată-le colții, și-i vedeà!* I. NEGRUZZI, IV 236. **A scăpa din colții cuiva** = de la mare primejdie. *Ne urmărește Muma-Pădurei...; Doară ne vei scăpà de colții ei.* RETEGANUL, P. V. 43/21. **A (se) luà în colți** = a

(s e) încolțì, a (se) certa (ZANNE, P. I 434), a se împunge cu vorba, gata de a se încăierà. **A fi la colți** = a trăì rău (ZANNE, P. I 726) unul cu altul. **A prins la colț** = s'a obrăznicit, a făcut ceafă. PAMFILE, J. II (subt c e a f ă). **Tare în colți** = puternic. POLIZU.

Compuse: **Colțul-lupului** (Bot.) = a) b r ă b i n (Bunias orientalis; în Ilfov) PANȚU, PL., (în Rășinar) PĂCALĂ, M. R. 23; b) g u r a - l u p u l u i (Scutellaria altissima). PĂCALĂ, M. R. 18; cf. (între «buruieni») H. IX 153, XVI 42. **Colț-de-lup** (Med. pop.) = bucățele mici de os care se deslipesc dintr'un os mort și ies afară printr'o fistulă împreună cu puroiu, cf. c a r i e, n e c r o z ă, s e c v e s t r u; se vindecă cu lup și cu planta unghiagăii (BIANU, D. S.); tuberculoză osoasă (Bran, com. Dr. G. STOIAN). Când inflamația unui panarițiu este adâncă până la os și distruge osul, se zice o s - m o r t sau *colț-de-lup*. *Colții-de-lup* sânt un fel de bube ce răsuflă mereu și curg; ele se fac la gât și se capătă dacă mama pătimașului a mâncat, când eră grea cu el, carne mușcată de lup. LEON, MED. 125. Cine mănâncă carne scoasă din gura lupului, se îmbolnăvește de *colț-de-lup*, de care scapi... cu legături cu carne încolțită (Tecuciu). GOROVEI, CR. 1981, cf. PAMFILE, I. C. 57. B. 25, (descântec) 70. **Colțul-babei** (Bot.) = plantă ierboasă târîtoare (Tribulus terrestris), cu flori galbene și fructe țepoase, numită și p ă d u c h e r n i ț ă, p ă d u c h e l e - c a l u l u i, p ă d u c h e l e - e l e f a n t u l u i (PANȚU, PL.), buruiană (H. I 343, VII 480, XI 96) cu ghimpi (H. I 129, V 389; cf. sârb. babini zubi = tribulus terrestris, rus babičii zubĭja = Zahnwurz: dentaria). **Colțul-leului** (Bot.; după germ. «Löwenzahn») = c a p u l - c ă l u g ă r u l u i (Leontodon autumnalis). BARCIANU. **Colț-de-cal** s. d i n t e - d e - c a l (d i n t e l e - c a l u l u i) = o specie de porumb (păpușoiu) cu bobul mare, lat și albicios. PAMFILE, A. 68.

2°. (Scurtat din *boală de colți*) O boală de purcei. ȘEZ. V 58/27.

II. P. a n a l. (Pluralul e *colți*, mai rar *colțuri*).

1°. Diferite părți de obiecte s. instrumente, ascuțite și proeminente, care se aseamănă cu colții s. dinții animalelor. *Colții* sau d i n ț i i s. z i m ț i i ferăstrăului. DAMÉ, T. 86. *Colții* greblei = dinții greblei. *Stă cu grebla, de trage cu colții ei pleava din codină*. I. IONESCU, C. 187. *Colții* grapei. H. XVII 234, DAMÉ, T. 36. *Grapa cu colți de lemn*. ECONOMIA, 22. *Colții* hreapcăi. MARIAN. *Colții* oștiei de pescuit. *Prăviia fericitul pre îngerul cu oștie cu trei colț*[i] *trăgându-i dintr'ins sufletul*. DOSOFTEIU, V. S. 20/2. *Colțul* toporului = cornul, vârful ascuțit. ȘEZ. V 58/7. *Colțurile* la secure sânt capetele gurei sau tăișului; *colțul dinapoi* e cel de către om (Scărișoara, în Turda-Arieș). Com. M. ITTU. *Colțurile* sapei sânt cele două cornuri în care se termină tăișul. Cf. PAMFILE, A. 74. *Colții* s. *colțurile* scoabei se numesc și c ò p i l i i. DAMÉ, T. 115. *Colț la potcoavă* = germ. Klammer. BARCIANU. Acea parte a plugului ce leagă (ține prins) fierul plugului de grindeiu. VAIDA. | Un fel de cuie de fier care se aplică, iarna, pe talpa încălțămintei, spre a nu luneca pe ghiață: *Nu uita colții, dacă mergi la pădure!* Cf. m â ț ă, p o t c o a v ă, f i e r. (Ohaba,în Banat). Com. M. ITTU; cf. c o l ț a r (III, 4°).

2°. Bucată ascuțită și proeminentă de piatră (stâncă, ghiață). *Caprele trăesc în colții munților*. BOLLIAC, ap. DDRF. *Mama zmeului făcù ce făcù și trecù muntele, cățărindu-se din colț în colț*. ISPIRESCU, L. 25/27. *Apă... ce izvorà din câte un colț de piatră*. id. ib. 17/36. *Să bei apă de pe piatră, Printre colțuri strecurată*. TEODORESCU, P. P. 73. De acì: (Topon.) La munte, multe localități cu numele de *Colți*.

3°. Papilă pe limba rumegătoarelor. *Firea i-a căptușit* [boului] *limba cu colți întorși înapoi*. I. IONESCU, C. 88.

4°. Șuvițe de păr trase pe frunte s. pe tâmple. *Își drege colții de pe frunte*. CARAGIALE, ap. TDRG.

III. (Pluralul, întrebuințat rar, e *colți*).

1°. (Prin asemănare cu dinții când ies din gingii) Germen de iarbă, vârful ierbii când iese din pământ (când «încolțește»). ȘEZ. V. 58/27. H. XI 516. *A da colț* = a încolți. *Până la darea colțului ierbii, să-și strămute... vitele*. I. IONESCU, C. 67. *Vântul suflă ne'ncetat, Pân'ce vede'n răsărire Pe pământul desghețat Colțul ierbii viu, subțire*. ALECSANDRI, P. III 362. *Se ia sămânță de cânepă... pusă la foc, fiartă bine, până dă colțu'...* MAT. FOLC. I 700. *Femeia trimete pe băiat cu vitele la câmp, să pască colț de iarbă, să se mai înfiripe*. ȘEZ. VII 137.

2°. P. e x t. O c h i u din care înmugurește planta semănată. *Cartofele* [când se seamănă] *se taie în feliuțe și jumătăți de felii, astfel ca fiecare bucată să aibă un colț, o c h i u sau m u g u r în mijloc, din care va naște și va crește viitorul fir*. PAMFILE, A. 189.

IV. (Pluralul e numai *colțuri*).

1°. Parte proeminentă pe marginea unui obiect, care se termină într'un unghiu ascuțit. *Colț de stea* = proeminență ascuțită, imitând razele, la steaua făcută de colindători. *Steaua frumoasă și luminoasă, Cu colțuri multe și mărunte, De la Nașterea lui Hristos dăruite*. TEODORESCU, P. P. 100. | *Colț de pâne* = coltuc. *Colțurile pânii sânt cele mai bine coapte și mai cu multă coajă*. LM. | *Împletiturile* [de paie] *sânt simple, adică cu marginile oable (drepte) și în colțuri, dintre care cel mai lesnicios este împletitura în patru colțuri*. PAMFILE, I. C. 194. | *Colțuri de dantele*. Cf. POLIZU, PONTBRIANT (cf. *c o l ț i ș o r i*). | *Colțul colțarului* = unghiul din afară al echerului. PAMFILE, I. C. 117. | *Colțul mantalei*. TDRG.

2°. P. a n a l. Locul unde se întâlnesc două linii într'un unghiu; u n g h i u, c o r n. *Aduceți toate côlțurile* (gr. γωνίας) *norodului*. BIBLIA (1688), 205. *Au făcut o haznè mică în trei colțuri la poarta Curții domnești*. LET. III 235/21. *În colțul gardului*. URICARIUL, VII 17/33. *Pentru vitele albe*, [gospodarul] *face târlele în apropiere de adăpători bune și perdele stuhuite, însă cu trei table numai, a*[l] *cărora colț se află în mijlocul târlii*. I. IONESCU, C. 220. *Să te sălești a fi la mijloc de masă și la colț de țară*. C. NEGRUZZI, I 247. *Ea pasul și-l îndreaptă Lângă fereastră, unde'n colț, Luceafărul așteaptă*. EMINESCU, P. 206. *Elementele geometrice ale unui cristal sânt: a) fețele...; b) muchiile...; c) colțurile sau unghiurile solide* [care] *rezultă din intersecțiunea mai multor fețe*. MURGOCI-LUDWIG, MIN. 8. *Mai aruncă ochii odată prin grajd, și zărind într'un colț un cal... se duse la dânsul*. ISPIRESCU, L. 3/11. *Preoteasa, mai miloasă, Ia pe ciof, îl duce'n casă, Și-l pune pe colț de vatră*. ALECSANDRI, P. P. 384b/9. *Colțul gurii*, marginea unde se împreună buzele. *Ține țigarea în colțul gurii*. | (Eliptic) *Colțul stradei* (uliței), unghiul format de două strade care se întâlnesc. *Calul și-a rupt piciorul, în colț, la Petrea bacalul*. ALECSANDRI, T. 306. *Acest imobil din București, strada Delea-Nouă Nr. 7..., care face colț cu strada Găitănari nr. 11, se compune din o prăvălie mare...* MON. OF. (1907), 17. *Pentru mândra cea din colț Mâncaiu șaptezeci de zloți*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 376. *Negustorul din colț*. COSTINESCU. | F i g. Loc uitat de lume, retras, dosit, refugiu, ascunziș. *Vesela artistă... acum e pierdută într'un colț de lume, sub negrul pământ!* ALECSANDRI, P. I 229. *Petreceau*

acolo, între străini... și erau printre dânșii și dintre aceia cari nu se mai puteau întoarce niciodată, cari mureau uitați în vreun colț ardelean. IORGA, L. I 19. *Poate să primească bine și să înțeleagă sinceritatea cu care îți deschizi inima, — dar poate să se și supere... Știu eu? Sânt atâtea colțuri în sufletele omenești!* D. ZAMFIRESCU, R. 150. # **Colț cu...** = așezat în unghiul format de două strade. *Te aștept în Bulevardul Elisabeta colț cu Calea Victoriei.* **În** (s. **cu**) **colțuri** = colțuros (în opoziție cu «rotund»). *Vorba'n colțuri și rotundă Fără cercuri se înfundă.* PANN, P. V. I 10. **În** (s. **din**) **toate colțurile (lumii)** = (de) pretutindeni. DDRF. *Dragele iubirile, Cântă ca paserile, În toate colțurile.* ALECSANDRI, P. P. 304/2. **A prinde pe cineva la colț** = la strâmtoare. PAMFILE, J. III. **A da din colț (în colț)** = a nu mai ști încotro. DDRF. *Slujitorii dedeau din colț în colț și nu mai știau ce să răspundă.* ISPIRESCU, L. 44. *Dă din colț în colț și nu știe cum să iasă cu fața curată.* PAMFILE, T. III.

[Plur. *colți* și *colțuri*. | Diminutive: **colțuléț** s. a. (ad IV 1°) *Iubeam să fac colțulețe și bibiluri.* PANN, E. I. 59; (ad IV 2°) *Cercetând fiecare cămară, fiecare colțuleț.* ISPIRESCU, L. 10. *Umblară boierii și răzbătură toate colțulețele.* id. ib. 311; — **colțurél** s. a. (ad IV 2°) *M'oiu lipi lângo cetate Și ți-oiu scrie, mândro, carte, Carte'n patru colțurèle, Scrisă cu lacrimi d'a mele.* HODOȘ, P. P. 219; — **colțișór** (mai rar **colțușór**) s. a. (adesea la plural) = colț mic: spec. ornament în formă de tăieturi triunghiulare festonate, pe marginea gulerului și mânecilor [cămeșii], a poalelor fustei, la o dantelă ș. a.; colți (II 4°) mai mici, șuvițe de păr trase pe frunte sau pe tâmple (cf. DDRF.); ornament la porțile țărănești constând dintr'un șir de pătrățele alternând cu triunghiuri (cf. PĂCALĂ, R. 477, cu ilustrație); (Bot.) plantă ierboasă (Dentaria bulbifera, fr. dentaire-à-bulbilles, germ. Zwiebeltragende Zahnwurz) cu flori albe și trandafirii (PANȚU, PL., BARCIANU, BARONZI, L. I 31/27, H. IX 306). (ad III 1°) *Când văzù răsărind colțișorii de grâu și iarbă verde... se repezi la lucru.* SĂM. I 317; (ad III 1°) *Gulerul cămeșii de sărbătoare este la cei mai mulți împodobit cu colțișori.* MANOLESCU. I 170; (ad IV 2°) *Un colțușor de nor.* C. NEGRUZZI, I. 234. *Trăiam într'un colțișor al Franciei.* ODOBESCU, III 96. *Găsiră și ei un colțișor, la o parte, de unde să se poată uita.* ISPIRESCU, L. 275; — **colțúi** s. m. plur. (Banat, cu rostirea *colțuń*) = dantele triunghiulare la marginile cămășii, colțișori. JAHRESBER. III 318 (probabil auzit rău de Weigand, în loc de) **colțói** s. m. plur. (Cribovara, în Banat, cu rostirea *colțoń*). Sub tivală, la poalele hainelor femeiești] se fac niște triunghiuri de jolgiu (= giulgiu, pânză subțire), care pre aiurea se numesc pe nemție țoacăni, de ex. în Blaj (germ. Zacken = dinte, colț). Pe *colțoni* este cusută dantelă. VICIU, GL. (cu desemn). | Colectiv: **colțăriș** s. a. (plur., rar, *-rișuri*) = loc cu stânci (colți II 2°) abrupte: *Păn'om scăpà de colțărișul ăsta, c'apoi dăm de plaiu* (Bran, jud. Brașov). | Adjective: **colțós, -oásă** = cu colții (I, 1°) ieșiți, cu dinții mari, zâmbat; (fig.) bun de gură (ZANNE, P. II 70); arțăgos, care se înfige la ceartă (ib.), care încolțește cu vorba, se tot pune de pricină (ȘEZ. IX 149), îndrăzneț (la vorbă), obraznic. *Oameni mari, colțoși și cu barba în furculițe.* ALECSANDRI, T. 38. *Se chemară mai întâiu oamenii cei mai darnici din comună... și apoi din fruntașii cei mai colțoși.* VISSARION, FL. 123; — **colțurós (colțorós), -oásă** = (munte) plin de colțuri (IV), (stâncă) cu multe colțuri (IV), (drum) cu hopuri, cu asperități, glodos (LB). *La înțelepciunea lui Hristos cine vrea să se suie, străminoasă și colțuroasă are a află calea.* CORESI, E. 107/5, cf. 356/5. *Calea cea strimtă și colțuroasă.* MINEIUL (1776) 72°/2. *Pe colțuroasa stâncă a împins, râzând, cadavrul.* COȘBUC, B. 116/3. *Niște munți nalți, colțoroși și scorboroși.* ISPIRESCU, L. 56/17; — **colțát,-ă** = cu dinți lungi și uriți (MARIAN), cu colți (I) mari, diformi, ieșiți afară din gură, zâmbat, jimbat, bălțat (2°), cf. colțan; fig. bun de gură (ZANNE, P. II 70), cutezător (LB.), obraznic (COSTINESCU), mușcător, arțăgos, nesociabil (PONTBRIANT), veninos, care caută pricină (COSTINESCU), care se înfige la ceartă (ZANNE, P. II 70); tare, puternic (POLIZU), cf. colțos. *Tigrii, urșii și cu un cuvânt toate Lighioanele acelea ce erau mai colțate.* ALEXANDRESCU, M. 329. *Vidrele colțate.* ODOBESCU, III 185/11. *Colțatul mistreț.* id. ib. 93/3. *Vreun colțat din școala nouă* [te face plagiator]. id. ib. 147/19. *În seara de mucenici, boierii cei mai colțați erau adunați la sfat.* GHICA, S. 493. *Tu, colțato, Tu zâmbato, Tu, Mama-pădurii...* GRIGORIU-RIGO, MED. I 117, cf. MAT. FOLC. I 596, TEODORESCU, P. P. 365. *Cu dinți mari, colțați.* MARIAN, D. 243. *Și codat, și colțat.* (= Lupul). ȘEZ. XIII 25; — **colțurât (colțorât, încolțurât, -ă)**, ap. TDRG. = colțuros, cu (s. plin de) colțuri, cu unghiuri (multe); fig. (rar) bizar, neobicinuit (PONTBRIANT). *Ți-am scos din piatră colțurată izvor de apă.* BIBLIA (1688) 132. *Se înalță în aier plotoane colțurate de rațe sălbatice.* ODOBESCU, III 160/11. *S'aruncă de pe-o piatră Până 'ntr'alta, colțurată.* TEODORESCU, P. P. 372. *În cale mi-au aruncat Butuc mare, colțurat.* MARIAN, V. 67. *Nouă topoare colțorate.* ȘEZ. I 576/17. | Verb: (neobicinuit) **colțurà** I[a] = a face colțuri (multe), a lucra o materie lăsându-i colțuri multe. COSTINESCU.]

— Din paleosl. **kolĭcĭ** (derivat din *klati-koljõ* «a împunge»; cf. bulg. *kólecŭ* «par», sârb. *kólac* «par», rut. *koléci* «germen», polon. *kolec* «ghimpe, vârf»; unele din sensurile cuvântului românesc se găsesc în diferite derivate slave, cf. CIHAC, II 70—71, TDRG.) Cf. colțan, colțar, încolți.

CÓLȚĂ s. f. *Fourche* à faner. — Furcă de fier pentru fân (Țara-Oltului, com. M. ITTU), cu coarnele strâmbe în jos, cu care se trag paiele din jireadă (Râușor, jud. Făgăraș). VICIU, GL.

— Etimologie necunoscută. (Ca derivat de la *colț* nu e explicabil; se pare că apropierea de acest cuvânt s'a făcut numai prin etimologie populară).

COLTÁN s. m. *Homme de stature élevée.* — (Poreclă dată de țăranii de la munte celor de la șes) Țăran de la șes, înalt, mai ales lung în picioare, uscat și gol (ȘEZ. V. 58), găligan; cf. cojan. [Și: **coltón** s. m. = om înalt (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC].

COLȚÁN s. m. și a. 1° (Homme ou animal) *bien endenté.* 2°. *Cafard.* 3°. *Châtaigne-d'eau* (Trapa natans). 4°. *Galle blanche.* 5°. *Récif, rocher, escarpement.*

1°. Om s. animal cu colți (I 1°) mari. *Kolzan* = dentatus. ANON. CAR.

2°. (Entom.) O specie de gândaci (periplaneta orientalis), care se prăsește prin locuințe, munți și cărhan (corhan), prus, rus, tarhan (tarhon, torhan, turhan). MARIAN, INS. 490.

3°. (Bot.) Plantă ierboasă de apă (Trapa natans), numită și colțari, castane-de-baltă, castanul-de-lac, stea, cu frunze dințate, plutind de obiceiu de-asupra apei, cu flori

solitare albe și cu fructe comestibile negre-cenușii având patru colți. PANȚU, PL., BARCIANU.

4⁰. Diformitate ce se produce cu sucul ghindei când insecta musca-stejarului (Cynips calicis) își depune ouăle între cupolă și ghindă, gogoașă; *colțanii* se întrebuințează la argăsitul pieilor. Com. M. ITTU. *Colțane* = fructele gorunului, stejarului (Sisești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. *Oamenii strâng într'aceste părți un produs de pre stejari, care se numesc colțane... Colțanele se întrebuințează la argăsitul pieilor.* I. IONESCU, M. 447 și 732.

5⁰. Colț (II 2⁰) mare de stâncă, loc inaccesibil. [Să ne ducem] *prin aninătorile, prin iudele, prin înfurciturile și prin colțanii, unde se ivește știeț sau îngrozitor vânatul de la munte.* ODOBESCU, III 90/16. *A închis capra în colțanul cel din vale.* id. ib. 92/8. *Trimiseși dracul mai mare, Vine pe mândra călare, Prin gloduri și prin colțane.* MAT. FOLC. 428.

[Plur. *colțani*, iar în sensul 4⁰, după celelalte numiri de fructe, și: *colțane*].

— Derivat din **colț,** cu suf. *-an.* Cf. cloțan.

COLȚÁR adj. m., s. m. și s. a. I. *(Poteau) cornier.* II. 1⁰. *Dent angulaire, coin* (du cheval), *croc, crochet.* 2⁰. *Châtaigne-d'eau* (Trapa natans). 3⁰. *Galle blanche.* 4⁰. *Temple.* III. 1⁰. *Étagère d'angle; canapé d'angle.* 2⁰. *Herse.* 3⁰. *Collier à pointes.* 4⁰. *Soulier à crampons.* 5⁰. *Triangle, réglet, équerre.* 6⁰. *Composteur.* 7⁰. Coin de champ non travaillé.

I. Adj. m. (Mold.) *Stâlp colțar* = fiecare din cei patru stâlpi care se pun în cele patru colțuri ale casei, amnar (II, 1⁰). DAMÉ, T. 95.

II. S. m. 1⁰. Colț (I, 1⁰), dinte angular al animalelor: *la 4—4½ [ani] se schimbă colțarii [la vita albă].* FILIPESCU, ap. TDRG.

2⁰. (Bot. Vlașca; la plur.) *Colțari* = cornaci, colțan. PANȚU, PL.

3⁰. Deformațiune a ghindei împunsă de musca-stejarului (Gynips calicis), colțan. DDRF. Com. ITTU.

4⁰. (Țes.; mai ales la plur.) Tindeche, zimțar, *Colțar* = instrument de fier, ale cărui extremități cu colți țin pânza sau spațiul întins. H. IX 93. *Colțari* = niște vergele de fier cu dințișori la capete, care slujesc în timpul țesutului. CREANGĂ, GL. Cf. H. XII 386.

III. S. a. Diferite obiecte cu colți (I 1⁰) sau care au forma unui colț (IV) sau se așază în colț (IV 2⁰).

1⁰. Etajeră s. dulap mic (H. X 280) așezat în colțul a doi pereți într'o casă (COSTINESCU), un mic dulăpaș, une-ori fără ușițe, așezat de obiceiu în ungherul dinspre răsărit-miazăzi al caselor țărănești; are formă prismatică-triunghiulară (CREANGĂ, GL.). *Dacă ești flămândă, ia și tu o bucată de mămăligă din colțariu și cu niște ceapă.* CREANGĂ, P. 9/5. *Câlți, buci și alte lucruri zăhăite prin cele poliți și colțare.* id. A. 97/2. (Neobicinuit) Mescioară de formă triunghiulară ce se pune într'un colț al camerei. BARONZI, L. I 105/27. | Canapea, divan de colț. DDRF.

2⁰. Grapă. H. X 15.

3⁰. Zgardă cu cuie (la câni). CHIRIȚESCU, GR. 248; cf. jujău.

4⁰. Încălțăminte (bocanci) cu cuie ascuțite, ce servește la urcarea pe munți. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U.; cf. colț (II, 1⁰).

5⁰. Dreptar, ghiunie, echer: unealtă de dulgherie (H. II 118, III 387, VII 359, XII 204, X 69, 506, XVI 22) sau tâmplărie, constând din doi craci (s. două laturi) fixați într'un unghiu drept (unghiul interior se numește unghiu s. ungher, iar cel exterior colț); servește la însemnarea (cu plaivasul) a unghiurilor drepte la retezarea scândurilor, etc. Se mai numește și *colțar drept*, spre deosebire de *colțarul cu limbă*, care are dispozitivul unui briceag (limba mobilă se mișcă în toc s. capră, clește, matcă, plășele, lăcaș) servind la facerea de unghiuri de mărime voită. DAMÉ, T. 112—113 (cu ilustrații), PAMFILE, I. C. 117 (cu ilustrații). | Unealtă de zidărie (H. XVI 407) analoagă, servind la controlul unghiurilor drepte când se zidește, numită și ghiunie. DAMÉ, T. 104 (cu ilustrație).

6⁰. (Tip.) Vingălac: formă dreptunghiulară pe care se așază caracterele tipografice astfel ca să formeze linii de aceeași mărime. DDRF.

7⁰. Bucată triunghiulară (numită și clin s. hoisar) rămasă nearată, după ce s'a arat o bucată de pământ cu marginele neegale. PAMFILE, A. 54.

— Derivat din **colț,** cu suf. **-ar.**

COLȚĂRÍȘ s. a. } v. **colț.**
COLȚÁT, -Ă adj. }

COLTĂU s. a. *Coin. Rocher.* — (Năsăud) Unghier, cotlon (Com. Bugnariu). || Stâncă (Bica, în Cluj). Com. GH. PREDESCU. — Cf. cotlon.

CÓLTEȘ s. a. *Bûche.* — (Ardealul de nord și est, Maramureș, (Bucov.) Retezătură dintr'un butuc (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), parte tăiată din trupină (H. XVIII 15), butuc scurt de lemn, tăiat dintr'un trunchiu (Sângeorz-Băi, PAȘCA, GL.), bucată ciontată din trupina arborelui (cf. VICIU, GL.), bucată dintr'un trunchiu curmat pentru a fi lucrat ca lemn de foc în steri, cf. dub, trunchiu, butuc, boc, zoban, bodrog (Varheghiu, Ciuc; Rogna, Maramureș. Com. ITTU). [Și: **cóltiș** s. a. | Diminutiv: **colteșél** s. m. și a. = o parte a unui fag doborît și tăiat: *Maistării... Cu săcuri, cu hirisauă* (= ferestraie) *Că pe mine să mă tauă* (= taie), *Să mă tauă colțeșèle, Să mă punâ 'n cărutele.* ȚIPLEA, P. P. 55. *A tăiâ colteșei cartofii* = a nu-i tăiâ în strujele netede, ci a-i rupe (cu cuțitul) de jumătate (Zagra, jud. Năsăud). Com. CORBU. | Verb: **colteși** IV[a] = a tăia trupina arborelui în mai multe părți (VICIU, GL.), a curmă un trunchiu în bucăți de un metru spre a fi lucrat în steri, ca lemn de foc, dubluĭ, trunchià, groșorĭ (Varheghiu, Ciuc, com. M. ITTU)].

— Cf. rut. *kołótyca* «așchie, despicătură din trunchiul unui copac» (de la *kołoty-kolju* «a despică»).

COLTEȘÉL s. m. și a. }
COLTEȘÍ vb. IV[a] } v. **colteș.**
CÓLTIȘ s. a. }

COLȚIȘÓR s. a. }
COLȚÓI s. m. plur. } v. **colț.**

COLTÓN s. m. v. **coltan.**

COLȚÓN s. m. (Îmbrăc.) v. **călțun.**

COLȚORÁT,-Ă adj. }
COLȚORÓS, -OÁSĂ adj. } v. **colț.**
COLȚÓS, -OÁSĂ adj. }

COLTOSÍ vb. refl. IV[a] *Déménager.* — A se mută; cf. oploși. *Tatul meu... își ia calabalâcul și gloata, și trece în Moldova și se coltosește în o casă din Ulița Boian... a orașului Fălticeni.*

I. DRAGOSLAV, ICOANE VECHI. [Şi: **clotosì** vb. IV^{a}. *Klotosesk.* ANON. CAR. fără traducere].
— Din ung. **költözni,** idem. N. DRĂGANU.

COLTÚC s. m. şi a. 1°. *Traversin, coussin.* 2°. *Croûton, grignon* (de pain). 3°. *Dentelure de bois triangulaire.* 4°. *Coude.*
1°. (Mold.) Perinuţă mică (Neamţ şi Putna, MAT. FOLC. 1209), sul pe care gospodarul îl întrebuinţează (destul de rar) drept perină sau pe dedesubtul perinelor (PAMFILE, I. C. 15), sac umplut cu lână, cu păr etc. servind la pus capul pe dânsul (căpătâiu), la răzimat pe dânsul cu cotul, la aşternut (saltea), la înfipt ace; cerc umplut cu paie, fân, păr, lână etc. ce se pune la gâtul unui cal sau altui animal ce se înjugă (LM.). *1 salte[ă] cu 2 coltuci de cit* (a. 1827, Mold.). IORGA, S. D. XXII 327. *Băietul, culcat pe un suman şi cu un coltuc sub cap, stătea la soare.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.
2°. (Munt.; numai cu forma *coltuc)* Colţ de pâne s. de colac, cu coaja groasă şi coaptă bine (cf. LB., COSTINESCU); pâne coaptă bine, de o margine şi de alta a mai multor pâni, care. la copt, s'au lipit una de alta (TDRG.). *Jimblă... caldă, albă, rumenă şi coltuc răvărsat şi prăjit.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Le-a căzut... bucata de colac cu mai mult coltuc* (Dobrogea). MARIAN, NA, 405/$_{20}$. # (Învechit) **Coltuc de la Babic,** după numele unui staroste de brutari din Bucureşti, vestit prin cuptorul său, din care scoteà jimbla numai în coltuce. ŞIO.
3°. (Muscel) Sculptură în lemn, în formă triunghiulară, la stâlpii casei. RĂDULESCU-CODIN.
4°. Cot (numai în locuţiunea întovărăşită de un gest vulgar prin care se arată cotul) **a arătă cuiva coltucul** = a refuza, a nu da nimic (ZANNE, P. II 70). *Zânele... se rugară ca barim nucile cu hainele să le dea. Băiatul le arătă coltucul.* ISPIRESCU, L. 164/$_{10}$.
[Plur. *-tuce, -tuci* PAMFILE, I. C. 15 şi *-tucuri.* | Şi: **cultúc** s. m. şi a. PAMFILE, I. C. 15, ZANNE, P. II 70, MAT. FOLC. 1209. | Diminutiv: **coltucél (cultucél)** s. a. *Tatăl şi cu mama fetei se aşază pe un scaun, în capul mesei, c'o pernă sau c'un coltucel pe braţe.* SEVASTOS, N. 159/$_{11}$. *Culca-s'ar neica pe ele* (= pe braţe) *Ca pe două cultucele.* POP. (Mold.), ap. ŞIO.]
— Din turc. **koltuk** «aisselle, bras ou dossier d'une chaise, bord, coin». CIHAC, II 569. ŞIO.

COLTUCÉL s. a. v. **coltuc.**

COLŢÚI s. m. plur.
COLŢULÉŢ s. a. } v. **colţ.**

COLŢÚN s. m. (Îmbrăc.) v. **călţun.**

COLŢURÁ vb. I^{a}
COLŢURÁT, -Ă adj.
COLŢURÉL s. a.
COLŢURÓS, -OÁSĂ adj.
COLŢUŞÓR s. a. } v. **colţ.**

COLÚGĂ s. f. *Branche.* — Cloambă, partea rămasă lângă tulpină a unei crengi care a fost retezată (cf. VICIU, GL. p. 70). *Uscarea... trifoiului se face pe... prepeleac..., care nu-i altceva decât un par cu mai multe cloambe (colugi sau ramuri retezate).* PAMFILE, A. 157.
— Cf. rut. *koljučka* «ghimpe» (de la kołotykólju «împung», cf. *koljuka* «junghiu, planta Datura stramonium = germ. Stechapfel»).

COLUMBÁCĂ adj. f. (Şt. Nat.) Mouche venimeuse *(Simulia columbacensis).* — *Muscă columbacă* = (muscă de la Columbaci) un fel de ţânţar mic, care seamănă cu o musculiţă, de a cărei muşcătură mor foarte multe vite. Se află în număr mare în regiunile dunărene din Banat şi din Serbia, de unde se răspândeşte şi în regiunile învecinate.
— De la localitatea **Columbaci** (Golubac) în Serbia.

COLUMBÁRIU s. a. (Arheol.) *Columbarium.* — Construcţie funerară cu firide destinate urnelor cu cenuşa celor incineraţi. [Plur. *-barii*].
— *N.* din lat. **columbarium,** idem (propriu «porumbar»).

COLÚMNĂ s. f. *Colonne.* — Monument în formă de coloană, ridicat (în antichitate) spre a comemorà un eveniment istoric. *Vei admira... măreaţa columnă de marmură* [din forul lui Traian] ODOBESCU, III 68. *Columna lui Traian.* [Întrebuinţat (rar, învechit) — ca latinism — şi în înţeles de «coloană»: *Columna vertebrală.* BIANU, D. S. *O columnă de muniţiuni, întocmită din trăsurile artileriei, trase de vite de rechiziţiune.* ODOBESCU, III 577.]
— *N.* din lat. **columna,** idem. Cf. dubletele coloană şi corună.

COLÚN † s. m. (Zool.) *Âne sauvage, onagre.* — Măgar sălbatec. CUV. D. BĂTR. I 274. *Colunii când li-i seate, tu-i adăpi.* DOSOFTEIU, PS. 353. *Adăpà-vor toate fiarăle câmpului, priimi-vor colunii la setea lor.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Vârtutea colunului are.* CANTEMIR, IST. 262/$_{28}$, cf. 179/$_{12}$. HR. 367/$_{11}$.
— Din paleosl. **kolunŭ** (cuvânt de origină turco-tătară) CIHAC, II 71, 568, CUV. D. BĂTR. I 274, ŞIO.

CÓLUR s. a. (Mor.) v. **col.**

COLÚR s. m. şi a. (Astr.). *Colure.* — Cele două cercuri mari ale sferei care taie ecuatorul şi zodiacul în patru părţi egale. COSTINESCU, cf. STAMATI. (Meridianul) cuprinzând punctele solstiţiale se numeşte... *colurul solstiţiilor;* [meridianul] care cuprinde punctele echinoţiale se numeşte *colurul echinoţiilor...* Meridienii cereşti... cari cuprind... punctele solstiţiale... şi punctele echinoţiale... poartă numirea comună de *colururi.* CULIANU, C. 153. [Plur. *-luri* (TDRG.), *-lure* (COSTINESCU), *-lururi* (CULIAN).]
— *N.* din lat. **colurus,** idem (<gr. κόλουρος).

COLÚRIE † s. f. (Med.) *Collyre.* — Medicament (lichid) pentru boale de ochi. *Au ploat colúrie de-asupra mormântului lui, adecă leacuri de ochi.* MINEIUL, (1776) 109 $^{2}/_{1}$.
— *N.* din lat. **collyrium,** idem (grec. κολλύριον). Cf. dubletul colir.

COLÚS s. m. (Bot.)
COLÚZ s. m. (Bot.) } v. **coloz.**

COLÚZ s. a. (Pesc.) *Perche* (de grand filet). — O parte a năvodului (Măgurele, în Teleorman). Com. OLMAZU. Năvodul are la amândouă capetele câte un lemn; aceste lemne, de care trag pescarii, se numesc hadaragi (hădăragi), druci, cleci sau coluze. DAMÉ, T. 123.
— Cf. bulg. *kolъ* «par», *kólecŭ* «prăjină» şi colvă.

CÓLVĂ s. f. *Perche.* — Prăjină, beldie; spec. păleaţa ţiganului ursar. CIAUŞANU, V. — Cf. coluz.

CÓLZĂ s. f. (Bot.) *Colza.* — Plantă din a cărei sămânță se extrage un uleiu întrebuințat mai mult la luminat, cf. r a p i ț ă s ă l b a t e c ă. *Colza (Brassica campestris) și alte plante ce seamănă cu curechiul...* I. IONESCU, C. 83. *Colza sau ripsu'.* id. ib. 18.

— *N.* din fr. (din olandezul *koolzaad*, propriu «sămânță de varză»).

CÓMĂ s. f. 1°. *Virgule.* 2°. *Comma.* 3°. *Coma.*

1°. (Mai mult prin Transilv.) Semn de punctuație (un punct cu un arc în jos întors spre stânga) ce desparte cuvinte într'o propoziție și propoziții în frază, v i r g u l ă. *Huțu începu să citească cu glas tare, răspicat și arătând deslușit fiecare comă, fiecare punct.* SLAVICI, N. 164. *Comă punctată* = semicolon, p u n c t și v i r g u l ă.

2°. Mic repaos în lectură (cf. c e z u r ă, la versuri). | Interval muzical rezultat dintr'un număr anumit de vibrațiuni. *Dacă comparăm tonul major cu tonul minor, vedem că raportul dintre valorile lor numerice este* $\frac{9}{8} : \frac{10}{9} = \frac{81}{80}$ *Această diferență numită coma...* PONI, F. 324.

3°. (Med., fără pl.) Somn letargic care cuprinde pe un bolnav. Când *coma* se ivește repede, în mod subit, se numește a p o p l e x i e; când ea se ivește în cursul uneia din boalele generale (hemoragie, scarlatină, febră tifoidă, etc.) ea mai întotdeauna este un semn al agoniei. BIANU, D. S. *L-a dus la spital în stare de comă.*

[A d j e c t i v : (<lat. *commaticus, -a, -um*) **comátic, -ă** † = scris în bucăți scurte. *Episcopul cetății Tomos din Schitia au scris ca niște dialogi... scurte și commatice tractaturi.* ȘINCAI, HR. I. 67.]

— *N.* după fr. (în sensurile 2° și 3°) și din germ. *Komma* (în sensul 1°) ,iar acestea din lat. **comma** (<gr. κόμμα, din κόπτειν «a tăia»).

COMÁDIE s. f. *Coiffure* de femme ornée. — (Sârbism, în Oravița, cu rostirea *comajă*) O panglică cu decorații, ce-și pun pe cap femeile în chip de ornament. Com. A. COCA.

— Din sârb. **komadje** «bucăți».

COMĂIÁC s. a. v. **comanac.**

COMÁN s. m. *Diable* — (Munții Sucevei) Drac; p. e x t. om asemănător cu dracul, de urît ce-i. ȘEZ. V 58.

— Din numele de popor **Cuman.** (Cuvântul s'a păstrat și ca nume propriu: *Coman* și e la baza multor nume de localități: *Comana, Comănești.* etc. Pentru formă, cf. bulg. *Koman).*

COMÁNĂ s. f. v. **coamă.**

COMÂNĂ s. f. v. **comună.**

COMANÁC s. a. 1°. *Bonnet* (de paysan), *chaperon.* 2°. *Toque* (de moine). 3°. *Couvercle* (de chaudière). 4°. Morceau de bois vert, ébranché. 5°. *Poignée* (de la rame).

1°. (Mai ales în Mold.; în alte regiuni † sau învechit) Acoperemânt de cap la bărbați (H. X 466), în unele părți, împletită (DAMÉ, T. 169) cu andreana (POPOVICI-KIRILEANU, B. 126) din canură (ȘEZ. V 60/25) sau făcută din pănură de suman (ib.) negru sau lăiu (POPOVICI-KIRILEANU, B. 126), un fel de c u ș m ă, din suman negru, răsfrântă în sus la partea de jos (ȘEZ. VII 145), un fel de c ă c i u l ă s. c l a b ă ț (GR. BĂN.) rotundă (LB.) purtată mai ales de ciobani (H. X 47, 109, POPOVICI-KIRILEANU, B. 126), mai de mult și de haiduci (ION CR. III 299; eră de coloare verde PĂSCULESCU, L. P.), de diferiți slujbași, de darabani, de boieri și chiar și de Domn. *Kuměnak* = pileus. ANON. CAR. *Comănacŭ* = slav. klobukŭ. MARDARIE, L. 1609. *Și l-au scos și pre Stan Lungul de bir și i-au cumpărat nădragi și com[ă]nac* (Cricov, a. 1601—1611). IORGA, S. D. V 525. *Dăm știre... că am trimis pre Apostol acol[o] pentru treb[i] domneșt[i] ce trebuesc acmù de Paști[i], boboaie și cămeș[i] și cumanace de mișei* (a. 1638, Ocna. Nota lui Iorga: în vechime orice pălărie se zicea *cumănac).* id. B. R. 56. *Pre muieri ce iau doi bărbaț[i] le bat cu doaă cumănace sau cu doaă șlice.* PRAV. MOLD. 70/2. [Pescarii] *l-au îmbrăcat cu haine proaste de a lor și i-au dat comănac în cap.* LET. I 162/23. [Dărăbanii] *cu pene de argint la comănace.* id. ib. 233/3. *Îmbrăcămintea acestor slujitori era în sama agăi, de se găteà straile lor a tuturora și comănacele.* id. III 316/5. *I-au pus cumănacul al domnesc pe cap, în divan.* ȘINCAI, HR. 245/38. *Cu barba sau cu sprâncenele negrite și... comănacul cel lung și înalt și vesmintele ceale cusute cu aur.* ȚICHINDEAL, F. 63. *Cu pene de argint la cumănace.* BĂLCESCU, M. V. 654. *Îi trimise o sabie cu pietre scumpe, șapte blăni de Astrahan și pene de comănace.* ISPIRESCU, M. V. 49/10. *Ședea un om bătrân, cu comanac în cap.* ȘEZ. VI, 4. *Nu dau fata după tine, Că tu n'ai cap de comanac, Nici picioare de nădragi.* id. II 199/8. *Verde, verde comănac, Verde ca foaia de fag.* ȘEZ. II 77b/14, cf. ION CR. III 299, PĂSCULESCU, L. P. 236/7. MAT. FOLC. 165, 1320, PAMFILE, C. Ț. 268. *Și cu fală îmi pășeà, Cu murgușul porumbior, Cu căpăstrul de șănior, Cu trei pene'n comănac.* CĂTANĂ, B. 65. *Cu scufie de dimie. Iar în cap cu comănac.* PAMFILE, CR. 58. *E culcat un Dumnezeu, Mititel și belușel Și la față curățel... Comanacu-i de bumbac, Cu trei flori în comanac: Una-i floarea mirului. Alta...* POP., ap. GCR. II 327. *Na de la mine ăst comănac, Care-l porți vara cu drag.* MAT. FOLC. 158. *Și în cap cu comanac Din nouă funduri de sac.* MARIAN, SA. 216. *Mi-o pus în cap Comănac de drac.* id. VR. 229. *Ciumel, ciumel: Mă duseiu la târg Și de un crucer cumpăraiu, Mâncaiu și băuiu, Și'n cap comanac.* (= Harbuzul). GOROVEI, C. 185. | F i g. *Și'n cap că-mi puneă Comănac de spini, Negri mărăcini.* TEODORESCU, P. P. 28b # **A fi cu comanac** = a fi bărbat, om voinic. ZANNE, P. III 128. *Nu-s femeie, conciu nu port, Ca să zici că eu nu pot; Ci-s voinic cu comănac, Cu șapte poteri mă bat.* TEODORESCU, P. P. 603, cf. VASILIU, C. 53, MAT. FOLC. 1258, PAMFILE, C. Ț. 59, 61, MARIAN, Î. 42. (Cuvântul fiind † sau învechit în Munt. și recitatorii versurilor pop. ne mai înțelegându-l, au transformat pe *comanac* în *comandac* (= comandant ?), ca să dea înțeles versului altfel nepriceput de ei: *Eu sânt voinic comandac, Cu șapte poteri mă bat* (Muscel). MAT. FOLC. 835) ‖ P. e x t. Cască, ciăcou. *Puseră-mi vițelu* (= ranița din piele de vițel) *'n spate Și la brâu curele late, Dederă-mi un comănac Și mă puseră haptac* (= drepți !: comanda germ. Habt Acht!). HODOȘ, P. P. 227 ‖ S p e c. Căiță (la copii morți). *Dacă cel mort este un prunc mic..., pe cap i se pune o pălăriuță sau o cușmă sau i se face un comanac de pânză de bumbac.* MARIAN, Î. 66.

2°. (Sens în care e mai cunoscut, azi mai ales, în limba literară) Acoperemânt de cap de pâslă (de obiceiu de coloare brună), fără streașină, al călugărilor și călugărițelor, pentru uzul zilnic; e mai scund decât culionul (care se poartă la slujbă TDRG.) și decât caucul și potcapiul. *Vornicul Stroe Leurdeanu, ce-și asvârlise comanacul și-și lepădase rasa, urmă iarăși a împilă țara.* ODOBESCU, I 447. [Hoțul către călugăriță:] *Lasă tot: neagră chilie, Comanac, metanii, rasă!* ALECSANDRI, P. I. 18.

O rasă de șiac, un comanac negru. EMINESCU, N. 48/22. *Sub icoana afumată-a unui sfânt cu comanac Arde'n candelă-o lumină.* id. P. 192. *Și-atunci... pune-ți, cuvioase Ilarie,... comanacul pe-o ureche.* CREANGĂ, A. 121/14. *Scoteà haine novăcești, De puneà călugărești, Scoteà cuca de Novac Și puneà un comănac.* ALECSANDRI, P. P. 146b/2.

3°. (Transilv.) P. anal. Capac de căldare. LB. *Bute pe bute, Sus coadă de vulpe.* (= *Comănacul* la căldarea de fiert vinars). GOROVEI, C. 97.

4°. Bucată de lemn tăiată verde (RĂDULESCU-CODIN, ap. ION CR. III 299), ramură de copac curățită de crăci și frunze (RĂDULESCU-CODIN). *Să mă suiu la comănac. Să cânt codrului cu drag.* RĂDULESCU-CODIN. *Comănac de salcie.* ION CR. III 299.

5°. (Pesc.) Crucea vâslei, mâner de lemn transversal la capătul vâslei (Fălciu). ANTIPA, 468.

[Și: (pop.) **comănác** s. a. = pălărie de paie (Poiana Sibiiului). PAȘCA, GL., **cumanác** s. a., **cumănác** s. a., (Maramureș) **cămănác** s. a. *Tot în haine de bumbac Și pe cap cu cămănac.* BUD., P. P. 74, (poate prin apropiere de *cumar)* **cumarác** s. a. TDRG.; **comăiác** s. a. A. SCRIBAN, ARHIVA a. 1914, 133. | Verb: (Transilv.) **comănăcì** IVa = (refl.) a-și scoate pălăria (comănacul), a sta în fața cuiva cu capul gol, a saluta cu umilință (LB.); p. ext. a se linguși, a se căciuli (FRÂNCU-CANDREA, M. 99); (trans.) = a lua pe cineva cu vorba, a se sfătui împreună. SIMA, M.]

— Cuvântul se găsește și la Istroromâni. subt forma *coromâc* și — în Jeiăni — *cumarâc*, însemnând «pălărie» în general, mai ales pălăria rotundă, care se purtă pe vremuri. El stă, precum a arătat A. Scriban, *Arhiva* a. 1914, p. 133, în legătură etimologică cu sârb. *kalamank* «scufie care se pune în capul copiilor nou născuți» (ceh. *kalamán* «un fel de postav de lână», rus. *kalamjonok* «țesătură netedă de cânepă sau de in», pol. *kalamajka* «un fel de postav de lână» BERNEKER, SL. WB. 471) și e același cuvânt ca m.-lat. *calamancum, calamaucum* «căiță» (ex bysso) și span. *calamaco (calimaco)* =germ. *Kalmank* «țesătură de lână cu desenuri», cf. și ital.*calamandra* (< fr. *calmande)*. Avem a face cu un cuvânt, după toată probabilitatea, de origine orientală (poate, înrudit cu grec. καμηλαύκιον, cf. camilafcă) despre care nu putem ști pe ce cale și în ce timp a pătruns la noi. Dacă ne-a venit din Orient în timpuri vechi, precum admite O. Densusianu, *Grai și Suflet* II 390—391, atunci, din punct de vedere formal, evoluția ar fi următoarea: **calamacus* (cf. forma spaniolă) a dat **cărămac* (cf. forma maramureșeană *cămănac* și istror. *cumarâc)* și (cu *ă*>*o* în vecinătatea labialelor) **căromac*, (cu asimilarea *ă-o* > *o-o*) istrorom. *coromâc*. În acest caz, forma istroromână nu prezintă rotacizarea lui *n* intervocalic, ci trecerea regulată a lui *l* intervocalic în *r*, iar forma dacoromână s'a născut prin asimilarea *r-m*>*n-m*, și prezintă metateză (care se găsește de altfel și la Istroromâni: *cumarâc* < *coromâc)*. Se poate însă ca acest cuvânt (care pare a fi însemnat la început stofa din care se confecționă acoperemântul de cap) să fi pătruns la noi mai târziu și diferitele forme românești să prezinte un simplu fenomen de asimilare și disimilare a consonantelor *l-m-n.*

COMÂNÁC s. a. **COMÂNĂCÍ** vb. IVa } v. **comanac.**

COMÂND s. a. v. **comândà.**

COMANDÁ vb. I(a). 1°—3°. *Commander.*

1°. A da poruncă (cuiva să facă ceva) în virtutea unei autorități superioare ce o are cel ce poruncește, a ordonà, a porunci. *Mântuitorul nostru... nu poprește, ci comandă cererea și permite rugăciunea, zicând: cereți și se va da vouă.* URICARIUL, I 173/11. *Cui comanzi?* LM.

2°. Spec. (Armată) A da semnalul, ordinul pentru executarea unei mișcări, a da o comandă; p. ext. a exercita autoritatea superioară, a aveà comanda. Absol., trans. și intrans. (construit cu prep. peste). *Unde e acuma puternica mărire, Din vremea când a țării eroică oștire În lupte uriașe Buzești[i] comanda[u]?* ALEXANDRESCU, M. 31/3. *E iarăși vrednicie a celui ce comandă Corabia pe mare, ca oastea pe uscat.* C. NEGRUZZI, II 193. *S'aud goarnele cântând Și dobele răsunând, Căpitanii comandând.* ȘEZ. I 110/26. *Comandă cătanele să iasă și ele în câmp și să-l împuște.* RETEGANUL, P. I 10/1. *Pe dealul Feleacului Mărg feciori de-ai Iancului, Iancu-i comandează bine: Haideți, feciori, după mine!* id. TR. 59/21., cf. *(comândează)* MARIAN, P. P. 20. *Comandă foc. Comandă (peste) două armate.*

3°. (Construit cu acuzativul obiectului și dativul persoanei sau cu prep. la) A însărcina pe un artist, scriitor, fabricant etc., să execute o lucrare, pe un negustor să procure și să furnizeze o marfă, a face o comandă. *La un zugrav foarte vestit mergând din întâmplare, Portretul mieu îi comandaiu.* ALEXANDRESCU, M. 395/2. *Biblia lui Șerban-Vodă începu a se tipări... în... 1687... și, înainte de a fi răspândită, Domnul care o comandase muri.* IORGA, L. I 38. *A comanda la mai mulți fabricanți diverse mașini de mare preț.* LM.

[Prez. ind. *comând* și (rar, învechit, mai ales prin Transilv.) *comandéz.* | Și: (românizare a școalei latiniste, păstrată pe alocuri și azi în popor în Transilv.) **comândà (comândà)** vb. I(a) = a porunci (STAMATI), a avea comanda; (în Transilv., prin influența lat. *commendare*, dar și a ung. *komendálni* «a recomandà», mai ales cu sensul de) a recomandà (LB.); cf. și comânda (etim.). *Grigorie XV, patriarhul Romei,... au scris lui Rudolf... și-i comândă pe minoritul Andreiu,* ȘINCAI, HR. III 14/14. *Le-au comândat, să se supună împăratului.* id. ib. 230/1. *S'o dus sus pe munte, Să cománde mii și sute, Batăr scrie pe-o hârtie Cum comândă peste-o mie.* BIBICESCU, P.P. 150;— (<lat. *commendare*, învechit, în Mold.), **comendà** vb. Ia. (ad 3°) *Chirița: Mi-am comendat tualete pe datorie.* ALECSANDRI, T. 75; — (<rus. *komandovati)* **comândui** † vb. IVa = a comandà, a avea comanda (peste o armată), **comenduì** † vb. IVa = a comanda, a ocârmui o armie STAMATI; (ad 2°) a pune comandant, a orândui să comande. *Viind dar Turcii, năvăliră asupra corposului ce-l comânduià Potemkin.* DUMITRACHE 395. *Câteva metereze au făcut... asupra cărora au comenduit un brigadier.* LET. II 67/12; — (cf. ung. *komendálni* «a recomanda, a trimite vorbă, a prescrie») **comăndăluì** † **(comendăluì** †, **comanduluì** †) vb.IVa = a comendà (2°); (în Transilv.) **comândălì** vb. IVa = a comandà (2°), **comândăluì** vb. IVa = a comanda (2°); a da sfaturi rele. STAN, M. 151. *Se apropiè de căpetenia turcească ce-i zic Rieala, care se comendăluià de Ghezaerlă Hasan.* DUMITRACHE, C. 385. *Aleœeanul care comăndăluià um stol din flotă.* id. ib. 410. *Prelungirea aflării mele într'aceste pământuri, unde am comăndăluit în toată curgerea războiului,* id. ib. 460. *Corposul ce comanduluià.* id. ib. 367. *Toți strigau în gura mare: Benedec ca să trăiască, Trupa s'o comăndălească!* RETEGANUL, TR. 68/16; — (la începutul sec. XIX, cu sufix. de origine grecească) **comandarisì** † vb. IVa = a comandà, a volnici, a împuternici, a poroncì. STAMATI. *Comandariseà și îmbărbătà pă ostași.* DUMITRACHE, C. 441.

Poate că [oştirea] *bine s'ar fi comandarisit cu aceste trei persoane.* id. ib. 439; — (cf. rus. *komandirovati* «a ordona cuiva să plece s. să se mute în altă parte în îndeplinirea serviciului») **comendiruì** † vb. IV^a = comandà (2°). *Cu vitejie purtà şi comendiruià oştile.* DIONISIE ECLESIARHIUL, C. 173. || Adjective: **comandát** (cu negativul **necomandat),-ă.** (ad 2°) *Mircea-vodă... prin armele sale cele comandate cu multă înţelepciune şi vitejie în potriva lui Sultan Baiazit...* GORJAN, H. IV 230. *După o mică şi slabă împotrivire, oamenii comandaţi de cneazul sânt siliţi să... fugă în Basarabia.* GHICA, S. III; (ad 3°) *E în serviciu comandat. Carte comandată la anticar:* — **comândát** (cu negativul **necomândát),-ă** † = nerecomandat. LB. *Petru... au mers în Ţarigrad, comândat fiind lui Lugafi-beiu mai mult decât celorlalţi.* ŞINCAI, HR. II 175. | Abstracte: **comandáre** s. f. = comandament, comandă; — **comândáre** † s. f. = recomandare. *Carte de comândare* † = recomandaţie; scrisoare recomandată. LB.; — **comenduiálă** † s. f. = comandă. *Oastea ce iaste subt comenduiala noastră, nici în frică, nici în pagubă pă nimeni nu vor pune.* DUMITRACHE, C. 387; — **comenduíre (comănduíre)** s. f. (Armată) = comandament. *Din pricina unei neglijenţe a comenduirii am rămas nedecorat.* CARAGIALE, M. 288. *Comenduirea (pieţei)* = autoritatea militară care are comanda asupra garnizoanei dintr'un oraş. || Familia: (fr. *commandant)* **comandánt** s. m. (Armată) = cel ce comandă (2°) o trupă, un vas etc.; ofiţer însărcinat cu un comandament, *Comandantul unui polc se numeà polcovnic (colonel).* URICARIUL, XXII 439/$_6$. *În tovărăşia unui bătrân comandant plin de reumatismuri.* C. NEGRUZZI, I 39. *General-comandant* = general de corp de armată. TDRG. *Comandant suprem* = generalisim. BARCIANU. *Comandantul oraşului, al pieţei, al garnizoanei;* — (rar, fr. *commandante)* **comandántă** s. f. = nevasta unui comandant; — (<rus. sau polon. *komendant*, idem) **comendánt** † s. m. *Feciorii lui Miron Logofătul... au scăpat la comendantul de Cetatea Neamţului.* LET. II 269. *Dimitraşco-vodă... au mers la comendantul de Chiev..* id. ib. 368. *Comendantul de Gălata.* CANTEMIR, HR. 131. *Comendantul din Negoeşti.* DUMITRACHE, 394. *Donici abia se prezentă comendantului şi, cerându-şi concediu, alergă să-şi vază părinţii.* C. NEGRUZZI, I 332; (formă românizată, poate de editor) **comândánt** † s. m. (Armată) *Au venit un comândant cu 50 de oameni.* MAG. IST. 111/$_{11}$; (confuzie cu *comendat* = comandant, sau dispariţia prin disimilare a lui *n?)* **comendát** † s. m. = comandant. *Comendatul o dojeni.* DOSOFTEIU, V. S. 26. *Am pus un comendat şi câţiva drăgani în cetate.* MAG. IST. III 56/$_{24}$, cf. IORGA, L. I 225; (cf. polon. *komendarz)* **comendarísiu** † s. m., **comendarísie** † s. m. = căpetenie. *Trasă* (= trase) *către credinţa pre Athanasie comendarisiiului.* DOSOFTEIU, V. S. 3/$_2$. *Se rugă lui... adecă mai-marelui.* id. ib. 26; — (Transilv. mai ales în regiunile grănicreşti, popular şi azi, cf. ung. *komándáns)* **comándáş (comándáş)** s. m. = comandant. *Cinstitului Domn şi comândaş al companiei, căpitan Rezler Ioan dă Viland* (a. 1776, Lisa). IORGA, S. D. XIII 124. *Căpitan Jarda, comândaş de companie* (Năsăud). id. ib. XIII 135. *Rachiu de drojdii la comândaşul* [= comandantul lazaretului] *pentru paşuş* [= paşaport] (Sibiiu, a. 1800). id. ib. VIII 130; — **comendatór (iu)** † s. m. = comandant; **comândătór (íu)** † s. m. = recomandator. LB. *Primatul Ungariei... marele secretariu şi cancelariu, priorul cinului S[f]ântului Ioan din Ierusalim, comendatoriul Egrei.* ŞINCAI, HR. III 182/$_{15}$; (pentru rimă) **comanduitór** † s. m. = comandant. *Amândoi împăraţii erau comanduitori... ai oştirii la războiu îndreptători.* PANN, E. 51; — (după fr. *commandeur*, cf. rus. şi pol. *komendor*, iar, ca termen de marină, după fr. *commodore*, din engl. *commadore)* **comandór** s. m. = ofiţer superior în marina militară, cu un grad echivalent cu al colonelului; (în ordinele de decoraţii) rang mai înalt decât «ofiţerul», dar mai mic decât «cordonul», «marea cruce» şi «colanul» în ierarhia decoraţiilor. *Peste puţine zile mă îmbarcam pe... vasul comandat de Riala-Bey, comandorul.* GHICA, S. 381. *A fost numit comandor al Legiunii de onoare:* — **comandamént** s. a. (Armată) = comandă, comandare; autoritate superioară exercitată printr'un şef militar, cf. şefie; p. ext. clădirea în care se află această autoritate. *Comandamentul corpului II de armată e în Bucureşti.* (Jur.) *Comandament (prealabil)* = act prin care creditorul înştiinţează pe datornic că are să-şi achite datoria (înainte de a se începe acţiunea hipotecară). Subt raportul administrativ, armata noastră e împărţită în opt corpuri sau *comandamente*, două în Bucureşti şi câte unul în Craiova, Chişinău, Iaşi, Constanţa, Sibiiu şi Cluj. *Împăratul* [*Ruşilor*] *oferi Domnitorului comandamentul trupelor unite româno-ruse.* D. ZAMFIRESCU, R. 230. *Dosarul..., prin care S. L. Cornea, tot în baza sentinţei comerciale... şi pentru aceeaşi sumă... urmăreşte pe debitorul St. Sihleanu... în moşia Câmpurile, notificându-i un nou comandament... transcris în registrul respectiv.* MON. OF. (1907) 22. *Comandamentul corpului IV de armată;* — (<germ. *Kommandatur)* **comandatúră** s. f. = (în timpul ocupaţiei germane) guvern militar al unui oraş ocupat de Nemţi. ŞĂINEANU, D. U.; — **comăndătorie** † s. f. = funcţiune de comandant, comandă, comandament. *Vrea cu tot dinadinsul... să-i dea comăndătorie.* ŞINCAI, HR. II 253].

— *N.* din fr. (în timpurile mai vechi din rus. şi polon.; în Transilv. şi pe vremea «cătanelor» în Muntenia, din nemţeşte şi ungureşte). Cf. comandă, comandir, comanditá şi dubletul comándà.

COMÁNDĂ s. f. 1°. *Commandement, ordre.* 2°. *Commandement, conduite.* 3°. *Commande.* 4°. *Mairie.* 5°. *Haras.* 6°. *Catin.* 7°. *Morgue.*

1°. Poruncă (STAMATI), ordin; spec. ordin dat de un comandant militar ca să se execute o mişcare. *În aer zbor nechezuri, comănzi răsunătoare.* ALECSANDRI, P. III 220. *Un căpitan ne-a sosit... Şi apoi din graiu mai grăià: «Ascultaţi comanda mea!»* RETEGANUL, TR. 72/$_{10}$.

2°. Autoritate superioară exercitată de cineva, spec. de un şef militar. Cineva are, ia, predă *comanda;* cineva este subt *comanda* cuiva. *Ce-mi dă comanda oştii în mâna mea, că eu în două-trei ceasuri voiu face ce ştii.* LET. II 361/$_3$. *Toate oştile... sub comanda lui Evghenie.* MAG. IST. IV 96/$_6$. *A puteà anonsă trupelor de sub comanda mea...* URICARIUL, VII 239/$_{20}$. *Comanda supremă.* || P. ext. (†) Statul-major, marele cartier general. *Măria sa* [Rezevschi ghinăral] *se trase cu comanda-şi la Obileşti.* DUMITRACHE, C. 394. || P. ext. (Marin.) Postul ofiţerului comandant pe un vapor. *E înfricoşător să-l vezi noaptea, sus, la comandă, cum priveşte infinitul mării, atent la orice zgomot.* DUNĂREANU, CH. 56.

3°. Însărcinarea dată unui artist, fabricant, negustor, etc. de a face s. vinde o operă s. o marfă într'un timp determinat, cf. comision. *România a făcut comenzi însemnate în streinătate.* # (Lucru) **de comandă** loc adj. = (lucru) de poruncă, în Mold. «de tocmeală» (la un meseriaş, fabricant, etc.), (în opoziţie cu (de) gata: aflat în depozit în prăvălii, spre vânzare); fig. la porunca

altuia, fără tragere de inimă, fără aplecare firească; prefăcut, simulat. *Poetul nu poate scrie de comandă. Lacrime de comandă.* LM. *Haine, ghete de comandă* (nu cumpărate gata de la o prăvălie).

4°. (Banat, în fostul «confiniu militar») Casa comunală (VICIU, GL., Com. A. COCA), primărie. *Măi, Tândală, tu te du în birt și, când vei vedeà că se adună oamenii la comandă (casa satului), să vini acolo.* CĂTANĂ, P. B. III 41. *A venit chinezul* (= primarul) *la comandă.* VICIU, GL.

5°. (Bucov., în apropiere de fostele herghelii ale Statului austriac) Clădiri pentru creșterea cailor de rasă. *Locurile.... unde până astăzi sânt comănzi, adecă grajduri pentru prăsila cailor împărătești.* SBIERA, F. S. 7.

6°. (Bucov.) Femeie desfrânată. Com. A. TOMIAC. (Aluzie la crescătoriile de cai, cu iepe de prăsilă).

7°. (Sălaj) Morgă. CABA, SĂL.

[Plur. *-menzi, -mande* și *-mânzi.* | Și: (< polon. *komenda)* **coméndă** † s. f., **coméndie** † s. f. (ad 2°) *O parte au dat subt comenda frăține-său.* CANTEMIR, HR. 333. *Au poroncit... celor ce se afla[u] subt a lui comendie... să meargă asupra nepriecteniilor.* LET. II 70/3; — (pop., rar) **comând** s. a. [plur. *-mânduri?*] = rânduială: *Dă [= de] la Cuza a venit comându' ăsta* (Poroschia, în Teleorman). GRAIUL, I 142.]

— *N.* din germ. **Kommando** și, parțial, din fr. (în timpurile mai vechi și din polon. **komenda**).

COMÂNDĂ vb. I. 1° *Sacrifier.* 2° *Rendre les honneurs funèbres. Prendre ses dernières dispositions.*

1°. † A jertfi, a aduce jertfe. *Sângele fiilor săi și fiele ce comândară* (: sacrificaverunt, sl. požrěti) *idolilor.* CORESI, PS. 299. *Cumândară* (: immolaverunt) *dracilor c nu zeului.* id. ib. 413, cf. 141.

2°. (Astăzi; pop., mai numai în Mold. și, mai rar, în Transilv.; în Munt. †; construit *a comândà pe cineva* s. *a-i comândà cuiva)* A îngriji de sufletele celor răposați prin îngropăciune cuviincioasă cu pomană *(comând)* și prin slujbe și parastase, a face pomenile pentru odihna sufletului (ION CR. V 291), a îngriji de sufletul cuiva (PĂSCULESCU, L.P.), punându-i prânzurile, pomenile, a-i purtà comândul (PAMFILE, C. Ț.) *De această purtătoare de lumină săptămână și de cinstita zi a Invierii și de biruirea spăsitorului Domnului nostru prăznuitu-se-au cu luminare și cu glasuri de bucurie comândatu-se-au.* CORESI, E. 126/a. *M'am lăsat să mă grijască și să mă comânde* (a. 1635, Mold.). IORGA, S. D. XVI 187. *Galcrie... îl află* [pe tatăl său]... *bolnav de moarte și tare duios a vedeà pre fiul său Constantin, ca să-i poată comânda.* ȘINCAI, HR. I 37/33. *Hai Mărie și te uită Surorile cum te cântă, Părinții cum te comândă.* MARIAN, Î. 259. *Maica mea m'a comândà Și sora mea m'a cătà.* id. ibid. 60. *După moarte să aibă cine-i comândà și pomeni.* id. NA. 6. *Au aflat pe (h)argata moartă jos. Abia au adus-o acasă, ca s'o comânde și pe dânsa.* SBIERA, P. 15/31. *Omul sărac, la vreo moarte, aleargă tot la Cujban și căpătà grâu și săcară, ca să-și comânde mortul.* REV. CRIT. I 275. *Nici l-a tămâduit, Nici l-a comândat* [tipărit *comandat*, culegătorul necunoscând cuvântul, fiind din Muntenia, unde *comândà* și *comând* sânt †] *Nici turte nu i-a dat, Nici apă nu i-a cărat, Numai tot l-a blăstămat.* PĂSCULESCU, L. P. 169. *Nice fata să nu cânte, Nici feciori să nu comânde.* POP. (Zagra, jud. Năsăud) Com. A. CORBU. || (Construcție pronominală și reflexivă) A lua dispozițiile necesare cu privire la averea sa pentru cazul de moarte (rezervând o parte pentru pomană, slujbe, parastase, etc.) *Când s'au săvârșit, au lăsat cu limbă de moarte să-i comânde* [= să-i facă pomenile și parastasele] *cu ace[a] casă.* URICARIUL XXV 70/10. *Na-ț[i] eu galbini cu mâna, Meri* [= mergi] *pân' la fumeia ta, S'aș cu ci ti comândà.* VASILIU, C. 57.

[Și: (mai mult deosebire grafică) **comândà** vb. I; † **cumândâ (cumăndă)** vb. I; — (derivate de la substantivul *comând)* **comândui** † vb. IV[a], **comânzi** vb. IV[a] = a purtà comândul cuivà. PAMFILE, J. III. *M'am comănduit cum se cad[c] mortului* (a. 1661, Munt.). IORGA, S. D. XI 263. | Adjectiv: **comândât, (cumândât),-ă**, cu negativul: **necomândat, -ă.** | Abstracte: **comândăre (cumândăre)** s. f. = † jertfă; înmormântare și praznic, ospăț la mort (LB.), pomană, (ad 1°) *Se ferească-și sire de cumândari* (: de carele-s jertvite idolilor. N. TESTAMENT 1648; de jărtva idolilor. BIBLIA 1688) *și de sânge și de necătură.* COD. VOR. 31/10, cf. 145/10. *Mâncară cumândările* (: sacrificia, jărtvele BIBLIA 1688) *morților.* CORESI, PS. 298, cf. 131, 433 *(cumândări)* 264, *(comândări)* 105. *Pomenește toată cómândarea ta* (: sacrificium). id. ib. 42, cf. 433, *(cumândarc)* 13, 133, 136, 304, 384; (ad 2°) *Kumând* = exequiae. ANON. CAR. *Iară după moartea ei, să-i fie și ei de comândare și de pamenți* (a. 1635, Mold.). IORGA, S. D. XVI 186. *S'au astrucat... cu mare comândare, din porunca Prințului Șerban.* ȘINCAI, HR. III 139/13, cf. 14/17. # *Vrabia mălaiu visează și calicul comândare.* C. NEGRUZZI, I 249. *Am spus că-mi trebuește pentru o comândare.* EMINESCU, N. 97/20. *Rudele și cunoscuții se adună la prăznuirea tristă a unei comândări.* IORGA, L. R. 33. *50 de galbeni pentru... pomenile și ospățul de comândare al săracilor.* N. REV. R. I 67. *La praznice sau comândări Românii dau preotului... o găină albă.* MARIAN, O. II 254. *După ce s'au întors toți petrecătorii de la ținterim... se face comândarea, numită altmintrelea și comând, praznic sau pomană.* MARIAN, Î. 361, cf. O. II 177. *Să le spui ca să nu se mai trudească cu leacuri, ci să se grijească de comândare.* SBIERA, P. 194/17. *Am o oaie și-un berbece, Cu coarnele l-oiu petrece. Cu carnea de pe spinare Lui i-oiu face comândare.* RETEGANUL, TR. 163/22. *Fată mare 'n comândare, Nici colac, nici lumânare.* (= Lingura). GOROVEI, C. 202; — **comândât** s. a. *N'ai să-l învii, las' bocitul; îngrijește-te mai bine de comândat, să nu stec cu țerna 'n gură !* CONTEMPORANUL V I 295. | Postverbale: **comând (cumând)** s. a. [plur. *-mânduri*] și (rar) **comândă** s. f. = † jertfă, ofrandă; (azi) comândare (VICIU, COL.), pomană («*comândurile* în amintirea morților se fac mai cu seamă în păresimi» FRÂNCU-CANDREA, M. 99), ospăț de aducere aminte, la mort (LB.); spec. (Mold.) banii, vitele și lucrurile trebuincioase pentru înmormântarea și pomenirea unui mort (CREANGĂ, GL.), ceea ce bătrânii își păstrează pentru a face față prin moștenitori comândării (PAMFILE, C. Ț.). (ad 1°) *Polixenă !... ești jertfită lui Achilefs drept comând !* KONAKI, P. 257. *O babă săracă ce torceà în furcă, să-și agoniseacă hrana și comândul său.* LET. III 182/28. *Mult-puțin ce mai am și m[i]-am oprit de comându...* (a. 1701). IORGA, S. D. XI 282. *Ea spune că nu dase casa de zestre și mai curând voià s'o ție de „comândul său"...* id. ib. VI 257. *Orbi, orbi ! la masa morții voi vă mâncați comândul !* ALECSANDRI, P. III 206. *Ca mâni intru în pământ și n'am nici de comând!* VLAHUȚĂ, N. 138. *Popi... ceteau ectenii de comând.* COȘBUC, B. 152. *Casa s'a mai îngreuiat cu un mâncău și eu nu vreu să-mi pierd comândul !* CREANGĂ, P. 6/10. *Întorcându-se de la groapă acasă, se face pomana, numită*

și comând. MARIAN, î. 492. *După numărul vitelor se socotesc chiaburii (fruntașii), mijlocașii și codașii dintr'un sat — și până la moarte nedespărțit e omul de la munte de «vituțe», pentru că mare rușine-i de cel ce moare fără să aibă câteva vite de comând — care să fie adică spre pomenirea lui, dându-se de pomană peste secriiu, ori tăindu-se pentru praznicul de la înmormântare.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 106. *Măi, băiete, dă-mi și mie un purcel de aiștea — Araca 'n di mini! da cum să-ți dau un purcel, că aiștia-s tot comândul tatei!* ȘEZ. II. 153. *Mi-am cheltuit comându' cu învățătura ta, ca să te văd om!* (Bârlad). ION CR., III. 190. *Cui să-i dea în gând că ne-am ascuns acolo munculița și comândul nostru?* PAMFILE, COM. 2. *Acuma trebuia să se gătească de comândă și să-i facă bietei babe și un praznic.* SBIERA, P. 11/4, cf. 1/6. | Derivat: (neobicinuit) **comândár** s. a. = comândare. PANN. ap. TDRG.]

— Din lat. pop. ***commando, -are** (= *commendo, -are*) «a recomandă». Cuvântul e un rest al cultului păgân: ospețele cu ocazia înmormântărilor sânt urmele jertfelor ce se aduceau zeilor (cf. *commendare aliquid diis*, Tacitus, ap. CDDE Nr. 386), cărora li se recomanda astfel mortul. Cf. dubletul comandà.

COMÂNDÁ, COMÂNDÁ vb. I[a] v. **comandà.**

COMÂNDĂ s. f. v. **comândà.**

COMANDÁC s. m. v. **comanac.**

COMÂNDĂLÍ vb. IV
COMÂNDĂLUÍ vb. IV[a]
COMÂNDĂLUÍ vb. IV[a]
COMANDAMÉNT s. a. (Armată)
COMANDÁNT, -Ă subst. (Armată)
COMÂNDÁNT † s. m. (Armată)
} **v. comanda.**

COMÂNDÁR s. a.
COMÂNDÁRE s. f.
} v. **comânda.**

COMANDARISÍ † vb. IV[a]
COMÂNDÁȘ, COMÂNDÁȘ s. m.
COMÂNDĂTORÍE † s. f.
COMÂNDATÓRIU † s. m.
COMANDATÚRĂ s. f.
} **v. comandà.**

COMANDÍR[IU] † s. m. (Armată) *Commandant.*— (Cuvânt întrebuințat pe timpul ocupațiilor rusești și în deceniile următoare și pe alocuri, de popor, până azi; altfel, în limba literară, † sau învechit). Comandant. *Comandiriului compani[e]i a treia.* URICARIUL, VII 223. *Gheneralul Cutozov, ce era comandir oștilor roșești.* ZILOT. CRON. 338. *Eforii din Iași atunce eră oștii comandiri.* BELDIMAN, TR. 19. *Și alți mulți comandiri-generari, cu puteri de oști.* DIONISIE, C. 163. *Comandirŭ-generalŭ, ce au fost pe atunci în Crîmu.* id. ibid. 170. *Le-au poruncit să deie ascultare obștescului comandiriĭ.* DRĂGHICI, R. 293. *Podoaba și cinstea unui comandir; îndrăsneală la războiu și îndurarea după războiu.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 234. *Corespondența începută de D. comandiru al punctului Vârciorova cu onor. Ministru ostășesc.* I. IONESCU, M. 26. *Radul ajunse și comandirul cel mai mare preste toată împărăția.* GORJAN, H. IV 227. *Se zăpăciră toți cârmacii și comandirii corăbiei.* id. ibid. II, 70. *Toți se ocrotesc, la vreme de primejdie, de sabia soldatului și a comandirului.* MARCOVICI, D. 211. *Multe însușiri să aibă se cuvine un vrednic comandir.* C. NEGRUZZI, II, 191. *Să facă să parvie în mânile comandirului armatei turcești un dar de valoare,* GHICA, A. 625. *Alții pentru pofta slavei și alții pentru iubirea hrăpirii, se făcură ostași ruși și cei mai mulți și fără comandir.* ODOBESCU, I. 266. *Spun că și chiar comandirul, faimosul acel Rozon, Lăsă o labă în mâna eroicului Sion.* ALEXANDRESCU, M. 211. *Cât coleà Toată oștirea soseà... Comandiru' ce zicea?* (Dâmbovița). MAT. FOLC. 1064. *Pân' ce'n vârful dealului Comandirul Praisului, Lovit de-o gloanță, a picat.* RETEGANUL, TR. 69. || Spec. (Singurul sens încă viu azi, dar și acesta învechit) Comandantul corpului de gardiști (sergenți de stradă) într'o comună urbană. [*Dc anul nou*] *sergenții ies ca ciupercile și te salută ca pe d-l comandir.* D. ROSETTI, ap. TDRG. [Și: **comendir** † s. m. *Să povestim și pentru săvârșirile lui conte Panin, comendirul de a doua armie.* DUMITRACHE, 379. *Cinsti și pe conte amiral Grail, făcându-l comendiru' corpului.* id. ib. 389. *Rândui feldmarșal-comandir Moldovei și Valahiei pe...* id. ib. 370. | Derivat: (rusism, < rus. *komandirovka* «comandă s. ordin de permutare») **comandirówcă** † s. f. = anchetă. ALECSANDRI, T. 1780. *Isprăvnicia docladarisește giudecătoriei, care și trimete un stol-nacealnic la fața locului. în comandirovcă.* id. ib. 1358.]

— Din rus. **komandirŭ,** cu același sens.

COMANDIRÓVCĂ † s. f. v. **comandir.**

COMANDITÁ vb. I[a] (Comerc.) v. **comanditâ.**

COMANDÍTĂ s. f. (Comerc.) *Commandite.*— Numai în expresia *societate în comanditâ* (spre deosebire de *societățile în nume colectiv*, cf. STEFĂNESCU, C. 422) = societate comercială în care de o parte unul s. mai mulți asociați varsă fondurile necesare întreprinderii fără a lua parte la gestiunea lor, iar de altă parte unul s. mai mulți asociați conduc întreprinderea si sânt solidar responsabili de gestiune. *Societățile anonime și în comanditâ au putut procură comerciului și industriei bani cu 4, cu 3 și cu 2%.* GHICA, S. 606. [Familia: **comanditât** s. m. = societarul cu răspundere nelimitată, în opoziție cu **comanditâr** s. m. (< fr. *commanditaire*) = cel ce procură fondurile pentru o societate în comanditâ. *Când* [societatea] *este în comanditâ, trebue să distingem în modul cel mai categoric pe administrator de comanditar.* ȘTEFĂNESCU, C. 422; **comanditâ** vb. I[a] = a procură mijloace (bani, fonduri) necesare pentru o întreprindere comercială; (cu abstractul) **comanditâre** s. f.]

— *N.* din fr.

COMANDITÂR s. m.
COMANDITÂT s. m.
} (Comerc.) v. **comanditâ.**

COMANDÓR s. m. v. **comandà.**

COMÂNDUÍ † vb. IV[a] v. **comandà și comândà.**

COMĂNDUÍRE s. f. (Armată)
COMANDUITÓR † s. m.
COMANDULUÍ † vb. IV[a]
} v. **comandà.**

COMÂNGÍ vb. IV[a] v. **comânji.**

COMANÍC s. a. ? (În loc de *comarnic ?) Și, ca frate, că ți-oiu da O mioară d'o căldare, Brânză dulce din sădilă, Caşcaval din comanic.* MAT. FOLC. 116.

COMÂNJÁLĂ s. f. v. **comânji.**

COMÂNJÍ vb. IV[a]. *(Se) souiller, (se) salir.* — (Transilv.) Trans. şi refl. A (se) murdări (Valea Mureşului de sus, IZ. V 1), a (se) unge, a (se) tăvăli (MARIAN). *A mâncat pere şi tot s'o comânjit pe faţă* (Cluj). [Şi: **comângì** vb. IV[a] LB. | Adjectiv: **comânjít (comângít** LB.), **-ă** = murdărit, uns, tăvălit. MARIAN. | Abstract: **comânjálă** s. f. = tăvălitură, murdărie: D. ext. mâncare rea. MARIAN].

— Etimologia nesigură. Dacă-l considerăm ca un derivat de la *mânji*, rămâne neexplicat iniţialul *co-*, căci un astfel de prefix productiv nu există în românește şi care cu greu s'a putut desvolta din *po-*. A. Philippide, *Zeitschrift f. rom. Philologie* XXXI 304 propune lat. **commingere** «a murdări (cu pişat)», şi această etimologie a fost admisă în *Dacoromania* IV, 1350 (**comâng—*cominge* a putut devenì *comânji* prin apropiere de *mânji*). Lucrul se complică însă prin faptul că prin Moldova se zice *tămânji* (v. c.), al cărui prefix (lat. *trans-?*) se mai întâlneşte şi în verbul *tămândà*, înrudit cu lat. *mandare*.

COMÂNZÍ vb. IV[a] v. **comândà**.

COMÁR s. a. v. **coamă**.

COMÁRNIC s. a. (Păstor.). 1°. *Hutte, cabane de berger.* 2°. Partie de la bergerie où l'on trait les brebis. *Terrasse couverte, préau.* 3°. Partie de la bergerie où l'on conserve le fromage frais. 4°. *Clisse* à fromage. 5°. Sorte de *tuyau* de cheminée.

1°. Colibă mică în care locuesc ciobanii (H. XI 178, cf. IX 123, X 5, 96, XII 29), umbrar pentru ciobani (H. XII 7).

2°. Parte a stânii (cf. geandâr): locul (închis cu grădele, com. ITTU) unde se fierbe zerul (H. XIV 465), parte a stânii deschisă în faţă, care comunică cu strunga prin uşile pe care intră oile la muls (Muscel, com. C. LACEA), straşina ce apără strunga de ploaie (DAMÉ, T. 70), parte a stânii unde se mulg oile, subt acelaşi acoperiş cu celelalte două despărţituri ale stânei: stâna propriu zisă şi stâna foilor (Bran, VICIU, GL.), sala în care şed ciobanii de mulg oile (H. XI 247, cf. IV 155), un loc închis cu grădele nelipite, coperit în formă conică, unde fierb păcurarii (= păstorii) zerul (Reteag, pe Someş. VICIU, GL.). *Comarnicul* serveşte contra ploilor şi pentru a face umbră mulgătorilor în zilele calde de vară. DACOROMANIA, II 33; cf. foişor, umbrar. *În stâne erau câteva mii de oi, iar în comarnic vreo 12 păcurari.* RETEGANUL, P. IV 15/32. || † (Impropriu) Foişor, cerdac. *Eră lumârări* (= lumânări) *multe întru comarnicu* (ἐν τῷ ὑπερῴῳ: în cerdacŭ N. TESTAM. 1648; în foişorul BIBLIA, 1688) *iuoe* (= unde) *eră adunaţi.* COD. VOR. 15/14. *Plecă-se giurele* (= junele) *de somn şi căzdzù din comarnicu, dintr'al treile pod, gios.* ib. 16/6.

3°. Loc adăpostit (ca o cămăruţă) în stână, unde se păstrează caşul la uscat, numit şi celar (com. M. ITTU) s. pătul: un fel de pod îu care se svântă caşul (H. I 62, cf. XVIII 103), cămara în care se ţine caşul (ŞEZ. II 23[b]/32), poliţa din stână unde pun băcionii caşii şi băcioanele trocile cu lapte (Merişori, Jiu, VICIU, GL., cf. H. XVIII 34), un stâlp înalt, la vârful căruia se află un pod acoperit cu scoarţă, în care ţin ciobanii bulzii de brânză spre siguranţă de urs şi ca să nu se strice (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), locul de la stână unde se aşază caşul, ca să se scurgă; sânt patru stâlpi, patru furci, legate între ele şi de-asupra se pun nişte crengi; caşul se aşază pe acest crengi (DENSUSIANU, Ţ. H.). Îndată lângă mutare este *comarnicul*, care se mai numeşte şi pătul, şi slujeşte la uscarea caşilor. El este cămara stânei. *Comarnicul* e aşezat pe patru furci bătute în pământ în forma patrată, la o distanţă de doi metri una de cealaltă. Împrejur, furcile sânt împreunate cu hoduri. De două laturi opuse şi la mijloc stau în pământ două furci mai înalte, care asemenea sânt împreunate cu o grindă (hod), care se numeşte *zvârginile comarnicului.* PRECUP, P. 12 (cu ilustraţie). Leasa [pe care se pune caşul la uscat] este aşezată în *comarnic.* PAMFILE, I. C. 34. *Se sui în comarnic (la stână).* MAT. FOLC. 552.

4°. P. ext. Poliţa s. leasa pe care se usucă caşul (în comarnic 3°), poliţa s. scândura (Păltinoasa, în Bucov.) pe care întinde baciul caşii, de se usucă (MARIAN), o leasă (H. X 208, cf. X 68, 465, 538), pe care se pune brânza (H. XII 587), de se svântează (H. X 108), o leasă de nuiele pe care se pus caşii (H. X 450) s. brânza (H. X 356), o instalaţie în forma unei mese, din leasă împletită s. cu tablă găurită, pe care se aşează caşul ca să se scurgă şi să se usuce (JAHRESBER. XVI 217), o masă găurită, pe care se aşează caşii ca să se poată scurge (Telciu, Bistriţa), poliţă pe care se aşează caşii (Merişor: Com. ITTU). Caşul luat din strecătoare se pune spre svântare pe o leasă de nuiele, numită *comarnic.* DAMÉ, T. 70.

5°. P. anal. Coş de sobă ţărănească, ce se termină în pod, numit şi ursoaică. ŞĂINEANU, D. U.

[Şi: **cumárnic** s. a. (ad 4°) H. I 47, XVI 133; (ad 3°) **comórnic** s. a. = locul unde se pun troacele cu laptele, la stână. FRÂNCU-CANDREA, M. 99; **comárnică** s. f. = şură mare. ŞEZ. XXIII 42].

— Din bulg. **komarnik** «cabane, chalet» (cf. sârb. *komarnjak* «colibă ciobănească», slov. *komarnica*, idem). G. Weigand. *Jahresber.* XVI 223. La Slavii de sud, cuvântul e un derivat din *kamara (komara, kamora, komora)*, care e un împrumut din latineşte *(camera*, cf. BERNEKER, SL. WB. 556), încât e posibil ca vechii păstori români să fi fost cei ce au dat cuvântul Slavilor de sud, pentru ca mai târziu să-l primească îndărăt de la ei (cf. G. Giuglea, *Dacoromania* II 332). Rutenescul *komarnyk* e împrumutat mai recent din românește. Cf. cămară, cameră, comoară, chimir.

COMÁRNICĂ s. f. v. **comarnic**.

COMÁŞ s. a. (Comerţ) v. **cumaş**.

COMASÁ vb. I[a]. Distribuer les terres de telle sorte que les propriétaires reçoivent l'équivalent de leur propriété, dans un seul lieu. — A revizuì, prin comisiuni instituite de stat, proprietăţile agricole şi a le distribuì din nou astfel încât fiecare proprietar să primească la un singur loc echivalentul pământurilor ce le avusese răspândite în diferite locuri, a strânge într'o singură masă. *În cimitirul bine orânduit, ţăranii s'ar fi plâns că li se comasează, li se strâng la un loc, şi morţii, ca şi ogoarele.* IORGA, N. R. A. I 208. [Adjectiv: **comasát, -ă** = (despre pământ) împărţit din nou prin comasare. *Fiecare econom* [are] *împrejurul casei sale mai toată moşia comasată.* TURCU, E. 33. *De acasă până la loc, ştim unde e comasat.* BREBENEL, GR. | Abstract: **comasáre** s. f., **comasát** s. a. *Comasarea, strângerea la un loc a proprietăţilor fiecăruia, a fost şi în dauna Saşilor.* IORGA, N. R. A. I 212. *Cartea funduară arată situaţia de dinainte de comasare.* CURENTUL, a. 1930, 24 Noem.]

— *N.* din germ. **kommassieren** (lat. cancel.

commasso,-are), propriu: a masă (= a strînge) la un loc.

COMĂȘÁR † s. m. v. **comisar.**

COMÁT, -Ă adj. v. **coamă.**

COMÁTIC, -Ă † adj. v. **comă.**

COMĂTRÁ s. f. v. **cumătru.**

COMBARÁ † s. f. v. **cumbară.**

COMBATÁNT s. m. (Armată) v. **combate.**

COMBÁTE vb. III. 1°-2°. *Combattre.*

1°. Intrans. (construit cu prep. cu sau absol.; franțuzism, învechit) A lua parte la o luptă ce se dă, a se bate, a (se) lupta (cu), a se război. *Mergi de te'narmă, mergi de combate, Lângă Francezul învingător.* ALECSANDRI, P. II 155, cf. 147. *Ostași călări și pedestri, purtând spade și scuturi și combătând cu fiare sălbatice.* ODOBESCU, II 188. *Combăteam la cataramă, înfieram infamiile guvernului.* VLAHUȚĂ, D. 36. *Bravos ziar, domnule! Așta știu că combate bine!* CARAGIALE, T. II 19.

2°. Trans. (Complementul e opinia exprimată de cineva sau omul care exprimă o opinie) A te opune susținerilor cuivă, căutând să arăți că afirmațiile sale nu sînt juste, a atacă, a căută să răstorni (o afirmare, o părere). *Textul canoanelor ...afirmă, mai mult decât combate, independența noastră eclesiastică.* URICARIUL, X 372. *Încearcă... a o susținea* [teoria gravității] *și a o apăra în contra celor ce o combat.* MAIORESCU, CR. II 113. *A combate o eroare, superstițiile, un viții*u, etc.

[Se conjugă ca *bate.* | Adjectiv: **combătút, -ă.** | Abstracte: **combátere** s. f., **combătút** s. a. *O observare mai este de făcut la acest paragraf, sau, mai bine zicând, o întâmpinare de combătut.* MAIORESCU, CR. I 71. || Familia: (<fr. *combattant)* **combatánt** s. m. (Armată) = ostaș care ia parte la lupte, luptător, în opoziție cu **necombatant** s. m. = care e la partea sedentară. *Țara e împărțită în două categorii: combatanți și cei dindărătul frontului.* C. PETRESCU, Î. II 86. *Câteva sute de... foști combatanți de război s'au strâns.* CURENTUL, a. 1931, 28 Ian.; — (format din *combativitate)* **combatív, -ă** adj. = cu însușiri de luptător, căruia îi place să dea lupta cu cineva, pornit la luptă, războinic. *Eră o gazetă eminamente combativă, făcând crâncenă opoziție.* CARAGIALE, M. 52 (Substantivat) [I. Nădejde] *nu eră un combativ.* I. DIMITRESCU, CURENTUL, a. 1930, 25 Sept.; — (<fr. *combativité)* **combativitáte** s. f. = plăcerea de a lupta, de a se luă la luptă, de a se război.]

— *N.* după fr. (<lat. *con* + *battuere).*

COMBATÍV, -Ă adj. } v. **combate.**
COMBATIVITÁTE s. f. }

COMBINÁ vb. I. *Combiner.* — Trans. și refl. A (se) uni, a (se) potrivi (STAMATI) împreună, a (se) împreuna, a (se) îmbină, a face din două (s. m. multe) corpuri, lucruri, planuri, etc. unul singur. *Hidrogenul combinându-se cu oxigenul formează apa.* || Fig. A potrivi în gând, a pregăti cumpănind totul, a calculă, a chibzuí, a pune la cale, a socoti, a plănuí. *Combinez toate, căci de toate îmi aduc aminte.* I. NEGRUZZI, III 200. *Uite, ce am combinat noi, domnule Rizescu...* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 11. *Nu (pentru) întâia oară combinau ei o așa afacere.* id. ib. 31. *A combină un atac.* ȘĂINEANU, D. U. *A combina colorile.* [Prez. indic. *combin* și (învechit) *combinéz.* | Și: (cu sufix grecesc) **combinarisì** † vb. IV[a] *Hai să ne chibzuim, Să iscodim vr'un tertip, Să facem un plan, Să combinarisim.* ALECSANDRI, T. 1403. | Adjectiv: **combinát** (cu opusul **necombinat), -ă** = împreunat, îmbinat. *Ocuparea principatelor cu trupe combinate rusești și turcești.* GHICA, A. 14. *Flotele combinate vor merge în apele Greciei.* id. S. 131. *Zoroastru... făcea ca stelele să se mute din loc în loc cu adâncul graiu și socoteala combinată a cifrelor lui.* EMINESCU, N. 60. | Abstracte: **combináre** s. f. = împreunare, îmbinare, unire laolaltă. *Fenomene de mișcări ale corpurilor care... prin combinare produc... o schimbare permanentă a esenței lor.* MAIORESCU, L. 112. *Junimea..., în combinare nefirească..., trebue să împreune energia vârstei sale cu prudența altei vârste.* id. CR. I 365. *Din combinarea a două molecule de hidrogen cu una de oxigen. iese apa.* || Familia: (rar, <fr. *combinable)* **combinábil, -ă** adj. = care se poate combina; — (formațiune personală) **combinativ, -ă** adj. = făcut prin combinație. *Italianul Vito... s'a mărginit a restaură, negreșit cu mult meșteșug și cu completarea combinativă a lipsurilor, dar totuși numai a restaură.* HASDEU, E. M. 1592; — (după fr. *combinaison*, lat. *combinatio, -onem)* **combinație** s. f., **combinațiúne** s. f. = unire, potrivire, îmbinare (STAMATI); (Chim.) unire intimă a două corpuri simple spre a da naștere unui corp compus, omogen (cf. PONI, CH. $6/_{14}$); asociere a mai multor persoane spre a începe o acțiune comună; (mai ales fig.) luare de măsuri s. punere la cale a unor planuri, cu scopul de a ajunge la ținta dorită, chibzuială. *Nu vrea să intre în combinație!* CARAGIALE, M. 95. *Combinațiune de minister.* LB. *Combinațiune de colori.* ȘĂINEANU, D. U. *Am o combinație mai bună!* C. PETRESCU, C. V. 157; — (Franțuzism, adus de moda feminină, fr. *combinaison)* **combinezón** s. a. (Îmbrăc.) = un fel de cămașă combinată cu pantalonași, purtată de femei].

— *N.* din fr. (lat. **combino, -are),** idem (din *con* și *bini* «câte doi, îndoit»).

COMBINÁBIL, -Ă adj.
COMBINARISÍ † vb. IV[a]
COMBINÁȚIE s. f.
COMBINAȚIÚNE s. f.
COMBINATÍV, -Ă adj.
COMBINEZÓN s. a. (Îmbrăc.)
} v. **combină.**

COMBURÁNT, -Ă adj. }
COMBURÉNT, -Ă adj. } (Chim.) v. **combustibil.**

COMBUSTÍBIL, -Ă adj., s. a. *Combustible.* — Adj. Care arde, care e supus combustiunii, care ia foc (ușor). | (Mai ales substantivat) Materie care arde (ușor) și este întrebuințată la încălzit. *Antracitul... este întrebuințat ca combustibil.* PONI, CH. 127. [Familia: (fr. *combustion*, lat. *combustio, -onem)* **combustiúne,** (rar) **combústie** s. f. = ardere, mistuire totală prin foc (COSTINESCU). *Fenomenul combustiunii.* MAIORESCU, L. 13. *Urmărind cu o atenție de expert al regiei combustia tutunului...* C. PETRESCU, Î. II 156. (Med.) *Combustiuni* = arsuri. BIANU, D.S. *În combustiune* = în flacări, în foc. PONTBRIANT; — **combustibilitáte** s. f. = proprietatea corpurilor de a arde în contact cu oxigenul. *Combustibilitatea diamantului.* MAIORESCU, L. 74; — (fr. *comburant)* **comburánt, -ă** și (lat. *comburens, -entem*, it. *comburente)* **comburént, -ă** adj. = (Chim.) care produce combustiunea (într'o combinație chimică). *Azotul este un gaz comburent, ca oxigenul.* PONI, CH. 64].

— *N.* după fr. (<lat. *combustio, -onem),* idem.

COMBUSTIBILITÁTE s. f.
COMBÚSTIE s. f.
COMBUSTIÚNE s. f.
} v. **combustibil.**

COMEDIÁN, -Ă subst.
COMEDIÁNT, -Ă subst.
COMEDIÁNȚ, -Ă subst.
COMEDIÁȘ, -Ă subst.
} v. **comedie.**

COMEDIE s. f. I. 1°-2°. *Comédie.* II. 1°. *Comédie, spectacle, guignol.* 2°. *Comédie, plaisanterie, histoire, tour.*

I. (Accentuat *comédie*).

1°. (Mai de mult, dar și la unii scriitori moderni) Piesă de teatru cu conținut serios și adesea trist, dramă (LB.) | (Sensul obicinuit astăzi) Piesă de teatru hazlie, cu subiect și desnodământ vesel, scoțând la iveală apucăturile ridicule ale unor oameni s. ciudățeniile întocmirilor sociale. După cum comicul constă în situații caraghioase, ridicule neprevăzute sau după cum în piesă se ridiculizează moravuri sau se înfățișează figuri tipice reprezentative pentru diferite slăbiciuni omenești, vorbim de *comedii de intrigă* s. *de situație, de comedii de moravuri* s. *de comedii de caracter. Istorii, comedii, opere și verice alt, cum au scris întru aceasta lăudații Aristofan, Isiod.* E. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I 304. «O noapte furtunoasă», «*Conul Leonida față cu reacțiunea*», «*O scrisoare pierdută*», «*D'ale carnavalului*» — *cine din cei ce se duc la teatrul român nu a văzut una sau alta din aceste comedii?* MAIORESCU, CR. II 171/$_{11}$. | Absol. Acest gen de compuneri dramatice în deosebire de altele s. proprii unei epoce, unui scriitor. *Comedia și farsa sânt specii ale genului comic. Actor tot așă de bun și în comedie și în tragedie. Comedia greacă. Comedia italiană.*

2°. P. ext. Reprezentarea unei asemenea piese de teatru. Fig. (Despre gesturi, vorbe, atitudini nesincere, prefăcute) Scenă de vieață înfățișând sentimente nesincere. *Joacă o comedie.* (Franțuzism; numai pentru localul «Teatrului francez» de la Paris) Locul, teatrul în care se joacă asemenea piese: *Comedia franceză.*

II (Accentuat *comédie*).

1°. (Învechit și popular; adesea la plur.) Spectacol public (pe la bâlciuri) pentru distracția publicului, cu circ, panorame, căișori, călușei, etc. (HERZ.-GHER., M. IV 237), «arătare de unele lucruri, care se văd a fi peste fire» LB.; cf. vasilache, căișori. *Vărul m'a oprit să văd comédia.* CONTEMPORANUL, II 243. (Azi, mai ales în expresia) **Ca la (o) comédie.** *Un râs, ca la cine știe ce comédie.* CARAGIALE, N. 87/$_{7}$. *Făceam un tărăboiu, de se strânsese lumea, ca la comédie, împrejurul nostru.* CREANGĂ, A. 57/$_{17}$. *Prind oamenii a se aduna în jurul lui, ca la o comédie.* RETEGANUL, P. II 78/$_{3}$. | P. ext. Spectacol. *Cea mai urîtă comédie și scârnavă la vedere, când câinii mârâiesc și cu dinții rânjiți se mușcă și se mănâncă, pentru o cățea, și numai departe de-o asemenea comédie, băgând de seamă la pilda și înțelegerea lor! Cea mai frumoasă comedie și mai dulce la vedere, când găinele se gâlcevesc pentru cocoșelul lor, și cocoșii se bat pentru puiculița lor; la asemenea comédie să mergi, băgând de seamă la pilda și'nțelegerea lor.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 234. # *Comédia, c'o plăcere de vedere, punga-ți ți-o scutură.* id. ib. VIII 234. *Comédia te'nvață și bune și rele; cam îngrijaște-te de ea!* id. ib. VIII 234.

2°. Întâmplare ciudată s. hazlie, faptă caraghioasă, istorie poznașă, de râs, glumeață (uneori supărătoare); aventură galantă, libertinaj; vorbe s. aluzii cu înțeles pornografic; ghidușie (ȘEZ. XXIII 42), comicărie (ib.), cf. bazaconie, măscară, caraghioslâc, poznă, drăcie. *Ce comédie mai e asta!* LM. *A se ține de comédii.* id. *Comédie ca aceasta și buiguire într'acesta chip din gura papagaii în mințile tuturor dihaniilor revărsându-se...* CANTEMIR, IST. 117/$_{15}$. *Căsătoria este o speculație, binecuvântarea părinteasc㠹 o comédie de râs.* DACIA LIT., 41, RUSSO, S. 162, 44. *Toată comedia asta este o nerușinată năpaste a clevetitorilor mei.* C. NEGRUZZI, I 229. *Ei; nu mai coborî ochii și zi că vrei, să se sfârșească comedia!* ALECSANDRI, T. 320. *Atunci lumea'n căpățână se'nvârteă ca o morișcă, De simțeam ca Galilei că comédia se mișcă.* EMINESCU, P. 231, cf. 246. *E comédie mare, comédie, Fănică, stăi să-ți spuiu.* CARAGIALE, T. I 111/$_{9}$. *Bărbatul mi-e mort și am două fete — și mie să-mi umble gândul după comédii și cu Iosif... scârbosul ăla?* POPOVICI-BĂNĂȚEANUL, ap. TDRG. (ms.) *Știind pe îngrijitorul bisericii om bun de comédii...* D. STĂNOIU, C. I. 114. *Iar după ce s'a săturat acum de jucat și de făcut diferite comédii. ia cumătra-mare șipul cel cu rachiu.* MARIAN, NA. 269. *Când ai mai făcut tu astă comédie, să vii acasă cu merinde?* ISPIRESCU, L. 268. *Făcând ghiduții și toate comédiilc din lume.* SEVASTOS, N. 278/$_{1}$. [Copilul] *se vactă și face fel de fel de comédii.* ȘEZ. II 129/$_{7}$, cf. VI 4. *Nu ți-e rușine a vorbi comédii de acelea?* RETEGANUL, P. I. 21/$_{22}$. | (În exclamații, exprimând mirare, surprindere, mai ales, neplăcută) Minune (POLIZU) lucru neașteptat. *Mi-a trecut; ce comédie!* CONTEMPORANUL, II 248, cf. III 28. *Eu, și acesta, și strugarul Gilbert, am făcut, am iscodit, am închipuit tot. Curat comédie! Poți zice că nu e așă, domnule Baili?* C. NEGRUZZI, III 368. *Hei, comédia dracului. În grădina 'mpăratului! Cine l-o fi omorît Ș'aici la mine l-a târît?* TEODORESCU, P. P. 129. *Comédie de copil!* = copil foarte deștept (HERZ.-GHER., M. IV 237); *iacă comédie! mare comédie* = extraordinar, lucru nemaipomenit (cf. ib.); *auzi comédie!* = adevărat scandal! de neînchipuit! (ȘEZ. XXIII 42), (loc. adj.) *de comédie* = minunat (mai ales în sens rău) *S'o scumpit toate, de comédie. Îi frig de comédie.* ȘEZ. XXIII 42.

[Accentuat mai de mult pentru toate înțelesurile, *comédie* (cf. LB.) | Și: (cf. lat. *comoedia*) **comódie** s. f. | Diminutiv: **comedioáră** s. f. *Planul se reduse la o comedioară în formă de dialog.* I. NEGRUZZI, III 207, cf. RUSSO, S. 64. | Nume de agenți: (< fr. *comédien;* învechit) **comedián, -ă** subst. = actor de comedie; p. gener. actor; p. ext. om prefăcut. *Stofele în toată Evropa le po[a]rt[ă] comedienii.* GOLESCU, I. 43. *După cum este treaba comedianului, nu este asemenea și a stăpânitorului* (a. 1803). URICARIUL, I 277. *Eu sânt numai o sărmană comediană de teatru.* C. NEGRUZZI, III 398. *Să-ți spuiu drept... mare comedian ai mai fost!* ALECSANDRI, T. 547; — (învechit; cf. bulg. *komedjaš*, ung. *komediás*, idem) **comediáș** (Mold. și Transilv. *comediéș*, STAN, M. 151), **-ă (comediești** † LB.) subst și (pop., din germ. *Komödiant*, iar acesta din ital. *commediante*, cf. și bulg. *komedjant*) **comediánt, -ă** (HERZ.-GHER. M. IV 237) și mai ales (un singular nou, refăcut din pluralul *comedianți;* acum, termen din limba populară s. de mahală) **comediánț, -ă** subst. = actor, cf. cabotin; cel ce joacă (pe la bâlciuri) la comédie, membru al unor trupe ambulante care dau spectacole pe la bâlciuri, cf. bufon, arlechin, soitariu, caraghios, saltimbanc, vasilache, scamator; p. ext. șarlatan; ipocrit, prefăcut, fățarnic. *Au câte o comedianță în casă, și nu mai plătesc la comedieși striini.* GORJAN, H. II 165. *Ca niște comedieșe.* id. ib. II 166. *Tonul, ținuta,*

mişcările, toate la el sînt de comedianţ. VLAHUŢĂ, ap. CADE. *Comedianţii, cu haine ciudate, roşii, verzi, galbine, treceau prin piaţă.* AGÂRBICEANU, L. T. 34, cf. 35. | Adjectiv: **comediós, -oásă** = care face comèdii, bun de comèdii, care stârneşte râs, glumeţ, caraghios, poznaş. cf. HERZ.-GHER., M. IV 237. *Comedioasa sfadă.* PANN, Ş. II 35/16. *Comedios e tare acest soiu.* GORUN, F. 50. *Cel mai comedios dintre toţi eră ierodiaconul Serafim.* D. STĂNOIU, C. I. 120. | Pronunţ. *-di-a* şi *-di-o*].

— *N.* intrat la noi pe diferite căi. În sensurile de subt I, din lat. **comœdia, -am** (grec. κωμῳδία) şi. fr. **comédie**; în sensurile de subt II, din germ. **Kommœdie** (trupele de circ ambulante şi saltimbanci venind la noi de obiceiu din Austria).

COMEDIEŞÍŢĂ s. f.
COMEDIOÁRĂ s. f.
COMEDIÓS, -OÁSĂ adj. } v. **comedie.**

COMÉLC s. m.
COMÉLCIU s. m. } (Zool.) v. **culbec.**

COMEMBRU † s. m. *Comembre.* — (Rar, la negustorii braşoveni şi sibieni) Membru (împreună cu altul), coasociat. [*Şerban e*] *în bolta comembrului nostru Hagi Constantin Pop* (a. 1819). IORGA, S. D. XII 176. [Accentuat *comémbru* şi *cómembru*].

— Compus **din co(n)** şi **membru,** după analogia germanului *Mitglied.*

COMEMORÁ vb. Ia. *Commémorer.* — A deşteptă aducerea aminte despre o persoană sau un eveniment (însemnat); a celebrà solemn amintirea cuivà s. a unui eveniment însemnat. *O cruce de piatră, pusă într'un câmp pustiu, comemorează o faptă vitejească.* ODOBESCU, I 374. *Din cântecele care comemorau trecutul, a cules Neculce un minunat mănunchiu de tradiţii din timpurile vechi.* IORGA, L. I 250. [Abstracte: **comemorâre** s. f. şi (după fr. *commémoration,* lat. *commemoratio* — forme mai puţin întrebuinţate decât *comemorare)* **comemorăţie, comemoraţiúne** s. f. = (ceremonie menită a trezi) amintirea unei persoane, unui sfânt, unui eveniment important. *Comemoraţie funebră pentru croul, care de trei sute de ani se odihneà de luptele sale fără preget.* IORGA, L. I 543. | Adjective: **comemorát,-ă** = serbat printr'o comemorare; (fr. *commémoratif)* **comemoratív,-ă** = care (serveşte spre a) aduce aminte despre un eveniment important s. o persoană s. a consacra amintirea lor, amintitor. *Serbare comemorativă* COSTINESCU. *Piatra comemorativă din 1862 a Bisericei Sărindar din Bucureşti.* HASDEU, I. C. 18. *Senatul şi poporul... îi decretară* [lui Traian]... *tot felul de clădiri comemorative.* ODOBESCU. III 72. *Medalie comemorativă*].

— *N.* din fr. (lat. **commemorare),** idem.

COMEMORÁŢIE s. f.
COMEMORAŢIÚNE s. f.
COMEMORATÍV,-Ă adj. } v. **comemorà.**

COMENDÁ † vb. Ia (ş. d.) v. **comandà.**

COMÉNDĂ † s. f. v. **comandă.**

COMENDÁLUÍ † vb. IVa
COMENDÁNT † s. m. (Armată)
COMENDARÍSIE † s. m.
COMENDARÍSIU † s. m. } v. **comandà.**

COMENDÁT † s. m.
COMENDATÓRIU † s. m. } v. **comandà.**

COMÉNDIE † s. f. v. **comandă.**

COMENDÍR † s. m. (Armată) v. **comandir.**

COMENDIRUÍ † vb. IVa
COMENDUÍ † vb. IVa
COMENDUIÁLĂ † s. f.
COMENDUÍRE s. f. (Armată) } v. **comandà.**

COMENÍT adj. m. v. **cominà.**

COMENIŢĂ s. f. *Cheminée, foyer.* — (Căbeşti, jud. Bihor) Vatră, cuptor, cămin. PAŞCA, GL. [Accentul?]

— Variantă a lui **cameniţă.** Cf. comileţ.

COMENSÁL,-Ă adj., subst. *Commensal.* — (Rar) Care mănâncă la aceeaşi masă cu altul (s. cu alţii), tovarăş de masă, comesean. *Convieţuitorii, comensalii şi colegii Ţiganilor, — ciocoii.* IORGA, L. I 8. [Plur. *-sali*].

— *N.* din fr. (din lat. medieval **commensalis,-e,** compus din *con-* şi *mensa* «masă»).

COMENSURÁBIL, -Ă adj. (Matem.) *Commensurable.* — Care poate fi măsurat prin aceeaşi unitate de măsură ca o altă mărime. *Cercul şi diametrul său nu sînt comensurabile.* [Negativul: **necomensurabil, -ă** (formă mai puţin întrebuinţată decât incomensurabil). *Numeri necomensurabili.* CLIMESCU, A. 170. | Abstract: fr. *commensurabilité)* **comensurabilitáte** s. f. = proprietate a ceea ce e comensurabil, raport între două mărimi comensurabile].

— *N.* din fr. (lat. **commensurabilis,-e,** compus din *con-* şi *mensura* «măsură»).

COMENSURABILITÁTE s. f. v. **comensurabil.**

COMENTÁ vb. Ia. 1°—3°. *Commenter.*

1°. Trans. A explica (mai ales cu scop didactic) o operă (literară, istorică, juridică, etc.), spre a o face mai uşor de înţeles, a lămuri prin comentarii (1°); cf. interpreta, tălmăci, tâlcui, lămuri, deslui. Spec. A face însemnări şi note explicative (la un text), cf. glosà. *Ar fi un studiu interesant... a comenta toate antichităţile secolului nostru de mijloc.* ODOBESCU. I 337. *A comenta biblia.*

2°. P. ext. Trans. A face (într'o societate, în presă) observaţii (personale) asupra unei chestiuni, întâmplări, ştiri etc., a da o interpretare. cf. interpreta. (ARISTIA, PLUT.) *Ne comunicam unii altora scrisorile ce primeam din Iaşi şi din Bucureşti, le comentam, le discutam şi începusem a judeca pe Domni şi pe Împăraţi.* GHICA S. 173. *Cum va comenta lumea plecarea lor?* C. PETRESCU. C. V. 357. *Desfăşurând şi comentând ziarele locale.* I. TEODOREANU, M. II 68. | Absol. (rar, neobicinuit) A-şi da cu părerea. *Se duce ţara de râpă! comentă un pieton serios.* id. ib. 181.

3°. A face, cu răutate s. nechemat, observaţii asupra unei chestiuni s. a unui ordin. *Nu ţi-e permis a comenta cuvintele mele.* Cf. LM. *Nu mai comentaţi ordinile, ci executaţi-le.* Cf. id.

[Abstracte: **comentáre** s. f., **comentát** s. a. | Adjective: **comentát, -ă.** (Ad 1°) *Cazanii şi evanghelii comentate* (cf. Caz. cu tâlc, ev. cu învăţătură) RUSSO, S. 73. *Scriitorii comentaţi în şcoli erau scriitorii antici.* IORGA, L. I 24; (ad 2°) *Dispoziţiunile principale erau cunoscute şi comentate în adunările de seară ale boierilor.*

GHICA, S. 483. *Desbaterea... va fi poate comentată... în străinătate.* MAIORESCU, D. I 570; (ad 3⁰) *Rezultatul... alegerii... e comentat de unele ziare cu totul meşteşugit.* GOGA, Ţ. N. VI 881 | Adjectiv substantivat (fr. *commentateur*, lat. *commentator*) **comentatór, -oáre** = (cel) care comentează, care face comentarii, tălmăcitor, tălcuitor, lămuritor, interpretator. *Al 9-lea canon din al IV sinod şi comentatorii lor* (a. 1865). URICARIUL, X 372/17. *Comentatori ai lui Erodot.* ODOBESCU, II 491. *Editorii şi comentatorii lui [Aristoteles].* MAIORESCU, L. 7; — **comentatív, -ă** = (rar) care comentează (1⁰), care cuprinde comentarii. *Nu se putea recurge la toate operile comentative.* IORGA, L. II 247].

— *N.* din fr. (lat. **commentari,** propriu «a medita despre», compus din *con-* şi *mens, mentem* «minte, cugetare»).

COMENTÁRIU s. a. 1⁰. *Commentaire, explication. interprétation.* 2⁰. *Commentaire.* 3⁰. *Interprétation malicieuse, commentaire.* 4⁰. *Discussion.*

1⁰. Explicare (în scop didactic) a unei opere literare, istorice, juridice, etc., cf. interpretare, tâlc, tălmăcire; spec. note făcute spre a lămuri pasagiile obscure dintr'un text. *Commentărie de svântul apostol Andreiu.* DOSOFTEIU, V. S. 176b. *S'ar putea face o bibliotecă întreagă din mulţimea de comentare mari şi mici, cărora li dede naştere aşa zisul Niebelungenlied.* HASDEU, I. C. 100. | P. ext. Tratat ce cuprinde astfel de explicaţii. *Comentariu asupra legii electorale.* LM.

2⁰. (Azi, puţin obişnuit; la plural) P. anal. Memorii istorice. *Comentariile lui Cesar despre războiul galic.*

3⁰. P. ext. Interpretare răutăcioasă a cuvintelor s. faptelor cuiva, cf. tălmăcire pe dos, răstâlmăcire.

4⁰. Observaţii făcute asupra unui ordin primit, discuţie. *Scrisorile Paşilor... se executau din dată, fără comentar* (a. 1889). URICARIUL, XIV 245/21.

[Plur. *-tarii* | Şi: **comentár** s. a., cu plur. *-tare;* (din rus. *komentarii*) **comentárie** † s. f. C. NEGRUZZI, I 256].

— *N.* din lat. **commentarium,** venit la noi mai de mult prin limba rusească, în timpurile mai nouă prin fr.

COMENTATÍV, -Ă adj. **COMENTATÓR** s. m. } v. **comenta.**

COMENŢÍE s. f. v. **cominţie.**

COMERCIÁ vb. I^a **COMERCIÁBIL, -Ă** adj. **COMERCIÁL, -Ă** adj. **COMERCIALIZÁ** vb I^a **COMERCIÁNT, -Ă** subst., adj. **COMERCIÁNTE** † s. m. **COMÉRCIU** s. a. **COMERSÁ** † vb. I^a **COMERSÁNT** s. m. } v. **comerţ.**

COMÉRŢ s. a. 1⁰-2⁰. *Commerce.*

1⁰. Prin *comerţ* se înţelege orice schimb de mărfuri, de efecte (ŞTEFĂNESCU, C. 8), negoţ (STAMATI), negustorie. Spec. *Comerţ intern, extern, de export, de import, în mare (cu toptanul, cu ridicata), în mic (cu amănuntul, cu mărunţişul),* etc. *Cameră de comerţ. Academie de comerţ. Comerţul maritim. Codice de comerţ* = comercial. *Titlu... de comerciu* (a. 1776). URICARIUL, I 179/24. *Ridicarea împiedecărilor disvoltării comerciului* (a. 1834). ib. V 355/24. [Împuţinarea vitelor] *stârpeşte izvorul avuţiei ţării şi înnimiceşte al său comerţ.* (a. 1835). ib. VIII 135/21. *Aritmetica cu aplicaţie la comerţ* (a. 1847). ib. VII 236/8. *Nu există nici industrie, nici comerciu.* BĂLCESCU, M. V. 7/10. *Când femeia căsătorită... va face comerciu...* HAMANGIU, C. C. 202, cf. 433. *Străbătând mijlocul continentului de la apus spre răsărit, Dunărea leagă între ele, în ceea ce priveşte comerciul cu Oceanul, o mare parte din ţările şi neamurile Europei.* MEHEDINŢI, R. 14. *Lege pentru limitarea şi controlul comerţului bancar.* CURENTUL, a. 1930, 24 Sept. || P. ext. Clasa comercianţilor, negustorime. *Comerţul se plânge.* ŞĂINEANU, D. U. | P. anal. şi fig. *A face comerţ cu ceva* = a vinde, a lua bani pe ceva (fără a fi comerciant). *Face comerţ cu certificate false.*

2⁰. (Numai în limba literară) Relaţii de societate, de prietenie. *(Cutare) e de un comerţ plăcut.*

[Plur. (rar) *-merţuri.* | Şi (din ce în ce mai rar): **comérciu** s. a., (cu rostire franceză) **comérs** † s. a. POLIZU; (cu rostire germană a cuvântului latin) **comérţiom** † s. a. *Şi alte neamuri... le trimeşte luminata Poartă la comerţiom.* DUMITRACHE, 454. | Adjectiv: *(fr. commercial,* lat. *commercialis)* **comerciál (comerţiál, -ă** † STAMATI) = privitor la comerţ, negustoresc, negustoresc; cu comerţ foarte desvoltat. *Se uni cu Genovezii într'un ţel comercial.* ARHIVA, R. I 103. *Tractate comerciale între Moldova şi Polonia.* HASDEU, I. C. 3. *E un rod a[l] vieţii politice şi comerciale de cinci sute de ani?* RUSSO, S. 165. *Sânt două feluri de scont: în afară sau comercial şi înăuntru.* CLIMESCU, A. 270. *Orăşel... foarte comercial şi vioiu.* CONTEMPORANUL, IV 133. *Înaintea lui se înfipse un funcţionar comercial.* C. PETRESCU, Î. II 148. *Codul comercial* (s. *comerţial* URICARIUL, IV 308/20); *drept, tribunal, registru comercial. Academie, şcoală comercială.* | Verbe: (fr. *commercer,* rar) **comerciá** (cu rostire franceză **comersá** † POLIZU) I^a = a face comerţ, a negocia, a negustori. Cf. COSTINESCU. *Tot ce se poate comercia prin mijlocul schimbului.* ŞTEFĂNESCU, C. 9; — (*<comercial)* **comercializá** I^a = a trece în comerţ, a face să fie vândut şi cumpărat. | Substantiv: (fr. *commerçant)* **comerciánt, comerciánte** † şi, cu rostire franceză, **comersánt** (mai rar, negativul **necomerciant), -ă** subst. = negustător, negustor. *Registrele comercianţilor nu fac credinţă despre vânzările ce coprind în contra persoanelor necomerciante.* HAMANGIU, C. C. 1183. *Minorele comerciante.* id. ib. 1160. *Femcia nu poate porni judecată, fără autorizaţiunea bărbatului ei, chiar şi în cazul când e comerciantă publică.* id. ib. 197. *Mobilierul unui comersant.* PANŢU, PR. 20. *Comercianţi cu toptanul* = toptangii, *cu amănuntul.* ŞTEFĂNESCU, C. 10. | Adjectiv: (fr. *commerçable),* **comerciábil, -ă** = (ceva) ce se poate vinde şi cumpăra, (lucru) cu care se poate face comerţ, ce se poate negocia. *Speculaţiunea... valorilor comerciabile sau obiecte de comerţ.* ŞTEFĂNESCU, C. 8. | Pronunţ. *-ci-a*].

— *N.* intrat în limba română prin diferite căi: lat. **commercium** (din *cum* «cu» şi *merx, -cis* «marfă»). ital. **commercio, commerzio,** fr. **commerce.**

COMERŢIÁL, -Ă † adj. **COMÉRŢIOM** † s. a. } v. **comerţ.**

CÓMES † s. m. *Gouverneur, hetman, chef des armées.* — Comandantul unei cetăţi, al unei armate, cf. guvernator, hatman, mare spătar. *Căzut-au şi Doloicos comesul de Pelee.* CANTEMIR, HR. 426. *Pentru deagiunsă vitejie fu şi cómis, neştiindu-l că-i creştin.* DOSOFTEIU, V. S. 100b/35. *Şi să botedză şi cómesul şi 6 voinici ce*

era cu dânsul. id. ib. 246/10. *Acesta svântul Mucenicul Gordie era de la Chesariea Capadochiei în vreamea împăratului Lichinie, cómesŭ fiind, adecă un fealiu de hătmănie.* id. ib. 248/12. *Ajunse cómisŭ, ce să înţelcage spătariu-mare.* MINEIUL (1776), 52b. [Accentuat şi *comés.* DOSOFTEIU, V. S. 246/31-32. | Şi: (paleosl. *komisŭ)* **cómis** † s. m., (paleosl. *komitŭ*) **comít** † s. m. *Chiric comitul, adecă hatmanul de Anatol.* id. ib. 10b. *Comitulu cetăţăi.* id. ib. 103/27. *Comitulŭ Damascului.* id. ib. 40b. Cf. 45. | Derivat: (din grec. κομητεία) **comíţie** † s. f. = guvernare, hătmănie. *Brâu, carele îi era sămn de comiţiia lui, boierie de oaste ce avea.* id. ib. 91.

— *N.* din lat. **comes, -ítis** s. medio-grec. κόμης. -ητος. Cf. comis, comite, conte, chimet.

COMESEÁN s. m. *Commensal, convive.* — Cel ce mănâncă cu altul s. cu alţii la aceeaşi masă, comensal, *Aducând mâncările şi împărţindu-le la comeseni...* C. GIURESCU, BULET. COM. IST. V 143. *Bătaie de cap... pentru potrivirea locurilor fiecăruia din comeseni.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, ap. CADE.

— Românizare a neologismului *comensal.* Cf. mesean.

COMESERIÁŞ † s. m. Chacun de ceux qui ont la même profession, *confrère.* — (Formaţiune personală, care n'a avut imitatori) Cel ce exercită aceeaşi meserie cu alţii, tovarăş de breaslă, coleg de profesiune; cf. breslaş, confrate. *Preţul şi bunătatea rodului mâinilor voastre vă pun mai pre sus de comeseriaşii voştri.* MARCOVICI, D. 235.

— Compus din prefixul **co[n]-** şi **meserias.**

COMÉŞIE † s. f. v. **comisie.**

COMESTÍBIL, -Ă adj. *Comestible.* — Care serveşte de hrană, care se poate mânca, bun de mâncare, de mâncat (STAMATI); (la plur.) *comestibile* = lucruri de mâncare (de calitate superioară). *D. Moceanu, delicatese şi comestibile* (O firmă de prăvălie). CARAGIALE, M. 51/14. [Negativul: **necomestibil, -ă,** cf. *neconsumabil*].

— *N.* din fr. (<lat. **comestibilis, -e,** idem, din *comedere* «a mânca»).

COMÉT s. m. (Astr.) v. **cometă.**

COMÉTĂ s. f. (Astr.) *Comète.* — Corp ceresc de aspect nebulos, cu densitate mică, având de cele mai multe ori o coamă s. o coadă luminoasă, din care cauză poporul îl numeşte stea cu coadă, precum i se zicea şi mai demult (LET. I 197/12, 323/23). *Cometele periodice* sânt cele ce apar iarăşi, după un anumit număr de ani şi a căror întunare la orizont se poate calcula. *Se ivi atuncea şi cea stea, comit, ca o sabie.* MOXA, 374/24. *Cometa, stcaua cea mare, ce s'au ivit pe cer în zilele Ducăi-vodă..* LET. II 22/31. *Cometa, adică stea cu coadă.* CANTEMIR, ap. DDRF. *S'au arătat pe ceriu o comită... luminoasă.* DIONISIE, C. 163. *De aciia mai întâiu am văzut comitul ce s'au arătat.* GOLESCU, I. 18. *Minunata orânduială a stelelor, a planeţilor şi a cometilor.* MARCOVICI, C. 12/24. [Stelele] *şi comitele, adecă stealele ceale cu coadă.* PISCUPESCU, O. 52/2. *A ta strălucire ca... toţi comiţii apune.* KONAKI, P. 25. *Ignorantul crede că o cometă este accidentală.* BĂLCESCU, M. V. 4/30. *Şi ce mai rău ar face o stea, un comet mare, Care să arză globul ş'ai lui locuitori?* ALEXANDRESCU, M. 6/8. *Cometă cu lungi coade.* id. ib. 177/1. *Poetul a iubit... Cometele ce pier.* C. NEGRUZZI, II 69/14. *Poruncind planitelor, Mai ales comitelor, Domnia ţi-or pârjoli.* TEODORESCU, P. P. 105b. [Şi: **comítă** † s. f., **comét** (†) s. m., **comít** † s. m.]

— *N.* intrat în limba română pe diferite căi: lat. **cometa,** grec. κομήτης (propriu «stea cu coamă», cu plete lungi, cu chică), fr. **comète.**

COMÉTIE s. f. *Parents.* — (Teleorman) Rude, neam. *Sântem cometie* = sântem dintr'un neam. ION CR. V 374. — Cf. cimotie.

CÓMIC, -Ă adj., subst. *Comique. Comiquement.*

I. Adj. 1°. (Care ţine) de comedie. *Autor, actor* s. *artist, gen, talent comic; piesă comică.*

2°. Care te face să râzi, care stârneşte intenţionat (cf. mucalit, posnaş, humoristic) s. fără voie (cf. caraghios, ridicul) râsul, (lucru) de râs, cu haz, hazliu; cf. glumeţ, chiznovatic. *Ceea ce-i mai comic decât toate, este aerul castilan al acestui deus ex machina.* HASDEU, I. C. XI. *Treaba ajunsese de tot comică.* C. NEGRUZZI, I 338. *Reprezentaţii comice.* id. II 173/11. *Întâmplările comice... care înveselesc viaţa vânătorească.* ODOBESCU. III 51/8. *Această parte a poeziilor române moderne este plină de erori aşa de comice, încât pot deveni un izvor bogat pentru almanacuri humoristice.* MAIORESCU, CR. I 35/6. *Înfăţişare comică.* C. PETRESCU, Î. I 13. *Cântecele comice ale lui Alecsandri. Un cântăreţ comic* = care cântă cântece glumeţe. || Adverb. *Vorbea comic şi greu.* I. TEODOREANU, M. II 117.

II. Subst. 1°. S. m. Actor care joacă roluri comice. *Acesta-i Levassor, comicul de la Palais Royal.* C. NEGRUZZI, I 327.

2°. S. a. Ceea ce constitue temeiul s. principiul râsului s. al ridiculului într'o comedie, ceea ce provoacă râsul; partea comică, de râs, hazlie (a unei scrieri, vorbiri, etc.), element s. efect comic, notă ridiculă a ceva, caraghioslâc. *Făcusem comic* [scriind «Aprodul Purice»], *fără să-mi treacă prin gând.* C. NEGRUZZI, I 224. *Vizita la Roma a unui grup românesc ce cuprindea toate elementele comicului...* IORGA, L. R. II 78.

[Derivate: **comicésc, -eáscă** † adj. = de gen comic. *Se desfătează cu dulceaţa cetirii acestui romanţ* (= roman) *mic comicesc* (a. 1799). B. V. II 410; — **comicéşte** † adv. = comic. COSTINESCU; PONTBRIANT; — (formaţiune personală, pentru rimă) **comicós** † s. m. = actor *comic,* comedian. *Îi făcu o haină'n spate, Cu peteci feţe schimbate, Albastre, verzi, galbeni, roşii, (Cum se îmbrac' comicoşii)* PANN, P. V. III 66; — (modern) **comicărie** s. f. = lucru de râs, caraghioslâc. *Ce comicărie!* I. TEODOREANU, M. II 227; — (rar) **comicitáte** s. f. = (efect) comic. *Privind-o cu nişte ochi teribili, de o comicitate nespusă.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE.]

— *N.* din lat. **comicus, -a, -um** «de comedie» (cu sensurile fr. *comique)* s. din ital. **comico,** idem.

COMICĂRÍE s. f.
COMICÉSC, -EĂSCĂ †
COMICITÁTE s. f.
COMICÓS † s. m.
} v. **comic.**

COMÍD s. m. sing. *Gomme.* — (Grecism, păstrat, regional, în graiul popular) Gumă. *La fieşce litră de apă să pui piatra cailor dram 17, comid dram 4, şi fiarbe până ce se va topi şi piatra şi comidul* (a. 1749). GCR. II 46/6. *Cu 4 funţi calaican şi 4 funţi comid, să le pisezi, să le faci praf şi să le cerni prin sită.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 213, cf. 212.

— Din n.-grec. κομμίδι, idem.

COMIEÁDRU † s. m. (Bot.) v. **coriandru.**

COMIHÉRIU s. a. (Pesc.) *Filet.* — (Pe Someş)

Un fel de plasă de prins peşte, crâsnic, cristaş, posfat, halău, leşteu. Com. OROSZ. Cf. ANTIPA, P. 385, RETEGANUL, P. IV 30/27-8. *Chiar a doua zi îşi lepădă toate hainele de pe sine şi se îmbrăcă într'un leşteu (comiheriu).* RETEGANUL, P. IV 30.

COMILÁSTRU s. a. v. **gumă.**

COMILÉT s. a. *Banc* situé derrière la cheminée. — (Frata, pe Câmpie) Podmolul de după cuptor. PAŞCA, GL. — Cf. comeniţă.

COMILITÓN s. m. *Camarade d'études.* — (Germanism, în Bucov.) Coleg de studii (universitare). *S'au luptat şi comilitonii noştri.* SBIERA, F. 391. — *N.* din germ. **Kommilitone** (lat. **commilito, -onem** «soţ de armată, camarad»).

CÓMINĂ s. f. *Résidu (de raisins, de prunes, de rayons de miel,* etc.), *marc. Piquette.* — (Banat, Oltenia, Transilv. vestică) Rămăşiţe de struguri rămaşi în teasc, după ce s'a stors mustul (cf. I. IONESCU, M. 371, HEM. 2837, ION CR. IV 159, H. XVIII 267, BOCEANU, GL., com. N. IONESCU), prune băgate în căzi mari cliucăite, fierte, din care se face rachiu (cf. H. VIII 173, VICIU, GL., com. AL. COCA), rămăşiţele fagurilor de miere fierţi, jintiţă (H. IX 88), ceea ce rămâne din buruieni de leac, după ce s'au fiert; p. ext. băutura obţinută din aceste rămăşiţe. Cf. borhot, logor, boştină, tescovină, drojdii, bortilă, boroghină, bozorină, boască, prăştină, grunj, huşti, hoaspă, hostopină, cliuc, groşală, Cf. H. IX 88, XVI 41. *Vin în comină.* H. V 16. *Rachiu de comină.* H. V 117, 375, XVI 50, BOCEANU, GL., cf. ALEXICI, L. P. 238/18 (cf. rachiu de drojdii). *Brădaniţi pentru comină de prune.* LIUBA-IANA, M. 100. *Vălăie, în care oilor li se dă comină, sare, etc.* id. ib. 103. *Culege... somnoroasă, nişte buruieni mici şi nebăgate în seamă,... le fierbe într'o căldăruşă şi strecoară din comina lor o zamă limpede şi fără saţ, de nu te-ai fi putut sătura de ea.* MERA, B. 235. [Diminutiv: **cóminiţă** s. f. = strugurii zdrobiţi care au rămas în teasc. H. XVIII 267. | Adjectiv: **comenít** m. = (vin) din comină (GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 280). *Şi de-aici pleca Vin de-ăl comenit.* id. ib.]

— Din sârb. **kömina** şi bulg. **kómina.**

COMINATÓRIU, -IE adj. *Comminatoire.* — Care conţine ameninţarea unei pedepse legale (în caz de neexecutare); p. ext. ameninţător *Dispoziţiuni cominatorii ale legii.* LM. *Ambasadorul rusesc Titoff cerea, într'un mod cominatoriu, rechemarea şi desaprobarea lui Soleiman-Paşa.* GHICA, A. 32. *Ton cominatoriu.* id. ib. 740, id. S. 640.

— *N.* după fr. (<lat. medievală **comminatorius, -a, -um,** idem, de la *comminari* «a ameninţa»).

COMINECÁ vb. I (Bis.)
COMINICÁ vb. I (Bis.) } v. **cumunecà** ş. d.

CÓMINIŢĂ s. f. v. **comină.**

COMINŢÂG s. a.
COMINŢÂÚŞ s. m.
COMINŢÉU s. a. } v. **cominţie.**

COMINŢÍE s. f. *Accord.* — (Termen juridic popular, prin Transilv.) Învoială, tocmeală, convenţie în scris. Cf. LB. [Şi: **cominţíu** s. (cu plur. *-iuri).* LB. *Îndată fac şi cominţiu* = convenţie în scris). C. S. V 110; — **comenţie** s. f. = plată dată în natură servitorilor (Bihor). PAŞCA, GL., **cominţéu** *(cominţâu)* s. a. = contract (VAIDA, cf. PAŞCA, GL.), obligaţiune (BRAN, S.), tocmeală, învoială, acord, convenţie (VICIU, GL.), **cominţig,** *(cominţâg)* s. a. = contract (PAŞCA, GL., cf. VICIU, GL.) | Derivat: (ung. *konvenciós ?)* **cominţâúş** s. m. = cel obligat (VAIDA) printr'o convenţie).

— *N.* din lat. *conventio,-onem,* pătruns prin ungureşte: **konvenció.**

COMINŢÍU s. a. v. **cominţie.**

COMÍS s. a. (Mil.) *Pain de munition.* — (Termen militar întrebuinţat odinioară de soldaţii români din fosta armată austro-ungară) Pâne cazonă, soldătească, prefont. VICIU, GL. *Dimineaţa, când nă scol, Io mânc comisul şi gol.* HODOŞ. P. P. 227/20.

— *N.* din germ. **Kommiss(brot),** idem. Cf. JAHRESBER. X 183.

CÓMIS (†) s. m. 1°. *Ecuyer. Grand écuyer.* 2°. *Palefrenier.*

1°. (În vechea organizare a Principatelor române) Scutier (rang de mică boierie). *Nimenea nu cuteza să se apropie de cal, fără numai cómisul lui.* ALEXANDRIA, 14. *După aceştia veneau comişii, rahtivanii şi postelnicii călări, îmbrăcaţi cu capoturi şi purtând în mâni semne domneşti.* FILIMON, ap. TDRG. (ms.). *Ionică Tătutu, comis de boierie, inginer de meşteşug, Român de suflet.* RUSSO, S. 112. *Cucoana Zoiţa, femeea comisului.* ALECSANDRI, T. 1014. (Complinit) *Voi, comişi de cai, Trei cai să-mi aduceţi.* id. ib. 58. **Comisul-mare** s. **marele-comis** s. **vel-comis** era boier de rangul întâiu; boier de divan care venea, în rang, între marele-stolnic şi marele-medelnicèr, şi care era însărcinat cu îngrijirea grajdurilor domneşti; **comisul al doilea** (numit şi **vtori-comis),** şi **comisul al treilea** (numit şi **treti-comis),** aveau ranguri mai mici. *Atunce-l puse comisu-marc.* MOXA, ap. GCR. I 61/22. *Bălan vel-comis.* DOC. (a. 1641). ib. I 91/16. *Nicolae Pitiştean, fiu răp(o)s(a)tului biv v[e]l-comis Manul Pitişteanul* (a. 1782). DUMITRACHE, ib. II 126/12. *Comis-mare, ispravnic pre povodnici şi pre toţi caii domneşti, şi merge înaintea povodnicilor şi a Domnului.* LET. I 104/33. *Pe an lei 2400 vel-comis.* RĂŞCANU, L. 76/26. *Golescul, marele-comis.* MAG. IST. II 352/23. (Păstrat, rar, în poezia pop.) *'Mi-şi are trei feciori, Câteşi trei cu meserii. Cel mai mare-i comis-marc,* TEODORESCU, P. P. 22.

2°. P. ext. (Numai la PANN) Rândaş. *Nu mă mai bate, părintele mieu, că îţi voiu fi comis la cai.* A. 53.

[Accentuat şi: *comís.* Plur. *comişi.* | Feminin: **comisoáie** † = soţia comisului. *Apoi au dat rând giupâneselor, de la logofeteasa cea mare până la comisoaie.* LET. III2 316. *Crucea comisoaiei.* | Abstract: **comişie** † s. f. = slujba s. rangul de boierie al comisului. *Venitul comişiei cei mari.* RĂŞCANU, L. 13. | Diminutiv: **comişél** † s. m. = ajutor de comis, servitor în grajdurile domneşti. Cf. HERODOT, 182, notă, BĂLCESCU, M. V. 608. *Într-o gropniţa aceea zugrumă pre o ţiitoare de a împăratului şi o îngropă... şi pre comişăl şi pre postelnicu.* HERODOT, 229. *Şi îmbrăcând paşa pre doi comişci de a[i] grajdiului lui în haine scumpe,... i-au trimis.* LET. I 171/31. *Armăsarii, ţiindu-se de comişcii... ce se rânduesc de hatmanul.* ib. III 317/9. *Făinaţile domneşti din vechime le lucrau locuitorii executaţi de comişei, trimişi de comisul cel Mare,* ap. TDRG. (ms.) *Calul* [mai marelui peste boiangii] *fu dat în privighera unui comişel.* URECHEA, ap. TDRG. (ms.) [Harapul] *îşi lega chica de coadă-i* [de coada calului] *şi-l*

bătea [pe cal] *comişălul cât putea, şi nu putea să-l mişte* [pe harap] *de loc.* MAG. IST. 352. *Vătaf de comişei.* RĂŞCANU, L. 77/9. *Lei 30 de la 20 comişei câte un pol leu unul.* id. ib. 13/5. [Calul]*mi-e priponit Cu pripon de-argint, Şi pe el mi-l ţin. Vr'o cinci vornicci. Vr'o cinci comişei.* TEODORESCU, P. P. 45.]

— Din m.-grec. κόμης (din lat. mediev. *comes stabuli),* paleosl. **komisŭ.** Cf. comes, comite, conte, chimet.

COMÍS s. m. (Comerţ) *Commis.* — (Franţuzism) Funcţionar într'o casă de comerţ, funcţionar comercial, cf. băiat de prăvălie. **Comis-voiajor** = funcţionarul unei case de comerţ care călătoreşte spre a plasa mărfuri. [Şi cu pronuntare franceză : *comi*].

— *N.* din fr. (part. lui *commettre,* în înţelesul de «a pune pe cineva la o treabă»).

CÓMIS † s. m. v. **comes.**

COMISÁR s. m. 1°-2°. *Commissaire.*

1°. Persoană însărcinată de guvernul unui stat cu o misiune s. cu o funcţiune temporară, delegat temporar (pe lângă o instituţiune publică s. privată); trimisul extraordinar al unui guvern într'o misiune (cf. STAMATI). *Comisar al guvernului,* reprezentant al Statului la bănci s. la societăţi de credit (funciar, etc.) numit de guvern, cu anume atribuţiuni oficiale. *Comisarul unei expoziţii,* persoană însărcinată în mod oficial cu pregătirea ei. (Armată) *Comisar regal,* ofiţer cu funcţiunea de procuror la Consiliul de războiu. (În sistemul de guvernare sovietic, în Rusia) *Comisar al poporului,* împuternicit cu exercitarea înaltelor puteri ale statului (corespunzând cu funcţiunea de ministru). [Leşii] *le trimitea* [Căzacilor] *câte doi Domni Comisari, să le fie mai mari şi acei comisari le făceà giudeţe, şi-i cârmuia.* LET. I 288/5. *Era şi comisari leşeşti acolo.* ib. II 290/24. *Am întrebat pe comisarul pentru jup*[â]*nu' Cârstea,... Şi acum m'am rugat destul de comisarul şi de fălcerul* (a. 1748). IORGA, S. D. XII 51. *Conrad Huber... era comisariu oştii nemţeşti.* MAG. IST. II 322/20. *Prinseră pre acei comisari împărăteşti, de-i legară.* id. ib. IV 289/13. *Îndatorirea aceasta trece atât la moştenitorii epitropilor, cât şi a însuşi comisarilor.* COD. ŢIV. 46/4. *Venise să mă vadă la Hissar, împreună cu comisarul francez Talleyrand.* GHICA, S. 426. *Împăratul va trămite comisarii săi în Ardeal.* BĂLCESCU, M. V. 413/12. *Testamentele militarilor... sânt, în orice ţară, valabile, făcute în prezenţa unui cap de batalion sau de escadron,... asistat de doi martori sau în prezenţa a doi comisari de resbel.* HAMANGIU, C. C. 868.

2°. Persoană numită într'o funcţiune administrativă permanentă. *Comisar de poliţie* s. numai *comisar* = (în comunele urbane) funcţionar poliţienesc care are în supraveghere (s. face slujbă la) o circumscripţie (secţiune, comisie) poliţienească şi e subt ordinele prefectului de poliţie (în municipii) s. ale altui funcţionar administrativ superior (în celelalte comune urbane) *Comisarul... zise: «Ia vă uitaţi Dacă creierii în capu-i sânt de sabie stricaţi».* PANN, P. V. III 26. *Porunci unui comisar de poliţie să-i întărească din oraş.* C. NEGRUZZI, I 281. *Şi să-mi chem un comisar, Să-ţi încheie procest-verbal.* MAT. FOLC. 250. *Comisar comunal,* numit de autoritatea comunală şi depinzând de ea. | P. anal. (La un joc) *Panţirul vine, bate la uşa comisarului.* MARIAN, I 211, cf. PAMFILE, J., I 24.

[Şi: **comâşár** † s. m. *Şi au scris eu Mihăiu Camănariul, comâşar de bani al Ţării Oltului* (a. 1737). IORGA, S. D. XIII 124; **comişér** s. m. = agent de poliţie. T. PAPAHAGI, M. *Apoi eu am fugit în pădure, şi o sculat comişerii* (dial. *comîşerii) oamenii din trii sate şi 18 plăieşi.* id. ib. 169/27. cf. ARH. FOLC. I 229. (Cu schimb de sufix) **comisáş** s. m. (ad 2°) *Şi'n tot satul un armaş, Şi'n tot târgu'-un comisaş.* id. ib. 38/73. | Derivat: (germ. *Kommissariat,* fr. *commissariat,* rus. *kommisariátŭ)* **comisariát** s. a. (ad 1°) = funcţiunea, misiunea s. însărcinarea unui comisar; timpul cât ţine această însărcinare (COSTINESCU); (ad 2°) localul unei secţiuni de poliţie, condusă de un comisar, secţie, comisie (IV)].

— Neologism intrat în limba română pe diferite căi: lat.-med. **commissarius** (derivat din *committere*), rus. **kommisari,** germ. **Kommissar,** fr. **commissaire.**

COMISARIÁT s. a.
COMISÁŞ s. m. } v. **comisar.**

COMIŞEÁ s. f. (Comerţ) v. **cumaş.**

COMIŞÉL † s. m. v. **comis.**

COMIŞÉR s. m. v. **comisar.**

COMISÍ vb. IV[a] v. **comisie.**

COMÍSIE s. f. I 1°—2°. *Commission.* 3°. *Commissariat.* II *Commission.*

I. 1°. Grup de persoane însărcinate de o adunare mai mare s. de o autoritate să studieze o anumită chestiune şi să se pronunţe asupra ei într'un timp determinat. Cf. comitet. *Comisi(un)e de anchetă* (mai de mult : *de cercare* LB. s. *de cercetare* POLIZU), însărcinată cu cercetarea unei chestiuni, cu stabilirea adevăratelor stări de lucruri în gospodăria statului s. în chestiuni particulare. *Comisiunile Camerei (deputaţilor), comisiunile Senatului. Comisi(un)e de examinare* (s. *de examen),* compusă din persoane care au să judece meritele candidaţilor la un examen (pentru învăţământ, pentru magistratură, administraţie ş. a.) şi să-i clasifice după merit. *Comisiune permanentă* (de ex. la un minister) = care funcţionează cu aceiaşi membri ori de câte ori e convocată. *Comisi(une)a centrală* instituită în 1858 cu sediul în Focşani, consta din 18 delegaţi din Muntenia şi Moldova, care aveau să pregătească proiectele de legi comune pentru cele două principate. *Comisie interimară,* v. interimar. *Comisi(un)e financiară. de recensământ, de apel, de recrutare,* etc. *De câte ori se vor face de Măria Sa... în Ardeal comisie, să se trimiţă boieri şi den Ţeara Muntenească.* LET. I. A. 108/30. *S'au rânduit comisie* (a. 1804). URICARIUL, IV 90/8. *Au a se cerceta de către comisiia cea pentru dohtori aşezată* (a. 1823). IORGA, S. D. XII 172. *Spre aceasta aleasără o comisie Din cei mai procopsiţi cărturari.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 423. *Până la îndeplinirea ce s'au socotit de cuviinţă a se aduce la accastă codică de către o înnadinsă comisie.* COD. ŢIV. V/23. *A fost trimis la Focşani ca membru în comisia centrală.* GHICA, S. 670. *Comisiune filologică alcătuită... de membri aleşi din Ardeal.* ODOBESCU, I 489. *Se va putea înfiinţa o comisiune permanentă care nu va avea alte atribuţiuni decât studiarea şi elaborarea proiectelor de legi şi regulamentelor de administraţiune publică.* HAMANGIU, C. C. XXXVIII. *Ne lipseşte activitatea ştienţifică... Dar îndeplinirea acestei lipse nu se poate improviza sau lua în întrepriză de comisii guvernamentale.* MAIORESCU, CR. I 330/19. *Comisia interimară se ocupă numai cu afacerile urgente.* HAMANGIU, C. C. 86.

Președintele comisiei interimare. C. PETRESCU, Î. II 143.

2°. Însărcinarea dată unei comisiuni (I 1°) s. unei persoane (în acest caz se întrebuințează mai mult franțuzismul *comision)* să-și împlinească misiunea ce i s'a dat, cf. ordin, mandat. (Jus.) *Comisie rogatorie* = delegație dată de un tribunal către altul, ca să facă acte de instrucție s. procedură judecătorească.

3°. Birou de poliție, comisariat, cf. secție, poliție. *Comisia luând știre, cu doftor au alergat, Ca să vază pe săracul, de este de vindecat.* PANN, P. V. III 26. *Comisia de rosu.*

II = **comision** (II 2°). *La băncile particulare... se calculează și o proviziune sau comisiune la suma scontată.* PANȚU, PR. 49. *Arătam odată calculele acestea unuia din bancherii noștri, care a făcut... cu comisiuni... o avere colosală.* GHICA, S. 446.

[Și **comisiúne** s. f. | Accentuat mai de mult, prin Transilv., și *comisie,* (cu rostire ungurească) **comeșie (comișie** V. HANEȘ, Ț. O. 114) s. f. *Am scos comeșie la fața locului, că vecinul mi-a tăiat trei brazde din pământ.* ȚARA OLTULUI, III 17—18. | În texte vechi se găsesc și pluralele *comișao* (a. 1767), IORGA, S. D. XIII 266 și *comișade* (a. 1764), id. ib. XIII 250. | Verb: **comisì** IV[a]. *Comișăsc* = privesc cu atențiune. HERZ.-GHER., M. IV 238].

— Neologism intrat în românește pe mai multe căi: lat. med. **commissio, -onem** (propriu «trimetere împreună cu alții»), germ. **Kommission,** ung. **kommissio,** rus. **kommisija,** fr. **commission.** Cf. dubletul comision.

COMIȘÍE † s. f. v. **comis**[2].

COMISIÓN s. a. *Commission.*

I † (Germanism, în Transilv.) = **comisie.**

1°. Comisie (I 1°). *Am adus comisionu* (a. 1792). IORGA, S. D. XII 115. *Au mers comision de aici și au scos pe molifsiți* (= molipsiți), *de i-au băgat... să facă lăzăret* (a. 1824). id. ib. 162, cf. 207.

2°. Comisie (I 2°), însărcinare, mandat, ordin. *Am luat acum comision de la cinstita administrație* (a. 1734). IORGA, S. D. XII 224. *Ci Dumneata să scoț*[i] *un comision di la măriia sa ghinărariul* (a. 1734). id. ib. XII 225.

II (Comerț) 1°. Însărcinare dată unui negustor s. unei bănci de a cumpăra s. a vinde ceva în contul său; comandă, mandat, ordin; p. ext. proviziunea aceluia care cumpără s. vinde în numele său propriu, dar în contul altuia, primind o cotă din suma vânzării sau a cumpărării lucrului dat s. cumpărat «în comision»; cf. remiză, curtaj; comisionar. PANȚU, PR. 3. *Casă de comision,* prin mijlocirea căreia se poate trata cu străinătatea și în interiorul țării în afaceri comerciale, se pot aduce și trimite mărfuri, etc. *Comerț de comisioane.* ȘTEFĂNESCU, C. 10, cf. 8. *A trimite* s. *a primi marfă în comision,* spre a o vinde în contul trimițătorului în schimbul unei remize de atâta la sută. *A da un comision* = a face o comandă. *Ci acuma fac rugăciune dum(itale) ca să-m*[i] *mai primești un comision de puțintic*[ă] *marfă de Venetiia* (a. 1798). IORGA, S. D. XII 123. *Listile cărților pentru care ei* [librarii] *fac comisioane* (a. 1833). URICARIUL, VII 224/13. || P. anal. Însărcinarea dată unei persoane s. primită de un particular să procure de undeva s. să ducă, să transmită altcuiva s. să aducă un obiect, o scrisoare, o știre etc. (= comisiune I 2°). *Te rog fă-mi un comision. Într'o zi, primi de la ea un bilet parfumat, prin care-l poftea puțin acasă, având a-l ruga să-i facă «un comision».* SANDU, SĂM. VI 429. *Am să-ți dau un comision, când vei pleca în străinătate.*

2°. (Comerț) Procentul (uneori nemărturisit sau ilegal, cf. șperț) ce-l primește persoana, casa de bancă etc., care a mijlocit o afacere, o vânzare, o cumpărare, un împrumut (de stat); plata pe care o primește comisionarul de la clientul său (ȘTEFĂNESCU, C. II. Cf. PANȚU, PR. 3). Cf. provizion, remiză, curtaj. *Numim valoare efectivă aceea care se restitue persoanei ce scomptează efectul, adică valoarea cuvenită după ce i s'a scăzut din valoarea nominală dobânda, comisionul, timbrul, etc.* ȘTEFĂNESCU, C. 56. *Ne-au împrumutat și pe noi cu milioane, cu dobândă mare și cu comision bun.* GHICA, S. 382, cf. ib. 449. *Profitul cel mare era al Grecilor, care, pe lângă comisionul reglementar, de unu, doi și trei la sută...* CONV. LIT. XLIV (vol. II) 211.

[Și: (ad I) **comisón** † s. a.; (ad II) **comisoáně** † s. f. STAMATI. | Verb (rar, din fr. *commissionner):* **comisionà** I[a] = a da un comision, a da ordin, a împuternici de a cumpăra în comision, a-și procura (ceva) printr'o casă de comision; p. ext. a comanda. *Arabia din care se comisionau în evul mediu... minunatele produsuri ale Orientului.* HASDEU, I. C. 103. *Părintele Duhu... și-a comisionat cărți spiritiste.* CREANGĂ, A. 141/19].

— *N.* în sensul I din germ. **Kommission,** în sensul II din fr. **commission.** Cf. dubletul comisi(un)e.

COMISIONÁ vb. I[a] v. **comision.**

COMISIONÁR s. m. 1°-2°. *Commissionnaire.*

1°. (Comerț). Negustor s. bancher care, în mod profesional, cumpără s. vinde mărfuri, efecte, etc. în numele său propriu, dar în contul mandatarului; cf. samsar, misit, curtier. ȘTEFĂNESCU, C. 10, PANȚU, PR. 3, ANTIPA, P. 725. Spec. *Comisionar de transport* ȘTEFĂNESCU, C. 19) s. *expeditor* (COSTINESCU), *de vânzare* și *de cumpărare* (cf. POLIZU). *Peștele ajuns la piață în mâna comisionarilor sau a birourilor oficiale de vânzare,... trebue imediat desfăcut cu toptanul.* ANTIPA, P. 725. (Cu funcțiune atributivă) *Un negustor comisioner.* GORJAN, H. IV 87.

2°. P. ext. Om de condiție inferioară, a cărui meserie e (stând pe stradă) să facă comisioane pentru public (mai ales drumuri prin oraș, remiteri de scrisori) pentru public.

[Și (învechit s. azi franțuzism incult) **comisionér** s. m. STAMATI].

— *N.* după fr.

COMISIONÉR s. m. (Comerț) v. **comisionar.**

COMISIÚNE s. f. v. **comisie.**

COMISOÁIE † s. f. v. **comis**[2].

COMISOÁNĂ † s. f. / **COMISÓN** † s. a. } v. **comision.**

COMISÓRIU, -IE adj. (Jur.) *Commissoire).* — Ceea ce aduce după sine reziliarea unui contract. *Clauză comisorie,* a cărei neexecutare anulează contractul. *Pact comisoriu,* prin care se stipulează că o vânzare se strică, dacă cumpărătorul nu răspunde prețul lucrului cumpărat până la un timp determinat (LM.) s. prin care creditorul devine proprietarul unui lucru amanetat, în cazul când debitorul nu plătește la ziua fixată.

— *N.* după fr. (<lat. **commissorius,-a,-um).**

COMISÚRĂ s. f. (Anat.) *Commissure.* — Locul unde se împreună două părți ale unui organ s. ale corpului, încheietură, legătură. *Comisura capului cu corpul.* LM. *Comisura buzelor* (id.) =

colţurile buzelor. *Comisura cerebrală*, partea unde scisura mediană care împarte creierul în două hemisfere e întreruptă de corpul calos care le uneşte. [Plur. *-suri*].

— *N.* după fr. (lat. **commissura, -am,** idem, de la *committere* «a împreuna»).

COMÍT † s. m. v. (Astr.) **cometă** şi **comes.**

COMÍTĂ † s. f. (Astr.) v. **cometă.**

COMÍŢĂ s. f. v. **coamă.**

COMITAGÍU s. m. *Comitadji.* — Agitator bulgar, din bande înarmate care fac incursiuni în statele vecine, săvârşind acte de tâlhărie (lucrând în numele unor *comitete* revoluţionare : de aci numele) ; cf. h a i d u c, a n t a r t.

— Din bulg. **komitaği** (<turc.), idem.

COMITÁT s. a. *Département.* — (În Ungaria şi în Anglia) Diviziune administrativă a ţării, j u d e ţ, cf. d e s p ă r ţ i m â n t, d e p a r t a m e n t, d i s t r i c t. *Mihaiu îşi aşează... oştirea în deosebite comitate pentru iernat.* BĂLCESCU, M. V. 403. *Proprietar, având în comitat mai multe ferme.* GHICA, S. 579. *Marca comitatului Unidoarei.* IORGA, N. R. A. I 254. [A d j e c t i v e : (formaţiune latinizantă) **comitaténs, -ă** = care ţine de comitat, j u d e ţ e a n ; — (neobişnuit, formaţiune personală), **comitatín, -ă,** cu acelaşi înţeles. *Şerpuesc astăzi panglici albe de şosele, drumuri comitatine.* IRINEU, S. B. 68].

— *N.* din germ. **Komitat** (lat. med. **comitatus,** idem). Cf. c ò m i t e.

COMITATÉNS, -Ă adj. } v. **comitat.**
COMITATÍN, -Ă adj. }

CÓMITE s. m. 1°. *Comte.* 2°. *Préfet.*

1°. (Învechit) Conte, (în Transilv.) grof. *D. comite Mauriciu Dzieduszycki.* HASDEU, I. C. VIII. *Fiii comitelui Şişman din Macedonia.* SBIERA, F. 345.

2°. † (Transilv., înainte de întregirea României) *Comite suprem* = prefect de judeţ, f i s o l g ă b i r ă u.

— Din lat. **comes, -item.** Cf. c o n t e, c o m e s, c o m i s, c h i m e t.

COMÍTE vb. III. 1°. *Commettre.* 2°. *Commettre, charger* qqn. de qqch.

1°. A face, a săvârşi, a făptui ceva rău s. nepermis (o faptă rea, o crimă, un păcat, o greşeală, o indiscreţie, etc.). *Inima ta de cetăţean te lasă să comiţi o asemenea scamatorie în banii statului ?* ALECSANDRI, T. 769. *Comis-am o crimă, pentru c'am iubit?* I. NEGRUZZI, III 463. *Eroarea s'ar fi strecurat nesimţită, dacă ar fi comis-o poetul numai în versul întâiu.* MAIORESCU, CR. I 64/10. *Nu comitem nici o indiscreţie spunând-o şi noi, că sub pseudonimul Carmen Sylva se ascunde... Regina României.* id. ib. III 7/14. *Comite fapte criminale.* IORGA, L. I 259. *Comisese o sumă de orori.* C. PETRESCU, C. V. 98. | P. e x t. (Ironic, în glumă) A scrie. *A comis o piesă de teatru* (mediocră, fără valoare).

2°. (Termen juridic, franţuzism învechit ; cf. c o m i t e n t) A încredinţa (cuiva) o lucrare, a da o însărcinare, un mandat, un comision ; a încredinţa (cuiva) o afacere de comerţ. *Când se comite cuiva facerea unui lucru, se poate stipulă ca el să pună numai lucrul său sau meseria sa, sau să procure şi materia.* HAMANGIU, C. C. 377.

[Se conjugă ca *trimite.* | A b s t r a c t : **comítere** s. f. DICŢ. | A d j e c t i v e : **comís, -ă.** *Greşelile comise.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 19. | S u b s t a n t i v e : (<germ. *Kommitent* şi ital. *commettente)* **comitént** (câte odată şi: **comiténte**) † s. m. (Jur.) = cel care încredinţează cuiva o lucrare, dă o însărcinare, un mandat, un comision ; cel care face o comandă. Cf. PANŢU, PR. 3. *Stăpânii şi comitenţii* [sânt responsabili] *de prejudiţiul cauzat de servitorii şi prepuşii lor în funcţiunile ce li s'au încredinţat.* HAMANGIU, C. C. 237. *Când lucrătorul dă materia, dacă lucrul piere,... dauna rămâne în sarcina sa, afară numai dacă comitentele a întârziat de a-l primi.* id. ib. 377.]

— *N.* din fr. (lat. **committo, -ere,** idem). Cf. e m i t e, t r i m e t e.

COMITÉNT s. m. } (Jur.) v. **comite**[2].
COMITÉNTE s. m. }

COMITÉT s. a. *Comité.* — Grup de persoane (de obiceiu dintr'o adunare s. o societate mai mare) constituind un corp special cu misiune şi atribuţiuni determinate (de statute, regulament, lege). Cf. c o m i s i e (I), c o n s i l i u. *Comitet permanent,* corp deliberativ, compus dintr'un număr determinat de membri aleşi ai consiliului judeţean spre a se sfătui şi a decide împreună cu prefectul despre nevoile judeţului. *Comitet de lectură* (s. *teatral* C. NEGRUZZI, I 341), instituit spre a citi şi aproba sau respinge piesele prezentate Teatrelor Naţionale. *Comitetul sanitar* (POLIZU) s. *al sănătăţii* (a. 1848, URICARIUL, VIII 100/9). *Comitet electoral. Să se facă de către cancelaria acestui comitet un izvod de toate* (a. 1827). ib. VII 97/22. *Au ales un comitet compus din 10 bărbaţi* (a. 1848). ib. X 7/16. *Comitetul reglementar din Bucureşti* (a. 1849). ib. XIII 378/20. *Comitetul rânduit atuncea pentru pricinile străine.* ib. I 262/27. *S'a ales... un comitet executiv compus din trei membri.* GHICA, S. 705. *Fiecare adunare se formează în comitet secret, după cererea preşedintelui sau a zece membri.* HAMANGIU, C. C. XX.

— Neologism după fr. (<engl. *committee,* derivat din *to comit* «a încredinţa ceva cuiva», intrat în limba română şi prin filiaţie rusească **(komitetŭ).**

COMIŢÍE † s. f. v. **comes** şi **comiţii.**

COMÍŢII s. f. plur. 1°-2°. *Comices.*

1°. (Ist. Romanilor) Adunări ale poporului pe curii şi centurii şi pe triburi. *Activitatea legislativă, care la început se mărginea numai în Comiţiile curiate, trece şi asupra Comiţiilor centuriate şi în parte şi a comiţiilor tribute.* MAIORESCU, CR. III 102.

2°. (Modern, prin imitaţie) *Comiţii agricole* = adunări libere de agricultori (instituite de lege) spre a studia mijloacele de perfecţionare a agriculturei. *Concursurile de plugari ar trebui să se facă în ficcare plasă prin îngrijirea comiţiilor agricole.* I. IONESCU, P. 518. (Rezultatele acestor adunări fiind nule, instituţia a durat prea puţin şi a fost ridiculizată ; de aceea, azi, cuvântul e întrebuinţat numai în sens ironic, în comedii şi în presa politică) : *Prezident... al comiţiului agricol şi al altor comitete şi comiţii.* CARAGIALE, T. I 114/4. *Obişnuise lumea cu consultarea comitetelor şi comiţiilor.* GOGA, Ţ. N. VI 161.

[Sing. **comiţiu** † s. a. *(comiţium* s. a. ARISTIA, PLUT.) şi **comíţie** † s. f. ARISTIA, PLUT.]

— *N.* din lat. **comitium** (plur. *comitia),* propriu «adunare» (de la *cum* «cu» şi *ire* «a merge»).

COMÍŢIU s. a. v. **comiţii.**

COMITÍVĂ s. f. *Lettre de recommandation* ou

d'envoi. — (Transilv. și Bucov.) Scrisoare care însoțește (recomandând) o adresă s. petiție.
— *N.* din lat. med. **comitiva,** idem.

COMIZERÁȚIE s. f. *Commisération.* — (Franțuzism) Milă, compătimire. COSTINESCU. *Pe Ureche îl consideră cu un fel de comizerație pioasă.* IORGA, IST. LIT. I 282. [Și: **comizerațiúne** s. f.]
— *N.* după fr. (‹lat. **commiseratio, -onem,** idem).

COMIZERAȚIÚNE s. f. v. **comizerație.**

COMLĂU s. m. sing. *Levure.* — (Ungurism, în Munții Apuseni și Banat) Drojdii (de hameiu) care se pun în aluat. STAN, M. 151. *Parfumează împrejurimile aluatul cu comlău.* IRINEU, S. B. 55.
— Din ung. **komló** «hameiu».

CÓMNE s. f. v. **culmă.**

COMOÁRĂ s. f. I. 1°. *Grenier.* 2°. *Tanière.* II. *Cimetière.* III. 1°. *Trésor.* 2. *Trésor.* 3°. *Source, mine, trésor.* IV. 1°. *Trésor.* 2°. *Trésor* (en parlant de quelqu'un). V. (Astron.) *Pollux.*

I. 1°. † (Numai în BIBLIA, 1688) Încăpere în care se păstrează bucate, grânar, șopron, magazie. Cf. cămară (II) 2°). *Pieriră comórile.* 589.

2°. († și dial.) Ascunzătoare, vizuină (REV. CRIT. III 119), bârlog. *Prinseră-me ca leul gata spre vărat, și ca schimenul ce iaste în debiu în cămora sa (comoara C,* vistiariul *C, H,* bărloage *D).* PSAL. SCH. 23/14.

II. (Transilv.-de-nord) Cimitir. VICIU, GL., (Năsăud) com. N. DRĂGANU. *Unde-i comoara satului?* (Girișul rom.) VICIU, GL.

III. P. ext. 1°. Bani s. obiecte prețioase, ascunse în pământ (de obiceiu în căldări s. în oale de pământ sau alt fel de vase) și uitate acolo (cf. COSTINESCU), tezaur (HAMANGIU, C. C. 649). Cf. LB. *Comoară* să chiamă aur, argint, banii cei vechi de demult, stăpânul a cui a fost să nu se cunoască, cine au fost. PRAV. 312/2. Sub nume de *comoară* poporul înțelege o adunătură mare de bani puși într'un vas de stejar ori într'o căldare de aramă, și ascunși în anumite locuri de oamenii bogați din vechime ȘEZ. I 284/18. (Credințe pop.) De-asupra locului unde e ascunsă o *comoară* ard s. joacă flăcări (PAMFILE, COM. 5, 26, 27, 32) spre sărbătorile mari (ȘEZ. I 127/34). Prin stima s. duhul banilor s. *comorilor* se înțelege ființa nevăzută care are în stăpânire *comoara.* PAMFILE, COM. 17. (Cred. pop.) Sânt *comori* curate s. bune, care ard după miezul nopții, după ce cântă cocoșii, cu pară albie ori gălbie une-ori s. albastră alteori, și sânt păzite de înger s. de *știma comorilor,* înfățișată printr'un om s. o femeie cu îmbrăcămintea albă; și sânt *comori* necurate s. bani răi care ard în cealaltă jumătate de zi și de noapte. id. ib. 17, 27. *Comoară ascunsă în sat ce o află omu ascunsă.* CORESI, ap. GCR. I 17/27, cf. EV. 44/10, 52/20. *De să va prileji cuiva, nu cercând, ce așa să va nemeri, de va găsi o comoară pre un loc străin, atunce să fie și să împartă în doo cu stăpânul locului.* PRAV. 302. *Cela ce va găsi comoară cu vrăji și cu draci, nemică să nu i să dea, ce să ia tot domniia.* ib. 311. *Comoára nu scapă de plugariul.* DOSOFTEIU, V. S. 42b. *Pohtesc moartea și nu o nemeresc, scurmând-o ca nește comoáră.* BIBLIA (1688). 364b/15. *Au aflat comoáră.* MINEIUL (1776). 130b. *Era ascunsă o comoară în pământ.* GCR. II 40/11. *În ruinele ci sânt comori.* C. NEGRUZZI, I 203. *Uzufructuarul nu are nici un drept... asupra comorei care s'ar putea găsi în cursul uzufructului său.* HAMANGIU, C. C. 136. *Un cerșetoriu... ședea pe o comoară și cerea milostenie.* CREANGĂ, P. 134/17. *Mi se prind de mână la joc, de pare că-s draci de pe comoară.* ȘEZ. III 183/21. *Ban găsit, ban vrăjit, Comoară găsită, belea nesfârșită.* ALECSANDRI, P. P. 93. | (Mitol. pop.) Prin județul Mușcel se crede că cel ce nu mănâncă Lunea ceapă și usturoiu trei ani de-a-rândul, poate vedea **comoara vânturilor.** PAMFILE, VĂZD. 28. *Par'că ești* **cel de pe comoară** (= dracul), *măi, de știi toate cele!* CREANGĂ, P. 150/3.

2°. (Adesea la plur.) Grămadă de obiecte de metal prețios, de bani, de pietre scumpe, strânsă și păstrată la loc sigur; p. ext. avere, avuții, bogăție. *Potolomei... avu comoară multă.* MOXA, 351/30. *Așa e cela ce strânge lui comoară, iară în Dumnezeu nu-i bogat.* SICRIUL DE AUR, ap. GCR. I 127/25. *Moștenean de comoáră.* BIBLIA (1688), 188. *O piatră scumpă, carea iaste mai mare decât un ou de gâscă, și plătcașe o mare comoară.* GCR. II 77/34. *Iubitorul de argint... șade deștept lângă comoara sa.* MARCOVICI, C. 9/10. *Tu să păzești casa și comorile stăpânu-tău, să stai lângă dânsele,... să latri* (a. 1847). GCR. II 358/1. *Bogatul din comori multe își încheie fericire.* KONAKI, P. 287. *Comori Pe rochii lungi țesute'n flori.* COȘBUC, B. 19. *Vrednic ești de comoara ce ți-o las.* CREANGĂ, P. 226/22. *Mândra mea tare-i avută, Are bani, are comori. Dar nu are pețitori.* HODOȘ, P. P. 179.

3°. Fig. Tot ce e socotit foarte prețios și folositor; izvor (de îmbogățire), mină, tezaur. *Că acesta iaste dătătoriu de viață și... comoara bunătăților.* CORESI, EV. 252 /27. *În minutul ce era să publice această comoară, la 1808, moartea veni.* ARHIVA R. I 4. *Am primit... o întreagă comoară de cuvinte latine.* MAIORESCU, CR. II 274/19. *Comoara generală a cunoștințelor omenești.* id. ib. III 34/3.

IV. Fig. 1°. Ceea ce avem mai scump, ceea ce e mai de preț pentru sufletul omenesc, (ceea ce aduce) fericire, bunătate. *Le va deschide Hristos comorâle împărăției cerului* (ca. 1550). CUV. D. BĂTR. II 459, cf. TETRAEV. 209, GCR. I 112/12. *Cereștile comori.* BIBLIA (1688), pr. 3/36. *Fapta ascunsă a inimii coamoara poartă.* CANTEMIR, IST. 213/21. *Să iau comoara și bogățiia cea veacinică.* GCR. II 149/26.

2°. (Despre persoane) *Tu ești comoara mea.* MARCOVICI, C. 9/11. *Amar mie! Ce soție, Ce comoară-am prăpădit.* ALECSANDRI, T. 341. *E o comoară de om!* (Cuvânt cu care te adresezi unei persoane dragi; cf. germ. *Schatz).* Iubit(ă), scump(ă), drag(ă). *Mândrele te-or întreba: Cin'ți-a dat, bade, peana? Dragul mieu, comoara mea, Vorbă bună nu le da.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 67. *Mândră, mândruleana mea, Draga mea, comoara mea.* ib. 312. *Sora mea, Comoara mea.* ib. 492.

V. (Astron.) O stea aurie (H. VII 394) : Polux. Se mai numește și: **comoara lui Iov** (OTESCU, CR. 25, PAMFILE, CER. 171-3) s. **cu sfredel** (H. X 245). Cf. H. I 351, II 14, 82, III 75, X 70, 97, 501, XI 492, XIV 379. *Când «sfredelul» va cădea drept în «comoară», atunci aurul și argintul se vor vărsa pe toată fața pământului, și va fi vremea de apoi.* HEM. 1337.

[Gen.-dat. sing. *comorii* (scris și *comorei)* † și dial.) *comoarâi* † CORESI, ap. GCR. 18. | Plur. *-mori* și *-moară,* articulat: *comorile* și († și dial.) *comorâle.* | Și: **cămóră** † s. f., **coamoáră** † s. f. | Derivate: (ad II 2°, pol. *komorníkŭ)* **comórnic** s. m. = (†) înalt funcționar atașat curții polone cu atribuții judecătorești; † cămăraș; (dialectal, în Transilvania) casier (DICȚ.) comunal (Poplaca, județul Sibiiu, com. V. LAZAR). *Până a mergere comornicul crăesc cu cărțile,... Crețul... au intrat în țară pe la Soroca.* LET. I 198/30. *Comornicul sau cămărașul lui Racoție Gheorghie*

craiului încă au fost acolo (Sibiiu, a. 1746). BUL. COM. IST. II 231; — **comorâște** s. f. (Olten.) = locul unde s'a găsit s. se află îngropată o comoară. CADE.).

— Din slav. **komora** (rus., rut. *komóra* «cămară», pol. *komora* «cămară, magazie, trezorerie», sârb. *kòmora* «trezorerie, fisc»), care e un împrumut din latinescul *camera*, încât cuvântul formează cvadrublet cu cămară, cameră și chimir; Cf. comarnic, cămăraș.

COMÓD, -Ă adj., adv. 1°. *Commode. Commodément.* 2°. *Qui aime ses aises.* 3°. *Indulgent.*

1°. Adj. Care se poate întrebuința ușor, de care ne folosim cu plăcere; lesnicios, înlesnit, plăcut, potrivit; încăpător, larg, mare. *Îmbrăcăminte comodă*, care stă bine, nu strânge, care este în voie. COSTINESCU. *Pat comod. Gheată comodă*, în care piciorul se simte în voie. *Bordeie mai bune, mai higienice și mai comode decât însăși caselc.* I. IONESCU, M. 151, cf. C. NEGRUZZI, I 302. *Prezența lui într'un penitenciar nu era de loc... comodă pentru Directorul respectiv.* VLAHUȚĂ, N. 184. | P. ext. *Viață comodă* s. *traiu comod* = viață plăcută și tihnită. COSTINESCU. || Adv. Cu înlesnire, potrivit, fără greutate, ușor. *Găsi mai comod să mă plece la jugul căsătoriei.* ALECSANDRI, T. 112. *A intentat acțiune de partaj... având de obiect partajul averei rămasă,... deoarece nu se pot împărți comod în natură.* MON. OF. 23.

2°. (Despre persoane) Căruia nu-i place a da în greu (LM.), care nu se prăpădește cu munca, cu lucrul, ci-i place liniștea și munca puțină, fără multă sforțare, cam leneș, cf. tihnit, tacticos. *Înșiră* [evenimentele] *tacticos și răbdător, în lungi exametre, bune pentru somnul de după amiazi al comozilor noștri strămoși.* IORGA, L. II 3, cf. IST. LIT. I 388.

3°. (În sens defavorabil, în opoziție cu «sever») Indulgent, lăsător, slobod. *Morală comodă. Un bărbat foarte comod*, care nu ia seama la (făcându-se că nu vede) infidelitățile soției sale.

[Accentuat (după lat.) și: *cómod, -ă.* | Abstract: (fr. *commodité*) **comodítate** s. f. = starea s. însușirea de a fi comod, ceea ce face ca ceva să fie comod, înlesnirea ce o oferă ceva; p. ext. umblătoare, privată, closet. *E oraș prea sălbatic și e prea mare lipsă de comodităților vieții.* GHICA, A. 582. «*Cum vrei mata Catinca*» *nu era o formulă de politeță sau de comoditate casnică.* I. TEODOREANU, M. II 53. *Când s'a înoptat, am ieșit frumușel pe fereastra de la comoditate.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV, 376. || Contrarul: **necomod,-ă** (v. c.), cu abstractul **necomoditate** s. f. și **incomoditate** s. f. (v. c.)]. —

— *N.* după fr. (lat. **commodus, -a, -um**). Cf. comodă.

COMÓDĂ s. f. *Commode.* — Scrin mai scund (la care ajungi ușor cu mâna) cu sertare pentru rufe, pânzeturi, etc. Cf. COSTINESCU.

— *N.* după fr. Cf. comod.

COMODÁNT s. m. (Jur.) *Commodant.* — Acela care dă ceva împrumut prin comodat. Cf. COD. ȚIV. T. 5/1. [Și: (formă italienească) **comodánte** † s. m. *Comodantele nu poate să ia îndărăt lucrul... înainte de trecerea termenului cuvenit.* HAMANGIU, C. C. 398].

— *N.* după fr. (ital. **comodante,** idem). Cf. comodat, comodatar.

COMODÁNTE † s. m. (Jur.) v. **comodant.**

COMODÁT s. a. (Jur.) *Commodat.* — *Comodatul* este un contract prin care cineva împrumută altuia un lucru spre a se servi de dânsul, cu îndatorirea de a[-i-]l înapoia. HAMANGIU, C. C. 396. Cf. 397. [Și: (formă latină) **comodátum** † s. a. *Comodatum*, împrumutarea unui lucru necheltuitoriu, d. p. cal, trăsură, carâtă. COD. ȚIV. A. 4/37]. — *N.* după fr. (‹lat. **commodatum**). Cf. comodant, comodatar.

COMODATÁR s. m. (Jur.) *Commodataire.* — Cel ce beneficiază de un contract de comodat, cel ce «ia împrumut un... lucru necheltuitoriu». COD. ȚIV. A. 5/2. *Comodatarul este dator să îngrijească ca un bun proprietar de conservarea lucrului împrumutat.* HAMANGIU, C. C. 397.

— *N.* după fr. (s. ital. **comodatario,** idem). Cf. comodat, comodant(e).

COMODÁTUM † s. a. (Jur.) v. **comodat.**

COMODITÁTE s. f. v. **comod.**

COMONÍ vb. IV[a] refl. *Se donner de la peine.* — (Mold.) A se munci, a se vânjoli.

COMORÂȘTE s. f. v. **comoară.**

COMÓRNIC s. m. v. **comoară** și **comarnic.**

COMÓS, -OÁSĂ adj. v. **coamă.**

COMOȘTENITÓR, -OÁRE subst. (Jur.) *Cohéritier.* — Cel care moștenește împreună cu alții, coherede.

— Formațiune nouă după fr. *cohéritier.*

COMÓTĂ s. f. *Collier* du harnais. — (Banat) Jugul hamului. Caii se prind prin ștreangurile de la hamuri ori *comote* de tripcă. H. XVIII 143.

— Din germ. **Kummet.** Cf. hamut.

COMÓȚIE, COMOȚIÚNE s. f. *Commotion.*— (Fizică) Sguduire puternică bruscă (a corpului), cutremurare. *Comoțiune electrică* = izbire ce simte cineva prin descărcare electrică. Cf. PONI, F. 224. (Pat.) *Dacă n'avem comoțiune cerebrală, totul merge bine.* ZAMFIRESCU, R. 270. || (Germanism) Mișcare pe care o face cineva în scop igienic (mai ales după masă, ca să faciliteze digestia). Cf. STAMATI. | Fig. Emoție puternică, zguduire; turburare sufletească repede și puternică, cutremurare. *Înfățoșarea acelei necunoscute îi făcuse o comoție așa de mare, că își pierdu mințile.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 263, cf. I. IONESCU, M. 154. | Mișcare revoluționară. *Propaganda... filosofilor francezi... aduce comoția din 1789.* IORGA, L. II 5.

— *N.* după fr. (lat. **commotio, -onem,** de la *commovere* «a zgudui cu putere») și după germ. **Kommotion.**

COMOVÍȚĂ s. f. *Marc.* — (Sârbism, în Banat). Tescovină. *Răchie de comoviță.* CADE.

— Din sârb. **komovica** «rachiu de tescovină». CADE.

COMPÁCT, -Ă adj. *Compact.* — Ceea ce se prezintă ca o masă strânsă bine la un loc, îndesat (5°), p. ext. tare, solid, vârtos, des, cf. masiv, dens. *Partea cea mai compactă... a emigrațiunii.* HASDEU, I. C. 61. *Antracitul este des, compact, dur.* PONI, CH. 127/17. *Umbra compactă a nopții.* VLAHUȚĂ, D. 3. *Părul lins, compact, ca două aripi de oțel.* I. TEODOREANU, M. II 146. | Spec. (Tipogr.) *Caractere compacte* s. (mai des, substantivat, la plur.) *compacte* = litere groase și negre, cf. aldine. *Îmi pune îndată sub ochi, cu*

indicația caracterelor, «compacte», de întrebuințat, următoarea informație... CARAGIALE, M. 58.
— *N.* după fr. (lat. **compactus, -a, -um,** de la *compingere* «a strânge laolaltă»). Cf. compactor.

COMPACTÁ vb. I[a] v. **compactor.**

COMPÁCTOR s. m. *Relieur.* — (Latinism, în Transilv.) Legător de cărți. DICȚ. [Familia: **compactorie** s. f. = legătorie de cărți ; — **compactá** vb. I[a] = a lega cărți].
— *N.* din lat.-medie **compactor,** idem.

COMPACTORÍE s. f. v. **compactor.**

COMPÁNIE s. f. 1°-4°. *Compagnie.*
1°. Prezența unei persoane pe lângă alta spre a nu o lăsa singură, spre a-i ține de urît, a-i fi de ajutor; (azi înlocuit în mare parte prin:) societate, tovărășie. *Fie! mi-oiu spăla păcatele în compania ta.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Ieși dumneata ! — dacă nu-ți place compania mea.* I. TEODOREANU, M. II 18. *Damă de companie,* persoană care ține tovărășie alteia (mai ales în călătorii, în schimbul unei remunerații). *Ține-mi companie astă scară. Te-am văzut în compania domnului cutare.*
2°. (Învechit) Adunare de mai multe persoane pe care relațiile sociale le fac să se adune (într'un salon) pentru plăcerea de a fi împreună, de a conversa, a petrece (cf. STAMATI), (azi înlocuit tot mai mult prin) societate (LB.) *Fiește-care din companie și-au cuprins locul său pe pământ.* DRĂGHICI, R. 19/1, cf. 34/7. *Gătindu-se bucatele, compania s'a pus la masă.* C. NEGRUZZI, I 82. *Nu se poate nime jelui că nu e în bună companie.* id. I 328. *Frumoasă companie ! Companie numeroasă. Tânăr de bună companie.*
3°. Asociație de persoane (negustori, industriași, învățați, artiști, etc.) conduși de un legământ s. de statute comune, s. având interese comune ; tovărășie; societate. Cf. ANTIPA, P. 766. | Spec. (Într'o societate comercială) Asociatul s. asociații nenumiți în firmă, cu numele, ci numai prin indicația (prescurtată). *Comp. s. Co. s. C-ia. Compania ce au luat asupra-i această fabrică* (a. 1815). URICARIUL, I 227/2. *Îngăduia companiei privilegiate de contrabandieri...* (a. 1835). ib. VIII 136/26. *Vaporul «Urania» al companiei Cunard.* GHICA, S. 532. *Propunea companiei să cumpere acea moșie pentru esploatarea metalului.* id. ib. 666. *Companie de căi ferate.* || Spec. (Odinioară, în Brașov și în Sibiiu) *Compania grecească* = asociația negustorilor străini, mai ales Greci s. români, supuși turci, care nu aveau drepturi cetățenești, dar beneficiau de oarecare privilegii în exercitarea profesiunei lor. | Societate pentru exploatarea unor ținuturi coloniale. *Compania Indiilor a asigurat Angliei stăpânirea acelei țări.*
4°. (Milit.) Trupă de infanterie ; parte dintr'un batalion, subt comanda unui căpitan, † roată. Cf. LB. *În cele patru regimenturi de abia era 2000 de feciori, precum însumi... am numărat compagniile.* ȘINCAI, HR. III 154/10. *Căpitan Jarda, comândaș de companie* (a. 1802). IORGA, S. D. XIII 135. *Comandiri de companie* (a. 1833). id. ib. VII 222/13. *O companie de infanterie cu colonelul și muzica.* URICARIUL, VIII 189/1. *Obuzul a lovit doi de la compania a cincea.* C. PETRESCU, Î. II 14. *Neamțule 'n compania ta Nu-i voinic ca bădița.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 314. *De-ar fi pușca de scăiete Și compania de fete! De-ar fi pușca de tuleu, Cătănia'n satul meu!* RETEGANUL, TR. 55/17, cf. HODOȘ, P. P. 223. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 299. MÂNDRESCU, P. P. 163/15.

[Scris mai de mult (după ortografia franceză) și *compagnie.* | Accentuat (ad 1°-2°) și *companie.* | Și: (ad 3°-4°) **cumpánie** † s. f. (a. 1803) CAT. MAN. 242, 527, ANTIPA, P., (cu rostire neogreacească) **cumbánie** s. f. ANTIPA, P., **cumpánie** id. ib. | Derivat: (ad 3°) **companist, (cumpaníst** †) s. m. = tovarăș, soț (STAMATI), asociat; cel ce făcea parte dintr'o companie comercială, (Brașov și Sibiiu) membru al companiei grecești. Cf. companion. *Cei amăgiți cumpaniști și ruptași se căiu căire fără folos.* ZILOT, CRON. 77.].
— *N.* intrat în limba noastră pe mai multe căi: din fr. **compagnie,** ital. **compagnia,** germ. **Kompagnie,** etc.

COMPANIÓN, -OÁNĂ subst. 1°. *Compagnon, compagne.* 2°. *Compagnon, associé.*
1°. S. m. și f. (Învechit) Persoană care trăește în societatea alteia (cf. companie 1°-2°), care însoțește (acompaniază) pe o alta (la primblare, într'o călătorie), tovarăș(ă), însoțitor, -oare. *Marchiza și D-na Verișanu lăsară iute brațul companionilor lor.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Companion de joc,* cf. partener.
2°. S. m. Persoană care face parte dintr'o societate (comercială, artistică, etc.) (cf. companie 3°) ; tovarăș (la negoț, de arme, etc.), soț, asociat. camarad, cf. confrate, coleg. *Companionii de arme.* ALECSANDRI, T. 33.
— *N.* după fr. (din lat. pop. **companio, -onem,* din *cum* «cu» și *panis* «pâne», propriu: «cel care împarte pânea cu altul»), Cf. companist, acompania.

COMPANÍST s. m. v. **companie.**

COMPARÁ vb. I. *Comparer.* — Trans. A apropia, a pune alături două s. mai multe lucruri s. persoane pentru a stabili punctele de asemănare și de deosebire între ele, a asemăna (II 2°), a asemui, cf. confrunta, colaționa. *Se cercetează direcția osului, fără a-l compara cu celelalte oase din schelet.* KRETZULESCU, A. 17/15. | A-i părea cuiva că ceva s. cineva seamănă cu..., a pune, a așeza pe cineva deopotrivă, pe aceeași treaptă cu..., a-l socoti deopotrivă cu... *Știi... cu ce compar eu romanele acestui domn Bourget ?...* C. PETRESCU, Î. II 55. || Refl. A se asemăna (II 2°), a face o apropiere s. asemănare între sine și altul, a se pune s. măsura cu... *Ea se compărează cu acele revoluții urmate în Franța* (a. 1848). URICARIUL, X 17/17. *Cu mine nici vulcanul Vesuv nu se compară.* ALECSANDRI, ap. TDRG. [Prez. ind. *compar,* (rar și învechit) *comparéz.* | Și: **compărà** † vb. I[a] | Abstracte: **comparáre** s. f. = asemănare; spec. (Poetică, Retorică, învechit) comparație. *O comparare a atribuțiilor face să ne pronunțăm mai degrabă...* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 75. *Comparările sânt chemate a da o imagine sensibilă pentru gândirea prea abstractă.* MAIORESCU, CR. I 34/21, cf. II 141/11; — **comparát** s. a.—; **comparație (comparațiúne)** s. f. apropiere a două s. mai multe lucruri ori ființe cu scopul de a stabili punctele prin care se aseamănă s. se deosebesc, asemănare (II 2°), cf. confruntare, paralelă; figură poetică s. retorică care, prin asemănare, caută să materializeze o abstracțiune sau să dea plasticitate stilului (cf. MAIORESCU, CR. I 27/1, 14/15). *În comparație cu* = în asemănare, în raport cu, relativ la... *Din împreunarea și compararea obiectelor particulare, deduce cineva rezultate generale.* KRETZULESCU, A. 2/3. [Darea] *este foarte mică în comparația materialului* (a. 1856). URICARIUL, IV 419 /15 (azi: *în comparație cu materialul).*

Termen de comparație. CLIMESCU, A. 289. *Făceam o comparație între voi, când vorbeați.* C. NEGRUZZI, I 40. *Dante a luat furtunosul zbor al graurilor... drept termen de comparațiune, ca să descrie... cum spiritele... sânt purtate fără repaos de suflarea vijeliilor.* ODOBESCU, III 30/11. *Poeții lor nu găsesu... comparațiuni pentru apoteoza eroilor.* EMINESCU, N. 66/4. *Reproduc aici pe cele mai principale, dând alăturea, pentru comparație, textul corespunzător.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 149. (Gram.) *Gradele de comparațiune* (s. *grădățiune*) sânt pozitivul, comparativul și superlativul. | Adjective: (după fr. *comparé*) **comparát, -ă** = (cu sens pasiv) asemănat; (cu sens activ, după fr. *comparé*) care procedează pe cale de comparație. *Necunoștința fonologiei comparate.* HASDEU, I. C. 205. *Studiul filologiei comparate.* MAIORESCU, CR. I 349/6. *Anatomie comparată. Folclor comparat;* — **comparátiv, -ă** = care stabilește o comparație, o asemănare, un raport între două lucruri s. persoane; (după germ. «vergleichend») comparat (cu sens activ); (Gram., substantivat) grad de comparație, care, modificând forma unui adjectiv s. adverb (prin terminații, prin adaosul unor particule s. prin înlocuiri completive) îl arată într'o calitate s. măsură superioară față de pozitiv, dar inferioară față de superlativ; (adv.) în mod comparativ, în comparație cu... *O profundă cunoștință comparativă a poeziei poporane.* HASDEU, I. C. 98. *Filologia slavă comparativă.* SBIERA, F. 393. (Adverb). *Documentele trebue folosite nu numai individual ci și în serii, comparativ.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 13. (Subst.) *La Sloveni comparativul de obște se face așa.* P. MAIOR, IST. 246; — **comparábil, -ă** = care se poate compara cu, asemănător cu, asemenea cu; cf. analog; (cu negativul **necomparábil, -ă** și mai ales **incomparabil** (v. c.) (și cu abstractul, rar) **comparabilitáte** s. f. = posibilitate de a face comparații.].

— *N.* din fr. s. lat. **comparare.** Cf. dubletul cumpăra.

COMPĂRÁ † vb. I^a.
COMPARÁBIL, -Á adj.
COMPARABILITÁTE s. f.
COMPARÁȚIE s. f.
COMPARAȚIÚNE s. f.
COMPARATÍV, -Á adj., s. a.
} v. **comparà.**

COMPĂREÁ vb II (Jur.) *Comparaître.* — A se prezenta în justiție, în fața judecătorilor, a se înfățișa la judecată. [Se conjugă ca *a părea.* În timpul din urmă, se observă însă tendința de a-l conjuga după conj. III. | Abstract: (fr. *comparution*) **comparițiúne** s. f. = prezentare în justiție, înfățișare].

— *N.* după fr., modificat după a părea.

COMPARIȚIÚNE s. f. (Jur.) v. **compăreà.**

COMPÁRS s. m. *Comparse.* — (Franțuzism) Figurant de teatru, personaj mut, cf. statist; p. ext. persoană cu un rol neînsemnat într'o afacere, om de umplutură. *Comparși politici.* ȘĂINEANU, D. U. [Plur. *-parși.*].

— *N.* din fr.

COMPARTIMÉNT s. a. *Compartiment.* — Despărțitură într'o încăpere mai mare, mai ales într'un vagon de cale ferată, într'un dulap, într'o cutie, etc., spre a (se) așeza acolo persoane, lucruri, etc., separate de altele din alte despărțituri la fel; cf. sertar, boxă. *Trecând în al doilea compartiment al grajdului, am găsit o iapă mare.* GHICA, S. 541. *Aceste picturi ocupau patru compartimente pătrate pe tavanul boltei.* ODOBESCU, I 118/8. *Se repede afară din compartiment*[ul vagonului]. CARAGIALE, M. 126. *Încercă să încuie ușa compartimentului.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Z. D. 30. *Ocupă toate locurile compartimentului de clasa doua.* I. TEODOREANU, M. II 199.

— *N.* după fr. (ital. **compartimento,** de la *compartire* «a împărți»). Cf. departament.

COMPĂRȚITÓR, -OÁRE adj., subst. (Jur.) *Copartageant.* — (Fiecare dintre persoanele s. părțile) care are ceva de împărțit cu altul s. cu alte persoane. Cf. copărtaș. *Se procede înainteu acestui arbitru la facerea socotelilor ce copărțitorii pot fi datori a-și da unii altora.* HAMANGIU, C. C. 177, cf. 178. [Și: **copărțitór, -toáre** adj., subst.]

— *N.* format după fr.

COMPÁS s. a. (Geom.) 1°. *Compas.* 2°. *Boussole.*

1°. Instrument (format din două brațe de lemn s. de metal, unite la un capăt printr'un șurub, care servește de axă, așa ca să se poată depărta și apropia), cu care se măsoară distanțele și unghiurile, se trag arcuri, circonferințe, etc., perghel (I. GOLESCU). *Compasul dulgherului,* de lemn (mai mare) și de fier (H. II 30, 311, X, 33 XIV 399) se mai numește pas(nic), capră (III 13°), cercălău, țărcălan. *Compas cu balustru,* cu care se trag cercuri mici. *Compas forestier* (Com. ITTU), metru alergător de forma unui compas cu care se măsoară lungimea lemnelor. CIUPALĂ, PL. *În mâna ta cu compasul lumile toate măsoară.* KONAKI, P. 275, Cf. 294. || P. ext. Cutia în care se ține acest instrument (și accesoriile lui).

2°. (Marină; învechit) Busolă. STAMATI. *Tu n'ai visat în viață ochiană și compas.* C. NEGRUZZI, II 193/18. # **A-și pierde compasul** = a-și pierde busola. *A nu-și picrde compasu', Nici îngeri atunci nu pot.* I. VĂCĂRESCU, P. 529/12.

[Plur. *-pasuri.* | Verb: (fr. *compasser;* neobicinuit) **compasà** I^a = a măsura cu compasul, a așeza ceva într'un mod regulat, simetric. *A compasa mersul, stilul.* ȘĂINEANU, D. U.; (cu part. adj. după fr. *compassé*) **compasát, -ă** = măsurat. *Vorbe compasate. Mișcare compasată. Gest compasat.* ib.]

— *N.* în sensul 1° după fr.; în sensul 2° din germ. **Kompass** «busolă».

COMPASÁ vb. I^a v. **compas.**

COMPASIÚNE s. f. *Compassion.* — (Franțuzism) Compătimire, milă. *De ce de a mea pasiune Tu n'ai compasiune?* I. NEGRUZZI, I 80. *Zâmbetă de compasiune.* UNIVERSUL, a. 1930, 6 Nov.

— *N.* din fr. (lat. **compassio, -onem,** de la *compassus,* part. verb. *compati* «a suferi împreună cu, a compătimi»).

COMPATÍBIL, -Á adj. *Compatible.* — Care se poate împăca cu altceva, care poate fi împreună cu altceva, care poate exista s. se poate exercita în același timp cu altceva (fiind vorba mai ales de o însărcinare, funcțiune, etc.) *Mandatul de deputat nu e compatibil cu funcțiuni administrative.* LM. *Publicul... s'ar înșela foarte mult, când ar crede că simțimântul naiv al poporului nu este compatibil cu ideile înalte.* MAIORESCU, CR. I 128/19. [Negativul: **necompatibil.** *Dispoziții necompatibile sau contrarii cu acelea ale testamentului.* HAMANGIU, C. C. 217. *Agitare politică necompatibilă cu poziținea lor.* MAIORESCU, D.

1 100; **incompatibil, -ă** v. c. | Abstract: (fr. *compatibilité)* **compatibilitáte,** (cu negativele) **necompatibilitate** s. f., **incompatibilitate** v. c. = faptul de a fi compatibil, potrivire, asemănare. *Diverse necompatibilităţi cronologice.* HASDEU, I. C. 17].

— *N.* după fr. (derivat. din lat. *compati* «a suferi împreună cu»).

COMPATIBILITÁTE s. f. v. **compatibil.**

COMPÁTIMĂ † s. f. v. **compătimi.**

COMPĂTIMÍ vb. IV[a] 1°. *Compatir.* 2°. *Plaindre.* 1°. Intrans. (construit mai ales cu prep. cu) A suferi împreună cu cel nenorocit (COSTINESCU), a pătimi împreună cu altul s. cu alţii, a lua parte la suferinţa cuiva. *Numai naturii vei spune necazul tău cel ascuns. Socotind cum că cu tine compătimeşte şi ea.* PANN, E. III 46/10, cf. 158/13. *Ca unei inimi care cu noi compătimeşte.* ALEXANDRESCU, M. 46/9. *Compătimeşte... când vede pe sărac.* C. NEGRUZZI, II 264/15.

2°. Trans. A arăta cuiva mare părere-de-rău pentru durerea s. suferinţa ce îndură, a-i fi cuiva milă s. a avea milă de cineva, cf. căi (2°), căina (2°). *Foarte bine ! zise ea, compătimindu-l.* SBIERA, P. 239/20.

[Adjective: **compătimit,** (cu negativul **necompătimit**),**-ă** = faţă de care ai compătimire, căruia îi arăţi că compătimeşti cu el ; — **compătimitór** (cu negativul **necompătimitor**), **-oare** = care simte compătimire cu..., cf. milostiv, îndurător. *Neagoe a fost milostiv şi compătimitor, darnic pentru cei ce aveau nevoie de domneasca lui dărnicie.* IORGA, L. R. 56. | Abstracte: **compătimíre** s. f. = pătimire împreună cu altul s. cu alţii, suferinţă pe care o împărtăşeşti cu cineva ; părere-de-rău şi milă, compasiune cu cel ce sufere s. e nenorocit, cf. milosârdie, milostivire, îndurare (Ad 1°) *Văd cum c'amorul de obşte la toţi dă compătimiri.* PANN, E. I 115/6. *Compătimire Ce inimile leagă cu lanţul sufletesc.* ALEXANDRESCU, M. 118/11; (ad 2°) *Compătimire şi milă pentru aceşti nenorociţi.* DRĂGHICI, R. 21/13-14. *Simţesc o nespusă compătimire pentru soarta ei.* C. NEGRUZZI, I 41. *Nu simţeam durere, nici compătimire.* id. II 31/21. *Ar ofensa-o cu compătimirea ei.* VLAHUŢĂ, D. 223. *N'am avut parte şi cu pe lume măcar de o compătimire !* CARAGIALE, T. II 32/15; — **compătimít** s. a = compătimire ; — (postverbal, neobicinuit) **compátimă** † s. f. = compătimire. POLIZU].

— *N.* format, după fr. *compatir,* din prefixul **con-** şi verbul **pătimí.**

COMPATRIÓT, -Ă subst. *Compatriote.* — Care are aceeaşi patrie, care e din aceeaşi ţară cu altul. *Binele... să-l împărtăşim compatrioţilor.* GOLESCU, î. 3. *Această lucrare dorită de obştie şi menită a lămuri drepturile compatrioţilor.* CODICĂ ŢIV. VIII/12. *Au intrat pe temeiul dorinţelor compatrioţilor lor* (a. 1835). URICARIUL, VIII 126/12. *Chiamă la conlucrare pe toţi compatrioţii.* RUSSO, S. 154, cf. GHICA, A. 644. *Dama necunoscută nu se pare a-ţi fi compatriotă.* C. NEGRUZZI, I 45. *Un compatriot de ai noştri discuta cu un alt compatriot despre valoarea lui Shakespeare.* MAIORESCU, CR. II 373/18. | P. ext. (Om) de acelaşi neam cu altul, de acelaşi sânge, de aceeaşi origine etnică, de aceeaşi naţiune, connaţional. *Compatrioţii noştri de peste Carpaţi.* MAIORESCU, CR. I 137/6. | † (Cu funcţiune adjectivală) *În toată Elveţia, nobil şi prost nu este, ci toţi sânt fraţi compatrioţi.* GOLESCU, I. 126. [Feminin ul: **compatriótă,** mai rar: **compatrioátă.** | Pronunţ. *-tri-ot*].

— *N.* după fr. (din lat. din epoca decadenţei **compatriota,** idem). Cf. simpatriot.

COMPÉNDIU s. a. *Compendium.* — Expunere pe scurt a unei întregi ştiinţe s. doctrine, prescurtare; spec. operă ştiinţifică în care se face o asemenea expunere. *Compendiu de Fizică.* [Pronunţ. *-di-u.* | Plur. *-dii.* | **compéndie** † s. f. DICŢ. | Derivat: **compendiatór** (pronunţ. *-di-a-)* s. m. = cel care face un rezumat. *Din acest original... compendiatorul elimină fără nici un motiv fapte.* IORGA, L. II 545].

— *N.* din lat. scolast. **compendium,** idem (propriu «economie», din *compendere* «a cântări împreună», cf. compensa).

COMPENDIATÓR s. m. **COMPÉNDIE** † s. f. } v. **compendiu.**

COMPENSÁ vb. I[a]. *(Se) compenser.* — Trans. A stabili un echilibru între două s. mai multe situaţii s. lucruri deosebite echivalându-le ca preţ s. valoare, etc.; a neutraliza o acţiune nefavorabilă prin alta în sens invers echivalentă, a şterge un efect printr'o acţiune s. un alt efect echivalent, însă în sens invers, a cumpăni, a repara, a îndrepta un rău printr'un bine; p. ext. a răsplăti, a despăgubi, recompensa; † tocmi. † socoti. *Câştigul din mai mulţi ani nu va compensa pierderile din acest an.* LM. *A compensa pe cineva de ceva,* a-l despăgubi. Cf. TDRG. *Să se ieie... spre a compensà îndatoririle de folos public* (a. 1855). URICARIUL, IV 437/22. || Refl. (Construit cu prep. cu s. prin) A se cumpăni, a se echilibra, a fi răsplătit. *Propunerile ce fac, deşi unele sânt cereri de augmentări, se compensează cu altele care sânt cereri de reduceri.* MAIORESCU, D. I. 81. *Micşorimea zestrei ce aducea fata se compensa cu şansele de înaintare pe care le ofcrea înrudirea şi năşia ministrului dreptăţii.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 22. [Prez. ind. pers 3 *compensează,* † *compensă. Inegalitatea părţilor date în natură se compensă prin bani.* HAMANGIU, C. C. 177. | Abstracte: **compensáre** s. f., **compensát** s. a., (fr. *compensation,* lat. *compensatio, -onem*) **compensáţie, compensaţiúne** s. f. = faptul s. acţiunea de a compensa, cf. recompensare, cumpănire, potrivire, egalare, răsplătire, răsplată, despăgubire, desdăunare, răfuire, «isprăvire de socoteală între creditor şi debitor, răfuială» (CODICĂ ŢIV. Tâlcuire 5/3). *Mica sumă cc-ţi ofer nu este... o justă compensaţiune pentru serviciile ce mi-ai făcut.* LM. *Când două persoane sânt datoare una alteia, se operează între dânsele o compensaţiune, care stinge amândouă datoriile.* HAMANGIU, C. C. 273, cf. 1143. *Trebuia din vreme pregătită compensaţia de bună voie.* MAIORESCU, D. II 69. *În alte locuri, marea e pe cale numai de a-şi netezi ţărmul: rupe dintr'un loc şi cară în altul; fărâmă colţurile ieşite sau capurile şi astupă necontenit fundul golfurilor, care se rotunjesc astfel neîncetat. E o adevărată lucrare de compensaţie: de aceea astfel de ţărmuri... se înfăţişează sub formă de linii ovale; se şi numesc ţărmuri de compensaţie.* MEHEDINŢI, G. F. 146. | Adjective: **compensát, -ă** = căruia i s'a dat o compensaţie, răsplătit (ARISTIA, PL.) ; — **compensatór, -toáre** = care compensează. *Printr'un efort de echitate compensatoare, în măsura în care paralizează mijloacele de acţiune..., regimul electiv...* I. DUMITRESCU, CURENTUL, a. 1930, 3 Oct. *Pendul compensator* (şi substantivat) *compensator*

= pendul construit în așa fel încât să poată compensa orice contracțiune s. dilatațiune. Cf. PONI, F. 112; — **compensábil, -ă** = care se poate compensa. *Datorii compensabile.* HAMANGIU, C. C. 276, cf. 1151].

— *N.* după fr. (lat **compensare**). Cf. recompensa.

COMPENSÁBIL, -Ă adj. | **COMPENSÁȚIE** s. f. | **COMPENSAȚIÚNE** s. f. } v. **compensà.**

COMPETÁ vb. I[a] v. **competi.**

COMPÉTE vb. III unipers. *Compéter.* — (Latinism, învechit; în Transilv.) A fi de competența s. în căderea cuiva, a i se cădea, a i se cuveni. *Nu compete acestor judecători, acestui tribunal a judeca această cauză.* LM.

— *N.* după lat. **competit**, idem (de la *competo, -ere*). Cf. competent, competență, competi.

COMPETÉNT, -Ă adj. *Compétent.* — (Construit cu să, cu infinitivul, s. cu prep. în s. la). Care are dreptul, căderea, atribuția, autoritatea legală să facă (spec. să judece s. să hotărască) ceva, în drept, chemat, îndreptățit, † volnic (STAMATI). *În obiectul în care el nu este nici de cum competent* (începp. sec. XIX). URICARIUL, V 194/10. *Locurile de jos nefiind competente a face alta decât...* (a. 1845) ib. V 360/25. *Înaintea tribunalului competent* (a. 1848). ib. X 9/1, cf. HAMANGIU, C. C. 36. || P. ext. Priceput (într'o materie), care are (în materia în chestiune) o părere întemeiată pe o cunoștință adâncă a lucrului. *Nefiind competenți în asemenea materie, l-am crezut ușor.* C. NEGRUZZI, I 325. [Și (învechit): **competínte** adj. *Tribunalele civile vor fi singure competinte a hotări asupra reclamațiunilor.* HAMANGIU, C. C. 79, cf. 299; (cu negativul) **necompetent, -ă (necompetinte)**].

— *N.* după fr. (lat. **competens, -entem**, part. verbului *competere* = a fi de atribuția, de competența...). Cf. compete, competență, competi.

COMPETÉNȚĂ s. f. *Compétence.* — (Jur.) Dreptul atribuit de lege unui tribunal, unui judecător, unei autorități de a decide în anume chestiuni, unui funcționar de a avea anume atribuțiuni, p. gener. dreptul s. căderea cuiva de a se pronunța asupra unui lucru pe temeiul unei cunoașteri adânci a materiei în chestiune, cădere, † volnicie (STAMATI). Construcții: *A fi de* (mai rar: *în*) *competența cuiva, a se ține de competența cuiva* (BARCIANU). *A-și declina competența (într'o materie* s. *chestiune)* = a se declara fără autoritate (legală) s. nepregătit de a judeca o chestiune s. de a se pronunța într'o materie. *Aceste nu sânt de competența acestui Divan* (a. 1839). URICARIUL, V 23/10. *Archivul filologic din Blaj a contestat D-lui Alecsandri competența. ...În privința limbei române să tacă poetul Alecsandri?* MAIORESCU, CR. I 384. *State cu o competență limitată de jurați.* id. D. I 210. *Înființarea catedrelor este de competența regulamentelor.* id. ib. I 445. *Procesele de separare ale proprietății ieșeau de sub competența banului.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 49. [Și: **competínță** s. f. MAIORESCU, CR. I 112/6, C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 83, **competéntie** † s. f.; (cu negativul) **necompetență (necompetință)** s. f. = lipsă de competență].

— *N.* după fr. (lat. **competentia, -am**). Cf. compete, competent.

COMPETÉNȚIE † s. f. v. **competență.**

COMPEȚÍ vb. IV[a]. *Être en compétition.* — (Rar) A cere același lucru (de obiceiu un post) deodată cu alții. [Și (în Transilv.) **competà** vb. I[a] = a concura, a candida, a-și pune candidatura. *Am competat la postul de notar.* | Substantiv verbal: (fr. *compétiteur*, lat. *competitor*) **competítór (competitór), -oáre** = persoană care aspiră la același lucru (post, situație, demnitate) și-l cere (s. concurează la el) odată cu altul s. cu alții, cf. concurent, contra-candidat cf. ARISTIA, PLUT.). *Arăta pe omul care apăra drepturile țării ca pe un competitor.* GHICA, S. 646. | Abstract: **competițiúne (competície)** s. f. = cerere a aceluiași lucru (funcțiune, demnitate) după care umblă și alții, candidare. *Fusese învins în competiția pentru Scaunul din Blaj.* IORGA, L. 170/8].

— *N.* după lat. **competo, -ere**, idem . Cf. compete, competent, competență, petiție, peți.

COMPETÍNȚĂ s. f. v. **competență.**

COMPETÍNTE adj. v. **competent.**

COMPETÍȚIE s. f. | **COMPETIȚIÚNE** s. f. | **COMPETITÓR, -OÁRE** subst. | **COMPEȚITÓR, -OÁRE** subst. } v. **compeți.**

COMPILÁ vb. I[a]. 1°.*Compiler.* 2°. *Plagier.*

1°. A aduna laolaltă din mai multe izvoare s. din mai mulți autori texte relative la același subiect spre a face o operă nouă. (Cf. STAMATI). *A compila legile.* LM. *Tu ești din muritorii ce adună, compilează, Cetesc cu multă râvnă.* I. NEGRUZZI, II 26.

2°. (Despre scriitori) A împrumuta idei, pasagii, din alți autori (de obiceiu fără a-i cita), a plagia. *Pentru concluzie, nu compilezi din cărți.* C. PETRESCU, Î. II 119.

[Abstracte: **compilát** s. a. = faptul de a compila; **compiláre**, (fr. *compilation*, lat. *compilatio, -onem*) **compilație, compilațiúne** s. f. = compilare, operă compilată. LM. *Meritul compilărilor din arhive.* MAIORESCU, CR. III 45. *Avea ca singur predecesor în compilația lui Ureche pe Simion Dascălul.* IORGA, L. I 87. *Nu s'au întrebuințat direct scriitorii antici, ci numai prin compilația sasului Laurențiu Toppeltin.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 125. | Adjective: **compilát, -ă.** «*Versuințe române*» *compilate de studenții oradiani...* MAIORESCU, CR. I 239/17; — (fr. *compilateur*, lat. *compilator*) **compilatór, -oáre.** *În proporție mai mare decât din Macarie, cronicarul compilator culege din analele oficiale.* IORGA, L. II 552. (Substantivat) *Compilatorii Eustrati, Simion și Misail.* LET. I 146/19 (nota lui Kogălniceanu). *Chestiunea dacă traducătorul e un simplu traducător sau în același timp și un compilator, nu se va putea rezolva cu certitudine.* D. RUSSO, ap. BUL. COM. IST. II 19.]

— *N.* după fr. (lat. **compilo, -are** «a despoia, a jefui»).

COMPILÁȚIE s. f. | **COMPILAȚIÚNE** s. f. } v. **compilà.**

COMPÍR s. m. (Bot.) v. **crumpir.**

COMPLĂCE vb. II v. **complăceà.**

COMPLĂCEÁ vb. II. *Complaire.* 1°. Absolut.

A face pe plac, a încerca să placi cuiva, potrivindu-te gusturilor, sentimentelor lui, a intra în voia cuiva. *Marele imperiu* [Austria] *ordona umilirea simțirei creștinești, ca să complacă urei și turbei evreiesti.* ALECSANDRI. P. III 341.

2°. Refl. A-și face o plăcere din ceva, a găsi (în cineva s. în ceva) o mulțămire completă. *Mihai Sturdza era... un om plin de învățătură și se complăcea foarte mult în asemenea convorbiri.* GHICA, S. 249.

[Se conjugă din ce în ce mai des după conj. III. *Cine ți-a spus că a-ți complace ție Horațiu e dispus?* ALECSANDRI, ap. DDRF. | Abstract: (învechit) **complăcére** s. f. = voința de a plăcea cuiva; p. ext. complezență, amabilitate. *Amelio, contez pe complăcerea ta, ca să faci onoarele și podoaba adunării.* C. NEGRUZZI, III 172/11. *I se și da, ca act de complăcere.* SBIERA, F. 174].

— *N.* format după fr., din pref. lat. *con-* și verbul *plăcea.*

COMPLÉCT adj. adv. s. a. (ș. d.) v. **complet.**

COMPLÉCȚIE s. f. } v. **complexiune.**
COMPLECȚIÚNE s. f. }

COMPLE(C)TUÍ vb. IV[a] v. **complet.**

COMPLEMÂNT † s. a. v. **compliment.**

COMPLEMÉNT s. a. *Complément.* — Ceea ce se adaogă la ceva spre a-l întregi, spre a-l face complet, complinire (COSTINESCU), împlinire; cf. suplement. *Complementul unei sume.* LM. *Oamenii serioși ce privesc literatura ca complementul naționalității sânt datori să se opue puhoiului de sisteme cuvântașe.* RUSSO, S. 90/22. | Spec. (Geom.) *Complementul unui unghiu,* unghiul ce trebue adăogat la un altul spre a face un unghiu drept. Cf. MELIK, G. 6. (Astr.) *Complementul unei stele,* distanța unghiului la zenit. (Arit.) *Complementul unui număr,* numărul care trebue adunat la numărul dat pentru ca să căpătăm o unitate de ordinea imediat superioară ordinului unității sale celei mai înalte. CLIMESCU, A. 57. (Muz.) *Complementul unui interval,* ceea ce lipsește pentru a face o octavă. (Gram.) *Complementul* e partea propoziționii care determină, întregește s. lămurește ceea ce enunță verbul: față de acțiunea absolută exprimată în «scriu», avem construcția cu *complement drept* (s. *direct*), la acuzativ, în «scriu *o carte*», cu *complement nedrept* (s. *indirect*), la dativ, în «scriu *fratelui meu*» s. cu *complement circumstanțial (de loc, de timp, de mod, de cauză* ș. a.), care arată împrejurările (circumstanțele) acțiunii exprimate prin verb. [Și: (greșit) **compliment** s. a., † **complemânt** s. a. *Pozderie de gramatici... tixite de «complimente» care, trebue spus fără compliment, îți explică... până cc nu se mai înțelege nimică.* CREANGĂ, A. 88/4. | Adjectiv: (fr. *complémentaire*) **complementár (complimentár) -ă** = care servește la întregirea unui lucru, care formează complementul unui lucru, întregitor, cf. suplementar. *Clase complementare.* LM. *Judecătorii... numesc un judecător complimentar pentru cazul de divergență de opiniuni.* GHICA, S. 587. *Ureche nu cunoaște pe Eftimie, de la care ar fi putut lua unele notițe complementare.* IORGA, L. II 553. Spec. (Geom.) *Unghiu complementar,* care, adăogat la alt unghiu, formează cu el un unghiu drept. Cf. MELIK, G. 6. (Fiz.) *Colori complementare* care, împreunate, dau lumina albă. Cf. PONI, F. 382].

— *N.* după fr. (lat. **complementum,** idem).

COMPLEMÉNT s. a. (ș. d.) v. **compliment.**

COMPLEMENTÁR, -Ă adj. v. **complement[1].**

COMPLESIÚNE † s. f. v. **complexiune.**

COMPLÉT, -Ă adj. adv., s. a. I. *Complet. Complètement.* II. 1°. *Complet.* 2°. *Bal populaire, guinguette.*

I. Adj. Căruia nu-i lipsește nici una din părțile constitutive, cuprinzând tot ceea ce trebue să cuprindă, întreg, desăvârșit, deplin, împlinit, terminat, isprăvit; cf. perfect, neatins, intact. *La întoarcerea mea în țară... am găsit casa părintească completă.* GHICA, S. 81. *Trecut în catalogul expoziției cu titlul complect.* RĂȘCANU, L. LXXXIV/28. *Robirea completă a lor veni... foarte târziu.* BĂLCESCU, M. V. II. *Dicționarele cele mai complete.* ODOBESCU, II 364. *Poziția mea este ușoară, fiindcă este poziția unei complete rezerve.* MAIORESCU, CR. II 88/12. *Pune la dispoziția istoricilor, într'o formă autentică și completă, un izvor inedit.* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 218. *Prefața letopisețului complect.* IORGA, I 87, cf. I 308. *Și, pentru a fi complect,... trebue să... amintim...* id. ib. I 47. *Vagon complet,* în care toate locurile sânt ocupate. *Operele complete (ale unui scriitor)* = o ediție cuprinzând toate operele. *Un succes complet. Un rezumat complet. O ruină completă.* || Adv. Del tot, în întregime, cu desăvârșire, deplin. *Să se desintereseze complet de soarta unei vietăți...* C. PETRESCU, Î. I 14.

II. Subst. 1°. (Jur.) *Completul* (unei instanțe judecătorești) = (la instanțe cu mai mulți membri) unitatea de judecată formată din numărul minim de judecători care pot pronunța o sentență (doi pentru tribunal, trei pentru curtea de apel, șapte pentru casație pentru *completul ordinar,* mai mulți pentru *completul de divergență).* # Loc. adv. (după fr. *au complet) (A fi)* **în complet,** fără să lipsească cineva, cu toții. *A doua zi fură toți la masă în complect.* H. IV 62.

2°. (Subt forma *complect*) Bal popular, de mahala, local în care dansează și petrece servitorimea, etc.

[Și: (formă greșită, născută, probabil subt influența lui *direct,* din ce în ce mai întrebuințată, mai ales în Moldova și de scriitorii mai puțin îngrijiți) **compléct, -ă** adj. | Negativele: **necomple(c)t, incomple(c)t, -ă** adj. DICȚ. | Verb: fr. *compléter)* **comple(c)tă** I[a] (rar, cu prez. ind. pers. III, *complectă);* (neîntrebuințat) **comple(c)tuí** IV[a] trans. = a face complet, a întregi, a desăvârși, a împlini (I 2°, 3°). (Se construește cu prep. cu s. prin). *Două planuri laterale... complectă în laturi ...scheletul.* KRETZULESCU, A. 16/27. *Completară instituțiile țărei lor.* BĂLCESCU, M. V. 9/12. *Statul... plătea... deficitul... completând cu bani din visterie diferența...* GHICA, S. 456. *Un nou glas de armonie completează imnul sfânt.* ALECSANDRI, P. III 47, cf. 336. *Trei morminte... completuesc* [necropola]. ODOBESCU, I 429. *Pe alocurea Dimitrie complectează amintirile sale prin întrebuințarea izvoarelor creștine.* IORGA, L. I 389. *A copiat-o, modificând unele pasaje, și a completat-o cu informații proprii.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 103. (Absolut). *Alege capitolele... și complectează, corectează.* D. RUSSO, ib. I 32 (Refl., cu înțeles reciproc) *Cei dintâi membri ai [Junim]ei s'au găsit a fi înzestrați cu cunoștințe destul de felurite..., încât să se poată completa unii pe alții și totodată să se poată înțelege.* MAIORESCU, CR. II 336/21; — (cu abstractul) **comple(c)tăre (comple(c)tuíre)** s. f. = întregire, împlinire, desăvârșire. *Maclc de complectare.* MURGOCI-LUDWIG, MIN. 37. Loc. adv. (Armată) *În com-*

ple(c)tare = pe timpul când cei obligați la serviciu, deși sânt în activitate, nu sânt încazarmați; (part.-adj.) **comple(c)tát, -ă.** *Lucrarea fu complectată cu alte vre-o sută de foi.* IORGA, L. R. 154. | Derivat: **comple(c)táș** s. m. (Armată) = bărbat aparținând contingentelor celor mai tinere aflătoare la vatră (imediat după terminarea serviciului subt arme), care poate fi chemat printr'un simplu ordin ministerial].

— *N.* după fr. (din lat. **completus, -a, -um,** part. verbului *complere* «a umplea, a completa, a împlini»). (În înțelesul II 2^0 avem a face, probabil, cu o etimologie populară, după cum crede A. Scriban, a francezului *couplet*, cf. *couple* «pereche). Cf. completiv și dubletul cumplit.

COMPLETÁ vb. 1
COMPLETÁȘ s. m. (Armată) } v. **complet.**

COMPLETÍ † vb. IV[a] v. **complica.**

COMPLETÍV, -Ă adj. (Gram.) *Complétif.* — *Propoziție completivă* = propoziție subordonată, care întregește propoziția principală cu un complement necesar, fără de care ar rămânea neînțeleasă (de ex. «sper *că va sosi*»). *Formă completivă* = cuvânt care intră în sistemul de declinare, conjugare s. gradațiune a altui cuvânt, înlocuind unele forme morfologice ale acestuia (de ex. lat. *malus* cu comparativul *pejor*, fr. *je vais*, cu plur. *nous allons*, etc.).

— *N.* din fr. (din lat. **completivus, -a, -um**).

COMPLÉX, -Ă adj., s. a. *Complexe.*

I. Adj. (În opoziție cu «simplu») Care întrunește în sine s. îmbrățișează mai multe elemente diverse, cf. compus, complicat, dificil (de rezolvat, de pătruns). *Judecățile s'au mai împărțit... în simple și compuse sau complexe.* MAIORESCU, L. 47. *Ființă complexă, care exercita asupra tuturor un farmec misterios.* N. XENOPOL, ap. TDRG. *Avem o bogată și complexă literatură.* CARAGIALE, M. 79. | Spec. (Aritm.) *Număr complex*, format din subdiviziuni nezecimale (d. e. 2 ani, 10 luni și 13 zile). Cf. CLIMESCU, A. 217.

II. S. a. Părți diverse unite într'un întreg, cf. grup, totalitate. *Complexul științelor biosociologice.* HASDEU, I. C. VIII. *Cuvântul este un complex de înțelesuri și de simțiri.* MAIORESCU, CR. II 288/7. *Neamul acesta e chemat să joace un rol mare în complexul istoriei.* CARAGIALE, T. I 161/16, cf. M. 81/15. *Colegiul Propagandei, acel complex de mărturii asupra istoriei Românilor.* IORGA, L. II 200. [Plur. (ad. I) *-plecși, -plexe;* (ad. II) *-plexuri.* | Abstract: (fr. *complexité*) **complexitáte** s. f. = caracterul lucrului complex, cf. varietate, complicație. *Enorma complexitate a problemelor politice.* MAIORESCU, D. I 52.]

— *N.* după fr. (din lat. **complexus, -a, -um,** part. verbului *complecti* «a prinde cu mâinile, a îmbrățișa»). Cf. complexiune.

COMPLEXITÁTE s. f. v. **complex.**

COMPLEXIÚNE † s. f. *Complexion.* — Totalitatea elementelor fizice și p. ext. psihice (constituție, fire, caracter, temperament, etc.) care constitue natura fizică și p. ext. cea psihică a unui om, care dă înfățișarea, aspectul cuiva. *Într'o seară... apare în salon un tânăr mic de talie, de o complecțiune delicată, alb și sfarbăd la față.* GHICA, S. 177. [Și: **complesiúne** † s. f. GHICA, S. 680, *(+ complect)* **complecțiúne** † **complécție** † s. f. *De o complecție delicată, deși nu era frumos, avea însă o fizionomie spirituală și plăcută.* C. NEGRUZZI, II 157/5.]

— *N.* după fr. (din lat. **complexio, -onem,** «unire, strângere laolaltă»).

COMPLEZÁNT, -Ă adj. *Complaisant. Complaisamment.* — Gata de a servi, a obliga pe cineva, de a fi plăcut cuiva, de a-i face complimente, cu multă bunăvoință, îndatoritor, săritor, politicos. *Cochetă complezantă, Ai șic, ești elegantă.* I. NEGRUZZI, I 79. *Domnul Florea nu-i prea complezant.* AGÂRBICEANU, L. T. 153. [Și: **complezént, -ă.** | Derivat: (după fr. *complaisance)* **complezénță (complezánță)** s. f. = purtare complezantă, faptă de om complezant, cf. politeță. *Act de complezență.* ȘĂINEANU, D. U. Negativ: **necomplezență (necomplezanță)** s. f.]

— *N.* din fr. Cf. complăcea.

COMPLEZÁNȚĂ s. f. v. **complezant.**

COMPLEZÉNT, -Á adj.
COMPLEZÉNȚĂ s. f. } v. **complezant.**

COMPLICÁ vb. I. *Compliquer.* — Trans. și refl. A (se) încurca prin elemente multiple, a (se) încâlci, a face mai greu (de priceput, de descurcat, de rezolvat) prin introducere de lucruri (elemente, considerații) nouă; cf. întortochia. *A complica chestiunea* = a o face mai încurcată, mai greu de descurcat. *Luminița îmi complică viața cu altele.* C. PETRESCU, Î. I. 10. *Boala se complică* = se agravează prin ivirea unor stări patologice nouă. [Prez. ind. pers. III *complică* și (†) *complichează. Gramatica ce se complichează... produce teorii ingenioase.* RUSSO, S. 81. | Și: (+ *împleti)* **completi (complití)** † vb. IV[a]. *Din neștiința ferelii... se complitcșie și să otrăvcște vârsatul.* PISCUPESCU, O. 248/3. | Abstracte: **complicáre** s. f., (fr. *complication*, lat. *complicatio, -onem*) **complicáție, complicațiúne** s. f. = stare complicată, greu de descurcat, încurcătură, încâlceală; (Med.) agravare a unei boale prin stări patologice nouă. *Cantemir mai adaugă un nou element de complicațiune.* HASDEU, I. C. 78. *Concesiunea aceasta... era peste putință să nu aducă complicațiuni.* GHICA, S. 453. *Provocarea războiului... trebuia așteptată de la alte complicații europene.* MAIORESCU, D. I 16, cf. 497, II 17. | Part.-adj. **complicát (completit** †, cu negativul **necomplicat), -ă** = alcătuit din prea multe elemente, multiplu și încurcat, complex și încâlcit, agravat; greu de înțeles s. de descurcat; cf. întortochiat. *Fața este alcătuită dintr'o împreunare de oase foarte complicată.* KRETZULESCU, A. 14/16. *Regulele... și schimonositurile combinate și complicate ce ne impun școalele...* RUSSO, S. 77. *Inversiunile completite și măiestrețe ale limbilor clasice...* ODOBESCU, I 250. *Cugetare complicată.* EMINESCU, N. 76/26. *Sufletul nostru de astăzi e complicat, plin de finețe, plin de cotituri, în care nu intră decât cei ce-l cunosc.* D. ZAMFIRESCU, R. 46. *Viața e ceva mai complicată decât în romanele tale.* C. PETRESCU, Î. I 8. *Procesele grele și complicate.* id. ib. I 10.]

— *N.* după fr. (din lat. **complicare** «a face sul, a înfășura»).

COMPLICÁȚIE s. f.
COMPLICAȚIÚNE s. f. } v. **complică.**

COMPLÍCE adj., subst. *Complice.* — (Cel) care a urzit sau a săvârșit o crimă împreună cu altul s. cu alții (ARISTIA, PLUT.), care dă ajutor cuiva să săvârșească o crimă, un delict, o acțiune repro-

babilă, etc., părtaș, † ajutătoriu; vinovat împreună cu altul. Adj. *Fugi din Ungaria în complicea Polonie.* HASDEU, I. C. 76. (Mai ales substantiv) *Soția lui e groaza, și noaptea-a lui complice!* ALECSANDRI, P. III 300. *La aceasta a fost... complice.* C. PETRESCU, Î. II 208. *Un imperceptibil semn de înțelegere între doi complici.* id. ib. II 246. *Sluga devenise confidenta și... complicea stăpânei.* id. ib. II 225. [Abstract: (fr. *complicité*) **complicitáte** s. f. = ajutorul pe care-l dă cineva celui care săvârșește o crimă, un delict, o acțiune rea, participare la o crimă, la un delict, etc. *Cantemir,... tăcând despre Toma Cantacuzino — mărturie a complicității — vede în emisarii rivalului său niște spioni.* IORGA, L. I 324].

— *N.* după fr. (din lat. **complex, -icis** «unit cu, implicat în»).

COMPLICITÁTE s. f. v. **complice.**

COMPLIMÉNT s. a. 1°-2°. *Compliment.* 3°. *Révérence.*

1°. (Mai ales la plur.) Cuvinte politicoase, îndatoritoare, măgulitoare, adesea și lingușitoare, adresate cuiva spre a-i arăta stimă, considerație, respect s. numai spre a-i face plăcere, cf. felicitare, măgulire, închinăciune (STAMATI) *A face (adresa, † zice) cuiva complimente. Să lăsăm complimentele* s. *slăbește-mă cu complimentele!* COSTINESCU. *Trimetea și solii... pe dragomanii lor la Nicolai-vodă, de-i zicea complimenturi și-l mângâia, ca să nu facă voie-rea de acea tâmplare a maziliei.* LET. II 133/17. *Îi scria... zicând că... este gata (ca) să-i slujească; ...și alte complimenturi îi făceà.* ib. II 173/13. *Îi făcuiu căzutele complimenturi.* GORJAN, H. I 104. *Toderică, care toate aceste le lua de complimente, își umplu paharul.* C. NEGRUZZI, I 83, cf. 48, 224. *Fiecare se silește să-ți arunce-un compliment.* VLAHUȚĂ, P. 137. *Într'un suflet cucernic ura nu se potolește cu complimente, chiar când ea a fost provocată numai de complimentele făcute altora, și poate de cuvinte spuse imprudent.* IORGA, L. II 171, cf. 478. | Loc. adv. **Fără compliment(e)** = fără încunjur, de-a-dreptul, fără fasoane, pe față, sincer, verde, limpede, curat. *Gramatici... care, trebue spus fără compliment, îți explică... până ce nu se mai înțelege nimică.* CREANGĂ, A. 88/4. [*Ursul*] *fără multe complimente te ia în brațe.* C. NEGRUZZI, I 319. ‖ Spec. Felicitări (în versuri) adresate (mai ales de copii părinților) cu ocazia unor solemnități s. zile festive.

2°. (Numai la plur.) Salutări. Cf. LB. *Complimente la cocoana. Al tău N. B.* (Sfârșit la scrisoare). GHICA, A. 419. *El îți înșiră solii de complimente De la copii, nevastă.* C. NEGRUZZI, II 202/18. *Spune-i (că-i trimit) multe complimente din partea fratelui mieu.*

3°. P. ext. Aplecarea părții superioare a corpului (dela mijloc în jos) s. numai a capului spre a saluta pe cineva respectuos, închinăciune, ploconeală, plecăciune. *Viind dar la împăratul, complimentul și-a făcut.* PANN, E. II 10/19. *Trebue să faci pasuri și complimente bune.* ALEXANDRESCU, M. 267/19. *Destul de mare era trăsura mănăstirii, însă trebuia să înceapă în ea obișnuitele «complimente» dăruite de stăreție musafirilor oficiali.* D. STĂNOIU, C. I. 109.

[Plur. *-mente* și învechit, *-menturi.* | Și: (greșit) **complemént** s. a. LB., (Transilv.) **complemânt** † s. a. ȚICHINDEAL, F. 12, (vulgar) **co(m)plomént** † s. a. *Doamna spăniță noastră, după obicinuitul compliment, să roagă... să-i aduci... cafea sau să-i trimiț[i]* (a. 1815). IORGA, S. D. XII 170/28. | Adjectiv: (ital. *complimentoso*, rar) **complimentós, -oásă** = care are obiceiul de a face multe complimente, lingușitor. DICȚ. | Verb: (fr. *complimenter*) **complimentá** Ia = (absolut și trans.) a face cuiva complimente (1°), a felicita pe cineva, † a heretisi, a saluta pe cineva; refl. a face complimente (3°), a se ploconi. *Mihaiu-vodă trămisese boieri ca să-l complimenteze.* BĂLCESCU, M. V. 293. *Mon cher Georges, te complimentez... Balul e splendid!* ALECSANDRI, T. 1422. *A spus... foarte repede strofe... din urmă și... s'a complimentat apoi.* AGÂRBICEANU, L. T. 129; — (cu abstractul) **complimentáre** s. f. DICȚ.]

— *N.* (de dată veche) din ital. **complimento** și după fr. **compliment,** idem (propriu «împlinire» a unei formalități de politețe).

COMPLIMÉNT s. a. (ș. d.) v. **complement** ș. d.

COMPLINÍ vb. IVa. *Compléter.* — (Rar; astăzi învechit și înlocuit prin) A completa, a împlini (I 2°-3°), a întregi. *Dacă... s'ar găsi că coprinsul lucrului e mai mare decât cel arătat în contract, cumpărătorul poate sau a complini prețul după numărul măsurilor aflate sau... a strica vânzarea.* HAMANGIU, C. C. 341. [Abstracte: **complinire** s. f. = completare; (Gram.) complement. COSTINESCU; **complinít** s. a. | Adjective: **complinít, -ă** DICȚ. (cu negativul) **necomplinit, -ă; complinitór, -oáre.** (Și substantivat) [*Am început a ceti*] *tractatele în proză,* χυνηγετικοὶ, *al lui Xenofon și al complinitorului său Arian.* ODOBESCU, III 61/27.]

— Cuvânt nou, format din *împlini,* cu substituire de prefix, după analogia lui *completa.*

COMPLITÍ † vb. IVa v. **complica.**

COMPLOMÉNT † s. a. v. **compliment.**

COMPLÓT s. a. *Complot.* — Plan urzit, într'ascuns, de mai multe persoane contra (vieții s. situației) cuiva, contra unui guvern, unui stat, etc., p. ext. (în glumă) spre a face o farsă, o surprindere s. o plăcere cuiva; cf. conjurație, conspirație, atentat. *Pe comploturi înnegrim.* KONAKI, P. 285. *Au privit petiția ca un complot.* URICARIUL, X 12/15. *De multe ori subt adăpostul zidurilor acestora urzeau comploturi.* C. NEGRUZZI, I 142. *Tâlhari... Ce întocmesc comploturi.* ALEXANDRESCU, M. 98/7. *Complotul se făcuse cu știrea, dacă nu chiar din îndemnul lui Gheorghe Duca.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. I 185. *Prietenii au făcut complot să-l ia cu ei.* [Plur. *-ploturi.* | Derivate (rare și învechite): **complotáș** s. m. și **complotíst, -ă** subst. = persoană care ia parte la un complot, conspirator. *Cunosc pe toți complotașii* [contra guvernului]. ALECSANDRI, T. 870. *Complotiștii băgară fără de veste în Craiova un corp de cinci mii [de] Sârbi.* BĂLCESCU, M. V. 75, cf. STAMATI. | Verb: (fr. *comploter*) **complotà** Ia (cu prez. ind. pers. 3: *complotează,* rar *complotă*) = (absol. și trans.) a urzi un *complot,* cf. conspira. *Domnii complotă o surpriză lui Fabiani.* C. NEGRUZZI, III 275/19. *Un nebun care-mi spune că toate femeile din lume au complotat să-l omoare.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.; — (cu abstractul) **complotáre** s. f. (și adjectivele) **complotát, -ă; complotatór, -oáre.**]

— *N.* după fr.

COMPLOTÁ vb. Ia
COMPLOTÁȘ, -Ă subst.
COMPLOTÍST, -Ă subst. } v. **complot.**

COMPONÉNT, -Ă adj., subst. *Composant.* — Care intră ca parte într'un întreg, într'o compoziție.

compunător (STAMATI), alcătuitor (id.), compozant. | Spec. (Chim.) *Corpuri componente*, a căror combinație dă un compus. (Mecanică) *Puteri componente*, a căror direcțiune și intensitate se combină spre a produce o forță unică (numită rezultantă). Cf. PONI, F. 10.
— *N.* din germ. **Komponente** «putere componentă» (din lat. **componens, -entem,** part. lui *componere* «a compune»). Cf. compozitor.

COMPONÍST, -Ă subst. (Muz.) *Compositeur.* — (Germanism) Compozitor. *Mozart este... un componist adevărat.* MAIORESCU, CR. II 115/6.
— *N.* din germ. **Komponist,** idem. Cf. compune, compoziție.

COMPORTÁ vb. I. I. *Comporter.* II. *Se comporter.*
I. Trans. A fi astfel încât prin natura sa să implice, să pretindă, să ceară, să necesite s. să îngăduie ceva. *Taxele de timbru, înregistrare și orice alte taxe ar mai comporta natura acestei furnituri cad în sarcina furnisorului.* MON. OF. 9. *Acest post comportă mari cheltuieli.* ȘĂINEANU, D. U.
II. Refl. (Mai ales despre persoane) A se purta, a se conduce, a fi. *A avut... curajul sau inconștiența de a se crede deștept și de a se comporta în consecință.* TEODOREANU, M. II 413. | (Rar, despre lucruri) A se prezenta, a fi. *Boala [de vite] se compoartă acolo ca și la noi, adică aci despare și aci se arată.* I. IONESCU, D. 472.
[Prezent ind. *comport, -porți, -portă* (mai rar *-poartă), -portăm...* | Și: **compurtà** † vb. I. | Abstract: **comportáre (compurtare** †) s. f. *Vom schița aci compurtarea poporului nostru.* CRĂINICEANU, I. 26. | Adjectiv (neobișnuit): **comportábil, -ă** = care se știe purta bine, convenabil (cf. BARCIANU, ALEXI), ce poate fi primit, purtat, suferit (STAMATI).]
— *N.* după fr. (lat. **comporto, -are** «a purta împreună»). Cf. suporta.

COMPORTÁBIL, -Ă adj. v. **comportà.**

COMPOSESIÚNE s. f. (Jur.) *Possession indivise.* — (Învechit și mai mult în Transilv.) Proprietate în indiviziune, care aparține la mai mulți proprietari. (ENC. ROM.), devălmășie. Cf. obște, moșnean. *Coposesie* este când mai mulți împreună se află stăpânind un lucru neîmpărțit. CODICĂ ȚIV. A. 5/26. [Și: **composésie** s. f., **coposesiúne (coposésie)** † s. f.]
— *N.* format din prefix. **con-** și **posesi(un)e.** Cf. composesor, composesor(i)at.

COMPOSESÓR s. m. (Jur.) *Copropriétaire.* — (Învechit și mai mult în Transilv.) Coproprietar, cf. moșnean, devălmaș, copărtaș.
— *N.* din lat.-med. **compossessor, -orem,** idem. Cf. composesiune, composesor(i)at.

COMPOSESOR(I)ÁT s. a. (Jur.) *Propriété commune.* — (Transilv.) *Composesor(i)ate silvice* = păduri indivizibile în administrația comună a mai multor proprietari. ENC. ROM. Cf. obște, devălmășie, moșnean.
— *N.* din lat.-med. **compossessoratus, -us,** idem. Cf. composesor, composesiune.

COMPÓST s. a. *Compost.* — Gunoiu (1°) preparat din rămășițe de frunze, buruieni, plivituri (com. ITTU) intrate în putrefacție, îngrășământ. [Plur. *-posturi*].
— *N.* după fr. (engl. *compost,* idem). Cf. dubletul compot.

COMPÓT s. a. (Cul.) *Compote.* — Mâncare (servită mai ales la desert), preparată din poame fierte cu zahăr; cf. dulceață, chisăliță. *Compot de vișine, de caise, de prune, de mere, amestecat.* [Plur. *-poturi.* | Derivat: (fr. *compotier)* **compotiéră** s. f. = vas (de cristal, de porțelan, etc.), în care se servește compotul.]
— *N.* din fr. (din lat. *compositum* «compus»). Cf. dubletul compost.

COMPOTIÉRĂ s. f. v. **compot.**

COMPOZÁNT, -Ă adj., subst. *Composant.* — Care intră ca parte într'un întreg, într'o compoziție, component. | Spec. (Chim.) *Corpuri compozante,* a căror combinație dă un compus. (Mecanică) *(Puteri) compozante,* a căror direcțiune și intensitate se combină spre a produce o forță unică numită rezultantă.
— *N.* după fr.

COMPOZÉE s. f. plur. (Bot.) *Composées.* — Familie de plante dicotiledoane monopetale, cu florile unite într'un involucru comun.
— *N.* din fr.

COMPOZÍT, -Ă adj. și s. m. (Arhit.) *Composite.*— *(Ordinul) compozit* = ordin de arhitectură ale cărui coloane au capitelul format din foile de acant ale stilului corintic și volutele stilului ionic.
— *N.* după fr. (lat. **compositus, -a, -um,** part. verbului *componere* «a pune împreună»).

COMPOZÍȚIE s. f. *Composition.* — Acțiunea de a constitui un tot, unind laolaltă părțile componente, compunere; cf. alcătuire, alcătuială, închegare, făptură (III 1°). *În compoziția* [barou]*lui intră multe elemente de valoare.* UNIVERSUL, a. 1930, 22 Noem. || Spec. (Muz.) Bucată muzicală; studiul regulelor de compunere a unei opere muzicale s. catedra (la conservator s. la Academia de muzică) la care se predă acest studiu. | (Chimie) Felul de compunere a două s. mai multe substanțe, amestecul, unirea între ele. | (Învățământ) Temă lucrată de școlari (pentru un concurs s. ca lucrare de clasă făcută acasă), lucrare în scris. | (Tip.) Culegere, zaț, zețuială. [Și: **compozițione** s. f.]
— *N.* după fr. (lat. **compositio, -onem**).

COMPOZIȚIÚNE s. f. v. **compoziție.**

COMPOZITÓR, -OÁRE subst. I. *Compositeur.* II. *Composteur.*
I. S. m. 1°. (Muz.) Persoană care compune lucrări muzicale, componist.
2°. (Tipogr.) Zețar, culegător.
II. S. a. Vingălac (instrument tipografic), culegău. ȘĂINEANU, D. U.
— *N.* după fr.

COMPREENS- v. **comprehens-**

COMPREHENSÍBIL, -Ă adj. *Compréhensible.* — Care se poate înțelege (ușor), inteligibil. *Raționamente comprehensibile.* [Și: **compreensíbil, -ă.** Negativul: **necompre(h)ensibil, -ă; incompre(h)ensibil, -ă.**]
— *N.* după fr. (lat. mediev. **comprehensibilis,-e,** din *comprehendere* «a prinde cu mintea, a cuprinde, a pricepe»). Cf. comprehensiv.

COMPREHENSIÚNE s. f. *Compréhension.* — Înțelegere, pricepere, facultatea de a înțelege; cunoștință, cunoaștere. [Și: **compreensiúne** s. f.]
— *N.* după fr. (lat. **comprehensio, -onem** «cuprindere»).

COMPREHENSÍV, -Ă adj. adv. *Compréhensif.* — Adj. Care cuprinde mai multe lucruri deodată; care prinde cu mintea, pricepe ușor; înțelegător, pătrunzător. *Spirit comprehensiv.* ȘĂINEANU, D. U. | Adv. Înțelegând, cu înțelegere. *Daa! oftase Rodica, comprehenziv.* TEODOREANU, M. II 429. [Și: **compreensív, -ă**].

— *N.* după fr. (lat. **comprehensivus, -a, -um** «care cuprinde», de la *comprehendere* «a cuprinde»). Cf. comprehensibil.

COMPRÉS † s. a. (Med.) v. **compresă.**

COMPRÉSĂ s. f. (Med.) *Compresse.* — Bucată de pânză îndoită de mai multe ori care servește ca pansament s. (de obiceiu umedă) spre a fi pusă pe o parte bolnavă a corpului, legătură de rană (STAMATI); cf. cataplasmă. *Comprese cu apă rece pe șale și pe coapse.* SANDU-ALDEA, LUC. VI 146. *Îi uda capul cu spirt și-i punea comprese.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 42. [Și: (învechit) **comprés** s. a.]

— *N.* după fr. Cf. comprima.

COMPRESÍBIL, -Ă adj. *Compressible.* — Care poate fi apăsat, care prin apăsare își poate micșora volumul, care se poate comprima. [Negativul: **necompresibil, -ă** adj. | Abstract: (fr. *compressibilité)* **compresibilitáte** (cu negativul **necompresibilitate**) s. f. = proprietatea ce o au unele corpuri de a-și putea micșora volumul subt influența unei presiuni. Cf. PONI, F. 6.]

— *N.* după fr. Cf. comprima, compresiune.

COMPRESIBILITÁTE s. f. v. **compresibil.**

COMPRESIÚNE s. f. *Compression.* — Comprimare, apăsare, îndesare, strângere prin presiune; constrângere. *Măsuri de compresiune* (ale unui guvern).

— *N.* după fr.

COMPRESÍV, -Ă adj. *Compressif.*— Care strânge, apasă, comprimă, constrânge. *Bandaj compresiv.* TDRG. *Măsuri compresive.*

— *N.* după fr. (lat. mediev. **compressívus, -a, -um**).

COMPRESÓR s. a. (Chir.) *Compresseur.* — Instrument care servește a comprima o arteră (spre a împiedica emoragia) s. o parte a corpului (spre a o face nesimțitoare în timpul unei operații). || Mașină de comprimat gazele.

— *N.* după fr.

COMPRIMÁ vb. I. *Comprimer.*

I. Propriu. A micșora volumul unui corp prin apăsare, cf. condensa. *A comprima aerul.* || P. ext. A apăsa, a înnăbuși (o mișcare, un sentiment gata să izbucnească). *O mână era strâns apăsată pe inimă, ea comprima convulsiv durerea ce o simțea acolo.* EMINESCU, N. 77/26.

II. Fig. 1°. A înăbuși (o forță), a o împiedica să se manifeste. *Nici o putere nu se poate suprima în natură; de aceea e așa de periculos a o comprima.* MAIORESCU, CR. II 399/8.

2°. A strânge la un loc, cf. rezuma. *Comprimați-le, vă rog, într'o reprivire fugitivă și veți vedea neputințele firavului a[d]vocat.* GOGA, Ț. N. VI 657.

[Prez. ind. pers. I *comprim*, mai rar *comprimez*. | Abstract: **comprimáre** s. f. (ad I) *Pentru a produce... condensațiunea unei vapori, vom putea întrebuința... două mijloace; unul este răcirea vaporilor și altul comprimarea lor.* PONI, F. 133; **comprimát** s. a. | Adjective: **comprimát, -ă** (ad I) *Aer comprimat;* (ad II 1°) *Tu știi ce puternică se face libertatea cea comprimată.* GHICA, A. 64; — **comprimábil, -ă** = care se poate comprima. *Aerul e comprimabil.* Cf. STAMATI.]

— *N.* după fr. (lat. **comprimere** «a strânge, a înnăbuși»). Cf. compresă, compresiune, compresiv, compresor; oprima.

COMPRIMÁBIL, -Ă adj. v. **comprimá.**

COMPROMENSÁRIU † s. m. }
COMPROMÉS † s. a. } v. **compromis.**

COMPROMETARISÍ † vb. IV[a] v. **compromite.**

COMPROMÍS s. a. 1°-3°. *Compromis.*

1°. (Jur.) Act prin care două s. mai multe persoane se leagă a se supune hotărîrii arbitrilor. Cf. CODICĂ ȚIV. 5/4, STAMATI, COSTINESCU, HAMANGIU, C. C. 391.

2°. P. ext. Acord (asupra unui litigiu) în urma unei transacțiuni, învoială, înțelegere (prin cedare reciprocă). *Ajunge la o împăcare prin compromis.* HASDEU, I. C. 173. *Instituțiunile ...s'au improvizat... la noi din idei și... compromise teoretice.* MAIORESCU, D. I 145. *Această limită era importantă pentru o parte din senat, și asupra ei s'a făcut o transacțiune, sau, dacă acest cuvânt nu se primește, s'a făcut un compromis sau poate o compromitere.* id. ib. II 181. *Iar compromisuri?* C. PETRESCU, Î. II 126.

3°. Combinație de mai multe lucruri care nu prea merg împreună, făcută mai ales spre a pune capăt unei stări litigioase, cf. amestec. *Guvernul constituțional este un compromis între regimul autocratic și cel republican.* ODOBESCU, I 334/2.

[Plur. *-misuri* și *-mise*. | Și: (ital. *compromesso)* **compromés** † s. a. *Face învoiale, compromésuri,* PRAVILA (1814), XIV. | Derivat: (ital. *compromissario)* **compromisáriu** † (**compromensáriu** †) s. m. = arbitru. Cf. PRAVILA (1814), 14, CODICĂ ȚIV. A. 5/7, STAMATI, etc. *Judecătoriu mai mic de douăzeci de ani să nu să rânduiască, cum nici compromensáriu.* PRAVILA (1814 /4.]

— *N.* din fr.

COMPROMISÁRIU † s. m. v. **compromis.**

COMPROMITÁ vb. I[a] }
COMPROMITARISÍ † vb. IV[a] } v. **compromite.**

COMPROMÍTE vb. III. *(Se) compromettre.* — Trans. și refl. A (se) expune la pagube (cf. păgubi), primejdii (cf. periclita), discredit (cf. discredita), neplăceri s. încurcături; (cu deosebire) a (se) expune la pierderea onoarei, a bunului nume, a-(și) pierde (reputația), s. la batjocura altora, a (se) face de râs, a da de rușine, a (se) da de gol, a se deochia, a se arăta (II 1°) «a da prepus asupra cuiva, a da ocazie de învinuire» (STAMATI). *Zelul tânărului secretar mergea până a-și compromite cariera.* GHICA, S. 176, cf.A. 687. *Nu compromit giuruința făcută.* C. NEGRUZZI, I 222. *Nu te mai iau ...cu mine. Mă compromiți.* C. PETRESCU, C. V. 116. *A compromite interesele, averea, reputația, sănătatea cuiva. A compromite o femeie.* [Aor. *compromisei*, part. *-mis*, ger. *-mițând*, imper. *-mite* | Și: (cu schimb de conjugare, învechit) **compromità** (vulgar: **compromentà**) vb. I[a]. *Nu te pociu ajuta, Pentru că de-aș face-o, eu te-aș compromita.* ALEXANDRESCU, M. 407/6. *Nu voiu să mă compromentez.* CARAGIALE, T. II 85/7, (cu sufix neogrecesc) **comprometarisì (compromitarisì)** † vb. IV[a].

Să-ți dau pace, după ce m'ai comprometarisit? ALECSANDRI, T. 1017. | Abstract: **compromitere (compromitáre** STAMATI) s.f. | Adjective: **compromís (compromitát;** vulgar: **compromentát** CARAGIALE, T. II 147/15, **compromitarisít** † ; negativul: **necompromis) -ă.** *Toți aceia cari... au cu minorul un proces în care este compromisă starea civilă a acestuia sau averea lui...* HAMANGIU, C. C. 98. *Sânt compromitat cu numele de Andreescu, a cărui întâmplare la Roma o vei fi aflat.* GHICA, A. 600. *Rusia... se temea foarte mult pentru flota ei de la Kronstadt, [pe] care o considera... compromisă față cu puterile navale ce Englitera concentra în Baltica.* id. S. 424. *Văru-i compromitarisit.* ALECSANDRI, T. I 342. *Recoltele îi erau compromise cu totul.* SANDU-ALDEA, A. M. 159; **compromițător** (cu negativul **necompromițător), -oáre** = care compromite.]

— *N.* după fr. (lat. juridic **compromitto,-ere** «a lua un angajament, a face un compromis, a se supune deciziei unui arbitru»). Cf. compromis.

COMPT s. a. (ș. d.) v. **cont** ș. d.

COMPTOÁR s. a. *Comptoir.*

1°. (Învechit) Un fel de masă lungă și masivă pe care negustătorul numără banii, arată mărfurile, servește clienții, etc.; tejghea, tarabă, scrin (STAMATI). *Prin obiecte mobiliare se înțeleg orice mobile întrebuințate în serviciul administrațiunii și care se trec la acest compt, precum: comptuarele, casele de fier, scaunele, dulapurile, rafturile, etc.* ȘTEFĂNESCU, C. 211.

2°. P. ext. Camera (s. încăperile) în care un negustor, un bancher își are biroul, s. în care se face serviciul unei administrații (publice), birou, cancelarie (cf. STAMATI). *Prenumerația și împărțirea gazetilor se face în cantóra ei, în monastirea Sfinților Trei Ierarhi.* ALBINA ROMÂNEASCĂ, a. 1829. Nr. I, p. 4. *Pecețile se vor pune pe magazii, cantoare, case.* CODICELE DE COMERCIU (1840), ap. TDRG. *Venim Luni după bani, la contuar.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 98. *Înregistra câțiva lei economie pe lună la comptuoar.* C. PETRESCU, C. V. 41. *Comptoar de scont.*

3°. P. ext. Stabiliment de comerț, reprezentanță comercială într'o țară streină. DICȚ. *Negustorii venirăi,... întemeind comptoare.* IORGA, L. II 12.

[Pronunț. *-to-ar.* | Și: **comptuár** (pronunț. *-tu-ar)* s. a.; *(+ cont)* **contoár (contuár)** s. a.; (< germ. *Kontor)* **contór** s. a.; (< rus. *kontóra,* pronunțat *kantora)* **contóră** † s. f., (la Brașov) **cantór** s. a. | Diminutiv: **contoráș** s. a. (ad 1°). *Ședeai la un contoraș.* SEVASTOS, N. 94/35, cf. 370b/24.]

— *N.* împrumutat pe mai multe căi: de la Francezi, Nemți și Ruși. Cf. cont, contabil, contant.

COMPTUÁR s. a. v. **comptoar.**

COMPULSÁ vb. I[a] *Compulser.* — (Franțuzism rar) A examina, a cerceta, a consulta, a răsfoi cu de-amănuntul (registe, documente, cărți, etc.) spre a afla ceea ce cauți. [Abstract: **compulsáre** s. f. *Compulsarea documentelor ce stau în ființă... ne-au adus la concluziunile următoare.* ODOBESCU, II 50].

— *N.* după fr.

COMPÚNE vb. III, 1°. *Composer,* 2°. *Se composer.*

I. Trans. A forma un întreg, punând laolaltă s. combinând elemente diferite, a alcătui, a face.

1°. (Despre persoane) A crea o operă intelectuală, cf. a redacta, a scrie (proză, versuri, drame, etc.). *Au poroncit... să compuie un cod civil.* URICARIUL, IV 305/12. *Compuse un tractat în limba rusească.* C. NEGRUZZI, II 153/1. *Într'un colț d'o parte, Par'c'ai fi mers acolo Ca să compui o carte, Iar nu ca să te bucuri.* ALEXANDRESCU, M. 268/22. *Cartea... ce tu ai compus.* ODOBESCU, III 9. | A crea o bucată muzicală, a scrie o compoziție. | (Tipogr.) A culege cu caractere tipografice un text, a zețui.

2°. (Despre elementele care se combină) A alcătui. *Organele ce slujesc la păstrarea... neamului omenesc compun un singur aparat, care este aparatul reproducției.* KRETZULESCU, A. 9/23.

II. Pronominal. A lua o anumită înfățișare, după circumstanțe. *D'abia pot să-mi compun fizionomia mea.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 84.

III. Refl. 1°. A se formă (3°), a se alcătui. *Fericirea generală Se compune totdcauna din acea particulară.* ALEXANDRESCU, M. 170/2.

2°. (Construit absolut s. cu prep. din, mai de mult, după franc., cu prep. de, neobicinuit cu în) A consta, a consista, a fi alcătuit din, a cuprinde. *În trupul acestor doi inși totul... să compunea.* PANN, E. IV 87/23. *Parcul meu se compune de doi plopi plutași, trei paltini...* C. NEGRUZZI, I 96. *Adunările... se compuneau: 1) de clerul...; 2) de boieri...; 3) de deputații breslelor.* BĂLCESCU, M. V. 10. *Apartamentul se compune din cinci odăi și o bucătărie.* TDRG.

[Se conjugă ca *pune.* | Abstracte: **compúnere** s. f. = alcătuire, combinare, redactare; compoziție, lucrare școlară asupra unei teme (date s. alese liber). *Compunerea puterilor.* PONI, F. 10. *În compunerea acestei repede istorisiri...* URICARIUL, V. 133/13. *Exerciții în feliurite compuneri.* ib. VII 236/14. *Cântări, fabule și alte mărunte compuneri.* C. NEGRUZZI, II 169/11. *Axintie avea practică scrisului, compunerii, căci diacul era chemat adesecri să alcătuiască documente cu o formă literară împodobită și aleasă.* IORGA, IST. LIT. I 132. *Compunerea Adunării.* DDRF; **compús** s. a. | Adjective: **compús** (cu negativul **necompus** = simplu), **-ă** = alcătuit, redactat, scris; constătător, constând din..., cuprinzând. (ad I 1°) *Caracteruri compuse de Paris Mumuleanu, 1825.* GCR. II 246. *Povestiri... compuse în limba arăbească.* GORJAN, H., titlu. *Oasele sânt compuse de* (= din) *două părți.* KRETZULESCU, A. 11/23. *O magistratură... compusă de* (= din) *un județ și de doisprezece pârgari.* BĂLCESCU, M. V. 10. *Un consiliu compus din preafericiți patriarhi.* C. NEGRUZZI, I 241. *Silabă numim un sunet deplin, simplu sau compus cu una din consune..., care însă să se pronunțe cu o scoatere de voace.* CREANGĂ, A. 88/13. (În funcțiune absolută e contrarul lui simplu) *Flori... dispuse în ombele simple sau compuse.* C. NEGRUZZI, I 102. *Judecățile s'au mai împărțit... în simple și compuse.* MAIORESCU, L. 47. Spec. (Chim.) *Corp compus,* alcătuit din combinarea unui corp simplu cu unul s. mai multe alte corpuri. (Arhit.) *Stil compus,* format din împrumuturi luate din mai multe stiluri arhitectonice. (Muz.) *Măsură compusă,* formată din fracțiuni ale măsurii simple și exprimată prin cifre dintre care cea de sus reprezintă numărul de note ce trebue să conție fiecare măsură, și cele de jos numărul notelor care formează întreaga durată. (Gram.) *Timp compus,* format din participiul s. infinitivul verbului unit cu un verb auxiliar. *Cuvânt compus,* rezultat din împreunarea a două s. mai multe cuvinte într'unul singur. (Aritmetică) *Regula de trei compusă.* CLIMESCU, A. 240). (Comerț) *Interese compuse* (s. *cumulate* CULIANU, A. 258) s. *dobândă compusă* (CLIMESCU, A. 269), care se adaogă la capital la fiecare perioadă convenită, pentru a produce și ele dobândă

Cf. PANȚU, PR. 30; (Bot. la plur) *Compuse* = compozee; — (rar) **compunătór** (artificial: **compuitór** STAMATI), **-toáre** uneori substantivat) = cel care compune, (de obiceiu:) component.]

— *N.* din lat. **compono, -ere** (în parte după fr. *composer*). Cf. compozitor.

COMPURTÁ † vb. I. v. **comportà.**

COMPÚT s. a. 1°. *Comput.* 2°. *Arithmétique.* — (Latinism în Transilv. și Bucov., azi ieșit tot mai mult din uz).

1°. Calcul, socoteală. *Ani 3, luni 9, zile 3, după computul lui Katona.* ȘINCAI, HR. I 17/21. | (Și în limba literară) Spec. Calcularea datelor (în special a sărbătorilor bisericești mobile) pentru calendar. [*Năsturel*] *dată documentele scrise de el după computul moscovit de 1 Mart.* IORGA, IST. REL. 154.

2°. Aritmetică. *Învățaserăm cu el...: Ceaslovul, psaltirea și puțin comput.* SBIERA, F. 91. *Carte de comput pentru școlile poporale.* id. id. 282.

[Accentuat și: *cómput* † s. a. | Plur. (rar) *-puturi.* | Verb: (lat. *computo, -are*) **computà** Ia = a calcula, a socoti; (cu abstractele) **computáre** s. f., **computát** s. a., **computáție** † s. f. (STAMATI). | Adjective: **computát** (cu negativul **necomputat**), **-ă** = calculat, socotit. *Această înălțime este computată în metri.* PONI, F. 72; **computatór (computătór), -oáre.**]

— Din lat. **computus,** idem. Cf. tripletele cont și cumpăt.

COMPUTÁ vb. Ia v. **comput.**

COMPUTĂȚIE † s. f. **comput.**

COMȘÍE s. f. 1°. *Voisin.* 2°. *Parents.* — (Sârbism s. bulgărism în Banat și la Românii din Timoc și din jurul Vidinului).

1°. Vecin, vecină. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. *Că ea copii nu-mi avea, La comșie să ducea, Un copilaș mic că lua.* id. ib. 96. *Sara când Pătru venea, Casa spartă mi-o găsea, Comșiile le'ntreba: Comșiilor, dumneavoastră, Cine sparse casa mea...? Da comșiile-mi grăia.* id. ib. 102.

2°. P. ext. Cei înrudiți laolaltă, neamuri (H. XVIII 146), rude, cf. cimotie.

[Cu rostire dialectală: *comșâie* s. f. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 149. | Masc. refăcut: (ad 1°) **comșíu** = vecin. BUCUȚA, R. V.]

— Din sârb. s. bulg. **komšija,** idem (din turc. *qomšu*).

COMȘÍU s. m. v. **comșie.**

COMÚN, -Ă adj. 1°-4°. *Commun.*

1°. Care se aplică la mai mulți s. la toți deodată, care aparține mai multora, de care se folosesc toți, care se întâmplă mai multora, care se petrece în societatea altora, «acea ce este de obștie a doi sau a mai multora» (CODICĂ ȚIV. A. 5/9), laolaltă *Viitorul comunei noastre patrii.* URICARIUL, XIII 340/23. *Graiul comun* = vorbit de toți. *A avea interese comune. A fi de comun acord.* (Se construește uneori cu dativul s. cu prep. cu). *Proprietăți comune mai multor indivizi.* TDRG. *Omul are comună cu Dumnezeu binefacerea și adevărul.* URICARIUL, IV 30/1. *A face cauză comună (cu cineva)* = a lua partea cuiva (într'o chestiune s. discuție) și a se declara solidar cu el, cf. a se identifica. *A duce viață comună cu cineva* = subt același acoperiș (lucrând de acord, în bună înțelegere). || Spec. (Gram.) *Nume s. substantiv comun,* care se aplică la mai multe obiecte de aceeași specie, în opoziție cu numele propriu, care se aplică numai unui individ. (Geom.) *Punct comun,* la două drepte, determinat prin întâlnirea lor. (Aritm.) *Divizor comun,* care împarte exact mai multe numere. Cf. CLIMESCU, A. 92, 93. (Fin.) *Scadență comună* (sau medie) = scadența unui singur bilet echivalent cu mai multe alte bilete cu scadențe diverse. id. 278.

2°. (Construit absolut s. cu dativul) Care aparține tuturora, caracterizează pe toți, vine de la toți, privește pe toți s. un întreg, cf. de-a valma, obștesc, general, colectiv, public, universal. *Spese comune* (LM.), *soartă comună* (id.), *principii comune* (id.). *Aerul, apa, lumina sânt comune oamenilor și animalelor.* id. *Ceea ce-i comun naturei umane întregi...* HASDEU, I. C. IX. *Comunele rugăciuni ce prin umilă scrisoare se adresă Excel[enței] V[oastre].* URICARIUL, I 175/29. *A fi osebiți din legea comună pentru toți* BĂLCESCU, M. V. 10/15. *Când se apropiară de creasta dealului, se repeziră cu toții înainte fără ordin, ca și cum un sentiment comun i-ar fi îndemnat să se arunce asupra apărărilor turcești.* D. ZAMFIRESCU, R. 261. || Spec. **An comun** (în opoziție cu *anul bisextil*), care are 365 de zile. (Jur.) **Drept comun,** cuprinzând legile generale de care ne bucurăm cu toții. | (Neobicinuit) Loc adj. **De comun** = comun. *Ești... a veacului cunună, Tuturora de comun.* PANN, E. III 34/27.

3°. Obișnuit, normal; care se găsește în multe exemplare, cf. răspândit, frecvent. *Iar în lumea cea comună a visa e un pericol.* EMINESCU, P. 232. (După fr. *sens commun*) **Simț comun** = minte sănătoasă (așa cum o au toți oamenii normali), cf. bun simț. *Și pentru ce nu-ți pasă? — Pentru că n'are simțul comun; pentru că vorbește de pe ceea lume.* C. NEGRUZZI, I 259. | Loc. adv. (Transilv. după germ. *im Allgemeinen*) **în** s. **de comun** (prin Bucovina și **îndécomun**) = de regulă, de obiceiu. *Fasolea în comun e de două feluri.* ECONOMIA, 44. *Scălduș cle... să se arunce... de comun spre miezul nopții.* MARIAN NA. 97/18. (După fr. *lieu commun*) **Loc comun** = idee repetată de toți în același fel și banalizată prin deasa întrebuințare.

4°. P. ext. De rând, de puțină valoare, cf. banal, mediocru, ordinar, vulgar. *Față comună. Stil comun.*

— *N.* după fr. (lat. **communis, -e**). Cf. comună, comunica.

COMÚNĂ s. f. 1°-2°. *Commune.* 3. *Mairie.*

1°. Oraș (târg), sat ori mai multe cătune la un loc, formând o diviziune administrativă, în frunte cu un primar și un consiliu comunal. Există *comune urbane (orașe)* și *comune rurale (sate).* Mai multe *comune* formează o plasă s. un plaiu. Cf. PRETORIAN, DR. C. 55. *Vad, pendinte de comuna rurală Cârligi.* MON. OF. 2.

2°. P. ext. Locuitorii unei astfel de diviziuni administrative, cf. obște, comunitate. *Această s[fântă] casă... s'au săvârșit... cu osteneala comunei întregi* (începutul sec. al 19-lea). IORGA, S. D. XIII 173.

3°. P. ext. (Pop.) Primărie (unde vine poșta. PAMFILE, C. Ț.). *Te cară... la comună.* VICIU, COL. 134. *Frate-mieu îi om bogat Și s'a pus primar în sat. Dimineața s'a sculat, La comână c'a plecat, Să ție cu satul sfat.* PAMFILE, C. Ț. 212. *La lună, la săptămână, Du-te, dragă, la comună, Să ceri de la notar carte De la puiul de departe.* id. ib. 191.

4°. (Ist.) Spec. (În Franța, în timpul marei revoluții franceze) Municipalitatea Parisului care-și însușise putere revoluționară (la 10 August 1792); (după asediul german, la 18 Martie 1871) grupa

locuitorilor Parisului care, prin mijloace revoluționare, voiau să întemeieze o putere independentă de guvernul legal al Franței. *Aniversarea Comunei.* | (În Anglia) Oraș care alege deputați în parlament. *Camera Comunelor* = una din cele două camere ale parlamentului englez (cu reprezentanții orașelor).

[Și: (pop., ad 3°) **comănă** s. f. | Adjectiv: (fr. *communal*) **comunál, -ă** (ad 1°) = al comunei, privitor la *comună;* cf. obștesc; municipal. *Administrația locală se împarte în: districtuală, ...și comunală.* PRETORIAN, DR. C. 57. *Interesele exclusiv județene sau comunale se regulează de către consiliurile județene sau comunale.* HAMANGIU, C. C. XX. *Orașele... constituindu-se pe principiul comunal, se ocârmuiau de o magistratură.* BĂLCESCU, M. V. 10/28. *Sânt vornicu' comunal.* N. G.-TISTU, B. CXXV, 17. *Consiliu comunal. Fonduri comunale. Impozite comunale. Politică comunală. Școală comunală.* | Derivate: (fr. *communard)* **comunárd, -ă** adj. subst. (plur. *-narzi, -narde)* = adept al Comunei (4°) din Paris. *Felul politicei comunarde.* ODOBESCU, II 242. *Idee comunardă.* MAIORESCU, D. II 169.]

— *N.* după fr. (lat.-med. **communa,** idem). Cf. comun, comunist, comunitate.

COMUNÁL, -Ă adj.
COMUNÁRD, -Ă adj. subst. } v. **comună.**

COMUNÍ † vb. IV v. **comunicà.**

COMUNICÁ vb. I. I-II. *Communiquer.* III. *Communier.*

I. Trans. 1°. A face cuiva parte din ceva (ce ai), a împărtăși (3°), a transmite. *Soarele comunică lumina sa la tot pământul.* COSTINESCU. *Elinii... multe din meșteșuguri Romanilor... le-au comunicat.* GOLESCU, I. 2. | Spec. (Despre boale) A da altuia o boală, prin molipsire.

2°. A face cunoscut, a împărtăși cuiva ceva prin scris (STAMATI) s. verbal, a da de știre, a face cunoscut, a înștiința, cf. informa, spune. *A comunica durerea sa la toată lumea.* COSTINESCU.

II. Intrans. (Construit cu prep. cu) 1°. Despre persoane) A fi s. a se pune în legătură, în raport, în relațiune, în contact cu cineva s. ceva; a sta de vorbă cu cineva, a-și împărtăși părerile. *Avocatul comunică cu acuzatul.*

2°. P. anal. (Despre lucruri) A fi în legătură cu (printr'o trecere oarecare: canal, pasaj, etc.), a duce la... *În acest canal [sacral] ce comunică cu găurile sacrale anterioare și posterioare se află nervele sacrale.* KRETZULESCU, A. 31/6. *Peștera comunica cu un turn părăsit.* ALECSANDRI, ap. CADE.

III. † Refl. (Bis.; latinism-franțuzism, după lat. bis. *communicare* și fr. *communier*, încercare nereușită de a înlocui pe) A se cumineca, a se împărtăși. *Cu sfântul și preacuratul trup și sânge a lui H(ristos) să se comunice.* ARHIVA, R. I. 69. *Regele polon mergea la biscrica catolică, ca să se comunice.* C. NEGRUZZI, I 180, cf. II 156/8. *S'a mărturisit și comunicat cu sfintele taine.* MARIAN, I. 19.

[Și: (numai la GOLESCU; după fr. *communier)* **comunì** † vb. IV[a] (ad I 2°) *Aceste vederi... am socotit ca prin tipar să le comunesc doriților miei compatrioți.* î. 3. || Abstracte: **comunicáre** s. f. = acțiunea de a comunica ceva; p. ext. ceea ce se comunică ; (în parlament, într'o adunare savantă, unei persoane, etc.) ; împărtășire (STAMATI) ; înștiințare, informațiune, relație ; comunicație ; contact, raport, relație. *Cuvintele auzite nu sânt material, ci numai organ de comunicare.* MAIORESCU, CR. I 8/7. *Prin înlesnirea comunicărilor, vine acum însăși cultura occidentală la noi.* id. ib. I 274/8. *Comunicarea cu vecinii.* id. ib. I 385/22. *A făcut o comunicare la Academie;* — (fr. *communication,* lat. *communicatio, -onem)* **comunicațiúne** (și mai ales) **comunicáție** s. f. = înștiințare, încunoștiințare, informațiune, relație, știre; raport, legătură, contact, cf. trafic; corespondență; mijloc de a comunica cu cineva. *S'au ales... trei batalioane de s'au trimis... în deal la mănăstire, pentru comunicație cu cetatea.* LET. II 69/13. *Ce să se mai oprească, când mijloacele de comunicațiune moderne îi dau aripi să zboare către țintă!* D. ZAMFIRESCU, R. 187. *Firul electric e în comunicație cu pila. Căi de comunicație. Ministerul de comunicații.* | Adjective: **comunicát** (cu negativul **necomunicat), -ă** = care s'a comunicat; (substantivat, după fr. *communiqué*) **comunicát** s. a. = o informație, notă, rectificare oficială dată (de o autoritate superioară) la gazete ; (Armată) buletin oficial prin care comandamentul suprem informează publicul, în timp de războiu, asupra operațiilor din ajun; — **comunicătór, -oáre** = care comunică; — (fr. *communicable)* **comunicábil** (cu negativul **necomunicabil), -ă** = care s. prin care se poate comunica, împărtăși, transmite, care poate fi pus în comunicație; (cu abstractul, după fr. *communicabilité)* **comunicabilitáte** s. f. = însușirea s. posibilitatea de a comunica ; — (fr. *communicatif)* **comunicatív** (cu negativul **necomunicativ), -ă** = care se comunică ușor și altora; (despre persoane) care împărtășește bucuros altora sentimentele, gândurile sale: deschis la vorbă, cf. expansiv. *Râs zgomotos care nu era de loc comunicativ.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Deși mai frumoasă, ea plăcea îndeobște mai puțin nefiind de o natură atât de veselă și comunicativă.* I. NEGRUZZI, III 108; — (fr. *communicant*) **comunicánt, -ă.** (Fizică) *Vase comunicante,* legate între ele astfel, încât lichidul dintr'un vas se ridică la același nivel în toate celelalte vase.]

— *N.* intrat, în limba veche, din lat. **communico, -are,** idem, iar în veacul XIX a doua oară, din fr. Cf. dubletul cuminecà.

COMUNICÁBIL, -Ă adj.
COMUNICABILITÁTE s. f.
COMUNICÁNT, -Ă adj.
COMUNICÁT s. a.
COMUNICÁȚIE s. f.
COMUNICAȚIÚNE s. f.
COMUNICATÍV, -Ă adj. } v. **comunica.**

COMUNÍSM s. m. sing. *Communisme.* — Doctrină care are drept principiu desființarea dreptului de proprietate individuală, spre a stabili egalitate absolută între cetățeni, întemeiată pe proprietate colectivă ; cf. socialism, bolșevism, sovietism. *Vom fi nevoiți a ne lupta odată spre a apăra proprietatea de comunism.* GHICA, A. 511. *Când s'ar împărți proprietățile d-voastră după Comunismul teritorial al școalei Bărnuțiu, aș fi și eu unul care aș primi o avere.* MAIORESCU, D. I. 524. [Familia: (fr. *communiste*) **comunist, -ă** subst., adj. = (adept, partizan) al ideilor comunismului; cf. socialist, bolșevic, sovietist. *Comuniștii noștri aci sânt nemulțumiți că n'am cerut abolițiа proprietății.* GHICA, A. 511. *Comuniști în toată puterea cuvântului.* CONTEMPORANUL, IV 139; (cu funcțiune adjectivală) *Cercul ideilor comuniste.* GHICA, S. 328. *Filosoful comunist și falansterian Ch. Fourier.* ODOBESCU, III 43/11.]

— *N.* după fr.

COMUNÍST s. m. v. **comunism.**

COMUNÍTĂ † s. f. **COMUNITÁȘ** † s. a. } v. **comunitate.**

COMUNITÁTE s. f. 1°-2°. *Communauté.* 3°. *Commune.*

1°. Caracterul a ceea ce este comun, laolaltă, obștesc; posesiune în comun; cf. împărtășire. *Lipsește încă tradiția literară și prin urmare comunitatea de idei în privința operelor ce le numim frumoase.* MAIORESCU, CR. II 172/8. *Cărturarii români care au primit creșterea școlii grecești... au trăit alături în comunitate desăvârșită de idei și sentimente cu promotorii culturii clenice.* IORGA, L. 52.

2°. Totalitatea celor care trăiesc împreună, având aceleași credințe, obiceiuri, norme de viață, etc. (mai ales în mânăstiri, obște, obștime), totalitatea locuitorilor unei comune, unei țări (STAMATI, ȚICHINDEAL, F. 31), comună (2°), cf. colectivitate, comuniune, congregație; spec. (Jur.) societate de bunuri, de averi între soți. *Comunitatea israelită*=adunarea Evreilor de sub autoritatea unui rabin. *Comunitățile religioase* (a. 1846). URICARIUL, IV 438/13. *Sfânta comunitate* (a. 1852). ib. IV 414/11. *Multe comunități sânt pline de așa credință deșartă.* ȚICHINDEAL, F. 19. *Radu Tempea se gândi să scrie originile comunității românești din Șchei.* IORGA, L. II 155. *Inspector al comunității catolice din Moldova.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 14. *Interesele comunității.*

3°. P. ext. (Transilv.) Comună (1°). *Să se știe precum la anul 1848, la Dumineca tuturor sfinților, am scăpat de supt jugul greu al iobăgiei,... Șărcăița, comunitatea* (a. 1850). IORGA, S. D. XIII 178.

[Și: (după germ. *Kommunität* s. sârb. *komunitet*, it. *comunità;* numai la ȚICHINDEAL) **comunitét** † s. a. **comunită** † s. f. (ad 2°) *După leage, iaste un comunitét și o familie.* F. 259. Cf. id. ib. 159 (tipărit greșit: *comunatétului). Făricit iaste numai acela bogat, carele face [bine] comunitei.* F. 142;— (din latina de cancelarie, cu pronunț. ungurească) **comunitáș** † s. a. (ad 2°). *La tot cinstitul comunitașul dum[itale] întreagă sănătate* (a. 1772). IORGA, S. D. XII 86. *Această sf[ântă] bis[erică] s'au rădicat... în... preveleghiatul oraș Dobra, prin cheltuiala comunitașului a legii neunite* (a. 1815). id. ib. XIII 90.]

— *N.* după fr. și din latina de cancelarie **communitas, -atem,** idem.

COMUNITÉT † s. a v. **comunitate.**

COMUNIÚNE s. f. *Communion.* — Uniunea celor ce profesează (s. se împărtășesc din) aceeași credință. Cf. comunitate (2°). *Simbolul acestei comuniuni e numele lui Lazăr.* IORGA, L. II 5.

— *N.* după fr. (lat. bis. **communio, -onem** «împărtășire, cuminecare»).

COMÚR, -Ă adj. *Foncé.* — (Constanța) Bou (H. II 319), vacă de coloare neagră cu vânăt (H. II 298).

COMUȘOÁRĂ s. f. v. **coamă.**

COMUTÁ vb. I (Jur.) *Commuer.* — A schimba o pedeapsă (pronunțată de un tribunal) în una mai ușoară, a ușura o pedeapsă. *Amenda de 25 [de] lei se comută în 5 zile închisoare polițiencască.* MON. OF. 36. [Scris și: *commuta.* | Abstracte: **comutáre,** mai rar (fr. *commutation)* **comutáție (comutațiúne)** s. f. = schimbare de pedeapsă, ușurare de condamnare. *El cere de la rege graciercа sau comutarea pedepselor celor condamnați.* PRETORIAN, DR. C. 63. | Adjective: **comutát, -ă;**— (Jur.; fr. *commutateur)* **comutatór, -oáre.** *Hotărîre comutatoare.* (Spec., substantivat. Tehn.) *Comutator* (plur. *-toare)* = mic aparat, cu care se poate deschide, închide s. schimba direcțiunea unui curent electric. Cf. PONI, F. 299; — (Jur.; fr. *commutatif)* **comutativ, -ă** = care e supus la schimb. *Contract comutativ* (în opoziție cu *contractul aleatoriu),* când fiecare din contractanți primește echivalentul a ceea ce dă. *Contractul cu titlu oneros este comutativ, atunci când obligațiunea unei părți este echivalentele obligațiunei celeilalte.* HAMANGIU, C. C. 223; — (Jur.; fr. *commutable)* **comutábil** (cu negativul **necomutabil), -ă** = care poate fi schimbat].

— *N.* din lat. **commuto, -are,** idem.

COMUTÁBIL, -Ă adj. **COMUTÁȚIE** s. f. **COMUTAȚIÚNE** s. f. **COMUTATÓR, -OÁRE** adj., s. a. } v. **comuta.**

COMÚZ s. m. sing. (Păst.) *Petit lait* avec des boules de fromage blanc. — Zer puțin acru în care se află și bulgărași de urdă, și care e plăcut la băut. Com. MARIAN. Cf. jintiță.

CON s. a. 1°-2°. *Cône.* 3°. *Cône* (coquillage).

1°. (Geom.) Suprafața produsă de o dreaptă mobilă (numită generatoare) care trece printr'un punct fix (numit vârf) și se sprijine pe o curbă fixă (numită directrice s. directoare). Cf. MELIK, G. 226, 227. *Con (drept),* corpul solid (de forma unei căpățâni de zahăr) care se naște prin învârtirea unui triunghiu dreptunghiular împrejurul uneia din laturile unghiului drept. *Trunchiul de con* s. *conul trunchiat* se obține retezând unui con partea cuprinsă între vârf și o secțiune plană a conului. *Con oblic,* a cărui înălțime e oblică față de planul bazei. *Con de lumină,* mănunchiu de raze care pleacă dintr'un punct luminos și cade pe o suprafață. *O claie rotundă terminată în vârf ca un con.* GHICA, S. 543. *Capul i se țuguia în con.* DDRF. *Conul de umbră al pământului.* CULIAN, C. 302.

2°. (Bot.) Fructul coniferelor, cucuruz, popușoiu (de brad). Com. ITTU, cf. ȘEZ. II 225/15.

3°. (Șt. nat.) Un fel de scoică din mările tropicale.

[Plur. *cónuri.* | Adjectiv: (fr. *conique,* gr. κωνικός) **cónic, -ă** = (ad 1°) care are forma unui con, care aparține unui con, cf. țuguiat. Cf. MELIK, G. 226, CULIANU, C. 136. *Rădăcina... lungă și conică.* GRECESCU, FL. 5. (Substantivat) *Conică* = secțiune conică; (fr. *conoïde)* **conoíd, -ă** (pronunț. *no-id)* = care are forma unui *con.* (Substantivat) *Conoid* s. a. = corp solid format prin revoluția unei secțiuni conice în jurul axei sale. | Abstract: (it. *conicità)* **conicitáte** s. f. = formă conică.]

— *N.* din fr. (lat. **conus,** gr. κῶνος). Cf. conifer.

CONABÍU, -ÍE adj. (Crom.) *Rouge foncé.* — (În Țara veche) Roșu (COSTINESCU, CHIRIȚESCU, GR. 248) închis, roșu violaceu (Com. ȘT. POPESCU), ca vișina (I. IONESCU, M. 695), vișiniu (com. OLMAZU). *Un zabranic cunabiu cu bibiluri de mătase.* DOC. (a. 1817), ap. ȘIO. *Sulfurina (coloare canabie) se cumpără cu 10 galbeni funtul, se pune în spirt de 40 grade și topindu-se se face apă de văpsit canăbiu.* I. IONESCU, M. 694. *Un țăran..., cu fața conabie ca sfecla.* DELAVRANCEA, S. 6. *Farfurii cu chenar dublu, unul conabiu...*

și altul pembè. CARAGIALE, M. 27. *Alionul este o pasăre de mărimea unei pitulici,... pe cap și corp cu vergi mărunte..., puțin cănăbii* (Vânju-Mare, Mehedinți). HEM. 888/10. *Liliac românesc și nemțesc (conabii și albi).* H. IV 83. || Adverb. *Vopsește conabiu.* | Substantivat. (Abstract) Coloare conabie; (concret) vopsea pentru vopsit conabiu... *Fire de toate colorile..., de la un pembè cât mai spălăcit, până la conabiul cel mai spălăcit* CARAGIALE, ap. TDRG. *Ia-mi și mie de la prăvălie niște boabe de cănăbiu, să văpsesc ale jurebii.* BOCEANU, GL. [Și: **canăbíu, cănăbíu, cunabíu, -íe** adj.]

— Din turc. **kunebi** «fait de chanvre». ȘIO. Cf. cânepiu.

CONÁC s. a. 1°. *Étape, gîte, lieu de repos, de halte, bivouac.* 2°. *Étape.* 3°. *Résidence* des dignitaires turcs. 4°. *Douane turque.* 5°. *Sous-préfecture.* 6°. *Auberge.* 7°. *Pavillon.* 8°. *Cabane.* 9°. Division de la journée. 10°. *Repas.* 11°. *Intervalle entre deux repas.* 12°. *Paye* pour une division de la journée. 13°. *Vaisseau* de cuisine.

1°. (Aproape ieșit din uz) (Loc de) popas (LB., PAMFILE, J. III, VÂRCOL, V. 93), de mas (GÂDEI), de odihnă (com. I. C. PANȚU, PĂSCULESCU, L. P.), de găzduit (MARIAN, O. I 266) și de adăpostit (RĂDULESCU-CODIN, L.) noaptea (COSTINESCU), de dormit (VÂRCOL, V. 93), unde pot răsufla și mânca (de cină COSTINESCU) călătorii și vitele de transport (LM); sălaș (MARIAN, NU. 101, nota 2) improvizat (cf. GÂDEI) mai de mult, în țările românești, pentru găzduirea Domnului s. a oaspeților de seamă, care călătoreau prin țară (cf. ȘIO), sălaș, cvartir, stație (LB.); (tot în limba veche) tabără provizorie a unei armate, aprovizionată cu cele trebuincioase (cf. I. GOLESCU, C. I p. 155), etapă (cf. id. ib.), bivuac (GÂDEI). Cf. poștă (Odinioară se zicea) A face, a rândui, a strânge *conace* cuiva s. pentru cineva s. pe seama cuiva, a purta cuiva *conacul;* (mai nou) a face, a găti (un) *conac* s. a vedea de un *conac* cuiva s. pentru cineva s. pe seama cuiva; a așeza pe cineva la *conac.* Cineva descalecă (†) *conacul,* trage s. stă la *conac. A face conac* s. *a-și face conacul* = a poposi, a se opri pentru odihnă (și mâncare). *Konak.* ANON. CAR. *Se duseră toate slugile lui, cineși* [= fiecare] *pe la conac.* NEAGOE, ÎNV. 211. *Au purces Vasile-vodă den Iași spre Țeara-muntenească...; cu al doilea conac, au stat la podul înalt spre Bârlad.* URECHE, ap. NISTOR, H. W. 35. *Descalecă oastea leșească conacul* [= își așează tabăra]. M. COSTIN, ap. GÂDEI. *La al IV-lea conac.* id ib. *Îmblând pre la bejenii, stringând conace împărăției...* LET. I. 253/21. *Au mers până la Udriu tot domnește, din conac în conac, tot cu surle și cu dobe.* N. COSTIN, ap. ȘIO. *Iar la ceia ce făcea conace împăratului Xerxis... 400 talanți nu-i agiungea odată la un popas.* HERODOT 395. *Pentru că de câte conace va fi calea de departe, atâța oameni și cai sânt gata la tot conacul,... cel dintâiu merge un conacu și dă cărțile la cel odihnit... Tot câte un conacu merge unul, și, așa merg până agiung la loc.* ib. 453. *Nime din boieri nu i-au ieșit înainte, pentru frica ciumei; ce numai conaccii*[i] *ce îi purtau conacul.* AMIRAS, ap. TDRG. *Un conac aproape de Galați.* MAGAZ. IST. I 174/29. *Să o mai ușureze* [Tătarii țara], *despre rânduiala conacelor.* ib. II 222/13. *Trecură... Dunărea pă la Giurgiu și se îndreptară drumului, după rânduiala conacilorŭ, nedându-i prin București.* DUMITRACHE, 408. *Turcii intrară în Capitală... Căimăcămia porunci'ndată D'ii așezară pe la conace.* ZILOT, 354b/32. *Poruncit-au la patru boieri... să judece pricinile lăcuitorilor de prin sate, ce vor avea, fără mită de bani, numai conac să le facă.* DIONISIE ECLESIARCUL, 168. *Eu voiu să vă găsesc cvartiruri, adecă conace, case cu oameni, să fie cu foc și cu zahereà.* id. ap. ȘIO. *Îndată ce au dat de știre, conac li s'au rânduit* [boierilor]. BELDIMAN, TR. 103. [Cavașii] *îi opreau intrarea conacului vizirial.* GHICA, S. VII. *Să gătim mai bine conacu' pentru pitaris Enachi.* ALECSANDRI. T. 1022. *Ia să descălecăm și să ne facem frumos conacul de amiazi aci, pe verdeață, la umbră.* FILIMON, ap. ȘIO. *De cu zorile... ea* [căruța] *s'a pornit de la conacul de noapte.* ODOBESCU, III 16/16. *În vecinătatea mircsei, se caută de mai nainte o casă, care se pregătește anume de gazdă, de conac, unde trebue să tragă mirele cu suita sa.* MARIAN, NU. 324/19. *A tras la o muiere bătrână, și a rugat-o de conac preste noapte.* RETEGANUL, P. IV 40/27. *Siliți, stol de mari boieri, Bun conac că v'am aflat.* TEODORESCU, P. P. 53. *Pe dumneavoastră vă rugăm ca conac împăratului și ostașilor lui să gătiți.* ib. 164. *Ne-au trimis Din conac în conac, Cu cai de olac.* MARIAN, NU. 468/25, cf. 807. *Voinicilor, să mergeți pe această urmă, cu să ne fie nouă de izbândă Din sat în sat, Din conac în conac.* ȘEZ. III 41/19. *Aveți d*[*umneavoa*]*stră a vă găti De conac, buți de vin..., Grajdiuri de cai mulți, Gazde de voinici, Mâncări bune, grase.* ib. III 42/13. *Și cu nuntă când plecа... Conacul unde conăcea? La lacul Cocorului.* PĂSCULESCU, L. P. 203/7, 33. *Bate tu marginile, Eu să bat mijloacele, Că le știu soroacele Și toate conacele.* id. ib. 261/14. # *Viața fără sărbători, ca un drum fără conac!* ZANNE, P. II 800. | Fig. **Conacul cel de apoi** = moartea. *Aproape de Nistru, cu o milă de loc de Movilău,... au descălecat acolo oastea leșească conacul cel de apoi.* M. COSTIN, ap. ȘIO.

2°. P. ext. Distanță de mers de la un popas la altul, poștă (ȘIO); măsură de drum (GÂDEI) de lungime cam de două poște (PAMFILE, J. III). *Spun să-l fi petrecut un conac, singur Despotvodă.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Aruncă buzduganul cale de un conac* (ISPIRESCU, L. 85), *de trei conace* (id. ib. 87), *de nu știu câte conace* (id. U. 40/17). *Ia siliți de vă porniți Și pe Dunăre vâsliți Cale de vr'o trei conace, La vale.* TEODORESCU. P. P. 565b.

3°. † Reședința unui funcționar înalt turcesc (vizir s. pașă), cartier oficial (ȘIO); spec. casa în care găzduiau demnitarii turcești care veneau ca trimeși ai Porții în capitalele celor două principate românești, beilic (1°) (cf. ȘIO). *A venit o succesiune de detronări și de măceluri în conacele Sultanilor și vizirilor.* ODOBESCU, III 374/8. *Ducându-se la conacul său, fu oprit în cale de un Român.* BĂLCESCU, M. V. 51. *La conac că-i aducea, La conac lângă geamie.* TEODORESCU, ap. ȘIO.

4°. † Localul vămilor turcești, (oficiu de) vamă. *Beelicul îl plăteau* [ciobanii] *la «conac» (vamă) funcționarilor turci.* DRAGOMIR, O. M. 235.

5°. P. ext. (Sens modern, întrebuințat rar) Reședința unui ispravnic s. (sub)prefect (spre deosebire de taht). Cf. ȘIO. *Conacul isprăvniciei.* DELAVRANCEA, S. 176. *Conacul suprefecturei.* VLAHUȚĂ, D. 245. || Locuința administratorului unei întreprinderi industriale. *Dormim noaptea la un conac de herăstraie.* VLAHUȚĂ, ap. CADE.

6° Hotel (în Turcia, COSTINESCU), han (2°). Cf. NISTOR, H. W. 41.

7°. Casă boierească la țară, pe o moșie, curte. Cf. PAMFILE, J. III. *Conacul sau ferma domnului Ciopage este la 15 minute departe de sat.* I. IONESCU, M. 539. *Toate aceste aduse la conacul moșiei.* id. ib. 291.

8°. P. ext. Locuință (com. LIUBA) ciobănească

(H. XII 29), casă departe de sat, unde șade iarna un om cu vitele (H. IX 84), h o d a i e. Cf. s ă l a ș.

9°. Una din cele trei părți ale zilei de lucru (H. I 264, II 83, IV 68, VII 173, XII 221, com. I. C. PANȚU, PAMFILE, A. 83, RĂDULESCU-CODIN, I.) numite p r â n z, n ă m i e z i și s e a r a (H. II 68, 80, 146, IV 11, 14. RĂDULESCU-CODIN), când se și mănâncă (cf. 9°). De dimineața până vine soarele aproape de ziua jumătate se numește *un conac;* de la acest timp... până trece soarele de ziua jumătate iarăși *un conac* (pe care-l numesc n a m i e z i) și de aci până seara iarăși *un conac* (la care-i zice *conacul de către seară).* H. II 62, cf. RĂDULESCU-CODIN, L. Timpul dintre un prânz și altul se numește *conac.* PAMFILE, A. 83. În alte regiuni, poporul împarte ziua în *două conace: Conacul mare,* până la 2 ore p. m. (H. IV 262); *conacul de seară,* de la namezi până seara (H. II 156). *Gheorghe Giantă:... pe mine, nemernicul, m'a adus de multe ori cu vânat, la conacul de amiazi.* ODOBESCU, III 15/3. *Un lucrător capătă 3 lei pe zi, deci cam un leu pe conac.* Com. I. C. PANȚU. *Am fost bolnav 2 conace, deci la leafă mai puțin cu 2 lei.* Com. id. *Pierduseră două conace.* RĂDULESCU-CODIN, L.

10°. P. e x t. Una din cele trei mâncări de peste zi (com. I. C. PANȚU); mâncare (RĂDULESCU-CODIN, I.), prânz (PAMFILE, A. 81), ospătare RĂDULESCU-CODIN, L.), masă (MARIAN, NU 101, nota 2); p. e x t. punerea bucatelor pe masă. (H. IX 232). Prin. jud. Teleorman întâlnim p r â n z u l m i c sau *conacul întâiu,* la 9³⁰-10 ore, p r â n z u l m a r e, *conacul al doilea* sau n a m i a z a, pe la 2³⁰-3, când e soarele la c h i n d i e, și c i n a de seară pe la 8, 9, 10, ba și 11 ore seara. PAMFILE, A. 83. [În alte regiuni, mai rar,] poporul împarte ziua în două *conace* sau p o p a s u r i: unul e la amiazi, celălalt la asfințitul soarelui. HEM. 1069/43. Ciobanii împart ziua în două *conace: conacul de dimineață* și *conacul de cu seară.* H. II 131. *Cum trăești din conac (mâncare)?* RĂDULESCU-CODIN, I. *Mariță,-ți vine bărbatu'! — Las'să vie... i-am gătit conacu': Mămăligă și știr fript, Că pe el nu l-am iubit.* id. ib. *Am băgat cositori pă trei conace și rachiu la tot conacu'* (Rucăr). *Muncirăm, făcurăm, dreserăm; acum haid' să-i facem și conacul, adică să mâncăm* (Jud. Dolj și Vâlcea) ION CR. V 345. *Mă duc cu conac la oameni* (la câmp). H. IX 232. *A fost nuntă cu conac.* MAT. FOLC. 110. *Doi curcănași că tăia... Frumos conac că-i gătea.* REV. CRIT. IV. 342.

11°. Intervalul de timp dintre un *conac* (9°) și altul, o jumătate de zi (ȘIO). *Vreme ca de un conac.* SANDU-ALDEA, U. P. 123. *Când ande hi-ta* (= al de fiie-ta) *ar ști condeiu', ți-ar socoti iute și curând d'ai să dai, d'ai să iei, nu ca acù, că moșmândești și te boșancești trei conace, pân' să scrii la răboj.* JIPESCU, O. 118, cf. 58. *Mi-e puicuța cam departe. De-ar fi noaptea trei conace, M'aș duce și m'aș întoarce, Dar mi-e noaptea de-un conac, Nu știu, frate, ce să fac!* TEODORESCU, P. P. 317.

12°. P. e x t. Socoteala cuvenită pentru lucrul îndeplinit în interval de un «conac» (9°, 10°). Cf. z i d e l u c r u. *Eu am mai multe conace decât ai scris d-ta la condică.* Com. I. C. PANȚU.

13°. P. e x t. Vas pentru gătirea bucatelor. H. V. 17.

[Plur. *-nace* și, rar, *-nacuri.* I. GOLESCU, C. I 155, PAMFILE, A. 81. || D i m i n u t i v: **conăcél** s. a. = mâncare bună, mâncărică. *În Dunăre o arunca [și zicea:] Să fii masă peștilor, Conăcelul racilor Și prânzul morunilor.* TEODORESCU, P. P. 577. | N u m e d e a g e n ț i: (turc. *konakčy)* **conaccíu** s. m. = (mai de mult) cel ce (de obiceiu (un boier) era însărcinat cu pregătirea conacului s. conacelor pentru găzduirea Domnului s. a oaspeților de seamă, care călătoreau prin țară; † c f a r t i r - m a i s t r u (LET. II 69/32), cf. f u r i e r; (rar) hangiu (DICȚ.); (prin apropiere de conăcar = colăcer) colăcer la nuntă. *Nime la nimică să nu le facă val, nici la conacii* (a. 1709). URICARIUL, VIII 236/21. *N'au vrut să margă unul dintre dânșii conacciu.* LET. III 202/22. *Mulți au mers cu Măria-Sa, alții până în Roman..., alții conaccii, alții cu carele.* ib. III 219/5. *Cheltuiala măruntă ci (= ce) s'au făcut la conaccii rânduiți la Calangi-Mehahemdè și chihaelile satilor, și cu Agaoa-conacciu.* IORGA, S. D. VI 187. *Însuși Domnul Țării-rumânești i-au fost conacciu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 271/20. *Mirele... trimite înainte găzdași (conaccii), ca să-i vestească apropierea.* DACIA LIT. 37; (< turc. *konakčy-başy)* **conaccí-baș** † s. m. = căpetenia conacciilor. *Vasilie Costachi..., carele și conacci-baș au fost rânduit din partea Domnului până în Iași.* LET. III 324/22; — **conăcár** † s. m. = conacciu. *Am vândut porci conăcarilor* (a. 1792). IORGA, S. D. XII 115. *Cei doi conăcari duc pe temutul oaspete al țării până la Cerneți.* IORGA, L. I. 153].

— Din turc. **konak,** idem. Cf. c o n ă c i.

CONĂCÁR † s. m. v. **conac.**

CONĂCÁR s. m. *Garçon d'honneur à cheval* (à une noce). — (Mold.) C o l ă c e r, tânăr călare în alaiul unei nunți țărănești (PĂSCULESCU, L. P.), fiecare din cei doi flăcăi care însoțesc călări pe mire, când pleacă după mireasă (H. X 86). Ajungând acești doi tineri, numiți *conăcari* la casa miresii, unii dintre dânșii, de regulă însă c o l ă c e r i u l, ține celor ce-i ies înainte spre întâmpinare următoarea orație... MARIAN, NU. 325/3, cf. 677. *Intrând în ogradă, conăcarii spun conăcăria* (Moldova de sus). SEVASTOS, N. 99. *După orația de iertăciune..., vornicul, spre recunoștință, dă din partea mirelui și a miresii conăcarului un pahar cu vin.* CONV. LIT. XIV 295. *Mulțămim dumneavoastră, băieți conăcari!* (Covurluiu) PĂSCULESCU, L. P. 68. [Cu schimb de sufix: **conăcáș (conocáș** PAMFILE, C. Ț. 54-55) s. m. *Se dă conăcașilor o năframă de postav de bun preț și vreo pânză de mătasă.* CANTEMIR, ap. PAMFILE, I. C. 74. | A b s t r a c t e: **conăcăríe (conocăríe** H. XII 367, BARCIANU) s. f. = serbare, la nuntă, la care rolul principal îl au c o l ă c e r i i (MARIAN, NU. 324, cf. 488/20, 779), orație de nuntă (CREANGĂ, GL., SEVASTOS, N. 99/5. Cf. H. X 506, XII 367). *Oare Grigore a lui Petre Lucăi de la noi din sat pe la ce școli a învățat, de știe a spune atâtea bongoase și conăcăria pe la nunți?* CREANGĂ, A. 13/12. *Noi conăcăria am închinat Și colăcelul ne-am luat.* ION CR. I 18; — (+ colăcerie) **conăceríe** s. f. SEVASTOS, N. 99/8; — (< *colăcaș)* **conăcășie** PAMFILE, I. C. 74 (**conocășie** s. f. H. XIII 367) s. f. = orație de nuntă. SEVASTOS, N. 99/6, cf. JAHRESBER. IX 226].

— Născut din **colăcar,** prin apropiere de **conăcar**[1].

CONĂCĂRÍE s. f.
CONĂCÁȘ s. m.
CONĂCĂȘÍE s. f.
} v. **conăcar**[2].

CONACCÍ-BAȘ † s. m.
CONACCÍU s. m.
} v. **conac.**

CONĂCEÁLĂ s. f.
CONĂCÉL s. a.
} v. **conăci.**

CONĂCÉR s. m. v. **conăcar**[2].

CONĂCERÍE s. f. v. **conăcar**[2].

CONĂCÍ vb. I I. *Descendre, giter; bivouaguer.* II. 1°. *Héberger, loger.* 2°. *Nourrir.*

I. Intrans. A trage și a sta la conac (1°), a face conac (1°), a-și face conacul (1°), a se opri din drum spre a se odihni și a mânca (la un conac), a poposi, a face popas, a se odihni (LB., com. T. C. PANȚU, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.); spec. (Armată) a face tabără, a bivuaca. *Au conăcit în casele lui C. Ipsilant.* LET. III 194/37. *Unul din boierii cei mai aleși... conăcește... la Galata.* ib. III 293/29. *Kemeni Ianoș au conăcit acolo cu oastea lui.* AMIRAS, ap. ȘIO. *Conăcind pentru odihna namiezii.* MAG. IST. I 345/20. *Împărăția au conăcit la Cuciuc-Cecmegea, iar vizirul la Buiuc-Cecmegea.* ARHIVA R. II 22. *Purcegând de la Ecaterina, am conăcit la Platamonas.* ib. II 49. *Au conăcit la casa lui* (a. 1753). URICARIUL, X 120/25. *Pornind dară și apropiindu-se de țeara sa, au conăcit într'un locu pentru odihna de amiazi* (a. 1810). GCR. II 206/1. *Turcii conăcivă într'un sat ruinat.* BĂLCESCU, M. V. 114. *Un chioșc învecinat cu casele unde ei conăciseă.* ODOBESCU, I 138/15. *Sosi și ciobănașul la locul unde se așezaseră ei să conăcească.* ISPIRESCU, L. 248, cf. 296. *A venit doi de la agialâc și au conăcit la ei.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 362. *Popa blestemat... Nu știu cum a auzit Că la draga-am conăcit.* HODOȘ, P. P. 177. (Cu complement intern). *Conacul unde conăcea?... La părul Cadiului, Acolo că conăcea De mâncare ce le da?* PĂSCULESCU, L. P. 203/7, 38. | P. ext. *Pieptu-mi mai fericit, Pe el au conăcit două mai scumpi comori* (= sânii). I. VĂCĂRESCU, P. 100/24. || A mânca peste noapte. *Nevrând în tindă a conăci...* PANN, Ș. I. 4/24.

II. Trans. 1°. A face, a găti cuiva conac (1°), a găzdui, a adăposti. *L-au conăcit la casile domnești cele noao.* CAT. MAN. II 340/2. *Porunci să întinză corturile..., ca să conăcească pe vezir.* GORJAN, H. I 2/22. *Proprietarul caselor... în care fusese conăcit Sara Mehmet-pașa, era căpitanul Vasile Kogălniceanu.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 162. *Toți îi conăceau și îi găzduiau cu bucurie.* ISPIRESCU, L. 322.

2°. A da cuiva de mâncare. Cf. RĂDULESCU-CODIN, L. *L-am conăcit.* id. î.

[Abstracte: **conăcíre** s. f., **conăcít** s. a., **conăceálă** s. f. (COSTINESCU) = acțiunea de a conăci; spec. odihna oilor. Cf. H. XII 30. *Domnul a făcut hanuri prin toate târgurile, ca să fie pentru conăcitul negustătorilor.* KOGĂLNICEANU, ap. DDRF.]

— Derivat din **conac.** Cf. conoci.

CONÁR s. m. *Grosse branche.* — (Rutenism, în Bucovina) Creangă groasă (Straja). Com. AR. TOMIAC.

— Din rut. **konár,** idem.

CONARUÍ vb. I[a] trans. *Enseigner, conseiller.*— (Straja, Bucov.) A învăța pe cineva, a povățui. Com. AR. TOMIAC.

CONÁȘ s. m. v. **cocon.**

CONAȚIONÁL, -Ă subst. *Compatriote.* — Persoană care aparține aceleiași națiuni ca o alta, cf. compatriot, † simpatriot. *Această carte... o aedic... conaționalilor și compatrioților mei.* SBIERA, F. 4. *Nu era în 1791 vremea să se manifeste cereri din partea conaționalilor lui Horea împotriva acelor națiuni mândre.* IORGA, L. II 207, cf. id. ib. II 323, 590, BUL. COM. IST. II 192. [Scris de unii și *connațional*].

— Compus din **con** și **național.**

CÓNCĂ s. f. *Conque.*

1°. (Șt. Nat.) Gen de molusce marine, fără cap; p. ext. scoica lor (în care tritonii erau închipuiți că suflă). Cf. ghioc.

2°. (Anat.) P. anal. Cavitatea urechii.

[Plur. (rar) *conci* și *conce*].

— *N.* din lat. **concha,** idem. și după fr. Cf. concav, conchilie.

CONCÁV, -Ă adj. *Concave.* — (În opoziție cu convex și plan) Care prezintă o curbătură sferică scobită înăuntru, adâncat, găvănat (STAMATI). *Fața dinapoi este* [la vertebre] *concavă, adică scobită.* KRETZULESCU, A. 21/23, cf. 26/10. *La bătălia de la Dudești (1631) se întrebuințează rânduiala concavă.* BĂLCESCU, M. V. 618. *Poligon concav.* MELIK, G. 27. *Receptacul concav.* GRECESCU, FL. 6. *Lintea convexă concavă.* PONI, F. 367. *Oglindă concavă.* [Abstract: (fr. *concavité*) **concavitáte** s. f. = scobitură, adâncătură, găvănătură].

— *N.* din lat. **concavus,** idem, s. fr.

CONCAVITÁTE s. f. v. **concav.**

CONCEDÁ vb. I(a) v. **concede.**

CONCÉDE vb. III 1°-2°. *Concéder.*

1°. A nu (mai) opune nici o împotrivire, ci a ceda (admite, permite, îngădui I 2°), a se învoi să se facă ceva, a încuviința, «a se uni în părere spre a face ceva, a primi cu voia de ambe părți» (ARISTIA, PLUT.). *Să concedeze acea mai nemărginită slobozenie* (a. 1848). URICARIUL, X 1/5. *Guvernul... concedându-i [Rusiei] favoarea unei libere treceri prin teritoriul nostru... pierdut-a oare Statul român ceva din prerogativele sale?* ODOBESCU, III 425/15, cf. III 390/29. *Starițul... îți concede societatea mea serioasă.* EMINESCU, N. 97/27. *Mandatarul este răspunzător pentru acela pe care [l-]a substituit în gestiunea sa, când nu i s'a conces facultatea de a-și substitui pe cineva.* HAMANGIU, C. C. 392.

2°. (Mai ales despre stat, oraș, etc.; învechit) A acorda unei persoane un drept s. un privilegiu (mai cu seamă, unei societăți s. unui particular, dreptul de a exploata căile ferate, minele, salinele ș. a.); (înlocuit astăzi prin) a concesiona. *Era să fie liber sau să continue lucrarea în regie, sau să o conceadă la o companie.* GHICA, S. 454. *A încercat să... concedeze esploatarea tuturor mineralelor... unui industriaș rus.* id. ib. 692.

[Se conjugă ca *purcede.* | Și (din ce în ce mai rar): **concedă** vb. I[a]. | Abstract: (rar) **concédere** s. f. = concesie. | Part.-adj. **concés** (cu negativul **neconces), -ă**].

— *N.* după fr. Cf. concesiune, concediu.

CONCEDIÁ vb. I[a] v. **concediu.**

CONCÉDIU s. a. *Congé.*

1°. Voie dată (de autoritatea competentă) unui funcționar de a putea lipsi un timp hotărît (relativ, mai lung) dela serviciu s. unui militar de a lipsi de la serviciu mai mult de zece zile (cf. permisie), † slobozenie (STAMATI), cf. vacanță. Cineva cere, obține, dă, are (un) *concediu,* este, se duce în *concediu. Cerându-și concediu, alergă să-și vază părinții.* C. NEGRUZZI, I 332. *Buzunariul în care era biletul de congediu.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II, 288.

2°. † (Jur.; franțuzism) Notificare făcută de proprietar locatarului de a părăsi apartamentul s. casa închiriată s. notificare făcută de locatar proprietarului că va părăsi apartamentul s. casa închiriată. *Dacă contractul a fost fără termen,*

concediul trebue să se dea de la o parte la alta. HAMANGIU, C. C. 1436.

[Plur. *-cedii.* | Şi: **congédiu** s. a., **congédie** † s. f. (STAMATI), (pop., forme inculte) **concétie** s. f. **concét** s. a. *M'am întors... Am o leacă de concetie.* SADOVEANU, P. S. 80. *Am trei băieţi: doi sânt în armată... Unu' e'n concet, că e bolnav.* GRAIUL, I 150. | Verb: (fr. *congédier*) **concedià (congedià)** I^{a} = a da cuiva (unui militar, unui funcţionar, etc.) (un) concediu (cf. libera); p. ext. a da cuiva voie de a se retrage (COSTINESCU), a pofti pe cineva să iasă, a îndepărta; a da (un servitor, un funcţionar) afară, a da drumul, a scoate din slujbă. *Fabricile de textile au concediat în timpul din urmă mulţi lucrători;* — (cu abstractul) **concediére (concediáre)** s. f.; **concediát (congediát)** s. a.; (part.-adj.) **concediát (congediát,** cu negativele **neconcediat, necongediat), -ă.** *Predecesorii săi... fuseseră congediaţi, în urma intervenţiei Olguţei.* I. TEODOREANU, M. II 71. | Pronunţ. *-di-u, -di-a*].

— *N.* din ital. **congedo,** idem.

CONCENÍ vb. IV^{a} I. *Exterminer, anéantir. Périr, disparaître, s'éteindre* (Rar, învechit) Trans. A sfârşi (pe cineva s. ceva), a pune capăt, a face să piară tot, a extermina, a prăpădi, a nimici, a ruina, a stârpi. *Vânturi greale... 'mpresura pre toţ[i] şi-i conceniia.* DOSOFTEIU, V. S. 3^{b} cf. 55, PS. 40. *Goni-voiu pre vrăjmaşii miei şi voiu stinge pre ei şi nu mă voiu întoarce până unde voiu conceni pre ei.* BIBLIA (1688) 238^{b}, cf. ib 237^{b}. *Să poată de tot concini pre vrăjmaşi.* CALENDARIU (1814) 118/$_{1}$. *Cu totul să conceneească şi să şteargă de pe faţa pământului sămânţa dăceească.* P. MAIOR, IST. 6. *Era primejdia cu totul să-i concenească şi să-i prăpădească.* id. ib. 8, cf. 56, 79, 182. *Vei merge să-ţi iei soţia şi, de voieşti, vom conceni şi pe fraţii tăi.* ISPIRESCU, L. 330, cf. U. 16/$_{4}$. || Refl. A se sfârşi, a pieri, a se stinge de pe faţa pământului, a se prăpădi cu totul, a se nimici. *S'au concenit multă... oaste românească.* CANTEMIR, HR. 166/$_{26}$, cf. 189/$_{11}$. *Să nu mai răsară muştar şi ardeiu, ci să se topească şi să se conceneească.* MAG. IST. IV 364/$_{13}$. *Lucius cu iscodirea aceea însuşi pre sine se conceni.* P. MAIOR, IST. 144. [Şi: **concinì** vb. IV^{a}. VICIU, COL. | Abstracte: **concenire** s. f. = acţiunea de a conceni, sfârşit (VICIU, COL., gl.), capăt (id. ib.), nimicire (id. ib.), prăpădire, stârpire. *Dă cuvânt bine rânduit în rostul mieu înaintea leului şi mută inima lui spre ură celui ce ne bate pre noi spre concenirea lui.* BIBLIA (1688) 358^{b}. *Concenirea Dachilor.* P. MAIOR, IST., 201. *Cându-i coada veacului, Sfârşitul pământului. Concenirea grâului?* VICIU, COL. 77/$_{6}$; — **concenít** s. a.; — (slav. *koničanije)* **concénie** s. f. = sfârşit. *Podobescu-se amù toate aceastea să fie, ce nu e atunce concenie.* TETRAEV. (1574) 242. *Şi scotea toate semnele câte se făcură rele, că au fost lor de arătare să fie conceniea lor.* LET. I 137 (24). Astăzi păstrat în expresia *Bată-te concenia!* = bată-te potca, norocul! CIAUŞANU, V. (Cf. concina). | Adjective: **concenít, -ă** = nenorocit, păcătoşit (comuna Principele Ferdinand, jud. Teleorman, ION CR. V 374), afurisit (Măgurele, jud. Teleorman, com. OLMAZU). *Ei! sărăcuţ ande mine! ei! concenit ande mine!* GORJAN, H. IV 76. *Fir'ar concenit dorul, Care ni l-a pricinuit în inimă Amorul!* PANN, E. III 10/$_{17}$; — **concenitór, -óare** = care conceneşte. DICŢ.]

— Derivat din paleosl. **koničanŭ** «sfârşit, terminat» (participiul lui **koničati** «a sfârşi») s. din **koničinŭ** «sfârşit, fine». Cf. concină, coneţ.

CONCÉNIE † s. f. v. **concenì.**

CONCENTRÁ vb. I^{a}. 1°-3°. *(Se) concentrer.*

1°. Trans. şi refl. A (se) aduna, a (se) strânge într'un centru (cf. centra), p. ext. într'un punct, în acelaşi loc (cf. converge); spec. (Armată) a aduna trupele într'o regiune (ameninţată), a chema (vremelnic) subt drapel (cf. mobiliza, † buluci). *Mintea... puterile... le concentrează în drepte hotare.* BĂLCESCU, M. V. 5/$_{10}$. *Tell, în care se concentra ţăria noastră, era informat... de tot ce se petrecea.* GHICA, S. 706. *Asupra acestui chip îşi concentrase el amorul.* EMINESCU, N. 39/$_{25}$. *Aici se concentrează întreaga viaţă politică a ţării.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 27. *Spune-mi, puică, adevărat, De când pe mine m'o concentrat, Câţi voinici te-a sărutat?* ŞEZ. III 156/$_{13}$. *A concentra razele solare în focarul unei lentile. Artileria îşi concentrează focul.*

2°. Refl. A-şi aduna toată atenţia, gândirea, puterile, energia, etc., asupra unui lucru.

3°. Trans. şi refl. A (se) condensa într'un spaţiu restrâns, care împiedică împrăştierea; (în opoziţie cu dilua) a scoate părţile apoase dintr'un lichid.

[Prez. ind. *concentrează* şi (învechit): *concéntră* (HASDEU, I. C. VII, STAMATI). Şi (forme inculte, populare): **concetrà** vb. I^{a} GRAIUL, I 400, **cocintrà** vb. I^{a} MAT. FOLC. 1315, 1333, 1338, **încocintrà** vb. I^{a}. PAMFILE, C. Ţ. 260. | Abstracte: **concentráre** s. f., **concentrát** s. a. (fr. *concentration)* **concentraţiúne, concentráţie** s. f. = acţiunea de a (se) concentra, strângere, adunare, † înglotire; spec. chemarea subt drapel. *Concentrarea trupelor ruseşti la graniţa Basarabiei.* MAIORESCU, D. II 200. *Concentrarea tutulor puterilor.* id. CR. II 120/$_{15}$. *Soldatul uitase... instrumentele... care alcătuiau trusa de concentrare,* C. PETRESCU, Î. I 3. | Part.-adj. **concentrát,** (cu negativul **neconcentrat), -ă.** *Dominaţiunea Dacilor concentrată peste Olt... nu se întindea până la hotarele Moldovei.* HASDEU, I. C. 56. *Bateriile... încep un foc concentrat asupra întăriturilor Rahovei.* MAIORESCU, D. II 102. *Noi sântem concentraţi pe Dunăre, iar nu pe Prut.* D. ZAMFIRESCU, R. 31. *Se apropiară... cu toată atenţia concentrată la punctul negru.* C. PETRESCU, C. V. 37. *Am fost conşetrat în timp di rezbel.* GRAIUL, I 410. *Cât am fost eu concentrat, Câţi băieţi te-o sărutat?* ŞEZ. III 58^{b}/$_{7}$. *Alcool concentrat* = tare, cu multă putere corosivă. *Om concentrat* = preocupat de gândurile sale, închis, necomunicativ. (Patol.) *Puls concentrat*].

— *N.* după fr. Cf. concentric.

CONCENTRÁŢIE s. f.
CONCENTRAŢIÚNE s. f. } v. **concentrà.**

CONCÉNTRIC, -Ă adj. *Concentrique.* — Care are acelaşi centru. *Straiuri concentrice.* GRECESCU, FL. 5. *Vorbele au căzut în urechea lui Radu Comşa ca pietrele care deschid cercuri concentrice în apă.* C. PETRESCU, I. II 57.

— *N.* după fr.

CONCÉPE vb. III. I. *Concevoir.* II. 1°. *Concevoir, comprendre.* 2°. *Concevoir, imaginer, composer.* 3°. *Rédiger, faire un brouillon.*

I. Propriu. (Despre femeie) A rămânea grea, a zămisli, † a începe (III), a îngreca (II).

II. Fig. 1°. A cuprinde cu mintea, a-şi face o idee, o concepţie despre ceva, a născoci, a închipui, a plăsmui; cf. pricepe.

2°. A zămisli (un gând, o idee, o creaţie), † a începe (III), cf. imagina, inventa, crea, compune (o carte LM.) *A... conceput ideea înfiinţării unei societăţi.* HASDEU, I. C. X. *Ge-*

niul sau talentul au ştiut... să conceapă, să ilustreze, să reproducă şi să idealizeze instinctele şi faptele vânătoreşti. ODOBESCU, III 51$_{23}$.

3°. A redacta (în ciornă) un concept, a exprima în anumiţi termeni, cf. formula.

[Se conjugă ca *începe.* | Şi: **concípe** † vb. III LB. (ad 3°, în Transilv., după germ. *konzipieren*) **concipiá** (pronunţ. *-pi-a*) vb. I^a. BARCIANU. *Bun!... Dumneata concipiezi minunat!* AGÂRBICEANU, L. T. 101. || Abstracte: **concépere** s. f., **concepút** s. a. (ad III) *Tendenţa principală a conceputului unei fraze.* ODOBESCU, II 364. | Part. adj. **concepút** (cu negativul **neconceput**), **-ă** = zămislit (în pântece s. cu mintea), născocit, imaginat, redactat în formă de concept. (Ad I) *Bărbatul este tatăl copilului conceput (zămislit) în timpul căsătoriei.* HAMANGIU, C. C. 76. *Este capabil de a primi donaţiune între vii oricine este conceput în momentul donaţiunei.* id. id. 191, cf. 157.]

— *N.* din lat. **concipio, -ere,** idem (în parte după fr. **concevoir**). Cf. concepţie, concept, conţipist, conceptacul.

CONCEPÍST s. m. v. **conţipist.**

CONCÉPT s. a. 1°. *Concept.* 2°. *Brouillon, minute.*

1°. (Fil.) Idee generală pe care o concepe mintea asupra unui lucru, concepţie (II, 1°), spec. (Logică) noţiune. *Ştiinţa nouă întemeindu-se pe conceptul legilor spiritului.* BĂLCESCU, M. V. 2/$_{22}$. *Lectura opusculului nu e uşoară, acest adept al filosofiei fiind iubitor de raţionamente fără de sfârşit asupra raţiunii, educaţiei şi altor concepte vage.* IORGA L. II 296. *Descompunerea analitică a unui concept în elementele sale constitutive.* MAIORESCU, CR. III 403/$_6$. *Analiza conceptului de stat.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 32.

2°. Ciornă, schiţă. *Graur... face conceptele scurte şi nu respectă cu stricteţă formulele consacrate.* VLAHUŢĂ, D. 180. *Bărbaţi pentru funcţiunile de concept şi de manipulare încă nu se găseau cu deplină cunoştinţă a limbii româneşti.* SBIERA, F. 217.

[Plur. *-cepte* şi *-cepturi* LB. | Şi: (< germ. *Konzept*) **conţépt** † s. a. LB.]

— *N.* din lat. **conceptus,** idem. Cf. conţipist.

CONCEPTÁCOL s. a. (Şt. nat.) v. **conceptacul.**

CONCEPTÁCUL s. a. (Şt. nat.) *Conceptacle.* — Un fel de buzunar care cuprinde organele reproductorii la unele ciuperci. [Şi: **conceptácol** s. a.].

— *N.* din lat. **conceptaculum,** «locul unde se formează s. se cuprinde ceva».

CONCÉPŢIE s. f. *Conception.*

I. Propriu. (Despre femeie) Concepere (I), zămislire. (Bis.) *Imaculata concepţiune a Sfintei Fecioare.*

II. Fig. 1°. Actul sufletesc de a concepe (II. 1°) ceva, de a cuprinde cu mintea, de a-şi face o idee despre ceva, de a înţelege, de a pricepe; înţelegere, pricepere, cf. idee, noţiune, părere. *Concepţie uşoară, limpede, greşită, falsă, originală, sublimă. Concepţia infinitului.* TDRG. *Până la concepţiunea unităţii genetice mai este departe.* HAŞDEU, I. C. VII. *S'au deprins... a identifica concepţiunea de patrie cu ideea de munte.* id. ib. 49. *Felurite alte idei vin în ajutorul concepţiunii primitive.* MAIORESCU, CR. II 121/$_{18}$. *Oamenii de la '48... nu au avut nici o concepţie reală.* id. D. I 45. *Tatăl adoptiv al lui Dănuţ avea o concepţie despre majoritate... mult mai largă decât a Codului Civil.* TEODOREANU, M. II 21.

2°. Concepere (II. 2°). zămislire (a unui gând, a unei idei, a unei opere de artă), creare, invenţie, plăsmuire, născocire, plan, creaţiune (literară, artistică). *Strofa... care s'a prezentat în fantazia poetului în momentul concepţiunei.* MAIORESCU, CR. I 103/$_{24}$, id. ib. II 109/$_7$, cf. 171, nota I 80/$_{12}$.

[Şi: **concepţiúne** s. f. || Derivat: (numai la SBIERA, F. 358) **concepţioníst** † s. m. = zămislitor de idei mari. *Dându-i* [noului născut] *numele Mihaiu... după numele marelui concepţionist şi viteaz al Românilor.*]

— *N.* din lat. **conceptio, -onem,** idem (şi după fr.).

CONCEPŢIONÍST † s. m. }
CONCEPŢIÚNE s. f. } v. **concepţie.**

CONCÉRN s. a. (Comerţ) *Consortium.* — Unirea mai multor întreprinderi independente într'o unitate economică, mai strânsă decât cartelul, dar nu atât de strânsă ca fuziunea; cf. trust, consorţiu. *Societatea „Elgiba" a atras în concernul acesta şi societatea..., cointeresând şi primăria.* CURENTUL, a. 1930, 10 Dec.

— *N.* din engl. **concern,** idem.

CONCERNÉNT, -Ă † adj. *Concernant.* — (Rar) Privitor la, referitor la, respectiv, care (se) ţine de. [Şi: **concerninte** † adj. *Spre a provedea cu clirismă episcopiile şi prin aceste[a] bisericile parochiale concerninte.* CAT. MAN. 259, 571.]

— *N.* din lat. **concernens, -tem** s. după fr.

CONCERNÍNTE † adj. v. **concernent.**

CONCÉRT s. a. *Concert.*

1°. Înţelegere, învoială, unire, acord între mai multe persoane în vederea aceluiaşi scop, s. al mai multor state în vederea unei politici comune, cf. armonie. *Din al lumii splendid concert de admirări.* ALECSANDRI, ap. ŞĂINEANU, D. U. *Concertul european. Un concert de laude (despre cineva).*

2°. (Sensul cel mai obicinuit. Muz.) Producţiune (de obiceiu publică, cu taxă de intrare) în care se execută un program muzical (cf. audiţie); p. ext. bucăţile muzicale executate cu acest prilej, (mai rar) sala în care se ascultă. *Concertul său cel dulce, care el îl întocmea,* PANN, E. I 20/$_3$. *Repetau concertul ce se găteau să dea.* GHICA, S. 247. *Va fi bal şi concert.* C. NEGRUZZI, III 161. *Auzi concertul de armonii line.* ALECSANDRI, P. II 133. *N'am mai ascultat un concert.* C. PETRESCU, Î. II 151. *Concert vocal, instrumental, coral,* | P. anal. Cântări (armonioase) de pasări. *Prin concert plin de dulceaţă, Jalnica privighetoare cântă seara.* KONAKI, P. 291. *Concertul acestor paseri şuerătoare.* C. NEGRUZZI, I 322.

[Plur. *-certe* şi *-certuri.* | Şi: (cu rostire germană s. rusească) **conţért** † s. a. | Verb: **concertà** I^a (**concertuì** † IV^a) = (trans., rar) a pune la cale printr'un acord, a proiecta împreună; (refl.) a se înţelege, a se învoi printr'un acord, a lua înţelegere, «a cerca împreună ceva spre a-l face la timpul cerut şi cu armonia pretinsă» (ARISTIA, PLUT.); (intrans.) a da un concert. *Mii de păsărele se unesc concertuind.* I. VĂCĂRESCU, P. 17/$_{10}$. *Această trupă... prinse a concerta şi prin grădinile... publice.* SBIERA, F. 190; (cu abstractul) **concertáre** s. f. | Substantive: **concertánt, -ă** = persoană care dă un concert s. cântă partea lui într'un concert; — (it. *concertista,* rar) **concertíst** s. m. = concertant. DICŢ.]

— *N.* după fr. (ital. **concerto**). Cf. concerto.

CONCERTÁ vb. I^a v. **concert.**

CONCERTÁNT, -Ă subst. **CONCERTÍST** s. m. } v. **concert.**

CONCÉRTO s. m. invar. (Muz.) *Concerto.* — Bucată clasică pentru un instrument, cu acompaniamentul mai multor instrumente.
— *N.* din ital. **concerto,** idem.

CONCERTUÍ † vb. IV[a] v. **concert.**

CONCÉSIE s. f. **CONCESIONÁ** vb. I[a] **CONCESIONÁR** s. m. } v. **concesiune.**

CONCESIÚNE s. f. *Concession.* — Cedarea (prin forme legale) a unui drept, privilegiu etc. către altă persoană; spec. (Jur.) drept obținut prin contract (și cu aprobarea Corpurilor legiuitoare) pentru exploatarea unor avuții (naționale, precum căi ferate, mine, căderi de apă, etc.). *A face cuiva (o) concesiune* = a renunța la o opinie s. pretenție, a ceda; p. ext. a face un hatâr, o favoare. *Mai în toată Europa cetățenii au câștigat concesii din partea ocârmuirilor.* URICARIUL, X 1/13, cf. IV 412/22. *Storsese de la Poartă concesiuni și despăgubiri însemnate în Bosnia.* GHICA, S. 364. *Concesii morale.* RUSSO, S. 116. *Rusia... avea aerul... a ne face o concesie de a ne primi să intrăm și noi în foc.* MAIORESCU, D. II 215. *Dacă însă se atinge o exploatațiune care nu s'ar putea face fără o concesiune, uzufructuarul nu se va putea bucura de ea, fără a dobândi mai întâiu învoirea guvernului.* HAMANGIU, C. C. 136. *Concesiune iimporară a unui imobil.* id. ib. 359. *Conjunctivul arată uneori o concesiune.* [Și: **concésie** s. f. | Verb: (germ. *konzessionieren*) **concesionà** I[a] = trans. a ceda (spre a fi exploatat), a acorda o concesie. *Nu vom concesiona petrolul;* (cu abstractul) **concesionáre** s. f. (și part.-adj.) **concesionát** (cu negativul **neconcesionat**), **-ă.** *Sistemul întreprinderilor concesionate direct de parlament...* MAIORESCU, D. II 3. | Alt derivat: (fr. *concessionnaire*) **concesionár** s. m. (în opoziție cu cedent) = persoană care a obținut o concesiune. *Procese... între vechii și noii concesionari* (jum. sec. al 19-lea). URICARIUL, IV 440/3. *Concesionarului i se dă dreptul să negocieze și să emită obligațiunile.* GHICA, S. 452. *Concesionarii salinelor.* id. ib. 182. *Insolvabilitatea concesionarului Strousberg.* MAIORESCU, D. II 17. | Adjectiv: **concesív, -ă** = îngăduitor; spec. (Gram.) *Propozițiune concesivă.*]
— *N.* după fr. (lat. **concessio, -onem**). Cf. cesiune.

CONCÉT s. a. v. **concediu.**

CONCETĂȚEÁN, -Ă subst. *Concitoyen.* — Cel care este din același oraș, p. ext. din aceeași țară cu altul. Cf. compatriot. *România va... urma ...pre căile alese de unanimitatea concetățenilor săi.* RUSSO, S. 63. *N'am nici patrie, nici concetățeni.* CONTEMPORANUL, IV 136[b].
— *N.* compus din **con-** și **cetățean,** după fr. *concitoyen.*

CONCÉTIE s. f. v. **concediu.**

CONCETRÁ vb. I[a] v. **concentrà.**

CONCHEMÁ vb. I. *Convoquer.* — (Transilv. și Bucov.; barbarism pe cale de a dispărea) A convoca. *Să se concheme... congresul.* SBIERA, F. 241. [Abstract: **conchemáre** s. f. | Part.-adj. **conchemát, -ă.**]
— *N.* format după lat. *convocare,* din **con-** și **chemà.**

CONCHERÁNT, -Ă † adj. subst. *Conquérant.* — (Franțuzism neîncetățenit în limbă) Cuceritor. *Numai sub Mircea și Mihaiu Viteazul ei au fost concheranți.* BĂLCESCU, M. V. 615. [Scris și: **concueránt, -ă.** *Popoarele concuerante.* id. ib. 298.].
— *N.* după fr. Cf. conchetă, conchistă, conchistador.

CONCHÉTĂ s. f. *Conquête.* — (Franțuzism învechit) Cucerire (mai ales în dragoste). *Nici o femeie n'a vrut să-și bată capul cu o asemenea conchetă.* ALECSANDRI, T. 1680.
— *N.* după fr. Cf. conchistă, conchistador, concherant.

CONCHÍDE vb. III. 1°-2°. *Conclure.*
1°. (Construit absolut s. cu că ori cu prep. la, mai rar cu pentru) A încheia (ARISTIA, PLUT.), a termina, dând o soluție (definitivă), a trage o concluzie din cele spuse s. din premise, a pune concluziuni (într'un proces), a se pronunța pentru..., cf. demonstra, afirma, propune, alege (IV 1°). *Deși sum animat de cel mai profund respect pentru Sfântul Scaun ecumenic, totuși sânt silit a conchide... că independința bisericei ortodoxe române nu poate fi supusă la nici o îndoială* (a. 1865). URICARIUL, X 379/11. *De aici nu se poate conchide la vre-un raport.* MAIORESCU, L. 78. *De aceea conchid că acest învățământ... a dobândit un rezultat.* id. D. I 100. *Advocatul conchise pentru pedeapsa cu moarte.* ȘĂINEANU, D. U.
2°. A încheia un pact, a lua o hotărîre, a decide (LM.), a rezolva (o afacere). *În acea solie, boierul moldovenesc... negoțiază și conclude... în numele propriului său Domn Petru Mușat.* HASDEU, I. C. 7.
[Se conjugă ca *închide.* | Și: (cu formă latină: din ce în ce mai rar) **conclúde** vb. III. ARISTIA PLUT. *Limba reacționarilor... moldoveni, care, după concluziile neconcluzând* (= care nu probează nimic, nedoveditoare) *a[le] d-lui B..., au slăbiciunea absurdă... de a crede...* RUSSO, S. 75. Abstract: **conchídere, conclúdere** s. f. = încheiere, concluzie.]
— *N.* din lat. **concludo, -ere,** idem, modelat după *închide.* Cf. concludent, concluziune.

CONCHÍLIE s. f. (Șt. nat.) *Coquille.* — (Latinism) Scoică (goală), cf. ghioc.
— *N.* din lat. **conchylium** (gr. κογχύλιον), idem. Cf. concă.

CONCHÍSTĂ s. f. *Conquête.* — (Italienism, întrebuințat acum mai mult în glumă) Cucerire; p. ext. obiectul cucerirei, ființa, lucrul cucerit. *Mircea este silit a părăsi o parte din conchistele sale.* BĂLCESCU, M. V. S. *Calul e... cea mai nobilă conchistă ce omul a făcut asupra naturii.* ODOBESCU, I 378. | Spec. Cucerire făcută prin dragoste, cf. conchetă. *Capriciul amoros ce avu [Horațiu] pentru această frumoasă libertină îl împiedecă de a face o conquistă mai serioasă.* OLLĂNESCU, H. O. 106, ap. TDRG. [Scris și: **concuistă, conquistă** s. f., (prin hiperlatinizare) **concístă** s. f. *Când principiul de la care purcede a fost cucerirea,... guvernul acela n'o poate duce decât... din concistă în concistă.* GHICA, S. 467.]
— *N.* după ital. **conquista,** idem. Cf. conchistador.

CONCHISTADÓR s. m. *Conquérant.* — (Spaniolism). (Ist.) Nume dat aventurierilor spanioli care

au plecat să cucerească America. | P. ext. (literar, mai mult în glumă) Cuceritor în dragoste. *Ieşi în calea doamnei, scoţându-şi pălăria... de conchistador.* C. PETRESCU, Î. II 125.

— *N.* din span. **conquistador,** idem. Cf. conchistă.

CONCIÁT, -Ă adj. } v. **conciu.**
CONCIETÚRĂ s. f. (Îmbrăc.) }

CONCILIÁ vb. I^a. *Concilier.* — (Despre adversari s. lucruri care par a fi potrivnice) Trans. şi refl. (construit cu prep. cu) A (se) uni, a (se) pune de acord, a (se) împăca. *Critica... preferă a concilia controversa.* HASDEU, I. C. 77. *Autocefalia* [bisericei ortodoxe române] *nu se poate concilia cu dreptul de supremaţie... ce acum le revendicaţi* (a. 1865). URICARIUL, X 379/14. [Abstracte: **conciliére (conciliáre)** s. f., (după fr. *conciliation*, lat. *conciliatio, -onem;* azi din ce în ce mai rar) **conciliaţiúne (conciliáţie)** s. f. = împăcare, împăcăciune, unire, acord. *Cea mai de pe urmă încercare de conciliare* (jum. secol. al 19-lea). URICARIUL, IV 436/16. *Mulţămită spiritului de conciliare,... comisia... a putut ajunge la un rezultat.* MAIORESCU, CR. III 423/22. *Discuţiile... nu izbutesc la nimic alta decât la concilieri aparente.* IORGA, L. I 89. *Dimitrie Cantemir... începe greaua sarcină a concilierii izvoarelor asupra primelor timpuri.* id. ib. I 296. *Conciliarea spuselor, aşa de adeseori divergente, ale „leatopiseţului nostru" şi ale „leatopiseţului străinilor", nu era însă o sarcină uşoară.* id. ib. II 558. *Tratativele de conciliere între oficiul minier... şi lucrători.* CUVÂNTUL, a. 1930, 4 Dec. *Se încercă cu o politică de conciliaţie.* BĂLCESCU, M. V. 14. *Ministerul Sarim-Paşa era înlocuit printr'un minister de conciliaţiune.* GHICA, A. 31. | Adjective: **conciliát** (cu negativul **neconciliat**), **-ă** = împăcat. *Soţii certaţi şi conciliaţi.* LM.; (fr. *conciliant*) **conciliánt** (cu negativul **neconciliant**), **-ă** = împăciuitor, care se lasă înduplecat, îngăduitor cu părerea altuia, († şi pop.) împăcăcios, înduplecător. *Termeni conciliaţi. Spirit conciliant;* — (fr. *conciliateur*, lat. *conciliator, -orem*) **conciliatór, -oáre** (la feminin, după fr. *conciliatrice*, mai de mult şi **-trice.** COSTINESCU, URICARIUL, X 368, a. 1865) = care mijloceşte o împăcare s. (se) împacă, împăciuitor. *Cronicarii munteni, ginte mai moale dintr'o epocă mai conciliatoare, spun că...* HASDEU, I. C. 118. *Spirit conciliator.* MAIORESCU, D. I 498; — (fr. *conciliable*) **conciliábil** (cu negativul **neconciliabil**), **-ă** = care se poate împăca lesne; p. ext. care nu cuprinde nici o contrazicere. *Povesteşte... urmând amândouă izvoarele — de acum izvoare conciliabile şi pentru un „dascăl".* IORGA, L. II 569. | Pronunţ. *-li-e, -li-a.*]

— *N.* după fr. (lat. **concilio, -are**).

CONCILIÁBIL, -Ă adj. v. **concilia.**

CONCILIÁBUL s. a. *Conciliabule.* — Consfătuire secretă de oameni care plănuesc ceva (ilegal s. rău); spec. adunare de (preoţi) schismatici (COSTINESCU). *Ceea ce-l îngrijora deocamdată mai mult, erau conciliabulele dela spatele lui.* C. PETRESCU, C. V. 294, cf. 54. [Pronunţ. *-li-a.* | Accentuat, mai rar, după fr., şi *conciliabúl*].

— *N.* din lat. **conciliabulum,** idem (şi după fr.). Cf. conciliu.

CONCILIÁNT, -Ă adj. }
CONCILIÁŢIE s. f. } v. **concilia.**
CONCILIAŢIÚNE s. f. }

CONCÍLIU s. a. (Bis.) *Concile.* — Adunare de arhierei (episcopi, mitropoliţi) spre a decide asupra unor chestiuni de doctrină, de dogme, morale s. disciplinare, sobor (STAMATI), cf. sinod. *Conciliul de la Nicea. Conciliul ecumenic,* la care iau parte arhierei (episcopi, mitropoliţi) din toată lumea ai unei confesiuni creştine. [Pronunţ. *-li-u.* | Plur. *-cílii.*]

— *N.* din lat. biser. **concilium,** idem. Cf. conciliabul.

CÓNCINĂ s. f. *Mort.* — (Mold.; numai în expresiile:) **Bată-l concina!** (ŞEZ. XXI 27) s. **lovite-ar concinile!** (ION CR. III 378) sânt formule de blestem uşor, m. mult în glumă. *O leşinat parpalecu', bată-l concina!* ALECSANDRI, T. 48, cf. 418, 454.

— Din slav. **končina** «sfârşit». Cf. conceni.

CONCÎNĂ s. f. *Jeu de cartes.* — Joc de cărţi (H. X 542) jucat cu 52 de cărţi. *Juca între ei conţina.* FILIMON, C. II 325. *Să facem împreună partida noastră de concină.* ALECSANDRI, T. 1197. *Am jucat... conţina cu nişte papugii.* CARAGIALE, T. II 94/17. *Jucau cu patimă cărţile, îşi satisfăceau nevoia de emoţii... la vechea concină patriarhală.* IORGA, L. II 34. *Venea să joace... conţina în patru.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 310. *Afară de asta, mai aveam noi cu ce ne trece vremea, când voiam: ţencuşa... sau concina.* CREANGĂ, A. 104/17. Specii: **concina dreaptă** (descrisă la PAMFILE, J. I 287, cf. H. X 358, XI 518, XII 242), **mare** (H. X 467), **mică** (H. X 467), **prădată** (H. X 358. 467, 542, XI 518) s. **pe prădate** (descrisă la PAMFILE, J. I 287), **simplă** (H. III 489), **cu fante** (H. III 489), **cu tabinet** (H. III 489). || **Concina mare:** (cartea) zece ochi de carale PAMFILE, J. I. **Concina mică** (cartea) de doi de treflă, s. spatie, id. ib. [Accentuat şi (Mold.) *cóncina.* | Şi: (aproape învechit şi mai mult popular, în Munt.) **conţínă** s. f. H. II 33, 82, IV 12, XIV 187.]

— Din n.-gr. κοντσίνα, idem (Probabil, acelaşi cuvânt ca cel precedent).

CONCINÍ vb. IV^a v. **concenì.**

CONCIOLÁT, -Ă adj. v. **conciu.**

CONCÍPE † vb. III. } v. **concepe.**
CONCIPIÁ vb. I^a }

CONCIPIÉNT s. m. } v. **conţipist.**
CONCIPÍST, -Ă subst. }

CONCÍS, -Ă adj. *Concis.* — Adj. şi adv. (Mai ales despre stil; p. ext. despre cel ce întrebuinţează acest stil) Scurt şi cuprinzător, strâns, în puţine cuvinte; cf. laconic. *Sânt une-ori prea concişi şi chiar obscuri în expresiunile lor pregnante.* MAIORESCU, CR. I 60/26. *Exprimă-te mai concis!* [Şi: **conciz, -ă** adj. *Toate aceste moduri revin în aparatele critice şi sânt clare, cele trei dintâiu sânt de preferit, fiindcă sânt mai concize şi lasă să vorbească m*[*anuscrisul*]. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 65. | Abstract: (fr. *concision*) **concízie, conciziúne** s. f. = calitate stilistică de a se exprima în puţine vorbe, lăsând la o parte toate elementele accesorii. *Ce informaţie judicioasă şi exactă, ce putere şi siguranţă în judecată, ce concizie în formă!* IORGA, L. II 231.]

— *N.* după fr. (lat. **concisus, -a, -um,** din *concidere* «a tăia»).

CONCÍSTĂ † s. f. v. **conchistă.**

CONCIU s. a. (Îmbrăc.) 1°. *Cercle* servant à soutenir le chignon des paysannes. *Chignon.* 2°. *Mouchoir de tête, fichu.* 3°. *Femme.* 4°. *Huppe.* 5°. *Liure du radeau.* 6°. *Sorte d'entonnoir de glaise.*

1°. Cerc, covrig de lemn (învelit cu pânză, Brașov), de papură uscată împletită (H. II 255), de coajă de teiu (Șișești, jud. Mehedinți, com. N. IONESCU) s. de fier (lat de 3-4 cm. și cu diametru atât de mare că intră creștetul capului în el. MANOLESCU, I 197), având, în unele regiuni, forma unui oblong și două coarne (DENSUSIANU, Ț. H., glosar, p. 8, planșa XVI, cf. MOLDOVAN, Ț. N. 65), iar, în alte regiuni, un fel de fes în mijloc (H. II 255), acar, cealma (2°) cf. MARIAN, NU, 239. *Conciu* = un fier subțire încovoiat așa ca jumătate să fie p(r)e partea dinainte a canului în care e legată și ceapsa împistrită frumos, așa că acopere „cemea" sau craniul, iar jumătate pre partea dinapoi până la ceafă. LIUBA-IANA, M. 22, cf. GR. BĂN. *Conciu* poartă numai femeile măritate (bătrâne LIUBA-IANA, M. 22, GR. BĂN.), fetele nu. În jurul lui se împletește părul capului. Peste el se leagă gimbirul, barișul, broboada (cf. H. IX 61), învelitoarea (MARIAN, NU. 705), năframa (id. ib.), sovonul (id. ib.), ștergarul (id. ib. 712), marama (cf. PĂSCULESCU, L. P.), căița (MOLDOVAN, Ț. N. 17), ceapsa (cf. MARIAN, NU. 705, 712, DENSUSIANU, Ț. H.). | P. ext. Moțoc, părul femeilor măritate adunat și legat în creștet (POMPILIU, BIH. 1008, cf. VAIDA) s. îndărătul creștetului (MOLDOVAN, Ț. N.17), coc de păr la femei (ION CR. I. 122), cosiță (BUD., P. P.) Cf. H. II 323, IX 61, XI 312, XIV 236, XVIII 47). Femeea pune *conciul* (DR. V 26/2), învelește s. învăluește *conciul*, își face (părul) *conciu*, poartă *conciu*. *Tot așa de statornic și credincios au păstrat femeile satelor vălurile, pieptănătura în cozi și conciuri.* IORGA, IST. R. I 106, cf. PAMFILE, I. C. 369. *Mariția noastră, Cu iie de ghiolci, Cu trei ruje 'n conciu.* BIBICESCU, P. P. 180, cf. MARIAN, Î. 57. *Nu-s femeie, Conciu nu port.* TEODORESCU, P. P. 603, cf. H. IV 203, MARIAN, I. 45, BUD. P. P. 18, PĂSCULESCU, L. P. 279, MATEESCU, B. 81. *Leapădă coifu' bărbătesc, Și-mi ia conciu' femeiesc.* MAT. FOLC. 214. *Până sânt fetele fete, nu le vezi în crâșmă bete; Dacă pun conciul pe cap, La crâșmă nu mai încap.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 454. *Mândruță cu conciul rău.* DOINE, 147. *Ce ți-i conciu'-așa picat?* ib. 251. *Fetele... cu conciuri pupuiete.* VAIDA. # **A face conciul unei fete** = a o lua de nevastă. *Storsul vinului trecu, Badea conciu' nu-mi făcu.* DOINE, 34. **A pune conciu bărbatului** = a-l înșela, a-i pune coarne. Cf. GORJAN, H. II 220.

2°. P. ext. Legătură (îngustă cf. JAHRESBER. III 318) la cap, broboadă (cf. LB., CĂTANĂ, B. 98), fes femeesc (H. I. 141), scufie (CABA, SĂL.).

3°. P. ext. (în glumă) Femeie. *Mai multe conciuri decât căciuli.* ZANNE, P. III 128.

4°. P. anal. Moț la unele pasări (LB.), mai ales la găini, cucuiu. *Dorind ca puicele să aibă conciu în cap, ouăle le bagă mai întâiu într'o căciulă.* PĂCALĂ, M. R. 161.

5°. (La plută) Chingă. PAMFILE, I. C. 105.

6°. La vrana buții pentru a băga mai cu înlesnire [vinul], pune pe de lături pământ, făcând un fel de coș, care se numește *conciu*. H. IV 278.

[Plur. *-ciuri.* | La ANON. CAR. *koncs* se traduce prin «frustum», adică «bucată». | Și: **coáncіu** s. a. (Brașov); — (singular nou, refăcut din plur. *conciuri*) **cónciură** s. f. DICȚ. | Diminutiv: **conciuléț** s. a. (Ad 1°) *Când m'aș vedea cu bărbat și cu conciulețu 'n cap* [= măritată]. MAT. FOLC. I 485. | Adjective: **conciát** (suspect: **conțát** CIHAC, II 492, DICȚ.), **-ă** = (ad 4°) cu conciu, cu moț. REV. CRIT. III, 119. | Alte derivate: **concietúră** s. f. = pieptenătură cu conciu. *Taurul, a cărui frunte era înfrumsețată cu un arc sau concietură de metal.* MARIAN, NU. 762/12; — (cf. ung. *kontyolt* «în formă de pieptene») **conciolát, -ă** (ad 1°) *Se luvară nouă fete multe conciolate.* ALEXICI, L. P. 211/4.]

— Din ung. **konty** «căiță, scufie; moț; cocul Unguroaicelor» (<ital. *concio*, idem. Cf. rut. *koncа, kontj*].

CONCIULÉȚ s. a. }
CÓNCIURĂ s. f. } (Îmbrăc.) v. **conciu.**

CONCÍZ, -Ă adj. }
CONCÍZIE s. f. } v. **concis.**
CONCIZIÚNE s. f. }

CONCLĂV s. a., **CONCLÁVĂ** s. f. (Bis.) *Conclave).* — Locul unde se închid cardinalii după moartea unui papă, spre a purcede la alegerea succesorului lui; p. ext. adunarea cardinalilor reunită să aleagă un nou papă.

— *N.* din lat. biser. **conclave,** idem (format din prefixul *con* și *clavis* «cheie»; în timpul acestei adunări cardinalii sânt închiși, subt cheie, într'o parte a Vaticanului).

CONCLÚDE vb. III v. **conchide.**

CONCLUDÉNT, -Ă adj. *Concluant.* — Ceea ce face evidentă concluzia s. încheierea a ceea ce susține cineva, care dovedește în mod hotărîtor, sigur; cf. concluziv. *Probele desfășurate erau concludente.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII, II 147.

— *N.* din lat. **coucludens, -entem** (part. prez. al verbului *concludo, -ere* «a încheia»).

CONCLÚS s. a. (Jur.) *Décision.* — (Latinism învechit, în Transilv. și Bucov.) Încheiere, hotărîre, deciziune (a unei adunări). *Acest conclus al adunării să se facă cunoscut.* (Dintr'un izvor transilvănean) ODOBESCU, I 491. *Salariul anual... s'a mai sporit... în urma conclusului dietei.* SBIERA, F. S. 247. [Rostit de obiceiu **conclúz.** | Plur. *-cluși, -cluzuri.*]

— *N.* din lat. **conclusum** (part. lui *concludo, -ere* «a conchide»).

CONCLÚZ s. a. (Jur.) v. **conclus.**

CONCLÚZIE s. f. v. **concluziune.**

CONCLUZIÚNE s. f. 1°-4°. *Conclusion.*

1°. Încheiere trasă dintr'o serie de argumente, de constatări. *Trag numai concluzia că e neserios a se zice că putem să nu executăm tractatul de la Berlin.* MAIORESCU, D. II, 195. *Din aceste constatări iese o concluzie care nu e fără interes...* IORGA, L. I. 474. | Spec. (Logică) *Derivarea judecății din două altele se numește silogism. Judecata derivată se numește concluziune.* MAIORESCU, L. 62.

2°. Încheierea unui discurs sau a unei expuneri de fapte.

3°. Deslegarea justă, logică, a unei probleme. *Pentru noi concluzia ar fi aceasta: limba latină corectă e înfrumusețarea și regulamentarea limbei latinești a obștiei; limba românească corectă trebue a fi regulamentarea și înfrumusețarea limbei românești a obștiei.* RUSSO, S. 60.

4°. (Jur., mai ales la plur.) Încheiere (judiciară, ministerială, etc.); avis, propunere. *A pus concluziuni pentru respingerea apelului. În acord sau dezacord cu concluziunile procurorului.* POP,

D. I. *Nici o hotărîre în materie de numire de consiliu nu va putea fi dată... decât după ce ministerul public își va fi pronunțat concluziunile sale.* HAMANGIU, C. C. 117. *A lua concluziuni* = Anträge stellen. TDRG.

[Și: **conclúzie** s. f.]

— *N.* din fr. (lat. **conclusio, -onem,** idem).

CONCLUZÍV, -Ă adj. *Conclusif.* — Care încheie, conchide, concludent. *Două vorbe concluzive.* EMINESCU, N. 83. | (Gram.) *Propoziție concluzivă.*

— *N.* din fr. (<lat. med. **conclusivus, -a, -um,** derivat din *conclusus, -a, -um,* part. lui *concludo, -ere).*

CONCOMITÁNT, -Ă adj. v. **concomitent.**

CONCOMITÁNȚĂ s. f. v. **concomitență.**

CONCOMITÉNT, -Ă adj., adv. *Concomitant.* — Adj. Care însoțește un fenomen, care se produce în același timp cu altceva, cf. coexistent. (Fizic.) *Sunete concomitente* = sunete armonioase care însoțesc tonul fundamental. (Med.) *Simptome concomitente* (la o boală) = simptome care însoțesc pe cele esențiale. | Adv. În același timp. *Concomitent cu ploaia, s'a lăsat o ceață deasă.* UNIVERSUL, a. 1930, 15 Dec. [Și: (ca termen filosofic, în forma etimologică) **concomitánt, -ă** adj. *Metoda variațiilor concomitante.* MAIORESCU, 152].

— *N.* plăsmuit (în ce privește terminarea) prin hiperlatinizare din fr. (<lat. **concomitans, -antem,** part. prez. al verbului *concomitari* «a întovărăși»).

CONCOMITÉNȚĂ s. f. *Concomitance.* — Coexistența, simultaneitatea a două s. mai multe fenomene. [Și: (etimologic dar învechit) **concomitánță** s. f. *Cazurile de modificări la concomitanțele admise mai înainte sînt dese.* MAIORESCU, L. 178.]

— *N.* după fr., plăsmuit (în ce privește terminarea) prin hiperlatinizare. Cf. concomitent.

CONCORDÁ vb. I(a). 1°. *Concorder.* 2°. *Faire concorder, mettre d'accord.*

1°. Intrans. (construit une-ori cu prep. cu) A corespunde (întocmai cu...). a consuna, a fi de acord, a avea același cuprins, a spune același lucru, (pop.) a se lovi, a se potrivi. *Mitul nu concordă cu izvoarele.* IORGA, L. II 457. *Cele două scrieri nu concordă.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 174.

2°. Trans. (factitiv; rar, întrebuințare personală a lui Eminescu) A face să corespundă, a potrivi, a aduce în armonie, a armoniza, a pune în acord. *Dacă lumea este un vis, de ce n'am putea să concordăm șirul fenomenelor sale cum voim noi?* EMINESCU, N. 33.

[Prez. ind. *concórd* și (învechit) *concordéz,* pers. 3 *concordă* (învechit *concoardă* și *concordează*). | Adjectiv: **concordát, -ă** = pus în acord, potrivit. *Acțiunea legilor fizice și biosociologice concordate de către o supra-lege...* HASDEU, I. C. 34. | Abstract: **concordáre** s. f. = potrivire, acord. || Familia: (fr. *concordant,* lat. *concordans,-antem,* idem) **concordánt, -ă** = care concordă, care se acordă (cu...). *Afirmativă este judecata în care predicatul se arată concordant cu subiectul.* MAIORESCU, L. 43. *Vodă Roman, Vodă Vlachită și Vodă Negru sînt trei idealuri concordante.* HASDEU, I. C. 113. Spec. (Logică) *Noțiuni concordante* = cele care se acordă din punct de vedere al conținutului lor; — (fr. *concordance,* idem) **concordánță** s. f. = acord, unire, potrivire, conformitate; (Gram.) acordul cuvintelor flexibile în formele lor verbale, cu deosebire acordul timpurilor; spec. (Bis.) index conținând toate cuvintele Bibliei cu indicarea paralelă a tuturor locurilor unde se găsesc. (Log.) *Metoda concordanței.* MAIORESCU, L. 150. *O serie de legiuiri... vor avea rolul de a pune în concordanță actualele legiuiri în vigoare cu noile reforme economice.* CURENTUL, a. 1930, 24 Sept.; — (fr. *concordat,* lat.-med. *concordatum,* idem) **concordát** s. a. = (Bis.) acord între Papa și suveranul unui stat cu privire la drepturile respective ale bisericii catolice în acel stat și ale statului; (Jur. Com.) învoire între comerciant în stare de faliment și majoritatea creditorilor săi. *Concordatul între Pius IX și Napoleon. În cazul când falitul obține de la creditor un concordat...* ȘTEFĂNESCU, C. 397. *Concordat preventiv* = acord, cu învoirea tribunalului, între un comerciant și creditorii săi pentru plata cu reducere a datoriilor sale, prevenind astfel falimentul; — (fr. *concordataire,* idem) **concordatár** s. m. (Jur. Com.) = cel ce a obținut un concordat comercial; de concordat preventiv *Creditorii... tremură de groaza riscurilor unei lichidațiuni concordatare..., tot atât de păgubitoare ca și o lichidare falimentară.* UNIVERSUL, a. 1930, 1 Dec.]

— *N.* din fr. (lat. **concordo, -are,** idem <*concors* = *con+cor* «cu o inimă, cu un gând»). Cf. concordie.

CONCORDÁNT, -Ă adj.
CONCORDÁNȚĂ s. f.
CONCORDÁT s. a.
CONCORDATÁR s. m.
} v. **concorda.**

CONCÓRDIE s. f. *Concorde.* — Unire deplină în sentimente (între mai mulți), bună înțelegere, bună-învoire, armonie, pace.

— *N.* din lat. **concordia, -am,** idem (<*con+cor* «cu o inimă, cu un suflet»).

CONCRÉDE vb. III. *Confier.* — (Latinism pătruns în limba oficialității din Ardeal prin mijlocire germană, după analogia verbului *anvertrauen;* azi pe cale de dispariție; barbarism) A încredința ceva cuiva, a însărcina pe cineva (cu o misiune, cu o îndatorire, etc.). [Part. **concrezút, -ă** adj.; s. m. și f. = însărcinat, încredințat (cuiva).]

— *N.* din lat. **concredo, -ere,** idem.

CONCRESCÉNȚĂ s. f. *Concrétion.* — (Med.) Creștere împreună, împreunare patologică a două țesuturi (nu însă în urma unui proces de inflamație, ca la aderență) care, normal, ar trebui să fie separate; cf. concrețiune. *Concrescența a două degete, concrescența rinichilor.*

— *N.* din lat. **concrescentia, -am** (<*con+cresco, -ere* «a crește împreună»).

CONCRESCÚT, -Ă adj. *Conjoint par la croissance.* — (St. nat.) Împreunat prin creștere, crescut împreună cu... *Receptacolul... este cu totul concrescut cu carpelele.* GRECESCU, FL. 18.

— Participiul verbului neologic, neîntrebuințat de altfel, **concrește** (din lat. **concresco, -ere** «a crește împreună»).

CONCRÉT, -Ă adj. *Concret.* Care se poate percepe prin simțuri (contrariul lui abstract), în ființă, existent în realitate. (Gram.) *Om, pom, sînt termeni concreți; înălțime, verdeață sînt termeni abstracți.* (Mat.) *Nouă, șaptesprezece... sînt numeri abstracți, iar 9 chilograme, 17 zile... sînt numeri concreți.* CLIMESCU, A. 6.

[Derivat: **concretizá** vb. I[a] = a înfățișa ceva în mod concret, a da ființă (prin cuvinte) unui gând, unui proiect ce era numai în minte; p. ext. a preciza și a desvolta ceva ce era numai schițat. *Ministrul a numit o comisiune spre a concretiza propunerile în avantajul Sardiniei.* TDRG.]

— *N.* din fr. (lat. **concretus, -a, -um**).

CONCREȚIONÁ vb. I[a] v. **concrețiune.**

CONCREȚIÚNE s. f. *Concrétion.* — (Geol.) Reunirea mai multor substanțe într'un corp solid prin acțiunea timpului. *Concrețiune calcară.* | (Med.) Produs solid patologic într'un țesut viu, „piatră" (la ficat, rinichi, etc.), calcul. *Concrețiune biliară.* [Derivat (⟨fr. *concrétionner):* **concreționá** vb. refl. I[a] = a ajunge în stare de concrețiune.]

— *N.* din fr. (lat. **concretio, -onem** ⟨ *concresco, -ere* «a crește împreună»).

CONCRETIZÁ vb. I[a] v. **concret.**

CONCREZÚT, -Ă adj.; s. m. și f. v. **concrede.**

CONCUBÍN s. m. v. **concubină.**

CONCUBÍNĂ s. f. *Concubine.* — Femeie care trăește cu un bărbat fără a fi căsătorită cu el, țiitoare (ARISTIA, PLUT.), posadnică † (COSTINESCU). *Și concubină infamă a bărbatului să fii.* OLLĂNESCU, H. O. 261. [Mai rar, masc., (⟨ lat. *concubinus,* idem) **concubín** s. m. = bărbat care trăește împreună cu o femeie, fără a fi căsătorit cu eă; p. anal. (rar) bărbat care are raporturi homosexuale cu alt bărbat. *S'a făcut concubin împăratului.* ȘINCAI, HR. II 37. | Derivate: (după fr. *concubinaire* ⟨ lat.-mediev. *concubinarius,* idem) **concubinár** s. m, = cel ce trăește în concubinaj; — (⟨ fr. *concubinage,* idem) **concubináj** s. a. (plur. *-najuri)* = traiul împreună al unui bărbat și al unei femei fără a fi căsătoriți; — (⟨ lat. *concubinatus* = un fel de căsătorie inferioară — deși legală — singura pe care o puteau contracta cei ce nu erau cetățeni romani) **concubinát** s. a. = (în Ardeal și Bucov.; impropriu) concubinaj. *Femeia a trăit mai nainte în concubinat.* MARIAN, NU. 60.]

— *N.* din lat. **concubina, -am** (⟨ *con+cubo, -are* «a se culca împreună»).

CONCUBINÁJ s. a.
CONCUBINÁR s. m.
CONCUBINÁT s. a. } v. **concubină.**

CONCUERÁNT, -Ă † adj., subst. v. **concherant.**

CONCUÍSTĂ † s. f. v. **conchistă.**

CONCUPISCÉNȚĂ s. f. *Concupiscence.* — (Franțuzism) Râvna omului spre plăceri materiale, în deosebi trupești, sensuale, împotriva ordinei dictate de rațiune.

— *N.* după fr. (⟨lat. eclesiastică **concupiscentia, -am** ⟨*con+cupisco, -ere* «a dori, a râvni la ceva»).

CONCURÁ vb. I[a]. 1°-3°. *Concourir.*

1°. A tinde împreună spre același punct s. rezultat, spre aceeași țintă; p. ext. (franțuzism) a contribui (fiecare din partea sa). *Toate idiomele care s'au amestecat... au concurat a forma limba Francezilor...* RUSSO, S. 53.

2°. (Mai ales ca termen comercial) A lupta pentru întâietate, a se lua la întrecere; p. ext. a rivaliza. *Alții... s'ar mulțămi (ca) să nu aducă mărfuri streine în țară, ca să nu concure cu cele confecționate de dânșii.* GHICA, S. 188.

3°. A tinde, în concurență, în competițiune cu alții, la dobândirea unui post, a unei distincțiuni, etc., a da concurs (pentru...), cf. a (se) încura, a candida, a-și pune candidatura. *A concurà la o catedră, la un premiu* (ȘĂINEANU, D. U.), *la o bursă.*

[Prez. ind. *concuréz* (mai ales în sensul 2° și 3°) și, tot mai des, *concúr* (aproape excluziv în sensul 1°). | Abstract: **concuráre** s. f. cf. concurs | Familia: (fr. *concurrent,* lat. *concurrens,-entem)* **concurént, -ă** adj ; s. m. și f. = (mai rar) care contribue la o acțiune comună; care se ia la întrecere (e în concurență) cu altul pentru a obținea un lucru, un post etc., «cerătoriu tot acelui lucru împreună cu altul». STAMATI. *Domnul P. ne spuse că se va da semnalul alergării îndată ce se vor cântări concurenții.* C. NEGRUZZI, I 40. *Ea* [Chiajna] *se luptă... pentru ca Turcii să ajute pe un concurent la coroana Poloniei.* IORGA, C. I. I, 82. *Coleg și prietin cu Costea, concurentul lui la premiul întâiu.* C. PETRESCU, C. V. 98; — (fr. *concurrence,* lat.-med. *concurrentia,-am)* **concurénță** s. f. și **concurínță** † s. f. = tinderea mai multora spre același scop, competițiune, luptă, rivalitate, întrecere, cf. încurare; (Comerț.) rivalitatea producătorilor și a comercianților cu privire la calitatea și prețul mărfurilor, al muncii, etc.; *în concurență cu...* = în același timp și împrejurări cu..., putând fi înlocuit cu...; *a face concurență cuivà* = a țintì spre același scop, rivalizând cu el, luându-se cu el la întrecere și îngreuindu-i situația; *până la* (învechit: *până în) concurența sumei de...* = până la suma de. *Se află așa deregător Numit chiar excelență, Ce cu catârul sunător Poate da concurență.* ALEXANDRESCU, M. 401. *Acest termen* [Havas-Alföld] *circulează... în concurință cu Olăh-Ország, adecă „România".* HASDEU, I. C. 52. *Particularismul... confesional s'a tradus în luptă economică printr'o concurență nu de la individ la individ..., ci de la o rasă contra alteia.* MEHEDINȚI, R. 18. *Prea marea concurență produce scăderea prețului muncii.* MAIORESCU, L. 100. *A plăti datoriile succesiunii numai până în concurența valorii lucrurilor ce el a primit.* HAMANGIU, C. C. 171.]

— *N.* după fr. (⟨lat. **concurro, -ere** «a fugi împreună cu..., a se întâlni»). Cf. dubletul concurge.

CONCURÉNT, -Ă adj., subst.
CONCURÉNȚĂ s. f. } v. **concurà.**

CONCÚRGE vb. III. 1°-3°. *Concourir.* — (Învechit).

1°. A se întâlni într'un punct, venind din mai multe direcții, a converge spre același punct. *Observațiunile vor putea concurge din toate părțile asupra acestui material.* ODOBESCU, II. 323.

2°. A contribuì la înfăptuirea unei opere, a colabora, a lucrà împreună pentru atingerea unei ținte comune, a concurà (1°). *Partea curat polemică... concurge întru câtva la limpezirea vreunei probleme.* HASDEU, I. C. XII. *Și alții au concurs mult la răspândirea operei.* id. ib. X. *Să concurgem și noi la descoperirea legilor ce prezidă la creșterea și îmulțirea oamenilor.* I. IONESCU, D. 84.

3°. † A concura (2°). *Mulți stăpânitori... concurseră spre a fi aleși.* BĂLCESCU, M. V. 38.

[Conjugat ca verbul *curge*].

— *N.* după lat. **concurro, -ere,** asimilat corespondentului lui român : *curge.*

CONCURÍNȚĂ † s. f. v. **concură.**

CONCÚRS s. a. I. 1°-2°. *Concours.* 3°. *Consentement.* II. *Faillite ouverte.*

1°. Contribuție, colaborare la o operă, la o întreprindere, ajutor, sprijin. *Generalul Bem... a voit să-și asigure neutralitatea sau chiar concursul armatei otomane.* GHICA, S. 625. *Producerea agricolă are un concurs destul de mare și de la răzeși.* I. IONESCU, D. 130. *Plin de conființă în puternicul vostru concurs.* URICARIUL, I. 177. *Găsesc că-i cu tot dreptul să pretinzi de la mine tot concursul, tot ajutorul de care ai avea nevoie.* ALECSANDRI, T. 625. # **A da cuiva concurs** = a-l ajuta. *România să dea concursul ei celor ce luptă pentru menținerea tratatelor.* UNIVERSUL, a. 1930, 6 Noem. **Concurs de împrejurări** = întâlnirea întâmplătoare a unor împrejurări, coincidență. *Dintr'un concurs oarecare de circumstanțe, libertatea se coboară asupra unei societăți.* GHICA, S. 194.

2°. Probă, examen, date pentru dobândirea unui post, unei burse etc., luptă în concurență. *A pune o catedră la concurs, a publica concurs pentru o bursă.* || (În Ardeal) Vacanță (a unui post). *Se escrie* (= publică) *concursul unei parohii.*

3°. (Jur.; învechit). Încuviințare, învoire, consimțire. *Femeia având chiar parafernă, nu o poate da, înstreină... fără concursul bărbatului.* HAMANGIU, C. C. 56.

II. (Jur.; învechit; mai ales în Transilv., după germ. *Konkurs* <m.-lat. *concursus creditorum* «Zusammenlauf der Gläubigen») Cererea mai multor creditori ca să împărțească prin judecată averea datornicului lor după raportul datoriilor. STAMATI. *Concurs de creditori* să numește starea averii unui datornic, când acesta nu ajunge spre deplină îndestulare a mai multor creditori. CODICĂ ȚIV. 5/14. *Să se facă concursum, intrând toți creditorii[i] ; iarăș jupân Manicati n'au vrut ca să între în concursum nici de cum, zicând că nu sântu bani[i] dumne[a]lui* (Sibiiu, a. 1768). IORGA, S. D. XII 82. (Și azi în Transilv.; germanism) Încetarea plăților din partea unui comerciant, faliment, bancrută. *Negustorul a anunțat concurs la tribunal. Fabrica a ajuns* (s. *a căzut) în concurs.*

[Plur. *-suri.* | Ad II (cu rostire ungurească) † **concúrșum** s. a.]

— *N.* (ad I) după fr. și (ad II) din germ. (< lat. **concursus, -um** < *concurrere* «a fugi la un loc, a se întâlni»).

CONCÚRȘUM † s. a. v. **concurs.**

CONCUSIONÁR s. m. v. **concusiune.**

CONCUSIÚNE s. f. *Concussion.*— (Jur.) Luare ilegală de impozite, taxe, contribuțiuni, bani, venituri publice sau comunale, făcută prin abuz de putere și cu știința ilegalității actului, de către perceptori, funcționari sau însărcinații lor (ENCICL. R.), cf. exacțiune. [Derivat: (<fr. *concussionnaire)* **concusionár** s. m. = funcționar vinovat de concusiune.]

— *N.* din fr. (lat. **concussio, -onem** < *concutio, -ere* «a zgudui, a zdruncina»).

CONDÁC s. a. I. *Cantique, prière, hymne.* II. 1°. *Crosse de fusil.* 2°. *Bras, montant.*

I. (Bis.) Imn bisericesc în care, într'o formă concisă, se cuprind laudele s. preamăririle unui sfânt ori însemnătatea dogmatică și morală a sărbătorii ce se celebrează. ENCICL. R. *Tropare, condáce și tot chipul de cântări.* DOSOFTEIU, V. S. 4. *Roman, făcătoriul de cântări... darul adunării condacelorŭ au luat.* MINEIUL (1776). *Începe protopsaltul... a cântà... condacul praznicului.* LET. III. 300. *Vorba tatii: «Condacul umple sacul și troparul hambarul, măi băiete!»* CREANGĂ, A. II, 93. *Ia zi-i, părinte, condacul.* TEODORESCU, P.P. 130. *Popoidci[i] se pricep mai mult la citire pă condac, pă tipic... și puținel ți-ar grăi ei de 'nțelepciune și despre binili ăl mare.* JIPESCU, O. 123.

II. 1°. Patul, stratul puștii. *De n'am prav, tot am condac, Și tot nu rămân sărac.* PAMFILE, C. T. 272.

2°. P. ext. Brațul, mânerul ferestrăului. *Brațele ferestrăului, mâini, crăci, cotoaie, mânere, condace, speteze sau pervazuri.* DAMÉ, T. 86.

[Plur. *-dace* și (mai ales ad II) *-dacuri.* | Atestat o singură dată cu înțelesul de *conac* (probabil o greșală). *În pădurea Pinului, La condacul lui Novac...* ALECSANDRI, P. P. 144.]

— În înțelesul I, din paleosl. **kondakŭ** < gr. κοντάκιον), idem: în înțelesul II, din bulg. s. sârb. *kundak* (alb. *kondak*, turc. *qondâk*, n.-gr. κοντάκι) «patul puștei». Cf. CIHAC, II 568.

CONDÁC s. m. v. **condaș.**

CONDAMNÁ vb. I. 1°-5°. *Condamner.*

1°. A osândi printr'o sentință judecătorească, a rosti o pedeapsă, † *a hotărî* (II 2°). *El* [Cerul] *n'a vrut ca să condamne pe demon...* EMINESCU, P. 93. *De ce-i condamnat Vișan? — întrebaiu pe grefier.* VLAHUȚĂ, N. 159. *A condamna pe cineva la închisoare, la amendă, la surghiun, la muncă silnică, la moarte, să plătească o sumă,* etc.

2°. P. ext. A dezaproba, a blama, a vesteji. *A condamna purtarea, vorbele cuiva.*

3°. P. anal. A constrânge, a sili, a obliga. *Mă condamni să-mi uit vizionara mea ființă.* EMINESCU, N. 93. *Cuvântul dat îl condamnă la tăcere. Medicul l-a condamnat la repaos absolut.*

4°. Fig. A declara pierdut, fără scăpare, fără nici o nădejde de vindecare (pe un bolnav). *E condamnat de toți medicii.*

5°. P. anal. A înfunda, a închide permanent, a zidi pentru ca să nu mai fie întrebuințat. *A condamna o ușă, o fereastră.*

[Și: (Mold.; mai puțin obișnuit, învechit, după lat. *condemno, -are)* **condemná.** | Familia: (<fr. *condamnable)* **condamnábil, -ă** adj. = vrednic de osândă, care merită s. trebue să fie condamnat, criticat, dezaprobat. *M'am întrebat dacă în adevăr o națiune este condamnabilă, fiindcă a voit să întărească fundamentele bisericii...* URICARIUL, X. 368. *Acești Ardeleni n'aveau legături condamnabile cu papistașii.* IORGA, L. II. 326; — (<fr. *condamné*, lat. *condemnatus, -a, -um)* **condamnát,** cu negativul **necondamnat), -ă** și (mai puțin obișnuit, învechit) **condemnát, -ă** adj. = osândit, criticat, blamat, dezaprobat; care nu se mai poate vindeca, nu mai poate scăpa de o soartă prevăzută. *Această independență nu e condamnată de nici unul din canoanele sfintei noastre biserici.* URICARIUL, X 373. *El lipsei și nevoiei de cer e condemnat.* C. NEGRUZZI, II, 34. *Un bolnav de cancer c un bolnav condamnat.* C. PETRESCU, C. V. 97. (Cu funcțiune substantivală). *Un condamnat (la moarte, la închisoare, etc.)* | Abstract: **condamnáre** s. f. = faptul de a condamna, pedeapsa la care a fost condamnat cineva, osândă.]

— *N.* din fr. <lat. **condemno, -are** < *con* + *damno, -are* «a osândi»).

CONDAMNÁBIL, -Ă adj. v. **condamna.**

CONDÁȘ s. m. *Porcher.* — (Ungurism, în Tran-

silvania). Porcar. Com. I. CHINEZU, cf. VICIU, GL. (subt c o n d r a ș). [Și: (cu schimb de sufix) **condác** s. m. = porcar (la curțile domnești) (Almaș lângă Huedin). VICIU, GL.; — **condráș** s. m. = căprar, cel care mână caprele la muguri. VICIU, GL.]
— Din ung. **kondás (kondász)**, idem.

CONDECÁR † s. m. v. **condică.**

CONDEIÁ vb. I(a) ș. d. v. **încondeià** ș. d.

CONDEIÁȘ s. a. v. **condeiu.**

CONDÉIU I. 1°-3°. *Instrument à écrire: plume, crayon, craie.* 4°. *Crayon* à farder. 5°. *Outil* à décorer les œufs de Pâques. 6°. *Pinceau.* II. 1°. *Barre* d'un radeau. 2°. *Couteau de la broye.* 3°. *Matraque.* 4°. *Aiguillon* (de l'abeille). III. 1°. *Écriture.* 2°. *Connaissance de l'écriture.* 3°. *Plume* (fig.). 4°. *Style, talent d'écrivain.* IV. 1°. *Article d'un livre de comptes.* 2°. *Burcau, administration.* 3°. *Accord.* V. *Instant.*

I. 1°. (În general) Unealtă de scris. *Condeiu de scriitoriu repede la scris.* DOSOFTEIU, PS. ap. TDRG. *Simeon... cu condeiul hârtia au muruit.* CANTEMIR, HR. ap. GCR. I, 363. *Condciul la scriitor, ca acul la croitor.* ZANNE, P. IX, 66. *Nu te uita la condeiul ce ține toată ziua în mână, ci la ceea ce iese din acel condeiu.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 234. | (Astăzi, de obiceiu, aproape excluziv) Tocul împreună cu p e n i ț a de metal (mai rar) creion (de grafit), plaivas. *Îndată am gătit caiete, condeie.* C. NEGRUZZI, C. I 7. *Scârțiirea din condeie dădea farmec acestei liniști.* EMINESCU, P. 232. | P. r e s t r. (impropriu, neobișnuit) *Pentru* [nota] *«prea bine»... mai dăruiai* [monitorului] *arșice și condeie-de-fier noi.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | (Mai de mult) Bold de fier (pentru gravat în piatră), de plumb; (rar,†) pană de gâscă, de trestie (anume tăiată cu vârf ascuțit, pentru scris cu cerneală); cretă (cridă) de scris; (acum) bețișor cilindric de piatră (fabricat, cu care se scrie pe o placă de ardezie). *Pentru că cine va da să sc scrie graiurile meale și să se puie eale în carte în veac? Cu condeiu de fier și de plumb sau în pietri ar săpa.* BIBLIA (1688), 371/19. *Chemând un băiat, îi dete condeiul de credă.* C. NEGRUZZI, I. 5. *Trestie, condeiu.* MARDARIE, L. 259. *Condicarul cetea jălbile, întingând din vreme în vreme condeiul de pană de gâscă în călimările de la brâu.* GHICA, S. 7. *Taie-mi capul, scoate-mi limba, Dă-mi să beu și să-ți vorbesc.* (= *Condeiul*). ȘEZ. IV 89.

4°. Creion pentru înnegrirea și netezirea sprâncenelor. *Sprâncenele trase ca din condeiu.* DELAVRANCEA, S. 9. *Ochii și sprâncenele, Scrise cu condenele* (Dorna). POP.

5°. S p e c. Unealtă pentru î n c o n d e i a r e a (împistrirea) ouălor de Paști. «Acest aparat se face dintr'un bețișor, dintr'o bucățică de alamă sau tinichea subțire și 1-2 fire de păr de porc. Alama ... se răsucește în jurul unui ac și capătă înfățișarea unei țevi... Tubușorul e în chip de cuiu». PAMFILE-LUPESCU, CR. 190 (cu ilustrație). *Condeiul* pentru încondeietura [= încondeiatul] ouălor e făcut dintr'un băț de lemn, înfășurat la un cap cu câlți. Tot la acest căpătâiu are un cioc cilindric subțire, ca un vârf de paiu și tot găurit pe dinăuntru. MUSCEL, 48. *Inflorarca ouălor se face cu un aparat numit chisiță... sau condeiu.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 190.

6°. (Vechiu) Penel, pensulă. *Condciu de zugravi.* MARDARIE, L. 242.

II. 1°. (Plut.) Un lemn rotund, cojit sau necojit, lung de 7-9 m., gros la capătul cel gros de 12-16 cm., care (cioplit rotund la unul din capete și lat la celalalt) servă de cârmă, după ce i se pune și lopată. CIUPALĂ, PL., cf. H. X 425. *Condciu* = lopata cu care se conduce cârma plutei. id. ib. II, 23.

2°. Limba meliței. *Melița se compune din patru picioare (câte odată numai din două...), bătător, scaun, strat, trup sau grindeiu și o limbă numită și cuțit sau condeiu.* PAMFILE, I. C. 206.

3°. P. e x t. Ciomag, ghioagă: *Când ți-oiu da un condeiu* (ghioagă)! PAMFILE, J. II.

4°. P. a n a l. Acul albinei. *În versul «Cu condeiu de bumbărei», «condeiu» înseamnă acul albinei.* ȚIPLEA, P. P.

III. F i g. 1°. Fel de a scrie literele (frumos, urît, citeț etc.), s l o v ă, s c r i s, s c r i i t u r ă. *Ia arată-mi să-ți văd condeiul.* FILIMON, C. II, 348. *Are condeiu (scrisoare, scris) frumos.* PAMFILE, J. I. *Are condeiu lămurit și citeț.* JIPESCU, O. ap. TDRG.

2°. Cunoașterea scrisului, a cititului și a socotitului, învățătură de carte, c a r t e (II, 5°). *Uitat-ai cât de rău e omului când nu știe el condeiu?* JIPESCU, O. 117. *Când ande hi-ta* [= fie-ta] *ar ști condeiu', ți-ar socoti iute și curând d'ai să dai, d'ai să iei.* id. ib. 118.

3°. Scris, scriere (ca mod de exprimare a gândului, în opoziție cu v o r b a, g r a i u l). *Să punem odihnă condeiului.* MOXA, 399/35. *Eu de la inimă te mărturisesc cu condeiul mieu.* VARLAAM, C. 384. *Văzuiu lucruri ce nu se pot povesti nici prin graiu, nici prin condeiu.* GORJAN, H. I, 142. *Ceea ce spusese despre Bărăganul nostru condeiul mieu cel smead, molatec...* ODOBESCU, III. 159.

4°. Fel de a scrie, de a-și exprima în scris cugetarea, s t i l, p. e x t. îndemânare s. talent de scriitor. *Deci vă poftesc, cetitorilor, pre unde ar fi greșit condeiul meu, să priimiți...* LET. II, 196. *Ioan Brătianu nu era om de condeiu.* MAIORESCU, D. II, 55. # **A aduce din condeiu** (BARONZI, L. 48), **a învârti condeiul** = a vorbi cu meșteșug, a învârti fraza cu istețime, a scrie cu finețe. *Dumneavoastră învârtiți condeiul, și, când vreți, faceți din alb negru și din negru alb.* CREANGĂ, A. 163.

IV. 1°. † Capitolul, a r t i c o l u l (II 1°) (adesea numerotat), paragraful unei condici de socoteli, suma trecută într'un buget, testament, etc., cu indicarea întrebuințării ei, p u n c t, p o n t, p o s t. *Se mira boierii carii știa rândul când se cetea anume condeile, de cele ce s'au dat pentru Domnia nouă...* LET. II, 154. *Jurământul... de-l va priimi, va lua pagubele sale, însă prin cercetarea cu amăruntul a fieștecăruia condeiu.* PRAVILA (1814), 77. *Pentru arătatele cheltuiele ale țării și domnia me[a] din condeiul de 145.000 lei... am iertat 40.000 lei* (a. 1804). URICARIUL, I. 19. *Și alte condeic de milostenie, ce se arată mai jos, să deie de la dînșii.* ib. XI 345/10. *Primesc a da pe fieștecare an condeile arătate.* ib. VII 89/12, cf. IV 179/9, XI 246/6. *Apoi, dacă are atâtea sumi de bani, de ce n'a zis cum va răfui condeiul, care'n catastih e scris de-atâția ani.* I. NEGRUZZI, I. 157. # **A trage condeiul** = a încărca la socoteală, a profita prin înșelăciune s. minciună. *Lasă, Ghiță, cu steagurile de alaltăieri ți-a ieșit bine; ai tras frumușel condeiul.* CARAGIALE, T. I, 102.

2°. † P. e x t. (După turc. *kalem* = «plume» și «bureau») Birou de administrație, administrația însăși. *Condeie ale vistieriei ce se numesc și calemuri,* ap. ȘIO. *Și așa făcând principatul mefruzul-calem, adică deosebit condeiu, s'au întors în pace spre otcârmuirea țării toți.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255.

3°. † Învoială, angajament. *Misiodacul împărat un condeiu îmi propune, Care e prea primejdios în faptă a se pune.* PANN, E. IV, 73.

V. Trăsătură de condeiu; de aici: (fig.) durata unei trăsături, moment, clipă. *Ce atâta polilo-ghie?... Să ți-o fac eu din trei condeie;... Uite: (și începu să socotească «pe din afară» din obișnuință).* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II, 546. *Apoi închipuiește-ți dumneata numai un condeiu; stai să-ți spun...* CARAGIALE, T. I, 83.

[Plur. *condeie*; din forma articulată veche *condel'ele* s'a născut, prin disimilarea *(l'-l>n-l)* sau asimilare *(n-l'> n-n)*, forma *condènele*. | Și (sin-gular nou, refăcut din plur. *condeie*): **condéu** s. a. VÂRCOL, V. | Diminutiv: **condeiáș** s. a. = condeiu mic.]

— Din m.-gr. κονδύλι(ον) «plume; écrit; crayon d'ardoise; article, somme». Cf. (în)condeia.

CONDEMNÁ (†) vb. I v. **condamnà.**

CONDENSÁ vb. I[a]. *Condenser.* — (Fizică) A strânge un corp într'un volum mai mic (mai ales vaporii, gazele), făcându-l mai dens; p. ext. a strânge, a acumula (electricitatea). *Pentru a purifica* [apa], *o prefacem mai întâiu, prin fierbere, în vapori, pe care apoi îi condensăm prin răcire.* PONI, F. 133. *Un condensator... ne permite să condensăm... o cantitate de electricitate mult mai mare.* id. ib. 215. *Dar această umbră începu a se micșora, a se subția și în cele din urmă se condensă într'un sâmbure negru și rotund.* SANDU-ALDEA, A. M. 112. [Familia: **condensáre** s. f., (<fr. *condensation*, lat. *condensatio, -onem)* **condensáție** s. f. și **condensațiúne** s. f. = acțiunea s. procesul de a se condensa, rezultatul acestui proces. *La munte condensarea* [vaporilor de apă din atmosferă] *se face mai repede și secetele sânt mai rari.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 36. *Numim condensațiune reîntoarcerea unui vapor în stare lichidă.* PONI, F. 133; **condensát, -ă** adj. = îndesat (5°); — **condensánt, -ă** adj. (Fizică) = care condensează. *Putere condensantă.* PONI, F. 215; — **condensábil, -ă** adj. (Fizică) = care poate fi condensat; — **condensabilitáte** s. f. = însușirea unui corp de a putea fi condensat; — (<fr. *condenseur)* **condensór** s. m. și a. (Fizică) = recipient care servește în anume mașini să primească și să transforme în lichid aburii, după ce au avut acțiune asupra pistonului. *Un vas plin cu apă rece... numit condensor.* PONI, F. 164; — (<fr. *condensateur)* **condensatór** s. m. și a. (Fizică) = aparat pentru condensat o forță (electricitate, aburi, etc.); cf. condensor. *Un asemenea sistem compus din doi conductori izolați unul de altul prin o pătură rău conducătoare și comunicând unul cu o sorginte electrică, iar celalalt cu pământul, se numește condensator.* PONI, F. 215.]

— *N.* din fr. (< lat. *con+denso, -are* «a strânge, a comprima»).

CONDENSÁBIL, -Ă adj.
CONDENSABILITÁTE s. f.
CONDENSÁNT, -Ă adj.
CONDENSÁȚIE s. f.
CONDENSAȚIÚNE s. f.
CONDENSATÓR s. m. și a.
CONDENSÓR s. m. și a.
} (Fizică) v. **condensà.**

CONDESCENDÉNT, -Ă adj. *Condescendant.* — Care se coboară (cu bunăvoință) spre altul inferior lui ca rang, ca situație socială, ca stare de cultură, etc.; p. ext. apropiat, afabil, binevoitor. *Această purtare condescendentă și binevoitoare a acestor așa numiți Nemți statornicise între ei și poporul indigen o bună înțelegere....* SBIERA, F. S. 351. [Abstract: (<fr. *condescendance)* **condescendénță** s. f. = luare în seamă (cu bunăvoință) a persoanei altuia, bunăvoință. *Față de Nicolae Costin... tonul e plin de condescendență și de stimă chiar.* IORGA, L. I, 283. *Din condescendență către aceștia..., îi atribue un sens moral.* C. KIRIȚESCU, UNIVERSUL, a. 1930, 22 Noem.]

— *N.* din fr. (< lat. **condescendens, -entem** < lat. *con+descendo, -ere* «a se coborî, a veni în ajutorul cuiva»). Cf. condescinde.

CONDESCENDÉNȚĂ s. f. v. **condescendent.**

CONDESCÍNDE vb. III. *Condescendre.* — (Franțuzism) A arăta bunăvoință către altul inferior ca situație socială, etc., a binevoi să consimți. [Se conjugă ca *descinde*].

— *N.* din fr. (lat. **condescendo, -ere** «a coborî la același nivel cu altul»). Cf. condescendent, condescendență.

CONDÉU s. a. v. **condeiu.**

CÓNDIC † s. m. v. **condică.**

CÓNDICĂ s. f. I. 1°. *Cahier, carnet.* 2°-4°. *Registre, dossier.* II. *Sommier.* III. *Code.*

1°. Caiet pentru însemnări, însemnări, note; registru. *Să nu te giuri că ai să te spânzuri..., că dracu' te-o și trecut la condică.* ȘEZ. I. 278. *Condică de prezență, de clasă, condică de poștă.*

2°. Jurnal de acte, dosar, colecție de acte, registru. *Câte judecăți se făcea, toate le scria la condica judecătoriei din Iași.* LET. III. 177. *Se va da... slobozenie, trecându-se în condicile comisiei epitropicești.* COD. ȚIV. 32. *Două condice să aibă fieștecare ispravnic. Într'una să se scrie toate pricinile ce vor căuta și judeca, într'alta... toate rânduielile ce se vor face din poroncă.* RĂȘCANU, L. 42. *Condicile actelor civile stau cu miile grămădite la tribunal.* I. IONESCU, M. 192.

3°. Registru de însemnări cu caracter istoric. *N'am fost numai eu episcop și mitropolit strein..., ci au fost și alții mulți, precum se văd în condice.* ANTIM, P. XXVIII. *Condica Bistriței, Tismanei.* ȘĂINEANU, D. U.

4°. P. anal. (Impropriu) Registru, dicționar, lexicon. *Condica limbii rumânești.* I. GOLESCU.

II. (Învechit) Carnet, registru de socoteli, catastif. *După ce s'au cisluit, le-au dat zlotașii izvoade, și la visterie le-au scris la condică.* LET. II, 459. *Condică de veniturile boierilor și de alte rânduiale.* RĂȘCANU, L. 4. # **A pune la condică pe cineva** = a-l ține minte (pentru o răfuială ulterioară). Cf. HERZ.-GHER., M. IV 238.

III. (Învechit) Colecție de decrete, de ordonanțe, obiceiuri, datine, spec. carte cuprinzând legea privitoare la o anume materie socială sau un sistem complet de legislație, cod. *Condica ce are întru sine obicciuri vechi și nouă a prea înălțaților Domni... care s'au alcătuit și s'au scris de Gheorgachi, al doilea logofăt.* LET. III, 287. *Codica negustorească, codica criminalicească, codica poliției și agronomicească se poroncește ca să se alcătuiască* (a. 1819). URICARIUL, IV, 213. *Dovedindu-se că pricina oprirei au fost știută însoțitilor..., se osândesc cu pedeapsa hotărâtă în condica criminalicească.* COD. ȚIV. 17. *Țările se învățesc cu condici de legi.* BĂLCESCU, M. V. 22. *Dacă ar fi rămas vorba numai pe condica civilă...* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

[Și: (refăcut după plur. *condici)* **cóndic** † s. m. = carte, volum, parte (a unei lucrări tipărite) *A treilea title* [titlu] *a cărții condicului dentâiu.* INDREPTAREA LEGII (1652), ap. TDRG. *Și pentru ca să se chiverniséască toate nestrămutate*

după cugetul micu,... am așezat 32 [de] capete în scrîs..., precum se vede în condicul cel iscălit al bisericii. ANTIM, P. XIV. ; **códică** s. f. † (v. exemplul de la III). | Diminutiv: **condicúță** s. f. = caietel, carnet pentru însemnări, cărticică, album. *Versurile... le-a strâns... într'o nouă „condicuță", carnet sau album, am zice noi.* IORGA, L. II. 487. (Azi) *Condicuță de plată, de lucru, de servitori. Se caută femeie cinstită, [cu] condicuță [în] regulă.* (Mica publicitate). UNIVERSUL, a. 1930, 2 Noem. | Nomen agentis: **condicár (condecár** † BUL. COM. IST. IV 127) s. m. (învechit) = cel ce scrie, ține, are în păstrare condicile, registrator, copist, arhivar. *Condicarul cerea să-i plătească pentru trecerea în condică.* FILIMON, C. II, 619. *Lei 20, dela condicariul temniței.* URICARIUL XIX, 300. *Condicarul scrise hotărîrea ispravnicului.* GHICA, S. 8; (cu femininul) **condicăreásă** s. f. = soția unui condicar. *Nu sânt nici condicăreasă, nici teleloaică.* FILIMON, C. II, 597.]

— Din n.-gr. κῶδιξ, -ικος «cod» (CIHAC II, 651 și TDRG. dau și o formă n.-gr. κώντικας). Cf. tripletele codice și cod.

CONDICÁR ș. m.
CONDICĂREÁSĂ s. f.
CONDICÚȚĂ s. f.
} v. **condică.**

CONDIMÉNT s. a. *Condiment.* — Substanță cu care se dreg bucatele spre a le da gust (sare, piper, usturoiu, cimbru, etc.), mirodenie (scorțișoară, vanilie, etc.), cf. dres. *Alții pisează în piuliți de lemn ori de aramă felurite condimente pentru bucate.* V. A. URECHE, ap. TDRG.

— *N.* după fr. (<lat. **condimentum, -i** <*condio, -ire* «a găti, a drege»). Cf. condite, conditor.

CONDÍNCĂ s. f. Partie de la charrue. — Parte a plugului, nedefinită mai de aproape. (Covurluiu) H. III, 140. [Plur. *-dinci*]. — Cf. coti(u)gă.

CONDISCÍPOL s. m. *Condisciple.* — Elev al aceluiași maestru s. profesor, tovarăș de studii, camarad de clasă, cf. conșcolar, coleg. [Și: **condiscipul**].

— *N.* din lat. **condiscipulus, -um,** idem.

CONDISCÍPUL s. m. v. **condiscipol.**

CONDÍTE † s. f. plur. tant. *Dragées.* — Dulciuri, fructe zaharisite, cf. cofeturi. *După bărbați veniè... fecioare... și... unele purta pinerul* [= pânerul], *...iar altele tipsii cu condite și cu mirodenii* (a. 1773). ILIODOR, ap. GCR. II, 89. *Cere macaroane i fidea... i condite* (a. 1779). IORGA, S. D. VIII, 19.

— Din ital. **condito** (<lat. *conditus, -a, -um* «preparat, dres, gătit»). Cf. condiment, conditor.

CONDÍȚIE s. f. *Condition.*

I. 1°. Stare, fel, mod de a fi. *Se presumă că locatarul a primit lucrul închiriat sau arendat în starea în care locatarul era dator a-l preda și trebue să-l restitue în aceeași condițiune.* HAMANGIU, C. C. 366.

2°. (La plur.) Împrejurări, circumstanțe. *Se folosea de munca țăranilor, care se făcea în condițiuni foarte oneroase...* RĂȘCANUL, L. LXXIII. *Comuna... să aibă un loc de primărie, o biserică, o casă pentru școală..., toate aceste în bune condițiuni igienice.* MAIORESCU, D. II, 150. *Cercetarea și înțelegerea condițiilor subt care se desvoltă limba și scrierea unui popor.* id. CR. II, 292. *Un june autor care în acele excepționale condiții subiective... își înalță concepțiunea până la formularea unui adevăr nou.* id. ib. II, 117. *După condițiile topografice, noroadele și-au mărit nevoile...* RUSSO, S. 51.

3°. Felul, cursul vieții sociale. *Prefacerea hainelor a prefăcut de îndată condițiile sociale a[le] lumii noastre.* RUSSO, S. 18.

4°. Stare socială, poziție ce are cineva prin naștere, avere, profesiune, rang, titluri, etc., cf. chip A. II, 6. *Pretutindeni o să găsim oameni de deosebite condițiuni.* GHICA, S. 225. (Eliptic). **Om de condiție** = om din familie bună, cu situație însemnată, cu rang înalt în societate. *Fetele nu-s de condiție..., zicea Nicu prietenilor.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.

5°. (Jur.) Stare civilă, situație juridică. *Romînca care se va căsători cu un strein, va urma condițiunei soțului său.* HAMANGIU, C. C. 17.

II. 1°. Lucru fundamental, de absolută necesitate. *Respirarea este una din condițiile vieții.* ȘĂINEANU, D. U.

2°. Calitate cerută, cerință. *Amândouă condițiile le realizează poezia lui Eminescu.* MAIORESCU, CR. II, 292.

3°. Obligațiune de la împlinirea căreia depinde realizarea unui lucru, cf. chezășie, învoială. *Cu această condițione... voiu aridica asediul.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 257. *Te las, însă cu condiție să-mi dai o guriță.* ALECSANDRI, T. 333. *Condițic* (sau *conditio) sine qua non* = condiție fără de care realizarea unui lucru nu se poate închipui, învoiala, târgul, etc., nu se poate încheia.

4°. (Jur.) Clauza obligatorie de care depinde validitatea unui act. *Condiție este o adăogire de la care atârnă un drit, sau o împrejurare anume adăogită la un act juridic (precum la un contract, testament* s. a.). COD. ȚIV. A. 5. *Sub toată aceasta condiție, fostul Mitropolit Veniamin au hărăzit seminariei și schitul Duca, cu moșia sa...* URICARIUL, III. 44. *Vrăjbile... deteră prilej Turcilor... a-și lua dreptul de stăpâni, călcând condițiile tratatului de protecție...* C. NEGRUZZI, I. 274.

[Și: **condițiúne** s. f., cu variantele formale : (după germ. *Kondition)* **condițión** (plur. *-oane* și *-onuri)* † s. a. IORGA, S. D. XII, 151. *Scrie... cu amănuntul ponturile și condițioanele* (a. 1790, Craiova). id. S. N. 135 ; — (după ital. *condizione)* **condițióne** † s. f. | Familia: (<fr. *conditionner)* **condiționà** vb. I^a = a supune unei (s. unor) anumite condițiuni, a face atârnător de o anume obligație, a admite subt anume condiții. *Cauțiunea, garanția... se condiționează adeseori în procente.* PANȚU, PR. 2; — (<fr. *conditionnel*, lat. *conditionalis, -e)* **condițional, -ă** adj. = supus unor anume condițiuni; arătând, cuprinzând o condițiune. *Obligațiunea este condițională când perfecțiunea ei depinde de un eveniment viitor și necert.* HAMANGIU, C. C. 239. (Gram.) *Propoziție condițională, mod condițional* s. (cu funcțiune substantivală) *condiționalul* s. a.; cf. optativ; — (<fr. *conditionné)* **condiționát** (cu negativul **necondiționat), -ă** adj. și adv. = îngrădit de s. supus unor anume condițiuni, cu condiție ; numai dacă... *Iubirea necondiționată a tuturor oamenilor.* MAIORESCU, CR. III 175.]

— *N.* după fr. (lat. **conditio, -onem**; cf. ital. **condizione**).

CONDIȚIÓN † s. a.
CONDIȚIONÁ vb. I^a
CONDIȚIONÁL, -Ă adj., s. a.
CONDIȚIÓNE † s. f.
CONDIȚIÚNE s. f.
} v. **condiție.**

CONDÍTOR s. m. *Confiseur.* — (Germanism, în

Transilv.) Cofetar. [Derivat: (după germ. *Konditorei)* **conditoríe** s. f. = cofetărie.]
— *N.* din germ. **Konditor,** idem (<lat.-med. **conditor,-em**). Cf. condiment, condite.

CONDITORÍE s. f. v. **conditor.**

CONDOLÁ vb. I[a] *Se condouloir, exprimer ses condoléances.*— (Latinism, în Transilv.) A mărturisi cuiva împărtăşirea la durerea sa, a arăta cuiva întristare, simpatie, compătimire, părere-de-rău pentru moartea unei rude, p. ext. (în glumă) pentru o nemulţumire suferită. [Şi (format de şcoala lui Pumnul, în Bucov., prin apropiere de *durea)* **condorì** † vb. IV[a] = a purta doliu după un mort. *Bărbaţii... se leagă cu cârpe la cap... şi tocmai prin aceasta se cunosc că ei condoresc pe cineva.* MARIAN, Î. 404. | Abstracte: (mai ales în Transilv.) **condoláre** s. f. = condoleanţă; **condolát** s. a. | Adjective: **condolát, -ă, condolatór, -oáre.** | Familia: (<fr. *condoléance)* **condoleánţă** [pronunţ. *-le-an-*] s. f. şi (în Transilv. <lat. med. *condolentia, -am,* it. *condolenza)* **condolénţă** s. f. = expresiunea durerii, întristării, mâhnirii, părerii-de-rău faţă de o persoană lovită de o nenorocire. *Scrisoare de condoleanţă.*]
— *N.* din lat. **condoleo,-ere** = «a se întrista împreună cu, a compătimi», cf. ital. *condolersi.*

CONDOLÁT s. a.
CONDOLEÁNŢĂ s. f.
CONDOLÉNŢĂ s. f. } v. **condolă.**

CONDOMÍNIU (M) s. a. *Condominium.* — Drept de suveranitate exercitat împreună de două sau mai multe state asupra unei regiuni, unei ţări. *Prin pacea de la Buftea din 1918, neratificată însă de guvernul român, se instituise asupra Dobrogei (afară de delta Dunării) un condominium al Germaniei, Turciei şi Bulgariei. Condominiul anglo-egiptean asupra Sudanului.*
— *N.* din lat. **condominium,** idem.

CONDÓR s. m. (Ornit.) *Condor.* — Specie de vultur mare din munţii Anzi... *Purtând smaralzi'n frunte cât oul de condor.* ALECSANDRI, ap. ŞĂINEANU, D. U.
— *N.* din fr. (din span. **condor,** idem.)

CONDORÁT s. m. v. **condur**[1].

CONDORÍ † vb. IV[a] v. **condolà.**

CONDOROÁICĂ s. f. v. **condur**[2].

CONDOTIÉR s. m. *Condottiere.* — (Ist.) Căpetenie de partizani sau de soldaţi mercenari în Italia, în evul mediu. | P. ext.: Căpetenie de mercenari în genere; conducători (plătiţi) într'o luptă de opinie publică. «*Crăişoru Marcu»... un simplu condotier în armata turcă.* HASDEU, I. C. 159. *Injurii ni s'au aruncat în cale, de micii condotieri ai tiparului.* GOGA, Ţ. N. VI, 1330. [Pronunţ. *-ti-er.*]
— *N.* din ital. **condottiere** «conducător, căpitan, căpetenie»).

CÓNDRA prep., adv.
CÓNDRĂ adv. şi s. f. } v. **contra.**

CONDRĂCHIÉR (IU) s. m.
CONDRÁCT † s. m. } v. **contract.**

CONDRĂN s. a. (Entom.). *Larve du hanneton, ver blanc.* — (Uioara) Larva gândacului de Maiu. VICIU, GL.
— Stă, probabil, în legătură cu ung. *kondor* «creţ»; cf. condrăţel.

CONDRĂNÁŞ s. m. v. **condrănì.**

CONDRĂNÌ vb. IV[a]. (Muz.) *Accompagner.* — (Ungurism, în Transilv.) A seconda la muzică s. cântări, a acompania (FRÂNCU-CANDREA, R.), cf. a ţinea isonul. [Derivat: (după ung. *kontrás)* **condrănáş** s. m. = cel care însoţeşte melodia principală (mai ales vorbind de vioară).]
— Din ung. **kontrálni, kontorálni,** idem. CHINEZU.

CONDRÁNT s. m. v. **codrant.**

CONDRÁŞ s. m. v. **condaş.**

CONDRÁT † s. a. v. **contract.**

CONDRĂŢÉL s. m. (Entom.) *Pou.* — Păduche (Băişoara, jud. Turda Com. GIUGLEA); lindină (DICŢ.). *Zice-se că Arapii, oricât de curaţi să fie, tot se găsesc condrăţei în capul lor.* ISPIRESCU, L. 398. — Cf. condran.

CONDRÎ adv. şi s. f. v. **contra.**

CONDRÓIU s. m. (Bot.) v. **codroiu.**

CONDUCĂTORÍE † s. f. v. **conduce.**

CONDÚCE vb. III. — I. 1°-6°. *Conduire, mener, diriger.* II. *Se conduire.*
I. Trans. 1°. A duce pe cineva cu sine (din politeţe sau pentru siguranţă) întovărăşindu-l, însoţindu-l, cf. băga (I 2°). *Portarul... îl conduse dinaintea stareţului.* C. NEGRUZZI, I. 219. *Matache, condu pe domnu' la masa lui.* C. PETRESCU, C. V. 60. *Răufăcătorul a fost condus la poliţie, la închisoare. A conduce la altar* = a lua în căsătorie.
2°. A călăuzi, a duce de mână. (Refl. = reciproc). *Orb pe orb când se conduc, cad amândoi în groapă.* ZANNE, P. II, 656.
3°. A dirigui, a dirija, a comanda (în calitate de şef) o instituţie, o armată, o orchestră, o barcă, etc., a fi în capul unui grup; a (a)duce pe o anumită cale, spre o ţintă oarecare. *Sânt fericit... de a putea anonsa... realizarea unei dorinţi... care va conduce* [naţiunea] *pe calea prosperităţii şi a gloriei.* URICARIUL, VII, 39. *Ce? Să'ngâni pe coarda dulce că de voie te-ai adaos La cel cor ce'n operetă e condus de Menelaos?* EMINESCU, P. 230.
4°. Trans. şi absol. A dirigui mersul unui vehicul (spec. unui automobil), a mâna (caii la o trăsură). *A început să înveţe a conduce.* C. PETRESCU, C. V. 230.
5°. A introduce, prin instalaţii, conducte (apa, gazul etc. într'o casă). *A conduce apa, gazul, electricitatea.*
6°. (Abstr.) A fi în fruntea unei acţiuni, lucrări, etc. *Regele însuşi conducea atacul. A conduce lucrările, operaţiunile, etc.* | P. anal. A avea rolul principal, a da directiva într'o discuţie, în desbateri, etc. *Preşedintele conduce desbaterile cu nepărtinire.* | P. ext. A susţinea (în faţa unei adunări, autorităţi) o părere, o chestiune, o cauză. *Oricine a dobândit diploma de licenţiat de la o facultate de drept... are dreptul de a conduce o pricină ca advocat.* GHICA, S. 585.
II. Refl. A se purta, a se comporta, a lua sau a avea o atitudine, ţinută. *În împrejurări neprevăzute se conduce după inspiraţia momentului.*
[Se conjugă ca *duce.* | Abstract: **condúcere**

s. f. (Despre lucruri) Acțiunea de a conduce (I 4⁰), faptul conducerii, introducere. *Conducerea apei, gazului,* etc. (Despre oameni) Direcția, guvernarea, administrarea unei organizații, instituții, etc. și (fig.) persoana s. persoanele din capul instituției s. organizației. *Conducerea unei școli, unei uzine, conducerea unui partid.* (Absol.) Dispoziția, destoinicia de conducător. *Conducere înțeleaptă.* | Adjective: **condús, -ă** = dus (de mână), dirijat. *O orchestră bine condusă;* — **conducătór, -oáre** (adesea substantivat) = (cel) care conduce, comandant, căpetenie, șef, diriguitor, cf. dirijor, maestru. *Conducătorul poporului, publicației, institutului, orchestrei. Idei conducătoare.* (Fizică) Care are însușirea de a conduce, de a transmite (căldura, electricitatea). *Asemenea corpuri prin care căldura se poate răspândi cu ușurință, se numesc bune conducătoare de căldură.* PONI, F. 141. (Fig.) *Firul conducător* (într'o discuție, într'o argumentație) = ideea călăuzitoare asupra căreia se stărue mai mult spre a o scoate mai bine în lumină. | Abstract: (derivat din *conducător;* rar) **conducătoríe** † s. f. = conducere, situație de conducător. *Dovedindu-se... că politica pan-germanistă... nu duce... la consolidarea conducătoriei exclusive în confederațiunea staturilor germane...* SBIERA, F. S. 210. | Familia: (<fr. *conducteur,* lat. *conductor, -orem)* **conductór** s. m. = (mai de mult) conducător, călăuză; (azi) cel ce conduce și supraveghează un tren, un tramvaiu, etc.; șef de lucrări (la o fabrică, uzină), supraveghetor și diriguitor al unei echipe de lucrători. *Și chiar curierul care a venit, Conductor să-i fie la călătorit.* PANN, P. V. I, 42. *În locul vizitiului... șade conductorul, adecă îngrijitorul* [de la diligență]. GOLESCU, Î. 73. *Era conductorul, care intervenea în favorul dreptului bine plătit al unui călător îmbarcat la Mărășești.* GHICA, S. 1. *Școala de conductori tehnici, conductori de lucrări publice.* (Fizică) *Conductor electric* = firul electric, sârma electrică s. orice corp ce transmite ușor electricitatea. *La distribuirea energici electrice, curentul pleacă de la generatorul curentului prin un fir metalic zis conductor pozitiv.* ENCICL. R. I, 903. *Pentru electricitate avem cel mai bun conductor: argintul.* id. ib. 903. (Bot.) [Țesut] *conductor* = țesutul pe care îl străbate polenul pentru a ajunge în ovule; — (< lat. *conductus, -um,* s. *conductum, -i*) **condúct** s. a. = (în Transilv. și Bucov.) Grup, convoiu, alaiu, conductă. *Apoi întreg conductul funebru se pune în mișcare.* MARIAN, Î, 271. *Cumătrul mare cu mirele și conductul se postează din napoia măsuței.* MARIAN, NU. 641. *Conduct de facle* (BARCIANU) = retragere cu torțe. *Conduct de apă, de gaz, conduct electric.* Cf. salvconduct; — (după fr. *conduite*) **condúctă** s. f.= instalație pentru aducerea, conducerea apei (cf. apeduct), petrolului, gazului aerian, electricității; spec. tub, canal, țeavă pentru conducerea apei, petrolului, gazului etc., rețea de sârme electrice. *Multe* [sonde] *sânt pe cale de înființare, așteptând o conductă spre a vărsa lichidul negru de-a dreptul în rezervoriile de la Constanța.* MEHEDINȚI, R. 18; — (<fr. *conductible)* **conductíbil, -ă** adj. = care (se) poate conduce, transmite; — (<fr. *conductibilité)* **conductibilitáte** s. f. = (Fizică) proprietatea unor corpuri de a transmite căldura s. electricitatea. *Hidrogenul e singurul gaz care are o conductibilitate aprețiabilă pentru căldură.* PONI, CH. 47.]

— *N.* din lat. **conduco, -ĕre,** idem. Cf. conduită.

CONDÚCT s. a., **CONDÚCTĂ** s. f. **CONDUCTÍBIL, -Ă** adj. } v. **conduce.**

CONDUCTIBILITÁTE s. f. **CONDUCTÓR** s. m. } v. **conduce.**

CONDUÍTĂ s. f. *Conduite.* — Purtare (către cameni STAMATI), fel de a se conduce, de a se purta (în lume, cu alții), deprinderi, apucături (5⁰), cf. atitudine, ținută. *Câțeși trei au avut aceeași conduită.* GOGA, Ț. N. VI, 1538. *Certificat de bună conduită.* TDRG. *Conduită ireproșabilă. Linie de conduită* = modul statornic de a se purta în anumite situații. [Pronunț.-*du-i-*.]

— *N.* din fr. idem. Cf. dubletul conductă.

CONDÚR s. m. I. *Escarpin, soulier à talon.* II. *Dot.* III. *Femme.* IV. (Bot.) *Capucine.*

I. (Învechit) Pantof (H. XIV 353) cu călcâiu (toc), ciobotă (purtată odinioară mai ales de femei). *Condurii* sânt ca papucii, însă cu ciocuri de lemn la călcâie și se poartă cu meși ca și papucii, cu care umblând calcă în degete, adică cu călcâile mai nalte decât degetele..., care le purta cocoanele, ca să se arate mai înalte. I. GOLESCU, C. I. 182... *Conduri cu cordele.* URICARIUL, IV 133/₂₈. *Complectau orgia turnând vin în ișlicele bărbaților și în condurii femeilor.* FILIMON, C. II. 325. *Într'un condur și'ntr'un papuc.* PANN, ȘEZ. II 79/₁₄. *Vezi câte o cuconiță, și tropa-tropa cu piciorușele prin praf, de mai le cad condurii din picioare.* I. NEGRUZZI, IV. 492. *Fetele mai purta și un fel de pantofi de le zicea conduri, și ța cu copor și pe margine cu panclici roșii ori vinete.* PITIȘ, SCH. 111. *Jupânesele nu purtau papuci, nici meși, ci conduri, condurași, tot de proveniență turcească, care se puneau peste terlici.* PAMFILE, I. C. 342. *În Vlaho-Clisura mircle poartă 'n picioare jumătăți de stifalete sau conduri.* SEVASTOS, N. 227. *Dacă este fată-mare... se 'ncaltă cu călțuni și cu papuci sau conduri noi.* MARIAN, Î. 64. *O pereche de conduri cusuți numai cu fir.* ISPIRESCU, L. 24. *În picioare conduri de mărgăritar că mi-a băgat* (Huși). PĂSCULESCU, L. P. 150, cf. (Brăila) 185. *Și, nici una, nici două..., îi sărută condurul.* DELAVRANCEA, S. 101. *Să văd piciorul acela într'un condur de atlaz.* SADOVEANU, P. S. 238.

II. P. ext. (Mai ales în Banat, cu înțelesul luat din sârb. *kondura)* Zestrea miresei. ȘIO. I, LXXXI.

III. P. ext. (fig.) Femeie (care poartă conduri). *Casa fără conduri, ca o casă pustie:* adică fără muiere, căci mai înainte muierile purtau conduri în picere. I. GOLESCU, ap. ZANNE, III. 129.

IV. Bot. (Mai ales în Moldova) **Condurul Doamnei** = plantă (Trophaeolum majus) ornamentală de grădină, acățătoare, din familia Trophaeolaceelor; florile mari, galbene-roșcate au un pintene drept. Se mai numește: (Moldova și Dobrogea) altângic, (Bârlad) altângea, (Constanța) altanâc (ȘIO), (Banat) călțunaș, floare-cu-două-cozi, (Oltenia) lobidrag, lobisdrag, lupidrag și lupisdragi, hobridrag (DAMÉ, T. 185), (Năsăud) lopostani, (Brașov) nemțoaice, sultănele. PANȚU, PL., cf. C. NEGRUZZI, I. 101, H. I 57, X 465, 534. *În poiană mai vin încă elegante floricele, Unele 'n condurii-Doamnei și'n rochiți de rândunele.* ALECSANDRI, P. III 55.

[Diminutiv: **condurâș** s. m. = pantof, condur (mai mic); (Bot.) numele unei plante (probabil «condurul-Doamnei»). H. X 489. *Noi vom gălbănași Pentru condurași. Pe mireasă am slujit, Condurași am ponosit.* MARIAN, NU. 535, cf. PAMFILE, I.C. 342. | Nomina agentis: **condurár (iu)** s. m. și (<turc. *kondurağy,* idem) **condurágiu** s. m. = cismar, pantofar (care face conduri). *Lui Lon condurariul, Niamțu, pentru că l-au năpăstuit Ion doftorul...* (a. 1742) IORGA, S.

D. VI, 251. *La cismar îi zic conduragiu* H. II, 30. | Alt derivat: **condurát** (cf. numele propriu *Conduratu*) s. m. și (mai rar) **condorát** s. m. = încălțat cu conduri; pantofar, cismar (care face conduri), condurar, conduragiu. *Că iată se'nchină asupra fețelor dumnca-voastră... Cu o pereche de condurați, aduși de la Galați.* SEVASTOS, N. 347. *Toți condorații, cismarii, precupeții, cârciumarii* (a. 1818) ap. ȘIO.]

— Din turc. **kondúra** «pantof european» (cuvântul se găsește și la Bulgari, Sârbi, Neogreci și Ruteni). CIHAC, II 568, ȘIO. Cf. încondura.

CÓNDUR s. m. *Diable.* — Drac (însă nu în sens rău, ci în glumă, subliniindu-se șiretenia lui). HERZ.-GHER., M. IV 238. [Feminin: **condoroáică** s. f. = femeie îndrăcită, drăcoaică. ib.]

— Probabil același cuvânt ca cel precedent, cu aluzie glumeață la încălțămintea (copita) dracului.

CONDURAGÍU s. m.
CONDURÁR s. m.
CONDURÁȘ s. m.
CONDURÁT s. m.
} v. **condur**[1].

CONECÍ vb. IV[a] v. **conăci.**

CONECȚIÚNE s. f., **CONECTÍV, -Ă** adj. v. **conex.**

CONESÁNȚĂ † s. f. v. **cunoștință.**

CONÉȚ s. a. 1°. *Fin.* 2°. *Mort.* 3°. *Farce, mauvais tour.* — (Slavonism, intrat prin biserică și pătruns în sens figurat și în graiul popular).

1°. † Sfârșit, capăt, încheiere. *Conețŭ Septemvric.* DOSOFTEIU, V. S. 39. *Am făcut conețul letopisețului nostru* (a. 1650). ȘTEFĂNESCU, ap. GCR. I, 150. *Trudelor noastre coneț a afla să ne învrednicim.* CANTEMIR, IST. 326.

2°. (Fig.) Moarte. *Așa le fu conețul într'acest timp.* DUMITRACHE, 383. (Bucov.) **A face** s. **a pune conețul cuiva** = a-i pune capăt zilelor, a-l omorî (Com. A. TOMIAC, HERZ.-GHER., M. IV 238), a-i face de petrecanie. *Na! Că ți-am făcut conețul. De acum du-te pe apa Sâmbetei!* CREANGĂ, P. 323. *Dacă nu te astâmperi, îți fac conețul!* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.

3°. P. ext. Boroboață, șotie (ȘEZ. XXIII 42), posnă; răzbunare. *Conețul* = posnă mare, tragere pe sfoară: *Mni-o făcut-on coneț (o posnă mare, premeditată)* (Suceava) ȘEZ. V. 59. *Când ți-a făcut cineva un rău, cauți prin toate mijloacele și-l pândești ca să-i faci conețul, să-ți răzbuni* (Vâlcea). ION CR. VI 253.

[Accentuat și: *cóneț*].

— Din paleosl. **konĭcĭ,** bulg. **konec** «sfârșit». Cf. dubletul conță.

CONETÁBIL s. m. *Connétable.* — (Ist.) Cel mai mare în grad ofițer militar în Franța de altă dată (titlu suprimat de Richelieu); cf. spătar.

— *N.* din fr. (< lat. **comes stabuli** «comite al staulului, al grajdului, mare comis»). Cf. constablu.

CONÉX, -Ă s. a. I. *Connexe.* II. *Connexion.*

I. Adj. Unit, împreunat, alăturat, în strânsă legătură (cu un lucru de același fel). *Embrionul este diferențiat în părți conexe.* GRECESCU, FL. 4. *Idei, chestiuni, afaceri conexe.*

II. Subst. Legătură, unire (strânsă).

[Scris și *connex.* | Familia: **conexà** vb. I[a] = a lega împreună, a reuni, a alătura două sau mai multe lucruri s. chestiuni de aceeași natură; (cu abstractul verbal) **conexáre** s. f. = legare, punere împreună, grupare la un loc a două sau mai multe lucruri s. chestiuni de același caracter. *Tribunalul... a încuviințat... conexarea urmăririi făcută de dna... înaintea tribunalului... cu urmărirea făcută de prima societate de credit.* MON. OF. 21; — (< fr. *connexité*, lat. *connexitas, -atem*) **conexitáte** s. f. = conexiune. *Atentatul în contra lui Vodă Bibescu nu avea nici o conexitate cu partidul revoluționar.* GHICA, S. 717. *Mișcarea de la '48... manifestase voința lor* [a Românilor din Principate] *de a se desvolta în conexitate cu civilizația occidentală.* MAIORESCU, D. I, 45; — (<fr. *connexion*, lat. *connexio, -onem*) **conexiúne** s. f., **conecțiúne** † s. f. = legătură (strânsă), înlănțuire, raport, relațiune. *Un... serviciu mare, adus lucrătorilor de către societățile cooperative... este formarea... societăților de construcțiuni... care s'au fondat și ele tot pe principiul cooperativ și în conecțiune cu dânsele.* GHICA, S. 574; — (< fr. *connectif*) **conectív, -ă** adj. = care leagă împreună, pune în legătură. (Anat.) *Țesătură conectivă.*]

— *N.* după fr. (lat. **connexus, -a, -um** «legat împreună, reunit» — și (subst.) **connexus, -um** «legătură, raport»). Cf. nex.

CONEXÁ vb. I[a] v. **conex.**

CONEXILÁT, -Ă † adj.; s. m. și f. *Compagnon d'exil.* — (Neologism artificial) Exilat împreună cu alții, tovarăș de surghiun. *Se vede că conesilații noștri... te-au informat cu pasiune despre noi.* GHICA, A. 852. [Scris și: *conesilat*].

— Participiul verbului, neîntrebuințat de altfel, **conexila** (din lat. *con* + *exsilium*, împreună-surghiun).

CONEXITÁTE s. f.
CONEXIÚNE s. f.
} v. **conex.**

CONFÉCT † s. a v. **cofeturi.**

CONFÉCȚIE s. f. v. **confecționà.**

CONFECȚIONÁ vb. I[a]. *Confectionner.* — (Industr.) A face (s. a lucra) pe de-a'ntregul (dintr'o materie primă, dintr'o stofă) un obiect, a fabrica. *A confecționa un costum de haine.* | (Ironic) A face (s. lucra) ceva la repezeală, netemeinic, superficial. *Un conspect bibliografic a[l] cărților confecționate de d-l...* GOGA, Ț. N. VI. 1377. [Abstracte: **confecționáre** s. f. = acțiunea, faptul de a confecționa, lucrare, fabricare, întocmire, alcătuire. *Ce talent avea el pentru confecționarea arcelor de nuiele cu săgeți de șindrilă!* GHICA, S. 71. *Croitor pentru buna croire și confecționare de haine.* I. IONESCU, P. 558. *Confecționarea listelor electorale.* MAIORESCU, D. I, 325; — **confecționát** s. a. | Adjectiv: **confecționát, -ă.** *Mărfuri streine... să nu concure cu cele confecționate de dânșii.* GHICA, S. 188. | Familia: (<fr. *confection*, lat. *confectio, -onem*) **confecțiúne** s. f. și (mai puțin obișnuit) **confécție** s. f. = facerea unui obiect pe de-a'ntregul, fabricarea în serie, în cantități mari, de lucruri gata (nu de comandă), m. ales lucruri de îmbrăcăminte (albituri, haine, etc.); (p. ext.) obiectul fabricat; (p. anal.) confecționare, încheiere a unui act. *Nu se va primi nici o dovadă... înainte, la timpul sau în urma confecțiunii actului.* HAMANGIU, C. C. 293. *Confecțiune promptă, avantajoasă.*]

— *N.* din fr. idem.

CONFECȚIÚNE s. f. v. **confecționà.**

CONFEDERÁ vb. I[a] refl. (Polit.) *Se confédé-*

rer. — (Despre state, cantoane, triburi, p. ext. și despre alte grupe) A se uni într'o confederație. [Abstract: **confederáre** s. f. | Familia: (după fr. *confédéré*, ital. *confederato*) **confederát, -ă** adj., subst. = unit prin confederație. *Iar la veleatul 1389... Lazar, craiul sârbesc, puindu-se în capul oștilor a noroadelor confederate de atunci, au purces asupra sa.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 252. *Tot la același oturac veniră 2 din confederați, anume Potoțki și Crasinski.* DUMITRACHE, C. 366; — (< fr. *confédération*, lat. *confoederatio, -onem*) **confederáție** s. f., **confederațiúne** s. f. și (după ital. *confederazione*) **confederațióne** † s. f., **confederațioáne** † s. f. = uniune (temporară s. permanentă printr'un legământ între sine) a mai multor state (triburi, cantoane și alte formațiuni politice, p. ext. și alte grupe s. asociații înlăuntrul acestora) care se supun unei conduceri comune, păstrându-și însă fiecare o oarecare autonomie; cf. federație, înțelegere. *Se întocmise între ei cu jurământ ce se chiamă la dânșii confederațioane.* DUMITRACHE, C. 363. *Noi Franțiskos Kuzocovschi, conte al Palatinului,... adeverim confederațione Tubar...* id. ib. 383. *Prințul Hunilor... au făcut confederație cu Romanii.* ȘINCAI, HR. I, 71. *În sânul confederațiunii scitice trebuia... să fi fost intrate... unele elemente turanice.* HASDEU, I. C. 185. *Proiectul confederației europene.* C. PETRESCU, CURENTUL a. 1930, 17 Sept. *Elveția e o confederație a 22 de cantoane. Germania, până acum câțiva ani, era o confederație de state. Statele-Unite din America sânt o confederație de 48 de state, un district federal și două teritorii;* — (< fr. *confédératif*, lat.-med. *confoederativus, -a, -um*) **confederatív, -ă** adj. = de confederație, federativ. *Triburile orientale mai mărunte cuprinse supt aceste vaste etichete confederative...* HASDEU, I. C. 158].

— *N.* din fr. (lat. **confoedero, -are,** idem < *con-* + *foedus* «legământ, pact, tratat»). Cf. federație, federà, federal.

CONFEDERÁT, -Ă adj., subst.
CONFEDERÁȚIE s. f.
CONFEDERATIOÁNE † s. f.
CONFEDERAȚIÓNE † s. f.
CONFEDERAȚIÚNE s. f.
CONFEDERATÍV, -Ă adj.
} v. **confedera.**

CONFERÁ vb. I. v. **conferi.**

CONFERÉNȚĂ s. f.
CONFERENȚIÁ vb. I^{a}.
CONFERENȚIÁR s. m.
CONFERÉNȚIE † s. f.
} v. **conferință.**

CONFERÍ vb. IV. *Conférer.*

1°. Trans. A da, a acorda, a atribui (un titlu, un grad, o distincțiune). *Mă voiu abține[a] să (nu) creez nici o ordine [= un ordin] sau decorație destinată a fi conferită în numele Principatelor-Unite.* URICARIUL, X. 366. *Regele conferă gradele în armată, decorațiunile române.* PRETORIAN, DR. C. 34. (Impropriu). A dărui. *Le-am conferit... un sat regesc...* HASDEU, I. C. 26.

II°. Intrans. A discuta, a se întreține, a se chibzui, a avea o conferință cu cineva asupra unui lucru, unei chestiuni, unei afaceri, etc. *Miniștrii de externe ai „Micei înțelegeri" au conferit despre situația politică.*

[Și: (învechit) **conferà** vb. I^{a}. | Abstract: **conferíre (conferáre)** s. f. | Adjectiv: **conferít, -ă** (ad I). *Când unul din asociați a promis de a pune în comun proprietatea unui lucru, dacă acesta a pierit înainte de a fi fost în faptă conferit, societatea încetează...* HAMANGIU, C. C. 387.]

— *N.* din fr. (lat. *confero, -ferre*, «a duce, a aduce la un loc, a alătura, a împărtăși»). Cf. conferință.

CONFERÍNȚĂ s. f. 1°-3°. *Conférence.*

1°. Adunare, reuniune de persoane (m. ales de diplomați) care discută chestiuni la ordinea zilei spre a le da o soluțiune, «deliberare într'un consiliu». (ARISTIA, PLUT.) *Până la finele anului 1822, nici o vorbă în favoarea Grecilor, nici la conferințele de la Tropan, nici la Laibach...* GHICA, S. 474. *Conferența păcii de la București din 1913. Conferință școlară.* | P. ext. Ședință, convorbire. *L-am găsit în conferință cu ambasadorul englez.* GHICA, S. 373.

2°. Cuvântare publică despre un subiect (literar, științific, religios, politic, etc.) *În umilința lor..., ei cer conferințe despre limbă.* RUSSO, S. 67. *Conferințele Ligii Culturale. Conferințe pentru săteni*, etc.

3°. Grad inferior «agregației», în învățământul superior. Conferențele se dau de obiceiu «docenților». *La Facultatea de filosofie și litere s'a creat o conferență de etnografie și folklor.*

[Și: (mai ales în sensul 3°): **conferénță** s. f.; **conferénție** † s. f.= sfătuirea a două sau mai multor persoane asupra unei pricini. STAMATI. | Derivat; (după fr. *conférencier*) **conferențiár.** [Pronunț. *-ți-ar*] s. m. = cel care ține în public o conferință ; cel care ocupă o conferență (3°) în învățământul superior. *Conferențiarii Astrei. Conferențiar universitar. Conferențiar la Școala politehnică, la Academia de comerț.* | Verb: (derivat nou, franțuzism gazetăresc, simțit încă de mulți ca o formațiune artificială) **conferențiá** I^{a} [pronunț. *-ți-a*] = a face, a ține o conferință, a vorbi în public despre un subiect. *Sosi în sfârșit seara în care avea să conferențieze el.* AGÂRBICEANU, L. T. 147.]

— *N.* din fr. (lat.-med. **conferentia, -ae,** idem <*con-*+*fero*, cf. conferì).

CONFESÁ I^{a}. *Confesser.* — (Franțuzism, astăzi tot mai rar). Trans. și refl. A (se) mărturisi, a (se) spovedi, p. ext., a (se) destăinui. (În batjocură) *Am onoare a mă confesa al Excelenței Voastre cel mai apt... cerb* [= servitor]. ALECSANDRI, T. 95. [Familia: (<lat. med. *confessarius, -um)* **confesár** † s. m. și **confesionár** † s. m. = preot spoveditor, duhovnic; — (<lat. *confessor, -orem*, fr. *confesseur)* **confesór** s. m. = (odinioară) creștin din timpul persecuțiunilor religioase, care mărturisea cu bărbăție credința sa, fără a fi osândit însă la moarte; (azi) duhovnic. *A doua zi după sărbătoarea sfântului confesor Alexiu...* HAȘDEU, I. C. 27. *Să fie confesorul, căruia toți cei ce luase parte la joc trebuiau să destăinuiască secretele lor.* I. NEGRUZZI, III 115. *Dragostea și pregătirea de suflet necesară unui confesor.* VLAHUȚĂ, D. 182.]

— *N.* din fr. (lat.-med. **confesso, -are,** idem, derivat din *confessus, -a, -um*, part. vb. *confiteri* «a mărturisi»). Cf. confesiune.

CONFESÁR † s. m. v. **confesà.**

CONFÉSIE s. f.
CONFESIONÁL, -Ă adj., s. a.
} v. **confesiune.**

CONFESIONÁR † s. m. v. **confesà.**

CONFESIÚNE s. f. 1°. *Confession*, 2°. (Jur.) *Témoignage* (en justice). 3°. *Confession.*

1°. (Bis.) Mărturisire a faptelor, păcatelor (mai

ales în faţa unui preot), spovedanie, p. ext. destăinuire. *Trebue să-ţi fac confesiunea că şarpele ambiţiunii m'a muşcat de inimă.* ALECSANDRI, T. 1734.

2°. P. anal. (Jur.) Depoziţie în faţa justiţiei. *Confesiunea bărbatului nu va putea face probă, chiar dacă nu s'ar afla creditori.* HAMANGIU, C. C. 321.

3°. (Bis.) Mărturisire publică, profesare a unei anumite credinţe religioase, spec. a unei forme (s. biserici) particulare înăuntrul unei comunităţi religioase mai întinse, înăuntrul unei religii. *Diferenţa de credinţă şi confesiuni nu constitue în România o piedică spre a dobândi drepturile civile şi politice şi a le exercita.* HAMANGIU, C. C. X. *Creştinii sânt unii de confesiune catolică, alţii de confesiune ortodoxă, alţii de confesiune protestantă,* etc. *Marea majoritate a poporului român e de confesiune ortodoxă. Luteranii sânt protestanţi de confesiunea de la Augsburg.*

[Şi: (mai rar, învechit) **confésie** s. f. | Familia: (fr. *confessionel*, lat. med. *confessionalis, -e)* **confesionál, -ă** adj. = a[l] unei confesiuni, ce ţine sau e susţinut de o confesiune religioasă, care aparţine unei confesiuni religioase. «*Factorii cu preponderanţă»... au stăruit... să desfiinţeze... şcoala primară confesională... şi să o statifice.* SBIERA, F. S. 343. (S. a. cu plur. *-nale* şi *-naluri.* La catolici) Ghereta din biserică în care duhovnicul spovedeşte pe credincioşi.]

— *N.* din fr. (lat. **confessio, -onem,** idem). Cf. confesor.

CONFESÓR s. m. v. **confesa.**

CONFÉTI s. f. pl. tant. *Confetti.* — Mici bucăţele rotunde de hârtie, în diferite colori, ce se împrăştie (în glumă, spre joc) pe capetele dansatorilor, la baluri s. petreceri (de carnaval). *Trei pumni de multicolore confeti.* C. PETRESCU, C. V. 183. [Scris şi (italieneşte) *confetti.*]

— *N.* din ital. **confetti,** idem.

CONFÉTURI s. f. plur. v. **cofet.**

CONFIÁ vb. I[a]. 1°-2°. *Confier.* — (Franţuzism). 1°. Trans. A încredinţa cuiva ceva, a da în seamă, a lăsa în grija cuiva. *Când a plecat azi Vodă, te-a confiat el mie.* ALECSANDRI, ap. ŞĂINEANU, D. U. *Dorul şi-l confie câmpului.* EMINESCU, ibid.

2°. Refl. A se încrede în cineva, a-i face destăinuiri, a se lăsa în grija cuiva.

[Pronunţ. *-fi-a.* Prez. ind. *confiez* şi (rar) *confiu.* | Şi: (rar) **confíde** † vb. III. trans; refl. ARISTIA, PLUT.; — Familia (<fr. *confient,* idem) **confiént, -ă** † şi **confiánt, -ă** † = care are încredere, lesne încrezător; — (fr. *confiance,* idem) **confiénţă** şi (rar) **confiinţă** † s. f., **confiánţă** [pronunţ. *-fi-en-, -fi-an-*] s. f. = încredere, credinţă, speranţă fermă, siguranţă a celui ce se bizue pe caracterul ori pe priceperea cuiva. *Plin de confiinţă în puternicul nostru concurs.* URICARIUL I 177/23. *Mintea... ştie observa cu confienţă şi respect cărările divine.* BĂLCESCU, M. V. 5. *Te adresezi la oameni în care ai confienţă.* GHICA, S. 586. *Avutul proprietar... a redat confienţă răzeşului în bonul statului.* I. IONESCU, D. 305. *Să mă onoreze cu confienţa sa.* ALECSANDRI, T. 1300.]

— *N.* din fr. idem (lat. *confido, -ere* «a se încrede», din *con*+*fides* «credinţă»). Cf. confident.

CONFIÁNT, -Á † adj.; s. m. şi f. / **CONFIÁNŢĂ** † s. f. } v. **confiá.**

CONFÍDE † vb. III. v. **confiá.**

CONFIDÉNT, -Ă adj., subst. 1°-3°. *Confident.* 1°. Persoana căreia-i încredinţezi (exclusiv) o taină (STAMATI), cele mai mari secrete. *Paolo Giovio... confidinte al papilor Leone X, Adrian VI şi Clemente VII...* HAŞDEU, I. C. 32.

2°. (Rar, în Ardeal, după ung. *konfidens* <lat. *confidens, -entem)* Care se vâră în intimitatea cuiva, îndrăzneţ, obraznic, înfigăcios.

3°. Spec. Personagiu secundar (într'o dramă), căruia eroul principal îi face confidenţe, îi destăinueşte gândurile, planurile sale. *Cleona, confidenta Ermionei.*

Şi: **confidínte** † adj., s. m. | Familia: (<fr. *confidence,* lat. *confidentia, -am)* **confidénţă** s. f. = încredinţare a unei taine, destăinuire a unui plan, cu rezerva de a nu fi divulgat; p. ext. (Ardeal) abuz de încredere, obrăznicie. *Plimbări şi o confidenţă de aceeaşi vârstă.* C. PETRESCU, C. V. 95. *A face confidenţe cuiva;* — (după fr. *confidentiel,* lat. *confidentialis, -e)* **confidenţiál** [pronunţ. *-ţi-al*], **-ă** adj.; adv. = ce se spune, se comunică, se face în taină, în mod cu totul intim, personal. *Klapka a comunicat Domnitorului nostru în mod confidenţial asigurările ce avea Kossuth de la Principele Napoleon...* GHICA, A. 618. *Generalul... răspunde... confidenţial...* id. ib. 34. *Scrisoare confidenţială, raport, aviz confidenţial.*]

— *N.* din fr. (lat. **confidens, -entem** «încrezător», din *con* şi *fides* «credinţă»). Cf. confia.

CONFIDÉNŢĂ s. f. / **CONFIDENŢIÁL, -Ă** adj.; adv. / **CONFIDÍNTE** † adj., s. m. şi f. } v. **confident.**

CONFIÉNT, -Ă adj., subst. / **CONFIÉNŢĂ** s. f. } v. **confia.**

CONFIGURÁ vb. I[a]. *Configurer.* — A da o figură, o formă la ceva. *Mişcarea de rotaţiune a configurat astfel globul nostru pământesc.* [Familia: (< fr. *configuration,* lat. *configuratio, -onem)* **configuráţie (configuraţiúne)** s. f. (Fizică) = forma exterioară pe care o ia un corp şi care rezultă din structura lui totală, cf. făptură (III 1°); (Geogr.) înfăţişare, aspect. *Configuraţia Peninsulei balcanice.* | Spec. (Psihol.) Structură a fenomenelor sufleteşti.

— *N.* după fr. (lat. *con* + *figuro, -are* «a forma, a da o formă»).

CONFIGURÁŢIE s. f. / **CONFIGURAŢIÚNE** s. f. } v. **configura.**

CONFIÍNŢĂ † s. f. v. **confiá.**

CONFÍNII s. f. plur. tant. *Confins.* — Frontieră comună la două ţări, graniţă, hotar. *Confiniile militare* (traduce, în Transilv., pe germ. «Militärgrenze» şi (după lat. de cancelarii *confinium)* **confiniu** s. a. = teritoriu de la graniţă a cărui populaţie era organizată milităreşte pentru paza frontierei. [Derivat, (rar, învechit) **confiníst** s. m. = păzitor de la graniţa ţării, grănicer. *Însuşi confinistul specula pădurea.* I. IONESCU, P. 469.]

— *N.* după fr. (din prefixul *con* şi lat. *finis* «sfârşit, limită»).

CONFINÍST s. m. / **CONFÍNIU** s. a. } v. **confinii.**

CONFÍR s. m. (În poezia pop. cu sens neprecizabil) *Poftesc un confir rotat, Ca să-ţi fie de cununat.* MARIAN, NU. 339.

CONFIRMÁ vb. I. 1°-4°. *Confirmer.*

1°. Trans. A întări, a definitiva, a stabiliza pe cineva într'o situație. *A confirma pe cineva într'un post* (în care fusese numit provizoriu).

2°. Trans. și refl. A (se) adeveri (I 2°), a (se) arăta că (ceva) e adevărat, a (se) face neîndoios, a întări, a certifica. cf. încredința (A. II, 3°) *Aduse în țară... vestea numirii lui Duca și îndură închisoarea până ce această știre se confirmă.* IORGA, L. II, 617. *Războiul recent le-a confirmat cu vârf și îndesat aptitudinile... civile.* GOGA, T. N. VI, 1927. *Astronomul ar dori... ca fenomenele... să confirme adevărul calculelor lui.* BĂLCESCU, M. V. 4. *Refrenul confirmă regula... că poezia să nu se repete.* MAIORESCU, CR. I, 60. *Prevederile noastre au fost confirmate de evenimente.*

3°. (Jur., în opoziție cu a reforma s. a casà; despre o instanță judiciară superioară) A întări o hotărîre, o sentință (a unei instanțe inferioare) menținând-o, neschimbând-o ; cf. a ratificà. *Hotărîrea e confirmată sau hotărîrea e reformată.* HAMANGIU, C. C. 85. *Curtea de apel a confirmat hotărîrea tribunalului.*

4°. (Bis. La catolici) A întări taina botezului administrând tinerilor de 13—16 ani taina sf. Mir: (la protestanți) a săvârși ceremonia *Cinei domnului*, dând tinerilor în vârstă de 13—16 ani împărtășania, după o instrucție religioasă specială.

[Abstract: **confirmáre** s. f. = acțiunea de a confirma, întărire, adeverire, (Jur.) întărire de către o instanță superioară, ratificare, întărire prin vorbă sau în scris. (ARISTIA, PLUT.). *Să aștepți confirmarea acestei binefaceri.* URICARIUL, I. 172. *Un raport de confirmare reciprocă.* MAIORESCU, L. 12. *Confirmare de moșie.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 43. | Adjectiv: (ad 3° și substantivat): **confirmát, -ă.** | Familia: (la catolici și protestanți, (<lat. *confirmandus, -a, -um)* **confirmánd, -ă** subst. = tânăr(ă) la vârsta de a primi confirmațiunea (4°) și care merge (împreună cu alții, în procesiune) la biserică pentru împlinirea acestui act; — (< fr. *confirmation*, lat. *confirmatio, -onem)* **confirmáție** s. f. și **confirmațiúne** s. f. = confirmare, întărire, (Jur.) menținere neschimbată (a unei hotărîri judecătorești), (vechiu, p. ext.) hrisov prin care se confirmă o stare de drept; (Bis.; la catolici) sacrament care comunică credincioșilor darul Sfântului Duh și le dă tăria de a mărturisi credința creștină; (la protestanți) actul prin care tinerii se declară apți de a se împărtăși la Cina Domnului. *Actul de confirmațiunea sau ratificațiunea unei obligațiuni.* HAMANGIU, C. C. 292. *Ale căror confirmații și privilegii mergând în mâinile lor...* MAG. IST. IV, 44; — (fr. *confirmatif*, lat. *confirmativus, -a, -um)* **confirmativ, -ă** = care confirmă. *Acte confirmative.* HAMANGIU, C. C. XLII.)

— *N.* din fr. (lat. **confirmo, -are,** idem).

CONFIRMÁND, -Ă subst.
CONFIRMÁȚIE s. f.
CONFIRMAȚIÚNE s. f.
CONFIRMATÍV, -Ă adj.
} v. **confirma.**

CONFISCÁ vb. I. *Confisquer.* — (Jur.) A lua pe seama fiscului, pentru stat s. pentru cel păgubit, averea cuiva (o sumă, obiecte, moșii, etc.) în baza unei legi, din cauză de infracțiune, contravenție s. crimă; cf. poprì; p. ext. a lua cu forța ceva al altuia. *Averile mișcătoare sau nemișcătoare a oricăruia pământean supus la orice învinovățire... rămâne moștenitorului, fără a putea stăpânirea sub nici un cuvânt a o confiscarisi...* (a. 1827). URICARIUL, II. 209, cf. I 261/27. *Riga Enric VIII confiscase averile lordului Talbot.* C. NEGRUZZI, III. 288. *Averea părintească... — multele sate — pe care noul Domn le confiscase, pentru trădare, de la Doamna fugită cu Nemții.* IORGA, L. I 340. *Mărfurile de contrabandă se confiscă.* [Și: (cu suf. n.-grec. *-arisesc)* **confiscarisí** † vb. IVª. | Abstracte: **confiscáre** s. f., **confiscarisíre** † s. f.; (<fr. *confiscation*, lat. *confiscatio, -onem*, rar) **confiscáție,** (învechit) **confiscațiúne** s. f. *Va pierde... averea sa... și o va lua cu confiscarisire hazneaua împărăției Rosiei...* (a. 1820). URICARIUL, I. 261. *Nici o lege nu poate înființa pedeapsa confiscării averilor.* HAMANGIU, C. C. XIV. *Confiscația nici au avut nici are loc... în pământul nostru...* URICARIUL, II. 209. | Adjective: **confiscát** (cu negativul **neconfiscat, -ă.** *Sate... confiscate cu drept sau fără drept.* HAȘDEU, I. C. 16. *Averile lor au fost confiscate.* UNIVERSUL a. 1930, 10 Noem.; — **confiscábil** (cu negativul **neconfiscabil), -ă** = care poate fi confiscat.]

— *N.* din fr. (lat. **confisco, -are,** idem <*con* + *fiscus* «fisc»).

CONFISCÁBIL, -Ă adj.
CONFISCARISÍ † vb. IVª.
CONFISCÁȚIE s. f.
CONFISCAȚÍUNE s. f.
} v. **confisca.**

CONFLAGRÁȚIE s. f. *Conflagration.* — Izbucnirea și întinderea peste tot a unui războiu general (propriu: a unui foc, a unui incendiu). *Pentru a preveni conflagrația generală, ambasadorii Puterilor se adună în conferență.* MAIORESCU, D. II, 50. *Eventualitatea conflagrațiunii europene este cu totul exclusă.* UNIVERSUL, a. 1930, 6 Noem. [Și: (învechit) **conflagrațiúne** s. f.]

— *N.* din fr. (lat. **conflagratio, -onem** <*con* + *flagro, -are* «a arde cu fiăcări»).

CONFLAGRAȚIÚNE s. f. v. **conflagrație.**

CONFLÍCT s. a. 1°-3°. *Conflit.*

1°. Ciocnire, izbire, între două s. mai multe persoane, grupe, puteri. *Să luăm un șir de măsuri... care să producă turburări, conflicte între cetățeni și oamenii guvernului.* ALECSANDRI, T. 1735. *Puterile europene mai fac o ultimă încercare pentru a evita Turciei izbucnirea conflictului cu imperiul de la Nord.* MAIORESCU, D. II, 52. *Du-te odată, ori ți s'a făcut, pe semne, de vr'un conflict?* CARAGIALE, T. II, 49. *Conflicte dintre negustori și populația țării.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. IV 31.

2°. Fig. Ciocnire, antagonism, între sentimente, interese contrarii; stare sufletească încordată din pricina neînțelegerilor. *Conflictul dintre secretar și ambasador s'a terminat.* GHICA, S. 178. *Arta dramatică are să expună conflictele, fie tragice, fie comice, între simțirile și acțiunile omenești.* MAIORESCU, CR. II. 188.

3°. (Jur.) Neînțelegere, luptă (între autorități) cu privire la atribuțiuni, s. competințe. *Să chibzuiți dacă este bine ca Senatul să producă un conflict de competențe...* MAIORESCU, D. I, 447. *Curtea de casațiune se va rosti... asupra conflictelor de atribuțiuni.* HAMANGIU, C. C. XXXVIII.

— *N.* din fr. (lat. **conflictus** <*con*+*fligo, -ere* «a lovì, a izbì»).

CONFLUÉNT, -Ă adj., subst. *Confluent.* — Ce curge împreună. (Geogr., despre un curs de apă) Care se împreună cu altul formând astfel un râu mai mare (cf. afluent). | (Bot.) *Foi confluente* = foi împreunate prin baza lor. COSTINESCU. | (Med.) *Bube confluente* = bube foarte dese, una lângă alta. Id.

[Pronunț. *-flu-ent.* | Abstract: (<lat *confluentia, -am*, ital. *confluenza)* **confluénță,** s. f. = locul în care se întâlnesc două cursuri de apă, în care unul se varsă în celălalt. *Galații sânt așezați la confluența Siretului cu Dunărea.*]

— *N.* din fr. (lat. **confluens, -entem** <*con*+*fluo*= «curg».

CONFLUÉNȚĂ s. f. v. **confluent.**

CONFÓRM, -Ă adj., adv. I. *Conforme.* II. *Conformément.* — (Construit cu prep. cu s. cu dat.)

I. Adj. 1°. Care are aceeași formă cu un lucru luat drept tip s. model, sau cu un (document, etc.) original pe care-l copiază s. reproduce, la fel cu, deopotrivă cu, întocmai cu, cf. identic, egal. *Copia conformă a pomenitului hrisov.* URICARIUL, IV 414/1. *Conform cu originalul.*

2°. Potrivit cu (firea, spiritul, etc. cuiva), corespunzător cu..., în acord cu..., asemenea cu..., asemănător. *Este tot ce poate fi mai conform spiritului limbei române.* HASDEU, I. C. 31. *Vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră.* C. NEGRUZZI, I 341.

II. Adv. 1°. La fel cu, întocmai cu, după..., în conformitate cu... *A lucra conform cu legea, cu ordinele* s. *conform legii, ordinelor.* Cf. LM.

2°. După, corespunzător, urmând, în conformitate cu, potrivit. *Grupa printr'o asiduă lucrare toate acele varii elemente, conform planului.* ODOBESCU, II 403. *Conform cererii dv.* TDRG.

[Negativul: **neconform, -ă** COSTINESCU. | Verb: **conformá** I[a]. (Construit absolut s. cu prep. cu s. cu dat. Trans. și (mai ales) refl. (s. pronominal) A da s. primi o formă cuvenită (STAMATI), a (se) face ceva conform (I 1°), la fel, identic, întocmai cu altceva ; a (se) face conform (I 2°), asemenea, asemănător altui lucru, a (se) potrivi, a (se) adapta la, a se lua după..., a se potrivi, a se pune de acord cu, a se supune (unui ordin) ; (pop.) a se da după păr, † a se asemăna. *O măsură provizorie... s'au împărtășit gospodarilor..., pentru ca ei să se conformeze în totul cu aceasta* (a. 1848). URICARIUL, IV 440/25. *Ministerul aduce la cunoștința publică dispozițiile cuprinse în articolele sus menționate, pentru ca cei interesați să se conformeze.* MON. OF. 7. *Conformează-ți faptele cu vorbele.* LM. *A se conforma împrejurărilor.* Abstracte: **conformáre** s. f. = acțiunea de a (se) conforma ; (fr. *conformation*, lat. *conformatio, -onem)* **conformațiúne (conformáție)** = modul în care un corp e conformat, felul în care sânt formate și așezate diferitele părți ale unui corp organizat, structură, făptură (III 1°, 2°). *Studiul conformației de din afară a organelor.* KRETZULESCU, A. 2/15, cf. 18/12. *Vițiu de conformațiune* = defect fizic grav (de ex. un picior mai scurt) ; — (<fr. *conformité)* **conformitáte** (cu negativul: **neconformitate)** s. f. = starea a două s. mai multe lucruri conforme (I 1°) între ele, potrivire întocmai; asemănare, acord, cf. concordanță, identitate, analogie; (loc. adv.) *în conformitate cu...* = conform, potrivit, asemenea cu... *Pentru conformitate cu originalul...* MAIORESCU, D. II 34/2. *Conformitate de caractere.* LM. *Agentul Valahiei... a primit ordinul... a lucra în conformitate cu dânșii* (a. 1855). URICARIUL, V 196/8. *Această regulă implică dar pentru poezie cerința unei conformități între cuprins și întindere.* MAIORESCU, CR. I 61/8. *Conformitate de păreri.* | Adjective: **conformát** (cu negativul **neconformat), -ă** = făcut la fel, potrivit; spec. (Anat.) alcătuit, făcut, întocmit la făptură, cu o conformație... (III 2°). *Un corp bine* (s. *rău) conformat ;* — (fr. *conformateur)* **conformatór, -oare** = care (se) conformează; (substantivat) instrument oval de care se servesc pălărierii ca să ia exact forma capului. | Alt derivat: (fr. *conformiste)* **conformíst, -ă** adj. și subst. = (persoană) care se conformează ; spec. (în lumea anglo-saxonă) care profesează religia oficială anglicană].

— *N.* după fr. (lat. **conformo, -are,** idem).

CONFORMÁ vb. I[a].
CONFORMÁȚIE s. f.
CONFORMAȚIÚNE s. f.
CONFORMÍST, -Ă adj., subst.
CONFORMITÁTE s. f.
} v. **conform.**

CONFÓRT s. a. 1°. *Confort.* 2°. *Confortable.*

1°. Înlesniri materiale care asigură un traiu plăcut, comod (și higienic), cf. comoditate. *Nevoia de «confort» e încă slabă.* MEHEDINȚI, R. 19. *Confort, risipă și traiu bun.* C. PETRESCU, Î. I 4. *Locuință cu confort modern* = cu toate accesoriile cerute de civilizația actuală (electricitate, gaz, parchet, calorifer, apă curgătoare, etc.) necesare unui traiu higienic și ușor.

2°. (Franțuzism de ultima oră, neînțeles în românește; formațiune greșită după fr. *confortable)* Fotoliu capitonat în întregime. *Dănuț recunoscuse mobila..., confort de piele și covoare.* I. TEODOREANU, M. II 22.

[Plur. *-forturi.* | Adjectiv (și adv.): (<fr. *confortable*) **confortábil, -ă** = care are, care oferă confort larg, deplin, cu de toate. *Casa cea mai confortabilă din oraș.* ALECSANDRI, T. 856].

— *N.* după fr. (<engl. **comfort,** idem, care la rândul său e împrumutat din v.-fr. *confort* «care dă forță, care întărește, întăritor»). Cf. reconforta.

CONFORTÁBIL, -Ă adj. v. **confort.**

CONFRÁTE s. m. *Confrère.* — (Obicinuit mai ales între ziariști, scriitori, oameni de știință, învățați, advocați, medici și oameni de așa zise profesiuni libere) Fiecare din membrii aceleiași corporațiuni; fiecare din cei care exercită aceeași profesiune; (impropriu, învechit) semen (din aceeași clasă socială), cf. coleg. *Neunirea unora din confrați fu pricina întârzierii.* GHICA, A. 835. *Ticăitul boier... se împiedica de trupurile confraților săi.* C. NEGRUZZI, I 156. *Călărește cu confrații lui oșteni.* OLLĂNESCU, O. 45. *Era singurul dintre confrați pe care... îl stimam.* C. PETRESCU, C. V. 302, cf. 151. [Abstracte: **confrățíe** s. f. (după *confrérie;* artificial, învechit) =asociație (cu scop de cultură s. caritabil), frăție (2°) ; (în Bucov., traducând pe germ. «Burschenschaft») societate studențească întemeiată pe principiu național, apărând onoarea cu armele. *Cu anevoie acești oameni de bine o să se poată lupta cu o confrăție care s'a întins ca o pecingine asupra Europei întregi.* GHICA, S. 462. *Cultul sâmțămintelor nobile și generoase, întreținut de către studinții universitari germani prin soțietățile lor numite confrății (Burschenschaften).* SBIERA, F. 380; — (fr. *confraternité)* **confraternitáte** s. f. = înfrățire, raporturi de prietenie strânsă între membrii aceleiași societăți, frăție (2°), cf. fraternitate, colegialitate. | Verb: **confraterníză I[a]** refl. = a se înfrăți, a fi în frăție, în confraternitate cu..., a fraterniza. DICȚ.; (cu abstractul) **confraternizáre** s. f. | Adjectiv (rar, după fr. *confraternel)* **confrățésc, -eáscă** = de confrate. *Rânjet confrățesc.* C. PETRESCU, C. V. 306].

— *N.* compus din **con-** și **frate,** după analogia fr. *confrère* (lat.-med. **confrater**).

CONFRATERNITÁTE s. f. **CONFRATERNIZÁ** vb. I[a] **CONFRĂȚÉSC, -EÁSCĂ** adj. **CONFRĂȚÍE** s. f. } v. **confrate.**

CONFRONTÁ vb. I(a) v. **confruntà.**

CONFRUNTĂ vb. I(a). *Confronter.* — (Despre persoane) A pune față în față (s. de față) spre a compara spusele lor, a înfățișa (I 1°) două s. mai multe persoane (spec. Jur.) pe acuzat cu cel ce-l învinuește și cu martorii spre a afla adevărul, † a întreba de față (HEM. 336); (despre documente, còpii, etc.) a compara, a examina, a cerceta paralel s. în comparație (cu originalul, etc.), cf. a colaționa, a controla; refl. (despre persoane) a se examina din ochi. *Vei căpăta... mai multe [hărți] spre a le confrunta, a le corije una după alta.* BĂLCESCU, M. V. 187. *Intră... confruntându-și ceasul cu pendulul din perete.* C. PETRESCU, C. V. 89. *Din mers se confruntau cu priviri aparent nepăsătoare.* id. ib. 56. [Prez. ind. *confrúnt* și, rar, *confruntéz.* | Și (franțuzism): **confrontà** vb. I(a). | Abstracte: **confruntáre,** (fr. *confrontation,* lat.-med. *confrontatio, -onem,* din ce în ce mai rar) **confruntațiúne (confruntáție)** s. f. = acțiunea de a confrunta, înfățișare, punere față 'n față, comparație (cu originalul). *Confruntarea martorilor.* | Part.-adj. **confruntát** (cu negativul **neconfruntat), -ă.**]

— *N.* după fr. (lat.-med. **confronto, -are,** din pref. *con* și *frons, -tem* «frunte»).

CONFRUNTÁȚIE s. f. **CONFRUNTAȚIÚNE** s. f. } v. **confrunta.**

CONFUNDÁ vb. I. *Confondre.*

I. 1°. (În opoziție cu a deosebi) Trans. A lua un lucru s. pe cineva drept altul, a semui (cu), a schimba, a amesteca (I 4°), a încurca, a încâlci. *Cei doi gemeni seamănă așa de mult unul cu altul, încât ești expus a-i confunda.* Cf. LM. *A nu se mai confunda și călca prin abuzuri [vechile privilegii ale țării noastre].* URICARIUL, I 184/1. *Transilvania... Cantemir o confundă cu «Țara muntenească».* HASDEU, I. C. 4. *O... pasăre, pe care mulți la noi o confundă cu graurele.* ODOBESCU, III 23/25. *Confundam pe bietul dascăl cu un craiu mâncat de molii.* EMINESCU, P. 231. *Mulți Români confundă franțuzismul «or» (în limba noastră un barbarism) cu al nostru «oriș».*

2°. Trans. și refl. A (se) amesteca (I 4°) de-avalma, a (se) încurca, a (se) încâlci, a (se) face una cu..., a (se) face un singur tot, a (se) contopi, a (se) învălmăși. *Poezia... este în pericol de a-și confunda sfera.* MAIORESCU, CR. I 55/43. *În ochii-mi se confundă trecut și viitor.* ALEXANDRESCU, M. 77/12. *Palatul alb se confundă cu nourul de argint.* EMINESCU, P. 47/6.

II. (Franțuzisme) 1°. Trans. și refl. (Despre o persoană) A (se) încurca, a (se) zăpăci, a (se)ului, a (se) deconcerta. *Întreruperea adversarului l-a confundat cu totul. Se confunda în scuze* = le multiplica.

2°. Trans. A rușina, a da de rușine, a produce un sentiment de umilință și de recunoștință. *Bunătatea d-tale mă confundă!*

3°. Trans. A uimi. *Ce-mi spui d-ta, mă confundă cu totul!*

[Și: **cofundà** † vb. I. | Abstract: **confundâre** s. f. | Part.-adj. **confundát, -ă.**]

— *N.* din lat. **confundo, -ere,** «a turna la un loc, a reuni, a contopi, a încurca». Cf. confuz și dubletul cufunda.

CONFÚZ, -Ă adj. 1°-2°. *Confus. Confusément.*

1°. (Despre lucruri; spec. despre cugetare, în opoziție cu *clar, limpede, deslușit*) Amestecat, încurcat, încâlcit, nelămurit, buimac, nedeslușit, fără claritate; în care nu poți distinge ceva lămurit, cf. obscur, ilogic; vag. *Nu avea decât o conștiință confuză de simțirile sale.* I. NEGRUZZI, III 254. *Vis confuz.* EMINESCU, N. 65/25. *Comparare confuză.* MAIORESCU, CR. I 292/5. *O lungă, difuză și confuză istorie.* IORGA, L. I 90. *Cunoștințe confuze și contradictorii.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 122. *Un sgomot confuz.* | Adverb. *Răspunde confuz.*

2°. (Despre persoane) Care amestecă lucrurile de-avalma, încurcat, zăpăcit; buimăcit, uluit, turburat, deconcertat; (franțuzism) rușinat, umilit. *Cutare e un spirit confuz.* | Adv. *Când i-am arătat că nu spune adevărul, a răspuns confuz.*

[Abstract: (lat. *confusio, -onem,* fr. *confusion)* **confuziúne** s. f. și **confúzie** s. f. = amestecătură, încurcătură, vălmășag, arababură, lipsă de claritate; buimăceală, zăpăceală, uluire; rușinare; uimire; (Jur.) reunirea asupra aceleiași persoane a mai multor drepturi și obligațiuni și stingerea acestora din pricina incompatibilității lor (cf. HAMANGIU. C. C. 276, 248). *Istoriile streinilor vecini nu puțină confuzie în cunoștința și deosebirea numerilor* [=numelor] *fac, un nume adecă pentru altul luând.* CANTEMIR, HR. 308/1. *Confuzia ce domnise până atuncea* (a. 1828). URICARIUL, IV 433/24. *Jalnică vi se pare, Ca și mie, Comfuzia bătrână De'nșelăciuni deșarte A minții de copil.* I. VĂCĂRESCU, P. 47/2. *Confuzie în idei.* RUSSO, S. 79. *Comparări... pline de confuzie.* MAIORESCU, CR. I 35/3. *Sesiunea Camerei... se deosebește prin cea mai mare confuzie.* id. D. I 26. *Când vorbesc de genii, fac o confuzie regretabilă cu propria lor persoană.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 38.. *Cunoaște bine paleografia și cauzele din care provin greșelile și confuziile de litere.* id. ib. I 58.]

— *N.* după fr. (lat. **confusus, -a, -um,** idem, participiul lui *confundere).* Cf. confunda, difuz.

CONFÚZIE s. f. **CONFUZIÚNE** s. f. } v. **confuz.**

CONGEDIÁ vb. I[a] **CONGÉDIE** † s. f. **CONGÉDIU** s. a. } v. **concediu.**

CONGELÁ vb. I[a]. *Congeler.* — Trans. A face să treacă un lichid, prin acțiunea frigului, în stare solidă, a solidifica, a îngheța (2), a închega (2°), a face să se sleiască, a sleì, cf. a coagula; p. ext. a face să înghețe carne, pește, fructe, etc., spre a le conserva. [Abstracte: **congelâre** s. f., (fr. *congélation,* lat. *congelatio, -onem)* **congelâție (congelațiúne)** s. f. = acțiunea de a congela; spec. (Med.) degerătură (BIANU, D. S.). | Part.-adj. **congelát, -ă** = înțepenit prin frig, făcut tare ca ghiața; (despre carne, fructe) conservat prin înghețare, înghețat. *Sânt morți, congelați, și totuși numai moartea și ghiața îi mai conservă.* C. PETRESCU, Î. II 186. *Australia exportă multă carne congelată.* Cf. refrigerent; **congelatór, -oáre** = care congelează; (substantivat) aparat care servește la congelare].

— *N.* după fr. (lat. **congelo, -are,** idem). Cf. ger, degera.

CONGELÁȚIE s. f. **CONGELAȚIÚNE** s. f. } v. **congelà.**

CONGELATÓR s. a. v. **congelà.**

CONGENÉR, -Ă adj., subst. *Congénère.* — De acelaș gen, de același neam s. soiu, de aceeași specie; cf. înrudit. *Plante, animale congenere.* (Substantivat) Persoană de același neam, făcând parte din aceeași națiune cu... *Grecii deprinzându-se destul de bine cu asemenea funcțiuni, ele se dedeau de preferință acestor congeneri ai Domnului.* IORGA, L. II 37. [Derivat: (Transilv. și Bucov.) **congenéric** (negativ **necongeneric**), **-ă** adj. = congener. *Popoarele necongenerice.* SBIERA, F. 219.]
— *N.* după fr. (lat. **congener, -eris,** idem, din pref. *con* și *genus, -eris* «gen, neam, soiu».).

CONGENÉRIC, -Ă adj. v. **congener.**

CONGENIÁL, -Ă adj. *Congénial.* — Înrudit sufletește, cu o putere egală de înțelegere și de simțire. *Trist era să nu audă răsunetul din inimele înrudite, să nu vadă răsfrângerea în capetele congeniale.* MAIORESCU, CR. II 123/13. [Abstract: **congenialitáte** s. f. = înrudire s. asemănare sufletească. ALEXI. | Pronunț. *-ni-al.*]
— *N.* după fr.

CONGENIALITÁTE s. f. v. **congenial.**

CONGENITÁL, -Ă adj. *Congénital.*— (Despre fire, dispoziții organice, fiziologice) Din născare, din naștere, odată cu nașterea, înnăscut. *Boală congenitală.* [Plur. *-tali, -tale.*]
— *N.* după fr.

CONGÉSTIE s. f. (Med.) *Congestion.* — Îngrămădire morbidă a sângelui într'o parte circumscrisă a corpului, (pop.) aprindere; fig. îngrămădire. *Congestie cerebrală, pulmonară.* [Și: **congestiúne** s. f. | Verb: (fr. *congestionner)* **congestionà** Ia = (trans.) a produce o congestie; (refl.) a avea o *congestie,* a i se urca sângele la cap, a se aprinde (la față). *Călcatul pantalonilor și enervarea pieptănatului îl congestionaseră.* I. TEODOREANU, M. II 165. *Succesul pentru care se congestionează dumnealor nu le aparține.* GOGA, Ț. N. VI 1170; (cu part.-adj.) **congestionát** (cu negativul **necongestionat**), **-ă** = (despre om) căruia i s'a urcat sângele la cap, aprins la față; fig. (despre o stradă) îngrămădit cu multă lume, cu multe vehicule. *Veronescu, congestionat, se năpustì asupra oratorului.* VLAHUȚĂ, D. 6. *Întrebă un domn scund, plinuț, congestionat,* TEODOREANU, M. II 17. *Congestionata noastră capitală.* VLAHUȚĂ ap. CADE. (și cu abstractele) **congestionáre** s. f., **congestionát** s. a.]
— *N.* după fr. (lat. **congestio, -onem,** din *con* — «cu» și *gero, gestum, -ere* «a purta», cf. agest). Cf. de(s)congestiona.

CONGESTIONÁ vb. Ia
CONGESTIÚNE s. f. (Med.) } v. **congestie.**

CONGLĂSUÍ vb. IVa. *Être d'accord, correspondre.* — (Învechit, construit cu prep. cu) A spune același lucru cu altul; fig. a fi de acord s. conform cu, a corespunde întocmai, a se potrivi, a glăsui (3⁰). DICȚ. *Simțimintele boierilor și ale nobililor ardeleni conglăsuesc cu ale sale.* BĂLCESCU, M. V. 420. [Abstracte: **conglăsuíre, conglăsuiálă** (DDRF.) s. f. = învoire, aprobare, acord (general), (înlocuia mai demult neologismele:) unanimitate, vot unanim; (loc. adv.) *în conglăsuire* = cu unanimitate. *Prin ajutoriul și conglăsuirea Pârvului Cantacozinul... îl prinseră.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 280/1. *Conglăsuirea națiilor.* MARCOVICI, C. 124. *Prin obștească conglăsuire s'au găsit de cuviință.* URICARIUL, VIII 167/3. (Complinit). *Camerele române n'au avut curajul a admite cu o unanimă conglăsuire acest rezultat firesc al logicei politice.* ODOBESCU, III 450/15. *Cu această conglăsuire admirabilă, sânteți, toți de acord a zice.* MAIORESCU, D. II 149. *Propunerea... se primește în conglăsuire.* C. NEGRUZZI, I 74. | Adjectiv: **conglăsuitór, -oáre** = conform, de acord cu, în conformitate cu, concordant (COSTINESCU), unanim. *Să pornunciți a se desputernici, pre cât el [= jurnalul] nu se va fi aflând conglăsuitor cu legiuirile în ființă.* GHICA, S. 694.]
— *N.* format din **con-** și **glăsui,** după germ. *übereinstimmen.*

CONGLOMERÁ vb. Ia. (Șt. nat.) *(Se) conglomérer.* — Trans. și refl. A (se) uni într'o singură masă (substanțe diferite). [Mai ales în derivatele: **conglomeráre, conglomerație (conglomerațiúne)** s. f. = acțiunea de a (se) conglomera, îngrămădire; — (fr. *conglomérat,* lat. *conglomeratum)* **conglomerát** s. a. = rocă formată prin aglutinarea naturală a unor materiale grosolane legate printr'un ciment; cf. stolohan. (STAMATI). [*Împărțirea*] *cea dinspre răsărit e de vârstă terțiară, alcătuită din gresuri tari, conglomerate și marne.* POPOVICI-KIRILEANU, BR. 23. *Conglomerate calcare*].
— *N.* din fr. (lat. **conglomero, -are** «a îngrămădi», din *con+glomero,* iar acesta din *glomus, -eris* «ghem»). Cf. aglomera.

CONGLOMERÁT s. a. (Min.)
CONGLOMERÁȚIE s. f.
CONGLOMERAȚIÚNE s. f. } v. **conglomera.**

CONGLUTINÁ vb. Ia. *Conglutiner.* — A face lipicios și vâscos; a face să se lipească între ele (părțile unei rane) cu ajutorul unor substanțe vâscoase, cf. a încleia. *Unele otrăvuri conglutinează sângele.* [Adjectiv: (fr. *conglutinant)* **conglutinánt, -ă** adj. (și substantivat) = care are însușirea de a conglutina. | Abstracte: **conglutináre,** (fr. *conglutination)* **conglutinațiúne, conglutinátie** s. f. = lipire, încleiare.]
— *N.* după fr. (lat. **conglutino, -are,** idem). Cf. aglutina.

CONGLUTINÁȚIE s. f.
CONGLUTINAȚIÚNE s. f. } v. **conglutinà.**

CONGRATULÁ vb. Ia. *Congratuler.* — (Adesea cu o nuanță de glumă) A felicita pe cineva («de binele căpătat, onoare, avere sau bucurie». ARISTIA, PLUT.); refl. a se felicita însuși sau reciproc. [Adjectiv: (fr. *congratulant)* **congratulánt, -ă** adj., subst. = (persoană) care congratulează. | Abstracte: **congratuláre,** (fr. *congratulation,* lat. *congratulatio, -onem)* **congratulațiúne, congratulátie** s. f. DICȚ.]
— *N.* după fr. (lat. **congratulor, -ari,** idem).

CONGRATULÁNT, -Ă adj., subst.
CONGRATULÁȚIE s. f.
CONGRATULAȚIÚNE s. f. } v. **congratula.**

CONGREGANÍST, -Ă subst. (Bis.)
CONGREGÁȚIE s. f. } v. **congregațiune.**

CONGREGAȚIÚNE s. f. I. *Assemblée, conseil.* II. *Congrégation.*
I. (Latinism învechit, în Transilv.) Adunare

(cf. STAMATI), consiliu. *Congregația comitatensă* = consiliul județean. Cf. ENCICL. R.

II. (Bis. catol.) 1°. Totalitatea călugărilor s. călugărițelor aparținând aceluiași ordin religios; cf. ordin, comunitate, tagmă, cin. | (Bis. protest.) Obște bisericească, comunitate a celor de aceeași confesiune. *Congregația lui* [a pastorului] *...a pus mână de la mână și i-a dat ceasul... pe care-l are la brâu.* E. RĂDULESCU-POGONEANU, REBECA, 212.

2°. Adunare de prelați spre a examina anume chestiuni ca organ al Sfântului Scaun. *Congregația Indexului.*

[Familia: (fr. *congréganiste)* **congreganíst, -ă** adj. subst. (Bis.) = (adj) aparținând unei congregații, condus de călugării unei congregații; (subst.) membru al unei congregații. *Școlile congreganiste din Franța;* — (engl. *congregational)* **congregațiónal, -ă** = (Statele-Unite) care ține de o anume biserică protestantă numită «Congregational Church»].

— *N.* din lat. med. **congregatio, -onem** (din *con-* «cu» și *grex, gregem* «turmă») și după fr.

CONGRÉS s. a. *Congrès.* — (În general) Reuniune de persoane chemate a lua măsuri cu privire la anumite chestiuni puse în discuție; spec. reuniune de împuterniciți ai diferitelor națiuni, având a regula anumite chestiuni internaționale (mai ales după un război); reuniune de savanți, publiciști, etc., în care se fac comunicări, se discută și se iau hotărîri în chestiuni științifice, literare, politice, etc. Spec. *Congres național bisericesc* = reprezentanța supremă a Românilor ortodocși (din mitropolia Ardealului înainte de Unire, acum din toată țara, având, de la noua organizare a bisericei ortodoxe prin legea de la 1925 și atribuțiile de corp electiv al mitropoliților și episcopilor); în Franța) adunarea împreună a Camerei deputaților și a Senatului pentru alegerea Prezidentului Republicei, modificarea constituției, etc.; (în Statele-Unite) Senatul și Camera împreună. *Să se adune la un congres, pentru ca să se contenească războiul, de amândouă părțile.* DUMITRACHE, 407. *Congrese internaționale.* D. RUSSO, BUL COM. IST. I 5. || Fig. (în glumă, în ironie) Adunare (la o petrecere s. la sfat comun) a câtorva persoane particulare, a membrilor unei familii. *Un congres de băieți — consocolari ai miei de la dascalii franțez și grec.* C. NEGRUZZI, I 12. *Un congres de rubedenii.* EMINESCU, P. 255.

[Și: (numai la PANN, E. I 119/19) **congréz** † s. a. Plur. *-gresuri.* | Derivate: **congresíst, -ă** subst. = persoană care ia parte la un congres, membru al unui congres; — (în Transilv.; artificial, pe cale de dispariție) **congresuál, -ă** adj. (pronunț. *-su-al)* = a(l) unui congres, de congres. *Concluzuri* (= hotărîri) *congresuale.*]

— *N.* din lat. **congressus,** idem, și după fr.

CONGRESÍST, -Ă subst. **CONGRESUÁL, -Ă** adj. } v. **congres.**

CÓNGRUĂ † s. f. *Portion congrue.* — (Transilv.) Minimul de venit pe care trebuia să-l aibă orice slujbaș al bisericii. *Congrua se plătea de stat.* [Pronunț. *-gru-ă.*]

— *N.* din lat. **congrua** (dotatio), propriu «dotație potrivită, care se cuvine». Cf. congruent.

CONGRUÉNT, -Ă adj. *Congruent, congru.* — Care se potrivește în toate amănuntele cu altceva, care se acopere deplin cu el, corespunzător echivalent (cf. identic, egal, la fel); spec. (Aritm.) *numere congruente:* două numere întregi sînt *congruente* în raport cu un al treilea, când diferența lor e divizibilă cu al treilea. (Geom.) *figuri congruente,* care se acoper deplin. *Nu lenea... de a găsi... expresia congruentă în limba română poate să- autorize un neologism.* MAIORESCU, CR. II 260/14. [Abstract: **congruénță** s. f. = potrivealã deplină, acord, concordanță. | Pronunț. *gru-e*].

— *N.* din lat. **congruens,-entem,** idem, și după fr.

CONGRUÉNȚĂ s. f. v. **congruent.**

CONHERÉNT, -Ă adj. v. **coerent.**

CONIÁC s. a. *Cognac.* — Băutură alcoolică tare (45—60°), distilată din vin, fabricată la origine în orașul Cognac, din Franța; p. ext. pahărel conținând asemenea băutură. Cf. H. XVI 153, HERZ.-GHER., M. IV 238. *Scoase... o sticlă plată de coniac.* C. PETRESCU, Î. II 138. [Plur. *-niacuri* = diferite varietăți («mărci»), sticle s. pahărele de coniac. | Pronunțat de obiceiu cu *n* muiat, ca în franțuzește.]

— *N.* după fr.

CONIÁR s. m. *Maquignon.* — (Rutenism, în Bucovina) Om priceput în cumpărări s. vânzări de cai (Ciahor, lângă Cernăuți). CALUL 183.

— Din rut. **konjar.** DR. IV 1557.

CÓNIC,-Ă adj. (Geom.) **CONICITÁTE** s. f. (Geom.) } v. **con.**

CONIFÉR, -Ă adj. s. m. (Bot.) *Conifère.* — Care are fructe în formă de con («cucuruz»). | *Conifer* s. m. (mai rar *coniferă* s. f.) = arbore cu asemenea fructe, precum bradul, moliftul, pinul, cedrul, chiparosul, etc. *Coniferii... rămân totdeauna verzi.* MEHEDINȚI, G. F. 170. (Colectiv, la plur.) *Conifere* s. f. = familie de arbori coniferi. Cf. GRECESCU, FL. 4.

— *N.* din lat. **conifer, -a, -um,** idem (din *conus* «con» și *fero* «port, produc») și după fr.

CONIRÓSTRU, -Ă adj. (Zool.) *Conirostre.* — Cu ciocul conic. | S. f. (plur.) *Conirostre* = familie de păsărele cu asemenea cioc (din care fac parte, bunăoară, vrabia, canarul, ciocârlia, etc.)

— *N.* după fr. (din lat. *conus* «con» și *rostrum* «cioc»). Cf. rost.

CONÍȚĂ s. f. v. **cocoană** și † **cuniță.**

CONIÚNCȚIE † s. f. v. **conjuncțiune.**

CONIVÉNT, -Ă adj. (Șt. nat.) *Connivent.* — *Foi conivente:* care țin să se apropie s. să se așeze una peste alta (când apune soarele). *Valvule conivente:* (la om) îndoituri, cute ale mucoasei intestinale.

— *N.* după fr. (lat. **connivens, -tem,** participiul lui *connivere* «a închide ochii, a se închide»). Cf. conivență.

CONIVÉNȚĂ s. f. *Connivence.* — Faptul de a tolera ceva rău s. necorect, de a tăcea ori de a închide ochii (din indulgență, slăbiciune s. rea voință) când vezi făptuindu-se vreo faptă rea, cf. complicitate; (loc. adv.) *de conivență (cu cineva)* = prin înțelegere tacită. *Paternitate nu, însă conivență da.* MAIORESCU, D. II 12. *A-i învinui... chiar de conivență cu însuși adversarii.* SBIERA, F. 338.

— *N.* după fr. (lat. **conniventia** «indulgență»). Cf. conivent.

CONJECTÚRĂ s. f. *Conjecture.* — Opiniune întemeiată pe probabilități, pe presupuneri s. simple

păreri, «gândire după luare aminte la un lucru» (ARISTIA, PLUT.), «dare cu socoteală» (COSTINESCU, cf. b ă n u i a l ă, presupunere, supoziție, prezumțiune, i p o t e z ă ; spec. (Filol.) propunerea unei îndreptări cu privire la un cuvânt sau un pasagiu greșit transmis ; îndreptarea propusă, bazată pe prezumțiuni (D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 90). *Sântem... reduși la simple conjecturi.* MAIORESCU, D. II 56. *Editorul Hasdeu introduce în text, prin conjectură, cuvântul «mulțime» în loc de «mulțumim», aflat în ms A.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 65, cf. 39, 40. [A d j e c t i v: (fr. *conjectural)* **conjecturál, -ă** = care se întemeiază (numai) pe conjecturi, problematic, dubios, îndoelnic, cf. n e s i g u r, i p o t e t i c, p r o b l e m a t i c, a p r o x i m a t i v. | V e r b: (fr. *conjecturer)* **conjecturà** I[a] = a judeca după probabilități.]

— *N.* din lat. **conjectura, -am**, idem, s. din fr.

CONJECTURÁ vb. I[a] } v. **conjectură.**
CONJECTURÁL, -Ă adj. }

CONJON- v. **conjun-.**

CONJÓR † s. m. sing. *Contrée, environs.* — (Numai la PANN) Împrejurime, ținut, ocol. Cf. î n c u n j u r. *De glasul său cel prea dulce tot conjorul răsuna.* E. I 26/20. *Fiica unui păstor își păștea oile sale într'acel vesel conjor.* ib. II 41/26, cf. 124/17.

— Formație personală din *încunjur.*

CONJUDEȚEÁN, -Ă adj., subst. — *Habitant du même département, pays.* (Persoană) din același județ cu altul. *A constatat... prosperitatea conjudeților* (tip. *conjudețianilor) săi.* I. IONESCU, M. 216.

— Format din pref. **con-** și **județ+ean,** după *consătean, concetățean,* etc.

CONJUGÁ vb. I 1°. *Conjoindre.* 2°. *Conjuguer.* 1°. (†) T r a n s. A lega împreună (LM.) prin căsătorie, a uni. *Se ruga Să voiască cu streinul pe ea a o conjuga,* PANN, E. V. 21/8. | (Franțuzism) A uni, a împreuna (două lucruri).

2°. T r a n s și a b s o l. (Gram.) A înșira în mod metodic formele unui verb după moduri, timpuri, numere și persoane; cf. d e c l i n a. *Știa să decline și să conjuge la latină.* I. TEODOREANU, M. II 174. *Conjugă verbele neregulate.*

[A b s t r a c t e: **conjugáre** s. f. și (lat. *conjugatio, -onem;* din ce în ce mai rar) **conjugațiúne, conjugáție** s. f. (Ad 2°) = flexiune verbală ; totalitatea formelor flexionare ale unui verb; fiecare din clasele în care se împart verbele după terminații (în special la infinitiv și la prezentul indicativ). *Dar conjugația, articulul și țesătura țăranului în cât se osebește de a sapientului?* RUSSO, S. 53/39. *Conjugare perifrastică. Verb de conjugarea întâia.* | A d j e c t i v e: **conjugát** (cu negativul **neconjugat), -ă** (ad 1°, Anat., fr. *conjugué) Nervi conjugați,* servind la aceeași funcțiune. (Bot.) *Frunze conjugate,* cu foliole așezate perechi-perechi. (Fiz.) *Focare conjugate,* sistem format prin două puncte așezate în așa chip încât dacă se pune o lumină într'unul din ele, razele răsfrânte se unesc în celălalt punct și invers. *Oglinzi conjugate,* așezate astfel una față de alta încât să producă acest rezultat. (Chim.) *Acid conjugat,* format din combinarea a două acide luate în proporții diferite. (Aritm.) *Regulă conjugată.* Cf. ȘTEFĂNESCU, C. 525; cf. c o n j u n c t. *Conjugata este stabilită când ultimul membru al unei egalități este de același fel cu necunoscuta.* id. ib. 525; (ad 2°. Gram.) *Verb conjugat;* — (fr. *conjugable)* **conjugábil** (cu negativul **neconjugabil), -ă** = care se poate conjuga (2°).]

— *N.* din lat. **conjugare** «a uni părechi-părechi» (din *con-* «cu» și *jugum* «jug, păreche») și după fr. Cf. c o n j u g a l.

CONJUGÁBIL, -Ă adj. v. **conjugà.**

CONJUGÁL, -Ă adj. *Conjugal.* — A(l) soților uniți prin căsătorie, referitor la cei căsătoriți, c a s n i c (COSTINESCU), † căsnicesc (cf. ARISTIA, PLUT.) *Secretul așternutului conjugal nu fu respectat.* URICARIUL, X 15/17. *Scena conjugală.* C. NEGRUZZI, I 37, cf. 79. *În procesul-verbal se va face mențiune despre autorizațiunea ce va trebui a se da de judecător femeei pentru a se retrage din casa conjugală.* HAMANGIU, C. C. 71. cf. 309. *Luă apărarea soțului, din simț de solidaritate conjugală.* C. PETRESCU, Î. II 142. | A d v. (rar) *...Una din multele fete pe care Nicolae-vodă căuta să le plaseze conjugal.* IORGA, L. II 137.

— *N.* după fr. (lat. **conjugalis, -e** idem). Cf. c o n j u g à (1°).

CONJUGÁȚIE s. f. } (Gram.) v. **conjuga.**
CONJUGÁȚIÚNE s. f. }

CONJÚNCT, -Ă adj. *Conjoint.* — Unit strâns, legat (LM.). (Întrebuințat numai în Aritm.) *Regula conjunctă,* operațiune prin care se determină raportul a două cantități între ele (monede, măsuri, etc.) cu ajutorul raportului cunoscut al fiecăreia din ele cu una s. mai multe cantități determinate. Cf. CLIMESCU, A. 246. Se mai numește și r e g u l ă c o n j u g a t ă.

— *N.* din lat. **conjunctus, -a, -um,** idem.

CONJÚNCȚIE s. f. v. **conjuncțiune.**

CONJUNCȚIÚNE s. f. *Conjonction.*

1°. (Astr.) Poziția a două corpuri cerești cu privire la o a treia, când o dreaptă plecând din centrul celei din urmă trece prin centrul celorlalte două. *Se zice că o planetă este în conjuncțiune când cercul său de latitudine, raportat la centrul pământului, trece prin centrul soarelui.* CULIANU, C. 328, cf. 263, 328.

2°. (Gram.) Cuvânt invariabil, particulă care leagă două cuvinte s. două propoziții. *Conjuncțiuni copulative (de ex. și, nici), adversative (de ex. dar, însă),* etc.

[Și: **conjúncție** s. f., **conjoncțiúne** † s. f. COSTINESCU, CULIANU, C. 263, **coniúncție** † s. f. STAMATI.]

— *N.* după fr. (lat. **conjunctio, -onem** «legătură») Cf. c o n j u g a (1°).

CONJUNCTÍV, -Ă adj. *Conjonctif.* — Care leagă, unește. | S p e c. (Anat.) *Țesut conjunctiv* (mai rar *țesătură conjunctivă*) = țesut protector în corpul animalelor (constând din celule și fibre, precum: grăsime, oase, cartilagii, tendoane, etc.) care unește și desparte celelalte țesuturi. *Membrană conjunctivă* (și s. f. *conjunctivă),* membrană mucoasă care acopere fața anterioară a globului ochiului și fața de dedesubt a pleoapelor. | (Filos.) Judecata afirmativă în care un subiect se arată împreună cu mai multe predicate se numește *conjunctivă.* MAIORESCU, L. 48. (Gram). *Mod conjunctiv* (și s. a. *conjunctiv)* = în opoziție cu i n d i c a t i v u l) mod verbal (numit și s u b j u n c t i v) care exprimă acțiunea (starea, existența) într'un raport de dependență față de verbul căruia este supus. [D e r i v a t e: (neobicinuit) **conjunctivál, -ă** adj. (Gram.) = de con-

junctiv; (substantivat) formă de conjunctiv. *Conjunctivalul «am să» este cu totul altceva decât infinitivalul «am a».* HASDEU, ETYM. MAGN. 975/6; — (fr. *conjonctivite*) **conjunctivítă (conjonctivítă)** (Med.) s. f. = inflamația conjunctivei ochiului.]

— *N.* din lat. **conjunctivus, -a, -um,** idem și după fr.

CONJUNCTIVÁL adj., s. a. (Gram.) } v. **conjunctiv.**
CONJUNCTIVÍTĂ s. f. (Med.) }

CONJUNCTÚRĂ s. f. *Conjoncture.* — Situație momentană (economică, politică) rezultând din întâlnirea mai multor împrejurări, concurs de împrejurări; p. ext. împrejurare, ocazie, prilej; spec. (Comerț) șovăirea ritmică și periodică a prețurilor (materiilor brute, a muncii lucrătorilor, etc.), care adesea produce crizele economice. *Conducerea partidului... ar specula... o conjunctură care în momentul acesta îi este favorabilă.* CURENTUL, a. 1930, 25 Sept. *Criza se simte... în industrie..., care e grav amenințată de conjunctura mondială.* UNIVERSUL, a. 1930, 14 Noem. [Și: (franțuzism) **conjonctúră** s. f.]

— *N.* după fr. (lat. *cum* «cu» și *junctura* «legătură»).

CONJURÁ vb. I. 1°-3°. *(Se) conjurer.*

1°. Refl. (cu sens reciproc) A se lega (la origine: cu jurământ) împreună cu alții împotriva cuiva (mai ales în potriva guvernului, a suveranului), cf. conspira, complota, urzi (un complot). *Ungurii chemară întru ajutor pe Săcui și pe Sași, se conjurară împreună și făcură legătură spre apărarea comună și stârpirea Românilor.* ODOBESCU, III 519/5.

2°. Trans. A goni demonii, a alunga duhurile rele prin practice magice, a scoate dracii din cineva prin rugăciuni și descântece, a exorciza; p. ext. a îndepărta (prin destoinicie, pricepere, istețime) un rău, o primejdie, o nenorocire ce amenință pe cineva. *Conjurau răul și scăpau țara.* C. NEGRUZZI, I 323, cf. GHICA, S. 375.

3°. Trans. A ruga fierbinte, stăruitor, cf. a implora. *Conjurăm tot ce este militar în emigrația română să vie să-și spele pata.* GHICA, A. 816. *Apoi o conjură să-i spuie adevărul.* I. NEGRUZZI, III 42. *L-am rugat, l-am conjurat.* id. III 385. *Ema... o conjura cu toată iubirea și durerea ei de soră, să vie numai decât.* VLAHUȚĂ, D. 331.

[Abstracte: **conjurâre** s. f. = acțiunea de a conjura (2°-3°);— (fr. *conjuration*, lat. *conjuratio, -onem)* **conjurâție, conjurațiúne** s. f. = complot, conspirație urzită de conspiratori; practice magice pentru izgonirea demonilor s. îndepărtarea unui rău amenințător; rugăciune fierbinte, implorare. *Capii conjurațiunii.* | Substantive verbale: (fr. *conjuré*, lat. *conjuratus)* **conjurát, -ă** = persoană care ia parte la o conjurație s. o conduce cf. conspirator, complotist; — **conjurătór, -oáre** † = conjurat. COSTINESCU. *Care giurământ l-au și făcut înaintea noastră... și Nicolae fiiul lui Iacob cu congiuratorii lor.* ȘINCAI. HR. I 347/30.]

— *N.* după fr. (lat. **conjuro, -are,** idem)

CONJURÁ vb. I v. **înconjurà.**

CONJURÁȚIE s. f. } v. **conjura**[1].
CONJURAȚIÚNE s. f. }

CONLOCUÍ vb. IV[a]. *Cohabiter.* — A locui la un loc (într'o casă, într'un oraș, într'o țară) cu altul s. alții. *Dintre scrisorile mele către dânsul am găsit numai opt, rămase din întâmplare la fratesău Iancu, cu care conlocuia la Paris la 1850.* GHICA, S. 720. *Popoarele de gintă slavonă... au venit... să conlocuiască cu poporațiunea română.* ODOBESCU, II 179, cf. III 461. [Și: **colăcuí** † vb. IV[a]. CAT. MAN. Tom. II 553, 306. | Abstract: **conlocuíre** s. f. = locuire împreună. | Adjectiv: **conlocuitór (colăcuitor †), -oáre** = care locuește împreună cu altul s. cu alții. *Celelalte naționalități conlocuitoare.* A. C. CUZA, UNIVERSUL, a. 1930, 16 Dec. *Nații collăcuitoare.* CAT. MAN. Tom. II 553, 306.]

— *N.* format din **con-** și **locuì,** după fr. *cohabiter.*

CONLUCRÁ vb. I[a]. 1°. *Collaborer.* 2°. *Concourir, contribuer à.*

1°. A lucra împreună cu altul s. cu alții (la o lucrare comună, în vederea aceluiași rezultat), a colabora, cf. a coopera. *Fiecare trebue să conlucreze pentru fericirea tuturora.* MARCOVICI, D. 86. *Ce! ai uitat tu oare potopul d'altă dată, La care, cum s'aude, destul ai conlucrat?* ALEXANDRESCU, M. 178/2. *Se întreprinse publicarea unei foi literare, la care conlucram noi toți care scriam.* C. NEGRUZZI, I. 334.

2°. A concura, a contribui împreună cu alții (la același rezultat). *Criticii mă lăudau și astfel toate conlucrau la încurajarea mea.* I. NEGRUZZI, III 441.

[Prez. ind. *conlucrez* și (Transilv.) *conlucru* BARCIANU. | Abstract: **conlucráre** s. f. = colaborare, cooperațiune, concurs. *Conlucrarea așezământului organic.* URICARIUL, XIII 378/24. *Direcția cea nouă — ni se zice — nu putea să se introducă în conlucrare pacinică pe lângă cea veche?* MAIORESCU, CR. I IV 19. *Ce roade minunate dă conlucrarea mai multor cercetători pentru emendarea textelor!* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 89. *Fricțiunile dintre membrii consiliului... au făcut imposibilă o conlucrare.* CURENTUL, a. 1930, 29 Noem. | Adjectiv (une-ori substantivat, învechit) **conlucrătór, -oáre** = colaborator, cooperator. *Compunerile originale a*[le] *redacției și a*[le] *conlucrătorilor săi.* DACIA X. *În Flandra găsim pe Francis Snyders, amicul și conlucrătorul lui Rubens.* ODOBESCU, III 130/5].

— *N.* format din **con-** și **lucră,** după fr. *collaborer* s. *coopérer.*

CONNE- v. **cone-**

CONOÁIE s. f. ? *Ne-om duce tare și vârtos, Cu puterea lui Hristos, În vârful munților, în conoile brazilor, În cununa fetelor.* ȘEZ. XXIII 21.

CONOÁRE adj. s. m. *Paresseux.* — (Straja, Bucov.) Leneș, om de nici o treabă; unul care începând un lucru, se apucă de altul. Com. AR. TOMIAC.

CÓNOB † s. a. *Chaudron.* — (Slavism, la CORESI). Căldare. *Moavu conob* (căldaria D) *apuvăința mea.* PSALT. 234/3. [Și: **conóbe** † s. f. PSALT. 114/15].

— Din slav. **konobŭ,** idem.

CONÓBE † s. f. v. **conob.**

CONOBÉLIE s. f. *Bagatelle.* — (Straja, Bucov.) Lucru de nimic, de nici un folos (Com. AR. TOMIAC), bagatelă, cf. fleac, moft.

CONOCÁR s. m.
CONOCĂRÍE s. f.
CONOCÁȘ s. m. } v. **conăcar**[2].
CONOCĂȘÍE s. f.

CONOCHÍCHIRIȚĂ s. f. **CONOCHÍFTERIȚĂ** s. f. **CONOCHÍFTIRIȚĂ** s. f. **CONOCHÍȘNIȚĂ** s. f. (Entom.) v. **coropișniță.**

CONOCÍ vb. IV[a] Refl. *Hésiter, rechigner.* — A se codi la ceva, a-și găsi treabă. *Până s'o conocit, s'a făcut soarele sus* (Dorohoiu). ION CR. V. 375.
— E, probabil, identic cu **conăci.**

CONOFĂÍT, -Ă adj. *Laid.* — Urît. ZANNE, P. IX 261. *Ca niște cioare conofăite, Peste gard ce-s asvârlite.* MARIAN, D. 294.

CONOFTÍCHIVĂ s. f. (Entom.) v. **coropișniță.**

CONOÍD, -Ă adj., s. a. v. **con.**

CONOPĂIE s. f. *(Brebis) Tachetée.* — (Bucov.) Nume de oaie: plină de pete albe, negre, roșii, etc. Com. MARIAN. [Plur. *-păi.*]
— Cf. rut. *konoplja* «cânepă».

CONOPÉȘNIȚĂ s. f. (Entom.) v. **coropișniță.**

CONOPÍDĂ s. f. (Bot. Cul.) 1°. *Chou-fleur.* (Brassica botrytis). 2°. *Chenille.* (Au pluriel) *Canaille.*
1°. (În Țara veche) Plantă ierboasă, cu frunze lungărețe, groase și cu vine albe, care acoper florile dese și cărnoase de coloare alburie, care formează o masă compactă, întrebuințată ca legumă apreciată. Se mai numește și c a r f i o l, c a r t a f i o l. PANȚU, PL. Cf. H. II 193, III 486, X 150, XVI 320. *Grădinarii seamănă... conopide, bame.* I. IONESCU, M. 357. *Tu, care ți-ai desvălit mintea ca o conopidă, la căldura civilizației.* ALECSANDRI, ap. TDRG.
2°. (În Bucov.) Omidă; (f i g. la plur.) oameni fără căpătâiu (= germ. Gesindel): *conopchidzîlor ce sânteți!* HERZ.-GHER., M. IV 238.
[Și: **conopídie** † s. f. *Să-m[i] trimiț[i] cevaș semințî de grădină,... conopidii* (a. 1799). IORGA, S. D. VIII 36/25, cf. 74/30, 113/23. *Conopidiia mare.* FURNICĂ, I. C. 257/20, cf. 217/1. *Anghenara, conopidiia.* PISCUPESCU, O. 194/20; **cunopídie** † s. f. *Cunopidii de Beciu, cartafion* (a. 1784). IORGA, S. D. VIII 82/16; — **cunupídă** † s. f. *Cere cartofiol, cunupide, varză nemțească* (a. 1808). id. ib. VIII 44/15; — **cunupídie** † s. f. *2. loți sămânță dă* (= *de*) *cunupidii de iarnă* (a. 1820). id. ib. VIII 56/23.]
— Din n. -grec. κουνουπίδι, idem (1°) (<turc. *gannebit).* CIHAC, II 651.

CONOPÍDIE † s. f. (Bot.) v. **conopidă.**

CONOPÍȘTERIȚĂ s. f. **CONOPÍSTINIȚĂ** s. f. **CONOPÍȘTIRIȚĂ** s. f. (Entom.) v. **coropișniță.**

CONOSAMÉNT s. a. (Com.) *Connaissement.* — Borderou de mărfuri încărcate pe o corabie, pe un vapor. Cf. f r a h t.
— *N.* după fr.

CONOȘÉRPE s. m. (Numai într'un descântec). *Șerpe, șerpe, Conoșerpe, Tu ai cătat, De-ai muscat.* MARIAN, D. 229.
— Contaminație din **cono(pișteriță)** și **șerpe.**

CONOȘTÍRIȚĂ s. f. **CONOTÍFTERIȚĂ** s. f. **CONOTÍFTIRIȚĂ** s. f. (Entom.) v. **coropișniță.**

CONOVĂȚ (Mil.) s. a. *Longe.* — (Rutenism) Funie cu care se leagă caii în bivuac (TDRG.) p r i p o n.
— Din rut. **kónovjazi,** idem. JAHRESBER. XXVI-XXIX 20. (compus din *koni* «cal» și *vjaz* «legătură»).

CONR- v. **cor-**

CONSACRÁ vb. I 1°-4°. *(Se) consacrer.*
1°. T r a n s. A î n c h i n a lui Dumnezeu s. unei divinități (cu oarecare ceremonii COSTINESCU), a s f i n ț i, a t ă r n o s i. *A consacra o biserică.* | P. g e n e r. A închina, a dedica. *Presa olandeză consacră frumoase articole despre discursul d-lui...* CURENTUL, a. 1930, 24 Nov.
2°. T r a n s. A face (să fie) sacru (ȘĂINEANU, D. U.), a sfinți, a imortaliza (LM.), a face să fie stabil, durabil, să nu se piardă, să nu se distrugă. *Veniți, Români, să consacrăm o zi însemnătoare, Și artelor ce cultivăm S'aducem salutare.* ALEXANDRESCU, M. 201/1. *Urmașii lui [Traian], geloși de a sa mărire, mai mult se gândiră a-și face loru-și monumente decât a consacra pe cele ce aminteau poporului neșămuita glorie (a lui Trajan).* ODOBESCU, III 72/17.
3°. T r a n s. și r e f l. (Construit cu dativul s. cu prep. l a, neobișnuit cu p e n t r u și î n) A (se) da cu totul, a (se) î n c h i n a (I 2°), a (se) destina; p. e x t. a (se) devota în întregime, a (-și) dedica tot timpul, toate puterile, a se ocupa exclusiv cu..., cf. a (se) s a c r i f i c a. *Alexandrescu și-a dat demisiunea, ca să se poată consacra cu totul literelor.* GHICA, S. 662. *Virtuoasa lui soție se trase la țară, consacrându-se la creșterea copiilor săi.* C. NEGRUZZI. I 333. *Doamna Deleanu se consacră pachetelor destinate lui Dănuț.* I. TEODOREANU, M. II 100.
4°. T r a n s. A da unui lucru un caracter durabil, a s t a b i l i z a, a s a n c ț i o n a, a c o n s f i n ț i. *Măsura și gradul civilizației, care consacră statornicia și prefacerea limbilor.* RUSSO, S. 51/15. *Drepturile ce ni le-au consacrat* [puterile europene]. MAIORESCU, D. I 55.
[Prez. ind. *consácru* și, mai rar, învechit, *consacréz.* DICȚ. | Și: (învechit) **consecrà** vb. I. | A b s t r a c t e: **consacráre** s. f., **consacrát** s. a. ARISTIA, PLUT.), (cf. fr. *consécration,* lat. *consacratio, -onem;* din ce în ce mai rar) **consacrațiúne (consecrațiúne), consacrație (consecrație)** s. f. = acțiunea de a (se) consacra. (ad 4°). *Durerea dă acum sufletului său ultima consecrațiune și o adâncime până atunci necunoscută.* MAIORESCU, CR. II 121/10. *Consacrarea definitivă a independenței.* id. D. II 125. | A d j e c t i v e: **consacrát (consecrát,** cu negativul **neconsacrat),-ă** (ad 2°) *Loc consacrat.* ȘĂINEANU, D. U.; (ad 3°) *O muncă de peste 10 ani, consacrată adunării și studierii manuscriptelor.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 135; (ad 4°, cf. t r a d i ț i o n a l, s t a b i l i t, făcut definitiv). *Fiecare moment al dramei cinegetice avea cântecul său consacrat și tradițional.* ODOBESCU, III 96/6. *Iată de altmintrelea cuvintele chiar ale lui Iosif, care meneau încă din 1773 despoiarea consacrată în 1775.* IORGA, IST. ROM. II 108. *Noi, apărătorii orânduielelor consacrate.* GOGA, Ț. N. VI 3; — **consacratór, -oáre** = care consacră.]
— *N.* după fr. (lat. **consecro, -are).**

CONSACRÁȚIE s. f. **CONSACRAȚIÚNE** s. f. v. **consacra.**

CONSÂNGE adj., s. m. v. **consângean.**

CONSÂNGEÁN, -EÁNĂ adj., subst. *Consanguin.*—

(În opoziție cu u t e r i n, din aceeași mamă) **Frate de pe tată** (STAMATI); p. g e n. (om) de același sânge, tot de un sânge, rudă de sânge cu cineva. *Diviziunea se face pe jumătate între cele două linii, paternă și maternă, a defunctului; frații primari iau parte în amândouă liniile, uterinii sau consângenii fiecare în linia sa numai.* HAMANGIU, C. C. 162. *Rusia va alerga în ajutorul consângenilor și coreligionarilor săi.* ODOBESCU, III 398/17, cf. 563/8. [*Pe copii îi trimete*] *în vecini sau pe la consângeni, ca să se joace.* MARIAN, NA. 41, cf. O. I 30. [Și: **consângén, -ă** † adj., subst.; — **consângín, -ă** † adj., subst. STAMATI;— (cu formă latinizantă) **consangvín, (consanguín) -ă** adj., subst. *Consanguini* [*sânt frații*] *cei din același tată.* HAMANGIU, C. C. 162/29; — (învechit) **consânge** adj., s. m. POLIZU. *De-ar fi fost fratele mieu consânge, ori tatăl mieu..., l-aș fi tractat mai aspru.* GHICA, A. 703. | A b s t r a c t e: **consângeníe** † s. f., (fr. *consanguinité*, lat. *consanguinitas, -atem)* **consângenitáte, consangvinitáte** (BIANU, D. S.), **consanguinitâte** s. f. = înrudire de sânge din partea tatălui; s p e c. legătura care unește copiii ieșiți din același tată, dar nu și din aceeași mamă. *Spița consângeniei lor.* SBIERA, S. 17.]

— Cuvânt nou, format din **con-** și **sânge**, cu suf. adj. *-ean*, după lat. **consanguíneus, -a, -um** s. fr. **consanguin,** idem.

CONSÂNGEÁNA s. f. art. (Mitol. pop.) v. **Cosânzeana.**

CONSÂNGÉN, -Ă adj., subst.
CONSÂNGENÍE † s. f.
CONSÂNGENITÁTE s. f.
CONSÂNGÍN, -Ă adj., subst.
CONSANGUÍN, -Ă adj., subst.
CONSANGUINITÁTE s. f.
CONSANGVÍN, -Ă adj., subst.
CONSANGVINITÁTE s. f.
} v. **consângean.**

CONSÂNȚÍ † vb. IV[a] v. **consfinți.**

CONSÂNZEÁNA s. f. art. (Mitol. pop.) v. **Cosânzeana.**

CONSĂTEÁN s. m. *Habitant du même village, pays.* — Locuitor din același sat, originar din același sat cu altul. Cf. c o n c e t ă ț e a n. *Își socoteau consăteanul trecut într'un rang deasupra lor.* C. PETRESCU, Î. II 144. *La cetate... se aflau adunați cei mai mulți din consătenii săi.* MARIAN, T. 267.

— Cuvânt nou, format din **con-** și **sătean.**

CONSCIÉNT, -Ă adj. v. **conștient.**

CONSCIÉNȚĂ s. f.
CONSCIÍNȚĂ s. f.
} v. **conștiință.**

CONȘCOLÂR s. m. *Condisciple.* — Tovarăș de școală. Cf. c a m a r a d, c o n d i s c i p o l, c o l e g. *Amicul și conșcolarul mieu Faugeroux.* GHICA, S. 174. *Băieți, conșcolari ai miei.* C. NEGRUZZI, I 12. *El fu cel dintâiu printre conșcolarii lui.* IORGA, L. II 197. [F e m i n i n: **conșcolăríță.** DICȚ.]

— Cuvânt nou, format din **con-** și **școlar,** după fr. *condisciple* s. germ. *Mitschüler* s. lat. *condiscipulus.*

CONȘCOLĂRÍȚĂ s. f. v. **conșcolar.**

CONSCRÍE vb. III. 1°. *Appeler une classe de conscrits.* 2°. *Inscrire.*

1°. (În Transilv.; în Țara veche †). A înscrie în fiecare an în rolurile militare pe tinerii care au ajuns la etatea fixată pentru aceasta prin lege (21 de ani împliniți), a chema la serviciul militar, la tragerea sorților, la armată, a r e c r u t a, a î n r o l a.

2°. (Latinism în Transilv.) A consemna, a înscrie într'un registru oficial.

[Se conjugă ca *scrie.* | A d j e c t i v (s u b s t a n t i v a t uneori) **conscrís (conscrípt** † PONTBRIANT) m. = (tânăr) înrolat (de curând). DICȚ. | A b s t r a c t e: **conscriere** s. f., (fr. *conscription*, lat. *conscriptio, -onem*, germ. *Konscription)* **conscripțiúne, conscripție** (în Transilv., cu rostire ungurească a cuvântului latinesc **conșcripție** †) s. f. = înscriere anuală în rolurile militare, recrutare, înrolare; consemnare. *Strângerea ostașilor se face prin conscripție și intrare de bunăvoie.* BĂLCESCU, M. V. 631. *Conscripția sosește, îl iau, îl fac oștean.* C. NEGRUZZI, II 249. *Protopop Constandin ot Decia face raport de conșcripție.* IORGA, S. D. XIII 265/17. *Limita pe care o armată de conscripțiune nu va putea-o depăși.* UNIVERSUL, a. 1930, 11 Noem.]

— *N.* din lat. **conscribo, -ere.**

CONSCRÍPT † adj., s. m.
CONSCRÍPȚIE s. f.
CONȘCRÍPȚIE † s. f.
CONSCRIPȚIÚNE s. f.
CONSCRÍS adj., s. m.
} v. **conscrie.**

CONSECÍNȚĂ s. f. *Conséquence* (1°. *Résultat.* 2°. *Conclusion.* 3°. *Suite dans la conduite.* 4°. *Importance).*

I. (În înțeles moral, mai des subt forma *consecvență;* altfel, mai des *consecință)* 1°. Ceea ce urmează în mod firesc dintr'o faptă s. asertiune; ceea ce rezultă în mod logic dintr'un principiu; p. g e n e r. urmare, rezultat, cf. c o n c l u z i e. *O consecvență a îndurării* (a. 1819). URICARIUL, I 130/10. *Putea să producă cele mai rele consecvențe pentru noi Iașanii* (a. 1876). ib. X 272/9. *O logică greșită a oarecare idei bune a adus pe Români în urmă la consecvențile de astăzi.* RUSSO, S. 57/26. *Pentru cei dedați cu cvestiile economice consecvințile se văd.* id. ib. 156/22. *Mai aveau venituri însemnate..., consecință a drcptului... de jurisdicțiune.* RĂȘCANU, L. LXXII/11. *O răsturnare, a*[*le*] *cărei consecvențe ar fi fost în București copiarea comunei din Paris.* MAIORESCU, D. I. 56, cf. II 228. *Consecință practică a acestei moțiuni.* id. ib. II 202. *Aceste dregătorii erau consecința necesară, naturală, a însuși faptului întemeierii Statelor românești.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 29. *Prăbușirea bugetului..., cu toate gravele ei consecințe.* CURENTUL, a. 1930, 3 Oct. # **A trage consecințele** = a avea de suportat ceea ce rezultă (s. poate rezulta) dintr'o acțiune s. o situație oarecare, a lua asupra sa urmările. *Noi sântem de viță latină — iacă punctul de plecare al civilizațiunii noastre, iacă adevărul ce este menit a deveni cel mai important în ziua, în care pentru toate sferele desvoltării noastre vom ști a-i trage consecințele practice.* MAIORESCU, CR. I 356/19. L o c. a d v. **În consecință** (rar: **consecvență)** = potrivit cu cele precedente, prin urmare, cf. î n c o n f o r m i t a t e. *Cum a avut... curajul de a se crede deștept și de-a se comporta în consecință.* TEODOREANU, M. II 413.

2°. P. e x t. Însemnătate, importanță. *Lucru fără consecințe.*

II. (Mai ales subt forma *consecvență).* Metodă, atitudine, purtare consecventă (3°). *Jurnalele române din Austria se deosebesc... prin regula și*

consecința cu care își urmează fiecare direcția sa politică. MAIORESCU, CR. I 187/10. *Un fel de consecință unitară în sufletul unui om.* id. ib. II 159/13. *Om de o consecvență rară.*

[Și: **consecvénță (consecvénție** † s. f. STAMATI, **consecuénță** †, **consecvínță** †, **consecuínță** † RUSSO, S. 156/22) s. f. | Negativ: **neconsecință, neconsecvență** s. f. = lipsă de consecință, inconsecvență.]

— *N.* după lat. **consequentia, -am,** idem, și după fr. — Cf. consecvent, consecutiv, consecuție.

CONSECÍNTE adj. v. **consecvent.**

CONSECRÁ vb. I (ș. d.) v. **consacrà.**

CONSECUÉNT, -Á † adj., subst. v. **consecvent.**

CONSECUÉNȚĂ † s. f. **CONSECUÍNȚĂ** † s. f. } v. **consecință.**

CONSECÚȚIE s. f. *Consécution.* — (Gram.) *Consecuția timpurilor,* acordul timpurilor din propoziția secundară cu cele din propoziția principală. [Și: (rar) **consecuțiúne** s. f.]

— *N.* din lat. **consecutio, -onem** *(temporum).* Cf. consecutiv, consecință, consecvent.

CONSECUTÍV, -Á adj. *Consécutif.* — (Despre mai multe lucruri) Care (se) urmează în timp unul după altul, fără întrerupere, pe rând, la rând, de-a rândul, în șir; (Med.) care urmează din, care rezultă din. *Cauzele fenomenelor consecutive pentru noi... lucrează simultan.* EMINESCU, N. 33/10. *Cinci zile consecutive. Slăbiciune consecutivă unei boale.* [Negativul: **neconsecutiv, -ă.** | Derivat: (neobișnuit) **consecutivitáte** † s. f. = urmare neîntreruptă. *Nu e adevărat că există un trecut — consecutivitatea e în cugetarea noastră.* EMINESCU, N. 33/9.]

— *N.* după fr.

CONSECUTIVITÁTE † s. f. v. **consecutiv.**

CONSECVÉNT, -Á adj. subst. 1°-2°. *Conséquent.* 1°. Care urmează desfășurarea firească și logică, «care se ține în șir» (ARISTIA, PLUT.) | Spec. *Termen consecvent* s. (substantivat) *consecvent* s. a. (Aritm.) = al doilea termen al unui raport. Cf. CLIMESCU, A. 188. (Fizică) *Puncte consecvente,* într'o bară de fier magnetizată, punctele intermediare unde se formează între cei doi poli magnetici alți doi poli secundari. (Gram.) *Propoziție consecventă* s. (substantivat) *consecventă* s. f., care urmează s. se deduce din alta (numită antecedentă).

2°. (Despre persoane) Care lucrează sau judecă totdeauna (fără șovăiri) potrivit cu faptele și zisele sale, urmând (s. având) mereu aceleași regule de conduită, «credincios principiilor sale» (STAMATI), de cuvânt, statornic, neschimbător. *Dacă i-am văzut că sânt de aceleași principii și consecvenți, nu m'am despărțit de dânșii.* GHICA, A. 703. *Mavrogheni, consecvent în politică cum era... a rămas un susținitor... al ministerului.* MAIORESCU, D. II 6. *În privința întrebuințării literilor majuscule, e bine ca editorul să caute să fie consecvent.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 94.

[Scris, învechit și rostit: **consecuént, -ă;** învechit: **conseciute** adj. | Negativ: **neconsecvent, -ă** = fără consecvență, nestatornic, inconsecvent.]

— *N.* după fr. (lat. **consequens, -entem,** idem).

CONSECVÉNȚĂ s. f. v. **consecință.**

CONSECVÉNȚIE † s. f. **CONSECVÍNȚĂ** † s. f. } v. **consecință.**

CONSÉMN s. a. (Mil.) 1°-2°. *Consigne.*

1°. Parolă, lozincă (dată unui soldat de gardă); p. ext. îndatoririle pe care trebue să le păzească un soldat de gardă s. un șef de post.

2°. Ordin dat (sentinelei, portarului) de a păzi intrarea și ieșirea (spec. din cazarmă, drept pedeapsă). *Puținii... care izbuteau să calce consemnul și să pătrundă în biroul de lucru, erau mirați.* C. PETRESCU, C. V. 143.

[Și: **consign** † s. a. (COSTINESCU), **consígniu** † s. a. (DICȚ.), **consígnă** † s. f. (ALEXI).]

— *N.* format din **con-** și **semn,** după fr. *consigne.* Cf. consemnà.

CONSEMNÁ vb. I^a trans. 1°-3°. *Consigner.*

1°. (Comerț; Jur.) A depune s. depozita o sumă de bani spre păstrare, în garanție, la tribunal, s. bani, efecte, bijuterii, acte, la Casa de depuneri și consemnații, s. mărfuri la un comisionar spre a le desface. *Când creditorele unei sume de bani refuză de a primi plata, debitorele poate să-i facă oferte reale, și, refuzând creditorele de a primi, să consemne suma.* HAMANGIU, C. C. 262.

2°. A însemna, a trece într'un raport, într'o lucrare, a înregistra, cf. nota, cita, indica, menționa, enumera. *Diferitele elemente constitutive ale fiecărui articol din dicționarul limbei noi ne vom mărgini a le consemna aci de-a rândul.* ODOBESCU, II 398. *De la anul acela încoace, avem a consemna cercetări adesea repetite.* id. II 412. *«A sosit în București într'un vagon de clasa III...» vor consemna biografii viitori.* C. PETRESCU, C. V. 29.

3°. (Armată) A opri (trupele, un soldat, un ofițer) de a ieși din cazarmă (spre a putea dispune în orice moment de ei) s. un ofițer din casă (drept pedeapsă). Cf consemn (2°).

[Prez. ind. *-nez* și *-semn.* | Și: **consignà** vb I^a. | Abstracte: **consemnáre (consignáre)** s. f., (fr. *consignation)* **consemnațiúne (consemnáție)** și (în comerț mai ales) **consignațiúne (consignáție)** s. f. (ad 1°) = acțiunea de a consemna, de a nota. *Casa de depuneri și consignațiuni* (I. IONESCU. M. 215) *s. consemnațiuni* (GHICA, S. 461, cf. HAMANGIU, C. C. 174). În comerț, prin *mărfuri în consemnațiune* se înțeleg acele mărfuri care sânt depuse la o persoană pentru a le vinde conform ordinului deponentului. ȘTEFĂNESCU, C. 394; (ad 2°) *Consemnarea..., elucidarea și... dovedirea unui fapt.* ODOBESCU, III 640. *Reproducem după o consemnare făcută în aceeași zi.* MAIORESCU, D. II 36; (ad 3°) *Consemnarea trupelor în cazarmă.* | Adjective: **consemnát (consignát), -ă** (ad 1°) *Sume, mărfuri consignate;* (ad 2°) *Aceste acte sânt consemnate la fila 19 din condica veche.* URICARIUL, X 378/3. *Instrucțiunile ce aducea erau consemnate în portofoliul său.* GHICA, S. 714. *Declarațiile acestora sânt consemnate într'un caiet de 42 file.* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 217; (ad 3°) *Trupe consemnate în cazarmă.*]

— *N.* format din **con-** și **semnà,** după fr. *consigner* (lat. *consignare).* Cf. consemn.

CONSEMNÁȚIE s. f. **CONSEMNAȚIÚNE** s. f. } v. **consemna.**

CONSÉNS s. m. sing. *Consentement.* — Acord al mai multora, părere la fel a mai multora. *Din tâmplarea vreamilor și consensul istoricilor, curat se cunoaște, că Sclaveanii... s'au vinit în părțile hotarălor împărăției Romanilor.* CANTEMIR, 324/16. | Consimțire, adeziune, învoire, aprobare. *La că-*

sătorie se cere consensul tinerilor, precum și al părinților. LM. *Legea prezentată corpurilor legiuitoare a eșit dintr'o discuție amănunțită și — am putea zice — din consensul partidelor.* UNIVERSUL 14 Febr. 1936.

— *N.* din lat. **consensus,** idem.

CONSENTIMÉNT s. a. v. **consimți.**

CONSERVĂ vb. I. 1°-2°. *Conserver.*

1°. Trans. A îngriji de ceva (spec. de alimente) ca să nu se altereze s. să nu se strice, ținându-le (COSTINESCU) la loc potrivit; a păzi cu grijă, a păstra cât mai mult în bună stare, curat, neatins, nevătămat. Cf. conservă. *Rugând pre ...Dumnezeu de a vă conserva în perfectă sănătate* (a. 1774). URICARIUL, I 177/9. *O viață regulată conservă și fortifică sănătatea.* COSTINESCU. *A conserva poame, carne.* || Refl. A se menținea, a se păstra, a se ținea bine, în deplină sănătate; † a fi (sta) în ființă; a-și cruța sănătatea. *V'ați conservat foarte bine.*

2°. Trans. A nu lăsa ceva să se piardă, a păstra. *Am conservat cu o justă mândrie națională limba, legile și tradițiunile nobililor noștri suitori* [= ascendenți]. URICARIUL, X 370/11.

[Prez. ind. *conserv,* mai rar, învechit: *conservez.* DICȚ. | Abstracte: **conservâre** s. f., (fr. *conservation,* lat. *conservatio,-onem;* învechit) **conservațiúne (conservâție)** s. f. = păstrare (ARISTIA, PLUT., STAMATI) (ad 1°) *Conservarea și îndelungata petrecere a oblăduiților* (a. 1817). URICARIUL, IV 301/16. *Instinctul conservației* (DACIA LIT. 287), *instinctul de conservațiune* (GHICA, S. 444); azi numai: *instinctul de conservare* s. *instinctul conservării. Principiul conservațiunii.* HASDEU, I. C. VII. *Conservarea legumelor în cutii de tinichea.* LM. *Conservarea privilegiilor.* HAMANGIU, C. C. 1738—1745. | Adjective: **conservât** (cu negativul **neconservat), -ă.** (ad 1°) *Vânat proaspăt și conservat.* C. PETRESCU, Î. I 14; (ad 2°) *Tractate... conservate... în arhivul municipal din Lemberg.* HASDEU, I. C. 3. *Posesiunea este turburată când este fondată sau conservată prin acte de violență.* HAMANGIU, C. C. 468. «*Cronica de la Bistrița*» *nefiind conservată într'un manuscript complect...* IORGA, L. II 552; — (fr. *conservateur*) **conservátor (conservatóriu), -oâre** (adesea substantivat) = care conservă, păstrează; spec. (Politică) (cel) care păstrează s. ține la vechile tradiții, forme și așezăminte sociale, în genere ostil inovațiilor, reformelor prea înaintate s. prea repezi; cetățean care face parte dintr'un partid politic cu astfel de tendințe; funcționar însărcinat cu păstrarea și îngrijirea unei colecții, unui muzeu, cf. custode. *Actele curat conservatorii, de îngrijire și de administrație.* HAMANGIU, C. C. 167. *Să exercite toate actele conservatoare dreptului său.* id. ib. 241. *Greutatea... de a pătrunde cu reformele în viața unui element așa de conservator precum este țăranul.* MAIORESCU, CR. II 268/20. *Vorbesc ca membru al partidului conservator.* id. D. II 162; — (germ. *konservativ*) **conservatív, -ă** = conservator, păstrător (STAMATI), cf. statornic, neschimbător. *Atrași de miraculoasa lege conservativă ce domnește în limba omenească prin toate transformările ei, filologii... cercetară... proprietățile comune între deosebitele limbi.* MAIORESCU, CR. III 366. | Abstract: **conservatísm** s. m. sing. = stare de spirit conservator, iubire și păstrare a formelor vechi, tradiționale. *Argumentele sale temeinice cu care recomandă conservatism...* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I. 28].

— *N.* după fr. (lat. **conservo, -are,** idem) cf. conservă, conservatoriu.

CONSÉRVĂ s. f. 1°. *Confiture.* 2°. *Conserves.*

1°. (Neobicinuit, †) Dulceață (COSTINESCU), un fel de sirop din dulceață de vișine (id.) *Conserve de chitră.* ȘĂINEANU, D. U.

2°. (Mai ales la plur.) Substanțe alimentare (fructe, legume, carne, pește, etc.) preparate și închise hermetic în cutii de tinichea ori în sticle bine astupate, ca să se păstreze cât mai mult, fără să se strice. *Cuțitul de desfăcut cutii de conserve.* C. PETRESCU, Î. I 3.

— *N.* după fr. Cf. conserva.

CONSERVÁȚIE s. f.
CONSERVATÍSM s. m. sing.
CONSERVAȚIÚNE s. f.
CONSERVATÍV, -Ă adj.
} v. **conserva.**

CONSERVATÓR (IU) s. a. *Conservatoire.* — Școală (înaltă) publică (acum și particulară) în care se învață muzica și arta dramatică (numire înlocuită de curând prin cea de academie). *Conservatoriul de muzică din Iași* (a. 1876). URICARIUL, X 272/24. [Teatrul] *nici avea chip a se subținea, fără un conservatoriu.* C. NEGRUZZI, I 346. *Înainte de a avea artiștii trebuincioși, am făcut conservatorul de muzică.* MAIORESCU, CR. I 272/15. [Pronunțat: *-to-ri-u* și *-toriu.* | Plur. *-torii* și *-toare.* | Derivat: (din germ. *Konservatorist)* **conservatorist, -ă** = elev(ă) al conservatoriului. *Jurnaliști, ateneiști, conservatoriste, poetaștri.* MAIORESCU, CR. I VI/12.]

— *N.* după fr. s. germ. **Konservatorium.** Cf. conserva.

CONSERVATORÍST, -Ă subst. v. **conservator.**

CONSFĂTUÍ vb. IV[a]. refl. *Se consulter.* — (Despre două s. mai multe persoane) A se sfătui împreună, cf. consulta, cislui. [Abstract: **consfătuíre** s. f.].

— *N.* format din **con-** și **sfătui,** după fr. *consulter.*

CONSFINȚÍ vb. IV[a]. trans. 1°-4°. *Consacrer.*

1°. (Neobicinuit) A închina, a dedica lui Dumnezeu, a consacra. (Absolut) *S'au strâns vrăjitoare, Stropesc, consfințesc.* GORUN, F. 201.

2°. A face sacru, a imortaliza, a consacra. DICȚ.

3°. (Neobicinuit, vrând să înlocuiască neologismul *consacra)* A da cu totul, a închina (I 2°), a destina, a dedica, a sacrifica, a consacra. *Să făgăduiască de a consfinți... o a patra parte din venitul anual.* URICARIUL, IV 435/16.

4°. A da unui lucru un caracter durabil, a asigura definitiv; a consacra; (rar) a aproba. *Nici pociu o așa poruncă vro'odată s'o consfințesc Și cu pecetea religiii, cum ceri, să ț[i]o întăresc.* PANN, H. 83/21. *Luarea Rahovei consfințește... prestigiul armatei române.* MAIORESCU, D. II 103.

[Și: (‹*sânt* = sfânt) **consânți** † vb. IV[a]. | Abstract: **consfințíre (consânțíre** †) s. f. = consacrare, destinare. (ad 4°) *Consânțirea și legitimarea veniturilor și cheltuelilor statului.* I. IONESCU, M. 190. | Adjective: **consfințít (consânțít** †, cu negativul **neconsfințit), -ă** = consacrat, dedicat. (ad 3°) *Ziua... consfințită nădejdii și dorințelor celor trainice.* MARCOVICI, D. 2; *În 18/28 Octombre, zi consânțită... apostolilor Simion și Iuda.* BĂLCESCU, ap. TDRG.; (ad 4°) *Legenda lui o formă statornică și consânțită.* ODOBESCU, I 204. *Nu ne referim... la valoarea ei lexicală, ci la aceea consfințită prin uz.* R. DIANU, CURENTUL, a. 1930, 5 Sept.; — **consfințitór, -oáre** = consacrator. DICȚ.]

— Cuvânt nou, format din **con-** şi **sfinţi**, după analogia lui *consacrà*.

CONSIDERÁ vb. I. 1º-4º. *Considérer.*

1º. (Rar) A privi de-aproape şi cu atenţiune, a examina s. cerceta cu luare-aminte, a lua seama la ceva, a băga de seamă, a lua aminte.

2º. A cugeta matur (la ceva), a ţinea seama s. socoteala de ceva, a lua în de aproape vedere s. în seamă. *Considera serviciile aduse.* ŞĂINEANU, D. U. (Loc. adv., după fr. *considérant) Considerând că...*, formulă care precede de obiceiu dispozitivul unei legi, unei hotărîri judecătoreşti, etc., enumerând motivele care au determinat pe judecător, pe legislator, etc. la darea acelei hotărîri, la prezentarea proiectului de lege, etc. (mai de mult: luând în băgare de seamă că...).

3º. A socoti (POLIZU) (ceva s. pe cineva drept ceva)..., a-l privi ca... *Pe acesta-l putem considera ca pe cel dintâiu statornicitor al renaşterii greceşti în Principate.* IORGA, L. I 32. *Pot considera lucrul încheiat.* C. PETRESCU, C. V. 109. | Refl. A se socoti (drept...). *Unii sânt fericiţi exact în împrejurările în care alţii se consideră cele mai nefericite victime din lume.* C. PETRESCU, Î. II, 5.

4º. P. ext. A băga pe cineva în seamă, a preţui, a stima, a avea (despre cineva) o părere foarte bună. *Îl consideră foarte mult.* ŞĂINEANU, D. U.

[Prez. ind. *consíder* şi, rar, învechit, *considéréz.* BARCIANU. | Abstracte: **considerâre** s. f., **considerát** s. a., (fr. *considération*, lat. *consideratio, -onem)* **consideraţiúne (consideráţie)** s. f. = cercetare cu băgare de seamă; luare în seamă, privire (mai adâncă); (la plur.) motive, raţiuni, dovadă (COSTINESCU); seamă, socoteală; cinstire, stimă, respect (arătat faţă de altul); merit, reputaţiune, însemnătate (STAMATI), cf. † ipolips. *Englitera, şi ea, prin consideraţiuni de o altă natură, ajungea tot la soluţiunea de a se da Moreea lui Mehmet-Ali.* GHICA, S. 127. *Nu se dă înapoi dinaintea nici unei consideraţiuni.* id. ib. 560. *O serie de mai multe consideraţiuni.* HASDEU, I. C. IX. *Manual de anatomie descriptivă. Consideraţii generale.* KRETZULESCU, A. 1/4. *De aceste considerări mai înalte nu s'a tratat în paginele precedente.* MAIORESCU, CR. I 45/20. *Este destul să aducem această considerare generală în cercetarea noastră de faţă.* id. ib. II 184/21. *Cred că-ţi place introducerea...: o consideraţie generală, înainte de a trece la amănunt.* C. PETRESCU, Î. II 64. *Toţi Domnii... îi arătau cea mai mare consideraţie.* IORGA, L. I 521. *Primiţi, vă rog, asigurarea înaltei mele consideraţiuni* (formulă de politeţe la sfârşitul scrisorilor). # **A lua în (serioasă, înaltă) considerare** s. **consideraţie** = a ţinea seama s. socoteala de ceva; (termen parlamentar) **luare în considerare** s. **consideraţie** (a unui proiect de lege) = vot prin care se admite trecerea la discutarea proiectului. *Luând în consideraţie dreptăţile ce ne-au îndemnat...* (a. 1817). URICARIUL, IV 309/20. *Luând în înalta consideraţiune dorinţele popoarelor române* (a. 1866), ib. X. 365/2. *Argumentul trebue luat în serioasă consideraţiune.* RĂŞCANU, L. LXXIII 21. *Luarea în consideraţiune a acestui proiect.* MAIORESCU, D. I 213. *Să se respingă luarea în consideraţie sau să se amâne desbaterea legii.* id. ib. II 160. *Luându-se în consideraţie că domnii fanarioţi erau iubitori de glorie...* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 6. **În consideraţiune** = în vederea, ţinând seama de... *Dacă facem onoare zisului domn de a-l menţiona... este numai în consideraţiunea unei reviste în care s'a citit câte odată un Alecsandri.* HASDEU, I. C. XII. **Fără (nici o) consideraţiune** = fără a ţinea seama s. socoteala de nimic. **A avea consideraţiune pentru** s. **către cineva** = stimă, respect, cinste; — (fr. *considérant)* **consideránt,** (astăzi mai ales) **considerént** s. a. = consideraţie, motiv, spec. (Jur.) temeiul pe care se reazimă dispozitivul unei hotărîri judecătoreşti, unei legi, etc. *Mai adaug pe lângă acest considerant, că în proiectul de budget se zice.* MAIORESCU, D. I 92. *Pentru aceste considerante, vă rog să votaţi articolul proiectului.* id. ib. II 174. *Ordinea înşirării martorilor... depinde une-ori şi de alte considerente.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 93. | Adjective: **considerát** (cu negativul **neconsiderat,** cf. desconsiderat), **-ă.** *Oamenii cei mai consideraţi* (= preţuiţi, stimaţi, respectaţi) *din oraş.* Cf. LM. (cf. desconsiderat); — (fr. *considérable)* **considerábil, -ă** = care merită a fi considerat. (COSTINESCU); de o mare importanţă, însemnat, (prin număr, preţ, putere); p. ext. remarcabil, puternic, foarte mare, numeros, (pop.) de Doamne-ajută. *În Polonia... câtimea speciei grive este aşa de considerabilă, încât se prind fără număr.* ODOBESCU, III 28/5. *Cu toată considerabila sporire a trupelor de atac în contra Plevnei, Krüdener mai cere... patru regimente române în ajutor.* MAIORESCU, D. II 84. *De altfel, fără venituri considerabile, el nu ar fi putut face faţă cheltuelilor.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 58.]

— *N.* din fr. (lat. **considero, -are,** idem).

CONSIDERÁBIL, -Ă adj.
CONSIDERÁNT s. a.
CONSIDERÁŢIE s. f.
CONSIDERAŢIÚNE s. f.
CONSIDERÉNT s. a.
} v. **consideră.**

CONSÍGN † s. a.
CONSÍGNĂ s. f.
} v. **consemn.**

CONSIGNÁ vb. I[a].
CONSIGNÁŢIE s. f.
CONSIGNAŢIÚNE s. f.
} v. **consemnà.**

CONSÍGNIU † s. a. v. **consemn.**

CONSILIÁ vb. I[a].
CONSILIÉR s. m.
} v. **consiliu.**

CONSÍLIU s. m. şi a. I. *Conseil, recommandation.* II. *Conseil (judiciaire).* III. 1º. *Conseil (d'État, des ministres, etc.* 2º. *Conseil (de guerre).* 3º. *Salle ou séance du Conseil.*

I. (Astăzi, învechit) Sfat, sfătuire, povaţă, îndrumare, învăţătură. *Cere consiliul cuivà.* COSTINESCU. *Vă dau oarecare consiliuri.* GHICA, A. 724. *Urmez din punct în punct consiliurile tale.* I. NEGRUZZI, IV 155.

II. (Despre persoane. Jur.) **Consiliu judiciar,** persoană numită de tribunal ca să asiste pe cel declarat (de justiţie) ca risipitor, când face împrumuturi, vânzări, etc. şi care acte nu le poate face singur, sau pe cel declarat în stare de incapacitate civilă sau legală. Cf. HAMANGIU, C. C. 458-460.

III. P. ext. Întrunire de persoane (alese, numite, designate, chemate) spre a delibera despre anume afaceri, sfat; cf. comitet.

1º. Întrunire de persoane însărcinate oficial să asiste, cu sfaturile lor, pe capul Statului, al unei administraţii, al armatei, să dea avize asupra proiectelor sau chestiunilor ce li se supun etc. *Consiliuri d'acestea vedem destule'n lume.* ALEXANDRESCU, M. 404/20. *Un consiliu compus din pre[a]fericiţi Patriarhi.* C. NEGRUZZI, I 241. *A convocà*

consiliul. | Spec. **Consiliul de miniștri,** corpul miniștrilor unei țări. *Președintele consiliului [de miniștri].* Cf. URICARIUL, X 272/7. **Consiliul de Stat** *cu atribuțiuni de contencios administrativ nu se poate reînființa.* HAMANGIU, C. C. XXXVIII. *Dispozițiunile... nu pot avea efect decât de* [= dacă] *sânt autorizate prin ordonanțe domnești, în urma avizului Consiliului de Stat.* id. ib. 193. **Consiliul legislativ,** instituție căreia trebue să i se supună prealabil, spre a-și da avizul asupra lor, proiectele de legi prezentate de miniștri (s. din inițiativă parlamentară) corpurilor legiuitoare, precum și regulamentele legilor. **Consiliul superior al magistraturii,** alcătuit din membri ai Curții de casație, având a face ministrului propuneri pentru înaintarea magistraților. **Consiliul județean,** ales spre a asista pe prefect. **Consiliul comunal, municipal,** ales de locuitorii cu drept de vot ai comunei, prezidat de primar și având a delibera despre afacerile comunei. *Consiliul județean este o adunare electivă.* PRETORIAN, DR. 76. *Interesele exclusiv județene sau comunale se regulează de către consiliurile județene sau comunale.* HAMANGIU, C. C. XX. Cf. PRETORIAN, DR. 84. *Consiliu național. Consiliu eparhial. Consiliu administrativ. Consiliu economic.* **Consiliu de războiu,** întrunire (extraordinară) de generali chemată de capul Statului spre a delibera asupra unor operații militare, etc. *Un consiliu de războiu ținut la Împăratul.* MAIORESCU, D. II 103. **Consiliu de Coroană** = întrunire extraordinară alcătuită din moștenitorul tronului, membrii guvernului, foștii miniștri, șefii partidelor politice și eventual alte persoane cu situații înalte în Stat, convocată de capul Statului în momente grave ale vieții Statului spre consultare asupra hotărîrilor ce trebuesc luate. **Consiliu de administrație,** ales de membrii unei societăți comerciale, industriale, etc., spre a o conduce și a-i administra averea. **Consiliul permanent,** de pe lângă Ministerul Instrucțiunii publice, compus din membri ai învățământului, având să se ocupe cu chestiuni privitoare la învățământ și la disciplina membrilor corpului didactic. **Consiliul general al Instrucțiunii publice,** compus din inspectori și reprezentanți ai învățământului de toate gradele, convocat de ministerul instrucțiunii spre a-i face propuneri în legătură mai ales cu organizarea învățământului. **Consiliul profesoral** s. **al unei facultăți** = profesorii întruniți spre a delibera asupra chestiunilor privitoare la instituția pe care o servesc. *Cinstea ce mi-a făcut Consiliul profesoral.* MARCOVICI, C. 5/11. **Consiliu de familie,** însărcinat ca împreună cu tutorul să îngrijească și să vegheze asupra intereselor unui minor s. a mai multora. *Declamă autoritar, ca într'un consiliu de familie.* C. PETRESCU, Î. I 6. **Consiliu îngrijitor** (†), cu același înțeles, tutelă. Cf. HAMANGIU, C. C. 345. *Tatăl poate să orânduiască un consiliu îngrijitor pe lângă rămasa în viață mamă a copiilor.* id. ib. 90. **Consiliul de recrutare,** însărcinat cu recrutarea, repartizarea recruților sau dispensarea de serviciul militar. (În organizații internaționale) **Consiliul Societății Națiunilor. Consiliul permanent al «Micei Înțelegeri».**

2°. Întrunire de persoane însărcinate în mod oficial să formeze un tribunal special. **Consiliu de războiu,** tribunal militar pe lângă fiecare corp de armată. **Consiliu de revizie:** a) (Armată) instanța judiciară militară supremă; b) (Jur.) instanță judiciară în afaceri administrative, pe lângă ministerul de interne. **Consiliu de disciplină,** instituție cu atribuții judecătorești, pe lângă fiecare minister (pentru judecarea infracțiunilor funcționarilor săi), pe lângă un corp constituit (de profesioniști), etc.

3°. P. ext. Ședința membrilor unor astfel de instituții s. localul unde se întrunesc de obiceiu cei ce formează un consiliu.

[Plur. *-silii* și, învechit: *-siliuri.* | Și: (latinism, Transilv.) **conzílium** † (LB.), **consílium** † s. a., (cu plur. *-siliúmuri).* *Consiliumu unguresc.* CALENDARIU (1844) 28; — (forme inculte, în popor) *consiliu, consaliu* (CIAUȘANU, V.), *conțiliu, conțâliu, conțaliu* (CIAUȘANU, V.) s. m. = consilier (GRAIUL, II GL.) comunal (CIAUȘANU, V.), funcționar administrativ (ajutor de primar, etc.), funcționar înalt (GRAIUL, II GL.). *E frumos pentru d-ta, fruntaș, domnule jurat, conțiliu, cât pe ce și primariu, să-mi iei juncănașii ?* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Era un zapciu, Ciocârlan, care, când venea la primărie, trebuia să găscască... pă notar, primar, cu toți conțilii*[*i*] *la rând; dacă lips*[*e*]*a vr'un conțîliu, da ordin să bată pe primar.* GRAIUL, I 141. *Am fost la spuziția* [= *expoziția*] *aia, la «Zece Maiu». Frumusețuri, ce să spuiu ? Regele, conțîliii ăia.* ib. I 161, cf. 168, 541. *Tot parale duralii, Luate de la zapcii, De la hoți de consilii.* MAT. FOLC. 175/41b, cf. 429/24. | Derivat: (după fr. *conscller)* **consiliér (conziliáriu** †, **comsolíriu** †, **consiliáriu** †) s. m. = cel care dă consilii, sfaturi, sfătuitor, povățuitor; membru al unui consiliu (III), sfetnic; spec. (înainte de Unire, la Românii din fosta monarhie habsburgică, după *Hofrat, Regierungsrat, geheimer Rat, etc.)* numele unor ranguri în ierarhia funcționarilor de stat: *Consilier de curte, guvernial, conziliariu de taină* (LB.), etc. *Au rânduit și patru consiliari, din boiarii cei mai de jos.* MAGAZ. IST. IV 107. *Au ieșit poruncă de la un comsoliriu-ghenerariu să să ia armele de la toți Ungurii* (a. 1848). IORGA, S. D. XIII 163/28. [Mama] *nu va putea face nici un act atingător de tutelă, fără știrea și învoirea consiliciriului.* HAMANGIU, C. C. 90. *Propune celorlalți consilieri subiectele asupra cărora... au a se consulta.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 102. Spec. (Jur.) *Consilier la Curtea de apel, de casație, de conturi* = membru al acestor curți. *Consilier privat.* P. ext. *O lișcă ș'o rață — Ai lebedei de baltă consilieri privați.* ALEXANDRESCU, M. 403/2 ; — (cu abstractul neobișnuit) **conzilierîe** † s. f. rangul, demnitatea de consilier (împărătesc, aulic). *Împodobit cu vrednicia... nălțimei conzilieriei a prea sfințitei ehesaricești Măriri.* MOLITVENIC (1730), ap. B. V. II 40. | Verb: (după fr. *conseiller)* **consilià** vb. I[a] = a sfătui, a da cuiva un sfat s. sfaturi, a povățui, a indica cuiva ce are de urmat, a recomanda cuiva ceva. *În asemine cazuri, presa are de datorie nu numai a lumina... dar a consilia... și a disvăli acea scânteie a sufletului oamenilor.* RUSSO, S. 157/9. *Stiubeiu se interesă... de alcătuirea menuului și consiliè câteva modificări.* C. PETRESCU, Î. II 144. *Medicul îmi consiliază băi sau mă consiliază să fac băi.* | Pronunț. *-li-u, -li-e, -li-a* și *-liu, -lie, -lia*].

— *N.* după fr. și din lat. **consilium,** idem.

CONSIMȚĂMÂNT s. a. } v. **consimți.**
CONSIMȚEMÂNT s. a. }

CONSIMȚÍ vb. I. *Consentir.* — A-și da consimțământul s. învoirea la ceva, a fi de aceeași părere, a se declara învoit cu ceva, a încuviința, cf. aproba, adera, accepta, primi, confirma, da voie, recunoaște, autoriza, îngădui (I 2°), a se îndupleca. (Trans. ori absol. s. construit cu să, cu infinitivul ori cu prep. la). *Părinții au consimțit la această căsătorie.* Cf. COSTINESCU. *Ipotecile consimțite în țară streină nu pot avea efect în România decât după ce uctele, prin care s'a consimțit ipoteca se vor fi vizat de președintele tribunalului civil al situațiunei bunurilor și se va fi luat inscripți-*

unc. HAMANGIU, C. C. 445. *Nu eu voiu consimți... să las pe strein.* MAIORESCU, D. II 60. *Vodă consimți, cerând totuși a se opri trecerea pe la el a corespondenții.* IORGA, IST. LIT. I 181. *Da, consimți Dănuț, luând-o.* I. TEODOREANU, M. II 44. [Prez. ind. pers. I *consimt,* (mai rar) *consimț* (CARAGIALE, T. II 17/9, 42/8), *consimțesc* (DICȚ.) | Abstracte: **consimțíre** s. f., (după fr. *consentement)* **consimțimânt, consimțemânt** †, **consimțământ** s. a., (învechit, neobicinuit) **consentiménț** s. a. = învoială, încuviințare, cf. aprobare, acceptare, confirmare, recunoaștere, autorizare; înțelegere a mai multora într'o chestiune. *Napoleon... era dispus... să trateze de-a-dreptul cu Rusia, chiar și fără consimțemântul Engliterii.* GHICA, S. 423. *Consimțimântul consiliului de familie cerut de art. 142 nu s'a dobândit.* HAMANGIU, C. C. 49. *Consimțimântul universal.* MAIORESCU, L. 108. *Andrei e nevoit să plece chiar azi la 5 cu trenul, să ia consimțământul unuia care-și face testamentul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 37. | Part.-adj. **consimțít, -ă** = aprobat, acceptat, primit, confirmat, încuviințat, recunoscut, autorizat. *Legile de organizațiune și de disciplină, acum consimțite de o țară întreagă* (a. 1865). URICARIUL, X 368/19.]

— *N.* format din **con-** și **simți,** după fr. *consentir.*

CONSIMȚIMÂNT s. a. v. **consimți.**

CONSISTÁ vb. I. *Consister.* — A fi constituit..., a avea ființa sa formată din mai multe părți ori elemente, a se alcătui (STAMATI), a consta, a se compune din..., a fi în ființă (ARISTIA, PLUT.) (Construit cu prep. în, întru s. din, rar cu infinitivul neprecedat de prep. în). *Libertatea consistă in a putea face binele, nu însă și răul.* ȘĂINEANU, D. U. *Politica Grecilor... consista* [*în*] *a da bani.* C. NEGRUZZI, I 277. *Case mici și rău zidite, din care consistă partea cea mare a capitalei României.* EMINESCU, N. 33 /29. *Bagajul consista într'un geamantan și câteva cărți.* CARAGIALE, M. 83. | Abstract (după fr. *consistance)* **consisténță,** (învechit **consistánță** ARISTIA, PLUT., COSTINESCU) s. f. = starea unui lichid care începe a se îngroșa, cf. consolidare; rezistența opusă de un corp de a fi sfărâmat, tărie, vârtoșie (STAMATI), ființă (id.), înființare în sine (ARISTIA, PLUT.); fig. statornicie, stabilitate, tărie (de caracter). *Spirit fără consistență;* spec. (Silvicultură) raportul între desimea perfectă, ideală, a arborelui și cea reală (Com. ITTU). | Adjectiv: (după fr. *consistant)* **consisténț, -ă** = care are consistență, soliditate, vârtos, tare, cf. substanțial. *Hrană consistentă.* (Fig.) *Caracter consistent.*]

— *N.* după fr. (lat. **consisto, -ere**).

CONSISTÁNȚĂ † s. f.
CONSISTÉNT, -Ă adj.
CONSISTÉNȚĂ s. f. } v. **consista.**

CONSISTORIÁL, -Ă adj., s. m. v. **consistoriu.**

CONSISTÓRIU s. a. (Bis.) *Consistoire.* — (Bis. ort.) Organ administrativ și judecătoresc cu caracter permanent ca ajutor al episcopului în conducerea eparhiei, constând, în biserica ortodoxă din Ardeal, din trei «senate»: bisericesc, școlar și epitropesc, cu membri («consilieri», mai de mult «asesori») din cler (în senatul bisericesc) și preoți și mireni (în celelalte două senate), aleși de adunarea eparhială (mai de mult: «sinodul» eparhial). Organul suprem administrativ și judecătoresc din mitropolia ortodoxă a Ardealului este *Consistoriul mitropolitan.* | (Bis. catol.) Adunare a cardinalilor prezidată de Papa; (bis. protest.) adunare dirigentă a pastorilor; (la Evrei) adunare dirigentă a rabinilor. *Actele consistoriului episcopesc... ni vorbesc despre epitropii bisericești.* SBIERA, F. 365. [Plur. *-torii.* | Și: (prin Transilv.) **consistór** (pronunțat, fals, și *conzistór;* cu plur. *-toare);* (mai de mult, după lat.: *consistórium* †, *conzistórium* †, prin influență ungurească *conjiștorium* †) s. a. *Să le dea la conjiștorium* (a. 1752). IORGA, S. D. XII 64/11. *Sessi[i]* [= *consilierii*] *consistoriumului de legea grecească* (a. 1803). id. ib. XII 148/15. *La conzistorium te-au despărțit de bărbatul tău* (a. 1805). id. ib. XII 158/17. *Fântâna conzistoriumului de la Sibii* (a. 1805) id. ib. XII 197/9-11. | Adjectiv: **consistoriál, -ă** = (care ține) de consistoriu, cu privire la consistoriu. *Asesor consistorial* și, scurtat, *consistorial* s. m. *Klein fu numit prefect la mânăstirea Sf. Treimi și... eclesiarh și consistorial.* IORGA, L. II 165. | Pronunț. *-ri-u, -ri-al* și *-riu, -rial*].

— *N.* din lat. **consistorium,** idem.

CONSOÁNĂ s. f. (Gram.) v. **consonant.**

CONSOÁRTĂ s. f.
CONSOÁRTE † s. m. } v. **consorți.**

CONSOLÁ vb. I[a]. *Consoler.* — (Trans.) A ușura, a alina, a îndulci durerea, întristarea, necazul cuiva prin cuvinte mângâietoare, a mângâia, a îmbuna, a parigorisi. *Ca să-l consolez, i-a zis că îndată ce se va însănătoși, îl va trimete... să studieze.* GHICA, S. 159. *Ascultă-mă, părinte,... Consolă un trist suflet ce soarta își presimte.* ALEXANDRESCU, M. 217/3. *Această închipuire îl consolează.* MAIORESCU, CR. I 82/8. *Îl consolă Monica, luându-l lângă ea.* I. TEODOREANU, M. II 112. | (Refl.) A se mângâia, a se împăca cu ceva. *Se consolează de uciderea Grachilor prin aceea că poporul le-a ridicat statue.* MAIORESCU, CR. III 138/7. [Prez. ind. pers. III sing. *consolează,* rar (pentru ritm): *consólă.* | Abstracte: **consoláre,** (după fr. *consolation,* învechit) **consolație, consolațiúne** s. f. = acțiunea de a consola, mângâiere, ușurare, alinare, parigorie, † cercetare, mulțumire; cuvinte de mângâiere; p. ext. lucrul s. persoana în care cineva își găsește mângâierea. *A avut nespusa consolațiune de a potoli răscoala prin puterea cuvântului.* GHICA, S. 630. *Bătrânii și desamăgiții... găseau consolarea cea mare pentru zădărnicia tuturor timpurilor.* C. PETRESCU, R. DR. 39. *Lectura e o mare consolare. Tu ești consolarea mea!* | Adjective: **consolát, -ă** =mângâiat. *Când erau mai consolați (mângâiați),... muri fratele cel mai mare.* RETEGANUL, P. IV 63/3; negativ: **neconsolat, -ă** = nemângâiat, inconsolabil;— (după fr. *consolateur)* **consolatór, -oáre** (și substantivat) și (după fr. *consolant)* **consolánt, -ă** = care consolează, care aduce alinare, mângâiere. *Cuvinte consolante.* LM.; — (după fr. *consolable)* **consolábil** (cu negativul **neconsolabil,** mai des întrebuințat), **-ă** = care-și poate găsi mângâiere. *Foarte mâhnit de această neconsolabilă pierdere.* C. PETRESCU, Î. II 130.]

— *N.* din fr. (lat. **consolor, -ari**).

CONSÓLĂ s. f. *Console.* — Element de sprijin (în formă de S) aparent sau real, subt cornișe (NAUM, I. A. 168) sau subt balcoane, ornamentat de obiceiu. *Se mai văd consolele pe care se răzimau arcele bolților.* IORGA, IST. ROM. II 17. | P. anal. Mobilă de lux, în formă de policioară s. măsuță cu picioare încovoiate, răzimată de părete, pe care se așază vase, statuete, etc. *Vênd*

pianină..., consolă. UNIVERSUL, a. 1931, 23 ian. (Mica publicitate).
— *N.* din fr.

CONSOLÁBIL, -Ă adj.
CONSOLÁNT, -Ă adj.
CONSOLÁȚIE s. f.
CONSOLAȚIÚNE s. f.
CONSOLATÓR, -OÁRE adj., subst. } v. **consola.**

CONSOLIDÁ vb. I[a]. *Consolider.* — (Trans.) A face ca ceva să fie solid, mai tare, vârtos, sigur, a întări, a închega (3°), a întemeia (4°). *Era singur în stare a consolida edificiul.* C. NEGRUZZI, I. 345. (Fig.) *D. Cazimir... a făcut un mare pas în îmbunătățirea agriculturii, rămânând numai, pentru ca să-l consolideze, ca să aleagă cu multă scrupulozitate pământurile.* I. IONESCU, D. 222. *Vom consolida acest învățământ public în țara noastră.* MAIORESCU, D. I. 102. *Această cameră... să consolideze stabilitatea și ordinea în stat.* id. ib. I 523. *Reușind să înlăture pe pretendentul Nicolae și să consolideze pe tron pe Petru Șchiopul.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 91. | Spec. (Fin.) *A consolida datoria publică (flotantă)* = a converti datoria rambursabilă a unui Stat în datorie perpetuă din care numai dobânda se poate reclama. || Refl. A se întări, a se închega, a se strânge. *Relațiile externe ale nouei domnii... aveau să se consolideze din an în an.* MAIORESCU, D. I. 12, cf. CR. I 356/13. [Abstracte: **consolidáre,** (după fr. *consolidation,* învechit) **consolidáție, consolidațiúne** s. f. = întărire, închegare, întemeiere; (Jur.) reunirea nudei proprietăți și a uzufructului. *Consolidarea libertății* (a. 1774). URICARIUL, I 175/21. *Nu era destul victoria dobândită, trebuia încă consolidarea acestei victorii.* STURDZA, M. 24. *Vechea greutate rămâne consolidarea tronului.* MAIORESCU, D. I 41. (Jur.) *Uzufructul se stinge prin moartea uzufructuarului..., prin consolidarea sau întrunirea asupra aceleiași persoane a ambelor calități de proprietar și de uzufructuar.* HAMANGIU, C. C. 139. (Fin.) *Consolidarea unui împrumut.* | Adjective: **consolidát, -ă** = reunit, întărit, întemeiat, închegat, asigurat. (Fin.) *Teoria împrumutului de 30 milioane consolidat.* MAIORESCU, D. I 535; — **consolidatór, -oáre** și (după fr. *consolidant)* **consolidánt, -ă** = care consolidează; spec. (Med.) care servește ca să se prindă o rană, să se întărească părțile unei fracturi.]
— *N.* din fr. (lat. **consolido, -are**).

CONSOLIDÁNT, -Ă adj.
CONSOLIDÁȚIE s. f.
CONSOLIDAȚIÚNE s. f. } v. **consolida.**

CONSOMATÓR, -OÁRE † adj. v. **consuma.**

CONSONÁNT, -Ă adj., subst. I. *Consonnant.* II. *Consonne.*
I. Adj. (Muz.; despre sunete, în opoziție cu disonant) Care este în acord cu alte sunete, care e format prin consonanțe.
II. Subst. *Consonantă* (Gram.; în opoziție cu vocală) = sunet articulat prin strâmtarea sau închiderea canalului oral; p. ext. semnul grafic («litera») care îl reprezintă, † neglasnică. *Tonul gol al vocalelor și consonantelor a umplut mintea scriitorului.* MAIORESCU, CR. II 6/3.
[Și: (învechit) **consunánt, -ă** adj., s. f. ad. I și II (DICȚ.), (prin Transilv., după germ., învechit, ad II) **consonánt** s. a. = consonantă; — (după fr. *consonne*) **consoánă** s. f. *Nu ne place întrebuințarea consoanelor duble.* C. NEGRUZZI, I 348; (formă românizată) **consúnă** s. f. *Silabă... cu mai multe consune.* CREANGĂ, A. 88. | Abstract: (Ad I) (după fr. *consonance)* **consonánță,** (învechit) **consunánță** (DICȚ.) s. f. (Muz., în opoziție cu disonanță) = fuziunea a două s. mai multe sunete într'o unitate de concepție armonică; p. anal. acord, armonie. *Cu o încântătoare consonanță de idei, guvernul român a recunoscut gravitatea trebuinței.* MAIORESCU, CR. I 332/17;—(ad II, Gram., după fr. *consonantisme,* germ. *Konsonantismus)* **consonantísm** s. a. = totalitatea consonantelor unei limbi studiate din punct de vedere fonologic (cf. vocalism). | Adjectiv (ad II, după germ. *konsonantisch)* **consonántic, -ă** = (Gram., despre sunete) care are caracterul s. articulația unei consonante. *Cicero avea obiceiul să scrie Aiio și Maiia cu doi i, pentru a exprima acea natură consonantică a lui i.* MAIORESCU, CR. III 210/19.]
— *N.* din lat. **consonans, -tem** (în sensul I după fr.; în sensul II după germ. *Konsonans*).

CONSONÁNȚĂ s. f.
CONSONÁNTIC, -Ă adj.
CONSONANTÍSM s. a. (Gram.) } v. **consonant.**

CONSÓRTE s. m. v. **consorți.**

CONSÓRȚI s. m. plur. *Consorts.* — Cei ce împărtășesc împreună unul cu altul soarta; spec. cei ce, într'o afacere, au un interes comun, tovarăși (copărtași, consoți; spec. cei căsătoriți împreună: bărbatul și nevasta, consoți. *Nimeni nu poate fi adoptat de mai multe persoane, afară numai de doi consorți.* HAMANGIU, C. C. 82. [Singularul masculin e obișnuit doar în expresia *Prinț-consort* = bărbatul unei suverane domnitoare (în Statele care admit și descendența feminină la tron). Totuși găsim, rar, și forma **consórte** s. m. ARISTIA, PLUT., mai de mult și **consoárte** † s. m. COSTINESCU. *P'al tău nobil, bun, consoarte îl iubesc ca pe un frate.* ALEXANDRESCU, M. 190/1. În schimb se obișnuește, la singular, femininul **consoártă** s. f. = soție, nevastă (având însă mai mult un înțeles hazliu sau de respect exagerat și cam mitocănesc, cf. jumătate, dânsa). *Îmi cunoști consoarta, vezi că îmi dă chin.* PANN, P. V. II 161. | Familia: (lat. *consortium,* germ. *Konsortium)* **consórțiu** s. a. (Fin., Comerț) = tovărășie, asociație de caracter financiar, cf. concern, sindicat. *Consorțiul Strussberg se obligă a construi liniile.* GHICA, S. 450. *Intendența este concesionată... pentru aprovizionări consorțiului Hotwitz, Gregr și Kohan.* MAIORESCU, D. II 75. *Năpastia consorți[i]lor nemțești.* ODOBESCU, III 28/14. *Consorțiu de creditori.* (P. anal.) *De ce tulburarea până la paroxism a consorțiului împotriva mea?* GOGA, Ț. N. VI 68.]
— *N.* din lat. **consors, -sortis** (s. fr. **consort** s. din germ. **Konsorte**).

CONSÓRȚIU (Fin., Comerț) s. a. v. **consorți.**

CONSÓȚ, -OÁȚĂ s. m. și f. *Conjoint, compagnon.*— (Latinism rar, întrebuințat mai mult prin Bucov.) Cel s. cea care e soț s. soție (tovarăș), părtaș împreună cu altul, consorte, companion; spec. cel s. cea care este căsătorit(ă) cu altul. *Căsătoria contractată de consoții care n'aveau încă vârsta cerută... nu se mai poate ataca.* HAMANGIU, C. C. 51. *În călătoria aceasta am avut ca consoț... pre compatriotul mieu.* SBIERA, F. id. ib. 124. *Poeziile poporale... despre Avram Iancu și despre unii dintre consoții săi de luptă.* MARIAN, I. III.
— *N.* format din **con-** și **soț, soață,** după lat. *consociuș, -a,* idem.

CONSPÉCT s. a. *Aperçu, tableau, vue d'ensemble.* — Ochire, (scurtă) privire generală (spec. asupra unei ştiinţe, unei literaturi), tablou (sinoptic); p. ext. consemnare. *O istorie a artelor ei din vechime, coprinsă şi înlănţuită într'un conspect general al industriei aurăreşti şi argintăreşti.* ODOBESCU, III 633/20. *Un conspect al localităţilor însemnate din ocolul Herţei.* id. II 162. *Conspect asupra literaturii române şi scriitorilor ei.* (Titlul unei cărţi) ap. TDRG.

— *N.* din lat. **conspectus,** idem s. germ. **Konspekt,** idem.

CONSPIRÁ vb. I. *Conspirer.*— (Intrans., construit cu prep. (în) contra, la s., mai rar, trans., complementul drept arătând obiectul conspiraţiei) A pune la cale, a unelti, a complota, a urzi o conjuraţie s. un complot, a plănui s. a hotărî în ascuns răsturnarea ordinei publice, a şefului statului, a guvernului, etc.; a tinde. a se acorda (s. a lucra, a concura) spre acelaşi scop. *Conspiră contra celor ce dânşii la lucru-i osândiră.* EMINESCU, P. 116. *Nimic în lume nu va putea conspira de-acum să le împiedice fericirea.* C. PETRESCU, C. V. 182. *Totul conspiră la nenorocirea lui.* [Prez. ind. pers. I *conspir* şi (neobicinuit) *conspiréz* STAMATI. | Abstracte: **conspiráre,** (lat. *conspiratio,* fr. *conspiration*) **conspiráţie, conspiraţiúne** s. f. = înţelegere (s. urzire) tainică, uneltire împotriva ordinei publice, etc., cf. complot, conjuraţie. *Boierii rămaşi în Sibiiu... urzeau necontenit intrigi şi conspiraţiuni în contra Domnilor.* GHICA, S. 119. *Membrii coaliţiei (sau mai exact: conspiraţiei) de la Mazar-paşa.* MAIORESCU, D. I 581. *N'aş vrea să dăm acestei întâlniri... înfăţişarea unei conspiraţii.* C. PETRESCU, Î. II 105. | Adjective: (după fr. *conspirateur;* întrebuinţat mai ales ca substantiv) **conspirátor, -oáre** = care conspiră. *Figuri... de conspiratori poloni.* VLAHUŢĂ, D. 93. *Adevărată pălărie de conspirator, cum mai fabrică numai Italia.* C. PETRESCU, Î. II 180; — (după fr. *conspirant)* **conspiránt, -ă** = care conspiră; fig. (Fiz.) *Forţe conspirante,* care tind a produce acelaşi efect.]

— *N.* după fr. (lat. **conspiro, -are,** compus din *cum* şi *spirare* « sufla, a tinde spre»).

CONSPIRÁNT, -Ă adj.
CONSPIRÁŢIE s. f.
CONSPIRAŢIÚNE s. f. } v. **conspira.**

CONSTÁ vb. I. *Consister.* — A consista, a se compune, a fi alcătuit din... (Se construeşte cu prep. din) *Omul constă din corp şi suflet.* LM. *Casa mea constă din patru camere* [Se conjugă ca *sta.* | Adjectiv: **constătátor, -oáre** = care constă, se compune din... *Constituţiune constătătoare din statutele pentru autonomia provinţială.* SBIERA, F. 156].

— *N.* din lat. **consto, -are,** idem. Cf. constant.

CONSTÁBLU s. m. *Constable.* — Sergent (din poliţia engleză). *Iată al doilea constablu al turnului Eneas Dulverton.* C. NEGRUZZI, III 347/7.

— *N.* din engl. **constable,** idem (venit la noi, probabil, prin mijlocire franceză s. germană). Cf. dubletul conetabil.

CONSTÁND s. a.
CONSTÁNDĂ s. f.
CONSTANDINÁT † s. m. } v. **costandă.**

CONSTÁNT, -Ă adj., adv., subst. I. *Constant, fidèle.* II. *Consţamment.*

I. Adj. (Adesea în opoziţie cu schimbător s. variabil) Care rămâne totdeauna acelaşi, neschimbat, neschimbător, statornic, aşezat (II 3°); p. ext. stăruitor, credincios; (Mat.) care are totdeauna aceeaşi valoare; cf. permanent. *Desvoltarea întinsă şi armonioasă a tuturor facultăţilor într'un tot complet şi constant.* GHICA, S. 209. *Doi termeni: unul constant... şi altul variabil.* CLIMESCU, A. 289. *Epitetele constante ce le aflăm în Homer lângă persoanele principale din epopeele lui.* MAIORESCU, CR. I 20/12. *Sub numele de variaţiuni spontanee... se înţeleg modificările mai de seamă, formele nouă ce se ivesc deodată şi sânt de la început constante.* SANDU, S. 111. *Constant în prietenie.* | Spec. (Fiz.) *Climate constante,* în care deosebirea între media verei şi a iernei nu trece [de] 7° până la 8°. PONI, F. 176. *Vânturi constante,* care suflă în unele regiuni ale globului într'aceeaşi direcţie în tot cursul anului. id. ib. 183. (Mat.) *Cantitate constantă* (sau, substantivat: *constantă)* = cantitate neschimbată, în raport cu altele, variabile.

II. Adv. Mereu, într'una, necurmat, continuu, neîncetat. *Conu Iorgu... pierde constant.* I. TEODOREANU, M. II 96.

[Negativul: **neconstant, -ă** adj. | Abstract; (fr. *constance,* lat. *constantia)* **constánţă** (cu negativul **inconstanţă, rar neconstanţă)** s. f. = caracterul de a fi constant (I), statornicie, stăruinţă, tărie de suflet. *Curentul.... este remarcabil prin constanţa sa.* PONI, F. 305.]

— *N* din fr. s. lat. **constans, -antem,** idem.

CONSTÁNŢĂ s. f. v. **constant.**

CONSTANTINÁT † s. m. v. **costandă.**

CONSTANTINOPOLITÁN, -Ă adj., subst. *Constantinopolitain.* — (Locuitor, lucru) din Constantinopole. *Dar lucrările nu fură terminate în palatul constantinopolitan decât cu puţin timp înainte de 1710.* IORGA, IST. LIT. I 341.

— *N.* după fr. (lat. **constantinopolitanus, -a, um**).

CONSTATÁ vb. I. *Constater.*— Trans. şi absol. A stabili starea unui lucru, adevărul unui fapt, a arăta cu dovezi, în mod neîndoios, cum este de fapt ceva, care e adevărul, a adeveri, † a adevăra; a consemna într'un act scris; cf. a dovedi, a proba, a învedera, a confirma, a preciza. *Primul articol al legei... nu inovează nimica, ci constată numai şi afirmă un lucru atâta de vechiu* (a. 1865). URICARIUL, X 373/12. *Constatează nevinovăţia părintelui lor.* ODOBESCU, I 445. *Am constatat cum că autorii antici... sânt tot aşa [de] plini de amănunte tecnice ca şi Manualul tău.* id. I 63/5. *O cronică povesteşte, o geografie constată şi explică.* IORGA, IST. LIT. I 403. A afla, în acte, în scrieri. *Nu am constatat un dregător cu acest nume la Bulgari.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 160. [Prez. ind. *constát,* (din ce în ce mai rar) *constatez.* | Şi: (popular, incult) *costată* vb. I[a]. *Da dumneata o să costatez[i], o să cercetez[i] pân [= prin] oaminii cu cari-am fost, ş'o să dovedeşti că nu-i aşa* (Brăila). GRAIUL, I 258. | Abstracte: **constatáre** s. f. = acţiunea de a constata ceva, stabilire, ceea ce e constatat. *Constatarea sensurilor.* MAIORESCU, L. 52. | Part.-adj. **constatát, -ă** = stabilit, dovedit, adeverit, † adevărat. *Ei sânt constataţi documentar în timpul acestora.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 151.]

— *N.* din fr. (din lat. *constat,* pers. III sing., prez. ind. a lui *constare* «a consta, a fi sigur»).

CONSTELÁT, -Ă adj. *Constellé.* — (Rar) Împodobit, stropit, presărat cu stele, înstelat. *Ce-ţi*

lipsește să fii înger? Aripi lungi și constelate? EMINESCU, P. 88.

— *N.* după fr. (cf. lat. **constellatus, -a, -um** «din aceeași constelațiune»).

CONSTELÁȚIE s. f. v. **constelațiune.**

CONSTELAȚIÚNE s. f. (Astr.) *Constellation.*— Grup de stele fixe (asemănate de obiceiu cu un om, un animal s. un obiect, precum Carul mare, Carul mic, Cloșca cu pui, Taurul, Rarițele, Herăstăul, Gemenii, Săgetătorul, Casiopea). *Constelațiuni zugrăvite cu roș.* EMINESCU, N. 45. *Milescu se îmbunase. Cerul limpede îl furase de pe pământ. Alunecase în fundul bărcii, între doi soldați, urmărind cu ochii și însemnând în gând constelațiile.* D. ZAMFIRESCU, R. 123. | P. e x t. Zodie. *Născut subt o constelație fericită.* CADE. || F i g. Grupare. *O nouă constelațiune politică.* [Și: **constelátie** s. f.]

— *N.* din fr. (lat. **constellatio, -onem,** idem). Cf. c o n s t e l a t.

CONSTERNÁ vb. I(ª). *Consterner.* — T r a n s. (Întrebuințat aproape numai la pers. 3, subiectul fiind o știre, veste, faptă neașteptată, tristă, catastrofală; iar complementul persoana căreia i se comunică) A produce în cineva o stare sufletească în care uimirea se amestecă cu spaimă și descurajare, a face pe cineva să rămână încremenit (de spaimă, etc.); cf. î n c r e m e n i. [Pers. III ind. prez. *consternă* și *consternează.* | A b s t r a c t e: **consternáre,** (după lat. *consternatio,* fr. *consternation,* mai rar) **consternáție** s. f., **consternațiúne** s. f. = starea sufletească a omului consternat. u i m i r e cu spaimă, stupefacție. *N'are decât să rămâe acolo! vorbi tare..., în consternarea tuturora.* I. TEODOREANU, M. II 487. *În tot orașul domnește cea mai mare consternare, mai ales că n'au putut fi identificați... toți morții.* UNIVERSUL, a. 1930, 16 Noem. *Svonul despre apropiata demisie a... a provocat o consternare în cercurile liberale.* CURENTUL, a. 1930, 24 Noem. | A d j e c t i v e: **consternát, -ă** = uimit și înspăimântat, încremenit. *Ce mină consternată trebuea să fi făcut când te-a văzut râzând!* I. NEGRUZZI, IV 183. *Constată, consternat, că n'au întârziat de fel.* C. PETRESCU, C. V. 235. (Cu funcțiune a d v e r b i a l ă) Cu stupefacție. *Alexandru Vardaru privi consternat la Radu.* id. Î. II 89; — **consternánt, -ă** = care consternează, care te umple de uimire și de descurajare. *Ultimul tablou al dramei d-lui... este pur și simplu consternant.* I. DIMITRESCU, CURENTUL, a. 1930, 2 Dec.]

— *N.* din fr. (lat. **consterno, -ere,** idem).

CONSTERNÁNT, -Ă adj.
CONSTERNÁȚIE s. f.
CONSTERNAȚIÚNE s. f.
} v. **consternă.**

CONȘTIÉNT, -Ă adj., adv. *Conscient. Consciemment.* — (În opoziție cu i n c o n ș t i e n t) (Filos.) Care are (deplină) conștiință, cf. t r e a z; p. e x t. care își dă bine seama despre valoarea unui lucru, de importanța unei fapte, care-și cunoaște puterile, propria sa valoare, cf. s i m ț i t. *Popor conștient de misiunea sa.* LM. *Voința noastră conștientă este în serviciul pasiunilor.* MAIORESCU, CR. II 401/2. *Generalul Cernat a rămas neclintit militarul drept și disciplinat, ofițerul conștient că armata reprezintă sufletul și inima națiunii.* STURDZA, M. 84. || A d v e r b: *Amestecă dialectele, conștient sau inconștient.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 24. [Și: **consciént, -ă;** — (latinism, prin Ardeal) **cónștiu, -ie** adj. *Deplin conștiu despre îndelungatele lui vise.* EMINESCU, N. 78/8. *Rezultatul, țintit sau nu, conștiu sau* **neconștiu,** *este desnaționalizarea ei.* XENOPOL, ap. DDRF. *Teama... e cu mult mai conștie.* AGÂRBICEANU, L. T. 42, cf. 251; — (formă românizată; începe a se învechi) **conștiút, -ă** adj. *Stabilirea raportului conștiut de concordanță.* MAIORESCU, L. 106, cf. 41. *Conștiut fiind de valoarea lor...* SBIERA, F. 176, cf. 425. *Pe cât Logofătul e de zăpăcit, pe atât Ardeleanul e de conștiut.* IORGA, L. II 231. | Pronunț. *-ști-ent, -ști-ut, -ști-u* și *-știu.*]

— *N.* din fr. *conscient. (Conștiu* din lat. **conscius, -a, -um,** idem. Și ital. *conscio).*

CONȘTIÉNȚIE † s. f.
CONȘTIENȚIÓS, -OÁSĂ adj.
CONȘTIENȚIOZITÁTE s. f.
CONȘTIINCIÓS, -OÁSĂ adj.
CONȘTIINCIOZITÁTE s. f.
} v. **conștiință.**

CONȘTIÍNȚĂ s. f. (Filos.) *Conscience.*

1°. (În înțeles psihologic; corespunde germanului «Bewusstsein») Ș t i i n ț a despre sine însuși în raport cu lumea exterioară; (în opoziție cu i n c o n ș t i e n ț ă) funcțiunea sufletească de a-și c u n o a ș t e «ascunsul inimii» (CANTEMIR, HR. 179/26), de a-și da seama de propria sa existență, de ceea ce se petrece în sufletul său, în mintea sa și a-și aprecia aptitudinile și puterile, de a avea încredere în sine. *Conștiința curățenii[i] sufletului vostru.* MARCOVICI, D. 276. *La un neam mândru ca al nostru..., conștiința sângelui a fost vie în cele mai grele vremi.* A. RUSSO, S. 84/12. *Miile... de impresii... nu sânt niciodată în totalitatea lor prezente în conștiința actuală, ci stau în cea mai mare parte întunecate și ascunse în sufletul sau în memoria lui.* MAIORESCU, CR. II 140/11. *Simt ...pierind conștiința eternității mele.* EMINESCU, N. 62/20. [Literatura] *este... o manifcstare de conștiință, de vitalitate.* IORGA, L. I 440. *Deșteptarea ideii românești, a conștiinței naționale.* id. ib. II 75.

2°. (În înțeles moral; corespunde germanului «Gewissen» Sentimentul intim al datoriei, cinstei, corectitudinei și iubirei de adevăr, care călăuzește pe om în distingerea binelui și răului ce face și prin care-și dă seama (s. își mărturisește lui însuși) în c u g e t u l său dacă a făcut bine s. rău, (pop.) c u g e t. *Conștiința să-mi fie cereasca ta povață; Prin ea tu mă'ndreptează și, când greșesc, mă 'nvață Cum trebue să fiu.* ALEXANDRESCU, M. 36/10. *Îl călăuzea o neprihănită conștiință.* C. NEGRUZZI, I 244. *Își cumpără un nume, Vânzându-și conștiința.* id. II 21/12. *Orice întrebare de știință este mai întâiu... o întrebare de conștiință.* MAIORESCU, CR. I 340/5. *Conștiința rea te bagă'n belea.* SBIERA, P. 253/8. *Mustrare de conștiință* = mustrare de c u g e t. *Are* (s. *este cu) conștiința împăcată; are ceva pe conștiință; apelează la conștiința ta.* (După fr.) *Cu mâna pe conștiință* = în toată sinceritatea. *Are o conștiință foarte largă* = scuză ușor răul făcut de el s. de alții. | P. e x t. Cinste, moralitate, totalitatea sentimentelor morale. *E un om fără conștiință,* fără nici un scrupul.

3°. (Mai rar, impropriu, în loc de c u n o ș t i n ț ă) Cunoștință. *A-și pierde conștiința* = a-și pierde cunoștința, a nu mai ști de sine, a leșina.

4°. S p e c. *Libertate de conștiință* = dreptul ce-l recunoaște Statul (prin Constituție) fiecărui cetățean de a se bucura de o completă libertate de credință religioasă, de a profesa oricare religie sau confesiune. *Românii se bucură de libertatea conștiinții, libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor.* HAMANGIU, C. C. X.

5º. Conștiinciozitate. *A face un lucru cu* (s. *în*) *conștiință* = cu toată îngrijirea cuvenită, cu scrupulozitate.

[Plur. *-ințe*, prin Mold. *-nți.* | Și: **conștiénție** † s. f. *Cu întreaga conștienție mărturisim.* CANTEMIR, HR. 10, cf. 179/6, DOSOFTEIU, MOL.; (formă românizată) **cuștiință** † *Intru curată cuștiință.* LITURGHIE (Iași, 1689), ap. TDRG.; — **conșciință, conșciénță** s. f. DICȚ. | Adjectiv: (după fr. *consciencieux*) **conștiinciós** (învechit: **conștiențiós**), **-oásă** = care ascultă de conștiință (2º), care are sentimentul datoriei și al adevărului, cf. corect, meticulos, scrupulos; făcut cu îngrijire. *Muncitorului conștiincios nu-i rămâne une-ori decât să se lase să moară de foame.* GHICA, S. 594. *Au lăsat la o parte conștienționsa constatare acelor elemente simple.* MAIORESCU, CR. II 135/2. *Domnul Florea e conștiențios în toate.* AGÂRBICEANU, L. T. 273. (Cu funcțiune adverbială) *Sorbi conștiincios trei linguri de poțiune pe zi.* C. PETRESCU, Î. II 241. | Abstract (derivat de la adjectivul *conștiincios*) **conștiinciozitáte (conștiințiozitáte, conștiențiozitáte)** s. f. = calitatea celui conștiincios, cf. corectitudine, meticulozitate, scrupulozitate; grijă deosebită. *Sânt cazuri unde nimerirea lecturei autentice nu e atât treabă de conștiinciozitate, de erudiție sau de perspicacitate, cât [de] toate acestea la un loc.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 50.]

— *N.* din lat. **conscientia, -am,** idem. Cf. conștient, conștiu.

CONȘTIINȚIOZITÁTE s. f. v. **conștiință.**

CONSTIPÁ vb. I. (Med.) *Constiper.* — (Trans. și absol.) A face să nu aibă ieșire afară s. scaun (regulat), a astupa, a încuia. *Alimentele iritante constipă.* | Refl. A nu mai avea ieșire afară s. scaun (regulat), a se astupa, a se încuia (la trup POLIZU). [Prez. ind. *constip* și *constipez* (BARCIANU).] | Abstracte: **constipare** s. f. = acțiunea de a (se) constipa; (lat. *constipatio*, fr. *constipation*) **constipáție,** (mai rar) **constipațiúne** s. f. = starea celui constipat, astupare, astupătură, încuiere, încuietură. *Omul capătă rast din ridicături, din constipație și din cauză că bea apă multă.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 157. | Adjective: (fr. *constipant*; opus lui laxativ) **constipánt, -ă** adj = care constipă. *Gutuia e constipantă*; — part.-adj. **constipát, -ă** = care nu are scaun, astupat, încuiat; fig. (mai ales substantivat) (ce) care nu e deschis la vorbă, nu-și arată sentimentele adevărate. *Când li s'au înnodat intestinele, fiindcă s'au îmbuibat, se târâie constipați pe covor.* C. PETRESCU, Î II 56.]

— *N.* din fr. (lat. **constipo -are** «a strânge la un loc, a astupa»).

CONSTIPÁNT, -Ă adj.
CONSTIPÁȚIE s. f.
CONSTIPAȚIÚNE s. f. } (Med.) v. **constipà.**

CONSTITUÁ vb. Ia v. **constitui.**

CONSTITUÁNT, -Ă adj. s. f. *Constituant.* — Care (s. din care se) constitue (1º și 2º), alcătuește, întocmește, organizează, compune; alcătuitor, de căpetenie, esențial. *Părțile constituante ale unui corp.* ȘĂINEANU, D. U. | Spec. (Polit.) **Adunare constituantă** s. (substantivat) **Constituantă** = adunarea Corpurilor legiuitoare alese anume pentru votarea s. schimbarea constituției Statului. *Vom lăsa această chestie să se deslege prin obștească adunare constituantă.* GHICA, A. 40. *În constituantă ați avut doi filosofi.* ap. MAIORESCU, D. I 516. *Constituanta din 1866 a votat Constituțiunea României.* [Pronunț. *-tu-ant.*]

— *N.* după fr. Cf. constitui, constituție, constitutiv.

CONSTITUÍ vb. I(a) 1º. *(Se) constituer.* 2º. *Constituer; se constituer, s'établir.* 3º. *Constituer* (une rente, une dot).

1º. Trans. A forma ceva întreg, orânduind și așezând mai multe lucruri s. diferite părți ale unui lucru, a întocmi, a alcătui (I 3º, II), cf. a forma (3º), a înjgheba, a compune, a organiza (pe baze legale), a da ființă, a înființa, a crea, a întemeia. *Legile sânt trebuitoare pentru a constitua societatea omului* (a. 1817). URICARIUL, IV 301/22. *Omenirea... constituiază unitatea ei.* A. RUSSO, S. 51/23. | Refl. A se forma într'un întreg, a se alcătui luând ființă, a se întocmi, cf. a se compune, a se organiza. *Toate popoarele se constituesc pe o bază slobodă* (a. 1848). URICARIUL, X 1/3. *Acei oameni și-ar da pe față cugetul mai nainte și chiar d'a se constitua un comitet.* GHICA, A. 687. *În Dămilieni sânt 50 de locuitori care au avut nepriceperea a se constitui in comună.* I. IONESCU, D. 347. *Orașele... constituindu-se pe principiul comunal, se ocârmuiau de o magistratură.* BĂLCESCU. M. V. 10/28. *S'a constituit biroul Camerei.*

2º. Trans. A forma, a alcătui, a fi partea esențială a ceva; a avea valoare de..., a fi considerat ca... *Acest act de arestare nu constitue o flagrantă călcare a Convențiunei.* ALECSANDRI. T. 1653. *Aceste principie... singure constituesc o castă nobiliară.* BĂLCESCU. M. V. 10/16. *Această imagine trebue să fie potrivită cu gândirea, altfel sensibilizarea ei... constitue o croare.* MAIORESCU. CR. I 34/26. *Ele nu pot constitui o dovadă sigură de exîstența a doi Mari-vornici.* C. GIURESCU. BUL. COM. IST. V 71. *La Bizanț, în secolul IX, «spatharios» constituia un titlu nobiliar,* id. ib. V 125. || Refl. A se da drept, a-și lua rolul de... *Contele de Tazleo... și-au pus de gând a se constitua, ca în poveste, zmeul acelei dame.* ALECSANDRI, T. 1227. | (Jur.) A se pune în stare de... *Hoțul s'a constituit prizonier* = s'a predat de bună voie autorităților, s'a dat prins. **A se constitui parte civilă** (v. civil). *N'auzi? cu cât te constitui parte civilă? — Ce e aia? — Câte parale ceri?* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. **134, cf.** 133.

3º. Trans. A stabili, a fixa (conform legii), a destina (o rentă, o dotă, etc.) DICȚ. *Cei ce constituesc o dotă, sânt datori să răspundă.* HAMANGIU, C. C. 312.

[Prez. ind. *constituésc, constituiu.* Și: (învechit) **constituà** vb. Ia. Abstract: **constituíre** s. f. = acțiunea de a (se) *constitui*, cf. constituție, alcătuire, întemeiere, înjghebare, așezare, formare, organizare, creare. *Greutățile enorme ce le-a învins Statul roman până la constituirea sa.* MAIORESCU, CR. I 265/21. *Constituirea dotei.* Cf. constituție. | Adjective: **constituít** (cu negativul **neconstituit**), **-ă** = întocmit, alcătuit, compus (din...) format, stabilit; p. anal. (despre om) cu constituție solidă. (Ad 1º). *Corpurile constituite toate, unul după altul cu președinții în frunte...* GHICA, S. 654. *Judecata unei autorități constituite a Statului.* MAIORESCU, CR. III 146/19. *Când ați vedea cum multe din aceste societăți sânt constituite...* id. D. I 88. *Interesul național al Românilor, dacă vor să existe constituiți într'un stat liber...* id. ib. I 109. *Țara Românească apare... deplin constituită ca stat.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. 32. *La redeschiderea ședinței d. P. încearcă să declare adunarea constituită.* CURENTUL, 1930, 24 Sept. *O persoană așa*

de bine constituită nu avortează dintr'un lucru de nimic. VLAHUȚĂ, D. 310; (ad 2°) (Construit cu prep. în) *Armată mare pentru individul constituit în spectatoriu, dar același număr mărginit pentru regisor.* EMINESCU, N. 84/17; (ad 3°) *Dota nu poate fi constituită... în timpul căsătoriei.* HAMANGIU, C. C. 312; — **constituitór, -oare** adj. = care constitue. *Constituitorul dotei.* MON. OF. 19.]

— *N.* din fr. (lat. **constituo, -ere,** idem). Cf. constituant, constitutiv, constituție.

CONSTITÚȚĂ † s. f. v. **constituție.**

CONSTITÚȚIE s. f. 1°-4°. *Constitution.*

1°. Constituire (1°), alcătuire, organizare; felul cum e constituit (1°), alcătuit, organizat un lucru. *Constituțiunea [corpuri]lor.* PONI, CH. 7/2.

2°. Spec. Legea fundamentală, votată de constituantă, care cuprinde principiile de organizare a unui stat și drepturile și datoriile politice ale cetățenilor; p. anal. așezământ fundamental al unei societăți s. organizări sociale. *Constituțiunea este mandatul, în virtutea căruia suveranul administrează un stat.* PRETORIAN, DR. C. II. *Loc deosăbit în constituția sa nu este dat boierimei, ca unei caste.* RUSSO, S. 122/2. *Poarta... îi hărăzi...* [Moldovii] *o constituție.* C. NEGRUZZI, I 278. *S'a violat Constituțiunea.* MAIORESCU, D. I 40.

3°. (Fiziol.) Organizația fizică, alcătuirea lăuntrică, starea generală a cuiva (cf. BIANU, D. S.) «făptura trupului» (STAMATI), natură (COSTINESCU), fizic. *De o statură microscopică... și de o constituție foarte delicată.* C. NEGRUZZI, I 206. *Constituție robustă. Om slab de constituție.*

4°. (Jur.) Constituirea (3°) unei rente s. zestre. *Constituțiunea de dotă coprinde toată averea prezinte și viitoare a femeei.* HAMANGIU, C. C. 312.

[Și: **constituțiúne** s. f.; — (la ZILOT) **constitúță** † s. f. *Căci constituța și reglementul Era a luptei în față țentul.* CRON. 352 b; (ad 3°, etimologie populară, după *coastă* s. deformare din *constituță*), **costicúță** s. f. = constituție corporală ori intelectuală. RĂDULESCU-CODIN, Î. *Slab de costicuță* s. *costicuțe* = slab de fire, fricos. id. ib. *Cei «slabi de costicuțe» mor de frică, când le aud vorbind.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 40/35. | Adjectiv: (fr. *constitutionnel*) **constituțiónál** (cu negativul **neconstituțional**), **-ă** = supus unei constituții; cu, după s. în conformitate cu constituția unui stat s. a unui individ. *România e o monarhie constituțională. Legea a fost declarată constituțională de Curtea de casație. Guvern constituțional* LM. *Înștiințare de la vicariu către protopop..., iară pentru nemeși sub constituțional pedeapsă [subt pedeapsă constituțională]* (a. 1809). IORGA, S. D. XII 200/9. *Cât pentru guvern și forma-i cea constituțională, Vrând să mă declar de-acuma, simț o mare îndoială.* ALEXANDRESCU, M. 172/1. *Puterile constituționale ale regelui sânt ereditare.* HAMANGIU, C. C. XXVII. *Sprijinirea importantelor interese constituționale.* MAIORESCU, CR. I 261/18. *Libertățile constituționale.* C. PETRESCU, Î. II 139. (Cu funcțiune adverbială). *Retragerea ministerului... s'a produs constituțional corect.* MAIORESCU, D. II 22. | Derivate (de la adjectivul constituțional): **constituționalíst** s. m. = (rar) cel ce observă, respectă constituția. *Clevetici: Sânt liberal ultra, jurnalist Și constituționalist.* ALECSANDRI, T. 29; — (cf. germ. *Konstitutionalismus*) **constituționalism** s. a. = spirit constituțional. *Adversar doctrinar al constituționalismului «nemțesc și galofranc».* MAIORESCU, CR. III 95/19; — (fr. *constitutionnalité*) **constituționalitáte** (cu negativul **neconstituționalitate**) s. f. = calitatea de a fi în conformitate cu constituția. *Constituționalitatea acestei procedări nu se poate pune la îndoială.* MAIORESCU, D. II 140. *Neconstituționalitatea censurei.*]

— *N.* după fr. (lat. **constitutio, -onem,** idem). Cf. constitui, constituant, constitutiv.

CONSTITUȚIONÁL, -Ă adj.
CONSTITUȚIONALÍSM s. a.
CONSTITUȚIONALÍST s. m.
CONSTITUȚIONALITÁTE s. f.
CONSTITUȚIÚNE s. f.
} v. **constituție.**

CONSTITUTÍV, -Ă adj. *Constitutif.* — Care constitue (1° și 2°), stabilește în mod legal, care formează partea esențială a unui lucru, alcătuitor, de căpetenie, cf. component, esențial. *Elementele constitutive ale vieței lui sufletești* EMINESCU, N. 84/1), *ale limbii române* (MAIORESCU, CR. III 49/20). *Actul constitutiv al uzufructului.* HAMANGIU, C. C. 136.

— *N.* după fr. Cf. constitui, constituant, constituție.

CÓNȘTIU, -IE adj.
CONȘTIÚT, -Ă adj.
} v. **conștient.**

CONSTRÂNGE vb. III. *(Se) contraindre.* — Trans. A face pe cineva să lucreze în contra voinței sale, a sili, a forța, † a asupri (1°); spec. (Jur.) a obliga pe calea justiției. *Nu te constrâng.* C. PETRESCU, C. V. 339. || Refl. A se înfrâna, a se opri de la ceva stăpânindu-se. [Se conjugă ca *strânge.* | Abstract: **constrângere** s. f. = acțiunea de a (se) constrânge, silă, siluire, forțare, † asuprire. *Îndatoririle fidejusorelui trec la erezi, afară de constrângere corporală, chiar dacă îndatorirea era asigurată prin constrângere corporală.* HAMANGIU, C. C. 414. *Nu era o mișcare naturală, ci una pornită dintr'o constrângere, și de aceea opera avu un răsunet slab.* IORGA, IST. LIT. I 414. *Constrângerile legale de tot soiul, care s'au acumulat... asupra cetățeanului român.* CURENTUL, a. III, 1930, 3 Oct. | Adjective **constrâns** (cu negativul **neconstrâns**), **-ă** = silit, forțat, † asuprit (1). *Guvernul mieu a fost constrâns a întrebuința... o rigoare neuzitată în contra trămisului prea Fericirei Voastre* (a. 1865). URICARIUL, X 386/6. (Cu funcțiune adverbială). *Chiar trupurile tinere mergeau greoiu, afectat, constrâns, robite de îmbrăcăminte.* I. TEODOREANU, M. II 192; — (după fr. *constringent,* lat. *constringens, -tem)* **constringént, -ă** = care constrânge.]

— *N.* compus din **con-** și **strânge,** după analogia fr. *contraindre* s. ital. *costringere.* Cf. constricție, constrictor.

CONSTRÍCȚIE, CONSTRICȚIÚNE s. f. (Med.) *Constriction.* — Strângere, zgârcire a unor părți ale corpului). COSTINESCU. *Constricțiunea vaselor din corp.* LM.

— *N.* după fr. (lat. **constrictio, -onem** idem).

CONSTRICTÓR, -TOÁRE adj. *Constricteur.* — Care strânge, zgârcește. *Mușchii constrictori ai faringelui. Boa constrictor,* numele unui șarpe care se încolăcește în jurul pradei sale și o strânge spre a o frânge și înghiți.

— *N.* după fr.

CONSTRINGÉNT, -Ă adj. v. **constrânge.**

CONSTRÚCȚIE, CONSTRUCȚIÚNE s. f. I. 1°. *Construction.* 2°. *Construction, édifice.* II. *Construction, constitution.*

f. 1º. Acțiunea de a construi, construire, clădire, zidire, facere (I), durare[1]. *Altă întrebuințare își găsește piatra...la construcțiune de case și împrejmuiri.* PAMFILE, I. C. 376/27. *Lemn de construcție, societate de construcțiuni.*

2º. Zidire, clădire, edificiu, bina. *A făcut construcțiuni, plantațiuni.* HAMANGIU, C. C. 127. *Uriașe construcții neisprăvite.* C. PETRESCU, î. II 159.

II. P. ext. Felul, modul cum e compus, alcătuit, construit ceva; spec. (Gram.) întrebuințarea și așezarea cuvintelor în legătură unele cu altele după firea limbei (s. în potriva firei ei); alcătuire de cuvinte (nouă); alcătuirea frazei. *A se păzi construcționea și ortografia și noima pe deplin.* VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I 305. *Arată-mi construcția verburilor.* C. NEGRUZZI, I 9. *Critica voia... să combată construcțiunile arbitrare ale filologilor, care sub cuvânt de «purificare», întocmeau un vocabular de termini necunoscuți Românului.* MAIORESCU, CR. II 245/7. *În traducerile românești vechi, în care traducătorii sânt foarte servili, se află așa de multe cuvinte și construcțiuni streine.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 54. | (Geom.) *Construcțiuni geometrice.* | (Neobișnuit) Constituție (3º), fizic. Cf. LM. *Pruncul are o construcție puternică.* MARIAN, NA. 45.

[Și: (la VĂCĂRESCU; după ital. *costruzione*) **construcțióne** † s. f.]

— *N.* după fr. (lat. **constructio, -onem**).

CONSTRUCTÍV, -Ă adj. *Constructeur, constructif.* — (În opoziție cu distructiv; se întrebuințează numai în sens figurat). Care construește, face un lucru pozitiv și folositor. *Critică destructivă unde trebue, și constructivă unde poate.* MAIORESCU, CR. I IV/4. *Admirabila înțelegere sufletească a operei constructive, pe care ziarul nostru... o înfăptuește cu atâta răbdare și zi de zi.* UNIVERSUL, 1930, 5 Noem.

— *N.* din fr.

CONSTRUCTÓR s. m., adj. *Constructeur.* — Cel care construește (I) o mașină, etc. spec. maestru zidar, care, fără să aibă diplomă de arhitect, are dreptul să ia în antrepriză clădiri. *Era să fie liber sau să continue lucrarea în regie, sau să o conceadă la o companie de constructori.* GHICA, S. 454. | Adj. Care construește, ziditor, clăditor. *Castorii sânt animale constructoare.*

— *N.* după fr. (lat. **constructor**).

CONSTRUÍ vb. IV[a]. *Construire.*

I. Propriu (Trans. și refl.) A orândui părțile spre a forma un întreg, a (se) alcătui (2º) după un plan determinat; p. ext. a (se) zidi, a (se) clădi, a (se) dura. *Casele se construesc cu lemne, cu pietre, cu cărămizi și cu alte materii.* LM. *Construesc o corabie.* Cf. COSTINESCU.

II. Fig. Trans. și refl. A (se) compune (un sistem, o teorie, etc.). | (Gram.) *A construi o frază,* a așeza cuvintele într'o anumită ordine. *Acest verb se construește* (= se întrebuințează în legătură cu) *cu prepoziția cu.* | (Geom.) A desena liniile unei figuri geometrice. *Construesc un triunghiu.*

[Abstract: **construíre** s. f. = acțiunea de a construi; alcătuire; zidire, clădire, durare, construcție. (Ad I) *Construirea unui pod;* (ad II) *Construirea unei teorii, unei fraze, unui verb, unui triunghiu, etc.* | Part.-adj. **construít, -ă** (ad I) *O casă construită din bârne;* (ad II) *O frază rău construită.*

— *N.* după fr. (lat. **construo, -ere**). Cf. construcție, constructiv, constructor.

CONSUBSTANȚIÁL, -Ă adj. (Bis.) *Consubstantiel.*—(Despre cele trei fețe ale sfintei Treimi) Din una și aceeași substanță. [Abstract: (fr. *consubstantialité*) **consubstanțialitáte** s. f. = unitate de substanță (a sfintei Treimi). | Pronunț. *-ți-al*].

— *N.* după fr.

CONSUBSTANȚIALITÁTE s. f. v. **consubstanțial.**

CONSUETUDINÁL, -Ă adj. } (Jur.) v. **consuetudine.**
CONSUETUDINÁR, -Ă adj. }

CONSUETÚDINE s. f. *Habitude, coutume, usage.* — (Latinism) Obicinuință (ARISTIA, PLUT.), obiceiu, deprindere, învățătură (LM.), uz, datină, (Jur.) obiceiul pământului. [Adjectiv: **consuetudinál (consuetudinár), -ă** (Jur.) = (drept) nescris, dar consacrat prin uz, prin datină, prin «obiceiul pământului», de (după s. prin) datină, obicinuelnic. *Desvoltarea juridică a Francezilor, compusă parte din dreptul consuetudinal, parte din dreptul roman.* MAIORESCU, CR. III 100/25. *Unul din ei... aduce aminte oaspelui... de acest drept al lor, bazat de nu pe legi pozitive,... [ci] pe dreptul consuetudinal.* I. NEGRUZZI, I 292. *«Jus valachicum» (dreptul românesc)... era un drept consuetudinar sau «obicinuelnic», care nu a avut trebuință de nici un fel de codificare, ca să poată fi răspândit pe întreagă întinderea teritoriului românesc. ...Voievozii, cnejii... nu se sprijineau pe dispozițiile vre-unei legi scrise. Lor le venea în ajutor «obiceiul pământului».* I. LUPAȘ, IST. ROM. (ed. 1929) 12.]

— *N.* din lat. **consuetudo, -dinem,** idem.

CÓNSUL s. m. *Consul.*

1º. (Ist.) În republica romană, unul din cei doi înalți magistrați aleși anual de popor, care exercitau puterea executivă supremă; p. anal. unul din cei trei înalți magistrați conducători ai republicei franceze, aleși după constituția anului VIII; p. gener. (impropriu, incult, sens †) magistrat înalt. *Boiariu mare ce să dzîce ipat și cónsulŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 11[2]. *Și mai mare era acest nume de boieri, consul, decât împăratul.* LET. I 13/24. *Rogu-vă norodul ce înțelege Pentru cârmuirea vre unui stat, El pururе pe acela ș'alege Au dictator sau consul în sănat.* BUDAI-DELEANU, Ț. 366/10. *La 509 a. Ch. se răstoarnă monarchia și se introduce o republică aristocratică cu consuli luați numai dintre patricii.* MAIORESCU, CR. III 102. *Erau de părere să ducă păsurile țării la cunoștința întâiului consul* (= Bonaparte) GHICA, S. 497.

2º. (Astăzi) Agent numit de un Stat într'o țară streină, însărcinat cu reprezentarea intereselor comerciale și protecția conaționalilor săi. Un rang mai înalt: **consul general;** rang inferior: **viceconsul** († ipoconsul); spec. **consul-de-mare** † (POLIZU) = agent însărcinat în porturi cu reprezentarea intereselor comerciale ale unei țări streine. *Asemenea dă voie Poarta a se afla consoli și ipoconsuladis, după cum va cunoaște Împărăția Rusiei că sânt trebuincioși.* DUMITRACHE, 455. *Contul moschicesc Pizani* (a. 1819). URICARIUL, VII 80/16. *Consolul din Iași s'au tras* [= retras]. BELDIMAN, TR. 350. *Consulii și agenții puterilor streine.* URICARIUL, VIII 188/8. *Caimacamul întovărășit de patru senatori... și de vreo zece consuli.* GHICA, S. 384. *Cucoana... șede în loja de lângă a contului prusienesc.* FILIMON, C. II 603. *Se afla la Iași, în calitate de consul rusesc.* MAIORESCU, CR. III 64/3. *Ce s'aleg? Sfătuitor domnesc, cont, cârmuitor Domn, ori ales la adunare?* JIPESCU, O 110. *Erea sudiți austrieni, ăștia plătea un galben pă an la contu' nemțesc.* GRAIUL, I 178/10.

[În noile provincii cu rostire germană (greșită) *cónzul.* | Și: **cónsol** † s. m., (vechiu și popular) **conț** s. m. (Capu-Codrului, Bucov.) Com. AR. TOMIAC. | Adjectiv: (lat. *consularis, -e*, fr. *consulaire)* **consulár, -ă** = a(l) consulului, de consul. (În Franța) *La 1799, constituțiune consulară.* MAIORESCU, CR. III 101/12. *E nevoie ca o voință unică de jos până sus să străbată corpul nostru consular.* CURENTUL, 1930, 6 Dec. | Abstract-local: lat. *consulatus*, fr. *consulat*, germ. *Konsulat)* **consulát** s. a. = însărcinare, misiune, post, rang de *consul* (1° și 2°); durata magistraturei unui consul (1°); p. ext. reședința (și mai ales) clădirea în care sânt adăpostite birourile unui consul (2°); guvernământ consular al republicei franceze de la anul VIII (1799) până la proclamarea imperiului (1804). *La 494 se introduc tribunii plebei, la 366 participarea definitivă a plebeilor la consulat.* MAIORESCU, CR. III 102. *Eram rău notat la palat și la consulat.* GHICA, S. 183. *S'au spart ferestrele la consulatul german.*]

— *N.* după fr. și din lat. **consul,** idem (1°).

CONSULÁR, -Á adj. s. m. **CONSULÁT** s. a. } v. **consul.**

CONSULÉNT s. m. v. **consultant.**

CONSÚLT, -Ă adv. *Prudent, indiqué, recommandé.* — (Latinism, întrebuințat în Transilvania și Bucovina) Recomandabil, prudent, oportun, indicat, potrivit, bine, la loc, cu cale. *Ar fi mai consult să ne mărginim deocamdată numai la...* SBIERA, F. 200, cf. 262. *De-i frumos și totodată consult din punctul de vedere pastoral să o facă aceasta, nu e treaba noastră s'o discutăm aice.* MARIAN, NA. 200. [Rostit de obiceiu (greșit): *consúlt* adv.]

— *N.* din lat. **consultus, -a, -um** «bine gândit».

CONSÚLT s. a. (Med.) *Consultation.* — Consfătuire asupra stării unui bolnav între medicul care-l îngrijește și un alt medic s. alți medici. *M'a sfătuit să facem consult și am chemat și pe doctorul Burdea.* XENOPOL, ap. TDRG. *Dar trei doctori să facă un consult, pentru a ucide cu parul pe stradă oameni sănătoși, asta este prea mult !* CARAGIALE, M. 91. [Plur. *-sulturi.*]

— *N.* din lat. **consultum** s. **consultus, -us** «sfat. hotărîre» (mai de mult și în franțuzește: *consulte).*

CONSULTÁ vb. I. I. *Consulter. II. Conférer, se consulter.*

I. 1°. Trans. (Complementul e o persoană) A cere sfatul cuiva, a întreba o persoană s. o autoritate competentă în chestiune. *Pe mine mă consulți ce să faci?* LM. *Acest bărbat era mai totdeauna consultat la Paris și la Londra în toate afacerile privitoare la Orient.* GHICA, S. 176. *Să nu fim numai noi, Camera, ci să fie și Senatul consultat.* MAIORESCU, D. I. 298. *Devotat prieten al său, pe care Dănuț îl consulta.* I. TEODOREANU, M. II 23. *Te-am trecut fără să te consult, fiindcă nu știam unde să te descopăr.* C. PETRESCU, C. V. 158. | Spec. *A consulta un jurisconsult, un medic, un expert.* LM. Cf. căuta (I 2° b). *Și să nu socotească cineva că consulta vre un doctor.* C. NEGRUZZI, I 208. *A consulta oracolul.* | Refl. (Cu același înțeles; persoana de la care se cere un sfat se arată prin prep. cu). *În această chestiune mă voiu consulta cu un bun prieten.*

2°. P. ext. (Complementul e o carte, un document, un registru etc.) A studia, a căuta o informație în..., a cerceta (I 2°), a cerca (I 2°) spre a se lămuri într'o chestiune. *Rare-ori recurgeau și la vreun alt m[anuscri]s, pentru a-l consulta cu privire la câteva locuri mai grele.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 97.

II. Refl. (Despre două s. mai multe persoane, cu înțeles de reciprocitate) A se sfătui împreună. *S'adunară. Și mult se consultară, ce fel ar putea face, Și prin care mijloace Stavilă ar opune L'acea înnecăciune.* ALEXANDRESCU, M. 359/6. *Subiectele asupra cărora din porunca Domnului au a se consulta.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 102.

[Prez. ind. *consúlt*, învechit *consultéz* (STAMATI). | Și: (formă neogreacă) **consultarisi** † vb. IV[a]. *Trebue să mă consultarisesc cu colegii miei.* ALECSANDRI, T. 1431. | Abstracte: **consultáre,** (mai întrebuințat) **consultațiúne (consultáție)** s. f. = acțiunea de a (se) consulta, sfat; spec. *consultație medicală* = convorbire dintre cel care vine să ceară avizul unui medic și medicul care-l întreabă, îl examinează și-i prescrie un tratament; (ad) II) sfătuire la un loc, împreună (STAMATI), sfătuirea între sine, unul cu altul (CODICA ȚIV. A. 5/21), conferință, chibzuire; spec. conferință asupra stării unui bolnav între medicul care-l îngrijește și alt medic s. alți medici, consult; p. ext. părerea motivată, dată în scris s. oral, a unui medic asupra stării unui bolnav, a unui advocat, a unui jurisconsult asupra unei afaceri pentru care a fost consultat. *Unitatea... bisericei... trebue a se susține prin consultațiuni, învățături.* (a. 1865). URICARIUL, X 371/4. *Ore de consultație de la 2—5. Consultație gratuită.* | Adjective: **consultát** (cu negativul **neconsultat), -ă** = întrebat de sfat; cercetat. *Medic consultat. Carte consultată;* — (rar) **consultatór, -oáre** = care cere s. dă sfaturi, sfătuește, povățuește. *Consultatorii oracolului.* LM.; — (<fr. *consultant)* **consultánt, -ă** = care dă sfaturi, consultații, sfătuește, povățuește; spec. *medic consultant*, care nu vizitează pe bolnavi acasă la ei, ci tratează numai pe aceia care vin să-l consulte acasă la el ori în clinica (spitalul) unde lucrează s. care e chemat la un consult; *avocat consultant* (și în Transilv., după germ. *Konsulent* **consulént)** = care nu pledează, ci dă numai sfaturi asupra afacerilor pentru care e consultat; — (<fr. *consultatif)* **consultatív, -ă** = care e consultat, chemat a-și da părerea într'o chestiune; spec. *a avea vot consultativ*, a lua parte la deliberare (într'un consiliu, într'o adunare), dar fără drept de vot, fără a putea decide, cf. vot deliberativ. *Avea numai vot consultativ.* PRETORIAN, DR. C. 15, cf. 22. *Capul emigranților va avea în deliberațiile comitetului numai părere consultativă, iar niciodată vot.* GHICA, A. 711.]

— *N.* din lat. **consulto, -are,** idem, s. fr. Cf. consult.

CONSULTÁNT, -Ă adj. **CONSULTARISÍ** † vb. IV[a] **CONSULTÁȚIE** s. f. **CONSULTAȚIÚNE** s. f. **CONSULTATÍV, -Ă** adj. } v. **consulta.**

CONSÚM s. a. 1°. *Consommation.* 2°. *Coopérative de consommation.*

1°. (Germanism, în Transilv.) Consumație (3°). *Dare de consum.* BARCIANU. *Consumul a scăzut în timpul din urmă.*

2°. Mărfuri de consumație. *Magazin de consum.* || (Germanism, în Transilv.) Societate de aprovizionare și de consumație, cooperativă de consumație. *Noi ne aprovizionăm de la consumul funcționarilor.*

[Plur. *-sumuri.*]

— *N.* din germ. **Konsum(-Verein),** idem. Cf. consuma.

CONSUMÁ vb. I. *Consommer, consumer.*

1°. Trans. și refl. Aproape numai subt forma participială) A (se) aduce până la capăt, a (se) aduce la îndeplinire. la perfecționare, a (se) efectua, a (se) executa. a (se) isprăvi, a (se) termina, a (se) desăvârși, a (se) perfecționa. DICȚ. *Crima a fost consumată.*

2°. Trans. A mistui încetul cu încetul prin întrebuințare, a face să piară cu totul, să se macine (cf. a prăpădi, a distruge, a strica, a nimici, a uza, a roade, a topi, a mânca, a stoarce, a absorbi, a împuțina, a sleì, a risipì) s. a slăbi (puterile). *Pentru a crea o valoare, trebue a începe prin a strica (a consuma) o mulțime mare de alte valoare.* I. IONESCU, D. 238. *A-și consuma averea în lux și în desfrânări.* LM. *Focul a consumat toată casa.* | Absolut. *Necazurile consumă.* | Refl. A se prăpădi, a se sleì, a se usca de pe picioare, a se istovi, a pieri văzând cu ochii; cf. consumpție. *Acest om se consumă de prea multă muncă.* Cf. COSTINESCU. | Fig. A se confunda, a dispărea (într'o lucrare colectivă). *Poetul celei mai frumoase epopee s'a consumat și s'a pierdut fără vre-o urmă a individualității sale în lucrarea ce a produs-o.* MAIORESCU, CR. I 123/22.

3°. A întrebuința ceva până nu mai rămâne nimic din el, a înghiți, a petrece; spec. (subiectul e omul și complementul alimente s. băuturi) a mânca s. a bea (tot), cf. a stinge, a devora, a mânca. *Vinul ce vor consumarisì* (a. 1852). URICARIUL, III 253/23. *În cetatea Danzig din Prusia se consumă pe an ca la 90.000 părechi din specia...* [pasărilor] *numite mauvis.* ODOBESCU, III 27/21. *Această dulceață consumă mult zahăr.* Cf. COSTINESCU. *Această sobă consumă multe lemne.* | Absolut. *Cine lucrează, consumă.*

[Și: (cu terminațiune neogrecească) **consumarisí** † vb. IVa. | Abstracte: **consumáre** s. f. = acțiunea de a consuma. *Consumarea forțelor ;* — (fr. *consommation*, lat. *consumatio, -onem*) **consumáție** (din ce în ce mai rar: **consumațiúne**) s. f. = consumare, mistuire, sleire, prăpădire, p. ext. ceea ce se consumă într'o cofetărie, într'un restaurant, etc. *Populațiunea face puterea unui stat, ea crează avuția lui, ea este scopul și mijlocul al oricăria producerì și consumațiuni.* I. IONESCU, M. 194. *Eu stau într'un local ieftin de consumațiune.* CARAGIALE, M. 94. *Plăti... și consumația lui Radu Comșa.* C. PETRESCU, Î. II 200. (Econ. polit.) Consumarea (de către întreaga populație a unei țări, etc.) a mărfurilor, a lucrurilor produse de munca omenească. *Producțiunea trebue să stea în raport cu consumațiunea.* | Adjective: — (rar) **consumánt, -ă.** (ad 2°) Care distruge, prăpădește, nimicește, mistue, roade, sleește. *Durerea, suferința sânt consumante;* — **consumát** (cu negativul: **neconsumat**), **-ă** = mistuit, prăpădit, sleit; mâncat s. băut; făcut desăvârșit; p. ext. ajuns desăvârșit după o lungă experiență, ajuns la cel mai înalt grad al artei, al carierei. [*Kogălniceanu era un*] *bărbat de stat consumat.* STURDZA, M. 52. *Profesorul să fie un om cu o maturitate științifică consumată.* MAIORESCU, D. I. 358. *Micșurarea succesivă a obiectului consumat.* MAIORESCU, CR. I 163/7. *Consumată de lipse, — ea se stinse într'o zi.* EMINESCU, N. 41/8. *Conservele neconsumate vor forma o rezervă alimentară;* — (cf. fr. *consommateur*, lat. *consumator*) **consumatór (consumătór, consomatór), -oáre** = care consumă; (adesea substantivat) cel ce întrebuințează, cumpără pentru întrebuințare, produsele industriale, alimentare, etc., cf. cumpărător (în opoziție cu producător, producent); cel ce consumă (3°) într'o cofetărie, într'un restaurant, etc., cf. mușteriu, client. *Cafenelele sânt toată ziua pline de consomatori (mușterei).* DACIA LIT. 261].

— *N.* după fr. **consommer** (lat. **consummo, -are**) și **consumer** (lat. **consumo, -ere**). Cf. consum, consumpție.

CONSUMÁNT, -Ă adj.
CONSUMARISÍ † vb. IVa.
CONSUMÁȚIE s. f.
CONSUMAȚIÚNE s. f.
} v. **consuma.**

CONSÚMPȚIE, CONSUMPȚIÚNE s. f. (Med.) *Consomption.* — Uscare de pe picioare (COSTINESCU), slăbire și pierire treptată cauzată de anumite boale (ca ftizia bunăoară).

— *N.* după fr. (lat. **consumptio, -onem**). Cf. consuma.

CONSUNÁ vb. I intrans. 1°. *Former une consonnance.* 2°. *Être d'accord.*

1°. (Muz.) A suna împreună și potrivit (COSTINESCU), a forma o consonanță (id.)

2°. P. ext. (În Transilv. și Bucov., după germ. «übereinstimmen») A fi de acord, a se potrivi. *De aice vine apoi că celea ce le spune și crede el despre pomul din cestiune nu pot să consune întocmai cu celea ce se cuprind în Viața Sf. Vasilie.* MARIAN, Î. 187.

— *N.* din lat. **consono, -are,** idem. Cf. consonanță.

CONSÚNĂ s. f. (Gram.) v. **consonantă.**

CONSUNÁNT, -Ă † adj.
CONSUNÁNȚĂ † s. f.
} v. **consonant.**

CONT s. a. I. *Compte, calcul.* II. 1°. *Compte.* 2°. *Secret, complication.* III. 1°. *Compte.* 2°. *Compte, facture.* 3°. *Crédit.*

I. Propriu. Socoteală, calcul. DICȚ. *Vreau să-mi organizez pe compt propriu...* C. PETRESCU, C. V. 161. *A face un cont.*

II. Fig. 1°. Seamă, socoteală, caz (în construcții ca:) *A ținea cont de ceva; a cere* s. *a da cont de* s. *despre ceva; a pune ceva în contul cuiva, a râde* s. *a face glume pe contúl cuiva.*

2°. (În poezia populară; la plur.) Secreturi, întortocheri (CARDAȘ, C. P.), complicații. *Dragoste cu conturi multi.* id. ib. 163.

III. Spec. (Finanțe, Comerț). 1°. Starea sumelor plătite s. de plătit, primite s. de primit; starea operațiunilor (de comerț, de bancă, etc.) ținută (în registre) într'o formă regulată; situația de credit și debit dintre două persoane; socoteală; cf. credit. Numim *compt* sau partidă socoteala ținută în parte de toate sumele date și primite relative la o persoană sau la un *compt* de valori, de ex. mărfuri, efecte, etc. ȘTEFĂNESCU, C. 23. *Soldarea compturilor.* id. ib. 24. *Compturi cu piețe și monede streine.* id. ib. 409. *Să faceți bine să petreceți la conútu'mieu* (a. 1809). IORGA, S. D. XII 165. *Recepisa de vărsare la o casă publică și în contul și la dispoziținea ministerului instrucțiunei publice a sumei de 30 [de] lei.* MON. OF. 7. | **Contul curent** este o socoteală deschisă ce o avem cu diferiții noștri clienți în continuu și pe care o încheiem, conform unui contract stabilit de mai înainte, la un anumit timp în decursul anului, achitându-se din partea debitorului numai saldul (= soldul). PANȚU, PR. 77. Cf. ȘTEFĂNESCU, C. 44. *Extras (copie) al contului curent.* PANȚU, PR. 78. **Curtea de conturi,** instituție superioară de stat însărcinată cu controlul și verificarea cheltuielilor publice.

2°. Factură (2°), notă (de plată). DICŢ. *A plăti un cont.*

3°. Credit (în construcţiile :) *Vinde, cumpără a conto,* (în Transilv., după germ. «auf Konto») *pe cont* = pe credit, pe veresie, pe datorie, în socoteală (nu cu bani gata). (STAMATI, PONTBRIANT).

[Plur. *conturi.* | Şi: (învechit; formă italiană sau germană) **cónto,** (popular în Transilv., din ung. *kontó)* **contău** s. m. invar. Cf. LB. (ad III 1°). *Au mâncat şi au băut pre conto Dumitale.* BARAC, T. 54. *De-ar fi iadul făgădău, Bere-am, mândră pe contău* [= pe veresie, pe credit]. RETEGANUL, TR. 33/26; — (învechit; după fr.) **compt** s. a., **cónţă** s. f. (ad II 1°) *Galbeni, stupi, oi, cai, boi şi alte bagateluri de al de aceste, prefăcute în parale, trebuia să ducă dascălii poclon catihetului de la fabrica de popi din Folticeni; ş'apoi lasă-te în conta sfinţiei-sale, că te scoate poponeţ, ca din cutie!* CREANGA, A. 81/7. (Glosar: «aluzie la protopopul Conta, catihet la Folticeni»). *Îşi petrece şiretul Ruben pe conta mea.* EMINESCU, N. 80/18. | Diminutiv: **contişór** s. a. = mic cont, mică socoteală. *Ştiţi că mai este un contişor.* CARAGIALE, ap. CADE.].

— *N.* din fr. şi ital. **conto,** idem (intrat la noi prin filiaţie germană: *Konto).* Cf. conta, comptoar, contabil, contant.

CONT † s. m. v. **conte.**

CONŢ s. a. 1°. *Morceau* (de pain, de viande, etc.) 2°. *Main* (de papier). — (Transilv. şi Mold.)

1°. Parte din ceva; bucată (NOVACOVICIU, C. B. 6) mare (H. XVIII 173) de pâne (JAHRESBER. III 318), de carne (STAN, M. 151); cf. codru, halcă, ciric, frântură. *La tot natul câte un conţ de plăcintă* = la tot insul (omul) câte 1/4, 1/6, 1/8 plăcintă (Merişori, Jiu). VICIU, GL. | Fig. Os de ros. CABA, SĂL. .

2°. Spec. (Comerţ) O unitate de 24 de coale de hârtie, testea (BARONZI, L. I 159/4). Cf. DICŢ., STAN, M. 151. Cf. top. *4 conţuri hârtie pentru trebile sătesti* (a. 1796). ŞTEFANELLI, D. C. 264. *Un conţu hârtie.* BUL. COM. IST. I 266. *Mânjind o jumătate de conţ pe toată ziua.* C. NEGRUZZI, II 269/4, cf. RUSSO, S. 15/24.

[Plur. *conţuri.* | Augmentativ: (Banat) **conţóiu** (cu pronunţare dialectală *conţóń)* s. a. = bucată mai mare decât conţul. Cf. H. XVIII 173. *Scoţând din traistă un dărăboc de brânză şi un conţoniu de mămăligă, începu a mânca cu poftă.* CĂTANĂ, P. I 21.]

— Din ung. **konc,** idem.

CONŢ s. a. v. **conţă.**

CONŢ s. m. v. **consul.**

CONTÁ vb. I^a. 1°. *Compter* qqch. 2°. *Compter* sur... 3°. *Compter* avec... 4°. *Compter, avoir du poids.* 5°. *Compter, se proposer* de.

1°. A (se) socoti, a (se) număra. *Voturile în adunările generale se comptează după numărul acţiunilor.* GHICA, S. 457.

2°. Intrans. (Construit cu prep. pe s. cu conj. că) A se încrede în cineva, a se bizui, a pune temeiu pe cineva s. ceva, a se lăsa pe cineva, a avea încredere, speranţă în sprijinul pe care ţi-l va da cineva, în folosul pe care îl vei trage din ceva. *Conta pe intrigile boierilor opozanţi refugiaţi în Transilvania, sperând o turburare în contra lui Grigore Ghica.* GHICA, S. 120. *Închipueşte-ţi, dragă, tocmai scena pe care contam.* CARAGIALE, N. 89/29. *Bâzdâgă e om pe care se poate compta.* C. PETRESCU, Î. II 140. *Germanul metodic şi tenace contează mult că Francesul nu cunoaşte geografia.* R. DIANU, CURENTUL, a. 1930, 24 Dec.

3°. Intrans. (Despre o persoană s. un lucru; construit cu prep. cu). A ţinea socoteală de cineva s. de ceva (recunoscându-i valoarea s. importanţa). *Se va arăta vro ocaziune de a pune pe guvern în poziţiune critică, pentru ca să-l silim de a conta cu noi.* ALECSANDRI, T. 1735.

4°. Absolut. A avea importanţă, a intra în cont (II 1°), la socoteală. *Franţa nu conta încă, Italia nu conta destul.* MAIORESCU, D. II 21. *În raporturile cu regele nu persoana d-lui... contează, ci partidul pe care îl reprezintă.* P. ŞEICARU, CURENTUL, a. 1930, 28 Noem.

5°. Intrans. (Construit cu prep. pe s. cu conj. să) A spera, a avea nădejdea că cineva va face ceva, a aştepta (ceva din partea cuiva), a se aştepta la ceva, a crede. *El poate compta pe o recoltă de 22.500 până la 30.000 de merţe.* I. IONESCU, D. 324. *Contez să pot veni mâne la tine.*

[Şi: (învechit) **comptá** vb. I^a. | Abstract: **contáre (comptáre)** s. f. DICŢ. | Adjectiv: (franţuzism; despre bani) **contánt, -ă** = (cu bani) gata, peşin, ghiaţă, în numerar. (Adverb) *Plătesc cu bani gata (contant).* PANŢU, PR. II].

— *N.* după fr. (lat. *computare).* Cf. comput.

CÓNTĂ s. f. v. **cont.**

CÓNŢĂ s. f. (Ţes.) *Restes de chaîne (de toile).* — (Rutenism, în Bucov.) Rămăşiţele terii de pânză (Straja, Bucov.). Com. AR. TOMIAC. Cf. piedin.

[Întrebuinţat mai ales la plural: *Conţe* = capătul zdrenţos al pânzei. ION CR. IV 27. | Şi: **conţ** s. a = piedin, uruioc (Bucov., Ţara Oaşului). CADE.].

— Din rut. **konéc** «capăt» (cf. bulg. *konéc* «capătul firelor»). Cf. dubletele coneţ şi conţ.

CONTÁBIL s. m. *Comptable.* — Funcţionar într'un birou comercial, la o bancă, etc., însărcinat să ţină socotelile, conturile. *Titlul de comptabil este cu totul opus ţiitorului de registre.* STEFĂNESCU, C. 3. | Spec. *Cvartir-maistru[l] în fiecare corp de unul sau mai multe batalioane saw escadroane, oficerul comptabil în celelalte corpuri vor îndeplini funcţiunile de ofiţeri ai stării civile.* HAMANGIU, C. C. 34. *Expert-contabil* = expert însărcinat în mod oficial cu verificarea conturilor (unui faliment, etc.). [Femininul: **contábilă** s. f. = funcţionară care ţine contabilitatea. | Şi: (învechit ; după fr.) **comptábil, -ă** subst. | Abstract: (fr. *comptabilité)* **contabilitáte (comptabilitáte)** s. f. = ţinerea în regulă a socotelelor în registre, într'o administraţie, într'o casă de comerţ, etc. *Comptabilitatea* este ştiinţa care ne învaţă arta de a stabili compturile şi de a le uni pentru încheierea socotelelor unei case de comerţ sau ale oricărei alte case publice, care administrează fonduri (ŞTEFĂNESCU, C. 1); partea unei administraţii însărcinată cu acest serviciu. *Serviciul contabilităţii de la primărie.* **Contabilitate (în partidă) simplă** (cf. I. IONESCU, C. 245, ŞTEFĂNESCU, C. 125) şi **contabilitate (în partidă) dublă** (cf. I. IONESCU, C. 245. ŞTEFĂNESCU, C. 125, 130). *Contabilitate publică.*]

— *N.* după fr. Cf. comptoar, cont, conta, contant.

CONTÁBILĂ s. f.
CONTABILITÁTE s. f. } v. **contabil.**

CONTÁCT s. a. *Contact.* — Atingere ; fig. raport, relaţie, legătură. Cineva are, ia s. este în *contact* cu altcineva. *Nu are destul contact cu*

statul civil. MAIORESCU, D. I. 113. *Marii dregători de la Curte... erau în contact direct și zilnic cu voievodul.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 31. *Contact sensual.* Spec. (Armată) *Avantposturile au luat contact cu dușmanul.* (Fizic.) Legătură între doi conductori de electricitate pentru stabilirea unui curent. (Geom.) *Punct de contact, între două circonferințe,* punctul unic prin care sînt tangente una față de alta. Cf. MELIK, G. 40. [Plur. *-tacturi* și *-tacte.*]

— *N.* din fr. (lat. **contactus**).

CONTADÍN, -Ă † subst. *Villageois.* — (Italienism) Țăran (italian). *Contadina... Svârle vesel portocale în voiosul contadin.* ALECSANDRI, P. III 131.

— *N.* din ital. **contadino, -a,** idem.

CONTAGHIÓS, -OÁSĂ † adj.
CONTAGÍ † v. IV[a]
CONTAGIÁ vb. I[a]
CONTÁGIE † s. f.
CONTAGIÓS, -OÁSĂ adj.
CONTÁGIU s. a.
} (Med.) v. **contagiune.**

CONTAGIÚNE s. f. (Med.) *Contagion.* — Transmiterea unei boale de la un individ la altul prin contact, molipsire; cf. molimă, epidemie, contaminare; fig. propagare (prin frecventare, exemplu, imitare s. influențare) a unor deprinderi rele; imitare involuntară. *Contagiunea râsului.* [Și: (lat. *contagium)* **contágiu** s. a., **contágie** † s. f. (COSTINESCU). *Spiritele, care, în mijlocul contagiului general vor mai fi putut păstra judecata lor sănătoasă.* MAIORESCU, CR. I 138/7. *Este o comunicație între cei din mulțime, un fel de molipsire: «contagiul extazului».* CONTEMPORANUL, IV 86. | Adjectiv: (fr. *contagieux)* **contagiós (contaghiós †), -oásă** = care se ia, molipsitor, lipicios (ARISTIA, PLUT.); fig. (despre o stare sufletească, deprindere, modă, etc.) care se propagă de la om la om (ca o boală molipsitoare), † împărțitor; cf. epidemic. *Boalele lipicioase sau contaghioase.* CALENDARIU (1844), 65. (Fig.) *Vițiul contagios de care sufăr mai toate poeziile române* [sânt diminutivele]. MAIORESCU, CR. I 86/4. *Căscatul e contagios.* Negativul: **necontagios, -oasă.** DICȚ. | Verb: **contagià** I[a] trans. și refl. și (neîntrebuințat, atestat numai în LB.) **contagì** IV[a] refl. = a (se) umplea (de la altul) de boală, a (se) molipsi, cf. contamina. | Pronunț. *-gi-u, -gi-e, -gi-a, -gi-os.*]

— *N.* după fr. (lat. **contagio,-onem**).

CONTAMINÁ vb. I[a] *(Se) contaminer.* — (Med.) Trans. și refl. A (se) introduce germeni infecțioși în aer, alimente, organe, etc.; p. ext. a (se) molipsi de o boală, a (se) infecta, a (se) contagia; p. ext. a (se) pângări, a (se) mânji, a (se) spurca. *Regiunea a fost contaminată.* [Prez. ind. *contaminéz* și, (neîntrebuințat) *contamín* LB. | Adjective: (fr. *contaminé)* **contaminát** (cu negativul **necontaminat), -ă.** *Proprietarii acelor subiecte contaminate.* [E vorba de vitele bolnave]. I. IONESCU, D. 479. *Se simțea contaminat de rănile pe care le atinsese.* VLAHUȚĂ, D. 254. *Mă surprinde trist, Radule, că te descopăr contaminat de boala asta nefastă.* C. PETRESCU, Î. II 88; —(fr. *contaminable,* lat. *contaminabilis, -e)* **contaminábil, -ă** = (Med.) care poate fi contaminat, expus la contaminare; (cu înțeles activ) care poate contamina; — **contaminánt, -ă** = care contaminează. | Abstracte: **contaminăre** s. f. = (Med.) acțiunea de a (se) contamina; (Filol.) schimbarea formei unui cuvânt rezultată din amestecul s. încrucișarea lui cu altul; — (fr. *contamination,* lat. *contaminatio, -onem)* **contaminăție (contaminațiúne)** s. f. = contaminare. *Tiktin nu notează această variantă* [sângiacă] *întrebuințată exclusiv în sudul Moldovei și rezultată prin contaminație din munt. cinzeacă și mold. singiapă.* IORDAN, ARHIVA, 1921, nr. 2., p. 202].

— *N.* din fr. (lat. **contamino, -are** «a amesteca, a infecta»).

CONTAMINÁBIL, -Ă adj.
CONTAMINÁNT, -Ă adj.
CONTAMINĂȚIE s. f.
CONTAMINAȚIÚNE s. f.
} v. **contaminà.**

CONTÁNT, -Ă adj. v. **conta.**

CÓNTĂȘ s. a. (Îmbrăc.) 1°. *Pelisse.* 2°. Espèce de vêtement de dessus.

1°. (Mai de mult) Haină bărbătească de deasupra, de modă apuseană (poloneză), lungă și blănită, purtată de domni și boieri. [Vasile Vodă] *contăș cu soboli n'au îmbrăcat trei ani, ce numai cu vulpi.* LET. II 203/32, cf. 269/31. *Boierii... cu contășile pe umăr, numai în chiosteu.* LET. III 304/6. *Îmbrăcându-l cu un contăș altui boiariu, l-au luat între dânșii.* MAG. IST. III 15/5. *S'au desbrăcat Mustafa Aga de conteș.* ib. IV 30/5. *Contoșul cel de anglie roșie* (a. 1700). IORGA, S. D. XII 10. *Și-și sparse împărăteasa lui Por* [când auzi de moartea lui] *conteșul până în pământ.* ALEXANDRIA, 123. *Un contăș tătăresc ponosit.* CAT. MAN. 50 (121). *Se deosebeau sarvanalele de ferajelele vechi, de conteșele de modă apuseană....* IORGA, L. I 129. *Pre Movil'a îmbrăcat c'un contaș frumos de nurcă.* C. NEGRUZZI, I 133. *Boierii cei mari purtau contoș.* GHICA, S. 14.

2°. (Azi, prin Moldova și Bucov., dar și prin Mehedinți și Constanța) Haină bărbătească H. X 519, XVI 289) blănită, a cărei față este îmbrăcată cu un fel de postav siniliu (ȘEZ. VIII 158, cf. H. II 245); o poartă pe de-asupra boierii *(contăș boieresc.* HERZ.-GHER. IV 238), răzeșii (moșnenii CREANGĂ, GL.), dar și sătenii (H. X 436); mintean, scurteică blănită (jud. Neamț ION CR. VI 218); vestă de dimie până'n brâu sau până în genuchi, cu mâneci (H. IX 87), pieptărel scurt, bondiță (Bilca, în Bucov., în com. G. TOFAN). *Vulpea au ieșit de contăș foarte bună.* DONICI, F. 34. *Înfășurat cu contăș* (glosat prin: «spențer blănit») *de vulpe...* ALECSANDRI, T. 1114, cf. 396. *Moș Neculcea... cu strae de șiiac călugăresc și cu un contăș blănit.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 98. *Și-au jupit câte un petic de piele, unul de o cușmă, altul de-un contăș.* SBIERA, P. 167. *Ion însă, împiedecat cu picioarele în mânicile contășului, căzuse alivanta la pământ.* CREANGĂ, A. 111, cf. 103. *Contășe cu lupi.* SEVASTOS, N. 139. *Contășul cu croiala chepeneagului avea guler mare.* PAMFILE, I. C. 359/5 cf. 366/22. | P. ext. Când pui o broboadă pe spate: *«Ți-ai pus conteșul pe spate».* ION CR. V 279.

[Plur. *contășe.* | Și: **cónteș** s. a., **cóntoș** s. a.; ANON. CAR. **cóntuș** s. a.; (<ung. *köntös* «haină»; azi în Banat); **chínteș** s. a. (CUV. D. BĂTR. I 251), **chíntuș** s. a. = laibăr, brusliuc, pieptar de lână fără mânici (H. 18, 279), **clientuș** s. a. = pieptar de dimie. GR. BĂN. | Diminutiv: **contășél** s. a. (RUSSO, S., SEVASTOS, N. 47/6). | Derivate: **conteșát, -ă** adj. (despre cal) *Tare venea și sosea... Cel voinic... P'un cal galben conteșat.* MAT. FOLC. 7; — **contușerit** s. a. = meșteșugul de a face cojoace mai fine (în Boteni și jud. Arad) H. XVIII 75. | Compus: **cóntaș-baș** †

s. a. = contăș de gală, de mare-ținută. *La alaiuri și ceremonii, protipendada și veliții purtau... vara feregea și iarna contaș-baș.* GHICA, S. 501.]

— Din pol. **kontusz** (cf. ung. *köntös*, bg. *kontóš*, v.-sârb. *kontušu*, n.-sârb. *kuntaš*, rus.-dial. *kuntošu*, turc. *kontoš*. Cuvântul a pătruns dela Slavii meridionali și la Aromâni, v. Th. Capidan, *Dacoromania*, IV, 264).

CONTĂȘÉL s. a. (Îmbrăc.) v. **contăș.**

CONTÁT † s. a. v. **conte.**

CONȚÁT, -Ă adj. v. **conciu.**

CONTĂU s. a. v. **cont.**

CÓNTE s. m. *Comte.* — (În occident și, importat, în Polonia și Rusia). Demnitar de rangul al treilea, între viconte și marchiz; titlul de noblețe al acestui demnitar, c o m i t e, g r o f. *Noi Frantiskos Kuzocovschi, conte al Palatinatului Calischi.* DUMITRACHE, 383. *Contele de Flandre.* URICARIUL, VII 239/18. *Doamna Beti-Lee... fiică a contelui Lotșfield.* MARCOVICI, C. 3/22. *Pieri și conte Nevei în războiu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 253/26. *Alergarea de cai, ce se prelungise până în luna lui Septembrie, cu așteptarea D. conte Vorontov.* C. NEGRUZZI, I 35, cf. 327. *Tot conți și marchizi, emigrați, transformați în dascăli.* GHICA, S. 268. [Plur. *conți.* | Și **cont** † s. m. (POLIZU). | F e m i n i n: (după fr. *comtesse)* **contésă** s. f. = soție s. fiică de conte. *Contese ideale, Umflate de pretenții și vrednice de jale...* ALEXANDRESCU, M. 269. *Vorbind* [despre] *operă și bois de Boulogne cu contesa d'Imécourt.* C. NEGRUZZI, I 327. *Ce e muzeul acesta de conți, contese...?* C. PETRESCU, Î. II 55. | D e r i v a t e: (neîntrebuințat) **conțésc, -ească** † adj. = referitor la demnitatea de conte (COSTINESCU); — (neîntrebuințat) **conție** s. f. = rangul contelui (COSTINESCU); — (după fr. *comté)* **contát** † s. a. POLIZU, PONTBRIANT) = numirea ținutului care dădea (altădată) titlul de conte, teritoriu s. diviziune teritorială stăpânită de un conte, cf. c o m i t a t.]

— *N.* după fr. (cf. it. *conte;* din lat. **comes, -item,** «tovarăș», apoi titlu de demnitar în imperiul roman și sub regimul feudal). Cf. dubletul c o m i t e.

CONȚELÉGERE s. f. *Entente, accord, intelligence.* — (Formație cărturărească după germ. «Einverständnis»; în Ardeal și Bucovina; învechit). Înțelegere (secretă) cu cineva. (GHETIE, ALEXI). *Stau în conțelegere cu Prusienii.* SBIERA, F. 227.

— Din **con-** și **înțelegere.**

CONTEMPLÁ vb. I(a). *Contempler.* — T r a n s A privi lung, a se uita (la ceva) cu atenție s. admirație, cf. a d m i r a, a s e e x t a z i a; a se gândi adânc, a medita. *Poate că și dimineața aceea minunată, pe care o contemplase din tren, contribuise la aceasta.* SANDU-ALDEA SĂM. VI 447. *Se mulțumea să contemple.* I. TEODOREANU, M. II 71. *Ana strânse din umeri, contemplându-și vârful unghiilor.* C. PETRESCU, C. V. 95, cf. 354, 46. || R e f l. A se privi cu atenție, îndelung (în oglindă); (cu sens reciproc) a se privi cu atenție unul pe altul. *Se depărtară cu un pas îndărăt... să se contemple.* id. Î. II 214. [Ind. prez. *contemplez* și *contémplu.* | A d j e c t i v e: **contemplát** (cu negativul **necontemplat), -ă;** — (după fr. *contemplatif,* lat. *contemplativus, -a, -um),* **contemplativ, -ă** = (și s u b s t a n t i v a t) (cel) căruia îi place să contemple, dispus, înclinat spre contemplare; care se raportă la contemplare, care petrece în contemplare, în meditațiune. *Ne deprindem... a duce o viață cu totul contemplativă.* I. NEGRUZZI, III 26. *Unde începe acțiunea, încetează răgazul contemplativ.* MAIORESCU, CR. II 339. *Acest om este un contemplativ. Lori îi privea nedumerită, cu ochii ei mari, serioși, contemplativi.* VLAHUȚĂ, D. 290; — (după fr. *contemplateur,* lat. *contemplator, -orem)* **contemplátor, -oáre** = care contemplă, meditează, se cufundă în meditații. | A b s t r a c t e: **contemplát** s. a., **contempláre** s. f. = acțiunea de a contempla, contemplație, cf. r e v e r i e, m e d i t a ț i e. *Mogoș rămase mult timp în contemplarea acelui tablou.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 462; — (după fr. *contemplation,* lat. *contemplatio, -onem)* **contemplație (contemplațiúne)** s. f. = acțiunea de a contempla, contemplare, adâncire în gânduri, meditațiune profundă. *Abia luăiu seama, în contemplația mea, că vecinul meu se duce.* C. NEGRUZZI, I 236.]

— *N.* după fr. (din lat. **contemplor, -ari,** idem).

CONTEMPLÁȚIE s. f.
CONTEMPLAȚIÚNE s. f.
CONTEMPLATÍV, -Ă adj. } v. **contemplà.**

CONTEMPORÁN, -Ă adj. subst. *Contemporain.*— A d j. Care este din același timp s. epocă cu altul, care a fost s. a trăit în același timp cu altul, cf. s i n c r o n i c; care este din timpul nostru, cf. a c t u a l. *Cezar a fost contemporan cu Cicero. Evenimente contemporane. Istorie contemporană* = istoria evenimentelor din timpurile cele mai recente. *Scrieri contimporane avem foarte puține.* GHICA, S. 86. *Clerul contimpuran.* RĂȘCANU, L. LXXII. *Erorile contimporane.* MAIORESCU, CR. I 251. *Ultima grafie... nu corespundea rostirei contimporane.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I. 26. (S u b s t.) *Lipsa de interes a contimporanilor pentru astfel de publicații.* BIANU, BUL. COM. IST. I 319. *Vergiliu a fost contemporanul lui August.* [Și: (forme românizate, prin apropiere de *timp)* **contimporán, contimpurán.** | A b s t r a c t: (după fr. *contemporanéité)* **contemporaneitáte** s. f. (pronunț. *ne-i-*) = caracterul persoanelor și al lucrurilor contemporane, existență în același timp cu altul, conviețuire, simultaneitate, cf. c o i n c i d e n ț ă. *Contemporaneitatea înființării marilor dregătorii și a principatelor e un fapt evident.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 28. | A d v e r b: (formație personală neîntrebuințată) **contimporenéște** † = în același timp. *Faptele istorice consemnate contimporenește.* SBIERA, F. 46.]

— *N.* după fr. (din lat. **contemporaneus, -a, -um** «idem»).

CONTEMPORANEITÁTE s. f. v. **contemporan.**

CONTENÁ vb. I(a) v. **conteni.**

CONTENCIÓS adj., s. a. (Jur.) *Contentieux.* — A d j. Care dă naștere la discuție, care e în litigiu, care se poate contesta, discuta, care poate fi obiectul unui proces. *Din punctul de vedere al formei, administrațiunea este: activă, consultativă sau contencioasă.* PRETORIAN, DR. C. 56. | (De obiceiu) S u b s t. *Contencios administrativ* = toate afacerile contencioase ale unei administrații; p. e x t. serviciul care se ocupă de ele. *Consiliul de stat cu atribuțiuni de contencios administrativ nu se poate reînființa.* HAMANGIU, C. C. XXXVIII. *Am făcut acțiune în contencios. Serviciul contencios(ului). Contenciosul ministerului de Finanțe.*

— *N.* după fr. (din lat. **contentiosus, -a, -um,** idem).

CONTENEÁLĂ s. f. v. **conteni.**

CONTENÉNT, -Ă adj., subst. v. **conținea**.

CONTENÉNȚĂ s. f. v. **conținea** și **continență**.

CONTENÍ vb. IV[a]. 1°. *(S')arrêter.* 2°. *Cesser, se calmer.* 3° *Finir. Se taire. Terminer.* 4°. *(Se) maîtriser, (se) contenir.* 5°. *Empêcher.* 6°. *Interdire.* 7°. *Laisser tranquille.*

1°. [Despre ființe) Intrans. (construit absolut s. cu prep. din) A întrerupe o mișcare s. o acțiune începută, a se opri (din mers), a sta locului. *Contenesc...* însemnează că stau din lucru, din vorbă, adică nu mai lucrez, nu mai vorbesc. I. GOLESCU, C. I. *Din lucru să conteneşti.* PANN, P. V. I 141. *Dereşul meu contenise din mers.* SANDU-ALDEA, U. P. 60. *Sărea ici, sărea colea, Şapte dealuri şi-o vâlcea... Taman ca o păsărea, Până'n codru mi-ajungea. Ea în loc că-mi contenea.* MAT. FOLC. 157. *A continat calul şi-a horcăit.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 169. *Privighitorile contenesc* (= se opresc din cântat) *când ciorile crăncănesc.* ZANNE, P. I 621. || (După «a se opri», cu același sens și refl.) *Cuntiriră-se ceia ce bătea Pavelu.* COD. VOR. 34. *S'au contenit de a râde.* SBIERA, P. 178/33. || Trans. (= factitiv) A face să se oprească, a opri. *Ştefan-Vodă că-mi venea, Calu'n loc că-mi contina Şi din gură că-mi zicea...* MAT. FOLC. 159. *Pe tărâm intra, Calu'ncontina* [poate: calu-mi contina] (glosat prin: «oprea»). ION CR. IV 291.

2°. (Despre ploaie, vânt, foc, durere, plâns, sânge, etc.) Intrans. A se opri, a se liniști, domoli, potoli, ostoi; p. ext. a înceta, a se termina, a se sfârși, a se curma. *Ploaia şi furtuna au mai contenit puţin.* DRĂGHICI, R. 73/29. *Conteneaască războiul cel dintre voi.* BELDIMAN, N. P. I 22. *Camăta, când va trece capetele, conteneaşte.* PRAVILA (1814) 70. *Contenind aceste pricini de împiedecare, iarăşi dobândeşte tatăl driturile sale.* CODICA ȚIV. 31. *Corajul ii conteni.* PANN, P. V. III 58. *Toate durerile mele am simţit c'au contenit.* id. E. I 87/17. *Dorinţa de a vedea contenind gâlcevurile...* C. NEGRUZZI, I 149. *Sbuciumul lăuntric conteni.* SADOVEANU, M. 111. *Când inima chiorăşte, gura nu prea contenește:* la vreme de nevoie, omul cam cârteşte. ZANNE, P. II 217. *Dacă vorba conteneşte, femeia se mai potoleşte.* TEODORESCU, P. P. 500 b. *Am stat noi acolo vreo două ceasuri şi ploaia nu mai contena.* BOCEANU, GH. || Refl. (cu același sens). *Se pipăi cu mânile de ea; conteni-se focul* (:la fièvre la quitta). TETRAEV. (1574) 212. *Şi conteniră-se ploiele.* PALIA (1581) 35/14. *Dzise vântului şi să cunteni.* VARLAAM, C. 236. *Să se conteneaască de veci împlinirea acestui sporiu.* URICARIUL, I 223. *Când loviturile se conteniră, el abia putea răsufla.* RETEGANUL, P. I 74/32. || Trans. (= factitiv) A face s. a porunci să se oprească, să se aline, să înceteze, să se sfârșească, să se termine. *Atunce se sculă şi conteni vântul şi mare* (: il parla avec autorité aux vents et à la mer et il se fit un grand calme). TETRAEV. (1674) 212. [Soldații] *au mai contenit focul.* LET. II 361/33. *Conteneşte durerile mult suspinătoriului mieu suflet.* MINEIUL (1776) 201. | (Cu același sens construcție intrans. cu dativul) *Zise vântului şi cunteni şi mării şi se alină.* VARLAAM, C. 236.

3°. P. gener. Intrans. (construit absolut s. cu prep. de, din, cu) A înceta, a lua sfârșit. *Cire chinui cu pelița* (= trupul), *cuntiri... de păcatu* (: s'au părăsit de păcate N. TESTAMENT 1648; au încetat de păcate BIBLIA 1688). COD. VOR. 157/7. *H[risto]s are doaă legi, cea veache şi cea nouă, cea veache grea, iară cea noaă iuşoară; cea grea cunteneaşte cu muncile de veaci.* VARLAAM, C. 222. *Mai adaoge-voiu a ieşi la războiu au conteni-voiu?* BIBLIA (1688) 190. *Şcoala Elinească au contenit cu totul.* URICARIUL, VII 93. *A contenit din viaţă* (= a încetat din viață, a murit). PANN, P. V. II 60. *Conteniţi din desfătare!* KONAKI, P. 55. *Conteneşte cu morala, mă rog!* C. NEGRUZZI, III 230. *Cânii nu mai conteneau din lătrat.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 1074. | Spec. (Eliptic în loc de *a conteni din gură)* A tăcea. *Ah! taci, mă rog, conteneşte!* C. NEGRUZZI, I 207. | (Despre un șir de obiecte) A lua sfârșit, a ajunge la sfârșit. *Pe porţile deschise larg nu mai conteneau săniile încărcate cu mosafiri.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, VIAȚA ROM. II, 225. || Trans. (construit de obiceiu cu (prep. de +) un infinitiv, mai rar cu un complement drept s. cu un gerundiu) A înceta, a sfârși, a termina. *Nu conteniră a mărturisi pre H[ristos.* MINEIUL (1776) 12. *Cetate Udriiul a bate nu conteniia.* CANTEMIR, HR. 398. cf. LET. II 385/3. *Nu conteneşte a lipsi cu scrisorile la ei.* LET. III, 257. *Sfătuitorii dreptăţilor nu contenea a da sfaturi.* PRAVILA (1814) V. *Unii nu contenează a huli pre cei de sus.* ZILOT, CRON. 335/12. *N'am contenit Domnia noastră, nici vom conteni cercând şi socotind pentru cele ce folosesc.* URICARIUL, I 123/23. *Ajungă dar, conteneşte a fi 'n aceste păreri!* PANN, E. IV 146. *Miloşii copii au contenit suspinurile.* DRĂGHICI, R. 34. *Bunul stareţ conteneaşte voroava sa.* BELDIMAN, N. P. I. 18. cf. TR. 17. *Inimă, nu conteni cu suspin a te boci!* KONAKI, P. 164, cf. 213. *Nu conteni de a stărui.* C. NEGRUZZI, II 140. *Mai totdeauna nu contenesc de a creşte [popuşoii].* I. IONESCU, C. 97. *Curgerea anilor nu înconteneşte de a schimba şi a prefface purure pricinele vieţei...* ODOBESCU, I 273. *Pasărea nu mai conteneşte de a cânta.* ISPIRESCU, L. 298. *Maică, măiculiţa mea,... Să contenim beţia.* TEODORESCU, P. P. 664.

4°. (Despre ființe) Trans. A înfrâna, a ținea în frâu, a stăpâni, a domina, a potoli. *Contenit-ai trufaşii.* CORESI, PS. 333. *Sv[ă]ntul contenind cu blând graiu duhurile necurate, au tămăduit pre acei nebiruiţi.* DOSOFTEIU, V. S. 129/31. *Adam nu-şi conteni cugetul şi mintea.* NEAGOE, ÎNV.. 297. *Iulius Ţesar... se gătea să-i înfrângă şi să-l conteneaască* [pe Daci]. P. MAIOR, IST. 1. || Refl. A se înfrâna, a se reținea (dela ceva), a se stăpâni, opri, alina, a se mărgini. *Cuntiri-te de mânie.* PSAL. SCH. 3. *Ea să conteni puţinel.* DOSOFTEIU, V. S. 236. *Nu cela ce... de frică se conteneşte, răbdătoriu se numeaşte.* CANTEMIR, IST. 91/6. *Între aceste hotare contenindu-ne, nici Filul şi Inorogul ce vor să scornească... în minte ne vine.* id. ib. 164/6. *Doară s'ar conteni a nu veni în ţară.* MAGAZ. IST. 138/28. *Popa nu s'au mai putut conteni de atâta scârbă şi amărăciune şi au prins a sudui.* SBIERA P. id. ib. 19/29. | Intrans. (cu același sens) *Dumnezeu nu vru cum vruşi tu, că Dumnezeu conteneaşte şi rabdă.* ALEXANDRIA, 72.

5°. Trans. (Complinit uneori cu din s. dela s. (ca) să). A opri, a popri, a împiedica, a reținea (pe cineva dela ceva s. să facă ceva). *Pre voievodul cetăţii l-au contenit dela porneală ce să pornisă asupra unei feate.* DOSOFTEIU, V. S. 50. *Să nu-l conteneşti den osârdia sa.* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Pravul casei după măturat deşi se rădică..., însă nici razele soarelui a nu lovi opreşte, nici paşii celui ce prin casă âmblă conteneşte.* CANTEMIR, IST. 115. *Stările împrejur ale Misiei îi contenea ca să nu meargă în Misia.* P. MAIOR, IST. 32. *Noi l-am mai cuncinat* (germ. «haben ihn zurückgehalten») *câtva, că de nu, el ar fi făcut de mult proces* (Oravița, în Banat). Com. A. COCA.

6°. † Trans. și intrans. (Complementul este în acuzativ s. dativ, obiectul interzicerii s. porun-

cii este o propoziție începătoare cu c a, s ă s. c a s ă) A interzice (cuiva să facă ceva), a-i impune, a-i porunci (oprindu-l dela ceva s. dojenindu-l); a certa, a dojeni, a mustra; a împiedica. *Cuntirit-ai limbilor* (i n c r e p a s t i g e n t e s) PSAL. SCH. 21, cf. CORESI, PS. 18. *Cum au oprit dzău celuia ce fură să nu fure, așea [a]u cuntenitŭ și celuia ce face strâmbătate.* VARLAAM, C. 383/2. *Să atinse de ochii* [orbi]*lor și dzise lor: după credința voastră hie voaă. Și să deschiseră ochii lor și-i cunteni pr'inșii Is. de grăi.* id. ib. 245/2. *Cunteni lor Domnul să nu spue cuiva... ce au făcut.* id. ib. 341/2. *Nu contenireți, că cine nu-i împotrivă noao, cu noi easte* (BIBLIA 1688: *nu contenireți* = ne l'en e m p ê c h e z point, CORESI: nu a p ă r a r e ț i lui). NOUL TESTAMENT, ap. CP. *Diregătorilor... foarte tare am contenit și am dat poroncă.* LET. II 104/36 (Refl. = p a s i v) *Lucrurile lui Dumnezeu cele bune acestea încă se cuntenesc și au opreliște, dară cu cât mai vârtos lucrurile diavolului.* ȘAPTE TAINE, ap. TDRG.

7°. T r a n s. (Despre boale; complementul e omul) A păsui, a da pace. *Să nu-l slăbești, să nu-l contenești.* PĂSCULESCU, L. P. 134, 148.

[Și: **contini, cuntenì** † vb. IV^a, **încontenì** vb. IV^a. *Nu încontenesc de a schimba.* I. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I. 273. În texte rotacizante: *cuntiri* † vb. IV^a. Forma originară **contenà (contină** și **încontină)** vb. I^a, pe care o au și Aromânii *(acúmtin)*, se găsește în Banat, Oltenia și parțial și în Muntenia. | A d j e c t i v: **contenít (contenát), -ă** = (cu sens pasiv) oprit, împiedicat, înfrânat, interzis; (cu sens reflexiv) care se stăpânește, se ține (dela ceva, cumpătat, potolit, reținut, moderat. [În zi de sărbătoare] *lucrul este contenit și oprit.* CORESI, ap. TDRG. *Văzându-l om contenit la toate...* M. COSTIN, ap. DDRF. (Mai ales n e g a t i v u l, întrebuințat și în regiunile în care verbul *contenesc* e aproape necunoscut) **necontenit, -ă** = care nu contenește, nu se (mai) sfârșește, care ține, durează mereu, neîncetat, neîntrerupt, necurmat, continuu. *Au trimis stăpânul cununĕ îndoită și dar necontenit a vindeca boale.* MINEIUL (1776) 61, cf. *(necontenită jale)* 57, *(mânie necontenită)* 35. *Începând a vărsa asupra Turcilor un foc necontenit.* LET. III 276. *Aplause necontenite.* URICARIUL, X, 6. *Să facă necontenită cercetare școalelor.* id. I, 66. *Războiu necontenit.* MARCOVICI, C. 11. *Leșine necontenite.* KONAKI, P. 85, cf. *(bocet necontenit)* 54. *Erau necontenite jalobele obștiei pentru jăfuirile lui Moțoc.* C. NEGRUZZI, I 150. *Fulgerele cele necontenite înfățoșau o privire ca cum ar arde ceriul.* DRĂGHICI, R. 112. (A d v e r b). În mod continuu, fără întrerupere, neîncetat. *Cei din urmă aveau greu mare, bătându-se necontenit.* LET. II 357. *Mă vact și zi și noapte, plâng, suspin necontenit.* KONAKI, P. 134, cf. 121. *Ochii mei te urmăresc necontenit.* ALECSANDRI, II 763. *Datoriile... adăogându-se necontenit, au crescut foarte.* MARCOVICI, C. 10. *Necontenit lucrând.* DRĂGHICI, R. 154, cf. 148, cf. CREANGĂ, A. 15, EMINESCU, N. 23. | A b s t r a c t e: **contenire** *(cuntirire* † PSALT. SCH. 214/24) = acțiunea de a conteni, încetare, sfârșit; cumpătare. *Cuntenirea vântului și alinarea mării le arăta putearea dumnezăirei lui Hristos.* VARLAAM, V. S. 236. *Precum era Ghicavodă plecat spre sânge, cu mare contenire l-am cunoscut aici.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Pentru cinstea curăției și cu contenirea hadâmb să făcuse.* CANTEMIR, 315. *Legăturile dă contenirea armelor* (= armistițiu) *n'au păzit.* DUMITRACHE, C. 436. *Au făcut alianție, adecă contenire de arme.* DIONISIE, C. 174, cf. 182. *Cearirea moștenirii, scrie pravila, că iaste fără contenire și de apururea.* PRAVILA (1814) 154. *Contenirea părinteștii puteri asupra fiilor.* CODICA ȚIVILĂ, 30. *Rugi fără contenire* (= necontenite) KONAKI, P. 3. *Nu aibă însă nici o părere de rău... pentru contenirea* (= încetarea de a mai apărea) *acestei foi.* ARHIVA R. II, IV. *Văzu curgând sânge din piept... fără contenire...* PANN, E. II 71. *Contenire* (=sfârșit) *tomului I-iu.* GORJAN, H. 162. *Contenirea răsboiului trecut.* URICARIUL, I 185. N e g a t i v u l: **necontenire** s. f. = neîncetare, neoprire, lat. incontinentia, intemperantia, immoderatio. LB. *Necurmarea și necontenirea lor* (a nedreptăților). PRAVILA (1814) 20. *Necontenirea boalei ciumei.* URICARIUL, I 244. (Mai ales cu prep. c u, formând e x p r e s i u n e a a d v e r b i a l ă învechită) **Cu necontenire** = neîncetat, fără întrerupere. *Și cu necontenire de moarte-l prigonește.* C. NEGRUZZI, II 205. *Cu necontenire judecându-se.* URICARIUL, I 122, cf. 39, 212. *Copacii... cu necontenire picau.* DRĂGHICI, R. 112, cf. 88; — **cuntenitúră** † s. f. = interzicere, oprire. *Și nu ținem porâncile și cunteniturile ale lui.* CORESI, M. 274; — **cuntirimânt** † s. a. contenire, oprire. PSALT. SCH. 26; — **conteneálă** s. f. = contenire, încetare. *...Ciumurluială, de par'că ar fi robit... zi și noapte fără conteneală* (= necontenit). ȘEZ. VIII, 66; — **contenít (continít)** s. a. = contenire; (Forest.) loc de pășune designat pentru oarecare soiu de vite (Cicău, Alba inf.) Com. ITTU. Cf. PAȘCA, GL.].

— Din lat.-pop. ***cunctino,-are,** derivat din *cuncto(r)* «nu mai continuu o mișcare, rămân în urmă, ezit, șovăesc». S. P u ș c a r i u, *Dacoromania* I 226-230. (Lat. *continere* — care se potrivește din punct de vedere al înțelesului — ar fi dat în românește **cuținea).* — Cf. c o n t e n i n ț ă (subt c o n t i n e n ț ă).

CONTENÍNȚĂ † s. f. v. **continență.**

CONTÉNT, -Ă † adj. *Content.* — Mulțumit, satisfăcut. *Cetitoriul va fi content.* CANTEMIR, HR. 124/4. *Cu împărțala de la părinte content și îndestulat au fost.* id. ib. 247/22. [D e r i v a t e: **contetuì** † vb. IV^a refl. = a se mulțumi. *Nepotul Dalmatie cu cinstea de Chesar s'au contetuit* (explicat în parenteză prin: au fost mulțămit). CANTEMIR, HR. 246/20; **contentáție** † s. f. = mulțumire, satisfacție. *Să simțim și noi acea contentație a sufletului.* GHICA, A. 860.].

— Latinism **(contentus, -a, -um),** ne mai întrebuințat astăzi.

CONȚÉPT † s. a. v. **concept.**

CÓNTEȘ s. a. (Îmbrăc.) v. **contăș.**

CONTÉSĂ s. f. v. **conte.**

CONTEȘÁT, -Ă adj. v. **contăș.**

CONȚÉSC, -EÁSCĂ † adj. v. **conte.**

CONTESTÁ vb. I^a *Contester.* — T r a n s. A nu recunoaște dreptul s. pretențiunea cuiva la un lucru, a t ă g ă d u i, a nu admite, a nega adevărul, existența s. validitatea unui fapt, a pune în discuție o revendicare s. o afirmație a cuiva «a sta contra la părerea cuiva pentru un lucru, a zice contra la ce se zice» (ARISTIA, PLUT.). Cf. p r o t e s t a, a t a c a. *Departe de mine gândul de a voi să contest că...* URICARIUL, X 370/26. *Dependința ce nu poate să le-o contesteze nime.* C. NEGRUZZI, I 243. *Nime nu poate să conteste agriculturei întâiul rang între ramurile cele mai importante ale travaliului.* I. IONESCU, M. 278. *Italienii și Germanii contestă neîncetat Francezilor geniul acestei arte.* ODOBESCU, III. 95. *Nu*

pot iscăli un act, a cărui legalitate o contest. MAIORESCU, D. II, 37. *Dumneata contestezi boierilor influența lor fericită.* D. ZAMFIRESCU, R. 27. *Bărbatul va putea contesta valoarea dotei alienabile.* HAMANGIU, C. C. 443. *A contesta o alegere* = a ataca validitatea ei pe motiv că n'a fost făcută în regulă. [Ind. pr. *contést* și *contestéz.* | Adjective: **contestát, -ă.** *Cercetarea alegerii contestate.* MAIORESCU, D. II 118. *Căutăm a ne înțelege asupra părții celei mai puțin contestate din meritul literar al d-lui Caragiale.* id. CR. II 172; — (cu negativul, întrebuințat și ca adverb) **necontestat, -ă** = care nu este s. nu poate fi contestat, admis în deobște, recunoscut (ca valabil, adevărat). *Avea dreptul necontestat și necontestabil.* MAIORESCU, D. I 105. *Alecsandri publică primele sale poezii... care îl ridicară îndată la titlul necontestat de întâiul poet național al României.* C. NEGRUZZI, I 339. *Necontestat că multe din notele despre viața la Unguri și Leși sânt luate din propria-i experiență.* IORGA, L. II 568; (rar ⟨fr. *contestant*) **contestánt, -ă** (ALEXI, COSTINESCU), **contestatór, -oáre** adj. și subst. = (cel) care contestă, (Jur.) care face s. introduce o contestație; — (⟨fr. *contestable*) **contestábil** (cu negativul **necontestabil** și **incontestabil,** întrebuințat și ca adv., v. c.), **-ă** adj. = care poate fi contestat. *Artiștii...* [sânt] *cei mai contestabili apreciatori teoretici ai artei.* MAIORESCU. CR. II 208/12. *Un adevăr necontestabil.* MAIORESCU, L. 49, cf. D. I 105, CR. II 176). | Abstracte: **contestáre** s. f. = acțiunea de a contesta, nerecunoaștere (a unui drept). *Dreptul lor de a face critica așa cum au făcut-o este mai presus de contestare.* MAIORESCU, CR. II 208/2; — (⟨fr. *contestation,* lat. *contestatio, -onem)* **contestáție (contestațiúne)** s. f. = contestare; (Jur.) «ceartă asupra unui lucru» (STAMATI), discuțiune, neînțelegere asupra dreptului pe care-l revendică cineva; spec. una din căile de atac a unei hotărîri date de o instanță judecătorească, administrativă s. fiscală, în anumite cazuri prevăzute de lege, și în scop de a înlătura efectele acelei hotărîri, cf. opoziție, apel, recurs. *Prefectul... judecă contestațiunile ivite pentru alegerile comunale.* PRETORIAN,, DR. C. 75. *Jurământul decisoriu poate fi dat în orice fel de contestațiune.* HAMANGIU, C. C. 303, cf. 64, 79, 144, 171, RUSSO, S. 72. *A face s. a ridica (o) contestație.*].

— *N.* după fr. (lat. **contestor, -ari,** din *cum* și *testis* «a pleda aducând martori»).

CONTESTÁBIL, -Ă adj.
CONTESTÁNT, -Ă adj.
CONTESTÁȚIE s. f.
CONTESTAȚIÚNE s. f.
CONTESTATÓR, -OÁRE adj.
} v. **contesta.**

CONTETUÍ † vb. IV refl. v. **content.**

CONTÉXT s. a. *Contexte.* — Textul în întregime (cu părțile ce preced și cu cele ce urmează o citație) dând o înlănțuire completă a ideilor. *O epistolă... carea el cu mâna lui o au scris lui Sigismund Batori, titulul lătinește, iară contestul ungurește.* ȘINCAI, HR. 255/26. *O sorginte trebue studiată în testu și'n contestu.* HASDEU, I. C. IX. *Contextul... și forma titlului acestei cărți ne sunt cu totul necunoscute.* ODOBESCU, I 355. *Contextul... ne arată că trebue să scriem...* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 93. *Fraza aceasta nu se înțelege, trebue să vedem contextul.* [Plur. *-texte.* | Și: (grafic) *contést* †].

— *N.* întâiu din lat. **contextus, -us** «reunire, întregime, legătură împreună», apoi din fr.

CONTIGUITÁTE s. f. v. **contiguu.**

CONTÍGUU, -UĂ adj. *Contigu.* — Care se atinge (de altceva), care e lipit (de ceva), care e (în spațiu) imediat unul lângă altul s. (în timp) unul după altul, care este în imediată vecinătate cu altul s. cu altceva, adiacent, cf. aderent. [Pronunț. *-gu-u.* | Plur. m. *-gui,* f. *-gue.* | Abstract: (⟨fr. *contiguité*) **contiguitáte** (pronunț. *-gu-i-)* s. f. = starea în care se găsesc două lucruri contigue.].

— *N.* din lat. **contiguus, -a, -um** (din *cum* și *tangere* «a atinge»).

CONTIMPORÁN, -Ă adj., subst.
CONTIMPORENÉȘTE † adv.
CONTIMPURÁN, -Ă adj., subst.
} v. **contemporan.**

CONTINÁ vb. Ia v. **conteni.**

CONȚÍNĂ s. f. v. **concină.**

CONTINĂȚII s. f. plur. *Étage. Édifice.* — (În Munții Apuseni și în ținutul Năsăudului) Etaj; p. ext. un fel de clădire care are de obiceiu și etaj (N. DRĂGANU, DR. IV, 755), case mari, frumoase, un fel de palat. (FRÂNCU-CANDREA, M. 277). *Se spătuiră* (= sfătuiră) *ei laolaltă ca să-și facă nește continății.* id. ib., cf. 280, 281. [Și: **continății**].

— Din ung. **kontignáció,** idem (iar acest neologism, din lat *contignatio, -onem* «schelă, rând, cat, etaj»). N. DRĂGANU, *Dacoromania,* IV 755.

CONTINĂȚII s. f. plur. v. **continații.**

CONȚÍNE vb. III v. **conținea.**

CONȚINEÁ vb. II 1°-2°. *Contenir.* 3°. *(Se) contenir, se maîtriser.*

1°. Trans. (Despre vase, recipiente, măsuri de capacitate) A avea o capacitate (de...), a cuprinde (în sine), a închide (în sine). *Sticla aceasta conține trei litri de apă.* (Fig.) *Și să aibă pentru tine Tot acea simțire vie Câtă inima-mi conține Pentru Iancu amicie.* ALEXANDRESCU, M. 188/13.

2°. P. anal. (Despre o carte, scrisoare, etc.) A avea, a fi compus din. *Această carte conține o sută de pagini.* P. ext. (Despre ideile dintr'o carte) A cuprinde. *Această scrisoare conține multe neadevăruri.*

3°. Trans. și refl. (Franțuzism, †). A (se stăpâni, a (se) ține în frâu, a (se) înfrâna, a (se) domina, a (se) modera, a (se) reținea. *Ceruse o corabie de război, ca să poată părăsi insula, ne mai putând să conție pe administrații săi.* GHICA, S. 377.

[Și: **conține** vb. III. Prez. ind. *conțin.* Conj. pr., pers. 3: *să conțină* și *să conție,* gerund. *conținând.* | Adjective: **conținút** (cu negativul **neconținut), -ă** = adj. (ad 1°) cuprins, care încape în...; (ad 3°) stăpânit, ținut în frâu, înfrânat, înnăbușit, reprimat, reținut. *Apa conținută în acest vas... Firea lui entusiastă, atâta timp conținută și strânsă în frâu... cu greu se mai putea stăpâni.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Iată-l plângându-și într'un ton de mânie conținută... de câte ori are să le îndure pe nedreptul, chiar de la Românii săi...* IORGA, L. II 227; — (puțin întrebuințat, despre **un vas**) **conținátór, -oáre** adj. și subst. = care conține, care cuprinde (o cantitate oarecare de lichid s. altă materie). *Conținătorul e vasul, lichidul e conținutul.* | Abstracte: **conținére** s. f. = acțiunea de a conține; (ad 3°) stăpânire de sine, înfrânare, continență; — (după fr. *contenu)*

conținút s. a. (cu plur. *-nuturi*) = (ad 1°) cantitatea (de apă, etc.) care intră într'un 'recipient; (ad 2°) cuprins; (la POLIZU și PONTBRIANT și cu sensul de continent). *Conținutul acestui vas, acestei lucrări*; spec. (Logică) *Conținutul unei noțiuni este totalitatea noțiunilor părțiale din care se compune înțelesul ei.* MAIORESCU, L. 30].

— *V.* după fr. (lat.) **contineo,-ēre,** din *cum* și *tenere* «a ținea». Cf. continență, continent.

CONTINÉNT s. a. (Geogr.) *Continent, terre ferme,*— O bucată de uscat, cu mult mai întinsă decât o țară și împrejmuită în mai multe părți de mări și de oceane, se numește *continent.* MEHEDINȚI, PĂM. 6. Cf. uscat. *Continentul vechiu* (= Europa, Asia și Africa). *Continentul nou* (= America). | P. restr. Fiecare din marile diviziuni ale pământului, separate una de alta prin oceane. *Împărțirea cea mare a continentelor geografice.* MAIORESCU, L. 130. *Fauna și flora celor cinci continente.* C. PETRESCU, C. V. 119. | (În opoziție cu insulele vecine s. — când e vorba de Europa — în opoziție cu Anglia) Uscat. *Un soiu foarte căutat chiar și afară de insulă, pe continent.* GHICA, S. 540. [Plur. *-nente* și, învechit, *-nenturi.* POLIZU. | Adjectiv: (< fr. *continental)* **continentál, -ă** (uneori în opoziție cu insular) = care ține de un continent, de uscat, care are raport cu continentul, aparține unui continent s. se află pe continent; spec. relativ la continentul Europei. *Blocus (s. blocul) continental* = măsurile de închidere a porturilor Europei continentale pentru comerțul Angliei, impusă în 1806 de Napoleon I. Insule apropiate de continente și rupte din masa cea mare a uscatului se numesc *insule continentale.* MEHEDINȚI, G. F. 151. *Climă... continentală.* id. ib. 105. *Hotel Continental.*]

— *N.* după fr. (lat. **continens, -entem,** terra, dela *continere).*

CONTINÉNȚĂ s. f. *Continence.* — (Franțuzism) Reținere, oprire (dela plăceri), înfrânare, cumpătare, cf. castitate, abstinență, temperanță. *Cu contenență.* CARAGIALE, ap. ȘĂINEANU, D. U. [Și: **contenénță** s. f.; — (prin apropiere de verbul *conteni)* **conteníință (continiință)** † s. f. *Dându-se la post și la conteníință...* DOSOFTEIU, V. S. 137/1. *Dereptariu însămnat continiinței* (lemma pentru «văzdrăjaniei», din paleosl. *vŭzdrŭžanije* «continentia»). id. ib. 208/2. | Negativul: (< fr. *incontinence,* lat. *incontinentia)* **incontinénță** s. f. = (Med.) neputința de a reține emisiunea urinei s. a materiilor fecale, cf. BIANU, D. S.]

— *N.* întâiu din lat. **continentia, -ae,** din *continere* «a reține», apoi după fr.

CONTINENTÁL, -Ă adj. v. **continent.**

CONTINGÉNT, -Ă adj. și s. a. *Contingent.*

1°. Adj. (Filos.) Care poate fi s. nu, care se poate întâmpla sau nu, eventual, cf. problematic. (Jur.) *Parte contingentă* = care-i revine cuiva dintr'o împărțeală, cota-parte.

2°. Subst. Partea de contribuție s. de lucru pe care trebue s'o dea fiecare comună, departament s. membru. [Încurajarea dată literelor, științei și artelor]... *ne-ar face să aducem și noi contingentul nostru la opera cea mare a civilizațiunii...* GHICA, S. 137. || Spec. (Armată) Numărul total al tinerilor care se recrutează în fiecare an pentru serviciul militar; p. ext. anul recrutării, clasă, cf. leat. *Lege relativă la... contingentul armatei.* HAMANGIU, C. C. XIX. | P. ext. Cantitate, număr de oameni (aparținând aceleiași categorii). *Slab contingent față cu armata... lui Osman.* MAIORESCU, D. II 88. *Un nou contingent de emigrați s'au resfirat asupra țării.* MEHEDINȚI, R. 18. *Se știe că cel mai numeros contingent de copiști se găsea printre călugări.* RUSSO, BUL. COM. IST. I 17. *Un numeros contingent de nepoți și nepoate.* C. PETRESCU, C. V. 177. | (Econom.) Cotă de contingentare. *Contingent de producție, de export.* [Abstract: (fr. *contingence,* cf. 1°) **contingénță** s. f. (Filos.) = posibilitatea ca un lucru să se întâmple s. nu; (Geom.) *Unghiu de contingență* = unghiul format de o linie dreaptă cu o curbă s. de două curbe care trec prin același punct. | Verb: (fr. *contingenter)* **contingentà** Ia trans. = (Econom.) a supune o activitate economică (de ex. producția, exportul, importul) unei repartiții obligatorii pentru toți cei ce o exercită : (cu part.-adj.) **contingentát** (cu negativul **necontingentat), -ă.** Marfă contingentată; (și cu abstractul verbal) **contingentáre** s. f. *Regimul de contingentare.*]

— *N.* după fr. (lat. **contingens, -tem,** de la *contingo, -ere* «a atinge»).

CONTINGENTÁ vb. Ia
CONTINGÉNȚĂ s. f. } v. **contingent.**

CONTINÍ vb. IVa. v. **conteni.**

CONTINÍNȚĂ † s. f. v. **continență.**

CONTINUÁ vb. I(a). 1°-2°. *Continuer.*

1°. Trans. (s. urmat de inf., să s. de prep. cu) A nu întrerupe, ci a duce mai departe ceva început, a urma să faci ceva. *Știința nouă... a continuat sdrobirea lumei vechi* [începută de religia creștină]. BĂLCESCU, M. V. 2, 23. *Nu știm dacă d. Esarcu a mai continuat investigațiile sale asupra acestui subiect.* RĂȘCANU, L. LXXV, 30. *Continuă să lucreze* s. *cu lucrul.* | A prelungi. *Gardul l-am continuat până lângă casă.*

2°. Intrans. și refl. A nu conteni, a nu se opri, a nu se întrerupe, a ținea înainte, a nu înceta, a se prelungi, a urma mai departe. *În caz de moarte a unuia din asociați, societatea trebue să continuească cu eredele său.* HAMANGIU, C. C. 387. *Să se continue orânduirea lui ca mai înainte.* URICARIUL, I 184. *Cercetările continuă.* (Absol.) *Continuă* (= urmează înainte s. mai departe!)

[Ind. pr. *continuu,* sau *continuiu, tu continui, el continuă...,* (mai rar) *continuez* și (neobișnuit) *eontinuesc.* | Adjective: **continuát** (cu negativul **necontinuat), -ă** = necurmat, neîntrerupt, dus mai departe; — (< fr. *continuateur)* **continuatór (continuătór), -oáre** adj. = care continuă. *Firul continuator al faptelor.* (Substantivat) Cel (cea) care continuă, duce mai departe ceea ce a început altul, următor, urmaș. *Narațiunea continuatorului e originală și prețioasă.* IORGA, L. I 474; — (lat. *continuativus, -a, -um)* **continuatív, -ă** adj. și adv. = care continuă; în mod continuu. *Fragmentul... cuprinde în 31 rânduri, scrise continuativ sau întregi, 31 vorbe.* G. CREȚU, MARDARIE, L. 26. | Abstracte: **continuáre** s. f. = acțiunea de a continua, ducere mai departe (a unui lucru început), urmare, prelungire, durată. *În continuare* loc adv. = continuu, fără întrerupere; continuând de unde a încetat s. s'a întrerupt ceva. *Vom arăta, în continuare, geneza acestui lucru;* — (fr. *continuation,* lat. *continuatio, -onem)* **continuáție (continuațiúne)** s. f. = continuare, continuitate. *Precum pentru evgheniia neamului..., așa pentru nedesruptă continuația lui... câteva am zis.* CANTEMIR, HR. 107/21. *Cu toate că bănuește posibilitatea unei continuații de Nicolae Costin,... el nu-i dase de capăt.* IORGA, L. I

249, cf. 205, 473; — (<fr. *continuité*, lat. *continuitas, -atem)* **continuitáte** s. f. = starea a ceea ce este continuu, legătură neîntreruptă între diferite părți s. momente care se țin împreună, neîntrerupere, urmare mai departe, durată neîntreruptă, dăinuire, prelungire. *O întrerupere a continuității substanței nervoase.* MAIORESCU, L. 152. *Avem nevoie de continuitate.* C. PETRESCU, Î. II 155. *Continuitatea elementului românesc în Dacia. Soluție s. soluțiune de continuitate* = întrerupere a continuității. | Pronunț. *nu-u, nu-a, nu-i-*].

— *N.* după fr. (lat. **continuo, -are,** din *continuus, -a, -um).* Cf. c o n t i n u u.

CONTINUÁȚIE s. f.
CONTINUAȚIÚNE s. f.
CONTINUATÍV, -Ă adj.
CONTINUITÁTE s. f. } v. **continuă.**

CONȚINÚT s. a. v. **conține.**

CONTÍNUU, -UĂ adj., adv. *Continu, continuel; continuellement.* — Care nu este întrerupt (în spațiu s. în timp), care durează într'una, fără întrerupere, care nu încetează; care nu este separat, care se ține una, n e î n t r e r u p t, n e c u r m a t, n e î n c e t a t, n e c o n t e n i t. *Omenirea merge într'un progres continuu.* BĂLCESCU, M. V. 3/12. *Dominația continuă a nației române asupra Daciei.* MAIORESCU, CR. III 148. *Ioan Neculce și-a scris... leatopisețul... în liniștea unei retrageri aproape continue la țară.* IORGA, L. I. 246. *Servitutile sânt sau continue sau necontinue.* HAMANGIU, C. C. 151. *Variațiunile quantitative se mai numesc: graduală, continuă...* SANDU, S. 124. (Matem.) Dacă internii unei proporții sânt egali între ei, atunci *proporția* se numește *continuă.* CLIMESCU, A. 188. *Fracție continuă. Funcție continuă.* (Muz.) *Bas continuu* = care se aude neîntrerupt în timpul întregei durate a unei bucăți muzicale, cf. i s o n. || (A d v.) *Continuu* și *în continuu* = în continuare, mereu, într'una, neîncetat, necontenit, fără întrerupere. *Să-și petreacă viața la adăpost sub ceruri Continuu în primejdii.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. *Am venit continuu de am aprobat.* ap. MAIORESCU, D. II 245. *El devenise... un aparat care făcea de 40* [de] *ani în continuu anumite mișcări.* TELEOR, ap. TDRG. [Plur. masc. *-ui,* fem. *-ue.* | Negativ: **necontinuu, -uă** adj.].

— *N.* după fr. (lat. *continuus, -a, -um,* idem). Cf. c o n ț i n u a.

CONȚIPÍST s. m. *Scribe.* — (Învechit și cu o nuanță peiorativă) Funcționar de cancelarie (care face ciornele, c o n c e p t e l e); cf. c a n c e l a r i s t, c e n u ș e r, s c r i i t o r, p i s a r, d i a c, l o g o f ă t, c o p i s t, i m p i e g a t, † c a l e m g i u; (în Bucov., pe vremea stăpânirii austriace) grefier. *Funcțiunea de secretariu și de concepist la acest oficiu.* SBIERA, F. 217. *Un conțopist ca mine.* CARAGIALE, ap. ȘĂINEANU, D. U. *Hotărît să-și apere neamul până la jertfa sângelui, el se duse la Viena pentru a convinge pe conțipiști și pe redactorii de protocoale, în Iulie 1742.* IORGA, L. II 65, cf. 402.

[Și (forme latinizate): **concepíst** s. m.= SBIERA, F. 34, **concipíst** s. m. DICȚ., (numai în LB. după ung. *koncepista)* **concipístă** † s. f., cu înțeles masculin; (cu asimilare vocalică, popular) **conțopíst** s. m. | Cu a l t s u f i x: (în Transilv. și Bucov., după germ.-austriac *Konzipient,* învechit) **concipiént** s. m. (pronunț. *-pi-ent).*]

— *N.* din germ. **Konzipist,** idem.

CONTIȘÓR s. a. v. **cont.**

CÓNTO s. m. invar. v. **cont.**

CONTOÁR s. a. v. **comptoar.**

CONTOMÁN s. a. *Manteau de paysan.* — (Îmbrăc. Mold.) Haină bărbătească purtată de săteni (H. III 19, 489, 109, VI 143, X 540), șubă (H. III 500), manta mare, blănită (Jorăști, Covurlui). ION CR. IV 85. *Contomanul* are croiala sumanului, însă-i cu guler așezat și-i blănit cu blană de oaie, iar pe la gât și piepți cu cea de vulpe sau de lup. ȘEZ. IX, 40. *Îmbracă pe deasupra și contomanul și pleacă.* FLORINI, ap. CADE. *Bădiță cu contoman, Ia să-mi dai un gologan...* PAMFILE, C. Ț. 138.

— După ȘĂINEANU, D. U. ar fi o contaminare din **contoș** + **suman.**

CONTONDÉNT, -Ă adj. *Contondant.* — Care rănește s. strivește țesuturile fără să taie s. să străpungă. *Instrument contondent.* (În ironie s. în glumă) *Argumente contondente* = bătaie, ciomăgeală. [Și: (cf. lat. *contundens, -tem)* **contundént, -ă.** | A b s t r a c t: **contondénță** s. f. = lovire, rănire cu un instrument contondent. *Oricare ar fi justificarea acestei contondențe...* CURENTUL, 1930, 14 Noem.]

— *N.* după fr. (cf. lat. **contundo, -ĕre** «a lovi tare»). Cf. c o n t u z i u n e.

CONTOPÍ vb. IV[a]. *(Se) fondre, réunir.* — T r a n s. și r e f l. A (se) topi la un loc cu altceva; (mai ales f i g.) a (se) uni strâns cu..., a (se) amesteca cu..., a (se) împreuna cu...; cf. f u z i o n a. *Dialect cult și literar în care să se contopească... toate idiomele locale.* ODOBESCU, I 350. *Aceste averi secularizate s'au contopit în casa centrală a statului.* MAIORESCU, D. II 156. *Mă îndoiesc dacă ar fi știut să contopească în opera sa... istoria Moldovei cu istoria Țerii-Românești.* IORGA, L. I 319. [A d j e c t i v: **contopít, -ă.** *O vin,... lumină contopită în rodul de la vie.* ALECSANDRI, P. III 386. | A b s t r a c t: **contopíre** s. f. = acțiunea de a contopi, fuziune. *Dante a descris admirabil această contopire de simpatii.* VLAHUȚĂ, D. 144. *Faptul contopirii unei mari sume de impresii și idei.* MAIORESCU, CR. II 150. *Mă îndoiesc iarăși dacă el a avut măcar ideia acestei contopiri.* IORGA, L. I 319.]

— Formație literară nouă din **con-** și **topi,** după germ. *zusammenschmelzen* s. fr. *confondre.*

CONȚOPÍST s. m. v. **conțipist.**

CONTÓR s. a.
CONTORÁȘ s. a. } v. **comptoar.**

CONTORSIÚNE s. f. *Contorsion.* — Contracțiune neregulată și violentă a mușchilor, cf. c r i s p a ț i e, p. e x t. svârcolire, strâmbătură, schimonoseală, cf. a p u c ă t u r ă; gest neregulat și exagerat. *Îl mai văd* [e vorba de un câne] *doar cum se sbate sub loviturile măturoaielor, ridicând cu contorsiunile lui un nor gros de praf.* CARAGIALE, M. 300. *Omul... face toate contorsiunile și strâmbăturile.* id. T. I 71. *Zibal urmărise cu nesațiu toate contorsiunile, toate crispațiile stranii ale degetelor.* id. S. 153. *O priveliște eternă, nepângărită de toate contorsiunile omenești.* C. PETRESCU, Î. II 96.

— *N.* după fr. (lat. **contorsio, -onem**).

CÓNTOȘ s. a. (Îmbrăc.) v. **contăș.**

CÓNTRA prep., adv., subst. *Contre, au contraire.* — *(Contra* e neologismul corespunzător lui împotrivă, pe care l-a înlocuit în cea mai mare parte în limba literară, pătrunzând tot mai mult și în popor. El intră, ca primă parte a compunerii, în multe cuvinte nouă).

I. Prep. (Construcția: cu genitivul, dativul s. pronumele posesiv; împreună cu prep. în, formând locuțiunea prepozițională **în contra,** cu același sens).

1⁰. (Arătând o echivalență; mai mult în limbajul comercianților) În schimb(ul), pentru. *Tractatul... atribue Rusiei sandjacul Tulcea, cu rezerva facultății de a-l schimba contra Basarabiei noastre.* MAIORESCU, D. II 115. *Efectele emise de stat... contra împrumuturilor... se numesc efecte publice.* ȘTEFĂNESCU, C. 207. *Contra ramburs.*

2⁰. (Cu înțeles local). În direcțiune opusă, împotriva (unui obstacol), în fața... *În contra curentului, (în) contra vântului* = în aretul vântului.

3⁰. Fig. (arătând împotrivire, ostilitate) În potriva, în defavoarea, în prejudiciul cuiva s. a ceva, contrar. *Apărarea civilizației în contra barbariei.* BĂLCESCU, M. V. 8. *Traducătorul de versuri franceze... e contra culturii franceze.* IORGA, L. II 503. *(În) contra voinții mele, (în) contra mea.*

II. Adverb (grupat adesea cu prep. din s. în) **(Din) contra** s. **din contră,** (în Transilv. și) **în contră** = dimpotrivă, cu totul altfel. *Unele cuvinte latine... până astăzi sânt în gura* [Românilor din Dacia Aureliană]... *și, în contră, unele rămân în Dacia lui Traian.* P. MAIOR, IST. 271. *N'am mai făcut nici un progres în această artă; ba chiar aș putea zice din contră.* ODOBESCU, III 21. *Atunci lumea cea gândită pentru noi avea ființă, Și, din contra, cea aevea ne părea cu neputință.* EMINESCU, P. 232. # **Pro și contra** = pentru și împotrivă. (Expresii populare, mai ales prin Transilvania) **A sta (în) contra** (s. **de contră**) s. **a se pune** (s. **a se lua**) **în contra** (s. **în contră**) = a sta împotrivă, a sta de sfadă, de ceartă (com. CORBU, Zagra, Năsăud); a se împotrivi. *Neputând Grecii sta în contră, rupseră fuga.* P. MAIOR, IST. 214. *Nevasta 'n contră se puse.* PANN, H. 67. *Tu o să stai contra?* id. ȘEZ. II 34. *Ei ne stau încontra* = împotrivă. FRÂNCU-CANDREA, M. 101. **A fi s. a se lua (în) contra cu cineva** = a fi în dezacord cu cineva, în dușmănie, a se lua la discuție, la ceartă cu cineva. **Om de contră** = care caută ceartă (com. CORBU, Zagra, Năsăud).

III. (Substantivat) (La jocuri) Partidă nouă, jucată ca să-ți întorci pierderea, contra-partidă. *Se înțelege, când jucătorii sunt toți de talie, se 'ntâmplă să se joace o contra și adesea partida să fie remisă.* CARAGIALE, M. 278. Spec. (la jocurile de cărți) *A da o contră* = a anunța dela început că cel ce a declarat că joacă, va pierde partida. Paguba se socotește în acest caz dublu.

[Ca substantiv, în forma nearticulată: *o contră* s. *o contra.* | Și (forme populare, inculte, în Țara veche): **cóndra** (STAMATI), (ad III) **coántră** LB, **cóndră** (ȘEZ. V 58/34, PANN, E. III 33/12) s. f. | Derivat: **contrá** vb. Ia = (popular) a contrarice, a nega, a tăgădui; spec. (la jocul în cărți) a da o contră; refl. (pop.) *a se (în)contra* (cu cineva) = a se împotrivi (cuiva) în discuție, a contrazice (pe cineva). *De ce-mi contrezi?* FRÂNCU-CANDREA, M. 99. *Cine-o contrat că nu?* DINU, GR. I 136. *L-am contrat* s. *i-am contrat ochi.*]

— *N.* din lat. **contra,** idem.

CONTRÁ vb. Ia v. **contra.**

CONTRAACUZÁȚIE s. f. (Jur,) *Contre-accusation.* — Răspuns la o acuzație prin altă acuzație, învinuire ridicată de acuzat contra acuzatorului.

— *N.* după fr.

CONTRAAFIRMÁRE s. f. *Contre-affirmation.* — Răspunsul la o afirmare prin altă afirmare. *Răspundem prin contra-afirmarea mai întemeiată.* MAIORESCU, CR. III 339.

— *N.* după fr.

CONTRAÁLT, -Ă subst. (Muz.) v. **contralto.**

CONTRAAMIRÁL s. m. (Marină) *Contre-amiral.* — Ofițer superior de marină, în al treilea grad după amiral (cu un grad mai mic decât viceamiralul). [Plur. *-rali*].

N. după fr.

CONTRAANCHÉTĂ s. f. *Contre-enquête.* — Anchetă pe care una din părți (într'un proces) o cere pentru a controla pe aceea a părții adverse.

— *N.* după fr.

CONTRAAPÉL s. a. (Jur.) *Contre-appel.* — Al doilea apel, cu scopul de a controla exactitatea celui dintâiu. [Plur. *-peluri*].

— *N.* după fr.

CONTRAATÁC s. a. (Milit.) *Contre-attaque.* — Atac dat de asediați împotriva celor ce-i împrejmuesc s. de o trupă atacată care ia ea însăși ofensiva; (fig.) răspuns la un atac. *Modul de apărare ce se încearcă prin asemenea contra-atacuri ne pare a se întemeia mai mult pe o sofismă.* MAIORESCU, CR. II 89. [Plur. *-tacuri.* | Verb: (fr. *contre-attaquer)* **contraatacă** vb. I = a lua ofensiva după ce a fost atacat].

— *N.* după fr.

CONTRAATACÁ vb. I (Milit.) v. **contraatac.**

CONTRABALANSÁ vb. Ia *(Se) contre-balancer.*— Trans. și refl. A face să se cumpănească, să stea în echilibru; a (se) cumpăni, a (se) compensa, a (se) egala, a contracumpăni. [Și: **contrabalanțá** vb. Ia. | Adjectiv: **contrabalansát, (contrabalanțát), -ă.** | Abstract: **contrabalansáre (contrabalanțáre)** s. f.].

— *N.* după fr. Cf. balansà.

CONTRABALANȚÁ vb. Ia v. **contrabalansà.**

CONTRABANDĂ † vb. Ia v. **contrabandă.**

CONTRABÁNDĂ s. f. *Contrebande.* — Introducerea într'o țară, pe furiș și fără a plăti taxele legale a unor mărfuri permise la import, s. introducerea unor mărfuri prohibite; p. ext. mărfurile astfel introduse. *A face contrabandă. A trece* (o marfă, dintr'o țară în alta) *prin contrabandă* = prin vama cucului. *De contrabandă* = care se importă pe furiș, p. ext. care nu are titlul valabil s. dreptul de a exercita o profesiune. *Toate* [damele] *cu deosebite capele și mode de contrabandă.* C. NEGRUZZI, I, 36. *Sarea în județul Mehedinți este un obiect de contrabandă.* I. IONESCU, M. 224. *Un titlu așa zicând de contrabandă.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 59. *Advocat de contrabandă.* (Fig.) *Să se introducă contrabanda neadevărului în politica României.* MAIORESCU, CR. III 165. *S'a prins o mare contrabandă de mătase.* [Și (forme inculte): **cotrobónt (controbónt)** s. a. (G. CREȚU, COLUMNA LUI TRAIAN, IV 245, CONV. LIT. XLIV, 2, 131); **cotrobónț (cotrobónd, controbónd)** s. a. (plur. *-bon-*

țuri, -bonduri] = joc de cărți între copii, la care cărțile se împart ca la concina dreaptă, luarea de jos făcându-se însă pe ascuns. PAMFILE, J. II 262; **controbónț** s. a. (GRAIUL, II (plur. *-bonțuri)*; **contrabánt** s. a. (plur. *banturi). Cu toate cheltuelile lucrului, a transportului și a contrabantului.* URICARIUL, VIII, 135. *Dascal de contrabant.* I. VĂCĂRESCU, P. 363; **cotroboántă** s. f. *Sânt de cotroboantă* = sunt de alergătură. H. IX, 87. | Derivate: **contrabandá** † vb. I[a] = a face contrabandă (GHEȚIE, R. M. 89, POLIZU); — (franțuzism învechit) **contrabandiér** (pronunț. *-di-er*), astăzi: **contrabandíst** (pop., și: **controbónd), -ă** subst. = cel (s. cea) care face contrabandă. *Îngăduia companiei privilegietă de contrabandieri...* URICARIUL, VIII 136. *Se întâmplă să se prinză... un contrebandier cu tutun.* I. IONESCU, D. 511. *Cei doi contrabandiști clănțăneau din dinți.* CONTEMPORANUL, III 820. *Te pune la rând cu pungașii, cu controbonzii, cu calpuzanii.* ODOBESCU, III 147. *Cel mai iscusit contrabandist de mărfuri...* M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 925.].

— *N.* după fr. (it. *contrabbando*, idem).

CONTRABANDIÉR,-Ă adj. subst.
CONTRABANDÍST, -Ă subst.
CONTRABÁNT s. m.
} v. **contrabandă.**

CONTRABÁS s. a. și m. (Muzică) 1°-3°. *Contrebasse.*

1°. Cel mai mare dintre instrumentele muzicale cu coarde și arcuș, care a păstrat până în zilele noastre forma vechii «viole». Are patru (mai de mult avea și 3 sau 5) coarde acordate în cvarte perfecte; sună cu o octavă mai jos de cum este notat. Prin gravitatea și sonoritatea sa formează temelia orchestrei, în special a celei de coarde. Se numește (pop.) și: gurdună, diplă-mare, broancă, scroafă.

2°. Cel mai voluminos instrument muzical de alamă, acordat în fa, mi bemol, do, si bemol, numit, după diferitele-i forme și tuba, bombardon, helicon. Se întrebuințează mai mult în fanfarele militare.

3°. P. anal. Voce bărbătească de bas, care dispune de sunete mai adânci decât basul obișnuit; p. ext. cel ce are o asemenea voce profundă. (Fig.) *Lumea greierilor făcea o orchestră imensă, în ale cărei sunete se auzea din când în când nota de contrabas pe care o asvârlea vreun bondar.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 1073.

[Plur. *-basuri*, ad 3°, în sensul de «bărbat cu voce de contrabas») *-bași.* | Derivat: (fr. *contrebassiste*, germ. *Kontrabassist)* **contrabasíst** s. m. = muzicant care cântă din contrabas (1°-2°)].

— *N.* după fr. (it. **contrabasso**).

CONTRABASÍST, -Ă s. m. și f. v. **contrabas.**

CONTRABATERÍE s. f. (Milit.) *Contre-batterie.* — Baterie opusă unei alte baterii inimice.

— *N.* după fr.

CONTRABOMBARDÁRE s. f. (Milit.) *Contre-bombardement.* — Acțiunea de a bate cu tunul răspunzând bombardării dușmanilor; p. ext. atac prin care răspunzi atacului unui adversar, contraatac. *Ai fost silit să rabzi, în această epistolă, o contrabombardare de versuri latinești.* ODOBESCU, III, 62.

— Compus din **contra** și **bombardare** (substantivul abstract al verbului *bombarda*).

CONTRACANDIDÁT s. m. *Concurrent.* — Persoană care-și pune s. căreia i se pune candidatura (pentru ocuparea unei funcțiuni s. demnități) împotriva altui candidat. *Puse ca contracandidat pe un țăran fruntaș.* SBIERA, F. S. 229. *A fost nevoit să cheltuiască 30 de pungi, ca să învingă pe un contracandidat străin.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II, 11.

— Compus din **contra** și **candidat** (după germ. *Gegenkandidat*).

CONTRACARÁ vb. I trans. *Contrecarrer.* — (Franțuzism) A se opune acțiunii cuiva spre a o împiedica, a opri (punându-se de-a curmezișul, cruciș), a se pune în drumul..., a încrucișa (3°).

— *N.* după fr.

CONTRACAÚȚIE, CONTRACAUȚIÚNE s. f. (Jur.) *Contre-caution.* — A doua cauție care garantează pe cea dintâiu.

— *N.* după fr.

CONTRACCÍU † s. m. v. **contract.**

CONTRÁCT s. a. (Jur.) 1°-2°. *Contrat.*

1°. Convenție prin care două s. mai multe persoane se obligă la ceva; «acord între două s. mai multe persoane spre a constitui s. a stinge între dânșii un raport juridic» (HAMANGIU, C. C. 222), învoială, înțelegere, transacție, legământ, pact, alcătuire, † așezare (II 2°), † așezământ (6°); spec. *contract social* = convenție presupusă de unii cugetători (d. ex. Jean-Jacques Rousseau) ca existând între membrii societății s. între guvernanți și guvernați.

2°. P. restr. Actul scris prin care se stabilesc condițiunile convențiunii intervenite între două sau mai multe persoane, întărit și autentificat de autoritățile judecătorești, zapis, cf. zdelcă. *Contract de locațiune, de vânzare, de arendă, de căsătorie* (= foaie de zestre), *de societate, de asigurare, de binefacere.* Contractul poate fi: *aleatoriu, (cu titlu) oneros, unilateral, bilateral, sinalagmatic.* Contractul se face și se reziliază. *Au făcut contracte de supunere cu dânsul.* ȘINCAI, HR. 132/8. *Contract de emfiteosis* [= embatic]. CARAGEA, L. 25. *Toate feliurile de contracturi, testamenturi, foi de zăstre.* CODICĂ ȚIV. A. 1/18. *Nu poate de sîneș* [epitropul]... *să facă contracturi de posesie seau de închi[r]iere.* id. 40/33. *Contract însemnează mai mult decât o goală învoire sau tocmală a părților...* id. 5/22. *Copiile cele formale a pomenitelor 2 contracte.* URICARIUL, IV 414/6. *Condracturile între dânșii a se iscăli le-au scos.* PANN, E. IV 89/4. *Sfântul Gheorghie este vadeaua împlinirii contracturilor moșiilor.* I. IONESCU, C. 66. *Numai lucrurile ce sânt în comerciu, pot fi obiectul unui contract.* HAMANGIU, C. C. 227. *Du-te scârbă de la mine, Că n'am făcut contrat cu tine!* ION CR. III. 153.

[Plur. *-tracte* și (vechiu) *-tracturi.* | Și: (din n.-grec. κοντρᾶτο) **condrát** s. a. ȘEZ. V 58/33; GRAIUL 553, 554. HERZ.-GHER., M. IV 238; (din it. *contratto)* **contrát** s. a. RUSSO, S. 121, ION CR. III 153; — (din lat. *contractus*, prin influență ungurească) **contrătúș** † s. a. (ȘEZ. VII 172), **contráctuș** † s. a. (IORGA, S. D. XIII). *Treci lume și dela mine, că n'am contrătuș cu tine!* RETEGANUL, CH. 165. | Derivate: (fr. *contractuel;* Jur.) **contractuál, -ă** (pronunț. *-tu-al*) adj. = care se face prin contract s. rezultă dintr'un contract. *Angajamentele contractuale ale Statelor cu minorități.* CURENTUL, III 1930, 25 Sept.; — **contractuitór, -oáre** † s. m. = cel ce încheie un contract, contractant. COD. ȚIV. 5;—**contractiér** † s. m. = încheietorul unui contract. STAMATI. *Această lucrare neputându-se face într'alt chip decât prin contractieri.* URICARIUL, V 187; **condră-**

cher (iu) s. m. = cel ce face *condrat* (contract) cu boierul pentru întregul sat. ŞEZ. II 224; — (derivat cu sufixul *-giu)* **contracciu** † s. m. = cel ce face un contract; antreprenor, concesionar. *Socoteala contracciilor.* I. GOLESCU, C. 135. *Contracciilor cari luau prin sultan-mezat strângerea veniturilor ţării...* FILIMON, ap. TDRG., cf. JIPESCU, ap. id.]

— *N.* după fr. (<lat. **contractus, -us,** idem). Cf. c o n t r a c t a[1].

CONTRACTĂ vb. I[a]. 1°-2°. *Contracter.*

1°. (Jur.) A b s o l. A face s. a încheia cu cineva un contract. *Un minor nu poate contracta.* || P. e x t. t r a n s. A face, a încheia; a-şi lua asupră-şi (o îndatorire oarecare). *A contracta o căsătorie* = a face o căsătorie. *Am contractat o obligaţie.* C. PETRESCU, Î. II. 105. | F i g. *A contracta o datorie, un împrumut* = a face datorie, a se împrumuta (rămânând obligat a restitui banii împrumutaţi).

2°. P. e x t. (Ideea raportului juridic pierzându-se; franţuzism) T r a n s. A lua dela cineva (de obiceiu) ceva rău; r e f l. (despre un sentiment) a se lega, a se naşte. *În curând o relaţiune amoroasă nebună se contractă între ei.* CARAGIALE, M. 82. *A contracta o boală* = a lua (dela cineva) o boală. *A contracta obiceiuri rele* = a lua dela cineva obiceiuri rele.

[A d j e c t i v e: **contractát** (cu negativul **necontractat), -ă.** *Îndeplinirea obligaţiunilor contractate.* HAMANGIU, C. C. 15, cf. 111; — (fr. *contractant)* **contractánt, -ă** (şi, vechiu, neîntrebuinţat, **contractánte**) = (Jur.; adesea s u b s t a n t i v a t) (cel, cea) care face un contract, care se angajează reciproc, cf. c o n t r a c c i u. *Poarta, refuzând a da satisfacţiune cererilor celor trei puteri contractante...* GHICA, S. 131. *Convenţiunile legal făcute au putere de lege între părţile contractante.* HAMANGIU, C. C. 229. *Unul din copermutanţi... probează că cellalt contractante nu este proprietar.* id. ib. 358. | A b s t r a c t: **contractáre** s. f. = acţiunea de a contracta, de a încheia un contract, un angajament, etc.].

— *N.* după fr. (din lat. *contractus* «contract»).

CONTRACTÁ vb. I[a]. (Fiziol.) *(Se) contracter.*— T r a n s. şi r e f l. (Despre volumul unui corp; în opoziţie cu a s e d i l a t a) A (se) micşora strângându-se cu putere, a se zgârci, a s e c o n t r a g e. *Muşchii i s'au contractat.* [Ind. pr. 1 *contractez,* 3 *contractează* şi *contractă.* | A d j e c t i v e: (cf. fr. *contracteur)* **contractór (iu), -oáre** adj. = care contractează. *Nervi contractori;* — (fr. *contractile)* **contractil, -ă** adj. = care se poate contracta. | A b s t r a c t e: **contractáre** s. f. = acţiunea de a se contracta; — **contractilitáte** s. f. = proprietatea ce o au ţesuturile organice vii de a se putea contracta; — (Med.; lat *contractura,* fr. *contracture)* **contracţúră** s. f. = stare de rigiditate, de înţepenire, de zgârcire a muşchilor (BIANU, D. S.); — (fr. *contraction,* lat. *contractio, -onem)* **contrácţie (contracţiúne)** s. f. = contractare, strângere, zgârcire; contopire; (Gram., v. c o n t r a g e) reducerea a două vocale la una singură, cf. s i n i z e z ă, s i n e r e z ă; (Grafie) scrierea unui cuvânt des întrebuinţat numai cu consonantele caracteristice din care e compus. *Prescurtări de tot felul, fie ele abreviaţiuni:* [de ex.] *log. (= logăfăt) sau contracţiuni* [de ex.]: *Vd. (= voevod)...* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 61. cf. 18.]

— *N.* după fr. (< lat. **contracto, -are,** din *contractus,* part. lui *contrahere).*

CONTRACTÁNT, -Ă adj. şi subst. v. **contracta**[1].

CONTRACTÁNTE † s. m. (Jur.) v. **contracta**[1].

CONTRÁCŢIE s. f. v. **contracta**[2].

CONTRACTIÉR † s. m. (Jur.) v. **contract.**

CONTRACTÍL, -Ă adj.
CONTRACTILITÁTE s. f.
CONTRACŢIÚNE s. f.
CONTRACTÓR, -OÁRE adj. } v. **contracta**[2].

CONTRACTUÁL, -Ă adj.
CONTRACTUITÓR, -OÁRE † subst. } v. **contract.**

CONTRACTÚRĂ (Med.) s. f. v. **contracta**[2].

CONTRÁCTUŞ † s. a. v. **contract.**

CONTRACUMPĂNÍ vb. IV[a]. *Contre-balancer.* — (Neobişnuit) T r a n s. şi r e f l. A (s e) c o n t r a b a l a n s a. *Acel care a întâlnit un înger ce contracumpăneşte mulţimea răilor...* I. NEGRUZZI, III 238. [A d j.: **contracumpănít, -ă.** | A b s t r a c t: **contracumpănire** s. f. *Mergeam deci la drăguţa, ca în a ei iubire Să aflu pentru chinuri o contracumpănire.* I. NEGRUZZI, II, 60.]

— Formaţie artificială din **contra** şi **cumpăni,** după fr. *contre-balancer.*

CONTRACURÉNT s. m. şi a. *Contre-courant.* — Curent (inferior) care se produce în sens invers cu alt curent (superior). [Plur. *-renţi* şi *-rente.*]

— *N.* după fr.

CONTRADÁNS s. a. *Contre-danse.* — Dans de salon, în care dansează mai multe perechi, aşezate faţă'n faţă, executând pe rând aceleaşi mişcări, cum e bunăoară c a d r i l u l; p. e x t. aria ce însoţeşte acest dans. *Să joc un feliu de contradanţ,* GORJAN, H. IV 33. *Să joace... vre un cotrodanţ.* PANN, P. V. II 54. *Fetele noastre... nici ştiu să întoarcă polca şi cotrodanţul.* id. Ş. I 24. *Ştie contrădanţul cel nou?* C. NEGRUZZI, I 198. *Ştiţi de se mai poate afla alta să facă solo mai bine la un contradanţ.* id. I 75. [Plur.: *-suri.* | Şi: (forme vechi) **contradánţ** s. a., **cotradánţ** † s. a., **cotrodánţ** † s. a., **contrădánţ** † s. a., **controdánţ** † (STAMATI).]

— *N.* după fr.

CONTRADÁNŢ s. a.
CONTRĂDÁNŢ † s. a. } v. **contradans.**

CONTRADECLARÁŢIE s. f. *Contre-déclaration.* Declaraţie contrară alteia făcute mai înainte.

— *N.* după fr.

CONTRADÍCŢIE s. f. *Contradiction.* — Acţiunea de a (se) contrazice, c o n t r a z i c e r e; împotrivire, opoziţie pe care o faci cuiva (prin emiterea unor păreri contrare); nepotrivire (de idei, de sentimente s. de fapte) cu cineva s. cu sine însuşi, cf. a n t i t e z ă, c o n t r a s t. *Spirit de contradicţie* = înclinarea cuiva de a contrazice mereu (pe altul). | S p e c. (Logică) *Principiul contradicţiunii,* unul din principiile fundamentale ale cugetării omeneşti. *Principiul contradicţiunii se află la Aristoteles aşa...: E cu neputinţă ca acelaşi lucru să fie şi în acelaşi timp să nu fie.* MAIORESCU, L. 107. [Şi: (învechit) **contradicţiúne** s. f.]

— *N.* din fr. (lat. **contradictio, -onem,** idem).

CONTRADICŢIÚNE s. f. v. **contradicţie.**

CONTRADICTÓRIU, -ÓRIE adj. subst. *Contra-*

dictoire. — Care (se) contrazice, care (se) opune cu totul (la o afirmare), contrazicător; care cuprinde s. implică o contrazicere, se bate în cap cu...; cf. opus. *Ele dovedesc cunoştinţe confuze şi contradictorii.* C. GIURESCU, ib. II 122, cf. *(date contradictorii)* ib. II 111. *După o clipă de reculegere, sala se împărţea în două tabere contradictorii.* I. TEODOREANU, M. II 297. | Spec. (Jur., despre o judecată) Care se face în prezenţa părţilor. *Aceste două luni se vor socoti... şi în privinţa judecăţii contradictorii...* HAMANGIU, C. C. 68. *A judeca* (s. *a discuta) în contradictor(iu)* = a judeca după ce amândouă părţile din proces au fost ascultate, a discuta pe faţă, cei doi adversari susţinându-şi, fiecare, punctul lui de vedere. | (Logică) *Contradictorii sunt două noţiuni atunci când cu punerea uneia din ele se înlătură cealaltă; d. e. ceva, nimic.* MAIORESCU, L. 31. *Judecăţi contradictorii nu pot să fie amândouă adevărate.* id. ib. 106. [Mai rar, şi: **contradictór, -tórie** adj., subst. (ca subst. numai subt această formă). *Contradictorul şi contradictoarea d-tale n'au dreptate.*]

— *N.* din fr. (lat. **contradictor,** de la *contradicere* din *contra* şi *dicere).*

CONTRAEPOLÉT s. m. (Milit.) v. **contraepoletă.**

CONTRAEPOLÉTĂ s. f. (Milit.) *Contre-épaulette.* — (Mai ales la plural) Epolete fără ciucuri care, în ţinuta de serviciu, de vară, etc., înlocuesc epoletele întregi. [Şi: **contraepolét** s. m. (mai ales) plur. *contraepoleţi.*]

— *N.* după fr.

CONTRAETIMOLOGÍE s. f. *Etymologie contraire.* — Etimologie contrară altei etimologii. *Etimologia latină a lui «Ler Doamne» de la autor nu era mai rea decât contraetimologia polonă a recensentului.* IORGA, L. II 257.

— Formaţiune personală din **contra** şi **etimologie.**

CONTRAEXPERTÍZĂ s. f. *Contre-expertise.* — Expertiză făcută spre a controla altă expertiză făcută mai nainte şi considerată ca necompletă sau inexactă.

— *N.* după fr.

CONTRAFÁCE vb. III^a. Trans. *Contrefaire.* — A reproduce (mai ales ceea ce e oprit), prin imitaţie; p. ext. a preface, a falsifica, a plastografia, a imita, cf. a copia. *Moneta poartă semnul suveranităţii celui ce a introdus-o... Cine o contrafăce are aerul de a se isbi de un articol din codul penal.* MAIORESCU, CR. II 350. *A contrafăce iscălitura cuiva.* [Adjectiv: **contrafăcút, -ă** = reprodus prin imitaţie. | Abstract: **contrafácere** s. f.]

— *N.* după fr.

CONTRAFÓRT s. a. şi m. (Arhitect.) *Contrefort.* — Întăritură în formă de pilastru, zidit din cărămidă, piatră, etc. (mai adesea lipit de zidul unei clădiri mai mari şi ieşind în afară), spre a o consolida s. spre a susţinea greutatea unei bolţi, unei terase, etc.; cf. pinten. *Înainte de zisa reparaţie, biserica... avea... o podoabă de ocniţe sau firide şi contraforturi.* IORGA, CH. I II 14, cf. id. N. R. A., I 237, id. N. R. B. 42, cf. 18. *Sânurile sunt luate în grosimea zidului şi acuzate* [= făcute vizibile] *în afară prin un contrafort cu două picioare de sprijin...* GHICA-BUDEŞTI, BUL. COM. MON. IST. I, 65. *Un alt indiciu al influenţei muntene la biserica din Aroneanu este lipsa contraforţilor.* id. ib. I, 79, cf. I, 66. [Plur. *-forturi* şi (neobişnuit, greşit) *-forţi.*]

— *N.* după fr.

CONTRÁGE vb. III^a. (Gram.) *(Se) contracter.*— A (se) reduce două vocale la una singură, rezultatul fiind o vocală (de obiceiu lungă) s. un diftong. În lat. *co-ago, o* se contrage cu *a* în *o lung: cōgo.* În românescul *ne-am dus, e* se contrage cu *a* în diftongul *ea.* [Adjectiv: **contrás** (cu negativul **necontras), -ă.** | Abstract: **contrágere** s. f. = reducerea a două vocale la una singură, contracţie.]

— *N.* din lat. **contraho, -ere** «a reuni», refăcut după *trage.* — Cf. contracta.

CONTRAINDICÁT, -Ă adj. (Med.) *Contre-indiqué.* — Care nu trebue întrebuinţat, nu e potrivit s. prielnic. *Cafeaua e contraindicată pentru bolnavii de inimă.* [Abstract: (fr. *contre-indication)* **contraindicáţie (contraindicaţiúne)** s. f. = circumstanţă s. complicaţie care nu îngădue întrebuinţarea unui medicament.]

— *N.* după fr.

CONTRAINDICÁŢIE s. f. } (Med.) v. **contra-**
CONTRAINDICAŢIÚNE s. f. } **indicat.**

CONTRÁLTĂ s. f. (Muz.) v. **contralto.**

CONTRÁLTO s. m. sing. (Muz.) *Contralto.*

1°. Cea mai profundă voce de copil s. de femeie, mai profundă decât vocea de alto.

2°. P. ext. Persoană care are această voce. *Cu glas de contraltă, cucul orelor de nouă ori cântă «cucu».* I. TEODOREANU, M. II 131.

[Şi: (germ. *Kontraalt)* **cóntraalt, -ă** subst. Cf. POLIZU.]

— *N.* din ital. **contralto,** idem.

CONTRAMAÉSTRU s. m. *Contremaître.* — Cel care conduce lucrătorii unui atelier, unei fabrici, unui şantier. [Şi: **contramáistru.**]

— *N.* după fr.

CONTRAMÁISTRU s. m. v. **contramaestru.**

CONTRAMANDÁ vb. I^a. Trans. *Contremander.*

1°. A reveni asupra unui ordin, a revoca un ordin, o dispoziţie luată. *În urma acelei depeşi a trebuit să contramandăm toate dispoziţiunile luate.* GHICA, S. 710.

2°. (Comerţ). A revoca o **comandă** dată.

[Abstract: **contramandáre** s. f. | Adjectiv: **contramandát, -ă.** *Un bal contramandat.*]

— *N.* din fr.

CONTRAMÁRCĂ s. f. *Contremarque.* — Bilet care se dă spectatorului când iese din sala de spectacol, în timpul reprezentaţiei, sau în pauze, ca să poată intra iarăşi în sală. [Plur. *-mărci.*]

— *N.* după fr.

CONTRAMÁRŞ s. a. (Milit.) *Contremarche.* — Marşul pe care-l face o trupă într'o direcţie contrară aceleia pe care o avea la început; evoluţia unei coloane care-şi schimbă frontul. [Plur. *-marşuri.*]

— *N.* după fr.

CONTRAMINÁ vb. I^a (Milit.) v. **contramină.**

CONTRAMÍNĂ s. f. (Milit.) *Contre-mine.* — Lucrare subterană făcută cu scopul de a distruge o mină pusă de inimic. [Verb: **contramină** I^a = a pune contramine.]

— *N.* după fr.

CONTRAÓRDIN s. a. *Contre-ordre.* — Ordin prin care se revocă altul dat mai înainte.

— *N.* după fr.

CONTRAOTRÁVĂ s. f. *Contrepoison.* — Leac s. medicament contra otrăvei (propriu și fig.), contravenin, antidot. *Laptele este contraotravă pentru otrăvirea cu fosfor.*
— Compus din **contra** și **otravă,** după fr. *contrepoison.*

CONTRAPARTÍDĂ s. f. 1°-2°. *Contre-partie.*
1°. (Comerț) Registru care servește la verificarea altui registru. Cf. DICȚ.
2°. (La jocul de cărți) Joc nou, cu aceiași parteneri, spre a întoarce paguba suferită la jocul precedent.
— *N.* după fr.

CONTRAPÓND s. a. *Contrepoids.* — Greutate care servește să contrabalanseze o alta s. alte greutăți (la propriu și fig.) [Și: **contrapóndere** s. f.]
— *N.* după fr. (compus din *contra* și *pond, pondere,* din lat. *pondus, -erem* «greutate»).

CONTRAPÓNDERE s. f. v. **contrapond.**

CONTRAPRÓBĂ s. f. 1°-2°. *Contre-épreuve.*
1°. Votarea într'o adunare asupra unei propuneri contrarie celei care fusese pusă la vot înainte. *Vom face contraproba.*
2°. Mijloc întrebuințat spre a verifica exactitatea unei operațiuni, unei analize, etc. *Nu putem întări mai bine această expunere decât făcându-i oarecum contraprobă, și arătând unde ajungem cu opinia ceailaltă.* MAIORESCU, C. II 190/13.
— *N.* după fr.

CONTRAPROIÉCT s. a. *Contre-projet.* — Proiect opus altuia care fusese prezentat și menit să-l combată sau să-l înlocuiască pe cel dintâiu.
— *N.* după fr.

CONTRAPROPÚNERE s. f. *Contre-proposition.* Propunere opusă alteia.
— *N.* după fr.

CONTRAPÚNCT s. m. sing. (Muzică). *Contrepoint.* — Studiul compunerii și conducerii melodiilor secundare grupate în jurul unei melodii principale (în opoziție cu armonia, care se ocupă cu formarea și înlănțuirea acordurilor). *Contrapunctul formează temelia stilului polifon.* [Derivat: (fr. *contrepo(i)ntiste*) **contrapunctíst** s. m. = cel care cunoaște regulele contrapunctului și le aplică în compozițiile sale.]
— *N.* după fr. s. germ. **Kontrapunkt** (din lat. med. *punctus contra punctum).*

CONTRAPUNCTÍST s. m. (Muz.) v. **contrapunct.**

CONTRÁR, -Ă prep., adj., subst. *Contraire.*
1°. Prep. (cu dativul). În contra, împotriva. *Contrar obiceiului meu.*
2°. Adj. și subst. Protivnic, opus, deosebit, altfel, care e contra; p. ext. nefavorabil, vătămător. *Au zis către Măria-ta contrariul.* ANTIM, P. XXVI, *Iar în caz contrariu vă rog scrieți-mi.* URICARIUL, XIII 341. *Aveți dorinți contrarii.* C. NEGRUZZI, II 247. *Purtare contrarie.* id. ib. 143/8. *Într'un mod contrar ideilor școalei răposatului profesor.* MAIORESCU, CR. III 139. *Își pierdea viața făcând astăzi tocmai contrariul de ceea ce hotărîse ieri.* C. PETRESCU, Î. I 13. *Umezeala este contrară sănătății ofticoșilor.* | (Germanism, după germ. *Gegner;* la Românii din Transilv. și Bucov.) Adversar, protivnic (de idei). *N'a fost pe placul contrarilor.* SBIERA, F. S. 164. | Spec. (Logică) *Contrarii sânt noțiunile atunci când din punerea uneia din ele rezultă înlăturarea celorlalte, iar din înlăturarea uneia din ele nu rezultă cu determinare punerea uneia din celelalte, d. e. alb, negru (roșu, galben, verde).* MAIORESCU, L. 31.
[Și: **contrárĭu, -ie** (pl. masc. și fem. *contrarii.* | Verb: (fr. *contrarier)* **contrariá** vb. Ia = a face s. a zice altfel s. contra decât face s. zice altul; a se opune, a se pune împotriva cuiva, a face s. a zice altfel s. contra decât face s. zice altul; a se opune, a se pune împotriva cuiva, a pune piedică (STAMATI), cuiva s. la ceva; a contrazice, a supăra pe cineva. *Ceva, ceva să-l fi contrariat, apoi striga...* GHICA, S. 518. *Constatare care din nou va contraria spiritul meu democratic și egalitar.* C. PETRESCU, Î. II 52; — (cu part.-adj.) **contrariát** (cu negativul **necontrariat**), **-ă** = (mai ales despre o persoană) nemulțumit, necăjit din cauza unei piedici, a unei situații neplăcute. *Păru foarte contrariat de această inexactitate.* C. PETRESCU, C. V. 123. *Hm! mormăi, contrariat, glasul directorului.* id. ib. 131; — (și cu derivatul): (<fr. *contrariant)* **contrariánt, -ă** adj. = care este de natură să contrarieze, căruia îi place să contrarieze pe cineva, supărător. | Abstract: (<fr. *contrariété)* **contrarietáte** s. f. = stare (mai ales morală), care te nemulțumește, te supără, necaz, supărare, neplăcere, împotrivire (STAMATI), împoncișare. | Pronunț. *-ri-u, -ri-a, -ri-e,* dar și: *-ria, -riu, -rie*].
— *N.* după fr. (lat. **contrarius, -a, -um,** idem).

CONTRAREVOLÚȚIE s. f. *Contre-révolution.* — Mișcare s. revoluție menită să distrugă rezultatele unei revoluții anterioare. [Și: **contrarevoluțiúne** s. f. | Derivat: (fr. *contre-révolutionnaire)* **contrarevoluționár, -ă** = (adj.) care e favorabil unei contrarevoluții; (subst.) partizan(ă) a(l) unei contrarevoluții].
— *N.* după fr.

CONTRAREVOLUȚIONÁR, -Ă adj. } v. **contrare-**
CONTRAREVOLUȚIÚNE s. f. } **voluție.**

CONTRASCÓTĂ s. f. (Mar.) *Cargue-point.* — Fiecare din frânghiile prinse la colțurile pânzelor unei corăbii, care slujesc la strângerea acestor pânze. CADE. [Și: **contrașcótă** s. f. TDRG.]
— *N.* din ital. **contrascotta,** idem.

CONTRAȘCÓTĂ s. f. (Mar.) v. **contrascotă.**

CONTRASEMNÁ vb. Ia. *Contresigner.* — A semna, în virtutea funcțiunei pe care o îndeplinești. un act după iscălitura celui dela care emană; spec. a semna, ca ministru, un decret, un mesagiu s. alt act al capului Statului. *Nu se sfiește de a contrasemna însuși această promulgare.* MAIORESCU, D. II 23. [Și: **contrasignà** vb. Ia. | Abstracte: **contrasemnáre (contrasignáre)** s. f. = acțiunea de a contrasemna; — **contrasemnătúră (contrasignatúră)** s. f. = semnătura pusă de un subordonat pe un act semnat mai nainte de un superior. | Adjectiv: **contrasemnát (contrasignát), -ă.** *Nici un act al regelui nu poate avea tărie, dacă nu va fi contrasemnat de un ministru, care prin aceasta chiar devine răspunzător de acel act.* HAMANGIU, C. C. XXX. | Substantiv: **contrasemnatár (contrasignatár), -ă** = cel care contrasemnează (un act)].
— *N.* după fr.

CONTRASEMNĂTÚRĂ s. f. v. **contrasemna.**

CONTRASÉNS s. a. *Contre-sens.* — Sens contrar sensului natural (al cuvintelor unei propoziții,

al unei fraze, etc.), lucru lipsit de logică; p. ext. direcție opusă.
— *N.* după fr. Cf. non-sens.

CONTRASIGNÁ vb. I[a] ș. d. v. **contrasemna** ș. d.

CONTRASPIÓN, -OÁNĂ subst. *Contre-espion.* — Agent secret având însărcinarea specială de a supraveghia pe spioni. [Derivat: **contra-spionáj** s. a. (plur., rar, *-naje* și *-najuri*) = supravegherea spionilor prin contraspioni; p. ext. serviciul contraspionilor, poliția secretă însărcinată să facă a nu reuși uneltirile spionilor].
— *N.* după fr.

CONTRASPIONÁJ s. a. v. **contraspion.**

CONTRÁST s. a. *Contraste.* — Opoziție reciprocă de efecte, de sentimente, etc., deosebire (mare, izbitoare) între două s. mai multe lucruri alăturate. *Tu, atât de negru, el, atât de alb, era un contrast de minune.* C. NEGRUZZI, I 40. *Tăcutul și puțin numerosul acest cortegiu făcea contrast cu acea măreață și sgomotoasă petrecere a fostului ministru.* GHICA, S. 654. *Ceahlău !... Ce sgomot, ce contraste pe laturile tale: De-o-parte veselie, de alta lungă jale.* ALECSANDRI, P. III 335. # *În contrast cu...* = în opoziție cu... și în mod nepotrivit. *În contrast cu glorioasele fapte de război...* MAIORESCU, D. II 113. || Opoziția întrebuințată ca efect artistic. *Un alt mod, prin care poezia caută... a produce energia afectului, este contrastul.* MAIORESCU, CR. I 83/6. [Plur. *-traste* și (învechit) *-trasturi).* | Verb: **contrastà** vb. I[a] intrans. (construit cu prep. cu) a fi opus, în mod izbitor, a fi în contrast cu... *Uscăciunea neagră... a părului contrasta plăcut cu fața.* EMINESCU, N. 35/14. | Abstract: **contrastáre** s. f.]
— *N.* din fr. (ital. *contrasto).*

CONTRASTÁ vb. I[a] v. **contrast.**

CONTRÁT s. a. v. **contract.**

CONTRATERÁSĂ s. f. (Arhit.) *Contre-terrasse.* — Terasă sprijinită pe o alta.
— *N.* după fr.

CONTRATÍMP s. m. (Muz.) *Contre-temps.* — Nota de pe timpul slab («arsis») sau de pe subdiviziuni neaccentuate, când timpul tare («thesis») sau subdiviziunile accentuate premergătoare conțin, în loc de note, pauze. Cf. sincopă. *Toba cu grupetele ei în contratimp, asta e piperul marșului.* CARAGIALE, N. 51/9.
— *N.* după fr.

CONTRATORPILÓR s. a. (Mar.) *Contre-torpilleur.* — Vas de război mai repede și mai mic decât torpiloarele, pe care e însărcinat să le urmărească și, la nevoie, să le torpileze. [Plur. *-loare.*]
— *N.* după fr.

CONTRATRÉCERE s. f. *Renvoi.* — (Contabilitate, neobicinuit) Înregistrare făcută pentru a repara o greșeală, rectificare, cf. storno. Când... eroarea se descopere după ce s'a înscris operațiunea și s'au trecut altele după dânsa, corecțiunea nu se poate face decât printr'un articol separat, care se numește *contratrecere.* ȘTEFĂNESCU, C. 170.
— *N.* format din **contra** și **trecere,** probabil după germ. *Gegenbuchung.*

CONTRÁTÚȘ s. a. v. **contract.**

CONTRAVALOÁRE s. f. (Comerț.) *Contre-valeur.* — Valoare dată în schimbul alteia primite; cf. echivalent. *Care a fost contravaloarea cerută de Brătianu?* MAIORESCU, D. II 56.
— *N.* format după fr.

CONTRAVENÍ vb. IV. *Contrevenir.* — A lucra împotriva, a nu se supune unei legi, a înfrânge s. călca o lege, un regulament, o dispoziție, a comite o contravenție. Cineva *contravine* unei dispoziții. [Abstract: (< fr. *contravention)* **contravénție (contravenție úne)** s. f. Călcarea unei legi, a unui regulament, a unei dispoziții (spec. polițienești); cf. infracțiune. *Amenda se aplică la fiecare din persoanele care au luat parte la o aceeași contravenție.* I. IONESCU, P. 156. *Amendă de la 500 până la 3000 de lei pentru întâia contravenție și de destituire pentru a doua contravenție.* HAMANGIU, C. C. 461. | Adjectiv: (după fr. *contravenant)* **contravenIént, -ă** (și substantivat) = (cel s. cea) care contravine, care calcă o lege, un regulament, o dispoziție, care săvârșește o contravenție, cf. infractor, delicvent. *A prescris amendele pentru părinții contravenienți.* MAIORESCU, D. I 397. *D. Pârvu... este chemat la această judecătorie... ca contravenient.* MON. OF. 33].
— *N.* după fr.

CONTRAVENIÉNT, -Ă adj., subst. v. **contravenì.**

CONTRAVENÍN s. a. *Contre-poison.* — (Neobicinuit) Substanță care, introdusă în căile digestive, neutralizează o otravă care a fost absorbită, contra-otravă, antidot. (Neobicinuit, cu funcțiune adjectivală). *Mâncaiu niște buruieni contravenine.* GORJAN, H. II 38. [Plur. *-ninuri.*]
— *N.* format din **contra** și **venin** după fr. *contre-poison,* s. germ. *Gegengift.*

CONTRAVÉNȚIE s. f.
CONTRAVENȚIÚNE s. f. } v. **contravenì.**

CONTRAVÍZITĂ s. f. *Contre-visite.* — Vizită întoarsă aceluia care făcuse mai nainte o vizită. *Părinții ne spuneau că adeseori urșii... îi vizitează. Socotirăm deci de cuviință să le facem și noi o contravizită.* C. NEGRUZZI, I 319. | Spec. Vizită nouă, făcută (de un medic, agent polițienesc, etc.) la fața locului, cu scopul de a controla pe cea dintâiu; cf. inspecție.
— *N.* după fr.

CONTRAZÍCE vb. III. Trans. *Contredire.* — A zice contrariul, a combate pe cineva afirmând contrariul a ceea ce zisese acela, cf. a împoncișa; spec. (Jur.) a opune actelor pe care le aduce adversarul ca probă în fața justiției altele; refl. a spune contrarul a ceeace însuși afirmase mai înainte, a fi în contrazicere cu sine însuși; (despre două persoane s. două păreri, etc.) a se combate, a nu fi de aceeași părere, a se bate (B. II. I b) în cap s. capete, a fi în contrazicere unul (s. una) cu altul (s. alta). *Un filosof contrazice pe altul.* LM. *Cei doi istorici se contrazic. Depozițiile martorilor se contrazic.* [Se conjugă ca *zice.* | Abstract: **contrazícere** s. f. = acțiunea de a (se) contrazice, contradicție. Cineva stă s. se află în *contrazicere* cu cineva s. cu ceva. *Contractele primitive... adeseori stau în contrazicere cu așăzămintele țării.* URICARIUL, IV 439/26. *Îi venea par'că s'o ieie drept o smintită, și se temea s'o irite prin contraziceri.* SLAVICI, N. II 346. *Dar se află în contrazicere evidentă cu el în expunerea faptelor.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 24. | Adjective: **contrazís** (cu negativul **ne-**

contrazis), -ă; — **contrazicătór, -oáre** = care contrazice, căruia îi place să contrazică, cf. c o n t r a d i c t o r i u.]
— *N.* după fr. Cf. d e s z i c e.

CONTRAZÍD s. a. *Contre-mur.* — Zid (mic) construit de-a-lungul altuia spre a-l susținea s. conserva. *Celelalte sânt relative la zidul sau la șanțul comun între vecini, la cazul când se poate înălța un contrazid.* HAMANGIU, C. C. 145. [Plur. *-ziduri.*]
— *N.* format, după fr., din **contra** și **zid.**

CONTRIBUÁ † vb. I^{a}. **CONTRIBUÁBIL, -Ă** adj., subst. **CONTRIBUÉNT, -Ă** adj. } v. **contribuì.**

CONTRIBUÍ vb. IV. *Contribuer.* — (Despre persoane, împrejurări, etc.) A lua parte la o acțiune s. operă comună și a face, a înlesni ca ea să reușească, a da ajutor, a ajuta împreună cu alții; s p e c. a plăti (deodată s. în rate) partea sa pentru o cheltuială comună. Cineva s. ceva ***contribue*** (c u ceva) l a ceva s. a face ceva. *Să îndeletnicește cu cele mai înalte precum și până cu cele de mai jos, nelăsând nimic necercetat și nemustrat din câte ar contribui la fericirea oblăduiților* (a. 1817). URICARIUL, IV 301/$_{20}$. *Prisosul va intra în lăzile visteriei pentru a contribua la cheltuielele Statului.* RUSSO, S. 156. *Lunecând cu prestețâ pe luciul parchetului la care contribuise intens.* I. TEODOREANU, M. II 23. [Prez. ind. *contribuiu*, rar *-buesc.* | Și: (neîntrebuințat) **contribuă** † vb. I^{a}. | A b s t r a c t e: (rar) **contribuíre,** (obicinuit) **contribúție, contribuțiúne;** (forme inculte: *controbúție, cotrobúție.* Straja, Bucov. Com. AR. TOMIAC, Bilca, Bucov. Com. TOFAN) s. f. = acțiunea de a contribui (cu ceva) la ceva, a j u t o r a r e; parte cu care cineva contribue la o acțiune comună; parte dintr'o cheltuială comună; s p e c. partea plătită de fiecare cetățean statului pentru cheltuelile comune, cf. d a r e, d a j d i e, b i r, i m p o z i t. *Din contribuțiunile membrilor ei* [societății] *s'au publicat multe opere literare.* GHICA, S. 698. *Am împărțit... mai multe liste de contribuire* (= liste de s u b s c r i p ț i e). SBIERA, F. 201. *Contribuții directe,* asupra bunurilor și persoanelor. *Contribuții indirecte,* asupra obiectelor de consumație, atingând numai, indirect, pe consumator. *32 s'au dat controbuție pentru Lupul Holuță* (a. 1796). STEFANELLI, D. C. 264. *Egalitatea în contribuții (a. 1848).* URICARIUL, X 18/$_{33}$. *Precum astăzi este contribuția împărătească* (a. 1793). ib. VI 165/$_{10}$. *Moțoc... îi înfățoșase planul unei noui contribuții.* C. NEGRUZZI, I 143. | A d j e c t i v e: **contribuít, -ă.** *Sumele contribuite de toți soții.* LM.; — **contribuitór, -oáre** (și s u b s t a n t i v a t) = (cel s. cea) care contribue (cu ceva la ceva); supus la contribuție, c o n t r i b u a b i l. *Scăderea ce era să facă din numărul contribuitorilor a tuturor acelor ce s'au trecut din viață.* I. IONESCU, D. 79; — (neobișnuit) **contribuént, -ă,** cu același înțeles. *Soți contribuenți.* LM.; — (de obiceiu, după fr. *contribuable)* **contribuábil, -ă** (mai ales s u b s t a n t i v a t) = supus la contribuții, (cel s. cea) care plătește contribuțiile către stat și comună, b i r n i c, d a j n i c. *Contribuabili care plătesc pe an 522,384 lei.* I. IONESCU, D. 117. *Să se mărească grupul contribuabililor.* MAIORESCU, D. II 170. *Regimul nostru fiscal întrece cu mult posibilitățile de plată a contribuabilului.* CURENTUL, 1930, 3 Oct.; — (numai în DICȚ., < fr. *contributif)* **contributív, -ă** = de contribuție, relativ la o contribuție. | Pronunț. *-bu-i; -bu-e; -bu-a.*]
—*N.* după fr. (lat. **contribuo, -ere**).

CONTRIBÚȚIE s. f. **CONTRIBUȚIÚNE** s. f. **CONTRIBUTÍV, -Ă** adj. } v. **contribuì.**

CO (N) TROBÓND s. m. **CO (N) TROBÓNT** s. m. **CO (N) TROBÓNȚ** s. m. } v. **contrabandă.**

CONTRODÁNȚ † s. a. v. **contradans.**

CONTRÓL s. a. *Contrôle.*
1°. (Neobișnuit) Registru de verificare (DICȚ.), cf. r o l. | S p e c. (Armată) Statul nominal al soldaților dintr'o unitate. *Acu o săptămână am venit la control.* DUNĂREANU, CH. 217.
2°. Verificare (într'o administrație), supraveghere, cf. c e n s u r ă. *El domni până la 1618 supt controlul și conducerea socrului său Ianachi Catargiu.* IORGA, L. II 611. | P. e x t. Biroul unde se face această verificare. Cf. COSTINESCU. | S p e c. Semn ce se pune pe obiectele de aur s. de argint spre a arăta că au fost verificate.
[Plur. (mai puțin obișnuit) *-troluri* și *-troale.* TDRG.| Și: (mai ales în Ardeal și Bucov., după germ. *Kontrolle)* **contrólă** s. f. | V e r b: (< fr. *contrôler)* **controlà** (incult. *cotrolà)* I^{a} = a supune unui control, «a privighia și a lua seama cheltuielelor, socotelelor s. purtării și lucrărilor cuiva» (STAMATI), a examina cu de-amănuntul, a verifica, a supraveghia, a cerceta (I. 1°), cf. c e n s u r a. *În privința scrierilor domnului Kotzebue ne vom permite a spune și părerea noastră, fiindcă nu mai putem controla opiniile presei din timpul publicării lor.* MAIORESCU, CR. III 6/$_{22}$. *Duceam mare grijă să nu mă găsească v'o stăpânire în nerăgulă, căn' vinea dăla cântălare să ne controleze.* GRAIUL, I 203; — (cu a b s t r a c t u l) **controláre** s. f. (și p a r t. a d j.) **controlát** (cu negativul **necontrolat**), **-ă.** *Spre a da posibilitatea să fiu controlat, tipăresc toate trei documentele.* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. 136. *Guvern controlat de națiune.* ODOBESCU, III 323/$_{15}$. *Minuni necontrolate.* MAIORESCU, CR. II 162. | D e r i v a t: (după fr. *contrôleur,* germ. *Kontrollor* și *Kontrolleur)* **controlór** (în Transilv. cu pronunțare germ.) **controlér** †, (în Bucov., formă incultă) **contolér** (com. TOMIAC) s. m. = funcționar însărcinat cu controlul s. cu verificarea (într'o administrație); funcționarul însărcinat cu controlul obiectelor de argint s. de aur, și care pune stampila statului pe ele. *Am poftit pe domnul controlor de la scaun* (a. 1793). STEFANELLI, D. C. 232. *Ioan Pop, controler* (a. 1806). IORGA, S. D. XII 227. *Controlor de contribuții, fiscal, de tren, la un teatru, etc.;* — (cu f e m i n i n u l, neîntrebuințat) **controloríță** s. f. LB.]
— *N.* din fr. (contras din *contre-rôle,* propriu «registru opus»).

CONTROLÁ vb. I^{a} **CONTRÓLĂ** s. f. **CONTROLÉR** s. m. **CONTROLÓR** s. m. **CONTROLORÍȚĂ** s. f. } v. **control.**

CONTROMÁNȚ † s. m. **CONTROMÁȚIE** † s. f. } v. **contumacie.**

CONTROMÓNTURI s. f. plur. *Imbroglio.*—(Zagra, lângă Năsăud) Treburi încâlcite, daraveri, afaceri. Com. CORBU. Cf. c o t r o m e n t e, c o n t r o m o n ț.

CONTROVERSÁ vb. I^{a} v. **controversă.**

CONTROVÉRSĂ s. f. *Controverse.* — Desbatere asupra unei chestiuni (filosofice, teologice, etc.) pentru stabilirea adevărului, «răsturnare, sucirea unui lucru în contra» (ARISTIA, PLUT.), discuție contradictorie asupra unei chestiuni, «ceartă științifică» (STAMATI), cf. polemică; p. ext. nepotrivire de vederi, discuție, dispută, desacord, neînțelegere. *Iacă dară trei daturi rădicate mai pe sus de controversă.* HASDEU, I. C. 10. *Amice autorule,... trebue să mă urmezi... într'o lungă controversă.* ODOBESCU, III 24/13. *În privința punctului al cincilea... există și astăzi în judecata oamenilor politici cea mai pronunțată controversă.* MAIORESCU, D. II 125. *Această părere este cu desăvârșire greșită și aci nu încape controversă.* id. ib. II 142. *Controversa în privința paternității.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 107. *Așteptând până se va aplana controversa.* C. PETRESCU, Î. II 149. [Verb: (< fr. *controverser*) **controversà** Ia = a desbate, a discută motivele ce vorbesc pentru și contra unei păreri; a susținea o părere contrară, a contesta. | Adjective: (cf. fr. *controversé*) **controversát** (cu negativul **necontroversat**), **-ă** = (lucru) asupra căruia părerile sânt împărțite, contestabil, discutabil, nesigur. *Este... o cestiune controversată, dacă prin literatură în de obște... putem fi siguri a produce o deșteptare a simțului de viață în poporul român.* MAIORESCU, CR. I 186/20. *Este controversat, dacă un stat poate sau nu să pue în discuție secularizarea făcută de alt stat.* id. D. I 111. *Dând Țării Românești în modul cel mai necontroversat numele de Basarabia.* HASDEU, I. C. 63; — (< fr. *controversable*) **controversábil, -ă** = care se poate discuta, discutabil, care se poate interpreta și altfel].

— *N.* din fr. (lat. **controversor, -ari,** idem).

CONTROVERSÁBIL, -Ă adj. v. **controversă.**

CONTUÁR s. a. v. **comptoar.**

CONTUMÁCE s. f. v. **contumacie.**

CONTUMÁCIE s. f. 1°. *Contumace.* 2°. *Quarantaine.*

1°. (Jur., mai ales în expresia *în contumacie*) Neprezentarea acuzatului înaintea justiției, lipsă. *Acuzatul a fost judecat în contumacie.* Cf. STAMATI. *Când deciziunea este dată în lipsă (contumace), femeia... nu poate în timpul cât ține osânda să pornească judecată.* HAMANGIU, C. C. 58.

2°. † Carantină, lazaret. DICȚ. *Ajungând... la schela adecă contomația Brașovului.* DIONISIE, C. 206.

[Și: (ad 1°) **contumáce** †, (după pronunțarea germană) **contumáție** s. f.; (ad 2°) **contumáț** † s. m. sing., **contromáție** † s. f. | Familia: (sârb. *kontromanac*) **contrománț** s. m. = funcționar la carantină (Buzău, în Transilv.) Com. C. LACEA, **cotromáț** † s. m., **cotrománț** † s. m. *Cinstiților s'ai noștri buni priiatini și de-aproape vecini, dereptul contromaț* (glosat prin: *directorul contumației*) *i dum. vameș Tocaia, cu dragoste și cu multă săn[ă]tate ne închinăm dumneavoastre* (a. 1760). IORGA, S. D. X 223. *Cotromanții — doi la număr — erau vameși din Breaza sau Turnul-roșu, după locul unde aduceau sau scoborau cu brânza.* DRAGOMIR, O. M. 223. — Verb: (cf. fr. *contumacer*, germ. *kontumazieren*) **contumațá** Ia † = (ad 1°) a judeca pe cineva în lipsă. DICȚ.; (cu abstractul) **contumațáre** s. f. DICȚ.; (și part.-adj.) **contumațát, -ă** = judecat în lipsă. DICȚ.]

— *N.* intrat cu sensul 1° din lat. **contumacia** «mândrie» s. din fr., iar cu sensul 2° din germ. *Kontumaz*, idem.

CONTUMÁȚ s. m. sing. } (Jur.) v. **contumacie.**
CONTUMAȚÁ vb. Ia }

CONTUNDÉNT, -Á adj. v. **contondent.**

CONTÚR s. a *Contour.* — Linia care mărginește un obiect, o figură, margine. *Umbra... prinse, încet, conture pe părete și deveni clară.* EMINESCU, N. 58. *Statua frumoasă înfățișează conturele tipice ale omului.* MAIORESCU, CR. III 31/20. *Când Anna veni să prinză, pe conturul său real, liniile figurii închipuite, portretele de abia mai semănau.* ZAMFIRESCU, R. 107. *Vremea slăbise contururile, îndulcise colorile, îmblânzise și poetizase aducerile aminte.* IORGA, IST. LIT. I 246. *Conturul grațios al unei statui.* SADOVEANU, P. S. 200. *Ceața ștergea orice contur, înneca orice zgomot.* SANDU-ALDEA, A. M. 128. *Conturul de azi al continentelor...* MEHEDINȚI, G. F. 117. *Chipul lui Mircea avea conturul delicat și zâmbetul ciudat.* I. TEODOREANU, M. II 29. | Fig. *Contururile tremurânde ale descrierilor fără destulă precizie intuitivă.* MAIORESCU, CR. II 309/11. *Discursul* [domnului Briand la Geneva] *searbăd și stins de elan,... fără consistență și fără contur.* C. PETRESCU, CURENTUL, 1930, 17 Septemvrie. [Plur. *-turi* și *-ture.* | Și: **contúră** † s. f. DICȚ., (< ital. *contorno*) **contúrn** s. a. (învechit) = contur, «forma unui lucru împrejurul lui». ARISTIA, PLUT. *Conturnul generale al județului nu se poate raporta la nici o figură regulată.* I. IONESCU, D. 10. *Bălcescu ne-a schițat..., cu penel scânteietor, conturnele generale și priveliștele caracteristice ale Transilvaniei.* ODOBESCU, III 526/10. *Pe acest strat umed el așează apoi desenele sau cartoanele cu conturnele bortelite cu ace.* AL. NAUM, IST. ART. 50. | Verb: **contură** Ia = a desena, a face conturul unui lucru. Fig. *Când vorbea, cu patos, își umfla nările, și cu mânile făcea gesturi rotunde, elegante, ca și cum ar fi voit să contureze ceea ce spunea,* SADOVEANU, P. S. 197; — (cu part.-adj.) **conturát** (cu negativul **neconturat**), **-ă** = desenat, precizat cu contururi; spec. (Tipogr.) *caractere conturate* = litere turnate pentru două culori. MOLIN, V. T. 27.]

— *N.* din fr. (< ital. **contorno**).

CONTURÁ vb. Ia } v. **contur.**
CONTÚRĂ s. f. }

CONTURBÁ vb. I. *(Se) troubler.* — (Latinism învechit; în Transilv. și Bucov.) Trans. A turbura, a incomoda, a deranja, a strica (fericirea, liniștea cuiva). *Atunci nime n'are să ni mai conturbe fericirea.* MARIAN, O. I 242. | Refl. A se turbura, a se zăpăci, a se buimăci. *Cătana nu se conturbă nimica.* COMOARA SATELOR, V. 109. [Abstract: **conturbáre** s. f. (Jur.) *Conturbare în posesiune.* BARCIANU. | Part.-adj. **conturbát** (cu negativul **neconturbat**), **-ă** = turburat, incomodat, deranjat, zăhăit. *Călugării... fură... neconturbați de nime în pacea și în liniștea lor cea singuratecă.* MARIAN, T. 324.]

— *N.* din lat. **conturbo, -are,** idem.

CONTÚRN s. a. v. **contur.**

CÓNTUȘ s. a. (Îmbrăc.) } v. **contăș.**
CONTUȘERÍT s. a. }

CONTÚZ, -Ă adj. (Med.) *Contus.* — Strivit, lovit tare cu un corp contondent; rezultat dintr'o contuzinne.. *Are... o plagă contuză în regiunea occipitală.* CURENTUL, 1930, 23 Dec.

— *N.* după fr. (lat. **contusus, -a, -um,** idem).

CONTÚZIE s. f. **CONTUZIONÁ** vb. I^a } (Med.) v. **contuziune.**

CONTUZIÚNE s. f. (Med.) *Contusion.* — Rană subcutanată, pricinuită de o lovire puternică, fără ca pielea să se rupă și să curgă sânge, strivitură, lovitură, cf. stâlcire. *Vânătăile de pe piept denotă mai multe contuziuni.* LM. *Fiecare se introducea în așternut, pipăindu-și cu duioșie o contuziune, cu satisfacția că s'a întors viu și aproximativ intact.* C. PETRESCU, C. V. 42. [Și: **contúzie** s. f. | Verb: (< fr. *contusionner*) **contuzionă** I^a = a strivi (cu un obiect s. un instrument tare și tocit, contondent), a face contuziuni; (cu abstractul) **contuzionáre** s. f.; (și part.-adj.) **contuzionát** (cu negativul **necontuzionat**), **-ă** = strivit.]

— *N.* din fr. (lat. **contusio, -onem,** din *contundere* «a strivi»). Cf. contuz.

CÓNU (L) s. m. art. v. **cocon.**

CONUMERÁ † vb. I^a. *Compter (parmi).* — (Latinism rar și ieșit din uz). A (în)număra, a socoti printre... [Abstracte: **conumeráre** †, **conumerațiúne** † s. f. DICȚ. | Part.-adj. **conumerát, -ă** = numărat, socotit printre... *Națiunea noastră este astăzi conumerată între celelalte națiuni libere compatriotice.* ODOBESCU, I 472.]

— *N.* din lat. **connumerare,** idem.

CONUMERAȚIÚNE † s. f. v. **conumerá.**

CONÚNĂ s. f. v. **cunună.**

CONVALESCÉNT, -Ă adj., subst. *Convalescent.*— (Bolnav) care începe să se însănătoșeze, să meargă spre însănătoșare, să se întremeze, care se scoală s. e după o boală, care se înfiripează, se împiciorogează. *Cu pași de convalescent Dănuț se duse până la fereastră.* I. TEODOREANU, M. II 38. *Fereastră... deschisă într'o cameră de convalescent.* C. PETRESCU, Î. II 119. [Abstract: (< fr. *convalescence*) **convalescénță** s. f. = starea unei persoane convalescente s. timpul cât durează această stare; început de întremare după o boală, mergere spre însănătoșare, întremare, slăbire după o boală lungă (LEON, MED. 125). LM. *De astăzi înainte boala a trecut și bolnavul a intrat în convalescență.* BIANU, D. S. *Bună cu el, ca în timpul convalescenței.* I. TEODOREANU, M. II 107.]

— *N.* din fr. (lat. **convalescens, -entis**). Cf. reconvalescent.

CONVALESCÉNȚĂ s. f. v. **convalescent.**

CONVENÁBIL, -Ă adj. v. **conveni.**

CONVENÁNȚĂ † s. f. v. **convenință.**

CONVENÍ vb. IV. intrans. I. 1°. *Convenir, se prêter (à).* 2°. *Convenir, plaire.* II. 1°. *Convenir, tomber d'accord.* 2°. *Convenir, admettre.* 3°. *S'assembler, se réunir.*

I. Unipers. (Numai la pers. 3; mai ales despre un lucru; rar despre o persoană) 1°. A se potrivi cu starea, situația cuiva, a fi potrivit (pentru...), a se împăca (cu...), cf. a se preta (1a). (Construit cu prep. pentru s. cu dat.) *Metrul poetic convine subiectului.* LM. *Cartoflele... convin mai bine pentru facerea rachiului.* I. IONESCU, D. 256.

2°. A se potrivi cu dorința, gustul cuiva, a corespunde dorinței, gustului, nevoilor, așteptărilor cuiva, a fi pe placul cuiva, a plăcea. *Nu-mi convine viața mișelnic câștigată.* ALECSANDRI, P. III. 295. *Azi abia vedem ce stearpă și ce aspră cale este Cea ce poate să convie unei inime oneste.* EMINESCU, P. 232. *Servitorul acesta îmi convine. Locuința nu-mi convine. Prețul îmi convine.*

II. Despre mai multe persoane. 1°. A se uni în păreri, sentimente, voință; a se învoi, a cădea la învoială, a consimți, a se înțelege, a se ajunge, a fi de acord. (Convenirea se face între mai multe persoane s. cu altă s. alte persoane asupra unui lucru, mai rar, despre s. la ceva; construit și cu infinitivul următor s. o prop. introdusă cu conj. ca). *Convenisem a sta neutri și a nu lua parte la luptă.* LM. *Am convenit cu prietenii noștri să petrecem vara la munte. Am convenit asupra prețului.* | P. ext. A face o învoială, un pact. [Ambasada muntenească] *convine cu mandatarii regelui Vladislav.* HASDEU, I. C. 7.

2°. Absolut. A găsi bun (COSTINESCU), potrivit, acceptabil, a recunoaște că cineva are dreptate, a consimți, a admite. *Convin bucuros, și cronica noastră e trimisă la tipografie.* CARAGIALE, S. N. 110.

3°. (Latinism, în Transilv. și Bucov.) A se aduna, a se strânge (LM.), a se întâlni, a se vedea cu... DICȚ. *Noi convenim în fiecare Duminecă cu vecinii noștri.*

[Conjugat ca *veni*, dar la gerund, numai *convenind.* | Abstract: **convenire** s. f. = învoială, alcătuire, tocmeală (STAMATI), consimțire, înțelegere, acord, convenție; adunare, întâlnire. (Ad II 3°). *Convenirile mele... cu acest mare... învățător au lăsat urme nesterse în sufletul mieu.* SBIERA, F. 106. *Noi tinerii începurăm a ținea cuvântări... în convenirile noastre mai restrânse.* id. ib. 232. *Părintele Ion Albu, încă înainte de convenire, a vorbit cu toți, dându-le să înțeleagă ce vor avea de făcut.* I. AGÂRBICEANU, L. T. 324. | Adjective: **convenít, -ă** = determinat, stabilit prin înțelegere comună, (chestiune) asupra căreia două s. mai multe persoane au căzut de acord, au consimțit; acceptat, admis. *Condițiunile convenite între noi.* LM. *Pacea convenită între beligeranți.* ib.; — (< fr. *convenable*) **convenábil** (cu negativele **neconvenabil** și, rar, **inconvenabil**), **-ă** = care poate conveni, potrivit, acceptabil; conform regulelor, cerințelor societății, cuviincios, de cuviință (ARISTIA, PLUT.), cum se cade, † căzut. *Făcea versuri corecte și adesea foarte convenabile.* CARAGIALE, N. F. 100/$_3$. *Are o situație convenabilă. E o persoană foarte convenabilă.* (Cu funcțiune adverbială) *Băiatul se poartă foarte convenabil.*]

— *N.* din fr. (din lat. **convenio, -ire**). În sensul II. 3°, după germ. *zusammenkommen.* Cf. dubletul cuveni.

CONVENIÉNȚĂ s. f. *Convenance.*

1°. Potrivire, stare care convine, cf. concordanță, conformitate. *Căsătorie de convenință,* la care se ține seama mai ales de situația (materială a) tinerilor. Cf. convenție (1°).

2°. Însușirea de a fi convenabil, conform regulelor, cerințelor societății, precum politețe, tact, purtare politicoasă și cuviincioasă, etc.; (bună-)cuviință. *Convenința cere să te porți așa.* LM. *Contele Pahlen a numit alți boieri, după placul și convenința rusească.* GHICA, S. 481. *Convenință socială.* MAIORESCU, CR. II 153/$_{19}$. *Concepția artistului inspirat este unica măsură a convenienții, și în lumea artei adevărate nici nu poate fi vorba de trivial.* id. ib. II 194/$_{21}$. *Forma corectă a convenienței parlamentare.* id. D. II 266. *Înaintea noastră n'avem sfinte mumii, legate cu panglicele*

convenienţelor şi formulelor, ci oameni... vioi. IORGA, IST. R. I. 147.

[Şi: (< fr. *convenance*) **convenánţă** † s. f. COSTINESCU, (+ *conveni*) **convenínţă** † s. f. | Negative (rare) **neconvenién̦ţă** (ALEXI), **neconveníntă** † (COSTINESCU), **inconveninţă** † s. f. (id.).]

— *N.* după fr. s. ital. **convenienz(i)a**, idem. Cf. conveni, convenţie.

CONVENÍNŢĂ † s. f. v. **convenienţă.**

CONVÉNT † s. a. 1°. *Assemblée.* 2°. *Couvent.* — (Latinism, întrebuinţat mai de mult, în Transilv.).

1°. Adunare. *Un mare convent de literaţi.* LM.

2°. Mânăstire. *Noi, conventul Preacuratei Vergurii Mariei din Cluj-Mănăştur, facem înştiinţare tuturor cărora se cuvine.* ŞINCAI, HR. I 350/15.

[Plur. *-venturi*].

— *N.* din germ. **Konvent** (lat. **conventus**, în lat. med. şi cu sensul 2°). Cf. conventicul.

CONVENTÍCUL s. a. *Conventicule.* — Adunare secretă (de sectari). *Conventiculele nu sânt permise.* LM. *Da, oamenii cei sfinţi, să crezi, Iaul toate drept vehicul; Pe Blocksberg chiar formând îi vezi Mai mult d'un conventicul.* GORUN, F. 195.

— *N.* din germ. **Konventikel**, idem (lat. **conventiculum** «mică adunare»).

CONVÉNŢIE s. f. 1°-2°. *Convention.*

1°. Ceea ce s'a stabilit prin angajament reciproc între două s. mai multe persoane s. state, lucru convenit (I 1°), încheiere, «învoială, alcătuială, tocmeală» (STAMATI), înţelegere, legătură, legământ, † aşezământ, cf. acord, contract, tratat, pact. *A face, a încheia, a călca o convenţie. O convenţie verbală, tacită, expresă. Convenţie comercială. Convenţiuni matrimoniale.* Cf. HAMANGIU, C. C. *Cerând actul convenţiei pomenite îl rupse.* C. NEGRUZZI, II 146/6. *Or ce părere aţi avea despre convenţia de comerţ...* MAIORESCU, D. I 489. *După o convenţie încheiată între generalul Manu şi Izet-paşa, trupele române intră..., în Vidin.* id. ib. II 113. *Convenţiunile internaţionale astăzi existente rămân în vigoare.* HAMANGIU, C. C. XI. *După convenţia încheiată la 4/16 Aprilie între..., Ruşii trebuiau să fie trataţi ca amici.* D. ZAMFIRESCU, R. 69. *Încheierea unei convenţii vamale.* BOGDAN, C. M. 163. | Spec. (Ist.) **Convenţiunea naţională:** Adunare revoluţionară în Franţa (1792—1795), care a proclamat republica, a condamnat la moarte pe Ludovic XVI, a învins Europa coalizată în contra Franţei şi a creat instituţii de înaltă cultură.

2°. Ceea ce e stabilit prin învoială expresă s. tacită între oameni, lucru asupra căruia s'a convenit (II 2°). Cf. convenienţă. *De convenţie* = convenţional. *Legea nu a putut desfiinţa decât inegalităţile capitale, pe acele de convenţiune şi de naştere.* GHICA, S. 226. *O convenţie e totul; ce e azi, mânc-i minciună.* EMINESCU, P. 181. *După unii, limba este productul unei convenţii omeneşti.* MAIORESCU, L. 24. *Totul e studiat şi de convenţie în această fire de om viclean.* VLAHUŢĂ, ap. CADE.

[Şi: **convenţiúne** s. f. | Adjectiv: (< fr. *conventionnel*, lat. *conventionalis, -e)* **convenţionál, -ă** = stabilit printr'o convenţie. (Ad 1°) *Stipulaţiuni convenţionale.* LM. *Sechestrul este convenţional sau judiciar.* HAMANGIU, C. C. 408. *Ipoteca este legală sau convenţională.* id. ib. 439; (ad 2°) *Când zic d. e. curajos ca un leu, nu-mi... amintesc figura leului, ci primesc locuţiunea oarecum ca un semn convenţional pentru gândirea abstractă.* MAIORESCU, CR. I 31/3. *Morală convenţională.* id. ib. II 193/5. *Semne convenţionale* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 6. *Valoare convenţională a hârtiei-monedă.*]

— *N.* după fr. (lat. **conventio, -onem**). Cf. conveni, convenienţă.

CONVENŢIONÁL, -Ă adj. } v. **convenţie.**
CONVENŢIÚNE s. f. }

CONVÉRGE vb. III. *Converger.* — (Intrans.) A tinde în aceeaşi direcţie, a se îndrepta spre acelaşi punct, fig. spre acelaşi ţel s. scop. *Către focarul unei lentile converg razele luminoase ce trec prin acea lentilă.* LM. [Aoristul *(converseiu)* şi participiul *(convers)* nu se întrebuinţează. La prez. ind., prin Ardeal şi *convergéz* (BARCIANU), mai de mult, prin Mold. şi *convergesc*, pe care STAMATI îl explică prin «covrigesc, apropiu două linii spre capetele lor»). | Abstracte: (neobişnuit) **convérgere** (PONTBRIANT), (<fr. *convergence)* **convergénţă (convergénţie** † STAMATI) s. f. = acţiunea de a converge, de a tinde în aceeaşi direcţie, fig. spre aceeaşi ţintă, aceeaşi părere. *Convergenţa razelor luminoase.* | Adjectiv: (<fr. *convergent)* **convergént (convergínt** † PONTBRIANT), **-ă.** *Linii convergente; raze convergente* = care converg. *Lentilă convergentă* = care face razele luminoase să conveargă). (Mat.) Care se apropie la infinit de o cantitate fără să o atingă nici odată.]

— *N.* din fr. (lat. **convergo, -ere**, idem).

CONVERGÉNT, -Ă adj. } v. **converge.**
CONVERGÉNŢĂ s. f. }

CONVERSÁ vb. I[a]. *Converser.* — (Franţuzism încetăţenit şi în limba literară) A sta de vorbă s. la taifas cu cineva, a se întreţinea, a convorbi, «a vorbi împreună cu plăcere şi familiaritate» (STAMATI), (†) a voroví, a tăinì. *Conversam şi discutam ceasuri întregi.* GHICA, S. 250. *A doua zi am petrecut-o... conversând cu Vilara.* C. NEGRUZZI, I 309. *Ei fumă şi conversează.* id. I 328. *Iar sfârşind rugăciunile, dacă îl invită boierul la dulceţi, părintele conversează cu multă veselie.* I. NEGRUZZI, I 17. [Abstracte: (rar) **conversáre,** (obişnuit, <fr. *conversation*, lat. *conversatio, -onem)* **conversáţie (conversaţiúne)** s. f. = convorbire, vorbă, lafuri, taifas. *Lua parte la conversaţiune.* LM. *Conversaţia (=adunare spre împărtăşirea ideilor)... slujaşte a lămuri ideile noastre.* MARCOVICI, C. 38/6. *Despre conversaţii sau petreceri şi glume.* PANN, P. V. III 7. *Naraţia maiorului ne cam atristă, şi conversaţia rămasă mai liniştită.* RUSSO, S. 31. *După aceste puţine cuvinte schimbă conversaţiunea.* GHICA, S. 249. *Conversaţia căzu... asupra întâmplărilor zilei.* C. NEGRUZZI, I 293. *Expresii, care trec peste nivelul conversaţiilor de rând.* MAIORESCU, C. II 367/6. *Formarea... unei soţietăţi de conversare românească.* SBIERA, F. 412. *Conversaţiile se reduceau la repetirea cuvântului «căldură».* I. TEODOREANU, M. II 201.]

— *N.* din fr. (lat. **conversor, -ari**).

CONVERSÁŢIE s. f. } v. **conversa.**
CONVERSAŢIÚNE s. f. }

CONVÉRSIE s. f. v. **conversiune.**

CONVERSIÚNE s. f. *Conversion.*

1°. Schimbare (în păreri, convingere, sentimente, credinţă), mutare, întoarcere (de la o religie, o credinţă la alta), «pocăinţă» (STAMATI). Cf. convertì (1°). *Conversiunea unui proces civil*

în criminal. LM. *Conversiunea păgânilor la creştinism.* id. *Conversiunea păcătosului.* Cf. converti (1°).

2°. (Fin.) Schimbarea unui lucru într'altul, transformare. Cf. converti. *Societatea a găsit un avantaj însemnat, a propune guvernului român conversiunea tuturor acţiunilor.* GHICA, S. 456. *Conversiunea rentei,* operaţia financiară prin care un stat schimbă un tip de rentă în altul. Cf. converti (2°). *Datoria publică se stinge... prin conversiunea rentei.* HAMANGIU, C. C. 116. *Conversiunea unei datorii* = schimbarea condiţiilor (termene, dobânzi, reduceri de capital) unei datorii. *Legea pentru conversiunea (datoriilor agrare)* = lege prin care se iartă debitorilor o parte din datorie, se reglementează dobânzile şi se prelungesc termenele de plată. *Avem cea mai perfectă încredere că proiectele de legi în legătură cu conversiunea datoriilor... vor deveni foarte curând realitate.* I. SCUTARU, CURENTUL, 1930, 24 Sept. *Conversiunea măsurilor de greutate* = evaluarea vechilor măsuri şi greutăţi şi prefacerea lor în măsuri şi greutăţi nouă, de ex. «ocaua» în kilogram.

3°. (Mil.) Mişcarea, întoarcerea unui corp de trupă. Cf. TDRG.

[Şi: **convérsie** † s. f.].

— *N.* din fr. (lat. **conversio, -onem**).

CONVERTÍ vb. IV[a]. *Convertir.*

1°. Trans. (Construit cu prep. în) A schimba, a transforma un lucru în altul. *A converti un proces civil în proces criminal.* LM. | (Construit cu prep. la; complementul este o persoană) A face (pe cineva) să se schimbe (în credinţa sa), să-şi schimbe părerea, religia, convingerea (politică), a-l întoarce de la o părere s. religie, etc. la alta. *Converti pe Melini la idei contrare.* I. NEGRUZZI, III 139. *Să facă pe intervenţionistul... pentru a-l converti nu peste mult la cel mai degradant mutism* (= a-l convinge că trebue să tacă). GOGA, Ţ. N. VI 1378. *Ne-a convertit pe toate la emanciparea femeii.* C. PETRESCU, C. V. 88. || Refl. A se schimbă, a-şi schimba părerile, convingerile, credinţa, a accepta (altă părere, alte sentimente). *Când Constantin Mavrocordat intră în epitropie, el se converti la aceste sentimente anti-elenice.* IORGA, L. II 518.

2°. Spec. (Fin.) A schimba (o datorie TDRG., o rentă) cu o dobândă mai mare într'una cu dobândă mai mică, oferind plata imediată a capitalului purtătorilor care ar refuza să acepte aceasta. *A converti titluri în numerar.* ŞĂINEANU, D. U. Cf. conversiune (2°).

[Abstracte: **convertíre** s. f., **convertít** s. a.; cf. conversiune. | Adjective: **convertit** (cu negativul **neconvertit**), **-ă** = schimbat, prefăcut, transformat; spec. întors la o altă credinţă (religioasă, etc.) *Păgânii convertiţi.* LM. *Ai învins, domnule; iată-mă convertită.* C. NEGRUZZI, I 103. | (Substantivat) *Când el [Laţco] se făcu a trece la catolicism, nevastă-sa nu-l urmă pe această cale, şi despre dânsa se vorbeşte într'o scrisoare pe care Papa o îndreaptă către noul convertit în 1372.* IORGA, IST. R. I 73; **convertitór, -oáre** = (cel s. cea) care converteşte; — (< fr. *convertible,* lat. *convertibilis, -e)* **convertíbil** (cu negativul: **neconvertibil**), **-ă** = (ad 2°) care poate fi convertit (în alte titluri, etc.)].

— *N.* după fr. (lat. **converto, -ere**).

CONVERTÍBIL, -Ă adj. v. **converti.**

CONVÉX, -Ă adj. *Convexe.* — (În opoziţie cu concav) Care prezintă în relief o curbă sferică, «îndoit în afară, bulbucat» (I 2°) (STAMATI). *Oglindă, lentilă convexă. Faţa dinainte [a unei vertebre] este convexă, de giur împregiur prezintă o adâncătură.* KRETZULESCU, A. 21. *Receptaclu convex.* C. NEGRUZZI, I 103. *Un poliedru se zice că este convex când, prelungindu-se planul uneia din feţele sale, tot solidul rămâne de aceeaşi parte a acelei feţe.* MELIK, G. 187. [Abstract: (fr. *convexité,* lat. *convexitas, -atem)* **convexitáte** s. f. = însuşirea de a fi convex. | Compus: **convexo-concav, -ă** = convex pe o parte şi concav pe cealaltă (despre lentile).]

— *N.* din fr. (lat. **convexus, -a, -um,** idem).

CONVEXITÁTE s. f. v. **convex.**

CONVÍCT s. a. *Internat.* — (Latinism, întrebuinţat în Ardeal şi Bucovina) Internat, pension, «aşezământ unde se ţin gratis mai mulţi şcolari» (STAMATI), cf. alumnat, cămin. *Vre-o câteva convicte sau pensionate private.* SBIERA, F. 260.

— *N.* din germ. **Konvikt,** idem (< lat. **convictus** «traiu comun»).

CONVÍCŢIE, CONVICŢIÚNE s. f. v. **convinge.**

CONVIEŢUÍ vb. IV[a]. *Vivre ensemble.* — A trăi laolaltă, împreună cu altul s. cu alţii. [Abstract: **convieţuire** s. f.= traiu în comun, viaţă comună. | Adjectiv (substantivat une-ori) : **convieţuitór, -oáre** = (cel s. cea) care trăeşte împreună cu altul s. cu alţii.]

— *N.* compus din **con-** şi **vieţuí,** după lat. *convivo, -ere* s. germ. *zusammenleben.*

CONVÍNGE vb. III. 1°-2°. *(Se) convaincre.*

1°. Trans. (Construit cu prep. de s. despre s. cu o propoziţie obiectivă, introdusă prin că) A face pe cineva, prin dovezi sau argumente, să recunoască că ceva e adevărat, a dumeri, a adeveri (3°), a încredinţa (II). *L-am convins că n'avea drept.* PONTBRIANT. *Trebue să convingem pe asociaţi de utilitatea întreprinderii.* Cf. LM. | Refl. A ajunge la recunoaşterea unui adevăr, a se pătrunde de adevărul unui lucru (COSTINESCU), a se dumeri, a se încredinţa (II 2°) de ceva, a se încrede (4°), a se adeveri (3°). *Mai vreţi şi altă dovadă, ca să vă convingeţi că nu ştiu ce este păcatul?* C. NEGRUZZI, I. 231.

2°. (Construit cu o propoziţie obiectivă introdusă prin să) A face pe cineva să se decidă să facă ceva, a-l determina, a-l îndupleca, a-l hotărî (II 3°). *Nu l-am putut convinge să se lase de fumat.*

[Se conjugă ca *învinge.* | Abstracte: **convíngere** s. f. şi (din ce în ce mai rar, < lat. *convictio, -onem,* fr. *conviction)* **convicţiúne** (**convícţie,** stâlcit: *conviţie)* s. f. = dumerire (ARISTIA, PLUT.), adeverire (3°), încredinţare (II 2°), gând (11°), dovadă, certitudine. *În elasticitatea sa de convicţiuni, trata acel mare şi generos act al Românilor de uneltire diavolească.* GHICA, S. 139, cf. 631. *Aceasta nu invalidează convicţiunile mele socialiste.* ALECSANDRI, T. 31. *Avem convicţia dureroasă că Ardealul... nu este menit a prinde loc în mica literatură românească.* RUSSO, S. 63, cf. 158. *Închidem astăzi mormântul acestui mare dascăl... cu inimele pline de durere..., dar cu convicţiunea că rodnică a fost activitatea acestui bărbat.* STURDZA, M. 53, cf. 85. *Analiza elementelor convicţiunei.* MAIORESCU, L. 9, cf. D. I 459, II 235. *Nenea Christodor, fost teşghetar... nu se dă în lături, ca orce «om de conviţie».* DELAVRANCEA, S. 144. | Adjective: **convins** (cu negativul **neconvins**), **-ă** =care recunoaşte că ceva e adevărat, dumerit, adeverit (3°), încredinţat (II), înduplecat. *Sântem convinşi că el nu s'ar fi alu-*

necat. URICARIUL, V 194/15. *Panfletist călduros și convins, în corespondențe cu toate partizile...* RUSSO, S. 112. *Fiecare cap, mai ales cel mediocru, este convins de sine însuși.* MAIORESCU, CR. II 119/1; — **convingătór** (cu negativul **neconvingător**), **-oáre** = care (poate) convinge. *Brâncoveanu nu era mai convingător.* IORGA, IST. LIT. I 331. *Argumente neconvingătoare.*]

— *N.* din lat. **convínco, -ere**, idem, influențat de *învinge*. Cf. ital. *convincere*, fr. *convaincre*.

CONVÍV s. m. *Convive.* — (Franțuzism) Persoană poftită să ia masa împreună cu cel ce ospătează, tovarăș de masă, conmesean, cf. invitat, mosafir, oaspe. *Vinațul acrișor și cei trei convivi.* I. TEODOREANU, M. II 98, cf. 99.

— *N.* din fr. (lat. **conviva**).

CONVOCÁ vb. I. *Convoquer.* — Trans. (refl. = pasiv) A chema (pe membrii unei societăți, unei corporațiuni, etc.) la adunare, a pofti la ședință, a da de știre să se întrunească, a aduna, cf. a invita. *Aceste adunări se convocau de Domn pentru facerea legilor.* BĂLCESCU. M. V. 9/26, cf. 9/29. *Cea mai importantă prerogaiivă* [a regelui] *este de a convoca Camerele și de a le disolva.* PRETORIAN, DR. C. 34. [Prez. ind. pers. III *convoacă* și, rar, *convócă*. | Abstracte: **convocáre** s. f., (învechit) **convocațiúne (convocáție)** s. f. = acțiunea de a convoca, chemare la adunare, întrunire; spec. înștiințare scrisă pe o foaie volantă, adresată membrilor unei societăți, unei corporațiuni, de a lua parte la o adunare, la o ședință. *O înnadinsă comisie... după alegerea gheneralnicei obicinuite adunări din trecuta convocație.* CODICĂ ȚIV. V. *Convocațiunea sinodului prin șeful Statului* (a. 1865). URICARIUL, X 379/21. *La caz de vacanță a Tronului ambele adunări se întrunesc de îndată într'o singură adunare, chiar fără convocațiune.* HAMANGIU, C. C. XXVIII. *Actul de disolvare trebue să conție convocațiunea alegătorilor până în două luni de zile.* id. ib. XXXI. | Adjective: **convocát** (cu negativul **neconvocat**), **-ă** = chemat la adunare, la ședință, etc. *Adunările convocate spre acest sfârșit* (a. 1817). URICARIUL, IV 308/5. *Deputații țării convocați pentru deschiderea dietii.* BĂLCESCU, M. V. 395/4. *Martorii sânt persoane aflate întâmplător la fața locului sau convocate special.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 7; — **convocatór, -oáre** = care convoacă; (substantivat, în Transilv. și Bucovina, după germ. *Einberufer*) *convocator* (plur. *-toare*) =convocare în scris.]

— *N.* după fr. (lat. **convoco, -are**, idem).

CONVOCÁȚIE s. f. }
CONVOCAȚIÚNE s. f. } v. **convoca.**

CONVOIÁ † vb. I[a] v. **convoiu.**

CONVÓIU s. a. *Convoi.* — Grup de oameni (soldați) s. vase de războiu care excortează (cf. escortă), păzesc (cf. strajă, pază) s. întovărășesc (cf. alaiu), însoțesc pe cineva. *Feld-marșalul eteriei cu convoiu s'au arătat.* BELDIMAN, TR. 4. | Șir de care s. de corăbii, împreună cu personalul necesar, care transportă... muniții, provizii, etc. (pentru o armată). *Un convoiu foarte bogat în bani și bucate trecea din Constantinopole spre Ungaria.* BĂLCESCU, M. V. 86. *Pândeam să nu lăsăm să intre nici convoiu, nici ajutoare, nici să iasă vre-un Turc din cetate.* GHICA, ap. TDRG. *Convoiu de osândiți*, pe care-i transportă dintr'un loc într'altul. *Palid convoiu, pierdut, uitat, Coloană funerară.* ALECSANDRI, P. III 270. | Petrecerea unui mort la groapă (ARISTIA, PLUT.), dricul, trăsurile, persoanele care petrec un mort la groapă, cortegiu. *Or să vie pe-acesta-urmă în convoiu de 'nmormântare.* EMINESCU, P. 225. | Șir de vagoane trase de aceeași locomotivă. ȘĂINEANU, D. U. [Verb: **convoià** † I[a] = excorta. DR. II 793.]

— *N.* din it. **convoglio**, idem.

CONVORBÍ vb. IV[a]. *Converser, causer.* — A vorbi cu cineva, a sta de vorbă, a se întreține vorbind, a conversa; cf. vorovi, tăinì. *Voi... convorbeați cu idealuri.* EMINESCU, P. 181. *Ca și cum ar fi convorbit cu un client astral.* I. TEODOREANU, M. II 69. [Abstract: **convorbíre** s. f. = acțiunea de a convorbi, conversație; cf. taifas. *Acel spirit cultivat, Ce adesea 'n convorbire M'a pătruns de mulțumire.* ALEXANDRESCU, M. 189/8. *După o convorbire atât de prozaică..., am sfârșit prin a râde.* C. NEGRUZZI, I 68, cf. 100. *Petrecându-și vremea între convorbirea învățaților,... Domnul își făcu planul său.* IORGA, IST. LIT. I 145. *Convorbiri literare*, titlul revistei literare întemeiată de asociația «Junimea»].

— *N.* compus din **con-** și **vorbi** (după germ. *unterreden*).

CONVREMÉLNIC, -Ă † adj., subst. *Contemporain.* — (Atestat numai la MARCOVICI) Contimporan. *Toți aceia care au fost convremelnici cu Is[us].* D. 305. *A contribui la fericirea convremelnicilor săi?* id. ib. 456.

— *N.* compus din **con-** și **vremelnic**, după fr. *contemporain.*

CONVULSÁ vb. I[a] refl. *Se convulser.* — (Rar, neobicinuit) A avea convulsiuni. *Fața Orlovei se convulsase, obrajii îi erau galbeni.* CONTEMPORANUL, IV 85. [Part.-adj. **convulsát, -ă** = contractat de convulsiuni, cu spasmuri (COSTINESCU), de obiceiu: convulsionat.]

— *N.* după fr. (< lat. *convulsus, -a, -um* «contras prin convulsiuni»).

CONVÚLSIE s. f. v. **convulsiune.**

CONVULSIÚNE s. f. *Convulsion.*

1°. (Pat.; adesea la plur.) Contracțiune sau mișcare bruscă, repetată, involuntară și neregulată, interesând diferite grupuri musculare, cf. contorsiune, încleștare, zgârcire, spasm, cârcei (id.), chipuri (A II 5°). *La glasu-ți... inima-mi izbită, Luptându-se 'n convulsii cum nu-ți închipuești.* ALEXANDRESCU, M. 58/8. *Convulsiile îl apucară, și un leșin... îi îngheță trupul.* C. NEGRUZZI, I 159, cf. 164. *Bine ar fi ca letargia să nu-i ucidă [pe țărani], bine ar fi să aibă măcar convul(u)zii, înainte de a pieri.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 508.

2°. Fig. Agitațiune violentă, clocotire, frământare. *Convulsiile intrigelor nu se astâmpără: Ioan Sturza scrie la Cernăuți.* RUSSO, S. 113. *Convulsiunea vulcanică a globului. Convulsiuni politice.*

[Și: **convúlsie** s. f. Scris și rostit prin Mold. și Transilv. și *convulzi(un)e*. | Adjective: **convulsionát, -ă** = cu convulsiuni, contractat, cu spasmuri, agitat, convulsat; (impropriu) congestionat. *Un general obez, stacojiu ca un rac fiert.... cu ochii convulsionați, ca de spaima unei explozii apropiate.* C. PETRESCU, Î. II 70; — (< fr. *convulsif*) **convulsív, -ă** = care produce convulsiuni; caracterizat prin convulsiuni, spasmodic, cu zvâcniri, cu sughițuri. *Tremura de-un râs convulsiv.* VLAHUȚĂ, D. 200. *Tuse convulsivă* = tuse măgărească. (Adverb) *O mână era strâns apăsată pe inimă, ea comprima convulsiv durerea ce o simțea acolo.* EMINESCU, N. 77/27. *Dar cana era strânsă*

convulsiv de mâna lui Mircea. I. TEODOREANU, M. II 131; — (fr. *convulsionnaire)* **convulsionár, -ă** = care are convulsiuni. DICȚ.]

— *N.* după fr. (lat. **convulsio, -onem**). Cf. convulsa.

CONVULSIONÁR, -Ă adj. / **CONVULSIONÁT, -Ă** adj. / **CONVULSÍV, -Ă** adj. } v. **convulsiune.**

COOBLIGÁT, -Ă subst. (Jur.) *Coobligé.* — Fiecare din persoanele pe care o obligațiune comună le leagă între ele, considerată în raport cu celelalte. *Obligațiunea poate fi achitată de orișice persoană interesată, precum de un coobligat sau de un fidejusore.* HAMANGIU, C. C. 260.

— *N.* după fr.

COOLCÉR (IU) s. m. v. **colcer.**

COOPERÁ vb. I[a]. *Coopérer.* — A lua parte împreună cu alții la o lucrare făcută în comun, a lucra împreună, a conlucra, a colabora. *Cooperați cu noi la succesul acestei mari fapte.* LM. [Abstracte: **cooperáre** s. f. = acțiunea de a coopera, conlucrare, colaborare. *Deplina cooperare a armatei noastre alături cu cea rusească în contra Turciei.* MAIORESCU, D. II 56; — **cooperáție (cooperațiúne)** s. f. = cooperare; tovărășie, participare la o lucrare s. la un beneficiu în comun. *Englitera... temându-se ca nu cumva [Franța] printr'o înțelegere cu Rusia, afară de cooperațiunea ei, să nu-și piardă preponderența...* GHICA, S. 127. *Cooperațiune adică cointeresare a muncii în capital.* id. ib. 566. *Comisia de cooperațiune internațională de pe lângă Liga Națiunilor.* | Adjective: **cooperatór, -oáre** (și substantivat) = (cel) care cooperează cu..., colaborator. *Se stabilește comunicațiunea între îmbele oștiri cooperătoare.* ODOBESCU, III 580/12; — (< fr. *coopératif)* **cooperativ, -ă** = bazat pe cooperarea mai multor persoane. *Asociație* s. *societate cooperativă* s. (substantivat) **cooperativă** (și, prin etimologie populară, după *cumpăra: comperativă* D. STĂNOIU, C. I 25) s. f. = asociație, mai mulți inși întovărășiți spre a exploata, a vinde s. a cumpăra împreună, părtași fiind cu toții la câștig și la pagubă. *Asociațiunile cooperative se pot deosebi în două categorii: în cooperative de distribuțiune și cooperative de producțiune.* GHICA, S. 567. *D. Peter, impiegat la cooperativa din Vacile.* id. ib. 565. *Cooperative de pescari.* ANTIPA, P.]

— *N.* din fr. (lat. **cooperor, -ari,** idem). Cf. opera.

COOPERATÍV, -Ă adj. / **COOPERÁȚIE** s. f. / **COOPERAȚIÚNE** s. f. } v. **cooperà.**

COOPTÁ vb. I[a] trans. *Coopter.* — A primi pe cineva ca membru în consiliul s. comitetul unei societăți, în afară de numărul reglementar s. înainte de votul adunării generale a societății (căreia i se supune apoi cooptarea). [Abstracte: **cooptáre, cooptațiúne** s. f. = acțiunea de a *coopta.* DICȚ. | Part.-adj. **cooptát** (cu negativul **necooptat), -ă.** *Un general pensionat de curând a și fost cooptat membru în comitetul de direcție al partidului.* CUVÂNTUL, 1930, 4 Dec.]

— *N.* din fr. (lat. **coopto, -are,** idem). Cf. opțiune.

COOPTAȚIÚNE s. f. v. **coopta.**

COORDINÁ vb. I[a] v. **coordona.**

COORDONÁ vb. I(a). *Coordonner.* — (Trans.) A rândui, după anumite legături și raporturi, părțile unui tot; a așeza în ordine, pentru ca să corespundă scopului. Părțile unui întreg *se coordonează* între ele s. cu altele. *Misiunea de a coordona materialul istoric risipit... fu încredințată unui logofăt.* IORGA, L. II 616. *Un comitet de opt membri a fost însărcinat că coordoneze diferitele propuneri.* CURENTUL, 1930, 24 Noem. [Prez. ind. *-donéz* și (mai rar) *coordón.* | Și: **coordinà** † vb. I[a]. DICȚ. | Abstracte: **coordonáre** s. f. = acțiunea de a coordona; spec. (Gram., în opoziție cu subordonare) faptul că două s. mai multe propoziții stau pe același plan, nedepinzând una de alta, dar putând totuși să depindă de o propoziție regentă. *Frază compusă prin coordonare.* | Adjective: (fr. *coordonné*) **coordonát** (cu negativul **necoordonat), -ă** = rânduit. *Tălcuiri de visuri coordonate alfabetic.* EMINESCU, N. 45/19. (Gram.) *Propoziție coordonată* = propoziție unită cu alta prin coordonare. (Logică: substantivat) *Coordonate (coordinate)* = noțiuni pe aceeași treaptă, subordonate unui gen comun. Cf. MAIORESCU, L. 120. (Geom.) *(Linii) coordonate* = linii formând un sistem după care se poate afla poziția unui punct pe o linie, pe un plan s. în spațiu. (Geogr.) *Coordonate* s. *coordinate* (CULIANU, C. 77) *geografice,* care măsoară longitudinea și latitudinea unui loc pe glob. Cf. CULIANU, C. 12, 31, 147, 163].

— *N.* după fr.

COÓRTĂ s. f. v. **cohortă.**

COP s. a. 1°. Mesure de capacité contenant à peu près un litre. 2°. *Cruche.*

1°. (Transilv., mai rar aiurea) Măsură de capacitate de formă lungăreață, făcută din lemn, din metal s. din pământ (JAHRESBER. X 183), conținând un chilogram (ION CR. II 77) s. aproape un litru (TDRG.) s. două fele (POMPILIU, B. 22, notă), cupă (BARCIANU); (p. ext.) conținutul ei. Cf. cofă. Douăzeci și patru de *copuri* făceau un pătrariu (a. 1817, IORGA, S. D. XIII 29). *Vadra de 10 copuri* (Râmnic, a. 1778). N. IORGA, S. N. 124. *12 sticle vin de Tocai... 4 copuri arpăcaș* (a. 1787). id. S. D. VIII 14. *Să-m[i] cumperi zece copuri de uleiu* (a. 1787). id. ib. VIII 16. *Zece copur[i] de vin vechiu de Ardeal* (a. 1796) id. ib. VIII 33. *2 copuri de unt* (a. 1803). id. ib. XII 145. *2 sticle, 1 de cop, alta de fele* (a. 1817). id. ib. XII 174. *O jumătate cop de vin.* PĂCALĂ, M. R. 184. *Putem sta, până voiu mânca un țipău de pâne și voiu bea un cop de vin și voiu dormi un somn?* RETEGANUL, P. III 47/7. *Ducându-le drept cinste câte un cop de vin* (Gura-râului jud. Sibiiu). JAHRESBER. X 183. *C'acolo-i vinu' ăl bun. Și-mi adu un cop și-o fcle.* MAT. FOLC. 988. *Vin de cel mai bun: Tot copul și galbenul, Și felea și talerul.* POMPILIU, B. 22. *Opt copuri de cucuruz.* DOINE, 215. | Spec. Măsură cu care se ia vama la moară (Vale, jud. Sibiiu, com. ITTU), mertic, gâf (2°), otic, cf. căuș. Cf. H. V 72. *Gura mea e măsurată Și pentru altul păstrată, Cu copu' morariului, Pe sama bărbatului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 413.

2°. P. ext. Ulcior, cupă. Cf. JAHRESBER. V 189. Cf. cofă (1°).

[Plur. *copuri.* | Diminutive: **căpéț, căpáț, căpéte** s. m. (v. citatele subt *căpáț*).]

— Din săsește **kôp** «Kanne, ein langes irdenes Gefäss (=Kopf), hölzerne Wasserkanne» JAHRESBER. X 183. Cf. cofă, cupă.

COP s. a. 1°. *Haut talon.* 2°. *Forme* d'un chapeau). — (Atestat numai la plur.)

1º. Toc înalt de cismă (Brașov). JAHRESBER. VIII 7.

2º. Fund de pălărie. *Flăcăi... Cu cămeși mari, cu guleri lați, Pălării cu copuri nalți.* CARDAȘ, C. P. 72/8.

[Plur. *copuri.* | De la acest plural s'a reconstruit un singular nou **copor** s. a. = un fel de toc de ghete, de lemn și îmbrăcat în piele; la mijloc cu gât, adecă era mai subțire sus, și jos mai lat, și cu potcoavă de fier; era destul de înălticel. PITIȘ, ȘCH. I 111, cf. GR. S. V 44. id. ib. I 111. [*Fetele din Săcele*] *mai de mult* [*erau*] *cu papuci galbeni cu copor, și și mai nainte cu cisme galbene... cu copor.* G. I. PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 923. Cf. MOLDOVAN, Ț. N. 246].

— Probabil, același cuvânt cu cel precedent, tocurile asemănându-se cu forma lunguiață a măsurii de capacitate numită c o p.

COPÁC s. m. 1º. *Arbre.* 2º. *Chêne (chevelu).* 3. *Grand arbre mort, tronc d'arbre.*

1º. Vegetal lemnos, al cărui t r u n c h i u crește înalt și se ramifică de obiceiu numai la o înălțime oarecare. În unele regiuni *copac* e termenul general, corespunzând cu a r b o r e ; în altele, spre deosebire de p o m, care e numele arborelui roditor, *copac* se numește în genere orice arbore care nu produce roade («poame») comestibile. (Cuvântul acesta a înlocuit în limba poporului cu totul pe a r b o r e). Cf. l e m n. *Kopács* = arbor. ANON. CAR. *I-au băgat la codru, fiind copacii înțânați pre lângă drum* (a. 1625). GCR. I 70/6. *Un copaciu frumos și cu umbra deasă.* VARLAAM, C. 57. *De va dărâma neștine în pădure, tăind crângi den copaci.* PRAV. 59. *Copacii cei înalți mai mare sunet fac* (a. 1670). GCR. I 199/31. *Subt copaci des.* BIBLIA (1688), 135. *Paiul... susamului... să face ca un copaciu.* HERODOT, 80. *Tăia stâlpari din copaci* (a. 1693). GCR. I 311/6. *Vâsc den copaci* (a. 1705). ib. I 356/30. *Vulturele într'un copaciu înalt s'au pus cuibul* (a. 1812). ib. II 210/35. *Au legat lama de un copaciu.* DRĂGHICI, R. 100/9. *Se pogorî un alt arap dintr'un copaciu.* GORJAN, H. I 5/14. *Codri de copaci sălbatici.* KONAKI, P. 85. *Copaciul crește și cade.* id. ib. 114, cf. 210, 283. *Sub un copac nalt.* id. ib. 88, cf. 114. *Copacii pădurilor.* C. NEGRUZZI, I 246. *Nici un copaciu, nici un acaret pe lângă casă.* EMINESCU, N. 51/23. *Din inima lui simte un copac cum că răsare.* id. P. 235. *Cum ajunge în pădure, chitește un copac care era mai mare și trage carul lângă el.* CREANGĂ, P. 46/2. *Îi venea să se dea la umbră, sub câte un copaciu înalt.* ISPIRESCU, L. 17. *Copaci îngemănați.* ION CR. V 277. *Scorbură de copaci.* PLOPȘOR, C. 46. *În codrețul cu copaci.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 290. *Mâncarea gândacului Pe vârful copacului.* ȘEZ. III 160b/7. *Am un copaciu cu douăsprezece ramuri; în fiecare ramură câte patru cuiburi, în fiecare cuib câte șapte ouă* [=Anul]. GOROVEI, C. 12, cf. SBIERA, P. 322/25. # *Calul râios găsește copaciul scorțos.* LET. II 313/29. *Copaciu' nu cade până nu dai cu toporu'.* PITIȘ, CONV. LIT. 37, p. 723. *Cel neînvățat este aseminea copaciului celui uscat.* RĂȘCANU, L. LXXXIII/42. *Copacul bătrân are rădăcină adâncă.* PAMFILE, DUȘM. *Vântul la pământ n'aruncă buruieni, ci pe cei mai mari copaci.* ZANNE, P. I 87. *Copacul tăiet se prăvale* (Trușeni, Basarabia). ib. IX 452. *Omu' cade dintr'un copac și tot mai stă o leacă.* ȘEZ. I 220/9, cf. ZANNE, P. II 510. | (Impropriu) Pom (roditor). *Să va face copaciu rodit.* DOSOFTEIU, V. S. 129. *Mulți copaci cu roadă și mai mulți fără dă roadă.* HERODOT, 139. | *Calea soarelui pe cer... se socotește în sulițí,... copaci...* PAMFILE, CER. 31 *Soarele e de-un copac (copăcel)* = e pe la prânzul cel mic, de-abia s'a'nălțat. CIAUȘANU, GL. | S p e c. (Bot.) **Copaciu-de-plămâni** = *Lichen pulmonarius*, germ. B a u m l u n g e (LB.), mușchiul-fagului (cf. ib., BARCIANU).

2º. P. r e s t r. Cer s. stejar (LM.) cf. H. XVI 40 (cf. istrorom. *hrâst* = «arbore» și «stejar»). Cf. t u f ă.

3º. *Copac* = arbore uscat, mare, înalt și gros (Jiu, VICIU, GL.), trunchiu (LM.) de fag s. de stejar, mai gros decât feria (= vadra) (PAMFILE, I. C. 102).

[Forma *copac* e refăcută din pluralul (mai des întrebuințat decât singularul) *copaci*, iar acesta dela singularul **copáciu** s. m., care mai de mult era forma obișnuită. Azi se întrebuințează amândouă formele (H. IV 52), adesea de același scriitor. | Plur. *-paci* și (numai la PANN, E. II 93/15, II 131/8, IV 94/3) *-paciuri.* | A d j e c t i v (atestat numai la CANTEMIR) **copăciós, -oásă** = (munte) acoperit cu copaci, păduros. *Șapte munți copăcioși și umbroși.* IST. 316/20.]

— Din alb. *kopaç* «trunchiu de arbore». (Împrumutul e vechiu, căci se găsește în toate dialectele: arom. *copač*, megl. *cupač*, istror. *copâț*, acesta din urmă cu înțelesul de «tufă», ca și ung. *kopács).* Cf. c o p ă c e l.

COPĂCÉL s. m. 1º. *Arbrisseau.* 2º. Se dit de l'enfant qui apprend à se tenir debout et à marcher. 3º. *Balsamine (Impatiens Balsamina).* 4º. Sorte de haricot.

1º. Copac mic; cf. a r b u s t, t u f ă. *Coperi codrii umbra lui, și viniile* [v i ț e l e COR., HUR., *copăceii* DOS.] *lui chedri Zeului.* PSALT. 166/27. *Spălându-o, au pus-o într'un copăcel ca să se usuce.* DRĂGHICI, R. 90/15. *Vidomostie de soma copăceilor sălbatici.* I. IONESCU, C. 249. *Păsărelele... pe rămurelele copăceilor.* ISPIRESCU, L. 58. *Caută o tișitură de copăcel.* MARIAN D. 147. *Din copăcel în copăcel, Se suie pe hărăgel* [= Fasolea]. GOROVEI, C. 140. (S p e c.) *Îmi zimbi sorbind infuzia copăcelului de China* [= ceaiul] *din ceașca de vermeil.* C. NEGRUZZI, I 49. (Ca determinativ) **Fasole copăcel** (Ipatele, în Vasluiu, ap. HEM. 686) = care se cațără pe araci; cf. f a s o l e o l o a g ă, *Fasole*[*a*] *copăcel se pune numai câte una în cuib.* ION CR. IV 250. Cf. f a s o l e (1) || (Cu funcțiune adverbială, despre copiii mici care învață să stea pe picioare și să umble) **A sta (a se ține, ședea, ridica, merge, umbla) copăcel** = pe picioare, drept (fără să cadă, cf. la Brașov, germanismul a s t a b o a m, b o a m). HERZ.-GHER. IV 238. *Generalul, proptit între cei doi coloneli... se ținea copăcel, înaintând cu mișcări de paralitic.* D. ZAMFIRESCU, R. 193. *Se ridicau în picioare sfioși, stau câteva clipe «copăcel» și râdeau mulțumiți de ei înșiși.* SANDU, SĂM. IV, 86. *Prichiciul vetrei cel humuit de care mă țineam când începusem a merge copăcel.* CREANGĂ, A. 33/18. *Și fetița a supt mereu... până a crescut mare de ședea copăcel și făcea gigea.* ION GR. II 114. *Creștea,... de-l vedeai cu ochii cum se ridică copăcel.* MERA, B. 92. **Copăcel-copăcel** = binișor și cu grijă, ca un copil care învață să umble. *Jupânul și încă un băiat au ridicat greutatea și i-au pus-o lui Cănuță în cârcă. Copăcel, copăcel, băiatul a mers câțiva pași până la colțul stradei.* CARAGIALE, ap. TDRG.

2º. (Despărțit din expresia *a umbla copăcel)* Copil care nu poate încă umbla bine. JAHRESBER. IX 226. *Prea cu minte mare, ca de copăcel.* PANN, ap. ȘĂINEANU, D. U.

3º. (La plur. Bot.) Floare (H. I 235, II 142, 207, X 534, XI 327, XII 391, XII 138, XVI 207) de grădină (H. XII 23) numită și c a n o l e (PANȚU, PL.).

4º. (Bot., eliptic, din **fasole copăcel**) Legumă (probabil: fasole) ce crește drept în sus ca copacul

și face niște boabe lungărețe și pestrițate (H. I. 33). [Plur. *-cei*].
— Derivat din **copac(iu)**, cu suf. dim. **-el**.

COPĂCIÓS, -OÁSĂ adj. } v. **copac.**
COPĂCIU s. m. }

COPĂÍ vb. IV[a]. *Biner, sarcler.* — A săpa, a prăși, a mușuroi (porumbul DAMÉ, T. 62, PAMFILE, A. 73, 76, GRAIUL, II 76, Șimnic, Dolj, CONV. LIT. 54, 166, via H. V 88, XIV 72, XVI 3). [Și: **copoi** vb. IV[a]. PAMFILE, A. 73, CONV. LIT. 54, 166. A. O. VII 157. | Abstracte: **copăíre, copoíre** s. f., **copăít, copoít** s. a. | Pronunț. *-pă-i-, -po-i.*]
— Din slav. (paleosl. **kopajõ, kopati** «a săpa», bulg. **kopájă** «sap, îngrop», sârb. **kòpati** «a săpa»). Cf. ung. *kapálni* «a săpa». Cf. copaie, copcă.

COPĂÍC s. a. v. **copaie.**

COPÁIE s. f. 1°. *Auge, jale.* 2°. *Berceau.* 3°. *Huche.* 1°. Albie (1°) (ȘEZ. VII 188, PAMFILE, I. C. 126, H. IV 157, IX 82, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 12) mică (H. II 216, RĂDULESCU-CODIN, Î.), covată (COSTINESCU, GRIGORIU-RIGO, M. P. II 2) de făină (GOROVEI, CR.), covățică (GRIGORIU-RIGO, M. P. II2), căpistere (COSTINESCU), moldă (H. XVI 9, com. ITTU), postavă (H. V 419, IX 82). Are aceeași întrebuințare ca și albia (v. c.), dar se mai întrebuințează și la zidărie pentru făcut varul, pentru căratul pământului, etc. (*cf.* H. XIV 66, XI 178, IV 199, XI 178, XIV 66), apoi de pus dedesubtul cișmelelor (PAMFILE, I. C. 169), de dus mâncarea la câmp (H. IX 474), etc. Cf. H. II 126, XI 291, XVI 9. *Kopanyĕ.* ANON. CAR. *Eram acum tocmai pe culmea dealurilor sub care se adăpostește, ca într'o copaie, satul Bisoca.* ODOBESCU, III. 194/8. *Și acest glas, care ieșea ca de subt o copaie răsturnată, era slab.* DELAVRANCEA, S. 188. *O copaie de mere... și un fedeleș cu apă.* ISPIRESCU, L. 354. *Făină de grâu amestecată cu răsătură de... copaie.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II 2. *Se ia... ca un chilogram de scoarță, într'o copaie.* PAMFILE, I. C. 43. *Duceți-vă de-mi aduceți două copăi de nisip.* RĂDULESCU-CODIN, Î. *A prins o copaie de pește.* H. IV 155. *După mine s'au luat... Olteni cu palanțele, Dănciuci cu copăile.* TEODORESCU, P. P. 136. *Punea sita și cernea, În copaie frământa, Frumos colac că făcea.* TEODORESCU, P. P. 141. *Pițigaie, gaie, Ce ai în copaie?* HODOȘ, C. 112. *Sus copaie, Jos copaie, La mijloc carne de oaie* [= Scoica]. ȘEZ. VII 122, cf. DELAVRANCEA, S. 237. *Mănâncă paie Ca vitele: din copaie.* PANN, P. V. I 10. *Mai bine c'o copaie decât cu coșul la apă!* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 129. | P. anal. Luntre, barcă (scobită dintr'un singur trunchiu de copac, ca o copaie) *Nu ne-o fi teamă să plutim în copăile noastre.* DELAVRANCEA, S. 64. || (Zool., Banat) *Broască de copaie* [rostit: copaie] = broască țestoasă. H. XVIII 287.
2°. Spec. Leagăn, albie (2°). *Copilul... doarme'n copaia lui atârnată de frânghii în tavan.* CARAGIALE, S. 5/21.
3°. (Mor.) Covata, lada în care curge făina. DAMÉ, T. 153, PAMFILE, I. C. 186. Cf. H. IX 37, 202.
[În Banat, cu pronunțarea veche: *copaĭe* s. f. | Plur. *-păi.* | Diminutive: **copăiță** (pronunț. *-pă-i-)* s. f. = covățică (în care se face pânea REV. CRIT. IV 142, s. se leagănă copilul); cutie mișcătoare în care curg grăunțele din coș înainte de a trece între pietrele morii, teică, covățică. DAMÉ, T. 152. Cf. PAMFILE, I. C. 185, H. IV 132, IX 202, 483. *Legeni copilul într'o copăiță.* PANN, P. V. III 137. *O copăiță, și'n copăiță un copilaș.* CARAGIALE, S. 110/8. (Cu funcțiune adverbială) *El făcu mâna copăiță și prinse o duzină de muște.* DDRF.; — **copăioáră** s. f. DICȚ.; — **copăíc** (pron. *-pă-ic*) s. a. = copăiță (3°). Cf. LUNGIANU, CL. 222, com. ITTU].
— Din bulg. **kopáńa** «albie» s. sârb. **kòpanja** «blid de lemn». Cf. copăi, copeneață.

COPAIÉR s. m. (Bot.) v. **copaiu.**

COPĂIOÁRĂ s. f. v. **copaie.**

COPÁIȚĂ s. f. Pelote d'écorce qu'on allume dans la première et la dernière semaine du Carême. — (Tisa, l. Dobra, Transilv.) Golomoz de scoarță de cireș uscată, amestecată cu puține paie, băgat într'o bâtă spintecată, pe care o aprind flăcăii în săptămâna primă și ultimă din postul Paștilor într'un vârf de deal. Cei care rămân pe lângă foc încep a striga: *„Berdai, berdai! fata (cutare) vrea să se mărite; să-i proptim conciul cu rămășițele de la copaiță“*, sau *„să-i băgăm paie și coajă de copaiță sub ceapță, că n'are păr pe cap“.* VICIU, GL. Se mai numește și hodaiță. Cf. copală.

COPĂÍȚĂ s. f. *Meule de foin.* — Căpiță. *Căpițele sau copăițele se fac prin copaci.* PAMFILE, A. 164. *Am văzut câteva copăițe de fân ridicate la fel.* id. ION CR. III 354.
— Pe cât se pare, o deformare a cuvântului *copiță (= căpiță)*, după *copăiță*, diminutivul lui *copaie.*

COPĂÍȚĂ s. f. v. **copaie.**

COPAÍU s. m. sing. (Med.) *Copahu.* — Substanță extrasă din arborele **copaier,** conținând terebentină și întrebuințată în medicină contra turburărilor căilor urinare. [Și: **copaív** s. m. sing. BIANU, D. S.]
— *N.* după fr. (primit din limba guarani, în Brazilia).

COPAÍV s. m. sing. (Med.) v. **copaiu.**

COPÁLĂ s. f. Perche ayant un tapon en tête, enfoncée dans la terre. — Prăjină având în vârf o «motocină» și servind, în vii, ca opritoare (Valea Someșului). Cf. PAȘCA, GL. Cf. copreală.

COPÁN s. a. 1°. *Pilon.* 2°. *Gigot, jambon, cuisse* (de volaille).
1°. Pisălog. BARCIANU.
2°. Coapsă, șold de animal, piciorul întreg, până sus, mai ales de pasăre. DICȚ. *Copane de porc, de căprioară, de berbec.* LM. *Copane de pasăre friptc.* MANOLESCU, ap. TDRG.
— Din bulg. **kopanŭ,** idem (1°).

COPÁN s. m. v. **clapon.**

COPÁNCĂ s. f. *Butte* de terre formée par la chute d'un arbre. — (Rutenism, în Vișeul-de-sus, Maramureș) Movilă de pământ formată, în păduri, din putrezirea unui copac scos de vânt cu rădăcini cu tot și având lângă ea groapa pe care o lasă smulgerea copacului din rădăcină. Com. M. ITTU.
— Din rut. **kopanka** «groapă (făcută de ploaie)», propriu «săpătură».

COPÁNÍ vb. IV[a] v. **clapon.**

COPĂRÂIE s. f. v. **coporâie.**

COPÂRȘĂU s. a. v. **copârșău.**

COPÂRȘĂU s. a. *Cerceveil.* — (Ungurism, în

Transilv. și Banat) Sicriu, cosciug, raclă. LB., H. XVII 250, XVIII 78. *Koperseul* = Tumba. Sepulchrum. ANON. CAR. *La îngrupători, pintru copârșeu și cruce* (a. 1752). IORGA, S. D. XII 63. *Au făcut veste că au murit Despot, și Laski au și îngropat în beserica cea mai mare din Keșmark un copârșeu gol.* ȘINCAI, HR. II 210/8, cf. *(copârșeu)* II 275/2. *Să punĕ rugi în copârșeu.* CĂTANĂ, P. II 73. *Cine ne-a despărțit N'ar avea loc în pământ... Nici scânduri de copârșău.* VAIDA. *În coparșiu el stă pus.* POP., ap. GCR. II 344/20. *Mori, mândră, să mor și eu, Să ne facă-un copârșeu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 57, cf. 138, MAT. FOLC. 802/17, MARIAN, NU. 509/30, DENSUSIANU, Ț. H. 256, HODOȘ, P. P. 34, PĂCALĂ, M. R. 227, ȚIPLEA, P. P. 8. # *Fi-ți-ar puică peste copârșeu!* = vedea-te-aș mort! se zice, în glumă, cuiva; aluzie la obiceiul practicat în unele părți ale județului de a se trece deasupra sicriului o pasăre, de cele mai adese-ori puică, dându-se de pomană pentru sufletul mortului (Bica, jud. Cluj) Com. GH. PREDESCU. [Plur. *-șee, -șae, -șaŭ* BUD. P. P. | Și: **copârșău** s. a. ȘINCAI, HR. III 63/14, **copârșéu** s. a., **copârșéu** s. a. POMPILIU, BIH. 1008, (suspect) **copârșiu** s. a.]

— Din ung. **koporsó**, idem.

COPÂRȘÉU s. a. } v. **copârșău.**
COPÂRȘÍU s. a. }

COPÂRȘTIÓS, -OÁSĂ adj. v. **copârștoiu.**

COPÂRȘTÓIU s. m. *(Garçon) grand et maigre, échalas.*— Copil care a crescut iute, de s'a făcut mare, slab și înalt (ION CR. IV 188), «nici câne, nici ogar» (H. V 209). Cf. cătărig. [Adjectiv: **copârștiós, -oásă** (scris *copărșteos)* = înalt și subțire, deșirat. CIAUȘANU, V.]. — Cf. copreală.

COPĂRTÁȘ s. m. *Coassocié.* — Părtaș împreună cu altul într'o împărțeală, tovărășie, întreprindere, etc., cf. devălmaș, moșnean, asociat, cf. cointeresat. *Tătutul... are trei copărtași... cu care împarte lățimea moșiei.* I. IONESCU, D. 204. *Coeredele sau copărtașul la o împărțeală conservă privilegiul său asupra bunurilor coprinse în fiecare lot.* HAMANGIU, C. C. 437. *Căsătoria... e tovărășia civilă făcută de soți... prin care fiecare copărtaș aduce în casa lor averi.* JIPESCU, ap. TDRG. *Inginerul orașului... mai este și copărtaș la un birou particular.* UNIVERSUL, a. 1930, 1 Decemvrie.

— *N.* format din **co-** (= cu) și **părtaș,** după fr. *copartageant,* sau *coparticipant.*

COPÂRȚĂU s. a. *Colline escarpée. Tombe.* — Dâmb (țiglău) mic, cu coaste repezi; movilă de mormânt. PORUCIC, T. E. 25, 195. [plur. *-țae*].

Cf. rut. *kopécĭ* «movilă de pământ».

COPĂRȚITÓR, -OÁRE adj., subst. (Jur.) v. **compărțitor.**

COPÁST s. a. *Colline.* — (Ungurism, în nordul Transilv.) Deal, dâlmă. Cf. H. XVIII 15, CABA, SĂL. *S'o luat pe celc copasturi.* H. XVIII 15.

— Din ung. **kopasz (hegy)**. «(munte). pleșuv». LACEA.

COPÂSTĂU s. a. *Racloir.* — (Ungurism, în Banat) Mezdrea tâmpită (LIUBA-IANA, M. 123), cuțitoaie cu care se rad pieile de păr. [Plur. *-taie*].

— Din ung. **koppasztó** (din *koppasztani* «a zmulge părul, a ciupeli»). LACEA.

COPASTÍE s. f. (Mar.) *Bord d'un navire.* — Marginea s. parapetul unei corăbii. SCRIBAN, ARHIVA, 1914, p. 133. Cf. TDRG. *Vaporul «Dobrogea» s'a ales... cu puntea de comandă de sus ruptă și cu capastia (sic!) desfăcută.* TDRG.

— Din n.-grec. κουπαστή CADE. (cf. turc. *köpește, küpește.*) SCRIBAN, ARHIVA, 1914, p. 133).

COPÂȚ! interj. *Vlan!* — Onomatopee prin care se exprimă săritura repede a iepurelui. *Iepurele a făcut copâț! și nu mai este* (Ropcea, în Bucov.). Com. S. URSULEAN. — Cf. copcă[3] (3°).

COPĂU ș. m. } v. **copoiu.**
COPĂUCĂ s. f. }

CÓPCĂ s. f. 1°. *Agrafe. Fermail* (d'un livre). 2°. *Traversin.* 3°. *Articulation, cou-de-pied.*

1°. Cheotoare făcută, de obiceiu, dintr'un cârlig (BREBENEL, GR. P. numit și *copcă bărbătească* PONTBRIANT) de metal și dintr'un inel tot de metal prins de cealaltă parte, numit babă (II 5°, BREBENEL, GR. P.), băbușcă (2°), femeiușcă (VICIU, GL.) s. copcă femeiască (PONTBRIANT), în care intră cârligul. Cf. cheotoare (II 3°), agrafă, fibulă, cataramă, sponcă. *Kopcsĕ* = fibula. ANON. CAR. *Vei face 50 de cópce de aur.* BIBLIA (1688) 57. *Mihaiu purta pe cap un calpac unguresc împodobit cu fulie neagră de pene de cocor, legată cu o copcă de aur.* BĂLCESCU, M. V. 379. *Cordon* [se zice la o] *cingătoare de trei degete, numai cât grosimea taliei de lungă, încheiându-se în copci.* H. IV 257. *Mâncecile cojoacelor mai luxoase la gura lor... se închid în genere cu copci.* MANOLESCU, I. 176. *Veșmântul... albastru cu copcile de fir.* IORGA, IST. R. I 124. *Într'o copcă scumpă se prinde dolmanul de blană de samur.* id. ib. I 128. *Brâul mieu astăzi mă strânge, La copci cu greu îl ajung.* COȘBUC, B. 36. *Pe umeri cu chepenge cusute cu fir... în copci de argint.* ISPIRESCU, M. V. 44/3. *Ea se făcea că se joacă cu copca de la umăr ce-i ținea rochia închisă.* id. U. 9/5. | Un fel de nasturi de metal pe după care se trece șiretul ghetelor. *Cu șireturile ghetelor înnodate provizor numai în copcile de sus.* I. TEODOREANU, M. II 129. | **Copcie de fier** = scoabă de fier. (Jiu), VICIU, GL.

2°. Chingă (2°). La lemnele așezate în steri, cârligul s. legătura care ține parii să nu se aplece, crac. Com. ITTU.

3°. P. ext. Cheotoare (B. II 1°). *Piciorul calului se înglodă până la copcă.* CONTEMPORANUL, IV 303.

[Plur. *copce* și *copci.* | Și: (singular refăcut din plur) **cópce** s. f. VAIDA, BUD, P. P., BREBENEL, GR. P., **cópcie** (pronunț. *-ci-e*) s. f. STAN, M. 151. CABA, SAL. || Diminutiv: **copeúță** s. f. *Cu ițari roșii și strâmți, Cu copcuțe de argint.* MATEESCU, B. 107. | Derivat: **copciér** (pronunț. *-ci-er)* s. m. = fabricant de *copce* (1°). BARCIANU.]

— Din bulg. **kopče**, idem s. sârb. **kopča,** idem (care, ca și ung. *kapocs,* derivă din turc. **kopča**).

CÓPCĂ s. f. (Pesc.) v. **cobcă.**

CÓPCĂ s. f. 1°. *Trou.* 2°. *Canal.* 3°. *Bond.*

1°. Gaură, bortă (ȘEZ. XXXII 15), spărtură, scobitură (LB.), groapă îngustă și adâncă (PORUCIC, T. E. 470, RĂDULESCU-CODIN, L.) Cf. babă (II 5°). *Numai câte-un câine... lătra când și când prin vre-o copcă de la șirile de paie.* SANDU-ALDEA, U. P. 205. || Spec. Gaură (răsuflătoare CHIRIȚESCU, GR.) făcută de pescari în gheață spre a putea băga în apă volocul (DAMÉ, T. 126) s. undița (H. XI 324), spre a face posibil peștelui să răsufle (cf. COSTINESCU), spre a putea scoate apă s. a bea (H. II 34, XVIII 59, LM.), spre a adăpa vitele (LM.), spre a putea

boteza copiii (ŞEZ. VII 187) Se mai numeşte şi: toană (DAMÉ, T. 126), produh (COSTINESCU, ŞEZ. VII 187), produf (COSTINESCU, ANTIPA, P., cf. DAMÉ, T. 126), produu (ŞEZ. VII 187, produşcă ANTIPA, P.), ochiu (F. R. ANTIPA, P. 137), beucă (H. XI 324), vad (H. XVIII 59). Cf. PAMFILE, I. C. 71. *Pescarul lacom sparse pe râu atâtea copci câte coşuri avea.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | Adâncătură în albia unei ape curgătoare, groapă în albia unei ape (PORUCIC, T. E. 470), locul unde e apa mai adâncă ca de obiceiu, parcă ar fi scobit înadins. RĂDULESCU-CODIN, L., com. ITTU), bolboacă (id.). *E o sudumenie de brene* [= mrene] *în copci pe subt bolovani!* H. II 28. # **A se duce** (rar: a **merge** ŞEZ. VII 187) **pe copcă** (la CREANGĂ) s. **pe copce** = a se duce unde e apa mai adâncă (RĂDULESCU-CODIN, L.); (mai ales fig.) a se prăpădi, a fi pierdut (cf. ION CR. III 252), a pieri din lume, a se duce draculuí (ib.), a-şi pierde rostul ori cinstea. RĂDULESCU-CODIN, L., ZANNE, P. I 149, ION CR. IV 13, 199. *V'aţi dus pe copce, cu toată şmichiriea voastră.* CREANGĂ, P. 266/13. *Numa cu ceapă, cu castravete şi cu mămăligă goală, te duci iute pe copcă, prietine!* JIPESCU, O. 66. (Neobişnuit) **A pune pe cineva pe copcă** = a-l da gata, a-l prăpădi, a-l pune bine. *Numai afurisitul de popă ne-a pus pe copcă, amar ne-a înşelat.* ŞEZ. III 132/22. | (La plur.) Gropiţe făcute în maluri pentru a înlesni suişul. RĂDULESCU-CODIN, L., PORUCIC, T. E. 470. Gaură făcută de valurile apei în ţărmul râului s. lacului, în care se retrage racul (cf. VICIU, S. GL.) s. şarpele (com. ITTU). | *Coptă* se face în fundul groapei mormântului, la dreapta s. la stânga, ca un «loculus», în care să se aşeze încă vreun mort (Micuş, Turda). VICIU, GL.

2°. Canalul pe care se abate apa de la moară, piuă s. joagăr pentru a putea drege ceva, jilip. Com. ITTU, Cf. H. XIV 377.

3°. P. ext. Săritură (BUD, P. P.) de cal care fuge repede (cf. VAIDA), în galop («la aruncate») s. se mişcă sărind, când e împiedecat s. şchiop; săritura iepurelui, a cânelui, fugă, galop (ION CR. III 251), aruneătură. [*Armăsarul*] *aruncându-se în zece copce, ajunse ţinta.* C. NEGRUZZI, I 42. *Scadroanele... Se mişcă, saltă 'n copce.* ALECSANDRI, P. III 223. *Surugiul: hi,... haide-aşa, copii, tot aşa, la copce.* id. T. 52. *Şchiopătând uşor, numai în trei picioare, porni în copce scurte, domoale, în susul pârâului.* SADOVEANU, SĂM. VI 338. *Plecându-se, îi împiedică picioarele... Calul făcu două copce, săltându-şi cu greutate de două ori, scurt, picioarele de dinainte.* id. P. S. 9. *Ci 'ntr'o copce a ţinut-o încotro s'a întâmplat.* CONTEMPORANUL, I 687. *Din câteva copci ogăreşti, câinele ajunse acolo unde căzuse vânatul.* AL. CAZABAN, UNIVERSUL, 20 Oct. 1930. *Am mers dar, la copcă.* ION CR. III 251. *Cu murgul venind în copce.* BUD, P. P. 35.

[Plur. *copce* şi *copci*. | Şi: (Transilv., ad 1°, cf. coptorî) **cóptă** s. f. VICIU, GL. id. S. GL., com. ITTU, cf. POLIZU, **cóftă** s. f. = scobitură, butură, scorbură, (fig.) vicleşug. LB. | Verb: **copci** IV^a = a face gropiţe la rădăcina pomilor spre a le pune băligar; a subţia un lemn cu tesla (RĂDULESCU-CODIN); (Viticult.) a desveli via de tulpină şi a-i tăia vinele, afară de cea mai groasă din pământ (H. XI 95). [Pomii] *i-am copcit.* RĂDULESCU-CODIN.]

— Din bulg. **kópka,** idem (1°) (cf. rus. *kópanŭ* s. *kópaní* «bolboacă», sârb. *kopkati* «a săpa». Pentru sensul 3° cf. rut. *kópnuty* «a svârli cu piciorul» şi onomatopeea *copâţ!).* Cf. copăi, copaie, încopcia.

CÓPCE s. f. v. **copcă**[1].

COPCEÁNĂ s. f. *Gobelet.* — Ulcică pentru băut apă (Schela, Oltenia). CONV. LIT. vol. 54, p. 166, bardac.

COPCÍ vb. IV^a v. **copcă**[3].

COPCIÁ vb. I^a v. **încopcia.**

CÓPCIE s. f. } v. **copcă**[1].
COPCIÉR s. m. }

COPCIOLÓG s. a. *Ornement de peau.* — (Ungurism în Banat) Fâşie de piele dinţată, cu găurele, cu care se împodobesc pieptarele, cojoacele, etc. CADE.

— Din ung. **kapcsolék** «anexă». Cf. CADE.

COPCÍT, -Ă adj. v. **încopcia.**

COPCÚŢĂ s. f. v. **copcă**[1].

COPÉC s. a. } v. **copeică.**
COPÉCĂ s. f. }

COPÉICĂ s. f. *Kopeck.* — Monetă divizionară rusească, valorând a suta parte dintr'o rublă (CLIMESCU, A. 290). *Spun precum la moartea lui s'au găsit 160.000 de galbini de aur, fără de bani de argint, fără taleri, fără potori şi fără capeice.* LET. II 77/28. *Au adus Bregadirul şi câteva mii de ruble, bani de argint, tot copeice.* id. II 112/10. *Trimis-au împăratul bani capice lui Dumitraşco-Vodă ca să facă oameni de oaste călărime.* MAG. IST. III 340/20. *Unde s'a mai văzut să nu te lase obiezcicul cu 50 de capeice să mergi dincolo, să cumperi un ulcior de rachiu?* CONTEMPORANUL, III 823. *Costul unui plic este de 10 copeici,... debitanţii... reţin remiza de o copeică.* UNIVERSUL, 1930, 25 Dec. [Plur. *-peice* şi *-peici.* | Şi: (cu pronunţare rusească) **capéică** s. f. POLIZU, JAHRESBER. XXVI-XXIX 20; — **capíc** s. a. WEIGAND, B. B. 95; — (neîntrebuinţate) **copécă** s. f. ALEXI, **copéc** s. a. PONTBRIANT.]

— Din rus. **kopejka**, idem.

COPENEÁŢĂ s. f. *Boîte.* — Cutie (PAŞCA, GL.) mai mare (Răhău, com. G. VULCU) s. cutioară (Sălişte, Sibiiu, com. A. BANCIU, Fofeldea, Sibiiu, com. BUNEA). || Pisător, măjeriu, piuliţă scobită din lemn, în care se mărunţeşte sarea şi piperul pentru bucate cu coada vătraiului (Cincu-mare, ŢARA OLTULUI, III, nr. 1, BERESCU); piuliţă făcută din bostan, pentru grăunţe (PĂCALĂ, M. R. 429). [Şi: **copineáţă** s. f. (Răhău, com. G. VULCU), **copăneáţă** s. f. (Sălişte, com. A. BANCIU), **coponeáţă** s. f. (PĂCALĂ, M. R. 429), **copenéce** s. f. (Cincu-mare, ŢARA OLTULUI, III nr. 35.]. — Cf. copaie, copăiţă.

COPENÉCE s. f. v. **copeneaţă.**

COPEREMÂNT s. a. I. 1°. *Couverture.* 2°. *Tente.* 3°. *Toit.* 4°. *Couvercle.* II. 1°. *Protection, abri.* 2°. *Parabole, allégorie.*

I. **1°.** † Ceea ce acopere s. cu care se acopere ceva, înveliş, acoperemânt (I). *Şi lână dau* [sfinţii, ca şi oile], *ce se zice coperemântu dumnezeesc şi sufletesc.* CORESI, EV. 38/39.

2°. † Cort, colibă. *Ca suptu coperimântulŭ lu Dumnezeu, al ceriului, să-i sălăşluim.* id. ib. 539/10. *Bine ar fi noao acicea să fim, şi să facem trei coperimânturi* (în variantele A şi C: căşcioare, în BIBLIA, 1688: colibi; lat. tentoria), *unul ţie, unul lu Moisy, unul lu Ilié.* id. ib. 532/8.

3°. Acoperemânt (I), coperiş (LB.); fig. casă. *Doamne, nu sânt destoinic ca supt coperi-*

mântulŭ mieu (în variante: la coliba mea A și C, la casa mea B, supt coperitulŭ mieu J, supt strașina mea BIBLIA 1688; slav. podŭ krovŭ moj) *să mergi* id. ib. 223/3, cf. 54/29. *Ferestrile mici, coperemântul vechiu.* C. NEGRUZZI, I 302. *Avea o căsuță ascunsă sub vreo trei butuci de vie, care se cățără până la coperemânt.* id. ib. I 110.

4°. (Brașov) Capac. *Coperemântul oalei.*

II. Fig. 1°. † Acoperemânt (II), loc de adăpost, azil, protecție, ocrotire. *În coperemântulŭ aripelor tale copere-mă.* CORESI, PS. 34. *Domnul coperimânt ți-e.* id. ib. 353.

2°. † Înțeles acoperit, tăinuit, simbolic. *Pentru aceaia în pildă grăia Hristos... că coperemântŭ au acealea și chipuri sânt și seamne lucrurilor nevăzute.* CORESI, EV. 414/3. *Arată lor, însă cu coperimânt și cu mălcomișare.* id. ib. 197/23.

[Și: **coperimânt** † s. a. | Plur. *-minte* († *-mânte* CORESI, PS. 423) și *-mânturi.*]

— Din lat. **co(o)perimentum, -i** «înveliș, capac».

COPERÍ vb IV. 1° *Couvrir.* 2° *Cacher.* 3°. *Protéger, défendre.* 4°. *Empêcher.*

1°. Trans. (obiectul cu care se acopere se indică prin prep. cu) A pune ceva peste cineva s. ceva (ca să nu fie gol, să fie apărat, să nu se vadă, etc.), a acoperi (1°). *Și deaca-i trecu, cu toiagul iară lovi marea, și iară se adună și se împreună apa, și pre Faraon, cu toată oastea lui, valurile măriei coperi-i.* CORESI, EV. 65/19. *Ia coasa și gresia Și cosește cânepa... O copere cu pământ...* BIBICESCU, P. P. 185. *Și'n pământ că-l băgare, Cu pământ îl coperea și cu iarbă-l coperea...* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 105. *Somn greu m'a'nțepenit Lâng'un păr, mândro, 'nflorit, Florile m'a coperit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 237. *A pus o mie dă soldați să care pietri ca s'o acopere. Și atât a fost dă mare, că o mie dă oameni abia'n trei zîle a putut-o coperi.* ȘEZ. III 29/5. || Spec. A pune coperiș pe o casă (pe un gard etc.) spre a o apăra (de ploaie). *Făcut-au case frumoase și în Galata..., așijderea și la Bărboiu au făcut turn, și au coperit-o* [casa], *și alte multe sfinte biserici au dres și au tocmit.* LET. II 406. *Fiind-că se copere zăplazii, au pricinuit părintele Dosofteiu, pentruca să nu curgă apa de pe coperemântul zăplazilor pe locul mânăstirei.* URICARIUL, VII 24. | A așterne o haină (o pătură) pe cineva (ca să nu fie gol, să fie apărat de frig, etc.) *Când veți vedea golul sau desbrăcatul, îmbracă-l și coapere-l pre el.* CORESI, E. 52/1. *Copere-te bine, să nu răcești!* (Brașov). || Fig. *În curând ginta latină Răsări-va ca un soare, Coperind cu-a sa lumină Celelalte mari popoare.* ALECSANDRI, P. II 139. *Tu gonești un ideal Ce-ți va coperi junia cu-al durerii negru val.* I. NEGRUZZI, II 234. *Aduceri-aminte m'or coperi cu drag..* EMINESCU, P. 171.

2°. † Trans. A ascunde (privirilor), a face să dispară, a acoperi (2°). *Iubostea coapere* (a-copere N. TEST. 1648; va acoperi BIBLIA 1688) *mulțimea păcatelor.* COD. VOR. 159/3. *Ferice celora ce lă se lasă fărălegele și lă se coperu păcatele.* PSAL. SCH. 92. *Păcatul mieu nu cóperiiu* (: non abscondi). CORESI, PS. 77. *Mai mult lucrul său coperiia-șŭ, ca nu de pizma lor să se musce.* CORESI, EV. 385/6.

3°. Trans. (Vechiu și pop.) A ocroti, a proteja. *În coperemântul aripelor tale coaperi-mă.* CORESI, PS. 34, cf. 156. *Năroadele ai coperitŭ* [cu omoforul]. DOSOFTEIU, V. S. 40. *Oricum te-i preface, Tot nu ți-oiu da pace, Că și eu m'oiu face Un mic vătrărel, Frumos, subțirel, Și'n foc oiu intra, De te-oiu săruta, Și te-oiu coperi, De foc te-oiu feri.* ALECSANDRI, P. P. 8/11.

4°. † A împiedica, a opri. *Într'aceaia inimă nu să poate coperi să facă roadă cuvântul lui D*[umne]*dzău* [precum se acopere sămânța de pământ]. VARLAAM, C. 324/2.

[Se conjugă la indic. prez. 1. *cóper* (dial. *copăr*, † *coaper*), 2. *cóperi* († *coaperi*), 3. *cópere* (dial. *coperă*, † *coapere*), 6. *coper* (dial. *copăr, copere, coperă*, † *coaper(u)*); conj. sing. plur. *să copere* († *să coapere*); imper. 2. *copere* († *coaperi*). Și: **cuperì** † vb. IV. PSALT. 84/13, 104/9, 160/14; — (formație nouă, din *descoperi*) **încoperì** vb. IV = acoperi (Romanați). CDDE. nr. 387. | Adjective: **coperít** (cu negativul **necoperit** LB.), **-ă** = acoperit, spec. (despre case) cu coperiș; fig. (despre cer, p. ext. despre vreme) înnourat, întunecat; (la unii scriitori, după fr. *couvert*) plin (la suprafață) de...; † ascuns. (ad 1°) *Că proidiiu prîntru loc coperit mirurat până la casa D*[umne]*dzeului.* PSAL. SCH. 80/10. *Meleutia, sora lui, născu de făcù stâlp de marmure, și-l ferecă cu piroane de fier și coperit cu plumb.* CUV. D. BĂTR. II. 285. *Palaturi... Foarte frumos coperite, Tot cu table poleite.* BARAC, A. 74. *Un car coperit cu o rogojină... dete să iasă în ulița mare* C. NEGRUZZI, I. 31. *Când frunza va'ngălbeni, Să știi, mamă, c'oiu muri. Dar n'oiu muri cu rușine, Ci cu murgul lângă mine;... N'oiu fi coperit cu flori, Ci-oiu fi coperit cu nori.* RĂDULESCU-CODIN, Î. *O căsuță mititică, Coperită cu sipică.* id. ib. 98, *Sabinenii... copleșiți de rane... se întorc.* BELDIMAN, N. P. I. 15. *Poalele acestor dealuri sânt coperite cu vii și pomi roditori.* I. IONESCU, P. 22. *Hățuri coperite cu ținte de argint.* C NEGRUZZI, I. 37. *Ieri timpul era coperit și blând.* C. NEGRUZZI, I. 99. *Dealuri coperite cu pomi, grădini și vii.* I. NEGRUZZI, II 299. (Fig.) *Ce fu mie urîtŭ, aceaia făcutŭ; că coperitŭ cu lacrămi oltariulŭ mieu, și cu plângere și cu suspini de trudă.* CORESI EV. 449/30; (ad 2°) *Că năprav amu avăm noi oamenii, de ceale cuvinte ce sânt coperite a socoti și mult a ispiti, iară carele sânt ivite și știute, noi le lăsăm și nu întrebăm d'insele.* CORESI, EV. 331/33; — **coperitór, -oâre** = acoperitor, care copere; (substantivat) învelitor de case (BARCIANU); † ocrotitor, protector, sprijinitor. *Agiutoriul mieu și coperitoriul mieu ești tu, în cuvintele tale upuvăiiu.* PSAL. SCH. 261/8. *Să învie și se agiute voao, și se fie voao coperitori.* id ib. 317/15. *Tu ești mie coperitoriu.* CORESI, PS. 184. *Coperitoriul nostru vezi doamne.* id. ib. 231. | Abstracte: **coperíre** s. f. = acoperire; — **coperít** † s. a. = acoperit (†), (adesea concretizat) acoperemânt, coperiș, adăpost; protecție, sprijin. *Doamne nu sântŭ destoinic, ca suptŭ coperitulŭ mieu să intri.* CORESI, EV. 227/2. *Încungiuraiu și giunghiiaiu în coperitul lui cumândare laudă și strigare, când și cânta-voiu Domnului.* PSAL. SCH. 46/1. *Tinse nouru în coperitulu loru, și focu să lumireze loru noapte.* CORESI, PS. 293; — **coperitúră** s. f. CDDE. nr. 387.]

— Din lat. **co(o)perio, -ire**, idem. Cf. coperemânt, coperiș, cârpător, acoperi, descoperi.

COPERIMÂNT † s. a. v. **coperemânt.**

COPERIOÁRĂ s. f. *Couvercle.* — (Suspect) Capac. BARONZI, L. 1 98/14.

—Derivat din **coperi**, cu suf. diminutiv *-oară.*

COPERÍȘ s. a. 1°. *Toit.* 2°. *Couverture.* 3°. *Couvercle.*

1°. Partea care acopere casa, acoperiș. Acoperișul se mai numește *coperiș*, acoperemânt, învelitoare sau înveliș și se face cu draniță. PAMFILE, I. C. 423. *Coperișurile caselor sânt albe.* VLAHUȚĂ, D. 225). *Pe fata cea-*

laltă... au omorît-o noaptea și măruntaiele ei le-au aruncat pe coperișul morii. MARIAN, SE. II 49. *Pe sub nalte coperișuri care'n margini s'albiesc, Galerii cu mari lanterne și cu sprintene coloane Au comori de plante rare ce la umbră înfloresc.* ALECSANDRI, P. III. 86. *Se coborî de pe coperiș și o luă într'acolo.* ISPIRESCU, L. 347. *Spre deosebire de acoperișurile puțin înclinate de la șes, coperișurile caselor din Rășinari sânt înalte și oblice.* PĂCALĂ, R. 405. *Acoperiș, coperiș, ferestre.* H. II 89. *Numa dânșii că i-o pus De-asupra pe coperiș, O piatră De nouă măji măsurată.* ȘEZ. IV. 9. *De-a lungul capacului... care în cele mai multe părți e încovățit în forma coperișului de la casă, se face și o cruce albă.* MARIAN, Î. 237. *Biserica se'ncălzea, Coperișul se clădea, Plăcintele jos cădea.* MARIAN, SA., 247.

2°. Fig. Învelitoare, acoperemânt, îmbrăcăminte. *Să aștearnem și noi veștmintele noastre, că haine și coperișe sânt suflctelor trupurele noastre.* CORESI, EV. 108/2. *Și io ți-oiu așterne Trei rânduri de perne; Așternutul tău: Parale mărunte, Pe sârmă țesute; Coperișul său: Galbeni venetici, Care sânt mai mici.* TEODORESCU, P. P. 644. *Așternut ți-am pus Tot frunză de sus; Căpătâiu... Tot frunză de nuc; Coperiș ți-am dat Tot frunză de fag.* BIBICESCU, P. P. 67.

3°. Capac la oală, acoperemânt, pocriș, fedeu.

[Plur. *-rișe* și *-rișuri*. | Și: **coporâș** s. a. (Dolj) = acoperemânt. GRAIUL, I 55.]

— Derivat din **coperî**, cu suf. instr. **-iș**.

COPERITÚRĂ s. f. v. **coperî**.

COPERMUTÁNT s. m. (Jur.) *Copermutant.* — Fiecare din cele două persoane, care fac un schimb de posturi sau obiecte între ele. HAMANGIU, C. C. 358. [Și: **copermutánte** † s. m. *Copermutantele... poate cere daune-interese.* id. ib. 358.]

— *N.* după fr.

COPERMUTÁNTE † s. m. (Jur.) v. **copermutant**.

COPÉRTĂ s. f. 1°. *Enveloppe.* 2°. *Couverture d'un livre.* 3°. *Couvercle.* 4°. *Couverture de lit.* 5°. *Pont d'un navire.*

1°. Învelitoarea unei scrisori, pe care scriem adresa, plic.

2°. Învelitoarea, păreții, scoarțele, tablele unei cărți, unei broșuri, etc. *Tema broșurei cu coperta roșie.* MAIORESCU, CR. II 348.

3°. Tas de orologiu, tablele ce închid cheresteaua unui orologiu. COSTINESCU.

4°. Învelitoare de pat, de masă, etc., cuvertură.

5°. (Mar.) Puntea unei corăbii (POLIZU), covertă.

[Mai ales prin Transilv., învechit, și: (< fr. *couvert*): **cuvértă** s. f. = copertă. STAMATI, BARCIANU.]

— *N.* din ital. **coperta**, idem (2°, 4°, 5°). Cf. cuvertură, coviltir.

COPEȚEÁ s. f. *Fourchée.* — *Copețele* = purcoaie mici, cât iei în furcă. H. IX 93.

— Variantă a lui **copițeă** (diminutiv din *copiță* = *căpiță*).

COPÍ † subst. (Bis.) v. **copie**[3].

COPIÁ vb. I[a] 1°-2°. *Copier.*

1°. Trans. A reproduce exact un text sau o operă de artă (pictură, sculptură), cf. plastografia, contraface, plagia. *Vom răspunde, copiind un fragment din scrisoarea ce am primit.* C. NEGRUZZI, I 332. *Să nu-ți închipuești, amice, că am copiat această istorioară din cartea răposatului Anton Pann.* ODOBESCU, III 47/12. *Înainte de April 1795, el își strânsese într'un caiet versurile, dar îl pierdu pe urmă și... neglijă să le copie din nou.* IORGA, L. II 487, cf. I 540. || Spec. A reproduce cu ajutorul presei de copiat. TDRG.

2°. A reproduce imitând ; a căuta să semeni cuiva, imitându-i purtările, graiul, etc. ; cf. imita, maimuțări. *Noile instituțiuni ce le-am copiat în pripă au rămas mărginite în cercul nostru cel restrâns.* MAIORESCU, CR. II 276/11.

[Prez. *copiéz* LB., la conj. și *să cópie* | Adjectiv: **copiát** (cu negativul **necopiat**), **-ă** = reprodus în copie; imitat. *Chipuri copiete din basme.* EMINESCU, N. 67/24; — (rar) **copiatór, -oáre** = care copiază s. a copiat; cf. copist. | Abstracte: **copiére (copiáre)** s. f. = faptul de a copia. *În cursul copierii, el a modernizat stilul.* IORGA, L. II 81; — **copiát** s. a. *S'a apucat de copiat.* | Pronunț. *-pi-a, -pi-e.*]

— *N.* din fr. Cf. copie, copist, copiar, decopia.

COPIÁR s. a. v. **copier**.

COPIÁRIU s. a. *Collection de copies.* — Colecție de còpii (într'o bibliotecă, arhivă, etc.). *Lucruri aflătoare în arhivele Vaticanului..., în colecțiile și copiariile lui Cornides.* IORGA, L. II 225. [Pronunț. *pi-ariu.* | Plur. *-arii.*].

— *N.* din lat.-med. **copiarium**, idem.

CÓPIE s. f. 1°-2°. *Copie (Mise au net, transcription; contrefaçon, imitation).*

1°. (Adesea în opoziție cu «autograf» s. «original») Reproducere exactă a unui text sau a unei opere de artă (pictură, sculptură). Cf. plastografie, duplicat. *Copie fidelă, exactă, autentică, cu multe erori. A confrunta copia cu originalul. A lua* s. *a trage* s. *a scoate o copie de pe o scrisoare. Còpii după cele mai bune opere ale lui Grigorescu.* Cf. LM. *Copie legalizată de comisie...* URICARIUL, XI 322/2. *De pe care scoțind D-lor copie...* ib. IV 53/27. *Dându-să epitropului copie încredințată* (= legalizată) *după orighinal.* COD. ȚIV. 39/5. *Cine va arăta copie de carte, acea copie trebue să fie adeverită de judecători.* CARAGEA, L. 97. *Se grăbiră a împrăștia còpii.* C. NEGRUZZI, II 146/25. *Promite cu venitorul curier copie după acea protestație.* GHICA, A. 744. *O copie după un testament.* EMINESCU, N. 40/6. *Judecătorul liberează... fiecăruia din erezi câte-o copie legalizată.* HAMANGIU, C. C. 179. # (Comerț.) **Copie de scrisori** s. **carte de còpii** = registru copier. Cf. ȘTEFĂNESCU, C. 124. **Còpii de pe natură** și-a întitulat Iacob Negruzzi scrierile sale cu tendințe satirice, în cari descrie tipuri din societatea românească.

2°. Imitație; operă (de artă) fără originalitate. [Eminescu] *nu vedea în femeia iubită, decât copia imperfectă a unui prototip nerealizabil.* MAIORESCU, CR. II 304[2]/3.

[Pronunț. *-pi-e*].

— *N.* pătruns în limbă, la începutul sec. XIX, pe mai multe căi (în LB. din lat.-med. **copia**, idem; ; în Țările românești mai întâiu din rus. **kópija**, idem, apoi din it. și fr.; în Ardeal din germ. *Kopie*). Cf. copiariu, copier, copist.

CÓPIE † s. f. *Foule, abondance, troupeau.* — (Latinism, ieșit din uz, în Transilv.) Mulțime, grămadă, abundență; turmă, cârd. *Copia și mulțimea cuvintelor celor grecești.* P. MAIOR, IST. 237. *Turme de oi, copie de cai și alte vite mână de la Unguri.* id. ib. 73. *O copie (grămadă mare)*

de porumbi... sboară cătră dânsul. ȚICHINDEAL, F. 373. [Pronunț. *-pi-e.* | Plur. *còpii* și *copie*].
— *N.* din lat. **copia, -am,** idem. Cf. c o p i o s.

CÓPIE s. f. (Bis.) *Couteau à deux lames.* — Cuțit cu două tăișuri (LB.), întrebuințat în biserică (Com. ST. POPESCU) la tăiatul prescurii. *Odejdii carile trebuesc să le aibă gata preutul...: sf[i]nțitele vase..., cópiia și bureatele.* POPA IOAN DIN VINȚ, ap. GCR. I 244. *De-acii cu copia, închipuind acea suliță cu care s'a rănit Domnul, taie în pecetea prescurii în patru părți prescura.* SYMEON (a. 1765), ap. TDRG. [Și: (< gr. κοπίς) **copi** † subst. (a. 1757) IORGA, S. D. XIV, 86.]
— Din slav. bis. **kopije** «sabie, lance» (< gr. κοπίς «pumnal, cuțit mare»). Cf. s c o p i. CIHAC, II 72.

COPIÉR s. a. *Copie de lettres.* — (Comerț.) *Registru-copier* s. *copier* = c a r t e d e c ò p i i, registru cu foi de hârtie de mătase, în care se copiază, cu presa, scrisori, acte, etc. subscrise și expediate de casa care le emite. [Și: **copiár** s. a. ȘĂINEANU, D. U. | Pronunț. *-pi-e, -pi-a.*]
— *N.* după germ. **Kopier (buch).** CADE. Cf. c o p i a r.

COPÍL s. m. și a. I. 1°. *Enfant, fils.* 2°. *Petit enfant, petit garçon.* 3°. *Enfant.* 4°. *Enfant, naïf, jeune* (fig.). 5°. *Serviteur.* II. 1°. *Enfant naturel.* 2°. *Repousse, talle.* III. 1°. *Gond.* 2°. *Tête de ranche.* 3°. *Pointe de crampon.* 4°. *Vrille.* 5°. *Luette.*

I. (Singurul sens cunoscut în limba literară. Accentuat *copíl;* în scrieri mai vechi și regional se găsește însă uneori și accentuarea *cópil.* La singular indică, de obiceiu, o persoană de sex bărbătesc; la plural se întrebuințează și pentru persoane de sex femeiesc, când vorbitorul nu ține să precizeze sexul).

1°. (Este cel mai întrebuințat termen și mai general ca sens spre a arăta o) Persoană, în raport cu părinții săi, cf. f i u, f i i c ă, b ă i a t, f ă t, f e c i o r, p r u n c. *Ne-am tocmit..., deaci mi-au dat o Țigancă anume Frăsina și un copil Onofrei* (a. 1597, Suceava). CUV. D. BĂTR. I 77. *Copilă de rob (roabă)* = slav. rabičišti. MARDARIE, L. 2961. *Subt nume de fii seau de copii să înțăleg asemine toate rudeniile cele din linie pogorîtoare.* CODICĂ ȚIV. 11/5. *Căci pentruca să s'ajute sânt născuți... și copiii și părinții.* KONAKI, P. 286. *Osârdnica mumă, încunjurată de copiii săi.* MARCOVICI, D. 3/12. *Copilul cu bobocii era chiar copilul lui.* EMINESCU, P. 192. *Bărbatul este tatăl copilului conceput (zămislit) în timpul căsătoriei.* HAMANGIU, C. C. 76. *Bărbatul nu va putea tăgădui paternitatea copilului născut mai înainte de una sută optzeci de zile de la data căsătoriei.* id. ib. 77. *A fi împovărat de copii* = a avea mulți copii. COSTINESCU. *Dragii mei copii, v'ați făcut mari.* ISPIRESCU, L. 33. *Stăpâne, lasă să se ducă numai nevasta d-tale cu copilul.* CREANGĂ, P. 169/15. *N'ai nici casă, nici copii, ești om fără căpătâiu.* ȘEZ. II 73/15. *Când primul copil moare, mama să nu meargă după el la biserică, căci îi moare și ceilalți.* ib. 45/6. *Spre a nu se deochia un copil, se ia pământ de sub talpa mă-sei și i se face zbenghiu în frunte.* ib. III 121/27. *Milostive Dumnezeu, Nu mă bate așa rău, Că și io-s copilul tău!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 430. *Muma răsfață pe copii, iar tata îi învață.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 238. *Fetița asta e un copil foarte bun.* # *De copii și de coate goale să nu se vaete nimenea.* ap. TDRG. | F i g. Fiu (al unei țări), cetățean. *O, copii de România.* ALECSANDRI, P. II 6. *Iar în lumea asta mare, noi, copii ai lumii mici, Facem pe pământul nostru mușuroaie de furnici.* EMINESCU, P. 222. | P. a n a l. (mai rar, despre animale s. monștri). Puiu. *În clipa aceasta* [Gheonoaia] *este cu copiii ei.* ISPIRESCU, L. 4. *Începe a striga: Copii, copii, copii! veniți, mama să vă laie.* CREANGĂ, P. 289/11. | P. e x t. Moștenitor, urmaș. *A murit fără (să lase) copii.* ȘĂINEANU, D. U. # **A avea copii.** *Nu se învrednicise a avea și el măcar un copil.* ISPIRESCU, L. 41. *Leacuri, care să nu facă să avem copii.* id. ib. 1. *Cel mai mare era harnic, grijuliv și chiabur..., dar n'avea copii.* CREANGĂ, P. 37/5. *Femeile cari au copii morți nu mănâncă mere până în ziua de Sf. Ilie.* ȘEZ. III 48/24. **A face copii** = a naște (copii). *Când faci copii, îți faci dușmani.* COȘBUC, F. 73/19. *Numai un copil o să faceți.* ISPIRESCU, L. 1. *Nu-ți face una copii, iai alta* [nevastă]. CREANGĂ, P. 118/22. *Mândră maic'am mai avut, Copil mândru m'a făcut, M'a băiat cu flori de munte...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 362. **O casă de copii** = copii mulți. *O văduvă sermană și c'o casă de copii.* CREANGĂ, P. 28/8. *Avea o casă de copii și era așa de sărac, că n'avea nici hrana de toate zilele pentru ei.* ȘEZ. IV 3/17. **Copil legitim** (Jur.), în opoziție cu **copil din flori** (ZANNE, P. II 86, MARIAN, NA. 60, aluzie la virgina care a născut din mirosul unei flori. BARONZI, L. I 106/6) = **copil de lele** (MARIAN, NA. 59) = **copil de căpătat** s. **de pripas** (ib.) (ZANNE, P. II 86) = **copil de la umbra** (s. **propteaua**) **gardului** (MARIAN, NA. 59, ZANNE, P. II 86) = **copil de țichire** (PĂCALĂ, R. 142) = **copil nelegitim** (s. **natural**) = copil născut din părinți necununați și mai ales din fete nemăritate, b a s t a r d, f o c h i u, b i t a n g (b i t o n g), s p u r i u, u r z i c a r, f e c i o r d e c u r v ă s. d e i z b e l i ș t e, p r u n c s. b ă i a t d i n f l o r i. *Copiii naturali, în privința succesiunii mamei lor sânt asimilați copiilor legitimi.* HAMANGIU, C. C. 156. **Copii urmași** = cei din urmă copii din mame mături. PAMFILE, B. 32. **Copii gemeni** s. **copii de gemene** = gemeni. *Bolnavul își pune piciorul scrântit pe pragul casei, iar o femeie care a făcut doi copii gemeni, îl calcă la încheietura scrântită cu piciorul și zice de trei ori...: Nici doi copii de gemene, Nici picior scrântit.* PAMFILE, B. 61. **Copil (de) găsit** = aflat, fără părinți cunoscuți. **Copil lepădat** = născut înainte de vreme; părăsit de mamă-sa. **Copil de suflet** = copil al altora luat spre a fi îngrijit și crescut de oameni fără copii, f e c i o r d e s u f l e t, cf. a d o p t i v, î n f i a t. (Expresia se întemeiază pe dorința celor ce adoptă asemenea copii de a avea urmași care să grijască, prin slujbe, pomeni și parastase, de sufletele lor, după ce ei vor muri. ZANNE, P. II 85). *Driturile și legăturile înfiitorilor și a înfiiților nu se pot aplica la driturile copiilor ce s'au luat de suflet.* CODICA ȚIV. 33. *Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah.* EMINESCU, P. 238. *M'am dus pe coclauri, să-ți aduc sanchi, copii de suflet.* CREANGĂ, P. 84/22. **Unde (și-)a înțărcat dracul copiii** = în locuri foarte îndepărtate și pustii. *Își întinsese hotarele împărăției sale pe unde a înțărcat dracul copiii.* ISPIRESCU, L. 11.

2°. (Cu privire la vârstă) Persoană de sex masculin în întâiul stadiu al vârstei, (de obiceiu) înainte de a ajunge adolescent, p r u n c (LB.), b ă i a t (GR. BĂN., GOROVEI, CR.), cf. f ă t, f e c i o r. *Kopil* = puer. ANON. CAR. *Copil se chiamă de la patru ani până la patrusprezece.* ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. CCR. 179, cf. *(de la patru ani până la cincisprezece.* a. 1800) IORGA, S. D. XVI 17. *Să prindză neștine copil cu de-a sila, să-l sărute, face prepus cum iaste acela sodomlean; alegând când va fi copilul mai gios de dzeace ani.* PRAV. 830. *Copil mitiutel ce nu grăiaște.* MARDARIE, L. p. 287. *Dascalu sau învă-*

ţătoriu de copii. ib. p. 221, cf. 173. *Şi le didia şi copii, ca să-i înveaţe limba grecească, copiii eghipt[en]i.* HERODOT, 138. *Copii[i] sânt supuşi rătăcirei.* MARCOVICI, D. 5/19. *Când se născu copilul ce s'aştepta să vie...* ALEXANDRESCU, M. 4/13. *Cântecul nevinovat al copilului.* EMINESCU, N. 3/14. *Sânt copil şi plâng uşor.* COŞBUC, F. 130/10. *Toomai când copilul împlinea cincisprezece ani...* ISPIRESCU, L. 2. *Scăldătoarea copiilor nu-i bine s'o dai noaptea afară.* ŞEZ. I 52/6. *Copiii plâng prin somn.* ib. II 65/31. *Copiii cari mor nebotezaţi se fac svârcolaci.* ib. III 45/18. *Copilul care va suge ţâţă de la o ţigancă, nu se va deochia.* ib. III 121/25. *Copilul născut când luna de pe cer este în creştere, va avea spor la toate în viaţa lui.* PAMFILE, CERUL 62. *Plânge inimioara 'n mine, Ca copilul de trei zile.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 114. *Şi măgarul e bătrân, dar îl încalecă copiii.* ZANNE, P. I 534. # (Spre a preciza vârsta întâilor ani ai vieţei, în pruncie s. îndată după ea, i se zice şi) **Copil mic.** *Copiilor mici să nu li se taie unghiile.* ŞEZ. I 19/1. *Unde-i copil mic în o casă, trebue noaptea astupate ferestrele.* ib. I 52/10, cf. II 52/15, III 149/10, III 121/14. *Copilului mic, până la anul, să nu i se tundă părul.* ib. III 121/15. *Copilul mic, purtat în braţe.* PAMFILE, C. (Până suge, copilului i se zice şi) **Copil de ţâţă.** *Mortalitatea copiilor de ţâţă este foarte mare, atât în oraşe cât şi la sate.* BIANU, D. S. 708. *Toţi copiii de ţâţă căţi mor se crede că vor fi îngeri.* MARIAN, Î. 66. *Copilul de ţâţă face din guriţă br, br, br.* PAMFILE, VĂZD. 99. **De (mic) copil** = de la vârsta când cineva era copil, din (fragedă) copilărie. *Mă cunosc ei bine, de copil.* COŞBUC, F. 125/6. *Copilul care de mic e deştept, va muri.* ŞEZ. III 45/1. *Dragi am fost de mici copii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 162. **Copil nenăscut** = făt (1°), fetus. **Copil de şcoală,** care umblă la şcoală. **Copil din** (s. **de) casă** (şi, eliptic) **copil** (la SBIERA, P. 45/30: **copil de curte)** † = fiu de boier, care făcea servicii de paj pe lângă familia domnitoare. *Copiii de casă* alcătuiau garda din lăuntru a palatului domnesc şi-şi aveau v ă t a f u l lor. Cf. BĂLCESCU, M. V. 592, 645. *Pus-au de au tras* [cu arcul] *... pre doi copii din casă.* LET. II 197/10. *Şi i-au dat şi o păreche de pistoale de tocuri şi au dat şi zeciuial[a] şi trepădul copiilor den casă* (a. 1713). IORGA, B. R. 17, cf. (a. 1753) ib. 17. *Lei 864* [la] *12 copii din casă din 2 spătării.* RĂŞCANU, L. 78/4. *Lei 600 vătaful de copii.* ib. 76/15. *În vremea asta, Cătălin, Viclean copil de casă, Se furişează...* EMINESCU, P. 270. **Copil (de cor)** = băiat care serveşte, împreună cu preotul, la diferite slujbe s. ceremonii bisericeşti. (În biserica catolică) *O procesie catolică înaintează, cu prapurile roşii în frunte, duse de copii de cor cu capetele goale.* IORGA, N. R. B. 34. (La noi) *Preotul şi învăţătorul capătă câte o lumină* [= lumânare] *şi mahramă, iar copiii (diecii) câte o mahramă mai mică.* MARIAN, Î. 260. **A ajunge în mintea** (s. **doaga) copiilor,** se zice despre un bătrân căruia i-a slăbit judecata, care s e c o p i l ă r e ş t e (PAMFILE, J. II), care devine c o p i l ă r o s; cf. z a h a r i s i t, x e n a m o r i s i t, r a m o l i t. **Răul (s. boala** s. **răutatea) copiilor** = epilepsie. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 13, PAMFILE, D. 237.

3°. P. e x t. Orice persoană tânără de sex bărbătesc. (Înainte de toate, pentru un bătrân, un om mai tânăr) *Dimitrie..., ca unul ce era «copil» pentru cellalt...* IORGA, L. I 330. (Iubitul, pentru fete) *Badea mieu, tânăr copil, Roşu ca un trandafir.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 391, cf. 29, 278. (Cu deosebire, la vocativ, în îndemnuri adresate de un conducător celor pe care îi conduce, arătând în acelaşi timp, de obiceiu, şi un pronunţat sentiment de afecţiune, echivalând cu «prieten») *Beţi, copii, toţi după mine Şi 'nchinaţi cupele pline!* ALECSANDRI, P. II 48, cf. I, 5, T. 387. *Pe el, copii!* (zice poliţaiul oamenilor săi). CARAGIALE, T. I 207/6. *Hei, copii, copii, argaţi, Somnul dulce voi lăsaţi, Ş'un cal iute-mi înşăuaţi!* ALECSANDRI, P. P. 58/16. *Staţi în loc, copii[i] miei! Staţi în glidă* (= şir, rând de soldaţi) *cum v'aţi pus, Nu vă uitaţi că doi nu-s.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 306. (Une-ori, în legătură cu verbe ale mişcării, vocativul *copile!* serveşte numai spre întărirea imperativului) *Pe care din cei împietriţi cum îl pocnea, îndată se trezea ca dintr'un somn greu şi — la drum, copile!* (= pleca imediat), *nu se mai oprea până acasă.* RETEGANUL, P. I 8/31. *Îndată se dă călugărul peste cap şi se face fecior, iar mănăstirea fată, ca mai nainte, — şi du-te, copile!* (= plecară amândoi imediat mai departe). id. ib. I 38/30. (Adesea ca refren în poezia populară) *Mândruţa-i ca o stea, Fetele n'o pot vedea! Hop, copile!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 396. *Pentru tine, mândră, hăi! Mi-a pierit iarba 'ntre văi, ...Nouă care de secară Şi nouă de grâu de vară! Aşa, zău, copile!* id. ib. 369. *Am o râză de inel Ş'o drăguţă'n Ciuguzel. Na, copile!* id. ib. 363. *Jucăm, zău, toată ziua Şi n'avem nici pe naiba. Na, copile, na!* id. ib. 361. *Place-mi mie d'a juca, Cu drăguţa d'altuia, Că se uită pe sub gene şi de mine că ş'o teme! Aşa, copile!* id. ib. 360 | (Une-ori întrebuinţat şi spre a îndemna animalele) [Surugiul către cai] *Hi... la imaş, copii... Acolo vă aşteaptă hambarul' cu orz!* ALECSANDRI, T. 45. *Curcile se strigă: copii, copii!* H. I, cf. X 498. | F i g. *Aducea... solicitudine prietenoasă, de copil de ţară* (= băiat tânăr crescut la ţară). TEODOREANU, M. II 23.

4°. F i g. (Cu funcţiune predicativă s. atributivă) Tânăr. *Arald, copilul rege, uitat-a universul.* EMINESCU, P. 202. | Fără minte, fără judecată matură (cf. proverbul: *nu s'a pomenit copil cuminte şi babă frumoasă!*). *Nu fii copil!* PAMFILE, J. II). | Naiv, nevinovat, încrezător în oricine, fără spirit critic. (Cf. *ca un copil de ţâţă* ZANNE, P. II 88). *Stroici este un copil, care nu cunoaşte încă pe oameni.* C. NEGRUZZI, I 141.

5°. † Servitor, slujitor, slugă. *Den casa lui Saul era copilŭ şi numele lui Siva.* BIBLIA (1688) 225/2.

II. (Întrebuinţat în limba veche, în opoziţie cu f e c i o r (d r e p t s. c u c u n u n i e), c o c o n s. p r u n c, şi azi în unele regiuni din vestul şi nordul teritoriului dacoromân; de obiceiu accentuat *cópil,* une-ori cu pluralul *cópili).*

1°. Fiu nelegitim s. natural, în afară de căsătorie, c o p i l d i n f l o r i. *Copilŭ, fecior din curvie făcut* = sl. ljubodějčištĭ. MARDARIE, L. 1727. *Kopil* = spurius, nothus. ANON. CAR. *Cópchil* = copil din flori. PAPAHAGI, M. *Cópil,* plur. *cópili* = fiu natural (Sişeşti, în Mehedinţi) Com. N. IONESCU. *Cóptiil,* dacă este accentuat pe silaba întâiu, cuvântul totdeauna are sensul de «prunc din flori». VAIDA. *Când se culcă cu muiare afară de casa lui, acel copil ce va face se chiamă cópil.* ÎNDREPTAREA LEGIEI, ap. TDRG. *Ori căţi coconi, să vor naşte den nunta ce să face fără leage, aceştia să nu se cheame nice den cei lepădaţi, nice cópii, nice alt nume să aibă, ce să fie streini de toate.* ŞAPTE TAINE, ap. TDRG. *Părinţii ce-ş[i] vor hotri fiii lor, macar de le-ar fi şi copii* [Munt.: *copilii*] *şi de-are fi şi văduo,... să vor certa cu moarte.* PRAV. 675. *Feciorii ce să vor naşte den călugăriţă, aceia sânt cópii* [Munt. *copilii*]; *nu vor moşteni nemică dentru avearea mâne-sa.* ib. 924. *Cela ce va dzice cuiva că-i afurisit sau cópil, neştiind că cel afurisit l-au iertat şi l-au făcut cu adevărat fecior după leage, nu să va certa ca un suduitoriu.* ib. 924. *Iară de-i va fi fecior de suflet sau de-i va fi cópil, atunce nu va putea să margă*

la giudeț. ib. 931. *Însă așa zic că n'au fost Bogdan-vodă fecior cu cununie, ce copil lui Alexandru-vodă.* LET. I 113/16. *Nu copil, ce cópil (și, cu iertarea cuvântului, mai chiar să zic ficior de curvă) să numească și iaste.* CANTEMIR, HR. 112. *Cum să fi fost copil[i], și nu feciori drepți, cari vor fi făcut acesta lucru, pentrucă nu să poate să fie, cela ce va fi fost drept, să-și omoare pre părintele său.* HERODOT, 58.

2°. Fig. Lăstar sălbatic, ieșit din rădăcina s. curpenul plantelor (lăstarele sălbatece, numite și puii sau furii plantelor sânt asemănate cu copii nelegitimi; cf. bitong «bastard», care în Brașov are același sens) *Cópil* = puiu al porumbului, de jos, din rădăcină. VÂRCOL, V. Când porumbul este mic, firele se numesc *cópili...* și *copileți.* ION CR. IV 220. De la nodul cel mai apropiat de pământ, adesea firul de popușoiu, în anii ploioși și la rărime, dă un fel de ramuri, care câteodată fac și ele păpuși și spice și care se numesc surioară..., *còpil,* pl. *còpili,* cop(ch)ileți, ipuieți, frați, surori sau puice. PAMFILE, A. 87. | Spec. *Cópil* = lăstar de dovleac. VÂRCOL, V. Când vremea le este prielnică, vrejul... de bostan crește îndestul de lung, se urcă pe garduri și chiar pe pomi, dând afară de aceasta și numeroși muguri, lăstari sau *còpili,* cari cresc, înfloresc și rodesc. PAMFILE, A. 180. | Lăstar sălbatec la planta de tutun. *Neglijându-se aceasta [= de a rupe butonii ce se fac la tulpinele de tutun], dă naștere la copili laterali cu foi multe.* ALEXANDRESCU, ap. TDRG.

III. P. anal. (Accentuat mai ales *cópil,* cu pluralul *cópili* și *cópile*) Vârful, partea proeminentă a unor obiecte (asemănate cu lăstarele care înmuguresc).

1°. *Cópil* = cuiul de fier sau de lemn care intră în gaura s. veriga unei țâțâni (LM.); cârlige mari la porți, în care se învârtește poarta deschizându-se sau închizându-se (COSTINESCU); p. ext. țâțână (DICȚ.), balamale (VÂRCOL, V.). *Două porți, țipând pe niște cópile groase, se deschiseră.* DELAVRANCEA, S. 89/14. | *Cópil* = fierul de la ușă în care cade clanța spre a se închide (COSTINESCU), clempușul de la ușă în care se prinde clanța (RĂSMIRIȚĂ). (Numai la LM.) Partea osiei care intră în butea unei roți.

2°. (Dâmbovița) *Copilul (de sus* al) sau ciocul (clobanțul, căciula, vârful, capătul, cârmogul) și *copilul de jos* sau cioculețul (măseaua, urechea, clenciul, buretele, creasta, crestușul, botul, nodul, etc.) leucei țin lanțul cu care e legat de leucă cârâmbul loitrei, ca să nu iasă afară sau să lunece în jos. Cf. DAMÉ, T. 11 (cu ilustrație) și 15. *Tinzătorile [căruții] cu cârlige și copili.* H. XI 390.

3°. *Cópilii* = cracii s. colții scoabei. DAMÉ, T. 115.

4°. Un fel de spițelnic cu care se găuresc lații. *Copil sau lățuitor* (între uneltele de dulgherie) H. XI 27.

5°. (Anat.) *Cópil,* plur. *cópili* = omușor, mică proeminență cărnoasă ce atârnă în gât. RĂSMIRIȚĂ, 163.

[Plur. (ad I) *copii,* articulat *copiii,* (ad II de obiceiu) *copili,* (ad III) *copili* și *copile.* | Și: (dial.) *cochil, copchil,* **cupíl** *(cuchil)* † s. m. = copil (ad I 1°). *I-am făcut acest zapis, ca să-i fie dumisale și giupânesei dumisale și cuchililor dumisale* (a. 1725, Iași). URICARIUL XXIII 274/5. | Diminutive: **copiláș** s. m. (cu o pronunțată nuanță desmierdătoare; se poate întrebuința și despre o fetiță). *Kopilash* = puellus. ANON. CAR. (ad I 1°) *Zise Samuil către Iesei: sfârșitu-s'au copilașii?* BIBLIA (1688) 207, cf. 195, 2. *Iubitul ei sîngur copilaș ce au avut lăsându-o, au fugit.* DRĂGHICI, R. 88/31. *Fie-vă milă de giupăneasa și copilașii miei!* C. NEGRUZZI, I 155. *Copilașu-și ține 'n poală.* VLAHUȚĂ, P. 61. *Dobândi un drag de copilaș.* ISPIRESCU, L. 41. *S'a jurat... că nu mi-a spăria copilașii nici odată.* CREANGĂ, P. 28/2. *Dragul mamei copilaș, Copilaș fără sălaș!* JARNIK-BÂRSEANU, D. 198; (ad I 2°) *Un copilaș, nepot de fiu Brâncovanului, au scăpat.* LET. II 384/24. *Un copilașŭ de șapte ani.* MINEIUL (1776) 109²/2. *Copilașii veseli aleargă.* ALECSANDRI. P. II 26. *Zugrăvit-au c'un cărbune Copilașul cel isteț Purcelușî cu coada sfredel.* EMINESCU, P. 192. *Și drept e că era toată un copilaș frumos și cuminte.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 226. *Uriețul... umbla ...cu mânile întinse după bietul copilaș.* CATANĂ, P. B. I 66. *Merge chiuind Miu Copilaș, Mândru păunaș.* ALECSANDRI, P. P. 62/3. *Drăguțul nu-i nici drăguț, Ci-i un copilaș micuț, Nici nu știe săruta, Până nu l-oiu învăța.* HODOȘ, P. P. 181. *Copiii copilașîlor.* (Descântec). ȘEZ. IV 191/2; (ad I 5°) *Am poruncit copilașilor (ca) să nu se atingă de tine.* BIBLIA (1688) 192/2, cf. 181, 189, 192/2, 354; — **copilét** (dial. *copchilét, copcilét)* s. m. și a. = copil (II 2°), vlăstarele care răsar pe lângă trupina principală a păpușoiului (Bilca, în Bucov., com G. TOFAN), strujănașii cei ce cresc pe lângă tulpina păpușoiului principal după prășitul al doilea (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), fire de păpușoiu ce ies după prășitul al doilea, din al doilea rând de rădăcini, în vârf cu câte o păpușă: stau ca copiii împrejurul tatei (ION CR. IV 249, cf. 220), pui de cucuruz (VICIU GL., cf. DAMÉ, T. 63); vlăstarii prea tineri ai unei plante, cari o împiedică în desvoltarea ei normală (Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU), pui de pom, rămurelele ce ies din trupina unui pom în urma celor adevărate (MARIAN), lipaci (Mold. DAMÉ, I 94); p. anal. (Bucov.) căpriorii lăturași, de lângă căpriorii din cornuri, la o casă (MARIAN, com. ITTU); scaun mic cu trei picioare (Băișorul-de-munte, jud. Turda-Arieș; com. M. ITTU). Cf. și copileț = cobileț, cobilete. *La prașila a doua se rup cu mare îngrijire și copchileții de la rădăcina hlujanului.* I. IONESCU, C. 101, cf. C. 22. *Ai strâns copcileți pentru vacă?* G. TOFAN. *Popușoii trebue răriți, rupându-li-se copchileții.* PAMFILE, A. 183. | Augmentative (în sens desmierdător): **copilóiu** (cu rostirea *copiloŭ)* s. m. (în Banat, LIUBA-IANA, M. 24) și **copilándru** s. m. (cu diminutivul **copilandríc,** † **copilandréc** s. m.) = copil (I) mai răsărit, măricel (COSTINESCU) (nu conține niciodată nuanța de sens peiorativă, inerentă augmentativelor românești, ci o nuanță de sens desmierdătoare, caracteristică pentru diminutive, cf. flăcăiandru, băiețandru). *Kopilandru* = puer. ANON. CAR. *«Elam» însă se înțălege după mărturia sau tălmăcirea jidovească tânăr copilandru.* LET. I 51/11. *Fiind ei copilandri, în casa părinților săi...* URICARIUL, V. 203. *Când eram copilandru, mergeam des la plimbare.* C. NEGRUZZI, II 72/5. *Pe car, un copilandru privește 'n depărtare.* ALECSANDRI, P. III 90. *Sosiră în sfârșit în București ginerii greci [ai Chiajnei]. Unul, copilandru tânăr, frumos...* ODOBESCU, I 132/3. *Eram un copilandru.* EMINESCU, P. 200. *Atunci, în 1689, Domnul avea numai șapte ani și Dimitrie* [Cantemir] *însuși era un copilandru de cincisprezece ani.* IORGA, L. II 340. *Spuse că n'a văzut om de când era copilandru.* ISPIRESCU, L. 101. *Acesta Gabriel copilandrec fiind, sburdat de tinerețe.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Fiind el copilandric* (= în tinerețea sa) *ară tată-său în Zahareștî* (a. 1763, Mold.). IORGA, S. D. VII 222, cf. URICARIUL X 181/24. | Colective: **copilíme** s. f. POLIZU; **co-**

piláme s. f. (Vâlcea, mai ales la plural) *Copilamuri* = copii mulţi. VÂRCOL, V.; **copilăríme** s. f. DDRF., **copilărét** s. m. sing. | Adjective: **copilós, -oásă** (VÂRCOL, V.), mai des: **copilărós, -oásă** = ca un copil (mai adesea cu o nuanţă de sens peiorativă), cu minte s. dispoziţie sufletească de copil, care face copilării, cf. zburdalnic, sturlubatic; (rar, impropriu) copilăresc, pentru copii. *E copilăros foarte Şi nu ştie să se poarte.* PANN, P. V. II 131. *Râdea c'un feliu de copilăroasă nebunie.* EMINESCU, N. 83/4. *Eram vesel ca vremea cea bună şi sturlubatic şi copilăros ca vântul in turbarea sa.* CREANGĂ, A. 34/5. *Copilu-i copilăros, El aruncă mărul jos Şi nici ştie a-l desmierda, Nici cu el a se juca.* ALECSANDRI, P. P. 326b/5, cf. TEODORESCU, P. P. 327. *Basmul mieu e cam copilăros, dar pare-mi-se că nu e tocmai fără de folos.* ODOBESCU, ap. TDRG.; — **copilărésc, -eáscă** = de copil, care este al vârstei copilului (COSTINESCU), pueril, infantil. *Făcea lucruri copilăreşti, sau, să zic mai bine, nebuneşti.* MAG. IST. I 326. *Faţa fină, dulce şi copilărească a băetanului.* EMINESCU, N. 35. *Ni s'au pierdut... alte mici producţii* [literare] *copilăreşti de acelaşi fel, care făceau mândria Logofătului Miron.* IORGA, L. I 64. *Jocuri copilăreşti.* TDRG. *Mie nu mi se prea pare Că-i fire copilărească Şi nu ştie să iubească.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 67. (Substantivat) **Copilăreasca** s. f. = un joc de cărţi (fără descriere). H. XI 507. | Adverb: **copilăréşte** = în felul copiilor, ca un copil. *Zicându-i Banul Gheorghe: «Mateiu, căci faci copilăreşte, de nu şezi?»* LET. III 141/16. *Iar când te văd zâmbind copilăreşte, Se stinge-atunci o viaţă de durere, Privirea-mi arde, sufletul îmi creşte.* EMINESCU, P. 50. *El se da tot mai aproape Şi cerşea copilăreşte.* id. ib. 104. | Verbe: (cf. sârb. *kopiliti se* «a purcede grea (despre oi şi capre) în vârstă de un an») **copilí** IVa trans. = a tăia copileţii, firele de porumb sau păpuşoiu care sânt de prisos în cuib (Oltenia CONV. LIT. LIV, 166); refl. a lepăda copilul, a avorta (Banat, com. A. COCA). (Cu adjectivul) **copilit, -ă** (şi cu abstractele) **copilíre** s. f. şi **copilít** s. a. Când porumbul este mic, firele se numesc *còpili* şi smulgerea lor, unde sânt de prisos în cuib..., se numeşte *copilire.* ION CR. IV 220. Se rup adesea [copileţii] şi la prăşitul al doilea, când operaţia se chiamă *copilit.* PAMFILE, A. 88. [Porumbul] *se cultivă sistematic: târşit, răliţat, copilit, etc.* CATANELE, 22; — **copilări** IVa (intrans. şi refl.) = a petrece anii copilăriei; (despre oameni maturi) a face copilării, a nu fi serios; (despre bătrâni) a ajunge în mintea (s. doaga) copiilor. *Copilărise cu Ciubăr-vodă, care învăţase carte la dascalul Pascal.* C. NEGRUZZI, I 245. *Aici copilări şi flăcăi el.* SANDU-ALDEA, D. N. 201. *Credinţele aceste... sânt adunate din Spătăreşti, de lângă Fălticeni, unde am copilărit.* ŞEZ. II 162/20. *Taci, boieru' mieu! Te copilăreşti, ori vrei să mă iei încolo?* JIPESCU, ap. TDRG. *Todorel Todor, Drag soţior, T'u te glumeşti, O* [= au, ori] *copilăreşti?* POP. (Banat). CONV. LIT. XXXVI 899. [Despre un] *bătrân care se copilăreşte* [se zice că] *a dat în doaga copiilor.* PAMFILE, J. II (supt copil). *Omul, când îmbătrâneşte, copilăreşte.* ZANNE, P. II 582. (Cu abstractele) **copilărít, -ă** adj., **copilăríre** s. f., **copilărít** s. a. DICŢ. | Abstracte: **copilărie** (dial. **copilăreà**) s. f. = vârsta de copil (I), pruncie; (mai ales în legătură cu verbul *a face)* fire, fapte, purtare, vorbe, apucături de copil; (mai ales în legătură cu verbul *a cădea;* despre bătrâni) minte de copil, slăbire a judecăţii. † *Copilărie din casă* = funcţiunea de copil din casă, de paj. *Copilăria* se împarte în două părţi egale: *în prima copilărie,* care ţine de la naştere până la etatea de 7 ani,... [şi] *a doua copilărie,* în care copiii îşi schimbă dinţii..., de la 7 până la 11 ani, după care el se apropie de pubertate. BIANU, D. S. *Am învăţat în curtea Măriei Sale, la slujba copilăriei din casă.* LET. III 168/21. *Să le deie agiutoriul cu aceeaşi dărnicie, Ce şi lor le-au dat părinţii pân' după copilărie.* KONAKI, P. 296. *Mă despărţesc de priiatenii copilăriei meale.* BELDIMAN, N. P. I 36. *Datoriile... din copilărie şi până acum... s'au înmulţit foarte.* MARCOVICI, D. 9/28. *Încă din copilărie se deprinsese a înnota.* DRĂGHICI, R. 90/18. *El din mica copilărie au fost dat către acestea,* id. ib. 73/23. *Lăsând... iubitul loc a[l] copilăriei sale, venise la Iaşi.* C. NEGRUZZI, I 20. *Eu în copilărie iubeam să mă opresc Pe murii mănăstirei.* ALEXANDRESCU, M. 10. *Din copilărie, cu tine m'am deprins.* ALECSANDRI, P. I 240. *Gardul, în copilărie, Veşnic l-am asemănat C'un nebun care-a plecat Razna pe câmpie.* COŞBUC, F. 125/16. *Din cruda copilărie slujesc prin străini.* CREANGĂ, P. 200/16. *Prea iubită mi-ai fost mie Dintr'a ta copilărie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 253. *Mi-a plăcut dragostea Din dalba copilăreà.* MAT. FOLC. I 256, cf. 388, GRAIUL, I 25. *«Ce zic copiii aceia?» întreabă smeul pe Stan. — «Iată», răspunse Stan, «copilării de-a lor: Zic c'ar mânca carne de smeu».* RETEGANUL, P. IV 21/2. *Moş Trifu, căzut în copilărie...* N. REV. ROM. I 30, cf. ZANNE, P. II 528. (Fig.) *Copilăria artei* = începutul. ŞĂINEANU, D. U.; — (< *copilandru,* rar, numai în DICŢ.) **copilandríe** s. f. = vârsta de copilandru; — (postverbal din *copili*) **cópilă** s. f. = copilire, copilit, curăţirea popuşoiului de copileţi. *Còpila de popuşoi.* CONV. LIT. XLVI II 655; — (abstractul lui *copili* cu sens concretizat) **copilitúră** = copil nelegitim (Crişcior, în Munţii Apuseni) Com. ST. PAŞCA.]

— Cuvânt de origine obscură, probabil preromană, răspândit şi la popoarele învecinate. Dintre acestea, Ungurii *(kópé, góbé* = om prostănac, ştrengar, măscăriciu, ţăran săcuiu, cf. rom. *bitang* «copil din flori» şi «ştrengar, vagabond») îl au de la noi (Edelspacher A., *Nyelvtudományi közlemények,* XII 104; *Alexi Gy., Magyar nyelvőr* XVI 29; Putnoky, M., *ibid.* 182; Szarvas Gy., *ibid.* 226; Szinnyei J., *Magyar Nyelvőr* XXIII 249). Tot din românește e împrumutat rutenescul *kópyl (kópyu)* şi *kopeľá (kopeľáty)* «bastard». Dintre Slavi, îl cunoşteau odinioară şi Ruşii *(kopelĭ* «bastard», *kopelišče).* Cuvântul e răspândit la Bulgari *(kópele, kópile, kópelče, kopelák* «copil din flori» şi «băiat mic, puţoiu», *kopelána* «femeie care a născut un bastard», *kopeltija* «bastarzi, copii hoinari») şi la Serbo-croaţi (vechiu *kopilĭ* «bastard», azi *kópil, kópio, kópile* şi mai ales *kopilan* «bastard», «flăcău zdravăn», cu derivatele *kópilad* «copilăret», *kopiliti se* «a purcede grea [despre oaie şi capră] în vârstă de un an»). Această răspândire geografică — Ruşii au şi alte împrumuturi de dată veche de la Români (cf. *Dacoromania* IV 1405) — şi faptul că nu există în limbile slave nici o legătură etimologică cu alte cuvinte băştinaşe, au hotărît pe Miklosich *(Etym. Wörtb.* 129) să-l considere ca un împrumut. De asemenea Berneker *(Sl. Wb. 564)* îl crede «cuvânt balcanic». Formele în *-e,* la Sârbi şi Bulgari, ne fac să credem că avem a face cu împrumuturi din vocativul românesc *copile.* Nici la Neogreci (κοπέλι «june, slugă», κοπέλα «fată tânără», κοπελοῦδα «fetiţă», κοπέλι του ποκαμίζου «allonge d'une chemise», κοπελάκι, κοπελάριος «june», κοπελιαρόπουλος «băieţel», κοπελίστικος «copilăresc», κοπελάτα «tinereţe») cuvântul nu poate fi băştinaş şi nu se leagă de nici o tulpină cunoscută. Încercarea lui Vasmer (ap. Berneker, Sl. Wb. 564) de a deriva pe κοπέλλα «curvă» din lat. vulg. *cŭpella*

«poculum» nu e acceptată. Cuvântul nu pare a fi vechiu — E. A. Sophokles, *Greek Lexicon* nu-l înregistrează — la Greci; din epoca medio-grecească atestă G. Meyer *(Alb. Wb.* 198), după Du Cange, numai un κόπελος «spurius». Astfel rămâne ca punct de răspândire a cuvântului numai limba română sau albaneză, în care se întâlneşte (după G. Meyer, Alb. Wb. 198) *kopilj* «slugă», (calabr.) «june», (gegh.) «bastard» şi, ca adjectiv, «deştept, şiret». Femininul e *kopilje* «servitoare». Pentru explicarea cuvântului, G. Meyer *(l. c.)* a propus un lat. **copilis* «copil făcut cu o *copa* (= birtăşiţă)», etimologie neacceptată. Oştir (citat de Jokl, *Linguistisch-kulturhist. Untersuchungen* 6-7, 14, 311) crede că avem a face cu un cuvânt preindoeuropean în limba albaneză (înrudit cu bascul *-kume* «copil», ir. *cumal* «sclav», lat. *camillus* «copil născut liber») sau un cuvânt băştinaş în albaneză, compus din **ko:* v. i. *kă* «rău» şi **-pelnos*: alb. *pjel* «nasc». Deşi această etimologie e primită de Jokl, ea nu e convingătoare. Kr. Sandfeld *(Linguistique blakanique* 93-94) aşază pe *copil* între cele câteva «cuvinte balcanice» din sfera pastorală (ca *baciu, căciulă, fluier, gloabă, stăpân)* al căror punct de iradiere trebue să fie limba română sau albaneză şi pe care ai fi tentat să le crezi de origine tracă sau din alte limbi dispărute azi în Peninsula Balcanică. În general, cuvântul acesta, fără derivate şi nesupus la legile sincopării, face impresia şi la Albanezi de a fi împrumutat.

Este deci probabil că punctul de plecare al cuvântului e limba română şi nu invers, precum s'a crezut (Cihac II 651-52 îl credea împrumutat din greceşte; Philippide, *Principii* 44 din slavoneşte; Miklosich, *Etym. Wb.*, Şăineanu, D. U. şi — cu rezerve — O. Densusianu, *Hist. de la langue roum.* 37, 352, 355, 387 şi Th. Capidan, *Dacoromania* II 524-525 din albaneză; Tiktin *Dicţ. rom.-germ.* îl derivă pe *cópil* din slavoneşte, iar pentru *copil* citează formele greceşti şi albaneze), deşi nici una din etimologiile date până acum nu sânt mulţumitoare. Laurian şi Massimu se gândeau la lat. pupillus, pupilla (chiar dacă am admite — mai ales în limba copiilor — disimilarea *p-p* în *c-p*, sau o contaminare cu *coca, cocon*, rămâne neexplicat de ce *-illus* a dat *-il* şi nu *-él)*, iar pe *cópil* în sensul II 3° îl aseamănă cu ital. *copiglia* «pană care se bate în coada de lemn (mânerul) unor instrumente, pentruca să stea înfiptă în gaura părţii de metal» (care e în legătură cu vechiul *copigliare* «a cuprinde, a îmbrăţişa»). C. Diculescu *(Dacoromania* IV, 1552) îl crede de origine gepidă: **kopilo* din *cop* în m.-engl. *hor-cop* «copil de curvă», ca got. *barnilo* «copil» din *barn.*

De sigur că la noi cuvântul *copil* e străvechiu, precum arată şi alterarea labialelor, deşi e foarte probabil că forma *còpil* (cu plăralul în *-li* ca în cuvintele mai nouă) a venit mai târziu de la Sârbi, cărora li-l dedesem noi mai înainte (În Braşov se zice *ko(p)k'il* dar *kòpilw' uşii)*. Dintre celelalte dialecte, Istroromânii au pierdut cuvântul. Megleniţii au *cópil* «bastard» (Candrea, *Graiu şi Suflet* III 202), dar mai ales *cupiláş* «copil mic, prunc» şi «flăcău, tânăr bun de însurat, mire» *(ibid.* 207, P. Papahagi, *Megleno-Românii* 72=206, Th. Capidan, *Dacoromania* II 525). Aromânii au *cók'ilŭ*, întrebuinţat în regiunile nordice, cu sensul de «bastard», cu diminutivul *cok'iluş* (Capidan, *Dacoromania* II 524, cf. şi localitatea *Koklji* < *kók'il'l'i* «bastarzii», *Weigand, Jahresbericht* XXI-XXV, 174) dar şi *cópil*, cu varianta *cupilciu* (Dalametra). *Cókilŭ* însemnează însă şi «băiat tânăr» (Nicolaides, Codicele Dimonie), precum femininul *cók'ilă* însemnează «fată mare, nemăritată, fecioară» (Dalametra, P. Papahagi, *Basme* 567, Weigand, *Aromunen* II 310). Se pare deci că a existat şi la Aromâni forma *kok'il*, peste care s'a suprapus bulgarul *kópil*, dând forma *kók'il* (cu *p* palatalizat, dar cu accentul mutat), precum sârbescul *kópio* a produs (în Perlepa, Crusova, Bitolia) pe arom. *cok'ŭ* «bastard», iar grec. κοπέλα pe arom. *copelă* (la Cavallioti).

CÓPIL s. m. } v. **copíl.**
COPILÁME s. f. }

COPILÁNDRĂ s. f. v. **copilă.**

COPILANDRÉC † s. m. } v. **copil.**
COPILANDRÍC s. m. }

COPILANDRÍCĂ s. f. v. **copilă.**

COPILANDRÍE s. f. }
COPILÁNDRU s. m. } v. **copil.**
COPILÁŞ s. m. }

COPILÁŞĂ † s. f. v. **copilă.**

CÓPILĂ s. f. v. **copil** şi **copilă.**

COPÍLĂ s. f. I. 1°. *Fille.* 2°. *Petite fille, fillette.* 3°. *Jeune fille.* 4°. *Naïve, enfant.* II. *Fille naturelle.*

I. 1°. Copil de sex femeiesc (în raport cu părinţii), cf. fiică, băiată, fată, pruncă. *De-ai fi văzut cum au jucat Copilele de împărat.* COŞBUC, B. 22. *Dacă văzu împăratul că-l înteţesc fetele cu rugăciunile, zise: Iată, copilele mele, de ce sânt trist.* ISPIRESCU, L. 12. *În care clasă e copila Dv.?* TDRG. # **Copilă de suflet:** luată de oameni fără copii spre a fi ca un copil al lor. Cf. adoptivă, înfiată. *Luare de copilă de suflet.* IORGA, S. D. XII 161.

2°. (Cu privire la vârstă) Persoană de sex femeiesc în întâiul stadiu al vârstei, fetiţă, pruncă, băiată, cf. fecioară. *Pentru logodna fiicăi-sa Catrina, ce o logodise cu Ştefan-vodă... încă de copilă mică.* MUSTE, ap. TDRG. *De când eu eram copilă Sânt de toţi ai mei uitată.* ALECSANDRI, P. I 15. *Sprintenă, ca o copilă, face degrabă lcşie.* CREANGĂ, P. 76. *Şcoală de copile* (Bucov.) = de fete.

3°. (La origine ca termin desmierdător dat de femei mai bătrâne fetelor sau de amanţi iubitelor lor) Persoană tânără de sex femeiesc (şi după ce a trecut de vârsta copilăriei). *Pâine şi vin iaste mie şi copilei* [e vorba de ţiitoarea unui levit] *şi tinerelului.* BIBLIA (1688) 189. *Gerul... pe feţe de copile înfloreşte trandafiri.* ALECSANDRI, P. II 12. *S'ar fi închinat unei copile, care i-ar fi dat lui inima ei.* EMINESCU, N. 37. *Baba întâmpină pe fată cu blăndeţe şi-i zise: Ce cauţi prin aceste locuri, copilă, şi cine eşti?* CREANGĂ, P. 288/11. *Noroc şi izbândă Şi piept de copilă blândă!* PAMFILE, DUŞ. *Io-s copilă tinerea, Nu ştiu dorul mângâiu, Io-s copilă desmierdată, Nu-s cu dorul învăţată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 109. *Cu mânile pe psaltire, Cu ochii pe la copile.* ib. 471. *Până ce iubeam copile, Mai era ceva de mine, Dar de când iubesc neveste, Creşte barba fără veste.* ib. 307.

4°. Fig. (Predicativ) Naivă, nevinovată, neştiutoare, nepricepută, fără judecată matură. *Tu eşti copilă, asta e. Hai ş'om fugi în lume.* EMINESCU, P. 275. *De ce vrei să pleci? Cât eşti de copilă!* COŞBUC, B. 197. *Ce copilă eşti! îi zise cealaltă. Dar tata n'are destulă oştire să te scape?* ISPIRESCU, L. 51. *Pe seară să te găteşti, Copilă ce eşti, Că deseară vin la voi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 366.

II. (Accentuat *cópilă*). Bastardă, fată nelegitimă. *Cóptiilă* = fată din flori. VAIDA. # **Copil de cópilă** (s. numai **de cópilă**) = bastard, copil din flori (REV. CRIT. III 119), copil din dragoste, nelegitim (Oravița, com. A. COCA).

[Diminutive: **copilášă** † s. f. (ad I 1°) *Murind fratele său, ii rămase o copilașă de noao ani.* MINEIUL, 179^{v}/$_{2}$ (ad II 3°) *Copilașa moaviteanca iaste.* BIBLIA (1688), 192;— (azi mai ales) **copilíță** s. f. (ad I) *Română copiliță, nu ți-e de ajuns podoaba ce-ți dărui natura?* C. NEGRUZZI, II 36/$_{2}$. *Iar pe iarbă 'n poieniță Cântă-o albă copiliță, Cu ochi dulci, desmierdători Și cu sânul plin de flori.* ALECSANDRI, P. II 90. *Veneau doi inși: un moș... și-o copiliță.* COȘBUC, F. 70/$_{4}$. *Copiliță, copiliță, Draga badei drăguliță, Astă vară sugeai țâță, Ș'acum dai badei guriță.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 390. *Păn' eram eu copiliță, Ieșeam seara pe uliță, Albă ca o lebediță.* ib. 177; — **copilícă** s. f. (ad I) *Cât mi ți-i noaptea de lungă, Mie-mi pare mititică, Pentru tine-o copilică.* PAMFILE, C. Ț. 175; — **copilúță** s. f. *Eu mi-s viță nemeșească, Copiluță românească.* BUD. P. P. 14. | Augmentativ (desmierdător): **copilándră** = copilă după ce a crescut mai mărișoară (MARIAN) (cuvânt cu o pronunțată notă desmierdătoare), cf. codană; p. ext. (predicativ) naivă, nepricepută, neștiutoare, fără judecată matură. *Dacă însă sânt fete mari sau copilandre, le duc numai feciori.* MARIAN, Î. 256. *Mă socoți tu așa de proastă și copilandră.* SBIERA, P. 9/$_{40}$. *Fața rotundă și plină o arăta mai copilandră.* CONTEMPORANUL, V$_{2}$. 481. (Cu diminutivul) **copilandrícă** s. f. *Când eram copilandrică...* (Șar, Dorna). CONV. LIT. XLIV, 267.]

— Pentru etimologie, cf. *copil.*

COPILĂREÀ s. f.
COPILĂRÉSC, -EÁSCĂ adj.
COPILĂRÉȘTE adv.
COPILĂRÉT s. m. sing.
COPILĂRÍ vb. IV^{a}
COPILĂRÍE s. f.
COPILĂRÍME s. f.
COPILĂRÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **copil.**

COPILÉȚ s. m. și a. v. **copilete** și **copil.**

COPILÍ vb. IV^{a} v. **copil.**

COPILÍCĂ s. f. v. **copilă.**

COPILÍME s. f. v. **copil.**

COPILÍȚĂ s. f. v. **copilă.**

COPILITÚRĂ s. f.
COPILÓIU s. m.
COPILÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **copil.**

COPILÚȚĂ s. f. v. **copilă.**

COPINEÁȚĂ s. f. v. **copeneață.**

COPIÓS, -OÁSĂ adj. *Copieux.* — Îmbelșugat, îndestulat, bogat, abundent. *Grăpături copioase și înainte și după facerea sămănăturilor.* I. IONESCU, D. 197. *O copioasă «zacuscă».* IORGA, L. II 94. *Copioase amestecuri cu alte ginți.* HASDEU, I. C. 175. *Suprimase cafeaua cu lapte, chiflele cu unt, dejunul copios.* C. PETRESCU, C. V. 142. *Amintindu-și de copioasa cafea cu lapte.* I. TEODOREANU, M. II 140. *Sânt numeroși inspectori generali, cu salarii copioase.* UNIVERSUL, 1930, 4 Noemvrie. [Pronunț. *-pi-os*].

— *N.* din lat. **copiosus, -a, -um** «îmbelșugat».

COPIȘĂLÍ vb. IV^{a}. Mettre le foin en meules.— A face căpița, a căpiți, a căpița. BUCUȚĂ, R. V.

COPÍST s. m. 1°. *Copiste.* 2°. *Expéditionnaire.* 1°. Cel ce copiază ceva (un manuscris, un tablou, etc.), cel ce scoate còpii după un original. *Acest copist, lăsând deoparte cuvintele ocăritoare a Hronicarului, laudă domnia lui Ghica.* [Cuvintele sânt ale editorului]. LET. II 458/$_{28}$. *În vechime,... reproducerea scrierilor se făcea prin copiști.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 12.

2°. Funcționar inferior care scrie și copiază acte, cf. pisar, scriitor, conțopist. *Ce viață-l așteaptă pe el? Un copist avizat a se cultiva pe apucate, singur.* EMINESCU, N. 36/$_{7}$. *Își pregătise din leafa de copist la tribunal economisită până la ultimul ban, un rând de straie, să-i țină un an.* C. PETRESCU, C. V. 30.

— *N.* din fr.

COPISTÉRĂ s. f. v. **căpistere.**

COPITÁ vb. I^{a} v. **copită.**

COPÍTĂ s. f.
COPÍȚĂ s. f.
} v. **căpiță**[1].

COPÍTĂ s. f. I. *Sabot.* II. 1°. *Agaric.* 2°. *Cèpe.* I°. Propriu. Unghia cornoasă care acoperă extremitatea piciorului calului, rumegătoarelor și altor animale. *Kopitĕ* = calx. ANON. CAR. *Sap pământ cu copita.* MARDARIE, L. 160. *Cu margene[a] copitii ușor izbind în pământ.* ILIODOR (1773), ap. GCR. II 90/$_{38}$. *Boi cu coarne ascuțite Și copite potcovite.* ALECSANDRI, P. II 105. *Nenorocitele fiare își scuturară praful de pe copite.* C. NEGRUZZI, I. 281. [Caii] *pe copite iau în fugă fața negrului pământ.* EMINESCU, P. 242. *Armăsarul mieu... aleargă... de nu-i vezi copitele.* ISPIRESCU, L. 178. [*Strigoii*] *în loc de picioare au copite ca de capră.* PAMFILE, DUȘM. 198. *Copita de cerb rasă praf, amestecată cu oțet, se dă de băut la epilepsie.* LEON, MED. 85. *Murgule,... Din copită să-ți faci sapă..., Lângă ulmi să-mi faci o groapă.* ALECSANDRI, P. P. 74^{b}/$_{16}$. *O căprioară... Cu copite sprintenele.* ALECSANDRI, P. P. 164/$_{12}$. [Calul zice:] *Cu copita am lucrat, Până groapa i-am gătat Și în ea l-am îngropat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 498. *Cu copitele băteau, Cu cozile felezuiau.* ȘEZ. VI 165. # *Cui i-e milă de cuiu, pierde și copita.* ZANNE, P. I 613. *Îi sar copitele* = fuge repede (Smulți, Covurluiu). id. ib. IX 600. | (Bot.) **Copită-de-copaciu** = ciupercă. Cf. BARCIANU, ALEXI. Cf. copită (II 1°). **Copita-calului,** numele unei buruieni, nedefinite. H. V 389, X 85.

II. P. anal. (Bot.) 1°. Babiță. PANȚU, PL., PĂCALĂ, M. R. 26.

2°. Mănătarcă (Vălcăul-românesc, Sălagiu) VICIU, GL., (Iosășel, Arad) com. ITTU.

[Accentuat și: *cópită.* DR. V 304. | Plur. *-pite,* (art. *-pitele* și *-pităle* DR. V 303) și *-piți.* | Și: **căpítă** s. f. DR. V 303; (+ *scobi*) **scopítă, scópită** s. f. ib. V 304. | Adj. **copitós, -oásă** = cu copită (cf. GHEȚIE, R. M. 91); mare ca o copită, în felul copitei, tare, bătos, umflat (cf. BARCIANU, ALEXI). | Verb: (numai la ANON. CAR.) **copitá** I^{a} = a lovi cu piciorul. *Kopitĕdz* = calcitro, (cu part.-adj.) **copitát, -ă** = cu copite. DICȚ. *Mascurii copitați și căplăugi sânt buni numai de speculație, iar nu de casă.* DRĂGHICI, ap. TDRG. | Alte

derivate: **copitáriță** s. f. (Bot.) = babiță, copită (II 1°) CADE; — **copitáriț** s. m. = bureți de munte. VÂRCOL; — (în descântece) **copitáríță** s. f. *Copită, copităriță, Cal negru din picior te lepădă.* MAT. FOLC. I 634.]

— Din slav. (paleosl. **kopyto,** bulg. **kopito,** sârb. *kòpito*, rut. *kopýto*), idem.

COPITÁN s. m. = (Ungurism) **căpitan.** ȚIPLEA. — Din ung. **kapitány,** idem.

COPIȚÁNĂ s. f. v. **căpiță**[1].

COPITÁRIȚ (Bot.) s. m.
COPITÁRIȚĂ (Bot.) s. f.
COPITĂRÍȚĂ s. f.
COPITÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **copită.**

COPLÉJ s. m. v. **copleș.**

COPLÉȘ s. m. *Petit enfant.* — (Mold.) Copil mic. *Dacă-s copleși, ce să le faci?* (Dorohoiu) ION CR. VI 127. *Unde-s fetele cum erau pe vremea noastră? Amù mireasa joacă'n horă și coplejul țipă pe cuptioriu.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 108. [Și: **copléj** s. m. | Augmentativ: **coplizán** s. m. = copilandru (Neamțu). *O crescut cătu mi ți-i coplizanu'.* ION CR. VII 252]. — Cf. copil și copleși.

COPLEȘÍ vb. IV[a] trans. 1°. *Entourer, cerner.* 2°. *Plonger* (dans l'eau). 3°. *Recouvrir, combler, envahir.* 4°. *Combler, surcharger, accabler. S'affaisser.*

1°. A încunjura, a cuprinde (de toate părțile), a încercui. *Nu știi, maică, ce-am pățit! Ori că Tudor mi-a sosit, Ori că hoți ne-o copleșit, Că în beciu m'a'mpiedicat Trupul unui om culcat!* TEODORESCU, P. P. 674.

2°. A afunda, a cufunda, a acoperi peste tot cu un lichid (COSTINESCU), a înfunda (IV 1°), a înneca. Cf. PONTBRIANT. *Copleșește merele cu apă* = pune-le într'un blid cu apă așa, ca să fie cu totul acoperite cu apă (Brașov).

3°. A acoperi (peste tot), a se întinde peste ceva în toate părțile (LM.), a îngropa. *Buba copleșește toată fața.* LM. *S'a surpat malul și l-a copleșit.* DDRF.

4°. A umplea tare, peste măsură, a împovăra, a îngreuia, a încărca (III 1°-2°); a inunda, a năpădi; a doborî, a strivi subt o greutate (o mulțime s. o forță prea mare), a da gata pe cineva încărcându-l cu o greutate prea mare, cu ceva ce nu poate suporta (fig. cu laude, cu daruri, etc.); a întrece, a birui. (Mai ales ca part.-adj.) *Pizma și zavistia copleșiră meritul cel înalt.* MARCOVICI, D. 461. [*Am pofta*] *de a te copleși sub un nemete de erudițiune cinegetico-academică.* ODOBESCU, III 63/3. *Cumplitele nevoi... copleșiră Dacia.* id. III 517/28. *Numele lui Kogălniceanu și al marilor lui tovarăși, al bărbaților a căror pierdere e cauza întristării care ne copleșește în aceste momente...* STURDZA, M. 57. *Un lehamete îi copleși sufletul.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Somnul îl copleși și căzu ca un mort.* ISPIRESCU, L. 82. | Refl. (Numai la COSTINESCU) A se apăsa în jos, a se lăsa de mijloc, a se gârbovi, a se încovoia.

[Abstracte: **copleșíre** s. f. (ad 4°) *Zicerile de origine latină ce au pierit sub copleșirea slavonismelor.* ODOBESCU, I 368. *Mai mult sau mai puțin neatârnate, oricum, scăpate de copleșirea tătărească, erau plaiurile.* IORGA, IST. ROM. II 89; — **copleșeálă** s. f. DICȚ. | Adjective: **copleșit** (cu negativul **necopleșit**), **-ă** (ad 4°) *Se văzură copleșiți de numărul dușmanilor.* BĂLCESCU, M. V. 7/3. *Moldovenii... erau copleșiți cu următoarele trei bătăi-de-cap.* HASDEU, I. C. 8. *Judecătorul de instrucție, până atunci gata să intre în ședință la orice chemare, începea să refuze acum, zicând că-i copleșit de treburi.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 28. *Era copleșit de ani.* DDRF. *A tăcut toată după-amiaza, copleșit de amețeala cloroformului.* C. PETRESCU, Î. II 50. *Și-au ținut firea până'ntr'o bucată de vreme, când au fost copleșit de somn.* SBIERA, P. 59/23. (Substantivat) *Copleșit* s. m. = arbore apăsat, rămas cu totul în creștere, al cărui vârf nu ajunge la înălțimea celorlalți arbori din pădure. Com. ITTU; — **copleșitór,-oare** = care copleșește].

— Etimologia nesigură (Tiktin, *Dicț. germ.-rom.* și CDDE. nr. 391 pleacă dela un lat. pop. **complexire* = complexare «a îmbrățișa, a încunjura, a strânge», derivat din *complexus*, dela *complector* «îmbrățișez, cuprind»).

COPLIZÁN s. m. v. **copleș.**

COPOÁICĂ s. f.
COPOÁUCĂ s. f.
} v. **copoiu.**

COPOÍ vb. IV[a] v. **copăi.**

COPOIÁȘ s. m.
COPOIÉȘTE adv.
COPOIÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **copoiu.**

COPÓIU s. m. I. *Chien courant.* II. *Policier, mouchard.*

I. Propriu. *Câne de vânat* (DICȚ., H. I 22, II 12, 28, 50, 126, 144, 167, 176, 203, 244, III 4, VI 188. X 465, 499, XIV 376) care zgonește (I. GOLESCU, C. I (215), gonește (COSTINESCU, H. III 15, IV 248), scornește (H. I 418), adulmecă, mușină, simte după miros (H. IV 248) vânatul (spec. iepurii); cf. ogar, prepelicar. JAHRESBER. XII 161, MARIAN, H. I 20, II 79, 186, IX 509, X 20. *Mai cu nevoie iaste o sută de copoi iepurile din pâlcul spinilor a scoate decât a trii înțelepți sfatul cel mai de folos a afla.* CANTEMIR, IST. 110/19. (Cu funcțiune atributivă) *Răspunsă iepurul: «și cu ca voi cei mari Mă tem de câni copoi și varvarii ogari».* DONICI, F. 25. *Atuncea prezida Copoiul, și sentințe fără apel el da.* ALEXANDRESCU, M. 377/9. *De aveți voi amândoi Miros bun, nas de copoi, Luați seama, pândiți binc, Iată lupul, lupul vine.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Îndată ce haitașii porneau goana, domnița Manda... se răpezea ca vântul pe urma capăilor, de glasul cărora vuiau pădurile.* C. NEGRUZZI, I 106, cf. II 98/15. *Pe această zăpadă... au fost... tipărite urme încrucișate ale copoilor.* ODOBESCU, III 41. *Un țipet răgușit, spăriet, ca țipetul iepurelui, când copăul pune laba pe dânsul.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 395. *Ieșise la vânat cu căpăi.* SBIERA, P. 174. *Nimeriră pe-acolo nescai vânători cu căpăi și cu ogari, cum umblă ei.* RETEGANUL, P. I 46. *Trece pe acolo un copoiu rătăcit, mușinând prin desimea codrului.* MERA, ap. DDRF. *Oprișanul are 'n sat Ogari, căpoi de vânat.* ALECSANDRI, P. P. 202/17. *Pe cerb că 'ntâlnea, Arcul că'ntlndea... Copoi c'asmuțea Și mi-l săgeta.* TEODORESCU, P. P. 66. *Copoiul căune după iepure.* VÂRCOL, V. # *Hrana vânătorului E'n coada căpăului.* MARIAN, SAT. 128. *De la noi și pân'la voi Numai urme de copoi.* PAMFILE, C. 33. *Nici copoiu, Nici câne de oi* (Vârșeț, Banat). ZANNE, P. IX 601.

II. Fig. Om isteț care dă de urma unor răufăcători, care descopere o afacere ascunsă, care dă altei persoane ajutor spre a pune mâna pe cineva,

a-l executa, a g e n t de poliție (ȘĂINEANU, D. U.). *Copoiu de poliție* = spion. COSTINESCU. *Singur nu cutează a mă ataca, ci asmuță capoii săi asupra-mi.* LM. *Capăii iștia a[i] lui Lupu din Cotrâgaș se duc în munte și-și aleg vitele ce-aud că-s de vânzare.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 650. *Voinicii să se scutească De domnari și de jendari Și de alți căpăi mai mari.* BUD, P. P. 44.

[Și: **copóu, copău** (H. III 4), **căpóiu** (VÂRCOL), **căpóu, capău** (H. I 20, 22, HERZOG-GHER. M. IV 220), **căpău** s. m. (POLIZU, H. II 28, IX 509, X 20; BUD, P. P., VÂRCOL). | F e m i n i n e : **copoáică** (POLIZU, DDRF., H. III 243, V 257, XI 5), **copoáucă** (IORDAN, ARHIVA IAȘI, 1921, nr. 2, p. 196), **copáucă** (H. XVI 405), **căpáucă, capáucă** (com. AR. TOMIAC), **căpáua** = (nume de) cățea (ciobănească H. II). *Vornicul Ureche zice că numele țării vine de la... căpauca lui Dragoș.* C. NEGRUZZI, I 194. *«Asta-i capauca» zise Vasile, întinzând urechea.* SADOVEANU, SĂM. VI 335. | D i m i n u t i v e : **copoiáș** s. m., **căpoiéș, capăuáș** (SLAVICI, ap. TDRG.) s. m. *Doi pui de copoiași... i-am dat să-i crească.* IORGA, S. D. VIII 49. *Deprinde... Pre căpoieș s'alerge țâhnind după găină.* C. NEGRUZZI, II 264/4; — **căpăúță** s. f. = nume de cățea ciobănească. H. III 118. | A d j e c t i v : **copoiós, -oásă** = care nu rabdă la ger, ogărcos. CIAUȘANU, V. | A d v e r b : **copoiéște** = în felul copoiului, ca copoiul. *Aspiră copoiește.* I. TEODOREANU, M. II 203.]

— Din ung. **kopó**, idem, cf. bulg. **kopói**, idem.

COPONEÁȚĂ s. f. v. **copeneață.**

COPÓR s. a. v. **cop**[2].

COPORÂIE s. f. 1°. *Manche de la faux.* 2°. Trois étoiles de la constellation de Céphée.

1°. C o a d a coasei (Bran, VICIU, GL., PAMFILE. C., Măgurele, Teleorman, com. M. OLMAZU) numită și: t o p o r â i e, t o p o r â ș t e (cf. DAMÉ, T. 37, PAMFILE, A. 125 I. C. 141, C., CC II-III 155), c o d ă r i ș t e (BARCIANU) sau c o s i e (PAMFILE, A. 125). *Înfigea coporâia'n pământ și ținând cu stânga de călcâiul coasei...* SANDU-ALDEA, U. P. 158/11. *Înțepenindu-și coasa în coporâie, se apucă îndată de lucru.* C. OECONOMU, CONV. LIT. XXXVII 697. *Într'o clipă am scos coporâia coasei și i-am zdrobit capul.* TAFRALI, V. D. 10. *Mai încet,... c'o să scoți coasa... din coporâie.* T. CERCEL, SĂM. III 441. *Nu e puțin să stai toată ziua plecat pe coasă și să iai brazda cât coporâia de lată.* I. BOTENI, SĂM. IV 796. # **A o pune în coporâie** =a ticlui bine o minciună, a potrivi o minciună, par'că a fost pecete! CIAUȘANU, V.

2°. P. a n a l. (Astron.) Termenul popular pentru trei stele din constelațiunea numită C e f e u s. popular c o a s ă. Cf. OTESCU, CR. 15.

[Și: **coporíe** s. f. DAMÉ, T. 37, **copărâie** s. f. **coporíș** s. a., ap. TDRG., (ad 2°) **coporâșcă** s. f. OTESCU, CR. 15, **coporoáică** s. f. TDRG.]

— Pentru etimologie, cf. t o p o r â i e.

COPORÁN s. a. (Îmbrăc.) Sorte de vêtement paysan. — (Ialomița) Haină bărbătească (H. I 368, II 262, VII 86, 95, 171, 360, 486), un fel de anteriu (III) (HEM. 1231/10-13) purtat de țărani.

— Din bulg. **koparan** «un fel de scurteică», s. sârb. **koparan** «un fel de haină cu mâneci». TDRG. CADE.

COPORÂȘ s. a. v. **coperiș.**

COPORÂȘCĂ s. f. (Astron.) } v. **coporâie.**
COPORÍE s. f. }

COPORÍȘ s. a. } v. **coporâie.**
COPOROÁICĂ s. f. }

CÓPOS, -Ă adj. *Chauve.* — (Ungurism) Chel, pleșuv, CABA, SĂL. [Și: **copóș, -ă** adj. VAIDA.]

— Din ung. **kopasz**, idem.

COPÓȘ, -Ă adj. v. **copos.**

CÓPOȘ, -Ă adj. (Cheval) au dos arqué. — (Ungurism) (Cal) cu spinarea ridicată. DR. IV 1557-8.

— Din ung. **kupos** «boltit». S. POP, DR. IV 1558.

COPÓU s. m. v. **copoiu.**

CÓPRE s. f. (Bot.) *Fenouil.* — (Rutenism) Mărar. *Bătușei de copre.* N. A. BOGDAN, C. M. 164.

— Din rut. **koprij**, idem.

COPREÁLĂ s. f. 1°. *Longue perche.* 2°. *Homme de haute taille, échalas.*

1°. P r o p r i u. Prăjină lungă (CIAUȘANU, V., PĂSCULESCU, P. P.) bună de bătaie. (Măgurele, Teleorman, com. OLMAZU, cf. b e l d i e, j o a r d ă. *Să porți tu coprele.* PĂSCULESCU, P. P. 154.

2°. F i g. Om înalt, l u n g a n, i a p ă n e m ț e a s c ă, n o v a c. CIAUȘANU, V.

— Din bulg. **koprăli** «băț cu care se mână boii, strămurare». Cf. c o p a l ă și c o p â r ș t o i u.

COPRÉNĂ † s. f. (Sârbism, atestat numai la ANON. CAR.) Broboadă, maramă. *Koprênê* = velum capitis muliebre.

— Din sârb. **koprena,** idem Cf. c o p r i n ă.

COPREȚÍ vb. IV[a]. *Expliquer.* — A lămuri, a explica (Crișcior, în Munții Apuseni), a desluși. *Coprețește-mă ce-o fost acolo.* PAȘCA, GL.

— Pare a fi lat. ***compertio, -ire** (= clasic *compartior, -iri)* «a face părtaș la, a împărtăși ceva cuiva».

COPRÍNĂ s. f. (Bot.) *Narcisse (Narcissus radiiflorus* s. *poeticus* s. *pseudo-narcissus).* — Plantă cultivată prin grădini pentru floarea ei albă s. galbenă, frumoasă și plăcut mirositoare. Se mai numește și: f u l i e, g h e o c e l - d e - m u n t e, z a r n a c a d e à (PANȚU, PL. 2), n a r c i s ă. Cf. H. IX 188, 493, XI 409, XVII 118, 348. *Dragi-mi sânt fetele, dragi, Toamna când culeg la fragi; Dar mai dragi copilele, Când culeg coprinele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 77, cf. | P. a n a l. Motiv de ornamentație pe mobile (PĂCALĂ, M. R. 480-1) s. pe pieptare (id. ib. 515). *Coprină în cinci* (id. ib. 515), *în opt* (id. ib. 515). [Și: **căprínă** s. f. PANȚU, PL.[2], **cuprínă** s. f. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 250.]

— Din bulg. **koprina** «mătase».

COPRÍNDE vb. III ș. d. v. **cuprinde.**

COPRIÓR s. m. = **căprior** (I 2°) Nume de bou. H. X 96.

COPROFÁG s. m. (Șt. nat.) *Coprophage.* — (Mai ales despre insecte) Care se hrănește cu excremente.

— *N.* din fr. (din gr. κόπρος «excrement» și φάγειν «a mânca»).

COPROLÍT s. m. și a. (Geol.) *Coprolithe.* — Excrementele pietrificate ale animalelor fosile. [Plur. *-liți* și *-lite*].

— *N.* din fr. (din gr. κόπρος «excrement» și λίθος «piatră»).

COPROPRIETÁR s. m. *Copropriétaire.* — Co-

proprietariu se zice acel ce cu altul dimpreună este proprietariu al ovre-unui lucru. CODICA ȚIV. T. 5/28; cf. devălmaș, moșnean, răzeș. *Fiecare coproprietar al unui zid comun poate fi apărat de a contribui la reparațiuni și reclădiri.* HAMANGIU, C. C. 146. [Pronunț. *-pri-e-*. | Și: **comproprietár** † s. m. COSTINESCU.]

— *N.* după fr.

COPROPRIETÁTE s. f. (Jur.) *Coproprieté.* — Stăpânire în comun de mai multe persoane a unui bun neîmpărțit, cf. coposesie, devălmășie, răzeșie. [Pronunț. *-pri-e-*].

— *N.* din fr.

COPSÁR s. a. v. **coapsă.**

COPȘÚNĂ s. f. (Bot.) = **căpșună.** DR. I 361.

COPT, COÁPTĂ adj., s. a v. **coace.**

COPT, -Ă subst., adj. 1°-2°. *Copte.* — 1°. Subst. Locuitor actual al Egiptului, descinzând din vechile secte creștine ale Euticheenilor.

2°. Adj. De Copt, privitor la Copți, spec. la religia lor. *Favoriza biserica coptă.* GHICA, S. 307. *Limba coptă. Patriarhul bisericei copte.*

— *N.* din fr.

CÓPTĂ s. f. v. **copcă**[3].

COPTĂTÚRĂ s. f. v. **coptură.**

COPTILÉȚ s. a. v. **cobilete.**

COPTORÁ vb. I[a]
COPTORÍ vb. IV[a] } v. **coptorî.**

COPTORÎ vb. IV[a] *(Se) creuser.* — Trans. și refl. A (se) săpa pe dedesubt, a (se) face găuri, scorburi (cf. COSTINESCU), a (se) roade, a (se) găunoși, a (se) mânca; cf. coșcovi. *Ți-arătaiu ...unde e buba neagră, unde se coptorăște rău' și ce bunuri aveți voi și nația.* JIPESCU, O. 161. [Și: **coptorî** vb. IV[a]; (suspect) **coptorà** vb. I[a] COSTINESCU, (+ *coftă*) **coftorî** vb. IV[a]; — (+ *găunoși*) **coptoroși** vb. IV[a]. CIHAC, II 72. | Abstracte: **coptoríre, coptoreálă** s. f. DICȚ. | Part.-adj. **coptorît, -ă, coptoroșít, -ă** = găunos, ros, mâncat (de boală). *Și'n coșul pieptului coptorît își auzea răsuflarea cum îi hârie, regulat și prelung, ca o rășniță.* VLAHUȚĂ, N. 88. *Tocmai cei coptoroșiți de viții îți vorbesc de cinste.* DELAVRANCEA, ap. CADE.]

— Pare a fi derivat din **coptă** (= *copcă* 1°) și apropiat de *coptură* (când era vorba de abcese).

COPTÓR(IU) s. a. v. **cuptor.**

COPTOROȘÍ vb. IV[a] v. **coptorî.**

COPTÚRĂ s. f. 1°. *Gâteau, pâtisserie.* 2°. *Pus; abcès.* 3°. *Rocher en éboulement.*

1°. (Numai în Bucov. și Transilv. de nord) Cocături de aluat (LB.), aluaturi coapte în cuptor, prăjitură, cf. plăcintă. *O soc[ă]ciță* [= bucătăreasă]... *Să știe și coptura.* N. IORGA, S. D. VIII 30. *Românii din Bucovina mai numesc Pupăză și un feliu de coptură în forma unei păserele, pe care o fac muierile din aluat de grâu.* MARIAN, O. II 176; cf. colac peste pupăză. *Și unii luau miei fripți, copturi și alte mâncări cu dânșii...* id. T. 280. *Diverse copturi... turte dulci, hulubași, precum și alte păsărele făcute din făină de grâu... covrigi, colăcei, scăruțe și cârliguțe mici, făcute... din făină de grâu.* id. ÎN. 165. *Iată că ni s'au adus și copturile, Placă-vă și gustați dintr'însele.* id. NU. 510; cf. și SEVASTOS, N. 290. *Of! ce bucate alese..., tot numai fripturi și copturi ca acelea, de-le-ai fi înghițit și cu ochii.* SBIERA, P. 107/6. *Untul se întrebuințează la pregătirea mâncărilor în loc de unsoare și la facerea copturilor (prăjiturilor).* PRECUP, P. 20.

2°. Puroiul gros ce curge dintr'o bubă coaptă care «a spart», mlaci. *Spălarea și curățirea mucului, a balelor și a copturii.* PISCUPESCU, O. 222. [Blenoragia se arată] *cu o scurgere de o coptură.* id. ib. 286. *Mlaci = copturi, materii albicioase dintr'un corp în descompunere.* ȘEZ. III 71/6. *Multă coptură o curs.* ION CREANGĂ, IV 305. *Pricinuind dureri, atâta vreme cât nu-s coapte, cât nu sparg spre a le stoarce de copturi, bolnavul caută să le grăbească coacerea, punându-le legătură de pâne amestecată cu lapte.* PAMFILE, B. 17. *Spărgând buba, iese și copturile și spinele, țepul sau țepușa.* id. ib. 40. | P. ext. Buba în care se formează puroiul, abces. *Uite, vezi, ce-avuși în gură? Coșcogemite coptură!* CONTEMPORANUL, III 731.

3° P. anal. (Băieș.) *Coptură* și *cuptură* = Stânca, piatra, care începe să se despice (poate, fiind coaptă de arșița soarelui): *Îi o primejdie să lucri pe copturi*

[Plur. *-turi.* | Și: (ad 3°) **cuptúră** s. f.; — (+ *cocătură*) **coptătúră** s. f. = (în regiunile în care coptură = cocătură de aluat), pâne coaptă; (în descântece) bubă coaptă. *Pleacă deci feciorii într'o dimineață la plug, dar nu-și iau merinde, că n'aveau coptătură.* RETEGANUL, P. V 22/11. *Tete* (= toate) *deocheturile..., Tete coptăturile să se aședze* (Țara Oașului). ARH. FOLK. I 203].

— Din lat. **coctura, -am** «coacere, cocături». Cf. coptori.

COPTÚȚ, -Ă adj. v. **coace.**

CÓPULĂ s. f. (Gram.) *Copule.* — Vorbă care leagă predicatul unei propoziții cu subiectul, «legătură» (STAMATI). *Cuvântul «împreunare» [a subiectului cu predicatul] (= copula) nu însemnă aici alta decât împreunarea într'un act de conștiință, care să decidă asupra potrivirii sau nepotrivirii predicatului cu subiectul.* MAIORESCU, L. 42. [Verb (rar): **copulà** I[a] = a împreuna, împărechia (DICȚ.); spec. (Hort.) a înnobila pomii printr'un anumit procedeu (cf. BARCIANU). | Abstracte: **copulâre** s. f. DICȚ., **copulațiúne (copulâție)** s. f. = împărechere; spec. împreunare (sexuală a bărbatului cu femeea); căsătorie (DICȚ.). *Judecățile se pot exprima prin imitarea formulelor algebrice așa, încât subiectul să se însemneze prin s, predicatul prin p, copularea lor într'o judecată prin <.* MAIORESCU, L. 44. | Adjective: **copulát, -ă;** — (< fr. *copulatif*) **copulatív, -ă** = care leagă (cuvintele s. propozițiunile între ele). *Judecata afirmativă, în care mai multe subiecte se arată împreunate cu un predicat, se numește copulativă.* MAIORESCU, L. 48. *Înțelesul copulativ al unui raport de concordanță între subiect și predicat.* id. ib. 140. *Conjuncțiune copulativă.*]

— *N.* din lat. **copula,** «legătură, lucru care leagă».

COPULÁȚIE s. f.
COPULAȚIÚNE s. f.
COPULATÍV, -Ă adj. } v. **copulă.**

COPÚN † s. m. v. **clapon.**

COPÚZ s. a. (Muz.) v. **cobuz.**

COR s. a. (Muz.) 1°-5°. *Chœur.*

1°. (În antichitate) Grupă de cântăreţi şi dansatori care lua parte la cùlturile unor zeităţi. | Grupă de persoane care cântau versuri (şi le întovărăşeau de mişcări ritmice) în tragedii, luând parte la acţiune ca un singur personaj; p. a n a l. bucăţi lirice inserate în unele tragedii clasice mai nouă. *Tragedia Ecubei, unde e acest frumos chor a[l] Troienilor...* C. NEGRUZZI, I 4. *Corurile din «Athalia» a lui Racine.*

2°. (Astăzi) Grupă de mai multe persoane care cântă împreună (acompaniate s. neacompaniate de muzică instrumentală, în biserică, la un concert, etc.) *De voie te-ai adaos La cel chor ce'n operetă e condus de Menelaos?* EMINESCU, P. 230. *Basul cel dintâiu din corul arhieresc.* CONTEMPORANUL, III 616. *Feciorii intră în curte şi se aşează la fereastră, unde se împart în două coruri, cântând alternativ câte o strofă din colindă.* FRÂNCU-CANDREA, M. 143. # *(A cânta)* **în cor** = împreună cu toţii, toţi de odată. *Îmi plac acele imnuri de broaşce fără număr, Ce, chiar ca oarecare în hor orăcăesc.* ALECSANDRI, P. I. 203. F i g. *Şi'ntinsele păduri În cor îşi cântă doina, cu zeci de mii de guri.* COŞBUC, F. 120/5. **A face cor cu alţii** = a face cauză comună, a se uni cu alţii. *Lumea politică face cor cu toată lumea.* C. BACALBAŞA, UNIVERSUL, 1930, 10 Noemvrie.

3°. Cerc, ceată, grupă. *Unul ş'altu'n horul iadului mergea.* PANN, E. II 103. *Iancu Văcărescu... închide cu glorie horul acestei luminoase pleiade de poeţi Văcăreşti.* ODOBESCU, II 315. *Corul de apologişti... stă în proporţie inversă cu valoarea din lăuntru a obiectului lăudat.* MAIORESCU, CR. I 251/21.

4°. Compoziţie muzicală alcătuită din una s. mai multe părţi, destinată a fi cântată pe o singură s. pe mai multe voci. *Melodii şi horuri din muzica poporală.* SBIERA, F. 193.

5°. P. e x t. Partea bisericii unde cântă cei din *cor* (2°), p o d, p o d i ş o r. *Un colţ de lemn al corului acopere de sigur chipul fiului celui mai mare al soţilor domneşti.* IORGA, N. R. B. 85.

[Plur. *coruri.* |Şi: (< gr. χορός) **horiu** † s. a. *Acesta în hóriulŭ strigătorilor cu Evod apostolul să sălăşluieşte în sălaşele ceriului.* DOSOFTEIU, V. S. 10; — **hor** † s. a. STAMATI, COSTINESCU, etc. | A d j. **corál, -ă** = de cor, pentru cor. *Societate corală.* (După germ. *choral* şi s u b s t a n t i v a t) **corál** s. a. (plur. *-raluri* şi *-rale)* = cântare bisericească cântată de credincioşi mai întâi în biserica luterană, apoi şi în cea catolică. *Templu coral* = sinagogă în care cântă cor (aşa se numeşte marea sinagogă în Bucureşti) TDRG. | S u b s t. (< fr. *choriste,* germ. *Chorist)* **coríst, -ă** = cel s. cea care cântă într'un cor (1°), cântăreţ din cor (2°). *Într'o vreme a izbutit chiar să fie admis corist în trupa Madamei Carl.* GHICA, S. 62. *Bărbierul mieu a fost în tinereţe corist la teatru.* CARAGIALE, N. 49/14. *Dansator,... corist, chelner, ...nu se împotrivea la nimic.* C. PETRESCU, î. II 228.]

— *N.* după fr. s. după germ. **Chor** (lat. **chorus,** (< gr. χορός), idem. Cf. dubletul c o r[2] şi h o r ă[1].

COR s. a. 1°. *Ronde paysanne.* 2°. *Cercle, groupe, réunion.* 3°. Foin mis en tas.

1°. Danţ naţional în formă de cerc s. de roată (Turda-Arieş, com. DICULESCU), h o r ă (1°).

2°. † Ceată, cerc, adunare, h o r ă (5°). *Întâiul córiu apostolesc a celor doispreace.* DOSOFTEIU, V. S. 123b. *Fu numărat în ceata celor 370 de... m[u]cenici depreună într'un córiu veselindu-să.* id. ib. 175b. cf. 10. (Cu funcţiune predicativă) *Şi aşa da năroadelor de-ş[i] împărţia, că era tocmiţi* [= aşezaţi] *corĭu câte o sută şi câte cincidzeci pre iarbă vearde.* VARLAAM. C. 254.

3°. Fânul adunat în pătrate, în mijlocul cărora se vor face căpiţele, h o r ă (6°), h o r i t u r ă. Cf. MARIAN, TDRG. După H. DUMKE (JAHRESBER. XIX-XX 95) ar însemna fânul adunat cu grebla, înainte de a-l face căpiţe, de-a-lungul fânaţei, deci nu roată, ceeace se mai numeşte şi v ă n t ă l a g.

[Şi: **corĭŭ** (vechiu şi azi prin Bucov. Com. MARIAN) s. a. | V e r b: **corì,** (mai ales prin suprapunerea cuvântului *horă*[1]) **hori** vb. IV[a] = a aduna fânul în pătrate, în mijlocul cărora se vor face căpiţele, a ocoli fânul, a grebla de la margini în spre mijloc (Zagra, Năsăud, ap. PAŞCA, GL.), a aduna iarba cosită, de la umbră la soare, ca să se usuce (Zagra, Năsăud, com. CORBU), a aduna fânul cosit şi uscat la un loc (com. MARIAN). (V. citate subt h o r ì (II) şi la derivatele acestuia). | A b s t r a c t e: **horitúră** s. f., **horeálă** s. f., **corít** s. a. *E vremea să ne apucăm de corit* (Zagra, Năsăud, com. CORBU).].

— Din lat. **chorus** «cerc de dănţuitori, horă, cerc, adunare, ceată». Cuvântul se găseşte şi la Aromâni (*cor* = horă). Cf. dubletul c o r[1] şi h o r ă[1].

COR s. m. sing. (Med.) v. **coriu.**

CORÁ s. f. (Iht.) v. **coară.**

CÓRĂ s. f. (Iht.) = **coară.** H. IX 42.

CORABÁTICĂ
CORABĂŢÍCĂ
CORABAŢÍCĂ } s. f. (Bot., Ornit.) v. **corobaţică.**

CORABAŢÍCĂ s. f. v. **corovatic.**

CORÁBE s. f. v. **corabie.**

CORĂBIÁ s. f. Sorte de gâteau (Întrebuinţat m. ales la plur.) Un fel de prăjitură (u s c ă t u r i, vrând să aibă formă de corabie), făcută din făină, unt, ouă şi zahăr, cu migdale şi miere; cf. ŞĂINEANU, D. U. ŞIO. *Soţia me[a] face bibiluri şi corăbiele.* ALECSANDRI, T. 1223. *Aducându-mi... două ocă de corăbiele şi trei ocă de migdale amare.* id., ap. CADE. [Pronunţ. *-bi-a;* plur. *-bi-e-.* | D i m i n u t i v: (+ *corabie)* **corăbioáră** (pronunţ. *-bi-oa-)* s. f. (mai ales la plur.).]

— Din turc. **korabiye** «petit gâteau rond et plat aux amandes» (bulg. *korabija)* ŞIG.

CORĂBIÁ vb. I[a]
CORĂBIÁS(C)A s. f. art. (Cor.) } v. **corabie.**

CORÁBIE s. f. 1°. *Vaisseau, navire.* 2°. *Plateau* couvert de présents. 3°. *Botte éculée.* 4°. *Lourdaud.* 5°. *Haridelle.*

1°. V a s mare plutitor pe apă pentru transport de călători şi mărfuri. Cf. n a v ă, b a s t i m e n t, v a p o r. *Abia putumu ţireà corabiia* (: l u n t r e a. N. TESTAMENT, 1648; b a r c a. BIBLIA, 1688) COD. VOR. 88/8-9. *E* [= şi] *lu luomu, agiutoriu aibând, corabiile (: care trăgându-o în c o r a b i e, cu măestrie agiutorà-se împregiurând c o r a b i i e a.* N. TESTAMENT, 1648; *să trebuia încingând c o r a b i i e a.* BIBLIA, 1688) ib. 88/10. *Acie corabiile (corabii* H.) *noată.* PSALT. 216/7, cf. 230/13. *Corabiia împărătească.* CUV. D. BĂTR. II 461. *Fă ţie o corabie de lemnŭ de brad.* PALIA (1581) 31/14. *Grecii... ĭmbla pre marea, nu cu corabii rătunde, ci cu catargi.* HERODOT, 67. *Apropiară curabiile la vad.* DOSOFTEIU, V. S. 114. *N'avem să trimitem corabiile la Tarson.* BIBLIA (1688), 3 pr./41. *Au zis Dumnezeu lui Noe să-şi facă co-*

rabie. LET. I 46/2. *Funea,... veatrîla... curăbiei.* MARDARE, L. 387, 671. *Spaima şi neîndrăzneala, în loc de a fi folositoare, ar grăbi pieirea corăbii[i].* MARCOVICI, D. 14/15. *Fiul căpitanului unei corăbii.* DRĂGHICI, R. 5/25. *Cuverta, adecă podul corăbiei.* id. ib. 7. *Cum să-ţi încredinţeze corabie. când barcă N'ai cârmuit vr'odată?* C. NEGRUZZI, II, 192/16. *Cât aur marea poartă'n negrele-i corăbii.* EMINESCU, P. 220. *Corabia lui Noie.* CREANGĂ, A. 85/16. *Cum se gătiră corăbiile, le încărcară cu marfă.* ISPIRESCU, L. 24. *Se bate cu Turcii, Cu Turcii şi cu Francii; Turcii să ia vadurile Şi Francii corăbile.* TEODORESCU, P. P. 54. *Nu mai vezi pământ uscat, Ci tot ape tulburele, Umblând corăbii pe ele, Tot corăbii ferecate, Ce pe mare stau plecate Şi-s cu tunuri încărcate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 320. *Ba eu am văzut, Pe unde-am trecut, În corabe neagră, Neagră şi smolită, Un tânăr frumos.* PAMFILE, C. Ţ. 74. *Am un lucru: suflet n'are, suflet duce, De pământ nu se atinge (= Corabia).* ŞEZ. IV 90. # **I s'au înnecat corăbiile** = e supărat, trist, fără chef. *Ce eşti aşa de supărat? Lasă că nu ţi s'au înnecat corăbiile!* PAMFILE, J. I. (Cu acelaşi înţeles) *Ce eşti supărat?* **ai scăpat corabia (pe apă)?** id. ib. II. | **De-a-corabia** e numele unui joc de copii. H. I. 104. || P. a n a l. Corabie făcută din hârtie s. din carton, de jucărie. Cf. PAMFILE, J. I., PĂCALĂ, M. R. 421, 423.

2°. P. a n a l. (La nuntă) mirele ia toate darurile,... le pune... într'o strachină mare, într'o sită, tipsie sau şi într'un ciur, care se numeşte «*corabie*». MARIAN, NU. 330/13.

3°. Cizmă largă şi urîtă. PAMFILE, J. I.

4°. Om măhălos, gras, greoiu. PAMFILE, J. I.

5°. Cal mare, slab (PAMFILE, J. I), bătrân (S. POP, DR. V. 107).

[Plur. *-răbii* şi rar *-rabii.* | Şi: **corábe** † s. f., **curábie** † s. f. DOSOFTEIU, V. S. 13. | D i m i n u t i v e: (ad 1°) **corăbioáră** s. f. *Cojile plutiră sprinten, ca uşoare corăbioare colorate.* C. PETRESCU, R. DR. 76. *Făcu o corăbioară.* ISPIRESCU, L. 121. *Tare vine-o corăbioară... Corăbioară ce-mi aduce? Şase jidovi d'ai bătrâni.* ŞEZ. I 183/6. *Fuge, vere, fuge, Mică corăbioară.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 130. *Şi-mi zărea d'o plăvioară. Dar nu-i dalba plevioară, Ci dalbă-i corăbioară, Şi de valuri văluriţă, Şi de maluri mi-e lovită, Cu postav verde'nvelită.* PĂSCULESCU, L. P. 18;— **corăbiúţă** s. f. LB. *Şi'n corăbiuţa mea Te-oiu arunca.* MARIAN, V. 231; — **corăbià** s. f. *În nouă vădurele Sânt cam nouă corăbiele.* TEODORESCU, P. P. 52. *La vadul de mare Eu mi-am înnecat Nouă corăbele.* VICIU, COL. 97 (într'o variantă: *coroboale*). | N o m e n a g e n t i s: (aproape învechit şi pop.) **corăbiér** (dial. *corabiér* cf. HERZ.-GHER., M., **corăbiiár (iu)** †) s. m. = (ad 1°) navigator, marinar pe o corabie (DRĂGHICI, R. 7), matelot; stăpânul corăbiei (cf. LB.); (ad 2°) vornicul care duce «corabia» (2°) la nuntă (MARIAN, NU. 330/17. *Iară sutaşul... pre corăbiiearu asculta.* N. TESTAMENT (1648) (: n a f t i c i i. COD. VOR.; de *corăbiieari.* BIBLIA, 1688), ap. COD. VOR. p. 87. *Corăbiile... cu corăbiiarii.* BIBLIA (1688) 3 pr./41. *Ce numai la Argos s'au fost curvind cu corăbiearul corabiei.* HERODOT 5. *Nebun corabiiar s'ar socoti a fi acela carile pânzele împotriva vântului a deschide ar îndrăzni.* CANTEMIR, IST. 44/20. *Făcu o pristanişte în Ascalon, la mare, să fie de corăbiiari.* MAGAZ. IST. 257/2. *Călătorind corăbiării pre mare.* ŢICHINDEAL, F. 157. *Deodată au strigat un corăbieriu: pământ!* DRĂGHICI, R. 32/7. *Corăbierul când marea e'n talazuri, Alergă la limanul ce-adesea l-a scăpat.* ALEXANDRESCU, M. 48/7. *Mimi... bătea în mâni, de bucurie, când vedea că a scăpat o parte din corăbieri.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Cine a fost corăbierul cel mai întâiu în lume? — Noe, care a scăpat de potop.* TEODORESCU, P. P. 250; — **corábnic** † s. m. = marinar. *Corabnicii sfătuiră-se.* COD. VOR. 86/4. *Păru corabniciloru* (: c o r a b i i e a r i l o r ŭ. N. TESTAMENT, 1648; c o r ă b i i e a r i i. BIBLIA, 1688) *că se apropiară la vre-o margire.* id. ib. 90/8-9. | A b s t r a c t: (< *corăbier;* învechit) **corăbieríe** s. f. = călătorie cu corabia (LB.), navigare; profesiunea corăbierului; meseria de lucrător s. constructor de corăbii. DICŢ. *Corăbierii mulţi înnecă multe corăbii, dar corăbieria n'are nici o vină, ce mintea cea rea şi pizma corăbierilor acelora.* MĂRGĂRITARE (1691), ap. TDRG. *Lucruri trebuitoare în gospodărie, meşteşuguri şi corăbierie.* I. IONESCU, C. 75. *Industrii... avem mai întâiu agricultura, apoi pescăria, corăbieria şi comerciul.* GHICA, S. 553. [*Băutura ceaiului*] *face mai puţină cinste aflătorului ei decât aflătorului tipografiei şi corăbieriei cu abur.* C. NEGRUZZI, I 75. | V e r b e (rare): **corăbià** I[a] i n t r a n s., (la I. GOLESCU, C. I 78) r e f l., (la COSTINESCU) **corăbierì** IV[a] = a pluti cu corabia, a naviga. DICŢ. *Corăbiind ei acuma cât au corăbiiat, au ajuns de la un timp la ţărmurile lumii negre.* SBIERA, P. 244/17. | A d j e c t i v: **corăbiésc, -áscă** = de corabie. *Pierzându-ne toată socoteala pusulei* (= busolei) *corăbieşti, ne duceam ori unde vrea vântul.* GORJAN, H. II 42. (Substantivat, Chor.) **corăbiásca** s. f. art. (H. III 51, X 23, XI 507, PAMFILE, J. I), **corăbiásа** s. f. art. (PAMFILE, J. II, III), **corăbiereásca** s. f. art. (H. III 80, XIV 347) = danţ ţărănesc (de brâu H. X 378) şi melodia acestui danţ. *Ce zici, domnule Dudulea, nu-i vremea s'o dăm pe o corăbească?* I. NEGRUZZI, IV 363. *Ne cânta din fluier: Doina,... Corăbieasca.* CREANGĂ, A. 82/9. *Doi balauri* [= Ţigani], *negri ca dosul ceaunului, cântă, unul din scripcă şi altul din cobză... sârbeasca, corăbeasca şi ruseasca.* MARIAN, NA. 249. *Nuntaşii se prind la joc,... cam cu următoarele jocuri: ...corăbeasca.* SEVASTOS, N. 281/m. | A d v e r b: **corăb(i)éşte** (H. VI 183, X 543), **corăbiérește** (H. III 119) = (a juca s. cânta) corăbiasca. | Pronunţ. *-bi-e, bi-a, -bi-oa-, -bi-u-* şi *-bie, -bia, -bioa-, -biu-*).

— Din slav. **korab (l) ĭ,** idem.

CORÁBIÉR s. m.
CORĂBIEREÁSCA s. f. (art.) (Cor.)
CORĂBIERÉŞTE adv. (Cor.)
CORĂBIERÍ vb. IV[a]
CORĂBIERÍE s. f.
CORĂBIÉSC, -EĂSCĂ adj.
CORĂB (I) ÉŞTE adv. (Cor.)
CORĂBIIÁR (IU) † s. m.
CORĂBIOÁRĂ s. f.
} v. **corabie.**

CORĂBIOÁRĂ s. f. v. **corăbià.**

CORĂBIÚŢĂ s. f.
CORÁBNIC † s. m.
} v. **corabie.**

CÓRACĂ s. f. (Med.) 1°. *Angine.* 2°. *Scarlatine.* (Învechit, rar).

1°. Anghină. LM. Gangrena gâtlejului, ce-i zice *córaca.* PISCUPESCU, O. 261/15. *Coraca* sau umflătură la gât. DOCTORUL SĂTEANULUI, ap. TDRG.

2°. Scarlatină. BIANU, D. S.

— Din n.-grec. κόρακας, propriu «corb». Cf. TDRG.

CORÁGE s. f.
CORÁGIE s. f.
CORÁGIU s. a. (ş. d.)
} v. **curaj.**

CORĂÍ vb. IV[a]. 1°. *Croasser, caqueter.* 2°. *Gargouiller.* — (Transilv.)

1°. (Despre cioară, corb) A croncăni, a c â r â i. | (Despre găină când e mulţumită) A cârâi (I 1° a, b, e). (Frata, Câmpia ardeleană, com. V. BUCUR).

2°. (Despre maţe) A chiorăi (1°), a g h i o r ă i. Com. V. BUCUR. *Am trebuit să îmblu cu maţele corăindu-mi de foame.* MARIAN, O. II 44 (cf. I 154, citat subt c h i o r ă i). *Nu mai putea bietul om de foame; îi corăiau maţele, de gândeai că n'a mâncat de-o săptămână.* RETEGANUL, P. I 23/26.

[Prez. ind. *corăesc* şi *corăiu.* | A b s t r a c t e: **corăíre** s. f. DICŢ., **corăitúră** (pronunţ. *-ă-i)* s. f. LB., **corăit** s. a. ib. | A l t d e r i v a t: **corău** s. m. = ţigan (Nocrich, Sibiiu). VICIU, S. GL.]

— Onomatopee ca şi c â r â i, g â r â i. Cf. ung. *károgni* (în înţelesul 1°) şi *korogni* (în înţelesul 2°).

CORÁIL s. a. (Min.) v. **coraliu.**

CORÁJ s. a. / **CORÁJĂ** s. f. / **CORÁJE** s. f. / **CORÁJIE** s. f. } v. **curaj.**

CORÁL s. a. v. **coraliu.**

CORÁL, -Ă adj., s. m. (Muz.) v. **cor**[2].

CORALIGÉN, -Ă adj. / **CORALÍN, -Ă** adj. / **CORALÍNĂ** s. f. } v. **coraliu.**

CORÁLIU s. m. şi a. 1°. *Corail.* 2°. Caractères typographiques employés pour les titres.

1°. (Zool.) Polip care trăieşte pe stâncile submarine; p. e x t. (Min.) producţia calcaroasă a acestui polip, de obiceiu de coloare roşie (dar şi alb şi negru) şi în formă de ramuri din care se fac mărgele şi alte podoabe; m ă r g e a n. *Scoţând nişte metanii de corail,... începu a se juca cu ele* C. NEGRUZZI, I 18. *Buze de coral* (= roşii). EMINESCU, P. 290. *Insule coraligene, clădite de corali.* MEHEDINŢI, G. F. 154-5. | (Bot.) **Corale-albe** = h u r m u z (2°). PANŢU, PL.[2]

2°. (Tipogr.) (Mai ales la plur., *corale)* Literă de titulatură. MOLIN, V. T. 27.

[Şi: (⟨fr. *corail)* **coráil** † s. a., (⟨germ. *Korall(e)*) **corál** s. a., **corálă** s. f. POLIZU. | A d j e c t i v: (⟨fr. *corallin)* **coralin, -ă** (neîntrebuinţat) = roşu cum e coralul. *Buze coraline.* COSTINESCU. | S u b s t a n t i v: (fr. *coralline*) **coralină** s. f. = coloare roşie (ca mărgeanul). | C o m p u s: (fr. *coralligène)* **coraligén, -ă** adj. = care produce materia calcaroasă a coralilor].

— *N.* din lat. **corallium** (⟨gr. κοράλλιον), idem.

CORÁN s. m. sing. *Coran.* — Cartea sfântă a musulmanilor, cuprinzând învăţăturile profetului Mahomed. [Şi: **alcorán, alcurán** (VĂCĂRESCU, ap. TDRG.), **curán** † s. m. sing. *Au scornit leagea şi cartea curanului.* CANTEMIR, HR. 326.]

— *N.* din fr. s. germ. *Koran* (⟨arab. *qoran*, idem, propriu «carte»: aceeaşi evoluţiune de înţeles ca şi la «biblie»).

CORÁNĂ s. f. v. **coroană.**

CORÁNDĂ s. f. *Caverne.* — (Transilv.) Cavernă, peşteră, g o l ă t a t e (cf. LB.), cavitate profundă în baie [= mină] de unde s'a scos piatra (VICIU, GL. 93).

CORÁŞ s. a. v. **curaj.**

CORASÁN s. m. sing. *Ciment.* — (Rar, învechit) Mortar făcut din cărămidă pisată şi din var (cf. ŞIO). | (Bot.) **Sămânţă de corasan** = flori de peliniţă uscate, întrebuinţate în farmacie (cf. ŞIO, ŞĂINEANU, D. U.).

— Din turc. **khorasâu,** idem (numit astfel după provincia persană unde se fabrica odinioară). CIHAC, II 568.

CORÁSLĂ s. f. / **CORÁSLÍ** vb. IV[a] (ş. d.) / **CORÁSLUÍ** vb. IV[a] } v. **colastră** ş. a.

CORÁSPÚNDE vb III v. **corespunde.**

CORÁSPUNDÉNŢIE † s. f. v. **corespondenţă.**

CORÁSTE s. f. / **CORÁST(R)Ă** s. f. } v. **colastră.**

CORÂTA s. f. v. **corită.**

CORÁTĂR s. m. v. **curator.**

CORĂU s. m. v. **corăi.**

CORB, COÁRBĂ subst., adj. A. I. 1°. *Corbeau.* 2°. *Aigle.* II. 1°. Sobriquet donné aux Tsiganes. 2°. Nom de cheval (noir). 3°. Nom de chien. 4°. *Corbeau de mer.* 5°. Variété de raisin. 6°. Nom d'une constellation. B. *Noir.*

A. S. m. I. (Ornit.) 1°. Pasăre răpitoare, cu penele foarte negre bătând în albastru s. violet; se hrăneşte mai ales cu stârvuri; se mai numeşte şi: c r o n c ă u (MARIAN, O. II 15), c r o n c a n (id. ib. II 15), c o r c a n (id. ib. II 16, H. V. 417), g a r v a n (H. V 129), c l o n c a n (BARCIANU), c i o r o i u (I 2°) (ib.). Cf. c i o a r ă (I 1° c). *Corbul* c r o n c ă(n)e(ş t e) (H. IV 85), c r o n c ă n e(ş t e) (cf. MARIAN, O. II), c l o n c ă n e (ş t e) (COSTINESCU), c o r b ă e ş t e. *Korb* = Corvus. ANON. CAR., LEX. MARS. 197. *Cc dcade viteei mâncarea lor şi puilor corbilor* (c i o a r e l o r H) *cc chema el.* PSALT. 304/9. *Iată eu voiu arăta corbului negreala.* MOXA, ap. GCR. I 60/22. *Şi cine va mânca corbŭ sau cioară..., un an să aibă pocaaniea.* PRAV. (1640), ib. I 91/1. *Mare strâmbătate şi greu păcat cu noi ai lucrat, o, în lumină ponegrit coarbe!* CANTEMIR, IST. 241/14. *Când cioarăle şi corbii... întru mulţime... zboară.* CALENDARIU (1814) 85/3. *Corbii cei fioroşi.* C. NEGRUZZI, II 60. *Trece-un cârd de corbi iernatici prin văzduh croncănitori.* ALECSANDRI, P. III 8. *Fălfâc deasupra-i... un alb ş'un negru corb.* EMINESCU, P. 205. *Corbu' şi cioara sânt pasări urîte de oameni, zicând că trag a ţ hoit.* H. IV 75. *Rachiu... cu ficat de corb se bea pentru epilepsie.* LEON, M. 85. [Stârvul *îl lăsară corbilor.* ISPIRESCU, L. 26. *Perişorul lui, Peana corbului* (= negru) ALECSANDRI, P. P. 3/11, cf. ŞEZ. I 10/13. *Unde s'au aflat Că s'a'mpreunat Corbi cu turturele, Şerpi cu floricele?* id. ib. 117/11. *Corbi, corbi* [= corbe], *frăţioare! Ce tot croncăneşti la soare?* id. ib. 251/1. *Gruia capu-şi ridica, Un corb croncănind vedea... Şi din gură aşa-i grăia: «Corbe, corbe, frate corbe!»* POP., ap. GCR. II 302/18-21. *Trei cai de furat: Unu-i roşu ca focu', Altu-i negru ca corbu'...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 290, cf. VASILIU, C. 15, ŞEZ. I 44[b]/32. *În loc de cântec sfânt, Ce se cântă la mormânt, Crocănesc corbii prin vânt.* HODOŞ, P. P. 230, cf. MÂNDRESCU, L. P. 38/21. *Corbul, când puii se întâmplă să iasă cu pene albe, nu crede că sânt ai lui.* GOLESCU, ap. id. *Corb la corb nu(-şi) scoate ochii* (C. NEGRZZI, I 248, ISPIRESCU, U. 125/10, PAMFILE, J. II) = cei ce au interese comune, cei ce se potrivesc la caracter, la apucături (m. ales reale, abu-

zive), etc., nu caută să-şi facă rău, nu-şi dau pe faţă scăderile, se cruţă unul pe altul. *Crapă ouăle corbului* s. *îngheaţă ouăle subt corb:* de ger. PAMFILE, J. II, C., VĂZD., cf. ZANNE, P. I 34. # **Corb alb** (cf. fr. «merle blanc») se zice despre cel ce se învederează printr'o însuşire neobişnuită altora (PAMFILE, CRĂC.), despre o persoană care are calităţi morale ce nu se întâlnesc de obiceiu la categoria de oameni despre care e vorba. **A face treabă s. slujbă ca corbul** = a promite şi a nu face nici o treabă, a nu se ţinea de cuvânt, a nu fi de nici un ajutor. Cf. MARIAN, O. II 23, ZANNE, P. II 344. *Corbu', cum a dat de stârvurile jidovilor înecaţi, s'a apucat să mănânce şi şi-a uitat de ce îl trimesese Noe, şi d'atunci a rămas vorba: «Făcuşi slujbă ca corbu'».* ŞEZ. III 107/18. | Blesteme (cf. c i o a r ă I): *Mânca-te-ar corbii !* (mai ales către vite HERZ.-GHER. M. IV 239, cf. MARIAN, O. II 24). *Dă-l corbilor (să-l mănânce)!* = dă-l dracului! (PAMFILE, J. II) cf. d ă - l c i o r i l o r ! *Lasă-l corbilor!* (id. ib. II). *A da corbilor şi tuturor orbilor.* MARIAN, O. II 24. *Ducă-se cu corbii!* (id. ib. II 24). *Scoatc-i-ar corbii ochii!* (id. ib. II 24). *De i-ar fi scos corbii ochii şi cioarle picioarele !* RETEGANUL, P. III 71/5. *Cine desparte doi dulci, Ducă-i corbii carnea'n nuci! Cine desparte doi dragi, Ducă-i corbii carnea'n fagi!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 281. *Las'să vie, las' să vie, Corbii de ştire să-i ştie!* id. ib. 506. ‖ S p e c i i: **corb-albastru** = d u m b r ă v e a n c ă. MARIAN, O. I 62; **corb-de-arătură** = c i o a r ă (-b ă l ţ a t ă s. -d e - c â m p i e) Cf. c i o a r ă (I 1° c). Cf. BARCIANU; **corb-de-mare** = cormoran. DICŢ.; **corb-de-noapte** (MARDARIE, L. 476, 2205, LB.) = *Corvus nycticorax* (BARCIANU), *Ardea nycticorax* (MARIAN, O. II 339), *Nycticorax europaeus* (CADE). Pasăre cu capul, ceafa şi umerii negri, cu spinarea cenuşie şi pântecele alb, amestecat cu cenuşiu; trăeşte pe lângă bălţi, unde se ţine ascunsă ziua printre trestii şi iese numai seara, ca să-şi caute hrana; are zborul lin şi tăcut, ca al bufniţelor; numită şi j i d a n s. s t â r c c e n u ş i u m i c. Cf. MARIAN, O. II 339. *Fui ca de noapte corbu în turn.* CORESI, PS. 275. *Corbul de noapte.* BIBLIA (1688) 77. *Făcutu-m'am ca corbul de noapte în loc nelăcuit.* CLAIN, ap. GCR. II 185/27. ‖ **Zilele-corbului,** zilele de la 19-24 Martie, numite astfel după credinţa că în zilele acelea crapă ouăle corbului de frig, subt dânsul, când le clocеşte. MARIAN, O. I 276.

2°. P. e x t. (În Marginea, Bucov., unde corbul nu mai e cunoscut) Vultur (germ. (Schrei)adler). HERZ.-GHER. M. IV 239.

II. P. a n a l. 1°. Poreclă care se dă Ţiganilor. Cf. c i o a r ă (II 1° PAMFILE, J. II, C.), c i o r o i u.

2°. Nume de cal (DAMÉ, T. 182) negru şi cu părul luciu (MARIAN, II 22, HERZ.-GHER., M. IV 239). ‖ (În batjocură) Cal slab (propriu: care nu mai e bun decât de dat la corbi să-l mănânce). *Când cumpără vreun cal ori iapă, dacă e slabă, zic: «Cu cât dai corbu' (coarba) aiesta?»* S. POP, DR. V 177.

3°. Nume de câne (DAMÉ, T. 181, H. II 28, 61) negru (MARIAN, O. II 22). Cf. H. II 79. Cf. c i o a r ă (II 4°).

4°. (Iht.) Peşte de mare, de 18-25 cm., cu capul mare şi botul gros, rotunjit, de coloare brună, cu pântecele puţin gălbuiu, stropit cu picăţele negre *(Corvina nigra).* CADE.

5°. Varietate de struguri (HEM. 2104/19-28, DDRF., H. III 143, V 97, XVII 258, XIV 71, JIPESCU, O. 53), cu boabe negre, mari, tari şi dese (H. V 3, XI 5), cu gust dulce (H. V 3) s. cam acrişor, chiar când e copt (H. XI 5). Din el iese vinul cel negru şi trainic (H. V 70). Cf. c r ă ţ ă n a t ă. | S p e c i i: **corb-ciorâsc.** H. XI 165; **corb-scuturător:** cu boabele rari şi mărunte, care se aseamănă cu stafidele negre şi mărunte ce le vedem prin băcănii. H. V 3; **corb tare.** H. XI 165.

6°. (Astron.) Constelaţiune în emisfera australă (CADE), care se pare că se numeşte şi p o r u m b i ţ ă (cf. PAMFILE, CER. 175).

B. A d j. şi a d v. (Foarte) negru. *Pletele-i... negre corb.* DELAVRANCEA, S. 166. *O şuviţă de păr corb.* SADOVEANU, P. S. 80. *Capră corbă* = bărnace, negricioasă. T. PAPAHAGI, M. *Cucule, pasăre coarbă, Spune la mândru' că-s roabă.* id. ib. 20/8. *Lână coarbă* = neagră, cu lustru. PAMFILE, VĂZD. *Negru corb.*

[Vocativ: *corbule, coarbe* şi *corbe* (dial. *corbi).* | Când voim să distingem femela de mascul, i se zice **coárbă** (MARIAN, O. II 17), **córbă, corbeă, corboáică** (MARIAN, O. II 17, DDRF., H. IV 250), **corbiţă** (MARIAN, O. II 17, DDRF.) (ad A I 1°) *Du-te de-aici, coarbă neagră.* ŢIPLEA, P. P. 3, cf. RETEGANUL, TR. 16/2. *Tată-so-acasă grăia Către-un puiuţ de corbea: Tu, puiuţ de coarbă neagră.* ŞEZ. IV 9/31. *Hei! corbiţă, coarbă neagră, Cât umbli tu'n toată ţara. Adă-mi veste de la Gruia.* FRÂNCU-CANDREA, M. 209. *De s'ar îndura, Eu m'aş bucura, Domnul să mă facă O neagră corboaică.* POP., ap. GCR. II 299/22. *Da o corboaică-l vedea, Tot pe el că croncăinea. Dar Gruiţa ce-mi zicea? — «Cea pasăre, coarbă neagră, Ce tot croncăneşti pe mine?»* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 21/14. *Spun pentru corbul că, deacă scoate pui, îi hrăneaşte până fac fulgi şi-i părăseaşte, unde-s albi, că se'ndoiaşte pre* [= despre] *corbiţă.* DOSOFTEIU, P. S. 83. (Ca la Aromâni, unde *laiu* = negru şi sărman) *Corbă bătrână* = biată bătrână. T. PAPAHAGI, M.; (cf. II 1°) *C'amù mândru' m'o lăsat, M'o lăsat că nu i-s dragă, Ş'o cuprins o coarbă neagră. Coarbă neagră din părău, Nu iubi pe mândru' mieu, Că eu te-oiu otrăvi, dzău!* id. ib. 30/23, 24; — (ad II 2°) Iapă slabă. Cf. DR. V 177. Nume de capră (probabil neagră). H. IX 42. Cf. B. | D i m i n u t i v e (cu sens desmierdător): (ad A. I 1°) **corbuléţ** s. m. *Corbuleţii, în mirare, Răspund iute, râzând tare.* ALEXANDRESCU, M. 339/1. *Du-te, corbuleţul mieu; că, de mi-i face ăst bine mare, ţi-oiu da două stârvuri.* STĂNCESCU, B. 101; — **corbuşór** s. m. *El zărea un corbuşor, Ce pe sus tot croncănea Şi din aripi tot bătea.* ALECSANDRI, P. P. 141/12; — **corbişór** s. m. *Zărea Un corb negru, corbişor.* id. ib. 145/25; — **corbuleán** s. m. MARIAN, O. II 16; — **corbăcél** s. m. *Corbăccle, dragul mieu.* POP., ap. DDRF., (ad A. II 3°) **corbúţ** s. m. Nume de câne de vânat. H. I 61; — **corbiţ** s. m. Nume de câne. H. VI 8; — (ad A. I 1°) **corbiţă** s. f.; (ad A. II 3°) Nume de căţea. H. X 85, DAMÉ, T. 181. Nume de oaie. DENSUSIANU, Ţ. H. 82. | A u g m e n t a t i v: **corboáie** s. f. Nume de oaie neagră. CDDE. | A d j e c t i v e: **corbós,-oásă** = negru (ca pana corbului DIACONU, P. 37) (Despre vite H. X 32, mai ales despre oi H. X 151, 153, 505, XI 428). *Murgu-i tânăr şi corbos,* ION CR. II 246. (S u b s t a n t i v a t) (ad A II 5°) **corb(e)áscă** f. = varietate de struguri negri. DAMÉ, T.; H. III 486; — **corbíu, -ie** = negru ca pana corbului. *Părul tău lung, negru ca aripa corbie, Cu-a lui întunecime ar face nopţi o mie.* ALECSANDRI, P. III 276; — **corbán, -ă** = negru închis. H. III 68. (Despre lână) id. ib. (ad A II 3°) Nume de câne ciobănesc. H. XII 261. (S u b s t a n t i v a t, ad A II 5°) Un alt soiu [de struguri] este *corbana:* cu ciorchinele mijlocii, rămurele dese, boabele rotunde aşezate foarte des pe ciorchini, cu coaja groasă, şi de o coloare brună închisă, foarte zaharoasă. H. III 65. | A l t e d e r i v a t e: **córbea** s. m. (ad A. II 3°) Nume de câne negru ciobănesc. H. IV 10, V 353, IX 284, XIV 187; — **corbéiu** s. m. Cu acelaşi înţeles. H.

II 88, III 71, 96; — **corbíciu** (**corbéciu** H. I 139) s. m. Cu acelaşi înţeles. DAMÉ, T. 181, H. III 18, 310, XII 286. *Corbiciu, căţelusul cu blană neagră.* CIOCÂRLAN, P. P. 22. | Verbe: **corbi** IV^a = a sfâşia (cum sfâşie corbul). Cf. PAŞCA, GL.; — **corbăià** vb. I^a = a croncăni ca şi corbul. *Câtă cioară că-mi era, Tot la Novac să ducea Şi pe poartă să punea Şi'ncepea de-a corbăia.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 161/3].

— Din lat. **corvus**, idem.

CÓRBĂ s., adj. f. (Ornit.) } v. **corb.**
CORBĂCÉL s. m. (Ornit.) }

CORBÁCIU s. a. v. **gârbaciu.**

CORBĂÍ vb. IV^a v. **corb.**

CORBALĂU s. a. *Grand fouet.* — (Marginea, în Bucov.) Gârbaciu mare. HERZ.-GHER., 14 IV 239.

— Din **corbaciu** = gârbaciu, cu înlocuirea terminării *-aciu* prin suf. augm. *-ălău.*

CORBĂN † s. a. v. **curban.**

CORBÁN, -Ă adj. v. **corb.**

CORBÁNCĂ s. f. (Iht.) v. **corpancă.**

CORBEÁ s. f. (Ornit.)
CÓRBEA s. m.
CORB(E)ÁSCĂ s. f.
CORBÉCIU s. m.
CORBÉIU s. m.
CORBÍ vb. IV^a
CORBÍCIU s. m.
CORBIŞÓR s. m. (Ornit.)
CORBÍŢ s. m. (Ornit.)
CORBÍŢĂ s. f. } v. **corb.**
CORBÍU, -ÍE adj.
CORBOÁICĂ s. f. (Ornit.)
CORBOÁIE s. f.
CORBÓS, -OÁSĂ adj.
CORBULEÁN s. m. (Ornit.)
CORBULÉŢ s. m. (Ornit.)
CORBUŞÓR s. m. (Ornit.)
CORBÚŢ s. m. (Ornit.)

CORCĂÍ vb. IV. *Bouillonner, retentir.* — (Despre apa care curge printre stânci cf. H. IX 3 s. despre ceva ce fierbe) A clocoti, a fierbe în clocot, a răsuna, a urla. *Mămăliga corcăe. Ea doarme de horcăe.* MAT. FOLC. 1053. [Şi: **corcoì** vb. IV. H. IX 3. | Postverbal: **corcoáie** s. f. = loc unde corcoe apa, unde urlă apa (H. IX 3), urlătoare.]

— Onomatopee. Cf. colcăi.

CORCĂLĂU s. m. *Grand hêtre.* — Fag mare. H. X, 42.

— Înrudit cu rut. *korokulja* «nod (pe copac)», cf. rus. *korokoličatyĭ* «noduros şi cu crengi strâmbe» (despre stejar). Cf. corcan^1, corcovă.

CORCÁN s. m. *Sarment.* — Crenguţă netrebuitoare de pe un butuc de vie (ION CR. I, 60); joardă în vie (Măgurele-Teleorman, Com. OLMAZU). *Rămurile unui corcan sau viţă lungă de lăuruscă.* PAMFILE, A. 141. [Şi: **corcână** (atestat numai la plural) *corcăni* = viţă de vie, bătrână. ŞEZ. VII, 186.]

— Etimologia necunoscută. (Cf. rut. *korkiika* «partea de sus a unui pom cu crengile tăiate; cârlig»). Cf. corcălău.

CORCÁN s. m. (Ornit.) v. **curcan** şi **croncan.**

CORCÁNĂ s. f. v. **corcan^1.**

CORCEÁLĂ s. f. v. **corcì.**

CORCERÍŢĂ s. f. v. **colcer.**

CORCHEZÍ vb. IV^a trans. I. 1°. *Commencer* (et laisser en plan). 2°. *Être sans recours.* 3°. *Attiédir.* II. *Corrompre* (une langue).

I. 1°. A începe o treabă şi a o ţinea încurcată: *toate le corchezeşte şi apoi le leagă la gard.* PAMFILE, A.

2°. A nu mai avea încotro se feri: *De acu am corchizit, că mi s'o înfundat.* ŞEZ. XXIII 43.

3°. Spec. A încălzi puţin un lichid, abia să se desmorţească (PAMFILE, COM.), a încropi.

II. A corci, a stropşi, a împestriţa (limba) (CREANGĂ, GL.), a poci, a schimonosi. *Nu vorbesc drept româneşte, cum vorbeau părinţii lor, ci au corchezit graiul strămoşesc, de nu-i mai înţelege nimene.* CREANGĂ, A. 153/21.

[Şi: **corchizí, corchisí** vb. IV^a. *Am corchizit-o* = am încurcat-o. Com. I. BRATU].

— Poate, din ung. *kurkázni* «a scociorî, a ştirici». Sensul II ar putea fi influenţat de vechiul *corcì*, cu care a fost adus în legătură prin etimologie populară.

CORCÍ vb. IV^a. 1°. *Croiser* (deux espèces, deux races). 2°. *Corrompre, abâtardir.*

1°. Trans. şi refl. A (se) împărechia sexual, a (se) încrucişa (animale din soiuri diferite), a (se amesteca (indivizi de rase deosebite). *Românul se fereşte cât poate de a-şi amesteca şi corci sângele.* MARIAN, NA. 57, 25. *Românul corcindu-se cu neamuri barbare şi streine de el...* C. NEGRUZZI, ap. TDRG.

2°. A strica puritatea (rasei) prin împărechere (sexuală); p. ext. a altera (caracterul etnic) prin amestec cu elemente streine, eterogene. *În Ardeal, în unele ţinuturi, portul original românesc s'a corupt, s'a corcit, influenţat de porturi streine, săseşti şi mai cu seamă ungureşti.* MOLDOVAN, Ţ. N. 55.

[Şi: (Muntenia) **curcì** vb. IV^a. | Adjectiv: **corcit** (cu negativul **necorcit**), **-ă** şi **curcít** (cu negativul **necurcit**), **-ă** = amestecat (prin împărechere), alterat (prin amestec). *Domnii Ţării Moldovei... pravoslavnica leage ferind necorcită.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Stăpânesc acuma... în Ardeal Românii cei corciţi şi Secuii.* ŞINCAI, HR. II, 2. *De* [= din] *roman, măcar că corcit, sânge-şi trag viţa Românii cei de acum.* P. MAIOR, IST. 196. *Un dumnezeu corcit* [Heracles] *s'au acoperit cu ea* [pielea de leu] BELDIMAN, N. P. II, 41. *Familia Donici, de origine veche şi necorcită.* C. NEGRUZZI, I 331. *Vânătorii au observat că cele mai frumoase* [specii de câni] *sânt acelea care rămân necurcite.* ODOBESCU, III 64/14. *Au mai dat şi de altă buruiană mare, corcită şi cu nişte frunze miacoşe şi mari.* SBIERA, P. 297/37. *Câne corcit, găini corcite.* H. III, 307. *Limba curcită a oraşului.* JIPESCU, O. 14. | Abstracte: **corcíre** (**curcíre**) s. f. = încrucişare (prin împărecherea a două soiuri diferite), alterare (prin amestec). *Vom emite aiurea opiniunea noastră asupra corcirii vitelor.* I. IONESCU, D. 188; — **corcít** (**curcít**) s. a = corcire; — **corcitúră** (**curcitúră**) = (mai ales concretizat) rezultatul corcirii: (animal, om, plantă) ieşit dintr'un amestec hibrid; (adesea cu înţeles peiorativ) bastard (LB.). *Corcitură de morun cu păstrugă* (ANTIPA, F. 272), *de nisetru cu viză* (ib. 272). *Perseu era o corcitură de zeu.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Boierii grecoteio-bulgari...,*

curciturile iadului. JIPESCU, ap. TDRG. *Se ţineau după armate corciturі fără patrie şi fără meserie cunoscută.* D. ZAMFIRESCU, R. 190; — (prin contaminare cu *(în)chirci)* **chercitúră** s. f. MARIAN.]
— Derivat din **corciu**[1].

CORCIÁG s. m. *Chien de chasse.* — Un fel de câne de vânătoare. H. XI, 46.
— Derivat din **corciu**[1], cu sufixul *-ag.*

CÓRCIE s. f. 1°. *Claie.* 2°. *Havresac.* 3°. *Poulain, traîneau à bois; petit chariot à deux roues.* 4°. *Poulain, chemin de cave* (sorte d'échelle qui sert à descendre les tonneaux). 5°. *Crèche* (à moutons). — (Transilv. şi Mold. nordică cu Bucov.)
1°. Loitre numai cu spetezele (ŞEZ. XXIII 42); un fel de leasă ce se pune pe sănii pentru a putea aduce fân; coverga peste care se pune coviltirul sau poclitul (ŞEZ. ap. CADE). *La car, pe corcie se pune poclitul.* ŞEZ., V 59.
2°. Sac întins pe două beţe, care se poate anina în oişte şi în care se pune fânul [ce se dă de mâncat cailor] în timpul călătoriilor. I. IORDAN, ARHIVA, XXXVIII 40.
3°. Sanie de cărat lemne (Straja şi Crasna în Bucov.); trăsură cu două roate pentru căratul butucilor sau a berbinţelor cu lapte (Straja, în Bucov.) Com. AR. TOMIAC.
4°. Scară mică, pe care se coboară din car obiectele grele; spec. scară de coborît butoaiele în pivniţă (LB.) *Se urcă polopocul în car pe doi drugi, care mai adesea sânt reuniţi între ei prin alte ştinghii şi astfel făcută această scară se chiamă corcie.* PAMFILE, I. C. 225.
5°. Iesle din nuiele pentru oi (Cubleş). Com. C. LACEA.
[Şi: (ad 2°) **corciu** s. a. = un sac în care se dă mâncare la cai (jud. Botoşani şi Dorohoiu) ION CR. VI 217; — **corciúie** s. f. = gratie de nuiele ce se pune iarna pe sanie ca să stea fânul (BUGNARIU, N.), sănciucul, sclifa, cocârla la care se adaogă două rude pentru a putea încărca fân (Razna, Maramureş, com. ITTU); frunziş, găteje ce se pun subt fân la facerea clăilor, ca să fie scutite de umezeală, podină (Poiana, jud. Năsăud. Com. S. POP).].
— Pentru etimologie, cf. pe de o parte ung. **korcsia** (= **korcsolya**) «scară de coborît în pivniţă» (propriu «patină», «săniuţă»), pe de altă parte rut. **korčuhy** «sanie scurtă de cărat butucii».

CORCINĂ s. f. v. **corciu**[1].

CORCIÓC s. a. / **CORCIOGÁR** s. m. } v. **cârcioc.**

CORCIÓIU adj. / **CORCIOMÁN, -Ă** şi **-CĂ** adj., subst. } v. **corciu**[1].

CORCIÓVĂ s. f. v. **cociorvă.**

CORCÍŞ s. a. v. **corciu**[2].

CORCITÚRĂ s. f. v. **corci.**

CORCIU, COÁRCE adj., s. a. şi s. m. I. 1°. *Croisé, bâtard.* 2°. *Dégénéré.* II. 1°. *Bâtard, métis, de race croisée.* 2°. *Sorte de chien.*
I. Adj. 1°. Născut prin încrucişarea sexuală a două soiuri, corcit.
2°. (Ca rezultat al încrucişării) Hibrid, stricat, degenerat (LM.). *A lor venuşă ce'n văzduh fu aruncată De fii corci şi fără cuget.* C. NEGRUZZI, II, 16. || P. ext. (Despre vite) Rău de soiu, care nu se îngraşă: *Porc corciu* (Gorj). PAŞCA, GL. *Cucoş corciu.* H. VII, 150. *Găină coarce.* H. VII 150.
II. Subst. 1°. S. a. (cu pluralul *corciuri*). Animal născut prin încrucişarea a două specii, bastard (REV. CRIT. III 119), corcitură (de ex. câne şi ogar H. VII 387). *Cultivatorii au constatat că corciurile sânt slabe de vână.* I. IONESCU, D. *Ţânele mieu se vede că-i corciu de lup.* CONTEMPORANUL VII, vol. II[2].
2°. Spec. S. m. Un fel de câne, mai ales de vânat. H. I 285; III 265; XI 428, 517.
[Derivate: **corcióiu** adj. = amestecat, corcit. VÂRCOL, V.; — **corciomân, -ă** adj., **-că** subst. = (adj.) corcit; (subst.) produsul dintre două specii care se încrucişează (ANTIPA, P. 778), corcitură, bastard. *Ţiriitori corciomani cu bălos.* ANTIPA, F. 167. *Cucoş corcioman.* H. VII 150. *Găină corciomancă.* H. VII 150; — **corcină** s. f. (accent?) = oaie cu lâna sură, amestecată cu neagră. H. XVIII 45.]
— Din ung. **korcs,** idem (I şi II). PONTBRIANT.

CORCIU s. a. *Buisson.* — (Rutenism, în Bucovina, Ţara-Oaşului şi Maramureş) Tufă (MARIAN, ŢIPLEA, P. P., VICIU, GL., HERZ.-GHER. M. IV 240), arbore mic, crenguros, cf. buhaciu, ghijar, jip, muzuc, târş (Maramureş, com. ITTU). *S'au culcat sub un corciu de alun şi au adormit.* SBIERA, P. 95/37, cf. 299/27. *În grădina d-voastră... este un corciu foarte frumos.* MARIAN, NA. 101/15, cf. 268. *Roua peste boi cădea, Din corciuri făclii ardea.* BUD. P. P. 69. | (Tautologie). *Sub cel corciu de tufă verde, Tânără nevastă şede, Cu hiuţ nebotezat, Fugită de la bărbat.* ŢIPLEA, P. P. 12. [Plur. *corciuri.* | Colectiv (format după *tufiş):* **corcíş** s. a. (plur. *-cişuri)* = tufiş *Un câmp... acoperit de corcişuri de aluni, rosmarini şi alte tufe.* S. BODNĂRESCU, ap. TDRG.]
— Din rut. **korč** «tufă». TDRG.

CORCIU s. a. / **CORCIÚIE** s. f. } v. **corcie.**

CORCOÁIE s. f. v. **corcăi.**

CORCOÁNĂ s. f. v. **corcoli.**

CORCOÁŢĂ s. f. 1°. *Chiffon, haillon, loque.* 2°. *Femme de mauvaise vie.*
1°. Haină ruptă şi învechită, sdreanţă, buleandră. *Că mulţi azi umblă'n hir şi mâine să poartă'n corcoaţe ciuruite de găuri.* JIPESCU, O. 132.
2°. (Muntenia) Femeie de moravuri uşoare, buleandră, târfă, fleoarţă. Com. DICULESCU.

CORCODÁN s. m. (Ornit., Bot.) 1°. *Dindon.* 2°. *Fumeterre.*
1°. (Transilvania) Curcan. LB. MARIAN, O. II, 276, cf. H. XVII 68, 229; REV. CRIT., III, 119. JAHRESBER. III, 143.
2°. (Bot.) Fumărică (Fumaria), numită şi iarbă-d-e-curcă. LB. BARCIANU, cf. FUSS. ap. TDRG., H. XVII 7.
[Şi: **curcudán** s. m. JAHRESBER., IV, 328. | Femininul: **corcodínă** s. f. = curcă LB., (Ţara Haţegului) MARIAN, O. II 276, H. XVII 68, 229, **corcotínă** s. f. MARIAN, O. II 276, ECONOMIA 108.]
— Derivat cu sufixele moţionale **-an** (masc.) şi **-ină** (fem.) de la o tulpină onomatopeică **corcod-** (cf. găina curcudăţeşte H. XVI 4), prin care se imită sunetul produs de această pasăre. Cf. corcodel, corcodi.

CORCODEÁ s. f. (Bot.) v. **corcoduş.**

CORCODÉL s. m. (Ornit.) 1°. *Grèbe, gallinule (Gallinula chloropus).* 2°. *Plongeon (Colymbus).* — (Muntenia, Dobrogea, Covurluiu) Păsări călătoare din familia Gallinulidelor; trăiesc pe lângă râuri și bălți, înnoată și se cufundă ușor în apă. Cf. H. II 253; III 194, 386; VII 84; XIV 464. ȘEZ. III 100/$_{21}$. Se deosebesc genurile :

1°. *Podiceps:* au ciocul lung, îngust și ascuțit, aripile și picioarele scurte, coloarea mai mult sură. La noi vin în Martie și pleacă toamna. Specii :

Corcodel = *Podiceps cristatus:* cu creastă și cu guler. Se mai numește: cufundar sau fundac. DOMBROWSKI 329.

Corcodel roșu = *Podiceps rubricollis,* numit și cufundar roșu sau fundac roșu. ib. 329.

Corcodel mic = *Podiceps minor; podiceps negricollis,* numit și cufundar mic sau fundac mic. ib. 330.

2°. *Colymbus:* pasări de la mările nordice, mai mari decât genul podiceps; au ciocul drept, lung, tare și ascuțit. Specie care trăiește la noi iarna e: **Corcodel mare** = *Colymbus arcticus (septentrionalis)* DOMBROWSKI, 330.

— Derivat cu suf. dim. **-el** din tulpina onomatopeică **corcod-**, cf. corcodan.

CORCODÉL † s. m. (Zool.) v. **crocodil.**

CORCODÍ vb. IV^{a}. *(Se) parer.* — (Gurghiu, în Transilv.) A se găti. *Nu te corcodi atâta.* VICIU, GL.

— Derivat din tema substantivului **corcodan** «curcan», ca *a se împăuna* din *păun.* Cf. însă și rus. *chorochoriti-sja* «a-l face pe grozavul».

CORCODÍNĂ s. f. (Ornit.) v. **corcodan.**

CORCODÚȘ s. m. (Bot.) *Prunier-cerise (Prunus cerasifera).* — Arbore cu frunze dințate, cu muguri cu o singură floare albă; e originar din Orient și se cultivă la noi pentru fructele sale comestibile, globuloase, cărnoase și de coloare roșie s. galbenă. PANȚU, PL., H. IV 52, 83, XII 18, 237, PAMFILE-LUPESCU, CR. 145. *O grădiniță compusă din câteva vițe..., un corcoduș, doi zarzări și câțiva piersici.* FILIMON, C. II 640. *Flori... de corcoduși.* DELAVRANCEA, S. 5.

[Și: **corcudúș** s. m. = perj. Com. AR. TOMIAC, **curcudúș** s. m. H. III 225, VI 15, X 205, XIV 103. *Curcuduș între uși.* [= Mătura]. GOROVEI, C. 223; — **coldúș** s. m. = o specie de prune. RĂDULESCU-CODIN. M. N. 97; — **colcodúș** s. m. H. IX 374; — (cu alt sufix) **curcudél** s. m. PANȚU, PL. H. I 18, X 150, 205, 464, XI 516, PAMFILE, J. I, C. *Vâjâitul sărmănel, Puiu'n vârf de curcudel.* id. C. 16. ‖ Fructul *corcodușului* se numește: **corcodúșă** s. f. PANȚU, PL. *Mulți săteni acresc fasolea... cu fructe verzi: prune, aguridă, corcodușe.* MANOLESCU, ap. TDRG. *Prunele propriu zise și curcudelele sau corcodușele nu se deslipesc* [de pe sâmbure] PAMFILE, I. C. 232. Și cu înțelesul de: mâncare (făcută din corcodușe, cf. chisăliță. Cf. H. IX 124; **curcudúșă** s. f. Com. AR. TOMIAC; **curcudúșă** s. f. H. X 205. PAMFILE, J. *Poame... curcudușe.* ȘEZ. V. 69/$_{18}$. *Par'că ești o curcudușă.* ib. I 282/$_{21}$; — **corcodeà** s. f. PAMFILE, J., **curcudeà** s. f. PANȚU, PL., PAMFILE, I. C. 232; — **culcudúșă** s. f. PANȚU, PL.; — **culcudúță** s. f. = corcodușă; specie de prune mici, rotunde, vinețîi, care se coc prin August și se mai numesc și prune gogonețe s. coconețe. VICIU, GL. *De nimica nu mi-i dor, Ca de flori de culcuduță, De gura lelii Anuță.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 33.]

CORCODÚȘĂ s. f. (Bot.) v. **corcoduș.**

CORCOFÁN s. m. *Grand pou.* — (Rudina-Mehedinți) Păduche mare. H. IX 89.

CORCOFEÁLĂ s. f. 1°. *Bouillie.* 2°. *Baliverne.* 1°. Terciu. *Decât pâine cu cârteală, mai bine corcofeală, în liniște și pace.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 276. *Viața omului — o corcofeală de dulceață, plină de amărăciuni.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 135.

2°. (Banat; pentru trecerea de sens cf. *bălmăji* «a vorbi încurcat», din *balmoș)* Minciună. CADE. *Corcofele* = vorbe slabe. *Nu-mi umbla cu corcofele.* (Oravița) Com. COCA.

[Verb: **corcofelí** IV^{a} = (Ban.) a amesteca. DDRF.]

CORCOFELÍ vb. IV^{a} v. **corcofeală.**

CORCOÍ vb. IV v. **corcăi.**

CORCOLÁNI s. m. *Gros nuages d'été.* — (Mehedinți) Nori groși, mai ales în timpul verii. *Uite ce mai corcolani vin de la vale, barem să sfârșim vrau'* [= vraful] *ăsta!* BOCEANU, MEH. și GL. Cf. PAMFILE, VĂZD. 62.

CORCOLÍ vb. IV^{a}. I. *Gâter, dorloter.* II. 1°. *Perdre son temps, lambiner, hésiter.* 2°. *Se blottir, se coucher.*

I. Trans. A îngriji prea mult (de ceva s. cineva), a răsfăța (CIAUȘANU, V.), a umbla cu binișorul, cu grijă pe lângă cineva, a menaja (LUNGIANU, CL. 222), a alinta, a dezmierda (cf. ȘEZ. XXXII 15), a cocolî (1°), a cocoloșî (4°), a răzgâia. *Copiluța, de la opt-nouă ani, învârte pe cei mai micuți lăsați pe seama ei acasă, mai corcolește câteva găinuțe, un purcel, doi, un vițel și le mai poartă... de grijă.* ȘEZ. IX 77. *S'a dus drept la eclesiarh, care tocmai își corconea bolbotinele în grădinița lui.* D. STĂNOIU, C. I. 125. *Se supăra că de ce-l ține în pat* [*cățelușul*] *și-l corconește atâta.* LUNGIANU, ap. CADE.

II. Refl. 1°. A se învârti în loc, a-și pierde timpul (GR. S. V 119) cu lucruri de nimic, în timpul unei pregătiri: *Nu te mai corconi atât și haide la drum!* ȘEZ. XXXII 136. | A umbla fără rost PAȘCA, GL.), a sta mult pe gânduri, a zăbovi mult, a cioroboti, a se codi (FURTUNĂ, V. 90). *Ce te tot corconești aci? Pune mâna pe seceră!* (Oltenia). CONV. LIT. 54, p. 166.

2°. A se ghemui, a se culca (HERZ.-GHER., M. IV 239). Cânele s. pisica, când își caută un loc călduț pe lângă stăpân, pentru a se culca, atuncea *se corcolește.* IZVERNICEANU.

[Și: (+ *coconi)* **corconì** vb. IV$^{(a)}$ (Prez. ind. *corconésc* și *corcón)* = (trans.) a îngriji prea mult (de ceva s. cineva); a răsfăța; (refl.) a zăbovi mult cu un lucru, a tărăgăni un lucru. CIAUȘANU, V.; — **corcosì** vb. IV^{a} FURTUNĂ, V. 90. ‖ Abstracte: **corcolíre, corconíre, corconeálă** (CIAUȘANU, V.) s. f. | Part.-adj. **corcolít, corconít, -ă** = (ad I) alintat, răsfățat (ȘEZ. XXXII 15), ferit, păzit de greutăți (ib. XXIII 425), (copil) împrejurul căruia mai mult s'au învârtit ai săi decât au avut grijă de el (de aceea copiii *corconiți* ies răsfățați). CONV. LIT. 54, p. 166. *Suflă-Murgă era corcolit ca'n sânul lui Avram.* FLORINI, ap. CADE. | P. ext. *Mămăligă corconită* (CONV. LIT. 54, p. 166), probabil «prea mult fiartă, prea moșmonită». | Postverbal (apropiat de «cocoană»); **corcoánă** s. f. = femeie corconită. RĂDULESCU-CODIN, I.]

— Cf. pe de o parte *cârcală, cârcotă,* pe de alta *cocol(oș)i.*

CORCOMÁN s. m. *Sorte de coiffure de paysanne.* — (Prin vestul Ardealului) Un fel de pieptănătură a ţărancelor în formă de două corniţe de o parte şi de alta a creştetului. Se chiamă şi c o b e l c i u. E portul părului femeilor măritate; fetele poartă coade. Nu e tot una cu c o n c i u l (precum traduce VICIU, GL. 91), de care se deosebeşte mult şi care e port „domnesc": *Fata n'a lăsat pe nănaşa s'o despletească şi să-i facă corcomanii, până când mirele nu i-a pus pe numele ei casele şi şapte locuri* (Jud. Turda-Arieş). Com. DICULESCU.

— Sensul originar pare a fi «melc», după forma cu două corniţe, ca şi sinonimul său întrebuinţat în aceleaşi părţi: *cubelci.* Forma *corcoman* s'a născut prin metateză din **cocorman.* Baza **cocor* sau **cocur* «melc», se ascunde de sigur şi în compusul *cucurbelciu* «melc» (Maramureş) şi presupune un prototip lat. vulg. ***cocculus,*** înrudit cu n.-prov. *kokkarel(o)* «melc, cucuruz de brad», bellun. *kokkol* «casa melcului», v.-fr. *cocle* «melc», ven. *kokon* «chignon» etc., despre care vezi Meyer-Lübke REW. 2009. DICULESCU.

CORCONEÁLĂ s. f. } v. **corcolì.**
CORCONÍ vb. IV[a] }

CORCORÉŢ s. a. *Pomme sauvage, aigre.* — Măr pădureţ, acru. ŞEZ. XXIII 42. — Cf. c o r c o s.

CORCÓS, -OÁSĂ adj. (Fruit) *vert.* — (Baia, Suceava, la plur.) *Corcoáse* = fructe verzi (ŞEZ. XXXII 16), necoapte, acre. [Fem. şi: *corcoşă* (accentuat, probabil, pe silaba întâia). *Poamă corcoşă* = varietate de struguri. H. VI 23.]

— Probabil, cu asimilare consonantică din **gorcos,* iar acesta din slav. *gorĭkŭ* (bulg. *gorăk,* sârb. *górak,* rus. *gorĕkij*) «acru». Cf. c o r c o r e ţ.

CORCOŞĂ adj. f. v. **corcos.**

CORCOSÍ vb. IV[a] v. **corcolì.**

CÓRCOTĂ s. f. *Corbeille.* — Coş de desfăcut porumb. PAŞCA, GL.

CORCOŢÁ vb. I v. **cocoţa.**

CÓRCOTE s. f. plur. *Collines.* — Dealuri, coclauri. CIAUŞANU, GL.

CORCOTÍNĂ s. f. (Ornit.) v. **corcodină.**

CORCÓVĂ s. f. *Haridelle.* — Cal mare şi slab, în ale cărui şolduri poţi acăţa traistele. S. POP. DR. V 177. [Şi: **corhóvă** s. f. id. ib. V 177.]

— Cf. c o r c ă l ă u.

CORCUDÚŞ s. m. } v. **corcoduş.**
CORCUDÚŞĂ s. f. }

CORD † s. a. = **coardă**[2], spadă. *Au îmblat ca neşte tâlhari cu sabii şi cordur[i] şi cu topor* (a. 1638). IORGA, B. 66. [Plur. *corduri*].

CORD s. a. (Med.) *Coeur.* — (Latinism, în graiul medicilor) Inimă. *Boală de cord.* [Plur. *corduri.*]

— *N.* din lat. **cor, cordis,** idem. Cf. c o r d i a l.

CORDÁ vb. I refl. *S'écrouler, s'ébouler.* — (Despre lemnele clădite în «stivă») A cădea grămadă (nu bucată cu bucată), formând în cădere o «coardă[1]»: *Clădeşte bine gălăţuşii, că ei uşor se coardă!* (Cojocna). Com. ITTU.

— Derivat din **coardă**[1].

CÓRDĂ s. f. v. **coardă**[1].

CORDÁGIU s. a. *Cordage.* — Toate frânghiile, sforile, funiile şi streangurile unei corăbii, artilerii, etc. COSTINESCU. *Se lucrează tot felul de cordagiuri pentru vapoare.* I. IONESCU, M. 757. [Plur. *-dagii* şi *-dagiuri.* | Şi: **cordáj** s. a., plur. *-daje.*]

— *N.* din fr.

CORDÀI s. f. plur. (Bot.) Fleurs bleues de montagne. — (Maramureş) Flori albastre de munte (nedefinite mai de aproape). ŞEZ. XXXI (XIX) 61.

CORDÁJ s. a. (Mar.) v. **cordagiu.**

CORDÂNC s. a. v. **cordenciu.**

CORDÁR s. m. şi a. I. *Cordier.* II. 1°. *Chevalet* (du violon). 2°. *Garrot.* 3°. *Scie à main.* 4°. *Traverse* (du moulin).

I. S. m. (Rar, incidental) Fabricant s. negustor de coarde. LM.

II. S. a. 1°. (Muz.) Placă de lemn (de abanos, la vioară), de care sânt legate coardele la vioară (H. VII, 448, cf. IX 417, XII 176) s. la cobză (H. XII 176). Capetele celelalte ale coardelor se sucesc — când voim să le întindem s. să le destindem — pe nişte şuruburi puse în gâtul instrumentelor cu coarde.

2°. Pană de lemn (băţ) de răsucit coarda ferestrăului, când voim să-i întindem pânza, numită şi i n c o r d ă t o r, s u c i t o r, r ă s u c i t o a r e, î n t i n z ă t o r, s t r u n e a l ă, l i m b ă, s ă g e a t ă, l o p ă ţ i c ă, c h e i e, a r i p ă, etc. DAMÉ, T. 86, PAMFILE, I. C. 121. Cf. c e a t l ă u.

3°. Ferăstrău mic, cu coardă (ŞEZ. XXIII 42), mânuit de un singur om (jud. Fălticeni, COM. SAT. III 79), întrebuinţat mai mult de dulgheri (H. XII 276) sau butnari (DDRF.)

4°. Parte a morii (H. IV 132), cf. c o a r d ă (VI 5°).

[Şi: (ad 3°) **corzár** s. a. = ferăstrău s. firiz (Neamţu) DAMÉ, T. 86; — (ad 2°) **cordârlău** s. a. (plur. *-laie*) = ceatlău, ticărău, încordătoare (Rus, în jud. Someş). Com. ITTU. | D i m i n u t i v: (ad 3°) **cordăráş** s. a. = ferăstrău de mână al dogarului s. butnarului. DDRF., TDRG.]

— Derivat din **coardă,** cu suf. nom. agent. şi instrum. **-ar.**

CORDĂRÁŞ s. a. v. **cordar.**

CORDÂRLĂU s. a. v. **cordar.**

CORDEÁ s. f. 1°. *Ruban.* 2°. *Nom de diverses plantes.* 3°. *Ver solitaire.* 4°. *Jeu de cartes.* — (Mai ales în Mold. şi Bucov.)

1°. Panglică mai îngustă, de lână sau de mătase, de obiceiu colorată, care serveşte de ornament (de cap, de gât etc.) *Să cumpere cordele, mărgele.* DRĂGHICI, R. 16$_{31}$. *Vezi cel părău care ...seamănă de departe cu o cordea albă?* C. NEGRUZZI, I 195. *Să puie* [*leliţa*] *la gât mărgele... Paftaluţe şi cordele.* ALECSANDRI, P. P. 349^{b}/$_{4}$. *Ciutele... scapă singure pe cealaltă poartă, având la gâtul lor un arcan cu cordea fâlfâindă.* ODOBESCU, III 111. *Mândră pălărie cu flori, cu cordele.* EMINESCU, N. 5/$_{5}$. *Ia un porumb alb nevinovat, îl încarcă cu cordele foarte frumoase, îl aruncă în sus...* ISPIRESCU, L. 275. *Mi-o port cu fustă albă, La gât cu cordeaua neagră.* TEODORESCU, P. P. 325^{b}. *Pălărie întunecoasă, Cu cordele de mătasă.* SEVASTOS, C. P. 19/$_{17}$. *Se deoache copiii frumoşi cărora mamele nu le fac benchiu în frunte, sau vacile grase, mândre şi*

pulpoase, cărora li se leagă o cordea roşie, spre a fi ferite de deochiu. GRIGORIU-RIGO, MED. I, 49. | Fig. *Pe dealurile apusene de peste Mureş, a cărui cordea de argint scânteie încolăcită...* IORGA, N. R. I, 261.

2°. (Bot.) Diferite plante :

a) **Cordea roşie** = *Catocala sponsa* (fr. *cordon rouge*, germ. *Ordensband).* BARCIANU.

b) (La plur.) **Cordele** = *Baldingera arundinacea:* foarte răspândită prin grădinile ţăranilor şi domnilor la sate. (Mărăşeşti, în Mold.) BUL. GRĂD. BOT. V, 54.

3°. (Zool., Mold.) Viermele intestinal numit în ştiinţă *tenia*, panglică. BIANU, D. S.

4°. Un joc de cărţi. *Boieru... giuca parola sau corde[a]oa.* ALECSANDRI, T. 82.

[Şi: **cordélă** † s. f. *Buchetul tot se răpune, abia rămâne ruptă cordela.* I. VĂCĂRESCU, P. 398/12, cf. 48/2. *Colţunii cei de porfiră, legaţi fiind cu o cordelă de fir.* BELDIMAN, N. P. I, 53. *Apucă cordela verde, care era în grumazii berbecului.* C. NEGRUZZI, I, 60; — (cu schimb de suf.; în Mold., ad 1°) **cordícă** s. f. (cu plur., rar, *-dici*, de obiceiu *-dele*). *Cine trece pe la vie? Ghiorghieş cu pălărie, Cu cordica vişinie.* SEVASTOS, P. P. 179/11. *Îşi cumpără o cordică roşie de mătasă.* MARIAN, NA. 5. *Se descântă într'o cofă cu apă neîncepută..., apoi se leagă la coada vitei o cordică roşie.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 8. *Cordicele sau cordelele colorate rar lipsesc.* PAMFILE, I. C. 194. | Diminutive: **cordelúţă** s. f. = panglicuţă. *Cordeluţe şi nimicuri, Iată toate-a lui averi.* EMINESCU, P. 13. *E datină să se puie o cordeluţă roşie sau un bănuţ.* MARIAN, NA. 90; **cordelúşă** s. f. DICŢ.; — (< *cordică*) **cordicúţă** s. f. *Vezi bădiţa cum se poartă, Anteriu... cu pălărie naltă. Cordicuţa ghivizie, legată de pălărie.* SEVASTOS, C. 181/14. | Adjectiv: **cordelát, -ă** = prevăzut, împodobit cu cordele; în formă de cordea: *vierme cordelat* = tenie. BARCIANU. | Nomen agentis: **cordelár** s. m. = fabricant s. vânzător de cordele. DICŢ., (cu femininul) **cordelăreásă** s. f. DICŢ. (şi cu derivatul) **cordelăríe** s. f. = meseria cordelarului; prăvălia cordelarului; mare mulţime de cordele. DICŢ.]

— Din ital. **cordella,** prin mijlocire neogreacă (κορδέλα) sau turcească *(kordéla).* TDRG.

CORDÉL s. a. (Îmbrăc.) v. **cortel**[3].

CORDÉLĂ † s. f.
CORDELÁR s. m.
CORDELĂREÁSĂ s. f.
CORDELĂRÍE s. f.
CORDELÁT, -Ă adj.
CORDELÚŞĂ s. f.
CORDELÚŢĂ s. f.
} v. **cordeà.**

CORDÉNCIU s. a. 1°. Pièce d'arrêt du métier à tisser. 2°. *Couteau* de la broie. 3°. *Soupeau* (de la charrue). — (Mold. şi Transilv.).

1°. (Ţes.) Parte a războiului (H. III 19, 83, 438, V. 32, XIV 437, XVI 152, 272, 300) constând dintr'o scândurică (lungă ca de 120 cm., lată de 15 cm.; la un capăt puţin mai lată ca la celalalt. VICIU, GL.) cu crestături, oprind sulurile să dea înapoi, numită şi scaun, tocălie, cripalcă, căţel, proptar, piedecă, scară s. răzuş (Fălciu, Vasluiu). DAMÉ, T. 136, 138.

2° Bucata de lemn mobilă a meliţei, cu care se rup firele de cânepă (VICIU, GL.) s. de in (VAIDA, CABA, SĂL.), limbă.

3°. Bârsa plugului (H. IV 81, 409, C. C. II-III 147, 168), coardă (VI 3°).

[Cu rostire dialectală: *corghenciu, corghenş.* | Şi: (ad 2°) **cordânc** s. a. (CABA, SĂL.), care are şi sensul de «colac mare, împletit cu meşteşug» (VAIDA).]

— Derivat din **coardă,** cu suf. **-e(n)ciu.**

CORDÍ vb. IV[a] refl. v. **coardă**[1].

CORDIÁL, -Ă adj., s. a., adv. 1°-2°. *Cordial; cordialement.*

1°. (Med.) Întremător, întăritor (pentru inimă). Se zice de o băutură că este *cordială,* atunci când ea are însuşirea de a ridica repede căldura generală a corpului, de a mări puterea inimii şi a stomacului. BIANU, D. S. | (Substantivat) Poţiune cordială. *Cordialuri cu miroase de cuişoare.* PISCUPESCU, O. 230/10.

2°. (Înţeles obicinuit) (Care vine) din toată inima, din fundul inimei, sincer, cf. afectuos. *Am găsit cea mai bună primire şi cea mai cordială ospeţie.* C. NEGRUZZI, I, 68. *Această urare, oricât de cordială şi şăgalnică era, a străbătut ca o săgeată prin inima mea.* SBIERA, F. S. 179. | Adverb: Cu cordialitate. *Îi scutură mâna cordial.* C. PETRESCU, C. V. 183.

[Plur. (ad 1°) *-aluri.* | Abstract (ad 2°): (fr. *cordialité,* idem) **cordialitáte** s. f. = manifestare (spontană) a unor sentimente sincere şi pline de afecţiune, venite din toată inima. *Cu mare cordialitate Împăratul îşi exprimă mulţumirea de a vedea pe Principele nostru în Bulgaria.* MAIORESCU, D. II, 87. | Pronunţ. *-di-al*].

— *N.* din fr. Cf. cord[2].

CORDÍCĂ s. f.
CORDICÚŢĂ s. f.
} v. **cordea.**

CORDIFÓRM, -Ă adj. (Bot.) *Cordiforme.* — Care are forma unei inimi. *Frunză cordiformă.*

— *N.* din fr.

CORDÍI s. f. plur. (Cul.) Sorte de *choucroute.*— (Transilv.) Frunze de varză tinere, tăiate cataif, care fierte şi acrite dau o mâncare gustoasă. Cf. VICIU, GL. — Cf. cordea.

CORDÍŞ adv.
CORDIŞOÁRĂ s. f.
CORDÍŢĂ s. f.
} v. **coardă**[1].

CORDIÚG s. m. sing. *Grenouillette* (des bestiaux). — (Mold., Bucov.) Umflătură pe limbă la vite, cobe (com. AR. TOMIAC). *Corducul îl fac numai vitele mari bovine, care se nutresc cu paie de orz. El provine din înţepăturile pricinuite de ţepii din pleava orzului* (ŞEZ. III 146/18, cf. DAMÉ, T. 30), broască (II 1°); cf. puşcheà. [Şi: **cordiúc** s. a. MARIAN, **cordúc** s. m. sing. H. X 548, DAMÉ, T. 30, **curdúc** s. m. sing. H. I 212, III 135, X 216, 360, 468, XII 282, 303, 422, XVI 154, 323, **curdún** s. m. sing. H. III 232.]

— Din rut. **kordjuk,** idem.

CORDOHÁN s. a. (Comerţ) v. **cordovan.**

CORDÓN s. a. I. 1°. *Cordon.* 2°. *Grosse corde* d'un instrument de musique. 3°. *Cordon* (d'un mur). II. 1°. *Cordon* (de troupes). 2°. *Frontière.* 3°. *Poste de gardes-frontière. Guérite.* 4°. Nom de la Bucovine. 5°. Nom de l'ancien Royaume de Roumanie.

I. 1°. Cingătoare (de panglică, cordea, s. de baieră, şnur, şiret, găitan, la uniformele militare s. la hainele femeeşti). Cf. H. II 81, 245, VII 157. IX 453, cf. brâu, brăcinar, centură. *Dragona*

este în general la toți ofițerii de fir împreună cu cordonul. URICARIUL, XXII 482. *Și drept chingă peste dânsul [mânzul de măgar] cu cordon de fir încins.* PANN, H. 52/9. || Spec. *Cordoanele dricului,* panglicele atârnate de dric, de care țin prieteni ai mortului. | Panglică latâ purtată în formă de lentă, de care atârnă anumite decorații mari; p. ext. decorația însăși (în cel mai înalt grad: *marele cordon*). *Trifon primi cordonul și Tullie-o moșie.* C. NEGRUZZI, II 185/8. | (Anat.) *Cordon ombilical* = ața (2°), baiera buricului. Cf. BIANU, D. S.

2°. (Muz.) Coarda cea mai groasă a unui instrument cu coarde. LM. Cf. H. XII 142.

3°. (Zid.) Chenarul unui zid, brâu (II 2°). DICȚ.

II. P. ext. 1°. Linie continuă formată de soldați s. de posturi de soldați (grăniceri), spre a opri înaintarea unor manifestanți s. trecerea frontierei. Cf. LB. *Cordon sanitar,* format din patrule s. trupe de soldați care împiedecă intrarea persoanelor dintr'o țară unde bântue o boală molipsitoare. *Era cordunuri la pod la Chirani, în Buzău și la Râmnec.* DUMITRACHE, 374, cf. 392. *Nu-i lăsă să treacă cordonul cel însemnat cu funii* (a. 1821). URICARIUL, VII 77/27. [Cu ocazia unei întruniri] *strada Franklin... a fost barată încă de la orele 3 d. a. de puternice cordoane de jandarmi.* CURENTUL, 1930, 24 Septemvrie. | P. anal. *Între artist și public stă și vegheză un cordon formidabil de critici.* VLAHUȚĂ, ap. CADE.

2°. Graniță, frontieră. DICȚ. Cf. DR. I 216. *Până în cordon drumul c'ar fi slobod nu credea.* BELDIMAN, TR. 38.

3°. Linie de mai multe becheturi (= picheturi) cu soldați spre paza unei margini a țării (STAMATI): p. ext. pichet (de grăniceri), colibă unde stă păzitorul orânduit a supraveghea trecerea călătorilor (cf. COSTINESCU). *Iarna stau p'acolo* [la munte] *vameșii și oastea la cordună.* JIPESCU, ap. TDRG. [Umblă] *Din cordună în cordună, Să-și capete flintă bună.* MAT. FOLC. 155. *Ș'apoi frunză dc măr bun, Arză-te focu' cordun.* ȘEZ. I 165/9.

4°. (Pentru Moldoveni) Bucovina (păzită odinioară de soldați austriaci). ȘEZ. I 72, V 59/10, CARDAȘ, C. P. 294. Numită une-ori **Cordunul nemțesc** s. **împărătesc.** *Moșiile din cordunul nemțesc.* URICARIUL, I 242/29. *Având Dumnealui I. ...Ghica, biv vel-vornic, în cordunul nemțesc o moșie* (a. 1792). ib. XX 145/11. *Alte sate din partea Moldovei, care acum preste cordunul împărătesc au căzut* (a. 1793). ib. VI 165/1. *Sfântu', filosofu', prorocu' ceal din Cordun.* CONV. LIT. 44, vol. I, p. 660. *Eu li-oiu lăsa doba 'n drun Și m'oiu duce 'n cel Cordun, În Cordunul cel nemțesc, Cu puicuța să trăiesc, În Cordun de ceea parte... În Cordun peste Suceavă.* ȘEZ. I 72/12. *In* (= ian) *să ti faci pisti graniță, di ceea parti'n Cordun..., ș'apoi să vedzi pitrecanii.* ib. II 209/13. *Rage buha în cetate Și s'aude 'n nouă sate Și Cordunu' jumătate* (= Clopotul). ib. IV 81. cf. I 148b/18. *Vini ciofu' din Cordun, Calari pi-un cotoiu bun.* CARDAȘ, C. P. 294.

5°. (Pentru Bucovineni) Regatul vechiu românesc. HERZ.-GHER. M. IV 239.

[Plur. *-doane* și (învechit *-donuri).* || Și: ad II) **cordún** s. a. (plur. *-dunuri),* (ad II 3°) **cordúnă** s. f. COSTINESCU. || Diminutive: (ad I 1°) **cordonél** s. a. LM. *Fă-mă, Doamne, porumbiță, La Leana pe rochiță; Fă-mă, Doamne, porumbel, La Marița pe cordonel.* POP., ap. JAHRESBER. VIII 297; **cordonáș** s. a. LM. | Nomen agentis: **cordonáș** *(cordunáș* COSTINESCU) s. m. = soldat de cordon (II), păzitor al hotarelor, grănicer. *Cordonașii și potecașii s'au întocmit la 1834 spre a strejui... picheturile și potecile.* BĂLCESCU, M. V. 633; — (formație personală, care n'a prins) **cordonéz** † s. m. = cordonaș. *Îmi scrii la 14 Iulie că-mi trimiți cu acel curier două proiecte pentru gendarmi și cordonezi* (tipărit: *coordonezi).* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 540].

— Cuvânt intrat în limba românească pe mai multe căi: fr. **cordon,** idem (I 1°-3°, II 1°), rus., rut. **kordonŭ,** idem (I 1°, II 1°), germ. **Kordon,** idem (II 1°).

CORDONÁȘ s. a. și m.
CORDONÉL s. a.
CORDONÉZ † s. m.
} v. **cordon.**

CORDOVÁN s. a. (Comerț) *Cuir de Cordoue, maroquin.* — Piele fină pentru încălțăminte de lux și obiecte de piele, marochin. IORGA, S. D. XII 153. *Kordovan* = Pel[l]is caprina. ANON. CAR. *Stan Jianu... pentru o socoteală de tovărășie la negoț... cu Pătru Luca. Vindeau cordovane* (a. 1768). IORGA, S. D. VIII 3. *Au fost încărcat Turcii... cordovane în două cară* (a. 1801). id. ib. VIII 116. *...Optsprezece teancuri de cordovane* (a. 1821). id. ib. VIII 90. *Ciuboțele de cordovan cu potcoave de alamă.* SADOVEANU, SĂM. VI 545. *Pieile, săftielele, cordovanele și le-aduceau ciobotarii din Răsărit.* PAMFILE, I. C. 342. *Șurț de mărgăritariu Și cizme de cordovariu.* ȘEZ. XII 70. *Cizmele... Nici de țap, Că sar în cap, Făr'de cordohan, Să ție batăr un an.* T. PAPAHAGI, M. 65/20. [Și: **cordohán,** (în rimă) **cordovár(iu),** (franțuzism) **corduán** s. a. *Înființarea unei fabrici de corduan.* GOLOGAN, C. R. 163].

— *N.* din ital. **cordovano,** în parte prin mijlocire ungurească: **kordovány,** idem (la origine: «piele preparată la *Cordova,* în Spania»).

CORDOVÁRIU s. a. (Comerț)
CORDUÁN s. a. (Comerț)
} v. **cordovan.**

CORDÚC s. m. sing. v. **cordiug.**

CORDUÍ vb. IVa v. **coardă**[1].

CORDÚN s. a
CORDÚNĂ s. f.
} v. **cordon.**

CORDÚȘ, -Ă adj. v. **colduș.**

CORÉCT, -Ă adj. 1°-2°. *Correct; correctement.*

1°. Care este conform cu regulele artei, științei, esteticei, gramaticei, etc., după regulă, cum trebue (după firea sau spiritul unei limbi, etc.), fără greșală. *Limba latinească cea îndreptată sau corectă.* P. MAIOR, IST. 233, cf. RUSSO, S. 60. *Aceste două modeluri* [de statui ale Dianei], *caracterizate... prin grația corectă și prin vigoarea semeață a antichității.* ODOBESCU, III 58. *Delicatele și corectele lui forme.* EMINESCU, N. 77/30. *Gramatica ...ne învață a vorbi și a scrie o limbă corectă.* CREANGĂ, A. 87/21. || Cu funcțiune adverbială. *O frunte... corect boltită.* EMINESCU, N. 35/11.

2°. Care are o purtare în conformitate cu normele morale, cum se cuvine, cinstit. *Cu aerul corect.* I. TEODOREANU, M. II 19. *Un om corect.* | Adverbial. *Se poartă corect.*

[Negative: **incorect, -ă, necorect, -ă** (ad 1°) *Completând... tot ce ni s'au părut a fi necorect sau nesuficiinte.* HASDEU, I. C. XII. || Verbe: **corectà** Ia, (franțuzism: *corriger)* **corijà** Ia, (latinisme, învechite: *corrigere),* **coríge, corége** (cu part. *cores)* III, (germanism, prin Transilv.: *korrigieren)* **corigà** (†) vb. Ia trans. și refl. = a (se) îndrepta; spec. a îndrepta greșelile de tipar. *A corege pe cineva de un vițiu* s. *a corege vițiile cuiva.* LM. *Coregând erorile ce ni vor fi scăpat*

din vedere. HASDEU, I. C. IX. *Eliad, demn următor a[l] lui Lazar, corecta limba.* C. NEGRUZZI, I 334. *Tot ce poți face e să corectezi puțin și treptat realitatea.* C. PETRESCU, Î. II 88. | Abstracte: **corectáre (corijáre, corégere)** s. f. = îndreptare; — (germ. *Korrectur*, lat. *correctura)* **corectúră** s. f. = (Tip.) îndreptarea greșelilor de tipar; p. ext.: foaia tipărită pe care se înseamnă greșelile de tipar, care trebuesc corectate. Cf. MOLIN, V. T. 27. *A face două s. mai multe corecturi. Corectură pe* (s. *în*) *spalte* (s. *spalturi*) = întâia îndreptare a greșelilor de tipar, pe zațul întins în galioane, nepaginat. *Corectura autorului* s. *corectura a doua:* pe zațul «rupt» în pagini; — **corectitúdine** (cu negativele: **necorectitudine, incorectitudine**) s. f.; (rar) **corectitáte** (cu negativele **necorectitate, incorectitate**) s. f. = însușirea de a fi corect; purtare corectă; (ad 1°) *Se putea strămuta într'o limbă greoaie, neînzestrată cu expresiile necesare... corectitudinea, eleganța formei?* IORGA, IST. LIT. XVIII, 24. *Corectitudinea judecății.* id. L. II 257; (ad 2°) *Corectitudinea purtării sale.* id. ib. 171. *Îl știu de o corectitudine exemplară.* CARAGIALE, ap. CADE. | Adjective: **corectát (coriját,** cu negativele **necorectat, necorijat), -ă** = îndreptat (la tipar). *Iau îndrăzneală a-ți trimite atât pre cele corigiate cât și pre cele nouă* [compuneri]. C. NEGRUZZI, II 170/4; — (fr. *corrigible)* **corigibil, -ă** = care se poate îndrepta (cf. incorigibil). | Substantive: (fr. *correcteur*, lat. *corrector*, germ. *Korrektor)* **corectór** s. m. = (Tip.) cel care îndreptează greșelile de tipar, zețarul însărcinat cu citirea corecturilor (MOLIN, V. C. 27); (la vechea tipografie din Buda) funcționar atașat tipografiei, răspunzând de tiparul fără greșeli și fără adaose. *Fu orânduit corector a cărților românești din tipografia Universității Ungariei.* ARHIVA, R. I 2; **corigént (corijént), -ă** = (elev s. elevă) care are să dea un nou examen (la începutul anului școlar următor) la una s. mai multe materii la care nu a obținut nota medie de trecere (la încheierea anului școlar). *Era corigent îndeobște în cursul superior.* I. TEODOREANU, M. II 24. *Să dea Dumnezeu să rămân corijent.* id. ib. II 74; — (cu abstractul **corigénță (corijénță)** s. f. Starea elevului corigent. *Examenele de corigență se dau în Septemvrie.*]

— *N.* din fr. Cf. corecțiune, corectiv.

CORECTÁ vb. I[a] v. **corect.**

CORÉCȚIE s. f.
CORECȚIONÁL, -Ă adj., s. a } v. **corecțiune.**

CORECTITÁTE s. f.
CORECTITÚDINE s. f. } v. **corect.**

CORECȚIÚNE s. f. *Correction.*

1°. (Rar) Corectare, îndreptare (STAMATI). *Corecțiunea abuzurilor.* COSTINESCU. | Spec. *Corecțiunea torenților* = întărirea, statornicirea, consolidarea surpăturilor, adecă a mâncăturilor apelor pe coaste. Com. ITTU.

2°. (Rar, învechit) Însușirea de a fi corect (1°-2°), corectitudine. *Cumcă alta a fost limba latinească cea... corectă și alta ceea ce răsuna în gura poporului latinesc,... însași natura sau firea corecției destul de chiar* (= clar) *arată.* P. MAIOR, IST. 233.

3°. (Mai ales) Mustrare, pedeapsă dată cu scop de a îndrepta pe cineva. *Mama are drepturi de corecțiune asupra copiilor săi.* HAMANGIU, C. C. 88. *Casă de corecțiune* = local unde sânt ținuți minorii cu purtări rele s. pedepsiți de justiție. Cf. 4°.

4°. Casă de corecțiune (cf. 3°), închisoare. *Ardi-te-ar focu, Târgșor, De când în tine-am intrat, Toată lumea m'a uitat, C'am fost, maică, arestat, Șapte luni corecții dat.* MAT. FOLC. 829.

[Și: (mai mult familiar și pop.) **corécție** s. f. | Adjectiv (fr. *correctionnel)* **corecționál, -ă** = (Jur.) de corecțiune (3°) a delictelor pedepsite de lege, privitor la delicte. *Pedeapsă corecțională. Tribunal corecțional. Poliție corecțională. Proces corecțional.* MON. OF. 27 (Substantivat) *Corecțional* s. a. = tribunal corecțional.]

— *N.* după fr. (lat. **correctio, -onem**). Cf. correct, corectiv.

CORECTÍV, -Ă adj., s. a *Correctif.*

I. Adj. Care poate îndrepta, corecta ceva s. pe cineva; cf. corecțional. *Remediu corectiv.* COSTINESCU. *Pedeapsă corectivă.*

II. S. a. Mijloc, expresiune, etc., care îndreptează, îndulcește o stare de lucruri s. ceva ce s'a spus mai nainte. *Opinia autorului... are lângă sine propriul său corectiv.* MAIORESCU, CR. I 341/3. *Trebue găsit, neapărat, corectivul practic pentru remedierea acestei stări de lucruri.* UNIVERSUL, 1930, 6 Noemvrie.

— *N.* din fr. Cf. correct, corecțiune.

CORECTÓR s. m. (Tip.)
CORECTÚRĂ s. f. } v. **corect.**

CORÉE s. f. sing. (Med.) *Chorée, danse de Saint-Guy.* — Boală de nervi, caracterizată prin mișcări musculare desordonate și involuntare, deasă la copii tineri. Cf. BIANU, D. S.

— *N.* din fr. (lat. **chorea** < gr. χορεία «dans»; cf. cor, horă).

CORÉGE vb. III v. **corect.**

COREGÉNT s. m. *Corégent.* — Persoană care domnește peste o țară (sau o guvernează) în același timp și împreună cu altul. *Avem de a face cu doi dregători de același fel, fiecare din coregenți având-l pe al lui.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 163. [Și: (după lat. *conregno;* cu funcțiune adjectivală) **conregént, -ă** † subst., adj. *Maria Terezia, la dorința conregentului ei fiu, Iosif II, căpătă... învoirea.* SBIERA, F. 156. | Derivat: (fr. *corégence)* **coregénță** s. f. = demnitatea s. funcțiunea coregentului. Cf. COSTINESCU.]

— *N.* după fr. Cf. regent.

COREGÉNȚĂ s. f. v. **coregent.**

COREGRÁF s. m. (ș. d.) v. **coreograf.**

CORÉICĂ s. f. Partie du moulin. — O parte a morii, nedefinită. H. III 228. — Cf. coreț[2], scoreț.

CORELÁBĂ s. f. (Bot.) *Chou-rave* = **calarabă,** gulie. *În loc de curechi, să sădești corelabe.* ECONOMIA 121, cf. 124.

— *N.* din germ. **Kohlrabi,** idem.

CORELÁȚIE s. f. v. **corelațiune.**

CORELAȚIÚNE s. f. *Corrélation.* — Relațiune reciprocă, raport care leagă un termen de altul în așa fel, încât unul din cei doi evocă, chiamă în în minte s. presupune, în mod logic, pe celălalt; p. ext.: raport strâns, unire, legătură care se impune de la sine cugetării. *Intima corelațiune între Basarabi și Basarabia.* HASDEU, I. C. 72. «*Cât*» *stă în corelație cu «atât».* [Și: **corelație** s. f.]

— *N.* din fr. (lat. scolastic **correlatio, -onem**). Cf. corelativ.

CORELATÍV, -Ă adj., s. a. și f. I-II. *Corrélatif.* I. A d j. (Logică) Care arată o relațiune reciprocă cu o altă noțiune. *Pozitiv și negativ sânt numai noțiuni corelative.* MAIORESCU, L. 35. (I m p r o p r i u, în loc de) Corespunzător cu (s. la); (al doilea termen se indică une-ori prin cazul dativ) *Romanul modern de astăzi nu e corelativ vieții de astăzi, și aci este una din cauzele insuccesului ce-l întâmpină.* R. DIANU, CURENTUL, 1930, 24 Septemvrie. | A d v. *Cele mai multe noțiuni numite negative sânt negativ-mixte, adică au un conținut foarte pozitiv, care numai corelativ înlătură o altă noțiune.* MAIORESCU, L. 35.

II. 1°. S. a Cuvânt s. termen corelativ. *Noțiunea «cauză» e corelativul noțiunei «efect».*

2°. S. f. (Gram.) Propoziție corelativă.

— *N.* din fr. (lat. scolastic **correlativum**). — Cf. c o r e l a ț i u n e.

CORELIGIONÁR, -Ă adj., subst. *Coreligionnaire.* — Care are aceeași credință religioasă, e de aceeași religie s. confesiune cu altul s. cu alții, tovarăș de credință. *Zărind un preot bătrân, m'am dus drept către dânsul,... ceea ce a fost de un bun efect, dovedind locuitorilor că eram un coreligionar.* GHICA, S. 384. *Rusia va alerga în ajutorul consângenilor și coreligionarilor săi.* ODOBESCU, III 398/18. *Ambasadorul rus de la Viena vorbea în favoarea coreligionarilor săi.* IORGA, L. II 67. | P. e x t. *Coreligionar politic,* care face parte din același partid politic, care profesează aceleași idei politice. CADE.

— *N.* după fr.

CORENCIÓS, -OÁSĂ adj. *Coléreux.* — (Unguriism, în Transilv.) (Om) care se tulbură iute, (vită) care îndată se bate în coarne cu celelalte vite (Frata, Câmpia ardeleană, com. V. BUCUR), supărăcios, dârz, bătăuș (id., ap. PAȘCA, GL.).

— Cf. ung. *karánkodik* «caută ceartă».

CORÉNIE s. f. 1°. *Origine, souche.* 2°. *Famille, naissance.* — (Vechiu și dial.; Mold., Bucov.).

1°. Început, origine, o b â r ș i e, c a p. *A Dachilor neam,... tot dintr'o rădăcină și dintr'o corenie cu Schythii au fost.* CANTEMIR, HR. 57/18, cf. 159/8. *Începutul și coreniia acestui neam.* id. ib. 260/21. *Lunea, după credința... Românului, trebue să se facă începutul sau corenia tuturor treburilor de seamă.* PAMFILE, A. 47. *Din corenia locului* (= de la început) *trebuia să-mi spui.* id. J. II.

2°. Familie, viță, neam (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), genealogie (CANTEMIR, HR. 58/13). *Măi, ce corenie de om mai ești și tu!* = sămânță, soiu (Bilca, Bucov.) Com. TOFAN.

— Din slav.-bis. **korenĭ** «rădăcină».

CORÉNT, -Ă adj. v. **curent.**

COREOGRÁF s. m. *Chorégraphe.* — Cel care se ocupă cu arta dansului, care aranjează dansul, figurile unui balet. [Și: (< fr.) **coregráf** s. m. | A b s t r a c t (fr. *chorégraphie*) **core (o) grafíe** s. f. = arta, aranjarea s. descrierea unui dans. | A d j e c t i v (fr. *chorégraphique*) **core (o) gráfic, -ă** = cu privire la coreografie, la dans.]

— *N.* din fr. (< grec. χορεία «dans» și γράφειν «a descrie»).

COREPETÁ vb. I (a). *Répéter* (une leçon). — (Latinism, în Transilv.) A face repetiția unor materii de învățământ (subt conducerea unui preceptor). Cf. DICȚ. [Și: **corepetí** vb IV a. | D e r i v a t: (< lat.-med. *correpetitor*) **corepetitor** s. m. = meditator, profesor particular (DICȚ.); pianist însărcinat să repete rolurile cu cântăreții de operă.]

— *N.* din latina mediev. **correpeto, -ere,** idem.

COREPETÍ vb. IV a **COREPETÍTOR** s. m. } v. **corepeta.**

CÓRES s. a. v. **coreț**[1].

CORÉS, -Ă adj.-part. v. **corect.**

CORESPONDÁ vb. I a. *Correspondre.* — (Rar, în Transilvania; germanism) A comunica cu cineva prin scrisori, a fi (s. a sta) în (s. a ține, STAMATI, s. a avea) c o r e s p o n d e n ț ă, a c o r e s p u n d e (4°), a - ș i s c r i e cu cineva. *Să-i răspunzi că eu nu dau voie unui candidat din cancelaria bărbatului mieu să corespondeze cu fata mea.* AGÂRBICEANU, L. T. 360. [Și: **corespondarisì** †, **corispondarisì** †, **corisponderisì** † vb. IV a refl. *Căpitan-pașa era poruncit ca să se corisponderiseasc ă și cu Devlet-Gherei.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 286/40. *Vichil deplin răspunzători să-și trimată aice la starea numitelor moșii, cu toate scrisorile ce va fi având, în orighinaluri, și nu să corispondarisască cu còpii de scrisori* (a. 1813). BUL. COM. IST. IV 89. *Să se corispondariseasc ă oranduiții așezământari cu așezământarii acelui județ.* DOC. (a. 1814), ap. TDRG. *Corespondarisându-te cu D-lor* (a. 1818). URICARIUL, V 192/12; (după germ. *korrespondieren*) **corespondeluì** vb. IV a. *Scrisorile ei, prin care au corespondeluit cu Vandaim până nu să cununase cu dânsul...* CAT. MAN. 165, 368.]

— *N.* după germ. **korrespondieren.** Cf. c o r e s p u n d e (4°), c o r e s p o n d e n t, c o r e s p o n d e n ț ă.

CORESPONDARISÍ † vb. IV a v. **coresponda.**

CORESPONDÉNT, -Ă adj., subst. I-II. *Correspondant.*

I. A d j. Corespunzător. || S p e c. (Geom.) *Unghiuri corespondente,* formate printr'o secantă și două paralele, și care sânt de aceeași parte a secantei, unul intern, altul extern, egale între ele. Cf. MELIK, G. 23. | *Membru corespondent* (al unei societăți savante, al unei Academii) = care face parte din societatea savantă fără însă a se bucura de toate drepturile unui membru a c t i v și comunică cu ea mai mult în scris.

II. S u b s t. 1°. Cel care ține o c o r e s p o n d e n ț ă regulată cu altul, dând informațiuni, împărtășind noutăți, știri (cf. STAMATI) în chestiuni politice, familiare, comerciale, etc. *Se întreține corespondenți în statele vecine, ca abatele A., informatorul lui Nicolae Caragea.* IORGA, L. II 29. || S p e c. Colaborator extern la un ziar, căruia-i trimete informațiuni regulate dintr'o localitate. *Ziarul „Universul" caută un corespondent pentru Făgăraș.* | Funcționar (angajat) la o bancă s. la o casă de comerț) însărcinat cu ținerea corespondenții (cf. STAMATI).

2°. (Comerț) Negustător care e în legături comerciale cu alt negustător. Cf. **LM.** *Când un exemplar este trimis la vreun corespondent spre acceptare, acest exemplar... rămâne depus la corespondent.* ȘTEFĂNESCU, C. 35. *Este silit să se debiteze pe sine însuși printr'un compt separat, întocmai ca pe un corespondent al casei sale.* id. ib. 136.

3°. (Și fem.) Persoană însărcinată să aibă față de direcția școalei răspunderea pentru un școlar ai cărui părinți locuesc aiurea.

— *N.* după fr. Cf. c o r e s p o n d a, c o r e s p o n d e n ț ă.

CORESPONDÉNȚĂ s. f. *Correspondance.*

1°. Raport între două s. mai multe lucruri care se potrivesc s. se aseamănă între ele; raport de

îmbinare într'o unitate a diferitelor părți s. organe ale unui tot. *Nu s'a putut încă forma o corespondență exactă între lumea reală și reflectarea ei în idei.* MAIORESCU, CR. II 166/9. *Corespondențele dintre rațiune și acțiune se restabilesc în concordanță cu verificarea empirică a ideilor.* N. ROȘU, UNIVERSUL, 1930, 6 Noemvrie. *E o perfectă corespondență între diferitele organe și țesuturi ale corpului unui animal, ca și între părțile unei mașini.*

2°. Legătură (prin scrisori s. în natură), relațiuni de orice natură, dar mai ales comerciale, comunicare. *Cu filul și cu inorogul cineva din jiganii... corespondențe, veri aievea, veri pre tainăă,... să nu aibă.* CANTEMIR, IST. 183/2. *Va câștiga și buna corespondenție vecinească cu toate puterile cele vecinești.* DUMITRACHE, 418. *Ne-am făgăduit să tăiem... toată corespondența ...cu acei ce au fugit în țara leșească.* LET. III 160/15. *O casă mare de comerț are corespondență cu case din toate centrele comerciale.* LM. | Spec. Legătura dintre trenuri, tramvaie s. alt fel de vehicule publice. *Am pierdut corespondența cu trenul de Nehoiași. Bilet de corespondență,* valabil pentru trecerea de pe o linie (de tramvaie, autobuse etc.) pe alta.

3°. (Sensul cel mai obișnuit:) Schimb regulat de scrisori între doi (s. mai mulți) oameni. Cineva stă s. este în *corespondență,* (între)ține, poartă, are s. face *corespondență* cu altul. *Corespondenții din toate țerile străine să aibă.* LET. II 419/10. *Știu că are coroșpondeanțe cu județul (h)ăl mare* (a. 1725). IORGA, S. D. XII 30. *Sânt depărtate locurile acelea... și nu se poate așa curând a avea corăspundenție.* DUMITRACHE, 406. *Să nu poată face coroșpondenție cu Nemții.* DIONISIE, C. 168. *I-am dat putere ca să facă cu Domnia-ta corespondența care se va socoti, ca și cu noi* (a. 1815). URICARIUL, VII 70/23. *Italianii... era negoțitori și avea corespondenții.* P. MAIOR, IST. 257. *Ar fi trebuit ca Basarabii... în corespundința lor cu regii maghiari să se serve de această expresiune.* HASDEU, I. C. 46. *Nu întrerumpe coresponținja noastră botanică.* C. NEGRUZZI, I 99. *Acești boieri au avut corispondență cu Nemții și cu Muscalii.* ODOBESCU, I 309.

4°. P. ext. Scrisorile înseși (scrise, trimise s. primite). *A prinde corespondența cuiva.* LM. *Dumineca e ziua când îmi fac corespondența.* | Colecția scrisorilor schimbate între două persoane. *Corespondența lui Ion Ghica cu Vasile Alecsandri.* || (Transilv., după germ. *Korrespondenzkarte)* Cartă postală. *Între actele d-lui Paul Greceanu mai sânt două corespondențe de la 1 și 25 Aprilie 1857.* I. BIANU, BUL. COM. IST. I 319.

5°. Povestirea amănunțită a faptelor petrecute într'un loc făcută de un corespondent al unui jurnal.

[Și: (vechi și dialectale) **corespondínță** †, **corispondénță** †, **corespundínță** †, **corespondénție** †, **corespundénție** †, **corăspundénție** †, **coreșpondénție** †, **coroșpondénție** †, **coroșpondeánță** † s. f.]

— *N.* după fr. și germ. **Korrespondenz.** Cf. corespondà, corespondent.

CORESPONDÉNȚIE † s. f. } **CORESPONDÍNȚĂ** † s. f. } v. **corespondență.**

CORESPÚNDE vb. III intrans. 1°. *Correspondre, être en accord avec...* 2°. *Répondre* (à un sentiment). 3°-4°. *Correspondre, communiquer, être en correspondance.*

1°. (Construit cu prep. cu s. la s. cu dat.) A răspunde la scop, la dorință, la așteptare (cf. STAMATI, COSTINESCU), a fi în raport de conformitate reciprocă, în armonie, în concordanță cu ceva, a se potrivi, a cadra cu, a «răspunde» s. a fi în dreptul (altui organ). *Întocmirile să corăspunză cu trebuințele fiecăriia epoce.* MARCOVICI, D. 470. *Coloana vertebrală se împarte în patru părți..., și fiecare ia numirea ce corăspunde cu organele ce se află atârnate de ea.* KRETZULESCU, A. 19/22. *Pasere pe care mulți la noi o confundă cu graurele, din cauză că ea poartă pe frunțuzește un nume ce s'ar crede că corespunde cu al acestuia.* ODOBESCU, III 24/1. *La început cuvintele corespundeau unei impresiuni sensibile.* MAIORESCU, CR. I 12/11. *Cele trei denumiri, pisari, diaci, grămătici,... nu corespundeau la o deosebire de atribuții.* C. GIURESCU, ib. V 105. **Nu corespunde adevărului** e o expresie mai politicoasă pentru «nu e adevărat», sau chiar pentru «este o minciună». *Se crede în deobște că o carte reprezintă întocmai ideile autorului, ceea ce în multe cazuri nu corespunde adevărului.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 11.

2°. (Întrebuințare incultă, în comedie) A răspunde la sentimentele cuiva, a se potrivi în sentimente s. în idei. *Am citit în ochii tăi cei sublimi că și tu corespunzi la amoarea mea.* CARAGIALE, T. II 47/3.

3°. A fi (s. a sta) în legătură, a fi în comunicare, a comunica cu..., a răspunde, a da în... *Inundația împiedecă cetățile de a corespunde.* LM. *Această cameră corespunde cu alta printr'o galerie.* COSTINESCU. *Osul sacru... corespunde în sus la coloana vertebrală și în jos la osul noadei.* KRETZULESCU, A. 28/18. | Spec. A fi așezat simetric s. în dreptul altuia. *În planul casei camerele de la etaj corespund cu cele (s. celor) de la parter.*

4°. (Întrebuințat une-ori — învechit — subt forma refl.) A fi în (s. a ține, a avea) corespondență cu cineva. DICȚ. *Se orândui... și un vice-consul la Craiova...,* care să corespunză cu *cel din București* (a. 1774). URICARIUL, I 184/5. *Conrespundându-te cu Visteriea... întru toate... ce va urma trebuință* (a. 1822). ib. V. 180/4. *Boierii... corăspunzându-se cu boierii pribegi, hotărîră pieirea [Domnu]lui.* C. NEGRUZZI, I 144. *Un Minorit... corespunde cu Sulzer în 1780...* IORGA, L. II 75. *În Ianuar-Februar 1689, Vodă corespunde încă cu vecinii săi.* id. I 312, cf. B. 208.

[Se conjugă ca simplul *răspunde* | Și (după *răspunde*): **corăspúnde, conrespúnde** † vb. III. | Abstract: **corespúndere** s. f. | Adjectiv: **corespunzătór** (cu negativul **necorespunzător**), **-oáre** = care corespunde (1°), potrivit, conform. *Dregători erau și marii demnitari — corespunzători mințtrilor de azi.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 21.]

— *N.* după fr. s. it. **corrispondere,** modelat după rom. *răspunde.* Cf. coresponda.

CORESPUNDÉNȚIE † s. f. } **CORESPUNDÍNȚĂ** † s. f. } v. **corespondență.**

CORESPUNZĂTÓR, -OÁRE adj. v. **corespunde.**

CÓREȚ s. a. *Mesure de capacité.* — (Rutenism; în Bucov. și Mold.) Măsură de capacitate întrebuințată mai ales pentru cereale (s. semințe COD SILV. 26, 52), cuprinzând a patra parte dintr'o chilă (URICARIUL, X 401/14, POLIZU) s. patru baniți (com. MARIAN) s. dimerlii (com. id.) După alții: 1¼ hectolitri (TDRG.) s. 100 kg. (com. AR. TOMIAC) s. cam 90 kg. (cf. HERZ.-GHER., M. IV 239). *Lei 220, parale 20, pă una sută șapte coreți di păpușoiu* (a. 1801). IORGA, S. D. XXII 282. *Un argat... capătă pe lună... tain* ½

cores de popușoiu (40 oca). I. IONESCU, D. 522. *I-ar da un coreț de galbini, numai dacă n'a face el mănăstirea acolo.* SBIERA, P. 259/18. *De câte ori cântă ea, atâția fiorini are să fie corețul de păpușoiu.* MARIAN, O. I 434, cf. II 235. *Toamna a strâns omul nostru 40 de corețe de mazere.* id. SE. II 148. *Un coreț de barabule. Nouă corețe de orz.* GOROVEI, C. 232. [Accentuat și: *coréț* MARIAN, HERZ.-GHER. M. IV 239. | Și: (numai grafic?) **corés** s. a.]

— Din rut. **korec,** idem.

CORÉȚ s. a. (Mor.) v. **scoreț.**

CORÉȚĂ s. f. v. **coriță.**

CORFÁ vb I[a] v. **corfă**[2].

CÓRFĂ s. f. 1°. *Rampe, accotoir, étai, bras, montant, traverse.* 2°. *Toit.* — (Transilv.-de-nord, Banat, Oltenia).

1°. (Întrebuințat mai ales la plur.) Bârne aplicate la diferite obiecte, servind ca rezemătoare, cf. s p e t e a z ă.

a) Lemnele ce sânt puse la poduri pe de lături, servind de răzimătoare, b r ă ț a r (VAIDA), rampă.

b) Parte a morii (nedefinită). H. IX 19. Cf. b r a ț (4°c), b r ă ț a r ă (3°).

c) (La plur.) Bârnele de la piuă, între care se mișcă maiele (cf. DAMÉ, T. 168), t o f e z e (cf. TDRG.).

d) Parte a joagărului. Cf. DAMÉ, T. 175.

e) (La plur.) Vergile îndoite de la acoperișul comarnicului pe care se întinde pânza. T. PAPAHAGI, M.

f) (La plur.) Cuiele cele late de la capetele loitrei s. scării, z i m ț, s p e t e a z ă, l o p ă ț e a (Rogna, Maramureș). Com. ITTU.

2°. P. e x t. Coperișul șopronului (Banat, com. ITTU), acoperișul pătulului de fân (Ieud, Maramureș, com. T. PAPAHAGI).

[Și: **corfău** s. a. = stâlp la casă. CABA, SĂL. || V e r b: **corfî** IV[a] refl. = (despre scânduri s. doage) a se îndoi (Cujmir, Mehedinți, N. REV. R. XIV 349), a se horți, a se scovârda, a scâlcia (CIAUȘIANU, V.); (cu part.-adj.) **corfît, -ă** (Plopșor, Dolj) CONV. LIT. 54, p. 166.]

— Din ung. **karfa** «reazăm, sprijin, brățar, parapet, balustradă, gardină».

CÓRFĂ s. f. *Corbeille, panier.* — (Săsism; în Transilv. și Muscel) Coș (mare T. DINU, G. S. I 136) cu toartă subt care se trece brațul, t ă r n ă, c o ș, c o ș a r c ă, c o t o r i ț ă, p a n e r, în care se duc bucatele la câmp (H. IX 156, cf. XVIII 308) s. se pun rufele (ION CR. II 219), etc. *Korfa* = corbis. LEX. MARS. 137. *Un sac de la Mariuța și o corfă.* IORGA, S. D. XIII 127. *Poamele culese în corfe.* COMȘA, N. Z. 53. *Se mai fac leagăne încă și din nuiele în forma unei coșerci (corfe) lungurețe.* MARIAN, NA. 312. *Fetița... lăsă corfa cu pita jos.* RETEGANUL, P. III 86/22. *Luò nora corfa pă mână, Mearsă'n sat după făină.* DENSUSIANU, Ț. H. 93, cf. 171. *Corfă de prescuri.* PĂCALĂ, M. R. 432. | (Barbarism, după germ. *jemandem einen Korb geben*) **A da cuiva corfă** = a-l refuza (mai ales când e vorba de o cerere în căsătorie). Cf. HANEȘ, Ț. O. 114. *Tot cu de-aste gânduri își petrecea zilele, după ce mergea* [= pleca] *câte-o pereche de peținori cu corfa goală de la ea.* RETEGANUL, P. IV 64/35. [D i m i n u t i v e: **corfíță, corfúță** (LB.) s. f.: pentru ducerea bucatelor la câmp (H. XVIII 48). *Doamne, cum aș mai mânca vre-o doi struguri buni, proaspeți, când s'ar afla un voinic să-mi aducă o corfiță!* RETEGANUL, P. I. 19/20. | Nomen agentis: **corfár** s. m. = împletitor de corfe. DICȚ. | V e r b: (după ung. *kikosarazni*, cf. *a da cuiva corfă*) **corfà** I[a] trans. = a refuza. Cf. GHEȚIE, R. M.]

— Din săs. **Korf** (< germ.-lit. *Korb*), idem.

CORFÁR s. m. v. **corfă**[2].

CORFĂU s. a. v. **corfă**[1].

CORFÍ vb. IV[a] v. **corfă**[1].

CORFÍȚĂ s. f. v. **corfă**[2].

CORFÓS s. m. sing. *Ratatouille.* — (Bucov.) Mâncare rea, lături (cf. HERZ.-GHER. M. IV 239). [V e r b: **corfoși** IV[a] refl. = a se murdări (Rășinari); (cu part.-adj.) **corfoșít, -ă** (ib. PAȘCA, GL.]

— Cf. ung. *korha* «putred, stricat».

CÓRFUS † s. a. *Havre.* — (Grecism) Sân de mare, g o l f. *Aice încă este corfus de mare de vin corăbii.* ARHIVA R. II, 58, cf. 27.

— Din n.-grec. κόρφος «sân».

CORFÚȚĂ s. f. v. **corfă**[2].

CORH s. a. *Groupe de cristaux.* — (Munții Apuseni) Grupă de cristale așezate într'un spațiu liber (FRÂNCU-CANDREA, M. 41). (Derivat: **corhán** s. a = piatră ce se poate ciopli ușor pentru construcție, b u c s a i u. PORUCIC, T. E. 470.]

CÓRHĂ s. f. } v. **corhană**[1].
CORHÁIE s. f. }

CORHĂLĂU s. m. v. **corhană**[2].

CORHĂLUÍ vb. IV[a] v. **corheiu.**

CORHÁM s. a *Avaloire.* — (Transilv.-de-nord) Partea dinapoi a hamului. H. XVII 275. Cf. b u c a r. [Plur. *-muri*].

CORHÁN s. a. v. **corhană**[1].

CORHÁN s. m. (Entom.) *Cancrelat, blatte (Blatta germanica).* — (Bucov.) Insectă care trăește prin bucătării, la un loc cu ș v a b i i, și care aduce la făptură cu ș v a b u l, dar e cu mult mai mic decât acesta și de coloare gălbie-roșietică (cf. MARIAN, INS. 490), ș v a b, g â n d a c-d e-c a s ă, l i b e l ă (com. AR. TOMIAC). Se mai numește și: c ă r h a n, c o r h a n-d e-c a s ă, t a r h a n, t a r h o n, t o r h a n, t u r h a n, p r u s, r u s, c o l ț a n, l i b a r c ă (-g a l b e n ă). MARIAN, INS. 490. | S p e c i e: **corhan-de-câmp,** soiu de *corhan*, de coloare roșie și cu mult mai mic decât cei de casă, numit și t o r h a n-d e-c â m p *(Ectobia lapponica).* MARIAN, INS. 496. [Și: **cărhán** s. m. MARIAN, INS. 490. | Femela se numește **corhánă** s. **corháncă** s. f. id. ib. 490]. — Cf. t o r h a n.

CORHÁNĂ s. f. *Pente* abrupte et en friches. — (Bucov., Mold., Transilv.-de-nord) Coastă priporie și sterilă pe care cu anevoie o urci sau o cobori și nici că se poate face cărare pe ea (PORUCIC, T. E. 470), coastă de deal râpoasă, cu suprafața neregulată, unde pasc vitele, ț u r a n ă (cf. CREANGĂ, GL., ȘEZ. VIII 158, MARIAN, INS. 490, PAMFILE, J. III C. Ț.); munte înalt, golaș (cf. HERZ.-GHER. M. IV 239; DDRF.), prăpastie (COSTINESCU, cf. BARCIANU), cf. c o c l a u r i, p o n o r; p. e x t. câmp nelucrat (H. X 424), loc necultivat (H. XI 435), cf. p â r l o a g ă, ț e l i n ă. C. C. II-III 217. *În Vrancea,... cântă în amurg*

cavalul, adormind vietățile de pe corhane, sub sclipirea depărtată a stelelor. D. ZAMFIRESCU, R. 246. *Ai purtat ciubotele... și le-ai scrombăit pe la jocuri și prin toate corhanele și coclaurile.* CREANGĂ, A. 106/12. *Când am ajuns la moară, păștea dârdala pe o corhană.* ION CR. IV 253. *Murgu'... Cu potcoave de aramă, Ca să-l ție la corhană.* ȘEZ. V 22/2. *De ești năzdrăvană, Suie pe-o corhană, Și mi-i da o taină.* PAMFILE, C. Ț. 79. *Trecură corhanele pe lângă Urlătoarea lupilor.* PLOPȘOR, C. 12.

[Și: **córhă** s. f. = râpă țăpișă, din care tot într'una se urnește pământ (Suciul-sup., Someș, VICIU, GL.), ruptură de pământ (com. ITTU), versant repede de munte (T. PAPAHAGI, M.); — **corhán** s. a. = urcuș mare și uniform pe o întindere însemnată ce duce pe un platou. PORUCIC, T. E. 28; — **corháie** s. f. = loc rău, râpos (ȘEZ. VII 179); — **corhăneálă** s. f. *Ești mai lată'n frunte Și cuprinz[i] la munte; Ești mai lată'n șăli, Și cuprinz[i] la corhăneli.* DIACONU, P. 79; — **corhól** s. a. = ruptură de pământ, râpă, ponor (Valea Hațegului, com. ITTU), (la plur.) prăpăstii, surpături stâncoase în munți (REV. CRIT. III 119), locuri prăpăstioase ce se surpă: *Nu lăsați vacile'n corhoale, că se hurcoaie* (= hurluie, surpă). VICIU, GL.; — **corhodól** s. a. = loc cu surpături, loc prăpăstios (DENSUSIANU, Ț. H.); — **cârhóiu** s. a. (v. c.). | Adjective: **corhănós, corhurós, -oásă** = râpos, prăpăstios, golaș (DICȚ.) *Deal corhănos.* | Verb: **corhăní** IV[a] =a trage butucii la uluc cu țapina (ȘEZ. XXIII 42), a apropia trunchii de molid (com. ITTU), a-i da pe jghiab la vale. *După ce locuitorii își rădică fânețele, răscolesc oile și le pun pe lapte..., curmă vârfurile rămase cu crengi și coajă din primăvară și încep a corhăni lemnele în jghiaburi, spre a nu fi prinse de zăpadă împrăștiete prin pădure și cu greu de a le mai găsi.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 64; (cu abstractul) **corhánit** s. a. *Corhănitul (coboritul, tulitul) lemnelor face jertfe în fiecare an.* id. ib. 133].

CORHÁNĂ s. f. *Arbre creux et pourri.* — Copac rămuros a cărui trupină e putredă și scorburoasă. MARIAN, INS. 490. [Cu alt sufix: **corhălău** s. m. = copac mare, gros. ȘEZ. XXIII 43.
— Cf. ung. **korha** «putred».

CORHÁNĂ s. f. (Entom.)
CORHĂNCĂ s. f. (Entom.) } v. **corhan**[2].

CORHĂNEÁLĂ s. f. v. **corhană**[1].

CORHĂNÍ vb. IV[a] v. **corhană**[1].

CORHĂNÓS, -OÁSĂ adj. v. **corhană**[1].

CORHÁZ s. a. *Hópital.* — (Ungurism pe cale de dispariție; în Transilv.) Spital. *S'o'mplut corhazurile Pân tăte orașele.* T. PAPAHAGI, M. 41/6. [Plur. *-hazuri*].
— Din ung. **korház**, idem.

CORHÉIU adj. m. *Noceur.* — (Ungurism; în Transilv.) Care se ține de petreceri, chefliu, bețivan. *Că-i corheiu* (glosat prin «mișel») *și băutor.* DOINE 283, 5. [Verb: (cf. ung. *korhelykedik*) **corhăluì** IV[a] = a chefui. ȘTAN, M. 151].
— Din ung. **korhely** «bețivan; mahmur».

CORHODÓL s. a.
CORHÓL s. a. } v. **corhană**[1].

CORHOR s. m. (O legumă?) *Ca și corhorul între alte verdețe, precum zice pilda, mă arăt și eu, o iubiților cetitori.* EVANGHELIE (1694), ap. VB. I 335.

CORHÓVĂ s. f. v. **corcovă.**

CORHURÓS, -OÁSĂ adj. v. **corhană**[1].

CORÍ vb. IV[a] v. **cor**[1].

CORIACÉU, -CÉE adj. (Bot.) *Coriacé.* — Care are tăria pielii. *Foi coriacee.*
— *N.* după fr. (lat. **coriaceus, -a, -um,** din *corium* «piele»).

CORIÁND † s. m. (Bot.)
CORIÁNDRĂ s. f. (Bot.) } v. **coriandru.**

CORIÁNDRU s. m. (Bot.) *Coriandre (Coriandrum sativum).* — Plantă ierboasă, cu miros pătrunzător și grețos; are flori albe. Semințele uscate sânt aromatice și se întrebuințează ca dres (condiment) la bucătărie. Numit și: chimen (PANȚU, PL.) s. iarbă-pucioasă (I. GOLESCU, C. I). *Mărunt ca coliándreșulă.* BIBLIA (1688) 51. *Pune... în buriul cu mustul aceastea:... coliandru întreg dram. 40.* CARTE DE BUCATE (1749), ap. GCR. II 45/28. *Împărate, și comieadrul, și dendrul... cu vicleșug și cu scârbă să sfătuesc asupra împărăției tale.* ISTORIA POAMELOR (1773), ib. II 97/25. *Și țelină și rută mai smulge-apoi pe rând, Precum și coriandru cu firicel plăpând.* CONV. LIT., ap. TDRG. [Și: **coriándră** s. f. COSTINESCU, LM., **coriánd** † s. m. PALIA (1582), ap. TDRG., **coliándru** s. m., **culeándră** s. f. PANȚU, PL., **comieádru** † s. m., **coliándreș** † s. m.]
— Cuvânt intrat prin comerț: lat.-med. *coliandrus, collandrum, coriandrum,* grec. κορίανδρον, germ. *Koriander,* fr. *coriandre,* paleosl. *koriandrŭ,* pol. *korjander, kolandra,* rut. *koljandra,* ung. *koriándrom,* etc.

CORICOÁVĂ s. f. (Bot.) v. **coricov.**

CORÍCOV, -Ă adj., s. f. (Bot.) *Pomme sauvage.* — (Banat, Mehedinți) Adj. și s. f. (Măr) pădureț, sălbatic (H. IX 7, PANȚU, PL., com. ITTU), măr-acru (BORZA, BUL. GRĂD. BOT. I 66). *Înșira... mere coricove, scorușe.* PLOPȘOR, C. 40. *Am trăit cu coricoave.* ALEXICI, L. P. I 262. [Și: **coricoávă** s. f.]
— Cf. slav. *gorĭkŭ* «amar».

CORIDÓR s. a. *Corridor.* — Încăpere lungă și îngustă, ca o galerie, în care dau odăile din același etaj s. același apartament, cf. sală, tindă. *Biblioteca tatălui meu era într'o ladă mare, pururе deschisă în coridor.* C. NEGRUZZI, I 10. *Tremurase... în fiecare seară pe coridor, ascultându-i la ușă.* CONV. LIT. 43, 1265. *Puindu-se pe pragul de la coridor, să șează.* MARIAN, NA. 19. | P. anal. (La vagoanele căilor ferate) Sală de-a-lungul compartimentelor. *Ieși în coridorul vagonului și deschise o fereastră.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 445. [Diminutiv: **coridoráș** s. a.]
— *N.* din fr. (din ital. **corridore,** iar acesta din span. *corredor,* derivat din *correr* «a fugi»); cf. al nostru cure.

CORIDORÁȘ s. a. v. **coridor.**

CORIÉR † s. m. v. **curier.**

CORIFÉU s. m. 1º-2º. *Coryphée.*
1º. Conducătorul corurilor în tragedia greacă.

Destul, deveniți tragici ca niște corifei. ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U.

2º. Persoană de frunte dintr'un partid, dintr'o sectă, o profesie, etc., f r u n t a ș, c a p, c ă p e t e n i e, cf. ș e f. *Pe corifeii apostolilor Petrŭ și Pavel au omorît.* CANTEMIR, HR. 164/30. *Corifeii filologiei slavice.* HASDEU, I. C. 108. *Iluștrii corifei ai școalei transilvane.* ODOBESCU, ap. DDRF. [Formă stâlcită, de comedie: **corifént** s. m. *Am fost unul din corifenții liberalismosului.* ALECSANDRI, T. 95.]

— *N.* după fr. (< lat. **coryphaeus,** < κορυφαῖος, derivat din κορυφή «creștet, vârf»).

CORIGÁ (†) vb. I^a
CORÍGE vb. III
CORIGÉNT, -Ă adj.
CORIGÉNȚĂ s. f.
CORIGÍBIL, -Ă adj.
CORIJÁ vb. I^a (ș. d.)
} v. **corect.**

CORÍMB s. m. sing. (Bot.) *Corymbe.* — Inflorescență ale cărei peduncule secundare plecând din puncte diferite poartă flori la aceeași înălțime și formează ca o umbrelă cu raze inegale. *O corimbă de umbele.* GRECESCU, FL. 249. (F i g.) [*Diana*] *cu perii sumeși la ceafă în corimb.* ODOBESCU, III 55/14. [Și: **corímbă** s. f. COSTINESCU. | A d j e c t i v: (fr. *corymbifère),* **corimbifér, -ă** = care are florile în corimb. COSTINESCU].

— *N.* după fr. (< gr. κόρυμβος «buchet»).

CORÍMBĂ s. f. (Bot.)
CORIMBIFÉR, -Ă adj.
} v. **corimb.**

CORÍND s. a. (Min.) v. **corindon.**

CORINDÁ vb. I v. **colindà.**

CORÍNDĂ s. f. v. **colindă.**

CORINDÓN s. a. (Min.) *Corindon.* — Piatră prețioasă, aproape tot așa de tare ca diamantul. | S p e c. *Corindon hialin,* varietate care nu-i alta decât rubinul, smaragdul, safirul, topazul, ametistul, etc. [Și: **corind** s. a. ap. TDRG.]

— *N.* din fr. (cuvânt de origine indiană).

CORINTEÁN, -EÁNĂ adj. și **-EÁNCĂ** subst. (Bis.) *Corinthien.* — Locuitor din Corint. *Zice Pavel a-p[osto]lu' către Corinteani.* CORESI, ap. GCR. I 24/41-42.

— Din paleosl. **Korinŭtěninŭ,** idem. Cf. c o r i n t i a n.

CORINTÉU s. m. *Garçon d'honneur.* — (Ungurism, pe la Arad și în Transilv.-de-nord) Chiuitor la nuntă; s p e c. (la plur.) socrii când merg la nuntă (Valcăul-rom., în Sălaj). VICIU, GL. *Ni, cum vin corinteii cu șase boi la car!* ib. *Seara, când cuscrii și corinteii s'au fost așezat la odihnă...* SLAVICI, ap. TDRG. [*Cântecul*] *nevesteasea... se cântă... de patru sau trei inși dintre cuscri și tot atâția din partea miresei sau dintre corintei.* MARIAN, NU. 604/29. *În vreme ce cuscrii intră în casă, corinteii ies afară.* SEVASTOS, N. 233/1. *I-oiu aduce nevăstuță, Nevastă din Lipova, Corintei din Moroda.* ALEXICI, P. L. P. I 191/23.

— Din ung. **kurjantó** «chiuitor». DR. V 896.

CORINTIÁN, -Ă adj. (Arh.) *Corinthien.* — (Despre stil) Cel mai împodobit din cele patru stiluri grecești, caracteristic prin foile de acantă în volută ale capitelelor care decorează coloana. [Pronunț. *-ti-an.* | Și: (după germ. *korintisch)* **corín-tic, -ă.**]

— *N.* după fr. Cf. c o r i n t e a n.

CORÍNTIC, -Ă adj. v. **corintian.**

CORIȘÓR s. a. (Bot.) v. **coriu.**

CORISPONDÉNȚĂ † s. f. v. **corespondență.**

CORÍST, -Ă subst. v. **cor**[1].

CORÍTĂ s. f. *Auge.* — Albie, c o v a t ă (IZVERNICEANU), în care se frământă pânea (Lugoș, com. ITTU) s. se spală rufele (cf. H. XVIII 145) s. se spală oamenii pe corp (cf. MARIAN, SE. II 64) s. se țin boabe de porumb ori de grâu (H. XVIII 145) s. se calcă strugurii (H. III 65, cf. II 243, TDRG.). *Casa ei arie plină de grâu, și corita de vin.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *500 vedre vin au dat samă că au rămas la cramă închis, bez* [= afară de] *100 vedre ce-au vândut ot* [= de la] *coritŭ.* BUL. COM. IST. I 270. *Cu prețul lui, precum să va vinde acum la corâtă.* IORGA, S. D. VI 228. *Fața natrii e pădinoasă... ca un scof* (= *o corită sau troacă mică de lemn).* LIUBA-IANA, M. 86. [Plur. *-rite* și *-riți.* LIUBA-IANA, M. 99. | Și: **corâtă** s. f. H. II 243, **corétă** H. III 65.]

— Din sârb. s. bulg. **korito** (paleosl., rus. **koryto),** idem. Și ung. **koritó.**

CORIU † s. a. v. **cor**[1].

CORIU s. m. sing. (Med.) *Rougeole.* — (Mold., Bucov.) Pojar, iler (DICȚ., LEON, MED., 125, HERZ.-GHER. M. IV 239, cf. H. III 141, X 25, 37, 72, XIV 367), (confundat pe alocuri cu) scarlatina (H. III 440). *În boalele de piele, corul. scarlatina... vin adeseori ca epidemia.* I. IONESCU, P. 178. *Când cineva se îmbolnăvește de cor, trei zile are fierbințeală...* LEON, MED. 125. *Coriul ori pojarul e boală primejdioasă.* ȘEZ. III 177/1. *Păsărea de pe harag, Rău m'ai blăstămat să zac, Ori de cori[u], ori de vărsat, Ori de dor de-amorezat.* ib. VII 87, cf. III 22/24. | S p e c. **coriu-de-vânt** = un fel de boală (Com. MARIAN) probabil: vărsat de vânt. [Și: **cor** s. m. sing. H. XII 60, 230. | D i m i n u t i v: **corișór** s. a. (Bot.) = buruiană din care se prepară o coloare roșie *(Varioralia dealbata).* Cf. BARCIANU.]

— Din rus. **korĭ,** idem.

CORJ subst. *Buisson.* — (Țara-Oașului) Tufă, copac. *Șade-și mândru pribăgel, Sup cel corj de păducel.* — Cf. c o a r j ă (= coajă).

CORJÍ vb. IV^a v. **coajă.**

CÓRLĂ s. f. *Parc à bétail, cabane.* — (Mold., Transilv.-de-nord) Adăpost primitiv pentru vite: p o i a t ă de nuiele (BUGNARIU, NĂS.); ș u r ă de scânduri (ȘEZ. II 23b/30); un fel de îngrăditură pentru vite făcută pe lemne răzimate pe perdele, având forma unui cerc (com. MARIAN), în care rămân vitele peste noapte, dar nu mănâncă acolo (id.), cf. ț a r c; c o l i b ă provizorie în forma unui coperiș spre a băga vitele iarna și a adăposti ceva în ele (Tulgheș, Ciuc, com. ITTU); a d ă p o s t făcut subt strașina casei ori lângă un zăplaz, pentru scutirea de ploaie a trăsurilor, lemnelor, etc. (com. MARIAN); c o l i b ă mică păcurărească (= ciobănească BUGNARIU, NĂS.); t ă r l ă (ION CR. III 302). *Pentru oi tot mai este câte o corlă de adăpost în timpul iernii, dar pentru vitele mari în de obște nu-i nici un adăpost.* POPOVICI-KIRILEANU, BR. 107. *Își făcuse o casă*

bună, grajdiuri și corle pentru vite. ION CR. III 302. *În multe părți, bietele dobitoace iernează sub un adăpost (corlă, șatră, pătul...) căruia îi lipsesc nu mai puțin de trei pereți.* S. MEHEDINȚI, CONVORBIRI LIT. XLI 438. [Diminutiv: **córliță** s. f. = țarc de nuiele acoperit tot cu paie, pentru oi și pentru capre (Hodac, Gurghiu). VICIU, GL.]

— Din ung. *korlát*, considerat ca acuzativ ; cf. corlată[1] (10°).

CÓRLĂ s. f. (Ornit.) 1°. Nom de quelques oiseaux aquatiques *(Stagnicola s. Gallinula chloropus; Colymbus glacialis). Plongeon.* 2°. *Femme vagabonde.*

1°. Propriu. Numele unei pasări acvatice cu pene măslinii-închise pe spate și cenușii pe pântece, cu picioarele verzi și cu ciocul roșu la rădăcină, iar la vârf galben, numită și: curlă (-verde) , găinuță, găinușă (-de-apă s. de-baltă) (Cf. MARIAN, O. II 353, DOMBROWSKI, 329) ; cufundar (MARIAN, O. II 401, cf. LB., BARCIANU), pescar (COSTINESCU).

2. P. anal. Femeie care umblă de colo colo, hoinară, vagabondă (Frata, Câmpie), com. v. BUCUR, cf. PAȘCA, GL.

[Și: **cúrlă** s. f. MARIAN, O. II 353, DOMBROWSKI, 329. || Verb: **corlì** IV[a] trans. = a băga cu capul în apă (VICIU, GL., cf. LB.), a cufunda în apă, a muia, (mai ales) refl. a se cufunda (mereu) subt apă, a se da la fund. Cf. LB., MARIAN. *Și se bagă de nou în căldare, să dea în clocot, și tot așa până ce îl corlește cu vr'o 10 căldări.* BREBENEL, GR. P. *Se corlesc rațele și gâștele cu capu'n jos, după pești; se corlesc copiii în apă.* Com. RETEGANUL. *În dup'amiezile frumoase de vară, Ion Florea, cu alți băieți, se corleau în valurile apei de la moară.* AGÂRBICEANU, L. T. 33. *De-i vedea că s'adâncește,... De-i vedea că se corlește...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 338; (cu abstractele) **corlíre** s. f. DICȚ., **corlít** s. a. ib.]

— Etimologia necunoscută (Meyer-Lübke, *Einführung*[3], p. 116 îl crede, împreună cu it. *chiurlo, chiurli*, fr. *courlieu*, de origine onomatopeică; I. Iordan, *Archiva* XXXVIII 40 îl compară cu rus. *kurlanŭ*, o specie de cocor, și cu rut. *kurl'ú!* interjecție care imită strigătul cocorului).

CORLÁN s. a. v. **cotlon.**

CÓRLĂȘI s. m. plur. (Bot.) = **măcriș-de-câmp.** (Sărata). VICIU, GL. [Și: **córleși** s. m. plur. ib. subt glojdan). Cf. corlegeni.

CORLÁTĂ s. f. 1°. *Rampe, parapet, balustrade.* 2. *Séchoir* (à drap). 3°. *Manteau* de cheminée. 4°. *Poutres* soutenant la souche de la cheminée. 5°. *Banque.* 6°. *Crèche.* 7°. *Maie.* 8°. *Planche.* 9°. *Clôture.* 10°. *Enclos; parc.* 11°. *Dépendances d'une maison, communs.* 12°. *Sorte d'armature, de cadre* de bois, destiné à maintenir le chargement d'une charrette. 13°. *Treillage* de la vigne.

1°. Parapet, rampă, balustradă. DICȚ.

2°. Ramă pe care se întinde postavul ca să se usuce. DICȚ.

3°. Poliță din jurul cuptorului pe care se pun vase (mai mici) de bucătărie și alte lucruri mărunte, prichiciu, raft, tăpșan. H. IV 157, V 479. *Într'un colț era «căminetele», adică vatra cu corlată.* PLOPȘOR, C. 39. (Un Țigan care vorbește românește) : *Mamaliga huscata Ho ținești pa corlata.* TEODORESCU, P. P. 125. *Când o cânta știuca'n baltă Și cârsteiul pe corlată, Atunci te-i mai face fată.* MAT. FOLC. 477. *Șade popa pe corlată Și-i atârnă brâu'n vatră* [= Lanțul]. GOROVEIU, C. 197.

4°. (La plur.) Lemnele late pe care stă coșul casei. ION CR. VIII 90 (Ghercești, Dolj) Cf. cotlan, corlan. *Am patru frați, P'o mânecă de cojoc băgați, Și toți beau tutun cu lulelele* [= *Corlata* și coșul]. ȘEZ. IV 91.

5°. Bancă. POLIZU.

6°. Iesle. PAMFILE, C. Ț. *În corlate s'au depus, [Isus] lângă taur bourat.* TEODORESCU, P. P. 21[b]. *Icoanele cele mari Le-au făcut corlăți de cai.* PAMFILE, C. Ț. 90.

7°. Scaunul, frământătorul, pe care se așează troaca când se frământă pânea (Munții-apuseni. FRÂNCU-CANDREA, M. 99, VICIU, GL. com. PAȘCA, PAMFILE, I. C. 196) s. albia în care se spală rufe (cf. Costești, Tutova, com. C. GR. CHIRICA).

8°. Scândură din lemn de fag crăpat cu securea, cu care se face un gard rar, la obor, la vii, la livezi, la strungă, etc., lătunoiu, răzlog, țăpușă. Cf. COSTINESCU, (Mușița, Prahova) com. I. GOLOGAN, DR. II 334. *Oborul... la unele case este de nuiele, la altele de corlăți.* MANOLESCU, I. 14.

9°. P. ext. Gard făcut din scânduri de acestea pentru îngrăditul strungii (DR. II 333, cf. H. X 538).

10°. Îngrădire pentru vite, colibă (ȘEZ. XXXII 15) pentru vite (ib. XXIII 43), sălaș afară la câmp (MARIAN, SE. II 226), cf. corlă. *Flăcăul dejugă boii, îi duce la corlată sau le pune dinainte strujeni.* SEVASTOS, N. 51/4. *Mai la vale se muta, La late corlate,... La colț de cetate.* MAT. FOLC. 180.

11°. (La plur.) Dependințele casei țărănești (Cf. H. XVIII 145, MARIAN, SE. II 226, H. IX 497, XI, 148, XVI 11), tot ce ține de o gospodărie : grajd, șopron, șura, susuiac, etc. PORUCIC T. E. 470. Cf. ecarete, acarete, heiuri.

12°. Un fel de îngrăditură compusă din drugi și pretce (s. din doi dulapi ce se pun de-alungul pe lângă mănuși H. III 72), numită în Muntenia pătul, care se pune pe scaunul și pe vârtejul carului, când se cară snopi s. fân, loitre (H. III 72), suian. Cf. PAMFILE, A. 141, 160, I. C. 136, 137.

13°. Spalier făcut din lați pe care se ridică vița de vie. Cf. DDRF. *Din vița pusă'n rânduri pe corlata aurie.* A. NAUM, V. 208.

[Plur. *-late* și *-lăți* (H. III 72, XI 148, com. MARIAN). | Și: **colátă** s. f. H. IV 157; — (ad 7°) **corlátie** s. f. (Costești, Tutova, com. C. GR. CHIRICA.]

— Din ung. **korlát** «barieră, balustradă, parapet, grădea, zăbrea, margine, stavilă». Cf. corlă[1].

CORLÁTĂ s. f. (Bot.) *Prune* rongée par un champignon. — (Bucov.) Prună tânără, diformată și transformată de ciuperca *Exoascus pruni.* PANȚU, PL., cf. MARIAN, D. 57.

CORLÁTIE s. f. v. **corlată.**

CORLÉGENI s. m. plur. (Bot.) = **măcriș.** (Voila, Făgăraș). VICIU, GL. Cf. corlăși.

CORLÉȚ s. a. (Mor.) v. **scoreț.**

CORLÉȚ s. m. și a.
CORLÉTE s. m.
CORLÉTIU s. m.
} v. **cocleț.**

CORLÍ vb. IV[a] v. **corlă**[2].

CÓRLIȚĂ s. f. v. **corlă**[1].

CORLOBÁIE s. f. *Oreille* de la charrue. — Lemnul cel strâmb din ruda rotilelor spre osie (VI-

CIU, GL.), schimbătoarea de la roatele plugului, cocârţeala, gârloafa. PAMFILE, A. 38, I. C. 151. — Cf. cârlobat.

CORMALĂU s. m. (Zool.) *Grand serpent.* — (Straja, Bucov.) Şarpe mare. Com. AR. TOMIAC. Cf. cormană, curmeiu.

CÓRMAN, CORMÁN, CÓRMĂN s. a. v. **cormană.**

CORMÁNĂ s. f. 1°. *Versoir* (de la charrue). 2°. *Vanne* du moulin. 3°. *Lisière* d'un champ. 4°. *Mât.* 5°. Manière spéciale d'affiler.

1°. Scândură groasă şi tare, fixată numai la un capăt la dreapta plugului, în mod oblic, aşa că, prinsă de plug numai cu capătul dinainte, merge depărtându-se treptat până la capătul dinapoi. Are menirea de a răsturna brazda. La plugurile de fier, şi *cormănele* sânt de fier. Se mai numeşte şi: cucură, poliţă, răsturnătoare, cătuşă, lespede, lan de fier. DAMÉ, T. 35, LIUBA-IANA, M. 107, PAMFILE, A. 43, 208, I. C. 150, MARIAN, D. 54, H. III 430, IV 253, VII 358, X 507, XVIII 142, DR. I 239, RĂDULESCU-CODIN, L., BREBENEL, GR. P., C. C. II-III 147, 174, ECONOMIA, 20, H. II 3, 13, 62, 80, 88, 101, 132, 146, 168, 176, 186, 194, 207, 214, 221, III 4, 18, 38, 72, IV 44, 56, 75, V 29, X 479. 572, XI 178, XII 31, XIV 59, 210, XVIII 268. *Raliţa sau rariţa, un fel de plug cu două cormene, ce slujeşte la învelirea cuiburilor cu porumb.* DAMÉ, T. 37. | *Picior de cormană* e cuiul de lemn destinat a ţinea *cormana* la o depărtare potrivită. H. IV 253. Unele pluguri au în partea de sus, dinapoia *cormanei*, o ureche, ca o prelungire, care se numeşte **cormana mîcă** s. urechea *(cormanei).* Cf. DAMÉ, T. 35, PAMFILE, A. 37. *Moşoroitorul... are două cormene.* P. ALEXANDRESCU, ap. TDRG. *Cultura porumbului are mari îmbunătăţiri de dobândit de la introducerea prăşitului întâi cu sapa de cal şi a săpatului cu răritu' în două cormane.* I. IONESCU, M. 346. *A pus corman la sabie şi a tras o brazdă zdravănă până'n Marea-Neagră.* RĂDULESCU-CODIN, L. *Şi'ntreabă-i ce e bleavu', risteu', bulfeiu', oporu', cormana, că de ţi-o şti, lasă!* JIPESCU, O. 55.

2°. (Mor.) Scândura cu ajutorul căreia se abate apa de pe roatele morii, când nu e măciniş. (Săliştе) Com. A. BANCIU.

3°. Marginea holdei, rămasă nesecerată. Secerătorul de către holdă se zice că *e pe corman*, şi e de regulă un om harnic, în opoziţie cu cel de la coadă. (Zagra, l. Năsăud). Com. CORBU.

4°. Catarg. Cf. BARCIANU. *Să se urce în vârful cormanului.* GORJAN, H. I 131, cf. IV 101.

5°. Un ascuţiş (de bardă, secure ş. a.) când nu e făcut în prelung (în pantă abia simţită), ci e făcut în loc, se zice că are *corman.* Instrumentul ascuţit *cu corman* nu taie bine. CIAUŞANU, GL.

[Plur. *-mane* (RĂDULESCU-CODIN, L.) şi *-mene.* PAMFILE, A. 78. | Şi: **córmană, córmănă** s. f. DR. I 240, **córmână** s. f. H. III 38, 72, 430, X 479, C. C. II-III 174, **córman** s. a. (ad 1°) ECONOMIA, 20, DAMÉ, T. 35, LM., H. V. 29, XI 178, XIV 59, 210, BREBENEL, GR. P. (ad 2°) Com. BANCIU, (ad 3°) Com. CORBU; (ad 4-5°) **cormán** s. a. MARIAN, D. 54, PAMFILE, A. 36, (ad 1°) **córmăn** s. a. LIUBA-IANA, M. 107, XVIII 142, 268, **córmonă** s. f. C. C. 174; **córmună** s. f. PAMFILE, A., 37, C. C. II-III 147, 174, **córmură** s. f. ib. II-III 147, 174, **córmoră** s. f. ib. II-III 171, **córmulă** s. f. H. X 572, C. C. II-III 174, (cf. scormonì) **scórmoră** s. f. C. C. II-III 172. | Verbe: **cormănì, cormonì, cormunì** IV^a trans. = (despre cormană) a răsturna brazda. *Cormanul... cormăneşte sau răstoarnă brazda cu iarba în jos.* XVI 10; (cu adjectivul) **cormănitór, -oáre** = care cormăneşte. *Fier cormănitor.* H. II 207; (substantivat) **cormănitór** s. a. H. IV 86; (cu abstractul) **cormoneálă** s. f. = chiteală, bună socotinţă. *În toate treburile lui vezi o cormoneală.* PAMFILE, A.]

— Din ung. **kormány** «cârmă». Cf. scormonì.

CORMÁNĂ s. f. *Larve de hanneton, ver blanc.* — Vierme (= larvă) de cărăbuş, care se arată pe brazde (Zagra l. Năsăud). Com. CORBU. — Cf. cormalău, curmeiu.

CÓRMANĂ s. f.
CÓRMĂNĂ s. f.
CÓRMÂNĂ s. f.
CORMÀNÌ vb. IV^a
} v. **cormană.**

CORMÀNCÍT, -Ă adj. (?) *Că s'a născut mântuitor, În palatul boilor, Erou' eroilor, De maică-sa însoţit, Isus Hristos cormâncit.* PAMFILE, CRC. 14.

CORMOÁJĂ s. f. = **cârmoajă.** *Îi cu jeburile (buzunarele) pline de cormoji.* (Abrud). VICIU, GL.

CORMOJÍU, -ÍE adj. = **cârmáziu.** *Dă-mi o păpuşă de mătase cormojie* (Cincu-mare). ŢARA OLTULUI, III, nr. 12.

CÓRMONĂ s. f.
CORMONEÁLĂ s. f.
CORMONÍ vb. IV^a
CÓRMORĂ s. f.
} v. **cormană.**

CORMORÁN s. m. (Ornit.) *Cormoran (Phalacrocorax).* — Pasăre palmipedă, cu cioc lung şi cu vârful încovoiat, care se hrăneşte cu peşti. Foarte greoi pe uscat, sânt deosebit de iuţi în sbor.

— *N.* după fr. (din v.-fr. *corp* «corb»+*marenc* «marin, de mare»).

CÓRMULĂ s. f.
CÓRMUNĂ s. f.
CORMUNÍ vb. IV^a
CÓRMURĂ s. f.
} v. **cormană.**

CORN s. a. *Eau-de-vie.* — (Germanism; în Bucovina) Rachiu (de secară). HERZ.-GHER., M. IV 240, cf. secărică. [Plur. *cornuri* = păhărele cu asemenea rachiu. ib.]

— Din germ.-austr. **Korn (schnaps)**, idem.

CORN s. a. şi m. I. 1°. *Corne.* 2°. *Corne* (d'escargot). 3°. *Corne* (du diable). 4°. *Cornes* (mises à un écolier pour le punir). II. 1°. *Cor, cornet.* 2°. *Corne* servant de récipient: a) à huile; b) *corne d'amorce;* c) son contenu de poudre à sel; 3°. *Corne* de potier. 4°. *Corne d'abondance.* 5°. *Chaussepied.* III. *Corne* (substance). IV. 1°. *Corne, mancheron* (de la charrue). 2°. *Chevron.* 3°. *Mancheron* (de la faux). 4°. *Dent* (de la fourche). 5°. *Bras* (de la croix). 6°. *Barre du guindre.* 7°. Nerfs de l'épervier. 8°. Partie de la coiffure des paysannes. 9°. *Phylactère.* 10°. *Côté* (de l'autel). 11°. *Corne* d'un tricorne). 12°. *Grignon* (de pain). 13°. *Croissant* (ă manger). 14°. *Croissant* (de la lune). 15°. *Corne* du croissant de la lune. 16°. *Pointes* de papier, figurant les rayons d'un astre. 17°. *Branches* de la palette étoilée de pain bénit. 18°. *Caroube.* V. 1°. *Coin, bout, angle.* 2°. *Point cardinal, direction.* 3°. *Aile* (d'une armée). VI. *Puissance* (en langage biblique).

I. (Plur. *coarne*). 1°. Fiecare din cele două excrescențe osoase, conice, drepte ori îndoite, de pe capul unor dobitoace (zise cornute), care formează continuarea osului frontal; ele servesc ca armă defensivă și ofensivă. Părțile *cornului* sânt: rădăcina s. tulpina, trupul și vârful. *Coarnele* pot fi scurte s. lungi, apoi boure. grebleșe, latește, teșe, butace, țăpoase (țapoșe), ilace (cf. H. XI 5), pleșe, (îm-)belciugate, flencheșe, sucite, ghioașe, rădașcate, (îm)bârligate, încovrigate (H. XI 5), aduse (spre spate HEM. 407/37), cercelate, etc. DAMÉ, T. 28. Cf. ciut(ac), șut, cionc, certat, melcit, ciul. *Coarnele* dau, cresc, se arată. Dobitocul face *coarne*. El împunge, lovește s. bate cu *coarnele*, ia în *coarne*, își înfige *cornul* s. *coarnele* în...; animalele se iau în *coarne*. *Korn* = lat. cornu. LEX. MARS. 197. *Dobitoc cu s. fără coarne*. LB. *Și mai ugoditu-i va fi zeului decât vițel tărâru, coarne arătând*. PSALT. 135/2. *Cela ce va spândzura la ușa cuiva niscare coarne s. altă ceva stârv împuțit, să se cearte*... PRAV. 977. *În ziua norocului, să-și areate vârvul cornului*. CANTEMIR, IST. 98/3. *Zic cum acolo și boii să fac fără de coarni, pentru răceală mare*. HERODOT, 218/20. *Bate cu coarnele, și nici o hiară nu stăpânește prc dânsul*. PHYSIOLOGUS (1777) GCR. II 110/2. *Capul zimbrului moldav ținând în coarnele sale pajura împărătească*. C. NEGRUZZI, I 43. *Un junc la păr gălbuiu, coarnele laci*. MON. OF. 1907, 7598. *Boi... țapoși la coarne*. CREANGĂ, P. 37/17. *Poate vr'un buhaiu înfuriat i-a veni de hac: l-a lua în coarne și-om scăpa de supărare*. id. ib. 66/12. *Corn de vită ars, pisat și amestecat cu grăsime*. PAMFILE, B. 57. *Babele suflă praf de coarne* [de cerb] *rase în ochi la cai pentru albeață*. BIANU, D. S. *Junci Cu coarne lungi*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 408. *Coarnele s'o bourit*. MARIAN, D. 133. | (Blesteme) *Du-te 'n coarnele boilor* s. *cerbilor*. PAMFILE, B. 19. # *Boul se leagă de coarne și omul de limbă*. ZANNE, P. I. 327. *A purta de nas ca pe un bou de coarne*. ib. II 316. *S'a pus el... boii în câșd cu dracul, dar are să-i scoată fără coarne*. CREANGĂ, P. 250/19. (După fr. *montrer les cornes?* cf. germ. die Hörner bieten) **A-și arăta coarnele** = a se pune în poziție de apărare. COSTINESCU. (Despre minciună) **Cu coarne** = exagerat(ă), mare, încornorat(ă), de necrezut. LB. ZANNE, P. IX 614; PAMFILE, J. III. *Această poveaste iaste căriia noi Moldovcanii îi zicem minciună cu coarne*. CANTEMIR, HR. 142/17. *Le spune cu coarne*. ZANNE, P. II 743. | (Despre om) **A fi mai cu coarne decât altul** = mai procopsit, mai isteț, mai de seamă, mai deosebit. *Ce? tu socoți că ești mai pricopsită decât*... SBIERA P. 45/16. *Par'că fata lui i mai cu coarni* = mai minunată. Cf. HERZ.-GHER. M. IV. 240. (Modern după fr. *planter des cornes*, germ. *Hörner aufsetzen*) **A pune (bărbatului) coarne** = a-l înșela, a-i fi necredincioasă, a-l încornora. *Nevast'acasă Coarne-i punea*. C. NEGRUZZI, II 100/11. *Ai femeie cum se cade, numai s'o cam ții din frâu..., ca nu cumva să-ți pună coarne*. CREANGĂ, P. 178/3. (Mai rar, după fr. *avoir* s. *porter des cornes*) **A avea** (COSTINESCU) s. **a purta coarne** = a fi înșelat de nevastă. *Dar când mai porți și coarne, ce zici, Prutescule?* CONTEMPORANUL, V, vol. II 501. **A pune cuiva funia în coarne** = a-l purta de nas, a-l supune (cf. germ. «sich den Strick um die Hörner werfen lassen»). *Vrei să mă duci la apă de căpăstru? vrei să-mi pui funia 'n coarne?* ȘEZ. II 73/23. **A se lua în coarne cu cineva** = a-și pune mintea, a se lua la luptă cu... s. a se potrivi cuiva. *El, om în toată firea, nu putea să se iee'n coarne cu un biet muritor*. SLAVICI, N. 54 (Mold.) **A (căuta) în coarnele cuiva** = a asculta de cineva, a se lua după cineva. *Moșneagul... se uita în coarnele ei și ce-i spunea ea, sfânt era*. CREANGĂ, P. 285/11. *Bărbatul ...silit fiind să caute și'n coarnele femeii sale..., se duse*. MARIAN, O. II 160. *Să nu crezi că-ți caut mult în coarne* = am s'o rup odată cu tine. PAMFILE, J. I. **A băga pe cineva în corn de capră** = a aduce în mare încurcătură, la mare strâmtoare. Cf. CIAUȘANU, GL. (cf. germ. ins Bockshorn jagen = a intimida, teroriza). (Despre oameni, lume) **A scoate cuiva coarne (cu cineva)** = a calomnia, a bârfi pe socoteala cuiva, făcând din țânțar armăsar. *I-o scos lumea coarne lui Ion cu Rada*. CIAUȘANU, GL. **A face** s. **scoate coarne,** se zice de un sărac care, înavuțindu-se ceva, se face impertinent, îndrăzneț, temerar. COSTINESCU, PONTBRIANT. **A'nfige cornu'n blana patului** (s. **în pământ)** = a dormi dus, a trage un somn. CIAUȘANU, V. **A-i merge cornul** = (câte odată în ironie) a-i prii, a-i merge bine. id. ib.

În unire cu alte cuvinte: **Cornul berbecelui** se numește o înflorătură de pe ștergarele femeilor din Șcheii Brașovului. Cf. PITIȘ, IV R. R. I 111. | (Bot.) **Cornul boului,** numele unei buruiene (nedefinite). H. V 208. | (Astron.) **Cornul-** s. **coarnele-caprii** s. **corn-de-capră** (PARACLIS a. 1639) = **capricorn.** COSTINESCU, PAMFILE, CER. 172. Cf. H. XIII 489. *Când tună primăvara pentru întâia oară la cornul caprei, este iarăși prevestire că anul va fi mănos*. id. A. 10. | **Cornul-caprei** s. **-caprii** = vântul dintre nord și est (H. I 160), de la miazăzi (H. IX 130). | **Corn-de-șarpe** = un produs al medicinii populare. *Se suflă în ochi praf de corn-de-șarpe*. PĂCALĂ, M. R. 252. | (Bot.) **Corn-de-secară** s. **cornul-secării** = ciuperică *(Sclerotium)* care trăește parazitară în ovarul diferitelor graminee, dar mai cu seamă în ovarul florilor de secară; se mai numește și: clonții-babii (PANȚU, PL.) s. secară cornută (BIANU, D. S.). | **Cu-un-corn** = licorn, inorog (†). *Și însuptiază ei ca viții Livanului și iubit ca fiiul cu un corn* (inorogului H, inorogilor D). PSALT. 49/4. *Și rădică-se ca un cornu cornului meu* (ca inorogul C H, ca de inorog D). ib. 193/12.

2°. P. anal. Antenele melcului. *Mele, melc, codobelc, Scoate coarne bourești!* TEODORESCU, P. P. 191.

3°. Dracul e imaginat ca având coarne în frunte (de unde și denumirea de **cel-cu-coarne,** cornoratul). *Draci mici spânzurați de coarne*. EMINESCU, N. 56/10. *Obiceiul celui-cu-coarne e să-și pună coada pe tot ce-i lăsat în părăsire*. PAMFILE, COM. 21. | (Bot.) **Cornul- dracului** = barba-popii *(Spirea Aruncus)*. PANȚU, PL.

4°. (La plur.) Bucăți de hârtie s. de carton, tăiate în forma coarnelor de animal, care se pun unui copil (unui școlar) spre a-l pedepsi. *Dar să nu-i spui (cocoanei Duduca), cocoane, că-mi pune coarnele!* FILIMON, ap. TDRG.

II. (Plur. *cornuri*) *Cornul* de vită se întrebuințează ca:

1°. (Muz.) Instrument de suflat (cf. H. X 506, 508, XIV 417) făcut din *corn* de bou, cu care buciumă vânătorii chemând copoii și ogarii (PAMFILE, J. I). Cf. HERZ.-GHER. M. IV 240. | P. ext. Instrument de suflat, din alamă s. din alt metal; spec. **Corn de vânătoare**, sucit în spirală și terminat cu un pavilion (cf. CADE.); *corn de armonie* s. *cromatic* = instrument întrebuințat în orchestra modernă, care are tuburi de schimb pentru diversele tonalități (ib.) Din s. în *corn* s. cu *cornul* (PONTBRIANT) se sună, se cântă, se suflă, se buciumă; *cornul* sună, cântă. *Cântați Domnului... în bucire* (= buciume) *ferecate și cu ylasure de cornu*. PSALT. 203/3.

Au dat córnuri în mânile tuturor. BIBLIA (1688) 179. *Au suflat păstorii cu cornul.* BARAC, T. 41 *Şi'n depărtare s'aude-un corn.* C. NEGRUZZI, II 57/5. *Cornuri, buciume şi tube sună falnice fanfare!* ALECSANDRI, P. III 94. *Ursan... un corn apucă şi buciumă în vânt.* id. ib. III 285. *Îngânat de glas de ape Cânt'un corn cu'nduioşare.* EMINESCU, P. 102. *Să te-aud din corn sunând.* id. ib. 163. *Gornistul... ostenise sunând în cornul de aramă.* M. I. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLII, vol. II 453. *Unde nu-i toacă, semnalele... se aduc din corn.* PAMFILE, I. C. 30. *Cornul* carabei, parte a cimpoiului. H. XII 142.

2°. Diverse vase s. recipiente făcute din *corn* s. în formă de *corn:*

a) † Vas de ţinut untdelemnul. *Împle-ţi cornul tău de untdelemn.* BIBLIA (1688) 206b. *Preuţii... să ungea cu sfântu' untdelemn, turnat fiind den corn ce să punea deasupra pe cap.* TEOFILACT, ap. GCR. I 80/28.

b) pentru ţinut praful de puşcă PAMFILE, J. I, corneciu (TDRG); p. ext. praful de puşcă cuprins într'un astfel de *corn. Pe toată ziua stricam într'însele [în vrăbii] câte un corn de praf.* ODOBESCU, III 22/19. *De curea atârnă... cornul de os, cu care se toarnă pulberea în... ţilindrul puştii.* PAMFILE, I. C. 64.

c) pentru păstrat sarea: se face din cornul de vită mare, înfundat. ŞEZ. VIII 89, cf. H. VII 441.

3°. Instrument al olarului, cu care face flori pe vasele de lut. *Cornul* este făcut dintr'un corn de vacă; e subţire, găurit la vârf, unde se pune o pană de gâscă sau o ţeviţă. Smalţul se toarnă în *corn* şi cu el se scrie. PAMFILE-LUPESCU, CR. 225.

4°. (Mit.) **Cornul abundenţei** s. **îmbelşugării** = cornul caprei Amalthea care a hrănit pe Jupiter (STAMATI); umplut cu fructe şi cu flori, e simbolul belşugului şi emblemă a agriculturii şi comerţului. *Cornu'mbilşugării adune îndată!* I. VĂCĂRESCU, P. 85/6. *Să curgă fericirea din cornu'mbelşugării Ce-aveţi în mâna voastră.* I. NEGRUZZI, VI 313. *Musset... în câteva versuri răpezi şi armonioase, adevărate mărgăritare picate din acel corn de poetice îmbilşugări ce i-l răvarsă suava lui muză,... ştie... a schiţa... o... elegie vânătorească.* ODOBESCU, III 85/12

5. Obiect făcut dintr'o jumătate de corn, cu care se ajută cineva spre a face să intre piciorul în încălţăminte (COSTINESCU), încălţător.

III (Anat., după fr.; fără plural) Materia osoasă din care sânt alcătuite coarnele sau copitele animalelor. *Cornul copitei. Pieptene de corn.* CADE.

IV. P. anal. Diferite lucruri s. părţi ale unor obiecte care au asemănare cu *coarnele* dobitoacelor:

1°. (Plur. *coarne)* Fiecare din cele două mânere ale plugului, de care ţine omul la arat (LIUBA-IANA, M. 107), numite şi: iepe s. crăcane (cf. H. XIV 417). Cf. LB., H. II 3, 13, 50, 62, 101, 146, 168, 186, 203, III 18, IV 11, 44, 75, XIV 285. Mai rar, se găsesc şi pluguri cu un *corn.* Cf. PAMFILE, I. C. 149, A. 36. *Cântă puiul cucului Pe coarnele plugului.* ALECSANDRI, P. P. 298/2, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 285. *Aşa-mi vine câte-un gând, Să duc boii să mi-i vând, Iară plugul să-l aprind, Din coarnele plugului Să fac şeauă murgului.* POP., ap. GCR. II 306/17. *Căpitane, căpitane, Slobozi-mă din cătane, Să mai prind plugul de coarne.* HODOŞ, P. P. 223. *De coarne de plug nu ţin.* PAMFILE, A. 6. | Fig. Meseria de agricultor, agricultură. *Se retrăgeau la coarnele plugului.* C. PETRESCU, R. DR. 39. # **A fi la coarnele plugului** (DDRF) s. **a duce plugul de coarne** (HERZ.-GHER., M. IV 240) = a conduce, a stăpâni, a fi stăpân. || P. restr. Cuiul înfipt în capătul de sus al *cornului plugului.* Cf. PAMFILE, I. C. 149.

2°. (Plur. *corni* şi *coarne;* Transilv.-de-nord, Banat, Bucovina, poate decalc după ung. *szarufa)* Căprior (II 1°) LB., REV. CRIT. IV 142, H. XVIII 269, ŞEZ. V 55/19, 59/14, LIUBA-IANA, M. 95, VICIU, GL., com. AR. TOMIAC, com. ITTU. *Cân' rădică apoi cornii, de o leţuesc, apoi atunci rădică steag.* T. PAPAHAGI, M. 167/16.

3°. (Plur. *coarne* neatestat) Mânerul înfipt în coporâia coasei, de care cositorul ţine cu mâna dreaptă. PAMFILE, CER. 169.

4°. (Plur. *coarne)* Fiecare din ţepele unei furci (I 1°). Cf. PAMFILE, I. C. 143. *Furcs cu do corne* = bicornes furcae. LEX. MARS. 190. Colţă = furcă de fier cu *coarnele* strâmbe în jos. VICIU. GL. | P. anal. Partea mijlocie a furcii de tors (II 4°), menită să sprijine caierul. PĂCALĂ, M. R. 492.

5. (Plur. *coarne)* Fiecare din braţele crucii. *Cruciţa accasta, ale cărei cornuri se acoper la unii cu două scândurele...* MARIAN, Î. 333/20. *Printre coarnele crucii leagă spice de grâu.* id. NU. 267.

6°. (Plur. *coarne)* O parte a răşchitorului: în unele regiuni e sinonim cu crucea răşchitorului, iar în altele cu cracii s. crăcanele lui. Cf. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 13.

7°. (Plur. *coarne)* (Pesc.) *Coarnele cârlionţului* (2°) (v. c.), *halăului* (v. crâsnic). ANTIPA, P.

8°. (Banat; plur. *corni) În cap [femeile] au corni care se împletesc cu părul.* H. XVIII 60.

9°. (Plur. *coarne* şi *cornuri)* Fâşie de pergament pe care se află înscrise unele pasagii din Vechiul Testament, închisă într'o cutie dreptunghiulară de piele, pe care Evreii o pun pe frunte şi la braţ când se roagă dimineaţa, filacter. CADE. *Corn jidovăsc.* HERZ.-GHER., M. IV 240. *Cornul lui tat'to!* (se zice Jidanilor, în bătaie de joc). PAMFILE, J. I.

10°. (Plur. *coarne)* Parte a altarului. *La cornul (coarnele* D.) *altarului.* PSALT. 249/16.

11°. (Plur. *cornuri)* Vârful ascuţit în care se frâng marginile unor pălării (cf. tricorn). *Cealmaua ce poartă Vezirii... vine în trei cornuri.* LET. II 174/21.

12°. (Plur. *cornuri)* Coltuc de pâne. HERZ.GHER., M. IV, 240.

13°. (Plur. *cornuri,* pe alocuri *coarne;* cf. germ. Hörnchen) Aluat de franzele copt în formă de semilună şi servit mai ales la cafea, chiflă. *Ieri dimineaţă am băut un ceaiu cu patru cornuri.* C. PETRESCU, C. V. 153. *Corn cu sare* s. *sărat.* HERZ.-GHER. M. IV 240.

14°. (Fără plur.) Luna în formă de secere. *Zamfira... se uita La cornul lunii ce se ivise.* ALECSANDRI, P. I. 19.

15°. (Plur. *coarne)* Fiecare din cele două vârfuri ale lunii când are forma secerii. *De va fi cornul lunei cel mai de jos mai întunecat...* CALENDARIU (1814), 79/5. *Când luna e cu coarnele* (= vârfurile) *în sus...* GOROVEI, CR. *Luna... este cu ...burduful în sus şi deci cu coarnele în jos.* PAMFILE, VĂZD. 101.

16°. (Plur. *cornuri)* Fiecare din triunghiurile s. piramidele de hârtie care închipuesc razele la steaua de colindat. Băieţii... îşi fac o stea cu 3-7 crai sau *cornuri...* de hârtie tăiată cu foarfecele. PAMFILE, CRC. 126.

17°. (Plur. *cornuri)* Fiecare din cele cinci părţi din care e făcută prescura. *A dat drumeţei un corn de prescură şi un păhăruţ de vin.* CREANGĂ., P. 91/11. *Rupând cu grijă un corn din prescură.* AGÂRBICEANU, L. T. 36. *Ar muri... pentru cornuri de prescură.* DOINE, 289/4.

18°. (Plur. *coarne;* Mold. şi Bucov.) **Coarne-de-**

mare (s. **coarne-mari** HERZ.-GHER., M. IV 240) = roşcove. Cf. (a. 1705) IORGA, S. D. XII 16. *Pui în rachiu... smochine, strafide, coarne de mare.* ŞEZ. IV 183/10, cf. III 159e/15, MARIAN, Î. 98/13, N. 299/29, TR. 347.

V. P. ext. (Plur. *cornuri)* 1°. (Mai mult prin Transilv.) Colţ, unghiu, ungher, capăt, margine, cf. cheutoare (B. I 2°) MARIAN, NA. 114, COM. SAT. V 109, ŢIPLEA, P. P., T. PAPAHAGI, M. *Cu cornuri* s. *în cornuri* = angulatus, angulosus; *din corn* = angularis. LB. *Turnurile cu cornurile împletite cu mărgăritariu.* CUV. D. BĂTR. II 461. *Avea doi saci, unul descosea în fund şi în cornuri şi să'mbrăca ca'ntr'un stan de cămeaşe.* DOSOFTEIU, V. S. 8b. *Acest împărat a zidit un mecet foarte mare şi frumos cu patru minareale în patru cornuri ale mecetului.* CHRONOGRAF (a. 1650, ap. GCR. I. 149. *Toate uşăle şi despărţiturile în patru córnuri părmăcuite.* BIBLIA (1688) 247. *Un corn de loc ce l-au lăsat dumnealui Toma Luca* (a. 1741). URICARIUL, XXI 328/5. *În cornul pădurii... cireş* (a. 1755). ib. XXV 160/1. *Cornul dumbrăvei.* ib. II 244/26. *O pecetlueşte Domnul în patru cornuri cu a sa pecete cu ceară tare.* ib. III 320/10. *Corn de ţară.* MAGAZ. IST. IV 47/30. *Piatră cioplită şi în patru cornuri tăiată.* ŞINCAI, HR. I 6/4. *Cojniţile se fac... în patru cornuri.* ECONOMIA, 204. *Tot câte trei* [snopi] *în fieştecare corn a crucii.* I. IONESCU, C. 133. *La un corn de drum.* SADOVEANU, B. 123. *Casele se alcătuesc din bârne cioplite care se încheie la cornuri în zimţi sau chiutori.* PAMFILE, I. C. 439. *În pod, După un corn Este o mică lăcriţă.* RETEGANUL, TR. 42/34. *Se puse... într'un corn de casă şi începu a plânge.* MARIAN, O. II 191. *În cornurile gardurilor, în unghere.* MARIAN, NA. 289, cf. Î. 344/13. *M'or sădi... În corn de grădină.* id. ib. 103b/17. *Suratele mele... aseară s'au vorbit... într'un corn de şură Să-mi arunce fapt şi ură.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 186. *Strigă sora Brahului Din cornu'oraşului.* BIBICESCU, P. P. 150. *La Buda... în cornul piaţului, La birtu 'mpăratului.* REV. CRIT. II 334, cf. MARIAN, Î. 63. *Îmi secerară Într'o zi de primăvară Răsturnând un corn de ţară.* TEODORESCU, P. P. 150b, cf. GCR. II 335/1, VASILIU, C. 177. *Fiva un corn de lume, Unde nu cunosc pe nime.* MARIAN, Î. 352/13. *Se leagă în fiecare corn al pânzei... şi câte un cruceriu.* id. Î. 301/12. *(Cârpă, batistă)* **în cornuri** = cu cele 4 colţuri legate spre a putea duce ceva (în ea). *O batistă'n cornuri (plină) de...,* o batistă plină de mere, pere... CIAUŞANU, V. # **Cornul (întâiu, al doilea al) mesei** = colţul mesei, locul de onoare. HERZ.-GHER., M. IV 240. *În cornul întâiu de masă Şede bunul Dumnezeu.* BUD., P. P. 73. *Sfânt Ion a fost la al doilea corn de masă sfânt mai mare.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 250/28. **Întunerec ca în corn** = besnă. HERZ.-GHER., M. IV 240, SBIERA, P. 228/29, 279/10. ‖ Spec. (Pesc.) Pentru ca matiţa... să nu se târâie prea mult prin nomol, de fiecare din cele două capete ale fundului sacului mai este legat cu câte o frânghiuţă şi câte un lemn uşor... care ridică colţul sacului în sus. Aceste lemne se numesc la Turtucăeni *cornurile matiţei.* ANTIPA, P. 460.

2°. *Cele patru cornuri ale lumii* = punctele cardinale, direcţiile. *Vor bucina arhanghelii spre patru cornure a pământului.* CUV. D. BĂTR. II 454, *L-au şi tăiat în patru şi l-au împărţit în patru cornuri ale ţării.* ŞINCAI, HR. I 188/35. *Din unghiile acestea au să facă S[fin]ţii arhang[heli] Mihail şi Gavril bucine, din care au să bucine în cele patru cornuri ale lumii.* MARIAN, Î. 52/25. *El, măre, se scula, Bucium în mână lua, În trei cornuri buciuma, Ciobănaşi că-şi aduna.* TEODORESCU, P. P. 474.

3°. † (Mil., plur. neatestat) Aripă (II 2°) de oaste, de tabără. *Vouă, Laconilor, nu vă dăm pricină, ce vă lăsăm carile corn au aripă v'a plăcea, dintru acolo staţi.* HERODOT, 478/30. *Făcând şi doă băşti de pământ, una la un corn de oaste, alta la alt corn.* LET. I 240/4. *Pre aciea i-au orânduit în cornul den direapta* (al oastei). ib. I A. 89/23. (Arhaizant) *Cornul cel drept al taberei.* ŞINCAI, HR. II 41/31. *La cornul din dreapta sau aripa dreaptă se aşezau călăraşii.* BĂLCESCU, M. V. 618.

VI. Fig. † (Biblie; fără plur.; *Cornul* ca simbol pentru) Putere, strălucire. *Scut mie şi cornu (cornul* D*) spăseniei mele.* PSALT. 24/14. *Toate coarnele păcătoşilor frăngu, şi rădică-se cornulŭ dereptului.* ib. 150/12, 13. *Acie crescu cornul lu David.* ib.279/10. *Dumnezeu ce-mi este... cornŭ de mântuinţă.* DOSOFTEIU, PS. 49. *Şi va da vârtute împăraţilor noştri şi va nălţa cornulŭ Hristoşilor săi.* id., ap. GCR. I 250/22. *Cornul lui se va înălţa întru mărire.* IOAN DIN VASLUIU (1710) ib. I 368/17. *Dumnezeu... nevrând să se stingă de tot cornul creştinătăţii...* LET. II 64/34. *Ai înălţat cornulŭ credincioşilor... şi ne-ai întărit pre noi.* MINEIUL (1776) 61.

[Plur. *coarne, cornuri* şi *corni.* | Şi: (singular nou, refăcut din plur. *cornuri)* **córnură** s. f. = (ad III 13°) = corn, franzelă în dreptunghiu, la capete rotundă şi cu înfloriturí de făină şi susan. Com. N. G.-TISTU, cf. id. B., glosar şi p. 15. *A rupt o cornură'n capu' miresii.* id. ib. 15. | Diminutive: **cornuléţ** s. a. = corn (I 1°) mic de animale; chiflă mică; minciunică, puţină exagerare; (Bot.) ploşnicar (ceratocaphalus orthoceras). PANŢU, PL.2 *Vedea cum una fuge la alta, cum îşi spun întâmplarea, cum fiecare îi pune câte o codiţă, câte un cornuleţ, cum întregul sat... vorbea... despre ruşinea pe care a păţit-o.* SLAVICI, N. I 112; — **cornulúţ** s. a. (cu plur. *-luţuri,* ad V 1°) *Până nu mi-a închina Tot cea dalbă de mireasă Din cel cornuluţ de masă.* BUD. P. P. 5; — **cornúţ** s. a. LM. (ad I 1°) HERZ.-GHER., M. IV 240; (ad IV 13°) *Când şedeam lângă meliţă, Îmi dădea badea cornuţă* (= cornuţe) REV. CRIT. IV 338; (ad V 1°) *În cel cornuţ de grădină Este-o creangă de cetină.* MÂNDRESCU, P. P. 85/3; — **cornúţă** s. f. (Bot.; probabil prin confuzie cu *cornuţi)* = holeră, cornuţi (Xanthium spinosum). PANŢU, PL., BARCIANU;—(după *scorni)* **scornúţ** s. a. (ad I 1°) *De nu m'ei asculta, De scornuţ te-oiu lua, La apa lui Iordan te-oiu duce.* T. PAPAHAGI, M. 140/23;— **cornurél** s. a. (ad V 1°) *Ţ'oiu scrie, maică, carte. În tuspatru cornurele Scriu cu lacrimile mele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 295, cf. DOINE, 110/18. *Scrise'n mijloc tot năcazuri, Şi mânia pe de laturi. Apoi cele cornurele Le-a umplut cu lăcrămele.* ŞEZ. II 37/2. Cf. MARIAN, Î. 258/24; — **cornuţe** s. f. plur. = coarne (I 1°) mici şi frumoase; minciunică, puţină exagerare; corni (IV 8°) întrebuinţaţi de fetele de la ţară în unele regiuni la pieptănătura părului (cf. N. REV. R. a 1910, 85). *Un mieluşel frumos cu lumini aprinse în cornuţe.* DOSOFTEIU, V. S. 171. *O căprioară... Cu... cornuţe mititele.* ALECSANDRI, P. P. 164/11. *Cerbul... se blestema: Cornuţele mele, Crăci şi rămurele... să vă tot faceţi.* TEODORESCU, P. P. 66. *Berbeci... Cu coarnele răsucite... Şi'n vârful cornuţelor... Câte-o piatră nestemată.* id. ib. 480b. *Dragi-mi sânt oiţele, Când le cresc cornuţele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 76. *Am o vacă bouriţă, La corniţă* (= cornuţe) *cu torchiţă.* T. PAPAHAGI, M. 145. *În căsuţa pestriţată Şade o vită 'ncornorată, Ce căsuţa 'n spate poartă; De-atingi vita la corniţă* (= cornuţe), *Trage capul în căsuţă.* [= Culbecul]. GOROVEI, C. 119. *Se întreba dacă şi în această insistenţă să atragă luarea aminte asupra mobilierului sumar şi a încăperii sărăcăcioase, nu scotea*

cumva corniţe subţiri, o fanfaronadă absurdă şi inutilă. C. PETRESCU, C. V. 321; (ad I 3°) *Luând... pe câte un drăcuşor de corniţe, mi ţi-l ardea cu palcele, de-i crăpa pielea.* CREANGĂ, P. 306. *Cel cu corniţe* = dracul. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 240; — (Banat) **cornít** s. a. = (ad V 1°) sac în trei colţuri («ches»), făcut de obiceiu din lână, în care se toarnă laptele închegat şi prin care se strecoară zerul, sidilă. H. XVIII 141, LIUBAIANA, M. 111; — **cornişór** v. c. | Adjective şi substantive calificative: **cornúţă** s. f. Nume de oaie. H. XVI 413; — **cornúţa** s. f. art. Nume de oaie (H. VII 484, DAMÉ, T. 182) s. de vită mare (H. IX 54, 510), de vacă (H. IX 438); — **cornoríca** s. f. Nume de oaie. H. XV 379; — **cornigíca** s. f. art. Nume de vită. H. XVI 383; — (ad I 3°) **córnea** s. m., sing. Numele dracului. BARONZI, L. 150/17, JIPESCU, O. 114. *Cornea, ucigă-l toaca nu face... mănăstiri.* PANN, Ş. I 52/13. *Fir'ai al cornii, de pocitură!* ION CR. III 108; — **cornílă** s. m. = (ad I 1°) numele unui bou cu coarne mari (Com. MARIAN, AR. TOMIAC); (fig.) om prost (Com. AR. TOMIAC); (ad I 3°) dracul (PAMFILE, J. I. ŞEZ. IV 179/22, V 59/15, HERZ.-GHER., M. IV 240); — **cornáciu, -e** adj., s. m. = (adj., ad I 1°) cu coarnele lungi; (s. m., ad I 3°) diavol (Com. FURTUNĂ); (ad II 1°) cel ce cântă cu cornul (COSTINESCU); (ad IV 1°) cel ce ţine coarnele plugului (cf. PAMFILE, A. 51/18, PĂSCULESCU, L. P. 20); (plur., Bot.) *cornaci* = plantă acvatică (Trapa natans) cu flori albe solitare şi cu fructele comestibile cu patru colţi; se mai numeşte: castane de baltă s. de lac, ciuline, stea, colţan s. colţar. (Comana, în Vlaşca) PANŢU, PL., cf. H. IX 305, 338, PĂCALĂ, M. R. 309. *Bou cornaciu.* H. X 465, cf. DAMÉ, T. 27. *Omul va vedea stăfii... cu tot soiul de necuraţi şi cornaci.* PAMFILE, DUŞM. 258/4, cf VĂZD. 77; — (Banat, ad I 1°) **cornác (-mare)** s. m. (Entom.) = rădaşcă. MARIAN, INS. 35, 78, H. XVIII 148; — **cornéciu** s. m. = (ad I 3°) drac (ION CR. III 280); (ad I 1°) rădaşcă (Deva). Com. ITTU; (ca s. a., cu plur. *-nace* însemnează şi) cornul (II 2°b) în care se ţine praful de puşcă (DICŢ.) şi penar în care se ţin peniţele de scris (Lisa, jud. Făgăraş) VICIU, GL.; (Bot.) o buruiană (nedefinită). H. IX 439; — **cornénciu** s. m. = (ad I 1°) rădaşcă (Clopotiva, în Haţeg) VICIU, GL., MARIAN, INS. 35, H. XVII 92, XVIII 103, DENSUSIANU, Ţ. H.; — **corníciu** s. m. = (ad IV 1°) cel ce ţine plugul de coarne (cf. C. C. II 160/42, TEODORESCU, P. P. 87); (ca s. a., cu plur. *-niciuri*, însemnează şi) corn de umplut cârnaţi. LB.; (ca s. f.) **Cornicea** *satelor, e titlul unei colecţii de anecdote populare.* Cf. ŞEZ. I 130/29, GCR (glosar); — **coárneş, -ă** † adj. = (ad I 1°) cu coarne tari. *Taurii cei coarneşi.* DOSOFTEIU, P. 220; — **cornúş, -ă** adj. = (ad I 1°) cu coarne (mari). *Nu-i bou aşa de cornuş să nu să ciungăra[scă] şi calu atâta de buiac să nu-şi calce'n căpăstru.* T. PAPAHAGI, M. 170/31; — (rar) **cornós, -oásă** adj. = tare ca cornul. *Arbust... cu frunzele cornoase.* DATCULESCU, ap. TDRG.; — (rar) **cornuróş, -oásă** adj. = (ad I°) în formă de corn (BOBB, ap. CADE.); (ad V 1°) colţuros (id. ib.); — **cornorát (cornurát), -ă** = adj., ad I 1°) cu coarne, care are coarne, cornut, încornorat; exagerat, bizar, fantastic, încornorat (III); (ad V 1°) cu colţuri, colţuros, necioplit (cf. GHETIE, R. M. 93), încornorat (II); (s. m., ad I 3°) diavol, drac; p. ext. om rău (HERZ.-GHER., M. IV 240). *Yite* (= vite) *cornorate.* GRAIUL I 396. *Minciună cornorată.* POLIZU. *Fabula... cornorată despre ţigani.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Or mai spune cornoraţii că mai sânt bani în vreun loc.* RĂDULESCU-CODIN, Î.; — (rar) **cornurátic, -ă** adj. = (ad I 1°) în formă de corn, ca un corn. CIHAC, LM. | Verbe: **cornì** IV[a] trans. = (ad V 1°) a încheia bârnele din colţurile unei clădiri. *Coliba se cornește.* DAN, P. 101; — **încornă** I[a] (trans. ad IV 2°) a încheia căprioriii unei clădiri; cf. încornora. *Am încornat casa.* VICIU, GL.; (refl. †) a-i creşte cuiva coarne. (Exemplu subt încornora). | Colectiv-local: (neobişnuit) **cornărie** s. f. = brutărie în care se fac cornuri (IV 13°), simigerie. PONTBRIANT, POLIZU, COSTINESCU].

— Din lat. **cornu** (cu sensul I 1°, II 1°, II 2°, 4°, III, IV 15°, V 1°, V 3°); sensul de «colţ, unghiu» se găseşte şi la Aromâni şi în franc. *cor(n)* şi în dialectele actuale franceze, în catalană şi în Sicilia). Cf. cornar, cornat, cornut, încornora, şi dubletul goarnă.

CORN s. m. (Bot.) *Cornouiller (Cornus mas).*— Arbore frumos, cu ramurile verzi şi cu flori galbene, care face nişte fructe roşii comestibile, numite coarne. Lemnul lui e foarte tare; frunzele se întrebuinţează la colorat. Se mai numeşte şi: **cornul-voinicel.** Cf. PANŢU, PL., H. I 18, II 79, X 149, 205, 476, XI 230, XIV, 102. *Korn* = Cornus. ANON. CAR. *Dreanca* (= bulg. *drĕnka*) = *cornul.* GLOSAR DE PLANTE (1705), ap. GCR. I 357/10. *Cornul înfloreşte la Fevruarie.* I. IONESCU, M. 60. *Din Boian la Vatra-Dornii Au umplut omida cornii.* EMINESCU, P. 161. *Tufare de corn.* CONTEMPORANUL, III 782. *Miercuri seara şi Joi dimineaţa din săptămâna patemilor se fac focuri prin curţi cu lemne de... alun şi corn.* PAMFILE, DUŞM. 30. *Se fierbe laolaltă coji de corn... şi cimbrişor de câmp... până când se capătă coloarea roşie dorită.* PAMFILE-LUPESCU CR. 101. *Toiag de corn.* LB. *Tufă di corn.* HERZ.-GHER. M. IV 240. *Lemn de corn.* TEODORESCU, P. P. 393b, RETEGANUL, CH. 97. *Cornule, ce nu te'ndoi, De-o creangă să te despoiu, Să-mi fac prăjină de boi?* ALECSANDRI, P. P. 44/12. [Diminutiv (neobişnuit; în poezia pop. cu caracter mistic, în rimă; plur.) **cornuréle** s. f. *Şi cumpără nouă ocă de fier Şi nouă de oţel, Să facă seceréle, Cu mănuchi de cornuréle, Să secere nepoţi şi nepoţele Şi copile tinerele.* VICIU, COL. 188 (notă: «de *corn;* lemn tare»; în GLOSAR: din lemn de *corn*). | Colective: **cornét** s. a. şi m. (plur. *-neturi* LB.) = pădure de corni (LB., COSTINESCU), loc cu mărăcini şi corni (X. IX 3); p. ext. pământ format din sfărâmături de stânci, sol schelet (PORUCIC, T. E. 324); (Bot.) = buruiană (H. IV 52, 83), un fel de scaiu (cf. DDRF, TDRG) *Ciulinii, scaieţii şi corneţii.* ap. TDRG. *Se amestecă un fel de corneţi verzi cu foaia lată.* HEM. 1468/41; — **corniş** s. a. = (plur. *-nişuri*) pădure de corni, (1), LM. cornet. *În vremile vechi pre aici ar fi fost tufe de corni, şi de aceia şi-ar avea numele „Corniş".* LIUBA-IANA, M. 46; p. ext. (plur. *-nişi;* Bot.) coronişte *(coronilla varia). Mieii, umplându-se... de căpuşe..., trebue spălaţi cu apa în care a mocnit... cornişor sau corniş* (cor(o)nilla varia). DAN, P. 48. (Cf. citatul de la cornişor).]

— Din lat. **cornus,** idem. Cf. coarnă, cornacee.

CORNÁC s. m. *Cornac.* — (Franţuzism) Conducător de elefanţi; p. ext. mânător de animale. *Te vezi... pus pe un măgar care pleacă fuga duduit cu bâtul dinapoi de cornacul său.* C. NEGRUZZI, I. 329. *Un şireag de elefanţi, mânaţi de cornacii ce-i încalecă şi-i îmboldesc.* ODOBESCU, III 110/2. — *N.* din fr. (şi germ. *Kornak,* rus. *kornakŭ*).

CORNÁC s. m.
CORNÁCIU adj., s. m. } v. **corn**[1].

CORNALÍNĂ s. f. (Min.) *Cornaline.* — Varietate de agată semi-transparentă, de un roșu-închis, din care se fac peceți, pietre de inele, etc. *Două plăci ovale de cornalină... și despărțite prin doi mai mici safiri alăturați.* ODOBESCU, I 420. — *N.* din fr.

CORNÁR s. m. și a. I. 1°. *Collecteur* de l'impôt sur les bêtes à cornes. 2°. *Laboureur* qui tient les cornes de la charrue. II. 1°. *Charrue à un seul mancheron.* 2°. *Poutre, chevron.* III. *Marchand de croissants.*

I. S. m. (rar) 1°. † Slujbaș însărcinat cu incasarea impozitelor asupra vitelor cornute; cf. c o r n ă r i, c o r n ă r í t. *Boi... având pecetluiturile cornarilor.* ARHIVA ROM. II 260, ap. TDRG.

2°. Cel care, la arat, ține coarnele plugului (C. C. II 160/43), c o r n a c i u, c o r n i c i u. *Cornarii se duc acasă, Plugarii cu toți se lasă.* POP, ap. TDRG.

II. S. a. 1°. Plug cu ún singur corn (IV 1°). Cf. C. C. II 146/16.

2°. Stâlpul din părețele casei din corn (V 1° = colț) (Mitoc, în Bucov., com. ITTU); căpriorul din cornul (= colțul) acoperișului (ib., id.); c o l ț a r (ȘĂINEANU, D. U.)

III. S. m. (București) Vânzător (ambulant) de cornuri. *Uite 3 lei: ia două cornuri de la cornar.* [Plur. ad I și III *cornari*, ad II *cornare* și *cornări* (= crăcane?): *Gălețile... se aninâ... într'un vârf de fag cu mai multe cornări, tăiat și înfipt in pământ, ca pe cornării* (sic!) *lui să se scurgă și usuce gălețile stânii.* DAN, P. 103/4. | F e m i n i n (de la *cornar* III): **cornăreásă** s. f. = vânzătoare de cornuri; soție a unui cornar (III). | Și: (dela plur. *-cornuri*) **cornurár** s. a. = dulăpior așezat în cornul (V 1° = colțul) odăii, în care se țin mai ales sticle; c o l ț a r. Cf. PĂCALĂ, R. 409, 485; (Dulgh. și Zid.) echer, c o l ț a r. H. XVII 152, 312, com. ITTU; **cornorár** † s. m. (încercare nereușită de a crea un nume românesc pentru) rinocer. GORJAN, H. II 27. | V e r b: **cornări** IV^a = (t r a n s.) a da cu coarnele, a lovi (pe cineva) cu coarnele, (r e f l. = reciproc, despre vite) a se bate în coarne; (t r a n s., despre femei) a pune coarne (bărbatului), a î n c o r n o r a (DICȚ.), a-l înșela (cu altul); † (t r a n s.; complementul e vita cornută) a incasa impozitul pe vitele cornute; (i n t r a n s.) a ține plugul de coarne, p. e x t. a ara; (r e f l. despre vite) a-și rupe un corn s. amândouă coarnele (LB., REV. CRIT. III 119); a încheia căpriorii (= cornii IV 2°) la o casă (cf. LB.); (t r a n s.) a face ceva colțurat, cornurat (cf. LB.) *Prostul care cornărește, Sudori varsă.* KONAKI, P, 79. *Inima gospodarului se bate, când vede întâia dată măcieșul și spinul înflorit, și de aici înainte neîncetat cornărește, până ce se sfârșesc zilele lui Prier.* I. IONESCU, C. 51, cf. SEVASTOS, C. 188/4, ȘEZ. V 90^b/9, VASILIU, C. 129. *Boul s'a cornărit.* REV. CRIT. III 119. | A b s t r a c t: (< *cornări*) **cornărít** s. a. = † impozitul pe vitele cornute; ținerea plugului de coarne, arat. *Lua, deosebi de vamă, de bou câte un leu; i se pusese acei dări nume cornăritul.* LET. II 87/22. cf. 314/10. *Scutire a 200 de boi de negoț ai lui Potocki de vamă, de cornărit, de coniță.* IORGA, S. D. VI 240. *Pentru niște boi:... fiind el* [*Grigore Ghica*] *cu slujba cornăritului la ținutul Cernăuților.* id. ib. VI 261. *Să aibă a scuti... trei sute* [de] *boi de negoț, de vamă și de cornărit* (a. 1797). URICARIUL, II 59/15. Cf. ib. I 91/27. *Fără întârziere trebue* [gospodarul] *să se apuce de cornărit și de aruncat în pământ semințele.* I. IONESCU, C. 157].

— Derivat din **corn**, cu suf. **-ar.**

CORNÁT, -Ă adj. *Cornu.* — Care are coarne (mari), cu coarne (mari), c o r n u t, î n c o r n o r a t (I 1°). Cf. î n c o r n ă ț e l. (Despre vite H. XV 100: boi H. II 319, vaci, H. IX 438, despre oi H. VI 125). *Decât buărul... mai cornat este inorogul.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Bou cornat și buărat.* id. IST. 161. *Eu am mijloc sigur ca să te fac cornată* [spune vulpea cămilei geloase de coarnele țapului]. C. NEGRUZZI, II 296/3. [D i m i n u t i v: **cornățica** s. f. art. Nume de oaie. H. XIII 199; — **cornățél** s. m. (Bot.) = c o r n u ț e l, t u r i ț ă (Galium Aparine); b r ă d i ș o r (Lycopodium Selago; în j. Putna); s c ă e t e l e - p o p i i (Xanthium strumarium; în j. Prahova). PANȚU, PL.^{2}, cf. H. VIII 182; — (singular nou, refăcut din plur. dial. *curnățăi* = cornăței) **curnățău** s. m. = un fel de scaiu mic și lungăreț, având forma unui sâmbure de măslină, pe care-l vedem adesea prin lâna oilor (Ostrița). Com. Z. MEDVIG.]

— Din lat. **cornuatus, -a, -um,** idem. Cf. c o r n ă ț a r, c o r n u t.

CORNĂREÁSĂ s. f. v. **cornar.**

CORNĂRÍ vb. IV^a v. **cornar** și **încornora.**

CORNĂRÍE s. f. v. **corn**^{2}.

CORNĂRÍT † s. a. v. **cornar.**

CORNĂȚÁR s. m. (Entom.) Insecte *(Naucornis cimicoides).* — Insectă mică și lătăreață ale cărei picioare de dinainte seamănă cu niște corniță. Trăește pe fundul apelor stătătoare sau lin-curgătoare. Înțeapă foarte tare. Cf. MARIAN, INS. 455.

— Pare a fi un derivat (cu suf. numelor de agenți **-ar**) din **cornat,** apropiat de **corniță.**

CORNĂȚÉL s. m. (Bot.) v. **cornat.**

CORNĂȚÍCA s. f. art. v. **cornat.**

CÓRNEA subst. art. v. **corn**^{2}.

CORNÉE s. f. (Anat.) *Cornée.* — Partea anterioară, transparentă a ochiului, prin care se zărește irisul și pupila.

— *N.* din fr. (< lat. *cornea* «de corn»).

CORNÉNCIU s. m. v. **corn**^{2}.

CORNÉT s. a. și m. 1°. *Cornet, cornet à piston; cornet, corniste.* 2°. *Cornet acoustique.* 3°. *Cornet* (de papier). 4°. *Cornet* (à jouer aux dés). 5°. *Cornet* (des fosses nasales).

1°. (Muz.) C o r n (II 1°) mai mic de suflat, un fel de trompetă, trâmbiță. *Cornet de aramă.* LM. S p e c. *Cornet cu piston* = un fel de trompetă cu clape, de timbru cam vulgar, întrebuințată mai ales de muzicile militare și de fanfare. || P. e x t. s. m. Muzicantul care (într'o orchestră) cântă din acest instrument.

2°. Instrument în formă de pâlnie s. de corn de care se servesc surzii spre a auzi, numit și: *cornet acustic. Dă jos un cornet acustic... și-l pune cu gura cea strâmtă la ureche.* CARAGIALE, ap. CADE.

3°. (Franțuzism) Bucată de hârtie învârtită în formă de pâlnie spre a pune ceva mărunt într'însa, c o ș u l e ț (de hârtie), (Transilv.) t o c; p. e x t. ceea ce s'a împachetat astfel. *Se unge cu ceară de albine o bucată de pânză de olandă și se face din ea un bucium ..., adecă se răsucește în formă de cornet.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 124. *Alți trecători... porneau, ținând cornetul* [de castane] *între degete.* C. PETRESCU, C. V. 118. *Cornet de bomboane.*

4°. (Franțuzism) Pahar de corn s. de carton, în forma unui con trunchiat cu care se aruncă zarurile. CADE.

5°. (Anat.) *Cornete nazale* = mici lame osoase învârtite împrejurul lor însele în formă de corn mic și situate în interiorul nărilor.

[Plur. *-ncte* și *-neturi*].

— *N.* din fr.

CORNÉT s. a. v. **corn**[3].

CÓRNÉT † s. a., m. (Milit.) *Cornette.*

I. S. a. Stindardul unui escadron de cavalerie. COSTINESCU.

II. S. m. și a. Rang militar (ALECSANDRI, T. 1772): ofițer de cavalerie (ȘĂINEANU, D. U.), stegar de cavalerie (STAMATI), port-drapel. *16 corneturi și stegari.* LET. II 71/13. *8 poâporușnici și corneți.* ib. II 74. *Se ducea Moscalii gloate cu corneturi pe departe drept iarba.* ib. II 115/4. *Nu-i de geaba cornet la cavalerie.* ALECSANDRI, T. 1093.

[Plur. *-neți* și *-neturi*. | Și: **cornétă** † s. f. *Eu am avut supt corneta mea mai bine de o sută de călăreți.* ȘINCAI, HR. III 43/13.]

— Din rus. **kornetŭ** și pol. **kornet**, amândouă din fr.

CORNÉTĂ † s. f. (Milit.) v. **cornet.**

CORNÍ vb. IV[a] v. **corn**[2].

CORNÍCE s. f. (Arhit.) v. **cornișă.**

CORNÍCEA s. f.
CORNÍCIU s. m. și a.
CORNIGÍCA s. f. art.
CORNÍLĂ s. m.
} v. **corn**[2].

CORNÍS s. a. (Zid. și Dulgh.) v. **corniz.**

CORNÍȘ s. a. v. **corn**[3].

CORNÍȘĂ s. f. (Arhit.) *Cornichc.* — Ornament în relief ce se face de jur împrejurul unui zid, cf. chenar, brâu (II 2), ciubuc, pârcan. *D'asupra cornicei ce e formată de un brâu de cărămizi cu unghiuri ieșite și scobite* [e acoperământul]. ODOBESCU, I 388. *Cornișa are un profil modern, fără caracter.* GHICA-BUDEȘTI, MON. IST. I 22. *Deasupra fruntarului de sus apar capetele grinzilor, pe cari e așezată „cosoroaba" sau cornișa.* AL. TZIGARA-SAMURCAȘ, CONV. LIT. XLII 105. || P. ext. (Topogr.; după fr. *en corniche)* Sprânceana văii, de unde începe coborîșul repede al coastei. PORUCIC, T. E. 195. [Și: (din it. *cornice)* **cornice** s. f.]

— *N.* din fr. (din ital.) Cf. dubletele corniz, cornizã.

CORNIȘÓR s. a. v. **corn**[2].

CORNIȘÓR s. a. și m. I. 1°. *Petit angle.* 2°. *Caroube.* II. 1°. Différentes plantes. 2°. Variété de raisin.

I. S. a. 1°. Corn (v. 1°), colț mic. *Cornișor de casă* (ȘEZ. I 297), *de gard* (MARIAN, SAT. 280), *de munte* (T. PAPAHAGI, M. 25/15).

2°. (La plur.) *Cornișoare* = roșcove, coarne-de-mare. *Strugușoare ș'alunele, Cornișoare și smochine.* SEVASTOS, N. 137.

II. S. m. (Bot.) 1°. Diferite plante din familia Lycopodium, precum: *L. annotinum:* cu tulpină târîtoare, foarte ramificată; crește pe stânci și prin păduri umbroase; se mai numește și brădișor (II 1°); — *L. Selago*, numit și **cornișor de munte** sau brădișor; — *L. clavatum*, numit și pedicuță. PANȚU, PL. | Apoi: *Ceratophalus orthoceras*, numit și plosnicar și cornuleț (PANȚU, PL.) și **cornișor-drept** (BARCIANU). | Corniș. DAN, P. 48. | Greu de identificat: plantă (H. III 242, IV 52, com. A. TOMIAC), cu trunchiul bifurcat și verde totdeauna (H. X 497); buruiană cu floarea albă, bună pentru rânză (H. XVI 9, cf. IV 84).

2°. Varietate de struguri cu boabele verzi, țuguiate și dulci la gust. H. III 305, cf. corniță.

— Derivat cu suf. diminutiv **-ișor** din **corn**[1] (în sensul I) și din **corn**[3] (în sensul II 2°). În sensul II 1°, pe cât se pare, din amândouă.

CORNÍST s. m. (Milit.) *Corniste.* — Soldat care suflă goarna, gornist s. care cântă din corn (II 1°) *Grăniceri,... toboșari și corniști.* I. IONESCU, M. 34. *A sunat Cornistul de plecare.* COȘBUC, B. 56. *Muzica bat*[alionului]... *angajează flighorniști, clarnetiști,... și cornist.* UNIVERSUL, 1930, 16 Noemvrie.

—*N.* din fr. Cf. dubletul gornist.

CORNÍȚ s. a.
CORNÍȚA s. f. art.
} v. **corn**[2].

CORNÍȚĂ s. f. v. **corn**[2] și (Bot.) **coarnă.**

CORNÍZ s. a. (Zid. și Dulgh.) *Guillaume, rabot à moulures.* — Unealtă a zidarului (H. III 153) s. dulgherului (H. III 450), nedefinită mai de aproape. Probabil ciubucarul, tiparul de tras ciubucele pe zid și lambacul, rindeaua cu care se fac ciubucele pe marginea mobilelor. [Și: **cornís** s. a. H. III 387. | Plur. *-nizuri, -nisuri.*]

— Din bulg. **korníz** *(karniz)* „ciubuc" (< germ. *Karnies*, fr. *corniche).* Pentru trecerea de sens dela «ornament» la «instrumentul cu care se face ornamentul», cf. ciubuc 1°. Cf. dubletele cornizã și cornișă.

CORNÍZĂ s. f. *Tringle.* — Galerie de lemn pe care se ține o draperie, perdeaua unei ferestre, etc.; vergea de fier de care se atârnă perdelele sau draperiile prinse de niște inele. CADE.

— Din n.-gr. κορνύζα, idem (< germ. *Karnies* < fr. *corniche).* Cf. dubletele corniz și cornișă.

CORNOFÁN s. m. (Bot.) *Acacia:* — (Ungurism) Salcâm. ALEXI, GHETIE, R. M.

— Din ung. **koronafa,** idem.

CORNORÁR † s. m. (Zool.) v. **cornar.**

CORNORÁT, -Ă adj. v. **corn**[2] și **încornora.**

CORNORÍCA s. f. art.
CORNÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **corn**[2].

CORNOVÉL s. m. sing. *Vent du sud.* — Vânt de miazăzi. H. II 286.

CORNULÉȚ s. a.
CORNULÚȚ s. a.
CÓRNURĂ s. f.
} v. **corn**[2].

CORNURÁR s. m. și a. v. **cornar.**

CORNURÁT, -Ă adj. v. **corn**[1] și **încornora.**

CORNURÁTIC, -Ă adj.
CORNURÉL s. a.
} v. **corn**[2].

CORNURÉLE s. f. plur. v. **corn**[3].

CORNURÓS, -OÁSĂ adj. } v. **corn**[2].
CORNÚȘ, -Ă adj. }

CORNÚT, -Ă adj., subst. I. *Cornu. Diable.* II. Noms de différentes plantes.

I. (Animal) cu coarne (mari, bine desvoltate MARIAN), cornat; p. restr. *vite cornute* (s. *vite mari)* = boul și vaca. Ca nume de animal se dă: *Cornuta,* unei vaci cu coarnele crescute în laturi și care împunge când dai s'o legi (MARIAN); unei oi cu coarnele mari (H. VIII, vol. II 183, X 329, DIACONU, P. 37), mai măricele (H. XIV 187), lungi (H. XIV 176), cu coarne bine și frumos crescute (com. MARIAN), aduse îndărăt (cf. LIUBA-IANA, M. 111), cu coarne mici (H. XV 278). Cf. H. I-XVIII, DENSUSIANU, Ț. H. 82, PRECUP, P. 54; unei capre (DENSUSIANU, Ț. H. 83). *Cornutul,* nume de berbec. H. IV 155, 197, 224. *Kornut, -ĕ* = cornutus, -a. ANON. CAR. *Kornut.* LEX. MARS. 197. *Se reazimă pe creștetul cornut al ciutei.* ODOBESCU, III 55/20. *Ce-ți pare mai blând, mai plăpând ca oițili, berbecii... cornuți și cornute?* JIPESCU, ap. GCR. II 258/18. *Ș'are oi mai multe, Mândre și cornute.* ALECSANDRI, P. P. 1/19. *Că e laie, Că-i bălaie, Că e ciută, Că-i cornută.* CREANGĂ, P. 247/10. *Ccre-i mii de miorele Ș'alte sute de cornute.* TEODORESCU, P. P. 87. *Săracii boii cornuți, Cum însoară niște muți!* JARNÍK-BÂRSEANU, SD. 454. | P. anal. (Bot.) **Secară-cornută** = corn-de-secară. PANȚU, PL. || P. anal. (În fantazia poporului) (Drac) cu coarne. *Scărpinându-se în capul lățos și cornut, începu a râde.* EMINESCU, N. 56/14. (Substantivat) Drac, cf. cornea, cornilă. *Când o văzut cornutu' așè, o sărit el... di trii mili di loc în sus.* ȘEZ. III 3/12.

II. Subst. (Bot.) Nume de plante: 1°. (Bańat) *Cornută* = ciumăfaie (Datura stramonium) PANȚU, PL., cf. H. XVIII 267, 168, LEON, M. 45, MARIAN.

2°. *Cornut* = turiță, cornățel (Galium aparine). H. XIV. 436.

3°. (La plural) *Cornuți* = a) holeră, cornuță (Xanthium spinosum) II 252, H. X. 205, cf. COSTINESCU; b) scăietele-popii, cornății (Xanthium strumarium). PANȚU, PL.; c) căldărușă (Aquilegia nigricans). DAMÉ, T. 184.

[Și: **curnút, -ă** = *curnuta* nume de oi (H. I 62, 139, 269, 419, II 3, 12, 50, 194, 221, VI 30, 221, VIII 151, 298, XI 438, 489, XII 30, 97, XV 264, XVI 372); *curnut* = o buruiană (nedefinită) H. XII 170. | De la *cornuți* (II 2°) s'a făcut un singular nou **cornúț** s. m. (H. III 385, X 20, 67, XII 411, XVI 159) = mică plantă cu flori albe (Cerastium arvense), care crește prin livezi și poieni, numită și canariță. PANȚU, PL., BARCIANU, PĂCALĂ, M. R. 19. | Diminutiv: **cornuțél, -ea** adj. *Doi boi bourei, În coadă codălbei, În coarne cornuței.* DENSUSIANU, Ț. H. 267/39. (Substantivat; Bot.) *cornuței* = o buruiană (neidentificată) H. I 19. *Cornuțel* = mărăcine ce se prinde și rămâne pe vestminte. REV. CRIT. III 120. *Cornuțel de câmp* = cornuț (Cerastium arvense). BARCIANU.]

— Din lat. **cornutus, -a, -um.** Acest cuvânt a fost dus de păstorii români la Albanezi *(kërrutë),* la Neogreci (κορούτα), la Poloni *(kurnuty),* la Slovaci (*kornuta)* și Cehi *(kurnota).*

CORNÚȚ s. a. v. **corn**[2].

CÓRNÚȚ s. m. v. **cornut.**

CORNÚTĂ s. f. (Chim.) *Cornue.* — Vas de sticlă s. de pământ cu gâtul strimt și îndoit, care servește la experiențele chimice.
— *N.* după fr.

CORNÚȚĂ s. f. v. **corn**[2].

CORNUȚÉL adj. m., s. m. v. **cornut.**

COROÁBĂ s. f. (Bot.) 1°. *Prunelle (Prunus spinosa).* 2°. *Brunelle à grandes fleurs (Brunella grandiflora).* 3°. *Orobanche.* 4°. *Pomme de terre.*
1°. Porumbă, porumbea (fructul mărăcinelui). DICȚ. H. IX 85.
2°. Plantă ierboasă, păroasă, cu flori mari, albastre-violacee, numită și: busuioc-de-pădure s. -negru, iarbă-neagră. PANȚU, PL.
3°. Busuioc-sălbatic. PANȚU, PL.
4°. Cartof (Fildul mijl., Hunedoara) VICIU, GL. 104.
[Și: (ad 1°) **corómbă** s. f. (Malovăț, jud. Mehedinți) CDDE., **scoroámbă** s. f. (DICȚ.) și cu sensul de: băbuie, cotoroanță, hodoroagă, sgripțoroaică. CIAUȘANU, GL. | Diminutiv: **corobeáță** s. f. = porumbea (CONV. LIT. XX, 1008, ap. CDDE.); măr pădureț s. pară pădureață (DICȚ.); (la plur.) fructe în general (Crișcior în Munții Apuseni, Com. ST. PAȘCA), rogodele; poame uscate (Frata, Câmpie. Com. V. BUCUR), mere s. prune uscate (DOINE, 270). *Nutrindu-se cu smeură, mure, alune, fragi, jir, ghinde, corobețe și rădăcini.* RETEGANUL P. V. 18/33. *Fetele care-s mărețe, Nu se țin de corobețe.* JARNÍK-BÂRSEANU. D. 432, cf. RETEGANUL, CH. 93, cf. DOINE, 270/15. *Nu mânca atâtea corobețe, că te doare la rânză.* Com. PAȘCA. | Alte derivate: **scorombár** s. m. = arbust care produce coroabe, porumbar, mărăcine (DICȚ. PANȚU, PL.); — **scorómnic (scorúmnic** DICȚ.), **-ă** adj., s. m. (Porumb) *scoromnic* = varietate de porumb (H. IX 446, XI 326, RĂDULESCU-CODIN) cu știuletele subțiri și cu câte trei rânduri de boabe mari, galbene ca aurul (cf. TDRG.) s. varietate de grâu (cf. H. XIV 221); p. ext. cel ce caută să se căsătorească cât de tânăr. RĂDULESCU-CODIN.]

— Legătura etimologică cu **columba, -am** „porumbiță" întâmpină greutăți formale de neînvins. Numai istror. *corumbę* „porumbea (planta)" corespunde exact, din punct de vedere formal, cuvântului latinesc, care și în limba albaneză *(kullumbri)* însemnează planta „porumbea", iar în unele limbi și dialecte romanice și alte plante, numite astfel după coloare (cf. CDDE nr. 398). Jocul între formele cu *m* și fără *m* (cum apare cuvântul și la Aromâni: *curubiță)* amintește pe grec. κόρυμβος (care înseamnă și „ciucure de flori"), pătruns și în latinește și păstrat la Sarzi, față de κορυφή (κόρυφος· κόρυμβος γυναικεῖος Hesych.).

COROÁDE vb. III. (Chim.) *Corroder.* — A roade (încetul cu încetul), a mânca (printr'o acțiune chimică). *Oxidul de sodiu... coroade și distruge țeseturile organice.* PONI, CH. 189. [Se conjugă ca *roade.* | Abstract: **coroziúne** s. f. DICȚ. | Adjectiv: (< fr. *corrosif)* **corozív, -ă** (STAMATI) care coroade. *Substanță corozivă* (și substantivat:) *a întrebuința corozivele.* COSTINESCU. *Sublimat coroziv. Grămezi de materii corosive.* HAMANGIU, C. C. 148. (Fig.) *Printr'o împrospătare a moralului acestui popor, chinuit de veninul din ce în ce mai corosiv al desnădejdii.* CURENTUL, 1930, 6 Dec. *Stil coroziv.*]
— *N.* după fr. (lat. **corrodo, -ere).**

COROÁGĂ s. f. *Planche* sèche et tordue. — Scândură uscată și strâmbată. REV. CRIT. III 120. (SEULESCUL, URICARIUL X 401/3, apropiind cu-

vântul de gr. κῶς și de lat. *coricum*, dă și sensurile „scoarță de teiu din care se face baniță κῶς" și „piele de oaie", sensuri reproduse și de dicționare. DDRF. dă și sensul suspect „bête à cornes". | Și: **corúgă** s. f. = tavă făcută din coajă de brad, pe care baciul ține mămăliga, lingura, sarea (Bran, Muscel). Com. C. LACEA, cf. H. IX 284, XVII 392. | Verb: **corugă** vb. I refl. (prez. pers. 3: *se corugă)* = (despre lemn) a se îndoi, a se scovârda, a se (s)coroji; (despre casă, ciubăr, etc.) a se surpa. PĂCALĂ, M. R. 138, Com. ITTU.]

— Din bulg. **koruba** „scorbură, boltitură, ceașcă" (cf. rut. *korobka* „cutie făcută din scoarță") cf. corobă, corobană, corobaie, scoroji, scorbură, coropcă, coropcar.

COROÁN s. m. *Tronc d'arbre.* — (Bucov., Transilv.-de-nord) Butuc verde, bun de tăiat în fabrică. (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC) [Și: **corón** s. m. = fir de molid, tăiat iarna, dar necojit (Runc, Năsăud, Vișeul-de-sus, Maramureș): *Pentru căpriori cumpără coroni.* Com. ITTU.]

COROÁNĂ s. f. I. 1°. *Couronne.* 2°. *Couronne* royale. 3°. (Fig.) *Couronne, puissance royale.* 4°. *Couronne* de blason. II. 1°. *Couronne* mortuaire. 2°. *Couronne* (monnaie). 3°. *Ramure.* 4°. *Couronne* (de la dent). 5°. *Couronne*, partie du pied du cheval. 6°. *Planches du coursier.* 7°. *Fritillaire.* III. 1°. *Halo.* 2°. *Couronne circulaire.* IV. 1°. *Faîtage.* 2°. (Fig.) *Sommet, cime, comble.*

I. Ornament în formă de cerc, așezat pe cap.

1°. Podoabă, de formă circulară, făcută din flori s. frunze naturale, cu care se încununează capul, cununa. *Când boul... va afla... pentru ce cu coroane de trandafir împletite au primit... cinstirile proslăvite.* KONAKI, P. 261. *Se împodobesc cu coroană de flori de câmp.* H. IV 67. | Spec. Cununa de mireasă. Cf. MARIAN, NU. 289. | P. anal. *Atunci natura'ntreagă... își puse coroana sa de flori.* ALECSANDRI, P. I. 128.

2°. Ornament de metal (prețios) împodobit cu pietre scumpe, pe care îl pun pe cap, la ocaziuni solemne, împărații, regii s. principii, ca semn al demnității lor. *Singur împăratul își ia coroana lui.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. [Lăpușneanul] *purta coroana Paleologilor.* C. NEGRUZZI, I 148. *Coroanele ce regii pe frunte le așează.* EMINESCU, P. 202. *Coroana de oțel* [a suveranului României] *este în toată însemnătatea cuvântului o coroană populară.* MAIORESCU, D. II 135. *Feciori de Domni... cu coroană'ncununați.* TEODORESCU, P. P. 104. | P. anal. *Papa cu-a lui trei coroane, puse una peste alta* (= tiara papală). EMINESCU, P. 239. **Coroana României,** numele unei decorații (înființată la 1881). | (Bot.) **Coroana împăratului,** numele unei flori nedefinite, probabil bibilica (2°) H. XVIII 41 (v. *coroană* II 7°).

3°. Fig. Putere monarhică, suveranitate, monarhie; p. ext. suveran; stat, țară. Cf. COSTINESCU. *Au fost hatman mare de corona teșească.* LET. II 290/26. *Lăcuitorii oblastiei Basarabiei se împart în stările următoare:... Țăganii Coronii...* (1818). GCR. II 219/17. *Astfel păzește guvernul... prestigiul Coroanei?* MAIORESCU, D. II 241. *Coroana, cinstea cea mai mare, dar și tu să o cinstești cu purtarea ce ei i se cuvine.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 246. *Administrator al domeniilor Coroanei. Coroana stă deasupra partidelor. Consiliu de Coroană* v. consiliu.

4°. P. ext. Semn pe stemele și armoriile domnitorilor s. a familiilor nobile din occident, cf. herb, blazon. *Coroană de conte, de baron.*

II. Ceea ce ne face să ne gândim la *coroană* (I).

1°. Cunună de flori s. de frunze naturale s. artificiale, care se depune ca omagiu la înmormântarea cuiva.

2°. Numele unor monete de argint străine (care poartă efigia coroanelor purtate de suveranii țărilor respective); spec. monetă de argint în fosta împărăție austro-ungară între anii 1893 și 1918, valorând o sută de fileri s. ½ fiorin. *Coroana suedeză, cehoslovacă, etc. Lucrătorii... se ofilesc zi de zi, până pier de greul unei munci strașnice plătită cu mizeria unei coroane* [ungurești] *pe zi.* IORGA, N. R. A. I 348. | **Trei coroane,** termen de batjocură pentru un cal care nu merită mai mult de atâta. Cf. DR. V 109.

3°. *Coroana* unui pom (copac, arbore) = totalitatea crengilor lui. Com. ITTU.

4°. *Coroana* dintelui = partea superioară care iese din gingii și e acoperită cu smalț; p. ext. îmbrăcăminte de metal care acopere această parte a dintelui.

5°. Partea piciorului calului deasupra copitei. CADE.

6°. Lemnele care formează laturile scocului (Fitiza-de-jos, Sătmar). Com. ITTU. || (Mor.) Fruntar (2°) la moară. *Coroana podului.* H. XII 140.

7°. (Bot.) Bibilică. PANȚU, PL. Cf. COSTINESCU.

III. Ceea ce are o formă circulară.

1°. Cearcăn care se formează împrejurul soarelui. *Când scapătă soarele și va face coroane* (tipărit greșit: *eornane) roșii împrejuru-i,... atunci schimbarea timpului este imininte.* I. IONESCU, M. 64. *Când soarele'nroșește cu-a sa coronă norii.* CONTEMPORANUL, I 95. | (Astr.) **Coroana boreală** (v. *boreal).* **Coroana solară.** CULIANU, C. 257. Cf. COSTINESCU.

2°. (Geom.) Suprafața cuprinsă între două cercuri concentrice. CADE.

IV. Ceea ce pune vârf la ceva, îl încununează.

1°. Culmea s. coama acoperișului unei case țărănești. Cf. DAMÉ, T. 93, PAMFILE, I. C. 422.

2°. Fig. Vârf, culme, punct principal, podoabă, stea. *A căror tractate coroana era.* CANTEMIR, ap. DDRF. *Luoa-va corona vieții.* N. TEST. (1648) (: curură de viață. COD. VOR.; cununa vieții. BIBLIA, 1688), ap. COD. VOR. 113. Cf. GCR. I 129/26. *Te-ai dus, lăsându-mi... un suvenir poetic, corona vieții mele, ce mângâie și'nvie duioasă-inima mea.* ALECSANDRI, P. 121. *O femeie vrednică e coroana casei.* ZANNE, P. II 143. # **A face o coroană** = a face peste voia lui Dumnezeu, cu coarne, a face o ispravă rea, o poznă neauzită, a se purta rău, a batjocuri. *Lasă, am auzit eu de coroanele tale. Rău' cu coroană* = cu vârf. (Botoșani). ION CR. IV 52.

[Și: **corónă** † s. f., (vechiu și în Maramureș, prin confuzie cu *cunună* s. din bulg., sârb. *koruna)* **corúnă** s. f. = coroană (MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG.); adăpost, cvartir (HERZ. -GHER., M. IV 240); fruntar (2°) la moară. DAMÉ, T. 153. | Diminutiv: (ad I 2°) **coroniță** s. f. [Doamna purta] *coroniță cu mai multe ramuri ascuțite.* IORGA, IST. R. I. 114. *Din coroniță împărătițelor.* PĂSCULESCU, L. P. 137. | Alt derivat: **coroníște** s. f. (Bot.) Plantă ierboasă *(Coronilla varia),* cu flori albe-rozee, numită și: ciocârlan, cununică, cununiță, floare-de-trânși, sămăchișă, unghia-găinii. PANȚU, PL. | Verbe: **coronà** † **(corunà** †) I[a], **coroni** †, **(corunì** †) vb. IV[a] = a încorona, a face moștenitor al coroanei (NECULCE, CR. II 371), refl. a se încorona, a se proclama domnitor, rege, împărat. *Pre dumnealui l-au coronat cu domnia.* BIBLIA (1688) 1/pr. 14. *S'au coronat craiul cel tânăr.* MAG. IST. IV 134. (Alte exemple subt încorona); — (cu part.-adj.) **coronát (corunăt** †, **coronít, corunít), -ă** = încoronat. *După obiceiu pomăzuit și corunit.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Pe*

fruntea-i coronată cu o îngustă diademă se strecoară ca un prepus de mânie. ODOBESCU, I 55/14. *Piatră nestimată De pe fruntea-i coronată.* TEODORESCU, P. P. 21b. *La cap cu flori coronată.* DOINE, 28/7. (Alte exemple subt încorona). | Abstracte: (< rus. *koronacija* s. pol. *koronacya)* **coronáție** †, **corunáție** † s. f. = încoronare. (Exemple, subt încorona); — (Arh.) **coronaménd** s. a. = (concretizat) ornament care termină partea superioară a unei clădiri s. a unei mobile, cf. cornișă. *Pe coronamentul ușei de la intrare se află sculptată... o mică stemă a Moldovei.* MON. IST. I 66.]

— *N.* din lat.-med. **corona,** idem, intrat de timpuriu în limbă prin mijlocire ungurească **(korona)** sau slavă (bulg., rus., rut., pol. **korona).** Cf. dubletul cunună.

COROÁPCĂ s. f. v. **coropcă.**

CORÓBĂ s. f. Nom plaisant donné au bœuf. — Cuvânt de ocară dat unui bou (H. X 354), probabil: slab (ca o scândură scorojită). — Cf. corobagă.

COROBÁIE s. f. 1°. *Creux d'un arbre.* 2°. *Vallée encaissée.* — (Oltenia și Banat).

1°. (Banat) Scorbură; trunchiu de copac găunos (CADE.); (Gorj) scorbură de copac. GR. S. V. 119.

2°. (Oltenia) Vale adâncă (GRAIUL), hodoghină, scochină (RĂDULESCU-CODIN), văgăună. *Și să plece brânca În mari văi, În văi corobăi.* MAT. FOLC. 618. *Fugiți, dătine curate, La ăl de are plată pe spate; Te du în văi, În scorobăi.* GRAIUL, I 22. *Și du-te în văi, În corovăi.* MAT. FOLC. I 560. *Ci ieșiți și mergeți în ale văi, În scorovăi.* ib. 564.

[În Banat, rostit *corobańe.* Și: **scorobáie** s. f. (RĂDULESCU-CODIN) și ca toponimic, nume dat unei văi cu maluri foarte repezi a unui torent care trece printr'o margine a orașului Pitești (Com. C. MARINESCU); — (în rimă cu plur. *-văi,* în descântece) **(s)corováie** s. f. | Adjectiv: (Banat) **corobăiós** (pronunțat *corobańos),* **-oásă** = scorburos. CADE.]

— Înrudit cu scorbură, corobană și coroagă, cf. bulg. *koruba* „scorbură", sârb. *koruba* „jgheab". Cf. scorbură, corobană.

COROBĂIÓS, -OÁSĂ adj. v. **corobaie.**

COROBÁNĂ s. f. 1°. *Arbre creux.* 2°. *Creux d'un arbre.* — (Mold.).

1°. Trunchiu de copac bortos înăuntru (ION CR. II 26), copac bătrân căzut la pământ și boștiros (găunos) pe dinăuntru (ib. I 61). *Corobană, ciotcă, buturugă.* H. XI 516. *Să tragă o corobană de arin.* MARIAN, NU. 323 b/8.

2°. Scorbură (PAMFILE, I. C. 468); spec. gaură în trunchiul unui copac, provenită din putrezirea unei crengi uscate (id. J. I). *Strânge... ciolanele... și să le duci în corobana copacului.* ȘEZ. I 307/30. *Alte pasări se prind prin cuibarele lor..., cari și le fac prin corobane.* PAMFILE, J. I 33.

— Pentru etimologie cf. corobaie, coroagă și scorbură.

COROBÁTECĂ s. f.
COROBĂTIC s. m.
COROBÁTICĂ s. f.
COROBĂȚICĂ, COROBAȚÍCĂ s. f
COROBĂȚÍCĂ s. f.
} v. **corovatic.**

COROBEÁȚĂ s. f. (Bot.) v. **coroabă.**

COROBÉȚ s. m. (Entom.) v. **corobete.**

COROBÉTE s. m. (Entom.) 1°. *Larve.* 2°. *Courtilière.* — (Transilv.).

1°. Vierme (cf. BUGNARIU, NĂS.), viermuleț alb, lung de 2-3 cm. (H. XVII 5).

2°. Coropișniță (Jina, Sibiiu, com. V. LAZĂR).

[Și: **corobéț** s. m. BUGNARIU, NĂS., **scorobéte** s. m. (H. XVII 5) = larvă de insectă ascunsă subt pietre și pe care cei ce pescuesc o pun în undiță (DENSUSIANU, Ț. H. (Ca nume propriu și *Scorobeț).*]

— Probabil, derivat din ***coroabă** (cf. *corobană, coroagă)* prin suf. **-eț,** cu sensul originar de „vierme de subt scoarța s. din scorburile copacilor".

COROBLÉȚ s. m. v. **coroblete.**

COROBLÉTE s. m. Sobriquet donné aux paysans de la plaine. — Poreclă dată țăranilor de la câmp, co(r)jan (cf. ION CR. II 22, 218).

[Și: **coroblét** s. m. ib. II 218]. — Cf. corobete.

COROBORĂ vb. Ia. *Corroborer.* — A întări, a da putere, a sprijini, cf. a confirma. *Elementele legendare... se pot corobori prin cele mai solide elemente diplomatice.* HASDEU, I. C. 99. [Abstracte: **coroboráre,** (fr. *corroboration,* lat.-med. *corroboratio, -onem)* **coroboráție, coroborațiúne** s. f. = întărire, sprijinire, cf. confirmare. | Adjective: **coroborát, -ă** = întărit, sprijinit; (fr. *corroborant)* **coroboránt, -ă,** (fr. *corroboratif)* **coroborativ, -ă** = întăritor, sprijinitor. (Substantivat) *coroboránt* s. a. = mijloc de întărire, întăritor, tonic. Cf. TDRG.]

— *N.* după fr. (< lat. **corroborare** din < *cum* și *robur* „putere"). Cf. robust.

COROBORÁNT, -Ă adj.
COROBORÁȚIE s. f.
COROBORAȚIÚNE s. f.
COROBORATÍV, -Ă adj.
} v. **coroborà.**

CORÓDĂ s. f. Rangée de bois. — (Rutenism; prin Rogna, Maramureș) Lemne de foc așezate în șir s. stânjin, stivă. Com. ITTU.

— Din ruten. **koroda** „trunchiu (putred) de lemn".

CORODÁȘCĂ s. f. (Entom.) v. **rădașcă.**

CORODÉȘTE adv. Danse paysanne. — Danț țărănesc numit și de-brâu (H. X 8), probabil identic cu horodinca.

COROÉR s. m. v. **curea.**

COROFTÍE s. f. (Comerț). Sorte d'étoffe. — Nume de stofă. *Și rochie de coroftie, D'ale cum îmi place mie.* TEODORESCU, P. P. 542b.

COROGÍ vb. IVa v. **coroji.**

COROÍ vb. IV(a) intrans. 1° *Gargouiller.* 2°. *Glouglouter, roucouler.*

1°. (Despre mațe) A chiorâi (1°), ghiorâi. PAMFILE, A.

2°. (Despre curcă) A bolborosi (3°). *De-i curcă, să nu coroiască.* BIANU, ap. TDRG. (Despre porumbel) A grunguni (1°) H. XVII 232.

[Abstracte: **coroíre** s. f., **coroít** s. a.]

— Onomatopee. Cf. chiorâi, ghiorâi, cârâi, curui.

COROIÁ vb. I[a]. **COROIÁT, -Ă** adj. } v. **coroiu.**

COROÍDĂ s. f. (Anat.) *Choroïde.* — Membrană subțire și pigmentată a ochiului, așezată între sclerotică și retină.

— *N.* după fr. (grec. χοροειδής „în formă de membrană").

COROIÉTIC, -Ă adj. v. **coroiu.**

CORÓIU s. m. (Ornit.) I. *Épervier,* (sorte de) *corneille, autour.* II. 1°. *Courtilière.* 2°. Sobriquet donné aux *Tsiganes.*

I. (Ornit.) 1°. Pasăre (H.XI 59) răpitoare (H. III 16) (cf. H. III 38). Uliul și *coruiul* sânt mai mici decât vulturul. H. III 16. *Coroii* trăesc iarna mai ales pe lângă casă și mănâncă mortăciuni. H. III 308. *Coruiul* câte odată-l domesticesc unii oameni (H. III 16) și-l deprind la vânat (MARIAN, O. I 98) de prepeliță (COSTINESCU).

Subt numele de *coroiu* și *coruiu* se înțeleg mai multe feluri de pasări de același gen:

a) *falco tinunculus,* un fel de șoim (cf. LM.), numit și: vânturelul-ruginiu s. închinătoriul-ruginiu. Cf. MARIAN, O. I 120, BARCIANU, PĂCALĂ, M. R. 30;

b) un fel de uliu, numit și: uliul-păsărilor s. păsărar s. ulișor. Cf. POLIZU, MARIAN, O. I 123, CADE.;

c) *corvus corone,* numit și cioară-neagră, v. *cioară* (I. I b). Cf. MARIAN, O. II 52.

Korui = [falco] nisus. ANON. CAR., cf. MARDARIE, L. 1575. LEX. MARS. 230. *Cine va mânca corb sau cioară, ciovrâncă sau cuc sau coruiu...* PRAVILA DE GOVORA (1640), ap. GCR. I 91/2. *Și coruiul* (grec. ἱέραξ) *și câte-s aseamene lui.* BIBLIA (1688) 77/26. *Și coruiul* (ἐρῳδιόν) *și cei aseamene lui.* ib. 137/4. *Uleul, cucunozul, coruiul, hâretiul.* CANTEMIR, IST. 26/12. *Un glas supțire, ca de coruiu, piuind, grăind, la urechi îmi veni.* id. ib. 137/7, cf. 179/1. *Iar cine va omorî coruiu sau stârc, aceala va pieri.* HERODOT, 111/18. *Să arătară 7 părechi de coroi, care gonea doă părechi de căi.* ib. 178/16, cf. 112/1. *Să ni trimiț[i] și acum 2 coroi și un uliu* (1741-2). IORGA, S. D. VI 239. *Fiecare Turc având pe umeri sau pe cialmă câte o pisică, o maimuță sau un coroiu.* GHICA, S. 323. *Ieșea des la vânătoare, cu curui și cu câini mulți.* PANN, E. I 5/7. [Alții purtau] *coif poleit și împodobit cu două aripe de curui sau cu o coadă învoaltă de păun.* ODOBESCU, I 133/20. *Era scris la'ncheierea învoielii să-i dăm ceva bani, cai, curui, uniori feciori de boieri ca zălog și alte mărunțișuri.* JIPESCU, O. 138. | Un joc de copii se numește **de-a-coruiul,** identic cu de-a-urliganul s. de-a-(h)uliu. Cf. II. XVIII 147.

II. P. anal. 1°. (Entom.) = coropișniță. MARIAN, INS. 549.

2°. Poreclă care se dă Țiganilor, cf. cioară, cioroiu. *Când văd un Țigan, îi strigă: coroiule!* ȘEZ. I 214/35. *Ai văzut, coroiul naibei? El de-acum gândește Să s'apuce de vieață când îmbătrânește.* CONTEMPORANUL, III 837.

[Și: **corúiu, curúiu** s. m. | Adjective: **coroiát** (în Moldova *coroiét* HERZ.-GHER., M. IV 240)**-ă** = (despre nas) adus, încovoiat ca ciocul coroiului, acvilin; (persoană) cu nasul încovoiat. *Baba și'ntoarce spre ea... nasul coroiat și ochii mititei.* SADOVEANU, P. S. 101. *E un tânăr scund, cu ochii lucitori, cu nasul coroiat.* DUNĂREANU, CH. 57. *Cel Grec mândru, coroiat, Ce ședea cu Domnu'n sfat.* ALECSANDRI, P. P. 90; **coroiétic, -ă,** cu același înțeles. HERZ.-GHER.. M. IV 240. *Fruntea înaintită, galbenă ca ceara, sfârșită cu o pereche de sprâncene tufoasă ca sacara dela Sânta-Elena, se lega cu un nas coroietic.* RUSSO, S. 28. *Un nas subțire, puțin coroietic.* VLAHUȚĂ, D. 73. *Cuza era om nalt, bălan, coroietic la nas.* GRAIUL, I 359. | Verb: **coroià** I[a] refl. = (despre nas) a se încovoia, a se face coroiat. *Nasul i se coroiază, ca ciocul vulturului.* CARAGIALE, S. 4/13.]

— Din ung. **karoly,** idem.

COROJÍ vb. IV[a] 1°. *Gauchir, se coffiner.* 2°. *Peler.* 3°. *Rouer de coups.*

1°. Refl. (Despre lemn, cu deosebire despre cel cioplit s. despre scânduri la căldură s. doage) A se strâmba (Tulgheș, Ciuc, com. ITTU, REV. CRIT. III 120, HERZ.-GHER., M. IV 240); (despre piele = a se usca, a se strânge (REV. CRIT. III 120. || A se întinde (Sângiorz, com. N. DRĂGAN). | Fig. *I s'o corojit capu'* = s'a prostit. HERZ.-GHER., M. IV 240.

2°. Trans. A ridica partea s. pojghița de deasupra a unui obiect, a coșcovi, a coji. MARIAN, VR. 57.

3°. Trans. A snopi în bătăi. *M'au corogit în bătaie; tot trupul mi-e numai o vânătaie* (Transilv.) TDRG.

[Și: **corogì** vb. IV[a] REV. CRIT. III 120, com. ITTU. *Ca dzua Domnului Savaoft vine, asupra tot ocarnicul și asupra a tot suitul și înălțatul, și corogi-se-voru.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 1933/21; — **scoroji (scorogì)** vb. IV[a] refl. = a se întări, a se usca (RĂDULESCU-CODIN) tare (ȘEZ. XIX 13); a se coșcovi (Bogdănești, în Suceava, ib.), a se descuama (TDRG.); a se strâmba; (fig.; despre persoane) a se umili. *Lemnul, mai mult cel cioplit sau tăiat în joagăr, neuscându-se de o formă, se strâmbă, se scorojește.* (Tulgheș, Ciuc, com ITTU). *Gunoiul, pătruns de picăturile mărunte,* [ale ploii] *se scorojea'n furcă.* SLAVICI, V. P. 159. *Omul se roade la picior, atunci când are o cizmă prea mare, sau când sânt cizmele neunse și se scorojesc.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 160. *Trupul trudit se scorojea, încât părea că numai haina îl susține în cutele metalizate.* C. PETRESCU, C. V. 345. *Iar mila de la bărbat* [e] *Ca frunza de păr uscat: Tu când dai să te umbrești, Tot mai rău te scorojești.* MAT. FOLC. 404. | Abstracte: **corojíre, (corogíre), scorojíre (scorogíre)** s. f. = uscare prea mare prin ardere (Măgurele, Teleorman). Com. OLMAZU; **scorojitúră** s. f. = surpătură, mâncătură. LUNGIANU, CL. 235. | Adjective: **corojit (corogít, scorojít, scorogít), -ă** = (ad I 1°). *Casele... arată spre stradă poarta corogită.* IORGA, N. R. I 162. *O bătrână scorojită.* id. B. 115. *Tulpina lor scorojită (a bătrânilor paltini).* BASSARABESCU, ap. TDRG. *Un lavoar vechiu scorojit* (= cu smaltul știrbit). D. ZAMFIRESCU, ib. *Partea de jos* [a stâlpilor] *numai scorojită (cojită)... se îngroapă în pământ.* PAMFILE, I. C. 419. (Fig.) *Slăbănogiți, fripți de dări, scorojiți de nevoi.* JIPESCU, ap. CADE.]

— Din slav. (cf. bulg. *korubja se* „mă îndoiu, mă scovârdez", rut. *koróbyty śa* „a se strâmba, a se încovoia", rus. *koróbiti* „a strâmba, a îndoi, a încovoia"). Cf. coroagă, corobaie, corobană.

COROLĂ s. f. (Bot.) *Corolle.* — Partea florii care ne bate în general mai mult la ochi prin frumusețea și colorile ei, formată din petalele ce învălue pistilul și staminele. *Corola cu cinci petale.* C. NEGRUZZI, I 102. [Adjectiv: (< fr. *corollé)* **corolát, -ă** = care are corolă. *Plante corolate.* LM.]

— *N.* din fr. (lat. **corolla,** diminutivul lui *corona,* deci propriu: „coroană mică"). Cf. corolar.

COROLÁR s. a. *Corollaire.* — Ceea ce se adaugă în subsidiar (cf. s u p l e m e n t) spre a întări demonstrarea unei afirmaţiuni; s p e c. (Mat.) consecinţă directă a unei teoreme care nu e cuprinsă în enunciul acesteia (MELIK, G. 3); p. e x t. adaus s. consecinţă necesară. *Un corolar sau, mai bine, condiţie necesară a acestor folosiri de libertăţi publice este acesta că un program pus înainte... să fie o realitate politică.* MAIORESCU, D. II 235.

— *N.* după fr. (lat. **corollarium,** propriu „coroană mică" — cf. c o r o l ă —, întrebuinţat cu deosebire pentru cununiţa ce se dădea ca s u p l e m e n t s. ca dar actorilor; apoi, p. e x t. a d a u s la ceea ce s'a spus). Cf. c o r o l ă.

COROLÁT, -Ă adj. v. **corolă.**

COROMÂSLĂ s. f. 1°. *Palanche.* 2°. *Fléau* (de la balance). 3°. *Cassiopée* (Constell.). — (În Mold. şi Bucov.)

1°. Cobiliţă. BARONZI, L. I 161/22, ŞEZ. V 59/16, XXIII 43, XXXI 64, DAMÉ, T., (Vicovul-de-sus) com. G. NISTOR, HERZ.-GHER., M. IV 240. *Coromâsla pre umere a purta a putea am început.* CANTEMIR, IST. 286/33. *Aflându-l că e bun,...* [î]*i pune o coromâslă pe spinare.* MARIAN, Î. 212/9. *O fată... aducea apă, cu coromâsla.* PAMFILE, DUŞM. 255.

2°. Pârghia balanţei. DICŢ.

3°. P. a n a l. (Astr.) C o b i l i ţ a. CULIANU, C. 46. Cf. H. VI 145, X 490. *Fata cu coromâsla* = Cobiliţa ciobanului. CADE.

— Din rus. **koromyslo,** rut. **koromislo** „cobiliţă".

CORÓMBĂ s. f. (Bot.) v. **coroabă.**

COROMÍZLĂ s. f. *Fillette vivace.* — Fetiţă sburdalnică (Frata, Câmpia Ardealului). PAŞCA, GL. [Sensul originar pare a fi fost „salamandră", precum arată varianta: **călămâzdră** s. f. = salamandră (Jina, j. Sibiiu). Com. V. LAZĂR.] Cf. s o l o m â z d r ă.

COROMPÉI s. m. plur. (Bot.) v. **crumpenă.**

CORÓN s. m. v. **coroan.**

CORONĂ vb. I^a v. **coroană şi încorona.**

CORÓNĂ s. f. v. **coroană.**

CORONÁL, -Ă adj. *Coronal.* — (Anat.) *Os coronal,* care formează partea anterioară a craniului. *Artera coronală.*

— *N.* din fr. (< lat. **coronalis, -e**).

CORONAMÉNT s. a. (Arh.) v. **coroană.**

CORONÁŢIE s. f. v. **coroană şi încorona.**

CORONCÁN s. m. (Ornit.) v. **curcan.**

CORONÍ † vb. IV^a v. **coroană şi încorona.**

CORONÍŞTE s. f. (Bot.)
CORONÍŢĂ s. f. } v. **coroană.**

CORÓPCĂ s. f. 1°. *Boîte de colporteur.* 2°. *Châssis de fenêtre.* 3°. *Balle de quarante peaux.* 4°. Sobriquet donné au bétail. — (În Mold.).

1°. (Comerţ) Ladă lunguiaţă cu mai multe despărţituri în care îşi pun negustorii ambulanţi („marchidani" în Munt., „coropcari" în Mold.) marfa şi pe care o poartă la spinare, ducând braţele pe subt chingile prinse de ea. *La marchidani, în coropcele lor cele cu trei patru caturi, văzusem eu multe lucruri.* REV. NOUĂ, II 117. *Erau nişte marchitani cu coropcele pline de zmirnă şi de tămâie.* SEVASTOS, ap. TDRG.

2°. Uşciorul s. rama ferestrii. Cf. PAMFILE, I. C. 417.

3°. Blăni scumpe (vândute în legături de 40 de piei), s o r o a c e (Cf. NISTOR, H. W. 156). *O coropcă de samur* (a. 1705). IORGA, S. D. XII 15.

4°. P. a n a l. Poreclă pentru vite, mai ales pentru vaci. *Napoi, coroapcă, nenea!* (Hânţeşti, Dorohoiu). ION CR. VI 315.

[Şi: **coroápcă** s. f. ŞĂINEANU, D. U., NISTOR, H. W. 156, ION CR. VI 315. | N o m e n a g e n t i s : **coropcár(iu)** s. m. = marchidan, negustor (lipovean COSTINESCU) ambulant care umblă cu coropca în spate, cf. b o c c e g i u, m ă m u l a r, t o l b a ş, c e r c e l a ş, c o l p o r t o r ŞEZ. II 224/20, CREANGĂ, GL.); p. e x t. (în glumă, la mânie) vagabond, hoinar. *Coropcarii prină* [= înceo] *a striga şi fug.* SEVASTOS, ap. TDRG. *Lânică adusă de coropcari* (marchitani de la oraş). DIACONU, P. 58. *Îi veni tu acasă, coropcariule, dacă te-a răzbi foamea, ş'apoi atunci vom avea altă vorbă!* CREANGĂ, A. 66/20.]

— Din rus. **korobka** „cutie". Cf. c o r o a g ă, c o r o b a i e.

COROPCÁR s. m. v. **coropcă.**

COROPÉJNIŢĂ s. f.
COROPÉŞNIŢĂ s. f.
COROPÍJNIŢĂ s. f. } (Entom.) v. **coropişniţă.**

COROPÍŞNIŢĂ s. f. I. *Courtilière (Gryllotalpa vulgaris).* II. 1°. *Femme grasse. Harpie. Vaurien.* 2°. *Démon, impulsion.*

I. (Entom.). Insectă (H. II 27, III 307, IV 85, V 389, 408, VI 55, 105, VII 149, X 498, XII 138, XII 429, XVII 229, GR. BĂN., GOROVEI, CR.) care trăieşte prin pământ şi prin iarbă (H. IX 437), prin locuri grase — cum sânt cele întrebuinţate pentru semănatul cânepii — nisipoase şi băhnoase, prin grădini şi ogrăzi, mai ales în apropierea gunoiului trecut în putrejune. Are picioarele de dinainte asemănătoare cu labele de dinainte ale cârtiţei. E foarte primejdioasă (ŞEZ. I 120/30) şi atât de veninoasă, încât, după credinţa poporului, omul moare de muşcătura ei. Când cântă, e semn că va ploua. Se mai numeşte şi: (Transilv.) p ă d u c h e - d e - c a l, s. (Bucovina) c o r o i u; cf. MARIAN, INS. 549 ş. u. *Trebue să mă tot învârtesc, ca muşcat de chifteriţă.* CONV. LIT., ap. TDRG. *Nu cumva l-o muşcat vr'o cucoană chiftiriţă?* ALECSANDRI, T. 926. *Muşcătură de conochiftiriţă.* ŞEZ. I 120/29. *Se ia un litru de untdelemn, se pun în el trei cucoane chifteriţe..., apoi se freacă cu el bolnavul.* GRIGORIURIGO, M. I 158. *Cel muşcat de coroşgnélniţă (corochişniţă) să numere o baniţă de linte ori de păsat.* PAMFILE, B. 48. (Frânturi de limbă:) *Intr'o pădure p'o cărare alerga un coropişniţoiu după o coropişniţă, ca s'o coropişniţească. Până să coropişniţească coropişniţoiu' pe coropişniţă, coropişniţa coropişniţeà pe coropişniţoiu.* id. J. III 80-81.

II. F i g. 1°. (Despre persoane) Femeie grasă (cf. BARCIANU, ALEXI), femeie periculoasă (cf. ş e r p o a i c ă). *Cotropeşniţa de Junona însă îşi vâri coada şi aci.* ISPIRESCU, U. 51/6. | Om de nimica, fleac. PAMFILE, J. III.

2°. (Aluzie la muşcătura animalului) Ispită, demon. *Să videţi: până a nu mă muşca chiftiriţa ambiţiei de a servi Statul român şi pofta de a gusta din caşcavalul budgetului, trăiam cum trăiam.* ALECSANDRI, T. 113.

[Și: (aproape toate aceste variante, după regiuni, sînt înșirate la MARIAN, INS. 549-550) **corochișniță** (H. XII 138), **coropéșniță** (H. V 408, LEON, MED. 86), **coropíjniță** (H. VII 149), **coropéjniță** (H. VÂRCOL), **coropíștiniță, coropíștiriță, coropíșteriță, coroplésniță, coropléjniță** (Oltenia, ap. TDRG.), **coroșpíniță, coropíță, conopíștiriță** (LB.), **conopíșteriță** (LEON, MED, 86), **conopișterítă** (Sibiiu, com. ITTU), **conopíștiniță, conopésniță** (PĂCALĂ, M. R. 33), **conochísniță, conoștiriță, conosciriță, conochífteriță, conochíftíriță** (H. X 498, ȘEZ. I 120/30), **conotífteriță, conotíftiriță, conochíchiriță** (H. VI 105) (+ *cânepă)* **cânopíșteriță (cânopisceriță), cânepíșteriță, cânepchíșteriță, cânipíșteriță, cânepchíșchiriță, cânipchíșchiriță** (cf. VAIDA); — **colopíștiriță, coloprísniță,** (GR. BĂN.), **colăchistriță** (H. XVII 229); — (+ *gunoiu)* **gonoștiriță** (Neamțu, ap. TDRG.); — **goloprísniță** (N. REV. R. 1910, p. 86, GR. BĂN.) **goloprásciță** (com. LIUBA); — **goropíștniță** (com. MARIAN); — **coroșgnélniță;** — (etimologie populară) **coanachifteriță** și apoi:) **cucoána-chíftiriță, -chiferiță** (LEON, MED. 86), **-chíschiriță** (H. VI 55), **-tifteriță**; (și scurtat) **pișteriță, chífteriță, chíftiriță, tífteriță, tíftiriță;** — (+ *cotropi)* **cotropísniță** (BARCIANU, ALEXI), **cotropésniță** (BARCIANU, ALEXI, N. REV. R., 1910, p. 16); — (+ *cumpli)* **eumplésniță** s. f. (H. V 389). | Masculul (numai în frântura de limbă citată mai sus): **coropișnițóiu** s. m. | Verb (numai în frântura de limbă citată mai sus): **coropișniți** IV^a.]

— Din bulg. **konopištica,** idem.

COROPIȘNIȚÍ vb. IV^a
COROPIȘNIȚÓIU s. m. (Entom.)
COROPÍȘTERIȚĂ s. f. (Entom.)
COROPÍȘTINIȚĂ s. f. (Entom.)
COROPÍȘTIRIȚĂ s. f. (Entom.)
COROPÍȚĂ s. f. (Entom.)
COROPLÉJNIȚĂ s. f. (Entom.)
COROPLÉȘNIȚĂ s. f. (Entom.)
} v. **coropișniță.**

COROSBÍNĂ s. f. (Ihț.) Poisson de mer *(Blennius gattorugine).* — Pește de mare, de 15-20 cm., cu pielea groasă și vâscoasă...; aripioara dorsală e foarte lungă și alcătuită din numeroase raze spinoase. CADE.

COROSGÉLNIȚĂ s. f. (Entom.) v. **coropișniță.**

COROSÍV, -Ă adj. v. **coroziv.**

COROȘPÍNIȚĂ s. f. (Entom.) v. **coropișniță.**

COROȘPONDEÁNȚĂ † s. f.
COROȘPONDÉNȚIE † s. f.
} v. **corespondență.**

COROTÍ vb. IV refl. *Se débarrasser.* — (Rutenism; în Bucov.) A se scăpa de cineva, a se cortorosi. *Au început a se sfătui amândoi în ce feliu să-i prăpădească și să se coroată de dânșii.* SBIERA, P. 169/32, cf. 171/15.

— Din rut. **korotýty** «a scurta».

COROVÁICĂ s. f. (Ornit.) v. **corovatic.**

COROVÁIE s. f. v. **corobaie.**

COROVÁTEC s. m. v. **corovatic.**

COROVÁTIC s. m. I. a) *Verbascum phlomoides.* b) *Gentiana asclepiadea.* c) *Centaurea axillaris.* II. 1°. *Corneille bleue, chasse-bosse.* 2°. *Ibis falcinelus.*

I. (Bot.) Nume de plantă (H. I 187, II 87, 99, 130. 273, III 242, 325, VI 104, XVI 287), cu floare albastră, care crește prin fân mic și crăcos (cf. H. XII 23); se întrebuințează pentru scăldat (H. I 97), e bună de răsfug de vaci (H. II 125), și se mai numește și: puța-țiganului (H. VII 480). Identificată de botaniști cu:

a) Lumânare. PANȚU, PL.

b) Lumânărică. PANȚU, PL., DICȚ., LEON, MED. 47.

c) Vinețele. Cf. LEON, MED. 34, BIANU, D. S. În acest sens, numită și: **corobatică albastră.** DAMÉ, T. 186.

Ședea într'o rână, ...cu ochii țântă la o tufă de corovatec. SANDU-ALDEA, SĂM. 911. *Se strânge corobatică (corovatică), când este în floare, se fierbe în șase cofe cu apă amestecate cu două cofe de vin, și se face feredeu, patru sau cinci zile.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 166.

II. (Ornit.) 1°. Dumbrăveancă. Cf. BARONZI, L. I 131/20, MARIAN, O. I 62, 64, CONV. LIT., vol. 44, 130, 132. DICȚ.

2°. Țigănuș (Deltă). ANTIPA, P.

[Și: (ad I și II) **corovátică** s. f. H. III 325, XVI 287, CONV. LIT. XLIV 130, 132, **corobátică** s. f. BARONZI, L. I 131/291; (ad I) **corovátec** s. m. H. II 99, **corobátic** s. m. H. I 97, **corobátică** s. f. H. III 242, DAMÉ, T. 186, BIANU, D.S., **corobătecă** s. f. LEON, MED. 34, **scorovátic** s. m. H. II 130; (ad II 2°) **corováică** s. f.; — **corovățică** s. f. DR. I 338; **corobățică** s. f. BARCIANU, DDRF.; **corobățică** s. f. *Relativ la această zi* [Moșii de vară] *mai trebue să pomenim și aceea că florile numite cprobățică și brăileancă sânt socotite ca ținând de moși.* PAMFILE, S. V. 11; **corobățică** s. f. BARCIANU, DAMÉ, T. glosar; **corabațică** s. f. BARCIANU, etc.]

— Derivat — probabil pe teritoriul slav răsăritean (cf. în Rusia de Nord *korovatikŭ* = un fel de ciupercă) — din *korova* «vacă». Planta «lumânare» și «lumânărică» se aseamănă cu o coadă de vacă, de aceea i se zice și «coada-vacii», iar în ruteneşte *korovjak* (cf. și rus *korovnikŭ* «Angelica silvestris» și «Verbascum», *korovka* «angelică» și «mănătărci», *korovjačnikŭ* «Motacilla flava»). Ca medicament, această plantă «e bună de răsfug de vaci». Denumirea «dumbrăvencii» cu numele de *corovatică* se atribue faptului că partea cea mai mare a penelor ei aduc la coloare cu vinețelele. Cf. MARIAN, O. I 63.

COROVÁTICĂ s. f.
COROVĂȚICĂ s. f.
} v. **corovatic.**

COROZIÚNE s. f.
COROZÍV, -Ă adj., s. a.
} (Chim.) v. **coroade.**

CORP s. a. și m. I. 1°. *Corps* (par opposition à l'âme). 2°. *Corps, tronc.* II. 1°. *Corps* (physique ou chimique); *corps* céleste; *corps* ligneux, bois; *figure géométrique.* 2°. *Corps, consistance.* III. *Corps,* partie principale de certains objets, d'un vaisseau, d'une pompe, etc.; *corps* (mesuré en points typographiques); *corps* (de délit). IV. 1°. *Corps, collectivité; corps* diplomatique, législatif, constitué, etc.; *corps* d'armée; *corps* de garde; *corps* de ballet. 2°. *Corps* de documents, de doctrine; *corps* de bâtiments.

I. (Anat.) (Adesea în opoziție cu sufletul) Partea materială a unei ființe, trup (ARISTIA, PLUT.). *Sufletul tău... a făcut lunga călătorie prin mii de corpuri.* EMINESCU, N. 60/4. *El era blestemat să poarte corpul de vulpoiu.* ISPIRESCU, L.

300. *S'au luptat corp lă corp* = în trântă s. luptă dreaptă, pieptiș. (Franțuzism: *corps mort) Corp mort* = cadavru.

2°. P. restr. Trunchiu (în opoziție cu capul). *Își slobozi zâna întreg corpul prin pod în jos și în urmă capul.* RETEGANUL, P. IV 11/16.

II. 1°. Orice agregat de molecule materiale, fiecare parte mărginită a materiei (PONI, F. I), orice substanță organică sau anorganică, cf. element. *Un nou corp de o coloare neagră... care se numește sulfură de fier.* PONI, F. 6/7. *La corpii neorganici unitățile care se aranjează într'o formă anumită sânt moleculele.* SANDU, S. 130. *Corp simplu, compus; solid, lichid, gazos; organic, anorganic. Apa e un corp compus din hidrogen și oxigen.* | *Corp străin* = introdus în mod accidental într'un organism (p. ext. într'o materie) și neasimilabil de acest organism. *Hârtia să fie uniformă pe toată întinderea ei și curățită de corpi străini.* MON. OF. 9. | (Astr.) Tot ce există în spațiu... poartă în general numirea de *corpuri cerești* sau astre. CULIANU, C. 3. | (Bot.) *Corp lemnos*, partea tulpinei cuprinsă între măduvă și scoarță. | P. anal. (Geom.) *Corpuri geometrice*, făcute din lemn, carton, etc., și reprezentând cubul, piramida, cilindrul, etc.

2°. Fig. Consistență, soliditate, densitate. *Hârtia aceasta n'are corp. Uncle cuvinte, în urma transformărilor fonetice, au ajuns să fie lipsite de corp.*

III. P. ext. Partea de căpetenie a unui obiect, trunchiu. *Corpul* unei corăbii, unei căruțe. COSTINESCU. [Presa hidraulică] se compune din două tuburi cilindrice, numite *corpuri de pompă.* PONI, F. 45. Părțile cioplitorului sânt: *corpul...* cu mâner... APOLZAN, U. 7. *Corpul unei scrisori*, cuprinsul scrisorii, în afară de dată, de titulatură, de formula de încheiere și de semnătură. *Corpul unei cărți*, cuprinsul în afară de prefață, de tabla de materie, etc. (Tipogr.) *Corp* = unitatea cu care se măsoară mărimea literelor. *Textul se va tipări cu corp 10, iar notele cu corp 8.* | (Jur.) *Corpul delict(ului)*, proba materială (revolverul, ciomagul, etc.) adusă în justiție contra aceluia care a săvârșit un delict.

IV. 1°. Colectivitate umană formând un întreg unitar, comunitate unită prin aceleași legi, prin credință, limbă, etc. formând un popor, o națiune, o corporație, etc. Totalitatea persoanelor care prin funcțiune, ocupațiune, profesiune formează o unitate deosebită (organizată ca atare prin lege sau numai privită ca atare) înăuntrul unei societăți organizate, unui Stat; cf. breaslă, tagmă, cin. *Au alcătuit osăbit córpor* [probabil tipărit greșit, în loc de: *corpos*], *așa să zic trup în trup și obște în obște.* ȚICHINDEAL, F. 258. | Spec. *Regulamente, care nu se fac de corpul facultății.* MAIORESCU, D. I 303. *Corpul medical; corpul advocaților; corpul didactic; corpul pompierilor.* | *Corpul diplomatic*, ambasadorii, miniștrii plenipotențiari, etc. acreditați pe lângă capul unui Stat. *Corpurile legiuitoare:* Camera și Senatul. *Președintul corpului legislativ.* C. NEGRUZZI, I 327. *Se apropie deschiderea Corpurilor legiuitoare.* CURENTUL, 1930, 24 Sept. | Toți cetățenii capabili de a fi alegători formează un *corp electoral.* PRETORIAN, DR. C. 25. *Corpul electoral,... împărțit în fiecare județ în trei colegiuri.* HAMANGIU, C. C. XXII. | *Corpuri constituite*, tribunalele și administrațiunile. *Corpurile constituite toate, unul după altul cu președinții în frunte... urmau în cadență.* GHICA, S. 654. | *Corp de armată* (s. *de oștire.* DDRF.) o unitate mare dintr'o armată; spec. (sensul actual) cea mai înaltă unitate a armatei, cuprinzând mai multe divizii de infanterie și cavalerie, trupe de diferite arme, servicii și elemente neîncadrate în divizii. *Mai treccând și alt corpos de oști rusești.* LET. III 278/23. *Acolo s'au făcut trei corposuri; un corpos au rămas la Tulce, de s'au bătut cu Turcii.* BUL. COM. IST. II 144. *S'au făcut în corpoșurile de la Cetatea Girgiovului,... la anul 1772.* CAT. MAN. II 243. *Corposul ce comanduluia.* DUMITRACHE, 367. *Își întocmi armia în cinci corposuri.* id. 377. *Au pripit un general sârb cu corposul lui de oaste.* DIONISIE, E. 174. *S'au primit copia otnoșeniei comandiriului corpului al* 5[-lea] *de pihotă* (a. 1851). URICARIUL, VI 77. *Numa... strică de istov tot córpusul Salerilor.* BELDIMAN, N. P. II 147. *Armata noastră... împărțită... în două corpuri.* MAIORESCU, D. II 79. | *Corp de gardă.* mică trupă care formează garda la o autoritate (cf. post); p. ext. localul unde se adăpostește această trupă. | *Corp de balet*, toți dansatorii și dansatoarele care execută un balet. | *Corp expediționar*, constituit din diferiți cercetători specialiști s. din diferite unități de trupă în vederea unei expediții îndepărtate.

2°. Colecție de bucăți s. de opere compuse de mai mulți autori, referindu-se însă la același subiect, formând prin aceasta ca un întreg. *Până la Simion Dascălul nu exista deci un corp de cronici moldovene.* IORGA, L. II 569. | *Corp de doctrină*, unirea, culegerea principiilor din care se alcătuește un sistem. Cf. COSTINESCU. | *Corp de case*, construcție de încăperi formând un întreg pentru locuință, casă (mai mare), rând de case. *E om bogat, are mai multe corpuri de case.*

[Plur. *corpuri*, (ad II) și *corpi.* | Și: (ad IV 1° din rus. *korpus)* (Armată) **córpos** †, **córpus** † (cu plur. *córposuri, -poșuri);* (ad IV 2°, din lat.) **córpus** s. a. (plur., rar, *corpusuri). Academia Română se gândea să publice un corpus al pocziei populare române.* | Adjectiv: **corporál, -ă** = ce ține de corp, privitor la corp. aplicat corpului, trupesc. *Pedeapsă corporală. Vizită corporală. Vardaru, cu îndemânare de polițist, la o perchiziție corporală, scoase din buzunarul lui Mihaiu... un port-țigaret.* C. PETRESCU, Î. I 6; (negativul: Jur.) **necorporál, -ă** = incorporal. *Ccl ce vinde o creanță, sau verice alt lucru necorporal, este dator să răspunză de existența sa valabilă în folosul său în momentul vânzării.* HAMANGIU, C. C. 354.]

— *N.* după fr. (lat. **corpus, -oris,** idem). Cf. corpuscul, corpolent, corporație, corporativ. (Se pare că în unele regiuni *corp* s'a păstrat și ca vorbă populară, ca și la Megleniți).

CORPÁCĂ s. f. (Iht.) Sorte de *plie* (Blicca björnka). — Pește de 20-25 cm., cu corpul foarte comprimat lateral, care seamănă cu plătica; trece de pește ordinar și se prinde în mari cantități prin jepcile Dunării; se mai numește și batcă, (exemplarele mici) frunza-plopului și (sărate, în comerț și amestecate cu alte specii) albitură. ANTIPA, F. I 152. [Și: **corpáncă** s. f. ib., **corpănícă** s. f. ib., (+ *corb*, din cauza colorii albăstrie închisă) **corbáncă** s. f. ib.]

CORPÁNCĂ s. f. }
CORPĂNÍCĂ s. f. } (Iht.) v. **corpacă.**

CORPOLÉNT, -Ă adj. *Corpulent.* — Cu corp mare, voinic, trupeș. *Bărbatul corpolent din cale afară.* C. PETRESCU, C. V. 18. [Și: **corpulént, -ă.** DICȚ. | Abstract: (fr. *corpolence)* **corpolénță (corpulénță)** s. f. = mărime trupească].

— *N.* după fr.

CORPOLÉNȚĂ s. f. v. **corpolent.**

CORPORÁL, -Ă adj v. **corp.**

CORPORÁL s. a. (Bis.) *Corporal.* — Pânză binecuvântată pe care, în cultul catolic, preotul pune paharul cu sfânta împărtășanie; Cf. a n t i m i s (în bis. ortodoxă).
— *N.* din fr. (din lat. *corpus, -oris,* „corpul lui Hristos").

CORPORÁL s. m. (Milit.) = **caporal.** STAMATI, DICȚ.
— Din germ. **Korporal,** idem.

CORPORÁȚIE s. f. *Corporation.* — Comunitate (organizată ca atare prin lege) de oameni exercitând aceeași meserie, corp IV, cf. b r e a s l ă (1°), c i n (2°), i s n a f, t a g m ă, g h i l d ă. *Corporații și stărostii.* GHICA, S. 597. *Corporațiile cu baniere urmau în cadență.* id. ib. 654. *Corporațiile pământene și străine.* URICARIUL, X 17/27. [Și: **corporațiúne** s. f. | F a m i l i a: (fr. *corporatif)* **corporatív, -ă** adj. = ținând de instituțiile create de corporatism și de spiritul lor. *Regim corporativ. Parlament corporativ. Solidaritate corporativă;* — **corporatism** s. a. = sistem economic, social și politic de organizare a națiunii prin integrarea în instituțiuni autonome de drept public a tuturor celor ce exercită aceeași funcțiune națională, fie în domeniul economic, fie în cel social-cultural. M. MANOILESCU; — **corporatíst, -ă** adj., subst. = (adept) al corporatismului, ținând de ideologia corporatismului. *Ideal corporatist. Liga corporatistă.*]
— *N.* după fr.

CORPORATÍSM s. a.
CORPORATÍST, -Ă adj., subst.
CORPORAȚIÚNE s. f.
CORPORATÍV, -Ă adj.
} v. **corporație.**

CÓRPOS † s. a. v. **corp.**

CORPULÉNT, -Ă adj.
CORPULÉNȚĂ s. f.
} v. **corpolent.**

CORPURÁ vb. I[a]. *Incorporer.* — (Popular și regional) Incorpora; (refl.) a intra în armată. *Când iaram la răcutari* (= recrutare). *N-iară fața ca o floari, Da di cân[d] m'am corpurat, O dzî mari n'am sarbat.* (Jud. Botoșani). GRAIUL. I 539.

CÓRPUS s. a. v. **corp.**

CORPÚSCUL s. a. *Corpusculc.* — Corp foarte mic. Cf. m i c r o b. *Infuzoriile sânt corpuscule.* [A d j e c t i v: (fr. *corpusculaire)* **corpusculár, -ă** = de s. cu privire la corpuscule. *Filosofia corpusculară,* doctrina lui Epicur, care explica formația lumii prin întâlnirea atomilor.]
— *N.* din fr. (< lat. **corpusculum,** diminutivul lui *corpus).*

CORPUSCULÁR, -Ă adj. v. **corpuscul.**

CORSÁC (†) s. m. (Zool.) *Renard de Tartarie.*— Vulpe de stepă; p. r e s t r. pielea acesteia. Cf. DICȚ. *Corsac blană, 220 bani... corsaci de 7 un leu.* TARIF (1761), ap. ȘIO. *Piei de iepure, de miel..., de capră, de corsac.* MON. OF., ap. TDRG.
— Din rus. **korsakŭ,** idem.

CORȘÁG s. a. (Med.) *Diarrhée.* — (Ungurism) Diaree, durere de pântece, răzbire (BUGNARIU, NĂS.), c u f u r e a l ă, u r d i n a r e.
— Din ung. **kórság,** «manie, stropșală, epilepsie». cf. c o ș a g.

CORSÁGIU s. a. (Îmbrăc.) v. **corsaj.**

CORSÁJ s. a. (Îmbrăc.) *Corsage.* — Partea costumului femeiesc care acopere bustul, t a l i a rochiei (COSTINESCU). Cf. c i u p a g. *Un corsaj de mătăsică roșie, fustă de mătase neagră.* CARAGIALE, M. 144. *Picptul desfăcut al doamnelor, care găsesc că tot pielea pudrată e ccl mai elegant corsaj.* VLAHUȚĂ, D. 110. *Îl ruga să-i încheie nasturii corsajului la spate.* C. PETRESCU, C. V. 218. [Și: (învechit) **corságiu** s. a.]
— *N.* din fr. (derivat din *corps* «corp») Cf. c o r s e t.

CORSÁR adj., s. m. 1°-2°. *Corsaire.*
1°. A d j. *Vas corsar* = corabie armată de particulari, care, cu autorizația guvernului unui stat maritim, punea pe goană s. prăda vasele de comerț ale unui stat vrăjmaș. *Cu daruri sânt încătușați ei plini de'nfiorare Stăpâni ai vaselor corsare.* OLLĂNESCU, O. 229.
2°. S. m. Comandant al unui asemenea vas; p. e x t. hoț de mare (STAMATI), p i r a t. *Pariziano ...ni-l arată pe acest Venețian de origine, gonind la optsprezece ani corsarii pe apele Arhipelagului.* IORGA, L. II 103.
[Și: (gr. κουρσάριος, slav. *kursarĭ)* **cursáriu** † s. m. *Într'acest sfânt liman al bisericii nu ne temem... de robia cursarilor.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG.]
— *N.* din fr. (< it. *corsaro,* din *corsa* «cursă, întrecere la fugă»).

CORSÉT s. a. (Îmbrăc.) *Corset.* — Un fel de pieptar cu oase de balenă s. de metal, pe care-l poartă femeile, ca să le strângă talia și să le ridice sânii. *Corsetul ce o strânge, Să-i scoată în obraz sânge.* PANN, P. V. II 156. *Să te strângi în corset.* ALECSANDRI, T. 331. *Când sinul tău... cu o delicată mână De corset îl mântuești.* C. NEGRUZZI, II 90/21. (În glumă, familiar) *Slăbește-mă din corset!* = lasă-mă 'n pace cu cererile tale! | F i g. *Orice avânt de inițiativă particulară este paralizat în corsetul rigid al legilor, care subordonează fiecare pas al individului.* CURENTUL, 1930, 3 Oct. *Guvernul a hotărît să facă importante reduceri la capitolul impozitelor, corsetul fiscal strângând masa contribuabililor peste capacitatea lor de plată.* UNIVERSUL, 1930, 4 Noemvrie. [D i m i n u t i v: **corsetáș** s. a. POLIZU. | A l t e d e r i v a t e: **corsetár** s. m. și (fr. *corsetier, -ière)* **corsetiér, -ă** (pronunț. *-ti-er*) subst. = cel s. cea care face s. vinde corsete. DICȚ.]
— *N.* din fr. Cf. c o r s a j, î n c o r s e t a.

CORSETÁR s. m.
CORSETÁȘ s. a. (Îmbrăc.)
CORSETIÉR, -Ă subst.
} v. **corset.**

CORSICÁN, -Ă adj., **-CĂ** subst. *De Corse, Corse.* — (Despre lucruri și persoane) Din Corsica.
— *N.* din ital.

CORSÓIU s. a. v. **cosoiu.**

CORSÚR s. m. *Choucas* (?). — (La Românii din Serbia, în poezia pop. cu caracter mistic) *Visași doi corsuri, Numa, aia nu-s corsuri* (glosat prin „corbișori"), *Numai sânt, Cin' pe noi ne-o spânzura, Corbii aia ne-o mâncà.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 72, cf. 71.

CORT s. a. 1°. *Tente.* 2. *Parapluie.*
1°. Un fel de adăpost portativ, făcut de obiceiu din pânză tare și impermeabilă, mai ales de

formă conică, şi fiind fixată de nişte ţăruşi bătuţi în pământ. Serveşte de adăpost (provizoriu) cu deosebire popoarelor nomade, în special Ţiganilor, apoi exploratorilor, soldaţilor în tabere, excursioniştilor, mai rar ciobanilor (cf. H. XI 75) ş. a.; p. ext. sălaş, adăpost (fig.) despre biserică, cf. DOSOFTEIU, V. S. 2, pr.; GCR. I 239). Cf. umbrar (cf. MARDARIE, L. 3228, 3636, 3676, COSTINESCU), ceadâr (GRAIUL, GL.), şatră, otac. *Cortul* se aşază, se întinde (LB.) şi se strânge. *Kort* = tentorium. ANON. CAR. *Curundu mi-i pune cortulŭ mieu.* N. TEST. (1648), ap. COD. VOR. 171. *Xerxis... şidea supt cort de aur.* HERODOT, 390/13. *Ca când veţ*[i] *săvârşi-vă, să vă priimească pre voi în corturile ceale de veaci.* TETRAEVANGHEL (1650-1675), ap. GCR. I 195. *Corturi tinse.* DOSOFTEIU, V. S. 139. *Deci venit-au Costandin-vodă, Domnul Ţeră rumâneşti, de au descălecat la cortulŭ craiului.* R. GRECEANU, ap. GCR. I 334. *Au lovit la cortul unde odihnea* [Mihaiu]. LET. I 227/2. *Şi deschizând Turcii cu corturi, de masă, Leşii mai în de sară au purces cu tabăra.* ib. I 242/30. *Scos-au oasele lui Cantemir... afară, supt cort.* ib. II 269/37. *Corturi domneşti.* SIMEON DASC. LET. 278. *Şi au scos mălaiu... şi l-au tins pe provocov, la cort, ca s*[ă se] *usuce* (ca. 1700). IORGA, B. R. 44. *Noaptea i-au surpat boiarii cortul pre ei.* MAGAZ. IST. 178/9. *Au luat armăsarii, au găsit bani, corturi(i), lucru de mâncare* (1790), IORGA, S. D. VIII III. *Şi ieşi din cort, şi şăzu înaintea cortului, pă scaun.* ALEXANDRIE (1799), ap. GCR. II 166. *Porunci să întinză corturile cele împărăteşti.* GORJAN, H. I 2/30. *Siliţi a bivuaca sub un cort care nu vă poate apăra de nestatornicia văzduhului...* C. NEGRUZZI, I 39. *Ienicerii... întind corturile mari.* EMINESCU, P. 238. *El încet desface cortul.* COŞBUC, B. 45. *Ziua mai mult stau în cort.* DUNĂREANU, CH. 56. *Eşti de cei cu corturile (Ţigan).* PAMFILE. J. II. *Multe-s frate, şi mai multe, Corturi mari, corturi mărunte!* ALECSANDRI. P. P. 77/8. *Multe corturi sânt întinse, De pământ cu lanţuri prinse.* TEODORESCU, P. P. 477b. *Şedea tocmai într'un cort de şatră, Tocma'n fundul cortului.* MARIAN, SAT. 239. *Ce casă-i pe care Într'o clipă o făcea, Într'o clipă o strângea Şi pe cal o punea?* (= Cortul ţigănesc) ŞEZ. IV 92. # **A umbla cu cortul** = a nu avea locuinţă stabilă (ca Ţiganii şetrari). ZANNE, P. III 130. **Ca la uşa cortului** = (loc. adv.) în mod ordinar, ţigăneşte, fără ruşine; (loc. subst., Cor.) numele unui dans ţărănesc, numit şi: zoralia (FILIMON, C. II 346). Cf. BARONZI, L. I 91/23, PAMFILE, J. I, II, SEVASTOS, N. 281/9, ISPIRESCU, L. 238. *Se ceartă ca la uşa cortului.* DDRF, cf. ZANNE, P. III 130. *Cu ţâganu' nu e pomană; da' îi dai, că n'ai ce dracu' te face, că cere al dracului; d'aia a rămas şi vorba că «cei* [= ceri] *ţâgăneşte», «cei ca la uşa cortului».* ŞEZ. III 35/24. *Ne cânta din fluer: Doina,... Ţiitura, Ca la uşa cortului, hori şi alte cântece sculătele, ca aceste, de jucam până ce asudau podelele şi ne săreau talpele de la ciubote.* CREANGĂ, A. 82. **Ca la cort** = ca Ţiganii. *În loc să cântaţi de mort, Voi trăncăniţi ca la cort.* TEODORESCU, P. P. 129b. **A fi mort în cort,** se zice Ţiganilor în batjocură. ZANNE, P. II 618. ‖ Spec. **Cortul mărturiei,** cortul unde se păstra, la Evrei, sicriul legii, tabernacul. *Şi le-au dat lor legi şi cel cort.* PALIA (1581) 6/12. *David, şi Iosie şi Iezechie,... căuta spre iconomia şi purtarea de grije lucrurilor scaunului lor, ce şi ale cortului şi ale bisericii, spre silinţă şi râvnă se nevoià* (1764). URICARIUL, I 307/20. De aci, fig. expresia (Bis., la slujba morţilor) *în corturile drepţilor să-l aşeze* = în raiu.

2°. (Transilv.-de-sud, învechit) Umbrelă, cortel. LM., V. HANEŞ, Ţ. O. 114. *Să-m*[i] *cumperi dumneata şi un cort nemţesc* (1781). IORGA, S. D. VIII 6. *Cortul cel de ploaie* (1803). id. ib. XII 146. *1 cort de ploaie de muşamè verde* (1803), id. ib. XII 146.

[Plur. *corturi.* ‖ Diminutive: **cortuléţ** s. a. (ad 1°) *La mijloc de cortuleţe, Este-un cort mare rotat.* ODOBESCU, II 427. *În josul măgurilor, Multe cortulcţe sânt.* MAT. FOLC. 100; — **cortúţ** s. a. (ad 1° LB.); — **cortişór** s. a. (ad 1°-2°) POLIZU; — **cortél** s. a. (cu plur. *-teluri,* ad 2°, în Mold.) = umbrelă (DICŢ., ALECSANDRI, T. 1752, ŞEZ. XXIII 42, RĂDULESCU-CODIN, î.), umbreluţă (BARONZI, L. I 106/10). *Sub cortelu-i de atlaz, Îl invită.* ALECSANDRI, P. III 84. *Se îndreptă spre casă, să-şi pregătească bagajele... manta, galoşi şi cortel.* C. PETRESCU, Î. II 129. *Copiii mici de tot îşi fac cortele din frunzele de brusture.* PAMFILE, J. I 337/14; (cu diminutivul, atestat numai la LM.) **cortelúţ** s. a. = umbreluţă. *Corteluţ de mătase pentru muieri;* — (în poezia pop., în rimă, numai la plur,) **corturél (cortorél)** s. a. (ad 1°). *Printre corturi mărunţele, La mijloc de corturele, Este-un cort mare, rotat.* TEODORESCU, P. P. 477b, cf. BIBICESCU, P. P. 284. *Unde sunt trii cortorele, Acolo-s căsile mele.* VICIU, S. GL. | Alte derivate: **corturár, (cortorár), -ă** subst., adj. (ad 1°) = (Ţigan) nomad, care locuieşte în cort, cf. şetrar, lăieş; p. ext. cal slab, rău, nărăvaş, cal ţigănesc (DR. V 178). *Dar mai nainte întră el, mă rog D-Voastră, pe la un faur corturar şi dete să-i facă un buzdugan.* MERA, B. 95. *D'ar fi măcar şi scripcari, Corturari sau ursari.* MARIAN, SAT. 311. *Bidinelele... se fac de către... ţiganii căldărari, corturari sau lăieţi.* PAMFILE, I. C. 1. *Cu ciurul cumpărat dela corturari.* BREBENEL, GR. P. *Cine-a mai văzut, Cât a petrecut, Fată de crăşmar După lăutar,... Neam de cârciumar După corturar?* MAT. FOLC. II 1080. *Die, hi, cortorar!* DR. V 178; — (cu derivatele) **corturărésc, (cortorărésc), -eăscă** adj. = de corturar. *Cal cortorăresc.* H. XVII 228; — **cortoroşiţă** s. f. = ţigancă nomadă, dintre cele ce locuesc în corturi. *Vine o ţigancă (cortoroşiţă) la cerşit.* MARIAN, NA. 334; — (derivat din *cortel,* în Mold.) **cortelár** s. m. = fabricant de umbrele. DICŢ.

— Din m.-grec. κόρτη, idem (iar acesta din lat. *cohors, -tem,* deci dublet al lui curte). E unul din puţinii termeni militari de origine bizantină, pătrunşi până în Ardeal. Din românește a fost împrumutat ung. *kortuj* «colibă de nuiele» şi *kort* «umbrelă» şi «şatră ţigănească».

CORTEÁN, -Ă subst. v. **curtean.**

CORTÉGIU s. a. *Cortège.* — Şir de persoane care însoţesc cu ceremonie pe cineva (: un domnitor, un rege ARISTIA, PLUT.) spre a-i da cinstea cuvenită; cf. alaiu (1°), suită. *Cortegiu nupţial. Cortegiu funebru,* cf. convoiu. *Pe faţa tuturor săracilor ce alcătuiau cortegiul repausatului, se vedea întipărită o întristare mută.* C. NEGRUZZI, I 254, cf. III 279/23. *Vulturii carpatici... făceau un cortegiu falnic eroului drumeţ.* ALECSANDRI, P. III 282. | Fig. Ceea ce însoţeşte ceva, ce întovărăşeşte de obiceiu ceva. *Plăcerile vânătoarii, cu tot cortegiul lor de lux şi de galanterie, era*[u]*... petrecerea favorită a regilor.* ODOBESCU, III 57/23. *Infirmităţile sunt cortegiul bătrâneţelor.* COSTINESCU. *Plăcută este tinereţea, cu cortegiul ei luminos şi înflorit de cugetări înalte şi de iluziuni plăcute!* GHICA, S. XXIII. [Plur. *-tegii,* (neobişnuit *-tege).* | Şi: (învechit) **cortéj** s. a. (plur. *-tejuri).*]

— *N.* după fr., s. it. **corteggio,** idem (iar acesta din verbul *corteggiare* «a face curte», din *corte* «curte»).

CORTÉJ s. a. v. **cortegiu.**

CORTÉL s. a. v. **cort.**

CORTÉL s. a. (Îmbrăc.) Sorte de *caban* paysan de drap blanc. — (Olt, Muscel) Haină bărbătească (H. V 165, VI 236, XI 167, 201) albă de lână, antiriu (RĂDULESCU-CODIN, Î.), un fel de ipingea cu mâneci, de obiceiu din postav alb, brodat cu floricele făcute din fire de lână vărsite și numite găitane (DAMÉ, T. 169), șubă (H. XI 77). *Brânza-i bună, Urda-mi place, Din lână cortel mi-aș face.* RĂDULESCU-CODIN, Î. [Și: **cordél** s. a. ȘĂINEANU, D. U.]

CORTÉL s. a. *Logement.* — (Ungurism, în Transilv. și Bucov.) Cvartir, sălaș, locuință, gazdă (II 2°), conac (de mas peste noapte). LB., POPOVICI, R. D. 164, VAIDA, DENSUSIANU, Ț. H., GRAIUL II, com. AR. TOMIAC, HERZ.-GHER., M. IV 240, T. PAPAHAGI, M. *Era Turcii în cortelele de iarnă.* ȘINCAI, HR. III 92/23. *Am avut dease întâlniri laolaltă și în cortelul lui.* P. MAIOR, IST. 191. *Dându-mi pe lângă vipt și cortel.* SBIERA, F. 102. *N'am avut de gând să-l mut..., dar băiatul și-a aflat un cortel unde mai sunt doi într'o clasă cu el.* AGÂRBICEANU, L. T. 31, cf. 247. *Cortelul sau conacul ce le este de mai nainte pregătit.* MARIAN, NU. 329/23. *Sosind pe înserate,... ceru cortel peste noapte.* RETEGANUL, P. IV 52, cf. MAT. FOLC. I 320, DENSUSIANU, Ț. H. 161, GRAIUL, II 117. *Și eu nici nu m'oiu mira, Cortil de n'om căpăta.* T. PAPAHAGI, M. 186/55. [Și: **cortíl** s. a. VAIDA, CABA, SĂL. || Derivate: **cortelâș** s. m. = cel care se îngrijește de încartiruire (de soldați). Cf. LB.; școlar în gazdă la cineva. *Ion Florea rămase cortelaș la Voiculeasa, până la terminarea liceului.* AGÂRBICEANU, L. T. 44.]

— Din ung. **kortély** (< germ. *Quartier*), idem, cf. încortela și tripletele cartier și cvartir.

CORTELÁR s. m. v. **cort.**

CORTELÁȘ s. m. v. **cortel**[3].

CORTELÚȚ s. a. v. **cort.**

CORTENÍ vb. IV[a] ș. d. v. **curteni.**

CÓRTEȘ s. m. *Agent électoral.* — (Ungurism, în Transilv.) Agent electoral. [Verb: (cf. ung. *kortéskedni*) **corteșì** IV[a] = a fi (s. a face pe) agentul electoral (al unui partid, al unui candidat). DICȚ., (cu abstractul) **corteșíre** s. f., **corteșít** s. a.]

— Din ung. **kortes,** idem (din span. *cortes* «corpurile legiuitoare», pluralul lui *corte* «curte»). Cf. dubletul cortez.

CORTEȘÍ vb. IV[a] v. **corteș.**

CORTÉZ, -Á † adj. *Courtois.* — Politicos, curtenitor. *Dinaintea lui Iosif II* [Ienăchiță Văcărescu] *se ridică din prosternarea orientală, ca să dea cortezului împărat o lecțiune de dreptul gintelor.* ODOBESCU, I 288. [Abstract: (ital. *cortesia*) **cortezíe** † s. f. = politețe, curtenie. *Imagine poetice din timpii de cavalerească cortezie.* ODOBESCU, I 54/6 (Ca franțuzism, și *curtuazie*).]

— *N.* din ital. **cortese,** idem. Cf. corteș.

CORTEZÍE † s. f. v. **cortez.**

CORTÍ vb. IV[a] 1°. *Déterminer, pousser à...* 2°. *Regarder, concerner.* 3°. *Se plaire à...* — (Transilv.-de-nord, Maramureș).

I. Trans. 1°. A îndemna, a da prilej, a stimula. BUGNARIU, NĂS.

2°. A privi pe cineva ceva. *Nu te cortește* = nu te interesează, nu te privește. N. DRĂGANU, ap. PAȘCA, GL.

3°. A avea voie. *Nu te cortește* = nu ai voie. Com. N. DRĂGANU. *Mă cortea* (= cortește) = am voie, plăcere. T. PAPAHAGI, M.

— Pare a sta în legătură cu ung. *korty* «înghițitură; rachiu». Cf. DR. IV 1081.

CORTICÁL, -Á adj. *Cortical.* — Care ține de scoarța (unui vegetal), de stratul sau pielița din afară. *Substanță corticală* = substanța externă a rinichiului. *Pătura corticală* a creierului.

— *N.* după fr. (din lat. *cortex, -icem* «scoarță»).

CORȚÍÍ † vb. IV[a] *Croquer.* — (Numai la CANTEMIR) A ronțăi. *Pilituri de fier, cu prund amestecate, în loc de ospăț, înainte-i vărsară, cu carile mai mult se mânca decât mânca, și mai mult corțiia* [tipărit: cortiià] *decât mistuia.* IST. 174/18. — Cf. scârțâi.

CORTÍL s. a. v. **cortel**[3].

CORTÍNĂ s. f. *Rideau.* — Stofă atârnată spre a acoperi s. a ascunde ceva; spec. perdeaua cea mare dinaintea scenei la teatru (STAMATI), numită până pe la mijlocul sec. XIX perdea. *Cortina* se ridică, se lasă. *Un moment i-am văzut umbra pe cortina ferestrii.* I. NEGRUZZI, III 448. *Asupra altarului atârnă o cortină roșie cu slove armenești de aur.* IORGA, B. 48. *Era o perdea, dar nu o cortină care să se ridice pentru a lăsa să se vadă jocul «artiștilor».* id. L. II 33. *Radu fixează un punct din cortina ridicată.* C. PETRESCU, Î. II 190.

— *N.* din ital. **cortina,** idem. Cf. dubletul curtină.

CORTIȘÓR s. a. v. **cort.**

CORȚOFÁLĂ s. f. Partie de la charrue. — *Corțofala...* reglează mersul roatelor. H. XVIII 20. Cf. coțofană.

CORTÓL s. a. (Băieș.) 1°. Nettoyage du gravier dans une mine. 2°. Transport des mineurs d'un endroit à un autre. — (Ungurism, în Munții-apuseni).

1°. Curățitul pietrișului rămas pe locul unde se lucrează în baie. PAȘCA, GL.

2°. Schimbarea minerilor de la un loc la altul, unde se lucrează mereu. Com. ST. PAȘCA.

— Din ung. **kártolni** «a curăți». PAȘCA, DR. IV 1557.

CORTORÁR, -Á subst., adj.
CORTORĂRÉSC, -EÁSCĂ adj
CORTORÉL s. a.
} v. **cort.**

CORTOROSÍ vb. IV[a] 1°. *(Se) débarrasser de..* 2°. *Se sauver, s'esquiver.* — (Cuvânt întrebuințat în România veche și în Bucov., mai mult în graiul familiar).

1°. Refl. (Construit cu prep. de, mai rar absol.) A (se) scăpa de... (pe orice cale RĂDULESCU-CODIN), a se mântui (com. A. TOMIAC), a se desbăra de o persoană neplăcută, plicticoasă, nesuferită sau de ceva supărător (mai ales de o belea, un necaz, un obiceiu, un vițiu, un defect), a se desco(r)torosi, a se coroti, (cores-

punde franțuzismului) a se debarasa; cf. a se elibera, a se lepăda, a însura (3°). *Crez că într'o vară, Te cortorosești de Țară.* I. VĂCĂRESCU, P. 315/13. *Noi nu ne puteam cotorosi de numele de Greci.* GHICA, S. 154. *În sfârșit am să scap de-o grijă!... am să mă cotorosesc de fată!* ALECSANDRI, T. 328, cf. 436. *Desnădăjduit că nu se poate cotorosi de proprietatea lui...* C. NEGRUZZI, I 303. *Omul se mai cotorosește de unele apucături...* STĂNOIU, C. I. 143. *Neagoe începu a bate în pinteni de bucurie că se cotorosise de sărăcie.* ISPIRESCU, L. 209, cf. 65, 212, M. 33, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 163/22, cf. 173/21, 195/19 etc. *Întrebuințau mijloace ascunse spre a se cotorosi de dușmanii săi.* SBIERA, P. 104/34. *De gândaci de casă se poate cotorosi.* GOROVEI, CR. 1563. || (Mai rar) Trans. A scăpa (pe orice cale) pe cineva de o persoană nesuferită s. de ceva neplăcut. *Trebue cu orice preț... să... cotorosim* [țara] *de lăcustele din Fanar.* I. GHICA, ap. TDRG. *Mă cotorăsiseră de subofițerul meu.* RUSSO, S. 31. | Cu același sens ca forma reflexivă, germ. «jemanden oder eine Sache loswerden». HERZ.-GHER., M. IV 242.

2°. Refl. A se căra, a o șterge: *Cotorosește-te!* [După POLIZU, *a se cortorosi* ar însemna și «a pleca de undeva, a o șterge, a te curăța locul» (germ. «sich packen, sich fortmachen, fortgehen») iar intransitivul *cortorosește de-aici* = șterge-o ! (germ. «pack dich fort von hier»). | Și: (în Mold., dar și prin Munt. și Transilv., cu disimilarea lui *r*) **cotorosì** vb. IV^a, (rar) **cotorăsì** vb. IV^a și **cotorisì** (com. V. OLARIU, Făget-Severin), **cuturisì** vb. IV-a refl. = a se scăpa de un lucru neplăcut. com. IZVERNICEANU; — (sensul verbului fiind privativ, i s'a adăugat în mod pleonastic prefixul *des-*) **desco(r)torosì** **(disco(r)torosì)** vb. IV^a refl. și trans. = a (te) cortorosi, «a (te) scăpa, a te descurca de belea, a te curăți». ȘEZ. II 226/1. *Belea pe cap, de care nu te mai poți discotorosi.* ȘEZ. II 126. *Nevasta... făcea zile fripte bărbatului, ca să-l poată descotorosi odată de frate-său.* CREANGĂ, A. 38. *Dacă vedea omul că nu se poate descotorosi de mine cu vorbe, mă lua frumușel de bărbie...* Id. ib. 46. *Sabina urcă scările pe covorul moale, bucuroasă că s'a descotorosît atât de repede.* C. PETRESCU, C. V. 367. | Adjective: **(des)co(r)torosît, -ă** = scăpat de cineva s. ceva. *Să se vadă cortorosit.* MAT. FOLC. 133. *Plătesc, să mă văd cuturisit de el* (Banat). Com. A. COCA; — **(des)co(r)torositór, -oáre** = care te scapă de... | Abstracte: **(des)co(r)torosíre** s. f., **(des)co(r)torosît** s. a. = scăpare, izbăvire, mântuire (PRALE, ap. CA. 659)].

— Din bulg. **kurtulisvam** «fac scăpat» (< turc. *kurtulmak* «a scăpa, a evada».)

CORTOROȘÍȚĂ s. f.
CORTULÉȚ s. a.
CORTURÁR, -Ă subst., adj.
CORTURĂRÉSC, -EÁSCĂ adj.
CORTURÉL s. a.
CORTÚȚ s. a.
} v. **cort.**

CORUGÁ vb. I
CORÚGĂ s. f.
} v. **coroagă.**

CORÚIU s. m. (Ornit.) v. **coroiu.**

CORÚMPE vb. III v. **corupe.**

CORUNÁ vb. I-a v. **coroană** și **încorona.**

CORÚNĂ s. f. v. **coroană** și **cunună.**

CORUNÁȚIE † s. f. v. **coroană** și **încorona.**

CORUNÍ † vb. IV^a v. **coroană.**

CORÚPE vb. III. *Corrompre.*

I. Trans. și refl. (Propriu: despre o materie, substanță) A (se) strica, altera; (fig. despre ceea ce este sănătos, cinstit în sufletul, în inima cuiva) a-și pierde puritatea, caracterul originar, distincția primitivă. *În corupția generală se corupsese și ea* [limba]. C. NEGRUZZI, I 337. *Veninul, Ce corumpe, ce înneacă tot instinctul generos.* ALEXANDRESCU, M. 162/9. *Corump și otrăvesc inima junei fete.* GHICA, S. 442.

II. Trans. (Complementul e o persoană). 1°. A îndupleca pe cineva la o faptă s. la o purtare rea, necinstită, a face să se abată dela calea cea dreaptă, dela bunele moravuri, dela datorie, dela rectitudinea morală; cf. seduce, deprava. *Sabina găsea destule argumente să-l corupă.* C. PETRESCU, C. V. 89. Refl. *S'a corupt singur.*

2°. Spec. A altera integritatea morală a cuiva, a câștiga pe cineva prin făgăduieli, prin bani, prin daruri, spre a-l abate dela datoria sa, cf. cumpăra, mitui. *Îi despoiè* [pe boieri] *de averi, lipsindu-i de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pre norod.* C. NEGRUZZI, I 143. *A vroit prin bani a-i corumpe.* CAT. MAN. IV 11.

[Se conjugă ca *rupe.* | Și **conrúpe,** (învechit) **corúmpe** vb. III. | Abstract: **corú(m)pere (conrúpere),** s. f. (Ad I, 1°). *Se deplângea decăderea, conruperea..., prin influența limbii slavone, a moștenirii străbune.* IORGA, L. II 280. | Adjective: **corú(m)pt (conrúpt,** cu negativul **neco(n)rú(m)pt), -ă** = alterat, stricat, putred (STAMATI), depravat, desfrânat; mituit, cumpărat. *Carta catalană din 1373 dă României danubicne numele, corupt, de Burgaria.* HASDEU, I. C. 12. *La noi ai să uiți de acest București conrupt.* I. TEODOREANU, M. II 38. *Moartea..., după simțul corupt al simbolizărei creștine, se înfățișează de moderni sub forma unui schelet hidos.* MAIORESCU, CR. I 326/3. *Descendenți necorupți* id. CR. I 268. *Junii corupți,* titlul unei poezii a lui M. EMINESCU. *O societate coruptă;* — (adesea substantivat) **coru(m)pătór (conrupătór), -oáre** = cel care corupe sufletul, moravurile (unui om, unui popor). *Invidioși, nerecunoscători, cinici — acești conrumpători nu uitau niciodată să satirizeze în bucăți „poetice" de o josnicie fără pereche neajunsurile și nenorocirile patronului.* IORGA, L. I 8. | Substantiv: (fr. *corrupteur)* **coruptór** s. m. = corupător.]

— *N.* din fr. (lat. **corrumpere),** apropiat de *rupe.* Cf. corupție.

CORUPTÉLĂ s. f. *Erreur* dans un manuscrit, *altération du texte.* — Cuvânt sau cuvinte transmise greșit în manuscris. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 90. *Pune pe editor în măsură de a restitui textul unde s'a strecurat vreo coruptelă.* id. ib. I 57.

— *N.* din lat. **corruptela** «stricăciune».

CORUPTÍBIL, -Ă adj. *Corruptible.* — Supus corupțiunei, care poate fi corupt, cumpărat, mituit. *Judecători coruptibili.* LM. [Negative: **ne-** s. **incoruptíbil, -ă.** | Abstract: (fr. *corruptibilité,* lat. *corruptibilitas, -atem)* **coruptibilitáte** s. f. = faptul s. posibilitatea de a fi s. a se lăsa corupt; (cu negativul e): **ne-** s. **incoruptibilitáte** s. f.]

— *N.* din fr. (lat. **corruptibilis, -e,** idem).

CORUPTIBILITÁTE s. f. v. **coruptibil.**

CORUPTÓR s. m. v. **corupe.**

CORÚPȚIE s. f. *Corruption.*

1°. Fapta și efectul coruperii, alterare, stricare. *În corupția generală, se corupsese și ea* [limba]. C. NEGRUZZI, I 337. *Corupțiunea moravurilor.* TDRG.

2°. Depravare, desfrânare, destrăbălare, putreziciune morală. *Corupția ci* [= ce] *au introdus...* (a. 1848). URICARIUL, X 4/24. *Ne lăsau, spre răsplata averilor ce au fost stors, ciocoismul, luxul și corupția.* C. NEGRUZZI, 202. *Buza ta învinețită de-al corupției mușcat.* EMINESCU, P. 42. *Un tablou de corupție și de decadență.* MAIORESCU, CR. III 168/15. *Sfaturi foarte folositoare... de a se feri de betie. de conrupție.* IORGA, L. II 611.

3°. Mituire. DICT.

[Și: (învechit) **corupțiúne** s. f. **conrúpție** s. f.] — *N.* după fr. (lat **corruptío, -onem**).

CORUPȚIÚNE s. f. v. **corupție.**

CORVÁDĂ s. f. *Corvée.*

1°. (Mai de mult) Muncă gratuită făcută (de clăcași) pentru proprietar s. pentru stat, c l a c ă, b o i e r e s c, a n g a r a, h a v a l e a (II 1°); cf. b e i l i c, r o b o t ă. *Se rădică evaluațiunea corvedei* (tipărit greșit: corvelei) *clacașilor la...* I. IONESCU, M. 146. | (Astăzi) Muncă (manuală s. grea) obligatorie făcută de cineva în anume zile (sau cu rândul) la o instituție de care ține (s p e c. de soldați la cazarmă). *Umbla pe bicicletă, făcea inspecție la corvadă și dădea ordine oamenilor ocupați cu munca de desfundare a șanțurilor.* CURENTUL, a. 1930, 5 Decemvrie. *Cal de corvadă.* S. POP. *Nu-s cu de corvoadă la nime!* (Crișcior) Com. ȘT. PAȘCA.

2°. P. e x t. Muncă de care nu te poți scăpa și o faci în silă, cu neplăcere; p. e x t. lucru mai mult decât plicticos. *Scăpași, Domnule Dan, și de corvada asta* (adică: de a juca cadril cu dânsa), *îi zise ea râzând, pe când o conducea la loc.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Dar* [Alexandru] *Vardaru îl scăpă de această corvoadă.* C. PETRESCU, Î. II 83. *«Iliada» lui Omer tot se mai găsește cineva s'o răsfoiască..., dacă nu de plăcere, cel puțin din obligațiunea corvezilor didactice.* CURENTUL, a. 1930, 27 Noemvrie.

[Plur. *-vezi* și *-vede.* || Și: **corvoádă, corvoátă** s. f. (Șișești, Mehedinți, com. N. IONESCU), **corvátă** s. f. *Contribuind cu ajutoare bănești și oameni scoși la corvată...* C. PETRESCU, R. DR. 86.]

— *N.* după fr. (Cuvântul apare subt forma *corvada* în latina medievală).

CORVÁN † s. a. (Bis.) *Tronc d'église.* — (Grecism bisericesc ieșit din uz) Casa de bani păstrată în altar. *Iară mai marii popilor luând arginții ziseră: nu se cade aceștia a-i pune în corvan.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. [Și: **corvánă** † s. f., **corvană** † s. f. EVANGHELIA DE IAȘI (1855) și DE BUCUREȘTI (1894), ap. TDRG.]

— Din grec. κοῤβανᾶς (slav.-bis. *korvana* «thesaurus»).

CORVANÁ † s. f. } (Bis.) v. **corvan.**
CORVÁNĂ † s. f. }

CORVÂNĂ s. f. (Bot.) v. **cervană.**

CORVÁTĂ s. f. v. **corvadă.**

CORVÉTĂ s. f. (Mar.) *Corvette.* — Corabie mică și repede, întrebuințată odinioară în războaiele maritime (intermediară între f r e g a t ă și b r i c). *Vaporul era corveța cu elisă Chaptalu, cel mai iute mergător de atunci al marinei francoze.* GHICA, S. 400. *Iată plutind pe-a mării spume o sprintenă corvetă.* ALECSANDRI, P. III 4. [Și: (greșeală de tipar?) **covértă** s. f. GHICA, S. 402.]

— *N.* din fr. (> it. *corvetta*).

CORVOÁDĂ s. f. } v. **corvadă.**
CORVOÁTĂ s. f. }

CORVOSEÁLĂ s. f. *Eau trouble, fange.* — Goroveală, apă turbure, ciorofleacă, mocirlă. CIAUȘANU, V. Cf. c o r c o f e a l ă.

CORZÁR s. a. v. **cordar.**

COȘ! Interjecție cu care se îndeamnă capra să stea liniștită la muls. Se întrebuințează mai des repetat: *coș-coș!* RĂDULESCU-CODIN, 21. [Și: **cuș!** Interjecție [întrebuințată la zbaterea (zbâncănitul), mulsul vacilor, caprelor. Cf. c e a s! CIAUȘANU, V.]

— E, probabil, fr. *couche!* (imperativul dela *coucher* «a se culca»), venit, poate, prin intermediar german *(kusch!* și *kusch dich!* interjecție adresată câinilor, la vânat, ca să șadă liniștiți).

COȘ † s. a. *Camp* (des Tartares). — (Mold.) Tabără (tătărească). *Coșurile Tătarilor era peste Prut.* LET. I 230/25. [Nohaii] *au purces cu coșurile sale spre țeara leșească.* LET. I 276/7, cf. 294/18. *Cătanele, cum au văzut că vin Tătarii, cum au lăsat Cetățuiea și au alergat la coș, la cai; ce, până a se găti ei, Tătarii încă au sosit.* ib. II 390/2 cf. 389/32, III 68/29. [Plur. *coșuri.*]

— Cuvânt de origine osmanlie (giagat. **koš** «tabără»), venit la noi prin mijlocire slavă (rus., rut. **koš,** pol. **kosz,** idem).

COȘ s. a. 1°. *Panier, corbeille, manne, banne.* 2°. Sorte de *nasse.* 3°. *Panier* (d'abeilles). *Ruche.* 4°. *Clayonnage.* 5°. *Huche.* 6°. *Cercueil.* 7°. *Grenier à maïs.* 8°. Différentes sortes de *ridelles* d'osier. 9°. *Trémie.* 10°. *Claie.* 11°. Partie supérieure d'un poêle (de paysan). *Tuyau* (de cheminée), *souche.* 12°. *Capote* (d'une voiture). 13°. *Caisse* (du pressoir). 14°. (Petit) *panier* en écorce de sapin. 15°. *Taie d'oreiller.* 16°. *Cuvelage.* 17°. *Mètre cube* de pierres. 18°. *Ourdissoir.* 19°. *Tronc, carcasse.* 20°. *Carapace* de l'écrevisse.

1°. Unealtă portativă, de diferite forme, cu s. fără toarte, făcută din papură s. din nuiele împletite, în care se păstrează s. cu care se cară poame, proviziuni (LB.,H. IX 417), rufe, etc. Cf. p a n e r, c o ș n i ț ă, c o ș a r c ă, c o t a r c ă, t ă r n ă, c o r f ă. cf. PAMFILE, I. C. 69, 174, 175, 245. *Kosh.* ANON. CAR. *Mărule* [= mânile] *lui în cóșu (coșuri* C², c o ș n i ț ă D) *lucrară.* PSALT. 168/5. *Luară den rămășițele bucatelor 12 coșure pline.* CORESI, EV. 256/15, cf. 260/28, 261/7. *Coșuri... de rogojină.* DOSOFTEIU, P. S. 274. *Cărau, de la Constanța și din Capitală, trufandale, în coșuri de papură.* C. PETRESCU, Î. I 8. *Îi așeză merinde în coș, sub care puse primeneli.* ISPIRESCU, L. 395. *Îți dau un pumn de nestemate, de colea din coș.* STĂNCESCU, B. 252. *La cap pieptene, la grumaz coș cu grăunțe, și la coadă secere* (Cocoșul). GOROVEI, C. 94. || P. e x t. Conținutul unui coș. *Trei coșuri de pâine... rădicam pre capul mieu.* BIBLIA (1688) 30,2. *Să-mi dai două coșuri de alune.* ȘEZ. IV 171. *Prădai un coș de făină.* ib. VIII 188.

2°. S p e c. (Pesc.) Unealtă de pescuit (H. I 22, II 322, III 309, IV 10, VII 483, IX 36, X 21, 68, 465, 538, 571, XII 288, XIV 105) pentru prinderea peștilor mai mici (VICIU, GL.) împletită din nuiele de răchită, de lozie s. de mlajă, având (după re-

giuni s. mărimea râurilor) dimensiuni şi forme diferite: ovală s. cilindrică s. a unui ulcior scurt şi larg s. a unei inimi s. a unei putini scunde s. a unei jumătăţi de butoiu, cu gura întoarsă înăuntru. DAMÉ, T. 124, PAMFILE, I. C. 69, X 107, ŞEZ. IV 115, F. R. ATILA, P. 126, VICIU, GL. Cf. vârşă, cutiţa-lesei (ANTIPA, P. 129, 535, 596), târnog, leagăn, speie, vintire, etc. După forma lor se pot împărţi în: *coşuri simple* (ANTIPA, P. 97, 104, 130, 131, 134), *-cu-coadă* (id. ib. 132, 134), *-oarbe* s. *-cu-mămăligă* s. *-de-mlajă* s. *-cu-gârliciu* (numite şi oloage) (id. ib. 60, 98. 114, 134, 532, 533, cf. H. II 255, V 4, DAMÉ, T. 124), *-cu-coajă-de-plop* (ANTIPA, P. 131, 132, 134). *A prinde peşte cu cotețe, coşuri.* I. IONESCU, D. 56. *Aşeza omul... în bălţi: ba nişte... coşuri, ba nişte cotețe.* SADOVEANU, I. A. 173. *Dumnezeu, ci-că, a trimes pe Sf. Petru la baltă, să prindă peşte. S'a dus ăl Sf. Petru la baltă, cu coşul orb şi cu năpastea.* ION CR. III 76. || *Coşul-de-raci:* de prins raci; e făcut din nuieluşe, cam de 50 cm. de lung, cu fundul drept şi cu gura răsfrântă înlăuntru, ca la vârşă. ANTIPA P. 74.

3°. (Apic.) (Rar) Coşniţă (3°) de albine, stup, ştiubeiu, uleiu. Cf. PAMFILE, I. C. 450.

4°. Împletitură de nuiele umplută cu pământ s. cu bolovani, întrebuinţată ca apărătoare contra torentului apelor, pentru apărarea unui pod, la fortificaţii provizorii (în contra proiectilelor), etc. Cf. cotеţ. *Făcură pod de vase legate cu coşuri pline de piatră, peste Dunăre.* LET. I 60/23. *Pentru susţinerea şi întărirea malurilor râurilor servesc plantaţiuni de sălcii, coşuri cu bolovani, cotețe* [«căsuţe»], *pinteni,* etc. PĂCALĂ, M. R. 328/8.

5° (Transilv.) Ladă de nuiele s. mai ales din scânduri, în care se păstrează cereale, făină ş. a., hambar (3°), tron, sisiac. Cf. BARCIANU, PAMFILE, I. C. 222, com. ITTU. PĂCALĂ, M. R. 424. *În tindă găseşti la fiecare locuitor... coş cu săcară.* V. HANEŞ, Ţ. O. 21.

6°. (Învechit) Coşciug. Cf. ALECSANDRI, T. 1119, 1772. *Bietul moş, Sări afară din coş (coşciug).* PANN, P. V. III 141. *A ieşit şi moş din coş,* se zice când se scoală bolnavul din pat, după o boală îndelungată, s., în bătaie de joc, când cineva face un lucru pe neaşteptate. ZANNE, P. II 274.

7°. (Mold., Transilv.-de-nord) Coşar (2°) de păstrat porumb (porumbar) s. alte cereale. Cf. H. XVIII 279, PAMFILE, I. C. 222, 429, A. 221, 222. *Prisoseaşte în jitniţă sau în coşŭ pâne.* VARLAAM, C. II 45,2. *Şi pân'o fi grâu în coş, Îţi fac cămăşi tot de giolj.* ŞEZ. VIII 189. *Eu am coşuri de bucate.* POMPILIU, B. 17/9. *N'ai cară ferecate, Nice coşuri cu bucate.* DOINE, 155. *Am o vacă: Iarna-i grasă, Vara-i slabă. (Coşul).* PAMFILE, C. 21.

8°. La căruţă (DICŢ., ŞEZ. V 59/22, H. II 254, III 49):

a) Împletitură de nuiele care se aşează ca o ladă pe pomoştina unui car, când se cară zarzavaturi, poame, pâne, etc. LB., DAMÉ, T. 12, HERZ.-GHER., M. IV 241. *Leagănul... e compus din două scândurele mai lungi şi două mai scurte în forma unei lădiţe sau mai bine zis a unui sicrieş (copârşeu) ori coş de căruţă.* MARIAN, NA, 311;

b) P. ext. Partea căruţei compusă din carâmbi şi speteze (CREANGĂ, GL.) s. din carâmbi, speteze şi vârtej (H. X 500) s. din pomoştină, adecă scândura s. podul carului, loitrare s. draghine, fundul de dinainte cu chelna, fundul dinapoi, răscoale şi leuce (com. MARIAN) care se aşează pe dric (cf. TDRG.) şi se leagă cu roatele de dinainte şi cu proţapul (ŞEZ. II 226/29). Cf. DICŢ.;

c) P. restr. (La plur.) Cele două funduri (I 1°), unul dinainte şi altul dinapoi, făcute din răchită şi susţinute prin răscoale, care se pun numai atunci când se încarcă lucruri mai mărunte, chelnă (I 1°), codirlă;

d) Dric. H. XII 173.

9°. Parte a morii (H. II 13, 29, 81, 118, 146, 186, 203, 244, 254, III 18, X 466, XVIII 26) de apă şi vânt DAMÉ, T. 151, 152, 159, 162), având forma unei lăzi mai largi la gură în care se toarnă, se bagă s. se pun grăunţele de măcinat (H. II 62, 214, IX 439. Cf. LB., HEM. 837/25-27, 838/4, ŞEZ. VII 186, PĂCALĂ, M. R. 466, com. BANCIU), cf. teică, titirez, (s)coreţ. *Când n'avea de lucru la coşuri, se trăgea într'un colţ şi se lăsa să-l fure somnul.* SLAVICI, V. P. 92. *Turna deasupra'n coş Grâu mărunţel de cel roş.* ALECSANDRI, P. P. 390/2, cf. TEODORESCU, P. P. 147, MARIAN, SE. I 42. *Stomahul, ca moara: orice pui în coş, îndată mistueşte.* ZANNE, P. II 437. # **A băga** (s. **turna**) **în coş** = a începe să macini, a căpăta rând la moară; a-ţi veni rândul să faci ceva. Cf. LM., ZANNE, P. III 132. *Omul care-i urît, Nici la moară n'are rând, Dar omul care-i frumos, Când ajunge, bagă 'n (toarnă 'n* MÂNDRESCU, L. P. 96/20, ŞEZ. I 211b/5) *coş.* HODOŞ, P. P. 58. *Acu nu-i rând să-mi torn şi eu în coş:* să mă răzbun de ceva. PAMFILE, J. III. **I-a căzut** (s. **picat**) **din coş** = a sărăcit, nu mai stă bine, nu mai trăeşte în belşug, ca mai 'nainte. ZANNE, P. III 132, cf. ŞEZ. II 47/19. **A le lua din coş** = a începe să mai piardă din bine; de mare necaz. RĂDULESCU-CODIN, I.

10°. P. ext. Leasă pe care se usucă poame (LB.) s. se împleteşte (cf. VAIDA).

11°. Cavitate prin care trece fumul (din vatră, dintr'o sobă) când se ridică în aer:

a) Partea (de zid) de deasupra vetrei ţărăneşti (sprijinită pe stâlpi) în care se prinde fumul spre a ieşi apoi în pod s. prin acoperiş afară, horn (1°). Uneori are şi o poliţă (cf. PAMFILE, I. C. 408). Cf. PONTBRIANT, H. IX 144;

b) Canal circular s. prismatic făcut în zidul şi prin podul caselor, şi scos prin acoperiş, s. (la o fabrică, la un vapor, etc.) izolat, prin care iese fumul, horn (2°). H. VII 425, XVIII 145, (Oraviţa) com. COCA, CIAUŞANU, V. Cf. (h)ogeac, urloiu, fumar, bageac, buduroiu (4°), budureţ. *Koss* = fumarium. LEX. MARS. 209. *Cade din coş sau horloiu funinginea.* CALENDARIU (1814) 87/3. *Măturătoriul de coşuri (hornuri) dimineaţa îmi mătură coşul.* ŢICHINDEAL. F. 117. *Coşurile bordeielor lor, s'ar fi căptuşind până în vatră cu ghiaţă.* PISCUPESCU, O. 63/15. *Să nu-i scoată pe ferestri, ci pe coş să-i tragă'n sus.* PANN, P. V. II 37. *Coşuri de vapoare.* I. IONESCU, M. 755. *A lipi un coş* [de zid]. HAMANGIU, C. C. 146. *Coşuri de locomotivă.* C. PETRESCU, Î. I 5. *Smeu' care intră noaptea pe coş sau horn, în casele oamenilor.* MARIAN, NA. 23. *Două scânteioare se strecură pe coş.* ISPIRESCU, L. 65. *Şedeau lipiţi de coşul vetrii.* STĂNCESCU. B. 41. *Aşa este ursit Ţiganul, a fi de râs şi fără căpătâiu pe lume şi negru ca coşul.* ŞEZ. I 213/22. *Sburătorul vine pe sus, lucind ca focul, aşa că se introduce pe coşul casei unde locueşte femeia.* H. II 152, cf. 229. *Cântatul bufniţei* [aşezată] *pe coş* [de-asupra] [însemnează că] *moare cineva din casă.* H. II 243. *Ursu 'n sat, Şi cânii nu bat.* [= *Coşul*]. *Am o vacă mare, Cu ţâţa'n spinare.* [= *Coşul*]. ŞEZ. IV 95, cf. PAMFILE, C. 21. # *A şters coşul fără să vrea* [= a păţit-o]. ZANNE, P. III 130. [Rufe] *trase pe coş:* murdare. Cf. CIAUŞANU, V. *Negru ca fiarele coşului.* id. ib. *Par'că e pus pe coş* = slab, afumat (vorbind de oameni). CIAUŞANU, GL.

12°. Acoperemântul de piele al unei trăsuri care se poate ridica s. trage s. lăsa, cu ajutorul unor arcuri, poclit, cf. coviltir, cobără, burduf. *O birjă cu coșul ridicat și cu burduful tras, se oprește din goana mare dinaintea ospătăriei* CARAGIALE, M. 71. *Trecând prin fața Palatului, Comănești eanu scoase capul de sub coșul trăsurii și se uită la ferestrele luminate.* D. ZAMFIRESCU. R. 17. *Picurii* [de ploaie] *bombăneau în coșurile trăsurilor.* C. PETRESCU, Î. II 158. *Tăcuseră tot drumul, în trăsura cu coșul tras, ca după o înmormântare.* TEODOREANU, M. II 20.

13°. Lada teascului, în care se strivesc strugurii, numită și drob, casă, cutie, durbacă, țarc. DAMÉ, T. 82.

14°. Cilindru făcut din coajă de brad și cusut cu curmeiu de teiu, în care baciul pune cașul la dospit s. bagă brânză (cf. H. IV 155, V 54, IX 309, 341) s. în care copiii adună fragi s. smeură (Bran-Mușcel).

15°. Întâia îmbrăcăminte, în care se pun penele unei perini și care se îmbracă cu față, toc. Cf. TDRG.

16°. Colacul s. ghizdurile fântânii (Cohalm). Com. ITTU.

17°. (Mold.) *Coș de piatră* = stânjen de piatră (constând din patru fârtaie). Cf. TDRG. (subt fârtaiu).

18°. (Țes. Transilv.) Urzitor. Cf. PĂCALĂ, M. R. 431. *Din aceste gheme* [de lână] *se urzește, se pune în coș, luându-se tot două gheme, respective tot câte două fire deodată. Firele adunate de pe coș se duc la învălit.* id. ib. 310.

19°. P. anal. (Anat.) Torace (cf. LB., KRETZULESCU, A. 33/10, ȘEZ. VIII 29); spec. cavitatea toracică a animalelor (cf. ȘEZ. V 59/22) s. omului, după ce i s'au scos măruntaiele (RĂDULESCU-CODIN, L., cf. DR. V 326). Completat adesea: **coșul pieptului.** Cf. BIANU, D. S. *Ca o căldare crepată, de foame deșert, coșul lupului cu sunet au zvănănăit.* CANTEMIR, IST. 77/34. *Ii afla oamenii ucigându-și caii, și intra în coșul lor de se învălea* [de frig]. LET. I A. 24/17. *Mă doare în coș.* N. REV. R. I 33. *Apoi* [inima] *începu a-l svâcni sălbatec, bubuindu-i în coșul pieptului.* SANDU-ALDEA, A. M. 41. *Simți o căldură și'o amărăciune în coșul pieptului.* SADOVEANU, P. S. 100. *Suflă în tăciune, până îi plesnește coșul pieptului.* C. PETRESCU, Î. II 3. *Se crăcia așa de tare, că ajungea cu coșul până la pământ.* SBIERA, P. 262/13 *Ș'apoi am ș'o betejală la inimă. Cân' m'apucă uniori, îmi ridică sufletu' tocma ici în coș.* GRAIUL, I 221/18. *Cum sta de cuvânta, Mațele și ie-aduna, În coșuri și le băga, Pe deasupra se'ncingea.* ALECSANDRI, P. P. 73b/14. *Și caii să vă-alegeți, Și voi, mare, să-i tăieți, Mațele sa ie scoteți Și'n coșuri să vă băgați.* MATEESCU, B. 109. *Eu la tine c'oiu veni,... Dorul din coș să-mi mai treacă.* PAMFILE, C. Ț. 105. *Îi băiat hrănacnu,* [își hrănește] *pântecele, nu coșu':* mănâncă mult, dar n'are vlagă, e tot slab. ZANNE, P. III 576. (Rar la plur.) *Ci-i dădură toți bună pace, temându-și coșii.* MARIAN, T. 104. ‡ **A fi tare în coș,** a fi sdravăn, sănătos, puternic. ZANNE, P. II 89. *Luminată împărătească ! Măria ta ești tare în coș, și pe la noi nu-i obiceiul acela, (ca) să se trimeată după moașă, ca să ajute la născut.* SBIERA, P. 109/1. **A rupe pe cineva în coș** = a-i trage cuiva o bătaie strașnică, sor cu moartea. Cf. ZANNE, P. II 89, CREANGĂ, GL. *Îl bătea, de-l rupea în coș.* DDRF. **A se rupe în coș** = a lucra cu sârguință, a se prăpădi de prea multă muncă. ZANNE, P. II 89. *O gloată de oameni n'au muncit, de s'au rupt în coș?* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 118. **A fi rupt (fript) în coș** = a fi foarte flămând (cf. ION CR. IV 122, com. TOFAN), a fi prăpădit de foame și de sete (ZANNE, P. II 89). *Așteptau cu neastâmpăr, fiind rupți în coș, de foame și de sete.* CREANGĂ, P. 261/3.

20°. Carapacea care acopere trupul racului. *Cu coș de rac Și cu piei de drac.* MARIAN, V. 210.

[Plur. *coșuri*, rar (ad 19°) *coși*. | Diminutive: **coșuléț** s. a. = coș mic; (Bot.) o plantă (neidentificată) H. XI 39; spec.: *coșuleț de lumânare de ceară* = lumânare subțire înfășurată astfel încât să formeze ca un coș mic, gol la amândouă capetele; se aprinde și se ține în mână la slujba de noapte din Vinerea Paștelor, când se cântă prohodul, colac de ceară, vârtelniță. (ad 1°) *Făcu un coșuleț și culese într'însul smochine.* ISPIRESCU, L. 281, cf. MERA, B. 112; (ad 14°) *Scoate cașul... și frământându-l, îl pun în burdufe... sau coșulețe* (scoarțe de brad). H. IX 143. *Un coșuleț de brânză.* ib. IV 155, cf. 86; (ad 19°) [Plânge] *de crezi că are să i se frângă coșulețul pieptului.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 252. | (Bot.) **Coșuléț-de-aur** = iarba turbării. ION CR. II 129; — **coșút** s. a. LB. (ad 20°) *Decât noră Turcilor, Mai bine mâncarea peștilor Și coșutu' racilor.* T. PAPAHAGI, M. 91/10; — **coșurél** s. a. = coș mic; spec. (Mor.) [La hambar] *deasupra sunt două coșurele, pe care se toarnă vama.* ȘEZ. VII 187; (ad 19°) *Băgați cuțitele'n cai Și intrați prin coșurele, Să vă'ncălzească la piele.* RĂDULESCU-CODIN, I; — **coșciór (cosciór)** s. a. *Koshcsor.* ANON. CAR. *Cată colo după ușă, Într'un coscior cu cenușă, Că este o căldărușă, Cu câteva părăluțe. Căpitanul mi-auzea, La gealați de poruncea, Coscioarele le lua.* PĂSCULESCU, L. P. 248/11, 16. ‖ Augmentativ: **coșóiu** s. a. = (ad 11°) cuptor de grădele s. de căhale. Cf. VICIU, GL. (subt *cosoiu*). | Nomen agentis: **coșár** s. m. = cel care face coșuri (1°); spec. cel ce pregătea coșurile (8°) de nuiele pentru căruțele mocănești (GOLOGAN, C. R. 101); cel care mătură coșurile (11°), sobele, de funingine, hornar, urloier. *Coșarii sar iute jos, cealaltă mașină șuieră și ea.* SANDU-ALDEA, A. M. 219; (cu derivatul, atestat numai în DICȚ.) **coșărie** s. f. = meseria coșarului (1°). | Alte derivate: **coșărít** † s. a. = dare, impozit ce se plătea, pe vremuri, de fiecare coș (11°) (POLIZU), fumărit; — **coșârlâie** s. f. = horn, corlan, pe care iese fumul din tindă (Chinciuș, Târn.-m.) Cf. VICIU, GL.

— Din paleo-slav. **košĭ,** idem, bulg. **koš** «Fischreuse; Brustkorb», sârb. **koš** «Korb; Fischkorb; Mühlkorb; Art Scheuer von Flechtwerk für Kukuruz», rus. **košŭ** «Korb, Fischkorb, Fischreuse; Hürde, Schafstall», cf. rut. *kiš* «Korb oder Rumpf über dem Mühlstein», slov. *kòš* «Rückenkorb; Bienenkorb; Wagenkorb; Brustkasten», ceh. *koš* «Mühlkorb», pol. *kosz* «Bienenkorb; Mühlkorb; Schanzkorb; Art Scheuer zum Trocknen des Mais». Din slavă cuvântul a pătruns și în ungurește *(kas)* și în albaneză *(kosh).* Cf. coșniță, coșarcă, coșar(ă).

COȘ s. m. 1°. *Larve du taon.* 2°. *Bouton* (sur le visage).

1°. Larva strechiei; are formă de vierme alb; se vâră primăvara în pielea de pe spatele vitelor bovine (ținute rău) și le face să slăbească foarte tare. Cf. MARIAN, INS. 360, ȘEZ. V 59/22, IV 124/7, REV. CRIT. III 120, (Oravița) com. COCA, H. VI 81. *De coși scapă vita spălând-o des cu zamă de duhan* [= tutun] *fiert.* ȘEZ. IV 124/7. | P. ext. Umflătura ce se face din cauza acestor viermi (REV. CRIT. III 120); (la plur.) bubulițe, ghinduri ca alunele, subt piele, pe spinarea vitelor (GRIGORIU-RIGO, M. P. II 7).

2°. P. ext. Bubuliță, bășicuță (provenită din

vreo leziune a glandelor sebacee) care se face pe corp, mai ales pe obraz s. la colțurile gurii (cf. zăbale, coadă 7°) și puroiază de cele mai multe ori. Termenul științific e acnee. cf. BIANU, D. S., ION CR. IV 114, LEON, MED. 123. *Coșul înflorește, coace, sparge și trece. Cóșu înflorește în pialea trupului.* BIBLIA (1688), 79. [Aceste hapuri] *curățâ și limpezește obrazul de pete, de cóși.* PISCUPESCU, O. 291/5. *Cu pleoapele roșii și fără gene, cu păr rar, de culoarea cânepii, și coșuri cu vârf alb pe obraz.* C. PETRESCU, C. V. 140. | Compus: **zăbale-coș.** *Când faci la gură zăbale-coș, să pui în gură zăbala de la frâul calului, că-ți va trece.* ION CR. IV 114. # **A sta coș** = a fi gata. *Stăteam coș, să sar la el,* eram gata să-l înșfac la bătaie. CREANGĂ, GL.

[Plur. *coși* și *coșuri.* ȘEZ. IV 124/7. Prin confuzie cu *coajă* (5°) și: **coji** s. m. plur. | Adjectiv: (ad 2°): **coșós, -oâsă** = care are coși. COSTINESCU. LM.]

— Din lat. **cossus,** idem (1°). Singularul *coș* e refăcut din plur. A. Philippide, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXI 307.

COSÁ s. f. (Pesc.) *Banc de sable* à l'embouchure d'un fleuve. — (Rusism, în graiul pescarilor dunăreni) Peninsulă nisipoasă, joasă și lungă, în limanuri. PORUCIC, E. 200. *La zăvoadele de morun de la malul mării — „la cosà" — pescarii vin primăvara și nu se mai întorc în sat decât la Sf. Niculai.* ANTIPA, P. 747. *Să fi întârziat jumătate de ceas pe la cosà, nu mă mai vedeai teafăr.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 28. [Derivat (rusesc): **coseáșcă** s. f. = cârd de pești. ANTIPA, P. *Scrumbiile vin numai în coseașcă.* id. ib.]

— Din rus. **kosá,** idem (propriu: «coasă», deci dublet al acestui cuvânt).

COSÁC s. a. *Angle.* — (Oltenia) Clin de loc (CIAUȘANU, GL.), triunghiu de pământ. id., V. [Verb: **cosăci** IV[a] refl. = a se pupăza, a se îngusta, a se strâmta. CIAUȘANU, V.; (cu part. adj.) **cosăcit, -ă.** *Loc cosăcit* = neregulat. PAMFILE, A. 231.]

— Probabil, din sârb. **kosak** «ușor de cosit» (cf. și cosà).

COSÁC s. m. (Iht.) *Brême (Abramis ballerus).*— Pește de apă dulce, lungăreț și turtit, argintiu-închis, cu solzi mici, care seamănă cu plătica și se mai numește și: murgoiu. ANTIPA, F. I. 145, F. R. ATILA, P. 342, DAMÉ, T. 127. Cf. BARONZI, L. I 94/15, H. I 137, II 12, 176, 194, 299, III 369, 325, IV 55, 98, VII 171, IX 53, 211, XI 196, 268, XIV 105, 186. || Specii: *cosac-caraghios,* mai mic, cu ochii mari. ANTIPA, F. I. 146; *cosac corcit cu batcă* id. ib. 148; *cosac cu botul turtit* id. ib. 148; *cosac-nemeș,* ceva mai mare, mai răsărit. id. ib. 146. Cf. H. VII 171. *Cosac și alt pește mărunt era o para ocaua.* DIONISIE, C. 166. *În Dunărea se găsește mare mulțime de pește mic, și anume: robii, cosac, plătici.* I. IONESCU, M. 93. *Cine vinea la mine cu plosca'n ghigă și cu cosacu' în foi de lubene?* JIPESCU, O. 41. *Só se ia un pește sărat, cosac, să i se scoată oasele, apoi, așa crud, să-l puie la gât.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 81. *Pune pe foc o căldare, ca să ne faci de mâncare. Fierbe peștele sărat și cosacul nespălat.* TEODORESCU, P. P. 271. *La mihalți și ce-ți gândești, Când tu cosac nu găsești?* se zice celor care râvnesc la lucruri mari, când nici cele mai mici nu pot dobândi. ZANNE, P. I. 555. | **Pirpiri-cosac** adj. invar. Sărac lipit, lefter. CADE, *Când se desmetici, el... se văzu pirpiri-cosac, golânel.* ISPIRESCU, ap. CADE. [Diminutive: **cosăcél** s. m. = *cosac* mic; 2°. blehniță s. boarcă. ANȚIPA, P. Cf. H. VII 29, 336. *Să vază de-o găsi vreun cosăcel să-mi cumpere.* PANN, P. V. III 82. *Cosăcel de saramură.* MAT. FOLC. 49; — **cosăcúță** s. f. = cosac de mărime mijlocie. ANTIPA, F. I. 146.]

— Din bulg. **kosakŭ,** idem.

COSÁC s. m. *Bille de bois.* — Trunchiu de lemn de 6/4 cm., cam de 6 m. de lung. Cf. DDRF. *Trebuia să construesc o scenă... Rezolviu problema, alcătuind din cosaci groși de brad două paralelograme, lungi ca lărgimea salonului.* DAVILA, O. I 169. [Și: **cusác** s. m. = bucată de trunchiu tăiată în lung în joagăr s. fabrică, lung de 1.50—4 m. (Oltenia) Com. ITTU].

— Cf. sârb. bulg. *kuso* «scurt, trunchiat».

COSĂCÉL s. m. (Iht.) v. **cosac**[2].

COSĂCÍ vb. IV[a] v. **cosac**[1].

COȘÁCI s. m. plur. (Bot.) *Astragale (Astragalus Onobrychis).* — Plantă ierboasă, păroasă, cu flori albăstrii, care crește pe câmpuri, în locuri uscate și livezi. PANȚU, PL.[2]

— Din *cosaci* (cu asimilarea *s-č* în *š-č),* care nu pare a fi bulg. s. sârb. *kosač* «cositor», ci mai de grabă bulg. *kosatŭ* «păros» (din *kosa* «păr»), cu schimb de sufix.

COSÁCIU s. m. v. **cosaș.**

COSĂCÚȚĂ s. f. (Iht.) v. **cosac**[2].

COȘÁG s. m. sing. Nom d'une maladie. — (Mold.) Troahnă, moleșală în tot trupul. ȘEZ. XXXI 112. — Cf. corșag.

COSALĂU s. a. *Pré* destiné à être fauché. — (Ungurism, în Maramureș) Loc destinat cositului. (T. PAPAHAGI, M.), fâneață. *Placă, domnișorule, a sta cu noi aicinea, la cosalău.* id. ib. 170/35.

— Din ung. **kaszáló,** idem.

COSÂNCEÁNA s. f. art. sing. (Mitol. pop.) v. **Sânziană.**

COSÂNȚĂ s. f. invar. (Într'un descântec, cu sens neprecizabil) *Ieșiți de la (cutare) Din sânță, Din cosânță, Din creerii capului, Din auzul urechilor.* MAT. FOLC. 1541.

COSÂNȚ(E)ÁNA s. f. art. sing.
COSÂNZ(E)ÁNA s. f. art. sing.
COSÂNZIÁNA s. f. art. sing.
} (Mitol. pop.) v. **Sânziana.**

COSÂR s. m. v. **cosaș.**

COȘÁR s. a. 1°. *Enclos, parc, étable.* 2°. *Grenier à maïs.* 3°-4°. *Claie.* 5°. *Masure.*

1°. Îngrăditură (ION CR. III 376) de nuiele, pentru adăpostul vitelor (COSTINESCU, H. IX 83, RĂDULESCU-CODIN, î.), spec. al oilor (ECONOMIA, 91, Vașlab, VICIU, GL., Tulgheș, jud. Ciuc, com. ITTU, Câmpulung, Bucov., com. PROCOPOVICI) șchioape (T. PAPAHAGI, M.), în timpul nopții (H. X 307, PAMFILE, I. C. 36, VICIU, GL.) s. când stau să fete (cf. ECONOMIA, 88), cf. ocol (ECONOMIA, 88, H. X 307), saia (H. II 261), țarc mic (T. PAPAHAGI, M.); pe alocuri: grajd de nuiele (COSTINESCU, H. II 89, BUCUȚA, R. V.), strungă (Vașlab, VICIU, GL., Tulgheș, jud. Ciuc, com. ITTU), staul. Cf. H. IX 483, X 153, 188, XVII 16. *Făcându-ș[i] coșără oilor la stână.* DOSOFTEIU, V. S. 76[b]. *Însuși în-*

bitorul de sărăcie, Domnul, au pohtit într'o coșare smerită ca să [se] nască. ANTIM, P. 102. *Pre seama oilor celor de a făta trebue făcut coșeariu (ocol) dechilin, și într'însul colniță (șopru) bine coperită,* [pentru] *ca neaua (zăpada); ploaia și viforul să nu ajungă la oi, nici să le bată vântul cel de amiazănoapte.* ECONOMIA, 88. *Toți porcii au trăit La coșare în robie.* ALEXANDRESCU, M. 388/4. *Un coșar, în care se adăposteau seara puține vite de hrană.* ODOBESCU, I 148/18. *Veni acasă cu vacile și le băgă în coșar.* ISPIRESCU, L. 231. *Vulturul se repezi la coșar, unde era calul lui Țugulea.* id. ib. 331. *Se băgă de cu vreme în coșarul oilor.* ȘEZ. III 23/15. *De s'a învățat vro coțofană, de întră în coșar și mănâncă ouăle din cuibul găinelor, să înfigi o secere...* ib. VI 59. *Dulgherul lucrează lemnul și face dintr'însul case,... coșare.* H. IV 45. *Cât fuse vara de mare, Aguș nici un lucru n'are, Cu trei hate* [nota: cai, armăsari] *la coșare, Pușì dela Vinerea-mare Pe grăunțe și pe sare.* TEODORESCU, P. P. 611b, cf. ALECSANDRI, P. P. 129/10. *Am avut mumă și tată. Casă mare 'ndestulată, Zece vite în coșar.* FILIMON, C. II 67. *M'a făcut maica 'n coșer, Să fiu puiu de călușer.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 395. *Trei coșare cu vaci albe.* ȘEZ. IV 14b/28. *Răsădiiu o floricică în coșcriu' oilor.* ib. II 138b/7. # *Râdeți, râdeți, și purceaua moartă în coșar!* ZANNE, P. II 693. *Am zece viței, cinci șed afară, și cinci în coșar; pe cinci îi plouă, iar pe cinci nu-i plouă.* (= Furca și degetele când torc). GOROVEI, C. 162. # *Cal mare cât un coșeriu.* S. POP, DR. 247.

2°. Acaret pentru păstratul și uscatul porumbului, p ă t u l (POMPILIU, BIH., 1008, PAMFILE, I. C. 429, 449, GOROVEI, CR., HERZ.-GHER., M. IV 241), p o r u m b a r; se face de gard de nuiele (POMPILIU, BIH. 1008), mai lung și înalt, așezat în lungul vântului pe căpătâie de lemn, și acoperit cu șindrilă s. cu stuf (DAMÉ, T. 62). C o ș u l (7°), *coșar(i)ul, coșer(i)ul* s. s â s â i a c u l este o îngrăditură eliptică, cu fundul mai mic. Îngrăditura se susține... pe niște prăjini lungi, înțepenite într'un dreptunghiu de drugi îngemănați bine și sprijiniți și aceștia pe niște rădăcini și trunchiuri groase de lemn. În partea de jos, coșul este înfundat cu o leasă. PAMFILE, A. 221. *Și să care la coșările stăpânului* (a. 1805). URICARIUL, II 135/11. *Despre frică, avem ceva puțânel la coșară, dară nu e nimic: vin Turci să (se) uite și iarăși pleacă* (a. 1822). IORGA, S. D. VIII 158. *Bătându-se porumbul, s'a vândut și el, și coșarele în care era, ca să nu se mai adune de bună seamă într'alt an.* I. IONESCU, M. 183. *Popușoii... ar fi trebuit să se găsească în coșere (pătule).* id. D. 26, cf. CAL. 163. *Porumbul din coșere.* KOGĂLNICEANU, DACIA LIT. 34. *Șurile, grajdurile, coșerele de porumb.* IORGA, N. R. A. I 278. *Toamna... darnică... Dat-au în pentru ștergare Și porumb pentru coșare.* ALECSANDRI, P. III 259. *Coșările* [*porumbar, pătul, leasă*] *mai slăbesc din săgeți și greutatea porumbului le pleacă spre povârniș.* SEVASTOS, N. 26/9. *Nici nu ai turme de oi, Nici coșer cu păpușoiu.* ALECSANDRI, P. P. 41b. *Scutură hambarele, Mătură coșarele.* TEODORESCU, P. P. 670b.

3°. Împletitură de nuiele, fără fund, care se pune peste loitrele unui car, când se cară porumbul de pe câmp (cf. H. XVIII 143), c o ș (8°a).

4°. Leasă de nuiele, l o ș n i ț ă s. s l a n i ț ă de uscat poame (REV. CRIT. III 120, BARCIANU, Vale, jud. Sibiu, com. ITTU), mai ales prune (Săliște, VICIU, GL.). Cf. PAMFILE, I. C. 232.

5°. P. a n a l. Casă proastă, fără ferestre (COSTINESCU); locuință ciobănească (H. IX 483).

[Plur. *-șare, -șară* și (Mold.) *-șere.* | Regional se rostește: *coșariu* s. a. H. IX 483 (scris și *coșeariu*), **coșér** s. a. VLAHUȚĂ, CL. 56, H. X 153, 188, POMPILIU, BIH. 1008, com. MARIAN, **coșăr** s. a. = coteață de porci ridicată pe stâlpi. | Și: **coșără** s. f. = îngrăditură pentru închis vitele (ION CR. III 376); **coșâre** s. f., **coșére** (**coșâre** H. IX 83) s. f. = grajd (BUCUȚA, R. V.), coșar (1°), loc pentru adăpostul vitelor, staul (Calafat IZ. V 1), leasă pentru uscat prunele (GR. S. V 119), **coșerie** s. f. (accent?) = paporniță, făcută din papură, în care pescarii mici pun de obiceiu peștele prins (Codlea, jud. Ialomița). COM. SAT. 49. (Plur. *-șări, -șâre* și *-șeri).* | D i m i n u t i v e: **coșărél** (**coșerél**) s. a. = coșar (1°) mic pentru viței s. găini (COSTINESCU); (Cor.) numele unui joc țărănesc cu lăutari (Cf. SEVASTOS, N. 281/22, PAMFILE, J. III); — **coșăráș** *(coșaráș* s. a. (ad 1°) *Coșarașul (coșăraș)* MARIAN, NA. 302) *mieilor.* ȘEZ. I 38/5, cf. SEVASTOS, N. 346/22. *Am un coșaraș, plin cu mieluți albi.* (= Dinții și gura). ȘEZ. IV 106; — **coșeriță** s. f. *Am o coșeriță, Plină cu oițe.* (= Dinții). PAMFILE, ap. CADE. | A l t e d e r i v a t e: (coșar + *coteneață*) **coșăreáță** s. f. = coșar (1°). *Rumânu' ne'nvățat,... e tot ca Dumanu' al tău din coșăreață, tot ca murgu' din grajdiu' boieresc.* JIPESCU, O. 68; — **coșărár** *(coșarar)* s. m. = cel care face coșare pentru popușoiu (H. X 110), **coșerár** s. m. *Nici când cu Cuza nu le-o dat mult pământ. O zis că ba o fos[t] coșerari* [glosat: probabil proprietar de coșare, de pătule], *ba păduri, prisăcari, și nu le-o dat.* GRAIUL, I 429; — **coșăreán** s. m. = om boieresc, care păzește coșările la câmp, pe moșie. Com. FURTUNĂ].

— Din slav. (bulg. **košára** «grajd de oi, leasă, pătul de păstrat porumbul», sârb. **kòšara** «grajd din împletitură de nuiele», **košar** «leasă», rut. **košara** «coteț de nuiele împletite»). Se pare că din românește cuvântul a trecut, prin păstori, la Slovaci *(koš(i)ar),* Ruteni *(košiera)* și Poloni *(košara),* cf. St. Wedkiewicz, *Mitteilungen d. rum. Inst. Wien.* p. 274. Cf. c o ș, c o ș a r ă, c o ș a r c ă.

COȘÁR s. m. v. **coș**[2].

COȘĂR s. a. v. **coșar**[1].

COȘÁRĂ s. f. *Corbeille, panier.* — (În regiunile apusene) C o ș (1°), coșniță (1°), c o ș a r c ă. (Timișoara) Com. A. COSMA. *Kosharĕ* = corbis. ANON. CAR. *Se duce cânele cu coșara in gură până la curte.* MERA, B. 111. *O fată... cu o coșară'n mână.* ALEXICI, L. P. I 200/15. [D i m i n u t i v: **coșăriță** s. f. *Trimise... cu o coșăriță la curte, doar se vor îndura oaspeții să-i arunce și lui un os de ros.* MERA, B. 111. | N o m e n a g e n t i s: **coșărár** s. m. = cel ce face coșuri, coșar (1°). DICȚ.]

— Din ung. **kosár,** idem (Cf. slov. *košár* «coșniță rotundă», sârb. *košar* «coș de prins pește»).

COȘÁRĂ s. f. v. **coșar**[1].

COȘĂRÁR s. m. v. **coșar**[1] și **coșară**[1].

COȘĂRÁȘ s. a. v. **coșar**[1].

COȘĂRĂU s. a. (Dulgh.) Partie du chevron. — (Ungurism) Capătul căpriorului de subt streașină. REV. CRIT. III 120. [Și: **cusurău** s. a. *Cusuraie* = lemnele pe care se coase căpriorii. H. XVII, 4].

— Din ung. **koszorúfa** «cosoroabă». Cf. c o s o r o a b ă.

COȘÁRCĂ s. f. 1°. *Corbeille, manne.* 2°. Sorte de *nasse.* 3°. *Grenier à maïs.* 4°. Sorte de *crible.* — (Mai mult prin Transilv., Bucov.).

1°. Paner (ȘEZ. V 59/25), coș, corfă, cotarcă (VAIDA, ȚIPLEA, P. P., CABA, SĂL. 96, BUD, P. P.); spec. coș (1°) mai mare (HERZ.-GHER. M. IV 241), cu una s. cu două toarte (com. ITTU). *Coșarca* slujește pe alocuri la adusul paielor dela arie; paiele... [care] se pun în *coșarcă* îndesate. *Coșarca-i* făcută din cercuri de lemn de alun despicate în două și legate cu teiu. PAMFILE, I. C. 143, cf. A. 220 J. II 332. *Ș'au umplut o coșarcă de ouă, au acățat-o pe cap și s'au... dus cu ea la târg.* SBIERA, ap. TDRG. *Se fac leagăne și din nuiele în forma unei coșerci* [*corfe*]. MARIAN, NA. 312. *Pomenele... se pun una peste alta pe o mescioară acoperită cu o față de masă curată sau într'o coșarcă mare și frumoasă.* id. I. 167/9. *O fetiță, care ducea o coșarcă cu pită, pe cap.* RETEGANUL, P. III 86/15. *O mulțime de coșerci cu fel de fel de bani.* ȘEZ. I 286/29. *Însura-m'aș, însura, Nu știu soacra ce mi-a da: Coșarca cu fusele, Costrețul cu mățele?* ALECSANDRI, P. P. 363/3, cf. ȘEZ. I 105/2. *Ne-a dăruit o coșarcă de nuci.* BUD, P. P. 73. *Am o coșarcă de alune și numai o nucă între ele.* (= Stelele și luna). GOROVEI, C. 357.

2°. (Pesc.) Coș (2°), cf. vârșă. Pe la Turda, se pescuește în acest mod [cu coșurile pe sub maluri] și se numește pescuitul cu *coșarca*. ANTIPA, P. 131.

3°. Coșar (2°) de păstrat porumbul (com. ITTU), hambar, grânar (VICIU, GL.), coș (7°).

4°. Coș, prin care se strecoară boabele de struguri. Cf. coș (13°). *Boambele* [strugurilor], *care au trecut prin coșearca cea de strecurat, să se cureță de tină, și apoi să se tescuiască.* ECONOMIA, 163.

[Plur. *-șărci* (com. MARIAN) și *-șerci*. || Și: **coșoárcă** s. f. = coș de nuiele, moale (Târnave). IZ. IV, 7-8; **coșárgă** s. f. (plur. *-șergi*) = chelteu, coș cu două toarte (Suciul-superior, jud. Someș). Com. ITTU. || Diminutiv: **coșărcúță** s. f. Com. MARIAN, HERZ.-GHER., M. IV 241, **cușercúță** s. f. Cf. T. PAPAHAGI, M. 98/22. | Nomen agentis: **coșărcár** s. m. = cel care face coșărci, coșar (1°). FRÂNCU-CANDREA, M. 52; (cu derivatul) **coșărcărie** s. f. = meseria coșărcarului. Cf. GHETIE, R. M. 93. *Școala de coșărcărie din Storojineț.* SBIERA, F. 344.]

— Din ung. **kosárka** «coșuleț». Cf. coș, coșniță, coșar(ă).

COȘĂRCÁR s. m.
COȘĂRCĂRÍE s. f.
COȘĂRCÚȚĂ s. f.
} v. **coșarcă.**

COȘÁRE s. f.
COȘĂRE s. f.
COȘĂREÁN s. m.
COȘĂREÁȚĂ s. f.
COȘĂRÉL s. a.
} v. **coșar**[1].

COȘÁRGĂ s. f. v. **coșarcă.**

COȘĂRÍE s. f.
COȘĂRÍT s. a.
} v. **coș**[2].

COȘĂRÍȚĂ s. f. v. **coșară**[1].

COȘÂRLĂIE s. f. v. **coș**[2].

COSÁȘ s. m. I. 1°. *Faucheur.* 2°. *Fabricant de faux.* II. 1°. a) *Sauterelle (Locusta viridissima).* b) *Locusta cantans.* 2°. *Grylus ruralis.* 3°. *Faucheur (araignée : Phalangium opilio).* III. Nom d'une *chanson.*

I. Propriu. 1°. Cel ce cosește, cositor (I 1°). *Kosash* = falcator. ANON. CAR. *Koszas* = foenifex. LEX. MARS. 135. *Un cosaș lucră cât zeace secerători.* ECONOMIA, 49. *Au îndreptat cosașii... spre cosirea fânului de menzâluri* (a. 1823). URICARIUL, X 240/6. *Sutele de cosași ce-i împânzisem pe întinsele fânațe...* I. IONESCU, C. 45. *Iată vin cosașii veseli, se pun rând.* ALECSANDRI, P. III 68. *Niște cosași ce făceau fân.* ȘEZ. III 67/14. *Cositorul sau cosașul începe a cosi sau „a trage cu coasa".* PAMFILE, A. 153. *M'oiu face... Un cosaș cu coasa'n spate Și-oiu cosi florile toate.* RETEGANUL, TR. 141/5. || (Astron.) **Cei-trei-cosași** = cele trei stele, numite și «cei-trei-sfinți», «trisfetitele», «toiegele», etc., așezate în linie dreaptă, din constelațiunea Orionului. CADE.

2. (Atestat numai la H. XVII 312, între meserii. Probabil) Cel care face coase. *Cosașiu (la fabrica de fier).*

II. P. anal. (Entom.) (Cu aluzie la țârâitul pe care-l produce insecta și care seamănă cu fâșâitul coasei. Cf. MARIAN, INS. 520). 1°. Numele mai multor insecte (H. III 139, X 68, 85, 422, 465, 498, XII 287) din familia lăcustelor (LB., H. X 354, ȘEZ. V 59/18, MARIAN, INS. 518 ș. urm., id. O. I 59, PĂCALĂ M. R. 32, HERZ.-GHER., M. IV 240, PAMFILE, CRĂC. 121). Cf. acridă. *Cosașul* e de două feluri: a) Cel mare se mai numește și: (Mold., Bucov.) **cosaș-mare, -verde** (așa și în Transilv.), (Bucov.) **cosáriu,** (Transilv.) **cosáciu,** căluț (-mare, -verde, -de-iarbă s. -de-câmp), lăcustă-verde, cobiliță, cobilițariu, scăluș. Cf. căluț (II). b) Cel mic se mai numește și: **cosaș-mic,** căluț-mic, -cenușiu s. -de-câmp s. -de-pământ. | Alte specii: **Cosaș-gălbiu** = căluț-gălbiu, călușel (II 2°. a). **Cosaș-pestriț** = căluț-pestriț, **cosaciu-pestriț** *(Decticus verrucivorus)* PĂCALĂ, M. R. 32). **Cosaș-roșietic** = căluț-roșietic s. călușel (II, 2°. a). **Cosaș-roșu** = pârâitoare (MARIAN, INS. 516). Cf. MARIAN, INS. 518 ș. urm. *Pe prunduri am urmărit cosași, un fel de lăcuste mărunte cu salturi lungi.* SADOVEANU, I. A. 38. *Urechiușă Stă la ușă; Doi țânțari Lăutari; Un cosaș Ceteraș.* MARIAN, INS. 487. *Decât roabă pe pământ, Mai bine moartă'n pământ, Or să fiu p'o apă mare,... Să fiu masă peștilor Și cină cosașilor.* ȘEZ. III 211b/29.

2°. Greieruș-de-câmp. LB. Cf. DDRF.

3°. Un fel de paianjen (germ. After-, Krebsspinne), LB., (germ. „Weberknecht"), WEIGAND, B. B. 95.

III. (Muz.) Numele unui cântec. *Când eram flăcău,... cântam și eu v'o câteva cântece de dor : Jieanu,... Cosașu',...* JIPESCU, O. 91.

[Și: **cosáciu** s. m. (ad I 1°) *Dar sosind el, iată că sosesc la dânsul alți cosaci.* SBIERA, ap. DDRF., cf. BARCIANU; (ad II 1°) MARIAN, INS. 519; — (cf. și rus. *kosarĭ* «cositor») **cosár(iu)** s. m. (ad II 1°) MARIAN, INS. 518. Cf. JAHRESBER. XII 137, 153. | Diminutiv: **cosășél** s. m. (ad I 1°). *Mândră, mândrulioara mea, Și eu numai că m'oiu fa*[ce] *Tăt un frumos cosășel Și'ntatâta mi-oiu cosi, Până că te-oiu răsădi.* ȚIPLEA, P. P. 27; (ad II) Un soiu de lăcustă. ȚIPLEA, P. P.]

— Derivat din **coasă,** prin suf. *-aș* sau din ung. **kaszás** «cositor» (și cu sensul II 3°). Pentru înțelesul II. 3°, cf. bulg. *kosač.*

COSĂȘÉL s. m. v. **cosaș.**

COSÁȘTINĂ s. f. *Pré* ou *champ fauché.* — (Frata, Câmpia ardeleană) Holdă cosită pentru nutreț la vite (com. V. BUCUR), loc cosit de curând (PAȘCA, GL.), fânaț de deal (Berința, com. ITTU). Cf. miriște. [Și: **cosíștină** s. f. (Ciocman, com. ITTU).]

— Derivat din **cosi.** Pentru sufix, cf. și: cânepiștină, împărțaștină, cucuruzaștină.

COSÁTOREÁSĂ s. f. } v. **coase.**
COSĂTÚRĂ † s. f. }

COȘÁVĂ s. f. sing. Nom d'un *vent.* — Numele vântului de răsărit (H. II 314, V 390, DR. I 282), de miază-noapte, dela șes (BUCUȚĂ, R. V.), de apus (H. IX 130), dela vale (PAMFILE, VĂZD. 53, BOCEANU, GL.), crivăț (H. V 130). *Bate coșava.* BOCEANU, GL.
— Din bulg. **košava** «vânt de Nord-est», sârb. **košava** «vânt dela Dunăre».

COȘBÁR s. a. *Calotte* (de ruche). — (Roșia, jud. Arad) Coaja de cireș, paltin, etc., care se pune pe coșnițele albinelor contra soarelui și a ploii, căptar. Com. ITTU.

CÓSCĂ s. f. (Zool.) *Chat.* — Pisică. H. I 236.
— Cf. bulg. *kotka*, pol. *kocica (koczka)*, idem.

CÓȘCÁ s. f. *Coquille.* — Coajă. *Godacul o sbughește afară, cu coșca de bostan în gură.* I. CIOCÂRLAN, SĂM. IV 155. — Cf. coșcov.

COSCÁIE s. f. (Ornit.) v. **coscaiu.**

COSCÁIU s. m. (Ornit.) *Corbeau.* — Corb. DICȚ. *De unde să fie bobocul ăsta pe gârlă, și acum, în vremea nopții? O fi vreunul rătăcit de cu ziua, ori scăpat din ghiara vreunei coscăi.* VISARION, FL. 101. *Tu nu l-ai văzut De valuri bătut, De maluri izbit, De coscai scobit?* POP., ap. GCR. II 298/29. [Și: **coscáie** s. f. (cu plur. *-căi*).]

COȘCÁNĂ s. f. (Bot.) *Jonc, roseau.* — *Coșcani* = rădăcini rămase dela stuh. ION CR. III 54. *Coșcană* = stuhul ars ori tăiat la fața bălții ori pe plagie. SADOVEANU, I. A. 84. *Un târpan care servește pentru curățit bălțile de buruieni, de coșcană* (glosat prin: buruieni). (La Prut). ANTIPA, 471. — Cf. coșcov II 4°.

COSCIÓR s. a. v. **coș**[2].

COSCIÚG s. a. v. **coșciug.**

COȘCIÚG s. a. 1°. *Panier, corbeille, caisse.* 2°. *Cercueil.* 3°. *Outre.* 4°. Partie du chariot.
1°. (Mold., Bucov.) Coș (1°) ALECSANDRI, T. 1772, Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC, cf. CIHAC, II 75), coșniță (1°) de papură, în patru colțuri, nu prea adâncă, dar lungă, întrebuințată pentru târguieli (TDRG.); p. ext. ladă. *Adormi pre coșciugulŭ cu smochine.* DOSOFTEIU, V. S. 105[b]/33 (coșnița cu smochinele, id. ib. 106/116). *Să învețe a împleti coșnițe sau coșciuge.* DRĂGHICI, R. 105. (Ion Păpușaru'): *De-abia am putut scăpa cosciugu' cu păpuși din ghiarele lui.* ALECSANDRI, T. 58. (În funcțiune adverbială) Grămadă. *Pasărea se dete peste cap și se prefăcu într'un voinic foarte frumos, rămâindu-i penele coștiug lângă copaciu.* SBIERA, P. 68/2. || Spec. Coșuleț făcut din scoarță de brad (s. de lozie s. de salcie, com. MARIAN) îndoită la mijloc, iar la capete cusută cu crenguțe de brad (Vaslab, cf. VICIU, GL.), în care se culeg fragi și smeură (com. MARIAN).
2°. Spec. Sicriu (COSTINESCU, H. II 4, cf. 82, 148), raclă, sălaș, tron, casa-mortului, casă-de-brad, jghiab, lemn (H. IV 166), copârșeu, coș (6°). *Cosciugul* are capac, pleoapă s. blană. Cf. MARIAN, I. 237/14, MUSCEL, 61. *Se apropiè* [Hs.], *atinse-se de coșciug... strigă mortului... „Scoală!"* CORESI, EV. 347/24. *Coprinse coșciugul cu moaștele svântului, în brațe.* MAGAZ. IST. IV 253/23. *Nu merge niciodată la mormânturi, să vază coșciugele pline de împuțiciune și de putoare.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Așezându-l apoi în coșciug, l-au dus la groapă.* BARAC, T. 75. *Coștiugu' să i-l îmbrace cu roș.* GRAIUL, I 246. *Ș'a lăsat cu jurământ: „Să-mi faci cosciug de argint".* TEODORESCU, P. P. 286[b]. *Pă Burulean că-l lua, Cosciug de ceară-i făcea; Cosciug de ceară domnească, S'aibă să se pomenească.* ȘEZ. II 78[b]/1-2. *Cine-l face, nu-i trebue; Cine-l cumpără, nu e pentru el, și cui îi trebue, nu-l știe și nu-l vede. (= Cosciugul).* ib. IV 92. *Cosciugul acopere greșelile doctorilor.* GOLESCU, ap. DDRF. *Un mic coșciug cuprinde pe cel ce lumea nu l-a putut cuprinde.* id., ap. ZANNE, P. VIII 263.
3°. † (Numai la DOSOFTEIU) Burduf (II 1°), foale (1°). *Pre sv[i]nț[i] îi băgară în coșciúge de bou și-i aruncară în mare* V. S. 99.
4°. Parte a căruței. Cf. coș (8°). H. XIV 17.
[Plur. *-ciuge* și *-ciuguri* POLIZU. | Și: **cosciúg, coștiúg** (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), **cociúg, coștíg** (Brașov), **cuschiúg** (RUSSO, S. 128), **corciúg** (DDRF) s. a.]
— Din slav. **kovčegŭ** (rus. **kovčégŭ**, «cutie, dulap, cufăr, chivot»; bulg. **kovčég**; sârb. **kovčeg**, id.), apropiat de *coș* (bulg. *košče* «coșuleț»).

COȘCOÁVĂ s. f. v. **coșcov.**

COSCODÁC s. m. v. **scodac.**

COȘCODÁN s. m. (Zool., Mold.) Sorte de *singe; marmot.* — Soiu de maimuță cu coada lungă. DICȚ. *Unii zicea: moimâța Lyviii,... Alții zicea: coșcodânu' Tharsisului vechiu (care acum se zice America).* CANTEMIR, IST. 61/30. | Fig. (Despre persoane, fără ca sensul originar să mai fie înțeles; termen glumeț de ocară) *Așteaptă, coșcodane, să-ți arăt eu!* ALECSANDRI, T. 1314.
— Din pol. **koczkodan,** idem, rut. **kočkodan** «om urît, îmbrăcat în mod ciudat».

COȘCOGÉ adj. invar. v. **coșcogea.**

COȘCOGEÁ adj. invar. *(Très) grand, gros, énorme, à point.* — (În Țara veche; despre persoane și lucruri, uneori cu o nuanță ironică) (Foarte) mare (CREANGĂ, GL.), enorm, cf. barosan; ajuns (la maturitate), crescut (mare), desăvârșit. *Dintr'atâtica, s'o făcut coșcogè fătoiu.* ALECSANDRI, T. 339. *Fete mari coșcogea, cât niște dragoni.* id. ib. 420. *Îmi trânteșite peste ochi coșcogea buchet.* id. ib. 1057. *Din sadea Isaia, s'a pomenit deodată goșgogea Isailof.* GHICA, S. 404. *Era un cogemite Martin, blănit de iarnă.* GANE, ap. ȘIO. *Masa... era joasă... și pe dânsa fumega o cogemite mămăligă.* id., ap. TDRG. *Gojgogeamite fată de împărat.* CALENDAR, ap. ȘIO. *Aș! când vine cojcogea fiu de beiu, eu nu miros nimic.* I. NEGRUZZI, IV 520. *Să le faci dumneata rost de un capitălaș, să s'apuce și dânșii de vreo negustorie, că sunt gogeamite gâliganii acuma, nu mai face să se lase tot în spinarea bătrânului.* CARAGIALE, S. N. 36. *Da vino-ți în fire, bre, omule, că ești coșcogea gligan!* VLAHUȚĂ, N. 128. *Dragul nostru flăcău, află că Mercana... s'a făcut cogeamite juncă.* SANDU-ALDEA, D. N. 229. *A dăruit gogeamite casă pentru școală.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 248. *Un țăran... prinsese-o vulpe coșcogea și vie.* CONTEMPORANUL, III 94. *Uite, vezi ce-avuși în gură? Coșcogemite coptură.* ib. III 731. *Strângând de gât un coșcogea curcan.* ib. V, vol. II 197. *Și cătând, găsește'n vatră, Sus pe foc, cogea căldare.* SPERANȚĂ, ap. TDRG. (ms.). *Bine-ți șede, coșcogeme coblizan, să umbli lela pe drumuri?* CREAN-

GĂ, A. 69/8. *Un gogea vultur și-un biet erete.* ION CR. II 185. *Poi cine, cocoane? Știu și eu cine să fie, din cogeametea iarmaroc?* ib. II 222. *Coșcogeamite vie.* ib. III 37. *Din coșcogeamite omul, te-ai făcut un cosac.* ISPIRESCU, L. 45. *Acestea sânt beldii, la tine? Nu vezi că-s coșcogeamete copaci, groși și înalți, crescuți cum se cade?* SBIERA, P. 181/11. *Nu puturăm noi, coșcogeamite cruci de voinici...* STĂNCESCU, B. 113. *Băietul a crescut mare, de era acum cogemite om.* ȘEZ. I 97/12. *Un coșcogea corb se lăsa spre el.* ib. II 55/6. *Era, coșcogemite porcu' de mare.* ib. II 108/23. *Lângă ea ședea cogemite șerpe vânăt, ce se uita galeș la ea.* ib. II 122/26. *Ia o cogemite baligă de vacă.* ib. III 34/23. *Fata era făcută un lac di lapti și Ion Milea coșcogemiti rățoiu.* ib. VI 9. *Dându-i cele nouă bucăți — coșcogemete bucăți — de pere.* PAMFILE, D. 68. [Și: **coșcogè, coșcogeámite, coșcogeámete, coșcogémite, coșcogémete, coșcogémiti, cojcogeà, coșcogéme, cogeámite, cogeámetea, cogémite, goșgogeà, gojgogeà, gojgogémite, gogeámite, cogeà, gogeà.** Cf. DICȚ.]

— Din turc. **koș koğa** «enorm, colosal» (propriu: «om bătrân») intrat la noi direct sau prin Sârbi **(koğamiti** «adult, bătrân», **koș koğamiti** «mare, enorm») și mai ales prin Bulgari **(koğamiti, koș-koğa(miti),** idem). CIHAC, II 74, ȘIO, CADE.

COȘCOGEÁMETE adj. invar.
COȘCOGEÁMITE adj. invar.
COȘCOGÉME adj. invar.
COȘCOGÉMETE adj. invar.
COȘCOGÉMITE adj. invar.
COȘCOGÉMITI adj. invar.
} v. **coșcogea.**

CÓȘCOV, -Ă adj., s. f. I. 1°. *Crcux, poreux, gondolé.* 2°. *Creux, carié.* II. 1°. *Cavité, trou, ampoule.* 2°. *Monticule, dépression.* 3°. *Trou, creux.* 4°. *Fange, tourbe, marécage.* — (Mold. cu Bucov.).

I. Adj 1°. Cojit, umflat, burdușit (II 1°), gol pe subt coajă, scorburos (ȘEZ. XXIII 43). *Pâne coșcovă.* DICȚ. *Pe cuptorul uns cu humă și pe coșcovii* (tip. greșit *roșcovii*) *părești Zugrăvit-au...* EMINESCU, P. 192. *Părești coșcovi și mohoriți asudă mereu.* N. REV. R. II S. II 95. *Te înfunzi într'un beciu... cu părești coșcovi, buboși.* IORGA, ap. CADE.

2°. (Despre dinte) Găunos, (despre ridiche) cucutos: *Dinti* (= dinte) *coșcuv, ridichi coșcuvă.* HERZ.-GHER., M. 241.

II. S. f. 1°. Loc gol pe subt coajă, pe subt piele (ȘEZ. XXX 268), cojitură, bășicătură (cf. DICȚ), umflătură (cf. CC. II-III 216/13), bulbucătură mică, copârțău mic de tot (PORUCIC, T. E. 25). (În funcțiune adverbială) *În urma ploii părești Zugrăvit-au... coșcova (s'au coșcovit).* PAMFILE, C. *Plină coșcovă* = încărcată, de (= încât) dă afară (de pe Borcea, jud. Ialomița) COM. SAT. 49.

2°. (Topogr.) *Coșcoave* = umflături sau ridicături mici de pământ. CC. II-III 216/13. || *Coșcovă* = depresiune adâncă cu un diametru mai mic de 2 m. (PORUCIC, T. E. 31), teren mai așezat, depresiune în formă de groapă mai mică uscată (uneori în urma scoaterii nisipului s. prundului), crov, cf. cute, răgălie, bahnă, chișaiu (com. ITTU).

3°. Bortă (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), găunoșitură (CADE.), mai ales în malurile apelor. *Câte un guzgan de apă trece în not, clipotind, de la o coșcovă la alta.* SADOVEANU, ap. CADE. *Racii îi prind cu mâna, prin coșcove.* SADOVEANU, I. A. 62. | Spec. *Coșcoavă* = locul unde adună copiii poame (Roșia, Arad, com ITTU); locul unde se adună pești, mai cu seamă în afundătură de țărmure, coptă (= copcă), coif, răgălie (ib., com. id.). | Mic șes mănos, mai așezat față de vecinătate (Muscel, com. id.), depresiune, groapă mai mică, uscată (com. id.).

4°. *Coșcove* = nomol vegetal amestecat cu bucăți de rizome de stuf și papură în descompunere (ANTIPA, P. 196), cf. coșcană. *Luntrea se isbi de o coșcovă și rămase nemișcată. Încet pășiiu pe plagie.* SADOVEANU, SĂM. II 712. *La o mică depărtare de undiță ...se prinde... o bucată de coșcovă sau un dop de plută sau măduvă de soc, etc., care plutește la suprafață și ține undița suspendată.* ANTIPA, P. 126.

[Și: (ad I) **cóșcuv, -ă** adj., s. f. (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC, HERZ.-GHER., M. IV 241); ad II) **coșcoávă** s. f.; — *(+ cotrov)* **coștiov** (pronunț. *-știov)* s. a. = loc unde se ascund și trăiesc peștii și racii, pe subt rădăcini și maluri; adăpost pe care și-l fac câinii în paie s. fân (Bihor). POMPILIU, BIH. 1008. | Verb: **coșcovì, coșcuvì** (dial. *coșcuzi)* IV^a = (trans.) a face să se cojească, a coroji, a coși, a rădica partea s. pătura dedeasupra în sus (MARIAN, V. 57); (refl.; despre tencuiala s. varul de pe pereți, despre fâșiile de nuc de pe mobile, etc.) a se deslipi de vechime s. de uscăciune (COSTINESCU), a se ridica coaja, a crăpa (ȘEZ. XXIII 43), a se coji, a se scoroji, a se scovârda, a se burdui (II 1°), a se coși (HERZ.-GHER., M. IV 241). *Dacă sgaiba nu se va căuta..., atunci ea sapă tot piciorul, îl coșcovește pe subt unghii, și se calicește vita de ispravă.* DRĂGHICI, ap. TDRG. *Fierbe, ocnă, clocotește, Pământul mi-l coșcovește.* MARIAN, V. 56. *Când peretele de var se coșcovește, se rade și se dă cu lut galbăn.* PAMFILE, J. I. *Se coșcovise scoarța copacilor.* GRIGOROVITZA, ap. CADE.; (cu abstractele:) **coșcovíre, coșcoveálă, coșcovitúră** s. f. = cojire, ridicătură, burdușire, parte (dintr'un părete) cojită. PAMFILE, C. *Năruise coșcoveala de pe doi pereți, cu bătaia pumnilor.* GÂRLEANU, ap. CADE. *Aceleași coșcovituri uriașe ale scoarței de lut.* IORGA, ap. CADE.; (și cu part.-adj.) *Pâne coșcovită.* DICȚ. *Trebue dată la pământ toată tencuiala coșcovită.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *El se odihnește supt o piatră de marmoră frumos săpată și coșcovită la mijloc ca un sicriu.* IORGA, B. 83. *Părești coșcoviți și'ncondeieți de șirloaie stirigite încep să se desprindă din bârnele învechite.* MARIOARA FLORIAN, SĂM. I. 385. *Fereastra răspundea într'un zid grunzuros și coșcovit.* C. PETRESCU, C. V. 45. *Fracurile negre, cu piepții cămășilor coșcoviți.* id. î. II 193.]

— Cf. rus. **kočkovatyi** «cu ridicături, deluros» (CADE.). Cf. coșcă.

COȘCOVÍ vb. IV^a
CÓȘCUV, -Ă adj., s, f,
COȘCUVÍ vb. IV^a
} v. **coșcov.**

COSEÁLĂ s. f. v. **coase** și **cosi.**

COSEĂȘCĂ s. f. sing. (Iht.) v. **cosa.**

COSECÁNTĂ s. f. (Mat.) v. **secantă.**

COȘENÍLĂ s. f. (Entom.) *Cochenille.* — Insectă, originară din Mexic, care trăește pe frunze de nopal și din care se scoate o coloare roșie-stacojie, cârmâz.

— *N.* din fr.

CÓȘER, -Ă adj. v. **cușer.**

COȘERÁR s. m.
COȘÉRE s. f.
} v. **coșar**[1].

COSERÍ vb. IV[a] v. **cosor.**

COȘERÍE s. f. } v. **coșar**[1].
COȘERÍȚĂ s. f. }
COȘÉR (IU) s. a. }

COȘEȚÉL s. m. (Bot.) v. **cosițel.**

CÓSI s. f. (Agric.) v. **cosie.**

COSÍ vb. IV[a] I. 1°. *Faucher, couper.* 2°. *Faucher, tuer, détruire.* 3°. *Brouter.* II. *Se couper* (en parlant du cheval qui se blesse les pieds); *s'effiler* (en parlant des pantalons).

I. Trans. și absol. 1°. A tăia cu coasa (I 1°) iarba, plantele de nutreț, cerealele. *Koséșk* = falco, -as. ANON. CAR. *Ca iarba denapoia celui ce cosește.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Au cosit iarba pen pregiuru taberii.* LET. I. A. 21/10. *O falce* [de] *fân să coseacă și să. clădească* (a. 1805) URICARIUL (II 146/12. *Dacă nou-născutul e băiat, fac o mulțime de șăgi cu lucruri bărbătești, precum: cosesc, adună...* MARIAN, NA. 267. *Mă duseiu cu coasa'n laz, Cosiiu iarbă și năcaz.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 150, cf. 222. *De când în ai sămănat, Boală'n oase mi-ai băgat. Ia, zău, coasa și-l cosește, De boală mă mântuește.* id. ib. 457. *Am bătrânit cosind!* DOINE, 3/14. *Să coseacă fân pe rouă.* ib. 32/16. *Unde mergi, bade 'n cocie? — La cosit, soro Mărie, Să cosesc frunza căpșunii, Să iubesc mândruța lumii.* HODOȘ, P. P. 47. *Fă-mă trestie pe baltă, Să cresc subțirea și 'naltă, Să mă coseacă cosașii.* ib. 57. *Cine nu știe să coseacă bine, este batjocorit așa: Par'că omoară la gușteri.* CIAUȘANU, GL. (subt coasă). | (Fig.) *Mă duseiu cu coasa'n luncă Și cosiiu jale adâncă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 222/8. | (Cu aluzie la moartea închipuită ca un schelet cu coasa în mână) *O! cum vremea cu moartea cosesc fără'ncetare!* ALEXANDRESCU, M. 87/3. [Moartea] *numai de-acolo cosește suflete, de unde-i poruncește Cel-de-sus.* ȘEZ. III 113/27.

2°. P. anal. (Instrumentul e o armă ucigătoare, o boală, etc., complementul oamenii). A tăia, a distruge, a omorî, a nimici, cf. secera. *Cosîndu-i cu tunurile din toate părțile.* DUMITRACHE, 368. *Ostașul... snopuri, snopuri îi cosește* [pe barbari]. ALECSANDRI, P. II 15, cf. P. P. 81/12. *Lăcrimioare, de-odată vântul rece fără vreme vă cosește.* id., P. I. 123. *Nici un leac, afară de cuțit, nu se cunoaște contra acestui parazit intern* [gălbeaza] *care cosește mai ales vite.* ȘEZ. III 147/8.

3°. P. anal. (Neobicinuit, despre gâște) A roade (iarba) păscând. *Peste gard, în liveadă, vro 40 de gâște coseau fără popas iarba verde.* S. NĂDEJDE, ap. DDRF.

II. Refl. și intrans. (Despre cal, când se lovește, la mers, cu un picior de celălalt) A se răni cu potcoava la chișiță. DAMÉ, T. 51. [*Calul*] *să nu se coseacă.* DR. V 83. (Cu același sens, intrans.) *Boul cosește.* Com. ȘT. PAȘCA. || P. anal. (Despre marginea de jos a pantalonilor) A se roade prin frecare. [*Hagiul*] *taie din turul pantalonilor, ca să-i cârpească pe jos, când se cosesc.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

[Dialectal, rostit: *cosî.*] | Abstracte: (ad I 1°) **cosíre** s. f. = acțiunea de a cosi; lucrul făcut cu coasa, coasă (II 1°). (LB., C. C. II-III 135); **locul** de pe care s'a cosit iarba s. cerealele (cf. C. C. II-III 135, 250) și pe care pasc apoi oile (cf. H. VIII 120, 127, vol. II 98); fânaț (H. X 5, C. C. II-III 135, 250); recoltă (de iarbă, trifoiu) bună **pentru** cosit, coasă (II 2°); iarba cosită care e încă pe brazdă, polog (Cf. HERZ.-GHER., M. IV 240). *La deal, după cum umblă cosârea, pre subt fața Runcului* (a. 1772). ȘTEFANELLI, D. C. 107. *Acest loc este în destul de bogat, pentru ca să ne dee și o cosire de trifoiu.* I. IONESCU, C. 30. *Cini treci pi cosîrî? Marincuța lu Vasili.* VASILIU, C. 108; — **cositúră,** s. f. = acțiunea de a cosi (I 1°), cosire (1°); ceea ce cosește un cosaș (COSTINESCU); câmp lucrat (H. III 310, XII 140, 82), de pe care se cosește iarba (cf. COSTINESCU), pentru a se face fân, fânaț (C. C. II-III 216), cosire; locul, fânațul cosit (cf. BARCIANU, PAMFILE, A. 160), cosire; recoltă (de iarbă, nutreț), cosire; (ad II) rana dela picioarele calului care s'a cosit. *5 pogoane cositură, 3 d'arătură.* JIPESCU, ap. TDRG. *Staulile... se mută din săptămână în săptămână, lungiș și curmeziș, pe pământul de arătură sau de cosătură.* FRÂNCU-CANDREA, M. 25. *Ce-am iubit nu se mai vede, Nici prin crâng, nici prin livede, Nici prin cositura verde!* TEODORESCU, P. P. 277[b]. *Pe toate cositurile pasc vara iepile cele cu mânzi.* I. IONESCU, D. 526. *Când se pune 'n cositură, îi dau mirișlile 'n gură!* DOINE, 145/3. *Dijma din 5 una din cositura fânațului.* I. IONESCU, M. 156. *Când acestui nutreț sau cositură îi va veni vremea să se coseacă, va fi cosit.* PAMFILE, A. 72. *Popușoii... se cosesc după culegere, iar ca să se usuce, se pun pe ocnițe, întocmai cum am văzut că se pune și cositura de ovăz.* PAMFILE, A. 225, cf. 147; **cosít** s. a. = acțiunea de a cosi (I 1°), coasă (II 1°); timpul în care se cosește, vremea coasei; recolta (de iarbă, nutreț), cosítură; plata pentru cosire. *S'o dus într'o dzî trii oamini la cosit.* ȘEZ. VI 1. *Oamenii ies la coasă sau la cosit.* PAMFILE, A. 152. *Vremea cosîtului.* HERZ.-GHER., M. IV 240. *Mi-i milă de obraz, Că rămâne fript și ars Și rămâne ofilit, Ca otava de pe rît, Cându-i bună de cosit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 102; — **coseálă** s. f. (ad II; despre animale) = obiceiul de a se cosi. *Pe glesnă se observă adesea urme de rane produse din coseală, la caii rău conformați.* GORUNEANU, HIPOLOGIE, ap. TDRG. | Part.-adj. **cosít** (cu negativul **necosit**), **-ă** = tăiat cu coasa. *El era lungit pe o câmpie cosită, fânul clădit mirosea.* EMINESCU, N. 48/15. *Dacă pânea* [= grâul] *n'a fost făcută snopi, ci a fost cosită, adecă atunci când este cosătură, ea se împrăștie cu furcile pe toată fața ariei, ca și snopii.* PAMFILE, A. 204. || Adverb: **cosiș.** *A merge cu picioarele cosiș,* ca și când ar cosi. CODIN, ap. PASCU, S. 357.]

— Din slav. **kositi,** idem. Cf. coasă, cositor[1], cosaș, cosie.

COȘÍ vb. IV[a] I. 1°. *Gonfler, enfler.* 2°. *Battre, rosser.* 3°. *Mettre dedans, rouler.* 4°. *Voler.* II. 1°. *Se couvrir de boutons.* 2°. *Piquer.* III. *Peler, décortiquer.*

(Mold. cu Bucov. și Transilv. de Nord și Vest).

I. 1°. Refl. A se înfoia (LB.); spec. a crește (despre aluat ALEXI), a se burdușî (despre tencuială HERZ.-GHER., M. IV 241), a se băși ca, umfla (despre piele, corp, în urma unei loviri, etc.). *I se coșesc spatele de lovituri.* ȘEZ. I 272/14. *Le număra și cu măcăul cel de alun, până se mai coșeau pe spate.* RETEGANUL, ap. CADE. *Ca să nu mai joace, popa... s'au legat cu pletele de borta laiței... Acum au început Pepelea a zice din fluerul său... Preutul se sgâțâia cu pleiele de borta laiței... Au început a smunci laița, laița pe dânsul, cât acuma mai că i s'au fost coșit pielea pe cap.* SBIERA, P. 10/29.

2°. Trans. (= factitiv) A face pe cineva să i se umfle spatele, pielea etc. din cauza bătăii ce i-o dai, a bate, a burdușî, a snopi în bătaie. LB., REV. CRIT. III 120, CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. H, Com. MARIAN și G. TOFAN. *Îți vine câteodată să-i coșești în bătaie, dac'ai sta să te po-*

triveşti lor. CREANGĂ, A. 39/6. *De n'or afla toate în rânduială şi macul strâns până'ntr'un fir, curat, curăţel, apoi să ştie că or coşi-o în bătaie.* SBIERA, P. 214/2. *Pe mine m'a coşit în bătaie.* ŞEZ. I 264/12. *De nu-i repede la picior, îl coşaşte de bătaie.* SEVASTOS, N. 260/16.

3°. Trans. A păcăli, înşela, seduce, trage pe sfoară: *M'a coşit rău! Las' că te coşesc eu!* REV. CRIT. III 120.

4°. Trans. A fura (Straja în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

II. (Prin apropiere de *coş*[3]).

1°. Refl. (Despre piele s. om) A se umplea de bubuliţe (DDRF.). Cf. coşit.

2°. Trans. A mușca tare, încât pielea să se băşice. *Mă coşăsc* (şi *m'or cojit*) *puricii.* HERZ.-GHER., M. IV, 241, 243 (cf. cojì) *Ne-au coşit* (= ne-au pişcat şi beşicat) *ţânţarii.* CREANGĂ, GL.

III. (Prin apropiere de *coajă*) Refl. A se coji, «a se beli de scoarţă» (LB.); trans. a coji, a beli (LB.).

[Adjectiv: **coşit, -ă** = umflat, înfoiat, găocit (LB.); bătut, snopit în bătăi; (despre pâne) umflată (POLIZU), băşicată (VICIU, GL. subt băşicată), belit de scoarţă (LB.). *Cu oasele rupte şi cu pielea coşită de ciomegile bărbăţelului...* CUV. MOLD. a. 1929, 3 Nov. *Coşit de bube,* se zice de omul a[l] cărui corp e plin de bube. CREANGĂ, GL.; — (+ *cuşbă*) **cojbit, -ă** (despre mălaiu, când i se ia coaja) = coşit (Balşa, Săcărâmb). VICIU, GL. | Abstracte: **coşíre** s. f., **coşít** s. a. [Această apă] *fereaşte coşitul şi jupuitul obrazului.* PISCUPESCU, O. 300/3; — **coşitúră** s. f. = umflătură, tumoare (LB.); partea burdușită din tencuială (HERZ.-GHER., M. IV 241).]

— Din rut. **košiti sja,** idem (1°).

COŞÍ vb. IV[a] v. **coş**[3].

COSICÉL s. m. (Bot.) v. **cosiţel.**

COSICIOÁRĂ s. f. v. **cosiţă.**

CÓSIE s. f. (Agric.) *Manche (de faux).* — (Mold., Bucov.) Coadă, coporâie de coasă. Com. MARIAN, PAMFILE, A. 125. *Se înfige coasa, ... însă fără costie sau cosie, în pământ.* MARIAN, INS., 149. *O toporâşte* (la coasă) *sau cosie se vinde cu 60* [de] *bani până la un leu* (Zorleni, Tutova). ION CR. III 226. [Şi: **cósi** s. f. HERZ.-GHER., M. IV 240, **cóstie** s. f.]

— Poate, din rut. *kósyj* «strâmb», adus, prin etimologie populară, în legătură cu *coasă.*

COSIE † s. f. Sorte de *condiment.* — (Atestat numai la ŞINCAI) Un fel de condiment. *Am trimis Kaganului spţieşuri* [= specii de coloniale] *din India, adecă: piper, frunză din India, cost şi cosie.* HR. I. 118/11. [Accentul?]

COŞÍE s. f. *Grande chasse.* — (Bulgărism, în Dobrogea) Vânătoare mare. H. II 299.

— Din bulg. **košija** «alergare» (din turc. *koşe* «alergare, cursă»).

CÓSINUS s. m. sing. (Matem.) v. **sinus.**

COSINZEÁNA s. f. art. sing. (Mitol. pop.) v. **Sânziana.**

COSÍR s. a. v. **cosor.**

COSÍRIŞTE s. f. 1°. *Pré fauché.* 2°. *Manche de faux.* — (Mold. şi Bucov.).

1°. Loc cosit, cositură. *Pieptănătura de pe car, cât şi greblătura de pe cositură, cosirişte sau cosorişte, adecă de pe locul cosit, se aruncă de-asupra în car.* PAMFILE, A. 160. *De la noi şi până la voi, Tot cuţite răscuţite.* (= Urma coasei pe *cosirişte).* GOROVEI, C. 383, SBIERA, P. 323/12.

2°. Toporâştea, coada, cosia coasei. Cf. JAHRESBER, XIX 97, C. C. II-III 155.

[Şi: *(+cosor)* **cosoriştе** s. f.]

— Derivat din **coasă** sau **cosi** cu suf. **-işte** şi orientat, în sensul 1°, după *mirişte,* în sensul 2° după *codiriştе* (cf. şi rut. *kosovište* «coada coasei»).

COSÍŞ adv. v. **cosi.**

COSIŞOÁRĂ s. f. v. **coasă.**

COSÍŞTINĂ s. f. v. **cosaştină.**

COSÍŢĂ s. f. I. 1°. *Chevelure* (des paysannes), *natte, tresse.* 2°. *Mèche de cheveux.* 3°. *Callosité* (aux genoux du cheval). II. *Petit vesceron (Vicia hirsuta, Ervum hirsutum).*

1°. Părul capului femeilor (de la ţară, mai ales al fetelor) lăsat să crească lung şi, de regulă, împletit într'o coadă (3°) s. în două, care se lasă pe spate (cf. RĂDULESCU-CODIN, î.) s. se prind în jurul capului. Cf. chică (1°), plete, pletitură, codiţe, coamă. LB., COSTINESCU, PĂSCULESCU, P. P., ŢIPLEA, P. P., HERZ.-GHER., M. IV 240. *Kosicě* = capillus, coma ANON. CAR. *O purtară de cosiţe prin tot târgul.* DOSOFTEIU, V. S. 188. *O lună de cosâţă.* id. ib. 191. *Lui Paris mai iuşor... fără vieaţă îi pare a fi decât fără... mângâiere ochilor şi a cosiţelor Ileanii.* CANTEMIR, HR. 93/22. *Cosiţile nici cu totul împletite nici despletite.* ILIODOR (1773), ap. GCR. II 91/33, cf. MINEIUL (1776) 144[2]/2. *Frumoasă fetiţă, Cu lungă cosiţă, Cu mândru colan.* ALECSANDRI, P. I 64. *Cosiţa ta bălaie o aduci la ochi plângând..* EMINESCU, P. 189. *Vântul îi sălta'n cosiţă.* COŞBUC, B. 8. *Puiculiţă bălăioară, Cu cosiţa gălbioară.* ALECSANDRI, P. P. 24/4. *Tu rău m'ai fermecat Cu trei paie de la pat, Cu o schiţă din portiţă Şi cu fire din cosiţă.* id. ib. 306/8. *O dalbă crăiasă, Cu cosiţa trasă, Cu geana sumeasă, Chip de jupâneasă.* TEODORESCU, P. P. 76. *Fată cu cosiţa mare, Nu plânge aşa de tare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 209. *Mândră ..., Cu cosiţa tot cârcel.* id. ib. 393. *De-aş mai fi odată fată, Ştire-aş peana* (= floarea) *cum se poartă, C'aş purta-o în cosiţă Ş'aş da seara la guriţă.* id. ib. 397. *De-i fi deochiat de fată, Să-i cază cosiţele!* ŞEZ. III 195/9. *Port cosiţa pe spinare.* DOINE, 34/10. *Ileana Cosinzeana, Din cosiţă ruja-i cântă.* RETEGANUL, P. V. 40/23. *Surioara cea mai mare, Cu cosiţa pe spinare.* RĂDULESCU-CODIN, î. 338. *Rupte erau şi despletite Ale capului cosiţe.* ŞEZ. VIII 41. *Să-i cadă cosiţa, Să rămâie cheală!* PĂSCULESCU, L. P. 121/17. *Unde vaca nu rage, Unde boul în jug nu trage, Unde fată mare cosiţă nu'mpleteşte.* PAMFILE, B. 43. *Doamna în cămară, Cosiţele-afară.* [= Ridichea]. GOROVEI, C. 315. *Dacă badea ar avea cosiţe, i s'ar zice lele.* ZANNE, P. IV 249. # (De oare ce mai ales fetele poartă cosiţe, de obiceiu lăsate pe spate) **A împleti cosiţă albă** = a rămânea fată bătrână, nemăritată. Cf. ZANNE, P. 89, HERZ.-GHER., M. IV 240. *Eu..., care spuneam că voiu împleti cosiţă albă,... voiu fi... logodnica domnului Scarlat Măinescu.* C. PETRESCU, î. II 66. (De aici) **cosiţă albă** = fată bătrână. Cf. ZANNE, P. II 89, MARIAN, NU. 15/5. || **Cosiţe moarte** = păr fals împletit în coade. Cf. PAMFILE, I. C. 3; cf. perucă.

2°. P. restr. Şuviţă de păr. *În el este o cosiţă din părul meu.* C. NEGRUZZI, I 27. *Are o cosiţă din cosiţa ei.* ISPIRESCU, ap. DDRF.

3°. P. anal. Castana s. bătătura de la ge-

nunchii calului (confundată, probabil, cu chișiță). Cf. DR. V 305.

II. P. anal. (Bot.) Plantă ierboasă agățătoare, cu frunze terminate cu un cârcel ramificat, cu flori mici, de coloare albă-albăstruie, cu fructe în formă de păstări păroase. Crește pe câmpuri, livezi, grâne, porumbiști și drumuri. PANȚU, PL.

[Și (cu rostire dialectală): *cosîță* s. f. || Diminutiv: **cosicioáră** *(cosicioară* DR. V 525) s. f. *Ghiță nu mai zăbăvea, Cosicioarele-i tăia, În posunar le băga.* TEODORESCU, P. P. 630. *Cât era beșliu în țară, Purta Rada cosicioare.* MAT. FOLC. 89, cf. H. XI 303. *Chiruța, cum se scula, Dalb de obrăjel spăla, Cosicioara-și așeza.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 491. *Biata maică, vai de ea, Cosicioara că-și smulgea Și murgușul blăstăma.* id. ib. 498, PAMFILE, C. Ț. 60. || Part.-adj. (Numai la ANON. CAR.) **cosițát, -ă** = cu cosițe (ad I 1°) *Kosiczat* = capillatus. (Substantivat, la fem., Bot.) *Cosițată* = o plantă acățătoare (cf. cosiță II). *Briul se urcă pe arbori ca fasolea, cosițata, iedera, etc.* H. XI 331. *Din cosițată se face leșie bună pentru creșterea părului, dar părul să nu fie văzut de soare 40* [de] *zile, căci cade tot.* H. XI 327. Cf. breiu (1°).]

— Din bulg. **kosica** «codiță»; cf. sârb. *kosica* «păr frumos» (diminutivul lui *kosa* «păr»).

COȘÍȚĂ s. f. *Pilotis.* — (Rutenism, în Bucov.) *Coșâță* = podeaua (blana) subt un pod de apă. Com. AR. TOMIAC.

— Din rut. **kašicja** «dig zidit piezîș în apă». Cf. căsiță[3].

COSIȚÁT, -Ă adj. } v. **cosiță.**
COSIȚÁTĂ s. f. (Bot.) }

COSIȚÉL s. m. (Bot.) *Grande-berle (Sium latifolium).* — Plantă ierboasă, cu foliole dințate pe margini ca ferăstrăul; are flori albe; crește prin mlaștini, rovine și locuri apătoase. PANȚU, PL. Cf. CIHAC, II 65, BARCIANU. [Dicționarele mai dau și următoarele forme, care par suspecte: **cosițél** s. m. BARONZI, L. I. 132/2, DDRF., **coșețél** s. m. id., **cosicél** s. m. POLIZU, BARCIANU, DDRF.]

— Cf .rus. *kosecŭ*, sârb. *kosac* «cositor». TDRG.

COȘIȚÉL s. m. (Bot.) v. **cosițel.**

COSITÓR, -OÁRE adj., subst. I. 1° *Faucheur.* 2°. *Pré.* II. 1°. *Faux.* 2°. *Faucheuse.* 3°. *Pied* (d'animal domestique).

I. S. m. 1°. Cel ce cosește, om angajat să cosească, cosaș. *Câte-o prepeliță sfârâia pe deasupra ierburilor, gonită de apropierea cositorilor.* SADOVEANU, ap. CADE. *Cositorul sau cosașul începe a cosi sau a „trage cu coasa" pe partea dreaptă.* PAMFILE, A. 153. *Vro cincizeci de cositori, Patruzeci adunători, Să-mi cosească fân cu flori.* TEODORESCU, P. P. 601, ȘEZ. II 76b/11.

2°. S. a. Loc bun de cosit (PAȘCA, GL.), loc de coasă, cf. fânaț. *Bată-l Dumnezeu să-l bată. Cine-a scos drumul la baltă, Cine-a scornit sapă lată, Arătură și răzoare, Seceriș și cositoare.* TEODORESCU, P. P. 291.

II. S. f. 1°. (La Românii din Serbia) Coasă (I 1°). *Decă văzuiu și văzuiu, Luaiu costoara la spinare Și suiiu la valea mare... Trăseiu două trei poloage, Foamea la pământ mă trage... Luaiu coștioara de picior Și-o trântiiu de-un păducel, Mi-o frânseiu di pin cățel... Da tu mie că mi-oi face Dintr'o buză de coștioară Tot o mândră săbioară, De s'o arăni pe vară.* GIUGLEA-VÂLSAN, R-S. 337.

2°. Mașină de cosit. *Câmpul vesel și bogat, străbătut de tot feliul de mașini și instrumente: pluguri, grape, tefeluge, secerători, cositoare, fânoase cu câte un cal.* GHICA, S. 537. *Carul... se punea pe urma cositoarii și încărca fân.* id. ib. 543.

3. P. ext. (Cu referință la animalele care se cosesc (II) s. care, când fug, aduc cu piciorul ca și cosașul cu coasa) Picior. DR. V. 300, 305.

[Cu rostire dialectală: *cositór, -oâre* adj., subst. Și: (ad II 1°) numai **costoáră, coștioáră** s. f.]

— Derivat din **cosi,** cu suf. adjectivelor verbale și substantivelor instrumentale **-itor, -itoare.**

COSITÓR s. m. sing. (Met.) *Étain.* — Metal albicios-argintiu, foarte maleabil și mai ușor decât plumbul; din el se fac (mai ales se făceau) farfurii, tipsii, etc.; cu el se spoesc vasele de aramă ca să nu coclească, staniu. *Kossitor* = stannum. LEX. MARS. 247. *Cositóriu.* MARDARIE, L. 1602. *Blid de cositoriu.* LB. *Eu nu poci*[u] *să zic cum iaste apă să să chemi Iridanos... nici ostroavi ca acelea să fie să scoață cositorul.* HERODOT, 190/30. *Iar acoperemântul tot dă plumb și amestecat cu cositor* (a. 1654). GCR. I 172/32. *12 blide de cositor* (a. 1734). BUL. COM. IST. IV 69. *Învățătură de a spăla... vase de cositor.* CARTE DE BUCATE, GCR. II 46/12. *Poporul asemănează... argintul cu cositorul.* H. III 13. *Vorba blid nu pare a însemna strachini, talgere, farfurii, etc., ...ci numai talere de cositor, pe care le făceau meșterii instalați în poieni de pădure.* PAMFILE, I. C. 387. *Băieții de școală... topesc plumbul... și apoi îl toarnă în trestii, etc., căpătând sârme* [cu care scriu]. *Fac aceasta și cu cositor.* id. J. II 333. *Ți se sleește cositorul.* id. B. 21. *Bacanul... se fierbe și... se toarnă vitriol tăiat cu cositor.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 144. *De s'ar sparge blidu'n fund, Doar aș scăpa de urît; Da blidu-i de cositor, Nu se sparge până mor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 167. [Cu rostire dialectală: *cositór(iu).* Și: **cusitór (iu)** *(cusitori* HERZ.-GHER., M. IV 252, *cusător* IORGA, S. D. XII 81) GOLESCU, Î. 124. *Unul avea plosca și altul un clondir de cusitor și strimt la gât.* PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 927; (+ *coase)* **cusutór (iu)** (LB.), **cosotor (iu)** s. m. sing. *Un blid de cosotoriu* (a. 1715). ȘTEFANELLI, D. C. 28. *Un taler, de obiceiu un castron... de cusutor.* PITIȘ, ȘCH. I 151. *Da blidu-i de cusutor, Nu se sparge până mor.* MÂNDRESCU, L. P. 114/24, **cusotór.** FRÂNCU-CANDREA, M. 10, **costór (iu).** H. X 67, 204, XIV 93, WEIGAND, B. B. 95, PAMFILE, J. II 333. *Una duzină talgere costori* (a. 1813). URICARIUL, XIV 234/31. *Costor în table.* BOGDAN, C. M. 136. *Se zărește minareaua de costor, cu aur suflată.* C. NEGRUZZI, II 131/23. *Descântecul costorului.* MAT. FOLC. I. 654, **custór.** DDRF. *Boii din pripon, Coarnile'n custor.* MÂNDRESCU, L. P. 217/12; *(+ cuțit)* **cuțitóriu** s. a. *O linguriță de cuțitoriu.* MARIAN, O. II 51; (+ *cusutură)* **cosutúră** s. f. *Cosutură* din care se fac plumbi (Maidan, în Banat). H. XVIII 138. | Nomen-agentis: **cositorár** (PONTBRIANT), **costorár, costărár** s. m. = meșter care lucrează cositorul, care face vase de cositor, care spoește cu *cositor* (COSTINESCU), țigan spoitor (GRAIUL, I). *Pân' Epurești... sân*[t] *și costorari d'ăi dă spoesc.* ib. I 158/6. *Toți costărarii te cumpără.* MAT. FOLC. I 653, (cu femininul) **costororeásă** = nevastă de cositorar, spoitoare cu cositor; (Cor.) numele unei hore țărănești. ION CR. I 155, (cu schimb de terminațiune) **costoreáncă** s. f. (Cor.) = numele unui danț țărănesc. MUSCEL, 29. | Abstract: **costorárie** s. f. = meșteșugul cositorarului. Cf. H. XIV 224. | Verb: **cositorí, costorí** (COSTINESCU, PAMFILE, J. II 333), **custorí** (POLIZU) IV[a] = a spoi cu cositor (COSTINESCU), etc., (cu abstractele) **cositoríre (costoríre** DICȚ., **cositoreálă)** s. f. PONTBRIANT (și

cu part.-adj.) **cositorít (costorít, custorít), -ă.** *Fier... spoit, cositorit, sau arămit* (a. 1875). MON. OF., ap. TDRG. *Străbunele turle ale mănăstirei Negocştilor, învelite de curând cu tablă cositorită.* CONV. LIT. XLIV, I 42. *Călări pe şase jugani, Cu coarne cănite, Cu frâne zugrăvite, Cu unghile costorite (custorite* MARIAN, NU. 468b/3). TEODORESCU, P. P. 174b. *Cu potcoave custorite.* ION CR. I 17.]

— Din paleosl. **kositerŭ,** idem (bulg. *kositro*, sârb. *kòsitar)*, iar acesta din grec. κασσίτερος. idem.

COSITORÁR s. m. } v. **cositor**[2].
COSITORÍ vb. IV[a]. }

COŞLEÁBĂ s. f. 1°. *Étable.* 2°. *Masure.* (Transilv.-de-nord şi Bucov.)

1°. Poiată pentru vite (BUGNARIU, NĂS.), coteţul, coţuba cânelui (cf. AR. TOMIAC).

2°. Casă joasă (com. AR. TOMIAC), cocioabă.

— Ca şi *cocioabă* şi *coşmagă* şi *coştireaţă*, cu foarte multele lor variante, cuvântul acesta pare a aparţinea familiei reprezentate prin v.-bulg. *kŏšta*, bulg. *kăšta* «casă, colibă, bordeiu», sârb. *kuća* «casă», rut. *kuča* «coteţ», *kuška* «colibă» (cf. cuşcă).

CÓSMĂ s. m. v. **cosmadín.**

COSMADÍN s. m. Fête des deux «saints médecins: *Côme et Damien*» (le 1-er juillet). — Întâia zi din luna Iulie, închinată sfinţilor «doftori fără de arginţ» Cosma şi Damian (jud. Tecuci). PAMFILE, S. V. 161. [Şi: **Cosmandín** s. m. HEM. 1154. Acelaşi cuvânt, corupt prin etimologie populară, se găseşte în versurile populare cu caracter mistic: *Amin, amin,* **Cosmă de vin,** *Ieşi dcochiu din cap...* DENSUŞIANU, Ţ. H. 279. (În alte variante: *Amin, amin,* **Cosma Dămin** (s. **Damin**), ori: *Amin, amin,* **Cosma de amin** sau **Cosman d' amin.** DR. IV, 173).]

— Contaminat din **Cosma**+**Damin** (= Dămian). Hasdeu, Etym. Magn. Rom. p. 1154; DR. VIII 113.

COŞMÁGĂ s. f. *Baraque, hutte, cabane.* — Colibă de lemu (ŞEZ. XVIII 269), căsuţă, şuricică (ION CR. IV 233), şandrama, cocioabă (DICT.). în care stau ciobanii (DAMÉ, T. 69, H. I 47, VIII 98, 120, 127, 138, VIII vol. II 175, X 96) iarna (H. VIII, vol. II 283); colibă de stuf de lângă stână, în care sânt răscolul, strunga, perdeaua (H. VIII 21). În *coşmagă* ciobanii dorm, fac mâncare şi păstrează brânza (caşul H. I 1000) şi uneltele stânei (H. VIII 120, 127, cf. VI 3) Cf. H. I 22, X 538. XII 288. | Colibă, în care stau oamenii la lucru. ŞEZ. XXIII 43. || P. ext. Coteţ tupilat şi rău făcut. ib. V 59/26. || Coteţul cânelui. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 241. || P. Anal. (Topogr.) Ridicătură ca un bordeiu de ciobani. PORUCIC, T. E. 195. *O coşmagă pentru uscatu' scoarţiilor, de meşteşugul tălpălăriii*[i]. (a. 1814), IORGA, S. D. XXI 468. *A se face coşmoage deasupra oncior.* SOUTZO, ap. CIHAC, II. 75. *Toate povestirile câte se aud în coşmaga dela stână.* FURTUNĂ, ap. CADE. *A ieşit din coşmagă c'o cotârsă, de m'am speriet.* ŞEZ. XXIII 43. [Plur. *coşmăgi* HERZ.-GHER., M. IV 241. | Şi: **coşmoágă** s. f. SUŢU, ap. TDRG. | Diminutiv: **coşmăgioáră** s. f. *Mărgărita... se închise în coşmăgioara sa de scânduri.* URECHE, ap. TDRG. | Verb: **coşmăgí** IV[a] refl. = a se codi, a tot trăgăna treaba; se zice mai ales de cei ce se lenesc dimineaţa, la sculat, învălindu-se tot mai mult şi punându-se din nou pe somn. ŞEZ. V 59/27.]. — Cf. cociomeagă, cociomeaţă, coşmandră, coşmolie; cocioabă; coşleabă; coştireaţă, coştoroabă; hoşmoagă.

COŞMĂGÍ vb. IV[a] } v. **coşmagă.**
COŞMĂGIOÁRĂ s. f. }

COSMANDÍN s. m. v. **cosmadín.**

COŞMÁNDRĂ s. f. *Masure; cuisine.* — Casă veche şi mică (PAMFILE, A.) cf. bojdeucă; bucătărie de vară (ION CR. V 183). — Cf. coşmagă, coşmolie.

COŞMÁR s. a. *Cauchemar.* — (Franţuzism, barbarism) Vis greu, cu sensaţia de opresiune şi înnăbuşire în somn. vis urît; p. ext. viziune înfricoşătoare, vedenie, obsesie. *Nu ştiu cât s'ar fi prelungit coşmarul acesta.* C. NEGRUZZI, I 295. *Ochii i se dilatară treptat, ca într'o svâcnire de coşmar.* I. TEODOREANU, M. II 26.

— *N.* din fr.

COŞMELÍE s. f. *Masure, cabane, hutte.* — Casă săracăcioasă (GR. S. V 119), nu tocmai solidă ION CR. V 374), proastă (A. O. VII 521), ruinată (H. IX 89), cf. colibă, bordeiu, bojdeucă, cocioabă; p. ext. loc de adăpost (GR. S. V 119). *Un om mare poate îşi dintr'o coşmolie or bordeiu or colibă.* JIPESCU, O. 130. [Şi: **cuşmelíe** s. f. = şopron, casă veche şi ruinată. H. V 149]. — Cf. coşmagă, coşmandră.

COSMETÍC s. a. *Cosmétique.* — Substanţă (de obiceiu alifie s. pomadă) întrebuinţată pentru întreţinerea sau înfrumuseţarea pielei s. pentru uns părul capului, mustăţile, barba; cf. suliman, dres. *Colţul părului sclivisit de cozmetic.* DELAVRANCEA, S. 131. *Îşi îngrijeşte multă vreme, lângă pudre şi cosmeticuri, părul şi faţa.* SADOVEANU, P. S. 175. [Plur. *-ticuri.* | Accentuat şi: **cosmétic** s. a. BIANU, D. S. | Scris şi rostit şi **cozmetíc** s. a.]

— *N.* din fr. (< grec. κοσμητικός «de găteală»).

CÓSMIC, -Ă adj. *Cosmique.* — A(l) lumei (întregi), a(l) universului; cf. universal. *Legi cosmice.* LM. [Viaţa] *se părea prea cunoscută, viaţa şi mediul cosmic în care se petrecea, pentru ca vrcun cărturar,... să creadă necesar a o descrie.* IORGA, IST. LIT. I 404. | (Neobicinuit, impropriu) De la începutul lumei, de la naşterea universului, cosmogonic. *Pare că asişti la naşterea cosmică a munţilor.* I. TEODOREANU, M. II 282.

— *N.* după fr. (<grec. κόσμος «lume, totalitatea ordonată a lumei, univers». Cf. cosmologic, cosmogonic, cosmograf.

COŞMOÁGĂ s. f. v. **coşmagă.**

COSMOCEÁLĂ s. f. *Mélange de plusieurs mets.*— Amestecătură de mai multe mâncări laolaltă (Gherla). VICIU, GL.; cf. talmeş-balmeş.

COSMOGÓNIC, -Ă adj. v. **cosmogonie.**

COSMOGONÍE s. f. *Cosmogonie.* — Sistem de explicare a naşterii lumei, a creaţiunei universului. *Românii niciodată nu omoară pe ariciu..., mai cu seamă fiindcă joacă un mare rol în cosmogonia poporană.* HEM. 1649 /3. [Familia: (<fr. *cosmogonique)* **cosmogónic, -ă** adj. = privitor la cosmogonie.]

— *N.* din fr. (< grec. κοσμογονία < κόσμος «lume» şi γονή «naştere»). Cf. cosmografie.

COSMOGRÁF s. m. *Cosmographe.* — Cel care se ocupă cu cosmografia.
— *N.* din fr. (lat. **cosmographus**, grec. κοσμογράφος).

COSMOGRÁFIC, -Ă adj. *Cosmographique.* — Privitor la cosmografie.
— *N.* după fr.

COSMOGRAFÍE s. f. *Cosmographie* — Ştiinţa mişcărilor astronomice ale planetei noastre şi ale întregului univers. Cf. CULIANU, C. 3; cf. cosmologie, cosmogonie.
— *N.* din fr. (< lat. *cosmographia*, grec. κοσμογραφία < κόσμος «lume» şi γράφειν «a descrie»).

COŞMOLÍE s. f. v. **coşmelie.**

COSMOLÓGIC, -Ă adj. v. **cosmologie.**

COSMOLOGÍE s. f. *Cosmologie.* — Ştiinţa legilor generale care stăpânesc şi conduc universul; cf. cosmografie, cosmogonie. [Adjectiv: (< fr. *cosmologique*) **cosmológic, -ă** = privitor la cosmologie.]
— *N.* din fr. (< grec. κόσμος «lume» şi λόγος «cuvântare, raţiune, ştiinţă»).

COSMOPOLÍT, -Ă adj., subst. *Cosmopolite.*
1°. (Cel) care se socoteşte cetăţean al lumii întregi, care priveşte întreaga lume ca patria sa, care aparţine lumii întregi, iar nu unei singure patrii. *Spirit cosmopolit* = care nu admite o patrie mai restrânsă. *Oraş cosmopolit* = în care locuesc oameni din ţări diferite, de mai multe neamuri. (Adesea confundat cu «internaţional»). *Poporul..., din român, vrem a-l schimba într'un manechin cosmopolit.* ALECSANDRI, T. 1202. *După borşul polonez, veneau mâncări greceşti,... pilaful turcesc şi în sfârşit fripturi cosmopolite.* C. NEGRUZZI, I 151. *Societatea de cultură cosmopolită.* MAIORESCU, C. III 28/5. *Religia... a avut totdeauna un caracter cosmopolit.* id. ib. III 149/23. *Nu un nou Bizanţ cosmopolit, ci o Eladă a noilor Elini.* IORGA, L. II 8. *Şi tocmai în timpul nostru de congrese internaţionale şi de conlucrare cosmopolită avem nevoie să uniformizăm procedeurile tehnice.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 5.
2°. Care-şi petrece viaţa în călătorii din ţară în ţară şi se acomodează lesne obiceiurilor diferitelor ţări în care se găseşte. *Civilizaţie ... ne face cosmopoliţi.* KOGĂLNICEANU, DACIA, 37. *Era, prin viaţa pe care o duscse, când între Turci,... când între prietenii şi rudele sale muscăleşti; prin latinizarca cugetării şi activităţii sale literare, mai de grabă un cosmopolit.* IORGA, IST. LIT. I 289.
[Scris şi rostit uneori şi: *cozmopolit, -ă.* | Abstract: (< fr. *cosmopolitisme;* **cosmopolitísm** s. a. sing. = doctrina cosmopolită, care nu face deosebiri de afecţiune între patria proprie şi altele, ci îmbrăţişează toate ţările şi toate naţiunile cu acelaşi interes ; nepăsare patriotică, lipsă de patriotism, de dragoste pentru patria sa. *Strigătul de „cosmopolitism!", prin care presa... s'a obicinuit a combate juna direcţie din Iaşi...* MAIORESCU, CR. I 353/20. *În România întreagă... nu există cosmopolitism, dacă sub acesta se înţelege frumoasa utopie de a căuta fericirea omenirii într'o constituire comună a ci, cu negarea individualităţii naţionale.* id. CR. I 354.]
— *N.* după fr. (gr. κόσμος «lume» şi πολίτης «cetăţean»).

COSMOPOLITÍSM s. m. sing. v. **cosmopolit.**

COŞNICIOÁRĂ s. f. v. **coşniţă.**

CÓŞNIŢĂ s. f. 1°. *Panier, corbeille.* 2°. *Ruche.*
1°. Coş (1°) mic de nuiele (COSTINESCU) s. de papură pentru târguit (zarzavaturi COSTINESCU) s. de dus bucatele la câmp (H. IX 156, X 97) ; are de obiceiu formă emisferică (IORDAN, ARHIVA, a. 1921, p. 196). Cf. PAMFILE, I. C. 245. *Cóşniţa.* MARDARIE, L. 1546, cf. 3350. *Koshniczĕ* = corbis. ANON. CAR. *Trei coşniţe albe ducea în capu-mi.* PALIA (1581), 164/7. *Luară rămăşiţe de fărâme doaăsprăzeace cóşniţe pline.* VARLAAM, C. 251b. *Pusă jos coşniţa cu smochinele.* DOSOFTEIU, ap. GCR I 255/31. *Pasările ceriului mânca... den cóşniţa ce era de-asupra capului meu.* BIBLIA (1688), 30b. *Să le pui* [plăcintele] *pe o cóşniţă.* ib. 60. *O coşniţă deşartă.* HERODOT, 279/32. *Umplu ... coşniţăle de bunătăţi.* IOAN MOLNAR, (1785), ap. BV. II 309. *Să înveţe a împleti coşniţe.* DRĂGHICI, R. 105. *Din masa de cu sară sta coşniţile pline.* C. NEGRUZZI, II 300/10. *O coşniţă plină cu brânză.* ODOBESCU, III 224/11. *Coşniţă cu raci... Coşniţă cu prune.* PAMFILE, D. 124. *Doară n'ai căzut cu coşniţa* (variantă: cu hârzobul) *din cer!* = nu eşti de viţă mare, nu e ceva de tine. ZANNE, P. III 134. # **Bani de** (s. **pentru**) **coşniţă** = suma dată zilnic într'o gospodărie pentru târguielile din piaţă, pentru procurarea alimentelor. *Mai rămăseseră vreo trei sute şi ceva de lire, să tot ajungă pentru coşniţă şi cheltuieli mărunte.* CARAGIALE, ap. CADE.
2°. (Apic.) Locuinţa albinelor construită de om din trunchiuri de arbori s. din paie, nuiele, papură, curpen s. scânduri (Com. I. ARION), uleu, lădiţă, ştiube(i)u, târnă, matcă, stup. Cf. LB. MARIAN, INS. 145, PAMFILE, I. C. 92. *Fiecare cojniţă închipueşte o soţietate.* ECONOMIA, 173. *Când nu vor albinele din cóşniţe să iasă...* CALENDARIUL (1814), 86/13. *Cred... că e bine a împuşca o ţarcă, a o frige şi a o pune sub coşniţa stupului.* MARIAN, O. II 58. *O croi drept spre stupina vecinului şi se vârî într'o coşniţă.* CATANĂ, P. III 55.
[Plur. *-niţe* (DOSOFTEIU, V. S. 312), *-niţi* (GORJAN, H. II 65) şi (cu asimilarea lui *š-ts* în *š-tš*), *-nice* † (DOSOFTEIU, V. S. 11, ECONOMIA, 174). || Şi: (ad 3°) **cúşniţă** s. f. MARIAN, INS. 145, HASDEU, ap. TDRG. *Albinele se ţin în ştubeie şi cuşniţe.* I. IONESCU, M. 379; **cójniţă** s. f. | Diminutiv: **coşnicioáră** s. f. (ad 1°) *Copiii... au răsturnat ouăle din coşnicioară.* ION CR. II 188. *Cu coşnicioara pe mână.* JAHRESBER., VIII 307/14. *Turtă albă'n coşnicioară.* PĂSCULESCU, L. P. 197. | Nomen agentis: **coşniţár** s. m. = cel care face coşniţe s. panere de lozie (H. X 110), coşar (1°).]
— Din slav. **košĭnica** (v.-bulg. *košĭnica* «coş mic», bulg. *kóšnica* «coş», sârb. *köšnica* «coş, uleu de albine», rut. *kóšnica* «împletitură de nuiele cu coperiş, în care se păstrează porumbul», rus. *košnica* «coş»). Cf. coş, coşarcă, cóşară.

COŞNIŢÁR s. m. v. **coşniţă.**

COŞOÁRCĂ s. f. v. **coşarcă.**

COSÓIU s. a. 1° *Clou* qui relie l'essieu à la sellette. 2°. *Brins de saule* qui lient les cercles d'un tonneau. 3°. *Courroie, lacet.*
1°. Cuiul de lemn (de sânger, de corn H. XVI 9, s. de fier) care prinde scaunul de osia carului (ION CR. VIII 89), oporniţă. Cf. H. XVI 10.
2°. (La plur.) Cureluţe de nuiele de salcie, cu care se leagă cercurile de lemn pe buţi (Ibişdorf). VICIU, GL.
3°. Curea ; spec. cureaua cu care se leagă gheata, şiret de curea (Făgăraş). Com. BORZEA, SOFONEA, SANDU. *La orice porunceală se arăta*

anume dacă e vorba de hamuri tipărite sau de acele cu cosoaie. IORGA, B. R. 88.

[Și (în Țara Făgărașului): **cusóiu** s. a. *Cusoaie* = șiretele ghetelor (Vistea de jos, j. Făgăraș). COM. SAT. I 96; — **corsóiu** s. a. = curea lungă și subțire cu care se leagă briceagul la șerpar ori cu care se încheie ghetele în loc de găietane (ȚARA OLTULUI, III nr. 44, COM. SAT. I 96); viță subțire ca găitanul (BREBENEL, GR. P.); fig. *Hi, corsoiu!* se zice calului slab și bătrân, fiindcă nu mai e de nici un folos, fără [= numai] pielea, de curele și *corsoaie* (Copăcel, j. Făgăraș). DR. V 177].

COȘÓIU s. a. v. **coș**[2].

COSOLÍNĂ s. f. (Agric.) v. **coșolină.**

COȘOLÍNĂ s. f. (Agric.) *Fourrage vert.* — (Moldova, Bucov.) Cereale (mai ales ovăz, orz s. păpușoiu, mai rar grâu), cosite încă verzi și date ca nutreț la vite (cf. DICȚ., ȘEZ. XXIII 43, CREANGĂ, GL., PAMFILE, A. 114. Zaharești, Bucov. com. I. GRĂMADĂ, HERZ.-GHER., M IV 241), strujeni (de păpușoiu) ierboși, cosiți cu iarbă cu tot, ca un fel de fân (cf. com. MARIAN, Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *27 merță în 11 stogoruri coșolină, sacară proastă* (a. 1828). IORGA, S. D. XXI. 420. *Răpede svârle niște coșolină în căruță, așterne deasupra o pereche dc poclăzi.* CREANGĂ, P. 114/1. *Până-i îmbuca d-ta ceva și icpele istea și-or șterge gura c'o leacă de coșolină, eu am și pus capătul.* id. ib. 124/20, cf. 133/19. || Paiele aruncate afară, de îmblăciu, la treierat. PAMFILE, A. 200. [Și *(+ cosi)* **cosolínă** s. f. PAMFILE, A. 114, 200.]

— Cf. rus. *košenina* «grâu cosit, iarbă cosită» (în rutenește *košelina* înseamnează «coș», iar *košenicya* «cereale cosite, nu secerate»). Cf. TDRG., JAHRESBER. XIV 95.

COSOMÓR adj. m., adv. I. *Fâché, boudeur. Sombre.* II. *En larges flaques.*

I. Adj. (Despre persoane) Mânios, bosumflat. *Șede cosomor* (Zagra, l. Năsăud). Com. CORBU. | (Despre timp) Noros, întunecos (Abrud). VICIU, GL.

II. Adv. Baltă. *Când scadc valca, rămân bălți prin gropile de unde au spălat aur cu «hurca».* [În asemenea cazuri se zice:] *Apa stă cosomor, pe vale* (Abrud). VICIU, GL.

[Și: **cosór** s. m. = om morocănos, închis, violent, brutal. HERZ.-GHER., M. IV 240; (cu verbul) **cosorî** IV[a] refl. = a privi morocănos; (despre sânge) a se închega (ib.) *Sânji cosorît* = închegat subt piele. ib.]

— În loc de **posomor,** cf. posomorî.

COSONDRÓC s. m. v. **cozondroace.**

COSÓR s. a. I. *Serpe.* II. 1°. *Corniflc (Ceratophillum demersum* s. *submersum). Aloès d'eau. (Stratiotes aloides).* 2°. *Verge (du cheval).* 3°. *Haridelle.*

I. Propriu. Cuțit scurt (CHIRIȚESCU, GR.) întors la vârf (cf. COSTINESCU, ALECSANDRI, T. 1754, DAMÉ, T. 38, 79, CHIRIȚESCU, GR., VAIDA, CABA, SĂL., H. II 222, XVI 49), întrebuințat la orice (PAMFILE, I. C. 117), dar mai ales la tăiatul viței de vie (H. III 139, cf. LB., H. III 65, IV 152, XII 19) înainte de îngropare (H. V 278), la curățitul (com. MARIAN), plivitul (RĂDULESCU-CODIN, î.) ei s. la curățitul pomilor (com. MARIAN, cf. LM.), la tăiatul strugurilor (cf. I. IONESCU, P. 251), mai rar, la dulgherie (H. XIV 377) s. ca armă (cf. H. X 33). *Cosorul* are limbă (de oțel PAMFILE, I. C. 117) și mâner, mănunchiu (DAMÉ, T. 79) s. plăsele de lemn s. de os, de corn de berbece s. de capră. Se poartă la brâu și se ascute cu gresia s. cu altă piatră de ascuțit (cf. PAMFILE, I. C. 117). | Spec. *Cosorul,* numit și târpan, întrebuințat de pescari la tăiatul stufului la suprafața apei s. la pământ după retragerea apelor, este un fel de secere s. un cap de coasă, foarte bine ascuțită, prinsă într'o coadă de 1 m. (ANTIPA, P. 551). *Kosor* = culter vinitorum. ANON. CAR. *Cu cosóră croindu-l, tăiară boșele.* DOSOFTEIU, V. S. 62. *Iaca cosorul meu.* ALECSANDRI, T. 275. *Vrednic vier și sub chip și-acum îi atârnă cosorul.* COȘBUC, Æ. 133/18. (În ironie) *Teacă de cosor.* CREANGĂ, A. 85/16. *Vede un cosor pe-o margine de șanț.* ȘEZ. IX 26. *Ridicând cosorul cu încovoietura 'n sus...* RĂDULESCU-CODIN, î. 126. *Dacă eu rabd ca din viță uscată să mă taie cu cosorul, Mă taie la rădăcină, Fără nici un pic de vină.* id. ib. 198/32. *M'am tăiat într'un cosor.* POP., ap. DDRF. *Cosor de fier Dă pădurea jos.* [= Briciul]. PAMFILE, C. 18. # **Se ține cosor** = se ține vârcă, se ține scaiu (de o treabă) s. înfruntă vârsta cu atitudine virilă. CIAUȘANU, V. **L-a ras cu cosorul** = i-a făcut-o. PAMFILE, J. II.

II. P. anal. 1°. (Bot.) Plantă ierboasă, acvatică, cu tulpina lungă și subțire, cu fructe ovale, cu spini aduși în forma unui cosor (I); crește cufundată în ape limpezi stătătoare sau lin curgătoare; se mai numește și: brădiș (PANȚU, PL.) s. frunza-cerei. (POLIZU, BARCIANU). Cf. ANTIPA, P. 53. *Pâlcuri de rațe, care înnotau printre florile albe de cosor.* SADOVEANU, ap. CADE. || Foarfeca-bălții. PANȚU, PL.[2]

2°. Membru viril; spec., sulacul calului. DR. V 311.

3°. Cal bătrân, slab, cu șira spinării cârligată, rău de picioare. DR. V 178.

[Plur. *-soare* și *-soară* (la DOSOFTEIU, V. S. 62: *cosoră).* | Și: (ad I) **cosúr** s. a. Com. COCA, (sârb. *kòsijer)* **cosir** s. a. (accentul?) *Kosir* = culter vinitorum. ANON. CAR. | Augmentativ: **cusurău** s. a. = cuțit de tâlhar. Cf. CABA, SĂL. | Diminutive: **cosoráș (cusuráș)** s. a. (ad I). *Se smreduiră de cusurașe.* I. VĂCĂRESCU, P. 350/19. *Strugurii se taie de pe coardă cu cosorașe, cuțite sau custuri.* PAMFILE, I. C. 218; **cosorél** s. a. *Cosorașele s. cosorelele sânt cosoare mai mici.* PAMFILE, I. C. 118. | Verb: **cosorî** IV[a], (cf. bulg. *kóserŭ)* **coseri** vb. IV[a] = (trans.) a tăia, a curăți (via, pomii) cu cosorul (CIAUȘANU, V.); p. ext. a da ghionturi, a bușî (REV. CRIT. III 119); (fig. în Transilv., Bucov.) a ațâța, a vătăma cu vorba pe cineva, a jigni, a împunge, a tăia (cu vorba, a mușca, a supăra, a vexa (LB., REV. CRIT. III 119). *Solii împărătești nu în bun nume au primit acestea, cosorându-i Basta.* ȘINCAI, HR. II 278/37. *Au săguit și i-au cosorît* (fetele pe soldați) *și mai tare, dară ei nu le-au răspuns nimică.* SBIERA, P. 149/41; (cu abstractele) (ad I°) **cosorîre** s. f., **cosorît, (coserít** H. XVIII 291) s. a., **cosor(e)álă** s. f. (CIAUȘANU, V.), **cosorítură** s. f. (LM.) *Prima operațiune este cosorîtul, adică tăierea stufului pe ghiață cu cosoarele sau târpanele.* ANTIPA, P. 566; (și cu part.-adj.) **cosorît, -ă** = încovoiat, coroiat. *Cu nasu' cam cosorît.* GRAIUL, II 324.]

— Din paleo-slav. **kosorî** «secere» sau sârb. **kòsor** «cuțit cu care se taie spinii». (cf. bulg. *kóserŭ* «cuțit de tăiat via»).

COSÓR s. m. v. **cosomor.**

COSORÁȘ s. a. v. **cosor.**

COSORĂU s. a. (Dulgh.) v. **cosoroabă.**

COSORÉL s. a. v. **cosor.**

COSORÉU s. a. (Dulgh.) v. **cosoroabă.**

COSORÎ vb. IV[a] v. **cosor** și **cosomor.**

COSORÍȘTE s. f. v. **cosiriște.**

COSOROÁBĂ s. f. (Dulgh.) I. *Sablière.* II. 1°. *Grosse femme.* 2°. *Haridelle.*

I. Propriu. Una din cele opt bârne ale casei; un rând de *cosoroabe* e așezat deasupra pereților și stâlpilor s. furcilor (între urechile acestora), iar celălalt rând e așezat pe capetele celor dintâi, spre a sprijini căpriorii; împreună cu capetele căpriorilor alcătuesc apărătoarea s. streașina casei și acoperemântul prispelor (cf. DAMÉ, T. 94); aceeași construcție la moară (cf. HEM. 1097/15, H. XIV 351); adesea la plur.) prăștii (ION CR. VIII 90); vanturi (FRÂNCU-CANDREA, M. 99), streașină (PÂRVESCU, H.), cunună (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). Cf. HEM. 1575/15, 1576/13, H. II 118, IV 90, IX 7, X 69, 506, 539, CREANGĂ, GL., BARCIANU, ȘEZ. V 59/19, 20, VII 186, CONV. LIT. XLII 105, PAMFILE, I. C. 184, 403, 419, 440, RĂDULESCU-CODIN, L., GOROVEI, CR., PĂSCULESCU, L. P., VÂRCOL, HERZ.-GHER., M. IV 241. *Lipsând ... costoroavele streșinilor...* (Dorohoi, a. 1808). IORGA, S. D. XXI 396. *În vârful săgeților se așează cu păjuri costoroavele, atâte[a] la număr câte și tălpoaie.* I. IONESCU, C. 168. *Cosoroaba de la prispă... putrezise la un cap.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. *Începe a chiti copacii trebuitori: ista-i bun de amânare,... cela de costoroabe.* CREANGĂ, P. 48/9. *Tălpile, cosoroabele, grinzile și stâlpii care compun scheletul casei se fac din lemn gros.* ANTIPA, P. 755. *Temeie, târșuri, cosorobi, căpriori, lemne de toată mâna.* ION CR. II 263. *Cosoroaba căsoiului.* JIPESCU, O. 60. *Te suie'n pod și caută pe costoroava de către răsărit și vei afla acolo într'un hârb...* SBIERA, P. 39/25. *Un bolovan pus pe-o costoroabă a casei, a mers de-a-dura prin pod.* ȘEZ. XXX 199. *Când se intră în casă nouă, se pune în costoroabe la toate patru cornuri*[le] *câte un ban, ca să aibă casa noroc.* GOROVEI, CR. 661. *Sburând pe sub costoroavele caselor.* PÂRVESCU, H. 103/5. *Tot îmi saltă din potcoavă, Ca moara din costoroabă.* ȘEZ. III 124/31. *Te scot ..., Pe su' cosorobi prin pod.* RĂDULESCU-CODIN, M. N. 71. *Cosoroabă strâmbă, Surlă cocoșată.* (= Leoca). PĂSCULESCU, L. P. 86. || Scândură sub poala casei, pe care gospodarul își pune cleștele, sfredelul, cuie... și alte unelte ale gospodăriei. ION. CR. II 135.

II. P. anal. 1°. Femeie groasă și diformată. RĂDULESCU-CODIN, L.

2°. Cal bătrân și neputincios. DR. V 178.

[Plur. *-roabe* și *-robi* (VÂRCOL, V.). || Și: **costoroábă** (com. ITTU), **costoroávă** (com. MARIAN), **coștoroábă** (BARCIANU, Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC, WEIGAND, B. B. 95) s. f.; — (cf. etimologia) **cosorău** (cu plur. *cosorăie* FRÂNCU-CANDREA, M. 99), **cosoréu** s. a. = orice par, orice grindă, ce leagă alți pari ori niște furci, ca să se poată clădi ceva pe ele. DENSUSIANU, Ț. H., **cusurău** (plur. *-raie*) s. a. = cornul casei (Cosnici, Șimleu VAIDA); lemnele pe care se coase (etimologie populară!) căpriorii (H. XVII 4).]

— Din ung. **koszoru (fa),** idem (propriu «cunună») A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1913, nr. 3-4.

COȘOROÁBĂ s. f. 1°. *Tagetes patula.* 2°. Fruits séchés.

1°. (Bot.) Văsdoagă. Cf. BULET. GRĂD. BOT V, p. 69.

2°. (La plur.) Mere și pere uscate (Sângiorz) Com. N. DRĂGANU.

COȘÓS, -OÁSĂ adj. v. **coș.**[3]

COȘOȚÉL † s. m. Ancienne monnaie d'argent. — (Transilv.-de-nord) Veche monedă de argint în valoare de 10 creițari (Cf. VAIDA, BRAN, S.), piță. Cea de 20 de creițari se numea: *coșoțel de 20.* Cf. BRAN, S.

— Din ung. **Kossuth (pénz)** «ban de al lui Kossuth». Cf. *Kossuth(-bankó)* «bilet de bancă emis de guvernul revoluționar prezidat de Kossuth Lajos, în anul 1848». LACEA.

COSOTÓR (IU) s. m. sing. v. **cositor.**[2]

COȘOVEÁN s. m. *Charretier.* — (Craiova) Chirigiu DR. V 178. Cf. chiovean.

— Propriu, locuitor din *Coșoveni.* Cf. DR. V 178.

COSPÉRDIE † s. f. *Épée, estoc.* — (Ungurism, pierdut din graiu) Sabie. *Koszperdie* = pugio. LEX. MARS. 124.

— Din ung. **koszperd**, idem. Tagliavini, *Lex. Mars.* 124.

COST s. a. *Coût, prix; frais.* — Prețul cu care se poate cumpăra un lucru s. cât prețuește (cât costă) un lucru; cheltuiala (care s'a făcut pentru obținerea unui produs industrial, unei mărfi), prețul curat al unei mărfi (PANȚU, PR.). *Costul mâncării* (LM.), *drumului* (ȘĂINEANU). # **A vinde ceva pe cost** (TDRG.) s. **în prețul de cost** (LM.) = fără câștig. **A vinde subt cost** = cu pierdere. *Care se vindea ieftin, sub cost.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 659. [Plur., rar, *costuri*].

— *N.* din ital. **costo,** idem, s. din germ. **Kosten,** idem. Cf. costă.

COST s. m. sing. *Nourriture, pension.* — (Germanism) Nutriment, hrană. STAMATI. *Era unul ca și altul, parcă ar fi fost chiar frați gemeni și la un cost.* RETEGANUL, P. IV 37/5. *A ținea școlari în cost* = în pensiune, în vipt (Brașov).

— Din germ. **Kost,** idem (în unele regiuni, ajuns în limba română prin filiație ungurească). Cf. custului.

COST subst. Sorte de *condiment?* — (Atestat numai la ȘINCAI) Un fel de condiment? *Au trimis Kaganului spețicșuri* [specii de coloniale] *din India, adecă: piper, frunză din India, cost și cosie.* HR. I 118/11.

COSTÁ vb. I unipers. 1°. *Coûter, revenir à, valoir.* 2°. *Coûter une perte, un effort.* 3°-4°. *Coûter, être pénible.* 5°. *Mériter.* 6°. *Être cher.*

1°. (Despre un obiect pe care-l cumperi) A trebui o sumă oarecare spre a-l putea cumpăra, a face (VII 3°), a ține a, cf. valora, prețui. (Se construește absolut sau cu acuzativul, mai rar cu dativul persoanei care face plata). *Au stricat-o de tot* [bunda], *măcar că m'au costăluit ... 250 Rf.* (a. 1816). IORGA, S. D. XII 172/31. *Vinde această băutură cu un preț mai jos decât acel ce costisește în Moldova* (a. 1835). URICARIUL, VIII 136/1. *Cât costisește acestea, Chir Costeo?* FILIMON, C. II 58. *Un număr de 4 coale 8° costisește la 300 fr.* GHICA, A. 541. *Ea se mulțumi cu atâta pentru cheltuelile*

trăsurei, iertându-ne numai a da călăuzului nostru un ce, pentru a-și cumpăra alt cal, lucru ce din norocire nu ne costisi (scris *costisă*) *foarte.* RUSSO, S. 170. *Afacerea costă mult pe ambele părți.* IORGA, L. I 344. *Cât te costă casa? Ceva costă mult, puțin, scump, ieftin.* | (Neobicinuit. Persoana care are să facă plata stă la dativ). *Cavaleria nu costa Statului nici un ban: era un serviciu feudal.* HASDEU, ap. TDRG. *Cât îți custuluește?* VAIDA.

2°. A fi plătit cu..., a pricinui o pagubă, o suferință de..., a fi dobândit cu prețul a... *Nașterea mea custă viața mamei.* C. NEGRUZZI, I 247. *Întregirea României a costat multe vieți.* CADE.

3°. F i g. A atinge neplăcut pe cineva în sentimentele sale, a supăra, a mâhni. *Atunci i-a trimes și el răspuns... că...; ceea ce pe domnu' T. l-a costat așa de mult, încât i-a făgăduit că o să-i moaie oasele.* I. A. BASARABESCU, CONV. LIT. XLIII 399. *Nu m'ar fi costisit atâta, să fi fost cu un muscal, fiindcă eu eram dela început pentru convenție.* CARAGIALE, T. II 135/2.

4°. A fi greu de făcut, a c o n t a. *Începutul, singurul care costă* (subînțeles: suferință, osteneală) *în asemenea lucruri, îl făcu încă episcopul Teofil.* IORGA, L. II 58.

5°. P. e x t. (Transilv., rar) A merita, a fi vrednic. *Dacă tu ești ăla voinic, apoi costuești să-mi fi*[i] *ginere.* ALEXICI, L. P. I 266/7.

6°. A fi scump, a cere parale. *Pentru mătușa Ruxanda, universul se împărțea în lucruri care „costă" și altele care nu.* C. PETRESCU, R. DR. 77.

[Se întrebuințează numai la pers. 3: *costă (să coste)*, prin Transilv. și *coastă (să coaste)* și *costează*. | Și: (ieșit din uz; < n.-grec. κοστίζω) **costisi** vb. IV[a]; — (latinizare) **custà** vb. I STAMATI. *Cât îți custă?* VAIDA. Cf. GHETIE, R. M. 102; — (< ung. *kostálni* STAN, M. 152, vechiu și dialectal) **coștălui, custuli, coștuì** vb. IV[a] *Cât custuleso hainele?* STAN, M. 152. | A d j e c t i v - v e r b a l (ieșit din uz) **costătór** (PONTBRIANT), (Transilv.-denord) **custătór** (GHETIE, R. M. 102), (astăzi numai în forma derivată dela forma *costisi*) **costisitór** (cu negativul **necostisitor**), **-toáre** = care costă mulți bani, mari cheltueli, s c u m p. *Desfătări costisitoare.* MARCOVICI, D. 146. *O viață liniștită și foarte puțin costătoare.* I. IONESCU, D. 171. [La Poartă, prin mijlocul Grecilor] *toate jeluirile... își luau un sfârșit mai răpede, și, de nu mai puțin costător, totuși mai puțin primejdios.* ODOBESCU, I 123/14. *Gusturi și slăbiciuni costisitoare.* VLAHUȚĂ, D. 179. *Pontonierii noștri nu sânt pregătiți pentru o lucrare așa de întinsă și de costisitoare.* D. ZAMFIRESCU, R. 209. *Croitorii, sacrificând frumusețea, au suprimat din modelele lor tot ce era prea costisitor.* UNIVERSUL, a. 1930, 10 Noemvrie.]

— *N.* din ital. **costare,** s. din germ. **kosten,** idem. Cf. c o s t, c u ș t u l u i și dubletul c u s t a.

COSTÁL, -Ă adj. 1°. *Côtier.* 2°. *Costal.*

1°. (Geogr.; neobicinuit; după fr. «côtier») De la coasta mării. *Marele curent costal care merge spre Asia.* BUZOIANU, ap. TDRG.

2°. (Anat.) Ce ține de coastele corpului. *Regiunea costală. Vertebre costale.*

— *N.* din fr.

COȘTĂLUÍ vb. IV[a] v. **costa.**

COSTÂNÁȘ s. a. v. **castăn.**

COSTÁNDĂ † s. f. Ancienne monnaie. — Veche monedă de argint, numită în Mold. și p o t r o n i c (cf. PRAV. 36), a cărei valoare varia după epoce: 10 bani (BRĂESCU, M. 77), 13 bani (id. ib.), 6 aspri (cf. PRAV. 36) s. 14 aspri (BRĂESCU, M. 77), 13 la taler (id. ib.) s. 5 la ducat (cf. ÎNVĂȚĂTURI, a. 1642, ap. GCR. I 95/30). Copiii o poartă până azi, la gât ca amulet (ȘĂINEANU, D. U.) *Banul era de argint curat, mai mare și mai gros decât o costandă.* CANTEMIR, HR. 248. *Împăratul Constans... să fie făcut acei bani, și de pe numele lui să să fie chemat și constande; ...acolo unde se fac nu să chiamă constande, iară ai noștri le zic constande; ...le-au fost zicând costande, adecă banii lui Constans.* id. ib. 249. Cf. MARDARIE, L. 288. IORGA, B. R. 15. *Sânt datoriu... 8 costande* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. I 96. *Am chemat meșterii, de am tocmit denaintea dumital*(e) *suta câte 3 florinți, 2 costande* (a. 1645?) IORGA, B. R. 79. *Da pre oca câte 10 costande* (a. 1649). id. ib. 47. *De n'ai haină, tu măcar dă un constand sau un ban.* NEAGOE, ÎNV. 271. *Au pus Domn pre un om prost, anume Antoni, și-i da nafacă pe zi câte 10 costande.* LET. III 9/6. *Iie cu costande, de pânză de casă.* G. I. PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 921. *Mi-a rămas o rămășiță* [de bir]: *Trii costande ș'o lăiță.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 42. [Și: **constándă** † s. f., (sing. refăcut din plur.) **constánd** † s. a.; — **constantinát** †, **constandinát** †, **costandinát** † s. m. = monedă de aur cu efigia lui Constantin cel Mare s. a altui împărat bizantin (cf. TDRG.). *Un galbăn costandinat* (a. 1767). URICARIUL, XVII 59/9. *Un constantinat de aramă, poleit* (a. 1824). ib. XX 343/7. *Își umplu pumnii de bani... icosari, constandinați, lire.* TELEOR, N. R. R. I 169.]

— Din n.-grec. κωνσταντινάτο. Cf. bulg. *kostandinka.*

COSTANDINÁT † s. m. v. **costandă.**

COSTÂNTEÁNĂ s. f. art. sing. (Mitol. pop.) v. **Sânziana.**

COSTĂRÁR s. m. v. **cositor.**[2]

COȘTEÁIU † s. a. v. **coșteiu.**[1]

COSTÉIU † s. a. v. **coșteiu**[1-2] și **costreiu.**

COȘTÉIU (†) s. a. *Château.* — (Ungurism; învechit) Castel (ION CR. II 219), fort, turn de cetate. Cf. c u l ă. *Koshtéj* = castellum. ANON CAR. *Fu dus într'o cetate coștiái a varvarilor ce veciniia acolo.* DOSOFTEIU, V. S. 66[b]. *Acest preot să aduse într'un coșteáiu de cetățuie.* MINEIUL (1776) 93[b]. *Adrian... luând multe alte coștaie și stricându-le,... a ocolit cetatea.* LET.[2] I 96. *S'au mutat Abaza pașa cu tabăra mai jos, de au bătut un costeiu.* MAGAZ. IST. IV 320/18. *Cetăți nu sunt, nici costeie, întru care să intre oamenii țerei.* ib. V 105/1. *Costeiul, carele acuma se numește în limba tălienească La Città di sant'Angelo.* ȘINCAI, HR. I 11/8. *Să cuprinză cetăți, pământuri, coșteie, tărimi, plaiuri,* id. ib. I 365/20. *Odată l-au chemat Prințul (nu Craiul) Apafi la prânz, în coșteiul Blajului.* id. ib. III 129/11. Cf. III 156/12. *Prin see. XV... regii ungari puseră să dărâme o mulțime de cetăți de graniță — între care s'ar fi putut să fie și coșteiul dela Rășinari.* PĂCALĂ, M. R. 45. [Și: **coșteáiu** † (cu plur. *coșteaie* și *coștaie*) s. a., (apropiat de *castel*) **costéiu** s. a. Probabil, același cuvânt e **costér** s. m. sing. într'o colindă: *Dacă m'oiu însura, Drumul ție* [murgule] *ți-oiu da Pe coasta costerului... De-i mânca ce ți-a plăcea.* PAMFILE, CRC. 94.]

— Din ung. **kastély,** idem. Cf. c a ș t e i u și dubletul c a s t e l.

COȘTÉIU s. a. *Grenier à maïs.* — (Prin Transilv. și Bucov.) C o ș a r (2°) de păstrat porumbul ne-

desfăcat (Com. V. BUCUR), în formă eliptică, din împletitură de nuiele de salcie sau de alun (HERZ.-GHER., M. IV 241), s â s â i a c (Com. A. TOMIAC). Cf. p o r u m b a r. *Cucuruzul... cel mai copt se pune pre podul căsei sau în coșteaie.* ECONOMIA, 55. *Mai văd cosceiul cel mare de leți, prin care nu se vedea ziua pe nicăiri, decât numai cucuruz.* RETEGANUL, P. III 82/23. [Cu pronunțare dialectală *coscéiu* s. a.; (apropiat de *coastă)* **costéiu** s. a. = coșer (Rus, jud. Someș). Com. ITTU.]

— Cf. rut. *košilĭ* «coșar».

COȘTÉIU s. a. *Sac.* — (Mold., Bucov.) Săculeț de pânză (ȘEZ. XXIII 43), sac de pânză, în care se pune făină pentru luat la drum (Nemțișor, Neamț, ION CR. III 377); s p e c. t o c u l de pânză în care se vără penele unei perine (ION CR. III 377, Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC); p. e x t. f a ț ă (III 5°) de perină (ȘEZ. II 224/24, com AR. TOMIAC). *După ce l-au desgropat cioclii, ncamurile... iau oasele,... le pun într'un coșteiu de pânză.* MARIAN, I 414/17. *Coșteie de mălaiu.* id. NU. 757/1.

— Poate, același cuvânt ca cel precedent.

COȘTÉIU s. m. v. **căsteiu.**

COSTÉLBĂ s. f. v. **steblă.**

COSTELÍV, -Ă adj. I 1°. *Maigre.* 2°. (Noix) dont l'amande se détache difficilement des replis intérieurs de la coque. 3°. (Bois) aux anneaux serrés. II. *Sec.*

I. P r o p r i u. 1°. (Despre persoane și, mai cu seamă, despre animale) Slab (de i se văd coastele COSTINESCU), slăbuț (com. OLMAZU). *Un vânător... slab și costeliv, ca un cal de brac.* ODOBESCU, III 157/16. *Cazacul se dusc și veni într'o clipă pe un cal roib și costeliv.* DELAVRANCEA, V. V. 246. *Era bălan și costeliv.* SANDU-ALDEA, A. M. 86. *Sub aspectul acesta costeliv, e un tânăr viguros.* C. PETRESCU, C. V. 205. *E un neam d'iia costelivii, de parcă mănâncă numa'n zi de post.* D. STĂNOIU, C. I. 116. || S p e c. (Despre capre) Care dă puțin lapte. [Caprele], după cum dau lapte, se deosebesc în capre l ă p t o a s e și capre *costelive.* H. II 27.

2°. P. a n a l. (Despre nucă) Al cărei miez nu se poate desprinde întreg din cauză că e prins prea mult în membranele interne ale coajei, uscată, tare, cu miezul lipit de coajă (Buzău, com. POPEȘCU). *Ca o nucă costelivă* se zice de omul fără miez; câte odată și de cel uscat, slab la trup. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I. 228. *Slujba seacă, ca o nucă costelivă,* când slujești fără a te folosi cu nimica. id., ib. IV 605. Cf. IX 113.

3°. (Despre lemn) Care are inelele anuale dese, îndesat, mărunt. Com. ITTU.

II. F i g. (Impropriu) Sec, arid. *O carte plăcută, în care formulele costelive ale mecanicei... sunt mai peste tot locul foarte binișor furișate.* ODOBESCU, III 11/13.

— Din bulg. **kostelivŭ** «osos, slab» *(kosteliva orčh* = nucă costelivă).

COSTÉR s. m. sing. v. **coșteiu**[1].

COȘTEREÁȚĂ s. f. 1°. *Soue, poulailler.* 2°. *Petit garde-manger.* — (Mold., Bucov.).

1°. Coteț (Ropcea, Bucov., com. PROCOPOVICI) de porci (H. XII 386) s. de găini (DICȚ., ȘEZ. VII 171, com. AR. TOMIAC), de găște, c o c i n ă, p o i a t ă. C o t e n e a ț a sau *coștereața* este adăpostul unde dorm găinile. Înaltă de 3 metri, are formă circulară, făcută din pari bătuți în pământ și îngrădiți cu nuiele. Nuielele se lipesc cu balegă. PAMFILE, I. C. 428. *Coșterețele (mascurilor) trebue a fi... cât se poate mai curate.* I. IONESCU, ap. CADE. *Dar de ccle coșterețe n'ai uitat?* CONTEMPORANUL, V, vol. I 143. *Se afumă coștereața găinilor cu pucioasă și iarbă-mare.* GRIGORIURIGO, M. P. II 15. *Poi m'am suit și eu pe coștereață, că doar nu se vede bine.* ION CR. II 175. *Am o pisicuță vâjneață, Când o prinzi de urechi, Face fâștiu în coștereață.* (Cheia în gaura broașcei s. lăcății). SBIERA, P. 320/2. || (În bătaie de joc) Casă mică, urîtă pe din afară, asemănătoare cu o poiată de găini. VASILIU, P. L. 257.

2°. P. e x t. Cămară mică, în care se țin poame (Mahala, Bucov.) Com. PROCOPOVICI.

[Și: **coștireáță** s. f., H. XII 386, **cuștireáță** s. f. *În cuștireața găștelor, În pătulul găinelor.* MARIAN, V. 196, (+ *coteneață)* **costerneáță** s. f. (Bucovina) Com. PROCOPOVICI.]

— Cf. rus. *kušča* „colibă", rut. *kuča* „coteț de porci", bulg. *kăšta* „casă, colibă". sârb. *kućàrica, kućèrica* „colibă".

COȘTERNEÁȚĂ s. f. v. **coștereață.**

COSTEȘÉȚ adv. *En bandoulière.* — Dela umăr spre șoldul opus, în felul cum se poartă arcul, arciș, arcește. *O fată cu ștergar pus costeșeț* (tipărit: *costeșet*, dar în glosar: *costeșeț*), *dela umăr în spre brâu.* PAMFILE, V. 39.

— Derivat din **costiș**, prin suf. *-eț.* Cf. c o s t i ș e ț e.

COSTICÚȚĂ s. f. v. **constituție.**

COSTÍE s. f. v. **coastă.**[2]

CÓSTIE s. f. (Agric.) v. **cosie.**

COȘTÍG s. a. v. **coșciug.**

COSTÍNĂ s. f. v. **coastă.**[2]

COSTINÁȘ s. m. *Petit poulain.* — (Transilv.-de-nord; atestat numai la PRECUP, P. 48, 55). Mânz mic.

COȘTIOÁRĂ s. f. v. **cositor.**[1]

COȘTIÓV s. a. v. **coșcov.**

COȘTIREÁȚĂ s. f. v. **coștereață.**

COSTÍȘ, -Ă adj., adv., s. a. v. **coastă**[2] și **costișă.**

COSTIȘÁ vb. IV[a] v. **costișă.**

COSTÍȘĂ s. f. *Coteau, pente.* — (Mold.) Coastă (3°) de deal mică ca întindere, pantă prăpăstioasă (PORUCIC, T. E. 28), cf. p l i s c, c o r n, c o r h a n ă, ț u r a n ă. Cf. H. III 228, XIII 311, 376, C. C. 131, 217, XVI 133, HERZ.-GHER., M. IV 241. *Era cuprinsă toată costișa până pre supt pădure.* LET. II 356/8. *Și au luat în sus, pre costișe, în preajma lor, alături cu părâul.* LET. I 316/7. *Mearsă, luând costișea muntelui, la un sat.* DOSOFTEIU, V. S. 69. *Cam pe costișă, pe deasupra unei fântâni.* URICARIUL, XVII 193/21. *Un izvor ce este în costișă.* URICARIUL, XXIII 388. *Natura pământului de pe costișă... este argilo-năsipoasă.* I. IONESCU, D. 308. *Locuitorii... având casele lor pe costișă s'au întins cu împrejmuirea lor până în părău.* id. ib. 346. *Coliba lui Jorj, pe costișa unui munte pietros.* C. NEGRUZZI, III 219/10. *Pe drumul de costișe ce duce la Vasluiu...* ALECSANDRI, P. II 445. *Auleu, afurisită costișă!* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 487. *Pleacă pe costișă într'o parte, spre pădure, și se cam mai*

duce. CREANGĂ, P. 41/6. *Pe o costișă de deal, nu departe de sat, un cioban păștea o turmă de oi.* CUV. MOLD. 1930, 5 Oct. *S'o sinecat S'o mânecat... Pe toate costișele.* MARIAN, D. 95. *Badea pe costișă ară.* SEVASTOS, P. P. 100/21. [Și: *costișe* s. f.; —(prin Munt.) **costiș** s. a. (plur.: *-stișe* și *-stișuri)* = coastă (3°) de deal, costișă; o parte a căruței (H. IV 280, XI 356, XI 373, XIV 152), lambă (Muscel, Teleorman, DAMÉ, T. 9, 10), lănțușul care leagă dricul cu crucea căruței (H. IV 156). *Oastea se coboară colo pe costiș.* ALECSANDRI, P. I 53. *Câinele și stăpânul umblau încet și cu sfială pe costișul lunecos.* ODOBESCU, III 183/26. *Pământul se lăsa la valc în costișe și pripoare.* id. ib. III 195/17. *De ce fără'ncetare Să-ți fie ochii ațintiți spre Tiburul umbrit, Și spre costișul Aesulei ori piscul înnegrit Al muntelui lui Telagon.* OLLĂNESCU, H. O. 266. *Urcând costișuri drepte ca păretele și scoborînd povârnișuri primejdioase.* CONV. LIT. XVII 107, ap. TDRG. *Să suia pe costiș Și ciupea la brânduși.* PĂSCULESCU, L. P. 27. *Ița, ița prin păiș, fâța, fâța prin costiș.* [= Coasa]. GOROVEI, C. 114. | Diminutiv: **costișéi** s. m. Numire de cusătură cu coloare neagră pe mâneca cămeșii femeilor de pe Bistricioara. MOLDOVAN, Ț. N. 301. | Verb: **costișá** IV[a] = A face ceva s. a merge costiș. LB.; (cu part.-adj., întrebuințat și ca adverb) **costișát** (dial. *costișét), -ă* = pieziș, curmeziș, de-a coasta (și despre cusătura mânecii) ȘEZ. II 224/23. *Colnicile costișete, în râpe largi s'au schimbat....* KONAKI, P. 212. *Stâna să se facă pe loc înalt și cam costișet.* DRĂGHICI, ap. TDRG. *Puiule, crăpa-ți-ar calu' Că digrab' ai suit dealu'; Ci* (= ce, de ce) *n'ai mărs mai costișat, Să mă satur di uitat?* MAT. FOLC. 1351.]

— Derivat din **coastă,** cu suf. **-iș(ă).** Cf. (adverbul) costiș.

COSTIȘÉL s. m. v. **costișă.**

COSTIȘÉȚE s. f. plur. *Couture* en biais sur les manches des chemises paysannes. — Bănicei (cusutură) în formă de râuri piezișe pe umerii cămășilor țărănești. PĂCALĂ, M. R. 519.

— Derivat din **costiș,** cu suf. *-eață.* Cf. costeșeț.

COSTISÍ vb. IV[a] v. **costa.**

COSTIȘOÁRĂ s. f.
COSTÍȚĂ s. f.
COSTÍU, -ÍE adj. } v. **coastă.**[2]

COȘTIÚG s. a. v. **coșciug.**

COSTIÚM (†) s. v. **costum.**

COSTÍV, -Ă adj. v. **coastă.**[2]

COȘTOÁFĂ s. f. *Flanc.* — Flămânzare, slăbie, deșert, stinghe (Săvârșin, j. Arad). DR. V 325.

— Contaminare din **coș** + **cartoafă,** cum se mai numește prin aceleași regiuni această parte a corpului animalelor.

COSTOĂLĂ s. f. v. **coastă.**[2]

COSTOÁRĂ s. f. v. **cositor.**[1]

COSTOFĂȚĂ s. f. v. **coastă.**[2]

COSTOÍ † vb. IV[a] v. **coastă.**

COȘTOLÍ vb. IV[a] v. **cuștului.**

COSTOMÓC s. a. *Botte de foin.* — (Bistra, în Transilv.) Legătură de fân. VICIU, GL. [Verb: **costomocì** IV[a] = a gomoloți, a încurca. VICIU, GL. *Nu costomoci așa ața, că n'o mai pot desface.* id. ib.]. — Cf. foștomoc, golomoc, ghemotoc.

COSTOMOCÍ vb. IV[a] v. **costomoc.**

COSTORÁR s. m.
COSTORĂREÁSĂ s. f.
COSTORĂRÍE s. f.
COSTOREÁNCĂ s. f. (Cor.) } v. **cositor.**[2]

COSTORÍ vb. IV[a] v. **cositor**[2] și **custură.**

COSTÓR(IU) s. m. sing. (Met.) v. **cositor.**[2]

COSTOROÁBĂ s. f. *Petite voiture à un cheval.*— Teleagă de un cal (Cuvin, jud. Arad). Com. ITTU.

COSTOROÁBĂ s. f. (Dulgh.) v. **custură** și **cosoroabă.**

COȘTOROÁBĂ s. f. *Masure.* — (Atestat numai la DELAVRANCEA) Cocioabă. *N'are decât o nepoată..., ca să-i păzească coștoroaba.* H. T. 10. — Cf. coștereață, cocioabă și coșmelie.

COȘTOROÁBĂ s. f.
COSTOROÁVĂ s. f. } (Dulgh.) v. **cosoroabă.**

COSTÓS, -OÁSĂ adj. v. **coastă.**[2]

COSTRÁȘ s. m. (Iht.) v. **costrăș.**

CÓSTRĂȘ s. m. I. 1°. *Perche (perca fluviatilis).*— II. 1°. *Poulain tondu ras. Cheval zébré, bai-brun.* 2°. *Veau* tondu entre les cornes. 3°. Garçon aux cheveux tondus. Personne aux cheveux mal coupés. — (Mold. și Bucov.).

I. (Iht.; Mold.-de-sus) Biban. ANTIPA, F. I. 14, P. 58. Cf. H. I 22, II 35, III 325, VI 44, X 4, 85, 107, 141, 260, 478, 489, 538, XVI 96, 104, MARIAN, INS. 57. *Costrășul* sau *costrușul* e lătăreț, ceva mai lung decât carasul, e vărgat cu dungi în curmeziș, una albă și una cenușie, așa că seamănă cu *costrușarea* ce se face la cai tineri la coamă și la coadă. DAMÉ, T. 127. | Specii (la CIHAC, II 74): **costreș boticos** = *Aspro vulgaris;* **costreș spinos** = *Gasterosteus aculeatus, Alausa. Cea din fire floare îi este albă cu negru picată, precum sânt solzii costrașului* (de cetit, probabil: *costrășului).* CANTEMIR, IST. 208/12. *Costrășul pe care-l aduse undița la mal...* SADOVEANU, I. A. 240, cf. 62, 102.

II. P. anal. 1°. S. m. și f. (Poate, aluzie la solzii spinoși de pe spatele peștelui, cf. ANTIPA, F. I 10) Mânz cu coama (și coada MARIAN, SE. II 69, DAMÉ, T. 127) retezată (întâia oară, cf. HERZ.-GHER., M. IV 241) și cu moțul de pe frunte retezat (cf. DRAGOMIR, O. M. 219). Cf. ȘEZ. XXIII 43, (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC, (Bilca, Bucov.) com. TOFAN. | P. ext. Mânz dela un an în sus (PRECUP, P. 48, 55, cf. DRAGOMIR, O. M. 219), (fem.) mânzoacă de un an (ION CR. VI 29), mânz când trece de un an, tretin (H. X 44); în alte părți mânz în anul al doilea (H. X 497), de doi ani (H. XII 274, com. TOFAN), Cf. H. X 20, 150, 535, noatin, străjnic. | P. ext. Mânz (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC. ‖ (Cu aluzie la coloarea peștelui, mai ales la dungile negre-verzi de pe spinarea lui. Cf. ANTIPA, F. I. 12, DAMÉ, T. 127; în acest sens și cu forma feminină **costrușă)** Cal (iapă) cu dungi ca zebra

(cf. DAMÉ, T., glos.), roșietic (MÂNDRESCU, L. P. 184/25). *Fără numai un costruș și un blid de cosotoriu* (a. 1715). ȘTEFANELLI, D. C. 28. *Au zis cum că este costrușa lui breazâ cu ste[a] în frunte* (a. 1787). id. ib. 171. *Vine murgu' murgilor Și fruntea costrușilor.* MÂNDRESCU, L. P. 184/25.

2°. P. anal. Vițel tuns pe la coarne. Cf. MARIAN, SE. II 69.

3°. Băiat tuns (Straja, Bucov.) com. TOFAN. Persoană tunsă rău și neregulat. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 241.

[Și: **cóstrâș** s. m. H. I 35, DAMÉ, T. 127, **costráș** s. m. H. I 22, **cóstreș** s. m. H. X 107, **cóstriș** s. m. ANTIPA, F. I. 14, **cóstroș** s. m. H. X 489, XVI 96, **costrúș, -ă** subst., **costrúj** s. m. Com. MARIAN. | Diminutiv: **costrășél** s. m. = un fel de pește numit și: bubuioc. H. III 290. | Alt derivat: (+ *strâjnic* «noaten») **costrúșnic** s. m. = mânz mai în vârstă decât costrușul. Cf. H. X 535. | Verb: **costrușà** Ia (cf. DAMÉ, T. 127, DRAGOMIR, M. O. 219, DR. V 292), **costrușì** (cu rostire dialectală: *costrușî)* HERZ.-GHER., M. IV 241, com. AR. TOMIAC, DR. V 292) vb. IVa și **costrujì** IVa (MARIAN, SE. II 69, DR. V 292) = (ad II 1°) a tunde, a reteza coama (MARIAN, SE. II 69, com. AR. TOMIAC, cf. HERZ.-GHER., M. IV 241) și coada (MARIAN, SE. II 69, DAMÉ, T. 127) precum și moțul de pe fruntea (DRAGOMIR, O. M. 219) mânzului; (ad II 3°) a tunde rău și neregulat. Com. AR. TOMIAC, cf. HERZ.-GHER., M. IV 241; (cu abstractele) **costrușáre** (DAMÉ, T. 127), **costrușíre, costrujíre** s. f.; (și cu part.-adj.) **costrușít, costrijít, -ă** Cf. DR. V 292.]

— Din bulg. **kostrežŭ** și **kostrúšŭ** «perca fluviatilis» s. sârb. **kòstreš**, idem (cf. bulg. *kostruna* «coamă de cal»).

COSTRĂȘÉL s. m. (Iht.) v. **costrăș.**

COSTREÁ s. f. } (Bot.) v. **costreiu.**
COSTRÉIE s. f. }

COSTRÉIU s. m. (Bot.) I. 1°. *Sorgho d'Alep, Herbe-de-Guinée (Sorghum halepense, Andropogon* ou *Holcus halepensis).* 2°. *Panicum Crus galli.* 3°. *Setaria glauca.* 4°. *Avena fatua.* 5°. *Lithospermum officinale.* 6°. *Nardus stricta. Alopecurus pratensis.* II. *Nom de chien.*

I. (Bot.) Plantă (H. I 129, II 42, 207, III 226, 487, IV 9, 84, V 147, VI 104, VII 27, VII 91, XVIII 168) tăioasă, de lac (CHIRIȚESCU, GR. 248), cu foaia lată (PĂSCULESCU, L. P.); înspică (Zagra com. CORBU); se mai numește și huler (H. IV 52) s. sad (H. VI 25):

1°. Mare plantă ierboasă, cu rizomul puternic și târâtor, cu florî purpurii. Crește pe câmpuri, prin locuri deschise, pe lângă drumuri și prin grâne. Se mai numește: bălur, belengher. PANȚU, PL.

2°. Iarbă bărboasă. PANȚU, PL.

3°. Mohor. PANȚU, PL., PÂRVESCU, H. POMPILIU, BIH. XX 1008, VAIDA, DENSUSIANU, Ț. H.

4°. Odos. LB., POLIZU, CABA, SĂL.

5°. Meiu-păsăresc. Plantă cu frunze lineare ascuțite, aspre. PÂRVESCU, H.

6°. Țăpoșică. Cf. BARCIANU.

7°. Coada-vulpii. Graminee foarte lățită, plantă de nutreț la vite. Seamănă cu timoftica. Com. CORBU.

Apa mâlise buturugile și așternuse renia cu nisip, prin care numai troscotul, șovarul și costreiul răzbeau. M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 923. *Pe mine mă lăsau singur, să aduc costreiu viteluiui.* I. BOTENI, SĂM. IV 726, cf. 728. *Foicică trei costrei.* TEODORESCU, P. P. 273. *Foaia livdeiului, Și ... a costreiului.* PĂSCULESCU, L. P. 62.

II. P. ext. Nume de câne ciobănesc. H. IX 60.

[(În Banat) rostit *costreńu.* Com. COCA, H. XVIII 168. *Să coseascâ fân, costrene.* HODOȘ, P. P. 184. | Și: **costreà** (scris *costrè*) s. f. POMPILIU, BIH. XX 1008, (cu pluralele *-treie* VAIDA și: *-trele). Să-mi coseascâ fân, costrele.* ALECSANDRI, P. P. 267/10, TEODORESCU, P. P. 321b; — (cu schimb de terminațiune) **costréme** (Hunedoara) H. XVII 91, DENSUSIANU, Ț. H. 57; — (sing. refăcut din plur. *costrele)* **costréie** s. f. Com. CORBU; — (+ *coastă)* **costéiu** s. m. H. III 226, 487, VI 25, 104. *Foaie verde de costeiu.* MAT. FOLC. 253, cf. 475.]

— Aparține tulpinei slave **kost(ĭ)r-** «ascuțit», cu multe derivate însemnând obiecte, spec. plante înțepătoare (bulg. *kostrĕva* «alopecus pratensis», sârb. *kostrava* «festuca, etc.»), deci înrudit cu peștele (cu multe oase) *costrăș.* În JAHRESBER. XIX 93 se citează o formă bulgărească **kostreĭ** «Borstengras» (pe care n'o pot atesta în dicționare). Dacă cuvântul românesc vine din acest cuvânt bulgăresc, forma bănățeană cu *ń* s'a născut prin falsă regresiune (ca *cimpońu, vătrańu* și istrorom. *âńer* < aier).

COSTRÉME s. f. plur. (Bot.) v. **costreiu.**

CÓSTREȘ s. m. (Iht.) v. **costrăș.**

COSTRÉȚ s. a. v. **coteț.**

CÓSTRIȘ s. m. (Iht.) }
CÓSTROȘ s. m. (Iht.) }
COSTRÚJ s. m. (Iht.) }
COSTRUJÍ vb. IVa }
COSTRÚȘ s. m. (Iht.) } v. **costrăș.**
COSTRUȘÁ vb. Ia }
COSTRÚȘĂ s. f. }
COSTRUȘÍ vb. IVa }
COSTRÚȘNIC s. m. }

COȘTUÍ vb. IVa v. **costa.**

COSTÚM s. a. *Costume.*

1°. Felul de îmbrăcăminte consacrată prin datină a unui popor, a unei regiuni, a unei epoci, a unei clase sociale s. felul de îmbrăcăminte la anumite ocazii, port, ținută; p. ext. îmbrăcămintea însăși caracteristică pentru un popor, o regiune, etc. *Revoltanții își daseră cuvânt să se îmbrace în costiume de irozi.* ALECSANDRI, T. 1088. *Un tânăr elegant, a[l] cărui costum era după moda curții.* C. NEGRUZZI, I 16. *Vizitiul, în vechiu costum rusesc.* id. ib. I 37. *Erau la cafea, în costum lejer.* I. TEODOREANU, M. II 159. *Costum național. Costum de bal.*

2°. P. ext. Rând de haine. *Rânduește în cuiere costumele de haine.* C. PETRESCU, R. DR. 98. *Mi-am făcut un costum de vară.*

[Și: (învechit; Mold., cu pronunțarea rusească a cuvântului francez: *kostjumŭ)* **costiúm** s. a. STAMATI. *Costiumul însemnat aice va părea urmașilor noștri o poveste din halimale.* RUSSO, S. 18. | Plur. *-tume* și *-tumuri.* | Verb: **costumà (costiumà** (†) STAMATI) Ia trans. și refl. = a (se) îmbrăca cu un costum (1°); cf. travesti; (întrebuințat mai ales ca part.-adj. **costumát** (cu negativul **necostumat), -ă** = îmbrăcat cu un costum, cf. travestit. *Bal costumat,* la care lumea vine îmbrăcată în diferite costume; cf. bal mascat. | Nomen agentis: (< fr. *costumier)* **costumiér** s. m. = cel ce confecționează, vinde s. închiriază

costume de teatru, de bal, etc.; (la teatru) cel ce are în păstrare costumele.]

— *N.* după fr. (< ital. **costume** «obiceiu, datină», din lat. *consuetudo, -udinem* «obiceiu»).

COSTUMÁ vb. I[a] } v. **costum.**
COSTUMIÉR s. m. }

COȘULÉȚ s. a. v. **coș.**[2]

COȘÚLTE s. m. sing. *Vorace.* — (Straja, Bucov.) Cel care mănâncă mult (Com. AR. TOMIAC), gaman. — Cf. folte.

COSÚR s. a. v. **cosor.**

COȘURÉL s. a. } v. **coș.**[2]
COȘÚȚ s. a. }

COSUTÚRĂ s. f. v. **coase.**

COT ! Interjecție, întrebuințată numai în legătură cu **cotcodac** (v. c.).

COT s. a. și m. I. 1°. *Coude.* 2°. *Jarret.* II. 1°. *Coude* (de la manche). 2°. *Équerre.* 3°. *Coude* (d'un outil, d'un tuyau). 4°. *Tournant* (d'un chemin, d'une rivière), *presqu'île, golfe.* 5. *Ruse, truc, diversion.* 6°. *Angle, coin.* III. 1°. *Coudée, aune.* 2°. *Jauge.*

I. (Anat.) 1°. (La om) Articulația de la mijlocul brațului, care face ca să putem mișca antebrațul. De obiceiu înțelegem prin *cot* apofiza cubitusului, pe care o simțim sau o vedem ieșind când îndoim brațul; partea opusă se numește *îndoitura cotului* (BIANU, D. S. subt cot). *Cotul* îl întrebuințăm și ca punct de sprijin; se zice că omul stă, (rar) șade într'un *cot* s. pe s. în *coate* s. *cu coatele* pe ceva, se reazimă s. stă s. șade rezimat într'un *cot* s. c'un *cot* de ceva s. *pe coate*, își reazimă *cotul* de ceva, își pune *coatele* pe ceva, se lasă într'un *cot*, își reazimă (capul) pe *coate*. *Kot* = cubitus. ANON. CAR. *Îi tăiè svânta direaptă de prin cot.* DOSOFTEIU, V. S. 111. *Cótele sale tânde spre ceale de folos.* PENTICOSTAR (1694), ap. GCR. I 313/8. *Urieșii stând pe coate, au trântit un hohot mare.* ALECSANDRI, P. III 236. *Ghiontindu-l, cât ce putu, cu cotul.* C. NEGRUZZI, I 84. [Păstorii] *răzimați c'un cot de-o stâncă și c'o mână pe-o bâtă.* EMINESCU, N. 5/26. *Cu coatele așezate pe masă și cu capul în mâni.* id. ib. 45/26. *Un sihastru... toată vieața și-o petrecuse cetind în cărțile cele sfinte, în coate și'n genunchi.* RETEGANUL, P. II 65/22, cf. IV 14/26. *Pe baciul cel mai mare Îl fereca și mai tare, Cu cotele la spinare.* ALECSANDRI, P. P. 58/16. *Bărbat oiu lua Care Dunărea să'nnoate, Rcdicând din coate.* id. ib. 122/9, cf. 292[b]/13. *Mă lega vârtos de coate.* id. ib. 266[b]/1. *Și-l lega strâns, cot la cot* [cu mânile la spate] id. ib. 125/16. *Băgaiu mâna până'n coate* [în buzunare] TEODORESCU, P. P. 333[b]. *Cine-mi șade, Când pe-o rână, când pe coate, Pe covoare verzi culcați Și de arme încărcați?* id. ib. 550. *Șăd cu coatele pe masă.* ȘEZ. III 53/10. *S'o lăsat Sf. Vasile într'un cot.* ib. III 241/20. *Coate la coate.* MARIAN, D. 96. *Întristat cu totul, Se dete p'o pernă, răzimându-și cotul.* POP., ib. II 363/20. *Numa cu cotu' oiu coti.* DENSUSIANU, Ț. H. 188. *Numa mă-sa ș'o luat Tăt în cote și'n genunche.* T. PAPAHAGI, M. 95/82. # **Din coate** = stând în coate, răzimat pe coate. *Să nu mănânci din coate!* GOROVEI, CR. | **A da din coate** = a-și face loc prin mulțime împingând pe alții prin mișcări din coate, a se înfige (4°), a fi străbătător. **A sta cot la cot cu cineva** = în strânsă cărdășie. *Marea finanță stă cot la cot cu nobleța autentică.* UNIVERSUL, a 1930, 22 Noemvre. (Familiar, vulgar) **A-i arăta cuiva cotul** (adesea întovărășit de un gest convențional: lovirea repetată a cotului drept de palma stângă) = a refuza pe cineva bătându-ți joc de el (după ce nu mai ai nevoie de el), a-i întoarce spatele. Cf. ZANNE, P. II 91, PAMFILE, J. III, PAPAHAGI, P. A. 126 (unde, la nr. 76, se citează expresii asemănătoare aromânești și bulgărești). **A întoarce cotul** (s. **coatele**) **cuiva** = a nu-l asculta (PAMFILE, J. I), a-l răsplăti rău (id. ib. III). **Din cot** = în zadar. PAPAHAGI, P. A. 126. **Coate (le) goale** sânt semnul sărăciei mari, iar unui vai-de-el, unui sărăcăcios de pe care curg petecele, căruia îi ies coatele prin mânecile hainei, i se zice că e **fudul la coate,** că e un **coate-goale.** *La Mișu'n colț, Unde vin bețivii toți, De cinstesc paharele Și târnosesc mangalele, Pân'li se văd coatele.* TEODORESCU, P. P. 129[b]. # *De păr și de coate goale nu se plânge nimene!* CREANGĂ, P. 203/5. *De coate goale și de mațe flămânde nime nu se vaită!* BARONZI, L. I 53/3. *Eu, de ! negustor, să mă puiu în poblic cu un coate-goale, nu vine binc!* CARAGIALE, T. II 8/16. *Surtucul... ros pe margini, fudul la coate, de râdea parcă și vântul în urma lui.* EMINESCU, N. 42/5. || P. ext. Lovitură ușoară (ca semn) dată cu cotul. **A-și da coate** s. **a-și da cu cotul unul altuia** (CIAUȘANU, GL.) = a-și face semne (atingându-se cu cotul). *Își dedeau coate, de râdeau.* ISPIRESCU, L. 37. **A-și da coatele,** (rar **cot**) **cu cineva** = a-și face semne de înțelegere, a lucra pe subt ascuns cu cineva (unindu-se cu el contra altuia). Cf. ZANNE, P. II 92. *Franțuzul... și-a dat cot cu Turcul, să înceapă el gâlceavă la Nemți.* LET. II 423/27. *Nouă ne-e frică... de! că-și dă coatele cu Cațavencu.* CARAGIALE, T. I 142/12. || (Bot.) **Cinci-cote** = căldărușă (Aquilegia vulgaris). (Munții Apuseni). BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V 52.

2°. P. anal. (La cal) Partea dinspre afară a articulației dela mijlocul piciorului dindărăt, câiu (cf. DAMÉ, T. 49), numită și: **cotul dinapoi** (cf. DR. V 299, 305). *Când îndărăt se uită. Vedea capul șarpelui, Sus pe cotul murgului.* ȘEZ. III 65/35.

II. P. anal. 1°. Partea mânecii care acopere cotul. *Arvinte coatele au ros la antereu.* DONICI, F. 39. *Bătrânul dascal cu-a lui... haină roasă'n coate.* EMINESCU, P. 221. # **A-și roade cu cineva coatele pe aceeași bancă (a școlii)** = a fi (timp îndelungat) coleg (de școală) cu cineva. cf. C. PETRESCU, Î. II 175.

2°. (Zid.) Unealtă de zidărie (H. II 13, 81, 222, III 38, X 466, XI 85, XII 118, 228), colțar, dreptar, echer, măsurător (Plescuța, Arad). Com. ITTU.

3°. Parte încovoiată care face legătura dintre părțile drepte ale unui obiect, spec. unui burlan. *Sub joagăr este un fier strâmb ce se numește „cot".* H. XVII 236. *Titirezul dela roata morii e legat de scara ursoii coșului cu „cotul"* (Săliște, jud. Sibiiu). Com. BANCIU.

4°. (Top.) Loc unde cotește, unde își schimbă brusc direcția un drum, o vale, un râu, un sat, o pădure, un șir de dealuri, o scară, etc., întorsură (PORUCIC, T. E. 470), cotitură (LB.), (în)cârnitură; (plur. *coturi*) serpentine (JAHRESBER. VIII, 315); spec. peninsulă mică lângă vreo apă (Vașlab VICIU, GL.), parte adâncă dintr'o apă, cu pereți drepți, cf. bulboacă, vârtej (ȘEZ. VIII 31), malul abrupt al canalului râului la schimbarea direcției în care curge (PORUCIC, T. E. 197), adâncătură mare în malul unei ape; † sân de mare, golf. *La acel loc... este cotit Prutul, însă cotul se prinde în partea despre*

răsărit. LET. I 230/4. *Tătarii cești de margine își dusese muierile cu copiii tocma la ghioluri, în coturi după Cetatea-albă.* ib. II 109/35. *S'au tras mai la loc larg, la sat la Stănilești, într'un cot despre Prut.* ib. II 118/35. *120 [de] mile spre uscat un cot de mare iase.* CANTEMIR, IST. 139. *O bucățică de loc ce este un cot între vaduri, din jos de gura Cafii* (a. 1739). URICARIUL, XVIII 200/17. [Hotarul județului] *apucă... pe la Mihăileni... (în)formând un cot cu Molnița.* I. IONESCU, D. 10. *Era mai ales două stațiuni anevoie de trecut cu pace, una la cotu' gârlei.* GHICA, S. 687. *A trecut de cotul dealului, la câmp deschis.* CARAGIALE, M. 44. *Mă suiu, până când, făcând cotul scării, îi ies din bătaia ochilor.* id. N. S. 39/20. *Tocmai atunci ieși de după un cot de mal un caporal.* D. ZAMFIRESCU, R. 97. *A luat-o la deal, a ocolit pe după Chiciul-popii și a dat la mal, la un cot, subt o sălcie pletoasă, ce-l ascundea de orice privire.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 329. *Du-te ici devale în cot, moaie-ți coada în baltă.* CONTEMPORANUL, I 688. *De pe vreun pod, pinten, obstacol, pisc sau cot de pământ cari formează vultori.* F. R. ATILA, P. 96. *Când la cotul Prutului, Prin mijlocul câmpului.* ALECSANDRI, P. P. 38b/3.

5°. Fig. Întorsătură, apucătură (2°), întortochiere, șiretlic, diversiune. *Adevărul, dreptatea, facerea de bine iubește lumina, iar nu taine, întunearec și coturi.* ȚICHINDEAL, F. 327.

6°. Colț, corn, unghiu, ungher HERZ.-GHER., M. IV 241); spec. unghiul din lăuntru al casei (= odăii) LIUBA-IANA, M. 52. *Pe mămuța voiu căta[-o] prin toate coturile și prin toate unghierele, să văd găsi-[o]-oiu ori ba.* MARIAN, O I. 513/34. *Am o mândră ca o Doamnă; Când e vremea lucrului, Șede'n cotu' birtului.* HODOȘ, P. P. 191. *Ziua într'un cot, Noaptea peste tot.* (= Lampa). GOROVEI, C. 196.

III. P. ext. 1°. (În acest sens mai ales s. m.) Distanța dela cot până la vârful degetului mijlociu (COSTINESCU, cf. ANTIPA, P. 765) s. dela cotul mânei drepte trecând peste vârful degetelor, până la încheietura mânii unde e pulsul (com. MARIAN, LIUBA-IANA, M. 118); p. ext. unealtă de lemn s. de metal (cf. I. IONESCU, D. 111, BRĂESCU, M. 5), de lungimea unui astfel de „cot", întrebuințată ca măsură de lungime, înlocuită, astăzi, aproape peste tot, prin metru. Cf. H. X. 512. *Cotul* are un picior și jumătate (COSTINESCU) s. 8 rupi a 16 grefi (TDRG) s. trei șchioape și un lat de mână (com. MARIAN). *Cotul de Muntenia* avea 0,666 m (după DDRF.: 0,664 m), cel de *Moldova* 0,637 m., cel de *Halep*, numit și „halepul", 0,688 m (TDRG.), cel de Dobrogea 0,680 m (DDRF.). Se mai distingea: *cot împărătesc* (HERODOT, 73/30), *de Țarigrad* (TEODORESCU, P. P. 80b), *jidovesc* (ȘEZ. IV 175/13). *Kot* = ulna. ANON. CAR. *Și vărsa-se văpaia spre cuptoriu 49 de coți.* PSALT. 329/12. *Oine de voi grijind... poate adauge trupului lui un cotŭ?* TETRAEV. (1574) 209. *Un om sălbatec, cu unghiile de un cotŭ.* PALIA (sec. XVII), ap. GCR. I 65/33. *A doa zi am văzut... crescut maslinul... de vrun cot afară din rădăcină.* HERODOT, 441/7. *Urzitura temeliii ...ca la doi coți de înaltă.* CANTEMIR, IST. 129/7. *Să-mi trimiț[i] dumneata 20 de coț[i] de postav albastru închis* (a. 1725). IORGA, S. D. XII 29. *Un postav de cele cu cotul câte un leu.* LET. III 312/1. *Lei — B. 30 cotăritul dela fiește care dugheană ce va vinde marfă cu cotul.* RĂȘCANU, L. 14/8. *Vel cămăraș să fie dator să facă coturi cu boure domnești.* id. ib. 14/12. *Și aflară acolo o țară cu niște oameni cât cotul.* ALEXANDRIA (1784), ap. GCR. II 132/29. (cf. personajul din basme Statu-palmă-barbă-cot) *Stânca... fiind ca zăce coți de naltă.* DRĂGHICI, R. 53/11. *I-a dat croitorul vro câteva, cu cotul, pre spinare.* BARAC, T. 68. *Îmi cumpără și mie Vr'o cinci coturi de dimie.* PANN, H. 49/10. *Scoțând niște metanii de corail de vro doi coți de lungi, începu a se juca cu ele.* C. NEGRUZZI, I 18. *Lume mică, de se măsură cu cotul.* EMINESCU, P. 222. [Coada vulpii] *era de un cot și mai bine.* ODOBESCU, III 46/27. *Șaptezeci de coturi (de pânză).* CARAGIALE, ap. TDRG. *Din mâna stângă făcându-și cot, măsura bucata de cit.* N. REV. R. I 37. *Un copil, al nu știu cui, Largi de-un cot sunt pașii lui.* COȘBUC, F. 63/15. *Cutriera magaziile pentru ca să cumpere un cot de horbotă.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II, 196. *L-am văzut umblând prin târg, cu cotul subsuoară, după cumpărat sumani.* CREANGĂ, A. 58/9. *Un împărat întrebă odată pe cărturari... de câți coți e pământul.* REV. CRIT. I 92. *Pământul se va aprinde și va arde până la o adâncime de nouă coți.* ȘEZ. I 222/12. *Cu saia îmbăirată, Cu șalvari de ciorcă lată, Cotul cinci galbeni luată.* ALECSANDRI, P. P. 105/9. *O scos o săbioară, Ai nouă coți di lungușoară.* MAT. FOLC. 1476. *Până țese-un cot de pânză, Codrul nu mai are frunză. Țese-un cot Și fuge'n pod.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 423. (Ironic) *Măi, iaurgiu, ia stai! Cum dai cotul de iaurt?* TEODORESCU, P. P. 120b. # *A auzit-o cât un bold Și a făcut-o d'un cot.* ZANNE, P. III 26 (cf. din țânțar, armăsar). *Pân' să-i măsor cu cotul, El mi-a luat cu totul.* PAMFILE, J. III. # **A-i ieși cuiva** (s. **a scoate**) **limba de un cot:** a fi într'o mare strâmtoare. ZANNE, P. II 226. **Trei coți de pânză** s. **de pământ,** de care are nevoie omul la moarte. Cf. ȘEZ. III 114/24. *Și din averile lui toate, Neavând la a sa moarte, Măcar trăi coți de pânză, Pre pieptu-i să-i întinză.* E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 117/31. *Urîtul n'are vad Decât scândura de brad, Urîtul n'are sfârșință Decât cu trei coți de pânză.* ALECSANDRI, P. P. 307b/9. *Oamenii nu vor să-i dea nici trei coți de pământ.* C. NEGRUZZI, I 31. *Trei coți de pământ, atâta-i al tău. Vezi în ce se încheie toată scofala de pe lumea asta!* CREANGĂ, P. 321/18. Cf. SEVASTOS, C. 190/7.

2°. P. anal. (Învechit) Unealtă de lemn s. de metal, liniată, s., la ciobani, de forma unui băț cu crestături, întrebuințată la măsurarea capacității vaselor: se introduce într'un vas și, după **ce a** fost scos, se examinează până la care linie s. crestătură e ud bățul. Cf. POLIZU, PAMFILE, I. C. 32, 228, H. IV 118. Cf. carâmb (2°), hărag. *Vădrarii au să măsoare vinul fieștecăruia cu cotul ce s'au dat din Visterie.* IORGA, S. D. XVI 166. *Ministerul de finanțe... impune* [antreprenorului] *...datoria de a lua cotul dela administrațiunea contribuțiunilor indirecte. Cotul luat nu conține mai mult de 4 oca vadra.* I. IONESCU, P. 152. | P. ext. † Măsurătoarea oficială a buților, cotitul. *O împuternicește* [pe Episcopie] *a strânge și venitul cotului* (a. 1816). URICARIUL, V 20/57.

[Plur.: *coate*, (rar) *cote* ad I 1°, 2°, II 1°, *coturi* ad II 2°-7°, III 1°-2°, (neobicinuit ad I 1°: *Cóturile ei le întinde spre ceale de fólos.* BIBLIA (1688, 446/38) și *coți* ad III 1°, rar (ad II 4°, PORUCIC, E 20). | Diminutive: **cotuléț** s. a. = cot (II 4°) mic pe malul unei gârle, acoperit cu crivină, cu mărăcini, cu tufușoare. COSTINESCU; **cotișór** s. a. = (ad II 4°) cotitură; (ad II 6°) colțișor, unghiuleț. *A merge în cotișoare,* în zig-zag. *Dela poartă pân'la scară, Vânăt mergea'n cotișoare.* TEODORESCU, P. P. 601. *Strigă Petrișor, Din cotișor, Să-l apere de găini, Că de câne nu se teme.* PASCU, C. 79; **coturél** s. a. (ad II 6°) *Am scos... Toate gozurelele din toate coturelele.* MARIAN, D. 196; **cotúț** s. a. Cf. CDDE. *Când se gătea fata de ducă, îi umplu un cotuț* (= co-

șuleț?) *de prăjituri și de dulcețuri.* MERA, B. 194: **cotic** s. a. (ad II 4) = cotuleț. COSTINESCU. | Alte derivate: **cótea** s. m. sing. = nume glumeț care se dă celui ce e obișnuit să refuze orice-i cei (cf. *a arăta cuiva cotul* = a refuza), dracului (com. FURTUNĂ: cel ce umblă pe drumuri cotite, nu cu dreptatea) și (prin apropiere de *coteiu)* unui câne care umblă în zig-zag pe urma iepurelui. *Să mă împrumuți cu un franc. — Te-a împrumuta Cotea, nu eu.* PAMFILE, J. I. *Aici Cotea e spătar!* id. ib. *Când colo, mușterii tufă! Trecc cât trecc, da nu vine nici Cotea să cumpere* (Cropceni, Vaslui). ION CR. III 220. *Nu-i departe cotea de iepure* = va izbuti în curând. ZANNE, P. IX 604, MAT. FOLC. 726 (variantă: departe coteiul de iepure. ZANNE, P. IX 605); — **cotíș** s. a. (plur. *-tișuri)* (ad II 4°) = cotitură, întorsură. *Prin răriște mi-l sucea, Prin cotișe mi-l cotea.* TEODORESCU, P. P. 502[b]; — **cotíș** adv. = în cotituri, în zig-zag; ocolind, strâmb. *N'aleargă drept, Cu el să poți da piept, Ci merge tot cotiș Și sare curmeziș.* ALEXANDRESCU, M. 378/9. *Zăriră primul liliac, care gonea cotiș, d'a-lungul ulițelor.* DELAVRANCEA, S. 267. *Contra celor ce... răpesc țăranului... cotiș, nu pe față, dreptu' de-a trăi prin lumea banului.* ap. TDRG. *Carul cotiș l-au băgat Și foarte rău l-a răsturnat.* SEVASTOS, N. 205/9; — **cótină** s. f. (plur. *-tini)* (ad II 4°) = cotitură de râu s. de drum, coteiu, încovietură, adusătură (CIAUȘANU, GL.), loc strâmt, colț (BOCEANU, GL.). *S'a vârît într'o cotină, de nu-l mai poți scoate.* id. ib. *Mă pitul... pe niște cotini.* PLOPȘOR, C. 59; — (Entom.) **cotoásă** s. f. = urechelniță. FRÂNCU-CANDREA, M. 99; — **cotéiu** s. a. = ad I 2°) genunche la cal (DR. V 300); (ad II 4°) cotitură (de drum), zig-zag; (ad II 6°) colț (VÂRCOL, V.). *Vulpea fuge făcând coteie.* CIAUȘANU, GL.; — (+ *câiu* sau *călcâiu)* **cotâiu** (rostit *cotâń)* s. a. = (ad I 2°) genunche la cal, câiu (Bouțarul inferior). DR. V 300|.

— Din lat. **cubitus** și **cubitum,** idem (cu sensurile I 1°, II 4° și III 1°). — Cf. cotar, coti.

COT s. a. v. **cut.**

COȚ ! Interjecție care imită scârțâitul cismei, când o încalță cineva; în ghicitoarea: *Hoț, coț, Când o scoț; Hâr, bâr, Când o vâr.* (= Ciobota). PAMFILE, C. 20/25. Cf. GOROVEI, C. 78.

COTÁ vb. I ș. d. v. **căută.**

COTÁ vb. I[a] v. **cotă.**

CÓTĂ s. f. 1°-5°. *Cote.*

1°. (Finanțe; puțin obicinuit) Partea ce trebue s'o plătească fiecare, dintr'o cheltuială, dintr'un impozit; cf. cislă; cf. cota-parte.

2°. (Termen de bursă) *Cotele* sunt niște tablouri care dau în fiecare zi cursul valorilor străine, stabilit de bursă, în unități monetare ale pieței, care dă aceste *cote; ...*cursul acestor valori variază după cum cererea sau oferta este mai mare sau mai mică. ȘTEFĂNESCU, C. 522. *Cota pieței.* CLIMESCU, A. 287.

3°. (Literat.) Indicație în cifre sau în litere a fiecărei serii de acte (manuscrise, cărți) dintr'un dosar, dintr'o arhivă, dintr'o bibliotecă, un inventar. *Volumele au cotele 2331 și 2332.* IORGA, IST. LIT. I 65, nota 2.

4°. (Topogr.) Indicația înălțimii diferitelor puncte de pe un teren, în raport cu un plan luat ca bază; p. ext. numărul înscris pe un plan s. pe o hartă care arată această înălțime; p. ext. locul pe teren care corespunde cotei de pe o hartă. *Căpitanul Simion... capturase... câteva sute de prizonieri la cotele cele mai încercate.* C. PETRESCU, Î. II 106.

5°. Suma pe care o încasează un jucător pentru fiecare miză pusă pe un cal care a câștigat cursa. CADE.

[Verb: (fr. *coter)* **cotă** I[a] trans. = a însemna prețul valorilor la bursă, după cursul zilei, a face cota (2°) zilei. p. ext. a aprecia, a evalua, (intrans.) a fi prețuit. *Dacă renta ne costă 92% și bursa o cotează cu 94%, la bilanț să o trecem cu 92%.* ȘTEFĂNESCU, C. 337. *Leul nostru cotează acum 3 centime aur;* fig. (despre persoane) a fi prețuit, considerat. *X cotează mult în partidul său;* (cu abstractul) **cotáre** s. f. *Parchetul a dispus arestarea financiarului.... ambii fiind acuzați de complicitate, în afacerea cotării fictive a titlurilor în bursă.* UNIVERSUL, 1930, 1 Decemvrie; (și part.-adj.) **cotát** (cu negativul **necotat), -ă.** *Agenții de schimb sunt mijlocitori între cumpărătorii și vânzătorii de valori de bancă, adică de acele valori care sunt cotate sau prețuite la bursă.* ȘTEFĂNESCU, C. II; fig. (despre oameni) *X e foarte rău cotat în lumea gazetarilor.*]

— *N.* din fr. **cote** (din lat.-mediev. *quota,* femin. adj. *quotus, -a, -um* «cât de mult», luat ca substantiv). Cf. cotă-parte.

CÓȚĂ s. f. *Lieux d'aisances.* — (Bulgărism, în descântece) Privată, budă. umblătoare. *Steaua lui* (cutare) *să nu stea, Să umble prin toate zahanalele, Pe la toate coțele și privățile, Să adune puterile.* MAT. FOLC. I 685/5.

— Din bulg. **kocă,** idem.

COTÁC s. a. *Crémaillère.* — (La Românii din Serbia) Lemnul de care se atârnă căldarea la vatră. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. Cf. cujbă, cotcană. *Unde, frate-l atârnară? — La cotacu' coșului, 'N bălbătaia focului.* id. ib. 5/9. — Cf. cotaie.

COTÁC s. a. *Petit bois.* — (Mold.) Pâlc de pădure. ȘEZ. XXIII 43.

— Poate, derivat din **cot** (II 4° de pădure), cu suf. **-ac.**

COTÁC s. a. *Rancune.* — (Atestat numai la PAMFILE). Pismă, pricină, pică. *Ce cotac a mai fi având pe mine?* J. II.

COTÁC s. m. (Entom.) v. **cotar.**[2]

COȚÁC, -Ă s. m. adj. I. Nom de *poisson.* II. 1°. *Maigre, décharné.* 2°. *Méchant, malicieux.*

I. S. m. (Iht.) Nume de pește, nedefinit mai de aproape. H. XII 203.

II. P. ext. Adj. 1°. Uscățiv (Sângeorz-Băi). PAȘCA, GL.

2°. Răutăcios (Sângeorz-Băi). PAȘCA, GL.

COȚĂÍ vb. IV. *Remuer* (la queue). — (Muscel; completat prin *din coadă)* A da des (din coadă): *Codobâța coțăe din coadă.* Com. P. COMAN. [Și: **coțoí** vb. IV, **cuțuì** IV idem.]

— Cf. rut. *kocofist* «codobatură» *(fist* = coadă). Cf. coțofană.

COȚĂÍ vb. IV[a] refl. *S'accoupler.* — A se împreuna sexual (despre câni POLIZU), a se cotoi, a se cotoci, a se cotârci. [Abstracte: **coțăíre** s. f. = împerechere, împreunare sexuală (între câni POLIZU, ALEXI); — **coțăiálă** s. f. id.]

— Cf. căței.

COȚĂIÁLĂ s. f. v. **coțăi.**

COTĂIBĂ s. f. *Étable, chenil.* — (Mold.) Coteț pentru viței și alte vite mici (ȘEZ. V. 59/3), cotețul cânelui (cf. HERZ.-GHER., M. IV 242). [Plur. *-tăibi*].

— Cf. rut. **kotòbanja** «coș în care se țin găinile».

COTÁIE s. f. *Chaudron.* — (Banat) Căldare mare, fără baier, în care se fierbe apă. LIUBAIANA, M. 99, H. XVIII 145. *Fiarele ce s'au făcut din fierul mănăstirii: ... 1 cotal* (a. 1757). IORGA, S. D. XIV 86/12. [Și: **cotál** s. a.]

— Cf. paleosl. *kotilŭ* «căldare». Cf. și cotac, cocli.

COTÁIE s. f. v. **coteiu.**

COTĂIU s. a. v. **cot.**[2]

COTÁL s. a. v. **cotaie.**

COTÂNG s. m. v. **cotângan.**

COTÂNGÁN s. m. *Garçon, gars.* — (Trans.-denord) Copiloiu (com. V. BUCUR), copilandru de 12-16 ani, feciorandru (BUGNARIU, NĂS.); băiat între 13 și 17 ani (VICIU, GL.), **băiețandru**; **fecior** bine făcut (VALDA). *Copilul cel luat de suflet era acum cotângan (junișor, prăscău).* RETEGANUL, P. V. 82/33. *Când eram eu cotângan, Purtam boata* (= bâta) *cu ciocan, Și dacă mă însuraiu, Dădeiu boata pe mălaiu.* DENSUSIANU, Ț. H. 148. *Fetele de prin Josani Dau paiele la juncani, Buzele la cotângani.* BUD, P. P. 60. [Și: **cotâng** s. m. (VICIU, GL.), **cotângău** s. m. (CABA, SĂL.), **cotângóiu** s. m. *Un guguman, un prășcău, un cotângoiu.* N. R. R. I. S. II 19.]

— Presupune un ung. ***katangó** (în loc de *katangoló* «cel ce umblă lărmuind»). Din *cotângău* se explică ușor celelalte forme, prin schimbul obicinuit al suf. *-ău* cu *-an* și *-oiu* sau cu reconstruirea primitivului *cotâng*. Cf. DR. III 837.

COTÂNGĂU s. m. v. **cotângan.**

COTANGÉNTĂ s. f. (Geom.) v. **tangentă.**

COTÂNGÓIU s. m. v. **cotângan.**

COTĂ-PÂRTE s. f. *Quote-part.* — Partea care se cuvine fiecăruia la împărțirea unei sume de primit s. de plătit. [Plur. *cote-părți.* | Și: *o* **cotaparte** s. f.]

— *N.* după fr. Cf. cotă.

COTÁR s. a. (Păst.) 1°. Endroit de la bergerie où l'on trait les brebis. 2°. Porte du bercail. — (Mold.).

1°. Tinda stânei, unde stau scaunele pentru mulsul oilor (ȘEZ. XIX 60), comarnic, arcaciu (com. FURTUNĂ). *Primăvara... stau oile la târlă, unde fac mai multe șurișoare mici și cotare.* H. VIII 98b.

2°. (La plur.) Ușile, prin care ies oile din strungă, la muls. Cf. H. VI 3. *La fiecare cotar se aține un cioban, prinde oaia și o mulge. Pot fi de obiceiu 3-4 la o stână. Vorbesc ciobanii și de 10 cotare* (Sârbi, Dorohoiu). Com. FURTUNĂ.

— Din slav. (bulg. **kótar** «grajd, colibă, gaură»).

COTÁR s. m. I. 1°. *Auneur.* 2°. *Jaugeur.* II. Nom d'insecte.

I. Propriu. 1°. Cel ce măsoară cu cotul (III 2°), cotește (III 3°) capacitatea unui vas. *Robul lui Dumnezeu Ștefan cotariul, la sfânta mânăstire Ioan Novi* (a. 1806). IORGA, S. D. XV 145. *Și când s'au trimes butoaiele dela vie, cotarul a făcut socoteala pe vasele pline.* D. STĂNOIU, C. I. 85. # *Ai sărit din par Și-ai dat peste naș cotar* = cine urmează multe rele, îi dă și de capul lui un rău (GOLESCU); lăcomia la om nu e bună; omul neastâmpărat o pate adesea. ZANNE, P. III 157.

2°. Funcționar care supraveghiază cotul (III 1°) dacă are lungimea reglementară. DICȚ.

II. P. anal. (Entom.) Un fel de omidă lunguiață și subțire, de coloare cenușie, care, când merge, se îndoaie (ca și când ar da cu cotul (H. VII 149 ca și când ar măsura ceva cu cotul JAHRESBER. XII 125). MARIAN, INS. 306, H. IX 154. *A merge ca un cotariu:* pășind rar și gânditor. MARIAN, INS. 306.

[Și: (ad II) **cotâc** s. m. H. III 307, V 103, 459. | Verb: **cotări IV**[a] = a măsura stofe s. mai ales capacitatea unui vas cu cotul (III); (cu abstractele): **cotărire** s. f. = acțiunea de a cotări; lucrul cotarului; cotit; **cotărít** s. a. = cotărire; impozit pe mărfurile care se vindeau cu cotul (III 1°) s. pe băuturile controlate cu cotul (III 2°), cf. vădrărit. *Lei 300 din venitul cotăritului* (a. 1772). URICARIUL, XXII 356, cf. XIX 324/20. *Și de cotărit încă poruncim Domnia Mea să nu se supere (blănarii), fiindcă marfa lor nu se vinde cu cotu'. Cotăritul târgului să fie iarăși venit al cutiei* (a. 1823). URICARIUL, VI 476/9; (mai rar) **cotărîtúră** s. f. = cotărit (3°). *Taxa cotărîturilor.* I. IONESCU, P. 110. | Alt abstract: **cotărie** † s. f. = impozit pe mărfurile care se vindeau cu cotul, cotărit. *Să fie în pace... de cotărie* (a. 1665). FURNICĂ, I. C. IX Cf. (a. 1701). IORGA, S. D. V. 349. *Iar pre carii* [cojocari și mătăsari] *i-ar afla vânzând marfă cu cotul mai mic, au ascunzând cotăriia...* (a. 1709). id. ib. V 347.]

— Derivat (ad I) din **cot** și (ad II) din **coti,** prin suf. nom. agent. *-ar.*

COTÁRCĂ s. f. 1°. *Grenier à maïs.* 2°. *Corbeille.* 1°. (Transilv., Banat) Coșar (2°) pentru păstrat porumbul, coșarcă (3°) (cf. REV. CRIT. III 120, com. ITTU, com. MARIAN, VICIU, GL., ION CR. IV 306, com. AR. TOMIAC), grânar, hambar (GR. BĂN.), pătul (com. A. COSMA), porumbar. Pereții *cotarcei* sânt de împletitură de nuiele, cu formă ovală, lungăreață, având de obiceiu 3 m lungime și 1 m lărgime. VUIA, Ț. H. 101. *Câte cotărci de cucuruz ai?* VICIU, GL. *Muierile fac jaf în cotarca cu cucuruzul.* CARTE PENTRU ECONOMIE (a. 1807), ap. BV. II 494. *O țarcă moartă dela cotarcă.* DENSUSIANU, Ț. H. 240. *Harcă De sub cotarcă.* MARIAN, NU. 664.

2°. (Transilv., Banat, Bucov.) Coș de nuiele, cotăriță. Cf. PAMFILE, I. C. 175, A. 220/30, com. ITTU.

[Plur. *-tărci.* || Și: (+ *targă*) **cotârgă** s. f. (ad 1°) *La cap furcă, la mijloc cotargă cu fân, la șezut sită.* (= Vita). GOROVEI, C. 394. | Diminutiv: **cotărcúță** s. f. Com. MARIAN.]

— Din sârb. **kotarka** «hambar», direct sau prin mijlocire ungurească (ung. **kotarka** «hambar, un fel de coș de nuiele în care se țin știuleții de porumb»), deci înrudit cu cotar[1], cotăriță.

COTÂRCĂ s. f. (Med.) *Choléra.* — La 1867, când a venit holera, îi zicea *cotârcă.* PAMFILE, B. 25, 37.

COTÂRCÍ vb. IV[a]. *Saillir.* — Trans. (complementul e pisica, în glumă femeia) A împlini actul împreunării sexuale, cf. cotoi, coțăi, cotoci. *Plouă, Doamne, plouă, Fetele se ouă, Băieții să trăiască, Să le cotârcească.* MAT. FOLC. I 510. [Cu rostire dialectală: *cotârși* TDRG.]. — Cf. cotoi, cotoci.

COTÂRCÚȚĂ s. f. } v. **cotarcă.**
COTÁRGĂ s. f. }

COTÂRÍ vb. IV[a] ș. d. v. **cotar.**[2]

COTÂRÍ, COTÂRÎ vb. IV[a] v. **cotorî.**

COTÂRÍE † s. f. v. **cotar.**[2]

COTÂRÍȚĂ s. f. *Panier, corbeille.* — (Sârbism, în Banat, Oltenia și regiunea Vidinului) Coș (GR. BAN., com. A. COSMA) rotund, de nuiele, fără baieră (Șișești, Mehedinți, com. N. IONESCU), de formă conică, făcut din curpen s. din răchită (H. IX 88), în care se ține grăunțe (cf. H. XVIII 145), s. cu care se duc bucatele la câmp (cf. H. XVIII 27, 35, 269). *Nuielele de făcut cotărițî.* CĂTANĂ, P. I 92. *Mă mâna mama la vie, Cu cotărița pe mână... Să culeg la strugurei.* HODOȘ, P. P. 70. *Vârșa... e o cotăriță lungăreață dublă, așa că intrând peștii noaptea în ea, nu mai pot ieși.* LIUBA-IANA, M. 129. [Plur. *-riți.* CĂTANĂ, P. I 92. | Și: **cotoríță** s. f. BUCUȚA, R. V., H. XVIII 308].
— Din sârb. **kotarica,** idem. Cf. cotarcă.

COTÂRJĂ s. f. *Sobriquet* donné: 1°. aux chèvres, 2°. aux vieux chevaux, 3°. aux enfants maigres et dissipés.
1°. Cuvânt cu care se alungă caprele. *Cio, ne, cotârjă!* (Poiana, jud. Năsăud). Com. S. POP. Cf. DR. V 178.
2°. Cuvânt de batjocură despre caii bătrâni, neputincioși, slabi, urîți și netrebnici. *Ce ceri pe coterja asta?* Com. S. POP. Cf. DR. V 178.
3°. P. ext. Nume de batjocură dat copiilor slabi și sburdalnici. *Coterjo, de ce nu te porți bine; nu vezi că abia ce se mai țin oasele pe tine, coterjo?* DR. V 178.
[Și: **cotérjă** s. f., cu vocativul *coterjo.*]
— Cf. serbo-cr. **kotrešan, -šna, -šno** «sburlit, cu părul ca de capră». S. POP, DR. V 178. Cf. cotârji.

COTÂRJÍ vb. IV[a]. *Chiper; cacher.* — A șterpeli, a mistifica, a ascunde, a face mușama. *Mi se pare că mi-ați cotârjit banii de pe aici de prin cancelarie!* PAȘCA, GL. — Cf. cotârjă.

COTÁRLĂ s. f. I. 1°. *Chat.* 2°. *Sale bête* (en parlant d'un chien). II. 1°. *Enfant turbulent.* 2°. *Méchant vieillard.*
I. Propriu. 1°. Pisică (Cernăuți). Com. T. BĂLAN.
2°. Termen batjocoritor care se dă cânelui (cf. H. X 355, XII 301, XVI 267, CREANGĂ, GL., PAMFILE J. II) mai ales când se alungă (com. MARIAN). Cf. H. X 498, (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC, (Bilca, Bucov.) com. TOFAN; câne prost (ALECSANDRI, T. 1764), de nici o treabă (ȘEZ. XXIII 43), pogârjit de foame, slab, urît (ib. V 59/[32]), scârbos (ION CR. II 22), care petrece mai mult prin unghere și coturi (com. MARIAN); leneș, care nu latră (com. AR. TOMIAC); cățel alb (Valea Mureșului-de-sus. IZ. V 1), potaie (BARCIANU), șarlă (id.), pujlă (com. TOFAN), pahaie (ION CR. II 22). Cf. javră. *Țîbă, cotarlă!* ALECSANDRI, T. 657. *Țîbă! Hormuz; na! Balan; nea! Zurzan; dați-vă'n lături, cotarle.* CREANGĂ, P. 147/[19]. *Stai, cotarlă nesătulă, mânca-te-ar turba!* (Micești, Vaslui) ION CR. IV 108.
II. Fig. 1°. Copil neastâmpărat. HERZ.-GHER., M. IV 242.
2°. Om bătrân și rău. Cf. ION CR. II 22.
— Pentru etimologie, cf. coteiu.

COTÂRLĂU s. a. și m. I. *Abri, trou.* II. *Garçon, gars.*
I. S. a. Propriu. *Gaură în vatra cuptorului* (BUGNARIU, NĂS.), adăpost unde se bagă găinile subt vatră: *Avanti, la cotârlău!* H. XVII 176. — Cf. cotlon, cotarlă, coteț, cotârleț.
II. S. m. Fig. Băiețandru fără mustață. FRÂNCU-CANDREA, M. 106. Cf. cotângan, cotarlă.
[Plur., în sensul I, probabil, *-laie,* în sensul II *-lăi.*]

COTÂRLÉTE s. m., sing. v. **cotârleț.**

COTÂRLÉȚ s. a. *Poulailler, enclos.* — Coteț de orătenii (A. O. VII 521), ocol, țarc, coteț, coșare (CIAUȘANU, V.). [Și: **cotârléte** s. m., sing. tantum. CIAUȘANU, V.]. — Cf. cotârlă, cotârlău, coteț.

COTÂRLÍ vb. IV[a] v. **codirlă** și **coteli.**

COTÂRNEÁȚĂ s. f. v. **coteț.**

COTÂRSĂ s. f. v. **târsă.**

COTÂRZĂ s. f. *Haillons.* — (Năsăud) Râză, haine sfârtecate, rupte. BUGNARIU, NĂS. — Cf. cotârsă.

COTĂTOÁRE s. f. v. **căută.**

COTĂZÍT, -Ă adj. *Sale.* — (Jud. Fălticeni, cu rostire dialectală: *cotăzât*) Mârșav, murdar, scârnav. Cf. ȘEZ. XXXII 107.

CÓTCĂ s. f. *Balle.* — (Transilv., Oltenia) Minge, REV. CRIT. III 120, Orăștie) com. L. SIRCA, (Răhău) com. VULCU. *Se ia un pumn de pământ, se udă, și făcându-se dodoloț,... rămâne în mâni ca o cotcă (loptă).* ECONOMIA, 7. *Când nu au minge sau cotcă, se folosesc de un popic de lemn cilindric numit gulie.* PAMFILE, J. I 43. **De-a cotca,** numele jocului cu mingea. H. XI 202, XIV 107, 162, XVIII 60. (Jocuri speciale) **De-a-cotca în găuri.** PĂCALĂ, M. R. 203. **De-a-pâța-cotca.** H. XVIII 308. [Și: (cf. etimologia) **cócică** s. f. (pronunț. *coccă;* Chinciuș, lângă D. Sân-Mărtin) VICIU, GL., **gócică** s. f. (pronunț. *goccă* Gheja, lângă Mureș), id. ib. | Diminutiv: **cotcúșă** s. f. (Fildul-de-mijloc, Reghin) id. ib.]
— Din ung. **kotyka,** idem.

CÓȚCĂ s. f. I. 1°. *Dé* (à jouer). 2°. *Carreau.* 3°. *Pelote, peloton.* 4°. *Jeu de cartes.* II. *Rouerie, filouterie, escroquerie.*
I. Propriu. 1°. Zar (de jucat). *Koczkĕ* = os. ANON. CAR. *koczke* = alea. LEX. MARS. 187. *A strica cotca cuiva* = a strica planul, socoteala cuiva, a-l da pe brazdă. Cf. ZANNE, P. III 134.
2°. Pătrățel (de pe o țesătură). *Postav în cotcă.*
3°. (Numai în DICȚ.) Ghem, cocoloș.
4°. P. ext. Jocul de cărți. H. XVIII 151.
II. Fig. Șmecherie (ALECSANDRI, T. (1759), înșelătorie, pungășie. *Ruletă, cotcă privilegiată care scurge pungile străinilor.* C. NEGRUZZI, I 326. # **A juca cuiva o cotcă** = a-l înșela, a-l trage pe sfoară. *Nu cumva oare vrea să ne joace vr'o cotcă?* ALECSANDRI, T. 429.
[Se evită a se forma plur. || Derivate: **cotcáș** s. m. = (ad I 4°) jucător de cărți, cartofor. Cf. H. XVIII 151. | Adjective: (ad I 2°); ungurism: *kockás,* idem) **cótcaș, -ă** adj. = (despre țesături) cadrilat; în cuburi, în pătrățele (Cf. STAN, M. 151), cf. baclava; **cotcát, -ă,** cu același sens. id. ib. || Alte derivate: (Mold.) **coț-**

cár s. m. = pungaș, șarlatan. *Doi coțcari, care o disbrăcat lumea pe-acolo.* ALECSANDRI, T. 410. *Coțcarul acela e în stare să-mi pustiască împărăția!* C. NEGRUZZI, I 92. *Oamenii au început a porecli pe moș Nichifor și a-i zice: Nichifor Coțcariul, Nichifor Coțcariul!* CREANGĂ, P. 136/18; (cu abstractul) **coțcărie** s. f. = pungășie, șarlatanie. *Nu i-ai prins cu vr'o coțcărie?* ALECSANDRI, T. 425, cf. 529. *Cântă, cuce, numa mie, De mă scoți dela robie, Treci-mă în Bulgărie, Că-i mai multă coțcărie.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 351; (cu verbul atestat numai la DDRF) **coțcări** IV^a = a pungăși, a înșela pe cineva.]

— Cuvânt intrat în limba română pe două căi, din sârb. și ung. **kocka**, idem (I 1°). Derivatul *coțcar* se găsește și la Bulgari *(kókarĭ*, idem) precum și la Sârbi *(kockar)*.

COTCÂNĂ s. f. *Crémaillère.* — (Bucov.) Cârlig de lemn, înfipt în perete, de care atârnă ceaunul deasupra focului (Pojorâta, Com. AL. PROCOPOVICI), cf. cujbă, cotac.

COȚCÂR s. m. v. **coțcă.**

COTCÂRÂGÍ vb. IV^a v. **cotcodac.**

COȚCĂRÍ vb. IV^a
COȚCĂRÍE s. f.
COȚCÁȘ s. m., adj.
COȚCÁT, -Ă adj.
} v. **coțcă.**

COTCLÁN s. a. v. **cotlon.**

COTCODÁC ! Interjection imitant le caquet de la poule. — Interjecție care imită cântecul găinii (mai rar al altor păsări) care a ouat (cf. COSTINESCU, GOROVEI, CR.) s. care (vrea să) ouă (cf. ȘĂINEANU, D. U., HERZ.-GHER. M., IV 242) s. care vede un dușman (cf. id. ib.); (neobicinuit) cântecul cocoșului (cf. ALECSANDRI, T. I 346). Precedat adesea de interjecția **cot! cot!** [Găina] *începe dela poartă cot, cot, cotcodac!* CREANGĂ, P 69/23. | P. anal. *Fâș, fâș, Prin păiș, Cotcodac, Prin copac.* (= Coasa). GOROVEI, C. 114. [Și: **cotcodáci!** *Huși, huși, Prin păiuș, Cotcodaci Prin copaci.* (= Vântul). GOROVEI, C. 397, **cutcudáț!** (Oltenia) TDRG. (exprimă p. ext. momentul când apare ceva surprinzător) *Tocmai când se sfătuiau, cutcudați și eu:* fără veste apăruiu și eu, iatămă și pe mine! CIAUȘANU, GL. | Verb: **cotcodăcí** (COSTINESCU, H. III 140, X 498, 538, HERZ.-GHER. M., IV 242, GOROVEI, CR. 1540), **codcodăcí** DICȚ., H. II 207), **cotcodocí** (H. III 95, MARIAN, O II 250), **cătcădăcí** (H. I 188), **câtcădăcí** (H. IV 85), **cătcădăți** (H. IX 308); **cotcorodí** (ZANNE, P. I 468); *(+ cucurigu)* (Brașov) **cotcorogí** (CIHAC, II 67), **cotcorígí** (H. IV 85), **cotcârâgí** (H. II 80), **câtcârigí** (H. II 117), **câtcârâgí** (H. IX 201, 53, VII 336, XI 339); **cotcorezí** IV^a (ȘEZ. VIII 188), **cotcorezà** I (Biharia, CONV. LIT., ȘEZ. VII 179), **cutcurezà** I (N. REV. R. XIV 349, cf. PONTBRIANT), **cotcorozí** (VAIDA, MARIAN, O. II 250, XVII 48, 94, 334, XVIII 4); **cutcudăcí** (H. XII 171, XIV 209); **cutcudăí** IV^a (DICȚ.); **cutcudeță** I^a (CIAUȘANU, GL.); **cutcureși** IV^a (H. V 274); **cutcurâ** I^a (H. XVII 425) *(+ câr âi)* **câtcărâí** (H. II 28); **cotcoí** (H. XVII 334); **cotcozí** IV^a (CREANGĂ, GL., H. XVII 334, XVIII 296) = a produce sunetul *(cotcodac*, etc.) caracteristic al găinii, cf. cârâi; p. anal. (despre om) a trâncăni, a palavragi, a repeta mereu aceleași lucruri. *Aud cotcodăcind în podu' grajdului.* ALECSANDRI, T. 105. *Milescu... cotcodăcea ca găinele.* D. ZAMFIRESCU, R. 112. [Găina] *după vr'un ceas de ședere sare de pe cuibariu, cotcodăcind.* CREANGĂ, P. 70/2. [Găina] *începu să cutcudăiască.* STĂNCESCU, B. 286. *Nu cutcudeța ca găinile.* MAT. FOLC. 1594/10, 1596/9. *Iar găina cotcoiĕ, Să se mărite și è.* PĂCALĂ, M. R. 218. *Găina care cotcorogește seara, dimineața n'are ou.* (Brașov). Cf. ZANNE, P. I 469, 468. *Vai de casa unde cotcorogesc găinile și cocoșul tace.* PANN, P. V. II 55. *Găina 'ntr'un loc cotcorogește. Și'ntr'alt loc oul se găsește.* id. ib. II 163. *Ei, nu mai cotcodăci aceleași lucruri, mă plictisești!* CONTEMPORANUL, V, voi. II 500. | Abstracte: **cotcodăcíre** s. f.; **cotcodăcít** s. a.; **cotcodăceálă** s. f. COSTINESCU. *Se auzeau de-afară... cotcodăcitul găinilor.* I. TEODOREANU, M. II 58. [Cobăilei *au umplut deodată ograda cu piuit, cotcodăcit.* C. PETRESCU, R. DR. 99. *Cutcurezarea găinilor.* CIAUȘANU, GL. (subt cutcudeța); **câtcărâít** s. a. H. II 28; **cutcudețătură** s. f. *Găini cu cutcudețături.* GR. S. VI 156. | Alt derivat: *cutcudáțu* s. m. sing. art. = numele unui joc de copii H. V. 434; **cotcodínă** s. f. = găină. *Când câte-o cotcodină mai blestemată șărea gardul.* JARNÍK, ap. TDRG.]

— Onomatopee care se găsește și la Slavi (bulg. *kudkudjakam, kudkudjač*, rut. *kudkudákaty*, etc.) și la Unguri *(kotkodácsolni, kotkodálni, kodácsolni)*.

COTCODÁCI ! interj.
COTCODĂCÍ vb. IV^a
COTCODÍNĂ s. f.
COTCODOCÍ vb. IV^a
COTCOÍ vb. IV^a
} v. **cotcodac.**

COTCÓRE s. m. *Fouilleur.* — Om căruia îi place să caute, să scociorască, să scodolească. REV. CRIT. III 120. — Cf. scotoci, coteli.

COTCOREZÁ vb. I^a
COTCOREZÍ vb. IV^a
COTCORIGÍ vb. IV^a
COTCORODÍ vb. IV^a
COTCOROGÍ vb. IV^a
COTCOROZÍ vb. IV^a
COTCOZÍ vb. IV^a
} v. **cotcodac.**

COTCÚȘĂ s. f. v. **cotcă.**

CÓTE s. f. *Chemise de femme* et *d'enfant.* — (Târnava-mică) Iie femeiască, cămașă lungă de copii. VICIU, GL.

CÓTEA s. m. invar. v. **cot²**.

COTEÂȚĂ s. f. v. **coteț.**

COTEÁUCĂ s. f., **COTEÁI** † s. m. v. **coteiu.**

COTECÉR s. m.
COTECIÓR s. a.
} v. **coteț.**

COTEIÁȘ s. m.
COTÉICĂ s. f.
} v. **coteiu.**

COTÉICRĂ s. f. *Chaire.* — Amvon (Bihor). PAȘCA, GL.

COTEICÚȚĂ s. f.
COTEIÉȘ s. m.
} v. **coteiu.**

COTÉIU s. a. v. **cot²**.

COTÉIU s. m. (Zool.) 1°. *Bichon, basset.* 2°. *Chien errant; vagabond.*

1°. Specie de câni mici (H. III 69, com. MA-

RIAN), câne care nu mai creşte mare (H. II 273), căţel (ALECSANDRI, T. 1745, H. II 252). căţeluş (ŞEZ. IV 180/19) care stă în casă şi care e foarte simţitor (cf. H. III 15), câne (mic) de lux (ŞEZ. V 59/33), câne cu picioarele scurte şi gros la trup, care zgoneşte prepeliţe (cf. I. GOLESCU, C. I 215) (cf. prepelicar, vişlă), spiţ (H. X 355); p. ext. câne blând, leneş (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). Cf. H. II 27, 79, 131, III 307, VI 8, 188, X 20, 465, 535, XI 517. *Kotéj* = catellus. ANON. CAR. *Câinii, ogarâi coteii.* CANTEMIR, IST. 26/18. *Coteii de casă.* id. ib. 173/20. *Fiindcă acum au venit vremea prepeliţelor şi coteiul ce l-am avut au murit, şi acum mă aflu fără coteiu, să-m[i] găseşti un coteiu bun, frumos, cu urechile lăsate, lungi* (a. 1785). IORGA, S. D. VIII 11. [Alexandru luă] *o mie de zăvozi şi o mie de coteai.* ALEXANDRIA, 90. *Vreo trei câini şi vreo patru cotei.* D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. 38, p. 648. *Astea par'că-s nişte cotei pe lângă dulăul Krupp.* SANDU-ALDEA, U. P. 138. *Aşa se gândea Sfinţia-sa rectorul şi ca un coteiu privea cu ochi linguşitori la arhiereu.* CONTEMPORANUL, IV 5. *Tot avutul din bordeiu Mi-e, pe vatră, un coteiu.* ALECSANDRI, P. P. 285b/2. *Am o mâţă şi-un coteiu, Trei fasole într'un ştiubeiu.* ŞEZ. XXIII 32, MARIAN, SA. 133. Cf. ŞEZ. III 125b/24, VASILIU, C. 62. *Şi coteiul Turcului a mânca mere pădureţe:* ursul nu joacă de voie. PAMFILE, J. II. *Departe coteiu' de iepure:* nu va izbuti. ZANNE, P. IX 605. *Cionteiu, Bonteiu, Picioare de coteiu.* (= Pirostriile). GOROVEI, C. 290. *Butucaş de teiu, Limbă de coteiu, Pe la Blagoveştenie Pornesc oamenii în bejenie.* (= Albina). id. ib. 9. Cf. PAMFILE, C. 20. # *Imblă ca un coteiu:* fără rost. HERZ.-GHER., M. IV 242.

2°. (Bucov.) Câne fără stăpân (HERZ.-GHER., M. IV 242); fig. băiat care ţine numai cărările, ca un coteiu (câne) (Straja), com. AR. TOMIAC.

[Şi: **coteái** † s. m. | Feminine: **cotéică** s. f. (plur. *-tcici*) H. II 252. *Nişte vânători, ce avea o coteică, anume Molda.* MAGAZ. IST. I 93/7. *Au aruncat oscioarele unei coteici.* SBIERA, P. 120/7. *Când este ger, se zice: ţipă* (= ţibă) *coteica.* H. IV 56; — **coteáucă** s. f. = (ad II) femeie care ţine numai cărările (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC; — *(+ potaie)* **cotáie** s. f. = javră, potaie. *Ţibă, cotaie!* (Mold.), ap. TDRG. (subt *cotarlă*). | Diminutive: **coteiâş** (cu rostire dialectală: **coteiéş**) s. m. *Coteieş de bordeiu, Cu trei picioare de coteiu.* (=Pirostriile). PASCU, C. 147; — **coteicúţă** s. f. *Pornindu-se însă dela curte, s'au luat şi o coteicuţă cu dânşii.* SBIERA, P. 115/43. *Pe-o moviliţă năltuţă, Latră o coteicuţă* (= Meliţa, meliţoiul). GOROVEI, C. 225.]

— Etimologia nesigură. Din punct de vedere formal, se aseamănă cu paleosl. *koteli* «cotoiu» *(kotel'a* = πίθηκος); ca sens însă aminteşte pe rus. *kutjá*, alb. *kut*, toate cu sensul de «câne». — Cf. şi cotarlă.

COTELÉLNIC, -Ă adj. } v. **coteli.**
COTELÉŢ s. m. }

COTELÍ vb. IV[a] I. 1°. *Fouiller, fureter* 2°. *Nettoyer, faire le ménage.* 3°. *Lécher* (les plats). 4°. *Chiper, voler.* 5°. *Vérifier* la solidité des terrines. II. *Tourner.* III. *Rouler.*

I. Trans. şi absolut. 1°. A căuta cu de-amănuntul, a scotoci (HERZ.-GHER., M. IV 242), a cotrobăi, a corleşi, şi a nu lăsa nimic pe loc, necercetat (cf. RĂDULESCU-CODIN, L.), a căuta pe furiş, răsturnând şi stricând lucruri (ION CR. II 307). Cf. DICŢ., HERZ.-GHER., M. IV 242. *Dând voie ostaşilor, de au cotelit pre cei morţi.* DIONISIE, C. 171. *Ca nişte pisici mirosiră, cotiliră din taler în taleraş.* PANN, P. V. III 31. *Câţiva mai întâiu pornirăm prejma să ne-o cotelim.* DAVILA, O. I 94. *Cotelesc încoa, cotelesc încolo, până găsesc p'ăl cu strâmbătatea, tremurând vargă.* ION CR. I 79. *Şi atunci sar cu toţii, de cotelesc încoa, cotelesc încolo, dibue ce mai dibue.* RĂDULESCU-CODIN, L. 54/8. *Încornoratul a cotelit p'acolea şi a găsit o tocălie şi nişte ciocane.* id. I 153/5.

2°. A umbla prin casă după treburi (Şişeşti, în Mehedinţi, com. N. IONESCU), a face treaba pe la bucătărie (Teleorman, ION CR. VI 151), a face ceva prin casă ori pe afară (ŞEZ. XVIII 167), a curăţi prin casă (MARIAN, Î. 276), a chiverniси, a (o)rândui, a (în)griji (CIAUŞANU, V), a dereteca. *Femeia... măturâ şi cotileşte frumos toată casa.* MARIAN, I 276/24. *Nevasta sa, cum pleacă gospodarul, cotileşte casa.* ŞEZ. XVIII 37.

3°. (Bucov.) A linge farfuriile, a linchi din oale (MARIAN, I 276).

4°. P. ext. A fura (Straja, Bucov.). Com. AR. TOMIAC, Cf. LM.

5°. A cerca vasele de lut, dacă sânt bune. FRÂNCU-CANDREA, M. 99.

II. A coti. Com. FURTUNĂ.

III. Refl. A se rostogoli. *Se coteli ca un bostan.* (Broscăuţii-vechi, Bucov.). Com. I. PRISCORNIC.

[Şi: **cotilì, cotoli** vb IV[a]. *Cotolesc... în toate părţile cu de-amănuntul, că i-ar fi găsit şi în gaură de şarpe, de s'ar fi ascuns.* RĂDULESCU-CODIN, I 85/15; — **cotârlì** vb. IV[a] = a scociorî (Braşov, JAHRESBER. VIII 82; a consuma tot ce-ţi stă în cale; a fura (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC). || Abstracte: **cotelíre** s. f. DICŢ., **cotilíre (cotârlire)** s. f., **cotelít (cotilít)** s. a. (ad I 2°). *M'am apucat de cotilit în hâju' ist de casă.* ŞEZ. XXIII 43. | Adjective: **cotelít (cotolit), -ă** (ad I 3°) = lins, mâncat de tot. *Se duce spre crâng, părăsind cotolitele altare* (: depasta altaria linquit). COŞBUC, Æ. 85/35; — **cotelitór, -oáre.** (ad I 1°) *O albină îl aude şi, cum îi e felul ei, cotelitoare şi bătătarnică, dă fuga la ariciu.* MUSCEL, 108; — **cotelélnic, -ă** adj. (ad I 3°) = care caută mult după mâncare (Gorj). *Câinele este cotelelnic după urma iepurelui sau după mâncare.* PAŞCA, GL. | Alte derivate: **cotelíciu, coteléţ** s. m. (ad I 1°) = cel care scotoceşte, cotrobăieşte. DICŢ. *Coteleţ, Prin coteţ; Unul joacă, o sută plâng.* (= Lupul). PAMFILE, C. 25/33.]

— Din serbo-cr. **kotiljati(se)** «a se agita» (P. SKOK, cf. DR. III 835). Pentru forma *cotârli* şi pentru sensul III, cf. sârb. *kotrljati* «a rostogoli». În sensul II ar putea fi un derivat din *cotealâ* (abstractul lui *coti).*

COTELÍCIU s. m. v. **coteli.**

COTENEÁŢĂ s. f. v. **coteţ.**

COTERÍE s. f. *Coterie.* — Tovărăşie (tainică, în număr restrâns) de persoane care urmăresc aceleaşi scopuri ascunse, egoiste, exclusive (ale cercului lor), care urzesc împreună intrigi, cf. gaşcă (3°), clică, bisericuţă. *Pentrucă toată România au început deodată a fi o coterie, pedantismul s'au încuibat între noi.* RUSSO, S. 164. *Ştiu că cu nu mi-am făcut din guvernare un ideal strâmt, pe care să-l impun în profitul vreunei secte sau vreunei coterii.* GHICA, S. 147.

— *N.* după fr.

COTÉRJĂ s. f. v. **cotârjă.**

COTÉŢ s. a. 1°. *Poulailler, pigeonnier, étable, toit* (à cochons, à veaux), *niche* (à chien). 2°. *Ca-*

bane. Feuillée. Partie du parc à moutons. 3°. *Chambre en désordre.* 4°. *Bordigue.* 5°. *Digue.* 6°. *Manne d'osier.* 7°. *Cuvelage.* 8°. Fond du canal. 9°. Partie de la scierie mécanique. 10°. *Trou* (dans la terre). 11°. *Haridelle.*

1°. Adăpost făcut din nuiele s., mai ales, din scânduri, uneori și din bârne pentru animale mici de casă, g ă i n ă r i e s. c o t e n e a ț ă pentru găini, p o i a t ă pentru rațe, gâște sau alte pasări, p o r u m b a r pentru porumbei (H. IV 54, POMPILIU, BIH. 1008, PĂCALĂ, M. R. 408, VUIA, Ț. H. 102), c o c i n ă în care se țin și se îngrașă porcii (H. XII 386, CREANGĂ, P. 153, ȘEZ. XXIII 43. PAMFILE, I. C. 428, 446. HERZ.-GHER., M. IV 242), mai rar: c u ș c ă pentru câni (cf. DICȚ.). *Coteț pentru viței e alăturat grajdului* (cf. VUIA, T. H. 102). *Kotécz.* ANON. CAR. *3 bani drobul... de sare de coteț.* URICARIUL, XIX 378/20. *Scroafele... trebue închise în cocine (coteațe).* ECONOMIA, 98. *El umblă neastâmpărat pe la marginea orașului, ca vulpea împrejurul cotețului.* SLAVICI, N. II 253. *Te du la coteț cu gâște,* id., ap. TDRG. *Câinele... se băga, cu coada ascunsă între picioare, în coteț său.* GRIGOROVITZA, ap. CADE. *Să 'ngrijească porcii bine... să tocmească* [= să lucreze] *și cotețe și uluce.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 143. [Capcânii] *i-o pus* [pe oameni] *la coteț, ca să-i îngrașe.* ȘEZ. II 26/14. *Ca să se îngrașe copilul, îi arunca scăldătoarea în apropierea unui coteț* (GOROVEI, CR. 3478) cf. (unei cocine) MARIAN, NA. 116. *Buna îngrijire... ce da găinilor și tuturor paserilor dela cotețele împărătești ajunsese de poveste.* ISPIRESCU, L, 184. *Ce folos de părul creț, Dacă nu-i porc în coteț?* BUD. P. P. 48, cf. DOINE, 139 /11, 282/4. *Da să vezi și rațele, Sub toate cotețele.* ȘEZ. VIII 188. *El râde, și purceaua moartă în coteț !* ZANNE, P. II 693 (variantă, în Munt.: ș i p u r c e a u a m o a r t ă ' n c o ș a r!) *Cotelcț, prin coteț.* PAMFILE, C. 25. **A-l pune la coteț** (pe un leneș) = a-l îngrășa ca pe porci. CREANGĂ, GL. *Te-a pune la coteț, într'un hambar cu posmagi.* CREANGĂ, P. 330. || F i g. Închisoare. *Căpitane de județ, Nu mă mai ținea'n coteț Pentr'un puiu de murguleț!* TEODORESCU, P. P. 299b. || Interjecție (adesea repetată) prin care se alungă vițelul când se mulge vaca, trimițându-l la coteț (Cf. DAMÉ, T. 31) sau se mână din urmă la culcare în coteț, m. ales rațele, gâștele și alte pasări domestice: *Coteț, coteț, coteț!* Cf. c o t i[1].

2°. P. e x t. Colibă ciobănească. *Ciobanii locuesc în vreun coteț sau colibă.* H. XI 364. || Umbrarul unde stau ciobanii, de mulg oile. H. I 138. || Despărțitură a strungii. Cf. DR. II 330.

3°. P. anal. Cameră cu lucrurile în neregulă. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 242.

4°. (Pesc.) Îngrăditură făcută din bețe de stuf s. de trestie s. din nuiele (de alun), împletite cu papură și așezată în apă, în formă de inimă, având la mijloc o gură întoarsă înăuntru (numită l i m b ă), ca peștele să nu poată ieși afară. *Cotcțele* s i m p l e s. f ă r ă a r i p i au o singură cameră (numită în Moldova-de-sus b u r d u f) și un singur gârliciu s. limbă. *Cotețele* mai constau din două camere, una mai mare (numită r o t i n s. o b o r) și alta (numită *coteț* m i c s. p r i n z ă t o r s. v â n ă t o r) în care se prinde peștele. Cf. ANTIPA, F. I 78, 113, 124/35, 161, P. 60, 63. 64, 172, 538, 539, 540, 542, 545, 549, 637, 647, 648, DAMÉ, T. 125, ȘEZ. IV 116/34. Cf. H. I 61, II 322, III 18, 49, 265, V 4, VII 483, XII 29, XIV 105. | S p e c. **Cotețe simple, cu o aripă** (cf. ANTIPA, P. 543), **cu două aripi** (id. ib. 544), **bulgărești** (id.. F. 78), **de chefali** (id. P. 541, 549, 647, 649), **dela gardurile cele mari** (id. ib. 648), **dela râuri** (id. ib. 61, 171), **cu sfârțai** (id. ib. 546), **țesute** id. ib. 172). Cf. c o ș (4°), o s t r e ț e (cf. OLMAZU). *Să ia de a zecea din țarini cu pâni, din fânațe, din cotețe, din bălți cu pește* (a. 1768). URICARIUL, XI 307/7. *A prinde pește cu cotețe, coșuri.* I. IONESCU, D. 56. *Dar dacă n'ar mai așeza omul... în bălți... ba niște coșuri, ba niște cotețe.* SADOVEANU, I. A. 173. *Se împarte șanțul cu scânduri, în mai multe cutii sau cotețe.* F. R. ATILA, P. 60. [În baltă] *ici și colo se vedeau cotețe pentru prins pește.* TAFRALI, V. D. 37. *Spirca avea îngrăditurile de stuf și papură și cotețurile în cari în vreme de furtună se prinde o mulțime de pești.* CRĂSESCU, S. 25.

5°. Apărătoare, făcută mai ales din nuiele, în apă curgătoare, spre a o abate dela țărm, ca să nu strice malul. Com. ITTU, PĂCALĂ, M. R. 285, 328. Cf. c ă s u ț ă, p i n t e n, d i g, f a ș i n ă.

6°. Grătar de nuiele (numit și c u ș c ă s. l e a s ă s. l e ș o i u), în care se bat știuleții de porumb, ca să se desfacă boabele. Cf. DAMÉ, T. 62.

7°. Ghizdurile s. colacul fântânii (Muntele Săcelului, Turda). Com. ITTU.

8. (La uluc) Lemnele puse dedesubt la capetele tablelor, dacă ulucul nu zace pe pământ, numite și c ă s o a i e (Sebeș. Cojocna). Com. ITTU.

9°. Locul în care se învârtește coaca, dela jugul fierăstrăului (joagărului), c ă s o a i e (10°) DAMÉ, T. 176.

10°. (La jocul numit de-a-poarca) Gaură (cât căciula de mare) făcută în pământ, numită și g a ș c ă, c o t e n e a ț ă, t â r g, i a r m a r o c. PAMFILE, J. I. 351.

11°. (În batjocură) Cal mare și slab. Cf. DR. V. 107.

[Plur. *-țe*, ad 4° și *-țuri*. | Și (singular refăcut din plural **coteață** s. f. (ad 1°) TDRG., HERZ.-GHER., M. IV 242 (Ropcea, com. S. URSULEANU), [Hale, rață,] *La coteață!* ALECSANDRI, T. 264. *Pentru a ști când se va mărita, fata se duce, în puterea nopții, la coteața porcilor.* ȘEZ. I 144/32. || D i m i n u t i v: **coteciór** s. a. (ad 1°) *Eu făcuiu această colivie sau cotecior.* GORJAN, H. II 37. *Am un cotecior Plin cu iezișori, Și n'are ușă nicăieri.* (Dovleacul). PĂSCULESCU, L. P. 81/10. || N o m i n a a g e n t i s: **cotețár** s. m. = (ad 1°) cel ce umblă pe la cotețe. [Dintre lupi] *sunt mulți cotețari, fiindcă umblă pe la colibele oamenilor.* H. IX 321; — **cotecér (coticér)** s. m. = (ad 4°) îngrijitor de cotețele dintr'un eleșteu; pescar (H. I 384, III 228) care cunoaște cotiturile și adâncăturile unei bălți întinse (COSTINESCU); p. e x t. vânător care știe să caute bine (să scornească din ascunzișurile lui) vânatul (Piatra-Neamț. Com. V. ȘOAREC). *Unii* [pescari] *fac numai garduri și cotețe, alții sunt coteceri în baltă.* ANTIPA, P. 26. *Vezi, poate găsești pești la coteșeri* (cu pronunțare moldovenească). H. III 498. | Alte derivate: (+ *chichineață* ȘĂINEANU, D. U.) **coteneáță (cotineáță)** s. f. = (ad 1°) coteț (mic, Piatra-Neamțu, com. V. ȘOAREC, sărăcăcios cf. HERZ.-GHER., M. IV 242) pentru găini (Săliște, VICIU, GL.) pentru pasări (IORDAN, ARHIVA, a. 1921, nr. 2, p. 199) s. pentru porci (cf. HERZ.-GHER., M. IV 242), s. pentru viței (com. V. ȘOAREC); (ad 2°) locuință ciobănească (H. IV 86); (ad 3°) încăpere sărăcăcioasă; coteț (12°) PAMFILE, J. I 351/7. *Am plecat să dau cu plasa colea 'n acea coteneață, Să văz, n'oiu vâna vro rață?* PANN, P. V. I 69. *Rușii, tăbărîți prin preajma orașelor și satelor, începură a da raita prin tîjghelele și cotinețele oamenilor.* D. ZAMFIRESCU, R. 52. *Neputându-i întra* [lupii] *în coteneața porcilor, i-au sfâșiat cei trei zăvozi.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II

287. *Cumătra vulpe* [ia] *păsările din cotineață.* JIPESCU, O. 11. *Sub straşina coteneței se află o albie cu paie.* PAMFILE, I. C. 429. *Cotineața făcută de Gheorghe e prea strâmtă; bietele păsări se vor năduşi* [= înnăbuşi] (Piatra-Neamțu). Com. V. ŞOAREC. *La a mea coceneață* (rostire bănățănească) *La purceaua grasă.* MAT. FOLC. I 22. # *Eşti de cei ce ridică coteneața pe sus:* hoțoman. PAMFILE, J. III. **De-a coteneața,** numele unui joc de copii, descris în ŞEZ. IX 136; — (+târnă) **cotârneáță** s. f. = (ad 1°) locul unde se culcă porcii (H. XII 386), poiata mascurilor (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). Cf. ION CR. VI 218. *Pe cotârneață Şede o mămuiață.* (Căhlița). ŞEZ. IV 59; —(+ *ostreț)* **costréț** s. a. (ad. 1°) *Însura-m'aş, însura, Nu ştiu soacra ce mi-a da. Coşarca cu fusele, Costrețul cu mâțele?* POP., ap. GCR. II 309/20.]

— Din slav. **koteci** (paleosl. **kotĭci** „cuib", rut. *kotéć* „gard în heleştee", sârb. *kòtac* „coteț de găini, miei şi iezi"), cuvânt trecut şi la Albanezi *(kotec* „coteț de găini") şi Neogreci (κοτέτσι, idem). Dela Români au împrumutat Ungurii din Ardeal pe al lor *kotecz* „colibă". Cf. c ă t r e ț, c o t r e ț, c o ş t e n e a ț ă; c o t a r c ă.

COTFÁS s. m. sing. *Saleté.* — (Zagra, l. Năsăud) Murdărie. *Ce cotfas ai făcut!* Com. Dr. V. CORBUL. [V e r b: **cotfosì** IV^a refl. = a se ocupa cu bucătăria, fără a se pricepe. Cf. VICIU, GL.; (cu derivatul) **cotfos(e)álă** s. f. = zeamă îngroşată. BUGNARIU, NĂS.]

— Cf. ung. **kotyfolni** „a găti mâncare rea".

COTFOSÍ vb. IV^a v. **cotfas.**

CÓTI ! interj. — Interjecție prin care se alungă viţelul la coteț, când vrem să mulgem vaca; cf. c o t e ț (1°). [Accentuat une-ori pe amândouă silabele. | Şi: **cúti !** (adesea repetat) RĂDULESCU-CODIN: **cútiu** (pronunț. *cu-tĭŭ)* VAIDA, POMPILIU, BIH. 1009. | V e r b: **cutí (cutíi)** IV^a = a alunga, a abate viţelul dela vacă, să nu mai sugă. REV. CRIT. III 121; cf. LB. *Pentru ca să se mulgă mai uşor* [vacile],... *îi cutiesc* [pe viţei] *sau îi bagă într'un juguț.* ECONOMIA, 80.]

— E posibil să avem a face cu o scurtare din cuvântul *coteț.*

COTÍ vb. IV^a. I. 1°. *Coudoyer, jouer des coudes, se donner des coups de coude.* 2°. *Se fréquenter, se divertir ensemble.* II. 1°. *Tourner.* 2°. *Se pencher.* 3°. *Changer de direction, tourner* du côté de; *divaguer.* 4°. *Égarer.* 5°. *Faire tourner; courber.* 6°. *Faire le tour* de, *éviter.* III. 1°. *Auner.* 2°. *Battre.* 3. *Jauger.*

I. (Cf. c o t I 1°). 1°. T r a n s. A ating̃e s. a lovi cu cotul, spre a-şi face loc, prin mulțime (cf. a g h i o n t i), s. spre a-i face cuiva semne, (neobicinuit) spre a intra în vorbă cu cineva. Cf. î n c o t a. *Făcându-mi loc printre dame..., cotind uniforme în dreapta şi în stânga.* C. NEGRUZZI, I 38. (Absolut) *În adunări când intră, cotește, 'mpinge.* id. II 206/28. *Vă cer iertăciune, milorzi, că v'am făcut, de v'a cotit omul acesta,* id. III 332. *Fata ...mult îmi place, Că cu cotul mă cotește, Cu guriţa îmi şoptește.* RETEGANUL, TR. 99/10. *Pă unde-oiu merge eu, tată, Numa cu cotu' oiu coti, Nici un Turc n'oiu mai udzi.* DENSUSIANU, Ț. H. 188. || R e f l. (cu înțeles de reciprocitate) A se atinge, a se lovi cu cotul, a-şi da coate, spre a-şi face semne. *Orice damă l-ar fi văzut..., nu s'ar fi putut opri de a se coti cu vecina sa.* C. NEGRUZZI, I 16. *Mamele, privind-o 'n horă, Se cotesc: „Olio, tu leică, ce mai drac frumos de noră!"* COŞBUC, B. 80. *Elevii râdeau, se coteau.* AGÂRBICEANU, L. I 29. *Şi-au prins bărbații cotindu-se, Şi femeile ghiontindu-se.* MARIAN, V. 93.

2°. R e f l. (Despre femei; construit cu prep. c u) A-şi da coate cu cineva, a petrece cu... *Zile şi nopți petrecute în ceartă cu nevasta, care se cotea cu muştereii şi născocea fel de fel de chipuri, ca să scază socotelele.* SLAVICI, N. I 250. *Ea era între băieți şi se cotea cu ei.* DDRF.

II. (Cf. c o t II 4°). 1°. I n t r a n s. şi r e f l. (Despre un drum, o stradă, un râu, un hotar, etc.) A-şi schimba direcția, a face un cot, a apuca (V) spre... *Ulicioara... se cotește la deal spre strajă* (a. 1761). URICARIUL, XVII 41/14. *Cotind hotarul dela obârşie, ține plaiul pe zarea Cernicăi* (a. 1792). ib. IV 272/10. *Acest tăpşan culminant, de unde munții Săcueni cotesc spre țara Vrancei.* ODOBESCU, III 194/19. *Unde cotește valea şi drumul, acolo sânt văcăriile.* SLAVICI, N. I 29. *Drumul se oprește, Prin codru cotește.* TEODORESCU, P. P. 491^b. *Unde Oltu' se cotește, Stai, bade, şi odihnește.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 266, cf. POMPILIU, B. 21/14.

2°. R e f l. (neobicinuit) A se apleca, a se încovoia. *Iarba subțire se cotea pe marginile cărărilor bătătorite.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

3°. I n t r a n s. (Despre ființe, de obiceiu complinit printr'un adverb, care arată direcția) A nu ține drumul înainte (cf. CREANGĂ, GL., subt c o t i g i), a apuca altă direcție (la dreapta s. la stânga), a se abate, a cârmi (I 4°), a cârni (II 2°), a fugi când într'o parte, când într'alta (PĂSCULESCU, L. P.). *Cotind la dreapta, apucăm drumul spre Cernauca.* IORGA, B. 231. *El pleacă, scoboară scara şi repede, repede, cotește pe după tribunal.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 80. *Trecură prin piaț, cotiră pe-o uliță la stânga.* AGÂRBICEANU, L. T. 310. *Vorbi Mircea birjarului, cu glas scăzut, făcându-i semn să coteaseă la stânga.* I. TEODOREANU, M. II 20. *Ursul coti şi se întoarse lângă Ţugulea.* ISPIRESCU, L. 331. *Miul voinicul La munte suia, Pe cal dormita, Iar murgul cotea Şi se poticnea.* TEODORESCU, P. P. 496^b. *Pe cot am cotit.* MARIAN, NA. 38. *Dar nu fuge, cum se fuge, Ci mi-şi fuge ogărește Şi s'aruncă tot lupește Şi-mi cotește iepurește, Să nu mai tragă nădejde.* PĂSCULESCU, L. P. 172. | T r a n s. (Complementul e drumul) A lăsa (drumul apucat) şi a apuca în altă direcție. *Murgului[-i] păsa, Semn i se făcea Şi drumul cotea, Drumul că lăsa, Câmpul apuca.* TEODORESCU, P. P. 490^b, cf. 350^b, 456^b.

4. T r a n s. (Complementul e o persoană) A conduce pe cineva pe un drum care îşi schimbă mereu direcția (spre a-l face să rătăcească s. să i se piardă urma). *Mergea ce mergea, Pân'de oaste-l depărta, Prin rărişe mi-l sucea, Prin costişe mi-l cotea.* TEODORESCU, P. P. 502^b.

5°. T r a n s. A suci, a întoarce (într'o direcție anumită), a cârmi (I 3°), a cârni (II 1°), a încovoia, împreunând cele două capete (cf. LB.). *Când vine cumpărătorul,* [proprietarul calului orb], *pe nebăgate de seamă, îl cotește* [pe cal] *de barbă.* DR. V 79.

6°. Trans. (Rar. Complementul e un punct oarecare, un loc, un munte, un râu, etc.) A ocoli, făcând un drum pe o linie curbă. *A coti un promontoriu.* LM. | (Complementul e o persoană) A fugi din calea cuiva, a evita, a ocoli. DICȚ.

III. (Cf. cot III). 1°. A măsura cu cotul (III 1°). *Kotzesk* = cubito, mensuro. ANON. CAR. *E bine să coteşti* (măsuri) *din fundul casei până la uşă.* PĂCALĂ, M. 161. *Cu cotul le-a cotit.* MARIAN, NU. 840.

2°. P. a n a l. A bate. Cf. a m ă s u r a. Cf. POLIZU.

3°. A măsura cu cotul (III 2°) capacitatea unui vas, a c o t ă r i. *Coti buțile cu vin.* FILIMON, ap. TDRG. *Agentul are dreptul să-l oprească, să-l cotească și să-l grăduiască.* I. IONESCU, P. 156.

[Și: (ad III 1°, aproape numai) **coți** vb. IV^{a};— (+ *cotigă*) **cotigi** vb. IV^{a} = a coti (cu o nuanță iterativă). (Ad II 1°) *Drumul cotigea pe lângă o prăpastie adâncă.* ALECSANDRI, T. 51, cf. 969. *Apoi* [drumul] *cotigește și apucă malurile Lanului.* C. NEGRUZZI, I 325; (ad II 3°) *Ai vieții mai fericit, Licine, de-ai căta întinsul mărilor pustii a nu-l tot frământa Și de n'ai cotigi prea mult, de vijelii fricos, Al mării țărm periculos.* OLLANESCU, H. O. 144. *Nu întru acasă, ci cotigesc în stânga și întru în ograda unui megieș.* CREANGĂ, A. 6/$_{9}$. *El știe pe unde cotigește, că nu umblă tocmai mult, și numai iată ce dă și de poarta iadului.* id. ib. P. 308/$_{22}$. *Băietul, luând cofița, o cotigi pe după casă, la fântână.* ȘEZ. VI 10. *Cum a cotigit căruța la stânga, am și dat de casa preotului* (Piatra-Neamțu). Com. V. ȘOAREC. *Cum m'o văzu', o și cotigit-o la dreapta* (spre a fi pierdut). ȘEZ. V 59/$_{31}$. # *Nu mai are încotro cotigi* = nu mai are încotro, nu mai are ce face. Cf. ION CR. I 25. *Trebui să stea față, n'are'ncotro cotigi.* C. NEGRUZZI, I 127, cf. 92. || A b s t r a c t e: **cotire și cotít,** (ad III 1°) **cotíre** și **cotít, cotigíre** și **cotigít** s. a. = acțiunea de a coti; vârtej (BARCIANU); (ad III 3°) *Cotirea cotarului.* POLIZU; — **coteálă, cotigeálă** (COSTINESCU) s. f. = lovire s. atingere cu cotul (DICȚ.), îmbulzeală. *Fiind coteală în corabie pentru întinsorile vetrilelor, s'au împiedecat ș'au căzut în mare.* DOSOFTEIU, V. S. 200. *Mare coteală mai ai !* = (ironic) mare treabă, multe afaceri, daraveri, mai ai! (Zagra, lângă Năsăud) Com. CORBU. *Nu-ți face coteală cu el!* = nu-ți face treabă, prietenie cu el. id. Cf. VICIU, GL.; — **cotitúră, cotigitúră** s. f. = întorsură, întorsătură, c o t (II 4°), locul unde cotește un drum, o apă; (mai ales la plur.) îndoituri, încrețituri (COSTINESCU); (vechiu și pop.) sân-de-mare, golf (cf. LB.); (la plur.) ascunzișuri (ale inimei COSTINESCU), ocolișuri, întortochieri, tergiversări; nuanțe. *Câmpii răsfățate ce se uda de felurimi de gârli în deosebite cotituri.* GORJAN, H. I. 113. [Râul Moldova] *după ce face multe cotituri,... vine de s'aruncă în brațele Siretului.* C. NEGRUZZI, I 193. *Privesc cum apa curge și la cotituri se pierde.* ALECSANDRI, P. III 50. *Braica, Griveiu și Dudaș ...aleargă ...și cu glasul lor spăimântă fiara prin toate cotiturile ei.* ODOBESCU, III 41/$_{13}$. *Vin' cu mine, rătăcește pe cărări cu cotituri!* EMINESCU, P. 6. *Spumegând, la cotituri te asvârli vuind la vale.* COȘBUC, B. 179. *Azi poteca e urîtă, Face cotituri în drum.* id. F. 122/$_{6}$. *Întâlnind pe argat la o cotitură a grădinei, îl opri și-i zise...* ISPIRESCU, L. 239. *La o cotitură,... prinde cânele de coadă.* ȘEZ. IV 178/$_{17}$. [Se zice] *șârlău, când se varsă vreun lichid și curge în formă de cotituri* (zig-zag). ib. III 89/$_{14}$. *Săbărel cu cotituri, Iarna mai cu lovituri.* TEODORESCU, P. P. 304^{b}. *120* [de] *mile spre uscat, un cot de mare iase; iară în fundul cotiturii... gauri se văd.* CANTEMIR, IST. 139/$_{31}$. *Pe luciul Dunărei, La scursurile gârlei, La cotitura mării.* ALECSANDRI, P. P. 124/$_{3}$. *Aw să-ți vorbesc fără cotituri, știi colea, d'a-dreptul.* XENOPOL, ap. TDRG. *Ajungând, după multe cotituri, la alegerea succesorului lui Ioan Albert.* IORGA, IST. LIT. I 90. *Ea vibra la tot ce era vers sau muzică, fără să înțeleagă adesea toate cotiturile.* D. ZAMFIRESCU, R. 138. | A d j e c t i v e: **cotít, cotít, cotigít** (BARONZI, L. I 106/$_{14}$), **-ă** = (drum, râu, etc.) care face un cot (II 4°), o cotitură s. care face mereu cotituri, care nu ține linie dreaptă, care face o îndoitură, o adâncitură, un sân, un arc; îndoit, încrețit, împletit, adus. *La acel loc... este cotit Prutul.* LET. I 230/$_{4}$. *Trecând pântre mulțime de locuri strâmte și cotite.* GORJAN, H. II 146. *Cotite strimtori.* COȘBUC, Æ 52/$_{11}$. *Casa are cinci odăi, cu ferestruie chioare, cu tavanul cotit și nepodite.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 144. *Niște cărări sucite și cotite.* ISPIRESCU, L. 243. *Drag îmi e drumul cotit!* ALECSANDRI, P. P. 259^{b}/$_{16}$. *Mare-i Prutu' și cotit, Mult mă mier cum l-am trecut !* ȘEZ. I 238/$_{28}$. *Tunetul tău cel cotit.* MARIAN, NU. 787. *Pe-o vale cotită, Vine mierla tăvălită.* (Negura). GOROVEI, C. 237, cf. 70. *Nuiele tot cotite și la vârfuri făcute ca lancea.* GOROVEI, H. II 85. *Marginile* [sternului] *groase, cotite, prezentează șapte adâncături.* KRETZULESCU, A. 34/$_{22}$; (ad III 1°) *Pânza e cotită.* Com. PANȚU; (ad III 3°) *Buți cotite.* Cf. LM.; — **cotitór, -toáre** = care cotește; (substantivat, ad III 3°) cotar. *Râu cotitor.* COSTINESCU.]

— Derivat din **cot.**^{2}

COȚÍ vb IV^{a} v. **coti.**

COTÍC s. a. v. **cot** ^{2}.

COTÍC s. m. *Garçon paresseux.* — (Straja, Bucov.) Nume dat unui băiat leneș. Com. AR. TOMIAC. — Cf. c o t e i u (II), c o t a r l ă (II 1°).

COTICÉR s. m. v. **coteț.**

COTIDIÁN, -Ă adj., s. a. *Quotidien. Journal quotidien.* — A d j. (Care se face, se dă, apare) zilnic. *Se poate înainta a se face* [jurnalul] *dacă nu cotidian, cel puțin ebdomaderiu.* GHICA, A. 789. *Bălăceala cotidiană a politicianilor.* P. ȘEICARU, CURENTUL, a. 1930, 3 Octomvrie. *Pentru dânșii, lașitatea cotidiană li se pare eroismul cotidian.* C. PETRESCU, C. V. 174. | (Med.) *Febră cotidiană.* BIANU, D. S. || Substantivat (cu plur. *-diane*) Ziar care apare în fiecare zi. *Din gazeta sărăcuță, dar bătăioasă... astăzi devenise un abil mare cotidian.* C. PETRESCU, C. V. 331. [Pronunț. *-di-an* și *-dian.*]

— *N.* după fr. (din lat. *quotidie* „în fiecare zi").

COȚIÉNT s. a. (Mat.) *Quotient.* — (Învechit) Numărul de aflat, în operația împărțirii, c â t. *Cuoțientul întreg al diviziunei.* CULIANU, A. 41. *Dacă împărțim suma temperaturelor căpătate prin numărul observațiunilor, coțientul se numește temperatura medie a zilei.* PONI, F. 171. [Și: **cuoțiént, cvoțiént** s. a. STAMATI.]

— *N.* după germ. **Quotient** (rostit cu *ț*, din lat. **quotiens)** idem.

COTÍGĂ s. f. I. 1°. *Charrette, carriole.* 2°. *Chariot* dont le train a été allongé pour le transport des arbres. 3°. *Avant-train* (de la charrue). II. Vieux *prêtre* barbu. — (Mold. cu Bucov.).

I. P r o p r i u. 1°. Un fel de căruță scurtă trasă de cai (ȘEZ. XXIII 43), car mic, sărăcăcios, cu coșul foarte stricat (cf. HERZ.-GHER., M. IV 242), făcut numai din lemn (cf. DIACONU, P. 37); (mai ales) căruță cu două roate, t e l e a g ă. Cf. LB., DICȚ., FURTUNĂ. *Carele (cotigele* DOS.) *lu Faraonu.* PSALT. 310/$_{31}$, cf. 33/$_{24}$. *În loc de case, cotigi poartă, ales la țeara tătărească cea pustie.* LET. I. A. 33/$_{26}$. *Încet bre, că doar nu-s cotiugă!* ALECSANDRI, T. 1137. *Sacagiul, cu cotiuga-i hodorogită și neunsă.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Scârțâiau... cotigele încărcate cu doage.* D. ZAMFIRESCU, R. 241. *Pescarul le încarcă* [panerele cu pești] *într'o cotiugă.* ANTIPA, P. 61. *Cotigi cu*

juncani. JIPESCU, O. 57. *Oamenii... își stricau casele, le încărcau în două-trei cotigi.* DIACONU, P. 37. *Haideți amândoi, Cu cotiga cu doi boi, Peste codri, peste munți, La cei socri cam cărunți.* ALECSANDRI, P. P. 98/1. *Opintea boii mereu, Opintea și sufla greu, Și cotiga scârțiia, Și calea se'ngreuia.* id. ib. 98/11. | Cantitatea (de fân, etc.) care încape într'o coțigă. *45 clăi de fân, claia de câte 15 cotige* (a. 1736). IORGA, S. D. XIV 58.

2°. Spec. Carul lungit anume spre a se putea aduce lemne dela pădure. FURTUNĂ.

3°. P. restr. Cele două roți, una mai mică și alta mai mare, legate între ele printr' o osie, pe care se razimă grindeiul plugului. Se mai numește și: (la plur.) rotile, teleguță, teleagă, roate, căroaie. Cf. DAMÉ, T. 36, MARIAN, D. 58, PAMFILE, A. 35, 37, 40, I. C. 149, 150, C. C. II-III 148, 186. Cf. H. II 117, 132, III 18, 71, 109, 430, IV 319, IX 310, X 15, 77, 110, 141, 465, 479, 500, 505, XI 429, XII 31, XIV 436, XVI 97.

II. Fig. (Sirete, Bucov.; sens peiorativ) Popă bărbos, bătrân. Com. P. CÂRSTEAN.

[Plur. *-tigi* și (vechiu) *-tige.* | (Mold., Bucov.) **cotiúgă** s. f., **cătígă** s. f. C. C. II-III 148/17. || Diminutiv: **cotigúță** s. f. = car mic, sărăcăcios. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 242. || Alte derivate: (din *cotigi*) **cotigeálă, cotiugeálă** s. f. (ad I°) = căruță lungă, fără coș, pentru transportul lemnelor. CARDAȘ, C. P. 182. *C'o pus stăpânul di gând... Să mă pui'n cotiugeli, Să mă ducă'n târgureli.* id. ib. 1/41; — **coti(u)gár** 1°. s. m. Om care are o *cotigă* s. care cară ceva cu *cotiga*, căruțaș. DICȚ.; 2. s. a. Căruță joasă, lungă, cu care se cară poveri (cf. TDRG.), ghiociu mic (PAMFILE, A.) Cf. DIACONU, P. 37. *Boii, legați la jug, stau tolăniți pe lângă cotigare.* D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII 915. *Un cotiugar cu fân, de unde rontăia molcom un cal.* C. PETRESCU, Î. II 104. *Mai avea o palmă de țăsut, ș'a luat-o în cotigar.* DIACONU, P. 95; — **cotíjnic** s. m. = cărăuș. DR. V 178.]

— Din rut. **kotíga**, idem (I 1°).

COTIGÁR s. m.
COTIGEÁLĂ s. f.
COTIGÚȚĂ s. f.
COTÍJNIC s. m.
} v. **cotigă.**

COTÍL s. a., **COTÍLĂ** s. f. *Cotyle.*

I. S. f. (La Greci) Măsură (ARISTIA, PLUT.) de capacitate, cam de un sfert de litru.

II. S. a. (Anat.) Cavitatea unui os, în care se îmbucă alt os. Cf. DICȚ.

[Derivat: (fr. *cotyloïde)* **cotiloíd, -ă** adj. = care are forma unui cotil. *Cavitatea cotiloidă a osului iliac,* unde se articulează femurul.]

— *N.* din (ad I) grec. κοτύλη, idem; (ad II) din fr. (care derivă tot din grecește).

COTILEDÓN, -Ă s. a., adj. I. *Cotylédon.* II 1°. *Cotylédon.* 2°. *Cotylédoné.*

I. S. a (Anat.) Unul din cei doi lobi ai placentei. Cf. COSTINESCU.

II. (Bot.) 1°. S. a. Lobul, foaia embrionară a unui vegetal fanerogam. *Colțul sau embrionul ocupă un foarte mie loc și e despărțit de endosperm printr'un rând de celule numit scutuleț, care nu e altceva decât cotiledonul.* SANDU, S. 24.

2. Adj. (Plantă) care are cotiledon. *Plantă monocotiledonă, dicotiledonă.*

[Derivat: (< fr. *cotylédoné)* **cotiledonát, -ă** = care are unul s. două cotiledoane.]

— *N.* din fr. (gr. κοτυληδών „cavitate, groapă").

COTILEDONÁT, -Ă adj. (Bot.) v. **cotiledon.**

COTILÍ vb. IV[a] v. **coteli.**

COTILIÓN s. a. (Cor.) *Cotillon.* — Dans cu multe figuri, amestecat cu scene mimice, glumețe, la sfârșitul balurilor. *Locotenentul... era excelent conducător de cotilioane.* VLAHUȚĂ, D. 108. *Protipendada juca menuet, cracoveanca, cotilionul.* C. PETRESCU, C. V. 78. [Pronunț. *-lion.* | Cu ortografie franceză: *Cotillonul franțuzesc.* FILIMON, C. II 346. | Plur. *-lioane.*]

— *N.* din fr. (diminutivul lui *cotte;* însemna la origine o îmbrăcăminte).

COTILOÍD, -Ă adj. (Anat.) v. **cotil.**

CÓTINĂ s. f. v. **cot**[2].

COTINEÁȚĂ s. f. v. **coteț.**

COTINÓIU s. a. *Rejcton de sapin.* — (Straja, Bucov.) Mladă de brădănaș. Com. AR. TOMIAC.

COTIÓR s. a. v. **cotor.**

COTÍȘ s. a., adv.
COTIȘÓR s. a.
} v. **cot**[2].

CÓTIȘTE s. f. v. **cut.**

COTITÁTE s. f. *Quotité.* — (Franțuzism) Partea care se cuvine fiecăruia la împărțirea unei sume de primit s. de plătit, cotă-parte. *Cele două datorii se sting reciproc în momentul când ele se găsesc existând deodată și până la concurența cotităților lor respective.* HAMANGIU, C. C. 274. **Cotitatea disponibilă** e porțiunea din avere de care se poate dispune între cei în viață sau prin testament. CADE.

— *N.* după fr. Cf. cotă, cotiza.

COTIUGÁR s. a. și m.
COTIUGEÁLĂ s. f.
} v. **cotigă.**

COTIÚHĂ s. f. m. Chien. — (Rutenism, în Mold.) Câne. *Țibă, cotiuhă!* ȘEZ. V 60/1.

— Din rut. **kotjuha,** idem. Cf. coteiu, cotarlă.

COTIZÁ vb. I[a]. *Se cotiser.* — Intrans. și refl. A contribui fiecare cu partea sa la o cheltuială în comun, a-și plăti cota. [Derivat: (< fr. *cotisation)* **cotizáție,** mai rar, **cotizațiúne** s. f. = partea de contribuție a fiecăruia la o cheltuială comună.]

— *N.* din fr. Cf. cotă.

COTIZÁȚIE, COTIZAȚIÚNE s. f. v. **cotiza.**

COTLÁN s. a. v. **cotlon.**

COTLÁUR s. m. v. **coclaur.**

COTLÉJ s. m. v. **cioclej** și **cocleț.**

COTLÉT s. a. v. **cotletă.**

COTLÉȚ s. m. v. **cocleț.**

COTLÉTĂ s. f. 1°. *Côtelette.* 2°. *Favoris, côtelettes.*

1°. (Cul.; mai ales la plur.) Coastă de viței, de berbece s. de porc (împreună cu o felie din carnea corespunzătoare de lângă șira spinării), care se frige pe grătar sau în tigaie; cf. costiță. *Le dete borș cu miel, cotlete de miel...* C. NEGRUZZI,

I, 207. *Cere cotlete și bifteacuri...* I. IONESCU, M. 684.

2°. P. anal. (Plur.) Favorite lungi, care — spre deosebire de barbetele, ce se subțiază la vârfuri — au forma unor cotlete (1°) întoarse. *Își trăgeà cotletele, și grav, cu mustățile rase, în fața unui maldăr de gazete streine... pufăia dintr'o havană.* VLAHUȚĂ, D. 40.

[Și: **cotlét** s. a. TDRG.]

— *N.* din fr.

COTLÉTE s. m. v. **cocleț.**

COTLÍ vb. IV[a] (ș. d.) v. **cocli** ș. d.

COTLOÁNĂ s. f. v. **cotlon.**

COTLÓN s. a. 1°. Sorte de *foyer* demi-circulaire pour abriter le feu; *foyer* d'une chaudière. 2°. *Niche* (dans le poële-fourneau). 3°. *Niche* dans le mur). 4°. *Trou* (dans les berges). 5°. *Terrier, trou, creux.* 6°. *Courbe, angle.*

1°. Un fel de zid de pietre așezate una peste alta în formă de potcoavă, pe care se așează cazanul (CIAUȘANU, V.) când se fierbe în el și care apără focul de vânt, săpătură în pământ unde arde focul (GRIGORIU-RIGO, M. P. I 35) scutit de vânt; spec. mic adăpost, aproape de stână, unde se fierbe zerul, fierbătoare (H. III 71); cuptorul în care se pune cazanul pentru fiert țuica (Buzău, com. ȘT. POPESCU, Muscel, RĂDULESCU-CODIN), s. în care se face focul pentru arderea cărămizilor. *Cazanul se așează într'un cotlon.* I. IONESCU, P. 267. *Vrei să tărăști muza poeziei și a istoriei pe taraba pescarului și pe cotlonul cuinei* (= s'o banalizezi)? ODOBESCU, I 464. *Țiganul a dat foc cotlonului... Cazanul fierbea in clocotc.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 307. *Bucatelc se gătesc... în cotloane și la gura sobei.* H .II, 82. *Velnița este o căsuță, în care se face un cuptor sau cotlon, în care se așază căldarea sau cazanul de formă sferică turtită.* PAMFILE, I. C. 227. *Cărămizile, una lângă alta, pe șiruri, având dedesubt și deasupra alte planuri cu cărămizi perpendiculare, astfel ca para și căldura focului din cotloane sau cuptoare să poată răzbi până sus...* ib. 386. *„Surlă" se numește un adăpost înconjurat de stuf, în mijlocul căruia se face un cotlon și se fierbe urda.* DAMÉ, T. 69. *Cotlon de rufe* = germ. Waschherd. POLIZU.

2°. P. anal. Firidă supt cuptorul vetrelor țărănești (COSTINESCU, GRIGORIU-RIGO, M. I. 35) unde stă de obiceiu pisica (DIACONU, P. 55), cf. cotruță. *În cotlon torcea motanul.* EMINESCU, P. 192. *Purcelul ședea în culcuș, într'un cotlon sub vatră.* CREANGĂ, P. 79.

3°. P. anal. Adâncătură în zid, făcută anume (CREANGĂ, GL.), în formă de fereastră oarbă (COSTINESCU), înfundătură făcută în zid, unde se pun diferite lucruri (GRIGORIU-RIGO, M. I. 35), firidă, ocniță.

4°. P. anal. (Mold.) Gaură în malul unui râu subt pânza apei, copcă, mâncătură făcută în malul apelor, în care se aciuiază racii și se ascund peștii. CREANGĂ, GL., DAMÉ, T. 125, PAMFILE, C. Ț., CARDAȘ, C. P., ȘEZ. IV, 118. *Mulți meșteri prind peștele cu mâna, scociorând... cotloanele, adecă găurile din malurile apelor.* PAMFILE, I. C. 71. *Cunoaște balta în toate cotloanele ei.* SADOVEANU, I. A. 169. *Decât cadâna Turcilor, Mai bine hrana peștilor, Și cotlonul racilor!* PAMFILE, C. Ț. 51, cf. ȘEZ. II 138, BUD. P. P. 10.

5°. P. anal. Gaură pentru ascunzătoare (ȘEZ. XXIII, 43), peșteră mică, scorbură, vizuină, bortă (BUD. P. P.), bârlog, scobitură (în pământ, în stâncă), scorbură într'un copac; spec. găuri în care se adăpostesc liliecii, (la plur.) canale subterane ale unor animale care locuesc subt pământ, precum sobolii ș. a. (HERZ.-GHER. IV 242); loc ascuns (CREANGĂ, GL.), ungher (com. MARIAN, A. TOMIAC), ascunziș (HERZ.-GHER., M. IV 242). [Pupăza] *sărmana, se vede că se mistuise, de frica mea, prin cotlonul scorburii.* CREANGĂ, A. 53. *După șapte ani iese balaurul gata din cotlonul său și începe vieața sa.* SBIERA, P. 316. || P. ext. Colț neumblat (com. A. TOMIAC), ascunziș. *La grajd, și iarăși înapoi la cotlonul său.* DRĂGHICI, R. 123. *Stăteau într'un cotlon singuratic.* SADOVEANU, I. A. 26. *Pleava se vârâ în șura cu paie, într'un cotlon al ei.* PAMFILE, A. 215. *Se vârâ prin toate unghiurile și cotloanele.* MARIAN, SE. II, 197.

6°. (Prin amestec cu «cot») Îndoitură, unghiu. WEIGAND, B. B. 95.

[Plur. *-loane.* | Și: (ad 1°) **coclán (cotclán)** s. a. (pe Valea Crișului-Alb. com. ST. PAȘCA), **cotlán** s. a. = o construcție de lemn, de grădele, făcută în partea superioară a tindei în apropierea și deasupra hornului, ce iese din casă, ca fumul să bată mai întâi în ea, apoi să iasă în pod. E făcută ca și coșul unei fântâni, dar cu cât se înalță, se tot strâmtează. VICIU, GL.; — (Câmpia Transilv.) **corlán** s. a. = coș pentru fum (PAȘCA, GL.), hornul pe care iese fumul din tindă (VICIU, GL.), budureț, calabur, știuhă, poglaș, ursoaie, capră (com. ITTU), cf. babură, bageac; — (Transilv.) **clătán** = cotlon VICIU, GL.: — (Mold. și Transilv., ad 4) **cotloánă** s. f. *Mă făceam... mâncarea peștilor Și cotloana racilor.* SEVASTOS, P. 235; — (suspect) **cotlúnă** s. f. = cotloană, DDRF.: — (Oltenia) **cotrón** s. a. = zidul pe care e zidit cazanul de făcut țuica (ȘEZ. XXXII, 136, CIAUȘANU, V., PAȘCA, GL.); — **cotroánă** s. f. = cavitate săpată în pământ (PĂCALĂ, M. R. 443), în care stau fixate foalele (H. VI, 235); bucătărie de vară, făcută din scânduri (RĂDULESCU-CODIN, M. N. 156); — **cotrún** s. a. = zidul pe care se așează cazanul (Dolj, ION CR. VIII 90). (Ad 4°). *Fiecare* (lostriță) *cu doba sau cotrunul ei, pe care nu-l părăsește decât în timpul „bătăii" sau în schimbul altuia mai adânc, mai prielnic...* F. R. ATILA, P. 204; — (Mold.) **cotrúnă** s. f. = semicerc format din pietre așezate una peste alta, uneori chiar lipite una de alta, care serveste a apăra focul de vânt (Putna, Com. S. MEHEDINȚI); groapă în pământ pentru ascuns, cf. corcoavă (com. ITTU), vizunie (H. I 128; cf. cotună), mică scobitură de pământ care servea de ascunzătoare (com. ITTU, H. I 128, LUNGIANU, CL. 222), adăpost pentru oameni (DIACONU, P. 29); — (+ *bârlog?*) **cotróg (cotróc** DICT.) s. a. = culcuș. *Iar pisicile din vecini,... țin sobor în grădina lui, își fac cotrog prin straturi... se'ncuibă în casa lui.* SLAVICI, N. 252. *Când nu era nime acasă, iese numai cenușotca din cotrogul lui cald, se duce tiptil în dosul casei.* MERA, B. 125. | Verb: **cotlonì** IV[a] = a face cotloanele unei sobe, unei zidării, unui beciu (COSTINESCU); p. ext. a scociorî, a scotoci, a răvăși, a răsturna lucrurile prin casă, căutând ceva pierdut (ib.), a căuta ceva dând lucrurile la o parte (LUNGIANU, CL. 222); a căuta să fure, să ia ceva și să ascundă (COSTINESCU), cf. cotloji; — (cu abstractele) **cotlonire** s. f., **cotloneálă** s. f. = scotoceală, scocioralâ, căutare pe subt pat, prin cotloane, prin așternuturi. COSTINESCU.]

— Din ung. **katlan,** idem (1°). Cf. coclaur, cocli.

COTLONEÁLĂ s. f. }
COTLONÍ vb. IV[a] } v. **cotlon.**

COTLÚNĂ s. f. v. **cotlon.**

COTNÁR s. m. sing. *Vin de Cotnar.* — Vin produs în viile (podgoriile) de la Cotnari (în județul Iași). *Domnul la masă-i poftea Și cu cotnar îi cinstea.* I. NEGRUZZI, I, 186. [Diminutiv: **cotnărél, -eà** (întrebuințat în funcțiune adjectivală) *Pere cotnărele* = pere rotunde, [cu] fața (= coloarea) galbenă, gust dulciu. ȘEZ. V. 68.]

— Este numele localității **Cotnari.**

COTNĂRÉL, -EÁ adj. v. **Cotnar.**

COTOÁRĂ s. f. v. **cotor.**

COTOÁRBĂ s. f. 1°. *Mésaventure, malheur.* 2°. *Femme* ou *fille légère.*

1°. (Oltenia, Banat) Belea, pacoste (CIAUȘANU, V.), daraveră, afacere (RĂDULESCU-CODIN), posnă (GRAIUL, I 503), lucru rău (NOVACOVICI, C. B. 8), cf. bocluc, supărare, năpastă. *A începea în cotoarbă cu cineva* = a începea în mare grijă; a avea de furcă, a-și găsi Bacâul cu cineva (CIAUȘANU, V.). *Am o cotoarbă* = o daraveră (RĂDULESCU-CODIN, I.). *După ce văzu balauru' c'o făcut cotoarba...* GRAIUL, I 503.

2°. (Bucov.) Femeie coruptă (A. TOMIAC); cotoroanță (TDRG.).

COTOÁSĂ s. f. (Entom.) *Perce-oreille. (Forficula auricularia).* — O insectă despre care se zice că intră în ureche (FRÂNCU-CANDREA, M. 99; MARIAN, INS. 485-486; TDRG.), urechelniță.

COȚÓB, -OÁBĂ adj., s. f. 1°. *Obstiné, récalcitrant.* 2°. *Bavard.*

1°. Adj. (Huși, în Mold., despre cai) Nărăvos, recalcitrant. TDRG. (subt cotobrel).

2°. S. f. (Valea-Jiului, în Transilv.) *Coțoabă* = guraliv, gură rea. VICIU, GL.

COȚOBÁI vb IV^a. *Fouiller.* — A cotrobăi. HERZ.-GHER., M. IV 243. — Cf. cotobăni.

COȚOBÁIE s. f. (Ornit.) v. **codobatură.**

COȚOBĂNÍ vb IV^a refl. 1°. *Se hisser.* 2°. *S'efforcer.* 3°. *Faire le fier, monter sur ses grands chevaux.*

1°. (Mold. și Munt.) A se agăța ca să ajungă mai sus (SCRIBAN, ARHIVA, a. 1912 nr. 1), cf. cocotà, aburca.

2°. P. gener. A se căzni, a se trudi (BOCEANU, GL.), a se opinti (CADE), a se pune cu puterea, a se îndârji (ȘEZ. II, 224). *Se coțobănea să ridice un sac, și nu putea de fel.* BOCEANU, GL. *Nu te coțobăni!* = nu te mai pune, nu mai umbla, că de geaba ți-i! ȘEZ. II, 224. *Tăti s'o supus ș'o lucrat cu dragă inimă, numa căia di loc nu s'o blăznit, într'o una s'o coțobănit, pân ce-o lăsat-o.* ib. III. 2. *Una ară, doi se miară, patru se coțobănesc, unu' face hâța pâța.* [= Porcul]. GOROVEI, 303.

3°. (Mold., cf. coțofeni) A se rățoi, a înfrunta: *Ce te coțobănești, socoți că mă sperii?* (Piatra-Neamțu). Com. V. C. ȘOAREC.

[Și: **coțopenì** vb. IV^a = (trans.) a cocoță, a sui sus (Oltenia, CONV. LIT. LIV, 166); (refl.) a se sili din toate puterile (Dâmbovița, REV. CRIT. IV 85); — **coțopănì** vb. IV^a refl. = a se munci greu cu o sarcină (în spinare, pe brațe): *De-abia se coțopănea cu drobul de sare.* CIAUȘANU, GL.]. Cf. coțobâră, coțobăi.

COȚOBÂRĂ s. f. (Zool.) *Écureuil.* — (Transilv.) Veveriță. VICIU, GL.), com. ITTU.

— Cf. rut. **kocobirka** «veveriță». Cf. coțoligă.

COȚOBÁTINĂ s. f. (Ornit.) } v. **codobatură.**
COTOBÁTURĂ s. f. (Ornit.) }

COȚOBÉICĂ s. f. (Îmbrăc.) = **cataveică** (Olt., com. IZVERNICEANU).

COTOBÉLCIU adj. m. v. **coadă.**

COȚOBREÁ s. f. v. **coțobrel.**

COȚOBRÉL s. m. (Bot.) *Prunellier* (Prunus spinosa). — (Rutenism în Sălaj și Transilv.-de-nord) Arbustul numit și porumb(r)el. PANȚU, PL. [Fructul: **coțobreà** s. f. CABA, SĂL., VAIDA, VICIU, GL., BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 52; (la plur.) *coțobrele* = fructele mici, rotunde (negre, când sânt coapte) ale spinului (Zagra, lângă Năsăud) com. V. CORBU, cf. DR. VII 115. (Și calificativ dat unei fete, probabil mici și negricioase) *Mărită-te coțobrea, Nu trage nădejdea mea.* VAIDA.]

— Din rut. **kocjurbá** «mălin» (Prunus padus). (Arbustului i s'a dat numirea prin masculinizarea numelui fructului). S. Pușcariu, *Dacoromania* V 115-116.

COȚOBÚȘĂ s. f. v. **codobatură.**

COTÓC s. m. și a. } v. **cotoiu²**.
COTOCÍ vb. IV^a }

COȚOFÁNĂ s. f. (Ornit.) 1°. *Pie.* 2°. (Fig.) *Piegrièche.* 3°. *Traverse; tête des fourches d'armon.*

1°. (Mold., Bucov.) Pasăre din genul vrăbiilor și din familia corbilor *(Pica caudata),* cu ciocul puternic și încârligat la vârf, cu aripi scurte și cu coada în formă de daltă și mai lungă decât corpul; penele ei sunt negre pătate cu alb. E cunoscută pentru rapacitatea ei — fură mai ales obiecte sclipitoare — și pentru sgomotul mult ce-l face; trece de fudulă. Se mai numește: (Mold., Bucov., Transilv.) țarcă (LB., COSTINESCU, MARIAN, O. 47, GOROVEI, CR. 923, ION CR. II 55, GRIGORIU-RIGO, M. P.), țărcușă (MARIAN, O. 47), (Transilv.) sarcoiu, (Bucov.) țarcoiu (MARIAN, O. 48), (Buzău, Constanța, Ialomița) caragață (H. II 80, 253, MARIAN, O. 48), (Transilv.) scaragață (VICIU, GL.), garagace (COSTINESCU), (Ialomița) caragațin (MARIAN, O. 48), (Banat) ciorcușă, ciorcobară (MARIAN, O. 48), (Transilv.) frașcă, vrașcă (VICIU, GL.), (Buzău) prevestitoarea oaspeților (H. II. 253), (Mold.) scuipatul dracului (GRIGORIU-RIGO, M. P.). *Coțofana* bate (H. VIII 215, 251, 260, XII 301), cântă (H. XVII 310, XVIII 304), cățăe (H. IX 123), cățăește (H. VI 215), găește (H. XVIII 296). *Koczofanĕ* = pica. ANON. CAR. *Corbul, cioara, coțofana.* CANTEMIR, IST. 26/23. *Se primblă cocostârcii, coțofenele și turturelele.* C. NEGRUZZI, I, 319. *Când i-o cânta coțofana cu coadă de dâsgoveală...* DELAVRANCEA, S. 44. *Iată... o coțofană... jucând și fâțâind din coadă.* ISPIRESCU, L. 314. *Sânge dulce de cătană, Și carne de coțofană.* RETEGANUL, TR. 16/25. *Mă dor picioarele. Ocolind pădurile, Gonind coțofenile.* ȘEZ. II, 221/10. *Sprâncenile, coțofenile; ochii ca mura din pădure.* ib. I 282/21. *Coțofana cântă dulce, Veste bună ne aduce.* ZANNE, P. I, 440. *Când cântă coțofana (știriea) aproape de casă, îți vin rudele.* ȘEZ. III, 120/6. *Nu mai vine, veni-i-ar numele pe ciori și pe coțofene!* BARONZI, L. I. 86/10. *Ce e lungă cât o drugă și de groasă cât o ceapă Și nechează ca o iapă?* [= *Coțofana*]. ȘEZ. IV, 96. *Unde-i alb, nu-i omăt; unde-i negru, nu-i pământ.*

[= *Coțofana*]. SBIERA, P. 323/$_{33}$; cf. ȘEZ. IV 96. # **Mâncat de coțofeni pe șale** = bubos, cu pielea jupuită. RĂDULESCU-CODIN, I 169.

2°. (În bătaie de joc) Femeie rea (COSTINESCU, PONTBRIANT, POLIZU), «muiere becisnică» (LB.); spec. nume de batjocură dat țigancelor, cf. cioară (II 1°), ciorobară (2°). *(Chirița către țigancă) Ți-oi da eu la scară, coțofană..., deschide-ți aripile și sai la pământ!...* ALECSANDRI, T. 395. *Scoate arapul mărgeaua și-o durigă pe masă către coțofana lui.* RETEGANUL, P. V 62. *Spune-mi, coțofană..., cum de-ai vrut să-mi furi, țigane, iapa...?* CONTEMPORANUL, I 852.

3°. P. anal. Diferite obiecte care prezintă oarecare asemănare cu coțofana (1°):

a) Bucată de lemn (numită și *limba-caprei* sau cătușă), care ține să nu se desfacă cei doi căpriori încheiați la vârf alcătuind «capra» pe care se reazămă coperișul casei (PAMFILE, I. C. 424), numită și cătușă, limba-caprei, cocoșlău, găinar, chingă, primblă, prinsoare, căprior, scleamă.

b) Căpătâiele lișițelor (furculițelor) ce se încrucișează peste inima carului (DAMÉ, T. 10), cf. ciorobăriță.

[Plur. *-fane, -fenc*, mai rar *-făni*. HERZ.-GHER., M. IV 243. | Forma *coțofană* se întrebuințează indiferent de sex. Când, excepțional (în descântece) se formează un masculin, acesta e: **coțofenóiu** s. m. *Mușcătură de șerpe, De șerpoaică... De coțofenoiu.* MAT. FOLC. 1579. | Cu alt sufix: **coțoféică** s. f. *Kotzofejkĕ* ANON. CAR. | Verbe: **coțofăní, coțofení** IV^a refl. = a-și da aere, a se răți, a se întrece (com. A. TOMIAC), a se cocoța unde nu merită (ȘĂINEANU, D. U.); a-și da importanță și a atrage (prin gesturi) atenția asupra sa; a se linguși (pe lângă femei), a se vârî subt pielea cuiva (HERZ.-GHER. M. IV 243); a face mofturi, a se lăsa poftit, rugat (MARIAN, O. II 61, ZANNE, I 417). *Până era cioară boarză, Tot vcnea la noi la varză, Dc când s'a coțofănit, Nici la curechiu n'a venit.* MARIAN, O. II 61. | Adjectiv: **coțofănós, -oásă** = guraliv, vorbăreț, flecar, limbut (CIAUȘANU, V.).]

— Etimologia necunoscută (Asemănarea formală cu n.-grec. κότζυφας, κότζυφος «mierlă» — din care voia să-l explice CIHAC II 652 — și cu ital. *gazza* — la care se gândiseră autorii *Lexiconului Budan* și Tiktin. *Dicț. rom.-germ.* — e numai întâmplătoare. Cuvântul face impresia unui compus, al cărui prim element ar putea fi verbul *coțăi*, ca rut. *kocofist* «codobatură» din *koco+fist* = paleosl. *hvostŭ* «coadă». Înrudirea cu acest cuvânt rutenesc nu-i exclusă, dată fiind asemănarea — la coloarea penelor și mai ales la coadă — între *coțofană* și *codobatură*. căreia îi mai zice și *coțubaie*).

COȚOFĂNÍ vb. IV^a
COȚOFĂNÓS, -OÁSĂ adj.
COȚOFÉICĂ † s. f. (Ornit.)
COȚOFENÍ vb. IV^a
COȚOFENÓIU s. m. (Ornit.)
} v. **coțofană.**

COTOFLÁNȚ s. m. v. **cotofleanț.**

COTOFLEÁNȚ s. m. *Boche.* — Poreclă ce se dă în Banat Nemților. JAHRESBER. X 184. [Și: **cotoflánț** s. m. *Neamț, neamț, cotoflanț, dă cu curu'n șanț.* ALEXICI, I 218; **gotofreánț** s. m. *Neamț, Neamț, Gotofreanț...* HEM. 3183. | Diminutive: **cotoflințișór, gotofințișór** s. m. PAMFILE, J. III, 63.]

— Din germ. **Kartoffelpflanze** «cartof» (I. Borcia, Jahresber. X 184) s. **Kartoffelpflanzer** «cultivator de cartofi».

COȚOFLÍC s. a. *Queue du porc.* — Coada porcului (Suceava) H. XII, 386. [În ghicitori și **coțoflíng** s. a. *Unu' ară, Doi se miară, Patru împing, Ș'un coțofling.* [= Porcul cu un rât, doi ochi, patru picioare și o codiță]. PASCU, C. 19, cf. GOROVEI, C. 297]. — Cf. coțofană.

COȚOFLÍNG s. a. v. **coțoflic.**

COTOFLINȚIȘÓR s. m. v. **cotofleanț.**

COTÓG s. m. v. **cotoiu**^{2}.

COTOHÁLIȚĂ s. f. *Putain.* — Femeie decăzută, curvă (Bonț, în Transilv.) PAȘCA, GL.

COTOÍ vb. IV^a v. **cotoiu**^{2}.

COȚOÍ vb. IV v. **coțăi.**

COTÓIU s. a. 1°. *Cuisse* (de volaille). 2°. *Jambe.* 3°. *Os.* — (Munt., Oltenia, Banat).

1°. Picior de pasăre (mai ales de găină s. gâscă) friptă (Slatina ION CR. V 279, BUCUȚA, R. V., H. XVIII 173), copan, coapsă, tâmp, artig (Com. LIUBA), ciric (Bahna, în Mehedinți, CONV. LIT. XLIV, vol. II 844). *Cotoiu' gâștii din jenunchi la vale... nu să uscă.* ALEXICI, L. P. I 206.

2°. P. ext. (La om) Partea piciorului până la genunchiu. *E'n noroiu până'n cotoiu.* PĂSCULESCU, L. P. 228.

3°. P. ext. Ciolan. *Prin vălcele Cornițele, Prin gunoaie Tot cotoaie, Prin fântâni, Tot căpățâni.* GRAIUL, I 66.

[Și: (Mehedinți) **cotúiu** s. a. = picior de găină. cioltan, ciortan. H. IX, 88, 90].

— Etimologia necunoscută. (Poate, derivat din *cot;* cf. însă *cotolan* și *cotolean).*

COTÓIU s. m. și a. I. *Matou.* II. 1°. *Montant de la charrette.* 2°. *Montant de la herse.* 3°. *Bras* de la scie à main.

I. (Zool.) (Pretutindeni în afară de partea cea mai mare a Transilv.) Masculul ajuns la maturitate al pisicei (mâței) (H. II 27, «când e mare și leneș» HERZ.-GHER., M. IV 242), numit și (Transilv.) cotoc, mârtan, motan (H. X 465, CARDAȘ, C. P. 295, COSTINESCU), morțan (H. XI 195), pisic (PĂSCULESCU, L. P. 275), pisoiu (COSTINESCU, CARDAȘ, C. P. 295, care însă, în unele regiuni e numai până la un an H. IV 53). *Întâlni într'o zi pe chir Pisicovici, — Cotoiu, care avea bun nume'ntre pisici.* ALEXANDRESCU, M. 313/$_6$. *Nu băgase de seamă că... un cotoiu de tot îndrăznet a intrat, ca o pisică ce era, în salon.* SLAVICI, N. I 314. *Face odată rost de un cotoiu și de o pisică.* D. STĂNOIU, C. I. 128. *Cotoiul sta lângă dânșii și torcea.* ISPIRESCU, L. 282. *Bătaie de cotoiu.* TEODORESCU, P. P. 340^b. # **A avea ochi de cotoiu** = căutătură vicleană. ZANNE, I 442. **A umbla ca un cotoiu** = fără ocupație și gândindu-se numai la plăceri, cf. a umbla în dorul lelii. HERZ.-GHER., M. IV 242. ‖ (Bot.) Spre a face florile [castraveților] să fecundeze, obișnuesc să anine de curpeni câte un fir de plantă cu florile rotunde și păroase care se numește în Moldova de jos motocei sau flocoșei, iar prin alte părți **coinăcelele-cotoiului.** PAMFILE, A. 181.

II. (P. anal.) Diferite obiecte care se prind, se înfig sau cuprind ceva, cum prinde cotoiul cu ghiarele (Cf. și cătușă):

1°. S. a. O parte a căruței (H. II, 221, VII, 184);

cele două stinghii strâmbe în care se bagă blănile spre a alcătui codârla (H. XI, 418) și care se mai numesc și c o t o c i, c o t o g i, m ă n u ș i, s t ă l p u ș o r i (DAMÉ, T. 11).

2°. S. a. Tălpile grapei în cari sânt înțepenite cele două stinghii numite andrele (PAMFILE, I. C. 144, A. 61).

3°. S. m. *Cotoi* = brațele ferestrăului (ȘĂINEANU, D. U.).

[Plur. *cotoi* și (ad II 1° și 2°) *cotoaie.* | C u a l t e s u f i x e: **cotóc** s. m. și a. = cotoiu (H. XI 6, 428, XIV 235, XVI 30), motoc (LB), mâț (H. XVII 229), mițoc (LB), mârtan (LB., H. XVII 440), pisoiu (REV. CRIT. III, 120); lemnișoarele încovăiate, în care se bagă blănile, spre a alcătui codârla (susletul) căruței (RĂDULESCU-CODIN, cf. DAMÉ, T. II, H. IV 86); drugul în care se împănează, în jud. Muscel, cotorul spinilor la grapa de spini (PAMFILE, A. 62); (cu plur. *cotoace)* mânerul de care se apucă o roabă (CIAUȘANU, V.); (Țes., cu plur. *cotoci*) cele două f o f e z e, f u s c e i, l ă t u r a ș e găurite ale alergătoarei, în care sânt băgate bețele cu mosoarele (DAMÉ, T. 141. TDRG); (Bot., cu plur. *cotoci)* florescența răchitei, salciei, plopului (com. ITTU), p i s i c e i, m ă ț i ș o r i. (Ad I) *Acesta e rău și se cheamă mârtan, cotoc.* ȚICHINDEAL, F. 145. *De la Buda-veche, Pe unde mâța strechie Și cotocul Nu-și mai află locul.* TEODORESCU, P. P. 170; — (Ad II 2°) **cotóg** s. m. (DAMÉ, T. II, PAMFILE, I. C. 125). | V e r b e: **cotoì** IV^a și **cotocì** IV^a (LB., H. XVII 229, HERZ.-GHER., M. IV 242) = (t r a n s. despre cotoiu) a săvârși actul împreunării sexuale; (r e f l. despre pisică, f i g. despre oameni), a se împreuna sexual; p. e x t. (despre pisici și iepuri, (ca rut. *kotýty sja) a se cotoci* = a se înmulți (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC, cf. PONTBRIANT; (cu participiul) **coto[c]ítă** adj. f. (despre pisică) care s'a împreunat sexual; (și cu a b s t r a c t e l e) **coto(c)íre** s. f., **coto(c)ít** s. a. = acțiunea de a (se) coto(c)i.]

— Probabil avem a face cu o alterare, subt influența slavului **kotŭ** «cotoiu», a vechiului ***cătoiu*** (masculinul lui **cată*, care stă și la baza lui *cătușă)*, derivat din lat. **cattus,** idem, cu suf. **-oiu.** Cf. S. P u ș c a r i u, *Dacoromania* III 1091. Cf. c o t o (ș) m a n, s c o t o c ì, c o t â r ș i.

COȚÓIU s. m. *Avorton; gosse.* — (Transilv., Mold., în bătaie de joc) Om mic de statură (com. A. TOMIAC, cf. HERZ.-GHER., M. IV 243), băiat (VICIU. GL.). *Coțoiule! Nu te-am putut prinde, când mi-ai dus merele* (Cârța Săsească, jud. Făgăraș). VICIU, GL. — Cf. p u ț o i u.

COTOJMÁN s. m. v. **cotoșman.**

COTOLÁC s. a. *Courbe.* — (Mold.) Cotitură, cotlon (ION CR. V, 152). — Cf. c o t u l e ț.

COTOLÁN s. m. și a. 1°. *Épi du maïs.* 2°. *Aux jambes longues.*

1°. Știulete, drugă, tuleiu de porumb (DAMÉ, T. 63); păpușă bine desvoltată a porumbului (PAMFILE, A. 88); porumbul necurățit de boabe (com. RĂDULESCU-CODIN). *Se rupeau cotolanele porumbilor, de mărimea și greutatea druganilor.* LUNGIANU, ap. CADE.

2°. P. a n a l. Înalt de picioare. PASCU, C. 239.

[Și: **cotoleán** s. a. = cotor, coadă; picior, os în genere CIAUȘANU, V. | A d j e c t i v: **cotolenós, -oásă** adj. = înalt, oțos, copârșteos, înspițat, ib.]

COTÓLE s. m. — Nom donné aux chiens de berger. — (Mold.) Nume de câne ciobănesc. H. III 18. Cf. c o t o l (e) a n, c o t o i u^1 (3°).

COTOLEÁN s. a. v. **cotolan.**

COTOLÉMN s. a. v. **coadă.**

COTOLENÓS, -OÁSĂ adj. v. **cotolan.**

COTOLÍ vb. IV^a v. **coteli.**

COȚOLÍGĂ s. f. (Zool.) *Écureuil.* — Veveriță. H. XVII 334. — Cf. c o ț o b â r ă și c ă ț ă r ă.

COTOLÍT, -Ă adj. v. **coteli.**

COTOLNICÍ vb. IV^a refl. *Pécher* (contre l'obligation du jeûne). — A cădea în păcate grele, mai ales în ceea ce privește posturile, cununiile, botezurile. PAMFILE, C. Ț. 241. [P a r t. - a d j.: **cotolnicít, -ă.** *Bate'n sâtă și'n covată Și blastămă ziua toată, Ziua toată, noaptea toată, Cu descântece pocite, Și lucruri cotolnicite.* PAMFILE, C. Ț. 241. — Variantă a lui *catolnici.*

COTOMÁN s. m. v. **cotoșman.**

COTOMÉLC adj. m. v. **coadă.**

COTONOÁGĂ s. f. v. **cotonog**^{2}.

COTONOÁGĂ s. f. (Agric.) *Plantoir.* — Unealtă agricolă servind la facerea găurilor pentru haracii de la vie s. la facerea cuiburilor în pământ, când se pun grăunțele de porumb, firele de ceapă, de fasole, de cartofi și orice alte răsaduri. Are forma unui băț mai gros și ascuțit la un capăt; vârful acesta poate fi îmbrăcat în fier; ceva mai sus de vârf are une-ori un «nod», tot de fier, pe care se apasă cu piciorul, ca să intre în pământ mai lesne și mai adânc. Cf. DAMÉ, T. 61. *În loc de călcâiu, cuibul se mai faee câte odată și cu parul sau cotonoaga.* PAMFILE, A. 70. [Și: **chitonóg** s. a. DAMÉ, T. 38, **chitonág** s. a H. III 65, 139, 385 și (cu hiperurbanism) **pitonóg** s. a., **pitonág** s. a. *Pitonogul, prin ajutorul căruia se înfig haragii în pământ...* ÎNV. COP. 1893, I, 74 ap. TDRG. *După ce se boronează pământul, se răsădește colza, făcând bortele cu un pitonog, câte de o palmă una de alta, în toate părțile.* IONESCU, C. 191. *Un harag înfipt în pământ cu un chitonag.* id. P. 249. *Sfeclele se vor răsădi... puind răsadurile... în borte făcute cu un chitonag.* id. C. 87. Haragul este o nuia, mai groasă ca un deget, care se înfige în pământ într'o gaură făcută cu *chitonagul... Chitonagul* are la vârf un ascuțiș, care poate să fie îmbrăcat cu fier, și un nod pe care se apasă cu piciorul. PAMFILE, I. C. 216.]

COTONÓG, -OÁGĂ adj. subst. I. 1°. *Boiteux, éclopé.* 2°. *Manchot; courtaud.* II. *Échasse.*

I. 1°. (Despre oameni și vite) Bolnav de picioare (ȘEZ. V 60/$_2$; șchiop (ib. XXXII 16), care umblă rău, șchiopătând (HERZ.-GHER., M. IV 242), strâmb de picioare (Rășinari, j. Sibiiu, com. E. CIORAN); s p e c. (despre cai) bolnav s. umflat la picioare, cu picioare rele, cu ariciu (Pătrăuții-Sucevii, în Bucov., Duruitoarea-veche, j. Bălți DR. V 178), cf. H. XVI 448. *A căzut și hoțul, care și-a rupt picioarele, de a rămas cotonog toată viața.* RĂDULESCU-CODIN, î. 283/$_{12}$. (S u b s t a n t i v a t) *Să strângi toți șchiopii Și toți cotonogii, Toți chiorii... Și să faci o masă mare Și pe toți să-i poftiți... Și când o face cotonogii picioare, Atunci...* (Huși). PĂSCULESCU, L. P. 144. *Pe la iarmaroace... giambașii, în scop de a micșora prețul calului târguit..., zic în glumă: Cât costă cotonogul acesta?* (Duruitoarea-veche, j. Bălți) CALUL 140.

2°. P. e x t. Fără un membru al corpului (mână

s. picior) ori cu el beteag s. tăiat (RĂDULESCU-CODIN, Î.) cu piciorul s. mâna strâmbă, paralizată s. atrofiată (I. IORDAN, ARHIVA, a. 1921, p. 196). | Beteag de o mână (Piatra Neamțu, com. C. ȘOAREC), olog din coate, fără mâna din cot (COSTINESCU). | (Despre câni) Cu coada scurtă. BARCIANU, DDRF., GHETIE, R. M. 94. (Substantivat) *Cotonoaga* = nume de căței. H. X 85.

II. S. f. (Oltenia, Vidin; mai ales la plur.) *Cotonoage* = picioroange. BUCUȚA, R. V., CADE.

[După POLIZU, *cotonoagă* s. f. ar avea și sensul de «mădular» și «ciot» (germ. „Gliedmass; Stumpf"). Cf. cotoroage. | Verb: **cotonogì** IV^{a} = (intrans.) a șchiopăta (PAMFILE, J. II), a se îmbolnăvi de picioare; (trans., cu complementul persoanei s. animalului) a lovi pe cineva rău peste picioare cu un băț, încât să nu mai poată umbla deocamdată, a-l face să umble șchiop (Baia, j. Suceava, ȘEZ. XXXII 16), a lovi cu putere pe cineva peste brațe, încât să nu le mai poată întrebuința (COSTINESCU), a boștorogi, a face cotoroage din cineva (PAMFILE, J. II, 133 și 250), a schilodi; (refl., despre piele) a se bate, a se îngroșă de lucru greu. *Miei și vitele bovine cotonogesc.* ȘEZ. V 60/$_{3}$. *Ia' uită-te,... grădinarul cu ce ceatlău svârle după ea și o lovește, o cotonogește* [pe găină]. ȘEZ. III, 204/$_{3}$. *Hei, dar n'a îndrăznit unul să se apropie, îl cotonogeam!* CONTEMPORANUL. VI, vol. II 101. *Că despre partea lui jupân Titirică Inimă-rea, halal să fie de oascle mele! m'ar cotonogi.* CARAGIALE, T. II, 23. *Cât sânt cu de blând și cât ești de bătrână, nu-ți caut!... te cotonogesc! Îți rup ciubucul ăsta pe șale!...* id. S. N. 20. *Se joacă... și unchiașul.. se tocmește... la coasă, și atâta coscște unchesul c'un ciomag prin dreapta și stânga, de cotonogește pe cei de prin prejur.* PAMFILE, J. II. 250/$_{9}$. | Adjectiv: **cotonogít, -ă** = șchiop; schilodit; (despre piele) umflat, bătut. *Dar partea bocrească mai lăcomește a șcdea mai nult în car decât la jug, că c cu ceafa neînvățată și piclița plăpândă'n vac cotonogită.* JIPESCU, O. 106. | Abstracte: **cotonogíre** s. f., **cotonogít** s. a. = acțiunea de a cotonogi: **cotonogeálă** s. f. = boală de picioare la vite (H. XII 62, DAMÉ, T. 68) s. la om (H. VII 195), (care se vindecă cu sărătură de pe fundul albiei în care se ține carnea de porc. PĂCALĂ, M. R. 255); lovire dureroasă, bătaie dată cuiva. *Luă un par barosan și se puse pe cotonogeală.* ȘEZ. IX, 68. *În alte împrejurări răspunsul părintelui stareț ar fi fost, din două vorbe, însoțit de o bătaie din picior și de oarecare cotonogeală.* D. STĂNOIU, C. I. 114.]

— Din rut. **kutornogyj** «șchiop. paralitic» (cf. rus. *koltonogiĭ* s. *koltynogiĭ* «șchiop»). Cf. slăbănog.

COTONOGEÁLĂ s. f. } v. **cotonog^{a}**.
COTONOGÍ vb. IV^{a} }

COȚOPĂNÍ vb. IV^{a} } v. **coțobăni.**
COȚOPENÍ vb. IV^{a} }

COTÓR s. a. și m. I. 1°. *Queue* (d'un fruit); *cœur* (d'un chou). *Tronçons* (de la queue); *hampe* (de la plume, de l'hameçon); *tige* (de la plume métallique); *soie* (d'une lame); *dos* (d'un livre). 2°. *Tige* (d'une plante), *surment. Germe* (d'oignon); *pied* (d'une croix); *manche* (de porte-plume). *Tronc* (d'un arbre); *tige* (de la plume); *nervure* (d'une feuille); *poil de barbe isolé et dur; cheveu isolé* sur un crâne chauve). 3°. *Extrémité inférieure* (d'une plante, d'une branche, d'un poil). 4°. *Souche, éteule; trognon. Moignon, tronçon. Souche, talon* (d'un carnet, d'un bloc). II. *Poignée, manche.* III. *Chaume*, portion de la tige qui reste sur place après la récolte, *débris, détritus sans valeur; trognon* (de pomme). *Lumignon.* IV. *Déchaussement, taille* (de la vigne).

I. Înțelesul originar este: locul unde se împreună s. partea care unește două părți ale unui obiect.

1°. (La frunze și fructe) Codița care leagă frunza de lugerul s. ramura plantei (com. A. POPA, Făgăraș, V. SALA, Vașcău-Bihor, I. OLARIU, Părâul Cârjei, j. Neamțu, F. FILOTEIU, Măgurele, Bălți, A. C. COSMA, Bâlca, Putna, C. LEPĂDATU, Broasca, Ismail, A. IOVĂNESCU, Băilești, Dolj); partea superioară a codiței (s. întreaga codiță = germ. „Stengel" LB.) care rămâne la fructul cules s. căzut (com. A. POPA, Arpașul de sus, Făgăraș, I. COȚOFAN, Berința în Satu-mare, V. LEȘANU, Poieni, Suceava, A. C. COSMA, Bâlca, Putna, C. LEPĂDATU, Broasca, Ismail, A. IOVĂNESCU, Băilești), mai ales la fragi s. căpșuni (com. T. GAVRILESCU, Dârste, Brașov, M. ALEXANDRESCU, Șoimari, Prahova, I. OLARIU, Părâul Cârjei, Neamțu), la mere (com. V. SALA, Vașcău, Bihor, I. PAVELEA, Runcul-Salvei, Năsăud), la struguri (com. DRAGANU, Băița, Hunedoara), la porumb (cucuruz) (com. I. POPA, Arpașul de jos, Făgăraș, T. TEREBENȚIU, Galșa, Arad, N. MARCU, Posești, Prahova, ST. DOBRINESCU, Slatina). [Când culegi strugurii] *să nu lași mari coceani sau cotori la dânșii.* ECONOMIA, 162. | (În opoziție cu piciorul, care e partea rămasă la pământ, com. I. POPA, Arpașul de sus, Făgăraș, V. HALIP, Marginea, Bucovina, A. C. COSMA, gara Bâlca, Putna) Miezul (inima s. fusul) verzei, din care pornesc foile căpățânei (com. I. PAVELEA, Runcu-Salvei, Năsăud, C. BOBULESCU, Tătărași, Iași, MARCU Posești, Prahova, ALEX. IOVĂNESCU, Băilești, Dolj), inima miezului la fragi, căpșuni, smeură și mure, care intră în receptacol și de care sânt lipite sepalele. *În dorul fragilor, rozi cotoarele.* ZANNE, III P. 563. | P. anal. *Cotorul cozii* (calului) = rădăcina cozii (DR. V 307), partea superioară (a cozii), de unde se împreună cu șira spinării până în locul de unde începe părul din coada calului (com. E. NOVACOVICI, Răcăjdia, Caraș. D. DUMITRESCU, Smândioasa, Teleorman). | Locul unde se împreună organul sexual bărbătesc cu corpul omenesc (com. G. DOBRESCU, Bănești, jud. Dâmbovița). | *Cotorul penei* (păsărilor) = partea tare, de unde crește în piele până unde încep fulgii (com. ALEXANDRESCU, Șoimari, Prahova). *Cotorul cuțitului* s. *săbiei* = partea de fier care intră în mâner s. prăsele (com. I. COȚOFAN, Berința, Satu mare). | *Cotorul peniței* = partea care intră în toc. *Cotorul cretei* = partea învelită în hârtie (com. G. FIERĂSCU, Păușești, jud. Vâlcea. | *Cotorul pipei* = partea unde intră țeava s. cameșul (com. I. ARDELEANU, Eriu-Sâncrai, Sălaj). | *Cotorul undiței* = capătul de sus, cu cârligul de care se leagă coarda (com. I. OLARIU, Părâul Cârjei, Neamțu). | *Cotorul cărții* = partea dela cusătura unei cărți (com. S. BICHICEANU, Nerău, Timiș-Torontal, GH. HOBJILĂ, Crișteleo, Sălaj, M. BRUJA, Câmpulung, Bucovina, A. C. COSMA, Gara Bâlca, Putna, MARCU, Posești, Prahova, ST. DOBRINESCU, Slatina, M. GUȘIȚĂ, T.-Severin), numită și călcâiu (com. V. LITERAT, Sibiiu), care rămâne expusă vederii când e așezată în dulap (com. V. ȘOAREC, Piatra-Neamț, G. DOBRESCU, Bănești, Dâmbovița). | *Cotorul lingurii* = partea de la gâtuș până la jumătatea coadei (com. IOVĂNESCU, Băilești, Dolj). | *Cotorul măturii* = partea unde intră coada de lemn în mănunchiul de nuiele s. de «mături», formând, prin legarea cu sârmă s. cu cujbă, o umflătură

(com. I. OLARIU, Părâul Cârjei, Neamțu, M. GUȘIȚA, T.-Severin). # **A ridica via la cotor** = a o lega de haraci (DDRF.). **A avea** s. **a face cotoară cu cineva** = a avea legături de afaceri cu cineva (ȘEZ. XXXII, 106, com. V. OLARIU, Făget, Severin, I. TEREBENȚIU, Galșa, Arad).

2°. P. ext. Tulpina plantelor (mai ales a celor ierboase, de la rădăcină până la resfirarea ramurilor s. frunzelor (cf. H. XI, 516, com. HOBJILĂ, Crișteleс, Sălaj, M. BRUJA, Bucovina); trunchiul arborilor; coarda lăsată la butucul viei, din care dau vițele (com. V. LEȘANU, Poieni, Suceava, C. LEPĂDATU, Broasca, Ismail). *Câte una* [steluță a «floarei-reginei»], *de regulă însă câte două-trei până și patru, crescute din rădăcină, le vezi cum stau în înaltele și repezile straturi de stânci, pe cotoare groase cam de 2 milimetri în diametru și lungi de 20-30 cm.* TURCU, E. 204. *Iar de-asupra celor curți, Sânt doi pomi mari înfloriți, De cotoare depărtați, De vârfete'mpreunați.* PAMFILE, CR. 100. *Cauți nouă tufe, tot cu câte trei cotori la rădăcină.* ION CR. III 148. || Spec.: *Cotorul cepei* = coada care crește înaltă la ceapa lăsată pentru sămânță (com. I. ARDELEANU, Sălaj). | *Cotorul crucii* = piciorul, partea de la «scaun» s. de la pământ până la locul unde se bifurcă crucea (com. I. POPA Arpaș, Făgăraș, I. COȚOFAN, Berința, Satu-mare). *Pe cotorul ei* [al crucii] *circular... se văd gravate în spirală niște cuvinte.* ODOBESCU, I 450. | *Cotorul condeiului* = tocul fără peniță (com. S. BICHICEANU, Nerău, Timiș, I. COȚOFAN, Berința, Satu-mare). || P. ext. Tulpina (de la rădăcină până la vârf) în opoziție cu frunzele s. ramurile plantei, tufei s. arborelui (com. I. POPA, Arpaș, Făgăraș, V. HALIP, Marginea, Bucov.). || Spec. Paiul de porumb fără frunze (com. E. PRECUP, Gherla) s. după ce s'a cules fructul (com. G. HOBJILĂ, Crișteleс, Sălaj) cf. ciocan, coclan, tuleu, tulhan. | P. anal. Partea cărnoasă a cozii calului, din care cresc firele lungi de păr (mai ales când părul din coadă e tăiat scurt) Com. C. DRĂGANU, Băița, Hunedoara, G. DOBRESCU, Bănești, Dâmbovița), cf. măcău; nervura unei frunze (com. E. PRECUP, Gherla) s. partea tare a unei pene de pasăre) de pe care se iau jos fulgii (com. BICHICEANU, Nerău, Banat, I. OLARIU, Părâul-Cârjei, Neamțu), cf. botor; p. anal. (mai ales la plur.) firele rare și tari care cresc în barba tinerilor de 17-18 ani ce n'au început încă să se bărbierească, tuleie, s. cele rămase ici-colo pe țeasta unui om chel (com. I. OLARIU, Părâul-Cârjei, Neamțu); p. ext. fir, capăt de păr (aspru). *Se moaie... firele în apă căldicică, se înnoadă la unul din capete, un vârf și un cotor de păr.* FR. ATILA, P. 33.

3°. P. ext. (În opoziție cu vârful) Partea de jos, mai groasă și mai rezistentă a unei plante s. a unui obiect (com. N. MARCU Poseștі, Prahova), capătul mai gros al unei crăci de copac (în opoziție cu partea rămasă la trunchiu (com. M. GUȘIȚĂ, T.-Severin), al drugei păpușoiului (ION CR. IV 219, com. M. ALEXANDRESCU, Șoimari, Prahova), al snopului de grâu (în opoziție cu spicele) (PAMFILE, A. 146, com. I. UNGUREANU Jidoștița, Mehedinți), al spicului de grâu (cf. SANDU, S. 27), al lumânării (com. V. OLARIU, Făget, Severin), al părului din barba omului (com. G. FIERĂSCU Păușești, Vâlcea); partea mai groasă a condeiului (pe care o ținem între degete la scris) (com. V. LITERAT, Făgăraș); capăt de funie (com. ALEXANDRESCU Șoimari, Prahova). # **A avea cotoare** = a avea bani (com. G. DOBRESCU Bănești, Dâmbovița).

4°. Partea de jos a tulpinei unui arbore s. (mai ales) a unei plante tăiate, care rămâne ieșită din pământ (com. ITTU, V. SALA, Vașcău, BOBULESCU, Tătărași-Iași), bucium, buștean, cătur, cioacă, ciot, ciotă, ciuturugă, ciuntereiu, teșitură; partea rămasă la pământ din plante cu tulpina tare (d. ex. scăieți s. chiar fân, dacă e cosit prea jos) com. C. DRĂGANU, Băița, Hunedoara, GH. CIAUȘANU, Oltenia); (numai la plur.) partea rămasă la pământ din paiul de grâu secerat (com. S. MIHUȚ, Sălciua, Hunedoara), miriște, (cf. încotora); partea rămasă în pământ din tulpina tufelor (dacă se taie la înălțime de 20-25 cm. (com. DRĂGANU, Băița, Hunedoara), ștepi, știologi, șteplege, știoplege (com. CIAUȘANU, Oltenia); spec. *cotorul cucuruzului (păpușoiului s. porumbului)* = cotoleanul (com. GH. FIERĂSCU, Păușești, Vâlcea), ciotul s. gniontul porumbului (PAMFILE, A. 88), ștempi (com. S. MIHUȚ, Sălciua, Hunedoara). *Mirиștile... așa de afund trebue arate, cât cotorii să intre în pământ.* ECONOMIA, 30. (Și la sing.) *Cotor de varză* (s. *curechiu)* = picior (com. S. BICHICEANU, Nerău, Banat, G. DOBRESCU, Bănești-Dâmbovița), cioclad (com. S. BICHICEANU, Nerău, Banat). *Cotorul viei* = partea lemnoasă, butucul din care dau mlădițele s. coardele viței (com. C. DRĂGANU, Băița, Hunedoara, F. FILOTEI, Măgurele, Bălți. || P. anal. Partea (prea scurtă) rămasă (prin ciuntire) dintr'un obiect (cf. crâmpeiu); partea rămasă dintr'un membru amputat, cio(n)t; coada unui animal (dar în special a calului) retezată, ruptă (com. V. OPREA, Topliță, V. LEȘANU, Poieni, Suceava) s. tunsă prea scurt (com. V. ȘOAREC, Neamțu); (cf. *barbă lungă în cotor*, GCR. II 169) s. de animale tunsă scurt (com. I. POPA, Arpașul de sus, Făgăraș) s. ras prost (com. I. OLARIU, Făget, Banat); părul la bărbați când crește drept în sus, ca o perie (com. V. OPREA, Topliță); fire mai groase și vinețiі rămase în pielea găinei (rațеi, gâștei, curcanului) după ce au fost ciupelite (com. C. BOBULESCU, Tătărași, Iași). *Socăciță, dă-te'ncoace, Că găina toată-i floace, C'ai dubit-o'ntre cuptoriu Și mi-ai dat-o cu cotori.* MÂNDRESCU, L. P. 201. | P. anal. Restul rămas la un trunchiu de copac după tăierea crăcilor (com. ITTU), clenciu, clociumb; bucata din toporișteа ruptă, care rămâne înfiptă în muchia securii (com. E. PRECUP, Gherla); spec. partea rămasă la un chitanțier, după eliberarea chitanței (com. G. HOBJILĂ, Crișteleс, Sălaj, UNGUREANU, Jidoștița, Mehedinți); rădăcina plantelor leguminoase (ca ceapa, usturoiul, prazul, spanacul, etc.) (com. A. IOVĂNESCU, Băilești, Dolj); rădăcina penelor la pasări (MARIAN); partea cornului (de cerb, de capră sălbatică) smulsă din cap (com. V. LEȘANU, Poieni, Suceava). *Cotorul crucii* = partea care intră în pământ (com. V. SALA Vașcău, G. FIERĂSCU, Olt). | Fig. Poreclă dată unui om mic de statură și gros (ib. 18), bondoc.

II. P. ext. 1°. Mâner, toartă, coardă (= germ. „Stiel" LB.), coderiște, toporiște (com. V. SALA, Vașcău), de obiceiu prea scurtă (com. I. POPA, Arpașul de sus); spec. mânerul săbiei (TDRG), satârului s. al unui cuțit (mare) (COSTINESCU), al secerii (com. V. LEȘANU, Poieni-Suceava), al ferestrăului s. custurii (cf. APOLZAN, U. 31); coada toporului, a sapei, hârlezului (COSTINESCU, cf. dârjală, a măturii (com. V. LITERAT, Făgăraș); bățul undiței (cf. F. R. ATILA, 51); mânerul de lemn mai gros din vârful coșnițelor de albine, de care se prinde cu mâna pentru a se ridica coșnița (com. Dr. V. CORBU, Cluj).

III. 1°. (Numai la plur.) Resturi din tulpina (mai groasă) a plantelor s. florilor (mac, urzici, lucernă, fân, etc.) rămase în iesle și nemâncate de vite (ȘEZ. III 83), gordeie, ogrinji (în opo-

ziție cu brăduleț ul); resturi, rămășițe de crengi tăiate de la pomi și de la vie (com. V. LEȘANU Poieni, Suceava); p. ext. orice rămășițe care nu mai servesc la nimic (com. I. PAVELEA, Runcul-Salvei); spec. *cotorul sparanghelului* = partea care nu se întrebuințează la mâncare (com. M. GUȘIȚĂ, T.-Severin); *cotor de măr* = cocean ul care se aruncă (com. V. OPREA, Topliță, N. MARCU, Pogești, Prahova), cotolean, glodar. *I-a dat îndărăpt partea cea cu cotoarăle și el și-a oprit vârfurile* [dela sparanghel]. BARAC T. 64. || Spec. *Cotor de lumânare* = mucul, partea rămasă ce nu se mai poate ține în mână (com. N. MARCU, Pogești, Prahova). *Cotor (de mătură)* = restul dintr'o mătură de pipirig s. de nuiele cu smicelele roase de prea multă întrebuințare și care nu mai servește la nimic (com. S. BICHICEANU, Nerău, Banat, V. ȘOAREC, Neamțu, G. DOBRESCU, Dâmbovița, M. GUȘIȚĂ, T.-Severin), ciomp (ib. 31). *Cotor de lingură* = lingură cu coada ruptă și cu gâvanul ros (com. I. POPA, Arpașul de sus, V. ȘOAREC, P.-Neamț), ciot (com. C. LEPĂDATU, Broasca, Ismail). | Cuțit s. sabie cu lama ruptă (com. V. OPREA, Topliță, A. C. COSMA, Putna, A. IOVĂNESCU, Dolj) s. tocită (com. V. ȘOAREC, P.-Neamț). | Restul dintr'o aripă de gâscă, care a servit la ștersul prafului, după ce s'a tocit (com. V. ȘOAREC, P.-Neamț). | Ceea ce rămâne dintr'o carte legată), după ce i s'au rupt scoarțele și foile (com. I. POPA, Arpașul de sus).

IV. (Postverbalul verbului *cotorî*) Tăierea de la rădăcină a vițelor inutile și săparea viei. *Cotorul cel mic se face în fiecare an.* IONESCU, P. 249. *Cotorul cel mic, când se sapă via la rădăcină.* H. XVI 103. *Cotorul cel mare, când se taie de la rădăcina viei părțile netrebuincioase și vițele putrede.* ib.

[Plur. *-toare*, regional: *-toară* și *-tori* (com. V. OPREA, Topliță. | Și: **cotoáră** s. f. (sing. refăcut de la plur.). *N'am nici o cotoară cu el* = n'am nici o legătură cu el (com. TEREBENȚIU, Arad) (cf. I 1°); — (prin confuzie cu *căturî*) **cătúr** s. m. = lemnul curățit de crengi și lăsat numai trunchiul principal (com. E. PRECUP, Gherla); bucata rămasă din partea groasă a unui lemn retezat (ib. 4); spec. *căturul penei* (com. V. OLARIU Făget, Banat), *căturul cozii* (calului) (com. M. GUȘIȚĂ, T.-Severin), *căturul lumânării* (com. V. OLARIU Făget, Banat); **cotúr** s. a. (plur. *-túre* și *-túruri*) = muchea penei cu care se sparg lemnele (com. I. UNGUREANU, Jidoștița-Mehedinți); — **cotiór** s. a. = răzușul cu care se curățâ plugul, otic, raz, răzător (CC. II-III 148, 181). | Diminutive: **cotorăș** s. a. = codița frunzei (com. TEREBENȚIU, Arad); **cotorél** s. a. (TDRG.). | Augmentativ: **cotoróiu** s. a. (întrebuințat mai ales la plur.) = cotor mai mare (com. T. MIHAIESE, Jidovița, Năsăud); bucată mare de lemn rămasă neîntrebuințată (com. N. MARCU, Pogești, Prahova); (ad I 4°) cotorul coșniței de albine (com. Dr. V. CORBU, Cluj); (ad II) coada măturii (com. E. PRECUP, Gherla); (ad II 4°) partea din plantă rămasă în pământ după tăierea restului (ib.); (ad III) restul dintr'o mătură după întrebuințare (ibid.). | Adjectiv: **cotorós, -oásă** = (despre păr) aspru, gros (PAMFILE, D.). | Alte derivate: **cotoráiu** s. m. = omul care lucrează la îngrijitul pomilor și viilor (com. V. OPREA, Topliță, Mureș); — **cotoráie** s. f. = cleștișorul cu care se scot firele de păr din barbă s. din sprâncene, cimbistră (com. I. OLARIU, Părâul Cârjei, Neamțu); (la plur.) catrafuse, sculele casei în desordine (RĂDULESCU-CODIN); (apropiat de sinonimele cotoci, cotârji) actul împreunării sexuale la pisici, băcrănire, horjitură (com. I. PAVELEA, Runcul Salvei, Năsăud); — **cotorășie** s. f. Termen (nedefinit mai de aproape) privitor la lucrul de la vie (H. III 139).]

— Etimologia necunoscută. (I. A. Candrea, CDDE nr. 400, care consideră că sensul originar e cel de „partea pe care o apuci", „mâner", îl derivă din *captorius, -a, -um* „qui sert à prendre", cu asimilarea *ă-ó* > *o-ó*. Mai de grabă ne putem gândi la un **coactorium* „locul unde se împreună două lucruri", din *coactus, -a, -um*, participiul lui *cogo* „împreun, unesc, vâr în ceva". Împotriva unui etimon latin vorbește însă pluralul *cotoară* și verbul *cotorî*, cu *-ă* și *-î*, ca în cuvinte streine. Din românește au Săcuii pe *kator* în *toll katra* „cotorul penei", *seprö katra* „cotorul măturii"). Cf. cotorî.

COȚÓR s. m. *Matou.* — (Rutenism, în Țara Oașului) Pisoiu, cotoiu. *Atunci... l-o prins pe mâț ș'o prins a-l drăgosti, ș'o dzâs cătă iel: „Coțoru' moșului, cel din dzâle din cele tânere, că tuma* (= tocmai) *așè o avut și tata unu' cân' m'am măritat.* GRAIUL, II, 66.

— Din rut. **kocur,** idem.

COTORÂÍ vb. IV[a] v. **coțoroi.**

COTORÁIE s. f. } v. **cotor.**
COTORÁIU s. m. }

COTORÁLĂ s. f. v. **cotorî.**

COTORÁȘ s. a. v. **cotor.**

COTORÂSÍ vb. IV[a] v. **cortorosi.**

COTORÂSÍE s. f. (Viticult.) v. **cotor.**

COTORBÁTURĂ s. f. (Ornit.)
COTORBATURÁ vb. I[a] v. **codobatură.**
COTORBATURÓIU s. m. (Ornit.)

COTOREÁLĂ s. f. v. **cotorî.**

COTORÉL s. a. v. **cotor.**

COTORÍ vb. IV[a] v. **cotorî.**

COTORÎ vb. IV[a]. 1°. *Lier* la vigne. 2°. *Tailler* la vigne. 3°. *Déchausser* (les racines de la vigne). 4°. *Plumer* (une volaille). 5°. *Rosser.* 6°. *Chercher minutieusement.*

1°. (Vitic.) Trans. (refl. = pasiv). A ridica vița de vie și a o lega de haraci (DDRF.), a (se) lega, a (se) prinde, a se anina (despre mazăre (com. M. BRUJA, Bucovina).

2°. (Vitic.) Trans. A tăia vițele inutile (TDRG.). *Primăvara, când se cotorește via, unele ramuri lasă să curgă din ele apă.* LEON, MED. 75. *Primăvara... via se desgroapă, se cotorește și apoi vițele se leagă de haragi.* ÎNV. COP. I 74 (ap. TDRG.).

3°. (Vitic.) Trans. A scormoni pământul din jurul cotorului viei, pentru a-i tăia „mustața", adecă rădăcinile date din altoi (com. C. CIOLAN, Soroca), a cuibări.

4°. Trans. A jumuli (curca s. gâsca). Com. I. OLARIU, P.-Cârjei, Neamțu.

5°. Trans. A bate pe cineva cu un cotor de mătură (com. GAVRILESCU, Brașov).

6°. Intrans. A căuta ceva cu deamănuntul (com. A. IOVĂNESCU, Dolj), a cotrobăi.

[Și: **cotorì** vb. IV[a], mai rar **cotărî** vb. IV[a] (VIAȚA ROM. IV 18); — (cu prep. *in-*) **încotorâ** vb. I[a] = (ad *cotor* I 4°) a se înțepa într'un cotor

(com. M. MATEIU, Turda); a-i crește cotoarele (com. I. PAVELEA, Runcul-Salvei), a se încrenga, a se întufoșa; (ad *cotor* II) a adăuga o bucată de prăjină ca să fie mătura mai lungă (com. N. MARCU, Prahova); (ad *cotor* I 1°) a se lega (cârligele viței) (com. V. OPREA, Topliță); (refl.) a trăi bine; a trăi în concubinaj (com. V. OLARIU, Neamțu); (prin confuzie cu *închiotora*) a se încinge bine (cu cureaua), a se încheia (la nasturi) (com. COȚOFAN, Satu-Mare). *Încotorează-te la brăcinar.* ib. 5. *Ași încălța opinci, dar nu mă știu încotora cu ele.* ib.; — **încotorî** și **închiotorî** vb. IV[a] trans. și refl. = a (se) înghesui, a (se) îndesa (oamenii la strâmtoare); — (din *cotoroiu*) **cotoroí** vb. IV[a] = a răscoli prin toate unghiurile (com. DOBRESCU, Dâmbovița), a cotrobăi. | Abstracte: **cotorît (cotărît)** s. a. (Vitic.; Mold.) = săpatul la rădăcină, curățatul și legatul viei (cf. IONESCU, P. 258, H. III 217, X 245, 264, XI 468, 486, 502, XII 19, 169, 225, XVI 79). *După tăiatul viei, se face cotărîtul, adecă se sapă butucul vici împrejur până la rădăcina lui.* IONESCU, P. 249; **cotorálă (cotoreálă, încotoreálă)** (com. C. DRĂGAN, Băița) s. f. (Vitic.) = săpare și curățire la rădăcina butucului de vie (I. IONESCU, P. 249); săpătura scurmată de câne cu laba în pământ (com. E. PRECUP, Gherla). *Umblă pe câmp sau prin sat după cotoreală* = caută să șterpelească ceva (com. A. IOVĂNESCU, Dolj); — (din *cotoroi?*) **cotoroiálă** s. f. = (în batjocură) felul de a vorbi al Țiganilor (com. G. DOBRESCU, Dâmbovița).

— Derivat din **cotor.**

COTORÍGI s. f. plur. (Cul.) v. **cotoroage.**

COTORÎȚĂ s. f. v. **cotărîță.**

COTOROÁBĂ s. f. *Chat.* — Pisică, mâță (Cernăuți). PAȘCA, GL. [Verb: **cotorobà** I[a] = a se împreuna (Sângiorz. j. Năsăud, com. N. DRĂGANU), a se coto(c)i.]

— Etimologia necunoscută (Probabil, la origine, o compoziție glumeață, al cărei prim element este slavul *kotŭ* „pisică"). Cf. cotoiu, cotor.

COTOROÁGE s. f. plur. (Culin.) *Gelée.* — (Transilv., Banat) Piftii (făcute mai ales din picioare și urechi de porc), aituri, reci, recituri, cătărigi, ghinturi. MARIAN, SE. I, 261, NU. 500, VICIU, GL., H. XVII 153, XVIII 26. *În ziua de Crăciun, dimineața, se dă de pomană morților: colaci cu lumânare,... cotoroage...* MARIAN, ÎN. 380/16, cf. PAMFILE, CRC. 208. [Dicționarele dau și sensul de „picioare", care însă nu se poate atesta. | Și: **cotorígi** s. f. plur. (H. XVII, 153). | Adjectiv: **cotorogít, -ă** = (lapte) înăcrit, strâns înainte de a-l fierbe.].

— Din sârb. **kotrig** „mădular, membru, articulație", influențat, poate, de *cotonoagă* și *cotor.*

— **COTOROÁNȚĂ** s. f. 1°. *Horrible vieille, dagorne.* 2°. *Vieille sorcière.* 3°. *Prostituée.*

1°. (Termen batjocuritor pentru) Babă, femeie bătrână (MAT. FOLC. 1209) știrbă, fără dinți, urîtă (POLIZU), ursuză, gâlcevitoare, răutăcioasă (com. V. C. ȘOAREC), „căreia nu-i tace gura, ocărînd, strigând și cârtind toată ziua". (COSTINESCU), care umblă cu cofășii (com. RĂDULESCU-CODIN); p. ext.: „se zice cu asemenea înțeles și unui bărbat" (COSTINESCU) *Mă pomeniiu în casă la mine cu o cotoroanță.* GORJAN, I 157. *Cotoroanță, păste* (= peste) *șaptezeci de ani.* id. II 212. *O mătușă a ei, cotoroanță bună de sugrumat, O pregătește pentru un bătrân bogat.* C. NEGRUZZI, I 323. *A chemat pe jupâneasa bătrână, — o cotoroanță zugrăvită și zmălțuită, pe care o pusese mai mare peste slugi...* CARAGIALE, S. N. 15. *Cotoroanța de babă... Ucigă-l crucea mi-a adus-o azi în casă.* CONTEMPORANUL, VII, vol. II, 16. *Baba mânca o mulțime de ouă, iar moșneagului nu-i da nici unul... — Auzi a dracului cotoroanță! strigă indignat păzitorul.* Z. BÂRSAN, SĂM. II, 133. *E la mine, fa, e la mine! Mai vrei ceva, cotoroanțo?* SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 1074. *Uitându-se la cotoroanța de babă, cum îi căuta în cap...* ISPIRESCU, L. 260. *Când vine smeoaica și-l sărută,... se smucește Pescăruș din brațele ei.... îi trăsnește una, că vede cotoroanța numai stele verzi.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 139/29. | Fig. *Ar fi trist de a vedea o foaie tânără* [e vorba de „Foaia Soțietății" din Cernăuți] *să ajungă, de-abia după trei ani, o cotoroanță neînțeleasă!* ALECSANDRI, ap. SBIERA, F. S. 236/2. *Nu-i tace gura cotoroanței!* (Piatra-Neamțu, com. V. C. ȘOAREC).

2°. Vrăjitoare. ȘEZ. XXIII 43.

3°. Femeie blestemată, prostituată. BUGNARIU, NĂS.

[CIHAC, II 76, care l-aducea în legătură cu slav. *kotŭ* „pisică", dă — și după el și alte Dicționare — și sensul de „pisică bătrână", care însă nu se poate âtesta.]

— Etimologia necunoscută. (Dacă la baza cuvântului e ideea de femeie gâlcevitoare, certăreață, s'ar putea să avem a face cu un derivat din slavul *kotora* „ceartă, sfadă"; dacă însă sensul originar e cel de „femeie stricată", cuvântul ar putea fi o variantă a lui cotreanță și să vină din ung. *kotroncz* „cârpă, zdreanță". CADE).

COTOROBÁ vb. I[a] v. **cotoroabă.**

COTOROBÁTURĂ s. f. (Ornit.)
COTOROBĂTURÁ vb. I[a]
COTOROBĂTURÓIU s. m. (Ornit.)
COTOROBÚȘCĂ s. f. (Ornit.)
} v. **codobatură.**

COTOROÍ vb. IV[a]. *Fouiller.* — A coteli cu zgomot. RĂDULESCU-CODIN, Î. cf. cotorosi. [Indic. prez. pers. III: *cotóroe* și *cotoroéște.* | Și: **cotorăi** vb. IV[a]. *Când s'apucă ci de scotocit, frații de cruce din altar, bucuria lor: încep să cotorăe p'acolo, să trântească toate celea și să strige.* RĂDULESCU-CODIN, I 247.]

— Pare a fi un derivat din **cotoraíe,** cu sensul originar „a scotoci prin cotoraie". Cf. cotrobăi.

COTOROÍ vb. IV[a]
COTOROIÁLĂ s. f.
} v. **cotorî.**

COTORÓIU s. a. v. **cotor.**

COTORÓS, -OÁSĂ adj. v. **cotor.**

COTORÓȘ subst. *Essieu.* — (Banat). — Fierul ce se pune în gaura roții (H. XVIII, 142). *Părțile roților se numesc buciumul în care vin bătute spițele... Fierul din roată se zice cotoroș, iar buciumul se ferecă cu verigi, ca să nu se spargă.* LIUBA-IANA, M. 106. [Plur.?]

— Etimologia necunoscută (Poate, în legătură cu sârb. *koturati* „a învârti, a rostogoli").

COTOROSEÁLĂ s. f. v. **cotor.**

COTOROSÍ vb. IV[a]. *Fouiller.* — A cotrobăi, a scotoci, făcând dezordine printre lucrurile din

casă; cf. cotoroi. *A cincea zi, arhivarul se sculă dis de dimineață, se îmbrăcă cu hainele cele mai bune, cotorosi prin toată casa...* GORUN, VIAȚA, II, Nr. 22.
— Din ung. **kotorázni** «a cotrobăi».

COTOROSÍ vb. IV[a] v. **cortorosi.**

COTOROZÍ vb. IV[a] (Ban.; despre găină) A cotcodăci. CADE.
— Onomatopee; cf. cotcoreza.

COTORÚȘ s. m. (Ornit.) v. **codroș.**

COTÓS s. a. v. **cotoz.**

COTOȘMÁ vb I[a] = **încotoșma** (Mold.). DDRF.

COTOȘMÁN s. m. *Chat coupé. Gros morceau.* — (Munt.) Cotoiu (mare); cotoiu scopit (COSTINESCU). Cf. H. VII 259, 505. *De ce trecea, d'aia* [pisoiul] *sc făcea mai frumos, până ce se făcu un cotoșman, numai de drag să privești la el.* ISPIRESCU, L. II 285. || P. anal. Bucată mare, codru (de mămăligă), cf. urs, bulz. *Mai treceau prin sânul lui codrii de pâne, de mălaiu copt pe frunze de nuc și cotoșmani de mămăligă, căpătați dela femei miloase.* T. CERCEL, SĂM. III 458. [Și: **cotojmáu** s. m. PLOPȘOR, C. 41; — **cotomán** s. m. LM.]
— Dintr'un mai vechiu ***cotocíman*, din ***cotociu** „cotoiu" (= slav. *kotŭ* „cotoiu" + suf. *-ociu*) și suf. augm. *-man.*

COTOVÁICĂ s. f. v. **cotovaie.**

COTOVÁIE s. f. Moitié de melon cuit au four. — (Oltenia) Jumătate de dovleac copt în cuptor. CADE. [Și: **cotováică** s. f. = partea care rămâne, după ce s'a scos miezul dintr'o jumătate de dovlete copt (Șișești, în Mehedinți) N. IONESCU. [Și: **coțováică** s. f. *Când piățării au venit la casa omului, omul îi bagă în curte pe toți și scoate o coțovaică, — coajă de dovleac, — cu semințe de cânepă, in, porumb...* ION CR. IV 393.
— Etimologia necunoscută (cf. ung. *kóty* „pepene galben").

COTOVEÁLĂ s. f. *Volée. Trique.* — Bătaie (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMAZU); p. ext. lemn bun de bătaie (id.); cf. cotromplete. *Javra nu tăcea, decât când puneam mâna pe cotoveală și-i sorcoveam câteva pe spinare.* VISSARION, FL. 72.

COTOVÉICĂ s. f. Sens neclar, poate: gură-slobodă, femeie rea de gură, cf. coțoabă. *Te cunosc după scurteică Că ești puică coțoveică.* BIBICESCU, P. P. 228. — Cf. cațaveică.

COȚOVÉIU s. m. *Petit chien.* — (Mold.) Cățeluș. PASCU, S. 313, cf. coteiu.
— Pentru etimologie, cf. pe de o parte rus. *kotoféj* „cotoiu", pe de alta *cuțu.*

COȚOVÉTE s. f. v. **cochii-vechi.**

COTOVÎ vb. IV refl. *Faire ses préparatifs* (de départ). — (Hațeg) A se pregăti (în special de plecare). DENSUSIANU, T. H., 56.
— Variantă a lui **gotovi.** Cf. cotrovăi.

COȚOVLÁH, -Ă † subst. v. **cuțovlah.**

COTÓZ s. a. Plat fait de pain trempé dans le lait; *mauvaise nourriture, ratatouille.* — (Cul.; Bucov., Mold. și Transilv. de nord) Mâncare făcută din pâne dumicată mărunt, peste care se toarnă lapte acru (Zagra, j. Năsăud, com. V. CORBU; p. ext. mâncare rău pregătită, porcărie (= germ. „Sudelei" HERZ.-GHER. M. IV 242). [Și: **cotós** s. a. = tină, nomol (Gherla, VICIU, GL., Valea Someșului; com. ITTU). | Derivate: **cotozì** vb. IV[a], **cotozuì (cutuzuì** ȘEZ. II 225/10) vb. IV[a] = (trans., complementul: mămăliga) a începe amestecarea (ȘEZ. II 224/28), a mesteca (ȘEZ. II 225) mămăliga rău (ȘEZ. IX 156), cu boțuri prin ea (ȘEZ. IX 156); (trans. și refl.) a (se) mânji (com. TOMIAC, HERZ.-GHER., M. IV 242). *Mămăliga, după ce s'a cotozit, ne mai putând fierbe, forfotește.* ȘEZ. V 73. *N'ai mestecat bine mămăliga, ia, numai ai cotozit-o.* ib. XXIII 43; (cu *part.-adj.*) **cotozít, -ă** = mestecat rău; p. ext. mârșav (j. Neamț ION CR. III 156); (și cu abstractele) **cotoz(u)íre** s. f., **cotoz(u)ít** s. a. = acțiunea de a cotoz(u)i; — **cotoz(e)álă** s. f. (plur. *-zeli*) = mămăligă rea (ȘEZ. IX 156), „amestecătură fără să fie lucru gata" (ȘEZ. II 224/27), mâzgălitură (HERZ.-GHER., M. IV 242)].
— Etimologia necunoscută. (Cf. ung. *kotu* „tină subțire", *kotus hely* „loc cu pământ gras", *kotus viz* „apă stătută, rea, murdară", *kotyfolni, kotyvasztani* „a găti rău, a strica mâncările").

COTOZ(E)ÁLĂ s. f. v. **cotoz.**

COTOZÍ vb. IV[a]
COTOZUÍ vb. IV[a] } v. **cotoz.**

COTRADÁNȚ † s. a. v. **contradans.**

COTRÂMBĂ vb. I refl. *Faire des grimaces.* — A se suci într'o parte și în alta, a se schimonosi, a se strâmba (Sângeorz-Băi, j. Năsăud) PAȘCA, GL.
— Pare a fi o contaminare din **cotumbă** și **strâmba.**

COTRÁMȚĂ s. f. v. **cotreanță.**

COTRÂNCIOÁRĂ s. f. (Îmbrăc.) *Jolie cotte.* — (Bucov.) Catrință frumoasă. *Saracele gâțișoare* (= coade, plete) *n'or mai purta floare, Numai fes și* [fata, după ce se va fi măritat, va purta] *cotrâncioare.* ȘEZ. XXI 18.
— Derivat din **cotrânță** (= *catrință*), cu suf. dimin. *-ioară.*

COTRÃNȚĂ s. f. (Îmbrăc.) v. **catrință.**

COTRĂU s. m. *Ramoneur.* — Măturător de coșuri, coșar, hornar (com. I. ARDELEANU, Eriu Sâncraiu-Sălaj) [Derivat: **cotrolì** vb. IV[a] = a mătura burlanele (ib.); p. ext. a căuta ceva dând lucrurile la o parte (LUNGIANU, CL. 222) cf. cotloni, cotrobăi, cotrocî, cotroșî, cotoroî.]
— Din ung. **kotró** idem (cf. și ung. *kotorni* „a râcâi, a scurma").

COTREÁNG s. m. Pied de chanvre qui n'arrive pas à maturité. — Fir gros de cânepă, care nu se coace până toamna. BUGNARIU, NĂS. [Și: **hodreáng** s. m. id.]. Cf. cotring.

COTREÁNȚĂ s. f. 1°. *Haillon, loque.* 2° *Homme mou. Femme légère.* — (Mold. și Bucov.).
1°. (Întrebuințat mai ales la plural) Straiu vechiu și destrămat (ȘEZ. II, 224), (s)treanță (cămașă s. altă haină ruptă s. prea mult purtată

(H. XI 324), zdreanță (PAMFILE, J. III, ȘEZ. XXIII 43), fleandură (ION CR. II 163), râză, petec (ION CR. III, 123, MARIAN, I. II 204), petică ruptă (H. X 84, com. A. TOMIAC, HERZ.-GHER., M. IV 243), buleandră; cordică subțire (ION CR. IV 123); (în ironie) haine nemțești (HERZ.-GHER., M. IV 243). *Ascunde cotrențele celea din fața oamenilor!* Com. TOFAN. *Cu cotreanță te-oiu afuma.* MARIAN, D. 156.

2°. Fig. Om molatec (DDRF.). | Femeie desfrânată (com. A. TOMIAC, HERZ.-GHER., M. IV 243), cf. o t r e a p ă.

[Și: (+ *(s)treamță)* **cotrámță** s. f. (TDRG.); **cotrémțe** s. f. plur. (rostit *cotremță)* (ION CR. II, 163). | N o m e n a g e n t i s: **cotrințár** s. m. = (individ) zdrențuros. ȘEZ. XXIII, 43. | A d j e c t i v: **cotrențós (cotrințós)** = zdrențos, rufos (PAMFILE, J. II. 250), flenduros, rupt (PAMFILE, C. 35), îmbrăcat în haine rele, rupte și cârpite (MARIAN, D. 159), zdrențuros. *Îl îmbracă cu haine cotrențoase.* MARIAN, O. I 397. *Doi feciori merg în tindă..., se travestesc în haine cotrențoase...* id. ÎN. 209/26. | A d v. *O servitoare... hâd și cotrințos îmbrăcată.* id., NU. 110/27.

— Din ung. **kotroncz** „cârpă, zdreanță" (pe cât se pare, o variantă a lui **katrinca,** care, la rândul său, e împrumutat din rom. *catrință).* Cf. c o t o r o a n ță.

COTRÉMȚE s. f. plur. v. **cotreanță.**

COTRENCIÓS, -OÁSĂ adj. v. **cotrenciu.**

COTRÉNCIU s. m. *Herbe séchée sur pied.* — Iarbă îmbătrânită (com. I. ARDELEANU, Eriu-Sâncraiu-Sălaj). [A d j e c t i v: **cotrenciós, -oásă** (despre iarbă cu cotrenci (ib.).]

— Poate, în loc de **cotorenciu,* derivat din *cotor* cu suf. *-enciu;* cf. însă c o t r e a n ță, c o t r i h o i u.

COTRENȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **cotreanță.**

COTRÉȚ s. a. v. **cătreț.**

COTRIHÓIU s. a. *Mauvaise herbe.* — Fân buruienos (Sângiorz-Băi) (PAȘCA, GL.).

— Poate, contaminare din *cotrenciu* + *trifoiu.*

COTRÍNG s. m. *Grappe* (du raisin). — Coceanul, ciorchinele strugurelui (Șard, în Transilv.). VICIU, GL. — Cf. c o t r e a n g.

COTRÍNȚĂ s. f. (Îmbrăc.) v. **catrință.**

COTRINȚÁR s. m.
COTRINȚÓS, -OÁSĂ adj. } v. **cotreanță.**

COTRIÓNȚĂ s. f. (Min.) v. **cotroanță.**

COTRÓ adv. v. **încotro.**

COTROÁNĂ s. f. v. **cotlon.**

COTROÁNȚĂ s. f. (Min.) *Caillou.* — O piatră (H. II 176, III 129, XII 258), c r u h (H. X 505). [Și: **cotriónță** s. f. H. III 129].

COTROÁSE s. (plur.) 1°. *Mauvais esprit.* 2°. *Farce.* — (Mold.)

1°. Duhuri necurate, drăcești. *Unde te-au dus cotroasele?* COM. SAT. III, 79. *Nu-l ia cotroasele de pe capul meu.* ib.

2°. Ispravă, poznă, drăcie. *Ce cotroase mi-ai făcut de dai dosul și nu te arăți?* ȘEZ. XXIII 43.

COTROBÁI vb. IV^a. *Fouiller. Chercher minutieusement.* — (Mold.) I n t r a n s. și t r a n s. (complementul: obiectele căutate s. încăperea în care se caută) A căuta (ceva) cu deamănuntul (com. A. TOMIAC, ȘEZ. XXII 43), prin tot locul și cu multă atențiune (ȘEZ. XXXII 16), a răvăși de la loc lucrurile încoace și încolo (căutând ceva cu scopul de a fura. ȘEZ. XVIII 269), a c o t e l i (RĂDULESCU-CODIN, L.), a c o ț o b ă i (HERZ.-GHER., M. IV 243), a s c o c i o r î, c o t r o c î. *Iaca dimonu'..., că mi-o cotrobăit toate lucrușoarele.* ALECSANDRI, T. I 422. *Vameșii de la hotar încep a cotrobăi prin lăzile mele, ca în vremea volintirilor.* id. ib. 71. *Cezara... cotrobăia prin odaia pictorului.* EMINESCU, N. 108. *Foarte bucuroasă, se sculă și, apropiindu-se la dulap, începu să cotrobăiască.* DUNĂREANU, CH. 218. *Cotrobăiau prin beciu.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 107. *Pe când dânșii* [hoții] *cotrobăiau averile, alerga înnebunită prin noapte.* I. ADAM, SĂM. I, vol. II 160. *Și cotrobăind maica Vitalia prin lucrușoarele ei, puse ochii pe o minunată cămașă de noapte...* STĂNOIU, C. I. 219. *Păsărilă... se înalță puțin și începe a cotrobăi pe după stânci.* CREANGĂ, P. 268. *Cotrobăește prin foc.* SEVASTOS, N. 9. *Ia în mână un băț... și cotrobăe prin colțurile caselor și pe subt paturi.* MUSCEL, 37. [Prez. ind. pers. 3: *cotrobăește* și *cotrobăe.* | A d j e c t i v e: **cotrobăít, -ă; cotrobăitór, -oáre.** | A b s t r a c t e: **cotrobăire** s. f., **cotrobăít** s. a.]

— Pare a fi un derivat din **cotrov.** Cf. c o c i o b ă i, c o ț o b ă i, c o t r o c î.

COTROBÁTĂ s. f. (Ornit.) = **codobatură** (ȘEZ. XXIII 43).

COTROBÁTURĂ s. f. (Ornit.) v. **codobatură.**

COTROBOÁNȚĂ s. f. v. **contrabandă.**

COTROBÓL s. m. sing. *Détritus* de bois, de cendres. — (Mold.) Gunoiul ce se face când se taie lemne multe (tărâțele de lemn și așchiile care rămân pe jos), funinginea și cenușa scoasă la curățitul sobelor. ION CR. V, 183. | (Cu funcțiune adverbială) **A da cotrobol** = a da de-a mărunțelul împrejur. ION CR. V, 374. — Cf. c o t r o b ă i.

COTROBÓNȚ s. a. v. **contrabandă.**

COTRÓC s. a. v. **cotlon.**

COTROCÌ vb. IV^a. 1°. *Fouiller.* 2°. *Abriter.*

1°. A căuta cu de-amănuntul, a scotoci, a cotrobăi, a scormoni. DICȚ.

2°. A adăposti. ȘĂINEANU, D. U.

[Și: **cotroși** vb. IV^a = (ad 1°) a bulduși, a scociorî, a cotrobăi (CIAUȘANU, V.); (ad 2°), a astruca, a înveli (H. XIV, 351, HEM. 1907), a îmbrăca. *Cotroșește-l bine* [pe copil] *să nu-i fie frig.* Cf. î n c o t r o j i, î n c o t r o ș i (com. I. ARDELEANU, Sălaj).]

— Pentru etimologie, cf. ung. *kotorni* „a râni, a scormoni", *kotorázni* „a scotoci".

COTRODÁNȚ † s. a. v. **contradans.**

COTRÓG s. a. v. **cotlon.**

COTROHÁLIȚĂ s. f. și m. *Vagabond.* — Vânătură-lume (CABA, SĂL.), vagabond.

— Pare a fi un cuvânt compus, a cărui parte dintâiu e a se compara cu ung. *kotorojni (kotologni)* „vagabonda", *kotrodni* „a-și lua tălpășița".

COTROLÍ vb. IV[a] v. **cotrău.**

COTROMÁNȚ † s. m. } v. **contumație.**
COTROMÁȚ s. m. }

COTROMÉNȚE s. f. plur. *Fouillis.* — Lucruri diverse amestecate unele prin altele (mai ales vestminte, boarfe). *Cămara e plină de cotromențe... Am văzut un jidan, cu cotromențe în spate.* REV. CRIT. III, 120, cf. III 9. — Cf. contromonturi, contromonț.

COTROMPLÉTE s. m. *Trique.* — Scurtătură, bucată de lemn scurt și gros, bun pentru bătaie; cf. cotoveală. *Ia vezi, că acu puiu mâna pe cotromplete.* RĂDULESCU-CODIN, PASCU, C. 62.

COTRÓN s. a. v. **cotlon.**

COTROPÉȘNIȚĂ, COTROPÍȘNIȚĂ s. f. (Entom.) v. **coropișniță.**

COTROPÍ vb. IV[a]. 1°.*Envahir.* 2°. *Remplir.* 3°. (Se) *couvrir.* 4°. *Fouler.* 5°. *Démolir; s'écrouler.* 6°. *Se trouver mal.*

1°. Trans. (Despre oameni, apă etc.) A veni năvalnic peste..., a se revărsa în mase mari, invadând, împresurând, călcând, acoperind, copleșind cu numărul, cu cantitatea; a năvăli, a invada, a inunda. *Am suferit toate invaziunile barbarilor, fără ca ele să ne fi putut cutropi.* URICARIUL, X 370. *Vina... este a Judanilor, care au cotropit țara și au înnăbușit* (= înnăbușit) *pe orășani.* C. NEGRUZZI, I 321. *Se supuseră... străinului ce amenința de a cotropi regatul întreg.* ODOBESCU, I 3. *Un talaz* (tipărit *talan) de apă... să-i cotropească pe toți de-odată.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Românii... se plâng... ca babele că-i cotropesc Evreii.* CONV. LIT. XIII, ap. TDRG. *Potera să vă cutroapă.* PĂSCULESCU, L. P. 249. || Fig. A pune stăpânire pe ceva (în mod abuziv), a încălca (proprietatea cuiva), a uzurpa (un drept), a nimici (o instituție); cf. impieta. *Libertatea... care hrănește patimile și desghinarea și... care... este un jug nou..., care să răzvrătește împotriva legiuitei stăpâniri... și, subt pricinuire de îndreptare, să dărapene și să cutrupească patria.* MARCOVICI, C. 129. *N'am cotropit splendidul său palat.* OLLĂNESCU, H. O. 166. *Cutrupind din moșia Brezniței lunca și pădurea...* I. IONESCU, M., 34 (Refl. = pasiv) *Hotarul moșiei au avut pietre..., pietrele s'au cotropit* (= au fost desființate s. mutate din loc) *din toate părțile de către vecini.* id. ib. 655.

2°. Trans. A cuprinde (din toate părțile sau mult, în număr mare), a umplea, cf. a covârși. *Cartea de școală care mi-a fost bucuria primei tinereți, care-mi cotropea vacanțele mele...* GIB. MIHĂESCU, CURENTUL, a. 1930, 25 Sept. *Căldărușa* [cu bani] *mi-o găsea, Și-n hasna că mi-o trântea, Nici fundul* [hasnalei] *nu-l cutropea* [cu bani]... *Poloveacul de-l scotea, Și'n hasna că-l răsturna, D'abia o'njumătățea* (= o umplea de jumătate). PĂSCULESCU, L. P. 248.

3°. Trans. A acoperi (GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.) de tot, a îngropa, a astruca. *Se duse în grădina bătrânului, auru-l turnă în traistă, iar căldarea o umplu cu boațe* (= pietricele), *cu grabă o cutropi și astrucă.* ȚICHINDEAL, F. 288. *Aceste ale mele mâni îi săpară mormântul Și astfel de bărbat erou a cotropit pământul.* PANN, E. V 61. *Se fierb aceste rădăcini, într'un vas de aramă, cu borș, în așa fel ca borșul să cutropească rădăcinile.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 105. *Se toarnă apă numai cât să le cutroapă* (= să le acopere). id. ib. 136. *Las' să te ningă pân'la subțiori! Iar n'a vrut! — Las' să te cutroapă!* ION CR. II, 289. *Aproape să-i cutroapă nămetele.* PLOPȘOR, C. 123. *Mai cutroape floarea ta, Că'ntunecă raza mea.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 215. || Refl. A se acoperi, a se învăli. [Bărbatul] *se cotropea cu sacu' Și dormea până-l lua dracu'.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 317.

4°. Trans. A călca în picioare (cu totul), a culca la pământ, a dripi. *Iarba verde cutrupea, Floricele prăpădea.* ȘEZ. IV 131.

5°. Trans. A dărâma (un pom CIHAC, II 88); (refl.) a se nărui, a se prăbuși. *Cutezând a se împotrivi, cetatea se va cotropi.* C. NEGRUZZI, I 172. *Fapte grozave, pentru care s'au cotropit Sodoma și Gomora...* BĂLCESCU, M. V. 578.

6°. Refl. A se prăpădi (cu firea), a se sfărma. *Începu împărăteasa să plângă, și plângea... de gândeai că toată se cotropește și chiar pe păgânul de smeu l-a cuprins mila.* MERA, B. 58.

[Prez. ind. pers. 3: *cotropește* și (pop.) *cotroapă.* | Și: **cutropì, cotrupì, cutrupì** vb. IV[a]; — (după fr. *envahir, empiéter?*) **încotropì** vb. IV[a] (PONTBRIANT, COSTINESCU). | Adjective: **cotropít** (cu negativul **necotropit**), **-ă** = încunjurat de toate părțile (GR. S. V. 120), stăpânit cu totul, prins peste tot (ION CR. VI 152), acoperit; copleșit, uzurpat. (Ad 1°-2°) *Despăgubire de pământul cotropit.* I. IONESCU, M. 27. *Răzeși ce au mai rămas aici necotropiți.* id. D. 203. [Omul] *nu este uimit și cotropit* (în ediția din 1894 *cutrupit) prin felurimea... indivizilor..., ci liber aruncă căutătura abstracțiunii în lume.* MAIORESCU, L. 22, cf. CR. I 248/7. *Orașe, sate și oameni și vite De tătărescul paloș de-odată cotropite...* I. NEGRUZZI, II 116. *Mii cutropite de Greci le'ngroapă'n grozavă ruină.* COȘBUC, Æ. 40/33. *Locul este cotropit de vrăjmași.* ISPIRESCU, M. V. 53/6. *Bordeiul, cutrupit cu pământ, era înierbat de tot.* PLOPȘOR, C. 38; — (adesea substantivat) **cotropitór, -oáre** = (cel) care cotropește; năvălitor, uzurpator. *Să respingă pe cotropitori.* ODOBESCU, III 258/6. *A încoltit un lăstar cotropitor.* id. ib. II 34. *Paisprezece sate... pornesc proces... contra cotropitorului.* DIACONU, P. 13. | Abstracte: **cotropíre** s. f., **cotropit** s. a. *Cotropirea neîncetată a Jidanilor.* URICARIUL, XIV 146/5. *Împotriva cotropirei străine.* ODOBESCU, I 5, cf. C. NEGRUZZI, I 292. | Alt derivat: **cutrupíș** s. a. = acoperiș al casei (Țara-Hațegului și Valea-Timocului). DR. IV 472.]

— Avem, pe cât se pare, un cuvânt din timpul invaziilor popoarelor germane. Vechiul german **thorp* „aglomerație de oameni, mulțime" (de unde v.-scandinav *thorp* „grupă de ferme, mulțime", nemțește *Dorf* „sat") a pătruns și în celelalte limbi romanice (cf. pe deoparte it. *troppo*, fr. *trop* „prea mult", pe de alta fr. *troupe, troupeau*, prov. *tropel*, cat. span. port. *tropa)* și este atestat, în lex Alamannorum, subt forma latinizată **troppus** *(in troppo de jumentis).* O locuțiune adverbială ***cu trop** a putut să însemne la noi „cu mulțimea, cu duiumul, mulți de-odată, în mase", din care un derivat *cutropi* are o replică asemănătoare în *covârși* din *cu vârf (vârh).* (Etimologia propusă de Tiktin, *Dict. rom.-germ.* și susținută de I. A. Candrea CDDE nr. 469 din **contorpire* = *contorpere* „être tout engourdi" nu e probabilă).

COTROȘÍ vb. IV[a] v. **cotrocì.**

COTROȚÉI s. m. plur. (Cul.; Bucov.) *Nouilles.*— Cotroței = tocmagi (=tăiței) foarte înguști. Com. TOMIAC.

COTROV s. a. *Abri.* — Locul unde se ascund și trăiesc peștii și racii, pe subt rădăcini și pe subt maluri; cf. cotruță², covru, ocniță; locul ce și-l fac câinii în paie și fân, de se adăpostesc și dorm, coștiov. POMPILIU, BIH. 1008. [Accentul?]. — Cf. coșcov, cotlon.

COTROVÀÌ vb. IV[a]. — *Avoir du mal à partir, à sortir.* — (Transilv.) A porni cu greu, a ieși cu greu. PAȘCA, GL.

— Cf. ung. *kotródni* „a-și lua tălpășița". — Cf. cotovi.

COTRUCÉR s. m. v. **cotruță²**.

COTRUÍT, -Ă adj. — *Qui joue* (en parlant d'une roue). — Când buciumul roatei de la car s'a lărgit prea tare, se zice că roata e *cotruită*. Com. I. ARDELEANU, Eriu Săncrai-Sălaj.

— Participiul- adjectiv al unui verb (neatestat) **cotruì**, din ung. **kotorni** „a râcâi, a scurma". Cf. cotroli.

COTRÚN s. a. } v. **cotlon.**
COTRÚNĂ s. f. }

COTRUPÍ vb. IV[a] v. **cotropi.**

COTRÚȚ s. a. v. **cotruță¹**.

COTRÚȚĂ s. f. 1°. *Poulailler, toit à animaux.* 2°. *Cabane; attirail.* 3°. *Masure.* 4°. *Abat-foin.*

1°. Coteț mic, unde se țin găinile, mieii, purceii (CASA, 46), corlăți (ib. 9).

2°. Locuință dela câmp s. dela stână, cu toate adăposturile din jurul ei (CASA 10, 11); p. ext. catrafuse (ib. 14).

3°. Casă murdară, scârnavă. CASA 170.

4°. Locul unde cade fânul din podul grajdului. VICIU, GL.

— Din ung. **katroc (ketrec)** „coteț, baracă", **kötröc** „ladă s. instalație unde se ține fânul". Cf. cătreț.

COTRÚȚĂ s. f. 1°. *Foyer, cendrier, rebord extérieur* (du poêle). 2°. *Grille* (du poêle). 3°. *Chambranle* (de la cheminée). 4. *Crémaillère.* 5°. *Paresseux.* 6°. *Chienne.*

Termen cu sensuri variate după regiuni, toate în legătură cu vatra (cuptorul s. căminul) din casele țărănești.

1°. Vatră mică (COSTINESCU, CASA 188, 215), prelungită înaintea s. în jurul gurei cuptorului celui mare (CASA 18, 203, 210, 371); (la căminițele vechi) vatra de subt horn, unde se face focul (VICIU, GL.), porțiunea de vatră care se întinde de la gura sobei, între sobă, cuptor și horn (CASA 207); spec. unghețul (ȚIPLEA, P. P. 25, CASA 3, 264), partea cea mai din fund a vetrei (PAMFILE, C. 34) și în preajma focului, unde (într'o groapă, cotron s. cotrov scobit în vatră) se adună s. se grămădește cenușa (CASA 1, 151, 158, 226, 228, 248, 317, 326, 335, 342, 352, 360, 365, 367, 370, 374, 386, 387, 394), unghețul cenușei (ib. 31), cenușarul (ib. 105); p. ext. (dacă vatra e mai întinsă) orice colț al vetrei (nu prea apropiat și nici prea departe de foc) unde (de obiceiu iarna) stau să se încălzească s. dorm copiii mici și pisicile (CASA 238, 329); (la căminițele vechi) toată întinderea vetrei, acoperită, în formă de covru s. adâncătură emisferică, lăsată între gura cuptorului și părete (CREANGĂ, GL.); p. ext. (m. ales în Mold. și Bucov.) spațiul din dosul cuptorului (sobei, căminului, hornului) (CASA 4, 231, 237, 348, 361), în opoziție cu partea din față, numită vatră (ib. 206), locul gol dintre vatră (sobă, cameniță, cuptor s. horn) și perete (DDRF., ȘEZ. XXXII, 16), care (pe alocuri este atât de îngust, încât) servește ca treaptă pentru copiii care se urcă pe cuptor (CASA 245, 415) și (dacă spațiul e ceva mai larg) se întrebuințează ca loc cald, unde (pe vatră s. pe o policioară s. un dulăpior fixat de perete) se pun să se usuce obiectele ude (vase, rufe ș. a.), să se dospească aluatul, să se înăcrească borșul, laptele, s. servește ca depozit (permanent) al vaselor de gătit (PAMFILE, I. C. 442, CASA 153, 163, 227, 246, 249), une-ori (dacă spațiul e și mai larg) servește și ca loc de dormit pentru copii și bătrâni. | P. anal. Firida, cotlonul (2°) (ION CR. IV 121, CASA 95, 357), ocnița (ib. 195), gaura s. deschizătura făcută sub nivelul (și în zidul) vetrei s. sobei, fie subt locul unde se face focul și unde, printr'un grătar, cade cenușa (TDRG., CASA 95, 234, 338, 346, 366), copileț (ib. 389, 409), fie mai la dreapta, sau de-asupra, pentru păstratul surcelelor și lemnelor de foc (HERZ.-GHER. M. IV 243, CASA 235, 254, 384) s. ciaunului pentru mămăligă (ib. 235) și unde doarme pisica s. se încălzesc mieii (ib. 229) cal (2°) (CASA 260), căpătâiu (ib. 349, 351). | Fundoaie, adâncătură în perete (în preajma vetrei), în formă de fereastră oarbă, unde se țin chibriturile (CASA 51), s. oalele (ib. 236). *Scoteam mățele de prin ocnițe și cotruțe și le flocăiam.* CREANGĂ, A. 37. *După aceea scoase din cotruța de sub vatră surcele uscate.* SADOVEANU, P. 100. *Cățelușa vrăjitoarei tot mârâia subțire în cotruța de sub horn.* id. B. 46. *Motanul toarce încolăcit în cotruță.* GRĂMADĂ, JUN. LIT. I 49. *Smeii i-au arătat cotruța unde are să doarmă.* SBIERA, P. 187. *Se uită în cotruță și vede că i se gătesc lemnele.* ib. 297. *N'ai unde te culca. În gunoiu cu mătura Și'n cotruță cu mâța.* ȘEZ. I 106 (cf. și ib. VII 82). [Bărbatul care-i urît] *Adă-l acasă și-l pune în cotruță, Dă-i în mână o vărguță Să se apere de mâță.* MAT. FOLC. 1383. [O seamă de Romînce] *pun borșeica în cotruță.* MARIAN, SE. II 7. *Stam în cotruță și mă jucam în cenușă.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 385. *Între horn și perete este o cotruță unde se ține culișerul.* PAMFILE, I. C. 442 (cf. ib. VĂZD. 4, H. X 60). # **Șade 'ncă pe cotruță** = e încă mic. HERZ.-GHER. M. IV 243.

2°. P. restr. Grătarul prin care străbate cenușa de la foc în copileț, gratia (CASA 55), roșteiul (ib. 408).

3°. Policioara de lângă cuptor, între acesta și ușă. CASA 235.

4°. Spec. Cujba ce ține căldarea pe foc. CASA 64.

5°. Fig. (De la pisică) Poreclă dată unui om leneș. *Nu-s cotruță, să stau în casă; nu-s cioban, să-ți păzesc oile!* ȘEZ. IV 210.

6°. (Prin contaminare cu *cutră?*) Cățea mică și slabă (CASA 102); p. ext. fată s. femeie tânără care umblă din casă în casă cu minciuni, rea de lucru, bună de gură (CASA 77), cățea (III 5°).

[Și: **cotrúț** s. a. *Mi-am uitat pușca'n cotruț.* ȚIPLEA, P. P. 22. | Derivat: (ad 7°) **cotruțár** (s. **cotrucér**) s. m. = individ leneș, care stă mereu pe-acasă (și pe lângă foc). ȘEZ. XXXII 76, CASA 224, com. A. TOMIAC, Straja].

— Probabil, un derivat, cu suf. dim. **-uț(ă)**, din bulg. **kótorŭ** „gaură; închisoare, grajd" (Cf. și ung. *kotor* „gropiță").

COTRUȚÁR s. m. v. **cotrúță²**.

COȚÚBĂ s. f. *Niche à chien* (Bucov.). — Buda (= cușca) câinelui. Com. A. TOMIAC.

— Cf. *cocioabă* şi rut. *kozub*, polon. *kożub* „cutie din scoarţă", ung. *kazub* „cutie din scoarţă, coş".

COTÚIU s. a. v. **cotoiu**[1].

COŢÚLĂ s. f. Femme qui vous aguiche. — Femeie care te chiamă prin semne (Jud. Neamţ, Mold.), ION CR. VI 313. — Cf. c o ţ u ş c ă.

COTÚLBĂ s. f. v. **cotumbă.**

COTULÉŢ s. a. v. **cot**[2].

COTÚMBĂ s. f. 1°. *Bois fourchu* servant de crémaillère. 2°. *Tortis* de tiges servant à attacher deux morceaux de bois. 3°. *Traînoir.*
1°. (Jud. Neamţ) C u j b ă (un lemn strâmb care serveşte de pirostie oamenilor la lucru). ION CR. V, 183, cf. c r ă c a n ă (8°).
2°. Gânj cu care se leagă cele două lemne care alcătuesc pirostia (jud. Neamţ). ION CR. V, 183.
3°. Cele două lemne legate la un loc cu un gânj sau prinse cu un cuiu şi [care] formează un unghiu (C.C. II 150), numite şi c a p r ă, c o b i l ă, c r ă c ă n i, i a p ă, t r ă g ă t o r, t r a g l ă, t r â g l ă. *Dacă nu se ia carul, plugul se lasă pe cotigă, dar se pune pe iepe cari se mai numesc şi... cotumbă.* PAMFILE, A. 39.
[Şi: (Sângiorz, jud. Năsăud) **cotúlbă** s. f. = (ap. 1°) mănunchiu de ramuri strâmbe (PAŞCA, GL.), f i g. (în acest sens şi **cotúrbă** s. f.) femeie ticăloasă, curvă „care dă prin băţ ca cătelele". ŞEZ. V. 59.]. — Cf. c u t u b ă, c o t r â m b ă.

COTÚN s. a. v. **cătun.**

COTÚNĂ s. m. (ş. d.) v. **cătană,** (ş. d.).

COTÚNĂ s. f. v. **cătun.**

COTUNÉSC, -EÁSCĂ adj.
COTUNÍE s. f. } v. **cătană.**

COTÚR s. a. v. **cotor.**

COTÚRBĂ s. f. v. **cotumbă.**

COTURÉL s. a. v. **cot**[2].

COTÚRN s. m. *Cothurne.* — Un fel de încălţăminte cu talpa groasă (de plută) pe care o purtau la cei vechi bărbaţii şi femeile din clasa aleasă şi, mai ales, actorii de tragedie, pe scenă (ca să pară mai înalţi). *Briciul* (= breasla bărbierească) *e rudă cu dalta, cu penelul, cu coturnul, arcuşul, condeiul.* GARAGIALE, N. S. 47, cf. M. 45/4.
— *N.* după fr. (lat. **cothurnus,** idem < gr. κόθορνος). — Cf. c o n d u r.

COŢÚŞ, -Ă adj. *Insinuant, rusé.* — (Vâlcea) Insinuant, viclean, şiret, neastâmpărat, iscoditor. CIAUŞANU, V. [Şi: **coţúşcă** s. f. Poreclă dată unei fete aventuriere. *Multe mai face coţuşca asta de fată şi nu-mi spune nimic.* ŞEZ. XXIII 43.]. — Cf. c o ţ u l ă.

COTÚŞĂ s. f. v. **cătuşă.**

COŢÚŞCĂ s. f. v. **coţuş.**

COTÚŞNIC s. a. (Bot.) v. **cătuşnică.**

COTÚŢ s. a. v. **cot**[2].

COTUTÓR s. m. (Jur.) *Cotuteur.* — A doua persoană însărcinată (alături de tutorele indicat de consiliul de familie) cu administrarea bunurilor şi cu reprezentarea în actele juridice a unui minor. *Când bărbatul de al doilea nu va voi să fie cotutore, atunci nici femeia nu va putea fi tutrice şi consiliul familiei va alege alt tutore.* HAMANGIU, C. C. 91. [Şi (învechit): **cotutóre** s. m.]
— *N.* după fr.

COTUTÓRE s. m. (Jur.) v. **cotutor.**

CÓVĂ s. f. = **cofă.** BARONZI, L. 105.
— Din sârb. **kova** „găleată".

COVÁC s. m. (Iht.) Petit poisson de rivière. — (Muscel) Un peşte mic de pârâu. ANTIPA, P. 778.
— Probabil, un singular nou dela *covaci,* pluralul lui **covaciu,* iar acesta din sârb **kovač,** peştele „Zeus faber".

COVÁCE s. f. plur. *Plats recherchés.* — Mâncări scumpe. (Com. RĂDULESCU-CODIN). *Aş mânca covace, N'are cine-mi face* [se zice unei femei leneşe]. RĂDULESCU-CODIN.

COVĂCERÍE s.f.
COVĂCÉSC, -EÁSCĂ adj.
COVĂCÍ vb. IV[a]
COVĂCÍE s. f.
COVĂCIOÁICĂ s. f.
COVĂCÍŢĂ s. f. } v. **covaciu.**

COVÁCIU s. m. *Forgeron, maréchal ferrant.* — (Transilv., Banat, şi, mai rar, în Muntenia) Faur, fierar, covaliu, covar. H. IV 117, XVII 63. *Kovacs* = faber, ferrarius. LEX. MARS. 204, 205. *Un iubitoriu de osteneală faur sau covaciu.* ŢICHINDEAL, F. 330. *Mă ciocăneşte, Ca gheonoaia copaciul Şi ca nicovala covaciul.* PANN, P. II 158. *Locul unde covaciul face focul se numeşte cămin.* LIUBA-IANA, M. 124. [Şi: (Transilv.) **căoáciu** (VAIDA), **căuáciu** (STAN, M. 149, GRAIUL, II 135, BUD. P. P., CABA SĂL.), **coáciu** s. m. T. PAPAHAGI, M. *Io l-oiu tămădui: ciont cu ciont, carne cu carne, vână cu vână şi aşa s'o forăsti, cum forăsteşte căuaciu feru'.* ALEXICI, L. P. 210. | F e m i n i n u l: **covăcioáică** s. f. (POLIZU) şi **covăcíţă** s. f. (PAŞCA) = făurăreasă, făuriţă, soţia covaciului. | A b s t r a c t - l o c a l: **covăcíe** s. f., **covăcerie** s. f. = a) meseria covaciului; b) atelierul său de lucru, fierărie, făurişte, făurărie, făurie. *Într'un colţ... o vizuină, după cum era atunci covăceria din S-tu'-Sava.* GHICA, A. 684. | A d j e c t i v: **covăcésc, -eáscă** = de covaciu, de fierar. *La cea şatră covăcească, Murgul să şi-l potcovească.* BUD., P. P. 5. | V e r b: **covăcì** vb. IV[a] = a făuri. DICŢ. (cu a b s t r a c t e l e) **covăcire** s. f. POLIZU, **covăcit** s. a. **(căocit** H. XVII 235) = fierărit.]
— Din slav. (paleosl., bulg. sârb.) **kovač,** idem (în Munt. şi Ban.) şi ung. **kovács,** idem (în Transilvania). Cf. c o v a l i u, c o v a r.

COVĂIÁT, -Ă = **încovoiat.** *Cu potcoave de picioare Covăiate şi uşoare.* TEODORESCU, P. P. 433.

COVĂÍŢ, -Ă † adj. = **încovoiat.** *Apa Nilului decât alalte ape cu mult mai şovăită şi mai covăită fiind...* CANTEMIR, IST. 139.

COVALÍ vb. IV[a]
COVĂLÍ vb. IV[a] } v. **covaliu.**

COVALÍE s. f. } v. **covaliu.**
COVĂLÍE s. f. }

COVÁLIU s. m. *Forgeron.* — (Rutenism; în Bucov. și Mold.) Fierar, faur, covaciu. GRAIUL, II 548, HERZ.-GHER. M. IV, 243, com. A. TOMIAC. *Dumitrache Hălăugescu, zis și Nastratin, covaliu.* SADOVEANU, P. S. 75. [Abstract-local: **covălíe (covalíe)** s. f. = făurărie, covăcie. HERZ.-GHER. M. IV, 243. *Ici colea în covălii, gâfâiau foile și se sfădeau ciocanele.* SADOVEANU, SĂM. V, 906. | Verb: **covălì (covalì)** IV[a] trans. = a covăci, a făuri. HERZ.-GHER., M. IV, 243].

— Din rut. **kovălĭ,** idem. Cf. covaciu, covar, încovoia, coveiu.

COVĂLTÍR s. a. }
COVÂLTÍR s. a. }
COVÂLTIRÍT, -Ă adj. partic. } v. **coviltir.**
COVÂLTIRÓS, -OÁSĂ adj. }

COVÂNZĂTÓR, -TOÁRE s. m. și f. *Co-vendeur.*— Fiecare din cei care vând împreună un lucru pe care-l posedă în comun.

— Neologism format din **co-** (= *con*) și *vânzător*, după fr. *co-vendeur.*

COVÁR s. m. *Forgeron.* — (Mold.) Fierar (ȘEZ. XXXII 15), faur. [Feminin: (Mold.) **covăreásă** s. f. = făurăreasă. *Frunză verde de-avrămească, Pe ulița arminească, Este o șatră covărească.* MAT. FOLKL. 1317].

— Din **covaliu,** prin acomodare la derivatele în **-ar.**

COVĂREÁSĂ s. f. v. **covar.**

COVÂRGÍC s. m. sing. (Îmbrăc.) *Bande de fourrure.* — (Brașov) Fâșie de blană albă de miel (cu lână măruntă), lată de vreo trei-patru degete, care se aplică pe la mâneci, pe la gât și pe la clinurile „ghiordiei"; cf. prim(b). PITIȘ, ȘCH. I, 110. — Cf. chivirgíc.

COVÂRLÁC s. m. v. **vârcolac.**

COVÂRNÍ vb. IV[a]. *Descendre.* — Intrans. și refl. A (se) pogorî, a (se) povârni, a zăvârni. *Soarele* (se) *covârnise* = se plecase spre seară (se întrebuințează și când e vorba de îmbătrânire, la oameni) CIAUȘANU, V.

— În loc de **povârni** (poate subt influența lui *coborî*).

COVÂROȘÍ vb. IV[a] v. **covârși.**

COVĂRSĂ s. f. } v. **covașă.**
COVÁRȘĂ s. f. }

COVÂRȘÍ vb. IV[a]. 1°. *Surpasser.* 2°. *Dépasser, passer par dessus, déborder, inonder.* 3°. *Couvrir, engloutir, vaincre.*

1°. Trans. și intrans. (construit une-ori cu peste s. complinit prin cu s. de, la, în...). A fi „cu vârf și îndesat", (deci:) peste măsura obișnuită, mai mult, mai mare s. mai presus (în comparație cu altcineva s. altceva), a depăși, a întrece, a lăsa în urmă (ca măsură, valoare, număr, etc.), a fi superior; a pune vârf (RĂDULESCU-CODIN, î.) la toate. *Voi ați covârșitŭ pre părinții voștri.* VARLAAM, C. II 27. *Pizmașii... Perii capului mieu covârșiră, Asupra mea când stau de să'nșiră.* DOSOFTEIU, P. S. 222. *Pre toți i-au covârșit cu vrăjmășia lui.* M. COSTIN, ap. GÂDEI, 244. *Covârșea cu atâta Matei-vodă pre Vasile-vodă, că Matei-vodă avea și cu megieșii mari prietenie.* LET. I 277/14. *Tigranis... de mărimea statului și de frumsățile lui covârșea pre Perși pe toți.* HERODOT, 503. *Nici un lucru nu s'au mai văzut de oameni, care să covârșască frumusețea lui Diogen.* GCR. II 91. *Întru tot nevinovată, ceea ce covârșești rânduialele îngerilor.* MINEIUL (1776) 199²/2. *Fânațul numai covârșește prețul slujbei lor.* URICARIUL, II 144/14. *Daniile..., dacă vor covârși preste falchidion* (= partea legală de moștenire)... PRAVILA (1814), 166. *Dragostea unei maice pre toate le-au covârșit.* BELDIMAN, O. 80. *Nurule,... tu podoabe covârșești.* KONAKI, P. 54. *Cel dintâiu Baciu mult săvârșaște, Vine-al doilea, ăl covârșaște.* I. VĂCĂRESCU, P. 464/2. *Dragostea lui către noi covârșaște înțelepciunea noastră.* MARCOVICI, D. 323. *La duh și la știință el pe toți îi covârșa.* PANN, E. I 3/20. *Păstoria covârșaște cu mult plugăria.* I. IONESCU, M. 123. *Frica covârșește mila.* C. NEGRUZZI, P. III 227/19. *Fericirea covârșește toate celelalte simțiri.* ODOBESCU, I. 142/25. *Învățătura covârșește năravul în putere.* SBIERA, P. 246/39. *Dar o supărare le covârșea pe toate celelalte* [supărări]. RĂDULESCU-CODIN, î. 87. || A prețui, a valora (mai mult). *Cea mare a sa purtare de grijă, covârșind mai mult decât hrana laptelui său, ți-au păzit viața.* BELDIMAN, N. P. I 19. *Pacea lui Dumnezeu... covârșaște mintea.* MARCOVICI, D. 1, cf. ANTIM, P. 6/15. || A excela, a se distinge. *Koverszeszk* = excello, supero. ANON. CAR. *Covârșește în merite, calități.* COSTINESCU.

2°. Trans. și absol. A se ridica s. a trece peste vârful unei înălțimi sau unui lucru, a trece pe de-asupra; p. ext. a trece dincolo de ceva, peste hotar, limită s. termen, a exceda; spec. (despre apă) a se răvărsa peste mal, a ieși din matcă, a deborda, a acoperi răvărsându-se, a înneca; (despre proiectile aruncate din arme de foc) a trece pe de-asupra, mai sus decât ținta. *Am zis ei* [= mării]: *până aicea să vii și să nu covârșești!* BIBLIA (1688) 379/2. *Cei necredincioși hotarul au covârșit.* ib. 373. *Cu puștile* [= tunurile] *cele mari cam covârșea, până le-au luat sama Moscalii inicerilor de unde-i strica.* LET. II 119/3. *Nice una* [= cumbara] *n'au nemerit casa craiului, ce* (= ci) *o covârșea pe de-asupra.* ib. II 165/2, cf. GCR. II 19. *Ei toți s'au tins pre pământ, de i-au covârșit focul* [de puști]. LET. I 199/2. *Illyria... pre une locuri încă și peste Dunăre covârșește.* CANTEMIR, HR. 64/30. *Nu va putea apa Nilosului să le covârșască țările.* HERODOT, 96. *Râurile, covârșind matca lor, se revărsară peste câmpii.* ODOBESCU, ap. CADE.

3°. P. anal. A acoperi de..., a copleși, a cotropi (ca apa care se răvarsă); p. ext. (complinit uneori prin „cu biruința") a ieși învingător, a supune, a birui, a stăpâni; spec. a dovedi, a întrece pe cineva în vorbă (Com. A. TOMIAC). *Stătură tare Ionii și covârșiră întru aceasta zi pre Fenici cu biruința.* HERODOT, 309. *Pre Avram l-ai covârșit, viteazule.* MINEIUL (1776) 168¹/2. *M'am rugat... Dumnezeoaiei Atina ca să te covârșască cu darurile acestea.* BELDIMAN, P. I 39. *Amoriul m'au putut îmbărbăta covârșind peste primejdii.* KONAKI, P. 240. *Unde lipsesc crierii dân cap, acolo covârșește coada peste cap.* ZANNE, II 92.

[Și: **covârși** vb. IV[a], (grafic) *covirși,* (rar) **covâroși** vb IV[a]. *Cinstea... și supunerea carea se dă mumei stupului dela tot poporul ei, iaste nespusă și covâroșaște firea.* TONICI, C. A. 16. | Abstract:

covârșire (cu negativul **necovârșire**) s. f. = (învechit) mulțime, număr s. grad (prea) mare (de bucurie, nenorocire etc.), vârf (COSTINESCU), culme; excedent (DDRF.); superioritate (LB.); **cu covârșire** loc. adv. = în foarte mare măsură, în mod exagerat, cu vârf și îndesat. *Ispita învață cum că înmulțirea și covârșirea pedeapselor... n'au făcut pre oameni mai buni.* GCR. II, 87/7. *Vopiscus ceale ce sânt spre laudă lui Aurelian... are datină cu covârșire a le adeveri.* P. MAIOR, IST. 38. *Leul și omul au început a se prici pentru proprietățile (covârșirile) sale.* ȚICHINDEAL, F. 29. *Toată covârșirea lor, spre toate cealelalte, se cuprinde întru aceaea că...* id. ib. III. *Obicinuește să scrie cu vârf, sau cu covârșiri spre fală și laudă.* GORJAN, H. II, 81. *Covârșire de nebunie* [= mare nebunie!) MARCOVICI, C. 61. *Ei* [ochii] *aprind cu covârșire a sufletelor simțire.* KONAKI, P. 77. *Puține sânt fapte bune în înaltă învârfare, Și iarăși, puține rele într'o covârșire mare.* id. ib. 285. | Adjective: **covârșít, -ă** = foarte mare, numeros, valoros; copleșit, acoperit de toate părțile, afundat (într'un lichid). *Domnului ce-i înfrumușeat cu prea covârșită cu mare cuviință, cu cinste, cu slavă.* LET. II, 106/16, cf. 103/23. Afundat (într'un lichid) (cf. copleși 2°). *Să spăl haine sângerate, De pe voinici lepădate Și cuțite ascuțite, Tot în sânge covârșite.* MAT. FOLKL. 1069; (cu negativul) **necovârșít, -ă** adj. = nemărginit, infinit (LB.), imens, enorm (PONTBRIANT), neîntrecut, suprem. *Dintru a sa nehotărîtă și necovârșită prea bogată milostivire... căutând...* BUL. COM. IST. I 307. *Acum,... îl cuprinse cu o putere necovârșită gândul,... că Lică... va veni într'o zi.* SLAVICI, N. II, 172; — **covârșitór** (cu negativul **necovârșitor**), **-oáre** adj. = care covârșește, întrece, domină; proeminent; foarte mare, extraordinar, superior; exagerat; excelent, de seamă (LB.), perfect, desăvârșit. *Nevoință covârșitoare* (= perfectă) *și viață curată petrecând...* DOSOFTEIU, V. S. 3. *Patrioții miei vor număra aceasta între alte bune lucrări a slăvirii tale cea mai întâiu și mai covârșitoare.* GCR. II, 86. *Pururea slobozenia este covârșitoare și iubirea de oameni biruește întru asemine întâmplare.* CODICĂ ȚIV. 23/5... *Plopi cu umbră mare și cu vârfurile 'nalte preste munți covârșitoare.* KONAKI, P. 250. *Palima, Dobândind asupra noastră putere covârșitoare...* id. ib. 280. *Nădejdi nemărginite și covârșitoare...* MARCOVICI, D. 8/24. *A-și pierde cumpătul prin băuturi covârșitoare.* id. ib. 214. *Se vădește un neajuns covârșitoriu* (= mai mare, care întrece) *venitului strâns.* URICARIUL, VI, 491/12. *Din alegerile de la începutul lui Iunie iese o covârșitoare majoritate.* MAIORESCU, D. II 24. *Ceea ce caracterizează personalitatea lui Eminescu este o așa de covârșitoare inteligență.* id. CR. II 295/21.

— Derivat din expresia **cu vârh** (azi „cu vârf și îndesat") S. Pușcariu, *Dacoromania*, VI 313-314.

COVÂRȘÓC s. a. (Pesc.) Intérieur de la nasse.— (Bihor și Ban.) Partea din lăuntrŭ a vârșei (o unealtă de nuiele pentru prins pește). POMPILIU, BIH. 1008). — Cf. vârșă.

COVAȘ s. a. v. **covașă.**

COVÁȘĂ s. f. (Cul.) 1°. Sorte de *boisson aigre* faite de farine de maïs fermentée dans l'eau. 2°. *Lait caillé.* 3°. Sobriquet donné à un homme malingre.

1°. (Mold.) Un fel de băutură (H. XVI 189) cu gust acrișor s. dulce-acriu (PAMFILE, S. T. 146), preparată mai ales de oamenii nevoiași, în post (ȘEZ. XXIII 43) din făină de păpușoiu (s. și de grâu ȘEZ. XXIII 43), cu apă rece, dospită și apoi fiartă (com. TOMIAC), sau din făină de meiu fermentat (IONESCU, C. 78), cf. bragă; un fel de zeamă (puțin consumată acuma HERZ.-GHER., M. IV 243) s. lapte acrit (ION CR. IV 27) s. cir (terciu) pe care-l fac femeile de Sf. Toader (ION CR. III 377) și care se mănâncă (H. III 311, X 414, 508, 512. 540, etc.) rece (HERZ.-GHER., M. IV 243) cu mămăligă prăjită ori cu mălaiu dulce (PAMFILE, I. C. 191). Se ia o putină curată, se pune în ea făină cernută prin sită deasă și cuib de borș, turnându-se în putina acoperită apă clocotită, până se umple. Stând 5-6 ceasuri la căldură, *covașa* capătă un gust acrișor și, ca să poată fi întrebuințată la mâncare, se fierbe la foc. Ca să aibă gust și să se înăcrească ușor, în făina de păpușoiu se pune și un pumn de făină de grâu. PAMFILE, I. C. 191, cf. și ȘEZ. VII 74. *Umplu o putină cu covașă.* ȘEZ. II 108. *În ziua Ovideni[e]i, ...dar mai ales la Andrei de iarnă, femeile umplu, adică fac, covașa.* PAMFILE, S. T. 145.

2°. (Munt.) Lapte covăsit. *Laptele covăsit sau covașa munteneașcă se face din lapte fiert oare se încheagă cu chiag sau cu cuib de lapte covăsit.* PAMFILE, I. C. 25.

3°. Fig. Poreclă dată unui om debil, palid (HERZ.-GHER., M. IV 243).

[Și: (Mold.) **covárșă** s. f. = mâncare (H. VI 17, X 540); (cf. ung. *kovász)* **covársă** s. f. (Moțca-Baia IORDAN, ARHIVA XXXVIII 44); **covâș** s. a. = băutură. id. ib.]

— Din rut. **kvaša,** idem. Cf. covăsi, covășiță.

COVĂSEÁLĂ s. f.
COVĂSÉLE s. plur. } v. **covăsi.**

COVĂSÍ vb. IV[a] trans. 1°. *Faire cailler et aigrir* (le lait). 2°. *Faire une décoction.*

1°. (Cul.) A înăcri laptele cu o cantitate mică de chișleag (ION CR. III 156), de smântână (com. FURTUNĂ) acră s. de covăseală, care-l face să se prindă și să se îngroașe.

2°. P. anal. A pregăti (la foc) un decoct (acru) prin amestecul unui praf cu o zeamă. *Covăsîră funingine cu oțăt iute.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Se ia iarbă-mare, se covăsește cu sămânță de cânepă (covăseala constă în aceea că se fierbe cânepa și se toarnă peste ea sămânță de cânepă pisată), apoi... se pun la căldură.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 155.

[Adjectiv: **covăsít** (negativ **necovăsít**), **-ă** (propriu despre lapte; fig. despre suflet) *Sângerați și covăsiți* (= turburați sufletește, îmbolnăviți, instigați spre lucruri rele) *de diavolul...* MAG. IST. IV 377 (cf. covăseală). **Lapte covăsít** (H. II 71, IV 10, VI 55, XI 166, XIV 376, XVIII 34) = lapte acru (H. III 71, V 418); lapte gros (H. IX 496 și pe la Bran); iaurt (pe la Sibiiu; cf. POLIZU); înăcrit (de la sine, cf. serbezit) și stricat, de nu se mai poate mânca (H. XVIII 141); (substantivat, în Banat) **covăsít** s. a. = un fel de lapte acru din lapte de oaie (mai rar de vacă), care se mănâncă (prin părțile Lugoșului) pe lângă case (com. A. COCA), covăseală (com. A. COSMA). *Puseră a doua zi lapte covăsit la masă și au șezut a prânzi.* PANN, Ș. II 39/19. [Cel pe care] *Lapte fiert l-a opărit, Suflă și'n cel covăsit.* id. P. V. II 15 (cf. cine s'a ars cu ciorbă, suflă și'n iaurt). | Abstracte: (rar) **covăsíre** s. f. DICȚ.; **covăsít** s. a. *A. pus lapte la covăsit;* — **covăseálă** (plur.

-ele și *-eli;* regional: *covăsală)* s. f. = acțiunea de a covăsi; lapte covăsit, s p e c. porție de lapte covăsit întrebuințată ca „cuib", ca agent de fermentare și chiag; p. e x t. † aluat (2°), plămadă; p. a n a l. (Zagra, com. Năsăud, întrebuințat la plur.: *covăséle)* resturi de tărâțe rămase din borș, drojdii de tărâțe (întrebuințate ca să spele coloarea roșie de pe ouăle de Paște) Com. CORBU; f i g. † sământă de turburare și înăcrire a sufletelor, de vrajbă, de dușmănie, de intrigă. *Covăseala ce o luo muiarea* (: du l e v a i n qu'une femme prend) *și o acoperi în făină... până când dospiră toate.* TETRAEV. (1574) 223. *Pentru carea și noi, împuțita lor covăsală mai mult a amesteca părăsindu-ne, la cuvântul nostru ne-întoarcem.* CANTEMIR, HR. 101/13. *Lăsând multe covăseli întru boiarii lor...* MAG. IST. IV 41/5. *Fiind covăseala dracului în inimile lor, nu se mai putea stâmpăra.* ib. V. 10/24. *Laptele acru se face din laptele fiert și apoi lăsat (ca) să se răcească. Se pune în el o lingură sau două de lapte acru (covăsală), se lasă (ca) să se închege...* H. VIII, II 206, cf. V 418, XVII 368.]

— Din slav. **kvasiti** (bulg. *kvasjă* „înăcresc, înmoiu", sârb. *kvasiti* „a înmuia", rut. *kvasyty* „a înăcri", etc., derivat din paleosl. *kvasŭ* „aluat, drojdii"; cf. ung. *kovász* „aluat", *kovászolni* „a pregăti cu aluat"). Cf. c o v a ș ă, c o v ă ș i ț ă.

COVĂȘÍȚĂ s. f. (Bot.; Mold.) O specie de iarbă (H. III 306), nedefinită mai de aproape, poate „măcriș".

— Cf. rut. *kvaséć* „măcriș".

COVÁTĂ s. f. 1°. *Auge, jatte.* 2°. *Huche, pétrin, maie.* 3°. *Barque.* 4°. *Auge.* 5°. *Glissière* de la scierie mécanique. — (În Țara veche, dar mai ales prin Bucov. și Mold., de unde a pătruns și prin nordul Transilv., înlocuind în mare parte vechiul „albie" sau întrebuințându-se alături de el, mai ales cu înțelesul de „albie mică, albioară, copaie").

1°. A l b i e (LB.), t r o a c ă (GR. BĂN.) s. c o p a i e mare (COSTINESCU) făcută cu tesla dintr'un trunchiu de copac (PAMFILE, I. C. 126) — mai ales din răchită, plop (ȘEZ. VIII 88), paltin sau frasin (com. V. CORBU, Zagra-Năsăud) — în care se cerne făina, se dospește și se frământă aluatul (FRÂNCU-CANDREA, R. 59) pentru mălaiu (ȘEZ. VIII 88) s. pâne (CARDAȘ, C. P., PĂSCULESCU, L. P., cf. c ă p i s t e r e), se scaldă copiii (GOROVEI, CR. 81), se spală rufele (REV. CRIT. IV 142) și care (în Mold.) servește și la legănatul copiilor (com. V. C. ȘOAREC). *Puse Iacov toiagile înaintea oilor în covăți.* BIBLIA (1688) 22₂. *Sabie... tăioasă iaste? au tâmpă custură băb*[e]*ască și numai de covăți răzătoare iaste?* CANTEMIR, HR. 222. *Scot din fântână cu o funie și cu o ciutură de piale, și scoțând afară, toarnă în niște covăți.* HERODOT 349. *Au cumpărat covăți și lunguri* [= linguri] *de casă.* BUL. COM. IST. I 258. *Pe iazul cela era o covată cu fața 'n jos.* EMINESCU, L. P. 210. *Cari cărau cu tărăboanțele, cari cu căruțele, cari cu covățile.* CREANGĂ, A. 8. *În Mehedinți... rudarii fac o mulțime de lucruri de lemn... de la covăți până la fuse și suveice...* IONESCU, M. 687. cf. P. 369. *Copilul se scoală din albie, se dă jos și-și leagănă covata.* ȘEZ. I 127. *Moașa ia și întoarce toate lucrurile din casă, câte se pot întoarce, și anume: coveți, lopeți...* MARIAN, NA. 44. *Am lăsat pânea'n covată dospind.* SEVASTOS, C. 312. *Un țigan cu scoabele, Să sape coveților.* ȘEZ. II 10. *Glupineasa să-mi împrumute covata cea spurcată, Să moiu pielea cea uscată* [Buzunarul]. ȘEZ. IV 52. *Eu mă țin că-s faină fată, De după cap cărligată, În spate ca și-o covată.* RETEGANUL, TR. 165. *Și-a cernut în sită și'n covată Și a cernut făina toată.* GCR. II 337. (Mold.) **Broască cu covată** (= broască țestoasă) H. III 60. # *A băga pe cineva sub covată* (= a-l înșela) ZANNE, P. III 153. *A bate în sită și'n covată* = a se pune în mișcare, a face propagandă (TDRG.), cf. a s e f a c e l u n t r e ș i p u n t e. *A luat cu covata:* foarte mult. HERZ.-GHER., M. IV 243.

2°. (Mor.) Lada (făcută din scânduri) în care curge făina (ȘEZ. VII 186, cf. H. III 18, IV 56, X 466, XI 429, XVIII 307), p o s t a v ă, c o p a i e, l ă d o i u, l a d ă, h ă m b ă r a ș (DAMÉ, T. 153, PAMFILE, I. C. 186); s p e c. (Dâmbovița) scândura din fața postavei, în care se află piscoaia (H. IV 156). *Chică'n coș, din coș sub piatră, Di subt piatră în covată.* MAT. FOLC. 1476. *Din coș. grâul o căzut în teică, Din teică în covată, Curgea făină curată.* ȘEZ. III 243. # *S'a spulberat făina din covată* = s'au dus foloasele. ZANNE, P. III 545.

3°. Obiect întrebuințat la plutire (H. X 452), nedefinit mai de aproape, probabil un fel de luntre.

4°. Butucul s. oala cu găvanele în care se pun dimiile (la piuă). PAMFILE, I. C. 307, DAMÉ, T. 168.

5°. Cele două bârne sau dreve scobite în toată lungimea lor și care formează ca două șine pe care alunecă carul (joagărului), d r u m u l, s c o i c a căruțului la joagăr. DAMÉ, T. 175, PAMFILE I. C. III.

[Plur. *-vate, -văți, -veți* și (mai rar) *-vĕte* (LB.) | D i m i n u t i v e **covățeá (covețeá)** și **covățícă (covețícă, covățécă** H. III 330) s. f. (plur. *-țéle)* = (ad 1°) covată mică (ȘEZ. VIII 88), albiuță (LB.); p. a n a l. groapă cu apă pe drumuri (TDRG.); s p e c. vas de lemn strunguit, cu coperiș, cam până la 2-3 litri capacitate, pentru dus de-ale merindei la câmp (H. I 288, VII 50, 317) s. la drumărit, d. ex. sare, castraveți murați, etc. l ă c r u ț ă, r ă c l i ț ă (com. ITTU, Vale-Sibiiu, b ă d o a g ă, b o t i ț ă (com. ITTU) (Olt., mai ales la plur.) castronașe de lemn, care se îmbucă și în care se pune sare, piper s. ardei (BOCEANU, GL.); castronaș cu care se aduc bucatele la s. pe masă (H. IX 56, 286); vas de lemn lucrat în strung, cutiuță (RĂDULESCU-CODIN), în care se păstrează diferite lucruri scumpe și mărunțișuri (erau de mărimea unei străchini și aveau capac... cu cebuce pe el CIAUȘANU, GL.); cutie cu suliman (N. G. TISTU, B. 153); (ad 2°, Mor.) lădița mobilă s. teica de dedesubtul coșului la moară, servind la oprirea și darea boabelor la măcinat (H. XVI 11), c o p ă i ț ă, p o s t ă v i ț ă, ș c u t u r ă t o a r e (DAMÉ, T. 152). *Cartofele... se pot strânge cu covățelele și căra cu harabalele.* I. IONESCU, C. 215. *Fetele din satu' nostru Se laudă cu frumosu'; Da frumosu' de la ele, La ovreice 'n covețele.* RĂDULESCU-CODIN. *Ipate... își fură copilul din covățică... și fuge cu dânsul acasă.* CREANGĂ, P. 173. *Rămase un fel de covățea mititică de piatră.* ISPIRESCU, L. 280. *Ridicând moașa copilul și ținându-l de-asupra unei baleute sau covățele, toarnă de-asupra lui apă rece.* MARIAN, NA. 53. *La moașa o vănuță, sau o covățică, numită altmintrelea și albie...* id. ib. *Un Neamț... strângea pietre de pe Râul-Doamnei, pe cari le punea în niște covețele.* RĂDULESCU-CODIN, M. N. 22. *Cine dracu-a mai văzut Iarbă verde sub poduț, Fete mari cu legănuț; Iarbă verde sub podele, Fete mari cu covețele!* (în ironie: „cu copil"). JARNÍK-BÂRSEANU, D. 444. *Am două covățele: Ziua's pline, noaptea-s goale* (= Opinca). GOROVEI, C. 259. | V e r b: **covăți** vb. IV[a] t r a n s. = a scobi (în formă de covată), a da unui lucru forma unei

covate. [Când se ară pământul cu acest fel de plug] *se covățește pământul la mijloc.* ECONOMIA, 20. | Adjective: **(în)covățit, -ă** = adâncit, săpat în forma unei covate. *În nisipul covățit al albiilor...* C. PETRESCU, R. M. 151. *De-a lungul capacului... care în cele mai multe părți e încovățit în forma coperișului de la casă, se face și o cruce albă.* MARIAN, Î. 237. *Leasa îi îngrădită din mlajă, la un capăt covățită și prinsă, ce-i face gurguiu ca la opincă.* ȘEZ. IV 117. *Spinare covățâtă* (= la cal, deșelată). DR. V 179; — **covătat, -ă** = adâncit în formă de covată. [*Cal*] *covătat la spinare.* DR. V 182; — **covătós, -oásă** = covătat, covățit. [Cal cu spinarea] *covătoasă.* DR. V 182. | Abstract (dela *covăți*) : **covățitúră (covățătură)** s. f. = depresiune mică [de teren], vâlcea mică în formă de covată, închisă la amândouă capetele. PORUCIC, T. E. 31, 195. | Nomen agentis: **covătár** s. m. = cel care face coveți; (cu abstractul) **covătăríe** s. f. = meșteșugul de a face coveți. H. XI 506.]

— Cuvânt care se găsește în cele mai multe limbi *balcanice* (cf. turc. *kovata, kuváta* „écuelle très creuse, terrine", alb. *govatë* „castron de lemn" DDRG., m.-gr. γάβαθον, γάβατα „écuelle, plat" n.-gr. și γαβάθα) provenind din lat. *gabata* (> fr. *jatte).* CIHAC, II 568.

COVĂTÁR s. m.
COVĂTĂRÍE s. f.
COVĂȚÁTĂ adj
COVĂȚEÁ s. f.
COVĂȚÉCĂ s. f.
COVĂȚÍ vb. IV[a] trans.
COVĂȚÍCĂ s. f.
COVĂȚITÚRĂ s. f.
COVĂTÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **covată.**

CÓVE s. f. v. **cohe.**

COVÉIU adj. și s. a. I. *Courbé.* II. 1° *Tournant; chemin en zigzag.* 2°. *Cachette.* — (Banat și Oltenia).

Adj. (Oltenia) Încovoiat, întors, cotit (VÂRCOL, V.).

II. Subst. 1°. (Olt., Banat) Cot, cotitură (com. N. IONESCU, Sișești-Mehedinți), locul unde un drum s. o apă ia altă direcție (com. ITTU, Făget-Banat); drum cotit (DENSUSIANU, Ț. H.); (numai la plur., în Olt.) serpentinele unei șosele (com. MURGOCIU), (Bucov.) linii curbe, încovoiate (com. A. TOMIAC, Straja); spec. (Îmbrăc., Olt.) zigzag, șarampoiu (la râuri, CIAUȘANU, GL.). Cf. coteiu.

2°. (Munt.) Ascunziș. *Are coveie la inimă* (= are gânduri ascunse). ION CR. V 374.

[Și: (ad 2°) **convéiu** s. a. = cotitură, cârmiș de drum. *Apucă pe poteacă... Când fu la un conveiu, d'odată să pomeni c'o halovină de urs* (Măidan, în Ban.) JAHRESB. III 233.]

— Raportul etimologic cu *încovoia* nu este limpede.

COVELTÍR s. a. v. **coviltir.**

COVÉRCĂ s. f.
COVERCÚȚĂ s. f.
} v. **covergă.**

COVÉRGĂ s. f. 1°. *Baguette recourbée.* 2°. *Cerceau sur lequel on tend la bâche.* 3°. *Bâche.* 4°. *Hutte de feuillage.* 5°. Instrument à filer.

1°. (Mold.) Nuia încovoiată. *Crâsnicul vine cu patru covergi* (glosat prin „bețe"), *Și-l bagi în apă și-l scoți cu pești* (Hârlești, în Roman). GRAIUL, 472.

2°. Spec. (Olt. Banat, la plur.) Cercurile de nuiele ce se pun la car s. căruță și peste care se așterne o rogojină s. o pătură, ca să formezi coviltirul; p. anal. sârmele care formează scheletul umbrelei. *Păcurarii..., sărarii... își fac poclit la carele lor, învălind covergile sau corciile,... cu rogojini.* PAMFILE, I. C. 285. *O umbrelă.. din care ieșeau covergile, țăpușele, ca niște pieptene.* ZAMFIRESCU (ap. DICȚ.)

3°. P. ext. (Olt. Banat) Adăpostul, acoperișul căruței, făcut dintr'un schelet de nuiele curbate, fixate de cărâmbi, peste care se întinde pătura, pânza s. rogojina care scutește interiorul de ploaie și vânt (H. XVIII 143, ANTIPA, P., com. ITTU. Brad, Arad), arneu, cobără, coviltir, ceapol, coș. *Vânători de dropii... pitulați în căruțele lor acoperite cu covergi de rogojină.* ODOBESCU, III 13. *Gospodarii de munte.... și cei ce fac drumuri lungi, pun covergi la car, adecă își fac un acoperiș de rogojină sau țoale sprijinite de semi-cercuri de nuiele.* PAMFILE, I. C. 139. || P. anal. Peșteră, grotă (GHEȚIE, R.-M.).

4°. (Olt., Munt și Transilv.) Șopron de frunză, umbrar (PONTBRIANT, POLIZU), colibă făcută din pari bătuți în pământ și cu acoperișul de nuiele acoperite cu frunză, cu paie (com. N. IONESCU, Sișești-Mehedinți), cu trestie s. coceni (CIAUȘANU, V.), servind ca ascunzătoare pentru vânători (în pădure) (COSTINESCU) s. ca adăpost de ploaie pândarilor (CIAUȘANU, V.) și ciobanilor (H. V. 280); șatră de coji de brad (LUNGIANU, CL. 222), baracă, colibă cu pereții de rogojină, de scânduri, de nuiele s. chiar de bârne netencuite, servind ca locuință lucrătorilor la pădure s. ciobanilor (H. IV 86, XIV 224); bordeiu de vară, făcut de-asupra pământului, surlă (PORUCIC, T. E. 470); p. ext. coșar, casă proastă (COSTINESCU). *Am petrecut șapte săptămâni la fum, în covergi de scânduri și rogojină.* GHICA, S. 521.

5°. (Mold.) Unealtă de tors (H. XII 147), nedefinită mai de aproape.

[Plur. *covérgi* și (rar) *-vérge* (ANTIPA, P. 754). | Și: **covércă** s. f. (ad 3°) = arneu (H. XVIII 143), coviltir (CIAUȘANU, V.). *Pe coverca de piele ploaia picură monoton.* PETRESCU, S. 78; (ad 4°) = colibă mică făcută din pari bătuți în pământ. acoperită cu frunză sau cu paie (N. IONESCU, Sișești-Mehedinți), colibă acoperită cu trestie (coceni) pentru pândari (CIAUȘANU, V.), locuința ciobanului s. porcarului, în care se scutește de ploaie (H. V 320, XVI 22, 47, XVII 95). *În partea de sus* [a viei] *e coverca.* PLOPȘOR, C. 95. *Făcuiu focul sub covercă, Mă culcaiu pe lângă foc.* MAT. FOLC. 515; — **covírcă** s. f. = colibă în care ciobanul își păstrează necesarele H. XIV 224. | Diminutiv: **covergúță** (PONTBRIANT) și **covercúță** s. f. *Se vedea o covercuță pentru lăcuința sa.* GORJAN, H. IV 120.].

— Din bulg. **kúverki** „nuiele pe care se întinde pânza coviltirului", **kovérka** „coviltir".

COVERGÚȚĂ s. f. v. **covergă.**

COVÉRTĂ s. f. *Enveloppe.* — (Germanism, în Transilv.) Plic de scrisoare ALEXI, IZ. V 2-3.

— *N.* din germ. **C(o)uvert** (< fr. *couvert).*

COVÉRTĂ s. f. (Mar.) *Pont* (d'un navire). — Podul corăbiei (DRĂGHICI, R. 7), puntea vasului plutitor (COSTINESCU). *Matrozii... înși-*

raţi... pe coverta corabiei. ODOBESCU, III 256. *De mari ce erau talazurile, nimic nu mai rămăsese bun pe covertă.* DUNĂREANU, CH. 109.

— *N.* din it. **coverta,** probabil prin mijlocire neo-greacă (κουβέρτα).

COVÉRTĂ s. f. (Mar.) v. **corvetă.**

COVEŢEÁ s. f. } v. **covată.**
COVEŢÍCĂ s. f. }

CÓVILIŢĂ s. f. v. **cobiliţă.**

COVILTÍR s. a. 1°. *Capote* (d'une voiture). 2°. *Couverture.* 3°. *Toit.* 4°. *Bâche.*

1°. Acoperişul căruţei (cf. H. II, 29, XI 350), constând dintr'un schelet de nuiele (de anin) curbate, fixat de carâmbi (H. II 29), peste care se întinde pătura, pânza groasă sau rogojina, care apără de ploaie căruţa ţărănească (RĂDULESCU-CODIN, î. 338, DDRF.), când sătenii pleacă cu marfă la cale lungă; p. anal. coperişul diligenţei; p. ext. burduf, coş (la trăsură), ceahol, cutubă. *A uns locul bine pre din lăuntru, cu covâltir cu tot.* BARAC, T. 61. *O cărucioară de ţară, fără coveltir.* FILIMON, C. II 631. *Un chervan mare mocănesc, plin până în coviltir de sipeturi.* ODOBESCU, I, 95. *D'asupra carelor pun coviltiru'nvelit cu ţol de lână ori de cânepă.* JIPESCU, O. 159. *Pană, cum era înalt, ajută piticului Mihai vizitiul, punând geamantanele de-a-dreptul sus pe coviltir.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 223. *Ridică coviltirul, Vasile! e rece de cu seară.* AGÂRBICEANU, L. T. 332. | Fig. *Cerul... acopere ca un coviltir arginţuit, rotunda arie a pământului.* DELAVRANCEA, S. 170.

2°. P. ext. Acoperemânt (de pânză sau de şindrilă) care apără de ploaie şi ţine umbră. *După aceea pleacă şi vizirul cu Muftiul şi, intrând amândoi în caicul Vizirului, care este cu covâltir..., se suie amândoi sus.* ARHIVA R. II, 20. *Casele domneşti... purtând pe d'asupra lor un coviltir cu cerdac nalt şi întins, un adevărat munte de şindrilă.* ODOBESCU, I, 126.

3°. P. anal. (Mehedinţi) Vârful casei. H. IX, 83.

4°. Spec. Ţolul coviltirului (1°), pătură (DAMÉ, T., L. ŞĂINEANU, D. U.). *Celălalt Muscal s'a culcat într'o căruţă încovâltirită... şi s'a băgat sub covâltir.* RĂDULESCU-CODIN, î. 301.

[Plur. *-tire,* rar *-tiruri* (POLIZU). | Şi: **covâltír** (RĂDULESCU-CODIN, î. 338, BARAC, T. 61, H. IX 83, DAMÉ, T.), **coveltír** (POLIZU, TDRG. FILIMON, C. II 631, **covultír** s. a. (PONTBRIANT, COSTINESCU) (cu plur. *-re).* | Adjective: (glumeţ) **covâltíros, -oâsă,** adj. = coroiat, adus, aquilin (despre ciocul unei păsări) (TDRG.). *Cu ciocul covâltiros, Cu coada iataganos.* MARIAN, O. II, 34; — **(în)covâltirít, -ă** = cu covîltir. *Căruţă încovâltirită.* RĂDULESCU-CODIN, î. 301].

— Probabil, cum presupunea L. Şăineanu, din fr. *couverture,* prin mijlocirea unei limbi slave sau cu pronunţare populară deformată (poate, prin apropiere de *covergă).*

COVÍRCĂ s. f. v. **covergă.**

COVÍŢ interj. Interjection imitant le grognement du cochon. — (Mold., Bucov., adesea repetat) Interjecţie onomatopeică imitând ţipătul porcului (s. mai ales al purcelului (TDRG., DR. II 114), guic! guiţ! *Vai, săracu, bălăel... Cum l-o pârlit pe spinare... De strigă în gura mare: Coviţ, coviţ, rău mă doare.* ALECSANDRI, T. 898. *Umblă rusu'* [= porcul]: *prin răchiţi Şi rusca* [= scroafa] *coviţi, coviţi!* ŞEZ. III 125. [Şi: **cuvíţ!** interj. (com. AR. TOMIAC, Straja). | Verb: **coviţà** I^a (com. S. FL. MARIAN, PAMFILE, C. 11, HERZ.-GHER. M. IV 243, H. X 4, 76); **cuviţà** vb. I^a (com. AR. TOMIAC, Straja); **coviţì** IV^a (com. S. FL. MARIAN, H. I 22, IV 143, X 538), **cuviţì** IV^a (H. VI 8); **coviţăì** IV^a (H. X 141, PAMFILE, C.), **coviţâì** IV^a (H. XVI 132), **coviţeì** IV^a (DR. II 114); **coviţălì** IV^a = a guiţa. *Şi, deodată, se auzea coviţând... Unul zicea... „A furat purcica lui Berbeliţă".* M. SADOVEANU, SĂM. III 182. *O mulţime de glasuri... unele miorlăiau ca mâţa, altele coviţau ca porcul.* CREANGĂ, P. 302. [Scroafa] *fuge coviţând.* ŞEZ. IV 121. *S'a tot dus grohotind şi coviţălind, până a ajuns în pădure.* RETEGANUL, ap. CADE. *Un purcel coviţăe în tindă.* VLAHUŢĂ, CL. 113. [Porcii] *vor coviţăi.* PAMFILE, VĂZD. 7. | Abstracte: **coviţâre (coviţâíre)** etc. s. f., **coviţât (coviţâit** etc.) s. a., **coviţăitúră** s. f. *De departe se auzeau coviţăituri ascuţite... şi gemete pline de groază.* N. REV. R. III 410.]

— Onomatopee, care se găseşte şi la Ruteni (**kovičaty** BALKAN ARCHIV I 162, cf. guiţă, viţăi.

COVIŢÀ vb. I^a
COVIŢĂÍ vb. IV^a
COVIŢĂÍ
COVIŢĂITÚRĂ s. f. } v. **coviţ.**
COVIŢEÍ vb. IV^a
COVIŢÍ

COVOIÁT, -Ă adj. v. **încovoiă.**

COVÓR s. a. *Tapis.* — (Propriu) Ţesătura groasă de lână, de origine streină (mai ales orientală), cu figuri şi desene de diferite colori, care se aşterne pe podea, se atârnă pe pereţi, s. cu care se acopere masa, patul, şeaua (LB.); p. ext. ţesătura ţărănească indigenă (H. II 81, IV 56), făcută după izvod (model), la războiu (H. II 31), dar nu cu suveica, ci cu păpuşe s. cu fire de lână de diferite colori, reproducând figuri (mai ales geometrice) sau linii(covor ţesut în praguri) mai rar oameni, animale, plante stilizate (cf. PAMFILE, I. C. 293-304), scoarţă (H. I 422), velinţă (COSTINESCU), zăvastă. *Kovor* = tapis. ANON. CAR. *În divanul mic, se aştern de copii din casă covoare.* LET. III 314/$_{10}$. *...6 covoare algimeşti.* URICARIUL, XVI 202. *Aşternură covoară.* ALEXANDRIA, 160. *Covoară cu fir cusute.* BARAC, A. 10. *Apartamentele... se aşternură pe jos cu covoare.* C. NEGRUZZI I 73. *Covor de Ispahan ce saltă sub picior.* ALECSANDRI, P. I 148. *Calcă... pe covoare.* CREANGĂ, P. 83. *O masă mare, cu un covor scump.* ISPIRESCU, L. 50. *Cort de covor, Un cort mare şi rotat.* ALECSANDRI, P. P. 77. | Fig. (despre o întindere de pământ acoperită cu iarbă verde, cu frunză groasă căzută s. cu vegetaţii de colori variate, care, privită de la distanţă, se aseamănă cu un covor). *Mergeam... Pe-un covor de frunze, pe cărări pierdute.* ALECSANDRI, P. I 126. *Să sbor pe-a câmpiei verdele covor.* I. NEGRUZZI, VI 533. *Ca pe-un uriaş covor, Vede ţară lângă ţară şi popor lângă popor.* EMINESCU, P. 236. *Drumul tot era covor de flori de Maiu.* COŞBUC, B. 19. *Pe pământ ce-i aşternut? Covor verde de mătasă.* GCR. II 300.| *Covorul cel vesel al vieţii* (= amintirile plăcute). I. NEGRUZZI, IV 463. [Plur. *-voare* URICARIUL XI 249/$_{22}$ şi (învechit şi pop.) *-voară,* ib. XXI 368/$_{25}$. | Diminutiv: **covoráş** s. a., (mai rar) **covorél**

s. a. (COSTINESCU) = covor mic dinaintea unui pat, biurou, etc. *Pe covoraşul din faţa patului.* I. TEODOREANU, M. II 59. | Adjective (rare): **covorît, -ă** şi **covorât, -ă** = acoperit, îmbrăcat cu s. în covoare. *Comis-mare leagăn ş'are, Leagănul de arginţel, Cu covoare covorît, Cu plocate stoborît.* TEODORESCU, P. P. 22. *Clădirile... poleite şi covorate ale oraşului.* JIPESCU, ap. TDRG.].

— Din bulg. **kovorŭ** (rus. *kovjórŭ*, rar *kovór*), idem. — Cf. încovora.

COVORÁŞ s. a.
COVORÁT, -Ă
COVORÉL s. a.
COVORÎT, -A adj.
} v. **covor.**

COVRÁC s. a. v. **covru.**

COVRÁC s. m. v. **covrag.**

COVRÁG s. m. 1°. *Tige de maïs.* 2°. *Tige* (des cucurbitacés). 3°. *Bois mort.* 4°. *Centaurea austriaca.*

1°. (Olt.) Tulpina, coceanul porumbului (DAMÉ, T. 63, ION CR. IV 219, H. XI, 5), firul de porumb crescut singuratic dintr'un cuib (CONV. LIT. LIV 166, A. O. VII 157); firul de porumb când nu este încă deplin desvoltat, când se poate frânge repede (şi n'a dat încă în galben) (ION CR. IV 221), strujean, tuljean, hluj, hlujan, lujer, turjan, tuleu (tulean, tuhlean, tulanaş, dulean), hulúgi, bălii, motoloşi, vĕgii, jipi, paiu de cucuruz (PAMFILE, A. 87).

2°. P. ext. (Olt. şi Sud-vestul Transilv.) Curmeiul s. viţele de curcubetă, de bostan (VICIU, GL.) s. de pepene, după ce s'au întins (PAMFILE, J. III, cf. şi ib., A. 180).

3°. (Transilv.) Ramuri uscate ce cad din arbori (VICIU, GL.), vreascuri, uscături. *Am fost la pădure şi am adus o crosnie de covragi* (Bran). VICIU, GL.

4°. (Bot.), (Transilv.) Plantă *(Centaurea austriaca*, BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 51) care creşte în grâu (PAŞCA, GL.); buruiană înaltă, ca de 1½-2 m., cu flori violete, frunze lungăreţe, aspre, adânc dinţate. Femeile o folosesc la ciuruiala de uns perini (VICIU, GL.).

[Şi: (Olt.) **covrác** s. m. = fir de porumb dintr'un cuib (Oltenia). CONV. LIT. LXIV, 166, A. O. VII 157; — **covreág** s. m. = firul de porumb care rămâne după ce i s'au mâncat frunzele de către vite (Teleorman).]

— Cf. sârb. *kovrag* „tufiş".

COVREÁG s. m. v. **covrag.**

COVRÍG s. m. 1°. *Craquelin* (rond). *En rond. Maigre.* 2°. *Nœud double.*

1°. (Cul.) Aluat de făină de grâu copt în forma unor cercuri (une-ori împletite) de grosimea degetului şi presărate une-ori cu sare, cu susan s. cu chimen; cf. colac. („Covrigii" sânt, de obiceiu, „de târg", se fac şi se vând de brutari; „colacii" sânt „de casă"). Covrigii se împart colindătorilor la Crăciun s. copiilor la pomeni (PAMFILE, CRĂC. 12) (cf. LB., POLIZU, etc.) *Covrigŭ de pâine* (gr. κολλυρίδα). BIBLIA (1688) 224. *Chipelu şi covrigi...* (ca. 1700). IORGA, S. D. XII 83. *...7 covrigi sărăţi* (ca. 1800). ib. 130. *Plăcintarul... striga...: La covrigi!* C. NEGRUZZI, II 185/20. *Veneam acasă, cu sânul încărcat de covrigi, mere turture... din pomul mortului.* CREANGĂ, A. 14/20. *Muşcă râzând dintr'un covrig cu susan.* I. TEODOREANU, M. II 147. *Ulcele nouă... acoperite cu un colăcel sau covrig şi o lumină de ceară.* PAMFILE, S. T. 50. *Se va îngriji de colacii... de casă..., de şiragul de covrigi de târg.* PAMFILE. CRC. 40. *Dă-mi un covrig, că mor de frig.* TEODORESCU, P. P. 12. *Fă colaci Mari de doi saci... Şi-un covrig De un mertic Pentru cumnăţel mai mic.* ALECSANDRI, P. P. 97. *S'o dus la o dugheană şi a cumpărat covrigi.* ŞEZ. II 155. *Mă ţine cu pomene, Cu covrigi de la calici. Şi colaci dela săraci.* Ib. III 59. *Când umblau cânii cu covrigi în coadă* = în vremuri de belşug. PANN, P. V. I 135, ZANNE, P. I 379, cf. IV 53. *A scoate s. a ieşi, a ajunge, a rămânea la covrigi* = în sapă de lemn, a sărăci. ZANNE, P. III 535, CIAUŞANU, V. (subt coadă). *Şi străinii să trăiască, şi las' pe dânşii, că ne scot ei la covrigi!* CREANGĂ, A. 154. **A (se) face covrig** = a (se) încovriga, a se încolăci, a (se) încovoia şi zgârci ca un covrig (de frig), a (se) cocârla, cf. a se face leucă, obadă, cocârlă. *Fierul se încovăia, de se făcea covrig.* ISPIRESCU, L. 21. || Adverbial. Încârligat, în formă de covrig; slab, uscat (ca un covrig). ZANNE, P. III 535. *Stau nişte dulăi, cât viţeii de mari, culcaţi covrig. S'a uscat covrig* = foarte mult. COSTINESCU. *E covrig, de slabă.* JIPESCU, apŭ. TDRG.

2°. (Mar.) Nod dublu. DDRF.

[Diminutive: **covrigáş** s. m. LB.; — **covrigél** s. m. LB.; — **covrigúţ** s. m. LB. | Nomen agentis: **covrigár** s. m. = cel care face s. vinde covrigi, simigiu (COSTINESCU); p. ext. brutar (PĂCALĂ, M. R. 315); calic (poreclă dată orăşenilor care n'au ce să mănânce decât covrigi. MARIAN, HERZ.-GHER., M. IV 243), om leneş (com. A. TOMIAC, Straja). *Am dat tot la Heţ Mihail Martin, covrigariu, pentru jăble* (= jimble]... (ca. 1782). IORGA, ST. XII 102; — **covrigíu** s. m. *Covrigiul se uita cu ochii lui de flăcăiandru la această goană.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 866. *Covrigiul îi ceru banul, pe care Cazacu n'avea de unde să i-l dea.* id. LUC. VI 451. | Abstract-local: **covrigărie** s. f. = simigerie (POLIZU). | Verbe: **covrigà** vb. (pers. I (mă) *covrig* HERZ.-GHER. M. IV 243 şi mă *covrighez* BARCIANU) = încovrigà LB.; — **covrigí** vb. refl. IV^a = a se face (s. a se încolăci ca un) covrig, a se aduce, a se face leucă, a se cocârla; a se ghemui (în jurul unui foc). *Ne-am covrigit împrejurul focului.* CREANGĂ, A. 31; (cu part.-adjectivele) **covrigát, -ă** (LB.) şi **covrigit, -ă** = încovrigat, încovoiat, ghemuit. *Insect[ă] cu picioarele covrigite...* MARIAN, INS. 309; (şi cu abstractul: **covrigătúră** s. f. (plur. *-uri*) = cerc, roată, încovoială. LB. | Alt verb: **covrigăní** vb. IV^a = a ronţăi ca pe un covrig. *Un şoarece murguleţ. Într'un vârf de ruguleţ. Rug rupe. rug mănâncă, Rug covrigăneşte.* MAT. FOLC. 1204].

— Din bulg. s. v.-rus. **kovrigŭ**, idem. Cf. încovriga.

COVRIGÁ vb. I(a)
COVRIGĂNÍ vb. IV^a
COVRIGÁR s. m.
COVRIGĂRÍE s. f.
COVRIGÁŞ s. m.
COVRIGĂTÚRĂ s. f.
COVRIGÉL s. m.
COVRIGÍ vb. IV^a
COVRIGÍU s. m.
COVRIGÚŢ s. m.
} v. **covrig.**

COVRÍT, -Á adj. *Couché en rond.* — Încârligat (împrejurul hornului ori al focului. ŞEZ. II 225/1. — Derivat din **covcu.** — Cf. c o v r i g, î n c o v r i g a t.

CÓVRU s. a. 1°. *Terrier, gîte, liteau.* 2°. Petite *dépression* en terrain plat. — (Mold. şi Transilv. de nord).

1°. Vizuină, gaură făcută în pământ (BUGNARIU, NĂS.), bârlog s. cotlon, servind de culcuş animalelor sălbatice (LM., JAHRESBER. V.) şi în special iepurelui şi (şi) cânelui (ŞEZ. II 225); locuinţă primitivă (într'o peşteră, grotă, vizunie) de oameni care trăesc în sălbăticie. *Un prieten împlântasă un migdal lângă covrul lui, şi preste o vreme se face copaciu de-l umbrea.* DOSOFTEIU, V. S. 80/12, cf. 326 /12. *Văzuiu un fel de covru de sălbatici.* SADOVEANU, I. A. 87. *Într'un covru scurmat în pământ, între frunze şi păiuş, sta un iepure roşcat,* id, SĂM. VI 334.

2°. P. a n a l. (Topogr.) Depresiune mică, rotunjită, aflată într'un câmp plan, fără scurgere; vâlcea ce aminteşte culcuşul unui lup. (PORUCIC, T. E. 31), c r o v.

[Plur. *covruri.* | D i m i n u t i v: **covrác** s. a. = (Mold.) râpă, albia unui râu cu maluri nalte şi cu coturi foarte pronunţate H. X 353].

— Probabil acelaşi cuvânt ca oltenescul *crov,* dar împrumutat din rus. **krovŭ** «coperiş, adăpost» (din *krytĭ* «a ascunde»).

COVULTÍR s. a. v. **coviltir.**

COX s. a. sing. (Comerţ) *Coke.* — Partea rămasă din cărbunii de piatră, după extragerea gazului de iluminat, dând un combustibil care arde fără fum şi fără miros. [Scris şi **cocs** şi **coks**].

— *N.* din germ. **Koks** (< engl. *coke),* idem.

COXÁL, -Á adj. (Anat.) *Coxal.* — Care ţine de coapsă, de şold. *Os coxal.*

— *N.* după fr. — Cf. c o a p s ă.

COXALGÍE s. f. (Patol.) *Coxalgie.* — Boală (de obiceiu de natură tuberculoasă) a osului coxal, mai ales la copii.

— *N.* după fr. (compus din lat. *coxa* «coapsă» şi gr. ἄλγος „durere").

COZ s. m. 1°. *Atout.* 2°. *Bijou* (en parlant d'une jolie femme). *Extrêmement, très* (belle). — (Mold. şi Bucov.; învechit şi pop.)

1°. S u b s t. (La jocul de cărţi) Atu (COSTINESCU), coloare care bate pe toate celelalte (HERZ.-GHER., M. IV 243), m a s l ă b ă t ă t o a r e (STAMATI). *Au să joace cărţile pe capete, şi al dumitale e coz.* I. NEGRUZZI, V 443. *Cu mâna plină de cozi, cine nu ştie să se joace?* = omul cu stare bună, trăieşte bine. ZANNE, P. IV 317.

2°. F i g. Odor, ceva rar, raritate. *Era un coz de femeie.* V. A. URECHIĂ, ap. TDRG. *Îşi alese o femeiuşcă coz de frumoasă.* PAMFILE, S. T. 92. || (Din asemenea construcţii) A t r i b u t i v (despre femei frumoase) Extrem, foarte, din cale afară, de n'are pereche, lucru s. minune mare, foc (de frumoasă). *Îs mândruliţe* [fetele] *coz!* ALECSANDRI, T. 665. *Serdarul îi însurat c'o nevăstuică... coz!* ib. 740. *S'a făcut frumoasă coz.* N. XENOPOL, ap. ŞIO.

— Din turc. **koz** (n.-gr. κόζι) «atu». (Pentru sensul 2°, cf. şi rut. *kozir-garnij* «minunat de frumos»).

COZÁC s. m. *Cosaque.* — (Maramureş) Cazac. PAPAHAGI, M. 155.

— Din ung. **kozák,** idem.

COZÁC s. m. 1°. Sorte de poisson. 2°. Sorte de champignon.

1°. (Iht.; Mold.) Un peşte (H. II 61), nedefinit mai de aproape.

2°. (Bot.) Buretele numit p i t o a n c ă şi m ă n d a r c ă de stejeriş (Maramureş) Com. ITTU.

— Poate, acelaşi cuvânt cu *cozac*[1].

COZÁCE s. f. plur. (Patol.) *Rougeole.* — (Sârbism; în Transilv. de Sud-vest şi Ban.) Bube, vărsat (DENSUSIANU, Ţ. H. 57, VICIU, GL.), pojar (Timişoara, com. A. COSMA). [Şi: **cozáci** p. m. plur. (VICIU, GL.) | V e r b: **cozăceà** vb. I[a] = a căpăta bube, vărsat. DENSUSIANU, Ţ. H. 57].

— Din sârb. **kozice,** idem.

COZĂCEÁ vb. I[a]
COZÁCI s. m. plur. (Patol.) } v. **cozace.**

COZÁNZEÁNA s. f. art. (Mitol. pop.) v. **Cosânzeana.**

COZÍMŢI s. plur. (Entom.) Sorte d'abeilles. — (N.-Transilv.) Un soiu de albine sprintene şi cu o înţepătură foarte dureroasă (PAŞCA, GL.).

COZLÉTE s. m. *Queue* de la grappe du raisin.— (Haţeg) Cotorul, coada mică de la struguri. POPOVICI, R. D. 164.

COZM- v. **cosm-.**

COZONÁC s. m. (Cul.) *Grande brioche.* — (În Ţara veche) *Cozonacul* se face — mai ales de sărbătorile Paştelor — din aluat dospit de făină de grâu fină, frământată cu unt, cu lapte amestecat cu zahăr şi gălbenuş de ouă, la care se mai adaugă uneori şi stafide şi care se coace în diferite „forme"; aluatul se unge pe de-asupra cu albuş de ou, înainte de a fi pus la copt, (în Transilvania) c o l a c. *Văzu cozonaci şi ouă roşii.* CONTEMPORANUL I 716. *Se pun jur împrejurul mesei ...cozonaci.* MARIAN, NA. 499, cf. 655. *Cozonacii se fac din acelaşi aluat ca pasca.* ŞEZ. VII 34. *Şofranul... se foloseşte la îngălbenirea cozonacilor.* PAMFILE, I. C. 249.

[Şi: **cuzunác** s. m. PONTBRIANT].

— Ca şi bulg. *kuzunák* „pain de Pâques" (Markovŭ), pare a deriva, după cum presupune PONTBRIANT, din n.-grec. κουδουνάκι „clochette", din cauza formei unui clopot răsturnat pe care o are adesea cozonacul copt, după forma în care se coace.

COZONDRÁCI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. **cozondroace.**

COZONDROÁCE s. f. plur. (Îmbrăc.) *Bretelles.*— (Germanism pătruns în popor) Bretele; cf. b r ă c i n a r, b r ă c i r e. [Şi: **cozondróci, (cosondróci** DDRF.) s. m. plur. | Singularele *cozondroacă* şi *cozondroc* se aud mai rar].

— Din germ. **Hosenträger,** idem (şi modelat după *androc,* tot de origine germană).

COZORÓC s. a. (Îmbrăc.) *Visière* — Partea dinnainte a chipiului s. a şepcii (făcută dintr'o făşie de carton îmbrăcat în stofă s. în piele) care umbreşte fruntea şi ochii (LM., POLIZU, etc.); s p e c. (în armura medievală) partea coifului de metal, care se putea ridica şi lăsa (şi pe unde se putea vedea şi respira (ŞĂINEANU, D. U.). *Nişte şepci de acelaşi postav, fără cozoroc.* I. NEGRUZZI, I 143. *În cap, o şapcă de plisă neagră cu cozoroc*

de piele, cum sânt șepcile birjerești. CARAGIALE, M. 71. *Cozorocul capelei într'o parte, spre-o ureche.* SADOVEANU, P. S. 76. *Lovind cu podul palmei în cozoroc, își aruncă jos chipiul.* I. TEODOREANU, M. II 15. *O caschetă de jocheu fără cozoroc.* C. PETRESCU, C. V. 46. [Plur. *-roace*].

— Din rus. **kozyrjokŭ,** idem.

CR ! interj. v. **cârâi** și **cra !**

CRA ! interj. Interjecție onomatopeică, care imită : 1°. strigătul corbului s. al cioarei (DDRF.). *Cioara...decât cra! cra! nimic nu mai știe.* ZANNE, P. I 416 (cf. DR. IV 883).

2°. Sunetul produs de un obiect care crapă, c r a c. COSTINESCU.

[Și: **cr!** interj. ad 1°. ZANNE P. I 416].

— Onomatopee. Cf. c â r, c r a c.

CRAB s. m. (Zool.). *Crabe.* — Crustaceu *(Carcinus moenas)* cu zece picioare (dintre care cele două dinainte în formă de foarfeci), care trăește la coastele mării și a cărui carne se mănâncă. *Peștele proaspăt și sărat, stacojii și crabii, sânt un mare ajutor la hrana locuitorilor.* GHICA, S. 550. *Copii, coborînd în cârduri, îi întreabă din depărtare, dacă au prins raci, crabi și stele de mare.* DELAVRANCEA, S. 65; cf. C. PETRESCU, Î. II 261.

— *N.* din fr.

CRÁBĂ s. f. (Bot.) Sorte d'herbe. — (Transilv.) [O fel de iarbă cu foi lungi înguste și multe dintr'o rădăcină, crescând numai prin păduri și rămânând iarna verde, cf. s c r a d ă, s c r e a d ă (com. ITTU).

CRĂBIREÁSĂ s. f. v. **craiu.**

CRAC ! interj.

1°. Interjecție onomatopeică imitând sunetul produs de un obiect când crapă, plesnește s. se ciocnește cu altul (ȘĂINEANU, D. U.).

2°. Exprimă picarea s. ivirea neașteptată a cuiva s. a unui lucru. *Ești om teafăr... Și de-odată ți-iese crac! Un puiu, puișor de drac.* ALECSANDRI, T. 145.

[D e r i v a t e: (neîntrebuințat; format după fr. *craquer?*) **crăcăi** vb. intrans. IV^a = (despre mobile de lemn) a trosni, a crăpa (PONTBRIANT). | A b s t r a c t: **crácăt** s. a. = orăcăitul, cântecul broaștelor. *Cântecul cucilor... cracătul broaștelor.* PAMFILE, CRC. 153 (Poate, tipărit greșit pentru *oracăt).*

— Onomatopee. Cf. c r a.

CRAC s. m. I. 1°. *Jambe.* 2°. *Jambe* (du pantalon). 3°. *Branche* (du compas). 4°. *Bras, montant, branche...* 5°. *Rameau.* 6°. *Ramification, pied de montagne.* 7°. *Bras* (d'une rivière).

(În toate accepțiunile, mai popular-vulgar decât „picior", „braț" s. alt termen corespunzător).

1°. (La om) Fiecare din cele două picioare (gambe) în toată lungimea lor când omul stă cu ele desfăcute („crăcite", „răsc(r)ăcărate") (în bătaie de joc s. cu sens vulgar) picior (com. POPOVICI; HERZ.-GHER., M. IV 244; V. LAZAR: „la plural"), g i o n a t. *Krak* = armus. ANON. CAR. # *Între craci* = germ. zwischen den Beinen. HERZ.-GHER., M. IV 244, cf. ZANNE IV 692. *Lung în craci, bun de vaci,* se zice în bătaie de joc celor înalți și nepotriviți la nici o treabă. ZANNE, P. II 92. *Îți stă înainte cu cracii, Ca ursu'n spinarea vacii,* se zice despre cei obraznici. ib. | P. a n a l. (despre urs) **În doi craci** = (în opoziție cu „în patru labe") = ridicat în două picioare și în poziție crăcită. *Bico te-oiu lua, Eu când oiu vedea Ursul în doi craci, Văcar după vaci.* TEODORESCU, P. P. 334.

2°. P. e x t. Fiecare din cele două părți ale pantalonilor (izmenelor, cioarecilor) care acopere picioarele omului. [Izmenele] *au tur, craci și veacă.* BREBENEL, GR. P. *O bucată de mămăligă învălită în cracu' ceal de ismană.* ION CR. III 56.

3°. P. a n a l. Fiecare din cele două părți ale unui instrument care se poate desface ca cele două picioare ale omului. *Cracii cleștelor, ai compasului, ai pasului* (PAMFILE, I. C. 162).

4°. P. e x t. Fiecare din cele două brațe ale unui obiect bifurcat. *Cracii furcii* = ț e p e l e s. c o a r n e l e furcii. COSTINESCU. *Cracii scoabei* = cei doi c o l ț i s. c o p i l i ai scoabei. DAMÉ, T. 115, PAMFILE, I. C. 123. *Cracii ferăstrăului* = cele două b r a ț e s. m â n e r e ale ferăstrăului. CADE. *Cracii roatei:* care sfărâmau oasele celor condamnați să fie rupți pe roată. *Răcnetele lui de durere se năbușiră numai atunci când un crac de fier al roatei îi străpunse pieptul.* ODOBESCU, III 544. *Cracii căruții* = cele două f ă l c i s. f ă l c e l e ale furcii (gruiului, piscului) de dinainte s. cele două l i ș i ț e (f u r c u l i ț e, g e m ă n ă r i, c i o r o b ă r i ț e) ale dricului dinapoi. PAMFILE, I. C. 133, cf. DAMÉ, T. 9, H II 88, 146, XVIII 306. *Cracii plugului, înțepeniți între osie și pod.* BREBENEL, GR. P. *Cracii hățurilor* = părțile (curelele) care unesc cei doi câmpi cu zăbalele de la căpețele. Com. FURTUNĂ. *Cracul* s. *cracii războiului (de țesut)* (H. XII 140) = butuc, drug, fofează, grindeiu, lemn, plas, talpă, tălpeț. DAMÉ, T. 134, PAMFILE, I. C. 271. *Cracii răschitorului* DAMÉ, T. 140. *Ac cu craci* = ac de păr, ingliță. DDRF. | (Transilvania) F u r c a, crăcana fântânii. Com. ITTU. | (Transilv.) C â r l i g u l care se pune la mijlocul sterilor ca legătură între pari (Gârbău-Cojocna) Com. ITTU. | (Transilv.) P r e p e l e a g pentru uscat fânul (Țaga-Solnoc-Dob.). Com. ITTU, cf. VICIU, GL.

5°. (La copaci) Ramura (c l o a m b a LB.), c r a c a ce se desparte de alta cu care împreună formează un fel de furcă (COSTINESCU). *Părțile copacilor sânt: rădăcină, trup, c r ă c i, poale, c r a c i, vârf.* H. II 26. *A tăiat un crac de pom uscat.* ȘEZ. II 51/$_{30}$. | S p e c. (Silv.) *Crac lacom* = ramurile arborilor crescute din mugurii dorminzi, după ce a ajuns arborele la lumină (com. ITTU). || (Bucov. și Mold., prin confuzie cu *cracă* s. după rut. *krak* „trunchiu de copac") Ramură (indiferent de forma ei), creangă mai groasă (Com. A. TOMIAC). *Se ia un crac verde... dintr'un pom roditor.* MARIAN, Î 165. *Am un copaciu cu doisprezece craci și în tot cracul câte 4 cuiburi și'n tot cuibul câte 7 ouă* (= anul, luna, săptămânile). GCR. II 369.

6°. (Top.) Ramificație de dealuri (com. ITTU din Rușava, Banat), picior de deal (ib.) s. de munte (H. XVIII 137, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.), ramură scurtă de deal s. de vale (PORUCIC, T. E. 470). *Hotarul... suie pe cracul muntelui Cupanu.* IONESCU, M. 37. *Un crac de munte se desbină cu pornire.* C. NEGRUZZI, II 6. *Pe ceal crac de munte...* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 66. *Lăcășteul... era peste coama cracului de munte.* PLOPȘOR, C. 60.

7°. (Top.) Brațul lateral al unui râu, v i r o a g ă (ANTIPA, P.), limbă de apă care se prelungește dintr'un lac; afluent (Com. A. TOMIAC). *Apucă pe cracul pârâului* (a. 1792). URICARIUL IV 277. *Se despărțiră și ei amândoi, după cracii pârâului.* BELDIMAN, N. P. II 66, cf. 118. | S p e c. *Crac cu apă moartă* = care și-a pierdut legătura cu brațul principal. ANTIPA P.

8°. Când se joacă copiii primăvara de-a guia, adică cu un băț cam de 60-70 cm. lungime, aruncă un alt băț de vre-o 15-20 cm., la mijloc mai gros iar la capete cioplit mai subțire. Acest băț mai scurt (guia) e aruncat cu bățul mai lung la o depărtare oarecâre și după aceea bățul lung e așezat pe pământ, ca copilul din partea contrarie să-l lovească cu bățul cel scurt. Când pune bățul cel lung la pământ, zice: **crac-morac** peste bătălău. Zagra, Năsăud. Com. V. CORBUL.

[Plur. *craci* și (rar) *crachi* (de clește) PAMFILE, I. C. 117. | Diminutive: (Bot., Transilvania) **crăcel de domn** (?) = pătrăgina, pătlagina îngustă: *Plantago lanceolata.* PĂCALĂ, M. R. 18; **crăcéle** (?) = *Cerastium cerastoides.* Ib. 19; — (Olt.; ad 1°) **crăcúiu** s. a. = ciortan (cioltan), picior de găină (BOCEANU, GL., H. IX 88, 90), copan; — (ad 5°) **crăcușór** s. m. LM. *Ochește-ți și vr'un crăcușor, știi, potrivit, să nu se rupă tocmai la dică.* CONTEMPORANUL VI, vol. II 100. *Pom înaurit... Cu doisprezece crăcușori.* GOROVEI, C. 13; — **crăcúț** s. m. LB.; — **crăciór** s. a. (pronunțat *-ci-or;* în poezia pop. în sens desmierdător) = picioruș. *Crăcioare-mi frânge, Trupioara-mi plânge.* MAT. FOLC. 341. | Augmentativ: **crăcóiu** s. a. = crac mare. DR. V 179. | Adjectiv: **crăcoș, -ă** = crăcănat. *Umblă cracoș de picioare.* RETEGANUL, P. II 78/32. *Cal cu picioare cracoșe* (jud. Turda) CALUL 293; — (din *crăcoiu)* **crăcoiát** (dial. *crăcoiét),* **-ă** „cu picioarele cârne înlăuntru"; se mai zice despre coarnele furcii (furcoiului)... dacă stau departe de olaltă. *Cerb sau țap cu coarne mari crăcoiate.* DR. V 179. | Din aceeași familie: **crăchiță** s. f. = par lung și subțire, crăpat la un capăt în mai multe brațe, cu care se culeg poamele cé nu se pot ajunge cu mâna, proaschie, proțap, scripiță (Arad). Com. ITTU.]

— Din bulg. **krakŭ** „picior" (cf. *krăčul* „crac al pantalonului") s. sârb. **krak** „picior (lung)" (și „crac al compasului, crac de munte, braț de râu"). Cf. crăci, cracă.

CRÁCĂ s. f. 1°. *Rameau, branche.* 2°. *Bois* (du cerf). 3°. Partie de la voiture. 4°. *Branche.*

1°. Creangă (H. II 26, 79, XIV 358, XV 210, (Brașov) Com. I. C. PANȚU), ramură (după unii — cf. TDRG. — mai groasă, după alții mai subțire, cf. exemplul din Rădulescu-Codin). *Cum se urcă sus, îndată Craca 'ntâia fu jos dată.* PANN, P. V. I 90, cf. E. II 78. *Cuiburi de ciori printre crăcile copacilor.* ODOBESCU, III 17, cf. 35. *Avea aci un ulm voinic, căruia îi va curăți crăcile.* D. STĂNOIU, C. I. 178. *Le căzuse frunza și crăcile și rămurelele.* ISPIRESCU L. 77, cf. 230. *Săltam din cracă 'n cracă.* EPURE, P. 22. *Ciolpănei* [sânt] *arbori fără crăci și frunze, sau ramuri care n'au crăci și frunze.* RĂDULESCU-CODIN. *Eu zic cucului să tacă, El se suie sus pe cracă.* ALECSANDRI, P. P. 274. *Foaie verde crăci de tei...* TEODORESCU, P. P. 292. *Un brad... Cu crăci verzi.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 29. *Să bage o cracă de busuioc într'un puț.* GOROVEI, CR. 443. *Prepeleacul este un copăcel cu clinciuri (crăcile) retezate.* H. II 41. # *A-și tăia* s. *a tăia cuiva craca* (= creanga) *de subt picioare.* ZANNE, P. I 150. *Se agață de craca care-l ține.* ib. IX 453.

2°. Corn de cerb. PONTBRIANT. [Cerbul] *se blestema: Cornițele mele, Crăci și rămurele...* TEODORESCU, P. P. 66.

3°. (La plur.) *Parte a căruții* (H. II 8), probabil cracii.

[Plur. *crăci.* | Și: (+ *creangă)* **creácă** s. f. H. XVI 40 (plur. *creci)* = crenguță. (H. IX 90); creangă (CIAUȘANU, GL.). *O creacă cu mure dulci.* ȘEZ. II 220/10. # *Mi s'au dus bucăturile cu creci* = de atâta ceartă nici n'am știut de mâncare. CIAUȘANU, GL. | Diminutive: **crăchíță** (cu hiperurbanism: **crăpiță)** s. f. *Vin' la mine 'n grădiniță Și te-așează pe crăchiță.* ȘEZ. V 46. *Din crăchițe mi-a răsărit.* Ib. VII 22. *Gemănare = lemn cu două crapiți, cu două ramure gemene.* VICIU, GL. (subt gemănare); — (Munt., Olt.) **crăculíță (creculiță,** PONTBRIANT) s. f. *Scoase cuțitașul și tăie crăculița de care erau atârnate* [rodiile]. ISPIRESCU, L. 359. *Cu murgu 'mpriponit De-o crăculiță de nuc.* MAT. FOLC. 347; — **crăcușoáră** s. f. COSTINESCU; — (Munt., Olt.) **crăcúță (crâcúță** COSTINESCU) **crecúță** s. f. = cracă mică, rămurea; (la plur.) motive de ornamentare (PĂCALĂ, M. R. 515); (Bot.., la plur.) o floare (H. XI 389) nedefinită mai de aproape. *Porumbelu' iute s'a întors c'o crecuță de brad în cioc.* ȘEZ. III 107. *Frumos cântă cucu'n deal Pe-o crăcuță de ciulpan.* BOCEANU, GL. *Crecuță cu șapte prune.* PAMFILE, S. T. 5. *Crăcuțe de măr.* MUSCEL, 5. | Colectiv: **crăcăríe** s. f. = crengi multe. *Alții tăiau curpen lung de prin păduri și-l întindeau... peste crăcăria risipită.* SLAVICI, D. B. 165. | Adjective: **crăcós (crecós** PONTBRIANT), **-oásă** = rămuros, stufos, crengos (COSTINESCU); — (+ *rămuros)* **crăcurós, -oásă** = cu crengi multe, dese și mari, stufos. *Mesteacăn crăcuros.* CONV. LIT. XLIV, vol. II 268. *Pădurea crăcuroasă.* MAT. FOLC. I 499.]. | Din aceeași familie: **crachină** † s. f. (accentul?) = creangă, ram(ură). (Slav.) věja, větvь = stâlpare, *crachină.* MARDARIE, L. 662].

— Raportul etimologic al lui *cracă* — care se găsește și la Megleniți — cu *crac* și *cr(e)angă* nu e clarificat.

CRĂCĂÍ vb. IV[a] v. **crac!**

CRĂCÁIE s. **f.**
CRĂCÁN s. a. și m. } v. **crăcană.**

CRĂCÁNĂ s. f. și adj. I. 1°. *Fourche* (d'un arbre), *branche* ou *perche fourchue.* 2°. *Accotoir, étançon.* 3°. *Pioche à deux pointes.* 4°. *Mancherons.* 5°. *Pointes de la navette.* 6°. *Épingle à cheveux, lardoire.* 7°. *Traînoir.* 8°. *Accote-pot, trépied.* 9°. *Chevalet* (du scieur). 10°. *Fourche.* II. Variété de *raisin* blanc.

I. 1°. Cracă ramificată în formă de V (com. N. IONESCU), lemn (prăjină) terminat la un capăt în două brațe în formă de furcă (COSTINESCU) s. despicată la un capăt, formând cu ramurile un unghiu (GOROVEI, CR. 266); p. ext. bifurcația, locul unde se bifurcă ramurile unui copac (PAMFILE, C. Ț. 116); (impropriu) crac, fiecare din ramificațiile unui obiect bifurcat. *Poama... se sdrobește... cu un băț ce are patru crăcane la un capăt.* I. IONESCU, C. 195. *O cange cu trei crăcăni.* id. P. 251. *Pescarul, stând în luntre, vede racul pe fundul bălții și pune proțapul cu crăcana peste el.* ANTIPA, P. 74. *Le dă în mână crăcana de măr dulce și, apucând una de-o ramură și alta de cealaltă, trag s'o spintece.* MUSCEL, 68. *Pătulul... se face din 3-4 pari, puși la crăcana crângilor.* PAMFILE, I. C. 430. *Văd cuibarul cucului Tocmai sus într'o crăcană.* id. C. Ț. 116.

2°. (Mold.) „Unealtă care în gospodărie se întrebuințează pentru ridicat frânghiile cu rufe, iar în livezi se sprijină ramurile copacilor încărcate de fructe; se face dintr'o ramură grosuță care la capăt se bifurcă" (com. V. C. ȘOAREC, Piatra-Neamț), proptea (BARCIANU); p. anal. furca

(com. AR. TOMIAC, Straja) puțului (com. ITTU, Corbu, Ciuc) pe care se sprijinește cumpăna; p. ext. spânzurătoare, furci. *Scârțiia... cumpăna [fântânii] ce tot se mai ținea pe crăcana unei furci buturoase.* VLAHUȚĂ, N. 122. *L'oiu însura Între furci, între crăcane, Cu trei rânduri de pistoale.* SEVASTOS, C. 310.

3°. Sapa a cărei muchie se termină în două coarne. WEIGAND, B. B. 95.

4°. (La plur.) Coarnele plugului. H. XIV 417, cf. XVI 354.

5°. Cele două coarne dela capătul răschitorului, cracul. PAMFILE, I. C. 13, DAMÉ, T. 140, cf. H. XII, 174, XVI 300.

6°. Ac de păr, un fel de piepten cu colții rari care se pune în păr spre a-l ținea adunat. DICȚ. || Un fel de undrea cu craci la un capăt spre a prinde bucata de slănină s. usturoiul cu care se împănează friptura (= germ. Spicknadel. ALEXI).

7°. (Mold.) Cele două lemne... legate la un loc cu un gânj sau prinse cu un cuiu și [care] formează un unghiu pe care se așează plugul, iapă, cobilă, cotumbă, croc, traglă. trăgători. C. C. II-III 150, H. XII 31.

8°. (Adesea la plural) Unealtă de fier, având trei picioare răscrăcărate fixate de un cerc de fier, pe care se pun oalele (VICIU, GL.) s. în care intră căldarea care se pune la foc (com. ST. PAȘCA, Crișcior), pirostrii; p. anal. unealtă făcută din trei prăjini împreunate la capătul de sus și așezate în formă de piramidă, de care se atârnă căldarea de-asupra focului (cf. PAMFILE, J. III). Cujbă servind ca pirostii la facerea mâncării (H. XIV 416, cf. I 7, V. III, VII 441, 484, XIV 30, 65, 416, 489, ȘEZ. VII 186), cotumbă. *Lângă corâmbii dricului atârnă crăcănili, ce la oraș sânt de hier și numite pirostrii.* JIPESCU, O. 149. *Ciaunul sta aninat în cracana cu trei picioare.* SADOVEANU, I. A. 83. *Atârnă căldărușa de mămăligă în crăcane.* ISPIRESCU, L. 396.

9°. Capra de lemne, scaunul tăietorilor de lemne. HERZ.-GHER., M. IV 244. *Desdimineață lua toporul și crăcanile [sic], plecând la tăiat lemne.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.

10°. (Bucov.) Furcă de lemn. DAN, P. 98; com. A. TOMIAC.

II. (Mold.) Varietate de struguri (JIPESCU, O 53, DDRF.) albi (DAMÉ, T.) s. negri, cu ciorchini lungi, deșirați, foarte rămuroși; mai totdeauna cu rămurele alterne, căldărușă (H. III 65), crăcănată. || Atributiv: *Poamă crăcană* (H. XII 114) = poamă bărbească (HEM. 2782).

[Plur. *crăcane* (VICIU, GL.) și *crăcăni* (ȘEZ. VII 186, XIV 416. | Și: **cracănă** s. f. (ad I 8°) H. V III; — **crăcán** s. a. (plur. *-cane*) și m. (pl. *-cani*) = crăcană (I 8°); lemnele la car între care intră ruda (proțapul) cu capătul, gemănare, crac (com. ITTU, Năsăud); om cu picioare lungi (LM.) și strâmbe (com. ST. PAȘCA); (în argot) pantaloni (BARONZI, L. I 150), cf. crac I 2°. *Puseră căldarea de fierturi în crăcan.* ODOBESCU, I 91. *Când are sare și crăcane, n'are mălaiu și tuciu.* ZANNE, P. IV 108. *Piele de nevăstuică întinsă și uscată pe un crăcan de lemn.* PAMFILE, B. 48. *Ceru dară călătorul o căldare cu apă și sare și o atârnă de crăcani.* HEM. 2057. (Atributiv) *Un om crăcan* = cu picioare lungi LM. *Unghiță* [= undiță] *crăcană sau anghiră* = cu doi sau trei craci. F. R. ATILA, P. 69; — (ad 8°) **crăcănii** s. m. plur. = crăcană I 8° (Mușița în Prahova, com. N. GOLOGAN). *Iarna... servesc la acățarea ceaunului crăcănii, o piramidă de pari sugrumați sus cu nuiele de mesteacăn.* PĂCALĂ, R. 443; — (formațiune glumeață, în ghicitori; ad I 8°) **crăcáie** s. f. *Cu crăcaia și negraia faci mălaia* (Mămăliga făcută în ciaun și pirostii). ȘEZ. XXI 20, cf. GOROVEI, C. 291. | Diminutive: **crăcănél** s. m. = om care umblă crăcit s. care are picioarele îndoite în afară (PAMFILE, J.), (ironic) puiu de broască. [Broasca zicea] *eu am avut nouă crăcănei Și nouă bolbonicei.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 262; — **crăcănicél** adj. = crăcănat de picioare (cf. crăcănățel) PAMFILE, S.T. 26. *Nouă copilași, Nouă crăcănicei, Și bortoșei.* ION CR. IV. 110; **crăcăréle** s. f. plur. (Bot.) = furculiță *(Scilla bifolia)* (jud. Cluj și Turda) BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 52; — **crăcănúț** s. a. = bețișor, crăcuță, crenguță. *Iau două crăcănuțe, adecă două bețișoare, asemenea de lungi...* MARIAN, INS. 24; — **crăcănúță** s. f. = rămurea (= com. S. FL. MARIAN), crăcuță. *Am două crăcănuțe* (= picioare), *pe crăcănuțe un știubeieș, pe știubeieș, o căpățână...* [= trupul omului] GOROVEI, C. 369; — **crăcănéț** s. m. = om crăcănat (cu picioarele strâmbe). Com. A. TOMIAC, Straja. | Verb: **crăcănà** IV^a trans și refl. = (despre ramurile arborilor) a (se) bifurca, (despre arbori) a (se) ramifica (T. PAPAHAGI, M.); (despre picioarele omului) a (se) crăci, a rășchira (picioarele), a (se) desface și a (se) întinde, cf. băscăcăra, răsc(r)ăcăra. *Se crăcănau în duzi să-și umple șorțurile cu frunză pentru gândaci.* DELAVRANCEA, H. T. 132. | Adjective: **crăcănós,-oásă** = (despre plante, arbori) ramificat, bifurcat (DDRF., TDRG.); (despre oameni) crăcănat, cu picioare lungi și strâmbe. *Arborele are rădăcină crăcănoasă.* H. IV 52. *De-o ieși el* [busuiocul] *crăcănos, Să știi că sânt sănătos.* MAT. FOLC. 356. *Vine-un rac cam crăcănos, tocmai din Vadul-de-jos.* Ib. 560; — (part.-adj. lui *crăcănà*) **(în)crăcănát,-ă** adj., adv., s. m. = răsfirat, bifurcat, crăcit, cu picioarele rășchirate, întinse și desfăcute (PONTBRIANT, DDRF., ȘĂINEANU); (ironic, substantivat) individ cu picioare strâmbe (Com. PAȘCA, Crișcior); (ad II, substantivat **crăcănată**), (Munt.) varietate de struguri (HEM. 2104, H. XIV 103) negri (H. XIV 185) s. cenușii și dulci, cu ciorchina mare și cu craci mari, astfel că boabele sânt foarte rare (H. XI 5). *De unde ai luat tu... pre crăcănatul?* C. NEGRUZZI, I 263. *Rădăcină uscată, jos crăcănată.* TEODORESCU, P. P. 176. *La picioare 'naltă, crăcănată.* MARIAN, SA. 221. *Pe lelea crăcănată Șade lelea roșcată, Și'n lelea roșcată Șede lelea fâșâiată.* [Pirostiile, ciaunul, mămăliga] GOROVEI, C. 291. | Cu funcțiune adverbială. *Joacă popa crăcănat.* PĂSCULESCU, L. P. 85. *Sare încrăcănat* = făcând cruce cu picioarele printre cele două diagonale. ȘEZ. XIII 51. *Pufăie o țigară după alta, merge aplecat înainte și crăcănat.* IORGA, N. R. B. 229 (cf. și HERZ.-GHER., M. 244); — (cu diminutivele:) **crăcănățél, (crecănățél** s. **crăcănăcél, crăcănicél), -ică** adj. (PAMFILE, S. T. 26) = crăcănat de picioare, cu picioarele rășchirate, cf. crăcănel. *Nouă brotăcei, Toți crecănăței, Cu ochii holboțați.* ION CR. II 58; — **crăcănătică** s. f. (Bot.) = o plantă (H. I 57) nedefinită mai de aproape. | Abstracte (< *crăcănà*): **crăcănáre** s. f. DICȚ., **crăcănătúră** s. f. DICȚ.].

— Pare a fi un derivat din **crac,** cu suf. aug. **-an.** (În sârbește *krákan* însemnează „om cu picioare mari și lungi". Asemănarea cu lat.-med. *carcannum* „belciug de fier, cu care se legau condamnații de stâlp", de origine nesigură, e, probabil, întâmplătoare, deși franc. *carcan* — împrumutat din provensalul *carcan* — însemnează

și „jujeu“ adică lemnul bifurcat ce se pune la gâtul porcilor, ca să nu poată trece prin garduri). Cf. răscrăcăra.

CRĂCĂNÁ vb. I[a]
CRĂCĂNĂCÉL, -ÍCĂ adj.
CRĂCĂNĂȚÉL, -ÍCĂ adj.
CRĂCĂNĂTÚRĂ s. f.
CRĂCĂNÉL s. m.
CRĂCĂNÉȚ s. m.
CRĂCĂNI s. f. plur.
CRĂCĂNICÉL adj. m.
CRĂCĂNÓS adj.
CRĂCĂNÚȚ s. a.
CRĂCĂNÚȚĂ s. f.
CRĂCĂRÉLE s. plur. (Bot.)
} v. **crăcană.**

CRĂCĂRÍE s. f. v. **cracă.**

CRĂCĂT s. a. v. **crac !**

CRACÁTIȚĂ s. f. (Zool.) v. **caracatiță.**

CRĂCÁTIȚĂ s. f. v. **cratiță.**

CRĂCĂUÁNCA s. f. Sorte de *danse* paysanne. — (Mold.) Un dans popular PAMFILE J. III 9. SEVASTOS, N. 283. [Rostit și: *cracăuánca, crăcaoánca* s. f.].

— Derivat de la numele topic **Cracău** (pol. *Krakow)* „Cracovia“, deci: „cracoveanca“.

CRĂCEÁLĂ s. f. v. **crăci.**

CRĂCÉL s. m. (Bot.)
CRĂCÉLE s. f. plur. (Bot.)
} v. **crac[2].**

CRACHINĂ † s. f. v. **cracă.**

CRĂCHIȚĂ s. f.
CRĂCHÍȚĂ s. f.
} v. **crac [2].**

CRĂCHÍȚĂ s. f. v. **cracă.**

CRĂCÍ vb. IV[a]. *Écarter les jambes.* — Trans. (Complementul: picioarele; p. ext. compasul, etc.) A desface în laturi, în îndepărta capetele de jos unul de altul, a crăcăna; (despre dinții ferestrăului) a strâmba (Com. ITTU) alternativ, unul într'o parte, altul într'alta. *Crăcește picioarele!* || Refl. A-și desface s. răscrăcăra picioarele; p. ext. a-și însuși un umblet cu picioarele depărtate unul de altul. *Dracul se crăcește c'un picior la asfințit și cu unul la răsărit.* CREANGĂ, P. 54. *Frântul... se crăcea așa de tare că ajungea cu coșul până la pământ.* SBIERA, P. 262. [Abstracte: **crăcíre** s. f. (POLIZU, etc.); **crăcít** s. a.; — **crăceálă** s. f. (COSTINESCU), **crăcitúră** s. f. = acțiunea de a (se) crăci; bifurcație. PONTBRIANT. | Adjectiv: **crăcít** (cu negativul **necrăcit), -ă** adj. adv. = (om) cu picioarele desfăcute în laturi, (obiect) cu brațele s. membrele bifurcate (LB.). *Om crăcit. Umblă crăcit.*]

— Derivat din **crac** (Cf. bulg. *kračа* „fac pași mari“, sârb. *krakati, kračati* „a păși“, cf. și germ.-austriac *grätscheln* = spreizen).

CRÂCÍ vb. IV. *Crier.* — (Dobrogea) „A striga urît“. PAMFILE, C. Ț. *Numai una..., zace... 'n așternut, Tot crâcește să mă duc.* ib. 254.

CRĂCÍMĂ s. f.
CRÂCÍMĂ s. f. (ș. d.)
} v. **cârciumă.**

CRĂCIÓR s. a. v. **crac.[2]**

CRĂCITÚRĂ s. f. v. **crăci.**

CRĂCIÚN s. a. și m. 1°. *Noël.* 2°. Dans la mythologie populaire: *le père Noël.* 3°. L'icône représentant la nativité. 4°. *Gâteau de Noël.* 5°. Offrande pour le repos des âmes. 6°. *Décembre.* 7°. *Année.* 8. *Trique; raclée.*

1°. Sărbătoarea nașterii Mântuitorului (25 Decemvrie), † născut. *Krĕcsun* = Natalis. ANON. CAR. *La Crăciun sau la Bobotează sau alte zile mari.* PRAVILA (1652) 136/s. *Și de aci pre câșlegile Crăciunului... s'au apucat de Tatari* (c. 1650-1670). GCR. I 234/m. *La Crăciun, nechezam ca mânzii.* CREANGĂ, A. 10. *Pornea, În postu' Crăciunului.* MAT. FOLC. 97. *În ziua de Crăciun să mănânci întâiu carne de păsărică* ib. VI 47. *În ziua de ajunul Crăciunului nu se dă cu pumnul nici cu palma.* ib. VI. 23. *Porc pe Crăciun n'ai ucis.* ib. XII 153. *În noaptea Crăciunului să nu mături coșul.* ib. VII 157.ib. XIII 160. *Obiceiuri de Crăciun.* ib. XVIII 22. *Iată postul lui Crăciun.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 142. *În noaptea de Crăciun, când Fecioara Maria a nascut pe Mântuitorul, cea dintâiu vietate care a făcut sgomot... a fost o broască.* PAMFILE, CRC. 114. *Vom face Crăciunul la Sinaia. Plec de Crăciun acasă.* # **Pomul de Crăciun** e o datină venită din Apus. ib. 210. **Crăciunul mic** = Anul nou, ziua Sf. Vasile (HEM. 1221, MARIAN, SE. I 144, VICIU, GL.). **Crăciunul sătul** = datina tăiatului porcilor la Crăciun. PAMFILE, S. T. 204. *Crăciunul sătul, Paștele fudul.* ZANNE, P. I 20. *Toată lumea la olaltă așteaptă Crăciunul sătul, cu mâncare de carne.* PAMFILE, CRC.

2°. (Adesea subt forma *Moș Crăciun)* Figură mitică închipuită ca un om bătrân, cu barbă mare albă, plin de ninsoare și foarte bun. La oraș, copiii mici cred că el e cel ce le aduce darurile și pomul din ziua de Crăciun. *Noi să ne'ntrebăm Și să ne'ndrumăm Și la Moș Crăciun, Că e mai bătrân.* MAT. FOLC. 13. *Șade bătrânul Crăciun cu busuiocu'n dreapta.* ib. 529 *Șădi Crăciun, sfânt bătrân Și ridică pe Sion.* ib. 1465. *Crăciun cel bătrân.* GCR. II 330. *E ziua lui Crăciun, Lui Moș Crăciun cel bătrân.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 513. *Bătrânul Crăciun... a înțeles că la casa lui s'a născut Fiul lui D-zeu.* PAMFILE, CER. 15. *Moș Crăciun era stăpânul păstorilor și staulului unde s'a născut Mântuitorul.* ib. CRC. 114. *Acest post a fost poruncit de Maica Domnului bătrânului Crăciun pentru că a tăiat mâinile bătrânei Crăciunoaie, nevastă-sa, care moșise pe Maica Domnului.* ib. S. T. 119. *Între colacii din dreapta se pune câte un fuior de cânepă, bine periat, zicând unii că accsta este barba lui Moș-Crăciun.* ib. CRC. 18.

3°. Icoana care închipuește nașterea Mântuitorului și cu care umblă în unele părți preoții s. țârcovnicii pe la casele oamenilor. Cf. MUSCEL, 95, PAMFILE, CRC. 15. *Când vine popa cu Crăciunul, trebue neapărat (ca) să șază pe pat.* ȘEZ. XII 168.

4°. (Mold., Bucov.) *Aluat* s. *colac dela* s. *din Crăciun* (s. numai *Crăciun)* = colacul pe care-l fac femeile la Crăciun, păstrat până primăvara, când, după ce se tămâiază boii și plugul, se pune în coarnele boilor înaintea pornitului la arat și apoi e mâncat la ogor de plugari. PAMFILE, A. 49,

CR. 6. *Colacul lui Crăciun să fie din grâu curat.* MAT. FOLC. 1486. *Aluat din Crăciun... se închină leacului de trei ori.* ŞEZ. IV 152. *Aluatul dela Crăciun se face în seara Crăciunului.* ib. IV 24.

5° *Moşii de Crăciun* = pomana din mână, adică acele daruri pe care le face şi le aduce gospodina la alte case, spre a le da de pomană pentru sufletul răposaţilor ei. PAMFILE, CRC. 206.

6°. † Decemvrie. *Krĕcsun* = December. ANON. CAR.

7°. (Plur. masc.; în glumă, în rimă) An. *Boii-mi plac, boii sânt buni, Dar fata-i de mulţi Crăciuni.* MARIAN, NU. 18.

8°. Fig. Ciomag (cf. Sf. Nicolae), p. ext. ghiont, bătaie. *Se va găsi vre-unul să-ţi dea minte cu Crăciunul.* TEODORESCU, P. P. 339.

[Plur. *Crăciunuri* şi (ad 6°) *Crăciuni*, care se întrebuinţează şi în înjurături sau în afurisenii: *Crăciunii tăi!* (HERZ.-GHER. M. IV 244). | Şi ca nume de botez, devenit nume de familie, de unde apoi numiri locale precum *Crăciuna, Crăciunel*, etc. | Şi: (ad 4°) **Creciún** s. m. (PAMFILE, CRC. 6, A. 49). | Feminine (ad 2°): (Mold. şi Bucov.) **Crăciuneásă** s. f. baba lui Moş-Crăciun (PAMFILE, CRC. 109); **Crăciunoáie** s. f. *Moş-Crăciun îi om bătrân, Moaşă-mare-i Crăciunoaie.* PAMFILE, CRC. 58, cf. 113, 116. *Crăciun... a tăiat mânile bătrânei Crăciunoaie, nevastă-sa, care moşise pe Maica Domnului.* PAMFILE, S. T. 119. | Verb: **crăciunì** IV^a = a omorî pe cineva vărsându-i sângele, a-l tăia ca pe porc (cf. ad 1° *Crăciunul sătul)*, a-l face harţa-parţa, a-l ciosvârti, a-l măcelări, a-l face numai sânge, a-l masacra; (despre fete) a le viola, a le lua fetia, a le face din fete neveste, a silui (CIAUŞANU, GL.).]

— Dintre toate etimologiile propuse (Lexiconul Budan propunea *[in]carnatio, -onem;* A. Densusianu în *Ist. limbei şi lit. rom.*^{2} p. 111: *creatio, -onem*, explicare admisă şi de O. Densusianu, *Hist. de la langue roum.* 261-262; H. Schuchardt, *Literaturblatt f. germ u. rom. Phil.* VII 54, *Archiv. f. slav. Phil.* IX. 526 şi *Zeitschrift f. rom. Phil.* XV 93-94: *Christi jejunium;* P. Papahagi, Conv. lit. XXXVII 670-672: *calatio, -onem* „chemarea poporului din partea pontificilor la zi'ntâi a lunii spre a i se aduce la cunoştinţă sărbătorile din cursul lunei. Cu deosebire era sărbătorită această *calatio* la 1 Ianuarie, ziua în care se serba odinioară şi Crăciunul creştinesc") nici una nu este sigură. Cuvântul se găseşte şi la Slavii învecinaţi cu Românii: rut. *kerečun, krečun, gerečun, grečun* „Crăciun 1° şi 4°", slovac *kračun* „Crăciun 1°", bulg. *kračon* şi *kračunec*, „o zi în preajma Crăciunului 1°", dar şi „8 Iunie", sârb. numai ca nume de persoană *Kračun* şi local *Kračunište*, v.-rus. *koročjunŭ* „timp după 15 August", azi *karačunŭ* „solstiţiu de iarnă, ziua sf. Spiridon (12 Dec.)" (sens nu tocmai sigur), *koročun* „moarte, răpunere, spirit rău", (verb: *koročuniti* „a omorî", rus-alb *karačun* „moarte năprasnică în tinereţe; sgârciuri; spirit rău care omoară oameni", — şi la Unguri: *karácson(y)* „Crăciun 1°" *(kis karácson(y)* = Crăciun mic, anul-nou). Toate încercările de a găsi pe teren slav o explicare etimologică acestor cuvinte au dat greş. De aceea Schuchardt, *l. c.* şi slavişti ca Jagić, *Archiv f. slav. Phil.* II 610 şi Berneker, *Slav. Etym. Wb.* 604 cred că Slavii au împrumutat cuvântul dela Români, iar Ungurii dela Slavi. Faptul că în scrieri apare abia în sec. XVII nu poate fi un indiciu că n'ar fi vechiu în limba noastră, căci *crăcun* şi *cărcun* sânt şi formele aromâneşti şi meglenite. Este probabil că la noi acest cuvânt se rostea cu rotacism: *crăciur* (cf. DR. VII 186), rostire pe care o au numai elementele latine din limba noastră.

CRĂCIÚNE s. a.
CRĂCIUNEÁSĂ s. f.
CRĂCIUNÍ vb. IV^a
CRĂCIUNOÁIE s. f.
} v. **Crăciun.**

CRĂCNÍ vb. IV^a. *Craqueter* (en parlant du pic).— (Bucov.) Imită sunetul produs de ciocănitoare, cf. cârâi. [Ciocănitoarea] *a ridicat ciocul său în sus, crăcnind în chip de veselie.* E. GRIGOROVITZA, N. REV. R. I 64.

— Onomatopee.

CRĂCNÍ vb. IV^a v. **cârc.**

CRĂCOIÁT, -Ă adj.
CRĂCÓIU s. a.
} v. **crac**^{2}.

CRĂCÓS, -OÁSĂ adj. v. **cracă.**

CRĂCOŞ, -Ă adj. v. **crac**^{2}.

CRACOVIÁNĂ s. f. *Cracovienne* (danse polonaise. — Dans polonez, la modă în Principatele române pe vremea lui Caragea (ŞĂINEANU, D. U.). *Săltătoarea cracoviană a Leşilor.* FILIMON, C. II 346. *Protipendada juca menuet, eracoviana, cotilionul...* C. PETRESCU, C. V. 78.

— Derivat cu suf. **-ean** dela numele oraşului **Cracovia.** Cf. dubletul cracăvană.

CRACÓVIE s. f. (Numism.) Monnaie polonaise.— (Rar) Monedă polonă, valorând 10 fr. 90. BRĂESCU, M.

— După numele oraşului **Cracovia.**

CRACOVIŢĂ s. f. Manteau paysan. — Ghibă (= ghebă) MARIAN. *Atunci judele hăl mare, Cu cracoviţa 'n spinare, A sărit drept în picioare.* MARIAN, SA. 237. [Accentul ?]

— Deriv. de la numele oraşului **Krakow** (= Cracovia), cu suf. *-iţă.*

CRĂCÚIU s. a. v. **crac**^{2}.

CRĂCULÍŢĂ s. f.
CRĂCURÓS, -OÁSĂ adj.
CRĂCUŞOÁRĂ s. f.
} v. **cracă.**

CRĂCUŞÓR s. m.
CRĂCÚŢ s. m.
} v. **crac**^{2}.

CRĂCÚŢĂ s. f. v. **cracă.**

CRÁDEL s. a. (Comerţ.) *Coutil.* — (Germanism; în Transilv.) Un fel de pânză de bumbac ţesută strâns, din care se fac saci de perine, şi, pe la ţară, unde portul naţional a fost părăsit, haine femeieşti de toate zilele (durabile); cf. anghină. *O rochie... de cradel cu rechal cu tot* (1803). IORGA S. D. XII 145. [Şi: **grădel** s. a.]

— Din germ.-austriac **Grad(e)l,** idem.

CRÁFLĂ s. f. (Cul.) *Beignet.* — (Germanism) Gogoaşă. [Şi: **cráfnă** s. f. TDRG.]

— Din germ. **Krapfen,** idem. Cf. dubletele craf-nă şi croafenă.

CRÁFNĂ s. f. v. **craflă** şi **croafenă.**

CRĂG † s. a. v. **crâng.**

CRÁGA adv. } v. **crăguiu.**
CRÁGĂ s. f. }

CRAGAICÚȚĂ s. f. (Bot.) *Une plante.* — (Munt.) Coada mielului (H. XII, 137) : Verbascum phoniceum?

CRĂGHIREÁSĂ s. f. v. **craiu.**

CRĂGÚIA adv. v. **crăguiu.**

CRĂGÚIU s. m. *Enfant sautant à cloche-pied* (dans un jeu). — (Ban.) Copilul care, pierzând jocul *(de-a cacica* s. *de-a pila)*, e silit să sară într'un picior (H. XVIII, 172). [Și: **crăgúia,** (prin omisiunea terminației, considerată ca sufix) **craga** adv. *Copiii..., pierzând jocul, au să sară... crăguia.* Com. LIUBA. *Copilul când se joacă cacica... [și] pierde, se pune să sară craga și se numește crăguiu.* H. XVIII 172.]
— Din sârb. **kraguj** „uliu".

CRAH s. a. *Krach.* — Mare dezastru financiar, venit pe neașteptate și urmat de falimente și scăderi la bursă.
— Din germ. **Krach** (dela verbul *krachen* „a trosni"), cuvânt întrebuințat întâia oară în acest sens la Viena, în ziua de 9 Maiu 1873.

CRĂÍ vb. IV[a] v. **craiu.**

CRÁIA s. f. (În numele jocului) **De-a-craia** *încălecata, de-a-iapa călare,* joc cu mingea, la care jucătorii care aruncă mingea sunt călare pe ceilalți. DDRF. (subt a-c r a i a). TDRG.

CRĂIÁSĂ s. f. }
CRAIDÓN s. m. }
CRAIDONÁȘ s. m. } v. **craiu.**
CRĂIDONÁȘ s. m. }
CRĂÍE s. f. }

CRĂIELÍCIU s. m. (Bot.) *Orobanche (Orobancha caryophyllacea* și *cruenta).* — Verigel. PANȚU, PL. [Și: **crălíciu** s. m. PANȚU, PL., DAMÉ, T. 188, 189, LEON, MED. 43].
— Probabil, din sârb. **kraljić** „crăișor, prinț".

CRĂIÉSC, -IÁSCĂ adj. }
CRĂIÉȘ s. m. (Iht.) }
CRĂIÉȘTE adv. }
CRĂIÉT s. a. }
CRĂIÉȚ s. m. (Iht.) } v. **craiu.**
CRĂIÉTE s. m. (Iht.) }
CRAILĂC s. a. }
CRĂÍME s. f. }

CRÁINĂ s. f. *Marge.* — (Pop.) Margine. *Krajnč.* ANON. CAR. *Dar Stoian Bulibașa, Căpitanul de craina.* MAT. FOLC. I 58, cf. ION CR. IV 388 (unde *craina* e apropiat de craiu (5) și explicat prin : „ceată de craiu, cei care petrec în chefuri și de pe urma faptelor necorecte"). | (Cu funcțiune a d v e r b i a l ă) **A umbla craina** = fără rost, ca un craiu, ca un om fără căpătâi (cf. RĂDULESCU-CODIN), încoa și încolo, în fleacuri (id. L.) [Și: **crâun** adv. *Zărpălatecul de fii-meu, în loc să puie și el ochii pe vr'una, d'o vreme încoace umblă craun.* DELAVRANCEA, S. 57.]
— Din sârb. **krajina** „graniță". Pentru locuțiunea *a umbla craina* cf. a b a t e l a t u r i l e.

CRĂINÍ vb. IV[a] v. **crainic.**

CRÁINIC s. a. *Grue, levier* (du moulin). — (Oltenia, Banat, Hațeg) Mașină de ridicat pietre și lemne grele (cf. LIUBA-IANA, M. 128). | S p e c. Partea dela moară cu ajutorul căreia se ridică și se coboară pietrele, p o s a d ă, c â n t a r. Cf. DAMÉ, T. 151, DENSUSIANU, Ț. H. [Și: **gránic** s. a. LIUBA-IANA, M. 151.]
— *N.* din germ. **Kranich,** idem.

CRÁINIC s. m. 1°. *Percepteur, receveur.* 2°. *Héraut, crieur public.*
1°. † (Nordvestul Ardealului) Funcționar ales de districte dintre cneji, având să execute sentințele judecătorești și să strângă impozitele. Instituția acestor mijlocitori între organele statului și locuitorii districtului e atestată mai întâi către sfârșitul sec. XIV-lea. Cf. S. DRAGOMIR, DR. I 151 ș. a.
2°. (Învechit) Funcționar inferior însărcinat să aducă la cunoștința publică („să strige", „să vestească" s. „să dea de știre") diferite porunci ale unei autorități, p r i s t a v, c r a n c ă u. *Krajnik.* ANON. CAR. *Trimisă crainicu' pretutindirile, povestind cum de acum înainte să asculte pre Smerdis, iar nu pre Camvis.* HERODOT, 170, cf. 438. *Judele, pârgarii, crainicul* (ca. 1650). IORGA, D. B. 95. *Au pus de au strigat crainicul să nu cumpere nime...* LET. II 248/$_{23}$. *Prin toate țările și orașurile crainici strigând.* CANTEMIR, IST. 27/$_{17}$. *Strigând crainicul și arătând toate semnele și părul* [vitei de pripas] *cum îi va fi.* RĂȘCANU, L. 37/$_{8}$, cf. URICARIUL, XIX 349/$_{4}$. *Au trimis cu boicrii pe protopopul... ca, în loc de crainici, să vestească...* (a. 1819). URICARIUL, VII 82/$_{6}$. *Înaintea lor un crainic cu un glas răsunător, Îndreptat către mulțime, le vestește...* I. NEGRUZZI, II 161. *În zadar ca s'o mai cate tu trimiți în lume crainic.* EMINESCU, P. 191. *Împăratul a dat de știre, prin crainicii săi, în toată lumea...* CREANGĂ, P. 77. *Crainicul bisericii, cu unul din vornici, primesc aceste donațiuni.* PAMFILE, CRC. 172. *În vârful muntelui, crainicu'mpăratului strigă la războiu, c'a venit vremea de-apoi* (= Tunetul). GOROVEI, C. 370. # **A striga crainícul** = a vorbi mult despre ceva, a da în publicitate, a spune tuturor, a b a t e t o b a. *Iubește-o, fătul meu, dar nu strîga crainicul, pentrucă lumea-i plină de urechi lungi.* ALECSANDRI, T. 1369. || P. e x t. Vestitor (CREANGĂ, GL.), sol, mesager. *O,... tânărule, carele... crainic și martur ai aflat pe Omirul.* I.ET. I. 36/$_{23}$. *A adevărului netăcut crainic învându-te.* CANTEMIR, IST. 162/$_{22}$. *Lângă Zeos se afla Ermes, crainicul.* ODOBESCU, I 288/$_{17}$. *Pe masa'mpărătească sare-un greer, crainic sprinten.* EMINESCU, P. 196. *Și sufletul înviforat îmi spune Că fătul ăsta' al patimii amare... E solul sfânt... înfricoșatul crainic, Izbăvitor durerilor străbune.* GOGA, P. 120. *Bani la crainici a dat Cari au strigat.* SEVASTOS, N. 131/$_{10}$.
[Și: *(+ graiu)* **grăinic** † s. m. *Grajnik* = praeco. ANON. CAR. || V e r b : **crăinici** IV[a] =a striga în public, a vesti. *Crancău, om care crăinicește, crainic.* ȘEZ. II 225/$_{6}$. *Plecară dela curtea împărătească crainici în toată țara, care crăinicea că cine s'a afla s'aducă o minunăție de fată...* MIRON POMPILIU, ap. TDRG. *Puseșe să crăiniccască în toate unghiurile împărăției cum că vrea să-și aleagă un craiu după cum i-o gândi inima.* ȘEZ.

IX 117; — (neobișnuit) **crăinì** vb. IV[a]. *Călărași din fugă prin sate crainesc.* ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U.]

— Din rut. **krajnik** „jude" (dela *kraj* „margine, regiune") Miklosich, *Beiträge. Consonantismus* I 44; cf. P. Skok, *Slavia*, IV 2, 328 Cf. ung. *krajnik* „judex nobilium" BARTAL, *A magyarországi latinság szotára).*

CRĂINICÍ vb. IV[a] v. **crainic.**

CRĂÍNȚĂ s. f. v. **crăiță.**

CRĂIOBIRĂU s. m. v. **craiu.**

CRĂIÓN † s. a. v. **creion.**

CRĂIÓS, -OÁSĂ adj. v. **craiu.**

CRĂIȘOÁRĂ s. f. v. **crăișor.**

CRĂIȘÓR s. m. 1°. *Petit roi; prince.* 2°. *Fiancé.* 3°. *Libertin.* 4°. *Roitelet.* 5°. *Truite saumonée.* 6°. Sorte de plante. 7°. Sorte de raisin.

1°. Rege, domnitor, principe domnitor, Domn mic (de stat) s. simpatic, iubit; rege al unei țări mici (LM.); fiu de rege, prinț; pretendent la tron. *Iară un crăișor nemțesc au chemat pre Leh la poedinoc, cu vierșun să se lovească numai amândoi.* LET. I 89/17. *Au căzut acel Gheorghie crăișorul... la prinsoare.* ib. I. A. 42/22. *Rădicându-și un crăișor dintre Secui...* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Pre crăișorul lor, cu limba noastră, voevod îl cheamă.* CANTEMIR, HR. 130. *Arghir au fost crăișorul Cel mai pedepsit cu dorul.* BARAC, A. 5. *Ghila Duca sau Crăișorul Ardealului.* P. MAIOR, IST. 74. *Crăișorii creștini ai locurilor clădeau biserice.* ODOBESCU, II 506. *Luminate crăișor, miluește baba cu ceva.* CREANGĂ, P. 191. *Fost-au, fost un crăișor, Tinerel, mândru fecior.* ALECSANDRI, P. P. 20/1. *Crăișorul* e numele lui Horia, într'un roman al lui L. Rebreanu.

2°. P. anal. (cf. craiu-nou). Mire MARIAN, NU. 177.

3°. Craiu (5°), puiu de craiu (5°). *Ce are Românca a împărți cu craii?... Cât îi iesă un crăișor înainte, hait, m'am închinat cu plecăciune.* ALECSANDRI, T. 215.

4°. (Ornit.) Împărățel, sfredeluș *(Troglodytes).* DICȚ.

5°. (Iht.) Lostriță *(Salmo trutta).* LB. BARCIANU, DDRF.

6°. (Bot.) Numele unei flori (H. III 325) nedefinite; cf. craiu 6°, crăiță.

7°. (Bot.) Specie de struguri. LB. Cf. crăiță [Feminin: **crăișoáră** s. f. = mireasă. FRÂNCU-CANDREA, M. 152.]

— Derivat din **craiu,** cu suf. dim. **-ișor.**

CRĂIȚĂ s. f. v. **cratiță.**

CRĂÍȚĂ s. f. 1°. *Reine.* 2°. *Princesse.* 3°. *Femme de mœurs légères.* 4°. *Reine* (d'abeilles). 5°. *Dame* (aux jeux de cartes). 6°. *Rose d'Inde.* 7°. Variété de poires. 8°. Variété de raisins. 9°. Variétés de champignons. 10°. Nom d'une danse paysanne.

1°. Regină, crăiasă. DICȚ.

2°. Prințesă, crăișoară. *Sora noastră prealuminata crăița Elisaveta.* ȘINCAI, HR. I 120/20.

3°. (Bucov., cf. craiu 5°) Femeie de moravuri ușoare. VORONCA, ap. CADE.

4°. (Apic.) Regina, crăiasa s. împărăteasa albinelor, matcă. *Unii* [scriitori] *vreau să ghicească că ei* [trântorii] *ar fi bărbătușii crăiței.* TOMICI, C. A. 19.

5°. (La jocul de cărți) Damă. LB. DICȚ. # **Crăița-mare** = (la jocul concinei), concina mare: zece ochi de caro (COSTINESCU), (după alții de cupă, cf. HERZ.-GHER. M., IV 244). **Crăița-mică** = concina mică: doi ochi de treflă. COSTINESCU.

6°. (Bot., mai ales la plur. Vâsdoagă *(Tagetes erecta* s. *patula).* PANȚU, PL. Cf. LB., BULET. GRĂD. BOT. V, no. 3-4, p. 68, LEON., MED. 34, PĂSCULESCU, L. P. H. II 11, 87, 130, 252, 273, III 48, IV 53, XII 5, 24, XIV 21. *Măzăriche, creiță și salbă moale.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. *Să bea bolnavul de mai multe ori pe zi ceaiu de floare de crăiță.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 122. *Răducanul îi aducea creițe și busuioc.* DELAVRANCEA, H. T. 154. *Foaie de crăiță. Auz, neiculiță.* TEODORESCU, P. P. 313, cf. 591, 594, H. II 40. *Grădină De creițe plină.* TEODORESCU, P. P. 658[b]. *Și-am zis verde ș'o creiță. Și-o cracă de lămâiță.* MUSCEL, 29.

7° (Bot.) Specie de pere de mijloc, lungărețe, verzi, fragede. DR. II 706.

8°.(Bot.) Varietate de struguri albi. Cf. DAMÉ, T.

9°. (Bot.) Diferite specii de ciuperci: *buretedomnesc* (LB.), numit și: burete-crăiesc (cf. PANȚU, PL.); burete pe deasupra ca o catifea purpurie, pe dedesubt galben auriu; crește în păduri de cer, în locuri nisipoase; specie rară și delicioasă, la mâncare (REV. CRIT. III 120); crește ca buretele-alb, numai fața de deasupra este vânătă-verzie (Munții-apuseni, VICIU, GL.); două feluri de ciuperci, unele cu carnea albă, mai înalte în cocean, bune de mâncare, altele ce se numesc și căciula-șarpelui, nu se mănâncă (cf. H. V 263); soiu de ciuperci de pădure, galbene roșietice, bune de mâncat (CIAUȘANU, V.), roniță, ouț; ciupercă-albă: *Amanita cesarea* (Lugoș; com. ITTU). Cf. H. XVIII 168.

10°. (Cor.) Numele unui dans țărănesc. Cf. H. V 18, 72, 376, IX 74, XIV 94, XVI 5, SEVASTOS, N. 281/34, PAMFILE, J. III.

[Și: **creiță** s. f. (ad 4°), DAMÉ, T. 185, H. II 59, 79, 142, 220, IV 194, XII 237; (după suf. *-ință)* **crăință** s. f. BARONZI, L. 132/4].

— Derivat din **craiu** cu suf. dim. și moțional **-iță** sau împrumutat din sârb. **kraljica** „regină" și „o specie de pere" s. bulg. **kralíca** „regină".

CRĂIȚÁR (IU) s. a. (Fin.) } v. **creițar.**
CRĂIȚÁR (IU) s. m. }

CRÁIU s. m. 1°. *Roi, prince.* 2°. *Roi-mage* (dans le mystère joué pendant les fêtes de Noël). Enfant qui, pendant les fêtes de Noël va de maison en maison, chanter des cantiques de Noël. 3°. *Chef* élu à diverses occasions. 4°. *Roi* (au jeu de cartes). 5°. *Coureur de femmes, débauché; ivrogne; vieux beau.* 6°. Nom de fleur. 7°. *Fisc.*

1°. (Ieșit din uz, probabil și fiindcă a primit accepțiunea rea de subt 5°; azi întrebuințat în lit. populară și de scriitori arhaizanți sau care imită limba poporului) Rege (cu deosebire al Poloniei), principe domnitor (al Ardealului), domnitor, Domn. *Kraj* = rex ANON. CAR. *Király* = rex. LEX. MARS. 241, princeps (ib. 239) *Craiu' Moldovii* = regele României. HERZ.-GHER., M. IV 244. *Deade fuga craiul Sodomului.* PALIA (1581) 54/9. *Predoslovie către Măriia Sa craiul Ardealului.* N. TEST. (1648) ap. GCR. I 124/27. *Care filosofi erau crái dela Persida.* VARLAAM, C. II 38[b]. *Cetățile... sunt supt oblastiia craiului leșesc.* PRAV. 1070. *Sfătuesc necuratii cu craii și cu'mpărații.* DOSOF-

TEIU, PS. 13. *Haine pestrițe, foarte frumoase, cum era deprins a purta featele crailoru.* SICRIUL DE AUR (1685), ap. GCR. I 276/30. *Neapolis, crăiia supt craii Hișpaniii.* LET. I 8/12. *Crai nu sunt, ce direpți Domni sau Cnezi.* ib. I 215/20. *Dentr'acel fiu crăiesc s'au obicinuit oamenii de zic tuturor Domnilor Ardealului: crai.* MAG. IST. 170/26. *Rămase craiu Ungurilor Ioan.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 261/12. *Darnic cât un craiu.* ALECSANDRI, T. 735. *Leșii, cu craiul lor Sobiețki.* id. ib. 1482. *Craiul* [Englezilor]... *dobândise printr'o moștenire oarecare drept la tronul Franciei.* ODOBESCU, I 3. *O, tu craiu cu barba'n noduri!* EMINESCU, P. 190. *Ascultam pe craiul Ramses.* id. ib. 231. *Veniți, crai din poveste.* VLAHUȚĂ, P. 90. *Toți craii multului rotund.* COȘBUC, B. 17. *Împăratul, fratele craiului, se numea Verde-împărat.* CREANGĂ, P. 183. *Sobiețki, craiul Polonilor.* id. A. 71. *Ciobanii cu împărații și craii la masa verde ospătau.* ZANNE, P. I. 530. *El cinează ca ș'un craiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 172. *Ș'a văzut craiu îngeresc, În sălaș dobitocesc.* id. ib. 515. *Visam că mă'ncredințam* (= logodeam), *Dela vale peste plaiu, Dup'un fecior el craiu.* HODOȘ, P. P. 76. *Oastea unui craiu Într'un vârf de paiu* (= Macul). GOROVEI, C. 217, cf. 352. (Nearticulat, în legătură cu un nume, cf. v o d ă) *Enia, ginerele lu Priam-craiu.* MOXA, ap. GCR. I. 58/16. *Domnul Chipor craiu.* PĂSCULESCU, L. P. 153. *Auzit-am, auzit, Că craiu Puchner o fugit.* MARIAN, I. 70. (Când se știe despre care rege e vorba, cuvântul *craiu* ia funcțiunea numelui propriu și se întrebuințează nearticulat). *Mergea Craiu pre uscat.* CUV. D. BĂTR. I 425. *Ștefan Potoțchii... cu puterea sa și peste voia și poronca lui Craiu.* LET. I 229/17. *Ducevă-ți la fetele lui Craiu.* MAT. FOLC. I 15/71. *Nu s'a spart capul lui Craiu!*, se zice când se sparge vreo oală de mică valoare (Transilv.) *Doar nu e un cap de craiu!* = un lucru prețios. CIAUȘANU, V. (În unire cu *împărat*) *Vestea lui ajunse până la Craiu-împărat.* HEM. 1630/3. | F i g. Stăpânitor; mai-mare. *Dela viermușorii... până la om, craiul lumii, câte trepte schimbătoare!* KONAKI, P. 269. *I-a spus călugărului, și ăsta, care era craiul păsărilor, a strigat odată cu bucenu'.* RĂDULESCU-CODIN, I. 285. || (Ornit.) **Craiul păsărilor** = pitulicea. CANDREA, G. S. 191. (Ornit.) **Puiul craiului** = împărățel. Cf. TDRG. *Puiul craiului, cu pene albe aurite.* BIANU, ap. TDRG. **Craiu-nou** = a) rege, împărat: *Vodă ăsta al nostru am auzit că s'a făcut și el craiu-nou.* H. II 39; b.) mire (VAIDA, MARIAN, NU. 177); c.) hoț nou (H. II 293; cf. *craiu* 5°; d.) (Astron.; în Mold.) luna, când apare mai întâiu iarăși pe cer, în formă de secere subțire, l u n ă - n o u ă (Cf. PAMFILE, CERUL, 62, H. II 315, HERZ.-GHER., M. IV 244, GOROVEI, CR.). *Craiu-nou, strălucite, Plânsă m'ai găsit, Cu gânduri mâhnite, Cu chipul cernit.* ALECSANDRI, P. I. 21, cf. T. 213. *Craiu-nou le surâdea la toți și se pleca spre sfințit.* SANDU-ALDEA, D. N. 220. *O șuviță de păr negru îi sporea albeața, cum un craiu-nou mărește negrul nopții.* I. TEODOREANU, M. II 231. *Când vezi craiu-nou... să zici: Sănătate în casă și ploșnițele afară!* ȘEZ. I 191. *Cununâ-se craiu-nou cu cunună de piatră scumpă de mult preț.* TEODORESCU, P. P. 374. (Astron.) **Craiu-vechiu** = lună plină. PAMFILE, CERUL, 62. (Oltenia) **Craiul-de-rouă,** personagiu legendar, care umblă numai noaptea pe lună și care, fiind surprins de soare, când răsare, se evaporează ca și roua. Cf. CADE. *Pe calea asta veche se purta Craiul-de-rouă noaptea, pe lună, între Dunăre și munte; și odată, apucându-l ziua, cic'a întins soarele numai o rază asupra lui și l-a băut dintr'o sorbitură.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. (Entom.) **Craiul-broaștii** = libelulă. Cf. HERZ.-GHER., M. I 393 (subt b r o a s c ă). **Craiu-verde** = ramură verde (?). *Craiu-verde bătut pe masă, Rămâi, gazdă, sănătoasă.* TEODORESCU, P. P. 84.

2°. (Bis.) *Cei trei crai dela Răsărit* = cei trei m a g i (Gaspar, Melhior și Baltazar) care s'au închinat Mântuitorului, după naștere; p. a n a l. (Astron.) constelația Orion (cf. PAMFILE, CER. 172. | Unul din cele trei personagii care fac pe magii, în grupul irozilor. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 244. *Baltazar răspunde și el: „Eu sunt craiu-negru din țara Arapilor".* PAMFILE, CRC. 159. *Așteptau în pace să vină și pe la casa lor colindătorii și băieții cu „steaua" ori cu „craii".* POPOVICI-BĂNĂȚEANUL, ap. TDRG. | P. e x t. (La plur.) *Copii care umblă cu steaua, stelari.* PAMFILE, CRC. 126.

3°. P. e x t. *Căpetenie aleasă la diferite ocazii:* a.) (Oltenia) Vătaful călușarilor. CADE. b.) (Transilv.) Căpetenia feciorilor, ales după datina „bricelatului", cu dreptul de a pedepsi pe ceilalți. E ales *craiu* feciorul care a ieșit mai întâiu la arat, primăvara. Cf. PAMFILE, A. 49; c.) Căpetenia unui joc de copii; p. e x t. însuși jocul (descris la MARIAN, I 205), numit și **de-a craiul** (H. X 542).

4°. (Transilv., Banat, Munt.; după germ. „König", ung. „király") R i g a la jocul de cărți, p o p ă. *Craiu de ghindă.*

5°. Curtea Domnească din București, pustiită mai întâiu prin incendiul din 1718, apoi prin marele cutremur din 1738, ajunse, prin al șaselea deceniu al secolului al XVIII-lea, un complex de ruine, în care se adăposteau toate haimanalele și pungașii Capitalei, cărora li se zicea, în ironie, **crai de Curtea-veche.** Astfel cuvântul *craiu* (scurtat din expresia *craiu de Curtea-veche)* ajunse să fie întrebuințat, mai întâiu în București, apoi și în provincie, în înțelesul de h a i m a n a (POLIZU), om c h e f l i u, b e r b a n t (ib.), d e s m ă ț a t, d e s f r â n a t, l i b e r t i n, om f ă r ă c ă p ă t â i u (RĂDULESCU-CODIN, subt c r a i n a); s p e c. tânăr (s. bătrân care vrea să pară tânăr, face pe junele) ușuratec, care-și pierde vremea ținându-se de chefuri și de femei; p. e x t. b e a t (H. V 40); cf. c r a i d o n. *Rămâind casele pustii, numai cioclii și craii podurilor le cercctа.* DIONISIE, C. 233. *A stat atâtea zile fără cârmuitor și fără oameni, decât numai dintre crai* (o a m e n i s t r i c a ț i FOTINO), *hoți și desperați.* IORGA, S. D. VIII 122/31. *Bagabonți, crai, haimanale.* PANN, P. V. I 62. *Ești un craiu, ești iuschiuzar.* ALECSANDRI, T. 952. *Dama cochetează cu privirile-i galante, Impărțind ale ei vorbe între-un craiu bătrân ș'un fante.* EMINESCU, P. 307. *Mă făcuiu nebun și craiu.* ȘEZ. V 89b/32. *Curvă prefăcută, Că toți craii te sărută!* ib. VII 44. | P. e x t. Tânăr, june (în opoziție cu „moș") *O cojiță de mălaiu, De când a fost moșul craiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 260. # **Craiu-de-curtea-veche** (BARONZI, L. 44/18) s. **-de-curtea-arsă** (IONESCU-GION, ap. ZANNE, P. IV 319), ștrengar, hoțoman. ZANNE, P. IV 319.

6°. (Bot.) Numele unei flori de grădină (H. XII 24, cf. H. I 261, II 273, nedefinită mai de aproape, cf. c r ă i ț ă.

7°. † (Atestat numai în LEX. MARS. 206. După ung. *királyi kamara)* Fisc.

[Și: (atestat numai la E. VĂCĂRESCUL; ad 1°) **cralâu** † s. m. *Bătu... și pe Mora, cralâul în Morea.* IST. 256/14. || D i m i n u t i v e: (dialectal) **crăiuț** s. m. = rege mic; principe, domnitor. *Kreiucz* =

regulus. ANON. CAR. *Se însoar'un crăiuț mare.* RETEGANUL, TR. 14/10. Cf. c r ă i ș o r; — **crăiéț** și (sing. refăcut din plur. *crăieți*, mai des întrebuințat decât singularul) **crăiéte** s. m. (Iht.) Numele unor pești mici (Cf. H. IX 6): a.) b o i ș t e a n. Cf. ANTIPA, P., PĂCALĂ, M. R. 32; b.) b e h l i ț ă. Cf. BARCIANU; c.) niște pești suri întunecați pe spate, iară pe burtă roșii, b a b o i u (H. XVII 150), pești mici de prin râulețele de munte, lungi ca de 10 cm., pe foale roșietici-gălbii, pe spate negri (Orlat, Racovița, Olt, VICIU, GL.); d.) Nume colectiv pentru tot felul de pești mici (Oltenia, Făgăraș) ANTIPA, P. Cf. H. IX 42, XVII 16, 120; **crăiéș** s. m. (Iht.) = b o i ș t e a n (Doftana). ANTIPA, F. I. 190. | F e m i n i n u l: **crăiăsă.** 1°. (ad 1°, învechit) Regină; (cf. c r a i u - n o u) mireasă (VAIDA; în acest sens și **crăiasă-nouă** MARIAN, NU. 177); (ad 4°, în jocul de cărți) damă, c r ă i ț ă 5° (LB., H. XVII 240); (la plur.) iele, zâne (cf. PAMFILE, B. 26). *Krejasĕ* = regina. ANON. CAR. *Crăiasa-ți dvorește de-a direapta în dvorbă.* DOSOFTEIU, PS. 149. *Și sărbătoare făcea tot norodul pentru îngrecarea crăiesei.* DOC. (a. 1764), ap. TDRG. *Maică-sa, blândă crăiasă, Medena cea prea aleasă.* BARAC, ap. GCR. II 173/19. *Arald! strigă crăiasa, las' fața să-mi ascund.* EMINESCU, P. 213. *Și mai fost-au poftiți încă: crai, crăiesc și împărați.* CREANGĂ, P. 279. *O pară ...dulceagă, taman pe gustul crăieselor și pe dorul împărăteselor.* ȘEZ. IX 121. *Cine vine? Ce'mpărătească, ce crăiască?* MARIAN, V. 73. **Crăiasa zânelor** (CREANGĂ, P. 221) s. **zâna-crăiasa** (ISPIRESCU, L. 77) = cea mai mare peste zâne și cea mai frumoasă decât toate (cf. COȘBUC, B. 37 ș. u.). **Crăiasa albinelor** = împărăteasa albinelor, crăiță (4°), matcă (PAMFILE, I. C. 93). *I se înfățișează înainte crăiasa albinelor.* CREANGĂ, P. 239. cf. c r ă i ț ă. || A d j e c t i v e: (Ieșit din uz) **crăiésc, -iáscă** = de crai, r e g e s c, r e g a l; dependent de rege, aparținător regelui, † (ad 7°) fiscal (LEX. MARS. 206); (ad 5°, rar) strengăresc, de haimana (POLIZU), desmățat (COSTINESCU). *Cezaro-crăiesc.* POLIZU. *Kreiĕsk* = regius, -a. ANON. CAR. *Kraiesk* = regalis. LEX. MARS. 241. *Polata kraiaska* (id. ib. 241) = palatul regal. *Birăul crăieștii cetăți Bistrița* (Baia, 1595). IORGA, S. N. 12. *De va începea în mânule vreunui scaun crăiesc* (= reședință a regelui), *ca să aibă a-i tăia capul.* PRAV. 1070, cf. MAG. IST. I 88/17, ȘINCAI, HR. I 4/14. *Priimește, Măria Ta, cu mila crăiască,* SICRIUL DE AUR, ap. GCR. I 269/22. *Să-i ia tot crăiesc ce ar avea, și lui să-i taie capul.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Nu era nuntă domnească, ce putem zice crăiască.* LET. II 316/1. *Fiiu crăiesc.* MAG. IST. I 170/26 *Vin doftoresc și crăiesc.* CARTE DE BUCATE (1749), ap. GCR. II 45/13. *La Buda, în crăiasca tipografie a Universității ungurești.* GCR. II 201/11. *Se făcu înmormântarea lui Andreiu, cu o pompă de tot crăiască.* BĂLCESCU, M. V. 395/9. *Hârtiile plastografe sunt acum în mâinile procurorului crăiesc.* C. NEGRUZZI, III 175/26. *Decât la curtea crăiască, Mai bine'n lunca hoțească.* ALECSANDRI, P. II 52. *De foc sunt ochii ei crăești.* COȘBUC, B. 38. *Nu se mai bucura curtea crăiască așa tare.* RETEGANUL, P. V. 21/7. *Stemă crăiască, Coroană 'mpărătească.* TEODORESCU, P. P. 168. (În Austria de odinioară traducând pe *kaiserlich-königlich)* **cezaro-** († **chesaro-**) **crăesc** = aparținând coroanei imperiale și regale a Habsburgilor. (Bot.) **Părul crăesc** face niște pere bune la gust, de calitate superioară, lungi și galbene s. rotunde și verzi, numite **pere crăești.** Cf. c r ă i ț ă (4° b); cf. m e r e d o m n e ș t i. Cf. BARONZI, L. I 93/7-8, DR. II 706, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 117. (S u b s t a n t i v a t) **Crăiesc** s. m. (Iht.) un pește (probabil c r ă e t e l e). Cf. H. XI 488, 504. I. IONESCU, P. 365; — (rar) **crăiós, -ioásă** = de craiu (1°). (?) *Da te du la cel gras crăios. In perinoiu te-a culca, Cu ghin* [= vin] *roșu te-a adăpa.* ARH. FOLC. I 206. | A d v e r b: **crăéște** = ca un *craiu* (1° și 5°), regește; strengărește. LB. *Ea nu-și cunoscu bărbatul, cum era acum îmbrăcat crăește.* RETEGANUL, P. II 20/5. *O pălărie de paie, pusă cam crăiește pe-o ureche.* N. GANE, ap. CADE. | A b s t r a c t e și c o l e c t i v e: (învechit) **crăíie** s. f. = țara stăpânită de un craiu, r e g a t; demnitate de craiu, r e g a l i t a t e. *Kreijĕ* = regnum, regimen. ANON. CAR. *Pamfili aceasta era o crăie.* HERODOT, 184. *Mai apoi să nu le hie a-și pierdere și crăiia.* EVSTATIE (1650), ap. GCR. I 235/35. *Împărăția Turcului luptă pre acele vremi pentru crăiia ungurească.* LET. I 216/17. *Vestite împărății, crăii și domnii.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Preste crăii să-ți lățești ura.* DOSOFTEIU, PS. 268. *Să fie stătut el la crăie.* CANTEMIR, HR. 481/6. *Face o depărtată primblare către multe palaturi ale crăielor Evropii* (a. 1756). CAT. MAN. 49, 117. *L-au așezat la crăie, în cetatea Clujului.* MAG. IST. I 179/14. *Lisabona, capitala crăiei Portugaliei.* DRĂGHICI, R. 29. *Cetatea Nicopolii din crăia Bulgarilor.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 245/18. *Crăiia sa se megieșaște cu a mea.* BELDIMAN, N. P. II 49. *La Constantinopol s'a hotărît ca să facă din Principate o crăie.* GHICA, A. 576. *Alte crăii și împărății.* C. NEGRUZZI, I 226. *Țara în care împărățea fratele cel mai mare, era tocmai la o margine a pământului, și crăiia istuilalt la altă margine.* CREANGĂ, P. 183. *Eu țiu frâncle crăiei, În părțile Arăpiei, Craiul Gaspar mă numesc.* TEODORESCU, P. P. 105; — **crailâc (crailíc** COSTINESCU; plur. *lâcuri, -licuri)* s. a. = (ad 5°) strengărie, desfrânare, libertinaj, berbantlâc (DICȚ.), traiu în fără-de-lege, prea-curvie (RĂDULESCU-CODIN, L.). *M'am lăsat de fata Bârsăniței..., nu mai e vreme de crailâcuri acuma.* XENOPOL, ap. TDRG. *Mărșave fapte, crailâcuri și beții.* CONTEMPORANUL, II 26. *Pe când era el acasă, nașă-sa se cam ținea de crailâcuri: azi cu un taic-câinilor-frunză, mâne cu altul.* ION CR. III 170, cf. RĂDULESCU-CODIN, L.; — **crăime** s. f. = mulțime, număr mare de crai; regat, domnie LB.); ceată de strengari, de derbedei (DICȚ.). *Alaric... nu după mult timp au murit..., lăsând crăimea lui Ataulf.* ȘINCAI, HR. I 74/12. *Dela începutul crăimei ungurești, 814 ani.* CALENDARIUL (1814) 4/5. *Cât afund o mie de crăimi ascund.* COȘBUC, B. 17. *Ce nu ar face crăimea, de n'ar fi stăpânitori!* PANN, P. V. I 67; — **crăiét** s. a. (cu plur. *-ieturi.* POLIZU) = (ad 5°) ceată de strengari, de derbedei, de desfrânați. DICȚ. | V e r b: **crăí** IV[a] † = a fi craiu (1°), a domni ca rege (LB.) *Kreiĕsk* = regno, -as. ANON. CAR. *L-au pusu-l... preste Izrail să crăiască.* DOSOFTEIU, PS. 266. *Deci acel craiu Cazimir au crăit ani 33.* LET. I. 90/9. *La Leși crăià Jigmond pe atunci.* ib. I 216/3. *In anii... 1480 crăind Matiaș Corvin.* LET. I. A. 42/8. *Să fie crăit pe vreamile lui Tiverie împărat.* CANTEMIR, HR. 79/90. *Să se crăiască Lehia de obraz pământean.* DUMITRACHE, 362. *Stanislau Poniatoski... și astăzi crăește cu îndestulare.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 279/4; (cu abstractul) **crăíre** s. f. = stăpânire regească, domnie; regat; demnitate de rege, p. e x t. vrednicie, mărire crăiască (LB.). *Așa făcu numai decât la începeniea crăirei lui.* N. TEST. (1648), ap. BV. I 168/9. *Gândește că fi-va foarte bine... să șadză puțin în crăirea noastră* (a. 1593). HUR-

MUZACHI, XI 369. *Artaxera împărat avea 127 de crăiri.* VARLAAM, C. 360. | Compuse: (din *craiu* + *domn;* în Ţara veche) **craidón** s. m. = june care începe, învaţă a curta femei, începător la crailicuri, la viaţa libertină (COSTINESCU), craiu (5°). *Îşi cheltueşte starea cu craidonii, pe la via Brâncoveanului.* FILIMON, C. I 769. (Atributiv) *Brazii craidoni cu mustăţile în barbaric.* CONV. LIT. XLIII 1149; (cu diminutivul:) **craidonáş (crăidonáş)** s. m. *Acei strânşi ...fiind tot cam crăidonaşi.* PANN, Ş. I. 55; — (+ *birău,* după ung. *király biró,* idem, în Transilv.) **cráiubirău (cráiobirău)** s. m. = judecător regesc. *Chemând pre unii dintre Sibieni pe credinţă la sine, între carii au fost şi craiobirăul.* ŞINCAI, HR. II 292/20; (cu feminin ul) **crăbireásă** (dial. *crăghireasă)* s. f. = soţie de craiubirău. *O veni şi el pe jos..., Că nu-i tată-său fânogiu* (= fălnogiu, primar), *Nici mumă-sa fânogeasă, Nici soru-sa crăghireasă.* MAT. FOLC. 939.]

— Din slav. (paleosl., bulg., sârb.) **kral'ĭ** „rege" (< germ. *Karl,* numele lui Carol cel Mare, devenit tipic spre a desemna pe suveran; pentru această trecere de sens, cf. germ. „Kaiser", „împărat", din Caesar). Din limbile slave e împrumutat şi ung. *király,* idem. În unele cazuri am putea avea a face şi cu slav. (bulg., sârb., rut.) *kraj* „margine, capăt; regiune, ţinut". Astfel expresia: *doar nu e cap de craiu* (în Transilv.) e sinonimă cu „doar nu e cap de ţară". G. Weigand (cf. JAHRESBER. XIX-XX 53/27) credea că sensul de „capăt" al slavului *kraj* trebue căutat şi în *craiu-nou* „lună-nouă", apropiată numai prin etimologie populară de *craiu* „rege"; dar L. Şăineanu (D. U.) a arătat că şi la Polonezi *ksienzyc,* propriu „crăişor", însemnează „lună" şi „semilună", numire ce stă, poate, în legătură cu semiluna ca simbol al dominaţiunii turceşti. — Cf. crăişor, çrăiţă.

CRÁIUBIRĂU s. m. } v. **craiu.**
CRĂIÚŢ s. m. }

CRĂJMĂ (ş. d.) s. f. v. **cârciumă.**

CRĂJNÍ vb. IV^a. *Grogner, bougonner.* — (Atestat numai la ŞINCAI). A cârti, a murmura. *Între boierii carii crăjnea asupra lui Duca-vodă, cea mai mare umbră îi făcea Şerban Cantacuzenul.* HR. III 124.

— Probabil, o contaminare personală între *crâcni* şi *scrâşni.*

CRĂLĂU † s. m. v. **craiu.**

CRĂLÍCIU s. m. (Bot.) v. **crăieliciu.**

CRAM s. a. v. **cramă.**

CRAM s. a. = **hram** (Gorj). GÂLCESCU, G. S. V. 120.

CRAM † s. a. *Réception officielle.* — Recepţie, primire sărbătorească oficială (DDRF.) *Şi dacă s'au suit sus, La capaţi başa s'au dus Şi au făcut destul cram* (a. 1777). E. KOGĂLNICEANU, STIHURI, GCR. II 115/19. — Cf. hram 3°.

CRÂM s. m. (Bot.) *Iris.* — Frumoasă floare ornamentală cultivată prin grădini *(Iris germanica),* stânjinei (AL. BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V 59). — Cf. crin.

CRÁMĂ s. f. 1°. *Cabaret.* 2°. *Chai, cuvier.*

1°. (Transilv.) Şatră în târg, unde se vinde băutură şi se adună oamenii mai de rând de-şi beau aldămaşele (Reteag, în Someş). VICIU, GL.

2°. (În Ţara veche) Clădirea de la vie (dimpreună cu pivniţa) unde se păstrează teascul şi toate celelalte unelte ale vierului (buţile, tocitorile, etc.), unde se face tescuirea şi toate operaţiunile de preparare a vinului (CREANGĂ, GL., etc.) şi unde se păstrează toate produsele viei. *Feaceră Ierusalimul ca o cramă când i se ia vinul.* DOSOFTEIU, PS. 267. *Vadra domnească... ce era obiceiu de se lua de cramă, de pe la locuitori* (1764). URICARIUL, I 294/12. *Vie... cu cramă* (1793), ib. XVI, 207/25, cf. XXIX 450/18, VII 62. *Am luat cinci buţĭ de la crama noastră, fără ştirea nimănui* (Târgovişte, a. 1801). IORGA, S. D. 246. *Au cheltuit cu acoperământul crămii viilor.* BUL. COM. IST. I, 258. *Un ciubăr poate cuprinde 5 sau 6 cofe şi se duce la cramă de către doi oameni.* IONESCU, P. 251. *Miroasă a vin, ca într'o cramă.* N. BELDICEANU, SĂM. III 262. *Seara se aprindeau focuri în jurul cramei, cântau lăutarii...* SADOVEANU, LUC. VI 387. *În dosul cramei cu ferestrele sparte.* C. PETRESCU, S. 12. *Mă răped în cramă s'aduc un cofăel de vin.* CREANGĂ, P. 10. *Pimniţele şi cramele au rămas pustii.* PLOPŞOR, C. 91. *Crama trebue curăţată de tot ce e în ea...; nu-i bine să ţii murături în aceeaşi încăpere cu vinul.* CUV. MOLD. 1929, 20 Oct. *Mă urc în deal la cramă.* TEODORESCU, P. P. 332. *Vinul fierbe prin crămi.* SEVASTOS, N. 26. *Pune [vinul] în butoaie sau butii şi-l aşează în crămi.* H. IV 268.

[Plur. *crame* şi *crămi.* | Şi: **hrámă** s. f. ad 1° PONTBRIANT, DDRF., H. XVI 49; — **crám** (mai ales la plur. *cramuri)* s. a. = edificiile din jurul casei, acareturi (Jiu) VICIU, GL., (Haţeg) Com. ITTU; spec. (Băieş; Munţii Apuseni) = încăperea de lângă gura băii (= minei) în care se odihnesc băieşii, după ce ies din baie (FRÂNCU-CANDREA, M. 41) şi unde-şi păstrează uneltele, până sânt în baie (cf. VICIU, GL.) coliba în care se adăpostesc ştemparii cari păzesc şi pun necurmat piatră în piuă (FRÂNCU-CANDREA, M. 41), cf. crambă.]

— Din germ. **Kram** „prăvălie, şatră", în Transilvania direct sau prin mijlocire sârbească **(kram** „cămară", **krama** „colibă"), în Mold. prin intermediar rutean sau polon **(kram** „prăvălie, şatră").

CRĂMĂLUÌ vb. IV^a refl. *S'agiter, se tourmenter* (avant de prendre une décision). — (Mold.) A se zbate, a se agita (Com. T. NAUM), a se munci cu gândul spre a lua o hotărîre (ŞEZ. II 225), a se trudi, a se da în două pentru a face un lucru (com. V. C. ŞOAREC, Piatra Neamţ), a se tângui, a se văita, a se văicări, a se căina (VASILIU, C. 257, ION CR. IV 60). *Ian lasă, măi moşnege, ce te mai crămăluieşti atâta? Ce-a vrea D-zeu, aceea a face cu noi!* ŞEZ. II 109. *Crămăluindu-se Solomon aşa, îi veni în gând să cântărească mintea maică-sa.* ib. V 136. *Toată noaptea m'am crămăluit, cum aş izbuti să înduplec pe Gheorghe să-mi împrumute carul, să mă duc la fân* (Piatra Neamţ) Com. V. C. ŞOAREC. [Şi: (Banat) **cremăluì** vb. IV^a refl. NOVACOVICIU, C. B. 6. | Abstract: **crămăluiálă** s. f. (Mold.) = necaz, supărare. *Pentru(că) năcazul ce-am avut... şi pentru crămăluiala ce-am avut noi* (1721). IORGA, S. D. XVI 374. | Adjectiv: **crămăluít, -ă** adj. = (Mold.) foarte iritat, scârbit, necăjit. ŞEZ. II 225. *Îmbla amù năuc, în tăti părţîli, şi iară (= era) crămăluit, di drept îi vinè să să spânzuri, di ciudă.* ib. II, 101.

— Etimologia necunoscută (Cf. germ. *grämen* şi *grämeln* „a se amărî". LACEA).

CRĂMĂLUIÁLĂ s. f. v. **crămăluì.**

CRAMB s. a. v. **cramă** și **crambă.**

CRÂMB s. a. v. **crâmf.**

CRÁMBĂ s. f. *Rameau.* — (Țara Hațegului) Creangă, cloambă. POPOVICI, R. D. 164. — Cf. c r e a n g ă.

CRÁMBĂ s. f. *Cabinet de débarras; cabane* de berger. — (Munții Apuseni) Cameră în care se păstrează diferite obiecte de casă, c l e ț (com. ITTU); coliba (VICIU, GL.) de lângă staul, în care se culcă păcurarul (= ciobanul) noaptea (FRÂNCU-CANDREA, M. 25), așezată pe două tălpi de sanie (PAMFILE, I. C. 438). *Du-te'n crambă, că acolo-i trocul.* VICIU, GL. *Du-tè'n crambă, de-o veni ploaia.* H. [Și: **cramb** s. a. = c r a m (FRÂNCU-CANDREA, M. 41).]. — Cf. c r a m ă.

CRĂMBIȚĂ s. f. v. **crâmpiță** și **scrumbie.**

CRAMEN subst. *Peau d'agneau nouveau-né des brebis grises de Crimée.* — Piele de miel nou născut de oi sure de Crimea. *Piei... cramen — piei de Crimea vinete.* MON. OF., a. 1875, ap. TDRG. [Accent?]

CRÂMF subst. *Quignon* (de pain). — *Crâmp de pâne* = c â r f a n, felie mare, călcâiu bun, strujea bună de pâne. VICIU, S. GL. [Și: **crâmb** s. a. = codru de pâne (Sălaj). VAIDA.]

— Cf. pe de o parte *crâmp-* (în *crâmpoiu, crâmpeiu)*, pe de altă parte *cârfan, crifoiu.*

CRĂMINÁR s. m. = **cămănar.** *Uliule, uliule, hai, Tu să n'ai parte de pui, Până n'ai cânta și lui, Pe-o crânguță de arțar, În poartă de crăminar.* PAMFILE, S. V. 112.

CRÁMPĂ s. f. *Eau-de-vie sucrée.* — (Arad, Sălaj) Rachiu fiert cu zahăr și băut fierbinte. *Câte litre de crampă ai beut?* BĂNUȚ, T. P. 108.

— Pare a fi o scurtare din germ. **Krambambuli** (rostit și *Krampampuli)* „specie de rachiu tare".

CRÁMPĂ s. f. v. **crampen.**

CRÁMPĂR s. a. v. **crampen.**

CRÂMPEIÁ vb. I^a } v. **crâmpeiu.**
CRÂMPEIÁȘ s. a. }

CRÂMPÉIU s. a. *Morceau, fragment, bout.* — Bucată (tăiată s. ruptă din ceva), parte (mică), p o r ț i u n e, f r a g m e n t, f r â n t u r ă (ce mai rămâne din ceva); s p e c. scurtătură de lemn („mai mult groasă decât lată" COSTINESCU), reteveiu, bucată mică de lemn (PĂSCULESCU, L. P.); capăt de ață, de sfoară (cf. POLIZU, DDRF.), de funie (LM.), de lumânare, muc; cap de pământ între două râpi (H. X 353). Cf. c a p (VI 6°), c a p ă t (5°), c ă p e ț e l (3°), c ă p ă t ă i u (II 4°), c u r m e i u, f ă r â m ă, f ă r â m i ț ă, r u p t u r ă, f r a c ț i u n e, d ă r a b. *Se încolăcea ca crâmpeie trunchiate, de șarpe veninos.* ODOBESCU, III 206. *Îi mai rămăsese și lui un crâmpeiu din comoara lui.* SLAVICI, N. II 334. *Unul din ei luă un crâmpeiu de lemn și... lovi în frunte pe tovarășul său.* CARAGIALE, ap. CADE. *Un crâmpeiu de adevăr.* id. ib. *Această cugetare a rămas în sufletul lui Radu ca un crâmpciu de cântec.* VLAHUȚĂ, N. 63. *Un crâmpeiu de cer.* id. P. 51. *Un crâmpeiu de lumânare ardea în sfeșnicul...* D. ZAMFIRESCU, R. 242. *Auzi crâmpeie de frază.* N. REV. R. I. 28. *Va plăti cu capul ei, de va pierde vrun crâmpeiu din ele* [din mațe]. ISPIRESCU, L. 66. *Crâmpeiul de șosea ce duce la București.* id., ap. TDRG. [Sensul de „căluș" — din germ. Knebel — dat de unele dicționare se explică printr'o greșită traducere a lui „garrot" prin care-l redau unele dicționare în franțuzește. | D i m i n u t i v: **crâmpeiáș** s. a. = bucățică mică, capăt mic, fărâmiță. *Spălându-le* [mațele], *se rupse un crâmpeiaș și-l dete pe râu.* ISPIRESCU, L. 70. | V e r b: **crâmpeià** I^a (cu p a r t. - a d j.) **crâmpeiát, -ă** = fărâmițit, fragmentat. *Toate gândurile-i erau tulburi și crâmpeiate.* VLAHUȚĂ, N. 75.]

— Derivat cu suf. **-eiu** (probabil chiar pe teren slav) din aceeași tulpină paleosl. **krŏp-** *(krŏpŭ* „mic") ca și c r â m p o i u, c r â m p i, c r â m p i ț ă, c r â m p o t.

CRÂMPEÍIU s. m. (Bot.) v. **crumpenă.**

CRÁMPEN s. a. *Pic.* — (Transilv.) C i o c a n mare și ascuțit, întrebuințat la scosul pietrelor din pământ, c i o a n c ă, c i o a c ă, c h i r l o p a n, t â r n ă c o p, c a z m a, g h e u n o i u, c h i l o v i ț ă, p i o c, ț i u, ț u c l o i u (Zărnești, j. Brașov și Săsciori, j. Sibiiu) Com. ITTU. [Și: **crâmpăr** s. a. = săpoiu (Poiana-Sibiului) PAȘCA, GL.; — **crâmpă** s. f. (Bucov.) = cazma (com. A. TOMIAC, Capul-Codrului); **croámpă** s. f. (M. Apuseni) = săpoiu cu muchea prelungită și ascuțită, servind la smulgerea din pământ a bolovanilor; c h i l o v i ț ă, (Criscior, în Munții Apuseni). Com. ST. PAȘCA; — **crâmpóiu** s. a. = ciocan, baros. GHETIE, R. M. 95.]

— Din germ.-austr. **Kramp(e)n** (C. L a c e a, *Dacoromania* III 1091), prin mijlocire săsească sau sârbească (**kramp** „cazma").

CRÂMPÍ vb. IV^a refl. 1°. *Ramasser ses forces.* 2°. *Attaquer.*

1°. (Țara-Hațegului) A se așeza pe vine, a se încorda pentru a ridica ceva. DENSUSIANU, Ț. H. 56.

2°. (Bouțariu, Hațeg) A se lua după cineva. *M'am dus la stână și se crâmpiră cânii după mine; de-abia am scăpat într'un fag.* VICIU, GL.

— Din paleosl. ***krŏpiti** „a se face mic" (atestat numai *krŏpĕti* „contrage" și compusul *sŭ-krŏpiti* „a scurta") Evoluția sensului 2° nu e clară. — Cf. c r â m p i ț ă.

CRĂMPIȚĂ s. f. I. *Emmêlage.* II. 1°. *Obstacle, difficulté.* 2°. *Faute, défaut, vice.* 3°. *Débat, malentendu, différend.*

I. P r o p r i u. Încurcătură la rost în firele cu care se urzește (ION CR. IV 122) s. se țese (ȘEZ. VII 186, POMPILIU, BIH. 1009, VICIU, GL.) provenită din faptul că se călărește și se înnoadă firele de pe natra războiului (așa că țesătoarea nu poate da ițele înapoi, ori nu se cască rostul (ȚA-

RA OLTULUI, III, nr. 23) s. când firele de tort, în timpul urzirii, se rup s. se încâlcesc pe urzitor (com. MARIAN) s. când, din greșeală, firele de pe urzoiu sunt trecute de pe o învârtitură pe alta (com. CORBU), încâlcitură. *Ileana povesti apoi lui Bujor cum a țesut pânza, câte fire s'au rupt, câte crâmpițe i s'au făcut.* SLAVICI, N. I. 65.

II. Fig. 1°. Piedecă, obstacol, opăceală, greutate (cf. LB.). *E însă în viața omenească totdeauna câte o crâmpiță.* SLAVICI, N. I 316.

2°. Greșeală, sminteală (LB.), vițiu, defect, cusur (LM.).

3°. Încurcătură, neînțelegere, bucluc, necaz, ceartă, pricină, cauză (de judecată), belea, boacănă, cârcel (2°) VICIU, GL., PAMFILE, J. III, FRÂNCU-CANDREA, R. 51, BRAN, S., com. CORBU, H. XVII 178, CABA, SĂL., com. V. BUCUR. *Iar ne-ai făcut o crâmpiță!* VICIU, GL. *A vint aicea, să ne facă crânghiță.* id. ib. *Ce crâmpiță mai ai la judecătorie?* FRÂNCU-CANDREA, R. 51. *A făcut o crâmpiță* = un rău. H. VII 178.

[Accentuat *crâmpiță* și *crâmpiță* TDRG. Rostit regional și *crânchiță* VICIU, GL., ION CR. IV 122), *crâmpchiță* (PĂCALĂ, M. R. 32, CABA SĂL.). | Și: **crâmbiță** *(crâmbchiță* ȚARA OLTULUI, III nr. 23, *crânghiță* VICIU GL. s. f.; — (Bucov.) **scrâmbiță** s. f. = greșala pe care o fac femeile la urzit (când trec cu firele peste o rază). Com. A. TOMIAC, MARIAN.]

— Presupune o formă paleosl. ***(sŭ-)krŏpica** derivată din *sŭ-krŏpiti* „a scurta", *krŏpĕti* „a contrage".

CRĂMPIȚĂ s. f. (Iht.) v. **scrumbie.**

CRÂMPÓIU s. a. v. **crampen.**

CRÂMPÓIU s. a. 1°. *Coupon, quignon, morceau* (de bois). 2°. *Garrot.*

1°. Bucată mare dintr'o stofă (COSTINESCU), de pâne (PAȘCA, GL., GHETIE, R. M. 45), dintr'un lemn rupt s. rămasă dela lucrul crâmpoțit (COSTINESCU).

2°. Căluș. Cf. BARCIANU.

— Derivat cu suf. augm. **-oiu** din aceeași tulpină slavă **krŏp-** *(krŏpŭ* „mic") ca și crâmpeiu, crâmpiță, crâmpot, crâmpi.

CRÂMPOȘÍE s. f. *Variété de raisin.* — Varietate de struguri (JIPESCU, O. 53, DDRF.) cu boaba albă, ruginie și gogoneață (H. XVI, 30). *Văzuse că gonganul și crâmpoșia rabdă mai bine la gongărie.* PLOPȘOR, C. 91. *Îl vede culcat la un buștean de crâmpoșie.* ib. 96.

— Probabil, substantivat din *viță crâmpoșie*, deci femininul unui adjectiv ***crâmpoșiu**, din ***crâmpos**, înrudit cu crâmpeiu, crâmpoiu, etc.

CRÂMPOT s. a. v. **crâmpot.**

CRÂMPOT s. m., adj. *Morceau; intervalle* (de temps). *Ivre-mort.* — Bucată, fragment, porțiune, crâmpeiu, crâmpoiu; spec. (Banat) bucată de carne, dărab mic de cârnați (cf. H. XVIII 172, 270, com. LIUBA, NOVACOVICIU, C. B. 6_2); bucată de timp, răstimp (ȘEZ. V 60/8). *Cu sulița c'asvârlea Și cu paloșu' când da, Patru crâmpoți îl făcea.* ȘEZ. XIII 210. *Lasă oile să mai pască un crâmpot.* ȘEZ. V. 60/8. # *Du-te cu crâmpot* = du-te, să nu te mai văd ! (Săliște) Com. BANCIU. || Atributiv (pe lângă *beat* s. predicativ. *Beat crâmpot* = beat mort, beat tun, butuc. *E crâmpot* = e turtă (Brașov). Cf. JAHRESBER. VIII 83. [Și: **crâmpot** s. a. *Paloș în brad că lovea, Trei crampoți că-mi făcea. Dar Și Mogoș ce-mi făcea? Mâna pe-un crampot punea.* POP., ap. TDRG. | Verb: **crâmpoți (crămpoți, crompoți)** și (suspect) **crâmpotì** (COSTINESCU) IV^a, (rar) **crâmpotâ** I^a = (trans. și refl.) a (se) rupe din ceva crâmpeie inegale, a (se) tăia ceva în bucăți mai mari și mai mici (în loc de a (se) tăia frumos și egal); spec. a pișca s. mușca dintr'o pâne (în loc s'o tai cu cuțitul. Com. A. TOMIAC, Straja, în Bucov.), a rupe s. a tăia în răstimpuri dintr'o pânză și fără nici o regulă (ȘEZ. V 60/9); p. ext. îmbucătăți (com. LIUBA), a bucățeli (ȘEZ. I 290/3), a face (VASILIU, C. 257) s. rupe, a bucăți (ȘEZ. IX 146), a sfârtica (ȘEZ. XXIII 43), a sfâșia, a măcelări (CREANGĂ GL.). *A găsit iezii singuri, i-a ucis și i-a crămpoțit.* CREANGĂ. P. 30. *Numai ați crâmpoțit mâncarea!* id. ib. 261. *Se temea să nu deie vreo fiară peste dânsul și să-l crompoțească.* SBIERA, P. 74, cf. *(l-au crămpoțit)* id. ib. 3/18. *Numai ați crâmpoțit mâncarea!* = numai ați stricat-o, mâncând fără regulă, de ici o leacă, de dincolo o leacă. CREANGĂ, GL. *Io-te cum ai crâmpoțit cămeșuica nouă-nouță !* ȘEZ. XXIII 43. *Paloș din teacă trăgea, Trei dește că-i crâmpota Lui beșleaga Mustafa.* TEODORESCU, P. P. 614. *Cine desparte doi dragi, Suie-i carnea corbii'n fagi, Ș'acolo s'o crâmpoțască.* ȘEZ. I 290/3. *Coșul..., dacă se va crâmpoți, acela să nu se strice.* DRĂGHICI, ap. CADE. *Plesniți-ar rochița'n spete Și șapte coturi din bete. Betili* [= betele] *s'au crâmpoțit. Te duci la mă-ta plângând.* MAT. FOLC. 836; (cu abstractele) **crâmpotíre** s. f., **crâmpoțít** s. a., **crâmpoțeálă** s. f., **crâmpoțitúră** s. f. (și cu part.-adj.) **crâmpoțít** s. a. *Lucru peticit, crâmpotit și moșmândit e cârpeală goală.* JIPESCU, O. 56.

— Derivat cu suf. **-ot** (probabil pe teren slav) din aceeași tulpină paleosl. **krŏp** *(krŏpŭ* „mic") ca și crâmpeiu, crâmpoiu, crâmpi și crâmpiță.

CRÂMPOTÁ vb. I^a
CRÂMPOȚEÁLĂ s. f.
CRÂMPOTÍ vb. IV^a
CRÂMPOȚÍ vb. IV^a
CRÂMPOȚITÚRĂ s. f.
} v. **crâmpot.**

CRÁMURĂ s. a. *Vacarme.* — (Mold.) Văicăreală cu huiet mare, larmă (VASILIU, P. L. 257), crâșcare nevoie mare (ȘEZ. XXIII 43), cf. harmalaie, gălăgie. *Și tot o cramură o ținut, până ce s'o depărtat hăt bine.* VASILIU, P. L. 51. *Ce cramură îi acolo, să te ferească sfântul !* ȘEZ. XXIII 43. *Ai văzut așa cramură?* ȘEZ., XXXII. 9.

— Din paleosl. (v.-bulg. și v.-rus.) **kramola** „răscoală" (bulg. *kramóla* „larmă, ceartă").

CRĂMUTĂRTOR † s. m. sing. v. **cremotartar.**

CRAN † s. a (Anat.)
CRÁNĂ s. f. (Anat.)
} v. **craniu.**

CRANAVÉȚ subst. *Semence de sapin.* — Semânță de brad. CALENDARIU (1814) 163.

CRÁNCĂ s. f. v. **creangă.**

CRANCADĂU s. m. Sobriquet donné aux garçons. — (Mold.) Poreclă dată băieților ce-au crescut repede. ION CR. IV 122. — Cf. crancor.

CRĂNCĂÍ vb. IV[a] v. **croncăi.**

CRANCALĂC s. a. *Noce, festin.* — (Mold.) Ştrengărie, nebunie, petrecere lumească cu băuturi şi femei. CREANGĂ, GL.; cf. c r a i l â c, b e r b a n t l â c. *Te-ai săturat acum de umblat prin lume după crancalâcuri?* CREANGĂ, P. 312. — Cf. c r a n c a l ă u.

CRANCALĂU s. m. (Ornit.) v **croncan.**

CRĂNCĂNEÁLĂ s. f. v. **croncăneală.**

CRĂNCĂNÍ vb. IV[a] } v. **croncăni.**
CRÂNCĂNÍ vb. IV[a] }

CRANCĂU s. m. } v. **croncău.**
CRÂNCĂU s. m. }

CRĂNCED, -Ă adj. v. **crâncen.**

CRĂNCEN, -Ă adj., adv. *Terrible, cruel, atroce, acharné, impitoyable, sans merci. Terriblement.* — (Despre o luptă, un război, o bătaie, o pedeapsă; despre moarte, soartă, ger; despre o persoană, etc.) A d j. Îngrozitor, înspăimântător, grozav, groaznic, strașnic, cumplit, crud, aspru, feroce, nemilos, barbar, neîndurat, rău, violent. LB. COSTINESCU, ŞEZ. IX 154, HERZ.-GHER., M. IV 246. *Vârtejul luptelor politice, atât de crâncene şi de pasionate.* GHICA, ap. CADE. *Goana fiarălor devine uneori o luptă crâncenă.* ODOBESCU, III 77/1. *Veacul cel crâncen atunci, de războaie sătul, va fi pacinic.* COŞBUC, Æ. 18/8. *Au alergat singur la dânsa, de au scos-o de la pedeapsa ei cea crâncenă.* SBIERA, P. 115/3. *Opoziţiune crâncenă.* id. F. 214. *Îţi sunt mamă, te-am făcut şi te-am crescut în crâncene nevoi.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 504. *Se încinge între dânşii o bătaie crâncenă.* CREANGĂ, A. 112. *Şi unul din luptătorii cei mai apriginşi şi mai crânceni.* MARIAN, T. 175. *O duse* [iapa] *spre arătare crâncenei sale stăpâne.* MERA, B. 163. *Iadul e întruparea pedepselor celor mai crâncene.* ŞEZ. II 160/20. *Ce-am făcut cu mândra, Nime n'o poate strica, Nici popa, nici vlădica, Numai moartea, crâncena!* HODOŞ, P. P. 176. | A d v e r b. Grozav, cumplit. *Iacă numai că vede în calc un puiu de şarpe, svârcolindu-se crâncen în pulbere.* MERA, B. 5. [Şi (prin apropiere de derivatele în *-ed*) **crânced, -ă** adj. = crud, cu totul necopt (POGOR, H. 229); (despre carne) nefript, cu sânge în două (ŞEZ. IX 153), sângeros; (despre oameni) amenințător (POGOR, H. 229); (despre fapte) neomenit (id. ib.), neomenesc. | V e r b e: **crâncenà (crâncinà)** I, r e f l. = a se încrâncena (2°), a se cutremura (de frică, groază, scârbă). *Mă încrâncenez* = mă'ncreţăluesc, mă iuţăresc de nelegiuire sau de cruzime. POGOR, HEN. 229. *De două zile mă gândesc, şi carnea pe mine se crâncenează.* C. PETRESCU, Î. II 8. *Şi ţi se crâncina carnea pe tine, de groază!* ION CR. IV 166; (cu part. neobicinuit) **crâncenít, -ă** = crâncen; prilostit, împiersat, înfierat (despre cei ce se încăpăţânează a sta neactivi). CIAUŞANU, GL. *Un bun şi scump tovarăş de lupte crâncenite.* ALECSANDRI, P. III 368. | A b s t r a c t: **crâncenie** s. f. = cruzime, ferocitate. *Matei pedepsi încă cu crâncenie pe cerbicoşii nobili unguri din Ardeal, rebelaţi încontră-i.* BĂLCESCU, M. V. 313.]

— Dintr'un paleosl. ***krŏčenij,*** corespunzând rusescului *kryčeníiŭ* „aprins, violent" şi înrudit cu paleosl. **krŏčina** „epilepsie", căruia îi corespunde rus. *kryčina* „necaz, durere, întristare. — Cf. c r â n c e d, î n c r â n c e n a.

CRÂNCENÁ vb. I[a] } v. **crâncen.**
CRÂNCENÍE s. f. }

CRĂNCEŞ s. m. (Bot.) *Benoîte (Geum rivale, G. urbanum).* — Călţunul-doamnei şi Cerenţel. PANŢU, PL.

CRÂNCÍ vb. IV[a] refl. *Geindre, pleurnicher.* — A (se) scânci, a plânge suspinând. VICIU, COL.

CRÂNCINĂ vb. I[a] v. **crâncen.**

CRÂNCIÓB s. m. Sorte de ver. — Verme metamorfozat care se găseşte în gorun sau în alt lemn tăiat. H. XVIII 72.

CRÂNCOR s. m. Sobriquet donné à un homme de haute taille. — Poreclă dată unui om înalt REV. CRIT. IV 85. — Cf. c r a n c a d ă u.

CRÂNCUŞOÁRĂ s. f. }
CRÂNCÚŢĂ s. f. }
CRĂNG s. a. } v. **creangă.**
CRÂNG s. a. }

CRÂNG s. a. I. *Centre.* II. 1°. *Cycle.* 2°. *Firmament. La voie lactée.* 3°. *Cours, direction.* 4°. *Affaire.* 5°. *Aiguille* (de la montre). III. 1°. *Bois, bocage, pré marécageux, taillis, buisson.* 2°. *Sentier, voie.* 3°. Branches, morceaux de bois amassés pour réparer une digue. 4°. *Morceau de pain.* 5°. *Friche.* IV. *Lanterne.*

I. † (Neobicinuit) Centru (al unui loc). POGOR, HEN. 229. Cf. c r u g (I).

II. † A s t r. (Rar; la plur.). 1°. Ciclu, crug (II 4°). *Grecii în al treile an socotesc de pun lună adaosă, iară Eghiptenii făcând luna de 30* [*de*] *zile, adaog preste an câte 5 zile făr'de numărul anului, şi aşa se face crângul vremilor întorcându-se la loc.* HERODOT, 93. *Cumu-i Botezul şi Cina Domnului... trebueşte să le slujim, şi isprava lor şi folosul lor trebueşte să le spunem şi alte crânguri a credinţei direpte.* PSALTIRE (a. 1651), ap. BV. I 188/13.

2°. (Rar, învechit) *Crângul cerului* = bolta cerească, firmamentul, c r u g (II 2°, 3°). *S'au dus sub crângul ceriului.* SBIERA, P. 91/12. *Şi noi ne-am luat Din conac în conac, Pe cai de olac, Pe crângul cerului, Pe faţa pământului.* SEVASTOS, N. 100/16. *Şi noi ne-am luat... Pe crângurile cerului.* id. ib. 102/25. Cf. MARIAN, NU. 465/17. *S'apucă ei şi caută un lanţ lung cât trebuia s'ajungă pe ceea lume. L-o potrivit după cât îi crângul ceriului.* VASILIU, P. L. 18/128 (tălmăcirea moşneagului povestitor: *crângul ceriului*, depărtarea pe ceriu, câtă îi dela răsărit până la apus, şi dela o margine până la alta a zării sau orizontului, măsurată cu o funie; lungimea funiei arată adâncimea dela faţa pământului până pe ceea lume. id. ib. 257). || P. e x t. Drumul robilor, calea laptelui (brăzdând cerul pe la mijloc).

3°. (Mold., Bucov.) Curs, c r u g (II 6°), circuit, direcţie, mers (Straja, Bucov.) Com. TOMIAC. *Crângu' anului, vremii* = germ. der Lauf des Jahres, der Zeit. HERZ.-GHER., M. IV 246. *Să o prăznuim de atunce după îmbletul crângului anului.* DOSOFTEIU, V. S. 249/9. Cf. 1.

4°. (Mold.) Situaţie, t r e a b ă, a f a c e r e. *Dac'o văzut flăcău' cum stă crângu'* (= cum stă treaba), *l-o lăsat pi moşneag în banii lui.* ŞEZ. XXIII 55.

5°. (Bucov., cu aluzie la măsurarea timpului, pe cadranul ceasornicului rotund ca un cerc) Arătătorul ceasului (Straja) Com. TOMIAC.

III. 1°. P. anal. (Înțelesul cel mai răspândit astăzi) Probabil că, la început, *crângul* să fi însemnat o pădure de forma unui cerc, în opoziție cu codrul, care era o pădure întinsă, mai mult s. mai puțin de formă pătrată. Astăzi se înțelege prin *crâng* o pădure (de câmp, izolată COSTINESCU) tânără s. mică, o pădure deasă de aluni, fagi, frasini mici (cf. H. XI 109), odrăslită din rădăcinile rămase în pământ, pe urma unei păduri tăiate, rădiu, huciu (CREANGĂ, GL.), huceag, loc acoperit cu copăcei mici, cu tufe (ib. II-III 216), tufiș, tuferiș (H. IX 387), loc cu pădure tânără, cu tufăriș (PORUCIC, T. E. 329); pădure de câmpie crescută din lăstare, având o vârstă de cel mult 40 de ani (id. ib.); la Buzău însă se chiamă crâng pădurea bătrână de lângă oraș (mai mult sau mai puțin rotundă ca un cerc). În alte regiuni: dumbravă (C. C. II-III 216), silhă (ib. II-III 245), loc mai ridicat, aflător în afară de sat, de unde se vede pân' departe (PORUCIC, T. E. 470. Cf. H. IV 52, 82). *Partea muntelui carele iaste despre fața crângului fiiului Enom.* BIBLIA (1688), 166ᵇ. *Fuge, tot fuge cerbul sbierând, Până sosește în verde crâng.* C. NEGRUZZI, II 98/₁₃. *Lupii... sub crânguri tupilați privesc duios la bivoli.* ALECSANDRI, P. III 369. *Câteva luni de-a-rândul nu mai auzi nici prin holde, nici prin crânguri, pocnetul ierbei de pușcă.* ODOBESCU, III 37/₂₁. *E-un miros de tei în crânguri.* EMINESCU, P. 9. *Cum vânătorul 'ntinde'n crâng La păsărcle lațul.* id. ib. 272. *Din crâng am intrat într'o crivină mlăștinoasă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. C. C. II-III 246. *Se ascundeau prin desișurile crângurilor.* ISPIRESCU, L. 58. *Îi duc într'un crâng cu mărăcini, dându-le foc.* ȘEZ. VIII 19. *Prin crânguri tăcute, Apa-i răcoroasă, Frunza e umbroasă.* TEODORESCU, P. P. 435. *Ce-am iubit nu se mai vede, Nici prin crâng, nici prin livede, Nici prin cositura verde!* id. ib. 277ᵇ. *De n'ai fi fată de târg, Ai veni cu mine'n crâng.* ȘEZ. I 173/₃₀. *Moșule și gazdă bună, Ne-am luat crângul, pe lună, Ș'am vinit la Dumniata.* VASILIU, C. 73. *Se vaită ciocoiu' Radu Că i-a fugit satu'.* [= *Crângul*]. GOROVEI, C. 115. *Sub două muchi de crâng, doi luccferei; sub doi luccferei, o moară ferecată.* [= Sprâncenele, ochii, gura]. TEODORESCU, P. P. 246, cf. FUNDESCU, ap. GCR. II 370/₂₇. # (Invocație a cuiva fugărit, d. e. un haiduc) *Apropie-te, crâng, Depărtează-te, câmp!* ZANNE, P. I 151. *Mai bun e un iepure în frigare decât doi în crâng.* BARONZI, L. 55/₄. *Bate crângu', să sară iepurii* = caută să afle. ZANNE, P. IX 453. **A lua crângul în cap** = a fugi (de frică) repede, a se refugia prin păduri. *Au încălecat pre cal și au luat crângul în cap.* MAGAZ. IST. V. 140/₁₇.

2°. P. restr. Cărare (după ce se pierde în pădure ION CR. V 61), drum. *Sfânta Ana i-a și dat semn, proprind vântul și întorcându-l pe crângul său.* SADOVEANU, B. 182. *Cu doina și cu doiniță, Scăpaiu crângu 'n poieniță.* BIBICESCU, P. P. 3.

3°. P. ext. Umplutură (crăci, ramuri, lemnărie) ce se trântește la un zăgaz spre a-l repara după o inundație. COSTINESCU.

4°. P. anal. Bucată de pâne (Nadișul-rom., Sălaj, VAIDA), codru; (pentru trecerea sensului, cf. colac, covrig).

5°. (Valea-mare, Muscel) Câmp nelucrat. H. IX 438.

[Plur. *crânguri.* || Și: (bulg. *krăgŭ*) **crâg** † s. a. (ad II 1°) *Crâgul luniei.* MOXA, 348/₂₃; **cring** s. a. = braț LB., VICIU, GL. || Diminutive (ad III 1°) **crângulét, crâng(u)șór** s. a. *Băiatul rămase adumbrit într'un crânguleț verde.* ISPIRESCU, L. 289. *În crângșor, unde o fântână curgând face heleșteu.* I. VĂCĂRESCU, P. 12/₁₅.]

IV. (Mor.) Parte a morii (H. I 23, X 77, 317, 466, 506, XI 469, 517, XII 497, com. MARIAN) învârtită de roata cea mică din lăuntrul morii (VAIDA), de formă cilindrică, având niște bețe de corn verticale, în care intră măselele dela roată (POMPILIU, BIH. 1008), numită și: prâsnel, prâstelnic, fener, fanar, vălug, vălog. Cf. DAMÉ, T. 151, 162, ȘEZ. VII H. XVI 97, HEM. 1669/₁₂, ION CR. V 61. # **S'a întors crângul morii!** = s'au schimbat vremurile, nu se mai întâmplă ca înainte! ZANNE, P. III 135. *Femeile, văzând dela un timp că s'a întors crângul morii, că acuma nu-și mai pot bate bărbații,... ci dimpotrivă că aceștia... le frig în bătăi, ...s'au strâns toate.* MARIAN, O. I 347. || P. anal. și fig. (În basme) Axa pământului. *Numai... de nu m'ar ajunge, până ajung la crângul pământului, să-l învârt odată, să surup lumea.* RETEGANUL, P. III 65/₂₁.

— Din paleosl. **krŏgu** „cerc" (sârb. *krug* „cerc, câmpie rotundă, șes"). Cf. dubletul crug.

CRÂNGĂ s. f. v. **creangă**.

CRÂNGĂÍ vb. IV[a] } v. **croncăi** și **croncăni.**
CRÂNGĂÍ vb. IV[a] }

CRÂNGĂRÍME s. f. }
CRÂNGĂTÚRĂ s. f. }
CRĂNGIE s. f. } v. **creangă.**
CRÂNGÓS, -OÁSĂ adj. }
CRÂNGÓS, -OÁSĂ adj. }

CRÂNGȘÓR s. a. }
CRÂNGULÉȚ s. a. } v. **crâng.**

CRÂNGUREÁ s. f. }
CRÂNGUROÁSĂ s. f. }
CRÂNGURÓS, -OÁSĂ adj. } v. **creangă.**
CRÂNGUȘOÁRĂ s. f. }

CRÂNGUȘÓR s. a. v. **crâng.**

CRĂNGÚȚĂ s. f. v. **creangă.**

CRÁNIU s. a. (Anat., Med.) *Crâne.* — Cutia osoasă care conține și ocrotește creierul la animalele vertebrate, scăfârlie, hârcă (1°), cf. căpățână, țeastă, tidvă. *Oasele cele largi ale craniului.* KRETZULESCU, A. 13/₁₃. *În dulapuri erau... crane de oameni.* EMINESCU, N. 52. *Ocnaș... cu craniul măsurat la serviciul antropometric.* C. PETRESCU, Î. 58. [Plur. *cranii.* || Forme †: **cran** s. a. (cu plur. *crane*) COSTINESCU, **crână** s. f. ib. || Adjectiv: **cranián, -ă** (pronunț. *-ni-an;* plur. *-nieni*) = cu privire la craniu. | Alte derivate: (< fr. *cran(i)ologie*) **craniologie** (pronunț. *-ni-o-;* învechit **cranologíe**) s. f. = studiul conformației craniului în legătura ce ar fi având cu înclinările, dispozițiile, vocația omului, cf. craniоscopie, frenologie. *Din știința cranologiei s'ar putea afla câte virtuți, câte vițiuri au fost în ele.* C. NEGRUZZI, I 216; (fr. *craniomètre*) **craniométru** s. m. (pronunț. *-ni-o-*) = compas cu care se măsoară diferitele diametre ale craniului; — (fr. *cranioscopie*) **cranioscopíe** s. f. (pronunț. *-ni-o-*) = știința care vrea să determine după aspectul craniului funcțiunile diferitelor părți ale creerului sau însușirile sufletești ale omului; — (< fr. *craniotomie*) **craniotomíe** s. f. (pronunț. *-ni-o*) = operație chirurgicală de tăiere a craniului unui

copil mort în pântecele mamei, când nu se poate opera altfel nașterea.

— *N.* după fr. (< lat. **cranium,** < grec. κράνιον, idem).

CRANIÁN,-Ă adj.
CRANIOLOGÍE s. f.
CRANIOMÉTRU s. a.
CRANIOSCOPÍE s. f. } v. **craniu.**
CRANIOTOMÍE s. f.
CRANOLOGÍE s. f.

CRANȚ ! interj. Interjection exprimant le grincement des dents ou celui de la serrure. — Onomatopeie imitând: zgomotul pe care-l fac dinții rozând ceva uscat s. scârțâitura produsă de broasca ușii s. de lacăt, când se învârtește cheia (CADE). [Verbe: **crănțăí** IV[a] refl. = a se clănțăni (ȘEZ. II 220), TDRG.), cf. cronțăi; — **crănțăní (crânțăní)** IV(a) intrans. și trans. = a scrâșni din dinți (BARCIANU), a ronțăi, a face zgomot cu dinții rozând ceva uscat (CADE.), a dârdâi din dinți de frig (com. POPOVICI), a clănțăni, (foarfecele). *Să-i sfâșie inima'n bucăți și să-i crănțăne capul în dinți.* VLAHUȚĂ, N. 94. *Începu să o crănțăne cu dinții ei mărunți.* C. PETRESCU, C. V. 14. *Au crănțănit foarfecele.* C. PETRESCU, Î. II 76.]

— Onomatopee. Cf. clanț.

CRANȚ s. a. (Zid.) *Palançon.* — (Mai ales la plur.) *Cranțuri* = paiente, bucăți de lemn cioplite ce se bat pe bunduci, iar între ele se pune pământ, spre a se forma zidul unei clădiri. BOCEANU, MEH.

— Din germ. *Kranz,* propriu „cunună".

CRĂNTĂ s. f. v. **crintă.**

CRĂNȚĂÍ vb. refl. IV[a]
CRÂNȚĂNÍ vb. IV(a) } v. **cranț.**
CRÂNȚĂNÍ vb. IV(a)

CRĂONÍ vb. IV[a] v. **crăuni.**

CRAP s. m. (Ihț.) 1°. *Carpe (Cyprinus carpio).* 2°. Nom d'une constellation.

1°. Pește de apă dulce de baltă s. de apă curgătoare, ajungând până la lungimea de un metru și la greutatea de 25-30 chilograme, de formă lunguiață ovală, puțin tescuită pe laturi, cu spatele arcuit și cu pântecele lăbărțat; e acoperit cu solzi mari de coloare verzuie închisă bătând în albăstruiu s. auriu; gura îi e mare și cu buze cărnoase, de fiecare parte a fălcii superioare cu câte două mustăți groase și lungi; coada îi e adânc scobită la mijlocul ei în formă de semilună. ANTIPA, F. I. 101, FR. ATILA, P. 275, DAMÉ, T. 127, H. II 186, III 48, IV 55, V 4, VII 69, etc. Cf. ciortan, ciortănaș, ciorto-crap, ciuciulean (F. R. ATILA, P. 295). *Krap* =carpio. ANON. CAR., LEX. MARS., LB. *1 maje de crap.* CUV. D. BĂTR. I 206. *Pescarii... prindeau... crapi, scrumbii.* IONESCU, M. 86. *Zănotarul știe toate locurile unde iernează crapul sub gliață.* ANTIPA, P. 27. *Cea mai bună mâncare a pescarilor este crapul la proțap.* ib. 761. *Solzi de crap, dinți de știucă făcute praf, se suflă în gât pentru cel perit.* LEON, MED. 86. *Cel cu chipul de arap, Buzat, negru, ras pe cap Și cu solzii mari de crap.* ALECSANDRI, P. P. 106. *Morunul și crapul mare Cinci groșițe de parale!* TEODORESCU, P. P. 300. *Crapul... sărat.* ȘEZ. I 16. *...Bășică de crap uscată.* PAMFILE, B. 20. *Ciorbă de crap.* ‖ **P. gener.** Pește (când se vorbește de cei doi pești cu care Christos a hrănit cele cinci mii de oameni) (cf. PAMFILE, CER. 170, OTESCU, CR. 20). # **Cap de crap, creeri de iepure** = cap mare, minte puțină. ZANNE, P. I 440. ‖ Specii: **crap box** = cyprinus carpio, caput delphini (ANTIPA, F. I. 118), o pocitură a crapului comun (FR. ATILA, P. 282); **crap ghebos** = cyprinus carpio var. Gibbonis (ANTIPA, F. 1, 116, FR. ATILA, P. 780; **crap gol** (ANTIPA, F. 1. 103) s. **golaș** s. **lin** = corcitură de lin și crap (F. R. ATILA, P. 285); **crap săltăreț** s. **crap sulednic** = cyprinus carpio s. hungarius, cf. călăuz, șuet, sulă, suloiu, sulinar, sulac, olocariu, ulucariu (ANTIPA, F. I. 116-117, ib. P. 594).

2°. Nume de constelație (PAMFILE, CER. 170.

[Diminutive: **crăpceán** s. m. (plur. *-ceni*) = crap mic (COSTINESCU, BARONZI, L. I 94) de o vară, ciotărnică (ANTIPA, F. I. 114, F. R. ATILA, P. 67, H. VII, 406, puiu de crap (CIAUȘANU, GL.). *Ieșind în oraș... unu' cumpără un crăpcean proaspăt, altu' o lipie caldă...* JIPESCU, O. 159. *Un puiu de crap ajunge până în toamnă crăpcean.* ANTIPA, P. 223; — (neobicinuit) **crăpușán** s. m. (BARONZI, L. I 94); — **crăpșór** s. m. (PONTBRIANT); — **crăpușór** s. m. (COSTINESCU), ciortan (H. III, 309); — **crăpușteán** s. m. (H. III, 325). *Un crăpușteau încă viu.* SADOVEANU, I. A. 63. *„Poftim... pește bun, proaspăt"... și-și alese... un crăpușteau auriu.* ION CR. II 279; — **crăpúc** s. m. *O altă varietate* [de crap] *din cele mai curioase, ne pare crăpucul de mare, pescuit mai ales prin porturi.* F. R. ATILA, P. 285.]

— Din sârb. s. bulg. **krap,** idem (trecut și la Albanezi: *krap,* idem).

CRĂPÁ vb. I. 1°. *Éclater, crever, se fendre, se crevasser. Fendre.* 2°. *Craquer, éclore; se gercer, se fendiller. Crever* (de douleur), *étouffer* (de colère). 3°. *Entr'ouvrir. Poindre* (en parlant du jour). 4°. *Crever, mourir.* 5°. *Se crever* de mangeaille. 6°. *Crier.*

1°. (Despre obiecte tari, dure, neelastice) Intrans. A se desface (în două) în mod brusc (și cu sgomot), a se despica (în urma unei lovituri vehemente, a căpăta o despicătură; a se căsca III (de ger, vânt, căldură, secetă, cutremur, etc.), a plesni. *Apropiindu-se la o piatră...,* [*sfânta*] *rugă Dumnedzău, și crepă* (= se desfăcu) *piatra, de o ascunse.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Atâta turnurile cât și biserica au crăpat* (a. 1756). URICARIUL, XIV 182/22. *Căzu oul jos din poala lui Filip și crăpă.* ALEXANDRIE (a. 1799), ap. GCR. II 166/31. *Partea cea mai de jos a corăbiei... crăpase puțin.* DRĂGHICI, R. 10. *Frigul... ajunge atâta de mare, cât* [= încât] *și pietrele și lemnele crapă.* I. IONESCU, C. 241. *Astfel gerul e de tare..., cât... crapă ouăle la corb.* ALECSANDRI, P. III 356. *Chersinul a crăpat.* CREANGĂ, P. 24. *Crepă țeava.* GCR. II 354/8. *Capră neagră 'n piatră calcă; Piatra'n patru bucăți crapă. Așa să crăp capu' caprei, cum u crăpat piatra'n patru.* ȘEZ. I 273/17, cf. 57/26, II 87/17, MAT. FOLC. 1474. ‖ (Cu același sens) Refl. *Deodată se crăpă și se deschise țărâna dinaintea ei.* ODOBESCU, I 279/23. *Odată... Africa era legată cu Asia, dar uscatul s'a crăpat și s'a născut astfel Marea Roșie.* MEHEDINȚI, P. 27. *Cu pumnu'n masă-o dat, Masa'n două s'o crepat.* ȘEZ. IV 9/2. *Mă mir cum îl rabdă pământul, de nu se crapă, să-l înghită!* ib. III 100/23. *Urciorul nu merge de*

multe ori la apă, căci ori se sparge, ori se crapă. ZANNE, P. IV 165, cf. 148. || Trans. (fact.) A face să crape, a desface ceva lovind; spec. a despica un lemn lovindu-l cu securea; cf. a sparge. *Krĕp* = crepo, findo. ANON. CAR. *Lovi pre împăratul cu un băţ în cap, de-i crepă capul rău.* MOXA, ap. TDRG. *Crăpând una* [= o nucă de cocos], *au aflat miezul ei dulce şi bun, ca de migdale.* DRĂGHICI, R. 51. *Au crăpat puţin, cu toporul său, tulpina copaciului* id. ib. 102. *Crapă, Doamne, pământul, Să între în el uritul; Crapă, Doamne, pajiştea, Ca să iese dragostea!* BIBICESCU, P. P. 198. *Pune-l să-ţi crape un stânjen de lemne.* # **Unde dai** (s. **baţi** ZANNE, P. IV 271 s. **o plesneşti** CREANGĂ, A. 45) **şi unde crapă!** se zice când o acţiune are un efect cu totul neaşteptat. (Hiperbolă) **Crapă pietrele** s. **lemnele (de frig** s. **de ger)** = e ger strașnic. *Era un puiu de ger în dimineaţa aceea, de crăpau lemnele!* CREANGĂ, A. 23.

2°. (Despre obiecte elastice, supuse unei prea mari tensiuni s. despre părţi ale corpului inflamate) Intrans. A se desface (din cusutură), a se spinteca (dar astfel încât părţile să se mai ţină una de alta, a plesni (fără să cuprindă în mod necesar, ca acesta, ideea de „dintr'o dată, în mod brusc"); spec. (despre muguri, boboci de floare) a se desface în urma unei ecloziuni, a se deschide; (despre piele, buze, uger, etc.) a căpăta crăpături. *Intr'acelaşi pom mugurul crepa, frunza se desvelea.* CANTEMIR, IST. 126. *Săpatul trebue a se face înainte de a crăpa ochii sau căpuşa.* I. IONESCU, P. 50. *Crape-mi sura opincuţă!* ALECSANDRI, P. I 70. *Luând câte un drăcşor de corniţe, mi ţi-l ardea cu palcele, de-i crăpa pielea.* CREANGĂ, P. 306. *Strâns la piept, de sta să-i crape sucmanul.* ISPIRESCU, L. 177. *De multe ori, vara, vacilor le crapă ţâţele.* ŞEZ. IV 125/11. *Să-i crape boaşele!* TEODORESCU, P. P. 370. *Cârnaţul, când se 'ndeasă, începe a crăpa.* ZANNE, P. III 505. *A da într'o bucă, să crepe cealaltă* = a plesni de gras. id. ib. II 21. *Mi-au crăpat mânile de frig.* (În imprecaţiuni s. prin hiperbolă şi despre om) *Să crapi tu în două!* id. ib. 264 b. *Crapă, de gras* = e foarte gras. || (Cu acelaşi sens) Refl. *Să-i cumperi cisme de capră, Că altele se tot crapă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 437. || Trans. A spinteca, a tăia, a rupe. *Creapă, babă, un sac în patru Şi fă lespedea* (= cearşaf) *pe pat.* DOINE, 290. || (Fig., despre om s. părţi ale corpului lui; întregit prin: *de ciudă, de necaz, de durere, de dor,* etc.) Intrans. A plesni (de...), a nu mai putea (de...). *Creape-mi-ţi inima în tine!* ŢICHINDEAL, F. 57. *Taman acum a crăpat răutatea din ea.* D. STĂNOIU, C. I. 198. *Crăpa fierea într'însa, de necaz, când văzu mielul.* ISPIRESCU, L. 65, cf. ŞEZ. IV. 157b/22. *Pune-mă slugă la vite, Să te văd tot prin obor, Că-mi creapă inima'n dor.* HODOŞ, P. P. 53. **Îmi crapă obrazul de ruşine** = nu mai pot de ruşine. Cf. ROMÂNUL GLUMEŢ, I 56/2, ION CR. III 219, com. TOFAN, D. STĂNOIU, C. I 221. **A-i crăpa (cuiva) buza** s. **măseaua (în gură) după ceva** = a avea mare nevoie de ceva, a se prăpădi după ceva, a nu se putea lipsi de ceva. *Am avut o trebuinţă, de-mi crăpa buza, de 200 de mahmudele.* GHICA, S. 513. **Să-i crape numele!** = dracul. ION CR. III 286.

3°. Trans. A desface s. deschide (uşa, ochii) niţel, a întredeschide. *Dar cum crapă uşa, o şi închid la iuţeală.* D. STĂNOIU, C. I. 137. *Fata crepă puţin poarta.* RETEGANUL, P. IV 6/11. *Se deşteptă din somn, crăpă puţin ochii.* DELAVRANCEA, ap. CADE. | (Complementul „ochii" devine subiect) *Văzu (împăratul) un munte mare, de care nu mai văzuse de când îi crepase ochii* (= de când văzuse lumina zilei, de când s'a născut). CATANĂ, ap. TDRG. || Refl. A se deschide puţin, a se întredeschide. *S'a crăpat uşa.* (Cf. BARCIANU). # **A se crăpa de (zori de** TDRG.) **ziuă** (rar: **de lumină** TDRG.), mai rar: **zorile** (s. **zori de zi) se crapă** s. **ziua crapă** = a apărea la răsărit o geană de lumină, a se lumina de ziuă, a se face ziuă, a se ivi zorile. Cf. H. II 28. *Când se crăpa de ziuă, izbiră fără de veste Turcii pe ai noştri.* BĂLCESCU, M. V. 100. *Când răsărea luna, de era două ceasuri pân'a se crăpa de ziuă, curtea era plină de vânători.* GHICA, S. 283. *Când ajunse, se crăpa de ziuă.* ISPIRESCU, L. 317, cf. TEODORESCU, P. P. 674b. *Zori de zi când se crăpa, Pescăraşul se'ntorcea.* id. ib. 310. *Se trezirĕ că crăpa de ziuă.* ŞEZ. VIII 68. **Crăpă ceasul!** = dete Dumnezeu! în fine, în sfârşit! CIAUŞANU, V.

4°. Spec.; intrans. (Despre vite) A muri în urma plesnirii pântecelui din cauza gazelor. *Vitele cornute, când mănâncă prea mult trifoiu verde şi barabulc* (= cartofi), *mai ales dimineaţa, pe inimă goală, crapă.* Com. MARIAN. *La nevoie, li se înfige cuţitul într'e coaste, ca să se desumfle, căci altfel crapă.* PAMFILE, B. 73. || P. gener. (Despre orice animale) A muri (orice fel de moarte; în cele mai multe regiuni se spune numai despre oameni că „mor", animalele *„crapă"* sau „pier", cf. H. XVIII 78, 262); p. ext.; (despre oameni; în glumă, în dispreţ s. în imprecaţii) a muri, a-şi da sufletul, a pieri, (în înţeles hiperbolic) a nu mai putea răbda, a se prăpădi (de sete, foame, frig, oboseală, etc.). *Cu mânule-l zugrumă sau-l năduşeaşte, împresurându-l cu ceva, până creapă (: crapă* MUNT.). PRAV. 319. *Crepă balaurul.* DOSOFTEIU, V. S. 116. *Tâlharii, deaca băură, crepară.* id. ib. *Să creape pizmaşii!* id. PS. 83. *De ar fi omul îmbrăcat cu haine franţuzeşti, ar crăpa de frig.* LET. I 27/27. *Care* [ţincă] *de multă goană, ajungând la apă unde au ucis fiara, au crăpat de apă, limbind multă.* ib. I 91/3. *Mulţi cai au crăpat.* id. III 158/35. *Capul hoţilor... au crepat şi s'au dus la dracul.* MAGAZ. IST. IV 109/28. *Muieruştile* [gândacilor de mătase] *atâta ouă până ce creapă.* ECONOMIA, 209, cf. 219. *Mulţi boi de seate vor crepa.* CALENDARIUL (1814) 68. *Dar să crepi măcar, nu le voiu învăţa!* C. NEGRUZZI, I 10. *Ierburi veninoase, de care cum bea, crăpa.* id. I 171. *Uraganu-acum aleargă pân'ce caii lui îi crapă.* EMINESCU, P. 70. *De-ar crăpa odată, să crape, şi harabagiul care v'a adus!* CREANGĂ, P. 110. *Voi... să huzuriţi de căldură, iară eu să crăp de frig?* id. ib. 252. *Crapă de sete.* id. ib. 261. *Plesni fierea într'însa, de necaz, căzu şi crăpă ca necuratul.* ISPIRESCU, L. 26. *Avuiu 50 corcodine* [curci] *şi toate au crepat* (Merişori, Jiu). VICIU, GL. *Oile-au crăpat.* MARIAN, S. 44. *Boii, vaca, or crăpat.* ŞEZ. XXIII 75. *Cine m'o vedea, să crepe!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 195/4. *Trandafir cu vârfu'n apă, Plânge mândruţa de creapă* (= de se prăpădeşte, grozav). HODOŞ, P. P. 80. *Să ştiu, dragă, c'oiu crăpa, De tine nu m'oiu lăsa.* VASILIU, C. 119. *De sete... creapă.* CĂTANĂ, B. 36. *Dracu' crapă, când faci bine.* ISPIRESCU, ap. GCR. II 260/27. | (Hiperbolic, despre oameni) A plesni (de ciudă, mânie, necaz, etc.) *Îi vine cuiva, auzindu-i, să crepe de necaz.* C. NEGRUZZI, I 198. *Crapă de ciudă cucoana, că nu-şi poate mărita fata.* ALECSANDRI, T. 324, cf. SADOVEANU, B. 219. *Dănilă crăpă de durere.* CREANGĂ, P. 58. *Crepa de năcaz.* CĂTANĂ, P. II 17.

5°. Intrans. A mânca atât de mult, încât să

aibă simțul că trebue să se spargă; p. ext. a mânca mult (com. MARIAN); p. ext. (familiar, despre altul, cu ură, cu dispreț s. în ciudă, prin unele regiuni și fără această nuanță) a mânca. *Na, crapă!* = na, mănâncă (până ce vei crăpa). Cf. ION CR. III 377). *Toată ziua creapă și nu se mai satură!* LM. *Ea pleacă la oală, să-i ducă să crape.* PANN, P. V. I 154. *Stăi, stăi, gloabă,... ai flămânzit? Dé mult n'ai crepat!* CONTEMPORANUL, VI, vol II 292. *Isai, Isai, crapă la susaiu.* ib. VI, vol. I 391. *Ce crepi atâta* (= vârî atâta mâncare, îndopi atât de lacom) *în tine?* Com. MARIAN. *Crapă 'n tine cât ii putea!* (Vicovul-de-sus, Bucovina) Com. CÂRSTEAN. | *Te trimite și nemâncat, să te hrănesc eu...!" bufni baba Ioana. „Vezi că-i mămăliga pe masă... Du-te și crapă până-i plesni!* REBREANU, RĂSCOALA II 30. | (Mai rar) Trans. A mânca ceva. *Ți-a mai trebuit și coteiu..., să-mi crepe găinuța?* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Hai să crăpăm ceva!* DDRF. *Toată noaptea m'au crăpat purecii* (Moldova). Com. D. IONESCU.

6°. † Intrans. (Latinism, la CANTEMIR) A striga. *Toți vom, toți priimim, cu toții așezământul și cuvântul acesta întărim și adeverim! dinluntru crepară.* IST. 124.

[Și: **crepà** vb. I. || Ind. prez. pers. I: *crăp (crap, crep);* II. *crăpi (crapi, crepi);* III *crapă (creapă);* I. plur. *crăpăm (crepăm)...;* conj. pers. III *să crape (crăpe, crepe).* || Abstracte: **crăpáre (crepáre)** s. f. *Crăparea pielei* [la vite]. Cf. H. XVI 241. *Crăparea țâțelor la vaci.* ȘEZ. IV 125; — **crăpát (crepát)** s. a. *Ai un maiu, de crăpat lemne?* ȘEZ. 23/11. *Crăpatul țâțelor...* DAMÉ, T. 30. *Până la crăpatul zilei trecură... pe pod.* BĂLCESCU, M. V. 165. *Crăpatul zorilor.* AGÂRBICEANU, P. M. 29. *De crăpat, vita cu greu scapă.* ȘEZ. IV 123. *Să deie crapatu'ntr'însu'!* = să crepe, să moară. Cf. HERZ.-GHER. M. IV 244. *Toarnă-l la dubă pe 'mnealui, și să nu care cumva să-i dați ceva de crăpat* (= mâncat). RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Te gândești numai la crăpat* (= mâncat)! CONTEMPORANUL VI, vol. II 23. | Adjective: **crăpát** (cu negativul **necrăpat**), **-ă** (ad 1°) *Am un butuc întreg și unul crăpat.* Com. MARIAN. *O oală crăpată.* COSTINESCU. *Un clopot crăpat.* id. *Vite... cu unghia necrăpată* (= nedespicată) E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/25. *Eu îs vrajba și drăgostea. De tare ce-s, trei mă țin. Cu capul tăiat Și'n două crăpat* (= Condeiul). GOROVEI, C. 98. *Să crepi ca un fir de mac în patru crepat!* GCR. II 340. *Scândura crepată trebue cleită.* ZANNE, P. III 326. *Dacă o iei prea lată, rămâi cu ea necrăpată* = cine se apucă de prea multe, nu isprăvește nimic. Cf. DDRF.; (ad 2°) *Era zdrențăros și cu mâni crăpate.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Buzele crăpate.* DDRF. *Săraci feciori dela sate, Cum vă strigă la cetate Și vă dă haine crepate!* MARIAN, I 63; (ad 3°) *Aseară trecuiu călare Pe la poarta dumitale, Și văzuiu poarta crepată.* DOINE, 159. *De-aș vedea ușa crapată, Să mă văd afară odată!* MAT. FOLC. 1364; (ad 4°) *Scu de vacă crăpată.* TEODORESCU, P. P. 374b. *Carne de vacă crăpată.* ALEXICI, L. P. 255/16; — **crăpăciós, -oásă** = care crapă lesne, plesnește ușor; (despre piele) crăpat, plin de crăpături, aspru (GOROVEI, CR.); (despre oameni) care crapă (= mănâncă) mult, lacom la mâncare. *Mâni crăpăcioase.* MARIAN, NA. 35. *De umbli cu pieptenele și nu te speli, apoi de vei atinge de față, ți se face crăpăcioasă* (= aspră). GOROVEI, CR. 270. *Poamă crăpăcioasă.* H. XIV 358. Cf. H. ION CR. IV 305. *Pepene crăpăcios* = galben și care se crapă când se coace. CIAUȘANU, V. (Substantivat) *Crăpăciosule* (= mâncăciosule), *nu te mai saturi!* ION CR. IV 305; — (+ *răpănos*) **crăpănós, -oásă** = crăpăcios, aspru (despre piele). *Să nu te scalzi, până nu-i mânca o bucățică de caș, că altfel îți rămâne pielea tot neagră și crăpănoasă (crăpată).* GOROVEI, CR. 58; — (+ *scorburos*) **crăpurós, -oásă** = găunos, crăpat. JAHRESBER, V. 189. | Alte derivate: (reconstruit din *crăpăcios*, cf. căcâcea; în glumă s. dispreț) **crăpâcea** s. m. = om care mănâncă lacom și mult și nu se mai satură (ION CR. IV 305), mâncăcios (FURTUNĂ). *Aista-i Crăpâcea!* ION CR. IV 305. *Parcă-i frate cu Crăpâcea, așa crapă într'însul!* FURTUNA; — **crepéniță** s. f. = parte a unui trunchiu crăpat în lungul (Crăcești, Maramureș). Com. ITTU; — **crăpélniță** s. f. = (familiar, prin București) mâncare; — **Crâpa** s. f. art.. (Mitol. pop.) = unul dintre numele Avestiței. ȘEZ. V 156/32.

— Din lat. **crepo, -are** „a trosni, a pocni", apoi „a plesni", sens atestat în latinitatea de mai târziu și păstrat în limbile romanice. Pentru sensul 4°, cf., afară de fr. *crever*, ital. *crepare*, și germ. *krepieren*, sârb. *krepati*. Expresia *(se) crapă zorile* se poate asemăna pe de o parte cu v.-fr. *l'aube crieve* (CCDE. nr. 401), pe de altă parte cu bulg. *zora pukna*, n.-gr. ἔσκασεν ὁ αὐγερινός (PAPAHAGI, P. A. nr. 150). — Cf. crapăt, crapătură.

CRÂPA s. f. art. (Mitol. pop.)
CRĂPĂCEA s. m.
CRĂPĂCIÓS, -OÁSĂ adj.
CRĂPĂNÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **crăpa.**

CRÁPĂT s. m. sing.
CRĂPĂȚ s. m. sing.
CRĂPĂȚÍ vb. IV[a]
} v. **crăpet.**

CRAPATÓR (IU) s. a. v. **cărpător.**

CRÁPĂTUL s. m. art. v. **crăpet.**

CRĂPĂTÚRĂ s. f. 1°. *Fissure, fêlure, fente; crevasse; déchirure. Entaille* à l'oreille, pour marquer les brebis. 2°. *Gerçure.* 3°. *Entre-bâillement.* 4°. *Vagin.* 5°. (Par dérision) *Femme.* 6°. (id.) *Lourdaud, rustre.*

1°. Deschizătură (gaură s. groapă) lunguiață și îngustă formată într'un obiect care a crăpat s. a fost crăpat; p. ext. gaură, bortă s. groapă de forma amintită; spec. deschizătura îngustă a ușii, ferestrii, pleoapelor; rană neadâncă pe piele; cf. despicătură, căscătură, spărtură. *Krepeturĕ* = fissura ANON. CAR. *Crepatura* = fractura. LEX. MARS. 208. *Scândurile ceale dela porți, având crepături, le astupa cu feștilă și cu smoală.* ILIODOR, ap. GCR. II 93/21. *Crăpătura buzelor.* PISCUPESCU, O. 312. *Crăpătura de lângă închietura acestui deget.* DRĂGHICI, R. 55. *Crepăturile pereților. Astupa crepăturile luntrei.* LM. *Se ascunse într'o crăpătură de grindă dela tavanul casei.* ISPIRESCU, L. 221. *Crepătura patului.* DOINE, 212/10. *Ce nu e făcut* [în casă] *de om? (Crăpătura).* ȘEZ. IV 97. | Spec. (Păstor.) Ca să-și cunoască oile, proprietarii le înseamnă cu diferite semne. Semnele se fac la o ureche sau la două și se numesc: ... *crepătură...,* împănătură s. sfârticătură. PRECUP, P. 23.

2°. Rană ușoară în formă de linii pe piele. Cf. crăpa 2°. *Toate bubele, crăpăturele,... sgârieturile.* ȘEZ. I 82/28. *Crăpăturile se fac la nările nasului..., la buze, pe față, când ieși neuscat în vânt, pe picioare... Crăpături mari au mai ales femeile*

la călcâie. PAMFILE, B. 25. *Crepăturile sânului.* BIANU, D. S.

3°. Spațiul îngust între o ușă (fereastră, etc.) puțin deschisă și tocul ei, căscătură. Cf. c r ă p a (3°). *Prin crăpătura ușii vine vânt săgetător.* PANN, P. V. III 35. *A. zărit într'o zi doi ochi negri, prin crăpătura perdelei.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Uitându-se pe furiș pe crăpătura ușii, văzu cum din capacul oalei sări o fată.* ISPIRESCU, L. 364.

4°. P. a n a l. (Vulgar) Organul genital la femeie (PAMFILE, C., HERZ.-GHER., M. IV 244) s. la iapă (DR. V 315).

5°. P. e x t. (În batjocură, vulgar) Femeie. HERZ.-GHER., M. IV 244.

6°. (Bucov.) Bădăran, mojic. HERZ.-GHER., M. IV 244.

[Și: **crepătúră** s. f. | D i m i n u t i v e: **crăpăturícă, crăpăturúță** (LB.) s. f. (ad 1°) *S'au făcut muscă și... s'au ascuns acolo într'o crăpăturică.* SBIERA, P. 10.]

— Din lat. **crepatura,** idem (1°). Cf. c r ă p a.

CRĂPĂTURÍCĂ s. f. } v. **crăpătură.**
CRĂPĂTURÚȚĂ s. f. }

CRĂPCEÁN s. m. (Ihț.) v. **crap.**

CRĂPÉLNIȚĂ s. f. v. **crăpa.**

CRĂPET s. m. sing. 1°. *Aube.* 2°. *Grosse chaleur.* 3°. *Diable.* 4°. (Après une négation) *Rien.*

1°. *Crepetul de zori* = crăpatul zorilor. *În toate unghiurile era încă lumina îndoielnică a crepetului de zori.* SLAVICI, ap. TDRG.

2°. *Crăpet* = căldură mare (H. IX 35), a r ș i ț ă, v i p i e, z ă d u f, z ă p u ș a l ă, c o c ă t (PAMFILE, CER. 34). *Uf, ce crepăt al dracului!* BOCEANU, MEH.

3°. *Crăpătu'* = dracul. RĂDULESCU-CODIN. # *Pentru ce să dai, da-ți-ar crèpete!,* se zice, de pildă, de-o mumă supărată, unui copilaș ce-a dat în frățâne-său sau în altul. ION CR. III 220.

4°. (După negațiune) *Nu știe crapăt* = absolut nimic (Rucăr). Com. C. LACEA (cf. n u ș t i e n i c i p e d r a c u').

[Și: (ad 1°) **crépet** s. m. sing.; (ad 2°) **crépăt** s. m. sing. (Olt.) = arșiță. HEM. 1746/22, **crăpăt** s. m. sing. = arșiță de soare, l i p ă r. CIAUȘANU, V.; drac; (ad 3°-4°) **crápăt** s. m. sing.; (ad 3°) **crépete** subst. | V e r b: (ad 1°) **crăpăți** IV[a] intrans. = (despre zorii zilei) a se ivi. *Începură zorile a crăpăți.* SLAVICI, ap TDRG.]

— Din lat. **crepitus** „pocnitură, plesnitură", apropiat, ca înțeles, de verbul *crăpa.* Desvoltarea sensului 2° nu e clară.

CRĂPIȚĂ s. f. v. **cracă.**

CRĂPȘÓR s. m. } (Ihț.) v. **crap.**
CRĂPÚC s. m. }

CRĂPÚIU, -ÚIE adj. v. **căpriu.**

CRĂPURÓS, -OÁSĂ adj. v. **crăpa.**

CRĂPUȘÁN s. m. (Ihț.) v. **crap.**

CRĂPÚSNIC s. m. }
CRĂPÚȘNIC s. m. } (Bot.) v. **căpusnic.**
CRĂPÚȘNICĂ s. f. }

CRĂPUȘÓR s. m. (Ihț.) v. **crap.**

CRAPUȘTÁTE s. f. plur. Jeu d'enfants. — (Covurlui) Numele unui joc de copii, cf. d e - a - p a s ă r e a s b o a r ă, c i o a r ă (5°). H. III 312.

CRĂPUȘTEÁN s. m. (Ihț.) v. **crap.**

CRAS, -Ă adj. *Crasse* (se dit de l'ignorance, de la sottise).—(În legătură cu substantive abstracte) Gros, grosolan, trecând măsura obișnuită. *Mediocritatea crasă se lățește pe la răspântii de uliți.* GOGA, Ț. N. VI 2. *Întârzierea... ce se pune în soluționarea acestor chestiuni și pe care doar indolența crasă a celor din fruntea treburilor obștești o poate scuza...* UNIVERSUL, 1930, 15 Dec.

— *N.* din fr. (lat. **crassus, -a, -um,** „gras, gros, grosolan"). Cf. dubletul g r a s.

CRÁSĂ s. f. v. **crasnă**[1].

CRÂSCĂ s. f. *Branloire,* grand châssis du séchoir de teinturier. — Scândura, prăjina lungă pe care boiangiii întind firul văpsit, pentru ca să se usuce. DAMÉ, T. [D e r i v a t e: **craschiță** s. f. = creangă cu două ramuri egale s. aproape egal de tari, c â r l i g, g e m ă n a r e, g ă t e j f u r c i t (Tulgheș, în Ciuc, com. ITTU); — (Olt.) **crâșcóniu** s. a. = unealtă de țesut (H. IX 61).]

— Din rut. **kraska** „coloare".

CRÂSCÁ vb. I v. **crâșcà.**

CRÂȘCÁ vb. I intrans. 1°. *Grincer* (des dents). 2°. *Éclater* (en parlant du bois ou de la pierre). 3°. *Tonner, faire des éclairs.*

1°. (În Mold. și Transilv.) A s c r â ș n i din dinți (de ciudă s. de mânie CREANGĂ, GL.), a c r â ș n i, a c r â ș t i (MARIAN, V. 161, a s c â r ț â i (BUD, P. P., ION CR. IV 159). *El a crâșcat din dinți și începu a privi cu băgare de seamă casa vechilului.* CONTEMPORANUL, III 781. *Văzând el, dracul, că și aici n'a izbutit nemica, crâșca din măsele și crăpa de ciudă.* CREANGĂ, P. 145. *Pasca cum gustau, De-odată dinții crâșcau.* TEODORESCU, P. P. 264. *Dete-ș Iuda d'a crâșca, Sânt'-Ilie-i cuvânta: „Taci, tu, Iudă, nu crâșca".* ALEXICI, L. P. 152. *I-o tras un ciocan în șăli, Di crâșca moara'n măsăli.* VASILIU, C. 181. F i g. *Crâșcă iadu' și mă cere, Fără badea nu pot mere; Crâșcă iadu' să m'apuce, Fără badea nu m'oiu duce!* MÂNDRESCU, P. P. 68 (cf. și BUD, P. P. 27). # (Mai ales după negațiune) **a nu crâșca** = a n u c r â c n i, a tăcea chitic (ION CR. IV 159).

2°. P. a n a l, (Transilv.; despre lemne când e ger) A scârțâi, a pocni, a crăpa (1°). *Crișcă lemnele, de frig.* POMPILIU, BIH. 1008. *Iarna, de gerul cel amarnic..., crâșcau lemnele și pietrele.* EMINESCU, N. 41.

3°. U n i p e r s. *Crâșcă* = fulgeră și tună (despre văzduh, în timpul furtunilor de vară; com. FURTUNĂ, Cocorăni-Botoșani).

[Prez. ind. *crâșc.* | Și: **cârcíca** † vb. I[a]. *Kĕrcskedz.* ANON. CAR.; — **crâscà** vb. I (pe la Bistrița. VICIU, GL.; — (cu metateză) **cârșcà** vb. I. Com. A. TOMIAC; — **scârșcà, scrâșcà** († **scârcíca**) vb. I = scrâșni, f i g. a lua o poziție amenințătoare, a se revolta. *Dinții săi scârcîcă.* PSAL. SCH. 378, cf. COD. TOD. 450/b. *Și se afunda păcătoșii... și scrâșcà cu dinții.* CUV. D. BĂTR. II 346. *Scrâșca cu mânie Jidovii.* VARLAAM, C. II 10. *Purceaseră fuga, scrâșcând cu dinții.* DOSOFTEIU, V. S. 80/2, cf. 47. *Țeara scârșca, pribegii sta înținați.* LET. I 209/11. *Scârșca în dinți, bolnav.* ib. I 334/2; — **(în) crișcà** vb. I = scrâșni (LB.); (pe la Hațeg și:) sălta (de bucurie VICIU, GL.), [Samca] *îi face*

[pe moșnegi] *să crişte noaptea prin somn, din dinți și din măsele.* MARIAN, NA. 28. *Cel ce taie porcul, nu trebue să crişte, să scrâșnească sau să strângă din dinți.* PAMFILE, CRC. 198. *Crişcă iadul și mă cere, Fără dânsa eu n'oiu mere!* RETEGANUL, TR. 33, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 3. *Stoinicel în dinți crişca.* RETEGANUL, TR. 44. # **Mi se încrişcă carnea** = mă înfior. REV. CRIT. III 157. | Abstracte: **(s)crâșcáre (scrâcîcáre †, cârșcáre** MARIAN, V. 154, **crişcáre)** s. f. =scrâșnire; fig. nemulțumire; durere, nenorocire, crâștie (ION CR. II 302), lipsă, nevoie mare (ION CR. IV 305). *Focul nestins..., iuo* (= unde) *e scrâcîcarea dinților.* CUV. D. BĂTR. II 122. *Păcătoșii vor hi goniți în matca focului de veaci, unde-s plânsuri și scrâșcări de dinți.* VARLAAM, C. 261/2, cf. CUV. D. BĂTR. II 458. *Se văetă cu scrâșcáre.* DOSOFTEIU, V. S. 58. *Să vedeți la ce ajunge, pe o vreme de crâșcare ca asta.* SADOVEANU, P. S. 15. *Nu te supăra, prin crâșnirea de dinți, prin crişcare, căci... mult rău îți face.* CUV. MOLD. 1929, 8 Dec. *O fost mare crâșcare pe capul omului !* ȘEZ. XXXII, 15. *Să mă limpezească de toată ura,... de toată crâșcarea.* MARIAN, Î. 15. *De n'a ploua, are să fie mare crâșcare în țară.* ION CR. IV 305; — **scrâșcát** s. a. = scrâșnit (de roate). *E destulă tăcere, ca să se audă scrâșcatul roatelor pe nisip.* IORGA, SĂM. III 323; — **crişcătúră** s. f. = scrâșnire. LB.; — **scrâșcânie** s. f. = amar, greutate, nevoie. RUSSO, S.]

— Onomatopee. (Cf. rut. *chrustaty* „a scrâșni, a pocni din degete", bulg. *hrăskam, hrusnă* „a scrâșni, a roade", sârb. *hrskati*, idem). Cf. scrâșni.

CRAȘCADĂU s. m. *Maquignon.* — (Ungurism, Transilv.) Negustor de cai, geambaș. CALUL, 480.
— Din ung. **kereskedő** „comerciant".

CRASCHÍȚĂ s. f. v. **crască.**

CRAȘCI s. f. plur. (Bot.) *Bourdaine* (Rhamnus Frangula). — Arbust cu fructe roșii, numit și cruşin. PANȚU, PL. [Și: **crâșéi** s. m. pl., **crasíci (crăsici)** s. m. pl. ib., ȘEZ. XV 118.]
— La baza acestor numiri e slavul **kras** „frumos" și „roșu" (paleosl. *krasa* „frumusețe", *krasĭnŭ* „frumos", rus. *krasnyĭ* „roșu, frumos"). Cf. crasnă, crasch.

CRÂȘCÓNIU s. a. v. **crască.**

CRĂȘÉI s. pl. (Bot.) v. **crașci.**

CRASÍCI, CRĂSÍCI s. m. pl. (Bot.) v. **crasci.**

CRĂȘMĂ s. f. (ș. d.) v. **cârciumă.**

CRÁSNĂ s. f. 1°. *Pioche.* 2°. *Sorte de joug.*
1°. (Ban.) Sapă ascuțită la vârf. *Cucuruzul, făsulea, curcubitele etc. să samănă în cuiburi de pământ, cu sapa; iar unde pământul e pietros, cu crasna.* LIUBA-IANA, M. 108.
2°. (Mold.) Jug cu un cuiu lung înainte pentru o singură vită. ȘEZ. II 224/25.
[Ad 1° și: **crásă** s. f. = sapă mare, întrebuințată de drumari (Rușava, în Banat). Com. ITTU.]

CRÁSNĂ † s. f. *Beauté.* — (Slavonism literar, nepătruns în limbă) Frumusețe. *Părăta-vorŭ crasna* (frâmseațe COR.) *pustniei și cu bucurie munții încingu-se.* PSALT. HUR. 122/33.
— Din paleosl. **krasna** „frumusețe". Cf. **crasci, crască.**

CRÂȘNE s. f. v. **crosnă.**

CRÂȘNÍ vb. IV[a] și der. v. **scrâșni.**

CRÂSNIC s. m. *Monstre, diable.* — (Mold.; după o credință poporală) Monstru făcut de dracul cu o femeie; are înfățișare de purcel (cf. GOROVEI, CR. 938, PAMFILE, DUȘM. 211). Drac născut din ouă clocite subsuoară de vreo vrăjitoare (Botos, în Dorohoiu). Com. FURTUNĂ. *Femeia spuse bărbatului că a născut un crâsnic — monstru.* (Ziarul) PRESENTUL, a. 1878, ap. TDRG. [Și: (prin apropiere de crâsnic?) **crâșnic, crăsnic** s. m. *Această preoteasă... poartă în sarcină un crâsnic, care se va naște la unsprezece luni, cum îi este sorocul.* PAMFILE, DUȘM. 211.]
— Ar putea fi un eufemism, ca Frumoasele = Ielele. În acest caz ar putea fi slavul **krasĭnŭ** (rut. **krasnyĭ**) „frumos". LACEA.

CRÂSNIC s. m. } v. **crasnic.**
CRÂSNIC s. m. }

CRÂSNIC s. m. și a. I. *Sacristain.* II. 1°. *Carrelet* (de pêche). 2°. Sorte de *filet* pour enlever la balle de l'aire.
I. S. m. (Bis.; Transilv. și Bucov.) Paraclisier (FRÂNCU-CANDREA, M. 99, 112), pălămar, țărcovnic, dascăl, făt. *Bologă Crăciun, crâznicul bisereci[i]* (Geoagiul-de-sus, a. 1739). IORGA, S. D. XIII 105. *Fiind... crâsnic Olaru Ioan ot Gura-Sadului* (a. 1765). id. ib. XIII 109. *Sabău Ianăşu, crâznic, anno 1784* (Deva) id. ib. XIII 87. *Te'ndirept la crâșnic, domn părinte.* C. STĂNOIU, C. I 48. *Unul dintre rudeniile mortului sau sfătul (crâsnicul, pălimarul) umple cu vin păharele de pe masă.* MARIAN, Î. 268/15, cf. NA. 336. *Fata o prins frate jurat pă crâsnic...* DENSUSIANU, Ț. H. 96. *Muierile ascultă de vrăjitoare, ca crâsnicul de popă.* CATANĂ, P. I 45. *Crâsnicul ne deschide porțile vechi ale bisericii diforme.* IRINEU, S. B. 60. *Și spune la crâsnicul Să nu tragă clopotul.* MARIAN, SA. 146.
II. S. a. 1°. (Pesc.; Mold., Bucov., Transilv.-denord). Unealtă (: sac, săcușor, com. TOMIAC) de pescuit, constând din trei părți: cercurile s. arcurile, pânza s. plasa și coada s. țăpoiul. Cercurile sunt două nuiele (de alun) îndoite în formă de arc, așezate cruciș și legate la mijloc, având la capete câte o crestătură de care se leagă plasa. Se mai numește și: crâstaș, posfat, tărăbuc, difan, hălău, cercală, năpatcă, ciorpac, rociu, lingură, leșteu, lejnic, scărțaș, prijinea, comiheriu. Specii: crâsnic-de-mână s. -fără-țăpoiu. Cf. ANTIPA, F. I. 40, 134, P. 113, 141, 389, DAMÉ, T. 124, H. I 61, X, 107, VICIU, GL., MARIAN, D. 165, INS. 58, PAMFILE, I. C. 67, ȘEZ. II 32/16, IV 114/5, XXIII 44, com. FURTUNĂ, H. I 22, III 140, X 21, 68, 168, 538, 571, XI 489, 505, XII 288, 479. *Luăm crâsnicul... la baltă.* SADOVEANU, I. A. 48. *În timpul posturilor și Miercurile și Vinerile de peste an, aproape toate femeile pescuesc cu crâsnicul, prinzând câte o ulcică de sglăvoci și boișteni, pentru un borș.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 90. *Am luat crâsnicul roș-poroș și m'am dus la baltă roș-poroașă.* ȘEZ. II 166/4. *Își lăpădă toate hainele de pe sine și se îmbrăcă într'un leșteu (sac de prins pești, cârstnic, comiheriu).* RETEGANUL, P. IV 30.
2°. (Banat) Un fel de plasă prinsă de doi pari (numiți „pile") cu care se cară pleava dela arie. CADE.

[Și: **crăsnic** s. m. (ad I) FRÂNCU-CANDREA, M. 99, **crăznic** s. m., (Mold.) **crâșnic** s. a. (ad II 1°) DICȚ., **cârsnic** s. m. și a. (ad I, II 1°) DICȚ., DAMÉ, T. 124, PAMFILE, I C. 67, **cârstnic** s. a. ad II 1°) DICȚ., **cârstnic** s. a. (ad I 1°) DDRF.]

— Derivat din slav. **krĭstŭ** „cruce". (Cf. bulg. *krŭstnik* „naș", *krŭstina*, sârb. *krstina* „mănunchiu de snopi așezați în cruce"). Cf. c r â s t a ș.

CRÂȘNIC s. a. v. **crâsnic.**

CRÂSTÁCIU s. a. (Pesc.) v. **crâstaș.**

CRASTÁIU s. m. (Ornit.) v. **cârsteiu.**

CRÂSTÁȘ s. a. (Pesc.) *Carrelet.* — (Oltenia, Banat, Constanța). | S p e c i e: *crâstaș-mic* s. *fărăcoadă.* ANTIPA, P. 116, 117, 145. Cf. id. ib. 141, LIUBA-IANA, M. 129, H. XVIII 141, com. COCA. [La I. IONESCU, M. 85 pluralul e *crâstașii (crâstacii).* | Și: **cristáș** s. a. ANTIPA, P. 141, **cârstáș** s. a. DICȚ., H. II 322, V 36, 132. 320, IX 36, DAMÉ, T. 124. PAMFILE, I. C. 67, com. N. IONESCU (Mehedinți) (cu schimb de terminațiune) **crâstáciu** s. a. ANTIPA, P. 380. I. IONESCU, M. 85 ; — *(+ creastă)* **crestáș** s. a. ANTIPA, F. I. 134 ; — *(+ scârțâi)* **scârțáș** s. a. ANTIPA, P. 141, 176.]

— Derivat din slav. **krĭstŭ** „cruce". Cf. c r â s n i c.

CRĂSTĂVÁL s. m. (Bot.) *Cirse (Cirsium oleraceum).* — Plantă ierboasă cu flori gălbui sau purpurii îngrămădite la vârful tulpinei; crește prin locuri mlăștinoase (PANȚU, PL.² 79, DAMÉ, T. 186, LEON, M. 34) numită și c ă p u ș n i c, c r ă p u ș n i c. [Plur. *-vali.* | Și: (în sudul Transilvaniei, Dâmbovița și Muscel) **crastaván** s. m. (Bot.) = a n t o n i c ă (Chaerophyllum aromaticum) (PANȚU, PL.² 79) s. Meum Mutellina (PĂCALĂ, M. R. 22, cf. și H. IV 44, IX 49). V a r i e t a t e: **crastavan de munte** (?) = Angelica silvestris (PĂCALĂ, M. R. 22)].

— Pare a fi un derivat din slav. **krasota** „frumusețe, roșeață", mai întâiu cu suf. adj. **-av,** apoi cu **-an.**

CRASTAVÁN s. m. (Bot.) v. **crăstăval.**

CRASTAVÉTE s. m.
CRĂSTĂVÉTE s. m. } (Bot.) v. **castravete.**

CRÂSTÉIU s. m.
CRÂSTÉL s. m.
CRÂSTÉȚ s. m.
CRÂSTÉU s. m. } (Ornit.) v. **cârsteiu.**

CRÂȘTIE s. f. *Besoin, misère.* — Lipsă mare, c r â ș c a r e. *Îi mare crâștie.* ION CR. II 302.

— Legătura etimologică cu *crâșca* (adică „vreme de crâșcare") nu e sigură.

CRĂSTITÉL † s. m. (Jean) *Baptiste.* — (Slavonism literar) (Ioan) Botezătorul. *Ioan crstitelŭ.* ȘAPTE TAINE, ap. TDRG.

— Din v.-bulg. **krĭstitelĭ,** idem.

CRĂSTOÁLĂ s. f. *Jatte.* — Castron, oală lungăreață în care se ține laptele și smântâna (Banat). PAȘCA, GL.

— Din sârbește **kastrola,** idem (din fr. *casserole).* Cf. **dubletul** c a s t r o n.

CRASTÓL s. a.
CRĂSTÓL s. a.
CRASTÓN s. a. } v. **castron.**

CRĂȚ subst. (Îmbrăc.) *Tablier.* — (Mehedinți) Opreg încrețit (N. REV. R. a. 1910, 85), zavelcă (H. IX 61). [Pluralul? || A u g m e n t a t i v: (La Românii din Serbia) **crățán** s. a. = șorțul dindărăt (din cele două, pe care le poartă femeile). GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. *Toată noaptea-ți bat la poartă, Da' tu dormi, dormire-ai moartă, Cu crățanu' făcut roată.* id. ib. 316.]

— Poate, rostire dialectală a adjectivului (substantivat) *creț.*

CRĂȚÁN s. a. (Îmbrăc.) v. **crăț.**

CRĂȚÁR s. m. v. **creițar.**

CRÂTE s. f. plur. *Étoupe.* — Câlți întrebuințați la zidărie. Cf. H. VII 424.

CRATÉR s. a. *Cratère.* — Deschizătura în forma unei pâlnii mari, prin care vulcanul aruncă lava, gazele, fumul, etc. *Vulcanii... Cu-albastrele cratere.* ANGHEL, SĂM. VI 613. [Accentuat și : *crátер.*]

— *N.* din fr. (lat. **crater** „cupă" din gr. κρατήρ, din κεράννυμι „amestec").

CRĂTICIOÁRĂ s. f. v. **cratiță.**

CRÁTIMĂ s. f. (Tipogr.) *Tiret, trait d'union.*— Liniuța („trăsura de unire") care unește două cuvinte, pauza s. liniuța care desparte două silabe ale aceluiași cuvânt (MOLIN, V. T. 28).

— Din n.-grec. κράτημα „ținere". CIHAC, II 652.

CRĂTÍNȚĂ s. f. (Îmbrăc.) v. **catrință.**

CRĂȚIȘOÁRĂ s. f. (Bot.) v. **crețișor.**

CRĂȚIȘOÁRE s. f. plur. (Bot.) v. **crețișoare.**

CRÁTIȚ s. a. v. **cratiță.**

CRĂTIȚĂ s. f. *Casserole.* — Vas de gătit bucate (H. II 32, 82, 147, 168, 214, 282, IV 57, 159, V 5, VII 158, XVI 5) de pământ s. (mai ales) de metal, cu coadă, un fel de t i g a i e (H. IX 221, 364) mică și mai adâncă (cf. COSTINESCU), l a b o ș (LB.). *2 cretițe* (Bran, 1760). IORGA, S. D. X 224. *Cratitse de arame* (1803). id. ib. XII 146. *Oale, urcioare, cratițe.* DIONISIE, C. 175. *Ici o oală, colo o cratiță.* SLAVICI, N. 90. *Prunele sfârâie'n cratiță.* CARAGIALE, M. 31. *Lasă calabalicul... până la cel din urmă cratiț șchiop* (Transilvania) HEM. 1834. *În locul oalelor s'au introdus cratițele de tuciu smălțuite pe dinăuntru.* MANOLESCU, I. 66. *Punea caș într'o cratiță.* DRAGOMIR, O. M. 208. [Plur. *cratițe,* mai rar, *crătiți* (POLIZU), *cretițe.* || Și: **crătiță** s. f. (Sibiiu) ; — (sing. refăcut din plur.) **crătiț** LB. ; — **crăiță** s. f. PĂCALĂ, M. R. 429 ; — **cracátiță** s. f. (BOGDAN, C. M. 136, BARCIANU), **cârcátiță** (H. XVII 39), **cărcátiță** s. f. (Feldioara, județul Brașov, com. LACEA). *Dete drumul săgeții și, tranc! lovi drept în capacul crăcatiței.* ISPIRESCU, L. 255 ; — *(+ castron)* **cástriță** s. f. (V. S. IOANA, Gherla). VICIU, GL. | D i m i n u t i v: **crăticioáră** s. f. *Trase crăticioara la foc.* CARAGIALE, S. 6/15.]

CRĂTIȚĂ s. f. v. **cratiță.**

CRĂU! interj. *Croa.* — Onomatopee care imită cârâitul cioarei, c â r. Când cineva vrea să batjocorească vr'un țigan, îi zice... *crau!* ȘEZ. III 36, cf. TEODORESCU, P. P. 124. [Verbe: **crăuì** IV^{a} = (despre găini și, în glumă și despre oameni. RĂDULESCU-CODIN) a cârâi, a țipa; — **crăunì (crăoni)** IV^{a} = (i n t r a n s., despre cioară, corb, în glumă despre Țigani) a cârâi, a croncăni, a țipa (H. XVI 9); (t r a n s., complementul o persoană) a face „crau!" către cineva. *Cioara crăone.* H. IX 406. *Țiganul... de durere... începu a crăoni sus în copaciu.* MARIAN, INS. 204. *Ia na tu inelul meu Să-l duci la tatăl meu Să-l crăuni nouă ani Până el s'o supăra, C'atâta viață voi avea.* ȘEZ. IX 174: (cu a b s t r a c t u l): **crăuiálă** s. f. = cârâială a găinilor, când le prindem (RĂDULESCU-CODIN).]

— Onomatopee. Cf. c r a.

CRĂUÍ vb. IV^{a} } v. **crau.**
CRĂUIÁLĂ s. f. }

CRAUN adv. v. **crainã.**

CRĂUNÌ vb. IV^{a} v. **crau.**

CRAVAICEÀ s. f. v. **cravaiu.**

CRAVÁIU s. a. *Cadeaux* qu'on apporte aux accouchées. — (Sârbism, în Ban.) Darurile constând din bucate și fructe gustoase, care se duc lăuzei (MARIAN, NA. 136), p o c l o a n e, r o d i n ă, r o d i o n. [Și: **crăvăiu** s. a. *În țest se coace pită..., crăvaiu.* H. XVIII, 145. | D i m i n u t i v: (din bulg. *kravajče* „covrig") **cravaiceà** s. f. Prin satele bulgărești din Ialomița, locuite în întregime sau numai în parte de Bulgari, copiii umblă cu „Bună dimineața" în ziua de ajun, strigând...: Hoața 'n boța cobadele, Dăi, babo, *cravaicele.* PAMFILE, CR. 11, cf. și ȘEZ. III 198,]

— Din sârb. **kravalj, kravaj** „daruri de nuntă".

CRĂVÁIU s. a. v. **cravaiu.**

CRAVAȘÁ vb. I^{a} v. **cravașă.**

CRAVÁȘĂ s. f. *Cravache.* — (Franțuzism) Biciușcă (de călăreț). *Iaca ghizdanul, cucoane, șleapca cea nouă și cravașa.* ALECSANDRI, T. 1381. *Raoul se întoarse... cu cravașa, de care nu se desparte niciodată...* CARAGIALE, M. 217. *Își rupea cravașa, de fața acestui nefericit.* VLAHUȚĂ, D. 81. *Viorica... luă cravașa din cuiu și biciui scurt ogarul.* C. PETRESCU, C. V. 369, cf. Î. II, 114. (F i g.) *Cravașa ironiei.* P. ȘEICARU, CURENTUL, 1931, 2 Febr. [V e r b: (fr. *cravacher*) **cravașà** I^{a} = a bate cu biciușca, a biciui; (cu p a r t. - a d j.) **cravașát, -ă** (și a b s t r a c t u l) **cravașáre** s. f. *Invectivele lui Leon Blum și cravașarea retorică a lui Leon Daudet...* N. ROȘU, CURENTUL, 1930, 14 Nov.]

— *N.* din fr. (luat dela Germani — *Korbatsche* — care-l au de la Slavi, încât formează dublet cu g â r b a c i u).

CRAVÁT † s. a. v. **cravată.**

CRAVĂTÀ s. f. 1°-2°. *Cravate.*

1°. Parte a îmbrăcămintei bărbătești dela oraș (europene): fâșie îngustă de mătase s. de pânză, care se leagă în jurul gulerului formând în față un nod ușor. *Își pipăi cravata și și-o îndreptă.* VLAHUȚĂ, D 197. *Să-ți cumpăr niște cravate militărești.* D. ZAMFIRESCU, R. 65. *Pălăriile și cravățile au să mă dea gata.* C. PETRESCU, C. V. 52. *Un bănuț de aur, pentru acul de cravată...* ib. R. DR. 44. *Nodul cravatei...* I. TEODOREANU, M. II 19.

2°. Fâșia de mătase din jurul gâtului de care se atârnă o decorație de un grad înalt; p. e x t. decorația însăși.

[Plur. *cravate,* (în Mold.) *cravăți* și *crăvăți* (I. TEODOREANU, M. II 377). | Mai de mult și: **cravát** † s. a. = legătură de gât. STAMATI, PONTBRIANT].

— *N.* din fr. (propriu zis: legătură de gât cum o purtau C r o a ț i i).

CRĂVÍ vb. IV^{a} refl. *S'étendre, en encombrant le passage.* — (Mehedinți) A se așeza jos, ocupând un loc prin prinderea căruia încurci mereu umbletul altora cu treabă. Com. N. IONESCU.

CRĂVÍ † vb. IV^{a}. *Fortifier, nourrir.* — (Numai la DOSOFTEIU) A întări, a hrăni. *Mânca omul pâine îngerească, Ce-i hrănea Domnul să-i crăvască.* Ps. 259. *Să vă crăvască* (MANUSCR.: *să să'ncrăvască) Cu pâinea cea de mâncare Să să facă omul tare.* ib., ap. TDRG. *Cei din Vavilon cu hrană dezmierdată crăviți.* MOL. [Poate, trebue citit *cârvi*].

CRÁZĂ s. f. (Gram.) *Crase.* — Fuziunea vocalei sau diftongului dela sfârșitul unui cuvânt cu vocala sau diftongul dela începutul cuvântului următor într'o singură emisiune de voce, c o n t r a c ț i e.

— *N.* din fr. (gr. κρᾶσις „amestec").

CRĂZNIC s. m. v. **crâsnic.**

CRE! interj. — Strigăt cu care se mână caprele (PRECUP, P. 14), t â r j, c i c i n a. [Și: (Maramureș) **crea!** interj. *Capra... așa o strâgă și păcurarii „crea, jidă, crea!"* T. PAPAHAGI, M. 164.]

CREÁ vb. I^{a} *Créer.*

1°. A produce ceva ce nu era, a face să se nască ceva din nimic printr'un act de voință, a d a f i i n ț ă (la ceva), a p l ă s m u i, a f a c e, a z i d i (lumea), a u r z i. *Dumnezeu a creat lumea.*

2°. A născoci, a scorni, a închipui ceva cu mintea, imaginația, fantazia; p. e x t. a inventa. *Beethoven a creat simfonia a noua fiind surd.*

3°. A face ceva pentru întâia oară, a a l c ă t u i s. constitui din elemente răslețe s. din părți componente ceva nou s. un întreg, a î n t o c m i, a f ă u r i, a forma. *Nici unul nici altul nu au iscodit sisteme, nici unul nu au creat gramatici.* RUSSO, S. 64. *Îmi zici că creez ziceri?* E. NEGRUZZI, I 257. *A creat un partid politic, un nou sistem, o industrie.*

4°. A face să se nască, a p r o d u c e, a i s c a, a p r o v o c a, a stârni (POLIZU), a c a u z a (neplăceri, discuții, etc.) *Creînd un conflict sufletesc din această confuzie...* TEODOREANU, M. II 504. *Arme nouă de atac crează mijloace nouă de apărare.*

5°. A î n t e m e i a, a î n f i i n ț a (o societate), a f u n d a, a o r g a n i z a (o instituție), a a ș e z a (III 5°), a i n s t i t u i (o slujbă, un ajutor, o rentă). *În neputință... de a-și crea o situație mai fericită...* EMINESCU, M. 36.

6°. (Teatru; despre roluri) A juca cel dintâi un anumit rol într'o piesă de teatru nouă. *Un rol pe care-l crease Blonda.* CARAGIALE, S. N. 90/2.

[Part.-adj.: **creát** (cu negativul **necreat**),-ă. | Abstract: **creáre** s. f. | Pronunț. *cre-a.*]
— *N.* din lat. **creo, -are** și după fr. Cf. creator, creațiune, creatură; recrea.

CREA! interj. v. **cre!**

CREÁC! interj. — Interjecție, mai adesea repetată, imitând țipătul brotăcelului; cf. oac! *Și brotăcelul odată sare de unde era băgat: creac, creac.* PAMFILE, S. T. 26.
— Onomatopee, pe care o întâlnim și la Bulgari *(krĕkam* „orăcăesc", despre broaște).

CREÁCĂ s. f. v. **cracă.**

CREAMÂNÁR (IU) s. a. v. **criminal.**

CREAN s. a. (Bot.) = **hrean.** PONTBRIANT, BARONZI, L. 132/6.
— Din *hrean*, apropiat de germ.-austriac *Kren.*

CREÁNĂ s. f. Numai în locuțiuni ca: *dă-l în creană! Lasă-l în crene!* cu un sens analog cu „dă-l dracului !, ducă-se pe pustii ! la ciorile !", etc. Cf. REV. CRIT. III 120.

CREÁNG s. a. v. **creangă.**

CREÁNGĂ s. f. 1°. *Branche, rameau.* 2°. *Branche, bras* (d'une rivière) ; *rameau* (d'une montagne) ; *branche* (d'une famille). 3°. *Firmament.* 4°. *En baguenaudant.* 5°. *Dent* (de la charrue).
1°. Ramură, cracă de pomi s. copaci. *Stăpânul ....să-și taie crăngile pomului cealia ce fac sminteală vecinului.* PRAV. 70. *Frânge* [chedrii] *cu trupină, cu crengi împreună.* DOSOFTEIU, PS. 87. *Își făcea sulițe din crengi ascuțite și pârlite la vârf.* LET. III 50. *Stejarii cu crengile...* KONAKI, P. 620. *I-au dărămat crengile* [teiului], *de a rămas fântâna fără umbră.* URICARIUL, XIV, 231. *Copaciu... tufos și des la crengi.* DRĂGHICI, R. 40. *Crăngile... se ducea pe rău la vale.* PANN, P. V. I 90. *Frunzele cad, zbor în acr, Și de crengi se deslipesc.* ALECSANDRI, P. III 7. *O copilă... mlădioasă ca o creangă de alun.* EMINESCU, P. 237. *Mă dau iute pe-o creangă mai spre poale.* CREANGĂ, A. 49. *La copaciul căzut, toți ale*[a]*rg*[ă] *să taie crăngi.* ZANNE, P. I 146. *Până-s mere mititele Stau în creangă făloșele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 429. | Mai rar despre ramurile florilor și grânelor, paiu. *Creanga grâului.* ib. 20. *Măghiran cu creanga'n sus, Ne-am iubit, mândro, pe-ascuns.* ib 55. *Creanga spinului.* DOINE 20/10. # (Germanism) **A ajunge la creangă verde** = a se pricopsi, a reuși în întreprinderi (ZANNE, P. IX 454, cf. și HERZ.-GHER., M. II 245. H. XVIII 276).
2°. P. anal. (Rar) Brațul unei ape curgătoare (LEX. BUD.), a unui munte; (literar, după fr. *branche)* ramura unei familii. *Ramura occidentală a Carpaților se lasă spre Dunăre prin mai multe crenge.* HASDEU, I. C. 28. *O creangă din familia sa...* C. NEGRUZZI, II 139. *Au o morișcă... ce-o poartă o creangă de părău.* AGÂRBICEANU, I. 127.
3°. (În poezia pop. cu caracter mistic, prin amestec cu crâng II 2°) Văzduh. *Și'ndată not ne-am luat Pe fața pământului Și pe creanga ceriului.* MARIAN, NU. 842.
4°. Adv. (În expresia) *A. umbla creanga* = a umbla hăbăuca, a umbla în zadar, a umbla razna, a umbla frunza frăsinelului, a umbla când la unul, când la altul și a nu-și căuta de treabă. (CREANGĂ, GL., ȘEZ. IX 155, ZANNE, P. II 788, cf. și COSTINESCU, s. *cranga).*
5°. O parte a plugului. Cf. crengare. *Plugul are o trupiță de fier cu trei gemene, ce se numesc crenge.* LIUBA-IANA, M. 107. *Creanga mare se prinde cu o cevie de grindeiu.* ib. 107.
[Plur. *crengi*, mai rar *crăngi* (PANN, P. V. I 89), *crenge* și (neobicinuit) *crenguri* (ECONOMIA, 47). | Și: **crângă** s. f. (în Oltenia și spre a denumi un dans popular. H. V 390) *Krangĕ* = ramus. ANON. CAR. *Il spânzurară într'o crangă de măslin.* DOSOFTEIU, V. S. 219. cf. (a. 1689). GCR. I 286. *Singur își taie cranga de sub picioare.* PAMFILE, C. 16. [Cucul] *să nu cânte sus pe crangă.* T. PAPAHAGI, M. 12; (+ *cracă)* **crâncă** s. f. (LM.) *Cranca mai mică.* PAMFILE, S. T. 15. *Și-mi răsădi... o crancă de măruț dulce.* ȚIPLEA, P. P. 52. *D'aș îmbla din crancă 'n crancă, Cât îi pădurea de largă.* T. PAPAHAGI, M. 42, cf. ARH. FOLK. I 166. *Numa crăncile mă văd.* ib. 46; — *(+ clenciu)* **cleângă** s. f. (LB.), **cleáncă** s. f. DENSUSIANU, Ț. H. (= lemn strâmb) PĂCALĂ, M. R. 138; — (Singular refăcut din plur. *crengi)* **creang** s. a. (H. XVIII, 141). *Frunzuliță creang de spine...* HODOȘ, C. 59. | Diminutive: **crengúță** s. f. LB., ȚIPLEA, P. P. *Am căutat niște crenguță care... le-am ascuțit iarăși la capite.* DRĂGHICI, R. 69. *Crenguță de-alun.* ȘEZ. I 12. *Mușcată cu trei crenguță.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 230, cf. H. 453; **crăngúță** s. f. *Crănguță de schin* [spin]... T. PAPAHAGI, M. 105; **crăncúță** s. f. *Crăncuța cea din gios.* T. PAPAHAGI, M. 49; **clengúță** s. f. *Pe-o clenguță din dumbravă zace mierla rău beteagă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 10. *Clenguța mohorului.* ib. 123; — **crengușoáră** s. f. (POLIZU), **crăngușoáră** s. f. (TDRG.), **crăncușoáră** s. f. *Crăncușoară de răchită.* T. PAPAHAGI, M. 51; — **crengureà** s. f. *Și mai jos, pe-o crengurea, Cântă și o turturea.* HODOȘ, P. P. 37. *Codru-i jalnic ca și mine, Că nici frunza nu și-o ține, Numai goale crengurele, Pălite de dor și jele.* ib. 155; **crângureà** s. f. *Tot prin crângurele, După păsărele.* TEODORESCU, P. P. 63, cf. MÂNDRESCU, L. P. 23. | Colectiv: (Mold.) **crăngie** s. f. (accentul?) = mulțime de crengi. *De va dărâma neștine în pădure, tăind crăngia* (MUNT.: ramurile din copaci) PRAV. 59; — (poate, derivat din *crâng)* **crăngătúră** s. f. = desiș de crengi. *Au început a umbla pe urma ei pen toate crăngăturile ca să o prinză* (a. 1764) GCR. II 77; — **crengáre** s. f. = crengi; fălcelele carului, care vin între osie și dric (H. XVIII, 20) ; cele două lemne între care se bagă ruda (oiștea), crăcan, gemănare, crac, gruiu (Stret, în Sălaj. Com. M. ITTU) cf. creangă 5°; niște flori de coloare albastră (H. XI C. 516, probabil stufoase). | Adjective: **crengós, -oásă** adj. = rămuros, stufos. *Măgheran verde, crengos.* MÂNDRESCU, L. P. 82, cf. BUD. P. P. 39, **crăngós, -oásă** adj. *Tot copaciul crăngos și frunzăros...* CANTEMIR, IST. 171. *Rosmarin verde crăngos.* JARNÍK-BÂRSEANU, D., 229; — **crengurós, -oásă** adj. ANON. CAR., LEX. MARS. *Arbore crenguros.* ȚICHINDEAL, F. 323; — **clengurós, -oásă** adj. LB. *Bradu' clenguros.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 29. (Substantivat:) **crânguroásă** s. f. = varietate de struguri (H. II 243), cf. crăcană; — **crengurát, -ă** = cu multe crengi. *Un lemn mare, crengurat.* ȚICHINDEAL, F. 165. | Verb: (Maramureș, Bucov.) **crenguì** vb. trans. IV[a] = a tăia crengile arborelui doborît, a ciuhui, a ciungări, a tegăși, cf. dărâma (com. ITTU) ; a despoia de crengi; a culege roadele unui pom (HERZ.-GHER., M. IV 245), cf. crânguì.]

— Din bulg. **granke,** idem (WEIGAND, în JAHRESBER. XV, 168).

CREÁNȚĂ s. f. *Créance.* — Dreptul de a cere o sumă oarecare dela cineva, datorie; p. ext. titlul care stabilește acest drept. *Drept de creanță asupra aceluia care a luat pământul.* GHICA, S. 548. *Proprietatea de orice natură precum și toate creanțele asupra Statului sunt sacre și neviolabile.* HAMANGIU, C. C. XIV. *Toate creanțele sânt în mâna mea.* C. PETRESCU, R. D. 200. *A-și încasa o creanță.* CLIMESCU, A. 294. *Situațiunea casei, compusă de starea generală a creanțelor active și pasive.* ȘTEFĂNESCU, C. 4. [Derivat (franțuzism, neîntrebuințat) (< fr. *créancier)* **creanțiér** s. m. = creditor. | Pronunț. *cre-an-*].

— *N.* după fr. Cf. dubletul c r e d i n ț ă.

CREANȚIÉR s. m. v. **creanță.**

CREÁPLĂ s. f. v. **crep.**

CREÁSTĂ s. f. I. 1°. *Crête.* 2°. *Huppe.* 3°. *Frisure.* II. 1°. *Incision, entaille, encoche.* 2°. *Tranche* coupée irrégulièrement. 3°. *Planche* à pétrir le fromage. 4°. *Créneau, faite, pignon.* 5°. *Crête* (de passementerie), *dentelure.* 6°. Partie crénelée d'une plante. 7°. *Crête* (d'une chaîne de montagnes).

I. P r o p r i u. 1°. Bucata de carne roșie și dințată de pe capul cocoșului, curcanului s. găinii. *Krastě* = crista. ANON. CAR. *La curcani vănătă-i creasta.* EMINESCU, N. 42. *Cocoși cu creasta bătută.* DUNĂREANU, CH. 71. *Cocoșel cu creasta creață, Nu mai bate la fereastră!* RETEGANUL, TR. 146/15. *Creastă roșie'n cap.* ALECSANDRI, P. P. 216b/6. *Puica pe creastă se cunoaște ce neam o să iasă.* PANN, ap. ZANNE, P. I 623. ‖ (Bot.) **Creasta-cocoșului.** Numele mai multor plante. Cf. H. III 242, XIV 436, XVI 146, XVIII 168: a) *Celosia cristata.* Plantă ierboasă cu flori mici roșii s. galbene, reunite la vârful tulpinei pe o axă dilatată în formă de *creastă* undulată (PANȚU, PL.), a m a r a n t ă (I. GOLESCU, C.); b) *Dentaria glandulosa.* Plantă ierboasă, cu flori roșii s. liliachii, numită și: b r e a b ă n. PANȚU, PL.; c) *Aspidium Braunii.* Plantă ierboasă cu foi lanceolate, cu sporii dispuși pe fața interioară a foilor, de mărime mijlocie, foarte bombați; sau *Aspidium lobatum,* cu spori foarte mici, aproape plani. Numită și: f e r e g ă. PANȚU, PL.; d) *Talpa-gâștei.* id. ib., cf. LB.; e) Mare ciupercă (H. X 228) fragilă, comestibilă, cu tulpina cărnoasă, albă, pusă la uscat (PĂCALĂ, M. R. 116), numită și: b a r b a - c a p r e i, b u r e t e - c r e ț, l a b a - m â ț e i, m e l o ș e l, o p i n t i c i, t o g m ă g e l. PANȚU, PL²; f) *Rămurele.* PANȚU, PL.; g) *Iarba-ficatului.* I. GOLESCU, C. 1 v. 161b; h) *Clocotici.* LB.; i) *Moțul-curcanului.* BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3-4, 64; j) *Spilcuțe.* ib. V. nr. 3-4, 56. | **Creasta-găinii** = *rămurele.* PĂCALĂ, M. R. 26. | **Creastă-măruntă** = *togmăgel.* id ib. 26.

2°. P. a n a l. M o ț u l de pene pe care-l au unele pasări pe cap; penele de altă coloare de pe cap. *Pupăza cu creste bălțate.* ODOBESCU, III 180/28. *Și când aproape să scot pupăza afară, nu știu cum se face că mă spariu de creasta ei cea rotată.* CREANGĂ, A. 53. *Rândunea cu albă creastă, Nu mai bate la fereastră!* ALECSANDRI. P. P. 332/1.

3°. P. a n a l. Pieptănătură în formă de creastă. *Locotenentul, dând de lumină și de lume, își îndreptă creasta, își trase tunica dela spate, și făcând doi pași, se opri: Ordine urgente, domnule Maior, zise el, întinzându-i un plic.* D. ZAMFIRESCU, R. 161.

II. F i g. 1°. Tăietură, inciziune, scobitură, crestătură; s p e c. una din cele două scobituri făcute în osia dindărăt a carului, numite: *crestele* cracilor, d ă l t u i t u r i l e furculițelor, g ă u r i l e lișițelor s. s c o b i t u r i l e gemănărilor. Cf. DAMÉ, T. 9. M ă s e a u a s. u r e c h e a leucei. Cf. id. ib. 11. | Partea de jos a trunchiului de copac, care este tăiată cu securea în unghiu ascuțit. Pe niște astfel de *creste,* după ce au fost îngropate în pământ, se pun bârnele (la grajd, casă). CIAUȘANU, GL. Cf. ITTU.

2°. Bucată tăiată din ceva crestat (I). *Dă-mi o creastă de slănină. Unghie de gaie, Coadă de tigaie, Creastă de ridichi.* (= *Cântarul).* GOROVEI, C. 61.

3°. (Păst.) R ă v a r, pe care baciul frământă cașul (Cf. H. VIII, vol. I 328), c r e s t e z, c r e s t ă l ă u.

4°. Muchea de sus. *Creasta zidului,* partea de sus a unui zid acoperit cu streașină. COSTINESCU. *Creasta casei,* coama casei țărănești, adesea sculptată și împodobită cu figuri. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 245. *Țevile ce-i pândesc de pe crestele jortului.* ODOBESCU, III 592 /8. *Nici o lampă nu strălucea pe creasta crenelurilor.* C. NEGRUZZI, II 48/3.

5°. Ornament, înfloritură de formă colțuroasă de pe cusături, haine, mobile, etc., c o l ț. Cf. RĂDULESCU-CODIN, M. N. 106, PĂCALĂ, M. R. 513. | S p e c. **Creasta-găinii,** ornament de pe mobile. Cf. id. ib. 480-481.

6°. Partea unei plante s. unui obiect care prezintă (în partea de sus) colțuri s. crestături, ca o creastă de cocoș. *Macul... cu măciulia fără borte la creastă se culege tăind hlujenii.* I. IONESCU, C. 151. *Măgheran cu patru creste.* MÂNDRESCU, L. P. 99/20. *Frunzuliță, foi de creste.* MAT. FOLC. 289. *Creasta osului spinării.* KRETZULESCU, A. 32/17. *Voinicii cai spumau în salt, Și'n creasta coifului înalt Prin vulturi vântul viu vuia.* COȘBUC, B. 19.

7°. Partea cea mai de sus a unui șir de munți a cărui siluetă are ridicături și adâncituri; dunga de de-asupra a unui val; creștetul, vârful s. întreaga coroană a unui arbore. *Poteca Mărășeștilor care... ajunge la vârful munților, și apucă creasta lor pe patrula nemțească.* I. IONESCU, M. 44. *Acolo stă un frasin bătrân cu creasta 'naltă.* I. NEGRUZZI, II 131. *Alpii cei cu creste înalte.* OLLĂNESCU, O. 341. *Se uitase pe creasta dealului.* D. ZAMFIRESCU, R. 257. *Din munte, de pe creastă, George cată'n văi.* COȘBUC, B. 28. *Trei pruni frățini, ce stau să moară, Își tremur' creasta lor bolnavă.* GOGA, P. 17. *Cei doi pescari... stăteau în ușa colibei, privind în tăcere crestele spumoase* [ale valurilor]. DUNĂREANU, CH. 187. | S p e c. Vârful molidului crescut în anul ultim. Com. ITTU.

[D i m i n u t i v: **crestiță** s. f. DICȚ. | A d j e c t i v: **crestós, -oásă** = cu *creste,* c r e s t a t. *Întovărășit de melodioasa cântare a crestoasei ciocârlii.* C. NEGRUZZI, I 191.]

— Din lat. **crista,** idem. Cf. c r e s t a, c r e s t a t.

CREAȚIÚNE s. f. *Création.*

1°. Acțiunea s. faptul de a crea, creare.

2°. Rezultatul creării: lucrul, ființa s. opera creată, f ă p t u i t ă; totalitatea ființelor create de Dumnezeu, univers. *Toate creațiunile prin care geniul sau talentul au știut... să conceapă, să ilustreze...* ODOBESCU, III. 51. [Cele mai multe... poe-

zii] *...sânt creaţiuni de cultură.* MAIORESCU, CR. I, V. | Spec. (Croit.) Noutăţi de modă născocite de marii croitori. *Ele ştiu să aleagă ce le convine din toate creaţiile ce le sânt supuse spre apreciere.* UNIVERSUL (1930), 10 Noemvrie.

[Şi: (mai ales în sensul 3°) **creáţie** s. f. | Pronunţ. *cre-a-*].

— *N.* după fr. (lat. **creatio, -onem**).

CREATÓR, -OÁRE adj. şi subst. *Créateur.*

1°. (Mai ales despre Dumnezeu) (Cel) care din nimic dă fiinţă, plăzmuitor, făcător, ziditor. *Al totului părinte, tu a cărui voinţă La lumi ne'nfiinţate ai dăruit fiinţă, Stăpâne creator!* ALEXANDRESCU, M. 35. *Dumnezeul creator, care porunci se să se facă lumină.* C. NEGRUZZI, I 202.

2°. Fig. Născocitor, făuritor, iscoditor; spec. inventator, autor (de opere originale). *Nu sunt toţi creatori, ci croitori şi croitori răi.* C. NEGRUZZI, I 255. *Spirit creator.*

3°. Întemeietor, fundator. *Se crede reformator, creator şi salvator.* GHICA, S. 270.

4°. Spec. (Teatru) *Creatorul unui rol* = actorul care crează (6°) un rol.

[Pronunţ. *cre-a-*].

— *N.* după fr.

CREATÚRĂ s. f. *Créature.*

1°. Orice fiinţă creată de Dumnezeu, făptură (II, 3°).

2°. Om, fiinţă (în opoziţie cu Dumnezeu).

3°. Individ (de obiceiu cu o nuanţă dispreţuitoare). *Aceste creaturi Nici ruşine n'au să iee în smintitele lor guri Gloria neamului nostru.* EMINESCU, P. 247.

4°. Persoană care îşi datoreşte averea, situaţia s. poziţia sa socială altei persoane, cf. protejat, făptură (II 3°). *Oştile moldovene, sub căpitani creature ale lui, le ţinea pe margeni.* C. NEGRUZZI, I 143.

[Plur. *-turi*, rar şi învechit *-ture*. | Pronunţ. *cre-a-*].

— *N.* după fr. (lat. **creatura, -am**).

CRÉBĂN s. a. = **greabăn.** DR. V. 316.

CRECÁNĂ s. f. } v. **crăcană.**
CRECĂNĂŢÉL, -ÍCĂ adj. }

CRECINÉSC, -EÁSCĂ adj. (Bot.) *Mere crecineşti* = un fel de mere cu faţa galbenă, gust dulce aspru. ŞEZ. V 42.

— Probabil de la numele vre-unui cultivator de mere de acest soiu cu numele *Crăciun* sau *Crăciunescu.* Cf. creţesc.

CRECIÚN s. m. v. **Crăciun.**

CRECÓS, -OÁSĂ adj. }
CRECULÍŢĂ s. f. } v. **cracă.**
CRECÚŢĂ s. f. }

CRÉDĂ s. f. v. **cretă** şi **cridă.**

CRÉDE vb. III. I. 1°. *Confier.* 2°. *Croire.* 3°. *Croire* en, à, *avoir confiance* en, *se fier* à, *compter* sur. 4°. *Croire, penser.* 5°. *Croire, comprendre, avoir pitié* de. 6°. *Croire* à, en, *avoir foi* dans. 7°. *Croire, être croyant, avoir la foi.* 8°. *Croire, s'imaginer.* 9°. *Croire, espérer.* 10°. *Croire, prendre* pour. II. 1°. *Se croire.* 2°. *Se croire, avoir une haute opinion de soi.*

Une-ori în opoziţie cu *a se îndoi.*

I. Trans. 1°. † A încredinţa (I 1°) s. însărcina pe cineva cu ceva (lucrul s. afacerea care i se încredinţează cuiva se desemnează prin prep. în s. de); a încredinţa ceva cuiva (persoana căreia i se încredinţează ceva se desemnează prin prep. în). Cf. încrede (3°). *Cine va creade pre neştine în* [de MUNT.] *vreun lucru ca acela, şi-l va da să i-l ţie şi să i-l scutească, iară el să va sluji cu dâns..., să să cearte ca un fur.* PRAV. 139. *Marginea împărăţiii şi hotarul cel mai în fruntea a tuturor Tătarîlor în mână străină nu-l putea creade.* CANTEMIR, HR. 246.

2°. Absol. s. trans. (urmat de o propoziţiune obiectivă introdusă prin conj. că s. (vechiu) cum) A fi încredinţat s. convins că un lucru e adevărat, a fi în credinţa că..., a se convinge despre adevărul unui lucru, a se încredinţa (II 2°), a se încrede (4°), a şti. *Krĕd* = credo. ANON. CAR. *Cred* = fido. LEX. MARS. *Să cade să arate cu adevărat giudeţului, pentru să creadză cum cu credinţă mare că nu l-au cunoscut; daca ...giudeţul nu creade şi de să va afla lucrul că nu-i de-a creaderea, tot să se cearte ca un ucigătoriu de părinţi.* PRAV. 373. *Ei însă tot n'o să creadă, zicând că le avem în ladă.* LET., ap GCR. II 105/23. *Crede că fără a te vide*[a], *te iubesc prea mult.* DRĂGHICI, R. 92. *Crede şi d-ta, mătuşă, că* (= căci) *de-i face pe treabă, n'are să-ţi fic de geaba.* CREANGĂ, P. 172. *Cum o văzură, ei crezând că este un voinic, unul îi zise.* ISPIRESCU, L. 19. *Ca să vază şi să creadă Că cum îi slova de neagră, Aşa mi-i inima'ntreagă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 130. *Crede, mândro, n'am venit, Că somn greu m'a'nţepenit.* id. ib. 237. *Prostul face ce vede, şi ce aude crede.* id., ap. CADE. || **Crede!** se zice cerşitorilor când nu le putem da, sau nu voim să le dăm pomana cerută (eliptic pentru: *crede că n'am*, etc.) CADE. *Ia câtu-ţi dau şi crede!*LM. *Când îi zicea vreunul „crede ! bătrâno, al'dată", ea răspundea : crez, măicuţă, crez, să ne crează Dumnezeu pe toţi, drăguţul !* CARAGIALE, ap. CADE. **Cred şi eu !** = nu-i de mirare, de sigur, ba bine că nu! *Nu umblă... nebun după dânsa? Cred şi eu: văduvă, tinerică, avere bună !* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

3°. Trans. s. absol. (Complementul poate fi o persoană, un sentiment, o vorbă a cuiva, etc. Se construeşte cu prep. în, întru, — mai de mult şi cu la, de, pre, spre — cu acuz. s. cu o propoziţiune obiectivă introdusă prin că s. — vechiu — prin cum, ori cu dativul. Alte construcţii: *a-i crede cuiva (pe) cuvânt* s. *în cuvântul* s. *spusele cuiva* s. *cuiva jurământul* s. *la...)* A da crezare s. crezământ; a avea încredere în ceva s. în cineva, a se încrede (2°) în..., a fi cu încredere; a lăsa ceva pe cineva, a se bizui pe cineva, a se lăsa în nădejdea cuiva, a admite, a lua drept adevărat, a accepta părerea cuiva, a da cuiva dreptate, a înţelege pe cineva. *Vezi cui crezi!* LB. *Pre sufletele noastre... să creadeţ*[i]. ROSETTI, B. 100. *Nu vru să-i lase să facă aşa, necrezând vraja.* HERODOT, 66. *Când va zice vraciul cum cutare armă n'au făcut rană de moarte, şi mărturiile vor zice că rana-i de moarte, mai* (= mai mult) *creade-să-va vraciul decât mărturiile.* PRAV. 505. *Nu-i vom creade nice giurământul.* ib. 801. *Nimene din scrisorile lor... nu le pot oamenii a credere.* LET. II 195/12. *Cine are gust, să-mi creadă amoriul că l-am slăvit.* KONAKI, P. 91. *La-aşa oameni pătimaşi Poate crede cincvaşi?* PANN, P. V. III 12. *Şi unul şi altul credeau în ajutorul şi în protecţiunea Rusiei.* GHICA, ap. CADE. *Pe mine însă inima nu mă lăsa a crede la atâta necredinţă.* C. NEGRUZZI,

I 49. *Te crede moşul, nepoate.* CREANGĂ, P. 211. *Auzind Petrea... aceasta dela maică-sa, i-au crezut pe cuvânt.* SBIERA, P. 31/18. *Mai mincinos cine nu crede.* ISPIRESCU, L. 1. *Şi văzând că nu crede, îi dete în scris cu sângele său.* id. ib. 5. *Par'că nu le venea a crede celor ce le auzea urechile.* id. ap. TDRG. *Lumea astăzi mai uşor crede în minciuni ca în adevăr.* ŞEZ. II 27. *Nici vorba le asculta, Nici în vorba lor credea.* TEODORESCU, P. P. 422. *Cine crede la muiere, Bage-i-se dracu'n piele!* BIBICESCU, P. P. 208. *Maică,... Eşti bătrână şi nu crezi Şi nici nu vezi Că dintr'o sută şi-o mie Numai una-mi place mie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 100. *Cine nu-mi crede vorba, Nu-i ajute Precista!* id. ib. 133. *Dacă nu crezi în cuvânt, Vin' cu mine la mormânt.* id. ib. 149. *Spune, bade, spune, verde, Că minciună eu n'oiu crede.* id. ib. 237. *Nu crede feciorului, Că fecioru'... fură mintea din tine.* id. ib. 276. *Cine-mi poate crede mie Ce traiu duc în cătănie?* RETEGANUL, TR. 74/23. *Ţi-am crezut la omenie.* id. ib. 142/23. # *Acela numai lesne crede, cel ce nu poate pricepe c'adevărul stă ascuns.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 277. *Sătulul nu crede celui flămând* [s. *la flămând*]. ROMÂNUL GLUMEŢ, 8/17. *Cine a minţit odată, nu se mai crede când spune şi adevărul.* ROMÂNUL GLUMEŢ, 21/11. *Bărbatu' şi calu' să nu-l crezi; când îţi pare că merge mai bine, tocma' atunci te trânteşte.* ŞEZ. I 221/9. *Nu crede nici la cămaşă.* ZANNE, P. III 59. *Nu crede, bărbate, ce vezi cu ochii, ci crede ce-ţi spun eu* (PANN), zic femeile necredincioase care caută să orbească pe bărbaţii lor. id. ib. 261. *Corbul, când puii lui s'o întâmpla să iasă cu pene albe, nu crede că sunt ai lui.* id. ib. I 437. **A nu crede ochilor** s. (vechiu) **ochii** = a nu crede ceea ce vezi cu ochii (cf. RĂDULESCU-CODIN, I.). *Să-şi creadză ochii* (: pour se convaincre de visu). ROSETTI, B. 100. *Mai bine să cred ochii decât urechile.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, II 336. *Se miră şi nu ştia ce să crează ochilor săi.* ISPIRESCU, L. 30. **A-i veni a crede** = a fi gata, dispus să creadă. *Nu-mi vine a crede* = nu pot crede, mi se pare de necrezut. *Mai că-i venea a crede că şi el are a face cu dracul.* CREANGĂ, P. 160. *Aşa-i că nu-ţi vine a crede?* id. ib. 190. **Să nu crezi!** = aproape imposibil, de necrezut. *Ş'amu, să nu crezi, atâta i-a furat mintea (ibovnica), că stă cu dânsa toată ziulica la crâşmă.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. (În poezia populară) **Cred** = zău !, chiar! *Când căta cam de o parte Şi se uita drept în vale, Cam despre soare-răsare, Tare-mi vine şi-mi sosește. Cred, Radu Calomfirescu.* POP., ap. ODOBESCU, II 428. (La Românii din Serbia) **Crezi!** = zău, vezi bine, crede-mă. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. *Potera a Banului Şi cu-a Măgureanului..., Crez*[i] *cânii pământului.* id. ib. 28. *Şalu' lui şi capu' lui, Crez*[i], *cât roata carului.* id. ib. 29. *Nu e Stoian — crez*[i] *— aicea, Şi e Stoian dus pe Craina.* id. ib. 42. Cf. 44, 156, 165, 188. ‖ (După *a se încrede*) Refl. (Construit cu prep. pe). *Scorpia crezându-se pe vorba omului, l-a aruncat afară.* ŞEZ. V 135/8.

4°. (Urmat de o propoziţiune secundară introdusă prin conj. că s. să — în limba veche de s. cum — s. de acuz.) A socoti, a fi de părere, a gândi (9°), a judeca, a-şi închipui, a i se părea. Cf. LB. *După chipurile celora ce vor greşi, ce feal vor fi, va cunoaşte giudeţul, şi va creade, de va fi greşit cu înşelăciune sau de nu va fi.* PRAV. 983. *De va fi lucrul împărechiat, ştiut-au au n'au ştiut, atunce creade giudeţul să nu fie ştiut.* ib. 1201. *M'a întrebat: „cum credem noi iadul?“* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/10. *Omule!.. tu crezi... că jivinele toate sunt pentru tine zidite.* KONAKI, P. 267. *Cred că a fi tremurat de frică.* DRĂGHICI, R. 40. *Ignorantul crede că o cometă este accidentală.* BĂLCESCU, M. V. 4/30. *Crez că faci şi mai rău ţinându-te delături.* GHICA, A. 602. *Asta era o frumoasă fată care credea că o iubesc.* C. NEGRUZZI, I 55. *Până când să creadă lumea, o! copii de Românie! C'orice dor de libertate a pierit, s'a stins din voi?* ALECSANDRI, P. II 6. *Nu crede că în lume... nu-i găsi un suflet tânăr ce de tine-i îndrăgit.* EMINESCU, P. 188. *Neputând să te ajungă, crezi c'o vrea să te admire?* id. ib. 226. *A crezut că moare'n câmp aci.* COŞBUC, F. 74. *Eu cred că tot ce-i a mămucăi e şi al nostru.* CREANGĂ, P. 9. *Dracul chiue... aşa de tare, de credeai că s'a rupt ceva într'însul.* id. ib. 54. *Un leneş care nu credem să mai fi având păreche în lume.* id ib. 330. *Apoi Agheran ce credereţi că făcu?* FRÂNCU-CANDREA, M. 277. *Grija lui cea mare era ca să nu crează acel împărat că el este zăcaş.* ISPIRESCU, L. 11. *Şi tu, bade, crezi că eu Mă topesc de dorul tău?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 229. *Când vei crede că ţi-e bine, Să vie popa la tine; Când vei crede că te scoli, Să vie popa că mori.* id. ib. 265. *Crede că tot ce sboară se mănâncă.* ‖ (În întrebări, la SIMEON DASC.) **Crezi?** † = eşti de părere, oare? *Crez*[*i*] *mai bine pentru dragoste decât de frică să-l slujească?* 210/6. *Crez*[*i*] *eu am slobozit să se ducă cine-şi pre la casele sale, dară cine-i opreşte?* 265/7. ‖ Refl. *Ea mi se crede Că nimeni n'o vede.* TEODORESCU, P. P. 459. ‖ **Ce te crezi?** = ce socoteşti, ce crezi? CIAUŞIANU, V.

5°. (Construit cu dat. s. cu acuz. Construcţii rare: *a crede cuiva la ceva* s. *de ceva)* A avea înţelegere (p. ext. milă) pentru ceva, a înţelege ceva s. pe cineva, a lua în considerare. *Credim neputinţăi omeneşti.* LET. I 5/15. *Numai eu îi crez bietului vezir.* GORJAN, H. II 105. *Cine au iubit ca mine va crede durerei mele.* KONAKI, P. 100. *La rana mea atunci crează, Când va pătimi şi eu.* PANN, E. IV 141. *Ba ia acum cred eu frăţinemeu.* CREANGĂ, P. 188. *Şi tu, Şoime, ce nechezi Şi de boala mea nu crezi?* ALECSANDRI, P. P. 113b/13. *Nu-mi crede* = nu-i e milă de mine. Cf. DDRF. *Iată moartea vine, Vine, se răpede, Şi nime nu-mi crede!* ALECSANDRI, P. P. 118/16. *Brădetc, brădete!... Vânturi să te bată, Nime să nu-ţi creadă!* MARIAN, I. 102. *Cine dorului nu crede N'ar mai călca iarbă verde!* RETEGANUL, TR. 135/20.

6°. (Construit cu prep. în) A ţinea la ceva s. la cineva, a avea consideraţie, cult pentru ceva s. cineva, a-şi pune toată nădejdea în ceva. *Cine nu-i de mic cu frigul învăţat, în blană foarte crede.* DONICI, F. II 38. *De crezi în poezie... De crezi în tinereţă,... De crezi în al tău frate,... Crede'n amorul meu.* ALECSANDRI, P. I 130-1. *În tine cred, Elenă, precum credeam odată în glasul maicei mele.* id. ib. 166. *A crede în medici, în minuni.* LM.

7°. Spec. (Construit cu prep. în, întru s. absolut s. urmat de o propoziţiune obiectivă s., în limba veche, cu acuz. s. cu dat. s. cu prep. de). A fi încredinţat că de-asupra noastră există o putere dumnezeiască, a admite ca adevărate dogmele Bisericei, a avea credinţă religioasă, a fi religios, evlavios. *Vezi, frate, câte înturearece* (= cât de mulţi) *sânt Iudei ceia ce au crezut, şi toţi revnitori legiei sânt.* COD. VOR. 29/12. *Şi-i ucidea prin gloate ceia ce credea întru tire.* id. 42/8. *Crezu lu' Dumnezeu că aşa va fi.* ib. 90/1. *Crezu că voiu vedea dulceaţa Domnului în pământul viilor.* PSALT. 46/16. *Nu crezură zeului.* ib. 157/6.

Ziselor tale crezuiu. ib. 256/8. *Nărodului celuia ce creade în H[ristos] deaderă.* CORESI, EV. 3/1. *Crez, Doamne!* id. ib. 77/3. *Lu Dumnezeu nu crezură.* id. ib. 305/20. *Crezu întru Dumnezeu.* id. ib. 562/3. *Să creademŭ tare de'nviere.* VARLAAM, C. 319. *Iaste Dumnedzău tuturor semenţiilor, cine-l va creade.* id. ib. 232. *Cine slujeaşte lui Dumnedzău dirept, lui creade şi lui nedejdueşte.* id. ib. 228b. *Au credzutŭ lui H[risto]s.* id. ib. 221b. *Cred entr'un Dumnedzeu... Cred şi en Duhul svent, cred besereca chiuzd* [= *universală*] *christienască.* CATECHISMUS (1648), ap. GCR. I 124/8, 16. *Credzură D[omnu]lui H[risto]s.* DOSOFTEIU, V. S. 33. *Credzù întru Domnul nostru I[su]s H[risto]s.* id. ib. 101b. *Crezându învierea ta.* MINEIUL (1776), 142b/1. *A crede un Dumnezeu făcătoriu a tuturor.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/21. *Cei de azi însă nu mai cred în nimic.* ISPIRESCU, U. 121/11. *În Domnul să crează.* TEODORESCU, P. P. 35. *Crez într'unul Dumnezeu, Tatăl a tot ţiitorul...* (Articolul 1 din simbolul religiei creştine).

8°. A presupune, a bănui. *Indianul... Pre Dumnezeu vede'n aer şi-l crede în vânt, în pară.* KONAKI, P. 263. *Apoi doar, eu nu-s de acele de cari crede el; n'am sărit peste garduri niciodată, de când sânt!* CREANGĂ, P. 28.

9°. A spera. *Ai îndrăsnit a crede că iar mă vei putea înşela.* C. NEGRUZZI, I 141. *D-ta, jupâne Ştrul, cred că nu mi-i face năcaz la drum.* CREANGĂ, P. 116. *Şi tot crez c'o să mai vie, Batăr la Sfântă Marie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 129.

10°. (Construit cu acuz. s. cu prep. de s. drept) A considera, a lua drept ceva s. cineva, drept altceva sau altcineva decât în realitate. *Oricine te vede E ferice şi te crede Dulce înger luminos.* ALECSANDRI, P. 210. *Nu te-aş fi crezut aşa slab de înger!* CREANGĂ, P. 222. *Îl încunjurau cu spaimă şi drept dracul îl crezură.* SEVASTOS, N. 61/20. *D-voastră, socri mari, Ne credeţi nescari tâlhari.* TEODORESCU, P. P. 175. *Pe dinapoi, bun de popă se crede; pe dinainte, măgar se vede.* ZANNE, P. II 303. *Când te cred mic, jos, nu-ţi prea cură ouă roşii.* JIPESCU, ap. id. ib. IV 446.

II. Refl. 1°. A se socoti, a se considera. *Nu se credea în drept de a susţinc[a] pe Greci.* GHICA, ap. CADE.

2°. P. ext. (Însoţit de un substantiv sau de un adjectiv). A se socoti că e alt-ceva s. alt-cineva s. în alt fel de cât e în realitate, a avea despre sine o părere greşită (în bine s. în rău, mai favorabilă s. mai defavorabilă decât e realitatea); (absolut, subînţelegându-se „deştept", „frumos" etc.) a avea despre sine o părere exagerată în bine, a se socoti mai mult decât este în realitate, mai deştept decât altul, etc., a fi încrezut, închipuit, a se încrede (7°). *Ne credem nemuritori.* MARCOVICI, C. 16/22. *Microscopice popoare, regi, oşteni şi împăraţi, Ne succedem generaţii şi ne credem minunaţi.* EMINESCU, P. 222. *Vezi, ăsta e cusurul tău — prea te crezi!* CARAGIALE, M. 254. *N'are decât să întoarcă robinetul şi vorbele curg cu nemiluita. Ferice de el! Cum vreţi să nu se creadă?* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Ţiganul îmbrăcat frumos, printre lume se credea că-i Dumnezeu.* ŞEZ. I 69/23. *El se credi* [= crede] *cine ştii* [= ştie] *ce.* HERZ.-GHER. M. IV 245. *A veni luna lui Maiu, De te-i crede chiar în raiu.* ALECSANDRI, P. P. 241/8. *Omul beat se crede împărat,* se zice despre cel care se socoteşte mai mult decât este. ZANNE, P. III 461. *Se crede nedreptăţit, persecutat. Se crede sărac, prost, urît, dar nu e.*

[Prez. ind. pers. I *cred* (care pierde pe *d* înaintea conj. că: *cre' că* (Straja, Bucov.), com. AR. TOMIAC, s. cu alterarea vocalei: **cri' că** (Crivobara, Banat. VICIU, GL.), conj. pers. III *să creadă* († şi dial. *crez, să crează*), imper. *crede* şi *crezi*, aor. *crezuiu*, part. *crezut* (cu negativul *necrezut*), ger. *crezând* († *crezind*, cu negativul *necrezând*, *necrezind* GCR. II 143/12). | Adjective: **crezút, -ă** (cu sens pasiv, în limba veche substantivat uneori) = (ad I 3°) în care poţi avea încredere, te poţi încrede, căruia poţi să-i dai crezământ, pe care te poţi bizui, în a cărui nădejde te poţi lăsa, care merită încredere, vrednic de credinţă, credincios, fidel, devotat, (om) de încredere. *Credinciosu (crezut e* HUR.) *Domnul în toate cuventele sale.* PSALT. 300/39. *Dumnezeu credincios (crezut* DOS.), *şi nu e nedreptate într'însu.* ib. 313/21. *Pre feciori preaiubiţi şi pre crezuţii.* CORESI, ap. CP. 209. *Să aflăm simbria crezuţilor deregători.* LITURGHIA DE IAŞI (1679), ap. id. 209. *Slujnice crezute.* DOSOFTEIU, V. S. 29b, cf. 101, 183, 267. *Priiatinii şi crezuţii au vicleşit.* CANTEMIR, IST. 104. *Căpitanii lui cei crezuţi.* LET. I 226/9. *Au chemat pre o slugă a sa crezută.* SIMEON DASC. LET. 149/8. *Şi dumnilor-voastre încă să trimiteţi om crezut al dumnilor-voastre la noi* (a. 1751). IORGA, S. D. XII 237; (ad I 7°, cu sens activ, neobicinuit) Cel ce crede. *Crezuţilorŭ întru numele lui.* CORESI, EV. 415/10; (ad I 8°) Bănuit. *A fost crezut mort;* (ad II 2°) Încrezut, închipuit. (Săcele) Cf. GR. S. V F. I 44; — Negativul **necrezut, -ă** (ad I 3°) Ce nu este de crezut, ce nu se poate crede. *Şi dac'a mea vorbă necrezută-ţi pare, Prefă-te că nu ştii de nici o urmare.* POP., ap. GCR. II 363/8; (ad I 4°) Ce nu se poate închipui, de neînchipuit. *Intră cu mai mult de 6000 călăreţi... şi cu o pompă necrezută.* BĂLCESCU, M. V. 416; — **crezătór, -oáre** = încrezător, care crede (I 3°), care are încredere, care se încrede în...; *lesne crezător* = care se încrede uşor, credul (COSTINESCU), naiv. *Mai crezătoare decât copiii cei brudii.* SBIERA, P. 274/2. *Şoimul... prost şi lesne crezătoriu se arăta.* CANTEMIR, IST. 294/4. *Să-şi râdă de lesne-crezători.* C. PETRESCU, R. DR. 136 | Abstracte: (rar) **crédere** (cu negativul **necredere** LB.) s. f. = acţiunea de a crede; credinţă, încredere. (Ad I 2°) *Că dereptu e cuvântul Domnului şi tot lucrul lui în credinţă (creadere* HUR.) PSALT. 56/31; (ad I 7°) Cf. credinţă (3°). *Răzima cu a lor învăţătură lumea de creadere până acmu.* MOXA, 385/29. *Nu-i credere (credinţă) şi s'o scurtat vacul oamenilor.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 657; —(ad I 3°) **crezáre** s. f., în construcţiile: *a avea* (la cineva)s. *a da* (cuiva) *crezare* = crezământ (COSTINESCU); credinţă (2°, 4°, 6°, 7°). *Nu să poate da crezare că s'au plătit* [datoria]. PRAVILA (1814), 12. *Noroadele mă asculta şi-mi da crezare.* BELDIMAN, N. P. II 94. *Părinţii lor nu putea da crezare ochilor lor.* id. ib. II 197. *Această împrejurare... a dat o mare crezare şoaptelor că împăratul era capul Eteriei.* GHICA, S. 96. *A creşte caii la întuneric pentru a-i face mai iuţi,... este o crezare orientală ce există şi la Români.* ALECSANDRI, ap TDRG. *Am să fiu istoric mare Publicând la documente deplin demne de crezare.* I. NEGRUZZI, I 50. *Şi de i-au dat* [amorului] *vreo crezare.* KONAKI, P. 152. *Lina-i lunecare* [a lebădei pe apă] *cu nobile mişcări Ne amintea de timpii anticelor crezări.* ALECSANDRI, P. III 527. *Nu are credinţa până la sfârşit, în ceea ce merită nestrămutată crezare.* C. PETRESCU, R. DR. 44. *Chiteam că n'ajung pân'la babă, Dar la tine mai am eu crezare!* CONTEMPORANUL, VII, vol. II 7. *Nimi nu-m dă crezari,* nu mă crede nimenea. Cf. HERZ.-

GHER., M. IV 245. *Fuge de fapta bună, de cer și de crezare* (= credință în Dumnezeu). ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U. Negativul (rar): **necrezáre** s. f. (ad I 3°) *Nu zâmbi cu necrezare, naive străine!* I. NEGRUZZI, I 71; — **crezút** (cu negativul **necrezut**) s. a., în construcția: *de crezut* = vrednic de crezare, care poate fi crezut. *Adevărat și dovedit este de toți mai adevărații și de crezut istorici.* LET. I² 106. *Nu este de crezut că... pot să alcătuesc... un caic.* DRĂGHICI, R. 147. *El spune niște lucruri care nu sunt de crezut.* PONTBRIANT. (Plur. atestat numai la SBIERA, în construcția) *A da ceva pe crezute* = pe datorie, pe credit, pe veresie, cf. credință (10°). *Căsapul... le-au dat carnea pe crezute.* P. 272/9. *Aceasta e de necrezut;* — **crezământ** s. a. (plur. *-mânturi* LB., cu negativul *necrezământ*. Cineva are, află *crezământ* la cineva, dă *crezământ* cuiva s. la ceva, pune *crezământ* (pe vorba cuiva). (Ad I 3°) Credință (4°). *A da crezământ medicului, vorbelor unui mincinos.* LM. *A nu afla crezământ.* BARCIANU. *Rog cu plecăciune... pentru crezământ.* PANN, P. V. I 123. *N'am traiu, n'am odihnă, n'am nici crezământ.* id. ib. II 162. *Am greșit, dă-mi crezământ.* id. E. V. 69. *Nu lua acest aer de blândețâ fecioreasc̆ă și de crezământ.* C. NEGRUZZI, III 352/26. *Școala nu-i cu nici un crezământ.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 649. *Însă, cel puțin pe față, nime nu voia să le dea crezământ.* AGÂRBICEANU, L. I 373. *El nu punea crezământ pe spusele fiicei sale.* ISPIRESCU, L. 121. *Pâra ei află crezământ; eu nici că cerc a mă desvinovăți.* RETEGANUL, P. V. 83/11. *Rău la Turci că le părea, Crezământul toți îl da, Numai unul nu credea.* TEODORESCU, P. P. 637b. *Femeia, pușca și calul n'au crezământ.* ap. DDRF. *Dând crezământ, începi a pricepe.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 281. (Loc. adv.) *Cu crezământ* = cu adevărat, într'adevăr, cf. în credință (6°). *Dar dacă vrei cu crezământ Să te 'ndrăgesc pe tine, Tu te coboară pe pământ, Fii muritor ca mine.* EMINESCU, P. 269. (Ad I 5°) *S'o bată pustia de bătrânețe, că n'are crezământ.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Nici milă n'ai, nici crezământ!* COȘBUC, F. 32. *Of! urît, urît, urît, Boală făr'de crezământ!* ALECSANDRI, P. P. 226/2; — (numai în PALIA a. 1581) **crezuție** † (cu negativul **necrezuție** †) s. f. Încredere, credință (4°). *Nedcstoinic sânt pre toată milostivniciia și credzuția ta care-ai făcut cu mine, sluga ta.* 131/5. *Că pentru necredzuția toți căzură și muriră în pustie.* 7/17.]

— Din lat. **credo, credere**, idem. Cf. credință (în)credința, încrede, crez, credeu, credul, creanță, credit.

CREDÉNȚ s. a. *Crédence.* — (Germanism, în Transilv., învechit) Bufet. ALEXI. [Plur. *-dențuri.* || Și: **credénță** s. f. BARCIANU. || Derivat: (cf. germ. *Kredenzer*, ung. *kredencárius* cf. LB.) **credențár (iu), credințár (iu)** † s. m. = fecior care servește la masă, sufragiu. Cf. LB. Cf. credincer (2°).]

— *N.* din germ. **Kredenz (tisch)** (din it. **credenza**) idem. Cf. credență.

CREDÉNȚĂ s. f. v. **credeț.**

CREDÉNȚĂ s. f. (Bis.) *Crédence* (meuble d'église). — (Franțuzism sau italienism) Mescioară așezată în altarul bisericii catolice pe care stau vasele sfințite, cf. pristol. Cf. COSTINESCU. [Și: **credínț** † s. a., **credínеț** † s. a. *Și credinețul cel de aur..., și al doilea credinț de argint.* DOC. (a. 1769), ap. TDRG.]

— *N.* după fr. (it. **credenza**). Cf. credeț.

CREDENȚÁRIU † s. m. v. **credeț.**

CREDENȚIONÁL † s. a. *Mandat.* — (Transilv.) Documentul prin care deputatul sinodal dădea credință despre alegerea sa; mandat de membru al Sinodului.

CRÉDET s. a. } v. **credit.**
CREDETÁLUÍ vb. IV[a] }

CREDÉU (Bis.) s. m. sing. v. **crez.**

CREDINCÉR s. m. 1°. *Homme de confiance, confident, représentant, courtier; conseiller.* 2°. *Échanson, sommelier; servcur.* 3°. *Otage.*

1°. Om de încredere (Rășinari, com. PANȚU); spec. samsar (Rășinari, com. PANȚU), reprezentant, procurist; (mai de mult) sfetnic, curtean care se bucura de încrederea deosebită a Domnului. *La încărcatu' [buți]lor am chemat pe dumnealui Postelnicul Preda, credi[n]ceriul lui jupân Gheorghe* (a. 1806). IORGA, S. D. XII 160. *Aceștia... urmează numai ceale lăudate de credincérii lor.* PISCUPESCU, O. 172. *Un corăbier bătrân la care eream rob și credincer.* GORJAN, H. IV 111. *Fiindcă dânsa avea credinceriu pre numitul Ebn Tair ș'au luat șlaerul* [vălul] *jos.* BARAC, ap. TDRG. *Între bătrânii și credincerii curții era și grădinarul* ISPIRESCU, L. 165. *Te-oiu ridica Ban la Craiova... Și tu că ț-ei pune credincer d'al tău.* TEODORESCU, P. P. 48b.

2°. † Slujbaș (boierinaș) al Curții (subordinat cuparului) care trebuia să poarte grija pivnițelor domnești și care lua credința (5°), gustând din bucatele și băuturile aduse la masa Domnului, ca să se încredințeze că nu sunt otrăvite; p. ext. fecior care servește la masă. *Pe an Lei 240 vel-credincerul.* RĂȘCANU, L. 78/3. *După vătaful de aprozi, vel-cafigiul, credincerul.* LET. III 293/17. *De lipsește cuparul... [cupa] o poartă credincerul.* ib. III 300/5. *Bucuria a fost mare, și credincerul, stolnicii și boierii au scăpat de pedeapsa meritată.* C. NEGRUZZI, I 287. *Bate cu urechea în stâlp pe credincerul cel mare.* id., I 287.

3°. († și dial. în Transilv. și Bucov.) Chezaș (cf. LB.), ostatec. *Își deaderă fiii săi credinceari și zălog, spre mărturie și spre întărire.* P. MAIOR, IST. 123.

[DICȚ. dau și o formă *credințar(iu)*, care nu se poate atesta].

— Derivat (după model slav) din **credință** prin suf. nom. agent. *-ar.*

CREDINCIÓS, -OÁSĂ adj., subst. 1°. *Fidèle, sûr, loyal; homme de confiance.* 2°. *Croyant, fidèle.* 3°. *Fidèle à. Fidèle, exact.*

1°. În care te poți încrede (2°), care merită încredere, demn de încredere, de credință (6°), vrednic de crezut (LB.), care ține la cineva cu credință (7°), fidel, devotat, cinstit, leal, statornic,, neschimbat în sentimentele de dragoste și respect (COSTINESCU), om de încredere. (Se construește uneori cu dat., iar mai de mult, cu prep. către s. la). *Krĕdincsos* = fidelis, credulus. ANON. CAR. *Credincsos* = fidelis. LEX. MARS. 205. [A fi] *credincios către împărat, domn, prieteni, patria sa, etc.* LB. *Cela ce se protivește cuvântului credincioaseei mulieri...* COD. VOR. 151/3. *Credinciosŭ* (crezut e HUR.) *Domnul în toate cuventele sale.* PSALT. 300/14. *Credincioasă învățătura lu H[risto]s.* CORESI, EV. 444/26. *De vor fi mărtu-*

risiţi niscare oameni buni credincioşi. PRAV. 114. *Alţii şi mai mulţi şi mai credincioşi dascali dzic.* ib. 726, cf. 839. *Doamne, ce voiu face lui Avemileh, credinciosului meu?* CRONOGRAF (ca. 1650), ap. GCR. I 148/21. *Cine-i credincios în puţin, şi în mult e credincios.* TETRAEVANGHELUL (ca. 1650-1675), ib. I 195/23-24. *Aferim, slugă credincioasă, că pre puţine ai fost credincioasă şi pre mult te voiu pune.* CANTEMIR, ap. GCR., I 326/29-30. *Dat-am credincios zapis al meu la cinstita mâna d-lui Cheră* (a. 1713). URICARIUL, VII 14/14. *Au trimis... dela Poartă... pre al său credincios, pre Costea Căpitanul.* LET. II 50/22. *Să recomandaţi ţara noastră şi credinciosul serviciu, ce cu supunere au făcut învingătoarelor oştiri imperiale* (a. 1774). URICARIUL, I 171/23. *Eu sunt un zmeu care am stătut totdeauna credincios lui Solomon.* MITOLOGHICON (1783), ap. GCR. II 131/37. *Credincios prietin.* DRĂGHICI, R. 93. *Unul din cei mai cuminte şi mai credincioşi domni ai împărăţiei sale.* GORJAN, H. I 3/9. *El, fiind om drept, s'a arătat cu slujbe credincioase către Aladin.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 250/4. *N'am încetat de a fi... al dumitale credincios rob.* C. NEGRUZZI, I 22. *Hârca ...avea grijă să n'o audă... un credincios al împăratului.* CREANGĂ, P. 97. *Bine că ţi-a dat Dumnezeu în gând să-i aduci o credincioasă ca mine.* ISPIRESCU, L. 64. *Băduleasa mea frumoasă, De mi-ai fost tu credincioasă, Mergi de grabă la cămară, De ia galbini din comoară.* ALECSANDRI, P. P. 125/25. *Muierea credincioasă, cinstea casei.* ZANNE, P. II 295. *Mai credincioşi ochii decât urechile.* PANN, ap. CADE. (Vechiu; neobişnuit) *Credincios spre cineva* = în care cineva are încredere. *Şi mai vârtos sprijineaşte obrazul cela carele iaste credincios spre giudeţ, cum să nu fie ştiut.* PRAV. 864. | Spec. (Comerţ; ieşit din uz). Om de încredere, care e însărcinat cu supravegherea la confecţionarea mărfurilor, supraveghetor (cf. TDRG.), împuternicit, reprezentant, procurist. *Se stabileşte următoarea tabelă: ... credincioşi ...2* [Evrei]. BOGDAN, C. M. 101.

2°. (Adesea substantivat) (Cel) care crede (2°-3°) în Dumnezeu, care are credinţă (3°), plin de credinţă, religios. Se construeşte absolut s. cu prep. în s. întru. *Domnu' ispovedească credincioşii lu Hristos.* PSALT. 337/11. *Toate se pot credinciosului.* CORESI, EV. 77/1-2. *Credinciosŭ întru Domnul H[risto]s.* VARLAAM, C. 113b. *Moisi s'au aflat credinciosŭ în toată casa lui Dumnezeu.* BIBLIA (1688), pr. 6/45. *Duhovnicească hrană a credincioşilor.* ib. pr. 8/39. *Alte multe câte lăţesc legea şi înmulţesc credincioşii ei.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/41. *Fiica mea va fi de-apururea statornică şi credincioasă în leagea ei.* BELDIMAN, N. P. II 206. # *De frică omul cam credincios se arată.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 281. | (Neobicinuit) Care e în conformitate cu credinţa (3°) creştină. *Dreaptele, credincioasele şi mântuitoarele porunci şi pravile.* PRAVILA DE TÂRGOVIŞTE (1652), ap. GCR. I 163/4-5. | **(Prea) bun †, drept** s. **bine credincios** = ortodox, pravoslavnic. *Pravilă... carea de toţi prea înţelepţii şi bun credincioşii iaste cinstită.* PRAVILA ALEASĂ (1632), ap. GCR. I 14. *Începutul învăţăturilor bunului credincios Io Neagoe-voevod* (1654), ib. I 164/17. *Pentru prea bun credinciosu şi iubitor în Isus Hristos Domnul nostru.* DOSOFTEIU, ap. ib. I 240/27. *Noi bunii credincioşi şi dreptii şi creştinii.* BIBLIA (1688), pr. 6/16. *Cei bine credincioşi.* MINEIUL (1776), 68. *Foarte bine credincios, Precum au vrut şi Hristos.* COLINDE, ap. GCR. II 231/5. **Puţin credincios** = care nu crede cu tărie în Dumnezeu, care n'are credinţă (3°). *Ce sânteţi înfricoşaţi, puţin credincioşilor?* EVANGHELIA (1894), ap. TDRG.

3°. (Literar, după fr. *fidèle*, germ. *treu)* Care nu-şi schimbă părerile nici sentimentele, care se ţine (de vorbă, de jurământ, de făgăduiala dată, etc.), cu credinţă, fidel (I 1°). (Construit cu dat.) [*A fi*] *credincios jurământului, şi tuturor obligaţiunilor şi datoriilor sale; a rămânea credincios principiilor* [*sale*]. LM. *Alexandru-vodă, credincios făgăduinţei ce dase Doamnei Ruxandei, nu mai tăiese nici un boier.* C. NEGRUZZI, I 158.

4°. (Literar, după fr. *fidèle*, germ. *treu)* Exact, care păstrează (ceva) întocmai, fidel (I 2°). [Scenele de pe columna lui Traian] *sunt interpretaţiuni credincioase şi perfecte ale faptelor ce ele reprezintă.* ODOBESCU, I 75/28. *Memorie credincioasă.*

[Şi: (formaţie nouă, dela *credinţă;* neobişnuit) **credinţós, -oásă** adj. *Turcu' a fos[t] credinţos; el a fos[t], siriacu' bun; cum da îndreptări, aşa le ţinea.* GRAIUL, I 49. || Negativul: **necredinciós, -oásă** adj., subst. (ad 1°). *Servitor necredincios domnului său.* LM. *Muiere necredincioasă bărbatului.* id. *O rudă necredincioasă şi răzvrătită, până când voiu fi cu voi?* TETRAEV. (1574) 230. *Sânt nişte oameni foarte necredincioşi.* LET. II 373/20. *Grecii sânt necredincioşi şi necinstiţi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/6. *Cum ai putut crede că o proastă fetişoară mă va face să fiu necredincios acei ce singură împărăţeşte în inima mea?* C. NEGRUZZI, I 22. *Cine necredincios este în vorbă, viclean este şi în lucru:* mincinosul şi făţarnicul sânt fraţi de cruce. ZANNE, P. II 807; (ad 2°) *Ce necredinciosu' giudecă-se de voi* (: ce lucru *necredincios* să judecă lângă voi. BIBLIA, 1688)? COD. VOR. 75/4-5. *Necredinciosul Arie fu osândit pentru hula lui.* VARLAAM, C. 197. *Creştinilor cu oamenii cei necredincioşi şi nebotezaţi nu să cade a avea prieteşug.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 239/4. *Fugiţi, necredincioşilor!* MARCOVICI, C. 46/13. *Cum de nu cade trăsnetul să ardă pe nişte asemenea necredincioşi!* C. NEGRUZZI, I 49. *Nu aşa, necredincioşilor, ci iată cum.* CREANGĂ, A 89. *Necredinciosul cu frica în sân trăieşte.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 281. (Cu aluzie la lipsa de credinţă a apostolului Toma) *Toma necredinciosul* = om necrezător, care nu crede până nu vede. ib. V. 405; (ad 4°) *O reproducere foarte necredincioasă prin prea multa împodobire, se dă la începutul volumului I.* IORGA, IST. R. I 42. || Abstracte: (vechiu şi dial.) **credincioşie** s. f. = credinţă (7°), devotament, fidelitate, cinste. *Au încredinţat el Crăimea leşească despre credincioşia sa.* ŞINCAI, HR. I 375/6. *Să îndemne pe învăţăcei a se ţinea cu credincioşie de dânsa* [calea cea dreaptă]. SBIERA, F. 307. *Acolo măritişu' e lege tare, apucată din bătrâni, şi credincioşia averea Rumânului.* JIPESCU, O. 36; — (numai la ŞINCAI) **credincioşire** † s. f. = credinţă (7°). *Au primit Alexandru Iliaş giurământul de credincioşire în Târgovişti.* HR. III 5/23. *Socotind credincioşirile şi vredniciile credincioaselor slujbelor tutulor nobililor.* ib. II 21/5. (Ca titulatură, traducând pe *fidelitas* din latineasca de cancelarie) *Credincioşirea voastră să ştie că din bună şi direaptă pricină s'au făcut toate.* HR. II 32/30. *Credincioşirei voastere tare vă prorunc̆im ca altmintrelea să nu faceţi.* ib. II 52/19].

— Dintr'un lat. pop. ***credentiosus, -a, -um*** (derivat cu suf. *-osus* din **credentia).*

CREDINCIOŞÍE s. f. } v. **credincios.**
CREDINCIOŞÍRE † s. f. }

CREDÍNEȚ † s. a. } v. **credență.**
CREDÍNȚ † s. a. }

CREDINȚĂ vb. I[a]. 1°. *Confirmer.* 2°. *Confier.* 3°. *Créditer.* 4°. *Christianiser.* 5°. *(Se) fiancer.*
— Vechiu și dial. Cf. încredința.

1°. † Trans. A adeveri, a întări, a încredința (II 1°). *Alta, pentru credința noastră, ne-am pus și degetele, carii credințim noi cu sufletele noastre* (a. 1685). IORGA, D. B. II 52.

2°. † Trans. A da ceva în grija cuiva, a încredința (I 1°). *Bine păscând credințătă lui cuvântăreață turmă.* DOSOFTEIU, V. S. 23[b].

3°. Trans. (Numai în DICȚ.) A credita. Cf. Credință (10°).

4°. Trans. A (în)creștina. *Tatăl ne ființa, Fiul ne credința.* ȘEZ. III 193b/5.

5°. Trans. și refl. (Transilv.) A (se) logodi, a (se) încredința (I 4°). Cf. credință (8°). (Construit uneori și pronominal) Cf. VAIDA, MARIAN, NU. 167, VICIU, S. GL. DENSUSIANU, Ț. H. *Hai să-i credințăm.* H. XVIII 279. *După ce și-a credințit, Jendarii-l duc la pierit.* BUD, P. P. 19. *Pă cân(d) am fo(st) la pleit, Mămuca m'o credințît.* T.-PAPAHAGI, M. 17/42. *Țidrule, voinicule, Ce rându-i aesta rând, C'asară ț'ai credințît Și astădz o-ai omorît?* id. ib. 112/36.

[Prez. ind. pers. I și: *(mă) credinț.* VAIDA. | Și: (ad 1° și 5°) **credinți** *(credinți)* vb. **IV**[a]. || Negativul: (atestat numai în BIBLIA din 1688) **necredință** † vb. I[a] = a nu fi cu credință, a fi necredincios (față de cineva). *La Domnul D-zeul tău ai necredințat.* ap. TDRG. | Abstract: (ad 5°) **credințáre** s. f. = încredințare, logodnă. CABA. SĂL. 87. | Adjectiv (neobișnuit; atestat numai la DOSOFTEIU): **credințăréț, -eáță** = ușor crezător (?) *Mult credințărețul acesta pământ.* DOSOFTEIU, V. S. 165[b]].
— Derivat din **credință.**

CREDÍNȚĂ s. f. 1°. *Croyance, conviction, certitude.* 2°. *Croyance, foi.* 3°. *Foi, religion (chrétienne).* 4°. *Confiance.* 5°. *Assurance, garantie, caution.* 6°. *Confiance* (qu'on inspire). 7°. *Fidélité, foi, dévouement, foi* (conjugale), *promesse.* 8°. *Fiançailles.* 9°. *Cadeau de fiançailles.* 10°. *Crédit.* 11°. *Régie.* 12°. *Conviction, opinion.* 13°. *Espoir.* 14°. *Foi, credo.*

1°. Faptul de a crede (I 2°), de a fi convins despre adevărul unui lucru, convingere, siguranță, certitudine. Cineva are *credința că..., † cum că... Kredinczĕ* = fides. ANON. CAR. *Credință să avăm că are a dărui noao de destul toată dulceața și spășenia.* CORESI, EV. 63/25. *Atâta să o arate adevărat, cum iaste întru toți credință ca aceaia, cum lumina soarelui face dzua.* PRAV. 550. *Nu-și putea închipui de ce un om care știe atâtea și pricepe atâtea nu are credința până la sfârșit.* C. PETRESCU, R. DR. 44. *Credință fermă, tare, fundată,* LM. # *A da credință* (cu dativul persoanei) = a crede. *Nu da credință nici ochilor săi.* LM. *A lua credința (cuiva)* s. (vechiu) *credință* (cu dat.) = a crede, a se încredința. Cf. ZANNE, P. II 81. *Nu luară credință* (crezură DOS.) *ciudelor* (= minunilor) *lui.* PSALT. 158/6. *Luând întreagă credință că iaste pocăință.* DOSOFTEIU, V. S. 55. (Neobicinuit) *A-și face credință* = a se încredința. *Ca credința sa să-și facă, au tăiat câteva fire Din părul ei cel supțire.* BARAC, AR. 24. (Literar, după fr. *de bonne, de mauvaise foi) (A fi)* **de bună credință** = sincer, cinstit la gând, la vorbă și la fapte, convins că are dreptate. *Era, cum aș zice, șiret la chip, dar la suflet de bună credință.* GANE, ap. CADE. (Contrariul:) **De (s. cu) rea credință** e cel ce cu știință și din dorința de a face rău spune un neadevăr. *Înaintează neadevărul cu rea credință.* MAIORESCU, CR. II 97.

2°. (Construit cu prep. în, întru, † către) Ceea ce crede (I 2°) cineva. *Bucurați-vă cu bucurie negrăită și slăvită preemind sfârșitul credinței voastre întru spășenie sufletelor.* COD. VOR. 140/7. *Credință către spășenie.* CORESI, EV. 4/12. *Credințele poporului român.* || Spec. Convingere deplină religioasă, religiozitate, adeziune sinceră la o concepție religioasă (cf. crede I 7°). (Se construește cu prep. în, întru, în limba veche și cu către, spre, de s. cu genitivul) Cineva are — vechiu face s. ține — *credință. Credința ce e către Domnul nostru Isus Hristos.* COD. VOR. 10/10, cf. *(întru Hristos Isus)* 63/10. *Să aveți credința Domnului nostru Isus Hristos.* ib. 116/7. *Țiiu credință spre Dumnezeu.* MARDARIE, L. 263. *Propoveduind credința de Domnul H[risto]s.* DOSOFTEIU, PS. V. S. 91[b]. *Nesuferind a vedea sporindu-se credința în Hristos, îl legară cu știranguri.* CANTEMIR, ap. GCR. I 359/5. *Nu se clătesc din sfânta sa* (= lor) *credință.* MINEIUL, (1776), 144[2]/1. *Puțina sa credință ce către sfânta pronie au arătat.* DRĂGHICI, R. 43. *Relele... ți s'au trimis din cer, ca să se cerce credința ta.* MARCOVICI, D. 15/26. *Tare în credință și cu nădejdea la Dumnezeu, fata nu se sparie.* CREANGĂ, P. 289. *Credința numai nu te smintește.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 278. *Credința ta te va mântui!* | (Neobicinuit) Îndemn spre credință. *Făcea ciudese* [= minuni] spre credința lor (= spre a-i face să creadă). CORESI, EV. 211/27.

3°. P. ext. Mărturisirea (prin cult a) sentimentului religios, religie (creștină), confesiune religioasă, lege. (Când e vorba de religia creștină, în deosebi de confesiunea ortodoxă, se completează, de regulă, prin atributele: bună, dreaptă, dumnezeească, drept-măritoare, pravoslavnică, săborniceasca). *Așa iaste slăvită dreapta credință creștinilor.* PSALT. 337/21. *Credința și dragostea spuind.* CORESI, EV. 2/33. *Înțelesul evangheliei acestia acesta iaste: întâiu arată taina credinței noastre.* VARLAAM, ap. GCR. I 104/28. *Să avem sămnul credinței noastre întru Dumnezeu.* ȘAPTE TAINE (1645), ib. I 115/16. *Unul de dânși să va întoarce spre pravoslavic și spre direaptă credință.* PRAV. 574. *Tainele credinții noastre.* BIBLIA (1688), 5 pr.53. *Buna credință.* ib. 6 pr./39. *Iaste neamul Măriei-Tale la dumnezeiasca credință vestit.* ib. 7 pr./15. [*Prorocii*] *au sămănat buna credință... la Jidovi.* ANTIM, P. 2. *Apoi pentru cei ce fac bine la besearici a spori și a creaște săborniceasca și dreapta credință.* id., ap. GCR. II 29/17. *Moameth dătătorul... credinții moameticești.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/1. *A credinței biruință căta orice cavaler.* EMINESCU, P. 241. *Credința strămoșească.* | **Credință deșartă** = superstiție. Cf. BARCIANU, HERZ.-GHER., M. IV 245. | (Învechit) *Departamentul credinții* (GHICA, S. 669) = al cultelor.

4°. Încredere acordată cuiva, confiență. Cineva pune *credință* întru s. dă *credință. Pentru credința și bunăvoința împărăției mele către tine.* TES. II 307. *Și tu'n loc de răpaos, Mai mult îmi faci adaos De chinuri cu voință, Nevrând să-mi dai credință.* I. VĂCĂRESCU, P., ap. GCR. II 162/4. *După ce am chibzuit în destul, priimim în credința și clientela noastră pe numitul Mihaiu-Voevod.* BĂLCESCU, M. V. 418. *La oameni fără-de-lege nici o credință să dai.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 279. # *A lua credința cuiva* = a

se încrede (orbește) în cineva. *Nu lua credința calului (fomeei).* CIAUȘANU, GL. *A lua pe cineva pe credință* = a avea prea mare încredere în cineva. id. *A se lăsa pe credința cuiva* = a se încrede în cineva, a se bizui pe cineva. Cf. PONTBRIANT.

5°. Asigurare dată de a ține un angajament luat, garanție, chezășie. *Cineva* ia *credință* dela altul s. dă cuiva *credință* s. cere *credință. Și am pus pecetea orașului, ca să-i fie de credință.* HRISOV DE VÂNZARE (a. 1591), ap. GCR. I 38/$_{37}$. Cf. ib. 75/$_{3}$, 87/$_{19}$, 103/$_{13}$, etc. *Trebue să o puie* [pe muiere] *la un loc ca acela cu credință.* PRAV. 618. *Dacă va da bărbatul credință ca aceea cu giurământ și cu zapis și cu chizași, să nu-și vatăme muiarea întru ceva.* ib. 619. *Atunce să ceaie credință.* ib. 620. *Deci, sfătuindu-l Grecul acela pribeag, atuncea trimisă la Arapi soli, cu rugăminte pentru acesta lucru, și să rugă, luând credință di la dânsul și dându-i credință.* HERODOT, 149. *Adunându-să ceia ce era la un cuvânt să să bată cu varvarii, și, dându-și cuvinte și credință, și, așa, sfătuiră să să împace toate vrăjbile ce au între ei.* ib. 402. *Au mazilit Costantin-vodă și pre Sava Mitropolitul, dându-i vină că n'au vrut... să cheme boierii pribegi în credință pe cuvântul Domniei.* LET. II 55/$_{12}$. *Au și trimis pre fiul său, pe Antioh-Beizadea, la Țarigrad pentru credință, ca să se afle în chip de zălog.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Împărăția da credință Domnului.* LET. III 268/$_{9}$. *Și toate hrisoavele slovenești erau întărite cu credința Domnului.* ib. III 322/$_{12}$. | Spec. † (Comerț) Garanție. *Să faci dumneta scrisoarea dumnetale la noi cestui negustător, cum s'au cumpărat, să aibă credința dumitale la noi* (începutul sec. XVII). IORGA, D. B. 12. | † (La masa Domnului) *A lua credință* = a gusta din bucatele și băuturile aduse la masa Domnului, pentru a-l asigura că nu sînt otrăvite (cf. credenț, credincer). *Stând înaintea Domnului, pune vutcă în două pahare, și întâiu cuparul ia credință, apoi Domnul sângur ia paharul de-l pune la gură.* LET. III 301. *Din blidul ce este rânduit să se puie înaintea Domnului ia vel-stolnic credință.* ib. III 303/$_{17}$. Cf. 308.

6°. Faptul de a fi crezut, de a inspira încredere, (de a avea) crezământ, încredere. *A avea* (s. *a fi de*) *credință* = a merita încredere; *a-și pierde* s. *a-și mânca (păpa) credința* = a nu mai fi crezut, a-și pierde încrederea. *Că dereptu e cuvântul Domnului și tot lucrul lui în credință* (credere HUR.) PSALT. 56/$_{13}$. *De aciea n'are nice o credință nice într'un loc.* PRAV. 649. *Curând au simțit Gașpar-vodă că și-au pierdut dela Turci credința.* LET. I 237/$_{30}$. *La atâta credință și laudă avea Dimitrașco-vodă la Poartă.* LET. II 335/$_{26}$. *Cărțile publice au mai multă credință decât ceale particulare.* CARAGEA, L. 97. *Epitropului... va da către Comisia epitropicească scrisoare după orânduială, ca să aibă bună credință în lucrarea sa.* CODICĂ ȚIV. 36/$_{13}$. *Publice sânt acele* [acte] *date de către persoane publice, aflătoare în slujba statului, supt pecetea publică, și au credință publică.* ib. 1$_{15}$. *Nu mai au credință muierile în lume.* GORJAN, H. I 8/$_{21}$. *Ți-ai mâncat credința de acum înainte.* PANN, A. 57. *Credința lui era bănuită lui Andreiu.* BĂLCESCU, M. V. 393/$_{15}$. *Și-a mâncat credința ca Țiganul biserica.* BARONZI, L. I 58/$_{16}$, cf. ROMÂNUL GLUMEȚ, I 21/$_{13}$, CIAUȘANU, GL. *Credința cu slujba se mărește.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 278. *Bolnavul credință n'are* (= nu-l mai crezi că e bolnav) *când geme cerând mâncare.* DDRF. #. (Învechit) **De credință** = de crezut, (vrednic) de încredere; credincios. *Ceia ce adevereadză mai de credință sânt decât ceia ce tăgăduesc.* PRAV. 603. *O sută de siimeni cu doi bulucbași mai de credință.* LET. II 340/$_{20}$. *Așa era obicinuit a se scrie hrisoavele moșiilor pe slovenie, și acele era mai de cinste și mai de credință.* ib. III 322/$_{9}$. *Hatmanul să fie dator a rândui străjile pe la mahalale cu slujitori de ajuns și cu zapcii de credință.* RĂȘCANU, L. 9/$_{16}$. *Om de credință* = om de încredere, pe a cărui onorabilitate și mărturie te poți bizui, căruia i se pot încredința lucrurile cele mai delicate și taine mari. *Să* (= dacă) *va vădi și să va arăta cu doi sau cu trei marturi, oameni de credință, cum au giurat strâmb, acestuia să i se taie limba.* PRAV. 45. *Om de bine, de credință, ce Moldova ți-ai iubit.* ALECSANDRI, P. I 118. (Învechit) **În credință** = într'adevăr, zău! *În credință, eu n'aș pricepe să fac așa feliu.* DRĂGHICI, R. 150. *Ah! nu, în credință!* PANN, E. III 9. *Florile acelea în mână-mi căzură — Favor ce'n credință, eu n'am meritat.* ALEXANDRESCU, M. 79. *Îmi plac acele imnuri de broaște fără număr... Atunce, în credință, a mea inimă saltă.* ALECSANDRI, P. I 203. *În credință, de știam, Nu mă mai amurezam.* TEODORESCU, P. P. 303^{b}.

7°. Faptul de a ține statornic la cineva, de a fi credincios cuiva, statornicie în făgăduiala dată, în prietenie, în dragoste, etc., devotament. fidelitate (conjugală), cinste, promisiune, jurământ (de dragoste). Cineva jură cuiva *credință*, este cuiva cu *credință*, își ține s. își calcă *credința. Credyncza* = fidelitas. LEX. MARS. 205. *Cela ce va giura cuiva să-l slujască cu credință.* PRAV. 274. *Și Arapii cred credința oaminilor foarte tare.* HERODOT, 149. *Către stăpânul său ținându-[și] credința.* DOSOFTEIU, V. S. 112^{b}. *Cu acel fel de credință... au căzut Dimitrașco-vodă în mare cinste.* LET. II 336/$_{8}$. *Ikanok, acel prietin cu cinste și cu credință.* KONAKI, P. 83. *Au doar nu mi-ați jurat și mie credință?* C. NEGRUZZI, I 140. *Slujind cu credință.* CREANGĂ, P. 139. *Îngenunchind amândoi dinaintea împăratului verde, își jură credință unul altuia.* id. ib. 279. *Nu se putea încrede numai în credința morarului.* RETEGANUL, P. IV 31/$_{36}$. *Te-oiu jeli cu credință.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 206. *Credința nu ți'ai ținut, Că ești, mândro, prefăcută, Toți voinicii te sărută.* HODOȘ, P. P. 125. *Să-mi fii, Ano, cu credință.* DOINE, 19/$_{19}$. *Credința să-ți fie temeiul cinstei tale.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 279. **Fără credință** = necredincios (în căsătorie), infidel, necinstit, perfid, răutăcios.

8°. (Vechiu și dial., Transilv., Bucov.) Logodnă, încredințare. LB. H. XVIII 5, VAIDA, DENSUSIANU, Ț. H., com. V. BUCUR. Tinerii fac s. își dau *credința* (cf. MARIAN, NU. 166). țin (LB.) s. strică *credința* (cf. DDRF.). *1 pereche cizme, de credință.* Doc. (Râmnic, a. 1778). FURNICĂ, I. C. 88. *Cum vorbesc fetele mari înainte de credință.* SLAVICI, ap. TDRG. *Otărăsc împreună cu părinții lui ziua credinței* (logodna). FRĂNCUCANDREA, M. 151, cf. MARIAN, NU. 118. *Te rog să-mi dai inelul de credință al dumitale și al mamei.* MERA, B. 49, cf. MARIAN, NU. 166. *Peițitorii vin și peițesc fata și, dacă s'or înțeles, fac credința ș'apăi peste trei săptămâni se cunună.* DENSUSIANU, Ț. H. 123. *La noi credințiia înainte nu se făcea așa.* T. PAPAHAGI, M. 164/$_{34}$.

9°. P. ext. (Transilv., Bucov.) Dar de logodnă (inel, năframă, etc.). Cf. LB. *Fata îi dă o năframă de buzunar, numită... năframă de credință sau simplu credință.* MARIAN, NU.

10°. (Comerț; Transilv., Oltenia) Credit (I 1°), veresie. Cineva are *credință* s. își pierde *credința*, dă, vinde, ia s. cumpără pe s. în *credință*. Cf. LB., etc. = pe datorie, pe veresie, pe așteptate. Cf. LB., VICIU, COL., CIAUȘANU, V., com. I. CORBU. *De n'ajung banii (la cumpărături), să avem credință până la noi în țară* (pe la 1650). IORGA, D. B. 83. *M'au înșelat pe mine, de le-am dat marfă pe credință* (a. 1810). URICARIUL, XIV 240/6. *Jidovul dă și în* (s. *pe*) *credință* (Frata, pe Câmpie). Com. V. BUCUR. *Nu da vinul pe uliță, Ci mi-l dă mie'n credință.* FRÂNCU-CANDREA, M. 200. *Dracu' te-o știut, leliță, Că și tu ești câjmăriță Și dai vinu' pe credință.* ARH. FOLK. I 174. *Iofule, Măria-sa, Nici am bani de numărat, Da vinu' mi s'o ciuntat. — Tu'n credință ți l-ai dat.* T. PAPAHAGI, M. 107 /14.

11°. † Regie. (Se construește cu prep. în) *Când va fi vama dată în credință* (a. 1729). URICARIUL, V 256/1. *Iar de se va întâmpla vreo slujbă dintr'aceste* [desetină, vădrărit...] *ca să se strângă în credință.* RĂȘCANU, L. 7/3. *Ori în vânzare de va fi slujba, ori în credință* (a. 1799). URICARIUL, III 9/11. *Ori în ce chip va fi ținerea meziurclor, adică sau în vânzare sau în credință* (a. 1814). ib. I 207/8. *Ori în vânzare de vor fi ocnile sau în credință de se vor căuta* (a. 1828, ib. II 186/5. *Iar de se va tâmpla ca să se strângă de către Domnie venitul ocnei în credință (regie), atunci rânduiți camarași.* N. A. BOGDAN, C. M. 67.

12°. Convingere, părere, opiniune, idee, cf. crez (fig.) *După credința mea.* LM. *Nu sânteți într'un cuvânt și într'o credință cu mine.* LET. II 342/37. *Cronica publicată cuprindea în adevăr două pasaje care întăreau această credință.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 136. *Se cerea deci îndeplinirea acestei misiuni la care-l împingeau și credințele lui politice.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 25. (Literar, după fr. *profession de foi* s. germ. *Glaubensbekenntnis*) **Profesiune de credință** = declarație publică pe care o face cineva despre principiile sale religioase s. politice.

13°. Speranță, nădejde. *Moașa... spală* [*buricul*] *cu apă rece, în credință că făcând aceasta nepoata nu va mai naște.* MARIAN, NA. 420. *Își pusese credința în Dumnezeu.* ISPIRESCU, L. 17.

14°. † (Bis.) Crez. *Credința creștinească.* CORESI, ap. GCR. I 32/14. *Zi credința ce-au făcut 12 apostoli.* CATECHISMUL (1607), ib. I 41/8.

[În texte vechi găsim și formele: *credénță*. CUV. D. BĂTR. I 233, CORESI, EV. 428/9; *credințe*. CUV. D. BĂTR. I 27. | Negativul: **necredință** (scris și *necredénță*, *nicridință* CAT. MAN. 140, 322) s. f. = lipsă de credință (COSTINESCU). infidelitate (ad 1°) *Necredința curge din prostia minții, că nu ne iartă să cunoaștem adevărul din minciună.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 281; (ad 2°) *Necredința în minuni.* LM.; (ad 3°) *Și nu feace aciea sile multe derept necredența lor.* TETRAEV. 224. *Frații să află în necredință.* DOSOFTEIU, V. S. 221°. *Oamenii cei închinători de idoli și păcătoși, carii în necredință viețuiră ca și dobitoacele.* COZMA (a. 1692), ap. GCR. I 304/1. *Adâncul necredinței înnecă toată lumea.* ANTIM, P. 3/14. *Necredința la temere te duce.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 282; (ad 7°) *Necredință față de stăpâni.* Cf. LB. *Inima nu mă lăsa a crede la atâta necredință.* C. NEGRUZZI, I 149. *Nimic din trecut nu-i rămase în minte, nici chiar necredințele femeiei lui.* N. GANE, ap. DDRF. *D'oiu cădea în necredință...* TEODORESCU, P. P. 328.]

— Din lat. pop. ***credentia**, idem. Cf. credință, credincios, credincer.

CREDINȚĂRÉȚ † adj. m. v. **credința.**

CREDINȚÁR (IU) † s. m. v. **credenț.**

CREDINȚÍ vb. IV[a] (ș. d.) v. **(în) credință** ș. d.

CREDINȚÓS, -OÁSĂ adj., subst. v. **credincios.**

CRÉDIT s. a. I. 1°. *Crédit* (commercial). 2°. *Crédit* (accordé, ouvert). 3°. *Crédit, délai.* 4°. *Crédit* (prévu au budget). 5°. *Crédit, compte créditeur.* 6°. *Crédit* foncier, mobilier, etc. II. 1°. *Crédit, autorité.* 2°. *Croyance.*

I. Propriu. (Fin., Comerț) 1°. Încrederea în solvabilitatea cuiva, pe temeiul căreia poate obține bani s. marfă pe datorie, credință (10°), veresie. *Cineva* are *credit*, se bucură de (mare) *credit*, își menține s. își pierde *creditul;* cuiva i se dă s. i se acordă *credit;* cineva cumpără s. ia în s. (mai ales) pe *credit* = pe datorie, pe veresie, pe credință. *Păzește-ți credetu' tău ca pe lumina ochilor.* PRAVILA COMERCIALĂ, a. 1837, ap. DREPTATEA, a. 1906, n-rul 11. *Fata* [este] *o marfă adesceori dată pe credit.* DACIA LIT. 41. *Luăm orice în credet.* PANN, P. V. II 154. [Casele] *nu erau făcute pe credit.* C. NEGRUZZI, II 236/10. *Să dăm mijloace poporului de înavuțire pân credet și pân case de păstrare.* JIPESCU, O. 137. *I-au dat prea mult credit Și nici azi nu le-a plătit.* BIBICESCU, P. P. 209. | **Scrisoare de credit** = 1°. Scrisoare care autorizează pe purtător să ridice o sumă oarecare dela acela către care e adresată scrisoarea, acreditivă. Cf. COSTINESCU. 2°. (Neobișnuit) Scrisoare de acreditare. PONTBRIANT. | **Creditul public** = încrederea pe care o inspiră solvabilitatea statului particularilor pentru datoria publică. *Păzirea ...legilor pe care să razimă creditul public* (a. 1848). URICARIUL, X 10/3. *A cumpăra, a vinde pe credit. Stabiliment de credit* = bancă.

2°. Sumă de bani pusă la dispoziția cuiva pentru împrumutare pe veresie, la o casă de comerț. *A deschide cuiva un credit* (la o bancă) = a-l autoriza de a lua împrumut până la concurența sumei de...

3°. Amânare de plată acordată unui debitor, termin (de plată). *Vi se acordă un credit de trei luni.*

4°. Sumă prevăzută în bugetul statului spre a fi cheltuită pentru un serviciu public. *Credite ordinare*, cele pentru cheltuelile obicinuite, prevăzute de la început cu determinare precisă în buget. *Credite extraordinare, suplementare*, cele acordate pentru necesități ce se ivesc în cursul anului bugetar. *Consiliul miniștrilor aprobă... deschiderea pe seama bugetului ministerului agriculturii... a unui credit extraordinar... pentru plata zecimilor județene și comunale.* MON. OF. 5.

5°. (În opoziție cu debit) Partea (din dreapta a) unui cont s. a unei partide în care se trec pe numele cuiva sumele ce le are de primit, al căror creditor este, avere, activ(e), în opoziție cu debit. Cf. ȘTEFĂNESCU, C. 23.

6°. P. ext. Instituție financiară care (mai adesea) subt supravegherea statului, dă bani cu împrumut proprietarilor urbani, rurali, industriașilor, etc. *Creditul funciar urban, rural, agricol, industrial, al meseriașilor*, etc.

II. Fig. 1°. Încredere, credință (6°), crezământ;

influenţă, trecere, autoritate, consideraţiune de care se bucură cineva prin încrederea ce o inspiră. *Iată împrejurarea care a dat un mare credit acestei societăţi în Principate.* GHICA, S. 95. *Avu câtăva vreme aşa mare credit la Poartă, încât... el sperase că... va dobândi tronul Poloniei.* BĂLCESCU, M. V. 41. *Moţoc,... întrebuinţa creditul ce avea la Domn spre impilarea gloatei.* C. NEGRUZZI, I. 150.

2°. (Popular, rar, la cei ce, din vanitate, întrebuinţează neologisme, al căror înţeles însă nu l-au prins bine) Credinţă (2°) (în Dumnezeu). *Soro, eu ţiiu credit lu Dumnezeu,* sunt credincioasă lui Dumnezeu. GRAIUL, I 327.

[Accentuat, mai de mult în Transilv., după accentuarea provincială germană, **credít.** LB. | Şi: (vechiu şi popular) **crédet** s. a. || Verb: (cf. fr. *créditer)* **creditá** I^{a}, şi (mai de mult în Transilv.) **credetăluì** IV^{a}. Trans. şi absol. (construit cu acuzativul s. cu dativul persoanei) 1°. A da pe datorie, a deschide cuiva un *credit* (I 2°), a acredita (1°), a înscrie la creditul (5°) cuiva ceea ce i se datorează. *Pre unul ca cela... nu-l credetăluești.* PRAVILA COMERCIALĂ (1837), ap. DREPTATEA, a. 1906, n-rul 10. *Şi-i crediteză cârciumariul.* GORUN, F. 91; 2°. (La COSTINESCU) A da cuiva o scrisoare de *credit. Sunt creditat la Bucureşti.* id.; 3°. (ad I 6°; în opoziţie cu *debita)* A trece în *creditul,* în dreapta contului (o sumă de bani) (cf. a descărca (Com. PANŢU. Cf. id. P. 84. ŞTEFĂNESCU, C. 24). *V'am creditat cu 10.000.— lei.*]

— *N.* după fr. (ital. *credito).* Cf. creditor.

CREDITÁ vb. I^{a} v. **credit.**

CREDITÍVĂ s. f. 1°. *Lettres de créance.* 2°. *Créance, lettre de crédit.* — (Învechit).

1°. Scrisoare de acreditare (a unui ambasador). Cf. STAMATI, etc. *Plenipotinţă aveam în creditivă.* GHICA, A. 169. *În românește se scrie de chiar mâna lui Mihai... o creditivă pentru solul trimes în 1598 la Imperiali.* IORGA, I. R. 116.

2°. Creanţă (2°), scrisoare de credit, acreditivă. Cf. COSTINESCU.

— *N.* din germ. **Akkreditiv,** idem.

CREDITÓR, -TOÁRE adj. subst. (Fin., Comerţ) I 1°. *Créancier.* 2°. (Compte) *créditeur.* II. Sorte d'étoffe.

I. (Fin.) 1°. S. m. Cel ce dă s. a dat bani cu împrumut, a dat pe credit (I 2°) (cf. CLIMESCU, A. 265), cel care creditează (1°), împrumutător (PANŢU, PR. 29). *Aceale lucruri au fost supuse supt amanet la creditorii de mai nainte.* PRAVILA (1814), 111. *Nu vor să mă izbrăvească acești creditori* (a. 1819). IORGA, S. D. VIII 56. *Şi nu este iertat creditorilor tatălui să se atingă de aceste venituri.* CODICĂ ŢIV. 27/$_{25}$. *Festele ce jucam numeroşilor creditori.* GHICA, S. 353. *Lăsându-şi creditorii în desnădejduire.* C. NEGRUZZI, II 201/$_{5}$. *El dă mandat creditorilor hipotecari... a primi preţul.* HAMANGIU, C. 172.

2°. Adj. (Sumă, cont, sold) care arată care e creditul (3°, 5°) cuiva. *Orice cont se împarte în două: partea stângă, unde se trec sumele debitoare sau datorate nouă; partea dreaptă, unde se trec sumele creditoare sau datorate de noi.* ŞTEFĂNESCU, C. 23.

II. † (Comerţ) Nume de stofă (nedefinită). Cf. credul (II). *96 coţ(i) creditor verde* (a. 1754). IORGA, S. D. XII 68. *Creditor săngepiu... albastru* (a. 1790), id. ib. VIII 85), *lilafarb* (a. 1803, id. ib. XII 146), *cu vergi mărunţele* (a. 1811), id. ib. VIII 51).

[Şi: *crăditór* † s. m.].

— *N.* după fr. (ital. **creditore,** idem). Cf. credit.

CREDÚL, -Ă adj. s. a. I. *Crédule.* II. Sorte d'étoffe.

I. Adj. Care se încrede prea uşor, care crede prea lesne şi cele de necrezut (ARISTIA, PLUT.), lesne crezător (COSTINESCU), încrezător, naiv. *Fac pe oamenii credulі şi simpli să creadă că privilegiile nu sunt desfiinţate.* GHICA, S. 226. *De când ai devenit atât de credul, Paşa?* TEODOREANU, M. II 391. | Substantivat: *„Capul plecat, sabia nu-l taie", a scris, ... un credul din vremea veche, Neculcea.* IORGA, L. I 442.

II S. a. (Comerţ) Nume de stofă (nedefinită). Cf. creditor (II) *O saltea de credul canefas, cu patru căpătâi asemenea* (a. 1798). IORGA, S. D. XII 123.

[Negative (ad I): **incredúl** (învechit, numai în DICŢ. **necredul), -ă** adj. | Familia (după fr. *crédulité,* lat. *credulitas, -atem)* **credulitáte** s. f. = însuşirea de a fi credul, faptul de a crede cu uşurinţă orice. *Folosindu-se de credulitatea domnilor...* C. NEGRUZZI, I 201. *Câtă credulitate, în gelozia lui veşnic bănuitoare!* TEODOREANU, M. II 223. Negative: **incredulitáte,** (numai în DICŢ.) **necredulitate** s. f.]

— *N.* după fr. (lat. **credulus, -a, -um).**

CREDULITÁTE s. f. v. **credul.**

CRÉER(E) s. m. v. **creieri.**

CREHUÍT, -Ă adj. v. **crehuiu.**

CREHÚIU, -E adj. *Étourdi.* — Care umblă ca ameţit, sălhuiu, ciueş (Rebrişoara-Năsăud). [Derivat: (în Someş) **crehuít, -ă** = beat de cap. *Eşti crehuit de cap.* VICIU, GL.]

CREI s. m. plur.
CRÉIER s. m.
CREIERÁŞI s. m. plur. } v. **creieri.**

CRÉIERI (Anat.) s. m. plur. 1°. *Cerveau, cervelle; cime* (de montagne). 2°. *Cerveau, intelligence.* 3°. *Cerveau, chef.* 4°. *Moyeu.*

1°. Masa de substanţă nervoasă (împărţită în două emisfere) care ocupă, la vertebrate, cavitatea craniană şi îndeplineşte funcţiunea de centru nervos sensitivo-motor şi psihic, encefal; în deosebi partea anterioară şi superioară a encefalului. *Să turbure cricrii capului.* CORESI, EV. 277/$_{32}$, cf. PRAV. 493. *Şi-l lovi în cap, de s'au despicat şi i-au vărsat crierii.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Între crierii leului şi tâmplele vulturului.* CANTEMIR, IST. 25/$_{12}$. *Să-i scoţi crcirii binişor şi să-i fierbi cu apă şi cu sare.* CARTE DE BUCATE (1749), ap. GCR. II 44/$_{18}$. *A murit... de o... inflamaţie de creeri.* C. NEGRUZZI, I 33. *O izbi cu buzduganul în cap şi-i răsipi creierii.* EMINESCU. N. 10. *În unghерul unor crieri Şi-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri.* id. P. 224. *Să-ţi sară creierii din cap.* CREANGĂ, P. 54. *Mi se ridică sângele la criiel.* BĂNUŢ, T. P. 54. (Dintr'un descântec din Muntenia) *Va ieşi buba cea rea, din creerii capului... din sgârciul nasului.* ap. GCR. II 340. *Criili capului.* ŞEZ. III 142/$_{31}$. Cf. GCR. II 340/$_{20}$. *Creii capului.* GRAIUL, II 142. (După fr. *brûler la cervelle) A-i sbura cuiva creierii* = a-i trage un glonţ în cap. **Pelița creierilor** = meningea. Cf. LB. || P. anal. **Creierii munţilor** = vârfurile munţilor (la care nu poţi ajunge, cf. HERZ.-GHER.,

M. IV 245), înfundături din vârfurile munților, pădure de munte, de la care în sus încep stâncile pleșuve (cf. TDRG.). *Se trăseseră... în crierii munților.* HASDEU, I. C. 309. *Este aici un Jidan, care a răsbătut până în crierii munților.* I. IONESCU, P. 360, cf. CREANGĂ, A. 83, MARIAN, T. 169. **Creierii codrilor** = partea cea mai ascunsă în fundul codrilor. *Mama-pădurei se sălășluește în crierii codrilor.* ȘEZ. I 151/11.

2°. P. ext. Minte, inteligență, judecată. *Leavul sumeț și fără crieri.* LET. I 234/12. *Lipsiți de minte și de crieri, varvari cu totul* (a. 1764). URICARIUL, I 310/29. *Niște creieri superstițioși.* EMINESCU, N. 45. *Vestejiți fără de vreme, dar cu creieri de copil.* id. P. 248. *A-și frământa creierii,* a-și chinui mintea. CADE.

3°. Fig. Cel ce născocește și conduce o mișcare, un complot, etc., cap (V, 2°). *Creierul și sufletul infernalului complot bulgar.* CARAGIALE, ap. CADE.

4°. P. anal. Partea groasă a butucului roatei, în care se înțepenesc spițele, căpățână (5° b). FRÂNCU-CANDREA, M. 99. Cf. POMPILIU, BIH. 1008, PAMFILE, I. C. 129.

[Și: **créiri, críiri** HERZ.-GHER., M. IV 245, **creri** LB., FRÂNCU-CANDREA, M. 99, POMPILIU, BIH. 1008, **criili** ȘEZ. V 60/7, **cr(i)ei** LEX. MARS. 241, **cleeri** CDDE., **clei, clii** (Cornești, Maramureș) IORGA, S. D. XVII 79; **créiere** COSTINESCU, CDDE., **crier** MARDARIE, L. 1851, (Banat) **criel** ANON. CAR., JAHRESBER. III 319, **crel** FRÂNCU-CANDREA, M. 99, JAHRESBER. III 319, **gréier** s. m. JAHRESBER. VIII 82. | În știință, mai rar și în graiul zilnic, întrebuințat la singular: **créier** s. m. *Creierul mare* = cerebrul, *creierul mic* = cerebelul, creierușul. *Circumvoluțiile creierului.* | Diminutive: **creierișór** s. a. **(crierișór, crerișóri)** s. a. plur. LB. = creieri în cantitate mică, creieri mici; fig. minte puțină. *La atâta numai s'așteaptă crierișorii tăi.* I. NEGRUZZI, V. 168, **creierâși** s. a. plur. BARCIANU, **creierúș** s. a. = creierul mic, cerebel.]

— Din lat. **cerebrum** (devenit ***crebrum**), idem (păstrat și la Albanezi, pe când celelalte limbi romanice au păstrat numai diminutivul *cerebellum*). Cf. descreierat.

CREIERIȘÓR s. a. / **CREIERÚȘ** s. a. } v. **creieri.**

CREIÓN s. a. *Crayon.* — Bețișor de grafit s. plombagină, închis de obiceiu într'un înveliș de lemn s. într'un tub de metal, de care ne servim spre a trage linii, a scrie, a desena, cf. plaivas, ceruză, plumb; p. anal. preparat din argilă combinată cu diferite substanțe cu care se poate scrie în diferite colori; p. ext. preparat în formă cilindrică întrebuințat ca suliman s. ca medicament. *Dionis făcea cu un creion un calcul matematic.* EMINESCU, N. 35. *Un creion colorat...* C. PETRESCU, C. V. 147. *Își scoase creionul... de la piept.* I. TEODOREANU, M. II 30. [Plur. *-ioane.* | Și: **crăión** † s. a. PONTBRIANT. | Diminutiv: **creionáș** s. a. C. PETRESCU, R. DR. 72. | Verb: (fr. *crayonner*) **creionà** Ia = a desemna, a schița cu creionul; (cu abstractul) **creionáre** s. f. (și part.-adj.) **creionát, -ă.**]

— *N.* din fr. (derivat din *craie* „cretă").

CREIONÁ vb. Ia / **CREIONÁȘ** s. a. } v. **creion.**

CRÉIRE s. m. v. **creieri.**

CRÉIRI s. m. plur. v. **creieri.**

CRÉITĂ s. f. v. **cretă.**

CREÍȚĂ s. f. v. **craiu** și **crăiță.**

CREIȚÁR s. m. 1°. Pièce d'un centième de florin. 2°. *Argent.* 3°. *Taxe* (postale). — (Transilv. și Bucov.).

1°. (Ieșit din uz) Mică monetă de aramă pe vremea stăpânirii austriace, având la origine imprimată o cruce pe o față (LM.), valorând a suta parte dintr'un fiorin. *Au dat 3 duce și 2 creițari... pe această carte* (a. 1768). IORGA, S. D. XIII 131/8, cf. 14/20, XVIII 192, XII 199, 208. *Galbenii împărătești era 4 lei și 8 creițari.* DIONISIE, C. 166. *3800 de florinți și 15 creițari.* ȘINCAI, HR. III 264. *Pe buzele 'negrite* [ale mortului] *pus-a... un creițar.* GOGA, P. 65.

2°. P. gen. Bani, gologani. *La mine în șerpar, Să nu vezi nici un creițar.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 166. *Nu-s fată de potlogar, Să dau gură pe creițari.* ib. 404. | *Creițar de noroc* = banul de noroc dat de către vânzătorul unui cal cumpărătorului, la vânzare. DR. V 87.

3°. † Spec. Taxa, banii plătiți pentru transportul scrisorilor cu poșta. *Trimeseiu dum(ita)le și un sfanțih, pentru creițarii poștii* (a. 1799). IORGA, S. D. VIII 36, cf. VIII 59.

[Și: **crăițár(iu)** s. m. LB. *Au fost... dator.. crăițar[i] 50* (a. 1737). IORGA, S. D. XII 37. *Certându-mă cu babele câte un ceas pentru un crăițar.* GHICA, A. 412, cf. ȘEZ. VIII 126; (ad 2°) *Femei voinice... aleargă după trăsură..., cerșind cu zgomot crăițarul drumeților.* IORGA, N. R. A. I 188;— **cretár** s. m. *7 zloți și 20 de cretari* (a. 1804). IORGA, S. D. XIII 120; **crătár** s. m. com. V. LAZĂR, Jina, Sibiiu; — (Transilv., Banat) **crițắr** s. m. com. A. COSMA (Timișoara). *Fiecare aruncă în ciubăraș crițari sau libre de argint.* MARIAN, NA. 640. *Na... patru crițari de-un pachet de duhan.* RETEGANUL, P. III 18, cf. MAT. FOLC. 419, 895, ȘEZ. XX 37; — **greițár** s. m. *Un ban de 10 greițari* (a. 1774). IORGA, S. D. XII 267. *Greițari de 2 parale.* ȘEZ. II 158; — (Transilv., Bucov.) **grițắr** s. m. VAIDA. *Nici parale, nici grițari, N'are ce da la scripcari.* MARIAN, SA. 17, cf. NA. 674, MÂNDRESCU, L. P. 72, SBIERA, P. 20, BIBICESCU, P. P. 294; — (Maramureș, Ț. Oașului) **grâiță** s. f. *Nu cere nici o graiță.* BIBICESCU, P. P. 295, cf. BUD, P. P. 60. | Diminutive: (Transilvania **creițărâș** s. m. *Ia, mai zi, măi scripcăraș, Că ț'oi da un creițaraș.* ION CR. I 119; — (Transilvania) **grițắrâș** s. m. ȚIPLEA, P. P.; — **crițắrél** (Bot.) s. m. = o plantă (nedefinită).].

— Din germ. austr. **Kreuzer** (dela *Kreuz* „cruce", rostit și: *krájtser, grâitser*, cf. pol. *krajcar, grajcar*), intrat în limba română în parte prin mijlocire ungurească **(krajcár).** Cf. crucer.

CREIȚĂRÂȘ s. m. v. **creițariu.**

CREL s. m. v. **creieri.**

CREM † s. a. v. **cremă.**

CRÉMĂ s. f. 1°-4°. *Crème.*

1°. (Franțuzism) Smântână de pe lapte, cf. spumă, frișcă, floare, caimac, groscior.

2°. P. ext. și fig. Partea cea mai bună s. mai prețuită din ceva, frunte (III), lamură, floare (III, 3°), elită (COSTINESCU). *Per-*

soane sus puse..., tot crema. CONV. LIT. XLIII 1059.

3°. (Farm.) Cosmetic pentru piele, alifie cu care se unge pielea pentru ca să rămână moale și fină. *Borcanele de cremă.* C. PETRESCU, C. V. 361. || *Cremă de ghete* = preparat pentru uns și lustruit încălțămintea de piele, vax.

4°. (Buc.) Pastă gelatinoasă dulce servită ca desert. *Cremă de șocolată.* | Un fel de supă groasă. *Cremă de ovăs* = germ. Haferschleim. ALEXI. *Cremă de orez.*

[Și: **crém** † s. a. (plur. *cremuri)* PONTBRIANT, LM.]

— *N.* după fr.

CREMĂLUÍ vb. IV[a] v. **crămăluì.**

CREMÁȚIE s. f. v. **cremațiune.**

CREMAȚIÚNE s. f. *Crémation.* — Ardere, prefacere în cenușă. *Cremațiunea gunoaielor.* CADE. | Spec. Arderea cadavrelor, incinerare. [Și: (rar) **cremáție** s. f. ALEXI.]

— *N.* după fr. (lat. **crematio, -onem,** dela *cremare* „a arde"). Cf. crematoriu

CREMATÓRIU adj. *Crématoire.*

1°. (Rar) Adj. Privitor la arderea cadavrelor: *Cuptor crematoriu.*

2. S. a. Clădirea s. cuptorul în care se ard gunoaiele s. cadavrele. [Plur. *-torii*].

— *N.* după fr. Cf. cremațiune.

CRÉME s. m. sing.
CRÉMEN s. m. sing.
CRÉMENĂ s. f.
} (Min.) v. **cremene.**

CREMENÁL, -Ă adj., subst., s. a.
CREMENÁLION † s. a.
CREMENÁR (IU) s. a.
} v. **criminal.**

CRÉMENE s. f. (Min.) *Silex.* — Piatră tare care, lovită cu amnarul, dă scântei; beabe, beancă, beuță, bicaș. *Kremeny* = silex. LEX. MARS. 246. *În Spania, caii trieră trăgând după dânșii o masă căptușită cu cremini.* I. IONESCU, C. 183. *Bolovan de cremene.* EMINESCU, N. 27. *Zid de cremene.* ISPIRESCU, L. 26. || Spec. Bucățică de asemenea piatră, în care se scapără cu amnarul, pentru a aprinde iasca. Cf. H. I 315, II 207, IV 278. *Să lovesc ca oțălul cu cremine* (ca. 1750), ap. GCR. II 64/24. *Cremene, amnariu și iască.* DRĂGHICI, R. 66. *Despre cea mai bună cremene de scăpărat, se crede că ar fi rămasă dela trăznet.* PAMFILE, VĂZD. 75. *Mai scoase Și o cremene lucioasă; Scăpără, focul aprinse.* ȘEZ. IV 131[b]/3. *Mireasa în pădure, ginerele în Țarigrad și nuna în gârlă* (= Scăpărătorile, iasca, *cremenea,* amnarul). GOROVEI. C. 330, cf. și alte ghicitori, id. 330, 331. | Bucățica de asemenea piatră care se punea la armele vechi, pentru ca, lovită de cocoș, să dea o scânteie și astfel să ia foc praful de pușcă. *Pușca, pistolul cu cremene.* H. II 31. *Mâna pe durdă punea..., Cremenea că-i potrivea.* TEODORESCU, P. P. 605. ## **Cât ai da** (s. **dai**) **în cremene** = cât ai clipi din ochi, într'o secundă. Cf. amnar. *Nu se deslipea de lângă dânsul, nici cât ai da în cremene.* ISPIRESCU, L. 249. || (Cu funcțiune adverbială) Tare ca piatra. *Hai, Anică, să mâncăm, s'a face mămăliga cremene.* CONTEMPORANUL, IV 392. **A se face** (HERZ.-GHER., M. IV 245) s. **a sta cremene** = tare, țeapăn, nemișcat, încremenit. Cf. id. ib. ZANNE, P. III 136, IX 454. || **Satul s. târgul lui Cremene** (nume de persoană) = localitate (s. țară) în care nu e nici o autoritate, loc unde fiecare își face de cap, fără a da seamă cuiva. Cf. sat fără câni. *Sărmană țară!... ai ajuns a fi satul lui Cremine!* ALECSANDRI, T. 119. [Pluralul *cremeni* e neobișnuit. | La HASDEU, IST. CR. 43: *un cremene.* | Și: **crémine** s. f., **crémenă** s. f. ISPIRESCU, L. 56, **crémină** s. f. GORJAN, H. IV 146; — (neobicinuit; post-verbal din *cremeni?)* **crémen** s. m. sing. în expresia: *în cremenul munților* = în creierii munților. *Mi-a întâlnit... în cremenul munților delii ce rup în două ursul.* DELAVRANCEA, S. 97; — (cf. slav. *kremy)* **créme** s. f. = cremene. PAMFILE, J. III. || Adjectiv: (numai în DICȚ.) **cremenós, -oásă** = de felul cremenii || Alt derivat: **creminâr** s. a. Pungă în care se ține cremenea (?). *Ci mâna-și băga În ăl buzunar, Scoase-un amânar Și un creminar; De cremeni izbea, Scântei răsărea.* PAMFILE, C. Ț. 44. || Verb: **cremeni** IV[a] (atestat, subt forma part., numai la CORESI, ca atribut al subst. *untunearec)* **cremenít** † adj. m. = în care nu te poți mișca; cf. încremenit. *Fiii împărăției aruncați vor fi întru untunearecul cremenit.* EV. 229/27, cf. 72/8-9.]

— Din slav. **kremy,** gen. **kremene** (rus. *kreméni.* bulg. *krémeń),* idem.

CREMENÍ † vb. IV[a] v. **cremene și încremeni.**

CREMENÓS, -OÁSĂ adj.
CRÉMINĂ s. f. (Min.)
} v. **cremene.**

CREMINALÍST s. m. v. **criminalist.**

CREMINÁR s. a. c. **cremene și criminal.**

CRÉMINE s. f. (Min.) v. **cremene.**

CRÉMNIȚER † s. m. *Ducat de Hongrie.* — Galben unguresc, (bătut la Kremnitz), ducat. Cf. IORGA, S. D. VIII 91 (a. 1882).

— Din germ. **Kremnitzer,** idem.

CREMORTÁRTAR † s. m. sing. v. **cremotartar.**

CREMOTÁRTAR † s. m. sing. *Crème de tartre.*— Materie ce se depune pe pereții butoiului în timpul fermentațiunii vinului, piatră-de-vin (PISCUPESCU, O. 215); materie pietroasă, acră la gust, care se pisează și se dă ca medicament (COSTINESCU), ca purgativ (PISCUPESCU, O. 215). *În must, zahărul de poamă, apa, cremotartarul și dospeala sunt părțile cele mai însemnate.* I. IONESCU, C. 197. [Și: **cremutártru** † s. m. sing. PONTBRIANT, **crămutártor** † s. m. sing. POLIZU; **cremotártaron** † s. m. sing. PISCUPESCU, O. 215, **cremortártar** † s. m. sing. POLIZU.)

— *N.* din lat. med. **cremor tartari.**

CREMOTÁRTARON † s. m. sing
CREMUTÁRTRU † s. m. sing.
} v. **cremotartar.**

CRENCURÁT, -Ă adj. v. **creangă.**

CRENÉL s. a. *Créneau.* — Deschizătură din distanță în distanță în lungul parapetului din vârful unui turn de apărare, unui castel s. unei cetăți medievale (dând acestei părți superioare a zidului înfățișarea unei zidării zimțate) prin care se aruncau proiectile asupra inamicului; deschiză-

tură în zid prin care să se poată trage cu pușca adăpostit. *Nici o lampă nu strălucea pe creasta crenelurilor.* C. NEGRUZZI, II, 48. [Plur. *-neluri.* | Verb: (fr. *créneler)* **crenelà** Ia = a face (un zid) cu creneluri. ALEXI. | Adjectiv: (fr. *crénelé)* **crenelát, -ă** = cu creneluri, crestat.]
— *N.* după fr.

CRENELÀ vb. Ia v. **crenel.**

CRENGĂRE s. f.
CRENGÓS, -OÁSĂ adj.
CRENGUÍ vb. IVa
CRENGUREÁ s. f.
CRENGURÓS, -OÁSĂ adj.
CRENGUȘOÁRĂ s. f.
CRENGÚȚĂ s. f.
} v. **creangă.**

CRENÍȚĂ s. f. (Bot.) = **năsturel** BIANU, D. S. cf. hreniță.

CRÉNVIRȘTI s. m. plur. *Saucisses.* — Cârnăciori care se vând cu perechea și se mănâncă, fierți, cu hrean și cu muștar. *O pereche de crenviști cu hrean.* C. PETRESCU, Î. II 108. [Și (cu disimilarea lui *r)* **crénviști** s. m. plur. | Accentuat și pe silaba din urmă].
— Din germ.-austriac **Krenwürstel,** idem (propriu „cârnăciori de mâncat cu hrean").

CRÉNVIȘTI s. m. plur. v. **crenvirști.**

CREÓL, -Ă subst. adj. *Créole.* — Subst. Persoană de rasă albă născută în regiunile tropicale ale Americii (necorcit cu altă rasă); p. ext. urmaș al negrilor *(creol negru)* importați în aceste regiuni. *Colonelul Amza..., cu părul aproape alb, cu pieliță arămie creol...* D. ZAMFIRESCU, R. II. *Îi surâse prietenos, cu tot șiragul dinților de porțelan, o creolă.* C. PETRESCU, Î. I, 3. | Adj. *Dialecte creole.* [Pronunț. *cre-ol*].
— *N.* din fr. (din span. *criollo).*

CREOZÓT s. a. sing. (Chim.) *Créosote.* — Lichid uleios, incolor și caustic, cu miros tare s. antiseptic, extras prin distilare din gudronul de lemn; se întrebuințează contra tuberculozei, a durerilor de dinți etc.; în gospodărie se întrebuințează spre a feri cărnurile de putrefacție. Cf. BIANU, D. S.
— *N.* după fr. (din grec. κρέας „carne" și σώζω „conserv").

CREP s. a. 1°. *Ratelier.* 2°. *Abreuvoir.* — (Germanism).
1°. Scara, de deasupra ieslei, din care mănâncă caii fânul (Rășinari). PĂCALĂ, M. R. 435, 446; com. ITTU.
2°. Jghiab de adăpat vitele, făcut de regulă dintr'un trunchiu de arbore scobit. Cf. LB., VICIU, GL., com. ITTU, PAMFILE, I. C. 467.
[Plur. *crepuri.* || Și (+ *iesle?):* **crépla** s. f. (ad 1°) PĂCALĂ, M. R. 435, 446. (ad 2°) (Vișteа, Făgăraș), VICIU, GL., **creáplă** s. f. (ad 1°) com. ITTU].
— Din germ. **Krippe** „iesle".

CREP s. a. *Crêpe.* — Stofă de lână s. de mătase, ondulată, foarte fină, zăbranic. *Cortelul de crep galbin.* ALECSANDRI, P. III 88. | Spec. Bucată de asemenea stofă, de coloare neagră, care se poartă mai ales la braț s. la pălărie, în semn de doliu. [Plur. *crepuri*].
— *N.* din fr.

CREPÁ vb. I (ș. d.) v. **crăpa** ș. d.

CRÉPÁT s. m. sing. v. **crăpet.**

CREPENÍ vb. IVa *Serrer.* — (Sârbism, în Banat) A strânge, a prinde. *L-a crepenit cu ușa* = l-a prins în ușă (Oravița). Com. Dr. COCA.
— Din sârb. **krepiti** „a întări".

CREPÉNIȚĂ s. f. v. **crăpa.**

CRÉPET s. m. sing.
CRÉPETE s. m. sing.
} v. **crăpet.**

CREPÍDĂ s. f. *Crépide.* — (Arheol.) Un fel de încălțăminte, ca niște sandale, purtată de vechii Greci și Romani. *Ce neastâmpăr va fi făcând pe zeiță* [Diana de la Luvru] *să calce așa iute pământul, sub crepidele-i împletite pe picior ca opincile plăieșilor noștri?* ODOBESCU, III 55.
— N. din fr. (lat. **crepida, -am** < gr. κρηπίς, -πίδος), idem.

CREPITÁȚIE s. f. v. **crepitațiune.**

CREPITAȚIÚNE s. f. *Crépitation.* — (Mai ales ca termen medical; franțuzism) Pârâit al extremităților unui os fracturat, când se freacă una de alta; al aerului când pătrunde în plămâni atinși de emfizem s. de pneumonie în gradul întâi; al unei flacări s. al sării aruncate în foc, etc. [Și: **crepitáție** s. f.]
— *N.* după fr.

CRÉPLĂ s. f. v. **crep**[1].

CREPS † s. a. *Creps.* — Joc cu zaruri (originar din Anglia). *Care joc vă place mai mult? Crepsul sau ruleta ?* C. NEGRUZZI, III 116. [Plur. *crepsuri*].
— *N.* din fr. (< engl. *crabs).*

CREPÚSCUL s. a. *Crépuscule.*
1°. Lumina soarelui care apune reflectată de straturile superioare ale atmosferei după ce soarele a scăpătat subt linia orizontului și care scade repede cu cât soarele scoboară, murgul serii, amurg. *Lumina crepusculului.* C. NEGRUZZI, I 160. | Fig. *Crepusculul vieții.* N. ROȘU, UNIVERSUL, 1930, 6 Nov. *Crepusculul rasei albe.* C. PETRESCU, Î. II 268. *Crepusculul zeilor, de Richard Wagner.*
2°. P. anal. (mai rar) Lumina difuză care se răspândește în atmosferă dimineața, înainte de răsăritul soarelui, când se îngână ziua cu noaptea, când se crapă de ziuă, faptul zilei, zori (de dimineață), răvărsatul zorilor, auroră.
[Accentuat, (rar) după fr., și *crepuscúl.* | Plur. *-puscule,* rar *-pusculi.* | Și: † **crepúsculă** s. f. COSTINESCU, POLIZU. | Adjectiv: (fr. *crépusculaire)* **crepusculár, -ă** = de crepuscul, referitor la crepuscul; fig. în declin. D. ZAMFIRESCU, R. 110. *Spectacolul... crepuscular.* C. PETRESCU, S. 192. | *Cerc crepuscular,* la 18° de-asupra orizontului].
— *N.* din lat. **crepusculum,** idem.

CREPÚSCULĂ † s. f.
CREPUSCULÁR, -Ă adj.
} v. **crepuscul.**

CREPÚSNIC s. m. (Bot.) v. **căpușnic.**

CRÉRI s. m. plur. } v. **creieri.**
CRERIȘÓRI s. a. plur. }

CRESCĂTOÁRE s. f. }
CRESCĂTÓR s. m. }
CRESCĂTORÍE s. f. } v. **crește.**
CRESCĂTÚRĂ s. f. }

CRESCÉNDO adv. și s. m. sing. (Muz.) *Crescendo.* — Adv. (Vorbind despre un sunet sau o urmare de sunete) Crescând, sporind progresiv în intensitate. *Iar începi? repetă Mogrea, crescendo.* C. PETRESCU, î. II 153. || Subst. Creșterea progresivă a intensității sunetelor produse de voce sau de instrumente muzicale.

— *N.* din it. **crescendo,** nerostit însă ca în italienește, ci după cum e scris.

CRESCÚT s. a. v. **crește.**

CRESÓN s. (Bot.) *Cresson* = 1°. **bruncuț** PANȚU PL.[2] 79. || 2°. **cardame** ib. || 3°. **hreniță** PANȚU. PL. || 4°. **năsturel** ib.

— *N.* din fr.

CRESTÁ vb. I. *Inciser* (un morceau de lard). II. 1°. *Sculpter, graver, tailler.* 2°. *Marquer, cocher.* 3°. *Considérer.* III. 1°. *Entailler.* 2°. *Inciser.* 3°. *(Se) couper, (se) blesser.* IV. *Battre, frapper.*

La origine, *a cresta ceva* însemna „a tăia ceva dându-i formă de creastă". Acest înțeles se mai recunoaște în unele expresii românești, deși sensul a evoluat, depărtându-se tot mai mult de ideea etimologică de „creastă". În schimb, prin amestecul slavului *krĭstŭ* „cruce", ideea nouă de „cruce" a intervenit spre a da o nouă direcție evoluțiunilor înțelesului.

I (Cul.) **A** face una sau mai multe tăieturi în carnea ce se pune la fript, pentru ca s'o pătrundă căldura mai bine. *Plătica... o crestezi d'a curmezișul cu cuțitul pe amândouă laturile.* ODOBESCU, I 463. *Crestă friptura pe toate părțile și-i dete sare multă.* ISPIRESCU, L. 340. *A cresta (încresta) slănina* = a o tăià, la intervale mici, însă numai până la șoriciu (încât desfăcându-se sau îndoindu-se, felia de slănină să aibă forma unei creste de cocoș). *Crestează slănina înainte de a o frige!* (Brașov) Com. C. LACEA. *Încrestă slănina când o pui la fiert* (Năsăud) Com. N. DRĂGANU. | (Prin intervenția slavului *krĭstŭ*) *A cresta (încresta) ceapa, ridichea* = a le face o tăietură în formă de cruce (însă astfel ca cele patru bucăți să se țină încă una de alta), pentru ca sarea să o poată pătrunde mai bine.

II. A face mici inciziuni (tăieturi, scobituri) pe marginea (p. ext. pe suprafața) unui obiect, astfel ca să semene cu o creastă de pasăre; p. ext. a tăia în ceva făcând crestături, colți, dinți (COSTINESCU).

1°. (Cu scop ornamental; de obiceiu *încresta*) A tăia cu cuțitul pe muchiile unui băț mai multe adâncituri una ca alta de mari (MARIAN); p. ext. a săpa (cu cuțitul), a scobi (cu dalta), a sculpta. *Bățul meșterește în coajă încrestase.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. (ms.) *În unele locuri se mai încrestează în coaja acestui brad... diferite figuri.* MARIAN, î. 99. *Dălțile sânt unelte, cu care se scobește, [se] încrestează.* APOLZAN, V. 23. || Fig. A întrerupe uniformitatea unei suprafețe netede s. de aceeași coloare. *Plăci de lumină crestează fața apei.* DUNĂREANU, CH. 147.

2°. (Cu scopul de a face un semn, adesea — prin intervenția slavului *krĭstŭ* — semnul crucii). A însemna printr'o tăietură. *Cu iataganul* [Turcii] *le crestase adânc semnul crucii pe piept și pe pântece.* ODOBESCU, III 603/23. *A cresta urechile cânelui, calului.* LM. *Porcii se crestează la ceafă ca o cruce* = se fac două tăieturi în cruciș. GOROVEI, CR. || Spec. **A cresta pe răboj** = a face pe răboj o crestătură spre a ține socoteala; p. ext. a-și nota ceva. *Crestați pe răboj, copii!* ISPIRESCU, V. 36/25. **A încresta în grindă** = a face o tăietură în grindă în amintirea unei date memorabile. Cf. ZANNE, P. III 176. *Azi am să 'ncrestez în grindă! Jos din cuiu acum, oglindă!* COȘBUC, B. 87. || P. ext. A însemna. *Krĕstĕdz* = signo. ANON. CAR. *Pe mine păgânul m'au încrestat la gură.* ALECSANDRI, P. III 211. *Încrestează-ți-o pe frunte!* = ține minte (LB.), înseamnă-ți-o!

3°. (Crestăturile pe răboj fiind în vremile vechi sistemul obicinuit de socoteală) *A cresta pe cineva* = a ține socoteală de el, a-l băga în seamă, a-l considera: *Nu l-a crestat de loc, par'că nici nu era de față!* (Brașov).

III. Sensul evoluiază la „a face tăietură mică" sau chiar la „a tăia puțin".

1°. A face într'un obiect o tăietură dreaptă și una oblică spre a scoate o bucățică din el. *Unde se pleacă* [mlădița] *și îngârjoabă de la buciumul ei, se crestă de-asupra până în măduvă.* ECONOMIA, 158.

2°. A face o inciziune (în formă de cruce). *Cu un cuțit bine ascuțit, micuțe tăieturi în acea umflătură să crestăm.* CALENDARIU (1814) 177. *Să se cresteze gingiile de jur împrejurul lor, cu un bricegel.* PISCUPESCU, O. 310.

3°. Trans și refl. A (se) tăia puțin, a (se) răni ușor. *Atunci Afin se crestă la un deget cu cuțitul.* ISPIRESCU, L. 119. *Crestează nițeluș un deget de la o mână.* ION CR. II 240.

IV. Fig. (Munții Apuseni) A bate pe cineva: *Mi l-o încrestat bine!* Com. PAȘCA.

[Și: **încresta** vb. I[a], care tinde a deveni literar. La început se va fi zis: *a cresta ceva* dar *a încresta în ceva.* (Forma *creșta* la PONTBRIANT e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: *(în)crést.* LB. | Adjective: **(în)crestát, -ă** v. crestat; — **(în)crestătór, -oáre** = care (în)crestează; (substantivat): „carele ia sama după lucrători și le crestează lucrul" [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Krestator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **crestáre** s. f. = inciziune etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-ar băga de seamă acela care ar privi cu luare-aminte toate continentele, ar fi crestarea lor deosebită.* MEHEDINȚI, G. F. 114; — **(în)crestát** s. a. *Încrestatul lemnului;* **crestătúră** (mai rar **încrestătúră**) s. f. = tăietură, inciziune; urma s. semnul (pe răboj) rămasă după încrestare; croială cu dinți s. cu colți într'o materie (COSTINESCU); podoabă făcută prin încrestare, sculptură în lemn; deschizătură strâmbă, crăpătură; făgaș, văgăună; (la construcții) tăietură făcută într'o grindă spre a fi încheiată cu alta, mușcătură, prescură, chiotură, cuib (Gâlgan, în Dej; com. M. ITTU). *Krestĕturĕ* = signum. ANON. CAR. [Pe decapitat] *îl sărută pe gât la 'ncrestătură.* ALECSANDRI, P. P. 182[b]/25. *Spinarea brăzdată de cele mai ciudate crestături, zigzacuri, ca la un sălbatec din Australia.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 388. *Când e să te birue dragostea..., să te tai și să presari sare pe crestă-*

turi,... tot de geaba. DELAVRANCEA, S. 23. *Fă o crestătură în scoarța arborelui și introdu în ea altoiul.* LM. *La răbuș tragi o crestătură și asta vra să zică o zi de lucru.* SLAVICI, N. I 154. *Înfipt în meșter-grindă, iată-l Răvașul turmelor de oi, Șiragul lui de crestături Se uit'atât de trist la noi.* GOGA, P. 18. *Catul de jos abia avea pe ici pe colea câte o crestătură, pe unde să intre aerul în beciurile-i boltite.* ODOBESCU, ap. DDRF. *Dintr'o crestătură... cursese sângele și peste rană lipise o foiță de țigară.* C. PETRESCU, Î. II 171. *Oglejele* [îmblăciului]... *sânt niște curele..., legate cu... ață tare pe toartele* [sau pe] *crestăturile de pe capetele hadaragului.* PAMFILE, A. 199. *Crestătura dintre bucile curului.* SBIERA, P. 35/1. Gardină = șanțul, *crestătura* făcută cu gărdinarul pe marginea vaselor pentru a putea sta fundul. ȘEZ. III 228/20. | Instrumente: **crestúș** s. a. = gura în inima carului (DAMÉ, T. 9); creasta (II 1°) leucii (ib. 11), cf. ȘEZ. V 60/5; — **crestéz** s. a. (Păstor.) = instrument pentru sfărâmarea brânzei la stână (VÂRCOL, V.), răvar, creastă (II 3°); — **crestălău** s. a. = răvar, creastă (II 3°), brânzar (Rășinar, lângă Sibiu). Com. ITTU, PĂCALĂ, M. R. 453; **créstură** s. f. = crestătură la vârtej (Budești, în Maramureș) T. PAPAHAGI, M.; — **cresteáză** s. f. =crestătură. *Tocălia* [este] *un băț... la capătul de sus cu... o crestează.* ANTIPA, P. 170. *O scândură cu mai multe cresteze.* H. IV 255.]

— Derivat (cu sau fără prefixul **în-**) din **creastă**. Cf. crestat.

CREȘTÁL s. a. = **cleștar** (= cristal). *Cu creștalul cel curat.* PANN, P. V. II 78.

CRESTĂLĂU (Păstor.) s. v. **cresta.**

CRESTĂNEÁSĂ s. f. (Bot.) v. **avrămeasă** (1°) și **cârstăneasă.**

CRESTÁȘ s. a. (Pesc.) v. **crâstaș.**

CRESTÁT, -Ă adj., subst. I. 1°. *Crêté, dentelé. Coq.* 2°. *Roue dentée* (de la scierie). II. 1°. *Entaillé, découpé, dentelé, déchiqueté, lacéré, balafré, lacinié.* 2°. *Gâteau dentelé,* présenté aux obsèques.

I. 1°. Adj. Cu creastă (mare), în formă de creastă; (substantivat) cocoș. *Iaca... crestatul* (= cocoșul)! *că nu-i mai tace pliscul!* ALECSANDRI, T. 176. *Frunze alterne... cele mai ades crestate.* C. NEGRUZZI, I 102. *Turlele crestate ale vechii mănăstiri Snagovul.* ODOBESCU, I 386. *Africa nu e crestată ca Europa și Asia.* MEHEDINȚI, P. 27. *Ei las' că ți-oiu da eu ție de cheltuială, măi crestatule și pintenatule!* CREANGĂ, P. 65.

2°. S. f. Rotiță de fier dințată care servește la mișcarea carului joagărului. PĂCALĂ, M. R. 462, Cf. 4. XVII 236.

II. 1°. Adj. Cu crestătură s. crestături; însemnat (cu o tăietură); săpat, scobit, sculptat, ornamentat cu săpături; dantelat, cu colțuri pe margini (LB.); crenelat; fig. femeios (ca un cocoș). *Krestat* = designatus. LEX. MARS. 200. *Un cal...* [cu] *urechea dreaptă crestată la vârf.* MON. OF. 5962. *Să se fiarbă în apă o ceapă crestată, cu sare și oțet.* GRIGORIU-RIGO, M. I 41. *Nici de palașe crestat, Ci om viu, nevătămat.* TEODORESCU, P. P. 606. *Răvaruri de lemn..., crestate cu cuțitul.* MARIAN, SE. II 10. | Fig. *Cu fața crestată* (= brăzdată) *de luptă și nedormire.* DELAVRANCEA, ap. CADE.

2°. S. f. Colac mare din făină de grâu, cu mai multe împletituri (MARIAN) sau în formă de cruce (VICIU, GL.), întrebuințat la morți și sfeștanii (REV. CRIT. IV 142). *În loc de crestată lată, Mi-a fost doba pân' la moarte* (Turda, etc.). VICIU, GL. *Mai multe crestăți, sfințișori și pomene.* MARIAN, Î. 166.

[În sensurile de subt II 1° și: **încrestát, -ă** | Derivate: **crestățél (crestețél** MARDARIE, L. 51) s. m. (Bot.) Vătămătoare (germ. Wundkraut). VICIU, GL. S. a. Unealta olarului, cu care cresteză oalele la usnă (= gură). Cf. H. XVII 98. *Frunză verde crestățel.* HODOȘ, P. P. 142/1. *Crestățel de lângă drum.* VICIU, GL.; — **crestățeá** s. f. (Bot.) Susaiu-pădureț. PANȚU, PL.; salata-iepurelui ib., cf. LB.; vătămătoare (germ. Wundkraut). VICIU, GL; — **crestățícă** s. f. (Bot.) O plantă (H. X 354), nedefinită mai de aproape.]

— În înțelesurile de subt **I**, e lat. **cristatus, -a, -um,** idem; în sensurile de subt II 1°, e participiul-adjectiv al verbului **cresta;** în sensul II 2°, e bulgărescul **krăstat** „în formă de cruce" (apropiat, prin etimologie populară, de verbul *cresta).*

CRESTĂȚEÁ s. f. (Bot.)
CRESTĂȚÉL s. a.
CRESTĂȚÍCĂ s. f. (Bot.)
} v. **crestat.**

CRESTĂTÚRĂ s. f. v. **cresta.**

CRESTĂVÉTE s. m. (Bot.) = **castravete.** *Krestĕveti* = cucumer. ANON. CAR.

CRÉȘTE vb. III. I. 1°. *Pousser, grandir, croître.* 2°. *Repousser.* 3°. *Grandir, s'allonger, grossir, augmenter.* 4°. *Croître, s'accroître, augmenter, gonfler, élever.* 5°. *Lever, gonfler.* 6°. *Grossir* (en parlant d'un cours d'eau). II. 1°. *Élever* (des enfants, des animaux), *faire venir* (des plantes, des légumes). 2°. *Éduquer, instruire.*

I. Intrans. 1°. (Despre animale și plante) A se naște (a lua ființă, a se ivi, a răsări, a da, a încolți) și a se mări treptat, pe nesimțite (până la maturitate), a se desvolta făcându-se tot mai mare (înalt, gros, etc.); p. ext. a-și duce viața, a trăi (cf. LB., LM.) *Kresk* = cresco. ANON. CAR. LEX. MARS. 197, MARDARIE, L. 3496. *Creșteți întru spășenie.* COD. VOR. 146/3. *Den Iudei și den ruda lor cu trup crescu.* CORESI, EV. 161/1. *Deaca crescură, lor le era viața cu porcarii.* MOXA, ap. GCR. I 59/18. *Poama lega, creștea, se cocea și se trecea totdeodată.* CANTEMIR, IST. 126. *Și scaiul și trandafirul răsar și cresc tot odată.* KONAKI, P. 258. *Printre garoafele albe, de multe ori crește câte una de alt color.* C. NEGRUZZI, I 45. *Semănau ghindă, de creșteau dumbrăvi.* id. I 246. *Eu am crescut pe câmpul Bărăganului.* ODOBESCU, III 14/1. *Și crescu* [*Făt-frumos*] *și se făcu mare ca brazii codrilor.* EMINESCU, N. 4. *Văd iarba cum crește din pământ.* CREANGĂ, P. 243. *Băiatul, de cc creștea, d'aiu se făcea mai isteț.* ISPIRESCU, L. 41. *Am lăsat-o să mai crească, Minte'n cap să dobândească.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 99. *Fă-mă trestie pe baltă, Să cresc subțirea și'naltă!* HODOȘ, P. P. 57. | (Despre vegetale) A se face, a se desvolta în mod natural în anumite regiuni. *În unele județe ale țării noastre poate crește și bumbacul.* | (Din contaminarea sinonimelor *a crește* și *a se face mare* s'au născut construcțiile:) *A se crește* † *și a crește mare. Și după ce s'au crescut, tot au fost aceștia în prici.* HERODOT, 329. *N'au*

ei vină, ci năravurile lor în care s'au crescut. DRĂGHICI, R. 158. *Domnul Iisus Hristos Din fecioară s'a născut Și cu lapte s'a crescut.* TEODORESCU, P. P. 110b. *De mitiutel arătă cum va hi și deaca va crește mare.* VARLAAM, C. pr. 28b. *Buruienele crescuse mari în tufe negre-verzi.* EMINESCU, N. 37. *Băietul a crescut mare, de era acum cogemite om.* ȘEZ. I 97/12, cf. TEODORESCU, P. P. 19b, DOINE, 52/4. | (Formulă cu care se răspunde la salutul copiilor) **(Să) crești** (s. **creștere-ai) mare!** *Bună seara să dea Dumnezeu! ziseră copiii. — Să creșteți mari! zise o babă.* RETEGANUL, P. II 34/15. *Când intră [colindătorii] în casă, zic: „Bună dimineața lu' Moș-Ajun"; li se răspunde: „Creștere-ați mari, băieți!"* H. IV 47. | (La Brașov) *Crește,* se zice, în ironie, unuia care a spus s. a făcut o prostie, înțelegându-se că „nu-i încă copt la minte s. e încă în mintea copiilor". | (Despre plante) **A crește împrejur** = a se întinde. *Fasolea 'ntr'un picior se seamănă printre popușoaie, cu firul foarte păstăioasă și crește împrejur.* AGRICULTURA, 185. | **A crește văzând cu ochii** s. **ca din apă** = foarte repede. Cf. ZANNE, P. I 111. *Purcelul începe a se înfiripa și a crește văzând cu ochii.* CREANGĂ, P. 76. *Cățelul și pisicul creșteau ca din apă.* RETEGANUL, P. V 4/30. || († și în poezia pop.) Trans. (= factitiv) A face să se desvolte. *Nu mâncarea multă crește trupul.* CORESI, EV. 220/37. [Hristos] *din nemică face și răsădește și crește.* VARLAAM, C. 282, cf. 157, 253b. *Ca o viță ai crescutŭ struguri.* MINEIUL (1776), 178c/2. *Blagoslovenia lui Dumnezeu va crește și va înmulți această sămânță.* MARCOVICI, D. 12/17. *O, maica noastră, pământule! cât crești oamenii de frumoși în lume!* ALEXANDRIA, 166/3. *Liuliu, liuliu, cu tata, Că tata te-a legăna Și te-a crește măricel. Și te-a face frumușel!* SEVASTOS, C. 312/15. *Sân-Toadere, Crești cosița fetelor.* MARIAN, SE. II 66. || P. restr. (Despre o parte a corpului) A da, a ieși (la iveală). *Grijește-ne o lună, două, Să ne crească pene nouă, Să putem și noi sbura.* JARNÍK-BÂRSEANU, 205. *Crește barba fără veste* ib. 367. *Pentru tăiatu' părului, ca să crcască, iaste bine să se taie la lună nouă.* CALENDARIU (1733), ap. GCR. II 27/12. **A crește în burtă** = a nu se îngriji decât de mâncare și a se îngrășa. Cf. ZANNE, P. II 24. **Crește carnea pe el** = îi merge bine, se îngrașă, e mulțumit. *Făt-frumos privea și creștea carnea pe el de mulțumire.* ISPIRESCU, L. 108. *Nu mai crește carne pe el,* de rău ce e s. de inimos ce e. LM. | Fig. (despre cineva care are sentimentul unei mari bucurii) **A crește inima din** (s. **în) cineva** s. **a-i crește cuiva sufletul, pieptul** = a simți o mare bucurie, o deosebită mulțumire. Cf. inimă. (II 2°). *Foarte i-au crescut inima.* LET. III 257/11. *Când te văd zâmbind..., sufletul îmi crește.* EMINESCU, P. 50. *Când la joc se'mpodobește, Inima din tine crește.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 31, cf. DOINE, 211/6. *Craiul leșesc creștea de bucurie că dușmanul său Matias fusese bătut.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

2°. (Despre o parte a corpului tăiată, roasă, uzată) A ajunge în starea originală, a se face la loc. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 246. (Complinit adesea prin: *la loc*). *I-au crescut nasul la loc.* LET. II 210/9. *Făcu așa, cum noaptea să crească la loc, atât cât roade vulturul ziua.* ISPIRESCU, U. 88/17. | Refl. † *Tăindu-i țițele, carile iarăși să crescură la loc.* DOSOFTEIU, V. S. 220b. | Trans. (= factitiv) † *Îi crescu Dumnezău limba.* id. ib. 92b.

3°. P. anal. (Adesea în opoziție cu *a se micșora, a scădea, a descrește*) A se ivi (în depărtare) și a se mări, a-și mări volumul, a lua dimensiuni, a se ridica, a deveni mai mare, mai lung s. mai puternic (despre un sunet, zile, etc.), a se adaoge (5°), a spori, a se întinde, a se lungi. *[Glasul] adaosu-s'au, crescut-au și s'au lățit.* PRAVILA DE TÂRGOVIȘTE (1652), ap. GCR. I 158/9. *Ai tocmit și luna să crească.* DOSOFTEIU, PS. 27. *Se ivește-un negru nor, Plin de sgomot sunător, Ce tot vine, Ce tot crește, Și pe câmpuri se lățește.* ALECSANDRI, P. II 14. *Timpul crește'n urma mea..., mă'ntunec.* EMINESCU, P. 54. *Din ce în ce cântarea... crește.* id. ib. 206. *Văzutu-s'a crescând în zări Rădvan cu mire, cu nănași.* COȘBUC, B. 19. *O stea strălucitoare, care de crescut tot crește.* TEODORESCU, P. P. 170b. *După solstițiul de iarnă, zilele încep să crească și nopțile să scadă.*

4°. (Despre omenire, avere, durere, etc.) A lua proporții, a se înmulți, a spori, a se umplea, a se propaga, a se răspândi, a prinde putere, a propăși, a progresa; a se umfla. *T'are cuvântul Domnului creștea și se întărea.* COD. VOR. 8/2. *Creașteți și vă înmulțiți!* PALIA DE ORĂȘTIE (1582), ap. GCR. I 34/26, cf. II 94/16. *Averea... -i crește.* M. COSTIN, ap. GCR. I 206/7. [Neamul acesta] *mulți veaci tot înainte au păsit și au crescut.* CANTEMIR. HR. 104/28. *Cumplita mea durere... tot crește.* ALECSANDRI, P. II 101. *Farmecul tainic al singurătății crește...* ODOBESCU, III 17/23. *Doru-i plângător mereu creștea, de presimțiri hrănit.* COȘBUC, F. 58. *Apa din cofiță a mai crescut ceva* = s'a înmulțit. GOROVEI, CR. *Dacă se ține un mort mai multe zile și trupul lui începe a crește* = se umflă. id. ib. *Unde-s mulți, puterea crește.* ALECSANDRI, P. II 136. | Refl. † *Creașteți-vă și mulțiți-vă.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 266/30, BIBLIA (1688), 6. | † (azi rar) Trans. (= factitiv) *Și crescu oamerii săi foarte, și învârtoșe ei.* PSALT. 220/6. *Voiu creaște pre voi și vă voiu înmulți.* CORESI, EV. 459/31. *Doară* [banul] *nu l-are mai împuține, ce l-are mai adaoge și l-are mai creaște.* PRAVILA ALEASĂ (1632), ib. I 79/17. *Dumnedzău ...pre alții îi rădică și-i creaște.* DOSOFTEIU, PS. 249. *Pre orice meșteșug și pre orice știință vreamea le creaște și le mărește, când necurmat să pun în lucrare.* LOGHICA (1826), ap. GCR. II 253/5. *Să strădueșe a crește starea sa.* MARCOVICI, D. 136. *Au căutat... să li crească alți adversari.* SBIERA, F. 162. *Visul... fusese... de a da... un letopiseț... așa de mare, încât să nu-l mai poată crește nici urmașii.* IORGA, L. I 89.

5°. Spec. (Despre un aluat) A-și mări volumul prin dospire, a se ridica dospind. *În Vinerea Mare... cresc cozonacii.* I. TEODOREANU, M. II 53. [Cozonacul] *se lasă ca să răsară, adică să înceapă a crește.* PAMFILE, CR. 5. | P. anal. *Grâul crește în apă.*

6°. (Despre ape) A-și mări volumul, a se umfla. *A crescut Murășu' mare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 129. Cf. RETEGANUL, TR. 85/9. *Dare-ar Dumnezeu o ploaie, Să se facă tot șiroaie, Să crească văcelele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 222. *Fântâna crește, crește.* ib. 119. | P. anal. *Tina aceea într'atâta înălțime crește, cât cu vârful munților se potrivește.* CANTEMIR, IST. 138.

II. Trans. 1°. A îngriji (de copii s. de plante, de când se nasc s. răsar, până se fac mari) să crească (I 1°), să se desvolte bine; a cultiva. *De va socoti un om un pom și-l va crește, de-l va face mare de roadă...; să-l ție tot cela ce l-au crescut.* PRAV. 69. *Deaca o crescură, ea părăsi lumea.* DOSOFTEIU, V. S. 27. *Florile se cresc cu trudă.* BARAC, T. 3, I. IONESCU, C. 102. *M'ai crescut... și mi-ai purtat de grijă ca un frate.* ALECSANDRI, T. 260. *Vom crește-o și noi, cum vom*

putea. CREANGĂ, P. 74. *Ea creștea legumi și gobăi, le ducea la târg de vândut*. SBIERA, P. 249/21. *El... a crescut șase prunci*. RETEGANUL, P. I. 60/8. [Maica] *mă făcu și mă crescu*. HODOȘ, P. P. 202. *Își crește copilul cu biberonul*. TDRG. # *Nu te mai crește striinul și muma vitregă:* nu ai crezământ și dragoste dela ei. CIAUȘANU, GL. | P. a n a l. *Nazaretul crescù-l pre el*. CORESI, EV. 58/6. *Pământul te naște, pământul te crește, pământul te mistuește*. ZANNE, P. I 241. | P. e x t. (Despre animale) A prăsi, a ținea, (s p e c. despre cai) a înmulți, a scula. Cf. DR. V 64. *Iarmeric Mazovitul... crește cai sălbatici și-i prinde cu arcanul*. ALECSANDRI, P. III 200. *Să crească păsări, să îmbăieze copii*. C. PETRESCU, C. V. 210. *Strașnic îi place să „crească“... mâți, câni, iepuri*. I. TEODOREANU, M. II 240. *Economii din Brașov... prăsesc mânzi..., pe care îi cresc cu multă îngrijire*. Com. S. POP. *Credeți-mă, puișori, Că v'am crescut mărișori*. MÂNDRESCU, P. L. P. 155/4. *Ba eu, cuce, n'oiu muri, Până t'oiu crește puii*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 10. # *Cine crește șarpe, întâiu pe el îl mușcă*. BARONZI, L. 49/4. *A crește pui de năpârcă*. ZANNE, P. I 566.

2°. A îngriji de desvoltarea intelectuală s. morală a unui copil, a educa, a da educație, a instrui; s p e c. *a crește pe cineva în frica lui Dumnezeu* = a face din el un bine-credincios. *Ca înșiși pre feciorii lor, așa să să nevoiască... a creaște pre feciorii fiiastri, și să-i crească în leagea dreaptă și în frica dumnezăiască*. SICRIUL DE AUR (1685), ap. GCR. I. 278/10.

[Imper. *crește* s. *creștí!*, aor. *crescui*, gerundiu *crescând*. | A d j e c t i v e: (literar) **crescând, -ă** = care crește (I 4°) din ce în ce, se face tot mai mare, sporește. *Pierderea crescândă a elementului material în gândirea cuvintelor unei limbi*. MAIORESCU, C. I 12. *Larma crescândă a Bucureștiului*. I. TEODOREANU, M. II 129; — **crescút** (rar: **încrescút**), **-ă** (ad I 1°) *Copilă crescută*. BIBLIA (1688), 356b. *Groapă naturală încrescută cu* [= pe care au crescut] *plante*. VICIU, GL., subt h o t r o a p ă. *Două flori... într'o tulpină, Crescute din rădăcină*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 73. *Trandafir crescut în fân*. ib. 459. (Despre cereale, legume) (Răs)copt. *Încă pâinile nu-s crescute și vreamea smochinelor n'au sosit*. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 256/22. *Ridiche crescută* = cucutoasă. *Ceapă crescută*, care a dat, a încolțit dintr'una veche; (ad I 4°). *Activitate..., crescută și transmisă astfel posterității*. IORGA, L. XVIII; (ad I 5°) *Plăcinte crescute și rumenite*. CREANGĂ, P. 290; (ad II 1°). *Constantin, născut și crescutŭ den părinți blagocestivi*. MINEIUL (1698), ap. GCR. I 320/5. *Caii era... crescuți în câmpii cei veselitori a Octaliei*. ILIODOR (1773), ib. II 90/8. *O fată orfană crescută de o bunică a ei*. C. NEGRUZZI, I 109. *Fata crescută'n mătasă N'ai la ce-o aduce'n casă*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 436. *Crescut de suflet* = l u a t de suflet, înfiat, adoptat. *Copii... crescuți de suflet*. GORJAN, H. IV 2; (ad II 2°) (mai ales complinit prin *bine* s. *rău*, după fr. *bien, mal élevé*) *Ca un om bine crescut, vizita pe administrații săi*. C. NEGRUZZI, I 111. *Era... prevăzător... bine crescut și... rezervat*. IORGA, L. I 70. *Sântem rău crescuți*. I. TEODOREANU, M. II 159. N e g a t i v u l: **necrescut, -ă** (ad I 1°) = care n'a crescut (încă); fără educație, rău crescut (LB.); tânăr. *Necrescuți se chiamă până în 14 ani partea bărbătească, iar muierească până în 12 ani*. PRAVILA LUI MATEIU BASARAB, ap. DDRF. *Doi ani încă nu împliniși, Necrescută, nedesmierdată, Îți lăsași zestrea nepurtată*. MARIAN, I 126: — **crescătór, -oáre** (ad I 4°) (Aritm.) *Potențe crescătoare*. CULIANU, A. 25; (ad II 1°; substantivat) *Crescători de cai renumiți*. BOGDAN, C. M. 3; (ad II 2°; substantivat) Educator. *Muierile, maicile, născătoarele și crescătoarele neamului omenesc*. ȚICHINDEAL, F. 19. *Luca Arbure, crescătorul și tutorul lui Ștefăniță*. SBIERA. F. 54, cf. CREANGĂ, P. 101. | A b s t r a c t e: **creștere** (cu negativul — rar — **necreștere**) s. f. (ad I 1°) *Această minunată și dumnezeească floare foarte are creașterea ei cu înălțime*. CAZANII (1742), ap. GCR. II 30/17. *Creștirea copăceilor*. DRĂGHICI, R. 53. *Pentru creșterea părului, se întrebuințează fel de fel de buruieni*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 40. *Creșterea împreună, dragoste ne aduce*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 282; (Concretizat) † Ceea ce a produs (pământul), produse, roade. *Va da pământul creașterile lui și veți mânca de sațiu*. BIBLIA (1688), 89b. *Mai ales atuncea când pământul creașterea cea dintâiu o dă afară*. CALENDARIU (1814), 89/20; (ad I 3°) Înmulțire (MARDARIE, L. 3048), sporire (LB.), mărire a volumului. *Creașterea lunei*. CALENDARIU (1773), ap. GCR. II 26/30; (ad I 6°) *Creșterea apelor*. PONTBRIANT; (ad II 1°) Prăsire. *Creșterea și îngrășarea acestui soiu de păsări*. ODOBESCU, III 26/2. *Creșterea vitelor*. POPOVICI-KIRILEANU, B. 134; (ad II 2°) Înlocuit astăzi din ce în ce mai mult prin: Educație. *Cineva d ă, p r i m e ș t e, își f a c e, a r e o creștere* (b u n ă s. r e a). *Creașterea pruncimei*. OMILIE (1775), ap. GCR. II 108/34. *Se vinuesc părinții pentru nepurtarea de grijă a fiilor lor sau și pentru rea creștere și nepovățuire*. PRAVILA LUI IPSILANTI (1780), ib. II 125/37. *Unchiu-său... a avut grija creșterii sale*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/9. *Creșterea sa a fost foarte bună*. MARCOVICI, C. 4/4. *Cuviincioasă creștere*. CODICĂ ȚIV. 41/12. *A'ngrijit... creștere bună să-i dea*. PANN, E. II 39. *Lcnța ...au primit o creștere care-o va opri totdeauna de a se abate din calea bunei cuviinți*. ALECSANDRI, T. 1432. *Creșterea și-o face un om singur...* C. PETRESCU, C. V. 99. *Unia,... numeau pe cei bătrâni: „rugini, ișlicari, strigoi“ și câte li mai venea în minte, după cum li era și creșterea*. CREANGĂ, A. 153. *Om fără creștere* = fără educație, necrescut, rău crescut, grosolan, mitocan, mojic; — **crescút** s. a. (ad I 1°) *Kréskutul* = incrementum. ANON. CAR. *Vârsta calului se cunoaște ...după crescutul, rozătura sau căderea dinților*. DAMÉ, T. 47. *Nu e bine de a se pune un copil în leagănul altuia, căci ia crescutul acelui copil*. MARIAN, NA. 312. *Tânăr cu crescutul* s. (la CORESI) *fără crescut* = nevârstnic. *...Am zisŭ de tineri, că-sŭ fără crescutŭ...* CORESI, EV. 243/27. *Când eram eu încă tânăr cu crescutu', auziiu un cuvânt bun și de spășenie*. VARLAAM ȘI IOASAF (1648), ap. GCR. I 131/21. | (Numai la CORESI) † Stat, statură. *Crescutulŭ trupului*. EV. 220/33. *Cine... poate-și adauge crescutulŭ lui un cot?* ib. 215/10. *De crescutŭ, era mic*. ib. 446/12, cf. 499/13. | † Vârstă. Cf. HEM. 1125/26. *Întâiulŭ... crescutŭ*. CORESI, EV. 509/35. *Crescutulŭ de bărbatŭ* id. ib. 510/2, cf. 510/3. *Fiește păcat... câți-l vor face mai nainte de 30 de ani de crescutul lui...* PRAVILA DELA GOVORA, ap. TDRG. | (Concretizat) † Mlădiță, ramură, odraslă. *Tinseși vițele lui până la mare și până la râure crescutele* (s t a l p ă r i l e lor COR., o d r a s l e l e ei HUR. DOS.) *lui*. PSALT. 166/12; (ad I 4°) *Începură a spori țarinile cu crescutulŭ bunătăților*. DOSOFTEIU, V. S. 208. S p e c. Adaosul care se pune la lem-

nele așezate în steri mai mult decât e măsura. Com. ITTU; (ad II 2°) *Crescut, obiceaiu.* MARDARIE, L. 152; — **crescătură** s. f. (ad I 1°) Creștere; (concretizat) umflătură, tumoare; ramură crescută din nou. *Grijirea locului de tăietură, spre crescături nouă.* COD. SILV. 14; (ad II 2°, numai la DOSOFTEIU) † Educație. *Nemerit în bună crescătură.* V. S. 100ᵇ; — **crescătorie** s. f. = loc, stabiliment unde se cresc (II 1°) animale. *N'avem în țară destule crescătorii de pasări.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.]

— Din lat. **cresco, -ere,** idem. Cf. creștet, descrește.

CREȘTEÁLNIȚĂ † s. f. v. **cristelniță.**

CRESTEÁZĂ s. f. v. **cresta.**

CRESTENEÁSĂ s. f. (Bot.) v. **avrămeasă** (1°) și **cârstăneasă.**

CRÉȘTET s. a. I. 1°. *Haut de la tête.* 2°. *Cheveux.* 3°. *Chevet.* 4°. *Sommet, cime, crête.* 5°. *Partie du moulin.* II. *Sommet, comble, faîte* (fig.).

I. Propriu. 1°. Vârful capului, punctul cel mai înalt al capului; cf. moalele capului. *Krĕshtet* = vertex. ANON. CAR. *Pre capul lu Iosif și pre creaștetul lu Nazarei.* PALIA (1582) ap. GCR. I 36/₃₄. *Intoarse-se durearea lui spre capul lui și spre creaștetul lui nedereptatea lui deștinge.* PSALT. 10/₁₀₋₁₁, cf. DOSOFTEIU, PS. 26. *Mitropolitul puind omoforul asupra creștetului Domnului...* LET. III 290/₃₅. *Ceale din creaștet și din fruntea le încununa tinere stălpări de dafini.* ILIODOR (1773), ap. GCR. II 91/₃₆. *Soarele bate drept în creștet.* DRĂGHICI, R. 49/₁₈. *Sabia... îi rase părul, ca cu briciul, de pe creștet.* ALEXANDRIA, 67. *El ținea un paloș, cu care lovea creștetul acelei nenorocite ființi.* C. NEGRUZZI, I 295. *Zărea creștetul delicat al dropiei mișcând printre fulgii coliliei.* ODOBESCU, III 14/₂₆. *Să-ți desprind din creștet vălul.* EMINESCU, P. 57. *Se pune cu creștetul pe pat și cu talpele în grindă.* CREANGĂ, A. 99. *Murgul să se poticnească, În creștet să te trântească.* ALECSANDRI, P. P. 17ᵇ/₁₅. *Și'n creștet să te trăsnească.* DOINE, 303/₂. # *Lindina, când se satură, iese în față, să vază toată lumea că a ros creștetul voinicului.* ZANNE, P. I 508. | (Adesea întregit prin atributul *capului. Săgețile ...le căzură drept în creștetul capului.* ISPIRESCU, L. 93. *Din creștetu' capului.* MARIAN, D. 21. Cf. CARDAȘ, C. P. 110. | **Din** s. **dela creștet până'n tălpi** (s. **în talpă** s. **la picioare,** etc.) = peste tot trupul, de sus până jos. Cf. ZANNE, P. II 93. *Să te bată Domnul cu rană rea, den urma picioarelor tale până la creaștetulŭ tău.* BIBLIA (1688), 146ᵇ. *Quintesență de mizerii dela creștet până'n talpă.* EMINESCU, P. 246. *Dela creștet la picioare s'o admiri.* id. ib. 257. *Ne-a uns peste tot trupul, din creștet până în tălpi.* CREANGĂ, A. 32. *Din creștet până'n degețele.* MARIAN, NA. 40. *Ce te porți așa gătit Din creștet până'n pământ?* POP, ap. DDRF. **Nu-i trece (vine) nici prin creștetul (capului)** = nu-și poate închipui, nu-i trece prin minte, nu se poate gândi, nici prin cap nu-i trece. *Și s'a dus și-a văzut ce nici prin creștetul capului nu-i trecea să vadă.* ION CR. I 6. *Nici prin creștet nu-ți vine să le crezi!* PAMFILE, S. T. 189. **A-i scoate (cuiva ceva) prin creștet** = a-l tot cicăli, a-l dojeni, a-i tot aminti de-o binefacere pe care i-ai făcut-o. CIAUȘIANU, V. cf. a-i scoate (cuiva ceva) pe nas. *Mi-a dat niște bani, dar mi i-a scos prin creștet,* mi-a scos ochii mereu pentru niște bani. id. GL.

2°. P. ext. Părul capului. Cf. cap (I 3°). *Cu creștetele albe, preoți cu pleata rară.* EMINESCU, P. 201.

3°. P. ext. Căpătâiu. Cf. cap (I 6°). *Când voiu muri, iubito, la creștet să nu-mi plângi.* EMINESCU, P. 99.

4°. P. anal. Vârf ascuțit (de munte, de stâncă, de copac, etc.), culme, pisc, cf. creastă (II 5°, 9°), coamă, muche, cap (VI 1°). *Tâmplându-mi-se peste creșteturile munților a sbura.* CANTEMIR, IST. 191. *Întregul creștet al Carpaților.* HASDEU, I. C. 55. *Domnește Pionul spărgând norii cu pleșuvul său creștet.* C. NEGRUZZI, I 195. *Un plop străbun își înălțase spre nori creștetul semeț.* ODOBESCU, ap. CADE. *Creștetele seci și sure ale stâncelor nalte.* EMINESCU, N. 5. *Luna... pare că încremenește... în creștetul bolții ciuruite de stele.* VLAHUȚĂ, N. 206, cf. SADOVEANU, M. 108. *Din creștetul cerului se sparse un trăsnet teribil.* DELAVRANCEA, ap. CADE. *Joe... din creștetul zărei stete pe loc și și-a întors spre Lybia ochii.* COȘBUC, Æ. 16/₂₆. *Sus, în vârful munților, Pe creștetul pietrelor.* TEODORESCU, P. P. 89. *La mijloc de corturèle..., Este-un cort mare rotat, Cu creștetul naramzat.* POP, ap. GCR. II 300/₂₈. || Spec. (Geom.) Punctul de întâlnire al laturilor, vârf. MELIK, G. 4. *Creștetul piramizii.* id. ib. 201. | Partea cea mai de sus și ascuțită a unei clăi, vârf. PAMFILE, A. 162.

5°. Parte a morii (nedefinită). H. III 246.

II. Fig. (Despre o personalitate distinsă a unei societăți) (Omul) cel mai de seamă, frunte (III), floare (III 3°); (despre o situație socială) culme, punct culminant, capăt (1°). *Era, pe aceste vremi, vârf și creștet a toată boierimea.* ZILOT, CRON. 65. *Ajunse la creștetul măririi.* ȘĂINEANU, D. U.

[Plur. *creștete,* (la CANTEMIR) *creșteturi.* | Și: (dial.) **créștit** s. a.]

— Derivat din **crește** cu suf. **-et** (ca *gemet* dela *geme)* și având la origine sensul abstract de „creștere", apoi „punctul până la care a crescut cineva", și în sfârșit, „cel mai înalt punct".

CRESTÉȚ s. m. (Ornit.) v. **cârsteiu.**

CRESTEȚÉL s. a. (Bot.) v. **crestat.**

CRESTÉZ s. a. (Păst.) v. **creastă.**

CREȘTÍN, -Ă subst., adj. 1°. *Chrétien.* 2°. *Homme* ou *femme honnête, pauvre, bonhomme; homme.*

1°. (În opoziție cu *păgân* și *evreu;* în limba veche, și modern și literar, întrebuințat și în funcțiune adjectivală) (Cel s. cea) care e botezat(ă) în religia lui Hristos și se ține de ea. (Întărit adesea prin atributul bun) *Christin* = christianus. ANON. CAR. *Pătru amu întru Iudeii ceia răsiniții ce au fost creștir[i] scrie tresură* (= scrisoare) *învățătoare.* COD. VOR. 136/₈. *Bur creștirŭ de Domnezeu iubitŭ.* CUV. D. BĂTR. II 82. *Spre învățătură creștinilorŭ oameni.* CORESI, EV. 1/₇. *Bunul creștinŭ și dulce Mihnea-vodă.* id. ib. 1/₁₃. *Voi, iubiților creștinii lu Dumnezeu.* id. ib. 6/₂₅. *Dereapta credință creștirilor.* PSALT. 337/₂₀. *Omul creștin iaste acela om cine* [= care] *în H[risto]s creade.* CATECHISMUL (1608), ap. GCR. I 39/₁₉. *Când va avea pâră creștinul cu un jidov, nu să va da jurământ jidovului.* PRAV. 226. *Obrazul* [= persoana] *cel creștin poate să se împreune cu alt obraz creștin.* ib. 574. *Păgânii... să nu mai*

rădice pre creştini ocară. DOSOFTEIU, PS. 34. *Prea creştinulŭ Domn.* BIBLIA (1688), pr. 6/1. *Antonie-vodă Ruset... era om drept, bun creştin şi milostiv.* LET. III 91/4. *Judecă Măria-ta ca un Domn creştin.* ANTIM, P. XXVII/25. *Poate afla omul aicea..., ca un creştin bun, nişte învăţături vreadnice de a le ţinea.* BARAC, ap. GCR. II 236/1. *Creştinul cel adevărat sufere cu deopotrivă mulţumire fericirea şi nenorocirea.* MARCOVICI, D. 9/2. *Fieştecare creştin cu frica lui Dumnezeu se cuvine a se pocăi.* DRĂGHICI, R. 94. *Biserica creştină.* EMINESCU, P. 208. *...Să-mi fac cruce, să mă'nchin, Ca să mor ca un creştin.* POP, ap. TDRG. *Fată de creştin bogat.* MAT. FOLC. 114/70. *Cum, creştinii ai urît Şi păgân ai îndrăgit?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 488. **Suflet de creştin** = creştin. RĂDULESCU-CODIN, Î. *De ce n'aş face şi eu un bine, să scap dela moarte suflet de creştin?* id. ib. 92. # *Era creştină*, în care anii se calculează dela naşterea lui Cristos.

2°. Subst. P. ext. Om s. femeie (de treabă, cum se cade, de care ţi-e milă, naiv, de rând, individ, (la fem.) nevastă. Cf. rumân (II 2°), căciulă (I 2°), suflet. *Creştin bun* = om bun, milostiv, îndurat, de omenie. Com. MARIAN, cf. POLIZU. *Bărbaţii şi creştinele.* CUV. D. BĂTRÂNI 467. *Şi aseamene cu îngerii, o fericaţi de soţii bărbaţi şi creştinile.* COD. TOD. 93 r/15. *De ce mi-ai răpit femeia şi copilul, de ce m'ai făcut neom, din creştin ce eram?* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Numai umbra spinului, La uşa creştinului.* EMINESCU, P. 161. *Uite-i, fără pic de vin, S'au jurat să'mbete'n cale Pe creştin.* COŞBUC, F. 65. *Se tot uitau la ea creştinii de pe drum.* id. ib. 109. *Pe ici, pe colo, vei vedea strecurându-se câte un creştin sau creştină.* IORGA, B. 15. *Învăţătura, puţină şi neisprăvită..., dar mai presus de a celorlalţi creştini din sat, îi luminase astfel mintea.* C. PETRESCU, R. DR. 23. *Mama, creştină bună, crezându-le toate,... m'a lăudat.* CREANGĂ, A. 61. *Umblă ca nişte turbaţi, Seacă creştini la ficaţi.* MAT. FOLC. 197. (Familiar) *De unde eşti, creştine? — De unde mi-e nevasta.* ZANNE, P. IV 507.

[Contrariul: **necreştin, -ă** adj. = păgân. Cf. LB. *Popoarele necreştine.* | Diminutiv: **creştinăş** s. m. (ad 2°). GRAIUL, I 130. | Adjectiv: **creştinésc, -eáscă.** (ad 1°) De creştin, a(l) creştinilor, relativ la creştinism. *Legea creştinească.* HERZ.-GHER., M. IV 245. *Credinţa creştinească.* PALIA DELA ORĂŞTIE (1581), ap. GCR. I 32/14. *Cârmuitoriu legiei creştinească.* CORESI, EV. 1/12. *Mulţi oameni creştineşti.* id. ib. 3/6. *Unde era jărtvele drăceşti, acolo fură bisearicile creştineşti.* MOLITVELNIC (ante 1633), ap. GCR. I 84/16. *Credinţa creştinească.* PRAV. 574. *Obiceaiele creştineşti.* ib. 990. *Păstoriu creştinescului norod.* BIBLIA (1688) 4/53. *Legea creştinească.* LET. I 80/3. *Ţară creştinească.* NECULCE, ap. GCR. II 35/15. *Mărinimie cu adevărat creştinească.* MARCOVICI, D. 16/5. 2°. Omenesc, cum se cade. *Cântă-mi un cântec creştinesc, că doar s'o desgheţa boierii!* GANE, ap. CADE. *N'avem nici un cuvânt creştinesc.* ALEXANDRESCU, M. 240. 3°. P. ext. Uman, drept. Cf. DICŢ. (Contrariul) **necreştinesc, -ească.** *Întru dogmă necreştinească.* TEOFILACT (1700-1725), ap. GCR. II 22/7. | Adverb: **creştinéşte.** 1°. Ca un creştin (1°). *Creştineşte, în cinste şi în ţara sa s'au săvârşit.* LET. I 172/29. *Aşa a trăit, a îmbătrânit şi s'a stins creştineşte Doxachi Hurmuzachi.* IORGA, B. 234; 2°. Pe înţelesul tuturor, limpede, popular, omeneşte. *Vorbeşte-mi creştineşte.* ALECSANDRI, ap. ŞĂINEANU, D. U. 3°. Uman. Cf. DICŢ. (Contrariul) **necreştineşte.** DICŢ. | Verb: **(în)creştinà** Ia, **creştinì** IVa. 1°. Trans. şi refl. A (se) face *creştin* (1°), a (se) boteza (I 1°-2°, II 1°) (GRAIUL, VÂRCOL), a (se) întoarce la creştinătate (cf. LB.), a (se) converti la creştinism. *Christinésku-mĕ* = christianus fio. ANON. CAR. *Creştinát-au sfântul Zlataust pre Rumâni.* BIBLIA (1688), pr. 8/15. *Iară carii a să crestina n'ar primi...* CANTEMIR, ap. GCR. I 362/26. *După ce nou născutul băiat s'a încreştinat...* MARIAN, T. 327. *La câteva zile-i şi creştinează.* ŞEZ. IX 77. *Pe copil îl botează, îl încreştinează, îl creşte, îl scaldă.* GRAIUL, I 490. *Mult bine'n lume face..., Creştinează şi botează.* ALECSANDRI, P. P. 81b/5. *Noi, când ne-am dat Şi ne-am creştinat, Tatăl ne fiinţa, Fiul ne credinţa.* ŞEZ. III 193b/3; 2°. A (se) boteza (I 3°, II 2°), a stropi (refl. a se lăsa stropit) cu aghiasmă (la Bobotează, la sfeştanie, etc.) *Sara... de Bobotează, Pe când se botează Şi se creştinează.* BIBICESCU, P. P. 246. *Miruesc oamenii Şi-mi creştinesc creştinii.* VICIU, COL. 98; 3°. A boteza (I 4°), a funcţiona ca naş s. naşă la botezul cuiva. *Nasul te-a creştinat.* SEVASTOS, N. 27/4-5. *De micşor m'ai botezat, De mare m'ai cununat, Trei copii mi-ai creştinat.* ŞEZ. VIII 170. | Adjectiv (participiul lui *(în)creştina*): **(în)creştinát, -ă** adj. (ad 1°) *Creştinat şi învăţat de dânsul, să boteză.* DOSOFTEIU, V. S. 85. *Vecînicul Mântuitor Durmea'ntr'o casă'ncreştinată.* COŞBUC, B. 30. *Copilul nebotezat... nu este creştinat.* MARIAN, NA. 87. *E botezat, Încreştinat.* TEODORESCU, P. P. 367. *Contrariul* **ne(în)creştinat, -ă.** (ad 1°) Nebotezat. *Ellin, adecă necreştinatŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 22b. *A născut o fată cam slăbuţă,... aşa că, de frică să nu moară necreştinată, au botezat-o pe la miezul-nopţii.* CONTEMPORANUL, II 391. *Să nu moară.. neîncreştinat.* SBIERA, P. 193/12. | Abstracte: (infinitiv substantivat) **(în)creştináre, creştinire** (DICŢ.), (numai la DOSOFTEIU) **creştinătúră** †, (la Moţi, poate pentru rimă) **creştiníe** s. f. (ad 1°) Fapta de a (se) boteza, de a (se) (în)creştina, botez (1°). *Într'acesta chip au fost creştinătura Ivirilor.* DOSOFTEIU, V. S. 90. *Fără de mine, Nu se poate face Nici o cununie, Nici o botezie, Nici o creştinie.* FRÂNCU-CANDREA, ap. TDRG.; — **creştinísm** s. m. sing. Religie creştină, creştinătate (1°). *Dacă creştinismul nu ar veni să-ţi împrăştie marasmul...* C. NEGRUZZI, I 243. *Legea lui Isus, creştinismul, care deschidea ochii muritorilor la lumina cerească, se lăţise repede.* ISPIRESCU, ap. CADE; — **creştinăţíe** † s. f. Credinţa în Cristos, creştinism. *Având ce-i da vina şi cu creştinăţiia.* DOSOFTEIU, V. S. 184. *Să strălucească râvna creştinăţiei voastre.* ANTIM, P. 185.]

— Din lat. **christianus, -a, -um,** idem, (înţelesul de „om" se găseşte şi la Retoromani, şi în dialecte italiene şi franceze, dar şi la Albanezi, Greci şi Bulgari).

CREŞTINÀ vb. Ia
CREŞTINĂŞ s. m. } v. **creştin.**

CREŞTINĂTÁTE s. f. sing. 1°. *Religion chrétienne, christianisme.* 2°. *Chrétienté.*

1°. (În limba veche şi în poezia populară) Religia creştină (1°), credinţa sau legea creştinească (LB.), creştinism, purtare creştinească. *Creştinătatea ceaia dereaptă.* CORESI, EV. 36/36-37. *Rădăcina creştinăţiei.* CUV. D. BĂTR. II 100. *Celor nedeprinşi cu tocmala creştinătăţii tuturor le arată în toate fealurile.* PRAVILĂ (1632), ap. GCR. I 76/16. *Păcătosul rămâne gol de creştinătate.* VAR-

LAAM, C. 14. *Când... se va întoarce și cela obraz al doile spre creștinătate...* PRAV. 575. *Înfrâmșățatului cu destoinicie și cu creștinătate, milostivului Gheorghe Racoți.* NOUL TESTAMENT (1648), ib. I 124/31. *Cuconul au adus pre tată-său la creștinătate.* DOSOFTEIU, V. S. 98. *Leșii au împiedecat acest lucru, spre scăderea creștinătății.* LET. I 218/30. *Cine își lasă creștinătatea sa, pentru deșărtăciunile lumii, nebuneaște să înșală.* ANTIM, ap. GCR. II 5/3. *Cu osârdie și cu bună creștinătate aceasta alcătuind.* MINEIUL (1776), 67b.

2°. Toți creștinii, toate țările s. toate popoarele creștine din lume, obștea creștinească (LB.) *Christinětatea* = Christianismus. ANON. CAR. *Cum au venit acele cărți dela creștinătate, au și stătut vezirul cu Leșii la pace.* LET. II 230/30. *Învățătură... pentru întreagă creștinătatea.* CATECHISMUL MIC (1774), ap. GCR. II 99/33. *Sobiețki, croul creștinătății.* C. NEGRUZZI, I 168. *Cucuzel, podoaba creștinătății.* CREANGĂ, A. 12.

[Întrebuințat, rar, la plur. (ad 1°) *Cetatea Irodului Nu s'a dat botezului, Nici creștinătăților.* TEODORESCU, P. P. 32b.]

— Din lat. **christianitas, -atem,** idem.

CREȘTINĂȚÍE s. f.
CREȘTINĂTÚRĂ s. f. } v. **creștin.**

CREȘTINEÁSĂ s. f. (Bot.) v. **avrămeasă** (1°) și **cârstăneasă.**

CREȘTINÉSC, -EÁSCĂ adj.
CREȘTINÉȘTE adv.
CREȘTINÍ vb. IVa
CREȘTINÍE s. f.
CREȘTINÍSM s. m. sing. } v. **creștin.**

CRÉȘTIT s. a. v. **creștet.**

CRESTOMATÍE s. f. *Chrestomathie.* — Colecție de bucăți alese din texte literare din diferiți scriitori (mai ales clasici). [Și: **crestomație** s. f., **cristomatie** † s. f. COSTINESCU].

— *N.* după franc. (grec. χρηστομάθεια, din χρηστός „util" și μαθεῖν „a învăța").

CRESTOMAȚÍE s. f. v. **crestomatie.**

CRESTÓS, -OÁSĂ adj. v. **creastă.**

CRESTÚȘ s. a. v. **cresta.**

CREȚ, CREĂȚĂ adj., s. a., m., f. I. 1°. *Frisé, bouclé, moutonné, crépu.* 2°. *Aux cheveux ou aux poils frisés.* 3°. *Crépu, plissé.* 4°. *Froncé, crispé.* II. 1°. *Cheveux frisés, bouclés.* 2°. *Fronce, pli, ride, onde.* 3°. Sorte de *fil de coton.* 4°. *Ride.* 5°. Nom de fleur. 6°. Variété de raisin. 7°. *Chapeau frisé* de certains champignons. 8°. *Dépression* (de terrain).

I. Adj. 1° (Despre păr, lână, etc., în opoziție cu neted și lins) Răsucit în inele, în spirală, cf. încârlionțat (COSTINESCU), buclat (DICȚ.) *Krěcz, kraczě* = crispus, crispa. ANON. CAR. *Ieși Zamfira... cu părul creț.* COȘBUC, B. 20. *Flăcău de munte, ...cu pletele crețe.* CREANGĂ, A. 85. *Oi cu lâna creață.* DIACONU, P. 116. *Covor cu perii creți.* ALECSANDRI, P. P. 77b/5. *Dragu mi-i... badiu cu chica creață.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 34. (Complinit prin: *la păr*) *Negri sânt și creți la păr.* HERODOT, 119. *Ca a mieu mândruț nu vedz(i): La ochi mieriu, la păr creț.* ARH. FOLK. I 168. **A face creț** = a încreți (2°). *Hai, murgule, murguleț, Nu-ți mai face părul creț.* ȘEZ. I 10b/20. | Fig. (Despre *apă*, în opoziție cu lină) Cu valuri, încrețit. *N'o picat în apă lină..., C'o picat în apă creață* (glosat prin „mestecată cu sânge")..., *Că nu-i apa ca p'aici, Că-i sânge de voinici.* PAPAHAGI, M. 35/35. Spec. (Comerț) **Bumbac creț** (cf. II 3°) *8 sculuri de bumbac creț* (1824). URICARIUL, XX 344/21.

2°. P. ext. (Despre ființe, despre blană s. veșminte făcute din blană) Cu părul creț (I 1°). *Coconi creți.* TEODORESCU, P. P. 16. *Căciuli crețe.* id. ib. 76. *Cușmă creață de miel.* ȘEZ. I 10/9. *Porc creț.* H. X 465, cf. H. II 117. (Substantivat) *Creață* (H. II 146, X 96, XVIII 141) = nume de oaie cu lâna creață.

3°. P. anal. Care prezintă ridicături și adânciturі s. cute, fie naturale (ca la piele, frunză, creasta pasărilor, etc.), fie făcute cu mâna s. cu mașina (ca la stofe, haine, etc.); îndoit în cute regulate, plisat, ondulat. *Gura creață.* ALECSANDRI, T. 189. *Munți... tufoși și creți ca freza unei marchize din veacul XIV.* C. NEGRUZZI, I 195. [Frunza] *e... creață.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 21. *Mândra cu iie creață.* id. ib. 34. *Rochie creață.* MÂNDRESCU, L. P. 77/19. *Cocoșel cu creastă creață.* RETEGANUL, TR. 146/15. *Nu-s bătrân de bătrânețe, Ci-s bătrân de fuste crețe,* se zice despre cei berbanți. ZANNE, P. III 154. *Creața huhurează, Peste deal nechează.* MARIAN, O. I 221. (Cu funcțiune adverbială) *În cămașă și cu iițărașii strânși creț pe pulpă.* C. PETRESCU, R. DR. 62. *Calcă creț* = calcă mândru. PĂCALĂ, M. R. 525. **Pânză creață** = pânză subțire, de bumbac, țesută mai rar și cu firele nebătute, care nu e netedă când o pipăi, ci creponată. **Cisme** s. **ciobote crețe** = cu pielea de subt tureci încrețită, cum le poartă Polonezii. HERZ.-GHER., M. IV 245. (Bot.) **Ismă** s. **mintă-creață** = plantă ierboasă *(Mentha crispa)* mirositoare, cu frunzele încrețite. *Unele babe dau bolnavului de coleți (ca) să bea ceaiu de mintă creață.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 43, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 324, ȘEZ. III 181/5. *Foaie verde ismă creață.* ib. I 174b/7. **Rujă-creață.** *Pentru tine, rujă creață, Nici n'am somn, Nici n'am viață.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 16. cf. 49. **Iarbă-creață** (v. c.) *Frunză verde, iarbă creață.* DOINE, 11/22. **Măr creț** = măr cretesc. *Foaie verde de măr creț.* ȘEZ. I 166/12. *Peană* (= floare) *de măr creț.* RETEGANUL, TR. 178/18. **Lemn creț:** cu fibrele dese și sucite, ondulate, întortochiate. Astfel de lemn dat la rândea, arată figuri diferite, numite ape. *Frasin creț,* care prezintă aceste figuri. Com. ITTU.

4°. (Impropriu) Sbârcit. LB.

II. Subst. 1°. S. a., m. și f. (Întrebuințat mai ales la plur.) Păr creț (I 1°) dela natură s. încrețit, zuluf, cârlionț, buclă. *Să nu faceți creț den chica capului vostru.* BIBLIA (1688), 85. *Părul său de aur în crețuri lungi se lasă.* ALECSANDRI, P. III 286. *Părul lins... îl poartă* [Sultănica] *'n tâmple...: obiceiu adus de pe obârșia Ialomiței, unde nu se știa de crețuri și colțișori.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *O căciuliță de miel cu creți mărunței.* SEVASTOS, N. 90/17. *Să culeagă flori de vară Din cununa babelor, Din crața tuns'a moșilor.* ARH. FOLK. I 179.

2°. S. a., m. și f. Încrețitură la haine s. la cisme (cf. HERZ.-GHER. M., IV 245), îndoitură, cută, fald, curmătură, undă. *Krěczury* = crispationes. ANON. CAR. *Creșurile dese ale tunicei ei spartane.* ODOBESCU, III 55/10. *Creții unei mantii de aur.* EMINESCU, N. 28. *Perdeaua se dete într'o parte și dintre creții ei apăru... capul unui înger.* id. ib. 63. *Vântul trezește* [în Mureș] *...creșuri multe și*

pripite, ce fug spre stânga. IORGA, N. R. A. I 252. *Fusta albă cu puchiței îi împrejură trupul în creți deși.* I. ADAM, N. *Rochia... este împodobită cu falduri, halbarale, volane, crețuri, găitane și horbote de târg.* PAMFILE, I. C. 361. *Botforii... aveau turetce tari, fiind legate cu creții, care aveau o grosime de 15-20 cm., fiind strânși, sau până la 50 cm., când se întindeau. Un creț avea 5 sau 6 curmături.* id. ib. 350. *Să ieși din capul ficaților, Din crețul mațelor.* ȘEZ. III 194b/16. | Spec. Cusătură încrețită la iie. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 245. Partea de dinainte a iiei, din grumaz până'n brâu, dimpreună cu chindisitura dela gât, cusută pe *creț*, se numește ciupag. Ciupagul se încheie cu spatele, care sus încă are *creț*, ca să se brodească de gât. BREBENEL, GR. P.

3°. S. a. (Comerț) Ață de bumbac, numită și crețișor s. extra-creț, cf. I, 1°. Cf. MON. OF. 1875, ap. TDRG.

4°. S. a., m. și f. Încrețitură a pielei, sbârcitură, cută. *Se uită... la creții pe care-i face uneori în frunte.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *O femeie slabă, cu fața până de crețuri, intră în casă.* SANDU-ALDEA, D. N. 227. *Se prefăcu într'un moșneag cu fruntea toată crețe.* MARIAN, ap. CADE.

5°. S. f. (Bot.) Nume de floare (nedefinită mai de aproape). Cf. H. XI 246.

6°. S. f. (Bot.) Varietate de struguri (albi H. XVIII 276, DAMÉ, T.). Cf. H. XII 105.

7°. S. f. (Bot.) Pălăria încrețită a unor bureți (cf. HERZ.-GHER., M. IV 245), (la plur.) încrețiturile de pe partea de dedesubt a pălăriei unor bureți (com. ITTU).

8°. P. anal. S. a. Depresiune de teren. *Și mi-a întâlnit, mări, în crețul crângurilor, vânători ce prind iepurile de coadă, în cremenul munților.* DELAVRANCEA, S. 97. *Mergem mai departe..., căutând într'un creț de dealuri satul Bozeșului.* IORGA, N. R. A. I 256.

[Regional și: **crăț, crâță** adj., subst. | Dela plur. *crețuri* a fost reconstruit și un singular **crețură** s. f. *De atunci se fac pe toată suta de ani câte o crețură pe fața mea.* SLAVICI, CONV. LIT. VI 102b. | Adjective: **crețésc** (în expresia) *Măr crețesc* v. măr (e vorba, probabil, de o specie de mere cultivate de unul cu numele *Crețu);*—(Numai în DICȚ.) **crețós, -oásă;** — **crețulíu, -íe** = cu părul creț. *Mitocani crețulii.* D. ZAMFIRESCU, R. 6; — **crețát, -ă** = plin de crețuri. *Gravurile revistelor cu pagini crețate.* C. PETRESCU, C. V. 169 | Compus: (Comerț) **extra-creț** s. a. = creț (II 3°) Cf. TDRG.]

— Etimologia necunoscută. (Ar putea fi ***crĭcius, -a,-um,** derivat lat. pop. din *crĭcus* = gr. κρίκος în loc de *cĭrcus* = gr. κίρκος „cerc", poate subt influența lui *crispus* „creț". DR. III 843-844. *O. Densusianu,* G. S. I 164 reconstruește dela *cirrus* „buclă de păr, cârlionț" un **c(i)rricius,-a,-um,* iar *G. Giuglea,* DR. II 395 crede că *creț* e un adjectiv postverbal din *(în)creți* pe care-l derivă din goticul **kraitjan.* Sârbescul *krecav* „creț" e împrumutat din românește, împreună cu alți termeni referitori la viața pastorală *(oaie, lână creață).* Un adjectiv *crățăros* există și la Aromâni. DR. II 393). Cf. crețișor, crețușcă, încreți, crăț.

CRÉTĂ s. f. *Craie.* — Carbonat de calciu alb și fărâmicios formând straturi geologice importante, mai ales de origine organică; bucată din această materie (amestecată uneori cu substanțe colorante) în formă de bețișor s. de creion, cu care se scrie s. se însemnează pe tablă (s. pe o placă, o stofă, etc. de coloare închisă), tibișir. *Spre tămăduirea acestei boale, întrebuințăm cretă albă bine pisată.* CALENDARIU (1814) 191/29. *Iată-mă... cu creionul de cretă în mână.* GHICA, S. 251. *Alb ca creta* : ca varul. *Plin de cretă.* LB. [Și: (ung. *kréta)* **créită** s. f. *Să faci o roată cu creită aubă* (= albă) *pă pământ.* ARH. FOLK. I 215; (Mold.) † **crítă** s. f. CADE.; — (Mold.-Bucov.) **crédă, crídă** s. f. (COSTINESCU, POLIZU, BOGDAN, C. M. 136, HERZ.-GHER. M. IV 245, etc.). *Chemând un băiet, îi dete condeiul dă credă.* C. NEGRUZZI, I 5. *Scria cu cridă pe postavul verde al biliardului.* EMINESCU, N. 37. *Ninsă de cridă albă era și cătina gardurilor.* C. PETRESCU, R. DR. 151. *Scapi* [de jăg] *dacă... bei în apă cridă pisată.* ȘEZ. III M. (ad 2°) *Răspunse unul dintre noi, cu crida la tabelă.* CREANGĂ, A. 77. | Adjectiv: **cretós, -oásă** = cu multă cretă; ca creta. *Frunzele lor lucii, ... în bătaia luminei cretoase, păreau tăiate... în zinc...* C. PETRESCU, Î. I 4, cf. C. V. 239.]

— *N.* din lat. **creta** (Formele moldovenești sânt împrumutate din pol. s. rut. *krejda, krijda).* Cf. creion.

CREȚÁR s. v. **creițar.**

CREȚÁT, -Ă, adj. v. **creț.**

CREȚEÁLĂ s. f. v. **încreți.**

CREȚÉSC adj. m. v. **creț.**

CREȚÍ vb. IVa v. **încreți.**

CRETÍN, -Ă subst., adj. *Crétin.*

I. Subst. Persoană degenerată din punct de vedere intelectual și cu anomalii fizice, precum corp bondoc, membre subțiri și fără putere, cap mare, față galbenă și pocită, mai adesea și cu gușă; fig. persoană stupidă; cf. dobitoc, bou. *Cretinul se simțea dator să-mi mulțumească.* C. PETRESCU, C. V. 241.

2°. Adj. (Incorect, neîntrebuințat) De cretin, tâmpit, idiot. *Rânjetul cretin al măștii.* TEODOREANU, M. II 410.

[Abstract: (fr. *crétinisme)* **cretinism** s. m. sing. = starea cretinului; fig. tâmpenie, idioție; p. ext. prostie].

— *N.* după fr. (formă dialectală, din lat. *christianus* „creștin"). Cf. dubletul creștin.

CRETINÍSM s. m. sing. v. **cretin.**

CRETÍNȚĂ s. f. (Îmbrăc.) v. **cătrință.**

CREȚIȘÓR, -OÁRĂ adj., s. m. și f. I. *Légèrement frisé.* II. 1°. Sorte de fil de coton. 2°. *Manteau-de-Notre-Dame, pied-de-lion (Alchemilla vulgaris).* 3°. *Clavaria coralloides.* 4°. *Betonica officinalis.*

I. Adj. Puțin creț (I 1°). DICȚ.

II. Subst. 1°. (Comerț) S. a. Ață de bumbac numită și creț (II 3°) s. extra-creț. Cf. TDRG., subt creț.

2°. (Bot.) S. m. și f. Plantă ierboasă cu flori mici, verzi-gălbui, numită și brumărie, plască, pleașcă, umbrarul-Doamnei. Cf. PANȚU, PL.2. Cf. LB., H. IX 306, 338, XI 95, 192, 230, XII 549. [*Pruncului mort*] *i se face un comănac de pânză de bumbac ori de pănură, pe care-l împodobesc cu crețișori.* MARIAN, I 66/13. *Dela noi și pân'la școală, Răsărit-a crețișoară.* DOINE, 81/2.

3°. (Bot.) S. f. Bureți-de-conopidă. PANȚU, PL.

4. (Bot.) S. m. Vindecea. PANȚU, PL.

[Și: **crățișoáră** s. f. (Bot.) BARCIANU].
— Diminutivul lui **creț**, derivat cu suf. *-işor*.

CREȚITÚRĂ s. f. v. **încreți.**

CRETÓN s. a. (Comerț) *Cretonne.* — Pânză tare și trainică a cărei bătătură e de cânepă și urzeală de in. *Perdeaua de creton portocaliu tresaltă.* GÂRLEANU, ap. CADE. *Perpeta (șurț) e de creton sau de mătase din târg aleasă.* FRÂNCU-CANDREA, M. 12. [Plur. *-tonuri* și *-toane*].
— *N.* după fr. (unde derivă dela numele orășelului *Creton*, în Normandia, vestit odinioară pentru fabricarea acestui fel de pânză).

CRETÓS, -OÁSĂ adj. v. **cretă.**

CREȚÓS, -OÁSĂ adj.
CREȚULÍU, -ÍE adj. } v. **creț.**
CRÉȚURĂ s. f.

CREȚÚȘCĂ s. f. (Bot.) *Reine-des-prés (Spiraea Ulmaria).* — Plantă ierboasă cu flori albe, mirositoare, din care se prepară un ceaiu diuretic. Se mai numește: barba-caprei, caprifoaie, pepenea, sânziană-voinicească, smântânică, taulă. PANȚU, PL., DAMÉ, T. 188, BIANU, D. S.
— Derivat din **creț**, cu suf. diminutiv *-ușcă*.

CREVÁT s. a.
CREVÁTĂ s. f. } v. **crivat.**

CREVÉTĂ s. f. (Iht.) *Crevette* (Crangon vulgaris). — Crustacee, un fel de rac mic, foarte gustos, care se găsește pe la marginile oceanelor și ale mărilor. Cf. ANTIPA, P. 279. *Un coș de crevete.* C. PETRESCU, C. V. 118.
— *N.* din fr.

CREZ s. m. sing. (Bis.) *Credo.* — Simbolul credinței creștine (stabilit la Nicea); p. ext. totalitatea principiilor pe care se întemeiază opiniile s. ideile cuiva, credință, convingere; cf. program. *Crezul* [țărani]*lor le este bâta.* PANN, Ș. II 31. *Crez pacifist.* C. PETRESCU, CURENTUL, a. 1930, 17 Sept. *Tot postul mare să zică în fiecare zi Tatăl-nostru și Crezul.* PAMFILE, D. 186. *Crez politic, economic.* [Și: (în Transilv., formațiune cărturărească, din *cred* + pronumele *eu*) **credéu** † s. m. sing. = crez. V. HANEȘ, Ț. O. 114. *Care creștin nu va învăța Tatăl-nostru, Credeul, zece porunci...* (a. 1675). GCR. I 220/17].
— Forma veche a persoanei I singular la prezentul indicativului a verbului *a crede*, cu care cuvânt începe simbolul credinței *(„Crez într'unul Dumnezeu"...).*

CREZĂMÂNT s. a.
CREZÁRE s. f. } v. **crede.**
CREZUȚÍE † s. f.

CRÍBDĂ s. f. *Tricherie.* — (Sârbism, în Oltenia, în jocurile de copii) Înșelătorie, șoaldă. *Nu mai joc cu tine, că faci cu cribda!* (Craiova). CONV. LIT. LIV, 166. *Hai să facem o prinsoare, că atunci se vede cribda!* (glosat greșit prin: „dreptate, adevăr"). PAȘCA, GL. [Adjectiv: **cribdós, -oásă** adj. (Olt.) = nedrept, care tăgăduește adevărul. CADE.].
— Din sârb. **krivda** „nedreptate" (și bulg. *krivda*). CADE.

CRIBDÓS, -OÁSĂ adj. v. **cribdă.**

CRIC s. a. Sorte de *sarrau.* — Suman scurt și strâmt (Năsăud). Com. BUGNARIU.

CRIC s. a. *Cric.* — Unealtă cu ajutorul căreia se pot ridica până la oarecare înălțime de pământ greutăți mari, ca trăsuri, automobile, etc., vârtej. [Plur. *cricuri*].
— *N.* după fr.

CRICÁLĂ s. f. *Hachis.* — (Transilv.) Un fel de tocană (FRÂNCU-CANDREA, M. 99, LB.), făcută cu ceapă multă și cu slănină, îngroșată cu făină, bătută cu oțet și puțină apă. Cf. VICIU, GL., REV. CRIT. III 120, H. X VIII 60, 308, ȚARA OLTULUI III 44. *Lapte acru, păsat, cricală.* BUDAI-DELEANU, ap. CADE.
— Pare a fi identic cu *cârcală* (Cf. *cârcăli).*

CRICHÉT s. a. *Cricket.* — Joc (de origine engleză) jucat de 22 de persoane, cu o minge mare de piele care este lovită cu o bâtă (de 1 m. de lungă).
— *N.* din fr. s. din engl. **cricket,** idem.

CRICHÍN s. m. (Bot.) *Prunier Reine-Claude.* — (Săsism, în Transilv.) O specie de prun *(Prunus insititia)*, numit și goldan, culcudușe, fârțicușe verzi, prun gogoneț PANȚU, PL.). [Accentuat și: *crichin* s. m. BARCIANU. | Și: **crihen** s. m. TDRG.; **crihín** s. m. PANȚU, PL. | Fructul: **crichínă (críhenă** TDRG.) s. m.]
— Din săs. **Krâichen** (= germ. *Krieche)* idem. JAHRESBER. X 184.

CRICHÍNĂ s. f. v. **crichin.**

CRICÍ vb. IV[a] trans. și refl. 1°. *Faire dire, annoncer.* 2°. *Charger.* 3°. *Recommander.* 4°. *S'entendre.* — (Sârbism, în Banat și Oltenia).
1°. A trimite vorbă (NOVACOVICIU C. 5, 8), a da de știre cuiva CADE.), a anunța, a spune (SCRIBAN, ARHIVA, 1912, nr. 7).
2°. A da cuiva o însărcinare (com. N. IONESCU, Sisești-Mehedinți).
3°. A pune cuiva în vedere un lucru, a stărui (PAȘCA, GL.), a sfătui pe cineva prietenește dar cu stăruință (com. LIUBA), a recomanda cuiva ceva. *S'or* (= s'au) *dus să se cunune, da... i-o cricit să nu se facă de rușine în biserică.* ALEXI, L. P. I 248.
4°. Refl. A se înțelege cu cineva, a cădea de acord. *Mă criciiu cu cutare să vie la muncă.* N. REV. R. XIV 349.
— Din sârb. **kričati** „a striga, a preveni" (înrudit cu crâcni). A. Scriban, *Arhiva*, a. 1912, nr. 7.

CRÍCĬMĂ s. f. (Mold.) = **cârciumă.** *Cricimele, vămile de la poduri...* ȘINCAI, HR. III 276. *În toate părțile... chihote drăcești prin cricime și birturi.* RUSSO, S. 30, cf. 20, 25.

CRICNÍ vb. IV[a] intrans. v. **crâcni.**

CRI-CRI ! interj. *Cri-cri.* — Interjecție onomatopeică imitând cântecul greerului. *Lângă soba veche... un greere porni încet scărțâindu-i melancolic și monoton: cri-cri-cri.* SADOVEANU, M. 188. Cf. târrr ! [Și: *gri-gri!* interj. DR. II 149].

CRÍDĂ s. f. v. **cretă.**

CRÍDĂ s. f. (Comerț) *Faillite.* — (Germanism învechit, în Ardeal). Faliment, cf. bancrută, concurs (II), mofluzie. [Și: **crédă** † s. f. = masă falimentară. *Pentru rămășița ce am să mai iau din creda* (glosat greșit prin „ereditate") *Giuhanești lor* (a. 1807). IORGA, S. D. XIII 329, cf. XII 161. | Adjectiv: **cridăl, -ă** = falimentar, de concurs (II). STAMATI. *Comitetul creditorilor cridali se numesc creditorii aleși de către corposul creditorilor, spre limpezirea pretențiilor... la masa falitului.* CODICĂ ȚIV. A. 4/34. *Cridală masă se numește averea unui falit, ce are a se împărți între creditorii lui.* ib. 5/34.]

— Din germ.-austriac **Krida,** idem (din v.-it. *crida* pentru *grida,* propriu „strigare", cf. fr. *criée).* LACEA.

CRÍEL s. m.
CRÍER s. m.
CRIERIȘÓR s. m. } v. **creieri.**

CRIERÚNCĂ s. f. (Ornit.) v. **ieruncă.**

CRIFÓIU s. a. *Chanteau, gros morceau.* — (Transilvania) O bucată, felie mare (de pâne, mămăligă, slănină, etc.), cf. (h)artan, halcă, huchium, dărab (Agriș teu-Târnava-mică. VICIU, GL., Brașov TDRG., Făgăraș ȚARA OLTULUI, III, 12). *Ai grijă că-ți cade crifoiu' pe picior și te schilăvește.* ȚARA OLTULUI, III, nr. 12. [Plur. *-foaie*].

— Face parte din familia reprezentată prin variantele călhău, călfan, călfete, clihan, călhan, cărhan, clifan, crihan. La baza lor stă, probabil, slav. **kruch** (paleosl. *(u)kruch* „fragment", rus. *kruchŭ* „bucată", bulg. *kruch* „bucată de sare", sârb. *kruch* „pâne"), care în rutenește apare și în forma **kricha** (și *kriška)* „fărâmă".

CRÍGĂL s. a. v. **crighel.**

CRIGHEÁLĂ s. f. v. **crivală.**

CRÍGHEL s. a. *Cruche* (de bière). — (Termen de berărie). Pahar mare (cu toartă) de o jumătate de litru, în care se servește berea, halbă. *Să-ți dau de-un crighel de berc.* SADOVEANU, B. 156. [Și: **crigăl** s. a. JAHRESBER. X, 184].

— Din germ. **Krügel,** idem.

CRÍGHINĂ s. f. v. **crivină.**

CRIHÁLĂ s. f. *Humidité.* — (Oltenia) Umezeală. *Aici sunt pământuri ce pătimesc de umezeală, numită crihală, care se poate scurge.* I. IONESCU, M. 463. [Și: **cârhálă** s. f. H. IX 10].

CRIHÁN s. a. *Chanteau, gros morceau.* — (Moldova și Transilv. de nord) Bucată mare, halcă de pâne s. de mămăligă (prea vârtoasă), (h)artan, dărab, codru, talcan, troșmeiu. Cf. VICIU, GL., PAȘCA, GL.,ȘEZ. II 225, V 7, COM. SAT. III, 79, XXXII 16, | Fig. (Ironic) Vlăjgan, hojmalău, lungan. SCRIBAN, ARHIVA-Iași, 1922, 49).

— Pentru etimologie, cf. *crifoiu.*

CRÍHEN s. m.
CRÍHENĂ s. f. } (Bot.) v. **crichin.**

CRÍILI s. m. plur.
CRÍIR s. m. } v. **creieri.**

CRIJÁC † s. m. *Croisé* (chevalerie). — (Mold.) Cruciat, cavaler din ordinul crucii. *Au poftit craiul [leșesc] pre Alexandru-Vodă ca să-i trimiță ajutor împotriva crijacilor la Pruși.* URECHE, ap. TDRG. *Ocârmuitorului crijacilor (sau să-i zicem românește crucișar).* M. COSTIN, ap. GÂDEIU, II 188. [Și (greșit): † **criját** s. m. *Pornindu-se craiul Vladislav al Poloniei asupra crijaților (cruciaților) i-au trămis și Alexandru-Vodă 400 de Moldoveni.* BĂLCESCU, M. V. 657.]

— Din rut. **križak** (pol. *krzyzak),* idem(derivat din *križi* „cruce").

CRIJÁT † s. m. v. **crijac.**

CRÍJMĂ s. f. (ș. d). v. **cârciumă.**

CRÍJMĂ s. f. *Lange* (du baptême).

(Mold., Bucov., Banat) Bucata de pânză nouă, ștergarul (MARIAN, NA. 174) s. cămașa (ȘEZ. XXXII 16) pe care naș a s. nașul o duce la botez, făcută sul în jurul lumânării (com. TOFAN BILCA) și în care se înfășoară copilul când se scoate din cristelniță (DOSOFTEIU, MOL. 152, MARIAN, NA. 174, GOROVEI, CR. 324, ȘEZ. XII 10, TDRG., HERZ.-GHER. IV, 246), față; cf. cușmă. *Pune... și o bucățică de crijmă pe mormânt.* SBIERA, P. 318.12. *Să se îndure de dânsul și să-l boteze..., aruncându-i o bucățică de pânză, o batistă sau ce are mai din demână, în semn de crijmă.* MARIAN, NA. 79. *Copilul trebue să fie scăldat de naș sau nașă, care cu acest prilej îl desbracă de crijmă.* ION CR. I 148. *Maica Domnului le-a dat oamenilor pânza, ca să aibă crijmă.* PAMFILE, I. C. 256. *Nănașa aduce „crijma": doi metri de giulgiu, o oală și o lumânare. Dacă s'ar întâmpla să moară copilul, va fi învăscut* (= îmbrăcat) *în giulgiul acesta. Dacă trăiește, i se va face din el cămașă.* ARH.-FOLK. I 151 (cf. HERZ.-GHER., M. IV 246). | P. ext. (Bucov.) Giulgiu, care se așează morților pe piept, iar când sânt duși la biserică se așterne înaintea porții bisericii și se așează cosciugul pe el. HERZ.-GHER., M. IV 246. || P. ext. *Crișmă* = unitatea de 500 șindile legate pentru piață, bot, chișiță, teanc (La Albac-Turda-Arieș). Com. ITTU. [Și: **crișmă** s. f.; **crâjmă** s. f. com. ȘT. PAȘCA, Crișcior; **crúșmă (crújmă)** s. f. *O bucată de giolgiu, numită crușmă.* MARIAN, NA. 175. *Crujma este prima îmbrăcăminte a copilului mic.* COM. SAT. V. 8.]

— Din rut. **kryžma,** idem (iar acesta din slav.-bis. *križma, krizma* = gr. χρῖσμα „unsoare, miruire la botez").

CRÍLĂ s. f. I. *Aile* du filet de pêche. II. 1°. *Bande, troupe.* 2°. *Troupe de rabatteurs. Battue.*

I. (Pesc.) Una din cele două părți ale năvodului, numite și aripi, difane, plase s. natre (ANȚIPA, P. 150, 404, 454, 457, 460).

II. 1°. Ceată, droaie de oameni s. de copii (REV. CRIT. III 120, ION CR. III 347, CIAUȘANU, V.), grup (PĂCALĂ, M. R. 138). *S'au osăbit* [Tătarii] *în două crile... și așa, s'au bătut în de eișt.* HERODOT, 213. *A treia crilă era cu Xerxis-Împărat.* ib. 396. *Are o crilă de copii.* BĂNUȚ, T. P. 161. *Nu ți-e milă, dacă nu de mine, măcar de crila aia de copii...?* PAMFILE, D. 71. *Se duc cu crilu* = cu ghiotora, foarte mulți (Crijbav-Brașov). VICIU, GL.). (În funcțiune adverbială) În număr mare, grămadă, droaie. *Copiii se țin crilă pe ududoi.* CIAUȘANU, V. *Se strânseră crilă.* ION CR. III 347.

2°. Spec. Ceata de hăitași (gonaci, bă-

tăiaşi s. ciocănaşi) care răzbate pădurea pentru a goni vânatul spre vânători. *Om de crilă* = gonaciu, bătăiaş, ciocănaş (POLIZU, etc.): *a bate în crilă* = a goni vânatul, a-l hăitui (PONTBRIANT, LM., etc.). ‖ P. ext. Hăituială, goană (la vânat). PONTBRIANT, POLIZU, DDRF.

[Şi: (ad II, Olt.) **grílă** s. f. ION CR. III 347. | Nume de agent: (Pesc.) **criláş** s. m.= ajutorul vătafului la pescuitul cu lotca (ANTIPA, P. 429). *O lotcă este condusă de vătaf şi cealaltă de „ajutorul" său, numit în Deltă crilaş.* Id. 472. | Verb: (ad I, Romanaţi) **(în)criluí** vb. trans. IV^a = a lega una de alta cele două crile ale unui năvod. [Năvodarii] *gujbele le întărea, Nevoade că criluia.* PĂSCULESCU, L. P. 176. *Întăriţi voi gujbele, Încriluiţi nevoadele.* ib.].

— Din slav. (paleosl. bulg. sârb.) **krilo** „aripă". CIHAC, II 83.

CRILÁŞ s. m. v. **crilă.**

CRÎLIC s. m. = **cleric.** MARIAN.

CRILUÍ vb. IV^a v. **crilă.**

CRÍMĂ s. f. (Jur.) *Crime.* — Infracţiune gravă (de ex. omorul) săvârşită contra legilor penale s. morale, pedepsită de legi, nelegiuire, fărădelege; spec. infracţiune a cărei represiune e în căderea Curţii cu juraţi; (prin exagerare) faptă rea osândită de orânduielile sociale. *Această crimă... va feşteli foile istoriei ţării.* URICARIUL, X 19. *Calităţile noastre cele mai lăudate Ne sânt ades în lume drept crime reproşate.* ALEXANDRESCU, M. 377. *Tatăl tău prezisese... că vei sfârşi prin o crimă.* C. NEGRUZZI, III 158. *Spre răul... Regilor păţaţi de crime... Magul... a cetit semnul întors.* EMINESCU, P. 70. *O crimă în contra patriei.* [Şi: (latinism care n'a prins] **crímen** s. a. STAMATI. *Beţia... îl conduce... la crimen.* RALET, ap. TDRG.].

— *N.* din fr. (lat. *crimen* „acuzare"). Cf. criminal.

CRIMĂNÁRIU s. a. v. **criminal.**

CRÍMBĂ s. f. *Pressoir* à fromage. — (Mold.) Unealta ciobănească în care se tescueşte caşul din strecurătoare. H. XIII 3. — Cf. crintă.

CRÍMEN † s. a. (Jur.) v. **crimă.**

CRIMINÁL, -Ă (Jur.) adj., subst., s. a. I. *Criminel.* II. *Tribunal criminel.*

I. Adj. (substantivat une-ori) Nelegiuit, vinovat de crimă; care constituie o crimă; de crimă, privitor la crime, care e în raport cu o crimă; privitor la judecarea crimelor; de condamnat, de osândit. *Prigonire iaste, ori criminală, sau politicească.* CARAGEA, L. 89/$_6$. *Poate a să păşui cununia şi până la al patrăle an... pentru vinovăţia de criminal.* CODICĂ ŢIV. 13. *Aceasta... vină grozavă, criminală, ...merită osândă, pedeapsă capitală.* ALEXANDRESCU, M. 258. *Îmbunătăţire a condicei criminale.* URICARIUL, X, 10. *Juriştii romani... nu au încetat a numi încercarea Grachilor o încercare criminală.* MAIORESCU, CR. III 138. *Ajunge... în cercetarea instanţelor criminale.* id. D. II, 75. *Cei doi Iordachi se făcuse vinovaţi de speranţa criminală că Domnul va fi mazilit.* IORGA, L. I 123. *Faptă criminală. Procedura criminală.* | (Substantivat) Persoană care a săvârşit o crimă. *Criminalii nu pot fi iertaţi. E o criminală.*

II. S. a. (Învechit şi pop.) Judecătorie, tribunal care judecă crimele, p. ext. casă de corecţie, puşcărie, închisoare (STAMATI), temniţă, gros; (pop.) pedeapsă cu închisoare(HERZ. GHER. IV 245). *Judecătorii criminalului... să le dea de ştire.* PRAVILA (1814) 8. *Îndată o măglă mare, în criminal au adus.* BELDIMAN, TR. 12. *Grosul..., criminalul, gemeau de nenorocirii ce fură prinşi.* URICARIUL, X 16. *Las'o, ce, vrei să te ducă la criminal?* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 104. *Tot am să-i zbor crierii; şi de-oiu merge'n criminal, atâta pagubă să am.* ib. 113.

[Plur. (ad. II) *-naluri.* | Şi: (formă grecizantă) **criminalión (cremenalión)** † s. a. *Judecată, judecător, departament de criminalion.* TDRG. *Pricinile de hoţie la judecata de cremenalion.* DIONISIE, C. 166; (forme populare, inculte, prin etimol. pop. cu *cremene, încremeni):* **cremenál** adj., subst., s. a. *Să zică lumea că te-am ucis eu, şi să umplu cremenalu?!* CONTEMPORANUL, V 2. *Cine mănâncă poporul, să meargă la cremenal!* CARAGIALE, T. II 21. *Să ştiu de bine că intru în cremenal!* ib. 6; (prin Transilv. de nord, Bucov., Mold.) **criminár(iu), creminár(iu), creamănár(iu), cremenár(iu)** adj. subst., s. a (plur. *-nare, -nări* şi *-nar(i)uri)* = nelegiuit; individ care a comis o crimă; judecătorie; p. ext. temniţă (HERZ.-GHER., M. IV 245). *Petre, cremenarule!* ŞEZ. IV 14. *Judeţul dela creminare.* BĂNUŢ, T. P. 11 cf. şi 181. *În poartă de crimănariu.* MARIAN O. I 128. *N'am fost nici prinşi, nici bătuţi, nici închişi, în criminariu.* SBIERA, P. 267. *Pe vremea aia era „judeţ" de „criminări" taică-to.* BĂNUŢ, T. P. 181. ‖ Adjective: (după germ. *kriminalisch)* **criminálic, -ă** † = criminal (I). *Nu i-a rămas decât a se face criminalic.* C. NEGRUZZI, III 164; — **criminalicésc, -eáscă** † adj. = criminal (I). *Învinovăţire criminalicească.* PRAVILA (1814) 132. *Condica criminalicească* CODICĂ ŢIV. 17. *Ramul judecătoriei criminalicești.* URICARIUL, II 206/$_{23}$. *Pravili criminalicești şi plugăreşti.* ib. IV 208. | Adverbe: **criminalicéşte** † = ca un criminal. COSTINESCU].

— *N.* după fr. (lat. **criminalis, -e)** în sensul II şi din germ. **Kriminal(gericht).** Cf. criminalist, criminalitate, încrimina.

CRIMINÁLIC, -Ă † adj.
CRIMINALICÉSC, -EÁSCĂ † adj.
CRIMINALICÉŞTE † adv.
CRIMINALIÓN † s. a.
} v. **críminal.**

CRIMINALÍST, -Ă subst. (Jur.) 1°. *Criminaliste.* 2°. *Criminel.*

1°. Jurist specialist în dreptul criminal, autor care scrie despre materiile criminale.

2°. (Învechit şi pop.) Individ vinovat de crimă, criminal. *Ce batjocură! Să te arăţi dinaintea unui tribunal împreună cu vinovaţii şi criminaliştii!* C. NEGRUZZI, III 143. *Creminalistule! Te-ai apucat şi-ai măsurat cu paşii pământul şi-ai pus hotarele, pentru ca oamenii de la hotară să se bată, să se ucidă... şi să înfunde creminalurile!* PAMFILE, VĂZD. 42.

[Şi: (ad 2°, formă incultă) **cremenalíst, -ă** subst.]

— În sensul 1° după fr.; în sensul 2°, derivaţie românească din **criminal** şi suf. **-ist.**

CRIMINALITÁTE s. f. (Jur.) *Criminalité.* — Însuşirea a ceea ce este criminal; totalitatea faptelor criminale într'un mediu oarecare. *Criminalitatea a scăzut în deceniul din urmă.* [Plur. *-tăţi*].

— *N.* după fr.

CRIMINÁR (IU) s. a. v. **criminal.**

CRIMINÍ vb. IV[a] = **încremeni.** PAMFILE, COM. 6. *Crimini de spaimă, auzea ca în vis... cuvinte amănănțătoare.* ȘEZ. V 78.

CRIMINȚÍ vb. IV[a] refl. *Se froncer.* — (Fălticeni) A se încrunta? *După ce i-am spus toată pățărania, s'a crimințit* (glosat prin „a se încreți"), *de era să mă facă cu tusă.* ȘEZ. XXXII, 106.

CRIN s. m. și a. 1°. *Lis (Lilium candidum).* 2°. *Seringat (Philadelphus coronarius). Mélèze (Larix sibirica). Flambe (Iris germanica).*

1°. Plantă originară din sudul Europei, cultivată la noi pentru florile ei frumoase. Ele se fac în vârful unui cotor, au petale mari, de o albeață strălucitoare și au un miros plăcut și puternic. Trece de obiceiu ca simbol al nevinovăției și se întrebuințează în comparații spre a arăta o coloare albă curată. Se numește și *crin alb* și (prin Transilv.) lilie albă. Cf. LB., LEON, MED. 35, PANȚU, PL.[2] DAMÉ, T. 185, H. II 142, 207, XI 311. *Crin* = lilium vel rosa flava. ANON. CAR. *Krin* = lilium. LEX. MARS. 224. *Socotiți crinul satelor* (= câmpurilor) *cum crește.* CORESI, EV. 215/11. *Cununi de crinuri.* DOSOFTEIU, V. S. 140. *Izrail va răsări ca crinul* (1698). GCR. I 325. *Crinu cu dulce mirosu.* MINEIUL (1776) O. 105 bis.[2]. *Grumazi albi ca crinul...* KONAKI, P. 87. *Stat de crin, oablă făptură.* BARAC, A. 15. *Privește... acești crini nalți și mândri.* C. NEGRUZZI, II 278. *O față mai albă ca argintul crinului.* EMINESCU, N. 4. *Crinii... casei de Valois.* I. NEGRUZZI, VI 259. *Trece'n câmp o copiliță Cum e crinul înflorit, Cum e bună de iubit.* ALECSANDRI, P. P. 35[b]. *Draga mea... Cu fețișoara ca crinul.* ib. 278[b]. *Șase-s crinii Precistii.* TEODORESCU, P. P. 254[b]. *Frumos ca și un crin.* ALEXICI, L. P. 186. *Câte flori-s pe pământ Toate merg la jurământ, Numai floarea crinului Șede'n poarta raiului.* ȘEZ. I 103. *Am un crin, la rădăcină veșted, și la vârf înflorit* (= Cerul și stelele). ib. 196 (cf. și ib. IV 68), *Frunză verde d'a din crini, Te-ai dus, mândro, nu mai vini.* HODOȘ, P. P. 117. *Crinul în gunoiu se usucă.* ZANNE, P. I 151.

Specii:

crin de apă (a. 1705) GCR. 356 = crin de baltă = *(Butomus umbellatus)* micșuneaua apei, roșățea. DAMÉ, T. 188, PANȚU, PL.[2].

crinul fânului = crin galben. BRÂNDZA, FL. 443, PANȚU, PL.[2] 81.

crin galben = crinul fânului, stânjini, dreț galbin *(Hemerocallis flava)*, PANȚU, PL.[2] BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V, 59, H. X 323. *În contra diareei... bășărese recomandă... rădăcină de crin galben, fiartă cu rachiu.* ȘEZ. IV, 24.

crin de grădină = crin alb. PANȚU, PL.[2]

crin de pădure = aișor (galben), aiu de pădure, crin pestriț, fiere, lilie-roșie *(Lilium Martagon)*, PANȚU, PL.[2]

crin pestriț = crin de pădure. GRECESCU, FL. 560, PANȚU, PL.[2] 81.

crin roșu (Transilv., jud. Târnava mare) = gladiole *(Gladiolus gandavensis)*, cultivat, sporadic, mai ales de intelectualii satelor. Cf. BUL. GRĂD. BOT. V 58, PANȚU, PL.[2]

crin de toamnă = *Hosta coerulea.* PANȚU, PL.[2] 80.

crin vânăt = săbiuță *(Gladiolus imbricatus)* PANȚU, PL.[2] 81; stânjini (BIANU, D. S.).

2°. Diferite flori care seamănă mai mult sau mai puțin cu crinul (1°): (Transilv.) Sirinderică (Philadelphus coronarius). Com. ITTU. | (Jud. Neamț) zad (Larix sibirica). Com ITTU, cf. PANȚU, PL.[2] 342. | (Transilv.) Stânjeni (Iris germanica). PANȚU, PL.

[Plur. *crini*, rar *crinuri*. | Și: (pe la Hațeg, j. Hunedoara) **clín** s. m. *Clini galbeni și vânăți.* H. XVII 62. | Diminutiv: **crinișél** s. m. (În funcțiune adverbială) *Alb crinișel.* DR. V 533; **crinișór** s. m. LM. | Colectiv: (Olt.) **crinărie** s. f. *Crinării* (H. V 97) = diferite specii de crin. | Adjectiv: (rar) **crinós, -oásă** adj. PONTBRIANT, POLIZU; — (rar) **criníu** adj. = alb ca crinul. DDRF.]

— Din slav (slav.-bis., bulg. sârb.) **krinŭ** (gr. κρίνον), idem. Cf. crâm.

CRÍNĂ s. f. *Aunaie.* — Pădure mică de anini (Boteni, Muscel). H. V 48.

— Poate, contras din **crivină.**

CRINĂRÍE s. f. (Bot.) v. **crin.**

CRÍNCĂ s. f. *Panier* (allongé, servant parfois de berceau). — (Ban.) Oboroc lungăreț, făcut din scoarță de teiu, cu care se aduce cucuruzul din holdă și care servește și de leagăn pentru copiii mici. CADE. *Krinkĕ.* ANON. CAR. [Plur. *crinci.* | Diminutiv: **crincúță** s. f. *Krinkutzĕ.* ANON. CAR.]

— Dintr'o formă sârbească corespunzătoare bulgărescului **krinka** „măsură pentru cereale". Cf. crintă.

CRING s. a. v. **crâng.**

CRINGÁRE s. f. v. **crengare.**

CRINIȘÉL s. m. (Bot.)
CRINIȘÓR s. m. (Bot.)
CRINÍU, -ÍE adj.
} v. **crin.**

CRINOLÍNĂ s. f. *Crinoline.* — Fustă foarte largă și înfoiată, așezată pe niște balene s. arcuri subțiri de oțel, purtată pe la mijlocul veacului al XIX-lea, cf. malacof. *Nemțoaicele se eclipsează de crinolina și volanele Parizienelor.* C. NEGRUZZI, I 327.

— *N.* din fr.

CRINÓS, -OÁSĂ adj. v. **crin.**

CRÍNTĂ s. f. (Păst.) 1°. *Faisselle.* 2°. *Étal, tranchoir.* 3°. *Baquet* à lessiver. 4°. *Poutre* placée à l'avant du moulin.

1°. (Păst.) Vasul de care se servesc ciobanii la stoarcerea zerului din caș. LB., DAMÉ, T. 69, VÂRCOL, H. I 120, 139, 206, 419, II 12, 28, 61, 80, 88, 117, 145 207, III 49, 71, 96, 153, 245, 280, 325, IV 223, VI 221, VII 50, 358, 372, 406, 422, VIII 98, IX 267, 310, 483, X 5, 32, 317, XI 310, 483, 517, XII 29, 239, 316, XIII 126 135, 449, XIV 465, XV 99, 149, 458, XVII 16, 36, 140, 349, 425. Făcută dintr'un butuc scobit (H. VII 390) s. dintr'o bucată de lemn de fag, de brad s. de paltin (LUNGIANU, CL. 222, DIACONU, P. 25), în formă de piuă (H. IV 155), dar mai ales de albie, covată s. troacă, scurtată la un capăt (PAMFILE, I. C. 33), scobită la o adâncime de 20-30 cm. (GIUGLEA, în DR. III 573), cu fundul drept. *Crinta* e așezată înclinat pe (trei) furci (LUNGIANU), CL. 222) s. picioare. La capătul înclinat are un jghiab s. scoc (în formă de gât ieșit în afară de 15-20 cm. GIUGLEA, ib.), numit (prin Bran și Muscel) ciocul crinții (com. C. LACEA), prin care se scurge

zerul s. janțul din caș. În crintă vine așezat săculețul cu cașul strâns pe de margini în tiparul de lemn sau de tinichea numit v e a c ă, iar peste săculeț se pune popa (o scândură groasă de stejar). Apăsarea popii asupra cașului din crintă se face prin mijlocirea unei prăjini, care la un capăt e legată de crintă, ori înțepenită în perete, iar la celalalt e îngreuiată cu un jgheab cântărind cam 40-50 kg. PĂCALĂ, R. 450-451. Pe alocuri *crinta* se reduce la o scândură de brad subt care se așează cașii, ca să se scurgă de zer. G. S. II 360. *Se cred că afund cunosc limba rumânească, când colo „crinta"... zic că e lucru de mâncare.* JIPESCU, O. 55. *Tot pe brânci mi se punea, După crintă s'ascundea.* PAMFILE, C. Ț. 54. *Cașul îl scotea, îl punea în „săculețul cașului" făcut tot din lână, și apoi îl storcea în „crintă".* DRAGOMIR, O. M. 206. *Este părăsită stâna și uneltele care serveau la facerea brânzei... crinta...* DIACONU, P. 15.

2°. P. anal. O masă mai lungă și scundă, cu patru picioare, făcută dintr'o tablă groasă de lemn, cu părcan pe de laturi, pe care se toacă carnea (REV. CRIT. III 120), mai ales când se taie porcii. (Com. PAȘCA-Crișior, j. Hunedoara).

3°. P. a n a l. (Câmpia Ardealului) Ciubăr mare, cu vrană la fund, în care se spală rufele, p â r l ă u. PAȘCA, GL.

4°. P. a n a l. (M o r., Transilv.) Lemnul cioplit în patru fețe așezat în marginea podului din față al morii. H. XVII 123.

[Plur. *crinte* și *crinți*. | Și: **crântă** s. f. PAMFILE, I. C. 33.]

— Din slav. **krinica** (dim. din *krina*, cf. v. bulg. *krinica* „vas", bulg. *krinica* „măsură de cereale", s.-cr. *krinica* „tigaie", etc.) care a dat în românește **crință* cu plur. *crinți*, de unde s'a reconstruit, analogic, un sing. *crintă*, cu noul plural *crinte*. N. D r ă g a n u, *Dacoromania*, VI 272. Cf. c r i n c ă.

CRIPÁLCĂ s. f. (Țes.) *Frein* (du métier à tisser). — (Argeș) Scândurica cu crestături a războiului de țesut, în care țesătoarea bagă î n t i n z ă t o r u l, când vrea să oprească sulurile să nu dea înapoi. Se mai numește c ă ț e l (12°), c o r d e n c i u, p i e d e c ă, p r o p t a r, r ă z u ș, s c a r ă, s c a u n, t o c ă l i e. DAMÉ, T. 136, 138.

— Ar putea fi sau un derivat (slav) dela slav. *krĕpiti* „a întări" (deci în înțelesul originar de „întăritor"), sau dela *krepelŭ* „băț".

CRIPÉU † s. a. *Faux-cheveux*. — Mănunchiul de păr strein, pe care femeile îl puneau subt părul lor, ca să pară că au păr mai mult. *Șuvițe streine, cripeuri, pufuri de pudră murdare...* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

— *N.* după fr. **crêpé** „încrețit".

CRIPSIÓN † s. a. *Coffre* à bagages. — (Grecism, ieșit din uz) C h i c h i ț ă, loc închis pentru bagaje, într'o trăsură. *Am mare trebuință pentru o caretă dă drum..., să aibă și cripsioane, unde să poată pune cinevaș d'ale drumului trebuincioasă* (Oltenia). IORGA, S. D. VIII 55.

— Din n.-grec. κρυψιῶνα „ascunzătoare".

CRÍPTĂ s. f. *Crypte*. — (Mai de mult) Loc subteran, ascuns, în care creștinii își îngropau, pe vremea persecuțiilor, morții (cf. c a t a c o m b ă, t a i n i ț ă); (azi) construcție (mai ales în forma unei bolți, subt biserică) în care se depun sicriile morților, cf. c a v o u, g r o p n i ț ă, b o l n i ț ă. *Despicarea unui munte de piatră* [acolo unde-i mănăstirea Bistrița] *...a trebuit să ocazioneze, în sânul acelui munte, cripte sau peșteri.* ODOBESCU, I 340. *De-asupra criptei negre a sfântului mormânt Se scutură salcâmii, de toamnă și de vânt.* EMINESCU, P. 98. *Le-am înmormântat... într'o criptă familiară.* SBIERA, F. S. 356. *Lumina-i bate'n criptă de morminte.* VLAHUȚĂ, P. 68. *Intrări, ...duc la două cripte menite desigur pentru înmormântarea ctitorilor.* IORGA, N. R. A. I 338.

— *N.* din fr. s. lat. **(crypta,** din gr. κρύπτη, dela κρυπτός „ascuns", cf. compusele cu *cripto-*).

CRIPTOGÁM, -Ă adj., s. f. (Bot.) *Cryptogame*.— (Plantă) cu organe de reproducere ascunse (d. ex. ciupercile, mușchii). *Plantă criptogamă. Familia criptogamelor.* [F a m i l i a: (fr. *cryptogamique)* **criptogámic, -ă** adj. = de-al criptogamelor. *Boale criptogamice;*— (fr. *cryptogamie)* **criptogamíe** s. f. = starea de criptogamă; studiul plantelor criptogame.]

— *N.* din fr. (gr. κρυπτός „ascuns" + γάμος „nuntă, căsătorie").

CRIPTOGÁMIC, -Ă adj. / **CRIPTOGAMÍE** s. f. } v. **criptogam.**

CRIPTOGRĂF s. m. / **CRIPTOGRÁFIC, -Ă** adj. } v. **criptografie.**

CRIPTOGRAFÍE s. f. *Cryptographie*. — Arta de a scrie (s. de a-și exprima gândurile) prin semne secrete, neînțelese de toți. [F a m i l i a: (neobișnuit) (fr. *cryptographe)* **criptográf** s. m. = persoană care se pricepe să scrie cu semne secrete; — **criptografiá** vb. I^a =a scrie cu criptograme. *Berânda nu criptografiază alte cuvinte slavice.* CREȚU în MARDARIE, L. 17; — (fr. *cryptographique)* **criptográfic, -ă** adj. = de criptografie.]

— *N.* din fr. (gr. κρυπτός „secret" + γραφή „scris").

CRIPTOGRÁM s. a. v. **criptogramă.**

CRIPTOGRÁMĂ s. f. *Cryptogramme*. — Ceva (document, scrisoare, însemnare) scris în caractere (litere, semne) secrete, care nu poate fi înțeles decât de cei inițiați. *La pp. 3, 9..., se află și unica criptogramă.* CREȚU, în MARDARIE, L. 11. [Și: (învechit) **criptográm** s. a.]

— *N.* din fr. (gr. κρυπτός „secret" și γράμμα „literă, scris, scrisoare").

CRIS † s. a. *Critique*. — Critică. *El* [Eder] *este acela carele încă au cutezat a scrie în Crisul (critica) Instanției Românilor din Ardeal...* ȘINCAI, HR. I 287/8.

— *N.* din grec. κρίσις „interpretare". Cf. dubletul c r i z ă.

CRIȘ, -Ă adj. și subst. 1°. *Veinard! Heureux gaillard!* 2°. *Robuste, bien découplé.* 3°. *Vieille fille.*

1°. (Mold.) Bogat, fericit, favorizat (s. plin) de noroc, vrednic de invidiat. (Întrebuințat numai în expresiile) **Crișu (s. crișa) eu! crișu' (s. crișa) el (ea) s. crișu lui (s. ei)!** *Ian să vedem ce bacșiș mi-o aruncat boieriu?... O jumătate de carboanță? Crișu' el!... A fi vre un ispravnic de cei noi.* ALECSANDRI, T. 45. *Ghiftui:* — *Averea mea se suie la 10.000 de galbeni venit.* — *Ferchezanea:* — *Crișu' el!* ib. 577. *Prefectul... stă nevăzut... dar, crișul eu! toți mă râvnesc...* ib. 712. *Crișa ea! zice Nicolai, de ce n'am cunoscut-o eu mai înainte!* N. GANE, ap. TDRG. *Crișu' lui! Nici mai așteaptă Altă vorbă de la zână, Face cum i-a fost*

porunca Şi se'ntoarce; glonţ, la stână. IOSIF, P. 71. *Iar morarul meşter mare, Crişu' el şi-a cui îl are!* TEODORESCU, P. P. 151[b].

2°. P. ext. Mare, voinic, robust, puternic (BARONZI, L. 99, POLIZU, LM.), barosan.

3°. P. ext. (Numai la PONTBRIANT şi POLIZU) *Crişa* s. f. = fată bătrână.

[Derivat: **crişán, -ă** adj. şi s. m. = (ad 1°) *Ion iese... cu cărnurile afumate... Hăi, crişanu' el!* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Sântem mai adunaţi şi stăpâni pe capu-ne împreunaţi cu gemini moldoveni d'acu' v'o 20 de ani... de la unirea lu' Cuza, deliu' şi crişanu'!* JIPESCU, O. 140; (ad 2°) *Având* [împăratul] *lângă dânsul, pă dedesupt, şi crişana sabie.* GORJAN, H. I 77; — (ad 3°) *Crişan* s. m. = holteiu tomnatic. PONTBRIANT (deosebit de *Crişan* = locuitor în regiunea Crişurilor).]

— Etimologia necunoscută (Unii s'au gândit la numele bogatului Cresus (Κροῖσος), dar la Slavi, care ne-ar fi putut mijloci acest nume, el are forma paleosl. *Krusŭ*, rus *Krezŭ*, pol. *Krezus*, iar la Unguri *Krezus*. L. Şăineanu, *Semasiologie* 172, credea că cuvântul *criş* e o reminiscenţă din *Crişîmpărat* al Alexandriei, iar în *Dicţionarul Universal* admite, cu H. Tiktin, *Dict. rom.-germ.*, că *criş* „bogat" ar fi o aluzie la râul aurifer *Criş*. Posibil ar fi ca *criş* să vie din slavul *križ* „cruce", care în ruteneşte însemnează şi „moaşte sfinte". Legătura între „cruce" sau „moaşte" şi „fericire" este firească în concepţia creştină).

CRIŞ s. a. *Saleté.* — Murdărie, tină, jeg. *O umpluseră lighionile şi cra crişiu' şi soiu' pe ea* [pe fată]. RĂDULESCU-CODIN, Î. 187. [Plur., probabil, *crişuri*].

CRISALÍDĂ s. f. (Zool.) *Chrysalide.* — Larva omizilor înainte de a deveni fluturi, p. ext. gogoaşa, păpuşa în care sunt închise larvele. *Omoară crisalidele.* I. IONESCU, P. 333. *Lucraţi dar, ca din vechile monumente să iasă, precum fluturul din crisalidă, monumente mai măreţe.* ODOBESCU, II 224. (Fig.) *Demagogia n'a fost totdeauna decât crisalida tiraniei de ordin vulgar.* UNIVERSUL, 1930, 15 Dec. [Plur. *-lide.* | Şi: **crizalídă** s. f.]

— *N.* din fr. (lat. **crisallis, -idis,** din gr. χρυσαλλίς, -ίδος, dela χρυσός „aur", fiindcă unele crisalide strălucesc ca aurul).

CRIŞÁN, -Ă adj. v. **criş.**[2]

CRISANTÍM s. a. (Bot.) v. **crizantemă.**

CRIŞCÁ vb. I v. **crâşca.**

CRÍŞCĂ s. f. *Morceau, tranche.* — (Rutenism, în Bucovina, şi sârbism, în Banat) Bucăţică (de brânză, de mălaiu, etc.), felie (de pâine s. de slănină), drob (de sare), cruşeţ. ION CR. IV 27, H. XVIII 173, Com. A. COSMA. *Altă vecină îi dă împrumut o strachină de făină, o lingură de sare, o crişcă de clisă.* LIUBA-IANA, M. 5. *Unii... nu-şi pot tăia încă o crişcă de pită.* IRINEU, S. B. 56. [Augmentativ: (Ban.) **crişcóiu** (rostit *crişcońu* s. a. = bucată mai mare, halcă. H. XVIII 173].

— În Bucovina, din rut. **kriška;** în Banat, din sârb. **križka,** idem.

CRÍŞCĂ s. f. 1°. Sorte d'*oiseau.* 2°. *Jeune fille naïve, bécasse.*

1°. (Ornit., Galaţi şi pe la Dunăre) O pasăre. H. III 386. *Cuc răzleţ ciupeşte'n creangă musculiţe, ridicându-şi glasul de-asupra prisnitului de crişte.* N. REV. R. II 228.

2°. P. ext. (Transilv.) Fată naivă, proastă. PAŞCA, GL.; cf. gâscă (gâsculiţă, gâscuţă).

[Şi: **crişcovă** s. f. (accent?) = Pasărea de apă *Sterna hirundo* (Galaţi, regiunea Dunării) ANTIPA, P. 779.

— Poate din *criţcă*, iar acesta derivat din slav. *kričati* „a striga, a ţipa" (Cf. însă şi bulg. sârb. *krišom* „pe ascuns")

CRIŞCĂTÚRĂ s. f. v. **crâşca.**

CRIŞCÓIU s. a. v. **crişcă.**[1]

CRIŞCOVĂ s. f. (Ornit.) v. **crişcă.**[2]

CRÍŞMĂ s. f. (Ş. d.) v. **cârciumă** şi **crijmă.**[1]

CRÍSNĂ s. f. (Băeş.) Outil de mineur. — (În Munţii Apuseni). După ce [băieşii] bagă săpătura din steampuri în vălău, conduc pe un scoc mic apă din ceternă şi doi oameni limpezesc săpătura. Unul trage cu un dârg de fier în sus, către locul de unde vine apa; altul, cu un dârg mic, făcut dintr'o şindilă, trage, numai pe deasupra, în jos. Dârgul cel mic se numeşte *crisnă.* VICIU, GL. 97.

— Cf. germ. *kreisen* „a învârti".

CRÍŞNIŢĂ s. f. Partie du moulin à vent. — (Tirchileşti-Brăila) O parte a morii de vânt. H. I. 369.

— Probabil, din slav. **križnica** „cruciuliţă".

CRISPÁ vb. I[a]. *Crisper.* — (Franţuzism) Trans. şi refl. (Despre muşchi, nervi, faţă, etc.) A (se) contracta (încreţindu-se la suprafaţă) în mod involuntar, a (se) sgârci (faţa), a (se) încleşta (degetele). *Se uita cu groază la hârtia rămasă; ea îi crispa nervele, îi lua toată liniştea.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Mânile i se crispase.* GHICA, S. 180. *Faţa i se crispă, într'o penibilă sforţare de reculegere.* VLAHUŢĂ, D. 325. [Abstracte: **crispáre** s. f., (fr. *crispation*) **crispáţie, crispaţiúne** s. f. *Zîbal urmărise cu nesaţ toate contorsiunile, toate crispaţiile stranii ale degetelor.* CARAGIALE, S. 153. *Degetele-i trosneau, într'o crispaţie desperată.* VLAHUŢĂ, D. 200. *Bolnavul face sforţări să se ridice într'un cot şi încearcă, printre crispaţiile de durere, să surâdă.* C. PETRESCU, Î. II 72. | (Mai ales) Part.-adj. **crispát, -ă.** *O faţă crispată.* C. PETRESCU, Î. II 16. *Fructul dezmierdării mânilor crispate.* I. TEODOREANU, M. II. 16.]

— *N.* din fr. (din lat. **crispare** „a încreţi").

CRÍŞPAN(T) s. a. v. **grinşpan.**

CRISPÁŢIE s. f.
CRISPAŢIÚNE s. f. } v. **crispa.**

CRÍSTĂ † s. f. *Crête, touffe.* — (Franţuzism s. latinism, neobişnuit). Mănunchiu de pene (ca podoabă pe coifuri), penet, panaş. *Coiful de oţel, Cu o cristă de lungi pene, care fâlfâe pe el.* ALECSANDRI, P. III 93.

— *N.* după fr. (lat. **crista, -am** „creastă). Cf. dubletul creastă.

CRISTÁC s. a. (Pesc.) Sorte de filet de pêche. — (Munt., Olt., Ban., Transilv.) Unealta de pescuit, cu coadă lungă, făcută dintr'o plasă („rociu") în-

tinsă între două lemne încovăiate, în formă de cruce (REV. CRIT. III 120; com. ITTU, Cela-Banat), crâsnic, cristaș (cârstaș). [Și: (singular nou, format de la plur. *cristace* pe la Haţeg, la Bata-Cavaș și în Oltenia) **cristáciu** s. a. (cu plur. nou *cristece)* = rociu, halău de prins pește. VICIU, GL., ANTIPA, P. 388.].

— Din bulg. **krŭstakŭ** „cruce, încrucișare".

CRISTÁCIU s. a. (Pesc.) v. **cristac.**

CRIȘTÁIU s. a. (Miner.) v. **cleștar.**[1]

CRISTÁL s. m. și a. (Miner.) *Cristal.*

I. 1°. Corp omogen, mărginit de fețe netede și regulate, așezate simetric unele în raport cu altele. Cf. PONI, F. 42, id. CH. 11, MURGOCI-LUDWIG, M. 9. || P. anal. Termen generic dat formelor geometrice pe care (prin înghețare) le ia apa când trece de la starea lichidă sau gazoasă la starea solidă. *Gerul pune streșinilor casei o ghirlandă de cristaluri.* ALECSANDRI, P. III 12.

2°. Spec. Cvarțul transparent și incolor format din silice, care se găsește în rocele granitice și în șisturile alpine (MURGOCI-LUDWIG, M. 68) și care prin transparența, frumusețea și soliditatea lui servește și ca bijuterie. (Adesea întrebuințat ca termen de comparație spre a exprima o limpiditate și transparență mare). *Și sânt acolo orecarii de la picioare până la buric și la piept ca de leu, capul de zmău, mânule de cristal.* DOSOFTEIU, V. S. 81$_2$. *Cristaluri albe, de argint silitros.* PISCUPESCU, O. 319. *Ape foarte dulci și curate ca cristalul.* DRĂGHICI, R. 28. *Izvoarele curg răcite, Ca cristalul limpezite.* BARAC, A. 46 (cf. și GCR. II 176). *Frumoase cascade de cristal.* C. NEGRUZZI, II 133. *Două zeci și două de bucăți... presărate și ticsite cu pietre scumpe de toate fețele, iar mai ales cu granate și cu cristaluri roșii.* ODOBESCU, III 628. *Zine... în palate de cristal.* EMINESCU, N. 47. *Ai crede că viața-i curată ca cristalul.* id. P. 246. *Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul.* CREANGĂ, A. 117. *Voce de cristal* = cristalină.

3°. P. anal. Sticlă albă foarte transparentă, care prin limpezimea și sonoritatea ei imită bine cristalul (2°) și din care se fac oglinzi, vase și obiecte de lux. Se numește și cleștar[1]. *El* [Dabija vodă] *bea vin mai mult din oală roșie decât din pahar de cristal.* LET. II 213. *Stecle cristal, săcriul mare 14 lei* (a. 1726—1733). BOGDAN, C. M. 160. [La curte erau] *ușile de cristal.* C. NEGRUZZI, I 240.

4°. P. ext. Vasul sau obiectul fabricat din cristalul natural s. artificial. *Largi cristaluri, pline de vinuri și vutce, topaze și rubine.* ALECSANDRI, P. III 384.

II. 1°. P. anal. (Anat.) *Cristalul ochiului* † = partea transparentă a ochiului, în forma unui bob de linte. (Cf. COSTINESCU), cristalin.

[Plur. *-tale* și *-taluri.* |Și: (ad 3°) **cristiál** † s. a. 2 *inele nemțești cu cristialŭ* (a. 1716). IORGA, BUL. COM. IST. II 210; — (din pol. *krysztal*, ung. *kristály)* **criștál** s. a. *Chipul ei ca chipul crișstalului.* BIBLIA (1688), 10/$_2$. *Lumina soarelui ca printr'un prea curat cristal în luntru pătrunde.* CANTEMIR, IST. 131. *Mâinile... ca de zmeu și aseamene cu crișstalulŭ.* MINEIUL (1766), 137$_2$. *Tocmind meșteri iscusiți, au făcut un chioșc de cristal, foarte frumos* (a. 1800) GCR. II 178. *Părăul mai limpede decât crișstalul.* BELDIMAN, N. P. II 66. *Masa... era... de diamant... și pre masă paharul de antrax... și de crișstal.* ALECSANDRI, PR. 140; — (Banat) **cristár(iu)** s. a. *Limpezișul de cristariu al apelor de munte.* IRINEU, S. B. 23].

— Neologism venit pe mai multe căi în limbă. În vremile mai vechi, din grec. κρύσταλλος (în sensul originar: „ghiață") s. lat. **crystallus,** intrat une-ori prin mijlocire polonă s. ungurească; în vremile mai nouă, prin mijlocire franceză s. nemțească. Cf. cleștar, creștal; cristalin, cristaliza.

CRIȘTÁL s. f. a. v. **cristal** și **cleștar.**[1]

CRISTALERÍE s. f. *Cristallerie.*

1°. Sticlărie, unde se fabrică s. se vând obiecte de cristal artificial.

2°. Vase, obiecte de cristal.

— *N.* din fr.

CRISTALÍN, -Ă adj. și s. f. a *Cristallin.*

I. 1°. (Propriu, ca termen științific) (Despre roce, șisturi, etc.) De cristal, format din cristale, de forma cristalului. *Dacă turnăm sticlă topită într'un tipar cubic, obținem un cub, care este o formă cristalină, dar nu este un cristal.* MURGOCI-LUDWIG, M. 7. *Moleculele tind a se aranja în forma cristalină.* SANDU, S. 130. *Toate cristalele care prezentează aceleași axe de simetrie... constitue un sistem cristalin.* PONI, CH. 14.

2°. Adj. (Mai ales fig.) Curat, limpede, transparent s. sonor ca cristalul. *Cristalinele unde* [ale Trotușului]... C. NEGRUZZI, I 316. *Pe-a fântânei apă lină, Cristalină, Se pleca, se oglindea.* ALECSANDRI, P. II 60. *Sunetul cristalin al paharelor.* C. PETRESCU, Î. I 4.

II. Subst. (P. anal.) (Anat.) Partea lenticulară a ochiului care se află îndărătul irisului și aduce pe retină imaginea obiectelor, cristal (II). *Dinapoia irisului... se află cristalinul.* PONI, F. 389.

[Și: **criștalít, -ă** † (ad I 2°) *Criștalitele apșoare... murmurează.* PANN, E. III 46].

— *N.* după fr.

CRIȘTALÍT, -Ă † adj. v. **cristalin.**

CRISTALIZÁ vb. I[a] *Cristalliser.* — Trans. și refl. (Propriu, vorbind de un corp) A (se) grupa, a (se) transforma, a (se) solidifica în cristale, a lua forme de cristal. || Fig. (Despre idei, sentimente) A lua s. a da o formă clară și frumoasă, artistică. *Unde-i opera care... să cristalizeze în formele eterne ale artei firea... neamului nostru ?* VLAHUȚĂ, ap. CADE.

[Abstracte: **cristalizáre** s. f. = acțiunea de a (se) cristaliza; — (fr. *cristallisation)* **cristalizáție, cristalizațiúne** s. f. = cristalizare; îngrămădire de cristale. | Adjective: **cristalizát, -ă** adj. = transformat în cristale. *Aurul se găsește rare ori bine cristalizat; în genere fețele sunt curbe și mai adesea formează fire, plăci sau bucăți neregulate.* MURGOCI-LUDWIG, M. 62. (Fig.) *Idei cristalizate;* — (fr. *cristallisable)* **cristalizábil, -ă** = care poate fi transformat în cristale.]

— *N.* din fr.

CRISTALIZÁBIL, -Ă adj.
CRISTALIZÁȚIE s. f.
CRISTALIZAȚIÚNE s. f.
} v. **cristaliza.**

CRISTALOGRÁF s. m.
CRISTALOGRÁFIC, -Ă adj.
} v. **cristalografie.**

CRISTALOGRAFÍE s. f. *Cristallographie.*— Știința

care se ocupă cu studiul formelor și al legilor care prezidează la formarea cristalelor. Cf. MURGOCI-LUDWIG. M. 6. [Familia: (fr. *cristallographe)* **cristalográf** s. m. = învățat care se ocupă cu studiul cristalelor; — (fr. *cristallographique)* **cristalográfic, -ă** adj. = de cristalografie.]
— *N.* din fr.

CRISTALOÍD adj. *Cristalloïde.* — Care are înfățișarea unui cristal, seamănă cu un cristal. *Moleculele substanțelor cristaloide.* SANDU, S. 130. [Pronunț. *-lo-id.*]
— *N.* din fr. (din gr. κρύσταλλος „cristal" și εἶδος „formă").

CRIȘTÁR (IU) s. a. (Miner.) v. **cleștar**[1].

CRISTÁȘ s. a. (Pesc.) v. **crâstaș.**

CRISTÁTĂ s. f. *Pain de Pâques.* — Un colac cu cruce la mijloc, pe care-l fac fetele mari și-l dau, la Paști, flăcăilor pe care-i iubesc. Cf. ION CR. III 212.
— Variantă a lui *cârstată.*

CRISTÉIU s. a. (Pesc.) = **crâșnic, cristac.** Com. JTTU, Făget-Banat.

CRISTÉIU s. m. 1°. *Râle de genêts, roi des cailles* (Crex pratensis). 2°. Nom d'un jeu.
1°. (Ornit.) *Cârstciu* (LB., JAHRESBER. XII 135, H. XVII 229). *Cristei fripți.* C. NEGRUZZI, I 13. *Cristeiul cu răgușitul glas.* ib. I 191. *Cântec de cristei în diminețile cu cer cristalin.* C. PETRESCU, S. S.
2°. (În Munții Apuseni) Numele unui joc (la priveghiu). FRÂNCU-CANDREA, M. 174, cf. MARIAN, Î. 222, PAMFILE, J. II 319.
[Și: (singular nou, dela pluralul *cristei;* prin Mold. și Basar.) (ad 1°) **cristél** s. m. Com. E. RACOVIȚĂ, H. X 152, XII 301, PAMFILE, A. *În ierburile umede de la marginea poienii, pornește cârâitul înăbușit* [= înnăbușit] *al unui cristel.* SADOVEANU, SĂM. II 599].
— Variantă a lui *cârsteiu.*

CRISTÉL s. m. (Ornit.) v. **cristeiu.**

CRISTÉLNIȚĂ (Bis.) s. f. *Fonts baptismaux, baptistère.* — Vasul de piatră, de lemn s. de metal (mai ales de aramă, așezat uneori pe trei picioare), în care se afundă (în apa sfințită) copilul la botez (MARIAN, NA. 179, HERZ.-GHER., M., IV 246), colimvitră, baptisteriu. *Scăldătoarea sfintei cristelnițe.* DOSOFTEIU. V. S. 52/2. *Această crestelnițâ dutu-o-au Antonie* (a. 1678). IORGA, S. D. XV 136. *Popa... a luat copilul în mâni și l-a vârît odată'n cristelniță.* CARAGIALE, M. 13. *Preotul toarnă... apă în cristelniță, care are forma lungăreață și chipul crucii..* ȘEZ. XII 10. | Fig. *Evrei, botezați în cristelnița patriotismului unguresc.* IORGA, N. R. A. I 332. [Și: **cârstélniță, (cresteálniță** †) s. f.]
— Din slav.-bis. **krŭstilĭnica,** idem.

CRISTENEÁSĂ s. f. (Bot.) v. **cârstănească.**

CRISTENEÁSCĂ s. f. (Bot.) = **cârstănească.** H. XIV 349.

CRISTIÁL † s. a. v. **cristal.**

CRISTINEÁSĂ s. f. (Bot.) v. **avrămeasă** (1°) și **CRISTINEÁSCĂ** s. f. **cârstănească.**

CRISTÍR † s. a. (Med.) = **clistir.** BARCIANU. *Cu următorul cristir îi facem [calului] ușurare.* CALENDARIU (1814), D, 173. [Verb: **cristirui** † vb. IV[a] trans. = a da cuiva clistire. *Cel mai bun leac iaste a-i slobozi sânge, și cu tot de-adinsul a-l cristirui [pe cal].* ib. 176.]

CRISTIRUÍ † vb. trans. IV[a] v. **cristir.**

CRISTOFOÁRE s. f. plur. (Bot.) v. **cristofor.**

CRISTOFÓR s. a. (Bot.) = **orbalț** (Actaea spicata) TDRG. [Și: *Iarba sfântului Cristofor; iarba cristoforului,* ib.; **cristofoáre** s. f. plur. BARCIANU, C. NEGRUZZI, I 101, (cu noul singular) **cristofoáră** s. f. PANȚU. PL.; — **cristoforíță** s. f. TDRG.]
— Scurtat din **iarba sfântului Cristofor.**

CRISTOFÓRĂ s. f. **CRISTOFORÍȚĂ** s. f. (Bot.) v. **cristofor.**

CRISTOMATÍE † s. f. v. **crestomatie.**

CRISTÓS s. m. v. **Hristos.**

CRISTÓV s. a. v. **hrisov.**

CRISTÓV subst. = **cârstov.** MUSCEL, 85 (cf și CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XL IV[2], 660).

CRÎTĂ s. f. v. **creta.**

CRÎȚĂ s. f. *Acier.* — (Mold., Bucov.) Oțel foarte tare și rezistent („iute" H. XIV 447) din care se fac diferitele unelte de tăiat. H. III 291, X 6, 506, XII 300; spec. amnar de oțel. HERZ.-GHER., M., IV 246. (Adesea întrebuințat figurat, ca termen de comparație, pentru a arăta tăria unui lucru) *Hier* (= fier) *și criță... s'au cumpărat.* URICARIUL, XXI 366. *Nepăsători de moarte, au inimă de criță.* ALECSANDRI, P. III 254. *Dinți de criță* (= foarte tari). GORUN, F. 48. *Trupul mlădios și tare cum e crița.* SADOVEANU, P. 36. *Brațul de criță* (= tare, vânjos). ib. SĂM., III 231. *Lemn, de nu prinde toporu', că-i tare cum îi crița.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 659. *Era un moșneag scund și sfătos, tare cum e crița.* C. PETRESCU, R. DR. 128. *Vine-un zmeu în solzi de criță, cu trei capete.* EMINESCU, L. P. 125. *Inimă de criță* (= tare, nefurdată). ZANNE, P. I 152. *Tare ca crița și slab ca oul, ghici cine e?* [Omul]. GOROVEI, C. 258. # **A fi om de criță** = a răbda mult (Lipova-Vasluiu) ZANNE, P. IX 454. **A fi iute ca crița:** harnic, vioiu (MARIAN). **A fi criță și oțel:** sprinten și energic. HERZ.-GHER., IV 246. **A fi criță la minte** (s. **la cap**): ager la minte, deștept. ibid. || (Cu funcțiune adverbială) Foarte. **Mânios criță. Beat criță.** (TDRG.) = beat tun. *Acesta cu picioarele în coșul trăsurii, era criță* [de beat]. D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XXXIX, 12. [Adjectiv: (Moldova) **crițos, -oásă** adj. = rău, arțăgos, violent. *Unde mi-i trimite, m'oiu duce..., numai de femeia cea iute și crițoasă să scap.* PAMFILE, D. 115.]
— Din rut. **kricja** idem.

CRIȚĂRÉL s. m. v. **creițariu.**

CRITÉRIU s. a. *Critérium.* — Semnul s. caracterul hotărîtor după care spiritul nostru poate recunoaște ceva, ca deosebit de altceva, după care probăm adevărul s. justețea a ceva; cf. normă. *Criteriile interne nu ne permit a bănui autentici-*

tatea diplomei. HASDEU, I. C. 125. *Vre un criteriu formal, după care să se poată decide care judecăți merită certitudine și care nu, nu există.* MAIORESCU, L. 108. *Diacii nu aveau un criteriu precis în înfățișarea diferiților martori.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 117. [Plur. *-terii*].

— *N.* după fr. (lat. **criterium** (< grec. κριτήριον „ceea ce servește la judecată", din κρίνειν „a judeca").

CRÍTIC, -Ă adj. și s. m. *Critique.*

I. Adj. 1°. De critică, făcut cu critică, arătând o cercetare și o judecată pătrunzătoare (a valorii unui document, unei lucrări). *Cercetări critice asupra câtorva forme de cultură română.* MAIORESCU, CR. I, IV. *Vom avea ediții critice...* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 18. *Studii critice.*

2°. Înclinat să critice, capabil de a examina și a judeca cu pătrundere. *Spirit critic.*

3°. Care anunță o criză, o schimbare (m. ales în rău). *Simptom critic.* || P. ext. Care poate determina o criză, o schimbare (în bine s. m. ales în rău), hotărîtor, decisiv; primejdios. *Poziția critică a oștirilor sale.* C. NEGRUZZI, II 141. *Situațiunea lor devine din ce mai critice.* MAIORESCU, D. II 77. *Anul critic.* IORGA, L. I 327. *Vremurile cele mai critice... după unire.* UNIVERSUL, 6 Nov. 1930. *Vârsta critică:* (la copii) vârsta trecerei de la copilărie la adolescență, când sunt expuși la schimbări în caracterul lor: (la bărbați și femei) vârsta când au dorințe ce nu se mai potrivesc cu anii lor. cf. menopauză.

II. Subst. Persoana care examinează și judecă operele literare sau artistice, valoarea lor. *De ce, domnilor critici, atâta uriciune?* ALEXANDRESCU, M. 257. *Criticilor mei.* EMINESCU, P. 283. *Cunosc mulți critici, oameni învățați...* A. RUSSO, S. 4. *Amarul critic Panu.* MAIORESCU, CR. II 339. || P. ext. Persoană care găsește, în orice acțiune, numai defecte și critică totul, cf. cârtitor. *Desunirea au săpat-o jurnaliștii și criticii.* A. RUSSO, S. 163.

[Și: (ad I 3°) **criticésc, -éască** † adj. *Întru așa criticești împrejurări și țircumstanții.* ȚICHINDEAL, F. 15. Negativul (rar) **necritic, -ă** adj. = lipsit de critică. *Frumos silogismul! dar necritic făcut.* ȘINCAI, HR. II 51. | Diminutiv (ad II): **criticástru** s. m. = critic mărunt, fără discernământ critic.]

—*N.* după fr. (lat. **criticus, -a, -um,** din grec. κριτικός, derivat din κρίνω „judec") Cf. criză.

CRITICÁ vb. I. *Critiquer.*

1°. A judeca, după o cercetare de aproape, și a arăta calitățile și defectele unei scrieri s. a unei lucrări de artă. *N'a înțăles... noima piesei [pe] care o critică.* RUSSO, S. 7. *Logica... nu descopere și nu experimentează, ci judecă și critică.* MAIORESCU, L. 11. *„A critica este ușor; e greu a face mai bine"... Dar de aci nu urmează... că a critica este de prisos.* id. CR. I 209.

2°. Spec. A examina și a scoate în lumină, de preferință s. cu răutate, numai părțile slabe s. rele ale unui lucru, ale unei opere, unei acțiuni; a **dojeni**, a **mustra** pe cineva pentru faptele sale, a **vorbi de rău**, a **defăima**, a **bârfi** (3°), cf. **blama**, **cârti**. *Lesne a critica, dar anevoie a alcătui.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 283. *Îndată începe a o și critica* [piesa de teatru]. C. NEGRUZZI, I 238. *Lumea e rea, critică orice pas al unei fete.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 488.

[Forme învechite: **criticarisí** † IV[a] = critica. [Cititorul] *să nu mă criticariască.* N. VĂCĂRESCU, CAT. MAN. 632. *Toati calendarurile le cercetăm și le criticarisim* (a. 1837). IORGA, S. D. VI 121; — (în Transilv., din germ. *kritisieren)* **criticá** † I[a] = critica. BARCIANU. || Abstracte: **criticáre** s. f., **criticát** s. a. *Criticarea producerilor rele.* MAIORESCU, CR. I 317; — (fr. *criticisme)* **criticísm** s. a. (Fil.) = sistem filosofic (al lui Kant) care prin critica funcțiunilor de cunoaștere caută să determine natura și limitele priceperii de care e capabilă inteligența omenească; analiza critică a lucrurilor s. a faptelor; pornirea s. mania de a critica. *Ecce unde poate conduce până și pe un critic de talia lui Gebhardi, cu mult mai presus de Engel... în privința criticismului, lipsa de analiză monografică.* HASDEU, I. C. 68. *Din criticismul lor nemilos se disting accente de amărăciune.* GOGA, Ț. N. VI 193. | Adjective: **criticát** (cu negativul: **necriticat), -ă;** — (fr. *critiquable)* **criticábil, -ă** = care poate fi criticat. *Producerile comparabile și deci criticabile...* CARAGIALE, N. F. 96].

— *N.* din fr.

CRÍTICĂ s. f. *Critique.*

1°. Priceperea, arta de a cerceta, a examina, a judeca și a aprecia valoarea faptelor, stărilor, creațiunilor omenești, spec. a producțiunilor literare și artistice. *Ale amorului legi? N'au critică, lesne poți să le'nțelegi.* PANN, E. IV. 132. *Cu facla criticei în mână, vom cuteza noi s'o străbatem* [epoca]. HASDEU, I. C. VII. *În contra lor* [a mediocrităților] *resistența... era o datorie. De aci critica! Însă critică destructivă unde trebue, și constructivă unde poate.* MAIORESCU, CR. I, IV. *Critica, fie și amară, numai să fie dreaptă, este un element neapărat al susținerii și propășirii noastre.* ib. I 394. *Critica estetică.* ib. I 45. *Critica muzicală îi este nefavorabilă.* ib. II 114. *Critica științifică. Critica impresionistă.* || P. ext. Disertația, articolul s. studiul (scris) în care se analizează o operă literară s. artistică; totalitatea studiilor critice s. a criticilor. *Îi arătam o critică ce un nu știu cine făcuse asupra lui.* C. NEGRUZZI, I 259. *Areopagele au fost mute și critica a tăcut până astăzi.* A. RUSSO, S. 149.

2°. Judecarea și discutarea veracității faptelor și a valorii izvoarelor istorice; examinarea unor texte confruntate cu originalul (sau comparate cu variantele lor) în privința autenticității manuscriptelor. *Critica textelor și tehnica edițiilor* (Titlul unei lucrări a lui) D. RUSSO.

3°. P. ext. Judecarea, mai ales severă s. malițioasă, a cuiva, a însușirilor s. a faptelor unui om, „cercetarea cu judecată și arătarea deplinătăților sau lipselor unui lucru sau persoane, vorbire de rău despre ceva sau despre cineva" (STAMATI), cf. cârtire, cenzură.

[Plur. *critice* și (mai des) *critici.*]

— *N.* după fr.

CRITICÁBIL, -Ă adj. **CRITICARISÍ** † vb. IV[a] } v. **critica.**

CRITICÁSTRU s. m. **CRITICÉSC, -EÁSCĂ** † adj. } v. **critic.**

CRITICÍSM s. a. v. **critica.**

CRITIENEÁSCĂ s. f. (Bot.) v. **avrămeasă** (1°) și **cârstănească.**

CRITIZÁ † vb. I[a] v. **critica.**

CRIȚÓS, -OÁSĂ adj. v. **criță.**

CRIV, -Ă adj., subst. = **griv.** (Ialomița) Adj. *Câine criv.* H. VII 476. | Substantivat: *Câinii ciobănești se numesc: hoțul... cucoș, criva.* H. III 71.

CRÍVĂ s. f. v. **crivină.**

CRIVÁC s. a. 1°. *Gourdin.* 2°. *Archures.* 3°. *Râble* (de la barque). 4°. *Manivelle, moulinet, guindal; poulie.*

1°. (Ban.) Bâtă mare și groasă (LB.), cârjă, ciomag, moacă, moarnă. *Krivak* = baculus. ANON. CAR.

2°. P. ext. (Mor.) (Mai ales plur.) Fiecare din lemnele care fixează piatra zăcătoare a morii (DAMÉ, T. 153, cf. H. XIV 351).

3°. P. anal. (Pesc.) O parte a luntrei (H. I 140), lemnul ce intră în construcția scheletului transversal al luntrei (Măgurele, com. M. OLMAZU), carboș, cârjă, chingă, cujbă, cocârlă (DAMÉ, T. 126, PAMFILE, I. C. 72, ANTIPA, P. 433, 466), coastele luntrii (com. SANDU-ALDEA). *Flăcăul își propti picioarele în cel dintâiu crivac din fața lui și începu a trage la opăcini.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 324.

4°. Spec. Manivelă, cârjă (la tocilă, GHEȚIE, R. M. 97); p. ext. bara s. fusul cu mânere la cele două capete, care servește la scosul apei din puț; vârtej de ridicat greutăți, macara, scripete.

[Și: (ad 4°) **crivăciu** s. a. DDRG.); **crivoácă** (?) s. f. = crivac (3°) *O dubă mare... făcută din scânduri de stejar bătută pe crivoace.* ANTIPA, P. 77].

— Din bulg. s. rut. **krivak** „lemn strâmb". Cf. crivală.

CRIVĂC subst. Centième partie d'un florin. — Ban mic având valoarea de 1/100 dintr'un florin (BRĂESCU, M. 77), creițar. [Plur. *-vace* și *vaci?*]

— Din srb. **krivak,** idem (propriu „strâmb", deci de aceeași origine ca *crivac*[1]).

CRIVĂCIU s. a. v. **crivac.**[1]

CRIVÁL subst. Espèce de *raisin.* — (Teleorman) Un fel de strugure. H. XIV 21.

— Cf. sârb. **krivalja,** idem. Cf. crivală.

CRIVÁLĂ s. f. 1°. Pieu ayant 3 ou 4 branches sur lequel on pose le bloc de sel que l'on donne aux moutons. 2°. *Fourche* employée pour prendre les serpents. 3°. *Manivelle* (de la scierie mécanique). 4°. *Émerillon* (de cordier). 5°. *Serre-joint.* 6°. *Tringle* horizontale.

1°. (Păst.; Mold., Bucov.) Unealtă ciobănească (H. X 130): crăcane (ib. 253, DAN, P. 98) făcute din trei pari scurți bătuți cruciș în pământ (com. ITTU, Tulgheș-Ciuc) s. dintr'o bucată scurtă de lemn îngemănat (com. A. TOMIAC, Straja) s. despicat la capătul de sus în trei s. patru ramuri s. craci (com. MARIAN), între care se pune drobul de sare pe care-l ling oile (ȘEZ. II 24, JAHRESBER. XVI 223). *Luă drobul cel mare... și așezându-l într'o crivală, dete drumul* [mioarelor] *să-l lingă.* MARIAN, T. 312.

2°. Bățul despicat la un capăt în două, cu care îndatinează Românii a prinde șerpii de vii. Com. MARIAN.

3°. O parte a joagărului care transmite mișcarea roatei, numită și coacă, cocârlă, manivelă, vârtej. DAMÉ, T. 173.

4°. Spec. Unealta care servește la confecționatul frânghiilor, cf. crivea. *Frânghiile se fac răsucind sau împletind... mai multe vițe, cu ajutorul crivalei.* PAMFILE, I. C. 212 (cf. și ib. 213).

5°. (Dog.) Clește de lemn al tâmplarului, teasc (DAMÉ, T. 114), crivea.

6°. (Băieș.) (La Moți) Lemnul aplicat orizontal, ca să țină stâlpii șteampurilor. VICIU, GL.

[Plur. *-vále, -vele* (com. ITTU) s. *-văli* DAN, P. 98). | Și: (ad 1°) **criválă** s. f. Com. MARIAN; — (Olt.) **crivál** s. a. (ad 2°) PAMFILE, I. C. III; (Munt.; cf. 6°) lemnul care se pune lângă foc, de la un perete al stânii până la cel vecin, și pe care se pun lemnele, de se usucă (Mușița-Prahova). Com. GOLOGAN; — (Singular nou, format de la plur. *crivele:* (ad 5°) **criveálă (crigheálă)** s. f. DAMÉ, T. 114, PAMFILE, I. C. 117; — **criveá** s. f. 1°. Grebla, hreapca, bucata curbă de lemn, aplicată la capătul de jos al coadei de la coasă (DAMÉ, T. 37, TDRG., CADE.), mai ales de cei care cosesc cereale, care se leagă în snop; *criveaua* servește să adune în mănunchiu firele tăiate. 2°. Crivală (4°). DAMÉ, T. 87. *Criveaua...* se face din două bețișoare lungi, cu vârfurile ascuțite și prinse în alte două. Laturile lungi se mișcă într' un osiac ce le străbate drept prin mijloc. Acest osiac se înțepenește în ceva... Firele de cânepă se să se învârtească. PAMFILE, I. C. 213. 3°. (Dog.) Crivea (5°) PAMFILE, I. C. 137. 4°. (Dog.) Unealtă prind apoi de o latură scurtă, iar criveaua începe cu care se sucește teiul pentru legatul cercurilor de lemn (DDRF. ȘEZ. IX 143). 5°. (Munt.) O parte a războiului de țesut, bățul lung, cu care se întinde urzeala la război, cf. întinzător, întorcător, pochiheaie, răzuș, zapcă, zetcă (DAMÉ, T. 136, PAMFILE, I. C. 275), s. acela de strâns pânza pe sulul dinainte (ȘĂINEANU, D. U.). 6°. Uncaltă de țesut (H. IV 133). 7°. (Munt.; mai ales la plur. cf. H. IV 44, DDRF.) O parte a plugului, care servește la înădirea tânjalelor (PAMFILE, A. 45), cf. cocârlă, dric, driculeț, mână, ceitoare, mănușă, slobozitor, dreptaș, strâmbar, regulator, stinghie, struneală, mutătoare, țeitoare, schimbătoare, tindeche, schimboiu, schimboaie, cecată, sabie, lăsătoare, lopățică, garleafă, corloboaie (C. C. II 149). 8°. Parte a fântânei de care se leagă funia (cf. crivac[1] 4°). La unele fântâni... prăjina nu se leagă de-a-dreptul cu capul cumpenii, ci prin ajutorul unei *crivele.* PAMFILE, I. C. 465].

— Dintr'un derivat al adjectivului slav **krivŭ** „strâmb" (cf. sârb. *krivalja* „un fel de viță de vie", pol. *krzywalec* „lemn strâmb"). Cf. crivac, crival.

CRIVÁT s. a. *Lit.* — (Mold.) Pat (H. X 47, 509, ALECSANDRI, T. 1773) portativ, cu tăblii la capete (PAMFILE, C. Ț. 67), în forma paturilor de la oraș (IORDAN, ARHIVA, Iași, 1921, 190), făcut de fabrică s. de meșteri deosebiți (com. V. C. ȘOAREC, P.-Neamțu). *15 crivaturi de bolnavi.* URICARIUL, XIV 219/26. *Patru crivaturi de lemn.* IORGA, S. D. VI 205. *Copilul era culcat în crivat.* DRĂGHICI, R. 26/21. *Haide s'o așezăm* [perna] *pe crivatul lui.* ALECSANDRI, T. 1732. *Doarme fata de'mpărat... întinsă în crivat.* EMINESCU, P. 184. *Așterni* (= așterne), *măicuță, 'n pat, Ori în pat, ori în crivat, Că rălili m'o mâncat.* MAT. FOLC. 1348, cf. ȘEZ. XII 77.

[Plur. *-turi* și *-vate*. | Și: (Mold.) **crevát** s. a. *S'au culcat în crevatul său.* DRĂGHICI, R. 71/11. cf. 144/25. *Un crevat, cu perdele de ponceau.* C. NEGRUZZI, I 117, cf. ib. 226, II 254].

— Din n.-grec. κρεββάτι (κραββάτι), idem, poate prin filiație slavă (paleosl. *krevato*, bulg., sârb. *krevet*), cuvânt pătruns și la Turci *(kerevet)*, Unguri *(kerevet)* și Albanezi *(krevet)*. CIHAC, II, 652.

CRÍVĂȚ s. m. și a. 1°. *Vent du Nord.* 2°. *Nord.* 1°. Numele dat vântului (H. II 5, 50, 92, 127, 156, III 466, IV 15, 47, 68, 77, X 574, XIV 256) care (în opoziție cu a u s t r u l s. cu b ă l t ă r e ț u l) bate tare și rece, în timpul iernii, de la Nord. (H. III 55, XIV 344, HERZ.-GHER. IV 246), de la Nord-Est (ZANNE, P. I 21, H. II 22, VII 174) s. de la Est (PISCUPESCU, O. 70, H. II 69, 106, 134, 208, VI 236, XVI, 16, 58), cf. s e c u i u l (HEM. 2138), (în Argeș) t r a i s t ă - g o a l ă (PAMFILE, V. 54); p. e x t. (rostit *crivéț*) vânt geros, bihorel, șieș, fueș (com. ITTU, Vale-Sibiiu); p. g e n e r. vânt. *Rădică austru den ceriu și aduse cu vârlutea sa crivățu* (= a f r i c u m). CORESI, PS. 210. *Întinzând crivețului* (= aquilonem) *preste nemică...* BIBLIA (1688) 374. *Crivеții viforoși.* C. NEGRUZZI, II 73. *Iarna vine, Vine pe crivăț călare.* ALECSANDRI, P. 8. *Pe vânăta lor față Necontenit sânt pălmuiți De-un crivăț plin de ghiață.* ib. 263. *Cad săgețile... lovind în față, 'n spate, ca și crivățul și gerul.* EMINESCU, P. 242. *Nu știu niciodată cât o să ție crivățul și ce o să ducă cu el.* SLAVICI, P. 157. *Să mă jelui vântului, Vântului, crivățului,* TEODORESCU, P. P. 279. *Dacă în ziua de Bobotează va bate crivățul, vor fi roade la bucate.* MARIAN, SE. I 193. *Crivăț de munte.* ȘEZ. V 11. *Peste noapte, începe, nene, crivăț cu spic* [de zăpadă], *de i-a fost tăind la spate.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 266. (Mitol. pop.) *Ajunseră la muma Crivățului și-o rugară să le spue drumul.* ISPIRESCU, L. 117. 2°. Miazănoapte, Nord(-Est). TDRG. *Sârbii... din cea mai din fund a crivățului varvarime...* CANTEMIR, HR. 12. *Armele spre crivăț să-și fie întors, adecă asupra Leșilor.* ib. 20, cf. 43, 147. *Urmând pă hotarele cele vechi... dreptu spre partea Crivățului, până în Marea Azacului...* DUMITRACHE, 427. *Vom specifica fruntaria Țărei Românești despre crivăț.* HASDEU, I. C. 10. *Spre crivăț, peste Ozană, vine Târgul Neamțului.* CREANGĂ, A. 72. [Plur. (mai rar) *criveți, crivăți* (RĂDULESCU-CODIN, Î. 326) și *crivețe*. | Și: (Mold.) **crívеț** s. a. TDRG.; accentuat (rar) și *crivéț* (Vale-Sibiiu). Com. ITTU; (Mold.) **grívеț** s. a. H. X, 574. | A d j e c t i v: (Mold.) **crivățeán (crivățán), -ă** adj. = de miază-noapte, nordic, septentrional. *Crivățene năroade.* CANTEMIR, HR. 21. *În parte ca aceea crivățanu, apele începusă a îngheța.* ib. 406. *În fundul Islandei, la marginea crivețeană a lumii vechi, în ciocnire cu marginea crivețeană a lumii.* HASDEU, I. C. 150].

— Din bulg. **krivéc**, idem.

CRIVĂȚEÁN adj. v. **crivăț.**

CRIVEÁ s. f. } v. **crivală.**
CRIVEÁLĂ s. f. }

CRIVÉIU s. m. = **griveiu** (câne). H. III 118.

CRIVÉIU s. m. *Estropié.* — (Straja în Bucovina) Om șoldit. Com. A. TOMIAC.

— Cf. rut. **kriv** „strâmb".

CRÍVEȚ s. m. și s. a. v. **crivăț.**

CRIVÍ vb. IV[a]. *Bâfrer.* — (Transilv.) A mânca prea mult, a se îndopa. LB.

— Poate, din slav. (sârb., rut.) **kriviti** „a strâmba".

CRÍVINĂ s. f. 1°. *Roncеraie, taillis, remise* (de gibier). 2°. *Endroit marécageux.* 3°. *Terrain cultivé.* 1. Desiș de mărăcini mari, cu arbori subțiri printre ei, pădurice de arbori tineri spinoși de la cotitura nisipoasă a unei ape, unde se adăpostesc iepuri și potârnichi (COSTINESCU, PONTBRIANT, DDRF.); p. e x t. loc nisipos cu vegetație spinoasă (PORUCIC, T. E. 470), luncă spinoasă (BRĂESCU, M. 64); pământ foarte nisipos, dar fără pietricele (PORUCIC, T. E. 325); regiune pădurоasă (ib. 329); pădurice pe prundul unei ape, unde se găsesc lemne mai subțiri decât mâna (H. IV 244, cf. II 78). 2°. (Olt.) Loc umed, mlăștinos (VÂRCOL, V.), loc ierbos în care mustește apa (CONV. LIT. LIV., 166). 3°. (Olt.) Pământ lucrat, cultivat (H. IX 37, G. C. II 214); țarină și livezi cu fânuri (CIAUȘANU, V.).

[Și: **críghină** s. f. BARONZI, L. 128; — **crívă** s. f. = regiune pădurоasă. PORUCIC, T. E. 329. | A d j e c t i v e: (Olt.) **crivináș, -ă** adj. *Prune crivinașe* = un fel de prune care se coc în Iulie. CIAUȘANU, V.; **crivinós, -oásă** adj. = nisipos, mlăștinos (?) *Pământul crivinos se află în satele Butoești,...* IONESCU, M. 57.].

— Cf. paleosl., bulg. **krivina** „cotitură" (din *krivŭ* „strâmb").

CRIVINÁȘ, -Ă adj. } v. **crivină.**
CRIVINÓS, -OÁSĂ adj. }

CRIVOÁCĂ s. f. (Pesc.) = **crivac.**[1]

CRÍZĂ s. f. *Crise.* 1°. (Med.) Faza gravă (schimbare dintr'o dată, în bine s. în rău) în cursul unei boale (acute); interval critic (cu manifestări violente), periculos, dar hotărîtor în desvoltarea, în bine sau în rău, a unei boale (BIANU, D. S.), „opintirea naturei să facă o prefacere iute într'o boală" (STAMATI); p. e x t. schimbare subită în starea fizică sau psihică a cuiva (vorbind de accidente nervoase, ca spasmele, isteria, epilepsia, eclampsia BIANU, D. S.) *Pasiunea este o stare anormală a sufletului... și terminarea ei... constitue totdeauna o criză intelectuală și fizică, a cărei scară variază de la plâns până la nebunie.* MAIORESCU, CR. I 103. *Mihai Vardaru... trecea printr'o criză a sufletului.* C. PETRESCU, Î. I 12. *Criză de nervi* s. *nervoasă* = atac de nervi. *Criză hepatică.* 2°. P. a n a l. Moment critic, greu, fază primejdioasă și hotărîtoare prin care trece societatea, viața politică, comerțul, industria s. finanțele unui stat, perturbație care schimbă starea normală a lucrurilor, face mai dificilă vieața (economică a) unei societăți; lipsă de afaceri, de vânzare, în lumea negustorilor, c h e s a t; lipsă a ceva necesar vieței materiale s. celei sufletești. *Criză monetară* = lipsă de monetă suficientă în circulație. *Criză ministerială* = intervalul care se scurge de la demisia unui guvern până la formarea și instalarea celui următor. *Trii cântice ne sânt... cunoscute... trii crize a vieții României.* A. RUSSO, S. 112. *Criză de conducători, de oameni mari, de caractere. Epocă de criză a romanului, a poeziei.* [Și: (formă grecească) **crísis** † s. f. POLIZU].

— *N.* după fr. (lat **crisis,** din gr. κρίσις „decizie", dela κρίνω „despart, separ"). Cf. c r i t i c.

CRIZALÍDĂ s. f. (Zool.) v. **crisalidă.**

CRIZANTÉM s. m. (Bot.) v. **crizantemă.**

CRIZANTÉMĂ s. a (Bot.) *Chrysanthème.— (Chrysanthemum indicum* și *Chrysanthemum sinense).*— Plantă de grădină, care înflorește toamna târziu și are niște flori mari și frumoase de diferite colori, numită de popor tufănică, cătăline, dimitriță, flori-de-iarnă, gura-paharului, aurata, mărgărita, roman, romaniță-mare, salomii galbene, tătăișe, tătăiși. PANȚU, PL.[2]. *Își pături una peste alta aripile kimonoului brodat cu crizanteme ruginii.* I. TEODOREANU, M. II 15. [Și: **crizantém,** (Transilv.) **crisantím (alb)** s. a. BUL. GRĂD. BOT. V, 56].

— *N.* din fr. (din gr. χρύσος „aur" și ἄνθεμον „floare").

CROÁFENĂ s. f. (Cul.) *Soufflé.* — (Germanism, în Transilv. și Banat) Gogoașă (9°). *Ceale mai alease pașteturi, turte, croafene (perișoare).* ȚICHINDEAL, F. 446. [Și: **cráfnă** s. f. (Munții Apuseni) Com. ȘT. PAȘCA. **crápfănă** s. f. (Brașov), **croápănă** s. f. JAHRESBER. X 184].

— Din germ. **Krapfen,** idem. Cf. dubletele crafiă și crafnă.

CROÁJNĂ s. f. v. **crosnă.**

CROÁMBĂ s. f. v. **cloambă.**

CROÁMPĂ s. f. v. **crampen.**

CROÁNCĂ s. f. (Ornit.) v. **cronc.**[2]

CROÁPĂNĂ s. f. (Cul.) v. **croafenă.**

CROÁSNĂ s. f. v. **crosnă.**

CROÁT, -Ă subst., adj. *Croate.*

1°. Subst. Locuitor din Croația.

2°. Adj. De origine din Croația; al Croaților. *Limba croată.*

[Pronunț. *cro-at.* | Și: (ad 1°, Transilv., din ung. *horváth)* **horvát, -ă** (†) subst. LB.; (ad 2°, Transilvania) **horvátesc, -ească** (†) adj. *Țara horvătească.* LB. | Adverbe: **croățéște** (pronunț. *cro-ă-)* = ca Croații, în felul Croaților. *Vorbește croățește;* — **horvátéște** (†) LB.]

— Din fr. **Croate** și din germ. **Kroate,** idem.

CROAZEÁ † s. f. *Croisée.* — (Franțuzism adus de modă și dispărut de-odată cu ea) Un fel de stofă țesută în patru ițe. *Rochie... de croază sau de percal.* GOLESCU, Î. 43. *Fermenă de croazea pembé.* FILIMON, C. I 763. [Pronunțat: *cro-a-.* | Rostit și *croază*].

— *N.* din fr. (propriu: „încrucișat").

CROCHÉT s. a. *Croquet.* — Joc (englezesc) cu bile de lemn care se bat cu un ciocan de lemn cu coadă lungă, urmând, pe subt arcuri înfipte în pământ, un anume drum într'o poiană întinsă. *Partidă de crochet.* VLAHUȚĂ, D. 53. *Joacă copiii croket.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, V. ROM. II, 225. *Pe pajiștea unde se juca crochet...* C. PETRESCU, Î. II 242. [Plur. *-chcturi* și *-chete.*].

— *N.* după fr. (din engl. *croquet).*

CROCHÍU s. a. (Pict.) *Croquis.* — (Franțuzism) Schiță, care indică în câteva linii trăsăturile principale ale unei figuri, care redă aspectul general al unei opere de artă; p. ext. reprezentare schematică a unui obiect; planul sumar al unei opere literare sau istorice. *Așa se fac crochiurile militărești: ici o pată, dincolo o roată de tun.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Virtuositatea acestui original humorist este însă în partea descriptivă a crochiurilor sale.* R. DIANU, CURENTUL, III, 1930, 3 Oct. *Crochiu istoric.* ib. 1931, 25 Ian. [Plur. *-chiuri,* pronunț. *-chi-uri*].

— *N.* din fr.

CROCIÚB s. a. *Trou* dans la terre. — (Vâlcea) Groapă în pământ. VÂRCOL, V.

CROCMÁLĂ s. f. v. **crohmală.**

CRÓCNET s. a. v. **croncăni.**

CROCODÍL s. m. (Zool.) *Crocodile* (Crocodilus vulgaris). — Reptilă amfibie de forma unei șopârle uriașe, puternică și foarte mâncăcioasă, care trăește de-alungul fluviilor din țările tropicale și mai ales în apele Nilului, cf. aligator. *Au fost și crocodili, care sânt și în Nilos.* HERODOT, 103, cf. 16, 112, 221, 269. *Bietul copil era ocolit de bidăniile cele mai urîte din lume: câni... urși, lei, crocodili.* RETEGANUL, P. III 30. (După fr.) *Lacrimi de crocodil:* ipocrite, prefăcute. [Plur. *-dili.* | Și (cf. sârb. *korkodil)* **corcodél** † s. m. (plur. *-dei)* *Târâtoarele ce să târâsc pre pământ: pisica și șoarecele și corcodelul cel de pământŭ și câte-i samănă lui.* BIBLIA (1688) 77/2.]

— *N.* intrat în limbă în diferite timpuri pe diverse căi: grec. κροκόδειλος, lat. **crocodilus,** slav. **krokodilŭ,** idem.

CROH s. a. v. **groh**[2] și **cruh.**

CROHMÁL s. a. v. **crohmală.**

CROHMÁLĂ s. f. *Amidon, empois.* — (Mold., Bucov.) Scrobeală albă, stearc, amidon. *O broșură învățătoare meșteșugului de a face... pâne și crohmală de cartofe.* C. NEGRUZZI, I 3. *Se râșnește cafea prăjită, se piseză crohmală.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 43. [Plur. (rar) *-male.* | Și: **crocmálă** s. f. BARONZI, L. 161, TDRG., **crohmeálă** s. f. DDRF.; **crocmeálă** s. f. DDRF.; **crohmoálă** s. f. TDRG.; **crohmál** s. a. HERZ.-GHER., M., IV 246. | Adjectiv: (rar) **crohmălós, -oásă** adj. BARCIANU. | Verb: **crohmălí (crohmolí, crocmolí,** Com. POPOVICI) vb IV[a] = a scrobi (rufe). HERZ.-GHER., M., IV 246; (cu part. adj.) **crohmolít** (negativ: **necrohmolit**), **-ă** = scrobit; fig. rigid. *Figura asta cuvioasă, originală și crohmolită a boierului ținutaș.* C. NEGRUZZI, I 236.]

— Din rut. **krochmáli** (germ. *Kraftmehl),* idem.

CROHMĂLÍ vb. IV[a]
CROHMĂLÓS, -OÁSĂ adj.
CROHMEÁLĂ s. f.
CROHMOÁLĂ s. f.
CROHMOLÍ vb. IV[a]
} v. **crohmală.**

CROHÓS, -OÁSĂ adj. v. **cruh.**

CROÍ vb. IV. 1°. *Couper* (en morceaux); (se) *fendre.* 2°. *Entailler, inciser* (la chair), *tatouer.* 3°. *Battre.* 4°. *(Se) frayer une voie.* 5°. *S'enfuir.* II. 1°. *Couper, tailler* (une étoffe, un vêtement). 2°. *Façonner, confectionner; former, modeler.* III. 1°. *Es-*

quisser. 2°. *Faire un projet, un croquis, un plan; projeter* (fig.) 3°. *Inventer* (des mensonges). 4°. *Induire.*

I. 1°. Trans. (Vechiu şi regional) A tăia (în bucăţi), a ciunti (o bucată dintr'un întreg), a îmbucătăţi, a ciopârţi, a fragmenta. *Trupurile sale cu cuţitele cruia.* VARLAAM, C. 264/1. *Şi-l... croiră cu cuţite şi-l legară la patru pari întinsu şi dedesuptŭ îl fripseră cu focŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 170/1. A croi (un jneap de pâne) = a tăia HERZ.-GHER., M., IV 246. | P. ext. Trans şi refl. A (se) sfârteca, a (se) rupe (o bucată dintr'o stofă s. piele); a (se) crăpa (un zid), a (se) sparge (un geam). *Zidul s'a croit* (= s'a crăpat) POLIZU. *Geamul s'a croit (de lovitură) pe trei locuri* (= s'a spart). CIAUŞANU, GL. *I-a croit capul în două.* ib. *Roşcatul* [un câne] *îmi croise o şuşăniţă din blana mea şi fugea cu dânsa mormăind.* N. BOGDAN, ap. TDRG.

2°. † Trans. şi refl. A face tăieturi (mai ales de cuţit) pe corp, a brăzda pielea s. carnea trupului cu tăieturi, a tatua. *În ţăpi ascuţite îi aruncară, de să croiră cumplit.* DOSOFTEIU, V. S. 28. *Croindu-şi carnea, cum era la păgâni, nu-i putu ...nemica folosi.* id. ib. 28, cf. 61/2.

3°. P. anal. A face (cu lovituri de nuia s. de biciu) vânătăi s. dungi pe pielea corpului omenesc s. al animalelor; p. ext. (complementul e o fiinţă s. obiectul cu care se loveşte) a lovi cu putere pe cineva (mai ales cu un obiect subţire: nuia, biciu, com. FURTUNĂ), a bate pe cineva (m. ales cu bâtul s. cu biciul). *Pietrele să'ntorcea, de-i croia şi hainele le spărgea.* DOSOFTEIU, V. S. 29. *Începură în lung şi în lat a-l măsura, a-l croi şi a-l scărpina.* ŢICHINDEAL, F. 110. *Caii* [mergând] *la pas şi surugiii croindu-le cu bicele la dungi besicate, pe spinare.* GHICA, S. 241 ap. TDRG. *Ticălosul!... porunceşte să-mi croiască tot drumul cu un harapnic.* ALECSANDRI, T. 50. *Chloei celei îngâmfate... Un biciu bun să mi-i croeşti.* OLLĂNESCU, H. O. 257. *Acuşi ieu varga din coardă şi vă croesc, de vă merg petecile!* CREANGĂ, A. 38. *Când îl croeşte odată cu sabia pe la mijlocul gâtului, îi şi zboară capul.* ib. P. 226. *Ca dracul se'nteţeşte Şi 'ncă o palmă-mi mai croeşte.* CONTEMPORANUL, II 760. *Începură a croi pe Jidani.* ŞEZ. I 206. *Prinde* [= începe] *a mi-l croi... şi dă-i, până se rupe ciomagul.* ib. I 264. *Eu îi dau zamă de peşte, El cu biciu' mă croeşte.* MARIAN, SAT. 5. (Absol.) *N'apucară să sfârşească bine vorbele şi unde începu să-i croiască cum se cuvine.* GCR. II 356.

4°. A tăia, a deschide, a(-şi) face şi a urma un drum) înlăturând piedicile). *Ursan năval' s'aruncă în neagra Tătărime, Croind o pârtie largă prin deasa ei mulţime.* ALECSANDRI, P. III 290. *Acel soare ce-şi croeşte cărarea strălucitoare Numai pentru mine varsă lumina încălzitoare.* KONAKI, P. 265. (Fig.) *Scriitor care... -şi croeşte singur o cale nouă, necălcată de nimeni...* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.

5°. (Complementul e „fuga", construit uneori cu prep. „la" şi „de") A porni cu zorul (RĂDULESCU-CODIN, Î. 121), a o tuli, a o rupe (la s. de fugă), a o lua la sănătoasa, a fugi (II) repede (pe locuri neumblate, deci apucând un drum nou pe distanţa cea mai scurtă) spre a scăpa de o primejdie. Cf. HERZ.-GHER., M., IV 246, CIAUŞANU, GL. [Cotoiul şi vulpea] *croindu-o la fugă spre pustie amândoi, Tocmai în crâng se opriră a se uita înapoi.* PANN, P. III 55. *Croeşte fuga, să nu-i mai auzi râzând.* CONTEMPORANUL, I 292. *Ţiganul... o croeşte la pădure.* ib. 803, cf. ib. 292, 688. *Am croit-o la fugă spre Humuleşti.* CREANGĂ, A. 58. *După ce s'au despărţit Solomon de (h)argaţi, au croit-o prin pădure.* SBIERA, P. 116. *Românaşul o croi la fugă.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 121. *El* [lupul] *a croit-o de-vale 'n tufiş.* H. II 31. *A croit-o* (de fugă) *peste mirişte.* CIAUŞANU, GL.

II. 1°. Trans. şi spec. (Complementul e o stofă, pânză, piele, etc., p. ext. obiectul însuşi confecţionat din acestea) A tăia cu foarfecele (m. rar cu cuţitul), după măsură, bucăţi potrivite, spre a confecţiona îmbrăcăminte (haine, rufe) s. încălţăminte. *Kroiĕsk.* ANON. CAR. *Bunicul,... croind câte o pereche de opinci...* CREANGĂ, A. 24. *Nu se croeşte cămeşă sâmbăta, că moare acel ce o purta-o.* ŞEZ. II 196. *Mumă-sa pânza-i croia.* DOINE, 15. *Hainele se croesc după măsură.* PAMFILE, I. C. 346. | Absol. *Ea coase bine, dar nu ştie croi.* TDRG. *Unul croeşte şi altul cârpeşte,* se zice despre cei îndemânatici. ROMÂNUL GLUMEŢ, I 44. | Intrans. (construit cu prep. „de") *A croi de haine.* COSTINESCU. || P. anal. (şi despre alte obiecte, unelte). *Eu sânt lemn de treabă... Că pe mine mă cioplesc Şi iconiţe croesc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 508. *Meşterii mă târguesc, Icoane mă curuesc.* VICIU, COL. 108. || Fig. (Despre judecători) **A croi din bucată** = a osândi pe cineva fără a aplica legile. COSTINESCU.

2°. P. ext. A face, a confecţiona (o haină) după măsură, a da o anumită formă unei haine, a modela, a fasona. *Cămări trei pline avea de haine scumpe, Pe toată ziua însă croia la straie nouă.* C. NEGRUZZI, II 237. *I-am croit... Veştmânt lung până'n pământ.* GCR. II 326. *Oi! croeşte-o* [cămaşa] *cătunească* (= soldăţească), *Neamţul să te pomenească.* RETEGANUL, TR. 63. *A croi din nou* = a reface. PONTBRIANT. || P. gener. (Complementul nu mai e o îmbrăcăminte) Trans. şi refl. A (se) forma (o limbă), a (se) înjgheba; a(-şi) crea (un nume s. o situaţie); a modela, a fasona, a face. *Vrea... să-şi croiasc' un nume.* ALECSANDRI, P. III 327. *Nu se croeşte nici o limbă după asemenea tipar.* MAIORESCU, CR. II 266. *L-am crescut cu cheltuială, cu durere; de-acum să şi-o croiască* [viaţa s. soarta] *el singur.* I. NEGRUZZI, I 29. *Pentru oamenii săraci şi expuşi fatal umilinţelor, natura ar fi trebuit să-şi croiască un sistem nervos mai din topor.* VLAHUŢĂ, N. 16 ap. TDRG. *Pe mine m'ai blăstămat, În temniţă m'ai băgat, Ţi-ai croit marc păcat!* HODOŞ, P. P. 136. # *Cum apucă de se croeşte, aşa se rupe* = cum e cineva din iapalui, aşa rămâne până la moarte. CIAUŞANU, GL.

III. 1°. A schiţa, a însemna (cu creta s. cu creionul) pe o bucată de stofă, (pânză, hârtie, carton, etc.) dimensiunile şi forma bucăţilor de tăiat cu foarfecele (s. cu cuţitul) spre a servi la confecţionarea îmbrăcămintei. | P. ext. A măsura şi a indica prin semne locul pe unde trebue să se curme s. să se taie materialul de construcţie (piatră, trunchiu, etc. Viştea ungurească j. Cojocna). Com. ITTU. *Pietrarii lui Manole croiau, retezau, ciopârţeau.* ODOBESCU, II 513. *Croeşte mai iute [trunchiul], că te-ajungem cu curmatul!* Com. ITTU. | A indica pe teren (cu semne s. şanţuri) dimensiunile şi forma bazei unei clădiri; a împărţi (un teren), a rupe (o postată), „a se căpui de material pentru o zidire, a pune temelia unei case" (COSTINESCU). *Se apucă* [grădinarul] *de croi din nou, şi în şase săptămâni abia putu face ceva care să mai semene a grădină* [de flori]. ISPIRESCU, L. 153. *Mândră târlă că-mi croia.* MATEESCU, B. 7. [Săpătorii] *croesc s. rup altă postată.* PAMFILE, A. 80. *Unii gospodari, înainte de a croi marginile şurii, fac un ţarc mic de nuiele.* ib. 211.

2°. A proiecta, a schița planul, a face crochiul unei clădiri. *Până'n zori de zi Mie să-mi croești Și să-mi isprăvești Peste Marea Neagră Un pod de aramă.* TEODORESCU, P. P. 413. *Haideți azi să soborîm, Biserica s'o croim.* MARIAN, SAT. 236. || A ridica, a construi. *Cu meșteri nu te-ai tocmit, Dar ei singuri au venit, Altă casă ți-au croit.* MARIAN, Î. 241. || Fig. A plănui, a pune la cale, a proiecta. *Așa s'a croit astă.* POLIZU. *A-și croi planul cu deplină săvârșire.* KONAKI, P. 260. *Toți croiesc, fac și prefac, Ca să ne vie de hac.* ALECSANDRI, T. 39. [Deputații] *aduc legi d'afară, căci pe la noi nu prea ne taie capu' cum să le croim.* JIPESCU, ap. TDRG. *Cantemir croind la planuri din cuțite și pahară.* EMINESCU, P. 177. *Răpirea... copilului se poate întâmpla numai înainte de a-i fi croit Ursitoarele ursita.* MARIAN, NA. 93.

3°. Fig. (Cu complementul — uneori neexprimat — „la minciuni") A născoci, a inventa, a spune minciuni. *El tot minciuni croia.* DONICI, F. II 42. *Pe'ntregul croește la minciuni.* C. NEGRUZZI, II 203. *Da late le croește badea Talpă-Lată!* ALECSANDRI, T. 633, cf. 1048. *Când... vei auzi că încep a croi câte una mai deochiată, tu să mă tragi de mâneca hainei.* ODOBESCU, III 46. *Îndată mi-o croi că asta este după scrierea cea nouă.* JARNÍK. *În față una-ți vorbește și în dos alta-ți croește.* PANN, P. III 63 (cf. ZANNE, P. II 134).

4°. (Neobișnuit) A induce, a scoate (prin raționament). *Au cercat să-l pună Domn în Moldova..., dară nu i s'au sfetit; aceasta o croiesc de acolo, că în 1557... Domn se află a fi pensioneriul craiului Ferdinand.* ȘINCAI, HR. II 199.

[Și: † **crui** vb. IV; — **curuí (curăi)** vb. IV = a croi; a lovi, a bate. *C'o bâtă mare Curăe-l peste spinare.* VICIU, S. GL., cf. VAIDA, CABA, S. 88. | Adjectiv: **croit, -ă** (ad I 1°) *Fu croită și zdrumicat și fript pe grătariu.* DOSOFTEIU, V. S. 55; (ad II 1°) *Un teanc de sumane croite... aștepta cusutul.* CREANGĂ, A. 62; (ad II 2°) *Jachete croite ...pe măsura lor.* C. NEGRUZZI, I 105. *Pușcă... ușoară, croită și cumpănită chiar după trupul și după puterile mele.* ODOBESCU, III 22. (Fig.) *Scenă... înadins croită* (= pusă la cale) *pentru împărătescul simulacru.* id. ib. III 69. *Vădană, cu rochița gălbioară, Croită pe ță̂fișoară.* TEODORESCU, P. P. 332. (Fig.) *Căței... aveau... urechi mai subțiri și mai bine croite* (= fasonate). ODOBESCU, III 42. *Era... femeie înaltă și bine croită* (= voinică, chipeșă). SLAVICI, V. P. 3. (Ad III 4°) *Minciuni... croite așa de-a'ntregul.* ISPIRESCU, U. 121. | Abstracte: **croire** s. f. = acțiunea de a croi. LB.; — **croít** s. a. = meseria, arta de a croi. *A învățat croitul;* — **croiálă (curuiálă**, la Frata-Transilv., com. V. BUCUR) s. f. = croire; felul cum e croită o haină (HERZ.-GHER., M., IV 246; plan (al unei construcții); fig. (Transilv.) minciună mare (PAȘCA, GL.); machinațiune; lovitură, bătaie. (Ad I 4°) [Apa] *cu cât curge, are croială* (= își face drum), *Cu-atât mai multă a da la toți.* ZILOT, CRON. 336. *Luându-se după croiala unor palaturi întortocheate ce văzuse în Egipet.* ISPIRESCU, U. 116. Fig. (ad I 3°) *Începu să care cu pumnii după ceafă lui bietu' Sfântu Petre... Ostenit de atâta croială, se opri.* MUSCEL. (Ad II 2°) *Tu știi să potrivești croiala după modă.* C. NEGRUZZI, II 190. *Văd, de pe croiala hainelor tale și de pe graiul limbei, că ești străin.* URICARIUL, VII 75; — **croitúră** s. f. = tăietură cu foarfecile în materie (țesătură); haina s. materia croită (LB., COSTINESCU). *Este un croitoriu Și croește o croitură Fără un pic de tivitură* [= pânza în războiu]. GOROVEIU, C. 279; — (sârb., bulg. *kroj)* **cróiu** s. a. = croială (BARCIANU, HERZ.-GHER., M. IV 246). *Era o stofă scumpă, un croiu elegant.* AGÂRBICEANU, L. T. 79. | Instrument: **croitoáre** s. f. = cuțit lat, cu vârful îndoit, cu care **se croiește pielea pe** o scândură de lungimea unui metru și lățimea 4 dm (LIUBA-IANA, M. 126). Se întrebuințează mai ales de ciobotari (Com. MARIAN).

— Din slav. **krojiti** „a tăia, a croi" (și cu sensul de „a plănui; a intenționa"; bulg. *krojă*, sârb. *krojiti).* Cf. croitor.

CROIÁLĂ s. f. v. **croi.**

CRÓIȘLOG s. a. (Băieș.) *Ouverture faisant communiquer deux galeries de mines.* — (Munții apuseni) O spărtură de dimensiunea unui metru, care face legătura între două galerii din mină, suprapuse. Prin ea se aruncă piatra rea, care apoi se scoate cu râznele din mină. PAȘCA, GL.

— Cuvânt de origine germană, care conține în partea finală elementul *Schlag* „deschizătură, spărtură". Cf. durșlog.

CROITÓR s. m. I. 1°. *Découpeur.* 2°. *Tailleur.* II. *Cerambyx credo* et *heres.*

1°. Cel care taie, tăietor. Cf. croi (I 1°). # *Fiecare pentru sine, croitor de pâne* (CREANGĂ, P. 187, cf ZANNE, P. IV 49, MARIAN, NA. 655, 845) = fiecare își taie partea sa de pâne, își vede de interesele sale.

2°. Spec. Meșterul (mai ales cel de la oraș, HERZ.-GHER., M., IV 246) care croește și coase haine. La oraș se face distincție între *croitor de bărbați* s. *bărbătesc* și *croitor de femei* (s. *de dame* POLIZU). *Croitoriu* = cusetoriu de haine. MARDARIE, L. 227 (ib. 162). *Kroitor* = saltor (= sartor). ANON. CAR. *Ciobotarii, croitorii, blănarii.* LET. II 345. *Lei 10 de la starostele de croitori.* RĂȘCANU, L. 16. *Să facă... croitorii steaguri.* ALEXANDRIA, 26. *Ș-au găsit slujbă la un croitoriu.* BARAC, T. 10. *Găsi o asemenea mătăsărie și o și duse la croitor.* ISPIRESCU, L. 399. *Vestmânt lung Până'n pământ, Croitor croitu-l-a, zugrav zugrăvitu-l-a.* TEODORESCU, P. P. 52. | Spec. *Nuna... numește* [pe nevasta care a cusut schimburile mirelui] *croitoriu.* MARIAN, NU. 347. || (Joc de cuvinte) *Nu toți sunt creatori, ci croitori.* C. NEGRUZZI, I. 255.

II. (Entom.) Insectă (H. IV 54, 85, V 380, IX 122, 473, XI 96, XI 517, XII 158, 238, XVI 30) din familia străluculuí, care trăește pe stejarii bătrâni și pe cei de curând tăiați; are coarne lungi și acestea, dimpreună cu capul și fălcile, au forma unor foarfeci de croitor (MARIAN, INS. 98), gornic (ib.).

[Și: (în Nordul Transilv.) **cruitór(iu)** s. m., LB.; **curuitóriu** s. m. VAIDA. *Toader cruitor* (a. 1652). BUL. COM. IST. IV. 15. | Feminine: **croitoreásă** s. f. = femeie care se îndeletnicește cu meseria de a croi s. de a coase (rufe, haine); cusătoreasă (cf. IORGA, S. D. VIII 98). *Adusese o croitoreasă cu ziua.* C. PETRESCU, C. V. 169;— **croitoríță** s. f. = a) (Mold., Bucov.) croitoreasă (mai ales) dela oraș (în opoziție cu cea de la sat, numită nemțoaică). HERZ.-GHER. M., IV 246; b) (Munt.) nevastă de croitor. | Verb (rar) **croitorí** IV[a] = a se îndeletnici cu meșteșugul de a croi. TDRG.; (cu abstractul) **croitorit** s. a. = croitorie (H. XVII 235). | Abstract și local: **croitorie** s. f. = meșteșugul croitului de haine

(H. II 62. 146, 168); prăvălia s. atelierul unde se lucrează şi se vând haine, cf. a b a g e r i e (H. IX 28). *Vreau să se facă o şcoală, unde să înveţi fetele, nu carte multă, ci mai cu scamă cusutorie, croitorie.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 247. | A d j e c t i v: **croitorésc, -eáscă** = de-al (s. în felul) croitorilor, de croitori. *Mânca numai raci croitoreşti cu ochii la ceafă.* BARONZI, L. 86, cf. şi ZANNE, P. IV 99].

— Derivat din **croi,** cu suf. **-itor.**

CROITOÁRE s. f. v. **croi.**

CROITOREÁSĂ s. f.
CROITORÉSC, -EÁSCĂ adj.
CROITORÍ vb. IV^a
CROITORÍE s. f.
CROITORÍŢĂ s. f.
} v. **croitor.**

CROITÚRĂ s. f.
CROIU s. a.
} v. **croi.**

CRÓJNĂ s. f. v. **crosnă.**

CROM s. a. (Chim.) *Chrome.* — Corp simplu, metalic, foarte vârtos, de coloare argintie, care joacă un rol important în metalurgie. [Familia: **crómic, -ă,** adj. *Acid cromic.*]

— *N.* din fr. (< gr. χρῶμα „coloare").

CROMÁT s. m. şi adj. (Chim.) *Chromate.*

1°. S u b s t. Sare formată prin acţiunea acidului cromic asupra unei baze.

2°. A d j. Care conţine crom. *Oţel cromat.* CADE.

— *N.* din fr.

CROMÁTIC adj. şi s. f. *Chromatique.*

1°. A d j. De coloare, în ce priveşte coloarea. *Satana... se găseşte în aceeaşi situaţie cromatică* [= negru] *cu Ţiganii...* IORGA, L. II 480. | S u b s t a n t i v a t. *Cromatică* = ştiinţă despre prepararea şi întrebuinţarea colorilor. *Chromatica poporului român, de S. Fl. Marian.*

2°. (Muz.) Compus dintr'o serie de semitonuri succesive. *Gamă cromatică.*

— *N.* din fr.

CROMATÍSM s. m. *Chromatisme.* — Colorare, colorăţiune.

— *N.* din fr.

CROMOFOTOGRAFÍE s. f. *Chromophotographie.* — Fotografie a colorilor.

— *N.* din fr.

CROMOLITOGRAFÍE s. f. *Chromolithographie.* — 1°. Procedeu prin care se imprimă, prin litografie, desenuri în mai multe colori.

2°. Tablou sau portret obţinut prin acest procedeu. *Plângea sărutând o cromolitografie prostuţă.* I. TEODOREANU, M. II 40.

— *N.* din fr.

CROMOTERAPÍE s. f. (Med.) *Chromothérapie.* — Tratament (al unor boale) prin radiaţiuni colorate.

— *N.* din fr.

CROMOTIPÍE s. f. *Chromotypie.* — Imăgine în colori obţinută prin procederi tipografice.

— *N.* din fr.

CRÓMTALER † s. m. v. **crontaler.**

CRONC! interj. *Croa!* — Interjecţie onomatopeică, care imită strigătul corbului, c l o n c! *Aude numai cronc! cronc! prin văzduh şi un coşcogea corb se lăsa spre el.* ŞEZ. II 55.

— Onomatopee. Cf. c r o n c ă i, c r o n c a n.

CRONC s. m. (Ornit.) *Corbeau.* — (Maramureş) Corb, c l o n c a n, c r o n c a n. *Cine strică dragosti dulci, Care-i carnea croncii'n huciu.* ŢIPLEA, P. P. 20. *Hei, corbule, Hei, croncule!* T. PAPAHAGI, M. 88. [Şi: **croáncă** s. f. (Ornit.). = (Transilv.) c i o a r ă, cf. c l o a n c ă. *S'o'nvăţat o croancă neagră Şi cară cu via'ntreagă.* MĂNDRESCU, L. P. 72.]

— Substantiv postinterjecţional derivat din onomatopeea **cronc.**

CRONCĂÍ vb. IV^a v. **croncăni.**

CRONCÁN s. m. (Ornit.) 1°. *Corbeau.* 2°. *Vautour.* 3°. Nom générique des oiseaux rapaces. 4°. *Haridelle.*

1°. (Transilv. şi Bucov.) C o r b. MARIAN, O. II 15; puiu de corb (JAHRESBER. VII 420, XII 135, 152, POPOVICI, R. D. 165). *Atât de cătră Românii din Bucovina, cât şi de cătră cei din Transilvania se mai numeşte corbul, însă numai foarte rar, încă şi... croncan.* MARIAN.

2°. Vultur. *La stâna unde baciu' moţăc, lupii şi croncanii apără turma.* JIPESCU, ap. TDRG. *Arcira sau pajura... s'ar numi românește croncan.* MARIAN, O. I 152. *Să mă mănânce lupii şi croncanii, C'aşa vor duşmanii.* PAMFILE, C. Ţ. 58.

3°. (Munt.) Nume dat, în general, tuturor păsărilor răpitoare m a r i (care c r o n c ă n e s c), dar mai mici decât vulturul. *Duşmanu' străin te ciocăne'n cap, ca ciorile, croncanii şi vulturii stârvul.* id. ib. *Şoimii şi vulturii, Cloncanii şi corbii.* POP. ib.

4°. F i g. (Prin Dâmboviţa) Calificativ dat unui cal mare şi slab, gârbovit de bătrâneţe. CALUL, 65.

[Şi: **corcán** s. m. (Ornit.) = (Transilv., Banat, Oltenia, Munt.) c r o n c a n (DR. IV X 1328), c o r b (Corvus frugileus, DENSUSIANU, Ţ. H. 57, H. V 417), c o r o i u (H. XVIII 34); vultur (H. II 253, 319, VII 260) de găini (H. XVIII 174), şoim (H. VII 481). *Korkan* = corvus. ANON. CAR. *Românii... din Banat... numesc pe... corb încă şi corcan.* MARIAN, O. II 16 (ib. 26); — prin schimb de sufixe): **croncár** s. m. (Ornit.) DDRF; — **croncău** s. m. (Bucov., Mold., Transilv.) MARIAN, O. II 15, JAHRESBER. XII 135, 155, 161; — **crancău (crâncău)** s. m. = (Transilv.) croncan, corb (MARIAN, O. II 15); (Transilv., Bucov.) cioară (MARIAN, O. II 26, Com. A. TOMIAC, Straja); f i g. poreclă dată Ţiganilor; cf. c i o a r ă, c i o r o i u; p. e x t. (în Mold.) calificativ dat unui om fără căpătâiu, târâie-brâu (ION CR. VI 217), flăcău care umblă chiuind, cântând pe uliţele satului (ŞEZ. II 225); s p e c. c r a i n i c (ib.); (în dispreţ) calificativ dat de către munteni „pădurarilor şi plăieşilor boiereşti care-i chiamă la „boieresc", făcând o gură cât o şură" (ib.); (Muntenia, peiorativ) slujbaş mare în grad în ierarhia administrativă. *N'ai văzut nişte crancăi* (= Ţigani) *trecând pe drum?* Com. TOFAN, Bilca. *Un crancău bătrân, Alb ca un fund de ceaun...* MARIAN, SAT. 295, ap. TDRG.; — (cf. *carcalău*) **crancalău** s. m. (Ornit.) = (Bucov.) cioară. Com. A. TOMIAC, Straja.].

— Derivat din onomatopeia **cronc,** cu sufixul **-an.** (Cf. bulg. *krókon* „corb", slov. *krokar* „corb").

CRONCĂNEÁLĂ s. f. v. **croncăni.**

CRONCĂNÍ vb. IV[a]. 1°. *Croasser.* 2°. *Gémir.* 3°. *Déchirer.* 4°. *Flâner.*

1°. A scoate strigătul caracteristic corbului, cioarei s. vulturului (MARIAN, O. II 16, H. IX 406), a c l o n c ă i. *Auzi vulturul croncănind în limba sa cea păsurească.* ODOBESCU, ap. CADE. [Miază-noaptea] *croncăni jalnic de douăsprezece ori.* EMINESCU, U. 24. *Corbii croncănind Alergă stol.* COȘBUC, B. 148, cf. POMPILIU, B. 78, ALEXICI, L. P. 19, MÂNDRESCU, L. P. 38, ȘEZ. II 36, IV 9, RETEGANUL, TR. 57. *Ca cioara mai bine, nimeni nu poate croncăni.* GOLESCU, ap. DDRF. *Un corb ...le tot da ocol, croncănind.* ISPIRESCU, L. 87. *Iată, măi, că'ntr'un nor El zărea un corbușor. Ce pe sus tot croncănea Și din aripi tot bătea.* ALECSANDRI, P. P. 141 (cf. 149, 251). *Ciorile când crăncănesc La zavistic se gândesc.* ZANNE, P. I 417. *Ncagră corboaică, ce-mi croncănești?* DIACONU, P. 80.

2°. P. e x t. (Despre oameni, în dispreț) A scoate strigăte nearticulate s. cuvinte fără sens. *Ce tot ții și croncănești, Inima de-mi amărăști?* SEVASTOS, P. 81.

3°. T r a n s. (Despre corbi s. vulturi). A sfâșia cu ciocul (în timp ce croncăne). *Ducă-i crorgii* (= corbii) *carnea'n fagi, Acol' să i-o crăncănească.* ION CR. III 113.

4°. I n t r a n s. (Mold.) A vrea să vorbească. ION CR. II 55.

[Ind. prez. pers. 3: *croncănește* și, pe alocuri, *cróncănc.* | Și: **croncâní, cronconí, crăncăní, crâncăní** vb. IV[a]; — (derivat din *cronc;* prin Mold. și Maramureș) **croncăí** vb. IV[a]. MARIAN, O. II 16, T. PAPAHAGI, M. 88, (Ad 1°) *Corbul... de trii ori croncăind...* CANTEMIR, IST. 82. *Un nour de corbi fălfăia pe d'asupra croncăind.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 570, cf. ALECSANDRI, P. I 10, III 120, SBIERA, P. 59, ȘEZ. I 109. (Ironic, vorbind despre Țigani) *„Știi ceva, măi Țigane?". — „Nu știu", croncăi el.* SBIERA, P. 73; (ad 4°) ION CR. II 55; — (Mold.) **crângăí** vb. IV[a]. (Ad 1°). *Corbul din vârful copacului crângăia.* CANTEMIR, ap. DDRF. [*Strutocamila*] *vatologhia poeticească prin multă vreme crângăi.* CANTEMIR, IST. 42. | A b s t r a c t e: **croncă(n)íre** s. f., **croncă(n)ít (crăncăít, crângăít)** s. a. *Crăncăitul corbului lăudară.* CANTEMIR, IST. 83. *Crângăitul corbului* ib. 42. *Croncănitul ciorilor.* MARIAN, CR. 63.; **croncănitúră** s. f.; — (Formație personală) **crócnet** s. a. *Veni un corb zburând cu crocnet.* COȘBUC, F. 132. | A d j e c t i v: **croncă(n)itór, -oáre** = care croncănește, c l o n c ă n i t o r. *Corbi croncănitori.* ALECSANDRI, P. III 8. *Cârduri de corbi negri cu zvon croncănitor.* ib. 341.]

— Derivat din **croncan.** Cf. c l o n c ă(n)i.

CRONCÂNÍ vb. IV[a]
CRONCĂNITÚRĂ s. f. } v. **croncăni.**

CRONCĂR s. m.
CRONCĂU s. m. } (Ornit.) v. **cronc.**

CRONCONÍ vb. IV[a] v. **croncăni.**

CRÓNIC s. a. v. **cronică.**

CRÓNIC, -Ă adj. (Med.) *Chronique.* — (Despre boale, în opoziție cu *acut*) Care ține multă vreme, îndelungat, de care nu te mai poți vindeca. *Boală cronică* = (pop.) învechită, fără leac. *Gâlceava lungă atocma este cu boala hronică.* CANTEMIR, IST. 34. *Un guturaiu cronic. Bronșită cronică.* [Și: (< gr.) **hrónic, -ă** † adj.]

— *N.* după fr. (lat. **chronicus, -a, -um,** din gr. χρόνος „timp"). Cf. c r o n i c ă.

CRÓNICĂ s. f. 1°-3°. *Chronique.*

1°. Povestire istorică, în care se expun (fără critică, une-ori naiv) după epoci, în ordinea timpului, evenimentele din viața unui popor; p. e x t. cartea, scrierea care cuprinde asemenea expunere, cf. a n a l e, l e t o p i s e ț. *Cum spune cronica leșească, mai mult de 7000 de călări... n'au avut.* LET. I 216. *Negruzzi șterge colbul de pe cronice bătrâne.* EMINESCU, P. 179. *Cronică rimată* (IORGA, L. II 87), în care expunerea se face în versuri.

2°. Articol al unui ziar (s. al unei reviste) în care se relatează noutățile importante ale zilei (s. ale lunii, etc.) în legătură cu viața politică, teatrală, muzicală, literară, radiofonică, financiară, etc.: s p e c. (Tipogr.) titlu de rubrica cu astfel de articole în ziare s. reviste (MOLIN, V. T. 28). *Cronica mondenă a ziarului Patria.* VLAHUȚĂ, D. 168.

3°. *Cronica scandaloasă* = zvonurile răutăcioase în legătură cu viața privată a unor persoane.

[Scris și (învechit): *chronică* (MAIORESCU, CR. I 249). Plur. *cronici* (EMINESCU, P. 249) și (mai rar) *cronice* (id. ib. 179). | Și: (< gr.) **hrónică** † s. f. **crónic** † s. a. | D i m i n u t i v (rar): **cronicúță** s. f. = cronică mică, scurtă, neînsemnată. *O cronicuță rimată din secolul trecut, scrisă peste Carpați.* HASDEU, I. C. | N o m e n a g e n t i s: **cronicár** s. m. = autor s. scriitor de cronici, gazetar însărcinat cu redactarea rubricei de cronică (2°) la un ziar; p. e x t. cel ce relatează în mod exact întâmplările. *Nu părtinește cronicarul Bielskie alor săi* (c. 1625). GCR. I 70. *Din citirea chronicarilor... au putut ieși versurile* [lui Eminescu] *în care vorbesc Solul și Mircea...* MAIORESCU, CR. II 313. *De-așa vreni se'nvredniciră cronicarii și rapsozii.* EMINESCU, P. 244. *Cronicar dramatic...* C. PETRESCU, C. V. 308. | A d j e c t i v: **cronicărésc, -eáscă** = de cronicar, ca la cronicari. *În fraze de o cronicărească puritate.* I. TEODOREANU, M. II 94.]

— *N.* din lat. **chronica, -orum** (< gr. τα χρονικά „fapte succesive în timp").

CRONICÁR s. m.
CRONICĂRÉSC, -EÁSCĂ adj.
CRONICÚȚĂ s. f. } v. **cronică.**

CRONOGRÁF s. m. și a. I. *Chroniqueur.* II. 1°. Sorte d'histoire universelle. 2°. *Chronographe.*

I. S. m. † Cronicar, autor de cronici. COSTINESCU.

II. S. a. 1°. Un fel de istorie universală cu caracter popular, care circula mult prin părțile noastre. Ea începea cu Adam și Eva și, împrumutând povestiri din cele mai variate izvoare, continua cu împărații romani și bizantini și ajungea până la domnii Bulgarilor și Sârbilor. *Ce spune despre Turci, e luat din vre-un cronograf.* IORGA, L. II 568. *Cronograful lui Moxa.*

2°. Aparat de precizie, cu ajutorul căruia se poate înregistra momentul precis al unei observațiuni sau durata (oricât de scurtă) a unui eveniment.

[Și: (< gr.) **hronográf** † s. m. și a. | A d j e c t i v: **cronográfic, -ă** = în felul cronografilor s. cronografelor. | A b s t r a c t: **cronografíe** s. f. = scriere de cronografe.]

— *N.* după fr. (< gr. χρόνος „timp" și γράφω „scriu").

CRONOGRÁFIC, -Ă adj. **CRONOGRAFÍE** s. f. } v. **cronograf.**

CRONOLÓGIC, -Ă adj., adv. *Chronologique. Chronologiquement.* — De cronologie, al cronologiei. *Avem dară patru daturi cronologice: 1387, 1393, 1399, 1406.* HASDEU, I. C. 6. *Locul cel dintâiu, atât în privința chronologică, cât și în privința meritului, îl ocupă traducerea poeziilor române de d-nul Kotzebue...* MAIORESCU, III 18. *Precizia geografică și cronologică...* IORGA, L. I 105. | Adverb. În mod cronologic. *În introducere, — și aceste introduceri meritau... și cronologic numele lor — se vorbește despre...* ib. 247.

[Scris și (învechit): *chronologic.* | Adjectiv: **cronologícesc, -eáscă** † = cronologic. POLIZU. | Adverb: **cronologicéște** = în mod cronologic. POLIZU.]

— *N.* după fr.

CRONOLOGICÉSC, -EÁSCĂ † adj. **CRONOLOGICÉȘTE** † adv. } v. **cronologic.**

CRONOLOGÍE s. f. *Chronologie.* — Știința care încearcă să stabilească epocile, datele și mai ales succesiunea evenimentelor istorice; succesiunea în timp a datelor însemnate în istorie s. a unor evenimente; istorisire în mod cronologic; sistem adoptat pentru socotirea anilor. *O intervertire a cronologiei.* C. PETRESCU, Î. II 259.

— *N.* din fr. (gr. χρονολογία, din χρόνος „timp" și λόγος „știință").

CRONOMETRĂ vb. I^a **CRONOMÉTRIC, -Ă** adj. **CRONOMETRÍE** s. f. } v. **cronometru.**

CRONOMÉTRU s. a. și m. 1°.-2°. *Chronomètre.* 1°. Instrument de precizie pentru măsurarea timpului (s. „timpii" în muzică, COSTINESCU). PONTBRIANT, DDRF., TDRG. *Metoada cronometrelor.* CULIANU, C. 81.

2°. Ceasornic de mare precizie. *El devenca posesorul unui cronometru elvețian.* C. PETRESCU, Î. II 105.

[Plur. *-metri* și *-metre.* | Verb: (fr. *chronométrer)* **cronometrá** I^a (Sport) = a măsura precis timpul cu ajutorul unui cronometru; (cu abstractul) **cronometráre** s. f. și (fr. *chronométrage)* **cronometráj** s. a. (și cu part.-adj.) **cronometrát** (negativul: **necronometrat), -ă.** *Performanța sa n'a fost cronometrată oficial, astfel că recordul de viteză nu este înregistrat oficial.* UNIVERSUL, 5 Febr. 1931. | Adjectiv: (fr. *chronométrique)* **cronométric, -ă** = de cronometru. | Abstract: (fr. *chronométrie)* **cronometríe** s. f. = măsurare a timpului.]

— *N.* după fr. (gr. χρόνος „timp" și μέτρος „măsură").

CRONȚ interj. Interjecție care imită sfărâmarea în dinți a unui obiect tare. [Verbe: **cronțăni** IV^a (LB.) și **cronțăí** IV^a (Com. AR. TOMIAC) = a fărâmița, a rupe s. a mesteca în dinți un obiect tare, a ronțăi; (cu abstractele) **cronțăi(n)íre** s. f., **cronțăi(n)ít** s. a., **cronțăneálă** (COSTINESCU), **cronțăiálă** s. f., **cronțăi(n)itúră** s. f. (COSTINESCU).]

— Onomatopee. Cf. ronțăi.

CRONȚĂÍ vb. IV^a **CRONȚĂIÁLĂ** s. f. } v. **cronț.**

CRONȚĂITÚRĂ s. f. v. **cronț.**

CRÓNTALER † s. m. *Couronne, écu* (de six francs). — Monetă veche de argint, bătută de Austriaci (în veacul al XVIII-lea), care circula și în Principatele române (pe vremea lui Caragea), având (la 1812) valoarea de lei 6-9, (pe la 1814) de lei 14. IORGA, S. D. VIII 91 TDRG., JAHRESBER. X 184, XIX-XX 23. *Crontalcru'* [are valoarea] *6 lei.* DIONISIE, C. 224. *Ieri au strigat pristavu' pentru monedă, ca să nu îndrăznească cineva să o ia mai sus... crom[taleri]* S. IORGA, S. D. VIII 149. [Și: **crómtaler** † s. m.]

— Din germ. **Kron(en)thaler,** idem.

CRONȚĂNEÁLĂ s. f. **CRONȚĂNÍ** vb. IV^a **CRONȚĂNITÚRĂ** s. f. } v. **cronț.**

CRONTÍR † s. a. = **clondir.** *Au trimis la Delfi un crontiru de argint mare și grătaru de fier sub crontir.* HERODOT, 12, cf. 28, 150, etc. [Și: **scrontir** † s. a. ib. 8].

— Din bulg. **krondir,** idem.

CROP s. m. v. **uncrop.**

CRÓPĂ s. f. *Salière.* — (Găureni, jud. Năsăud) Gropița de de-asupra ochiului, la cal. (DR. V 284), solniță. Cf. groapă.

CROPÍ vb. IV^a v. **încropi.**

CROS † s. a. v. **cloș.**

CRÓȘĂ s. f. (Muz.) *Croche.* — (Franțuzism) Notă muzicală de o optime de ton.

— *N.* din fr. (sensul propriu e „cârlig", din cauza prelungirii în formă de **cârlig** a coadei de de-asupra în redarea grafică a acestei note).

CROȘÉT s. a. *Crochet.* — (Franțuzism). — Ac lung, cu vârful puțin adus ca un cioc s. un cârlig, cu care se fac împletituri (H. XII 480, ȘEZ. V 101), cârligel, i(n)gliță. *Lucrând cu croșetul la o față mică de masă.* VLAHUȚĂ, D. 31, cf. 247. [Și: **croșétă** s. f. H. IX 7. *Lucrez croitorie, lengerie, croșeta și reparațiunile cele mai mici și ciorapi.* CURENTUL, 6 Febr. 1931 MICA PUBL. | Verb: (fr. *crocheter)* **croșetá** IV^a = a împleti cu croșetul, a lucra cu cârligelul. a lucra cu igliță; (cu part.-adj.) **croșetát, -ă.** *Canapele... acoperite cu rețele croșetate.* I. TEODOREANU, M. II, 241.]

— *N.* după fr. (propriu „cârligel").

CROȘÉTĂ s. f. v. **croșet.**

CRÓSNĂ s. f. 1°. *Crochet* (de portefaix). 2°. *Charge* (de bois). 3°. *Paquet* (porté sur le dos). 4°. *Enfant chétif.* 5°. *Enflure.*

1°. Cârligul, funia s. cureaua cu un cârlig la un capăt (s. chiar la amândouă), de care se agață (mai ales de către hamali) pachetele s. alte sarcini care se duc în spinare; p. ext. orice funie s. curea cu care se leagă în spinare o povară.

2°. P. ext. Legătură, sarcină, maldăr de lemne, vreascuri s. târș (PĂCALĂ, R. 139), cât poate să ia cineva în spinare (H. IX, 85, XVIII 173, VICIU, GL. și S. GL. PAMFILE, J. III, GR. S. V, 44, com. LIUBA, Banat, IONESCU-SISEȘTI, Mehedinți); brat de lemne de foc, rupte potrivit, puse unul lângă altul și legate strâns la amândouă capetele, așa ca să poată fi luate în spinare, iar legăturile (sfo-

rile sau betele cu care [v]or fi legate) să poată fi petrecute şi peste mâni sau [peste] piept (RĂDULESCU-CODIN, L.). *Aduseiu vr'o câteva crosne de lemne.* GORJAN, H. I 114. *Ne-am săturat... Cărând fân cu sarcina şi lemne cu crosnia.* MAT. FOLC. 392. *Jupuindu-şi spinările cu crosniile... prin pădure...* MUSCEL, 33. *Să ne faceţi crosnie, or[i] să ne duceţi târîş.* ION CR. II 264.

3°. P. anal. Orice sarcină (bagaj, lucruri mărunte, m. ales de ale casei) pe care o duce cineva în spinare (T. GÂLCESCU, GR. S. V 120, CREANGĂ, GL.). [Oamenii...] *au şi purces, carii cum au putut, unii numai cu croşna şi cu copiii în braţe.* LET. II 411. *Nu-s deprins a umbla cu croşna în spate, din stăpân în stăpân.* CREANGĂ, A. 151, cf. PAMFILE, J. II. *Ce umbli cu croşna ceea în spinare, de parcă eşti coropcar?* Com. FURTUNĂ. || Spec. Traista copilului (de şcoală) s. raniţa soldatului. PONTBRIANT.

4°. Fig. (Pe la Răşinari) *Croasnă* = copil nevoiaş. PĂCALĂ, R. 159.

5°. (Pe la Năsăud) Bolfă, umflătură. BUGNARIU.

[Plur. *crosne.* | Şi: (ad 4°) **croásnă** s. f.; — (ad 1°-3°) **cróznă** s. f.; — (Mehedinţi) **crósne** s. f.; — (în Muscel, Mold., Bran) (ad 1°-3°, cf. slov. *krosnja)* **crósnie (cróznie)** s. f.; — (din sârbeşte, în Ban. şi Olt.; din ruteneşte, în Mold.. şi pe la Năsăud) (ad 2°-4°) **crósnă,** (Mehedinţi) **crójnă,** (Haţeg) **croájnă, crósne** s. f.; — **crăşne** s. f. = pârghie cu două rude spre a putea duce ciubărul cu apă (FRÂNCU-CANDREA, M. 99); cf. dorungă. | Nume de agent: **crosnár** s. m. = purtător de crosne, hamal care duce în spinare bagaje. COSTINESCU; — **crosnáş (croznáş)** s. m. = crosnar. PONTBRIANT, DDRF. | Adjectiv: **crosnát** = încărcat, împovărat (cu o crosnă în spinare), încroşnat. BARCIANU].

— În românește s'au amestecat, pe cât se pare, două cuvinte slave: **krošńa** (bulg., sârb., rut.) „coş (mare), leagăn" cu (bulg., sârb.) **krosna** „leagăn, cadru". Cf. încrosna, descrosna.

CRÓŞNĂ s. f. **CROSNÁR** s. m. **CROSNÁŞ** s. m. **CRÓSNE** s. f. **CRÓŞNE** s. f. **CRÓSNIE** s. f. } v. **crosnă.**

CROT subst. *Incision.* — (Prahova) Tăietură. MAT. FOLC. 1210. [Plur. ?].

CROTÁL s. a. şi m. 1°.-2°. *Crotale.*

1°. S. a. Un fel de castaniete s. giamparale, compusĕ din două tăbliţe de fier s. de lemn întrebuinţate în antichitate. [Îi vezi pe satyri] *urmărind sgomotosul şi bogatul cortegiu al lui Bacchus şi făcând să răsune crotalele.* ODOBESCU, I 39.

2°. S. m. (Zool.) Şarpele veninos numit şi „şarpe cu clopoţei" (din cauza sgomotului pe care-l produce când îşi mişcă solzii de la vârful cozii). Cf. ŞINCAI, DR. V 558.

[Plur. ad 1°: *-tale,* ad 2° *-tali*]

— *N.* din fr. (gr. κρόταλον „castanietă").

CROŢÁP s. a. v. **proţap.**

CROTÓR † s. m. v. **curator.**

CRÓU s. a. v. **crov.**

CROV s. a. 1°. *Trou.* 2°. *Vase* (pour porter l'eau).

1°. (Olt., Ban.) Groapă, scobitură făcută în pământ (BOCEANU, GL.); teren mai afundat, mai aşezat, dar uscat, coscovă, cute (com. ITTU); depresiune mică, rotunjită, aflată într'un câmp plan, fără scurgere; vâlcea ce aminteşte culcuşul unui lup, cobiţă, dolie, cuibişte, vălcea în formă de cuib. PORUCIC, T. E. 31. *Se ia mangal de pământ... şi udându-se se face un crov in mijlocul mangalului.* IONESCU, M. 714. *Crovu cu urzici* (glosat prin „loc cu urzici"). GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 329.

2°. (Gorj.) Un vas (de cărat apă), oală. *Mai toarnă-mi un crov!* PAŞCA, GL.

[Plur. *crovuri.* | Şi: (Ban.) **cróu** s. a. (plur. *crouri)* = loc afundat, mic şes aşezat între dealuri, căldare, cf. bohnă, chişaiu, prişlop, zăpode (Mehadia-Banat, com. ITTU); găurile şi ascunzătorile peştelui, din maluri şi de pe subt rădăcini (ANTIPA, P. 779), copcă; — (Ban.) **crúu** s. a. (plur. *crue)* = gropşoară făcută în pământ cu sapa, pentru a semăna ghinda, cuib (Com. ITTU, Ohaba-Banat). | Augmentativ: (Mehedinţi) **crován** s. a. = groapă părăsită. *Era să dau într'un crovan de pimniţă, să-mi rup gâtul.* BOCEANU, GL.

— Legătura cu sârb. **krov** „coperiş" nu e clară.

CROVÁN s. a. v. **crov.**

CRÓZNĂ s. f. **CRÓZNIE** s. f. } v. **crosnă.**

CRR ! interj. v. **câr.**

CRÚCE s. f. A. I. 1°. *Croix* (instrument de supplice antique). 2°. *Croix* (du Christ). 3°. *(Signe de) croix.* 4°. *Croix, crucifix.* 5°. (Jeune homme, ou jeune fille) grand, beau, robuste; ma chère. II. 1°. *Croix* (décoration). 2°. *Croix* (marque, signe). 3°. *Trèfle* (des jeux de cartes). 4°. *Bannière crucifère. Troupe. Groupe* de commerçants (considéré comme unité fiscale). 5°. *Couronne en forme de croix* portée par la mariée. 6°. *Broderie* en forme de croix. 7°. *Gerbes mises en croix.* 8°. *Jeu d'enfants.* 9°. *Croix* de Malte. 10. *Tout objet en forme de croix:* a) *palonnier,* b) *traverse* de l'avant du traîneau, c) *traverse* du joug, d) *chevron,* e) *croisée* de la ruche, f) petite *claie,* g) *châssis,* h) *cadre* d'une fontaine, i) *traverse* du dévidoir, j) *traversier,* k) partie du tissu placée entre les réglettes du métier, e) *rayons* de la roue du moulin, m) partie du dévidoir, n) outil de fromager, o) poignée transversale de la rame, p) *sacrum,* r) *croupière,* s) *traverse* d'une basse. 11°. *Constellation en forme de croix.* 12°. Diverses plantes dont la fleur ou la feuille est en forme de croix. 13°. Jeu. 14°. Figure d'une danse. 15°. *Amande* de la noix. III. 1°. *Carrefour, croisée de chemins.* 2°. *En croix.* B. I. 1°. *Supplice.* 2°. *Croix,* symbole de la foi chrétienne; *signe de croix.* 3°. *Foi chrétienne.* II. Nom des différentes fêtes de la Croix.

A. I. 1°. (Propriu) Spânzurătoare (făcută dintr'o bucată de lemn mai lungă, înfiptă în pământ, de-a curmezişul căreia, la jumătate, s. mai sus, era fixată, orizontal, o altă bucată mai scurtă, cu braţe egale) întrebuinţată în antichitate ca mijloc de tortură (prin legarea sau pironirea cu cuie a braţelor întinse pe scândura orizontală, şi a picioarelor pe stâlpul vertical) pentru o anumită categorie de condamnaţi la moarte prin răstignire. *Altă moarte nu era mai spurcată... decât ...moartea cruciei.* CORESI, EV. 69/30.

2°. Spec. Lemnul pe care a fost răstignit Mân-

tuitorul. *Isus... purta crucea lui.* TETRAEV (1574) ap. GCR. I 21. | Fig. Durere s. suferință adâncă ce o poartă cineva în suflet în drumul vieții. *Ficcare-și duce crucea lui.*

3°. P. anal. (Ca amintire a pătimirii pe cruce a Mântuitorului și ca semn de credință în învățăturile lui) Semnul simbolic distinctiv al creștinătății. *Au chipuit.. cinstita cruce dumnezeiască.* CORESI, EV. 65/10. *I s'au arătat* [lui Constantin] *...chipul crucii, cu steale pe ceriu* (a. 1705). GCR. I 357. *La mulți se află cruce sămnată în frunte.* CUV. D. BĂTR. I 373. *Dacă ouă găina o stârpitură de ou și ține cineva stârpitura ceea subsioară nouă zile și nouă nopți într'o casă pustie, fără semn de cruce ori icoană, iese... dracul.* PAMFILE, D. 85. | Diferite rituri, ordine religioase, călugărești, civile și militare au diferite semne simbolice ale sfintei cruci, precum: *crucea grecească, egipțiană, latină, papală, rusească, cârligată, de Malta,* etc. (cf. ilustrațiile la CADE.). | Semnul distinctiv aplicat pe costumele și armele soldaților cruciați. | P. anal. **Crucea roșie** = semnul distinctiv (cruce roșie pe fond alb) indicând, în războiu, neutralitatea ambulanțelor, pe temeiul convențiunei de la Geneva; p. ext. instituția însăși, având a îngriji de bolnavii și răniții din războiu și a veni în ajutorul prizonierilor.

4°. Obiect (de lemn, de piatră, de metal, etc.) în forma sfintei cruci, căruia i se atribue proprietăți divine, ca aceea de a sfinți locul unde se găsește, de a feri pe om de primejdii, de a goni pe necuratul, s. a. *O cruce fercată.* CUV. D. BĂTR. I 195. *Face... o cruce și-o înfige în pământ.* CREANGĂ, A. 48. *Cruce de mărgele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 41. [De bubă] *se descântă cu crucea, cu cuțit, cu sare, în apă.* ȘEZ. X 25. *Ce sfânt n'are suflet și face minuni?* [Crucea]. id. XIII 19. *Dintr'un lemn se face și cruce și măciucă* (ZANNE, P. I 203) = totul depinde de creșterea ce se dă copilului, ca să iasă bun ori rău.

Spec. a.) Crucifixul (reprezentând instrumentul de tortură și pe Mântuitorul răstignit pe el), pe care preotul îl poartă în mână — ca un simbol — în diferite momente în cursul serviciului divin și pe care credincioșii îl sărută, închinându-i-se. *Preoți cu crucea o purtară.* ALEXANDRESCU, A. 26. *Nu ești, mândră, vrednică, Să calci în biserică, Nice crucea s'o săruți.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 248. # **A fi** (s. **a umbla**) **cu crucea'n sân** = a fi om cu frica lui Dumnezeu, evlavios, drept, cinstit, incoruptibil, nemitarnic (COSTINESCU); întrebuințat, mai des, în mod ironic, la adresa celor care încearcă să prezinte aparența de a avea calitățile de mai sus COSTINESCU, etc.): a fi ipocrit, PAMFILE, J. II. *Om cu desăvârșire drept... Ăla umblă cu crucea'n sân.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ÎNT. ȘI L. 43. *Fetișoara asta o vezi d-ta cât e de scumpă la râs? Par'că ți-ar veni a crede că-i de cele cu crucea'n sân.* CREANGĂ, A. 164. **A nu fi cruce de'nchinat** = a nu fi cinstit. RĂDULESCU-CODIN, L. 80.

b.) (Jur.) Crucifixul pe care se jură, cu care se iau jurămintele (la instanțele județorești). *Accia-s ceia ce a[u] giuratŭ prc cinstita cruci* (= cruce). COD. TEOD. 202. *Ah! când gândesc că icri, nu mai departe, luă crucea și jură pe sănătatea lui...!* C. NEGRUZZI, I 51.

c.) Monumentul (în formă de cruce) ridicat de oameni evlavioși la răspântia s. la marginea drumurilor (mai ales în locul unde poposesc drumeții), la fântâni, s. pe locul unde s'au întâmplat nenorociri mari (crime, sinucideri ș. a.), troiță (ilustrații la PAMFILE, I. C. 459, PĂCALĂ, R. 465). *3 cruci de piatră puse în semnele aceii biruințe a lui Ștefan vod*[ă] (a. 1650-1675). GCR. I 192. *Vin', mândră, să ne jurăm Sub cruce de lemn de brad.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 256. *Ai... Bătut cruce la răspinteni.* PAMFILE, CRC. 106.

d.) *Crucea bisericii*: în vârful turnului bisericii (spre a arăta că e o biserică dreptcredincioasă). *Biserica tremura Și crucea din vârf cădea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 241. *Pana cocostârcului Bate fața târgului* [= *Crucea bisericii*] ȘEZ. IV 97.

e.) *Crucea casei:* pe vârful casei, la creștini (azi, aproape exclusiv la sate) *Casa cu crucea naltă...* HODOȘ, P. P. 74. || P. anal. Vârful (molidului) crescut în anul din urmă, creastă. (Poiana-Sibiiu) Com. ITTU. *Cântă puiul cucului Pe crucea molidvului.* MARIAN, ap. TDRG. # **Cruce lângă biserică** = se zice când cineva voește să facă un lucru de prisos. RĂDULESCU-CODIN, L.

f.) Monumentul, stâlpul în formă de cruce, ridicat pe locul unde e înmormântat un creștin; semnul crucii săpat pe piatra mormântului. *Pe piatra prăvălită pun crucea drept pecete.* EMINESCU, P. 203. *O movilă, în Fundeni, cu o cruce mare de piatră, în care a fost îngropat un tânăr.* H. II 57. *Două lemne'ncălecate Stau la capu-ți după moarte.* [*Crucea*]. ȘEZ. XIII 19. # (Transilvania) **A găta cu crucea** = a muri. LB.; — **a pune** (s. **a-i pune**) **cuiva cruce** (**crucea** s. **crucile**) = a înmormânta; p. ext. a omorî pe cineva (m. ales în bătaie), CIAUȘANU, GL. *Bietul... a rupt-o la fugă,... iar omul acela după dânsul, ca să-l prindă și să-i pună crucile.* SBIERA, P. 168. *Duce-te-ai și te-ai tot duce! Dragostea să-ți pue cruce!* ȘEZ. I 174. *Nu m'oiu duce Pân' mi-or pune la cap cruce.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 74. | A părăsi, a lăsa (neisprăvită o lucrare, o afacere, o întreprindere), a sfârși cu ceva. Cf. BARONZI, L. 45. *Am pus cruce tuturor iluziilor.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *I-a pus cruce școalei* = s'a lăsat de ea. PAMFILE, J. II. **A trage o cruce** (s. **cu crucea**) **peste ceva** = a uita, a părăsi. [Maica] *trebuia să tragă cu o cruce peste cartea de aci înainte închisă a trecutului ei.* TDRG.

g.) (Mold. și Bucov.) *Cruce de aur (în casă* s. *cu noi)!* = invocațiune, pentru a fi ferit de necuratul, când se pomenește numele diavolului (HERZ.-GHER. IV, 247, ION CR. III 286, ȘEZ. I 242, 247). *N'am crezut că am a face cu dracul. — Ferească Dumnezeu, cucoane; cruce de aur cu noi în casă! Departe de pe locurile aceste!* CREANGĂ, A. 160. *Sântem patru fete de împărat, pe care ne-au luat patru draci — cruce de aur în casă!* SBIERA, P. 149. *Cruce de aur, așa gânduri Satana le dă omului, nu te potrivi ispitei.* CONTEMPORANUL, VI vol I 491.

5'. (În comparații, în legătură cu aspectul fizic al unei persoane tinere)... *(Flăcău) cât o cruce* = înalt, voinic, svelt, robust (Siliștea-Buzău, H. II 115); *(fată) ca o cruce* = bine făcută, frumoasă din cale-afară. *Fata-i frumoasă ca o cruce.* BIBICESCU, P. P. 179. *Badiul meu, tânăr copil... Când-l văz seara la stelc, Parcă-i cruce de mărgele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 41. *De-ar fi mândra ca o cruce, Dacă moare, 'n groapă-o duce.* ib. 148. # **Cruce de voinic** (rar **de muiere**) = bărbat în toată puterea (subt raportul fizic și moral), fără frică, viteaz, voinic, (cf. germ. kreuzbrav); femeie de ispravă, harnică, vrednică (cf. și II 4°). *Aștia să fie cruci de voinic? ei să ție potera în loc?* DELAVRANCEA, S. 171. *Se rușină singur de sine, cum să se arate el, cruce de voinic, așa puțin la inimă!* ISPIRESCU, L. 388. *Muierea... e jumătate de cruce, rumânu'* [= bărbatul] *e cruce'ntreagă, cruce de*

voinic. JIPESCU, ap. TDRG. *Nu puturăm noi, coșcogea-mi-te cruci de voinici...* STĂNCESCU, B. 113. | P. ext. (Transilv.) Calificativ adresat de către un bărbat iubitei sale (frumoasă ca o cruce LB.); în loc de „soro", „fa", când se adresează o femeie alteia (în acest sens ar putea fi prescurtat și din „soro de cruce"). *Aiuiu, crucea mea, lele, Tu cu ochii faci belele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 40. *Cruce mândră, cruce dulce, Cruce, în pământ mă duce, Cruce mândră, cruce dragă, Cruce, în pământ mă bagă.* ib. 342. *Vecină, cruce vecină, Ce faci la bărbat de cină?* DOINE. 257/15.

II. Ori ce figură s. obiect în forma crucii.

1°. Decorații (s. medalii) în formă de cruce; p. ext. persoanele care le posedă. *Crucea-Trecerii-Dunării. Crueea-Elisabeta. Crucea de aur. Crucea de fier. Crucea Sf. Ana. Crucea Sf. Andreiu,* etc. *Mare cruce* = rangul cel mai înalt la anumite decorații. *Mare Cruce a Coroanei României; Mare Cruce a Legiunii de onoare, etc.*

2°. P. anal. Semnul (în formă de cruce) săpat s. scris pe anumite exemplare dintr'o serie de lucruri de același fel, cu scopul de a atrage atențiunea asupra lor și a le putea distinge cu ușurință. | Spec. Semnul (în formă de cruce) făcut înaintea numelui unui individ „mort" într'o listă de nume personale (MOLIN, D. T. 28) sau a unui cuvânt ieșit din uz (într'un dicționar); semnul pus în dreptul unor anumite nume dintr'o listă mai lungă s. în dreptul unor anumite poziții dintr'un registru, calendar, etc., asupra cărora atragem atențiunea în mod special. *Ziua aceea.. o însemna... cu o cruce.* DRĂGHICI, R. 153. *Îmi arată lista însemnată cu cruci de sus până jos.* GHICA, S. 427. *Este... sărbătoare mare și cu cruce...?* CONTEMPORANUL, III 554. | Semn distinctiv făcut pe pereții unei case s. pe o tablă ridicată pe o proprietate, arătând că sânt de vânzare. *A pus cruce la casă.* COSTINESCU. *Am văzut o cruce la casa lui.* PONTBRIANT. | Semnul distinctiv (în formă de cruce) tăiat în urechea oilor (v. fig. PĂCALĂ, R. 145). | (Mat.) Semnul adițiunii, numit „plus".

3°. (La cărțile de joc, după germ. *Kreuz)* Cărțile de joc cu semnele în formă de cruce, treflă, spatiu. *Fiecare are să rădice câte o carte și... dacă rădică de cruce, o înalță în sus.* MARIAN, î. 198.

4°. (Transilv.) Steag (cu cruce); spec. prapor (Brașov, com. LACEA); p. ext. comandă. VICIU, COL. 174. *Colea peste drum... Crucea ni s'a'ntors Pe ușă ne-a scos.* VICIU, COL. 174. # *A scoate crucile* = a face procesiune, ducând și praporii. Com. LACEA. || P. ext. † Trupă; spec. unitate de câte doi (până la patru) soldați (pedestrași s. călărași), obligați să plătească căpeteniilor, în mod solidar, o anumită cotă de impozite. Cf. BĂLCESCU, M. V. 590. [Dorobanții] *erau în număr de 5000* [de] *cruci, sau 10.000 de oameni și alcătuiau pedestrimea cea grea a țării.* id. ib. 590. [Doamna] *adunându-și... toate crucile de pedestrași... apucă drumul înapoi.* ODOBESCU, I 115. | P. anal. † Grup de indivizi (m. ales de negustori) obligați să plătească în mod solidar o cotă de impozit (cf. TES. 317, TDRG.). *Aceștia toți vor da... și un potronic de cruce răsură.* URICARIUL, I 52. *Să dea câte un leu de cruce pe an, la cutie.* ib. III 4, cf. IV 84, 85. Cel care era în stare să plătească singur contribuția întreagă sau toată „crucea" se numea *cruce întreagă de voinic.* BARONZI, L. I 108 (Cf. I 5°).

5°. Cununa (în formă de cruce) pe care fetele o împletesc la nuntă pentru mireasă și mire; tufa de brad verde pe care flăcăii, frați de mire, o împodobesc, la nuntă. *Fetele... împleteau cununiile: cruce întreagă pentru ginere și cruce jumătate pentru mireasă.* GHICA, S. 34. *Frații de mire... pregătesc mai multe cruci sau tufe de brad verde.* MARIAN, NU. 365, ap. TDRG.

6°. (Transilv.) Model, mostră de cusătură pe umărul iiei (cu ilustrație la PĂCALĂ, R. 518).

7°. (Transilv.) Jumătate de claie de (17) snopi (VICIU, GL.) de grâu (PAMFILE, A. 135), așezați în formă de cruce, numită pe aiurea (Muscel, Vâlcea) picior, (Gorj) cârstace, (Dolj) cârstă (care în slavonește însemnează tot „cruce", cârstață, (Olt.) petițe (ib.). *Împedecându-se calul... de o cruce de grâu, a căzut cu el cu tot.* ȘINCAI, HR. III 156. *Se pun în cruci (clăi) snopii.* ECONOMIA, 51. *Acești tuspatru snopi ce fac un picior, fac totodată și o cruce.* I. IONESCU, C. 133. # *Pune și tu două bețe* (s. *paie) cruce* = fă și tu ceva! PAMFILE, J. I.

8°. (Mold.) *Cruce (de spic) de păpușoiu, cruce care cască* = jucărie făcută de copii din spic de păpușoiu și din întâia foaie de sub el. (Descriere la) PAMFILE, J. I 65, cf. ib. A. 86. *Cruce de trestie* = jucărie făcută de copii din trestie. (Descriere la) PAMFILE, J. I 65.

9°. (Chirurg., după fr. *Croix de Malte) Crucea de Malta* = o compresă în forma crucii de Malta. BIANU, D. S.

10°. Partea unui obiect s. a unui corp, prezentându-se în formă de cruce (DDRF.). *De atunci au rămas „cepurile cu cruce" în fiecare brad.* MARIAN, î. 112.

a.) *Crucea căruței (carului* s. *trăsurii)* (H. II 3, 13, 29, 50, 81, 88, 118, 146, 168, 186, 194, 203, 214, 244, III 30, XI 356). Se face deosebire între: *Crucea dinapoi* = care formează cruce cu inima căruței (ȘEZ. V 60), speteaza ce leagă capetele cracilor piscului, brăcinar, brănișor, coardă (cf. DAMÉ, T. 9), iuhă, lehă, splină (com. ITTU, Mitoc-Bucov.) și *Crucea dinainte* = bucată de lemn pusă de-a curmezișul peste proțap (DAMÉ, T. 9), cântar (H. II 322), cumpănă (ib. XIV 417), lambă (ib. IX 466), lampă (ib. IV 11, 156), răscruce (ib. II 132), scară (ib. X 69, XII 276). *Cruce(a mare)* = felihart (Șeitin-Arad, com. ITTU). *Crucea înaintașilor* = orcicul s. răscrucea care se leagă de capătul oiștei unei căruțe de doi cai, spre a înhăma, la nevoie, la aceeași căruță, doi s. mai mulți cai înaintași (cf. POLIZU). *Ptru! iii...! sai binișor pe ici, pe crucea căruței!* CREANGĂ, A. 123. *La urechile proțapului este crucea care întărește și cumpănește partea de dinainte.* H. III 72. *Pentru ca dracul să nu se mai apropie de car, i-a pus crucea la proțap.* ȘEZ. III 241. *La roate, oiștea are felihart, de care se acață crucile de cari trag caii.* BREBENEL, GR. P. *La căruțe, în mijlocul inimii sau de furcuțe, e înțepenită scara, numită mai rar și cruce.* PAMFILE, I. C. 132. *Dumnezeu... a pus lămbile pe proțap și pe inimă în chip de cruce.* RĂDULESCU-CODIN, î. 61.

b.) O parte a saniei, botul, hobotul, obotul, obădul (DAMÉ, T. 22, PAMFILE, I. C. 154, CADE), opleniță care leagă de-acurmezișul botul celor două tălpi și face cruce cu proțapul.

c.) Partea dela mijlocul cârcelei jugului numită și lopățică, speteză, bulfeiu, jiglă, stinghie, scăluș, popul cârcelei (PAMFILE, A. 44, C. C. II 150).

d.) (La construcții de lemn) Căpriorul (II 1°), brățar, bandură (com. ITTU, Corbești-Arad), laiznă (com. ȘT. PAȘCA, Crișcior).

e.) *Cruci* = beţele puse cruciş înăuntrul stupului, **în două s. mai multe rânduri, ca să** susţină fagurii de miere, pretce, preci, trepce, pretcuţe; (Tecuciu) culmi, cuiele fagurului (PAMFILE, I. C. 93).

f.) Beţigaşe încrucişate peste care se întinde strecurătoarea, când se pune peste căldare s. peste hârdău, ca să strecoare laptele (com. LACEA, din Bran şi Muscel, ITTU, din Vale-Sibiiu, PĂCALĂ, M. R. 453, din Răşinar).

g.) Laţii în formă de cruce formând cadrul pentru geamurile ferestrei; gratiile s. fiarele puse cruciş la ferestre. *Cruci dalbe de fereste.* TEODORESCU, P. P. 40. *Dumnezeu... s'a apucat şi a făcut ferești, la care a pus însă cruce (cerceveaua).* ŞEZ. III 240. *Se duse cu vaca acasă, o legă de crucea unei ferești.* ib. IX 50. | P. ext. Înfloriturile cu roşu pe pereţii caselor împrejurul ferestrelor. CARDAŞ, C. P. 130.

h.) Rama ce se aşează pe gura fântânii şi de care se fixează stâlpii (com. ITTU, Şeitin-Arad).

i.) O parte a vârtelniţei, numită şi cumpănă, răscruce, speteză, crucişă, fofelniţă, aripă. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 259.

j.) *Crucea urzelii* = partea urzitorului s. urzelei unde se împreună chingile (ilustraţie la DAMÉ, T. 141, PAMFILE, I. C. 264). *Crucea de jos* s. *de sus* (TDRG.)

k.) *Crucea pânzei* = partea cuprinsă între beţele vârîte între firele natrei. DAMÉ, T. 135.

l.) (Mor.) Parte a morii (H. X 69, XI, 178): răscrucile ce sunt prinse într'o parte de obezile roţii şi de alta pe grindeiu (DAMÉ, T. 150, 152, PAMFILE, I. C. 183, 185); pârpăliţa s. gânjeiul din capătul fusului de fier care învârteşte piatra alergătoare a morii şi care se fixează bine în piatră. *Fusul e legat de colacul roţii prin o cruce de lemn, înţepenită într'insul cu câteva pene.* PĂCALĂ, R. 466. *Fusul în jurul căruia se învârteşte roata morii e legat de fiecare colac al roatei prin o cruce (patru spiţe)* (Săliște). Com. BANCIU. *Toiagul valului se lungeşte în sus până'n podul pietrilor, sfârşindu-se aici într'o cruce înţepenită bine în piatra morii.* id.

m.) Parte a răşchitorului. *Răşchitorul... are la un capăt crucea.* PAMFILE, I. C. 13.

n.) Unealtă a păstorilor numită şi mestecătoarea de jintiţă (H. VII 484). *Crucea de la Comarnic* = un lemn clenciuros, numit percer, de care se agaţă strecura de urdă, când aceasta (urda) se strecură şi se usucă bine. PRECUP, P. 15.

o.) (Pesc.) *Crucea vâslei* = mânerul de lemn transversal de la capătul vâslei, care se apucă cu mâna. ANTIPA, P. 468. *În cealaltă mână* [pescarul] *ţine de crucea vâslei şi vâsleşte pentru a ţinea lotca în latul curentului.* ib. 436.

p.) (Anat.) *Crucea spinării* = (la om) osul simetric şi triunghiular (numit *os sacrum* LB.) din partea posterioară a basinului, constând din cinci vertebre care continuă şira spinării, p. ext. spate (com. A. TOMIAC), DAMÉ, T. 32, DR. V 179, 274, 317, 318, 319, 320. (cf. germ. *Kreuz*, ceh. *krzyže* (pl.), rut. *kryž, kryži* (pl.), pol. *krzyż, krzyże* (pl.), engad. *cruš dellas rains*). *Crucea* s. *crucile şalelor* (la bou şi vacă DAMÉ, T. 32), la cal (DR. V 318, 320, 274). *Crucile (spetelor)* la cai (DR. V 41, 317). *Căram la apă..., de-mi pocnia crucea spinării.* COMŞA, N. Z. 39. *Doi îmi trag cu zbicele, De-mi vineţesc crucile Şi-mi curmă dragostile.* MARIAN, SA. 103. *Cruci la cruci, buci la buci, şolduri la şolduri.* TEODORESCU, P. P. 375, cf. MARIAN, D. 97. *Mă doare peste cruci.* Com. CORBU, Zagra. | *În cruci* = boală de om. H. XII 60.

r.) *Crucea hamutului* = partea frâului numită şi cureaua vânării, strup. DAMÉ, T. 50.

s.) Drug, lung de 3 m., numit şi părângă, purtat de doi oameni pe umeri, când cară ciubarele de struguri. *De mijloc îi atârnă, legată de un curmeiu, crucea, care are câte o crestătură la fiecare capăt; aceste crestături intră în torţile ciubărului.* PAMFILE, I. C. 218.

11°. (Astr.) Grup de patru stele în formă de cruce (H. IX 233, XI 125, XIV 108, cf. II 4, 14, 102, 149, 177, 196, 214, 263, III 190, IV 58, X 263, 490, 573, XIV 94, 379,, XVIII 270, 309) numit şi *Crucea de rugăciune* (H. VII 489). Alte numiri de constelaţiuni: *Crucea mică* (H. II 82, X 70, 319, 501), *crucea de sud* (CULIANU, C. 54), *crucea fârtatului* (PAMFILE, CER. 166) = delfinul (CADE.) din emisfera australă aproape de polul sudic; b.) *crucea (cerului cea) mare* (H. II 82, X 70, 319, 501, 521), *crucea miezului nopţii* (OTESCU, CR. 13, PAMFILE, CER. 166) s. alebedei (TDRG.) din direcţia polului nordic. *Stelele după care se orientează, e luceafărul... capul boului, crucea...* FRÂNCU-CANDREA, M. 121.

12°. (Bot.) Diferite plante ierboase cu florile s. cu frunzele în formă de cruce:

Cruce (?) = smântânică (Galium cruciata) PĂCALĂ, M. R. 17;

Crucea-florilor = dalac *(Paris quadrifolia)* PĂCALĂ, M. R. 24;

crucea (s. **cruce de-a) mare,** cu foile dispuse în chipul crucii şi cu flori albe. H. II 125, III 208, XII 136, 237, XIV 349;

crucea mică. H. XII 259;

crucea-pământului = brânca-ursului, talpa ursului *(Heracleum Sphondylium, -sibiricum).* H. III 19, X 534, XVI 146, LEON, MED. 35, PANŢU, PL.² 81, ŞEZ. XV 32, 151. *Se fierbe crucea pământului, apoi zeama se toarnă în capul bolnavilor.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 171;

crucea-pânei = pristolnic *(Abutilon avicennae).* PANŢU, PL.² 81;

crucea-Paştii. MARIAN, Î. 389. *Când se apropie de sat vre-o furtună mare amestecată cu grindină, se ia crucea paştii şi dându-se cu ea cruciş...* PAMFILE, VĂZD. 49;

crucea-voinicului (Ban.) = rostopască *(Chelidonium majus).* H. IX 447, XVI 42, LEON, MED. 61, PANŢU, PL.² 81; — norocel, voinicel *(Anemone angulosa, Hepatica angulosa, -transilvanica).* PANŢU, PL.² 81;

floarea-crucii = pristolnic, crucea-pânei. PANŢU, PL.² 103;

poamă-în-cruce = varietate de struguri. H. XII 105.

13°. *Crucea babei* s. *după cruci* = crucea babei (un joc). PAMFILE, J. III 34. | Figură din jocul „în buşi". PAMFILE, J. I 4.

14°. (Cor., Transilv.) A zecea din cele douăsprezece figuri ale jocului de călueşeri. PAMFILE, S. V. 59.

15°. (Mold.) Sâmbure de nucă (constând din cele patru părţi dispuse în formă de cruce), cocoş. *În Moldova, unele femei, care sânt în pericol de a pierde, caută de grabă cruce de nucă.* MARIAN, NA. 15.

III. 1°. P. anal. Locul unde se întretaie două cărări s. două (s. mai multe) drumuri, răscruce, răspântie (PAMFILE, II, com. V. BUCUR, Frata). *Sub brazi i-am îngropat, La crucile drumului.* ALECSANDRI, P. P. 249. *Vin dulce, De la cruce.* SEVASTOS, N. 296. *De-ar fi Craiova la cruce, De trei ori pe zi m'aş duce.* ŞEZ. I 173. *Trecând pe la nişte cruci de drum, văzu un joc.*

ib. 246. *Vino, maică, pân'la crucc, De vezi Neamțu' cum mă duce!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 308, cf. 317. *Se'mprăștiară cu învoirea că peste un an iar să se întâlnească, colo, la crucile drumului.* RETEGANUL, P. III 84. *Îi aștern în cale... la răspântii și în crucile drumului... câte o bucată de pânză curată.* MARIAN, Î. 300. | P. anal. (Băieș., Transilvania) Locul unde se împreună două sau mai multe vine de aur, scaun. VICIU, GL. # **(în) crucile satului** = (în) mijlocul satului (unde de obiceiu se întâlnesc mai multe drumuri). *Pe la prânz eram în crucile satului, cu toți flecăii din batalionul meu.* N. GANE, ap. TDRG. **Crucile mesei** = cele două părți laterale ale mesei. CADE. *Se duc amândoi și se pun alături în capul sau în crucile mesei.* MARIAN, NU. 173. **A se pune cruce** = a se așeza de-a curmezișul s. cruciș în drum spre a opri înaintarea cuiva s. spre a zădărnici îndeplinirea unei acțiuni. **A i se face** (s. **a-i fi** s. **a-i sta**) **cuiva calea** (s. **drumul**) **cruce** (s. **cruci**) = a da de o răspântie, fig. de piedici, a nu mai ști încotro, a nu mai putea înainta. *Merseră, până ce li se făcu calea cruci; aici se opriră.* ISPIRESCU, L. 220. *Ni s'a făcut calea cruce Și nu ne putem duce.* SEVASTOS, N. 210. *Eu m'aș duce... Dar mi-e calea 'n cruce Și nu pot străbate De străinătate.* TEODORESCU, P. P. 284, cf. SEVASTOS, P. P. 76, ȘEZ. I 111. *Dacă mergi Și nu mă duci: Facă-ți-se drumul cruci!* BIBICESCU, P. P. 131. *De urît m'aș duce, duce, Calea mi se face cruce!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 211, cf. 214. **A i se face cuiva calea cruce cu cineva** = a se întâlni, a se încrucișa. ȘĂINEANU, D. U. **A da cu crucea peste cineva** = a întâlni (pe neașteptate) (PAMFILE, J. II), a prinde, a găbji (ION CR. III 47). *Merge ea.... prin codru... și pe-o tihăraie dă cu crucea peste lup.* CREANGĂ, A. 30. *Dete un Român din Vatra-Dornei... cu crucea peste dânșii și prinzându-i îi ucise.* MARIAN, T. 200. **A se uita în crucea cuiva:** drept în ochi. *Ne uitarăm la el și-l văzurăm că nu îndrăznea să se uite în crucea noastră... Îi... ăsta-i hoțul!...* VISSARION, FL. 118.

2°. Adv. **(în) cruce** = cruciș. *Cu brațele albe pe piept puse cruce.* EMINESCU, P. 60. *Să pleci spre răsărit și să aduni paiele pe care le vei găsi crucc.* PAMFILE, B. 55. | Spec. (Med. pop.) *Îl unge noaptea în cruce, adecă pe piept, pe umere și pe genunchi.* LEON, MED. 103. | P. anal. (Despre poziția soarelui) *La* (s. *în*) *cruce* s. *cruci* = când soarele își isprăvește urcușul, e drept de-asupra capului (LUNGIANU, CL. 222) și stă gata să scoboare spre asfințit (PAMFILE, V. 32). *Pândind tocmai când era soarele în cruce..., se răpede ca prin foc să ia trei smicele de măr dulce.* CREANGĂ, A. 273. *La amiazi, când va fi soarele în cruci...* ISPIRESCU, L. 127 (cf. ib. 328). (De aici) **Crucea amiezei** (H. X 538), **cruce-amiazi** (PAMFILE, V. 32, MARIAN, SE. I 107, ȘEZ. V 60), **crucea miază-zi** (T. PAPAHAGI, M. 89), **crucea zilei** = în miezul zilei (LUNGIANU, CL. 222), la (de, în) amiazi, în răscruce, de-amiază, nămiază (PAMFILE, V. 32). *Cum strălucește soarele, când e în cruce amiazi.* P. MAIOR, IST. 72. *Când va fi soarele cruce amiazăzi, atuncea te răpede înte.* SBIERA, P. 25. *S'a dus... la tăul de lapte dulce, când era cruce amiazi.* RETEGANUL, P. V. 61. | P. anal. **Crucea nopții** = miezul nopții (atunci când se ivesc duhurile necurate) RĂDULESCU-CODIN, Î. 8 ,45, 63, 153, 161, 622, LUNGIANU, CL. 222, ȘEZ. XXX, 196.

B. I. 1°. Fig. Tortură, supliciu (prin răstignire). *Nu grăiește evanghelistul de ceale seamne ce-au fost mai nainte de cruce, ce de ce-au fost după înviere.* CORESI, EV. 133/9. *S'au făcut om și au suferit cruce.* MINEIUL (1776) 95²₁.

2°. P. ext. Simbol (abstract) al credinței creștine. *Badea-i călător, se duce. Nu-i ajute sfânta cruce!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 160. *Se temeau* [dracii] *de turbincă... mai rău decât de sfânta cruce.* CREANGĂ, A. 310. *Rugăciune către îngerul păzitor și către cruce.* PAMFILE, D. 45. # **Uite, asta-i cruce** = hotărîre ultimă și definitivă. *N'am să-i dau..., crede-mă, nici o para chioară, iaca, asta-i cruce, na !* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. ‖ Gestul făcut cu cele trei degete (degetul mare, arătătorul și cel mijlociu) ale mânii drepte, cu care se atinge fruntea, pieptul, umărul drept și umărul stâng, când se rostește o rugăciune, când se imploră ajutorul lui Dumnezeu, când cineva se miră, se îngrozește, etc. *Treieratul pe arie începe cu semnul crucii și cu Doamne-ajută.* PAMFILE, A. 201. # **A-și face cruce** (s. **semnul crucii**) = a se închina (LB.). *Nici pe dracul să vezi, nici cruce să-ți faci!* = să te ferești înainte de un rău, ca să nu fii silit mai pe urmă să-l eviți cu diferite mijloace. C. NEGRUZZI, I. 249. *Șapte frați, Faceți cruce și jurați Vii în veci să nu vă dați.* ALECSANDRI, P. I 5. *Moraru-și face cruce privind în urma mea.* COȘBUC, B. 25. *Ce-or mai fi și cutremurile ieste, zise Ivan, mai făcând ceva cruci până la pământ* (cruci și mătănii). CREANGĂ, P. 302. *Cum auziră sătenii, începură să-și facă cruce și să-și scuipe în sân, de frică.* ISPIRESCU, L. 138. *În biserică intra, Cruce pă piept că-și făcea.* ȘEZ. II 76. *Muierea... să-și facă crucc, căci îi pune dracul piedecă.* ib. XII 153. *Când pleci la drum, să-ți faci cruce.* ib. 155, cf. ION CR. III 149. *(Seara, când te culci,... măcar cruce să-ți faci.* PAMFILE, D. 43, cf. 30). *Când... tună și fulgeră... omul trebuc să-și facă cruce.* PAMFILE, V. 72. | P. ext. **A-și face cruce** = a se mira, a fi surprins (la auzul unei vești), a rămânea înmărmurit, a se (în)cruci; p. anal. a mulțumi (lui Dumnezeu). *Fă crucea mare, că-i dracul bătrân!* **A-și face cruce cu stânga** (în loc de dreapta, ca de obiceiu) = a se (în)cruci, a se mira peste măsură, de ceva cu totul neașteptat; (rar) a prevesti a rău, a cobi (PAMFILE, J. II). *Ca mâni, par'că-l văd ministru. Să nu ne facem cruce cu stânga. Am văzut altele mai strașnice!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. (În invocațiuni, când creștinul se apucă de un lucru) **Cruce-ajută !** = Doamne-ajută; (întrebuințat și substantival spre a arăta) începutul s. preparativele unui lucru. *Zi cruce-ajută, și dă înainte la catastih.* ALECSANDRI, T. 400. *Înainte, cu cruce-ajută!* PAMFILE, J. II. *Grăbește, dascăle, că nu mai e vreme de cruce-ajută!* V. A. URECHE, ap. TDRG. *Întâiu și 'ntâiu am început a învăța cruce-ajută...* ION CR. II 309. | **A înjura de cruce** s. **a ridica cuiva (sfinte) cruci** (PAMFILE, C.) = a înjura profanând cele sfinte; p. ext. **cruce** = înjurătură „de cruce". *Peste cruci și mii sudalme, I-a mai tras și două palme.* CONTEMPORANUL, IV 822. *El te sudue de cruce.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 73. *Nu mă'ntreba ce-am cinat, Trage-mi crucea cui m'a dat.* RETEGANUL, TR. 146. (În blesteme) **Bată** (s. **ucigă**)**-te crucea!** *Se schimbă ades, ca să înșele mai lesne, ucigă-l crucea..* ALECSANDRI, T. 61. *Mare ciof îi, bată-l crucea!* ALECSANDRI, T. 366. *Bată-te crucea nănaș, Cu cine mă cununași!* ȘEZ. I 111. *Bată-te crucea, birău, Mult umblași în rândul meu!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 304. *Bată-mi-te crucea, drac, Cum te-oiu prinde, te desbrac.* ib. 466. | (De aici:) **Ucigă-l** (mai rar **bată-l**) **crucea** = drac, diavol

(ZANNE, P. II 691, ŞEZ. IV 179, HERZ.-GHER. M., IV 247). *A treia noapte au venit Ucigă-i crucea cu iadul întreg înaintea lui.* SBIERA, P. 153. || **Frate** (mai rar: **soră**)**-de** (rar **pre**)**-cruce** (ca n.-grec. σταυράδελφος) = prieten(ă) intim(ă), tovarăş(ă) nedespărţit(ă) la bucurii, la primejdii şi necazuri, frate pre evanghelie (TDRG.), cf. fărtat (surată). (Exemple subt frate 1°) **Frăţie de cruce** = tovărăşie, prietenie până la moarte între fraţi de cruce. *Om lega frăţie de cruce, pe cât om fi ş-om trăi.* EMINESCU, N. 7. Obiceiul de a se prinde (s. a se lega) cu cineva frate de cruce trebue să fie la noi mai vechiu decât creştinismul. (Adaosul „pre evanghelie" s'a făcut ulterior, acolo unde *frăţia de cruce* se leagă prin jurământ în faţa preotului). Prin Bucovina (HERZ.-GHER., M. IV 247) cei ce leagă *frăţie de cruce* îşi prind braţele cruciş. În regiunile în care cei ce se prind *fraţi de cruce* se crestează la deget sau la braţ şi îşi amestecă sângele. Prin adaosul *„de cruce"*, care se referă la forma crestăturii, s'a făcut o adaptare a obiceiului păgân la simbolul creştinesc.

3°. Credinţă creştină, creştinism. *Această cinstită cruce toate amărăciunile... le stinge.* CORESI, EV. 66. *S'au botezat şi s'au făgăduitu cruciei.* CUV. D. BĂTR. II 352. *Pentru-a crucii biruinţă se mişcară.* EMINESCU, P. 239. *Se va bate crucea dreaptă cu crucea dreaptă* [= *creştin bun cu creştin bun*]. ŞEZ. III 97. || Lege, religie, confesiune. *Sântem... de-acceaşi cruce cu muscalul.* DELAVRANCEA, S. 223. (În jurăminte) *Când aş fi Porîi-împărat, pe crucea mea* (= pe legea mea!) *că te-aşi lua giupâneasă 'n casă!* ALECSANDRI, T. 897. || (Popular, rar) Cap, conducător, şef. *Bărbatul crucea muierii.* ZANNE, P. II 16.

II. Numele dat unor sărbători prăznuite în cinstea „crucii": a.) **Crucea (mare), Înălţarea sf. Cruci, Ziua-Crucii** = la 14 Septemvrie (LB.), PAMFILE, S. T. 48). În ziua aceasta preotul *umblă cu crucea* prin sat. *Au sosit în Iaşi, Septemvrie 14, în ziua Crucii, dimineaţa.* LET. II 50. *Culesul viei să înceapă după Crucea-Mare, 14 Septemvrie.* H. II 165. *Baba afumă împrejurul bubei cu un şumuiag de petecă..., în care se pune baligă şi boance din Ziua Crucei.* ŞEZ. I 55, cf. III 174; b.) **Crucea-mică** = numele popular dat sărbătoarei „Tăierea capului sf. Ioan", celebrată la 29 August; c.) **Ziua crucii de vară** s. **Închinarea** (s. **scoaterea**) *sfintei cruci* = Ziua Macaveilor, celebrată la începutul lui August PAMFILE, S. T. 1. | **Postul crucii** = intervalul de 8 zile de post, ţinut (fără să fie impus de canoane) de ţărani înainte de Ziua-Crucii (TDRG.). *Până ce nu va posti Postul Crucii, nu poate scăpa de pagubă.* MARIAN, O. I 200, cf. PAMFILE, S. T. 48. | (Muscel) **Cruci** = scoaterea crucii din gârlă, la Bobotează (II 4°). MUSCEL, 16.

[Diminutive: **crucişoară** s. f. DICŢ.; — **cruciţă** s. f. LB., BARONZI, L. I 106, ŢIPLEA, P. P., BUD, P. P., HERZ.-GHER. M., IV 247. (Ad A I 4°). *O cruciţă mică* (a. 1826). IORGA, S. D. XXII 322. *Cruciţă făcută din lemnul prea sântei Crucii lui Hristos.* ŞINCAI, HR. I 222. *Înger, îngeraşul meu, Cruciţa lui Dumnezeu, Apără sufletul meu.* TEODORESCU, P. P. 188. *Îi pun* [mortului] *în mâna dreaptă o cruciţă din ceară galbenă.* MARIAN, Î. 78; (ad A I 5°) *Mândra mea, cruciţa mea.* POMPILIU, B. 46; (ad A II 2°) Nume de oaie (după semnul tăiat la ureche), PRECUP, P. 25; (ad A II 10°) *Cruciţele de care trag caii.* H. IV 177; — **cruci(u)liţă** (s. **cruceliţă**) s. f. (Ad I 4 a) = medalion (mărţişor). *Am la piept o cruciliţă Cu lemn sfânt.* ALECSANDRI, P. I 18; (ad A I 4 b) *Mândruliţă, Mă jur p'astă cruciliţă Să te ţin ca un bădiţă.* ib. 5; (ad A I 4 f) *Un mic cimitir îşi răsfiră cruciliţele de lemn.* IORGA, N. R. A. I 199; (ad A II 6°) Podoabă femeiască. H. IV 57; (ad A II 11°) O stea, cf. crucea-mică. H. XII 133; (ad A II 12°) (Bot.) Plantă (BARONZI, L. I 132, H. III 148, IV 84, XVI 159) cu floare albastră în chipul crucii, întrebuinţată ca medicament contra durerilor de mâni şi de picioare (H. II 130); — plantă cu flori galbene, numită şi petimbroasă, bătătarnică, spălăcioasă, cel pierit (PANŢU, PL.²), crugulliţă (BARCIANU); — **cruciulîţe** s. f. pl. = arişnic (Lychnis chalcedonia) PANŢU, PL.²; o varietate de struguri (H. II 98, 125, 141, 165, 193, VII 313) albi şi foarte dulci (H. II 58, XII 266), cu ciorchinele mare lung şi subţire, tare în coadă, cu bobiţele dese (H. II 219), DAMÉ, T.; (ad B I 2°, în formule de afurisire) *Bat-o cruciuliţa lelc, C'aseară i-am dat inele, Şi-acum o văz fără ele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 242. *Cruciuliţa mă-ti!* HERZ.-GHER. M. IV 247. || Augmentativ: **crucióiu** s. a. TDRG. *Zi, tu, dascăle, un moliftoiu, Că T'urcul n'are crucioiu.* TEODORESCU, P. P. 130; (ad A II 10° a) (Buzău) H. II 207; — **crucioáie** s. f. *Nu socoti sfânt p'ălă de fine atârnate 'n casă sute de icoane şi şapte crucioaie.* JIPESCU, O. 116; (ad A II 10° a) H. II 88, III 315, VII 210. *Flăcăii puseră ochiurile streangurilor în capetele crucioaielor, iar învăţătorul desfăşură hăţurile.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 947].

— Lat. **crux, -cem,** idem. Cf. cruci, descruci, cruciş, încrucişa, răscrucc, crucifix, crucifica.

CRUCEÁLĂ s. f. v. **cruci.**

CRUCÉIU s. m. v. **crucer.**²

CRUCELÍŢĂ s. f. v. **cruce.**

CRUCÉLNIC s. a. 1°. *Réglettc.* 2°. *Dévidoir.*

1°. (Banat) Lemnul ce se reazimă pe caraftele războiului de ţesut şi de care atârnă iţele, numit şi părânga iţelor, băţuliţelor, fusteI, botă. PAMFILE, I. C., 276, LIUBA-IANA, M. 116, ŞEZ. VIII 146, H. XVIII 143).

2°. (Banat) Vârtelniţă. H. XVIII 143, 144.

— Derivat din **cruce,** cu sufixul instrumental **-elnic.** Cf. crucelniţă.

CRUCÉLNIŢĂ s. f. Partie de la voiture. — O parte a căruţei. H. XVIII 283.

— Derivat din **cruce,** cu sufixul instrumental **-elniţă.** Cf. crucelnic.

CRUCÉR s. m. = **creiţar.** *Dacă vei vrea să sapi în acel loc, vei afla din întâmplare... un cruceriu.* MARIAN, O. II 116, cf. f. 80, NA. 40. *De-un crucer cumpăraiu, mâncaiu şi băuiu.* GOROVEI, C. 185. *În Banat se pun la capul pruncului... trei cruceri.* PAMFILE, D. 4. [Şi: **crucéiu** s. m. = bănuţ? *Banii îi dă în mâna miresei, de-i strânge pentru moarte, când pune crucei de ceară în mâna mortului.* SEVASTOS, N. 295. | Diminutiv: (Transilvania) **crucerél** s. m. = mică monetă de aramă în valoare de 2 fileri. VICIU, COL.]

— Derivat din **cruce,** după modelul germ. *Kreuzer,* idem (moneda avea imprimată pe o faţă o cruce).

CRUCÉR s. m. (Ist.) *Chevalier de l'Ordre teutonique, croisé.* — (Formaţiune personală) Ca-

din ordinul Teutonilor (purtând pe îmbrăcăminte semnul crucii, ca cruciații). *S'au dus asupra crucerilor carii luase Samoghiția.* - ȘINCAI, HR. I 310.

— Derivat din **cruce,** cu suf. **-er.** Cf. cruciat, cruciadă.

CRUCERÉL s. m. v. **crucer.**[1]

CRUCÍ vb. IV[a] I. 1°. *Mettre en croix, croiser.* 2°. *Croiser, faire des croisements entre animaux.* 3°. *Blasphémer.* II. 1°. *Faire le signe de croix, se signer.* 2°. *S'étonner, s'émerveiller.*

I. (Rar) 1°. (Probabil, la Alecsandri, franțuzism, după *croiser les bras, les jambes)* Trans. A pune, a așeza cruciș, spec. (despre brațe) a le pune unul peste altul, în formă de cruce, pe piept s. subt cap; (despre picioare) a le așeza turcește (s. grecește), a încrucișa (1°). *Abia am reușit a ne cruci picioarele, așezându-ne pe covor.* ALECSANDRI, ap. TDRG.

2°. Trans. și refl. A (se) împreuna specii diferite de animale spre îmbunătățirea rasei, a (se) corci, a (se) încrucișa (4°); p. ext. a se amesteca. *Vorbe..., de altmintrelea din izvoare de credință, circulează și se crucesc una pe alta.* GHICA, A. 129.

3°. Intrans. A înjura de cruce, a ridica cruci. ȘEZ. II 225. *În coteț, vătavul crucea și răscrucea.* N. REV. R. III 410.

II. Refl. 1°. A-și face semnul crucii (în semn de închinare s. de mirare, de spaimă, de necaz. de ciudă, etc.), a se mira, a se ciudi, a se încrucișa (5°). *Negustorul ca de naiba începu a se cruci.* PANN, Ș. II 44. *Mamă-sa... s'a crucit, privind cusătura fetei.* COȘBUC, F. 97. *M'am crucit, m'am închinat.* ȘEZ. V 151. *S'o crucit, nu alta!* ib. XXI, 9. *Toți se mirau și se cruceau.* RĂDULESCU-CODIN, L. 34. *Se duce mai aproape și ce vede, se crucește: în cimitir, un Jidan bătea mormântul unui Român.* ib. I. 1.

2°. P. ext. A se mira foarte, ca de un lucru nemaipomenit, a se minuna, a holba ochii, a rămânea cu gura căscată, cf. a 'ncremeni, a înlemni, a înmărmuri, a rămânea scris pe perete (CIAUȘANU, V.). *Când ajunse... la căruță, se cruci de cele ce văzu în ea.* D. STĂNOIU, C. I. 31. *El se cruci, când văzu pe Făt-frumos.* ISPIRESCU, L. 101. *Stă omul de mi-l privește, Stă omul de se crucește.* TEODORESCU, P. P. 551. *Biata femeie... se cruci; începu să plângă de bucurie.* RĂDULESCU-CODIN, L. 6. *Când l-am văzut, m'am crucit.* ȘEZ. XXIII 44.

[Și: **încruci** vb. IV[a] (ad I 1°) *Pușca și sabia La brâu le încrucea.* MAT. FOLC. 7; (ad II) *Tu cetitoriule! aci stăi, gândește și încrucează, cum au putut ajunge Moldovenii... de s'au supus și Țiganilor!* ȘINCAI, HR. II 257. *De mirare încrucindu-se, au scăpat cuțitul din mână.* DRĂGHICI, R. 13. *S'o încrucit și-o zis că nu-i lucru curat.* ȘEZ. VI 14; (ad II 2°) *După ce au cetit cărțile, s'au încrucit.* ȘINCAI, HR. II 247. *Veneam acasă, cu sânul încărcat de covrigi, mere... și smochine... de se încruceau tata și mama, când mă vedeau cu dânsele.* CREANGĂ. *Numai te'ncrucești cum îți spune toate.* SEVASTOS, N. 332; — **(în)crucíá** † vb. I[a] = a pune semnul crucii pe marginea unor rânduri scrise (COSTINESCU). | Adjective: **(în)crucít, -ă** = așezat cruciș, (în)crucișat; mirat. *Ținând mânile'ncrucite...* C. NEGRUZZI, II 85. *Cu-a sale brațe sub capul lui crucite... privește...* ALECSANDRI, P. 369. *Mă-sa stă, crucită.* COȘBUC, F. 101. *A ședea (s. a 'sta) cu brațele'ncrucite* = încrucișate; fig. neactiv. | Abstracte (rar): **(în)crucíre** s. f., **cruceálă** s. f., **crucitúră** s. f. PONTBRIANT.]

— Derivat din **cruce.** Cf. răscruci.

CRUCIÁ vb. I[a] v. **crucì.**

CRUCIÁDĂ s. f. *Croisade.* — (Ist.) Expediție întreprinsă de cruciați. || Fig. Campanie (de presă) pentru o reformă (socială, morală) s. împotriva unei concepții, unei mișcări, unui abuz. *S'au grăbit... a-și pune cunoscuta gingășie... a limbagiului... în serviciul sfintei cruciade în contra cosmopolitismului.* MAIORESCU, CR. I, 354. [Și: **cruciátă** s. f. Pronunț. *-ci-a-*].

— Derivat din **cruce,** după fr. *croisade.* Cf. crucer[2], cruciat.

CRUCIÁT s. m. (Ist.) *Croisé* (soldat). — Soldat (purtând, ca semn de adunare în oștire, o cruce de stofă, pe haină) din armatele care plecau din Europa creștină apuseană (în secolele XI-XIII) spre a elibera locurile sfinte de subt stăpânirea musulmanilor, (†) crijac. [Pronunț. *-ci-at*].

— *N.* format după ital. **crociato,** idem.

CRUCIÁTĂ s. f. v. **cruciadă.**

CRUCIFÉR,-Ă adj. și s. a. (Bot.) *Crucifère.* — Adj. Cu petalele dispuse în formă de cruce. || Subst. *Cruciferele* = familie de plante dicotiledoane cu petale în formă de cruce (varza, ridichea, micsandra, garoafa, etc.).

— *N.* din fr. (lat. *crux, crucem* „cruce" și *fero* „port").

CRUCIFICÁ vb. I trans. *Crucifier.* — A răstigni, a pironi pe cruce (COSTINESCU); fig. a chinui, a munci. TDRG. [Adjectiv: **crucificát, -ă** = răstignit. | Abstract: **crucificáre** s. f. = răstignire].

— *N.* după fr. (din lat. *crux, crucem* „cruce" și *figere* „a fixa (în cuie)").

CRUCIFÍX s. a. *Crucifix.* — (Mai ales la catolici) Cruce (s. icoană) reprezentând pe Isus răstignit. STAMATI. [Plur. *-fixe*].

— *N.* din fr. (lat. **crucifixus** „răstignit").

CRUCIFÓRM, -Ă adj. (Bot.) *Cruciforme.* — În formă de cruce.

— *N.* după fr. (lat. *crux, crucis* „cruce" și *forma* „formă").

CRUCILÍȚĂ s. f. v. **cruce.**

CRUCIOÁIE s. f.
CRUCIÓIU s. a. } v. **cruce.**

CRUCÍȘ adv., adj., s. a. și f. I. 1°. *En croix,* (regarder) *de travers.* 2°. *En travers, en biais;* (se mettre) *en travers* (= s'opposer). II. *Croisé, en forme de croix.* III. 1°. *Biais; carrefour.* 2°. *Chevillette* (du dévidoir).

I. 1°. Adv. În formă de cruce, încrucișat. LB., GOROVEI, CR. 622, HERZ.-GHER., M., IV 247. *Și-au pus mânile la piept cruciș.* DRĂGHICI, R. 136. *Cu săbiile cruciș.* BELDIMAN, TR. 11. *S'au prins amândoi cruciș* (= în luptă dreaptă, c brațul stâng trecut subt brațul drept al adversarului) *și au început a se smunci.* SBIERA, P. *Călușei tot mărunței, Cu frâne cruciș pe ei.* DOȘ, C. 201. *Se'nfășură cruciș peste spate cu rele.* ȘEZ. III 182. | (Cu același sens și) **în** (LB.). *Oștenii Râmului... gol piciorul încă*

piele și cu legături în cruciș. N. COSTIN, ap. TDRG. *Femeia îngreunată... să nu ție mânile în cruciș pe pântece.* ȘEZ. I 52. *Mortu*[1]*... îl punea încruciș pe mormânt.* FUNDESCU, L. P. 41/30. *Ia două topoare și le împlântă încruciș.* MARIAN, NA. 43, cf. 130. # **A se face drumul cruciș** = a se bifurca, a se face cruce (III 2°). *Ne-am dus până unde ne-am dus și ni s'a făcut drumul cruciș și nu ne-am mai putut duce.* TEODORESCU, P. P. 181. **A se uita cruciș:** cu privirile încrucișate, cu'n ochiu la făină și cu altul la slănină. șașiu, chiorîș (POLIZU, LM. ZANNE, P. II 521); (fig.) dușmănos. *Cine trăește cu chiorii, se învață a se uita cruciș.* BARONZI, L. I 52. **A înghiți cruciș** = rău, înnecându-se. *La masă nu odată era să înghiț cruciș, când din întâmplare ochii noștri se întâlneau.* N. GANE, ap. TDRG.

2°. Transversal, de-a latul (în opoziție cu *de-a lungul)* s. de-a lungul (în opoziție cu *de-a latul);* față'n față (de la un colț al unei camere la altul opus). *Îngroapă cruciș capetele mieilor în două colțuri a*[*le*] *casei.* ALECSANDRI, P. P. ap. TDRG. | Adverb: (mai ales în locuțiunea) **(în) cruciș și (în) curmeziș** = în lung și în lat (POLIZU); p. ext. pretutindeni; cu de-amănuntul (LB., PAMFILE, J. III). *Au jăhuit toată țara ...și cruciș și curmeziș.* MAG. IST. IV 339. *Eu am umblat și cruciș și curmeziș mai în toată lumea.* GORJAN, H. II 50, cf. III 177. *Se uitară toți la dânsul și cruciș și curmeziș.* PANN, P. V. III 56. *După ce umblară lumea în cruciș și curmeziș, ajunseră la muma Crivățului.* ISPIRESCU, L. 117, cf. TEODORESCU, P. P. 177. # **De-a crucișul** † = pieziș, oblic (LM.). [Nilul] *drept de-a crucișul spre apus... izbucnește.* CANTEMIR, IST. 140. # **A sta de-a crucișul; a se pune cruciș (și curmeziș),** (mai rar) **în lungiș și'n cruciș** = a sta împotrivă, a încerca cu toate mijloacele să oprești realizarea unui lucru. *Am să-i gonesc pe mări, Să le stau de-a crucișul tutindeni.* COȘBUC, Æ. 136. *Nu scap eu de tine, nici tu de mine, măcar de s'ar pune nu știu cine și cruciș și curmeziș.* ISPIRESCU, L. 63, cf. ISPIRESCU, U. 85. *Ne-am pus noi doar în lungiș și'n cruciș, dar nu i-am putut veni de hac.* SEVASTOS, ap. TDRG.

II. Adj. În formă de cruce. *Drum cruciș* = care se întretaie, *brațe crucișe* = puse pe piept unul peste altul, *vedere crucișă* = șașie, *țesătură crucișă* = cu fire încrucișate. *Două triunghiuri crucișe.* EMINESCU, N. 45. [Măgarul are] *pe spete niște dungi crucișe de coloare negrie.* ÎNVĂȚĂTORUL COPIILOR, ap. TDRG.

III. Subst. 1°. S. a. (Abstract). (Poziția în formă de) cruce, încrucișare. *Și din sus și din jos și den crucișul locului.* CUV. D. BĂTR. I 81. *Când se taie pânza și în casă este femeie îngreunată, încalecă pe fuștei (două bețe care fac crucișul firelor) și ieși afară.* ȘEZ. VI 44. || (Concret; mai ales la plur.) *Crucișuri* = răspântie, crucea drumurilor. BARCIANU.

2°. S. f. (Mold.) *Crucișă* = partea vârtelniței, numită și cruce (cruci), aripi, cumpănă, fofelniță, fofeze, răscruce, speteză. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 259, TDRG.

— Derivat din **cruce**, cu suf. adv. **-iș.**

CRUCIȘÁ vb. I[a] (ș. d.) v. **încrucișa** ș. d.

CRUCIȘĂTÓR s. a. (Mar.) *Croiseur.* — Vas de război mai ușor și mai iute decât cuirasatele, servind să facă avantpostul într'o escadră și să protejeze țărmul. *Amerizarea* [hidroavioanelor] *a fost salutată cu salve de tun trase de pe crucișătoarele italiene și din fortărețele orașului.* CURENTUL, 19 Ian. 1931.

— Derivat din **(în) crucișa** după modelul fr. *croiseur.*

CRUCIȘOÁRĂ s. f. } v. **cruce.**
CRUCÍȚĂ s. f. }

CRUCITÚRĂ s. f. v. **cruci.**

CRUCIULÍȚĂ s. f. v. **cruce.**

CRUD, -Ă adj. I. 1°. *Cru, pas cuit.* 2°. *Pas mûr, vert; tendre, délicat.* 3°. *Jeune, d'âge tendre. Naïf; frais.* 4°. *Vert, non séché; brut.* 5°. (Minerai) *brut* II. *Cruel, féroce. Cruellement.*

I. (Propriu). 1°. (Despre carne; în opoziție cu *fript, copt* s. *fiert)* Cu sângele în ea, nefript, necopt, nefiert. *Ei mănâncă... carne crudă.* DRĂGHICI, R. 39. *Le mânca* [pe păsări] *așa crude, cu pene cu tot.* CREANGĂ, P. 245. | P. gener. (despre orice fel de alimente care de obiceiu se consumă fierte, fripte s. coapte). *În Moldova bolnavii beau borș crud.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 134. *Să bea ou crud.* ib. I 154. *Furi dovleacul din foc mai mult crud decât copt.* TEODORESCU, P. P. 131. *Câte fete se rădică, Nu pot face mămăligă. Numai una-i mai stătută, Și-aceea o face crudă.* ȘEZ. IV 236. # *Trăește cruda cu nesărata:* bine și rău, amestecat, dar mai mult rău. ZANNE, P. III 536. *E rudă pe turtă crudă* = rudă cu altul, de la nouă neamuri (ib. IV 573), șapte ape'n chisăliță, rudă de pe gard.

2°. (Despre fructe) Neajuns la maturitate, nedesvoltat încă, necopt (și din pricina aceasta) acru și indigest; (despre plante) care a răsărit de curând, de dată recentă; care este (încă) în desvoltare s. în creștere; p. ext. tânăr, delicat, debil, fraged (LB.). *Crud* = (lat.) immaturus. LEX. MARS. 215. *Să seacere încă fiind crud.* PRAV. MOLD. 154 b. *Încep a cărăbăni la cireșe în sân, crude, coapte, cum se găseau.* CREANGĂ, A. 48. *Cânepa... era crudă și până la brâu de 'naltă.* ib. 49. *Frunză verde iarbă crudă.* ȘEZ. I 107. *Trandafir cu foaia crudă.* ib. 290. *Omidă, De mâncă frunza de crudă.* RETEGANUL, TR. 31.

3°. (Despre oameni și animale) În vârstă fragedă, nedesvoltat încă, tânăr (CHIRIȚESCU, GR. 248), neajuns la maturitate (fizică sau psihică) (HERZ.-GHER., IV 246), fig. necopt, brudiu. *Tinerimea cea crudă și neajunsă în vârsta sănătății și în floarea frumuseții ei.* PISCUPESCU, O. 1. *Să nu se'ntinză la vorbe de amor înaintea cruzilor și nevinovaților tineri.* PANN, E. I/V. *De vârstă crud se părea, Dar în trup foarte puternic.* ib. II 9. *Sărmanii gâgâlici, de cruzi s'au mai dus!* CREANGĂ, P. 31. *Cum te-apuci.... Mânzul crud să mi-l deșeli?* CONTEMPORANUL, III 127. *Milă-i era și de juncani, că erau cruzi și târau povară...* CONV. LIT. XLIV, I, 42. *Nu necăji băiatul, jupâne, că e încă crud...* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II 547. *Tânărul Boldur, trimis de crud la învățătura cărții și a lumii...* C. PETRESCU, R. DR. 95. *Crud la trup și bruduiu la minte.* SBIERA, P. 152. *Am fost crudă ca iarba Și m'o dobândit scârba.* ȘEZ. II 139. *Copilul crud și slăbănog.* MARIAN, NA. 69. | Fig. *Cu mintea sa cea crudă au socotit.* LET. II 102/16. *Înștiințându-o de vârsta sa cea încă crudă...* BOLINTINEANU, P. I 59. *Cupidon... dă gânduri ne'nțelese Vârstei crude și necoapte.* EMINESCU, P. 13. *Din cruda copilărie slujesc prin streini.* CREANGĂ, A. 200. *Fioruri ale vârstei tale crude.* VLAHUȚĂ, P. 74. *Feciorași cu mintea crudă.* ALECSANDRI, P. P. 37. *Din tine-*

rețe crude Pierduiu părinți, pierduiu rude. SEVASTOS, P. 8. | P. ext. Copilăresc, naiv; recent, proaspăt. *Această așa de crudă tâlcuire, precum nici un fundament de adevăr să fie având acmuș va cunoaște cetitoriul nostru.* CANTEMIR, HR. 263. *Sfatul crud de tineri.* LET. I A. 78/15. *Pajiște verde, cam udă, De-asupra, de roao crudă.* BARAC, A. 47. || Spec. **Oaie crudă:** [Oile] *fătate întâiu, deosebite fiind cu miei cu tot, se numesc sburate; cele care fată după sburate se numesc crude.* H. XV 278.

4°. (Despre lemne, etc.) Neuscat, verde, călâiu; (despre piele, vine, etc.) neuscat, neargăsit, nepregătit. *Să-l biciuiască cu vine* [de bou] *crude.* DOSOFTEIU, V. S. 6/r. *O ucidea pre trup cu cureale crude.* id. ib. 181/1. *Fealul încălțămintelor... iaste cu piale crudă fiește de ce dobitoc* (a. 1713). GCR. II 3. *Două lemne crude... Se sfădesc în codru.* TEODORESCU, P. P. 353.

5°. (Băieș.; despre minereu) *Fier crud* = piatra conținând fier, cum e scoasă din mină, înainte de a fi preparată. Cf. MOLDOVAN, Ț. N. 43.

II. Fig. (Despre oameni, animale) Sângeros, violent, care simte plăcere când vede pe altul suferind, nemilos, cf. cumplit, crunt, crâncen. *Krud, -ĕ* = crudus, -a, ANON. CAR. *Ca niște păgâni cruzi... au trecut peste oameni.* LET. II 100. *Au fost un craiu, anume Aveneriu, om foarte crud* (a. 1764). GCR. II 76. *Dacă cineva... ar pedepsi pe vreun dobitoc..., se poate socoti un om... crud și fără milă.* DRĂGHICI, R. 66. *Crudul Catilina.* KONAKI, P. 283. *Crudule, am slobozit pistolul în tine!* C. NEGRUZZI, I. 23. *Crudă ca o fiară.* ALECSANDRI, P. I 30. *Crudă mamă mai era!* RETEGANUL, P. I 51. *Tiranul crud Irod.* TEODORESCU, P. P. 106. | Fig. P. ext. (Despre moarte, acțiuni omenești, purtare, suferință, etc.) Care cauzează o mare durere (m. ales morală), fără milă, rău din cale afară, neiertător, vitreg, neomenos, barbar. *Firea s'au arătat prea crudă către om* (a. 1794). GCR. II 152. *Viețuesc în mojicia cea crudă și proastă.* ȚICHINDEAL, F. 14. *Pe săracu'n nevoi crude Numai domnul îl aude.* PANN, P. I 74. *Mustrări crude.* KONAKI, P. 211. *Jertfă* [a] *unei crude fatalități,* [femeia] *era silită a bea un nou pahar de durere.* C. NEGRUZZI, I. 49. *Cruda moarte.* ALECSANDRI, P. P. 144. *Crudul chip prin care locuitorilor li s'au fost refuzat petiția lor.* URICARIUL, X 2. *O luptă vană, crudă, fără voință.* EMINESCU, N. 73. *Poetul nu are să reproducă realitatea crudă.* MAIORESCU, CR. I 102. *Expresii crude.* ib. 300. *Cuvântul crud și deciziv al tuturor doctorilor.* VLAHUȚĂ, N. 45. *M'apucă dorul crud.* ALECSANDRI, P. P. 303. *Nime'n lume nu aude Strigătele sale crude.* POMPILIU, B. 41. *Acesta e crudul adevăr.* || Adv. *I-a vorbit crud* = cu cruzime, fără menajamente.

[Diminutive: **crudác, -ă** adj. = cam crud, cam necopt (CIAUȘANU, GL.), nici copt, dar nici crud de tot, fraged, neformat (încă); simplu, inocent. *Rumânu', cât trăește, tot crește, adică e crudac, necopt, nedat cu capu' de multe, nepătit.* JIPESCU, O. 16. *Mintea... crudacă a fetilor.* id. ib. 46; — **crudicél, -ceà** adj.; — **crudșór, -oárà** adj. *Amoru' care 'nvață orice tânăr crudșor.* PANN, E. III 18; — **crudúț, -ă** adj. = nedesvoltat bine trupește. HERZ.-GHER., M., IV 246. *Cruduții prunci.* CALENDARIU (1844) 64. || Abstracte: **cruzíme** s. f. = însușirea de a fi crud (LB.); fig. ferocitate, barbarie, cruditate. *Cruzime* = cruditas. ANON. CAR. *Părinții izmenesc* (= schimbă)... *pe copii din cruzimea lor?* PISCUPESCU, O. 8. *Cruzimea te ascamănă cu fiarele ce mănâncă numai carne vie.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 254. *Moartea cu-a sa cruzime se arată.* KONAKI, P. 83. *Mustul... suge amărăciune și cruzime* (= gust crud) *din treavere* (= borhot). ECONOMIA, 163. *Cruzimea în necăutare de rânduiala vitelor arată înapoierea gospodarilor noștri.* I. IONESCU, C. 39. *Pedepsi pe un împărat... pentru cruzimile lui.* ISPIRESCU, U. 19; (învechit) **cruzíe** = cruzime. *Au venit la cruzie de au tăiat pre mulți boiari.* MAG. IST. I 168. *Cu mare cruzie vărsară foarte mult sânge creștinesc.* DUMITRACHE, C. 384. *I se părea că vede toate jertfele cruziei sale.* C. NEGRUZZI, I 159, cf. 294. *Sărăcia* [îi] *iesă înainte cu cruzie.* URICARIUL, III 24; — (din lat. *crudĭtas, -atem*) **crudătate** † s. f. = cruzime. *De câte ori au vrut* [Domnii] *să facă vre-o tiranie sau vre-o crudătate sau altă răutate.* LET.2 I 105 ap. TDRG. *Au zdrobit pre toți oamenii câți s'au aflat acolo... cu mare crudătate.* MAG. IST. II 335; — (neologism, după fr. *crudité*) **cruditáte** s. f. = cruzime; purtare s. fel de a se exprima prea crud, fără considerație, fără milă. *Drapelul sub care se introduc aceste deșertațiuni personale și cruditâți estetice, este totdeauna Națiunea.* MAIORESCU, CR. I 315; — **crudiciúne** s. f. = fructe, porumbi, dovleci necopți. CIAUȘANU, GL. și V.; — **cruzitúră (cruzătúră)** s. f. = fructe verzi, necoapte, crudiciune; spec. pepene mic (PAMFILE, A. 179). *S'au dus pe la glugile de ciocani, după cruzături de cucuruzi și s'au tăvălit cu purcelul prin omăt.* I. CIOCÂRLAN, SĂM. IV. 152. *Frigurile se produc din cruzături.* H. III 120. | Verbe: **încrudá** Ia (despre pâne): Pânea care se începe imediat după scoaterea din cuptor sau țăst *se încrudează.* CIAUȘANU, GL. (subt crudac); — **crudí** † IVa = a se îngrijora, a se teme. *Roman..., știind că inimile Românilor nu sânt plecate spre sine, crudindu-se pentru avenire* (= viitor), *au fugit în Podolia.* ȘINCAI, HR. II 14/22].

— Din lat. **crudus, -a, -um,** idem. Cf. crudelitate.

CRUDÁC, -Ă adj.
CRUDĂTÁTE s. f. } v. **crud.**

CRUDELITÁTE s. f. *Cruauté.* — Cruzime. *Pobrăzând nemila și crudelitatea împăratului...* DOSOFTEIU, V. S. 247/2.

— *N.* din lat. **crudelitas, -atem,** idem.

CRUDÍ vb. IVa
CRUDICÉL, -EÁ adj.
CRUDICIÚNE s. f.
CRUDITÁTE s. f.
CRUDȘÓR, -OÁRĂ adj.
CRUDÚȚ, -Ă adj. } v. **crud.**

CRUG s. a. I. *Cercle.* II 1°. *Orbite.* 2°. *Firmament. La voie lactée.* 3°. *Cycle.* 4°. *Globe* (terrestre). 5°. *Cours.* — (Învechit).

I. Propriu. Cerc, cearcăn. LB.

II. Spec. (Astr.) 1°. Orbită (LB.) *El crúguri* (κυκλώματα) *va strica.* BIBLIA (1688) 379. *Să poată cuprinde singur mintea omenească lucruri supt ceriu așa nalte și de mirat ca acele a ceti crugurile și vârtejile cerești.* LET. I 45/2. *De nouă ori până astăzi pământul colindătoriu Au călătorit pe crugul soarelui nemișcătoriu.* KONAKI, P. 119. *Puterea ce margini n'are Au așezat rânduiala crugurilor călătoare.* id. ib. 259.

2°. *Crugul cerului* s. *ceresc* = bolta cerească, tăria, firmamentul, crângul (II 2°). *Ai făcut ceale deasupra crugului ceresc.* MINEIUL (1776) 15°/2, 22. *Spre deosebirea altor lumini a crugului ceresc*

(a. 1768), URICARIUL, I 338/3. *Crugul ceriului.* ALEXANDRIA, 11. *Și 'naînte ne-a mânat, Pre crugul cerului, Pre semnele pământului.* TEODORESCU, P. P. 163b, cf. SEVASTOS, N. 351/26 ȘEZ. III 41/23, MARIAN, NU. 808. || Calea laptelui. Cf. H. III 39.

3°. (Despre soare s. lună) Ciclu (solar, de 28 de ani; lunar, de 19 ani, după trecerea cărora zilele săptămânii, pentru ciclul solar, și fazele lunii, pentru ciclul lunar, cad la aceleași date ale anului). *În anul 7016, crugul soarelui 16, al lunei 5.* LITURGHIER SLAVONESC (1508), ap. BV. I 7. Cf. IORGA, S. D. XIII 153. *Crugul stă pre lună.* ALEXANDRIA, 8. *Aștepta să treacă crugul lunii, pentru ceea ce plănuia.* V. DEMETRIUS, ap. CADE.

4°. P. ext. Glob, rotogol. *Traian cuprinzând Dachia, din tot crugul pământesc, cel Romanilor supus, dusese într'însa nenumărate gloate.* ȘINCAI, HR. I 10/13.

5°. P. anal. (Fiind vorba despre ceea ce se măsoară cu ciclul unor fenomene astronomice) Curs, crâng (II 4°), circuit. *Crugu' anului* = cursul anului. VÂRCOL, V. *Depărtându-se soarele de crugul zilei, se face întuneric.* RĂȘCANU, L. LXXXIV 20.

[Plur. *cruguri.* | Și (cu disimilarea lui *r-r* în *l-r* în pluralul *cruguri*): (ad II 4°) **clug** s. a. *Pe clugul pământului, Pe stireția soarelui, Pe stelele ceriului.* MARIAN, NU. 171. || Diminutiv: *(+ cruciuliță)* **crugulíță** s. f. (Bot.) = cruciuliță (Senecio vulgaris) PANȚU, PL.].

— Din rus. **krugŭ** s. sârb. **krug** „cerc". Cf. dubletul crâng.

CRUGULÍȚĂ s. f. (Bot.) v. **crug.**

CRÚH s. a. (Min.) *Caillou, gravier.* — (Mold.) Piatră (H. XII 286) de coloare neagră, lucie (H. XII 300), cotroanță (H. X 505). [Și: **cróh** s. a. = un fel de bocnă albă sau galbenă roșietică, netedă și lucioasă, de pare că are lustru. H. VI 22. | Adjectiv: **cruhós, -oásă** = pietros, tare. *Îi cruhos* [lemnul], *că de tare ce-i, îi sare aschia, cum pun toporul în el.* ȘEZ. XXIII 44. *Dealul cam cruhos, Osiile s'a ros.* ȘEZ. XIX 183; — **crohós, -oásă** adj. = sfărâmicios (despre lut). Com. CORBU (Zagra).]

— Din rut. **krucha** „fărâmă, bucată" (rus. **krochá,** idem).

CRUHÓS, -OÁSĂ adj. v. **cruh.**

CRUITÓR s. m. v. **croitor.**

CRUMP s. m.
CRÚMPĂ s. f.
CRÚMPĂNĂ s. f.
CRUMPEÍȘTE s. f.
CRÚMPEL s. m.
CRÚMPEN s. m.
} (Bot.) v. **crumpenă.**

CRÚMPENĂ s. f. (Bot.) 1°. *Pomme de terre (Solanum tuberosum).* 2°. *Topinambour (Helianthus tuberosus).*

1°. (Transilv., Banat, Oltenia) Cartof. LB., MÂNDRESCU, UNG. 76, JAHRESBER. XIX 94; (mai ales la plur.) LEON, MED. 29, BIANU, D. S., PANȚU, PL., VICIU, GL., PAMFILE, A. 188, ȘEZ. XV 17, GR. S. I 136, IZ. IV 7-8, CIAUȘANU, GL.

2°. (Oltenia) Napi porcești. CIAUȘANU, GL. *Dar' o ține cu ce poate Tot cu crumpene necoapte.* MARIAN, SA. 157.

[Și: **crúmpănă** s. f.; (Transilvania) **grúmpene** s. pl. (?) H. XVII, 48, VICIU, GL.; (Transilv.) **crúmpină** s. f. *Un ferdel de crumpin[i] de hele* [= cele] *mari... turcești.* IORGA, S. D. VIII 130; (Oltenia) **crúmpen** (și **grúmpen**) s. m. H. VI 235, IX 29, DAMÉ, T. 188, PAMFILE, A. 188, ȘEZ. IV 44 TDRG.; (Transilvania) **crúmpiră** s. f. LB., DDRF., ȘĂINEANU, D. U.; (Transilvania) **crúmpir** s. m. HEM. 2462. ALEXICI, I. P. 226; (mai ales la plural) *crúmpiri, grúmpiri, grúmciri.* BIANU, D. S., PANȚU, PL., VICIU, GL., PAMFILE, A. 188, ȘEZ. XV 17; (Bârgău-Bistrița) **grampiri** s. pl. VICIU, GL.; (Sălaj) **colompíre** s. pl. VICIU, GL.; (Maramureș) **corompéi** s. pl. T. PAPAHAGI, M. 147/43; (Oltenia, Banat) **crumpél** (și **crâmpél**) s. m. (m. ales la plur. *-pei).* H. IX 115, XVIII 146, 168. *Crumpei de iarnă, timpurii.* DR. I 361. *Păsulea... crumpei, mazăre.* LIUBA-IANA, M. 102; (Banat, dela un sing. **crumpil*) **crúmpii** s. m. pl. *Crumpii de lună, roza, vânăți.* DR. I 361; (Oltenia, Bihor) **crúmpă** s. f. (cu plur. *-pe* H. XVI 9, și *-pene* VÂRCOL, V.), POMPILIU, BIH. 1008; (Transilv.) **grúmpă (grúmbă)** s. f. (cu plur. *-pe, -be)* MÂNDRESCU, UNG. 76, VICIU, GL.; (Olt., Ban., Transilv., Maramureș) **crúmp** s. m. H. IV, 176, V. 319, DAMÉ, T. 188, VICIU, GL., JAHRESBER. X 184, PAMFILE, A. 188, GR. S. V. 120, IZ. IV 2, com. ITTU (din Vișeul de sus-Maramureș), A. COSMA (din Timișoara); **cúmpreri** s. m. plur. GR. S. V 120. | Colectiv: **crumpeníște** s. f. = țarină unde se cultivă crumpene. H. XVII 343; **crumpeiște** s. f. C. C. II 214, 224, H. XVIII 283).

— Din germ. **Grundbirne** (la Sași: *Grumpirren),* intrat la noi, în parte, prin mijlocire ungurească **(kolompér, kolompéra, krompé, krumpi, krumpli)** sau sârbească **(krumpir),** idem.

CRUMPENÍȘTE s. f.
CRÚMPII s. m. pl.
CRÚMPINĂ s. f.
CRÚMPIR s. m.
CRÚMPIRĂ s. f.
} (Bot.) v. **crumpenă.**

CRÚNĂ s. f. *Source, fontaine.* — (Rar) Fântână, izvor. CIHAC, II 85, DDRF., BRĂESCU. M. 64.

— Din n.-grec. κρουνός, idem.

CRUND, -Ă adj. v. **crunt.**

CRUNT, -Ă adj., adv. I. 1°. *Sunglant, ensanglanté.* 2°. (Combat) *sanglant.* 3°. *Sanguinaire.* 4°. *Terrible, menaçant.* II. *Sauvagement, cruellement, durement.*

I. Adj. 1°. (Sens învechit, păstrat în unele regiuni și în unele expresii) Plin de sânge, muiat în sânge, scăldat (pătat, umplut) de sânge, sângerat, încruntat. LB. *Crunt* = cruentus, sanguinolentus. ANON. CAR. *Se vărsa sânge mult, cât* [încât] *era văile crunte.* MOXA, 402/34. *Spată cruntă* (a. 1660-1680). GCR. I 176. *Multă posocă* (= murdărie amestecată cu sânge) *cruntă dintr'acel sv[â]nt cursă.* DOSOFTEIU, V. S. 12/1. *Adunarea lor cea cruntă'n sânge.* id. PS. 43. *Cuțitul crunt de sângele nevinovatei femei.* LET. I 13/11. *Cu mânile crunte de sânge nevinovat vei sta înaintea scaunului lui Dumnezeu.* ib. 87/14. *Numai hainele îi erau crunte.* ib. II 165/18. *Sălbatecii... aveau năravi, dacă vedeau pe altul crunt, ei se mânca unul pre altul.* ALECSANDRIA, 94. *Scânteie disperarea în ochi-i crunți* (= injectați) *de sânge.* EMINESCU, P. 200. *Buza cruntă'n dinți o muscă.* COȘBUC, B. 28. *Cobori, Doamne, și te uită, De vezi iarba toată cruntă!* RETEGANUL, TR. 54. *O*

umblat [mamă-ta, când te-o făcut] *cu poalele scurte, Cu poalele crunte.* ARH. FOLK. I 210, cf. GR. S. V 128. | Spec. *Sudori crunte* = sudori cu sânge, sângeroase. LB. *Rană cruntă* = rană grea, adâncă. HERZ.-GHER., M. IV 247. *Ou crunt* = oul cel dintâiu ouat dela o puică (PĂCALĂ, M. R. 161), pe care sânt uşoare urme de sânge.

2°. (Despre un război, o bătaie, o lovitură) Care face să curgă mult sânge, sângeros, crâncen, teribil. *Bătălie cruntă, în care a curs sângele cel mai scump al Moldaviei.* M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA ROM. I 120. *Cruntele războaie a*[le] *lui Napoleon.* C. NEGRUZZI, I 295. *O, cât de crunte ş'otrăvitoare sânt pentru tine a lor muşcări!* ALECSANDRI, P. I. 117. *Ar fi răbdat bătaia cea mai cruntă..., numai să fi găsit bani spre a-şi îngropa copilul.* SANDU-ALDEA, D. N. 246. *Cruntă-i lupta lor, Că e pe omor.* ALECSANDRI, P. P. 66.

3°. (Despre fiare, despre om sau faptele lui) Doritor de sânge, violent, crud, barbar, sălbatic, neomenos, aspru, fără milă. *Bărbatu' crunt* [tradus greşit din slav. *krivŭ* = „strâmb", confundat cu slav. *krŭvŭ* = sânge] şi *hitlean nu agoniseaşte Domnului.* CORESI, PS. ap. GCR. I 11. *Lcu cu suflet crunt* (a. 1620). GCR.. I 60. *Zimbrul..., fiara cruntă şi turbată.* ALECSANDRI, P. II 93. *Muma lui* [a lui Carol al VII-lea], *o cruntă Bavareză, îl părăsise.* ODOBESCU, I 4. *Pânzele posomorîte Ce-arătau faptele crunte unor domni tirani, vicleni.* EMINESCU, P. 179. *Femeie... cruntă şi dârjă.* CARAGIALE, S. 81.

4°. P. ext. (În legătură cu alte noţiuni) Care inspiră groază, fioros, grozav; încruntat, ameninţător, înfiorător. *Muncă s. osteneală cruntă* = grea din cale afară. LB., (care cere) sudori de sânge. *După cruntă osteneală de doi ani, ies din Blaj hirotoniţi preoţi.* P. MAIOR, IST. 259. *Bani cruntă agonisiţi.* I. POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. *Să fim osândiţi a descrie şi cruntele noastre nenorociri?* BĂLCESCU, M. V. 439. *Sentinelă, priveghează, Norul crunt înaintează.* ALECSANDRI, P. II 14. *De crunta-mi vijelie tu te aperi c'un toiag ?* EMINESCU, P. 240. *Privi cu ochii crunţi* (= încruntaţi) *la prezident.* AGÂRBICEANU, L. T. 253. *I-a trimis peste munţi crunţi, unde se bat munţii cap în cap.* SBIERA, P. 64, cf. ŞEZ. II 96, GOROVEI, C. 382. *Balaurii trăiesc la orice dealuri crunte, unde nu îmblă nimică, nici pasările.* ARH. FOLK. I 223.

II. Adv. Crâncen, îngrozitor, fără milă, fioros. LB. *Foarte crunt bătu pe Dachi.* P. MAIOR, IST. 2. *Baba... mânile îşi frânge, crunt strigând spre răsărit.* ALECSANDRI, P. I 9. *Crunt Stoian se repezea Şi capul îi reteza.* ALECSANDRI, P. P. 101. # **A se uita** (s. **a privi**) **crunt la** (s. **pe**) **cineva** = încruntat, cu duşmănie. *În zid de marmur negru se uită crunt şi drept.* EMINESCU, P. 206. *Burulean... crunt la el că se uită.* TEODORESCU, P. P. 601. *Baba privi crunt pe toţi mesenii.* ŞEZ. II 190.

[Şi: *(+ crud)* **crund, -ă** adj. = înfiorător, sălbatec (despre munţi). *V'oiu duce în munţi crunzi.* MARIAN, D. 340. | Verb: (vechiu, popular, din lat. *cruento, -are)* **cruntá** vb. I[a] trans. şi refl. = (ad 1°) a (se) încrunta, a (se) (în)sângera, a (se) păta cu sânge (LB.). *Toate veşmintele meale cruntaiu.* CORESI, EV. 175. *Limba ta o cruntezi.* ib. 328/12. *Deaca veri apuca mărăcinii de-i veri strânge în mâni, ei te vor înghimpa şi te veri cruntа.* ib. 358/23. *Trupurile sale cu ace le împungea, de se cruntа.* VARLAAM, C. 264. *Şi se cruntară pârâiii de sângele ei.* NEAGOE, ÎNV. 60. *Sărace paloşul, Eu de când mi te-am luat, În sânge nu te-am cruntat.* PAMFILE, C. Ţ. 76. *A cruntа mustăţile* = a le tăia puţin, a le tuşina. BUCUŢĂ, R. V. (cf. încruntа I 2°) *I-a cruntat mânile, frânghia* = i-a pătruns, curmat (CIAUŞANU, GL.) carnea. *A. cruntat să spună ceva* = a dat să spună ceva. CIAUŞANU, GL. | Abstract: **cruntáre** s. f. = acţiunea de a (se) sângera. LB. ; **crunteálă** s. f. = (cu sens concretizat) puroiu. PAŞCA, GL.]

— Lat. **cruentus, -a, -um**, idem. Cf. încruntа.

CRUNTEÁLĂ s. f. v. **crunt.**

CRUP adv. *Tout à fait* (ivre). — (În vechea Românie, expresie relativ recentă) Numai în expresia *a se îmbăta crup* = a se îmbăta tun.

— În expresia *a se îmbăta* tun, cuvântul *tun* a fost înlocuit, în glumă, prin numele marelui fabricant german de tunuri *Krupp* (numele lui fiind rostit des în instrucţia soldaţilor din regimentele noastre de artilerie înainte de marele război, armamentul nostru de artilerie provenind atunci din Germania).

CRUP s. a. (Med.) *Croup.* — Boală molipsitoare care atinge mai ales pe copii, între doi şi opt ani, caracterizată prin nişte membrane false care se desvoltă în căile respiratorii, producând astfel sufocarea bolnavului: laringită diftерică, guşter. BIANU, D. S. | Specie: *Crup fals* = laringită striduloasă. BIANU, D. S.

— *N.* din fr. (cuvânt englez).

CRÚPĂ s. f. *Croupe.* — (Franţuzism) Partea cărnoasă de dinapoi a şoldurilor (coapselor) calului, între crucea şalelor şi rădăcina coadei, sapă. *Un călăreţ rotaş împingea de crupa calului său... desperat că gloaba nu vrea să intre în vagon.* D. ZAMFIRESCU, R. 71. *Cravaşa se ridică tăios şi lovi scurt crupa îndărătnică.* I. TEODOREANU, M. II 245.

— *N.* din fr.

CRÚPĂ s. f. v. **crupe.**

CRUPĂTÓR s. a. = **cârpător** (Zagra-Năsăud) Com. V. CORBU.

CRÚPE s. f. pl. (Cul.) *Gruau, semoule. Orge mondé.* — (Mai ales în Moldova) Urluială făcută la râşniţă, la piuă şi mai rar la moară, din grăunţe de păpuşoiu, de orez, de hrişcă, de sămânţă de cânepă, măcinate mare, din care se prepară găluşte, ciorbe şi alte mâncări îngroşate cu untură (COSTINESCU, com. G. TOFAN, ŞEZ. XIX, 186. XXIII, 44, cf. H. X 414, 508, 512), bulgur. *Găluştele... cu crupe de păpuşoiu.* SEVASTOS, N. 293. *Crupele de hrişcă sânt prea bune.* I. IONESCU, C. 103. *Fac mai toate Românce din Bucovina o amestecătură de făină sau crupe cu apă.* MARIAN, SE. II 206. *Se amestecă acest lapte cu crupe, se fierbe.* ŞEZ. III 18. *Se pun într'o oală crupe spălate şi verdeţuri.* ib. VI 67. *Crupele se fac la râşniţă ori la moară.* ib. VII 75 (cf. VIII 38). *Unele fete fură crupe... de la o vecină.* PAMFILE, S. T. 144. *Borş cu crupe?* PAMFILE, C. Ţ. 322. || (Huedin - Cojocna) Grâu fiert (VICIU, GL.). | Arpăcaş. HERZ.-GHER., M. IV 246. [Singularul *crupă* numai în înjurături : *crupa ta !* HERZ.-GHER., M. IV 246. | Diminutive: (Mold.) **crupioáre** (pronunţ. *-pi-oa-)* s. f. pl. = crupe bune, delicioase. *Cu nişte târâicioare, Cu nişte crupioare.* ION CR. IV 7; — **crupşoáre** *(de grâu)* s. f. pl. HERZ.-GHER. M. IV 247].

— Din rut. **krupa,** idem.

CRUPETÓRIU † s. a. v. **cărpător.**

CRUPIÉR s. m. *Croupier.* — Funcţionar al stabilimentelor publice de joc, însărcinat cu plata mizelor câştigătoare şi adunarea celor care au pierdut. [Pronunţ. *-pi-er*].
— *N.* din fr.

CRUPIOÁRE s. f. plur. } v. **crupe.**
CRUPŞOÁRE s. f. plur. }

CRURÁL, -Ă adj. (Anat.) *Crural.* — Care ţine de coapsă. *Muşchiu crural; arteră crurală; nerv crural.* ib.
— *N.* după fr. (din lat. *crus, cruris* „picior").

CRUŞĂŢEÁ s. f. (Bot.) *Girarde-jaune* (Barbarea vulgaris). — Plantă ierboasă, cu flori galbene-aurii, ale cărei frunze amare se mănâncă uneori ca salată sau se pregătesc ca spanacul (CADE), bărbuşoară. PANŢU, PL.[2] 82. [Şi: *(+ crud)* **cruzăţeá** s. f.]
— Pare a fi un diminutiv (derivat cu suf. *-ea*) dela *cruşit, -ă* „sângerat, roşu" (dela *cruşi*). Cf. cruşin.

CRUŞ(E)ÁLĂ s. f. v. **cruşí.**

CRUŞÉIU s. m. (Bot.) 1°. *Bois-noir, bourdaine* (Rhamnus frangula). 2°. *Bourg-épine, épine de cerf* (Rhamnus cathartica).
1°. Cruşin. PANŢU, PL[2] 82, CADE. *Cruşeiu frânguriu* = Rhamnus frangula. Com. LIUBA.
2°. Părul ciutei, salbă-moale, spinul-cerbului, verigariu. H. XVIII 138, DAMÉ, T. 186, PANŢU, PL.[2] 334. | Spec. Cruşei-pucios = verigariu. DAMÉ, T. 186.
[Şi: **cruşíu** *(cruşâiu)* s. m. DDRF. BARCIANU.]
— Pentru etimologie, cf. cruşin.

CRUŞET s. a. v. **cruşí.**

CRUŞET s. a. *Petit morceau.* — (Sârbism, în Banat) Fărâmă, bucată, drob (de sare, de brânză). H. XVIII 172, com. A. COCA. [Rostit: *cruşăţ.* | Accentul?]
— Din sârb. **krušac** „bucată de sare".

CRUŞÍ vb. IV[a]. 1°. *Tanner.* 2°. *Colorier* (en rouge). *Ensanglanter. Se moquer de...* 3°. *Uriner du sang. Donner du lait mêlé de sang.*
1°. Trans. (Tăbăc.) A prepara pentru opinci pieile animalelor, cu ajutorul unui preparat („cruşeală") din scoarţă de arin negru (com. S. FL. MARIAN) s. de stejar (TDRG.), a argăsi, a dubi, a tăbăci. HERZ.-GHER., M. IV 247. *Pielea... fără păr se cruşeşte.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 204.
2°. P. ext. (Scoarţa de arin întrebuinţată la argăsit, dând o coloare roşie; trans. şi refl.). A (se) înroşi (HERZ.-GHER. M. IV 247), a vopsi (cu boia mohorîtă, roşie) POGOR, HENR. 229. *Unele gospodine fierb numai scoarţa de arin, în care pun şi scoarţă de prun; când scoarţa e fiartă bine, se bagă sculele, de se cruşesc.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 147. *A. doua zi [lâna ori sculele] se scot, când părul e cruşit [de un roşu închis de tot].* ib. 149. | Spec. A înroşi, a păta, a stropi cu sânge. *Cu sângele lor pământul nostru au cruşit.* ARHIVA R. I 52. || Fig. A pune cuiva pe nas, a feşteli. (Frata, Câmpia Ardealului. Com. V. BUCUR), a face de râs.
3°. (Despre animale) Intrans. şi trans. (cu complementul: sânge) A urina (a se uda) cu sânge. Com. MARIAN, AR. TOMIAC. *Păscărelul-negru... e foarte bun de leac pentru vitele cari cruşesc.* MARIAN, O. I 303. *Boii şi vacile... se bolnăvesc şi cruşesc, adică se udă sânge.* ib. II 117. *De multe ori vitele cruşăsc sânge, urinează sânge. Vita care cruşeşte, se usucă pe picioare şi piere.* ŞEZ. IV 127. *De trec* [strâgele] *peste o vită, acea vită cruşeşte.* PAMFILE, DUŞM. 164. | Refl. *Vaca se cruşeşte* = sloboade lapte cu sânge. GOROVEI, CR.
[Şi: **încruşí** vb. IV[a]. TDRG. | Part.-adj.: **(în)cruşít, -ă** = argăsit (com. S. FL. MARIAN); înroşit (BARCIANU), înnegrit (DAN, P. 104); pătat, amestecat cu sânge, cruntat (POLIZU), *Pe stradele'ncruşite de flăcări orbitoare.* EMINESCU, P. 122. *Apa fântânelor din preajma sfântului locaş era cruşită de sânge.* SADOVEANU, SĂM. V 1008. *Ceaiu cruşit* = devenit de coloare roşie închisă, fiind lăsat să stea prea mult (TDRG.). *Lapte cruşit* = amestecat cu sânge. GOROVEI, C. *O ieşât cu ochii boldiţi, Cu iţari[i] cruşîţi.* VASILIU, C. 178. | Abstracte: **cruşíre** s. f. (şi mai ales) **cruşít** s. a. = argăsire, tăbăcire; spec. dubirea, tăbăcirea cu scoarţă de arin s. de stejar a pielii nelucrate, pentru opinci (VICIU, GL.); (şi: **cruşet** s. a. ŞEZ. IV 127) boala internă la boi şi vaci, un fel de aprindere, din care cauză se udă cu sânge. Com. S. FL. MARIAN; — **cruş(e)álă** s. f. = tăbăcire; (concretizat) argăseală, lichidul făcut din scoarţă de arin negru cu care se argăsesc (s. se colorează în roşu s. galben) pieile (com. S. FL. MARIAN, AR. TOMIAC, G. NISTOR); coloare, văpsea roşie (HERZ.-GHER. M. IV 247). *Din coaja arinului se face cruşală pentru opinci nedubite.* ION CR. II 70. *Cu scoarţă de arin şi* [de] *mesteacăn se face şi cruşeală la opincile ruse.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 104, cf. 124, 146. *Cruşeala se pregătea din coajă de stejar, arin şi brad.* ib. 204. *Pieile... se pun în cruşală făcută din coajă de păduret, amestecată cu coajă de arin şi de stejar.* ib. 205. *Mi-am cruşit opincile într'o cruşală rea, şi îs urite.* Com. TOFAN, Bilca].
— Din rut. **krušití** „a (se) înmuia".

CRÚŞIN s. m. (Bot.) *Bois-noir, bourdaine* (Rhamnus frangula). — Arbust fără ghimpi, de 2-3 m. înălţime, cu flori albe-verzui, cu fructe ca boabele de mazăre (întâiu verzi, apoi roşii şi în urmă negre); scoarţa lui („cortex Rhamni frangulae") se întrebuinţează ca purgativ (mai ales pentru vite); lemnul ars dă un cărbune, întrebuinţat la fabricarea prafului de puşcă. Se mai numeşte şi crasei, crăşei, crasici, cruşei, lemn-cânesc, pasachină, paţachină. PANŢU, PL.[2] 82.
— Din rut. **krušiná**, idem. Cf. cruşei.

CRUŞÍU s. m. (Bot.) v. **cruşeiu.**

CRÚŞMĂ s. f. v. **crîjmă.**

CRÚSTĂ s. f. *Croûte* (d'une plaie). — (Germanism, în Transilv.; franţuzism, în Ţara veche) Coajă, scoarţă (LB., com. ITTU); spec. coaja care se formează pe piele când începe să se vindece o rană (BIANU, D. S.), pojghiţă; p. ext. înveliş. *Ne pecetlueşte ficcare într'o crustă, cum îşi închid melcii cutia când dă frigul.* C. PETRESCU, Î. II 97. [Adjectiv: **crustós, -oásă** = cu coajă, cu pojghiţă, scorţos. DICŢ.]
— *N.* după fr. şi din germ. **Kruste** (lat. **crusta**) idem. Cf. încrusta, crustaceu.

CRUSTACÉU, -ÉE adj., s. m. şi a. (Zool.) *Crus-*

tacé. — (Animal) al cărui corp e învelit cu o coajă subțire care-l acopere ca o carapace. *Animal crustaceu.* || (Substantivat) S. m. Animal crustaceu. *Tot felul de... crustacei desgustători și gângănii, să nu le vezi.* C. PETRESCU, î. 14. | S. a. *Crustacee* = clasa animalelor articulate, cu corpul acoperit cu crustă, ca d. ex. racii și crabii. BIANU, D. S.

— *N.* după fr. (din lat. *crusta* „coajă"). Cf. crustă.

CRUSTÓS, -OÁSĂ adj. v. **crustă.**

CRUȚ s. m. v. **curuț.**

CRUȚÁ vb. I. 1°. *Ménager, épargner* (un objet). *Économiser.* 2°. *Ménager* (qqn.). 3°. *Avoir sous sa garde, protéger.* 4°. *Pardonner.* 5°. *Observer, respecter* (un ordre etc.). 6°. *Hésiter* à. 7°. *Éviter.*

1°. Trans. (Complementul e un lucru) A păstra întreg, neatins, în stare bună, a îngriji ca ceva să nu se strice, să rămână nevătămat. *Cruță straile* (= hainele). HERZ.-GHER., M. IV 247. *Îi iai nește opincuțe Și și-acelea și le cruțe Și umbla mai mult desculță.* RETEGANUL, TR. 148. || Spec. (despre avere, bani, provizii, etc.) A fi păstrător, econom, a strânge, a nu cheltui, a nu prăda, a nu risipi, a fi strâns la pungă. *Cine nu cruță paraua, nici de galben nu i-e milă.* GCR. II 374. *Sacul se cruță dela gură.* ZANNE, P. III 340. *Buruiență gălbinuță, Rar bărbat care te cruță.* (= Tutunul). GOROVEI, C. 372. Intrans. (construit cu prep. *din, dintru*) *Iară eu nu mai cruțaiu den avere.* CORESI, EV. 6/13. *N'am cruțatŭ dentru direapta agonisită a mea* (a. 1678). GCR. I 237. | Fig. (Complementul e o noțiune abstractă). *Cine-șŭ va cruța sufletulŭ său... și nu-lŭ va da pentru Hristosŭ...* CORESI, EV. 71. *În nenorocirea noastră, vârtutea lui n'a cruțat.* BELDIMAN, O. 83. *Meșter a trebuit să fie acel arhitect... care n'a cruțat nici una din îndrăznelile și mijloacele de frumusețĕ ale meșteșugului său.* IORGA, N. R. B. 42.

2°. Trans. (Complementul e o ființă) A îngriji ca cineva să nu sufere, să nu se opintească s. ostenească prea mult, să nu fie exploatat, a menaja. *Cruță copilul!* HERZ.-GHER., M., IV 247. *Cruță-mă!* = slăbește-mă, dă-mi pace! (Mai ales după negațiune) [Lupii] *nu vor cruța turma.* COD. VOR. 21/13-14. *Nu va cruța voinicii la vreamea de oaste...* CORESI, EV. 71/33. *Cruța-va pre cel measer... și sufletele celor mișei le va mântui* (a. 1710). GCR. I 367. *Nu cruța nici boier, nici sărac.* LET. II 25/17. *Abia ridicat de pe cumplita boală care nu-l cruțase...* C. NEGRUZZI, I 293. *Frunză verde, bobuț, Am avut eu un drăguț, Dar nu am știut să-l cruț.* EPURE, P. 81. (Fig.) *Nicolae Costin va fi suplinit din amintire, cruțând susceptibilitățile familiei.* IORGA, L. I, 102. || Refl. A se codi, a se da în lături, a se menaja. *Kruczu-me* = viribus parco. ANON. CAR. *Hristos nu se cruță a deștinge și a se smeri.* CORESI, EV. 92/3.

3°. Trans. (Subiectul e Dumnezeu s. o persoană foarte puternică) A păzi, a ocroti, a păstra (în viață); a avea milă cu cineva. *Întru înviere miluești Sionul e a cruța* (: milui COR.) *elu.* PSALT. 208. *Pre coconii i lepădarâ... pe apa Tiveriei... iară Dumnezeu i cruță* (a. 1620). GCR. I 59. *Cela ce n'au cruțat pre fiul său, ce pentru... toți l-au dat...* (a. 1698). ib. 318. *Oșteanul acela carele varsă măcar o picătură de sânge, fără a să cădea, ci mai vârtos fiind trebuință a-l cruța, să numește o hiară.* BELDIMAN, N. P. I 176. *Iartă greșiților tăi! Cruță pre biata țară!* C. NEGRUZZI, I 140. cf. 141. (Construit cu prepoziția „cu") *Să vă cruțe Dumnedzeu cu pace și cu sănătate.* ROSETTI, B. 38/19-20. | (Complementul e: viața, sufletul, capul; construit cu dativul persoanei interesate) A nu lua, a lăsa cuiva. *Cruță-mi viața, Aleodor.* ISPIRESCU, L. 44. *Frate, cruță-mi viața și lasă-mă slobod.* RETEGANUL, P. I 3. | (Pronominal) A-și păzi, a nu-și cheltui. *S'au potrivit neprietenilor și nu și-au cruțat sufletul său.* LET. II 266/16. *Cât va fi prin putință să ne cruțăm viața.* DRĂGHICI, R. 170/27. *Mai bine cruță-ți capul, că poate ți-a mai trebui.* CREANGĂ, A. 170. *Își cruță puterile.* || † Refl. A se păzi. *Nimenea așa pre eluși cruță-se, cum Dumnezeu pre noi toți.* CORESI, EV. 235.

4°. (Mai ales în legătură cu negația nu). Trans. (Complementul e omul) A ierta, a scuti, a nu pedepsi, a ridica pedeapsa pentru păcatul, vina s. greșala cuiva, a se îndura de (s. cu) cineva. *Îngerii ceia ce greșiră, nu-i cruță, ce... legă-i.* COD. VOR. 169/6. *Nu cruța pre a ta maică, că-i vrednică de lovit!* BELDIMAN, O. 15. *Tata, bătrânul, Nu cruță păgânul, Când s'aruncă'n foc.* ALECSANDRI, P. I 54. *Toată suflarea da laudă lui Dumnezeu, care a ocrotit pe nevinovatul, cruțându-l de osânda ce era să-l răpuie.* ISPIRESCU, M. V. 8. | (Complementul e vina, păcatul, etc.) *Ți-aș fi cruțat multe din rătăcirile netrebnice... din minciunile vrednice de cel mai îndărătnic vulpoiu.* ODOBESCU, III 165. | † (Construit cu dativul persoanei interesate) *N'au cruțatŭ Dumnezău îngerilor carii au greșitŭ.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 173. *Pentru răbdare, le cruță... mișeilor Domnul... plata.* DOSOFTEIU, PS. 31. *Celor mai mici cruță.* (a. 1698). GCR. I 327.

5°. † Trans. A păzi, † a feri (I 2°), a urma, a respecta (poruncile cuiva). *Cruțați și cercați toate poruncile Domnului nostru.* BIBLIA (1688) 306, Cf. 250b, 279b (traducând grec. φυλάσσω). Construit cu dativul) *De cruțatŭ poruncilor tale.* DOSOFTEIU, MOL.

6°. Trans. și refl. (pronominal) A se da în lături, a se codi, a ezita. *Krucz* = parco, tenax sum; *kruczu-mĕ* = viribus parco. ANON. CAR. *Hristos nu se cruță a deștinge și a se smeri.* CORESI, EV. 92. *Averea sa... nu-și cruța a o da pentru Dumnedzău.* VARLAAM, C. 279. *Noi n'om cruța a zice către omeneasca fire...* KONAKI, P. 278.

7°. Trans. și refl. A evita, a ocoli. *După rămea ta, nepocăită inimă cruți ție-și mânie* [în ziua de apoi] (a. 1618) GCR. I 49. *Drumul cu trăsura cruța încunjurul și lunga așteptare în... gară.* IORGA, N. R. A. I 327.

[Ind. prez. *cruț* și (rar, învechit) *cruțez* (MARDARIE, L. 4470), (suspect) *cruțesc* (ANON. CAR.). | Adjective: **cruțát** (cu negativul **necruțat**), **-ă.** *Aceasta-i fântâna cruțată direpților.* DOSOFTEIU, V. S. 80/2. Adverbial (învechit) **necruțat** = fără cruțare. *Coconii fără milă era uciși, și-i răteza, ca cu seacerea spicele, necruțatŭ.* CUV. D. BĂTR. I 354. *Și tăia Evrei orbește, Necruțat și tirănește* (1821). GCR. II 238. *Trăsnetul... să lovească necruțat.* BELDIMAN, O. 42. *La teatru românesc, Relele din fire necruțat se biciuesc,* ALECSANDRI, T. 444; **cruțătór** (cu negativul **necruțător**), **-oare** = care cruță (LB.), econom; milostiv (PSALT. 239/31), îndurător. *Până într'atâta cruțătoriu cuvintelor ce se arată, nu easte semn a minte de coteală deașartă.* CANTEMIR, IST. 83/32. *Peste toate aceste zgomote trecea urletul vântului, vuetul valurilor uriașe ale apelor necruțătoare.* SANDU-ALDEA, SĂM. III 328; — **(ne)cruțálnic, -ă** † adj. = (ne)cruțător. LB. | Abstrac-

te: **cruțáre** (cu negativul **necruțáre**) s. f. = acțiunea de a (se) cruța, economie, îndurare, milă. *Să nu mai aștepte cruțare, că toți vor fi omoriți.* LET. II 70/7. *Pentru unele ca aceste... se aduc necruțările domnielor.* LET. II 62/14. *Paguba cea ce o ar avea stuparii din cruțarea și țânerea tuturor albinelor...* ECONOMIA, 197. *În zadar tot cu ocară ne mustri fără cruțare.* KONAKI, P. 281. *Fără cruțare de osteneală îl îmbărbăta către fiește-ce lucru.* DRĂGHICI, R. 191. *Cruțarea lenevirei este mormântul disciplinei.* BĂLCESCU, M. V. 602. *Nimic din ce e Ungur sau unguresc nu mai află cruțare dinaintea urgiei.* ODOBESCU, I 534. *Împăratul... pe toți i-a tăiat, fără cruțare, de le plânge lumea de milă.* CREANGĂ, A. 78; — **cruțát** s. a. = cruțare. *Plătia-mi rău dereptu bire și fără de cruțat sufletului meu.* PSALT. SCH. 62. *O bateți fără cruțat.* DOSOFTEIU, V. S. 7,,; ; — (neobișnuit, traducând pe slavul *štedrota)* **cruțătoáre** s. f. = milostenie. PSALT. 300/25].

— Cuvântul se găsește și la Albaneži *(kurcije* „fac economii", *kurcimtar* „om econom"). După cum arată și serbo-croatul *skrt* „sgârcit", se pare că în latinitatea estică **curtus, -a, -um** primise și înțelesul de „econom" (în opoziție cu *larg la mână* „darnic"), încât un derivat ***curtio, -are** putea însemna „a fi sgârcit, strâns la pungă". G. Meyer. *Alb. Wb.* 216 (La lat. *curtus* se gândiseră și autorii Lexiconului Budan. Mai puțin probabil e că ar fi să plecăm dela un ***crucio,-are**, derivat din *crux*, cu sensul de „a așeza cruciș", bunăoară snopii de grâu, spre a-i scuti de stricăciune).

CRUȚÁLNIC, -Ă adj. **CRUȚĂTOÁRE** s. f. } v. **cruța.**

CRÚTCĂ s. f. *Fil tordu.* — (Mold.) Firul gros de lână, tortul întrebuințat la țesutul sumanelor (s. zeghilor). DDRF., CIHAC, II 82.

— Cf. rus. **krutka** „sucire" *(krutŭ* „sucit").

CRÚU s. a. v. **crov.**

CRUZĂȚEÁ s. f. (Bot.) v. **crușățea.**

CRUZĂTÚRĂ s. f. **CRUZÍE** s. f. **CRUZÍME** s. f. **CRUZITÚRĂ** s. f. } v. **crud.**

CS- v. **X-**

CTÍTOR s. m. 1°. *Fondateur, bienfaiteur.* 2°. *Curateur, marguillier.* 3°. *Tuteur.* 4°. *Lendemain d'un anniversaire de naissance.*

1°. Persoana care suportă (sau contribuie în parte la) cheltuielile pentru ridicarea și înzestrarea (cu odoare sfinte) a unei biserici s. mănăstiri, fundator, întemeietor de locașe sfinte. COSTINESCU. *Groapa Radului Buzescul... ctitorul sfintei mănăstire* (a. 1610). GCR. I 44. *Dăruitŭ... ctitoriului mănăstirii...* DOSOFTEIU, V. S. 33/2. *S'au găsit câteva mii de galbini în mănăstire..., puși de ctitori pentru treaba mânăstirii.* LET. II 249/24. *Să slujască sfânta liturghie pentru pomenirea ctitorilor.* URICARIUL, I 100. *Fiind și titor la această mănăstire.* ib. XVII 55/28. *Nicolae-vodă... se vede zugrăvit ctitor.* ȘINCAI, IST. I 328/36. *La mânăstire, nu vedeai călugări sau preoți sau oameni săraci... după întocmirile fericiților ctitori.* ZILOT, CRON. 71. *Mănăstirea a fost înzestrată de fundatorii și ctitorii ei cu moșii multe.* I. IONESCU, M. 635. *Radu Racoviță vel-Logofăt, cu a lui soție Maria, ctitori.* C. NEGRUZZI, I. 314. | P. ext. Întemeietor (de așezăminte de interes general). *Ctitorii de-așezăminte.* EMINESCU, P. 246. *Pierdusem pe unul din cei mai neobosiți și mai energici luptători ai renașterii naționale, pe unul din ctitorii Statului român modern.* STURDZA, E. 39.

2°. (Transilv., Munt. Impropriu) Supraveghetor, administrator, epitrop la o biserică (s. parohie), curator. LB. [Această carte] *s'au cumpărat cu osârdia și cu cheltuiala ctitorilor din sat Liudișor.* IORGA, S. D. XIII 126. *Ori care preot sau drac... ar îndrăzni* [să] *înstrăineze* [această carte]... *fără voia preuților și a ctitorilor Rodnei...* ib. 162. *Titori bisericești s'au așezat: Zarii Gaspar, Popa Toader...* ib. 191. *Este al doilea ctitor la biserică.* SLAVICI, N. 49. *Curatorii sau ctitori bisericii.* FRÂNCU-CANDREA, M. 112.

3°. (Transilv., subst. forma *titor)* Tutor. LB. *Titor* = tutor. ANON. CAR.

4°. (Subt forma *titor;* Gorj) Ziua următoare celei onomastice. PAȘCA, GL.

[Și: **títor** s. m. CIAUȘANU, V. S. m.; **ctítur** s. m. HERZ.-GHER. M. IV 247. | Femininul: **ctítoră** s. f. *Semiramis Vavilonului ctitoră.* PANN, E. II 43; — **ctitoreásă** s. f. *Icoană de ctitoreasă.* C. PETRESCU, R. DR. 65 . | Abstract: **ctítorie (titorie** LB.) s. f. = fundațiune făcută de un ctitor; calitatea de ctitor; tutorat (V. HANEȘ, Ț. O. 125). *Am întărit a noastră veche ctitorie Sf. monastiri de la Munte.* URICARIUL, XIV 107. *Biserica Sf. Nicolae cel domnesc, ctitorie a lui Ștefan-cel-Mare.* IORGA, GH. 1. I 51. *Ori ce ctitor avea drepturile sale asupra ctitoriei ce înălțase.* ib. L. R. 119. | Adjectiv: **ctitorésc** și **ctitoricésc** †, **-ească** = în legătură cu un ctitor, s. care depinde de o ctitorie. POLIZU. *Casele ctitoricești.* ZILOT, CRON. 75. *Venitul a unui an a lucrurilor ctitoricești a casei Mitropoliei.* URICARIUL, I 267. *Documentele ctitoricești ale mănăstirilor.* ib. III 33. *Drepturi ctitoricești.* ODOBESCU, I. 416. *Portrete ctitoricești.* ib. 419. | Verb: **ctitorí** vb. IV[a] =a fonda (un lăcaș dumnezeesc). DDRF.]

— Din psl. **ktitorŭ** (< grec. κτήτωρ), idem.

CTÍTORĂ s. f. **CTITOREÁSĂ** s. f. **CTITORÉSC, -EÁSCĂ** adj. **CTITORÍ** vb. IV[a] **CTITORICÉSC, -EÁSCĂ** **CTITORÍE** s. f. **CTÍTUR** s. m. } v. **ctitor.**

CU prep. I. 1°. *Avec;* s'emploie dans certains cas où le français dit: *et* (le père et la mère); (tous, tout) *ensemble,* ou simplement *tous, tout; par* (morceau par morceau, jour par jour); *à* (pièce à pièce, goutte à goutte). 2°. S'emploie où le français dit *à* (vache à lait); *de* (homme de cœur, bonne foi). 3°. Introduit le régime indirect de nombreux verbes. 4°. *Avec, en société de...* 5°. Marque la parenté, là où le français dit *de* (cousin de). II. 1°. *Avec, à l'aide de..., en se servant de...* 2°. *Avec* (indiquant la manière: avec pitié, bonté). 3°. *Avec, en* (en secret, en dérision). 4°. *Avec, à* (dans la comparaison: semblable à, égal à, avec). 5°. *A, par* (marquant la mesure). III. 1°. *Avec, en même temps que, à l'occasion de...* 2°. Marque la durée; s'emploie là où le français dit *durant* des heures, des jours, ou des heures entières. 3°. Marque l'antériorité; s'emploie là où le français

dit: deux jours, deux semaines avant. IV. *Avec, à cause de...* V. *A*, là où le français dit: à l'étonnement, à la honte de... VI. *Avec, malgré* (avec tout cela).

I. Asociativ. În opoziție cu *fără, cu* arată legătura (strânsă) între două ființe sau lucruri, tovărășia, proprietatea sau acțiunea comună, colaborarea, comerțul, concordanța, asemănarea, sau numai faptul de a avea ceva comun sau aceeași situație cu altcineva. În această funcțiune, *cu* alternează cu conjuncția *și*. Se zice sau *tata cu mama a venit*, adică „tata a venit în tovărășia mamii" sau *tata cu mama au venit* exprimând aproape același lucru ca *tata și mama au venit*, adică „tata plus mama". Deși nu în măsură atât de mare ca în românește, acest *cu* = «și» se întâlnește și în alte limbi, cf. *Demosthenes cum ceteris erant expulsi*, it. *io con lui volgemmo i nostri passi*, germ. *Madonna mit dem Kinde*. Mai ales în limba veche, *cu* alternează cu *și* în aceeași frază: *Blagosloveaște creștinii, micii și marii, measerii cu bogații, robii și slobozii, bătrânii cu tinerii și muierile cu fetele.* CORESI, EV. 180/13, cf. 117/25. Uneori *cu* e atât de mult simțit ca o conjuncție, încât poate sta, pleonastic, și înaintea unor prepoziții. De ex. *Această carte iaste scrisă la birăul dc Bistrițâ și cu la sfatul Mării[i] Sale.* ap. JAHRESBER. X 489.

1°. Leagă două substantive (s. un pronume cu un substantiv) care desemnează ființe sau lucruri. *Petrecându noi toți, cu muierile și cu feciorii, până afară de cetate* (noi toți împreună *cu* muieri și copii. BIBLIA 1688) COD. VOR. 25/9. *Corăbiile cu corăbiarii.* BIBLIA (1688) pr. 3/41. *Se duse numai el cu boierii și cu vânătorii săi.* GORJAN, H. 4/21. *Bursuflescu: Cât ceI? — Harță: Cu casă, cu livadă, cu tot? — Bursuflescu: Cu tot.* ALECSANDRI, T. 255. *De-ai fi cerut pământul cu Roma lui antică...* EMINESCU, P. 202. *O vie cu livadă frumoasă.* CREANGĂ, P. 3. *Aseară ce-ai cinat? — Vre-o două pere cu pâne.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 123.

Întărit prin alte conj. s. adv. (s. loc. adv.): **Și cu.** *Anania și cu bătrânii și cu viteaziul Tertil oarecarele.* COD. VOR. 58/2. *Tu și cu ai tăi sânteți orbi.* DOSOFTEIU, V. S. 6. *Moș Nichifor... lasă pe jupân Știul și cu ai săi, eu lacrimile pe obraz.* CREANGĂ, P. 117. *Iar cel Ungurean Și cu cel Vrâncean...* ALECSANDRI, P. P. 1. *Doi și cu doi fac patru.* **Împreună (și) cu** † s. † **și cu... depreună** (v. împreună 1°) *Împreună și cu preuții.* CORESI, EV. 6/8, cf. 14/1. *Și cu făcătorii păcatelor depreună munciți fi-vor.* id. ib. 15/20, cf. 19/7. **La un loc cu.** *Culege o poală de somnoroasă, pe care o fierbe la un loc cu o vadră de lapte dulce.* CREANGĂ, P. 214. **Alături cu** v. alături (II). **(De) față cu** v. față. (III). **Cu... cu tot** = laolaltă, la un loc cu, împreună cu... *Ardea cu case cu tot.* CUV. D. BĂTR. I. 423. *Era să să îneace corabia cu oameni cu tot.* VARLAAM, C. II 31. *Să dea păgubașul câte una pară pe zi, cu cheltuială cu tot.* RĂȘCANU, L. 37/13. *Am cu ce să te cumpăr pe tine cu nas cu tot.* ALECSANDRI, T. 154. *Dispăru cu fată cu tot.* EMINESCU, N. 15/28. *Ipate își ia femeia cu zestre cu tot.* CREANGĂ, P. 168. **Cu toții, cu toatele** (rar nearticulat) = toți s. toate (împreună). *Plecă-și gerunchele sale cu toți și se rugă.* COD. VOR. 24/12. *Sfătuesc necuratii cu craii și cu'mpărații și cu toții se'mvitează.* DOSOFTEIU, PS. 13. *Cu toții, săltând de bucurie, s'au apucat de grumazul tatălui lor.* DRĂGHICI, R. 8. *Florile... cu toate-așa-i zicea.* ALECSANDRI, P. I 92. *Noi cu toții adormisem și horăiam.* C. NEGRUZZI, I 252. *Ca mumii egiptene stau cu toții 'n scaun țepeni.* EMINESCU, P. 255. *Se pun la masă cu toatele.* CREANGĂ, P. 10. *Toți oamenii din casă: copiii, (h)argații, (h)argatele, cu toții era tare învățați și iscusiți.* SBIERA, P. 246/4. *O lăudară cu toatele și-o cinstiră.* RETEGANUL, P. I 55/19. *Curtenii cu toți sărea.* ALECSANDRI, P. P. 91/20. *Veniți cu toți să vedem.* TEODORESCU, P. P. 107. **Cu toții împreună.** *În ora de pornire cu toții împreună Doresc l'a tale pasuri călătorie bună.* ALECSANDRI, P. 138. **Toți cu toții.** *Iar la port deaca soseau, Toți cu toții se duceau.* TEODORESCU, P. P. 558b.

Repetat: **cu... cu** (legând două noțiuni opuse s. extreme, exprimă totalitatea, suma completă) = fără deosebire, la un loc, unul cu altul, cu toții, într' una. *Băgară cuconii, 84 cu fe[t][i] cu feate.* DOSOFTEIU, V. S. 6. *Făcând rugă cu mari cu mici.* id. ib. 35. *Oastea moschicească mai multă n'au fost de 90.000, cu buni cu răi.* LET. II 118/1. *Iară ceilalți au pierit toți, cu tăiat cu înnecat.* ib. II 430/11. *Mesenii, cu buni cu proști, se plecară și le adunară.* ISPIRESCU, L. 40. *Sântem în păr vr'o cinci milioane de Români, cu din orașe cu din sate.* JIPESCU, O. 23. *Las' să vadă orișicare, Cu sărac cu gazdă mare, Câtana ce plată are.* DOINE, 113/5. | Când e vorba de o acțiune continuă săvârșită cu începutul și pe rând, aceasta se arată printr'un substantiv și repetarea lui prin adăogarea lui *cu:* **zi cu zi** = o zi după alta, în fiecare zi. *Casa... a căzut bucățică cu bucățică în fărâmături.* GHICA, CONV. LIT. XIX 291. *Întorcea foaie cu foaie.* EMINESCU, N. 45/31. *Banii sunt munciți para cu para.* DELAVRANCEA, P. 53. (La COȘBUC se găsește și *cu zi de zi*, construcție contaminată din *zi cu zi* + *zi de zi*). *Picurii cu strop de strop. Fac al mărilor potop.* ap. TDRG. *Tu s'o amăi cu zi de zi.* id. ap. id.

2°. *Cu* formează cu substantivul (s. cu pron. s. cu adj.) următor o locuțiune atributivă, care, astăzi, e înlocuită uneori printr' un adjectiv. Legătura între substantivul determinat și loc. atributivă formată cu prep. *cu* se face uneori prin pron. demonstrativ cel, cea. Odinioară cu era întrebuințat mai des decât astăzi în această funcțiune. Cf. fără (II 1° a. 2°) de. *Mă duc prin satele cu apropieare* (= apropiate) *ca să vă[n]z lâna cea de prisos.* BELDIMAN, N. P. II 44. *Muiare cu bărbat* (= măritată). PRAV. MOLD. 99. *Prietin cu cinste* (= cinstit) *și cu credință* (= credincios). KONAKI, P. 83. *Călătorind prin țări străine și locuri cu depărtare* (= depărtate). DRĂGHICI, R. 5/4. *Și tu ești om cu dreptate* (= drept) *și darnic.* CREANGĂ, P. 300. *Buze cu'nșelăciune* (= înșelătoare). DOSOFTEIU, PS. 45. *Mâncatu-s de răutate, ca iarba de vaci cu lapte* (cf. vacă mânzată). JARNÍK-BÂRSEANU, D. 191. *Pricini cu păcat* (= păcătoase). BIBLIA (1688), pr. 3/33. *Cel cu inima împietrită.* MARDARIE, L. 1038. *Cădzum în loc cu năsip* (= nisipos) COD. VOR. 94/6. *Evanghelie cu învățătură.* CORESI, EV. 2/35 (cf. Evanghelie învățătoare). *Să plătească paguba cela cu dobitocul.* PRAV. 68. *Munte cu pădure* (= împădurit) *deasă.* DOSOFTEIU, PS. 35. *Scrisori bune și cu tărie* (= documentate). BIBLIA (1688), pr. 7/13. *Agiutorând pre cele cu legea* (= legale) (a. 1764). URICARIUL, I 307/8. *Și era om viteaz și cu sfat bun.* LET. II 254/10. *Drumuri... așternute cu piatră.* BĂLCESCU, M. V. 6/10. *Era în Iași un tânăr boierinaș cu numele* (= numit) *Toderică.* C. NEGRUZZI, I 81. *Monahi... cu barbele* (cf. bărbos) *lor albe.* EMINESCU, N. 203. *Scriitori dintre cei mai cu limbă românească ce i-a avut vreodată literatura noastră.* MAIORESCU, CR. II 247/3. *Care cu poveri de muncă vin încet.* COȘBUC,

B. 5. *Candela nu se stângea niciodată din fața icoanei cu Sf. Neculai, păzitorul.* DUNĂREANU, SĂM. VI 369. *Să ducă pe Făt-frumos în cămara cu armele.* ISPIRESCU, L. 21. *Păcurar cu oile, De te-ar bate ploile!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 279. *Om cu pretenții* (= pretențios). *În țara orbilor, cel c'un ochiu* (= chiorul) *e împărat.* C. NEGRUZZI, I 248. **Al cu alba** = acela pe care-l doare inima, care are interes. RĂDULESCU-CODIN, Î. | (Probabil după opusul *fără de* (v. fără II 2) s'a format și) **cu de.** *Cu-de-adevărat,* v. adevărat (II 1°). (Mai ales) *Cu de toate* = cu exemplare din toate, integral, complet. *Viață cu de toate bunătățile petrecând.* DOSOFTEIU, V. S. 3. *Ieși ca din pământ o masă încărcată cu de toate bunătățile.* ISPIRESCU, L. 238.

3°. *Cu* formează cu cuvântul următor o **întregire predicativă** s. un **complement nedrept.** Exemple se găsesc în acest dicționar în număr mare la verbele: a fi, a se găsi, a se afla, a locui, a merge, a rămânea, a se însura, a se mărita, a fi dator, a lua, a cumpăra, a semăna, a fi asemenea, a asemăna, a compara, a alătura, a (se) potrivi, a se mulțumi, a fi mulțumit, a dărui, a milui, a uni, a (se) împreuna, a (se) amesteca, a face, a se obișnui, a se deda, a se deprinde, a se îndeletnici, a se purta, a acoperi, a fi plin, a coase, a înceta, a conteni, a se întâmpla, a împărți, a fi vinovat, a tâlcui, a se trezi, a se pomeni, etc.

4°. Cu sens de **reciprocitate,** când e vorba de o acțiune care se face de două s. mai multe persoane în comun sau una împotriva alteia: Între ei s. ele, unul cu altul, în mod reciproc; unul contra altuia. După verbe (mai ales refl.) ca: a avea a face, a se certa, a se împreuna, a se însoți, a se întâlni, a se lupta, a petrece, a se război, a se săruta, a se sfătui, a se iubi, a trăi, a vorbi, etc. *Întră întru gloată și se părîia cu Iudeii.* COD. VOR. II/9. *Fistu întrebă-se cu sveatnicii și răspunse.* ib. LXVIII/1. *Mă sfătuiiu cu luminatul Mitropolitul.* CORESI, EV. 6/1. *Simtem datori să ne iubim unul cu alalt.* VARLAAM, C. 294b. *Vorbind în taină cu Măria-Sa, i-am zis.* ANTIM, P. XXIII/15. *Tractatul ce el încheie cu Baiazit.* BĂLCESCU, M. V. 8/24. *N'ai cu nime război.* C. NEGRUZZI, I 46. *Când cu baba m'am luat, Opt ibovnice-au oftat.* CREANGĂ, P. 108. *Îți jur că mai mult nu m'oiu mai iubi cu morariul.* SBIERA, P. 241/24. *Se luau de gât lupii cu mieii.* ISPIRESCU, L. 1. *Mal cu mal nu se zărească, Glas cu glas nu se lovească, Ochi cu ochi nu se ajungă.* ALECSANDRI, P. P. 233. *Aseară pe la sfințit, Cu alta te-ai întâlnit, Cu alta te-ai drăgostit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 247.

5°. Se arată un raport de **înrudire.** *Codrul — frate cu Românul — De săcure se tot pleacă.* EMINESCU, P. 162. *Ochilă, frate cu Orbilă.* CREANGĂ, P. 244. *Suntem pe moșia unei scorpii, soră cu Gheonoaea.* ISPIRESCU, L. 5. *Râsul e frate cu plânsul.* ZANNE, P. II 700.

II. **Instrumental.** Prin *cu* se indică **instrumentul,** p. ext. **mijlocul,** (slujbașul, servitorul) s. **materia** (propriu și fig.) care servește la săvârșirea unei acțiuni, a unei înfăptuiri, etc. Înlocuit astăzi uneori prin prep.: de, prin, pe, în, după.

1°. Cu ajutorul..., folosindu-se..., întrebuințând..., prin... *Nu sânt dumnedzei ceia ce-s cu mărule* (= mânile) *fapți* (= făcuți). COD. VOR. IX/2. *Prorocilor cei ce grăiia cu* [= în] *numele Domnului* ib. CXXXIII/9. *Nu vă giurareți nece cu* (= pe) *ceriul,... nece cu* [*pă*]*mântul, nece cu altul oarecarele giurământ.* ib. CXXXIII/14. *Doamne, nu cu urgia ta oblici mere* (= pe mine), *nece cu mânia ta pedepsi mere.* PSALT. SCH. 7/7. *Cu ranele lui noi toți ne-am vindecat.* CORESI, EV. 2/24. *Cu lapte adapă.* id. ib. 38/30. *Cu multe năpăști sânt ținut.* PARACLIS (1639) f. 2 v°. *Era mai ales de* (= decât) *alții și cu* [= în privința, la] *statul și cu vârtutea.* VARLAAM, C. II 16b. *Cu limba lor înșală.* DOSOFTEIU, PS. 21. *L-au legatu-l cu mânule de ceale doaă vârvuri.* id. V. S. 17. *S'au tălmăcit... cu* [= la] *porunca prea bunului creștin.* BIBLIA (1688) pr. 1/7. *Și încă cu talandul* [= din pilda cu talantul] *ne mai învățăm că...* ib. pr. 4/18. *Te-ai arătat ajutoriu cu* (= în) *multe fealiuri.* ib. pr. 7/31. *Cu* (= din) *acealea trecute vremi să priceapem ceale viitoare.* LET. I. 5/31. *Liovenii... s'au împăcat cu bani.* ib. II 9/7. *Cu acest fel de mulțămită boierii i-au mulțămit.* ib. II 235/25. *Am scris zapisul cu* [= după] *zisa lor* (a. 1762). URICARIUL, X 76/29. *Împreunându-se cu focul cu* [= de] *carele nu s'au ars.* MINEIUL (1776) 64b. *Făcut cu învățătura și îndemnarea noastră.* ANTIM, P. XXIII/4. *Mitropolia n'am luat-o cu sila, nici cu mite, nici cu rugăciuni.* id. ib. XXV/19. *Iem ... se scula asupra fraține-său Baiazid cu războiu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/12. *Iubea mai mult să-și petreacă vremea cu giucării.* DRĂGHICI, R. 4/12. *Se deosebea din celelalte numai cu* (= prin) *îmbrăcămintea și cu* (= prin) *umbletul ei.* GORJAN, H. 5/1. *Dorind cu aceasta a o face mai folositoare...* MARCOVICI, C. 5. *Îl amenința cu moartea.* BĂLCESCU, M. V. 393/2. *Erau amândoi Români cu* [= prin s. după] *nașterea și cu inima.* GHICA, S. IV. *Și cum vin cu drum de fier, toate cântecele pier.* EMINESCU, P. 161. *Arald... cu ochii o'nghițea.* id. ib. 208. *A'nceput mă-sa cu ocară.* COȘBUC, F. 97/9. *Unge toți pereții cu sânge.* CREANGĂ, P. 25. *Să apuci încotro-i vedea cu ochii.* id. ib. 74. *Să te slujești cu* (= de) *dânsele, când va fi de trebuință.* ISPIRESCU, L. 4. [*Bălaurii*] *se așează cu locul în ziduri sparte și părăsite.* SBIERA, P. 316/13. *Împăratul a poruncit... pe cioban și pe baba lui să-i țină împărăția cu toate cele trebuincioase.* RETEGANUL, P. III 7/32. *Vreo Baba-Cloanța, ce i-a făcut cu ulcica.* ALECSANDRI, P. P. 9., nota 1. *Cară vinul cu urciorul, Că ni s'a fript gâtișorul.* TEODORESCU, P. P. 271. *Ș'atâta-i de lat în spate, Nici cu țara nu li-i bate.* ȘEZ. IV 8b/8. *Tu cu ochii faci belele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 40. *Eu îți închin cu păharul, Dumnezeu fie cu darul!* ib. 517. | (Numai la DOSOFTEIU) **Cu de** † (v. II). *O muncă cu focul și cu... de alte măestrii de muncă.* V. S. 19. *Biruia pre alalți nu numai cu postul, ce și cu de toată mintea cea de smerenie.* id. ib. 23.

2°. *Cu* formează cu cuvântul următor o locuțiune adverbială modală, care poate fi redată adesea printr'un gerundiu. Cf. fără (II 1, 2). *Derept aceea cu socotință* (= chibzuind) *cuvântul lu Dumnezeu ascultă.* CORESI, EV. 4/20. *Cu blând și cu milă caută Dumnezeu spr'insul.* id. ib. 33/3. *Ne văm judeca cu frică și cu cutremur mult.* id. ib. 37/20. *Talandul... cu dobândă va să ni-l ceară Domnul.* BIBLIA (1688) pr. 3/40. *Începură cu volnicie* (= în mod arbitrar) *a se lăți, a se lărgi.* P. MAIOR, IST. 55. *Când moarte cu-a sa cruzime se arată.* KONAKI, P. 83. *Mergând cu un pas repede* (= grăbit), *curând a ajuns la porțile unei case.* C. NEGRUZZI, id. I 27. *Frumoasă copiliță, Spune-mi de unde vii cu zimbet* (= zâmbind) *pe guriță?* ALECSANDRI, P. I. 208. *E'ntinsă'n haine albe cu fața spre altari Logodnica lui Arald.* EMINESCU, P. 199. *Vin neveste dela râu Și cu poala prinsă'n brâu Vin... fete.* COȘBUC, B. 6. *Lega paraua cu zece noduri.* CREANGĂ, P. 3. *Să nu meargă seara'n sat, Că vine cu capu' spart.* JARNÍK-

BÂRSEANU, D. 181. || Spec. **Cu adevăr** v. adevăr (III 3°), **cu adevărat** v. adevărat (II 1°), **cu adeverire** † v. adeverire. *Cându-i va părea cu adevărat.* PRAV. MOLD. 17ᵇ. *Acum, tată, cu adevărat este mort Robinson?* DRĂGHICI, R. 34/13. **Cu amar** v. amar (III). **Cu (de-)amănuntul** (s. **amăruntul**) v. amănunt (I). **Cu anevoie** v. anevoie (2°) **Cu apropiere** = cu aproximație, mai mult sau mai puțin, (†) apropiat, în apropiere, aproape. *Fiind satul cu apropiere de târgul Bacăului* (a. 1818). URICARIUL, V. 191/23. *Mi-este cu apropiere* = mi-e aproape. CIAUȘANU, V. **Cu asupră** v. asupră (IV 2°). **Cu (ne)băgare-de-seamă** v. băgare. **Cu bine** = cu bunătate, cu bunăvoință, bine (cf. și bine III 1°). *Să le slujim de ce ne învață cu bine.* CORESI, EV. 43/18. *Ar fi cu bine primite a rostului meu... cuvinte.* DOSOFTEIU, PS. 60. *N'am pe nime cu bine.* ȘEZ. III 159/24. **Cu binișor(ul)** v. binișor (4°). **Cu blând** v. blând (1°). **Cu blândețe** v. blândețe. **Cu cale** v. cale (1°) **Cu carul** v. car (1°). **Cu cârdul** (la DOSOFTEIU, PS. 165) v. cârd. **Cu cinste** v. cinste (II 1°). **Cu credință** = credincios. *Cu credință să-l primim.* CORESI, EV. 46/7. **Cu depărtare** = departe. *Această vie îmi era cu depărtare a o căuta* (a. 1811). URICARIUL, X 119/17. *Locurile unde ei se găsesc sunt prea cu depărtare de aicea.* DRĂGHICI, R. 39/19. **Cu drag** = din toată inima, bucuros, prietenos. *Și toate învățăturile lui cu drag să le săvârșim.* CORESI, EV. 75/35. *Soarele... privea la ei cu drag.* EMINESCU, P. 11/20. **Cu dragoste** = plin de iubire. *Cu dragoste părintele priimi-va noi.* CORESI, EV. 33/18. **Cu drept(ul)** = adevărat, drept, sincer. *De este cu dreptul să zică cineva.* ANTIM, P. XXVII/14. *Spuneți-mi cu drept, Cu mâna la piept.* POP., JAHRESBER. X 491. **Cu dreptate** = drept. *Dacă în una vi s'au părut cu dreptate, Pentru ce în cecalaltă să paie cu strâmbătate?* KONAKI, P. 266. **Cu droaia** = în număr mare. *Numai iacă au și început a curge furnicele cu droaia.* CREANGĂ, P. 264. **Cu dulce** † = plăcut. *Mă vei odihni cu dulce.* DOSOFTEIU, PS. 19. **Cu dulceață** : cu bunătate, plăcut. [Domnul este] *către păcătoși cu dulceață.* CORESI, EV. 23/5. **Cu folos** v. folos. **Cu frică, cu de-a-frica** v. frică. **L-a luat cu frig** (H. IV 163) = a început să-i fie frig. **A lua cu friguri** = a fi cuprins de friguri. *Și par'că mă ia cu friguri.* N. REV. R. I 36. **Cu gloată** v. gloată (I 1°). **Cu grabă** v. grabă. **Cu greșală** = din greșală (v. greșală 2°), greșit. *Va ucide pre cineva cu greșală.* PRAV. MOLD. 47. *Cu greșală spun unii că se arseră de Mihaiu-vodă* [acele palaturi]. BĂLCESCU, M. V. 347. **Cu (mare, † mult) greu** v. greu (B. 1°). **Cu grijă** v. grijă (I 1°, 2°). **Cu îndelungare** v. îndelunga. **Cu îndestulare** v. îndestula. **Cu inimă, cu toată inima, cu dragă inimă** v. inimă (II). **Cu întunearece** † v. întunerec (I 2°). **Cu iuboste** † = cu drag, bucuros. *Cu iuboste făgăduiră noi frații.* COD. VOR. 29/1. **Cu izbândă** v. izbândă (1, 3°). **Cu jale** = jalnic, trist. *De ce plângi cu jale?* ALECSANDRI, P. I. 196. *Se opresc cu toții în cale, se opresc și zic cu jale.* CREANGĂ, P. 275. **Cu (în) lesnire** v. înlesni. **Cu luare-a-minte** = atent, cu atențiune. **Cu nepăsare** = nepăsător. *Eu aștept cu nepăsare A furtunelor suflare.* ALECSANDRI, P. I. 144. [Frate-meu cel mare] *se dă cu nepăsare după ușă și trage zăvorul.* CREANGĂ, P. 27. **Cu păcat** = condamnabil. *Am socotit că ar fi cu păcat* (a. 1767). URICARIUL, X 200/1. (Mold.) **Cu pielea** † = în pielea goală, la piele. *Altă dată îi poartă pre toate ulițele târgului cu piialia* (dăspuiați MUNT.), *pre măgari.* PRAV. 678. *L-au desbrăcat cu pielea și l-au legat la stâlp la ger.* N. COSTIN, ap. DDRF. **Cu primejdie** = primejdios. *I s'au părut cu primejdie a dormi în acel chiosc.* DRĂGHICI, R. 161/1. **Cu putință** = posibil, admisibil. *Nu era cu putință să lase.* BIBLIA (1688) pr. 3/12. *Nu este cu putință ca făcători de rele să nu-și ia răsplătire.* MARCOVICI, C. 18/23. **Cu neputință** (= imposibil). **Cu răutate** = răutăcios. **(A-i fi) cu rușine** = a se rușina. *Fiindu-i cu rușine a-l vedea la obraz.* MINEIUL (1776) 93. (Neobișnuit) **Cu socoteală** = cu condiția... *I-au răspuns cârcimariul că-l va ierta, cu socoteală că la toate să zică că-mi place.* BARAC, T. 14. *Să nu-ți fie* **cu supărare** = să nu te superi. ISPIRESCU, L. 290/22. **Cu temeiu** = statornic, definitiv. *Au început Domnii a se așeza mai cu temeiu în scaun în Iași.* LET. II 202/22. **Cu uimire** = uimindu-se. *Stă, aude'n câmp lătrare Și zărește cu uimire O căsuță.* ALECSANDRI, P. I. 14. **Cu urît** † = urît, neplăcut. *Era și drumeților cu urît a treace pre acolea.* DOSOFTEIU, V. S. 65. **Cu viață** = viu. *Încă mă mier cum am scăpat cu viață.* CREANGĂ, P. 188. **Cu vitejie** = vitejește. **Cu voie (bună)** = bine dispus. *M'a făcut maica pe lună, Să fiu tot cu voie bună.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 395. | **Cu-de** s. **de cu... Cu de-adevărul** v. adevărul (III 3°). **Cu de-adinsul** s. **cu (tot) dinadinsul** v. adins (III 1°). **Cu de destul** † = destul. *Și niminea nu iaste cu de destul spre mulțemita lui.* CORESI, EV. 31/34. **De cu frică** † = cu frică. *Eu de cu frică și cu bucurie mă minunez, neștiind ce voiu face.* DOSOFTEIU, V. S. 160ᵇ. (Numai la DOSOFTEIU) **Cu de tot (toată).** *Ziua morții să-i prăznuiască cu de toată bucuria.* V. S. 9. *S'au nevoit cu de toată nevoința.* id. ib. 171. || **Cu cât** v. cât (A I 1° b, C I 1°). **Cu cât și** v. cât (A II 5°). **Câte cu** v. cât (C IVᵃ). **Cu câți toți** v. cât (C I 3°). **Cu atât(a)** v. atât (II 3°, III 2°). **Cu cât... cu atât** v. atât (II 1°, 3°) și cât (A II 5°). **Cu atât mai...** v. atât (II 3°). **Cu cât mai...** v. cât (A II 5°).

3°. În concurență (putând fi înlocuit) cu alte prep.: **În.** *Pentru ceia ce fură în pizma nescui, cu* [în loc de MUNT.] *batjocură.* PRAV. 1700. *Așa s'au tras cuvântul până astăzi, cum să hie trimis cu taină 40000 de galbeni de aur la Ieremia-vodă.* LET. I 223/22. *Și-l lăsară boierii acolo cu mare sărăcie.* ib. II 308/12. *Vei rămânea să fii cu mine cu tăceare.* MINEIUL (1776) 51ᵇ). *Au început a socoti cu ce chip s'ar face o traistă.* DRĂGHICI, R. 58/22. *Îi despoia* [pe boieri] *de averi,... lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pre norod.* C. NEGRUZZI, I 143. *Dumneata să nu mă iei pe mine cu bătaie de joc.* AGÂRBICEANU, P. M. 216. | **De.** *Cu această boală boliia tot rodul jidovăsc.* VARLAAM, C. 292. *Pieriră cu aceeași moarte ca Andreiu.* BĂLCESCU, M. V. 395/21. *Cu bună seamă vr'un cuib a tâlharilor acestor de Moldoveni.* C. NEGRUZZI, I 168, cf. SBIERA, P. 15/40. | **După.** *Era rege numai cu numele.* Cf. PONTBRIANT. | **Față de.** *Purtările sale cele înțelepte cu toate treptele de oameni.* GORJAN, H. I 2/9. *Mimi se schimbase cu ei.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. **În ce privește, referitor la.** *Te-ai cam grăbit Măria-Ta cu chematul Moscalilor.* LET. II 342/33. *Cum rămâne cu moșu-tău?* CREANGĂ, P. 187. | **Din.** *De va dărâma neștine în pădure,... și cu nesocotința lui va scăpa săcurea den mână...* PRAV. 59. | **După** (= **conform, potrivit**). *Am scris zapisul cu zisa lor* (a. 1756). URICARIUL, XII 323. | **Prin.** *Mântuitorul... ne arătă chipul cu care ne putem mântui.* BĂLCESCU, M. V. 2/14. | **La fel cu.** *Și cu Simeon bătrânul în mâni să-l priimim.* CORESI, EV. 521/5.

4°. În comparații, precedat de: asemenea (I 1°), la fel, potrivit, deopotrivă, egal, în rând, † într'un chip, † atocma. *Celora ce se-au tâmplat aseamerea* (= asemenea) *întru credință cu noi.* COD. VOR. CLXVIII/14. *Nu să vor certa într'un chip svătuitoriul cu agiutătoriul.* PRAV. MOLD. 166 b, cf. 169b. *Viața în pământ să-mi calce atocma cu pravul.* DOSOFTEIU, V. S. 25. *Asemenea cu ființele cele desfrânate, el se depărtează de nenorociți.* MARCOVICI, C. 6/7. *Mustrări... potrivite cu greșalele noastre.* id. D. 4/22. *Shazinan... rămase fără nici o slujbă, în rând cu toți supușii fratelui său.* GORJAN, H. I 2/3. *Te pui pe sine cu Dumnezeu deopotrivă.* KONAKI, P. 264. *Semnul = se citește „egal cu".* CLIMESCU, A. 18. *Să-i zici Păsări-Lăți-Lungilă, mi se pare că e mai potrivit cu năravul și apucăturile lui.* CREANGĂ, P. 245. **Cu chip de** s. **ca (să)** † = așa ca, în așa fel ca, chipurile, cu gândul că, cu intenția. *Cu chip de a nu păgubi pe prea înalta mea împărăție.* TES. II 309. *A pune vinul... pe numele bisericei, cu chip ca să-i scutească* (a. 1784). URICARIUL, V 429/4. *Neîncetat lucra la copaciu, cu chip ca doară va alcătui un caic.* DRĂGHICI, R. 154/1.

5°. *Cu* arată măsura. *Beau vinul cu vadra, Pelinul cu ocaua.* TEODORESCU, P. P. 229. *Beau vinars cu porția.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 451. *La toți a dat cu sacu', Dar mie mi-o dat cu acu'.* DOINE, 243. *Vinde cu cotul, cu bucata, cu toptanul, cu ridicata.* || *Cu* urmat de un numeral, de un pronume nehotărît sau de un adverb, arată o cantitate, un preț, un număr (mare) s. un grad. *Dumnedzău le adaoge cu miile binele și darurile.* VARLAAM, C. 326b. *Păcătosul cu mult se fălește.* DOSOFTEIU, PS. 32. *Neamul omenesc ...iaste cu oarece mai puțin decât îngerii zidit.* BIBLIA (1688) pr. 3/21. *Au întrecut cu zece părți cu răutate... pe Ramandin.* LET. II 235/12. *Au făcut curțile de iznoavă, cu doă părți mai frumoase dupre cum era întâiu.* ib. II 398/34. *Aceea e femeie; mai înaltă cu două palme decât mine.* C. NEGRUZZI, I 59. *Ai să lași cu nouă lei, moș Nichifor.* CREANGĂ, P. 113. *S'au dus și moșneagul cu vaca la târg și au vândut-o cu treizeci de lei argint.* SBIERA, P. 274/11. *Se potcovea puricile la un picior cu nouăzeci de oca de fier.* ISPIRESCU, L. 1. *Moș Adam ci-că a avut mai multe fete decât băieți, cu una.* ȘEZ. III 34/2. *O durat la draci câtă frunză și iarbă pe-un hotar, cu trii mai mult.* ib. III 5/6. [Pe țigan] *l-a pus să facă cuiele cu care a pironit pe Domnu' Hristos, și el, ca un ticălos ce e, a făcut mai mult cu unu.* ib. III 35/13. *Îl plătesc c'un zlot.* TEODORESCU, P. P. 132. *Tu cu câți te-ai sărutat? — Cu vreo cinci tot cu opinci, Cu nouă Cu cisme nouă, Cu zece Cu căpenege.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 403. *Unii dau cu sutele Și iubesc tot slutele.* SEVASTOS, C. 161/3. | (În concurență cu prep. de). *Cu 7 ori voiu mai tare mulți bătăile pre voi.* CUV. D. BĂTR. I 16. *Istorii... cu mii de ori mai frumoase decât cele de până acum.* GORJAN, H. II, prefața. | **Cu totului tot** v. tot.

III. Temporal. 1°. Înainte de un cuvânt care cuprinde o idee temporală, *cu* arată simultaneitatea: (de-)odată cu, în timpul, cu prilejul, cu ocazia, la, în, pe (la). (Stă deci în opoziție cu înainte s. după, întocmai ca în latinește: ut quaeratur, quid ante rem, quid *cum* re, quid post rem evenerit. CICERO). *Cu noirea duhului sfânt.* CORESI, EV. 93/25. *Când ne dosădește Dumnezeu, învățămu-ne ca cu altă lume* [= atunci când vom fi pe altă lume] *să nu fim osândiți acolo.* id. ib. 149/16. *Au lăsat cu noapte* [= când s'a făcut noapte] *curtea pustie și au ieșit și aceia.* LET. I 294/25. *Arătase la fire mai aspru decât cum era cu domnia dintâiu.* ib. II 218/12. *Cu întemeierea acestor state, evoluțiile istorice ale Românilor se fac mai lămurite.* BĂLCESCU, M. V. 7/29. *Cu seara bună, verișoară!* ALECSANDRI, T. 202. *Precum pulberea se joacă în imperiul unei raze, Mii de ființe viorie ce cu raza încetează.* EMINESCU, P. 223. *În Banat se dă la Paști cu dcmineață de pomană morților colaci.* MARIAN, Î. 386/21. *Să meargă cu zori de zi, ca să aducă împăratului cheia raiului.* SBIERA, P. 100/2. *Te culci seara cu soare, Și te scoli în prânzu' mare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 422. Cf. MARIAN, NU. 617/8. | (Întărit) **Atunce cu:** *Trăgea nădejde altul de domnie, atunce cu mersul boierilor la Poartă.* LET. III 7/8. | **(De) când cu** v. când (II 1° e). | (Simțindu-se *cu* una cu cuvântul următor, poate fi precedat de prep. *de*). Începând (chiar) cu, din (timpul). *De cu noapte au plecat fuga Ghica-vodă den București.* LET. I 349. *Tot întru acest an, de cu iarnă.* ib. II 286/17. *Doarme fără a se trezi De cu zori și până'n seară. De cu seară până'n zi.* ALECSANDRI, P. III 396. *I se da de știre de cu bună vreme.* SBIERA, P. 195/10. *De-ar fi lună de cu seară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 141. (Întărit) *Fiind bolnavă încă de cu sară.* LET. III 231/24. | **Cu vreme, cu timpul, cu zăbavă** = la timp potrivit, la timpul său: după mult timp, cândva, încetul cu încetul, odată și odată. Cf. fără (II 1° a, 2°). *Răsipescu-se cu vreame.* CORESI, EV. 99/20. *Nu cu zăbavă l-au lovitu-l boală.* DOSOFTEIU, V. S. 99. *Și cu vreme s'au strâns multime de au implut locul.* ib. LET. I 91/17. *Au adus și apă pre oale... care pre urmă cu vreme s'au astupat.* ib. II 232/11. *Cu vreame s'au întins până la Pelopones.* CALENDARIU (1814) 3/24. *Din lâna lor cu vreme putea să facă un felin de postav.* DRĂGHICI, R. 100/20. *Daca s'o'ntâmpla. Cu vreme. România s'ardice fruntea sa.... Ai luptelor cumplite pârtași ei vor mai fi.* ALEXANDRESCU, M. 9/10. *Și cu vreme, de-oiu trăi, Pân'într'unul ți-oiu plăti.* ALECSANDRI, P. P. 162b/7. *Bădiță, de dragul tău, Toate mor broaștele'n tău; Cu vreme-oiu muri și eu.* RETEGANUL, CH. 21. *Asta va veni cu timpul.* (Întărit) *Alte făpturi stâlpi ce era în Răm, uncle..., altele cu vremi îndelungate s'au răsipit.* LET. I 78/4. | **Cu zile** v. zi.

2°. Înainte de noțiuni temporale ca lună, an, zi, ceas, etc., arată durata unei acțiuni, unui angajament s. repetirea: Ani (luni, zile, etc.) întregi s. de-arândul. *Domnul cu veacii custă pre așezare.* DOSOFTEIU, PS. 29. *Au mers cu zi cu noapte* [=ziua și noaptea] *prin locuri ascunse până la Arges.* LET. I A. 123. *Șezând cu ceasurile amândoi închiși...* ib. III 273/35. *Râde nebun cu ceasul.* PANN, P. V. I 97. *Îmblu, de urît, cu zină pe colnice părăsite.* KONAKI, P. 103. *Câțiva 'n sat la noi Te pețesc cu anii.* COȘBUC, B. 197. *Plugurile rămân singurele pe brazdă în țarină cu săptămânile.* CREANGĂ, A. 72. *De multe ori nu venea cu zilele p'acasă.* ISPIRESCU, L. 123. *Să dea drumul cerului, Ca să curgă ploile. Ploile ca gârlele, Nopțile și zilele Și cu săptămânile.* TEODORESCU, P. P. 211b. *S'a dus neica cu carul, Nu l-oiu mai vedea cu anul.* BIBICESCU, P. P. 35. | Spec. *A tocmi (angaja, lua, lucra, ține, etc.)* **cu anul (ziua,** etc.) = (pentru) un an (o zi, etc.), pe termenul de un an (o zi, etc.). *Să se lase de a mai ținea moșii cu anul* (a. 1803). URICARIUL, IV 155/12. *Apoi eu... nu mă tocmesc cu anul.* CREANGĂ, P. 151. *Aice își făcură o colibă, și câte unul cu ziua rămânea la făcut bucate.* ȘEZ. II 201/22. *A tocmi oameni cu ziua.* HERZ.-GHER., M. IV 247. *Eu pe*

Vidra nu ți-oiu da, Că am luat-o cu luna Și să i-o duc maică-sa. BIBICESCU, P. P. 324. **An cu an** v. an (I 1°).

3°. *Cu* arată dacă un eveniment s'a petrecut mai nainte sau după o dată, ajutând să se precizeze și durata de timp. *Au fost mainte de săborul din Nichea cu 20 de ai.* DOSOFTEIU, V. S. 5ᵇ. *În luna lui august 9 zile,... de noapte cu 3 ceasuri de cătră ziuă... au fost cutremur.* LET. II 23/₃₇. *Măritată fiind mai nainte cu cătăva vreame.* MINEIUL (1766) 52ᵇ. *Cel ce cu puține zile mai nainte și-a lepădat lutoasa sarcină.* MARCOVICI, D. 15/₁₅. *Într'o clipă-l poartă gândul îndărăt cu mii de veacuri.* EMINESCU, 221. *Înaintea facerii cu șase săptămâni s'a pomenit că-i plânge copilul în pântece.* FUNDESCU, L. P. 21/₆.

IV. Ideea temporală „de-odată cu...", „cu prilejul"... poate, în anumit context, să fie interpretată cauzal: Din cauza, din pricina, pentru, de. *Cu măriia deșartă multe case și năroade și cetăți mari sparseră-se.* CORESI, EV. 13/₂₀. *Să se bucure cu acest bine.* PRAV. MOLD. 26. *Se robise cu pofta muierească.* DIONISIE, C. 218. *Le va fi zădarnică cheltuiala și osteneala cu venirea pe aice* (a. 1803). URICARIUL, IV 157/₁. *Alergarea de cai... se prelungise până în luna Septemvrie, cu așteptarea D[lui] conte Voronțov.* C. NEGRUZZI, I 35. *Eu mă las puțin, că mi-a trecut ciolan prin ciolan, cu nunta voastră.* CREANGĂ, P. 5. *Sc luase de gânduri, cu atâta cheltuială pe condurii fetelor sale.* ISPIRESCU, L. 232.

V. (Astăzi rar) Final: Spre. *Cela ce va ucide pre altul, ce au fost țiind moșiile cuiva, cu acesta scopos* [într'acesta chip MUNT.], *cum să cadză pre mâna lui...* PRAV. 337. *Și au zidit. cu mare minunea veacurilor de pe urmă, pod de piatră peste Dunăre.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Iară Cazacii nu sosia la Hotin, cu mare mâhniciune Leșilor.* LET. I² 277. *Și au mers Căzacii... pân' în corturile turcești, cu mare spaimă în toată tabăra turcească.* ib. I 279. *Și cu rușinea lui se întoarce înapoi la tată-său acasă.* CREANGĂ, P. 188.

VI. Concesiv, în locuțiunile: **cu toate** (s. **tot s. toată**) **că, cu toate acestea** = deși, admițând că..., chiar așa fiind..., chiar dacă admitem... s. ținem seamă că... s. de... *Atunci cl, cu toată slăbăciunea, sculându-se... au început a scoate apă.* DRĂGHICI, R. 10. *Cu toată sânțenia dreptului său, astăzi nu e destul ca o națiie să-și aibă un loc pe hartă.* BĂLCESCU, M. V. 5/₁₈. *Eram trist, cu tot timpul frumos a primăverei.* C. NEGRUZZI, I 85. *Din inima lor nu s'a șters purtarea necuviincioasă a spânului, cu toate îndreptările și înrudirea lui.* CREANGĂ, P. 209. *După ce-au crescut puțin, l-au dat împărăteasa, cu toată sărăcia, la școală.* SBIERA, P. 130/₂₁. *Cu toată înțelepciunea și prieeperea lui, nici s'a putut s'o dcie la cale pe această femeie.* ȘEZ. V. 135/₂₀. *Cu toată astă făgăduială, el tot plângea.* FUNDESCU, B. 21/₉. | (Numai în PRAV. MOLD.) **Cu aceste(a) cu toate,** cu același înțeles. *Cu aceaste cu toate, giudețul va giudeca să-ș[i] piarză muiarea toate zestrele.* 72ᵇ, cf. 41, 74, 103. *Iară cu aceastea cu toate* [după aceastea după toate MUNT.] *să cade tot să îndzestreadze fata.* PRAV. 780.

[Din punct de vedere sintactic e de remarcat că, dintre toate prepozițiile românești, în limba literară de azi, numai după *cu* (și *de-a)* substantivul se articulează și fără a fi determinat mai de aproape. Totuși observăm că, deși zicem *capra cu iezii, apuc cu mâna, bat cu biciul,* nu articulăm în: *mănânc carnea cu pâne,* unde în franțuzește am traduce prin genitivul partitiv: *je mange la viande avec du pain.* De asemenea nu se articulează când urmează complinirea „cu tot": *servitorul a fugit cu banii,* dar *a fugit cu bani cu tot.* Șovăirile în întrebuințarea articolului după *cu* sânt dese, mai ales în textele vechi. *Și deaca lu strinseră elu cu oajde,* (strângându-l pre el *cu legăturile.* N. TEST. 1648; *cu curealele.* BIBLIA 1688) COD. VOR. 44/₂. *Deca străluce soarele cu zăduhul (: cu căldură* N. TEST. 1648, *împreună cu zăduful.* BIBLIA 1688), *seacă iarba.* ib. 111/₈. Alt exemplu: *Mergi, sănătoasă, mămucă, zise cel mic, cu lacrimi în ochi.* CREANGĂ, P. 20, dar: *cu lacrimile în ochi.* cf. ISPIRESCU, L. 4. *Cine se va înțelepți cu smerenia, înalța-va el Domnul cu slavă.* CORESI, EV. 93/₁₉₋₂₀. Se zice: *cu grijă, cu cale, cu precauțiune,* dar *cu nemiluita.* În forma articulată: *cu mulții* †, având înțelesul de „mulți", pe care o găsim la DOSOFTEIU (*Veniră cu mulții.* V. S. 79, cf. PS. 181, 183), se pare că avem a face cu analogia lui *cu toții.*]

— Din lat. **cum,** idem. Cf. nusul.

CUA- v. **ca-** și **cva-.**

CUAC ! interj. Interjecție onomatopeică imitând un acces scurt de tuse. *Țața Mița... se'nneacă : cuac !* CARAGIALE, N. S. 115.

CUADRAGENÁR, -Á adj., subst. *Quadragénaire.* — (Despre o persoană) Care a împlinit patruzeci de ani. [Scris și **quadragenár.**]

— *N.* după fr. (lat. **quadragenarius, -a, -um,** din *quadrageni* „(câte) patruzeci").

CUADRÁNT s. m. *Quadrant.* — (Geom.) A patra parte din circumferința unui cerc; p. ext. instrument de precizie, alcătuit dintr'un asemenea sfert de cerc gradat, întrebuințat pentru măsurarea unghiurilor.

— *N.* după fr. (lat. **quadrans, -antem,** idem). Cf. tripletele cadran și cvadrans.

CUADRÁT, -Á adj., s. a. și m. 1°. *Carré.* 2°. *Cadrat.*

1°. (Învechit) Adj. Pătrat. *Stânjeni cvadrați.* ECONOMIA, 70, URICARIUL III 269. *Lungimea insulei... este cvădrată, adică pă cât îi este lungul, atât e și latul.* GORJAN, H. II 77. *Locuri... cvadrate, adecă în patru colțuri.* GOLESCU, Î. 98. || S. a. Pătrat. *Pereții... aveau, pe unde ajungea lumina lunei, două cuadrate mari argintoase ca reflectare a ferestrelor.* EMINESCU, N. 38. *Quadratul este un quadrilater.* MAIORESCU, L. 30. # Loc. adj. și adv. *În cuadrat* = în formă pătrată; în careu. *O clădire... zidită'n cvadrat.* PANN, E. I 85. *[E]scadroane în larg cuadrat formate.* ALECSANDRI, P. III 219. || Spec. (Astron.) Poziția lunei, când se găsește în pătrarul întâiu sau în cel din urmă. CULIANU, C. 264. (Mat.) Numărul multiplicat cu sine însuși. STAMATI.

2°. S. m. (Tipog.) Bucățica de fontă (ale cărei muchii formează un pătrat) întrebuințată în tipografie spre a umplea golurile între literele unui rând s. între rânduri. ȘĂINEANU, D. U.

[Plur. (ad 1°) *cuadrate,* †*cuadraturi;* (ad 2°) *cuadrați.* | Și: **cvadrát, quadrát** adj., s. m. și a.]

— *N.* din lat. **quadratus, -a, -um,** idem (1°) (în parte prin germ. *Quadrat).*

CUADRATÚRĂ s. f. (Geom.) *Quadrature.* — Reducere a unei figuri oarecare la un patrat echivalent. *Cuadratura cercului :* (propriu) reducere a unui cerc la un patrat echivalent (ceea ce este o problemă insolubilă); fig. problemă imposibil de rezolvat. [Și: **cvadratúră,** scris și **quadratúră.**]

— *N.* după fr. (lat. **quadratura, -am**).

CUADRÍGĂ s. f. (Antic.) *Quadrige.* — Trăsurică pe două roate, deschisă înapoi, trasă de patru cai alăturaşi, întrebuinţată la Greci şi la Romani la alergările dela jocurile olimpice s. din circuri. *Generalii triumfători urcau Capitoliul în cuadrige trase de patru cai albi.* [Şi: **cvadrígă,** scris şi **quadrígă.** Şi: **quadrígiu** † s. a. *Nechiază iapa nebună Ce chiar la quadrigiu s'o'nhami e bună.* OLLĂNESCU, H. O. 160.].

— *N.* din lat. **quadriga, -ae** s. **-arum,** idem.

CUADRIGÉMENI, -E adj. plur. (Anat.) *Quadrijumeaux.* — (În expresia) *Tubercule cuadrigemene,* ieşituri ale măduvei prelungite, în număr de patru. [Şi: **cvadrigémeni,** scris şi **quadrigémeni.**]

— *N.* după fr.

CUADRILÁT s. a. *Étoffe quadrillée.* — Stofă cadrilată. *Pernele sânt de cuadrilat.* DELAVRANCEA, S. 8. [Plur. *-laturi*].

— Adjectivul *cuadrilat* (= *cadrilat)*, substantivat.

CUADRILATÉR s. a. (ş. d.) v. **cadrilater** (ş. d.).

CUADRILOBÁT, -Ă adj. (Botanică) *Quadrilobé.*— (Foaie) care are patru lobi. [Şi: **cvadrilobát, -ă,** scris şi **quadrilobát, -ă.**]

— *N.* după fr.

CUADRIPETÁL, -Ă adj. (Bot.) *Quadripétale.* — (Floare) care are patru petale. [Şi: **cvadripetál, -ă,** scris şi **quadripetál, -ă.**]

— *N.* după fr.

CUADRIRÉM, -Ă adj. (Antic.) *Quadrirème.* — (Navă) cu patru rânduri de lopătari suprapuse sau cu câte patru lopătari la fiecare vâslă. Cf. *triremă.* [Şi **cvadrirém,** scris şi **quadrirém.**]

— *N.* după fr. (lat. *quadriremis).*

CUADRISILÁBIC, -Ă adj. *Quadrisyllabique.* — Compus din patru silabe. *Versuri cuadrisilabice.* [Şi: **cvadrisilábic, -ă,** scris şi: **quadrisilábic, -ă**].

— *N.* după fr.

CUADRIVÁLV, -Ă adj. (Bot.) *Quadrivalve.* — (Fruct) care are patru valve. [Şi: **cvadrivălv, -ă,** scris şi **quadriválv, -ă.**]

— *N.* după fr.

CUADRÍVIU (M) s. a. (Ist.) *Quadrivium.* — (În evul mediu) Diviziune a învăţământului cuprinzând cele patru arte liberale matematice (aritmetica, muzica, geometria şi astronomia), urmând după t r i v i u (m). [Şi: **cvadríviu (m),** scris şi **quadríviu (m).**]

— *N.* după fr. (lat. **quadrivium** „cele patru căi").

CUADRUMÁN, -Ă adj. (St. nat.) *Quadrumane.*— (Animal) cu patru mâni. *Maimuţele sânt cuadrumane.* (S. f. plur.) Veche despărţitură a mamiferelor înlocuită acum de ordinul primatelor şi care cuprindea maimuţele. [Şi: **cvadrumán, -ă,** scris şi **quadrumán, -ă.**]

— *N.* după fr.

CUADRUPÉD, -Ă adj. şi subst. (Zool.) *Quadrupède.* — (Învechit) (Animal) p a t r u p e d. [Şi: **cvadrupéd, -ă,** scris şi **quadrupéd, -ă,** adj., subst.]

— *N.* după fr.

CUADRUPLÁ vb. I[a] v. **cuadruplu.**

CUADRÚPLU, -Ă adj. şi subst. *Quadruple.* — (Latinism) Împătrit, de patru ori mai mare. *A plătit cuadruplul amendei. S este cuadruplul lui 2.* [Şi: **cvadrúplu, -ă,** scris şi **quadrúplu, -ă.** | V e r b: **cuadruplá** I[a] = (t r a n s. şi r e f l.) a (se) face de patru ori mai mare, a (se) împătri].

— *N.* din lat. **quadruplus, -a, -um,** idem.

CUALIFICÁ (ş. d.) vb. I v. **califica** (ş. d.).

CUÁNTUM s. a. *Quantum.* — (Franţuzism-latinism). Cantitate, sumă (neprecizată) la care se urcă o cheltuială, etc. *Tribunalul va fixa cuantumul despăgubirilor.* [Şi: **cvántum,** scris şi **quántum**].

— *N.* din fr. (lat. *quantum* „atât cât"). Cf. c â t.

CUART s. a. *Quart.* — (Franţuzism) Sfert, pătrar. *Un quart de oră.* GHICA, S. 400. (Jur.) *Donaţiunea să* [nu] *treacă peste cuartul bunurilor.* HAMANGIU, C. C. 221. [Plur. *cuárturi.* | Şi: **cvart,** scris şi **quart** s. a.]

— *N.* după fr. (lat. **quartus, -a, -um** „al patrulea"). Cf. c u a r t ă.

CUARŢ s. a. (Min.) v. **cvarţ.**

CUÁRTĂ s. f. 1°. Impôt du *quart* de la récolte. 2°. *Quarte* (mus.). 3°. (Fièvre) *quarte.* 4°. *Quatrième* (au jeu). 5°. *Quarte* (escr.).

1°. † Dare consistând din a patra parte din recoltă; cf. d i j m ă. *Darea decimelor, a nonelor, a ovinţelor, a cvartelor.* ŞINCAI, HR. III 82/28.

2°. (Muz.) Interval între patru note consecutive (de ex. d o f a).

3°. (Med.) Accese de friguri intermitente care vin la patru zile odată (BIANU, D. S.), c v a r t a n ă.

4°. (La jocul de cărţi). Patru cărţi consecutive şi de aceeaşi coloare în mâna aceluiaşi jucător. *Cuartă majoră.*

5°. (La scrimă) Una din poziţiile de apărare. [Şi: **cvártă** s. f., scris şi **quártă** s. f.]

— *N.* după fr. (lat. **quartus, -a, -um** „al patrulea").

CUARTÉT s. a. (Muz.) *Quatuor.*

1°. Bucată de muzică scrisă pentru patru voci s. pentru patru instrumente (numit cu un termen francez şi) c n a t u ó r.

2°. Ansamblul a patru voci s. patru instrumente. [Şi: **cvartét,** scris şi **quartét.**]

— *N.* din ital. **quartetto,** idem.

CUARTÍR s. a. v. **cvartir.**

CUATERNÁR, -Ă adj. *Quaternaire.*

1°. (Chimie) Compus din patru corpuri simple.

2°. (Geol.) *Eră cuaternară* = perioadă geologică (urmând după era terţiară) în care apare omul şi în care trăim acum. *Teren cuaternar* = strat geologic din această eră, cuprins între terenul pliocen şi terenurile recente.

[Şi: **cvaternár, -ă,** scris şi **quaternár, -ă.**]

— *N.* după fr. (lat. **quaternarius).**

CUB s. a. şi adj. *Cube.*

1°. (Geom.) Poliedru mărginit de şase feţe pătrate egale. *Arbuşti în formă de con, de cub şi de piramidă...* C. PETRESCU, R. DR. 94. *Cub desemnat pe o foaie de hârtie.* I. TEODOREANU, M. II 123. || Obiect având forma aceasta.

2°. (Mat.) Produsul unui număr înmulţit prin

pătratul său, puterea (potența) a treia. *125 este cubul lui 5.*

3º. Adj. Unitate de măsură pentru volume cu fețe (de un centimetru, de un metru, etc.) egale, cubic. *Sterul e un metru cub.* ap. CADE.

[Familia: (fr. *cubique)* **cúbic, -ă** adj. = cu privire la cub, de forma s. caracterul unui cub, cub (3º). *Formă, figură, rădăcină cubică; sistem cubic.* (Substantivat, în Maramureș) *Cubică* = grămadă, conținând 1 m.³ de piatră mărunțită, așezată pe marginea șoselei spre a fi așternută pe drum. H. XVIII 15; — (fr. *cuber)* **cubá** vb. Iª = a evalua în unități cubice volumul unei încăperi; a ridica un număr la cub; — (fr. *cubage)* **cubáj** s. a. = măsurarea s. calcularea în unități cubice a volumului unui corp, unei încăperi; p. ext. volumul s. capacitatea cubată; — **cubát** s. a. = acțiunea de a cuba; — (fr. *cubisme)* **cubísm** s. m. sing. = curent modern în artele plastice apărut pe la 1910, căutând să înfățișeze obiectele și persoanele sintetizându-le sub forme geometrice; — (fr. *cubiste)* **cubíst, -ă** adj., subst. = care aparține cubismului; adept al cubismului. *Desen cubist.* C. PETRESCU, Î. II 226. *Mobilă cubistă.* id. C. V. 237.]

— *N.* după fr. (lat. **cubus,** gr. κύβος „zar de joc, cub").

CUBÁ vb. Iª v. **cub.**

CUBÁN, -Ă adj. *Cubain.* — De origine din Cuba. *Muzica... cubană.* C. PETRESCU, C. V. 78.

— Derivat din **Cuba** (după fr.).

CUBEÁ s. f. 1º. *Coupole.* 2º. *Lucarne* destinée à faire sortir la fumée.

1º. † Cupolă, turn boltit, boltă (mai ales la biserici și mănăstiri) (DDRF.), sclip. *Au căzut toate cubelile mănăstirei peste dânșii* [peste meșteri]. LET. III 192. *Mânăstire frumoasă cu cubele, cu stâlpi de marmură, cu zugrăvele...* ARHIVA, R. II 72. *În vârful acelui rătund sclip sau cumbea.* CANTEMIR, ap. TDRG. | P. ext. † Sala de recepții din palatul Sultanului (înzestrată cu o cupolă). CANTEMIR, ap. TDRG.

2º. P. ext. Deschizătură (în formă de ferestruică) făcută în partea din față a coperișului la casele țărănești, pe unde iese fumul din pod, bagea, băgeagă, fumar, hogeac, cucuvaie, ochiul podului, fântână, ursoaie, marghioță, campadură, cucumea. DAMÉ, T. 98, PAMFILE, I. C. 424.

[Și: (cf. și n.-grec. κουμπές) **cumbeà** † s. f.]

— Din turc. **kubbe, kumbe,** idem. Cf. și sârb. *kubé* „turlă".

CUBÉLC s. m. (Zool.) v. **culbec.**

CUBELCEÁSCĂ s. f. (Bot.) v. **culbec.**

CUBERNÁT † s. m. *Gouverneur.* — Guvernator, gubernat (†) *Onorius, cubernatul grec al acestei cetăți.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 250.

— *N.* (prescurtat) din lat. **gubernator, -oris,** idem.

CUBÉRNIUM † s. a. = guvern. IORGA, S. D. XII 52.

CÚBIC, -Ă adj. v. **cub.**

CUBICULÁRIU † s. m. *Cubiculaire.* — Șambelan al imperatorilor romani; camerier. *Sv[â]ntul Eletherie cubiculariul.* DOSOFTEIU, V. S. 220². [Și: **cubiculárie** s. m. id. ib. 84.]

— *N.* din lat. **cubicularius,** idem (din *cubiculum* „iatac, dormitor").

CUBILCEÁSCĂ s. f. (Bot.) v. **culbec.**

CUBÍST, -Ă adj. și subst. v. **cub.**

CUBITÁL, -Ă adj. v. **cubitus.**

CÚBITUS s. a. (Anat.) *Cubitus.* — Osul principal al antebrațului, de la cot până la încheietura mânii. BIANU, D. S. [Și: **cúbit** s. a. | Adjectiv: **cubitál, -ă** = care ține de cubitus.]

— *N.* din lat. **cubitus,** cf. dubletul cot.

CÚBLĂ s. f. *Pièce de cuir.* — Bucată de piele argăsită (scoasă de obiceiu din spinare), din care se pot face câte două sau patru perechi de opinci. Cf. PAMFILE, I. C. 44. — Cf. cubleș.

CÚBLEȘ adj. *Bossu.* — (Despre oameni s. animale) Cu șira spinării încovăiată în afară, gheb**os, cocoșat (în opoziție cu „întărniță"). CALUL 197/m. *E cubleșă de spate* = e gheboasă (Poiana-Năsăud). Com. S. POP.

— Din ung. **köblös** „găunos, concav".

CUBORÎ vb. IV refl. = **coborî** (I 1º) *Goții... s'au cuborît la balta Meotidii.* CANTEMIR, HR. 73, cf. 372, 159.

CUBÚR s. m. v. **cobur.**

CUC adv. = *En haut.* — (În expresia:) **A sări cuc** = în sus. *Când auzea că Huțu are să învețe latinește..., îi venea să sară cuc de bucurie.* SLAVICI, N. I 173. || Jocuri de copii: **a bate (s. a face cu) mingea cuc** = a bate mingea s. a svârli pietre drept în sus. ȘEZ. XXIII 44; **a prinde mingea din cuc** = din sbor, de pe sus. PAMFILE, J. I 44; **(de-a mingea'n) cuc:** când mingea sare drept în sus. id. ib. I 24, III 17, ȘEZ. II 62; **de-a cucii** = unul bate mingea și toți ceilalți se ațin cu mâinile să o prindă din sbor. PĂCALĂ, M. R. 202. [Și: **de-a cuca** = cu mingea'n cuc. PAMFILE, J. II 65].

— Din ungurește: **kukra** (hajtani, dobni, emelni) = (a mâna, svârli, ridica) drept în sus.

CUC s. a. 1º. *Gâteau.* 2º. *Boudin.*

1º. (La Gura-Râului-Sibiiu) Plăcintă. VICIU, GL.

2º. (La Nochrich-Sibiiu) Sângerete (sânge închegat cu ceva carne grasă de porc) afumat. *Am mâncat zamă de cuc.* VICIU, GL.

— Din germ. **Kuchen** „prăjitură".

CUC s. a. Extrémité inférieure d'un coursier à bois. — Capătul de jos al unui scoc prin care se coboară lemnele de foc; e întocmit astfel ca lemnul să sară departe, săritoare (Mărișel, j. Cluj). Com. ITTU. [Plur. *cucuri*].

— Desvoltat, poate, din sensul 9º al lui *cuc* sau din bulg. **kukŭ** „coș, ogeag", cf. cucă.

CUC s. m. v. **cuci.**

CUC s. m. (Ornit.) 1º. *Coucou.* 2º. *Huppe.* 3º. *Bohémien.* 4º. *Oeufs de Gastropacha neustria.* 5º. *Amanita muscaria.* 6º. *Tulipe.* 7º. Des mots composés avec „coucou" désignent différentes plantes. 8º. *Pendule ă coucou.* 9º. Jeu d'enfants. 10º. Danse paysanne. 11º. Nom de chèvre.

1º. Pasăre călătoare din familia cățărătoarelor, cu pene de coloare sură închisă, care își depune ouăle în cuibul altor păsări. Cucul cucă (VICIU, GL.), cucuie (ib.), cântă, zice (s. strigă) cucu (DR. II 145). De cântecul lui (care se aude la noi de la Bunavestire, 25 Martie, și până la

Sânziene, 24 Iunie) se leagă o mulțime de credințe populare (Cf. ȘEZ. I 44, 154, 191, 277, 278, II 67, 195, 196, III 157); când îți cântă cucul în față s. la dreapta, ți-aduce noroc; în spate s. la stânga, nenoroc; ca vestitor al primăverii și simbol al singurătății el joacă un rol însemnat în poezia noastră populară; după legende populare, el este creat dintr'un om (fecior s. fată) cu numele (Mold. și Bucov.) Sava (MARIAN, O. I 3), Ștefan (ib. 4) s. (în Tutova) Lazăr (ȘEZ. II 45). *Kuk* = coccix. ANON. CAR. *Cine va mânca corb sau cioară... sau cuc... să aibă pocaanie* (a. 1640). GCR. I 91. *Cucu cântă.* EMINESCU, P. 142. *Este-un nuc cu frunza rară, Se strâng cucii de prin țară Și cântă, de se omoară.* MARIAN, O. I 41. *Porumb ca cucu'.* ȘEZ. I 44. *Cuc bălan.* ȘEZ. IV 135. *Toată lumea-i cu drăguță, Numai eu ca cucu'n frunză* (= singur). *Toată lumea-i cu nevastă, Numai eu ca cucu'n coastă.* id. II 180. *Cuce, cuce, tu te duci.* ib. V 45. *Cucule, pasăre sură, să nu-mi cânți pe arătură.* ib. 41. *Cucule, pasăre-albastră...* ib. 42. *Cucule cu pene verzi.* ib. 42. *Mierla cântă, cucul cucă.* HODOȘ, C. 93, RETEGANUL, TR. 54. *Cuc la pene argintiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, 145. *Străinu-s, ca puiu de cuc.* ib. 207. *E îmbrăcată ca cucu'n pene* [despre o fată avută și frumos îmbrăcată]. MARIAN, O. I 47. || În imprecații (glumețe) s. în invocări. *Bată-l cucu!* = bată-l norocul. *Fata popii cea bărnace, Bat-o cucul, mult îmi place.* RETEGANUL, TR. 99; *Stupi-te-ar cucul!* PAMFILE, J. | În blesteme. *N'ai mai auzi cucu'!* = de-ai muri până la primăvară. ION CR. 220. *Spurca-te-ar cucul!* PAMFILE, J. # *Cucul, până nu vede mugurul, nu cântă* = nimic la timp nepotrivit. Cf. TDRG. *Ascultă cucul până-ți cântă!* = la timp potrivit. Cf. DDRF., TDRG. *Tu cânți ca cucul, eu urlu ca lupul* = ție ți-e bine, mie mi-e rău. ZANNE, P. 290. # **A auzi'n gură, ca cucul** = a fi surd. DDRF. **A sta ca cucul pe creacă** = gata de ducă, gata să moară. CIAUȘANU, GL. **A fi mai sărac ca cucul** = foarte sărac. TDRG. (cf. și sârb. *kukavac* „om sărac"). **Lapte de cuc** = ceva imposibil. *Muierea pofteste și la urdă de curcă, și la lapte de cuc.* ZANNE, P. II 282. **I-a cântat cucul (în față sau în dreapta)** = a avut noroc. DDRF. **I-a cântat cucul în pungă** = e sărac. DDRF. **I-a cântat cucul în casă** = a rămas singur. **A avea casa cucului** = a nu avea nici un adăpost. ZANNE, P. I 442, cf. ȘEZ. III 160. **A avea mila cucului** = a fi fără părinți (Covurlui). ZANNE, P. IX 607. || Adverbial (în legătură cu verbele *a fi, a rămânea, a trăi, a lăsa;* une-ori complinit prin *singur)* Singur, izolat; fără rude. LB., POLIZU, TDRG., MARIAN, O. I 48, RĂDULESCU-CODIN, Î. 57, 198, 215, CIAUȘANU, GL., HERZ.-GHER., M. IV 248 (cf. și bulg. *kukam, kukavam* = a trăi singur. BERNEKER, SL. WB.) *Scăpând în acel ostrov... aflându-mă sângur cuc... eram... scârbit.* GORJAN, H. II 59. *Mai bine să trăiți fiecare cuc deoparte.* ALECSANDRI, T. 856. *Ședeau singuri-singurei, cuc, și le țiuia urechile de urît.* CREANGĂ, A. 73. *Niște bătrâni, singuri cuci.* DELAVRANCEA, S. 241. *I-a răposat și femeia, iar el a rămas cuc.* SANDU-ALDEA, U. P. 218. *Se văzu singur cuc.* ISPIRESCU, L. 55. || **Cât** (s. **până-i) cucul** = cu nici un chip; niciodată; cât Ardealul, cât lumea (pământul), cât aminul; nici să-ți dea prin vis, să nu-ți mai treacă prin minte, să... CIAUȘANU, GL. *Să le dau cu copilele?.. ba, cât îi cucu'!* ALECSANDRI, T. 420. *Mi-l răbufni și mi-l culcă binișor la pământ, de nu mai văzu soarele cu ochii cât cucu'.* ISPIRESCU, U. 58. || **A fi** (s. **a (se) face) cuc (de beat)** = beat peste măsură, beat tun, lemn, buștean, turtă. TDRG., DR. IV 729, HERZ.-GHER., M. IV 248. *Încă o dușcă, moș corbu. — Corbu: Care cum s'ar prinde, ai vrea D-ta să mă faci cuc?* ALECSANDRI, T. 241. *Când a fost boierul cuc de beat...* SBIERA, P. 224. *Popa, amestecând sângele Domnului cu hulerca, se făcu și mai cuc de cum era.* ȘEZ. IV 1. || *(A avea) cap de cuc* = (a fi) nătărău, gogoman, prost. *Cap de cuc, eu!... uitasem că sânt impiegat român.* ALECSANDRI, T. 114. || **(A umbla) de flori de cuc** = (a umbla) degeaba, fără nici un rost, de florile mărului. DDRF., ZANNE, P. I 170, HERZ.-GHER., M. IV 248. *Nu ți-i greu să-ți pierzi vremea de flori de cuc?* ALECSANDRI, T. 910.

2°. (Ornit.; prin Mold. și Bucov.; în ironie) *Cuc-armenesc* = pupăză. CREANGĂ, GL., HERZ.-GHER., M. IV, 248. *Vrei să te pupe cucul armenesc și să te spurce?* CREANGĂ, A. 52.

3°. (Ornit.) *Cuc-de-iarnă* = cioară; Țigan. PAMFILE, J.

4°. (Entom.) **Stupitul** (s. **mărgica,** s. **glasul) cucului** = ouăle inelarului (Gastropacha neustria), lipite în formă de inel pe rămurelele arborilor, despre care se crede că provin din scuipatul cucului. MARIAN, O. I 44, PAMFILE, J.

5°. (Banat) Scoică, buretele-șarpelui *(Amanita muscaria* s. *Lepiota procera)* Com. ITTU, Făget.

6°. (Bot.) Lalea, tulipan. H. XVIII 267.

7°. În compuse: **Ciuboțica cucului** = anglicel *(Primula officinalis).* MARIAN, O. I 43, PANȚU, PL., HERZ.-GHER., M. IV 248; — **Cisma cucului** = nemțișori-de-câmp (Delphinium consolida). BUL. GRĂD. BOT. V 58 (v. cismă); — (Crișcior-Hunedoara) buretele șarpelui. Com. PAȘCA; **floarea cucului** = cuculeasă (cf. și germ. *Kuckuckskseife; Lychnis flos cuculi* s. *Coronaria flos cuculi).* PANȚU, PL.; — **laptele-cucului** = plantă cu flori galbene și cu suc lăptos, alior (Euphorbia helioscopia) H. IV 44, 52, 84, PANȚU, PL.; — laptele câinelui *(Euphorbia cyparissias)* PANȚU, PL.; — **limba-cucului** = (cf. și germ. *Kreuzkuckuck)* planta numită și dragoste, care crește prin poienile și pășunile de la munte *(Botrychium Lunaria).* MARIAN, O. I 43, PANȚU, PL.; — **mălaiul-cucului** = plantă ierboasă cu flori brune s. gălbui, care crește prin pășunile și prin pădurile de la munte *(Lusula campestris)*; — horști *(Lusula pilosa)* PANȚU, PL.; — **pălăria cucului** = pliscaviță *(Geranium phaeum).* PANȚU, PL.; — **scuipatul (stupitul)-cucului** = plantă cu flori de coloare roșcată sau liliachie, care crește prin fânețe și poieni umede, paștele-calului *(Cardamine pratensis).* PANȚU, PL.; — **trifoiul-cucului** = un fel de măzărică înaltă cu flori ghiurghiului. CADE.

8°. P. ext. *(Ceasornic cu) cuc* = ceasornic de perete ale cărui bătăi, la fiecare ceas (s. la jumătățile de ceas) imită cântecul cucului.

9°. (Cu aluzie la pasărea ascunsă în frunziș) **De-a cucul** = joc de copii (H. XVI 161), jucat ca de-a-ascunsul (TEODORESCU, P. P. 192, PAMFILE, J. I 1, 10, II, 10) sau ca rădăcină-p(l)ătăcină (PAMFILE, J. I 10, cf. și ȘEZ. IX 15, ION CR. III 40).

10°. (Cor.) Dans popular, obicinuit la nunți. SEVASTOS, N. 281.

11°. Nume de capră (PRECUP, P. 25) dat după coloarea asemănătoare cu a cucului.

[Voc. sing. *cucule* și *cuce.* | Femininul: **cúcă** s. f. = femela cucului. *Cântă cuca cea bătrână.* MARIAN, O. I 42 (cf. HODOȘ, P. P. 71, MAT. FOLC. 1013; calificativ ironic dat Țiga-

nilor, cioară. *Cuca aia de Țigan.* ALEXICI, L. P. I 267. (Bot.) nume de plantă (H. XVII 226) Gropița, în jocul „de-a bumbii" (VICIU, GL., ȘEZ. XIII 50, PAMFILE, J. III 4); (ad 9°) și un joc de copii: *de-a cuca* = cu mingea 'n cuc, PAMFILE, J. II 65; — **cuculeásă** s. f. = femela cucului, cucă (MARIAN, O. I 43); (Bot.) floarea-cucului *(Lychnis flos cuculi)*, plantă cu flori albe sau roze, înaltă de 30-50 cm., care crește prin livezi (PANȚU, PL.[2]; — **cuculíță** s. f. = femela cucului, cucă. *Cuculița cea bătrână...* MARIAN, O. I 42. | Diminutive: **cuculéan** s. m. *Frumos cântă-un cuculean.* MAT. FOLC. 1263; — **cuculéț** s. m. = cuc mic s. drag; un cântec (JIPESCU, O. 91); un joc de copii (H. XII 132). (Ad 1°) *Cuculeț, pasere sură.* ALECSANDRI, P. P. 245, cf. ȘEZ. I 46, cf. 290, IV 219, ZANNE, P. II 292; — **cuculéte** s. m. BARCIANU. # (Jud. Olt) **A se face cuculete** = a se îmbăta. ZANNE, P. IX 608; — **cuculúț** s. m. T. PAPAHAGI, M. 25; — **cucușél** s. m. MARIAN, O. I 43; — **cuc(u)șór** s. m. = cuc mic s. drag; (Entom.) insecta *Coccinella septempunctata*, buburuză. MARIAN, INS. 106; — SEVASTOS, P. 82, 203, ȘEZ. II 9, III 157, BIBICESCU, P. P. 343; — **cucúț** s. m. JARNÍK-BÂRSEANU. D. 400, 422].

— Din lat. **cuc(c)us, -um** (= *cuculus*, de origine onomatopeică), idem. Cf. răscuci.

CUCÁ vb. I v. **cucu !**

CÚCĂ adv. v. **cuc**[1].

CÚCĂ s. f. 1°. *Gaffe.* 2°. *Carrelet.* 3°. Partie du métier à tisser.

1°. (Pesc.; în Oltenia și pe lângă Dunăre) Măciucă cu cârlig, cu care se lovește în cap morunul prins la cârlige. ANTIPA, P. 779. *Îi dă în cap cu cuca.* I. IONESCU, M. 86.

2°. (Pesc.) Instrument cu care se pescuește pe terenurile inundabile, compus din două lemne îndoite în formă de arcuri și legate cruciș; în jurul părții inferioare a celor patru coarne este învelită o plasă, care formează un fel de coteț, capcană, gaie, năpastă. ANTIPA, P. 396 (ilustrație 193).

3°. (Prahova) O parte a războiului de țesut. H. XI 390.

— Din slav. (bulg., sârb.) **kuka** „îndoitură, cârlig".

CÚCĂ s. f. *Tuyau.* — Coșul colector (MANOLESCU, I. 34) la casele țărănești; deschizătură din acoperișul casei servind la ieșirea fumului din pod și prin care pătrunde lumina (PĂSCULESCU, L. P.); un fel de zid rătund de-asupra coșului de fum, ce nu e scos afară, ci e numai în pod (RĂDULESCU-CODIN, ap. CADE.); p. ext: sobă (H. XIV 102).

— Din bulg. **kukŭ** „coș, ogeag". Cf. cuc[3]

CÚCĂ s. f. (Îmbrăc.) 1°. *Bonnet* de cérémonie que le Sultan donnait aux princes. 2°. *Autorité.*

1°. (La Turci) Căciulă mare împodobită cu pene de struț purtată în semn de distincție, la ceremonii, de către aga ienicerilor, s. (dacă era mai mică) de către solaci. TDRG. *Ianiceri, spahii și ciohodari împărătești, unii cu înalta cucă, din vârful căreia atârna pe șalele calului o altă pană verde.* ODOBESCU, I 133. | P. anal. (La Români) Căciula înaltă în formă de piramidă, împodobită cu pene de struț și îmbrăcată pe dinafară cu catifea aurie, pe care Sultanul o trimetea (prin mijlocirea lui Muhzur-aga) Domnului, cu prilejul urcării pe tron și pe care Domnul o purta la ocazii festive și la parade. *Cuca carea pun Domnii în cap...* CANTEMIR, IST. 398 ap. ȘIO. I/II[a]. [Domnul] *se îmbracă... și pune cuca în cap.* LET. III 290/6. *Au îmbrăcat căftan di domnia Țării muntenești și a Moldovei, și au ieșit din scaon cu frumos alaiu, cu cucă, au ieșit la Galata.* CAT. MAN. 298, 648. *Au venit în București, puindu-i și cuca în cap.* MAG. IST. V 99. *În vârful piramidei de clase era Domnul, cu cabaniță și cucă, cu sabie, topuz...* GHICA, S. XV. *Dă-mi căciula țurcănească, Ca să-ți dau una domnească.* TEODORESCU, P. P. 502. *Cuca la oricine nu se cuvine, ci numai la unsul Domnului.* ZANNE, III 136.

2°. P. ext. Autoritate (supremă), stăpânire (domnească). *Să despărțască cele 5 județe de cuca Bucureștiului.* IORGA, S. D. VIII 160.

— Din turc.(-pers.) **kuka**, idem.

CÚCĂ s. f. (Ornit.) v. **cuc**[5]

CÚCĂ s. f. (Top.) *Sommet isolé, point culminant;* cime déboisée. — (Oltenia, Banat, Transilv.) Loc ridicat, colină (DR. III 452), deal înalt (H. IX 3, VÂRCOL, V.) și izolat (CIAUȘANU, V.), care stă singur, despărțit prin ogașe și șesuri (H. XVIII 137) de alte dealuri (LIUBA-IANA, M. 49); vârf de deal (T. GÂLCESCU, GR. S. V 120) mai ridicat decât locul dimprejur (com. ITTU, Cued-Arad), de unde se vede în jur (REV. CRIT. III 120), cf. bâtcă, bobâlnău, bubă, bulz, cioacă, cobză, curcubetă, dâlmă, dâmb, geană, gâlmă, glămeiu, gomilă, gomârdoiu, gruiu, holm, hulă, monic, motâlvă, movilă, tâlvă, titvă, țigmău, tâlfă (DR. III 452), țuțuiu, guguleu, țuclău (com. ITTU, j. Arad); spec. (Oravița) vârf de munte de unde s'a tăiat pădurea (com. A. COCA). *Din cuca dealului și pe coaste se resfira un cimitir uitat.* IRINEU, S. B. 67. *Mă suiiu în deal la cucă.* MAT. FOLC. 167, cf. HODOȘ, C. 54, 80, ȘEZ. VII 121, ION CR. II 53, DENSUSIANU, Ț. H. 158. *Punea o strajă'n cucă* [= deal]. GRAIUL.

— Etimologia necunoscută. (Răspândirea cuvântului și în Ardeal ne împiedică să-l identificăm cu *cucă*[4]. Cu greu e de admis că am avea a face cu un lat. pop. ***cucca**, reconstruit din **cuculla** = *cucullus* „un fel de căciulă țuguiată, glugă, cum o purtau călugării". Dacă numirea de *cucă* s'a dat unui deal din cauza poziției lui izolate, am putea avea a face cu o întrebuințare figurată a numelui pasării care trăește tot singură).

CUCÁÍ vb. IV, **CUCÂÍ** vb. IV v. **cocăi.**[1]

CUCAVIȚĂ s. f. *Sale femme.* — Calificativ depreciativ (dat unei femei). *Mai înaltă și de viță, Nu ca tine-o cucaviță.* DOINE, 249. | (În jocuri de copii) *Cucaviță, raviță, Acru, macru, Du-te la dracu'!* ALEXICI, L. P. 220. [Accentul?]

— Din sârb. **kukavica** „cuc (pasărea), om fricos, păcătos".

CUCEÁ s. f. v. **cocie.**

CUCERÍ vb. IV[a] I. 1°. *S'humilier, prier humblement, supplier.* 2°. *Rendre, livrer.* II. 1°-2°. *Conquérir.*

I. 1°. † Refl. (Adesea în legătură cu „a se ruga") A se supune cu umilință, a se smeri, a se pleca, a se închina; a se ruga umilindu-se. *Dumnezeescului, lu Pavelŭ, cucerindu-ne...* CORESI, EV. 444/36. *Și să cuciria lui cu rostul său.* PSALT.(1651). Ib. III 173. *Rugămu-te și ne cucerim să ne spodobești să petreacem viața cu pace.* VARLAAM, C.

208/2, cf. DOSOFTEIU, MOL. 150/a. LET. III 171/17. *Ceia ce să cucereadză, vor stăpâni.* GCR. I 266. *Sfinții să se roage, drepții să se cucere.* ANTIM, P. 63. *Acum mă cuceresc, ca să fiu desăvârșit la aceasta.* URICARIUL, I 81/26. | † (Construit cu dativul) *Cu cuvinte de mulțămire să-i mulțămească... nu să să cucerească lui.* PRAV. 1241. *Domnului te roagă și te cucireaște.* DOSOFTEIU, PS. 121. *Mă cucerescŭ celorŭ ce vorŭ ceti acestŭ chronografŭ, să fie priimite cele ce suntŭ istorisite.* DIONISIE, C. 161. *Nu va zice lumea că o cetate s'a arătat dinaintea lui Sobieschi, fără a i se cuceri!* ALECSANDRI, T. 1490. *Părintele meu ceresc Eu ție mă cuceresc.* ȘEZ. VIII 46. || (Rar) Intrans. A se pleca, a se umili înaintea cuiva. *Tăvălindu-i-să hierile pre la picioare cucerindŭ.* DOSOFTEIU, S. V. 245/2.

2°. (Învechit; rar) Trans. A închina (3°), a preda în semn de supunere. LB. *Măria-Sa... vă face cunoscut ca să vă închinați și să-i cuceriți cetatea.* C. NEGRUZZI, I 172.

II. (Modern, literar, după fr. *conquérir*).

1°. A cuprinde, a ocupa și a supune (o țară, o cetate) cu puterea armelor. LB. *Traian, cucerind Dacia, o colonizâ cu Romani.* C. NEGRUZZI, I 200. *Turcii năvălesc în Europa și amenință a o cuceri.* BĂLCESCU, M. V. 8.

2°. Fig. A câștiga, a dobândi, a-și atrage (simpatia, dragostea, bunăvoința cuiva). [Ministrul] *îi puse mâna pe genunchi cu o familiaritate care își făcea întotdeauna efectul, fiindcă întotdeauna cucerea omul.* C. PETRESCU, C. V. 104.

[Ind. prez. *cucerésc*, † *cuceréz*, † *cúcer*. | Și: **cucirí** † vb. IVa. | Adjective: **cucerít (cucirít,** cu negativul **necucerit, necucirit), -ă** (Ad I 1°) Smerit, cucernic. *Era treaz, omenit, blând, cucerit.* DOSOFTEIU, V. S. 74/2. *Ea... își aruncă brațele dupe gâtul lui Radu... înalță ochii către cer și rosti cucerită această rugă...* ODOBESCU, I 144. (Ad 2°) *Biruitor... domnește... busuiocul... Ca'ntr'o biserică, miroasă văzduhul cucerit.* D. ANGHEL, D. P.; — **cuceritór, -oáre** (adesea substantivat) = care cucerește (II). *Falnicul cuceritor al Constantînopolii.* C. NEGRUZZI, I 272. *Puterea cuceritoare a Otomanilor.* ODOBESCU, I 403; (neobișnuit) **cucerós, -oásă** † = cucernic; curat, smerit. *Unii aduc la această sărbătorire o purtare cuceroasă și smerită.* MARCOVICI, D. 295. | Abstracte: **cuceríre** († **cucirire,** cu negativul : **necucerire, necucirire**) s. f. (Ad I) Cucernicie, smerenie, umilință, evlavie, virtute. LB. *Smerenie, răbdare, cucerire, ascultare bună, înțelepție...* CORESI, EV. 19/21. (Ad II) Fapta s. acțiunea de a cuceri; p. ext. lucrul s. locul cucerit. *Cucerirea lumii, cuceririle științei;* — (învechit) **cucerîe** (cu negativul **necucerie**) s. f. = cucerire. LB. (Ad 1°) *Îl întimpinară... cu plecăciune și cu cucerie* (a. 1689). GCR. I 287. *Acest mic dar al micu... ca un zălog al desăvârșitei mele cucerii...* BV. I 479. *Cu... cucerie era Iustinian către țara sa...* P. MAIOR, IST. 204. *David... împreunase puterea cu cuceria.* MARCOVICI, D. 133. *Nu îndrăzni să intre, respectând cuceria stăpâne-sei.* C. NEGRUZZI, I 26, cf. 192, 219. *Domnul le sărută* [crucea și evanghelia] *cu multă cucerie.* ODOBESCU, I 72; — (neobișnuit) **cuceritúră (cuciritúră)** s. f. † = umilință, temenea. DDRF. *Dulăul nici chipurilor cucerite, nice cuciriturilor linguiste se uita.* CANTEMIR, IST. 71; — (neobișnuit) **cucerínță** (cu negativul **necucerință**) s. f. = (ad 1°-2°) cucerie PONTBRIANT].

— Din lat. ***conquaero, -íre** (prin schimb de conjugare, în loc de **conquaerĕre* = clas. *conquirĕre*). Evoluția semantică a fost: „a procura cu forța", „a subjuga", „a supune", de unde, refl. „a se supune", poate după model slav (cf. paleosl. *pokoriti* „a subjuga" — *pokoriti sĕ* „a fi supus, a se umili", CDDE. Nr. 318).

CÚCERI † s. m. plur. v. **cuci.**

CUCERÍE s. f.
CUCERÍNȚĂ s. f.
CUCERITÚRĂ s. f. } v. **cuceri.**

CUCÉRNIC, -Ă adj. 1°. *Soumis; respectueux, dévoué.* 2°. *Honnête, poli; respectable.* 3°. *Pieux.*

1°. Supus, smerit, plecat, respectuos; p. ext. cuviincios, modest, blând, devotat. LB. *Și'n cucernica-mi privire Să'nțelegi... a mea iubire.* I. VĂCĂRESCU, P. 73.

2°. Drept, prob, cinstit, cu purtare bună, cuvios; obiectiv. LB. *Om bun... și cucernic cu toți boierii.* LET. II 89/38. *Fac supărare Măriei-tale cu această puțintică a mea cucernică scrisoare.* ANTIM, P. XXIX, 5. | P. ext. Calificativ de respect dat fețelor bisericești, bătrânilor și (rar) altora. LB. *Se supune Maiestății noastre în persoana cucernicului fratelui* (= călugărului) *Gelasie.* ȘINCAI, HR. II 96/18. *Acest cucernic bătrân...* GORJAN, H. I 39. *Tu, cucernice* (= cinstite) *cetitorule, toate le ia în parte bună.* GCR. II 56. *Cucernicul părinte.* RETEGANUL, P. II 65.

3°. Evlavios, temător de Dumnezeu, pios, religios; p. ext. bisericos, bigot. LB. *Deplin călugăr și cucernic și blând ca un miel.* LET. II 257/25. *Acelui necucernic și urma va pieri.* I. VĂCĂRESCU. P. 368. *A să face mai buni și mai cucernici.* MARCOVICI, D. 162. *Cucernic să te arăți, iar nu smerit piste fire.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 262. *Un bărbat virtuos și cu traiul cucernic.* COȘBUC, AE. 14. *Era odată un sihastru sfânt, cucernic și evlavios.* RETEGANUL, P. II 65.

[Negativul: **necucernic, -ă** adj. COSTINESCU, | Abstract: **cucernicie** (cu negativul **necucernicie**) s.f. = smerenie, devoțiune, cuviință, respect; cinste, cuviosie; sfințenie, evlavie, religiozitate. LB. *Rugăciunea cea cu credință și cucernicie face pre Dumnezeu milostivŭ.* GCR. II 101. *Fiii sânt datori a păzi cucernicia către părinți.* CODICA ȚIV. 26/15. *Slava lui David a răsărit din cucernicia sa.* MARCOVICI, D. 136. | Spec. *Titlu de* respect dat fețelor bisericești. *O puiu* [cartea] *înaintea cucerniciei voastre* (a. 1741). GCR. I 28. *Cucernicie exagerată* = bigotism. *Cucernicie mincinoasă* = iezuitism. PONTBRIANT. | Adverb: **cucernicéște** (cu negativul **necucernicește**) † = cu smerenie, cu cinste, cu dreptate, cu evlavie. LB. | Verb: **cucernicí** † IVa = a se cuceri. LB.]

— Derivat din **cuceri,** prin suf. adj. **-nic.**

CUCERNICÉȘTE † adv.
CUCERNICÍ vb. IVa
CUCERNICÍE s. f. } v. **cucernic.**

CUCERÓS, -OÁSĂ † adj. v. **cuceri.**

CUCI s. plur. Jeunes gens, célibataires ou jeunes mariés masqués, se livrant à des incantations. — (Dobrogea s. în Sudul Munteniei) Flăcăi și oameni căsătoriți de curând, care — potrivit unei datini, mai ales în sate amestecate cu Bulgari (ȘEZ. I 40) — la Lăsata secului s. a doua zi, luni, în săptămâna cea dintâiu din Postul mare (MARIAN, SE. I 282) și pe alocuri și vara, pe timp de secetă (PAMFILE, DUȘM. 374) se maschează (cf. ȘEZ. I 41) și merg pe la casele oamenilor și

dansează, dau cânii în t a r b a c ă, sau umblă pe drumuri lovind pe drumeţi cu o opincă muiată în noroiu, spre a-i feri de friguri; uneori fiind imposibil de identificat, silesc, prin bătăi, pe drumeţi să le dea bani; vara (pe secetă), aceştia umblă în pielea goală, acoperiţi de sus până jos cu buruieni înşirate pe aţă, cf. p a p a r u d e (PAMFILE, DUŞM. 374). *Purtându amână idolii, şi podobiţi cu un fealiu de obraze, ghiduşeşte cântând, descântând dintr'însele, alerga tălhăreşte, de ţânea calea a bărbaţi şi a femei, săvai cum fac la noi cucii şi ceia ce trag în vale.* DOSOFTEIU, V. S. 273. *Se îmbracă bărbaţii în haine muiereşti şi se numesc cuci sau căluceni.* ŞEZ. VI 127. *Cel ce se face cuc, trebue să se facă... de nouă ori în nouă ani, căci altfel..., murind, se va face diavol.* ib. I 42.

[Şi: **cuc** s. m., **cuciu** s. m.; — (cf. bulg. *kukeri* „oameni mascaţi") **cúceri** † s. m. plur. *Trimbiţaşi şi lacai şi cuceri şi tot felul de muzicanţi.* LET. II 71/38. | V e r b: **cucuiá** I[a] = a umbla la urat în ajunul Crăciunului cu „pizăra" (Sălaj). VICIU, GL.]

— Din bulg. **kukŭ** „om costumat, mască" (pătruns şi la Ciangăii din jurul Braşovului: *kuka).*

CUCIÁŞ s. m.
CUCÍE s. f. v. **cocie.**

CÚCĬMĂ s. f. v. **cuşmă.**

CUCIOÁRĂ s. f. v. **cocie.**

CUCIÓRBĂ s. f. v. **cociorvă.**

CUCIRÍ vb. IV[a] ş. d. v. **cuceri** ş. d.

CÚCIU ! interj. şi s. m. 1°. *Ici !* (pour appeler un chien). 2°. *Chien;* (fig.) *lèche-bottes.*

1°. Interjecţie (adesea repetată) cu care se chiamă cânele. ŞEZ. I 89. XXIII 44, c u ţ i ! *Tot apropiindu-se de câne — nea, cuciu, nea, cuciu — şi-i pune slănina... în dinţi.* ION CR. III 269.

2°. (Subst.) Câne. | Om linguşitor, codău. REV. CRIT. III 120. [Pronunţ.: *cu-ciu*].

— Din bulg. **kuče** s. ung. **kutya** „câne". Cf. c u ţ u !

CÚCIU s. m. v. **cuci.**

CUCIULÍT, -Ă adj. *Humble.* — Smerit, înfrânt, umilit. PAŞCA, GL.

— Probabil, prin asimilare vocalică, din *căciulit* (= care se căciuleşte).

CUCIURÁ vb. I[a] refl. (Despre câni) *Frétiller* (en parlant des chiens) — A se gudura. TDRG. *Lupchii să cuciura pe lângă tovarăşii mei.* GCR. II 84.

— Din **gudura,** apropiat de **cuciu.**

CÚCLĂ s. f. *Écheveau.* — (Bulgărism; în Vâlcea) Jurebiţă, motcă (de bumbac, de coceni, etc.) VÂRCOL, V.

— Din bulg. **kukla** „păpuşă".

CÚCNĂ s. f.
CÚCNIE s. f. } v. **cuhnie.**

CUCOÁNĂ s. f. (ş. d.) v. **cocoană** (ş. d.)

CUCOÀNA-CHÍFTERIŢĂ, etc. s. f. (Entom.) v. **coropişniţă.**

CUCOÁRĂ s. f. v. **cocor.**

CUCOÁŞĂ s. f. v. **cocoaşă.**

CUCÓIU s. a. v. **cucuiu.**

CUCÓN s. m. (ş. d.) v. **cocon.**

CUCONÁR s. m. (Bot.) v. **coconar.**

CUCÓR s. m. (ş. d.) v. **cocor.**[1]

CUCORSTÂRC s. m. (Ornit.) v. **cocostârc**

CUCÓŞ s. m. şi a. (ş. d.) v. **cocoş** (ş. d.).

CUCOSTÂRC s. m. v. **cocostârc.**

CÚCOVĂ s. f. 1°. *Cygne sauvage.* 2°. *Haridelle; grande bringue.*

1°. (Ornit.) Lebădă sălbatică. DOBROWSCHI, POLIZU, JAHRESBER. IX 226, XII 133.

2°. (Oltenia şi Transilv.) Calificativ depreciativ dat unui cal înalt şi slab, mai mult bătrân decât tânăr, cf. m â r ţ o a g ă. DR. V 179. | P. e x t. Poreclă dată femeilor, dar mai ales fetelor înalte şi slabe. CALUL, 24/1; cf. c u c u l e i e.

[Şi: **cócovă** s. f. ad 1°-2°].

— După CIHAC II 569, din turc. **koughou** „lebădă".

CUCOVÉAU interj.
CUCOVÉICĂ s. f.
CUCOVÉTĂ s. f. } v. **cucuvea.**

CÚCU ! interj. *Coucou !* — Interjecţie onomatopeică, imitând cântecul cucului. P. e x t. (prin asemănare cu pasărea pe care o auzi dar n'o vezi, fiind ascunsă în frunzişul arborilor) strigătul copiilor când se joacă de-a-ascunsul. [Rostit de obiceiu cu o mică pauză între cele două silabe. | V e r b e: (Transilv., Maramureş şi Bucov.) **cucá** I = a cânta (despre cuc). *Mierla cântă, cucul cucă.* HODOŞ, C. 93, cf. BUD, P. P. 39, VICIU, GL., com. A. PROCOPOVICI; (cf. rut. *kukuvaty,* rus. *kukovatĭ)* **cucuí** IV[a] =a cânta (despre cuc); p. e x t. (în Dâmboviţa) a miorlăi, a necheza, a zbiera (despre gaiţă). H. IV 85. *Primăvara într'un nuc, Stând şi cucuind un cuc.* PANN, P. V. III 29 ap. TDRG.]

— Cf. c u c.[5]

CUCUBÉICĂ s. f. v. **cucuvea.**

CUCUÍ vb. IV[a], v. **cucuia** şi **cucu.**

CUCUIÁ vb. I refl. 1°. *Se percher, jucher.* 2°. *S'attifer.*

1°. (Banat, Transilv., Mold.) A se căţăra, a se sui şi a se aşeza pe ceva înalt (unde nu îi e locul), a se urca pe un loc mai ridicat (mai ales despre copii) s. într'o situaţie care nu se cuvine, a s e c o c o ţ a, a s e b u r i c a. LB., MARIAN, O. I 48. ŞEZ. V 60, XXIII 44, HERZ.-GHER. IV 248. *Kukuiédz, kukuiédzu-mĕ* = exalto, exaltor. ANON. CAR.

2°. F i g. A se împopoţona, a se împodobi peste măsură (m. ales despre fete şi despre neveste tinere). *S'a cucuiet ca o pupăză.* MARIAN, O. II 177.

[Şi: **cucuí** vb. IV[a]. REV. CRIT. III 121, PAMFILE, A.]

— Verb refăcut din adjectivul **cucuiat.**

CUCUIÁT, -Ă adj. 1°. *Avec une bosse au front;*

bombé; pointu. 2°. *Huppé; dont les cornes poussent.* 3°. *Perché, juché.*

1°. Cu cucuie ; p. ext. bombat (prea tare), umflat; ţuguiat. *Era gârbov, ghebos şi la cap cucuiat.* LET. I 302. *Vârful* [stogului] *trebue să fie cucuiat.* ECONOMIA, 54. *Cu ochii ceacâră, gura lăbărţată, fruntea-i cucuiată.* PANN, P. V. II 95.

2°. (Despre pasări) Cu moţ, moţat (H. III 244, 307) ; (despre pui de animale cornute) căruia îi dau (încep să-i crească) coarnele. *Pasări, care de care mai frumoase, mai cucuiete şi mai boghete.* CREANGĂ, A. 68. *Găină cucuiată.* MAT. FOLC. I 538. *Gânşte cucuiete.* SBIERA, P. 319. *Trei iezi cucuieţi.* CREANGĂ, P. 20.

3°. Crescut pe ceva ; p. ext. urcat pe ceva (unde nu-i e locul), cocoţat; (despre copii) sburdalnic, neastâmpărat. HERZ.-GHER., M. IV 248. *Kukujat* = exultus. ANON. CAR. *Pe gâtu-i cucuiet, un biet negel.* CONTEMPORANUL I 774. *Pehlivan, cucuiet tocmai sus... sus pe scaunul preşidenţiei.* ALECSANDRI, T. 1439. *Moş Bodrângă şezând cucuiet pe nişte buci.* CREANGĂ, A. 97. *Măi băiete cucuiete!* TEODORESCU, P. P. 192. *Şedea Ţiganul, colea, voios şi cucuiat pe trei perini, în capul mesei.* SBIERA, P. 127. *Cucuiată, vai de ea, Stă într'un vârf de nuia* [= aluna]. GOROVEI, C. 11. (Substantivat, în Mold.) Biserică (clădită de obiceiu pe o ridicătură) ; p. ext. cimitirul din jurul bisericii. ŞEZ. V 60. *Ca mâne, poimâne, m'or duce şi pe mine acolo la cucuieta* [= voiu muri]. ib. III 115. *A sta la cucuiata* = a fi mort. BARONZI, L. 42. *A pune la cucuiata* = a da uitării. ZANNE, P. III 136.

[Cu rostire dialectală (în Mold.) *cucuiét.* | Şi: **huhuiát, -ă** = moţat. *Găină huhuietă.* MARIAN, NU. 668.]

— Derivat din **cucuiu,** cu suf. adj. **-at.** Cf. cucuia.

CUCUIÉTE s. m. v. **cucuiu.**

CUCUIOÁVĂ s. f. v. **cucuiu.**

CUCÚIU s. a. şi m. 1°. *Bosse* (au front). 2°. *Bosselure.* 3°. *Pointe.* 4°. *Huppe.* 5°. *Cime culminante.* 6°. *Point gâté* d'une citrouille. 7. (Juché) *à l'extrémité.*

1°. Umflătură care se face la cap când te loveşti de un obiect tare (CREANGĂ, GL., REV. CRIT. III 121, LEON, MED. 125, ŞEZ. V 60, XXIII 44, NOVACOVICIU, C. B. 7), cocor (POLIZU), ţuguiu (SCRIBAN, CONV. LIT. 1911, 937, (prin Transilv. şi) coc, cocoş, neoacă, bolfă, motâlcă (ALR. I 6). *Kukuj* = exaltatio. ANON. CAR. *Ornându-şi frunţile cu vânătăi şi cucuie...* C. PETRESCU, C. V. 41. *Când un copil se loveşte la cap de ceva, să se toarne în acel loc apă, ca să nu iasă cucuiu în cap.* MARIAN, NA. 338, cf. GOROVEIU, CR. 599. *L-am trăsnit odată cu... ulciorul în cap, de şi azi are un cucuiu.* ION CR. II 286.

2°. P. anal. (La un obiect) Partea mai ridicată, mai ieşită, boţ, dodoloţ, gogoneţ. Com. ITTU.

3°. P. gener. (Bucov.) *Vârf* (în opoziţie cu rădăcina) Com. A. TOMIAC. *Rădăcina le-a secat, Cucuiul li s'a uscat.* MARIAN, DESC. 278, cf. TEODORESCU, P. P. 366.

4°. P. anal. (Transilv., Mold. şi Bucov.) Moţ (de pene, la pasări; de păr, la oameni). MARIAN, O. I 216. *Cucuiu de păr.* Com. A. TOMIAC. *Pui, pui, pui, Vin la cuşcă să te'ncuiu, Să-ţi pun mâna pe cucuiu.* SEVASTOS, N. 305, PĂSCULESCU, L. P. 95.

5°. (Banat) Vârf de deal s. deal cu vârful rotund ridicat de-asupra altor dealuri. H. XVIII 137. *Cucuiu de deal.* Com. LIUBA.

6°. (Olt.) Locul stricat dintr'un dovleac păstrat iarna. CIAUŞANU, GL.

7°. Adv. Cocoţat, stând chiar pe vârful unui lucru. TDRG. *Unul sus pe cal cucuiu, Altu-având căpăstru'n mână...* DULFU, ap. TDRG.

[Plur. *-cuie,* mai rar *-cuiuri* şi *-cui* ALR. I 6. | Şi: **cucóiu (cocóiu)** s. a. ALR. I 6, **gugúiu** s. a. ib., **huhúiu** s. a. MARIAN, NU. 668; — (cu alte sufixe) **cucór (cocór)** s. a. (plur. *-coară)* ALR. I 6; **cucós (cocoş)** s. m. şi a. ib.; **cucuioávă** s. f. = cucuiu 1° ALR. I 6) ; cucuiu 5°, deal mai ridicat, pisc, vârf (înalt de munte (CADE.) ; — (forma primitivă:) **coc** s. m. ib. | Diminutiv: (Lupşa-Mehedinţi) **cucuiéte** s. m. = cucuiu. MARDARIE, L. 329. | Pentru răspândirea geografică a cuvântului cf. harta 6 din ALR. I.].

— Diminutiv, derivat cu suf. **-uiu,** din **coc,** idem, iar acesta din lat. **coccum** „sâmbure, bob", care în limbile romanice numeşte o mulţime de obiecte rotunde, sferice sau gogonate, precum: ou, nucă, mugur, castană, băşică, etc. (Cf. Meyer-Lübke, *Rom. Et. Wörtb.* nr. 2009). Cf. cocă², cochiţă, coacăză, cocoloş, cocoaşă; cucuiat, cucuia.

CUCÚLĂ s. f. *Pomme de terre.* — (Mai ales la plur.; ungurism; pe valea Mureşului şi la Moţi) Cartofi. FRÂNCU-CANDREA, M. 99, VICIU, GL., IZ. IV 7-8.

— Cf. ung. **kukujó,** idem.

CUCULBĂU s. m. v. **culbec** şi **curcubeu.**

CUCULBÉC s. m. (Zool.) v. **culbec.**

CUCULEÁN s. m.
CUCULEÁSĂ s. f. } v. **cuc.**[5]

CUCULÉIE s. f. plur. *Hauteur.* — Ceva aşezat sus. *Băieţi, nu mai umblaţi pe cuculeie, că vă rumpeţi gâtul!* REV. CRIT. III 121. [Familia: **cuculíce** s. f. Cuvânt privitor la poziţia — *probabil* înălţată — a unui loc. H. XVI 39; — **cuculínă** = faţă înaltă şi subţire (Transilv.). PAŞCA, GL.; cf. cucovă. — Cf. cucuiu.

CUCULÉTE s. m.
CUCULÉŢ s. m. } (Ornit.) v. **cuc.**[5]

CUCULÍCE s. f.
CUCULÍNĂ s. f. } v. **cuculeie.**

CUCULÍŢĂ s. f. (Ornit.) v. **cuc.**[5]

CUCÚLIU s. a. † *Toque* de moine. — Potcap călugăresc (TDRG.), culion. *Călugărul de-şi va lepăda cuculiul său.* PRAV. GOV. 164 ap. TDRG. *Îl aflaiu cu haina ruptă... şi cuculiul denainte.* DOSOFTEIU, V. S., ap. TDRG.

— Din grec. κουκούλιον (paleosl. *kukulĭ),* idem.

CUCUMĂLC s. m. (Zool.) v. **culbec.**

CUCÚMĂR s. m. (Bot.) *Concombre (Cucumis sativus).* — (Sârbism ; în Banat). Castravete. PANŢU, PL.² 82, PAMFILE, A. 180.

— Din srb. **kukùmar,** idem.

CUCUMEÁ s. f.
CUCUMEÁC s. m.
CUCUMEÁG s. m.
CUCUMEÁGĂ s. f. } (Ornit.) v. **cucuvea.**

CUCUMÉLC s. m. } (Zool.) v. **culbec.**
CUCUMÉLCIU s. m. }

CUCUNÁR s. m. (Bot.) } v. **coconar.**[1]
CUCUNÁRĂ s. f. }

CUCUNÓS † s. m. (Ornit.) Sorte de *faucon.* — Un fel de pasăre răpitoare cu ciocul coroiat. — *Șoimul, uliul, cucunozul.* CANTEMIR, IST. 26, cf. 101/28. *O pasire care se chiamă cucunos.* ib. 54/26. [Și: **cucunóz** s. m.].
— Din paleosl. **kukonosŭ** „cu nasul coroiat".

CUCUNÓZ † s. m. (Ornit.) v. **cucunos.**

CÚCURĂ s. f. *Versoir* (en bois) de la charrue primitive). — (Mold., Bucov., Maramureș, Transilvania) O parte a plugului (primitiv) care răstoarnă brazda (H. I 63, III 4, 228, VI 16, X 5, 32, 130, 505, 507, 509, XII 386, XIV 436, DAMÉ, T. 36; pentru extensiunea cuvântului cf. C. C. II-III 172-173), corman, cormână, scormoră, cormură, cormulă, scândură, poliță, răsturnătoare, lespede, lan de fier (C. C. II 147). *Kukure.* ANON. CAR. *Plug de cele cu două cucure.* I. IONESCU, C. 102. *Aduse dracu-o nevastă, Uitându-mă după dânsa, S'a rupt cucura și bârsa; Cucură am făcut nouă, Dar s'a rupt grindeiu'n două.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 390, cf. ȘEZ. XIX, 108.
— Din ung. **kukora** „strâmb" (cf. srb. *kùkara* „oiște"). Cf. dubletul cucură.[2]

CÚCURĂ † s. f. *Carquois.* — Tolbă de săgeți. *Păcătoșii... gătiră săgeate în cucură* [: in pharetra]. CORESI, PS. 24. *Ia derept acea siriul* (= uneltele) *tău: cucura, arcul și pasă la câmp și prinde vănat mie.* PALIA (1581) 104/8. (Arhaism, la scriitorii mai noi) *Brațele-i goale* [ale Dianei de la Luvru] *unul se încovoaie în sus, ca să scoată o săgeată din cucura de pe umeri.* ODOBESCU, I 55. *Din cucura de-aur ea smulge iutea săgeată.* COȘBUC, AE. 228.
— Termen savant, împrumutat din medio-grecul κούκουρον (lat. *cucurum),* idem. Cf. dubletul cucură.

CUCURBĂTĂ s. f. (Bot.) v. **curcubetă.**

CUCURBĂU s. a. v. **curcubeu.**

CUCURBEÁTĂ s. f. }
CUCURBÉTĂ s. f. }
CUCURBETÁRIȚ, -Ă adj. } (Bot.) v. **curcubetă.**
CUCURBEȚEÁ s. f. }
CUCURBEȚÍCĂ s. f. }
CUCURBÍTĂ s. f. }

CUCURBITACÉE s. f. plur. (Bot.) *Cucurbitacée.*— Familie de plante dicotiledonate din care face parte dovleacul, pepenele, bostanul, etc.
— *N.* după fr. (din lat. *cucurbita* „dovleac").

CUCURÍCU ! interj. și s. a. v. **cucurigu.**

CUCURÍG s. m. (Bot.) *Ellébore noir, rose de Noël.* (Helleborus odorus).— O varietate de spânz întrebuințată la tămăduirea nebunilor; se mai numește: iarbă-de-curățenie, iarbă-șerpească, strecurătoare, boțoțel (I. GOLESCU, C. I. 143), bojoțel (PANȚU, PL.[2] 86), lopoțăi (H. V 374, cf. ib. 352), *Să te păzești să n'ai trebuință nici-odată de cutcurigu* [= să nu-ți smintești mintea]! ZANNE, I 153. | Și: **cutcuríg** s. m.]
— Din sârb. **kukùrek,** idem.

CUCURÍGA ! interj. }
CUCURIGÁ vb. I[a] }
CUCURIGĂGU interj. } v. **cucurigu.**
CUCURIGÍ vb. IV[a] }

CUCURÍGU ! interj. și s. a. și m. I. 1°. *Cocorico !* 2°. *Chant du coq.* II. 1°. *Coq.* 2°. *Grains de maïs éclatés au feu.* 3°. *Mansarde.*
I. 1°. Interjecție onomatopeică imitând strigătul cocoșului (HERZ.-GHER., M. IV 248); p. ext. cântecul însuși al cocoșului. *Cucoșul... a cântat cucuricu.* ȚICHINDEAL, F. 114. *Când se face ziuă, bucătarii aduc un cocoș fript, cu pene, și unul din ei cântă cucurigu supt masă.* IORGA, L. I 181. *Începu un cucoș să cânte din pod : cucurigu !* SBIERA, P. 215, cf. CREANGĂ, A. 65, 68. *Dracu' di cucoș, S'o suit pi gardul lor: — Cucuriga, boieri mari!* VASILIU, C. 35. # **A cânta cucurigu în casă** = (despre soție) a-și impune autoritatea absolută în căsnicie. ZANNE, P. I 453.
II. Subst. 1°. S. m. Cocoș. *Hâș, cucurigu' dracului, că-i trezi cuconița !* ALECSANDRI, T. 175.
2°. S. m. Floricele de porumb, cocoși, cocoșei. *Cățelușul de-alături, tovarăș de foame, nu dă răgaz grăunților să sară în cucurigi.* SĂM. I 386.
3°. S. a. (Cu aluzie la cocoșul care se urcă pe casă, când cântă) Etajul cel mai înalt al unei case, mansardă. *Stă la cucurig.* PAMFILE, J. II 388. | Galeria din urmă (la teatru). *Te-am văzut de sus din cucurig, de la democrație.* C. PETRESCU, C. V. 254.
4°. S. a. (Mai ales plur. *cucuriguri)* Cei patru mieji ai gogei (= nucii) dacă-s nerupți. PAMFILE, J. II 336.
[Și: **cucurícu** ! interj. și s. a.; **cutcurígu** ! interj. și s. a.; **cucuríga** ! interj.; **cutcuríga** ! interj.; **cât-câríga** ! interj.; **câcâríga** ! interj. | Verbe: **cucurigá (cutcurigá, cutcuricá)** I[a] = a cânta (cocoșește) COSTINESCU. *Ducă-se pe pustii, zbiera, mieuna, cutcuriga.* AGÂRBICEANU, P. M. 52; — **cucuriguí (cutcuriguí)** IV[a] = cucuriga. DDRF.;— **cucurigí (cutcurigí)** = (intrans.) cucuriga; (trans.) a țipa cuiva „cucurigu" în urechi, a striga pe cineva (TDRG.). *Cucoșul dracului!... par'că l-ar pune înadins,... vecinul mieu (ca) să cucurigească.* ALECSANDRI, T. 252. *Hai s'o cucurigim!* ȘEZ. I 272, PAMFILE, J. II 303. | Abstracte: **cutcuricáre** s. f., **cucurigát (cutcuricát)** s. a. *Răsună deodată cucurigatul unui cocoș.* SANDU-ALDEA, A. M. 89, cf. U. P. 76, 173). | Compus: **cucurìgu-gágu (cucurigágu)** și **cucurìgu-dánu** interj. = cântecul cocoșului. POLIZU. *Așa mi ți-l nimeri, de se duse bietul* [cocoș] *de-a durdilișul... și nu-i mai veni să cânte cucurigu-danu.* MERA, L. B. 210].
— Onomatopee. (Cf. și slav. *kukurĕkati* = a cânta (despre cocoș), rut. *kukuriku,* pol. *kukuryku!,* bulg. *kukurigu!;* lat. *cucurire,* germ. *kikeriki).*

CUCURÌGU-DÁNU interj. }
CUCURÌGU-GÁGU interj. } v. **cucurigu.**
CUCURIGUÍ vb. IV[a] }

CUCURMÍNĂ s. f. (Ornit.) *Pintade.* — Bibilică (Frata, în Transilv.). PAȘCA, GL.

CUCURÚJEL s. m. Maladie du blé causée par

la larve du charançon. — Boala grâului, numită şi călcâiu, pricinuită de larva unei insecte numită „ţipărușul grâului". CADE.

— Din **cu(r)culejel* (din *curculez* „gărgăriţă"). CADE.

CUCURUJÓR s. m. (Bot.) v. **cucuruz.**

CUCURÚZ s. m. şi a. I. *Cône, pomme* (des conifères). *Tige* de Equisetum Telmateja. II. 1°. *Maïs.* 2°. *Champs de maïs.* 3°. *Récolte de maïs.* 4°. *Tige de maïs.* 5°. *Maïs.* III. 1°. Petasites alba et officinalis. 2°. (Dans des mots composés avec *cucuruz)* Différentes sortes de plantes.

I. S. m. Fructul (conic) al coniferelor, între solzii căruia sânt seminţele. LB., WEIGAND, B.B. 95, ŞEZ. II 225, ION CR. III 213, H. X 205, T. PAPAHAGI, M. *Pică cucuruzul bradului.* SBIERA, P. 6. *Când brazii fac cucuruzi mulţi şi iese pe ei un praf galben... va fi îmbelşugare în toate.* ŞEZ. II 65. *Dacă-i cucuruzul* [fructul molidului] *cam des, apoi popuşoii vor lega slab.* ION CR. III 213, cf. PAMFILE, A. 67. *Ceaiul cucuruzului de brad... alină durerea de măsele.* PĂCALĂ, M. R. 256. || P. gener. *Cucuruzi* = conifere. HERZ.-GHER., M. IV 248. || (Mold., Munt.) **Cucuruzul ursului** = tulpinele fertile ale plantei părul-porcului, având forma cucuruzului de brad, pe care le mănâncă ursul în postul Paştelor. H. XI 326, PANŢU, PL.

II. S. a. 1°. (Transilv. şi Banat) Planta numită (în Muntenia) porumb, (în Mold.) păpuşoiu, (prin Ardeal şi:) mălaiu, ţenchiu. *Kukurudz.* ANON. CAR. *Ciocanul cucureazelor* [sic!]... COD. SILV. 26. *Aicea* [la Braşov]... *cucuruzu foarte scump.* IORGA, S. D. VIII 146. *Nu cumva să mă goneaască iarăşi taurii cei graşi din cucuruz.* ŞINCAI, HR. II 82/25. *Cucuruzul, sau malaiul, pre care îl numesc în Ţara Românească porumb...* ECONOMIA, 35. *Se duse la o râşniţă de râşni un pumn de cucuruz.* CĂTANĂ, B. P. I 79. *Foaie de cucuruz.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 116. *Cucuruz în patru foi.* ŞEZ. I 139. *Dacă nu se seamănă cucuruzul până la Arminden, poţi să bagi mestecăul mămăligei în foc.* ZANNE, P. I 7. *Boambe de cucuruz.* PAMFILE, CRC. 206. || Varietăţi (după PAMFILE, A. 68-69): *cucuruz-alburiu:* mare şi alb la bob; *cucuruz-american:* cu bobul mare, lat şi albicios; *cucuruz-chircă:* cu ştiuletele scurt, subţire, bogat în boabe şi şiruri, firul mănos în ştiuleţi; *cucuruz-cincantin:* chircă; — *cucuruz-colţ-de-cal:* cu bobul mare, lat şi albicios; — *cucuruz de cinci luni:* cu ştiuletele subţire, cu bobul lung şi roşietic; — *cucuruz dinte de cal* (s. *dintele calului:* colţ-de-cal; — *cucuruz hăngan* (s. *hăngănesc):* cu bobul lungăreţ şi mare, galben-roşcat, cu firul scurt şi ştiuletele mare; — *cucuruz huţănesc:* pestriţ; — *cucuruz-mărunt* (s. *mărunţel):* chircă; *cucuruz-măselat:* alburiu; — *cucuruz mocănesc:* cu bobul mare şi spornic; — *cucuruz moldovenesc:* cu bobul mare, ştiuletele lung şi gros; — *cucuruz morânglav:* cu ştiuletele mare; — *cucuruz nemţesc:* chircă; *cucuruz portocaliu:* chircă; — *cucuruz românesc:* alburiu; *cucuruz scoromnic* (s. *scorumnic):* cu ştiuletele subţire, cu boabe mari, aurii; — *cucuruz tătăresc:* cu bobul foarte mic, alb şi rotund; — *cucuruz ţigănesc:* cu bobul negru; — *cucuruz turcesc:* cu ştiulete gros, cu multe rânduri de grăunţe albicioase.

2°. (Mai ales la plur.) *Cucuruze* = holde semănate cu cucuruz, păpuşoaie (înainte de-a fi culese) REV. CRIT. III 121. *Fug vacile'n cucuruze.* BIBICESCU, P. P. 184. *Grindina... fleceşte... cucuruzele...* RETEGANUL, P. I 6.

3°. Rodul, recolta semănăturilor de porumb. *Oamenii îşi strâng cucuruzele.* IORGA, N. R. A. I 204.

4°. S. m. Ştiuletele, tuleul porumbului (înainte de a se fi desfăcut grăunţele de pe cocean. *Mi-a dat vecinul o sută de cucuruzi, paguba făcută în holdă de vitele lui* (Crişcior-Hunedoara) Com. ŞT. PAŞCA.

5°. Spec. (Mold.) Păpuşoiu nedesvoltat suficient. I. IORDAN, ARHIVA-IAŞI, 1921, 190.

III. S. m. (Bot.) 1°. Plantă ierboasă *(Petasites alba)* cu flori albe-gălbui care creşte prin locuri umbroase prin pădurile dela munte, (Bucov.) cojocei. PANŢU, PL. || Varietate a acestei plante *(Petasites officinalis),* căptălan. LEON, MED. 28, PANŢU, PL.

IV. S. m. (Bot.) Compuse:

a.) **Cucuruzu-cioarei?** = *bănicel? (Carex obtusata Lili).* PĂCALĂ, M. R. 24.

b.) (Transilv.) **Cucuruz-de-pădure** (s. **cucuruzu-pădurilor)** = mama-pădurii *(Lathraea squamaria).* ŞEZ. XV 67, PANŢU, PL.

c.) (Transilv.) **cucuruz-sălbatic** = lăcrimioare (în Ohaba-Săceu, VICIU, GL.); lumânăriçă *(Verbascum Thapsus).* DDRF.

[Plur. *-ruji (-ruzi)* şi *-ruze.* | Şi: (ad 2°) **cucurús** s. m. ŞEZ. XXIII, 44. | Diminutiv: (Banat) (Bot.) **cucurujór** s. m. = o plantă neidentificată. H. XVIII 168. | Augmentativ: (Ban.) (Bot.) **cucuruzoáie** (pronunţat *-zoańe)* s. f.: o plantă (neidentificată) H. XVIII 168. | Colective locale: (Transilv.) **cucuruzíşte** s. f. (plur. *-zişti* şi † *-ziște.* LB.) = loc unde se cultivă s. a fost cultivat cucuruz (LB., H. XVII 17, REV. CRIT. III 121 C. C. II-III 221, 223) porumbişte, mălăişte; locul de unde s'au tăiat tuleii s. cotorul cucuruzului, tuleişte (H. XVIII 142, 268). *Semăna... în mălăişti (cucuruzişti).* ECONOMIA, 29. *Niște cucuruzişte a locuitorilor din Ciudanovița.* LIUBA-IANA, M. 64; — (Transilv.) **cucuruzăştină** s. f. = cucuruzişte. LB., PAŞCA GL.]

— Cuvântul se găseşte (în sensul II) şi la Slavii încunjurători (bulg. *kukùruz,* sârb. *kukùruz,* rut. *kukurùdz,* rus. *kykyrýza,* pol. *kukuru(d)za),* la Unguri *(kukuricza)* şi la Germanii austrieci *(Kukuruz).* Punctul de plecare pare a fi limba română, dat fiind rolul mare pe care porumbul şi mămăliga îl au la noi. În românește, extensiunea geografică a cuvântului arată că porumbul s'a numit *cucuruz* după fructul său asemănător cu *cucuruzul de brad.* Numele acestuia se poate asemăna cu milanezul *kokorin,* abruzzez *kukulette de čepresse* „cucuruz de chiparos", în Rouergue *kukoreko* „cucuruz de brad".

CUCURUZĂŞTINĂ s. f.
CUCURUZÍŞTE s. f.
CUCURUZOÁIE s. f. (Bot.)
} v. **cucuruz.**

CUCUŞÉI s. m. plur. v. **cocoşel.**

CUCUŞÉL s. m.
CUC(U)ŞÓR s. m.
CUCÚŢ s. m.
} (Ornit.) v. **cuc**[5].

CUCUŢĂ vb. I[a] v. **cocoţa.**

CUCÚTĂ s. f. I (Bot.) 1°. *Ciguë, grande-ciguë* (Conium maculatum). 2°. *Berce branc-ursine* (Heracleum sphondylium). 3°. *Stramoine, pomme-épineuse* (Datura stramonium). II. 1°. Poison extrait de la *ciguë.* 2°. *Moule à chandelles.*

I. 1°. Buruiană foarte otrăvitoare şi cu miros

greţos; creşte — uneori înaltă cât un om (H. III 261 — prin locuri dosnice şi umede şi se întrebuinţează şi ca medicament (H. II 11, 26, 130, 142, 243, III 66, 226, 242, IV 43, 52, 84, 415, IX 188, X 20, 150, 464, 476, 534, XI 230, 327, XII 441, XVI 146); se mai numeşte: bucinişˌ (LB., PANŢU, PL.), dudaie (PANŢU, PL.), barba călugărului. *Cucută* = slav. blekot. GCR. I 355 (cf. şi 356). *Foi de cucută.* CALENDARIU (1814) 173. *Cucuta creşte prin ogradă.* GOGA, P. 17. *Costiţa cu cucute.* H. XVIII 122. *Unde era curţile Crescuse cucuţile.* MATEESCU, B. 99. *Depănatul se face pe mosor din cucută, din soc, rareori din lemn găurit.* BREBENEL, GR. P. *Rău e dealul cu cucute Şi badea cu mândre multe.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 407. *Ca ceara m'am îngălbinit Ca cucuta m'am negrit.* VASILIU, C. 151. *Se pisează cucută, se îngroaşă cu făină de grâu... şi se pune ca legătură la şale.* PAMFILE, B. 60. *Din trandafir răsar flori de cucută:* din părinţi bun, răi copii se pot naşte. ZANNE. P. I 297. (În comparaţii) *Sec ca o cucută,* se zice despre un om slăbănog. H. III 67. # **A mânca cucută** = a înnebuni. ZANNE, P. III 633; cf. ALECSANDRI, T. 1187.

2°. (Transilv.) Brânca-ursului *(Heracleum sphondylium)* (LB.), crucea-pământului (PANŢU, PL.[2] 81).

3°. (Banat) Ciumăfaie, cornută (Datura stramonium). H. XVIII 267.

4°. (Bot.) Compuse:

Cucută-de-apă = bucinişˌ-de-apă *(Cicuta virosa).* LB., PANŢU, PL., PĂCALĂ, M. R. 22.

Cucută-de-pădure: cu flori albe şi cu fructe albăstrii; creşte prin păduri; se mai numeşte (în Bucov.) sămcuţă *(Galium schultesii).* PANŢU, PL.

(Transilv.) **Cucută înveninată** = cucută-de-apă. PANŢU, PL.[2] 83.

Cucută-mare = cucută (1°) *(Conium maculatum).* LEON, MED. 35, PANŢU, PL.

Cucută-mică = a.) pătrunjelu-câneluiˌ (Aethusa cynapium). BIANU, D. S., PANŢU, PL.; b.) Cucută-de-apă. PANŢU, PL.

Cucută-sălbatică (?) = îngerea *(Selinum carvifolia).* PĂCALĂ, M. R. 22.

II. 1°. P. ext. şi p. anal. 1°. Otrava extrasă din cucută. *Socrate fu osândit să bea cucută.* CADE.

2°. (Transilv.) Luminariu, forma de sticlă în care se toarnă lumânările. LB.

[Plur. *-cute* şi (rar.) *-cuţi.* | Şi: **cucătă** s. f.; **cucâtă** s. f. | Diminutiv: **cucuţică-de-bălţi** s. f. (Bot.) = mărăraş *(Oenanthe Phellandrium).* BIANU, D. S., PANŢU, PL. | Alt derivat: **cucuţ(e)ală** s. f. = femeie rea de gură (Bonţ, în Transilv.). PAŞCA, GL.].

— Din lat. vulg. ***cucuta*** (rezultat prin asimilaţiune vocalică din lat. clasic **cicuta**), idem. Din românește cuvântul a pătruns la Sârbi *(kùkuta, gùguta).*

CUCUŢ(E)ÁLĂ s. f.
CUCUŢÍCĂ s. f. (Bot.) } v. **cucută.**

CUCUVÁICĂ s. f. (Ornit.)
CUCUVÁIE s. f. (Ornit.)
CUCUVÁIU s. m. (Ornit.) } v. **cucuvea.**

CUCUVEÁ s. f. 1°. *Hulotte.* 2°. Sobriquet. 3°. *Lucarne.*

1°. (Ornit.) Pasăre de noapte din familia răpitoarelor, mai mică decât buha, cu pene de coloare surie; trăeşte pe lângă casele părăsite, pe coşuri şi prin scorburile copacilor; despre ţipătul (s. cântecul) ei se crede că cobeşte a rău, aduce nenorocire sau prevesteşte moartea cuiva din casa pe care a cântat (H. II. 3, 27, 60, IV 44, VII 481, MARIAN, O. I 196, HERZ.-GHER. M., IV 236), ciuvlică (H. IV 44), ciovică, cucumea (ib. V 273). (Se confundă adesea cu buha s. bufniţă H. XIV 279). *Coţofana, ...Cucovaia, Caia...* CANTEMIR, IST. 26/23. *Cântă cucuveaua cu glas cobitor.* ALEXANDRESCU, M. 40/16. *Şi ţintirimul singur cu strâmbe cruci veghiază, O cucuvaie sură pe una se aşează.* EMINESCU, P. 18. *Cucuvaie îmbufnată, să nu te fi aflat, de unde te-ai aflat!* MARIAN, Î. 5. *Ţiţiană, ianâ, Ţipă noaptea prin poiană, Strigă noaptea, Vine moartea* [*Cucuveaua*]. ŞEZ. XXI 80.

Specii: a) **Cucuvea-încălţată** *(Nyctale Tengmalmi):* cu coada mai lungă şi cu labele acoperite cu mai multe pene. DOMBROWSKI, 305, CADE.

b.) **Cucuvea-pitică** *(Glaucidium passerinum):* trăeste prin pădurile de brad; are un strigăt ce se aseamănă cu al unui căţel răguşit, ciuvică. Cf. DOMBROWSKI, 304.

2°. Fig. (Bilciureşti-Dâmboviţa) Poreclă dată unei persoane care are ochii mari şi vorbeşte prea mult. H. IV 55.

3°. (Cu aluzie la locul unde-şi face cuibul s. de unde cântă cucuveaua) Ferestruica s. ochiul lăsat în acoperişul casei, pe unde intră lumina şi pe unde iese fumul, fumar, bagea, hogeag, ochiul-podului, fântână, ursoaie, marghioţă, cubea, cucumea. DAMÉ, T. 98, PAMFILE, I. C. 424.

[Plur. *-vele.* | Şi: (ad 1°-3°) **cucuváie** s. f. (cu plur. *cucuvăi* şi *cucuvei);* — (formă nouă de singular, refăcută după plur. *cucuvele)* (ad 1°) **cucuvélă** s. f. MARIAN, O. I 196, JAHRESBER. XII 135; — (m. ales în Mold. şi Bucov.) (ad 1°) **cucuvéică (cocovéică, cocovéucă, cucovéică, cucuváică, cucuvéucă)** s. f. (cu plur. *-veici* şi *-veice).* DOMBROWSKI, 304, H. VII 260. XIV 249, MARIAN, O. I 196, GOROVEI, CR., JAHRESBER. XII 135, HERZ.-GHER. M. IV 236. *Stafii despletite, cucuveici, Iele sburlite.* ALECSANDRI, P. II 122. *Când pe o casă va cânta cucuveuca, trebue să moară din acea casă cineva.* ŞEZ. I 18, cf. ib. III 115, VIII 100. XVIII 193. *Nu-i bine să îngâni cucuveica, când cântă.* ib. VI 30. *Cucoveica-i cobitoare Şi de rău prevestitoare.* ZANNE, P. I 453, cf. PAMFILE, DUŞM. 101; — prin schimb de terminaţie) (ad 1°) **cucovétă** s. f. MARIAN, O. I 196; — (prin contaminare cu *bufniţă)* **cucuvíţă** s. f. = bufniţă, H. XIV 334; — **cucumeá** s. f. (ad 1°) H. V 135, 273, IX 5, 6, XIV 85, 235, XVI 30, VÂRCOL, V., ŞEZ. VI 30; (ad 3°) DAMÉ, T. 98, CIAUŞANU, GL., PAMFILE, I. C. 424; — **cucumégă** s. f. (ad 1°) MARIAN, O, I 196; **cucumeág (cucumeác)** s. m. id. ib. | Interjecţie: **cucuvéau!** (şi **cucovéau!**) = onomatopee imitând ţipătul cucuvelei. MARIAN, O. I 197. | Masculin (neobişnuit): **cucuváiu** s. m. *Auziiu ş'un cucuvaiu Şi de moarte mă'ntristaiu.* TEODORESCU, P. P. 344].

— Etimologia dintr'o tulpină onomatopeică, din care derivă numele acestei pasări şi în slav. (cf. bulg. *kukuvija, kukuvějka, kukumjavka,* sârb. *kukùvika, kukùvija),* în grec. (cf. neogr. κουκουβάγια) în alb. *(kukuvajë, kukuvaike)* şi în ital. *(coccoveggia, cucomeggia,* neap. calabr. sicii. *-vaja,* pugliez *-vaša),* în dalmată *(-vaja)* şi în sardă *(-meu).* Cf. M. Bartoli. *Das Dalmatische* I 306.

CUCUVEÁU ! interj.
CUCUVÉICĂ s. f. (Ornit.) } v. **cucuvea.**

CUCUVÉLĂ s. f. (Ornit.)
CUCUVÉUCĂ s. f. (Ornit.)
CUCUVÍȚĂ s. f. (Ornit.) } v. **cucuvea.**

CUDÁLB, -Ă adj.
CUDĂLBÉL, -EA adj. } v. **codalb.**

CUDRULUÍ vb. IV[a] = **budului** (Transilv.). LB. — Contaminare între **budului** și **cotrobăi.**

CUDULÁȚ, -Ă adj. v. **codălat.**

CUÉJDIU s. a. *Petit torrent.* — (Numai la COSTINESCU) Gârlă, pârâu mic care crește când plouă și curge cu oarecare furie.

CUEST- v. **CHEST-**

CÚFĂR s. a. *Coffre, malle.* — Un fel de ladă s. scrin (ION CR. II 42) cu capac care se deschide pe balamale și se încuie, făcută din scânduri subțiri și căptușită de obicelu pe din afară cu carton, cu pânză s. cu piele, în care se transportă hainele și cele trebuincioase pentru călătorie; cf. geamantan, geantă (LB.) JAHRESBER. X 185. *2 cufere de Beci* (= Viena)... IORGA, S. D. XIII 99. *Să trimiț[i] cufărul mieu, care l-am lăsat la Dumneata.* ib. 160. *Venea... să expedieze cufere.* D. ZAMFIRESCU, R. 78. [Plur. *cufere.* | Diminutive: **cufăráș** s. a. (COSTINESCU), **cufărúț** s. a. (Com. PAȘCA, Crișcior-Hunedoara), **cuferél** s. a. (Com. PAȘCA, Crișcior-Hunedoara). | Nomen agentis: **cufărár** s. m. = fabricant s. negustor de cufere s. geamantane. COSTINESCU].

— Din germ. **Koffer,** idem, intrat în românește direct sau prin filiația polonă ori sârbească (*kufer).*

CÚFĂR s. m. (Iht.) *Coffre* (poisson). — O specie de pește (Ostracion). TDRG.

— Din germ. **Koffer (fisch),** idem.

CUFĂRÁR s. m.
CUFĂRÁȘ s. a. v. **cufăr**[1].

CUFĂRÍ vb. intrans. IV-a (Transilv.) = **cofări.** LB.

CUFĂRÍȚĂ s. f. = **cofărițe.** *Mumă-sa au fost cufărițe, de vindea vinars.* ȘINCAI, HR. II 246, cf. GOLOGAN, C. R. 10.

CUFĂRÚȚ s. a.
CUFERÉL s. a. } v. **cufăr**[1].

CUFRĂNGE vb. trans. III[a]. *Briser, casser.* — (Numai în descântece) A frânge. *Fugi, izdate, Blestemate, Nu-l strânge Și nu-l cufrânge. În-de-soare... Nu strânge, Nu frânge, Nu cufrânge.* ALEXICI, L. P. I 205, GR. S. V 129.

— Din lat. vulg. ***confrango, -ere** (= clasic *confringo,-ere)* „a frânge (în două)".

CÚFTĂ s. m. *Marmiton.* — (Ungurism în Transilvania) Ajutor de bucătar. LB.

— Din ung. **kufta, kukta,** idem.

CUFTEÁ s. f. (Cul.) v. **chiftea.**

CUFTURÍE † s. f. = **cofterie.** *Cufturie* = pânză subțire (MARDARIE, 126); atlaz, caftan (ib. 222).

CUFUNDÁ vb. I. 1°. *Plonger, couler.* 2°. *(Se) noyer.* 3°. *(Se) couler* (fig.); *couler.* II. 1°. *S'ouvrir* (en parlant du sol). 2°. *S'engloutir.* 3°. *(S')enfoncer, enterrer; se confondre; s'abîmer.* III (Fig.) *Se perdre, s'évanouir.* IV. *Submerger.* V. *Confondre.*

I. *A (se) cufunda* exprimă o mișcare de la suprafață în spre s. până la fund, mai ales în sens vertical, astfel ca obiectul cufundat să fie acoperit în întregime, să nu se mai vadă:

1°. Trans. și refl. (Obiectul e o ființă s. un lucru, care intră cu totul în apă s. alt lichid; în opoziție cu a pluti) A apăsa asupra unui obiect și a-l face să se ducă la (s. către) fund; a (se) băga, a (se) vârî, a se lăsa, a se da afund și de tot (în apă), a (se) adânci (2°), a (se) afunda (2°), a (se) înfunda, a (se) scufunda (LB.). *Kufund* = immergo. ANON. CAR. *Aruncând piatra cea mare, au căzut pre corabie și o au cufundat.* GCR. II 129. *Răsturnându-se caicul, s'au cufundat... în mare.* DRĂGHICI, R. 34. *Mă cufundam* [în apă] *de trei ori pe rând.* CREANGĂ, A. 65. [Basmaua] *asvârle-o, maică, pe apă. De-a sta și s'a cufunda, Maică, nu mai aștepta!* ȘEZ. I 46. *Curcubeta încă merge, eât merge, de-asupra apei, apoi... odată se cufundă.* ZANNE, P. III 500. | Fig. (Despre astrul care apune) *Se lăsa tot spre apus, Și'n mare se cufunda.* ALECSANDRI, P. P. 28.

2°. P. ext. (Trans. și refl.) A (se) înneca în apă, a suprima prin înnec. *Mascaragiul... fiind poate fi b[e]at, s'au cufundat* [în Prut]. LET. II 13. *Unii zicea să-l omoare, Cu laț de spânzurătoare. Alții să-l cufunde în apă.* ALECSANDRI, P. P. 136.

3°. Fig. (Refl.; obiectul e o ființă, indicarea locului lipsește) A intra la apă (fig.), a i se înfunda cuiva, a o păți, a o sfecli. *A umblat cât a umblat, Dar acum s'a cufundat* = l-au prins cu ocaua mică. ZANNE, P. II 787. || Trans. A face pe cineva să piardă în ochii lumii. *Mavrocordat... a publicat ...o broșură... al cărei scop era d'a cufunda pe Ghica.* GHICA, S. 691.

II. 1°. Refl. (Despre pământ) A se adânci, a se deschide, a se scufunda. *Cum nu se cufundă pământu' subt el!* ȘEZ. III 100.

2°. Refl. (Despre cineva s. ceva de pe pământ) A intra în adâncul s. în fundul pământului, a se adânci în pământ, a se scufunda. *Mi-ar fi părut mai bine 'n pământ să mă cufund!* EMINESCU, P. 201. *Curțile zânelor se cufundaseră în pământ, cu zâne cu tot.* RETEGANUL, P. II 17. | P. anal. A intra cu totul în ceva. *Făcu un culcuș... numai din fulgi..., de se cufunda în puf, când se culca.* ISPIRESCU, L. 287.

3°. Trans. și refl. A (se) vârî, a (se) băga într'o groapă, a (se) afunda (1°), a (se) înfunda (IV 4°), a (se) îngropa, a (se) astruca. *Cufundară-se limbile...* CORESI, PS. IX (= afundară-se limbile... PSALT. (1651); întinară-se limbile... PSALT. SCH.: „les nations ont été enfoncées"...) || A dispărea prin nimicire, a (se) dărâma, a (se) nărui, a (se) distruge, a (se) prăpădi. *Sodoma... s'au cufundat.* GCR. II 39. *Sânt convinși... că, dacă ar lipsi ei, țara s'ar cufunda.* GHICA, ap. TDRG.

III. Fig. (Refl.) A se adânci, a fi copleșit s. absorbit de ceva, a se înneca (II 2°); a se pierde. *Lumina stelelor începea... a se cufunda nițel câte nițel în noianul cel de lumină... al luceafărului zilei.* GORJAN, IV 47. *Cele mai scumpe nădejdi s'au cufundat în adâncurile neființei.* MARCOVICI, D. 67. *Iar te-ai cufundat în stele, și în nori și'n ceruri nalte?* EMINESCU, P. 82. *Unul se'mbăta Și'n somn greu se cufunda.* ALECSANDRI, P. P. 131.

IV. Trans. A acoperi prin inundare, a copleși, a înghiți. *Apa, când se umflă, și pe munți îi cufundă.* ZANNE, P. I. 104.

V. Trans. (Neobișnuit) A confunda. *A zăm-*

bit și el, așa, într'o părere, de bunăcuviință, întrebându-se cu cine-l cufundă oare. C. PETRESCU, C. V. 19.

[Prez. ind. *cufúnd*, (neobicinuit) *cufundéz* † (IORD. GOLESCU, C. I 298[b]). | Adjective: **cufundát** (cu negativul **necufundat**), **-ă.** ANON. CAR. *Ochii erau cufundați* [= adânciți în orbite], *înfățișarea istovită.* I. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Cufundat în tăcere.* KONAKI, P. 104. *În liniște adâncă și'n visuri cufundat.* ALECSANDRI, P. I. 240. *Cufundat în gânduri.* CREANGĂ, A. 222, RETEGANUL, P. II 66. (Substantivat) *Pentru noi, vrăjmașii și cufundații în păcate, să înceteze furtuna.* ANTIM, P. 58; — **cufundătór, -oáre** = care (se) cufundă; (substantivat, după germ. *Taucher*) scafandru (BARCIANU); — **cufundós** (cu negativul **necufundos**), **-oásă** adj. = (despre lucruri) afund, profund (LB.), adânc; care are calitatea de a se cufunda. *Farfurie cufundoasă:* pentru ciorbă (Brașov). | Abstracte: **cufundáre** s. f. *Scăpăm pe nuorul nesațiului și de burâ și de cufundarea fără de măsură* (a. 1581). GCR. I 29. *Ce stricăciune va cerca* [zestrea] *din neapărată întâmplare* (= forță majoră) *cum foc, cufundare, răzmiriță..., paguba este a nevestei.* CARAGEA, L. 46/15; — **cufundătúră** s. f. = cufundare (ANON. CAR.); înnecare; loc cufundat, adâncătură. *Săpat de două cufundături care ascund în ele iezeruri liniștite, Rătezatul îi stăpânește pe toți cu stânca lui ninsă.* IORGA, N. R. A. I 289. *Cufundătura deasă a plutelor.* I. IONESCU, M.; — **cufundíș** s. a. = adâncătură, groapă. DDRF.; — **cufunzíme** s. f. = adâncime. *O cufunzime nemăsurată.* CONV. LIT. ap. TDRG. | Nume de agenți: **cufundáciu** s. m. (Ornit.) = pasăre de apă din familia colymbidelor, numită și fundac, cufundar, corlă, bodârlău (Colymbus glacialis) MARIAN, O. II 401. DDRF. *Cufundaciu-urechiat* = *Colymbus major* (BARCIANU); — (Mold.) **cufundár** s. m. (Ornit.) = a.) cufundaciu, fundar 2° (MARIAN, O. II 401), rățoiu-leșesc (CHIRIȚESCU, GR. 248); b.) pasăre de apă din familia podicipedelor, numită și fundac(iu) (MARIAN, O. II 401, DDRF.). *Cufundariu-cucuiat* = corlă (Podiceps cristatus) MARIAN, O. II 401. *Cufundariu-mic* = Podiceps minor. MARIAN, O. II 402. | Loc. adv. **de-a-cufundul** și **de-a-cufundișilea** = dându-se la fund, cufundându-se. *Huștiuliuc! și eu în știoalnă, de-a-cufundul.* CREANGĂ, A. 65. *Întunecatu'... a rămas cu al doilea corn în frunte și-și dete de-a-cufundișilea ciobâlc în lac.* MARIAN, INS. 134].

— Din lat. ***confundo, -are** (de la *fundus*). Cf. acufunda, afunda, scufunda și dubletul confunda.

CUFUNDÁCIU s. m. (Ornit.)
CUFUNDÁR s. m. (Ornit.)
CUFUNDĂTÚRĂ s. f.
CUFUNDÍȘ s. a.
CUFUNDÓS, -OÁSĂ adj.
CUFUNZÍME s. f.
} v. **cufunda.**

CUFUREÁLĂ s. f. v. **cufurî.**

CUFURÍ vb. IV[a]. 1°. *Embrener.* 2°. *S'embrener; foirer.* 3°. *Mourir de peur.*

(Cuvânt întrebuințat aproape numai la țară și nici aici pretutindeni).

1°. Trans. A mânji, a murdări cu excremente în stare lichidă; p. ext. a murdări, a spurca. *O vacă cufurită cufurește toată turma.* ZANNE, P. I. 687.

2°. Refl. (Despre oameni și animale) A se murdări cu (s. a se umplea de) excremente în stare lichidă (HERZ.-GHER., M. IV 248); p. ext. a da afară excremente apoase (CIAUȘANU, GL.), a avea diaree, a ieși (s. a avea scaun) des și subțire, a avea treapăd s. urdinare, a trepăda, a (se) urdina (GOLESCU, C. I 314). *Constantin Cufuritul* [= Copronimos], *carele s'au cufurit în scăldătoarea botezului.* DOSOFTEIU, V. S. ap. TDRG. *Să o lăsăm să se cufurească* [oaia]. CALENDARIU (1814) 191. *Mi se pare că-l doare și la inimă, că se cufure toată ziua.* D. STĂNOIU, C. I. 116. *Boii și vacile... încep să se cufurească.* PAMFILE, B. 72. *Oile, dacă beau apă din tău..., se cufur.* DENSUSIANU, Ț. H. 157. | Intrans. Cu același sens (LB. DR. IV 390). *Da de ce-s* [boii] *așa cufuriți? — Și tu cufuri, dacă ai supt.* ȘEZ. I 210.

3°. Fig. A fi apucat în mod brusc de o frică mare (HERZ.-GHER., M. IV 248), cf. a fi căcăcios.

[Ind. prez. *(mă) cufuresc* și (mai rar) *(mă) cúfur.* | Adjective: **cufurít, -ă** = murdărit, mânjit cu excremente; murdărit (POLIZU); (cu sens de prezent) care sufere de urdinare. *C'o vită cufurită, cufurită-i toată cireada.* PAMFILE, J. II, ZANNE, P. I 687. (Substantivat) *S'au născut în 24 de ai a Cufuritului feciorul lui Leon.* DOSOFTEIU, V. S. 103/1. [*Muierea*] *cea nebună și neînțeleaptă cu hainele se mândrește, și cufurita caută în laturi să vadă, oare veade-o cineva.* ȚICHINDEAL, F. 175; — **cufuriciós, -oásă** = (despre oameni s. despre animale) care sufere de urdinare (LB., COSTINESCU), (despre poame) care produc diaree, căcăcios; fig. (individ) fricos (PONTBRIANT). | Abstracte: **cufurire** s. f., **cufurit** s. a. *L-a apucat cufuritul;* **cufureálă** s. f.= cufurire (COSTINESCU); p. ext. boala (omului s. a animalelor) numită și vintre, pântecare, urdinare, scursoare, diaree (LB.), H. XVIII 161, LEON, MED. 141, BIANU, D.S., HERZ.-GHER., M. IV 248); excrement în stare lichidă; fig. frică mare (PONTBRIANT); (individ) fricos (PONTBRIANT), căcăcios; lucru făcut de mântuială, cârcală. *De cufureală se tămăduesc albinele, dându-le vin amestecat cu zahăr.* ECONOMIA, 199. *Cufureala la oi nu trebue îndată cu graba să o oprim.* CALENDARIU (1814) 191. *La întorsul unei arături te poți mulțămi numai cu o sgârietură, o cufureală ori o înnegreală, lucru ce nu se poate ierta la aratul obișnuit.* PAMFILE, A. 55].

— Din lat. **conforio, -ire** „a murdări cu balegă lichidă" (din *foria* „diaree").

CUFURICIÓS, -OÁSĂ adj. v. **cufurî.**

CUFURTÍȚĂ s. f. — Ființă mitologică cu care se sperie copiii. REV. CRIT. III 121.

CUGÉLCĂ s. f. v. **cujeică.**

CÚGET s. a. 1°. *Pensée.* 2°. *Pensée, dessein.* 3°. *Esprit.* 4°. *Raison. Jugement, raisonnement.* 5°. *Imagination.* 6°. *Dessein, réflexion.* 7°. *Pensée, esprit, état d'âme.* 8°. *Conviction, opinion.* 9°. *Souci, préoccupation.* 10°. *Intention, dessein, projet.* 11°. *Désir.* 12°. *Conscience.* 13°. *Soupçon.* 14°. *Sens.*

Cuget se întâlnește des în scrierile mai vechi și s'a păstrat până azi mai ales în Ardeal, ca sinonim al lui *gând* și întrebuințat tot atât de des ca și **acest** cuvânt.

1°. Acțiunea de a cugeta, procesul gândirii, gândire. *Mai iuți decât vedearea ochilor și decât cugetul gândului* (a. 1694). GCR. I 312. *Melanholia cea mare cugetele nu-i slăbea.* PANN, E. I 77. *Curățește-i cugetul de trupeștile pofte.* D. STĂNOIU, C. I. 149.

2º. (Precizat adesea prin d e... sau printr'un genitiv) Rezultatul cugetării, ceea ce gândește cineva, gând, idee. *Cugetele celor fără de Dumnezeu.* MINEIUL (1776), 16¹/₂. *Descoperindu-și cugetul către unchiu-său Hamza, îi dete steagul.* E. VĂCĂRESCU, IST. 247. *Măgulit de cugetul scăpării lui de acolo.* DRĂGHICI, R. 147. *Cugetul, gura sufletului, iar patimile, gura trupului.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 260. *M'am dus într'un cuget* (HERZ.-GHER., M. IV 253) = foarte repede (cf. „într'un suflet", „iute ca gândul"). # **Cuget bun să...** = idee bună, gând (2º), inspirație să... *Rog pre Dumnezeu să-ți dea cuget bun să plinești desăvârșit lucrul acesta* (a. 1650). GCR. I 147.

3º. Aparatul gândirii, minte (în înțeles nematerial), spirit, gând (8º). *A scrie multă vreame la cumpănă au stătut cugetul nostru.* LET. I 3/₇. *Cela ce știe gândurile cugetului tuturor...* MINEIUL (1776), 125¹/₂. *Fiindcă s'au scris..., cu greu iaste ca să iasă vreodinioară den cugetul meu* (a. 1800) GCR. II 179. # (Mai ales în expresiile:) **a-i trece cuiva prin cuget** = a-i trece prin minte, prin cap, prin gând. *Arătându-i câte nici prin cuget nu-i trecea...* LET. III 250. *Nevoia ne învață multe, care nici prin cuget ne trec.* DRĂGHICI, R. 50; **a-i da cuiva în cuget** = a-i trăzni, a-i da prin minte. *I-a dat în cuget pricină, ca în veac să privegheze.* PANN, E. I 63.

4º. Putere de a cumpăni cu mintea, de a judeca și înțelege ceva, rațiune, minte. *Când... greșim, afară de sine ne aflăm, afară... de al nostru cuget sântem și fără de minte sântem.* CORESI, E III. 19/₇. *Fiare fără cugetŭ.* DOSOFTEIU, PS. 47. *Dă ...minte omului a cunoaște averile, dă puteare a cerca, cuget a nevoi...* N. COSTIN, ap. GCR. II 11. || Judecată, raționament, minte. *Au răspuns maicile, fiecare după cugetul ei.* D. STĂNOIU, C. I 225. # *Cugetul se cunoaște după a lui urmă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 261. Loc. adj.: **Cu două cugete** † = șovăitor, ezitând (cf. gând 5º). *Bărbatul cu doao cugete nu iaste aședzatu întru caile sale.* (Bărbatul cu inimă îndoită N. TESTAMENT 1648; bărbatul îndoit la suflet BIBLIA 1688). COD. VOR. 111/₂. **A sta pe cugete** = a sta pe gânduri, a sta în cumpănă. SBIERA, ap. TDRG.

5º. Putere de a închipui, de a imagina ceva cu mintea, idee, gând (3º), închipuire, imaginație, fantazie. *Tainele tale sunt mai presus de cugetŭ.* MINEIUL (1776), 205 ²/₁. *I se părea că se află cu cugetul prin mijlocul Evropei.* DRĂGHICI, R. 150.

6º. Putere de a concepe cu mintea s. de a reflecta, concepție, reflexiune. *Iară noi stricându-ni-se chipzuialele și cugetele și fiind dați realelor...* (a. 1641) GCR. I 110. *De va fi minte întreagă, să cunoască deșteptul cugetŭ al dumisale.* DUMITRACHE, 360.

7º. Fel de a gândi, atitudine a minții. *Pacea lui Dumnezeu... va păzi inimile voastre și cugetele voastre.* MARCOVICI, D. 1. *Uniți suntem în cugete, Uniți în Dumnezeu.* ALECSANDRI, P. III 113. *Blazat în cuget..., dar, în fine, poet, poet în toată puterea cuvântului.* MAIORESCU, CR. I 288. # (Cu deosebire): **(cu s. întru) un cuget** = (cu s. în) același fel de a gândi, în consens, în solidaritate, de acord. *Sfătuiră cu un cugetŭ depreună, spre tire sfeature sfătuiră.* PSALT. 171/₅. *Slujind pururea cu un cugetŭ dumnezeirii ceii sfinte.* MINEIUL, 1776), 71¹/₁. *Muierile lor erau tot într'o minte și'un cuget.* GORJAN, H. I 5. *Au toți un cuget și un cuvânt.* ALECSANDRI, P. I 73.

8º. (Complinit uneori prin c ă...) Fel de a concepe, de a opina, de a crede, concepție, opinie, credință, convingere, gând (11º). *Cugetulŭ lor iaste că vor rămânea casele lor în veac* (a. 1651). GCR. I 155. *Decât cugetul, nimic alt pe lume se schimbă mai lesne.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 260.

9º. Ațintirea continuă a gândului asupra cuiva sau a ceva, preocupare, purtare de grijă, grijă. *Până când îmi voiu pune sfaturi în biet suflet, ziua durori și noaptea inema'n greu cugetŭ?* DOSOFTEIU, PS. 39. *O, cât este de multă grija ta, Doamne, și gândul și cugetul tău ce ai spre oameni!* (a. 1654). GCR. I 164. *Tot cugetul său este ca să dobândească inelul acesta.* GORJAN, H. IV 151. || Îngrijorare, neliniște, gând (6º). *Ne-am așăzat la acest al nostru... scaun, cu neadormit cuget și priveghere.* URICARIUL, I 104. # (Rar) **Îmi bate cugetul** = mă preocupă gândul. *Cugetul îmi bate, Din străin să-mi fac un frate.* ALECSANDRI, P. P. 308. **A pune (în) cuget** = a intenționa, a-și propune, a(-și) pune în gând. *Să pui tu astfel de cuget!* PANN, E. I 7.

10º. (Precizat mai ales prin s ă... sau printr'un adjectiv calificativ) Intenție, proiect, plan, gând (9º). *Giudecă lor Dumnedzeu, să cadză den cugetele sale.* PSALT. (SCH.) 6/₁₆. (: ...qu'ils échouent dans leurs d e s s e i n s). *Să mă piarză le era în cuget.* DOSOFTEIU, PS. 48. *Neavând el nici un cuget al său să iasă la domnie...* LET. II 220/₃₇. *Auzind Nicolae despre adunarea și cugetul Turcilor...* P. MAIOR, IST. 202. *Această mică pedeapsă dela dânsul pentru cugetul cel rău, ce au purtat asupra lui.* BARAC, T. 44. *Mihaiu... simțise cugetele viclene ale emirului.* BĂLCESCU, M. V. 54. *Teama lui era... să-i ghicească cugetele lui ccle viclene.* ISPIRESCU, L. 128.

11º. (Adesea complinit prin adjective calificative ca „bun", „rău", „viclean", „spurcat", etc.) Dorință, aplecare, tragere de inimă (LM.), pornire, patimă, instinct, gând (12º). *Nu răsgiudecat întru sire și fuset giudeațe cugetelor celora realelor?* (V'ați făcut judecători de g â n d u r i rele? BIBLIA 1688). COD. VOR. 117/₆. *Dintr'inimă amŭ ies cugete rele, ucidere, furtișag...* TETRAEV. (1574), 226. (:car c'est du coeur que viennent les mauvaises p e n s é e s). *Domnul știi cugetele oamenilor că sunt deșarte.* PSALT. 196/₇. *Gonește toate cugetele ceale spurcate dela inima mea* (a. 1633). GCR. I 81. *Un cuget, o gândire, Pe toți să ne'nfrățească.* ALEXANDRESCU, M. 204.

12º. (Uneori precizat printr'un calificativ sau complinit: *cugetul inimii*) Conștiință. *Tot omul înțelept dator iaste cu bun cugetŭ și cu smerenie... a socoti* (a. 1642). GCR. I 91. *Fie-ți pre voie cuvintele rostului mieu și cugetulŭ inimii meale înaintea ta* (a. 1651) ib. 154. *Totdeauna în cugetul inimii lor să fie.* URICARIUL, I 289/₂₀. *A trăi în pace cu cugetul său.* MARCOVICI, C. 10. *Ne-a exploatat pe amândoi fără nici un pic de cuget.* ALECSANDRI, T. 815. *Trebue să mărturisim cu mâna pe cuget.* id. 1348. *Nu ai cuget, ești un rău.* DONICI, F. II 40. *Uriciunea fără suflet, fără cuget.* EMINESCU, P. 246. *Îți încredințez fata, cu cuget împăcat.* SBIERA, P. 190. || Mai ales: **Mustrare** (rar: **bătaie**) **de cuget** (sau **a cugetului**) = părere-de-rău, remușcare, regret, milă; **fără mustrare de cuget** = fără conștiință, fără scrupule (DRĂGHICI, R. 66). *Au desbrăcat țara fără cea mai mică mustrare de cuget.* LET. II 442/₃₄. *N'ai mustrare de cuget? Nu-ți pare rău?* C. NEGRUZZI, I 30. *Să-mi zică fără pic de mustrare a cugetului că nu mă mai iubește!* id. 166. *Ghiarele mustrării... într'un cuget sângeros!* ALECSANDRI, P. II. 15. *Mă mustră cugetul, de atâtea dovezi mincinoase!* ODOBESCU, I 45. *Mai multă mustrare am simțit în cugetul meu decât oricând.* CREANGĂ, A. 70. *Acuma i s'au deșteptat și mai tare cugetul și o mustră cumplit.* SBIERA, P. P. 111. *Bătaia cugetului te supune la căință.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 260. | **Cuget curat** (s. **drept**) = conștiință liniștită, împăcată cu sine. *Cu cuget drept, fără fățărnicie.* ANTIM, P. XXV 34. *La bătrânețe ne mângâie, ară-*

tându-ne un cuget curat. MARCOVICI. C. 5. *Glas de cuget cel mai curat.* I. VĂCĂRESCUL, P. 157. *Să văz dacă dreptul ceresc împărat Privește la fapta--mi, ce este cumplită, Sau numai la cuget, ce este curat.* ALEXANDRESCU, M. 43. *Fiind curată în cugetul ei.* ISPIRESCU L. 28.

13°. Bănuială, prepus, gând (7°). *Dacă vreun cuget de gelozie mă necăjește...* C. NEGRUZZI, I 75.

14°. † Înțeles, noimă. *Ei, auzind, au priceput cugetul lucrului* (a. 1692). GCR. I 298.

— Derivat postverbal din **cugeta.**

CUGETÁ vb. 1°. *Penser, réfléchir.* 2°. *Penser à* 3°. *Réfléchir, hésiter.* 4°. *Penser, se dire* que. 5°. *Penser, croire.* 6°. *S'imaginer, se figurer.* 7°. *Penser.* 8°. *Croire* que. 9°. *Prendre* pour. 10°. *Songer* à, *avoir l'intention* de. 11°. *Compter.*

Păstrat în Ardeal, unde e sinonim cu *a (se) gândi*, care l-a înlocuit aproape complet în Țara veche.

1°. (Cf. cuget 1°; complinit adesea în limba veche prin *în(tru) sine* s. *în(tru) minte)* A se gândi (4°) (timp îndelungat LB.), a medita. Absol. *Cugetă întru sine, grăind...* (a. 1683). GCR. I 271. *Cugetat-am întru mentea...* CUV. D. BĂTR. II 215. *Să cugetați în sine-vă așa: D-zeu știe mai bine.* DRĂGHICI, R. 38. *Prea cuviosia sa cugeta, cu ochii închiși pe jumătate.* D. STĂNOIU, C. I 73. *Apoi începu a cugeta.* ISPIRESCU, L. 34. *Cât am umblat ș'am cugetat, ca aici n'am aflat.* FRÂNCU-CANDREA, M. 156. | Intrans. (urmat de asupra) și † trans. *Fără-leage cugetă în stratul său.* PSALT. (SCH.) 165/7. (: il médite l'iniquité dans son lit). *Atâtea noroade să cugete ziua și noaptea leagea lui D-zău.* BIBLIA (1688), 8/13. *De pe vremea aceea am prins cu a cugeta cu mâhnire asupra omului.* SADOVEANU, SĂM. V. 904. *Prinse a cugeta asupra vorbelor.* ISPIRESCU, L. 27.

2°. (Obiectul cugetării se arată printr'un complement drept s. se indică prin prepoziția la) Trans. și intrans. A se gândi la ceva, a urmări o idee, a fi cu gândul la ceva, a-și pune o problemă, a se gândi (3°). *Aceea el cugeta. Iată îngerul...* TETRAEV. (1574), 202. (: comme il pensait...). *Cugeta cum va face să-l piarză* (a. 1654). GCR. I 171. *Cunoscând Isus cu duhul său, că așa cugeta aceia...* (a. 1746). GCR. II 37. *Găsești pământ ars de focuri? La vatra ta cugetează.* KONAKI, P. 114. *Domnul, cugetând la tatăl său din cer...* EMINESCU, N. 16. *Ferească Dumnezeu, înălțate împărate, să cuget eu, om bătrân, la una ca asta!* CREANGĂ, P. 83. | Refl. (în Transilv., după a se gândi) *Ea la noi s'o cugetat...* FRÂNCU-CANDREA, M. 197.

3°. (Cf. cuget 4°) Trans. A căuta să-ți dai seama, să înțelegi, să pătrunzi cu mintea ceva, a judeca, a raționa. *C'am fost cugetatŭ și aceasta: ale noastre păcate...* CORESI, E. VII/32. *El ca din somn s'au sculat și cugeta ce au pățit* (a. 1675). GCR. I 222. || Refl. (Ardelenism, după *a se gândi)* A sta la gânduri, a chibzui, a cumpăni (întârziind astfel împlinirea unei acțiuni), a (se) gândi (5°). *Și cum zise acestea, Mai mult nu se cugeta, Ci pe loc că mi se da.* GCR. II 295. *E un moment mare, să mă cuget mai întâiu — gândi el.* EMINESCU, N. 58. *Gruia se cam cugeta, Și Novac îi cuvânta.* FRÂNCU-CANDREA, M. 220.

4°. Trans. (Compl. e un subst. sau o propoziție introdusă prin că...) A-și da seama, a ține seama de, a lua în considerare, a se gândi (7°). *Frică mă cuprinde a povesti, cugetându taina,* DOSOFTEIU, V. S. 11. *Cugetă, că, de mă vei părăsi, voiu muri negreșit.* C. NEGRUZZI, I 19.

5°. A fi de părere. *Socotit-am că mai toate limbile au carte pre limba lor; cu aceaia cugetaiu și eu, robul D(o)mnului... să scoț această carte* (a. 1640). GCR. I 88. || P. ext. A-și da cu părerea. *Vrednic „român" și podarul ăsta, cugetă moșul către babă.* CONV. LIT. XLIV, I 41. || Pronominal (germanism). *Ce buni jandarmi sunt aceștia, îmi cugetaiu.* SBIERA, F. S. 121.

6°. (Cf. cuget 5°) Trans. A-și închipui ceva sau pe cineva. *Când cugetez ce ți se va prileji cu vina-ți...* MAG. IST. III 30/5. (Cu complementul persoanei; neobișnuit) *Ș'acum, când închid ochii și-l cuget, pare că mă uit la dânsul.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

7°. (Cf. cuget 7°) Intrans. A se gândi, a se simți. *Trebue... să vorbești și să cugeți românește.* GHICA, S. 169.

8. (Cf. cuget 8°) Trans. (Complementul e o propoziție introdusă prin că s. prin căci) A crede, a se gândi (9°). *Așa cât cugeta acela, că doară toate vor peri.* CALENDARIU (1814), 190/21.

9°. Trans. și refl. † A (se) lua ceva drept altceva, a (se) socoti, a (se) prețui. *Ale noastre păcate... mai vârtoase și mai amărîte să le cugetăm.* CORESI, E. 9/4. *Îl cugeta că-i vreun Dzău.* DOSOFTEIU, V. S. 30. *Îl cugeta în loc de Dzău, nebun.* id. 151.

10°. (Cf. cuget 10°) Trans. A intenționa, a proiecta, a plănui, a născoci, a se gândi (10°), a avea în gând. *Nedreptate cugetă limba ta.* PSALT. (SCH.) 100/14. (: ta langue invente des méchancetés). # **A cugeta sfaturi** † = a unelti. *Cugetară sfeature ce nu putură sta.* PSALT. (SCH.) 34/15. (: ils ont formé une entreprise, dont ils ne pourront venir à bout). *Cugetară sfaturi, carele nu le putură scoate la cap.* LET. II 126/21. | (Construit cu să... s. a...) A plănui, a pune la cale. *Cugetară să împiadece talpele mele.* PSALT. (SCH.) 291/6. (: ceux qui ne pensent qu'à me faire tomber). *Volnicia celor ce ar cugeta și ar vrea să strice această bună orânduială.* RĂȘCANU, L. 6/8. † # **A cugeta (în) bine** sau **(în) rău (cuiva)...** = a voi binele sau răul (cuiva), a avea gânduri, intenții, bune sau rele față de cineva. *Spământă-se cei ce cugetă mie rău.* PSALT. (SCH.) 61/13. (: ceux qui machinent mon mal). *Cugetară și grăiră în rău, nedereptate în sus grăiră.* ib. 143/16. *Domnul înțeleage cine ce gândește, De cugetă bine și cearcă de Domnul.* DOSOFTEIU, PS. 40. *De-și cugetează rău împăratul, nu te teame, Mateiu...* id. V. S. 129. *Boierii... vor fugi dela dânsul* [Domnul], *cugetându-i mult rău* (a. 1799). GCR. II 164. *Cu aceastea ce mi-ai trimis tu, mie tu-mi cugeți bine.* ALEXANDRIA, 31.

11°. † A socoti. *Cugetaiu dzilele de ainte și anii de veac pomeniiu.* PSALT. (SCH.) 152/13. *Cugetaiu cărările tale și întorșŭ picioarele mele în mărturia ta.* ib. 855/13. (: j'ai fait le compte de mes voies).

[Ind. prez. *cúget* și (rar) *cugetéz* (DOSOFTEIU, V. S. 129/2, MAG. IST. III 30/5). || Adjective: (rar) **cugetát, -ă** = gândit, pus la cale, pregătit; (mai des) negativul **necugetat, -ă** = (despre oameni) care nu se gândește înainte de a face un lucru, nechibzuit, ușuratec; (despre lucruri) negândit, nepregătit; (despre întâmplări) neașteptat; — (uneori substantivat) **cugetătór** (cu negativul **necugetător), -oáre** = (cel, cea) care cugetă (LB.); care dă de gândit (PONTBRIANT); (la scriitorii moderni corespunzând lui „penseur" s. „Denker") gânditor. *În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte.* EMINESCU, P. 223. *Învățatul era mai mare, cugetătorul mai puternic, omul mai simțitor și mai bun.* IORGA, IST. LIT. I 409. (Complinit:) **cugetător de Dumnezeu** † = cel ce-și îndreaptă (cu stăruință) gândurile spre Dumne-

zeu, pios, evlavios. *Cugetătoriule de Dumnezeu, Romane.* MINEIUL (1776), 7 1/1. *Adunarea cea cugetătoare de Dumnezeu.* ib. 16 2/1. # **Bun (s. de bine)** sau **(de) rău cugetător:** = bine sau rău intenționat (cf. cugeta 10°); urător (care urează a bine s. a rău). *Ediția acestei Codici... ar fi putut înlesni de rău cugetătorilor un mijloc către plastografisire.* COD. ȚIV. VIII/8. *Juni colindători, Buni cugetători.* TEODORESCU, P. P.; — **cugetăcióș, -oásă** † = cugetător (adânc). *Ciale ce sânt a cugetăcioase și sămțecioase prăvitură...* DOSOFTEIU, V. S. 197/2; **cugetăréț, -eáță** † = cugetător. gânditor. *Care lucru este al său firii cei cugetăreațe.* DOSOFTEIU, V. S. 16/2. *Cugetăreții ochi a gândului.* id. 58/2. *Cugetăreațe și arhanghelești ceate.* id. 112/2. || Abstracte: **cugetáre** s. f. = acțiunea de a cugeta (1°), cuget (1°), meditare, reflecțiune. *Petrece întru întristare și cugetări* MARCOVICI, C. 13. *Făcând cele mai triste cugetări asupra acestei ticăloase ființe ce se numește om.* C. NEGRUZZI, I 210. *Când se trezi bine din cugetările lui, văzu...* ISPIRESCU, L. 34. | Idee, cuget (2°). *Acest fel de cugetări tot omul poate avea.* DRĂGHICI, R. 30. *Cugetări adânc ascunse, idei drepte și înalte.* ALEXANDRESCU, M. 23. *Cugetările care îl preocupau.* EMINESCU, N. 36. (Gâcitoare:) *Ager, sprintcn și ușor, Fără aripi pot să sbor, Printre ploaie, printre nori (= Cugetarea).* ȘEZ. IV 97. | Gândire, cuget (3°). *Desvoltarea absolută a cugetării.* BĂLCESCU, M. V. 22. *Consecutivitatea e în cugetarea noastră.* EMINESCU, N. 33. | Judecată, înțelegere, cuget (4°). *Dondănind foarte răpede, bâlbâit și fără pic de cugetare.* CREANGĂ, A. 90. # **Cugetare bună** sau **rea** = intenție (bună sau rea), cuget (10°). *Tot cursul vieții voastre vă veți povățui de bună cugetare.* DRĂGHICI, R. 157. *Departe de rea cugetare, și'ndată te-ai izbăvit.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 262. | Maximă, sentință. *Cugetări, de Carmen Sylva.* ȘĂINEANU, D. U.; cu negativul **necugetare** s. f. = lipsă de cugetare (COSTINESCU), ușurință de caracter (PONTBRIANT); — (numai la DOSOFTEIU) **cugetățitúră** † s. f. = enigmă (?). *Să gândia a fi neînvinciț[i] despre [i]mpletiturile cugetățîturilor și cimiliturilor.* DOSOFTEIU, V. S. 181].

— Din lat. **cogito, -are,** idem.

CUGETĂCIÓS, -OÁSĂ † adj.
CUGETĂRÉȚ, -EÁȚĂ † adj.
CUGETĂȚITÚRĂ † s. f.
} v. **cugeta.**

CUGĬMĂ s. f. v. **cușmă.**

CÚGLĂ s. f. 1°. *Quille.* 2°. *Bille* (de billard). 3°. *Casque.* — (Germanism. învechit).

1°. (Transilv.) Popic(ă) (ALEXI), cheglă.

2°. Bilă (de biliard). COSTINESCU.

3°. † Chivără. *Cuglă, poate fi chivere, care nu demult era acest fealiu de chivere la boiari aicea în țară.* N. COSTIN, ap. GCR. II 3.

[Și: **cúiglă** s. f. COSTINESCU].

— Din germ. **Kugel** „bilă, glonț" (în sensul 1° confundat cu *Kegel* „popic").

CUGULÍ vb. IV[a]. *Manger les restes.* — (Banat) A mânca rămășițele. NOVACOVICIU, C. B. 7. — Cf. ciuguli.

CUHÁLM s. a. = **cohalm.** H. XII 169.

CUHÁR s. m. *Cuisinier.* — (Rutenism) Bucătar. *A fiert peștele bine, cuharul.* CONTEMPORANUL VI, vol I, 142, cf. 44. [Feminin: (Bucov.., dim.) (rut. *kycharka)* **cuhárcă** s. f. = bucătăreasă (mai mult în bătaie de joc). HERZ.-GHER., M. IV 248].

— Din rut. **kýchar,** idem.

CUHÁRCĂ s. f. v. **cuhar.**

CÚHNĂ s. f. v. **cuhn(i)e.**

CÚHN(I)E s. f. 1°. *Cuisine* (d'été, à la campagne). *Plat, cuisine.* 2°. *Logis des domestiques, chambrette.* 3°. *Voiture.* — (Cuvânt dialectal, neîntrebuințat de scriitorii mai noi).

1°. Bucătărie (H. IV 157, JAHRESB. III 318, ȘEZ. XXXII 16, VICIU, GL., GR. S. V 44, HERZ.-GHER., M. IV 248, NOVACOVICI, C. B. 6, com. A. COSMA, Timișoara), de vară (com. C. CHIRICĂ, Costești-Tutova), de campanie (NECULCE, CR. I 156). *Face grajdiul, cuhniia, paturile...* IORGA, S. D. XII 107. *Sare din cuhne.* BOGDAN, C. M. 138. *Lângă o bucătărie (cohnă).* ȚICHINDEAL, F. 398. *Podul... bucătăriei (cunhei)* ECONOMIA, 57. *Porcii se hrănesc... cu toate spălăturile din cucnă.* ib. 100. *Grajd, cuhne și alte trebuincioase ale casei.* URICARIUL, X 258. *D'a rândul pe lângă zidul curții, în șir, cuhnii, odăi de slugi...* GHICA, S. 494. *Carnea de la cuhne... butelcile din pivnițî le grămădea la dânsul.* C. NEGRUZZI, II 236; cf. ALECSANDRI, T. 1163. *Mai în laturile caselor domnești... erau beceriile sau cuiniile.* ODOBESCU, I 126. *În cunie merseiu.* MAT. FOLC. 22. *Pragul de la cuină (culină).* MARIAN, NA. 19. *Casele, de comun, sânt... cu câte 2 sobe* (= camere) *și o casă sau cuină.* LIUBAIANA, M. 96. || P. ext. Orice loc (fie chiar și afară) unde se gătește de mâncare. *Pentru fiert, la nuntă se face foc în curte ori în grădină, de-i zice cunie.* CONV. LIT. XXIV, 929. || P. ext. Totalitatea alimentelor care servesc la întreținerea unei gospodării, de-ale mâncării. *Ispravnic pre toate oboroacele ce se dau la cuhnea domnească și la slujitorii Curții, de carne.* LET. I 105. *Cu jacul târgului țînca cuhnea lui.* ib. III 132/32. *Nici de cheltuiala cuhnii nu i-au ajuns.* ARHIVA R. I 49. *Cuhnia bogată lasă diată proastă* = cel ce petrece în desfătări, proastă stare lasă. ZANNE, P. III 536. || (Crăcești-Maramureș) *Cunhe* = mâncare. T. PAPAHAGI, M.

2°. P. ext. Clădire mai modestă, cu camere mici, destinate locuinței servitorilor; încăpere mică. *Mai este în ogradă și o cuhne cu 2 odăi pentru slugi.* I. IONESCU, D. 206. *Bordeiele au două încăperi: o cameră numită odaie și un antreu numit cuhnia.* ib. M. 151. *Zoe, care se arătase grăbită... dinspre cămări și cuhnii...* SADOVEANU, I. A. 191.

3°. P. ext. † Trăsură închisă, numită și „cămară". CADE. *Cuhne cu 6 cai.* BUL. COM. IST. IV 68. *Văzând Buhuș că-i vor ajunge..., îndată și-au luat caii și au lăsat cuhniile cu ce-au avut.* ib. I 193 (LET. II 12). *Au luat în niște cuhnii cu cai... vreo sută de chile de orz.* LET. II 276/21. *Într'o cuhne (cocie) l-au ascuns.* ib. 296. *Cuhnie sau car cu șase cai.* ȘINCAI, HR. III 114 (cf. și MAG. IST. I 379).

[Și: (Munt.) **cúcnie** s. f.; — (Olt., Transilv. sudică) **cúnie** s. f. LEX. MARS.; — (Munt.) **cúin(i)e** s. f.; — (Transilv.) **cúhnă** (plur. *cuhne);* — (Maramureș) **cúhne** s. f.; — (Transilv.) **cúcnă** s. f.; — (Ban.) **cúnă** s. f.; — (Transilv., Ban.) **cúină** s. f.; — (Ban.) **cóhnă** s. f.; — (ungurism în Transilv.) **cúnhă** s. f.; **cónihă** s. f.; **cómne** s. f. VICIU, GL.; **cóină** s. f. JAHRESB. III 318. | Abstract (neobișnuit): **cuínărie** s. f. = priceperea, meseria de a găti mâncările. COSTINESCU. | Adjectiv: (încercare nereușită de a româniza neologismul culinar) **cuínár, -ă** † = care ține de bucătărie. PONTBRIANT, GHETIE, R. M. | Alt derivat: (Transilv.) **cuinăreásă** s. f. = bucătăreasă. BARCIANU.]

— Din slav. **kúhina,** idem (Cf. rut. *kuhńa,* rus. *kúhnja,* pol. *kuchnia* dial. *kuchynia,* sârb. *kuhina,*

kúhinja, kúina, kujna, de unde şi ung. *konyha*, idem). — Cf. culină.

CUHUCÍ vb. IV[a]. *Tousser.* — (Ban.) A tuşi. POPOVICI-BĂNĂŢEANU.
— Cf. ung. *köhögni*, idem. Cf. cohăi.

CUI pron. v. **cine.**

CUIÁ vb. I[a] v. **cuiu.**

CUIB s. a. 1°. *Nid. Nichée.* 2°. *Nid de poule.* 3°. *Terrier, bauge; repaire; foyer.* 4°. *Logette* sur le tillac d'un bateau. 5°. *Amas, monceau.* 6°. *Trou* destiné à recevoir des semences. 7°. *Tas de terre* accumulé autour d'une tige pour la chausser. 8°. *Mortaise.* 9°. *Caillé; mère* du vinaigre. 10°. (Bot.) *Nid d'oiseau.*

1°. Culcuşul de diferite forme pe care şi-l fac pasările prin copaci, prin arbuşti, prin scorburi, prin pământ, prin coperişul şi pe subt streşinile caselor, din găteje, din paie, ş. a. (căptuşit uneori pe dinafară cu humă s. cu alte materii lipicioase, iar pe dinăuntru cu fulgi ş. a.) în care-şi depun ouăle, le clocesc, îşi scot şi-şi cresc puii. LB. *Ca pasărea, află şie casă, şi turtureaoa şie cuibu.* PSALT. (SCH.) 173/5 (COR. 230). *Ca vulturul, coperi cuibul său.* PSALT. (SCH.) 314/2 (cf. şi GCR. I 15) cf. CUV. D. BĂTR. I 243. *Pasările au cuiuburi.* VARLAAM, C. 370. [*Pelicanul*] *îş*[*i*] *face cuibul pre piiatră.* GCR. I 102. *Cuib de pasăre.* BIBLIA (1688) 142. *Un cuib de papagali.* DRĂGHICI, R. 144. *Spânzură în aer, pe copaci, clătinătoare cuiburi.* KONAKI, P. 298. *Cocostârci şi rândunele părăsit-au a lor cuiburi.* ALECSANDRI, P. III 7. *O pupăză, care-şi făcea cuib de mulţi ani într'un teiu...* CREANGĂ, A. 52. *Nu mai sânt copii, s'alerge după cuiburi.* COŞBUC, F. 123. *Iacă, păsărica ce-şi are cuibul în turnul bisericii.* ISPIRESCU, L. 238. *La casă, când rândunica face cuib, e bine.* ŞEZ. I 52. *Dacă strici cuibul cocostârcului de pe casă, el îi dă foc.* ib. 126. *Se ia lut din cuibul de rândunică, se moaie în apă...* PAMFILE, B. 12. *Dacă face puiul aripi, nu-l mai găseşti la cuib :* despre copii, dacă părăsesc casa părintească. ZANNE, P. I. 318. Fig. *Sluga nevrednică stăpânii des îşi schimbă şi-şi umple cuibul, ca o pupăză.* ZANNE, P. IV 599. | P. anal. Locul unde-şi depun insectele ouăle. *Moliile... cu gunoiul şi cuiburile sale cojniţele le spurcă.* ECONOMIA, 201. *Cuib de omizi.* PONTBRIANT. # **A-şi face cuib** = a se stabili. DDRF. *Nemţii la monastire la Mira-şi făcuse cuib.* DDRF. (cf. LET. III 119/34). **A-şi face cuib în cuibul altuia** = a trăi cu muierea altuia. ZANNE, P. IX 608. (Olt.) **Cuibul dracului** = dragoste nelegiuită, adulter. *Nu iei un resteu, Să dai în cornul capului, Să spargi cuibul dracului !* zicea un bărbat altuia pe care muierea-l înşela. H. V 146. || P. ext. Toate pasările dintr'un cuib. *A sburat tot cuibul.*

2°. P. anal. Locul în formă de adâncătură, făcut în fân, în paie s. în pământ, unde găinile ouă s. clocesc, cuibar (pentru pasările de curte). N. REV. R. (1910) 85. *Fura ouăle din cuiburi, nici cuibarul nu-l lăsa.* AGÂRBICEANU, LUC. IV 487. *Bătrâna începu să se vaete că i-a murit găina pe cuib.* ISPIRESCU, L. 395. *La miezul Paresimilor se numără ouăle în cuiburi.* MARIAN, SE. II 219. *Caută o potcoavă ce cade de la cai pe drumuri şi o pune în cuibul găinilor.* PAMFILE, CR. 68.

3°. P. ext. Culcuş, bârlog, vizuină de fiară sălbatică. *Aspida să ţânea în peşteră cu cuibulŭ... Să băgă* [*sfântul*] *într'un cuibŭ în carele adease ori mânea heri cumplite.* DOSOFTEIU, V. S. 216,2. *Începuseră şi ei* [puii vulpei] *a sări din cuib.* GCR. II 367. || P. anal. Locuinţă, sălaş (pentru oameni) ; loc de origine, de baştină ; reşedinţa (obicinuită) ; locul unde ia naştere, de unde se răspândeşte (o acţiune). *Înlăuntru, în colibă, Chira-şi aşteaptă... voinicul. Părenţii cuibului sânt nălbiţi şi daţi la mistrie.* DELAVRANCEA, S. 165. *S'a stricat cuibul Sbierenilor din Ţâbeni.* SBIERA, F. S. 83. *Ştefan... în Suceava cuibu-şi are.* ALECSANDRI, P. P. 173. # *În cuibul smeritului lăcueşte dracul.* GCR. II 374. | Loc unde se ţin (ascunşi) duşmanii, tâlharii, conspiratorii s. cei organizaţi în mod clandestin. *Le-au spart de-atuncea cuibul lor* [al Cazacilor] *de la praguri.* LET. II 66/33. *Au ars odăile şi bordeile lor, ca să nu mai rămâie cuib de-al lor pe acolo.* ib. III 230 /36. *Cu bună seamă vr'un cuib a tâlharilor acestor de Moldoveni.* C. NEGRUZZI, I 168. *Cuiburi bolşevice.* | Loc din care pleacă anumite iniţiative sau organizaţii. *Aceaia ţară iaste acmu scamnul şi cuibul a toate dăscăliile.* LET. I 8/29. *Să secе influinţa boierilor şi să stârpească cuiburile feudalităţii.* C. NEGRUZZI, I 143. *Şcolile noastre devin nişte cuiburi de intrigi politice.* MAIORESCU, D. I. 83. *Importanţa educativă şi mai ales naţională a acestor cuiburi de cultură.* I. SIMIONESCU, UNIVERSUL (1930), 11 Nov.

4°. † Spaţiu închis de jur-împrejur, despărţitură făcută pe puntea unei corăbii, cf. lojă, boxă. *Cuiuburi vei face în sicriiu* [= corabie]. BIBLIA (1688), 5. (: ...tu feras l'arche par loges).

5°. Spaţiul restrâns în care ceva (preţios) se găseşte în număr, în cantitate mare. *Cuib de viorele* = teren acoperit cu multe viorele. *În uătul pe care lucrarăm găsirăm câteva cuiburi de aur.* PAŞCA, GL. (Fig.) *Donici, cuib de 'nţelepciune.* EMINESCU, P. 177.

6°. Gropiţa făcută în pământ, în care se seamănă, punându-se la un loc, mai multe boabe de fasole, de porumb, seminţe de castraveţi, de pepeni, cartofi, etc. TDRG., HERZ.-GHER., M. IV 248. *Pune... mai multe cartofe într'un cuib.* I. IONESCU, C. 59. *În grădină se samănă* [fasolele] *în cuiburi.* ib. 80. *Se face cuib cu călcâiul şi în acest cuib se pun câte şase-şapte boabe de porumb.* PAMFILE, A. 69. *Cartofele se pun în cuiburi sau cuibare, ca şi fasolea.* ib. 189. *Se face cu sapa o mică adâncătură, numită cuib, se pun într'însa treipatru sămânţe* [de castraveţi]. ib. 180.

7°. Grămejoară de pământ în formă de moşoroiu adunat la prăşit în jurul firelor de porumb răsărit sau a lozelor de cartofi. *Când cartofele semănate sânt de o palmă de nalte, atunci se prăşesc, făcându-se puţin cuib împrejurul tufelor.* I. IONESCU, D. 300. *Prin prăşire, se face la rădăcina firului de popuşoiu un muşiroiu... sau cuib, adecă o adunătură de ţărână.* PAMFILE, A. 73.

8°. Scobitura, dăltuitura, baba (Com. ITTU) făcută într'o bucată de lemn sau de piatră (TDRG., DAMÉ, T. 93), în care se îmbucă altă bucată, încheietoare (1°), încheietură (1°), muşcătură, prescură, cheotoare (1°). | † Piuliţa, gaura făcută la capătul de sus şi de jos al unui stâlp de lemn s. al unei coloane de piatră, cu scopul de a se fixa bine în talpa şi grinda unui edificiu. *Patruzeci de cuiburi de argint să faci la cei 20 de stâlpi, doă cuiburi la un stâlp, la amândoao părţile lui.* BIBLIA (1688) 58. (: quarante soubassements d'argent ; quadraginta bases argenteas).

9°. (Prin Mold. şi Bucov.; Cul.) Cantitatea de lapte acru care se pune în cel dulce ca să se prindă (Com. A. TOMIAC, Straja) ; fermenţii de oţet peste care turnându-se vin acesta se oţeţeşte (com. POPOVICI) ; esenţa, matca, maiaua cu ajutorul căreia se face borşul (PAMFILE, I. C. 191). *Cuib de lapte acru* (H. III 310), *...de lapte cová-*

sit (PAMFILE, I. C. 25), *de oţet adevărat* (ib. 217). || P. anal. (Mold.; Crom.) Începutul, baza, esenţa unei culori (= germ. Farben-Aussatz). MARIAN, CR. 52. *Când o Romîncă vrea să împrumute cuibul acesta, zice: am venit să-mi împrumuţi cuibul* (baza coloarei negre). ib. 42.

10°. (Mold.; Bot.) **Cuibul-pământului** s. **Cuibul-rândunelii** = trânji *(Neottia Nidus avis)*. LEON, MED. 35, PANŢU, PL² 312.

[Plur. *cuiburi*. | Şi: **cúiub** † s. a. | Diminutive: **cuiburél** s. a. (ad 1°) MARIAN, NA. 321, GOROVEI, C. 13. T. PAPAHAGI, M. 47; — **cuibuşór** (şi, rar, **cuibşór**) s. a. (Ad 1°) ALECSANDRI, P. P. 298, TEODORESCU, P. P. 454, ŞEZ. III 185. *Dragul mamei puişor, Ai zburat din cuibuşor.* MARIAN, NA, 585; (ad 10°) (Bot.) Trânji (TDRG., PANŢU, PL.² 83); — **cuibuléţ** s. a. (ad 1°) TEODORESCU, P. P. 457. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 204; — (Transilv. şi Bucov.) **cuibúţ** s. a. (Ad 1°) LB., ŢIPLEA, P. P., HERZ.-GHER., M., IV 248. (Ad 3°) *Cuibuţu racilor.* GRAIUL, II 41. | Verb: **cuibá** vb. I^a = (intrans.) a-şi face cuib, a-şi aşeza cuibul, a încuiba (1°); (neobişnuit trans.) a creşte în cuib. *La poalele movilelor cuibează vulturii cei falnici.* ODOBESCU, ap. ŞĂINEANU, D. U. *Vulturii cuibează puii.* DELAVRANCEA, ap. CADE. | Alt derivat: **cuibíşte** s. f. = vălcea în formă de cuib. PORUCIC, T. E. 31.].

— Din lat. pop. ***cubium*** (dela *cuběre; cf. concubium*. Forma *cul'b* la Istroromâni şi *cul'p* la Megleniţi s'a născut, probabil, prin metateză, din **cubl'u*, cu prefacerea, după model slav, a lui *bl* în *bl')* Cf. cuibar, încuiba, descuiba.

CUIBÁ vb. I^a v. **cuib** şi **încuiba.**

CUIBÁR s. a. 1°. *Nid.* 2°. *Pondoir.* 3°. *Couveuse artificielle.* 4°. *Nichet.* 5°. *Demeure, logis.* 6°. *Cachette, repaire.* 7°. *Trou* dans la terre pour recevoir les semences.

1°. Cuib (1°), locul unde pasările sălbatice îşi depun şi-şi clocesc ouăle. *Drumul acesta... al păsărilor, pribegind... să-şi găsească cuibarele din vara trecută.* C. PETRESCU, R. DR. 47. *Cuibar de pupăză.* ŞEZ. I 277. *Pică frunza nucului, Văd cuibarul cucului.* PAMFILE, C. T. 116. *În vârful copacului, sta un cuibar de zgripţuroaică.* ION CR. II 258.

2°. Cuibul (2°) în care ouă şi clocesc găinile şi celelalte pasări domestice. DAMÉ, T., GOROVEI, CR., MARIAN, IONESCU-ŞIŞEŞTI, (Mehedinţi) I. GRĂMADĂ (Bucovina). *Găina... se pune pe cuibariu.* CREANGĂ, A. 70. *Când, în zile de post, iei ouă din cuibar, trebue să scuipi în el.* ŞEZ. I 51, cf. III 50, 150. *Adună toate ouăle de prin cuibare.* MARIAN, SE. 218. *Ou părăsit în cuibar.* LEON, MED. 92. *Umblă ca o găină care nu-şi găseşte cuibarul.* ZANNE, P. II 788. || Fig. *Câteva Turcoaice, aşezate într'un cuibar de saltele.* TDRG. *Izvoare... sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace, În cuibar rotind de ape.* EMINESCU, P. 194.

3°. (Transilv.) Clocitoare, maşină de clocit. BARCIANU.

4°. Oul care se lasă în fiecare cuibar, după ce se adună toate celelalte pentru ca găinile să vină să ouă acolo. LB., PAMFILE, D. 95, GR. BĂN., com. N. IONESCU-ŞIŞEŞTI (Mehedinţi) *Fura ouăle din cuiburi, nici cuibarul nu-l lăsa, şi le ducea la Jidanul.* AGÂRBICEANU, LUC. IV 487. *Femeile strâng de prin cuiburi toate ouăle, lăsând numai cuibarele.* MUSCEL, 40.

5°. Fig. Sălaş, locuinţă, cuib (3°). *Se bucură ...copiii, cărora începuse a li se urî în cuibarul lor.* SLAVICI, N. 333.

6°. Loc unde se ţin lucruri oprite de lege s. întâlniri clandestine pentru întrebuinţarea lor, cuib (3°). *O descindere într'un cuibar de stupefiante.* C. PETRESCU, C. V. 297.

7°. Cuibul (6°) în care se aşează, spre încolţire, seminţe de plante cultivate. *Firele de pepene se răresc... lăsându-se mai multe fire sau cuibare de pepeni verzi.* PAMFILE, A. 176. *Cartofele se pun în cuiburi sau cuibare.* ib. 189.

8°. (Mold.; Crom.) Cuib (9°) de coloare. PAMFILE-LUPESCU, CR. 151. *Începutul coloarei negre... se numeşte cu un termin tehnic poporal cuib sau cuibariu.* MARIAN, CR. 42, cf. 52.

[Şi: **cuibáre** s. f. = (ad 1°) cuib, cuibar. JAHRESBER. IX 226. | Diminutiv: **cuibăráş** s. a. = cuibar mic. PONTBRIANT; — **cuibăriţă** s. f. = cuib de furnici. *Urşii mănâncă cuibariţele de furnică.* DDRF.].

— Derivat din **cuib** cu suf. local **-ar.**

CUIBĂRÁŞ s. a. }
CUIBÁRE s. f. } v. **cuibar.**

CUIBĂRÍ vb. IV^a I. 1°. *Nicher.* 2°. *Chausser* (une plante). 3°. *Fouiller, dénicher.* II. 1°. *Abriter, cacher.* 2°. (Fig.) *Se nicher, se blottir.* 3°. *Se fixer.*

I. Propriu. 1°. Trans. şi refl. (despre păsări) A (se) aşeza în cuibar. *Da* [găinilor] *de mâncare, apoi le cuibărea..., punea cloştile.* ISPIRESCU, L. 309. *Găinile se cuibăresc* = se aşează pe cuibar. MARIAN. | (Fig.) A aşeza într'un culcuş. *Într'un pantof i-aşterne cârpe. Îi face loc şi-o cuibăreşte.* VLAHUŢĂ, ap. CADE.

2°. Trans. A prăşi porumbul sau fasolea, făcându-i moşoroiu la rădăcină. COSTINESCU. | P. ext. A strânge la un loc, a face grămadă. TDRG.

3°. Trans. (Transilv.) A căuta cu de-amănuntul (cum se caută ouăle prin cuibare), a scotoci. LB.

II. Fig. 1°. Trans. A aşeza ca într'un cuibar, a ascunde ceva la loc ferit. *Cuibări lumânarea în gavanul mânei.* CIOCÂRLAN, P. P. 41.

2°. Refl. (Despre oameni) A-şi face undeva un culcuş, un loc bun, a se aşeza (ca într'un cuib) spre a sta comod, a se ghemui într'un spaţiu cald şi moale (ca un cuibar). *Fetiţa se cuibări în poala mă-sei.* VLAHUŢĂ, D. 288. *S'a cuibărit bine în sanie.* SADOVEANU, P. S. 215. *Se va cuibări într'un colţ de vagon.* AGÂRBICEANU, L. T. 409.

3°. Refl. (despre dureri) A se încuiba undeva. *Acest junghiu s'a cuibărit... în muşchii de lângă spate.* SBIERA, P. 323.

[Part. adj.: **cuibărít, -ă** = aşezat (într'un spaţiu mic); stabilit, pripăşit, aciuat, instalat; deprins să stea numai în casă, ca găina în cuibar (CREANGĂ, GL.): *Un sat cuibărit în fundul unei văi adânci.* VLAHUŢĂ, R. P. 154 (cf. ib. 212). *Călugării, o adunătură de zamparagii... din toată lumea, cuibăriţi în mănăstire.* CREANGĂ, A. 113. *Tovarăşa cu părul roşcat, cuibărită în blană scumpă şi caldă.* C. PETRESCU, C. V. 122. | Abstracte: **cuibărire** s. f. COSTINESCU; — **cuibărít** s. a. = (în sudul Mold.) cotorîtul, săpatul viei împrejurul butucului. H. II 58, 219, XII 19, 132, 225.].

— Derivat din **cuibar.** Cf. încuibura.

CUIBĂRIŢĂ s. f. v. **cuibar.**

CUIBÍŞTE s. f. v. **cuib.**

CUIBUÍ vb. IV^a v. **încuiba.**

CUIBULÉŢ s. a. v. **cuib.**

CUIBURÁ † vb. I v. **încuiba.**

CUIB(U)ȘÓR s. a. } v. **cuib.**
CUIBÚȚ s. a. }

CUIÉR s. m. și a. }
CUIERÍ vb. IV[a] } v. **cuiu.**
CUIERÍE s. f. }

CÚIGLĂ s. f. v. **cuglă.**

CÚINĂ s. f. }
CUINÁR, -Ă † adj. }
CUINĂREÁSĂ s. f. } v. **cuhn(i)e.**
CUINĂRÍE s. f. }
CÚIN(I)E s. f. }

CUIRÁSĂ s. f. (ș. d.) v. **chiu(i)rasă** ș. d.

CUIȘOÁRĂ s. f. (Bot.) }
CUIȘÓR s. a. și m. } v. **cuiu.**
CUIȘÓRIȚĂ s. f. (Bot.) }
CUÍȚ s. a. }

CUITÁ vb I[a] v. **cvit.**

CUITÁNȚĂ s. f. v. **chitanță.**

CUITOÁRE s. f. = **încuietoare,** lacăt (Mahala, în Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI.

CÚIU s. a. I. *Coin* (instrument). II. 1°. *Clou, palère.* 3°. *Targette, valet, cheville* de bois. 4°. *Poteau cornier.* 5°. *Jeu* d'enfants. 6°. Terme de comparaison marquant la petitesse. 7°. *Douleur vive, élancement.*

I. (În Maramureș) Bucată de lemn tare s. de fier, în formă de prismă cu o ascuțitură lată în partea de jos, ca să poată intra în crăpătura unui butuc și, bătându-se (cu maiul), să-l despice, p a n ă, g ă v o z d, ț i n t ă, n a d ă. *Cuiu de crăpat* (Vișeu). Com. ITTU.

II. P. a n a l. 1°. Bucata de lemn și mai ales de metal subțire, de formă cilindrică s. în muchii, ascuțită la un capăt (la „vârf") și cu „floare" la celălalt (la „cap"), care se bate în lemn s. în zid și servește la încheierea unui obiect compus din mai multe părți sau la fixarea unui obiect tare de altul, cf. c a i a, g ă v o z d, p i r o n, ț i n t ă. LB. *Cuiu de lemn* (ȘOSTINESCU) = c e p u l (POLIZU) făcut din lemn de molid, de brad, de fag sau de mesteacăn. CIUPALĂ. *Kuny* = clavus. ANON. CAR. *Să cumpere cuie de șindile de traba cetății.* ROSETTI. B. 65. *Am trimis 1 cal, să-l dea pre cuie la cine să va afla.* ib. 66. *Au pus potcoave de argint la o samă de cai, numai cu câte un cuiu bătut.* LET. II 254. *Să poruncești la Țigani de la Sibii[u] să ne fac[ă] 25 [de] mii de cuie.* IORGA, S. D. VIII 97. *Cuie și chiroane le-au trimes.* GCR. II 245. *Să-mi tai cuie cu tăietoarea.* BARAC, T. 9. *Un cuiu de fier.* DRĂGHICI, R. 81. *Te duceai la baltă... c'o undiță de ac ori de cuiu.* SADOVEANU, I. A. 26. *Ce mer[g]e'n biserică cu capu'n jos? (Cuiele dela potcoavă).* ALEXICI, L. P. 214. *În cap mă bate, în zid am intrat, și toate lucrurile de mine le-au agățat (= Cuiul).* ȘEZ. IV 98. *Cuiul drăcuit de la casă să-l lepezi.* ȘEZ. XII 158. [Strigoiul] *se înțeapă cu o frigare, cu un cuiu, sau un cuțit.* PAMFILE, D. 199. # *Muierea fără bărbat, ca un cuiu fără ciocan.* ZANNE, P. II 300. *Dau cuiele și-mi rămân potcoavele.* ib. I 613. *Cu burete nu se (poate) bate cuiu în perete:* pe omul prea bun, nu-l ascultă nimenea. ib. III 35. *Și-a bătut un cuiu în cap* = s'a prins de un lucru care-i aduce mult necaz. CADE. *Nădejde pe el, ca pe-un cuiu de teiu* (PAMFILE, J. II): despre unul în care nu putem avea încredere. *Cuiul răstoarnă căruța* (ib.) = un lucru de nimic produce (uneori) efecte mari. **Cuiu cu (s. pe) cuiu (se) scoate (afară)** = o patimă nouă face să se uite cea dinainte. ȘEZ. II 131, PAMFILE, J. II. (cf. fr. *un clou chasse l'autre,* germ. *ein Nagel schlägt den anderen heraus). Trăiește ca viermele în rădăcina hreanului, până va veni vremea ca cuiu pe cuiu să scoată.* C. NEGRUZZI, I 250. **A fi (a se ști) cu (a avea, a-i sta, a-i intra) un cuiu la (s. în) inimă (s. în coastă)** = a avea o teamă, un necaz mare. PANN, P. V. I 37, ISPIRESCU, L. 98. T. PAPAHAGI, P. A. 148, 269, PAMFILE, J. II, CIAUȘANU, V. *Împăratului* [îi] *intrase în inimă ca un cuiu acest arz.* LET. III 257, ap. TDRG. **A sta (s. a fi ca) pe cuie:** nerăbdător (BARONZI, L. 48), a sta (ca) pe jăratec, pe ghimpi. **A face cuie (de bleah)** = a-i fi frig, a dârdâi de frig. BARONZI, L. 48, PAMFILE, J. II. *O să vă puiu să faceți nițele cuie, clănțănindu-vă dinții.* ISPIRESCU, L. 323.

2°. Bucată de lemn s. de metal bătută pe jumătate s. înșurubată în perete s. în ușă, de care se agață haine s. alte obiecte; fiecare din brațele cuierului; p. ext. cuier de perete (în casele țărănești). *Luând scaonul, nu vru să-l ducă la biserică, ce-l dusă acasăș[i] și-l pusă într'un cuiu.* HERODOT, 61. *Sabia... Din cuiul cel mic luată.* BARAC, A. 57. *Dan desprinde un paloș vechiu din cuiu.* ALECSANDRI, P. III 283. *Își puse'n cuiu paltonul ud.* EMINESCU, N. 35. *Buzduganul... lovește în ușă, în masă, și se pune în cuiu.* ISPIRESCU, L. 85. *Pălăria undi s'o puiu? După ușă este-un cuiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 78. *Caută biciul din cuiu.* ib. 462. # **A-și pune pofta'n cuiu** = a renunța la un lucru mult dorit. [*Î*]*ți pune pofta'n cuiu.* ALECSANDRI, T. 399, cf. CREANGĂ, A. 52, P. 229, ISPIRESCU, L. 209. *Ț'oiu pune eu pofta'n cuiu* (= te-oiu face să renunți), *afurisita dracului!* ȘEZ. III 186.

3°. (În Teleorman, adesea la plur.) Zăvor de lemn (Com. M. OLMAZU). (În Suceava) *Cuiu'-ușii* = bucata de lemn înfiptă în ușă drept clanță. (cf. î n c u i a).

a.) La car. *2 cuie mare de car.* CUV. D. BĂTR. I 194. | S p e c. *Cuiul capătului* (PAMFILE, I. C. 130), *cuie la capete* (H. XII 195), *cuiele de la capul osiilor* (ib. II 146), *cuiul de bleah* (PAMFILE, I. C. 130), *cuiul de carâmb* (com. ITTU, Șeitin-Arad), *cuiele de la răscoale* (H. II 146) = care țin roata carului să nu iasă afară, c o c o ș e l (PAMFILE, I. C. 130, DAMÉ, T. 8). *Îi scoase cuiul din capul osiei de dindărăt.* ISPIRESCU, L. 226. || (Mai ales în Mold.) *Cuiu prin dric(uri)* (H. XII, 195) = cuiul care împreună piscul cu inima și cu vârtejul carului (DAMÉ, T. 10). (Mai ales în Munt.) *Cuiu din inima* (s. *din inimoiul) căruței* s. *carului, cuiul inimii* = care trece prin dricuri (H. II 29, 62, 146, IV 56, XI 283, DAMÉ, T. 10, PAMFILE, I. C. 132, PĂCALĂ, M. R. 455). | S p e c. *Cuiu din urechi* = care trece prin urechile protapului și prin piscul carului, h u l u d e ț. DAMÉ, T. 9. | S p e c. Cuiul bătut la capătul oiștei de la căruța cu cai, de care se leagă opritorile, m ă s e a. BREBENEL, GR. P.

b.) La jug. *M'am dus la pădurea mare, Să taiu cuie și resteie.* GOROVEI, C. 20. | S p e c. *Cuiul jugului* s. *cuiul din (la, prin) jug* (H. II 29, DAMÉ, T. 12, CC. II-III 199), *cuiul japiței* (PAMFILE, A. 78), *cuiul grindeiului* (ib.): care intră prin gaura japiței, (cătușei) protapului, prin aceea din ceafa (sulul s. grindeiul) jugului (s. rariței) și prin protap, și care de obiceiu rămâne totdeauna la jug, c i o c â l t e u, h a r m ă s a r, t e g l i c i u. DAMÉ, T. 12, PAMFILE, A. 78, I. C. 138. *Piciorul trece prin tânjală și hoboș, care îmbucă jugul prin[tr']*

un cuiu de fier, rar de lemn, numit cuiu din jug. BREBENEL, GR. P. | Spec. *Cuiul din capătul grindeiului* (C. C. II-III 159) = resteu.

c.) La cârcea. *Cuiul lopăţelei:* care se vâră la capătul (din stânga) al lopăţelei cârcelei. DAMÉ, T. 13.

d.) La plug (H. II 80). *Cuiul potângului :* care apucă potângul plugului. PAMFILE, I. C. 151.

e.) La grapă, colţi. *Grapa are patru fuştei, în care sunt cuiele de grapă.* BREBENEL, GR. P.

f.) La războiul de ţesut : se vâră într'una din găurile lopăţicei spre a împiedica sulul de a se da înapoi. DAMÉ, T. 136.

g.) La vârtelniţă : fiecare din cele patru fofeze, fuse, ciocane, mâni, mănuşe, găşte de la capetele răscrucilor vârtelniţei. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 259.

h.) *Cuiele alergătoarei:* care trec prin capetele celor două fofeze şi prin capătul de sus al răzimătoarei alergătoarei. DAMÉ, T. 141.

i.) *Cuiu de scară (cuiul scării)* = fuşcel (Vale-Sibiiu). Com. ITTU. *Se scoboară Dumnezeu... Pe scară dalbă de ceară Şi pe cuie de tămâie.* VICIU, COL. 104. *Urcând cu mare repeziciune cuiele scării cerului...* MUSCEL, 78.

k.) *Cuiele făgurarului* = cele câteva rânduri de beţe, pe care se clădesc fagurii, cruci, culmi, pretce. (Tecuciu). PAMFILE, I. C. 93.

l.) La masa dulgherului. *Cuiul şurupului* = răsucitorul, cheia, DAMÉ, T. 114.

m.) La vioară : fiecare din cheile care întind cele patru coarde ale viorei. H. IX 430, XII 142.

4°. Fiecare din parii bătuţi în pământ, în jurul cărora ţăranii împletesc nuiele, pe care le lipesc apoi cu humă, făcând astfel pereţii casei de locuit. PAMFILE, I. C. 448.

5°. *Cuiu* s. *de-a cuiul* = un joc de copii (nedefinit), PAMFILE, J. III 47.

6°. (Termin de comparaţie pentru un pahar mic). *Păhăruţu-i cât un cuiu, Când îl pui la gură, nu-i.* ŞEZ. I 218 (cf. şi JARNÍK-BÂRSEANU, D. 388, HERZ.-GHER., M. IV 248). | P. ext. Păhărel (de rachiu), fif, cf. ţoiu. *Un cuiu de holircă.* T. PAPAHAGI, 14.

7°. Fig. (Teleorman) Boală de om (H. IV 90) : junghiu (care te împunge ca un cuiu) (cf. LEON, MED. 108, GRIGORIU-RIGO, MED. I 95). # *A avea cuiu la inimă* = cârcei, crampe la stomac, CIAUŞANU, V.

[Rostit prin Banat: *cuńu* s. a., cu diminutivul *cuńicel* s. a. TDRG. | Diminutive: **cuiúţ** s. a. GOROVEI, C. 183. T. PAPAHAGI, M. 115. *Cuiuţe de potcoavă.* BUD. P. P. 4; — (în Munţii Apuseni) **cuíţ** (pronunţ. *cu-iţ ;* întrebuinţat mai ales la plur., *cuiţe)* s. a. = cuiu mic (mai ales de opincă, de pe talpa bocancilor). Com. ŞT. PAŞCA; — **cuişór** (pronunţ. *cu-i;* în Banat *cuńişór)* s. a. = cuiu mic (COSTINESCU) ; spec. broşă, cataramă (PONTBRIANT, POLIZU), dintele de la cataramă (COSTINESCU). *Kunishor* = claviculus. ANON. CAR. *Bătut-au însuşi Neagoe-Vodă, cu cuişoare, un măr de aur curat.* MAG. IST. IV 259. (La plur., *Comerţ;* cf. fr. *clous de girofle*, germ. *Gewürznägelein*, tot aşa la Slavi, cf. BERNEKER, SL. WB. 366). *Cuişoare* = fructele unui arbust din ţările calde, care au forma unui cuiu mic; se pun în bucate spre a le da aromă (LB) şi se întrebuinţează şi'n medicină (BIANU, D. S.). *Scorţişoară, cuişoare, sare de ajuns* (a. 1749). GCR. II 42, cf. 45, 109. *Cuişoare, şofran de Beciu* (a. 1779). IORGA, S. D. VIII 81. *Pomi ce fac cuişoare.* GORJAN, H. II 63. *Au luat un şip* (o sticlă) *cu vin şi l-au fiert... cu cuişoare şi cu zahăr.* SBIERA, P. 219. *Cuişoare... şi turta-lupului... le pisezi ca făina.* ŞEZ. X 57 (cf. ib. 113). (Bot.) *Cuişor* = s. m., arbustul exotic care produce cuişoarele. (GORJAN, H. 63) ; (Transilv., Mold.) plantă ornamentală, originară din America, cultivată la noi prin grădini, cu flori galbene-aurii, cu fructul galben s. negru, cu gust plăcut, cuişoare, lemn de cuişoare *(Ribes aureum).* PANŢU, PL.² 83, BULET. GRĂD. BOT. V 66; — **cuişoára** (pronunţ. *cu-i;* în Ban. *cuńişoâră)* s. f. = cuişor (COSTINESCU) ; cuişoriţă (POLIZU) ; p. ext. podoabă femeiască (nedefinită), H. X 436, 489; — spec. (Bot.., mai ales la plur.) **cuişoáre** s. f. = numire ce se dă unor flori s. arbuşti decorativi (H. I. 235, XI 5, 116, 192, 502, 516, XII 24, 138, XVI 42) şi adecă : a.) Planta ornamentală numită şi *cuişor (Ribes aureum).* PANŢU, PL.². 83, BULET. GRĂD. BOT. V 66; b.) (Bucov.) ceara albinii *(Asclepias cornuti),* PANŢU, PL.². 83, BULET. GRĂD. BOT. V 54; c.) garofiţe *(Dianthus Carthusianorum),* DAMÉ, T. 124, PANŢU, PL.². 83; d.) garofiţa-de-grădină *Dianthus barbatus),* ŞEZ. XV 35, BULET. GRĂD. BOT. V 57; e.) garoafă *(Dianthus Caryophyllus),* PANŢU, PL.² 83; f.) garofiţe *(Dianthus chinensis),* ib.; cuişori *(Caryophyllus aromaticus),* POLIZU, PANŢU, PL.² 83; g.) cuişor *(Ribes aureum),* PANŢU, PL.² 83; cuişoriţă *(Holosteum umbellatum).* PANŢU, PL.² 83. *Frunză verde cuişoare...* SEVASTOS, P. 97. *Pe vadul de la vale Semănate cuişoare.* ŞEZ. III 124; — **cuişóriţă** (şi **cuişoáriţă**) s. f. = a.) plantă ierboasă, cu flori galbene-aurii, cerenţel *(Geum urbanum),* PANŢU, PL.² 83; b.) vindecea *(Betonica officinalis),* ib.; c.) rocotel, cuişoare, ridichioară *(Holosteum umbellatum),* DAMÉ, T. 186, PANŢU, PL.² 83. | Verb: (Cism.; Braşov; cf. ung. *szegezni*, idem) **cuiá** vb. I³ = a bate cuiele de lemn în talpa încălţămintelor în găurile făcute mai nainte cu sula (de cuiat). Com. C. LACEA; (cu abstractele) : **cuiát** s. a. şi **cuiére** s. f. (Crişcior, jud. Hunedoara, com. ŞT. PAŞCA). *Sulă de cuiat* = sulă cu care face pantofarul găuri pentru cuie (Braşov) Com. C. LACEA. | Colectiv şi local: (neîntrebuinţat) **cuieríe** s. f. = fabrică s. depozit de cuie. PONTBRIANT. | Nume de agent: (neîntrebuinţat) **cuiér** s. m. = fabricant s. negustor de cuie. PONTBRIANT. | Nume de instrument : **cuiér** s. a. = bucata de lemn s. de metal (prinsă adesea în perete), prevăzută cu cuie s. cu cârlige, în care se acaţă haine ş. a.; mobila de lemn din casele ţărăneşti, fixată de perete, prevăzută cu o poliţă (pe care se aşează farfurii) şi cu cuie s. cârlige (de care se acaţă oale, ulcioare, mănunchiul de busuioc ş. a.) LB., cf. sărciner (H. IX 59) ; mobilă (mai ales prin localuri publice) de lemn s. metal, având de obiceiu trei picioare, pe care stă, şi mai multe braţe, în care vizitatorii îşi acaţă hainele s. pălăriile, umbrelele, etc.; spec. (la grebla de apă) lemnul care ţine parii, zimţii, riglă (Sebiş-Sibiiu). Com. ITTU, ŞEZ. I 105, RETEGANUL, TR. 178, MARIAN, NA. 659. *De-asupra laviţilor sânt cuierele, pe care atârnă cănceiele.* FRÂNCU-CANDREA, M. 10. | Verb. (derivat din *cuier;* neobişnuit): **cuierí** IV³ = a pune, a aşeza prin cuie, în cârlige, a acăţa, a atârna în cuiu. COSTINESCU].

— Din lat. **cuneus, -um,** idem.

CÚIUB s. a. † v. **cuib.**

CUIUNGERÉSC, -EÁSCĂ † adj. } v. **cuiungiu.**
CUIUNGÍ-BÁŞĂ † s. m. }

CUIUNGÍU † s. m. *Orfèvre.* — (Turcism; puţin întrebuinţat). Aurar. ŞIO., II 43. *Poruncim tutu-*

ror cuiungiilor din București să-l cunoașteți de ciungi-bașă... al vostru (a. 1788) ap. ȘIO. [Adjectiv: **cuiungerésc, -eáscă.** † *Toată breasla cuiungerească* (a. 1775) ap. ȘIO. | Compus: **cuiungi-bașă** † s. m. = căpetenie a aurarilor.]

— Din turc. **kujumğy**, idem.

CUIÚȚ s. d. v. **cuiu.**

CUIVÁ, pron. neh. v. **cineva.**

CUJBÁ vb. I^a v. **cujbă** și **încujba.**

CÚJBĂ s. f. 1°. *Tige de bois souple, tordue et passé au feu, que les paysans emploient en guise de corde. Râble, liure.* 2°. *Lanière* de fouet. 3°. *Crémaillère.* 4.° *Montant* du métier à tisser. 5°. Sorte de *chenet pour sécher le bois.*

1°. Unealtă făcută dintr'o nuia pârlită în foc și bine răsucită (în formă de verigă s. colac), de care se servesc țăranii, în loc de frânghie, ca să lege cu ea diferite obiecte, cf. gânj, vânj.

Spec.:

a.) Legătură la car, făcută dintr'o nuia pălită la foc (H. IX 89, cf. XVII 8), cf. gânj (1° c.).

b.) O parte (nedefinită) a plugului (H. IX 6, XII 31), cf. gânj (1° d.).

c.) (Vâlcea, Argeș; la luntre) Gânj de nuia răsucită (ori de curea) ce se fixează de luntre și prin care se bagă opacina (lopata, vâsla) pentru a vâsli pe apă (PĂSCULESCU, L. P.), carboș, cârjă, chingă, crivac, cocârlă (DAMÉ, T. 120, PAMFILE, I. C. 72), gânj (1° f.). *Ia'ntăriți voi gujbele, Cetcuiți* (= cetluiți) *nevoadele.* PĂSCULESCU, L. P. 176.

d.) (Munții Apuseni) Legătura de nuia sucită, cu care se leagă o sarcină de vreascuri (Crișcior-Hunedoara). Com. ȘT. PAȘCA.

2°. (Ban.) Partea biciului care se leagă de codiriște, baieră, (Munții Apuseni) grumăzare (com. PAȘCA, Crișcior j. Hunedoara). *Păcurarii* (= ciobanii)... *mai poartă și sbiciu din lână, cu pleasnă și cu gujba din care se face latul spre a se pune în codorișcă.* LIUBA-IANA, M. 113.

3°. Unealtă de care se folosesc mai ales ciobanii la fierberea bucatelor (H. I 288, VIII/$_2$ 161, IX 497, XVI 30) constând dintr'un crâmpeiu de lemn băgat în zid, de care se leagă un lănțuș (s. o sfoară) spre a atârna tuciul (RĂDULESCU-CODIN, DRAGOMIR, O. M. 218) sau dintr'un lemn încovăiat, împlântat oblic (și bine înțepenit) în pământ, având la capătul de sus o crestătură s. un cârlig pentru agățarea ceaunului în care se fierbe mămăliga s. se pregătește urda (LB., H. X 70, XI 16, XIV 186, XVI 30, ȘEZ. II 225, XXIII 44, XXX 286, PĂCALĂ, R. 76, VASILIU, P. L. 257, PRECUP, P. 14, Com. MARIAN, A. TOMIAC, Straja, TOFAN, Bilca), vârtej (ȘEZ. VIII 88, PAMFILE, I. C. 195) cocaie 1° (H. XVII 95), cf. crăcană I 8° (H. XIV 416). *Lângă gard... atârnă ceaonul pe o cujbă de lemn.* SĂM. IV 726. *Au așezat-o* [căldarea] *pe o cujbă la foc.* SBIERA, P. 222. *Ceaunul... se pune... în cujbi.* ȘEZ. V 5.

4°. (La războiul de țesut) Fiecare din cele două brațe în formă de unghiu drept, de care sânt agățate brâglele și vătalele cu ajutorul cărora se bat firele, brațe, furci, mâni, stâlpi, ciocane (VICIU, GL., PAMFILE, I. C. 171, com. I. GOLOGAN, Satulung-Brașov).

5°. (Gorj; mai ales la plur.) Grătarul de fier din preajma vetrei, pe care se pun lemnele (verzi) să se usuce. DAMÉ, T. 169.

6°. (Bot.; Bucov.) **Cujba ciobanului** = *Conocephalus conicus.* PANȚU, PL^2 84.

[Plur. *cujbe* și (rar) *cujbi.* | Scris și *cușbă.* | Și: **cójbă** s. f. (Friș, Transilv.) Com. N. DRĂGANU; **gújbă** (**gușbă**) s. f. | Verb: (Transilv.) **cujbà** I^a, **cujbì** IV^a = încujba; a bate. *L-a prins și l-a cujbit* [= l-a bătut]. PLOPȘOR, C. 92; (cu abstractul): **cujbáre** s. f. = încujbare (GHEȚIE, R. M.); șerpuitură. *Un părău de apă vie ca un șerpe în cujbări Se 'nvârtea pe sub copaci.* KONAKI, P. 181; (cu part.-adj.) **cujbát,-ă** = încovoiat, LB. | Compus: (Mitol. pop.) **Cujbă-lemne** s. m. = Strâmbă-lemne, Jimbălemne. DR. II 413].

— Din sârb. **gužba** „vincolo con cui è legato l'aratro al giogo" (RJEČNIK, 496) sau ung. **guzsba** (cf. bulg. *găzvă* „legătură pe cap în formă de cealmă") înrudit cu gânj și vânj.

CÚJBĂ-LÉMNE s. m. (Mitol. pop.) v. **cujbă.**

CUJBÁN s. a. (Îmbrăc.). Sorte de *vêtement.* — (Turcism, în cântecele dobrogene). Un fel de haină domnească. *De cujban l-om desbrăca, De cujban și de caftan.* POP., ap. ȘIO. [Și: **gujbán** s. a. DR. I 277].

— Probabil, variantă din **gugiuman.** V. Bogrea, *Dacoromania* I 277.

CUJBÍ vb. IV^a v. **cujbă** și **încujbă.**

CÚJDĂ s. f. (Bot.) 1°. *Arnica de montagne* (Arnica montana); 2°. *Doronicum cordifolium.*

1°. (Transilv.) Arnica. PANȚU, PL^2.

2°. Plantă ierboasă cu flori galbene, care crește pe stâncile umede și pe marginea pârâielor (PANȚU, PL.), iarba-căprioarei (BARCIANU).

CUJÉICĂ s. f. *Quenouille.* — (Mold. și N. Transilv. Furcă de tors. DR. I 294. *Mi-am lepădat cujeica jos, ce torceam.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. [Plur. *-jcici.* | Și: (în Maramureș) **cugélcă** s. f. (H. XVIII 20 MARIAN, NA. 258), **cujélcă** s. f. T. PAPAHAGI, M.; — **cujólcă** s. f. *Îmblă cu cujolcă... lungă tare.* ARH. FOLK. I 220; **cojoáică** s. f. H. VI 143, XIV 351].

— Din rut. **kyželika** (< *kyželŭ*) idem. N. Drăganu, *Dacoromania* I 294.

CUJÉLCĂ s. f. v. **cujeică.**

CÚJMĂ s. f. v. **cușmă.**

CUJMÉTE s. a. v. **cușmete.**

CÚJNIȚĂ s. f. v. **cúșniță.**

CUJÓLCĂ s. f. v. **cujeică.**

CUJULÍE s. f. = **gujulie.** *Încunjură casa de trei ori împrejur, ca să nu se apropie cujulii de acea casă.* MARIAN, SE. II 203.

CUL s. m. și adj. 1°. *Soldat, armée.* 2°. *Rapide, véhément.* — (Turcism literar; popular la Românii din Serbia).

1°. † Soldat, oaste. *Puternicul împărat dela tine și de la tot culul așteaptă izbândă.* ȘIO. I, vol. II 143.

2°. Adj. (La Românii din Serbia) Iute, aprig. *Da Miu când auzea, Cel mai cul că venea.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 77.

— Din turc. **kul** „soldat".

CÚLĂ s. f. 1°. *Tour.* 2°. *Petite forteresse.* 3°. *Salle, caveau voûté* destiné à abriter des richesses; *trésor.* 4°. *Souterrain; repaire de brigands.*

1°. † Turn circular, cupolă, boltă (POLIZU,

DDRF., ŞIO I, II 148); (Ban.) turn de observaţie (NOVACOVICIU, C. B. 7). *„Edicule" adică din şapte turnuri.* M. COSTIN, 674, ap. GÂDEI. *Chioşcul Împăratului... este în cula mare împotriva porţii Saraiului.* ARHIVA ROM. II 13. *O mulţime de cule foarte nalte şi înguste.* GORJAN, H. IV 18. *Se porneau pe rotunjeala culelor, numeroase ciubuce sau nervure.* ODOBESCU, I 442.

2°. (Olt.) Clădire fortificată, având numai la partea de de-asupra ferestre mici; servea ca locuinţă strategică pichetelor de străjuire şi de pază şi ca refugiu de apărare pentru populaţia moşiilor boiereşti de la munte. *Au făcut o culă cu arme şi cu tunuri.* MAG. IST. IV 257. *Boierănaşii olteni câţi mai rămăseseră... la ţară,... se închiseseră în culele ce avea la moşiile lor, cu soţiile sale şi cu copiii şi cu slugile, într'armaţi.* REV. P. IST. II 386. *Văzutu-ţi-a ochii vreo clădire aşa de mare şi veche, afară de culele boiereşti?* N. REV. R. I Supl. II 153. *Culele — micile castele ale Vâlcenilor — s'au părăginit.* VLAHUŢĂ, R. P. 119. *Împăratul... se suia cu ostaşii în culele de pe dealuri şi de-acolo trăgea amarnic în carne de duşmani.* RĂDULESCU-CODIN, L. TR. 12.

3°. Spec. † Turn boltit în palatul domnesc, în care se depozita zahereaua strânsă din ţară şi unde se păstra haznaua (visteria). ŞIO. *Pazvandu ...au început a strânge zahereà din ţară... băgând în cetate, de au umplut culele.* DIONISIE, C. 210. *Băşti sau cămări boltite purtând o culă rotunjită pe de-asupra.* ODOBESCU, I 128. || P. ext. Visteria, haznaua (domnească), tezaurul public (ŞIO.); comoară, ladă (s. ciaun) cu bani. *Din cula domnească Lefuri să 'mpărţească.* TEODORESCU, P. P. 50. *Sub ea* [subt piatră] *au pus ei* [Jidovii] *o culă de bani.* RĂDULESCU-CODIN, L. TR. 33. *Jidovii... au lăsat cule de bani în pământul nostru.* PAMFILE, COM. 35.

4°. Subterană, beciu (boltit); spec. ascunzătoare, hrubă care serveşte ca adăpost pentru hoţi. *Să-l închiză într'o culă întunecoasă.* GORJAN, H. II 172. *Căpitanul de tâlhari îşi aduna ceata într'o culă sub nişte dărâmături de ziduri.* ISPIRESCU, L. 143. | P. ext. Gazdă de hoţi. BRĂESCU, M. 64.

— Din turc. (cf. şi alb., bulg., srb., n.-gr.) **kula,** idem.

CULÁIU, -IE adj. v. **culaş.**

CULÁJE s. f. plur. (Mold. de sus) Lozii de răchită din care se fac coşuri. ANTIPA, P. 779.

CULÁNT, -Ă adj. *Coulant.* — (Franţuzism).

1°. Curgător. *Nu veţi puteà tăgăduì că limba franceză e mai... culantă.* I. NEGRUZZI, IV 85.

2°. Fig. (Despre un om, mai ales când e vorba de afaceri) Cu care te învoeşti uşor, care nu-ţi face greutăţi, cu care termini repede şi satisfăcător.

— *N.* din fr.

CULÁRE s. f. 1°. *Laiche, roseau.* 2°. *Crevasse; caverne.*

1°. Stuful de la poalele bălţilor (ANTIPA, P. 223), stuf gros (REV. CRIT. IV 290). *La stuf în culare se porneşte atunci când intră în el peştele de baltă.* ANTIPA, P. 676. || Holdă buruienoasă (Covurluiu). ION CR. III 346.

2°. Scufundătură adâncă şi largă pe un deal (GR. S. V 120). *Şi d'a dreptul îmi ieşea La culare, În drumul mare.* MAT. FOLC. 161, 1244. || Peşteră largă. *Hai băgăm oile în culare, de noapte.* (Uricani, în Jiu). VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută (După I.-A. Candrea din lat. pop. **cubilare,* din *cubile.* CADE.).

CULÁŞ -Á adj. *Fauve.* — (Sârbism, în Banat; despre cal) Gălbuiu deschis. H. XVIII 4. [Cu alt sufix: **culáiu, -ie** adj. = gălbuiu (despre boi şi vaci; în Dobrogea) H. II 252, 273].

— Din srb. **kulaš,** idem.

CULÁTĂ s. f. (Mil.) *Culasse.* — Partea dinapoi a ţevii unui tun (în opoziţie cu gura). DICŢ.

— *N.* din it. **culatta,** „partea dinapoi".

CULBĂCEÁSĂ s. f. (Bot.) v. **culbec.**

CULBÉC s. m. (Zool.) 1°. *Escargot. Pupille de l'œil.* 2°. *Chignon.* 3°. *Anneau, boucle, virole.*

1°. (Mold., Bucov.) Melc, bourel (ALECSANDRI, T. 1770, LEON, MED., GOROVEI, CR. 89, PAMFILE, J. I 364, ŞEZ. IV 98); spec. melc de vie (GRIGORIU-RIGO, M. P. I 144). *Ca cubelcii să arză de soare.* DOSOFTEIU. PS. 189. *Jiganii ce se găsesc la udeală, cumu-s cubelcii.* GCR. I 117. *100 cubelci* (a. 1815). BUL. COM. IST. IV 140. *Valurile veneau mereu furioase... lăsând pe maluri colbeci şi scoici.* DUNĂREANU, SĂM. IV 367. *Coarnele culbecilor.* C. PETRESCU, Î. II 9. *Aibă casa culbecului Din fundul pământului.* MAT. FOLC. 1421. *Toate-ale gospodăriei nu le-oiu putea duce ca un cobelciu cu casa'n spate.* CONV. LIT. XLIV v. I 651. *Ce umblă cu casa'n spinare? [Culbecul].* ŞEZ. IV 99, cf. GOROVEI, CIM. 118, 119. *Alţii ard culbeciu alb uscat şi suflă printr'o ţeavă cenuşa în ochiul bolnav.* DAN, P. 383. # **Culbecii ochilor** = lumina ochilor (Raiu, Bârlad). ION CR. III 281. || Spec. (La Tecuciu) Cochilia melcului după ce a ieşit animalul (numit „melc") din ea. I. IORDAN, ARHIVA, a. 1921, 199.

2°. P. anal. Părul femeilor legat şi înfăşurat în formă de coarne; conciu, cf. coc. *Mi-am făcut cobelci.* (Micuş, Turda) VICIU, GL.

3°. P. anal. Inel, cercel, ochiu, belciug. LB.

[Şi: **colbéc** s. m. ŞEZ. VIII 3, **culbéciu** s. m. PAMFILE, C. 21, 22, I. C. 97, MARIAN; **colbéciu** s. m. ŞEZ. VIII, 3, MARIAN; **cobélciu** s. m. şi a. (cu plur. ad 3°: *cobélciuri,* LB.); **cubélc** s. m., **cubélciu** s. m.; — (+ coc) **cocobélciu** s. m. = bourel. VICIU, GL.: **cucubélc** s. m. ŞĂINEANU, D. U.; (cu schimb de terminaţie) **cuculbău** s. m. VAIDA, H. XVIII 19, VICIU, S. GL., **culcubău** s. m. VICIU, GL.; **curcubéu** VICIU, S. GL., H. XVIII 14; — (+ *melc)* **cucumélc** *(cucumălc)* s. m. = melc. GR. S. I. 191; **cucumélciu** s. m. ZANNE, P. III 86; (scurtat:) **comélciu** s. m. = melc, bourel. VICIU, GL, cf. VICIU, COL. 154; — (în recitative copilăreşti, se găsesc compusele cu *codo-, coto-* şi cu *-berc*:); **codobélc (iu), cotobélc (iu), codobérc.** *Melciu, melciu, codobelciu* (s. *cotobelciu).* HASDEU, COLUMNA, 1883, 205-206. | Derivate: (Transilv. de nord) **cobâlcioáie** s. f. = melc. Com. N. DRĂGANU, Năsăud; — (în ghicitori, apropiat intenţionat, spre a face mai grea ghicirea, de *culme)* **culméciu** s. m. *Culmeciu, culmeciu, ţurţurel într'un picior* (Curechiul). PAMFILE, CIM. 35; — **culbeceásă (culbăceásă)** s. f. = (Bot.) luţernă, ghizdeiu, trifoiu, trifoiaş-sălbatic *(Medicago falcata,* germ. Schneckenklee) PANŢU, PL² 84; spec. (Bot.) *Culbeceasă-cultivată* = luţernă (Medicago sativa) PANŢU, PL² 84; — **culbeceáscă (cobâlceáscă, cobilceáscă, cobelceáscă, cubelceáscă, cubilceáscă)** s. f. = (Bot.) culbeceasă. POLIZU, PANŢU, PL.² 84. | Adjectiv: **culbecát, -ă** = de forma melcului, în spirală. BARCIANU].

CULBECÁT, -Ă adj.
CULBECEÁSCĂ s. f. (Bot.)
CULBÉCIU s. m. (Zool.)
} v. **culbec.**

CULCÁ vb. I. I. 1°. *Coucher, se coucher.* 2°. *Faire coucher, loger, héberger.* 3°. *Gésir* près de mourir. 4°. *Coucher* avec... II. 1°. *(Se) coucher, s'étendre.* 2°. *Poser, étendre, renverser, chauvir.* 3°. (Se) *rabattre,* (se) *ployer,* (se) *coucher.* 4°. *Tuer, étendre mort, abattre.*

I. 1°. Refl. (Despre vietăți, adesea în opoziție cu *a se scula)* A se așeza la odihnă, la somn (de obiceiu noaptea, în pat). *Kulku-mĕ* = decumbo, cubo. ANON. CAR. *Kulk* = lat. *cubo.* LEX. MARS. 197. *Luci soarele și* [puii leilor] *adurară-se și în straturele sale* (= în culcușurile lor) *culcă-se.* PSALT. 216. *Învățătură vreadnică să o povestească și stând și culcându-se* (= ziua și noaptea, totdeauna). BIBLIA (1688), 3 pr. 15. *Pentru nevoia trupului dormiia puțântel, culcându-să numai într'o cămașe.* GCR. I 253. *În pat se 'ntinde drept Copila, să se culce.* EMINESCU, P. 261. *D-ta te-i culca în căruță, și eu te-oiu străjui toată noaptea.* CREANGĂ, P. 128. *Pân' eram de nu iubeam, Unde mă culcam, dormeam.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 12. *Io așa-s învățat, Să mă culc tot legănat.* MĂNDRESCU, L. P. 15. *Se culcă îmbrăcat.* HODOȘ, P. P. 39. *Au fost silit ca să meargă să se culce flămând.* DRĂGHICI, R. I 49. # *Scoală-te de dimineață și te culcă mai târziu.* ZANNE, P. I 29. *Care cum își va așterne, așa se va și culca.* ib. III 6. *Cine se culcă nemâncat, codri viseză.* ib. IV 3. | (În unire cu alte cuvinte înrudite ca sens, precum: *a adormi, a dormi, a odihni, a ațipi). Mearse de să culcă, să doarmă în umbra unui zid vechiu.* GCR. I 294. *S'au desbrăcat și s'au culcat la dormit.* SBIERA, P. 143. *Eu mă voiu culca Și m'oiu hodini, Iar tu nu dormi.* MARIAN, V. 92. *Culcându-se să ațipească subt umbra unui pom...* GCR. I 149. # **A se culca pe urechea aia** (s. **pe cea ureche, pe urechea ceea, pe-o ureche**) = a aștepta mult și bine, în zadar să se împlinească o făgăduință, o speranță. ZANNE, P. II 459. *Tot eu am să-ți fiu clironom. — Culcă-te pe cea ureche!* ALECSANDRI, T. 819. *Cum văd eu, frate-mieu se poate culca pe-o ureche, din partea voastră!* CREANGĂ, P. 188. *Nu crez să se fi culcat pe urechea aia și să fi stat numai așa, cu degetul în gură.* ISPIRESCU, L. 257. (Cf. fr. *coucher avec les poules).* **A se culca (odată) cu găinile:** până a nu însera (COSTINESCU), înainte de a se face noapte. (Franțuzism: *va te coucher!)* **Mergi de te culcă!** = lasă-mă în pace, fugi de-aci! COSTINESCU. || Intrans. (cu același sens ca și verbul reflexiv). *Culcă, culcă și te-abuă, Până mâne'n dalbă ziuă.* BIBICESCU, P. P. 280. || Trans. A așeza la odihnă pe cineva care nu poate s'o facă singur (un copil, un bolnav). [Bătrânii] *îl îngrijiră* [pe ogar] *și-l culcară între ei în pat.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

2°. Trans. A adăposti peste noapte pe cineva (care n'are unde dormi), a găzdui. *Îi culcară pre amândoi în cămara cea de nuntă.* DOSOFTEIU, V. S. 139. *Dă poruncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată.* CREANGĂ, P. 249.

3°. (În legătură cu „a muri") A se pregăti (de moarte). *Se culcară de murire.* DOSOFTEIU, V. S. 55/2. *De necaz, s'a culcat să moară* = e foarte necăjit.

4°. Refl. A avea relațiuni sexuale cu cineva. *S'au culcatŭ cu dânsa.* PRAV. 74. *Tot ce să culcă cu dobitoc, cu moarte să se omoară.* BIBLIA (1688) 55. *Nu să mai culcară amândoi.* DOSOFTEIU, V. S. 55/2. *Înăuntrul bisericii să culca cu muieri.* HERODOT, 511. *Nu o sili ca să se cunune cu dânsul sau să se culce cu el.* GORJAN, H. IV 178. *Am o mândră... Cu cămașa de fuior, M'aș culca cu ea să mor...* HODOȘ, P. P. 52.

II. 1°. (Despre vietăți, adesea în opoziție cu *a sta* (în picioare), *a ședea)* Refl. A sta întins în toată lungimea corpului în poziție orizontală, cf. a se trânti, a se lăsa, a se întinde, a se lungi, a se tolăni. *Fiul tău... supt pom să se culce* (a. 1800). GCR. II 175. *Am un bou roș[u]: unde se culcă, iarba nu crește.* (Focul) GOROVEI, C. 151. *De ce se culcă boul? — Că nu poate să șează.* TEODORESCU, P. P. 249. || Trans. A așeza în poziție orizontală. *A culcat răniții pe rogojini.*

2°. (Despre obiecte) Refl. și trans. A (se) așeza, înclinând (u-se) pe (s. în) ceva, a (se) pune pe (s. peste) ceva. *Tăind* [copacul], *să-l culce drept în car.* PANN, P. V. I 87. *După aceea se întoarnă plugul cu a doua brazdă, ce, culcându-se în cea dintâiu, acopere cartofele.* I. IONESCU, C. 57. *O, lasă-mi capul meu pe sin, Iubito să se culce.* EMINESCU, P. 280. *Fruntea albă'n părul galben Pe-al meu braț încet s'o culci.* id. 58. *Colaci învârtea, pe lopată mi-i culca.* TEODORESCU, P. P. 147. || Spec. (Despre urechi) A ciuli, dându-le înapoi. *Iapa... urechile-și culca.* ALECSANDRI, P. P. ap. TDRG. | (Despre coasă) A se lăsa în jos. *Coasele slabe în trup și în gură se culcă, se încrețesc, li se bălțează gura.* PAMFILE, A. 126.

3°. (Despre plante, care în mod normal cresc în sus) Refl. și trans. A (se) apleca, a se îndoi în jos și a rămânea plecat lângă (s. pe s. în) pământ. *Buciumul* [viței] *să se culce* (= să se aplece, să se îndoiască și să se îngroape în pământ) *în oricare parte.* ECONOMIA 159. *De se va culca... de furtuni, atunce trifoiul este pierdut.* I. IONESCU, C. *Bucatele cad, se culcă, se învăluesc.* ION CR. III 225. *Și te-o bătut mare vânt Și te-o culcat la pământ.* MARIAN, Î. 551/10. || A frânge, a tăia, a doborî, a răsturna; cf. îmburda, hului, prăbuși, hâi. *Mergi de culcă bradul cela gros!* (Arad) Com. ITTU. *Acele foi* [de ceapă] *...se culcă, adecă se frâng cu de-a sila.* PAMFILE, A. 194.

4°. Trans. (Complementul e o vietate; de obiceiu complinit prin *la pământ)* A doborî, a ucide. *C'o lovitură îl voiu culca la pământ.* ISPIRESCU, L. 222. [Hoții] *pe care i-om găsi, să-i culcăm la pământ cu pușcile noastre.* GCR. II 365. *...Și-ți istorisește... că a... culcat la pământ ursul.* ODOBESCU, I 48/13. *Cum îl lovește, îndată îl culcă numaidecât.* ȘEZ. II 9/15.

[Abstracte: **culcáre** s. f. = acțiunea de a (se) culca; vremea, momentul când se culcă cineva s. când îl duci pe cineva să se culce (H. I. 162, HERZ.-GHER., M. IV 249). *În loc de pat moale, culcare grea* (a. 1689). GCR. I 287. *Purcelul... noaptea, la culcare, leapădă pielea cea de porc.* CREANGĂ, P. 86. *Poftește pe oaspeți la culcare.* id. 249. *Li-o vini somn și s'o[r] așadza la culcare* (= se vor duce să se culce). ȘEZ. IV 202/4. *La culcare* (= du-te să te culci, culcă-te), *fată mare, lasă baba să mai toarcă!* ZANNE, P. II 529. # *Dela culcarea găinilor până la cântarea cocoșilor* = de seara până dimineața. COSTINESCU; — **culcát** s. a. = culcare. *Culcatul* = cubatio. ANON. CAR. *Șederea mea și culcatul tu-mi știi, Doamne.* DOSOFTEIU, V. S. 467. *Când le gâteam de legat, Venea vremea de culcat.* MARIAN, SA. 60. *Deodată cu culcatul găinilor, o tulesc la fugă.* ȘEZ. III 179/10. *Să mâncăm, și apoi la culcat!* DR. I 18/24. **Pe la culcate** = timpul culcării. MARIAN, SE. I 108. | Adjectiv: **culcát** (cu negativul **neculcat**), **-ă.** (Ad I 1°) *Oare'n pat cine-i culcat?* GCR. II 327. *Olga dormea, culcată pe o canapea.* C. NEGRUZZI, I 60; (ad II 1°) (Pentru vechiul „a zăcea" se generalizează:) *A sta culcat* (= germ. liegen). HERZ.-GHER. M. IV 249. *Căruța în care stă culcat* [vânătorul de dropii] *înaintează pe căi fără de urme.* ODOBESCU, I 15/20; (ad II 2°) *Ale turnurilor umbre peste*

unde stau culcate. ALEXANDRESCU, A. 13/3. *Umbră culcată:* aplecată, lungită, din pricina soarelui gata să apună. PAMFILE, C. Ţ. 192; (ad II 3°) *Holdă culcată* = căzută, picată, tulită, plecată, pălită, învăluită, poticnită. PAMFILE, A. 115—116; (Substantivat, eliptic din *palmă culcată*) **culcátă** s. f. = măsură cu palma: degetele mânii lipite laolaltă şi mâna aşezată pe degetul cel mic: *De tr[e]i palme şi-o culcată* (Haţeg şi Jiu). VICIU, GL. || Alt derivat: (în graiul copiilor) **culcúţa** adv. *Mergi culcuţa* = fă nani, culcă-te frumuşel (germ. geh heidi). HERZ.-GHER., M. IV 249.]

— Din lat. **colloco, -are** (propriu „a aşeza la un loc cu cineva s. ceva..."), care în limba latină populară ajunsese să însemneze, ca în limbile romanice, „coucher" (sens atestat la Catul). Cf. culcuş şi dubletul coloca.

CULCÉR † = s. m. = **clucer.** *Kulcser* = claviger. ANON. CAR. LEX. MARS. 193.

CULCUBĂU s. m. (Zool.) v. **culbec,** (Meteor.) **curcubeu.**

CULCUDÚŞĂ s. f. (Bot.) }
CULCUDÚŢĂ s. f. (Bot.) } v. **corcoduşă.**

CULCÚŞ s. a. I. 1°. *Lit, couche; litière.* 2°. *Gite improvisé, couchée.* 3°. *Lit conjugal. Foyer,* (fig.). 4°. *Pailler, litière.* 5°. *Tanière, bauge, gîte.* 6°. *Repaire, cachette.* 7°. *Trace* laissée par le gibier où il s'est couché. 8°. *Couche.* II. *Piloselle (Hieracium pilosella).*

I. 1°. (Pentru oameni) Loc de odihnă (LB.), de dormit, pat. *Mihu se svârcolea în culcuşul său.* SLAVICI, N. I 106. *Ochii tăi ăi cu albuş Scoală junii din culcuş.* HODOŞ, P. P. 68. || P. anal. Strat moale, pe care se aşează fructe, ouă sau alte obiecte fragile s. supuse stricăciunii. *Chelnărul aduse două fructiere cu struguri,... pe culcuş de frunze.* PETRESCU, Î. I 4.

2°. Loc de odihnă s. de dormit improvizat, întocmit în diferite feluri, în lipsa unui pat adevărat. *Sv[â]ntul să sculă din culcúşŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 144/2. *Din acestea* [ceeace le oferea baciul] *cată vânătorii să-şi întocmească culcuş şi cină.* ODOBESCU, I 18/15. *Cotoşmanul făcu un culcuş stăpânului său.* ISPIRESCU, L. 287. *Ca să-i fie mai moale culcuşul, au aşternut nişte iarbă.* DRĂGHICI, R. 54/5. Fig. *Şi acolo... sărăcia îşi făcu culcuşul.* ISPIRESCU, L. 205. || Loc de mas peste noapte, adăpost (cf. culca I 2°). *Îşi căţară un culcuş, unde să mâie peste noapte.* ISPIRESCU, L. 162. *Stan îşi aşează calul într'un grajd, şi dede şi el în urma culcuşului.* CĂTANĂ, P. B. II 43.

3°. Pat conjugal (cf. culca I 4°.). *Întra-voiu către muiarea mea şi la culcuş.* BIBLIA (1688), 185/2. *Pe când tu vânezi cerbul din pădure, altul mai isteţ, vânează în culcuşul tău.* ODOBESCU, I 97/25. || Cămin. *Să n'aibă la bătrâneţe batâr culcuşul său.* S. NĂDEJDE ap. TDRG.

4°. Locul unde se culcă animalele domestice. (Pentru păsări) *Culcuşul găinilor.* ŞEZ. III 149/21. *Fetele dela Tiuş Fură raţa din culcuş.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 452. (Pentru porci) *Paie trebue băgate în cocina* [porcilor], *ca să-şi poată face culcuş bun.* ECONOMIA, 100. *Purcelul şedea în culcuş, într'un cotlon sub vatră.* CREANGĂ, P. 79. *Când porcii cară paie'n gură la culcuş, are să fie frig.* ŞEZ. IV 119/13. | Spec. Aşternut de paie în grajd, pentru cai sau boi. COSTINESCU.

5°. Locul unde se culcă, se adăpostesc sau stau ascunse fiarele sălbatice, cf. cuib, bârlog. *Mânia leului, când pândeşte din culcuşul său.* URICARIUL, VII 84/32. *Într'o viie... îşi făcuse culcuşul o vulpe.* GCR. II 262. *Pot să prind şerpele din culcuş, cum ai prinde d-ta un puiu de găină din pătul.* CREANGĂ, P. 122. *În culcuşul* [ariciului] *răsare un fel de iarbă.* H. IV 48. *Văzând ursul... că afară-i senin, se bagă iarăşi la culcuş.* MARIAN, SE. I 250. *Culcuş de iepuri.* TEODORESCU, P. P. 374.

6°. (P. ext.) Vizuină, ascunzătoare pentru oameni (vânători, hoţi, etc.). *Vânătorii au sărit iute din culcuşurile lor de pândă şi au încunjurat pasărea.* SBIERA, P. 69/14.

7°. (Vânăt.) Urma unde a căzut un animal sălbatic. Com. ITTU.

8°. P. anal. (Min.) Strat, înclinarea vânei [de aur]. FRÂNCU-CANDREA, M. 41. *Culcuşul de marnă verde... ar face să se presupue existenţa sărei acolo.* I. IONESCU, P. 31. || Stratul de apă dintr'o fântână, casa apei. Când apa într'un puţ se tulbură, el se sleieşte, adică se scoate tot nămolul sau noroiul din el, ca să se formeze vechiul *culcuş* sau casă de apă. PAMFILE, I. C. 462.

II. (Bot.) **Culcuşul iepurelui.** H. VI 214. **Culcuşul vacii** = vulturică (Hieracium pilosella). PANŢU, PL., DAMÉ, T., LEON, MED., cf. H. VI 114, XII 373, XVI 207, 280. „[E] numit aşa, că creşte tot petece, cât s'ar culca o vacă; are foile mai mici, late, ca la susaiu, flocoase şi moi la pipăit." H. XII 21.

[Plur. *-cuşuri.* | Şi: **culcúşă** s. f. = mămăligă care se mănâncă seara (în opoziţie cu cea care se mănâncă dimineaţa şi care se numeşte culaşă). POLIZU.].

— Derivat din **culca,** cu suf. abstr. şi local **-uş.**

CULDUÍ vb. IV^a = (Transilv.) **colduí.** Com. ŞT. PAŞCA, Crişcior. *Kulduiesk* = mendico. ANON. CAR. *E cutropit cu datoria şi umblă sprânţaru' din loc în loc, culduind făr de judecata pravilii.* IORGA, S. D. XIII 243. *Mă, Ţâgane,... să tot culdueşti şi să te saturi cu lăpădături.* ALEXICI, L. P. 240.

CULDÚŞ s. m. şi der. v. **colduş.**

CULEGÁR s. a. (Tipog.) }
CULEGĂU s. a. (Tipog.) } v. **culege.**

CULÉGE vb. III. 1°. *Cueillir.* 2°. *Récolter, ramasser.* 3°. *Collectionner, réunir, rassembler, recueillir, ramasser.* 4°. *Cueillir* (des fleurs). 5°. *Ramasser.* 6°. *Déduire.* 7°. *Composer* (typog.).

1°. Trans. A lua rupând, desfăcând, unul câte unul şi alegând, roadele plantelor (mai ales poame) din locurile unde cresc (pe pomi sau pe jos). *Kuleg* = colligo. ANON. CAR. *Prunele se culeg, merele se scutură.* TDRG. *Avimilechŭ... culeasă smochinele.* DOSOFTEIU, V. S. ap. GCR. I 225. *Inul..., după ce se coace, trebue alţii să-l culeagă.* DRĂGHICI, R. 78/7. *Se sui în păr, ca să culeagă o pară.* C. NEGRUZZI, I 90. *Să culeg la strugurei.* HODOŞ, P. P. 70. (Mai des despre struguri) *Derep'ce spârseşi* (= de ce ai stricat) *gardul lui şi culegu-o* [via] *toţi ce trec pre cale?* (= şi pot să ciugulească via, să fure din struguri). PSALT. 166/11. *Strugurii... putrezi şi necopţi se pot culege macar-când.* ECONOMIA, 162. *Rare ori se culege bobul mai înainte de Vineri.* I. IONESCU, C. 160. | Fig. *Din buze culeg dulceaţă.* BARAC, A. 20. *În ziua când culese cea întâi dulce sărutare pe buzele ei.* C. NEGRUZZI, I 21.

2°. Trans. (refl. = pasiv; complementul e o poamă; p. ext. via; adesea în opoziţie cu *a semăna)* A rupe, a aduna şi a strânge la un loc (toate) roadele, a recolta. *Să culeagă poamele până la cutare vreame.* PRAV. 308. *De-şi va culeage neştine viia...* ibid. 56. *Vin bun, însă puţin, şi pen-*

tru aceaia de vreame să se culcagă. CALENDARIU (1814), 69. || A ridica, a lua (vânatul de peşte căzut în crâsnic). *Ridică crâsnicul, din care culeg vânatul.* ŞEZ. IV 114. || P. anal. şi fig. A lua, a dobândi, a recolta. *Vii să legi pre vrăjmaşul, să-i culegi dobânda.* DOSOFTEIU, PSALT. 27. *Se întoarseră la locul luptei, spre a culege jaful.* BĂLCESCU, M. V. 392/23. *B..., atacând chestia cu multă ardoare, culese aplauze.* CARAGIALE, M. 53. *Mi se pare că întru atâta se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică.* ODOBESCU, III 22. *Din cărţi culegi multă înţelepciune.* CREANGĂ, A. 22. # *Cine seamănă vânt, culege furtună.* ZANNE, P. 88. *Seamănă la tinereţe, ca să ai ce culege la bătrâneţe.* ib. II 772.

3°. A aduna la olaltă din diferite locuri; a colecţiona. *Anticarul... Culege vechea aramă ce nu mai are curs.* ALEXANDRESCU, M. 11. *Şi dobitoc cât au găsit pe şesul Bahluiului, tot l-au cules.* LET. II 121/12. | Refl. (Neobişnuit; despre oameni) A se aduna la un loc (cei ce fuseseră răspândiţi). *E timp de a se culege pe acasă şi de a se adăposti la gura sobei.* GHICA, S. 338. # *Zău, gândesc că tot om alege, om alege, pân'om culege* (= vom aduna la urmă rămăşiţele, după ce alţii au ales partea bună). CREANGĂ, P. 166. **A culege** (pe cineva) **de pe drumuri** = a lua pe cineva căzut în sărăcie şi a-i oferi mijloace de traiu (cf. HERZ.-GHER., M. IV 219).

4°. A rupe (plante, fructe, flori) de pe jos, adunându-le la un loc. *Ca o nebună, aleargă... şi cată, culege ierburi.* KONAKI, P. 86. *Copila... vine să culeagă fragi.* ALECSANDRI, P. I 71. *Împărăteasa ...culese în poale... lăcrămioare.* EMINESCU, N. 28. *Malca culegea nişte dumbravnic, să ducă lui Iţic.* CREANGĂ, P. 123. *Să crească pelin şi iarbă, Puiculeana să culeagă.* HODOŞ, P. P. 50. | P. ext. *A cules un buchet* (= flori din care a făcut un buchet) *de mărgăritărele.*

5°. A ridica de pe jos diferite obiecte (alegându-le dintre alte lucruri). *Culegea neşte aşchii şi neşte surceale aduna.* CORESI, ap. GCR. I. 24. *Îşi culegea boarfele de pe jos.* CREANGĂ, P. 148. *Mireasa se pleca, Pe covor... Şi inelul culegea.* ALECSANDRI, P. P. 177. *Culege bolovani, ca să te ucidă.* SBIERA, P. 241. *A-şi culege măselele* [*de pe jos*] = a fi fost bătut cum se cade. ZANNE, P. II 269.

6°. (Germanism: entnehmen; la scriitorii vechi transilvăneni) A deduce, a trage concluzii. *Din ceale ce scrie el,... se culeage că aceştii întră Dunăre şi întră Tisa era.* P. MAIOR, IST. 180. *Viţeii cresc mai bine, mai frumoşi, mai sănătoşi şi mai tari ca vârtute, precum poţi culeage* (= precum se vede) *din viţeii cei mânzaţi.* ECONOMIA, 81.

7°. (Tipogr.) A compune literă cu literă textul unui manuscris, a zeţui.

[Imp. *culege*, aor. *culeseiu* († şi în Banat *culeş*), part. *cules*. | Adjective: **culés** (cu negativul **necules**), **-easă** LB. (ad 1° fig.) *Mihnea nu era fiul catolicei, dar şi lui i se impuse... o nevastă... culeasă printre multele rude... catolice ale regelui.* IORGA, L. I 72; (ad 2°) *De-şi va culeage neştine viia şi vor rămânea alte vii neculease ale vecinilor...* PRAV. 56; (ad 3°) *Cheaia înţelesului, făcută şi culeasă dintru multe scripturi sfinte* (a. 1678). GCR. I 236. *Cântice... culese prin munţii Elveţiei.* ODOBESCU, I 94/5. *Suntem amândoi nişte bieţi orfani, culeşi de stăpâna noastră.* ALECSANDRI, T. 914; (ad 7°; Tipogr.) *Cronica mea este deja culeasă la tipografie.* CARAGIALE, M. 77/1; (substantivat) **culegătór, -oáre** (cu femininul, neîntrebuinţat, **culegătoreásă** POLIZU) = om (femeie) tocmit(ă) ca să culeagă recolta; (Tipogr. uneori complinit: *culegător tipograf* GCR. II 353) zeţar. *Kuleğĕtor* = collector. ANON. CAR. *Am luat culegători la păpuşoi.* HERZ.-GHER., M. IV 249. *Culegătorii începuseră a lucra.* SADOVEANU, LUC. VI 387. *A intrat la un tipograf. La optsprezece ani era culegător.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. | Abstracte (uneori concretizate): **culégere** s. f. = acţiunea de a culege; (rar) recoltare, recoltă, cules; (de obiceiu) colecţie. *Culegere de vie.* MARDARIE, L. 152, 288. *Culegere de proverburi.* GCR. II 361. *O culegere de cântice poporane.* ODOBESCU, I 179; — **culés** s. a. (plur. *-lésuri)* = recoltă (acţiune şi timp), adunat, strâns; spec. *(culesul viilor)* recolta strugurilor (H. II 58, 219, X 464, XII 19). *Kules* = Collectio, vindemia. ANON. CAR. *V'a apuca voao tricritul, culesul...* BIBLIA (1688), 90/2. *Vremea culesului de popuşoi şi de vin.* URICARIUL, I 255/2. *Iară când s'au trezit la vremea culesului, le-au ieşit şi vedritul, câte patru bani de vadră.* LET. II 64. *Gospodarii ar putea dobândi pe an câte două culesuri.* I. IONESCU, C. 26. *La culesul viei, nu merge cu struguri în traistă.* ZANNE, P. III 407. *Din culesul cânepii Până'n ruptul cămăşii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 265. *Culesul poamelor.* COMŞA, N. Z. 52. | Instrument: **culegár** s. a. (ad 7°; Tipogr.) = instrumentul în care se aşează literele şi albitura necesară la scoaterea corecturilor din forma pusă în maşină. MOLIN, V. T. 29; — **culegău** s. a. (plur. *-găie;* Tipogr.) = culegar (MOLIN, V. T. 29)].

— Din lat. **collĭgo, -ectum, -ĕre,** idem, Cf. colectă, colecţi(un)e, colectiv.

CULÉŞ s. a.
CULÉSĂ s. f.
CULÉŞĂ s. f.
CULEŞÉR s. a.
} (Cul.) v. **coleaşă.**

CULEVRÍNĂ † s. f. (Mil.) *Couleuvrine.*— (Franţuzism la BĂLCESCU) Tun vechiu cu ţeava lungă şi subţire. *El lăsă... patru culevrine şi alte tunuri de câmpie.* M. V. 134.

— *N.* după fr.

CULÍC s. m. (Ornit.) Nom de divers *échassiers.* — (Rusism) Diferite pasări (cf. PAMFILE, VĂZD. 99) de apă, din familia picioroangelor, şi adecă :

a. *Himantopus rufipes* (DOMBROWSKI, 324) şi *candidus* (CADE) ;

b. *Recurvirostra avocetta* (DOMBROWSKI, 324) ;

c. Fluerariu, şneap *(Numenius arquatus)* MARIAN, O. II 304, TDRG.;

d. **Culic mare** = *Haematopus ostralegus* (DOMBROWSKI, 324).

[Şi: **culíciu.** MARIAN, O. II 304.]

— Din rus. **kulikŭ** „sitar".

CULÍCHIU subst. v. **chiulichiu.**

CULÍCIU s. m. (Ornit.) v. **culic.**

CULÍNĂ s. f. *Cuisine.* — (Latinism, învechit; în Transilv. şi Bucov.) Bucătărie ; cuine. Cf. VICIU, GL. *Locuinţă... modestă, cu două camere şi o culină.* SBIERA, F. S. 353. *Servitoarea are de lucru prin culină.* AGÂRBICEANU, LUC. V 374. *Să şază pe pragul dela cuină (culină).* MARIAN, NA. 19.

— *N.* din latin. **culina, -am,** idem. Cf. cuhnie şi culinar.

CULINÁR, -Ă adj. *Culinaire.* — Ce ţine de bucătărie, privitor la bucătărie. *În probleme culinare te încerci a fi isteţ.* EMINESCU, P. 255. *Arta culinară uzează grozav pe om.* CARAGIALE, M. 248.

— *N.* după fr. Cf. culină.

CULIÓN s. a. *Toque* (de moine). — Acoperemânt de cap purtat de călugări și călugărițe, rotund și fără margini (mai înalt la călugări și mai scund la călugărițe), făcut din pâslă sau catifea neagră (roșie la protopopi, albastră la preoții de rând, ȘĂINEANU, D. U.), confundat pe alocuri (Codlea, jud. Ialomița, COM. SAT. I 49) cu potcapiul, de care se deosebește prin formă (potcapiul are fundul răsfrânt de jur împrejur) și înălțime, cf, cauc[3], comanac. *Înainte mergea popa Ghiță... cu culion în cap.* D. STĂNOIU, C. I. 35. *Culionul în cap, și erai popă de când lumea.* ȘEZ. XVIII 171. *Femeile cu conciu au aspectul capului asemănător cu al călugărițelor cu culion în cap.* MANOLESCU, I. 197. [Pronunțat *-li-on.* Plur. *-li-oane*].

— Din n.-grec. κουκουλιόν, idem, (înțeles greșit: *cu culion).*

CULÍSĂ s. f. 1°—3° *Coulisse.*

1°. Bucată de pânză pictată și întinsă pe un pervaz de lemn, întrebuințată pe scenele teatrelor spre a forma decorul, „perdelele mărginașe la teatru, pereții scenei" (STAMATI, D.). *Stănică se duce pân' la culise și strigă...* C. NEGRUZZI, III 78. (Fig.) *Nu cumva îndărătul culiselor vieții e un regisor a cărui existență n'o putem explica ?* EMINESCU, N. 84.

2°. P. ext. (La plural) Spațiul între culise (1°) sau îndărătul scenei unde stau actorii înainte de a se arăta publicului.

3°. P. anal. (La plural) Locul în afară de clădirea bursei, unde în secret și fără mijlocirea agenților se pun la cale afaceri de bursă (mai ales ilicite) ; p. ext. locul unde, pe ascuns, se discută și se aranjează chestiuni de interes public, ale căror amănunte nu trebue să le cunoască opinia publică ; p. ext. ceea ce se petrece în afară de cunoștința publică, dedesuptul unei întâmplări sau afaceri. *Prin culisele Camerei se răspândeau tot felul de revelări exagerate și de comentarii false.* MAIORESCU, D. I 27. *Știe, de pildă, culisele acelui episod tragicomic.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 12.

— *N.* după fr.

CULIȘÉR s. m. v. **coleașă.**

CULIȘMÁN s. m. *Garde.* — (Sângiorz-Bistrița) Păzitor, strajă (Com. N. DRĂGANU), boactăr, caraulă.

CULM s. m. (Bot.). *Laiche.* — Papură (Typha latifolia). PANȚU, PL.[2]

CULMÁR s. a. v. **culme.**

CÚLME s. f. 1°. *Cime, sommet, crête.* 2°. *Faîte. Faîtage.* 3°. *Crête* d'un mur. 4°. *Point culminant. Crinière. Comble* (fig.) 5°. *Traverse de bois pour étendre et essorer le linge ou les vêtements.* 6°. *Croisée* de la ruche. 7°. *Tissu paysan multicolore.*

1°. Partea cea mai înaltă (arătată uneori prin adv. „sus") a unui munte sau deal (complinit uneori: *culme de deal* sau *culmea dealului),* înălțimea ascuțită și prelungită orizontal, creastă, coamă, spinare; cf. cunună, vârf (LB.). *Au arat pe o culme de deal la Botoșeni.* LET. I 141. *Cetatea... rămase singură pe culmea înverzită.* C. NEGRUZZI, I 175. *Pe culmea luminată... se văd boii la un loc.* ALECSANDRI, P. II 106. *Din zarea culmii, șir de dealuri cu privesc.* COȘBUC, P. 124. *O gireadă mare și două mai mici, așezate pe culmea dealului.* CREANGĂ, P. 358. *Ajungă-te mândr' ajungă, Ajungă-te doru'n culme, Ca să mori ca mine'n lume!* HODOȘ, P. P. 129.

2°. Muchea orizontală formată de cele două planuri înclinate ale unui coperiș. *Culmile strălucite ale unui oraș.* EMINESCU, N. 70. | Grinda orizontală în care sunt fixați căpriorii coperișului, coamă, samară, slemne (slimnă), comană, coroană. DAMÉ, T. 93, PAMFILE, I. C. 422. *Culmea... se întinde în lungul clădirii.* ȘEZ. VII 186.

3°. P. anal. Muchea de sus a unui zid, creasta zidului. *Este semn de necomunitate, când culmea zidului este dreaptă.* HAMANGIU, C. C. 145.

4°. P. gener. Partea cea mai de sus, punctul cel mai înalt, partea culminantă. *Lăsa pe culmea girezii* (= grămezii) *ogeaguri, prin care să poată ieși aburii.* I. IONESCU, CAL. 216. ‖ Spec. (La cal) Coama calului. CUV. D. BĂTR. I 274. (La coif) Podoaba din vârful coifului. PONTBRIANT. ‖ Fig. (Literar) Gradul cel mai înalt la care se poate ajunge. *Împărăția turcească începuse a apune din culmea măririi la care ajunsese.* BĂLCESCU, ap. TDRG. *O, culmea hulii și a batjocurii!* C. NEGRUZZI, I 229. *Autorul... ajunge la culmea sublimului.* MAIORESCU, CR. I 204. *Culmea mizeriei.* EMINESCU, N. 42. *Răbdarea vânătorului era ajunsă la culme.* ODOBESCU, I 47. # **La** (neobișnuit: **în**) **culme** = foarte, cât se poate de mult. *Ignorant în culme.* HAȘDEU, IST. 142. *Împăratul Roș[u] era un om pâclișit și răutăcios la culme.* CREANGĂ, P. 247. *Supărat la culme.* id. A. 105.

5°. Prăjină lungă, atârnată de grinzi în casele țărănești, pe care se așează haine, țoale, tort s. alte obiecte. Cf. PAMFILE, I. C. 404, 415, MANOLESCU, I 33, PĂCALĂ, R., 62, VASILIU, P. L. 257, ION CR. IV 305, BREBENEL, GR. P., DIACONU, P., 53, BUCUȚA, R. V., ȘEZ. VII 189, VIII 95, PĂSCULESCU, L. P. Sunt câte odată două *culmi,* una pentru haine femeiești, alta e pentru bărbat. ION CR. IV 305. *Culmea* se pune și afară, spre a se usca pe ea cărnuri, legume (RĂDULESCU-CODIN), sau albituri, în care caz se găsește sub streașină, de-a lungul târnațului (VUIA, Ț. H. 110), sau în podul casei, spre a se atârna pe ea, d. e., spre păstrare, coarde cu struguri. Este și o prăjină lungă, atârnată la oarecare înălțime, și pe care se culcă găinile. COSTINESCU. *Baba caută... pe sub pat, pe culme și-i dete niște țoale, de pusc pe dânsa.* ISPIRESCU, L. 396. *De-asupra patului o culme, pe care stau aruncate câteva haine ponosite.* CONTEMPORANUL, VI vol. I 490. *Pe culme i-am uscat-o* [cămașa]. POMPILIU, B. 26. *Rochița de pe culme.* TEODORESCU, P. P. 305. *Ștergărel vărgat, Pe culme aruncat.* [Curcubeul]. GOROVEI, C. 123. *Peste zi șed deșartă, Seara mă încarcă, Dimineața mă descarcă.* [= *Culmea,* grinda cu straie]. ib. 120. # *Ce e pe mine, și pe culme:* de atâta dispun, asta e toată averea mea. ION CR. III 118.

6°. (Apic.; la plur.) *Culmi* = două sau mai multe rânduri de bețe pe care se vor clădi fagurii, cf. cruci, pretce, trepce, pretcuțe, cuiele fagurelui. PAMFILE, I. C. 93.

7°. Țesătură țărănească (H. II 84, XVII 239), țesută cu mare măiestrie (FRÂNCU-CANDREA, M. 10), vărgată (cf. PĂCALĂ, M. R. 523), în formă de fâșie, cu multe colori, întinsă pe părete ca podoabă. (TDRG. ms.). Sâmbătă seara, înainte de cununie, două femei, mai de aproape [în]rudite cu mireasa, duc la mire: cămașa de mire și *culmea.* H. XVII 239.

[Plur. *culmi* și (rar, numai într'un descântec, în Maramureș, în rimă) *culmuri. Păste codru Pod. Păste drumuri Culmuri, Păste prilazuri Lanțuri.* T. PAPAHAGI, M. 142. | Și: (formă latinizantă ieșită din uz) **cúlmine (cúlmină** ARISTIA, PLUT.) † s. f. (numai în expresia) : **la culmine.** *Această mizerie ajunsă la culmine.* GHICA, A. 767. | Diminutive: **culmíță** s. f. *Culmița dealului.* TEODORESCU, P. P. 614, ION CR. II 261, DIACONU,

P. 166. *Culmiţa codrului.* DENSUSIANU, Ţ. H. 297; — **culmulíţă** s. f. CADE. | Alte derivate: **culmíş** s. a. = locul pe unde trece culmea unui deal. *Când puse piciorul pe culmiş, pământul i se învârti sub tălpi.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.; — **culmár** s. a. = culme 7.° (TDRG. ms., cf. H. II 282).]

— Din lat. **culmen,** idem.

CULMÉCIU s. a. v. **culbec.**

CULMINÁ vb. I-a. 1°-2°. *Culminer.*

1°. (Astr.) (Despre aştri) A atinge punctul cel mai înalt pe bolta cerului. DICŢ.

2°. Fig. A ajunge stadiul extrem al unei situaţii, a atinge apogeul (cf. culme 4°). Cf. STAMATI.

[Abstracte: **culmináre** s. f. = ajungere la culme, atingere a punctului extrem al unei situaţii, etc. *Poezii rele a căror eroare consistă în neobservarea regulei de culminare.* MAIORESCU, CR. I 107; — (fr. *culmination)* **culminaţiúne** s. f., **culmináţie** s. f. = (ad 1°) momentul trecerii unei stele prin meridian (CULIANU, C. 19); (ad 2°) apogeu; mărire, „vâlfă" (STAMATI). *Culminaţiunea finală* [a sentimentului]. MAIORESCU, CR. I 57. | Adjectiv: (< fr. *culminant)* **culminánt, -ă** (ad 1° Astr.) *Punctul culminant* = punctul cel mai înalt pe care îl atinge un astru la orizont; p. anal. (ad 2°) punctul cel mai de sus, cel mai înalt, extrem, al unui loc, al unei situaţii, etc. *M'am suit până la galeria cea mai înaltă, care este în punctul culminant al insulei.* GHICA, S. 536. (Fig.) *A trăit cu intensitate momente culminante.* N. ROŞU. UNIVERSUL, 1930, 6 Nov.]

— *N.* după fr.

CÚLMINÁ † s. f. v. **culme.**

CULMINĂRÍŢĂ s. f. *Tenture paysanne,* servant à draper les murs. — O pânză foarte lungă şi lată (cam de 50 cm.), ţesută în diferite colori, care se pune de jur împrejurul pereţilor de lângă tavan, în casele ţărăneşti. FRÂNCU-CANDREA, M. 99.

— Pare a fi derivat, cu suf. *-iţă,* dintr'o formă mai veche **culminaria* (din *culmen* „culme"). CADE. Cf. *culmar.*

CULMINÁŢIE s. f.
CULMINAŢIÚNE s. f. } v. **culminá.**

CÚLMINE s. f.
CULMÍŞ s. a.
CULMÍŢĂ s. f.
CULMULÍŢĂ s. f. } v. **culme.**

CULÓ adv. v. **colo.**

CULOÁR s. a. *Couloir.* — (Franţuzism).

1°. (Arhit.) Încăpere relativ îngustă şi lungă din interiorul unei case în care răspund camerele de pe acelaşi plan s. sălile aceluiaşi edificiu public, sală, coridor, tindă, gang; spec. coridorul dindărătul lojilor unui teatru, s. cel ce duce în sala de şedinţe a unui parlament. *Culoarele facultăţii.* C. PETRESCU, S. 241. *Culoarele ministerelor.* CURENTUL, 29 Nov. 1930. | P. anal. Săliţa de-a-lungul compartimentelor unui vagon, coridor. *Radu Comşa ieşi pe culuoar, deschise fereastra...* C. PETRESCU, Î. II 199.

2°. P. anal. Fâşie (îngustă) de pământ cedată unui stat din pământul altui stat, spre a-i da putinţă să comunice cu un popor cu care n'are graniţă comună s. spre a-i lăsa ieşire la mare. *Retrocesiunea culoarului polonez.* UNIVERSUL, 6 Nov. 1930.

[Pronunţ. *-lo-ar.* | Scris (şi rostit mai ales): *lu-ar* şi *lu-oar.*]

— *N.* din fr.

CULOÁRE s. f. v. **coloare.**

CULÓGLU † s. m. *Fantassin* (turc). — (Turcism) Soldat pedestru (la Turci) ŞIO. *Lăsă în Bucureşti ... o mie de ianiceri şi o mie culogli, drept garnizoană.* BĂLCESCU, M. V. 140.

— Din turc. **kul oglu,** propriu „fiu de rob".

CÚLPĂ s. f. (Jur.) *Faute.* — Act sau omisiune constituind o călcare (intenţionată sau nu) a unei obligaţiuni contractuale sau a unei prescripţiuni legale sau, în general, a datoriei care incumbă omului de a se comporta leal în raport cu semenii săi, cf. greşeală (care nu se întrebuinţează ca termen juridic), vină (ARISTIA, PL.), vinovăţie (STAMATI). *Este obligat a... înapoia* [lucrurile]... *nestricate din dol sau de culpă.* HAMANGIU, C. C. 134. [Adjective (substantivate uneori): **culpáş, -ă,** (învechit) **cúlpeş, -ă, culpáciu, -e** † (POLIZU) = (cel) ce a comis o culpă, culpabil. *Destinaţie vrăjmaşă, Spune-mi, ce sânt eu culpaşă?* CAMPINIU, ap. DR. I 54. *Pedeapsa... se aplică culpaşilor.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Maică Preacurată,... de am fost culpeşă ţie, m'ai osândit.* ODOBESCU, I 168, cf. 504].

— *N.* din lat. **culpa, -am,** idem. Cf. culpabil.

CULPÁBIL, -Ă adj., subst. (Jur.) *Coupable.* — (Spre deosebire de *culpă,* care e numai termen juridic, *culpabil* se întrebuinţează şi în graiul de toate zilele, despre o fiinţă) Care a săvârşit o culpă, o greşeală, are o vină, vinovat, greşit, culpeş, culpaş; (despre o faptă s. un act) vrednic de pedeapsă. *Dacă sunt culpabili, să fie supuşi la toată asprimea legii.* MAIORESCU, D. I 57. || Substantivat. Persoană vinovată de o culpă (COSTINESCU). [Plur. *-pabili, -pabile.* | Cu negativul: **neculpabil, -ă** adj., subst. = nevinovat, inocent. PONTBRIANT. | Abstract: (fr. *culpabilité)* **culpabilitáte** s. f. = stare de greşeală, considerată drept condiţiune a unei responsabilităţi civile sau penale; vinovăţie.].

— *N.* din fr. (lat. **culpabilis, -e,** idem).

CULPABILITÁTE s. f. (Jur.) v. **culpabil.**

CULPÁCIU, -E † adj.
CULPÁŞ, -Ă adj.
CÚLPEŞ, -Ă adj. } v. **culpă.**

CULT, -Ă adj. *Cultivé.* — (Despre oameni) Care are cultură (3°), instruit (şi bine educat), cf. învăţat, civilizat, cultivat, cf. înaintat. *Om, popor cult. Naţiune, ţară cultă.* LM. *Faceţi întâiu pe poporul român mai cult şi mai activ.* MAIORESCU, CR. III 171. [Negativul: (rar) **necult, -ă** adj. = incult.].

— *N.* din lat. **cultus, -a, -um,** idem.

CULT s. a. *Culte.*

1°. Omagiu de iubire şi respect adus de om dumnezeirii (s. unor sfinţi) prin acte rituale s. ceremonii; p. ext. ceremonial, serviciu religios (cf. ARISTIA, PLUT.) *Cultul divin.*

2°. P. ext. Religiune (considerată în manifestările exterioare), biserică, credinţă (COSTINESCU), lege. *Cultul creştin, ortodox, păgân, catolic, protestant; cultul idolilor* = idolatrie (CADE). || *Culte* (mai de mult şi la sing.: *cult)* = diversele religiuni s. confesiuni ale unui stat. *Ministrul cultului sosise.* C. NEGRUZZI, I 318. *Să se descentra-*

lizeze... administrația cultului și administrația școalei. MAIORESCU, D. II 158. *Participarea Ministrului de Culte la lucrările sinodului.* URICARIUL, X 379. *Libertatea tuturor cultelor este garantată.* HAMANGIU, C. C. XVI.

3°. Sentiment de respect, venerație, adorație, considerație și dragoste adâncă față de cineva s. ceva. COSTINESCU. *Prea puțini din Români rămaseră credincioși cultului Muzelor.* C. NEGRUZZI, I 335. *Cei dedați cultului suvenirilor naționale.* HASDEU, I. C. 144. *Cultul dreptății.* SBIERA, F. S. 290. *Eu am cultul prieteniei.* C. PETRESCU, C. V. 189. *Cultul eroilor, al patriei.*

[Plur. (rar) *culturi;* (ad 2°) *culte*].

— *N.* din lat. **cultus, -us** (din *colere* „a cultiva, a onora"), idem.

CULTIVÁ vb. I. *Cultiver.* — *A cultiva* însemnează a îngriji ca o vietate sau orice e capabil de a fi desăvârșit să ajungă într'o stare mai bună și să dea roade cât mai îmbelșugate.

1°. Trans. (Refl. = pasiv) (Despre pământ) A lucra, a face (prin lucrările agricole: arat, semănat. etc.) să fie fertil; (despre plante) a sădi, a semăna, a planta și a îngriji să se desvolte și să rodească, a crește II 1°; (despre animale) a prăsi, a ținea, a crește. *Cultiva florile cele mai... frumoase.* C. NEGRUZZI, I 73.

2°. Fig. (Trans.) (Complementul e o noțiune abstractă) A se ocupa serios de ceva, a se îndeletnici sârguincios cu ceva, a studia cu râvnă (spre a face să se perfecționeze). *Cine n'are dor să vază țara sa în fericire... Cultivând artele păcei pe al său pământ bogat?* ALEXANDRESCU, M. 163.

3°. P. ext. (Complementul e „prietenia", „bunăvoința" cuiva s. „relațiile" cu cineva; construit uneori cu dativul persoanei interesate) A întreține (prin relațiuni, vizite, grijă, servicii personale) contactul sufletesc cu cineva care ne poate fi de folos; p. ext. (complementul poate fi o persoană), a căuta să câștigi și să menții bunăvoința cuiva. *Un călător străin... cultiva cunoștința locuitorilor.* C. NEGRUZZI, I. 69. *Ca să răzbești la București, dragul meu, prima condiție e să-ți cultivi relațiile.* C. PETRESCU, C. V. 66. *A-și cultiva sănătatea* = a-și îngriji sănătatea printr'o deosebită preocupare de starea sa fizică și morală.

4°. Trans. (Complementul e o persoană s. o funcțiune sufletească a ei) A îngriji de desvoltarea morală s. intelectuală (a unui copil), a forma, a desvolta, a educa, a perfecționa (prin instrucție); p. ext. a instrui pe cineva, a crește. *Ați cultivat și ați întărit inima și mintea D-v.* GHICA, A. 787. *A-și cultiva spiritul* = a-și desăvârși mintea prin studiu. COSTINESCU. || Refl. A se face, a deveni (om) cult, a învăța, a se instrui. *Un copist avizat a se cultiva pe apucate.* EMINESCU, N. 36. | (Despre limbă) A (se) perfecționa printr'o întrebuințare deasă și îngrijită. *Limba națională... necurmatele războaie... nu lăsaseră a se cultiva.* C. NEGRUZZI, I 276.

[Ind. prez. *cultiv* și (învechit) *cultivez.* | Și: **cultivi** † vb. IV-a; — **cultiverisì** † vb. IV-a; — (după germ. *kultivieren)* **cultiviruì** † vb. IV-a. *Pădurile să se taie, să se hăznuiască și să se cultiverisească.* COD. SILV. 29. | Adjective: **cultivát (cultivít †, cultiviruít †), -ă** = plantat, semănat; educat, instruit, cu multă învățătură, perfecționat, cult; îngrijit; (cu negativul:) **necultivat, -ă** = nelucrat, neîngrijit; incult, necioplit. *Ori ce limbă cultivată din limba poporului au luat începutul său.* P. MAIOR, IST. 272. *Proprietățile ceale alease ale norodului cultiviruit.* ȚICHINDEAL, F. 297. *Spirit cultivat.* ALEXANDRESCU, M. 189. *Limba necultivată.* C. NEGRUZZI, I 278. *Stil artistic cultivat, înflorit.* I. BIANU, BUL. COM. IST. I 306; — (fr. *cultivable)* **cultivábil** (cu negativul **necultivabil**), **-ă, cultivábile** † adj. = de cultivat, care se poate cultiva. *Teritoriu cultivabile.* I. IONESCU, D. 77; — **cultivatór, -oáre** adj., subst. = (cel) care cultivă ceva; lucrător (de pământ), agricultor, crescător (de animale); spec. (s. a.) un fel de plug cu mai multe cuțite late, întrebuințat pentru mărunțirea pământului, extirpator, scormonitor (CADE); fig. îngrijitor, educator (TDRG.). | Abstracte: **cultiváre** (cu negativul **necultivare**), **cultivíre** † s. f., **cultivát** s. a. = acțiunea de a cultiva; lucrarea (pământului); educare, creștere. *Șerban Negel... ca un adevărat tată cultivirii românești dorește a se lumina fiii patriei.* ap. IORGA, L. II 339].

— *N.* după fr. (lat. **cultivare**).

CULTIVÁBIL -Ă adj.
CULTIVERISÌ vb. IV-a
CULTIVÍ † vb. IV-a
CULTIVIRUÍ † vb. IV-a
} v. **cultiva.**

CULTÚC s. m. și a.
CULTUCÉL s. a.
} v. **coltuc.**

CULȚÚN s. m. (Îmbrăc.) = **călțun.** *O pereche de culțuni, Pentru iarnă foarte buni,* (Tișăuți, în Bucov.) MARIAN, NU. 817.

CULTÚRĂ s. f. 1°—3°. *Culture.* 4°. *Civilisation.* 1°. Acțiunea de a lucra, de a cultiva pământul și produsele lui; totalitatea lucrărilor pe care le întreprinde omul (servindu-se de animale s. de mașini) spre a face solul să producă roade, arta de a lucra pământul și de a îngriji plantele făcând să producă roade. *Cultură de vii, de pomi, de oi. Mare cultură* = exploatarea unei întinderi mari de pământ după cele mai perfecționate procedeie; *cultură intensivă* = exploatarea unui teren mic întrebuințând îngrășăminte și alte mijloace spre a da roade cât mai multe (CADE.). *Logofăt la vie caut, cunoscând perfect cultura.* (Mica publicitate). UNIVERSUL, 1930, 31 Oct. || P. anal. Prășire, creștere (de animale). *Cultura albinelor, a viermilor de mătase.* LM.

2°. P. ext. Preocupare intensă cu științele și artele, studiu sârguincios urmărind propășirea (științei și artelor). *Cultură științifică.* MAIORESCU, L. 27.

3°. P. ext. Instrucție, învățătură, educație, cultivare a minții s. spiritului. *Această libertate de alegere în elementele de cultură îl făcea să citească numai ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufletească.* EMINESCU, N. 36. [Cele mai multe ziare și poezii]... *sunt creațiuni de cultură.* MAIORESCU, CR. I, p. V.

4°. Totalitatea manifestărilor spirituale și sufletești ale unui popor, cristalizate în cursul timpului prin activitatea celor mai mari gânditori, cercetători și artiști ai lui și reflectată prin însușirile lui de rasă, prin credința religioasă și concepția despre viață și lume. Civilizația — legi, tehnică, viață economică, organizație — este mijlocul de realizare al unei culturi. *Lessing, marele luminatoriu al culturei Germaniei.* ȚICHINDEAL, F. II. *Însușirea culturei.* MAIORESCU, CR. III 160.

[Negativul: (rar) **necultură** s. f. = lipsă de cultură. incultură. COSTINESCU. | Adjectiv: (fr. *cultural)* **culturál, -ă** = (privitor) la cultură. *Liga culturală;* (cu adverbul) **culturalicéște** = din punct de vedere cultural. *Un popor superior culturalicește.*

— *N.* din lat. **cultura** (fr. **culture**, germ. **Kultur**, mai ales, în sensul 4°), idem.

CULTURÁL, -Ă adj. **CULTURALICÉȘTE** adv. } v. **cultură.**

CULUÁR s. a. v. **culoar.**

CULÚC † s. a. *(Corps de) garde.* — (Turcism în Mold.) Strajă, pază (militară), corp de gardă, grup de soldați însărcinați cu paza unui loc, cf. caraul(ă), sentinelă, vardă, post, pichet, patrulă. *La Râm, pretorienii, adică pedestrime de divan, le zicea, cum la Turci culucuri.* LET. I 20. *Culucul Cameniței.* LET. II 275/19. *Patru culucuri să pue Hatmanul la patru locuri: Tătărași, la Feredei, la Broșteni și la muntenime.* IORGA, S. D. XXII 20. || P. ext. Locul unde se află culucul (garda), pichet. *Străjile lipsite toate, la culuce nime nu-i.* BELDIMAN, TR. 27. [Plur. *-lúcuri* și *-lúce*].

— Din turc. **kulluk**, idem. Cf. culucciu.

CULUCCÍU † s. m. *Garde* (de nuit). — (Turcism, în Mold.) Păzitor de noapte, gardian, boactăr, caraul(ă) 2°. *Așezându-se... culuccii prin răspinteni, pentru ținerea bunei rânduieli.* DRĂGHICI, ap. TDRG. *Culucciul strigă: Raita!* ALECSANDRI, T. 1105.

— Din turc. **kullukčy** „servitor, gardian". Cf. culuc.

CULVÍE † s. f. v. **colivie.**

CUM adv., conj. A. I. 1°. a) *Comment, de quelle manière?* b) *Comment? plaît-il?* c) *Comment? Se peut-il que?* d) *Combien? à quel prix?* e) *Comment? pourquoi?* f) *Ce que, quel* (après des verbes tels que savoir, demander, etc.). 2°. *Comment! comme..! combien..!* 3°. a) S'emploie là où le français dit (il n'y a) *pas moyen, d'aucune manière, nullement, absolument pas.* b) *le plus... possible.* II. 1°. *Comment, comme* (après des verbes exprimant une interrogation indirecte). 2°. *Combien, comme; (selon) que, (tant) que, (moins) que.* B. I. 1°. *Comme, ainsi que, aussi bien que, de même que.* 2°. *Comme, tel que.* 3°. *Comme, ainsi, par exemple.* II. *Comme si.* C. 1°. *Comme, selon que.* 2°. *Concernant.* 3°. *Comme, ainsi que.* D. 1°. *Comme, tandis que, pendant que.* 2°. *Dès que, à l'instant même où.* E. *Comme, étant donné que.* F. *De sorte que, si bien que.* G. *Que si.* H. 1°. *Si... que, quelque... que.* 2°. *Quoique.* I. *Pour, afin de.* J. *Que* (croire, savoir que; dire, affirmer que).

A. *Cum* e particula modală prin excelență, prin care ne informăm, arătăm s. ne mirăm de modul cum se prezintă sau se întâmplă ceva.

I. Adverb.

1°. În propoziții întrebătoare:

a.) În ce mod, în ce fel, în ce chip, pe ce cale? *Kum* = quomodo (ANON. CAR.), qualiter (LEX. MARS. 240). *Cumu ți se-au deschis ochii tăi?* CORESI, EV. 165/19. *Cum era să piară de sete, în vreme ce se afla pe apă?* DRĂGHICI, R. 22/21. *Cum a fost oblăduirea mea? Ce sânge am vărsat?* C. NEGRUZZI, I 140. *Cum vine vorba asta?* HERZ.-GHER., M. IV 249. *Cum să vorbim amândoi?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 68. (Pe alocuri formulă cu care încep ghicitorile) *Cumu ce-i, ce-i? Scroafa cu purcei. Cât ci suge, 'N tufe fuge?* (= *Iepuroaia*). ARH. FOLK. I 193. | **Cum de?** *Cum face el, de se lipeso picioarele iar la loc?* SBIERA, P. 249. *Cum ai făcut, de ai venit după noi?* ISPIRESCU ap. DR. III 262.

b.) Întrebăm *Cum?* când n'am auzit s. n'am înțeles ceva bine: Ce (A I 1° a)? Aud?

c.) În întrebări oratorice, spre a exprima surprindere, mirare, părere de rău, neîncredere, contrarietate, etc.: Ce zici? Pentru ce? Adevărat să fie? Se poate (una ca asta)? *Cum nu iaste lucrul satanei?* CORESI, EV. 93/1. *Cum poci socoti că... va face minuni?* MARCOVICI, D. 11/13. *Cum? Ce vrei să zici?* C. NEGRUZZI, I 147. *Mămuca ne vede. — Cum? Eu o văd că doarme.* CREANGĂ, P. 8. | Mai adesea, deodată cu întrebarea se arată și motivul nedumeririi, surprinderii, etc.: Oare? S'ar putea să nu..? *Zori de ziuă se răvarsă Și ochi încă n'am închis, Cum să-i închid, când ei varsă Păraie de foc aprins?* KONAKI, P. 106. *Cum era să se întindă mai mult? Că de-abia acum se prinsese și el cu mânile de vatră.* CREANGĂ, P. 140. *Cum nu-i dorul mare câne? Că dela Oșorheiu vine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 305. *Eu guriță cum i-oiu da? Că mă tem că m'o mușca.* id. ib. 379. (În ironie) **(Da) cum nu!** = (da) vorbă să fie! da de unde? *Eu gândesc că s'a da după mine și s'a face și ea bună. — I... hă! da, cum nu!* CREANGĂ, P. 164. Cf. 292, 314. | **Apoi** (s. **păi**) **cum?** = de sigur, se înțelege. *Și ăl plug își are-a lui; păi cum, firește!* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

d.) Prin *cum* ne informăm de preț: Cu cât? Cu ce preț? *Cum dai calul?* DR. V 85.

e.) Prin *cum* ne informăm despre cauza s. motivul unui eveniment s. fapt: De ce? Pentru ce? Ce (A I 2° a)? *Nu mai chiui. — Ba nu!... tu cum ai chiuit de trei ori?* CREANGĂ, P. 55. *Ba, zău, cum s'o părăsesc, Când ca ea nu mai găsesc?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 32. | **Cum de** (cf. ce A I 5°.)? *Și tu spanchie, cum de te hlizești cu țiganii din curte, ha?* ALECSANDRI, T. 940. *Cum di n'am murit?* HERZ.-GHER., M. IV 249. (Contaminare între *cum de* și *cum să*) *Cum de să se prăpădească o așa bunătate de june?* ISPIRESCU, L. 102.

f.) † În legătură cu verbul „a ști". Ce (știi despre)? *Vezirul l-au întrebat..., cum știe pentru oastea Moscului?* LET. II 330/3. *I-au întrebat pre toți pentru Lupul Sardarul: cum știu? fost-au hain?* LET. II 461/6. | Care? *Cum îți iaste numele?* (= cum te numești?) MINEIUL (1776), 186 1/2.

2°. Exclamativ.

a.) Introduce o exclamație de mirare, indignare, părere de rău, mânie, necaz, ciudă, nerăbdare, etc.: ce (A I 2° a), că (I 2° b), căci (I 2°), cine (I 1°). *Cum am îndrăznit până într'atâta să vă mâhncsc!* DRĂGHICI, R. 10. *Eu nu pot ceti românește. — Cum! apoi dar ce înveți tu?* C. NEGRUZZI, I 4. *Cum nu vii tu, Țepeș-Doamne...!* EMINESCU, P. 249. *Cum ai îmbătrânit! Cum te-ai schimbat! Cuculețule năuc, Cum n'am pușcă, să te pușc!* ȘEZ. I 46/14. | (Adesea urmat de cuvintele exclamative: Dumnezeu, dracu', naiba, focu', păcatele (mele), amaru', etc.) *Dar oare pe acesta cum, mama dracului, l-a fi mai chemând?* CREANGĂ, P. 245. *Cum, naiba, dor să nu-mi fie?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 144. | **Cum de?** *Cum de nu cade trăsnetul să ardă pe niște asemenea necredincioși!* C. NEGRUZZI, I 49. *Cum de voi n'ați auzit?* TEODORESCU, P. P. 560. **Cum așa (de)?** Cf. LB. *Cum așa, de nu știi nici de unde vii, nici încotro te duci?* CREANGĂ, A. 141. (Numai în LB.) **Decum așa!** = vorbă să fie!, într'adevăr? ce spui? **Cum (să s. de) nu!** = de ce nu? de sigur! firește, mai încape vorbă? e cu putință să nu? se poate altfel? vezi bine! *Îl cunoști? — Cum nu!* SANDU-ALDEA, A. M. 137. *Și nu vă era voao milă? — Cum nu, cuconașule, milă ne era.* CONTEMPORANUL, IV 305. *Tu, ciocârlane, nu cumva știi unde se află mânăstirea de tămâie? — Da cum să nu știu, stăpână?* CREANGĂ, P. 93. *Mândruliță, ochii tăi, Bine seamănă cu-ai mei! — Da cum, foc, n'or sămăna, Că-s făcuți pe seama ta.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 402.

b.) Mai ales după vocative s. interjecții: Cât (A I 1°) de (mare, mic, mult, tare, greu, ușor, iute, încet), în ce măsură, în ce grad. Cf. că (I 2° b), căci, (I 2°), ce (A I 4° b). *Doamne, Domnul nostru, cum ți-ai făcut nume!* DOSOFTEIU, PS. 27. *Of!.. cum m'au amăgit!* MARCOVICI, C. 18/2. *Scumpă Moldovă!... Cum te lovește soarta cumplită!* ALECSANDRI, P. II 116. *Cât mă umilise de tare! cum îmi căzuse trufia!* C. NEGRUZZI, I 6. *Cum răvarsă luna plină liniștita ei splendoare!* EMINESCU, P. 227. *În noaptea cu lună, Cum vâjâie codru' Și geme și sună!* COȘBUC, B. 253. *Dragii mămucuței, dragi! Cum așteaptă ei cu bucurie!* CREANGĂ, P. 25. *Aoleo! cum mi-e frig* (= ce frig mi-e!), *zise Muma-pădurii, îmi clănțănesc dinții!* ISPIRESCU, L. 384. *Vai de mine, cum m'aș duce Seara la guriță dulce!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 133. (Contaminare din *cum* și *cât de...*) **Cum de.** *O, cum fulgeră de strașnic!* C. NEGRUZZI, I 58.

3°. În propoziții afirmative și narative.

a.) În anumite locuțiuni: **nu e cum** = nu e cu putință. *A stare împotriva oștilor ce-i veneau asupra, nu era cum.* M. COSTIN, ap. TDRG. **Cum și ce (fel)** = explicit, amănunțit. *Dacă i-am spus cum și ce, moare de dor ca să te cerceteze.* BARAC, ap. TDRG. **Nu știu cum** = ceva ce nu poate fi definit. *E un „nu știu cum" și'un „nu știu ce".* EMINESCU, ap. DDRF. **Nici (de) cum** = în nici un chip, de loc, de fel, subt nici un cuvânt, nici ca cât (A II 2°) Cf. ca (A I 3°). *Să nu bea vin nice cumă.* PRAV. MOLD. 145b. *Nici cum nu s'au încrezut.* LET. II 299/17. *Dar Dimitrașco Vodă nu primea nici de cum.* ib. II 334/3. *Ei nici cum nici așa nu s'au putut da seama.* MAG. IST. 127/22. *Dachii nice cum nu se înfrâna a treace preste Dunăre.* P. MAIOR, IST. 2. *Fulgerile cele încujbate nu înceta nici cum.* DRĂGHICI, R. 73/5. *Nu au putut nici de cum să doarmă.* id. ib. 162/4. *Nu știi că..., moartea nici cum nu ne îngrozește?* C. NEGRUZZI, I 22. *Cred că ne înțelegem? — Ba nu ne înțelegem nici de cum!* id. I 9. *Noi nici cum l-om da!* TEODORESCU, P. P. 49. *Nici de cum nu te-am iubit!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 258. **Nici ca cum,** cu același înțeles. Cf. COSTINESCU, HERZ.-GHER., M. IV 249. *Copacii neroditori... nici ca cum fac poame.* DRĂGHICI, R. 42/2, cf. 67. *Nu poate nici ca cum să se întâlnească cu oamenii.* GOROVEI, CR. (Dial.) **Nici de cumu' cumului,** cu același înțeles (în Mehedinți. N. REV. R. a 1910, p. 85). *Nu voi să se arate înaintea noastră nici de cumu cumului...* GORJAN, H. II 130. **Cum... cum (nu)** arată că pe vorbitor îl interesează numai faptul relatat, nu și felul lui, pe care nu ține să-l precizeze, cf. de ce, de ne-ce (A I 2° c). *În celc din urmă, cum, cum, băgă de seamă că o broască țestoasă se ține după vârful nuielei.* ISPIRESCU, L. 34. *Cum îl prinse, cum nu-l prinse Aripă-frumoasă pe zmeu, destul că îl trânti.* RETEGANUL, P. III 70/19. *Acum, la bătrânețe, una-două, baba bătrână apucă grea. Cum, cum nu!* FRÂNCU-CANDREA, M. 258.

b.) Urmat de un comparativ: Cât mai. *Să o mărite cumă mai de sârg.* PRAV. MOLD. 112 b. *Să veniți... cumă mai curund.* DOSOFTEIU, V. S. 164 b. *Aștepta să vadă cum mai de grabă izbânda Leșilor.* LET. II 223/12. *Păsește... cum mai frumos.* PANN, E. II 70/22. *De câte se apuca, toate le potrivea cum mai bine.* SBIERA, P. 304/30. *Seceri mari și seceri mici, Cum mai bine de voinici.* TEODORESCU, P. P. 150. **Cum mai de,** cu același înțeles. *Să vie cum mai de sârg la curte.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Rugați pre Dumnezeu Sabaot, că-l vom bate pre Darie cum mai de curând.* ALEXANDRIA, 62.

II. În cazuri ca: *L-a întrebat: cum se hrănesc vitele?* sau *Iată, cum trece vremea!* pauza (notată în scris prin două puncte sau virgulă) dinaintea propoziției interogative sau exclamative putea dispărea; atunci citația se preface în conținutul verbului precedent și adverbul *cum* primește funcțiunea unei conjuncțiuni, păstrându-și totuși înțelesul său modal. Îl întâlnim nu numai după „întreba", ci și după alte verbe care exprimă mai ales un act psihic (curiozitate, gândire, emoție, afect) s. o comunicare. Conjuncția *că*, prin care e introdusă de obiceiu propoziția secundară dependentă de asemenea verbe, se întrebuințează foarte rar *(Au cugetat mult că cum ar face ca să mântuiască pe sârmana fată de chinurile ei.* SBIERA, P. 296); de obiceiu se omite (ca și înainte de „când", „cât", „cine", „ce", etc.) (Că) în ce chip, fel, mod. *Sveatul voinicilor fu cum se ucigă fughii.* COD. VOR. 94/10. *Are a întreba dreptul județ cumu-și va sătura trupul său.* CORESI, EV. 38/1. *Te vei cutremura cumu-ți va plăti Dumnezeu.* CUV. D. BĂTR. II 451. *Văzură toate lucrurile cum stau.* LET. II 334/21, *Nu-i place giudețul lui cum l-au giudecat.* PRAV. 886. *Sânt prea mulțumită cum trăesc.* PANN, P. V. I 55. *Povesti... cum a omorît-o.* GORJAN, H. I 6/20. *Neștiind cum s'o mângâiu, am început și eu a plânge.* C. NEGRUZZI, I 52. *Un punct se mișcă... Iată-l Cum din haos face mumă.* EMINESCU, P. 222. *Privind în urma lor Cum se duceau... Rămase gânditor.* COȘBUC, F. 74. *M'au văzut cuscrii cum dormeam.* CREANGĂ, P. 11. *Harap-Alb se înfățișează înaintea Împăratului-Roș, spuindu-i de unde, cum, cine și pentru ce anume au venit.* id. ib. 249. *El nu știa cum să facă, cum să dreagă, ca să împlinească voia acelui împărat.* ISPIRESCU, L. 11. *Mă dusei Miercuria'n târg Să văz boii cum se vând, Vacile cum se plătesc, Mândrele cum se iubesc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 97. (Repetat) *Iacă cum și iacă cum, Moșule Iuga.* MARIAN, T. 157. (Cu omiterea verbului) *Tot protopopul să nu primească nice un preut în popor, până nu va aduce carte dela protopop,* [în care să se arate] *unde au fost nainte, cumu s'au purtat.* SAVA (1675), ap. GCR. I 220/30. *Vino, bade, sările, De-ascultă mustrările,* [să vezi] *Cum mă mustră măicuța, Bade, pentru dumneata.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 269. **Cum de.** *Bunele bătrâne nu se puteau dumeri cum de sunt atât de învățați drăguții lor.* C. NEGRUZZI, I 6. *Rău m'ai scos, dragă, din fire;... Mult mă mir cum de m'ai scos!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 29. (La ISPIRESCU și) **Cum de să.** *Îi era ciudă cum de să calce vorba tatălui său.* L. 42. *Plesni de necaz cum de să fie el ocărît.* id. 48, cf. 106. (Pleonastic) **Cum și (în) ce chip (s. fel):** *Să cade să scrie carte... cum și în ce chip l-au suduit.* PRAV. 968. *Nu știu însă cum și ce fel ne aduse vorba a pomeni despre grauri.* ODOBESCU, III 23/20. **Cum și ce.** *Să vadă cum și ce.* SADOVEANU, B. 235. **A nu avea** (s. **ști) cum** (urmat de *să* s. de un infinitiv) = a nu avea modalitatea, posibilitatea, mijloacele de a..., a fi exclus să... *Văzând Leșii, că cu alt mijloc de acolo n'au cum să iasă...* LET. I 242/19. *Oameni gingași... boieri... n'au cum putea răbda la foame și la osteneală.* ALECSANDRI, T. 217. *Pentru atâta încredere, nu am cum să-ți mulțumesc.* ODOBESCU, III 9/6. *Dulce ți-i guriță, lele; Mai dulce n'are cum fi, Că-i ca strugurul din vii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 25. *Altfel n'ai cum să le zici,* id. ib. 298.

2°. Adesea prin *cum* — urmat mai ales de prep. de — se arată și o gradație, o cantitate, un grad: Cât (A I 1° a și A II 1°), cât de mare s. mult, oricât de... *Socoteaște cumă de puțini sânt ce se spăsesc!* CORESI, EV. 359/16. *Greșala de are fi cum are fi de mare.* PRAV. 1031. *Socotiți... cum este osânda și mânia lui Dumnezeu pe țara aceasta!* LET. II 455. *Nu-ți poți face o idee cum m'am spă-*

riat! C. NEGRUZZI, I 30. *Muma smeului..., cum era de cătrănită și amărîtă, se urcă.* ISPIRESCU, L .26. † **După cum de (mult,** etc.) = după cât de. *Să să cearte cu ocna până la o samă de vreame, după cum de mult va fi fost furtușagul.* PRAV. 118. **Nu (așa)..., cum** = nu atâta... cât, nu numai... ci mai ales. *I-au biruit Ștefan-Vodă, nu așa cu vitejia, cum cu meșteșugul.* LET. I 126/26. *Fiind acumu și îmbătrânit, nu așa din vârstă, cum de ostenelele slujind Porții.* id. II 82/5. *Nu mi-e de durerea lui, Cum mi-e de necazul mieu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 182. **Cum e mai...** = cât se poate mai s. de... *Iaste preacurvariu și iaste minciunos și om cumu-i mai rău.* PRAV. 928. *Pită albă stă pe masă, Cum îi pita mai frumoasă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 119. *Vinișor de nouă ai, Cum e mai bun pentru traiu.* ib. 488.

B. Din particula modală s'a născut cea comparativă. Stă mai ales (ca lat. *quomodo..., ita* s. *sic)* în corelație cu *așa* s. cu alte adverbe care arată o situație de același fel s. analogă. Adesea apare întărit prin „întocmai", „și", etc. Astăzi în multe cazuri apare înlocuit prin *precum* s. *după cum.*

I. Avem a face cu o asemănare reală.

1°. Precum, după cum, (împreună cu corelativul corespunde lui:) de o potrivă, la fel, în același fel, tot așa.

a.) (Leagă două părți ale aceleiași propoziții). *Fie voia ta, cum în ceriu, așa... pre pământ.* (sec. XVI). GCR. I/17. *Toate... să închină lui H[risto]s..., cum în leagea veache, așa și în leagea nouă.* VARLAAM, C. 39 b. *Lui Dumnezeu iaste urîtă, așa lăcomia, cum și lacomul.* N. COSTIN, ap. GCR. II 9/29. *Au luat banii lor, cum creștinilor, așa și Turcilor.* LET. III 132/11. *Sare... ce se va vinde... de către cumpărător, cum și de către cămăraș de ocnă.* RĂȘCANU, L. 66/10. *Să facă jurământ atât jăluitoriul... cum și pîrîtul.* PRAVILA (1814) 10. *Partea bisericească cum și politicească...* (a. 1815). URICARIUL, I 298/23. *Soarta ce... vei fi pregătit famili[e]i mele, cum și mie însumi.* MARCOVICI, D. 6/7. (Neobișnuit) **După cum** † = ca. *Și nu vor să mai slujească cu aceeași pornire dup[ă] cum într'altă dată.* OXISTERI (1750), ap. GCR. II 48/29.

b.) Leagă părțile unei fraze cu predicat diferit. (Când predicatul se exprimă o singură dată trebue să întrebuințăm pe ca: *Bărbatu-meu e cum e pânea cea bună.* CREANGĂ, P. 175. sau *e ca pânea cea bună). Și toți... să fie așa cumu și eu sântu* (să fie ca mine. N. TEST. 1648; încefealiu și eu sânt. BIBLIA 1688). COD. VOR. 81/14. *Cum au ieșit norodul acela... să ieșim și noi.* CORESI, EV. 261/19. *Să va certa cu aceea certare, cumu să va certa și cela, ce va face greșala.* PRAV. 1145. *Vă veți duce cumu se duce spravul.* DOSOFTEIU, PS. 12. *Nenorocirile pe care nu le-am pricinuit eu, cum și acelea de care nu m'am putut apăra.* MARCOVICI, D. 5/8. *Rău îmi pare, cum îți pare și ție, și cum trebue să le fi părând tuturor!* C. NEGRUZZI, I 30. *Ai fost om cum sunt și dânșii.* EMINESCU, P. 226. *Bună să-ți fie inima, cumătre, cum ți-i căutătura.* CREANGĂ, P. 30. *N'or mai ședea lucrurile tot așa moarte, cum sunt.* id. ib. 230. *Vei râde, tată, cum ai râs și de surorile mele.* ISPIRESCU, L. 15. *Se întoarse acasă cum plecase.* id. ib. 96. *Cum e bradul sănătos, Așa-i badea de frumos.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 39. *Atâta-s de supărat, Cumu-i ceriul înnorat; Și atâta-s de scârbit, Cumu-i ceriul de cernit!* id. ib. 221. *Cum îți vei așterne, așa vei dormi.* **Cine** (s. **care) cum** = fiecare în felul... *Alții vor fi cine cum va fi fost și el.* CUV. D. BĂTR. II 459. *Care cumu-i el, așa vrea să fie și alții.* ȚICHINDEAL, F. 57. **După cum.** *Romanii... măgulesc pe femei, și încep a le răpi, după cum niște lupi flămânzi răpesc niște oi slăbănoage.* BELDIMAN, N. P. I 15. *Dă poruncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pentru vecinicie, după cum păți[ră] și alți petitori.* CREANGĂ, P. 249. *După cum (s. cât) ține ciuru' apă* (scris greșit : ciuru'n apă) = după puterea lui, așa puțin. RĂDULESCU-CODIN, I. (Eliptic). Ca I 4°. *Se apucă să încerce rublele și galbenii în dinți... strânse unul, strânse doi în dinți: știi: cum fierul* [de tari]. T. CERCEL, SĂM. IV 768. *Dar răsuflă cum* [se răsuflă] *de moarte.* JAHRESBER. VI 69.

c.) (Propoziținea secundară introdusă prin *cum* cuprinde o întregire explicativă, s. o motivare). *Mai vârtos când se va afla, că vraciul iaste dascal, cumu le dzic acestora doftori.* PRAV. 504. *Am cheltuit ca la o casă a mea, cum cheltuește fieștecine la casa sa.* ANTIM, P. XXVIII/4. *Șoimuleț să-mi placă mie, Cum e bun de haiducie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 506. I J. **Cum se zice** = sau, adică. *Om de gios, cum se zice țăran.* PRAV. 396. **(Așa) cum este** = fiind. *Uscățiv, așa cum este, gârbovit și de nimic, Universul fără margini e în degetul lui mic.* EMINESCU, P. 221. *Tatu-tău, cum îi el supărăcios, are să zică... să ici băietul.* CREANGĂ, P. 173. (Contaminare între *ca* și *cum)* **Ca cum.** *Acest... cuvânt... cu multe fealuri de nume se arată ...ca cum se zice apă vie.* BIBLIA (1688), pr. 4/3. † **Cumuși** = așa cum, după cum, de fapt... *Și lăsând mulțimea, luară pre el cumuș[i] era în corabie.* TESTAMENTUL DE BELGRAD (1648), ap. GCR. I 128/25. *Începu a poșlui preotului, cumuși-i era obiceiul.* Ș. TAINE, ap. TDRG. *Băgară pre Sfântul în bou, cumuș[i] era înfocat.* DOSOFTEIU, V. S. 136 b. *Au înfruntat... pre împărat... făcându-l eretic..., cumuș[i]* (= precum era de fapt) *era.* id. ib. 109 b. *Mâcar că apa, cumuș[i] era fierbinte, cu larg gâtlej înghițea..., seate să-și potolească să nu fie putut.* CANTEMIR, IST. 141/3. *Cumuș[i] era toată ordia lor, așa sta.* MAG. IST. III 84/11. † **Cum și** = ca și, la fel cu, asemenea ca, după cum (și), încât și. *E Jidovilor și Elenilor sile nu proaste făcea Dumnezeu cu mârule* (= mânile) *lu Pavelu, cumu și* (așa cum. N. TEST. 1648; cât și. BIBLIA 1688) *spre lângezi purta măreștergura de sudorile greațeei capului.* COD. VOR. 4/8. *Datori sântem... a mulțemi lu Dumnezeu, cumă și Iov.* CORESI, EV. 148/12. *Venit-au... Duca-Vodă, luând domnia cum și cea dintîi, cu mijlocul socrusău.* LET. III 31/14. *A se înnoi... cum și mai nainte schela cea veche.* TES. II 309.

2. Comparația se face cu un substantiv sau adjectiv precedent:

a.) Cu un substantiv: Ca și care, decât care. *Să se facă un palat, cum seamăn pe lume să nu aibă.* ISPIRESCU, L. 104. *Se făcu un voinic, știi colea, cum ți-e drag să te uiți la el.* id. ib. 300.

b.) Cu un adjectiv: **cum e** = ca (și), decât care. *Au găsit în herca lui 27 de pietre roșii, așa de late..., cumu-i această figură ce scrie aicea.* LET. II 36/37. *Împărați... Cum astăzi nu-s.* COȘBUC, B. 18. *Sfărmându-și... lopețile în pământul tare cum e cremenea.* C. PETRESCU, R. DR. 154. *Apă limpede cum îi lacrima.* CREANGĂ, P. 290. *O zână gingașe... cum nu se mai afla sub soare.* ISPIRESCU, L. 35. *Avea omul acela o fată, dar așa fată frumoasă, cum nu era în toată lumea ca ea!* RETEGANUL, P. V. 16/6. **După cum** = de(cât) cum. *Au făcut curțile de iznoavă, cu două părți mai frumoase dupre cum era.* LET. II 398/34. *L-a scos afară mai viteaz după cum a fost!* FUNDESCU, L. P. 102/32. **De cum** (după comparative) = decât cum. *Mi-ar părea nici mai mari nici mai mici de cum îmi par azi.* EMINESCU, N. 31/10.

3°. În enumerări s. când se dă ceva ca exemplu: Astfel, ca (A II 3°) de exemplu, de pildă, bunăoară. *Alte jiganii, ce să găsesc la udeală, cumu-s cu-*

belcii... ŞAPTE TAINE (1645), ap. GCR. I 117/3. *Cela ce va ajuta furului... de-i va da niscare lucruri, ce sânt de treaba lui, cumu-i svreadel sau topor.* PRAV. 127. *Să să sărute unul pre altul cumu-i la Paşti.* ib. 956. *Şi din muierile cu care am fetit mai trăesc şi astăzi, cum e Rogozoae, Palecăşoae.* PITIŞ, ŞCH. IV R. N. I. 104. (Eliptic; franţuzism). *Aduce vătămare provinciilor poloneze mărginaşe, cum Pocuţia, Rutenia.* BĂLCESCU, M. V. 202. | Loc. adv. **Cum ai (s. s'ar) zice** = (ca) de pildă, adică. *Cum ai zice, ca întru un somn.* CORESI, EV. 371/31. *Cela ce va trimite, cumu s'ar zice, pre Ioan să ucigă pre Petră.* PRAV. 1233. *Cela ce-i când şi când nebun, iară nu în toate dzile, cumu s'are dzice: patru luni iaste nebun, şi cinci-şase luni iaste înţelept*... ib. 1042.

II. † Comparaţie ireală (hipotetică). Ca (A I 3°), ca şi când, ca dacă, parcă. *Se-l aduct Pavelu întru zbor cumu (ca cumu.* N. TEST. 1648) *ară vrea ceva a întreba.* COD. VOR. 52/7. *În loc cum ai zice...* CORESI, EV. 377 1. *Ca ceia ce au mulieri vor hi cúm n'are avea.* CUVÂNT PENTRU CURĂŢIE (1618), ap. GCR. I 52/26. *Pentru cruce aşia socotesc oamenii* [moartea] *cumu n'are hi.* VARLAAM, C. 60. *Cela ce-şi va omorî muiarea, cumu* (= e ca dacă) *şe-are* (ca şi *cum* MUNT.) *omorî pre tată-său.* PRAV. 343. *Să va certa cu moarte, ca şi cumu (cum* MUNT.) *o are fi răpit.* ib. 747. *Cuvintile mele nici într'o samă nu le băgaşi, cum n'ai fi auzit de nimirile!* HERODOT, 364/31. *Ucisă cum ar hi fost vr'o tâlhăriţă.* DOSOFTEIU, V. S. 38. *Nemărui nefiind nici o milă de săraca de ţară, cum ar fi fost ţara fără de Domn.* LET. II 229/15. | (Astăzi, rar) *Întinzând gâtul într'un tic monoton, cum nu i-ar ajunge aerul.* C. PETRESCU, C. V. 277. (De obiceiu avem azi forma contaminată) **Ca (şi) cum** (urmată de condiţional). *Va fi aşa..., ca cumu ne... rugăm.* CORESI, EV. 323/31. *Au oborît pre Turci ca cum i-ar mătura cu o mătură.* LET. II 357/3. *Nu altă, ce ca cum într'un lavirint..., să fim întrat, ni să pare.* CANTEMIR, IST. 75/12. *Pre cruce s'au înălţat... ca cúmu ar fi fost vinovat.* MINEIUL (1776), 202. *Fulgerile cele necontenite înfăţoşa o privire ca cum ar arde ceriul.* DRĂGHICI, R. 112. *Se gândi niţel, ca cum ş'ar fi pregătit nescai vorbe spre răspuns.* GORJAN, H. I 6/9. *Tresari ca cum ai vedea un duh nevăzut.* BĂLCESCU, M. V. 569. *Tu eşti uitat, uitat ca cum n'ai fi mai fost.* C. NEGRUZZI, I 65. *Ca cum te-ar pişca un purice, nu se mai bagă în samă.* CREANGĂ, P. 258. *Face ca şi cum nu m'ar cunoaşte!* DDRF. *Ca cum ar duce ouă în poală!* ZANNE, P. I 576. (Fără predicat, franţuzism neobişnuit). *Eu mă purtam către dânsul ca cum un Turc.* ODOBESCU, I 283. | † **Cum nu şi** = ca şi cum nu. *Strica-să-vor aceale tocmeale, cúmu nu şi s'are fi făcut.* PRAV. MOLD. 114/b.

C. Particulă care arată că ceva e în conformitate, se potriveşte cu altceva. S'a desvoltat din *cum* comparativ. Adesea în corelaţie cu *aşa.*

1°. În conformitate cu..., în felul în care..., la fel cu..., potrivit cu... (Din: *cum este obiceiul* şi *după obiceiu* s'a născut forma contaminată *după cum e obiceiul.* Acest **după cum** — cu variantele *dupre cum* LET. II 311/32, *depre cum* BĂLCESCU, M. V. 346, *de pe cum* URICARIUL IV 213/8 — a înlocuit azi tot mai mult pe vechiul *cum). Legând... în temniţă bărbaţi şi muieri cumu (după cum.* BIBLIA 1688) *şi întâii preuţi mărturiscu-mi.* COD. VOR. 38/2. *Cum (după cum.* BIBLIA 1688) *zice scriptura.* CORESI, EV. 188/16. *Cumŭ crezi, fie ţie.* id. ib. 346/24. *Cum se va afla c'au ţinut cei den veaci, aşa să rămâie neclătit.* PRAV. 10. *Să să cearte ca un fur, după cum va fi preţul acelui lucru.* ib. 132. *Haine pestriţe foarte frumoase, cum era deprins a purta featele crailor.* CĂRARE PRE SCURT (1685), ap. GCR. I 276/30. *Cantemir-Vodă n'au ţinut parola, cum s'au apucat* (= după cum făgăduise) *când l-au pus Domn.* LET. II 258/33. *Este el, cum îl arată sabia lui şi armura, Cavaler de al credinţei?* ALEXANDRESCU, M. 14/13. *O ceară moale, pe care o întorc cum mi-e voia.* C. NEGRUZZI, I 77. *Toate cum au fost.* COŞBUC, F. 76. *Apoi dar..., dă,... fă cum ştii!* CREANGĂ, P. 9. *Nu-i după cum gândeşte omul, ci-i după cum vrea Domnul.* id. ib. 223. *Ei domniră cum se domneşte.* ISPIRESCU, L. 61. *Nu să plângă cum se plânge, Făr' vărsa lacrimi de sânge.* JARNÍK-BÂRSEANU D. 241. *Să cumperi şeaua după cum e calul.* ZANNE, P. I 651. (Neobişnuit în legătură cu un adverb, care însuşi exprimă modul s. conformitatea) *N'au făcut cumu-i îngereşte şi apostoleşte.* VARLAAM, C. pr. 42. | **Cum se cade** v. c. † **Cumuşi** = după cum, precum, în felul în care... *Va fi sârguit sluga şi va fi ucis omul într'acea dată, cumuş[i] i-au zis stăpânul.* PRAV. MOLD. 180 b. *Că cumuşi sânt Leşii de se gătează prea încet, până a venire Laschi..., Tomşa l-au fost înşelat pre Despot.* LET. I 185/12. | **Decum** = după cum, precum: (după un comparativ s. după adv. „altfel", „altmintrelea") decât cum. *Pricină ce îndeamnă pre giudeţ să înmicşureze certarea celui vinovat decúmŭ scriu pravilele.* PRAV. MOLD. 158 b. *Ce osândă sau ruşine-m[i] va fi, căce-mi vor ruşina... ciolanele, decúmŭ dzîci?* DOSOFTEIU, V. S. 16. *Or' care vameş... făcându-le multă asupreală* [negustorilor] *şi luându-le mai mult de cum au fost obiceaiul.* ib. 166. *Văzând şi hicleşugul boierilor..., de cum era rău* [= din rău ce era] *de felul lui, încă şi mai rău s'au făcut.* LET. II 238/32. *Şi 'n acea zi se vor auzi mai multe vaiete de cum s'auziră de când cu lumea.* BĂLCESCU, M. V. 560/23. *Acuma s'au fost răzbunat ţiganca asupra împărătesei, poate şi mai aspru încă de cum credea.* SBIERA, P. 110/36. # **Care** (mai rar **cine) cum poate** = (fiecare) în felul în care s. după cum s. cât poate, potrivit cu felul s. firea sa. *Fugea toţi, carii cum putea.* LET. II 339/32. *Cine cum putuse, se dusese.* ib. II 340/21. [Iedul] *cel mijlociu, ţuştiu! iute sub un chersin; se înghemueşte acolo, cum poate.* CREANGĂ, P. 23. *M'oiu duce şi eu, cât călare, cât pe jos, cum oiu putea.* id. ib. 197. *Am trăit cum am putut.* JARNÍK-BÂRSEANU. D. 415. (Pe alocuri în Ardeal). **Decum** = necum, cu atât mai puţin, dar încă, dar mite. *Deeum să mă lauzi, ci încă m'ai defăimat.* LB. *A ajuns împărătească mândră, de nu era alta aşa ca ea, nici între zâne, decum între oameni.* MERA, B. 40. (Neobişnuit, cu acelaşi sens) **Nu decum.** *Ei! am gust să trăesc cu Marghioala, aşa-mi place, nu mă poate propi nici Vodă, nu decum primariul.* NĂDEJDE, ap. TDRG.

2°. La, cu privire la... *I să va tăia capul, fără nici o socotinţă cumu-i va fi vârsta.* PRAV. 1614.

3°. Aşa. *Cu Silioanu voao credinciosul fratele cumu-mi pare (cumu* mi se pare. N. TEST. 1648; după *cum* socotesc. BIBLIA 1688 = aşa cred) *întru puţinel scrişu.* COD. VOR. 164/12. *A! nu mă vrea ţara? Nu mă vreţi voi, cum înţeleg?* C. NEGRUZZI, I 139. *D'apoi, cum văd eu, tu numai nu dai în gropi, de prost ce eşti!* CREANGĂ, P. 52.

D. Din particula modală şi comparativă s'a născut cea temporală, ideea „la fel cu..." devenind „simultan cu..." Nota aceasta a simultaneităţii e totdeauna cuprinsă în *cum,* deosebindu-l de „când", care arată timpul, indiferent de cele ce urmează: *când e iarnă, purtăm căciulă* se deosebeşte de *cum vine iarna, punem căciula.* Când vrem să stăruim şi asupra momentului sau începutului acţiunii, întrebuinţăm pe *de cum: de cum vine iarna, punem căciula* = cât ce vine, îndată ce începe iarna. Adesea *cum* împreună

cu verbul său corespunde unui gerundiu cu înțeles temporal.

1°. (Pe) când, în timp ce, cf. a ș a (II 2°), c ă (II 1° a). *Pre la stepena ușii... cúmŭ eram stând... văzuiu.* DOSOFTEIU, V. S. 12. *Ciuhodarii... [stau] din stânga, cum merge Domnul la biserică, iar cum iasă, din a-dreapta.* LET. III 298/9. *Și cum sta și cum cânta, Cămeșuica-și depărta.* ALECSANDRI, P. I 99. *Cum ședea el lângă ea, ea-și întinse un braț și-i cuprinse mijlocul.* EMINESCU, N. 127. *Mi se strânge inima, cum stau și-ascult!* COȘBUC, F. 128. *Și cum venea, cât de colo vede cele două capete.* CREANGĂ, P. 25. *Cum mergea el, gândindu-se, se pomeni la marginea unui eleșteu.* ISPIRESCU, L. 43. *Iată, măi, cum grăia, Că'n departe auzea Un nechez, ce necheza.* ALECSANDRI, P. P. 72b/14. (După o noțiune temporală, corespunde locuțiunei relative „în care"). *Din ceasul cum te-am văzut, duducuță Marghioliță, m'ai agiuns la inimă.* ALECSANDRI, T. 354. | (În corelație cu „numai iacă", „numai ce iată" sau cu o interjecție exclamativă). *Cum sfătuiau bătrânii, ei în de ei, despre acestea, numai iacă se aude sub vatră: „Tată și mamă! eu îl fac."* CREANGĂ, P. 79. *Cum vorbea, numai ce iată că vede viind un om.* id. ib. 126. *Cum ospăta el, buf! cade... în groapa cu jăratec.* id. ib. 32. † **Cum... așa** (v. a ș a II 2°). *Cúmŭ era în cort..., așa veade pre Svântul Dimitrie.* DOSOFTEIU, V. S. 88 b. † **Așa cum.** *Făcea rugă întru sine așa cum era spânzurat.* DOSOFTEIU, id. ib. 36 b. *Așa cúmŭ sta ei legați..., să scorni vivor mare.* id. ib. 148. **Cum... și.** *Și cum sta el în cumpene, să-l ieie, să nu-l ieie, calul se și scutură de trei ori.* CREANGĂ, P. 195. † **Cumuși.** *Cúmuș[i] înnoptam pre mare noaptea într'aceaste părți, să feace turburcală în mare.* DOSOFTEIU, V. S. 152.

2°. Îndată ce, cât ce... Cf. c ă t (B 2°), a ș a (I 2°). *Ștefăniță-Vodă, cum au văzut bățul cu cărțile, s'au prea mâniat.* LET. II 210/2. *Cúmŭ îl duseră și-l puseră acolo..., să tămădui.* MINEIUL (1776), 160²/1. *Oastea toată se va supune, cum i se va făgădui mai mare simbrie.* C. NEGRUZZI, I 138. *Cum ieși din sat, apuci de-a-dreptul prin pădurea lupului.* ALECSANDRI, T. 606. *Ea, cum plecase Făt-Frumos, s'a închis într'o grădină.* EMINESCU. N. 27/27. *Și cum zice, încalecă și Dănilă pe burduf.* CREANGĂ, P. 59. *Adormi, cum puse capul jos.* ISPIRESCU, L. 212. *În casă cum a întrat, Maică-sa o a'ntrebat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 231. | **Care cum...** = îndată ce cineva... *Care cum venea, înapoi nu se mai întorcea.* ȘEZ. II 154/23. † **Cumuși, îndată cum, cum ce...** = îndată ce. *Să le ia [bucatele] acesta ispravnic, cumuș[i] va muri stăpânul.* PRAV. MOLD. 32/2. *Îndată cúmŭ ieșim în ostrov, mearsăm cine unde i-au fost drag.* DOSOFTEIU, V. S. 152. *De ziuă 'ndată cum s'a luminat, În necunoscute haine s'a schimbat.* PANN, P. V. I 37. *Carele se lipi îndată cum îl puse la loc.* ISPIRESCU, L. 6. *Un alt om, cum ce vedea pe hoțul, l-ar fi dat pe mâna judecătorilor.* RETEGANUL, P. I 28. | (În corelațiune cu „cum", „îndată", „odată (și)", „așa", „pe loc", „unde", rar „de cât") Îndată ce... imediat, pe loc. *Și cumuși zise acestea cuvente, așea fu nevăzut.* ȘAPTE TAINE (1645), ap. TDRG. *Turcii cum au trecut Nistrul, cum au început a prădare.* LET. II 221/10. *Bivolii... cum au văzut apa, cum au năvălit în apă.* ib. I 329/18. *Și cum au mers la vezirul, au și pârît pe Dimitrașco-Vodă.* ib. II 334/6. *Care [vin] îndată cum au băut, cum au mărmurit toți, de beți.* ib. II 352/13. *Cum l-am văzut, decât l-am cunoscut.* LB. *Cumu-l făcură papă, îndată se 'ndreptă.* ȚICHINDEAL, F. 9. *Cum vor vedea [boierii] că Măria-Ta vii cu putere, îndată vor alerga, și-l vor lăsa [pe Tomșa].* C. NEGRUZZI, I 138. *Cum zice, și vine la ușă; și cum vine, și începe.* CREANGĂ, P. 21. *Hârca i-a și trimes laptele; și cum l-a băut împăratul, pe loc a adormit, ca mort.* id. ib. 97. *Cum ajunse fata la podul de argint, unde îi ieși leul înainte.* ISPIRESCU, L. 17. *Ea vine după noi; și, cum ne ajunge, cum ne mănâncă pe amândoi.* MERA. B. 35. *Cum m'a văzut, cum m'a întrebat.* VISSARION, FL. 146. *Cum se'ntâlnesc, cum se pup.* TEODORESCU, P. P. 132b. *Cum mă culc, cum te visez!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 16. | (Spre a arăta momentul când o acțiune începe, se întrebuințează cu predilecție:) **De cum** = de îndată ce (v. î n d a t ă), din momentul în care s. când, de când, cât ce, imediat ce. *De cum te-am părăsit, nu mă odihnesc.* LB. *De cum miji de ziuă, norodul se grămădi în biserică.* C. NEGRUZZI, I 226. *De cum a dat în fapt de zori, Veneau cu fete și feciori.* COȘBUC, B. 18. *L-am simțit eu, de cum am venit.* SADOVEANU, P. S. 43. *De cum venea primăvara, se cățăra pe toate gardurile.* BOTEZ, B. 138. *Se îndrăgosti de dânsa, de cum o văzu.* ISPIRESCU, L. 26. *Am venit, De cum luna s'a ivit.* ALECSANDRI, P. P. 360 b/2. (În corelație cu „până (ce)" s. „tot"). *De cum se strâng pânile [= grâul] și până ce dă frigul,... se țin lanț... sărbătorile.* I. IONESCU, C. 233/17. *Din zori, de cum s'aprind, Tot cântă rândunica, Sub streșini ciripind.* COȘBUC, F. 151. *Această stafie iese... în toată noaptea, de cum înserează bine și până ce cântă cucoșii.* ȘEZ. I 90/24. *Cine n'are noroc, n'are, De cum naște până moare.* MÂNDRESCU, L. P. 27/20. **De cumuși** †, cu același înțeles. *Că, de cumuși se smulse... a se isbăvi de ac astea nevoiia-se.* CORESI, EV. 334/37.

E. C a u z a l: Pentrucă, fiindcă, deoarece, din cauză că, căci (II 1°). (Această funcțiune a lui *cum* s'a născut din cea comparativă. Une-ori e chiar greu de a distinge dacă avem a face cu o comparație sau cu un raport de cauzalitate: *Oamenii, cum îs oameni* (= ca omul — fiindcă așa sânt oamenii) *...au început a porecli pe Moș Nichifor.* CREANGĂ, P. 136. *Fata babei, vicleană cum era, luă ciurul, și fuga în casă.* id. ib. 234. Adesea *cum* împreună cu verbul său corespunde unui gerundiu cu înțeles cauzal; se construește cu indicativul). *Alții altu ceva striga în gloată, cumu nu putea înțeleage* (d e a c a nu putu înțeleage. N. TEST. 1648; neputând să înțeleagă. BIBLIA 1688) *...alesu derept vorova.* COD. VOR. 34/13. *Dă har lu Dumnezeu.. cumŭ pre tine au ferit și te-au hrănit.* CORESI, ap. GCR. I 24/28. *Cum ei mergând ca vântul se ceartă și se întreabă, Nu văd în fundul nopții o umbră de roșeață.* EMINESCU, P. 213. *Sunt cam obosit, cum n'am dormit toată noaptea.* RETEGANUL, P. II 72/9. | (Mold.) † **Cumuși.** *Svântul, cumuș[i] era dintâiu bucuros să mărturisască de numele lui Hristos, nice de... împăratul nemică nu se temu.* VARLAAM, C. pr. 18. *Cumuși era învățați a ținere pădurile..., prin păduri iarăși s'au strâns.* LET. I 115/18. † (Pleonastic) **De vreme ce cum.** *De vreme ce cum Dumnezeu n'are sfârșit, nice pedeapsa... nu se cuvine a avea sfârșit.* E. VĂCĂRESCUL. IST. 249/27.

F. C o n s e c u t i v: Încât (II), astfel ca, că (II 2°), cât (B. 1°). *Cum ai zice [= încât ai putea zice] că nu sânt alte mai bune den bunătăți să ne dea vindecare.* CORESI, EV. 352/16. *De m'ar îngriji cineva cum să-mi priească mie.* ISPIRESCU, L. 15. | **Așa cum s. așa... cum** = așa... încât. *Fu ca un mort, așa cum mulți grăiră c'au murit.* CORESI, EV. 77/7. *Așa zice c'au iubit pre noi Dumnezeu, cum și fiiul său unul născut datu-l-au izbăvire derept noi.* id. ib. 396/11. † **Până într'atâta cum.** *Pentru păcatele voastre, până într'atâta cum veți mânca carnea feciorilor voștri...* LEVITIC (sec. XVI) GCR. I 5/14, cf. 5/22, 5/34.

G. † C o n d i ț i o n a l: Dacă, în caz că. *Să vor*

certa mai puțin decât cumŭ are fi mari. PRAV. MOLD. 93 b.

H. Concesiv (Uneori e greu de precizat dacă funcțiunea conjuncției e concesivă sau comparativă: *S'a tologit, așa îmbrăcat cum era, pe un divan.* CREANGĂ, P. 302).

1°. Oricum, oricât, cumva, întru câtva. (În corelație cu „tot") *Și cumu-i de păcătoasă, Tot se ține că-i frumoasă!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 440. *Vrăjitoare cum vei fi, Mândră, eu te voiu iubi!* ib. 334. (Mai ales când predicatul se repetă) *Las' să mă cheme cum m'a chema; ce ai d-ta de acolo?* CREANGĂ, P. 149. *Era bucuroasă... să-l vadă cum l-a vedea.* id. ib. 111. *Trecurăm cum trecurăm până acum, stăpâne.* ISPIRESCU, L. 6. *Șerpoaica se mulțumi ea cum se mulțumi, dar în gândul ei născoci planuri.* MERA, B. 30.

2°. † **Cum... iară** = deși... totuși, cu toate că... tot. *Cumŭ iaste aceasta drept... a ne durea și în toate grijile a ne da..., iară noi usnele* (= buzele) *nu desfacem, să ne rugăm.* CORESI, EV. 523/29, cf. 526/8.

I. † (Totdeauna urmat de să) Introduce propoziții finale: Ca[2] (A I 1°), pentru ca, cu intenția, cu scopul, cu destinația de a..., spre a... *Acmu voi spureți miiașului, cu voia zborului, cumu* (ca să N. TEST. 1648; BIBLIA 1688) *demăreață să aducă elu la noi.* COD. VOR. 50/11. *Descinseră-se întru Chesariia, cumu se sărute Fistu* (să să adune. N. TEST. 1648; BIBLIA 1688) ib. 68/7. *Pre voi am adus afară den Ighipet, cum robi acelora să nu fiți.* LEVITIC (sec. XVI), GCR. I 4/17. *Să cearem dela Dumnezeu tărie, cumŭ... să putem birui dracii.* CORESI, EV. 66/23. *Pentru aceea luo Hristos... moartea pre cruce, cumŭ toată lumea să slobozească den păcate.* id. ib. 69/24. *Adunați-vă... cum să spui voao aceea ce va veni.* PALIA (1581) ap. GCR. 56. *Cu rugăciunile tale îndireptează-mă spre lucrure bune, cumŭ alaltă vreame a vieții meale fără vină să petrec.* PARACLIS (1639), 21 r°/8. *Cela ce va ucide pre altul... cu acesta scopos, cum să* (ca să MUNT.) *cadză* [moșiile] *pe mâna lui...* PRAV. 337. *De s'ar fi pus și chezaș cumŭ să-i dea bucatele toate de față...* PRAVILA DE TÂRGOVIȘTE (1652), ap. GCR. I 162/3. *Cuvânt mare cuvântară, Dându-și inimii credință, Cum să hiu cu oceință.* DOSOFTEIU, PS. 16. (Astăzi, rar) *Își va pune toate puterile, cum să-și sfârșească slujba.* ISPIRESCU, L. 14. † **Cum ca să.** *Hristos au luminat besereca sa..., cum ca să poată vedea și să cunoască fiecine prețul odoarelor ei.* ȘAPTE TAINE (1645), ap. GCR. I 114/15. *Creade giudețul cum să nu-i fie dat stăpânul puteare într'acesta chip cumŭ ca să-l ucigă.* PRAV. 180b. † **Cum că să.** *Cum că să se dea din partea Țării Rumânești nouăzeci de mii t*[aleri], *bani gata.* TES. II 311. † **Cum de să.** *Sfat făcură Farisei(i) pre Isus, cumŭ de el să-l piarză.* EVANG. LUI RADUL, ap. DR. III 267.

J. Simplu instrument gramatical servind să introducă propoziția secundară. (Fiind egal în această funcțiune cu *să* și *că*, s'au născut contaminările **cum să** — numai în limba veche — și **cum că,** care se întrebuințează și astăzi, având însă o nuanță de stil de cancelarie).

a.) † După verbe care exprimă o cugetare, o știință: Că III 2a. *Lu Hristos, crezură orbii, cumŭ iaste el și Dumnezeu.* CORESI, EV. 250/24. *Și cu acest semn socoti Zopir cum va lua Vavilonul.* HERODOT, 206/2. *Accsta lucru iaste la știrea tuturor, cum hiece Domn iubește sluga cea bună.* VARLAAM, C. 300/1. *Pentrucă știa Dumnezeu cum în ce zi veți mânca dentr'însul, se vor deschide ochii voștri.* BIBLIA (1688), ap. GCR. 188. *Nu-i va trebui mai mare dovadă să crează, cum un neam sânt cu Moldovenii.* LET. I 9/21. † **Cum să** = (ca) să. *Aceasta socotiră Jidovii și arhiereii lor atunce, cumŭ să leapede ei și pre Hristos.* CORESI, EV. 69/32. *Creade giudețul cum să nu-i fie dat stăpânul puterea.* PRAV. MOLD. 1800. *Au socotit niște dumnezăești părinți, cum să nu se oprească acela post.* PRAVILA (1652), ap. GCR. I 160/19. **Cum că.** *Crezi cum că... să deznădăjduește.* VĂCĂRESCU, ap. GCR. II 162/5. *Cugeta în sineși cum că depărtarea de nevasta sa i-au adus această întristare.* GORJAN, H. I 4/13. *Ai uitat cum că la vânătorie... eu mă pricep?* ODOBESCU, III 9/10 cf. 10/26. *Cred că nu te îndoești cum că te iubesc?* C. NEGRUZZI, I 19. *Uitând cu totul Cum că lumea asta'ntreagă e o clipă suspendată.* EMINESCU, P. 222.

b.) † După verbe care exprimă o observare s. o cunoaștere. Că (III 2° b). *De să va afla cum au fost om rău.* PRAV. 643. *Înțelegând... cumŭ svântul Dimitrie-ș*[i] *ține tare agiutoriul spre dinșii.* DOSOFTEIU, V. S. 88 b. *Văzu muiarea cumu e lemnul bun la mâncare.* BIBLIA (1688), ap. GCR. 188. *Văzând împăratul pre copil cum are minte.* COD. PUȘC. 82. † (Urmat de conj. dubitativ) **Cum să.** *Având prepus pentru niște lucruri... cum să se fie făcut cu învățătura și îndemnarea noastră.* ANTIM, P. XXIII/4. (Și astăzi) **Cum că.** *Au înțeles Constantin Duca-Vodă cum că au fugit boierii în țara ungurească.* LET. II 298/30. *Bertoldo, carele înțelesease cuvintele slujitorului cum că craiul este Domn bun.* BERTOLDO (1799), ap. GCR. II 169/22. *Am văzut scris într'un loc cum că... munții... sânt ...acoperiți cu omăt.* DRĂGHICI, R. 68/2. *Am constatat cum că autorii antici... sunt tot așa* [de] *plini de amănunte... ca și manualul tău.* ODOBESCU, III 63/5. *Din inima lui simte un copac cum că răsare.* EMINESCU, P. 235, cf. 268. *Să cunoască și ei cum că într'adevăr a fost ucis.* SADOVEANU, B. 235. *Atunci toți au cunoscut Cum că Hristos s'au născut.* POP. ap. GCR. II 322/2.

c.) † După verba dicendi și declarandi: Că (III 2°. c) *Ce giurară cumu* (că N. TEST. 1648) *nece să mănânce nece să bea până când...* COD. VOR. 52/13. *Acest lucru adevărează, zicând cumŭ nu putem a doi Domni sluji.* CORESI, ap. GCR. I 23/13. *Mărtorisim cu acest zapis și scrisoarea noastră cum noi ne-am sculat de bună voia noastră.* HRISOV DE VÂNZARE (1614), ib. 45/1. *Iar Radul i-au spus cu gura lui naintea noastră cum au dat acel cal al Oprei.* HRISOV DE JUDECATĂ (1626), ib. 74/12. *Cela ce va dzice cum n'au știut unde iaste vama.* PRAV. 156. *Spun... cumŭ Bolgarii avea un împărat.* DOSOFTEIU, V. S. 88 b. *I-au dat știre cum ostile lui Răzvan se văd.* LET. I 218/6. *Au început... a părîre pe Munteni.. cum sunt haini și bogați.* ib. II 268/22. *Au mărturisit... cu jurământ mare cum nu știe nimic.* HRONOGRAF (1760), ap. GCR. II 74/31. | (Și astăzi) **Cum că.** *Scrie cronicarul..., cum că Albreht Laschi... au așezat pre Despot la Domnie...* LET. I 180/9. *Și-i vor face zapis cum că nu va avea nici o nevoie.* ACSINTI (1716), ap. GCR. II 18/35. *Au mărturisit cum că l-au omorît stăpânu-său.* LET. II 214/28. *L-au luat... în chizășie cum că nu va fugi din Moldova.* ib. II 256/13. **P(r)ecum că.** *O spus pi cum (c')o fost.* HERZ.-GHER., M. IV. † **Cum să** = să. *Pașa... au trimis... la Șeremet sol pre un Turc, de i-au zis cum să silească el la împăratul Moscului.* LET. II 381/6. *Au jurat cu Brut cum să nu mai sufere craiu asupra sa.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. † **Așa cum să** = să. *El dzise: Iudeii se sfătuiră să te roage așa cum demăneață se-l aduci* [pe] *Pavelu întru zbor.* PRAXAPOSTOL (sec. XVI), ap. GCR. I 5*/11. (Urmat de conj. dubitativ) † **Cum să** = că s. să (+ condițional). *Așa s'au tras cuvântul până astăzi, cum să hie trimis cu taină 40.000 de galbeni.* LET. I 223/22. *Au zis cum să fiu făcut 24 de capete asupra Măriei-Talc.* ANTIM, P. XXVI/21.

d.) † După alte verbe: Să, că. *Lacomii... nevoescu-se cumu vor strânge comoară pre pământ.* id. EV. 52/24. *Cela ce va priimi sau va ascunde pre cela ce face greşala, iaste sămn cumu-i mulţămeaşte pentru...* PRAV. 1242. † **Cum să** = (ca) să. *Aşteaptă cum toţi să se întoarcă.* CORESI, EV. 46/23. [Şi: **cumuşi** † adv.; — (în Munţii Apuseni) **cúmure?** = cum, cum ai zis? FRÂNCU-CANDREA. M. 99].

— Din lat. **quomo[do]**. Cf. cum-se-cade, cumva, necum, oarecum, oricum, precum.

CÚMĂN † s. a. (Bot.) = **chimen.** (Încercare de latinizare, care n'a prins) *Kuměn* = cuminum. ANON. CAR.

— *N.* după lat. **cuminum,** idem.

CUMANÁC, CUMĂNÁC s. a. v. **comănac.**

CUMĂND s. a.
CUMÂNDÁ vb. I (ş. d.) } v. **cománda.**

CUMÁNIE † s. f. v. **companie.**

CUMÁR s. a. — *Pot de chambre.* — (Mold.) Oală de noapte, ţucal. DAMÉ, T. 74, PAMFILE, I. C. 389.

— Din neo-gr. κουμάρι „oală". CIHAC, II 653.

CUMARÁC s. a. v. **comanac.**

CUMĂRÁT, -Ă adj. *Astringent.* — (Despre gustul vinului) Astringent, care strânge la limbă (FUNDENI-BUZĂU) H. II 58.

CUMÁRNIC s. a. (Păstor.) v. **comarnic.**

CUMÁŞ s. a. 1°. *Brocart* destiné aux vêtements des boïards. 2°. *Étoffe précieuse pour robes. Robe de fiancée.* 3°. *Trésor, bijou* (fig. en parlant de personnes).

1°. † Bucata, cuponul de ţesătură s. stofă scumpă (de coloare m. ales roşie s. albastră) de mătase (s. de bumbac) necesară la confecţionarea unei haine boiereşti (POLIZU, ŞIO.); p. ext. haină boierească scumpă (cf. POLIZU). *Îi dăruia* [pe boieri] *cu grele cumaşuri.* LET. III 192/20, cf. 194/5, 202/20. *Văzând Domnul aice în Iaşi o mândrie la pământeni, purtând fieştecare cumaşuri scumpe şi blane...* LET. III 262.

2°. (Azi, prin Mold.) Stofă (m. ales de mătase) pentru rochii (ŞIO.), postavul trebuitor pentru o rochie (Com. V. C. ŞOAREC, Piatra-Neamţ); spec. rochia ce nunii o iau miresii (Lupeşti), în Covurlui). H. III 268. *Giuvaericalele şi cumaşele de rochi costisesc 120 pungi de bani.* FILIMON, ap. ŞIO. *Fămeia până este fecioară să asamănă ca un cumaş alb.* PISCUPESCU, O. 131/21. *Ţi-am adus... un cumaş de rochie.* N. REV. R. I 36. *În vârf cumaş La poală gurelaş.* GOROVEI, C. 275.

3°. P. anal. (La sing.) Fel de om, pramatie, sculă (POLIZU, ZANNE, P. III 128), (mai ales în ironie) poamă. *Îi ştiu pe toţi ce cumaş sânt.* CARAGIALE, S. U. 54/11. *Ce mai cumaş de muiere era! Să întoarcă cineva lumea cu susul în jos, şi tot nu cred să mai găsească un ast fel de drăguţ de femeie!* ZANNE, P. III 137.

[Plur. *-maşe* şi *-maşuri.* — Şi: **comáş** s. a.]

— Din turc. **kumaş** „stofă de mătasă; fel de om" (şi bulg., sârb. *kumaš,* n.-grec. κουμάσι).

CUMĂT s. m. *Échevin.* — (Sârbism, în Banat) Jurat (H. XVIII 315), consilier comunal (CADE.). *Jură... că-i cumăt.* HODOŞ, P. P. 175. [Şi: **cumét** Com. A. COCA].

— Din v. sârb. **kŭmetĭ** (azi sârb. **kmet** „fruntaş al satului; jude"; bulg. *kmet* „bătrân al satului", *gradski kmet* „primar").

CUMĂTÁ vb. I refl. v. **încumeta.**

CUMĂTRĂ s. f.
CUMĂTRĂ s. f.
CUMĂTRÍE s. f.
CUMĂTRÍŢĂ s. f. } v. **cumătru.**

CUMĂTRU, -Ă subst. 1°. *Compère, commère* (parrain ou marraine par rapport aux parents de l'enfant baptisé ou des jeunes mariés). 2°. *Compère, commère* (terme d'amitié familière). 3°. Danse paysanne. 4°. *Geranium macrorrhizum.*

1°. Titlu de înrudire spirituală care se dă naşului (naşei) — pe alocuri şi nunului (nunei) — din partea părinţilor finilor (LB., MARIAN, NU. 209, ŞEZ. IX 160). Această înrudire spirituală e respectată la noi (GOROVEI, CR.). Codicele Justinian oprea căsătoria între naş şi cumătră, iar pravilele noastre vechi pedepseau „amestecarea de sânge" între cumetri. Pe alocuri se face distincţie între *cumătru (mic), cumătră (mică)* şi *cumătru (mare),* care e nunul (nuna) mirelui (LIUBAIANA, M. 25, MARIAN, NU. 712) sau — în alte regiuni — naşul în timpul nunţii (ALR. II 192). În multe regiuni (de ex. prin Banat, Oltenia, Ardealul vestic, etc.) cuvântul s'a pierdut fiind înlocuit mai ales prin (n ă) n a ş. ALR. I 547. *Ceia ce-şi curvăsc cu cumătrele* (Munt.: *cumetrile), acesta se chiamă sânge amestecat.* PRAV. 667. cf. CUV. D. BĂTR. II 348. *Cantemir-Vodă era cumătru cu cuscru-său Ioan Racoviţă.* LET. II 268/9. *L-au poftit să-i boteze un cucon, ca să-i fie cumătru.* ib. II 52/33. *Să te faci cuscru şi cumătru cu un târg întreg.* C. NEGRUZZI, I 239. *Nu voia nimeni să se prindă cumătru şi să-i boteze.* SBIERA, P. 187. *Bunicul bunicului mieu fusese cimpoieş la cumătria lui Moş Dediu din Vânători, fiind cumătru-mare Ciubăr-Vodă.* CREANGĂ, P. 105. # **Ochi de cumătru** (s. **cumătră**) = plini de dragoste, simpatie, grijă pentru cineva. Cf. ZANNE, P. IV 321, 323, PAMFILE, J. III. **Ca sita la cumătra** = foarte des (Com. POPOVICI). De aici: **de-a sita cumătrei** (ALECSANDRI, P. P. 393) s. **de-a sita la cumătra** (MARIAN, T. 36) e numele unui joc de copii.

2°. P. ext. Titlu pe care rudele celui botezat îl dau naşului (RĂDULESCU-CODIN), î.); p. gener. nume cu care ţăranii şi ţărancele noastre se adresează celor de aceeaşi vârstă, în semn de familiaritate s. prietenie. *Cumătru Ion unde-i?* ALECSANDRI, T. 1534. *Zi, cumătre Zaharia, ce se mai aude cu comoara?* C. PETRESCU, R. DR. 244. *Hai, cumătră, cum o fi, Că cumătru n'a mai şti.* ŞEZ. I 219. *La cumătra sub părete Sunt trei puice cucuiete* [Fereastra]. GOROVEI, C. 148. *Şoapta cât ciobota, de aude şi cumătra.* ZANNE, P. II 739. || (Şi despre animale, în poveşti populare care închipuie în lumea animalelor relaţii din viaţa socială a oamenilor; cf. jupân) *Cumătrul lup se şi arătă în prag.* CREANGĂ, P. 27.

3°. (Mold.) *Cumătra* = un dans popular. H. II 119, VI 10.

4°. (Bot., Transilv.) *Cumătră = Geranium macrorrhizum)* o plantă de leac şi de podoabă, binemirositoare (BULET. GRĂD. BOT. V 58), priboiu. PANŢU, PL.[2] 84.

[Accentuat mai de mult (cf. INDREPTAREA LEGIEI 109, 114, 124) şi astăzi prin multe locuri (cf ALR. I 547, ALR. II 192/62) *cúmătru, cúmătră.* | Plur. *-metri, -metre;* pe alocuri — mai ales prin Mold. — *-mătri, -mătre.* Voc. *-metre* (rar *-mătrule), -mătră* (rar *-mătro).* | Şi: **cumátră** (cu plur. *cu-*

metre) s. f. (Banat) TDRG., (Braşov) ALR. I 547, **comátră** s. f. (Arieşeni, în Munţii Apuseni) ALR. I 547. | Diminutive: **cumetrél (cumătrél)** s. m., **cumetríţă (cumătríţă** s. f. Titlu de alintare dat unei persoane dragi, cf. bădiţă, leliţă. *Cale bună, cumetrele!* PANN, P. V. I 69. *Da ce ai, cumătrelule?* ION CR. II 248. *Noapte bună, cumetrele, Feri-te-ar sfântu' de rele!* ZANNE, P. IV 323. *Să te găsesc sănătoasă, Voichiţo, şi pe dumneata, cumetriţă!* C. NEGRUZZI, III 18/23. *Şi bădiţa Cu leliţa Se duse la cumătriţa, Cumătriţei mă jeliiu.* MARIAN, SA. 66. *Hi! la treabă, cumătriţă, că lupu' ţi-a dat de lucru.* CREANGĂ, P. 29, cf. ŞEZ. II 216, ib. III 20, GOROVEI, C. 185. *Cumetriţă* = un dans popular. H. XII 158. | Abstracte: **cumetríe (cumătríe)** s. f. = (ad 1°-3°) relaţiunea s. gradul de înrudire spirituală între cumetri; calitatea de cumetri; (Mold.) ceremonia botezului şi (mai ales) ospăţul dela botez (dat în cinstea naşilor). *Nuntele ce să vor face dentru sânge amestecat, ce să ziee den cuscrii sau den cumătrii, ce va fi den svântul botez...* PRAV., 859. *Au început neprietenii a cuvânta de rău pe Constantin-Vodă, puind acea cumătrie la mare socoteală.* LET. II 52/37. *Dacă moare finul, se pierde cumetria.* BARONZI, L. 52/15 (Fig.) *Între praful de puşcă şi spiritul ofensiv al acestor reformatori n'a fost niciodată vre-o cumetrie* (= unire, potrivire) GOGA, Ţ. N. VI 1297. *Veselia de la nunţi şi cumetrii.* ALECSANDRI. P. III 260. *Pe urmă încep mesele şi cumetriile.* C. NEGRUZZI, I 239. *Acum a făcut şi nunta şi cumătria tot odată.* CREANGĂ, P. 102. *Ducându-se părinţii de-acasă în cumătrie, rămaserăm numai noi, copiii.* SBIERA, F. S. 89. *A făcut bucatele trebuincioase pentru cumătrie.* MARIAN, NA. 192. *Cumetria fu chefoasă şi plină de bunătăţi, căci moşnegii se ţineau bine.* ŞEZ. II 200. # (Mold.) **A strica cumetria** = a rupe prietenia (cu cineva) ZANNE, P. IV 322. **Cumătrie grasă** s. **cumătrie în genunchi** = ospăţ la botez cu lăutari, la care ia parte şi preotul... MARIAN, NA. 242. (Bucov.) *Noroc şi bucurii şi la anu' cumetrii!* urare făcută la nuntă. HERZ.-GHER., M. IV 249; — **cumetrénie** s. f. = ospăţ la botez, cumetrie. *Să fii la cumetrenie dus Şi'n capu' mesei pus.* ŞEZ. IV 157 ap. TDRG.].

— Din lat. **commater** (atestat în sec. VII) s'a născut forma *cumátră* (în Banat). Afară de această accentuare — comună tuturor limbilor romanice apusene şi care e şi la baza paleosl. *kŭmótra* — în latinitatea estică trebue să fi existat (după *cómpăter* > alb. *kumptĕr* > *kundĕr*, paleosl. *kupetra* şi *cónsocer* > *cuscru*, alb. *krushk)* şi accentuarea ***cómmater**, care a dat în româneşte ***cómătră** *(*coamătră)*. Din amestecul celor două forme s'a născut *cúmătră* şi *cumătră*. După feminin s'a creat masculinul *cumătru* (care a înlocuit pe ***cúmpatru** *(<compater)*. S. Puşcariu, *Daco-romania* III (1922-23), 395, 822, P. Skok, *Revue des Études Slaves* X (1930), 186 ş. u. — Cf. încumetri.

CUMBĂNÍ vb. IV[a]. *Balancer.* — A cumpăni (= balansa)? *Merg juneii şuierând Şi neveste cumbănind, Fete mari tot ori [hori] făcând.* PAMFILE, CRĂC. 86.

CUMBÁNIE s. f. v. **companie.**

CUMBARÀ † s. f. 1°. *Bombe, grenade.* 2°. *Mortier* (d'artillerie). — (Turcism, ieşit din uz şi păstrat doar în poezia populară).

1°. † Bombă, granată, obuz, ghiulea. *Pe Nistru cu podurile au pus cumbaralele şi glonţurile cele de puşte.* LET. II 291/37. *Aruncând den cetate cumbarale şi dând foc Nemţii, rămaseră biruiţi Moldovenii.* LET. II A. 70/22. *Împrejurul aceştii curţi... sânt... pive, cu care aruncă cumbaralile.* GOLESCU, Î. 26.

2°. P. ext. Aruncător de obuze, mortieră, piuă. *Moscalii au început a bate Orul din puşte şi din cumbarale.* LET. II 429/15. *Se îmbia unii cu alţii din tunuri şi din cumbarale.* DUMITRACHE, 443. *Săriţi, Turci, săriţi, agale, Cu tunuri, cu bumbarale, Că Muscalii ne'mpresoară.* TEODORESCU, P. P. 482, cf. 489.

[Plur. *-rale.* | Şi: **combarà** † s. f. TDRG.; — **gumbarà** † s. f. TDRG.; — (+ *bombă*) **bumbarà** s. f. BĂLCESCU, M. V 658. | Nume de agent: (turc. *kumbaraǧy)* **cumbaragíu (bumbaragiu)** † s. m. = tunar, grenadir. *Bumbaragiii şi ucenicii lor.* LET II 73/10; (cu compusul, turc. *kumbaraǧibašy)* **cumbaragí-bàşă †, cumparagí-bàşă** † s. m. = comandantul cumbaragiilor. *Au chemat pe enicerага..., pe eumbaragi-başa.* MS. (a. 1715) ap. TDRG. *Mehmet Aga, ce era cumparagi başă împărătesc.* MAG. IST. II 325.]

— Din turc. **kumbara,** idem.

CUMBÁRĂ s. f. = **cumătră.** (Jorăşti-Covurlui) ION CR. V 278.

— Ca şi arom. *cumbară*, din n.-grec. κουμπάρα „cumătră" (femininul dela κουμπάρος < lat compater).

CUMBARAGÍ-BAŞĂ † s. m. v. **cumbara.**

CUMBARAGÍU † s. m. v. **cumbara.**

CUMBEÀ † s. f. v. **cubea.**

CUMBÚR s. a. (Îmbrăc.) v. **cobur.**

CUMEŢÍ vb IV[a] v. **încumeţi.**

CUMETRÉL s. m. / **CUMETRÉNIE** s. f. } v. **cumătru.**

CUMETRÍ vb. IV[a] v. **încumetri.**

CUMETRÍE s. f. / **CUMETRÍŢĂ** s. f. } v. **cumătru.**

CUMFÉTURI † s. a. plur. = **cofeturi.** *Am dat... 6 lei cumfeturi... 1 cutie pentru ciai...* (a. 1771). IORGA, S. D. XII 86.

CÚM-GODÈ (-MITE) adv. *En tout cas.* (Ban., Haţeg) Neapărat, negreşit; oricum. CADE. *Să vini cumgode.* DENSUSIANU, Ţ. H.

— După sârb. **kakogod** „oricum", prin substituirea lui *kako* prin sinonimul lui românesc *cum.*

CUMINCIÓR, -OÁRĂ adj. v. **cuminte.**

CUMINECÁ vb. I. 1°. *Communier; donner la communion.* 2°. *Laver* (un péché) 3°. *Participer* à. 4°. *Être affilié* (à une église). 5°. *Communiquer.*

1°. Trans. şi refl. A (se) împărtăşi cu sfintele taine, a da (a primi), după spovedanie, din partea preotului, împărtăşenia s. cuminecătura (la catolici euharistia) constând din vin şi pâne sfinţită (simbolizând sângele şi trupul Mântuitorului) spre a (se) curăţi de păcate, a (se) griji. LB. *Cu trupulŭ dumnezeescŭ şi sânge cuminecându-se.* CORESI, EV. 28/29. *Să ne cumerecămu cu sf[â]nta peliţa* (= trupul) *lui şi curatul sângele lui* (a. 1619). GCR. I 55, CUV. D. BĂTR. II 123. *Să să ispoveduiască şi să se cumenece de patru ori într'un an.* VARLAAM, C. 41/1. *Chiamă creştinii pre popa la bolnavi, să-i cumínece* (a. 1675). GCR. I 218. *Femeile... să se măr-*

turisească și să se cuminice. MARIAN, NA. 37. *Nu-i slobod a-i spânzura, Pân'nu i-i cuminica.* ȘEZ. I 109. *Când m'oiu cumineca, Să vie și vlădica.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 458. (Refl. = pasiv) *Cela ce sleiaște ceară sau aruncă cu plumbi... să nu să cuminece* (a. 1645). GCR. I 116.

2°. (Neobișnuit) Trans. A spăla un păcat prin cuminecătură. *S'ar mira de tine-altarul Ce păcat ai să cumineci!* COȘBUC, B. 80.

3°. Refl. (Construit cu dativul s. cu prep. „de") † A se face părtaș, a avea parte de.., a se împărtăși. *Înfricoșatei și sfinteei taine fără de osândă cuminecându-ne, vieții de veaci moșteani să fimu.* CORESI, EV. 505/5. *De trupul lui Hrist[o]s să ne cumenecămu.* VARLAAM, C. 47,1, cf. 261,1. *Te-ai cumenecatiu de dulceață.* DOSOFTEIU, V. S. 165,1.

4°. † Refl. (Construit cu prep. „în" s. „cu") A fi inițiat în tainele unei credințe, a apartinea (unei biserici), a se împreuna (cu sf. biserica). *Și cumerecară-se în Elfecodru, și mâncară cumândarele morților.* PSALT. (SCH.) 225/10 (: Et initiati sunt Beelphegor). *Ceia ce nu'mpreună să cuminecă cu săbornica bescarecă...* DOSOFTEIU, V S. 91-1.

5°. † Intrans. A fi s. a se pune de acord, a comunica, a avea legături (cu cineva); a se uni. Cf. TDRG. *I-au venitu-i poruncă să cuminece cu patriarhul Antonic.* DOSOFTEIU, V. S. 62,2.

[Și: *cumenecă* (în textele rotacizante: *cumerecă*) † vb I.; **cumunicà** vb. Ia; **cuminică** vb. I. | Part.-adjectiv: **cuminecát** (cu negativul **necuminecat**), **-ă** LB. *De se va delunga numai unulŭ de taine necuminecatŭ, au nu au oboritŭ toată sp[ă]senia sa... popa?* (a. 1640). GCR. I 88. *Trupuri albe și spălate De popa cuminicate...* MARIAN, ÎN. 468. | Abstracte: **cuminecáre** s. f., **cuminecát** s. a. = împărtășire, împărtășit. *Împărăția ceriului grăiaște-se venirea lu Hristos, și ce e a duhului sfânt cuminecare.* CORESI, EV. 479, cf. DOSOFTEIU, V. S. 2 pr.; — **cuminecătúră** s. f. = a treia din cele șapte taine ale credinței creștine, împărtășanie, grijanie; p. ext. amestecul pânii și vinului (din sf. potir), cu care se cumineca creștinii. LB. *Să se sfințească cuminecăturiei cinstitului trup și sângelui Domnlui nostru.* CORESI, EV. 30/23. *Flămânzească de... svânta cumenecătură, de svânta anafură.* VARLAAM, C. 14. *Înjură... de cuminicătură.* ANTIM, P. 129; — (cf. lat. *comunicatio, -onem*) **cuminecăciúne** † s. f. = cuminecare. *Cumenecăciunea sfântului duh.* LITURGHIA (a. 1679), ap. CP. 219.].

— Din lat. pop. ***comminĭco, -are*** (= lat. clas. *communĭcare*) „a comunica, a împărți ceva împreună cu alții" și (la scriitorii bisericești) „a cumineca". Cf. dubletul comunica.

CUMINECĂCIÚNE † s. f.
CUMINECĂTÚRĂ s. f.
CUMINICÁ vb. I.
} v. **cumineca.**

CUMINICARISÍ † vb. refl. IVa = **comunica.** *Au urmat văslind pe lângă acel pisc de năsip, cu nădejde că... s'ar fi cuminicarisit cu uscatul, dar înzadar.* DRĂGHICI, R. 213/17.

CUMÍNTE adv. adj. subst. I. 1°. *Sagement, raisonnablement.* 2°. *Tranquillement.* II. 1°. *Raisonnable.* 2°. *Intelligent.* 3°. *Sagace.* 4°. *Prudent.* 5°. *Sage, honnête.* 6°. *Sage, bien élevé, tranquille.* III. *Sage.*

I. 1°. Adv. (Despre acțiunile omenești). Cu înțelepciune, rațional, înțelepțește, înțelept (III 1°). *Ce cuminte-i să trăești, Când ți-e dat să stăpânești Numai o viață!* COȘBUC, F. 127. *Vorbește cuminte ca toți oamenii cei cuminți.* Com. MARIAN.

2. Liniștit (despre acțiunile unui copil). *Stai cuminte, nu ne mai supăra.*

II. (Despre om) 1°. Adj. (Adesea în opoziție cu „nebun") În (s. cu) toate mințile, cu mintea întreagă, cu judecată normală; (în opoziție cu „îndrăcit") vindecat de nebunie. *Aflară omul... îmbrăcat și cuminte, lângă picioarele lui Isus.* CORESI, EV. 373. *Cela ce va fi cuminte și va face vre-o greșală... și giudecându-l și grăind mărturiile... într'acel ceas va nebuni, atunci giudețul il va certa cu bani.* PRAV. 1043. | (Despre oameni, în opoziție cu dobitoacele) Rezonabil, înzestrat cu rațiune, care are facultatea (înăscută) de a judeca. *Cu minte* = rationalis. LEX. MARS. 241. *Acum pentru om ce judeci? Este mai cuminte* [decât dobitocul]? KONAKI, P. 292. || Subst. Om cu judecată. *Un nebun aruncă o piatră'n baltă și zece cumințI n'o pot scoate.* CREANGĂ, A. 70, cf. ȘEZ. I 218.

2°. Adj. (În opoziție cu „prost") Care are înțelegerea și judecata dreaptă a lucrurilor, mintos, înțelept (I 3°), priceput, judicios, inteligent. *Om cu minte* = sapiens. LEX. MARS. 244. *A fost cuminte om!* COȘBUC, F. 71. *Văzând împăratul un tânăr așa de cuminte, prinse dragoste de el.* ISPIRESCU, L. 22. | P. anal. (Despre pasări) *Câte păsări sânt în munte, Nu-i ca cucul de cuminte.* RETEGANUL, TR. 183.

3°. (În opoziție cu „prost", „năuc", etc.) Ager, isteț, pătrunzător, deștept, priceput, dibaciu. *Cu minte* = peringeniosus. LEX. MARS. 235. # *Mai cuminte oul decât găina.* ZANNE, P. IV 35 (se zice despre copiii care vor să dea sfaturi celor mai bătrâni). || Subst. Om deștept (în opoziție cu naiv, prost). TDRG. *Cumintele făgăduește, Prostul trage mădejde.* ȘEZ. I 219 (cf. și CIAUȘANU, V., TDRG.).

4. Adj. Prudent, prevăzător, circumspect, chibzuit, precaut, înțelept (I 4°). *Cu mente* = prudens. LEX. MARS. 239. *Acel[a], ca un om cuminte, noaptea mai mult nu umbla.* PANN, E. I. 49. *Iedul cel cuminte tăcea molcum în horn.* CREANGĂ, P. 25. *Cei doi frați, mai cumințI, și-au făcut niște ocoale frumoase de răzlogi.* SBIERA, P. 1. *Ai mai văzut v'un băiet cuminte și babă frumoasă?* ȘEZ. II 74.

5°. Adj. (Despre femei și fete, după fr. „sage") Cinstit, credincios, cast, moral, cu purtări bune, înțelept (I 5°). *Tânără văduvă, proprietară, gospodină și cuminte, doresc soț.* UNIVERSUL, 1930, 31 Oct.

6°. Adj. (Despre copii) Liniștit, astâmpărat, bine crescut, rezonabil (HERZ.-GHER., M. IV 249), ascultător, respectuos.

III. Fig. (Nefiind vorba de oameni) Plin de cumințenie, înțelept (II). *În al umbrei întuneric Te aseamăn unui prinț Ce se uit'adânc în apc Cu ochi negri și cumințI.* EMINESCU, P. 28. *Văd... ce cuminte-i firea!* COȘBUC, F. 129.

[Uneori invariabil și în funcțiune atributivă s. predicativă: *Cci cuminte măcar de un ban, nu putea[u] să credă.* BELDIMAN, TR. 13. [*Fecioarele*] *cele cuminte.* TDRG. || Diminutive: **cumincior, -oáră** = cuminte (când e vorba de copii); cam (s. destul de) cuminte. *Fetișoară... cumincioară.* MARIAN, SAT. 68. *Fetița... era mai mărișoară și mai cumincioară decât băiatul.* MARIAN, O. I 15. *Văzând... pe acel copil... că-i atât de cumincior și de curățel, l-a luat la curte.* SBIERA, P. 73. *Cumincioara tătuchii!* HERZ.-GHER., M. IV 249; — **cumințél, -ícă** adj. | Verb: **(în)cumințí** IVa trans. și refl. = (despre un nebun) a face să-și capete din nou s. a ajunge să aibă din nou minte, a fi (iarăși) cu mintea întreagă; (despre un om sănătos) a face s. a deveni mai înțelept, mai ager, mai isteț, mai deștept, mai priceput; (despre un

nebunatic) a (se) învăța minte. a(-și) băga mințile în cap; (despre femei) a face s. a deveni cuminte (II 5°), a se purta bine; (despre copii) a face s. a deveni cuminte (II 6°), mai astâmpărat. *Lipsa de pâne a încuminţit oamenii.* I. IONESCU, D. 166. *O, m'am cuminţit de-atunci; râd așa de-urare !* COȘBUC, F. 124. *Lasă, că te cuminţesc eu. să vie Dinu, ş'om vorbi noi, jupâneasă Ilinco!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *După ce bat puţin din picioare,* [copiii] *se cuminţesc* C. PETRESCU, Î. II 89. *Am căutat... să mă cuminţesc.* SBIERA, F. S. 233. *Se încuminţise şi i-am dat pace.* MARIAN, T. 322. *Se cuminţi omul nostru.* RETEGANUL, P. IV 25. | Partic. adj. **cuminţit, -ă** = care s'a făcut (s. a fost făcut) cuminte. *O, zce cuminţită, Izbânda mea ar fi mai mare, de-ai fi tu dulcea Afroditâ.* ALECSANDRI, P. III 557. | Abstracte: **cuminţire** s. f., **cuminţit** s. a.; — **cuminţie** s. f. = cumințenie. *Să intrăm în calea cuminţici.* ALECSANDRI, T. 1221. *Asculta... la cuminţia trecutului, la acele veşti din bătrâni.* EMINESCU, N. 47. *Se bizuia pe ajutorul stăpânilor săi, dar mai mult se bizuia pe chiar a sa cuminţie.* SLAVICI, N. II 143. *Adunase 'n creier toată cuminţia lumei.* COȘBUC, B. 44. *Ieri ai fost dat la beţie; Astăzi veniși la trezie, Dar n'ai prins la cuminţie.* ALECSANDRI, P. P. 208; — **cumințénie** (cu negativul **necumințenie**) s. f. = înțelepciune (2°), judecată dreaptă, pricepere, chibzuială, prudență, purtare de om așezat; p. ext. (ironic) om (care se consideră) cuminte. HERZ.-GHER., M. IV 249. *La biserică, îmi place scriozitatea şi cuminţenia cu care stau toţi în casa Domnului.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

— Compus din **cu** + **minte.**

CUMINȚÉL, -ÍCĂ adj.
CUMINȚÉNIE s. f.
CUMINȚÍ, vb. IV[a]
CUMINȚÍE s. f.
} v. **cuminte.**

CUMÍR † s. m. *Idole.* — (Slavonism literar) Idol. *Mincinosul cumir, chip cioplit.* DOSOFTEIU, V. S. ap. TDRG.

— Din paleosl. **kumirŭ,** idem.

CUMÍS s. a. *Koumis.* — Băutură răcoritoare favorită la Turci, făcută din lapte de iapă fermentat (ȘIO. I-II. b), întrebuințat în medicină, ca și chefirul, la boalele de stomac și ca tonic. ȘIO., BIANU, D. S. *Ale lui buze arse cu cumis le rourează.* STAMATI, ap. ȘIO.

— Din turc. **kumyz** (cf. și pol., rus. **kumys**), idem.

CUMÍT s. a. *Qualité, bonté* (d'un objet). — (La Moți) Calitatea, bunătatea unui obiect s. lucru. *Am căutat cumitul pământului ce vreau să cumpăr* (Bistra, jud. Alba). Com. ITTU. [Plur. *cumite* și *cumituri*].

CUMNĂCIOÁRĂ s. f. v. **cumnat.**

CUMNÁT, -Ă subst. I. 1°. *Beau-frère.* 2°. *Second parrain.* II. *Belle-sœur.*

I. S. m. *Cumnat* arată înrudirea prin alianță cu a.) fratele soției s. soțului; b.) cu soțul surorii (în Banat: ginere-de-sorâ. Com. E. PETROVICI); c.) cu soțul surorii soției (în Banat: fășiu. șogor) s. cu soțul surorii soțului (în Banat: ginere-de-sorâ. Com. E. PETROVICI). cf. LB. *Tatăl încă are voie să-şi ucigă fata, când o va găsi curvind... în casa cumnatu-său.* PRAV. 387. *Se feriră de Bogdan, fiind Cantimireştilor cumnat.* LET. II 302/3. *În linia cea lăturalnică, cumnatul către cumnată-sa, să socotească a doua spiţă.* COD. ȚIV. 10/6. *Se trezea la uşa ei cu Dănilă, cumnatu-său.* CREANGĂ, P. 38.

2°. (Valea Timocului) **Cumnat-de-mână** = naș de-al doilea, însoțitorul mirilor, a cărui mamă moșește pe nouă nevastă. BUCUȚĂ. R. V. || (Olt.) Persoana care invită cu plosca la nuntă (H. IX, 7), cf. frate-de-mână.

II. S. f. *Cumnată* arată înrudirea prin alianță a.) cu sora soției s. a soțului; b.) cu soția fratelui (în Banat: norâ-de-frate. Com. E. PETROVICI); c.) cu soția fratelui soției s. al soțului, cf. (în Banat) tătâișă. LB. *Căzu în curvie cu o cumnată a sa, muiare frăţâne-său.* VARLAAM, C. 23/3. *S'au întors cumnată-ta către norodul ei.* BIBLIA (1688), 192. *Auzind fratele său de o aşa preacurvie a cumnatei sale. rămasă nimit.* GORJAN, H. I 6/21. *Aţi călătorit bine cu cumnata până acolo la Iaşi.* URICARIUL, XXIV 445/13. *Cumnatelor, zise eu într'o zi... Nu putem trăi în casa aceasta.* CREANGĂ, P. 12. *Trăia în pace şi liniște cu soţia şi cumnatele sale.* ISPIRESCU, L. 8. *Unde sânt două cumnate, Rămân vase nespălate.* ZANNE, P. IV 323.

[Pentru I 1°, în legătură cu pron. posesiv, și *cumnată-mieu (-tău, -său).* VISSARION, FL. 169, DR. IV 1568. *Cumnatu-mieu (-tău, -său) şi cumnată-mea (-ta, -sa)* se întrebuințează și la genitiv, dativ și vocativ sing. Fără pronumele posesiv, vocativul e *cumnate* (rar *cumnatule)* și *cumnată* (mai rar *cumnato).* La genitiv dativ masc. se aude (după *frăţâne),* rar. și *cumnăţâne (-mieu).* DR. IV 898. | Diminutive (desmierdătoare): (ad I 1°) **cumnățél** s. m., (ad II) **cumnățeâ** (și, mai des, **cumnățícă**, plur. pentru amândouă: *cumnăţéle)* s. f. *Asta ziccam şi eu cumnăţicăi... şi nu vrea să mă creadă.* ALECSANDRI, T. 1098. *Fă colaci mari de doi saci, Pentru cumnăţei burlaci.* CREANGĂ, P. 97. *Alei, frate Badiule, Cumnăţele Mereule.* ib. 127. *La trei cumnăţei..., Trei cai gătăţei.* ȘEZ. I 9; — **cumnăcioáră** s. f. *Prunculiţa cumnăcioară.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 186. | Abstract: **cumnățíe** s. f. = înrudirea dintre cumnați și cumnate. LB. | Adjectiv: **cumnățésc, -eáscă** = de (s. de la) cumnat(ă), a(l) cumnatului s. cumnatei. MARIAN, NA. 66. | Adverb: **cumnățéște** = ca cumnații, în felul cum fac cumnații. *Îl credem pe Nicolae Costin, când ni spune cumnăţeşte ce om bine crescut era acest copilandru domnesc.* IORGA, L. I. 111. | Verb: **cumnăți** vb. IV[a] refl. = a se face cumnați. *Eu trag nădejde să petrec cu soru-ta, să ne cumnăţim.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 234. Cf. încumnăți.]

— Din lat. **cognatus, -a** „rudă". În latina vulgară și în limbile romanice însemnează „cumnat, -ă".

CUMNÁTĂ s. f.
CUMNĂȚEÁ s. f.
CUMNĂȚÉL s. m.
CUMNĂȚÉSC, -EÁSCĂ adj.
CUMNĂȚÉȘTE adv.
} v. **cumnat.**

CUMNĂȚÍ vb. IV[a] v. **încumnăți și cumnat.**

CUMNĂȚÍCĂ s. f.
CUMNĂȚÍE s. f.
} v. **cumnat.**

CUMPĂIOÁRĂ s. f. v. **cumpănă.**

CÚMPĂN s. a. v. **cumpăni.**

CÚMPĂNĂ s. f. I. 1°. *Balance, bascule.* 2°. *Balances* (de la Justice). 3°. *Balance* (constellation). 4°. *Bras de la balance.* 5°. Part de fromage reçue

par les propriétaires des brebis. II. 1°. *Levier.* 2°. *Brancard* d'une benne. 3°. *Barrière.* 4°. *Balancier* du danseur de corde. 5°. *Brimballe.* 6°. *Levier* de l'écluse d'un moulin ou d'une scierie. 8°. *Crochet de suspension* (d'un gouvernail de radeau). 9°. *Volée* (de chariot). 10°. Partie du dévidoir. 11°. *Fil à plomb.* 12° *Niveau* à bulle d'air. 13°. *Faîte.* 14°. *Pendule.* 15°. *Crochet.* 16°. Jeu d'enfants. III. 1°. *Ligne de partage* des eaux. 2°. *Minuit.* 3°. *Équilibre.* 4°. *Mesure.* 5°. *Jugement.* 6°. *Influence.* 7°. *Hésitation.* 8°. *Épreuve, danger.* 9°. *Tempête, cataclysme.*

I. Instrument pentru cântărit corpurile.

1°. (Propriu) Aparat de cântărit constând dintr'o pârghie mobilă cu două brațe egale în lungime și greutate (spre deosebire de cântar, ale cărui brațe nu sunt egale), la capetele cărora atârnă (sau sunt puse pe ele) două terezii (discuri, scafe, tal(g)ere, șălci, găvane, blide) de metal, dintre care într'una se pune corpul de cântărit și în cealaltă greutatea, balanță. La *cumpenele* primitive tereziile sânt de lemn (PRECUP, P. 15) s. din două jumătăți de bostan cu miezul scobit (PĂCALĂ, M. R. 423) s. (la stână) din două cazane (cf. T. PAPAHAGI, M.), iar în partea de dedesupt și exact la mijlocul pârghiei e o scobitură concavă, care se așează între brațele bifurcate ale unui picior imobil (cf. furcă II 1°) fixat în pământ. *Cumpenele* mai vechi aveau cârlige de care se țineau s. cu care se agățau în cuiu. Aplecarea pârghiei o arată limba, care se mișcă s. bate în sens invers; când la cele două brațe ale pârghiei greutățile sânt egale, ele sânt s. ajung la cumpănă, se cumpenesc; limba cumpenei are o poziție verticală. Ceva (se) trage, (cineva s. ceva) (se) pune în cumpănă, cu *cumpăna* se cântărește, se măsoară (T. PAPAHAGI, M.) s. (se) cumpenește ceva. *Kumpĕn[e]* = mensura, pondus, statera. ANON. CAR. *Ei* [falsificatorii] *fac* [banii] *mai mici, de nu ajung la cumpănă.* PRAV. 276. *Cumpene și cântare...* IORGA, S. D. XX 99. *Să nu aibă voie a vinde marfa lor cu cotul ori cu cumpăna.* URICARIUL, II 42. *Cumpănă de cântărit mostrele de producte.* I. IONESCU, P. 536. *Îi va da atâți galbeni care să tragă la cumpănă cât și mătăsăria.* ISPIRESCU, L. 399. *Hai să'mpărțim dragostea... cu cumpăna* [= în părți egale] HODOȘ, P. P. 32. *Mintea lui ca o cumpănă se clătena.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 213. *Adă-mi cumpenele, să trag acești galbeni.* TDRG. | Spec. *Cumpănă de galbeni* (IORGA, S. D. XII 68 din a. 1754) = cumpănă mică de cântărit galbenii. || Fig. *Care lucru noi prin multă vreame în cumpăna socotelii cumpănindu-l...* GCR. I 360. *Puterea... care cântărește lumea în cumpăna sa cea dreaptă.* KONAKI, P. 262. *Sânt tainice plăceri Ce'n cumpăna vieții Plătesc ani de dureri.* ALECSANDRI, P. I 125. *Luă o buclă din părul său argintiu, o aruncă în cumpăna păcatelor...* I. NEGRUZZI, V. 313. *Cumpăna gândirii-mi și azi nu se mai schimbă.* EMINESCU, P. 94. || P. ext. Cântărire. *Cât este luna de grea la cumpănă? ...Luna are un funt, pentrucă are patru fârtaluri.* BARAC, T. 27.

2°. (Jur.) Semnul simbolic al justiției. *Dacă soarta l-ar fi pus într'o treaptă mai 'naltă, unde să fie arbitru soartei oamenilor, sau să ție cumpăna Temidei, asupriții... ar fi pierdut pierzându-l.* C. NEGRUZZI, I 244.

3° (Astr.) A noua din cele 12 constelații ale zodiacului, balanța. *Soarele în zodia cumpenei era.* CANTEMIR, IST. 131.

4°. Spec. Fiecare din cele două brațe ale cumpenei (Fig.) *Va trage o cumpănă în acel an și va fi în mare primejdie.* MARIAN, SE. II 206.

5°. (Păst.) Cantitatea de brânză (s. de caș) pe care o primesc proprietarii de oi de la simbriași. *Brânza se dă cu cumpăna.* H. XVII 8. *Oile lor. la mulsoarea de cumpănă, să dea mult lapte...* DAN. P. 100. *În cursul unei veri primește ficcare mertuc* [= proprietar]... *10-12 cumpene de brânză.* PRECUP. P. 8.

II. P. anal. Diferite unelte, obiecte s. părți de obiecte care prin forma și întrebuințarea lor se aseamănă cu forma (pârghiei) cumpenei.

1°. Pârghie de ridicat greutăți (ȘĂINEANU, D. U.); spec. (la Tulgheș-Ciuc) lăstarul (părânga, durghina, ruda) cu care se mișcă din loc un obiect mai greu (Com. ITTU), cf. cântar (III 5°). *Aș fi făcut o cumpănă... când era să rădicăm grinda cea mare.* DRĂGHICI, R. 118.

2°. (Mold.) Unealta cu care se transportă vasele cu strugurii din vie la teasc. TDRG.

3°. Spec. Drugul, bârna (mobilă) pusă spre a opri (vremelnic) trecerea (pe un drum s. peste linia ferată), barieră. POLIZU, DDRF. | (Ban.) *Cumpănă de drum* = opritoarea de la intrarea unui drum în pădure, făcută dintr'o grindă cioplită, fixată cu capetele în doi stâlpi puși pe ambele margini ale drumului, așa ca în jurul unuia să se poată suci, spre a lăsa liberă trecerea (Hișias, în Banat) Com. ITTU. || P. anal. Bățul pe care un băiat (s. o fetiță) îl pune între mire și mireasă la ieșirea mirilor din casă în tindă. *Dacă cel ce a oprit mireasa e o copilă, atunci taie cumpăna cu o năframă.* MARIAN, N. 560.

4°. Prăjina cu care-și țin echilibrul dansatorii pe sârmă. Cf. LM.

5°. *Cumpăna fântânii s. puțului* = Bârna de lemn servind ca pârghie cu două brațe neegale (dintre care la cel mai scurt sânt agățate diferite greutăți care-l trag în jos, iar la cel mai lung atârnă o prăjină lungă de care e legată ciutura (s. găleata) cu care se scoate apa din puț s. fântână. Pârghia se sprijină în furca unui stâlp (fixat în pământ), numit (în Ardeal) gearmăn, hantarig (PAMFILE, I. C. 464) s. (în alte regiuni) furca puțului, smârc (com. ITTU, Dud-Arad), cf. cântar (III), cf. LB., DAMÉ, T. 179, VICIU, GL., HERZ.-GHER., M. IV 250. *O cumpănă se 'nalță aproape de puț.* ALECSANDRI, P. III 90. *O fântână își mișca gemând cumpăna ei în vânt.* EMINESCU, N. 51. *Fântâna... nu avea nici roată, nici cumpănă.* CREANGĂ, P. 204. *Mugeau vitele de sete, lungind gâturi cât cumpenele de fântâni.* C. PETRESCU, R. DR. 151. *Când e ziuă, hoha 'n sus și hoha 'n jos; când e seara, hohostârc hoha* [*Cumpăna fântânei*]. ȘEZ. IV 101.

6°. (Mor.) Pârghia cu care se ridică s. se lasă zăgazul la moară. DDRF. | Vârtejul, schimbătoarea, posada unei mori de vânt. DAMÉ, T. 162, PAMFILE, I. C. 190. || (Mold.) Cântarul (III 3°), buhaiul (III 2°), capra (III 6°) pe care se ridică piatra de moară pentru a o fereca. H. XII, 571.

7°. O parte a joagărului (DAMÉ, T. 175 cf. fig. 2, PAMFILE, I. C. 111): pârghia cu care se ridică stavila. PĂCALĂ, M. R. 460.

8°. Cântarul (III 4°), scoaba de la plută, de care se agață cârma. || *Cumpăna lemnului* = cântarul, punctul de suspensiune al lemnului. CIUPALĂ, PL.

9°. Crucea (H. II 322) s. cântarul (III 2°) căruței.

10° (Olt.) O parte a vârtelniței, cf. cruce, răscruce, speteză, crucișă, fofelniță. aripă. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 259.

11°. (Zid.) *Cumpăna (verticală* CADE) = o unealtă a zidarului constând dintr'un fir lung de capătul căruia atârnă o greutate conică de fier s. de plumb, și care servește la determinarea di-

recțiilor verticale, cf. firul cu plumb. CULIANU, C. 9, DAMÉ, T. 104, PAMFILE. I. C. 118 (fig. 105), H. II 63, 84, 89, 118, 146, 186. 204, 214, 244, 254, III 4, 19, IV 11, X 506, 512, XIV 377, XVI 22. *Cumpănă de plumb.* COSTINESCU. *Cumpăna zidarilor.* PONTBRIANT.

12°. (Dulg.) *Cumpăna orizontală* (CADE) s. *hidrostatică* (POLIZU) = aparatul făcut dintr'un tub cilindric de sticlă în care se pune apă și care servește dulgherilor spre a determina fețele orizontale ale corpurilor, poloboc. Cf. H. II 89, 118, III 18, VII 375, X 69.

13°. Coama (TDRG.), culmea casei țărănești. TDRG., CADE.

14°. Pârghia, pendula, regulatorul ciasornicului. POLIZU, TDRG.

15°. Brațul (s. cele două brațe bifurcate) pe care stă așezat (s. de al cărui cârlig se agață) receptorul telefonului. *Telefonul ridicat din cumpănă nu răspundea chemărilor.* C. PETRESCU, C. V. 143.

16°. P. ext. *De-a cumpăna* = un joc de copii, constând din cumpănirea lor pe o pârghie, cf. (în Bucov.) huță, huțunătoare, punte. PAMFILE, I. II 319. *Nu mai vorbește decât de sbârnăitori, cumpănă, coadă, smeie...* C. PETRESCU, Î. II 57.

III. Fig. 1°. (Geogr.) *Cumpăna apelor* = linia de despărțire a cursului apelor. *Din bazinul Prutului valea sa se despărțea printr'o cumpănă de ape ce trecea peste coline.* C. C. II-III 107. || *Cumpăna vultorii* = locul unde curentul unei ape duce obiectele ce plutesc pe ea atât în vultoare cât și pe râu în jos. Cf. F. R. ATILA, P. 56. *Vadul... e de obiceiu în gâtul vultorilor și în cumpăna lor.* ib. 47.

2°. *Cumpăna nopții* = miezul nopții, la cântatul cocoșilor. CIAUȘANU, V. *Care bate brava porții, Acu, la cumpăna nopții?* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 304. *De unde să aduc eu foc, acum, în cumpăna nopții?* MUSCEL, 38, cf. ȘEZ. XX 104.

3°. P. ext. Cumpănire, echilibru. POLIZU. *Cumpăna cântariului.* CANTEMIR, IST. 152. *Când s'a întors ca să se caute îndărăpt, a prăpădit cumpăna* [= și-a pierdut echilibrul] *și a picat în apă.* SBIERA, P. 200. # **A ținea (în) cumpănă** = a echilibra, a ținea în echilibru, a contrabalansa. PONTBRIANT, TDRG. *Nimic nu garantează mai bine propriile drepturi ale fiecăruia ca respectul ce trebue să avem noi înșine pentru drepturile care le țin în cumpănă.* GHICA, S. 194. Loc. adv. **În cumpănă** = ținându-și echilibrul. *Și înaintă în cumpănă cu ceașca de cafea.* I. TEODOREANU, M. II 41.

4°. Limită, margine, măsură *În județ... judecase-va voao, și în cumpăna ce veți cumpăni, cumpăni-se-va voao.* TETRAEV. (1574) 209 (: on vous mesurera de la même mesure que vous aurez mesurés les autres). *Mănâncă mai mult preste cumpănă.* DOSOFTEIU, V. S. 34$_{1}$. *Întru împlinirea banilor să păziți cumpănă, a nu se face șâlnicie.* URICARIUL, V 183/$_{23}$. || Măsură, moderațiune, cumpăt. *Cumpăna, nepoate, E bună la toate.* PANN, ap. DDRF. *Dorul... întru care omul pierde cumpăna desăvârșită...* KONAKI, P. 126.

5°. Cumpeneală, judecată. *Unde cumpănă lipsește, rea întocmire se păzește.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 251. *Cumpăna strâmbă, strâmb te duce după lume.* ib. id. # **A pune în cumpănă** (s. **cumpene**) = a cântări (I 2°), a aprecia, a judeca. *Dracii... aduc scrise toate păcatele tale..., de le pun în cumpănă.* CUV. D. BĂTR. II 453. *Se vor pune... în cumpenele cerești... purtările omenești.* ALEXANDRESCU, M. 264.

6°. † Influență, trecere, greutate. *L-au dovedit, Brâncoveanul cu cumpăna lui la Turci, și, aducându-l la București, l-au spânzurat.* LET. II 47/$_{34}$.

7°. (Mai ales în expresiile *a sta în* (s. la) *cumpănă, a fi în cumpănă, a pune pe cineva în cumpănă)* Îndoială, ezitare, dilemă, nehotărîre, șovăire; încurcătură. *A scrie, multă vreme la cumpănă au stătut cugetul nostru.* LET. I 3/$_{7}$. *Dumitrașcu Vodă atunce sta în cumpene, de socotea, cum ar face să fie mai bine.* ib. II 338/$_{24}$. *Stăm în cumpănă, sau să înviem, sau să murim.* DOSOFTEIU. V. S. 146/$_{1}$. *Când lua pe Turci de goană, când, goniți, se înturna; Sta în cumpănă războiul, nicăiuri nu atârna.* GCR. II 245, cf. BELDIMAN, N. P. I 20. *Cererea lor puse în mare cumpănă și amețeală pe Bathori.* BĂLCESCU, ap. TDRG. *Se pune ea în cumpene, cum să dreagă și ce să-i facă.* CREANGĂ, P. 29. *Boierul sta în cumpănă. Nu știa cui să dea dreptate.* ISPIRESCU, L. 176. *S'o scoale nu cuteza, Gându'n cumpănă-i era.* TEODORESCU, P. P. 451.

8°. P. ext. (Întregit, adesea, prin atributul „mare" „multă", „grea"; mai ales în Mold.) Primejdie, pericol, încercare, nenorocire, neajuns, greutate. *Prăvim cumplite vreami și cumpănă mare pământului nostru* (a. 1670) GCR. I 196. *Iaste cumpănă... să o și omoare.* PRAV. 585. *Adusăse a mulți nesocoteala și nebunia mare cumpănă acestui pământ.* LET. 236/$_{33}$. *Au fost hălăduit pământul Moldovii de supt cumpăna păgânilor.* ib. II 49/$_{33}$. *Era cumpănă să se primejduiască împăratul.* ib. II 126/$_{37}$. *Cu multă și mare cumpănă... pre nepriiateni au fărâmat.* CANTEMIR, HR. 201. *O națiie întreagă în cumpănă a-și pierde ființa.* C. NEGRUZZI, I 278. *Mi-a spus vrăjitoarea c'am să trec o cumpănă mare.* CONTEMPORANUL VI, vol. II 7. *Ascultat la ceas de cumpănă.* C. PETRESCU, R. DR. 243. *Bărbații vorbeau de cumpenele războaielor.* MARIAN, NA. 247. *A scăpat de o cumpănă.* ȘEZ. IX 150. *Timpuri de grea cumpănă.* ZANNE, P. III 226. | † **Cumpănă de vieață** s. **de moarte**, (rar) **de peire** = pericol de moarte. *Au și început a vărsare otrava cu mare cumpănă de vieață.* LET. I 238/$_{9}$. *Stă în cumpănă de moarte.* PRAV. 446. *Adusăse și pe Domnul la cumpăna morții.* LET. III 237/$_{37}$. *Lumea stă în cumpănă de peire.* BĂLCESCU, M. V. 559.

9°. Spec. (Mold.) Furtună mare (cu grindină, Com. S. FL. MARIAN), vreme strașnică (ȘEZ. III 82), cataclism. *Nu vezi ce cumpănă? Suie malul și intră în casă, de te sbicește!* SADOVEANU, M. 186. *Scăderea lunii prevestea cumpănă.* ib. I. A. 147. *Să nu sune clopotele la biserică, când vor vedea o cumpănă — nor cu tunete și trăsnete.* PAMFILE, V. 153. *Cutremuri, întunecimi de soare... și alte cumpeni.* id. ib. 50. *Dracu se ascunde sub copaci, sub vite, sub oameni și mai cu seamă sub câni și mâțe; de aceea le alungă oamenii de lângă ei, în vreme de cumpănă.* ȘEZ. IV 182.

[Plur. *cumpene* și (în sensul II 8°) *cumpeni.* | Și: (Mold.) **cúmpână** s. f. | Diminutiv: (la Românii din Serbia și în Romanați) **cumpăioáră (cumpeioáră)** s. f. TEODORESCU, P. P. 504, MAT. FOLC. 59, **cumpioáră**. MAT. FOLC. 1074, 1075. *Paloșu'... l-ai atârnat La cea mai mică cumpăioară, Ca să mă faci de ocară.* GIUGLEA-VÂLSAN. R. S. 9. *Două furci și-o cumpăioară, Mi-e pus la spânzurătoare.* PĂSCULESCU, L. P. 272.]

— Din paleosl. **kŏpona,** idem (din lat. *campana).*

CÚMPÂNĂ s. f. v. **cumpănă.**

CUMPĂNÁȘ † s. m. = **companist.** *Au iscălit... pe toți breslașii și cumpănașii.* DIONISIE, C. 199. *Slugile cumpănașilor... să rămâie birnici* (a. 1814) TDRG.

— Derivat din **cumpanie** (= companie) cu suf. -aș, care derivă nume de agenți.

CUMPĂNEÁLĂ s. f. v. **cumpăni.**

CUMPĂNÍ vb. IV[a] I. 1°. *Peser, soupeser; se peser.* 2°. *Acheter; se racheter.* 3°. *S'accorder; s'harmoniser.* 4°. *Comparer, mettre en balance.* 5°. *Peser, examiner.* 6°. *Mesurer, calculer.* II. 2°. *Franchir le zénith.* 2°. *Surpasser, l'emporter* sur. 3°. *Se pencher par-dessus.* 4°. *Pencher* vers, *avoir l'intention* de; *Se décider* à. *Convaincre.* III. 1°. *Vaciller, osciller, se balancer.* 2°. *Balancer* entre..., *osciller, hésiter.* IV. 1°. *(S')équilibrer.* 2°. *Contrebalancer, compenser, équivaloir.* 3°. *Se modérer.* V. 1°. *Agoniser.* 2°. *Placer en équilibre.*

A cumpăni se întrebuințează azi mai mult în sens figurat, fiind înlocuit în sens propriu mai ales prin *a cântări* (și în cazurile când cântărirea se face cu cumpăna, nu cu cântarul), adesea și prin *a măsura.*

I. 1°. Intrans. A avea o greutate, a trage la cântar s. în (s. la) cumpănă (LB.), a cântări I 1°. *Kumpenesk* = mensuro, pondero. ANON. CAR. *Un cercel de aur care cumpăniia giumătate de siclus.* PALIA (1581), 90-2. *Cât cumpănesc sau cât de grei sânt banii cei de argint...* CALENDARIU (1814) 152. || Trans. A determina cu ajutorul cumpenei greutatea unui obiect, a cântări I 1°, a măsura. *Cumpăna... aducând, drept le cumpăniră.* PANN, P. V. I 125. | *A cumpăni (ceva) în mână* = a încerca cu mâna greutatea unui lucru. (Fig.) *Mândria gravă a Domnului, care cumpănește în mână-i soarta unui neam.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. || Refl. A se așeza în (s. pe) cumpănă spre a-și constata greutatea, a se cântări. POLIZU.

2°. Trans. A plăti, a (răs)cumpăra, a oferi pentru ceva lucruri de preț (aur, bani) în greutate egală cu greutatea lucrului cumpărat, cf. a cântări (I 2°). *De ți-e negrul vânzător, Eu îți sunt cumpărător, Că vreau bine să-l plătesc, Cu aur să-l cumpănesc.* ALECSANDRI, P. P. 105. *Cer ...pe mândra mea De cinci ori s'o cumpănești... Cu gălbiori.* BIBICESCU, P. P. 277. | Refl. *Să se poată răscumpăra, cumpănindu-se pe sine... de două ori cu aur.* ȘINCAI, HR. II 227/36 | Fig. (Refl. = pasiv) A (se) aprecia, a (se) evalua, a (se) prețui. PONTBRIANT. *De se va cumpăni* [unsoarea] *cu vestea* (= faima) *bună, puțin preț va avea* (a. 1683). GCR. I 272.

3°. Refl. A fi asemenea, a fi la fel, a se potrivi, a se asemăna, a se lovi. ȘEZ. VII 179. *Hai, fată, să ne iubim, C'amândoi ne cumpenim* (variantă: *ne potrivim) Și la ochi, și la sprâncene, Ca doi golumbei la pene.* HODOȘ P. P. 72. | Fig. *O tainică melancolie..., o îndoioasă sfială, care mai adesea se cumpănesc cu o minte dreaptă și sănătoasă, cu un suflet compătimitor, cu o inimă miloasă.* ODOBESCU, ap. TDRG.

4°. Trans. A pune în cumpănă: a compara, a pune față în față. *Să cumpănim viața și moartea.* MARCOVICI, D. 77. *Cumpănind între ele nevoia cu ajutorul...* KONAKI, P. 267. *Cumpănind... faptele ceale bune... cu pornirea și mânia...* BELDIMAN, N. P. I 187.

5°. Trans. A pune în cumpănă: a examina, a cerceta cu deamănuntul, a cântări cu mintea, a considera, a chibzui, a se gândi bine, a socoti, a judeca toate eventualitățile înainte de a lua o hotărâre. *Să-și facă moară cineși la vadul său... Iară de-a fi făcut vreunii... vad nou, să-l strice și să urmeze vadurilor vechi, însă să cumpă[n]ească apa cu murari* (= morari) *și câte vaduri or găsi, la toate vadu[ri]le să-și facă moară.* DOC. (a. 1745. Cernăuți). IORGA, S. D. XXII, 390. *Cumpănind epitropul, cu bună rânduială, cheltuialele copilului...* PRAVILA (1814) 89. *Nu trebue pădurile... după plăcerea cuiva a se tăia... până ce starea lor nu va fi cumpănită prin ispitiți și cu știință pădurari.* COD. SILV. *Numa cumpănea în inima sa frumseațele Herseliei.* BELDIMAN, N. P. II 76. *Oare să se însoare, ori să nu se însoare? Acest gând l-a cumpănit douăzeci de ani.* C. NEGRUZZI, I 71. *Cumpănind situația din fața noastră...* GOGA, Ț. N. VI 1329. *Cumpănește lucrul bine.* POMPILIU, P. P. 34. **A cumpăni din ochi** = a examina spre a putea stabili valoarea, a cântări din ochi.

6°. A măsura, a calcula, a alege bine. *Cumpănește voroavele tale.* BELDIMAN, N. P. I 33. *Își cumpănea... cele mai mici gesturi.* VLAHUȚĂ, ap. CADE.

II. Fig. (Comparația se face cu brațele cumpenei, care cad s. se ridică într'o parte).

1°. Intrans. (Despre soare) A trece peste punctul culminant dela amiază, a începe să coboare spre apus. *O cumpănit soarele de-amiazi.* VASILIU, P. L. 257.

2°. Trans. A se ridica mai sus, a fi mai presus, a întrece, a covârși, a precumpăni. *Un singur om nu trebue să cumpănească interesele unei armii.* C. NEGRUZZI, II 141. *Cei slabi, când se'mpreună, cumpănesc pe cei mai tari.* ALECSANDRI, T. 165.

3°. Refl. A fi gata să cadă într'o parte (de ex. un gard), a se îmboi să cadă (CIAUȘANU, GL., HERZ.-GHER., M. IV 250). || Trans. A pleca (Com. AR. TOMIAC) într'o parte.

4°. Fig. (În Mold. și Transilv.; construit cu să s. cu la) Refl. A avea de gând (la origine: a se apleca cu gândul într'o direcție), a intenționa; a se hotărî, a se decide; a plănui. *Împărtișă-va* (= se va despărți) *muiarea de bărbat pentru* (= din cauza) *vrăjmășia părinților, când să vor cumpăni să-i facă nevoie și să o vatăme întru ceva.* PRAV. 615. *Împăratul se cumpănea să întoarcă oastea înapoi.* LET. II 352/30. *Se cumpăniia să se omoare.* COD. PUȘC. 81. *Într'acesta chip se cumpeni, ca... mai mult mânii ațiițătoriu să se arete.* CANTEMIR, IST. 83. *Întru însuflețirea bucuriei, mai să cumpănea să o sărute.* DRĂGHICI. R. 231. *Stă el, își faci măsuri: „mai mă cumpân să mă mă duc odată".* ȘEZ. II, 101. *Se puse Ileana pe un somn dulce, de gândeai că..., de-ar fi șapte nopți legate la olaltă, încă s'ar cumpeni să le doarmă.* RETEGANUL, P. I 57. || Trans. (factitiv). A face pe cineva să se decidă într'un fel, a stimula, a îmboldi, a îndemna, a stărui (cu vorba s. cu sfatul), a determina, a convinge (pe cineva la ceva s. să facă ceva); a sfătui, a consilia. *Vere, acum ești avut și fericit; numai, eu te cumpănii la asta, poftesc ca și tu să-mi faci mie asemenea.* RETEGANUL, P. I 28. *Moșnegii aceia... l-au cumpănit să pață astă pagubă,* ib. IV 78, cf. III 76.

III. 1°. Refl. (Construit absolut s. urmat de *să...*) A se mișca la dreapta s. la stânga (ca limba cumpenei), a oscila câtva timp (ca cele două brațe ale unei cumpene), a se clătina, a se pleca când într'o parte, când într'alta, a-și pierde echilibrul; a se legăna (HERZ.-GHER., M. IV 250), a se dăina (COSTINESCU) spre a-și ține echilibrul. *Mă cumpăniiamă, să nu cumva să scapăt să caz.* MINEIUL (1776) 28². *Mândru vultur ce'n văzduh se cumpănește.* ALEXANDRESCU, M. 22. *Când mă apropiaiu, îl văzuiu că se cumpănește ușor și dă din mâni.* SADOVEANU, P. S. 46. *Un om beat se tot cumpănea încoace și încolo.* ȘEZ. I 257.

2°. Refl. A se apleca cu gândul s. cu voința când într'o parte, când într'alta, a sta în cumpănă, pe gânduri, la îndoială, a nu se putea decide, a ezita, a șovăi. *De ce se cumpăniia el cu svatul său, de aceà smenti mai rău.* VARLAAM, C. 40,2. *Omul se cumpănește neîncetat întru virtute și viții.* MARCOVICI, D. 407. *Poți tu crede că între a ta iubire*

şi între libertate m'aş cumpăni eu? ALECSANDRI, ap. DDRF. *Se cumpăni o clipă şi se întoarse îndărăt.* C. PETRESCU, î. II 119.

IV. 1°. Intrans. (Despre cumpănă) A ajunge în stare de echilibru, a se echilibra. *A luat un cântar, şi de-o parte a prins a pune la bucăţi de aur, ca să cumpănească.* ŞEZ. V 136. || Trans. (fact.) A aduce, a ţinea s. a aşeza astfel încât (după oarecare oscilări) să ajungă în stare de echilibru, a echilibra. *Pre aceaia cărăruşă... mă cumpăniia, să nu cadz într'acea prăpastie.* DOSOFTEIU, V. S. 46,1. *Încalec[ă] caii 'ntr'o clipă, trupurile-şi cumpăne[a]z[ă]...* PANN, E. II 150. *Panthia începe a cumpăni* (= a o balansa, spre a-i da avântul necesar) *suliţa sa.* BELDIMAN, N. P. 97. *Nopţile... pe furiş Pasurile măsurate... cumpăneam* (= umblam pe vârful picioarelor balansându-mă). KONAKI, P. 215. *Văd vasul nostru..., o coajă de nucă, pe care iscusinţa omului o cumpăneşte pe mări.* VLAHUŢĂ, ap. CADE.

2°. Fig. (Absol. sau construit cu un substantiv predicativ) A echivala, a contrabalansa, a ţinea în cumpănă, a fi egal cu... *La unele, sprinteneala cumpăneşte slăbiciune. Iar la altele vârtutea ţine loc dc'nţelepciune.* KONAKI, P. 267. *Mult rău o faptă bună în ceruri cumpăneşte.* ALECSANDRI, P. III 308.

3°. Trans şi refl. A (se) modera, a (se) înfrâna, a (se) cumpăta. *Tinerelul poet... nu prea ştia să-şi cumpănească bine avânturile prolixe ale înfocatei sale muze.* ODOBESCU, I 63.

V. 1°. Refl. *A se cumpăni* (între moarte şi viaţă) = a fi în agonie, a trage de moarte (Rucăr, în Muşcel) Com. C. LACEA. † *A i se cumpăni cuiva vieaţa* = a-i fi vieaţa în cumpănă, în primejdie. *Mulţi* [= multora] *li s'au cumpănitŭ vieaţa.* DOSOFTEIU. V. S. 85 1. † *A i se cumpăni eu capul* (s. *cu moartea*) = a plăti cu capul, a i se răsplăti cu moartea. *Cândŭ veri naşte, cu moartea să ţi să cumpănească.* GCR. I 64. *Dintr'aceasta i să cumpăneşte cu capul.* DOSOFTEIU, V. S. 29-2.

2°. Trans. (fact.) A aşeza (o prăjină) după principiul cumpenii dela fântână. [Undiţele] *pot fi înlocuite... cu orice prăjini, beldii sau nuiele..., înfigându-le în mal* [şi] *cumpănindu-le pe pietre, furci, crăcane...* F. R. ATILA, P. 32.

[Ind. prez. *cumpănesc*, (învechit, rar), *cúmpăn*, (neobişnuit) *cumpănez* † | Şi: (Mold.) **cumpânì**, (Transilv.) **cumpenì** vb. IV-a. || Adjective: **cumpănít** (cu negativul **necumpănit**), **-ă.** *Lucrări bine cumpănite.* MARCOVICI, D. 13. *N'am făcut nici un pas necumpănit şi n'am picat.* ALECSANDRI, T. 1090. *O cumpănită* (= potrivită) *depărtare între răsaduri.* I. IONESCU, C. 87. (Adverb) *(Ne)cumpănit* = disproporţionat. *Mumapădurii era o muiere mare, făcută necumpenit.* RĂDULESCU-CODIN, î. 314. *Cu toată dreptate cumpănit alcătuită.* BUL. COM. IST. IV 88. *Totdeauna vorbeşte drept şi cumpănit, ca şi când ar ceti din carte.* SLAVICI, N. I 5; — **cumpănitór (cumpenítór), -oáre.** *Al zeilor părinte Ce pune mări, pământ şi cer în mers cumpănitor* (= echilibrat). OLLĂNESCU, O. 53. *Pentru aiastă praxă vorbesc şi motive cumpănitoare* (= cu greutate, preponderant) CAT. MAN. 259, 571. *Naţionalitatea cea mai cumpănitoare* (= covârşitoare) *prin numărul ei.* I. IONESCU, D. 74. *Are să le împărtăşască nişte lucruri foarte cumpenitoare* (= important). MARIAN, T. 123. (Substantivat) Administrator (de moşie) cf. vechil. *Era cumpănitor peste moşie.* CONV. LIT. XLIV, vol. II, 132. | Abstracte: **cumpănít** s. a. (şi mai ales) **cumpănire** s. f. (la scriitorii mai vechi, adesea complinit prin *dreaptă, potrivită, înţeleaptă* ş. a., spre a reda ideea de) cumpătare, cercetare amănunţită şi dreaptă, chibzuită, prudenţă, etc. *A birului aşezare să se săvârşească cu dreaptă cumpănire.* URICARIUL, I 186. *Cu a îmbelor părţi potrivită cumpănire şi bună învoire.* ib. III 267. *Le otcârmueşte toate cu părintească şi dreaptă cumpănire.* MARCOVICI, D. 27. *Nebunească lui sumeţie se sfărmă în sfârşit de statornica cumpănire a lui Petru.* C. NEGRUZZI, I 177. *Cumpănirea argumentelor.* MAIORESCU, CR. II 124. Negativ: **necumpănire** s. f. = lipsă de cumpănire, de echilibru. COSTINESCU; — **cumpăneálă (cumpeneálă,** cu negativul **necumpăneală, necumpeneală**) s. f. = cumpănire. COSTINESCU. *Cu mica leafă ce avea... şi mai ales cu o mare cumpăneală şi economie îşi ţinea casa.* C. NEGRUZZI, I 333. *„E proastă lumea!" strigă Ana, scoasă din cumpeneală.* SLAVICI, N. 78. *Cuvântul lor plin de înţelepciune şi de cumpăneală.* STURDZA, E. 56; — **cumpănitúră** † s. f. = cumpănire, măsură, greutate, cantitate; seamăn. *Nu era... cumpănitură arămii* (= n'a mai cântărit arama). BIBLIA (1688) 248,1. *Trimise şi altă cumpănitură de aur la Apostol.* MINEIUL (1776). 34²/₂; (concretizat) **cumpenitoáre** s. f. = scrânciob mic, huţă. PAMFILE, I. C. 472; — (Postverbal) **cúmpăn** † s. a. = judecată, cumpănă III 5°; primejdie, cumpănă III 8°. *De-ar fi avut Mihai Vodă cumpăn bun, ar fi scăpat.* LET. II 323/6. *Văzând... că se află la cumpăn de moarte...* GCR. II 120].

— Derivat din **cumpănă.**

CUMPÁNIE † s. f. } v. **companie.**
CUMPANÍST † s. m. }

CUMPĂNITÚRĂ † s. f. v. **cumpăni.**

CUMPĂRÀ vb. Ia. 1°. *Acheter.* 2°. *Racheter.* 3°. *Évaluer, apprécier.* 4°. *Corrompre, soudoyer.* 5°. *Achcter, obtenir.*

1°. Trans. (În opoziţie cu „a vinde") A dobândi un lucru plătindu-l cu bani, a ajunge în posesiunea definitivă a unui lucru plătind contravaloarea lui, a achiziţiona. Se cumpără cu de-amăruntul s. cu toptanul (POLIZU); cu bani gata (ib.) s. pe (s. în) credit (BARCIANU), scump (POLIZU), ieftin s. lesne. *Kumpĕr* = emo. ANON. CAR., LEX. MARS. *Ucenicii trimişi era să cumpere bucate.* CORESI, 151. *Tot cât avu vându, şi cumpără satul acela* (a. 1579). GCR. I 17. *Ş'au cumpăratu ocine şi s'au aşezatu.* ib. 143. *Cela ce va cumpăra lucru de furtuşag, să aibă certare.* PRAV. 242. *Părechi de boi am cumpărat.* BIBLIA (1688) 33. *Am cumpărat din banii miei o corabie noao şi bună.* LET. II 128. *Care este vinul cel mai bun? — Care nu-l cumperi cu bani.* GCR. II 170. *Vremea* [= timpul rău] *vinde lemnele şi nevoia le cumpără.* C. NEGRUZZI, I 250. *Venea... cu un car nou ce şi-l cumpărase chiar atunci.* CREANGĂ. P. 40. *Dragostele dintr'alt sat; Ca pita de cumpărat: Când o cumperi, te îmbucuri, O mănânci, dar nu te saturi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 79. *Cine cumpără în datorii, plăteşte de două ori.* ROMÂNUL GLUMEŢ I 46. # *Aşa (cum) am cumpărat(-o), aşa (o şi) vând* = (o) repet aşa, cum am auzit(-o). DDRF., TDRG. **A cumpăra cărbuni de la faur** (s. *orz de la gâşte.* ZANNE, P. I 231) = scump. **A cumpăra vremea** = a câştiga timp. DDRF.

2°. A răscumpăra. *Omul slava cu lucrul o cumpără.* CORESI. EV. 386/4. *Cu ziua de astăzi se cumpere pe cele rău prăpădite.* MARCOVICI, C. 65.

3°. A judeca, a preţui (pe cineva), a şti cât face, cât plăteşte. *Nu se cumpără omu pe căciulă* = nu se judecă cineva după exterior. ZANNE, P. III 39. *L-am cumpărat eu pe nenea Ion* = ştiu eu cât plăteşte, câte parale-i face pielea, ştiu ce-i poate capul, l-am păscut eu. CIAUŞANU, GL

4°. P. ext. A câştiga bunăvoinţa cuiva plătindu-i

bani, a corupe, a mitui. POLIZU. *A cumpărat martorii.*

5°. (Literar, după fr.) A obține, a dobândi, a realiza ceva cu mare greutate. PONTBRIANT. *A cumpăra biruința cu primejdia vieții sale.* BĂLCESCU, M. V. 121.

[Prez. *cumpăr, -peri..., să cumpere.*] Adjective: **cumpărát** (cu negativul **necumpărat**), **-ă.** *Kumpĕrat* = emptus. ANON. CAR. *Robi cumpărați cu bani.* BĂLCESCU, M. V. 393. *Roțile... cumpărate din cetate.* HODOȘ, P. P. 48; — **cu npărătór, -oáre** = care se poate cumpăra; de cumpărat. *De-ar fi dorul vânzător Și badea cumpărător, Eu pe dorul vinde-l-aș Pe badea cumpăra-l-aș.* ALECSANDRI, P. P. 300. (Substantivat) Persoană care cumpără; care mituește. LB. *Kumperetor* = emptor. ANON. CAR. *Prețul ce l-au dat cumpărătorii este...* URICARIUL. II 10/29. *Lei 500 de la cumpărătorii desetinei.* RĂȘCANU, L. 10; — **cumpărós, -oásă** (substantivat, odată într'o poezie pop. din Vâlcea. a cărei variantă are „drăgălețe"): *Haiducu' moșiilor, Cumpărosu fetelor, Drăgostos nevestelor.* ȘEZ. X III 200, cf. DR. II 424. Abstracte: **cumpărâre** s. f. *Târgul și cumpărarea.* HERODOT, 369; (cf. lat. *comparatus, -um*) **cumpărát** s. a. *Bani trebuincioși spre cumpăratul a 36.000 podele.* URICARIUL, I 233. *Cei nevoiași și săraci, cari numai cu cumpăratul* [= din ceeace cumpără] *se nutresc.* MARIAN, SE. II 23. (Mai ales în loc. adj.) **De cumpărat** = cumpărător, care se poate cumpăra. *Umblu din sat în sat, Ca vita de cumpărat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 196; — **cumpărătoáre** s. f. = cumpărare, actul cumpărării, dobândire prin cumpărare. *Cumpărătoare cu toptanul.* POLIZU. *A arătat trei zapise de cumpărătoare pe Schei.* BUL. COM. IST. IV 221. *Lasă pământul lui de cumpărătoare* (= care fusese cumpărat, nu moștenit sau dăruit) *rudei Iorduchi.* BUL. COM. IST. V 311. [Banii] *trebuincioși spre cumpărătoarea... de 36.000 podele.* URICARIUL, I 236/29. *Această sfântă carte s'au luatŭ cu cumpărătoarea* (= prin cumpărare) *de mine Ghcorghe.* IORGA, S. D. XV 269. *Cumpărătoriul va vrea să strice cumpărătoarea.* CARAGEA, L. 20/23. *Îl vedem făcând o cumpărătoare de moșie.* IORGA, L. I 63; — **cumpărătúră** s. f. = cumpărare (acțiunea și mai ales rezultatul ei), marfa cumpărată, (mai ales la plur.) obiecte cumpărate în diferite prăvălii (germ. Einkäufe. HERZ.-GHER., M. IV 250). *Kumperetură* = emptio. ANON. CAR. *Să-i fie lui direaptă ocină și cumpărătură în veaci.* DOC. (a. 1591). GCR. I 38. *Păsați* (= mergeți) *și vă duceți cumpărătura grâului vostru.* BIBLIA (1688) 32/2. *Dresurile* (= actele) *de cumpărătură ce au avut de la Petru-Vodă... au perit.* URICARIUL I 159. *O parte de satu..., carele au avut-o cumpărătură de la Badea Limbovici.* ib. II 3. *Care vie ne-au fost și nouă cumpărătură.* ib. XXIV 432. *Un brâu de Țarigrad, care* (= căruia) *i-au fost cumpărătura 12 lei în Țarigrad.* IORGA, S. D. XI 58. *Să ia Vel-Logof[ăt] rânduitul venit pe suma cumpărăturei slujbei câte trei lei noi.* RĂȘCANU, L. 7/10. *„Da, da"... vorbi moșul, lăsând cumpărătura pe masă.* DUNĂREANU, CH. 14. *Să vadă dacă se află hârtia lor de cumpărătură dclu Dorna.* SADOVEANU, B. 216. *Moșia asta e cumpărătură* = **nu** e moștenită, ci e cumpărată. CIAUȘANU, GL.]

— Din lat. **comparo, -are,** care a înlocuit pe *emo, -ere,* pierdut în toate limbile romanice. Acest *comparo* (din *con*+*par* „egal, asemenea") a înlocuit pe simplul *paro* „a procura"' (cf. *servus aere paratus* „sclav procurat cu bani") din cauza omonimiei acestuia cu *paro* „prepar" (cf. Ernout-Meillet, *Dict. etym. de la langue latine* p. 700).

CUMPĂRĂTOÁRE s. f. v. **cumpăra.**

CUMPĂRĂTÚRĂ s. f. v. **cumpăra.**

CUMPĂRÍE s. f. *Association.* — Grupă, asociație, tovărășie de lucrători: *lucrăm câte zece cumpărit să mișcăm o bârnă.* Com. M. ITTU.

— Din **cumpanie** (= companie), cu etimologie populară după *cumpăra* (facilitată de disimilația *m-n* > *m-r*).

CUMPĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **cumpăra.**

CÚMPĂT s. a. 1°. *Incertitude, doute.* 2°. *Prudence; maitrise de soi-même, calme.* 3°. *Opinion.* 4°. *Tact, justice.* 5°. *Modération, mesure.* 6°. *Occasion.* 7°. *En cachette.*

1°. Dispoziție sufletească de îndoială și de nehotărîre, când trebue să cumpenești, să chibzuești, să reflectezi încotro trebue să apuci, ce trebue să faci. (Numai în expresia:) **A sta în cumpăt** = a chibzui (fr. délibérer, réfléchir). DDRF.

2°. Chibzuință, reflexiune, discernământ critic, prevedere, precauțiune; p. ext. echilibru sufletesc, judecată dreaptă și liniștită. (Mai ales **în** loc. adv. **cu cumpăt (bun)** = în mod prevăzător, chibzuit; **fără cumpăt** = în mod nechibzuit, nebunește). *Încălecară, beți, amețiți și fără de nici un cumpăt.* LET. A. 16/17. *Fără cumpăt tăgădui [Engel] pre Machidoneani, cum mai sus am însămnat.* P. MAIOR, IST. 199. *Omul cel muncitor și cu cumpăt bun nu piere nici odată.* MARCOVICI, D. 57. *Observându-se cumpăt și armonie întru toate...* SBIERA, F. S. 385. *Se purta oarecum fără cumpăt.* ISPIRESCU, M. V. 56. # **A(și) pierde (s. a prăpădi) cumpătul** = a-și pierde capul, calmul, sângele-rece. *La al doilea* [tun]*... cu toții cumpătul au prăpădit.* BELDIMAN, T. 54. *Nu-și pierdu cumpătul, la un ceas așa greu.* C. NEGRUZZI, I 226. *Leșii... pierd cumpătul, pierd capul, svârl armele în văzduh.* ALECSANDRI, P. III 225. *Își pierdu cumpătul, de supărare.* ISPIRESCU, L. 27. *Dacă-i dai cuiva liliac pisat în mâncare, îl faci să-și piardă cumpătul, umblând nebunatic.* GOROVEI, CR. 136. **A(-și) ține cumpătul** = a(-și) păstra echilibrul, cumpăna dreaptă. *Prahova, să fii cuminte! Ține cumpăt la cuvinte.* COȘBUC, B. 176.

3°. P. ext. † Părere, opinie. *Când vor fi tot unii ca alalți, amândouă părțile și la tot meșteșugul să vor tocmi într'o fire și într'un cumpăt...* PRAV. 508.

4°. Tact, cumpeneală, dreptate. *Sultan Mehmet... împărați... cu bun cumpăt s. cu pace în zilele lui.* GCR. I 149. *Era pe acea vreme Mitropolit Chir Misail, foarte om cu cumpăt.* LET. II 34.

5°. Moderațiune, înfrânare (LB.), sobrietate; măsură dreaptă. *Kumpĕt* = moderatio, mediocritas. ANON. CAR. *Hrana lui cea fără de cumpăt, ce să zâce mâncări și băuturi.* PRAV. 496. *Cumpăt trebue în vorbe.* ȚICHINDEAL, F. 76. *Partea cea cheltuitoare era de către cea lucrătoare a norodului hotărîtă și privită în toată vremea, spre a nu să înmulți peste cumpătul stăvirii.* PISCUPESCU, O. 20. *Se iviseră în el porniri de om risipitor: era gata să dea tot; nu mai avea măsură, nici cumpăt.* SLAVICI, N. II 210. *Ferice-i acela ce'n cumpăt trăește, Pe a cărui masă modestă lucește Doar solnița veche.* OLLĂNESCU, O. 159-160. *Vinul se bea cu cumpăt.* DOINE, 269. ‖ † (Med.) Dietă, regim. I. MOLNAR-PIVARU.

6°. † Orânduială (LB.), potrivire. † **Cumpătul vremii** = împrejurările vremii, starea lucrurilor (dintr'un timp dat), conjunctură. *Împăraților Țarigradului căutând, și Domnii Volohiii, după cumpătul vreamii, și rudenii, și cuscrii cu craii lor să facă, precum au și făcut.* CANTEMIR, HR. 346.

7°. † Loc. adv. **Pre supt cumpăt** = într'ascuns; în taină, pe din dos, pe furiș; cu perfidie, cu vicleșug. *Deaca să apropiè către Hs.* [fariseul], *pre*

supt cumpăt tinse cuvânt, de grăi. VARLAAM, C. 293$_{2}$. *L-au scos... pre supt cumpăt, îmbrăcându-l în haine proaste.* LET. III 38/$_{14}$. *Il trimise pe supt cumpăt cu cărți la un frate al ei.* GAVRIL, NIF. 10. *Pe supt cumpăt, fără știrea Doamnei...* URICARIUL I 286. *Face adese ori fățiș și pe supt cumpăt, cercetări.* ib. IV 130. *Doamna lui Șerban-Vodă pre supt cumpăt, peste voia Domnului... au dat fata, de o au adus... aici.* MAG. IST. III 66. *Cuvânt lămurit dă vânzare nu au dat, ci pă supt cumpăt au zis precum că o are luată în arendă.* IORGA, S. D. XIV 134. (Arhaizant) *Unii boieri șopteau că s'ar fi zărit într'acea noapte oameni d'ai lui Stoica... strecurându-se pe sub cumpăt în casele răposatului Ilie.* ODOBESCU, I 78, cf. 533.

[Fără plur. | Negativul (rar): **necumpăt** † s. a. = lipsă de cumpăt, de înțelepciune, judecată proastă. *Acel necumpăt al Notariului... aci il voiu arăta.* P. MAIOR, IST. 65.]

— Din lat. **compĭtum, -i** „răspântie" (de ex. răspântia la care se găsea Hercules). S. Puşcariu, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVIII 680. Cf. cumpăta.

CUMPĂTÁ vb. I^{a}. 1°. *Disposer.* 2°. *Inspirer, pousser* à. *Se résoudre* à. 3°. *Ménager, épargner.* 4°. *(Se) modérer, (se) maîtriser, (se) calmer. Couper* (un alcool).

1°. Trans. A potrivi (cu înțelepciune), a (o)rândui, a face rânduială (LB.), a dispune, a da. *Kumpetédz.* ANON. CAR. *Așa au cumpătat D-zeu, de la cela ce i-au făcut rău... să aibă bani de cheltuială la vreme de nevoie.* LET. II 170/$_{13}$. *Așa au cumpătat vremea, de au fost tot bună și călduroasă.* MAG. IST. IV 166.

2°. Trans. A îndruma, a îndemna, a sfătui, a decide, a pune la cale, a îndrepta (LB.), a potrivi s. aduce pe cineva să facă un lucru. (POMPILIU, BIH. 1009). *Ține, Doamne, ce mi-ai dat, Că bine m'ai cumpătat, Numa capu' nu mi-ai spart!* H. XVIII 91. *Mulțumescu-ți ție, Doamne, Că, de când m'am măritat, Tot bine m'ai cumpătat.* MÂNDRESCU, P. P. 105. *Vezi, crăișorul mamii, la ce pacoste grea m'ai cumpătat tu pe mine; și aș fi tare bucuroasă să mă pot descotorosi de ea.* MERA, L. B. 10. *Frunză verde lemn uscat, Mândrele m'or cumpătat Ca să plec sara în sat.* HODOȘ, C. 91. || Refl. A se îndemna, a se strădui. *Mulți împărați... s'au cumpătatŭ de-au cercat, până... au găsit izvorul vieții.* PRAV. MOLD. 1$_{2}$.

3°. Trans. A cruța, a păstra, a economisi; a menaja LB. *Oricât o am cumpătat, tot am sfârșit merindea mea.* BARAC, ap. TDRG. | A ține bine. *Mândrele m'o cumpătat, De nu-s negru și uscat... Da și eu le-oiu cumpăta.* RĂDULESCU-CODIN, M. N. 70.

4°. P. ext. Trans. (uneori = fact.) și refl. (uneori = pasiv) A (se) modera, a (se) tempera, a (se) restrânge, a (se) face să păstreze măsura, a (se) slăbi, a (se) micșora (intensitatea unei stări s. acțiuni); (despre oameni) a (se) stăpâni, a (se) abține, a (se) potoli; (despre băuturi) a le slăbi tăria (amestecându-le cu apă). *Creștinii nu se știură cumpăta.* MAG. IST. IV 287. *Un șpirt ce iaste tare se cumpătează cu apă,* POGOR, HENR. 29. *Sfântă Sâmbătă, Tu mi-l cumpătă.* FRÂNCU-CANDREA, M. 182. *Rea bucată-i dragostea! Cin' apucă-a o'nvăța Și n'o știe cumpăta, N'are cap* (= nu mai poate) *a o lăsa.* RETEGANUL, TR. 152.

[Ind. prez.: *cumpăt* (rar, *cumpet*) și *cumpătez* (rar *cumpetez*). *Cumpetează calea* = aleargă calea. PSAL. (HUR.) 31/$_{32}$. | Adjective: **cumpătát, -ă.** *Câte ai zis, toate adevărate și cumpătate.* HERODOT, 359. *Purtarea cea cumpătată.* ISPIRESCU, L. 40. *Începutul iernii va fi mai cumpătat* (= blând) CALENDARIU (1814) 72. *Pofte mai cumpătate.* MARCOVICI, D. 6/$_{15}$. Negativul: **necumpătat, -ă** adj. = fără cumpăt, nechibzuit; nemăsurat, impulsiv, nestăpânit (PONTBRIANT, DDRF.), desfrânat, neordonat, fără rânduială (LB.); necruțător (LB.); (ca adverb) necontenit (LB.). *Ascultă... la vorbele lor cele nesărate și necumpătate.* ISPIRESCU, L. 247. *Iubirea necumpătată de patrie a cetățenilor.* ODOBESCU, I 81; — **cumpătătór, -oáre.** | Abstracte: **cumpătáre** s. f. = moderațiune, temperanță, sobrietate, abținere, înfrânare (dela băuturi și mâncări) (cu negativul **necumpătare** s. f. = intemperanță COSTINESCU). *Șvedul după a sa obicinuită cumpătare, mai nainte au apucat.* LET. II 67. *Folosește-te cu grabă, dar cu măsurată cumpătare, de toate prilejurile.* MARCOVICI, D. 12. *Cumpătarea cel mai mare dar celui înțelept.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 252. *La mâncare Să aibi cumpătare, Și la băutură Să fii cu măsură.* ZANNE, III 460. (Calificativ reverențios, întrebuințat pentru Domni, în actele scrise). *Io Constandin Basarab Voevod a toată Țara-Românească, fiul Cumpătării Voastre, cel după Sfântul Duh iubit...* (a. 1702), IORGA, S. D. XXI 86; — (rar) **cumpătáte** s. f. = cumpătare. DICȚ. *Fără șir și cumpătate* (= fără ordine și măsură). DDRF.].

— Derivat din **cumpăt** (poate dintr'un lat. pop. **compĭto, -are* „a duce la răspântie", apoi „a pune la cale").

CUMPEIOÁRĂ s. f. v. **cumpănă.**

CUMPENEÁLĂ s. f.
CUMPENÍ vb. IV^{a}
CUMPENITOÁRE s. f.
} v. **cumpăni.**

CUMPIOÁRĂ s. f. v. **cumpănă.**

CUMPLÉȘNIȚĂ s. f. (Entom.) v. **coropișniță.**

CUMPLÍ vb. IV^{a} 1°. *Tuer, exterminer, achever.* 2°. *Disparaître, finir.*

1°. † Trans. A sfârși (pe cineva), a ucide, a omorî, a prăpădi, a extermina, a pierde, a face să dispară. *Mâru* (= mân pe) *vrăjmașii miei și-i agiungu și nu me tornu pără se cumplu-i.* PSALT. 28/$_{17}$. *Și dzise se cumplă ei* (= să piiarză ei COR., să răspiardză pre însii DOS., să-i nimicească BIBLIA 1938). ib. 225/$_{1}$. *Fcreaște Domnul toți cei ce iubescu elu, și toți păcătoșii cumple.* ib. 301/$_{13}$. *Să cumple sămânța lor.* CORESI, PS. 298. *Cumpliră-se în deșert zilele lor și anii lor cu deșert* (: risipi... zilele lor și puse capăt anilor lor. BIBLIA 1938). PSALT. 158/$_{31}$. || Fact. (Arhaism; despre pofta de mâncare) A face să ia sfârșit, să nu mai existe. *Potolindu-și foamea și pofta mâncărei cumplind-o...* COȘBUC, Æ. 153.

2°. † Refl. (Despre oameni) A se prăpădi, a pieri. *Cumpliră-se și periră dereptu* (pentru) *fărăleagea sa.* PSALT. (SCH.) 143/$_{4}$. *Domni ai limbilor* (= popoarelor păgâne)... *se bat și se cumplu după aceaia.* CORESI, EV. 91/$_{26}$. | (Despre noțiuni abstracte: sufletul, numele, vederea, etc.) A pieri, a se pierde, a dispărea, a lua sfârșit, a se termina; a se stinge. *Fața Domnului spre făcătorii rcu; cumpli-se din pământ pomeana lor.* (: ut perdat deus de terra memoriam suam; — pour exterminer leur mémoire de la terre). PSALT. (SCH.) 60/$_{8}$. *Cumplă-se numele lui* (: deleatur nomen eius; — son nom sera effacé). ib. 236/$_{2}$. *Cumpliră-se ochii miei în cuvântul tău.* CORESI, PS. 340. | (Refl. = pasiv) *Hicleanii cumplu-se* (: exterminabuntur; — les méchants seront retranchés). PSALT. (SCH.) 67/$_{13}$.

[Abstracte: **cumplíre** † s. f. = † sfârșit, capăt; neîndurare (LB.), cruzime, groznicie (LB.); faptă cumplită; sgârcenie, lăcomie (COSTINESCU). *Spure-mi* (= spune-mi), *Doamne, cumplirea mea și măsura dzilelor meale câte-s.* PSALT. (SCH.) 47/7. *În cumplirea cântărilor.* ib. 103/3. *Mare e Domnul și lăudat foarte, și mărirea lui nu e cumplire* (= nu are sfârșit) ib. 299/12. *Să nu mai pomenim câte răutăți și cumpliri au făcut.* CANTEMIR, HR. 20/20. *Nici le va trebui* [pravilelor] *atâta cumplire.* GCR. II 87. *Împotriva cumplirii, nici cea mai mică lenevire.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. 252. *M'au dat iar la palatul unui tată cu cumplire, Sau mai bine-a unui tiran fără de milostivire.* KONAKI, P. 233. *Sufer groaznică cumplire.* I. VĂCĂRESCUL, P. 497.. (Arhaizant) *Groaznic cuprinde-l cumplire de-omor.* COȘBUC, Æ. 140; — **cumplít** † și a. (plur. rar: *-plite*) = totalitate, conținut complet; capăt, margine, sfârșit, limită extremă. *În tot pământul ieși spusa lor și în cumplitul lumiei cuventele lor* (: in fines orbis terrae...; — jusqu'au bout du monde...) PSALT. (SCH.) 31/1. *Turburâ-se limbile și spământă-se ce viu în cumplitele seamnelor tale.* ib. 122/1. *Spune-mi, Doamne, cumplitulŭ mieu.* CORESI, PS. 102. *Toată lumea și cumplitele ei tu ai fapt* (: et plenitudinem eius tu fundasti). ib. 243. *Cumplitele* (= totalitatea) *datoriilor meale.* DOSOFTEIU, MOL. 105 b. # **(Până) în (la) cumplit** = vecinic, pentru vecie, pentru totdeauna, până la capăt (s. sfârșit). DDRF. *Dracului scădzură armele în cumplit.* PSALT. (SCH.) 12/7 (: inimici defecerunt... in finem). *Întoarce fața sa, se nu vadză pără la cumplit.* ib. 15/6; — **cumpliciúne** † **(cumpleciúne** †) s. f. = cruzime, grozăvie. *Văzând oamenii cei buni și drepți cumpliciunea celor nemilostivi...* VARLAAM, C. 274/1. *Pe a lui Batie cumpleciune și a Tatarilor vrăjmășie, bărbătește au tâmpit.* CANTEMIR, HR. 19; — (învechit) **cumplitáte** s. f. = sgârcenie excesivă. DDRF. *Despre cumplitate sau sgârcenie.* PANN, P. V. III 77. *A fost un sgârcit odată, care mereu grămădea, zi și noapte totdeauna pe bani ședea și de cumplitate multă singur trăia.* ALECSANDRI, ap. DDRF.].

— Din lat. **compleo, -ĕre** (= *-ere*) „a împlini, a face până la sfârșit" (cf. complet), devenit: „a sfârși". Cf. cumplit.

CUMPLÍT, -Ă adj. I. *Entier, total, achevé.* II. 1°. *Féroce, impitoyable, terrible; affreux, horrible.* 2°. *Terriblement, cruellement; extrêmement.*

I. † Adj. Integral, total, deplin, complet, întreg (I 9°); desăvârșit. *Mielușorul ce foamea omorîtoare Ți-l gătește'n astă seară spre cumplită săturare.* KONAKI, P. 262. *Sănătatea... să întremează și să așează cu viețuire lină și cumplită.* PISCUPESCU, O. 147.

II. Din cazuri ca *întunerec* s. *ger cumplit, durere cumplită, sete cumplită*, care la început însemnau „întunerec s. ger complet, durere, sete extremă", s'a născut pentru *cumplit* sensul nou de „grozav".

1°. (Despre ființe) Neîndurat, aspru (LB.), crud, feroce, nemilos, sălbatic, rău la suflet (COSTINESCU), violent (DDRF.); groaznic (LB.), oribil, strașnic, înspăimântător, teribil (PONTBRIANT); grozav, extraordinar. *Lupi sireapi și cumpliți.* VARLAAM, C. 181/1. *Cela ce va fi vrăjmaș și cumplit spre muiaria lui, bătându-o fără de vină...* PRAV. 607. *Și-au rădicat craiu șie pre acel mare cumplit, pre Atila.* LET. I 85/28. *Balaur cumplit.* ib. 87/13. *Cel cumplit la inimă, în veci se chinuește.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 253. *Tiran... cumplit.* KONAKI, P. 263. *Crud și cumplit este omul acesta.* C. NEGRUZZI, I 162. *Era... cumplit la mânuirea sabiei.* SADOVEANU, SĂM. V 969. *Acest proclet și vrăjmaș cumplit...* CREANGĂ, P. 57. *Lăpușneanu cel cumplit, Stă pe scaun poleit.* ALECSANDRI, P. P. 175. | (Despre lucruri și noțiuni abstracte) Peste măsură (de mare, de tare, de aspru, de crud, de dureros, etc.), îngrozitor, extraordinar, groaznic; foarte mare (LB.) *Cumu-i lângoarea cumplită trupului, așea și mărirea deșartă iaste cumplită sufletului.* VARLAAM, C. 292/1. *Acolo va hi chinŭ cumplit.* COD. TOD. 109/15. *Îi dă moarte mai cumplită decât altor.* PRAV. 336. *Dumnezeu să-ți dăruiască după aceste cumplite vremi a anilor noștri, cândva și mai slobode veacuri.* LET. I 5/22. *I-au omorît cu grele și cumplite morți.* ib. II 234/33. *Rușine și necinste pizmașii mei să pată și mustrări cumplite.* DOSOFTEIU, PS. 24. *Dureri cumplite...* KONAKI, P. 81. *Această cumplită pagubă a înecat în lacrămi inima ticălosului bătrân.* MARCOVICI, C. 4. *Se sculase cei streini de neam... cu oaste atâta de cumplită...* CALENDARIU (1814) 116/22. *După o îndelungată și cumplită tăcere, căzu îngenuchiată.* C. NEGRUZZI, I 26. *Pe-un ger cumplit Nevasta-mi cu pruncii pe câmp rămâsese.* ALECSANDRI, P. I 41. *Vifor cumplit.* CREANGĂ, P. 143 *Rachiuri cumplite* (= foarte tari). C. PETRESCU, Î. II 135. *Dor cumplit.* ALECSANDRI, P. P. 145. *Vânt despre răsărit Foarte iute și cumplit.* TEODORESCU, P. P. 164. *Potopul cel cumplit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 485. *Ce cumplit foc se mai vede!* RETEGANUL, TR. 45. *Ceasul cel cumplit* = ceasul morții. DDRF. | *Cumplit la bani* = avar, meschin, foarte zgârcit. PONTBRIANT. || (Substantivat) Individ aspru, crud, rău, neîndurat, violent, strașnic. *Cumplitul, și când doarme, la cruzimi se gândește.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 252.

2°. Adv. Aspru, neîndurat (LB.), grozav. *Cela ce va fura... să va certa... cumplit.* PRAV. 108. *Țigani muncindu-se foarte cumplit de cătră dregătorii ținutului.* URICARIUL, XIX 27. *Cumplit s'ar fi mâhnit* [Moș Nichifor]. CREANGĂ, P. 110. *Neastâmpăr ce-l chinuia mai cumplit de cât moartea.* ISPIRESCU, L. 45. || P. ext. Extrem, foarte, peste măsură. *Liniile semnului astrologic se mișcau cumplit.* EMINESCU, N. 48. *Boierul.... s'a mierat cumplit.* CREANGĂ, P. 65. *O ducea cumplit de bine.* CONTEMPORANUL, I 405. *Pământul clătindu-se și cutremurându-se cumplit, pe unele locuri a crăpat tare.* ȘEZ. I 232. *Când broaștele și buraticii orăcăesc cumplit, are să ploaă.* ib. IV 119. *Puseră căldarea cu laptele pe foc și-o lăsă ca să fiarbă așa de cumplit, de săreau stropii tot cât curtea.* RETEGANUL, P. III 24.

[Și: **încumplít, -ă** adj. *Fură dați spre încumplite munci.* CAT. MAN. IX 32. *Cele încumplite viitoare răutăți.* MAG. IST. II 130. *Bocet încumplit.* KONAKI, P. 55. *Nu-i bogat pi pământ Cum îi Danu di'ncumplit.* VASILIU, C. 70].

— Participiul verbului **cumplí**. Cf. dubletul complet.

CÚMPRERI s. m. plur. v. **crumpenă.**

CUM SE CÁDE adv., adj. 1°-2°. *Comme il faut.*

1°. Locuțiune adverbială. Cum se cuvine, cum trebue, çum șade bine, cum se potrivește, convenabil; cum se cere, bine, la locul lui; perfect, de-a binelea, strașnic, tare. *Va ținea postul cumu se cade.* CORESI, EV. 49/22. *Când va face, cum nu să cade ceala ce va fi rănit.* PRAV. 493. *Au dăruit pre craiu cumŭ s'au căzutŭ.* MAG. IST. 312. *Cu frumos alaiu, după cum se cade unui Domn.* LET. III 200/28. *Limba noastră, pre care toți socot că o știu, dar nime nu o știe cum se cade.* C. NEGRUZZI, I 5. *Apoi învie cum se cade.* ISPIRESCU, L. 119. *L-a spălat cum se cade* = l-a ocărît bine, l-a bătut. ZANNE, P. III 377.

2º. Locuţiune adjectivală. Cu o purtare bună, onest şi cuviincios, de treabă, cinstit, drept. *Dar cât era de harnic! Cât de „cum se cade" cu lumea!* CONV. LIT. XLIV, vol. II 78. *Să joace un pichet, ca nişte oameni cum se cade.* SADOVEANU, M. 165. *De-acum ai femeie cum-se-cade.* CREANGĂ, P. 177.

— Din **cum** + **se cade** (cf. cădea IV 2º).

CUMÚL s. a. *Cumul.* — Reunirea mai multor calităţi, funcţiuni s. acţiuni (juridice) de către o singură persoană; spec. ocuparea din partea aceleiaşi persoane în acelaşi timp a mai multor funcţiuni plătite (de stat) sau de autorităţi publice. *Cumul de acţiuni, de infracţiuni, de crimă.* POP, D. J. *Abuzul cumulului.* HAMANGIU, C. C. XXXVIII *Legea... cumulului.* UNIVERSUL, 6 Nov. 1930. [Accentuat (ca în lat.) şi: *cúmul*].

— *N.* după fr. (lat. **cumulus** „grămadă, îngrămădire"). Cf. cumula, cumulus, acumula.

CUMULÁ vb. I^a. *Cumuler.* (Jur.) Trans. A lega, a întruni mai multe acţiuni (judiciare) şi a le rezolva deodată. A ocupa în acelaşi timp mai multe funcţiuni publice (plătit); a întruni (în acelaşi timp) mai multe calităţi oficiale. *Cumulez funcţiunea de director cu aceea de corector.* I. NEGRUZZI, I 278.

[Adjective: **cumulát, -ă** adj. *Când... interesul cuvenit se adauge către capital..., atunci împrumutul se zice cu interese compuse sau cumulate.* CULIANU, A. 258; — (< fr. *cumulatif)* **cumulatív, -ă** = care rezultă din cumulare; care implică ideia de acumulare; care face posibilă o întrebuinţare multiplă. *Contractul cu titlu oneros este cumulativ, atunci când obligaţiunea unei părţi este echivalentele obligaţiunei celeilalte* HAMANGIU, C. C. 223 (Adverbial) *Prin contractul de maritaj se poate face cumulativ donaţiunea bunurilor prezente şi viitoare.* ib. 219. | Substantiv: (<fr. *cumulard)* **cumulárd** s. m (în sens pejorativ) = persoană care deţine deodată mai multe funcţiuni publice plătite. *Barzi, Care'ncearcă prin poeme să devie cumularzi.* EMINESCU, P. 229. *Sinecuriştii şi cumularzii se recrutează în majoritatea cazurilor din clientela cluburilor politice.* CURENTUL, 6 Nov. 1930. | Abstract: **cumuláre** s. f.].

— *N.* după fr. (lat. **cumulo, -are** „îngrămădesc") Cf. cumul.

CUMULÁRD s. m. } v. **cumula.**
CUMULATÍV, -Ă adj. }

CÚMULUS s. m. (Meteor.) *Cumulus.* — Îngrămădire de nori groşi şi mişcători, care seamănă cu nişte munţi acoperiţi cu zăpadă.

— *N.* din fr. (lat. **cumulus** „grămadă"). Cf. cumul, cumula, acumula.

CÚMUŞI † adv., conj. v. **cum.**

CUMÚT, -Ă adj. v. **coamă.**

CUMVÁ adv. 1º. *En quelque sorte, dans une certaine mesure;* s'emploie là où le français dit *surtout* (ne va surtout pas, etc.). 2º. *Peut-être, qui sait? par hasard, jamais* (si jamais).

1º. Într'un fel (s. într'un chip) oarecare, oarecum. *Doară vor putea cumva* [cum de-are putea N. TEST. 1648; ca de vor putea BIBLIA 1688] *agiunge în Finichiia.* COD. VOR. 86/6. *Temură-se ucenicii, au doară cumva pierdură ei bunătatea.* CORESI, EV. 82/35. *Vrând să afle cumvaşi De are în el vrăjmaşi.* PANN, P. V. I 95. *Mie unuia, dacă cumva mi-a plăcut vreo vânătoare, apoi a fost tocmai din acelea în care...* ODOBESCU, III 15/11. *Mai voi el să facă ceva cumva, aşa ca să se depărteze, dară în deşert.* ISPIRESCU, L. 35. | **Nu (care) cumva (şi)** (urmat de *să*, rar şi neobişnuit de *a* + un infinitiv) = nici într'un caz, subt nici o condiţiune, de loc. (Astăzi *cumva* stă după verb: *Să nu facă cumva silă* s. înaintea verbului cu repetirea conj. *să: să nu cumva să facă silă,* pe când în limba veche se putea spune şi: *Să nu cumva facă silă muierii.* PRAV. 577). *Să nu cumva... să întărâtăm noi Dumnezeu spre noi.* CORESI, EV. 12/25. *Plugariul... Să nu cumva îndrăznească a ieşi den hotarul său.* PRAV. 1. *Pentru ca să veaghe să nu cumva să o strice.* ib. 590. *Să nu cumva să auză.* VARLAAM ŞI IOASAF (1650), ap. GCR. I 134/1. *...Oastea rusească să nu cumvaşi să se apropie de hotarele sale.* DUMITRACHE, C. 364. *Jurându-o... ca nu cumva să dea cheia atât tatălui său.* EROTOCRIT (ca. 1800), ap. GCR. II 179/16-17. *Păzeaşte-te a nu cumva socoti că... stăpânirea aceasta deplină iaste cu neputinţă.* BELDIMAN, N. P. I 168. *Să nu cumva să deschideţi* [uşa], *până ce nu-ţi auzi glasul meu.* CREANGĂ, P. 19. *Dar nu cumva să faci de altfel.* id. ib. 212. | (Cu acelaşi înţeles) **Nu care cumva să...** (cf. citate la *care* II 5º). *Să nu care cumva să vorbiţi ceva!* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

2º. Poate, din întâmplare, eventual, † cândai (Precedat adesea de prep. de). *Temea-se, se nu cumva* (cândai BIBLIA 1688) *cădem în locul cela dinainte.* COD. VOR. 91/2. *În măru* (= mâni) *lua-te-vor, se nu cumva poticneşti de piatră piciorul tău.* PSALT. 191/15,43. *Se temură... să nu cumva ...să-i betejască.* CORESI, EV. 241/37. *Giuru-mă pre marele meu Dumnedzău, ca nu cumva să să mânie spre mine.* PALEEA (1600-1625), ap. GCR. I 66/27. *Să ne teamem... să nu cumva să călcăm credinţa logodirei noastre.* VARLAAM, C. 290. *De să va cumva împreuna trupeaşte.* PRAV. 846. *Să nu se cumva mânie Domnul.* DOSOFTEIU, PS. 15. *Am făcut* [această trudă] *să nu să treacă cumva cu uitarea de unde iaste părăsit* [letopiseţul lui Ureche]. LET. I 214/16. *M'am temut... să nu cumva cad în vreo primejdie a vieţii.* ib. II 342/8. *De ne vor şi cumva prinde..., să stăm bărbăteşte.* MINEIUL (1776) 130¹/2. *Socotea... nu cumvaşi să se fâlească Saxonia cu stema Lehiii.* DUMITRACHE, 361. Cf. 409. *Brazdele în care au rămas rădăcini de dudeţi, de cumva iarăşi s'au prins şi cresc, trebue grăpate.* ECONOMIA, 16. *De ai cumva iluzii, eşti pierdut şi eşti ridicul.* EMINESCU, P. 232. *După aceea, când îi spunea cumva cineva câte ceva de pe undeva, care era cam aşa şi nu aşa, Ipate flutura din cap.* CREANGĂ, P. 179. *De n'au murit cumva vreunul din ei, apoi de bună samă că trăesc cu toţii încă şi astăzi.* SBIERA, P. 48/14. *Merge descântătoarea şi vede de cumva s'a veştejit buruiana.* MARIAN, NA. 39. *Iar cumva de n'el voi,... Apoi foarte vei greşi.* TEODORESCU, P. P. 117. *În politică cum se bagă. Ea de rumenele 'ntreabă, Şi de cumva nu găseşte, Doamne, rău se necăjeşte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 439. *Cumva de m'oiu înneca, Sufletul vost samă-a da.* DOINE, 16/17. | (În întrebări) **Nu cumva?** = (în gura vorbitorului) oare (din întâmplare, eventual) nu? (în gura ascultătorului) nu-mi prea vine să cred. *Nu cumva aş putea să-l angajez în trupa mea?* ALECSANDRI, T. 865. *Nu cumva ai trebuinţa de slugă, voinice?* CREANGĂ, P. 200. | (Întărit) *Oare nu cumva nenea Martin a dat raita pe la d-ta pe-acasă?* id. ib. 31. **Nu care cumva (şi) să** = (întrebător) oare nu? (ameninţător) să nu! *Nu care cumvaşi săpând groapa lor să cădem... într'însa?* ZILOT, CRON. 67/16. *Nu care cumva ai socotit că răpindu-mi tinereţele... să le închizi ca într'o ocnă?* DELAVRANCEA, S. III. *Nu care cumva sânta Lună... ştie pe unde s'ar afla bărbatul meu?* ISPIRESCU,

L. 56. *...îl rugau să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumva să meargă la pieirea capului său.* id. ib. 4. | **Care cumva** = ceva din întâmplare; (loc. pron.) oarecare. *Numai cându-i să va prileji carea cumva* (MUNT. *cumva), atunce să-l spuie giudeţului.* PRAV. 352. *De va fi cel rănit mâncat niscare bucate greale şi va fi băut niscare băutură carea cumva* (MUNT. *cumva) sau de va fi îmblat în soare.* ib. 501. † **Alt care cumva** = de altfel, într' un alt chip. *Unde-i credinţa tare, acolo nemică nu strică, nice marea, nice vântul,... nice altă faptă carea cumva.* VARLAAM, C. 200b.

[Accentuat: (în Transilv. şi) *cúmva.* LB. | (Învechit) şi: **cumváşi.**]

— Compoziţie din **cum** şi **va** (= vrea).

CUMVÁŞI adv. v. **cumva.**

CÚNĂ s. f. v. **cuhn(i)e.**

CUNABÍU, -ÍE adj. (Crom.) v. **conabiu.**

CUNCÓRN † s. m. *Licorne.* — Animal fabulos cu un corn în frunte, inorog. *Iubitul ca fiu lui cuncornă* (:dilectus quemadmodum filius unicornium). CORESI, PS. 69.

— Compoziţie artificială *(cu un corn)* spre a traduce pe paleosl. *inorogŭ* (grec. μονόκερως).

CUNEÁLĂ † s. f. *Lapin.* — (Rar, grecism literar din secolul XVIII) Iepure de casă. *Între cuncale şi nefiţă* [= nevăstuică] *era mare vrajbă.* MS. (s. XVIII), CONV. LIT. XXV, 319. *Ţara cunealelor.* ib.

— Din n.-grec. κουνέλι (= srb. *kunelĭ*, lat. *cuniculus)*, idem. DR. IV 804.

CUNEIFÓRM, -Ă adj. *Cunéiforme.* — **În formă** de pană (de lemn). *Scriere cuneiformă :* cu semne în formă de pană (de lemn), obicinuită în timpurile străvechi în Asia, Persia şi Media. (Anat.) *Oase cuneiforme* = cele trei oase ale tarsului. [Pronunţ. *-ne-i-*].

— *N.* după fr. (lat. *cuneus* „pană (de lemn)" şi *forma* „formă").

CUNETĂTÍ vb. IV[a] refl. *S'installer.* — (Nordul Transilv.) A se aşeza, a se instala: *S'o cunetătit la oi.* REV. CRIT. IV 87. — Cf. cunti.

CÚNHĂ s. f. v. **cuhn(i)e.**

CUNICÉR † s. m. v. **cuniţă.**

CÚNIE s. f. v. **cuhn(i)e.**

CUNÍŢĂ † s. f. Sorte d'*impôt* (taxe sur le bétail mis à pacager; Mold.) — Impozit plătit pentru cirezile de vite streine de ţară, aduse în Moldova pentru păşunat (NECULCE, CR. II 407) sau cumpărate de către streini, în Moldova, şi ţinute aici pentru păşunat. Cf. CIHAC, II 87, TDRG., DR. IV 804. *De primăvară,* [au scos] *pogonărit şi cuniţe, câte opt potronici de vită, ca şi văcăritul.* LET. II 415/30, cf. III 178/18. *Grigorie-vodă aŭ scos cuniţă câte 50 parale pe vită.* LET. III 218/10. *Şi de văcărit, cuniţă, bucatele lor să le plătească.* URICARIUL, I 55/16. *Banii cuniţei, ce vor fi plătit, să-i dea cunicerii înapoi.* ib. I 90/13. *Caii bârsăneşti... ce se vor afla... la iernatic, vor da cuniţa, câte 40 bani noi de tot calul.* ib. 91/17. *Toţi cei străini, ori Sârbi, ori Greci, ori Armeni, sau ori din ce parte de loc vor fi, care vin unii la iernatic şi alţii la varatic, şi ori că vor avea câşlile lor stătătoare, sau că nu vor avea, toţi aceia vor da cuniţă câte patruzeci bani noi pe toată vita.* ib. IV 40, cf. V 304/14. *I-au făcut rădicătură de 25 viti: adecă 15 viti la un văcărit şi 10 viti la o coniţă...* IORGA, S. D. VI 102. *Pe o sută cincizăci cai, iepe, de văcărit sau de cuniţă,... nimărui un ban să nu dea.* ib. XXI, 141. *Desătina, goştina, vădrăritu', cunita leşască i armenească de vară...* ib. XXII, 16. [Şi: † **coniţa** s. f. | Derivat: † **cunicér** s. m. = slujbaşul însărcinat cu adunarea cuniţei. *Străinii ce cumpără vite aici în Moldova... şi nu le va păşuna aici în ţară... să nu se supere de cuniceri.* URICARIUL, IV 41/8].

— Din rut. **kunicja** „răscumpărarea pe care o plătea Domnului cel ce lua de nevastă o şerbă a acestuia"; „răscumpărare pentru vite" (BALKAN-ARCHIV, I 162) s. rus. **kunica** „suma cu care se răscumpăra o şerbă când se mărita în alt sat" (la origine, probabil, această răscumpărare se făcea în piei de jder, căci *kunica* are acest sens originar). Cf. DR. IV 804.

CUNJURÁ vb. I v. **încunjura.**

CUNOÁŞTE vb. III. I. 1°. *Connaître.* 2°. *Comprendre.* 3°. *Juger.* 4°. *Se connaître* en. 5°. *Connaître, jouir* de. 6°. *Se savoir.* II. 1°. *Connaître, savoir, découvrir, reconnaître.* 2°. *Reconnaître, comprendre.* 3°. *Prévoir; deviner, pressentir.* 4°. *Connaître, éprouver* (un sentiment etc.). 5°. *Être connu, en usage, se rencontrer.* III. *Connaître* (une langue, un métier). 2°. *Reconnaître* qqn. *Faire la connaissance* de qqn. *Se connaître, être en relations.* 3°. *Se faire reconnaître; faire savoir* à qqn. 4°. *Reconnaître, percer à jour l'identité* de qqn. 5°. *Distinguer, reconnaître* de. 6°. *Connaître* qqn. 7°. *Se connaître* (soi-même). 8°. *Connaître* (au sens biblique). IV. 1°-2°. *Reconnaître, avouer, admettre.* 3°. *Reconnaître* un service; *être redevable* de. 4°. *(Se) reconnaître* pour. 5°. *Reconnaître* l'autorité de qqn. 6°. *Connaître, ne tenir compte que* de.

I. 1°. A-ţi da seama şi a ajunge să ştii bine cum este ceva, să ai cunoştinţă de ceva, să pătrunzi cu mintea în ceea ce nu se vede imediat, în tainele unui lucru. Absol. *Cel ce cunoaşte mai bine, acela preţueşte şi mai bine.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 255. *Luceafărul... unde-ajunge, nu-i hotar, nici ochiu spre a cunoaşte.* EMINESCU, N. 276. *Eu cunosc bine pe-aici, şi poate mai încolo să ai nevoie de unul ca mine.* CREANGĂ, P. 199. | Trans. *Bărbatul fără mente nu cunoaşte şi înţeleptul nu înţelege aceasta.* PSALT. 193/5. *Elu cunoscu* [ştie DOSOFTEIU, PS.] *făptura noastră* (: il sait bien de quoi nous sommes faits). ib. 212/5. *Să se cearte şi stăpânul... pentru că ce au cunoscut vinele lui şi n'au spus.* PRAV. 24. *Necunoştinţa pravilei... nu dă să aibă certare mare; însă nu celuia ce nu va cunoaşte nice un feal de pravile, ce numai celuia ce nu va cunoaşte pravila ceaia ce nu o cunosc toţi.* ib. 863. *Neamul omenesc necunoscându-şi blagorodnia...* BIBLIA (1688) 3 pr. 21. *Dumnezeu... cunoaşte ascunsurile inimii.* ANTIM, P. XXV-2. *Ceea ce vom cunoaşte... să arătăm... prin viu graiu.* URICARIUL, IV 342/8. *Anevoie a cunoaşte ceea ce altul gândeşte.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 254. *Tu cunoşti această dorinţă a mea.* MARCOVICI, D. 6/20. *Cunosc urmările acestei grozave patimi!* C. NEGRUZZI, I 45. *Se vede că eşti străin şi nu cunoşti locurile pe aici.* CREANGĂ, P. 202/6. *Cunosc firea badii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 50. *Nu cunoaşte lumea* = e lipsit de experienţă. PONTBRIANT. # *Paşte iarba pe care o cunoşti* = nu face afaceri şi nu te înrudi cu străini. RĂDULESCU-CODIN, î. 142. | (Construit cu o propoziţiune completivă) *Să înţeleagă* [fariseii] *putearea lui* [Hristos] *şi slava lui şi să cunoască de ce se săvârşaşte spre el proorociile.* CORESI, EV. 104/12. *Să cunoască giudeţul pentru ce-l iartă.* PRAV. 187.

Un diregătoriu nu iaste datoriu să asculte pre Domnul țărâi... să spândzure pre neștine, cunoscând el că nu-i vinovat. ib. 1068. *Cunoaște cui de ce îi e cojocul:* cu cine ai a face. ZANNE, P. III 125.

2°. † Trans. A-și forma o idee lămurită despre ceea ce constitue esența s. caracterul cuiva s. a unui lucru, a cuprinde cu mintea ceva, a înțelege, a pricepe; a vedea clar în... (PONTBRIANT). *Cunoști ceale ce citești?* BIBLIA (1688) 8 pr. 4. *Fără de aceia* [învățătură], *cu greu este a cunoaște pre D-zeu.* RĂȘCANU, L. LXXXIII/₂₃. *Ei nu cunosc pe ziditoriul lor, pentrucă nu i-au învățat nimene.* DRĂGHICI, R. 39. | † Absolut. *Omul în cinste nu cunoscu* (: nu înțelease CORESI, PS., n'au înțeles DOSOFTEIU, PS.: homo, cum in honore esset, non intellexit), *adause-se viteei neînțeleapte și podobi-se lor.* PSALT. 95/₅.

3°. † Trans. (construit mai ales cu că) și absolut. A aprecia, a socoti, a judeca, a considera, a crede. *Să li se dea o certare cumplită, cum va cunoaște giudețul.* PRAV. 362. *Nu iaste datoriu omul să fugă de cuvintele ceale de sudalmă, când va cunoaște că, de va fugi, mai rău va fi.* ib. 451. *Dacă vei cunoaște că au cuvinte de a se potrivi cu ale solului...* NEAGOIE, ÎNV. 219. *Care preț cunoscându-l pentru mai bun folosul D-sale și mai cu liniștire..., au vândut numita moșie.* URICARIUL, II 12. *Nici odată va mai urma lucru ce va cunoaște că nu ar fi spre bine.* DRĂGHICI, R. 38/₁₈.

4°. Refl. A se pricepe la ceva, a se dumiri, a-și găsi rosturile. *Străinul te tot paște, De nu te mai poți cunoaște.* EMINESCU, P. 162 (Franțuzism) *Se cunoaște în pictură.* | † Intrans. (construit cu la) *Cunosc bine la aceasta.* DOSOFTEIU, V. S. 274.

5°. Trans. A se alege cu ceva. *Nu-s deprins a umbla cu crașna în spate, din stăpân în stăpân, și vreau să cunosc ceva când voiu ieși dela dumneata.* CREANGĂ, P. 151. | A avea parte de ceva. *De când s'a dat beției bărbatu-său, ea nu mai cunoaște zi bună cu el.*

6°. † Refl. A se afla, a ieși la iveală, a se da pe față. *Atunce s'au cunoscut ce au grăit Lupul la Poartă.* LET. II 273/₂₆.

II. 1°. Trans. (Obiectul cunoașterii e o parte caracteristică a unui lucru, un aspect caracteristic al unui fapt) A observa, a remarca, a deslusi, a descoperi. *Toți vămi cunoaște păcatele unul alăltui.* CORESI, EV. 36/₁. *Omul acela ce-i vor fura bucatele și avuția poate să cearce pren toate casele pre unde-și va prepune, sau va cunoaște niscare seamne de furtușag.* PRAV. 100. *Nu cauți să vezi și să cunoști frumuseațele meale.* GCR. I 324. *Bătrânii având fireasca înțălegire de a cunoaște gândul copiilor...* DRĂGHICI, R. 107/₁₂. *Învață-mă să cunosc bunul.* MARCOVICI, C. 9/₂₃. *Apoi, cumetre, dacă cunoști rău[l], de ce nu fugi de el?* ALECSANDRI, T. 1539. # **A (nu)-și cunoaște lungul** (s. **vârful**) **nasului** = a (nu)-și da seama de ce i se cuvine, a fi îndrăzneț, a se obrăznici. ISPIRESCU, V. 109/₂₁. Absol. *Adam văzu și cunoscu și suspină tare.* GCR. I 64. | (Construit cu o propoziție completivă) A băga de seamă, a se dumiri că... *Și acmu cunoscu că spăsit-au Domnul Hristosul său.* PSALT. 33/₁. *Pre* (= din) *multe locure den sfânta scriptură cunoaștemu că de bune lucruri cinste va să dea, iară de păcate muncă.* CORESI, EV. 40/₆. *De nu vor fi mărturiile oameni de credință, și va cunoaște giudețul că îmblă fără ispravă, atunci să va certa muiarea.* PRAV. 518. *Cele ce am cunoscut a fi lipsă spre îndestularea dreptății...* URICARIUL, I 321. *Nu poate să facă pace fără de a cunoaște oștile sale că au făcut vr'o izbândă.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 257/₃₅. *Boierul nu cunoștea că acela nu-i școleriul.* SBIERA, P. 263. || Refl. (= pasiv). A se vedea, a se remarca, a se distinge, a se observa. *Să să cunoască pre cuvinte... ce feal de nebunie va fi având.* PRAV. 967. *De abia s'au fost cunoscând nasul că-i tăiat.* LET. II 210/₁₀. *O portiță... care... de din afară nu se cunoștea* (= era invizibilă). DRĂGHICI, R. 102. *Casa cea de aramă... era toată numai un sloiu de ghiață și nu se mai cunoștea pe din afară nici ușă, nici ușori, nici gratii.* CREANGĂ, P. 255. *Nici nu se cunoștea* (= nu se vedea urmă) *de unde au mâncat și au băut, că doar mâncare și băutură era acolo, nu șagă.* ib. 260. *Mă, da eu îți beau trei zile și trei nopți fără să mă cunosc* (= fără să mi se remarce). SANDU-ALDEA, SĂM. VI 885. *Intră iarăși în sânul matcei de unde a ieșit, fără să se cunoască locul unde a picat stropul.* ISPIRESCU, L. 34. *Se cunoaște că e străin.* | (Construit cu propoziții completive). *N'au mestecat cu apă, ce cu scuipit, ca să se cunoască că dulceața toată den scuipirea preacuratului... au fost.* CORESI, EV. 169/₃₀. *Să cunoaște că nu-i al lui acel lucru.* PRAV. 248. *Se cunoaște că nu le credem, căci, dacă le-am crede..., n'am călca poruncile.* E. VĂCĂRESCU, IST. 249. *Se cunoștea că meditează vreo nouă moarte.* C. NEGRUZZI, I 143. *Floarea, până n'o pui la nas, nu cunoști ce miros are.* ZANNE, P. I 168. *Copilul, ori ce-i place, aceea cere, fără a cunoaște de-i folosește sau nu.* ib. II 74.

2°. † Trans. A trage (s. a ajunge la) o concluzie (bazat pe anumite indicii s. premise), a deduce, a constata. *Den aceasta cunoscum liubovul, derep' ce că Iristos pentru noi sufletul său puse.* CORESI, EV. 469/₂. *Trebue să cunosc dintru aceasta o iconomie a sfinței pronii.* DRĂGHICI, R. 163/₂₅. (Refl. = pasiv) *Dentr'aceasta cunoștease credința lui.* CORESI, EV. 59/₂₅. | (Urmat de o complinire) *Ajunge aceasta ca să cunoaștem că...* BIBLIA (1688) 6 pr./₃₀. | † Intrans. (mai ales în legătură cu prep. dintru, din, de pe, de) *Dentr'acest lucru să cunoaștemŭ fraților și să ne învățăm...* CORESI, EV. 19/₁₁. *De aceaia vor cunoaște... că ai miei ucenici sânteți.* ib. 40/₁₂. *Stă în mintea giudețului să cunoască de pre lucrurile ce vor fi fost pren pregiurul aceii greșeale...* PRAV. 1042. *Svântul Apostol, cunoscându din duhul svânt, au ieșit la dânșii fără de nice o frică.* DOSOFTEIU, V. S. 126-₂. || (La imperativ) A lua aminte. *Cunoaște, că tot darul pogoară de sus.* NEAGOIE, ÎNV. 7. *Călătorule,... cunoaște că amoriul cel mai strașnic din prieteșug se naște.* KONAKI, P. 88.

3°. Trans. (refl. = pasiv) (Învechit) A-și da seama (din anumite indicii) că are să urmeze ceva, a prevedea (moartea cuiva). *Un bătrân odinioară sfârșitul său cunoscând... chemă să vie la sine pe fiul său.* PANN, P. V. III 112, cf. II 59. || P. ext. A-și da cu socoteala, a ghici; a-și da seama de(spre) ceva. *Când va avea neștine pără cu altul... și cunoscând el cumu-i vine judecata...* PRAV. 71. *Amu D[oa]mne cunoscum că dai cetatea pre mânule pizmașilor ei.* DOSOFTEIU, V. S., ap. GCR. I 254. *Cunoscând deslegarea întrebării, au râs.* GCR. II 207. *Cunoscând vicleșia, zise...* ISPIRESCU, L. 20. | † (Construit cu de) *Să cunoască păgânii de binele lui Dzău.* VARLAAM, C. 304-₂. *Numai acela cunoaște de fericirea lumei aceștia.* GORJAN, H. IV 8.

4°. Trans. (Complementul e o simțire, o stare sufletească). A simți, a avea (un sentiment), a fi cuprins de... *Cunoscând oareșcare nădejde de mântuire, îndată am îndoit puterile noastre.* DRĂGHICI, R. 22/₂₀. *De când s'a născut, într'a sa inimă frică deloc nu a cunoscut.* PANN, E. II 137/₂₁. *O simțire, pe care n'o cunoscuse nici odată.* EMINESCU, N. 71/₃₁. (La negativ; literar) A nu fi obicinuit, deprins cu ceva, a nu fi expus la..., a nu încerca (6°). *Iulia nu cunoaște ce-i minciuna*

[= nu minte niciodată]. KONAKI, P. 232. *Noi nu avem nici timp, nici loc Și nu cunoaștem moarte.* EMINESCU, P. 279.

5°. Refl. (= pasiv) A se vedea, a rămânea în uz, a fi obișnuit. *Au făcut și case domnești, cum se cunoscu și până astăzi.* GCR. I 72.

III. 1°. Trans. (Complementul e rezultatul experienței, deprinderii, studiului, cercetării) A ști, a fi deprins (în practica unui lucru, unei meserii PONTBRIANT), a fi inițiat în s. familiarizat cu (o operă, un scriitor); a înțelege, a vorbi, a ști o limbă; a-și fi însușit cunoștințe temeinice într'o specialitate. *Leșii cunoscând meșterșugul, sta între băști neclătiți.* LET. I 217/7. *Prin tine a umbla am cunoscut.* MINEIUL (1766) 126 2/1. *Pusăse în spuză niște cartofle, a căror întrebuințare n'o cunoștea până atunce.* DRĂGHICI, R. 86/7. *Cunoaște pe Omer.* PONTBRIANT. *Cunosc limba germană* = știu nemțește.

2°. Trans. (Obiectul cunoașterii e o ființă) A ajunge să știi de aproape cine este cineva. *Răspunse duhul hiclean și dzise: Isusu-l cunoscu și Pavel știu.* COD. VOR. 6/6. *De va fi având tatăl o muiere țiitoare și feciorul nu o va ști, nice o va cunoaște...* PRAV. 367. *Vreun om de carii i-au fost cunoscându mai dinainte.* GCR. I 117. *Cunoști-mă Domnule? — Ba nu te cunosc.* GORJAN. H. IV 124. *Mă cunoșteau vecinii toți. Tu nu m'ai cunoscut!* EMINESCU, P. 126. *Plopii! Mă cunosc ei bine, de copil.* COȘBUC, F. 125. *Mă duc în țări străine, Unde nu cunosc pe nime.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 110. *Îl cunosc din vedere. din nume, personal.* TDRG. *Bolnavul nu mai cunoștea pe nimeni* = își pierduse luciditatea. | A apuca pe cineva în vieață. *N'a cunoscut-o pe maică-sa, care a murit din facere.* || A da (întâmplător) de cineva (în drum) și a afla cine este. *Ai avut noroc că m'ai cunoscut; că, de nu mă cunoșteai, mergeai precum ai venit!* RETEGANUL, P. V 66. (Refl. = recipr.) *Umblând el razna..., se cunoscu cu Pan, un zeu pădurean.* ISPIRESCU, L. 107. || Trans. A face (personal) cunoștință cu cineva; refl. (= recipr.) a se prezenta (spunându-și numele). *Alecsandri... își făcu primele studii într'o școală... unde cunoscu pe viitorii lui prieteni Kogălniceanu și Millo.* ADAMESCU, ap. TDRG. || Refl. (= recipr.) A se ști unul pe altul. *„Noi ne cunoaștem", am răspuns.* C. NEGRUZZI, I 39. *D'apoi chiteșți dumneata că nu ne cunoaștem noi cu Ștefan a Petrei?* CREANGĂ. A. 58.

3°. † Refl. A se arăta, a apărea, a se ivi, a se face cunoscut. *Neascultând, ați fost ccale de către Domnul, den zioa care s'au cunoscut voao.* BIBLIA (1688) 133[1]. *Să nu te cunoști omului până nu va săvârși a mânca.* ib. 193. || Fact. † (Construit cu dativul) A face cunoscut (ceva cuiva), a înștiința. *N'ai cunoscut robului tău cine va ședea pre scaunul Domnului mieu.* BIBLIA (1688) 241[2].

4°. (Vechiu și pop.) Trans. A-ți da seama (după anumite semne), a deduce cu cine ai a face, a descoperi că cel ce se înfățișează e tot cel pe care-l știai mai de mult, (azi înlocuit în limba literară prin) a recunoaște. *Cela ce va ucide pre tatăsău... necunoscându-l, cum s'ar zice: noaptea s'au schimbat în alte haine...* PRAV. 373. *Când voiu veni eu, am să vă dau de știre, ca să ma cunoașteți.* CREANGĂ, P. 19. *Dar oare nu m'or cunoaște, măi Chirică?* ib. 171. *Cunoscându-l, îl întrebă cum a înviat.* FUNDESCU, L. P. 43. *Eu i-am mulțămit cu gingășie, cunoscând într'însul pe Petrea.* SBIERA, P. 23. *Văzând aice pe Petrea Piperiul, a cunoscut într'însul pe cumnatul său.* id. ib. 133/38. *Erau schimbate, de nu le mai cunoștea.* ISPIRESCU, L. 9. *Cunoscu scrisoarea că-i a boierului.* RETEGANUL, P. I 18. *N'ai văzut pe dragul meu? — Poate că l-oi fi văzut, Dară nu l-am cunoscut.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 23. | P. anal. (Obiectul cunoașterii nu e un om, ci o manifestare de a lui s. de-a altei ființe). *Oile ceale de turmă înțelegu și cunoscu glasul păstoriului său.* GCR. I 76. *Mi se pare, precum îți cunoscu voroava, să nu fi fost tu cel ce m'ai chemat.* MINEIUL (1777) 52. *Ei, cunoscând graiul lui, s'au oprit.* CREANGĂ, P. 59. *Vrednicia omului se cunoaște după port.* ZANNE, P. III 315. || Refl. (= pasiv) *Cela ce va răni pre altul cu rană ca aceaia, să nu să cunoască ce feal de rană iaste.* PRAV. 497. *Cămeșa lui,... de mult lip ce avea, nu să mai cunoștea de era aceasta pânză vreodată.* DRĂGHICI, R. 90. *Ziua bună se cunoaște de dimineață!* || (Mijlocul de recunoaștere s. de identificare se arată prin prep. pe, de pe, după) *Să cunoaște omul pre obiciaie.* PRAV. 227. *Să cunoștea numai de pre grâu.* DOSOFTEIU, V. S. 137. *Se cunoaște după fapte, ca măgarul după urechi.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 69. *De nu l-ci mai cunoaște de pe slovă și scrisoare, Cunoaște-l de pe durerea cu care plângând îți scrie, Cunoaște-l de pe-a lui lacrimi.* KONAKI, P. 99. *De pe barbetă și musteți se cunoștea că era străin.* I. NEGRUZZI, I 37. *După naframă și turtă l-au putut cunoaște.* SBIERA. P. 134. *Și-l cunosc pe fluerat.* HODOȘ, P. P. 62. *El* [dracul] *se cunoaște de pe ochi, că-i sânt roșii.* ȘEZ. I 241. *Te cunoști de pe cosiță Că ești de-a maică-ta viță.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 249. *Copacul după fruct se cunoaște.* ZANNE, P. I 145.

5°. Trans. (refl. = pasiv) A distinge, a deosebi, a recunoaște o persoana (mai rar un lucru) din mai multe de același fel. *Năiemnicului tâmplă-i-se de nu cunoaște oile.* CORESI, E. 488. (Construit cu prep. *din*. După: *cunosc pe cineva din mai mulți* s'a zis și: *cunosc din celalalt) Dzau cunoaște păcătoșii din drepți.* VARLAAM, C. 48[2]. *S'a gândit mult cum să facă ca să cunoască bine copilul ei din al bucătăresei.* RETEGANUL, P. IV 37/7. *Nu se puteau cunoaște unul din celălalt.* ib. id. *Toate muierile câte să trag din blestemata aia dă muiare sânt cu cap de drac, dă nu să cunosc din ălelalte.* ȘEZ. III 33/18. || P. ext. † Trans. (refl. = pasiv) A descoperi, a scoate la iveală. *Stăpânul a cui a fost* [comoara] *să nu să cunoască cine au fost.* PRAV. 312. *Până a nu vă cunoaște mestecătorii de sânge...* ib. 858. [Dacă] *sâmt mulți împreunați... și numai unul dintr'înșii face o greșeală...,* [și dacă] *soțiile lui* (= tovarășii lui) *n'au înțeles, nice l-au văzut, nice giudețul poate să-l cunoască.* ib. 1051.

6°. Trans. A ști felul de a fi al cuiva, a avea cunoștință exactă despre caracterul s. apucăturile unei persoane, a fi informat asupra obiceiurilor, caracterului și calităților morale ale cuiva. *Doamne, ispititu-me-ai și cunoscutu-me-ai.* PSALT. 288/2. *Turburâ iute acel duh..., ca bine să cunoască pre drăcitul.* CORESI, E. 81/25. *Un filosof... l-au cunoscut, cu meșterșugul său, cum iaste fur.* PRAV. 889. *Cunoaște-ți întâiu omul, apoi tainele tale îi descopere.* GCR. II 235. *Îi cunosc pre boierii noștri, căci am trăit cu dânșii.* C. NEGRUZZI, I 138. *Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști!* EMINESCU, P. 240. *Trebue să mănânci un car cu sare cu cineva, ca să-l poți cunoaște.* ZANNE, P. IV. 105. *Îl cunosc de om cinstit.* POLIZU.

7°. Refl. A avea o idee exactă despre sine însuși, a-și da seama de caracterul, calitățile și defectele sale. *Ce-ar fi mai cu greu? — A se cunoaște pe sine singur.* GCR. II 13. *Cunoaște-te pe tine însuți!* || Trans. (Construit cu dativul) A avea conștiința a ceva ce-ți aparține, a-ți da seama despre ce e al tău. *Își cunoaște puterea.* PONTBRIANT.

8°. † Trans. (Ca în lat. *cognoscere virum, uxorem)* A avea raporturi sexuale cu cineva. *Adam cunoscu pre Eva, muiarea lui.* BIBLIA (1688) 3,2.

Însoțirea să disleagă:... Dacă bărbatul nu va afla fecioară pe aceia ce au primit-o ca pe o fecioară, și va vădi aceasta, fără să o mai cunoască. COD. ȚIV 21/5.

IV. 1°. † Trans. (Ca lat. *cognoscere)* A mărturisi, a declara (în fața unei instanțe judecătorești) : p. ext. a susținea, a da asigurări, a atesta. *Giudețul să silească pre muiare și să o îndemne să lăcuiască cu bărbatul, când va cunoaște* [bărbatul] *că iaste gata să dea chizeșie, cum să nu o vatăme.* PRAV. 622. *Să cunoască toți* [marturii] *înainte giudețului...* ib. 730. ‖ (Și astăzi, pop. în Mold.) Refl. A mărturisi despre sine; a se considera, a se declara. *Să cunoștea creștin.* DOSOFTEIU, V. S. 127v. *Să mă fac Arhiereu, cunoscându-mă pre mine mai păcătos.* ANTIM. P. XXV/4. *Mă cunosc prea fericită, când... îi privesc.* DUMITRACHE, C. 6. *Mă cunosc că-s vinovat.* ȘEZ. I 107. *Mă cunosc vinovată Că m'am cerut măritată.* SEVASTOS, P. P. 227.

2°. Trans. (mai ales în limba veche; construit uneori cu dativul) A admite ca adevărat (un fapt), a nu tăgădui, a nu nega. (azi înlocuit în limba literară prin) a recunoaște. *Fără-leagea mea cunoscuiu și păcatul mieu nu ascunșu* (= ascunseiu). PSALT., 55/2. *Vor cunoaște-și singuri greșala.* PRAV. 858. *De sârg veți cunoaște-vă isprava.* DOSOFTEIU, PS. 12. *Îmi cunoscuiu păcatul.* MINEIUL (1776) 138 2/1. *Au făcut pe tânăr să-și cunoască greșala.* DRĂGHICI, R. 13/29. *Să-și cunoască răutatea.* KONAKI, P. 259. *Numai naționalitatea să ne-o cunoaștem.* BUTEANU, ap. GHICA, A. 325. *Nu-mi cunosc nici o vină.* SEVASTOS, P. P. 125. (Construit cu o propoz. completivă) *Și acmu cunoscu că spăsit-au Domnul Hristosul său.* PSALT. 33/1. *Au cunoscut pe Barnovschi-Vodă Turcii că au fost drept.* LET. I 203/25. *Să cuno[a]scă că este creștin.* IORGA, S. D. XXI 27. *Pentru ce nu părăsești relele năravuri, când odată cunoști că-ți aduc necinste?* MARCOVICI, D. 10/13. *Dumnezeule, acum cunosc cât de nemărginită este bunătatea ta!* DRĂGHICI, R. 61/11. *Simt, cunosc, văd că sânt un vinovat nevrednic de iubirea ei.* C. NEGRUZZI, I 47. *Însuși învățații Ardealului... cunosc că sistemele au întrecut hotarul lucrurilor iertate.* RUSSO, S. 80. *Cunosc că ești mai tare decât mine.* RETEGANUL, P. IV 16/31. | (Construit cu prep. la) *Zic: nu cunosc la un așa rezon fără motiv ; zice : aduc martori, domnule sergent.* CARAGIALE, T. II 14.

3°. (Vechiu și pop.) Intrans și trans. (uneori cu complementul *har).* A recunoaște un serviciu făcut nouă de către cineva, a-și arăta recunoștința pentru ceva, a răsplăti. *Daniile... să fac... când cineva dăruește cuiva.. ca să-i cunoască har și mulțămire în viață trăind.* PRAV. ȚIV. 78. *Lasă-mă ...să mulțămesc întâiu ziditorului mieu și apoi mă voiu întoarce a cunoaște și facerea ta de bine.* DRĂGHICI, R. 21/25. *O să-ți cunoască vr'un har pentru astea toate.* GORJAN, H. 16. *Dacă mă vei cunoaște bine, apoi să știi că până mâne ți-a fi fiica sănătoasă.* SBIERA, P. 302/10. *Scăpați-mă și d'asta și pe urmă bun e Dumnezeu: oiu ști să cunosc și eu !* ib. RĂDULESCU-CODIN, Î. 27. *Fă-mi bine cu bani, că ți-oiu cunoaște cu ceava.* HERZ.-GHER., M. IV 250. ‖ A datora ceva cuiva. *Fiul meu..., ținutul și viața mea le cunosc dela tine.* PANN, E. V 15/8.

4°. (Vechiu și pop.) Trans. (complementul e o persoană) și refl. (uneori = pasiv) A (se) considera drept. (azi, înlocuit în limba literară prin) a (se) recunoaște. *Eu amù proslăviiu-mă, că fiiul tău cunosceiu-mă.... iară tu proslăviști te, că părintele mieu crezuși-te.* CORESI, EV. 184/35. *Să-l cunoască că le este Domn.* LET. III 277/28. *Numindu-se și cunoscându-se sultan... a orânduit gubernaturi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 250/33. *Omule, în aste versuri află-te și te cunoaște!* KONAKI, P. 259. *Să te cunosc de stăpân..* GORJAN, H. I 154. *Vieții mele te cunosc mântuitor pe tine.* PANN, E. V 18/18. *Nu voi în nici un chip să-l cunoască de general-căpitan al țării.* BĂLCESCU, M. V. 410. *Toate vietățile pământului se temea de dânsul și-l cunoștea ca stăpân.* SBIERA, P. 304/14. *Cunoscu pe Făt-Frumos de frate.* FUNDESCU, L. P. 32/4.

5°. † Trans. A recunoaște, a accepta autoritatea cuiva, a cinsti, a respecta. *Întru lume era și lumea... lui nu-l cunoștea.* GCR. I 20. *Cine cunoaște cinstitul tău nume, șede cu nădejde.* DOSOFTEIU, PS. 30. *Împărăția să aibă a cunoaște pe cei ales, trimițându-i... caftan.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/35. ‖ (Mai ales la negativ) *A nu cunoaște* = a nu ține socoteală s. seamă (de cineva s. de ceva), a nu considera, a nesocoti, a nu vrea să știe (de cineva s. de ceva), a ignora, a detesta. LB. *Sumeț, mândru, nebun, lacom, trecea preste toți, nu cunoștea pre nime.* LET. II 235. *Eu nu cunosc altă faptă afară de datoria iubirii de oameni.* DRĂGHICI, R. 23/23. *De când este în funcțiune, nu mai cunoaște pe nimeni.* COSTINESCU. *Cel încălțat cu papuci nu cunoaște pe cel în opinci.* ZANNE, P. III 273. (Refl. = recipr.) *De când s'au certàt nu se mai cunosc* = nu se mai salută, nu se mai văd, nu mai vorbesc unul cu altul.

6°. Trans. (Pop. în Bucovina) A prețui (pe cineva) *Ne-om cunoaște noi* = (germ.) wir *werden* uns schätzen lernen. HERZ.-GHER., M. IV 250.

[Aor. *cunoscùiu*, part. *cunoscùt*, imper. *cunoaște.* | Și: **conoáște** vb. III; — (negativul, franțuzism, după *méconnaître)* **necunoáște** † vb. III = a ignora; a nu recunoaște; a nesocoti. *Clușul... de mai multe ori necunoscuse și trădase autoritatea împărătească.* BĂLCESCU, M. V. 413/5. | Adjective: **cunoscút** (cu negativul **necunoscut**), **-ă** = (lucru s. fapt) care se cunoaște, se știe de toată lumea, asupra căruia lumea are o idee lămurită. (Ad I 1°). *Mijlocul otcârmuirii sale noao necunoscut iaste.* GCR. II 11. *O lume necunoscută.* KONAKI, P. 263. *Umbli nemernicind prin necunoscute locuri.* DRĂGHICI, R. 41. *Viața lor ne este mai bine cunoscută.* BĂLCESCU, M. V. 7. *Nu cumva ți-i cunoscut ceva pe aici?* CREANGĂ, P. 95. (Ad II 1°) (Despre ființe și lucruri) Remarcat, observat, aflat; obicinuit. *A lăsat pe oameni a trece necunoscuți* (= neobservați). C. NEGRUZZI, I 205. (Ad III 2° și 4°) *Cela ce va vinde otravă omului necunoscut* (= de care nu se știe cine este) *...să se cearte.* PRAV. 417. *Intrând, cercă și n'află pre nime cunoscută.* GCR. I 255. *Doamna necunoscută nu se pare a-ți fi compatriotă.* C. NEGRUZZI, I 45. *Doi oameni cunoscuți unul cu altul, călătoreau odată, vara, pe un drum.* CREANGĂ, A. 143. *Trăsăturile ei i se păreau din ce în ce mai cunoscute.* SĂM. VI 326. *Părinți necunoscuți.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 121. # **A face cunoscut** = a face să se cunoască personal; a prezenta (pe cineva cuiva); (despre pasiuni) a arăta, a da pe față; (în sens pasiv, despre credință) a se vesti, a se răspândi. *Sfânta scriptură cunoscută se face și la mari și la mici.* BIBLIA (1688) 8 pr. 9. *Pofte... pe care nu îndrăznesc a le face cunoscute oamenilor.* MARCOVICI, D. 6/11. *Pe dată îl face cunoscut Curții și fetelor sale.* CREANGĂ, P. 208. ISPIRESCU, L. 34. **A face cunoscut cuiva ceva** = a da de știre, a încunoștiința; a aduce la cunoștința cuiva; a avertiza, a preveni (PONTBRIANT). *Vom trimete... să le facă cunoscut că au purces la Londra.* DRĂGHICI, R. 6. *Face cunoscut împăratului această hotărâre a țării.* BĂLCESCU, M. V. 412/21. *Măria-sa... vă face cunoscut ca să vă închinați.* C. NEGRUZZI, I 172; (ad III 5°). *Boala cunoscută* (= identificată, diagnosticată) *e pe jumătate vindecată.* ZANNE, P. II 492; (ad III

6°) *El era un om foarte învățat și cunoscut* (= cu reputație, celebru), *pe vremea lui.* C. NEGRUZZI, I 245. *Cunoscut ca un cal alb* [s. *breaz*]. ZANNE, P. I 359; (ad IV 4°). *I s'au dat această carte... ca să fie cunoscut de* (= considerat ca) *mazil!* URICARIUL, XIV 237. *Fu fără zabavă de toți aceștia cunoscutŭ* (= recunoscut) *de prooroc.* E. VĂCĂRESCU, IST. 247/18; (ad IV 5°) *Cându apropia-se-voru anii cunoscutu* (= respectat) *fi-veri.* PSALT. 321/1-2. (Substantivat) **cunoscut** (cu negativul **necunoscut**), **-ă** s. m. și f. = (ad III 2° și 4°) persoană pe care o cunoaștem, cu care sântem în relațiuni. *Fratele nu va putea ajuta acolo nici sora, nici soțul... nici cunoscuții.* CORESI, EV. 37/17. *Cunoscuții mei.* CUV. D. BĂTR. II 449. *Niște cunoscuți, veniți de la 'mpăratul.* DOSOFTEIU, V. S. 88/1. *Bătaia clopotului... îți vestește moartea unei rude, a unui prieten, a unui cunoscut.* C. NEGRUZZI, I 243. *Un necunoscut a pus pe hârtie... câteva fapte dintre anii 1819 și 1821.* IORGA, L. II 77. (În corelație cu *prieten*) *Cunoscut, da. Nu prieten!* C. PETRESCU, Î. II 115. (S. m.; literar) *Merge de la cunoscut* (= lucruri cunoscute) *la necunoscut.* ȘĂINEANU, D. U. (S. f. Mat.) *Ecuație cu două necunoscute;* — **cunoscătór** (cu negativul **necunoscător**), **-oáre** = care cunoaște, care știe; priceput; recunoscător. LB., COSTINESCU. (Ad I 1°) *Necunoscător de locurile acestea...* CREANGĂ, P. 211. (Ad I 2°) *Se găsiră alți vânători Mai cunoscători Și ziseră Că-i urmă de căprioară.* TEODORESCU, P. P. 174; (ad III 1°) [Antioh era] *tare și drept cunoscător* (= cu experiență) *la giudecată.* LET. II 313/32; (ad IV 3°) *Bulgarii nemulțămitorii și necunoscătorii* (= nerecunoscători). DOSOFTEIU, V. S. 26/2. (Substantivat, după fr. *connaisseur*, germ. *Kenner*) **cunoscătór** (cu negativul **necunoscător**), **-oáre** s. m. și f. = persoană care cunoaște bine lucrurile, expert, învățat, priceput, specialist. *Monahi, cunoscători vieții pământene.* EMINESCU, ap. DDRF. *Cunoscător în ale câmpului.* DDRF. *Cunoscător de mărfuri.* BARCIANU. | Abstracte: **cunoáștere** (cu negativul **necunoaștere**) s. f., (rar) **cunoscút** s. a. = acțiunea s. rezultatul acțiunii de a pătrunde cu mintea. *Cunoașterea adevărului.* CORESI, EV. 529. *Au început a răsplăti binele... cu necunoaștere de bine* (= nerecunoștință). LET. III 31/17. (Filos.; după germ. Erkenntnistheorie) *Teoria cunoașterii* (m. des: *a cunoștinței*): posibilității de a cunoaște. *Aducând pre toț[i] la cunoscutulŭ direptățâi.* DOSOFTEIU, V. S. 96/13; — (neobișnuit † **cunoscătúră** s. f. = cunoștință. CATEHISMUL CALVINESC, ap. CDDE nr. 446].

— Din lat. pop. ***connosco, -ĕre** (din clas. *cognosco, -ere*), idem. Cf. cunoștință, cunoștințe, recunoaște.

CUNOPÍDIE † s. f. (Bot.) v. **conopidă.**

CUNOȘTÍNȚĂ s. f. 1°-4°. *Connaissance.* 5°. *Soumission.* 6°. *Reconnaissance, gratitude.* 7°. *Conscience, connaissance.*

1°. Facultatea s. puterea spirituală a omului de a cunoaște, de a înțelege, de a pricepe, de a cuprinde cu mintea s. cu simțurile și de a distinge lucrurile; judecată, rațiune, control de sine. *Ce se vede cu ochii nu încape să fie îndoială în cunoștință.* LET. I 302/26. *Cu priveghearea deșteptată vei dobândi pacea cea blagoslovită a cunoștinței sufletului.* GCR. I 275. *Mintea sa nu-și întinde a cunoștinței putere...* KONAKI, P. 263. # (Expresii învechite) **A aduce pe (cineva) la (buna s. dreapta) cunoștință** = a pune pe cineva în situația de a cunoaște, a-l ajuta să înțeleagă, să priceapă. *Tu, ființă sburătoare. M'ai adus la cunoștință Să pipăiu a ta credință.* KONAKI, P. 152. *Dumnezeu voește ca prin ispite să-l aducă la buna cunoștință.* DRĂGHICI, R. 17/28. *Pe nebunul nu-l aduci la cunoștință.* PANN, P. V. I 85. **A-și veni în** (s. **la** KONAKI, P. 79) **cunoștință** = a-și da seama, a se convinge. *Își vor veni întru cunoștință, părăsindu-se de toată dărăpănarea.* GORJAN, H. IV 3. *Și-au venit în dreaptă cunoștință că aprinderea copaciului era prea din adins iconomia lui D-zău, pentru* [ca] *să-l facă să aibă...* DRĂGHICI, R. 74/26. *Începură a-și veni în cunoștință și a se căi.* ISPIRESCU, L. 38. **A (nu) avea ceva în cunoștință** = a (nu) ști, a (nu) fi orientat asupra unui lucru s. unui fapt, a (nu) cunoaște. LM. **A da** (s. **a supune**) **în cunoștința cuiva** = a înștiința, a face să știe, să cunoască (Cf. POLIZU). *Dă în cunoștință purtările vremii și schimbările norocirii.* PANN, E. I VII/11. **A aduce la cunoștința cuiva** = a informa pe cineva despre ceva, a încunoștiința. TDRG. *M'a trimis... să aduc la cunoștința Măriei Voastre că el, ci-că, poate să vă facă podul.* CREANGĂ, P. 80.

2°. Noțiune, ideie (despre un lucru, LB.), informație (ce se primește, se câștigă, se agonisește, se dă) despre ceva, ceea ce se știe despre ceva. *Cunoștință de starea județului.* URICARIUL, IV 294/14. | (La plural, ca fr. *connaissances*) *Cunoștințe* = totalitatea noțiunilor, informațiilor și ideilor exacte pe care ni le însușim prin studiu și practică într'o anumită direcție. *Ei introduseră cele dintâi cunoștințe de agricultură.* BĂLCESCU, M. V. 7/8. *O călătorie... spre a dobândi nouă cunoștinți.* C. NEGRUZZI, II 148. *Avea multe cunoștințe* = era erudit, instruit, savant, învățat. PONTBRIANT. *A poseda, a dobândi cunoștințele necesare...* TDRG. **A (nu) avea (mare** s. **desăvârșită) cunoștință de ceva** = a (nu) ști, a (nu) fi (bine) informat (de s. despre cineva s. ceva), a (nu) cunoaște (bine). *Nu are desăvârșită cunoștință a sfintei pronii.* DRĂGHICI, R. 75/1. *Aveau smeii cunoștință* [= aflaseră] *de vitejia lui.* ISPIRESCU, L. 221. *Are cunoștință de lume* = știe să se poarte, să trăiască în societate. COSTINESCU, PONTBRIANT. **A avea** (s. **a fi în) cunoștință de cauză** = a fi bine orientat asupra unui lucru. **A lua (la) cunoștință (de ceva)** = a fi înștiințat, a afla (BARCIANU); a se informa. *Luă cunoștință de iapă și de împrejmuirea curții.* ISPIRESCU, L. 76. **A lua la cunoștință** = a accepta.

3°. Știință, pricepere, înțelegere (PONTBRIANT); instrucție, învățătură (LM). *Toată cunoștința celor dumnezăești lucruri.* BIBLIA (1688) 5 pr. 7. *Ceteania de istorii marc folos și cunoștință și învățătură dă.* GCR. I 146. *Învățând Esop... cu cuvântul și cu cunoștința sa...* ib. II 208. *Prin cunoștință rădică-mă.* MINEIUL (1776) 72¹/2. *După cunoștința ce-mi dădese bătrânul, umpluiu disagii.* GORJAN, H. IV 113. *Răsărit-au lumii lumina cunoștinței.* CALENDARIU (1814) 14/7. *Fu numit, pentru cunoștința sa de franțuzește..., prezident al departamentului.* IORGA, L. II 498. *Pomul cunoștinței și a științei binelui și al răului.* MARIAN, NA. 786. *Se aduce la cunoștința publică că...* = se dă de știre pentru toți că...

4°. (În legătură cu verbele *a face, a avea*, etc.) Raport, relațiune creată între două persoane după ce s'au cunoscut reciproc, legătură (socială) dintre oameni (care se cunosc) (cf. cunoaște III 2°). LB. *Fărmăcatorii au cunoștință cu dracii.* VARLAAM, C. 238,11. *Lupul... având cunoștință cu Devlet Gherei Hanul...* LET. II 150/30. *Au început a face cunoștință cu oamenii Dracului.* LET. III 248/22. *O femeaie oarecare era în cunoștință cu maică-sa.* DOSOFTEIU, V. S. 97/2. *Robinson dar făcând cunoștință cu căpitanul aceii corăbii... dorea foarte să călătorească.* DRĂGHICI, R. 30. *Fă cunoștință cu fata, n'o lua numai pe auzite.* C. NEGRUZZI, I 251. || P. ext. (Ca fr. *une connaissance*)

Persoană (bărbat s. femeie) cunoscută. *Și ce frumos scrisesem, Domnule, a zis Niță mâhnit cunoștinții sale.* CARAGIALE, M. 135. *Între Cazaci având cunoștințe, pre mulți au amăgit lângă sine.* LET. I 197/18. (În sens colectiv) *Iastc'n frică toată cunoștința.* DOSOFTEIU, PS. 102.

5°. (Învechit) Recunoaștere, supunere, ascultare. *Măgulindu-se* [Mihaiu] *cu sperarea că cu vorba îi va aduce* [pe nobili] *la cunoștință...* BĂLCESCU, M. V. 469.

6°. (Învechit) Recunoștință (COSTINESCU), gratitudine. *Îi va da spre cunoștință un car de alune.* DONICI, F. 57.

7°. Conștiință. *Vin amândoi în cunoștința greșalei lor.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Batjocura dracilor întru cunoștința* (= conștient) *m'am făcut.* MINEIUL (1776) 49 2/1, cf. 135 1/2. *Ba, zise Til, că nu mă lăsa sufleteasca cunoștință.* BARAC, T. 47, cf. GCR. I 273. (După fr. *perdre connaissance*) **A (-și) pierde cunoștința** = a nu mai ști de sine (de ex. când leșini).

[Plur. *-tințe* și (Mold.) *-tinți.* | Și: **conoștință** s. f. | Negativul: **necunoștință** s. f. = neștiință; ignoranță, prostie; ingratitudine, nerecunoștință. *Saul nu cunoscu necunoștința mare în ziua aceaia.* BIBLIA (1688) 204/2. *Întunearecul necunoștinței.* MINEIUL (1776) 6 2/2. *Mincinoasă plecăciune și prefăcut prietesug... lingușirea... să preface în răutate, obrăznicie și necunoștință* (= nerecunoștință, ingratitudine). GOLESCU, Î. 113. *Vorbește în necunoștință de cauză* = fără să știe exact de ce e vorba, fără să fie informat.]

— Derivat din **cunoaște** cu suf. abstr. **-ință**. Cf. încunoștiința.

CUNOȘTÍNTE † s. m. *Connaissance.* — Persoană cunoscută, cunoștință 4°. *Preotul de va treace dentru cunoștinții lui într'altă țară...* PRAVILA GOVORA, ap. GCR. 118. *Toți cunoștinții lui stătură departe d'insul.* VARLAAM, C. 113/2. *De către cunoștinții tăi rușine* [vei avea]. ib. 139/1. *Să sfârșiră rudele meale și cunoștinții miei mă uitară pre mine.* SICRIUL DE AUR (a. 1683) ap. CP. 198. *Toți câți mă veți vedea mort, cu dragoste sărutați-mă, soții miei acum, iubiții și cunoștinții miei.* MOLITVENIC (s. XVII), 25. *Plângeți... frați, soții și rodurile și cunoștinții.* ib. 27, ap. DR. I 296.

— Din lat. **cognoscens, -tem** „cunoscător". Cipariu, *Crestomatie* 118, 148, *Principia* 198; N. Drăganu, *Dacoromania* II 278.

CÚNȚĂ s. f. v. **cușniță.**

CUNTENÍ vb. IV[a]
CUNTENITÚRĂ † s. f. } v. **conteni.**

CUNTÍ vb. IV[a] refl. *S'habituer.* — (Maram. și N.-E. ardelean) A se îndatina, a se familiariza, a se învăța, a se obișnui (cu ceva). T. PAPAHAGI, M., Com. BUGNARIU (Năsăud). *Te-ai cumtit.* T. PAPAHAGI, M. [Și: **cumtí** vb. IV[a]. | Adjectiv: **cuntít (cumtít), -ă** = învățat, obicinuit. *Că inima mi-i 'nvățată Tăt cu dor și supărată; Și inima mi-i cumchită Tăt cu dor și năcăjată.* T. PAPAHAGI, M. 50/53. *Nu putem fără tabacă* (= tutun), *că-s cuntit cu chipa* [= pipa]. ib. 172/21. | Abstract: **cuntíre** s. f. = îndatinare, familiarizare. Com. BUGNARIU, Năsăud.]. — Cf. cunetăti.

CUNTIRÍ † vb. IV[a] (ș. d.) v. **conteni.**

CUNUNÁ vb. I. I. 1°. *Couronner; entourer, protéger.* 2°. *Couronner* (fig.) 3°. *Couronner, récompenser.* II. 1°. *Marier.* 2°. *Célébrer un mariage.* 3°. *Assister comme parrain (marraine) les jeunes mariés à la cérémonic nuptiale.* 4°. *Se marier, épouser.* III. *Couronner* (de la couronne royale).

I. † (Înlocuit azi prin *încununa).*

1°. (Propriu) Trans. A pune în capul cuiva o cunună (de flori, LB.) (Refl.) *Nu vrea să mă ia, Până nu s'o cununa Cu cununa raiului.* TEODORESCU, P. P. 90. || P. anal. A împrejmui (cu ceva, ca cu o cunună), a izola de jur-împrejur; p. ext. a ocroti, a proteja. *Tu blagoslovești derepții, Doamne, că cu arma în bură voie cururat-ai noi.* PSALT. (SCH.) 7/6 (: environneras de ta bienveillance comme d'un bouclier). *Cu un scut curuna-vei* (: du beschirmest) *pre el.* PSALT. (1651) 15/12.

2°. A împodobi, a încununa (în semn de recompensă, de distincție). *Hristos al său tuturora împarte,... deschizând derepților raiul, cununând ceia ce se-au muncit legiuitorii...* CORESI, EV. 180. *Finis coronat opus, adecă sfârșitul cunună lucrul.* RADU POPESCU, ap. IORGA, L. I 146.

3°. A răsplăti, a încununa (II, 2°, cf. cunună I 2°). *Izbăvi de putredire viața ta, curură-te cu mesearere și cu miluire.* PSALT. (SCH.) 211. *Nu cunună Dumnezeu carii se lasă de nevoie de reale, ce pre cela ce... face bine.* CORESI, EV. 25/1. *Dumnezeu gătit-au cununi, să cunune pre toți care-și omoară trupurele pentru el.* ib. 72/38. | A răscumpăra. *Va întrebuința în tot chipul înalta sa prudență spre a cununa numeroasele lupte și ostenele... cu o eternă fericire.* URICARIUL, I 180/18.

II. (Astăzi numai în sensul) A pune cununa pe capul mirelui și miresei, ca simbol al cununiei.

1°. Trans. (Despre părinți) A uni legitim (prin căsătorie) un bărbat cu o femeie, a însura (un băiat), a mărita (o fată), a căsători pe cineva. LB. *Kunun* = copulo in matrimonium. ANON. CAR. *El dorisc... să-și cunune toți copiii într'o zi.* ISPIRESCU, L. 39. *Împăratul o cununat pe fata lui cu mulduvanul.* ȘEZ. II 157. *Frunză verde de căpșune, Zi mă-tei să te cunune.* ALECSANDRI, P. P. 329.

2°. (Despre preoți) A îndeplini serviciul religios al cununiei, a consfinți prin acest serviciu căsătoria cuiva. *Care popă va cununa... fugiți de alt popor... să i se ia popia.* GCR. I 217. *Popă,... Nu cununa soru cu frate.* POMPILIU, P. P. 34. *Este-un popă d'ăi uniți, Și cununâ d'ăi fugiți.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 58.

3°. (Despre nuni) A asista pe cineva (ca nun) la cununie, a face serviciul de nun în timpul serviciului religios al cununiei. *De multeori boteza și cununa pre mulți.* LET. III 10/20. *Luându-o... Mihălachi..., cununându-i Măria-sa.* ib. III 251/35. *Să cununi pre toate fetele ce se mărită.* C. NEGRUZZI, I 239. *Bată-te focu', nănaș, Cu cine mă cununași!* GCR. II 293. *Cununa-l-aș, cununa, Da la fină ce-i voiu da?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 99. *S'a însurat cur-golea cu fata sărăciei și i-a cununat ucigă-l toaca.* ZANNE, P. IV 392.

4°. Refl. (Despre miri) A se uni prin căsătorie, a se căsători LB., a se însura, a se mărita. *Cela ce va lua două muieri și să va cununa cu amândouă...,* *iaste de ocară.* PRAV. 509. *Căutară fată de rod de împărat și făcură nunta și să cununară.* GCR. II 68. *Au primit și ea și s'au cununat cu dânsul.* LET. II 206/13. *A treia zi se cunună Împăratul cu fata Genarului.* EMINESCU, N. 29. *O sili împăratul (ca) să se cunune cu el.* ISPIRESCU, L. 26. *Om* [= vom] *trece Târnavamare Ș'acolo ne-om cununare.* MÂNDRESCU, P. P. 53. *Să fi luat seama bine Cu cine te'mpreuni, Și cu cine te cununi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 171. *Se duc la biserică, să se cunune.* H. II 32. *Măicuță, de nu mi-i da* [de nevastă] *Pe fereastă m'oiu fura, La lună m'oiu cununa* (= voiu trăi în căsnicie nelegitimă). ȘEZ. I 10.

III. † (Înlocuit azi prin *încorona)* T r a n s. (cu acuzativul persoanei) și r e f l. A (se) încorona, a (se) încununa (cu coroană de suveran) LB. *Cu slavă și cu cinste cununat-ai clu.* PSALT. (SCH.) 11/6, GCR. I 11. *Lu puse-și în scaun părintele și cu a sa direaptă cunună-l.* COD. TEOD. 24⁵/₃. *Costantin cunună pre Roman, să fie împărat.* MOXA, 392. *Deci [î]l cunună cu împărăție.* ib. 400.

[Cu rotacism: *curura.* | A d j e c t i v e: **cununát** (cu negativul **necununat), -ă.** (Ad I) *Acel june păstor,... cu părul cununat cu flori.* ODOBESCU, I 200; (ad I 3°) *Rămasă necununată* [cu cununa martiriului]. DOSOFTEIU, V. S. 86,₂; (ad II 4°) *Când să va afla să nu fie cununați mujerea cu bărbatul, ce* (= ci) *vor lăcui... fără leage.* PRAV. 526. *Călugărița... iaste cununată cu D-zău.* ib. 735. *Te voiu lua împărăteasă cununată* [= cu cununie]. DOSOFTEIU, V. S. 169,₁. (S u b s t a n t i v a t) *Numărul morților... și al cununaților.* I. IONESCU, D. 66. (În descântece) *Cuțit cununat.* ȘEZ. IV 26/₃, MAT. FOLC. 58, 575. *Miere cununată.* ib. 674. # **A nu fi cununat cu cineva (s. cu nime)** = a nu avea nici o obligație morală față de cineva (s. de nimeni). ZANNE, P. IV 327; (rar) **cununător, -oáre** = care cunună, care face serviciu de nun la cununie; — (s u b s t a n t i v a t) (ad II 2°-3°) persoană care cunună (LB.), n u n (COSTINESCU). | A b s t r a c t e (rar): **cununát** s. a. *Kununatul* = copulatio. ANON. CAR. (rar) **cununáre** s. f. MARDARIE, 125, 265, LB.; — (de obiceiu) **cununie** s. f. = una (a șasea) din tainele bisericii creștine, unirea legitimă, printr'o anumită slujbă religioasă, între un bărbat și o femeie; p. e x t. c ă s ă t o r i e, n u n t ă; (concretizat) cununa (I 3°) care se așează în capul mirilor în fața altarului. L o c. a d j. *Cu cununie* = legitim; *fără cununie* = ilegitim. *Să-l întreabe ce gând are spre taina cununi[e]i.* PRAV. 513. *Amestecarea de sânge să face... fără de nuntă...* [când] *să împreună cu dânsa încă mainte de cununie.* ib. 838. *A șeasea* [taină este] *cununia.* GCR. I 115. *Fiu de botez și de cununie.* URICARIUL, XVII 37. *I-am plătit... pentru slobozenia cununi[e]i.* IORGA, S. D. XIII 145. *Îi face jurământ a lua pe fiică-sa în cununie.* BELDIMAN, N. P. I 158. *Prelungirea cununiilor, cel mai mare păcat.* GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 257. *Un om poznaș au fost schimbat vr'o trei femei cu cununii.* DONICI, F. I. 29. *Asista la cununia D. Ipolit P. cu D-na coloneła D.* C. NEGRUZZI, I 53. *Înainte de a merge la cununie, să ne îmbăiem.* ISPIRESCU, L. 37. *Ce nod cu gura se'nnoadă și cu mâinile nu se desnoadă?* [= *Cununia*]. FUNDESCU, L. P. 177. *Tată-meu..., Murind a lui soție, Voia s'o ia* [pe roabă] *cu cununie.* TEODORESCU, P. P. 116. *Când o mers în cununie, Icoanele-o prins a plânge.* MÂNDRESCU, L. P. 182. *Lumânările de cununie.* ȘEZ. I 152. *Mireasă cu mireasă la cununie să nu se'ntâlnească.* ib. III 44. *N'a mai avut a face cu alt bărbat, decât cu cel drept al ei, cu cununie.* ib. IV 180. *Hai, mândră, la cununie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 49. *M'ai dus la tine Cu multă rușine, Fără cununie, Fără veselie.* ib. 503. *Duminică la cununie Și Luni la Mitropolie* [= la divorț]. ZANNE, P. IV 328. *Inel de cununie...* PAMFILE, CER. 89. *Cununia muierii are trei cornuri, și a bărbatului patru.* ȘEZ. III 32. *A-i pune cuiva cununiile pe cap (s. pe frunte)* = a-l cununa. *Petru Movilă... sluji la Trei Ierarchi și puse ca naș cununiile pe fruntea soților.* IORGA, L.R. 162, cf. PITIȘ, ȘCH. I 150. *Nu-și vor împlini destinul pe acest pământ decât după ce-și vor pune cununiile pe cap.* C. PETRESCU, C. V. 178. *A-i săruta cuiva cununiile* = a lua parte la cununie. ZANNE, P. IV 327].

— Din lat. **corono, -are,** idem. (Sensul II se găsește și la celelalte popoare ortodoxe învecinate: grec. στεφανόνω, alb. *kurunzój* s. *vë kunorë,* bulg. *věnčavam,* sârb. *vjenčati,* rus. *věnčati).* Cf. î n c u n u n a și dubletul c o r o n a.

CUNÚNĂ s. f. I. 1°. *Couronne.* 2°. *Couronne* (de laurier); *couronne* (fig.), *récompense; dignité; charge; gloire.* 3°. *Couronne* pour les jeunes mariés. 4°. *Couronne* royale; *diadème. Couronne d'épines; palme de martyr, auréole* de bienheureux, *couronne de gloire.* II. 1°. *Glane* (d'oignons). 2°. *Tortis* d'épis. 3°. *Chaîne circulaire* de montagnes. *Couronne* (des dents). 4°. *Arc en ciel.* 5°. *Tortillon* (gâteau). 6°. *Treillis.* 7°. *Sablière.* 8°. *Margelle* du puits. 9°. *Chevalet* de métier. 10°. *Chantier* du train de bois. 11°. *Brin de fil enroulé en pelote.* 12°. *Couronne* (partie du pied du cheval). 13°. *Plancher* (de meules du moulin). III. 1°. Jeu de cartes. 2°. *Le 1-cr septembre.* 3°. *Faucille* (Coronilla varia). 4°. *Coquelourde* (Lychnis coronaria).

I. 1°. Împletitură (lanț, ghirlandă în formă circulară) făcută din flori, frunze s. ramuri (naturale s. artificiale), c o r o a n ă (1°). *Cununile* se pun pe alocuri ca p o d o a b ă (cf. LB.) pe capul fetelor (dumineca și în sărbători, cf. ȚIPLEA, P. P. 108) s. se împodobesc cu ele coarnele s. gâturile vitelor (cf. PAMFILE, J. I 66); în alte regiuni se anină la icoane, în crucea praporilor de la biserică, în crucea mormintelor s. se pun pe morminte, se agață de brațele troițelor, pe pereții bisericii (cele făcute din flori sau verdeață artificială, în amintirea morților); (în Munții Apuseni) cele făcute din flori de sânziene, se aruncă pe casă sau se pun în țarină, aninate de-un lat. (cf. PAMFILE, S. V. 16, 91, 94). *Kununĕ* = sertum, corona. ANON. CAR., LEX. MARS. 197, 246. *Cununi de ruj de trandafir.* DOSOFTEIU, V. S. 139,₂. *Voiu împleti o cunună de flori.* MARCOVICI, C. 95. *Cu-acele crengi frumoase Să 'mpletim cununi voioase.* ALECSANDRI, P. II 92. *O cunună de mărgăritărele era așezată pe fruntea ei netcdă.* EMINESCU, N. 8. *Mergea lelea p'ângă tău, Cu cunună de sasău.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 17. *Ia Ilcana vadra'n mână, Cununi de vinețele.* PAMFILE CRĂC. 89. *Cunună de flori* (Brașov) Com. LACEA, (la Varfalău-Turda) VICIU, GL.

2°. S p e c. *Cununa (de lauri)* se acorda, în antichitate, învingătorilor (în războiu s. la concursurile sportive) și poeților, iar azi (impletită și din alte flori) se dă primilor premiați la sfârșitul anului școlar (s. la concursurile școlare) s. învingătorilor la concursurile sportive. *Kununa* = laurea. LEX. MARS. 223. *Cununile tale ceale de dafne sânt spălate cu lacrămile lor.* BELDIMAN, N. P. I 183. *Cununile de lauri ce'n războaie-am adunat...* C. NEGRUZZI, I 116. || † F i g. Distincțiune, recunoștință, podoabă (morală), răsplată, recompensă. *Precmi-vreți ncvoștedzită a slavei cununi* (: c o r o n i BIBLIA 1688). COD. VOR. 163/₁. *După urma lui Hristos cine va mearge, cunună va dobândi.* CORESI, EV. 71/₇. *Cunună de biruințe.* MARDARIE, L. 180. | P. e x t. † Dregătorie, demnitate, slujbă câștigată prin vrednicie. *Care va birui, să ia cunună dela elu (ce se zice, dregătorie).* CORESI, EV. 90/₂₂. || † Glorie, faimă, renume. *Mandroclei... făcând și cinste și cunună Samului...* HERODOT, 236.

3°. Împletitură, c o r o a n ă făcută din flori s. rămurele de prun, mirt, etc. ce se pune pe capetele mirilor în timpul cununiei; p. e x t. coroană de fășii de metal întrebuințată spre același scop; (în Bucov.) podoabă constând dintr'o floare de târg și din mai multe „cordele" de coloare galbenă, albastră și roșie, ce se pune pe capul miresei (peste părul făcut „gâță") când se duce la cununie. MARIAN, NU. 288. *Culcându-se cu mine, mi-au pus cununile în capul meu.* HERODOT, 333.

La punerea cununelor, un nuntaș aruncă în toate părțile nuci și alune. DACIA LIT. 37. *Aici, la Ludoș, este datina frumoasă de a se încununa mirii cu cununi de flori, de cele mai multe ori de flori adevărate.* IORGA, N. R. A. I 193. *Spune-mi tu, când te-am rugat Să'mpărțim cununa* (= să ne cununăm) ? *Sânt destule fete'n sat Și-mi găsesc eu una !* COȘBUC, B. 198. *La Românii Crișeni se fac din crenguliță de pomi roditori... Și poartă numele de „cununi de nuntă".* MARIAN, NU. 296. *A fost cununată nu cu cunună de prun sau de alt pom roditoriu, ci cu cunună de rug.* ib. 440. *La nunta mea... Soarele și luna Mi-au ținut cununa.* ALECSANDRI, P. P. 2. *Bine-i stă la ceriu cu lună Ca și mândrei cu cunună.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 38. *De ți-ar fi secat mâna Când mi-ai pus tu cununa* (= m'ai luat de nevastă). ib. 171. *De-oi fi dat gura cuiva, Uște-mi-se cununa.* ib. 243.

4°. (Vechiu și pop.; complinit mai adesea prin *împărătească).* Coroană 2°. (LB.); fig. stemă, diademă; aureolă. *Pus-ai în capul lui cununi de pietri curate.* PSALT. (SCH.) 33/16. [*Îngerul*] *avea cunună în cap ca soarele.* CUV. D. BĂTR. II 192. *Cununi împărătești.* ib. II 460. *Își deade cununa fiiu-său, lui Mihail.* MOXA, 386/32. *Steme, adeeă cununi.* VARLAAM, C. 74/1. *Deci Craiu dirept crăiei ungurești este Neamțul, că la dânsul este cununa crăiei ungurești cu Pojunul.* LET. I 215/23. *Îmbrăcat în porfiră și cu cunună de aur în cap.* MINEIUL (1776) 138¹/2. *Ținea amândoi cu mânile o corună, toată de aor, frumoasă... și o pusără în cap la mine.* IORGA, S. D. XIII 33. *I cunună cu diamanturi (a. 1745).* URICARIUL, XI 224/25. *Trimisă lui Alexandru plocon... feate frumoase, tot cu haine roșii și cu cununi de aur în cap.* ALEXANDRIA, 128. *Toți, care încotro fuga luară, Lăsându-și țară, vodă și corună.* BUDAI-DELEANU, Ț. 15. *Te-ași privi o viață 'ntreagă În cununa ta de rază* [= raze]. EMINESCU, P. 252. *În doi umerei doi luceferi și cu corună'n cap.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 176. *O luat cununa de la 'mpărat.* ARH. FOLC. I 181. # *Nevasta bună este bărbatului cunună.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 34. || P. ext. † O fășie de pânză (colorată) cu care se leagă părul, ca să nu cadă pe frunte. *Fiind păroși, se leagă cu cununi.* HERODOT, 81. || Spec. *Cunună de spini:* așezată (în batjocură) drept coroană pe capul lui Isus (care se chema regele Iudeilor); p. ext. *cununa mucenicului* (s. *muceniciei)* = martiriu; recompensă, răsplată cerească (pentru credință). *Cu cununa muceniciei te-am încununat; deci cu îngerii dănțuind, roagă-te neîncetat pentru sufletele noastre.* MINEIUL, (1776) 115 1/1.

II. P. anal. 1°. *Cunună de ceapă* (s. *de usturoiu)* = funie (2°), șir de ceapă (usturoiu). LB. *După scoatere, cepele... se fac cununi... Cununile se spânzură în pod pe la căpriori.* PAMFILE, A. 194. *Trei cununi de usturoiu Și-o cununiță de ceapă.* MARIAN, O. I 215.

2°. (Transilv.) Împletitură (în formă de cerc s. de cruce) pe care o fac secerătoarele, la terminatul secerișului, la un gospodar, din spice de grâu, pană. *Fiecare sătean, când termină cu secceratul, împletește din spice o frumoasă peană sau cunună.* FRÂNCU-CANDREA, M. 137. *Printre coarnele crucii bagă spice de grâu rupte din cunună, de la secerat.* MARIAN, NU. 267. *Cununa se atârnă de peretele deasupra mesei și când gazda casei a isprăvit cu sămănatul grâului, o împlântă... unde a tras cu plugul cea din urmă brazdă.* PAMFILE, A. 137.

3°. P. ext. (cf. lat. *corona montium).* Șir de munți s. păduri care împrejmuesc un loc în formă de cerc s. arc. *Ardealul... împrejur iaste ca o corună frumoasă.* GCR. I 178. *Pământurile... nisipoase de subt cununa munților.* I. IONESCU, M. 56. *Malul mirositor al unui lac albastru, ce oglindea în adâncu-i toată cununa de dumbrave ce-l încunjura.* EMINESCU, N. 65. *Măgurile cenușii ale Parângului alcătuesc cununa muntoasă a județului Gorj.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. # **A sta cunună împrejurul cuiva** (s. **a ceva**) = (despre mai multe persoane) a sta împrejurul cuiva (s. a ceva, d. ex. a mesei), formând un cerc închis. *Când se punea la masă, copiii stau împrejuru-i cununa deplină.* ISPIRESCU, L. 393. || Șirul întreg de dinți, dantură. *Din cununa dinților, Din rădăcina măselelor.* MARIAN, D. 165. *Din cununa măselelor, Din rădăcina dinților.* ib. 20. # **A avea (s. a fi cu) dinții cunună** = a avea toți dinții. CIAUȘANU, GL. TDRG. || (Maramureș) *Cununa dealului* = locul neted de-asupra dealului, ce se întinde în formă de cerc. ȚIPLEA, P. P., T. PAPAHAGI, M. 78, 101.

4°. (Mold.) *Cununa cerului* = curcubeu. PAMFILE, V. 157.

5°. (Mold.) *Cununi de aluat* = colaci. *Au rămas două cununi de aluat, doi colaci.* ALECSANDRI, T. 146.

6°. Un rând de nuiele împletite de-alungul gardului (PAMFILE, I. C. 430); împletitura dela capetele stoborilor, prin care aceștia se țin întăriți, șorompoiu (Com. ITTU). *Și cum e mai sus cununa gardului De fața pământului, Așa și cu să fiu mai presus... de cât toate fetele.* MARIAN, V. 53. [*Via*] *se desgroapă și se taie... Aceste curățituri... se folosesc la facerea gardurilor (pe de-a'ntregul) sau la cununile de garduri.* PAMFILE, I. C. 216. *Cununile ca să fie îndesate se bat cu maiul.* ib. 430.

7°. (În limba veche și azi în Maramureș și Transilv.) *Cununa casei* (s. *de la casă*, H. XVIII, 269) = grinzile care încheie pereții pe deasupra și pe care se reazimă căpriorii, vantură, co(t)oroabă, lătunoaie (com. ITTU, cf. VICIU, GL.) *De vei zidi casă noao, să faci cunună* (gr. στεφάνη) casii tale. BIBLIA (1688) 142/1. *Peste corzile caselor, numite costoroabe, se așează grinzile... În cunună se încheie căpriorii.* PAMFILE, I. C. 440. | Pe la Cojocna, *curuna* nu încheie peretele, ci vine pe capetele grinzilor așezate în latul, afară de direcția peretelui. Pe *curună* vin întăriți căpriorii, cornii, caferii. Cf. brăcinar, jug, fruntar. Com. ITTU.

8°. (Bucov.) *Cununa fântânii* = colacul fântânii. HERZ.-GHER. M. IV 250.

9°. (Bucov.; plur.) Cele două tălpi ale războiului de țesut (CADE), butuci, craci, drugi, fofeze, grindeie, lemne, plazuri, talpeți s. tălpigi. PAMFILE, I. C. 271.

10°. (Banat) Lemnul care leagă (prin purcei) trunchii plutei într'un căpătâiu, tar, radă, strujac, chială. *Cununa*, numită și chingă s. legătură, se aplică totdeauna în fruntea plutei, dar la plutărit pe apă lină și la huzer (Hisias-Banat). Com. ITTU.

11°. (Mold.) *Cununile ghemului* = fiecare din inelele de ață (bumbac, lână) care se deapănă pe ghem. TDRG.

12°. (Anat.; sens pe care-l avea și lat. *corona) Cununa copitei* s. *unghiei* = inelul, umflătura inelară formată de porțiunea unde se termină părul și unde începe copita (la cal) s. unghia (la alte animale) (DR. V 304), coroană (II 5°). *Umflătură ce se face la cununa unghiei.* LEON. MED. 148. || (La om, în ironie) *Cununa unghiilor* = negrul de subt unghie. ION CR. II 270. *Pe ceas rău Cătați-l... Pe cununile unghiilor, Scoateți-l.* MARIAN, NA. 386. *Să mă speli pre mine Din vârvul capului Până'n cununile unghiilor.* MARIAN, V. 87, cf. T. PAPAHAGI, M. 130/81.

13°. (Mor.) *Coronă* = fruntar s. masă (a pietrelor). DAMÉ, T. 153.

III. 1°. (Mold.) Joc de cărți. H. III 20.

2°. (Transilv.) *Cununa anului* = ziua sfântului Simeon Stâlpnicul (1 Sept.) PĂCALĂ, M. R. 196. *Blagosloviși curura anului cu dulceața ta.* PSALT. (SCH.) 122/8. *De porunca Paștilor,... Cununa anului, sf. Toader...* ȘEZ. V 146.

3°. Bot. (Transilv.) Coroniște *(Coronilla varia).* TDRG., PANȚU, PL.² 84.

4°. Bot. (Transilv.) *Floarea cununii* = curcubeu (Lychnis Coronaria). PANȚU, PL.² 85.

[Plur. *-nuni* și (rar) *-nune.* — Și: **curúnă** (în regiunile rotacizante: *curură)* s. f., **conúnă** (ION CR. II 270, H. III 20), **corúnă** s. f. (PAMFILE, I. C. 186, IORGA, S. D. XIII 33). | Diminutive: **cununíță** s. f. = cunună mică; (în Basarabia) fâșia de hârtie s. de mătase colorată, pe care e zugrăvită imaginea lui Isus și pe care preotul o pune pe fruntea mortului (MARIAN, Î. 324); (la Năsăud) cerculețul de 3-6 cm. diametru, făcut din coajă de măr pe lângă care e învârtit ceva bumbac sau scul colorat și pe care-l duc fetele cu dânsele, în seara de Sân-Văsâiu, la casa unde merg în șezătoare (MARIAN, SE. I 76); (Bot.; Transilv.) coroniște *(Coronilla varia).* PANȚU, PL.² 77; (Bot.; Munt.) teișor *(Spirea ulmifolia),* PANȚU, PL.² 84; (Bot.) saschiu *(Vinca herbacea, vinca minor)* BARCIANU, ION CR. IV 241, DAMÉ, T. 185, PANȚU, PL.² 265, BUL. GRĂD. BOT. V 69; (Bot.; la plural) plevaiță (Xeranthemum annuum) PANȚU, PL.² 84, 229. (Ad I 1°) *Să-mi rup două-trei florițe, Să fac mândră cununiță.* RETEGANUL, TR. 94; (ad I 3°) *Cununița ta cea verde Cum te scoate dintre fete Și te dă între neveste.* MARIAN, NU. 299. *Dă-mi, Voico, cheițele, Să-mi descuiu lădițele, Să-mi scot cununițele, Să-mi cunun fețițele.* TEODORESCU, P. P. 193; (ad I 4°) *Mircea are, ca și Constantin, cununiță neînchisă, cu trei ramuri ascuțite, care era păstrată pentru stăpânitorii neatârnați, ce n'aveau totuși demnitatea de împărați.* IORGA, CH. I. I 113 (Ad II 1°) *O cununiță de ceapă.* MARIAN, O. I 215; — **cununícă** s. f. (cu plur. *-nele)* s. f. *Să rup două flăriceli* [= floricele] *Să-mi fac două cununeli* [= cununele], *Să-mi cunun doi hini și-o hină* (Tulcea). MAT. FOLC. 1473; — **cununáș** s. a. (Ad I 1°) *Scoală, dragă, Cununaș de vinețele, Ia năstrapa la direapta, Cununaș de vinețele.* MUSCEL, 11.].

— Din lat. **corona, -am,** idem. Cf. dubletul coroană.

CUNUNÁȘ s. a. } v. **cunună.**
CUNUNÍCĂ s. f. }

CUNUNÍE s. f. v. **cununa.**

CUNUNÍȚĂ s. f. v. **cunună.**

CUNUPÍDĂ † s. f. } (Bot.) v. **conopidă.**
CUNUPÍDIE † s. f. }

CUOȚIÉNT s. a. (Mat.) v. **coțient.**

CÚPĂ s. f. I. 1°. *Jatte* pour traire les brebis. 2°. *Auget* (du moulin), *jantille.* 3°. *Espace entre les coins du cheval.* 4°. *Pochure.* 5°. *Poche à mortier.* 6°. *Main à farine.* 7° *Caboche.* II. *Coupe.* III. 1°. Mesure de capacité d'environ 1 1/3 litre. IV. 1°. *Campanula abictina.* 2°. *Clochettes-des-champs* et *Liseron-des-haies* (Convolvulus silvaticus et sepium). 3°. *Gentiane* (Gentiana acaulis). 4°. *Gants-de-Notre-Dame* (Aquilegia vulgaris).

I. 1°. (La sate) (Păst.) Vas de lemn scobit (din inimă de fag LUNGIANU, CL. 222), mai rar de tinichea (H. VIII 259) întrebuințat de ciobani la stână (H. I, III, V. VII-VIII, X-XVII). Are de obiceiu două urechi s. torți (perforate) de care se leagă torțile găleții (HEM. 2840, DIACONU, P. 25). Servește la mulsul oilor: se leagă de-asupra găleții pentruca laptele să curgă mai întâi în *cupă* ca să nu stropească s. să facă prea multă spumă; din *cupă,* după ce se umple, laptele se revarsă peste margini în găleată (PAMFILE, I. C. 32, cf. H. I 99, 252, 384, III 71, 265, V 280, VI 3, VII 134, 389, 442, VIII 17, 77, 98, 259, VIII/2 213, X 45, 108, 120, 307, 424, XI 274, 339, XII 275, 327, 462, XIII 13, 438, XVI 160, 176, 271, 353, ȘEZ. XXIII 44); *cupa* mai servește ca strachină la luatul s. scosul laptelui dintr'un vas mai mare (care fiind prea greu nu se poate mânui ușor) (cf. H. VIII 191, XIII 151, 174, 258, XVI 282), ca vas în care se pune cașul (H. X 68), s. din care se mănâncă și se bea (cf. ib. VII 262, XII 275, XIII 36, ȘEZ. VIII 92, PRECUP, P. 15). *Brânza lor,... gălețile, cupile, comarnicu...* GCR. II 258. *Baciul... aduse zară, urdă, caș și brânză, toate în cupe de lemn.* N. GANE, ap. TDRG.

2°. (Mor.) Receptacol făcut din scânduri încheiate bine și fixate la colacul (= circumferența) roții; în aceste *cupe* cade apa din lătoc (REV. CRIT. IV 142, PĂCALĂ, M. R. 460, cf. H. I 23, II 81, IV 156, HEM. 1669), mânând roata, blid, căuș, ciutură (DAMÉ, T. 150). | P. anal. Aripa morii de vânt. LM. TDRG. H. XVI 10.

3°. (Transilv.) Cavitatea, gropița, gaura din dinții cailor (până la șase ani). DR. V 278, 289. *Caii să cunosc de ai* [= ani] *după cupe.* T. PAPAHAGI, M. 125.

4°. Transilv. (mai ales la plur.) *Cupe* = groape ce se fac în câmpul unei țesături. *Dacă pânza nu iese dreaptă, la suprafață face cupe, iar la margini cute.* BREBENEL, GR. P.

5°. (Zid. În Prahova) Căuș cu care ia zidarul varul. DDRF.

6°. Cofă, lopățica cu care se ia mălaiul. LUNGIANU, CL. 222.

7°. (În glumă) Cap, glăvidă. *Cupă goală* = cap sec (Bonț, Transilv.). PAȘCA, GL.

II. (La oraș) Vas de sticlă (s. de metal) mai mult larg decât adânc, din care se bea s. cu care se ia un lichid (cf. ulcea, olcuță, năstrapă); (după fr. *coupe)* un fel de pahar cu picior, în formă de potir cu gura lată din care se bea vin (LB.) s. șampanie (PONTBRIANT), cf. caliciu. *Kupě* = cupa. ANON. CAR. *2 cupe d'argintu cu boaze poluite.* CUV. D. BĂTR. I 203. *Aduc cupa în biserică.* LET. III 299/23. *Două cupi piuliță.* URICARIUL, XVI 205. *2 cupe un leu, 2 urcioare.* IORGA, S. D. VIII 39. *Cupa lui Anacreon.* C. NEGRUZZI, I 101. *În cupe vin de ambră.* EMINESCU, P. 116. *Sclavii dau cupele 'n mână la oaspeți.* COȘBUC, Æ. *Ridicând cupa de șampanie spumoasă...* C. PETRESCU, R. DR. 248. *Mari cupe de aur pline cu băuturi scumpe.* RETEGANUL, P. II 15. || Fig. *Din cupa desfătării amărăciunea naște.* ALEXANDRESCU, M. 67. *Știa să închine cupa veseliei dulcelui amor.* ALECSANDRI, P. I 227. *A băut din cupa plăcerii până la fund.* I. NEGRUZZI, VI 528. | Caliciu. *Albinele se cufundau amețite în cupa florilor.* C. PETRESCU, Î. II 19.

III. Măsură de capacitate, făcută dintr'o singură bucată de lemn (Com. S. FL. MARIAN), din doage s. din metal.

1°. Unitate de măsură pentru lichide, mai mare de un litru, numită și *cupă mare* (com. V. BUCUR, Câmpia Ardeleană), cofă, oca. LB. HERZ.-GHER. M. IV 250. 1/4 *de cupe zama de lămâi.* IORGA, S. D. XII 67. *O cană de o cupă.* ib. XIII 160. *O cupă-doao de vin.* ib. XIII 40. *Toarnă... 3 cupe de oțet.* CALENDARIU (1814,

183/14. *O cupă de vinars de drojdii.* ECONOMIA, 170. *Adă-mi o cupă de miere Și-mi adă-o cupă de vin, Durerea să mi-o alin.* ALECSANDRI, P. P. 310. *Bea în toată seara o cupă de lapte dulce.* CREANGĂ, P. 97. *O cupă de zer.* H. IV 155, 223. *Cinci cupe de vin vechiu.* MARIAN, SA. 42, cf. MÂNDRESCU, P. P. 67, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 137. *O oală care cra ea de-o cupă de mare.* RETEGANUL, P. III 56. *Da eu n'am băut nimică, Făr'o cupă de holircă.* ȘEZ. III 53.

2°. (Mor.) Vasul mic (de lemn) cu care se ia vama la moară, c ă p ă ț, c o p, m e r t i c, g â f (Suciul-de-sus). Com. ITTU.

IV. B o t. Diferite nume de plante: a) (Munții Apuseni) **Cupa-oii** = c l o p o ț e i *(Campanula abietina).* PANȚU, PL.² 84.

, b) **Cupa-vacii** = v o l b u r ă - m a r e *(Convolvulus sepium* și *silvaticus);* plantă cu tulpina acățătoare, cu flori albe, mari, ce crește pe lângă garduri și prin tufișuri. Cf. LB., PANȚU, PL.² 84.

c) (M o l d.) *Cupe* = g h i n ț u r ă *(Gentiana excisa* s. *Gentiana acaulis),* plantă cu tulpina foarte scurtă, cu o singură floare mare, albastră azurie. PANȚU, PL.² 85.

e) (Borșa-Maramureș) *Cupe* = c ă l d ă r u ș ă *(Aquilegia vulgaris).* BULET. GRĂD. BOT. V 52.

[Plur. *cupe* și (rar, mai ales în Moldova) *cupi* URICARIUL XVI 205/11, H. V 280. | D i m i n u t i v e: **cupiță** s. f. = cupă mică; măsură de capacitate întrebuințată la măsuratul „lapților" de oaie. Com. V. BUCUR, Frata, PAȘCA, GL., cf. și H. XVIII 37; (ad II). *Kupiczĕ* = cupula. ANON. CAR.; — **cupușoară** s. f. **cupșoară.** ANON. CAR., LB., **cupișoară** s. f. (ad I, 1°, 2°). LB. *Kupshorĕ.* ANON. CAR. *Receptacol concav... în formă de cupișoară.* GRECESCU, FL. 6. [Ciobanii] *au niște cupușoare mici tot de lemn; cu acestea se scrvesc la turnat dintr'un vas în altul.* H. X 450; — **cupúcă** s. f. (Bot.) O plantă (neidentificată). H. XVIII 18. | A u g m e n t a t i v: **cupóc** † s. a. *1 cupă mică dela Coste; 1 copocu d'argint dela Costandin stolnic.* CUV. D. BĂTR. I 125. | A l t d e r i v a t: **cupâre** s. f. (Păst.) = poliță din mutarea (= stâna) ciobanilor, așezată lângă zaplazul de jos, pe pociumbi sau întărită în bârnele mutării; pe ea se așează cupele, feliile, lingurile, vasele toate, pocul (= pachetul) cu făina, schimburile ș. a. (N.-E. Transilv.). PRECUP, P. 12.]

— În sensurile I și IV cuvântul continuă pe lat. **cuppa** „vas vinarium", păstrat și în celelalte limbi romanice. În sensul II e același cuvânt, intrat însă în graiul orășenilor din una din limbile învecinate (ung.. sârb., bulg. *kupa,* n.-gr. κοῦπα, cf. alb. *kupë* „pahar, vas de băut, strachină"); în timpul mai nou și din fr. *coupe.* În sensul III vine din ung. *kupa* „măsură de două fețe". Cf. dubletul c o f ă și derivatul c u p a r.

CÚPĂ s. f. *Cœur* (au jeu de cartes). — Din cele patru colori ale cărților de joc, cea roșie în formă de inimă (corespunzând lui „roșu" la jocurile de cărți nemțești).

— Din neogrec. κοῦπα, idem.

CUPÁR † s. m. *Échanson.* — Ca și p l o s c a r u l, *cuparul* era un boierinaș, ajutor al p a h a r n i c u l u i, având să umple cu vin cupele la masă, după ce paharnicul umplea cea dintâi cupă. IORGA, CH. I. II 156, C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 137. *Kupar.* ANON. CAR. *Au venit înaintea noastră Șandru din Ruși, ficiorul Cuparilului din Filipești.* GCR. I 38. *Niculaiu Scachil, biv cupar scriu și mărturisesc...* ib I. 102. *Sugrumă pre o țiitoare a Împăratului și o îngropă, și pre maghir* [= bucătar] *și pre cupar și pre comișel.* HERODOT, 229. *Au tocmit trebile cuparul, să nu se facă vreo împărechere între boieri.* LET. III 7/17. *Vel Cupar... pune vutcă în două pahară.* ib. III 301/10, cf. URICARIUL, XIX 389. *Fiind Cuparîul* [supranume dat Ruseteștilor din Moldova] *cel bătrân la Țarigrad...* MAG. IST. III 3/17. *Cuparul îi aduse potirul de aur din care bea Domnii.* ODOBESCU, I 78/27. *Oiu spune... cuparilor să imple cupele cu vin.* EMINESCU, N. 7. | A b s t r a c t e: **cupărie** † s. f. = slujba de cupar; serviciul băuturilor. TDRG. *De se clintea până afară din târg, sau până la vre un boier, tot cu căruța cea de cupărie după dânsul, că preste tot ceasul bea ori vin cu pelin ori vutcă.* LET. II 413/18. *Din boieriile cele din lăuntru fiind și una cupărie, care este o boierie cinstită...* URICARIUL, I 80/8. *Hrisov pentru venitul cupăriei.* CAT. MAN. I 2; — **cupărit** † s. a. = dijmă în natură pentru pivnița domnească. *Mavrocordat scutește pivnița Iesuiților din Iași de comănă, de bezmăn, de brancște, de buor, de cupărit și de toate bcilicurile.* IORGA, S. D. I 103. | A d j e c t i v: **cupărésc, -eáscă** † adj. = privitor la slujba de c u p a r; ceea ce aparține cuparului, cupăriei s. familiei Cuparu. *Din partea cupărească giumătate de parte din partea părintelui său Cupariului.* GCR. I 38].

— Derivat din **cupă** (II) cu suf. nom. agent. *-ar.*

CUPÁRE s. f. v. **cupă.**[1]

CUPĂRÉSC, -EÁSCĂ † adj. } v. **cupar.**
CUPĂRÍE s. f. }

CUPEÁ s. f. v. **cupeu.**

CUPÉNIE s. f. v. **cupi.**

CUPERÍ † vb. IV v. **coperi.**

CUPÉȚ s. m. 1°. *Négociant.* 2°. *Courtier.*

1°. † (Slavonism literar, întrebuințat odinioară în Țara-veche, mai ales în Mold., ca titulatură pentru) N e g u s t o r. *Eu jupan Tănasiia cupeț.* IORGA, S. N. 106. *Șărban cupeț.* id. S. D. I 233. *Întărește stăpânire peste niște părți de moșie din satul Zavleni, lui Hlivez, cupețul și soției sale Despa.* CAT. MAN. 234/188. *Eu Theodor cupeț din Botoșani.* URICARIUL, XXII 375/3. *Cotae cupețul s. Hilat cupețul, bătrânii târgului Vasluiu.* BOGDAN, C. M. 33. | (Azi, rar, batjocoritor). *Eu n'am prăvălie, domnule, cu nu sânt cupeț, sunt particoler.* CARAGIALE, T. II 167.

2°. S p e c. (Transilv. și, rar, Banat; uneori complinit prin: *de cai)* Negustor de cai sau mijlocitor (CALUL, 303) la încheierea târgului: cel ce cumpără cai s. alte vite și peste puțin timp le vinde iarăși (ib. 542), s f ă r n a r (ib. 239/2, 322, 370, 386, 412, 415, 415/1, 425, 451, 476, 487. 542), s a m s a r (ib. 386, 438), n e g u ț ă t o r (ib. 386, 451), t u ș e r d e c a i (ib. 476, 493), p i l a r (ib. 0), ș e f a r (ib. 487), c i u j e r (ib. 542), g e a m b a ș.

[Accentuat (ad 2°) și *cúpeț* (CALUL, 303). | Și: (ad 2°) **copéț** s. m. CALUL, 352, 451; **cupúț** s. m. CALUL, 476. | V e r b: (ad 1°) **cupeți** † vb. IV[a] = a n e g u s t o r i. *Așează târgoveți și bani le dete a cupețire:* BOGDAN, C. M. 33. | A b s t r a c t: (ad 1°) **cupeție** † s. f. = n e g u s t o r i e. *Vă poruncim domnia mea ca de sârg pe toți cei străini, Armeni și Jidovi, care să-i propiți a face cupeții cu crâșme...* BOGDAN, C. M. 34. *Se bagă la toate cupețiile Moldovenilor.* ib. 33].

— Din psl. **kupĭcĭ,** (bulg. *kupéc,* rut. *kupéć* „negustor"), idem; în sensul 2° prin mijlocire ungurească: **lókupecz** „negustor de cai". Cf. p r e c u p e ț.

CUPEȚÍ † vb. IV[a] v. **cupeț.**

CUPEȚÍE † s. f. v. **cupeț.**

CUPÉU s. a. 1º-3º. *Coupé (Voiture ou compartiment).*

1º. Trăsură de lux, închisă, de obiceiu cu două locuri alăturate înăuntru. *Lanțul trăsurilor și cupeurilor se prelungea atât în urmă, încât tramvaiele se îngrămădeau imobilizate.* C. PETRESCU, C. V. 293. || Automobil de formă asemănătoare, cf. l i m u z i n ă.

2º. Compartiment într'un vagon. *Intră în cupeu și scoase o carte.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 446.

[Plur. *-peuri* (pronunț. -pe-uri). | Sì: **cupeà** s. f. (cu plur. *cupéle*). TDRG. (Ad 1º) *Am zărit chiar într'o cupea,... un domnișor oacheș.* IORGA, N. R. B. 14.]

— N. după fr. (dela *couper* „a tăia", fiindcă aceste trăsuri făceau impresia că au fost tăiate, rămânând numai cu partea de dinapoi).

CUPÌ vb. IV[a]. 1º. *Coudre trop lâche. Goder.* 2º. *Coincer; attaquer; rosser.* 3º. *Abaisser le coutre de la charrue.*

1º. T r a n s. (Olt. și Banat) A coase cu împunsături rare (s. mai rare decât ar trebui și neegale, RĂDULESCU-CODIN), strângând prea tare ața (astfel ca pânza să se încrețească, să se facă pungă. CIAUȘANU, V.) | Refl. (Olt.) A se strânge: *Firele pânzei se cupesc.* BOCEANU, GL. || (Despre pânea coaptă în țest) A se cocoloși, a se sbârci, a se sgârci. *Pânea cea mică, pentru bătrâni, umpluse țestul, pre câtă vreme cealaltă se cupise și se strânsese la mijloc.* ION CR. III 173.

2º. P. ext. (Olt.) A prinde pe cineva (Com. I. IONESCU, Șișești-Mehedinți) într'un colț (VÂLCOL), a-l strâmtora (BOCEANU, GL.); a lua pe neașteptate, a cuprinde (T. GÂLCESCU, GR. S. V. 120); p. ext. a încolți și a bate strașnic: *Pe Panduri i-au cupit rău Turcii la munte.* RĂDULESCU-CODIN, L. 102. *L-a cupit în porumbi, nu mai scapă.* BOCEANU, GL.

3º. (Cu rostirea regională *cupci)* A pleca partea cea lată a fierului plugului în jos (ca să p r i n d ă în pământ (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC,

[A d j e c t i v: **cupit, -ă** = încrețit, zbârcit, cu cute; f i g. (în Teleorman, Vâlcea) strângător, zgârcit (Com. OLMAZU, Măgurele, BOCEANU, GL.), mână strânsă, (om) care cu greu se îndură să dea ceva altuia (ION CR. VI 151), c h i r n o g. *Dimiile pe cari le făcea crau ca vai de ele: cupite, lăbărțate și numai lăturoaie, ca orice lucru făcut pe apucate.* SĂM. I 120. *N'am văzut om cupit ca unchiu-tău.* BOCEANU, GL. *Și tată-său era un cupit d'ăia, de-și mânca de sub unghie!* PAMFILE, COM. 35. | A b s t r a c t e: **cupíre** s. f., **cupít** s. a.; (c o n c r e t i z a t e) petec rău pus la cămașă. Voinești-Vâlcea. ION CR. VIII 187); — **cupitúră** s. f. = (Ban.) pânză încrețită. Com. LIUBA; — **cupénie** s. f. = zgârcenie mare (Olt.) RĂDULESCU-CODIN.]

— Din sârb. **kúpiti** „a strânge, a îngrămădi, (refl.) a se încreți". În Bucov., din rut. **kupiti.**

CUPÍD, -Ă adj. *Cupide.* — (Franțuzism) Lacom, poftitor, nesățios (de bani, de câștig), hrăpareț, interesat. *Cine știe dacă la căpătâiul Tanti Matildei nu s'au adunat de pe acum rubedenii îndepărtate și cupide!* C. PETRESCU, C. V. 172.

— *N.* după fr. (lat. **cupidus, -a, -um,** idem. cf. c u p i d i t a t e.

CUPIDITÁTE s. f. *Cupidité,* — Lăcomie mare de bani „râvnă nemăsurată de a se îmbogăți" (COSTINESCU), „nesațiu la plăceri, la avere". ARISTIA, PLUT. *Luxul, cupiditatea și lcsniciunea îmbogățirii..., toate contribuiră a demoraliza pe poporul roman.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. *Cupiditateu din ochi, de câte ori deschidea poșeta să plătească...* C. PETRESCU, Î. II 228.

— *N.* după fr. (lat. **cupiditas, -atem,** idem).

CUPÍL † s. m. v. **copil.**

CUPIȘOÁRĂ s. f. } v. **cupă**[1].
CUPÍȚĂ s. f. }

CUPITÚRĂ s. f. v. **cupi.**

CUPLÉT s. a. — *Couplet.* — Bucată în versuri, cântată s. recitată, cuprinzând mai multe strofe cu același refren și având de obiceiu un conținut ușor, glumeț sau satiric (cu aluzii la stări actuale). Cf. STAMATI, D. *Cupletul accla ce mi-l adresa mie.* C. NEGRUZZI, III 439. *Acea tainică simțire... În cuplete de teatru s'o desfac ca pe o marfă?* EMINESCU, P. 229. *Poeziile cu refren (cupletele).* MAIORESCU, CR. I 59. *Răsunau... cuplete sălțărețe.* I. TEODOREANU, M. II 49. [Plur.: *cuplete* | D e r i v a t: **cupletíst, -ă** subst. = cântăreț (cântăreață) de cuplete.]

— *N.* după fr.

CUPLETÍST, -Ă subst. v. **cuplet.**

CUPÓC † s. a. v. **cupă.**[1]

CUPÓLĂ s. f. *Coupole.* — (A r h i t.) Partea concavă a tavanului unui dom, a unei turle s. a unui mare edificiu public, b o l t ă; (Fortif.) parte a unor fortificații, lucrată în metal, care se poate ridica și coborî în mod mecanic și care cuprinde tunuri și pe cei ce le servesc; (Marină) mic turn boltit blindat și cu care se înarmează vasele de război și care se poate învârti în direcția în care se îndreaptă tunurile pe care le cuprinde. *După datina bizantină curată... ficcare din rotunzituri, din abside, are un coperiș în formă de fes, o cupolă, și deasupra se ridică o cupolă mai mare, ce se vede de departe.* IORGA, CH. I II 19. *Să-i întrunim sub cupola parlamentară.* GOGA, Ț. N. VI 2.

— *N.* după fr. (din it. *cupola,* din *cupa* „cupă").

CUPÓN s. a. 1º-3º. *Coupon* (1º d'étoffe, 2º de titre, 3º de billet). 4º. *Coupe* (de bois).

1º. (Comerc.) Ceea ce a rămas încă nevândut dintr'o bucată mai mare de stofă, r e s t.

2º. (Fin.) Partea unui titlu de rentă, al unei acțiuni bancare, etc., care s e t a i e la fiecare scadență pentru încasarea dobânzei respective. *Doctorul Strussberg nu găsea cu ce să plătească cuponul scăzut.* GHICA, S. 454. *Ne va impune cu forța să plătim cuponul.* MAIORESCU, D. I 32. *Acționarii... încasează dreptul cuvenit în baza și în schimbul cupoanelor de acțiuni.* ȘTEFĂNESCU, C. 433. *Toți taie cupoane și cânilor frunză.* C. PETRESCU, Î. II 55.

3º. Jumătatea rămasă la cotor dintr'un bilet de teatru.

4º. (Silv.) Fiecare din părțile în care e împărțită o pădure în exploatare, s ă c i u, t ă i e t u r ă, r o s t, p a r c h e t. Com. ITTU.

[Plur. *cupoane*].

— *N.* după fr. (dela *couper* „a tăia").

CUPRÉU, -ÉE adj. v. **cupru.**

CUPRÍNĂ s. f. (Bot.) v. **coprină.**

CUPRÍNDE vb. III[a]. A. I. 1º. *Saisir, embrasser, ceindre.* 2º. *Embrasser, étreindre.* 3º. *(S')unir,*

(s')englober. 4°. *Prendre racine.* II. 1°. *Cerner.* 2°. *Barrer la route, renfermer.* 3°. *Envahir, conquérir. Saisir* (par voie judiciaire). 4°. *Dominer.* 5°. *S'emparer* de, *saisir* (en parlant d'un sentiment, d'une sensation, du sommeil etc.). (Réfl.) *Être pris* de. 6°. *Gagner.* 7°. *Secourir. S'enrichir.* 8°. *Entendre.* 9°. *Embrasser du regard.* 10°. *Comprendre.* 11°. *Se consacrer* à, *s'occuper* de. B. I. 1°. *Embrasser, couvrir, contenir, comprendre.* 2°. *Couvrir, revêtir* de. 3°. (En parlant du feu) *Gagner.* 4°. *Envelopper.* 5°. *Couvrir* (des dépenses); *contenir* (arithm.) 6°. *Monter* à (une somme de...). II. 1°. *Contenir, renfermer.* 2°. *Prévoir, spécifier* (une obligation). 3°. *Décrire.*

A. Sensul fundamental (concret): a prinde, a apuca, a îmbrăţişa, a închide din toate părţile, în întregime s. într'un întreg (fiinţe s. lucruri), a (î n) c e r c u i.

I. T r a n s. 1°. A apuca (c u s. î n mână s. în braţe), a prinde (ca într'un cerc) în întregime, de jur împrejur (fără a strânge însă), circumferenţa s. grosimea (unui lucru s. fiinţe); (despre o haină, un guler, o cingătoare) a fi în destul de mare spre a înfăşura, a închide de jur împrejur, a încinge (întreagă) grosimea corpului s. a unei părţi de corp. *Fiul Romei se aprinde, Hidra'n mâne-i o cuprinde Ş'o sugrumă şi o sfarmă.* ALECSANDRI, P. II 17. *Aşa se lăţea de tare, de cuprindea pământul în braţe.* CREANGĂ, P. 245. *La anu' n'o cuprinde sumanu':* se zice despre femei bune de sămânţă. ZANNE, P. 389.

2°. (Complementul e o persoană). A înlănţui braţele în jurul gâtului cuiva, a î m b r ă ţ i ş a (1°) în semn de iubire. LB. *Pavel... căzu spr'ins (= pe el), de-l cuprinse şi dzise...* COD. VOR. 16/10. *Lasă să te privitească maică-ta şi să te cuprindză.* DOSOFTEIU, V. S. 152/2. *Nu zi ba, când te-oiu cuprinde.* EMINESCU, P. 7. *Fata împăratului... începu a-l cuprinde şi a-l ruga să meargă.* SBIERA, P. 112. *Vai de mine, mor, mă frâng şi nu pot să te cuprind; Da, dacă m'oiu mai deprinde, Şi mai bine te-oiu cuprinde.* ŞEZ. II 198. | (Complinit uneori prin î n b r a ţ e, c u b r a ţ e l e, p e d u p ă g â t, d e g r u m a z i). *Se tindea cu amândouă mânile şi cuprindea pre Dimitraşcu-Vodă de grumaz şi-l săruta pe faţă.* LET. II 348/24. *Se alipi* [Suitănica] *de bătrână; o cuprinse pe după gât cu braţele ei.* DELAVRANCEA, S. 16. *Tată-său cuprinzându-l în braţe, il sărută.* CREANGĂ, P. 198. *Atunci se răpede şi cuprinde pe împăratul în braţe.* RETEGANUL, P. IV 33. | R e f l. (cu sens r e c i p r o c) *Tainic se'ntâlneşte'n prag Dor cu dor să se cuprindă, Drag cu drag.* COŞBUC, B. 7. || F i g. (T r a n s i l v.) A primi bine un oaspe, (acordându-i toată atenţia). LM.

3°. T r a n s. şi r e f l. (cu sens r e c i p r o c) A (se) uni, a (se) lega, a (se) contopi într'un tot, a (se) îngloba. *Tatăl datoriu iaste a cuprinde* [în diiată] *şi pre fiul său ce au ieşit din casa părintească.* PRAV. 146. *Prieteşug!... Ce amoriu... aprinzi ...Când cuprinzând două inimi într'un gând şi într'o unire...* KONAKI, P. 81. *El voeşte să cuprinză acest loc în ocolul grădinii sale.* COSTINESCU. *Vechea Galie cuprindea şi Belgia de astăzi.* TDRG. | S p e c. T r a n s. (r e f l. = p a s i v) A socoti, a calcula împreună (mai multe sume), a cumula, a considera împreună (mai multe lucruri, fapte s. împrejurări). COSTINESCU, PONTBRIANT. | P. e x t. A rezuma, a expune ceva pe scurt (în puţine cuvinte). LB.

4°. T r a n s. (Despre plante) A prinde rădăcini. *Frunză lată nu întindeţi, Rădăcină nu cuprindeţi.* T. PAPAHAGI, M. 134.

II. T r a n s. 1°. (Complementul e o persoană s. o armată; complinit une-ori prin *din* s. *de toate părţile*) A împresura, a înconjura, (cu scopul de a prinde, de a pune mâna pe, a supune cu puterea pe cineva), a învălui. *Venind oastea leească, ne-au cuprins din toate părţile.* LET. III 17. *Purcease pre uscat şi pre mare, să cuprinză de toate părţile pre necuratul jidov.* MINEIUL (1776) 146 1/1. *Romanii ce îl cuprinsease cădea supt lovirile lui.* BELDIMAN, N. P. I 16. *Întăreşte străjile, Iancule, Iancule, Că te cuprind Ungurii.* MARIAN, I. 14. *Darie de veste prinde Cum că potera-l cuprinde.* ib. ÎN. 10. | † A prinde, a da de cineva (surprinzându-l), a pune mâna pe cineva. *Atuncea îl cuprinseră Grecii acolo, nefiind gata de închisoare.* HERODOT, 511. *T'urcii... să ne cuprinză în Bucureşti...* GCR. II 127.

2°. A închide (dintr'o parte) o trecătoare, un drum, un loc, a tăia (cuiva) calea. *Calea cuprinsu-le-o, Bine întrebatu-le-o.* MARIAN, DESC. 159. *Înainte i-o ieşit..., Năframă înainte i-o întins, Calea i-o cuprins.* ŞEZ. I 177, cf. TEODORESCU, P. P. 36. | (Absolut). [Către hăitaşi] *Iute la pândă, la ţiitori! Cuprindeţi bine, din muche'n vale!* ODOBESCU, III 88.

3°. A ocupa prin cucerire (o ţară, o cetate), a supune, cotropi (COSTINESCU); a se face stăpân pe(ste) ceva, a lua (ceva) în stăpânire cu puterea (COSTINESCU), cf. a c ă l c a. *Luo Isaf toate câte au cuprinsu în pământul lui Hanaan.* BIBLIA (1688) 27/1. *Au trimis un Agà... să cuprinză scaunul.* LET. I. 238/16. *Aşa cuprinsăse tot ţinutul Cernăuţilor, de-l ţinea.* ib. II 263/23. *Să se ducă în sus..., să cuprindă Dunărea.* ib. II 336/25. *Toate ţările a tuturor neamurilor gheteşti... va să cuprinză.* CANTEMIR, HR. 67/5. *Limbile duşmane... vin... Să cuprindă, să înnece Tot pământul.* ALECSANDRI, P. II 12. *Se va scula Rusul... şi va cuprinde Ţarigradul.* ŞEZ. I 222. *Nănaşul miresei, cu oastea acesteia, se duc şi aduc mirele — ce se numeşte că „cuprind ţara".* DENSUSIANU, Ţ. H. 236. (Complinit) *Luca părcălabul au cuprins în stăpânirea sa siliştea Pulberenii.* URICARIUL, XXIV 424. || (T r a n s i l v.) A secvestra, a popri. *Trebuia să-şi plătească darea, căci de nu, cuprinde calul.* RETEGANUL, P. I 78.

4°. A stăpâni, a domina. *A dragostelor fire Nu-i supusă..., Ci prin toate ea răzbate,... Uscatul tot îl cuprinde.* KONAKI, P. 83. | (Absolut.) *Fiind toate şi cuprinzându, ca un Dumnezeu adevărat.* MINEIUL (1776) 97 2/1.

5°. (Complementul: omul s. simţirile lui; subiectul: diferite manifestări fizice s. psihice) A fi stăpânit, prins, apucat (de patimă (LB.), de sentimente, emoţii, trebuinţe, s. a.). *Zavistia cuprinde pre oamenii cei neînvăţaţi.* GCR. I 118. *Frică mă cuprinde a povesti.* DOSOFTEIU, V. S. 11/1. *De aceasta să mira toţi şi-i cuprindea mirare.* ib. 67/1. *Din multele griji care ne coprindu...* GCR. II 124. *Patima... cuprinde simţirile mele toate.* KONAKI, P. 82. *Mirarea mă cuprinde.* MARCOVICI, C. 12/2. *Spaima ne coprinde.* MARCOVICI, C. 32. *L-au cuprins un somn dulce şi uşor.* DRĂGHICI, R. 50/2. *Ameţeala... mă cuprinsese.* C. NEGRUZZI, I 9. *Unde sânt atâtea vieţi? Moartea rece le-a cuprins.* ALECSANDRI, P. II 18. *O voluptate sufletească îl cuprinse.* EMINESCU, N. 47. *I-a cuprins o jale pe-amândoi.* COŞBUC, F. 70. *Un tremur o cuprinde în tot trupul.* CREANGĂ, P. 26. *Mai rău setea-l cuprindea.* TEODORESCU, P. P. 440. *Slăbea din picioare şi-l cuprindeau sudori răci,* ŞEZ. I 101. *Capul jos ca el punea, Somn de moarte-o cuprindea.* RETEGANUL, TR. 21. | R e f l. (= p a s i v) *Sfinţii să cuprinseră ca de un somn.* MINEIUL (1776) 131 1/2. *Robinson... s'au cuprins de o ameţeală cu greaţă.* DRĂGHICI, R. 9. *Creştinul se coprinde de nădejdi şi de temere.* MARCOVICI, D. 4. *Oi, care, de vor mânca, îndată se cuprind de o boală.* I. IONESCU, C. 104. *V'aţi cuprins de*

groază și de descurajare. ALECSANDRI, T. 1518. *Se cuprinseră de atâta dragoste, că îmbrățișau pe toți câți întâlneau.* ȘEZ. VIII 66.

6°. (Construit, uneori, cu dativul persoanei interesate; întrebuințat și absolut) A(-și) câștiga (IV 1°), a(-și) agonisi; a(-și) face rost de ceva (cf. ȚIPLEA, P. P.); p. ext. (complementul e o persoană a cărui iubire, prietenie, complicitate voim s'o avem) a dobândi, a cuceri, a câștiga (IV 2°); a avea (s. a trage) de partea sa pe cineva, (prin mită, prin jurământ, prin farmecul personal). *Pre unul din aceale capete la Împărăție îl cuprinsease Mateiu-Vodă cu dările.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Cuprinzându-i cu giurământ să fie taina...* GCR. I 200. *Num'ov deget oiu întinde, Cinci și șase mi-oiu cuprinde.* MÂNDRESCU, P. P. 64. *Din pași oiu pași mândruț, Din gur' oiu grăi blânduț. Și mi-oiu coprinde-on drăguț.* ib. 62. | (Despre promisiuni) † A câștiga, a primi, a avea. *Făgăduiturile lui Dumnezeu cu credință numai să le putem cuprinde la noi.* GCR. I 42. || Refl. (= pasiv) † A se încasa, a se lua (despre bani). *Să se vândă, și cu banii ce se vor cuprinde, să se cumpere straie proaste.* URICARIUL, XI 334.

7°. † Trans. (refl. = pasiv) A da cuiva (ajutor s. cele de trebuință), a înzestra cu..., a prevedea cu... *Îndatorind prin aceasta pe ocârmuire a te cuprinde și cu ajutor.* URICARIUL V 180. *Pe toți să-i cuprindă cu ajutorul și domneasca milă.* ib. V 427/11, cf. VII 129, XI 328/13. || Refl. A-și face rost de câte ceva, a se îmbogăți cu, a prinde chiag. *De n'ar fi fost oastea, era cum era, te mai cuprindeai, apucai vre-o pereche de juncănașe, vre-o vițică.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I, 496. *Pe urmă se întindea văzând cu ochii și se cuprindea din ce în ce mai mult.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. (Cf. cuprinș).

8°. † *A cuprinde cu auzul* = a auzi, a se informa din auzite. *Noi, cât am putut a cuprinde cu auzul, iată că scriem.* HERODOT, 215. *Nu putem cuprinde cu auzul* [= nu putem avea informații] *întru Livi.* ib. 270.

9°. Trans. (Complinit prin „cu ochii") A vedea, a îmbrățișa cu privirea. *Cât putea cuprinde cu ochii, nu vedea altă decât fântâni și izvoare.* DRĂGHICI, R. 28. *Bieți ochii slabi și numai doi, Puține zări cuprind.* COȘBUC, F. 76. *Cât cu ochii coprindea, Brazdă neagră răsturna.* TEODORESCU, P. P. 141. *Atâți smei veniră, încât nu i-ar fi putut nimeni cuprinde cu ochii.* RETEGANUL. P. II 53.

10°. (Complinit uneori: „cu mintea", „cu firea"). A înțelege, a pricepe. LB. *Kuprind* = comprehendo, concipio. ANON. CAR. *Aceaste toate a le cuprinde cu firea, fiind om, preste putință iaste,* HERODOT, 15. *Cine poate coprinde toate misterele naturii?* LM. || P. ext. (Neobișnuit). A învăța (LB.), a cunoaște.

11°. Refl. A se ocupa (cu ceva), a se îndeletnici cu..., LB. *Cu acel gând se cuprinde.* HERODOT, 72. *Aceștii mai vârtos lăcuesc, în sate, cuprinzându-se cu pașterea.* P. MAIOR, IST. 147. *Ei... pun mare preț pe curățenie, Și se cuprind mai cu seamă cu lemnăritul.* MOLDOVANU, Ț. N. 62.

B. Din sensul de „a acoperi suprafața unui lucru s. loc", s'au născut următoarele înțelesuri:

I. Trans. 1°. A acoperi suprafața unui loc, a ocupa (cu mărimea sa), a umplea (în întregime) un spațiu; a se întinde. *Locul care toate le cuprinde, iaste mai mare decât toate.* GCR. II 13. *Știința coprinde loc mult.* LET. I 97. *În 22 a lui August... au cuprins Turcii tot locul acela cu corturi.* ib. I 247/4. [Cometa] *cuprindea cu lungimea sa giumătate de cer.* ib. II 22/35. *Era făcut un ocol mare, mai mare decât cuprinde curtea domnească din Iași.* ib. II 351/30. *Fieșt care dughengiu să mâture podul* [= strada]... *cât cuprinde dughiana sa.* RĂȘCANU, L. 31/16. *Chedrul ramurile-și tinde, Care mult văzduh cuprinde.* GCR. II 176. *Morcovii, ceapa, prajii... trebue să cuprindă toată grădina.* I. IONESCU, C. 47. *Omul cuprinde un loc în vreme, Dumnezeu e vremea însăși.* EMINESCU, N. 53. # *Cloșca care coprinde ouă multe, nici un puiu nu scoate.* ZANNE, P. I 421.

2°. † Trans. A acoperi, a îmbrăca (suprafața externă a unui lucru cu un strat de...), a prinde (în ceva). *L-au cuprinsu cu aur* [jertfelnicul]. BIBLIA (1688), 246/2. || (Complementul e o persoană) *Zidul se suia Și o cuprindea Pân' la gleznișoare.* GCR. II 290.

3°. (Despre foc) Trans. A învălui din toate părțile și pe întreagă suprafața (cu flăcări), a încinde (1°). *Focul mă cuprinde, Carnea mi-o aprinde.* ALECSANDRI, P. P. 118. *Para* [focului] *...Pe dușmani să mi-i coprindă, De la mic și pân' la mare.* ȘEZ. I 47.

4°. (Despre ceață, praf, nori, întunerec) Trans. A învălui (6°), a înveli (3°), a acoperi (astfel ca să nu se mai vadă), a copleși, a covârși. *Lumina întru întuncarec luminează și întunearecul pre ea nu o cuprinse.* GCR. I 308. *Un nor de colb îi cuprinse..* EMINESCU, N. 15. *Iată că vine un nour mare... și cuprinde în întunerec toată curtea împărătească.* ȘEZ. I 225. *Am o vacă surie, Vine din pustie, Cuprinde luncile și brâncile.* [Negura] SBIERA, P. 322. || (Despre omăt, noapte, iarnă, etc.; complementul e omul) A apuca pe neașteptate, a surprinde, a ajunge (ceva pe cineva). *I-au cuprins pe Turci o negură, cât nu se vedea unul cu altul.* GCR. I 71. *I-au fost cuprins un omăt mare, de au stătut caii.* LET. II 48/29. *Iarna să nu te coprinză Fără pânză, fără brânză.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 35. *Ne cuprinde noaptea.* H. IV 147. *Pe când era în pădure la vânat, l-a cuprins un întuncrec, de nu știa el încotro s'apuce.* ȘEZ. I 225.

5°. Trans. (O sumă de bani de plătit) A acoperi (1°), a împlini (o cheltuială, o datorie). *Tot n'au cuprins suma veniturilor toate câte s'au cheltuit.* LET. II 154/23. *Nu putea cuprinde cu banii ce ieșea nevoile țării.* ib. III 247. *Sânt multe dări... și nu pot cu alte feluri a le cuprinde.* ib. III 252. (Refl. = pasiv) [Cheltuelile] *neputându-se cuprinde toate din venituri...* LET. II 180/30. *Nu se va cuprinde trebuința numai cu ruptașii.* URICARIUL, IV 152. | (Despre om) † A se ajunge (V°) cu ceva, a-i fi destul ceva, a ieși la socoteală cu... *Dregătorii ținuturilor nu se pot cuprinde cu leafa care o au.* URICARIUL, I 362/31. | Spec. Trans. și refl. (Aritm.) A intra (II 5°), a încăpea, a merge (un număr în altul). *Numărul șase cuprinde de trei ori numărul doi; cinci se cuprinde de două ori în zece.* LM.

6°. † A atinge, a se urca (la suma de). *Au cuprins acele havalele câteva sute de pungi de bani.* LET. II 461/20, cf. ib. III 179/9. | (Construit cu dativul) † A-i aduce cuiva ceva. *Nu știm bacșișul cât le va fi coprins, iar bătaie au luat.* DUMITRACHE, C. 417.

II. 1°. Trans. (Despre un vas, s. despre o mobilă în care se pot închide lucruri) A închide în sine, a conține. LB. *Tot vasul miroase a ce cuprinde.* BARONZI, L. I 49. *Acest dulap cuprinde o grămadă de lucruri.* PONTBRIANT. || Trans. și refl. (Despre conținutul unei cărți, despre o lege, o epocă, etc.; în limba veche, complinit uneori cu „în sine"). A conține, a implica. *Accaste doao porunci... cuprind în sine pre toate cealelalte.* GCR. I 22. *Taine să zic câte cuprind în sine un ascuns dar.* ib. I 243. *Aș grăescu de Psaltire, că cuprinde toate lucrurile carile-s de folos.* ib. I 363.

Odisia lui Omir, întru care să cuprinde toate rătăcirile lui Odisef... ib. II 82. *Aceastea cuprindŭ poruncile lui Dumnezău.* BIBLIA (1688) 5 pr. 7. *Sufletul unei naţii să cuprinde în legi.* CODICA ŢIV. V/1. *Cuprinde în sine începutul şi stăpânirea eroiloru şi despoţiloru.* CAT. MAN. 156/350. *Ceasul cel de pe urmă [al] lui Iulie să apropie. în minutul acesta nu să cuprinde altŭ decât o flică.* BELDIMAN, N. P. I 166. *Cca dintâiu epocă... cuprinde tot secolul al XIV-lea.* BĂLCESCU, M. V. 8/3. *Din multele idei... ce se cuprind în capetele omeneşti...* MAIORESCU, CR. I 81/15. | (În limba veche, construit cu prepoz. pentru) † A fi vorba (de ceva), a (se) vorbi (despre ceva). *Întrebând şi pe însuşi orăşanii de ştiu ei că cuprindea în hrisoavele celc vcchi ale lor şi pentru pământ.* BUL. COM. IST. IV 119. *În cea dintâiu* [parte a logicei] *... să cuprinde pentru idei sau închipuiri.* GCR. II 253.

2°. Trans. şi refl. † A (se) prevedea (într'un document, hrisov s. altă dispoziţie scrisă) o obligaţie, a (se) înscrie, a se specifica. *Cuprindea acel izvod opt sute de pungi de bani.* LET. II 324/18. *Nici să ccară cai de olac mai mulţi de cât se cuprinde la menzil-ferman ce au la mâinile lor.* TES. II 310. *Se coprindc la acele date mai naintc sfinte porunci...; că cumpărându-se oi...* ib. II 312.

3°. (Învechit) A descrie, a arăta, a oglindi. *Să grijască să coprinză starea limbii prin mijlocul a vreunii gramatici...* I. VĂCĂRESCU, B. V. II 320.

[Prez. *cuprind*, să *cuprindă* şi (în Muntenia) *cuprinz*, să *cuprinză;* aor. *cuprinsci*, part. *cuprins*, ger. *cuprinzând*, imper. *cuprinde.* | Şi: (Munt.) **coprínde** vb. III[a]. | Adjective: **cupríns** (s. **copríns** cu negativul **necuprins, necoprins), -ă.** (Ad A I 2°) *Aşa uimiţi, cuprinşi, ne lipim strâns unul de altul.* C. NEGRUZZI, I 77. *Am văzut pe-acolo trecând doi tineri, cuprinşi de după cap.* RETEGANUL, P. I 39/14; (ad A II 1°) *Orest... nu-i putinţă să scape, pretutindeni e cuprins.* BELDIMAN, O. 21; (ad A II 5°) *Era cuprinse de tremur.* GCR. I 230. *Cuprins de frică.* ib I 357, II 28. *Era cuprins de mâhnire şi întristat.* LET. II 139/20. *Vornicul... cuprins* (= lovit) *de dambla şi înaintat în vrâstă.* URICARIUL, VIII 126/19. *Cuprins de videnii.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/17. *Cuprins de lacrimi.* KONAKI, P. 83. *Cuprins de visuri.* DRĂGHICI, R. 111/21. *Un vulpoi coprins de boală.* ALEXANDRESCU, M. 279. *Cuprinsă de spaimă.* C. NEGRUZZI, I 54. *Cuprins de ameţeală, nu mai ştiam unde mă găsesc.* CREANGĂ, P. 196. *Sufletul mi-l simt cuprins De melancolie.* COŞBUC, F. 130; (ad A II 7°) *Călugării... pot să intre epitropi, însă de vor fi cuprinşi cu avearea.* PRAVILA (1814), 88. *Nici să suferim... greutatea ce trag... necăjindu-se până şi cei cuprinşi şi însuşi boierii...* URICARIUL, IV 168. *Locuitorii sunt coprinşi, şi de aceea au şi prisoase.* I. IONESCU, D. 345. *Atâta era de cuprins, de şi-a umplut munţii... de turmele şi tamazlâcurile lui.* CREANGĂ, A. 19. *În satul micu era un om coprins..., care, pe lângă vre-o şaptezeci de pogoane de pământ în ţarină, mai învârtea un negoţ de vite.* SANDU-ALDEA, A. M. 133. *Are putere de a trage belşug şi peţitori buni şi cuprinşi, la casă.* SEVASTOS, N. 11. *La... gospodarii bine cuprinşi... se fac şuri sau şire de fân.* PAMFILE, A. 163 ; (ad A II 10°) *Cu multă proastă a mea minte necuprinsă* (= neînţelegătoare)... GCR. I 157. *Dumnezeu... este nemărginitŭ, nespusŭ, nccuprinsŭ* (= de neînţeles) ... ib. II 151. *Turcii fiind înţălepţi şi cuprinşi la minte, nu s'au potrivit.* LET. II 273/5. *Ceale ce-s nelesne cuprinse la pricapere...* DOSOFTEIU, V. S. 146,1. *Noian necuprins de minte.* KONAKI, P. 258. *Ce taină necoprinsă* (= enigmă) *este omul pentru sineşi.* MARCOVICI, C. 11231 ; (ad A II 11°) *Nefiind cuprins* (= ocupat) *de oştire, îi era urît să şazŭ aşa, fără oştire.* LET. II 396/35. *Veşnic cuprins cu studiatul...* [Florea] *ieşa rar la un pahar de bere.* AGÂRBICEANU, L. T. 82. *Domnul Grecu era mercu cuprins, şi, chiar când venea, mângâierile lui erau scurte.* ib. 180; (ad **B** I 1°) *Pământ cuprins* (= acoperit) *de imaşuri şi fânaţuri.* I. IONESCU, C. 33. *Cât pământ tu vei videa, E cuprins de zestrea mea.* ALECSANDRI, P. 93 ; (ad **B** I 3°) *Dragostele... M'au veştejit Ca stejarul înfrunzit, Când de brumă e atins Sau de mare foc cuprins.* ALECSANDRI, P. P. 244; (ad **B** I 4°). *Ceru-mi pare cuprins de întunerec.* ALECSANDRI, P. I 178; (ad **B** II 1°) *Ea! Toată lumea era cuprinsă în acest cuvânt.* EMINESCU, N. 74; (ad **B** II 2°). *S'au găsit acolo* [în poruncă] *coprins* (= însemnat, scris) *că la leat 1188... s'au dăruit la amândouă ţările.* TES. II 308; — **cuprinzătór (s. coprinzătór, cuprinsătór** † cu negativul **necuprinzător, necoprinzător), -oáre.** *Înţelepciune a tuturora cuprinsătoare* (= coprehensivă). DOSOFTEIU, V. S. 131,1. *S'au slobozit înalt buiuruldiu, cuprinzător* (= conţinând) *poruncilor pomenite.* URICARIUL I 131/11. *Scrisorile cele vechi cuprinzătoare pe* (= referitoare la) *vatra târgului s'au răzleţit de la mâna noastră.* ib. I 147. *Averea cuprinzătoare în* (= constând din) *lucruri mişcătoare ori nemişcătoare.* CODICA ŢIV. 1/11. *Adeverinţa a epitropiceştii Comisii, cuprinzătoare* (= adeverind) *că acest epitrop au dat pentru toate.* CODICA ŢIV. 15. † *Tovărăşia în nume cuprinzător* = societate în nume colectiv. COD. COM. (a. 1840), ap. TDRG. (Adverb) Concis, fără vorbă multă. *Scurt şi cuprinzător, sărut mâna mătuşei.* CREANGĂ, A. 48. | Abstracte: **cupríns** s. a. (plur. *-prinsuri)* (Mai adesea concretizat) (Ad A II 1°) Împrejmuire (POLIZU) ; p. ext. curte întărită (a unui castel). *Au spart porţile de la al doilea coprins.* C. NEGRUZZI, III 370; (ad A II 3°) Ocupare, cuprindere (a unei ţări). *Înţălegând Mihai-Vodă de cuprinsul Ţării Munteneşti de Ieremia-Vodă...* LET. I 221/20; (ad A. II 4°). Stăpânire. *Întinse coprinsul său şi peste moşia lui.* ISPIRESCU, L. 48; (ad A. II 7°) Proprietate, gospodărie. *Un coprins de grădină cu pomi.* IORGA, S. D. I 237. *Un nobil oarecare, ce avea coprinsuri, stare.* PANN, P. V. III 40. *Să se dreagă şi să se sporească moşiile şi coprinsurile boierilor.* TES. II 312. *Bietul ţăran nu mai era stăpân pe casa, pe vitele şi pe coprinsul lui.* ISPIRESCU, L. 4; (ad B. I 1°). Întindere, spaţiul pe care-l cuprinde cineva s. ceva, ţinut, împrejurime, hotar, aret. *Îndreptare... tuturor lucrurilor cuprinsului acestui pământ al Moldovei.* URICARIUL, I 220. *Cuprinsul stăpânirii aceştii otomăneşti.* E. VĂCĂRESCU, IST. 251. *Avea prilej... a face călătorii... în tot cuprinsul ostrovului.* DRĂGHICI, R. 219. *Din larg cuprins de multe zări, Nuntaşi din nouăzeci de ţări S'au răscolit.* COŞBUC, B. 18. *Natura şi-a primenit hainele, e ceva proaspăt în cuprins...* ADAM, R. 174. *O tăcere grea se lăsa în coprinsul gării.* SANDU-ALDEA, A. M. 196. *Glasul lui răguşit... se risipea în întinderile fânetelor, în cuprinsurile tăcute.* SADOVEANU, LUC. VI 100. *Balaurul acela ce bântue coprinsurile dela Leona.* ISPIRESCU, U. 34. *N'o lasă tatăl său în aretul (cuprinsul) grădinei aceleia.* RETEGANUL, P. V 68; (ad. B. II 1°). Conţinut. *Nu mă iartă coprinsul accstei scrisori de a le descrie.* C. NEGRUZZI, I 283. *Celę mai rele* [poezii]... *sânt cele ce au primit în coprinsul lor elemente politice.* MAIORESCU, CR. I 40. *Cerinţa unei conformităţi între cuprins şi întindere.* ib. I 61; — **necuprins** = infinit. *Zboar' atâţia fluturi în necuprinsul firii.* GOGA, P. 111; — (întrebuinţat din ce în ce mai rar şi înlocuit prin neologisme) **cupríndere (s. copríndere)** s. f. (Ad A. I 2°) Înlănţuire cu braţele. *Mânile spre a ta sărutare şi*

cuprindere, accluia ce s'au tins pre cruce. GCR. I 101. *Lacrimi, vaete... Cuprinderi, îmbrățișare.* KONAKI, P. 85; (ad. A II 3°) Ocupare, cucerire. *Ladislau... se încearcă a pune o stavilă furiei lor de cuprinderi.* BĂLCESCU, M. V. 8; (ad A II 10°) Înțelegere, judecată. *În cea dintâiu* [parte a Loghicei]... *să cuprinde pentru idei sau închipuiri, adecă pentru goala cuprindere a minții.* GCR. II 253; (ad B. I 1°) Întindere, spațiu, cuprins. *Ori câte* [stele] *în a cătințiì ceriului cuprindere se cuprind...* CANTEMIR, ap. GCR. I 323. *O circumferență de coprindere de cinci sute de pași de loc.* E. VĂCĂRESCU, IST. 257/$_{40}$; (ad B II 1°). Conținut, cuprins. *Era acolo și versuri,... și cuprinderea lor astfel de ori cine să citea.* PANN, E. II 20. *Am început a-i spune în scurt cuprinderea broșurei.* C. NEGRUZZI, I 223; (ad B. II 2°). † Prevedere, dispoziție. *După cuprinderea chrisoavelor domnești, să scutescu de obște.* GCR. II 220. *Vor fi datori a împlini lucrul și îndatoririle... după cuprinderea așezămînturilor Moldovei.* ib. II 222. *Luând în... socotință toată cuprinderea anaforalei... găsesc cu cale a se mai adauge iraturile...* URICARIUL, I 213. *Legile pământenilor... după cuprinderea pitacului Înălțimii Tale... alcătuesc soma de 22010 lei* ib. I 225. *Această mânăstire are oareșicare cuprindere de miluire de la luminații Domni.* ib. III 48. *Coprinderea coranului în perilipsis este aceasta.* E. VĂCĂRESCU, IST. 248/$_{21}$. *Obștească Adunare a văzut cuprinderea ofisului Înălțimii Voastre.* GHICA, S. 969; — **cuprinsătúră** s. f. = cuprindere. *Kuprinseturĕ.* ANON. CAR.]

— Din lat. **comprendo** (=comprehendo), **-ensum, -endĕre,** idem.

CUPRINSĂTÓR, -OÁRE † adj. / **CUPRINSĂTÚRĂ** † s. f. } v. **cuprinde.**

CÚPRU subst. (Min.) *Cuivre.* — (Numele științific pentru) Aramă. MURGOCI-LUDWIG, M. 61. [Adjectiv: — (neobișnuit, după fr. *cuivré*) **cupréu,** -e = arămiu. LM. *Verde cu reflex cupreu.* GRECESCU, FL. 310.]

— *N.* din lat. **cuprum,** idem.

CUPȘOÁRĂ s. f. v. **cupă**[1].

CUPTEÓR s. a. / **CUPTIÓR (IU)** s. a. } v. **cuptor.**

CUPTÓR s. a. 1°. *Four.* 2°. *Fournée* (de pain). 3°. *Poêle* des maisons paysannes; *poêle.* 4°. *Rebord du poêle* (sur lequel on couche). 5°. *Poêle* (à frire). *Fourneau.* 6°. *Niche de l'alambic.* 7°. *Cuisine d'été.* 8°. a.) *Four à briques,* b.) *chaufour,* c.) *charbonnière.* d.) *fourneau.* 9°. *Autel.* 10°. *Fournaise.* 11°. *Grosse chaleur.* (Mois de) *Juillet.*

1°. Instalație de zid (de cărămidă), de piatră, de lut s. pământ, care servește (în locul testului) la coacerea pânii (mălaiului, cozonacilor, turtei, colindeților, plăcintelor, prăjiturilor). *Cuptorul* se compune dintr'o boltă (boltitură) numită cerul cuptorului, făcută din zid de cărămidă, de piatră s. de pământ (lipită și spoită pe dinafară), ce se ridică de-asupra vetrei și subt care se face focul. Această boltă are în partea din față o deschizătură (prin care se introduc lemnele și aluatul de copt), numită (în opoziție cu fundul) gura (ușa, huda s. vrana) *cuptorului,* care se închide cu ușa (vraniță) fundul — de tablă — ori lespedea — de piatră s. de pământ ars. La *cuptoarele* a căror gură dă în tindă, de-asupra gurii cuptorului e făcută o firidă (ochiu, răsuflătoare) cu un diametru de 10—15 cm., care (dacă bolta cuptorului nu dă într'o cameră de locuit) e în una din părțile laterale sau în fundul cuptorului și se astupă cu o piatră s. cu o cărămidă potrivită după ce aluatul s'a pus la copt. Fumul din *cuptor* iese și prin această firidă, dar mai ales prin coșul (hogeacul, budureștul, hornul) ce se ridică de-asupra gurii cuptorului. Bolta cuptorului se ridică pe o temelie (temeiu, strană, talpă, strat) de zid (de piatră, de cărămidă, de lut bătut s. de bârne de lemn de stejar fixate pe patru stâlpi) peste care se face o pardoseală (de cărămidă s. de piatră) lipită, numită vatră. Aceasta depășește, ca suprafață, aria de la baza boltei și se prelungește, mai ales în fața gurei cuptorului și mai puțin în părțile laterale. Dacă bolta dă într'o cameră, prelungirea laterală a vetrei e mai lată, încât se poate ședea s. dormi pe ea ca pe prispă. Pe prelungirea vetrei din fața ușei se scoate jăratecul (după ce cuptorul „e ars") cu cociorba (cociorva, dârgul, drăgul, drâgla, tragla, traga, trăgătoarea). Focul în cuptor se întețește și se împrăștie cu jintuitorul (răschitorul), vătra(r)iul. Vatra din interiorul *cuptorului* se curăță bine de cenușă (înainte de a se „arunca" aluatul la copt) cu mătăuzul (un ghemotoc de cârpe legat la capătul unei prăjine) ud. Pe alocuri *cuptorul* e în casă, având gura în tindă, iar bolta într'o cameră unde se doarme. Dacă bolta e căptușită pe din afară cu zid, în formă cubică, având de-asupra o terasă, pe aceasta dorm copiii. *Cuptorul* se mai construește în chiler (ib. 111), în coamăr (PĂCALĂ, M. R. 400), în căsoaie (ib. 426—427) s. într'o baracă de scânduri, afară, lângă casă. *Kuptore* = furnus. LEX. MARS. 210. *Fumul mergea depre acel pământ ca fumul cuptorului.* PALIA (1581) 73/$_2$. *Iarba... astăzi în țarină, iar mâne... în cuptoriu.* VARLAAM, C. 225/$_2$. *Cuptioare și căminuri se vor surpa.* BIBLIA (1688), 77/$_2$. *Mâncarea ta e colo în cuptoriu.* BARAC, T. 9. *Hogea s'apucă odată (cu) să-și facă un coptor.* PANN, H. 18. *Pe vatra cuptiorului, în cenușă, mai licureau câțiva cărbuni.* EMINESCU, N. 21. *Pe cuptorul uns cu humă și pe coșcovii pereți.* ib. P. 192. *Căpitane..., dogorești ca un coptor.* DELAVRANCEA, S. 125. *Numai iată ce dă de un cuptoriu nelipit.* CREANGĂ, P. 287. *Am un ișTălău* (= grajd) *plin de iepe curte.* [*Cuptorul* cu pite]. ALEXICI, L. P. I 213. *Zgură de la cuptor părăsit.* TEODORESCU, P. P. 375. *Când se aprinde funinginea de la gura cuptiorului, are să vremuiască.* ȘEZ. III 50. *Ea m'a pus să arz cuptorul.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 105. *Cu bărbatul băutor, Nu-i face pită'n cuptor.* ib. 465. *La cuptorul cald, puține lemne trebuesc.* ZANNE, P. III 137. *Cuptorul se întinde cu trupul lui în casa cea mare.* PAMFILE, I. C. 404. *Lut din fundul cuptorului.* ib. B. 50 *Sunt cuptoare mari pentru pâne, nevăruite, pe spinarea lată a cărora dorm adesea copiii țăranului.* CASA, 108. ‖ Instalație de copt pâne în brutării.

2°. P. ext. Cantitatea de pâne (plăcinte, etc.) care se coace într'un cuptor. *Un cuptioriu de plăcinte, câțiva pui pârpăliți în frigare... erau gata.* CREANGĂ, P. 10. *Să-mi mănânci nouă cuptoare de pâine.* ISPIRESCU, L. 322. *La mâncare ce-avea? Tot nouă cuptori de pâne.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 29.

3°. Instalație care servește la încălzitul camerelor de locuit. E de pământ s. de lut s. de (lespezi de) piatră, de țigle s. de cărămidă nearsă s. arsă s. de teracotă (căhăli, oale, ciripe). Se numește și *cuptor bătrânesc* (CASA 230), *țărănesc* (ib. 244), *moldovenesc* (ib. 174, 184, 229). Cf. cămin, vatră. ‖ P. ext. (Transilv. și Banat) Sobă (de fier, tablă s. fontă). NOVACOVICI, C.

B. 6, CASA 284, etc. *Cuptorul de cahăle, înalt, masiv.* AGÂRBICEANU, L. T. 74. *Focu'n cuptior nu făcea nici batâr în dzâua de Bobotează.* D. STĂNOIU, C. I. 51. *La locul de frunte, e căminul sau cuptorul de căhăli.* PĂCALĂ, M. R. 417. *Zis-a maica să mă'nsor, Să-i aduc un ajutor, S'o mai dea de cel cuptor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 372.

4°. Prispa s. terasa din preajma s. de de-asupra cuptorului (1°), pe care se doarme, c a m e n i ţ ă. *Lescinschi s'au suit pe un cuptior, făcându-se că-i bolnav.* LET. II 421/15. *Cum n'o să fie friguroase şi plăpânde, când sunt crescute la umbră şi pe cuptoriu?* C. NEGRUZZI, I 100. *Aşa numai, să se mute de pe vatră pe cuptoriu, ştie şi hleabul de baba mea.* CREANGĂ, P. 130. *Îl puse pe cuptor, de dormi, până se trezi.* ISPIRESCU, L. 181. *A luat moşneagu' purcelu',... l-a suit pe cuptior...* ŞEZ. II 108. *Când eram la mama fată, Mă culcam destul pe vatră, Pe vatră şi pe cuptoriu, Ba şi jos a une-ori.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 443. *Mândra mea, de mândră mare, Nici o iie bună n'are; Iia cea de sărbători Şi-o ţine după cuptoriu!* ib. 443. *În fundul sobei e drumul pe cuptor (cuptior).* PAMFILE, I. C. 414. # **A-i cădea (s. a-i pica) pe cuptor,** se zice despre o fată care a avut relaţiuni cu un flăcău şi-l sileşte să o ia în căsătorie. *Nu mă călca pe picior, Că ţi-oiu pica pe cuptor.* PAMFILE, I. C. 302. *Dragostea dintre fată şi flăcău e atât de mare, că fata fuge la flăcău, îi „cade pe cuptor."* ION CR. II 95. **A aduce** (părinţilor) **noră pe cuptor** = a se însura. *Într'o bună dimineaţă feciorul mamei îi şi aduce o noră pe cuptioriu.* CREANGĂ, A. 8. **A trăi pe cuptor** = a fi leneş. ZANNE, P. III 138.

5°. Maşina de gătit s. de fiert (din bucătărie) p l i t ă; s p e c. despărţitura acestei maşini în care s e c o c prăjituri, cozonaci, etc., c o c ă t o a r e a plitei, l e r.

6°. (Mold. şi Munt.) C o t l o n u l de zid (s. dintr'un cerc de fier sprijinit pe patru picioare) în care se vâră căldarea de fiert ţuica s. rachiul. *Velniţa este o căsuţă în care se face un cuptor sau cotlon, în care se aşează căldarea sau cazanul.* PAMFILE, I. C. 227. *Povarna are un vast cuptor, compus şi el din 1, 2, 3 sau 4 alte cuptoare.* ib. 235.

7°. (La Haţeg) Bucătărie de vară. VUIA, Ţ. H. 102.

8°. (Industr.) Instalaţie de zid, de piatră sau de metal, care, încălzită la temperatură înaltă, serveşte la arderea obiectelor de lut, la transformarea pietrii în var, la topirea metalelor, etc. *Koptor* = fornax. ANON. CAR.

a.) *Cuptor de* (= *pentru*) *cărămizi, ţigle,* etc. = grămadă mare de cărămizi, ţigle, etc. clădite astfel, ca să poată fi încălzite până la incandescenţă („arse") pe dedesubt; pe dinafară sânt acoperite cu un strat de lut care face ca focul să ardă înnăbuşit. cf. PAMFILE, I. C. 383, 386. *Să vii să-mi aduci aminte să dăm cuptorului* [de liulele] *foc.* PANN, P. V. II 18.

b.) *Cuptor de var* = v a r n i ţ ă. COSTINESCU. Pentru a face *un cuptor de var* sau varniţă, se sapă într'un perete de pământ de sus până la o adâncime de 3-5 metri..., apoi se iau bolovani de piatră şi se zidesc întâiu pe cele trei funduri, apoi în faţă i se face un fel de g u r ă, de la care, drept către fund, cuptorul se boltesţe cu bolovani cari se ţin între ei. Îndată ce s'a clădit partea de sus a cuptorului, se pun mereu bolovani până aproape de suprafaţa pământului. Peste partea de deasupra a cuptorului se întinde un strat de pământ, ca flacăra şi căldura focului să nu se împrăştie. PAMFILE, I. C. 380.

c.) *Cuptor de cărbuni* (de lemn) = c ă r b u n ă r i e. POLIZU.

d.) F u r n a l, t o p i t o a r e, instalaţia dintr'o fabrică, unde se topesc şi se toarnă metalele.

9°. (În limba veche) A l t a r, vatră de jertfă prin ardere, la păgânii din antichitate. *Nici cuptoare fac, nici foc aţiţă, vrând să facă jărtvă.* HERODOT, 56/17.

10. † Loc de tortură închis (în forma cuptorului de copt), încălzit până la incandescenţă, în care se aruncau spre a fi arşi de vii cei persecutaţi pentru credinţa lor. *Că puri* (= pui) *ei ca cuptoriu aprinsu în vreame faţa ta; Domnul cu mâra sa şmenteşte ei şi mărâncă ei focul.* PSALT. (SCH.) 34/11 CORESI, PS. 49). *Şi-i vor arunca în cuptoriul de foc.* CORESI, EV. ap. GCR. I 17. *Bătută şi băgată în foc, în cuptoriu, stătu nevătămată.* DOSOFTEIU, V. S. 19/2. || P. e x t. † Loc de tortură prin foc în iad. *Duceţi-vă în iadu în cuptoriul de foc.* CUV. D. BĂTR. II 458. # **A fi la gură de cuptor** = a se găsi în mare primejdie. ZANNE, P. III 138.

11°. F i g. Căldură mare, văpaie, v i p i e. *Tocmai pe la unu' după miezul nopţii, par'că s'a mai potolit puţin cuptorul, par'că începe să mai poată respira omul.* CARAGIALE, M. 194. || P. ext. (Popular) (Luna) Iulie. LB. JIPESCU, O 77, H. III 4, XII 133, FRÂNCU-CANDREA, M. 120. *În luna lui Cuptoriu.* CUV. D. BĂTR. II 156. *Fânul de otavă se usucă mai greu decât acel făcut în luna lui Cuptor.* I. IONESCU, C. 189. *Cărămida se lucrează de la sfârşitul lui Cireşar până la sfârşitul lui Cuptor!* I. IONESCU, M. 707. *Tacă-ţi gura, femeie; să răcească în luna lui Cuptior!* D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XXXVIII, 648. *Striga că moare de frig, deşi era pe la nămiezi şi soarele ardea ca în luna lui Cuptor.* ISPIRESCU, L. 321. *Acu-i luna lui Cuptor, Mărele toate-s în flori.* RETEGANUL, TR. 125.

[Plur. *-toare* (regional *-toară*) şi (rar) *-tori.* | S. (înrudit cu *copt*) **coptór (iu)** s. a., (Mold.) **cuptiór (iu)** s. a. (Munt.) **cupteór** s. a. | D i m i n u t i v e: **cuptoráş (cuptioráş, coptoráş)** s. a. = cuptor mic; c a m e n i ţ ă. LB. DAMÉ, T., PĂCALĂ, M. R. 427. *Cetea... înaintea unui căminaş sau cuptoraş.* GORJAN, H. II 206. *Gura unui cuptioraş... în care... se înfierbântau uneltele schingiuirilor.* C. NEGRUZZI, I 311. *Arde inimioara'n mine Ca un cuptoraş de pâne.* SEVASTOS, P. P. 42. *Am un cuptoraş, Plin cu iepuraşi* [Dinţii şi gura]. ŞEZ. IV 106; — **cuptorél** s. a. POLIZU; — (Transilvania) **cuptorúţ** s. a.; — (Banat) **cuptóriţă** = cuptor mai mic, făcut de-o parte, lângă gura cuptorului de pâne. VICIU, GL. *Ibovnicul se pitulă în cuptoriţa din cuină* (= bucătărie). CĂTANĂ, P. B. III 69. | N o m e n - a g e n t i s: **cuptorár (coptorár)** = persoana care face cuptoare de copt pâne s. sobe de încălzit, s o b a r (COSTINESCU); brutar, simigiu (COSTINESCU). | V e r b: (din *coptori* + *cuptor*) **cuptorí** vb. IV[a] = a săpa pământul făcând ca un cuptor în el [La facerea unei fântâni:] *Nu cuptoriţi, că se răstoarnă pământul pe voi!* (Bran) Com. S. PUŞCARIU. | A l t e d e r i v a t e: (Transilv.) **cuptorie** s. f. = acoperemânt de lemn care adăposteşte cuptorul. DENSUSIANU, Ţ. H., CASA, 300; — **cuptorire** s. f. = bolta (unei peşteri). *Ajunseiu pe subt bolta sau cuptorirea peşterii.* GORJAN, H. II 73; — (Transilv.) **cuptoríş** s. a. = săpătura din fundul groapei, la o parte, în care se aşează cosciugul. VICIU, GL.; — **cuptoríşte** s. f. = † loc unde e un cuptor (CDDE nr. 371); (Transilv.) casa acoperită, dar cu pereţii încă nelipiţi. VICIU, GL.].

— Lat. ***coctorium** (dela *coquere* „a coace"), păstrat la Albanezi *(koftor)* şi în Italia meridională (abruz. *cuttore,* etc.).

CUPTORÁR s. m. v. **cuptor.**

CUPTORÁȘ s. a. | **CUPTORÉL** s. a. | **CUPTORÍ** vb. IV[a] | **CUPTORÍE** s. f. | **CUPTORÍȘ** s. a. | **CUPTORÍȘTE** s. f. | **CUPTORÍȚĂ** s. f. | **CUPTORÚȚ** s. a. } v. **cuptor.**

CUPTÚG s. a. = **căptuh** (Poiana Sibiiului). Com. GH. MUNTEANU.

CUPTÚRĂ s. f. (Băeș.) *Rognon* (miner.) — (Munții Apuseni) Piatră, în mină, care abia se ține de întregul din care face parte. Com. ȘT. PAȘCA.
— Pare a fi un postverbal din **coptorî.**

CUPTÚRĂ s. f. v. **coptură.**

CUPTUȘÁLĂ s. f. v. **căptuși.**

CUPTUȘÁRE s. f. = **căptușire.** *Grinduța... și stâlpii cei de ușă... slujesc spre cuptușarea fundoanelor, cu scânduri.* TOMICI, Ć. A. 38.

CUPTUȘÍ vb. IV[a] v. **căptuși.**

CUPTÚV s. a. v. **căptuh.**

CUPÚCĂ s. f. (Bot.) v. **cupă**[1].

CUPÚS s. a. (Muz.) = **cobuz** (la Românii din Serbia). *Porcăraș bătrân, Din cupus cântând, Din cupus de os, Mult cântă frumos, Din cupus de fag, Mult cântă cu drag.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 183.

CUPUȘOÁRĂ s. f. v. **cupă**[1].

CUR s. a. și m. I. 1°. *Cul.* 2°. *Fesse.* 3°. *Anus.* II. *Partie postérieure, dos, bout.*

Cuvântul nu avea în limba veche, cum nu are nici astăzi la clasele de jos, nuanță trivială.

I. Propriu. 1°. S. a. Partea musculoasă, cu cele două buci, de dindărăt, mai jos de mijloc, la corpul omului și al animalelor; șezut, fund, dos. *Kur* = cullus (sic!) ANON. CAR. *Cur* = podex. LEX. MARS. 237. *I-au bătut... cu două sute de toiege la cur.* LET. II 326/21. *Calul... au căzut în cur.* ib. III 218/26. *Jigăniilor alta, fără numai urletul în vânt și trântitul cu curul la pământ, nu le rămânea.* CANTEMIR, IST. 188/12. *Văzând o cracă bună, s'a pus cu curul pe ea.* PANN, H. 40/7. *Copilului dă-i cu palma peste cur, să-i vie minte la cap.* id., ap. DDRF. # *Câinele, până nu îi dă apa de cur, nu înnoată.* ib. *T'oată vara cu cojoc, Și iarna cu curul la foc.* ZANNE, P. I. 86. # (Loc. adv.) **În cur** s. **din cur** = șezând. *Mânca din cur.* HERZ.-GHER., M. IV 250. *Ce-mi ești bun, dacă dormi în cur!* se zice pentru cei nevoiași. ZANNE, P. II 544. **Cu curul în două luntre:** (despre un om șovăitor, nesigur, interesat) care e în același timp și cu unii și cu alții, într'o chestiune controversată, în lupta (politică, etc.) între două partide, nehotărît, nefiind în stare a lua o hotărîre, șovăind. *Golescu-Negru umblă șovăind, cu curu' în două luntri.* GHICA, A. 341, cf. C. NEGRUZZI, I. 250. *Aci capul, aci curul,* se zice despre un om bondoc. scurt și gros. CIAUȘANU, V. *Cu curul cât târna, cât banița.* id. ib. *Capul ți-a mai fost odată la cur* = (ironic) ți-e capul prost, tont; păcat că-l porți pe umeri. id. ib. **Gura bate curul** = vorba nesocotită se pedepsește. Cf. C. NEGRUZZI, I 247. *(A se da)* **de-a curu'n (cura'n** ȘEZ. VI 23) **cap** = de-a tumba, de-a berbeleacul. *Când broaștele cântă întâiu primăvara, e bine să te dai de trei ori de-a „cura'n cap"...* ib. VI 23, cf. GOROVEI, CR. *(A se pune* s. *da)* **în cur și în cap** = cu toate puterile, încercând toate. *Să te dai și'n cur și'n cap, nu vei izbuti în nici un fel.* CIAUȘANU, V. *A-și da cu călcâiu'n cur* = a pierde vremea. ZANNE, P. II 31. *Nu-i dă curul de pământ (de călcâie)* = nu-și vede capul, de multe treburi; nu mai știe pe unde să-și scoată cămașa, de ocupat ce este; are o mie și o sută pe capul lui. CIAUȘANU, GL. **Iute s. rea de cur** = desfrânată, curvă. id. ib. și V. Cf. iute de muscă. *A dat averea pe cur* = și-a cheltuit banii cu curvele. HERZ.-GHER., M. IV 250. *A se scula cu curu'n sus* = a fi bosumflat, dispus spre ceartă, rău dispus. *A se ține de curul cuiva, a i se băga în cur* = a se ține de cineva, a-l linguși. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 250. *A pune palma în cur cuiva,* cu același înțeles. Cf. id. ib. *A-și pune palma'n cur* (Brașov) = a fi nepăsător, după o faptă rușinoasă, necuviincioasă. *A rămânea cu curul pe ghiață* = rușinat (cf. HERZ-GHER., M. IV 250), înșelat. *Mânca-mi-ar curul!* (Ocară). H. IV 258. **Mă doare'n cur (de tine)** = puțin îmi pasă (de tine)! CIAUȘANU, V. *Ce-i pasă curului lui?* s. *curul lui și patru bani* = puțin îi pasă, nu se sinchisește de nimic, nu dă vânt rece de el. id. GL. *A pătruns paiul cu curul, de frică* s. *îi țâțâe curul de frică* = o bagă pe mânecă, o sfecletește, tremură de frică. Cf. id. V. *Se râde lumea de tine și cu curul* = ai ajuns batjocura lumii, de poveste. id. ib. *Îți plouă și-ți ninge în cur* = ești fără chef, bosumflat.

Compoziții:

(Bot.) **Curul-boului** = măcieș. PANȚU, PL.

(Bot.) **Cur-cu-beșică** = remf. Cf. BARCIANU.

Curul-găinii = I. (Bot.) 1°. = păpădie. PANȚU, PL.[2] 86, LEON, MED. 54, cf. H. XI 326; 2°. = podbal. PANȚU, PL.[2] 86; 3°. = susaiu. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 250. II. (Med. și **cur-de-găină**) Pecingine. LB., PANȚU, PL.[2] 85, LEON, MED. 125, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 144, PAMFILE, B. 53.

(Bot.) **Curul-puiului,** nedefinit; probabil **cur-de-găină.** Cf. H. II 125.

Cur-gol(ea) = tânăr s. fată săracă. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 250. *S'a însurat cur-golea cu fata sărăciei și i-a cununat ucigă-l ,toaca.* ZANNE, P. IV 392.

(Disprețuitor) **Cur-de-muiere** = femeie. Cf. cap (II 2°).

(Med.) **Cur-de-ou** = ulcior. I. GOLESCU, C. I 312[b].

Curul-popii = sulul dela stative pe care e bumbacul (Bistrița). Com. C. REBREANU.

2°. S. m. P. restr. Bucă (2°). *Cel ce umblă, își clatină trupul, mijlocul, ghiobecul, curii.* I. GOLESCU, C. I 284. *Cu niște curi mari.* CIAUȘANU, GL. # **A-și bate curii** = a-și bate joc. COSTINESCU.

3°. S. a. P. restr. Anus, găoază, gaura-curului. *Dacă băgăm mâna înlăuntru în curul calului...* CALENDARIU (1814), 173/13. *Am un cioban cu cârpa în cur* [Bostanul]. GOROVEI, C. 29. *Am un porc în brânci, Și din cur îi mănânci.* [Cuptorul]. id. ib. 122. *Pupă-mă'n cur!* (înjurătură). *Cine sare garduri multe, îi dă câte un par în cur.* C. NEGRUZZI, I 251. Cf. PANN, P. V. II 28. *Se bagă (vără) ca rufa (cămașa) în curul săracului,* se zice despre cei care se bagă nepoftiți în vorbă sau într'o adunare. ZANNE, P. III 339. *A trage prin cur* = a uza, a murdări (haine, rufe). CIAUȘANU, V. *Cămașa par'că e trasă prin cur* = e bucium, e ca fondul de căldare. id. GL. *Par'că e cu miere în cur* = cu lipiciu, atractiv, de care nu te poți despărți. id. ib. *Știu eu ce-ai în cur* = știu eu de ce ești supărat, (mânios). id. ib. *Își mănâncă din cur (unul altuia s. unul dela altul)* = nu se deslipesc

unul de altul, sînt fraţi de cruce, sînt prieteni nedespărţiţi (la toartă). id. ib. *Moare în curul lui* = acolo îi pică mucul, nu se desparte de el. id. ib.

II. P. anal. (La obiecte) Partea dindărăt, fund, capătul dinapoi. *Curul carului.* H. XVII 236. *Curul pămîntului* = capătul lumii. CIAUŞIANU, V. *La curul pămîntului* = foarte departe, unde a dus mutul iapa, la dracu'n praznic. id. ib. *Cur de stog* = partea de jos a stogului. TDRG. *Curul lemnului* = capătul cel gros al unui trunchiu, huzer, butuc (Tulgheş, Ciuc). Com. ITTU. *O altă fişie ...e capul, iar alta ...e curul* [la zmeu]. PAMFILE, II 329. # *A întoarce (toate) cu curu'n sus* = a răsturna, a face vraişte, a da de-a-valma. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 250.

[Plur. *cururi*, (ad I 2°) *curi*. ‖ Diminutiv: **curişór** s. a. şi m. (ad I 1°) Cf. MARIAN, SE. II 108. *Mijlocelul ca nojiţa, Curişoru' ca tăgârţa*, se zice fetelor şi nevestelor fudule, însă urîte la trup. ZANNE, P. II 273. *Petre, Petrişor, Şcade în curişor, Şi dă cu săgeţile În toate părţile.* (Stupul). GOROVEI, C. 360; (ad I 2°) *Să cumpărăm un boldişor, Să împungem boi[i] la curişori, Să meargă mai tărişori.* POP., ap. GCR. II 334/28. | Adjective: **curós, -oásă** = cu cur mare. DICŢ.; — **cúreş, -ă** = cu cur mare (Com. PANŢU, CIAUŞANU, V.), scurt şi gros (E. MOROIANU, GR. S. V. F. 1, p. 44). | Verb: **curí** IV[a] refl. = a-şi purta curul pe undeva, a se duce pe unde n'are treabă. *Ce te tot cureşti pe aice?* ION CR. IV 305. | Alte derivate: **curár** s. a. = cureaua dela ham care trece peste părţile posterioare ale calului, bucar (DAMÉ, T. 50); scândura dela războiu pe care şade ţesătoarea (DENSUSIANU, T. H.); căpătâiul din urmă al plutei (CIUPALA, PL.); — **curimán** s. m. = cu curul mare, cureş. Cf. CDDE.]

— Din lat. **culus**, idem.

CURÁ s. f. v. **curea.**

CURÁ vb. I[a] I. 1°. *Nettoyer, effacer.* 2°. *Défricher.* 3°. *Égrener.* 4°. *Éplucher, peler.* 5°. *Cribler* le blé. 6°. *Châtrer.* 7°. *Faire périr, exterminer.* II. 1°. *Guérir.* 2°. *Expulser le délivre.* 3°. *Se débarrasser.* 4°. *S'excuser.*

I. Trans. 1°. A curăţi de murdărie (COSTINESCU, CIAUŞANU, V.), a şterge. *Necurăţia noastră tu curi.* PSALT. 121/7. (Fig.) *Cură* (curăţeaşte COR., HUR., şterge DOS.) *fărădelegile meale.* ib. 98/7. *Cură hârbeica, cuţitu'* (Jina). GR. S. VI 234.

2°. A curăţi un loc de copaci, a tăia o pădure şi a o curăţi de buturugi, de crengi, spre a putea ara pe locul acela s. a-l lăsa de păşune, a desţeleni, a lăzui, a defrişa. *Încă au făcut folos moşiei, că s'au curatŭ pădure şi crăngi* (a. 1735). IORGA, S. D. XIV 54. *S'au apucat oamenii de au curat acea pădure* (a. 1776). URICARIUL, VII 21/11. *Unde şi cât loc să cure* [clăcaşul]. CARAGEA, L. 25.

3°. A desface boabele de pe ştiuleţii de porumb, a curăţi de boabe; a curăţi de foi ştiuletele, a desface foile care înfăşură ştiuletele de porumb (cf. ION CR. IV 221, GR. S. V. F. 1, 120) de foi (cf. ION CR. IV, 221, LUNGIANU, CL. 223). *Mă aşezasem între flăcăi şi curam de zor.* SANDU-ALDEA, A. M. 133.

4°. A curăţi (poame, legume, nuiele, ouă, etc.) de coajă. *Şi le cură pre dânsele* [toiegele] *Iacov belituri albe, şi... să arăta... albeaţa, ce au curat, împistrită.* BIBLIA (1688) 22 b. *Să iei patlagenele, să le curi de coaja lor cea mohorîtă* (a. 1749) ap. TDRG. # **A cura ouă (roşii) cuiva** = a cinsti, a băga în seamă pe cineva, de frică s. din cauza respectului ce inspiră. ZANNE, P. IV. 38. *Baba asta era grozav de înţepată. Ea nu cura ouă nimului în lume, ea nu ştie ce e frica.* ib. [Rumânu']... *Când te credc mic, jos, nu-ţi prea cură ouă roşii.* JIPESCU, ap. id. ib. IV 38.

5°. A curăţi grâul de neghină (cu ciurul) (Zagra). Com. CORBU.

6°. A scopi (un porc). *Am curat (curăţit) un porc.* CIAUŞANU, GL.

7°. † A face să piară, a prăpădi. a pierde. *Şi pizmuitorii miei curat-ai (curat-aiu* SCH., pierduşi-i HUR., îi măturaşi DOS., cumplitu-i-a--i COR.). PSALT. 29/5, cf. 207/1, 134/15.

II. Refl. 1°. (Despre ochi) A se curăţi de boală, a se vindeca. *Ochiul se cura, Se lumina.* GR. S. V 129.

2°. (Despre vitele fătate) A se curăţi de placentă. Com. DRĂGANU, cf. CIAUŞANU, V.

3°. A se scăpa (s. curăţa) de ceva s. de cineva. *Nu se poate cura de ieţi.* (Jina) GR. S. VI 235. *Curam'aş de dracul cu tine!* = de te-aş da dracului pomană (numai să scap eu de necuratul, cu faţa curată). CIAUŞANU, GL.

4°. A se curăţi de o învinuire, a se desvinovăţi, a se scuza (Cf. CIAUŞANU, V., GR., S. VI 234); a arunca vina pe cineva. *Toţi să cură cu pricini: unul, că m'am însurat,... altul...* BIBLIA (1688) pr. 3/32. *Curându-să [ei] că nu pot [posti], unii de bătrâneţe, alţii de boala trupului.* MĂRGĂRITARE (1691), ap. TDRG. *El făcea pre Dumnezeu vinovat, căci i-au dat muiere; şi muierea, iar, să cura pre şarpe.* ANTIM, P. 135. *S'au curat unul pe altul.* CIAUŞANU, V. *Numa, iei să cură acuma, că aşea şi aşea* (Jina), ap. GR., S., VI 235.

[Ind. prez.: *cur, curi, cură* (rar, *curează* Zagra, l. Năsăud, com. CORBU). ‖ Adjective: curát, -ă v. c.; — **curătór, -oáre.** (Ad I 1°) *Să audzŭ limba ta acea curătoare de stride.* DOSOFTEIU, V. S. 167[b]; (ad II 2°) **curătoáre** = locul în care a stat viţelul într'o vacă. Com. MARIAN. ‖ Abstracte: **curáre** s. f. = curăţire; spec. desfacerea foilor de pe porumb (ION CR. IV 221); — **curát** s. a. (Ad I 3°) *La curatu' de porumb.* LUNGIANU, CL. 223. *Dar nici o clacă nu era mai frumoasă ca aceea pentru curat porumbul de foi.* SANDU-ALDEA, A. M. 133; (negativ:): **necurát** † s. a. = necurăţie. PSALT. 55/4, 76/2; — **curătúră** s. f. v. c.; — **curăciúne** † s. f. v. c.]

— Cuvântul românesc e un omonim, în care s'au amestecat două verbe latine: **colo, -are** „a curăţi, a strecura, a limpezi" (cf. străcura şi arom. *cur laptili* „strecor laptele") şi **curo, -are,** care, pe lângă sensul de „a îngriji", îl avea şi pe cel de „a curăţi (prin îngrijire, spălare, etc.)", cf. cura[3], Cf. curat, curătură, curăţa, curăţi.

CURÁ vb. I[a]. (Med.) *Soigner* (un malade). — Trans. A căuta cu scopul de a vindeca (pe un bolnav s. o boală); refl. a se îngriji, a se căuta, a se supune unui tratament, unei cure. *Trebue să găsesc vreo buruiană sau apă pe la atâtea academii..., să-mi cureze negreala trupului.* EROTOCRIT, ap. DR. I 50. [Şi: (învechit) **curarisí** vb. IV[a] = a (se) îngriji, a (se) căuta cu doftorii, a doftori, vindeca. STAMATI, D. *Se curarisea cu ţuică fiartă.* CONTEMPORANUL V, vol. II 145. | Abstracte: **curáre** s. f. ARISTIA, PL., **curarisíre** s. f.; **curát** s. a., **curarisít** s. a. | Adjective: **curát (curarisít), -ă**; — (fr. *curable*) **curábil, -á** = care se poate cura, vindeca, lecui, tămădui (cf. incurabil); — (fr. *curatif*) **curatív, -ă** = care lecuieşte, vindecător, tămăduitor. (Substantivat) *Întrebuinţează curative* (= medicamente vindecătoare). COSTINESCU; — **curánt** (învechit: **curent), -ă** (în expresia) *Medic curant* = cu care te cauţi de obiceiu s. cu care ai început o cură. *Se caută... cu medicul curant.* GHICA, S. 586.]

— *N.* după germ. **kurieren** (lat. **curo, -are** „a îngriji").

CURÁ vb. I v. **cure.**

CÚRĂ s. f. *Cure* (médicale). — Căutarea unei boale (de obiceiu grave s. cronice) printr'un tratament indicat (ape, regim, schimbare de aer, etc.), „îngrijire cât ţine o boală, căutare cu doftori, cu doftorii" (STAMATI, D.). *Cura* se face s. se urmează. *Vorbă... nu-i plăcea, Fiindcă cură făcea.* PANN, P. V. III 11. *Vara năvălesc mulţime de bo'navi la cură.* C. NEGRUZZI, I 317. *Cură de slăbit* (I. TEODOREANU, M. II 108), *de soare, de struguri, de aer* (BIANU, D. S.). [Plur. *cure* şi *curi*].

— *N.* după fr. (lat. **cura,-am** „grijă", „îngrijire").

CÚRĂ vb. III v. **cure.**

CURÁBIE † s. f. v. **corabie.**

CURÁBIL, -Ă adj (Med.) v. **cura.**[3]

CURĂBÚŞ † s. m. (Entom.) = **cărăbuş.** *De toate gadinele şi broaşte şi curăbuşii* (sec. XVI). MANUSCRIPTUL DELA IEUD 4/n.

CURĂCIÚNE † s. f. *Propreté, pureté, chasteté.* — (Numai la ANON. CAR.) Curăţenie, castitate. *Kurecsunĕ* = puritas, castitas, munditio. [Cu negativul) **necurăciune** † s. f. *Nĕkurcĕcsunĕ* = impuritas.]

— Din lat. **curatio, -onem** „grijă, îngrijire". Cf. cura, curăţenie, etc.

CURÁGIU s. a. v. **curaj.**

CURÁJ s. a. 1°. *Courage.* 2°. *Bonne humeur, griserie.* 3°. *Festin, bombance.* — (Neologism pătruns şi în popor, unde a desvoltat sensuri nouă).

1°. Tărie de suflet (LM.), care ne face să înfruntăm cu îndrăzneală primejdiile, să îndurăm bărbăteşte loviturile soartei şi suferinţele fizice şi morale, să ne adaptăm repede la greutăţile care ne surprind; îndrăzneală (STAMATI, D.), îndrăznire†, cutezanţă, inimă (II 6°), bărbăţie (2°), încumetare, putere (NOVACOVICI, C. B. 6), voinicie. (Contrariul: *timiditate, sfială, frică, laşitate;* un grad mai mare de curaj e *temeritatea).* Cineva are, ia, prinde, capătă, dă, (îşi) face *curaj,* pierde *curajul. Luăm curajul a cădea înaintea puternicului tron al Majestăţii Voastre* (a. 1774). URICARIUL, I 174/2. *Au priceput mărşăvitul neam că Romanii şi-au pierdut curagia.* ŞINCAI, HR. I 129/6. *Unii ca aceştia gândesc că sunt cu corăjie şi voinici.* ŢICHINDEAL, F. 318. *Făceam coraj din gură, ca să fug de tot dinaintea ta.* GORJAN, H. II 180. *Fără corajie de a mai traduce şi alte cărţi în limba românească...* id. ib. IV (introducere). *Aceasta i-au dat un oareşicare curaj.* DRĂGHICI, R. 116/10. *Şi acum chibzuia tocmai să spargă Capul vrăjmaşului ca şi-o nucă, Aşa de mare curage îl apucă.* BUDAI-DELEANU, ap. VAIDA. *Cei fără de corajuri.* PANN, E. II 1/4. *Unirea, Ce le hrăneа corajul..., din inimi a lipsit.* ALEXANDRESCU, M. 32/2. *Om cu coragiu şi vrednic.* BĂLCESCU, M. V. 594. *Ochii lui, albaştri ca azurul, plini de foc, dovedeau curaj.* C. NEGRUZZI, I 30. *Fiica de împărat prinse curagiu.* ISPIRESCU, L. 57. *Bogătaşul răspunse cu coraj.* id. ib. 178. *Petru nu-şi pierdea corajul.* FRÂNCU-CANDREA, M. 262. *Om slab de corajie* (Oraviţa). Com. Dr. COCA. *Zise ţiganul făcându-şi curagiu...* FUNDESCU, L. P. 159/27. *La furat, trebue oameni sprinteni, oameni iuţi şi oameni cu curagiu.* RETEGANUL, P. I 60/23. *Ioaneş însă nu pierdu curajul.* id. ib. IV 11/18. *De-ţi iubeşti viaţa, du-te la gâşte, iar de ţi s'a urît de ea, atunci probeşte-ţi corajia.* CĂTANĂ, P. B. II 137. *Care din voi aveţi coraj să faceţi poreală să sburaţi?* GRAIUL, I 103/10. *Vinea cu curaje mare.* ib. II 95/11. *Papălapte are corajiia în izmene.* BREBENEL, GR. P. *La ascultă, ciobănaş, Te văd Român cu coraj: Să mergem, să o tulim. În păduri să odihnim.* TEODORESCU, P. P. 479. *Cu... mare corajă se apropia.* MARIAN, SA. 262. *Numai Liţa, fată'n dor, Cu curaj cât un ficior, Îndrăzni şi fură pere.* ALEXICI, L. P. I 181/17. *Săbioara şi-o scotea,... Şi la unghie o'ncerca, Vedea binc că prindea, Corajii şi le lua Şi spre şearpe că mergea.* PĂSCULESCU, L. P. 173b/316. *Fără curaj, nu poţi scăpa de nici un necaz.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE. P. VIII 246. *Cu coraj de găină moartă.* ZANNE, P. I 478. *A avea curagiu de curcă beată.* id. ib. I 456. | Loc. adj. şi adv. **Cu curaj** = curajos. *Sufletul... să fie serin, pacînic şi cu curaj.* CALENDARIU (1844), 70 | (Exclamativ) *Curaj, copii!*

2°. (Popular) Voie bună (PAMFILE, C. Ţ., cf. LB.), dispoziţie (veselă) (cf. VAIDA) a omului care a băut (cam mult, dar nu e încă beat de-a-binele) (cf. HERZ.-GHER., M. IV 239), chef (7°). *Ne iau tot feliul de biruri, acum s'o pus să ne ice şi corajul.* CONV. LIT. XLIV, I 652. *Nu-i curaj, când n'ai la viaţă nici un ban de cheltuială!* CONTEMPORANUL, II 25. *N'am eu coraj acuma să mă neguţez.* SADOVEANU, B. 98. *Minteni am corajie mai bună.* BĂNUŢ, Ţ. P. 33. *De ce bea..., Faţa'nveselea, Cheful că venea, Coraşi că făcea.* PAMFILE, C. Ţ. 45.

3°. (Popular, prin Ţara Oltului) P. ext. Petrecere, băutură, chef (6°): *Cân[d] iau răchiu, mai fac şi ele câte-o corajă.* GR. S. I 136. *Di ce nu te sloboz[i] la corajă?* ib.

[Plur. *-juri.* | Şi: (uneori numai grafic) **curágiu** | Forme învechite, inculte s. populare, redând în parte forma italienească a neologismului: **coráj, coráş** s. a., **curáje, curájă, curáie, curágie, corájă, coráje** (CABA, SAL., V. HANEŞ, T. O. 114), **corájie** (cu plur. *corăjii),* **corăjie** s. f. || Adjectiv: (fr. *courageux)* **curajós** (cu negativul **necurajos), -oásă** = cu inimă, inimos, (cu o nuanţă de ironie) voinicos, îndrăzneţ, bărbat (II), bărbătos, temerar. || Verbe: (Banat) **curăjì** IV[a] intrans. şi refl. = A (se) provedea, a avea din destul. *Se curăjăşcie bine* = se prevede cu de toate. NOVACOVICI, C. B. 6-7; — **curajuí** IV[a]. *Mi-au dat curajuita* (=plină de curaj) *nădejde.* OBRADOVICI (1805), ap. V. B. II 461.].

— *N.* după fr. **courage,** mai de mult din ital. **coraggio,** idem.

CURÁJĂ s. f.
CURÁJE s. f.
CURĂJÍ vb. IV[a]
CURÁJIE s. f.
CURAJÓS, -OÁSĂ adj.
CURAJUÍ † vb. IV[a]
} v. **curaj.**

CURĂLÁR s. m.
CURĂLÍCE s. f. (Bot.)
} v. **curea.**

CURĂLNIC s. a. v. **curelnic.**

CURĂLÚŞĂ s. f
CURĂLÚŢĂ s. f.
} v. **curea.**

CURAMÁ † s. f. sing. *Contribution, collecte, écot.* — (Grecism-turcism, ieşit din uz) Contribuţie, cotizaţie, colectă. DICŢ. *Să să plătească creditori[i] mei cu curamă... şi cu... mă leg să împlenesc pă aceia care i-am păgubit* (a. 1788). IORGA, S. D. XII 112, cf. VI 248. *Vor face curamă târgoveţii.* id. ib. VI. 264. *Vodă era sigur că isnaful avea să*

alerge dela unul la altul, ca să facă curamă; iar pedeapsa înceta, îndată ce starostele venea la Curte cu un purcoiu de mahmudele. GHICA, S. 38.

— Din n.-grec. κουραμᾶς „cotă" (din turc. *gurama* „concursul creditorilor"). Cf. ȘIO.

CURÁN s. m. sing. v. **coran.**

CURÂND, -Ă adv., adj. I. 1°. *(En) courant.* 2°. *Coulant, s'écoulant; qui verse.* II. 1°. *Bientôt, vite, aussitôt, depuis peu.* 2°. *Tôt.* III. 1°. Rapide, bref. 2°. *Prompt à.* 3°. *Vif, prompt.*

I. Gerundiu. 1°. † Alergând, fugind, mergând repede, cutreierând. Cf. cure (I 1°) *Lângă cest izvor, featele vor îmbla încoace și încolo, curândŭ pre zid.* PALIA (1581), ap. GCR. I 36/24. *Mulți, curund spre războiu...* N. TEST. 1648 ap. CP. 385. *Currândŭ preste toată lumea* [apostolul Iacob], *s'au răstignit.* DOSOFTEIU, V. S. 55b. *Așijderea curând* (variantă: *curund) după acești Cazaci,.. au intrat în țară.* SIMION DASC. LET. 246/32.

2°. (Despre lichide, păraie, etc.) Curgând (cf. cure I 3°, curge I 1°). *Au pogoară-să ca o apă curând?* BIBLIA (1795), ap. GCR. II 159/13. *Aud pe cer tunând, Jos la baltă fulgerând, Ploaia'n codru răpăind, Apa văgaș curând, Și mierlița șuierând.* MAT. FOLC. I 388. | P. anal. (Despre lacrămi, sânge, spermă, etc.) Curgând (cf. curge I 7°, cure I 10°). *Sânge fierbinte curându,* CORESI, EV. 547/13. *Văzându-i sângele curândŭ ca izvorul.* DOSOFTEIU, V. S. 59. *Curândŭ sămânța den trupul lui.* BIBLIA (1688), 81b. || Care face să curgă. Cf. cure (1 7°), curge (I 4°). *Pământ care iaste curândŭ lapte și miare.* BIBLIA (1688) 86.

II. În legătură cu verbe ale mișcării, acest gerundiu poate fi interpretat ca un adverb temporal: *Curând apucă înainte* (MARDARIE, L. 3244), care la început însemna „apucă înainte fugind", ajunse să însemneze: „apucă repede înainte". Mai în urmă, acest înțeles se generaliză în legătură și cu alte verbe decât cele ce însemnau o mișcare.

1°. (Astăzi) Peste puțin timp, iute (III 2°), repede, degrabă, îndată, numai decât, imediat, cf. de sârg, de loc. *Kurund* = cito. ANON. CAR., LEX. MARS. 193. *Icși curundu dintru Ierusalim (curându* N. TEST. 1648: de grabă BIBLIA 1688). COD. VOR. 42/2. *Ca iarba curundu (currundu* HUR., de sârg DOS.) *uscă-se ca veardzele de zlac curundu (currundu* H., de sârgu D.) *cad.* PSALT. 66/15-16. *Ranele tale curându se vor vindeca.* CORESI, EV. 52/3. *Nici fără negrije îmbla sau cu leane, ce curândŭ și tare.* id. ib. 157/31. *Curundu-l junghiară.* CUV. D. BĂTR. I 428. *Nește bani... curundŭ veri cheltui.* PARACLIS (1639), 57 r/8. *Fericați* [= fericiți] *de aceia ce, deaca se sfădescŭ, și curundu se împacă.* COD. TOD. 92 r/7. *Iară Pilat se miră că au murit așa curundŭ.* CAZANIA DELA GOVORA (1642), ap. GCR. I 100/39. *Va murî curund* (MUNT. : *curând), preste puține dzile...* PRAV. 495. *Curundŭ deprinsă de'nvățară tot meșteșugul cărții.* DOSOFTEIU, V. S. 64/31. *Ați ieșit curândŭ den calea carea au poruncit Domnul voao.* BIBLIA (1688), 132b. *Udrea după aceea curând au venit și el, și s'au închinat la Simion-Vodă.* LET. I 226/3. *Mai curund sau mai de sirgu,* N. COSTIN, ap. GCR. II 11/25. *Dar era și cam grabnic la mânie, dar apoi curând se întorcea.* LET. II 412/3. *Trei lucruri, au curândŭ au cu zăbavă, mijlocesc stricăciunea omului.* ANTIM, ap. GCR. II 6/25. *Fiiul căpitanului unei corăbii, care curând era să purceadă la Londra.* DRĂGHICI, R. 5/26. *Vremea e turbure, curând a să tunc.* C. NEGRUZZI, I 58. *Tot ce-i falnic și frumos, Curând trecc, curând moare.* ALECSANDRI, P. I. 175. *S'ajung curând în cale, s'alătură călări.* EMINESCU, P. 212. *Tot aștepta, doar o veni Flăcăul mai curând.* COȘBUC. F. 158. *Se coace curund.* (Hațeg), ap. HEM. 1531/18. *Curând (= îndată, de loc) să vini.* NOVACOVICI, C. B. 6. *Calfe și zidari, Curând vă siliți Lucrul de-l porniți.* ALECSANDRI, P. P. 187/17. *Curund, Mai curund, Cu greblele o greblați, Cu foarfecele-o forfecați.* MARIAN, D. 5, 8. *Vai de min' mult m'am temut, C'a veni iarna curând Și'oiu lua bărbat urît.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 411. *Doamne, sparge blidu'n fund, Să scap de urît curund!* MĂNDRESCU, L. P. 114/23. *Buruiana rea crește curând.* ZANNE, P. I 125. *Cine cal străin încalecă, curând descalecă.* id. îb. I 344. *Sacul plin curând se varsă.* id. ib. III 343. # **Cât († cum) mai curând** s. **cât de curând** = cât mai iute, mai de grabă. *Iară de nu o va mărita cum mai curund* (MUNT.: *curând), să-l cearte pre stăpân cu ocna.* PRAV. 654. *Cum mai curund să fugă îl grăbiia.* CANTEMIR, HR. 407. *Să cade cum mai curândŭ să zidească o besearică.* MINEIUL (1776), 169¹/2. *Aștepta să se întoarcă înapoi cât de curând.* BELDIMAN, TR. 53/14. *Cât de curând vor înțelege pricina tăcerii.* DRĂGHICI, R. 107/10. *Cât mai ușor și mai curund să moară.* ȚICHINDEAL, F. 119. **În curând** = în scurt timp, nu peste mult timp. *Toate în curund le-au potolit.* CANTEMIR, HR. 254. *Și cu venirea ta (care cred că va fi în curând) te vei încredința că...* C. NEGRUZZI, I 63. *Trimisu-mi-ai la scrisori, Că'n curând, bade, te'nsori.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 251. **Peste curând,** cu același înțeles. *Voiu să-i scriu peste curând.* GHICA, A. 468. *Nădăjduesc să mă întorc peste curând.* ISPIRESCU, L. 10. **De curând** = înainte cu puțin timp, nu de mult, † de proaspăt. *Botezat de curund.* MARDARIE, L. 2193. *De curând venise de la câmp.* LET. I 197/29. *Fiind mers de curând despre aceste părți de loc.* ib. II 133/22. *Și jurământul și pacea ce legase atuncea de proaspăt* (variante: *de curând* și *de curund), tocmind să se întoarcă pre urmă pre unde și venise.* SIMION DASC. 77/31. *O casă de curund albită cu var.* CANTEMIR, HR. 253/26. *Unde știți că s'au născut Împărat tânăr de curând?* CÂNTECE DE STEA (1784), ap. GCR. II 139/23. *Demoazela Agapița, de curând ieșită din pensionat, are zestre de o mie [de] galbeni.* C. NEGRUZZI, I 72. *Au fost la masă la fiiul de împărat venit de curând.* ISPIRESCU, L. 23. (Neobișnuit) **Până la curând** = în grabă, de grabă. *Pără la curundu (la curândŭ* COR., *i de curundu* VOR., de sârgŭ HUR., în de sârgŭ DOS.) *aleargă cuvântul lui.* PSALT. 305/1, 18, 19. **Mai curând** = mai de grabă; mai ușor, mai lesne, mai bucuros, mai bine. *Au murit otrăvit de cumnată-sa..., trăgând domniea mai curând la feciorii săi.* LET. I 227/23. *Mai curând ai putea lua în căsătorie sora decât cumătra.* SEVASTOS, N. 27/2.

2°. De timpuriu, din (s. de) vreme. *Primăvara nu trebue sămănat curând la loc gras orz mult.* CALENDARIU (1733), ap. GCR. II 26/24. *Cere ce mai ai de cerut cu un ceas mai curând.* ISPIRESCU, L. 29.

III. Adj. Prin raportare la substantiv, adverbul primește funcțiune adjectivală.

1°. † Repede, iute (III 2°), (despre timp) scurt. *Limba mea trestie a cărtularîu curundu scrietoriu (curândŭ* scriitoriu COR., repede scrietoriului H, ce reapede scrie D). PSALT. 86/7. *N'au fost vreme așa curândă să se mazilească* (= nu era să fie mazilit așa de grabă) *Aron-Vodă.* N. COSTIN, ap. TDRG. # Loc. adv. (vechiu și dial.) **(în) curândă vreme** = peste puțin timp, nu peste mult, *Împăratul Critului, Minos, așa fiind nărocos la războiu, curândŭ vreme se făcu tare.* HERODOT, 70. *Curundă vreame deprinsă psaltirea.* DOSOFTEIU, V. S. 208b. *După aceea curândă* (variantă: *curundă) vreme scrie că s'au împăcat Ștefan-Vodă cu frate-său Iliaș.* SIMION DASC. LET 29/36. *În curundă vreame veci naște făt.* CANTEMIR, HR.

375, cf. IST. 246/25. *În curândă vreame murind și copilul...* PRAVILA (1814), 161. *Lama... în curândă vreme... s'a deprins cu tovărășia lui Robinson.* DRĂGHICI, R. 101. *Deci curândă vreme după întâmplarea ceea, venind Ungurii...* P. MAIOR, IST. 124. *Fiind flăcăul vre[d]nic, în curândă vreme făcu pe năsdrăvan să-l iubcască.* STĂNCESCU, B. 33. **De curândă vreme, de curând timp** (LB.) = nu de mult (timp). *Lipsise și el din țară de curândă vreme.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Întâmplările săvârșite de curândă vreme în Siria.* OLLĂNESCU, ap. id.

2°. Adj. (Numai în COD. VOR.) Ager (I 1°), sprinten. *Să fie tot omul curundu (: ager.* BIBLIA 1688) *a auzi, și amănat a grăi.* 113/13.

[Și: (cu asimilație vocalică) **curúnd, -ă** adv., adj. (tot așa la Aromâni). ‖ Diminutiv: **curunzél** † adv. *Kurundzél* = cito. ANON. CAR. ‖ Verb: **(în)curândá (curundá)** † Ia refl. = a se grăbi, a se iuți. *Mulțiră-se neputințele loru, și după aceea încurundară-se (curândară-se* COR. sârguirâse HR., sârguirâ DOS.) PSALT. 21/7-8.]

— Din lat. **currendo** (gerundiul lui *currere)* „alergând". (Sensul de „repede" îl are și sicil. *kurennu*, venet. *kurandó*, friul. *kurind)*. Cf. cure.

CURÂNDÁ † vb. Ia v. **curând.**

CURÂNT, -Ă adj. (Med.) v. **cura.**[3]

CURÁR s. a. v. **cur.**

CURARISÍ vb. IVa v. **cura.**[3]

CURĂRÚȘĂ s. f. v. **curea.**

CURÁSTĂ s. f.
CURÁSTRĂ s. f.
CURÁSTRU s. m. sing.
} v. **colastră.**

CURÁT, -Ă adj., subst. I. 1°. *Effeuillé, égrené.* 2°. *Confessé.* 3°. *Guéri.* 4°. *Dégagé* (du brouillard). 5°. *Ruiné.* 6°. *Relevé* (d'un engagement). 7°. *Nettoyé.* II. 1°. *Propre.* (Jour de) *maigre. Proprement.* 2°. *Pur* (d'alliage, de mélange) ; *authentique. Vrai. Auguste* (titre impérial). 3°. *Serein, clair* (en parlant du ciel). 4°. *Clair* (en parlant de la voix) ; *clairement.* 5°. (Femme) *qui n'a pas ses règles.* 6°. *Chaste.* 7°. (Vase) *propre.* 8°. *Honnête, intègre.* 9°. *Sincère, loyal, pur. Bienveillant.* 10°. *Exact, propre. Exactement, clairement, proprement.* 11°. *Vraiment, absolument, tout à fait.* 12°. *Incontestable, sûr.* 13°. *Strictement.* 14°. *Naturel* (en parlant de la mort). 15°. *Libre de sortilège, normal, naturel.* 16°. *Saint, pur.* 17°. *Net.*

I. Cu sensul unui participiu trecut pasiv, devenit adjectiv.

1°. Curățit de foi s. de boabe. (Cf. cura I 3°). *Bine că mi-am văzut porumbul curat.*

2°. Curățit de păcate, grijit (III 4°), spovedit. *Să arătăm noi toate păcatele noastre,... să ne ispovedim pururea înaintea Domnului, ...Să lepădăm acicea păcatele noastre, ca să fim curați și gătiți...* CORESI, EV. 20/13. *Cheamă pe preotul local, ca să-l mărturisească și împărtășească..., ca să nu meargă în cealaltă lume negrijit, ci curat și împăcat cu cugetul.* MARIAN, Î. 18/15.

3°. Curățit de boală, vindecat, tămăduit. (Cf. cura II 1°). *Dela aceia judecată lua, au curați era de stricăciune* [= lepră], *au necurați... carele era nevindecatŭ de stricăciune.* CORESI, EV. 424/24.

4°. Curățit de negură, limpezit. *Vârfurile munților sânt curate de dânsa* [= de negură]. CALENDARIU 1814) 84/1. ‖ Fig. Liberat de primejdii, fără piedici. *Neputându-și afla cale curată ca să se întoarcă...* SIMEON DASC., LET. 204/11.

5°. Fig. Curățat de bani, sărac, scăpătat (Bonț, în Transilv. PAȘCA, GL.), lefter.

6°. † Absolvit, liberat, iertat. *Curat vei fi de jurământul acesta.* BIBLIA (1688) 16.

7°. Curățit de murdărie, neatins. *Voiu fi... curat de tină.* DOSOFTEIU, PS. 52.

II. Cu sens de adjectiv care exprimă o însușire intrinsecă (nu câștigată).

1°. (Contrariul lui murdar) Fără pete, praf, murdării, etc.; nemânjit, nepătat, neîntinat, nesoios. *Kurat* = mundus. ANON. CAR., LEX. MARS. *Izvoară... curate ca cristalul.* DRĂGHICI, R. 28/13. *Aerul curat.* C. NEGRUZZI, I 60. *Lacrămi curate ca diamantul.* EMINESCU, 27/31. *Nurorile... așezară baba într'un așternut curat.* CREANGĂ, P. 13. *Își luă niște haine curate.* ISPIRESCU, L. 16. *Când gospodina boiește, trebue să aibă vase curate și să fie și ea curată.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 8. *Dacă vrei să nu-ți mai vie o boală avută, aruncă scăldăturile la un loc curat* (loc pe care nu se aruncă murdăriile, precum la rădăcina pomilor, etc.) GOROVEI, CR. *Unde nu sunt boi, ieslele sunt curate* = unde nu muncește nimeni, mâncarea lipsește. ZANNE, P. I 334. # *(A scoate* s. *a ieși)* **basma** (s. **batistă**) **curată** v. basma. Ziua întâiu după prima (= zi'ntâi a) fiecărei luni se zice **Lunea curată, Marțea curată,** etc., în care s'au îndatinat a face vrăji, a merge la preot spre a le face molitve, etc. H. XVIII 312. La acești „moși" Românii din Banat dau de pomană... de sec (post) și anume: pâsule (fasole) slăită... Aceștia se numesc **moșii cei curați.** MARIAN, Î. 382/5. ‖ Substantivat: (numai la sing.) Foaie s. caiet pe care se trece ceva de pe ciornă s. de pe notițe. *E adevărat că în tipar s'au îndreptat unele păreri din manuscriptul pe curat.* IORGA, L. II 278. *Hârtiuțe rupte din caietele noastre de curat care se păstrau la cancelarie.* BOTEZ, B. 60. ‖ Adv. *Lucruri* [de mâncare] *simple, dar sănătoase și curat gătite.* ODOBESCU, III 39/2. *Cuiburile lor sânt foarte curat clădite.* id. III 27/12.

2°. (Contrariul lui *mestecat)* Care nu conține alte materii, fără corpuri străine, pur. *Un colac De grâu curat.* TEODORESCU, P. P. 16. *N'a plouat ploaie curată, Dar cu ciumă-amestecată.* ALECSANDRI, P. P. ap. TDRG. *Vin curat.* LB. *Bani curați* = drepți, munciți, ce-i poate lua cineva oricând. | Spec. (Despre metale prețioase, bani, etc.; în opoziție cu spurcat, calp fals) Fără aliajii, prisne, lamură. *Kurat* = purus. ANON. CAR. *Banii cei răi sunt... mestecătură,...: aurul cel curat... ci-l spurcă și-l meastecă.* PRAV. 276. [Banul] *de aur curat..., de argint curat și să fie deplin și la cumpănă.* ib. 282. *Aurul cel curat..., singur, nu să cunoaște cât iaste de curat.* HERODOT, 361/1. *Armele salc cu totul cra de aur curat.* PANN, E. II 12/71. ‖ P. ext. Veritabil, adevărat. *Mi-a vândut o sticlă proastă drept un diamant curat.* ALEXANDRESCU, M. 368/5. *Râia e de două soiuri: râie curată și râia căprească.* ȘEZ. II 70/1. | Scump, nobil. *Cu sângele cela curatul* (: scump N. TEST. 1648; cinstit BIBLIA 1688). COD. VOR. 142/11. *Dumnezeu au dat schimb pentru spăscnia noastră cinstit și curatul sânge al fiiului său.* CORESI, EV. 74/24. *S'au făcut semn într'un măr curatŭ* (a. 1746). IORGA, S. D. XXI 340 (După paleosl. *čistinŭ kameni) Piatră curată* = piatră scumpă, nestimată. *Mai desiderate de* (= decât) *aurul și de pietri curate (: curată* HUR.; scumpă. DOS.). PSALT. 31/13, cf. 33/16. ‖ (După grec. σεβαστός „cinstit", care traduce pe lat. *Augustus*, ca titlu al împăraților romani) † Împărat roman. *Veghiat se fie întru știutul curatului* (: la gîndecata împăratului N. TEST. 1648; la a lui sevastos judecată BIBLIA 1688) COD. VOR.

3°. (În opoziție cu acoperit, posomorît; despre timp, văzduh, etc.) Fără nori, senin. *Atunci în ziua aceea va fi vreame curată.* CALENDARIU (1814), 77/7. *Văzduhul curat dintr'acc[a] zi.* DRĂGHICI, R. 139/23. *În zori seninul pare mai vesel, mai curat.* ALECSANDRI, P. I 125. | (Cu funcțiune adverbială) *Deacă soarele dimineața curat cu obicinuita sa față răsare.* CALENDARIU (1814), 77/2.

4°. (Despre glas) Limpede, clar, deslușit (COSTINESCU). *Un glas așa de dulce și de curat.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 197. | (Cu funcțiune adverbială) *Lui Roman tăiară limba și iarăș curată grăi.* DOSOFTEIU, V. S. 134b. *Voroviia... curatŭ.* MINEIUL (1776), 180 1/1. *Vei binevoi a le învăța pe de rost, pentru ca să le poți cuvânta curat și pe înțeles.* C. NEGRUZZI, I 8.

5°. (Despre femei) Fără menstruație. Cf. curățenie I 2°. *La lehuză nu-i bine să meargă femeia când nu-i curată (în menstruații), căci copilul capătă o boală de cap, numită rofii.* ȘEZ. VI 23.

6°. Care nu (mai) are s. nu a avut (în timpul din urmă) relații sexuale; (mai ales despre fecioare) cast, virgin. neprihănit. Cf. ION CR. I 121. GOROVEI, CR. *Kurat* = castus. ANON. CAR. *Preablagoslovita curată fată Mariia.* CORESI EV, 2/18. *Or[i]care fecioară, sau și văduă curată și de cinstc.* PRAV. 436. *Când va vrea să arate fata, cum au fost fecioară curată,... cum au fost fecioară întreagă,... când vor mărturisi și vecinii cum au avut veaste de fecioară curată și ș[i]-au petrecut vi[e]ața cu cinste.* ib. 801. *Pe apriga nevastă o mândrie îngâmfată Îndeamnă de pre[a]curvie să se păzească curată.* KONAKI, P. 285. *Când sameni grâul, să fii... curat de noaptea.* GOROVEI, CR. | *De-i făcut de bărbat Curat, Necurat, Sară-i ochii lui din cap.* MARIAN, V. 138. | **Prea-curata (fecioară)** = Maica-Domnului, Precista.

7°. (Contrariul noțiunii *spurcat;* despre vase) *O oală curată.*

8°. (Contrariul lui pătat, vinovat, etc.) Nepătat, nevinovat, integru, cinstit. *Trebuiaște și viiața dercaptă și curată.* CORESI, EV. 4/9. *L-au și scos din visternicie, cu mare bănat pentru acea slujbă curată.* LET. II 272/22. *Conștiinți curate.* ALECSANDRI, P. III 215. *Vicața-i e curată ca cristalul.* EMINESCU, P. 246. *Dacă n'ar fi sămburele cel rău într'însul, omul ar fi curat ca mirul.* MARIAN, Î. 51/25. # *Mai bine sărac și curat.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 43/12. **Cu fața curată** v. față (I 1°). (Cu același înțeles) **Cu obraz curat.** *Fuge... la sfânta Duminecă scăpând cu obraz curat.* CREANGĂ, P. 216. || Substantivat †: *Nici să se meastece... curații spurcaților.* CORESI, EV. 426/35. *Tot curatul în casa ta va mânca pre cale* [jertvele]. BIBLIA (1688), 109b.

9°. (Despre inimă, suflet, cuget, conștiință, cuvânt, etc.) Sincer, deschis, leal, nefățarnic, din inimă, bine intenționat, cu conștiința împăcată, fără mustrare de cuget, pur. *Credința curată și nespurcată.* COD. VOR. 116/11 *Nevinovatul cu mărule* (= mâinile) *și curatul cu irema* (= inima) PSALT. 40/7. *Dragostea ceaia curată.* CORESI, EV. 47/4. *Cine te cearcă cu rugă curată il grijești la lipsă.* DOSOFTEIU, PS. 30. *Al vostru cuget s'au arătat curat.* LET. II 104/23. *Veniți... către curata lumină, Ca să cunoaștem cărarea pe care firea ne mână.* KONAKI, P. 259. *Domnul M. are cele mai frumoase și curate sentimente pentru binele acestui județ de frontieră.* UNIVERSUL, a. 1933, din 8 XII, col. 3, p. 2. *Eu ți-am spus curatul adevăr.* ISPIRESCU, L. 42. *Omu' prin câteva cruci făcute cu duh curat, îl izgoni* [pe diavol]. ȘEZ. I 286/6. *A fost dragoste curată, Dela Dumnezeu lăsată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 57. | Binevoitor, bun. *În oarece chip nu-i vedea cu ochi curați.* MAG. IST. II 6/1. || Adv. *Cei ce curatŭ și luminat cred întru el...* CORESI, EV. 528/31.

10°. Exact, precis. sigur, limpede. *La cei mai curați scriitori, n'am aflat.* CANTEMIR, HR. 51/20. *Curată înțelegere.* MINEIUL (1776), 4 2/2. *Țiindusă pe fieștecare an socotcală curată* (a. 1820). URICARIUL, II 64/18. *Răspunsul tău era mai curat... de cel ce eu socoteam întru mine.* BELDIMAN, N. P. I. 24. *Însemnarea, de s'au dat pe fieștecare an samă curată sau ba.* CODICĂ ȚIV. 36/30. *Ce semn mai voești, dadaco, decât acest mai curat?* PANN, E. I 90. *Am fost pe la toți și le-am spus curată vorbă: N'o poftit boicriu'.* ALECSANDRI, T. 992. | **Curată socoteală** = lucru clar, indiscutabil. *De-i lovi bărbatu'... se duce de-a tumba peste nouă mări și nouă țări... curată socoteală.* ALECSANDRI, T. 11. *Curată socoteală: erai numai împărat, dar nu erai om, acum ești om, fără să fii împărat.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | **Vorbă curată** = spusă pe șleau, fără înconjur; la dreptul vorbind. *Vorbă curată! Nici un al doilea Nimrod..., nici un al doilea Sfânt-Hubert... cu unul n'am să mă fac.* ODOBESCU, III 13/17. || Adv. Exact, precis, sigur, limpede, lămurit, deslușit, pe față, pe șleau, fără înconjur, de-a-dreptul, hotărît. *Să arate curată că...* CORESI, EV. 457/21. *În capul* [= capitolul] *ce urmează și mai curat să va videa.* CANTEMIR, HR. 75/2, cf. 261/6. *Învoiala... zice curat, că...* (a. 1755). URICARIUL, VI 174/6. *Despre amândouă părțile dovedindu-se curat că toată valea Namisnicului... este a Zoiții...* (a. 1798). ib. XXIV 428/4. *Îi zice curat în ochi* (a. 1848). ib. X 4/10. *M'am uitat prea bine la dânsul și îl cunoscuiu prea curat.* GORJAN, H. II 161. *Chezașul, când nu va zice curăt precât(-că) să pune chezaș.* CARAGEA, L. 35/16. *Susano,... îți spun curat, pe șleah, că mi-ești drăguță.* ALECSANDRI, T. 706. *C'apoi atunci curat îți spun că nu mai ai ce căuta la casa mea.* CREANGĂ, P. 193. *Iar tu de omor Să nu le spui lor. Să le spui curat Că m'am însurat C'o mândră crăiasă.* ALECSANDRI, P. P. 2b/8. | (Întărit prin alte adverbe) *Cred chiar și curatŭ.* CORESI, EV. 267/14. *Spuind aiavea și curatŭ.* id. ib. 304/23. *Nu pociu... să judec așa întocmai curat.* PANN, E. II 82/6. *Soare luminat, Spune-mi tu curat Și adevărat.* RETEGANUL, P. IV 3/20. (După fr. *purement et simplement*). *Succesiunea poate fi acceptată curat și simplu* (= pur și simplu, fără condiții) *sau sub beneficiu de inventariu.* HAMANGIU, C. C. 166.

11°. Adv. Chiar (II 1°), precis, într'adevăr, întocmai, absolut, numai (cf. LB.) *Nu putea s'o vază pe ea ochi[i] lui curat.* PANN, E. I 63. *(Tipătescu:) Eu vampir, ai?... Caraghioz! (Pristanda:) — Curat caraghioz!* CARAGIALE, T. I. 99. *Mi-a venit din ecrin un cuc, Mi-a cântat curat în față.* CONTEMPORANUL, II 13. *Asta-i curat vorba ceea: poftim pungă la masă, dacă ți-ai adus deacasă.* CREANGĂ, P. 234. 252. *Măi, măi, măi! aceștia-s curat sărăcie trimisă dela Dumnczeu, pe capul meu.* id. ib. 261. *Casa asta cum mai samănă cu casa mea! curat casa mea!* ȘEZ. I 54/11. *Îi dracu' curat* (ca în nemțește: er ist der reine Teufel)! HERZ.-GHER., M. IV 251.

12°. Adj. Incontestabil, fără discuție. *Au stăruit... a socoti aceste mănăstiri ca o a lor curată proprietate* (a. 1833). URICARIUL, V 343/6. *Acea sabie... E a tată-meu curată.* PANN, E. II 51/6.

13°. Adv. Strict. *Actele curat conservatorii...* HAMANGIU, C. C. 167.

14°. Adj. (Despre moarte) Naturală, normală. *Alții spun cum moartea lui n'au fost curată, ce să-l fie otrăvit doftorii.* LET. II 7/8.

15°. Adj. Asupra căruia nu zace nici un blestem s. vreo afurisanie, neafurisit, nevrăjit, fără

draci. *Apele sunt curate și sfinte* = spiritele necurate nu locuesc în ape. GOROVEI, CR. *Când calul trage într'un loc unde începe să bată cu copita, să știi că dedesupt nu-i curat* = locul acela este în stăpânirea unui spirit necurat, al dracului. id. ib. [*Comorile*]*-s de două feluri: curate, adecă care-s juruite omului, și necurate, a*[*l*]*căror stăpân e necuratul.* ȘEZ. I 284/$_{26}$. *Sărace dragostele, Ciripesc ca pasările, Pe toate gardurile, Sub toate streșinile; Dară nu-s toate curate, Ci-s cu dracu' mestecate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 17. *Par'că nu ai fost curată, Ț'a fost gura fermecată.* HODOȘ, P. P. 95. *Ori casa asta nu-i curată, ori s'a cutremurat pământul.* CREANGĂ, P. 302. ± **Nu-i (lucru) curat** = nefiresc, blestemat, pus la cale (de demoni); se petrece ceva cum nu trebue, nu e așa cum se arată, nu e lucru cinstit. Cf. TDRG. *Nu era curat; trei-patru ceasuri toată oastea l-au gonit* [pe urs], *și de-abia l-au ucis.* LET. II 291/$_{11}$. *Bine că am scăpat de belea; că nici lucru curat n'a fost aici!* CREANGĂ, P. 68. *El pricepuse că beția aia d'atunci nu fusese lucru curat.* ISPIRESCU, L. 107. *Că doară pasările îi cunoșteau, ele știau că nu-i lucru curat.* RETEGANUL, P. IV 68/$_{7}$. *De cine dorul se leagă, Nu-i paiu lucru de șagă, Că de mine s'a legat, Și nu e lucru curat.* TEODORESCU, P. P. 276.

16°. Adj. Binecuvântat de Dumnezeu, credincios, sfânt. *Curată învățătură.* CORESI, EV. 297/$_{21}$. *Duhuri curate din ceriuri!* KONAKI, P. 270. *Mă jur în ceas curat Să-ți torc haine de mătasă.* ALECSANDRI, P. I 9. || Substantivat (și pus — în gâcitori — în opoziție cu *necuratul*) Sfânt. *Țuguiul curatului În mijlocul satului.* (Biserica). PAMFILE, C. 17.

17°. (După fr. *bénéfice net* sau după germ. *Reingewinn*) *Venit curat* = net, socotit după scăderea tuturor cheltuelilor.

[Diminutiv: **curățél, -eà** (și mai des) **-ícă** adj. = curat și drăgălaș, frumos, prezentabil, spălățel, plăcut, simpatic (LB.); îngrijit. *Era și curățică fata* (glosat prin: frumușică). RĂDULESCU-CODIN, Î. *În căsuța asta curățică... șede un preot.* C. NEGRUZZI, I. 323. *Făcea... poezioare... uneori destul de curățele.* CARAGIALE, N. F. 100/$_{5}$. *A rostit două cuvântări mai curățele în Cameră.* C. PETRESCU, Î. II 260. *Remus O. tânăr, curățel,* REBREANU, J. 44. *Intrarăm într'o ceainărie ce se părea mai curățea.* CONTEMPORANUL, III 570. *Îi plăcea moșneagului să aibă tot icpe tinere și curățele.* CREANGĂ, P. 106. *Fiindcă avea darul de a fi curățel, toți flăcăii din sat îl pismuiau.* ISPIRESCU, L. 229. *E culcat un Dumnezeu. Mititel și belușel Și la față curățel.* POP., ap. GCR. II 327/$_{30}$. *Frumos că m'am pieptănat, Curățea m'am îmbrăcat.* MARIAN, V. 103. | (Cu funcțiune adverbială) *Cenușotca... se spală curățel.* MERA, B. 127].

— În cuvântul românesc s'a amestecat lat. **colatus, -a, -um** (dela *colo, -are*) și **curatus, -a-um** (dela *curo, -are*); Cf. cura; curățl, necurat.

CURĂȚÁ vb. I^{a} ș. d. v. **curăți** ș. d.

CURĂȚÉL, -ȚEÁ și **-ȚÍCĂ** adj. v. **curat.**

CURATÉLĂ s. f. (Jur.) *Curatelle.* — Instituție juridică stabilită de lege pentru completarea capacității juridice a minorului emancipat sau pentru a fi îngrijite interesele unor persoane ce sânt în imposibilitate (fizică sau morală) de a le administra; cf. tutelă, epitropie, interdicție.

— *N.* din lat.-jur. **curatela, -am,** idem (creat după modelul lui *tutela*). Cf. curator.

CURĂȚÉNIE s. f. I. 1°. *Propreté, pureté. Nettoyage.* 2°. *Règles.* 3°. *Pureté, chasteté.* 4°. *Guérison.* 5°. *Purgation.* 6°. *Ordre* (dans le ménage). II. (Fig.) *Pureté, innocence.* — (La origine, *curățenie* era abstract verbal, cu înțelesul fundamental de „curățire"; cu timpul a început să înlocuiască pe *curăție,* abstract adjectival).

I. Propriu. 1°. Acțiunea de a curăți s. calitatea (starea, înfățișarea) unei persoane curate s. unui lucru curat; curățire; lipsă de murdării, de infecții. *Să aibă purtare de grijă pentru buna orânduială... și curățenie a toatei ogrăzi.* URICARIUL, III 22/$_{31}$. *Era acolo șase vase de piatră, stândă după curățeniia Jidovilorŭ.* MOLITVELNIC (1698), ap. GCR. I 317/$_{31}$. *Se bucura... de dulceața și curățenia aerului.* ISPIRESCU, L. 8.

2°. Menstruație. Cf. curat (II 5°) *Să fie și fămeia curată, după curățeniia ei cea din toată luna.* PISCUPESCU, O 139/$_{6}$.

3°. Castitate. LB. Cf. curat (II 5°). *Curățeniia fecioriei.* MINEIUL (1776), 104. *Dacă au violenit cinstea curățeniei ei* [femeii sale], *dându-o pe mâna altor bărbați...* CODICA ȚIV. 18/$_{9}$. *S'aduci vătămare curățenii*[*i*] *feciorești.* PANN, E. I 56/$_{21}$.

4°. (Med.) Tratament (al unei boale), vindecare, tămăduire. Cf. cura^{3} (II 1°) curat (I 3°), curăți (I 10°). *Socotința spre întâmpinarea curățăniei boalelor lipicioase* (a. 1813). URICARIUL, I 200/$_{14}$.

5°. (Med.) Purgativ, curățire. BIANU, D. S., MARIAN, INS. 61. (Tot așa n.-grec. καθάρσιον, bulg. očistitelno, cf. PAPAHAGI, P. A. nr. 296). *O cutie piluri de curățănie* (a. 1782). IORGA, S. D. VIII/$_{8}$. *Curățeniia spală și curată.* PISCUPESCU, O. 213. *N'are nimic. Să-i dați mâine un purgativ. Știi, curățenia, leacul lui pentru toate.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV, 376.

6°. Curățire, dereticare, grijitură. *Fă curățenie prin odăi, că ne vin oaspeți!*

II. Fig. Curățire (cf. curăți II 3°). ispășirea păcatelor, purificare (GOROVEI, CR.); firea omului curat (II 2°-3°); nevinovăție, cinste, corectitudine, integritate, simțire curată, sinceritate, lealitate. *S'au împlut zilele curățenici* (: sfârșirea zilelor curățitului. COD. VOR.; plinirea zilelor curățirei. BIBLIA 1688) N. TEST. 1648, ap. COD. VOR. 32/$_{2-3}$. *Sângele să deșartă în potiriu den prea curata coastă, pentru curățeniia ta,* MARGARITUL (1691), ap. GCR. I 293/$_{30}$. *Știind a lui curățenie a cugetului...* (a. 1815). URICARIUL, VII 70/$_{24}$. *Relele năravuri,... supără curățenia sufletului tău.* MARCOVICI, D. 10/$_{14}$. *El ne iubește din toată curățenia inimei sale.* DACIA LIT. 275 (Eliptic) *Iubea pe împăratul său, din curățănie, fără vicleșug.* DRĂGHICI, R. 192/$_{21}$. *Era împodobită de o firească curățenie.* ISPIRESCU, U. 21/$_{15}$. *Ducerea colacilor se sărbătorește cu multă curățenie și duh plecat de cătră săteni.* ȘEZ. I 37/$_{2}$. *Cei care petrec un mort, sar peste un foc, spre semn de curățenie.* GOROVEI, CR. *Curățenia sufletului, cel mai mare dar.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE,. P. VIII 257.

[Negativul: **necurățenie** s. f. = murdărie; spec. excremente. (Ad I 1°) *Din multele balegi și alte necurățenii ce i se acață pe țițe...* CALENDARIU (1814), 183/$_{20}$. [Moașa] *se spală și se șterge de cămașa lehuzei, ca să dea necurățenia tot pe dânsa.* LEON, MED. 5. [Pupăza] *să nu poată scoate pui, până ce nu-i va cloci în necurățenie de om.* MARIAN, O. II 171; (ad II) *Vede toate necurățeniile oamenilor.* ISPIRESCU, L. 57.]

— Derivat din **curăți,** prin suf. abstr. **-enie.** Cf. curăție.

CURĂȚÍ vb. IV. I. 1°. *Nettoyer. Se laver, se net-*

toyer. 2°. *Nettoyer, trier, scrcler.* 3°. *Délivrer, purger* de. 4°. *Chasser, exterminer. Périr.* 5°. *Expulser le délivre.* 6°. *Purifier.* 7°. *Pelcr, écalcr, nettoyer.* 8°. *S'éclaircir* (se dit du ciel). 9°. *Châtrer.* 10°. *Guérir.* 11°. *Défricher.* 12°. *Dépouiller, ruiner. Tout perdre.* 13°. *Dérober.* 14°. *(Se) purger.* 15°. *S'abstenir.* II. 1°. (Fig.) *Sauver* (son âme), *purifier.* 2°. *Laver, effacer* (une souillure). 3°. *Se purifier.* 4°. *Se justifier. Rejeter* (une faute) *sur un autre.* 5°. *(S')expliquer.*

I. Propriu. 1°. (În opoziție cu *murdări, mânji, mâzgăli)* A face (să fie) curat, a face să dispară murdăria de pe ceva. *A curăți* exprimă ideea generală, care se cuprinde în toți termenii speciali ca: a spăla, scoate petele, șterge, peria, mătura, plivi, etc. Construcții: *Curăț grădina de buruiene, ghetele de noroiu* sau *curăț buruienile din grădină, noroiul de pe ghete;* fără complement la acuzativ exprimat: *curăț prin grădină;* reflexiv și pronominal: *mă curăț (pe ghete)* sau *îmi curăț ghetele. Kurĕcz* = purgo. ANON. CAR. *Kureczesk* = mundo, purgo. ib. *Kurecz* = emundo. LEX. MARS. 202. *Kuracesk* = epurgo. ib. 204. *Popa ce nu-ș[i] va mătura sf[â]nta biserică și să o curățească,..* PRAVILA DELA GOVORA (1640), ap. GCR. I 91/5. *Ca apa spală și curățește.* VARLAAM, ap. id. I 107/27. *Își perie uniforma..., curăță armele...* C. NEGRUZZI, I 7. *Mogorogea, băiet grijuliv, își curăță ciubotele frumos și le pune la uscat pe vatră.* CREANGĂ, A. 105. *După ce puse de spălă pe Prâslea și-l curăți, îl îmbrăcă.* ISPIRESCU, L. 93. *El se apucă îndată de curăți și primeni apa din fântână.* id. ib. 359. *Nici mușchi nu mai înveți, Nici pușcă nu mai cureți.* BIBICESCU, P. P. 144. *Eu de-aș ști c'ar mai veni, Drumul i l-aș curăți.* ȘEZ. II 82/20. *În apă îl băga, Îl curăța și-l spăla.* ib. IV 155/10. *Am un purcel Cu trupul de lemn, Cu limba de oțel; Înainte curățește Și în urmă netezește.* (= Gilăul). GOROVEI, C. 172. *Curăță mai întâiu partea dinlăuntru a paharului și a blidului, ca să fie și cea din afară curată.* ZANNE, P. IV 39. # **A-și curăți obrazele** † = a se desvinovăți, a se scuza. Cf. a se spăla pe mâni. *Și ei își curățiia obrazele cum n'au știut nimică.* LET. II 376/20. || Refl. A se face curat, a face să dispară murdăria de pe mâni, de pe față, de pe haine, etc. *Stropiși-me cu săpun și curățescu-me.* PSALT. 99/3. *Issop* [este] *o iarbă carea Jidovii o muia în sânge, de să stropia și se curățiia.* MARDARIE, L. 4575. *După îngropare,... să curățăsc.* HERODOT, 230/7. *Eu m'am mănicat, Să mă spăl, Să mă curățăsc.* DESCÂNTECE (1784). ap. GCR. II 137/10. *Te spală, te curățește, Că merg să-ți cumpăr cămașe.* PANN, P. V. I 157.

2°. Trans. A da la o parte, a îndepărta, a înlătura ceva murdar, rău, stricăcios, infecțios, etc. spec. a desinfecta (o rană), a alege III 1° (neghina din grâu). *Prutul... pusese de-l curățiia... de copaci și de plavii.* LET. II 382/33. *Să iai struguri și-i pune să se svinteaze la soare 4, 5 zile, curățind broboanele ceale putrede.* CARTE DE BUCATE (1749), ap. GCR. II 45/27. *Uncle, precum neghina din grâu curățindu-le...* RĂȘCANU, L. 3/23. *Trebue să se curăță sămânța ce este a să sămăna.* DRĂGHICI, R. 78/3. *Să curățim Grădina de schinuri* (= spini). ALECSANDRI, T. 655. *Plugarul bun... curăță de mărăciuni țearina sa.* C. NEGRUZZI, I 8. *Încaltea ți-am curățit și cu casa de draci!* CREANGĂ, P. 305. *Se apucă însuși cu mâna lui să le curețe de rugină.* ISPIRESCU, L. 3. *În ajunul căratului, acest loc se prășește, adecă se curăță de buruienile cari crescuseră pe el.* PAMFILE, A. 144. *Să cureți gunoiul vitelor lui Augia împărat.* ISPIRESCU, U. 41/6. *Capul frate-său lua Și de sânge-l curățea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 495. *Tranda fărul de ghimpi mai întâiu să ți-l cureți, apoi la nas să ți-l aduci.* ZANNE, P. 297. | Fig. *Să curățim din neamul nostru aceaste obiceaiuri.* ȚICHINDEAL, F. 179.

3°. Trans. A scăpa, a mântui ceva s. pe cineva (de ceva rău), a înlătura, a face să dispară, să plece. *Au curățit țara de păgâni.* MAG. IST. I 228/15. *Să ne curățim odată limba de varvarie.* P. MAIOR, IST. 257. *[Î]l ducem la spânzurătoare, ca să curățim satul de un trândav.* CREANGĂ, P. 330. *M'ai curățit de dușmanul meu.* SBIERA, P. 87/11. || Refl. A se scăpa, a se mântui, a se descotorosi de cineva s. de ceva. RĂDULESCU-CODIN, Î., ȘEZ. II 226/1. *S'au sfătuit cu taină, ce vor face, ca să se poată curăți de dânsul.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Dimitrașco-Vodă, după ce au văzut că s'au curățit de Leși,... s'au dus la scaun.* LET. II 228/20. *Nu s'au mai putut curăți țara de dânsul!* ib. II 253/1. *Se curățise târgul de bețivi.* BELDIMAN, TR. 9. *Era mulți bolnavi, de care bucuros s'ar fi curățit spitalmaisterul.* BARAC, T. 21. *Credincioșul împăratului, crezând că s'a curățit de oaspeți...* CREANGĂ, P. 255. *Oare n'ar fi mai bine să șed eu în fundul rădvanului și lui să-i dau cu ceva 'n cap și să mă curăț de dânsul?* SBIERA, P. 73/6. *Nu te teme, împărate,... ne curățăm noi de el!* ISPIRESCU, L. 327. *Bărbații o țin de o podoabă, Iar când o au, Ccarcă să se curățească de ca* (= Barba). GOROVEI, C. 21. *Nu se curăță (scapă) de dânsul, ca de râie.* ZANNE, P. II 697.

4°. Trans. (Complementul e o persoană) A alunga, a face să dispară; p. ext. a prăpădi, a stinge (RĂDULESCU-CODIN, Î.), a omorî (id. L.). *Oiu curăți pre Turci.* LET. II 361/1. *E bine totdeauna ca pre unul ca accla să-l curețe omul de pre aici.* BARAC, T. 42. *Mai întâiu, mă hotărîsem să te curăț...* CARAGIALE, T. I 70/11. *Dacă-l prindeam puindu-mi foc, spuiu, în frica lui Dumnezeu, că-l curățam.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. *Lumea toată-aș curăți.* CONTEMPORANUL, I 833. *Am pus... pușca'n el, și l-am curățit.* RĂDULESCU-CODIN, L. *Și-a luat palașul și-a creput-o drept în mijloc și-a curățit smeii din ea.* RETEGANUL, P. V. 78/30. *Și odată îl iau cu putere și-l curățâ pe Pescăruș de pe fața pământului.* RĂDULESCU-CODIN, I. 132. *Hi! Smeule, era să mă cureți tu pă mine; da acu te curăț eu pă tine. — Nu mă curăța, băicte, se roagă smeul.* id. ib. 233-4. || Refl. (mai mult în glumă) A se prăpădi, a muri. *În câteva zile s'a curățat bietul om.*

5°. Refl. (Despre mamifere, dar mai ales despre vaci) A lepăda placenta. Com. MARIAN, HERZ.-GHER., M. IV 251.

6°. Trans. (Despre metale, vin, etc.) A face curat (II 2°), a îndepărta substanțele străine din ceva, a lămuri. *Focul... în multe chipuri lucrează, că încălzește și arde, luminează și curățește.* CORESI, EV. 192/16. || Refl. *Materia cea groasă* [din apa Nilului]... *se curățește și se îndulcește.* CANTEMIR, IST. 140/13. *Se curăță vinul.* I. IONESCU, C. 200.

7°. Trans. A îndepărta coaja, pelița, găoacea, solzii, foile, etc. de pe fructe, cartofi, nuci, ouă, pește, porumb etc. LB. *Alexandru... înfipse un cuțit într'o pară, și o curăță cu răbdare minunioasă.* C. PETRESCU, Î. I 9. *Când popușoii urmează să se curețe acasă, de cele mai multe ori claca nu lipsește.* PAMFILE, A. 220. | A îndepărta (cu scobitoarea) resturile de mâncare dintre dinți. *Își curăță dinții.*

8°. Refl. (Despre cer). A se face curat (II 3°), a se elibera de nori, a se înseninа. *Au început... ceriul a se curăți.* DRĂGHICI, R. 112/27.

9°. Trans. A jugăni, a castra. LB., DAMÉ T. 120.

10°. Trans. A scăpa pe cineva de ceva infec-

ţios, a vindeca de o boală (de piele), a cura[3]. *Timpină stricatul pre el... şi zise: „Doamne, de-ai vrea tu, putea-m'ai curăţi."* — *Hristos zise lui: „Voiu, curăţeaşte-te!" Şi aciiş curăţi-se stricăciunea despre el.* CORESI, EV. 225/24-5. *Pre bolnavi vindecaţi, pre gubavi curăţiţi.* TETRAEVANGHELIAR (ca. 1650-1675), ap. GCR. I 194/22. *Ranele trupurilor şi ale sufletelor... cu... doftorie.... le curăţeşti.* MINEIUL (1776) 159. *Pre cei leproşi curăţeaşte.* CALENDARIU (1814), 30/4. *Apă curătoare!... Tu curăţi maluri mâloase, Pietri ruginoase Şi fete frumoase, Curăţi-mă şi pe mine!* MARIAN, V. 118. *Mătricea dela (cutare) o curăţară.* ŞEZ. IV 21b/29. *Am o gânscă potcovită... Cu gura pahar clătească, Multe boale curăţeşte* (= Fântâna). GOROVEI, C. 144. || Refl. *Copila sŭ'nflorcască, Pe loc să se curăţească.* ALECSANDRI, T. I 979. *Am să-i duc smicele de măr dulce şi pojarniţă; în două trei zile se curăţă* [de bube dulci]. CONTEMPORANUL, VI, vol. II 103.

11. Trans. A tăia o pădure şi a o lăzui de buturugi, de crengi, pentru a putea ara pe locul aceia s. spre a-l lăsa de păşune, a cura[2] (I 2°), a face curătură (2°) LB. *Vreun laz... spinos şi plin de pădure,... de-l va fi curăţit.* PRAV. 13. *De va lăsa neştine pojar în pomătul său, pentru ca să-l curăţască* [Munt. curăţească] ib. 76, cf. 194. *I-au plătit să-i curăţască nişte livezi* (a. 1738). URICARIUL, X 204/25.

12°. Trans. (Complementul e o persoană) A despoia. *De bani, pe mine chiar m'a curăţit.* CONTEMPORANUL, II 731. *Toţ prinde la boieri, De-i curăţă de averi.* ALECSANDRI, P. P. 159/13. *Îl propreşti Şi-l cinsteşti Şi de cal îl curăţăşti.* VASILIU, C. 76. || Refl. (mai mult în glumă) A se arde, a-şi pierde toţi banii, a rămânea lefter. *Am jucat la casino şi'n zece minute m'am curăţat.*

13°. Trans. A fura, a şterpeli, a şterge. *Ieri noapte [lupul] era să-mi curăţe purceaua din tindă.* NĂDEJDE, ap. TDRG.

14°. (Med.) Trans. şi refl. A da cuiva s. a lua un medicament (o „curăţenie") pentru a avea scaun. *Copilul are temperatură. Trebue să-i dăm ceva să se cureţe s. să-l curăţim.*

15°. Refl. (Atestat numai în BIBLIA 1688) A se abţine. *De vin şi de rachiu se va curăţi.* 98.

II. Fig. 1°. Trans. (Complementul e o persoană s. sufletul, inima, mintea, etc.; construit cu prep. de, †din) A face curat, a scăpa (de păcate LB.), a mântui. *Sufletele noastre curăţindu întru ascultarea deadcvărului.* COD. VOR. 143/11. *Pre noi să speale şi să ne curăţeaze de păcatele noastre.* CORESI, EV. 508/13. *Nu va curăţi Domnul pre cela ce va lua numele lui în deşert.* BIBLIA (1688), 53b. *Frica lui Dumnezeu curăţeaşte inima.* ANTIM, ap. GCR. II 4/21. *Ce vină port că simţuri rele se trezesc în mine? Şi totuşi sânt necurat. Mă va curăţi hotărîrea aceasta?* AGÂRBICEANU, L. T. 330. *Ai vroit tu să mor eu, Dar n'a vroit Dumnezeu, Că de moarte m'a scăpat, Să te curăţ de păcat.* ALECSANDRI, P. P. 138/22. | Absolut: *Cu îndurarea inimii cunoaşte, curăţeaşte, miluieşte.* MOLITVELNIC (ante 1633), ap. GCR. I 81/20.

2°. Trans. (Cu complementele: păcat(e), fărădelegi, spurcăciune, greşeli, etc.) A face să dispară, a şterge, a îmbunătăţi, a îndrepta. *Curăţeaşte* (= stearge DOS.) *toate fără-lcgile tale.* PSALT. 211/1, 17. *Doamne, curăţează păcatul meu.* CORESI, PS. 60. *Apa curăţeaşte spurcăciunea păcatelor.* id. EV. 158/27. *Jidovul..., de are fi făcut câte păcate şi scârnăvii, pentru darul botedzului toate să vor curăţi şi va rămânea cum are fi fost născut a dooara.* PRAV. 1107. *Curăţeaşte toate greşalclor noastre.* CUV. D. BĂTR. II 216. *Să le alegem cele mai bune şi să curăţim cele rele şi aducătoare de stricăciune obştici* (a. 1764). URICARIUL, I 291/4. *Mijloacele cc se pot întrebuinţa în locul obiceiurilor... ncfolositoare, pe care le-am curăţit.* I. IONESCU, C. V.

3°. Refl.. (Absolut s. construit cu prep. de) A se scăpa, a se mântui de ceva, spec. a se scăpa de păcate prin mărturisire şi cuminecătură, a se face curat (I 2°) *Se curăţi cu ruşii* (= cu dânşii) *şi mearse în băsearecă.* COD. VOR. 32/1. *Atunce nevinovat voiu fi, şi me curăţescu (mă voiu curăţi* DOS., *curăţi-mă-voiu* COR. HUR.) *de păcate mari.* PSALT. 32/5, 27. *Preutul avea sămn, de cunoştea cine să curăţia.* VARLAAM, C. 365b. *Nu putu răbda arumeala idolilor, ci s'au suit la munte, curăţindu-ş[i] pre el eu ajun.* PROLOGUL (1675), ap.GCR. I 222/2. *Să postesc trei luni, să mă curăţuscu de toată imăciunea.* DOSOFTEIU, V. S. 150b. *Aşa şi el se curăţeşte de scârba ce-i zăcea la inimă.* LET. I 166/15. *S'au mai curăţit Brâncovanul-Vodă de grijă.* LET. II 276/33. *Să se curăţească de acel nume de hain ce-i icşise.* LET. III 17/10. *Curând îţi iei răsplătirea şi te curăţi de o grijă.* GORJAN, H. IV 99. *Să mă curăţesc, Să mă limpezesc, De toată ura.* MARIAN, Î. 15/13. *De vei mânca de şapte ori hrean, te curăţi de păcate, ca cum te-ai împărtăşi.* ŞEZ. I 127/18. *Cum ard toate satele, De-şi curăţ[ă] păcatele!* ALECSANDRI, P. P. 218/7.

4°. † Refl. A scăpa de o învinuire, a se justifica. Cf. PONTBRIANT, POLIZU. *Nu te curăţi tu cu d'alde astea, că nu l'ai văzut!* GORJAN, H. I 25. || Refl. *A se curăţi pe altul* = a arunca vina pe altul. Cf. POLIZU.

5°. † Trans. şi refl. A (se) lămuri, a explica. *A tuturor scriitorilor păreri într'un loc le adună şi le curăţeşte.* CANTEMIR, HR. 72/36. *Ideile se curăţă şi se lămuresc, trecând prin buzele noastre.* MARCOVICI, C. 39/6.

[Prez. ind. *curăţ (curăţesc), curăţi (cureţi, curăţeşti), curăţă (curăţeşte), curăţim, curăţiţi, curăţă (curăţesc).* Prez. conj.: *să curăţe, cureţe, curăţească.* | Şi: (mai ales cu sensurile I 4°, 7° şi 12°, mai ales în Muntenia) **curăţá** vb. Ia, cu prez. *curăţ* şi †*curăţez.* | Negativul: **necurăţi** vb. IVa † = (intrans.) a trăi în fără-de-lege, a fi nelegiuit, a păcătui; (refl.) a se murdări, a face pe sine. *Puse-i chipul celora ce vor vrea să necurăţească* (: ce vieţuesc fără de leage. N. TEST. 1648; ce vor să facă necurăţie BIBLIA, 1688) COD. VOR. 170/3. *Feriiu* (= păziiu) *căile Domnului şi nu necurăţiiu de dzeul meu.* PSALT. 27/1. *Copiii care se necurăţesc...* GOROVEI. CR. | Adjective: **curăţít (curăţat,** cu negativul **necurăţit, necurăţat), ă.** (Ad I 1°) *Kuraczat* = purgatus. LEX. MARS 239. *Hainele şi armele sunt bine curăţate.* ISPIRESCU, L. 3; (ad I 2°) *Misia e curăţită şi deşertată de oaste grecească.* P. MAIOR, IST. 205. *Trântori, de care trebue curăţit stupul...* C. NEGRUZZI, I 141. *Monument, curăţat cu o minunată măiestrie de pecinginea uricioasă cu care îl năclăise secolii.* ODOBESCU, II 502. *Porcul este curăţit de păr.* PAMFILE, CRĂC. 200. *Oasele curăţate de carne.* ISPIRESCU, U. 86/16; (ad I 6°) *Argint lămurit şi de şapte ori curăţit.* BIBLIA (1688), pr. 4/1; (ad I 7°) *Îi întinse... jumătate din para curăţată.* C. PETRESCU, Î. I 9; (ad I 9°) *Fiind evnuh, adecă curăţâtu, s'au călugărit.* DOSOFTEIU, V. S. 78; (ad I 11°) *Ocina, cu mănule meale curăţită* (a. 1681). PAMFILE, A. 2; (ad I 12°) *În două cuvinte te previn: e curăţat* (= lefter) *complet.* C. PETRESCU, C. V. 73; (ad II 1°) *Simţirile toate îmi sânt curăţite.* DOSOFTEIU, PS. 24. *Curăţit lângă Mântuitorul lăcueşti.* ARHIVA, R. I 68; (ad II 2°) *Păcate... necurăţite prin abdest.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/5. *Pentru ca... nici imăciune necurăţită şi neştearsă să lăsăm, pus-am socoteală.* CANTEMIR, HR. 110/5; (ad II 3°) *Chi-*

puri albe curățite Tot de popa spovedite, De păcate ispășite. MARIAN, SA. 11; — **curățitór, -toáre.** *Kurecziitor* = mundator, purgator. ANON. CAR. (Ad I 3°) *Te-ai arătat... curățitoriu de tiranii patrici.* BIBLIA (1688), pr. 7/47; (ad I 6°) *Apă binefăcătoare,... Mândră și curățitoare.* MARIAN, D. 119; (ad II 1°) *Cine se îmbracă în Hristos, toate bunătățile are, derep'ce că curățitoriu iaste tuturor sufletelor și trupurilor.* CORESI, EV. 45/21. [*Maica Domnului*] *curățitoarea cea caldă a celor greșiți.* MINEIUL (1776), 151 1/2. Substantivat: (Ad II 3°). *Fără-de-legile necurățitoriloru* (aprinșilor în necurăție. N. TEST. 1648). COD. VOR. *Curățitor de haine, de ghete. Curățitoare* = scoaba fierarului. H. IX 439, X 585, 170/5. | Abstracte: **curățire (curățáre)** s. f. (ad I 1°) *Curățire de pete, de grăsime.* COSTINESCU; (ad I 2°) *Robinson... nu știa... câtă curățire aduce acrului* [tunetul]. DRĂGHICI, R. 72/20; (ad I 10°) *Fântâna oei... era de curățire și de sănătate bolnavilor.* VARLAAM, C. 155. *Ai dat... curățire leproșilor.* MINEIUL (1776), 131 2/2; (ad II 1°). *Să dea lumii curățire greșalelor.* MINEIUL (1776), 32. *Femeilor ce au murit îndată după naștere și cărora n'a apucat a li se ceti rugăciunea de curățire...* MARIAN, Î 310/1. *Curățire după pocăință.* MARDARIE, L. 291; **curățít (curățát)** s. a. (ad I 1°) *Nu mai isprăvește cu curățatul;* (ad I 2°) *Prășitul, care se numește și curățit, se face cu o sapă.* PAMFILE, A. 144. *Hai cu lelea la plivit, La plivit, la curățit.* ALECSANDRI, P. P. 319/8. (Spec.) *Curățit se numește tăierea din faguri a trântorilor care sunt în stare de larvă.* DAMÉ, T. 120. *Curățitul viei* (H. X 464) *porcului* (PAMFILE, CRĂC. 200); (ad I 7°) *În ogradă sau sub un adăpost... se face curățitul* (= desfăcutul boabelor de pe știuleții de porumb). PAMFILE, A. 220. *Începu a zori la curățat.* SANDU-ALDEA, A. M. 143; (ad I 9) Jugănit. Cf. DAMÉ, T. 120; — **curățitúră** s. f. = curățire (ANON. CAR.); gunoiul, murdăria care se adună când cureți ceva; ceea ce rămâne în ciur după ce se cerne grâul, curătură (6°); curătură (2°) (LB. H. III 310, X 260). *Nu va mai putea să-și lucreadze viia, sau curățitura* (MUNT.: curătura). PRAV. *14. Câteva livezi și curățituri făcute de rezeși* (a. 1820). URICARIUL, VI 172/27. *Aceasta este căpul spre cruțarea lemnului și mai vârtos spre ușurarea curățiturii locului, unde se fac leamnele.* COD. SILV. 13. *Găina curățitură viscază și vrabia mută.* ZANNE, P. I 473; — **curățiciúne** † s. f. = curățenia sufletului. *Te-ai făcut curățâciune prin păcatele noastre.* DOSOFTEIU, PS. 505. *Cu totul deplină curățâciune.* id. V. S. 20b; — (numai în PSALT., subt forma negativă) **necurățíme** † s. f. = necurățenia sufletului. *Giudecă lor Dumnedzeu; se cadză den cugetele sale, după multă necurățiia (necurățimea* HUR.) *lor leapedzi ei, că mâniiarâ-te, Doamne.* 7/19.]

— Derivat din **curat.**

CURĂȚICIÚNE † s. f. v. **curăți.**

CURĂȚÍE s. f. I. 1°. *Propreté, netteté, pureté.* 2°. *Chasteté.* II°. *Purification, pureté, honnêteté, correction, intégrité, franchise.* — (La origine *curățíe* era abstract adjectival, arătând o însușire. Cu timpul s'a confundat cu abstractul verbal *curățenie* „curățire", care l-a înlocuit în mare parte).

I. (Propriu) 1°. Calitatea, starea, înfățișarea unei persoane curate s. unui lucru curat, lipsă de murdării, de infecții, curățenie (I 1°). *După curățiile (curățiia* HUR. DOS.) *mâinilor* (= mânilor) *meale da-m[i]-vă.* PSALT. 26/15-9, cf. 27/7-8. *În casa lor să vrea putea cânta Sf. Liturghie, însă numai pentru curățíe grăim, aceasta.* LET. II 21/27. *Această curățíe mare și aceste locuri bine întocmite.* ISPIRESCU, ap. CADE.

2°. Castitate, curățenie (I 3°); virginitate. *Curățiia de fețíe au iubit.* CORESI, EV. 303/31. *Pentru curățíe, cum nu să cade nici celora ce sînt* (= sânt) *însurați.* CUVÂNT PENTRU CURĂȚIE (1610), ap. GCR. 45/24. [*Sfântul Dimitrie*] *curățíe lîneu.* VARLAAM, C. pr. 16b. *Rahaava lăsă curviia și iubi curățíia.* DOSOFTEIU, V. S. 203. *Aceasta până la bătrânețe ș'au ținut ficioria în curățíe.* id. ib. 13b. *Preotul, de se va afla cu o fată și-i va strica curățíia.* PRAV. (1640), ap. TDRG. *Ici și colea a ei haină s'a desprins din sponci ș'arată Trupul alb în goliciunc-i, curățíia ei de fată.* EMINESCU, P. 184. *Fata își ridică bustul... ca și cum o secretă dorință ar fi îndemnat-o să se arate în toată curățíia ei.* D. ZAMFIRESCU, R. 31.

II. Fig. Curățire, ispășirea păcatelor, purificare; firea omului curat I 2°; nevinovăție, cinste, corectitudine, integritate, sinceritate, lealitate, curățenie (II). *Spart-ai de curățíia lui, scaunul lui.* PSALT. 186/16. *A toate păcatele curățíe iaste smerenia.* CORESI, EV. 17/21. *O fericați de postnicii și agiunătorii cu curățíe!* CUV. D. BĂTR. II 467. *Curățíia rugilor tale.* DOSOFTEIU, V. S. 12b. *Curățíia sufletului.* MINEIUL (1776), 125 2/2. *Curățíia inimii iubește.* ȚICHINDEAL, F. 249. *Îmbrățoșindu-să cu râvnă, și păzându-să cu curățíe, [această lucrare] va rădica în mijlocul soțíetății Moldovenilor un trainic monument.* CODICĂ ȚIV. VIII/11. *Acelușiași zel al lui Dosofteiu pentru curățíia credinții se datoresc mai multe dintre tipăriturile bisericești ale lui Brâncoveanu.* IORGA, IST. LIT. XVIII, 44. *Cei drepți și în curățíe Teașteaptă cu bucurie.* TEODORESCU, P. P. 113.

[Negativul: **necurățíe** s. f. 1°. Murdărie. LB. *Veți curăți necurățíia [lemnu]lui.* BIBLIA (1688), 85. *Iaste plin de necurățíi și de putoare multă.* GRECEANU (a. 1691), ap. GCR. I 292/16. *Praf, tină și celelalte necurățíi* (a. 1815). URICARIUL, V 438/1. *Câinii... se hrănesc... cu tot felíul de necurățíe.* DRĂGHICI, R. 221. *L-am umplut cu totul de necurățíe.* PANN, P. V. II 50. *Ori ochiul lor să vadă vreo necurățíe.* C. NEGRUZZI, II 267/11. | 2°. Excremente. *Necurățíe de om.* BIBLIA (1688). 74. | 3°. Menstruație. *Muierile fiind întru necurățíia firei.* VARLAAM, C. 55b. *Ea* [era] *curățíndu-se de necurățíia ei.* BIBLIA (1688), 227. | 4° Desfrânare. *Curviia, necurățíia.* CORESI, ap. GCR. I 29/31. *Fugíți de curvie și de toată necurățíia.* MAG. IST. IV 237/13. | 5°. Păcat, nelegiuire, blestemățíe, infamie, faptă urîtă, obiceiu rău, vițiu, patimă. *Întru necurățíe ale idolilor slujbe.* COD. VOR. 158/2. *A ta rugăciunea să ne izbăvească de toată necurățíia.* CUV. D. BĂTR. II 215. *Întru necurățíi să îndeletniciia lumea.* VARLAAM, C. 61. *Omul... se va apropíia... către sf[i]nte și necurățíia lui pre dânsul va peri.* BIBLIA (1688) 87. *Tu iertași necurățíe inimii mele.* IOAN DIN VASLUIU (1710), ap. GCR. 365/20. *Băuturile, primblările și alte necurățíi.* MAG. IST. 241/21. [Soarele] *vede toate necurățíile oamenilor, și d'aia își lasă arșíța așa de cu zăpușeală.* ISPIRESCU, L. 57.]

— Derivat din **curat,** prin suf. abstr. **-ie.** Cf. curățenie.

CURĂȚITOÁRE s. f. } v. **curăți.**
CURĂȚITÚRĂ s. f. }

CURATÍV, -Ă adj. (Med.) v. **cura** 3.

CURĂTOÁRE s. f. v. **cura** 2 și **cure.**

CURATÓR s. m. 1°. *Curateur.* 2°. *Marguillier.*

1°. (Jur.) Persoană însărcinată să asiste pe minorul emancipat în anumite acte juridice, să ad-

ministreze bunurile sau să îngrijească de interesele unei alte persoane. cf. tutor, epitrop, † vechil, † ispravnic (I 3°). *Curator*, este acela căruia se dă curatoria, adecă purtarea de grijă pentru averea vreunui sprevrâsnic. CODICĂ ȚIV. A. 5/37. *Epitropul nu poate să cumpere din lucrurile copilului, nici curătorul.* PRAVILA (1814), 90. *Curator, adecă purtătoriu de grijă.* ib. 93. *Spre a cârmui țara în locul lui* [îi] *dete de curator pe Pancratie Sennyei.* BĂLCESCU, M. V. 402. *Împăratul... disgrațiase pe un metropolit... numind în locu-i un curator..., carele să administreze diocesca.* HAȘDEU, I. C. 147. *Minorele emancipat va avea un curatore până la etatea majoră, care se va numi de consiliul de familie.* HAMANGIU, C. C. 110. *Curator imobilului părăsit.* id. ib. 453.

2°. (Bis. Transilv.) Epitrop al bisericii LB. FRÂNCU-CANDREA, M. 112. *Jupân Sion Samoil, curatorŭ în Chizdi-Vașarhei* (a. 1780). BUL. COM. IST. II. 215. *Nicorghe Pană, curatorul biserecii neunite din Făgăraș* (a. 1791). IORGA, S. D. XII 188. *Rogu-te, unde șade epitropul bisericii? — Coratăru?* D. STĂNOIU, C. I. 48.

[Accentuat mai demult și azi prin Transilv. *curátor*. LB. Și: (învechit) **curatóre** s. m., **corátor,** (pop. și) † s. m. (ad 2°) IORGA, S. D. XII 186 (a. 1783), **corátăr** s. m. | Abstract: **curatorie** s. f. = „diregătoria, sarcina curatorului" (STAMATI, D.), curatelă. *Curatoria* este [o] putere, dată mai cu samă cuiva, spre ocârmuirea averii acelor, carii nu pentru nevrâsnicie, ci din altă oarecare pricină, nu-și pot ocârmui lucrurile sale. CODICĂ ȚIV. 34/2. *Despre epitropie s. curatorie* (a. 1817). URICARIUL, IV 307/7.]

— *N.* (ad 1°) din lat.-jur. **curator, -orem** (propriu «îngrijitor»), (ad 2°) din germ. **Kurator,** idem. Cf. curatelă.

CURĂTÓR adj. și s. a. v. **cure.**

CURATÓRE s. m. **CURATORÍE** s. f. } v. **curator.**

CURĂTURÁ vb. I[a] v. **curătură.**

CURĂTÚRĂ s. f. 1°. *Émondage.* 2°. *Terrain défriché.* 3°. *Coteau planté de vigne.* 4°. *Fondrière.* 5°. *Épluchure, raclure.* 6°. *Criblure.* 7°. *Délivre.* 8°. *Croûton.*

1°. (Numai în DICȚ.) Curățire, curățitură. Cf. cura[2] (I 1°) *Curătura vițelor de vie, a arborilor de ramurile uscate.* LM.

2°. Loc curat (cf. cura[2] I 2°) s. curățit de pădure, de rădăcini, de cioturi, de mărăcini, de huci, de spini, pentru a putea fi arat (H. II 207, III 140, 310, VI 8, IX 90, 231, X 154, 260, XVI 272, PAMFILE, A. 25, CARDAȘ, C. P. 280, CIAUȘANU, V., PORUCIC, T. E. 239, BOCEANU, GL.) s. lăsat pentru fânațe (POPOVICI-CHIRILEANU, B. 71, DIACONU, P. 28, GR. S. V. 234) s. pentru plantarea viilor (cf. H. III 139); pământ desțelenit (NECULCE, CR. I 152), poiană desțelenită (cf. PAMFILE, A. 2); ogor bine îngrășat (Piatra-Neamțu, com. V. ȘOAREC), laz (LB., POPOVICI-CHIRILEANU, B. 8), gărână. Une-ori *curătura* e încunjurată de pădure (H. XIV 398, cf. poiană) s. pe ea s'a lăsat pe ici și pe colo câțiva semi[n]ceri (ZANNE, P. II 116), crâng (CIAUȘANU, V.), Cf. runc, arsură (II 5°), arșiță (II). *Va afla c'au tăiat pădure, sau au săpat, de au făcut laz* (Munt. *curătură*) *pre locul altuia...* PRAV. 8, cf. ib. 194. *Eu însu-mi m'am rugat ca să-mi lase acea curătură* (a. 1600). IORGA, S. D. XI 273. *Am vândut.. a noastră... moșie... cu fânaț... și curături* (a. 1661). URICARIUL, XXV 59/2. *De pogonul de popușoiu și de păring ce-l făcea oamenii cu sapele, pin curături, să nu moară de foame, el le lua câte un zlot.* LET. II 274/20. *Mulți din locuitori obicinuesc de fac curături pentru arat și pentru cosit fân, tăind de-a-rândul copacii din pădure mereie de o fac câmp....* (a. 1792). URICARIUL, I 348/21. *Clăcașul să nu poată să facă curătură fără voia în scris a stăpânului.* CARAGEA, L. 25/20. *Urșii... fac mari stricăciuni la porumbii din curăturile oamenilor.* I. IONESCU, M. 96. *Care livadă am făcut-o eu, din curătură, și alți răzași n'au treabă la livadă, fiindcă cu singur cu mâna mea am făcut-o din curătură.* BRĂESCU, M. 29. *Gospodarii își îngrădeau ...numai cascle cu porțile și cu coșarele lor; de asemenea micile lor curături sau țarine cu semănături.* PAMFILE, I. C. 436. *Pășunatul și cositul prin ...„curăturile" de pe margini de păduri.* PĂCALĂ, M. R. 304. *Căci pe atunci cra un deal plin cu vii, păduri, curături și părăsiștii.* MUSCEL, 31. *Fuseiu azi cu caprele pe curătură, dar nu-i iarbă de loc.* BOCEANU, GL. *Care unde-și făcea curătura, rămânea stăpân.* PLOPȘOR, C. 143. *Când te văd în bătătură, Îmi uit plugu 'n arătură, Sapa 'nfiptă 'n curătură.* ALECSANDRI, P. P. 243[b]/1. *Umblă măicuță-ta Pe arături, pe curături, Să-mi strângă fermăcături.* DOINE, 258/11. *Cântă cucu'n curătură.* PAMFILE, C. Ț. 167. # *Ai dinți[i] în gură, Ca parii la curătură:* puțini și rari, ai îmbătrânit. ZANNE, P. II 116.

3°. P. ext. Deal, povârniș acoperit cu vii. ARH. FOLC. II 10.

4°. Surpătură, alunecare de pământ (cf. GHETIE, R. M. 101).

5°. Orice se curăță, se rade, se cojește de pe ceva (LM., POLIZU). Cf. cura[2] (I 4°). *Și nici elea nu-s surcelc, Ci curături de nuiele.* MAT. FOLC. I 444.

6°. Ceea ce rămâne în ciur după ce se cerne grâul, codină. REV. CRIT. III 121. (La plur.) *Curături* = grăunțele care cad prin ciur, când se cerne grâul (Bistra, Câmpeni, Lupșa, Abrud). VICIU, GL. Cf. cura[2] (I 5°). *Găina curătură visează și vrabia meiu.* ZANNE, P. I. 473.

7°. Placenta vacii (com. DRĂGANU) s. (în batjocură) a femeii (Zagra, l. Năsăud, com. CORBU). Cf. cura (II 2°).

8°. Coltuc de pâne (GHETIE, R. M. 101), cursură, cursonoiu.

[Plur. *-turi.* | Diminutiv: **curătureă** s. f. = loc care a fost arat și semănat întâia oară, după ce s'a scos din el pădurea s. crângul. RĂDULESCU-CODIN, Î. *Să-ți dau o curăturea, Să pui bobițe pe ea.* id. ib. || Verb: (neobișnuit) **curătură** I[a] = a curăți, a plivi. *Merg la țarini, să le mai curăturez.* PANN, H. 21/5.]

— Derivat din **cura,** prin suf. abstr. **-ătură.** (Cf. lat. *curatura, -am* „grijă" și *colatura* „ceea ce s'a strecurat").

CURĂTÚRĂ s. f. v. **cure.**

CURĂTUREÁ s. f. v. **curătură.**

CURB, -Ă adj., adv., s. f. I-II. *Courbe.*

I. Adj. (Geom.) Care nu este nici drept (s. compus din drepte) nici frânt: (despre o linie) adus în formă de arc, arcuit, încovoiat; (despre un plan) boltit (concav s. convex). *Apofizele articulare sunt niște lame... a căror față nu este dreaptă..., ci curbă, concavă a celor de sus, și convexă a celor de jos.* KRETZULESCU, A. 26. *Flăcăul îi cerceta cu luare-aminte ascuțișul curb* [al baltagului] *și părțile late.* SADOVEANU, B. 275. *O râudea curbă de lemn poate fi întrebuințată numai pentru o curbură anumită.* APOLZAN, U. 19. *Ogarii... se întorceau curbi* (=aduși de spate) *spre stăpâna lor.* I. TEODOREANU, M. II 72. || Adv. *Automobilul viră curb în fața vilei.* C. PETRESCU, C. V. 78.

II. S. f. 1º. (Geom.) Linie curbă. *Lungimea unui arc de curbă nu se poate compara cu o lungime de dreaptă.* MELIK, G. 139. *Argeşul eu Dâmboviţa... desemnează curbe graţioase, rătăcind în meandre leneşe, ca şi cum s'ar feri să nu fie prinse de Dunăre.* MEHEDINŢI, R. 13. *A descrie o curbă.* TDRG. | P. anal. Încovoitură, cotitură în formă de arc, cârnitură (a unui drum, a unei cărări, a şinelor, a unei ape curgătoare). *Curbă de racordare a unei căi.* Com. ITTU. *Tramvaiul a sărit din şine la curba din Strada Romană. Luând o curbă prea repede, automobilul a derapat.*

2º. Linia care descrie grafic fazele succesive prin care trece ceva s. variaţiile unui fenomen; p. ext. linia care uneşte o serie de puncte stabilite în urma unui calcul sau determinate de observaţie (CADE.). *Guvernul pregătea o nouă curbă de scădere a salariilor.* REBREANU, J. 301. *Curba de scumpete. Curba temperaturii unui bolnav.*

3º. Linia arcuită a unui obiect, contur arcuit, încovoitură, boltitură. *Curba inocentă a gâtului.* I. TEODOREANU, M. II 15. *Îngemănata curbă a sânilor.* id. ib. II 226.

4º. (Top.) *Curba nivelului* = linia care rezultă din intersecţiunea terenului cu un plan orizontal, cf. relief.

[Verb: (după franc. *courber)* **curbà** Iª trans. şi refl. = a (se) încovoia (despre un arc), a (se) îndoi (despre genunchi); p. ext. a se gârbovi (de bătrâneţe); a se înclina, a face un compliment; fig. a se pleca voinţei cuiva, a da, a arăta cuiva supunere; — (cu part.-adj.) **curbát, -ă** = arcuit, încovoiat, îndoit; — (şi cu abstractele) **curbătúră** s. f. = îndoitură, boltă; gârbovire (produsă de o sarcină, boală s. bătrâneţe); (Med. din fr. *courbature)* osteneală mare cu dureri în tot corpul, deşelare. BIANU, D. S.; (cu adjectivul, după fr. *courbaturé)* **curbaturát, -ă** (Med.) = deşelat, cu dureri în tot corpul; — (fr. *courbure)* **curbúră** s. f. = (concretizat) îndoitură. *Toţi acegti chrosomi se aşcază în planul equatorial al celulei, cu curbura spre centru.* SANDU, S. 139. (Arhit.) *Raze de curbură.* GHICA-BUDEŞTI, MON. IST. I 126. | Compus: **curbilíniu, -ie** (Mat.) = cu linii curbe, închis în linii curbe.]

— *N.* din fr. (lat. **curvus, -a, -um**). Cf. dubletul coarbă.

CURBÁ vb. Iª v. **curb.**

CURBÁN s. a. 1º. *Offrande, holocauste.* 2º. *Victime.*

1º. † (La Turci) Jertfă, sacrificiu, ofrandă religioasă, constând dintr'un animal întreg, fript şi împărţit participanţilor (COSTINESCU, ŞIO. II/₀ 44); p. ext. ospăţ, banchet. *Vrea varvarii să giunghe pre tinerii, să-i facă corban luceafărului ce răsare naintea soarelui.* DOSOFTEIU, V. S. 13/₂. *Năvălirâ unii din măcelari cu doi berbeci, lăcomind pentru bacşiş şi-i tăiară... în chip dă curbam, pre obiceiul Turcilor, dă bună venire.* DUMITRACHE, C. 416. *Ţiindu-l* [capul], *mişcându în mână, La capegi-başa îl închină, Făcându acest corban, În vreme de răimăzan.* E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 117.

2º. † Animalul sacrificat (TDRG.) *Ca pe aur în cuptoriu i-a ispitit şi ca jertfitul curban au luat pre dânşii.* CANTEMIR, ap. ŞIO, II/₀, 44.

[Şi: **curbám** † s. a., **corbán** † s. a. (în poezia pop.) **gurbán** s. a. *Şi la masă le punea* [pe jupânese], *Mare gurban că făcea.* MATEESCU, B. 29. | Compus: (turc. *kurban-beiramy)* **curbăn-bairăm** † s. a. = (la Turci) sărbătoarea sacrificiului, serbată la 70 de zile după bairamul propriu zis, ŞIO. II 44.]

— Din turc. **kurban** (bulg. **korban, sârb. kurban**), idem.

CURBÀN-BAIRÁM s. a. v. **curban.**

CURBĂT, -EÁTĂ adj. v. **curbet.**

CURBATURÁT, -Ă adj. (Med.) v. **curb.**

CURBÉT † s. m. *Étranger, intrus.* — Venetic, străin. *Între ei mai era încă un curbet posomorit, Un Livide Neculachi, suflet scârnav şi urît.* BELDIMAN, TR. 4. [ŞIO. II 143 interpretează cuvântul din unica atestare, la Beldiman, ca „intermediar", iar TDRG. ca „prieten intim", derivându-l din turc. *kurbét* „vecinătate", „prietenie strânsă". | Şi: (Mold.) **curbăt, -eátă** adj. = corcit. A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1912, nr. 7].

— Din turc. **gurbet** „călătorie, emigraţie", cf. alb. *kurbet* „străinătate", *kurbat* „ţigan", sârb. *gurbat* „ţigan lăieţ".

CURBILÍNIU, -IE adj. v. **curb.**

CURBÍNĂ s. f. v. **coarbă.**

CURBULUÍ vb. IVª. *Fouiller.* — (Ungurism, în Munţii Apuseni) A scotoci. FRÂNCU-CANDREA, R. 51.

— Din ung. **koborolni** „a hoinări".

CURBÚRĂ s. f. v. **curb.**

CÚRCĂ s. f. (Ornit.) 1º. *Dinde.* 2º. *Vêtement* de femme. 3º. *Pioupiou.* 4º. *Mensonge.* 5º. Jeu d'enfants. 6º. *Fumeterre* (Fumaria officinalis)

1º. Femela curcanului, numită şi (Transilv.) corcodină (LB.), corcotină, (Banat) ciurcă (MARIAN, O. II 276). *Curca piercăneşte, piueşte, ciorăeşte, chiorăe, căune, curcăreşte, cârâe, cutcueşte, fleoncăneşte, pâcâe, piscue, piscoe, turue.* DR. II 134. *Kurkĕ* = gallus indiacus. ANON. CAR. *Niţte curci îmbătrânite... sta sub şură tremurând.* ALECSANDRI, P. I 206. *De e curcă, Ce se'ncurcă... În calea vânătorilor?* ODOBESCU, III 9. *Pe valea lui Ivănuş, O curcă cu două guşi.* ŞEZ. IV 105. *Dacă te spurcă puiu de curcă, cocăi.* ib. XII 170. # **(A fi, a sta, a şedea, a umbla) ca o curcă (beată, ploată)** = fără vlagă, zăpăcit; lipsit de curaj; abătut (HERZ.-GHER. M., IV 251), trist. ROMÂNUL GLUMEŢ 41, DR. IV 179. *După ce trece dulcile, Şed fetele ca curcile.* ZANNE, P. II 124. (Mold.) *A face sporul curcilor,* nici un spor, ZANNE, P. IX 609. *A mânca picior de curcă* (= în Munt. picioare de găină) = a divulga un secret. DDRF. *Când te-oi ocări eu, au şă te râdă şi curcile.* PAMFILE, C. *Dragoste de curcă chioară* ib.

2º. (La Hida, Transilv.) Haină femeiască, numită pe alocuri frij(uri) (VICIU, GL.), (pe Târnave) clichină, (pe Mureş) mânecariu (VICIU, S. GL.). Femeile au pe cap cârpă de boltă [= cumpărată de la prăvălie], de păr;... peste cămeşă un pleptar, apoi un vestmânt — asemenea recălului — făcut din materie de boltă şi blănit cu piele de oaie, numit *curcă.* MOLDOVAN, Ţ. N. 60.

3º. Poreclă dată infanteriştilor. PAMFILE, C.

4º. Fig. Minciună, încercare nereuşită (Bonţ, în Transilv.). PAŞCA, GL.

5º. (La Potcoava, j. Olt) *D'a curca* = joc de copii. H. XI 117.

6º. Bot. **Iarbă de curcă** = fumăriţă. TDRG.

[Plur. *curci* şi (rar) *curce.* — Şi: **curcioáică** s. f. = curcă. DDRF. *Să ştii că de Sfântă-Mărie o să taiu curcioaica a mai grasă.* DELAVRANCEA, S. 133; — (singular nou format dela pluralul *curci)* (ad 5º) **curcea-babei** s. f. PAMFILE, J. III 47. — Diminutiv: (ad 1º) **curcúţă** s. f. MARIAN, O. II 276. — Masculul: (la Cugir, Hu-

nedoara; cf. și bulg. *kurkój*, cu același sens.) **curcóiu** s. m. = curcan. Com. T. L. BLAGA.]

— Din bulg. **kurka**, idem (cu sensurile 1° și 2°). Din românește e împrumutat n.-gr. κούρκα, idem. Cf. curcan.

CURCÁN s. m. (Ornit.) 1°. *Dindon.* 2°. *Décrépit, niais.* 3°. Surnom donné aux territoriaux roumains pendant et après la guerre de 1877. 4°. *Amarante* (Amarantus caudatus).

1°. Masculul curcii; pasăre de casă (Meleagris gallopavo) din familia galinaceelor, de origine din America nordică, având corpul acoperit cu pene (mai ales cenușii și albe). Având o fire irascibilă, când este întărâtat își sburlește (umflă, înfoaie) penele, ridicând coada în formă de evantaliu, i se înroșește ca sângele creasta bogată și golașă, «moțul» și gușa înconjurată de «mărgele» (de coloare vinețiu, în stare normală). Se mai numește: (Banat, Transilv.) corcodan, (LB. MARIAN, O. II 276). *Curcanul* chiorcăe, bolborosește, pâcâe, liorbăește, colcue, glugue, huruește, pufnește. DR. II 134—135. *Curcanul* = gallo d'India. MAN. GOETT. 11. *Aduc viței mici, curcani, găini.* LET III 306/6. *În loc de plată, Aș pofti câțiva curcani.* ALEXANDRESCU, M. 281. *La curcani vânătă-i creasta și cu pasuri melanconici meditând umblă'n ogradă.* EMINESCU, N. 42. *Umblat-au Israil... c'un ulcior legat de gât și c'un curcan fript, că s'a proslăvit.* CREANGĂ, A. 139. *Un știr a cărui floare cât mătura, tremura în unda lacului, ca mărgelele unui curcan.* BOTEZ, B. 204. *După dânsa alergau curcanii lcorbăind din gușa cu mărgele roșii.* C. PETRESCU, R. DR. 242. *Căpitanul de haiduci puse de tăie un curcan.* ISPIRESCU, L. 142. *În sărbători, Românul bogătaș caută să aibă la masă... o bună friptură de curcan gras.* BIANU, D. S. # *La cincizeci de ani zboară și curcanul.* ZANNE, P. IX 610. *Ca un curcan* = fudul. HERZ.-GHER., M. IV 251. **A se umfla (în pene) ca un curcan** = a-și dă aere, a se îngâmfă, a se împăuna. ZANNE, P. I 458. *Unde se rotea pe lângă dânsa și se îngâmfa, ca un curcan!* ISPIRESCU, L. 311. **A avea beregata curcanului** = a înghiți repede și nemestecat. ZANNE. P. II 17. **Nici curcă, nici curcan** (cf. fr. „ni chair, ni poisson") = lipsit de o atitudine hotărîtă. Cf. ZANNE. P. I 457.

2°. Fig. Calificativ dat unui om foarte bătrân (LB.); (ironic) unui prost (PONTBRIANT).

3°. P. ext. Supranume dat dorobanților români (din războiul de la 1877-1878) din cauza penei de curcan pe care o purtau la căciulă. *Ne dase nume de curcani Un hătru bun de glume.* ALECSANDRI, PENEȘ CURCANUL. *Trageți hora, măi Curcani!* ib. P. III 459. || P. anal. (În Brașov, la serbarea „Junilor") June îmbrăcat în port național și cu căciulă ca a dorobanților, căciular. JAHRESBER. VIII 84. | Gardist. CADE.

4°. Bot. (Munt.) **Moțul curcanului** = busuiocul roșu. H. IV 53, 194.

[Și: **corcán** s. m. — Diminutiv: **curcănáș** s. m. MARIAN, O. II 276. | Alte derivate: **curcănár** = (s. m.) păzitor de curcani și de curci (PONTBRIANT); (s. a.) coteț de curci. *A plecat Dobrița, Cu măturița, Să mături găinarul cu găinile, Curcănarul cu curcile.* GR. S. VI 108; (În Romanați, prin haplologie în loc de **curcănăreasă*) **curcăreásă** s. f. = păzitoare de curci. *Logofătu' a lăsat-o pe soția lui și a luat pe servitoarea, iar pe soțâia dintâi a pus-o curcărcasă'n curte.* GRAIUL, I 98; **curcănăríe** s. f. = (ad 3°) poliție. ADEVĂRUL LITERAR III/IV 116,5; **curcănie** s. f. = găinărie. *Bine că ți-am aflat cotcăriile și curcăniile.* ALECSANDRI, T. 529.]

— Derivat de la **curcă**, cu suf. moțional **-an.** Din românește e împrumutat n.-grec. κουρκάνος, idem (1°).

CURCĂNÁR s. m. și a.
CURCĂNĂRÍE s. f.
CURCĂNÍE s. f.
CURCĂREÁSĂ s. f.
} v. **curcan.**

CÚRCEA-BÁBEI s. f. v. **curcă.**

CURCEÁG s. m. Cheval dont les yeux sont de couleur différente. — Cal cu ochi de coloare diferită (Botoșani, în Mold.). CALUL 159.

— Poate, derivat din **corci**, cu suf. **-(e)ag.**

CURCÍ vb. IV[a] ș. d. v. **corci.**

CURCIOÁICĂ s. f. v. **curcă.**

CURCODÁNĂ s. f. (Bot.) *Fumeterre* (Fumaria officinalis). — Fumăriță, iarbă-de-curcă. PANȚU, PL.[2]

— Propriu „curcă", deci identic cu *corcodană.*

CURCÓIU s. m. v. **curcă.**

CURCÚBĂ s. f. Pièce de bois creuse servant de *saunière.* — Lemn scobit în care se ține sare (Mitocul Dragomirnei, în Bucov.). Com. I. GRĂMADĂ.

— Cf. curcubetă.

CURCUBĂTĂ s. f. (Bot.)
CURCÚBĂTĂ s. f. (Bot.)
CURCUBĂTĂNÍȚ, -Ă adj.
CURCUBĂTĂRI s. f. plur.
} v. **curcubetă.**

CURCUBĂU s. m. (Zool.) v. **culbec.**

CURCUBÁU s. a.
CURCUBÉIU s. a.
CURCUBÉL s. a. (Bot.)
} v. **curcubeu.**

CURCUBÉTĂ s. f. I. 1°. (Bot.) *Citrouille, potiron. (Cucurbita Pepo).* 2°. *Sarrasine (Aristolochia clematitis).* 3°. *Bryone blanche (Bryonia alba).* II 1°. *Calebasse.* 2°. *Coloquinte* (terme de dérision). III *Arc-en-ciel.*

I. 1° (Bot.) (Transilv.) Plantă cățărătoare, cu tulpina acoperită cu peri rigizi, întinsă pe pământ, cu cârcei ramificați, cu frunzele mari și aspre la pipăit, cu flori mari galbene; se cultivă prin grădini și țarine pentru fructele ei mari (lungărețe s. rotunde și cu coaja lucie) care servesc ca nutreț pentru animalele de casă. (m. ales pentru porci), bostan, dovleac, lubeniță. (ECONOMIA 100, 125 LB, LEON, MED. 24, REV. CRIT. III 121 PANȚU, PL.[2]) *Kukurbetĕ* = cucurbita. ANON. CAR. *Capetele ceale rase ale Cumanilor le tăia ca niște curcubete.* P. MAIOR, IST. 78. *Cucurbăta se întinde de-a-lungul, se ridică și pe alocurea se răsucește până în vârful parilor.* SLAVICI, N. I 33. *Mânios am fost și-oiu fi Pe coada cucurbeții, De ce-i lată și nu-i naltă, Să șed la umbră-i vr'odată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 131. *Pleșugă..., ca o curcubetă.* RETEGANUL, P. II 67. || Specii: Bostan-alb, dovleac-turcesc (Cucurbita Melopepo), cu fructul (comestibil) mare, turtit, cu semințe mici și cu miezul gălbuiu. PANȚU, PL.[2] | Tigvă (Cucurbita lagenaria, Lagenaria vulgaris): cu flori albe, cu fructul mare, bombat și adesea sugrumat în partea de sus; verde și cărnos în tinerețe, devine gălbuiu și lemnos la maturitate și servește (după ce a fost golit de semințe și de miez și uscat) ca

vas pentru păstrarea lichidelor, numită și tiugă, troacă, tâlv. LB., PANȚU, PL.[2] || Compuse: **Curcubeta-buburoasă** s. **râioasă** (după germ. «warziger Kürbis»): *Cucurbita verucosa.* LB.;— **curcubetă-porcească** = bostan porcesc. POMPILIU, B. 1008, PANȚU, PL.[2]; — **cucurbetă-turcească** = bostan de țară (VICIU, GL.), dovleac-turcesc (PAMFILE, A. 179). || Atributiv) **Pere-curcubete:** mari, lungărețe, galbene, dulci. ȘEZ. V 68.

2°. (Bot.) Plantă de leac *(Aristolochia clematitis)*, cu fructul în formă de pară, numită (Transilvania) remf, (Olt.) boașele-popii, (Moldova) fasola-cioarei, curcubețică, (Ban.) lăpădătoare, lingura-popii, păsulică. PANȚU, PL.[2], TDRG.

3°. (Bot.) *Curcubétă* = împărăteasă 4° (Bryonia alba). TDRG.

II. Fig. 1°. Vasul făcut din fructul cucurbetei, în care se păstrează lichide și care servește la țară pentru trasul băuturilor alcoolice din butoiu, tidvă, trăgace (com. PAȘCA, Crișcior-Hunedoara).

2°. (Transilv. și Banat) Căpățâna, țeasta, tidva capului (la om și la animale). DR. V 280, T. PAPAHAGI, M. *Pice-i* [fetei] *păru' și-i rămâie curcubăta goală.* ȘEZ. III 142. *Din fața obrazului Din curcubăta capului.* ȚIPLEA, P. P. 101. # (Banat) **Deschide curcubeta!** = deschide capul, caută să înțelegi! ZANNE, P. IX 455.

III. (Rașova-Constanța; prin confundare) Curcubeu. *Dacă nu va fi curcubeu ori curcubeta (așa-i zic ei), atunci va fi o ploaie năprasnică.* H. II 304.

[Și: **cucúrbetă** s. f.; **curcúbetă** s. f.; **curcúbătă** s. f.; **cucurbătă** s. f.; **cucurbeátă** s. f.; **cucurbétă** s. f.: **cucubătă** s. f.; **curcubeátă** s. f. | Diminutive: (cf. lat. *cucurbitella*) **cucurbețeà** (s. **curcubețcâ**) s. f.; **cucurbețícă** (și **curcubițícă, curcubețícă**) s. f.; (cu plur. *-țele*) = curcubetă mică (LB.); (ad I 2°) remf. (PANȚU, PL.[2]), mărul-lupului (H. XII 5, LEON, MED. 36) cf. H. II 11, 59, 79, 99, 130, 142, 220, III 14, 97, 108, 242, 306, XI 401, XIV 244, 436, BARONZI, L. I 132, DAMÉ, T. 184: (ad I 3°) împărătească *(Bryonia alba)* PANȚU, PL[2]), mutătoare *(Bryonia dioica)* (LEON, MED. 52, BUL. GRĂD. BOT. XI 51); tărtăcuță *(Coccinia indica).* PANȚU, PL.[2]. *Adună curcubețeale sălbatice* [: coloquintes sauvages]. BIBLIA (1688) 268[1]. *Curcubețeaua scoasă din pământ proaspătă se taie felii și se pune, legată, pe tălpile picioarelor.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 103. *Floare de curcubețică.* ib. II 18. *Porcilor li se dă să mănânce zeamă de curcubețică fiartă.* PAMFILE. B. 69. | Adjective: (pe la Rășinari și Hațeg) **curcubetós, -oásă** = având forma curcubetei. *Mere curcubetoase:* mari. DENSUSIANU, Ț. H., PĂCALĂ, M. R. 279; — **curcubețésc** (PANȚU, PL. 68), **-éască.** *Pere curcubețești*= pere curcubete (Bihor). Com. M. POMPILIU; — (în Mehedinți și Banat, substantivat; despre mere; mai ales la plural) **curcubătări** = mere mari de vară (GR. BĂN.), galbene, cu picățele albe. N. REV. R. 1910; — (Ban.) **cucurbetáriț, -ă** (despre mere?) *Kukurbetaricz* ANON. CAR.; — (Ban., mai ales la plural) **curcubătăniță** adj. f. *Mere curcubătănițe.* Com. LIUBA].

— Din lat. **cucurbĭta, -am,** idem.

CURCUBEȚEÁ s. f. (Bot.)
CURCUBEȚÉSC, -EÁSCĂ adj
CURCUBETÍCĂ s. f. (Bot.)
CURCUBETÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **curcubetă.**

CURCUBÉU s. a. și m. 1°. *Arc-en-ciel. Irisation.* 2°. (Bot.) *Pied-de-poule* (Cynodon Dactylon). 3°. (Bot.) *Coquelourde* (Lychnis Coronaria).

1°. (Meteor.) Meteorul atmosferic ce apare pe bolta cerească înainte s. după ploaie, în partea opusă soarelui ale cărui raze răsfrânte în picăturile de apă din atmosferă formează un arc s. un semicerc cuprinzând cele șapte colori ale spectrului solar (roșu, portocaliu, galben, verde, albastru deschis, indigo și violet). Se mai numește (Năsăud) cearcăn (com. BUGNARIU), brâul-lui-Dumnezeu (H. I 161, ȘEZ. I 125), brâul-Maicii-Domnului, brâul-cerului, curuna-cerului, brâul-Cosânzenii, brâul-popii (PAMFILE, V. 157). *Curcubeul* se arată (ZANNE, P. I 21) s. apare (PAMFILE, S. T. 3) pe cer. *Kurkuběu* = iris. ANON. CAR. *Curcubeul.* MARDARIE, L. 134. *Am pus sămn... curcubău pre ceriu.* LET. I 46/$_{24}$. *Sub mine curcubeul se'ntinde cu mărire, Precum un pod de nacru, formând cu strălucire Mărețe și frumoase cascade de cristal.* C. NEGRUZZI, II 133. *Sprincenile... aduse ca două curcubcuri.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 368. *De curcubeu poporul crede că el se arată pe cer numai atunci când îi este sete și se bagă cu un cap într'un lac sau puț și cu celalt într'altă parte și, după ce s'a săturat, se pitește.* H. II 5. *Poporul crede că curcubeul este un semn că a stat ploaia și nu mai plouă.* ib. II 70 (cf. ib. IV 68). *Mândră, când vezi curcubeu, Roagă-te lui Dumnezcu Să te mântue de rău.* RETEGANUL, GH. 132. *Șervețel învărgat, Peste mare aruncat.* [*Curcubeul*]. FUNDESCU, L. P. II 155. *Curcubeu beu, Bea de unde-i beu, Bea din gușa mea!* ȘEZ. I 123. *Haide, roată curcubeu, Să mă sui la Dumnezeu.* ib. III 126. *Curcubeul este drumul bălaurilor. Pe curcubeu se duc la apă.* PAMFILE, DUȘM. 315. || P. ext. Jocul de colori („irizațiune") într'o prismă de sticlă s. în stropii de apă prin care se răsfrânge lumina. *Din locul unde pică, țâșnind smocuri de stropi încărcați de nenumărate curcubeuri, cari se întretăiau și se răsfirau ca o coadă de păun.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV. 41. | Razele luminoase ce apar noaptea pe bolta cerească. *Pe ceruri se înalță curcubeele de noapte.* EMINESCU, P. 235. | (Neobișnuit) Cearcănul din jurul lunei. *Curcubeiu pe lună.* POLIZU. # (Milit.) **A întoarce calul curcubeu** = a învăța calul să meargă în cerc, de jur împrejurul unui punct, ținut (de soldatul instructor) de o chingă lungă. Cf. BARCIANU. || Fig. *Gândirea mea se primblă pe mândri curcubei* (= culmi luminoase). ALECSANDRI, P. III 6. *În ea* [în limbă] *s'a văzut curcubăul* (= reflexul) *vremurilor mai bune, în numele ei s'au dat luptele de redeșteptare.* IORGA, L. II 321.

2°. (Bot.) (Craiova) Pir-gros *(Cynodon Dactylon).* PANȚU, PL.[2] 35.

3°. (Bot.) Plantă cu flori mari, roșii-purpurii *(Lychnis Coronaria)*, numită și (Munt.) barba-împăratului, (Transilv.) floarea-cununei, flocoșele, flocoșică. PANȚU, PL.[2] 85.

[Plur. *-beie*, mai rar *-beiuri* și rar *-bei.* | Și: (singular refăcut din plur. *curcubeie)*, **curcubéiu** s. a. DR. IV 366; — (Oltenia; singular nou din plur. *curcubei)* **curcubél** s. a. = (ad 3°) plantă cu foaia lată mai mult lungă și cu peri pe dânsa. H. IX 122; — (regional destul de răspândit) **curcubău** s. a.; — (disimilat mai întâiu în forme de plural *curcubeiuri)* **culcubău** s. a. (Cluj, Gherla); — (forme cu metateză) **cucurbéu** s. a., **cuculbău** s. a. (VICIU, GL.); — (prin etimologie populară) **cúrcu-bóului** subst. sing. PAMFILE, VĂZD. 157. | Cu alt sufix: **curcubíță** s. f. (ad 1°, în ghicitori) *Curcubău, curcubău, bea apa din părău, Curcubiță, curcubiță, bea apă dintr'o cofiță.* HERZ.-GHER., M. IV 251.]

— Etimologia necunoscută. (Autorii Lexiconului Budan și, după ei, Cihac I 65, Laurian și Massimu, Tiktin DRG. și Densusianu

HLR. 104 au crezut că în cuvântul românesc se ascunde lat. *curvus, -a, -um* „curb" s. *concurvo, -are* „a încovăia". Probabil, cuvântul acesta — care se găsește și la Aromâni *(curcubeu)* și Megleniți *(curcubei* s. numai *bei)* — cuprinde în partea finală pe lat. *bibit* „bea". Numele popular, atestat de Plautus, era în latinește *arcus bibit* „arcul bea", păstrat în ven. *arcumbe* și bazat pe credința, răspândită și la noi, că *curcubeul* intră cu un capăt în apă, ca să-și stâmpere setea. G. Giuglea, *Revista Filologică* II 49-54 presupune o formă **arcus-combibu[lus]*. Mai de grabă, prin tr'o substituire a lui „arc" prin „cerc", s'a putut forma un *circus bibit* și, cu o frecventă asimilațiune vocalică — ca în *cicuta* > *cucuta* — **curcus bibit*, căruia românescul *curcubeu* îi corespunde exact. Denumirea curcubeului prin *circus* (sau un compus al acestuia) se întâlnește în cea mai mare parte a Sardiniei *(grikk, žrikkiola*, etc.) și în Italia de Sud *(girkuvronga, žirkiola*, etc.) sau de Est *(il serkli di San Marc)*. S. Pușcariu, *Dacoromania* V 902 și VI 315). Din românește e împrumutat rut. *korkobeć* „curcubeu".

CURCUBÉU s. m. (Zool.) v. **culbec.**

CURCUBÍȚĂ s. f. v. **curcubeu.**

CURCUBIȚÍCĂ s. f. (Bot.) v. **curcubetă.**

CÚRCU-BÓULUI subst. sing. v. **curcubeu.**

CURCUDEÁ s. f. (Bot.) v. **corcoduș.**

CURCUDÉL s. m. (Bot.) v. **corcoduș.**

CURCUDÚȘ s. m. (Bot.) v. **corcoduș.**

CURCÚIE s. f. *Bétail maigre.* — (Mold. și Bucov.) Vită (mai ales vacă) slabă (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC. *Câtă mâncare îi dau, și tot curcuie rămânc.* ȘEZ XXIII 44.

CURCULÉȚ s. m. (Entom.) v. **curculéz.**

CURCULÉZ s. m. (Entom.) *Calendre, charançon* (Calendra granaria). — (Mold., Munt.) Gărgăriță. POLIZU, MARIAN, INS. 90. [Și: **curculéț** s. m.].
— Pentru etimologie, cf. *gărgăriță* și bulg. *kokolčza* „urechelniță".

CURCÚMĂ s. f. *Curcuma.* — Praf extras din rădăcina plantei *Curcuma longa*, cunoscut și subt numirea de șofran de India (COSTINESCU) și întrebuințat de boiangii la facerea colcrii galbene.
— *N.* din fr. (<span. *curcuma*, iar acesta din arab. *kurkum* „șofran").

CURCUMÍNĂ s. f. (Ornit.) v. **cucurmină.**

CURCÚȘ s. a. *Fruit.* — Poamă, fruct: *Pântecăria o capeți dacă mănânci curcușuri crude.* ȘEZ. III 13. — Cf. corcoduș.

CURCÚT s. a. Sorte de *bouillie* de farine de maïs. — (Învechit și rar) Un fel de supă s. terciu de făină de porumb (DDRF.) cu bucățele de pâne (ȘIO). *S'a ars baba la curcut, suflă și'n iaurt.* ZANNE, P. II 556. *Cine are piper mult, pune și în curcut.* ib. IV 77.
— Din n.-grec. κουρκούτι (<turc **kurkut**), idem (cf. și bulg., rus. *kurkut*, idem).

CURCÚȚĂ s. f. v. **curcă.**

CURDEÁSCA s. f. Nom d'une *danse* paysanne. — Numele unui dans țărănesc cu lăutari (PAMFILE, J. III 9), obicinuit la nunți (SEVASTOS, N. 281), numit și brâul în doi (VARONE, D. 47).

CURDISÍ † vb. IV[a] trans. *Arranger, placer.* — (Grecism-turcism întrebuințat la începutul veacului al XIX-lea de scriitorii munteni) A așeza, a rândui. *Și-i duse până între satul Madara i Ghelepcea, acolo curdisi ordiea ca 2 ceasuri.* DUMI- | Abstractŭ (κούρδισμα) **curdísmă** † s. f. = rânduit. *Eu în acest fel de trebi, cum le văz la ei curdisite, nu intru* (a. 1820), ap. IORGA, S. N. 141. | Abstract: (gr. κούρδισμα) **curdísmă** † s. f. = rânduială. *Smintindu-mi curdizma căşerii[i], ce cu luminată carte de slobozenie lucrez...* IORGA, S. D. VII 46.]
— Din n.-grec. κουρδίζω „acordez, trag, întind" (> bulg. *kurdisvam* „rânduesc", iar acesta din turc. *kurdy* (aoristul lui *kurmak* „întind, rânduesc").

CURDÍSMĂ † s. f. v. **curdisi.**

CURDÚC s. m. sing. }
CURDÚN s. m. sing. } v. **cordiug.**

CÚRE vb. III intrans. I. 1°. *Courir. Accourir.* 2°. *Fuir, s'enfuir.* 3°. *Couler. Ruisseler.* 4°. *Flotter.* 5°. *S'abaisser* vers. 6°. *Se décolorer.* 7°. *Faire couler.* 8°. *Se jeter* dans. 9°. *Circuler* (en parlant du sang). 10°. *Couler* (en parlant des sécrétions de l'organisme). 11°. *Couler, s'écouler.* 12°. *Perdre* (en parlant d'un récipient). 13°. *Jaillir, sortir* de, *tomber.* 14°. *Retomber, pendre.* 15°. *Affluer.* II. (Fig.) 1°. *Couler d'abondance.* 2°. *Se dérouler, se passer.* 3°. *Passer, s'écouler.* 4°. *Découler, résulter.*
Verbul *cure*, des întrebuințat de scriitorii vechi și păstrat în cele mai multe regiuni ale țării în anumite expresii și în anumite timpuri și moduri (de ex. la imperativ, forme simțite acum ca interjecții) în graiul viu sau în poezia populară, e înlocuit azi în limba literară prin „a curge", cu care are comun aoristul *(cursei)* și participiul *(curs)*. (Exemplele care cuprind aceste forme, când sânt din secolul al XIX-lea înainte, au fost date subt *curge)*.
I. Propriu. 1°. (Despre ființe) A alerga (II 1°-3°), a fugi (III), a merge iute, a se grăbi (III 1°). Cf. LB. H. IX 65, XVIII 172, com. LIUBA, DENSUSIANU, Ț. H. 61, (Valea Someșului) com. N. DRĂGANU, GR. BĂN., cf. încura. *Cel ce cură reapede.* MARDARIE, L. 341. *Loc unde cură cati și aleargă căruțelc.* id. ib. 1434. *Kur* = fluo, curro. ANON. CAR. *Luo voinici și sutași și curse* (alergă N. TEST. 1648; a alergat BIBLIA 1688) *spre ei.* COD. VOR. 34/4. *Și curscmŭ* (ducându-ne N. TEST. 1648) *pre lângă un ostrov.* ib. 87/6. *Se vcde furu, cureai (curai* COR., *curreai* HUR., alergai DOS.) *cu rusul* (= cu dânsul). PSALT. 97/6, 26. *Curse înainte, de spuse.* CORESI, EV. 528/10. *Curseră, să spuie ucenicilor lui.* TETRAEV. (1574), 253. *Curra, să frângă ușa.* PALIA (1581), ap. CP. 176. *De va cura* (MUNT. alerga) *atunci cel rănit sau cel bătut după dâns și-l va ucide...* PRAV. 441. *Cu picioarele cureai și săreai.* COD. TOD. 72 v°/13. *Iară oamenii dumiilor-voastre au cursŭ după'nșii și i-au [a]giuns* (sec. XVII). IORGA, D. B. 15. *Oamenii... cursără la sfântul.* VARLAAM, C. pr./31. *Grigorie... îndată au curs întru agiutoriŭ.* ȘINCAI, HR. I 187/27. *Nu cură după mine.* FRÂNCU-CANDREA, R. 51. *Curi după el!* Com. LIUBA. *Curi!* = fugi. IZ. IV 2. *Fă-te că curi după ei, numa să nu-i prinzi.* ALEXICI, L. P. 230/17. *Eu, de m'oiu lua după tine a cura, da așa oiu putea fugi, de oiu da cu pieptu' de porțile iadului.* ARH. FOLK. I 189. *Curi, bădiță, cu grăbire, Că vin lotrii cu topoare;*

Curi, bădiță, că-i scăpa, Că ți-i scumpă vieața. REV. CRIT. IV 143. *Ianăș curea Ș'o ajungea.* DENSUSIANU, Ț. H. 176/27. *Se scală fata'n picioare, Curse iut' la vrăjitoare.* DOINE, 135/12. *Cine s'a putea d'afloară Să ne-aducă-un leu legat... Nime'n lume nu s'afla, Numa-un junel ne'nsurat Curse'n grajdul ferecat.* VICIU, COL. 142. | (Cu complement intern) *Calea ziselorŭ tale alergaiu* (a l e r g a t a m DOS., *curșŭ* HUR.) PSALT. 253/26. || F a c t i t i v: A alerga pe cineva, a-l pune pe fugă. *Cine vă cură pe aici?* = vă face să alergați? (Jiu) VICIU, GL. *Curăm prescura* (pe locul unde a fost grâu s. alte bucate) = alergăm prescura (Hațeg). ib. || F i g. A se îndrepta spre..., a se refugia la..., a alerga (II 3°). *La dânsul* [la Dumnezeu] *să curăm întru greutățile noastre.* VARLAAM, C. 228b. || (Entom.) **Cură în foc** = f l u t u r e - d e - l u m i n ă. MARIAN, INS. 294.

2°. A fugi (II), a o rupe (s. a o lua) la fugă, a o tuli, a se împrăștia. *Când galbina mi-ajungea, Odată că-mi sforăia, Cura Turcii ca bura.* MAT. FOLC. 125.

3°. (Despre lichide, pâraie, râuri, etc.) A c u r g e (I 1°) MARIAN, V. 90, ȘEZ. II 225/21, RĂDULESCU-CODIN L., VICIU, COL., HERZ.-GHER., M. IV 251. ȚIPLEA, P. P. GL., CIAUȘANU, V., CABA. SĂL., HANEȘ, Ț. O. 114. *Kurr* = fluo. LEX. MARS. 206. *Și nu socotescu-se ca apa ce curе* (apa ce... *curre* HUR., apa t r e c ă t o a r e DOS.). PSALT. 110$_{14, 39}$. *Cură izvor.* CORESI, EV. 154/12. *Râu... curà.* id. ib. 38/21. *Văile pururea curră.* MOLITVELNIC (sec. XVI-XVII), 16 v°/1. *Cură spre tot pământul Arapiei.* PALIA (1581), 18/18. *Apa nu curia iară deaca să ducea, iarăși curia apa.* VARLAAM, C. 173. *Stătură apele ceale ce cura den sus.* BIBLIA (1688), 154b/39. *Apa Nilului... lin și frumos curea.* CANTEMIR, IST. 125/26. *Au nemerit la un pârâu ce cura spre Săcui.* SIMEON DASC. LET. 143/8. *Hotarul domniei Midilor și a Lidilor era apa lui Alis, carile cură din muntile Armeniei.* HERODOT, 29/30. *Să se scură apa, ca să nu cură pre marginea sau laturea stogului...* ECONOMIA, 54. *Cură râul din lat în mai îngust.* ȘINCAI, HR. I 6/13. *Izvoarăle... cură Cu neoprită pornire.* KONAKI, P. 42. *Un râu limpede cura.* PANN, E. III 136/23. *Oamenii dibuiau apa să vază încotro cură.* RĂDULESCU-CODIN, L. 78. [Cucul] *așa cântă cu căldură, De stă Oltul și nu cură.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 106. *Unde apa pică, Pietrele despică; Unde apa cură, Nime n'o tulbură.* VICIU, COL. 162/37. *Cură valea.* T. PAPAHAGI, M. 22/60. *La mine e dor mult, Cură gârlă* (= din belșug) *pe pământ.* RĂDULESCU-CODIN, L. # *Cu o picătură ce cură, butea se umplă până în gură.* GOLESCU, ap. DDRF. || P. a n a l. (Despre ploaie) A cădea (I 1b) timp îndelungat (în abundență). *Și răvarsă ploile, Cură ca șuvoaiele.* TEODORESCU, P. P. 210b. *Slobozi-mă, mândră'n șură, C'afară ploaă, de cură.* MÂNDRESCU, L. P. 126/28. (P. e x t.) *Nourii cură* (= se scurg)... *ca o vale.* DOSOFTEIU, PS. 51.

4°. A fi dus de apă, a merge pe apă, a se rostogoli, a pluti, a c u r g e (I 2°). # *Cere cât nu cură pe apă* = scump de tot, cere și pe tată-său și pe mamă-sa. CIAUȘANU, GL.

5°. P. a n a l. A se înșira, a se întinde (la vale) Cf. c u r g e (I 3°). *Toț[i] munții cur cu cursurile în Răpedea.* T. PAPAHAGI, M. (subt c u r s u r ă).

6°. R e f l. A se decolora, a ieși (III 6°) la soare. *Iarba nu se cură.* E. MOROIANU, GR. S. V. p. 44. *Mătasea se cură* (glosat greșit prin: s e c u r ă ț ă). RĂDULESCU-CODIN, L.

7°. F a c t i t i v: A face să c u r g ă (I 4°), a da. *Și dealurile vor cura lapte* (ρυήσονται γάλα). BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Nu va cură măslina ta* [= nu va da untdelemn]. ib. 146b.

8°. (Despre o apă curgătoare) A se vărsa în..., a c u r g e (I 5°). *Care cetăte este în gura apeĭ Donului ce cură în marea Meotis.* MAG. IST. I 293/26.

9°. (Despre sânge) A circula, a c u r g e (I 6°). *Uitat-ai sângele ce cură prin vinele copiilor tăi?* BĂLCESCU, M. V. 556.

10°. P. a n a l. (Med.) (Despre secrețiunile unor organe ale trupului, ca lacrămile, laptele din sânii femeei, sudoarea, balele, etc., despre sânge, puroiu, etc.) A ieși mereu, a picura, a se scurge a porni, a c u r g e (I 7°). *Om căruia-i cură puroiu din ochi, urdurос.* MARDARIE, L. 714. *Cură-i spumele.* CORESI, EV. 319. *O muiare era, de-i curà sânge* (fiind în c u r g e r e d e s â n g e. BIBLIA 1688). id. ib. 380/9. *Le cura sângele din unghii.* CUV. D. BĂTR. II 334. *Lacrămi pre feațele lor cureà.* VARLAAM, C. 181. *Și cela ce se va atinge de trupul celui ce-i cură sămânța.* BIBLIA (1688), 81b. *Balele lui curà preste barba a lui.* ib. 212b. *Cura sângele pe uliță, ca râurile.* LET. II 65/29. *Când îți cură sângele din nas.* GOROVEI, CR., cf. TEODORESCU, P. P. 440, MARIAN, D. 108. *Crape-le țâțele, Cură-le laptele.* TEODORESCU, P. P. 371. *Curi-i icrile.* ȘEZ. III 142/15. *Cure-i udu'.* ib. IV 31/35. *Cure-i pișatu.* ib. IV 190/13. *Mîu c'auzea, Lăcrămi că-i cura, Calu 'ncăleca.* MAT. FOLC. 197. [Fetelor] *le cură mucii pe nas.* MAT. FOLC. 417. | F i g. *A-i cura* s. *a i (se scura) ochii după... de plâns, de dragoste.* ZANNE, P. II 357.

11°. (Despre alte lichide s. materii care se pot t u r n a, ca făină, laptele, etc.) A cădea curgând; a ieși, a izvorî, a da, (despre ceara care se topește la căldură) a se scurge pe margini, a pica, a se prelinge, a c u r g é (I 8°), a trece (s. a se strecura) prin... *Tămâia... cură ca rășina.* DOSOFTEIU, PS. 91. *Munții... cură ca nește cedrŭ.* id. ib. 332. *Curà mir den trupul lui.* id. V. S. 68b. *Începu herul a cură ca apa.* id. ib. 34b. *Descoperind somochinele, curà laptele dintr'înse.* id. ib. 106. *Să-i cure zeama, o caleă* [poama]. PANN, P. V. I 115. *Te rog grăbește, că cură vinul.* RETEGANUL, P. III 87/23. [Mustul] *îl puteai ține 'n basma și nu cura.* PLOPȘOR, C. 141. *Dacă la botez cură vreo lumină* (= se scurge o lumânare). GOROVEI, CR. *Cură ceara la vale.* MAT. FOLC. 259. *Din Vilean cură otravă.* BIBICESCU, P. P. 358. *Sărac îs și n'am nimică, Făr'o moară 'ntr'o răchită, Și-mi cură făina 'n tindă.* MÂNDRESCU, L. P. 126/3.

12°. (Despre un butoiu, o oală, s. alt vas) A lăsa să iasă, să picure lichidul dinăuntru, a pica, a c u r g e (I 9°). *Cură putina, coafa, butea.* LM.

13°. A se desprinde de ceva, a se desfășura de pe ceva, a ieși de undeva (și a cădea mereu jos, bucată după bucată), a c u r g e (I 10°). *Dintr'atâta fierbințeală înfocată... curà scânteaie.* DOSOFTEIU, V. S. 136b. *Un copil învârte urzitoarea, iar boiereasa ține cele 6 fire ce curà de pe mosoară.* BREBENEL, GR. P. *Când vorba că isprăvea,... Case mari că tremura, Șindrile că mi-și cura, Domnia se spăimânta.* MAT. FOLC. 54. *Mărul se clătea, Merele curà, Gazda le strângea.* VICIU, COL. 164/10. *Nu mă 'ngâna, corbule, Că-mi iau pușca la cătare, Când oiu da, curà penele la vale.* MAT. FOLC. 330. *Și-o pus mâna la părpăriță, Și curea numai tărîțe.* MARIAN, NU. 770/4. *Braz[i] înalți s'o legăna, Cețioara mi-o cura.* GRAIUL, I 118.

14°. A atârna (I 1°) (desprinzându-se de ceva) a cădea, a c u r g e (I 11°). *Vai, sărace Neamțule, Cum îți cură zdramțile.— Las'să cură, Că-s destule.* ALEXICI, L. P. 217/11, 12. *Crepe-i țițele, Cură-i mațele!* T. PAPAHAGI, M. 130/15. (P. e x a g e r a r e) *Îmi cură oasele (de obosit)!* = nu mai pot, de obosit ce sunt! CIAUȘANU, GL.

15°. A se îngrămădi din toate părțile, a năvăli, a năpădi, a c u r g e (I 12°). *Bogăția se cure (să*

cură COR., *de cură* DOS., se ară pre aproape *cure* (HUR.), *nu adaugeți îrema.* PSALT. 118/1, 17, 18, *Avuțiia ca apa currea-i.* VARLAAM, C. 330b. *Pre aceale vreami curea în Moldova cu boi de negoț, cu cai.* M. COSTIN 13 ap. GÂDEI. *Curea de prin toate ostroavele Căzacii.* LET. I 291/32. *Trimisesă cărțile... de slobozii, de curea oamenii în țară, de peste Nistru.* ib. II 94/4. # *Laudă-te gură Că pumnii cură.* PANN, P. V. III 106.

II. Fig. 1°. (Despre sunete, vorbă, discursuri, frază, etc.) A ieși cu ușurință, fără sforțare, armonios, a ținea, a dăinui, a curge (II 1°). *Den rostul lui cură învățăturile mai iubite și mai dulci.* MĂRGĂRITARE (1691), ap. V. B. I 319. *Din gura-i bunavestire îi cura.* CANTEMIR, IST. 55/18. *Din gură vers îi cură.* TEODORESCU, P. P. 61b.

2°. † (Despre evenimente, pricini, treburi, lucruri) A se întâmpla (unul după altul), a se desfășura, a se petrece (în șir), a decurge, a curge (II 3°). *De vor cură lucrurile Împăratului cum zici tu, să omoară ai mei feciori.* HERODOT, 363/6. *Pe accastă poveste cură și aflatul slovelor.* LET. I 29/18. *Norocul cel rău al țării noastre au curs așa ca să nu scape de pradă.* LET. II 109/36. *Care pricină de judecată într'accsta chip au curs* (a. 1763). URICARIUL XXII 242[20], cf. LET. III 249/13.

3°. (Învechit, despre viață, vreme, zile, etc.) A trece, a se scurge, a curge (II 5°). *Cură și treace vreamea.* CORESI, EV. 457/8. *Începând dela izvorul în care viața cură, Ce priveliște întinsă!* KONAKI, P. 270. *Viața-mi... cură încet, repovestită de o străină gură.* EMINESCU, P. 19.

4°. † A rezulta, a proveni, a deriva, a-și avea originea, a ieși (V 1°, II 5), a curge (II 6°), a se trage. *I-au închis magaziile ce avea cu băutură, care* [= din care] *i-au curs atâte mii de lei pagubă.* LET. III 205/12. *Din care jalobă i-au curs și mazilie.* LET. III 258/25. *Tăccarea... n'au curs din lipsa lăcuitorilor romani din Volohia.* CANTEMIR, HR. 360/5. *Întâmplându-se și acum năpădire de Neamți și catane în pământul acesta, nu puține jafuri și prăzi au cursă ticăloșilor pământului,* (a. 1737). IORGA, S. D. XVI 3.

[Aor. *cursei* († *curșu*), part. *curș*, imper. *curi*, ger. *curând* (cf. acest cuvânt). | În unele texte vechi, scris cu *rr*. De oarece după *rr* latin *e* a devenit *ă*, și *ea* a devenit *a*, se găsește și varianta **cúră** vb. III și — alături de *el cure, curem, să cure,* etc. — și formele *el, ei cură,* noi *cúrăm, voi cúrăți* (CUV. D. BĂTR. II 51), *ei cur, să cură,* imperat. plur. *cúrăți,* la imperfect *curam, curai, cura, curam, curați, cura*[*u*]. Aceste forme — și adjectivul verbal *curător* — au făcut ca verbul să fie asimilat în unele părți celor de conj. I și să se formeze și un infinitiv **curá** vb. I (BIBLIA 1688, ap. TDRG.), confundându-se cu *cura* (din lat. *colare* și *curare*). În regiuni în care se întrebuințează mai mult imperativul *curi!* s'a născut și un **curí** vb. IV, chiar și **curuì** vb. IV-a. *Curi de întoarce oile! — Am curit toată ziua.* H. IX 65. *Am curit cu nouă cuțite, cu nouă suflete* (Descântec). GRAIUL II 146. *A curuit din (dela, la) mine* (Cara, j. Cluj). Com. R. PAUL. *Până șchiopu' o curi, Vinca lupu și luva oile.* ALEXICI, L. P. I 206/16.

Adjective: **curs, -ă** (ad I 1°; numai, substantivat, în expresia *Înainte-cursul* † = înaintemergătorul) *Prorocia. Zaharici tatăl lu înaintecursul Ioan.* PSALT. 334/12. Loc. adv. (Banat). *Curs-acie-d'aia* = în urmarea aceea. NOVACOVICI, C. B. 8; — **curătór, -toáre.** (Ad I 1°) *Alergătoriu, curătóriu.* MARDARIE, L. 3080. *Prorocul Ioan, înainte curătóriu.* DOSOFTEIU, V. S. Pr. 4, cf. 25. *Sfântă Marți! Curătoarea ceriului Și-a pământului.* MARIAN, SE. I 106. *Mă rog, sfântă Joi, Curătoarea cerului.* H. XVII 339; (ad I 3°). *Izvor de apă curătoriu* (izvor de apă săltătoare BIBLIA 1688). CORESI, EV. 152/8. *Ape curătoare.* VARLAAM, C. 226. *Stropii în gârle curătoare se vor întoarce.* CANTEMIR, IST. 156/32. *Fântâni curătóare.* MINEIUL (1776), 3. *Apă curătoare.* ECONOMIA, 14 cf. MARIAN, V. 87. ȘEZ. III 79/17. *Crișule, Crișuțule... Apă limpejoară,... Tu mi-ești curătoare, Să-mi fi*[*i*] *vorbitoare.* MAT. FOLC. 32. *Ziua, noaptea-i curătoare.* T. PAPAHAGI, M. 43/11; (ad I 7°) *Și unde călca, Piatră se făcea, Piatră curătoare* (= din care curge, țâșnește), *Cu nouă izvoare.* MAT. FOLC. 21; (ad I 8°) *Apa Tibrului, curătoare* (= care se varsă) *în Marea-Albă.* LET. I 11/27; (ad I 10°). *Pre alt om curătóriu de sânge* (= căruia îi curge sângele) *l-au isțealit* (= vindecat). DOSOFTEIU, V. S. 87; (ad II 3°). *Den vârfu de dealuri pururea curătóare* (= dăinuitoare). BIBLIA (1688), 152. (Substantivat) **curătoáre** s. f. = vas de lemn, de mărime mijlocie, făcut din doage și desfundat la un capăt (cf. DAMÉ, T. 80, 85, PAMFILE, I. C. 219) numit și dejă, în care curge vinul din jgheab (cf. DAMÉ, T. 80) și din care se toarnă apoi în butii (H. IV 115); tocitoare mică (Buzău, com. ST. POPESCU); vas la stână (H. II 28); vas oval de lemn în care se face saramură pentru telemea (GR. S. VI 50). *I-am vândut dumnealui pogoane de vie șase... cu vase, buți, trei,... curătoare cu o rilă.* BUL. COM. IST. V 242. *Un argat scotea spirt dintr'un poloboc și-l vărsa într'o curătoare.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE. | **curătór** s. a. un fel de caș (cf. BARCIANU). (probabil care se face în *curătoare). Un curător de caș* = un caș întreg, fie el mare, fie mic, dar nu bucată. (Jina. Sibiu). Com. V. LAZĂR. | Abstracte: **cúrere (cúrăre** și **curáre)** † s. f. (Ad I 1°). *Deaci fu curere mare oameriloru (curărea* N. TEST. 1648; fu alergare de nărod. BIBLIA 1688). COD. VOR. 33/9. (Loc. adv.) **De-a-curare** = de-a-fuga. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 215. *Soarili de-a-curari venea Și lui Ghiol Dumitru-i spunea.* id. ib. 215; (ad I 3°) *Doară izvorul dintr'aceeași curcre* (fântână N. TEST. 1648; gaură BIBLIA 1688) *izvori-va?* COD. VOR. 125/1-3. *Spărseși apelor curere (curcairea* SCH., *curărea* COR., *curăre* VOR.) PSALT. 322/3-20; (ad I 9°) *Stătu curărea sângelui ei.* VARLAAM, C. 338, 340b. *Oprind curarea sângelui Vernichici, cei ce-i curase sânge ani 18.* COD. PUȘC. 80; (ad I 10°) *I s'au slobozit curărea* [seminței] *între coapse.* ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. TDRG.; (ad II 2°; fig.) *Curărea gândurilor celor spurcate.* VARLAAM, C. 341; (ad II 3°) *Așa să săvârșim sufletește curărea noastră.* CORESI, EV. 62/15. *Curărea lor cătră sfârșit apropic-se.* id. ib. 457/4, cf. 457/1; — **curătúră** s. f. = vas în care curge vinul, curătoare. Cf. H. XII 19; — **cúret** s. a. = mers, curs, drum. PĂSCULESCU, L. P. *Lui Antofiță să-i spuie Ținutul morunilor, Adăpostul somnilor, Și jocul cosacilor, Și curetul scoicilor.* id. ib. 177/10. *Curetul ocleilor.* id. ib. 177/29.]

— Din lat. **curro, *cursi** (= *cucurri),* **cursum, currere.** Cf. curge, curând; curent; scure; încura.

CUREÁ s. f. 1°. *Courroie, lanière:* a) *lanière* (de fouet); b) *cuir à rasoir;* c) *bricole* (de porteur); d) *lacet* (de chaussure); e) *bande molletière;* f) *ceinture de cuir;* g) *courroie* de transmission. 2°. *Mesure* d'environ 16 pieds. *Bande de forêt* ou *de terre* longue et étroite. 3°. *Danse* paysanne. 4°. *Jeu* d'enfants. 5°. *Stipe capillaire.*

1°. Fășie lungă și îngustă, tăiată dintr'o piele (argăsită). *Kurè* = cutis, pellis, lorum. ANON. CAR. *Alte armi n'au..., fără numai hangeri și au curăii împletite ca niște funi.* HERODOT, 387. *Întinzându-o patru inși, o ucidea* (= bătea) *pre*

trup cu cureale crude. MINEIUL (1776) 187¹/₁. *Piei de vacă și de capră... pentru hamuri, curele, cisme.* IORGA, S. D. XII 177. (Loc. adj.) **De curea** = făcut din curea. *Ciurul... având o cheiță* (= cheutoare) *de curea, ca să-l poată acăța în cuiu...* BREBENEL, GR. P. *Piele de curea,* se zice unei femei nerușinate. PAMFILE, J. I 118. ‖ P. anal. Fășie de piele jupuită de pe corpul viu (al celor condamnați la supliciu). *Beliră o curea din moalele capului până gios la picioare.* DOSOFTEIU, V. S. 73,₂₈. *Să-i beleaască doă fășii cureale dela călcâiu până după ceafă.* id. ib. 36/₁. # *A scoate curele din pielea cuiva* = a-l bate rău. PAMFILE, J. I 118.

După cum se întrebuințează, *cureaua* are diferite forme și sensuri speciale. Astfel:

a.) *Curele de biciu* = fâșii înguste de piele, împletite sau nu, din care se face biciul. *Un drăguț de biciușor de curele, împletit frumos.* CREANGĂ, A. 3. *Peste fălci îl izbea C'o biciușcă de curea.* ȘEZ. IV 133.

b.) *Curea de briciu* = banda de piele pe care se ascute (= «trage») briciul. POLIZU.

c.) Fășia de piele cu care se leagă un obiect (s. mai multe la olaltă), spre a le duce s. purta mai ușor; spec. chinga țambalului (H. II 120), a puștii, a raniței, ș. a. *Legă într'o cură 60 de legături,* HERODOT, 239. *Mihail... șade la foc, unge curelile, suge mustățile.* GCR. II 369. *Rău mă doare 'n piept și'n șele De pușcă și de curele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 303. *Măi Neamțule, nu ți-i jele, Când vezi sânge pe curele* (= cele dela raniță) *Izvor din spatele mele?* ib. 315. *La capătul limbei era legată o cură, o sfoară tare ori o sârmă.* ION CR. III 81. | P. ext. Fășie s. chingă făcută din orice alt material flexibil (țesătură de cânepă s. bumbac, cauciuc, etc.) servind la purtatul unor obiecte. *Arză-te focul, răchită, Că ești neagră și pârlită, Și nu ești încă 'nfrunzită, Ca să-mi fac curea la flintă Din coaja ta nedubită.* ALECSANDRI, P. P. 312. # *A. avea inima legată cu curele* = a fi tare la inimă. ZANNE, P. II 204.

d.) Șiretul de piele cu care se leagă de picior încălțămintea (opincile), nojiță. *Cureaoa încălțămintei.* MARDARIE, L. 119. *Încălțămintele lor fiind împletite cu cureale roșii, era strâns legate peste picior.* GCR. II 90. *Curealele dela opinci.* CALENDARIU (1814) 87. *Mai dragi* [îmi sunt] *copilele... Când se suie pe curele* [ale opincilor] *Și-mi dau buze subțirele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 77. *Mă duc legat cu curele de 'ncălțat.* ib. 306. (Bucov., Bot.) **Curelele-de-opinci a Domnului Hristos** = broscariță (Potamogeton natans). PANȚU, PL².

e.) Cingătoare (de piele) care se încinge în chip de fașă de mai multe ori peste corpul omenesc spre a strânge îmbrăcămintea s. peste pulpa piciorului. *Piialea aceaia o leagă cu curea peste picior.* GCR. II 3. *Îi învăluesc trupul tot cu pânză roșie și cu curăle.* HERODOT, 116, *Ghindanii... a cărora muieri să înfășoră cu curăli pregiur pulpe,* ib. 264. # *A strânge în curele* = a constrânge, a ținea de scurt. ZANNE, P. III 141.

f.) Cingătoare îngustă de piele cu care omul se încinge peste mijloc s. peste pântece (peste pantaloni s. cioreci) și care se încheie cu o catarămă (s. cu nasturi), cf. brâu, brăcinar, centură, cordon; cingătoare mai lată, împodobită cu ținte s. cu cusături, având o deschizătură în care se păstrează bani, tutun, sau alte obiecte mărunte și care se încheie (strângându-se peste pântece) cu două s. mai multe catarame (HERZ.-GHER. M. IV 251) s. cu nasturi, șerpar (LB.), chimir 2°, cf. H. VIII 243, X 22, 47, 210, 436, 500, XIV 437, VICIU, GL. *Se încinse... cu o curea lată.* C. NEGRUZZI, I 23. *Curaua de'ncins cu țarțamurile ei mi-o adus-o din Târgul Bistriții.* CONV. LIT. XLIV. vol. I 658. *Le-a purta puiu'n cură* [florile], *Să-i treacă de jalea mea.* ȘEZ. I 15. *Curăle țintolate,* ib. I 45. *Cum ajunse în pădure, omul scoasă din cură cremene, amnar și iască.* ib. I, 66. *Badea cu cură cu bumbi...* ib. II 212. *Bagă-ți banii în curea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 372. *Frumsețea nu-i la ea, Că-i în târg la rumcnea Și la ta'său în curea* (adecă în banii dela părinți). ib. 441. *Cu banii rar se culcau în „cură"... căci nu știau momentul când puteau fi surprinși.* DRAGOMIR, O. M. 210. *Să-mi bag mâna'n curea Să-mi scot o cărticea.* FRÂNCU-CANDREA, M. 209. *Unii ciobani au mijlocul încins cu „curăli di țânti".* DIACONU, P. 19. *Noaptea șopârlă și ziua cerc.* [Cureaua]. ȘEZ. IV 103. | P. anal. (Neobișnuit) *Curelele pământului* = meridianele și paralelele. Com. S. FL. MARIAN. # **A (nu)-l ținea cureaua (pe cineva)** = a (nu)-i da mâna, a (nu) cuteza, a (nu) se bizui, a (nu) avea curaj. COSTINESCU, BARONZI, L. I 86, ZANNE, P. III 140, CREANGĂ, GL., CIAUȘANU, GL. *Să deie ochi cu mine, dacă-l ține cureaua.* ALECSANDRI, T. 397. *Mai pofteaască deacum și alți leneși în satul accla, dacă le dă mâna și-i ține cureaua.* CREANGĂ, P. 332. **A (nu)-i da cureaua** = a (nu)-i da mâna. ZANNE, P. III 141. *A se întinde cât îl ajunge cureaua* (variantă: *plapoma):* numai cât îți permit mijloacele, puterile, talentul, etc. Cf. ZANNE, P. II 592.

g.) Fășie de piele (s. de cânepă), cu cele două capete îmbinate: spec. unealta cismarului cu care acesta ține fixată pe genuchi încălțămintea; (Tehn.): *cureaua de transmisiune:* care servește la transmiterea unei puteri dela un arbore (al mașinăriei) la altul (ORBONAȘ, MEC. 152); o parte a sucalei: ață, coarda (DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 262). *Gânj îngânjuluit Șarpe potcovit, Sudoare de om, Poruncă de domn* [*Cureaua la moară*]. GOROVEI, C. 129.

2°. (Mai ales la țăranii din Țara veche și din Bucov.) Măsură de lungime (= 16 picioare). Fășie lungă și îngustă de pământ (BRĂESCU, M., PORUCIC, T. E. 316, Com. AR. TOMIAC, Straja), sfoară (RĂDULESCU-CODIN, î. 178), postată, delniță, lanț. *Când se întâmplă să vânză cineva câte o curea de moșie, se vinde stânjenul cu 5 până la 6 galbeni.* I. IONESCU, M. 528. *S'au împărțit moșiile satelor în curele.* PLOPȘOR, C. 143. *Acolo* [la marginea satului] *era o cură de moșie.* RĂDULESCU-CODIN, î. 178. | Bucată de pădure lungă și îngustă, fășie, margine, dungă, șirincă, limbă, strujoaie (Cugir j. Hunedoara). Com. ITTU.

3°. (Mold.) Dans cu lăutari. PAMFILE, J. I 290, H. III 5. *Încolăceau cureaua și spălau pe agiamii de parale.* GH. R. II 173.

4°. (Banat) *Curea* s. *cureaua roșie:* un joc de copii. H. XVIII 105, PAMFILE, J. III 48.

5°. (Bot.) **Iarba curelei** = năgară (Stipa capillata). TDRG., CADE.

[Plur. *-rele.* | Foarte răspândită e rostirea regională *cură,* cu plur. *curăle (curăli).* | Diminutive: **curelúșă** *(curălúșă)* s. f. = curea mică, scurtă, îngustă (de ex. dela harapnic, dela chipiu, etc.); un fel de horă (ȘĂINEANU, D. U.); un joc de cărți. LB. HERZ.-GHER. M. IV 251. *Nici măcar o curăluță nu va lua.* CALENDARIU (1814) 109. *Se adunau... spre a juca între ei conțina, mariașul și cureluța.* FILIMON, C. II 325. [Harapnicul] *cu opt curăluțe.* SADOVEANU, P. S. 214. [Locotenentul] *își trecu pe sub bărbie cureluța* [căștii]. C. PETRESCU, î. II 3. *Cureluță unsă, Pe sub pământ dusă.* [Râma]. SBIERA, P. 321, GOROVEI, C. 114, 363; — (prin asimilare, la Săcădate-Sibiu) **curărúșă** s. f. VICIU, S. GL.: — **curelúță** *(curălúță)* s. f. LB.; — **curelíce** s. f.

(Bot.)=barba caprei (BARCIANU), bureți-de-conopidă (POLIZU, PANȚU, PL.[2] 85); bureți-creț (PANȚU, PL.[2] 85); nufăr (TDRG). | Adjectiv: (rar) **curelós** *(curălós)*,**-oásă** = flexibil, moale (ca o curea) (LM); ațos, fibros (LB); p. ext. vânjos (LB);— (în Mehedinți; ad 2°) **curălít,-ă** = (despre o moșie) hotărnicit, delimitat(ă). CDDE. | Nume de agent: **curelár** *(curălár)* s. m. = fabricant, lucrător, meșter de curele (LB, COSTINESCU, H. II 263, XVII 63, HERZ.-GHER. M. IV 251), pielar, șelar, hămurar (cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U.). *Kurélar* = coriarius. ANON. CAR. *Svântul Achila curelar era de meșterșug.* DOSOFTEIU, V. S. 67/1. ib. 133/2. *Volenti curălar.* URICARIUL, IV 173/13, cf. IORGA, S. D. VI 186; — **curelăreásă** s. f. = soția curelarului. LM. | Abstract — local — colectiv: **curelărie** s. f. = meșteșugul curelarului, atelierul, prăvălia curelariului; (adesea la plur.) marfa curelariului. *Să lucrăm în țară pieili, lâna, păru' de ghite* [= vite], *lăpteturili, curelăria.* JIPESCU, O. 69. *Productele manufacturate erau numeroase: pielăriile, cojocăriile și curelăriile.* ODOBESCU, I 480. *Piei de tot felul, blănuri curelăric...* ib. II 95.]

— Din lat. **corrigia,-am,** idem. Cf. încurela.

CUREÁC s. a. *Reste d'une meule de foin ou de paille.* — Fânul (s. paiele) de la stog, pe sfârșit (ȘEZ. XVIII 168), curetec.

—Poate, derivat din **cur,** cu suf. *-eac.*

CUREÁC s. a. *Petite clairière.* — Mică curătură în mijlocul unei păduri. POLIZU, URICARIUL, 401.

— Cf. bulg. *korija* «pădure (oprită), branițte».

CUREÁSTĂ s. f. v. **colastră.**

CURÉC s. a. (Bot.)
CURECHÉR s. m.
CURECHERÍE s. f.
CURECHÉȘTE adv.
CURECHIÓS, -OÁSĂ adj.
CURECHÍȘTE s. f.
CURECHÍȘTINĂ s. f.
CURECHÍȚĂ s. f.
CURECHÍU, -ÍE adj.
} v. **curechiu.**

CURÉCHIU s. a. (Bot., Cul.) 1°. *Chou.* 2°. *Chou-Cabus, Senecillis carpatica.* 3°. *Légumes verts.*

1°. (În toată jumătatea de miază-noapte a țării) Varză; p. ext. mâncarea făcută din varză crudă *(Curechiu dulce* s. *verde)* s. conservată *(Curechiu acru* s. *murat).* Cf. LB, PANȚU, PL.[2] 85, CREANGĂ, GL., POPOVICI, R. D. 165, JAHRESBER. XIX 94, CABA, SZ. 88, HERZ.-GHER. M. IV 251, H. X 43. *Kurekyu* = caulis. ANON. CAR. *Guziul... scăpat și de rădăcincle curechiului ce mai nainte stricase...* CANTEMIR, IST. 192/4. *Frunze acre de varză (curechiu).* CALENDARIU (1814) 179/20. *Am dat și o putină de curechiu.* BUL. COM. IST. IV 142. *Legumele se împart în ceale cocenoase și* [ceale] *foioase. De accastea se țân: tot feliul de curec...* ECONOMIA, 124, *Dacă suntem siliți (ca) să zicem zeamă de varză, în loc de curechiu murat...* C. NEGRUZZI, I 349. *Slănină și făină în pod este deavolma, brânză în putină, asemenea; curechiu în poloboc, slavă Domnului!* CREANGĂ, A. 38. *Curechiu să faci cu carne.* CONTEMPORANUL, III 292. *Am un țuțuruș Pe un picioruș* [: *Căpățâna de curechiu*]. SBIERA, P., 321, 323. *Ar vrea să fie și cu curechiul uns, și cu slănina 'n pod:* cere lucruri imposibile, care se exclud unul pe altul, care nu pot fi în același timp. ȘEZ. II 72. *Ca să rădă de cel ce merge călare în timpu[l] friguros al iernei: Îi mai trebue s'o căpățână de curechiu în mână (când degeră picioarele sau mânele, le învălesc în curechiu verde).* ȘEZ. II 73. *Trupul, capul mi-i tot una, Pe-un picior stau totdeauna, Am cămăși nenumărate Și le port toate 'mbrăcate.* [: *Curechiul*] ib. IV 103. *Se hăcue curechiul mărunt pe un fund ori pe masă, se presară și se freacă cu sare și se pune într'o oală, așezându-se un rând de curechiu și un rând de carne.* ib. VI 80. *Chiroști* (= piroște) *cu curechiu.* HERZ.-GHER., M. IV 251. *La caz de durere de cap, e bine a pune la frunte și ceafă frunze de curechiu verde sau și murat.* GOROVEI, CR. 52. *Cân[d] eram de-o săptămână, Furam ceapă din grădină Și curechi de la vecină.* PAPAHAGI, M. 100. || (Râușor-Făgăraș) **Curechiu gușat** = varza nedesvoltată, care crește numai în foi și nu învăluie căpățâna; la o margine sub foi, în cocean (cotor) se face o umflătură, cât o nucă. VICIU, GL. || **Butea cu curechiul** = un joc social obicinuit la priveghiu. TDRG.

2°. În compoziții:

a.) (Moldova și Transilv.) *Curechiu-de-iarnă* = varza-de-iarnă *(Brassica oleracea).* PANȚU, PL.[2] 85.

b.) (În Rodna-Transilv.) *Curechiu-de-munte (Senecillis carpatica)* = planta ierboasă din familia compositelor, cu flori galbene aurii, ce crește în regiuni subalpine. PANȚU, PL.[2] 85.

3°. † (La plural) Verdețuri, † verze. *N'au mâncat chiurechiuri* (lemma pentru „verdeți"). DOSOFTEIU, V. S. 68,2.

[Și: (regional) **curéc** s. a. (cu asimilare) † **chiuréchiu** s. a. | Adjective: **curechésc, -eáscă** = care are asemănare cu curechiul. *Napi curechești.* CDDE; **-curechiós, -oásă** = ierbos, ca varza. BARCIANU; — **curechíu, -íe** = verde, întunecat (ca varza). *Sculele... capătă o coloare curechie sau verde întunecată.* MARIAN, CH. 39. | Adverb: (Mold.) **curechéște** adv. = (tăiat) în felii înguste, mărunt (cum se taie varza). *Să ne tăiem curecheșce.* ȘEZ. XX, 7. | Nume de agent: (Transilv.) **curechér** s. m. = cultivator s. vânzător de curechiu. (CIHAC, BARCIANU); (Entom.) coropișniță (care se ține în locurile unde se cultivă varza). DR. IX 435. | Colectiv-local: (Transilv.) **curechierie** s. f. (CIHAC, BARCIANU). (Transilv.) **curechíștină** s. f. (Com. VAIDA) și (Transilv. și Mold.) **curechíște** s. f. = varzărie, teren cultivat cu curechiu. H. X 90, 154, 507, 511, REV. CRIT. III 121, MARIAN, INS. 259, PORUCIC, T. E. 470, CABA, SĂL. 88. *Din locurile cele bălțoase... se pot face cele mai grase râturi și curechiști.* ECONOMIA, 15. *Câni mai mulți s'au adunat... în curechiște.* CONTEMPORANUL III 292. | Alte derivate: (Entom.) **curechiță** s. f. (Mold.) = fluture de curechiu, fluture alb *(Pontia brassicae).* MARIAN, INS. 258].

— Din lat.-vulg. **colic(u)lus, -um** (= **cauliculus**), idem.

CURELÁR s. m.
CURELĂREÁSĂ s. f.
CURELĂRÍE s. f.
CURELÍCE s. f. (Bot.)
} v. **cureà.**

CURÉLNIC s. a. 1°. *Filet à papillons.* 2°. *Cabane à volaille.*

1°. (În Banat) Mică plasă rotundă, cu un baston lung cu care copiii prind fluturi, păsărele, peștișori, ș. a. CADE.

2°. (În Banat) Coteț de găini (făcut din nuiele) Com. A. COCA.

[Și: **curălnic** s. a. (Banat, ad 2°) H. XVIII 145,

(Oltenia ad 2°) **curuélnic** s. a. G. Ş. V 120, Mehedinţi) Com. N. IONESCU, BOCEANU, MEH.]

— În sensul 2° avem un derivat din slavul **kurŭ** «cocoş» (cf. bulg. *kurnikŭ* «coteţ»). În sensul 1° e, poate, un alt cuvânt.

CURELÓS, -OÁSĂ adj.
CURELÚŞĂ s. f.
CURELÚŢĂ s. f. } v. **cureà.**

CURÉNT, -Ă adj., adv., s. m., s. a. I. *Courant, couramment.* II-III. *Courant.*

I. Adj., adv. 1°. Adj. (Franţuzism; despre apa adusă pe ţevi în locuinţe) Curgător. *Apă curentă,* care curge (de la robinet).

2°. Adj., † (Despre scriere) Cursiv (2°). *Ediţia acestei Codici, închipuită prin litografie, în asemănarea caractirului curent sau de mână.* CODICĂ ŢIV. VII/7.

3°. P. anal. Curgător, uşor, fluent. Adj. *O formă mai scurtă, mai curentă.* MAIORESCU, CR. I 372/1. *O lectură curentă şi însufleţită.* BOTEZ, B. 133. | Adv. *Nu pricep curent limba arabă.* EMINESCU, N. 85/4. *Cărturarii de şcoală nouă... scriau curent limba internaţională a ştiinţii.* IORGA, IST. LIT. XVIII, 12.

4°. Adj. (Despre an, lună) Prezent, de acum, în care ne aflăm. *Anul curent* (scurtat: a. c.) *Luna curentă* (scurtat: l. c.). *La 20 curent.* TDRG. (Substantivat, după omiterea subînţelesului „lună"). *La 20 ale curentei.* TDRG. | Care vine la rând zilnic. *Va scrie hârtiile curente* (a. 1817). URICARIUL, V 27/5. *Afacerile curente.* **Cont curent** v. cont. **Mână curentă** = registru de contabilitate în care se înscriu la zi toate operaţiunile comerciale, jurnal.

5°. Adj. (Despre monede) Care circulă, care are curs legal. *Monedă curentă.* | Fig. Care predomină, care circulă, admis (de toată lumea). *Împotriva părerii curente că Miron Costin ar fi scris cartea De neamul Moldovenilor după reîntoarcerea sa din Polonia (1686), cu am susţinut că aceasta este una din cele dintâiu scrieri ale sale.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 115. *A devenit un adevăr curent.* GOGA, Ţ. N. VI 193.

6°. (Despre preţ) Actual, în curs[2] (3°), obişnuit la un moment dat. *Preţul curent al producţiilor* (a. 1889). URICARIUL, XIV 246/3.

7°. Obişnuit, neîntrerupt, continuu. Adj. *De aci înainte el apare în mod curent pentru martorii hrisoavelor şi cărţilor domneşti.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 149. | Adv. Într'una. *Ncîntrebuinţând curent pe Dlugosz,... Nicolae Costin... spune... foarte puţin.* IORGA, IST. LIT. I 91.

8°. Care merge, se ţine, se socoteşte în lung. *Metru curent* = măsură în lungime (fără să se considere, la măsurare, lăţimea şi înălţimea).

II. S. m. 1°. Mişcarea apei în direcţiunea pantei, curgere, curs[1] (I 2°); p. ext. cantitatea apei curgătoare. *A înnota în sensul curentului, contra curentului.* | Spec. *Curent marin* = curgere a unei mase din apa mării s. a oceanului într'o anumită direcţie şi care este independentă de acţiunea vântului. *Pe când valurile saltă apa mereu aproape în acelaşi loc, curenţii, din contră, ca nişte adevărate fluvii, o poartă dintr'un ţinut al mării în altul, ba uneori cu o iuţeală mult mai mare decât a fluviilor.* MEHEDINŢI, G. F. 74. | P. anal. Mişcare a unor mase de aer dintr'o regiune spre alta..

2°. Succesiune, progres, mers, curs. (În expresiile:) **A pune** s. **a ţinea pe cineva în** s. **la curent** = a-l pune în cunoştinţă, a-l informa despre mersul, desvoltarea, progresul unui lucru. **A se pune** (s. **a se ţinea, a fi) în** (s. **la) curent** = a se informa, a fi bine informat, a avea cunoştinţă despre ceea ce se întâmplă, despre mersul lucrurilor (în ştiinţă, în literatură, etc.). *El vorbeşte cu indignare în curnica sa, ţinută în curent cu împrejurările, de prădăciunile Cazacilor.* IORGA, IST. LIT. I 244. *Să mă pună în curent cu chestiunile lui intime.* C. PETRESCU, Î. II 85. *Se întorsese, se pusese la curent.* id. ib. II 144. (Spec.) **A fi în** (s. **la) curent** *cu registrele (de contabilitate), cu o lucrare* = a fi la zi, a nu rămânea înapoi. Cf. TDRG.

3°. (Fizică) Electricitate care se propagă într'un conductor. *Curent electric* (continuu, alternativ, indus, inductor, de polarizare).

4°. P. anal. Masă (mică) de aer mai rece ce năvăleşte s. vine pe nesimţite din afară într'o încăpere. *Să se facă puţin curent ca să se primencască ...aerul.* REBREANU, J. 42. *Frunza uscată, târâtă de curent, fugi.* C. PETRESCU, Î. II 61. *M'a tras un curent. E curent (teribil).* TDRG. *A stat în curent şi a căpătat guturaiu, a răcit.*

III. S. a. Vederi, idei, păreri care se propagă la un moment dat, fiind adoptate de un număr mare de oameni, cf. direcţie, opinie, atitudine. *Curajul de a le fi introdus* [împozitele] *în contra curentului de impopularitate.* MAIORESCU, D. II 2. *Văzând acest curent ostil, însu-mi eu... am... secundat această dorinţă.* SBIERA, F. 237. *Ei apar ca emisarii unor curente destructive.* GOGA, Ţ. N. VI 1538. *Curentul germanofil pierduse prin moartea regelui Carol, (pe) cel mai puternic sprijin.* KIRIŢESCU, R. 85. *Divizia 21 e luată şi ea în curentul de retragere.* id. ib. 440. *Un curent comercial intens...* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 29. *Curentul,* titlul unui jurnal.

[Plur. ad II *-renţi,* ad III *-rente* şi (învechit) *-renturi.* | Şi: (formă incultă) **corént, -ă** adj., adv., s. m., s. a. Cf. POLIZU. | Verb: **curentá** I[a] (ad II 3°) = a intercala într'un cercuit electric, cf. electrocuta; (în Transilv., învechit, după germ.-austr. *kurrenticren)* a căuta pe cineva peste tot (spec. pe un dezertor s. pe cel ce nu s'a prezentat înaintea justiţiei); — (cu part.-adj.) **curentát, -ă** = atins de un curent electric. *Tovarăşul său, care lucra alături, a fost de asemenea curentat şi a căzut cuprins de flacări.* UNIVERSUL, 1933, 8 Decemvrie.]

— *N.* după fr.

CURÉNT, -Ă adj. v. **cura.**

CURENTÁ vb. I[a] v. **curent.**

CÚREŞ, -Ă adj. v. **cur.**

CÚRET s. a. v. **cure.**

CURÉTEC s. a. v. **curetic.**

CURÉTIC s. a. *Partie d'une meule de foin.* — (Dâmboviţa) O parte dintr'o copiţă (de fân). Com. RĂDULESCU-CODIN. *Un curetec de fân.* H. IV 65. [Şi: **curétec** s. a.]. — Cf. cureac.[1]

CÚRFĂN s. m. (Bot.) v. **curpen.**

CURFÍRŞTINĂ † s. f. v. **curfiurst.**

CURFIÚRST † s. m. *(Prince) électeur.* — (În vechiul imperiu german) Principe care avea dreptul să participe la alegerea împăratului, elector. [*Carol XII*] *s'au fost sculat, asupra altor stăpânitori, cu oaste: asupra craiului Poloniei... şi a Curfiurst de Brandenburg şi a Curfiurst de Saxonia.* LET. II 64/10. [Feminin (neobişnuit; din germ. *Kurfürstin)* **curfírştină** † s. f. = soţie de elector. *Văduvă curfirştină a Pfalţului.* CALENDARIU (1844) 31.]

— Din germ. **Kurfürst,** idem (şi polon, rus. *kurfirstŭ).*

CURGÁN s. a. *Tumulus.* — Movilă străveche, mare şi făcută din pământ negru (PORUCIC, T. E. 25), g o r g a n. [Şi: **curhán** s. a. ib.]
— Din rut. s. rus. **kurganŭ**, idem. Cf. g o r g a n.

CÚRGE vb. III intrans. I. 1°. *Couler.* 2°. *Flotter.* 3°. *Descendre.* 4°. *Faire couler.* 5°. *Se jeter* dans; (fig.) *entrer dans.* 6° *Circuler* (en parlant du sang), *couler.* 7°. *Couler* (en parlant des sécrétions de l'organisme) 8°. *Jaillir, couler.* 9°. *Perdre* (en parlant d'un récipient). 10°. *Se détacher, se dérouler, tomber.* 11°. *Pendre.* 12°. *Affluer.* II. (Fig.) 1°. *Couler d'abondance,* 2°. *Avoir cours* (en parlant de la monnaie). 3°. *Se dérouler* (en parlant des événements), *se passer.* 4°. *Courir* (en parlant d'un délai, d'intérêts, etc.). 5. *S'écouler, passer.* 6°. *Découler, résulter.*

Verbul *curge* a înlocuit, începând din secolul al XVIII-lea, pe vechiul *cure* în limba literară şi în multe părţi şi în limba vorbită.

I. P r o p r i u. 1°. (Despre lichide, păraie, râuri, etc.) A se mişca, a înainta necontenit la vale. Cf. c u r e (I 3°). *Efrathu'... curge asupra Indiei şi a Persădei.* ÎNTREBĂRI ŞI RĂSPUNSURI (ca. 1750), ap. GCR. II 61/₃₀. *Un izvor de apă curgea din munte.* DRĂGHICI, R. 49/₁₀. *Izvoare... curg şi seacă.* KONAKI, P. 114. *Mă duceam, de priveam Prutul cum curge.* C. NEGRUZZI, I 61. *Pârâiele umflate curg iute.* ALESCANDRI, P. III 24. *A voastre vieţi cu toate sunt ca undele ce curg.* EMINESCU, P. 256. *Se duse pustnicul pe marginea gârlei care curgea aproape de coliba lui.* ISPIRESCU, L. 146/₇. *Că nu curge ceea vale, Să mă pot spăla de jale; Că nu curge cel izvor, Să mă pot spăla de dor!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 217. # *Curge gârlă* (RĂDULESCU-CODIN, L.) = din belşug, abundent, cf. g â r l ă (2°). *Apa curge* (variante: *trece), pietrele rămân.* Cf. ZANNE, P. I 101. *Are să curgă multă apă pe gârlă* [s. *pe Dunăre*] (= va mai trece mult timp) *până să ajungi a cunoaşte tainele împărăţiei, ca noi.* ISPIRESCU, L. 307/₂₇. *De nu curge, macar pic(ur)ă* (= dacă nu prea merg treburile, dacă nu e câştigul mare, tot iese câte ceva, tot mă aleg cu ceva), *şi cine mişcă, tot pişcă.* CREANGĂ, P. 110, Cf. C. PETRESCU, C. V. 125. || P. a n a l. (Despre ploaie) A cădea (I 1°ᵇ) mereu (în abundenţă). *Patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi o curs ploaia ca din cofă.* ŞEZ. II 3/₂₁ (cf. c u g ă l e a t a). (Despre materii care pot fi turnate) *În baia zânelor... are să curgă* [bani de] *aur.* ISPIRESCU, L. 163/₁₀. *Mi-o curge ţărâna* [pe cosciug]. TEODORESCU, P. P. 287ᵇ. || F i g. A se răvărsa. *Râu de foc va curge pe dinaintea lui, curăţind pământul de fărădelegi.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Plaiuri pe care alba lună Revarsă-un val de aur ce curge printre flori.* ALECSANDRI, P. III 5.

2°. A fi dus de apă, a merge pe apă, a se rostogoli, a pluti, a c u r e (I 4°) **Ce pe apă nu curge** = nimica toată. *Luă şi dânsul nişte haine, numai să nu zică neştine că nu s'a gătit, şi de cheltuială ce pe apă nu curge, şi plecă şi el.* ISPIRESCU, L. 33.

3°. P. a n a l. A se înşira, a se întinde (la vale). Cf. c u r e (I 5°) *Românii... se ascunseră... şi prin văile ce curg printre munţii şi dealurile din părţile acestea.* MARIAN, T. 172. *Mai toate drumurile sunt de-a-curmezişul pământurilor, adecă perpendiculare pe felul cum curg pământurile.* PAMFILE, A. 19.

4°. F a c t i t i v. A face să curgă, a da, a c u r e (I 7°). *Acea baie... curge aur.* ISPIRESCU, L. 149. *Ea a început să curgă, în loc de apă, noroiu.* FUNDESCU, L. P. 114/₃₃. *Părăiaş de lângă moară Curge limpede cerneală.* DOINE, 179/₁₃.

5°. (Despre o apă curgătoare) A se vărsa în..., a c u r e (I 8). *Mai multe râuri curg în Ron.* COSTINESCU. || F i g. A se infiltra. *O întristare!... tu curgând acum în inima mea.* MARCOVICI, C. 94.

6°. (Despre sânge) A circula, a c u r e (I 9°). *În vinele noastre curge sânge de Daci şi de Romani.* (F i g.) *Viaţă nouă curgea prin vine.* N. GANE, ap. ŞĂINEANU, D. U.

7°. P. a n a l. (Med.; despre secreţiunile unor organe ale trupului, ca lacrămile, laptele, sudoarea, etc. s. despre sânge, puroiu, etc.) A ieşi mereu, a picura, a se scurge, a porni, a c u r e (I 10°) *O lacrimă curse din ochiul cel negru al mamei lui Dumnezeu.* EMINESCU, N. 4/₉. *Sângele cerbului odată a şi început a curge.* CREANGĂ, P. 226, cf. ISPIRESCU, L. 138. *Icre le curge.* ŞEZ. I 123ᵇ/₈. *N'o curge sânge* (= nu va fi lucru mare) *să-mi iei şi mie Şi la copii câte cevaşi.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. (Adesea complinit — spre a arăta scurgerea îmbelşugată — prin *părău s. şiroiu). Sângele părău curgea.* ALECSANDRI, P. P. 59ᵇ/₂₂. *Cad voinicii în bătaie, Sângele curge păraie.* HODOŞ, P. P. 229. *Lacrimile-mi curg părău.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 151. *Pe unde-om trece doi, Sângele-a curge şiroiu.* RETEGANUL, TR. 59/₃₀. *Curgea sudoarea şiroaie de pe dânsul.* SBIERA, P. 122/₁₀. | (În ironie) *Calul, căruia-i curgea grăsimea pe nas* (= era foarte slab) de... sdrăvăn ce era. MARIAN, O. II 166. || P. e x t. F a c t i t i v. (Despre unele organe ale trupului s. despre o rană, un buboiu, etc.) A secreta, a face să picure, a lăcrima, a puroia, a supura, etc. *Încep calului a-i curge ochii.* CALENDARIU (1844), 176/₂₇, cf. 180/₈. *Zidul că mă strânge, Ţâţişoara-mi curge, Copilaşu-mi plânge.* TEODORESCU, P. P. 466ᵇ. *Îi curge nasul. Buboiul a spart şi curge.* # **A face să curgă sânge** = a fi pricina unui războiu, unei încăierări sângeroase.

8°. (Despre alte materii, care pot fi „turnate" s. „vărsate": făină, etc.) A ieşi (afară), a izvorî (despre ceara care se topeşte) a se scurge pe margini, a pica, a se prelinge, a c u r e (I 11°), a cădea din. *Dacă curg luminile nunilor* (dacă se scurg lumânările). GOROVEI, CR. *De sub piatră în covată Curgea făină curată.* ALECSANDRI, P. P. 390/₇. # **A-i curge cuiva laptele în păsat** = a-i merge din plin, a avea câştig mare. *Pe-atuncia bine era, că lui Barbu-i curgea şi laptele în păsat şi galbinii în cobză.* ALECSANDRI, T. 83, cf. 181.

9°. (Despre un butoiu, o oală, s. alt vas) A lăsa să se scurgă (s. să iasă, să picure) lichidul dinlăuntru, a pica, a c u r e (I 12°). *Acest vas curge.* PONTBRIANT.

10°. (Despre boabe, grăunţe, etc.) A se desprinde din ceva, a se desfăşura de pe ceva, a pica de undeva şi a cădea mereu jos, bucată după bucată, a c u r e (I 12°). *Din când în când... firul nu mai curge.* SLAVICI, N. 33. *Să nu spun minciuni, dar peste o dimirlie de fasole i-au curs atunci din turetce.* CREANGĂ, A. 99. *Începu a curge de printre încreţiturile hainei sale mărgăritare, de umplu locul.* ISPIRESCU. L. 40/₃. *Paiele şi stuhul încep a curge în toate părţile.* SEVASTOS, N. 317/₂. *Pe dracu'... îl cunoşti... când după el curg scântei.* ŞEZ. I 241/₂₀. *Câtă şperlă în vatră, atâtea ouă să curgă* (= să iasă) *din gâtna noastră.* GOROVEI CR.

11°. A atârna (I° 1), a cădea în jos (s. în valuri), a c u r e (I 14°). *Părul... curgea în viţe până pe spate.* EMINESCU, N. 35/₁₃. *Braţele-i curgeau moi şi grele de-a-lungul trupului.* VLAHUŢĂ, N. 198. *Care de care mai chipos şi mai îmbrăcat, de se târâiau aţele şi curgeau oghelele după dânşii.* CREANGĂ, P. 249. *Cine mult iubeşte somnul, hainele după el curg ca aluatul.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 737.

12°. A veni într'una cu grămada, din toate părţile, a năvăli, a năpădi, a se succede necontenit, a c u r e (I 15°). *Curg(e) oile pe drumuri, toate gata*

a făta. BELDIMAN, TR. 71. *În curând au să ne curgă* [la bal] *o mulțime de flămânzi.* ALECSANDRI, T. 733. *Dela Turnu'n Dorohoiu, Curg dușmanii în puhoiu Și s'așează pe la noi.* EMINESCU, P. 161. *Curg mușteriii.* DDRF. *Băieții încep a curge toți care din cotro.* CREANGĂ, P. 59. *N'ajunsese să-și răsucească mustăcioara, și foile de zestre curgeau.* ISPIRESCU, L. 184. *În zori de zi... de pe toate dealurile curg Moți și Moațe.* MARIAN, NU. 71/13. *Sus bat dobele, Jos curg negurele; Care cum ajunge, Capul și-l rupe, Numele și-l schimbă* (= Moara). GOROVEI, C. 232. ‖ P. anal. *Va fi curgând roatatea în țară.* ZILOT, CRON. 335/20. *Necazurile curg pe sate.* ȘEZ. II 28/21. # *Capul să trăiască* (s. *de-ar fi sănătos*), *că bețele curg* (gârlă)! = omul sănătos suportă toate greutățile. Cf. PANN, P. V. II 88, CREANGĂ, P. 219.

II. Fig. 1°. (Despre sunete, vorbă, discursuri, frază, etc.) A ieși iute, cu ușurință, fără sforțare, a ținea, a dăinui, a cure (II 1°). *Zumzetul de-albine... Curge'ntr'una.* COȘBUC, F. 58. *Ne blăstăma, de-i curgea foc din gură!* CREANGĂ, A. 101. *Vorba îi curgea din gură ca mierea.* ISPIRESCU, L. 20 *Curgeau gârlă minciunile din cl.* ȘEZ. III 184/20

2°. (Învechit, despre bani, preț, etc.) A fi în circulație, a circula, a avea curs. *După prețul ce curge a*[l] *cerei* (a. 1821). ib. XIV 13/19. Cf. curent (I 6°).

3°. (Ieșit din uz; despre evenimente, pricini, treburi, lucruri, etc.). A se desfășura, a se petrece unul după altul, a decurge, a se întâmpla, a continua, a cure (II 2°). *Acele ce întru acea vreme curg* (a. 1764). ib. I 290/10. *Nerânduială nu mai mică... am aflat că curgea despre zidirea bisericelor* (a. 1764). ib. 312/33. *Însă povestea și pricina zidirei ei într'acest chip curge.* ARHIVA R. II 62. *Acest mijloc de necinste care curgea la otcârmuirea împărăției.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 275/11 *Caimacamul dă de știre Pașei de cele ce curg.* BELDIMAN, TR. 81. *Pricinele pentru mănăstiresti locuri, moșii,... așa să curgă* (a. 1828). URICARIUL, VII 112/28. *Atâtea împrejurări care au curs in timpii acești.* D. STURDZA, ap. MAIORESCU, D. II 246.

4°. (Despre un termen s. despre dobândă) A se socoti, a începe, a decurge. *I se mai acordă pentru a delibera asupra acceptării sau repudierei succesiunei un termen de 40 zile, care va începe a curge din ziua expirării (a) celor 3 luni date pentru inventar.* HAMANGIU, C. C. 170. *Cererea de dobândă făcută in contra unuia din debitorii solidari, face a curge dobânda în contra tutulor debitorilor.* id. ib. 247.

5°. (Despre vieață, vreme, zile, etc.) A trece, a se desfășura, a se scurge, a cure (II 3°). *Vor începe să curgă pentru tine zile fericite.* MARCOVICI, C. 78. *Dulce este vieața ce curge lin, departe De-al omenirei sgomot.* ALECSANDRI, P. I 132. *Pe zi ce curgea îi era tot mai mare groază.* AGÂRBICEANU, P. M. 112.

6°. A rezulta, a (pro)veni, a deriva, a-și avea originea, a ieși, a decurge, a cure (II 4°). *Curge mult folos* (a. 1748). URICARIUL, I 62/25. *Dintru care pricină... curge multă și mare stricăciune* (a. 1755). ib. VI 176/9. *Bunătățile cele-sufletești, care curg din sfânta învățătură.* RĂȘCANU. L. LXXXIV/29. *Care danie curge dela un Ioniță* (a. 1818). URICARIUL, XV 251/19. *Din ce îți curge aceasta? Din neputință, sau că m'ai urît?* GORJAN, H. I 73. *Aceasta nu curge din altc decât pentrucă cri am săpat mult la flori.* DRĂGHICI, R. 83/19. *Orișice obrăznicie Curge tot din mojicie.* PANN, P. V. III 37.

[Adjective: **curs, -ă** (ad I 7°) *Sângele... cursă ...din coasta ta.* MINEIUL (1776), 173¹/2; — **curgător, -toáre.** (Ad I 1°) *Apă curgătoare* (LB.), în opoziție cu apă stătătoare. *Pești de apă curgătoare.* ALECSANDRI, P. II 105. *Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul.* CREANGĂ, A. 117. *Stai ploaie curgătoare, Că te-ajunge sfântul soare.* ȘEZ. I 187/5. (ad I 3°) *Spații iluminate de un albastru splendid, umed și curgător.* EMINESCU, N. 46/13; (ad I 4°) *Graiurile ceale curgătoare de miare.* MINEIUL (1776), 60 2/2, cf. 64. *Norii cei curgători de apă.* CALENDARIU (a. 1844), 30; (ad II 1°) *Are fraza... curgătoare a omului rafinat, care se joacă cu condeiul.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Stil curgător* = fluent. (Cu funcțiune adverbială) *Vorbește curgător și la locu' lui.* ȘEZ. II 72/27; (ad II 2°) (Învechit, înlocuit astăzi prin) Curent = în curs. *După prețurile curgătoare* (a. 1805), URICARIUL, II 144/14. *Cheltuelile cele curgătoare după vremea de acum* (a. 1813). ib. V 1/17. *292.000 lei, în monedă curgătoare* (a. 1813). ib. XIV 302/11. *Atuncia se cuvine a se întoarce cheltuelile după curgătoriul preț.* CODICĂ ȚIV. 56/18. *Prețul postavurilor să fie în Suceava după prețul curgător din Lemberg.* BOGDAN, C. M. 22; (ad II 4°). *6 zapise, începătoare dela 1808 Ianuarie 9 și curgătoare până la 1809 August 2* (a. 1813). URICARIUL, XIV 273/23; (ad II 5°) (Învechit și înlocuit astăzi prin) Curent. *An curgător.* LB. *Hrisov din curgătoriul an* (a. 1773). URIOARIUL ,IV 27/7. *În 14 Aprilie din anul curgătoriu.* ȘINCAI, HR. III 182/21. cf. SBIERA, F. 425. (Substantivat) *Așteptăm venirea curierului dela 20 ale curgătoarei* (= lunei curente). GHICA, A. 747; — **cursător, -oáre** † (ad I 1°) *Cursători fântâni.* DOSOFTEIU. V. S. 101b; (ad I 4°) *Așa și aceasta a triodului cursătoare de miare carte.* TRIOD (1700), ap. V. B. I 408. | Abstracte: **cúrgere** s. f. (ad I 1°) Curs[1] (I 2°), curent (II 1°), scurgere. *Să iviră curgerile mării.* BIBLIA (1688), 238/32. *Cine au gătit ploii cei buhoioase curgerea?* ib. 380/5. *Cu câtă lină curgere ce are* [Nilul], *aceaste 5015 (de) mile în 40 de zile le călătorește.* CANTEMIR, IST. 130/20. *Și-i plăcea să le vadă curgerea* [*izvoare*]*lor cea șerpuită.* ISPIRESCU, L. 18; (ad I 7°) *Cu curgerile lucrămilor ai răurat pământul.* MINEIUL (1776), 49²/2. *Curgerile sudorilor tale.* ib. 92²/1. *Curgere de sânge* = hemoragie. Cf. LB., BIANU, D. S. *Curgere de sânge din nas* = epistaxă. BIANU, D. S. *Curgere albă* = flori albe, leucoree. id. ib. (Agric.) *Grânețele sânt supuse la multe... boale... Așa... curgere din pricina sloatei.* I. IONESCU, C. 174; (ad II 1°) *Ce curgere de voroavă* (= elocvență) *poate fi așa de îndestulată?* ARHIVA, R. I 51. *Pre norodul cel însetat... îl satură de curgerile învățăturilor.* MINEIUL (1776) 68; (ad II 2°) Curs. *Însemnarea banilor ce sânt în curgere în împărățiile din Evropa.* CALENDARIU (1814), 151/1; (ad II 3°) † Origine, desfășurare, decurgere, istorie. *Arătând... curgerea neamului său, moșii, strămoșii lui cine au fost.* LET. III 135/12, Cf. URICARIUL. XIV 117/33. *Norocitele și slăvitele curgeri ale armiei împărătești măriri, au apropiat sfârșirea oștirii* (a. 1774). URICARIUL, I 81/28. *Curgerea celor văzute părăsindu-o.* MINEIUL (1776), 26 2/1. *Să ne pliroforisim pre larg... curgerea pricinii acestia* (a. 1805). ib. IV 141/23. *Curgerea, starea și otcârmuirea împăraților otomani.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 246/18. *Curgerea traiului nostru.* ARHIVA R. I 53. *Curgerea pricinei.* PANN, Ș. II 29/1; (ad II 5°; învechit) Trecere, decurgere, (de)curs, răstimp. *Așa și din cele nedrepte și făr'de cale prin multa curgere de ani, asemine rămân statornice.* RĂȘCANU, L. 3/13. *Și dela Adam curgerea anilor leat 7139.* MAG. IST. I 125/6. *În care curgere de vreme s'au întâmplat acele turburări ce la visul lui Poliopt se cuprind.* ZILOT, CRON. 65/32. *Întru toată curgerea zilei se sileaște a călca în urmele ci.* BELDIMAN, N. P. I 59. *Ca să nu uite curgerea zi-*

lelor, au socotit să facă un calendariu. DRĂGHICI, R. 54/22. *A vieții nesimțită curgere.* MARCOVICI. C. 35/8. *S'au orânduit zisa curgere de vreme* (= termen) *pentru deșertarea locurilor.* DOC. sec. XIX, ap. TDRG. (Loc. adv.) *În curgere de...* = în curs(ul) de..., în timp de... *În curgere de 40 ani* (a. 1812). URICARIUL, IV 337/2. *În curgere de opt luni și jumătate* (a. 1812). ib. XIV 274/11. *În curgerea războiului* (a. 1814). ib. I 185/26. *Această jalobă poate a se mișca în curgere de un an.* PRAVILA (1814), 22. *În curgere de două sau trei ceasuri putem ajunge acolo.* DRĂGHICI, R. 8, cf. 153/33. *Relele ce ai pătimit în curgerea anului trecut.* MARCOVICI, D. 15/23. *Niciodată în curgerea veacurilor pregătirea de război a tuturor națiunilor nu fusese mai puternică.* C. KIRIȚESCU, R. 15. *Și în toată curgerea vieții nu săvârșise.* ION CR. II 208. *Îi va merge rău în curgerea anului* (= în timpul anului). GOROVEI, CR. 43 | (Despre corpurile cerești) Curs, mers, mișcare. (Cf. cure I 1°). *Și au împărțit* [Noe] *anul după curgerea soarelui și a 12 luni.* LET. I 47/33. *Anais avea bucurie a privi... lucrurile ceale minunate a firii, curgerea stealelor.* BELDIMAN, N. P. II 110; (ad II 6°) † Mers, desfășurare; rezultat, urmare, consecință. *Întrebată fiind de dânsul despre curgerea războiului aceluia, i-au răspuns că Craiul Vladislav nu bine va petrece.* ȘINCAI, HR. II, 7/9; — **cursătură** † s. f. (ad I 1°). *Un părău mergea cu mare cursături.* DOSOFTEIU, V. S. 461.

— Forma *curge* s'a născut din participiul *curs* și aoristul *cursei* (de la verbul *cure)* după analogia lui *merge* (cu part. *mers* și aor. *mersei)*, spre a evita, la prezentul indicativului *(cur)*, o omonimie supărătoare. Hasdeu, *Cuv. d. bătr.* I 421. Cf. curs, cursoare, cursură, scurge, decurge.

CUR-GOLEA s. m. sing. v. **cur.**

CURHÁN s. a. v. **curgan.**

CURÍ vb. IV v. **cure.**

CURÍ vb. IV[a] v. **cur.**

CURÍ vb. IV[a] *Fumer.* — (Rusism, în Basarabia) A fuma (țigări s. țigarete). ION CR. IV 105. — Din rus. **kuriti,** idem.

CURIÁL, -Á adj. v. **curie.**

CÚRIE s. f. 1°. — 2°. *Curie.* 3°. *Corps électoral.* 4°. *Cour de cassation.*

1°. (În antichitate) Una din cele treizeci de grupe sau subdiviziuni ale tribului primitiv la Romani; p. ext. localul unei astfel de subdiviziĭ; localul unde se întrunea senatul roman; p. ext. senat însărcinat cu administrarea unui municipiu.

2°. Administrația pontificală la catolici. *Curia romană.*

3°. (Pe timpul dominațiunei habsburgice) Corp electoral. *Au dat... o reformă electorală, tinzând spre vot universal prin crearea unei noue curii electorale.* SBIERA, F. S. 330.

4°. (Jur. † Transilv., învechit) Curtea de casație.

[Pronunț. *cu-ri-e.* | Adjectiv: (lat. *curialis,-e)* **curiál, -ă** (pronunț. *-ri-al)* = aparținător curiei, cu privire la curie.]

— *N.* din lat. **curia,** idem.

CURIÉR s. m. 1°—4°. *Courrier.*

1°. Persoană trimisă (m. ales de guvern, de suveran s. de un comandament) să ducă în grabă anumite ordine s. rapoarte confidențiale la destinație, (STAMATI, D.), cf. alergător, olăcar, ștafetă. *Din ziua venirei curierilor carc... se vor trămite...* DUMITRACHE 404. *Împăratulŭ Rosici au scris stafetă prin grabnic corier.* DIONISIE, C. 199, cf. *(grabnic curieriu)* 171. *Un curieriu plin de praf strigă în glas marc pe Numa.* BELDIMAN, N. P. I 157. *Curieri peste curieri venea de la Ștefan.* ARHIVA R. I 101. *Iacă un curier că se înfățișează înaintea lor.* ISPIRESCU, L. III.

2°. Persoană care aduce gazetele, scrisorile, telegramele, etc.: spec. împărțitor de scrisori, factor poștal (POLIZU). *Așteaptă curierul la poartă.* I. TEODOREANU, M. II 352.

3°. P. ext. Totalul scrisorilor ce se primesc s. se trimit deodată, cursă, poștă. POLIZU. *Promite cu venitorul curier și o copie după acea protestație.* GHICA, A. 744. *Vă rog a-mi răspunde cu întoarcerea curierului:* neîntârziat.

4°. Nume dat unor rubrici de jurnal (s. unor publicații periodice), care cuprind dări-de-seamă s. informații asupra unui lucru. *Curierul de ambe sexe* al lui Eliade. *Curierul modei. Curierul teatrelor.*

[Pronunț. *-ri-er.* | Și: (învechit, ad 1°) **curuériu** s. m.; (învechit, din germ. *Kurier,* în Transilv.) **curír** s. m. LB. | Derivat: (rar; fr. *courriériste)* **curieríst, -ă** subst. (pronunț. *-ri-e* și *-ri(e)* = cel ce redactează curierul (4°) unei publicații periorice, cf. cronicar.].

— *N.* din fr.

CURIERÍST, -Ă subst. v. **curier.**

CURIMÁN, -Ă subst.
CURIMÁNÓS, -OÁSĂ adj. } v. **cur.**

CURIÓS, -OÁSĂ adj. 1°—2°. *Curieux.*

1°. (Despre persoane) Poftitor de vești nouă (LB.), foarte doritor să vadă, să audă, să învețe, să știe amănunte asupra unui lucru s. a unui fapt (COSTINESCU), dornic de a cerceta lucruri s. fapte nouă, interesante; p. ext. (în sens defavorabil) indiscret, voind să afle lucruri care privesc pe alții. *Aceste răspunsuri făcuse pe craiul tot mai curioz.* GCR. II 170. *Oameni prea curioși (băgători de seamă la toate lucrurile).* GORJAN, H. II 10. *Un împărat curios vrea să afle'n ce chip este omul cel mai lenevos.* PANN, P. V. I 109. *Se găsesc oameni curioși, ce vor să le știe toate.* C. NEGRUZZI, I 71. *N'am văzut niciodată actorițe..., îs curioz să văd ce lighioaie sânt.* ALECSANDRI, T. 532. *Și Radu Popescu... e un om curios de politică europeană.* IORGA, L. I 147.

2°. (Despre ființe s. lucruri) Care produce dorința de a vedea s. de a cunoaște; p. ext. ciudat (COSTINESCU), rar, neobicinuit (PONTBRIANT), straniu (LM.), interesant, demn de a fi văzut, auzit și cunoscut, minunat, șod (LB.) *Ce nu s'au făcut spre depărtarea acestei curioaze ciume.* URICARIUL, VII 76. *Crcă că va afla frumoasi întâmplările amânduror și-i vor pără[a] curcoazi.* CAT. MAN. II 343/54. *Curioz lucru!* DRĂGHICI, R. 78/18. *Figura asta curioasă, originală... a boierului ținutaș.* C. NEGRUZZI, I. 236. *Curioază socoteală!* RUSSO, S. 10. *Curioasă coterie este tradiția!* ib. 73. *Se miră adesearі singur de curioasele idei ce-i vin în minte.* MAIORESCU, CR. II 141.

[Pronunț. *-rios,* rar *-ri-os.* | Și: (mai ales în Mold., din ital. *curioso,* învechit) **curióz, -oáză** adj. Negativul (rar): **necurios, -oasă** adj. = lipsit de curiozitate. *A putut sta departe săptămâni multe, nepăsător și necurios măcar s'o vadă.* REBREANU, J. 182;— **curióznic, -ă** † adj.= straniu, bizar. *Curioznică... arătare... din fizionomic.* GCR. II 144. | Derivat: (cf. franc. *curiosité)* **curiozi-**

táte s. f. = dorința, interesul, pornirea omului de a vedea, de a afla, de a cunoaște ceva deosebit (cf. LB., COSTINESCU; p. ext. (în sens defavorabil) indiscreție (LM.); p. ext. caracterul ciudat al unui lucru s. al unei ființe care ne deșteaptă interesul de a-l cerceta, de a-l cunoaște; (întrebuințat uneori la plural) ciudățenie, raritate, minunăție, lucru interesant. (Ad 1°) *Cu cât mai mult învață..., cu atâta mai tare crește și curiozitatea lui.* MARCOVICI, D. 389. *Îi veni foarte cu greu... ca să împlinească curiozitatea fratelui său.* GORJAN, H. I, 6. *Pentru curiozitate, adică pentru mirare, mă trimisă ca să mergi la dumneaei.* ib. IV 130. *De curiozitate pe oarecine-a'ntrebat.* PANN, Ș. I 166/₂₆. *Aveam curiozitatea să văd pe D-na B.* C. NEGRUZZI, I 64. *Cată să le satisfacem curiozitatea.* ib. I 109. *Înțeleptul Evreu se uită cu oarecare curiozitate la fața visătoare a lui Dan.* EMINESCU, N. 52. *Iată una din scrisori. Să ți-o citesc, de curiozitate.* SADOVEANU, SĂM. VI 1068. *Își contemplă cu o marc curiozitate chipul.* C. PETRESCU, C. V. 46. *Aruncând o privire de curiozitate spre salon, Liana a zărit... pe... Angela.* REBREANU, J. 206. (Ad 2°) *Curiozitatea acestui palat ne trasă* [= trase] *(ca) să îl privim de aproape.* GORJAN, H. IV 18. *Cum să nu se socoată curiozitate un călugăr care nu-i ipocrit?* C. NEGRUZZI, I 313. *Scrierile care se încearcă a silui o limbă... nu merită a fi calificate decât (de) curiozități literare fără valoare practică.* MAIORESCU, C. I 191; (negativul) **necuriozitáte** s. f. = lipsă de curiozitate, indiferență. COSTINESCU, PONTBRIANT; — (din ital. *curiosità*) **curiozitá** † s. f. (plur. *-tale*). *Pentru curiozita, voiu să-ți fac o întrebare.* PANN, E. III 89/₁₅.]

— *N.* după **fr.** (lat. **curiosus, -a, -um,** propriu „cu grijă, cu interes") și, mai de mult, din ital. **curioso.** idem.

CURIÓZ, -OÁZĂ adj.
CURIOZITÁ † s. f.
CURIOZITÁTE s. f.
CURIÓZNIC, -Ă † adj.
} v. **curios.**

CURÍR † s. m. v. **curier.**

CURIȘÓR s. a. și m. v. **cur.**

CÚRLĂ s. f. (Ornit.) v. **corlă²**.

CURM s. a. *Attache.* — (Olt. și Munt.) Crâmpeiu de funie cu care se leagă vitele când se duc la pășune (RĂDULESCU-CODIN), funie scurtă cu care se leagă boii în loc de căpăstru (ION CR. VI 151), c u r m e i u (CIAUȘANU, V.). *O cerboaică legată de gât cu un curm de teiu.* GORJAN, H. I 29. *Îl prinse de grumaz și-l legă cu un curm dela zăpodii.* T. CERCEL, SĂM. IV 767. *Taie curmu' și stoborii, Că s'a 'ntârâtat feciorii.* MAT. FOLC. I 426. *A luat vaca de curm.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 249. *Să-l iei cu curmul de gât.* CIAUȘANU, V. 119. *Taie-i curmu' Și-i dă drumu* = lasă omul să plece! ZANNE, P. IX 455. [Plur. *curmuri*].

— Din alb. **kurm** „bucată tăiată din ceva (de ex. dintr'un pește), cocian, trup". (Ar putea fi și un substantiv postverbal din *curma*. Și Aromânii au *curmu* „ruptură de frânghie, crâmpeiu de sfoară, căpătâiu"). Cf. c u r m e i u.

CURM s. m. (Bot.) v. **curmal.**

CURMÁ vb. I. I. 1°. *Couper, raccourcir* (un tronc d'arbre). 2°. *(Se) fendre, éclater. Couper en deux. Séparer (en deux).* 3°. *Attacher* les cheveux d'un ruban. *Serrer trop, blesser.* 4°. *Se pencher.* 5°. *Faire un détour.* 6°. *Traverser.* II. 1°. *Interrompre brusquement, mettre fin à. Cesser.* 2°. *Interrompre. Cesser* de. 3°. *Se décider; prononcer une sentence; éteindre* (une action).

I. (Despre lucruri). 1°. T r a n s. A tăia un lemn (un trunchiu, buștean, butuc) de-a curmezișul, cu scopul de a-l scurta (ȘEZ. XXIII 44), a t ă i a î n d o u ă (LB., HERZ.-GHER. M. IV 251); p. e x t. a tăia o bucată din lungimea unui lemn (Banat, com. ITTU), a s c u r t a, a t r u n c h i a, a r e t e z a (PAMFILE, J. I, Straja, în Bucov. Com. A. TOMIAC); a doborî un trunchiu tăindu-l de la rădăcină. *Kurm* = scio, [rumpo]. ANON. CAR. *Văzându-l curmând lemne, se puse cu dânsul de vorbă.* ȘEZ. VII 65. *Au înhățat toporul și au început a o tăia dela rădăcină; și când au fost curmat partea cea mai tare, numai ce vezi că se cumpenește hașca și se izbește jos cu... vuet.* SBIERA, P. 3. *Trunchiul acesta trebue curmat, căci altcum nu-l putem pune în car.* Com. ITTU.

2°. P. e x t. T r a n s. și r e f l. A (se) tăia în două (orice obiect), a (se) frânge dela mijloc (prin apăsare), a (se) rupe (în două). *O curmară* [pesfânta] *cu fieresteul în două bucăți.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Curealele dela opinci... se curmă.* CALENDARIU (1814) 87/₁₉. *Cercevelele ferestrelor se curmau sub presiunea zidurilor vechi.* EMINESCU, N. 38/₁₀. *Ai fi crezut că brațele le curmă trupul.* DELAVRANCEA. S. 28. *I s'au curmat mânile, de au picat palmele de la încheietură jos.* SBIERA, 31. || (Neobișnuit) T r a n s. † A despărți în două. *Munții Carpați... curmează țara aceasta de către Ardeal.* LET. I 91, ap. TDRG.

3°. T r a n s. (Despre părul femeilor) A lega de-a-curmezișul (cu o sfoară, cu o panglică, ș. a.) pe la mijloc. *Eu să-ți dau părul pe spate; eu să ți-l curm pe la mijloc c'o panglică albastră.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *O, Maica mea, în cărarea ta Păr galben n'ai* [= nu vei] *mai curma.* F. R. ATILA, P. 459. || P. e x t. (Despre o legătură care încinge strâns o parte a corpului, despre o frânghie s. un mâner, s. despre dunga țăioasă a unui obiect pe care-l ducem în mână s. îl purtăm pe umeri) A strânge tare, a pătrunde în carne, a tăia la... *Mă curmă găitanul [botinei].* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Au mai ținut-o el cât au mai ținut-o* [râjnița], *dară dela un timp l-au curmat la mână și au scăpat-o jos.* SBIERA, P. 6/₁₉. *Mi-l lega cu trei ștreanguri de mătase, De mi-l curma pân' la oase.* MATEESCU, B. 73. # (Transilv. și Bucov. f i g.) **A curma foamea pe cineva** *(la mațe, la inimă)* = a simți dureri (în stomac) din cauza foamei, a fi foarte flămând. *Îi curmase foamea, de flămânzi ce era.* SBIERA, P. 148. *I s'au făcut foame marc, cât o curma la mațe.* ib. 297.

4°. R e f l. (Despre o persoană) A se pleca cu corpul asupra cuiva (s. peste cineva) (Brad, în Bihor, Com. ITTU); a se îndoi, a se pleca de mijloc. *Hagiul se curmă de mijloc... și căzu pe spate.* DELAVRANCEA, H. T. 40.

5°. † P. e x t. I n t r a n s. (Construit cu „din cale, din drum") A se abate din drum, a o apuca în altă direcție. *Deaca curmăm din cale, văzum nainte-ne iezer mare.* DOSOFTEIU, V. S. 79/₂. || (Despre hotarul unei moșii) † A o apuca (s. merge) deodată într'o nouă direcție, a o coti brusc. *Hotarul moși[e]i să începe în gios de casă... drept în gura mocirluții și curmă pe coastă în gios drept în luncuță, deasupra casii Fășcului* (a. 1630). ȘTEFANELLI, D. C. 3.

6°. T r a n s. † A străbate, a traversa. *Curmând toată țara rusească, intră în țara leșească.* CANTEMIR, HR. 76/₂₈. # **A curma pământul** = a da țara'n două, a umbla țări și mări (CIAUȘANU, V.); f i g. a se face luntre și punte; a se da în vânt pentru...; a face pe dracu 'n patru. ib.

II. 1°. Trans. (Despre o acțiune s. despre o stare) A tăia dintr'odată șirul, a întrerupe brusc (zilele, viața, tăcerea, cearta, cântecul, suferința, veselia, etc. cuiva), a face să se termine repede, cf. sfârși, conteni, înceta, isprăvi, găta (LB, ȘEZ. XXIII 44, HERZ.-GHER. M. IV 251). *Voiu ruga pre d-zău și-ți va curma viața ta.* VARLAAM, C. II 34/2. *Sfătuind... să curmează și simeția, până în cătă era în Vasilie Vodă.* LET. I 293/21. *Pot curma veselia lui.* GCR. I 133. *Curme de-acum moartea zilele meale.* BELDIMAN, N. P. I 161. [Obicelul] *eu îndată l-aș curma.* DRĂGHICI, R. 276/5. *A, dac'a ta viață... De asprele ursite nu ar fi fost curmată...* ALEXANDRESCU, M. 27. *Sgomotul gloatei ne curmă vorba.* C. NEGRUZZI, I 41. *Dă-mi voie... să arăt... cauzele ce trebue să îndemne pe vânătorul înțelept a curma, pentru un moment, isprăvile sale.* ODOBESCU. 39. *Părea un junghiu că-i curmă suflare și viață.* EMINESCU, P. 209. *Moșneagul curmă scurt cântecul.* DUNĂREANU, CH. 79. *Am curmat pocăința.* D. STĂNOIU, C. I. 184. *Un taur grozav la mulți bezmetici le-a curmat zilele.* CREANGĂ, P. 202. *Cucoana lui le-au curmat cearta.* SBIERA, P. 218. *Gândindu-se cum să-și curme viața* (= să se sinucidă)... ISPIRESCU, L. 206. *Împărăteasa tăcea așteptând timpul, în care va curma bănuclile aduse asupra ei.* RETEGANUL, P. II 28. | P. anal. Trans. (Obiectul e omul) A face să nu mai existe, a distruge, a nimici, a termina. *I-au ucis, de i-au curmat.* CALENDARIU (1844) 122. *Am să-i curm pe-ai tăi de veci.* COȘBUC, F. 40. || Refl. (uneori = pasiv) A se sfârși, a înceta. *Vai de voi, bogaților, că se va curma mângâitura voastră,* GCR. I 9. *Toată scăparea și mântuirea lor despre dânșii s'au curmat.* LET. II 70/6. *Să-și aducă scrisori ce or avè pe moșiile lor..., ca să se mai curme gâlcevele.* ib. II 463/4. *Socotitu-s'au... a se curma pâra despre ambe părțile.* ib. III 170/6. *Se curma giudecata ce trebui să se puie prin hotărîtoare închidere.* BUL. COM. IST. IV 89. *Să se curme bătăile țăranilor.* I. IONESCU, C. 62. *Toate nădejdile solilor se curmară.* BĂLCESCU, M. V. 201. *Au și început a curge furnicile cu droaia..., de nu se mai curmau viind.* CREANGĂ P. 264. *Viața dacă li se curmă, Mor, întocmai ca tot omul.* TEODORESCU, P. P. 101. *I s'au curmat zilele* (= a murit). ȘEZ. III 114/22.

2°. Absolut. A încheia (o conversație), a pune capăt, a închide (discuția), a reteza (vorba). *„Și ai putut lua o asemenea sumeață hotărîre?" am curmat eu.* C. NEGRUZZI, I 45. *I-am curmat-o (vorba, pretenția) scurt.* CIAUȘANU, GL. | Trans. și refl. (Construit cu prepoziția «din» s. «cu») A înceta, a conteni. *Ei toți n'au mai curmat din alergări în zilele următoare.* AGÂRBICEANU, L. T. 227. *Din spaimă curmați.* MARIAN. D. 81. *Cu cearta mai curmați.* SEVASTOS, N. 59. *Stancu Lupu... din băut nu se curma.* ȘEZ. VII 23.

3°. Trans. A încheia (un târg, o învoială); a se hotărî într'un fel (ȘEZ. XXIII, 44), a stabili; spec. (despre o sentință judecătorească) a lua o hotărîre, a da sentința; (trans și refl.) a (se) închide o acțiune judiciară, a (se) stinge. *Precum îi părea, așa le curma judecata.* LET. II 460/13. *Se curma giudecata ce trebui să să puie prin hotărîtoare închidere.* BUL. COM. IST. IV 89. *Te învoești așa, ca să curmăm treaba?* SBIERA, P. 184.

[Ind. prez.: *curm* și (învechit) *curmez.* | Adjective: **curmát, -ă** = despre lucruri) rătezat, tăiat; (despre o cărare) întrerupt; frânt; (despre o parte a corpului încinsă cu o legătură) strâns, pătruns (de legătură); p. ext. (despre părți de corp) subțiat la încheieturi (m. ales despre brațele oamenilor grași, cf. CIAUȘANU, GL.); (despre corpul albinelor s. al viespilor) supt, frânt de mijloc; (despre bătrâni) gârbovit; (despre stări s. acțiuni în continuitate) întrerupt, sfârșit, contenit, încetat; (Transilv., despre om) lovit de soartă (PAȘCA, GL.); distrus cu desăvârșire, nimicit, stârpit; (despre o învoială s. despre un proces) încheiat. (Ad I 2°). *Cărăruțe... curmate în cursul lor de mușunoaie de cârtițe.* EMINESCU. N. 95; (ad I 3°) *El avea fața albă ca laptele... și mijlocul curmat ca la o copilă.* CONV. LIT. ap. TDRG. *Bombonica... avea obrazul grăsuț, mânuțele curmate.* CONTEMPORANUL, IV 394. *Înaintă,... deschizând brațele grăsulii, curmate.* C. PETRESCU, Î. II 254. *Simțindu-se ea așa de curmată de foame și arsă de sete, și-a adus aminte de...* SBIERA, P. 211. *Aceste mâni curmate, 'N sârmă 'nfășurate, N'au cu cin' se bate.* TEODORESCU, P. P. 499 (cf. și MAT. FOLC. 196). *Ariciul ia un bețigaș ș'o lovește peste mijloc, și de atunci albina e curmată la mijloc.* ȘEZ. VII 142; (ad II) *Din acea zi să socotește curmat numai cel personalnic dorit a celui înstrăinat.* COD. ȚIV. 48/25; — (negativul) **necurmat, -ă** adj. = neîntrerupt, neîncetat, continuu, necontenit, nesfârșit. *Să-l mărești cu glas necurmat.* GCR. I 164. *Blestem jalnic și necurmat.* ALEXANDRESCU, M. 65. *Războaie necurmate între Poloni și Moldoveni.* BĂLCESCU, M. V. 434. *Începu necurmatele dispute.* C. NEGRUZZI I 268. *Ploi necurmate.* ȘEZ. II 257; (Adverb) Fără încetare, necontenit, neîntrerupt, mereu, într'una. *Au plouat în câteva zile necurmat.* LET. II 154/14. *Un funcționar ce necurmat... s'a sârguit... a servi patriei.* URICARIUL, XIII 379. *Să-i slobozim sânge, necurmat,* CALENDARIU (1814) 175. *Urîtul... mereu și necurmat în inima copilei se prefira.* ODOBESCU, III 204. *Jandarmii patrulau necurmat.* AGÂRBICEANU, L. T. 252. *Au fugit necurmat.* SBIERA, F. S. 25. *Dacă 'n horă ai intrat, Joacă și tu necurmat!* ZANNE, P. IV 382; — (rar) **curmătór, -toáre** adj. = care curmă; hotărît, deciziv. *Lesine necontenite și de viață curmătoare...* KONAKI, P. 85. *Zicătoarele: Stăpânul bun face sluga bună și la stăpânul bun stau slugile mult timp dobândesc o consacrare curmătoare dela faptele ce se văd petrecându-se la Principele Moruz.* I. IONESCU, D. 316; — (Substantivat) **curmătór** s. a. = ferestrău de pădure, cu care se «curmă» butucii. Com. ITTU. | Abstracte: **curmát** s. a., **curmáre** (cu negativul **necurmare**) s. f. = acțiunea de a curma; † eliziune (a unei vocale) (PONTBRIANT); contenire, încetare, sfârșit. *A lor coroană... să nu aibă curmare* (a. 1640). B. V. I 107. *Moșie... stăpânindu-se fără curmare* (= necurmat, neîntrerupt) *în curgere de 40* [de] *ani...* URICARIUL. IV 337. *Nu s'a văzut nici o nație care să fi petrecut cu necurmare* (= într'una, continuu) *zile line și norocite.* MARCOVICI, D. 254. *O parte din lucrurile mișcătoare... să i se lase... cu îndatorirea de a le preda la curmarea* (= încetarea) *uzufructului.* HAMANGIU, C. C. 137. *Să țină chipul acesta fără curmare în foc.* ISPIRESCU, L. 220. *Ziua și noaptea, fără curmare.* ION CR. II 254].

— Cuvânt străvechiu, care se găsește și la Aromâni (cu sensurile «curm, încetez», apoi «mă ostenesc» — cf. *curmat de oboseală,* la noi — «mă separ, înțarc») și la Megleniți (cu sensurile «încetez, întrerup» și «desprind de ceva»). Îl regăsim și la Albanezi: *kurmue* „taiu în părți", dela care se pare — după cum indică forma *curmezis* — că l-am împrumutat. (După cum au propus Laurian și Massimu, apoi L. Șăineanu, *Dicț. univ.* și în urmă G. Giuglea, *Dacoromania* III 620 și 771, verbul românesc ar putea continua și un lat. pop. **cormare* «a trunchia», împrumutat din grec. κορμός „trunchiu" cf. κορμάζω

„couper ou fendre en forme de bûche", păstrat și în alb. *kurm* „trup, bucată tăiată dintr'un pește, din carne, cocean", apoi în Calabria: *curmu* „trunchiu de copac" și în Spania: *corma* „butuc (legat de picioare"). Alt cuvânt a s e u r m a). Cf. c u r m, c u r m e i u, c u r m ă t u r ă, c u r m e z i ș, p r e c u r m a.

CURMÁ s. f. (Bot.) v. **curmală.**

CÚRMĂ † s. f. *Tranchant.* — Ascuțiș, tăiș. DDRF. *Diamantul cu plumb se lucrează și cu praful său și cu curma fierului... se despică.* CANTEMIR, IST. 189/15.

— Postverbal dela **curma** „a tăia în bucăți".

CÚRMĂ s. f. = **cârmă.** *Poartă curma stăpânirii Prințul Gheorghie.* CALENDARIU (1814) 94/3.

CURMÁL s. m. (Bot.) *Datticr.* — Arbore din familia palmierilor, cu trunchiul gros și înalt până la 20 m.; crește în regiunile calde (Asia sud-apuseană și Africa de nord); fructele lui se numesc „curmale"; se cultivă și la noi, în casă s. prin florării, ca plantă decorativă *(Phoenix dactylifera),* f e n i c. f i n i c. PANȚU, PL.2 85. *Stâlpări de... lemn de curmalu.* MARDARIE, L. 125. *Stejarul care la noi leapădă frunza, acolo* [pe malurile Mediteranei] *e totdeauna verde, ca și dafinul, portocalul, lămâiul, curmalul...* MEHEDINȚI, G. F. 169. [Și: (Munt., vechiu) **hurmál** s. m.; (suspect) **curm** s. m. PONTBRIANT].

— Format, pe teren românesc, din *curmală* (după modelul *prun-prună, nuc-nucă,* etc.).

CURMÁLĂ s. f. (Comerț) *Datte.* — Fructul curmalului, cu un gust plăcut, † f i n i c ă, *30 parale oca curmale misir.* BOGDAN, C. M. 70. cf. URICARIUL, IV 131. *Aici cresc stafidele..., hurmalele.* PISCUPESCU, O. 62. *Scoase din disagi vro câțiva pesmeți și pufințele hurmale.* GORJAN, I 25. *Găsind o mulțime de finice, adică hurmale..., mâneam și umblam încoaci și în colo.* ib. II 43. *Frunză verde trei curmale, Drum pe deal și drum pe vale.* SEVASTOS. P. P. 122, cf. 199, ib. N. 321. [Și: **hurmál** † s. m.; (rar) **curmá (hurmá)** s. f. PONTBRIANT, TDRG.]

— Din n.-gr. χουρμάς și din turc. **hurma** am avut mai întâiu *curmă (hurmă),* cu plur. *curmale (hurmale),* dela care s'a format noul singular *curmală (hurmală).*

CURMALĂU s. m. *Monstre.* — (Straja în Bucov. A. TOMIAC). Namilă. *Un curmalău de șarpe.*

CURMÁN s. a. = **corman.** H. XVIII 306.

CURMÁNÍ vb. IV[a]. *Entailler.*— (Oltenia) T r a n s. A strânge peste mijloc, a gâtui cu o sfoară, cu un laț (despre corpul omenesc și despre arborii legați cu sârmă și curmăniți până la retezare prin creștere) (Com. I. POPESCU-VOITEȘTI); r e f l. (despre o sfoară) a străbate, a lăsa dungă, urmă adâncă, a c u r m a. *S'a curmănit sfoara 'n mână.* VÂRCOL. V. [P a r t. - a d j. **curmánit, -ă**]

— Presupune un substantiv **curman,* derivat din *curm*[1], cu suf. augm. *-an,* care a trecut și la Ruteni *(kurman = kurmej* „streang făcut din câlți").

CURMÁTĂ s. f. (Ornit.) *Moineau.* — Vrabie (Sălișteț, j. Sibiiu) Com. BANCIU. [D i m i n u t i v: **curmățél** s. m. ib.].

— Participiul-adjectiv al verbului **curma,** substantivat. (Numirea aceasta i s'a dat vrăbiei din cauza coadei scurte, care face impresia că e retezată).

CURMĂȚÉL s. m. (Ornit.) v. **curmată.**

CURMĂTÚRĂ s. f. 1°. *Incision transversale.* 2°. *Gorge* qui coupe une montagne. 3°. *Entaille, meurtrissure* que laisse une corde trop serrée; *fossette* au poignet d'un bébé potelé; *pétiole* (de la guêpe). 3°. Premières *douleurs de l'enfantement.*

1°. (Rar) Secțiune transversală, incizie (LB.) transversală, făcută pe suprafața s. de jur-împrejurul unui corp. *Kurmĕturĕ* = sectio. ANON. CAR. # *Ba e curmătură. Ba e forfecătură* (= despre cei îndărătnici și cârcotași). ZANNE, P. III 142.

2°. (Top.) Depresiune care c u r m ă continuitatea unui munte, adâncitură transversală pe culmea unui deal s. munte, ce servește ca trecătoare (cf. H., XI, 322, com. S. FL. MARIAN), locul unde culmea unui deal este gropilată (H. X, 29), d e ș i l ă t u r ă, ș e a (com. ITTU, Sibiu); vale prăpăstioasă între doi munți, două culmi s. două dealuri (PORCIUC, T. E. 29); p. e x t. locul unde se schimbă direcția și înclinarea unei pante (PORCIUC, T. E. 28). *Am dat... pe un loc în curmătură 2½ florinți.* IORGA, S. D. XIII 198. *De acolo* [hotarul] *se suie... până în curmătura dintre obârșia apei Zăbalu.* URICARIUL, IV 271. *S'au pus piatră hotar drept în mijlocul curmăturii movililor.* ib. XX 406. *Linia de hotar este trasă sărind din curmătură la poale, din pâraie în mușchi.* I. IONESCU, M. 36. *Vită'n bătătură nu se pomenea,... ciulini pe curmătură, pe izlazuri bozii și dudău.* VLAHUȚĂ, CL. 24. *Trecând apoi prin o șea sau curmătură a muntelui...* TURCU, E. 121. *Trecătorile acestea sânt însă de două și de trei ori mai înalte decât pasurile de pe valea Jiului și Oltului. Sânt mai mult un fel de curmături.* MEHEDINȚI, R. 7. *Cucule, pasăre sură..., Să nu-mi cânți la curmătură.* SEVASTOS, P. P. 206. *A apucat la deal,... pe o curmătură.* MARIAN, T. 180. *Un plaiu totdeauna trece culmea prin curmătură* (Vale, j. Sibiu). Com. ITTU.

3°. Urmă, adâncitură, dungă rămasă în carne s. în trunchiul unui copac, în locul unde a fost curmat cu o sfoară sau o sârmă; locul (la încheieturi) unde se subțiază brațele copiilor grași; s p e c. locul de la rădăcina cornului unui bou, curmat de funie (com. S. FL. MARIAN); locul unde se curmă corpul albinei sau al viespei (com. S. FL. MARIAN), t a l i e.

4°. (Banat, la plur.) *Curmături* = simptomele nașterii (MARIAN, NA. 44), începutul durerilor nașterii (care „curmă" de mijloc pe femei), s t r ă n s u r i.

— Derivat din **curma,** cu suf. abstr. **-ătură.**

CURMEÁ s. f. *Age* (de la charrue). — Grindeiul plugului. JAHRESBER. XIX 79. DDRF., TDRG.

— Etimologia necunoscută (Poate, un derivat dela *curma.* W e i g a n d, *Jahresbericht* XIX 79 propunea un lat. **columella,* crezând însă mai de grabă că *curmea* s'a născut prin schimb de sufix din *corman).*

CURMÉI ! Interjecție care imită miorlăitul cotoiului care umblă după pisică. HERZ.-GHER. M. IV 251.

— Onomatopee.

CURMÉIU s. a. 1°. *Bout de corde. Corde de tille.* 2°. *Attache, lisse* 3°. *Surment.*

1°. Capăt, bucată scurtă de funie (frânghie, odgon) rămasă după ce a fost tăiată s. ruptă, întrebuințată (de oamenii săraci) la încins (în loc de brâu), la legat și mai ales la legatul vitelor, c u r m (RĂDULESCU-CODIN), cf. ș t r e a n g (cf. CREANGĂ, GL., BOCEANU, GL., Com. FL. MARIAN); p. e x t. funie (HERZ.-GHER., M. IV 251, com. A. TOMIAC) de calitate proastă făcută mai ales din

coajă de teiu (DAMÉ, T. 11). [Pluta] *să aninĕ cu un laț de curmeiu de un par bătut în baltă.* I. IONESCU, C. 153. *Nu pot suferi... cununile de roze pe curmeie împletite.* OLLĂNESCU, O. 117. *Căruța lui... era fercată cu teic, cu curmeie.* CREANGĂ, P. 106. *Într'un beciu..., c'un curmeiu de gât legat..., l-a aruncat* [pe câne]. CONTEMPORANUL. III 293. *Unde-i curmeiul, să-mi răpun zilele?* ib. VI, vol. I, 509. *Aiccu n'au aflat nimică decât curmeiul legat de haşcă.* SBIERA, P. 3. *Cu copitele crăpate, Cu curmeiu de teiu legate.* MARIAN, SA. 316. *Dacă voește să rămâie și mai departe în mânăstire, să se descingă de curmeiul cu care e încins.* ib. SE. II 189. *Între cele două găuri* [ale jugului cailor, la treierat] *se fac alte găuri, pe unde se petrec capetele unui curmeiu.* PAMFILE, A. 204. *O strânse bine'n curmeiu, De-i plesnise coastele.* PĂSCULESCU, L. P. 249. *Mă pornesc la iarmaroc, Cu bărbatu' de dârlog, De mi-o da un leu și opt, L-oiu da cu curmeiu cu tot.* ȘEZ. I 13. *De ți-i barbatul urît, Leagă-l c'un curmeiu la gât.* ȘEZ. XIX 173. # *Și curmeiul a fost funie!* = și eu am fost odată ce-am fost! PAMFILE, J. II. *A ținea toți într'un curmeiu* = a fi solidari, uniți. VASILIU, P.L. 257. **A lega tei(e) de curmei(e)** = a căuta subterfugii; a spune vorbe fără temeiu. ZANNE, P. II 829. *Nunul cel mare nu prea vrea, și tot leagă teie de curmeie, dar la urma urmei n'arc încotro.* SEVASTOS, N. 317. *Leagă teie de curmeie, până ce se văd ieșiți... din casă.* MARIAN, NU. 131. **A face din teiu curmeiu** = a face tot posibilul, a încerca toate mijloacele. **A găsi teiu de curmeiu** = a găsi pretexte. *A și găsit teiu de curmeiu pentru a lipsi de acasă.* CONV. LIT. IX 57, ap. TDRG. | Fig. Fir (al vieții). *Făcuse cucoana Frăsinița patruzeci de noduri la curmeiul vieții.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

2°. Tinzătorile (lambele, baierile, gânjurile fundului) carului, a codârlei. PAMFILE, I. C. 135.

3°. (Munt.) Mlădiță, joardă scoasă în fiecare an de vița de vie (DR. IV 459). *N'am putea duce la alde... Bălașa ceva curmeie de viță și vreascuri* [ca să facă foc cu ele]? DELAVRANCEA, S. 183.

[Cu alte sufixe: (Olt.) **curméte** s. m. = curmeiu (MARDARIE, L. 329), bucată de frânghie (Șișești în Mehedinți. Com. N. IONESCU), legătură, gujbă (PAȘCA, GL.); **curmét** s. m. = cărăveiu de funie. BOCEANU, GL. *Ia curmețu' ăla și leagă calu'!* id. MEH.]

— Derivat din **curm**[1], cu suf. **-eiu.** (Din românește e împrumutat rut. *kurmej* „streang făcut din câlți"). Cf. curman.

CURMÉȚ s. m.
CURMÉȚE s. m. } v. **curmeiu.**

CURMEZÍȘ adv., adj., s. a. I. 1°. *En* ou *de travers, en biais.* 2°. *De côté.* II. *Transversal.* III. 1°. *Direction transversale.* 2°. *Traverse.* 3°. *Petite bande de terre* (entre deux chemins).

I. Adv. Prin *curmeziș* (în opoziție cu lungiș) se indică direcția s. poziția care taie („curmă") ceva în sensul lățimii.

1°. Transversal, de-a latul (drept s. oblic) *Kurmédzish.* ANON. CAR. *Iar de acolo a* (= va) *lua curmeziș, de s'a împreuna cu celalalt ceambur.* LET. II 330/20. *Sabia cea împărătească o pune curmeziș pe umărul său.* ib. III 302/6. *Din movilă drept curmeziș ce să hotărești cu Dorofteiască...* STEFANELLI, D. C. 151. *Am mers curmeziș spre apus.* URICARIUL VIII 6/10. *Frații ei... stau cu securea curmeziș în ușă.* M. KOGĂLNICEANU, DAC. LIT. 41. *M'a răstignit Crucis, curmeziș Jos cu fața'n sus, În cruce de lemn dulce.* PĂSCULESCU, L. P. 10. # **A grăi curmeziș** = a exprima o părere contrară. ZANNE, P. II 578. **Crucis și curmeziș** = în toate sensurile, în lung și în lat, în toate direcțiunile, pretutindeni. *Au jăhuit toată țara... și crucis și curmeziș.* MAG. IST. IV 339/26. *Au umblat și crucis și curmeziș, mai în toată lumea.* GORJAN, H. II 50. *Foarte mult am umblat: Țara crucis și curmeziș.* TEODORESCU, P. P. 177. *Se uitară toți la dânsul, și crucis, și curmeziș* (= cercetându-l din toate părțile, cu de-amănuntul). PANN, P. V. III 56. **A se pune crucis și curmeziș** = a încerca toate mijloacele, a se face luntre și punte. *Prometcu se punea și crucis și curmeziș, ca să-și ocrotească fățurile.* ISPIRESCU, U. 85. | (Compus) **Costișat** (dial. *costișet*)**-curmeziș** = curmeziș, de-a coasta (despre cusătura mânecii). ȘEZ. II 224/23.

2°. Dintr'o parte, pieziș, ponciș. *Se uita curmeziș spre fecior, parc'ar fi vrut să-i ceară ceva.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE.

II. (Rar) Adj. Transversal (LB.), care taie ceva în lat. *Laturile curmezișe sau transeptul nu mai sunt terminate în linie dreaptă.* ODOBESCU, I 389. *Brâul-e... în dungi curmezișe.* VORONCA, ap. CADE.

III. S. a. 1°. Direcție transversală, parte care taie ceva de-a latul. *Fața despre răsărit, în uliță; fundul, despre apus; curmezișul, la mijloc.* URICARIUL, III 269. *Am cerut să mă ducă... spre drept curmezișul piciorului făgetului alb.* ib. IV 93/27. || Loc. adv. † **Curmezișul** = transversal, de-a curmezișul. *Prin movila găunoasă drept în jos, până în Bahluc, și în lat, curmezișul, până unde se întâmpină cu hotarul Prigorcnilor.* BUL. COM. IST. IV 84; cf. CUV. D. BĂTR. I 252. **De-a curmezișul** (**ul**) **și** (rar) **de-a curmezișa** = transversal, de-a latul. *Au purces sprinten... și tăind de-a-curmeziș i s'au făcut ziuă dincoace de Udrii.* LET. II 142/28. *Au scris locul pre care îl arăta ei..., în lungime cale de 32 de ceasuri și de-a-curmeziș în lat cale de do[u]ă ceasuri.* ib. III 129/17. *Orânduindu-se din locul Moldovei numai 32 ceasuri de-a-lungul și 2 ceasuri de-a-curmeziș pentru așezământul și lăcuința lor, a Nohailor.* ib. III 169. *Aceste costoroabe se leagă de-a-curmezișul cu 12 curmezișuri.* I. IONESCU, C. 168. *O ia de-a-curmeziș: De la nori, către soare.* CREANGĂ, P. 221. *Diavolul se punea de-a-curmezișul în drumul meu* (= îmi închidea drumul). ISPIRESCU, U. 1. *Luând satul de-a lungul și de-a curmezișul...* MARIAN, SE. II 15. (Complinit de un genitiv) *Părintele Manea făcuse... nu tocmai plăcuta călătorie de-a curmezișul Mesopotamiei.* SLAVICI, SĂM. IV 230. *O ia de-a curmezișul pământului.* CREANGĂ, P. 213. *Așează cuțitul de-a-curmezișul farfuriei.* C. PETRESCU, Î. II 86. *Găitane late de-a-curmezișul piciorului.* ISPIRESCU, U. 43. **În curmeziș** (adesea complinit printr'un genitiv) = transversal, (fig.) pe căi piezișe; în lat, de-a-latul; (după un adjectiv arată o gradație a acestuia) foarte, grozav de... *În curmedzișu îmblându viremu* (= sosirăm) *întru Co.* COD. VOR. 24/6-7. *De... veți mearge către mine în curmezișu, voiu merge și eu... cu mânia.* BIBLIA (1688) 9[1]/1. *Aice iaste Marea Neagră, în curmeziș...* HERODOT, 235. *Veți mearge în curmezișu...* BIBLIA (1688), 91[1]. *Cestelalte oști luase țara în curmeziș.* MAG. IST. II 157. *Trece sate'n curmeziș Și dumbrăvile'n lungiș.* ALECSANDRI, P. P. 240. *În curmedzișu' plaiului La masa haiducului.* VASILIU, C. 57. *Să ieși la drum, să-l treci în curmeziș.* ȘEZ. III 152. *Bogat în curmeziș* [= putred de bogat]. PAMFILE, J. II. *Fată împăratului unguresc îi frumoasă în curmeziș.* ȘEZ. XIX 56. **În lung(iș) și'n curmeziș** = de-a-lungul și de-a-latul, în lung și'n lat. *Moșia măsurată în lung și'n curmeziș.* URICARIUL, II 6/27. *Curând s'a apucat Câmpul neted de arat, În lungiș și'n curmeziș.* ALECSANDRI, P. P. 387. *Să te duci țara în lungiș și în curmeziș.*

ŞEZ. VII 107. **A se da în lungiş şi'n curmeziş** = a încerca toate mijloacele, a se da peste cap, a face pe dracu' n patru. *În curmeziş ţiganul şi'n lungiş s'a dat, Două oi în urmă tot a căpătat.* CONTEMPORANUL, III 466.

2°. Obiect ce se pune de-a curmezişul unui lucru (ca să-l întărească), traversă. | Spec. (La construcţii, unelte, ş. a.) Bucata de lemn pusă (s. fixată) transversal, de-a latul unei (părţi de) construcţii s. unelte, cu scopul de a o întări. | (Constr.; Mold., în opoziţie cu lung) Material de lemnărie la casă (H. XII 227), cele două bârne care încheie pereţii laterali ai casei, ce se fixează de-asupra pohotnicelor şi furcilor. *Peste furci se pun două lunguri, în faţa şi în dosul casei şi două curmezişuri, pe cele două laturi mici.* PAMFILE, I. C. 419. *În fiecare unghiu se bat în pământ furci tari, de 2 m, care se unesc prin „lunguri" şi „curmezişuri".* GR. S. VI 47. | (Mor.; mai ales la plur.) Braţele (numite şi spetezele, chingile, corzile, stinghiile, legătura brâului) morii. PAMFILE, J. C. 190, DAMÉ. T. 162 (fig. 2/6). | (Dulgh.) Puntea (chinga, mijlocaşul, podul, războiul) fierestrăului. DAMÉ, T. 86, PAMFILE, I. C. 121. | (Duigh.) Stinghia (chinga, popul, calafatul, zăplatul, stâlpul, puntea, uşa) unui fund de vas. DAMÉ, T. 89, PAMFILE, I. C. 166. | (Dulgh., mai ales la plur.) Stinghiile (spetezele) de lemn care leagă scândurile fundului carului. PAMFILE, J. C. 134. | (În Filipoiu, în balta Brăilei) Lemnul transversal subţire de care se anină sforacicul dela gură la leasă. ANTIPA, P. 607.

3°. *„Un curmeziş de pământ* = o „scurtătură", sau un „trunchiu" între două drumuri.

[Plur. (adj) *-zişe* şi (subst.) *-zişuri.* | Şi: **curmezişă** s. f. (în loc. adv. *de-a curmezişa).* Verb. **curmezişà** I[a] şi (rar) **curmezişì** IV[a] = a tăia, a trece (un drum, ş. a.) de-a curmezişul (PAMFILE, A.); p. ext. a abate, a îndrepta în altă direcţie, a îndruma; (refl. = pasiv) a se contrazice. *Se curmezişază acest semn de eretici.* CORESI, EV. 519/6. *Au curmezişat spre cei strâmbi pre cel drept.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Pela cornul cel de luncă un lup bătrân... îmi curmezişi drumul.* GANE, CONV. LIT. ap. TDRG.; — (cu adjectivul-part.) **(în)curmezişát, -ă** † = (adj.) aşezat de-a-curmezişul; p. ext. nepotrivit; echivoc, cu două înţelesuri (despre cuvinte. MARDARIE, L. 107, 210); contradictoriu, care (se) contrazice; (adv.) exprimând o părere contrarie, în sens opus. *Iară semnul cuvintelor curmezişate crucea e, ce şi până astăzi grăesc cuvinte curmezişate necredincioşii.* CORESI, EV. 518/31. *Oarece călugăr va grăi cuvinte curmezişate igumenului său.* PRAVILA DELA GOVORA, ap. TDRG. *De nu vă veţi pedepsi, ce veţi mearge către mine în curmeziş, voiu mearge şi eu cu voi cu mânie încurmezişată.* BIBLIA (1688) 91/1. *Cine va lua post şi va răpşti şi va grăi curmezişat, că nu va şti folosul lui.* PRAVILA DELA GOVORA, ap. TDRG. *A grăi cuvinte curmezişate* = a se împotrivi cu vorba. ZANNE, P. II 578; — (cu abstractul) **încurmezişáre** † s. f. = împotrivire, opoziţie, obiecţiune, atitudine contrară. *Când se va întoarce* [moştenitorul din robie], *atunce-şi va lua moşnenirea... fără de nici o încurmezişare.* ÎNDREPTAREA LEGIEI, ap. TDRG.].

— Derivat dintr'un substantiv ***curmez** (alb. **kurmez,* de unde verbul *kurmzue* „taiu în părţi, mişc corpul strâmbându-l"), cu suf. adv. **-iş.** Cf. curm[1], curma, curmeiu.

CURMEZIŞÁ vb. trans. I-[a] v. **curmeziş.**

CURMEZÍŞĂ s. f.
CURMEZIŞÍ vb. IV-[a] } v. **curmeziş.**

CURNĂŢÁU s. m. (Bot.) v. **cornat.**

CÚRNIC s. a. *Poulailler.* — (Bulgărism, prin Munt. şi Dobr.) Coteţ de găini. H. II 239, VII 95, XIV 359.

— Din bulg. **kurnikŭ,** idem.

CURNÚT, -Ă adj. v. **cornut.**

CUROPALÁT † s. m. *Majordome* (de la cour byzantine). Majordom la Curtea bizantină. *Boieria ce să chema curopalat, adică purtătoriu de grija Curţii; poate să să înţălcagă ca Postelnicul cel mare în Ţara Moldovii.* CANTEMIR, HR. 326. *Stătând împărat Mihail, ce au fost curopalat.* DOSOFTEIU, V. S. 62/2. [Şi: **coropalát** (textul prezintă *cororopalat)* † s. m. CANTEMIR, HR. 325].

— Din medio-gr. κουροπαλάτης, idem.

CURÓS, -OÁSĂ adj. v. **cur.**

CÚRPĂN s. m. (Bot.)
CÚRPĂNĂ s. f. } v. **curpen.**

CURPÁNCĂ s. f. (Iht.) Sorte de *plie.* — (Tulcea) Un fel de peşte. (H. XIV 376), probabil corpa(n)ca.

CURPATÓIU s. a.
CURPĂTÓR s. a. } v. **cărpător.**

CÚRPEN s. m. şi a. I 1°. *Sarment; bras* (de courges), *vrille.* 2°. *Chandelier* (d'autel à 12 branches). 3°. Expression d'un jeu d'enfants signifiant: *ncuf.* II. 1°. *Herbe-aux-gueux.* 2°. *Chamérisier.* 3°. *Clématite dressée.* 4°. *Atragène-des-Alpes.* 5°. *Cocriste, crête-de-coq.* 6°. *Coulcuvréc.* 7°. *Lonicera Tartarica.*

I°. Mlădiţă lungă şi subţire de viţă de vie s. de altă plantă căţărătoare, care crescând se încolăceşte şi se agaţă de alte plante s. de obiecte pe care le întâlneşte în cale; (mai ales la plur.) tulpina unor plante târîtoare, ca bostanul, castraveţii ş. a. (ŞEZ. VII 179), lujer, vrej, funie, covrag (PAMFILE, A. 180); p. ext. ramuri tinere, nuiele, vreji, joarde (în Olt., GRIGORIURIGO, M. P. I 60). *Kurpĕn* = vepres. ANON. CAR. *Cu curpenii până'n mare se lăţeaşte* [via]. DOSOFTEIU, P. S. 271. *Cojniţele se fac... de curpeni,* ECONOMIA, 204. *Răscolind cu nişte pari un jaratec compus de curpeni de viţă sălbatică.* FILIMON, C. II 70. *Via se taie, adecă se curăţă de vieţele uscate. Acestea se numesc curpeni.* I. IONESCU, P. 248. *Gardul înalt ţesut de curpeni de iederă.* SADOVEANU, P. 80. *Legăturile... se fac cu curpene de viţă sălbatică.* ANTIPA, P. 581. *Un curpăn de bostan.* ŞEZ. IV 4. *Prin bostănărie vede un curpăn ce se întindea peste apă.* ION CR. III 360. *Aceste curăţituri* [ale viţelor] *se numesc curpeni.* PAMFILE, J. C. 216. *Cunosc pepenii copţi după cârcelul... cu care este legat fructul de curpăn.* ib. A. 177. # **A se urca în curpeni** = a se căţăra, a se urca în spirală, cum se urcă via pe harac. Cf. DDRF. *A pune treaba pe curpăn* = a o lua dela început. ION CR. II 248. *A o lua pe curpen* = a o lua cu rost (Covurlui). ZANNE, P. IX 455. ‖ Fig. Când de generaţii ale unei familii, ale unui neam. *Eu sânt sfârşitul neamului meu, cu mine să mântue un curpen de oameni.* I. ADAM, SĂM. II 157.

2°. P. ext. (Mold.) *Curpăn* = sfeşnicul (cu 12 fofezi) făcut de fier împletecit, unde se pun lu-

mânările înaintea catapitesmei (Broşteni, j. Suceava). G. T. KIRILEANU, CONV. LIT. XLIV, 3.

3º. (Dâmboviţa) Numărul 9 („nouă") în jocul copiilor „de-a pietricelele" (din cauza formei lui încârligate). Se numără: unica, dodica, treica, patrica, cingălu, mângălu, jala, pala, *curpena*, gu. H. IV 258.

II. (Bot.) Diferite plante cu curpeni: cf. H. XI 327, XVI 146, PANŢU, PL.[2]

1º. (Transilv.) *Curpen* numit şi *curpen-alb* (BARONZI, L. I 132, PANŢU. PL.), *curpen-de-pădure* (DAMÉ, T. 187, PANŢU, id) = viţă-albă *(Clematis vitalba)*. PANŢU, PL. LEON, MED. 36, SEVASTOS, N. 57. *Se ia curpăn, se piscază şi se leagă la mână cu buruiană de friguri.* GRIGORIURIGO, M. P. I 74.

2º. *Curpen-alb, -de munte* = caprifoi *(Lonicera Xylosteum)*. PANŢU, PL.[2] 86, com. LIUBA.;

3º. *Curpen-drept* = luminoasă *(Clematis recta)*. PANŢU, PL.[2] 86.

4º. *Curpen-de-munte:* plantă ierboasă *(Atragene* s. *Clematis alpina)* cu tulpina căţărătoare, care creşte pe stânci în regiunea subalpină şi face nişte flori mari solitare albe sau violete. Se mai numeşte în (Transilv.) năprasnic, (Transilv.) curpeniţă. PANŢU, PL.[2] 86.

5º. (Transilv.) *Curpen-scurt* =clocoţei *(Clematis integrifolia)*. PĂCALĂ, M. R. 22, PANŢU, PL.[2] 86.

6º. *Curpen* = mutătoare *(Bryonia dioica)*. TDRG.

7º. (Banat) *Curpăn-tătărăsc* = *Lonicera Tartarica*. Com. LIUBA.

[Plur. *curpeni* şi (rar) *curpene*. Şi: (dial.) **cúrpăn, cúrpene** s. m.; **cúrpenă (cúrpănă)** s. f. (plur. *curpeni)* = vrej de cartofi. HERZ.-GHER., M. IV 252; — (Transilv.) **cúrfăn** s. m. *Un salcâm vânăt, a cărui curfeni apucase a se încolăci peste şură.* COMŞA, N. 14. | Diminutiv: (Transilv.) **cúrpeniţă** s. f. (Bot.) = curpen-de-munte. PANŢU, PL.[2] 86. | Adjectiv: **curpenós, -oásă** = căţărător (ca curpenul); cu cârcei. DDRF. | Colectiv-local: **curpeníş** (s. **curpiníş**) s. a. (plur. *-nişuri)* = desiş prin care abia poţi trece din cauza mlădiţelor ce cresc în toate direcţiile. *Pe unde-am trecut: Hăţiş, curpeniş.* MATEESCU, B. 59. *E'n hăţiş, în curpeniş, Unde n'ai loc de cârmiş.* ib. 59, cf. MAT. FOLC. 160, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 80. PĂSCULESCU, LP. 237. | Verb: **(în) curpeni** IV[a] refl. = a se căţăra, a se încolăci, a se strecura. DDRF; (cu abstractul) **curpenire** s. f. DDRF.]

— Din alb. **kurpen,** „clematis vitalba".

CÚRPENĂ s. f. (Bot.)
CÚRPENE s. m. (Bot.)
CURPENÍ vb. IV[a]
CURPENÍŞ s. a.
CURPENÍŢĂ s. f. (Bot.)
CURPENÓS, -OÁSĂ adj.
CURPINÍŞ s. a.
} v. **curpen.**

CURS s. a. I. 1º. *Course, fuite. Parcours, trajet. Indicateur* (de chemins de fer). 2º. *Cours, courant.* 3º. *Écoulement.* 4º. *Cours* (des astres). II. 1º. *Cours des événements, histoire.* 2º. *Cours du temps.*

I. Propriu. 1º. Mers (repede), umblet (grăbit), fugă (I 2º), alergare (LB.), alergătură. Cf. cure (I 1º). *Kurs* = cursus. ANON. CAR. *Cu pripit curs deade să-i tesă înainte.* P. MAIOR, IST. 71. *Cursul cailor.* ALEXANDRIA, 15. *Un cal cu ager curs.* C. NEGRUZZI, II 24/20. *Corbii toţi după ca* [după iapă) *şi i-au îndreptat cursul să meargă pe unde sta boieriul la pândă.* SBIERA, P. 70/9. | P. ext. Mers, drum (făcut de tren, vapor, poştă, etc.; spec. cărticică cuprinzând arătarea orelor de plecare şi sosire). *Roata lumii nu-i aşa cum gândeşte omul, ce* [= ci] *în cursul său se întoarce.* LET. I 279/35. *Cursul poştelor în deschilinte ţări.* CALENDARIU (1814), 132/2.

2º. (Despre ape curgătoare, lichide) Curgere, curent; p. ext. cantitatea, întinderea, calea s. direcţia unei ape curgătoare. Cf. cure (I 3º), curge (I 1º), cursoare (I 1º), cursură (I 1º). *Ca apa în cursul său, cum nu să oprcaşte, Aşa cursul lumii nu să conteneaşte.* M. COSTIN, ap. GCR. I 202/21. *Ostrov... carc... iaste încungiurat de cursurile ochcanului.* DOSOFTEIU, V. S. 225. *Ieşi Elisée la cursurile apelor.* BIBLIA (1688), 266/55. *Să mă întorc? Mai de grabă îşi va întoarce Dunărea cursul îndărăpt.* C. NEGRUZZI, I 139. *Prin cursul apei cu gleznele lor sfâşiau valurile.* EMINESCU, N. 16/14. *Trebuia să vedem izvorul, înainte dc a urmări cursul tot mai limpede, mai răpede, mai binefăcător al râului.* IORGA, IST. LIT. XVIII, 59. | P. ext. *Dunărea are un curs foarte lung.* | Spec. **Cursul apei** = linia pe unde apa curgătoare curge mai repede, cf. şipot, fir, şară, coamă. Com. ITTU.

3º. † (Despre secreţiunile unor organe ale trupului, precum: lacrămi, sânge, puroiu, etc.) Scurgere, curgere (cf. cure I 9º, curge I 7º), cursură, cursoare (I 2º). *Stătu cursul sângelui ei* (cursura BIBLIA 1688). CORESI, EV. 380/12. *Păţând de cursulŭ ochilor.* DOSOFTEIU, V. S. 227. *Se va ruga pentru el prcotul... de cursul lui* (= de curgerea spermei). BIBLIA (1688), 81[b].

4º. P. anal. Mişcarea reală s. aparentă a corpurilor cereşti. Cf. LB. *Prc mine, den cât mă'nvaţă cursurile stealelor.* VARLAAM şi IOASAF (1648), ap. GCR. I 133/15. *Prevăzând din cursul ceresc că era Dumnezeu să ccrte lumea cu doă certări, cu apă şi cu foc.* LET. I 44/20. *Chibzuind... din cursul soarelui vremea mesii.* DRĂGHICI, R. 150/19. *Stealele... parcă ar opri cursul lor, ca să asculte.* MARCOVICI, C. 33/3. *Să-l învăţ* [pe Alexandru] *cursul planetelor.* ALEXANDRIA, 11. *Astronomul ar dori ca cursul Uranului să se pripcască.* BĂLCESCU, M. V. 4/27.

II. Fig. 1º. † Expunerea evenimentelor; cronică, istorie. *Titus Livius au scris cursul ă toată împărăţia Râmului.* LET. I 4/5. *Ca să nu să uite lucrurile şi cursul ţărâi.* ib. I 214/10. *Am făcut acest curs, pentru să se deslege mai bine lucrurile ţărei noastre.* ib. I 292/17.

2º. Trecere, dăinuire, durată, succesiune, interval (de timp), curgere, cursoare (II 3º); dată. Cf. DICŢ. Cf. cure (II 3º), curge (II 5º). *Când au fost cursul anilor 1556.* GEOGRAFIA ARDEALULUI (a. 1660—1680), ap. GCR. I 176/16. *Acest chip au aflat Robinson ca să nu uite cursul anului.* DRĂGHICI, R. 56/31. *Atât de lungă fu noaptea, fiindcă voinicul îi oprise cursul.* ISPIRESCU, L. 202. **Curs de vreme** (s. **vremi**) = termen, dată. *De să va zălogi acelaşi zălog în doao cursuri de vrcmi...* CARAGEA, L. 32/35. (Loc. prep.) **în curs de** s. **în cursul...** = cât ţine, durează ceva, cf. curgere. *În cursul şedinţei.* PONTBRIANT. *Nu avea decât triisprczece ceasuri, în cursul cărora se nevoia a-şi săvârşi toate slujbile.* DRĂGHICI, R. 152/1. *Ea se afla într'unul din aceste momente rari în cursul scurtei noastre vieţi.* C. NEGRUZZI, I 78. *În cursul zilei, roaba babei s'apropiè de el.* EMINESCU, N. 21/5. *În curs de o lună de zile.* ODOBESCU, III 534/28. *În tot cursul operei de faţă.* HASDEU, I. C. IX. (Fără prep. „în"). *Tot cursul vieţii voastre vă veţi povălui de buna cugetare.* DRĂGHICI, R. 157/9. *Cu noroc să căsniciţi curs de ani nenumăraţi.* PANN, E. V 97/21. *Întâmplările din cursul zilei, din cursul anului.*

[Plur. *cursuri*. | Verb: (neobișnuit) **cursá** I^{a} = a fugi, a da raita. *Două lumi deopotrivă ce vor cursa veginic împrejurul celui mândru soare.* S. BODNĂRESCU, ap. TDRG.]

— Din lat. **cursus, -um** „curgere (a unei ape), alergare, drum (al soarelui)". Cf. curs^{2}, decurs.

CURS s. a. 1°. *Cours* (des affaires, etc.). 2°. *Cours* (des monnaies). 3°. *Cours* (des marchandises). 4°. *Cours, leçon.*

1°. Desvoltare, desfășurare, decurgere, mers, șir, urmare, înlănțuire. Cf. cure (II 2°), curge (II 3°). *Spre a putea câștiga ramul giudecătoresc un curs regulat și temelnic...* CODICĂ ȚIV. VI/$_{19}$. *Cursul trebilor cu atâta nimerire început de către Excel[ența] Sa Generalul Kiselef...* (a. 1835). URICARIUL, VIII 122/$_{2}$. *Au trimis... spre a-i da* [pricinii] *legiuitul curs* (a. 1827). ib. V 12/$_{6}$. *Cursul împregiurărilor vieții voastre.* DRĂGHICI, R. 117/$_{12}$. *Omul, intrând iarăși în cursul îndeletnicirilor sale, ...face planuri.* MARCOVICI, D. 3/$_{20}$. *Clémenceau... a dominat, cu frânele rigide ale conștiinței sale, cursul evenimentelor.* UNIVERSUL, 1930, 6 Noemvrie. *Cursul boalei* = evoluția ei. *Procesul e în curs* = durează. # (După fr. *donner un libre cours à...*) *A da curs liber lacrămilor* = a le lăsa să curgă nestânjenite, *durerii* = a o lăsa să izbucnească.

2°. (Despre monete) Valoare, putere de circulație, † curgere. *Și dum[nea]ta vei primi după cum va fi cursul* (a. 1804). IORGA, S. D. XII 152. *Dela sporirea ce au luat cursul monedei* (a. 1814). URICARIUL, I 40/$_{11}$. *Anticarul, la patima-i supus, Culege vechea-aramă ce nu mai are curs.* ALEXANDRESCU, M. 11/$_{6}$. | P. anal. *Afirmările acelea aveau curs atunci* (= erau crezute). ADAM, ap. TDRG.

3°. Preț(ul mediu) cu care se cumpără și se vând diferite valori s. mărfuri, valoare. *Inventarierea mărfurilor după cursul zilei.* ȘTEFĂNESCU, C. 388. *Cursul rentei, bursei, pieței, târgului.* COSTINESCU.

4°. Lecție, prelegere ținută de un profesor; serie de lecții (la Universitate). *Cursul public al școalelor naționale* (a. 1828). URICARIUL, VII 177. *După ce isprăvi cursul, învățând feluri de cărți, S'a întors cu atestaturi.* PANN, Ș. I 44/$_{10}$. *Kogălniceanu începu a preda un curs de istorie.* C. NEGRUZZI, I 334. *Urmează cursuri la Universitate. Cursurile Facultății de litere. Azi nu e curs* = profesorul nu ține prelegere. | Spec. *Cursul inferior* al liceului cuprinde cele patru clase dintâiu, cel *superior* cuprinde celelalte patru clase. *Isprăvise cele patru clase ale cursului inferior.* TEODOREANU, M. II 21. *Trecut de doi ani în cursul superior de liceu.* C. PETRESCU, C. V. 9. *Curs pregătitor*, care prepară pentru examenul de admitere ca elev (student) înscris. *Curs seral*, care se predă seara. *Mircea învăța în grădină cu mai mulți camarazi, adică făcea: „curs seral pentru adulții clasei".* TEODOREANU, M. II 55. ‖ P. ext. Tratat științific asupra unei materii. *Mi-am cumpărat cursul de chimie.*

[Plur. *cursuri*. | (În Transilv., latinism cu fonetism unguresc): **cúrsuș** † s. a. *Să poată intra și la cursușul școalei candidaților de preoție* (1820). IORGA, S. D. XII 208. ‖ Derivat (formațiune recentă, întrebuințată mai des, de la 1919 încoace): **cursíst,-ă** (subst.) = cel s. cea care urmează (s. a urmat) un curs special de scurtă durată (timpul unei vacanțe s. câteva luni), (impropriu) student, -ă (CONTEMPORANUL, IV 82, notă); spec. (imediat după războiu, în Transilvania) profesor s. profesoară de școală secundară (fără titluri universitare) numit(ă) în baza unui examen ad hoc după frecventarea unor cursuri sumare organizate în vara 1919. *Cursiștii vor fi ținuți la liceul din Sighișoara și vor fi prezenți la inaugurarea cursului.* CURENTUL, 1934, 1 Martie.]

— *N.* după fr.

CURSÁ vb. I^{a} v. **curs.**

CÚRSĂ s. f. 1°. *Piège (souricière, traquet, lacet, panneau, taupière, chausse-trappe).* 2°. *Danger.* 3°. *Ruse, embûche.*

1°. Unealtă (de lemn, fier, sârmă, leasă, etc.) s. laț de prins animale, capcană, cf. cinie^{1} (2°), clapcă, clucsă, clupsă, batcă, batiță, zancă. *Cursa* se întinde, se pune, † se ascunde; animalul (omul) cade (ZANNE, P. IV 324), dă, intră, se bagă în cursă. *Kursĕ* = laqueus. ANON. CAR. *În cursa aceasta ce ascunseră leagă-se piciorul lor.* PSALT. (SCH.) 13/$_{8}$. *Cursă gotoviră picioarelor meale.* ib. 109/$_{7}$ (: laț. DOSOFTEIU. PS.). *Arătă o fărâmă de carne într'o cursă.* GCR. I 354. *Va întinde... curse la vre o vie.... pentru să prinză pre carii strică roada.* PRAV. 61. *Să sări piste ori ce cursă, tocmai ca căprioara.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 258. *Bietele dobitoace, neștiind cursa piste care crau să dee, treceau fără grijă.* DRĂGHICI, R. 65. *Fără veste Tainica cursă ce i s'a întins Se 'nchide.* ALEXANDRESCU, M. 63. *Cine nu știe ce-i o mică cursă de sârmă pentru prins șoareci? Acceași formă, însă cu mult mai marc, se înțelege, o are cursa de prins pești.* F. R. ATILA, P. 122. *Cursa... în pescuitul racului.* ib. 128 (cf. ib. fig. 18, p. 127). *Capcana (cursa) se închise și prinse laba lupului ca într'un clește.* ȘEZ. III 113. # *Vulpea bătrână nu cade în cursă.* ZANNE, P. I 702 = omul viclean nu poate fi înșelat.

2°. Fig. Primejdie, pericol. *Durerile iadului încunglurară-me, apucară-me cursele morții.* PSALT. (SCH.) 25/$_{3}$ (: laquei mortis; — lațurile. DOSOFTEIU. PS.). *Ne-ai scos, Doamne sfinte, suf[l]etele de* (= din) *curse cumplite.* GCR. I 214. *Drum bun, cucoane, și fără nici o cursă.* ALECSANDRI, T. 1380. *Cât am fost cu neatins Multe curse am învins.* ALECSANDRI, P. P. 315.

3°. Fig. Mijloc viclean de a prinde, p. ext. de a atrage, a seduce, a amăgi pe cineva, nadă, momeală. *Sfărâmat-ai cursele vrăjmașului.* MINEIUL (1776) 194/$_{2-1}$, ROM. GL. I 5. *Curse viclenești...* ALEXANDRESCU, M. 114. *Este o cursă; se vede că... îi place să cate să atragă pe ori și cine 'n lanțu-i.* I. NEGRUZZI, IV 137. *Badiului voinic nu-i pasă Nici de cursă dușmănească, Nici de oaste 'mpărătească.* ALECSANDRI, P. P. 124. 180. *Nu cunoștea... ce sunt ispitele și curscle dragostei,* ISPIRESCU, L. 125. # **A pune** (s. **a întinde**) **o cursă cuiva** = a încerca să înșele pe cineva prin momeală, prin vorbe dulci; a pune pe cineva la încercare prin fel de fel de ademeniri. *Puseră păcătoșii cursă mie, și de dzisele tale nu rătăciiu.* PSALT. (SCH.) 261/$_{1}$. *Să nu fi pus cursă altuia, n'ar fi căzut singură într'însa.* SBIERA, P. 215. **A (a) trage în cursă** (s. în **curse**) = a momi. *Și-au dat lui-și nume a fi fiiu de Dumnezeu, pentru ca să ne tragă cu mai multă lesnire în cursele sale.* BELDIMAN, N. P. I 163. **A se arunca** (**a cădea, a da, a** (**se**) **prinde**) **în cursă** = a intra (fără judecată s. din greșală) într'o încurcătură mare din care nu poți ieși. *Socotind că va cădea în cursă, și-au luat cale spre Țara ungurească.* LET. II 126/$_{32}$. *Ana însă, mai puțin subtilă, căzu în cursă.* C. PETRESCU, C. V. 97.

[Nomen agentis: **cursár** s. m. = cel care face s. vinde curse. LM., CADE].

— Din alb. **kurthë**, idem, sau de aceeași origine ca el (care nu poate fi turcească, cum presupunea G. Meyer, *Alb. Wb.*).

CÚRSĂ s. f. *Course.*
1°. Distanţa străbătută de cineva (cu trăsura, mai rar, călare), drum. *Poate mai te-ai îndupleca a face o cursă* [călare pe măgar]. C. NEGRUZZI, I 329.
2°. P. ext. Plata pentru un drum făcut cu trăsura, cu automobilul, etc.; plata pentru un drum făcut de un comisionar, etc. *Leafa servitoarei, cursa cu birja.* C. PETRESCU, C. V. 170.
3°. Drum (dus şi întors), alergătură (1°). *Băiat până la 15 ani pentru curse în oraş caută...* (Mica publicitate) UNIVERSUL, 1930, 2 Noemvrie.
4°. Alergare de cai pe întrecute. Cf. încurare, încurat(ură). *Am fost la curse. Cursele dela hipodrom. Curse de obstacole, de trap.*
— *N.* după fr.

CÚRSĂ † s. f. (Comerţ). *Pastille du sérail.*— (Ieşit din uz; mai ales la plur.). Pastilă aromatică şi parfumată, importată din Orient, întrebuinţată ca mirodenie, pastilă de Serail (ALECSANDRI, T. 1781). *Din Ţarigrad... diferite miresme orientale, precum: curse.* BOGDAN, C. M. 182. *Întâia călţunărească intra la mireasă purtând o căţie de argint cu flori suflate în aur, din care ieşea fum de udagaciu şi de curse.* GHICA, S. 33. *Vutcă de vanilie şi de cursă.* id. ib. 36. *Bun rachiu... îi pe cursă... ca la Icşi.* ALECSANDRI, T. 536, cf. 82.
— Din n.-grec. χούρσι „pastilă" (din turc. *kurs*, idem).

CURSÁR s. m. v. **cursă**[1].

CURSÁRIU † s. m. v. **corsar.**

CURSĂTÓR, -OÁRE adj. } v. **curge.**
CURSĂTÚRĂ † s. f. }

CURSIÉR s. m. *Coursier.* — (Franţuzism, ieşit din uz). Cal falnic. COSTINESCU; cf. bidiviu. *Urmează a da casa menzălurilor cai atât la acei cu platâ din visterie, cum şi la cursieri* (a. 1814). URICARIUL, I 205/10. *O surdă nechezare de ageri cursieri.* BOLINTINEANU, ap. ŞĂINEANU, D. U. *Se ţinea de coama cursierului.* C. NEGRUZZI, I 42. | (În ironie, despre măgar). *Toţi magarii din Ems... cu urechiaţii lor cursieri.* id. ib. I 330. [Pron. *-si-er*].
— *N.* din fr.

CURSÍST, -Ă subst. v. **curs**[2].

CURSÍV, -Ă adj., s. f. *Cursif.*
1°. (Franţuzism; despre scris) Repede; cf. curent. *Scrisoare cursivă.*
2°. (Tipogr.; despre caractere) Aplecat, imitând scrisul curent (I 2°), italic. MOLIN, V. T. 29. *Litere latine cursive.* ODOBESCU, I 459. | Substantivat. Scriere de mână s. de tipar cu aceste caractere. *Scrierea este o cursivă din sec. XVII.* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 127. *Citatele din acest dicţionar sunt tipărite cu cursive.*
[Derivat: (neobişnuit) **cursivitáte** s. f. = înfăţişarea cursivă a scrierii. *Cursivitatea şi undoirea la care a ajuns scrisul romancierului.* CURENTUL, 1934, 24 Februarie.]
— *N.* după fr.

CURSIVITÁTE s. f. v. **cursiv.**

CURSOÁRE † şi dial. s. f. I. 1°. *Cours.* 2°. *Écoulement.* 3°. *Diarrhée.* II. 1°. *Courant* (fig.) 2°. *Développement, évolution.* 3°. *Cours* (du temps).
I. Propriu. 1°. Curgere (a apei), curent, curs[1] (I 2°), cursură (I 1°). Cf. curge (I 1°), curе (I 3°). *Fântâni... şi alte cursori de ape.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Se ţine... lipită de fund, ca să nu o ia la vale cursoarea (curentul).* ANTIPA, P. 329. *Aceste carmace... se pun numai la cursori mari, curentul şi miştele le împing la fund.* id. ib. 331. Cf. 193.
2°. (Despre secreţiunile unor organe ale trupului) Curgere (cf. curе I 10°, curge I 7°), curs[1] (I 3°), cursură (I 2°). (Înlocuit astăzi mai ales prin) curgere, (dacă e vorba de sânge) hemoragie. *Să stângea focul de cursórile sângelui svinţii sale.* DOSOFTEIU, V. S. 170, cf. 215[b]. *Bolind la ochi de cursóare.* id. ib. 3. *Cursoarea lui* [de spermă] *necurată va fi.* BIBLIA (1688), 81[b]/6. *Va cura cursoare de sânge.* ib. 82/23.
3°. Spec. (Banat) Diaree, urdinare (H. XVIII 271), cursură (I 3°), cufureală.
II. Fig. 1°. (Numai la BĂLCESCU, arhaizant, pentru neologismul) Curent. *Cursoarea ce târa pe Mihaiu şi îl împingea în Ardeal era puternică.* M. V. 338.
2°. (Numai la LAMBRIOR) Desvoltare, evoluţiune, curs[2] (1°). *În mijlocul acestei cursori pacinice a limbii româneşti.* ap. TDRG.
3°. Trecere (de timp, de ani), curs[1] (II 2°). *Într'acea cursoare de ani... ce se vor fi făcut (Romanii)... nu ştiu.* SPĂTARUL MILESCU, ap. TDRG.
— Derivat din **curs** (participiul lui *curе*), cu suf. abstr. **-oare.** (Cf. lat. *cursorius, -a, -um*). Cf. cursură.

CURSONÓIU s. a. v. **cursură.**

CURSÚRĂ s. f. I. 1°. *Cours.* 2°. *Écoulement.* 3°. *Diarrhée.* 4°. *Croûton.* II. *Cours, durée.* — (Vechiu şi regional).
I. Propriu. 1°. Curgere (a apei), curent, curs[1] (I 2°), cursoare (I 1°). *Pe părul lui Stănăraciu, pe cursura părâului pân' în piatră* (a 1732). IORGA, S. D. XII 223. *Se suie* [hotarul] *pe o cursură în vârful muntelui* (a. 1792). URICARIUL, IV 271/20. || P. anal. Întindere (a unui şir de munţi). *Tot munţii cur cu cursùrile în Răpedea.* T. PAPAHAGI, M.
2°. (Despre secreţiunile unor organe ale trupului) Curgere (cf. curе I 10°, curge I 7), curs[1] (I 3°), cursoare (I 2°); (înlocuit astăzi prin) scurgere, (când e vorba de sânge) hemoragie. *La bărbat la carele se va face cursură* [de spermă] *den trupul lui...* BIBLIA (1688) 81[b]/5. *Cursúra de coptură de puroiu.* PISCUPESCU, O. 323/3.
3°. (Banat) Diaree, urdinare, cursoare (I 3°), NOVACOVICIU, C. B. 5. cf. cufureală.
4°. Coltuc de pâne (Bucium, Lupşa VICIU, GL.), cursunoiu.
II. Fig. Curs[1] (II 2°), durată. *De se începe cursura răţoveţului.* (1669—1671), ap. CA. 535.
[Derivat: **cursonóiu** s. a. (disimilat din **cursuroiu*) = umflătura ce se face adesea la pâne în timpul coacerei (Zagra, j. Năsăud, com. CORBU), cursură (I 4°), coltuc de pâne.]
— Din lat. **cursura, -am** „alergare".

CÚRSUŞ † s. a. v. **curs**[2].

CURT, -Ă adj. s. subst. I *A queue courte.* II. 1°. Nom de chien (à queue courte). 2°. Nom donné à l'ours. — (Ungurism, în Banat şi Transilv.)
I. Adj. (Mai ales despre câne s. despre găini) Scurt de coadă, cu coada scurtă (LB), tăiată, ciuntată, (com. PETROVICI, Timişoara); fără coadă (VICIU, GL.), berc, cf. ciumpav, ciopârtac, retezat. *Kurt* = decurtatus. ANON. CAR. *Găină curtă.* RETEGANUL, P.III 15. ALEXICI, L. P. I 213. *Câne curt.* Com. AL. COCA, Oraviţa.

II. 1º. Subst. Nume de câne (cu coada tăiată). *Curtu' n'are coadă.* LIUBA-IANA, M. 114.
2º. *Curtu* = numele ursului. H. XVIII 25.
— Din ung. **kurta,** idem.

CURTÀ vb. I-a. *Courtiser.* — (Cuvânt orășănesc) Trans. (cu acuzativul persoanei) A face cuiva (mai ales unei femei) curte (IV), a curteni (3º). *Cu prăjituri, cu vin mi ți-o curta.* GORUN, F. 162. *Ea știe că o curtează* [Mișu] *de atâta vreme.* CARAGIALE, ap. TDRG. || Refl. (= pasiv; formă incultă, mahalagism) A da cuiva voie să-i facă curte. *Ca să te curtezi cu amploiatul dumitale.* CARAGIALE, J. II 35. [Și: (după model grecesc; învechit) **curtarisì** † vb. IV-a POLIZU; — (din fr. *courtiser)* (Transilv., neol. rar) **curtizà** vb. I-a. *Nu-s fată să-mi curtizeze.* HANEȘ, T. O. 114. | Part. adj.: **curtát, -ă.** *Studenta fiind curtată de un coleg...* UNIVERSUL, 21 I 1934, p. 2. | Abstracte: **curtáre (curtarisíre** †) s. f. = acțiunea de a face curte].
— Derivat de la **curte** (IVa), după analogia franc. *courtiser;* cf. curtezan.

CURTÁGIU s. a. (Comerț) v. **curtaj.**

CURTÁJ s. a. (Comerț) *Courtage.*
1º. Ocupația profesională a curtierului.
2º. Remunerație primită drept comision, de către un curtier. ȘTEFĂNESCU, C. 10.
[Și: (învechit **curtágiu** s. a.].
— *N.* după fr.

CURTARISÌ † vb. IV-a v. **curta.**

CÚRTE s. f. I. 1º. *Cour.* 2º. *Clôture. Halo.* 3º. *Château.* 4º. *Palais.* 5º. *Résidence princière.* 6º. *Cieux.* II. 1º. *Cour d'un souverain.* 2º. *Garde personnelle d'un souverain.* III. *Cour* (d'appel, de cassation, etc.). IV. *Cour* (qu'on fait à qqn.)
I. 1º. (Adesea la plur.) Spațiul din jurul unei clădiri, deschis și lipsit de pomi, împrejmuit de jur împrejur cu zid s. cu gard, în care mai adesea se găsesc diferite acareturi (cf. PAMFILE, I. C. 426); se numește în unele regiuni (Mold.) și ogradă îngrădită (LB, STAMATI), bătătură (H. IX 144, 364), obor (H. I 386, II 89), ocol (Com. ȘT. PAȘCA, Munții Apuseni). Une-ori se face deosebire între *curtea din față* și cea *din dos.* COSTINESCU, *Kurtĕ* = aula. ANON. CAR. *Dercpților nu numai casele, ce și curțile blagoslovite sânt.* CORESI, EV. 226. *Muriră broaștele den case și den curți și den țarine.* BIBLIA (1688) 44¹. *Vor face focu în curte, la Gioi mari, sau la Blagovești.* GCR. II 218. *Fetița mea... mergând în curte, ca să se joace...* ODOBESCU, 42. *Iar în ogradă, — nu „curte" — era o poiată — nu „cușcă" de păsări...* I. TEODOREANU, M. II 54. *Fata ieși din curte ca fulgerul.* ISPIRESCU, L. 13. *Jucau și beau... în ocol (curte).* RETEGANUL, P. V 34. *N'ai car cu șase boi, nici curtea plină de oi.* JARNÍK-BÂRSEANU. D. 404. *Auzi, maică, câinii bat, oare'n curte cine-a'ntrat?* MARIAN, SAT. 108. *Să ieși... din casă în tindă, din tindă în curte afară.* ib. D. 328. *Să meargă mai departe decât curtea (ograda) casei.* ib. NA. 127.
2º. P. ext. Împrejmuire făcută de jur-împrejurul casei de locuit, gard. *Vei face curte* (αὐλήν) *cortului.* BIBLIA (1688) 58º. *Palat cu curte de zid.* GORJAN, H. I 138. || P. anal. Pe răboj își are fiecare proprietar „foaia" sa, mărginită de câte *o curte,* sau „împrejmuire" de crestături. PĂCALĂ, M. R. 144. | *Curtea soarelui s. a lunii* = cearcăn. *Aseară luna avea curte* (Brașov).
3º. (La plur.) Totalitatea edificiilor care (la țară s. la oraș) constitue o gospodărie bogată, case. *Să aibă... a da lui Dimitrașco două părechi de curți în Stoliță.* LET. II 338/2. *Am vândut o giumătate de sat... cu curți bune și cu fânați.* GCR. I 75. *Zidi în oraș deosebi, nește curți prea frumoase.* GCR. I 133. *În curțile lor vei vedea cămările pline de păinjină.* ib. II 12. *Curțile albe ca argintul, cu cerdacuri și scări, a căror scânduri curate și ceruite sclipeau în lună.* EMINESCU, N. 56. *Apucă peste câmp de-a dreptul, spre niște curți mari.* CREANGĂ, P. 301. *Și a trimes slugile Prin toate ulițele, Prin toate curțile, Prin toate cetățile.* MARIAN, NA. 822. | (Fig) *Te-am pierdut și te-am aflat, Chiar în fundul codrului, La curțile dorului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 52.
4º. P. ext. Casă mare (LB.), pompoasă (VAIDA). cu mai multe apartamente (COSTINESCU), palat (HERZ.-GHER. M. IV 252); spec. casă boierească (CREANGĂ, GL., BUD, P. P.); locuința proprietarului, boierului dintr'un sat (CARDAȘ, C. P. 327); conacul cu ferma moșierului (PORCIUC, T. E. 316). *Fie curtea lor pustinie și în fsatele lor nu fie cine se vie.* PSALT. (SCH.) 134. *Îngerul l-au dus pre la sălașele lui Dumnedzău... iară sufletul ș'aleasă o curte ghizdavă.* DOSOFTEIU, V. S. 49/2. *Vin să afli mângâiere, Vin la curtea mea bogată.* ALECSANDRI, P. I 191. *Își ia... [Ipate] inima'n dinți și se duce la curte.* CREANGĂ, P. 156. *O ducea la boeriu la curte.* CONTEMPORANUL, III 95. *Mecanic bun agricultor...; soția* [bună pentru] *administrația curții.* (Mica Publicitate) UNIVERSUL, 22 I 1931. *Curte albă'ntr'un picior* [Buretele]. GOROVEI, C. 33. # (Învechit) *A ținea de curtea cuiva* = a depinde de cineva (ZANNE, P. III 142), a fi în clientela cuiva (influent).
5º. (Adesea la plur.; mai ales complinit prin *împărătesc, crăesc,* etc.). Palatul de reședință al Domnitorului. LB. *Cela ce va lipi scrisoarea cea cu ocări... la curtea domnească... să va certa.* PRAV. *Și-au pus scaunul de domnie, făcând curți de piatră.* LET. I 189, 978. *Nu sămăna curtea nimică a domnie.* LET. II 309. *Chelluielile ce trebuesc spre întocmirea zidirei curței pământești, care au priimit stricăciune în vremea trecutului războiu.* URICARIUL, I 190. *Într'o parte de cetate era curțile împărătești, foarte cu ziduri tari împregiur.* HERODOT, 74. *Trimițând lui Vodă știre Că... ar vre[a] să vie la Curte.* GCR. II 113. *I-au venit lui Bertoldo a minte să meargă să vază și el cetatea și curtea crăiască.* ib. II 169. *Mergând cu la Curte și vorbind în taină cu Măria-Sa...* ANTIM, P. XXIII/12. *Fugi de-a curților pohfală!* KONAKI, P. 258. *Slavă de fum... împărățește în curțile stăpânitorilor.* MARCOVICI, C. 18/22. *Capul vinovatului se spânzura în poarta curții.* C. NEGRUZZI, I 143. *Baluri la Curte.* ALECSANDRI, T. 331. *Ajunseră la curtea împăratului.* ISPIRESCU, L. 22. *Curtea-Veche; Curtea-arsă.* (ZANNE, P. IV 318, 319): (ruine de) vechi Palate domnești în București.
6º. P. anal. (În limba veche) bisericească; de obiceiu la plural) Cerul (considerat ca reședință a lui Dumnezeu și a sfinților); raiu. *În casa lu Dumnezeu sădiți fost-au besearecii, în curțile lu Dumnezeu înflori-vor.* CORESI. EV. 107. *Să vor duce... în curțile și în palatele cetății ceii de sus.* GCR. I 106. *Eu s'aibu în ceriu curți?* DOSOFTEIU, V. S. 49₂. *Arată-l în curțile sfinților și în pomeana de vecie.* MOLITVENIC (sec. XVII) 26.
II. 1º. (În limba veche) Boierimea care ocupa funcțiuni la palatul domnesc (BOGDAN, O 372), boierii mari (în opoziție cu curtenii cei mici ib.); (modern) suita, personagiile (civile și militare) din serviciul suveranului s. al membrilor familiei sale. *De împărații noștri... rugăciuni a face ... și de toate curțile și de palate și de toți voinicii.* CORESI, EV. 523. *Purciasă Naoman cu trufă și cu*

avuție și cu curte multă. VARLAAM, C. 367₂. *Urându-l toată curtea și boierii, s'au vorovit o seamă de boieri den curtea lui, anume Găneștii...* LET. I 167/₁₀. *Prea cu puțintei oameni de curte rămășese.* ib. / II 257/₃₀. *Decât iaste cu mai mulți oameni curtea lui și mai plină de boieri, de atâta iaste mai cinstită.* GCR. II 8. *Prințul sta ocolit d'o numeroasă curte.* ALEXANDRESCU, M. 300. *Un tânăr eleyant coconaș, a cărui costum era după moda Curții.* C. NEGRUZZI, I 16. *Curtea tânărului Constantin Duca... fu o Curte veselă, risipitoare și fără grijă, de boieri tineri.* IORGA, L. I 259. *Împăratul, chiar în puterea nopții, se scoală, rădică toată curtea în picioare.* CREANGĂ, P. 101. *În ziua aceea, bucătarii curții se îmbătaseră.* ISPIRESCU, L. 23. *Or trimis* [fetele] *carte la curte, Că ele-s fete de frunte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 433. **De curte** = aparținând curții, în slujba palatului s. a suveranului. LB. *S'au agiunsu cu o sam[ă] de boiari de curte și au prins pre unchiu-său.* GCR. I 190. ‖ P. ext. Suveran al unei țări (în legăturile lui cu străinătatea). *Întru aceasta ar fi primit mai înainte învoirea înaltei Curți proteguitoare.* URICARIUL. VIII 130. *Trecerea lordului Durham, ambasadorul Marei-Britanii, lângă Curtea Petersburgului.* C. NEGRUZZI, I 35.

2°. (În limba veche) Garda personală a suveranului, numită și v i t e j i i (BOGDAN, O. 401) (în sec. XVII) s l u j i t o r i i (ib. 404), (în Țara Românească) roșii (ib. 407), ostași de curte (ib. 372), formând o clasă socială intermediară între boierime și țărănime (ib. 404). *Vrea să dea leafă curții și nu avea de unde.* MOXA, 389. *Împrecunatu-s'au Petru-Vodă cu nepotu-său..., amândoi cu curte multă și cu gloate mari.* SIMION DASC. LET. 255. *Ștefan-Vodă strâns'au boierit țării, și mari și mici, și altă curte măruntă.* ib. 43. *Este și altă curte ce se chiamă Spahii.* ib. 109. *Lei 30 de la Basbulubaș a curții.* RĂȘCANU, L. 8/₅. *El* [împăratul] *a chemat pe vătaful curții.* ISPIRESCU, L. 3.

III. (Jur.) Tribunal superior, judecătorie înaltă (COSTINESCU); p. ext. membrii laolaltă ai unei astfel de instanțe înalte de judecată. *Curte de apel* (s. *apelativă*) = tribunalul superior unde se judecă apelurile făcute în contra sentințelor tribunalelor de primă instanță. *Curte de casație* = instanța supremă de judecată care are dreptul de a casa o hotărâre de judecată, când se constată că s'au călcat ori s'au aplicat rău legile, sau nu s'au păzit formele legale; *Curte de compturi* (s. *conturi*) = instanță juridică însărcinată cu controlul cheltuielilor publice; *Curte cu jurați* (s. *juri*) = instanța de judecată, care judeca delictele de presă și crimele; *Curte marțială* = tribunal militar excepțional în timp de războiu s. în timpul stării de asediu, c o n s i l i u d e r ă z b o i u. *Câte tribunale și câte curți aveți?* GHICA, S. 584. *Hotărâri... pronunțate de Curțile de apel și de casațiune.* MAIORESCU, L. 45. *Pentru toată România este o singură curte de compturi.* HAMANGIU, C. C. XXXVI. *Cauza se va cerceta și se va judeca de urgență de către curtea apelativă.* ib. 67. *Pornea spre Tribunale și Curți de Apel, unde se tocmea cu a[d]vocații.* C. PETRESCU, R. DR. 28.

IV. (Literar, după fr. *cour*, germ. *Hof*, etc.) Omagiu respectuos și măgulitor acordat unei persoane sus puse s. unei femei, spre a-i câștiga bunăvoința s. simpatia, cf. c u r t e n i r e, c u r t e z a n. *Între roiul* (tipărit greșit: *toiul*) *neînsemnaților tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancul.* C. NEGRUZZI, I 25. # **A face** (glumeț: **a turna**) **cuiva curte** = a-i adresa cuvinte măgulitoare spre a-i câștiga favoarea (PONTBRIANT, TDRG.), (f a m.) a t r a g e (unei femei) c l o p o t e(l e). *Se duse la cumnată-sa și începu a-i face curte.* GORJAN, H. IV 203. *O să fiu silit a-i face și curte acum.* ALECSANDRI, T. 270. *Stă crăcănat în fața unui grup de domnișoare... și le taie-o curte, de școala militară!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Serios..., îi face curte Monicăi?* I. TEODOREANU, M. II 155. *E fată nostimă și deșteaptă; îi face curte numai așa, ca la toată lumea.* REBREANU, 7. 34.

[D i m i n u t i v e: **curticică** (plur. *-cele*) și (mai rar) **curticeă** (pl. *-celc*) s. f. = curte mică (mai ales la oraș). *Ne bagă într'o curticică ascunsă a palatului.* GORJAN, H. I 127. *Toată ziua în curticica lui.* CARAGIALE, S. 44. *Am început să mâncăm în curticica birtului, în tovărășia leandrilor.* BOTEZ, B. 208. *Slujnicca la curticea.* BÂRLEA, B. I 36; — **curtișoară** s. f. = ogradă, împrejmuire mică în jurul unor case mari; curte, palat mic. COSTINESCU].

— Din lat. ***curtis, -em** „curte" (= clas. *co(h)ors, -tem* „curte îngrădită; suită, gardă"). Cuvântul se găsește și la Albanezi *(kurt)* și la Neo-greci κούρτη). Sensul de „palat" îl are și n.-grec. αὐλή „curte", iar cel de „proprietate" bulgărescul *dvoróbe* (plur. de la *dvor* „curte"). Cf. c u r t e a n, î n c u r ț i și dubletul c o h o r t ă.

CURTEÁN s. m. 1°. *Domestique* (dans un château). 2°. *Homme de Cour, courtisan.*

1°. Persoană angajată spre a face serviciu la o curte (I 3°—4°) (HERZ.-GHER. M. IV 252), servitor, argat. *Kurtan*¹ = aulicus. ANON. CAR. *Kurtian* = aulicus. LEX. MARS. 189.

2°. S p e c. (Mai ales în limba veche) Persoana care îndeplinea o slujbă la curtea (I 5°) domnească; boier făcând parte din suita Domnitorului s. primit adesea la Curte, c u r t e z a n (5 1°). *Prcuții de mândria slujitorilor și a curteanilor domnești... să nu să teamă.* VARLAAM, C. 378. *Logofăt mare, giudecătoriu și alcsătoriu de ocine, ispravnic pre o frunte de oameni de țară, ce sânt curteni.* SIMION DASC. LET. 22/₇. *Au ales din curteni de țară pre Racoviței.* LET. II 202. *Să nu se mai facă, supt mare blestem, dcsetina de stupi și gorștina de mascuri, pe archierci..., pre negustitori, pre curteni și pre alte bresle.* URICARIUL, V 249. *Ispisoc de la Ștefan..., ce s'au găsit acum la niște curteni.* ib. XIV 112. *Împărat slăvit e codrul..., are... curteni din neamul cerb.* EMINESCU, P. 111. Om de serviciu la o Curte domnească, împărătească. *Împăratul merse la biserică cu toți sfetnicii săi și cu toți curtenii tineri și bătrâni... Între curtenii împăratului care merseră la biserică era și grădinarul.* ISPIRESCU, L. 167.

3°. † (M. ales la plur.) Soldat (recrutat din clasa micilor boieri, BOGDAN. O. 372) din garda (călăreață BĂLCESCU, M. V. 592, URICARIUL, XXII 425/₉) personală a Domnitorului (DDRF); se numea și v i t e a z (BOGDAN, O. 401, 404), (sec. XVII) † s l u j i t o r (ib. 404, 405), † o s t a ș d e c u r t e (ib. 372). *Curtenii* aceștia formau o clasă socială intermediară între boierime și țărănime (ib. 404; cf. BĂLCESCU, M. V. 654). *Făcea morți în boiari, în curteani, în țărani.* MOXA 375/₂. *Când judecă pe un boier cu un curtean, ochii Domnului să fie spre boier.* M. COSTIN, ap. DDRF. *Blăstămat era boierul de pe atunce ce avea supt ascultarea lor breasla, cumu-i la vel-Logofăt curtenii, la vel-Vornic hânsarii.* LET. II 26/₂₃. *Mulți feciori de boieri de țară, și mazili, și curteni, și slujitori, și din țărani... și-au părăsit părinții și frații, de accle năcazuri, de s'au dus pintr'alte țări.* ib. 27/₂. *Au adus și câtcva pâlcuri de Căzaci... și lefegii și curteni și hânsari.* ib. II 239. *Oaste cu trei steaguri de oșteni Și trei cete de curteni.* ALECSANDRI, P. II 109. *Curtenii crau slobozi de vecinătate; îi apăsau însă birurile.* BOGDAN, O. 400. *Țara Românească a avut și ea curtenii*

săi,... în documentele secolului XV ei sunt citați ca a doua clasă militară, după boieri. ib. 406. || (În limba veche) † Funcționar al Curții făcând slujbă în minele de sare. DDRF.

[Plur. *-teni* († *-teani*). | Feminin: **curteánă** s. f. și **curteáncă** s. f. = damă de curte, de onoare, atașată pe lângă suverană. *Se plimba cam rasna de curtencele sale.* ISPIRESCU, U. 12. *Nimeni nu înțelegea, afară de crăiasă și curtencele ei.* RETEGANUL, P. II 15. | Adjective: **curtenésc (curtinesc),-eáscă** = de curte (LB.) de curtean. *Iaste dator... pentru niști dăjdi curtinești* (a. 1679). IORGA, S. D. VI 90. *Și-mi cântă un cântecel, Și nu-i cântec curtenesc. Și-i cântec împărătesc.* PĂSCULESCU, L. P. 56; — (Transilv. și Olt.) **curtenéț** (cu negativul **necurtenet), -eáță** (Olt.) = bărbat, bătătarnic, care nu stă degeaba, care-și prinde mâna de orice lucru [în curtea lui], care-i bun de casă (Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU), isteț, iscusit, îndemânatec (CIAUȘANU, V.); politicos, cioplit, curtenitor (PONTBRIANT, CIAUȘANU, V.); îndrăzneț, obraznic (Mehedinți N. REV. ROM. D. XIV 349). | Adverb: **curtenéște** = în felul celor dela Curte. LB.]

— Derivat dela **curte,** cu suf. **-ean.** Cf. curteni.

CURTEÁNĂ s. f. } v. **curtean.**
CURTEÁNCĂ s. f. }

CURTELÁRE s. f. *Logement.* — (Maramureș) Încartiruire, găzduire, gazdă. *Iosif... în curtelare la Isahar.* T. PAPAHAGI, M. 187.

— Derivat verbal din **cartel,** cf. încortela.

CURTENÉSC, -EÁSCĂ adj } v. **curtean.**
CURTENÉȘTE adv. }
CURTENÉȚ, -EÁȚĂ adj. }

CURTENÍ vb. IV[a]. 1°. *(S')engager au service de la Cour, (s')introduire à la Cour.* 2°. *Recommander.* 3°. *Faire la cour, flatter, courtiser. Féliciter qqn.* 4° *Visiter; faire des courbettes. Accueillir.* 5°. *Se polir, se raffiner.*

— (Cuvânt învechit și păstrat numai în forma adjectivului verbal *curtenitor).*

1°. Trans. † A lua (s. a introduce) pe cineva în serviciul unei curți (boierești s. domnești). *Un doftor ce adusăse el, și îl curtenisă, dându-i mare laudă de învățat.* LET. III 237/33. *Neagoe Ciocârlie... care-și curtenise un nepot...* IORGA, S. D. VI 265. || Refl. † A intra, a se angaja în serviciul unei curți. *S'au dus de s'au curtenit la Hanul.* LET. II 62/20. *S'au curtenit la Chinan pașa.* MAG. IST. IV 346/12. | Fig. A intra în „curtea" (= biserica) lui Hristos, a trece la creștinism. *Aceștia să curteniră la Domnul Hristos și înșelăciunea păgânească o'mfruntară.* DOSOFTEIU, V. S. 44/2.

2°. Trans. † A recomanda, a susținea pe cineva, a pune o vorbă bună pentru cineva. *Mă iartă de câte răutăț[i] ț[i]-am făcut și mă curtenește la 'mpăratul tău.* DOSOFTEIU, V. S. 5/1. || (Construit cu dativul persoanei) A sprijini pe cineva, a-l ajuta. DDRF.

3°. Trans. (Cu acuzativul persoanei) A face curte (IV) cuiva (m. ales unei femei), a căuta să intri în grațiile cuiva, a curta. *El, dacă vede că alt îi zimbește, Umblă după dânsa și o curtenește.* PANN, P. V. II 97. *Chirița:... Mare ghiduș era* [Baronul] *și nostim..., s'o cercat să mă curtenească o bucată de drum.* ALECSANDRI, T. 72, || (Neobișnuit) A felicita (căutând să câștigi bunăvoința cuiva), a omagia (prin lingușiri). *Sosi în 12 Noembrie la Alba-Iulia, spre a curteni pe Mihaiu-Vodă despre norocita sa biruință.* BĂLCESCU, M. V. 407. † (Construit cu dativul persoanei) *Dracula s'au dus să curtenească lui Amurat.* ȘINCAI, HR. I 397/38.

4°. † Trans. A vizita (cerceta, căuta) pe cineva la locuința sa, în semn de prețuire (LB.); refl. a se prezenta (la curte), a face temenele, a se închina (COD. PUȘC. ap. REV. FIL. I 83); a se pleca înaintea cuiva, a se face plăcut cuiva. CDDE, nr. 464. *Kurtenesk* = pedibus sto, aulicismum ago. ANON. CAR. *Bucuroș[i] am fi și noi, ca frați și ca unchiu, să te putem curteni întru frățească dragoste.* IORGA, S. D. XII 211. || P. anal. (Învechit) A primi bine (DDRF) vizita cuiva la sine acasă, a cuprinde (LB).

5°. (Neobișnuit) Refl. A se ciopli, a învăța maniere elegante (umblând pe la curți boierești). *Din zori de zi te scoală, îmbracă-te, pornește La casă de la casă, spre a te curteni.* C. NEGRUZZI, II 252/21.

[Și: (rar) **cortenì** † vb. IV-[a] | Adjective: **curtenít, -ă.** (Ad 3°) *Se vedea curtenit, salutat, stimat.* C. NEGRUZZI, I 73. *A făcut poezii de iubire... pentru a face plăcere unei cocoane curtenite, care lua, ca și curtenitorul, lucrul foarte ușor.* IORGA, L. II 485; — **curtenitór (cortenitór), -oáre** adj. = politicos (LB.); (adverb) în mod politicos; (substantivat) curtezan. [Florile]... *încredințară taina lor unui curtenitor flutur[e] albastru.* EMINESCU, N. 29/21. *Tineri se ridicau, pentru a oferi curtenitor... jâlțurile de paie.* C. PETRESCU, Î. I 12. *Un secretar apărea, invitând curtenitor doamnele.* I. TEODOREANU, M. II 69. | Abstracte: **curtenire (cortenire)** s. f. *Eceslenția Sa... au zăbovit în Eperieș câtva timp, la a căruia curtenire* (= primire omagială) *mergând eu... mi-au spus, că...* ȘINCAI, HR. II 17/29; — **curtenie** s. f. = † serviciu la curte, maniere dela curte (I 5°); (la scriitorii mai noi redă pe fr. *courtoisie)* politețe, afabilitate, complezență. (Ad 1°) *L-au opritu-l de la curtenie o videnie de noapte.* DOSOFTEIU, V. S. 115/2. *Au învățat toate curteniile meselor domnești și împărătești.* COD. PUȘC., ap. RF. I 83. (Ad 3°). *Curtenia formelor adevărat demne de un parlament...* ODOBESCU, I 498. *Vin să cunosc un bărbat cu renume Stimat și slăvit de-o lume... — Curtenia-ți mă bucură tare!* GORUN, F. 77.].

— Derivat dela **curtean.**

CURTENÍE s. f. v. **curtenì.**

CURTEZÁN, -Ă subst. I. 1°—2°. *Courtisan.* II. *Courtisane.*

I. S. m. 1°. (Învechit) Curtean (2°). STAMATI, COSTINESCU, POLIZU. *Numa... află pe Craiul la masă, încunjurat de curtezanii săi.* BELDIMAN, N. P. II 6. *Curtezanii în mirare Ascultau.* ALEXANDRESCU, M. 281/10. *Ce socoți, Bogdane,... izbândivom oare? — Să nu te îndoiești, Măria-ta, răspunse curtezanul.* C. NEGRUZZI, I 138.

2°. (Azi) Persoana care face curte, care lingușește pe cineva (mai ales o femeie) spre a-i câștiga favoarea. *Curtezanul, văzându-l numai, te face să-l urăști.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 258. *De să duce la vro treabă mai des, unde sânt femei, curtezan îl fac îndată.* PANN, P. V. II 115. *Se văzu încunjurată de o droaie de curtezani.* C. NEGRUZZI, I 20. *Tânărul Razi — curtezan cum e, de felul lui — se introduce 'n casa Doamnei Măcărescu.* VLAHUȚĂ, D. 230.

II. S. f. Femeie de moravuri ușoare (care se deosebește de o prostituată prin spiritul ei, prin manierele elegante). *Aici ședе o curtezană care ziua petrece în baie și la oglindă.* C. NEGRUZZI, I 323. P. 248. *Cu zimbiri de curtezană.* EMINESCU, P. 307. *Atunci se depărtează sperjura curtizană.* OLLĂNESCU, O. 110.

[Şi: **curtizán, -ă** subst.]
— *N.* după fr.

CURTICEÁ s. f. } v. **curte.**
CURTICÍCĂ s. f. }

CURTIÉR s. m. (Comerc.) — *Courtier.* — Agent, mijlocitor însărcinat — în schimbul unei prime — cu vânzarea s. cumpărarea de mărfuri, cu plasarea de fonduri, cu încheierea unor operaţiuni de bursă, cu contractarea unor asigurări, cu publicarea de reclame, etc., cf. s a m s a r, m i j l o c i t o r. *Valoarea mărfii estimată de un expert curtier sau agent de mărfuri.* ŞTEFĂNESCU, C. 48. *Fixarea atribuţiunilor curtierilor.* GOLOGAN, CR. 83. [Pronunţ. *-ti-er.*]
— *N.* după fr.

CURTÍNĂ s. f. (Milit.) *Courtine.* — Zid care uneşte flancurile a două bastioane. *De pre bastioanele şi de pre curtinele fortului lor... ficcare puşcaş turc poate secera cu înlesnire.... cel puţin cinci-şase agresori.* ODOBESCU, III 591/20.
— *N.* din fr. Cf. dubletul c o r t i n ă.

CURTIŞÁRE † s. f. — *Habitation.* — (Neobişnuit) Sălăşluire. MARDARIE, L. 117.
— Pentru forma acestui derivat neobişnuit, cf. *încurţi* (de la *curte).*

CURTIŞOÁRĂ s. f. v. **curte.**

CURTIZÁ vb. I-a v. **curta.**

CURTIZÁN, -Ă subst. v. **curtezan.**

CURTOAZÍE s. f. v. **curtuazie.**

CURTUAZÍE s. f. — *Courtoisie.* — (Frunţuzism) Politeţe, bună creştere, c r t e n i e. *Răspundeau foarte crud curtoaziei mele.* GHICA, A. 637. *Filipescu... fusese primit cu multă curtuazie de ţar.* KIRIŢESCU, R. 96. *Se închină... cu o curtuoazie larg gesticulată de muşchetar.* C. PETRESCU, C. V. 337. *Vizitele ar rămâne[a] simple curtoazii protocolare.* UNIVERSUL, 14 Dec. 1933. [Rostit: *-tu-a.* | Scris şi: **curtoazíe** s. f. **curtuoazíe**].
— *N.* după fr.

CURTUBÉŞ s. m. (Ornit.). — *Roitelet.* — (Banat) Pasărea *(Troglodytes parvulus)* numită de obiceiu s f r e d e l u ş, o c h i u l - b o u l u i, împărăţuş, p a n c i a r u ş (MARIAN, O I 305), p i t u l i c e.

CURTUOAZÍE s. f. v. **curtuazie.**

CURUÉLNIC s. a. v. **curelnic.**

CURUÉRIU s. m. v. **curier.**

CURUGÍU † s. m. *Vétéran, invalide.* — (Turcism literar) Soldat turc cu serviciul militar împlinit, veteran s. invalid scutit de a mai merge la războiu (ŞIO. II/2, 44) şi întrebuinţat numai la paza oraşului (TDRG.) *Din slujitori bătrâni* [fac] *oturaci, curugii.* M. COSTIN, ap. GÂDEI.
— Din turc. **koruğy,** idem.

CURUÎ vb. IV(a) v. **croì** şi **cure.**

CURUIÁLĂ s. f. v. **croi.**

CURUITÓRIU s. m. v. **croitor.**

CURÚIU s. m. (Ornit.) v. **coroiu.**

CURÚL, -Ă adj. *Curule.* — *(Scaun) curul:* scaun de fildeş pe care aveau privilegiul de a se aşeza numai unii înalţi demnitari romani. | P. e x t. şi despre funcţiunea persoanelor care aveau acest privilegiu. *Consulatul era o magistratură curulă.*
— *N.* din lat. **curulis, -e.** idem.

CURÚLĂ s. f. *Pomme de terre.* — Cartof. PAMFILE, A. 189.

CURULÚC s. m. Procédé de séchage du tabac sur des perches. — (Turcism, în Dobrogea) Uscarea tutunului, modul de a usca tutunul pe şire întinse şi suspendate între nişte pari de lemn crestaţi şi la distanţă de 4 metri. ŞIO.
— Din turc. **kuruluk** „secetă".

CURUNÁ vb. I v. **cununa.**

CURÚNĂ s. f. v. **cunună.**

CURÚND, -Ă adv., adj. } v. **curând.**
CURUNZÉL † adv. }

CURÚŢ s. m. *Insurgé hongrois du XVI-me siècle; rebelle.* — Numire dată ţăranilor care, în Ungaria, subt conducerea lui Gh. Dozsa, au apucat crucea împotriva Turcilor la anul 1514 şi au pornit un măcel mare în rândurile nobililor asupritori; p. e x t. rebel, insurgent, revoluţionar împotriva dinastiei habsburgice pe vremea principelui Tököly, Rákoczy ş. a.; cf. l o b o n ţ. *Pre care curuţ îl găsea în laturi, pe taină îl şi ucidea.* NECULCE, ap. TDRG. *Răsmiriţa curuţilor din Ungaria ce s'au fost stârnit prin povăţuirea lui Gheorghe Doşa.* ŞINCAI, HR. II 135/3. *Multă moarte în cruţi s'au făcut de ai noştri.* MAG. IST. II 194. *Într'o zi Vidrenii, petrecându-şi în* [muntele] *Găina, au fost surprinşi de Curuţi şi de Lobonţi.* FRÂNCUCANDREA, M. 72. *Scoaterea din ţară a Curuţului Tököly.* IORGA, L. I, 313. # *A umbla ca curuţii* = (Transilv.) a alerga dincoace în colo. STAN, M. 151. [Şi: **cruţ** † s. m. | C o l e c t i v: **curuţíme** s. f. = totalitatea curuţilor, ceată, armată de curuţi. *Pornindu-se curuţimea, au fugit din Ardeal.* ŞINCAI, HR. II 176/37].
— Din ung. **kuruc,** idem (din germ. *Kreuz-fahrer* „cruciat").

CURUŢÍME s. f. v. **curuţ.**

CÚRVĂ s. f. I. 1°. *Putain, femme publique.* 2°. *Jeu d'enfants.* 3°. *Monette.* II. 1°. *Dévergondée, débauchée.* 2°. *Putain de...* (appliqué à des objets dont on est mécontent). 3°. *Terme de mépris appliqué à un homme.* 4°. *Variété de haricots.* — (Cuvânt uzual la scriitorii vechi şi în graiul popular, dar evitat în limba claselor culte şi în literatură).
I. 1°. Fată s. femeie care-şi vinde trupul pentru bani; p. e x t. fată s. femeie care c u r v e ş t e, trăeşte în desfrâu, are dese raporturi sexuale cu diferiţi bărbaţi. I se mai zice în graiul popular şi familiar: b u l ă (1°), b u l e a n d r ă, c ă t i c ă, f l e o a r ţ ă, g u d ă, h a i t ă, h a s t u r ă, p a ţ a c h i n ă, s p ă l ă t u r ă, s p i n t e c ă t u r ă, ş t o a r f ă, t â r f ă, ţ o l i n ă, iar la oraş şi în limba scrisă p r o s t i t u a t ă, f e m e i e p u b l i c ă, cf. c u r t e z a n ă, d a m ă; a d u l t e r ă, p r e a c u r v ă. *Kurvĕ* = meretrix, adultera, scortum. ANON. CAR. *Aşa şi Raavă, curva, luo iscodnicii şi pre altă cale-i scoase.* COD. VOR. 121/11. *Se vedeai fur, cureai cu rusul* [= cu dânsul] *şi cu curva partea ta pureai* [= puneai]. PSALT. (SCH.) 97/6. *Cel fecior mic... răsipi avuţiia lui; viia* [= trăia] *cu curvele.* CORESI, EV. 21/1. *O curvă ce-s[i] leapădă bărbatul şi să încredinţază cu altul.* VARLAAM, C. 288/3.

Tatăl curvei poate... pre fiiu-său să-l trimiță să-și ucigă pre soru-sa. PRAV. 382. *Vicleana curvă Dalila.* NEAGOIE, ÎNV. 210. *Rahaava era curvă în cetatea Erihonului.* DOSOFTEIU, PS. 292. *Pre curva și pre curvariul i-au covârșit cu păcatele.* MINEIUL (1776) 197^{r}/$_{1}$. *Când bărbatul va dovedi pre muierea lui de curvă, e slobod să o desparță.* CARAGEA, L. 43/$_{10}$. *Curva cu lingușitorul, veri primari.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 257. *Mă dedeiu desmierdărilor și blestemățiilor cu curvele din Damasc.* GORJAN, H. II 202. *Puiu' curvii n'are nume, L-o adus curva din lume; Puiu' curvii n'are tată, L-o făcut curva de fată.* MÂNDRESCU, L. P. 146. *Cobori, Doamne, foc în țară, Să arză curvele'n pară, Să le-arunce în pustie, Leac de curvă să nu fie.* HODOȘ, P. P. 131. *Sănduleasă cei frumoasă, Cu ochi de curvă-aleasă.* ib. II 137. *Ficior de curvă* = om imoral. HERZ.-GHER. M. IV 252. # *A lua (s. a apuca înainte) ca curva prăjina* = a se certa, a sări înainte cu gura. ZANNE, P. I 268, PAMFILE, J. II. *A-și da, ca curva, poalele peste cap* = a nu ține socoteală de nimic.PAMFILE, J. II. | Cel mai injurios calificativ ce se poate da unei femei. *Cela ce va dzice vre unii muieri curvă, carea cu adevărat mainte va fi fost curvă...* PRAV. 923. *Mă strâgă că-s curvă mare.* BÂRLEA, C. P. II 219. *Au început a face* [= a numi]... *pe femeea lui curvă.* STEFANELLI, D. C. 154. || (La plural are uneori sensul de) Bordel. *Doarme noaptea la curve.*

2°. **Curva 'n târg** e un joc copilăresc (în Buzău) H. II 32.

3°. (Ornit.) Pescar (de mare) (Larus leucocephalus). ANTIPA, P.

II. Cu funcțiune atributivă și predicativă.

1°. (Despre o femeie) Care umblă după bărbați, prostituată, desfrânată, imorală, libertină, stricată, adulteră. *Cât iaste de mare dragostea mirelui către nevasta sa cea bună și credincioasă, atâta iaste mai mare mânie către aceaia ce-i curvă, de nu ține credința mirelui său.* VARLAAM, C. 290/$_{1}$. *Bărbatul ce va avea muiare curvă..., să-i omoară pre amândoi, și curva și curvariul.* PRAV. 403. *Muiarea îmblătoare și curvă face prepusuri spre sine....* ib. 419. *Fecior de muiare curvă.* BIBLIA (1688) 182$_{2}$. *Bărbatul temător își învață nevasta curvă.* PANN, P. V. II 134. ALEXANDRIA, 19. *La biserică când te duci, vei vedea toate femeile curve.* ȘEZ. XII 157.

2°. (Despre obiecte de genul feminin, cărora li se atribue, prin personificare, calități femeiești) Ticăloasă, blestemată (cu nuanța de „șireată, isteață" pe care o are) hoață, șmecheră. *Dar curva de moară, Când o văzut atâtea cară, Puse coada pe spinare Ș'apucă la lunca mare.* ȘEZ. III 243. *Un câne de Turc bătrân ieșea dintr'o boldărie cu o curvă de sabie.* ib. IV 10.

3°. (Calificativ dat unui bărbat) Fără caracter: mincinos, fățarnic, fals, lingușitor, etc. *Curvă cu două fețe* = lingușitor. ȘEZ. II 47 ; cf. taler cu două fețe.

4°. (Bot.; prin Vasluiu și Tecuciu) *Fasole curve* = un fel de fasole (H. XVI 320) cu boabe jumătate roșii și jumătate albe. PAMFILE, M. A. 185.

[Diminutive: **curvulíce** s. f. = (desmierdător, glumeț) curvă mică și frumoasă; cam curvă; (Ornit.) pescar (-de-mare). ANTIPA, P. (Ad I 1°). *Când era tânără, mare curvulice-a fost.* (Piatra-Neamț) Com. V. C. ȘOAREC. *Țăndurica bradului, Curvulicea satului* [Scripca]. GOROVEI, CIM. 338; — (Transilv.) **curvulíșcă** s. f. (Ad I 1°) *Loc în raiu, tu, soro, n'ai, Curvulișcă fostu-ai.* ALEXICI, L. P. I 140; — **curvulíță** s. f. *He, he, he, he, curvuliță de fată, că rău m'ai înșelat.* SBIERA, P. 278. Fig. *Aschiuța bradului, Curvulița satului* [Scripca]. GOROVEI, CIM. 338; **curvișténă (curvoștínă)** s. f. = curvă mică, cam curvă, teleleică, târfă, traftiroaică; p. ext. (glumeț) calificativ alintător pentru copile (CIAUȘANU, V.). *S'a umplut lumea de curvișteine.* ȘEZ. III 34; — **curvișínă** s. f. *Spune-mi, blestemato, vorbește-mi, curvisino!* [sic!] GORJAN, H. II 193; — **curvișánă** s. f. Com. S. PUȘCARIU. | Adjective: **curvésc, -éască** adj. = de curve, în felul curvelor; p. ext. înșelător, trădător, ademenitor, viclean (POLIZU). *Kurvesk* = meritricius, nequam. ANON. CAR. *Cântări curvești.* CORESI, EV. 548/$_{7}$. *Prefăcăniile ei cele curvești.* GORJAN, H. II 203. *I-e uitatu'* (= privirea) *tot curvesc, Și-i e portu' voinicesc.* ȘEZ. VII 60; — adverb: **curvéște** = în chip curvesc, ca o curvă, în mod desfrânat, înșelător, fraudulos. *Acolo răsipi avuțiia lui viețuind curveaște.* CORESI, E. 25/$_{10}$. | Abstracte și colective: (cf. ung. *kurvaság)* **curvușág (curvișág)** s. a. = desfrâu sensual, prostituție, curvie (1°). STAN. M. 151. *Mândră, ochii tăi din cap Nu-s făcuți a găzdușag, Că-s făcuți a curvușag.* MÂNDRESCU, P. P. 131;— (neobișnuit) **curvíme** s. f. = viața de prostituată (POLIZU) ; totalitatea curvelor (POLIZU) ; — **curvét** = curve multe. | Compus (din *curvă-aleasă* în poezia pop.): **curvaleásă (curvuleásă)** s. f. *M'a făcut maica frumoasă, Cu chipul de jupâneasă Cu ochii de curvaleasă.* ȘEZ. I 287. *Sănduleasă... Cu ochii de curvuleasă.* ib. I 76.]

— Din v.-slav. **kurŭva,** idem (bulg., srb., rus. *kurva,* neo-gr. κούρβα, alb. *kurva,* ung. *kurva,* idem) Cf. ·curvar, ·curvi, curvie, preacurvă.

CURVALEÁSĂ s. f. v. **curvă.**

CURVÁNTĂ † s. f. Prêtresse de Cybèle. — (Grecism literar) Preoteasă a zeiței Cybela, cf. bacantă. *Și* [cuviosul Constantin] *petrecând odinioară puținea vreame fără mâncare, l-au dodeitu-l o curvantă, fată de Jidov.* DOSOFTEIU, V. S. 239/$_{2}$.

— Din grec. κορυβαντίς (fem. lui κορυβάς), idem (apropiat, prin etimologie populară, de *curvă)* V. Bogrea, *Dacoromania,* IV 806.

CURVÁR adj. și s. m. 1°—2°. — *Paillard, coureur.* — (Cuvânt evitat în limba literară).

1°. Adj. (Mai ales în limba veche) Care curvește, desfrânat, stricat, muieratic. *Doamne, laudă ție dau, că nu sânt ca alalți oameni: răpitori, nedrepți, curvari.* CORESI, EV. 11/$_{7}$. *Am dat lor chipul fiului cel curvariu.* GCR. I 289/$_{30}$. *Era curvar peste seamă.* LET. A. I 99/$_{24}$. *Alexandru beizadè... era călăreț bun și curvar foarte.* LET. II 16/$_{27}$. *Fiind el curvariu nu-și iubea femeea lui.* MAG. IST. 98/$_{28}$. *Era om fără frica lui Dumnezeu, jucaș, curvar, mincinos.* ib. II 30/$_{12}$. *A avut un mentor curvar și verigaș.* C. NEGRUZZI. II 265/$_{20}$. *Când mamele își pupă copiii în spate, este semn că ei se vor face curvari.* ȘEZ. XII 162. *Muierea temătoare învață pe bărbat curvar.* ZANNE, P. II 294.

2°. Subst. (În limba veche) Bărbat muieratic și desfrânat, care umblă mult după femei, care vizitează mult curvele (COSTINESCU) ; † adulter. *Curuar* = putaniere. MAN. GOETT. 13. *Nu se putu sătura curvariul... să se îndulcească de pohtele lumiei aceștiia.* CORESI, EV. 27/$_{30}$. *Derept grăesc voao, că vameșii și curvarii trecură în [im]părăția ceriului.* TETRAEV. 237. *A șase[a]* [poruncă]: *să nu fii curvari[u].* PALIA (1581) ap. GCR. I 33/$_{7}$. *Curvariloru, strâmbilor!* CUV. D. BĂTR. II 49. *Ori cine-ș[i] va găsi fata.... curvind cu cineva, poate să-i facă moarte, însă ca să ucigă împreună cu dânsa și curvariul.* PRAV. 378. [De] *va ucide curvariul pe bărbat, să se cearte.* ib. 385. *Fiește care om... să numească un dumnezeu...; curvarii și preacurvarii pre dumnezeoaia Afrodita.* GCR. II

39. *Curvariul să plătească și la visteria obștei.* PRAVILA (1814) 175. *Eu am trimes pe curvarul dardanic să zguduc Sparta?* COȘBUC, Æ. 188/3.

[Cu alte sufixe: **curvóiu** s. m. = curvar, om muieratic. *De când m'am lăsat de oi, Toți mă strigă că's curvoiu.* MÂNDRESCU, L. P. 161. *Săm* (= sântem) *niște tâlhăroi Și beutori și curvoi.* BUD. P. P. 50; — (neobișnuit; din ung. *kurvás)* **curváș** † s. m. = curvar. *Kurvas* = salax. LEX. MARS. | Adjective (substantivate uneori): **curvárnic, -ă** † = (despre persoane) curvar; adulter. *Kurvarnik* = adulter moec(c)hus. ANON. CAR. *Oare cui va fi rușine de mine și de cuvintele meale în ruda accasta curvarnica și păcătoasă.* CORESI, EV. 65/3 cf. 74/30;—**curvărét, -eáță** † = curvar. *Să-ți ispovedesc păcatele meale: ...[sânt] o curvăreață.* DOSOFTEIU, ap. TDRG; — **curvărós, -oásă** = curvar (Bucov.). HERZ.-GHER. M. IV 252; — **curvărésc, -eáscă** = despre lucruri s. despre atitudini) de curvar. | Verb: **curvărí** IV-a intrans. = a curvi (HERZ.-GHER. M. IV 252), a duce viață de curvar, desfrânată. | Abstracte: **curvărít** s. a. = curvie; desfrânare, prostituție. HERZ.-GHER. M. IV 252. *Nu se sătura de curvărit.* LET. I 206/6; — **curvărie** s. f. = viață depravată, curvie, desfrânare. prostituție, curvăsărie. POLIZU, DIRF; (concretizat) bordel, casă de prostituție. TDRG. *Kurvaria* = (lat.) flagicium; (ung.) kurvasagh. LEX. MARS. 206. *Fugi la lume, la o casă de curvărie.* DOSOFTEIU, V. S. 92/2. *Trei fete le-au dat la curvărie.* ib. 109/1. *Ținea crâșmă... lăcaș de belie și de curvărie.* LET. III 35/2. *Mult ți-o spus mamuca... Să ti lcș[i] di curvării.* VASILIU, C. 37.]

— Derivat din **curvă**, cu suf. nom. ag. **-ar** sau împrumutat de-a-dreptul din v.-slav. **kurŭvarĭ** (cf. și alb. *kurvar)* idem, cf. preacurvar.

CURVĂRÉȚ, -EÁȚĂ † adj.
CURVĂRÍ vb. IV-a
CURVĂRÍE s. f.
CURVÁRNIC, -Ă † adj.
CURVĂRÓS, -OÁSĂ adj.
CURVÁȘ † s. m.
} v. **curvar.**

CURVASALĂC s. a.
CURVĂSĂRÉSC, -EÁSCĂ adj.
CURVĂSĂRÉȘTE adv.
CURVĂSĂRÍ vb. IV-a
} v. **curvăsărie.**

CURVĂSĂRÍE s. f. *Paillardise.* — Curvie, curvușag. *Să duse la o casă de curvăsărie* (= bordel) MINEIUL (1776) 179 2/2. *De vre-o mișelie. De vre-o curvăsărie.* MAT. FOLC. I 658. [Verb: **curvăsărí** IV-a = a curvi, a duce o viață depravată, a curvări; (refl., rar) a se prostitua. COSTINESCU; — (cu abstractele): **curvăsărít** s. a., **curvăsărire** s. f. PONTBRIANT; — (neobișnuit) **curvasalâc** s. a. ALEXI. | Adjectiv: **curvăsărésc, -eáscă** = de om desfrânat. POLIZU. | Adverb: **curvăsărésțe** adv. = ca o curvă. POLIZU].

— Născut prin contaminare (etimologie populară) din **carvasara (cărvăsărie)** și **curvărie,** dat fiind că în *carvasarale* negustorii duceau adesea o viață desfrânată.

CURVÉLNIC s. a. v. **curelnic.**

CURVÉSC, -EÁSCĂ adj.
CURVÉȘTE adv.
CURVÉT s. a.
} v. **curvă.**

CURVÌ vb. IVa *Paillarder, forniquer. Commettre un adultère, violer la foi conjugale. Se prostituer.* — (Cuvânt evitat în limba literară).

Intrans. (Despre bărbați și femei) A avea mereu contact sexual nelegitim, a trăi în desfrâu; † (despre bărbați) a se ține cu o femeie nemăritată s. cu altă femeie decât a sa, (despre femei) a trăi cu alt bărbat decât al său; a călca credința conjugală, a comite un adulter, a fi adulter, a preacurvi (LB.) *Kurvesk* = mœc(c)hor, adulteror, scortor. ANON. CAR. *Aceia rău au grăitu cum voru curvi și au făcut* [cu]*rvie.* CUV. D. BĂTRÂNI. II 324. *Cine curvcașteamù învățătura calcă.* CORESI, EV. 18/12. *Methodie au curvit cu o muiare.* MOXA 387/7. *Varda curviia cu un fiiastru.* ib. 388/7. *Nu curvi* (: nu preа iubire să faci COD. VOR.; nu preacurvi BIBLIA 1688; tu ne commets pas adultère). N. TEST. (1648), ap. COD. VOR. 119. *Sfetnici tineri turci, cu carii ziua petrecea și se desmierda, iar nouptea cu turcoaie curvind.* SIMION DASC., LET. 164/6. *În sărbători mai mult să 'mbată și gioacă și curvăscă.* VARLAAM, C. 310-1. *Muiarea ce va fura de la cela ce curvcașteau dânsa, să se certe.* PRAV. 183. *Cela cc-ș[i] va ucide fata în ceasul ce o va afla curvind cu cineva, nu să va certa.* ib. 324. *Au curvit Thamara, noru-ta.* BIBLIA, (1688) 29-1. *Rahaava se părăsi a curvi cu bărbații cei mulți.* DOSOFTEIU, PS. 293. *El umbla... curvindŭ și făcând lucruri făr' de treabă.* MAG. IST. V 167/20. *Cine curvcașteau muiare măritată, să să osândească la surghiunie.* CARAGEA, L. 87. *Cu alte femei încă ar fi curvit.* ȘINCAI, HR. III 130/18. *Am curvit cu sora ta Ș'am răpit pe fiica ta.* ALECSANDRI, P. P. 79. *Să nu fure, să nu omoare, să nu curzea* (scurtat din *curzească*, rostire dialectală pentru *curveacscă), că... e păcat.* T. PAPAHAGI, M. 170. | Pronominal. *Ceia ce-și curvăsc cu rudele... cu moarte să să certe.* PRAV. 667. || Trans. A strica (o căsnicie, a pângări (cinstea casnică); p. ext. (factitiv) a face pe o femeie să devină curvă, a prostitua. *Să nu pângărești pre fata ta, ca să o curvcști pre dânsa.* BIBLIA (1688) 85-1. *Au făcut* [fata] *nebunie întru fiii lui Israel, a curvi casa tătâni-său.* ib. 142-2. *Trupul său a-l slăbi, A-l desmierda, a-l curvi.* ȚICHINDEAL, F. 273. || † Refl. A se prostitua. *La Argos s'au fost curvind cu corăbiearul corabiei.* HERODOT, 5. *Când beau... și bărbați și fimei și copii, tot de-avalmă să curvăsc.* ib. 71.

[Prez. ind. *-vesc* și (regional) *-văsc.* | Abstract: **curvíre** s. f.].

— Derivat din **curvă** (cf. și paleosl. *kŭrvyty sĕ*, srb. *kurviti*, idem). Cf. preacurvi.

CURVÍE s. f, 1°. *Fornication, prostitution,* 2°. *Adultère.* 3°. *Inceste.* 4°. *Fornication.* 5°. *Lâcheté, trahison.*

1°. Contact sexual între un bărbat și o curvă; desfrâu sexual; prostituție, curvușag. *A face curvie* = a curvi. *Se ferească-și sirg* (= pe sine) *de... sânge și de necătură* (= omor) *și de curvie.* COD. VOR. 31/12. *Curvie feaceră* [= iubiri feaceră, COR.] *întru începutele sale.* PSALT. SCH. 226/12. *Împluți de toate nedereptățile, de curvie, hicleșug...* CORESI, ap. GCR. I 12/30. *Cu curvie sau fie cu ce lucru rău...* CUV. D. BĂTR. II 156. *Călugărițele cc[a]u visu* (= trăit) *în mănăstire și în curvie se-[a]u datu pre sine...* ib. II 340. *Gândi să-ș[i] dea featele la curvie.* VARLAAM. C. 29-2. *Hotru să chiamă... cela ce le amăgească cu alte meșterșuguri, de le îndeamnă spre curvie.* PRAV. 656. *Va zăloji casa, pentru că să facă acolo curvie* (= qu'on s'y livre à la prostitution). ib. 667. *Rahaava părăsi curviea de bărbații cei mulți.* DOSOFTEIU, PS. 292. *Au socotit să cheme în easa lui pe Afrodita, adică curvia.* ANTIM, P.

80. *Au luat protopopul gloabă... pentru un prepus de curvie.* IORGA, S. D. XIII 250. *Negelul deasupra nasului... însemnează pleare spre curvie.* GCR. II 144/20. *Curvia și beția mintea ți-o mișcă, ochii ți-i întunecă!* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 257. *Nu știu ce este păcatul curviei.* C. NEGRUZZI, I 231. *Cum s'a iscat curvia?* ȘEZ. III 34. | (M. ales la plur.) Blăstemății, fapte imorale. *Se umplusе tot Râmul de curvii.* LET. I 10/15. *Că pin satu cân[d] îmbla, mulți* [= multe] *curvii îm[i] făcea.* VASILIU, C. 34. | † *Loc* (s. *casă*) *de curvie* (MARDARIE, L. 43, 111) = casă de prostituție, de toleranță, bordel. *Veni într'această lume ca într'o casă de curvie.* VARLAAM, C. 288-1.

2°. † Relații sexuale între femei și bărbați în afară de căsătorie (LB.), preacurvie, adulter; cf. concubinaj. *Kurvie* = adulterium. ANON. CAR. *Fecior din curvie făcut* [= bastard]. MARDARIE, L. 168 (ib. 210). *Nu-ș[i] va pîiarde muiaria dzeastrele sale, de vreame ce nu vor arăta la vedeare curviia ei deplin.* PRAV. 549. [Bărbatul] *după ce o va fi prins făcând preacurvie, nu o va putea dup'acia să mai pârască pentru această curvie.* ib. 555. *Noru-ta iaste grea den curviie.* BIBLIA (1688) 29-1. *Fără îndoială să dovedește că pruncul este din curvie.* COD. ȚIV. 21/23.

3°. † Contact sexual pervers s. între rude de sânge, † amestecătură de sânge, incest. (LB.); cf. sodomie, pederastie. *Sodomie, ce să dzâce curvie cu copii.* PRAV. 667. *Sânge amestecat sau sodomie, ce să dzâce curvie.* ib. 668. *Pentru ceia ce vor face curvie cu dobitoace.* ib. 836. *Făcând curvii cu oamenii...* DOSOFTEIU, V. S. 51-2. *Cu soru-sa și cu alte rude curvie au făcut.* CANTEMIR, HR. 164/29.

4°. † Poftă neînvinsă de a avea contact sexual. *Ce cerea pravoslavia și leagea creștinească nu ținea... și curvie nespusă era într'însul.* SIMION DASC. LET. 166/15. *Iară de să va afla cum s'au știut că sânt rudă, s'au făcut nuntă, să să ciarte mai mult... de cum are fi făcut greșală fără nuntă, ce să chiamă curvie* (: si elles avaient commis l'inceste sans mariage, c'est à dire par fornication). PRAV. 853.

5°. † Faptă de curvă de om fără caracter: vicleníe, trădare, mișelie. *Vedeți ce este omenia și curvia grecească!* LET. II 249/15.

— Derivat din **curvă**, cu suf. abstr. **-ie**. Cf. preacurvie.

CURVÍME s. f.
CURVIȘÁG s. a.
CURVIȘÁNĂ s. f.
CURVIȘÍNĂ s. f.
CURVIȘTÍNĂ s. f.
} v. **curvă**.

CURVÓIU s. m. v. **curvar**.

CURVOȘTÍNĂ s. f.
CURVULEÁSĂ s. f.
CURVULÍCE s. f.
CURVULÍȘCĂ s. f.
CURVULÍȚĂ s. f.
CURVUȘÁG s. a.
} v **curvă**.

CUȘ interj. v. **coș** și **cuș-chi**.

CUSÁC s. m. v. **cosac**.[2]

CUȘÁC s. m. (Dulgh.) *Traverse.* — (Turcism, în Muntenia) Stinghie, lemn transversal ce ține zidul de-asupra unei uși. *Cușacul adică stinghii de uluci.* DOC. (a. 1791). ȘIO. (Derivat: ; rc. *kušaklyk*) **cușaclâc** *(-lâcuri)* † s. a. = ste ghie de corabie. ȘIO. *Scânduri, crivaci, cușaclâcuri, care cherestea au venit poruncă dela Împărăție să se dea la Ali-paşa pentru șeici și pentru ustuacicuri* (a. 1693) ib.].

— Din turc. **kușak** „cingătoare" (bulg. *kušak* „brâu", sârb. *kušak* „stinghie"). ȘIO.

CUȘACLÂC † s. a. v. **cușac**.

CUȘÁÍ vb. IV[a] v. **cușei**.

CUSĂTÓR,-OÁRE adj., subst.
CUSĂTOREÁ s. f.
CUSĂTOREÁSĂ s. f.
CUSĂTORÍE s. f.
CUSĂTORÍȚĂ s. f.
CUSĂTÚRĂ s. f.
} v. **coase**.

CUȘB- v. **cujb-**

CÚȘCĂ s. f. 1°. *Cage, poulailler, chenil.* 2°. *Cage.* 3°. (Chez les Juifs) *Tabernacle. Fête des Tabernacles.* 4°. Sorte de boîte en treillis qui sert à battre le maïs. 5. *Masure, cabane.*

1°. Coteț (în formă de colivie mai mare), poiată pentru pasări de curte, căsulie pentru câni, pentru iepuri de casă, etc. PAMFILE, I. C. 143, 446. *Hrănește o pasăre într'o cușcă.* LET. II 152/33. *Au făcut îndată o cușcă... și apoi au mers să se culce, spânzurându-și cușca de crevat.* DRĂGHICI, R. 144/23. *O cușcă de iepurași de casă.* ODOBESCU, ap. CADE. *Se mișcă să așeze bucata de zahăr între gratiile cuștei...* C. PETRESCU, Î. II 184. *În „ogradă" — nu „curte" — era o „poiată" — nu „cușcă" — de pasări...* I. TEODOREANU, M. II 54. *Grijeam de o pasăre care era închisă în cușcă de drot* [= sârmă]. RETEGANUL, P. V. 81/27. *Puiu, puiu,... Vină'n cușcă să te puiu.* ALECSANDRI, P. P. 331/5. # *Cine intră'n cușcă, trebue să cânte cocoșește.* ZANNE. P. I 458. | Spec. [Piţigoiul] e prins de oameni... prin un fel de bostani bortiți și scobiți înăuntru, pre care îi numesc ei *cușci* de bostan. MARIAN, O. II 148. | P. ext. (În glumă) *Unele mame* [*lăuze*]... *după ce li s'a cetit rugăciunea de 40 de zile,... de bucurie că au scăpat dela așa numita „cușcă", adecă de oprirea ca să umble undeva fără rugăciunea aceasta, dau și puțină masă...* id. NA. 289.

2°. Închisoare cu gratii de fier în care se țin fiarele sălbatice. *Prinzând viu pre Sultan Baiazit, l-au băgat în cușcă de fier.* LET. I A. 9/22. *Duțu se simțea ca într'o cușcă de lei.* SLAVICI. N. II 307. *Pe el îl închide în o cușcă de fier.* RETEGANUL, P. III 78/5. | P. anal. *Se hrănise și Noe de stat la cușcă* [adică închis în corabia lui ca un animal în cușca lui]; *ar fi voit să iasă.* ȘEZ. II 3/33.

3°. Spec. Un fel de cort, chioșc sau frunzar, în care stau de mănâncă Evreii la sărbătoarea de toamnă, numită *„sărbătoarea corturilor"* (Sukoth), care cade la 15 Tișri (CADE.), tabernacul (TDRG.). Cf. COSTINESCU, GOROVEI, CR., HERZ.-GHER., M. IV 252. *Atunci când Jidovii s'adună și intră la cușcă, se pun pe rugăciuni.* PAMFILE, VĂZD. 113. | P. ext. Numele acestei sărbători. Cf. COSTINESCU, com. FURTUNA. *Jidanul care trebue să mourâ pe vremea cuștilor...* PAMFILE, DUȘM. 23, notă.

4°. P. anal. Un fel de grătar de nuiele (numit și coteț, leasă s. leșoiu) în care se bate porumbul. Cf. DAMÉ, T. 62.

5°. P. anal. Casă strâmtă, proastă, colibă. HERZ.-GHER., M. IV 252. *Să scap de cușca asta, în care mă usuc,* ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U.

[Plur. *cuști, cuște* și *cusce, cusci.* | Și: **cúșlă** s. f.

(ad 5°). *Umblă um cușlă în cușlă.* CIAUȘANU, V. | Diminutiv: **cușchiță** s. f. CIHAC, II 88; — **cușculiță** s. f.]

— Din rut. (rus.) **kučka** „coteț".

CUȘCÁIE s. f. v. **cușcaiu.**

CUȘCÁIU s. a. *Traîneau* (pour transporter le bois). — Săniuță de lemn pe care se coboară lemnele de foc, după ce au fost fasonate, de la munte la vale (Prahova și Argeș). Com. CANTACUZINO. [Și: **cușcáie** s. f.]

CUȘCHEBÁP s. a. (Cul.) *Rôti à la broche.* — (Turcism, în Țara-veche) Frigăruie (2°) de berbece s. de miel. *Urmează apoi... cușchebapurile, ciulamalele de pasăre și de vânaturi.* URECHE, ap. TDRG. [Plur. *-bapuri.*]

— Din turc. **kuș-kebaby** „frigăruie de pasăre". Cf. TDRG.

CUȘ-CHI! interj. — (Ungurism) Interjecție prin care se alungă câinii (VISKI, CAMP. 221) s. porcii (VAIDA). Ieși (afară)! [Și: **cuștĭ-chi** interj. VISKI, CAMP. 221, **cuști!** interj. HERZ.-GHER., M. IV 260, (prescurtat) **cuș!** interj. Marș de-aici! T. PAPAHAGI.]

— Din ung. **kuss ki!**, idem sau din germ. **kuschdi[ch]** (acesta din fr. *couche-toi!* „culcă-te").

CUȘCHÍȚĂ s. f. v. **cușcă.**

CUSCHIÚG s. a. v. **coșciug.**

CUSCIÍNȚĂ † s. f. v. **conștiință.**

CÚSCRĂ s. f. v. **cuscru.**

CUSCRÁIU subst. sing. Jeu d'enfants. — (În expresia) **De-a cuscraiu'**, numele unui joc de copii. V. IV 90.

CUSCRÉNIE s. f.
CUSCRÉTURI s. f. plur.
CUSCRÍ vb. IV[a]
CUSCRÍE s. f.
CUSCRIÓR s. m.
CUSCRIȘOÁRĂ s. f.
CUSCRIȘÓR s. m.
CUSCRÍȚĂ s. f.
} v. **cuscru.**

CÚSCRU, -Ă subst. 1°. Père (mère) de l'un des jeunes mariés par rapport au père et à la mère de l'autre. 2°. Frère et sœur de l'un des jeunes mariés par rapport au père et à la mère de l'autre. 3°. *Garçon d'honneur.* 4°. *Invité à la noce.* 5°. *Prétendant.* 6°. *Compère.* 7°. *Pulmonaire officinale.*

1°. *Cuscri* se numesc între sine tații, iar *cuscre* mamele bărbatului și femeii însoțiți prin căsătorie, deci socrul și soacra în raport cu ceilalți socri (LB., MARIAN, NU. 65. BÂRLEA, B. I 125, HERZ.-GHER. IV 252, H. II 14, cf. X 508, XIV 66). După „cumnați", *socri* se socotesc ca al doilea neam de rudenie (ȘEZ. XXIII 44) spirituală. Prin unele regiuni (de ex. pe la Hațeg) părinții mirelui se numesc *cuscrii mari*, în opoziție cu *cuscrii mici*, adică părinții miresei. (DENSUSIANU, Ț. H. 236), corespunzător titlurilor de socru mare și socru mic. Cineva este s. se face *cuscru (cuscră)* cu altcineva. *Nuntele ce să vor face dentru sânge amestecat, ce să zice den cúscrii,... sau cumătrii...* PRAV. MOLD. 120 b. *Au făcut pace Brâncovanul-Vodă și cuscru-său.* LET. II 312/9. *Trimițând... la prietenii și cuscrii lui... să-i dea oști.* MAG. IST. I 212/22. *Au fugit Vasilie-Vodă la cuscru-său Hmil.* ib. 300/32. *Te faci cuscru și cumătru cu un târg întreg.* C. NEGRUZZI, I 239. *Cuscrul și ginerele? Poftește-i sus!* ALECSANDRI, T. 336. *Mihu... nu-și mai știe rubedeniile și cuscrii și finii.* SLAVICI, N. I 83. *M'au văzut cuscrii cum dormeam?* CREANGĂ, P. 11. *Încep a veni una câte una... cumnatele, cuscrele, nănașele.* MARIAN, NA. 135. *Te-aș iubi și-mi ești cam cuscră.* ȘEZ. I 290/17. # *S'a șuit la cuscra'n pat* = e beat. ZANNE, P. IV 329.

2°. P. ext. (regional și impropriu) Frații și surorile mirelui față cu părinții mirelui și cu frații și surorile acestuia... și invers (MARIAN, NU. 65); rudă prin alianță, cumătru, cumătră (CABA, SĂL., cf. LB.). *Ieși, mireasă, din cămară, Strâgă-ți cuscrii de pe-afară.* BÂRLEA. B. I 185.

3°. (Regional, rar) (La nuntă) (Masc.) Tânăr care însoțește mireasa, terfar (LB.) Mirele își alege și doi frați de mire și un stegar, și aceștia se numesc *cuscri.* FRÂNCU-CANDREA, M. 151. | (Fem.) În timpul când se apropie ridicarea zestrei de pe ladă, două copile câte c'o năframă în mână, sunt suite și așezate lângă ladă. Aceste copile se numesc *cuscre.* Cf. chemător, vornicel, vătaf; vătăjiță, vorniciță, drușcă.

4°. P. ext. (Transilv.) Nuntaș. MARIAN, NU. 65/13, REV. CRIT. III 121. *Este datină... de a se pune înaintea fiecărui cuscru câte un țipău.* MARIAN, NU. 512/7. *S'a dus în cuscri* = s'au dus la nuntă s. cu nuntașii. REV. CRIT. III 121. *Vin cuscrii* = vin nuntașii. **id. ib.**

5°. S. m. Petitor (la fată): *A fost asară la noi un cuscru, dar nu mi-o plăcut de el.* (Vălcăul rom., Sălaj). VICIU, GL.

6°. (Neobișnuit; încercare stângace de a reda pe francezul „compère") Tovarăș (în acțiuni necorecte), complice. *Nu e de mirare ca șarlatanii să aibă soți, cuscri (comperi).* GHICA, A. 696.

7°. (Bot.) *Cuscru* = cuscrișor 2° (Bârzava, Arad) com. ITTU.

[Feminin: **cúscră.** | În legătură cu pronumele posesiv găsim la masculin și forma *cuscrămeu* (a. 1773) GCR. II 98/15. | Diminutive: **cuscrișór** s. m. = cuscru mic (MARIAN, NU. 65/4); (Bot.) plantă ierboasă *(Pulmonaria officinalis)*, cu peri aspri, cu frunzele cu pete albe, cu florile roșii, apoi violete, rar albe. Se mai numește și: cuscru, cuscrior (com. ITTU), iarba-plumânei, plumânărică, sudoare, mierea-ursului. PANȚU, PL. Cf. PĂCALĂ, M. R. 7; — **cuscriór** (pronunț. *-ri-or*) s. m. (Bot.) = cuscrișór (Rășinari, Sibiiu) com. ITTU; — **cuscruléț** s. m. = cuscru mic. *Fă, cuscruleț, cum te 'ndemnaiu eu.* HEM. 2039/3; — **cuscrișoáră, cuscruliță, cuscríță** s. f. = cuscră mică s. dragă. MARIAN, NU. 65/4. *Ia aminte, linișor, de cumva ăi zări la horă... pe surata Floarea or pe cuscrulița Andriana, spuni-le dela mine multă sănătate.* JIPESCU, O. 131. | Abstracte: **cuscríe** (LB.), **cuscrénie** s. f. = înrudirea spirituală între cuscri, încuscrire; p. ext. înrudire, afinitate; (concretizat; la plur.) cúscrii. Legătura ce se face între unul din cei însoțiți și între rudeniile celuialant însoțit se numește *cuscrie.* CODICĂ ȚIV. 7/35. Cineva este în *cuscrie* cu, (rar către) altcineva, † tocmește s. leagă *cuscrie* s. este legat cu *cuscrie* cu altcineva; cineva face *cuscrie* cu altcineva = își dă fata după fiul cuiva sau își însoară băiatul cu fata altcuiva; se înrudește cu altcineva prin căsătoria fiului sau a fiicei sale, se încuscrește. *Rogu-vă dați-o lui, să-i fie muiare, să tocmim* [= întocmim] *între noi cuscrie...* PALIA (1581) 137/17. *Ceia ce-și curvăsc cu... cuscriile* (: cuscrele MUNT.), *acesta se chiamă sânge*

amestecat. PRAV. 667. *Potoțcești, Vișnovicești, Koroțenii, toți cu cuserie legați...* LET. I 228/10. *Iară lui Hmil hatmanul... întrase în gând cuscria cu Vasilie-Vodă.* ib. I 295/8. *Au jurat lui Nicolai-Vodă, cum [că] îi va sluji cu dreptate, și nu se va uita la cuscria lui* [cu] *Iordache Ruset Vornicul.* ib. II 91/1. *Să aibă... a cerca... de cuscrii, de cununii...* (a. 1751). URICARIUL. V. 424/22. *Rudeniile din cuscrie.* PRAV. (1814) 109. *Nu căutați la neamuri și la cuscrie.* ȚICHINDEAL, F. 126. *Cu toată cuscrenia ce ei arată că ar avea cu dânsul, nu poate călca datoria postului său.* C. NEGRUZZI, I 281. *Pune-ți pofta'n cuiu despre cuscrie cu mine!* ALECSANDRI, T. 347. *Frăția, cumetria, cuscrenia.* JIPESCU, O. 37. *Cuscrenie groasă Într'a noastră casă,* se zice când se îndrăgesc rudă cu rudă. ZANNE, P. IV 329. (Fig.) *Este cuscrie între limbă românească și între cea slovenească.* P. MAIOR, IST. 247. | Colectiv: **cuscréturi** s. f. plur. = slujbași mai mici, subalterni (propriu: rude oplosite pe lângă un funcționar mai înalt); cf. nepotism. *Solgăbirăii stau acolo și alte cuscréturi pe lângă ei.* (Abrud). VICIU, GL. | Verb: **cuscrì** vb. IV[a] refl. = a se încuscri. COSTINESCU. *Cu mânia se cuscrește necazu'.* CALENDARIU (1844) 59; — (cu abstractul) **cuscríre** s. f., (la negativ) **necuscríre** s. f. = (lipsă de) înrudire (prin alianță). *Și astăzi vecuește acea necuscrire între limba românească și între cea ungurească.* P. MAIOR, IST. 194].

— Din lat. **consocer, -(e)rum** (păstrat și la Veglioți: *consegro* și la Albanezi: *krushk, -ë.* Din românește e împrumutat bulg. *kuskrŭ* „invitat la nuntă din partea mirelui s. a miresii". DR. III 232).

CUSCRULÉȚ s. m. } v. **cuscru.**
CUSCRULÍȚĂ s. f. }

CUȘCULÍȚĂ s. f. v. **cușcă.**

CUȘCÚȘ subst. sing. Comerț) *Couscous.* — Un fel de pastă alimentară în formă de bobițe. GR. S. VI 331), un fel de trahana care se pune să fiarbă la supă (ȘIO). [Și: **cuscúț** s. a. = un fel de mâncare. H. VII 172.]

— Din turc. **kuskus** „un fel de mâncare făcută cu grâu, cu bulion și cu carne". Cf. ȘIO.

CUSCÚȚ s. a. (Cul.) v. **cușcuș.**

CUSCÚȚĂ s. f. (Bot.) *Cuscute.* — Torțel (Cuscuta epitymum). BARCIANU.

— *N.* din lat. Cf. decuscuta.

CUȘEDEÁ vb. II. *Convenir.* — (Numai la prez. ind., pers. III sing.) *Se cușede și nu se cușede* = se cade s. se cuvine și nu se cade s. nu se cuvine. FRÂNCU-CANDREA, M. 51.

— Compus din **cu-** și **ședea,** după analogia lui *cuvine.* A. Philippide, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXI 308.

CUȘEÍ vb. IV[a]. *Goûter.* — (Rutenism, în regiunile nordice). A gusta (ȚIPLEA), a bea puțin, o leacă (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *Îi dă de trii ori să cușciască, de trii ori și să pună și pe irimă.* ARH. FOLK. I 203. *Câte poame-s pă pământ toate huc* [= chiar toate] *le-am cușcit, Nici una nu-i mai amară Ca poama de mirioară Și soțu' de-a-doua-oară.* ȚIPLEA, P. P. 9. [Și: **cușâì** vb. IV[a] (Straja, Bucov.)]

— Din rut. **kušati** „a gusta". — Cf. cușturi.

CÚȘER, -Ă adj. 1°. *Rituel* (en parlant des aliments des Juifs); *juif.* 2°. *Clair, pas suspect* (pour les Juifs). 3°. *Nettoyé, sans le sou.*

1°. (Despre mâncări și băuturi, la Jidani, în opoziție cu trif) Curat, gătit după ritual; (pentru creștini) evreesc. *Nu beau vin cușăr.* ALECSANDRI, T. 1537. *Brânză cușără,* care o fac Jidanii cu mâna lor. H. X 478.

2°. P. ext. (pentru Evrei; în regiunile cu mulți Evrei). Curat. *Nu-i coșăr* = nu-i lucru curat.

3°. P. ext. Ușurat (de bani), lefter. *M'am vârît în crâșmă c'o mulțime de parale, și-am ieșit cușăr, fără nici un ban.* ȘEZ. XXIII 44.

[Și: **cúșăr, -ă; cóșăr, cóșer, -ă.** | (Fără acord) *Pastrama de gâscă cușer a lui Katz.* BOTEZ, B. 217.

— Din evreescul **kâscher** „curat, ritual".

CUȘERCÚȚĂ s. f. v. **coșarcă.**

CUȘÍNI s. f. plur. *Cloison mobile* (d'un chariot). — (Basarabia, cu rostire regională: *cușîni)* Fundul căruții. GRAIUL. II 12.

CUSITÓR (IU) s. m. sing. (Met.) v. **cositor**[2].

CÚȘLĂ s. f. v. **cușcă.**

CÚȘMĂ s. f. 1°. *Bonnet de fourrure.* 2°. *Sorte de pélerine.* 3°. Sorte de champignon. 4°. *Chevalet* du métier à tisser.

1°. (Mold., Bucov. și N. Transilv.) Căciulă de blană (de obiceiu de miel), cf. muhaiu. H. XIII 199, CREANGĂ, GL., DAMÉ, T., ȘEZ. V 60, JAHRESBER. XVI 223, HERZ.-GHER., M. IV 252. *Kucsmĕ* = pileus, cucullus. ANON. CAR. *I-au căzut cușma din cap.* MAG. IST. IV 305/18. *Dechebal a trimis pre unii dintre cei ce purta cugîmc (cumănace) la Traian.* ȘINCAI, HR. I 4/17. *Cușma albă cu fundul de piele.* URICARIUL, IV 135. *Să-și facă o cucîmă.* ib. XVI 204. *Cușme țurcănești.* C. NEGRUZZI, I 121. *Să-mi pun cușma pe-o ureche.* ALECSANDRI, P. I. 62. *El tuflește cușma pe cap, o îndeasă pe urechi și habar n'are.* CREANGĂ, A. 39. *Cușmă creață de miel.* ȘEZ. I 10. *Bădiță cu cușma lungă...* MÂNDRESCU, L. P. 66. *Pă cel deal, pă cel colnic Mere-un tinerel voinic, Cu cujmă neagră de miel.* T. PAPAHAGI, M. 112. *În cap* [păstorii] *au cușmă.* PRECUP, P. 16. *Cușmă cu urechi* = căciulă fără vârf, cu două prelungiri laterale care acoper urechile și se leagă subt bărbie. HERZ.-GHER., M. IV 252. # *Casa o are sub cușmă.* = e sărac lipit pământului. ZANNE, P. III 85. *A-și pune cușma de nebun în cap* = a face pe nebunul. I. NEGRUZZI, V. 398. **A umbla cu cușma'n mână după cineva** = a se ruga umilitor, a se umili. *Cu cușma'n mână iarna să îmbli după dânsul.* C. NEGRUZZI, I 253/13, cf. MARIAN, V. 170. **A-i ieși cuiva părul prin cușmă** (DOINE, 292/18) = a-i ieși părul prin căciulă, a fi sărac lipit pământului. (Neobișnuit) **Cușmă frigiană** = bonetă frigiană. *Se mișc batalioane A plebei proletare Cu cușme frigiene Și arme lucitoare.* EMINESCU, P. 122. **Cușmă de noapte** † = tichie. *Numai cu izmenele și cu cușma cea de noapte.* LET. III 233. || (Adverbial) *Când ai să pui cloșcă, duci ouăle la cuibar în căciulă... ca să iasă puii cușmă* (mulți și unul lângă altul semănând, cu fulgii lor moi, cu o căciulă) *'n cuib și să iasă cucuieți.* GOROVEI, CR. 65.

2°. (Ban. și Mehedinți) Pătură (N. REV. R. a. 1910, p. 85) de lână groasă (GR. BĂN.) terminată printr'o glugă, care se încheie subt bărbie (cu o cataramă). O poartă mai ales păstorii peste alte haine, ca să-i apere de ploaie (cf. LIUBAIANA, M. 19, H. XVIII 141, 146). *Leno, Leno, draga mea, Așterne tu cușma mea, Amândoi ședem pe ea.* RETEGANUL, TR. 21. || (Ban.) Țesătură groasă de canură s. de păr de capră (JAHRESBER. III 319) în care se învelesc copiii de țâță peste scutece (cf. LIUBA-IANA, M. 14).

3°. (Bot.; Mold., Bucov.) Un fel de burete de pădure comestibil (când e galben). (Straja) Com. A. TOMIAC. **Cușma șarpelui:** un fel de burete. H. XII 397.

4°. (La războiul de țesut) Cavaf(t)a (ciocanul, brâncarea, calul, jugul) care ține iețele și brâgla. Com. ITTU.

[Și: (Mold., Bucov., Transilv.) **cújmă** s. f.; — **cúcimă** s. f., **cúgimă** s. f. | Diminutive: **cușmúță (cujmúță)** s. f. = cușmă mică, pentru copii (HERZ.-GHER., M. IV 252); (Bot.; Bucov.) = bumbișor (Erigeron acris) PANȚU, PL.[2] 86. *Cușmuță brumărie* MARIAN, NA. 407. SA. 322. | Augmentativ: **cușmán** s. a. = căciulă mare. *Cușmanul din capul tău.* MAT. FOLC. 193, cf. 149. MATEESCU, B. 36. | Nume de agent: (Mold., Bucov.) **cușmár** s. m. = căciular, cojocar care face cușme. TDRG., HERZ.-GHER., M. IV 252].

— Din rut. **kučma,** idem.

CUȘMÁN s. a. / **CUȘMÁR** s. m. } v. **cușmă.**

CUȘMELÍE s. f. v. **coșmelie.**

CUȘMÉTE s. m. *Quignon.* — (Olt.) Bucată, codru de pâne s. de mămăligă (BOCEANU, GL., VÂRCOL, V.); bucătură, calup, șucap. CIAUȘANU, V. *Dă-i un cușmete de pâne, să plece de aci.* BOCEANU, GL. *Un cușmete de slănină.* DR. I 275. [Și: **cujméte** s. m. VÂRCOL, V.]

CUȘMULÍȚĂ s. f. v. **cușmă.**

CÚSNIȚĂ s. f. v. **cușniță.**

CÚȘNIȚĂ s. f. 1°. *Foyer* de forge. 2°. *Forge; fonderie; brasier.* 3°. *Selle de charron.*

1°. Unealtă a fierarului (H. I 140, 264, II 84, 118, 222, III 291, IV 11, 157, V 389, 414, VI 200, IX 202, X 261, XI 7, XII 105, 118, 140, XIV 87, XVI 11, 48): vatra (de piatră), lungă și lată ca de un metru, subt care e o gaură, pe unde se introduc țevile foilor (H. II 30) și pe care lucrează fierarul (PAMFILE, J. I), vatra cu foile (GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 337), locul unde suflă Țiganul cu foile (VÂRCOL, V.); locul unde-și așează fierarul ilăul și celelalte instrumente (H. III 73); nicovală (CIAUȘANU, V.) *Vă aburiți..., par'că ați tot suflat cu foile la gujniță.* GORJAN, H. II 166. *Porunci să arză cușnița ziua și noaptea și să țină chipul acesta, fără curmare, în foc.* ISPIRESCU, L. 220. *L-a blestemat și Dumnezeu... să-l arză para focului în cușnițe și în iad.* ȘEZ. III 35.

2°. Coliba Țiganului fierar (H. VI 235), făurărie, fierărie, potcovărie (COSTINESCU, H. I 8, II 30, VII 70), covălie mică (com. A. PROCOPOVICI). *Tudorache fierarul așezase cușnița în mijlocul bătăturii primăriei...* VISSARION, FL. 122. *Îi stropești* [negii] *cu pleaftura Țiganului, muiată în apă din cuzniță.* PAMFILE, B. 50. *Așează cușnița 'n drum, Lucrează fără cărbuni.* MAT. FOLC. 375. | P. ext. (Ban., Olt.) Topitoare de fier (BARCIANU, com. Dr. COCA, Oravița); fabrică de cuie (DDRF.); foc mult (NOVACOVICIU, C. B. 8). *Se vede... un depozit mare de zgură, ceea ce face a se crede că acolo a fost o cușniță, la care venea apa și învârtea roata ce purta foile.* I. IONESCU. M. 51. # **Ca la cujniță** = murdar; nemăturat (vorbind de îmbrăcămintea unui om s. de o odaie). CIAUȘANU, V.

3°. O unealtă a dulgherului s. rotarului (H. VII 30): cobâla, corniță, scaunul de înșpițat. DAMÉ, T. 42, PAMFILE, I. C. 170.

[Și: **cújniță** s. f.; **gújniță** † s f.; **eúsniță** s f.; **cúzniță** s. f.; — **cúnță** s. f. H. IX 364].

— Din slav (bulg., sârb. **kuznica,** rut. **kuzînica**).

CÚȘNIȚĂ s. f. v. **coșniță.**

CUSÓIU s. a. v. **cosoiu.**

CUSOTÓR s. m. sing. (Met.) v. **cositor.**

CUST s. m. sing. v. **custa.**

CUSTÁ vb. I. I. 1°. *Vivre, exister, être.* 2°. *Consister.* II. *Laisser en vie.* — (Frumos cuvânt de origine latină, atestat în textele vechi din regiunile nordice, din Moldova și Banat și păstrat azi numai prin Bihor și Munții Apuseni).

I. Intrans. 1°. A trăi, a viețui (LB.), a rămânea s. a fi în viață; a exista, a fi în ființă; a dăinui, a dura, a fi. (VICIU. COL.). Cf. DICT. *Kuszt, kuszti, kuszte* = conservor, vivo. ANON. CAR. *Și dzice fraților săi: eu sânt Iosif. Custă încă tată-mieu.* PALIA (1581), 183/13. *Mă voiu turna la tine, să custarem* (= de vom trăi). ib. ap. CCR. 53. *Muierea au zis că nu va vini la de(n)su pără va custa* (a. 1600. Câmpulung). IORGA, S. N. 56. *El iubiia să nu moară nice odată, ce să cúste totdeuna, să mănânce și... să bea.* VARLAAM, C. 277. *Să cúste în mulți ai.* id. ib. 350. (Cu complement întern) *Acest voinic bogat cerca traiu mult să cúste.* id. ib. 277b. *Custă 40 de dzile plângând și postindu-se.* id. ib. II 25. *Văd că nu voiu custà mult; cât va vrea Dumnezeu* (a. 1650). IORGA, D. B. 86. *Va să cúste vreame ne'ncetată.* DOSOFTEIU, PS. 282. *Nu să cade să cúste oamenii cei fără Dumnedzău.* id. ib. 41b. *De acum încă până vom custà, dă-ne păstori buni și sufleteșți.* SICRIU DE AUR (1683), ap. CCR. 126. *Că dacă n'oiŭ căputa, Cu biru' rău voiu custà.* FURDUI (1818), ap. GCR. II 227/30. *Acalo... nu avea nădejde să poată custa.* P. MAIOR, IST. 16. ib. 17. *Așa au custat* (= conviețuit) *Romanii în Dachiia cu Gotii...* id. ib. 33. *Inscripțiile, care până în ziua de astăzi custă, mai cu samă în Ardeal.* ȘINCAI, HR. I 7/7. Cf. I 11/30. *Așa ... între dealuri și munți, custa (trăia) un om sărac.* FRÂNCU-CANDREA, M. 267. *Aninul în apă custă mult.* Com. ITTU. *Nu mă da dup' aista, Cât pe lume voiu custa.* POMPILIU, B. 63/8. (Formulă de salutat. întrebuințată prin Munții-apuseni și prin Bihor). *Să custi în cu bine!* FRÂNCU-CANDREA, M. R. 51. # *Iia lată Că se gată, Iia 'ngustă Că mai custă* = cu iia îngustă averea ține mai mult (Meheleni, în Zarand). ZANNE, P. III 188.

2°. † (Latinism, la ȘINCAI) A consta, a consista. *Pienul, Cuppul și Novele care mai nainte numai din câte un turn custa.* HR. I 83/2.

II. Factitiv. (Subiectul e Dumnezeu) A ținea în viață, a lăsa să trăiască, a trăi (factitiv). *De mă va custa Dumnezeu...* LB. *Să te custe Dumnezeu întru domnie, cu tot orașul împreună* (a. 1579). IORGA, D. B. 3. *Până când ne va custa milostivul Dumnezeu,... vom sili să slujim Măricitate.* SICRIUL DE AUR (1683), ap. GCR. I 269/35. *Dăruește. Doamne, a ta bunătate, să ne custe Domnul.* DOSOFTEIU, PS. 62. *Deci și dumneavoastră, învățătorii, preuții și diaconii, pe cari va custa Dumnezeu...* (Apșa-de-mijloc, Maramureș). IORGA, S. D. XVII 8. | (Astăzi păstrat, mai ales în formule de salutare) *Dumnezău să te custe!* (Mălerău, j. Mureș-Turda) com. A. CIORTEA. *Custe-te, Dumnezeu!* (POMPILIU. BIH. 1009) s. *Custă-l, Doamne!* id. ib. *Dumnezeu te cuște!*, când își iau rămas bun oamenii (Bihor, com. A. P. BANUȚIU). *Zo te cuște!* N. DRĂGANU, DR. I 308-312.

[Și: **costà, custà** vb. I. *Păr' de* [= cât] *vom costa, întru tot vom nevoi să vă dăm știre de ce vom ști* (a. 1616?). ROSETTI, B. 84. (Nemaifiind înțeles, a fost înlocuit prin) **gustà** vb. I. *Cât oiu gusta ș'oiu trăi, Fată mare n'oiu iubi.*

DOINE, 27/9. | Abstracte: **custáre** s. f. = vieață, traiu, existență; (cu negativul) **necustare** s. f. = pierire, moarte. *Nici pot fi mai multe [matce la albine] într'o cojniță, fără numai una, dela a căreia custáre sau necustáre cură toată mântuirea.* ECONOMIA, 175. *3000 să fie pentru hrana și custarea episcopului.* ȘINCAI, HR. III 285/8; (Postverbal) **cust** s. m. sing. = vieață, traiu. LB. *Trăgea nădeajde... de cust mult, și nu știa că preste aceia noapte va muri.* VARLAAM, C. 277b. *Lăuda-voiu pre Domnul în vieață, În tot custulŭ meu, fără de greață.* DOSOFTEIU, PS. 486. *Optzăci de ai a custului său.* id. V. S. 47. *Ce feliu de cust (τὶ λογῆς ζωήν) ca să custe sau ce chip de traiu va să trăiască.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Și David în tot cústul lui Saul au umblat fugind spre scutirea vieții sale.* CALENDARIU (1814), 123/2. | Adjectiv: **custát, -ă** = (care a) trăit, viețuind. *Grăește despre Constanție, tatăl lui Constanțiu, ca de cel înainte de sine custat.* P. MAIOR, IST. 26.]

— Din lat. **consto, -are** „a rămânea neschimbat" Cf. dubletele consta și costa.

CUSTÁ vb. I v. **costa.**

CUȘTÁ vb. I v. **custa.**

CUȘTI! interj. } v. **cuș-chi.**
CUȘTI-CHI! interj. }

CUȘTIÍNȚĂ s. f. † v. **conștiință.**

CUȘTIREÁȚĂ s. f. v. **coștereață.**

CUȘTIUBÁ vb. I. refl. *Coquiller.* — (Baru-mare, Hațeg) A se coji. Se zice când coaja mălaiului (s. a pânii) se desface de miez. Tot așa și când „crește" pânea. VICIU, GL.

CUSTÓD † s. m. v. **custode.**

CUSTÓDE s. m. I. *Gardien, surveillant.* II. *Réclame* (typog.)

I. Paznic (ARISTIA, PLUT.), gardian, păzitor, străjer (COSTINESCU); spec. funcționar subaltern la o bibliotecă, la un muzeu (cf. LM.), însărcinat cu paza cărților împrumutate s. a obiectelor expuse; (Jur.) persoană în paza căreia se dă un obiect pus sub sechestru. *Fiindu-ne... custod Lorand.* ȘINCAI, HR. I 256/13.

II. (Tipogr.) (În cărțile și manuscrisele vechi) Cuvântul s. silaba cu care începe pagina următoare, tipărit (s. scris) sub ultimul rând al paginei precedente. Cf. MOLIN, V. T. 29. *Manuscriptul are signaturi, dar n'are custozi și n'a fost paginat.* CREȚU, MARDARIE, L. 10.

[Și: **custód** † s. m.; **custódiu** (pronunț. *-diu)* † s. m. COSTINESCU; — (în forma lat., ad II) **cústos** s. m. sing. *37 caiete de câte 8 foi, fără custos și paginatură.* B. V. I 23. | Abstract neobișnuit: **custozíe** s. f. = funcțiunea de custode. *Am fost desrădicat din custozia ei* [= a bibliotecii]. SBIERA, F. 299.].

— *N.* din lat. **custos, -odem** idem. Cf. custodie.

CUSTODÍ † vb. IVa } v. **custodie.**
CUSTODIÁ vb. Ia }

CUSTÓDIE † s. f. 1°. *Garde.* 2°. *Gardien, surveillant.* 3°. *Surveillance.*

1°. † Strajă, corp de gardă (format din o sută de oameni), steag. *Custodiia aceaia ce dzice evanghelistul însămneadză aceia sută de voinici ce străjuia.* VARLAAM, C. 126b. *Strajea custódiei să străjuiască cu suta sa, care era un steag de vonici de oaste.* DOSOFTEIU, V. S. 67b/33. *Aveți custódie.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. | Spec. Pază la mormânt. STAMATI, D. *Pecetluind piatra cu custódia.* BIBLIA (1688), ap. TDRG.

2°. † P. ext. Paznic, gardian, păzitor, custode (I). *Oastea grecească... fără de nici o întărire, ba nici cu custodii, adecă cu păzitori...* P. MAIOR, IST. 211. *Când ar zice cineva astăzi... custodie,... puțini l-ar înțelege.* C. NEGRUZZI, I 258.

3°. (Astăzi, latinism neobișnuit) Pază. *Spanescu a cerut desființarea sechestrelor cu... lăsarea mărfurilor în custodia comercianților.* UNIVERSUL, a. 1933, din 30 Noemvrie.

[Accentuat în vechime și: *custódie.* | Verb: **custodià** † IVa (pronunț. *-di-a)*, **custodì** IVa † = a păzi (cu o custodie 1°) DICȚ. *Custodindu-se* = păzindu-se cu paznici. ARISTIA, PLUT.]

— Din lat. **custodia, -am** „pază, paznic", pătruns în limba veche prin mijlocire paleoslavă: **kustodija,** idem.

CUSTÓDIU s. m. v. **custode.**

CUSTÓR s. m. sing. (Met.) **cositor** [1].

CUSTÓRĂ s. f. v. **custură.**

CUSTORÍ vb. IVa v. **cositor** [2].

CÚSTOS s. m. sing. } v. **custode.**
CUSTOZÍE s. f. }

CUȘTULÉȚ s. a. } v. **cuștului.**
CUȘTULÍ vb. IVa }

CUȘTULUÍ vb. IVa *Goûter.* — (Ungurism în Ardeal). A gusta. CABA, SZ. 96. *Să cuștuluesc para asta.* STAN, M. 152.

[Și: **cuștulì** (CABA, SZ. 96), **coștolì** vb. IVa. | Derivat: **cuștulét** s. a. = gustare (VAIDA, cf. CABA, SĂL.); bucatele, băutura menită a fi gustată, cu scop de a te încredința despre gustul pe care-l au. Cf. VAIDA.]

— Din ung. **kostolni,** idem (din germ. *kosten).* Cf. cușei.

CUȘTULUÍ vb. IVa v. **costa.**

CUSTÚRĂ s. f. I. 1°. *Lame.* 2°. *Plaque.* 3°. *Lame de la faux.* 4°. *Scie.* 5°. *Lame de scie.* 6°. *Couteau.* 7°. *Eustache.* 8°. *(Couteau) qui ne coupe pas.* 9°. *Fer de l'établi, du rabot.* 10°. *Coutre.* 11°. *Disoperculateur.* 12°. *Doloire.* 13°. *Tranchet.* 14°. *Pointe de montagne ou de roche.* II. *Voleur.*

I. (Propriu). 1°. Limbă de metal ascuțită, lamă, tăiș de cuțit. *Legat pre o roată bătută cu custuri ascuțite.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *O coadă de sapă lungă și având în vârf o custură lată și tăietoare îmbucată în coadă.* I. IONESCU, C. 81. *Însuși spinii s'ar putea tăia din grâu cu o custură pusă în vârful unui băț...* id. M. 344. *Un cuțit de șatră... barem cu două tăișuri (custuri)...* MARIAN, NA. 8.

2°. † Placă de metal, lamă. *Fă pre iale* [pe căței] *custúri bătute, punere jârtăvnicului...* [= in laminas; qu'on en fasse de larges plaques pour couvrir l'autel]. BIBLIA (1688) 108b.

3°. Spec. Fierul coasei. Cf. DAMÉ, T. 37, PAMFILE, A. 125.

4°. P. ext. Ferăstrău, firez cu care se taie scândurile (Lupșa). VICIU, GL. *Ferăstraiele de mână: firezele și custurile* [sunt înlocuite de joagăre]. PAMFILE, I. C. 109.

5°. Pânză ferestrăului de la joagăr. DAMÉ, T. 175, PAMFILE, I. C. 111, 112.

6°. Un fel de cuțit (Oravița, com. COCA, GO-

ROVEI, CR., cf. CREANGĂ, GL.), făcut de ţigan (fierar), cu mânerul, de obiceiu, de lemn (CIAUŞANU, V.); cuţit cu pânza tare subţirică şi fără plăsele (ŞEZ. II 225/22, com. MARIAN); cuţit ce nu se închide (BUD, P. P.), cuţit cu un singur tăiuş (MARIAN, D. 55), cuţitaş mic (REV. CRIT. IV 85. cf. H. IV 17, X 512), briceag (T. PAPAHAGI, cf. GHETIE, R. M.), buricaş. Cf. cosor (I°). *Custura iaste în teacă?* CANTEMIR, HR. 221/35. *O custură de bronz.* ODOBESCU, II 261. *Frunze geruite, de nu le-ai răzui nici cu custura.* DELAVRANCEA, S. 184. *Alisandru scoase o custură, o ascute p'o piatră.* ŞEZ. VI 144. *Vom scormoni pământul cu săpăliga sau custura.* COMŞA, N. Z. 45. *Despic-o... cu vârful custurii...* STĂNCESCU, B, 29. *Furam legume din grădini Şi custuri dela vecini.* BUD, P. P. 21. *Taie-i gura cu custura.* GOROVEI, CR. 586. *Cu custura luaiu cristătura de pă botă.* T. PAPAHAGI, M. 170/50.

7°. Spec. Cuţit făcut (de fierar CIAUŞANU, V.. ŞEZ. XXIII 44) dintr'o bucată de coasă, cu plăsele simple de lemn (com. MARIAN); ascuţit bine, slujeşte de multe ori de briciu (ŞEZ. VIII 88). *C'o custură alcătuită dintr'o frântură, lelea Ileana curăţi câţiva peşti.* SADOVEANU, I. A. 93. *Vine moartea mânioasă, C'o custură şi c'o coasă.* ŞEZ. II 7/5. *Moşule ou barba sură, Te-aş rade şi n'am custură..* PAPAHAGI, M. 63/6.

8°. Tăiş de cuţit ruginit, rău (cf. LB.); cuţit care nu taie, prost, cioarsă (1°), bleau[3] (2°). LB., DICŢ., TEODORESCU, P. P. 125, com. MARIAN, H. IX 87, com. TOFAN. *Găsiseră o custură ruginită.* PLOPŞOR, C. 41. *Mă suiiu pe-o custură ruginoasă Şi poate că povestea fu cam mincinoasă.* RETEGANUL, P. III 26/23. *Ce vrei să faci cu custura ceea?* (Bilca, Bucov.) com. TOFAN.

9°. Dalta înţepenită în diferite unelte ale dulgherului (cf. H. XVI 48, XVII 152), în rindea (cf. DAMÉ, T. 114, PAMFILE, I. C. 120), în masa de tras doage (cf. DAMÉ, T. 87, PAMFILE, I. C. 161), etc. *Rindea cu două custuri.* DDRF. *Butucul* [băgat în strung] *ia conturul ce i-l determină custurile sau gripcele.* PAMFILE, I. C. 169.

10°. Parte a plugului (ECONOMIA, 20, H. X 77, 110, 451, 466, 479, 505, 507, XII 288, XVI 238, XVIII 26), cu care se strânge plugul (H. XVIII 142); parte a fierului lat (cf. DDRF.); vargă de fier, numită şi cuţit, ca de un deget s. ceva şi mai lată, care îmbină fierul cel lat cu grindeiul şi care stă de regulă între fierul cel lung şi între bârsă, pusă ca să nu se înfunde plugul, adică ca să nu se prindă diferite buruiene şi rădăcini de dânsul (MARIAN, D. 55); undrea (cf. HEM. 1175/31); fierul lat (PAMFILE, A. 36). *Pocnind în acelaşi timp necontenit în fierul plugului, şi mai ales în custură şi în otic, făcând ca să iasă sunet dintr'însele.* MARIAN, SE. II 206.

11°. (Apic.) Unealtă cu care se curăţă, se retează, se scot fagurii din stup. DAMÉ, T. 120, MARIAN, INS. 146, D. 55 H. II 117, X 21, 68, 499.

12°. (Munţii-Apuseni) Cuţit cu care se taie capetele cercurilor. Com. ITTU.

13°. (Cism.) Cuţitul cismarului. DAMÉ, T. [*La Pavel ciubotarul*] *şanuri, calupuri, astrăgaciu, bedreag, dichiciu şi alte custuri tăioase...* CREANGĂ, A. 81.

14°. P. anal. Colină de forma unei custure (BUD, P. P.), munte cu vârf ascuţit (H. XVIII 137); (la plur.) stânci lungi şi înalte (DENSUSIANU, T. H. 268), râpi prăpăstioase de munţi (T. PAPAHAGI, M.). *Custurile Rătezatului.* DENSUSIANU, T. H. 303. *În mijlocul masivului* [Rătezatului], *deasupra platformei superioare, se ridică un şir de creste lungi ciopârţite, cu numirea caracteristică populară de „custuri".* VUIA, T. H. 51. *Moşnenii din Cloşani arată că li se calcă proprietatea dela custura Godeanului până la căpătâiul omului Scărişoara...* I. IONESCU, M. 37. *Nouă cerbi d'ei suri Din nouă custuri.* DENSUSIANU, T. H. 268.

II. Fig. (Oraviţa, Banat) Om cu purtare slabă, cu aplecare spre furt. Cf. COCA. Cf. custurar.

[Plur. *-turi* şi rar *-ture* (MARIAN); gen.-dat. sing. *unei custuri* şi *custure*. | Şi: **custúre** s. f XVII 152, REV. CRIT. IV. 85; — **custór** ŞEZ. V. 91/33; — **cusutúră** s. f. H. X 507, I. ... NESCU, M. 397; — **cuţitúră** s. f. custură 10°. *Cuţitura ţine în respect fierul cel lat către grindeiu* (Suceava). H. XII 281. | Diminutiv: **custuríce** s. f. = cuţitaş mic cu un singur tăiuş. MARIAN, D .55. (ad I 8°) *Căci eu am o custuríce rea, Şi-a fi cât pentru treaba mea.* id. NU. 844. [Nume de agent: **custurár** s. m. = borfaş, hoţ de mărunţişuri (REV. CRIT. III 121), custură (II). | Verb: **costorí** IV[a] (atestat numai la part.) **costorít, -ă** adj. = curăţit, îngrijit. REV. CRIT. I 171. Cf. DDRF.]

— Cuvântul se găseşte şi la popoarele învecinate: bulg. (în Vest) *kostura, kustura* „cuţit fără plăsele", sârb. *kùstura* „cuţit rău", slov. *kostura* „briceag", ung. *kusztor(a)* „briceag"; dar în aceste limbi nu pare a fi derivat nici dela slav. *kosti* „os" (cum credea Dumke, Jb. XIX 80), nici dela slav. *kosa* „coasă" s. *kosorŭ* (cum credea Cihac II 88). De aceea Slavişti ca Berneker (SEW. 652) s. Skok *(Slavia* IV (1925) 338) îl cred împrumutat dela Români, unde se găseşte şi în dialectul aromân *(custură* „briceag"). Laurian şi Massimu şi apoi Tiktin, *Dicţ. germ. rom.* credeau că *custură* s'a desvoltat din *cuţitură* (ca *tustrei, negustor* din *toţi trei, neguţător)*, iar acesta ar fi un derivat cu sufixul *-itură* dintr'un verb **cuţi*, din lat. **cotire* „a da pe cute", din care derivă şi *cuţit*. Sensul fundamental al lui *custură* ar fi fost „ceea ce s'a dat pe cute" s. „ceea ce trebue dat pe cute", deci „tăiş (care are nevoie de a fi ascuţit)".

CUSTÚRĂ s. f. v. coase.

CUSTURÁR s. m.
CUSTÚRE s. f.
CUSTURÍCE s. f.
} v. **custură.**

CUSÚR s. a. I. 1°. *Lacune.* 2°. *Relïquat.* 3°. *Manaie rendue.* II 1°. *Défaut.* 2°. *Allusion.* 3°. *Erreur, faute.*

— (În Ţara veche cu Bucov.).

I. 1°. † Ceea ce lipseşte dintr'un întreg, lipsă. *Cusurulŭ podurilor să vor face din podele vechi...* (a. 1815). URICARIUL, I 233/20.

2°. (Învechit) Rămăşiţă, rest; spec. parte neachitată dintr'o datorie. A rămas *cusur* (suma de...) = în restanţă; *fără cusur* = întreg, integral. *Să arate... câţi ban[i] au datu-le şi ce cusur au mai rămas* (a. 1782) IORGA, S. D. XII 104. *Urmarea datoriei, fără cusur* (a. 1814). URICARIUL, I 207/14. *Au rămas cusur de 7330 lei* (a. 1815). URICARIUL, X 258/21. *Nouă sute şi atâţia de lei ce au rămas cusur dator din avocatul vămilor* (a. 1820). IORGA, S. N. 149. *Mi-au cerut numitu' sărdar să-i dau acei taleri 50, ce arăt că rămăseşe cusur* (a. 1820). id., S. D. VII 71/21. *Neluând în urmă rămăşiţa şi cusururi... (a. 1822).* URICARIUL, V. 176/20. *Afară de cusurul celui mai mic venit a acestor şcoli...* (a. 1827). ib. VII 94/9. *Plata deplin a cusurului lefilor anului trecut...* (a. 1828). ib. III 12/23. *A primit tot cusuru' de bani după izvodul de zăstre...* (a. 1829). IORGA, S. D. XXI 211. *După curăţirea tăieturii, trebue pociumbii sau rădăcinile să se scoată şi cusururile (resturile) ce or mai fi de curăţit.* COD. SILV. 33. *Auzi? Să mă deie la mănăstire pentru un cusur de două sălaşe de ţigani!* ALECSANDRI, T. 351.

3°. Spec. Restul (dela o monedă s. dela o sumă ce prisosește) ce are de primit cel care a făcut vre-o cumpărătură. *Dându-i în mână un ban, Zicându-i: Ia, ține asta și mergi colea la băcan, Să-ți dea mezelicuri, pâine și o carafă de vin, Cusurul mi-l va da mâine.* PANN, ap. TDRG. *Dă-mi cusurul la un franc.* RĂDULESCU-CODIN, Î. *Dă-mi cusur la 100.* CIAUȘANU, GL.

II. (Azi mai ales în aceste sensuri figurate).

1°. Ceea ce lipsește unei persoane s. unui lucru, pentru a fi cum ar trebui să fie; ceea ce la o persoană s. la un lucru nu este cum ar trebui să fie; imperfecțiune fizică s. morală; defect, beteșug (RĂDULESCU-CODIN), lipsă, greșală (4°), meteahnă (COSTINESCU), păcat, slăbiciune, vițiu. Cineva are vreun *cusur* s. găsește cuiva vreun *cusur*. *Neapărat cusururi îi găsim.* DRĂGHICI, R. 41. *Trândăvirea sau alte cusururi.* id. ib. 141/17. *Ne vei ierta cusurul, ca la niște fini mai mici.* PANN, P. V. III 83/10. *Dar bine, Măria-Ta, ce cusur am eu? — Mi-a spus că ești hoț, mârșav, lingușitor.* FILIMON, ap. TDRG. *Să facem între noi o învoială, ca să scap și eu de așa urît cusur* [de a spune minciuni]. ODOBESCU, III 45/28. *De ce te legi de oameni și de cusurul lor?* I. NEGRUZZI II 75. *Cusur, necusur, numai decât să-mi spui la cine a făcut infamul aluzie.* CARAGIALE, M. 258. *Un cusur însă îi găsea boierul Manolache,... acela că nu vrea să se însoare,... cusur de care necontenit se încerca să-l tămăduiască.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 212. *N'au dat nici peste una care să-i fi fost după plac, pentrucă fiecăriia îi găsca câte un cusur oarecare.* SBIERA, P. 216/15. *Toate patimile cele rele și cusururile oamenilor.* ISPIRESCU, L. 101/1. *Are băiatul vr'un cusur?* RĂDULESCU-CODIN, Î. *Ciur(h)ui-te-ar cu ciurul Cin' ți-a făcut cusurul!* TEODORESCU, P. P. 126. *Eu n'am din natură Nici limbă, nici gură, Dar spun la oricare Cusurul ce-l are, Și nu se mânie, Ci vu să mă ție.* (Oglinda). GOROVEI, C. 255. # *Cusururile obrazului cu găteala să îndrcpteză.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 259. *Nu e om fără cusur.* PANN, ap. GCR. II 372/34. *Cine caută nevastă fără cusur, neînsurat rămâne,* ZANNE, P. IV 510. *Până nu bagi cu omul în plug, nu știi ce cusur are.* PĂSCULESCU, L.

2°. Aluzie. *Cu un cusur subțire, îți bătuși joc de agaoa turcească.* ODOBESCU, I. 436 (cf. cu un sul subțire. CARAGIALE, T. I 80), cu un cuvânt subțire. *Îl lua cu vorba pe departe și cu un cusur supțire îl făcea să priceapă că are să fie fericit.* ISPIRESCU, L. 289.

3°. (Învechit) Lucru rău, rătăcire s. abatere de la ce este drept, greșală (3°), eroare, vină. *Să nu se întâmple făr' de nădejde cel mai mic cusurŭ și lenevire.* TES. II 308. *Săvârșirea poroncilor... să urmeze fără vreun cusurŭ* (a. 1814). URICARIUL, I 203/6. *Întocmai... să fiți următori... fără de a face câtuși de puțină sminteală sau cusur.* DOC. (a. 1814), ap. TDRG. *Divanul de-acum să fie, întru toate lucrătoriu, Și celor puse la cale fără cusurŭ următoriu.* BELDIMAN, TR. 116. *Îi ceru iertăciune despre cusururile de nemulțumire...* GORJAN, H. II 112. # **A nu face cusur** † = a nu neglija, a face negreșit. *Orânduindu-l de al doile să ducă pe Paşa până l-a trece în hotarul Hotinului, ca să nu se facă vreun cusur la nimică.* LET. III 202/15. *Să nu facă cusurŭ* [raelile] *de a porni la Țarigrad cât de multe oi.* TES. II 312, cf. 310.

[Plur. *-sururi.* | Derivat: **cusurgíu** s. m. = om care găsește cusururi la toată lumea, la orice. *Nu-l mulțumești cu nimic: e un cusurgiu*].

— Din turc. **kusur,** idem (și alb., bulg., sârb., arom. *kusur,* n.-grec. κουσούρι). CIHAC, II 570. ȘIO.

CUSURÁȘ s. a. v. **cosor.**

CUSURÁU s. a. v. **cosor, cosărău** și **cosoroabă.**

CUSURGÍU s. m. v. **cusur.**

CUSÚT s. a.
CUSÚT, -Ă adj.
CUSUTÓR, -OÁRE adj. subst.
CUSUTOREÁSĂ s. f.
CUSUTORÍE s. f.
} v. **coase.**

CUSUTÓR (IU) s. m. sing. (Met.) v. **cositor**[2].

CUSUTÚRĂ s. f. v. **coase** și **custură.**

CUT s. a. *Quartier* d'un village; *hameau.* — (Rutenism, în Bucov. și Mold.) Parte de sat (PAMFILE, C. Ț.), mahala, cocioc (cf. HERZ.-GHER., M. IV 241, PORUCIC, E. 20); cătun (I 2°. 3°); *Cotul Mățului,* unde trăesc familiile Mățu. PAMFILE, J. II. *Am fost în cutul Puhenilor.* În partea satului, în care locuește familia Puhă. *Am fost în cutul din sus* (Bolca, Bucov.) Com. TOFAN. *Satul... ce se chiamă acmu Rohoteștii, cu ímbe cuturil[e]...* (a. 1695). IORGA, S. D. VI 143, cf. 153. *O scrisoare... întăritură pe tot satul Treabeșul, pe amândouă cuturile* (a. 1702). URICARIUL, XIV 266/4. *Berestii, cu cutulŭ Râpe* (a. 1821, Mold.) IORGA, S. D. XXI 189. *Orășenii, cu deosebire cutul numit Rușii, s'au opus la asta.* SBIERA, F. 80, cf. 30. *Ieșim din Suceava pe „ulița Cutului".* IORGA, B. 50. *Dacă satul este prea mare, cetele colindează numai o parte din sat, un col, unde de obiceiu sunt cunoscuți de gospodari.* PAMFILE, CRC. 40. *Să dai puști, să dai pistoale, Cotu 'ntreg să mi se scoale. Puștile de-i slobozi, Cotu 'ntreg s'a 'nveseli.* PAMFILE, C. Ț. 139. *Că voi lucru ați lucrat Cu vădănile din sat, Și tot lucru v'ați făcut Cu vădănile din cut.* ȘEZ. XIX 55. *De la Buimac mai în jos, Acolo-i cutu' frumos* (Bucov.) ib. XX 97.

[Plur. *cúturi.* || Și (prin confuzie cu *cot)* **cot** s. a. | Derivat: **cótiște** s. f. = cătun. *Pân' în glodețu' ci* [= ce] *este în cotiște*[*a*] *Drăgoiești cei mari* (a. 1775). IORGA, S. D. VI 5.]

— Din rut. **kut** „colț, unghiu".

CUT s. m. *Cheval boiteux.* — Cal șchiop de un picior. DR. V 180.

— Din bulg. **kucŭ,** idem. (cu singularul refăcut dintr'un plural neatestat *cuți).* S. POP. Cf. cuțo-vlah.

CUTĂ vb. IV[a] v. **cută.**

CÚTĂ s. f. 1°. *Pli.* 2°. *Ride.* 3°. *Tranche.*

1°. Îndoitură, încrețitură, creață; spec. urma rămasă într'o țesătură s. într'o hârtie care fusese îndoită, dungă, fald. Pânza face *cute;* se îndoaie pe *cute. Fusta în cute* [= „plisată"] *e îngustă...* ODOBESCU, I 418. *Cutele veșmântului ascund sânu-i fecioresc.* id. III 55/17. *Pantalonii cute să nu facă.* GORUN, F. 94. *Îndată cucoana Cristina ridică bărbia și scoate din cutele capotului ochelari mărginiți cu aur.* SADOVEANU, P. S. 175. *Ghioanța luă din cutele rochiei sale un ac vrăjit...* ȘEZ. I 163/27. | Fig. *O veche vioară, a cărei sonoritate e totdeauna gata să ne mângâie sufletul până în cele mai profunde și tainice cute.* CARAGIALE, N. F. 16/8.

2°. Încrețitură, sbârcitură, creț (în pielea de pe obraz). *Cutele fine în jurul ochilor... păreau urmele unui surâs înviorător.* REBREANU, J. 27. *Cu ochii decolorați și cu subțiri cute în jurul buzelor.* C. PETRESCU, C. V. 9. *Aceste fețe... pârlite în focul luptelor... nu prind cute.* DELAVRANCEA,

s. 174. *Olguța se încruntă: o cută între sprâncene, cu răsfrângeri adânci.* I. TEODOREANU, M. II 96. || P. anal. (La plante) Încrețitură; spec. lamelele din partea interioară a pălăriei unei ciuperci. *Acheniile cu multe cute subțiri.* GRECESCU, FL. 30. *Dacă deschidem o floare în ajunul înfloririi, constatăm că antera din față e pe deplin vizibilă, pe când cele două laterale sunt ascunse încă parțial în cele două cute longitudinale, pe care le formează glumela superioară.* SANDU, S. 87.

3°. (Rar) Felie (de pepene) tăiată în lungime, creastă (de ridiche). *O cută de pepene Trece printre fire repede.* [= Suveica]. MAT. FOLC. I 534. *Dintr'o ridiche, patru feluri de mâncări se fac: rasă și nerasă, cute și felii.* PANN, P. V. I 129.

[Diminutive: **cutulíță** s. f. (ad I 2°) *Dacă s'a ras bine cutulițele* [buretelui lăptos] *pline cu lapte, de sub pălărie, frigându-se, se face plăcut la mâncare.* H. IV 71. || Verb: **cutà** I[a] = a încreți. I. P. VOITEȘTI, TECT. 1 (cu abstractul) **cutáre** s. f. = încrețitură, încrețire. id. ib. 1. *Linii tectonice ale pământului (linii de ruptură sau regiuni de cutare ale scoarței globului)...* MURGOCI, SĂM. VI 72 (și cu adj.) **cutát, -ă** = încrețit, plisat, cu cute. DICT. *Dalb zăbun Cu nasturi cutați* [= nu netezi], *Pe piept răvărsați.* POP. ap. GCR. II 332/₄. *Foi... cutat-venulate.* GRECESCU, FL. 130; (cu negativul) **necutat,-ă.** *Marginea... petalelor... necutată.* id. ib. 176.].

— Din bulg. **kuta,** idem. Cf. scutec, scuti.

CÚȚĂ s. f. *Morceau* (de lard). — (Muscel și Munții-apuseni) (Atestat numai la plur.) *Cuțe* (de slănină) = fâșii de slănină pentru afumat. RĂDULESCU-CODIN.

CÚȚĂ s f. *Mauvaise langue.* — (Ungurism) Femeie guralivă, purtătoare de vorbe, mincinoasă. REV. CRIT. III 121, STAN. M. 152. *O cuță de femeie.* REV. CRIT. III 121. *Este o cuță.* ib. *Nu-i mai tace cuța (gura).* ib.

— Din ung. **koca** „scroafă, femeie rea". Cf. caț ă[2].

CUȚÁC s. m. *Bille* (de bois). — (Rutenism, în Bucov.) Rutuc scurt (de patru metri). Com. AR. TOMIAC.

— Din rut. **kucák** „retezat, tăiat la capăt".

CUTÁI vb. IV[a]. Trans. 1°. *Fouiller.* 2°. *Nettoyer.* — (Ungurism, în Bucov.).

1°. A căuta, mai ales prin oale (Bilca). Com. TOFAN, cf. cotrobăi.

2°. A curăți (Bălăceana) Com. AR. TOMIAC.

— Din ung. **kutatni** „a căuta". LACEA.

CUTANÉU, -ÉE adj. (Anat.) *Cutané.* — Care ține de piele, cu privire la piele. *Glande cutanee.*

— *N.* din fr. (din lat. *cutis* „piele").

CUTÁRE pron. adj. *Tel, certain.* — Când nu putem (sau nu voim) să-i spunem cuiva pe nume — corespunzând deci lui „N. N." cu care înlocuim. în limba literară, numele unei persoane — întrebuințăm pronumele nedefinit *cutare,* care are deci tocmai întrebuințarea opusă a lui anume și se apropie de oarecine, †neștine. În limba veche se făcea mai des uz de acest cuvânt, care azi se întâlnește mai ales în maxime, sentințe, proverbe și descântece populare. În funcțiune adjectivală se întrebuințează aproape numai înaintea numelor de ființe, locuri s. lucruri. Cf. oarecare, oarece, ceva, ăla (vorba ăluia). Repetat, are une-ori sensul de „unul... altul", „acesta... acela". *Prorocul vădi pr'ins c'au luat cutare și cutare* [astăzi: *cutare* lucru]. VARLAAM, C. 368 b. *Iată până în cutare loc ți-am văzut boul și până în cutare; de-acii nu-l știu ce s'a făcut.* 41. *Cela ce va face tocmală cu altul, până în cutare vreame de nu-i va da cutare lucru, ca să aibă voie să ia cutare sat.* ib. 210. *Cela, ce va arăta la giudeț, cum cutare martur... nu iaste om de credință...* ib. 928. *Dzicând: cutărel[e]! unde ai pus avuție acealui strein?* EVANGHELIE (1692), ap. GCR. I 307/₅. *Mi-s cutării tatăl și maică-mea, și cutarii mi-s unchii, și moșu-mieu cutărele.* DOSOFTEIU. V. S. 77. *De va vrea cineva să facă milostenie..., cercetăm pre amăruntul și zicem: Pentru ce este cutarele sărac și cutarele lipsit? sau cutarele bogat?* MĂRGĂRITARE (1691), ap. TDRG. *Zicem că dacă ar hi cutare și cutare, ar hi într'alt chip; iară nu sânt vremile supt cârma omului, ce bietul om supt vremi* LET. I 304/₂₈. *Arătând că au venit... aceste cărți, și sânt a cutăruia.* ib. III 256/₁₀. *Pre Grigorie-vodă l-au închis la cutare cetate...* ib. III 273/₂₈. *Îi zice cum că cutare episcopie rămâind văduvă de păstorul ei...* ib. III 320/₂₀. *Ce te vaiți, cutare?* (Descântec, a. 1784), ap. GCR. II 138/₂₈. *Zic cutare că-i urît. Cutare posomorît.* MUMULEANU, ib. II 250/₁₇. *Nedându-să banii până la cutáre vreame...* PRAVILA (1814) 48. *Se va arăta în scris: atâția bani, cutare lucru.* id. ib. 114. *Răspunse el: rău îmi pare. Nea cutare și cutare, Că îmi uitaiu...* PANN, H. 50/₂₂. *Cine sunteți Dv.? — Sunt cutare, îi răspund eu, declinându-i numele și pronumele.* GHICA, ap. TDRG. *Ai procesuri cu cutare?* ALECSANDRI, T. 144. *Să te vezi în tipar dat Și pe uliți câte-odată. cu degetul arătat, S'auzi: ăsta e cutare!* ALEXANDRESCU, M. 245/₂₁. *Cuvinte vechi și locale, care nu pot fi intrat în cântic decât la cutare epocă depărtată și în cutare parte din țară.* ODOBESCU. I 217. *Pentru membri a cutării comisiuni sunt buni cutare și cutare...* id. I 476. *Am avut pe cutare și pe cutare la casa mea.* SLAVICI, N. I 89. *Cutare fură presei până chiar și expunerea evenimentelor de politică curentă;...; cutare alții își torturcază mintea pentru a da iluzia de simțire unor stihurele de ictac.* IORGA, L. II 3. *Toate acestea sunt tot moșiile noastre; numai în cutare loc să nu treci, căci acolo-i moșia zinelor...* SBIERA, P. 36/₄. *Dacă mi-ți da copilul cutărui boieriu, apoi m'oiu lăsa de a face aice mănăstire.* id. ib. 259/₂₀. *Roibul cutăruia o să sară peste șanț mai abitir decât surul cutăruia.* MARIAN, SE. II 83. *Taci... că ți-oiu da împărăția cutare sau cutare; taci, fiule, că ți-oiu da de soție pe cutare sau cutare fată de împărat.* ISPIRESCU, L. 2. *Cutare! (numele copilului), vezi luminița aceea?* MARIAN, NA. 310. *Iar* [*cutare*] *tânărul El să-mi fie sănătos.* POP., ap. GCR. II 326/₂₀. [*Cutare*] *să rămână curat, Luminat, Ca argintu' curat.* DENSUSIANU, Ț. H. 99. [Se declină ca pron. *care,* dar, în limba veche forma articulată era mai des întrebuințată decât astăzi. Ex.: *Eu sânt cutărel(e)...* COZMA (1692), ap. GCR. I 297/₂₀. *Cutarele m'au suduit și m'au bătut...* PRAV. 1216. *Pasă să ucizi pre cutare om sau să bați pre cutarele.* ib. 1213. *Veastea... că cutaria (cutăria* MUNT.) *i-au stricat fecioriia cutarele.* ib. 803. *Cutăruia stareț.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Cutăriia.* INDREPTAREA LEGII (1652), ib. || Și: (cu sufixul adverbial *te):* **cutárete** Banat. com. BRANIȘTE), **cutárite** (VAIDA), (sincopat) **cutárte** (id.) || Diminutiv: **cutăriță** și **cutărică** subst. neart. *Și Maica Sfânta Măria în casă intra Și pe cutăriță-l lua Și-l spăla.* MAT. FOLC. I 569. *(Cutare, cutăriță), Făt de bun plăieș, Ce te glăsuești, Ce te frăsuești?* TEODORESCU, P. P. 390 b. *Fă, cutăriță, n'ai să-mi dai...* ION CR. II 305. *Cutare și cutărică dintre prietenii bune-si.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.]

— Din lat. **eccu-talis, -em.** Cf. atare, acătare.

CUTARÉTE pron., adj
CUTĂRÍCĂ s. m. neart.
CUTĂRÍȚĂ s. m. neart. } v. **cutare.**
CUTÁRITE pron., adj.
CUTÁRTE pron., adj.

CUTCUDĂCÍ vb. IV[a].
CUTCUDĂÍ vb. IV[a].
CUTCUDĂȚ! interj. } v. **cotcodac.**
CUTCUDĂȚU s. m. sing. art.
CUTCUDEȚÁ vb. I[a].

CUTCUÍ vb. IV[a]. *Glouglouter.* — (Despre curcă) A bolborosi. H. I 22.
— Onomatopee.

CUTCURÁ vb. I[a]
CUTCUREȘÍ vb. IV[a] } v. **cotcodac.**
CUTCUREZÁ vb. I[a]

CUTCURICÁ vb. I[a] v. **cucurigu.**

CUTCURÍG s. m. (Bot.) v. **cucurig.**

CUTCURIGÁ vb. I[a]
CUTCURIGÍ vb. IV[a]
CUTCURÍGU! interj. și s. a. } v. **cucurigu.**
CUTCURIGUÍ vb. IV[a]

CÚTE pron. invar. = **câte** (cf. cât IV (Mold.) *Cute trei căzând în genunchi...* BELDIMAN, N. P. II 86. *Cute patru vitejii aceștia căuta.* id. ib. I 97. *O vinit un balaur și i-o'ncunjurat pi cutitri* (= câteși trei). GRAIUL I 339 (Covurluiu).

CÚTE s. f. 1°. *Pierre à aiguiser, queux.* 2°. *Grumeau* (dans le pain). 3°. *Rigole.*

1°. (Prin partea vestică și nordică a României) Piatră de ascuțit coasa și alte instrumente tăioase, (înlocuit, în Sud mai ales, prin) g r e s i e (I 2°) s. p i a t r ă, cf. a r c e r. ION CR., V 152, ȘEZ. II 126/5, XXIII 44 (Timișoara) com. A. COSMA, (Bucovina) com. TOFAN, T. PAPAHAGI, M., H. IX 88, PORUCIC, T. E. 325. Cf. H. XII 286, 300. *Arcerul, cutea, gresia* se face din piatră tare și cu fața potrivit de aspră. Cu ea, udă, ascuțim gura coasei (Tutova). ION CR. III 228. *Cute* = bucată de piatră de formă lungăreață, puțin mai trasă la capete. Cu [ea]... se ascut coasele. VASILIU, C. *Cutea* ...se ține într'un t o c, ce se prinde de brâu cu un cârlig. DAMÉ, T. 37. *Briciu ascuțât pre cute.* DOSOFTEIU, PS. 173. *Cuțitul pre cute se ascute.* CANTEMIR, IST. 146/6. *Ea scoase... o cute, o perie și o năframă.* EMINESCU, N. 21/32. *Uitându-se la săcure, au văzut-o că nu-i ascuțită. Îi trebuia dar o cute ca s'o ascuțească.* SBIERA, P. 232/35. *Are tocilă, cutii și pile pentru a ascuți uneltele de lucru.* LIUBAIANA, M. 122/5. *Căței de usturoiu după ce au fost pisați c'o cute...* ION CR. II 299. *A ascuțit-o* [barda] *cu cutea.* ȘEZ. I 187/23. *Ș'apu mai sântem și dela Mitoc, Unde 'nghiață cutea'n tioc.* ION CR. IV 10. (În funcțiune adverbială) *Beat cute* = foarte beat, beat turtă. *S'o făcut mămăliga cute, de vârtoasă* = s'a învârtoșat, „s-o încutioșăt". ȘEZ. XXIII 44. *E cute, de frică* = a î n c r e m e n i t de frică. Com. MARIAN. *S'o făcut căcatu' cuti 'ntr'însu'* = a încremenit de frică. Cf. HERZ.-GHER., M. IV 252. || Cutea se întrebuințează, în loc de cremene, și spre a scoate din ea scântei cu amnarul. HERZ.-GHER., M. IV 252.

2°. P. a n a l. Miezul apătos și cleios, având forma unei dungi, din pânea necoaptă, s l ă n i n ă, c l i s ă. Cf. LB.

3°. Alvie, canal natural pe coasta unui deal. Com. ITTU.

[Plur. *cute* și *cuți.* HERZ.-GHER. M. IV 252. | Și: **cútie** s. f. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.]

— Din lat. **cos, cotem,** idem (cu schimbarea lui *o* în *u* nelămurită încă).

CÚTE s. f. (Muz.) *Chalumeau* de la cornemuse.— Parte a cimpoiului, făcută din soc și vârîtă în carabă. Cf. PAMFILE, J. II 327.

CÚTE s. f. Sorte de tabac. — (Bucov.) Un fel de tutun, făcut din frunze netăiate, pentru lulea. ION CR. V. 152.

CUTEZÁ vb. I. 1°-2°. *Oser, avoir du courage.* 2°. *Avoir l'audace* de... 1°. *S'attaquer* à...

1°. A b s o l. (În opoziție cu a s e t e m e, a s e s f i i, a s e c o d i, a s e r u ș i n a) A avea curaj (să faci ceva, să-ți arăți sentimentele s. părerile fără încunjur, să vorbești pe față, verde), a-și lua inima'n dinți, (mai distins și mai puțin expresiv decât popularul) a îndrăzni, (mai blând decât) a fi temerar). *Cuteadză, Pavle!* COD. VOR. 49/7. *Nu se poate apropia nice cuteadză.* CUV. D. BĂTR. II 150. *Isus... dzise lor: cutedzáți, că sunt eu.* VARLAAM, C. 259. *Venit-au și de la Hanul ferman..: să meargă să prinză pre Brâncovanul-vodă. Ce pre fermanul Hanului nu cuteza Dimitrașco-vodă.* LET. II 334/21. *Nu cuteza nici ceea parte, nici ceea.* ib. II 423/35. *Mi-e rușine de a v'o supune, dar cu toate aceste cutez.* I. IONESCU, M. 17. *Speriat la el se uită..., i se pare că visează, Ar zâmbi și nu se'ncrede, ar răcni și nu cutează.* EMINESCU, P. 193. *Ne-am iubi, nu cutezăm, Ne-am lăsa, nu ne'ndurăm.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 61. *Hub, huburează De pe deal nechează Și nime nu cutează* (= Tunetul). GOROVEI, C. 371. # *Când câinii veghează, Lupii nu cutează.* ZANNE, P. I 365. † **A cuteza împotrivă** = a se împotrivi cu temeritate. *Ei au cutezatŭ împotriva împărăteștei porunci* (a. 1819). URICARIUL, I 130/21. *Mintea... poronci calcă și împotrivă cutează.* KONAKI, P. 293. || (Învechit) R e f l. A îndrăzni. *Acesta, necutezându-se, fiindcă nu este de baștina lui târgoveț, au dat cartea de blăstăm în mâna lui Dumitrașco* (a. 1763). URICARIUL, XX 405. | (Construcție neobișnuită) *Pe unde și-au cutezat sufletul său și acealalți oameni ce s'au zis mai sus* [= au îndrăznit să mărturisească pe conștiința lor], *cu dânsul împreună și pe unde ne-au arătat aceștia, au pus semne...* (a. 1763). ib. XX 405.

2°. T r a n s. (Complinit de obiceiu printr'un infinitiv introdus prin prep. *a* — în limba veche fără această prep. — s. printr'o propoziție introdusă prin s ă ori prin d e = „și") A îndrăzni (2°), a avea îndrăzneala de a..., a avea curajul să faci ceva (nelegal, interzis s. necuviincios), a se încumeta (1°), a-și lua voia. *Nu cutedzŭ să aduc giudeț de ocără.* CUVÂNT PENTRU CURĂȚIE (ante 1618) GCR. I 49/30. *Nimea nu cuteză către Hristos să aducă pre ei.* CORESI, EV. 235/29. *Cum cutezi tu deschide ruga ta spre omul ce iaste făcut pre chipul lui Dumnezău?* (1600—1625), GCR. I. 64/14. *Nu cutedz dzâce.* DOSOFTEIU, PS. 129. *Boierii și țara nu cuteza să zică într'alt chip.* LET. II 269/27. *Iar cine va cuteza a face împotriva acestui nizam, să se pedepsească strajnic.* TES. II 312. *Și nu cuteza nimeni să se apropie de dânsul.* ALEXANDRIA, (1799), ap. GCR. II 167[b]/29. *Nu cuteza să se depărteze de lăcașul său.* DRĂGHICI, R. 57/6. *De va cuteza cineva prin vicleșug a face alcătuire între advocați.* PRAVILA (1814). *O, prietine! cutează Mai curând de te'narmează.* PANN E. II 136/3. *Cum cutezi să te înfățoșezi aice în starea ce te văd?* C. NEGRUZZI, I 93. *Cine m'ar videa cu-*

trierând orașul cu valiza pe spinare, ar cuteza poate a crede că sunt un vagabond. ALECSANDRI, T. 111. *Am cutezat a trage cu pușca și'n cârdurile de gâște sălbatice...* ODOBESCU, III 23/7. *Țipenie de om nu cuteza să mai treacă pe aici.* CREANGĂ, P. 121. *Io cunosc firea badii, Că cu mine s'ar iubi, Dar nu cutează-a grăi... Cutează, bade, grăește, Și cu mine te iubește.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 50. # *Foamea se uită la ușa muncitorului, dar nu cutează să intre în casă.* ZANNE, P. III 558. | (Construcții neobișnuite) *Nu-și cutează lucrul.* PARACLIS (1639) 56r14. *Și de voiu să mă leapăd, nu pociu de loc s'o cutez.* PANN, E. I 95/18. ‖ Refl. (Cu același sens) — *Nu ti-i cutedza-te să le cauți în față.* DOSOFTEIU, PS. 175. *Ești... fără minte a te cutedza cu Dumnedzău... să te lupți.* id. V. S. 168b. *Se ispitea să omoare o seamă de boieri.. Ce așa aevea nu se cuteza să-i omoare, pentru țeară.* LET. I 237/37. *Nu se cuteza să le dea războiu.* ib. II 149/26. *Iar cine se va cuteza a face mișcare împotriva înaltelor porunci...* TES. II 310. *Trimise... ca să-i cuprinză drumul Hanului, de s'ar cuteza să iasă din Vozia.* DUMITRACHE, C. 380.

3°. (Ieșit din uz) Intrans. (Construit cu dat.) A se da la cineva, a se atinge de cineva, a ataca pe cineva, a se împotrivi cuiva, a îndrăzni (4°). *Buza [de] des[u]pt de se va clăt[i], biruit[i]-veri nepriiatnicii și nu-ț[i] vor cutedza.* PARACLIS, 55 v/11-13. *Nu-i cuteza nimenea pentru frica lui* (= fiindu-i frică de) *Izdigerd.* MOXA, 366/7. *Cutedzând lui Dumnedzău.* DOSOFTEIU, PS. 261. *Dracii se cutremura de frica ei și să depărta, necutezându-i.* id. V. S. 30. *Huhurează brează, Șede'n deal de rinchează, Și nime nu-i cutează* (= Pușca). GOROVEI. C. 312. | (Neobișnuit) Trans. *Nepoței Pristivnicei, Aia pe tine te-o afla, Te-or afla, Te-or cuteza.* PAMFILE, CRC. 85.

[Se conjugă: *-cutez, -tezi, -teză, -tezăm...* | Adjective: **cutezát, -ă** = făcut s. rostit cu îndrăzneală; curajos, îndrăzneț. *Mai ager și mai cutedzatŭ decât ieri sânt astădzi împrotiva ta.* DOSOFTEIU, V. S. 95. *Lucru cutezat:* — **cutezătór** (cu negativul **necutezător, -toare**) = curajos (fără să conțină nota de „lipsă de respect" pe care o are îndrăzneț). (Adesea substantivat) *Negreșit că ceasul morții ar fi sunat pentru acel cutezător.* C. NEGRUZZI, I 21. *O, tu, Vlad Țepeș! hain cutezător!* ALECSANDRI, P. III 326. *Cutezătorul Nin-Musa intră palid, cu ochii la pământ.* COȘBUC, B. 15. *Duh ncastâmpărat și cutezător, în predicele sale de pe amvoanele bisericelor, începa ca vespea.* CREANGĂ, A. 136. *Sparse împărăția vecinului lor cutezător.* ISPIRESCU, L. 111. *I-oiu închina eu capul C'un paloș cutezător.* TEODORESCU, P. P. 103b. | Abstracte: **cutezáre** s. f. = curaj, îndrăzneală, lipsă de sfială. *Cu cutedzare grăescu.* COD. VOR. 81/1. *Luând îndrăznire și cutedzare...* DOSOFTEIU, V. S. 3. *Se îngrozea Vlahii (sau Românii) de cutăzarea la carea se îndemna de Petru și de Asan.* ȘINCAI, HR. I 222/35. *Ah! doamna mea!... iartă cutezarea mea.* C. NEGRUZZI, I 50; — (modern, literar, format după analogia lui *speranță*) **cutezánță** (cu negativul **necutezanță**) s. f. = curaj, îndrăzneală. *Bazându-ne această cutezanță pre chiar promisiunea voastră verbale...* (a. 1776). URICARIUL I 180./7 *Câți, însă, dintre clăcași au rămas întunecați din neștiința și necutezanța lor* = lipsa de curaj). I. IONESCU, M. 164.]

— Din lat. pop. **cottizo, -are** (din grec. κοττίζω) „a juca în zaruri"; păstrat în unele părți ale Italiei și la Albanezi. O. Densusianu, *Romania* XXVIII 66; M. Bartoli *Das Dalmatische I 290;* G. Parodi, *Miscellanea Ascoli 480.* (La Istroromâni *cutezâ*, după negațiune și în legătură cu un infinitiv, a ajuns să dea verbului următor o noțiune prohibitivă; *nu te cutezi obrni* = „nu cumva să te întorci").

CUTEZÁNȚĂ s. f. v. **cuteza.**

CÚ-TÍ! Interjecție cu care se gonește vițelul să nu sugă (cf. LB.) s. cu care se mână vițelul (cf. CIAUȘANU, V.) [Amândouă silabele sunt accentuate la fel: *cú-tí.* | Verb: **cutì** IVa = a abate vițelul dela vacă, să nu mai sugă. CADE.]— Cf. coti.

CUTÍ vb. IVa v. **cu-ti !**

CÚTI! Interj.
CUTÍ, CUTIÍ vb. IVa } v. **coti.**

CUTÍE s. f. 1°. *Boîte, étui.* 2°. *Tiroir.* 3°. *Caisse, cassette.* 4°. *Hospice des enfants trouvés, crèche.*

1°. Receptacol de lemn subțire, de metal s. de carton în care se păstrează diferite obiecte și care se poate transporta ușor; cf. raclă, cășiță (2), toc, badoacă, lădiță, casetă, besactea. *Cutia* are capac și fund. *Capul într'o cutie L'au trimes la'mpărăție.* KOGĂLNICEANU, ap. ȘIO. *Cutii de bronz,* [de] *carton,* [de] *hârtie,* [de] *lemn; cutii de piele fină pentru pălării; cutii de tinichea pentru cafea, ceaiu, zahăr; cutii de tutun, țigări; cutii de muzică montate pe lemn sau așezate în tablouri.* TARIF (1870) ib. *Par'că-l văd pe astronomul... Cum, ușor, ca din cutie, scoate lumile din haos.* EMINESCU, P. 231. *O dezarmonie, ca o cutie cu fard alături de o evanghelie.* I. TEODOREANU, M. II 156. *Cuțitul de desfăcut cutii de conserve.* C. PETRESCU, Î. I 3. *Atunci bătea la vecini, rugându-i să-i dea o cutie de chibrituri.* id. C. V. 44. *Îi întinse cutia cu țigări.* id. ib. 103. *Tăie două stinghii subțiri..., bătu un fund la cutie.* id. Î. 182. *Hrisoavele ... sunt puse într'o cutie de argint.* ISPIRESCU, L. 196. *Teica* [este]... *o cutie mișcătoare în care curg grăunțele dela coș înainte d'a trece între pietrele morii.* DAMÉ, T. 152. *Hainele din fetic Pusc'n ladă și'n cutie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 172. | *Cutie de pălării, de colori, de șah, etc.* | **(Ca s. par'că e) scos din cutie,** se zice de o persoană dichisită, gătită cu afectație. *Te văz îmbrăcat bine, cu giubea, cu anteriu, cu fermenè, cu papuci galbeni și cu fes de Țarigrad, par'că ești scos din cutie.* FILIMON, ap. ȘIO. *Ginere ca din cutie.* CONTEMPORANUL, VI. vol. II, 5. ‖ Spec. Coșul (13°) teascului. Cf. DAMÉ, T. 82, PAMFILE, I. C. 222. | *Cutia* oloiniței. id. ib. 237/29. | *Cutia de scrisori:* cutie publică în care se pun scrisorile de trimis prin poștă s. particulară în care factorul depune scrisorile la domiciliu. *Dacă ar pune scrisoarea la cutie dimineața, seara ar primi-o negreșit la București.* REBREANU, J. 252. | (Tip.) *Ochiu de caște în care se țin literele* (COSTINESCU), ciofleagă. | Ladă în care hingherul bagă câinii prinși. ȘIO. *Hingherii pândind să-l bage pe moxul în cutie.* MARION, ap. ȘIO. | (Fizică) *Cutia de rezonanță* = lădița ce se adaogă diapazonului pentru a întări sunetul. CADE. | (Anat.) *Cutia craniană,* cavitatea osoasă în care e așezat creierul, țeastă, scăfârlie.

2°. Spec. Sertar de masă, de dulap, etc., cf. chichiță, puiu, sipet.

3°. † Casă de bani, casetă. [*A cerca*] *să se dea la cutia obștii.* PRAVILA (1814) 100. *Dela 1834 se plătese din cutiile satelor.* BĂLCESCU, M. V. 633. *Cheltuielile... se făceau din venitul cutielor sătești din județul Dorohoiu.* I. IONESCU, D. 101. *Toate calfele ce vor ieși pe hac să deie la cutia bisericii* (a. 1814). URICARIUL, XIV 8/22. *Cutia să fie în sama starostelui.* BOGDAN, C. M. 79. **Cutia milelor** s. (mai rar) **de milostenie** = casetă în care se strângeau milostenii pentru săraci. BUL.

COM. IST. IX 173. *Venitul cutiei de milostenie ce s'au așezat mai de nainte de către alți luminați Domni* (a. 1799). ap. ȘIO. *Să se nevoiască... spre adăogirea veniturilor casei milii, spre adunarea celor din multe părți analoguri a cutiei...* (a. 1803). URICARIUL, I 125/11. *150 lei la cutiea milelor* (a. 1803). ib. IV 148/25, cf. II 65. *La cutia de mile din București* (a. 1825). IORGA, B. R. 267. *Să li să dee lor a tria parte din averea ei, iar celelante două părți, una mănăstirii și alta cutiii mililor...* CODICĂ ȚIV. 19/1. ‡ **A umbla cu cutia** = a cerși, mai ales, pentru biserici. ȘIO, cf. ZANNE, P. III 142. | *Vornic de cutie* v. vornic.

4°. (Complinit mai adesea prin *de copii* BARCIANU, *de prunci* s. *de creștere* POLIZU) Azil de copii lepădați, „leagăn". *Domnu Cuzea a spus să-l dea la cutiie, la doici, să-l crească.* GRAIUL, II 136.

[Diminutive: **cutioáră** s. f. *O gingașă cutioară de hârtie velină albă.* ODOBESCU, III 24/7. *Cutioară deschidea, Și, tabac dcacă lua, Murgului la nas îi da.* TEODORESCU, P. P. 451; — **cutiúță** s. f. *Scotea câte un fir din frumoasele lui musteți și le punea într'o cutiuță.* C. NEGRUZZI, I. 208. *Am o cutiuță, Și'n cutiuță o rățușcă; Rățușca cu aripele felezuia, Cu coada vânt trăgea În nasul cui nu gâcea.* (Luntrea). GOROVEI, C. 215. | Nume de agent: **cutiér** s. m. = † casier, perceptor (POLIZU), mămular, cercelar, tolbaș, vânzător ambulant de mărunțișuri. CIAUȘANU, V. *Cutierul* este păstrătorul comoarei comunei. BOLIAC, ap. DDRF. *Cutieri* [erau] în trecut 7 persoane, care, se zice, controlau pe alegi, sindic și pârcălab în administrarea comunei. RĂDULESCU-CODIN. | Pronunț. *-ti-e, -ti-oa-, -ti-u-*].

— Cuvânt turcesc **(kuty,** idem), care a pătruns la toți vecinii noștri din Peninsula Balcanică: bulg., sârb. *kutija*, alb. *kuti*, n.-gr. κουτί (și arom., megl. *cutie).*

CÚTIE s. f. v. **cute.**[2]

CUTÍE s. f. (Comerț) v. **cutnie.**

CUTIÉR s. m. **CUTIOÁRĂ** s. f. } v. **cutie.**

CUȚÍT s. a. I. 1°. *Couteau.* 2°. *Sabre.* 3°. *Couteau* de la balance. II. 1°. *Douleur* aigüe, *point de côté.* 2°. *Chagrin, douleur.*

I. Propriu. 1°. Instrument de tăiat, făcut dintr'o lamă de metal, numită tăiș, custură, pânză (cf. ȘEZ. II 225/22) s. limbă, și dintr'un mâner s. mănunchiu cu s. fără plăsele. Se ține uneori în teacă (COSTINESCU) s. în toc, la brâu s. în tureac. E făcut de fierar s. se cumpără din târg (PAMFILE, I. C. 118). Cf. H. I 22. 269, II 311, III 228, IV 278, V. 54, 280, VII 154, 358, 406, 484, VIII 142. 151, 298, 327, VIII 161, IX 438, X 260, 400, 465, 505, XII 29, 327, 416, 462, XIII 25. XV 503, XVI 338. Cf. custură, buleac, briceag, etc. *Cuțit de masă, de bucătărie, de măcelar, de brutar, de vânătoare* (POLIZU), *de cismar* (id.) *de cojocar pentru croit* (LIUBA-IANA, M. 123), *de altoit* (COSTINESCU, cf. PAMFILE, I. C. 218) *de tăiat și jupuit oi* (H. VII 226), etc. Diferite feluri de *cuțite*, numite odinioară după locul de confecționare erau: *Cuțite danska* (= de Danzig), *negre de Beciu* (= Viena), *Splinove* (a. 1726-1733). BOGDAN, C. M. 159. *Kucit* = culter. ANON. CAR. *Să se junghe cu cuțitulŭ.* CORESI, EV. 33/14. *Într'acesta chip va plăti și cela ce va fura seacere la vreamea secceratului sau cuțit la vreamea tăiatului viilor.* PRAV. 27. *Nici cu cuțitul lui va tăia..., nici, fiind carnea tăiată cu cuțit grecesc, va mânca.* HERODOT, 107. *Să fii, struguri* [= strugure] *blestemat, de lemn strâmb spânzurat, de cuțit cârn tăiat.* ISTORIA POAMELOR (1773), ap. GCR. II 98/23. *Pentru argintării. 12 cuțite cu furculițăle lor...* (a. 1792). IORGA, S. D. VIII 22/23. *12 pereche cuțite de masă* (a. 1809). URICARIUL, X 254/25. *Vorbele lui erau loviri de cuțit pentru Zoe.* C. NEGRUZZI, I 19. *...Scoase... Din traistă-i un cuțit de-oțel.* COȘBUC, F. 75. *Scoase un cuțit dela brâu.* ISPIRESCU, L. 108. *Înfige un cuțit în pământ.* PAMFILE, COM. 41. *Iai de nouă ori câte puțină cenușă cu un vârf de cuțit...* id. B. 38. *De când a fost Gheorghe și a zis să merg la curte, parcă mi-a dat c'un cuțit prin inimă.* I. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Copilul mic nu-i bine a-l lăsa singur în casă, că intră necuratul în el; ci trebue să punem lângă albia lui o mătură ori un cuțit.* ȘEZ. I 52/17. *Cu cuțitul asupra altuia să nu te răstești, că fuge îngerul de tine.* ib. I 125/8. *Iau cuțitul să-mi taiu pită.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 175. *Și cine nc-o despărțit, Fie-i moartea de cuțit.* DOINE, 96/11. *Bagă mâna pe tureac, Scoate cuțit de casap.* RETEGANUL, TR. 21/27. *Din gealău e geluit, Din bărdiță bărduit, Din cuțit e cuțitit.* PAMFILE, CRĂC. 52. *Limba rea este cuțit cu două tăiușuri.* ZANNE, P. II 221. *Apă rece ca cuțitul* = ca ghiața, de-ți taie dinții. CIAUȘANU, V. **A lua (pe cineva) în cuțite** = a-l ciopârți. *Năvălind ca niște f[i]ară* [= fiare]. *În cuțite îl luară.* E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 116/34. **În cuțite** e numele unui joc de copii, descris de PĂCALĂ, M. R. 205. **A avea pânea (pita) și cuțitul în mână** = a avea toată puterea, a dispune. *Tu, cu pânea și cuțitul, Mori, flămând, nepricput.* COȘBUC, B. 13. *Are... în mână și pânea și cuțitul, și taie de unde vrea și cât îi place.* CREANGĂ, P. 248. *Acuma mi-i pita și cuțitul în mână!* SBIERA, P. 108/27. **A fi la** (s. **pe** HERZ.-GHER., M. IV 253 s. **a ajunge la) cuțite** (DICȚ.) **(cu cineva)** = a fi s. a ajunge dușmani neîmpăcați, de moarte, certați rău, învrăjbiți pe cap (CIAUȘANU, V.), a trăi rău cu cineva (PAMFILE, J. II) (Expresii analoage la Aromâni, Albanezi și Neogreci dă PAPAHAGI, P. 146, 260). *Au fost multă vreme la cuțite cu directorul și cu familia acestuia.* CARAGIALE, N. S. 67/26. *A... și B... sânt la cuțite.* (Neobișnuit) **A pune pe alții la cuțite** = a-i învrăjbi. *Las'pe mine, ...că-i puiu cu la cuțite.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. **A pune cuiva cuțitul în (la** POLIZU) **gât** = a forța pe cineva să facă ceva fără voie. *Și nu vă pune nimeni cuțitu' în gât.* C. PETRESCU, Î. II 208. **A ajunge (cuiva) cuțitul la os** = a ajunge la mare strâmtoare, a nu mai ști ce să facă. *Dacă ajunge cuțitul la os și petreci ca cânele în car. trăcște ca vermele în rădăcina hreanului...* C. NEGRUZZI, I 250. **A-i sări cuțitul din teacă** = a fi la ananghe, la aman, a-i plesni buza, la mare strimtoare, a fi strâns cu ușa. CIAUȘANU, V. | P. anal. Instrument de lemn, de os s. de metal cu care se taie hârtia, foile unei cărți, etc.. tăietor. | (Tip.) Mașina de tăiat hârtia și cărțile. MOLIN, V. T. 14. | Cuțit de lemn (T. PAPAHAGI, I 106) cu care se taie mămăliga (ȘEZ. VIII 88) s. cașul (H. XI 274, XVII 36). | Fierul lung al plugului (PAMFILE, I. C. 150, H. IX 172), numit și fierul mic (PAMFILE. I. C. 150. H. II 3, XVI 238) s. tăietor (H. XI 469). Cf. H. II 322. | *Cuțitul piciș* (al rotarului) cu care se netezește lemnul rotunzit prin scoabe. LIUBA-IANA, M. 121. | (La războiul de țesut) *Cuțitul* cu care se bat betele H. II 31. | Partea melițoiului numită și limbă. DAMÉ, T. 139, PAMFILE, I. C. 206. ‖ **Vârful cuțitului** se numește un fel de alesătură. PAMFILE, I. C. 291.

2°. † (Impropriu) Sabie. *Și scoase cuțitul lui* (: l'épée) *și lovi robul întâiul prespre preoți și tăie lui ureachea.* TETRAEV. (1574). 248.

3°. P. anal. (La balanță) Prizma triunghiulară care, mișcându-se ușor în jurul uneia din muchii, face ca balanța să fie cât mai sensibilă. CADE.

II. Fig. Lovitură de cuțit; p. ext. junghiu (PAMFILE, C. H. IV 48). Omul *zace* sau *boleşte* de cuțit. H. II 122. Duşmanii care vreau să omoare pe altul prin *cuțit*, ursese (prin vrăjit H. II 178, 208, 247, IV 47, 48, 68) un *cuțit*, ca să fie la cutare om în coaste, în piept, în spate sau în alt loc (H. II 69). Atunci se zice că *i-a pus cuțitul*. Cf. H. II 122, 156. Celuia căruia i s'a pus *cuțitul* i se descântă *de cuțit*, de vrăjitoare (H. II 156), cu un *cuțit cununat* (ŞEZ. IV 26/3), pentru *a-i lua cuțitele* (H. IV 48). *Ieşi dela (cutare) din rânză, Din osânză, Cu toate junghiurile, Cu toate cuțitele.* ŞEZ. IV 26b. *Fugi, cuțit cuțitat, Brâncă... cuțitată, Bubă cuțitată.* GR. S. VI 89. # **A-i da un cuțit (ascuțit) (s. a da cuiva cuțite) prin inimă** = a-l face să simtă s. a-i pricinui cuiva o durere, o supărare mare. Cf. ZANNE, P. V 237. *Atât îi trebui unchiaşului să auză, ca să-i dea un cuțit ascuțit prin inimă... O grijă mare îl coprinse.* ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. V 238. **A-i intra (cuiva) un cuțit la inimă** = i-a intrat un fior rece, o mie de griji. CIAUŞANU, GL. **A i se pune cuiva un cuțit în inimă** = a intra la mare grijă s. frică. *Iară pre Şărban Logofătul şi pre Constandin Stolnicul... i-au prinsu-i; ci scăpând ceilalți frați ai lor, i-au căutat Duca-vodă a slobozi pre cei doi, şi iarăşi la locul lor la boierie i-au lăsat. Ci punându-se încă mai mare cuțitŭ întru inimile lor, aceasta cerca zi şi noapte.* LET.2 II 17. **A fi pe cuțit** = în ceasul morții, gata să-şi dea sufletul. CIAUŞANU, GL. **A fi (s. a sta) pe cuțite:** a fi nerăbdător de a afla ceva sau de a pleca (ZANNE, P. V 238); a fi (s. a sta) pe jăratec, pe cărbuni, pe ghimpi.

[Diminutive: **cuțitáş**, (rar) **cuțitúț** (LB.) = cuțit mic; (în Mold.) briceag. CREANGĂ, GL., HERZ.-GHER., M. IV 253. *Kucitash* = cultellus. ANON. CAR., LEX. MARS. 197. *Tăind cu un cuțitaş mic...* HERODOT, 228. *Introducea în gură cu degetele şi cu lama cuțitaşului.* I. TEODOREANU, M. II 202. *Na cuțitaşul meu, taie încet cusutura de la mâneca lui.* CREANGĂ, A. 111. *Scoase cuțitaşul şi tăie crăculița de care erau arânate* [rodiile]. ISPIRESCU, L. 359. *Mâna sub brâu că băga, Cuțitaşul că scotea.* TEODORESCU, P. P. 547b. *L-au lovit cu cuțitaşul cel de condeaie şi l-au ginghiat, de l-au omorît.* PRAV. 1024. | Numede agent: **Cuțitár:** s. m. = cel ce face, vinde s. ascute cuțite, bricege, foarfeci, etc. *Kuczitár* = cultrarius. LEX. MARS. 17. *Casa cuțitarului fu cumpărată... şi cedată lui Brâncoveanu.* IORGA, B. R. 237/4. *Că cu cuțite ascuțite Dela cuțitariu oiu lua.* MARIAN, D. 330. | Abstract-colectiv-local: **cuțitărie** s. f. = prăvălia s. atelierul cuțitarului; meşteşugul cuțitarului; obiectele fabricate s. vândute de cuțitar; cantitate (mare) de cuțite. Cf. LM. *Olăriile,... cuțitării, argintării* [la expoziție]. ODOBESCU, II 94. | Verbe: **cuțití** IVa = a lucra, a ciopli cu cuțitul s. cu cuțitoaia, a cuțitoi. PAMFILE, CRC. *Din geală e gcluit, Din bărdiță bărduit, Din cuțit e cuțitit.* id. ib. 52; — **(în)cuțitá** Ia = a înțepa cu (s. ca) un cuțit; (ad II) a produce junghiuri (GRAIUL). (Absolut) *Nu săgeta, Nu încuțita, Nu umfla.* MAT. FOLC. I 556. *Nu cuțitareți, Nu junghiarcți, Şi lăsați pe (cutare) Stricurat, luminat.* ib. 1592. *Nu înjunghia, Nu încuțita, Că pe... cutare l-oiu lăsa Curat, luminat.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 45. *Buba bubelor, Sora ciumelor, Nu cuțita, Nu face carne rea.* ŞEZ. XII 186, GRAIUL, I 137. (Trans.) *Nu-l săgetați, Nu-l cuțitați.* MAT. FOLC. I 564, cf. ŞEZ. III 197/10. (Refl. = pasiv) *Acolo să te cuțitezi, Acolo să te săgetezi, Acolo să te înjunghezi.* PAMFILE, B. 19; — (cu adjectivul) **cuțitát, -ă** = care produce junghiuri, atins de cuțit (II). *Fugi, cuțit cuțitat, Brâncă cuțitată, Bubă cuțitată.* GR. S. VI 89; — (cu abstractul) **cuțitătúră** s. f. = (ad II) junghiu, înțepătură (GR. S. VI 155). *Aşa să se ia junghiurile, cuțităturile din inimă.* ŞEZ. VII 54. *Obrintiturile, Cuțităturile.* CR. S. VI 155.]

— Din lat. pop. ***cotitus, -um*** (dela un verb ***cotire***, derivat din *cos, cotem)*, cu sensul originar de „tras pe cute, ascuțit". I. U. Jarnik ap. Miklosich, *Consonantismus* I 70. (Mai puțin probabilă e etimologia **acutitus*, din **acutire*, derivat din *acutus*, propusă de CDDE. nr. 468). Cf. ascuți, custură, cuțitoaie.

CÚTIȚĂ s. f. (Pesc.) *Ouverture* de la claie (în pêcher). — Gura lesei, numită şi coş. Cf. ANTIPA, P. 535, 126, 129, BARONZI, L. I 94/20, com. PANȚU; cf. coteț (4°).

— Cf. rut. *kutéc* „aparat de prins peşte, făcut din trestie". Cf. coteț.

CUȚITÁ vb. Ia
CUȚITÁR s. m.
CUȚITĂRÍE s. f.
CUȚITÁŞ s. a.
CUȚITĂTÚRĂ s. f.
CUȚITÍ vb. IVa
} v. **cuțit.**

CUȚITOÁIE s. f. I. 1°. *Coutelas.* 2°. *Plane.* 3°. *Tour.* 4°. *Boutoir.* 5°. *Gaffe.* 6°. Partie de la charrue. II. *Goujon.*

I. Propriu. 1°. (Neobişnuit) Cuțit mare. *Dacul ține mai adesea în mână un mare cuțit în forma unei secere, puțin încovoiată, pe care cu nedrept cuvânt unii autori au scmuit-o cuțitoaei cu cârlig a lui Chronos.* ODOBESCU, II 283.

2°. Instrument tăios, ascuțit numai pe o parte (ca cuțitul), însă cu două mânere de lemn (spre a se apuca cu amândouă mânile), aşezate într'un plan pieziş față de cel al fierului (LB., H. IV 255, com. MARIAN, PAMFILE, I. C. 119, com. N. IONESCU, LB., COSTINESCU, HERZ.-GHER., M. IV 253) s. numai cu un mâner (Câmpu-lui-Neag, com. ITTU) s. având forma jumătății cifrei 8 (id.); cuțit ascuțit fixat într'o laiță lungă, în scaun (Bilca, Bucov., com. TOFAN); răsătoare (H. VII 375), mezdreală (PAŞCA, GL., com. ITTU). Se întrebuințează de dulgheri (H. II 62, 100, 118, 222, III 18, 49, 118, IV 11, 45, 56, V. 165, IX 466, X 33, 69, 506, 539, 572, XI 506, XII 118, DAMÉ, T. 112), de rotari (DAMÉ, T. 43), de dogari (H. X 539, DAMÉ, T. 43), de tăbăcari, etc., pentru netezitul lemnului (com. N. IONESCU, PAŞCA, GL.), pentru despicatul şindilelor (com. ITTU), pentru netezitul pe dinăuntru şi pe din afară al cobarelor legate (id.), pentru rasul pieilor, etc. Lucrătorul trage în (H. XVII 237) s. dă la *cuțitoaie* PAMFILE, J. II). *Cuțitoaie, sfredel.* I. IONESCU, M. 711, cf. P. 255. *Bîlcle* [= bucăți de trunchiu de brad] *desfăcute cu barda în clepți, se dau la cuțitoaie, căpătând prăştila sau dranița.* PAMFILE, I. C. 109. *Stâlpii... în patru fețe* [se fac] *cu cuțitoaia.* PĂCALĂ, M. R. 479. *Tesle, cuțitoi şi altele.* JIPESCU, O. 69.

3°. Strug. Cf. MARDARIE, L. 34/20.

4°. Unealtă cu tăişul adus şi lat, cu care potcovarul curăță unghiile cailor. Cf. COSTINESCU, DAMÉ, T. 108, H. II 195, 244, VII 375.

5°. (Pesc.) Instrument prevăzut cu o *cuțitoaie*, numit şi rizacă, cu care pescarii scot cârmacele la suprafață (descris la) ANTIPA, P. 352.

6°. Parte a plugului (H. XII 386), probabil: fierul plugului. Cf. custură (10°).

II. P. anal. (Iht.) Peştişor subțire şi lungăreț, care se găseşte prin nisip (H. IX 437), cu pete mici (ib. IV 250), svârlugă (ANTIPA, F. I 199, F. R. ATILA, P. 504, H. IV 10, IX 220). Cf. BARONZI, L. 94/31, IV 44, IX 308, 506, XI 274.

[Plur. *-toaie, -toi* (LB.) HERZ.-GHER. M. IV 253. | Și: *cuțitóiu* s. a. = cuțit mare (arcuit la vârf H. II 255); cuțitoaie (I 2°. DAMÉ, T. 43); (Ibt.) un pește (H. IX 506, BARONZI, U. 94/1), probabil cuțitoaie II. *Sfântul cu un cuțitoiu fu lovit în pântece.* DOSOFTEIU, V. S. 21. *I-au pus la cuțitoaicle* (traduce pe ὑποτομεῖοι) *ceale de hier.* BIBLIA (1688) 228b. | Verb: **cuțitoí** IVa = a lucra cu cuțitoaia, a trage în cuțitoaie. PAMFILE, I. C. 119. *Să cuțitoim* (la dulgherie). H. IV 56. *Măieștrii... cuțitoesc sau trag în cuțitoaie.* ib. XVII 237. *Se cuțitoesc lemncle.* Com. MARIAN. *Am să aduc cuțitoaia și am să cuțitoesc drania, să fac niște funduri* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN; — (cu adjectivul) **cuțitoít, -ă.** *O bilă e o mică scurtătură de brad, spintecată apoi în clepți, care, date la cuțitoaie (cuțitoite), ne dau prăștilă* (Polovraci). PAMFILE, J. II; — (cu abstractul) **cuțitoít** s. a. H. IV 255, PAMFILE, I. C. 119.]

— Augmentativul lui **cuțit,** derivat cu suf. **-oiu (-oaie).**

CUȚITOÍ vb. IVa
CUȚITÓIU s. a. } v. **cuțitoaie.**

CUȚITÓRIU s. m. sing. (Met.) v. **cositor.**²

CUȚITÚRĂ s. f. (Agric.) v **custură.**

CUȚITÚȚ s. a. v. **cuțit.**

CÚTIU ! Interj. v. **coti.**

CUTIÚȚĂ s. f. v. **cutie.**

CUTNÉ † s. f. (Comerț)
CUTNÍ s. f. (Comerț) } v. **cutnie.**

CUTNÍE s. f. (Comerț) Sorte de *satinette.* — (Ieșit din uz) Stofă orientală de mătase amestecată cu bumbac (TEODORESCU, P. P. 81). *4 feloane de cutni mok(o)rită... 1 stihar de cutni albu* (1588). CUV. D. BĂTR. I 201. *Cutnii alăgele, de una 50* [de] *bani* (a. 1726-1733). BOGDAN, C. M. 159. *2 rochi* [de] *cutnie* (1764). IORGA, B. R. 340/10. *Anterie* [de] *cutnie de Brusa roșii* (1821), ap. ȘIO. *Postelnicul... îmbrăcat cu antiriu de cutnie ca gușa porumbului.* FILIMON, C. I 601. *Două oghealuri de cutnie.* ALECSANDRI, T. 432. *Un boier cu barba de un cot, îmbrăcat cu antereu de cutnie în dungi.* ȘEZ. XII 45. *Ți-a cumpărat... o cutnie pentru rochii, Cea mai alcașă, Ca să-ți fie de mireasă.* TEODORESCU, P. P. 164b. *Cu scurteica de cutnie.* id. ib. 314b. *C'o rochiță stacojie, Stacojie, din cutnie.* H. XII 184. *Cataveică de cutnie...* SEVASTOS, N. 14/7. *V'aduc pe Dumnezeu; Mititel Și'nfășățel,... Cu scutic de borangic, Cu scufie de cutnie.* PAMFILE, CRĂC. 56. [Plur. (cu înțelesul de specii de cutnie): *cutnii.* || Și: **cutní** s. f., **cutné** † s. f., CUV D. BĂTR. I 201; (în regiunile unde cuvântul a dispărut din grai și se mai găsește numai în poezia populară, prin apropiere de *cuhnie* s. de *cutie)* **cuhnie** s. f. *Și rochiță de cuhnie Și brâu lat din Țaligrad.* MAT. FOLC. I 67, **cutíe** s. f. *Și rochiță de cutie, Brâu lat din Țaligrad.* ib. 70.]

— Din turc. **kutni,** idem (< arab. *kutun* „coton", de unde ital. *cotone,* fr. *coton,* germ. *Kattun),* cf. bulg., sârb. rus. *kutniia.* ȘIO.

CUȚOVLÁH s. m. *Macédo-roumain.* — Nume dat de Greci, mai mult în batjocură, Romă[illegible] Peninsula Balcanică, Aromân, Macedo-Român. *Românii, carii sint în Grecia și le zicem noi Coțovlahi.* CANTEMIR, HR. 157. [Și: **Coțovláh** † s. m.]

— Din grec. Κουτζόβλαχος, însemnând „Valah șchiop".

CÚTRĂ s. f. *Mégère, maquerelle; intrigant, traître.* — (Cuvânt insultător, de ocară H. II 32). Femeie fățarnică (ION CR. IV 188), bârfitoare, intrigantă și stricată, care îndeamnă pe altele la desfrânări (COSTINESCU), mijlocitoare între îndrăgostiți; p. ext. persoană (femeie s. bărbat) care umblă cu fățărnicii și cu minciuni, trădător, nesincer, prefăcut, taler cu două fețe. *Această cutră de babă mă duse la o casă.* GORJAN, H. I 160. *Toată lumea cea de treabă Ca de un stârv ciumat ce-i fi, De tine, cutră, s'a feri.* GORUN, F. 171. *Ca pisica săr la ea... „Te omor, cutro!" — și-i înfig mâna'n gât,* ȘERCEL, SĂM. III 666. *Cutra de Leah, după ce-și sără inima cu rușinea ce păți Ștefan...* ISPIRESCU, ap. CADE. *Eu-s cutra ta, să-mi dai parale de scoarță?* ȘEZ. VI 180. *Vezi, nevasta e o cutră, Sparge oala, sparge sticlă, Zice că bărbatul strică.* PAMFILE, C. Ț. 156. [Diminutiv: **cotrúță** s. f. = femeie intrigantă. ȘĂINEANU, D. U. || Verb: **cutruí** IVa = a umbla din loc în loc cu scopul de a face rău (Gorj). PAȘCA, GL.]

— Din bulg. **kutra** (propriu „sărmană, biată"), cuvânt pe care și-l spun femeile una alteia (fără să aibă însă înțeles depreciativ). Cf. *Sbornik za narodi umotvorenija* vol. VIII 228, n. 1.

CUTRÉIER s. a. v. **cutreiera.**

CUTREIERÁ vb. I 1°. *Parcourir; errer, vagabonder.* 2°. *Fréquenter, hanter.* 3°. *Traverser.* 4°. *Se glisser, se faufiler.*

1°. A umbla prin..., din loc în loc, a străbate în lung și în lat, a colinda dela un capăt la altul; p. ext. a bate drumurile, a hoinări, a vagabonda. Trans. *Să vorovirăm... să îmble că cutriere pământul... cutrierără locuri de'nchinăciuni...* DOSOFTEIU, V. S. 78b. *Bălțile din giur, împregiur cutreieram.* CANTEMIR, IST. 125/5. *O vânturătoare* [= aventurieră] *...cutrieră lumea pentru plăcerile ei.* C. NEGRUZZI, I 44. *Trei călători fantastici cutrieră pământul.* ALECSANDRI, P. III 141. *Am văzut cârdurile de dropii, cutrierând... acele șesuri fără margine.* ODOBESCU, III 14/3. *El se angaja dela început să cutriere toate satele din cercul de alegere.* AGÂRBICEANU, L. T. 193. *Vara... cântând și chiuind, cutrieram dumbrăvile și luncile...* CREANGĂ, A. 117. *După ce cutreierase țările,... se întorcea la moșia sa.* ISPIRESCU, L. 62. *Voinicelul pribegea, Nouă țări cutreiera.* TEODORESCU, P. P. 438. *A cutriira* (= a umbla de-a-rândul, germ. durchwandern) *hudițîle.* HERZ.-GHER., M. IV 253. *Sărmanul om... cutreieră lumea în lungiș și'n curmeziș.* ȘEZ. V 50/17. | Intrans. (absol. s. construit cu prep.) *20 de ai* [= ani] *cutrierându prin orașele Italiei.* DOSOFTEIU, V. S. 64. *Cutreieram* (= hoinăream) *cât era ziua de mare și nu ne mai aduceam aminte de casă decât doar când începea... foamea.* Z. BÂRSAN, SĂM. I 100. *El cutriera cu burcușoara sa pe spate din sat în sat.* SBIERA, P. 282/37.

2°. Trans. A cerceta (adesea), a umbla (mereu) prin..., a lua la rând, a frecventa. *Cutrierându cu rugă și cu lumini svintele besearici.* DOSOFTEIU, V. S. 93. *Cutreiera cârciumile, Și tot cerca vinurile.* TEODORESCU, P. P. 561.

3°. Trans. A trece (s. a umbla) prin..., a parcurge, a străbate. *Milcovul... după ce cutrieră câmpia, vine de se varsă în Putna.* I. IONESCU, P. 11. *El cutrieră în grabă palatul ducal, biserica San Marco, piazza... cu speranța de a întâlni undeva pe Lucreția.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Un fel de foc... îi cutrieră... toți mușchii.* EMINESCU, N. 10/25. *O... rază de lună... cutreera aerul.* id. ib. 8/25. *Mereu îmi cutrieră sufletul spaima că te voiu pierde.* AGÂRBICEANU, L. T. 298.

4°. Refl. (Neobișnuit; atestat numai la ODO-

BESCU) A se strecura, a străbate. *Voim acum să ne cercăm a descurca ițele istorice prin care s'a cutreierat această legendă.* I. 213. *Au fost felurite acele popoare ce s'au cutreerat pe aci.* II 252.

[Și: (în Mold. și Transilv.) **cutrierà**, (mai rar) **cutriirà** vb. **1.** ‖ Adjective: **cutreierát, -ă.** *Tresări, cutreierat* (= străbătut) *de un fior.* SADOVEANU, M. 107; — **cutreierătór, -oáre** = care cutreieră; (substantivat) aventurier (DICȚ.). ‖ Abstracte: **cutreieráre** s. f., **cutreierát** s. a. (ad 1°) *Cutreieratul* (= călătoritul în lung și în lat al) *lumei.* RUSSO, S. 102/3. *Ce om de viață, ce drăguț creștin. Numai cât prea-i plăcea cutreieratul* (=hoinăreala), *Femeile... Și blestematul joc de zar.* GORUN, F. 133. *Îmblă de-a cutriiratu'* = hoinărind. HERZ.-GHER., M. IV 253; — **cutreierătúră (cutrierătúră)** s. f. *Lăsând cutrierăturile și mutările locurilor, mearse la mănăstire.* DOSOFTEIU, V. S. 61; — (Substantiv postverbal, creat de EMINESCU) **cutréier** s. a. = mișcare necontenită încoace și încolo, propagare. *Papura se mișcă'n freamăt de cel undelor cutreier.* P. 251.]

— Din lat. **contribulo, -are** „a călca, a sdrobi cu picioarele". Cf. a treiera.

CUTREIERĂTÚRĂ s. f. v. **cutreiera.**

CUTRÉMUR s. a. și m. I. *Secousse; tremblement* (de terre), *raz de marée.* II. *Frisson, terreur.* — (Întrebuințat, mai ales în limba veche, adesea ca plurale tantum).

I. (Cf. cutremura II 1°) (Cu)tremurătură, scuturătură, sguduitură, mișcare violentă încoace și încolo; fig. turburare; spec. (cu s. fără complinirea *de pământ)* violentă mișcare sismică a pământului. Cf. fierbătoare (1°). *Trésnet sau cutremuri de pământ.* MARDARIE, L. 3800. *Preimi ei tremuri (cutremur* VOR., DOS.) *și topiră-se toți ce viu* (= viețuesc) *în Hanuanu.* PSALT. 311/31. *Iată utremuru mare fu în mare.* TETRAEV. (1574), 212. *oi vom sta înainte-i, cu cutremuri.* CORESI, EV. 7/9. *Vedea-voiu pre voi cu cutremuri și cu... friuri.* CUV. D. BĂTR. I 16. *Să feăceră... fulgere și utremurури.* DOSOFTEIU, V. S. 83b. *De cutremuri izbăvéaște cetatea ta.* MINEIUL (1766), 164c/2. *utre aceste vremi s'au făcut mare cutremur...* AG. IST. 112/22. *Îndată ce prin cutremur pământ-l rovini deschide.* KONAKI, P. 265. *Proba însă a mai limpede, că scoarța planetei se mișcă, e utremurul.* MEHEDINȚI, G. F. 127. [Cerul] *nu se mișcă niciodată, în afară de cutremuri.* PAMFILE, ER. 6/27. *Cutremurile de pământ.* ȘEZ. III 99/4. *ând se întâmplă cutremure de pământ, omul e parte îngrijat.* ib. II 193/6. *Cutremur (de mână).* ORGA, S. D. XVII 78. *Cutremurul pe pământ, rea ce clădești în sumă de ani, într'un minut le face de nici că le mai cunoști.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 260.

II. Fig. (Cf. cutremura II 2°). Cutremure, fior(i) (de spaimă, scârbă, voluptate, etc.); ext. frică mare, groază. *Lucrați Domnului cu frică și bucurați-vă lui cu cutremuri (tremuri* HUR.) PSALT. 3/5-6. *Să lucrăm Domnului cu frică și cu cutremură.* CORESI, EV. 412/19. *Cutremurulŭ sufletului ei îmblânzi.* id. ib. 384/16. *Noi vom sta înainte în cutremuri?* id. ib. 538/9. *Frica voastră și cutremurul va fi pe toate fiarăle pământului.* BIBLIA (1688), 6b. *Cutremur mare pre toți cuprinsese.* ARHIVA, II 47. *De venirea ta... temându-se Iordanul, cu cutremur s'au întors.* CALENDARIU (1814), 16/26. *Plin de cutremur, zăreșt[e] semnul celui prea drept.* MARCOVICI, C. 14/v 35/14. ‖ (În imprecațiuni) *Lovească-i cu rul lui Cain...!* (a. 1718). URICARIUL, XI cf. ib. II 243/31.

[Plur. *-tremure, -tremururi* și *-tremuri.* ‖ NEIUL (1776) e tipărit de două ori (166 166c/2) *cutremului* în loc de *cutremurului.*]

— Postverbal dela **cutremura.**

CUTREMURÁ vb. I. I. 1°. *Faire trembler, ler.* 2°. *Faire trembler, terrifier.* II. 1°. *Tre* 2°. *Tressaillir, s'effrayer.*

I. Trans. 1°. A face să tremure, să se sg să se scuture, să se clătească. *Cutremurași* turaș[i] DOS., scutură-să HUR.) *păm* PSALT. 114/4. *Duhul ce era, era însuș dracu cutremura.* CORESI, EV. 82/7. *Cel ce... cutr patul mării...* MINEIUL (1766) 152. *Cai sir fug ca vântul, De cutremură pământul.* ALE DRI, P. II 14. *Un răcnet mare, Cutremură rea și sguduie și munții.* ODOBESCU, III *Trâmbița de alarmă cutremura castelul.* V ȚĂ, N. 175. *Și'n tafturi de se umfla* [calul] *mânturi cutremura Și'ncepea de râncheza.* DORESCU, P. P. 521b.

2°. A face pe cineva să se înfioare, să t să se cutremure, a înfiora (1°), a înspăimâ îngrozi. *Îl cutremură faptele lui.* ANTIM, ap II 5/9. *Spaima cutrămură* [nervii]. CALENI (1844), II 61. *Cu focul blând din glasu-ți dori și mă cutremuri.* EMINESCU, P. 254.

II. Refl. 1°. A tremura, a se scutura sgudui, a se clăti; spec. (despre pământ) a violente sguduituri sismice. *Cutremură-se* (s ră-se HUR., clătitu-s'au DOS.) *păm* PSALT. 89/3. *Cutremuraiu-me* (tremuraiu m'am scuturat DOS.) *ca nuialele.* ib. 23 *riul... să cutremura.* CUV. D. BĂTR. II 336 *rea tremura trupul lui..., și i se cutremura* CORESI, EV. 58/35. *Spământară-se ucenicii cutremurară..* ib. 234/22. *Și, făcându-se z cutremură pământul și marea.* HERODOT, *Așa da din tunuri, cât se cutremura locul.* 221/19. *Pământul să cutremura, și el au c un mort.* DRĂGHICI, R. 74/6. *Inima se cut în el.* EMINESCU, N. 82/5. *Duțu se cutrem tot trupul.* SLAVICI, N. II 325. *Dracul, chiuie odată, se cutremură pământul* CR P. 54. *Răcnea de se cutremurau codrii.* ISPI L. 17. *Când se cutremură pământul, Dumn uită la el; și el, de frică, tremură.* ȘEZ. II 6 *picioru'n uș'o dat, Ușa s'o cutremurat.* SIANU, T. H. 205/3.

2°. A se înfiora, a rămânea înmărmur înfricoșa, a se îngrozi. *Să strige cu glas să facă gâlceavă, să să cutremure toți.* PR *Deaca vădzu prea slăvita minune, să cut* DOSOFTEIU, V. S. 7 b. *S'au cutremurat Lo zându-și... răsipa oștilor.* LET. I 245/7. *M muru de județul fiiului tău.* MINEIUL 42c/1. *Numele Herseliei mă înfricoșează, m mur auzindu-l.* BELDIMAN, N. P. II 11 *ființa mi se cutremură.* MARCOVICI, C. 1 *pentru mine, mă cutremur la singura ide te iubi.* C. NEGRUZZI, I. 45. *Sufletul lui mura la gândirea că nu va putea scutura tea acestui amor.* EMINESCU, N. 71/28. *A o depărtare o strigătură puternică. Toți murară.* RETEGANUL, P. II 41/5. *Marcul se cutremura.* TEODORESCU, P. P. 664b.

[Regional și: *cutrămură, cutrimura* GHER., M. IV 253) vb. I. ‖ Adjectiv[e] = († cu sens trans.) care face

t[illegible]urată va fi. id. ib. 36/8. *Stă cutremurat.* DOSI[illegible]CEIU, V. S. 149. *„Da, mi-aduc!" răspunse cu[illegible]urat Ion Florea.* AGÂRBICEANU, L. T. 334; — **cu[illegible]emurător, -oáre** = care cutremură. *Veste cu[illegible]urătoare.* BARCIANU. | Abstracte: **cutrem[illegible]it** s. a., **cutremuráre** s. f. (MARDARIE, L.), **cu[illegible]emurătúră** s. f.]

— Din lat. ***contremulo, -are*** (cf. *contremo, contremisco* „a se cutremura" și *contremulus, -a, -um* „tremurând"). Cf. tremura, cutremur.

CUTREMURĂTÚRĂ s. f. v. **cutremura.**

CUTRIERÁ vb. I
CUTRIERĂTÚRĂ s. f. } v. **cutreiera.**
CUTRIHÁ vb. I

CUTROPÍ vb. IV[a] v. **cotropi.**

CUTRUÍ vb. IV[a] v. **cutră.**

CUTRULUÍ vb. IV[a]. *Fouiller.* — (Transilv.) A căuta examinând cu atenție totul (prin ladă, blidar, în pod, etc.) Cf. BUGNARIU, NĂS.

— Cf. ung. *kotorni* „a mătura, a răni". Cf. cotrobăi, cotârli, cutruzui.

CUTRUPÍ vb. IV[a] ș. d. v. **cotropi** ș. d.

CUTRUZUÍ vb. IV[a] *Fouiller.* — (Ungurism, în Transilv.) — A scotoci, a cotrobăi. *Burduful [cu bani] îl ascunsese într'un celar, că-l mai cutruzuia mama, când o pălea suca de băut.* ȘEZ. XXX 197.

— Din ung. **kotorázni,** idem.

CÚȚU s. m. art. *(Petit) chien.* — (Termen de desmierdare) Câne (ȘEZ. II 225/21). mic, cățel (1°). (Întrebuințat mai ales ca interjecție cu care se cheamă cânii (mici) Cf. H. X 498. ȘEZ. II 225/24, (Brașov) com. PANȚU, VICIU, GL. *Ana... zice că e cuțu' lui cel mic și se gudură* [pe lângă Dan]. VLAHUȚĂ, D. 228. *Na cuțu! Na, mă cuțule!* C. ȚIRESCU, Î. II 93. *Cât pentru ogar, trebuia... i fi dat (tu) ceva de mâncare și să-l fi chemat: cuțu, cuțu! ori grivei, grivei!* ISPIRESCU, ap. TDRG. | **Să fiu s. să-mi zici cuțu, dacă...** = să mă tratezi ca pe un câne, să nu-mi zici pe nume, dacă... *De oiu mai înneca lipoveni de azi înainte, să-mi ziceți cuțu.* ALECSANDRI, ap. TDRG. [Feminin: **cúță** = cățeluță. *O! duducuță, Să fiu bufnă, Să fiu cuță, Dacă nu te voiu slăvi.* ALECSANDRI, T. 435. *Că vine o cuță brează, Cu dinții mușcând.* VICIU, GL. | Diminutiv: **cuțulúș** s. m. (Bucovina). | Alt derivat: **cuțulán** s. m. = cățelandru (1°) *Un cuțulan de stână, lățos...* VLAHUȚĂ, D. 74.]

— Cuvinte asemănătoare se găsesc în multe limbi: ital. *cuccio,* sicil. *guzzu,* franc. dial. *gousso* (cf. franc. *gosse);* alb. *kuç* „câne" (în graiul copiilor); bulg., sârb. *kuče* „câne", turc. *k'üčük'* „cățel", ung. *kuszi,* „cățel" etc. Ca exclamație pentru chemarea s. alungarea cânilor e de asemenea frecvent: alb. *kuç,* pol. *kuciu kuciu! kuć kuć,* sârb. *cuki,* rut. *cucu.* etc.

CUTÚBĂ s. f. *Bâche* (de carriole). — (Banat) Acoperământul unei trăsuri s. unui car, constând din cercuri de lemn peste care se întind pânze (Gravița). Com. A. COCA; cf. coviltir. — Cf. cotumbă, cotulbă.

CUȚURĂTÚRĂ s. f. (Ornit.) v. **codobatură.**

CUȚUÍ vb. IV v. **coțăi.**

CUȚÚLĂ s. f. Outil du forgeron. — Unealtă de fier, nedefinită. (H. V 375. XVI 189).

CUȚULÁN s. m. v. **cuț.**

CUTULÍȚĂ s. f. v. **cută.**

CUȚULÚȘ s. m. v. **cuț.**

CUTUMIÁR, -Ă adj. (Jur.) *Coutumier.* — (Franțuzism. barbarism) *Drept cutumiar* (CURENTUL, 1930, 24 Noemvrie) = drept nescris, dar consacrat prin uz, obicinuelnic, consuetudinal. Cf. Obiceiul pământului.

— *N.* după *fr.*

CUTÚN s. m. sing. v. **cătun.**

CUȚUPENÍ vb. IV Refl. *S'efforcer.* — A se opinti, a face sforțări, a se forța la ceva: *Nu te mai cuțupeni să te urci, căci pomul este înalt.* ȘEZ. XXXII 136. — Cf. coțopăni, coțobăni.

CUȚUREÁ s. f. *Écharde.* — (Muscel; atestat numai la plur.) *Cuțurele* = așchii mărunte, surcele. RĂDULESCU-CODIN, Î. [Verb: **cuțurí** IV[a] = a strânge cuțurele. id. ib.]

— Cf. ngr. κούτσουρ(ον) „trunchiu". V. Bogrea. *Dacoromania* III 729.

CUȚURÍ vb. IV[a] v. **cuțurea.**

CUȚURÍE s. f. *Jaseuse.*—(Oltenia) Muiere care umblă cu vorba de colo până colo, codoașă. CONV. LIT. 54, p. 166. [Derivat **cuțuriște** s. f. = care înșeală, trage chiulul (Godinești) GR. S. V. p. 120.]

— Cf. cuță.

CUTURISÍ vb. IV[a] v. **cortorosi.**

CUȚURÍȘTE s. f. v. **cuțurie.**

CUTUZUÍ vb. IV[a] v. **cotoz.**

CUVÂNT s. a. 1°. *Mot, terme.* 2°. *Mot, parole.* (Partie du) *discours.* (Jeu) de *mots.* 3°. *Discours.* 4°. *Verbe, parole divine, parole de l'évangile, homélie.* 5°. *Nouvelle, bruit.* 6°. *Symbole.* 7°. *Prophétie.* 8°. *Proverbe.* 9°. *Mot d'ordre, ordre.* 10°. *Conseil.* 11°. *Parole, promesse; parole d'honneur.* 12°. *Accord.* 13°. *Réponse, explication.* 14°. *Parole, témoignage.* 15°. *Échange de mots, discussion.* 16. *Raison, motif.* 17°. *Motif de plainte.* 18°. *Crainte.* 19°. *Raison, bon droit.* 20°. *Parole, voix.* 21°. *Histoire, conte.* 22°. *Verbe.*

Cuvânt avea în limba veche o întrebuințare mai deasă și mai multe accepțiuni decât astăzi, când, în foarte multe cazuri, a fost înlocuit prin „vorbă" (cf. ALR. I 93).

1°. Grup de sunete (s. mai rar, un singur sunet) care reprezintă ultima unitate independentă, cu același înțeles (s. înțelesuri) (pentru toți membrii unei comunități linguistice, pe care o putem obține prin analiza unei fraze, vorbă, cf. termen, expresiune, graiu † (1°), glas † (2°). *Bine știm că cuvintele trebue să fie ca banii; că banii aceia sânt buni, carii îmblă în toate țările; așa și cuvintele: acealea sânt bune, carele le înțeleg toți.* N. TEST. (1648), ap. GCR. I 126/28, 30. *Acest obiceaiu de a mesteca în vorbă cuvinte grecești nu de mult îl luară boierii.* P. MAIOR, IST. 200/6. *Ar voi... să știe adevăratul cuvânt* (= expresie) *al fiecărui lucru.* MARCOVICI, D. 389. *Robinson îl învățasă niște cuvinte asămine,* [pe] *care papagalul le ține minte.* DRĂGHICI, R. II 161/28. *Îmi sărută mânele, fără să poată articula un singur cuvânt.* C. NEGRUZZI, I 52. *Ea se uită, se tot uită, un cuvânt măcar nu spune.* EMINESCU, P. 193. *Beția de cuvinte.* MAIORESCU, CR. II 5/1. *În limba română cuvântul idee se poate întrebuința în patru înțelesuri deosebite.* id. L. ș. *Cuvintele „popă" și „profesor" se încep cu po[illegible]u* [= litera *p*]. CREAN-

GĂ, A. 140. *Pe unde iese cuvântul, iese și sufletul.* PAMFILE, J. II. (Gram.) *Cuvinte simple, derivate, compuse; cu mai multe sensuri, omonime, sinonime; împrumutate; familiare; triviale.* # (Cf. fr. *mot à mot)* **Din cuvânt în cuvânt** = fără nici o modificare în expresiuni sau în ordinea lor, pe rând și fără omisiuni, vorbă cu vorbă, cf. v e r b a l. *Din cuvânt în cuvânt a o tălmăci... nu ne vom lenevi.* CANTEMIR, ap. GCR. I 360/26-7. *Să cunoaște că din* [cronicul] *cel bulgăresc această poveaste din cuvânt în cuvânt să o fie luat.* PSALT. (1710), ib. I 362/30. **În (toată) puterea cuvântului** = în înțelesul adevărat, pe deplin, cu desăvârșire. *Pe băț își descarcă mânia în toată puterea cuvântului.* CREANGĂ, A. 36. (După fr. *mots croisés*, germ. *Kreuzwort)* **Cuvinte încrucișate,** aranjate astfel într'o figură geometrică, încât cele citite orizontal să aibă câte o literă comună cu cele citite vertical. **Adio și n'am cuvinte!** (C. PETRESCU, DR. 186) se zice în vorbirea familiară cuiva care pleacă supărat și căruia vrei să-i arăți prin această expresie că nu-ți pasă de supărarea lui. (Cf. (ducă-se) opt și cu-a brânzei nouă! ducă-se 'nvârtindu-se!

2°. P. e x t. (La plur. sau la sing.) Ceea ce exprimă cineva prin cuvinte: expresie, spuse, zise, vorbe, vorbire; istorisire; subiect (de vorbă), graiu (I 2°, 3°); p. e x t. text. *Grăesc cuvénte de râs sau bârfesc.* MARDARIE, L. 3321. *Nu* [*cu*] *cuvântulu numai, ce și cu lucru se arate credința.* COD. VOR. 107/12. *Nu-s cuvente nece giccri* (= ziceri) *ce se nu se audză glasul lor* (nu sânt g r a i u r i nice *cuvinte* cărora nu să aud glasurile lor DOS.; duc a dziselor *cuvente* a cărora nu să aud glasurile HUR.) PSALT. 30/15. *Milostenia și postul și cuvântu de rugăciune.* CORESI, EV. 52/14. *Oare cu care cuvinte voiu să laud pre acest mucenic de astăzi?* MOLITVELNIC (ante 1633), ap. GCR. I 84/36. *Vor începe a să prici den cuvinte.* PRAV. 330. *De va dzice nestine altuia „tu ai barbă mare", iaste cuvânt ce să prinde și drept sudalmă...* ib. 882. *L-au suduit, au cu cuvântul, au cu tăcearea.* ib. 959. *Cuvente amăgitoare.* N. TEST. (1648), ap. CP. 376. *Păcatele... lucrate... cu cuvântulŭ sau cu lucrul sau cu cugetulŭ.* MOLITVELNIC (1669), ap. GCR. I 186/8. [*Antioh-vodă*] *către toți cu glumi și cu cuvinte dulci vorbea.* LET. II 62/22. *Aice n'am putut lăsa cu cuvântul și pentru* [= a trebuit să vorbesc și despre] *rândul Muntenilor.* ib. II 126/11. *Se învrăjbise cu Panaitachi Terzimanul, căruia i se trecea cuvântul* [= al cărui cuvânt avea trecere] *la Vezirul...* ib. III 142/6. *Cela ce e om bun, miluiaște și dă, și socotește cuventele sale...* PSALT. (1710), ap. GCR. I 368/11. *Nu să cade să pui la socoteală cuvintele unui om supăralnic.* ANTIM, ib. II 6/15. *Frunte*[*a*] *de să va clăti, cuvinti răle vii* [= vei] *auzi...* TREPETNIC (1779), ap. GCR. II 123/3. *Întemeiază chibzuirile și purtarea sa pe niște cuvinte sau păreri nestatornice...* MARCOVICI, D. 8/3. *Mai adaog încă un cuvânt.* I. IONESCU, C. VIII. *Cuvintele lui Schiller ce le cetisem... îmi veniră în minte.* C. NEGRUZZI, I 54. *Neajunsuri ar putea să-ți vină după urma cuvintelor mele, recunosc, iubite autorule...* ODOBESCU, I 11/21. *A dorului tărie Cuvinte dă duioaselor mistere.* EMINESCU, P. 45. *Spumegă desfrâul în mișcări și în cuvinte.* id. ib. 246. *Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvântu-i!* id. ib. 253. *O, eternule psalmist, Mare ți-e cuvântul!* COȘBUC, F. 131. *Cuvântul din poveste Înainte mult mai este.* CREANGĂ, P. 199. *Și să nu-mi uit cuvântul...* id. A. 41. *Părințele, părințele, D'auzi cuvintele mele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 487. | (Modern, după fr. *avoir, demander, prendre la parole) A avea, a cere, a da, a lua cuvântul* = dreptul de a vorbi într'o adunare. (După germ. *mit anderen Worten) Cu alte cuvinte* = exprimând același lucru în alt fel; va să zică. **Am cu tine un cuvânt** = am să-ți spun o vorbă (cf. LB.), am să mă răfuesc cu tine. **A face cuvânt** (la CANTEMIR, IST. 87; **cuvinte**) † = a cuvânta, a vorbi. *De judecată voroveaște lor Dumnezeu, și de viață și de lucrure foarte cu socotință face cuvântŭ.* CORESI, EV. 306/32. (Dialectal) **Îmi fac cuvânt cu cineva** = intru în vorbă, stau de vorbă cu cineva, conversez. Cf. BUD, P. P. **A începe cuvânt** = a începe vorba. *Iarăși a'nceput cuvânt Străinul...* COȘBUC, F. 71. *„Marfa-i în odaia cea mare de dincolo" începu iarăși cuvânt gospodina.* SADOVEANU, B. 98. **A da cuvânt** † = a spune, a vorbi. *Am dat cuvânt de învățătură.* PRAV. MOLD. 122/2. **A-i tăia** (s. **curma) cuiva cuvântul** = a-l întrerupe din vorbă. *Dară împăratul îi tăie cuvântul.* ISPIRESCU, L. 23. **A-i tăia cuvântul cu miere,** a întrerupe pe altul, spre a-i aduce o veste plăcută. ZANNE, P. III 676. **Nici mai rămâne cuvânt** = nici nu mai încape discuție, nici vorbă nu poate fi. *Lingurarilor, nici mai rămâne cuvânt, li se lungise urechile de foame, așteptând.* CREANGĂ, A. 54. **A ascunde cuvântul** † = a ține în secret, a se preface. *Craiul,... îmbla cu înșelăciune, ascunzând cuvântul.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. (După germ. *Vorwort)* **Cuvânt-înainte** = precuvântare, prefață LB. *În anul 1696, s'au tipărit ceasloave românești în Sibiiu, întru al cărora cuvânt-înainte se cetește...* ȘINCAI, HR. III 174/30. **Într'un cuvânt** † = deodată, împreună, în unanimitate, într'un glas. *Aga văzând că strigă cu toții într'un cuvânt, au luat caftan și au pus în spatele lui Dimitrașco-Beizadea.* LET. II 269/29. *Apoi noi într'un cuvânt din partea a tot pământul zicem...* (a. 1820). URICARIUL, I 265/27. (Astăzi, cf. germ. *mit einem Worte)* **într'un** (s. **cu un) cuvânt** = pe scurt, în rezumat, va să zică. *Într'un cuvânt, orice damă l-ar fi văzut,... nu s'ar fi putut opri de a se coti* [= a-și da cu cotul] *cu vecina sa.* C. NEGRUZZI, I 16. *Într'un cuvânt,... „turdus" nu este câtuși de puțin graurele românesc.* ODOBESCU, III 29/5. *Zi, cu un cuvânt, neam rău.* ZANNE, P. IV 488. **Dintr'un cuvânt** = fără a sta la gânduri, imediat. *Eu răspund dintr'un cuvânt, Făr' să pun ochii'n pământ.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 44 (Gram., după fr. *partie du discours)* **Parte de cuvânt** = parte a vorbirii: substantiv, pronume, etc. (În limba veche) **Cuvinte acoperite,** *ce să dzice cu tâlcuri, ca acealea, pentru să nu înțeleagă toți, iară numai cei învățați.* PRAV. 965. **Cuvinte deșarte** = fără temeiu, neserioase, neadevărate. *Nici să grăim cuvinte deșarte.* CORESI, EV. 313/13. *Și cărți străine am cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitor de cuvinte deșarte, ce de dreapte.* LET., ap. GCR. I 69/8. **Cu un cuvânt subțire,** cu multă finețe, cu vorba adusă pe departe. *Îl luă cu vorba pe departe și, cu un cuvânt subțire-l făcea să pricească că are să fie fericit.* ISPIRESCU, ap. DDRF. **Cuvântul cel bun** = vorbă bună, bună primire. HERZ.-GHER., M. IV 253. (Formulă de mulțumire, la despărțire) *Mulțămim de cuvântu' cel bun.* id. ib. (După fr. *jeu de mots*, germ. *Wortspiel)* **Joc de cuvinte** = spirit, glumă, bazată pe asemănarea exterioară a cuvintelor, cf. c a l a m b u r.

3°. (Învechit: astăzi înlocuit prin) Cuvântare, discurs, oratție (cf. COSTINESCU). Cineva ț i n e, f a c e, r o s t e ș t e, g r ă e ș t e, s p u n e, z i c e un *cuvânt. Chemat-au boierii în casa cea mare și acest cuvânt au grăit către boieri.* N. COSTIN, ap. CADE. *Au făcut dascălul... logos, adecă cuvânt.* DIONISIE, C. 167. *Un cuvânt al episcopului Masilion asupra caracterurilor măririi lui Isus Hristos...* MARCOVICI, C. 5/16. *Și mai întâiu decât alte începu acest cuvânt, Zicând...* PANN, P. V. I. 138. *Au făcut un cuvânt foarte frumos la îngropăciunea lui.* ȚICHINDEAL, F. 217. *Suindu-mă în picioare pe un*

scaun, le-am făcut acest cuvânt... C. NEGRUZZI, I 198. *Ilioncfs zis-a cu vorbe așezate cuvântul.* COȘBUC, Æ 23/30. *Te rog să strângi pe toți boierii cei mari ai împărăției, că am să le spuiu înaintea lor un mare cuvânt.* ISPIRESCU, L. 117. | Spec. (sens păstrat până astăzi în popor) Cuvântare la înmormântarea cuiva, discurs funebru. *I-a ținut (cutare) un cuvânt foarte frumos. „Cuvânt de îngropăciune".*

4°. (Bis.) Învățătură (sfântă), predică, precept, pildă, parabolă ; scriere cu subiect moralizator. Cf. LB. (Adesea complinit) *Cuvântul lui Dumnezeu* = verbum Dei LB., Sfânta Scriptură. *Și așa tare cuvântulŭ Domnului creștea și se întăriia.* COD. VOR. 7/1. *Fiți făcători cuvântului, nu numai ascultători.* ib. 114/9. *În tot pământul ieși spusa lor și în cumplitul lumiei cuventele* (graiurele COR. HUR. DOS.) *lor.* PSALT. 31/2. *Au păzit cuvântulŭ sfânt.* CORESI, EV. 99/12. *Ale cuvintelorŭ graiuri.* id. ib. 477/21. *Cuvântul svântului Pavel apostol de-a ieșirea sufletelor. După cum și mai sus am dat cuvânt de învățătură.* PRAV. 870. *Mărgăritare, adecă cuvinte de multe fealiuri... a[le] lui Zlatoust.* (1691), ap. GCR. I 290/3. *Ne silim să sămănăm cuvântŭ pretutindene ca grâul* (a. 1803). URICARIUL, I 279/5. *Umbla Hristos prin țară Lățind cuvântul său frumos.* COȘBUC, B. 30. *Cuvinte din scriptură.* CREANGĂ, P. 33.

5°. (Învechit) Știre, veste, informație, relație, faimă, glas † (4°) ; svon, vorbă. Cineva trimite, face, scornește, scoate (afară) *cuvânt. Cuvântul* iese, se pornește, **se poartă, se** pomenește. *Iaste... om bun carele mai de ainte nu va fi avut... cuvinte de om rău sau de furtușag.* PRAV. 101. *Un varvar Pers... vine asupra Grecilor și cuvânt face cum asupra Athinei oștește.* HERODOT, 406. *Scornindu-se cuvânt* [= ieșind s. răspândindu-se svonul] *prin tabără că au fugit hatmanii...* LET. I 241/9. *Se purta cuvântul* [= mergea vorba, se svonise] *cum că craiul svezesc și cu hanul Devlet Gherei au fost pricina maziliei lui.* AXINTI, ap. TDRG. *Dimitrașco-Vodă se gătea pre taină să prinză pre Brâncoveanul-Vodă, precum îi poroncisă Poarta... și și-au făcut... vre o cinci șase steaguri de lefecii... și făcusă cuvânt* [= răspândise vorba] *că va să meargă în sus cu podgheaz la Moscali, ca să nu se priceapă Muntenii.* LET. II 334. *Și s'a pornit apoi cuvânt* COȘBUC, B. 17. *Trimete-l pe Gheorghiță c'un cuvânt, și viu eu la tine.* I. TEODOREANU, M. II 38. *Cuvântul E ca vântul.* BARONZI, L. I 57/26.

6°. † Simbol. [Într'un „tâlc" al cuvintelor „găină vie" și „chedrul":] *Derept cea găină vie, viului și al ceriului să înțeleagem cuvântŭ... Ce însă al său trup nu se putredi, că derept cuvântulŭ chedrului e neputredul al Domnului trup.* CORESI, EV. 425/15.

7°. † Prorocie. *S'au plinit cuvântul apostolului Filip.* BIBLIA (1688) pr. 8/3.

8°. † Proverb, zicală, maximă, dicton, adagiu. *De aceasta iaste cuvântulŭ adevărat: că altul iaste cela ce samănă și altul cela ce seaceră.* VARLAAM, ap. GCR. I. 109/9. *Cum zice un cuvânt leșesc: Sula de aur zidul pătrunde.* LET. I 227. Cf. vorba aluia.

9°. Dispoziție, ordin, poruncă, lozincă. Cineva dă, lasă, trimite, face †, ascultă, așteaptă *cuvânt. Tremease cuvântulŭ său și vendecă ei.* PSALT. 230/7. *Lazăr... foarte de grabă (de) cu cuvântul lui Dumnezeu ieși.* PROPOVEDANIE (1600—1650), ap. GCR. I 137/18 *Lucrurile lumii... sânt zidite de cuvântul lui Dumnezeu celui putemic.* LET. I 3/25. *După aceea dat-au Ștefan-Vodă cuvânt la toată țeara, oștenii să se stringă la Hârlău, la ziov sfântului Nicolai.* ib. I 140/17. *Când au murit... au lăsat cuvânt fiiului să... să închine țara la Turci...* ib. II 200/21. *Visând că toată lumea îmi asculta cuvântul, În valurile Volgăi cerc m cu spada vad.* EMINESCU, P. 200. *Au lăsat cuconaei sale cuvânt acasă, ca nu cumva să se afle să facă vreo judecată fără dânsul.* SBIERA, P. 223/30. *Cele zece cuvinte ale lui Dumnezeu, ale lui Moisi* = decalogul. Cf. CUV. D. BĂTR. II 100. #**A ținea** (s. **păzi) cuvântul cuiva, a asculta de cuvântul cuiva, a nu ieși (afară) s. a nu se abate din cuvântul cuiva, a nu muta cuvântul cuiva** † = a împlini ordinul cuiva, a se supune întocmai dorinței, dispozițiilor s. poruncii cuiva. *[Ț]ți ține cuvântulŭ.* DOSOFTEIU, PS. 43. *L-ai pusu-l mai mare, toate să-l asculte — Câte sânt pre lume cuvântŭ să nu-i mute.* id. ib. 28. *Au giurat... că din cuvântul lui nu va ieși.* LET. II 250/26. *Se silea să-i păzească cuvintele.* ISPIRESCU, L. 42. *Din cuvântul lui nu se abătea.* id. ib. 18. **A înțelege** (s. **a ști) de cuvânt** = a se supune, a asculta de spusele sau ordinele date (cf. POLIZU). *Ascultă și'nțelege de cuvânt.* PANN, E. II 102/13. | Mold., loc. adv.) **De cuvânt** = îndată, numai de cât, pe loc. *Știi una, jupâne?... acoperi-te cu cerga, ca să nu te vadă* [tâlharii]. — *Jidanul meu, de cuvânt, se tupilă în fundu' căruței.* ALECSANDRI, T. 19. *Iar Ipate, de cuvânt, se prinde în joc lângă o fată.* CREANGĂ, P. 163. | (Modern, după fr. *mot d'ordre*) **Cuvânt de ordine** = dispoziții date de un superior, de conducători unei răscoale, unui complot, etc.; cf. parolă, lozincă.

10°. † Îndemn, sfat (1s3.) *Când va trimite nește pre altul să fure..., și el va meargе de va fura pre cuvântul celuia.* PRAV. 125. *Cela ce va ...face vreo greșală pre cuvântul altuia, acesta... nu greșește cu înșelăciune* ib. 997.

11°. Promisiune, făgăduință (LB.), asigurare, legământ. *De vor fi numai logodiți, sau într'alt chip legați cu cuvântul.* PRAV. 861. *Să fie supt ascultarea lui, ca să-i fie cuvântul deplin.* M. COSTIN, **ap. GÂDEI.** *Aceste învoieli între pescarii români se fac de obiceiu fără nici un act scris, mai cu seamă la Românii turtucăieni, la care „cuvântul e sfânt".* ANTIPA, P. 766. *Eu mă prind să ți-l dau în girezi. Nu-i cuvânt gospodăresc?* CREANGĂ, P. 156. *Aminte să-ți aduci De-ale noastre vorbe dulci, De-ale noastre dragi cuvinte, Ce-au rămas neisprăvite !* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 267. *Omul se leagă cu cuvântul, nu cu frâul.* PAMFILE, J. II. # **Om de cuvânt,** care se ține de cuvântul dat, în care te poți încrede când îți făgăduește ceva, parolist. *Dandu e om de cuvânt și, dacă i-a promis, să fie sigur că n'a uitat.* REBREANU, J. 161. *Oameni cuminți și de cuvânt.* ȘEZ. IV 16/26. | (Modern, după fr. *parole d'honneur,* germ. *Ehrenwort)* **Cuvânt (de onoare)** = promisiune s. asigurare care angajează cinstea cuiva. *Pe cuvânt, că-i așa!* HERZ.-GHER., M. IV 253. **A crede pe cineva pe** (s. **de) cuvânt** = a crede fără a mai controla adevărul celor spuse de cineva. **A(-și) da cuvântul** = a promite, a se lega. HERZ.-GHER., M. IV 253; cf. CANTEMIR, ap. TDRG. *Își dăduse cuvântul.* ISPIRESCU, L. 43. **A-și ține cuvântul** (cf. LB.) s. **a se ține de cuvânt** s. **a sta la cuvânt** † s. **a rămânea de cuvânt** † (CANTEMIR, ap. TDRG.) = a împlini o promisiune, a se ține de angajamentul luat. *M'am ținut de cuvântŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 97/2. *Creștinului niciodată* [Turcul] *cuvântul nu ține.* LET. I. 228/34. *Și adevărat, Domnul muntenesc au stat la cuvânt.* MUSTE, ap. DDRF. *Numai de s'ar ține[a] croitoreasa de cuvânt!* C. PETRESCU, Î. II 213. *Da te-ai ținut de cuvânt, moș Nichifor.* — *Apoi dă, jupâne Strul, vorba-i vorbă.* CREANGĂ, P. 114. **A-și călca, a-și schimba, a-și trage cuvântul (înapoi** LB.) = a nu se (mai) ține de făgăduială. *Nu-și schimbă cuvântulu.* DOSOFTEIU, PS. 42. *Eu nu mi-oiu schimba cuvântul.* KONAKI, P. 102.

12°. (Aproape ieșit din uz) Înțelegere, acord, pact, legământ, convenție. *Deci, cum era cuvântul, așa unii au purces.* HERODOT, 486. *Iar cu cuvântul și cu voia tuturora s'au rândut* (a. 1704). URICARIUL, XXI 155/17. *Îi adusă la veziru', după cuvântul ce avusesă cu dânsul.* GORJAN, H. I 61/31. (Rar, la plur.) *Și erau cuvinte între dânșii, a doua zi să lovească pre Turci.* AMIRAS, ap. TDRG. # **A face cuvânt †, a-și da cuvânt în de sine †, a se lega la un cuvânt, a pune cuvânt cu cineva †, a lega cuvânt cu cineva †** = a se înțelege, a cădea la o învoială cu cineva: a face un legământ, a se conjura. *Și se legă la un cuvânt cu Țarul Moscului.* LET. II 300/31. *Ș'au dat cuvânt în de sine și au purces bulucuri spre târg.* M. COSTIN, ap. TDRG. *Dumitrașcu-vodă, cum legasc cuvântul cu împăratul Petru, așa au rămas până în sfârșit.* AMIRAS, ap. DDRF. *Căci cu șoimul cuvânt pusese ca, când inorogul ar veni, îndată știre să-i facă.* CANTEMIR, ap. TDRG. | (Despre mai multe persoane) **A ținea la un cuvânt †** = a ține la legământul făcut, a fi una. *Au și legat frăție, ... de ținea la un cuvânt.* LET. II 259/30. **A se înțelege** s. **a se ajunge la cuvinte** = a se învoi, a se înțelege, a cădea de acord. *Mihaiu... se înțelese cu el la cuvinte.* ISPIRESCU, M. V. 55/20. **A fi, a se uni, a se face, a se tocmi la** (s. **într'un** s. **pre †**) **un cuvânt cu cineva** = a se uni în păreri, a avea aceeași opinie, a fi (toți) de o singură părere, într'un gând, a se înțelege, a cădea de acord, a ținea laolaltă; a se conjura. *Când să va prileji să nu fie vracii toți într'un cuvânt,... atunce vom creade pre cei mai mulți.* PRAV. 507. *Scriu toți dascalii, tocmindu-să toți într'un cuvânt.* ib. 1118. *Au strins dărăbanii, carii tot pre un cuvânt era cu ceilalți slujitori.* LET. I 231/36. *Deci și Leșii era la un cuvânt cu Nemții.* ib. II 255/18. *Și fiind Muntenii toți la un cuvânt, au dat pe Nicolai-vodă în mânile Nemților.* MUSTE, ap. TDRG. *Unindu-se toți la un cuvânt, au făcut mare jalbă.* DIONISIE, C. 202.

13°. † Răspuns (LB.); propunere, lămurire, explicații. *Ce cuvânt îmi dai?* LB. *L-au trimis la împăratul Moscului cu cuvânt de pace.* NECULCE, ap. TDRG. *Voiu aduce cuvânt hotărît dela stăpâna casăi.* GORJAN, H. I 96. *Eu le-am scris cuvânt curat: Ba eu legat nu m'oiu da, Până capul sus mi-a sta.* MARIAN, Î. 44. | (Complinit) *Către maimarele gloatelor cuvântu cu răspuns deade.* CORESI, EV. 410/26. *Pentru care lucru vrem să arătăm cuvânt răspuns într'acest chip.* PRAV. 805. *Eu nu știu să dau cuvânt, Ce fel de pătimaș sânt. Atât știu: că cum o văz, Întră flăcări simț că ș̆az.* I. VĂCĂRESCU, P. 539/2. *Așteptăm cuvântul d-lui ministru al justiției.* UNIVERSUL, 1933, 8 Decemvrie.

14°. † Afirmațiune, mărturisire, declarație, depoziție. *Nu derept cuvântulŭ tău creadem; însine amŭ auzit-am.* CORESI, EV. 154/6. *Cuvântul copilului nu va arăta la giudeț greșala sodomiei.* PRAV. 833. *Hristos vrând să arate că Mesia nu-i numai fiiul lui David, aduse cuvintele lui David înainte.* PSALTIRE DE BELGRAD (1651), ap. GCR. I 153/15-6. 15°. † Discuție, ceartă, vorbă (rea). *Vru a se întreba în cuvinte cu robii lui.* CORESI, EV. 280/5. *Fără de multe cuvinte și fără nice o gâlceavă.* PRAV. 215. *Când să va prileji doi oameni să să ia a să prici den cuvinte,... dentr'aceale cuvinte să va răni unul la inimă...* ib. 318. *T'ai împreunatu-t[i] cuvântulŭ tău cu rea înșirătură.* DOSOFTEIU, V. S. 1452. *Să luară în ceartă și în cuvinte.* MINEIUL (1776), 120 1/2. | (Azi, prin Nord-Estul Transilvaniei) *N'am avut cu el nici un cuvânt legănat* = n'am avut nici o vorbă cu el, deci mă mir de ce s'a mâniat pe mine (Zagra, l. Năsăud). Com. I. CORBU. (În Mold.) **Nu-i cuvânt** = nu încape vorbă, nu se discută, n'am ce zice. *Doamne, măi Chiricĕ, bun suflet de femeie mai am!... Bună, stăpânc, nu-i cuvânt; dar știi că este o vorbă: când nici nu gândești, atunci te trântește...* CREANGĂ, P. 168.

16°. Motiv, rațiune, rost, bază, justificare, dreptate, pricină, cauză (I 2°), cale (7°), chip (A III 4°). (Expresii analoage la popoarele balcanice la PAPAHAGI, P. 151). *N'ai cuvânt să te plângi.* POLIZU. *Nu este un cuvânt ca să faci cutare lucru...* DDRF. *De va avea cuvânt a grăi, să dzică c'au făcut pentru cutare lucru...* PRAV. 994. *Să nu mai aibă alt cuvânt de răspuns* (1752). URICARIUL, X 188/3 *Să se deie la acei ce au trebuință... ca nu, fără cuvânt, ... să nu agiungă a se da celor ce cu adevărat au trebuință* (1803). ib. I 125/10. *Aceasta însă fără cuvântŭ, neavând nimica a face numele Sării cu Ismail.* E. VĂCĂRESCU, IST. 247/6. *Se porunceșce boierilor... țării să se lase de cererile fără cuvântŭ și fără cuviință.* TES. II 312. *Cuvântul pentru care s'a făcut dania* (1717). URICARIUL, IV 334/2. *Dacă logodnicul, fără cuvânt, să leapădă de cununie, păgubește arvona și darurile.* CODICĂ ȚIV. 11/21. *Răsipitori sânt câți își prăpădesc fără cuvânt averea lor.* CARAGEA, L. 3/7. *Și cu acest cuvânt se va scoate din diiată legiuita partea lor.* PRAVILA (1814), 133. *Cine va gândi că necazul meu a fost fără cuvânt?* MARCOVICI, C. 73. *Nu este cu cale a-l defăima, fără să giudecăm mai întâiu după dreptul cuvânt.* DRĂGHICI, R. 115/8. *Aveți tot cuvântul a vă mira.* GORJAN, H. IV 16. *Am cuvinte să cred că la Divanul ad hoc... rol nobil o să joc.* ALEXANDRESCU, M. 169/4. *Aceasta am scris-o și lui Magheru, arătând la toți cuvintele temeinice, pe care le razimi tu.* GHICA, S. 425. *Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiți.* C. NEGRUZZI, I 142. *Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt, Ai vedea, că am cuvinte pana chiar să o fi rupt.* EMINESCU, P. 228. *O frunză veștedă nu-ți dă Cuvânt să zici că-i toamnă.* COȘBUC, B. 56. *Unii au cuvânt a crede.* C. PETRESCU, R. DR. 128. *De altfel, Carolina... trăsese acolo și din alte cuvinte.* C. GANE, TR. V 393. *Dacă alții au, nu-i cuvânt să furi ca să ai și tu.* PAMFILE, J. II. # **Subt** (s. **cu** s. **pe**) **cuvânt că...** (s. **de**) s. **pentru cuvântul că...** = pentru motivul că... subt motiv s. pretext că... *Care obiceiuri, cu cuvânt că sânt din vechime, să sârguia spre a avea întărire.* PRAVILA LUI IPSILANTE (1780), ap. GCR. II 124/21. *Iem, fratele lui Baiazid, se sculă... cu războiu, ca să-i ia împărăția, cu cuvânt că-i mai cuvine lui.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/12. *Advocatul... a contestat această lucrare, pe cuvânt că s'a trecut între clăcași și 28 de oameni care n'au făcut clacă.* I. IONESCU, D. 414. *Sunt bătrâni și bătrâne care nu-ți gustă alviță de loc, numai pentru cuvântul că e făcută de Turc.* ȘEZ. III 76/8. *Aceste paseri... nu se omoară, sub cuvânt că pe omorîtor l-ar pedepsi Dumnezeu.* H. IV 47. *„Comerțul nostru întâmpină adesea... felurite picdici...; sub cuvânt de epizootie el este chiar amenințat de a-și vedea închise... acele fruntarii...“ În textul francez... vorbele „sub cuvânt de epizootie“ sânt traduse prin „sous prétexte d'épizootie“.* MAIORESCU, D. III 28. **Subt** (s. **cu**) **cuvânt de †** = subt titlu de..., drept, ca. *Și să-i deie* [logodnica], *supt cuvânt de globire, și prețul arvonei.* CODICĂ ȚIV. 11/30. *Afară numai, dacă el a fi hotărît prin testamentul său altă ceva, pentru acele lăsate ei, cu cuvânt de moștenire sau de danie.* ib. 21/38. **Subt** (s. **cu**) **cuvânt ca...** = cu condiția ca... (Pentru expresii asemănătoare în limbile balcanice, cf. PAPAHAGI, P. 151). *Eu ț'am cumpărat calul cu 100* [de] *fiorini, cu cuvânt ca să-ți dau bani jumătate...* BARAC, T. 50. *Se urcă în tren, să nu se mai întoarcă, sub nici un cuvânt.* C. PETRESCU, Î. II 145. *Oiu să te scot la lume; dară numai subt aiest*

cuvânt, ca să nu spui nimăruia, unde m'oiu ascunde. SBIERA, P. 311/20. **A da cuvânt** † = a da seama. *Nece urii vine* (= nici unei vini) *fiind, de carea se putem da cuvântu* (= neputând da s a m ă). N. TEST. 1648; pentru carea vom putea să dăm s e a m ă. BIBLIA 1688). COD. VOR. 13/10, cf. 158/9.

17°. Motiv s. libertate de a reclama ceva, reclamaţie, plângere, vot. *De au cătră neştire* (= oarecine) *cuvântu* (t r e a b ă N. TEST. 1648), *neguļători sânt şi antipati sânt.* COD. VOR. 13/1. *N'au putut avea nici un cuvânt, sau putere împotriva Vrâncenilor* (1814). URICARIUL, II 4/30. *Aļi pus cu toţii jurământ Să n'avem drepturi şi cuvânt.* COŞBUC, F. 33.

18°. † Teamă. *Ce nece urul cuvântu nu facu* (ce nu-mi e f r i c ă nemică de aceastea. N. TEST. 1648 nici de una s a m ă nu bag. BIBLIA 1688). COD. VOR. 20/1. *Şi de drac nici un cuvânt nu avea!* (după grec. μὴ λόγον ἔχε BIBLIA (1688), ap. TDRG.

19°. Drept, dreptate. Cf. POLIZU. *Aici n'ai cuvânt.* DDRF. *Opu iaste tuturor gata a fi, cum se dea cuvântu giudeţului.* COD. VOR. 138/1. *Cu ce cuvântŭ goneşti-mă...?* CORESI, EV. 377/3. *I-am făcut de au rămas fără de cuvânt* (1804). URICARIUL, IV 95/23. *Giudecătoria trebue să cerceteze... şi cererea tânărului, de este dreaptă, cu cuvânt, cu putinţă şi mai folositoare lui.* CODICĂ TIV. 27/7. ǂ (Pleonastic) **Cu drept cuvânt** = pe bună dreptate, în mod îndreptăţit. *Nu cu drept cuvânt poprindu-să...* (1820). URICARIUL, IV 217/13. [*Amice*],... *cu drept cuvânt, te aşteptai să fii răsplătit,... prin laude meritate.* ODOBESCU, III 10/13. *Cu drept cuvânt cetitorul va fi clătit din cap.* EMINESCU, N. 33/23. *Cu drept cuvânt vorbă este* = e într'adevăr aşa. HERZ.-GHER., M. IV 253.

20°. Facultatea de a vorbi, voce, glas (1°), grai. *Cuvântulŭ omului.* CORESI, EV. 89/33. *Ca nişte vite fără cuvinte* (= necuvântătoare). PRAXIUL (sec. 16), ap. TDRG. *Te-a înzestrat Dumnezeu cu înţelegere şi cu cuvânt.* MARCOVICI, D. 11/25. *Ca un lovit de trăsnet a rămas fără cuvânt.* PANN, E. I 105/10. *Toţi strigau cu-a lor cuvânt: „Înainte, înainte"!* RETEGANUL, TR. 71/23.

21°. † Povestire, anecdotă transmisă prin tradiţie orală. *O samă de cuvinte* (titlu la partea dinaintea cronicei lui) I. NECULCE.

22°. (În filosofia platonică: λόγος) Dumnezeu considerat ca principiul care cuprinde în sine arhitipurile tuturor lucrurilor. *La început era cuvântul şi cuvântul era Dumnezeu.* ‖ (Teol.) A doua faţă a sfintei Treimi, fiul lui Dumnezeu. *Întruparea fiiului şi cuvântulŭ lu Dumnezeu.* CORESI, EV. 1/21. *Cumŭ ţi s'au pironit mâinile..., cuvinte?* (la vocativ). MINEIUL (1776), 60 1/2. *Pre cuvântulŭ cel împreună fără început cu Tatăl şi cu Duhul descoperindu-l lumii.* ib. 3 1/2.

[Plur. *-vinte*, † *-vente*. ǀ D i m i n u t i v: **cuvinţél** s. a. (ad. 1°-2° = vorbă (scurtă), o cât de mică vorbă. *Vor mărturisi, precum noi, dela noi, macar un cuvinţel să nu fim adaos.* CANTEMIR, HR. 52/9. *Nu-mi răspunzi măcar un cuvinţel?* GORJAN, H. 73. *Nu puteam scoate nici un cuvinţel.* SBIERA, F. 15. *Văzură că el nu răspunde nici un cuvinţel* (= nimic). ISPIRESCU, L. 247. *Ferit-a Dumnezeu să-l fi atins cândva măcar c'un singur cuvinţel!* MARIAN, T. 294. *Spune, mândră, maicăta Să 'ngrădească uliţa, Tot cu pari şi cu nuiele Şi cu cuvinţele grele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 268].

— Din lat. **conventum** „înţelegere" (cf. *cuvânt* 12° şi pluralul *cuvinte*, care corespunde lui *conventa*) şi **conventus, -us** „adunare". Trecerea de înţeles dela „adunare" la „conversaţie" şi apoi la „vorbă" o găsim şi în alb. *kuvënt* „discurs, conversaţie" şi în n.-grec. κουβέντα „conversaţie", apoi în grec. ὁμιλία „adunare" şi „conversaţie, predică, omilie" v.-bulg. *sŭborŭ* „adunare, sobor" şi bulg. *sbor* „adunare" şi „conversaţie", sârb. *zbor* „conversaţie" (trecut şi la Românii din Banat: *sbor* „adunare" şi „cuvânt"). Şi la verbele respective găsim desvoltarea semantică dela „a se aduna, a fi împreună" la „a conversa" şi „a vorbi": rom. *cuvânta*, alb. *ku(vë)ndonj* „vorbesc", n.-grec. κουβεντιάζω „conversez" şi μιλῶ „vorbesc"; bulg. *sboruvam*, sârb. *sboriti* „a vorbi"; grec. ἀγορεύειν „a ţinea vorbiri" (dela ἀγορά „adunare"); paleosl. *besĕda* „conversaţie, vorbă" (înrudit cu *sĕdĕti* „a şedea"); sârb. *divániti* (trecut şi la Românii din Banat: *divăni*) „a conversa, vorbi" (dela *divan* „adunare"). Cf. B e r n e k e r, SL. WB. 52-53. S a n d f e l d. *Linguistique balkanique* 34-55.

CUVÂNTÁ vb. 1°-2°. *Parler.* 3°. *Parler* à, *causer* avec. 4°. *Parler, prêcher, faire un discours, réciter.* 5°. *Louer, glorifier.* 6°. *Bénir.* 7°. *Donner un ordre.*

Întrebuinţat odinioară destul de des, *cuvânta* are azi un caracter arhaic şi popular, fiind înlocuit în limba comună mai ales prin *a vorbi*. (În dialectul istro-român *cuvintă* e termenul curent pentru „a vorbi").

1°. A vorbi, a spune, a grăi (1°), a-şi exprima gândul prin grai, a zice, cf. a c o m u n i c a, a(-i) i e ş i (cuiva) d i n g u r ă (cuvânt), e n u n ţ a, a n u n ţ a, d e c l a r a, e x p u n e, e x p r i m a. *Apropie-să-vor robii cei buni şi vor cuvântă.* VARLAAM, C. 301. *Dar să cuvântăm de începutul Pazvandoglului.* DIONISIE, ap. TDRG. [Planul scrierii] *precum mai de multe ori am cuvântat mai nainte, nu-mi îngăduie* [să spun mai mult]. ECONOMIA, 173. *Doresc să cuvinţi mai încolo în lucrul acest.* P. MAIOR, IST. 264. *Puţintele au cuvântat.* ŞINCAI, HR. I 4/20. *Cel ce ţine lucrul, cuvinteză mai drept.* CARAGEA, L. 94/14. *Svon de glasuri cuvânta: „Să trăeşti, Măria Ta!"* ALECSANDRI, P. II 109. *Cuvântând aceasta, s'au acăţat de lanţ.* SBIERA, P. 91/34. *Iată cum cuvinteză ele.* ISPIRESCU, L. 15/17. *În fine să mai cuvântăm ceva şi despre numele... acestei pasări.* MARIAN, O. II 292. *Iartă, mândro, c'am fost beat Şi nu ştiu ce-am cuvântat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 229. *Socră-su nu cuvânta, Nici o vorbă lui a-i da, Ca di frumos ci era.* VASILIU, C. 73. ǀ (Neobişnuit) † A descrie. *Şi foarte cu greu lucru iaste, nu numai a-l face* [podul], *ce şi a-l cuvânta.* HERODOT 361. ‖ (Refl. cu înţeles pasiv) A se spune, a se vorbi. *Între altele se cuvinteză şi aceasta, cum că sunt străin şi nu s'au cuvenit să fiu eu Mitropolit.* ANTIM, P. XXVIII/14. ‖ (Complinit, cf. g r ă i 1°). *Greuceanu cuvânta cu glas voinicesc.* ISPIRESCU, L. 220. *Domnului se închina Şi din gură cuvânta.* ALECSANDRI, P. P. 27b/15. *Apoi Domnul Dumnezeu Cuvânta cu graiul său, Iar când Domnul cuvânta, Lumile se deştepta Şi cu drag îl asculta.* id. ib. 28/11. *Irina din gură a cuvântat: Turcilor, păgânilor, ia lăsaţi-mă 'napoi!* ŞEZ. I 44/3. *Merge badea... Din gură cuvântând.* HODOŞ, P. P. 45. (Cu complement intern) *Cuvânt mare cuvântară.* DOSOFTEIU, PS. 16. *Adevărat graiu cuvinteză.* CAT. MAN. II 108, 422. *Spre a-i cuvânta nişte vorbe.* ISPIRESCU, U. 93/9. *Vin' pân' la mine... să-ţi cuvintez două, trei cuvinte.* TEODORESCU, P. P. 51. ǂ **A cuvânta de bine** s. **de rău (pe cineva)** † = a spune lucruri bune s. rele (despre cineva), a vorbi de bine s. de rău (pe cineva). *Pre Petru lăudând şi de bine cuvântându...* DOSOFTEIU, V. S. 155. *Au început neprietinii a cuvânta de rău pe Costantin-Vodă.* LET. II 52/36. (Construit cu dat.; neobişnuit) *Să-i cuvintedzŭ bine.* DOSOFTEIU, PS. 129.

2°. A avea facultatea de a articula cuvinte (ca omul), a vorbi. (Cf. c u v â n t 20°). *Toate jivinele cuvântau omeneşte.* DELAVRANCEA, S. 240.

3°. (Construit cu dativul persoanei, mai rar cu prep. la s. către LB). A începe vorba cu cineva, a se adresa cuiva cu vorba, a deschide vorba despre ceva (spre a obține ceva); a pune o vorbă bună pe lângă cineva, a interveni pentru cineva. *În ccas ce i-am cuvântat dumncalui, dumnealui au fost bucuros* (a. 1779). IORGA, S. D. XII 101. *Orice cuvânta la împăratul, i se asculta cuvântul.* DIONISIE, C. 185. *Credincioasa Șemselniharei mi-au cuvântat pentru tine.* BARAC, ap. TDRG. *Astfel dulce-i cuvânta.* ALECSANDRI, P. I 108. *Mândru o a 'ntrebat Și i-a cuvântat.* MARIAN, V. 155. ‖ (Rar) Trans. *A-l cuvânta (pe cineva)* = a-l agrăi. (VICIU, GL.), a se adresa cuiva cu vorba, a-i adresa cuvântul.

4°. A face declarații solemne; a vorbi cu voce ridicată (HERZ.-GHER., M. IV 253), a ține un discurs, o predică (cf. cuvânt 3°), a recita, a declama. *Cuvânta* (: grăiam DOS.) *lor.* PSALT. 268/$_{13}$. *Un vătah... cuvântă și zise către svântul.* VARLAAM, C. 60$_{2}$. *Preoții [Saș]lor sânt datori... Duminica... să cuvinteze...* GOLESCU, I. 11. *Vei binevoi a le învăța pe de rost, pentru ca să le poți cuvânta curat și pe înțelcs.* C. NEGRUZZI, I. 8. *Se pregătea întotdcauna să cuvânte, desgustat, de banalele superstiții ale contemporanilor.* C. PETRESCU, C. V. 267. *Frumos cuvintezi tu, dară cu știu că binecuvântarea părinților întărește casele fiilor.* ISPIRESCU, L. 291. *Dumnezeu... după ce a cuvântat, De mână i-a luat Și prin raiu i-a preumblat.* MARIAN, NU. 786. ‖ (Numai în PSALT. SCH., după slav. *vele-rčcčvati* „a se făli) **A mare-cuvânta** † = a ridica glasul contra cuiva, a se răsti la cineva. *Se înveșcă-se in spământare și în rușire cei ce mare-cuvântă spre mere* [= mine] (: ceux qui s'élèvent contre moi) 64/$_{13}$, cf. 64/$_{35}$, 73/$_{6}$, 105/$_{7}$.

5°. † Trans. A slăvi, a preamări, a binecuvânta (3°). *Cuvinteadză a ta țineare cu dulce voia.* MOLITVENIC (sec. XVII), 6 v./$_{11-12}$. *Feațele cerești,... cu laude cuvinteză pre cel născut dintru tine.* MINEIUL (1776), 13 $^{2}/_{1}$.

6°. Absolut și trans. A binecuvânta (1°-2°). *Preutu' cuvinteadză.* HERZ.-GHER., M. IV 253. *Dumnezeu l-a cuvântat.* VICIU, COL 64^{b} Cf. GL.

7°. A da ordin. Cf. cuvânt (9°); cf. fr. il faut obéir quand l'honneur parle. *Nici ca să se cuvinteze a se lua năpaste, nu este bine* (a. 1756). URICARIUL, II 70/$_{13}$.

[Prez. ind.: *cuvintez, cuvintezi, cuvinteză* și *cuvântez, cuvântezi,* etc. s. *cuvânt, cuvinți, cuvântă.* LB. ‖ Abstracte: **cuvântáre** (cu negativul **necuvântare**) s. f. Facultatea de a vorbi, exprimarea prin grai (cf. cuvânt 2°). *El era mut ca un dobitoc și fără nimică cuvântare,* CRITIL ȘI ANDRONIUS (1794), ap. GCR. II 150/$_{14}$. *Având cuvântare,* [omul] *poate accalea ce gândește, și la alții să descopere.* CALENDARIU (1814), 105/$_{12}$. | Vorbă, cele spuse; conversație. LB. *Logodnă se zice cea mai întâi cuvântare de tocmeală a nunții.* CARAGEA, L. 41/$_{10}$. *Cuvântarea arată ccea ce în suflet tu ascuns hrănești.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 247. Vorbe exprimând o cugetare, cuprins, text. (Cf. cuvânt 2°). *Pe copaciu au săpat slove cu această cuvântare:* ... KONAKI, P. 88. | P. ext: rațiune, minte. LB. *Omul fără învățătură și fără cuvântare dându-să cu totul patimilor, se face mai sălbatic* (a. 1803). URICARIUL, III 25/$_{12}$. *Ai deslegat din nccuvântare* (= lipsă de judecată, prostie) *pre cei ce cugeta ceale deșarte.* MINEIUL (1776), 127/$_{2}$. | Discurs, predică, cuvânt (3°) HERZ.-GHER., M. IV 253. *Cuvântările de Dumnezcu.* MINEIUL (1776), 106$^{2}/_{2}$. *Retorică, adecă învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări.* RETORICA (1798), ap. GCR. II 162/$_{13}$. *Așa o am îmbrăcat întru o formă de cuvântare în stihuri alcătuită.* BARAC, ib. II 236/$_{23}$. *Sfârșind acească deșănțată cuvântare, merse în mijlocul bisericii.* C. NEGRUZZI, I 149. *Cuvântările care... se rosteau la îngropăciunea Domnilor deveniră foarte rare.* IORGA, IST. LIT. I 433. *(Mai) înainte-cuvântare* † = prefață, predoslovie, precuvântare, cuvânt-înainte. MARDARIE, L. 2636, LET. I 3/$_{2}$. *Mare cuvântare* † = fală, răstire. *Nu vă lăudarcți nice grăireți nutte în mândreațe, nice să iasă marecuvântăre din rostul vostru.* DOSOFTEIU, ib. I 250/$_{3-4}$; — **cuvântát** s. a. *Într'această iarnă alt războiu mai vrednic de cuvântat* (= de vorbit despre el, de povestit, de relevat) *nu s'au întâmplat.* DUMITRACHE, 391. | Adjective: **cuvântát, -ă** = grăit, rostit. *Rugăciunea trebue să izvorască din inimă și din suflet, iar nu să fie cuvântată numai din buze.* MARCOVICI, D. 25. *Nici se vor cuvântatei* (= binecuvântatei) *cină pricestui.* CORESI, EV. 415/$_{28}$; — **cuvântătór** (cu negativul **necuvântător**), **-toare.** Care are facultatea de a vorbi; p. ext. cu rațiune, învățat, înțelept (LB.). *Oile cuvântătoare.* CORESI, EV. 483/$_{29}$. *Indignarea turmii celei cuvântătoare.* IORGA, IST. LIT. I 430. *Ciută cuvântătoare, nu mută.* TEODORESCU, P. P. 180. *Deci ficștecare om ce este învățat, se cheamă om cuvântător.* RĂȘCANU, L. LXXXIII/$_{27}$. *Cuvântătoare sfântă stăpână.* MINEIUL (1766)/204 $^{2}/_{1}$. *Înțeleagerea cea cuvântătoare a omului are puteare de pravilă.* PRAVILA (1814) IV. *Aceasta nu numai că e sănătății spre stricăciune, ci și sufletului cuvântătoriu urîtă.* ȚICHINDEAL, F. 394. *Atât de nesimțitori ne-am face, încât n'am avea... deosebire de dobitoacele cele nccuvântătoare.* DRĂGHICI, R. 50. *Fii iertătoriu Și cuvântătoriu* (= gata să dai cuiva cuvânt) VICIU, COL. 114. Vorbitor, predicator (LB.), propovăduitor. *Părintele Grigorie de Dumnezeu cuvântătoriul.* CALENDARIU (1814), 17. *S. Ioan Cuvântătorul de Dumnezeu.* C. NEGRUZZI, I 214; — **cuvântăréț, -eáță, cuvântăreț** † m. DOSOFTEIU, PS. 172) = cuvântător, p. ext. înțelept; meșter la vorbă, care vorbește frumos, orator (funebru BARONZI, L. I 106/$_{21}$), predicator; (despre limbă) sonor, exprimând cu înlesnire orice cugetare. *Leii... ca niște oameni cuvântărêți gcnunchind picioarcle ni să 'nchinară.* DOSOFTEIU, V. S. 81^{b}. *Cuvântăreáța turmă.* id. ib. 23^{b}. *Gândul cel cuvântăreț.* ȚICHINDEAL, F. 394. *Mareș fiind mai cuvântăreț și mai îndrăzneț, au răspuns.* LET. III 137/$_{35}$. *Limba aceasta franțozască, atât de înfrumusețată și cuvântăreață.* CAT. MAN. II 181, 452. ‖ Alte derivate: (rare) (Numai la DOSOFTEIU) **cuvântăriu** † s. m. sing. = cuvânt (2°), zisă, spusă. *Cuvintele (cuvântariul* DOS.) *tale feriiu.* PSAL. 256/$_{31}$, cf. 258, 261, etc. (Numai la BELDIMAN; formațiune personală) **cuvântătorie** † s. f. = oratorie, elocință. *Părăsit de toată putcarea cuvântătoriei sale.* N. P. I 53. (Numai la RUSSO; formațiune personală) **cuvântologie** † s. f. = lexicografie. *Românii au dat prea mare însușire filologiei, sau mai bine cuvântologici, care e o știință de anticar, și au ridicat-o până ce au făcut din ea temelia unei limbi.* S. 81, 168;— (Numai la DOSOFTEIU) **necuvântărîtă** † adj. f. = nechibzuită. *Plătind o giudecată ocară, o necuvântărită cinste.* V. S. 182^{b}].

— Din lat. **convento, -are** „a se întruni mereu". Pentru desvoltarea semantică, cf. etimologia lui *cuvânt.* Cf. binecuvânta.

CUVÂNTÁREȚ † adj. m.
CUVÂNTĂRÉȚ, -EÁȚĂ adj.
CUVÂNTÁRIU † s. m. sing.
CUVÂNTĂTORÍE † s. f.
CUVÂNTOLOGÍE † s. f.
} v. **cuvânta.**

CUVENÍ vb. IV I. 1°. *Convenir, revenir* à, *être*

dû. 2°. *Être convenable, convenir, aller bien, falloir.* 3°. *Aller ensemble, s'accorder, aller à.* 4°. *Mériter.* II. 1°. *Ressembler.* 2°. *Convenir, plaire.* 3°. *Convenir, reconnaître.*

I. Unipersonal. Refl. 1°. (Construit cu dativul persoanei, mai rar cu prep. la). A avea drept la ceva, a reveni de drept cuiva; p. ext. a merita ceva. *Derepților cuvire-se* (= *să cuvine* DOS.) *laudă.* PSALT. 56/7. *Lui se cuvine toată cinstea și slava și închinăciunea.* CORESI, EV. 43/27. *Tuturor creștinilor nu le se cuvine nici le e dată de nevoie să-și derepteaze poticneala păcatelor.* id. ib. 24/36. *Cu calea au fost a să osteni pre lângă aceale ce s'ar cuveni stăpânirii.* N. COSTIN, ap. GCR. II 9/8. *Pe urmă, cu hotărîrea giudecății se vor da subt stăpânirea celor ce li se cuvine.* RĂȘCANU, L. 33/9. *Nici să are nici să semine locuri ce se cuvine raelilor.* TES. II 312$_{31-32}$. *Primește accaste cinstite daruri care numai ție se cuvin.* KLAIN, ap. GCR. II 184/21. *Amoriu... Na-ți și arc, na-ți și săgeată,... Căci la invalizi ca mine ele nu se mai cuvin.* KONAKI, P. 226. *Unul zicea că i se cuvine numai lui bourul.* SBIERA, P. 1/8. *Mie mi se cuvine această cinste.* CREANGĂ, P. 184. *Acest măr se cuvine celei mai frumoase zeițe.* ISPIRESCU, U. 5. *Așa li s'a cuvenit lor; aceea le-a fost răsplata.* RETEGANUL, P. II 63/16. *Dragă lele, ian fă bine Și-mi dă ce mi se cuvine.* MARIAN, SAT. 39. *Mingea se cuvine la cel ce știe s'o trânteaască mai bine, adică slujba la cel mai destoinic.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 448. *Ți se cuvine bătaie!* POLIZU. || (Neobișnuit) Intrans. (Construit cu dativul persoanei). *Cu amar m'am răsgândit De ce-atât mi-a cuvenit* (= am meritat atâtea suferințe), *Când în lume n'am greșit.* SEVASTOS, C. 245/4.

2°. Refl. (Construit cu s. fără dativul persoanei și complinit printr'un infinitiv s. prin să) A fi conform cu cerințele moralei, religiei, bunei cuviințe: a se cădea, a fi bine, a fi cu cale, a fi convenabil, a fi cuviincios, a ședea (s. sta) bine cuiva; p. ext. a trebui. *Nu se cuvire* (= nu să cade N. TEST. 1648; nu trebue BIBLIA 1688) *frații mei ceia dragii accastea așa a fi.* COD. VOR. 125/2. *Necuvioasa și ce nu se cuvine să nu lucrăm.* CORESI, EV. 313/28. *Pentr'aceasta să cuvine să iasă supt numele și supt socotința... Măriei-Tale.* SILVESTRU (1648), ap. GCR. I 125/9. *Și foarte să cuvine să-l slăvești și să-l mărești.* NEAGOE-VODĂ, ÎNVĂȚĂTURI (1654), ib. 164/25. *Mie nu mi se cuvine, ca unui arhiereu, să grăesc pe nimenea de rău.* ANTIM, P. XXVI/10. *I-au sfătuit... în ce chip se cuvine... să viețuiască.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/4. *Nicu mă roagă ca să-i dau voie să vie să mă vadă singură!... și nu știu de se cuvine.* ALECSANDRI, T. 303. *Vara se cuvine... a micșura această porție de sare* [la vite]. I. IONESCU, C. 5. *Poveațe în privința timpului când se cuvine ca vânătorul să-și pună pușca și pofta în cuiu.* ODOBESCU, III 38/11. *O prinde orice lucru, căci așa se și cuvine.* EMINESCU, P. 304. *Nu se cuvenea să-l supere.* SLAVICI, N. I 155. *Până unde se cuvine, mai mult să nu te întinzi.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 247. Loc. adv. **Cum se cuvine** = după cum se cere, cum se cade, cuviincios. *Să ne curățim cum să cuvine, să fim destoinici a ne împreuna trupului și sângelui Domnului.* MOLITVELNIC (1689), ap. GCR. I 284/29. *Caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine.* C. NEGRUZZI, I 147. *N'apucară să sfârșească bine vorbele, și unde începu să-i croiască cum se cuvine.* ISPIRESCU, ap. GCR. II 356./2. *Te'nvață dela mine Ca să mori cum se cuvine.* ALECSANDRI, P. P. 101/1.

3°. Refl. A se potrivi, a cadra cu..., a aparține la... *De grab' și bine, una cu alta nu se prea cuvine.* IORD. GOLESCU, ap. DDRF. *Cuca la oricine nu se cuvine, ci numai la unsul lui Dumnezeu.* id., ap. ZANNE, P. III 136. *În gramatică... se numesc* [nume] *„comune" cele ce se cuvin la mai multe persoane sau lucruri, iar „proprii" cele ce... se atribuesc numai unei persoane sau unui lucru.* MAIORESCU, L. 45.

4°. Refl. † A fi vrednic de, a se învrednici. *Însuși tinse mâna, de apucă pre Petru, derep'ce că credința acelui cuveniia-se de aceasta.* CORESI, EV. 268/30.

II. Sensuri și funcțiuni neobișnuite.

1°. † (În traduceri vechi bisericești, redând pe paleosl. *podobiti sĕ)* Refl., unipers. A se asemăna, a fi (s. deveni) asemenea cu, † a se (s)podobi. *Podobiiu-me (cuvenii-mă* COR.) *nesăturatul pustinici.* PSALT. 207/30. *Cuvine-se a bărbat înțelept ce zidește casa sa spre piatră.* TETRAEV. (1574), 211.

2°. Intrans. (Galicism, la ALECSANDRI) A conveni (I 1°). *Dar din cincizeci de bahmeți... Niciunul nu-i cuvenea.* ap. TDRG.

3°. Trans. (La DELAVRANCEA). A recunoaște, a aproba, a încuviința (1°). *Mai toți îi cuveneau partea.* S. 24.

[Se conjugă ca *veni*, însă numai la persoana a treia. | Abstract: (neobișnuit) **cuvenire** s. f. = cuviință. *Mai cu cuvenire este.* CANTEMIR, ap. DDRF. || Adjectiv: **cuvenít** (cu negativul **necuvenit**), **-ă.** *Parte de moștenire cuvenită ficcărui moștenitor.* LM. *L-am ascultat cu atențiunea cuvenită.* TDRG. *A lua măsurile cuvenite.* id. *Te rog transmite familiei d-talc cele cuvenite. Cuvenitele închinăciuni din parte-ne* (a. 1774). URICARIUL, I 178/1. *Supt celc cuvenite (appertinentiae) să înțeleg aice acele ce să alcătuesc cu un lucru întru necurmată unire.* CODICĂ ȚIV. 50/16. *Am luat-o cu toată onoarea cuvenită operei unui literat.* C. NEGRUZZI, I 7. *Diacul însă nu a adăugat cuvenita particulă.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 119. *Sătenii duc pe leneș la locul cuvenit, și-i fac feliul.* CREANGĂ, P. 332. *Au făcut slujba cuvenită și pentru Bunavestire.* MARIAN, SE. II 221. (La unii scriitori bucovineni și cu înțelesul „convenit") *Au primit și popa pe urmă învoiala cuvenită.* SBIERA, P. 8/11].

— Din lat. **convenio, -ire.** Cf. cuviință, cuviincios și dubletul conveni.

CUVENÍNȚĂ s. f. v. **cuviință.**

CUVÉRTĂ s. f. v. **copertă.**

CUVERTÚRĂ s. f. *Couverture.* — Acoperământ (de postav, de pânză, de mătase, de dantelă, etc.) care se pune peste ceva s. cineva s. în care se învelește ceva s. cineva, învelitoare, pătură. *Cuvertura de pichet* [a patului]. I. TEODOREANU, M. II 59. *Cuverturile bolnavilor.* CURENTUL, 1930, 29 Noemvrie.

— *V.* după fr.

CUVÉTĂ s. f. *Cuvette.* — (Franțuzism).

1°. Globul dela capătul de jos al tubului unui barometru, în care intră mercurul. Cf. PONI, F. 71.

2°. Vas de tuciu, de porțelan, etc., fixat în perete, dedesubtul unui robinet și care servește la spălat. Cf. lighean, lavoar. *Caut cameră goală, cuvetă, eventual baie.* (Mica publicitate) UNIVERSUL, 1934, 2 Martie, p. 12.

3°. Vas întrebuințat la developarea clișeelor fotografice.

[Se pronunță de unii cu *ii*, ca în franțuzește, și mai ales cu *iu: chiuvetă.*]

— *N.* din fr. (diminutiv din *cuve* < lat. *cupa).*

CUVIINCIÓS, -OÁSĂ adj., adv. 1°. *Convenable, qui convient.* 2°. *Conforme.* 3°. *Compétent.* 4°. *Suf-*

fisant. 5°. *Juste, raisonnable.* 6°. *Nécessaire.* 7°. *Précieux.* 8°. *Convenable, poli, respectueux. Poliment.*

Mai de mult — mai ales pe la începutul sec. al XIX-lea — întrebuințat cu mult mai des decât azi, când apare înlocuit prin diferite neologisme, cu sens mai precis.

1°. (Sens învechit). Care se cuvine (III 1°) s. îi revine cuiva după drept s. după merit, cuvenit, Cf. cuviință (2°). *N'au făcut cinstea cea cuviincioasă solilor lui.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/20. *Să dobândească și ele* [dobitoacele] *în lume cuviincioasa lor fericire.* DRĂGHICI, R. 131. *Cinstea cea cuviincioasă.* PANN, Ș. I 23/22.

2°. (Sensuri învechite) Potrivit, convenabil, corespunzător, conform. *S'au gătit Grigorie-Vodă de merindele cuviincioase pentru cale.* LET. III 174/18. *Să le îndrepteze greșalele cu mijloc cuviincios.* CLAIN, ap. GCR. II 155/24. *Până a se rândui la numita Țeară-Rumâncească un cuviincios Domn.* TES. II 307/6. *Cetind-o* [anaforaua], *s'au făcut cuviinciosul sfat și socotință* (a. 1804). URICARIUL, I 14/15. *La vremea cuviincioasă să-i fie marfa gata* (a. 1810). ib. XIV 239/9. *Carne bună și cu preț cuviincios* (a. 1813). ib. V. 20/9. *Să facă fabrică în cuviincioasa rânduială* (a. 1815). ib. I 227/25. *Ordincioasele slujbe... care ni le-au făcut cu toată sârguința, în locuri și timpuri cuviincioase.* ȘINCAI, HR. I 331/15. *Dacă la vreame cuviincioasă cade multă zăpadă...* CALENDARIU (1814), 88/7. *Altă loghică mai cuviincioasă și mai cu bun nume la theologhie decât a Sfântului Ioan Damaschin n'am găsit.* LOGHICA (1826), ap. GCR. II 253/37. [A fost discuție] *pentru alegerea și așezarea hrănii, care este mai cuviincioasă și mai arătată firii omencști.* PISCUPESCU, O. 189/20. *Publicarisindu-să o lege după chipul cuviincios, nu poate nimic a se apăra, zicând că nu i s'au făcut cunoscut.* CODICĂ ȚIV. 1/12. *Stăpânirea... va pune la cale pentru partea ce să află în patima nebuniei, rânduind cuviincios curator.* PRAVILA (1814) 103. *Știe să prețuiască un ceas și să-l silească a-i da cuviinciosul rod.* MARCOVICI, C. 54. *Aștepta din zi în zi să îmi viu în vârstea cuviincioasă.* GORJAN, H. II 184. *Acum sosind vremea cuviincioasă,... împlinim și cea... de pe urmă datorie.* DACIA LIT. 40. *A poruncit... să se facă... un cuviincios loc.* PANN, N. E. II 6/4. *Ar fi bine să dăm fiești-cărăia plânte pământul și hrana ei cuviincioasă.* I. IONESCU, C. 61. *N'a fost cu putință a asigura la publicul teatral un abonament cuviincios pentru un artist de meritele lui M. Milo.* SBIERA, F. 192. ‖ Adv. Potrivit. *Vel-Aga orașului avea depline puteri de a „regula" pe ficcare după cum îi părea lui mai practic sau cuviincios.* BOGDAN, C. M. 45.

3°. † Competent. *Comisia epitropicească va cere catagrafia a acii averi prin domnul dela cuviincioasa giudecătorie a statului aceluia.* CODICĂ ȚIV. 39/9.

4°. † Suficient, îndestulător, destul de mare, cuvios (5°). *Când dovezile... dau bănuială cuviincioasă de ființa ei...* CARAGEA, L. 99/1.

5°. † Motivat, just, cuvenit, cuvios (3°). *Tovărășia se strică și înaintea vadealii, fiind la mijloc vreo cuviincioasă pricină.* PRAVILA (1814) 87. *Neputându-se dizlega fără decât pentru cuviincioasă pricină...* CODICĂ ȚIV. 11/19.

6°. † Necesar, trebuitor. *Am avut purtarea cea cuviincioasă de grijă pentru slăbiciunea ta.* BELDIMAN, N. P. II 59. *Ale căror oști desfăcându-le, cu vitejia cea cuviincioasă le prăpădi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 256/7. *Stăpânirea înzestrată cu cuviincioasă putere...* MARCOVICI, D. 486. *Școala... nu are cuviincioasa lărgime.* URICARIUL III 14/8.

7°. † Prețios, cu cuviință (8°). *Au dăruit-o ca un dar mare și foarte cuviincios.* CHESARIE (1765), ap. GCR. II 78/20.

8°. (Astăzi) Conform cerințelor societății, moralei s. religiei; cu (bună) cuviință, convenabil, politicos, decent, reverențios, cum se cade, cu cale. *O discuție cuviincioasă.* MAIORESCU, CR. I 243/14. *Moș Ioan Roată, om cinstit și cuviincios, cum sânt mai toți țăranii români de pretutindene.* CREANGĂ, A. 151. *I-au dat sfat cuviincios.* CONTEMPORANUL, I 162. *Merse cătana în palatul împărătesc și, după ce făcu cele cuviincioase, și după ce-l salută cum se cade,... zise.* RETEGANUL, P. III 18/20. ‖ Adv. *El îi mulțumi cuviincios.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. *Harap-Alb... se înfățișază cuviincios înaintea împăratului.* CREANGĂ, P. 257.

[Negativul: **necuviincios, -oasă.** *Multe lucruri necuviincioase.* ANTIM, P. XXVIII 27. [Ei] *poftesc pre Domn să facă cele necuviincioase.* MAG. IST. II 5. *A-i supăra pe mazâli cu necuviincioase urmări* (a. 1803). URICARIUL, IV 150/13. *Prea cuviiosa Maria Eghipteanca, care era mai întâiu necuviincioasă* [= cu rele purtări, ca femeie], *cum s'au mântuit?* DRĂGHICI, R. 94. [Constantin cel Mare e un borfaș] *deși-mi vine foarte cu greu să aduc așa necuviincioasă pâră împotriva sfântului împărat.* ODOBESCU, III 71/14. *Purtarea necuviincioasă a spânului.* CREANGĂ, P. 209.]

— Derivat din **cuviință,** cu suf. adj. **-ios.**

CUVIINȚĂ † vb. Ia v. **înceuviința.**

CUVIÍNȚĂ s. f. 1°. (Qui de) *droit. Juste titre.* 2°. *Convenance, décence, bienséance, devoir.* 3°. *Obligation.* 4°. *Conformité.* 5°. *Égard, point de vue.* 6°. *Dignité.* 7°. *Raison.* 8°. *Magnificence. grâce.* 9°. *Ressemblance.* 10°. *Convenance.*

1°. (Rar) Ceea ce i se cuvine (I 1°), îi revine de drept cuiva, echitate, merit. *Cu cuviință* (= pe bună dreptate) *se socotește acei 150.000 lei* (a. 1807). URICARIUL IV 108/2. *Până să facă* [dascălul] *morală unora și până să bată pe cei de cuviință* [= pe cei cărora li se cuvenea, care meritau bătaie], *clopotul suna de ieșire.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

2°. (De obiceiu) Ceea ce se cuvine (I 2°) cuiva. ce se cade, e cu cale să facă cineva, politețe, decență, purtare bună, cuviincioasă, politicoasă, e bună-cuviință (subt *bun* IV 3°). *Lui Du nedzău în cuviință slujind...* DOSOFTEIU, V. S. *În tărâie și în cuviință bună se îmbracă.* PENTICOSTAR (1694), ap. GCR. I 313/18. *După un ce de joc, orice urmă de cuviință încetă.* DELAVRANCEA, ap. CADE. # Loc adv. și adj. **Cu** (s. de, **după,** rar **în) cuviință** = cum se cuvine, cum se cade, cum trebue, potrivit, nemerit, cu cale (1°), corect, bine, frumos, în ordine, metodic, cuviincios, convenabil, cuminte, înțelepțește, (în opoziți cu) **fără** (s. † **peste) cuviință** = nepotrivit, necuviincios, necorect, fără (de) cale. *Hrană cu cuviință dau sufletelor noastre.* CORESI, EV. 39/. *Socotind a fi lucru cu cale și cu cuviință.* LET. III 170/13. *Cu cuviință am găsit a scrie și acest lucru.* ib. III 295/2. *Într'acest chip era brâul fecioarei; iar cositele... nu le lăsa a zburli preste cuviință din vânturile ceale subțiri.* ILIODOR (1773), ap. GCR. II 91/28. *Fără nici o cuviință era judecățile.* MAG. IST. II 21/1. *Așa trebue rătezați fagurii, ca să se poată cu cuviință așeza stupii pre iarnă.* ECONOMIA, 195. *Vă învățăm acele ce socotim de cuviință spre folosul și împodobirea năravurilor voastre.* DRĂGHICI, R. 4/6. *Nu sântem vrednici a te pomeni după cuviință.* GORJAN, H. IV 231. *A împlini... după cuviință înalta sarcină ce era pusă asupră-le.* MARCOVICI, D. 159. *Nu e de cuviința unui om căsătorit... a lăuda astă... patimă.* C. NEGRUZZI, I. 74. *Te las în voia ta să*

pui la cale cum îi găsi mai bine de cuviință. ALECSANDRI, T. 1228. *Tu, autor al manualului de vânătoare, n'ai socotit de cuviință a număra și turturica printre pasările de vânat?* ODOBESCU, III 37/2. *Nu înțelegem poate după cuviință... arta renașterii.* IORGA, ap. TDRG. *Am făcut și cu un praznic,... și am găsit de cuviință să te poftesc și pe d-ta, cumătre.* CREANGĂ, P. 30. *Le întâmpină după cuviință.* ISPIRESCU, M. V. 27/23-24. | † **A fi de cuviința cuiva** = a se cere (ceva) dela cineva, a fi o datorie (morală) a cuiva. *Cuviință ne iaste a face.* CORESI, EV. 306/9. *Cuviință iaste noao* (cu *cuviință* iaste N. TEST. 1648; să cade noao. BIBLIA 1688), id., ib. 505/17. *Las'acmu așa amu iaste cuviință noao, a împlea toată dereptatea.* TETRAEV. (1574), 204.

3°. Ceea ce trebue, e dator să facă cineva, trebuință, datorie, obligațiune. *Să cerceteze pe dascali de păzesc cuviința lor* (a. 1803). URICARIUL, I 280/2. Loc. adj. **De cuviință** = trebuincios, necesar. *Cea de cuviință alcătuire a bunei rânduiele* (a. 1814), ib. I 185/32. **Cele de cuviință** = cele trebuincioase, necesare. *Las' dacă nu i-a da odihna pe nas, zise boieriul în gândul său, după ce orândui cele de cuviință.* CREANGĂ, P. 301.

4°. (Învechit) Ceea ce se potrivește cu..., e conform cu..., potrivire, conformitate. *„Ceasul" zice* [= însemnează] *cuviința vreamiei.* CORESI, EV. 184/4. *Mai cu cuviință.* BIBLIA (1688), pr. 4/15. *Fiind atâta întunerice de oameni, din frumseță și din stat nici unul nu era vrednicu a să alătura lui Xerxis, nici a fi mai destoinicu au mai cu cuviință* [GL.: potrivit] *ca să aibă cinstea acestor fără de număr oameni.* HERODOT, 415. **După cuviință** = în conformitate cu, conform. *Să arăți credințe cea întru tine după cuviința dreptății.* TES. II 308/8. *Îngrijește și de ținerea casii sale după cuviința treptii întru care se află.* MARCOVICI, D. 139.

5°. Privință. *Îndulcesc sufletul den toate cuviințele.* CORESI, EV. 241/1.

6°. † Vrednicie. Cf. cuveni (I 3°). *Când cuviința nu aducem, și dumnezeiia pestește și se opreaște.* CORESI, EV. 268/30.

7°. Motiv, îndreptățire... *Nimic nu se poruncește... fără de a se arăta... cuviința pentru care se dă porunca.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/20.

8°. † (Mai ales cu atributul *mare*, după slav. *velileapota* s. lat. *magnificentia*) Slavă, măreție, strălucire, fast, decor, grație, frumusețe. *Slavă și mare frumseațe (cuviință* DOS.) *puri* [= pui] *spr'insu.* ib. 34/21. Cf. ib. 299/37. *Steale luminate ce lucesc pre noapte, De dau cuviință.* DOSOFTEIU, PS. 27. *Fără de tată, cu dumnezeiască cuviință s'au născut.* MINEIUL (1776) 68 2/2. cf. 130. 118 2/1. *Calul... se purta cu mare cuviință, păsind înainte lin și cu bună ocârmuire.* ILIODOR (1773), ap. TDRG. *Ziua începerii anului nou este totdeauna de mare cuviință.* MARCOVICI, D. 2, cf. C. 55. *Ajungând la ușa unei cămări foarte strălucită și de mare cuviință, văzu un tânăr.* GORJAN, H. I 67, cf. 78, 84.

9°. † (Slavonism; cf. cuveni II 1°) Asemănare. *A doa cuviința ei: iubește vecinul tău.* TETRAEV. 1574), 239. *După chipul său și după cuviință zidit-au din 'nceput omul.* MOLITVELNIC (sec. XVII) 12 v 3—4. cf. 8 v 13.

10°. (Franțuzism) Ceea ce e convenabil, convenință. *Artele folositoare și cuviințele civilizate.* BĂLCESCU, M. V. 7/9.

[Încercare de latinizare: **cuveninț̦ă** † s. f. *Ar fi contra oricărei cuveninț̦e nu numai de-a primi din partea vasalilor o asemenea hârtie, ci nici a intra cu dânșii în asemenea vorbe.* GHICA, A. 745. *Mai găsiră de cuveninț̦ă a orândui* (a. 1817), URICARIUL, V 25/6. | (Negativul) **necuviință** s. f. = lipsă de *cuviință*, faptă, purtare s. vorbă necuviincioasă; † lipsă de credință religioasă, necredință (LB.). *Necuviință mi să pare a-l trimite.* N. TEST. (1648) (= pentrucă fără socoteală mi se pare a fi trimițându-l. BIBLIA 1688); ap. COD. VOR. 72/14. *Lucrurile care se fac cu necuviință și fără de cale.* ANTIM, ap. GCR. II 28/22. *Băncile murdare și încărcate cu necuviințe.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Era un noroc pentru mine, dacă unul din copii săvârșea o necuviință.* C. PETRESCU, Î. II 235. *Învinuind pe împărăteasa cu fel de fel de necuviințe.* RETEGANUL, P. II 27 3-3. | Verb: **cuviință** † Ia v. încuviința.]

— Din lat. **convenientia, -am** „potriveală, armonie" (modelat, ca sens, după verbul *a se cuveni*). Cf. cuviincios și dubletul convenință.

CUVINȚÉL s. a. v. **cuvânt.**

CUVIÓS, -OÁSĂ adj., subst., adv. 1°. *Semblable.* 2°. *Convenable, tempéré. Convenablement.* 3°. *Juste, raisonnable* 4°. *Enclin* à. 5°. *Raisonnable, suffisant.* 6°. *Poli, respectueux.* 7°. *Pieux, Révérend.* 8°. *Sage, intelligent.* 9°. *Imposant, beau.* — Mult mai des întrebuințat în limba veche decât astăzi.

1°. † Asemenea, asemănător. Cf. cuveni (II 1°). *Dumnedzeu, cire e ca tire* (cere e soț ție HUR. cine-i de-aseamene ție DOS., cine e *cuvinos* ție COR.) PSALT. 139/25. *Nu e cuvinios (cuvinos* SCH., *cuviiosŭ* COR., VOR., aseamine COR., aseamenea DOS., soț HUR.) *ție în Dumnedzei, Doamne.* ib. 177/8, cf. 177/27.

2°. † Potrivit, cuvenit, cuviincios (2°), convenabil, corespunzător, cu socoteală. Cf. cuveni (I 2°). *Iar cum mi se pare lucru mai cuvios, eu voiu zice.* HERODOT, 309/21. *Și vara nădușeli nu sânt ca aice la noi, ce călduri cuvioase* [= temperate, suportabile] *puțin primăvara, cum este la noi la Maiu, la Iunie.* LET. I 27/20. *Ceale înțeleapte și cuvioase socotele.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Nimică nu este mai cuvios decât a avea în ce răzăma supărarea.* LET. III 35/35. *Mâhrămile ceale de șters... să fie cuvioase doao.* LITURGHIE (1702), ap. GCR. I. 346/19. *Cine mult gândește, mai de multe ori ce-i mai cuvios nemerește.* CANTEMIR, IST. 83. *Să aflăm dar și ajutoriu în vreame cuvioasă.* MINEIUL (1776), 165 1/2. *Despre cuvioasa* (= la timp potrivit) *culeagere a strugurilor.* ECONOMIA, 161. *A fieșcecăruia după a sa rânduială... cuvioase vestminte și podoabe.* ȚICHINDEAL, F. 63. || Adv. *Tot chipul de flori,.. ca cum cu mâna în grădină, pre rând și pre socoteală ar fi sădite, cuvios se împrăștia.* CANTEMIR, IST. 125/33.

3°. † Drept, îndreptățit, motivat, cuvenit, cuviincios (5°). *Din cuvioase cauze.* LB. *Aflând cuvioasă pricină de a porni pe Turci să trimită oști către marginea Poloniei...* ȘINCAI, HR. III 10/8. cf. ECONOMIA, 147.

4°. † Cu aplecare, aplecat, dispus spre... *Cine nu lăcomește și nu iubește avuția, spre milostenie foarte cuvios fi-va și milostiv și îndurătoriu.* CORESI, EV. 83/21.

5°. † Destul de mare, suficient, cuviincios (4°); însemnat, respectabil. *Cunoscură amândoi cuvioase hărăzirile dela împărați.* N. COSTIN, ap. GCR. II 2/33. *S'au așezat cuvios număr de familii... sârbești.* ȘINCAI, HR. III 171/36.

6°. (Învechit.) Cuviincios (8°), cu cuviință, convenabil, politicos, decent, reverențios, respectuos, de omenie (LB), omenos, cum se cade, cu cale. *Tu slujeai la masă, Cu față voioasă, Vorbă cuvioasă.* TEODORESCU, P. P. 420b. *Mult mi-e cuvioasă și frumos se poartă.* POP., ap. DDRF.

7°. (Une-ori întărit prin adv. *prea;* se întrebuințează ca atribut dat sfinților, fețelor bisericești

şi mai ales călugărilor). Cucernic, (bine) credincios, evlavios, pios, cu frica lui Dumnezeu; p. ext. sfânt (LB). *Spăseaşte-mă, Doamne, că scăzu preapodobnicul (cuvinosul* HUR., *preacuviosul* DOS.) PSALT. 17/20. *Fereaşte Domnul sufletele preapodobnicilor (cuvioşilor* DOS., *cuviinoşii* HUR.) *săi.* ib. 202/18. *Nevoindu-ne mai vârtos a fi derepţi şi cu bună govire şi cuvioşi, cum se cade creştinilor.* CORESI, EV. 549/36. *Svântă şi precuvioásă fecioară.* VARLAAM, C. 12. *Vieaţa şi petreaccrea acelor dentru sfinţii cuvioşi părinţii noştri Varlaam şi Ioasaf, scrisă de preacuviosul... părintele nostru Ioan Damaschin,* (a. 1648), ap. GCR. I 129/32. *Cu toată mintea, înţelepţia, arătarca, spunerea şi îndreptarea a cuviosului întru ieromonaşi chir Ignatie.* PRAV. DE TÂRGOVIŞTE (1652), ib. I 157/8. *Preacuviosilor egumeni, smeriţilor preoţii.* BIBLIA (1688), ib. I 279/14. *Cânta biruitoriului laudă cuvioásă.* MINEIUL (1776), 6 1/2. *Se dete cu totul spre fapte sufleteşti şi cuvioase.* GORJAN, H. IV 201. *Mulţi din supuşii tăi cei mai de jos sânt mai cuvioşi şi mai curaţi decât tine în ochii judecătorului gândurilor.* MARCOVICI, D. 314. *Platon, acenic a*[1] *cuviosului stareţ Paisie.* C. NEGRUZZI, I 215. *Ea mergea bucuros la biserică, se spovedea foarte des; iar când ţăranii îi ziceau că prea e cuvioasă, ea se rosea.* ODOBESCU, I 6/26. *Biserica'n ruină Stă cuvioasă.* EMINESCU, P. 18. *La Neamţu'n sfânta mănăstire, Stau rând toţi fraţii în Hristos, Au gândul drept şi cuvios Şi cântă versuri din psaltire.* COŞBUC, B. 105. *Tângui cuvioasa Velasia.* C. PETRESCU, Î. II 242. *Cuviosul Pavel... al cărui hram biserica îl cinsteşte în ziua de 6 Noemvrie.* PAMFILE, S. T. 73. *Sfaturile cuviosului stariţ.* CREANGĂ, A. 76. *Femei cuvioase.* TEODORESCU, P. P. 412b. | Substantivat. Călugăr (călugăriţă); sfânt (sfântă). *Văzu nişte cuvioase pe lângă un schit trecând.* PANN, Ş. II 18/28. *Lasă-mă în pace, cuvioase, că se învârteşte lumea cu mine.* CREANGĂ, A. 139. *Au ieşit din lumea asta şi-au dat în lumea cuvioşilor.* RETEGANUL, P. III 33/13. | Adv. Cu cuviosie, cucernic. *Urând: „pace tuturor". La care blagoslovenie preotcasa şi cu fetele răspund cuvios în hor: „şi duhului tău, amin".* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

8°. † Cuminte, înţelept, inteligent. *Iară Chiros, crescând şi arătându-se dintru vârstnicii lui mai vitcaz şi mai cuvios* (Notă: cuminte). HERODOT, 52/20. *Cuvioasa iscusinţă atunce mai tare razele sale sloboade.* ARHIVA R. I 50.

9°. † Arătos, frumos; impunător, măreţ, chipeş, plăcut, distins. *Voinic frumos şi cuvios.* MOXA, 398. *Într'acea ţară cocon frumos şi cuvios ca acela nu s'au arătat.* VARLAAM ŞI IOASAF (1648), ap. GCR. I 132/21. *La stat era om cuvios.* LET. I 172/11. *Era... mănunţăl la stat, dar cinsteş şi cuvios la chip.* ib. II 176/31. *O zidi* [bolniţa] *din temelie..., care stă până astăzi foarte cuvioasă.* MINEIUL (1776), 160[1]/2. *Chipul său cel cuvios, barba sa cea lungă.* BELDIMAN, N. P. 105. *Unul din cei mai de frunte şi mai cuvioşi dintre farisei.* MARCOVICI, D. 131. *Doamnă frumoasă, Mult mi-e cuvioasă.* TEODORESCU, P. P. 78b. *Trei lebede albe, Albe 'n pene şi frumoase, La privire cuvioase.* ib. 421b. || Adv. Frumos. *Au început vulturul a cânta atâta de dulce şi cuvios...* COZMA (1692), ap. GCR. I 297/18.

[Pronunţ. *-vi-os.* | În unele texte vechi *n* muiat *(cuviños)* se recunoaşte în grafiile *cuvinos* şi *cuvinios.* | Negativul: **necuvios, -oasă** adj., subst., adv. (Ad 3) *Să se rădice deasupra viilor această necuvioasă dare* (a. 1760). URICARIUL, II 32/12; (ad 7°). *Râvniri spurcate şi necuvioase?* CORESI, ap. GCR. I 30/13. *Graiuri necuvioase.* DOSOFTEIU, PS. 21. *Tot răul şi tot cugetul necuvios.* ANTIM, P. 81. *Iară începătura acestui lucru urît şi necuvios* (omorîrea lui Ştefan Cornea de către boieri) *s'au făcut de Mihul Hatmanul.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Acel mai mare din lucrurile... necuvioase şi necăzute ce s'au înmulţit* (a. 1764). URICARIUL, I 309/14. *Scurtare de vieaţa lui cea necuvioasă i-au sosit.* MAG. IST. II 202/2. *Făcând eu şi alte necuvioase şi pagube* (a. 1788). IORGA, S. D. XII 112. *Necuvioasele urmări ale amorului.* PANN, E. I IX. *Voi sunteţi satane necuvioase.* ŞEZ. VIII 74. *Fii necuvioşi.* TEODORESCU, P. P. 413. (Substantivat) *Necuviosul* = diavolul. FURTUNĂ, V.; (ad 9°). *Având el* [Isop] *un trup ca acela necuvios* (= urît, schimonosit). ISOPIE (ca. 1705), ap. GCR. I 351/3-4. | Adverb: **cuvioşéşte** † = (ad 7°) cinstit, evlavios, cu pietate. *De care lucru cuvioşeşte sfântul Augustin adeveréşte.* CANTEMIR, ap. DDRF. | Abstracte: **cuvioşíe** (cu negativul **necuvioşie**) s. f. = (ad 6°-7°) bunăcuviinţă, politeţe, respect, omenie; cucernicie, evlavie, sfinţenie. *Întru feaţele lor să vedea toată cuvioşia şi cinstea.* BELDIMAN, N. P. I 92. *Vedeţi a lui cuvioşie creştinească.* ARHIVA R. I 70. *Faptele bune şi cuvioşia acestui bărbat, potoliră cârtirile poporului.* C. NEGRUZZI, I 241. *Îşi arătă însuşi necuvioşia.* PANN, P. V. I 13. (Însoţit de pronumele posesiv, titlu de cinste dat călugărilor s. altor feţe bisericeşti). *Cuvioşia-sa părintele protopop.* LM. *Cuvioşiile-voastre arhimandriţi şi egumeni.* MELHISEDEC (1773), ap. TDRG. *Cuvioşia-sa au arătat aceste scrisori* (a. 1797). URICARIUL, XVI 234/1. *Cuvioşia-sa ieromonahul Teofan* (a. 1810). ib. VI 352/25. *Cuvioşia-ta eşti preot ori numai călugăr?* STĂNOIU, C. I. 11. | Verb: **cuvioşà** I[a] † = a face pe cineva vrednic de ceva, a-l învrednici, a-l primi, a-l cuveni (I 4°). *Doamne, cu dulceaţa ta cea de vecie cuvioşadză pristăvitul dela noi.* MOLITVENIC (sec. XVII), 2 v /1-2. *Cuvioşadză-l în nevechita-ţi lumină.* ib. 13 v /1-2.]

— Derivat din **cuveni,** prin suf. adj. **-ios.**

CUVIOŞÁ † vb. I[a]
CUVIOŞÉŞTE adv.
CUVIOŞÍE s. f.
} v. **cuvios.**

CUVÍŢ ! interj.
CUVIŢÁ vb. I[a] intrans.
} v. **coviţ.**

CUZÁCICĂ s. f. (Bucov.) *Mendiante.* — Cerşetoare (Straja). Com. TOMIAC. [Pronunţ. *cuzaci-că.*]

— Cf. rut. *kozačka* „căzăcioaică).

CÚZNIŢĂ s. f. v. **cuşniţă.**

CUZUNÁC s. m. (Cul.) v. **cozonac.**

CVA- v. **CA-** s. **CUA-**

CVĂDRANS s. a. † *Quart* (d'une succession). — (Jur.) A patra parte dintr'o moştenire (trei din douăsprezece părţi). *Părţile din moştenire se numesc... cvadrans, 3 din 12* [*părţi*]. PRAVILA (1814) 145.

— *N.* din lat. **quadrans, -tis** „a patra parte dintr'un cerc". Cf. tripletele cuadrant şi cadran.

CVADRÁT, -Ă adj., s. m. şi a. v. **cuadrat.**

CVADRUPLÁ vb. I[a] v. **cuadruplu.**

CVÁNTUM s. m. sing. *Quantum.* — (Latinism) Cantitate, număr, mărime, sumă. *Comisiunea va judeca asupra daunelor-interese şi asupra cvantumului lor.* HAMANGIU, C. C. XXXIII. *Să se*

declare Camera satisfăcută cu acest cvantum de lămuriri date. MAIORESCU, D. II 260.
— *N.* din germ. **Quantum,** idem (lat. **quantum** „cât"). Cf. dubletul cât.

CVART s. a. v. **cuart.**

CVART s. a. *(In-)quarto.* — A patra parte dintr'o coală de hârtie. (Tip.) Format de tipăritură, la care coala se împătură în patru. sfert. Cf. MOLIN, V. T. 29. [Plur. *cvarturi.*]
— *N.* din germ. **Quart,** idem. (lat. **quartus** „al patrulea). Cf. cuart.

CVARȚ s. a. *Quarz.* — (Min.) Mineral foarte răspândit în natură, de aspect — de cele mai multe ori — incolor, transparent sau translucid, formând cea mai mare parte din nisipuri. Compus din siliciu aproape pur, are duritatea mai mare decât sticla. Cf. cremene, bicaș, beabe, beancă, beuță. [Plur. *-țuri.*]
— *N.* din fr. s. din germ. **Quarz.**

CVÁRTĂ s. f. v. **cuartă.**

CVARTÁL s. a. 1°. *Quartier.* 2°. *Trimestre.* — (Germanism).
1°. (Învechit; în Mold.). A patra parte dintr'un oraș, cartier; p. ext. o parte de oraș (STAMATI), mahala (ALECSANDRI, T. 1771). *Pe la cvartalurile capitalei se vor împărți la (a)cei săraci bani* (a. 1834). URICARIUL, VIII 193/$_{27}$. *Suburra... era cvartalul cel mai desfrânat al Romei.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. *Comisar de cfartal.* ALECSANDRI, T. 1097. *Au spart și jcfuit toate vilele... din cvartalurile unde manifestau.* CUVÂNTUL MOLD. 1930, 7 Septemvrie.
2°. (Învechit; în Transilv.) A patra parte dintr'un an, trei luni, trimestru. Cf. PANȚU, PR. 32.
[Plur. *-taluri.* | Și: **cfartál.**]
— *N.* în sensul 1° din rus. **cvartalŭ,** idem, în sensul 2° din germ. **Quartal,** idem. Cf. fârtal.

CVARTÉT s. a. (Muz.) v. **cuartet.**

CVARTÍR s. a. 1°. *Quartier.* 2°. *Demeure.*
1°. (Armată, în vechiul Regat; învechit). Cartier (2°). *Să izbească fără de veste pă flota rusească... și pă ostile rusești ce se afla la cfartiruri, fără dă grijă.* DUMITRACHE, C. 436. *Strimtorîndu-se orășenii pentru cvartiruri.* DIONISIE ECLES. 233. *Casa lui Filip Lenș... unde atunci se afla în quartir șeful cancelar al contelui K.* GHICA, S. 487. *Neamțul are iară să vie în țară cvartir să ceară.* ALECSANDRI, T. 127. Compus (germ. *Quartiermeister,* rus. *kvartirmájsterŭ).* **Cvartir-mai(e)-stru** † = ofițer însărcinat cu așezarea și hrana unui corp de trupe. † velconacclu. *Au luat în robic un cfartir-maistru (adecă vel-conacciu) și câțiva Moldoveni.* LET. II 69/$_{32}$. *Marele clucer, care era cvartirmaiestrul cel mare al armatei.* BĂLCESCU, M. V. 595.]
2°. (Mai ales prin Transilv.: învechit) Locuință (provizorie), gazdă (II 2°). *Să se mute cu fartirul acolo.* GORJAN, H. IV 102. *Un argat capătă pe lună tain... și cuartir.* I. IONESCU, D. 522. *Te-am căutat la cvartir și mi s'a spus că te-ai mutat.* AGÂRBICEANU, L. T. 79.
[Plur. *-tiruri* și *-tire.* | Și: **cuartír, fartír** † s. a., scris mai de mult și *cfartir, quartir.* Verb: **cvartirui** IV^a = cartirui.]
— Din germ. **Quartier,** idem (în vechiul Regat, poate, prin mijlocirea rus. *kvartira).* Cf. dubletele cartier și cortel.

CVARTIR-MAI(E)STRU (Mil.) s. m. } v. **cvartir.**
CVARTIRUÍ vb. IV^a. }

CVAS s. a. *Kwas.* — (Rusism) Băutură acră și răcoritoare, asemenea borșului, pe care o beau Rușii. *Cfas nu vor să beie.* C. NEGRUZZI, II 176/$_{27}$. | **Cvas grecesc** = un fel de vin dulce. BOGDAN, C. M. 22. [Plur. *cvasuri.* LM. | Și: **cfas** s. a.]
— Din rus. **kvasŭ,** idem.

CVÉSTOR s. m. } v. **chestor.**
CVESTÚRĂ s. f. }

CVI v. **cui.**

CVIETÁNȚIE † s. f. v. **chitanță.**

CVIETÍSM s. a. sing. v. **chietism.**

CVÍNTĂ s. f. 1°. *Impôt du cinquième.* 2°. *Quinte.*
1°. † Dare consistând din a cincea parte din recoltă. *Darea decimelor, a nonelor, a crintelor, a cvartelor.* ȘINCAI, HR. III 82/$_{28}$.
2°. (Muz.) Interval între cinci note consecutive. Cf. STAMATI, ARISTIA, PL. *Cel mai mare* [tub al cimpoiului] *dă fundamentala, iar celalt cvinta.* PAMFILE, J. III 40.
[Și: **cuíntă** s. f.]
— *N.* din lat. **quinta** „a cincea" și fr. **quinte.**

CVÍNTEL s. a. v. **chintic.**

CVINTESÉNȚĂ s. f. v. **chintesență.**

CVIT adv., s. a. 1°. *Quitte.* 2°. *Impôt.*
1°. Adv. (Numai în loc. invar.) *A fi cvit* s. *a ieși la cvit* = a nu mai datori nimic (unul altuia), a se achita, a se fi răfuit, a nu mai avea nimic de împărțit. Cf. DICȚ. *Când unul, când altu' la cvit iese.* PANN, ap. ȘĂINEANU, D. U. *Sântem cfit de acum.* ALECSANDRI, ap. id.
2°. † S. a. Impozit pe fabricatul țuicii. *Această veșnițiă să fie scutită, fără a fi supusă vre unei plăți de avact, cfit, sau vre-o altă dare* (a. 1819). IORGA, S. D. VI 54.
[Și: **cfit.** | Plur. (ad 2°) *cfituri.* || Verb: (< rus. *kvitovatĭ*), **cvitui, cfitui** IV^a, (în Transilv., după germ. *quittieren,* idem) **cvită, cuită** I^a (ALEXI) = a plăti o datorie, a achita (2°); a da chitanță, a descărca (DICȚ.); (numai la POLIZU) a cheltui, a risipi (banii): refl. Cf. fitui (1°) = a se achita. CIHAC, II 88. | Abstracte: **cvituíre** s. f. *Curatorul mesii este datoriu... să facă către giudecătorie raport pre larg pentru cvituirea creditorilor.* CODICĂ ȚIV. 261/$_{20}$; **cvituiálă** s. f. POLIZU.]
— *N.* din germ. *quitt,* idem. (1°), sau (în Mold.) din rus. *kvitŭ.* JAHRESBER. II 201. Cf. dubletele fit, chit.

CVITÁ vb. I^a v. **cvit.**

CVITÁNȚĂ s. f. v. **chitanță.**

CVITUÍ vb. IV^a ș. d. v. **cvit.** ș. d.

CVOȚIÉNT s. a. (Mat.) v. **coțient.**